CATHENA HOMERI

MOSES

SOLON NOMOΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ

DIGESTVM NOVVM

NOVA AVXESI CVMVLATVM: MEN-
dis etiam tam literariis, quam glossariis, deprauatisq; loco
rum citationibus emendatum, Ad hęc antiquę Florentina-
rum, seu Pisanarum, Auenionensiumq; Pandectarum in-
tegritati collatum, Varietate lectionis non contemnen-
dę multiplicatum, Necnon summis rerum capitibus in vno
quoque libro per conspicuas imagines designatis, cum ocu-
los tum animum pictura pascens non inani.

DRACO ΑΙΜΑΤΟΝΟΜΟΣ

CERES ΘΕΣΜΟΦΟΡΑ

VIRTVTI SIC CEDIT INVIDIA.

LVGDVNI,

Ad Salamandræ, Apud Sennetonios Fratres.

.M. D. L.

Priuilegio Regis.

QVAESITOR MINOS VRNAM MOVET.

Extraict du priuilege du Roy.

IL a pleu au Roy nostre sire de donner priuilege & pmission à Iaques, Iean, & Claude de Sennetons freres, citoyēs de la ville de Lyon, d'imprimer, ou faire imprimer tous les Cours des droictz Ciuil, & Canon, auec plusieurs corrections, annotations, additions, emendations, & varieté de lecture, selon les vrays & anciens exemplaires sur lesquelz ilz les ont faict cōferer par gens doctes, expers & sçauans esdictz droictz, & iceulx enrichi de plusieurs figures, accommodees, & appropriees à tous les commencemens des liures du Droict, selon l'intelligence des tiltres, & loix. Ce que par cy deuant n'a esté faict. Pareillement ont adiousté Corpus Legum, qui anciennement a esté extraict du propre texte des Loix & Pandectes, qui ne fut oncques imprimé, lesquelz ilz ont recouuré, faict veoir, conferer, corriger, emender, additionner, & annoter, auecques grāds labeurs, & despens. Parquoy sont faictes defenses de par ledict Seigneur à tous Libraires, Imprimeurs, & autres: qu'ilz n'ayent à imprimer, ne faire imprimer, vēdre, ne distribuer en quelque façon & maniere que ce soit deās son Royaume, terres, & seigneuries, lesdictz Cours Ciuil & Canon, auec lesdictes corrections, annotations, emēdations, additions, varieté de lectures figures, Corpus legum susdict, sans le cōsentemēt desdictz Sennetons. Et ce iusque au temps & terme de dix ans prochainemēt venans, à compter du iour, & date que la premiere impression desdictz liures, & chascun d'iceulx sera parfaicte d'imprimer, & ce sur certaines & grandes peines. Comme plus à plain est contenu esdictes letres sur ce expediees à Lion, le douziesme iour de Septembre, Mil cinq cens quarantehuict, & de nostre regne le deuxiesme. Signé par le Roy, (Iean Iaques, Maistre des Requeste present) Coeffier, & seellees de cire iaune à simple queüe.

Tituli ff. Noui carminibus. LVI. comprehensi.

DIGESTI NOVI RVBRICAE CLXXIIII. versibus LVI. elucidantur.

¶ Rubricæ Primi Libri.

PRima nouum dat opus pars. infectum quoq; damnum.
Hinc arcetur aqua pluuialis: de publicanis.
Donatis. causa mortis donatio subsit.

¶ De operis noui nunciatione. De damno infecto, & de subgrundis & protectis. De aqua pluuia arcenda. De publicanis & vectigalibus & commissis. De donationibus. De mortis causa donationibus, & capionibus.

¶ Rub. secundi libri.

Parte manumissi sunt & vindicta secunda.
Vrbica mancipia. per testamenta relaxas.
Per lege commissas libertates. & ademptas.
Inde statuliber. veniens. non liberat. aurum.
Natali. causa. non pro clamare licebit.
Ingenuus. defunctus erit. collusio tecta.

¶ De manumissionibus. De manumissis vindicta. De manumissionibus quę seruis ad vniuersitatem pertinentibus imponuntur. De manumissis testamento. De fideicommissarijs libertatibus. De ademptione libertatis. De statuliberis. Qui sine manumissione ad libertatem perueniunt. Qui & à quib⁹ manumissi liberi nō fiunt. De iure aureorū annulorū. De natalibus restituendis. De liberali causa. Quibus ad libertatem proclamare non licet. Si libertus ingenuus esse dicatur. Ne de statu defunctorum post quinquennium queratur. De collusione detegenda.

¶ Rub. tertij libri.

Tertia res quærit. possessa. vsucapiendo.
Soluit. emens. hæres tribuit. donata. relicta.
His pro legato. pro dote. suo, superades.

¶ De acquirendo rerū dominio. De acquirenda vel amittenda possessione. De vsucapionibus seu vsurpationibus. Pro soluto. Pro emptore. Pro hærede. Pro donato. Pro derelicto. Pro legato. Pro dote. Pro suo.

¶ Rub. quarti libri.

Iudicat, & quarta. confessis. cedit. eatur.
Iudex est author. cùm priuilegia credit.
Separo curator. in fraudem facta resoluo.

¶ De re iudicata. De confessis. De cessione bonorum. Quibus ex causis in possessionem eatur. De bonis authoritate iudicis possidendis. De priuilegijs creditorum. De separationibus. De curatore bonis dando. Quæ in fraudem creditorum facta sunt, vt restituantur.

¶ Rub. quinti libri.

Interdicta. bona. legataq; quinta notabit.
Ne vis. de tabulis. facer. & loca. publicus hic sunt.
Pòst fruitur. reficit. de fluminibus. prior æstas.
Nauigat. & ripa. de vi. sic possideatis.
Estq; superficies. iter actus. quotidiana.
Istis de riuis, addas. de fonte. cloacis.
Quod vi clam ve. remitto. precaria. cæditur arbor.
Glans & liber homo. fatus exhibeatur. vtrobi.
Cùm de migrando. iungatur Saluia dictum.

¶ De interdictis, seu extraordinarijs actionibus, quæ pro his cōpetunt. Quorum bonorum. Quorum legatorum. Ne vis fiat ei qui in possessionē missus est. De tabulis exhibendis. Ne quid in loco sacro fiat. De locis & itineribus publicis. Ne quid in loco publico vel itinere fiat. De loco publico fruēdo. De via publica, & itinere publico reficiēdo. De fluminibus: & ne q̄d in flumine publico ripave eius fiat quò peius nauiget. Ne quid in flumīe publico ripave eius fiat quò aliter aqua fluat, quā priore æstate fluxerit. Vt in flumine publico nauigare liceat. De ripa munienda. De vi & vi armata. Vti possidetis. De superficiebus. De itinere actuq; priuato. De aqua quotidiana & æstiua. De riuis. De fonte. De cloacis. Quod vi aut clam. De remissionibus. De precario. De arboribus cædendis. De glande legenda. De libero homine exhibendo. De liberis exhibendis vel deducendis. Vtrobi. De migrando. De saluiano interdicto.

¶ Rub. sexti libri.

Excipio sexta. res iudico. tempora scribens.
Sunt dolus. & iurans. lites ac actio iuncta.

¶ De exceptionibus seu præscriptionibus & præiudicijs. De exceptione rei iudicatæ. De diuersis & temporalibus præscriptionibus, & de accessionibus possessionum. De doli mali & metus exceptione. Quarum rerū actio non datur. De litigiosis. De actionibus & obligationibus.

¶ Rub. septimi libri.

Septima verba. duo. tradit seruo stipulanti.

De verborum obligationibus. De duobus reis constituendis stipulandi & promittendi. De stipulatione seruorum.

¶ Rub. octaui libri.

Parte fideiussor patet octaua. nouo. soluo.
Acceptat. prætor. saluam. solui. ratam haberi.

¶ De fideiussoribus & mandatoribus. De nouationibus & delegationibus. De solutionibus & liberationibus. De acceptilationibus. De prætorijs stipulationibus. Rem pupilli vel adolescentis saluam fore. Iudicatū solui. Rem ratam haberi, & de ratihabitione.

¶ Rub. noni libri.

Delictum. furtum. tignum pars nona tenebit.
Liber erit. caupo. si furta familia fecit.
Furtim cæsa. rapis bona. tunc incendo. libellos.
Criminibus. violant. & concutiunt. abigei.
Dum præuaricor. atque recepto. balnea. frangis.
Expilat hæredes. quos crimine stellio fallit.
Terminus. illicita collegia. dat popularis.

¶ De priuatis delictis. De furtis. De tigno iniuncto. Si quis testamento liber esse iussus fuerit, & post mortem domini ante aditam hæreditatē sur ripuisse aut corrupisse quid dicatur. Furti aduersus nautas, caupones, stabularios. Si familia furtum fecisse dicatur. Arborum furtim cæsarum. Vi bonorū raptorum. De incendio, ruina, naufragio. De iniurijs & famosis libellis. De extraordinarijs criminibus. De sepulchro violato. De concussionibus. De abigeis. De præuaricatoribus. De receptatoribus. De furibus balnearijs. De effractoribus & expilatoribus. De crimine expilatæ hæreditatis. De crimine stellionatus. De termino moto. De collegijs & corporibus illicitis. De popularibus actionibus.

¶ Rub. decimi libri.

Publica iudicia decima sunt parte notata.
Accusans. custos. est maiestatis amator.
Punit adulterium. vis publica. priuaq;. sica.
Pompeia. de falsis. lex Iulia de repetundis.
Carior annona fiet. si sacra peculor.
Ambitus admittit. plagiaria. Turpilianum.
Sæpe requiro eos. quos quæstio. pœnaq; mulctant.
Damnabo. mortem. deportatis. dabo passos.
His punitorum coniungo cadauera tandem.

¶ De publicis iudicijs. De accusationibus & inscriptionibus. De custodia & exhibitione reorum. Ad legem Iuliam maiestatis. Ad legē Iuliam de adulterijs & stupro. Ad legem Iuliam de vi publica. Ad legem Iuliam de vi priuata. Ad legem corneliam de sicarijs. Ad legem Pompeiā de parricidijs. Ad legem Corneliā de falsis, & de senatusconsulto Liboniano. Ad legem Iuliam repetundarum. Ad legem Iuliam de annona. Ad legem Iuliam peculatus, & de sacrilegijs, & de residuis. Ad legem Iuliā de ambitu. Ad legem Flauiam de plagiarijs. Ad senatusconsultum Turpilianū & de abolitionibus criminū. De requirendis reis, & absentibus damnandis. De quæstionibus. De pœnis. De bonis damnatorum. De bonis eorum qui ante sententiam mortem sibi cōsciuerunt. De interdictis, & relegatis, & deportatis. De sententiā passis, & restitutis. De cadaueribus punitorū.

¶ Rub. vndecimi libri.

Vndecima appellat. quod non licet. est quis & à quo.
Quando. suscipiam. dimittam nilq; nouabo.
Rescindit causas. tutor. prouincia. cogit.
Mors interueniat. de fisci iure. reuersis.
Militat. in castris quærit bona. de veteranis.

¶ De appellationibus & relationibus. A quibus appellare nō licet. Quis & à quo appelletur. Quando appellandum sit, & intra quæ tempora. De appellationibus recipiendis vel nō. De libellis dimissorijs. Nil nouari appellatione interposita. Quæ sententiæ sine appellatione rescindātur. An per aliū causæ appellationis reddi possint. Si tutor, vel curator, vel magistratus, creatus appellauerit. Eum qui appellauerit, in prouincia defendi. Apud eum à quo appellat, aliam causam agere cōpellendum. Si pendente appellatiōe mors interuenerit. De iure fisci. De captiuis, & postliminio reuersis. De re militari. De castrēsi peculio. De priuilegijs veteranorum.

¶ Rub. duodecimi libri.

Municipales. estq; decurio parte suprema.
Albis. muneribus. uaco. ius immune tenendo.
Legatus. ciuis. decernit. opus populare.
Nundina. pollicita. varias dat cognitiones.
Sunt proxenetæ cauti. de censibus aucti.
Significata subit verborum. regula iuris.

¶ Ad municipalem, & de incolis. De decurionibus, & eorum filijs. De albo scribendo. De muneribus, & honoribus. De vacatione, & excusatione munerū. De iure immunitatis. De legationibus. De administratione rerū ad ciuitatem pertinentiū. De decretis ab ordine faciendis. De operibus publicis. De nūdinis. De pollicitationibus. De varijs & extraordinarijs cognitionibus. De proxeneticis. De censibus. De verborum & rerum significatione. De regulis iuris.

FINIS.

Tabula Titulorum Digesti Noui

Secundum ordinem Alphabeti.

FINIS.

Tabula legum Digeſti noui.

Tabula legum Digesti noui.

In perſonarum

Tabula legum Digesti noui.

LEGES OMNES DIGESTI noui hic ordine alphabetico inueniuntur si quando ineptus, aut mendosus sit titulus, legem quam quæris, promptam habeas.

Tabula legum Digesti noui.

Donationes

Tabula Legum Digesti Noui.

Tabula legum Digesti Noui.

Quodlibe

Tabula Legum Digesti Noui.

Tabula legum Digesti Noui.

Non vult

Tabula legum Digesti Noui.

Tabula legum Digesti Noui.

Tabula legum Digesti Noui.

Tabula legum Digesti Noui.

FINIS TABULÆ legum Digesti Noui.

TABVLA MATERIARVM

Digesti Noui, tam textus, quàm glossa-

RVM, STVDIO ET OPERA DOCTIS-
simi viri Egidij Perrini, officialis de Iosaio, in cõmune emolumen-
tum studiosorum omnium Iuris Cæsarei, iam nunc recens
congestus, & in expeditiorem ordinem redactus.

Tabula materiarum Digesti Noui.

Bona

Tabula materiarum Digesti Noui.

Tabula materiarum Digesti Noui.

Creditor

Tabula materiarum Digesti Noui.

Tabula materiarum Digesti Noui.

Tabula materiarum Digesti Noui.

Tabula materiarum Digesti Noui.

Habitus

Tabula materiarum Digesti Noui.

Iusti

Tabula materiarum Digesti Noui.

Tabula materiarum Digesti Noui.

Nihilomagis

Tabula materiarum Digesti Noui.

Tabula materiarum Digesti Noui.

Tabula materiarum Digeſti Noui.

Q

R

Reli-

Tabula materiarum Digesti Noui.

†††

T

Tabula materiarum Digeſti Noui.

FINIS.

TABVLA PRAECIPVARVM

materiarum , quæ semper menti inhærere debent, iam denuo ab Ægidio Perrino, officiali de Iosaio,cum magna diligentia,in singularem studiosorum omnium vtilitatem collecta.

Tabula materiarum Digesti Noui.

D

Tabula materiarum Digesti Noui.

Gener

Tabula materiarum Digesti Noui.

Tabula materiarum Digesti Noui.

Tabula materiarum Digesti Noui.

Valart

Tabula materiarum Digesti Noui.

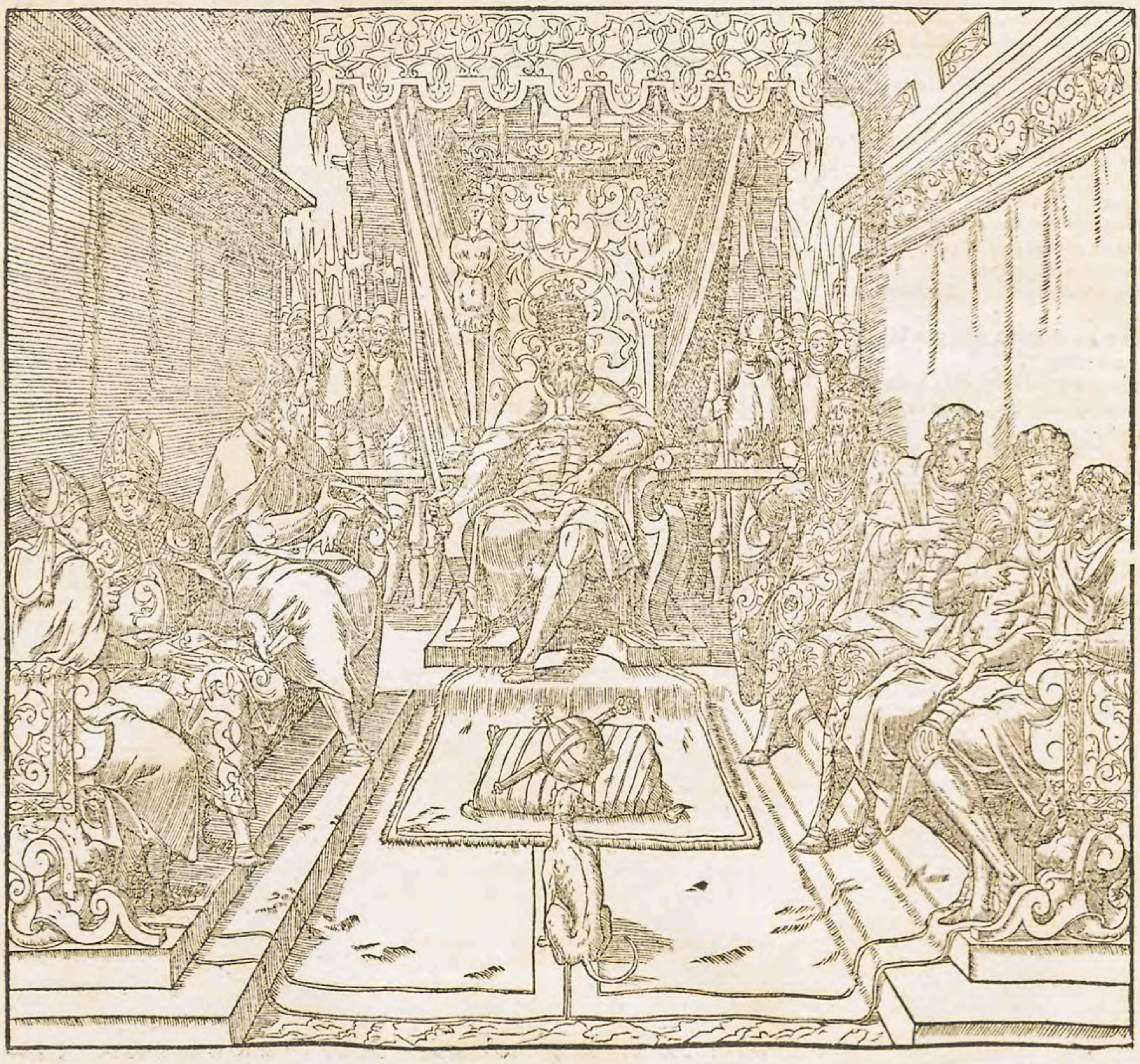
FINIS.

DE TRIBVNIANO EX SVIDA, BVDEO INTERPRETE.

Tribunianus natione græcus, cùm omnis religionis contemptor erat, tum verò in primis à Christiana fide abhorrens: assentator & fraudulētus, vt qui Iustiniano principi persuaserit, mortē eum nō oppetiturum esse, atq; in cœlum cum carne assumptū iri. Quęstor Iustiniani fuit: tanta vi ingenij prædītus, vt doctrina pręstantissimus euaserit, ac nulli æuo suo secūdus. Cæterū auaritiæ eousq; indulgens, vt lucro venale ius habendum semper duxerit. Nam & leges quotidie fermè sordida dinūdinatione antiquare idētidem, ferreq; instituerat, vt cuiq; commodum esset. Hic cùm diu post honorem adeptum superuixisset, morbo tandem interijt, nihil prorsus molestiæ à quoq̃ vnquam passus. Erat enim sermone blandus, & aliâs suauis: auaritiæ quoq; morbū doctrinæ præstantia facilè obumbrare poterat.

DE IVSTINIANO, EX EODEM.

Iustinianus Romanorū Imperator in primis orthodoxus, hic omniū literarū expers fuit, atq; etiam (quod aiunt) analphabetus. Hæc quidē ille, sed Vdalrico Zasio in cōmentarijs suis, ad.l.ij.ff.de orig.iur.§. Et cùm placuisset. ad verbum iniuriosè, diuersum videtur, nempe nec à Christiana fide Tribunianum abhorruisse, nec analphabetum fuisse Iustinianum. Tu nunc vide lector, cui magis accedas, Suidæ né, an Zasio.

ANGELVS POLITIANVS MISCELLANEORVM. C.XLI.

Volumen ipsum Iustiniani Digestorum seu pandectarum, dubiò procul archetypum, in ipsa curia Florentina à summo magistratu publicè adseruatur, magnaq; ueneratione, quāquàm raro id, etiamq; ad funalia ostenditur. Est autē liber haud quota spoliorum prædeq; Pisanæ portio, sæpe à consultis citatus, maioribus characteribus, nullisq; interuallis dictionū: nullis item compendiarijs notis, quibusdā etiam, saltem in præfatione, uelut ab authore planè, & à cogitātē, atq; generante potius quàm à librario & exceptore inductis, expunctis ac superscriptis, cùm græca epistola, græcóq; etiam pulcherrimo hoc epigrammate in prima fronte.

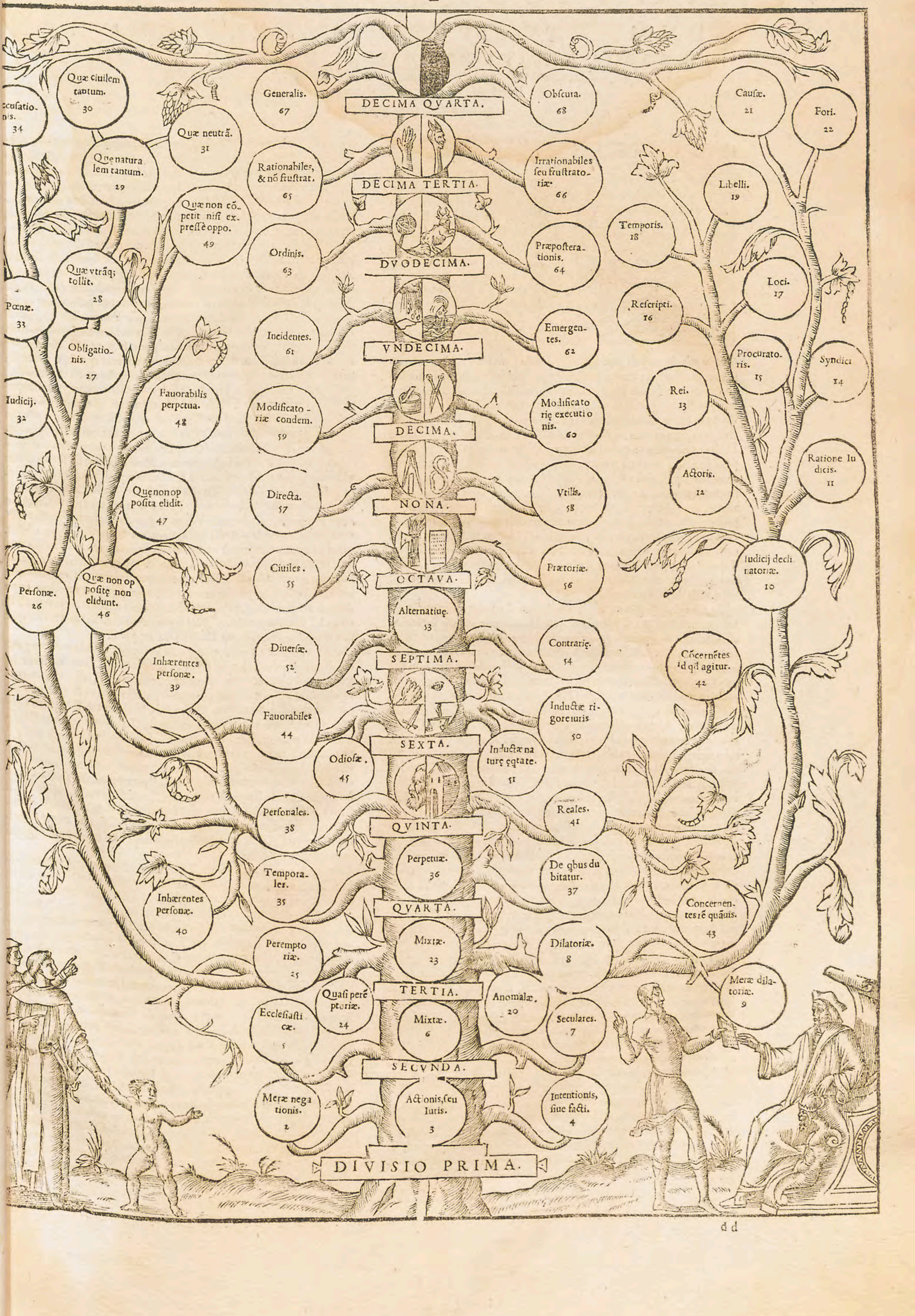
EPIGRAMMA.

βίβλον ἰουστινιανὸς ἄναξ τεχνήσατο τήνδε,
τὴν ὁ τριβωνιανὸς μεγάλῳ κάμε παμβασιλῆϊ,
τοῖά τις ἡρακλῆϊ παναίολον ἀσπίδα τεύξας,
ᾗ ἐπιμαρμαίρουσιν ἀγάλματα πάντα θεμίστων
ἀνθρώποι δ᾽ ἀσίης τε δορυκτήτου τε λιβύσσης
εὐρώπης τε πίθοντ᾽ ὅλου σημάντορι κόσμου.

Ita vertit Alciatus lib. præter. secundo circa prin.

Iustinianus opus princeps hoc edidit, omnis
Quod Tribonianus rectori condidit orbis:
Tanquam aliquis uarium componens aspida magno
Alcide. namq; hic fulgent mira omnia legum.
Ast Europæ Asiæq; homines, Libyciq; subacti,
Cuncta gubernantis domini præcepta sequuntur.

Arbor exceptionum

NOVISSIMA, ET ADMODVM FRVGIFERA EXCEPTIONVM ARBOR AEDITA PER DISERTVM VIRVM PETRVM

Rebuffium de monte Peſulano, Iuris vtriuſq; Doctorem, & ſupremæ curiæ Pariſienſis aduocatum, & ab authore iam recens recognita, atq; emendata.

QVIA OMNIS de aliqua re inſtitutio debet à definitione proficiſci, iuxta illud quod ſcripſit tuba Romani eloquij Cicero (qui hoc modo appellatur per glo.in.l.j.de ſtud.libera. vrb.Ro.li.xj.C.) primo offici.lib.& refert Bal.in proœ. feudo.col.iij.in fi.cũ ſeq.per tex.& ibi Bald.in.l.j.ff.de iuſti.& iur.&.l.j.ff.ſi cer.pe. & Barba.in rub.huius tit.in cle.in princ.& in rub.de reſcrip.col.j.& de conſtit.col.ij.& in rub.de poſtula.præla.col.ij.& Pe.de ferra.in pract.in forma poſitionum actoris, in verſicu poſtquàm.& Troilus Maluitius in tractatu de oblationibus.in primo dubio. docto.in.l.j.ff.de acquirenda poſſeſsione. Bonus de curtili in tractatu nobilitatis, in ſecunda parte, & docto.in.l.j.per illum text.ff.de teſtamentis. &.l.j.ff.de tutelis.nam definitio eſt omnino ſubſtantia cuiuſcunq; ſignificantis, ſecundum Barba.in rubri.de re iudica.in clemen. Videamus ergo quid ſit exceptio. Secundò quo iure inuenta ſit. Tertiò ad arboris declarationem accedamus. Ad primum igitur veniendo, cum materia exceptionum ſit multum neceſſaria, per textum, in.§.alioquin.inſtitu.eodem. & in authen.de reſtitutio.& ea, quæ parit in vndecimo menſe.col.quarta. poſt principium.ibi, & in quadam exceptione neceſſaria, & frequens, & in iudicijs verſatilis: & ideò amplectenda.l.legaui.ff.de libera. legat. cum ſimilibus.& definitio eſt multum periculoſa.l.omnis definitio. ff.de reg.iur.tamen per illas definitiones nihil mutatur in re: nec ex eis obolum lucraberis ſecundum Ioan.Fabrum. in.§.ex non ſcripto. col.ij.inſti.de iure naturali.

1 Igitur ſic definitur exceptio per aliquos doctores. Exceptio eſt ius reo competens ad elidendam, excludendámue actoris intentionem.& hæc definitio compræhendit dilatorias, & peremptorias: vt tenet domi.Anto.de Tremolis in additio.ad practic.de Bonacurſo in princip. Ego verò inſequor definitionem iuriſconſulti (quia non poſſum inuenire meliorem) poſitam in.l.ſecunda.ff.eodem. Exceptio eſt actionis, vel intentionis excluſio. Hanc poſuerunt ferè omnes ſummiſtæ, Goffred.Azo.Hoſtien.& alij. & Barba. in rubrica huius tituli, in clemen.licet Ange.in rubri.inſtitut.eodem, col.mihi.iiij.verſic.Capiamus primum.tenet quòd non eſt definitio, ſed alluſio: at ego in tract. meo except.pleniùs tradidi, vbi dixi ſtãdum eſſe verbis iuriſconſulti: ſiue ſit alluſio, ſiue definitio.& communiter tenetur ꝙ ſit definitio: & & latius declarabitur in.j.diuiſione, infra. Nota tñ ꝙ exceptio duobus modis ſumitur: largè, & ſtrictè, ſeu propriè. Largè pro omni defenſione, excluſione, & replicatione: vt tenet gl.in.l.ij.ff.eo.nã replicatio excludit, ergo exceptio largè nuncupatur, per gl.in.l.fi.C.de ędendo.l.iuriſgentium.§.ſiue autem.ff.de pac.&.l.nam poſteà.in principio.ff.de iureiurand. Strictè, ſeu propriè capitur pro defenſione, quæ reo competit contra actionem actori competentem contra dictum reũ: vt tenet gl.& docto.in.d.l.ij.& Hoſti.in ſumma huius tituli.§.j.Ange.in rubr. eiuſdẽ tituli inſti.col.mihi.v.canoniſtę.in rub.de excep.Azo in ſumma.verſi.eſt autem ſciendum, & gl.ſuperius allegatę, & ibi Doctores. Ad ſecundum, quo iure ſit inuenta, & videtur ꝙ iure diuino in paradiſo terreſti.nam Adam de inobedientia à domino repræhenſus cur pomum vetitum comediſſet, actioni Dei exceptionem obijciens, relationem criminis in vxorem vertit dicens. Quam mihi ſociam dediſti: dedit mihi de ligno vitæ, & comedi. & Deus dixit ad mulierem: Quare hoc feciſti? quæ reſpondit: Serpens decepit me, & comedi.hęc habentur Geneſis.iij.c.& in capit.ſerpens.de pœnitentia, diſtinctione prima.ita tenet Specul.in proœ.ſui operis.verſi.ſanè.Ange.in rub. huius tituli.col.v.verſi.veniamus ad ſecundum.Panor.tamen in dicta rubri.tenet quòd eſt de iure naturali: quia eſt defenſio: ſed nihil allegat. Poſſumus allegare text.in.l.ſi quidem.ibi, nulla defenſio. &.l.defenſiones.C.eodem.c.cum inter.ibi, defenſionis copia.eodem titulo. Sed defenſio eſt de iure naturali.tex.in clemen.paſtoralis.§.cæterum.de re iudicata.l.ſcientiam.§.qui cum aliter.& ibi Flo.ff.ad.l.Aquiliam.ergo & exceptio. Alij vt Barto.in.l.ex hoc iure.ff.de iuſtitia, & iure.& Io. Fabr. in principio inſtituta de obligationibus.col.ſecunda.quod ſit de iure ciuili, tenet: quia eſt actionis excluſio.dicta.l.ij.eodem titulo.ff. ſed actio eſt de iure ciuili.l.in commodato.§.ſicut.ibi, actiones ciuiles. ff.commoda.Ange.& Iaſon in.§.j.inſtitu.de actionibus.ergo &c.aliàs ſequeretur abſurdum, quòd exceptio eſſet prius quàm actio, & ſic excluſio. Ego dicerem ꝙ exceptio, quæ habet materiam de iure naturali, dicitur illo iure inuenta: & tunc dicitur habere materiam in hoc ne innocens condemnetur, & indebitè opprimatur. Nam hoc reſpicit defenſionem, quæ eſt de iure naturali, per dictam cle.paſtoralis.de re iud. ita tenet Deci.in.d.rubri.numero.vj.ad hæc.col.fina.de reſcrip. Si verò habet materiam præexiſtentem de iure ciuili: tunc eſt illo iure: vt exceptio præſcriptionis non numeratæ pecuniæ, & ſimiles, ſecundum Decium vbi ſupra. Poſſunt tamen omnes exceptiones dici de iure ciuili formalitate, & in modo, & ordine excipiendi, & ſe defendendi. Nam ius Ciuile non admittit omnes exceptiones paſsim, nec omni tempore, ſed certo modo, & ordine: vt tenent Panormi.& Deci.in dicta rubric.Soci.in rubri.ff.eodem. Ciuiliſtæ in.l.ſi quis.§.ſi is.pro quo. ff.quod quiſq; iuris. Canoniſtæ in.c.ex parte.in.ij.de offic.delega. Nec obſtat quod dicebatur de iure diuino: quia ibi erat quædam defenſio, quæ propriè non eſt exceptio per gloſſam ſingularem, & communiter approbatam in capitulo primo de litis conteſtatione.in, vj.ſed impropriè ſic: vt reſpondent Feli.& Deci.in rubric.& in dicto capi.ex parte. Nec etiam obſtat quod dicebat Panormita.in dicta rubric.allegando Cicero.primo officiorum.ibi, primo generi &c.quia intelligitur de defenſione actuali, ſeu manuali, ad quam natura omnia animalia inclinat, imò eis dedit certa inſtrumenta quibus ab aduerſis ſe tuerentur: vt bobus cornua.l.j.§.cum arietes.ff.ſi quadru.paupe.fec.dica.l.bouem. in princip.ff.de ædilitio edicto.ita Feli.& ibi in additio.ad eum in.c. dilecti filij.eo.titulo.& ideò conquęritur homo, quare natura eum nudum produxit, vt habetur in Plinio in princip.de naturali hiſtoria & omnibus animantibus dedit inſtrumenta: vt ſupra dixi. Non obſtat, quod ſit de iure ciuili: quia verum eſt inquantum excludit actionem, quæ eſt de iure ciuili: vt ſupra probaui: & etiam reſpectu formæ: ſed reſpectu intentionis eſt de iure naturali: quia intentionis excluſio erat ante ius ciuile: ſicut petitio erat ante actiones, quæ manu regia expediebantur.l.ſecunda.in principio ff.de origine iuris. Dec.vbi ſupra Floria.in.l.ſi ſeruus.numero.vij, ff.ad legem Aquil. Effectus ex iſta quæſtione reſultantes, vide per Doct.in.d.c.ex parte.

2 Prima ergo erit diuiſio, ꝙ quędam exceptiones ſunt meræ negationis, quędam actionis, ſeu iuris, quædam intentionis, vel facti. Meræ negationis eſt quando actio actori non competebat, nec competierat. ideò ſi actor agat, & aliquid petat, reus poteſt negare: & hæc non eſt propriè exceptio ſecundum Soci.in rub.de exceptio.ff.& Alexan.in additio.ad Barto.in.l.prima.ff.eodem.gloſſ.in.l.nam poſteà. ff.de iureiuran.in principio.&.c.ſecundo.de ordine cognitionum.& quia nil ponit, ideò à reo non erit probanda: vt tenet Bald.in.l.peremptorias. C.ſenten.reſcindi non poſſe.numero.xxxvj.& in.l.ſi quidem.in principio.C.eo. Largè tamen exceptio dici poteſt ſecundũ Deci.in.d.rubri.nume.iij.vide Barto.& alios.in.l.ſi Titus.ff.de verbo.obliga.& l.ſi pluribus.ff.de lega.j.&.l.quoties.§.ſi temporali.ff.de adminiſtr. tuto. & hanc poſui primam: quia in ius vocati ſunt faciles ad negandum.l. Item ſi vnus.§.fi.ff.de arbitris.& prima reſponſio reorum eſt negatio vt oculariter videmus.

3 ſi Aliæ ſunt actionis, ſeu iuris, & ſunt quæ actionem præſupponunt: vt ſi Titius decem mihi promiſit metu, & ago: habeo actionem ex ſtipulatu: tamen Titius habet exceptionem metus, quæ excludit actionem ex ſtipulatu: ideò in definitione ſupra fuit dictum quòd eſt excluſio actionis per textum in dicta.l.ſecunda.& regulariter exceptiones in ſcriptis non opponuntur, ſed ſatis eſt quòd in actis per notarium redigantur, & ſcribantur: vt tenet Bartolus, & alij in.l.prima.ff.eodẽ. Florianus in lege in exceptionibus.ff.de probationibus.lege prima.notabili in vltimo.ff.de ædendo.per Alexandrum. Decium in capitulo quoniam.numero.xxvj de probationibus. Aufre. in deciſionibus capellæ Toloſanæ.quæſtione.cx. Antonius de Tremolis in additionibus ad practicam. Vberti de Bonacurſo in rubrica de peremptorijs exceptionibus.in verſi.& ſubtiliter.& Lanfra.in repetitione dicti capituli. quoniam.in verſiculo, exceptiones.in fine.& Ange.col.mihi.xviij. in rubrica.imò ſufficit quòd proponatur factum ex quo reſultet exceptio: licet non dicat Excipio, ſecundum Baldum in dicta lege prima. niſi in exceptione recuſationis, & excommunicationis, quæ in ſcriptis debent proponi: vt tenet Philippus Francus in capitulo, appellatio. de appellationi.in.vj.& Feli.in rubrica vide tamen Barba.allegantem tex.in quibus debemus dicere, Excipio vel excipiendo dico in capitu.cum in cauſa.numero quarto. de officio delegati.quòd intelligit in doctis: ſecus in ignaris: quia ſufficit factum narrare. vide textum in.c. dilecti

dilecti filij.j.de appellationibus.Et ista est propriè exceptio secundū Socinum vbi supra,& doctores in rubrica de except.in decretalibus: per glossam in lege qui se debere.ff.de condictione causa da. & in lege,in rebus.C.de iure dotium. & Alexand.in additio.ad Bartolum in dicta.l.ij.& licet excludat actionem, non tamen tollit restitutionem in integrum,per gl.singula.in.l.in causæ.ij.ff.de minoribus.secundum Rauen.in alpha.in versi.exceptio.

4 Item aliæ sunt intentionis,seu facti,quæ actionem non competere actori ostendunt:vt si solui tibi decem quæ debebam,sublata est actio institut.quibus modis tollitur obligat.in principio. Si iterum petis, excipiam,& excludam intentionem tuam:quia actionem nō possum excludere,cum nulla sit,hoc declarant Paulus,& Iason in lege Titia. ff.de verborum obligat.Vel potest dici exceptio facti: quia sicut de facto agis:ita de facto excipio gloss.Bartol.& alij in dicta.l.ij.& in.l. obligationum ferè.§.fina.ff.de actioni.& obligat.Barba.in rubri.eiusdem tituli.in cle.& Docto.in.d.rubri.in decreta.& Ange. col.mihi.v. Lanfranc.in repeti.c.quoniam.in versic.exceptiones.de probatio.glo. Ias.& alij in dicta.l.qui se debere.Anto.de tremolis in additioni. ad pract.de Bonacurso in principio.& in rubric.de perempto. exceptio. versic.animaduertat igitur.vbi ponit octo species exceptionis intentionis,quas vide per te,non pono hic:sed in tractatu de except.ponā, & alia amplè ibi inseram.Alio tamen modo appellatur exceptio iuris vel facti:vt per Bald.in marga.in ver.exceptio.in.xxviij.quæst.& Panor.in.c.pastoralis.numero.xxij.eo.titu.& in hac potest iudex absoluere reum eo etiam non petente,cum sit in iudicio agens sine actione: vt tenent Barto.& Paul.in.d.l.ij.licet Soci. ibi & d.rub.aliter dicat: quod postquàm ponit,est vera exceptio.Feli.Dec.& communiter alij in.d.rub.contrarium tenent,& Legistæ vbi supra Bal. in.l.peremptorias.C.senten.rescin.non posse.Est tamen de stylo curiæ parlamenti Tolo.ꝙ licet reus sit paratus ad prædictas exceptiones probare, & offerat,tenebitur tamen implere manum curiæ de tanto quātum petit actor:alias ad ipsas proponendas non admittitur:vt est modus loquendi, *que il ga nisse la main, & emplisse la main de la court*: vt habetur in stylo parlamenti.in eodem titu.in.§.& de stylo . & ibi ratio ponitur: quia debitores malitiose,& causa diffugij quandoꝗ proponunt:vt res vel bona de quibus incontinenti posset fieri satisfactio interim pendē te dicta probatione possint elongare, vel consumere: ideo hic dolus non debet eis patrocinari.c.sedes.& c.ex tenore.de rescript.& c.ex literis.de dolo,& contumacia.cum similibus.

5 Secunda diuisio est ꝙ quædam sunt ecclesiasticæ,seu spirituales, quædam mixtæ,& quædam seculares.Ecclesiasticæ sunt, quæ coram iudice ecclesiastico probari debent:& de his iudex laicus non se intromittit:vt si iudex laicus detinet clericum in suis carceribus,potest excipi,quod est clericus:& coram iudice ecclesiastico remittetur:& ibi dicta exceptio probabitur,per tex.in.c.si iudex laicus.de senten.excō. in.vj.Miratur tamen.d.Benedic.in repeti.c.Raynutius.in versi.& vxorem.numero.ccccxl.de testa.quod in regno Franciæ non obseruetur. & Guido Papæ in suis decisio.q.cxxxviij.& do.Barto.de Cassa.in consue.Burg.in rubri.*des iustices*.in.§.quinto.in gloss.*Sil na grace*. numero liiij.cum sequen.Et tales iudices hoc non obseruantes non sunt tuti in foro conscientiæ secundum eundem de Cassa.in rubric.*des iustices*.versiculo: *droictz diceulles*.in numero.xlj.Nota tamen quòd licet curia parlamenti de tonsure proprietate non debeat cognoscere:tamen an vestis sit clericalis necne cognoscere potest:quia hoc cognoscere non est cognoscere de re spirituali,sed temporali:ergo cognoscit de pileo partito:& an vestis sit clericalis:& de caligis,& alijs vestibus,& indumentis:vt arresto fuit Parisijs decisum in quæstio.per arresta. quæst. xlij.& in stylo parlamenti in quarta parte.aresto.clxxxiij.& clxxxvj. idem do.Barth.de Cassa.in consuet.Burgun.in rubrica. *de iustices*.in.§.v.in gloss,*Sil na grace*.numero.lix.versiculo decimo fallit.Idem in exceptione excommunicationis,per text.in.c. corripiantur. ibi, Episcopale iudicium.xxiiij.q.iij.& Specu.in titu.de competen.iudic. additio.§.j.in princ.potest etiam coram seculari iudice proponi:vt no. gloss.singu.in.l.prima,C.de iuris,& facti igno.& capit.j.de except.in vj.& docto.in.c.intelleximus.de iudic.Hoc tamen non seruatur in curijs laicalibus huius regni secundum Ioannem Fab.in.§.fina.instit. de cura.Sed vnde tantus abusus processerit,ignorat Guliel.Benedict. in repet.c.Raynutius.in versi.mortuo.in.j.numero.cclxxxij.de testa. & Aufre.in decisio.capellæ Tolosa.q.cxxxiij.& clxxxix.& ibi dicitur an excommunicatus possit monitionem de occultis impetrare, & tex.consuetudinem reprobat subtilis Petrus de Bella perti.in.l.placet.C.de sacrosanctis eccle.addit.ad Vber.de Bonacurso.in rubric. quibus modis examen iudi.ordi.declina.& text.de iure ciuili loquendo tit.de excommunicatione,vide per Barbat.in clemen.vnica.col.iij.e. titulo.& vltra cum text.in.l.hi qui sanctam.de aposta.gloss.in capitu. vno.quo tempore miles inuestituram petere debeat.Executio tamen bene potest fieri aduersus monachum,& alium virum ecclesiasticum in sua temporalitate fructibus pendentibus,& in redditibus nondum receptis:vt dicit Ioan.Masuer.in rubrica de executio.in ver.item ere ditor.& hoc vidi multoties practicari:ideo bene no.Idem in exceptio ne vsurarum.cap.præterea.& per totum.de vsur.quod intellige verū si super iure contentio oriatur,secus si super facto:quia tunc iudex laicus erit competens,secundum Barto.Iaso.Hercula.& alios in.l.Titia. ff.soluto matri.Barto.& alios in.l.quoties.C.de iudic.Barto.in.l.ij.ff. de iurisditione omnium iudicum.licet multi Cano.refragentur in cle. dispendiosam.de iudi.Potest tamen iudex laicus excipienti statuere tempus intra quod se præsentet excipiens coram iudice ecclesiastico, non tamen quod probet,secundum Vincen.in.l.ij.numero.vj.de re iudicat.ff.vide Alexand.consil.xcj.in.ij.vol.Et an arbitrator possit de vsuris cognoscere,& quæ requirantur antequàm iudex ecclesiasticus possit inhibere iudici seculari,vide per Alex.consil.ix.in.iiij.volu.Idē in exceptione hæresis.c.ad abolendam.& per totum . de hæreti.& c. vt inquisitionis.de hæret.in.vj.Alias exceptiones vide per text.& ibi not.in cle.dispendiosam.de iudi.in.c.cum sit generale . de foro competen.& in locis supra allegatis.

6 Mixtæ sunt,quæ tam coram seculari,quàm coram ecclesiastico iudice proponi,& probari possunt:& de his tam vnus,quàm alius cognoscit:vt exceptio sacrilegij.gl.in dicto.c.cum sit generale.Idem in exceptione iuramenti,vt obseruetur:quia tunc est mixti fori. de seculari patet in.c.licet mulieres.de iureiurand.in.vi.de ecclesiastico.in capitu. si.de foro competen.eodem lib.idem tenet Alexan.consilio . xxxix. numero.iij.in.iiij.volu.idem Feli.in.c.ij.numero.xxviij.ver.iij . conclusio de rescriptis.& melius per Alexand.consi.clj.in.vj.vol.Exceptio adulterij est etiam mixti fori.de seculari patet in.c.cum sit.& ibi Doc. de foro competen.& ibi vide alias.& in.l.quoties.C.de iudi.& in.d.l. Titia.Idem qn̄ agitur de reparatione ecclesiæ:nam & ecclesiasticus, & secularis est competens:per tex.in.l.hæreditas.ibi,principali,vel pontificali.de peti.hære.ff.& Benedic.in repeti.c.Raynutius.in ver.si absꝗ in.ij.numero.xxxv.in substitutione fideicommissaria.de testa.Alex. Alexan.consi.clxx.in.ij.volu.& in stylo parlamenti Tolosa.in parte quarta.aresto.ccxxxvij.& ibi in additio.Notādum est tamen ꝙ si laicus vulnerat clericum,vel verberat,crimen est mixtum,secundum Io. Baptistam in repe.l.cunctos populos.col.xiij.de summa trini.C.

7 Seculares,quæ ad cognitionem iudicis secularis spectant: & de his iudex ecclesiasticus non se intromittit,vt si agatur actione reali, & inter laicos(idem tamen in clericis)coram iudice ecclesiastico.nam potest excipi, vt coram iudice laico agatur:per text.in.c.quo iure. viij. distinct.& c.cum deuotissimam.iuncta subscriptione,quæ reginæ Galliæ dirigitur:& illa de possessione cognouit.& capitu.sequen.ibi, & vestra regia dignitate.xj.q.ij.Et quicquid sit de iure, in Francia tamen obseruatur clericos in realibus conueniendos coram seculari ex consuetudine tanti temporis cuius memoria non est in contrarium, secundum Ioan.Fabr.in authent.statuimus.C.de Episcopa.& cleric.& & in.§.si.institu.de satisda.Panor.in.c.qualiter.de iudi. patruus meus Ia.rebuffi.in.l.viros.de pala.sacra.largi.libr.xij.Aufre. in repetitione. cle.primæ.de offi.ordi.coll.lxxvj.in parua impressione.Idem tenet Benedict.in repeti. c.Raynutius.in versi.& vxorem.numero.cccxxxj. de testa.& in magno consuetu.in rubric.*De cas qui peuuent toucher le Roy, & Leuesque*.versi.*si lofficial*.& Io.masuer.in rubri.de iudicibus. in principio.dominus meus, & conciuis do.Nico.Boer.in consuetu.Bitur.in.§.xxvj.de iurisditione omnium iudi.& de hoc fuerunt prolata multa aresta:vt habetur in stylo curiæ parlamenti Tolosa. in quarta parte,aresto.xv.& xxj.imò capitulum sancti Maximi fuit in ducentis libris condemnatum:quia de actione reali cognouerat:vt habetur ibidem aresto.clxxvj.& in.q.per aresta.quæst.xliij. vbi Parisijs fuit per supremam curiam pronunciatum anno . Mccclxxxiij. & idem quæstio.clxxix.aresto vltimo.Item de omni crimine priuilegiato:vt læsæ maiestatis,falsæ monetæ,saluę guardiæ,& portus armorum,& alijs similibus secundum Benedict.vbi.s.numero.ccccxxxv.& amplè Ioā. Feraldus in tractatu de iuribus,& priuilegijs regni Francorum per totum,maximè decimonono priuilegio vbi multa allegat. & Cigaul. in tractatu suo de bello Italico,in.c.regali.Errant tamen aliqui iudices seculares volētes quoslibet clericos punire pro portu ensis,vel quorumlibet aliorum armorum,cum non committant crimen portus armorum:sed in magno consue.declaratur tunc committi illud crimen in rubri.*des droit royaulx*.versicu. *Item auront lesditz ballif , & lieutenans & non autres la cognoissance punition, & correction des crimes de lese maieste,port darmes notables,qui est à entendre quand il auront compagnie de gens garnis dautres armes;que despées,couteaulx,ou batons &c*. & in versic.*item plusieurs*.in rubric.*de gens non maries*. & Feraldus vbi.s. dicit tunc committi quando villa contra villam,dominus castri contra alium cum armis:& coadunatione gentium:non tamen si duo se verberant: quod bene not.& de crimine priuilegiato vide in.q.per aresta.quæ.clxxvij. aresto.xj.& in stylo parlamenti Tolosa.in.vij.parte rubrica.de accusa. ordina.x.idem in petitione Laudimiorum sedm do.Bart.de Cassa.in consue.Burgun.in rubri.*des censes*.in.§.j.in gl.j.numero.ix.& seq.idem dicentem in arreragijs:vt habetur in quæstio.per aresta.q.l.sed contrarium fuit dictum Tolosæ:vt in eius stylo continetur,aresto.xlix.ideo concorda quod quando promissio arreragiorum interuenit:quia reus promisit dicta arreragia soluere,tunc iudex ecclesiasticus cognoscit:

& ita intellexerunt domini conſiliarij Toloſani & Pariſienſes:vt habetur in.q.per areſta.q.lxxxvij.Secus ſi aliqua promiſsio non interuenerit:quia tunc ſolus ſecularis cognoſcit.& ita intelligitur.q.l areſtorum Pariſijs hoc tenet Ioan.Manſuer.in rubric.de iudi.in princi.& caſus in quibus gentes regiæ cognoſcant contra clericos,ponit.d.Bartho.de Caſſa.in conſuetu.Burgund.in rubr. *des iuſtices.* in gl. *& droicts dicelles.*numero.cj.&.§.v.gloſſ. *Sil na grace*.numero.viij.cum ſequen. & Aufre.in ſuo tractatu.caſus in quibus iudex ſecularis &c.& an clericus poſsit banniri per ſecularem iudicem Io.Galli.vbi ſupra queſt. lxvj.& tribus modis dicitur negotium ſeculare:vt tenet.d.Caſſa.in rubri. *des iuſtices.* in.§.vj.gloſſ. *meſsieurs*.numero.xxxij.Idem ſi ſeruientes regij verberentur,vel hoſtiarij parlamenti officium exercendo:quia tunc curia ſuprema cognoſcit.& in materia prouiſionali ſecundũ Vinc.Cigault.in allega.ſuis.in ver.capitulum regale.quod ego intelligerem qñ eſſent ſeruientes curiæ ſupremę,vel oſtiarij,vel officiarij,vel executiones facerent pro eadẽ curia:aliâs ſecus per ſupradicta.

8 Tertia ſuccedit.& principalior diuiſio,quòd exceptionum quędã ſunt dilatoriæ:quædam anomalę,quędam mixtę,& quędã quaſi peremptoriæ. Dilatoriæ ſunt, quæ actionem differunt.l.ij.§.fi.ff.eodem. & in.§.appellantur.& ibi Doct.inſtitu.eo.& in duplici differentia reperiuntur:quia quędam ſunt merę dilatoriæ,quædam iudicij declinatoriæ.ita gl.in.c.ſi quis Epiſcoporum.iij.q.vj.Petrus de ferra.in practica ſua in forma reſponſionis rei conuenti.in verſicu.ſaluis alijs exceptionibus.& in his quomodo ſit concludendum ſcripſi in.d.excep.

9 Dilatoria mera eſt dilatoria ſolutionis:vt ſi feciſti mihi pactum dè non petendo vſq; ad certum tempus:ſi ante petis, habeo exceptionẽ per quam poſſum ſolutionem differre.l.tertia.§.primo.ff.eod.vel ſi ſim condemnatus in actione perſonali,& ante quatuor menſes conuenior,poſſum per exceptionem differre ſolutionem vſq; ad quatuor menſes.l.ij.&.l.debitoribus.ff.de re iudic.& ibi Docto.l.ſecunda.C.de vſur.rei iudicatæ.c.quod ad conſultationem.de ſen.& re iudi.idem in dote quando in pecunia conſiſtit.l.vna.§.exactio.C.de rei vxo.actio. & Specu.eodem titulo.§.nunc videndum.in principio.& quando ante tempus petitur,induciæ temporis reſtantis debent duplicari:per textum,& ibi eſt communis opinio docto.in.§.ſed hodie.inſtitu.eo. docto.in.l.iuſtas.de iure fiſci.libr.x.C.Vber.de Bonacurſo in rub.quibus modis ſuo nomi.agen.ciuiliter.& ibi in additio.ad eũ ponit quatuor limitationes in verſicu.impediuntur.vide Aufre.in deciſio.capel.Toloſ.queſt.cclxxix.& Præpo.in.c.ex parte.in ſecundo.col.ij.de appella.Et iſtas quis debet proponere ante litem conteſtatam:ſed eas non tenetur probare niſi intentione actoris fundata.l.exceptionẽ. & ibi Docto.C.de probat.l.ſiquidem.C.de exceptio.ca.j.de litis conteſta.in.vj.quod intellige,& declara,vt per additio.ad Vber.de Bonacurſo in rubri.de impedimen.& exceptio.ver.attende tamen.& ſi opponens exceptiones in harum probatione deficiat,poterit ſtatim, in expenſis cõdemnari:per textum & ibi doct.maximè Philip.in.ij. no.in.c.j.verſiculo ſi quis igitur.eodem titu.in.vj.Et ſi non ſint oppoſitæ in cauſa principali,in cauſa appellationis opponi poſſunt minimè,ſecundum Feli.in capitu.cum Ioannes.numero.xxix.de fide inſtrumento.niſi redderent iudicium retro nullum,ſecundum Philip.in c.licet.col.ij.de appella.in.vj.& alijs caſibus poſitis per Feli.in.c.ad audientiam.in.ij.numero.xiij.verſicu.omittens dilatoriam.de reſcript. Quia pars litem conteſtando dicit ſe velle litigare,vel ſe velle præſumitur,cum nihil dicat contra ingrediendo negotium:ſed dilatorias proponendo dicit ſe nolle litigare,ſaltem tacitè,cum veniat ad iudicium differendum:& ſic ex propoſitione iſtarum poſt litem conteſtatam reſultaret quædam contrarietas.c.cum cauſam.& ibi not.de appella.meritò tanquàm ſibi contrarius non debet audiri:per text.in.c. ſolicitudinem.de appella.in.l.vbi repugnantia.ff.de regulis iuris.l.Titiæ.ff.de conditio.& demonſtratio.Panor.in capitu.exceptionem.numero.x.de exceptio. Limita tamen quod diximus, videlicet, quòd ante litem conteſtatam proponantur in nouem caſibus poſitis per Alexan.in.l.ita demum.C.de procura.& ibi Iaſ.multos alios addit.& Feli.in capitu.exceptionem.& ibi alij eodem eodem titu.Domini.& Ioan.de Turre cremata in ca.ſi quis Epiſcoporũ.in.iij.quæſtione.vj. Anto.de Tremolis in additio.ad Vber.de Bonacurſo in rubrica de impedimen.& exceptio.quæ contra reſcript.verſicu.& eſt ſciendum. & Petrus de Bella pertica in ſuis quæſtionibus.quęſtio.xxvij.Alexã. in.l.ſi mulier.ff.ſolu.matri.Et ſi iudex denegauerit eas admittere, habet pars appellare:aliâs eas non poteſt amplius ꝓponere etiamſi proteſtatio interuenit,contra gloſſ.in capitu.ex conquæſtione.de reſtit. ſpolia.quam reprobant Anto de Butrio.Areti.& alij.in capitu.tam literis.de teſtibus.do.in capitu.in primis.§.quia igitur.ſecunda.q.j. addi.ad Vber.in loco proximè allegato.verſiculo, & quid ſi iudex. Præpo.in capitu.ex parte.in ſecundo.col.ij.de appellatio.Si tamen contineret notoriam falſitatem,non eſſet per iudicem admittenda: per gl.& ibi Docto.& Philip.in capitu.ſtatutum.in princip.in verſi. copia.de reſcriptis.Et breuiter nota quòd omnis exceptio quæ non perpetuo,ſed ad tempus impedit,eſt dilatoria:vt tenet Barto.in.l.tertia.ff.eodem.& Nico.milius in repert.in verſicu.exceptio ordinis. Formam proponendi vide per Specu.in titulo eodem.§.viſo.verſi. & nota quòd omnes dilatorię.

10 Aliæ ſunt declinatoriæ iudicij:& iſtę etiam ſunt dilatoriæ,per glo. in.l.iij.ff.eod.& in.l.Pomponius.§.ratihabitionis.ff.de procuratoribus. Panor.in capitu.paſtoralis.numero.xv.& Feli.col.iiij.eod.titu.Do.in capitu.vt circa.verſi.alioquin.de elect.in.vj.Præpo.in capi.ſi duobus. col.v.& ſequen.& cap.interpoſita.de appella.Et iſtę debent proponi,& probari ante litem conteſtatam:quia natura earum(paucis exceptis)non eſt reddere iudicium inutile poſtquàm eſt fundatum,ſecundum Baldum in.l.exceptionem.numero.iij.C.de probatio.nec iudex poteſt eas reſeruare poſt litem conteſtatam, niſi de expreſſo conſenſu partium:quia iudiciarium ordinem non poteſt mutare ſecundum Alexandr.conſil.clxxxij.in.vj.volu.Areti.conſil.lxxiij.vide Aufre. in deciſ.capel.Toloſa.q.clxxx.Et hæc eſt multiplex, nimirũ vndecuplex:vt in arbore patet,& infra declarabitur.Cautela tamen eſt ſi velis excludere aduerſarium ab opponendo iſtas,vt facias interrogari eũ per iudicem an velit litigare:& ſi reſpondeat quòd ſic,amplius non poterit declinatorias opponere.& hoc ſi ſciebat ſibi competere:vt tenet Cepol.in cautela.cxx.& cano.per illum textum in primo de iudic.& melius in verſicu.exceptio declinatoria iuriſdititionis.Sed,vt te defendas ab iſta cautela,conſtituas procuratorem ad reſpondendum ſaluis exceptionibus tuis:vel proteſteris reſpondere ſaluis exceptionibus. & hoc tenent Docto.in capi.primo.de iudi.& ibi do.de ripa.Notandum eſt tamen quòd ſi aliquis ſe ſubmittat parere mandatis curiæ,nõ poterit iudicium declinare,ſecundum Paulum,& alios in.l.prima.ff. ſi quis in ius voca.non ierit.& illa ſubmiſsio quam faciunt cotidie capti ſe ſubmittendo miſericordiæ curiæ.non valet,niſi fiat ei miſericordia:& ideò appellat,& omnia agit tanquàm non eſſet ſubmiſſus,exceptis declinatorijs,per text.& ibi Docto.in.c.ſanè.de renuncia.Corſet. in repe.in ver.verba iſta.Guido.Papæ in ſuis deci.q.ccccxcv.& ibi vide de alijs ſubmiſsionibus.& in.c.veniens.ibi,ſe gratiæ capituli commiſiſſe.de renuncia.

11 Prima competit ratione iudicis:& hoc tripliciter.Primò reſpectu amoris vbicunq; veriſimile eſt ex coniecturis quòd vna pars ſit magis dilecta,quàm altera:& tunc iudex recuſatur:vt tenet Antonius de Butrio in capitu.poſtremo.& ibi Præpo.col.iij.de appellat.& not.in.c. accedens.in.ij.vt lite non conteſta.c.ad hæc.de reſcript.c.cum.R.& ibi doct.de off.delega.vt ſi ſit pater,vel conſanguineus actoris:nam poterit iudicium declinare,per text.in.l.qui iuriſditioni.de iuriſdi.om.iudi. ff.& ibi Doct.& hoc in.lxxv.caſibus poſitis per Prępoſitũ in.c.poſtremo.de appel.Secundò reſpectu odij,quando apparet quòd iudex alteram partem odio proſequitur.c.cum ſuper.& ibi gloſ.& Docto.de offic.delega.Tertiò ratione indifferenti,& non ratione odij,vel amicitię ſed alia ratione:vt quia iudex eſt infamis,excommunicatus furioſus: l.necq; famoſis.C.de digni.lib.xij.etiam infamia facti.l.ij.ff.de ſenatdo cto.in.c.ſciſcitatus.de reſcript.&.l.cum lege.ff.de arbitr.l.quidam.de re iudic.&.l.cum prętor.ff.de iudi.& primus actus debet eſſe legitimatio iudicis,& prius in eum debet opponi,ſecundũ Feli.in cap.inter. col.ij.& ſequen.de re iudica.& Vber.de Bonacurſo in rubri.de recuſa.in verſicu.& quanquàm.& ibi in addi.ad eum Philip.in.c.ſi contra vnum.&.c.iudex.de offi.delegat.in.vj.Si tamen exceptio ſuggillat, ſeu notat famam iudicis,ſeu honorem:vt quia opponitur quòd eſt infamis,vel ſeruus:tunc ſuperior de illa cognoſcit, vel arbitri eliguntur. ſecundum Bart.Alexan.& alios in.d.l.quidam.ff.de re iudi.& Cano. in.c.cum ſuper.de offic.deleg.& in.c.ſuper literis.de reſcript.& in.c. j.eo.titu.in.vj.& in.c.ſi contra.& ibi Philip.in.ij.not.de offic.deleg.& libr.Nico.milius in reper.in ver.exceptio excommunicationis contra &c.Hæ tamen non ſunt proprie exceptiones,per gl.ſingul.in.c.quoniam.in verſi.exceptiones.de probat.& ſecundũ Feli.in rubr.eiuſdem titu.de excep.& ſequuntur Doct.in.d.c.quoniam.& addi.ad Vber.de Bonucurſo,in rubri.de impedimen.ſiue exceptio.col.iiij.licet aliqui intelligant in delegato,non in ordinario:ſed & alia quæ contra iudices poſſunt opponi,vide per Nepo.de monte albano in lib.qui fugitiuus nominatur.c.exceptiones contra iudices.& Specu.in titu.de iudice delega.in.§.penult.& vlti.& Ange.inſtitu.eodem.§.prętereà.in.ij.col. viij.cum ſequen.Vber.de Bonacurſo in practica ſua rubric.quibus modis examen ordinarij iudicis declinatur. Formam proponendi vide per.Specu.in titu.eo.§.viſo.verſic.ſi verò contra.& Petrum de Ferrarijs in ſua practica,in forma libelli de declina.iuriſdit.alicuius iudi. per totam illam formam libelli,& Bart.& alios in.l.j.C.de teſta.& quãdo valeat proceſſus ſi non opponatur,vide plenè Panor.Feli.& Deci. in.c.ſciſcitatus.de reſcriptis.

12 Aliæ competunt ratione actoris:vt ſi quis agit contra me, excipiã quòd eſt bonis ei interdictum ratione prodigalitatis.Item eſt demẽs ſurdus,furioſus,fatuus,vel mulier luxurioſa:per tex.in.§.prætereà verſicu.item furioſi.inſtitu.qui.non eſt permiſſum facere teſta.l.j.§.finali. cum.l.ſequen.ff.de poſtuland.l.conſilio.ff.de curato.furio.&.l.& mulieri.illo titu.& vide cautelam per quam poteris prohibere meretricem,& mulierem luxurioſe viuentem teſtimonium dicere, ſcilicet q ei bonis facias interdici.l.& mulieri.de cur.furi.ff.ponit Tho.ferr.cautela.vj.

tela.vj.& Benedict.in repeti.c.Raynutius.in verſic.mortuo.in primo
numero.cccxj.de teſta.ponit de triplici prodigalitate.Alia quæ con-
tra actores poſſunt opponi,vide per Vber.de Bonacurſo in practica
ſua.rubri.quibus modis ſuo no.agentes ciuiliter.per Specul. in titulo
de acto.in.§.j.Nepos.vbi.ſ.rubrica.de excep.contra actores. Angel.
§.prætereà.iam allegato.

13 Aliæ competunt ratione rei:vt quia legatus miſſus in legatione cō
uenitur:nam poteſt excipere,& iudicium declinare.l.ij.§.legatis.ff. de
iudi.& alijs modis ibi poſitis per textum & Doct.Quod intellige ſi
illud priuilegium allegetur.aliàs non competet.c.ſi.ibi,quam ſi tunc al
legaſſet.de foro compe.tex.in.l.iiij.§.hoc autem iudicium.de dam.infe.
in cle.cauſam.de elect.c.j.de ſepul.in.vj.Guido Papæ,in ſuis deciſio
q.ccxxj.& Alex.conſi.xcvj.in.iiij.volu.Io.maria,vulgo Raminaldus'
in.l.ij.numero.v.de bono.poſſeſſ contra tabu. C.Iaſ.in.l.vniuerſa.C.
de preci.impera.offer.& in.l ſcimus.C.de inoffi.teſt.Tho.parpaliæ in
repet.l.ſi quis maior.xij.no.de tranſac.Tenebuntur tamen tales con-
uenti promittere quòd coram ſuo iudice ſe præſentabunt. l. ij.§.ſed ſi
dubitetur.ff.de iudi.Hodie tamen non competit hæc exceptio ſi con-
ueniantur in curia Romana:vt tenent do.de Rota,deſi.cxviij.in anti-
quioribus.Alia quæ poſſunt opponi contra reum,vide per Spe.in ti-
tu.de reo.per totum.& Vber.in rub.qui.mod.exa.ordi.iudi.ver.ratio
ne rei.Poteſt etiam opponi mixta conſyderatione: videlicet iudicis
& actoris,vel iudicis,& rei:per textum in.l.Iulianus ait ſi alter.ff.de iu
dic.& Vber.vbi. ſ.verſicu.ſi.ſed intendo cum ſuperiroibus ſimplici-
bus comprehendere:licet mixtum ſub ſimplicibus regulariter non com
præhendatur,per gl.& docto.in.l.ij.ff.de verbo.obliga.Ange.& Iaſon
in.§.j.inſtitu.de actionibus.Alber.in tracta.ſtatu.in.q.xxix.&.xxxiij.
in ſecunda parte.Alexand.conſil.cxvj.in.ij.vol.& conſi.lxxxij.in.iij.
volu.& Io.de monte ferrato in repe.l.Gallus.§.& quid ſi tantum.col.
xx.& ibi Fortu.ff.de liber.& poſthu.

14 Aliæ competunt ratione ſyndici:vt ſi fortè aliquis tanquàm ſyn
dicus agit:in cuius conſtitutione non fuerunt inſerta legitimè nomi-
na conſtituentium in inſtrumento:prout debet fieri.l.fina.& ibi Bar-
to.& patruus meus Rebuffi.de vendend.rebus.ciuita.lib.xj.C.Barto.
in.l.ſi.de præd.curial.libro.x.C.niſi eſſent tot conſtituentes qui non
poſſunt in pelle pargameni deſcribi:quia tunc ſufficit quòd notarius
apponat quod maior pars,vel ſanior conſtituit,ſecundum Ioan.Fab.
in.§.fina.inſtitu.de cura.Alexand.conſil.primo.in.iiij.volu. Barto.in
l.prima.de Albo ſcribendi.ff.Bald.in.l.prima de rebus eorum qui ſub
tutel.vel cura.ſunt.& in.l.ciuitas.ſi certum petat.Item poteſt opponi
quòd eſt conſtitutus à concilio non congregato tuba,cornu,campa-
na,vel nuncio ad hoc ſpecialiter deputato ex prioris commiſsione,
vel ſuperioris regentis collegium,vel vniuerſitatem. gl.& ibi Docto-
res in.l.ſecūda de decu.libro.x.& in.l.actuarios.de actua.lib.xij.C.vel
opponitur quòd non eſt conſtitutus à duobus partibus vt oportet.l.
nulli.ff.quod cuiuſq; vniuerſitat.no.l.planè.de decret.ab ordine fa-
ciendis.&.l.nominationum.de decurio.libr,x.C.Alexand.conſil.ccx.
in princip.in.vij.volumine. Alias exceptiones,quæ poſſunt opponi
contra ſyndicos,actores,& œconomos.vide per Nepo.vbi ſupra ca-
pitu.contra procuratores,ſyndicos,actores,& œconomos. Vbert.de
Bonacurſo in practica ſua,in rubric.de exceptio. opponendis ſyndi-
ci,vel actoribus.Specu.in titu.de ſyndico.canoniſtas in capitu. vno
de ſyndico.Ange.in.§.prætereà.ſæpius allegato.col.xxiiij.& dominus
Bartho.de Caſſa.in conſue.Burgun.in rub. *des foreſtz*. §.vj.in fine.

15 Ratione procuratoris aliæ opponuntur:& iſtæ procuratoriæ vo-
cantur.l.iij.§.procuratoriæ.ff. eodem.§.prætereà.in.ij.inſtitu. eodem
& ſeptem modis poteſt opponi.Primò reſpectu conſtituentis:quia à
minore vigintiquinq; annis eſt conſtitutus ſine curatore. l. neq;.C.
de procura.Secundò ratione eius qui conſtituitur:quia miles, ſurdus,
mulier.l.filiusfamilias.§.milites.&.l.mutus.ff.de procuratoribus.Ter-
tiò reſpectu actionis:vt quia eſt criminalis,in qua non poteſt procu-
rator interuenire.l.penultima.§.ad crimen.ff.de publicis iudi. l. ſer-
uum.§.publicè.ff. de procuratoribus. quod eſt verum quando reus
non eſt captus:ſecus ſi detineatur in carceribus:quia tunc procurato-
rem conſtituit ad ſe defendendum:vt tenent Barto.& Imol.in dicto
§.ad crimen.& Philip.in capi.primo,nume.ſexto.de iudicijs.in ſexto.
& domi.de Rota in deciſio.ccj.in nouis.& vide dominum Bartho.
de Caſſa.in conſuetudi.Burgundiæ.in rubrica *des droictz* &c.in nume
ro.xxij.§.quinto.gloſſa *es droictz*.Item poteſt procurator rei oppone-
re exceptiones impedientes proceſſum:vt quod libellus inquiſitio-
nis non procedat:vel quòd iudex non poteſt inquirere,vel actor ac-
cuſare,& ſimiles,ſecundum Barto.in dicto. §.ad crimen.Alexand. in
conſilio cxxxviij.col.fina.in.vj.volumine.Hodie verò in regno Fran
ciæ nullus admittitur ad accuſandum criminaliter: vt tenet dictus
Benedict.in verſi.& mortuo.in primo numero.cc.de teſtamen. exce-
pto procuratore regio ſecundum eum,qui eſt magnus magiſter: vt
Ioan.Fabr.atteſtatur in.§.fina.inſtitu.eodem. Quartò opponitur de
cautione non præſtita:vt.l.Pomponius.§.ratihabitionis. ff.de procu-
ratoribus.Quintò ratione formæ:vt quia non eſt conſtitutus ad de-
fendendum,ſed agendum,ſecundum Specula.in titu. de procuratori.
§.ratione autem formæ.Sextò ratione officij: vt ſi tutor, vel curator
contra pupillum,vel adultum ſuum actiones ſuſcipiat,vel ceſsionem
illarum:vel conſtituatur procurator:nam poterit oppdni contra:vt in
authen.vt hi qui oblig.ſe habe.perhibent res mino.in principio. col.
vj.l.frater.& ibi not.ff.de condi.indebi.l.altius.ff.ſi ſeruitus vendice-
tur.Septimò ratione cauſæ:vt ſi conſtituitur à maſculo ad ætatis ve
niam impetrandum,vel ad actionem popularem:vel ſi eſt procurator
generaliter conſtitutus,& in integrum reſtitutionem petat: vel velit
intentare interdictum de liberis deducendis. in quibus non ſufficit
mandatum habere generale.l.ſecunda.de his qui veniam æta.impetra.
C.&.l.ij.de publicis iudi.l.licet.C.de procurat.hoc ſequitur Vbert.de
Bonacurſo in ſua practica.rubri.de exceptio.procura. per totum. &
ibi vide alia quæ contra procuratores poſſunt opponi: & per Nepo.
vbi ſupra capitu.exceptiones contra procuratores.Specul.in titulo.de
procuratoribus.Angel.in.l.ſæpe allegato.§. prætereà. in ſecundo.col.
xvij.inſtitu.eodem.gloſſ.in capit.primo.in verſiculo abſentia.de elect.
in.vj:& ibi doctores.vide Alexan.in ſuis conſilijs.conſil.lxxij.in.iiij.
volu.& conſi.lxj in.v.volu.

16 Aliæ competunt ratione reſcripti:vt ſi quis impetrat reſcriptum
ſuper obligatione antiqua,vel actione,quæ ante reſcriptum compete
bat:poſſum contra reſcriptum exceptionem opponere: & dicitur di
latoria:quia licet reſcriptum perimat,non tamen obligationem, vel
actionem antiquam.ſi verò ex reſcripto actio oriretur,vt quando ſu
per beneficijs impetrantur reſcripta:ſi exceptio contra reſcriptum op
ponatur,dicitur peremptoria gratiæ:vt tenet Specu.in.§.dicto. verſi
culo,ſed quæro de exceptione.eodem titulo.& Hoſtien. in ſumma
huius tituli.§.quæ ſit exceptionum.verſiculo, quædam contra reſcri
ptum.Notandum eſt tamen quòd contra reſcriptum varijs modis po
teſt excipi.Primò ratione falſi:vt.c.ad falſariorum.& capitu.quàm gra
ui.& per totum de crimine falſi.Secundò ratione formæ:quia non eſt
impetratum ſecundum formam,vel ſtylum curiæ: nam in illo Papa
vocat Epiſcopos filios,vel Reges fratres,vel ſe ponit in ſingulari: vt
ponitur in dicto capitulo,quàm graui.Tertiò ratione impetrantis: vt
quia ſeruus.l.prima.C.de precibus imperato.offerend. vel excommu
nicatus.c.primo.de reſcriptis.in ſexto. Quartò ratione eius contra
quem impetratur:vt ſi impetratur contra priuilegiatum non facien
do mentionem de priuilegio.capitu.cum ordinem.& ibi Doctores de
reſcriptis.gloſſ.in capitulo primo.illo titulo.vel ille contra quem impe
tratur,erat mortuus.l.penultima.ff.quæ ſententiæ ſine appellatione re
ſcinduntur.Quinto ratione eius ad quem impetratur:vt quia impetra
tus non eſt in dignitate,iuxta textum in.c.ſtatutum.de reſcriptis. in
xj.vel eſt excommunicatus.in.c.intelleximus.& ibi docto. de iudi.in
c.decernimus.de ſenten.excommunica.in.vj.Sexto ratione taciturni
tatis:quia defectum natalium tacuit:vt in titulo de fil.præsbytero.vel
aliud quo expreſſo literas non obtinuiſſet.c.ſuper literis.de reſcriptis.
vel non ita de leui.capitu.poſtulaſti.in fine.illo titulo.Septimo poteſt
opponi contra reſcriptum ratione cauſæ:vt ſi eſt obtentum à princi
pe ſeculari ſuper decimis,vel econtra.capitulo licet.& capitulo ex te
nore.& ibi Docto.de foro competenti.Item cauſæ continentiam diui
dit, contra.l.nulli.C.de iudi.&.c.primum.de cauſa poſſeſſ.Et iſta con
tinentia poteſt tripliciter opponi.Primo ratione actionis:vt quia eſt
generalis multa compræhendens capita:vt tutelæ,pro ſocio negotiorū
geſtorum:vt dicit gloſſ.& docto.in dicta.l.nulli.Secundo ratione per
ſonarum:vt quia ſunt plures ſocij,vel plures hæredes indiuiſi: nam
vnus coram vno iudice non poterit conueniri, & alius coram alio.l.
prima,& ſecunda.ff.de quibus rebus apud eundem iudicem agatur.&
habet locum ille titulus non ſolum in ciuilibus: ſed etiam in criminali
bus,ſecundum Iaſo.in dicta. l. nulli. Et ideo vnam cautelam ponit
Tho.ferra.in cautela.x.& Hippol.de marſilijs in ſingu. clxxx. & re
fert domi. Caſſan. in conſuetudi.Burgundiæ.in rubri.*des iuſtices*. in.§.
quinto.in gloſſ.*Sil na grace*.numero.lxx.& Feli.capitu.primo.numero
ſexto de præſcript.hoc plenè ponit multa allegando, & ordinatè mo
re ſuo dominus meus,& conciuis dominus Nico.Boer.in conſue,Bitu.
in.§.x.de iuriſdi.omnium iudi.quod ſi plures vulnerauerunt, vel inter
fecerunt vnum:ſi vnus illorum ſit clericus,omnes iudici eccleſiaſtico
ſunt remittendi,ne cauſæ continentia diuidatur:& dicit dominus Caſ
ſa.vbi ſupra vidiſſe hanc cautelam in ducatu Mediolani obſeruari in
caſu emergenti,& eſt cautela pro amico.Tertio ratione ſubiecti: vt
quando duo iudicio ad eundem finem tendunt:vt poſſeſſorium, &
petitorium:nam iudex poſſeſsionis facilius expediet petitorium quā
alius,ſecundum gl.& ibi Ioan.Roge.in dicto capitulo primo de cauſa
poſſeſſ.& Vber.de Bonacurſo in rubri.de impedimen. & exceptio.
quæ contra reſcript.verſicu.vel quod &c.& ibi in addi. ad eum. Alia
quæ contra reſcriptum poſſunt opponi,ibi vide,& Nepo.vbi ſupra.
in.c.j.Specu.in titu.de reſcript.præſentia.per totum.Angel. in prædi
cto.§.prætereà.colum.quarta.Formam pronunciandi ſuper iſtis exce
ptionibus vide per Specu.eodem titu.§.viſo.verſi.præfixo.ibi forma
interloquendi.& Vber.vbi ſupra.

17 Aliæ competunt ratione loci:vt ſi aliquo loco ſoluere promiſit
quis,& alibi conuenitur:nam poterit excipere de loco ſolutioni deſti

nato: vt ibi conueniatur.c.vno.&.l.vna.de plus petitioni.§.plus. & ibi Iason plene institu.de actionibus. Nisi promittens in illo loco nollet se reperire per textum & ibi notat.ff.de eo quod certo loco.vel dicit se non posse conueniri extra resfortum,aut regnum,vel locum nõ insignem in capitu.statutum.de rescriptis.in.vj.& Guido Papæ qõ. cccccxviij.Io.Fabr.in.§.appellantur.col.iiij institu.eo.vel extra territorium,& locum maiorum.in.l.fi.ff.de iurisditio.om.iud.c.fina.de constitu.in.vj.l.j.& ibi not.ff.de iudi.Vber.in rubric.de impedimen.executio.& cau.nullita.versi.vij.si iudex.

28 Sunt & aliæ,quę competunt ratione temporis:vt si die feriato conueniar,nam de ferijs excipere possum,& declinare iudicium ratione tẽporis feriati.l.j.& per totum ff.&.C.de fer. & in decreta.illo titulo, vel si conueniar de nocte.c.consuluit.de officio delegat.l.non minorẽ C.de transact.& ibi Ias.vel potest excipi quòd alio tempore tenetur in.c.primo.de plus petitio.& iura in proximæ cellulæ declaratione allegata:& primus qui ferias latinas inuenit,fuit Tarquinius superbus: vt tenet dominus Ayma.Riualli in in Historijs iuris ciuilis.lib.j.cap. fina.quod ego intelligerem ferias latinas,quæ apud Romanos fuerunt: sed ferias in honorem Dei introductas dicerem esse de iure diuino, per ea,quæ habentur Genesi.secundo cap.in prin.& Exo. xx.c.& ad Hebræos.iiij c.& ita Siluester de prierio in sua summa.in ver. dominica tenet. Quot sint genera feriarum ponunt Azo,& Hostiensis in summa de ferijs.vide Vber.in rubric.quibus modis suo nomine ciuiliter agentes,in versi.item rejciuntur actores,& ibi in additio. ad eũ Lanfran.in repet.c.quoniam.in versicu.dilationes probationibus.tex. gl.& doct.in cle.sæpe.in princip.de verb.sig.Angel.de clauasio in sua summa.in versi.ferię.& Specu.in titu.de ferijs.quos vide.

19 Sunt & aliæ,quæ competunt ratione libelli:vt si producas libellũ inepte formatum contra me,potero excipere,per text. in.c.examinata.de iudi.& alia quę ponit Specu.in titu.de libell.conceptio.§.iuxta propositionis ordinem.& nepo.vbi.s.c.exceptiones.contra libellum. Lanfran.in repeti.c.quoniam.in versic.petitiones.de probationibus. Doct.in.c.j.& per totum.de libel.oblatio.Et ista exceptio libelli inepti potest quãcunq; opponi,per gl.singu.reputatam in versicu.secundum.institu de obligat.in princ.text.pro illa gloss.in.l.nisi finita. §.si adhuc.ff.de tutel.& ratio.distra.l.fi.in versi.nihil agit.ff.de liberis,& posthumis.& etiam post sententiam secundũ Ange.consi.clxxviij.& cxcviij.quia reddit iudicium retro nullum.per tex. in.l.si patronus libertam.ff.de iureiurando.l.licet.C.de procura.Ange.consil.clxvij. cũ ibi non possit esse iudicium vbi non est fundamentum.in.c.cum Paulus.j.q.vlt.j.c.fi.de præsbyter.non baptiza.l.legi.ff.de except.rei iudic. Ita tenet Sali.in.l.exceptionem.numero.xiiij.de proba.Roma.consil. lxix.& Vber.de Bonacurso in dicta practica sua,in rub. qui.mo. suo no.ciuiliter agentes.ver.& generaliter.& ibi in addi.ad eum. Secus in exceptione libelli obscuri:quia hæc ante litem contestatam proponi debet:vt tenet Alexan.in.l.j.no.j.ff.de eden.doct.in.l.edita.C.illo titulo.& Maria.in.c.secundo de libel.obla.Imò si ex libelli inspectione cõstat iudici libellum fore ineptum,tunc iudex ex officio potest rejcere,& dentibus lacerare.l.j.ff.de offic.assesso.& Innocen.in.c.j.de offi. vicar.refert Panor in.c.cum inter.in fi.de consuetu.& idem Panor.in c.j.numero.v.deposi.&.c.inter dilectos.numero.vij.de dona.c.fi. numero.x.de libel.obla.c.dilecti.numero.ij.de iudi.capitu.si clericus.numero.iiij.de foro competenti.Nota tamen quòd quando libellus est ineptus,seu non solennis,tunc nulla exceptio est pœnalis:& si reus tũc mentiatur se posside re,seu pro alio confitendo se possidere,cum pro se possideat,siue aliter calumnietur,non punitur si libellus sit ineptus: quod est notandum pro limitatione.l.fi.ff.de rei vendicatione.secundum Alex.per illum tex.in.l.j.de his qui potentio.no.C.Roma.consilio.ccccci x.&.cccccxij.Alexand.consil.clxxxvij. in.vj.volu.Felin.in.c. ex tenore.col.iij.versi.de rescripto.de rescript. Hodie tamen propter ineptitudinem libelli actionis,vel processus,aut omissam iudiciarij ordinis solennitatem,dum tamen ex petitione certa actio,vel conclusio elici possit alia quàm per partes deducta,& conclusa sit,& ex propositis,& probatis certa possit ferri sententia,iudices sententiam ferre nõ omittant,secundum ordinatio.Philippi Regis Francorum positam in stylo parlamenti Tolosæ in.vij parte sub titu.de libelli oblatio.in ordina.ij.eam ponit Guliel.Benedic.in repeti.c.Raynutius.in versicu.si absq;.in secundo numero.xlix.de testa.in substitutione fideicommissaria:& alia allega.vide.

20 Ratione fori aliæ competunt:vt si absens de crimine accusetur,poterit eius procurator venire,& declinare iudicium,& forum,allegãdo delictum in illo loco non esse perpetratum vbi conuenitur eius domi nus,per tex.in.l.seruum.§.publicè.ff.de procura.de cuius text. intellectu vide Guido.Papæ in suis deci.q.cccxxxviij. Soci.in regula. cccxxij.in tract.fallen.Cepol.caute.lxvj.&.cix.&.cclij.Deci.in.l.in eo.§. nemo.ff.de reg.iur.& Albe.in.ij.parte statu.in.q.xxvij.&.cxxiij.Alexã.consi.cxvj.in.ij.vol.d.Barth.de Cassa.in cõsue.Burg.in rubrica.*des droictz*.§.v.gl.*es droictz*.numero.xxvij.& idem si clericus coram secuları cõueniatur,in auth.statuimus.C.de Episco.& clericis. c.si diligenti. &.c.significasti.de foro compe.& Vber.de Bonacurso.in rub.quibus mo.suo no.ciuili.agen.versi.item non audiuntur.& ibi in addi.ad eum. & istam quis debet proponere ante litem contestatam si sciat sibi cõpetere:sed si ignoret post sententiã auditur opponendo per.l.fi.C.eo & Specu.in eodem tit.§.nunc videndum.versi.cæterum dilatoriæ.per tex.in.c.at si clerici.de iudi.Feli.in.c.exceptionem.eo.tit.d.Bartho.de Cassa.in consuetu.Burgun.in rubric.*des iustices*.§.v.in gloss.*fil nagrees* numero.xlv.& quomodo perdantur,vide Io.Masuer.in rubri.istius titu li.versi.item virtute.

21 Aliæ ratione causæ competunt: vt si super pluribus personalibus actionibus me conueniat aliquis coram iudicibus diuersis, potero secundum iudicium declinare ratione causæ in alio iudicio introductæ. c.ex tenore.de rescrip.&.c.dispendia.illo titulo in.vj. & idem si sum obligatus sub conditione,& ante conditionis euentum creditor me conueniat,vt per totum titulum de conditio.apposi.c.vno.de plus petitio.l.j.C.de rei vxo.actio.vel si iudex vult iudicare in causa in qua fuit aduocatus,vel in causa propria,vel de illa summa quæ iurisdictionem suam excedit.l.solet.&.l.prætor ff.de iurisdi. omnium iudicum. ne quis in causa iudicet.C.l.si idem.ff.de iurisditione omnium iudicũ. Vber.de Bonacurso in rubri.quibus mod.examen.ordina.iud.declina. in versi.ratione causæ.

22 Anomalæ sunt,quę normam aliarum non sequuntur:quia possunt & ante litem contestatam & post opponi,licet dilatoriæ sint,vt exceptio excommunicationis.in.c.j.de except.in.vj.& in cle.vna.eod.tit. & in.c.exceptionem eod.titu in decretalibus.& idem tenet Petrus de bellapertica in quęstio.xxvij.suarum quęstionum, vel dicuntur anomalæ non ex eo quòd dilatorię,& peremptorię possunt opponi: sed ex eo quòd etiam in vim dilatorię possunt opponi in qualibet parte litis secundum Cardina.in cle.vna.in.iij.q.allegata.Quando exceptio dicatur opponi in vim dilatoriæ,declarat Specul.in tit.eodem.§.dicto versi.hoc quoq; notandum est,dicens tunc peremptoriam in vim dilatoriæ opponi quando reus dicit,tu non potes esse iudex in hac causa:quia Titius aduersarius meus fecit mihi pactum de non petendo in perpetuum,vel mihi detulit iuramentum,& ego iuraui nihil sibi debere.Dilatoria opponitur in vim peremptoriæ,quando quis dicit,non teneor dare tibi decem quę petis:quia iudex coram quo me conuenis est tuus amicus,vel rescriptum est surreptitium:tamen ista fare non possunt,cum habeant diuersos effectus:quia quod est dilatoriæ,scilicet differre,attribuunt peremptoriæ,quę habet perimere,vel ecõtra:quod non debet esse,nec sic debent misceri secundum Specu.vbi.s.Vel anomale possunt dici: quia possunt esse temporales,& perpetuæ.l.tertia. §.temporales.ff.eodem.& ibi Albe.vide Hostien.in summa huius tituli.§.quę sit.Ange.in rubri.col.vij.Specul.vij.in.§.j.verficu. anomalę.&.§.nunc videndum.versicu.porro.& quia ista non vult sequi normam aliarum,ideò posui eam solam, vel quia excommunicatus nulli debet communicare.c.j.ibi nullus eidem communicet.de iudi.ideò eã posui solam ne alijs haberet communicare,& alios inficere. Formam opponendi vide per Specu.vbi supra.§.viso.versi.sed quoniam.Alias exceptiones vide in stylo parlamenti Tolosæ in eodem titulo in prima parte.§.de stylo.& in rubric.de adiornandis hæredibus mortuorum & resumptio.arramento.per totum.& Pet.de ferrarijs in practica sua in forma libelli rei conuenti.in versic.saluis alijs.& Docto.in.c.si quis Episcoporum.iij.q.vj.in.§.primo.

23 Mixtæ sunt quę alio modo dubiæ appellantur,vt si petas decem quæ tibi promisi sub conditione:dubium est an sit dilatoria,an peremptoria:quia si conditio eueniat,erit dilatoria:si non,erit peremptoria: in dubio tamen iudicatur peremptoria,per text.in.l.sufficit. & ibi doctores.ff.de condicti.indebi.Specu.eodem titulo.§.j.tex.glosſ.& ibi doc. in.c.fi.de rescipt.in.vj.&.in.c.si gratiosè.illo titulo & si. Consulit etiam idem Spec.in.§.dicto.versic.quid de exceptione &c.quod ante litem contestatam proponantur,& cautius.idem tenet Io.fabri in.§.appellantur.in fi.institu.eo.& Vbert.de Bonacurso in practica sua, in rubric. peremptorijs excepto.versi.pe.incipiente,est & exceptio. Vel exceptiones dicuntur mixtæ:quia habent causam mixtam,vt exceptiones iurisiurandi,transactionis,vel aliæ litis finitæ.l.fratris.C.de transactio. Et istæ exceptiones possunt opponi prout reo placuerit,vel ad impediendum processum,vel ad merita causæ,dummodo legitimo tempore opponantur:ideò mixtam causam habere dicuntur.l.elegante r.§. primo.ff.de condictione indebiti.& ibi Batto.& alij.ideò eam in medio posui.cum sit mixta.Et quando dicatur opponi ad processum, dic si opponatur ante litem contestatam hoc modo,non potes agere contra me:quia non habes actionem: vel non competit tibi aliquod ius agendi,vel simili modo secundum Stepha.Aufre.in decisio.capel. Tolo.q.lxvij.Ad merita causæ hoc modo opponitur:nihil debeo,quia solui,& ideò produco instrumentum solutionis,& hoc facit post litem contestatam.& tunc iudex discutiet iura vtriusq; partis:& si reperiat exceptionem fore admissibilem,absoluet reum definitiuè quam declarant Bartolus,& doctores.in.l.nam posteà.in princip io. quam legunt cum.l.ait prætor.§.si.ff.de iureiurando.Barto. in dicta.l.elegan ter.Barrolus in,l.finali.ff. pro suo . &.l.cum quærebatur. iudicatum solui.Angelus.in.§.æquè.colluma penultima. &.§. appellantur.col. xix.co.

xix.eodem titulo.Lanfracus in verſicu.exceptiones.col. mihi.iij.magnæ impreſsionis,de probationi.Alias exceptiones litis finitę vide p Maria Soci.& alios in.c.primo de litis conteſta.& in.c.primo illo tit. in vj.per Philip.xlv.& Alex.in addi.ad Bar.in.l.vir bonus.ff.iud.ſol. Ange.in.d.§.æque.col.v.& ſeq.Pet.de ferra.in ſua practica in forma reſpō.rei conuenti.in verſi.quoad impediendum proceſſum.Et ſic exceptio triennalis poſſeſſoris valet quod in beneficialibus poſt triēniũ non poſsit quis inquietari nec in poſſeſſorio,nec in petitorio,p regulã pragma.ſanctio.& cōcordat in rubrica de pacifi.poſſe.impedit litis ingreſſum in principio ſeu proceſſum propter illud verbũ inquietari ſeu moleſtari,ſecundum do Bartho,de chaſſa.in conſuetu.Burgũ.in rubrica *des ſucceſsions*.§.xiij.in gloſſa.*par benefice dinuentoire*.in verſic. per hoc & ibi ponit alias exceptiones.

24 Quaſi peremptoria eſt q̃ cōtra pſonas teſtium opponitur, nō dico diffiniendo,ſed declarando:& in hac arbore ſolum declaro, non vero quod ponam diffinitiones quidditatiuas,& ideo non turberis.& quatuor ſunt quæ contra teſtes poſſunt obijci,crimen.infamia,ſuſpicio, & macula manifeſta,ſecundum Panormit.in.c.primo.not.tertio eodem titulo.Et ideo dicitur quaſi peremptoria, quia directe non perimit, ſed per obliquum:quia ſublata probatione ius partis remanet inutile. cap.ſæpe.de reſtituti.ſpoliatorum.l.duo ſunt.ff.de teſtamen.tute. ideo vſq; ad ſententiam vel ad concluſionem in cauſa poteſt opponi,ſicut aliæ peremptoriæ.l.ij.C.ſen.reſcin.non poſſe.ita eã appellat glo.in.c.j. eo tit.&,in.c.ex parte. de teſti.licet glo.in.c.de teſtibus.illo titulo vocet eam peremptoriam.& Imo.in.cle.cōſtitutionē.numeo.xxij.de ele. Et iſta nō pōt dici dilatoria:quia iudicium non differt, nec pōt regulari ſecundũ regulas dilatoriarũ,ſed peremptoriarum.& ſi in cauſa principali non fuit oppoſita,in cauſa appellationis admittetur. gloſſa.& ibi doc.in c.ex parte.iam alleg.& in.d.c.de teſtibus, & doct.in auth.ſi dicatur.de teſti.C.niſi pars malitioſe diſtulerit opponere.glo.& doct. in.c.cum I.& A.de re iudi.& ſi talis opponens contra teſtes non probat crimen oppoſitũ,tenetur actione iniuriarũ ita doc.in.c.ſi.de iniu.ſecus ſi pbet quia fecit animo defendēdi.Bar.Alex.& Iaſ.in.l.ſi.ff.quod quiſque iur.Felin.in.c.j.eo.titulo De conſuetudine tamen non tenetur nec poteſt iniuriarũ cōueniri: vt tenet.d.meus & cōciuis.d.Nico.boer. in conſi.poſito poſt conſuetu.bitur.incipien.ſi quis animo iniuriandi imo etiam ſi nō pbat: vt ibi dicit:& Guido papæ in ſtatuto,ſi quis per literas.in ver.communi æſtimatione.col.xv.& ſequitur.d.de Chaſſa. in conſuetudine Burgun.in rubrica *des enfans de pluſieurs lict*.§. quarto. in gloſ.j.in ſi.per gloſ.ſing.in.l.quiſquis.in ver.vtilitas.C. de p ſtulan. ſcđm Guliel.de ludo.in ſingu.lxxxvj.& maxime ſi proteſtatus fuerit,vt ſolet fieri,non opponere animo iniuriandi,ſcđm Ioannē mãſuer in pract.ſua rubr.de iniur.In ver.item ſi aliquis.licet Anton.de tremolis in addi.ad Vber.de bonacurſo,in rubrica quib.modis.ſuo no. ciuili agen.verſi.repelluntur quoque.in ver.erat nocens.dicat ſe vidiſſe teſtes in actione iniuriarum.Tōlo.agentes reportaſſe ſententiam.pro ipſis fortius dicit talem conſuetudinem non valere.cōtrariũ vidi tamen ſepius in dicta ciuitate,& in curia ſeneſcali Nemauſi habita prius proteſtatione:vt.ſ.dixi Imo fortius dicit Aufre.in deciſio.capella. Tolo. q.cccclx.quod ſi aliquis in modum exceptionis oppoſuit crimen parti quod poſtea non potui probare,nō tenetur iuiuriarum,ſi fuerit pro teſtatus,& non fuerit pertinax in probando.quod bene nota. Tamen ſecũdũ leges nō repellitur quis à teſtimonio per obiectum criminis niſi teſtis ſit condemnatus,& infamis effectus.& hoc eſt de ſtylo, vt habetur in ſtylo parla.Toloſæ in prima parte.in ſi.rubrica ſequitur aduiſamentum.§.penul.& ibi Aufre.in addit.quod ſecus eſt de iure canonico: qa ſufficit ſi probetur criminoſus,per tex.in.c.teſtimonium.&.c.ſuper eo. & ibi no.de teſti.& an ſi opponatur excepti cōtra teſtes & tēpore quo producũtur.debeat excipiens admitti:& ſi iudex nolit admittere, qđ agendum ſit,Panor.in.c.ex parte.& ibi Feli.latè de teſti.

25 Peremptoriæ ſunt quæ rem de qua agitur,perimunt.verba ſunt imperatoris in.§.appellantur.inſtit.e.alias definitiones ponunt doctores. maxime Vbe.in rubri.de perem excepti.& Angel.in.d.§. appellantur. ſed eas vide:& illis viſis non inuenies meliorrem. Et dicitur peremptoria à perimendo,quia rem de qua agitur perimit:vt in definitione habetur.ſic dicitur peremptorium à perimendo.l.& tertium.ff.de iudi. Congruentius tamen poſſent eliſorie vocari ſcđm Vber.de bonacurſo vbi.ſ.cum quædã ſint quæ nō perimãt,ſed elidant.Sed ego defendēdo & iuriſconſul.& imperatorem,dicerem ꝙ imo melius dicitur peremptoria,& non obſtat quod aliquando non perimat,ſed elidat:quia illa eliſio poteſt largo modo accipi pro peremptione,& quantum ad effectum:vt no.doct.in.l.ſi vnus.§.pactus.ff.de pac.vel poteſt dici peremptoria,& non ſemper habitu:vt no.doc.in proœ.ff.& inſti.de matrimonio,& auguſto.vel etiam dicitur perēptoria reſpectu dilatoriæ.vel reſpō.hoc nomen eſſe impoſitũ à iuriſconſultis cauſa frequentioris vſus: qa frequētius tollit q̃; elidat:vt patet:ergo aliũ caſum nō excludit.ſ. eliſionē:vt no.gloſ.ſing.reputata in cle.j.in ver.pſidentes.de elec.ſcđm Barba.in.c.ſedes.col.xviij.&.c.edoceri.col.ij. de reſcrip.& in,c.raynaldus.col.xcvij.de teſta.& ibi allegat.alias vide.vel poſſumus reſpondere prout reſpon.gloſſ.in rubrica.ſoluto matrimo.ff.& in.l.ij.C.de conſtitu.pecunia.quod pertinacibus.Et iſta peremptoria eſt quintuplex perſonę, obligationis,iudicij,pœnę,& accuſationis.& vnaqueq; infra declarabitur in ſuis cellulis.

26 Perſonę peremptoria eſt,quę perſonam perimit,vt ſi conſtituatur religioſus procurator ſine licentia ſui Abbatis:nam non valet in clem. religioſus.de procura.& ſi ille agit nomine procuratorio,poſſum excipere contra eius perſonam,& perimere:quia nec nunc nec alio tempore ſine licentia poterit:vt declarat Imol.in cle.conſtitutionem. nume. xxvj.de elect.licet Hoſt.in.c.noſtra.de procur.vocet eam quaſi peremptoriam.Idem ſi infamis,vel furioſus.l.cum prętor.ff.de iudi.

27 Peremptoriæ obligationis ſunt in quadruplici differentia.videlicet vtranq; quædam tollit:quędam naturelem tantum,quędam ciuilem tantum,& quędam neutram.

28 Exceptio quæ vtranq; tollit,eſt quę potius appellatur facti, ſeu intentionis quàm iuris,quam declaraui.ſ.in.j,diuiſione.Spec.e.eo.titu. in.§.dicto.verſi.& vt plenius ponit exemplum:vt ſi filiusfa recipit pecuniam mutuo,recipiendo naturaliter obligatur,& ſcripturã faciendo ciuiliter per totum inſti.de liter obliga.tamen ſi mutuans petat exceptio macedoniani poterit opponi,quę vtranq; tollet,vel elidet ſecundum Ange.in rubri.ciuſdem titu.col.xiiij.

29 Alia perimit naturalem tantum,vt ſi quis me inſtituat hæredem, & leget vltra dodrantem,ego hæres ſum naturaliter obligatus ad ſoluendum legata.in.c.j.de ſolu.ciuiliter verò non,cum poſſum deducere quartam per.l.falcidiam.ff.&.C.ad leg.fal.ſi ergo legatarij ad integra legata me conueniant,ego excipiam ꝙ quartam volo detrahere per.l. falci.& iſta exceptio tollet naturalem qua hæres tenetur ad ſoluēdum integra legata:vt tenent Barto.Alex.& Iaſ.in.l.j.ff.de condict.indebi. &.l.cum quis.C.de iur.& facti igno.

30 Alia ciuilem tantum perimit.vt ſi debeam decem,& mihi facias pactum de non petendo,illud pactum tollit naturalem.ideò ſi petas,per exceptionem ciuilis tolletur,ſeu elidetur:vt Specul.vbi.ſ.ait,& Ange. in.d.rubr.ponit aliud exemplum,videlicet in exceptione præſcriptionis.vide Barto.in.l.ſi.ff.rem ratam habe.& iſta exceptio prǫſcriptionis non debet per iudicem ſuppleri.niſi opponat̃:vt tenet.d.Barth.de Caſſa.in conſue.Burg.in rub.*des foreſts*.§.viij.in ſi.& Alex.cōſil.ccxiij. in.ij.vol.& conſi.xcij.in.v.vol.& de hac materia prǫſcriptionũ latè vide Io.Fran.Balbum in trac.prǫſcrip.in.j.parte,& per totũ,& in addit. ad Vber.in rub.de perempto.exceptio.in ver.prǫſcriptiones.

31 Alia neutrum perimit,vt ſolutionis exceptio,ſecundum Spec.vbi.ſ.& Ange.in rubri.huius tituli,& ibi ponit alia exempla.Et regulariter iſtæ exceptiones peremptoriæ vſq; ad ſententiam poſſunt opponi, c.exceptionem.eo.titu.l.peremptorias.C.ſenten.reſcin non poſſe.Specu.in.§.dicto.Hoſtien.in.§.& quando.in ſumma huius tituli.Angel.in §.appellantur.inſti.eo.& Lanfrac.in repeti.c.quoniam.in verſic.exceptiones.de probatio.doct,in cle.ſæpe.de verb.ſignifica.Petrus de ferra. in practica ſua in forma reſpon.rei conuenti.in verſi.ſaluis alijs exceptionibus.vel poſſunt opponi vſq; ad concluſionem in cauſa,per tex. in.c.cum dilectus.de fide inſtru.& Barba.in tract.de præſtan.cardi.in v.q.baſilica.ſecundæ partis.ponit Bald.in.l.exceptionem.C,de probationem:quia ordo priuationis eſt quòd eam prǫcedat habitus, nihil allegat potes adducere text.in.l.decem.ff.de verbo.oblig.§.ſeruus.inſtitu.de capit.dimi.vnde quia omnis actio eſt habitus,& omnis exceptio eſt priuatio:& iſte ordo eſt ſecundũ naturam:ideò gl. in.c.de teſtibus.de teſti.reputat ſtultum illum qui probat peremptoriam donec aduerſarius probauerit ſuam intentionem:quia ſi aduerſarius nihil pbauit,non indiget reus aliqua exceptione.l.ſi quidem.C.eo.Conſuetudo tñ ſeruat ꝙ omnes peremptorias opportet ſimul proponere: vt tenet Io.Maſuer.in pract.ſua,in rubr.de literis notis & notatis in princi. Formam opponendi vide per Spec.in.eo.titu.§.viſo. verſi.ſi.

32 Peremptoria iudicij eſt quæ iudicium perimit q̃ncunq; opponatur:vt tu non es nec vunquã fuiſti procurator:ſecus ſi dicatur, tu non potes eſſe procurator:quia miles,vel fœmina:quia hæc dilatoria eſt,per tex.in.l.licet.C.de procur.& ibi doct.Ange.in.d.§.prætereà.col.ij.Bal. in.l.peremptorias.iam allega.vel non habes mandatum ſufficiens:quia hęc dilatoria eſt:ideò ante litem conteſtatam opponi debet: nam litis conteſtatio ſupplet defectum dubij mandati:vt tenet Milius in reper. in verſi.exceptio iſta,tu non &c.Secus ſi diceret,tu non habes mandatum:quia hęc quandocunq; opponitur etiam poſt ſententiam:quia iudicium retro nullum reddit:vt aſſerit Alex.conſi.cxlvij.in.vj.volu.& dixi latius in cellula.ſ.ratione procuratoris.& vide Alex.conſi.xlij.in iiij.vol.Vel pone exemplum:quia filius fa non pōt ſine cōſenſu patris ſtare in iudicio.l.ſi.§.neceſsitate.C.de bo.quę libert.ſi tamen contra me agat,& in fine iudicij opponam quòd eſt filiusfa.& ꝙ non habuit conſenſum patris:illa exceptio iudicium perimit: ideò dicitur perēptoria iudicij.notatur in.d.§.neceſsitate.De conſuetudine tamen filiusfa.in omni cauſa iniuriarum,& exceſſuum, & multo magis cum agitur criminaliter,admittitur agendo,& defendendo etiam ſine authoritate patris ſecundum Io.maſuer.in rub.de excep.in verſi.item ſimiliter.ibi de cōſuetudine,& nec etiam curia parlamēti curat de patria poteſtate, nec propterea annulatur proceſſus in filio maiore,licet cōſenſus patris

nõ interuenerit.& dicit Guido papę.cõsil.liiij.in deci.suis,& sequitur Guliel. bñdi.in repe.c.raynutius.in ver.si absq;.in.ij. in substitutione fideicommissaria.numero.l.de testa. quod bene not. Nec etiam curia parui sigilli montispessulani exceptionem patriæ potestatis admittit, nec propterea annullatur processus in.d.curia,licet consensus patris nõ interuenerit,si filius est maior,cum tantum in.d.curia admittantur tres exceptiones,videlicet solutionis,falsitatis,& pacti de non petendo:vt tenet per expressum Guido papæ vbi.s.cõsil.ccccx.& habet in stylo. parla.Tolo.in rub.de acti.psonal.§.item hæ.in prima parte:& de officio parui sigilli montispes.iudicis videat iudex.& eius aduocati stylum curie parla. Tolo.in rub.de offi.iudi.par.sigilli montispes.& ordina regias in rub.*du petit seel de Montpellier* & idem fere stylus est in curia conuentionum Nemausi:vt ibidem vidi,contra tamen.hunc stylum vidi impetrare literas cãcellariæ vt aliæ exceptiones possint opponi:& tũc opponũtur.not.dñs meus & conciuis do.Nico.boer.in consue.bitur.i §.ij.de consue.iur.sta.psona dicit gñalẽ cõsuetudinẽ regni Franciæ esse vt maior.xxv.annis sine authoritate patris possit in iudicio stare, cum sint prorsus absoluti,& nõ sint in ptãte patrũ:vt tenet gl.sing.in.§.fin. instit.de patria potesta.fuit tñ cõtra illam gl.latũ arrestũ in parlament. Parisien.prout refert & sequitur do.Bart.de chassa.in consue.Burgun. in rub.*des enfans de plusieurs lictz* §.iij.numero.xxj.

33 Peremptoria pene est si fiat concordia vel transactio in criminalibus nam per illas pena remittitur:vt no.docto. in.l.transigere.C. de transac.Bal.in tract.statu.in versi.concordia.in penul.q.vide gloss.& doct. in.l.ij.ff.de senatusconsul. sylla. Ange.in.§.j.institu.eodem. Vel pone exemplum in eo qui gratiam obtinuit à rege,prout notat plenè d. Bartho.de chassa.in consue.Burgum.in rub.*des iustices*.in.§.v.in gl.*Sil na grace*,& ibi ponit modum interinandi gratiam,& quando concedatur in die veneris sancta,quid operetur,ibi vide.

34 Alia est peremptoria accusationis.vt si me accusas de plagio quia tuum seruum vendidi,& subtraxi,excipiam quòd erat meus:& hac exceptione accusatio tolletur.nam si sit meus,non potui in eo plagium committere,per tex.in.l.præses C.ad le.flauiam de plagia.& pone per tex.in.l.quoniam alexandrum.C.ad le.iul.de adul.Barba.hoc declarat in additione.ad Bald.in.c.j.§.naturales.in verbo,nota si de feudo fuerit controuer.inter donationem.& agna.vasal.Vel pone exemplũ in hoc tit.ad le.flauiã.ꝙ si aliquis surripiat filium Boemi vel alterius, vel Boemus hoc faciat,qui hoc sunt soliti facere,& vẽdat,tenetur.l. flauia. de plagiar.vt declarat Specu.in tit.de accusa.in.§.fin.in prin.in.iiij.parte dicens penam esse capitalem.

35 Quarta per ordinem succedit diuisio:quia quædam sunt temporales quędã perpetuę. & de quibus dubitatur.& hęc probantur per tex.& no.in.l.iij.ff.eod.Temporales sunt quæ nõ semp locũ habẽt:sed euitari possunt,& rem de qua agitur,non perimunt.tex.in.§. appellantur. institu.eo.& in.d.l.iij.vt pactum de non petendo intra certum temp⁹ Nam si agatur ante tempus,erit excipiendum.non tamẽ perpetuo potest euitare quo minus soluat:vt dicit Hostien.in summa huius titu.in §.quę fit.& Specul.§.j.tex.& ibi Feli.& alij in.c.si autem.de rescrip.& latius declarabitur in sequenti.idem in exceptione restitutione.p tex. in.l.necnon.§.exemplo.ff.ex quibus cau.maio.l.nam postea.§.si minor ff.de iureiuran.l.fina.& per totum de tempo.in integ.rest. peten. Stepha.Autre.in decisio.capel.Tolo.quæstio.ccxxviij.

36 Perpetue sunt quæ semper locum habent,& euitari perpetuo possunt,& rem de qua agitur,perimunt.d.l.ij.&.d.§.appellantur. & exceptio doli.nam si dolo induxisti me ad aliquid promittendum vel faciendum,& post promissionem agas,possum de dolo perpetuo excipere etiã vsq; ad mille annos:vt tenet Hosti.in.§.& quando. versicu. item in ciuilibus.Specula.in.§.j.ver est autem.eod.titulo. & Vber. de bonacurso in practica sua in rubrica de perempto.excep.in princip.& Azo.in summa huius tituli.versi.si.& ideo perpetue dicũtur,quia si ppetuo agatur,perpetuo excipietur.Feli.in.d.c.si autẽ.& fere oẽs peremptoriæ ppetuę sunt:vt ait Spec.in eo.tit.§.viso.versi.Item nota quòd ferè idem in pacto de nõ petẽdo.l.si vnus.§.pactus.ff.de pac.idem dic in pacto de non agẽdo.l.postq; liti.C.de pact.& Rofrre.in deci. capel. Tolo.q.cclix.Hęc tñ cũ sit declinatoria,ante litẽ cõtestatã debet opponi,& nõ post:vt tenet Philip.in.c.j.de litis cõtesta.in.vj. Et idem dic in pacto de quota litis.l.litem.C.de procura nõ omitto pactũ de nõ mouẽdo quæstionẽ,de quo per Inno.in.c.cũ venissent. de institut. & de pacto prorogatiuo.l.electa.& ibi doct.ff.si cer.pet.in quib⁹ omnibus pactis si agat qui mihi fecit pactum .semper potero excipere de pacto.nisi vt.s.dixi sedm Bal.in marga.in verb.exceptio.in.l.quęstio idem si aliquid contra leges perpetratum sit.nam si maritus reluctante vxore prædium alienauit dotale,& emptor postea agat excipiet vxor.alienationem esse contra leges.& idem si contra senatusconsulta puta si mulier intercesserit,& conueniatur,ex hoc excipiet esse contra senatusconsulta,puta contra senatuscon.velleia.l.j.& per totum.ff.ad senatusconsul.velleia.&.C.eo titu.& vide de hoc senatusconsulto p additio.ad Vber.in.d.rub.de perempto.excep.& Ang. in.§.item col. xij.cum seq.insti.eo.Bal.in marga.in ver.mulier.in vlti.q.Pet.de bella pertica in suis quæstionibus.q.xxxiiij.

37 Alię sunt de quibus dubitatur an sint temporales, vel perpetuæ, vt exceptio ne maritus conueniatur vltra,quàm facere possit.l.maritum.ff.solu.ma.&.l.sunt.cum legibus seq.ff.de re iudi.nam dubium est an perpetuo maritus erit pauper,an perueniet ad pinguiorem fortunam:nam si perpetuo sit pauper,perpetua erit.si perueniat ad diuitias erit temporalis.ita declarat gloss.in dicta.l.iij.intellige tamen hanc exceptionem habere locum nisi persona principalis contra quam opponitur,indigeat:quia tunc non habebit locum exceptio:quia charitas bene ordinata à seipso incipit.l.præses.C.de seruitu. & aqua.l.si quis. §.de alimentis.ff.de liber.agnoscẽ.in.c.qui vult ordinare.de pœniten. dist.iij.gl.in.c.si Romanorum.xix.dist.dicit absurdum esse alijs benefacere,& non sibi.gl.in.c.nisi.de auth.& vsu palli j.infit potius debere diligere me.quã alium.gl.in.c.ex parte.in.ij.de cleri.non resid.& hanc opinionem tenet Roma.in repe.l.si vero.§.de viro.col.xxxvj.fallen. xxxix.ff.sol.mat.Et licet hæc exceptio possit opponi contra aliquas personas nunquã tamen habebit locum si dictæ personæ quæ possunt eas exceptiones opponere,nõ pręstiterint cautionẽ de soluẽdo ex integro si peruenerint ad pinguiorem fortunã,per tex.in.l.vna.§.cũ autem.C.de rei vxo.actio.ita Anto.de tremolis in addi.Vber. de Bonacurso in tubr.de exceptio.& benefi.in ver.& cæteri.& ibi vide alias personas hoc priuilegium habentes.& in dicta.l.sunt.cum legibus seq. & ibi doctores.idem in exceptione non numeratę dotis:vt Host.canit in.§.quę sit.in ver.de quibusdam.eo.ti.Sali.in.l.exceptionem.numero xxv.de proba.& idem Specu.vbi supra.§.j.&.§.dicto.

38 Quinta diuisio est,quòd quædam sunt personales,& quædam reales.personales sunt quæ personæ cohærents & ad alios non transeunt. l.exceptiones,quæ personæ.ff.eo.& hæ sunt duplices: quædam inhærent personæ per quam aliæ personę contra quam:vt tenet Io.Andr. in addi.ad Specul.in.§.j.eodem titu.in fine.

39 Exceptiones inhęrentes personæ cuius generis sunt istę de legato:vt si legatus missus ad aliquas partes ibi conueniatur, habet exceptionem suæ inhęrentem personę,per quã agentem repellet.l.ij.§. legatis.ff.de iud.& ibi ponuntur alię personę consimile priuilegium habẽtes.Idem si clericus coram seculari cõueniatur,cum iure prohibeatur in c.clericum nullus.xj.q.j.&.c.si diligenti.&.c.significasti.de foro cõpe. Idem dic si exemptus corã non suo iudice conueniatur:nam per exceptionem actorem repellet à limine iudicij.& alia exempla videas per Specu.in tit.de reo.& Host.in summa huius tituli.in.§.si.versicu.item est effectus.debent tamen supradictę personę cauere de iudicio sistico rã eorũ iudicibus:vt pulchrè dicit text.in.d.l.ij.sed si dubitet.ff.de iud.

40 Inhęrentes personę contra quam excipitur,sunt sequentes.Primo suspicio iudicis:nam si quis coram iudice suspecto me conueniat, contra eum excipiam,quæ exceptio inhæret personę contra quã excipit, cum durum sit coram eo litigare.in.c.inter.eo.titu. & causas suspicionis ponit glo.in.c.causam.& ibi Hosti.in summa.in.quæ sint iustæ causæ.Ene.de falco.in.c.causam.in.ij.de iudic.& latè Prępo.in.c.postremo de appell.Archidia.& alij in.c.ij.de appel.in.vj.Et an fideiussori competant,tex.in dicta.l.exceptiones.Ange.Io.fab.& alij in.§.fi.insti. de replica.Roma.singu.ccccccxxvij.d.de Ripa.in.c.j.numero.xxv. de iudi.Bal.in tract.statu.in ver.debitor.in.v.q.& in ver.excipere.ij.q°.Petrus de Bellapertica in suis quęstionibus.q.cxxix.&.q.xxxvj.Petr.de ferra.in practica sua in forma respõ.rei conuenti.in versi.saluis alijs col. penul.& Vber.de Bonacurso in practica,in rub.de exceptionibus,& beneficijs quę post diffinitiuam sententiam opponuntur.versi. opponi autem possunt.& ibi in additio.ad eum.

41 Reales sunt,quę rei adhęrent,& fideiussori cõpetere possunt.exceptiones.§.rei.ff.eo.& sunt in duplici differentia.quędam rem ipsam de qua principaliter agitur,concernunt:quędam vero quamlibet rem.

42 Concernentes rem de qua agitur,sunt,si petis beneficium,& dico sublatum de ecclesia.iu.c.cum accessissent.de constitui vel dico tibi nõ deberi ex qualitate eius:quia fortè curatum,& non attingis vigesimum quintum annum.iuxta notata in.c.cum in cunctis.per illum text.ad hoc expressum.§.inferiora.de elect.& ad omnem successorem transit vt Ange.attestatur in rub.col.vij,ver.venio nunc ad quintum.ideò dicit Ange.consi.lviij.exceptionem rei iudicatæ esse realem.

43 Aliæ respiciunt,siue concernunt quãlibet rem:vt locum assignatum non tutum,remotum,inhonestum,rescriptum vitiosum,libellum ineptè conceptum:nam de qualibet re excipiam,siue fuerit ecclesiastica siue prophana,per text.in.c.ex parte.in.j.de appell.& ibi doct.in.c.venerabilibus.§.sed si ex causa.de senten.excom.in.vj.cle.pastoralis.de re iudi.in.l.de ætate.cum.l.seq.& ibi Alexan.qui legit illas leges cum §.fi.l.recusare.ff.ad trebel.Feli.in.c.cum.R.de offi.deleg.Car.& alij in cle.vna.de foro competenti.Et istæ licet sint dilatorię:quia habent causam successiuam,& multiplicatiuam,post litem contestatam possunt opponi:tum si de nouo citetur,de nouo grauetur: ideò prodest quo ad futuros actus,non quoad pręteritos:vt not.in.c.dilectus.in secũdo de rescrip.Nico.de milis in reper.in ver.exceptio dilatoria habens causam &c.idem tenet.d.de Ripa in trac.de peste,in.iij.parte.ij.partis.q. iij.dicens ꝙ licet quis comparuerit in loco pestifero semel vel pluries non tamen tenebitur amplius in loco comparere,etiam si promiserit se sistere

ſiſtere in illo loco,per tex.in.l.ij.§.fi.ff.ſi quis cautio nec tenetur mittere procuratorem:vt ibidem not.docto.& Vber.de bonacurſo in practica ſua,rub.qui.mo.citatio impune contemni poſsit.§.j.& per.totam rubricam.& Feli.in.c.accedens.in.ij.vt lite non conteſtata.

44 Sexta diuiſio.Quædam ſunt fauorabiles,quędam odioſę inductę propter rigorē iuris,& inductę ꝓpter naturalē.ęquitatē.Fauorabiles ſunt quę in merū fauorē ſunt principaliter introductæ.per tex.in.l.qui exceptionem.& ibi Bar.& Ia.ff.condi.indebi.Et tunc præſumitur inductum principaliter in fauorem,quando eſt introductum ob imbecillitem:vt velleiani exceptio,& alię multę.

45 Odioſę ſunt quę ſunt principaliter in odium alicuius ſunt inductę, pertea quæ dicit Bar.& Iaſ.in.d.l.qui per exceptionem.& ſunt hæ,macedoniani,& ſimiles.nam macedoniani exceptio contra.naturalem rationem in odium fenerantium filijſſa.eſt introducta:vt habetur per totum titu.ff.&.ad macedonia vt filius ſolueret mutuum acceptum,ante diem patrios inquirebat in annos:vt dicit Ouid.& refert gloſ.in.l.fin. C.de pact.& de hac ponit gloſ.in.§.item ſi iuſtè.exceptio.Vber.in ſua iam allagata practica,& rub.de perempto exceptio.& ib vide in addi. Idem dic in exceptione criminum in.c.accedens.de accuſa.Specu.in eod.titu.§.dicto verſicu.vtrum autem notandum eſt tamen ꝙ omnis exceptio poteſt ſui natura dici fauorabilis,cum ipſius mater ſit æquitas.l.qui æquitate.de doli excep.inſti.eo.in prin.Bar.in.l.j.de vaca.mune.ff.Azo.in ſumma huius tituli.Panor.in.c.cum inter eo.titu & Feli. in rubri.Bald.in marga.in verbo,exceptio.q.xxxij.Ang.in col.vj.rubri.ver.capiamus tertium.glo ſingu.in.l.venia.in ver.liberis.C.de in voc.ſecundū Barba.in tracta.de præſtantia Cardina.in.j.q.jq.j.partis nume.lxxiij.col.vltima.

46 Odioſe verò quando inductę propter dolum:vt in macedoniano. ita tenet Bald.in.l.penul.C.de pact.Iac.in.d.l.qui exceptionem.& eſt quadruplex.prima,quæ nn oppoſita nunquā elidit:vt exceptio epiſtolę diui Adriani,& tunc ſolutum non oppoſita exceptione nunquā repetitur per caſum ſing.in.l.ſi teſtamento.§.quod ſi duo.ff.de fideiuſ. & he,ſcilicet macedonian & velleiani in excuſatione opponi poſſunt: vt tene Albe.in.ij parte ſtatuto.q.cxlviij.

47 Alia quæ non oppoſita elidit quodam modo naturalem obligationem,& ſic ius agendi:& tunc indebite ſolutum repetitur.d.l.qui exceptionem.& Bal.in marga.in ver.eceptio.inq.xx.q.

48 Alia eſt fauorabilis,& perpetua,& eſt illa quæ ſimul naſcitur cum ipſo contractu:vt exceptio velleiani:vt per totum titulum.ff.&.C.ad velleia.& Ange.in.§.item.col.xij.inſti.e.Pe.de bella pertica.q.xxxiiij. & Vber.plene in practica ſua.in rubr.de perempto.excep.in ver.exceptio velleiani.& ibi in additionibus ad eum.

49 Alia quæ non competit niſi expreſſe opponatur:vt exceptio cōpenſationis,de qua per Iaſ.in.l.qui exceptionem.Feli.in.c.ſuborta.de re iudica.Alex.conſil.cxlix.in.ij.volu.& conſil.lxj.in.iij.volu.& conſil.xciij.in.iiij.parte.&.lxxxvj.in.v.parte.& Vber.in practica prædicta in rubr.qu bus mod.ſuo nomine ciuiliter agentes.ver.prætereà.in verbo pecuniarijs.ibi in addi.ad eum plenè.& an excommunicatus prędictam exceptionem opponere poſsit.quod non tenet Stepha.Aufre. in deciſ.capel.Tolo.q.j.&.q.clxxj.&.q.ccc.& hæc in executione,& poſt ſnīam pōt opponi:vt inquit Angel.conſi.cxxxij.& cōſi.ccxxix.

50 Aliæ inductæ ſunt ad rigorem iuris ſeruandum:vt exceptio rei iudicatę:vt per totum titulum de except.rei iudica.& in.c.fi.de except. in.vj.Petr.de Ferra.in practica ſua,in forma reſponſio.rei conuenti.in ver.reiꝙ iudicatæ.& Vber.de Bonacurſo in rubri.de perēpto.except. in verſi.rei iudicatę.ibi per addi.ad eum.& quatuor requirunt̃ in hac exceptione.ſ.ꝙ ſit eadem res,eadem cauſa petendi,identitas perſonarū vere,vel interpretatiue.l.cum quæritur.cum duabus ſeq.ff.de except. re iudica.Item ꝙ fuerit à iudice competenti lata.Doc.in.c.ſeculares.de foro cōpe.in.vj.&.c.fi.& ibi Philip.franc.illo titu.vide Alexā.in.l.ſępe.de re iud.& in conſi.xciiij.in.ij.vol.& in.l.qui Romæ.& ibi alios. ff.de verb.oblig.Et idem in exceptione litis pēdentis.l.Iulianus.ff.de condi.indebi.& ibi Doct.&.d.l.qui exceptionem.Angel.in.§.itē ſi in iudicio.eo.titu.inſtitu.& illa tria quæ debent in ſnīa concurrere,debēt etiam in exceptione litis pendentis interuenire:vt tenet Philip.in.c.fi. titu.in.vj.Quot modis dicatur lis pendere? dic.v.modis.Primò per libelli oblationē.l.ij.&.iij.vt lite pendē.C.Secundò per appellationem. nihil noua.appel.pen.ff.Tertiò per relationem,ſeu conſultationē per iudicem ſuperiori factā.l.ex illo tēpore.C.de ap.Quartò per iudicis recuſationem.c.ſecundo requiris.&.c.cum ſpeciali.de app.l.apertiſsimi. C.de iud.Quintò per in integrum poſtulationē reſtitutionis.l.vna.in integ.reſti.poſtula.ne quid no.fiat.C.& Pe.de ferra.in prac.ſua in ver. exceptionem litis pēdentis.in forma rñ.rei conuen.Alex.conſi.cv.in iij.vol.&.xlij.in.iiij.volu.&.cxxxij.in eo.volu.& So.in cōſi.xxxviij. in.j.vol.&.xlij.in.iiij.volu.&.cxxxij.in eo.vol.& So.in cōſi.xxxviij. in.j.vol.Feli.in.c.exceptionē.nu.xlj,eo.tit.Intellige tamen exceptionem litis pendentis poſſe opponi ſi pendeat coram iudice competēte. aliâs ſecus per tex.in cle.ij.vt lite pen,Philip.in.c.fi.e.ti.in.vj.de exceptione cōpromiſsi pendenti vide Alex.conſil.lxxj.in.v.parte.

51 Sunt,& aliæ inductæ propter naturalem ęquitatem:vt exceptio doli:vt habetur per totū titulum de doli excep,ff.& Alex.in.l.ſi quis cum aliter.ff.de verb.oblig.gl.magiſtra.& ſing.in.l.qui ſe debere.ff.de condi.cau.data.& ibi Iaſ.ample.Aduerte tñ ꝙ hæc exceptio plebeio, ſeu humili contra conſtitutum in dignitate nō competit,per tex.ſingu. in.l.non debet.ff.de dol.ſing.ſecundū Aret.in.§.j.col.xij.inſtit.e.ſecus dicerem in exceptione metus.ide Cepol.cautel.cvij.&.clxj.& Pe.de ferra.in practica ſua in forma reſponſionis rei conuenti.in ver.doli exceptione.Vber,de Bonacurſo in ſua practica,in rub.de perempto.exceptio.in verſi.peremptoriè.& ibi additio.ad eum per.d.Ant.de Tremolis in verſi.doli mali.Idem in exceptione non numeratæ pecuniæ, erroris,& ignorantiæ.l.j.& per totum de nō nu.pec.§.erroris in cle.vna de ſequeſtra.poſſ.& Fran.in glo.fi.Ange.d.§.appellantur.col.xviij.& de hac exceptio non numerātæ,pecu.C.erroris in cle.vna de ſequeſtr. poſſ.& Fran.in gl.fi.Ange.d.§.appellantur.col.xviij.& de hac exceptione non numetatę pecuniæ,vide Feli.in.c.ſi cautio.de fide inſtru. Et poteſt opponi per eccleſiaſticas perſonas etiam poſt bienniū;, imô prælatus eccleſiæ huic renūcians nō præiudicat eccle.vt tenet princeps canoniſtarum Io.And.& alij poſt eū in.c.fi.de ſol.Bal.in auth.hoc ius. C.de ſa.ſan.eccle.Iaſ.in.l.cum quis.C.de iu.& fac igno.Nico.milius in reper.in verſi.exceptio nō nume.pec.Ange.in conſt.ccxlv.col.iij.in.ij. dubio.imò fortius dicit Ang.conſil.clvj.ꝙ ſi exceptio nō numeratæ pecuniæ obijcitur contra illum qui dicit ſe numeraſſe pecuniam,perpetuò competit,& poteſt opponi:quia ei opponitur de dolo ſuo,in quo verſatur,cum ſcire debuerit pecuniam nō numeraſſe.ex quo de ſua numeratione agitur,de qua non pōt ignorātiam prętendere.l.fi.pro ſuo. ff.licet ſecus eſſet ſi opponeret̃ contra aliū,puta contra ſucceſſorē qui non numerauit:& hoc procedit de canonica æquitate ſcđm eundem Angel.quem vide.idem dici in exceptione rei litigioſæ,tranſactionis, pietatis,vel malitiæ:vt tenet Hoſt.in ſumma huius titu.§.quæ ſit.ver. ſi.Formam opponendi ponit Spec.eo.tit.§.viſo.ver.ſuper exceptiōe.

52 Septima ſequitur diuiſio,ꝙ exceptionum quædā ſunt diuerſæ,alternatiuæ,& contrariæ.Diuerſæ ſunt quando multa remedia propono vt ſi petas à me domū,excipiam ꝙ feciſti mihi pactum de non petendo:& res iudicata eſt,vel tranſacta.nam hoc facere quis minimè prohibetur,per tex.in.l.contra maiores.C.de inoff.teſt.Bald.& Sali.in.l,ſi quidem.C.e.& in.l.peremptorias.C.ſentē.reſcin.nō poſſe.De conſuetudine tñ defenſio non poteſt in plures partes diuidi,& potiſsimè qñ ad vnum finem tendit,per.l.iam tamen.§.pe.ff.iudic.ſolui.& ideò ſi reus habeat plura remedia,aut plures exceptiones ad vnum finem tēdentes:illa ſimul tenetur proponere,& vna vice: aliâs non eſt audiendus ad aliquid de nouo proponendum:vt aſſerit Ioan.Maſuer.in practica ſua parlamenti.eo.titu.verſicu.de conſuetudine.& ſeq.& idem ſeruatur in parlamento Tolo.vt habetur in ſtylo parla.Toloſæ.§.fin. niſi in caſibus poſitis per Stephe.Aufre.in.d.§.fi.ibi videre licet, vide Io.de Salua.in tract.de beneficio.in.iij.parte.q.xix.

53 Alternatiuæ ſunt per quas reus ſic excipit contra actorem,non potes agere contra me,quia es fur,aut falſarius,ſeruus,vel excommunicatus.& exceptiones regulariter non admittuntur:quia alternatiua parit obſuritatē.in.c.vt qui duas de elect.in.vj,& obſura exceptio debet reijcu.l.j.§.Labeo.ff.de flu.quod fallit in tribus caſibus poſitis per Feli.in.c.iij.loco.col.iij.de proba.ibi,adulterinum &c.Io.Andræ.& alij in regula.in alternatiuis.de reg.iur.in.vj.ſex ſpecies alternatiuarū vide per Bar.& alios in.l.iij.ff.de eo qđ cer.loco.Io.fab.& cæteros in.§.huic.inſti.de actio.&.d.Bart.de Caſſa.in conſue.Burg.in rubr.*des mains mortes.* §.xxj.in glo.fi.no.doc.in.c.inter.de reſcript.

54 Contrariæ dicuntur qñ aliquis dicit excipiendo ſe non habuiſſe, & ſoluiſſe,vel pactū de non petendo ſibi eſſet factum:vel ſi reus accuſetur de homicidio,pōt negare ſe occidiſſe:& conuincatur,poteſt allegare ꝙ ad ſuam defenſionē fecit:vt dicit Io.An.in.c.nullus.de reg.iur. in.vj.in mercuria.Bart.in.l,cum de indebito.ff.de probatio.Bar.& alij in auth.cōtra qui propriā.C.de nō nume.pecu.Alex.Iaſ.Hercul.& alij in.l.j.§.ſi quis ſimpliciter.ff.de verb.oblig.Bart.& alij in.l.nemo.ff.eo. ideò eſt dicendum ꝙ exceptiones cōtrarias poteſt quis conditionaliter opponere:vt nego me habuiſſe:& caſu quo probetur,dico me ſoluiſſe,vel aliud,per gl.in.c.cum dilectus.de relig.do.gl,Panor.& alij in.c. auditis.de præſcrip.Panor.& Feli.in.c,paſtoralis.eo.tit.Bald.in dicta l.ſi quidem.C.eo.Spe.tñ in.d.§.viſo.verſi.quid ſi.debitor dicit alia via nos poſſe excipere.ſ.ſi aliquid petatur alicui,fas erit dicere dubito:& ſi probet,potero allegare ſolutionem,vel aliam exceptionem,argumēto tex.quem allegat in.l.ſi debitor.ibi,neget,aut dubitet.ff.de peti.hæred.facit tex.licet non adducat,in.l.iuſiurandū.& ad pecunias ibi putat deceſsiſſe.ff.de iureiurando.in.l.ſi quis inficiatus.ibi,procuratorem non putaret.ff.depoſi.in.l.cum quo.ibi,dubito.ff.ad legem falcidiam. l.fina.ibi,procliuior ſum.ff.de condi.cau.data.&.l,fideicommiſſa.§.ſi quis illicitè.ibi,procliuior.ff.de lega.iij.Stepha.Aufre.in deciſio.Toloſanæ queſt.xxj,Areti.conſilio.xcvj.Flo.in dicta.l.cum de indebito. Petrus de Ferra.in practica ſua in forma reſponſio.rei conuenti in verſic.contrarietatem.vide Deci.tres concluſiones ponentem in.d.c. paſtoralis.& quando ſit licitum allegare contraria,Bal.ponit in.l.j.C. de furt.Præpoſi.in.c.dilecto.col.xx.de appell.Alex.conſi.c.in.v.volu.

additio.ad Vber.de bonacurso in rub.quibus mo.suo no.ciuiliter agentes.§ similiter.

55 Restat octaua diuisio,quod quędam sunt exceptiones ciuiles,quædam prætorię,hæc diuisio probatur in.§.alioquin.insti.co.Ciuiles seu legales sunt quæ à lege ciuili sunt introductæ:vt exceptio suspicionis. l.apertissimi.C.de iudi.Barba.in rubri.huius titu.in clemen.ita tenet, & non obstant iura in contrarium adducenda.videlicet tex.in.c.quòd suspecti.in fi.iij.q.v.c.secundo requris.in fi.de appel.quæ dicunt recusationem à iure naturali scaturire:quia ibi dicitur quodāmodo,& sic improprie.c.secūdo requiris.nō loquitur de iure naturali cōmuni omnibus animantibus:sed de ratione naturali:quia licet cōmittatur iudici suspecto recusatione remota,poterit tamen bene iudicare:& non grauatur pars:quia poterit appellare:vt tenet Barb.in.c.ex parte.in.ij.de off. delega.vel pone per totum titulum vt præpo.no.imperato.col.v.vt si producis instrumentum,excipio ꝙ in eo non est annus,dies,& consul. & imperator,per glo.in.l.j.in ver.ęditiones.ff.de ęden.alīs curiosus lector inuenire procuret,quas per discursum iuris inueniet.

56 Prætoriæ,quę à Prętore introducte sunt:vt doli exceptio,metus per totum titulum.ff.de dol.ma.metus ve exceptio.& alię per corpus iuris inueniuntur,quas per iuris cursum videre licet.nam plus laboriosum est quā subtile eas cumulare.& in simili loquitur glos.in rub.ff.de sol.& in rub.de diuer.& temp.pręscrip.& in.l.in honorarijs.ff.de actio. & oblig.& in.l.j.ff.soluto matri.cum similibus.

57 Sequitur diuisio nona.Nam quædam directę sunt,vtiles vero alię. Directę sunt qū verba.l.& mens conueniunt seu concordant:vt si petebam totum fundum,& iudicatum & contra me,si iterum volo petere,obstat exceptio directa:idem si petam partem:quia si iudicatum est sup̄ toto,ergo sup̄ parte:per tex.in.l.si quis cum totum.§.& generaliter.& per totā legē.ff.de excep.rei iudi.& idē si generaliter petebā redditionē administrationis tutelę,& transegimus,vel ad centū fuit cōdemnatus.si iterū peto,obstat exceptio directa:quia trāsactio est generalis sup omnibus:& etiam verba conueniunt.tex.in.l.sub p̄textu.C. de transact.&.l.age.illo titu.glos.in.l.si quis id quod.ff.de iurisdi.om. iudi.&.l.si iudex.ff.de mino.

58 Vtilis est quando nec verba legis nec mens conueniūt,sed ex mente legis extenditur:vel quando nihil dicunt verba,sed mens hoc habet.& de hac loquitur text.in.l.licet.C.de iudic.vel quia subest eadem ratio Cepola in tractat.de serui.vrba.prędio.in.ca.lxxxj.& vide glo. in.l.curatoris. & ibi docto.ff.de nego.gest.l.j.&.l.actionis verbo.ff.de actio.& oblig.doc.in rubri.de rei vend.ff.Feli.in.c.aduersario.eo.titu.

59 Decima diuisio.Quædam em̄ sunt modificatoriæ condēnationis: aliæ executionis.Modificatoriæ condēnationis sunt,quæ condemnationem moderantur:vt si contra patrem agatur ratione obligationis filij,poterit pater excipere,vt condemnetur eatenus,quatenus est in peculio.& hæc exceptio condēnationem futuram modificabit per text. in.l.penult.quod cum eo.ff.& ibi Barto.& Bald.in.l.si dubitetur.§. fi.ff.de fideiusso.Bart.in.l.fi.C.quod cum eo.& Io.fab.Pla.Ange.& Ia.in.§.actiones.instit.de actio.idem in tributoria.l.j.& per totum.ff. de tributo.actio.§.introduxit.& ibi Doc.insti.quod cū eo.idē de exceptione de in rem verso.l.j.cum toto titulo.ff.de in rem verso.§.prętereà.insti.quod cum eo.Et istæ tempore peremptoriarum possunt opponi:quia quatenus minuunt,eatenus perimunt:vt tenet Bald.in l.exceptionem.C.de probatio.vide Vber.de Bonacurso in rubric.de impedimē.executio.& causæ nulli.per totā rubri.& ibi in addi.ad eū.

60 Modificatoriæ executionis sunt,quæ executionem modificant:vt si socius omnium bonorum contra alium socium agat,& sit condemnatus,potest exceptionem opponere,ne exigatur ab eo vltra quàm facere posśit.l.maritum.cum legibus sequen.ff.solu.matri.&.l.sunt.cum ll.seq.ff.de re iudi.idem in exceptione inuentarij confecti.l.fi.C.de iure delibe.&.§.hinc nobis.de hæredi.& falci.coll.j.Et quia executionem moderantur:ideò post sententiam possunt opponi.& de istis cognoscit executor.l.cū fideicommissum.ff.de confess.& de quibus exceptionibus posśit executor cognoscere.vide per Steph.Aufre.in decis.capel.q.cccxliij.Alex.Ias.& alios in.l.qui Romę.§.fi.ff.de verbo. obli.Rauē.in alpha.in verbo,quis potest.Bart.de Cassa.in consue.Burgū.in rub.*des successions*.§.xiij.in gl.j.Alex.consil.xcv.in.iiij.volu.vide Vital.de camba.in tracta.clausularū in clausula,nulla exceptione obstante.fo.xj.Sali.in.l.exceptionem.numero.xxiiij.de proba.C.Vber. de Bonacurso.in rubr.de except.& benefi.quæ post defi seu oppo.& ibi in additio.ad eū.Idem in exceptione cōpensationis,& rei nō traditę:vt attestatur Feli.in.c.suborta.de re iudi.& in.c.cum Io.de fi.instru.An exceptio pretij non soluti posśit in executione opponi,ponit Specu.in eo.tit.§.dicto.versi.sed pone.& idem in titu.de ęxecu.sentē. §.si.refert Nicol.de milis.in reper.in ver.emptor.

61 Vndecima diuisio.Quædam sunt incidentes:quædam emergentes. Incidentes,quæ ante processum originem habuerunt:vt exceptio iurisiurandi,pacti,& aliæ ante motum processum cōpetentes.gloss.& Docto.in capitu.j.de ordine cogni.& an si exceptio ecclesiastica incidat coram seculari,posśit talis iudex cognoscere,latè ponit Feli.in.c. cum sit.col.penul.de foro compe.

62 Emergentes,quæ in ipso negotio.i.in ipsa lite de nouo emergunt vt si producis testes,excipio non esse admittendos,vel vis habere dilationem,dico non dandam.istud de nouo in lite emergit,ergo dicitur emergens,vt tenēt Barto.& alij in.l.j.de ordi.iudicio.C.gloss.& Doctores in.l.quod iusśit.ff.de re iudi.Panor.in.c.ij.eo.titu.in fi.Feli.in c.suborta.de re iudi.Imol.in cle.sæpè.numero.xxij.de verbo.signi.Bar. in extra.ad reprimendum.in versi.summariè.Pet.de ferra.in practica sua,in forma excepti.contra positiones.in verbo,petens.& Bald.in l.præscriptione.col.ix.C.si contra ius,vel vtili.public.

63 Duodecima diuisio.Quædam exceptiones sunt ordinis,quædam verò præposterationis.Exceptio ordinis est,quæ ad' ordinis obseruationem tendit:vt si pro aliquo fideiusśi,& conueniar,possum excipere,ꝙ prius principalis excutiatur,per textū in auth.præsente.C.de fideiusso.& in.§.sed necꝫ.in auth.de fideiuss.col.j.& licet non fuerit opposita,valebit tamen processus:vt tenet Stepha.Aufre.in deci.capel. Tolos.q.lxxx.& licet pro aliquo iurauerim soluere,adhuc tamen exceptionem ordinis opponerę possum:vt tenet Aufre.vbi.s̄.q.cxxxix. & hæc est dilatoria gl.in.l.iij.ff.eo.Cy.in auth.pręsente.C.de fideiuss. & in.l.exceptionem.& ibi Bal.C.de proba.& in.l.exceptiones.ff.eo. Ange.in.l.si mancipium.§.j.ff.de euic.Alex.in consil.cxiiij.in.vj.volu.& consil.xxix.in vij.volu.& ideò debet opponi ante litem contestatam secundū Bar.& alios in.d.l.iij.& Guido Papa in suis decisio.q. cccccl xx.nec in causa appellationis admittetur si non est in causa principali opposita:vt tenet Alex.consilio.xxxiiij.in.iiij.volu.Pro intellectu tn̄ authen.præsente.vide & eius limitationes per Roma.in singu. ccccccxxxv.& in consi.xciij.& consi.ccxj.& Soci.in tracta.falleñ.regula.cxxxiiij.Io.de pla.in.l.j.de conueniē.fisci debi.li.x.C.Fran.de cremą.sing.cxxxvj.Alex.in.l.etiam.§.fi.ff.solu.matri.& consi.clix.in.ij. volu.& consil.lxxxiij.in.ij.vol.& consi.c.in.v.vol.Spec.in tit.de renunc.& conclu.§.j.versi.viso de &c.Vital.de Cambanis in tract.clausularum.fo.cccxxxix.in parua impresśione.Albe.in tract.statutorum.in.ij.parte.q.clxvj.& Benedic.in repeti.c.Raynutius.in versi.si absꝗ. in.ij.numero.lij.de substitutione fideicommissaria.de testa.Barto.de Cassa.in consuetud.Burgund.in rubri.*des uentes uendues à reachat*.§.ij.& in rubri.*des censes*.§.vj.in gl. *contre le teneme..tier*. in fi.& Anto.de tremol.in addi.ad Vber.de Bonacurso in rubri.quibus mod.exa.ordina. iudi.declina.ver.idem puto.

64 Aliæ sunt præposterationis:vt si quis agat actione familiæ erciscūdæ excipere possum quod agit præposterè,cum non sit hæres,nec hæreditatem posśideat:& primò agendum est petitio.hæredi.& posteà familiæ erciscundæ.l.ij.C.communi diuidun.l.si mancipium.§.j.ff.de euictio.l.pręposteri.C.de testa.&.l.j.& ibi Flo.ff.famil.erciscun.Bald. in.l.exceptionem.C.de probatio.l.vt debitum.& ibi Bar.in rub.de hære.actio.C.Alex.consi.xlvj.in.vj.parte.Bald.in sua disputatione incipiente,accusatus de vi turbatiua.col.iij.versi.sexto.sic Feli.in.c.cum dilecta.versi.demum ad ornatum.de rescript.

65 Decimatertia diuisio.Quædam sunt rationabiles,& non frustratoriæ:aliæ irrationabiles,& frustratoriæ,seu friuolæ.Rationabiles sunt quæ à iure sunt approbatæ:vt si iudex sit meus inimicus,& ego oppono exceptionem:vt.c.cum inter.de exceptio.vel aliæ quæ verè competunt per tex.in.l.si alius.§.bellisśimè.cum sequ.ff.quod vi,aut clā. Bar.in extrauagan,ad reprimendum.in versi.summariè.Cardi.Imol.& Geor.Natam in cle.sæpè.in versi.dilationes.de verbo.signi.vel stabitur arbitrio iudicis quando erunt rationabiles:vt tenet Barba.in.c.ex parte.in secundo.de offi deleg.numero.xvj.vide text.in.c.ea quæ.c. lator.c.cum super.de re iudi.&.c.super eo.quod metus causa.c.ij.de eo qui mittitur in possess.c.fi.de sequæst.possess.c.j.&.c.conquęrente.de restitutio.spolia.c.cum olim.de dolo,& contumacia.&.c.si constiterit.&.c.ad petitionem.de accusa.c.studuisti.de offic.legat.c.iij.de offic. ordina.c.notum.cum similibus.ij.q.j.

66 Irrationabiles,seu frustratoriæ sunt,quę iudicium potius frustrantur,& differunt,quàm veritatem concernant.vt recusatio iudicis eo, quia aduocatus alterius partis est familiaris illius,vel exceptio excommunicationis opponitur contra reum se defendentem contra.c.cum inter.& ibi Doct.de except.Quod intellige nisi excommunicatus potuisset absolutionem petere,& non curauit:quia tunc videtur excommunicationem contemnere:ideò non poterit etiam se in iudicio defendere.& hoc est dictum singulare Io.Calde.in repe.c.ab excommunicato.col.xiij.in parua impresśione.de rescript.refert & sequitur Barba. in rubri.de rescrip.col.vij.numero.liiij.Et breuiter dicas quòd omnis exceptio dicit̄ frustratoria,& irrationabilis,quæ causa subterfugij proponitur.Sed oro,vt nullas frustratorias,& friuolas proponas,ne animam tuam damnes,& demonibus commendes:vt dicit Vber.de Bonacurso in practica sua in rubr.de recusatio.in prin.dicens quòd omnis exceptio,aut est frustratoria,& friuola,aut vera,& legitima:& huic adhæreas sicut Bononiensi carrocio:vt dicit gl.in.l.omnis definitio.ff. de regulis iuris.Quod dicatur frustratorium,vide gl.in.l.merito.ff.de vi & vi armata.& in cle.sæpè.de verbo.sig.

67 Decimaquarta:& vltima pro nunc diuisio est:quia quædam generalis dicitur:quædam obscura:Generalis est quando generaliter contra aliquem

tra aliquem excipitur, puta esse inimicum,& non exprimitur ex qua causa secũdũ Bal.in.l.si quis testibus.C.de testi.vel ꝙ est infamis,& causa infamiæ non specificatur vt debet fieri,per textum singularem.in cap.præsentium.in.§.testes.ibi,facta sigillatim specificatione. de testibus.in.vj.& tenet Mar.Antonius.baueri.in.§.sed cum aliquis. col.ij.in sti.de testa.Bar.in.l.iij.§.lege iulia.ff.de testi.& in.l.j.C.de testam. idem dicit Bauer.vbi.s.si aliquis allegauerit excipiendo damnum esse sibi datum.quia non debet audiri nisi in specie exprimat quomodo est sibi datum gloss.in.l.cum stichus.ff.de solutioni.Et ista exceptio generalis non releuat partẽ opponentẽ.l.fina.C.de anna exceptione.Cart. & alij.in.l.j.ff.de condi.ob turpem causam.Bald.in.l.edita.in repetitione perusina.col.ix.C.de edendo.doctores in cap.pastoralis.eodem titulo. & doctores.in.c.dudum.de decimis.textus.in.l.scire oportet.§.scire.ff. de excusa.tuto.Alex.consilio.clxxxj.numero.ij.in.vj.volu. Angel.in consilio.lxj.textus.in.l.quicquid.ff.communia prædiorum. Limita tamen excipientem generaliter non esse audiendum nisi probaret in specie & sigillatim crimen oppositum, vel illud quod opposuit per glossam.in.l.j.§ si quis argentũ.ff.depositio.& Bauer. vbi.s. Et quid operetur illa clausula quam practicantes ponunt in libello post exceptiones aliquas oppositas, specialiter videlicet & generaliter oppono omnes exceptiones mihi competentes, vide per doctores in d.c.pastoralis.&Baldus.& alios.in.l.scire.§.sufficit.ff.de excusationi.tuto.Alexan.& alij in.l.Titiæ textores.ff.de legat.j.vide Feli.in.c.sedes. col.ij.versiculo.clausula generalis.de rescrip.& ibi alios doctor.& non dicitur dispositio generalis quando totum genus non compræhenditur,sed verificatur in vna specie sub genere comprænhensa,per textũ.in l.si hæres.ff.de optio.lega.in.c.ex parte.in primo.de officio deleg.Bar. in.l.si domino.ff.de lega.j.Feli.in.c.pastoralis.§.si.in princ.de rescript. & ibi hoc tenent alij doctores.

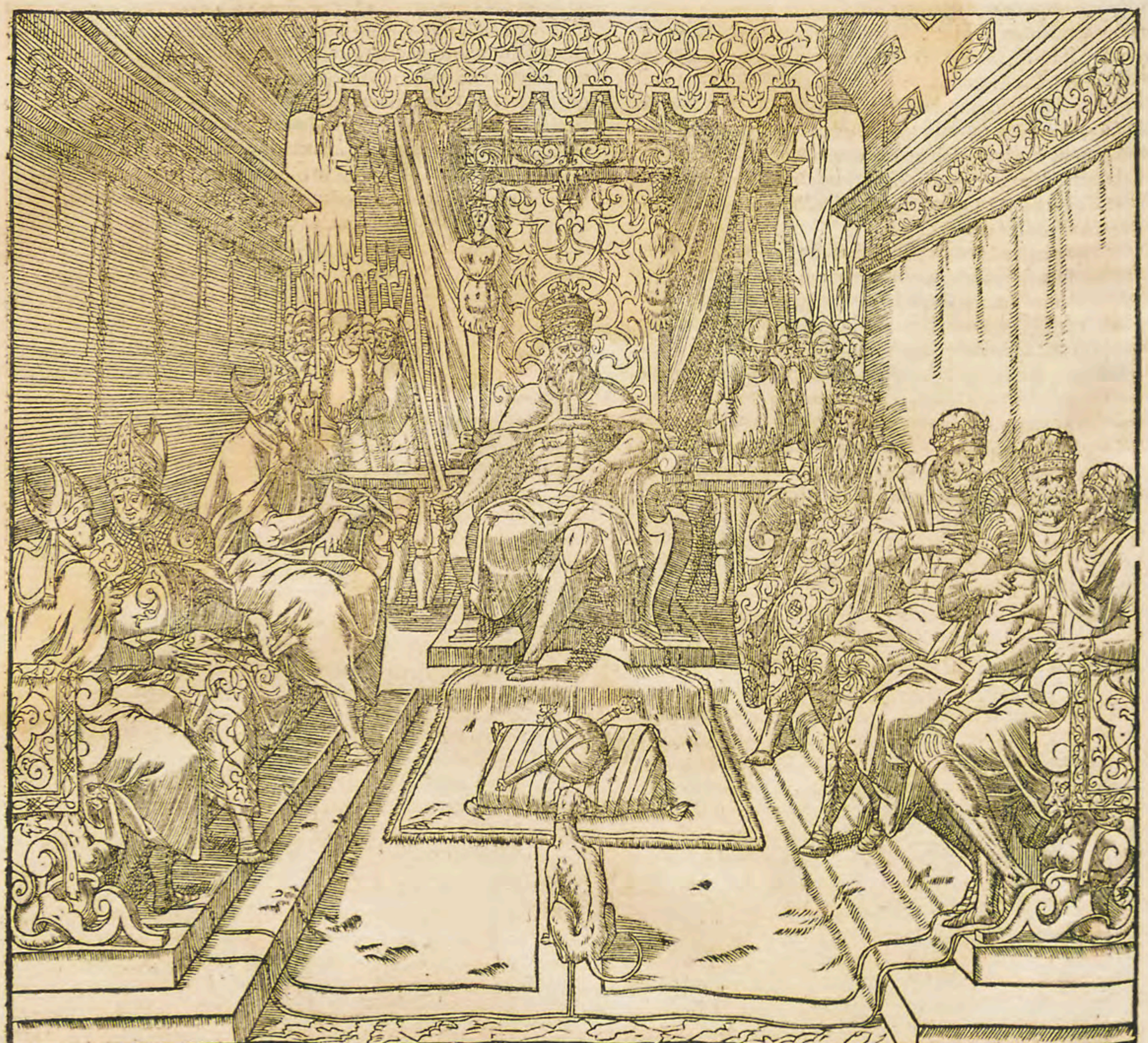
Obscura est quæ non est intelligibilis.l.ij.ff. de his quæ pro non scriptis habentur.l.ita fidei.ff.de iure fisci.l.aut qui aliter.§.si quis. ibi, obscurè.ff.quod vi.aut clam.vel aliquid dicitur obscurũ, quando multipliciter potest intelligi,vt tenet Alex.consi.ccxxxviij.in.vj.vol. per iura supra allegata.&.l.quoties in stipulationibus.ff.de verborũ obligatio.vt si quis excipiat contra testes quòd non sunt omni exceptione maiores.nam non valet:quia,sunt,denotat tempus præsens.l.cum stipulamur.&.l.si à colono.ff.de verborum obligationi.&.l.si quis ita. ff.de auro & argen.lega.& poterit esse ꝙ tempore iuramẽti testes erãt omni exceptione maiores:vt tenet Ange.in consilio primo.Iason. in d.l.Titiæ.& illud tempus debet attendi secũdũ Alber.in tracta. statuto.in quartra parte.q.lxxj.& Angel.vbi supra,& Speculat.in titulo de instrumen.editi.in.§.videndum restat.versiculo item nõ exhibeas. Alex.consil.cl.in.v.volu.Ste.aufre.in stylo parla.Tolosæ in prima parte rubr.sequitur aduisamentum §.penul.in additio.Et hæc exceptio dubia,seu obscura,quæ potest concludere,& non concludere,debet per iudicem admitti,cum posteà in processu posśit declarari.gl.in.c.ex insinuatione.de procu.Anto.in.c.in literis.de restitu.spo.Nico. de milis in reper.in verbo exceptio,licet debeat.Feli.in rubr.huius tituli.Vber. de Bonacurso in rub.quib.mod.suo nomine ciuiliter agen.§.& generaliter.Aduertendum est tamen quòd si iudex dubitat an debeat admittere exceptionem,vel non,potest eam admittere si & inquãtum de iure:vt dicit gl.& sequuntur ibi doct.in.c.cum contingat.de offi.dele. vide Roma.consi.cccccj.& Præpo.in.c.sæpè.col.iiij.de appel.Corse.in singu.in versi,iudex.in.iiij.Aliæ sunt præiudiciales,de quibus per Bar. & alios in.l.j.C.de ordi.iudici.Ia.& alios.§.præiudiciales.insti.de actio. Bart.in.l generaliter.&.l.fundum.ff.eodem.Bald.in sæpius allegat.l. exceptionem.canonist.in.c.ij.de ordine cognitio.gl.in.l.j §.j.ff. de rei vendica.in.l.per minorem.ff.de iudi.Bald.in marga.in versi. exceptio. q.lvij.Ange.in rubr.huius tituli.col.ij.Præposi.in.c.nuper eo.col.j.l.j. de appel.Aufre.in decis.capellæ Tolo.q.xxix.Multæq; aliæ sunt exceptiones,& infinitæ:vt dicit tex.in.§.alioquin.ibi,multis varijsq; instit. eo.quia quot sunt modi agendi,tot sunt modi excipiendi: vt attestatur Angel.in rub.col.vj.in fine,cum sequẽ.Et alias multas posuissem, quas in tractatu exceptionum reseruo,vbi latius dicam.his tamẽ intellectis,aliæ facilimè intelligentur.In quibus omnibus si quoddam rancidulum protulero,correctioni melius sententis subijcio:vt in simili loquitur tex.in.l.Claudius.in fi.ff.qui potio.in pigno.habãt.vt emendet charitatiuo calamo:vt dicit Ioan.Fab.in§.item is.institu.quibus modis re contrahitur obligatio. Si bene dixero,attribuatur Deo omnipotenti,qui in trinitate perfecta viuit, & regnat in secula seculorum. Amen.

SPES MEA CHRISTVS.

FINIS.

Spectabili, ac illustri viro Domino Laurentio Alamando, diui SATVRNINI TOLOSAE ABBATI, ATQVE GRAtionopolis Episcopo dignissimo, Conseruatorique almæ vniuersitatis Tolosanæ præstantissimo Petrus Rebuffi iuris vtriusque doctor. S. D.

SOLENT, REVERENDISSIME PATER, SCRIPTORES SVA scripta, clypeo immortalitatis cuiquam prudentissimo dirigere, ne à canibus rodantur, sed prouidentia illius custodiantur. Quod intuens à ritu antiquorum discedere nefas mihi visum fuit: & prospiciens, qui te hoc melius tueretur, reperi neminem, cum Conseruator almæ vniuersitatis Tolosanæ tuas ob virtutes assumptus fueris. Igitur, sapientissime domine, hanc modicam arborem, cum sua declaratione, tuæ dominationi cum omni reuerentia defero: vt mea opera in tuum nomen spectatissimum, & immortale omnibus seculis relucescat: atque illam tuo iudicio corrigendam, emendandam, examinandam, & reformandam subijcio. Et non tantùm hunc pusillum & tenuem mei ingenij laborem, sed memetipsum, meamque vitam totam dico, tunc me beatum, doctum, eruditum, ac fœlicem existimans, cum tuæ purissimæ sententiæ, nostro huic labori album calculum adieceris. Vale, viuasque per Nestoreos annos.

ARNALDI DAVINI NEMAVSEN.

Ad Lectorem Tetrastichon.

Aspicias, lector, iucunda fronte libellum,
Fortia qui præssis suggerit arma reis.
Maiori siculo tormento dignus, Erynnen
Speret: tabifico rodere dente volens.

¶ DE OPERIS NOVI NVNCIATIONE.

SEd cum.vij.ſiut partes digeſtorũ, &.vj.incipiat.ꝭ.de bo.poſ.vij.ȷ̃.de ver.obli.vnde eſt hoc ꝙ incipit hic hoc volumen,& non in princ.alicuius partis:vt.C.de vet.iu.enu.l.ij.§.ſed cum omnia?Rñ.quia bo.po. attinẽt ſupradictis titulis, ante bonorum poſſeſsiones. ſcilicet vſq; ad tit. de legatis: ideo melius cũ præcedentibus ſunt coniunctæ. Infra de verb.obl.non incipit:quia nimis parum remaneret de hoc volumine. ſed hic iã diſcreta eſt materia à prædictis: in hoc tamen eſt affinis,quia ſicut ſuperius tracta tur de iure prætorio:ita hic.ſ.eodem modo : ſed non in eundẽ modũ. Acc.

Domini Iuſtiniani ſacratiſsimi principis perpetuo Auguſti, iuris enucleati ex omni veteri iure collecti, Digeſtorum ſeu Pandectarum liber trigeſimusnonus.

ADDITIO. Quærit hic Bartolus,quare hic liber dicatur & denominetur digeſtũ nouum.Rñd.ꝙ dictio nouum,varijs modis capit. Qñq; eñ appellatˀ nouũ , id eſt vltimũ:vt.l.vnica.§.in nouiſsimo.C.de cad.tolẽ.&.l.nouiſsima.ȷ̃.de iudi.ſol.&.l.nouiſsimè.ꝭ.quod fal.tuto.aut. & ſic tria ſunt volumina,& iſtud eſt vltimũ.Quãdoque appellatur nouũ ea ratione, qa interdicta denominantˀ à pría parte ſui,vt ĩ interdicto qđ vi aut clã.ita hic qa tractatur de nouo opere,appellatˀ digeſtũ nouũ.Qñq; appellatur iniquũ:vt.l.j.in prin.ꝭ.quod quiſq; iu.& ideo hic dicit nouũ.i.iniquũ,puniẽs iniqua. Vltimo dic , & melius ſecundũ Ray. & Rapha.hic ꝙ iſta ſunt nomĩa magiſtralia inuẽta ab authoribus, quæ imponũtur ad placitũ : quorũ diſputatio relinquitur pertinacibus.l.ij.C.de cõſti.pe.& in gl.in rub.ꝭ.ſol.ma. Vltra prædicta de dictiõe nouus vide bonã gl.in.c.generali.in verbo, de nouo.de ele. li.vj.quę ponit multas ſignificationes de dictione nouus.itẽ aliquid in.l.admonẽdi.in ver.noua inſtrumẽta.ꝭ.de iureiu.vbi noua inſtrumenta dicũtur quæ ſunt antiqua,dũmodo ſint de nouo reperta. ita etiam dicit text.in.l.ſub ſpecie.C.de re iudi. vide etiam in.l.vetus.ꝭ.de vi.tri.& oleo leg.vbi habetur quod dicatur vinum nouum & vetus,ſecundum Alex.de Imo.hic.

Nouum dictio varijs modis ſumitur.

HOc edicto.] CASVS. Vlpianus iuriſcõſultus expoſiturus edictũ prętoris quod habes.ȷ̃.e.l.prętor ait.in prin.nunc de effectu illius edicti aliqua dicit: & caſum in hoc prin. ſic ponamus.Cùm viderem Titium in aliquo ſolo ædificare domũ , vel aliud opus nouũ : & ego credebam me in illo ſolo ius habere , vt quia fortè meus,vel aliquod aliud ius,per quod non poſſet me inuito ædificare:denũciaui ei ne in illo opere procederet.dicitur ꝙ denũciatio tenet:& hoc eſt permiſſum ex prętoris edicto:qđ edictũ habes.ȷ̃ e.ti.l.prętor ait.ĩ prin.Secũdo cõſulitur Titio.nã ſi vult in opere procedere, vadat corã iudice:& ſatiſdet de opere deſtruẽdo ſi apparebit iniuſtè ędificaſſe:ſic poſtea in ope ꝓcedere poterit abſq; dãno. ¶ Hoc aũt edictũ.] Nũc incipit dicere qñ habeat locũ nũciatio.& certè habet locũ aduerſus opera, quæ incipiũt fieri,& nõdũ ſunt facta.nã ſi iã eſſent facta,nõ hoc edictũ haberet locũ,ſed poſſent habere locũ interdicta ad deſtruendũ, vt qđ vi aut clã,vel interdictũ ne quid in loco ſacro,ſi in ſacro loco eſſent facta. ¶ Nũciatio.] Hic.§.vij.habet partes.nã primo dicit ꝙ ſi aliqs vult nũciare nouũ opꝰ:nõ habet neceſſe ꝙ ꝓpter hoc adeat iudicẽ.Secũdo dicit,ꝙ nũciatio põt fieri etiã per ꝓcuratorẽ.Tertio dicit,ꝙ nũciatio põt fieri tpe feriato & nõ feriato. Quarto dicit,ꝙ nũciatio põt fieri etiã aduerſus abſentes & inuitos. Quinto dicit,ꝙ ſi ædificabas in fundo quẽ poſsidebã:& ego veni ad te : & nunciaui tibi nouũ opus:amitto per hoc poſſeſsionẽ fundi:& tu incipis poſsidere.Sexto dicit,ꝙ ſi nũciaui tibi nouũ opꝰ,& tu ſpernẽs nũciationẽ ꝓceſsiſti in ope:certè quicqd opis feciſti poſt nũciationẽ,debet deſtrui licet tuũ fuerit ſolũ in quo ædificaueras.Septĩo dicit,ꝙ ſi ędificabas ĩ ſolo:licet ignorẽ quod opus facere velis : tñ nunciare tibi poſſum opꝰ nouũ. ¶ Et poſt opis.]Nũciaui tibi nouũ opꝰ.ſi poſtea cõcordemus noſmet ꝙ ꝓcedas ĩ ope,vel iudex hoc ſtatuit in quẽ cõpromiſeramus in bonũ virũ:certè ammodo ſecure potes ĩ ope ꝓcedere. ¶ Opus.]Siue ędificas de nouo:ſiue detrahis de terra,puta foſſam faciẽdo ĩ ſolo aliquo:poſſum nũciare tibi nouũ opꝰ. ¶ Hoc aũt edictũ.]Nũciato locũ habet qñ aliquod opus facis in ſolo. Sed qd ſi arborẽ fundi mei ſuccidas,vel ſiſ'ia facias?certè nõ habet locũ nũciatio. ¶ Si qs ædificiũ.]Domũ aliquã ruinoſam reficiebas:volo denunciare tibi nouũ opus.quæritˀ an poſsim.Dicitur ꝙ nõ:qa nõ diceris facere nouũ opus,ſed vetus reficere. ¶ Siue autẽ.]Dicitˀ ꝙ ſi aliquod opus nouũ facis,ſiue intra ciuitatẽ ſiue extra facias : poſſum nũciare nouũ opus:nec eſt vis ſiue fiat in publico loco,ſiue in priuato. ¶ Nũc videamus.]Dicit Vlpianus ꝙ expedit videre quibus ex cauſsis fiat nunciatio. Itẽ quæ perſonæ poſſunt nũciare.Itẽ qbus nunciãdum ſit ad hoc vt nunciatio teneat. Itẽ in quo loco habeat fieri nunciatio ad hoc vt valeat nũciatio.Itẽ quid cõſequitur ꝑ nũciationẽ nũciãs.de primo in.§.nũciatio. vſq; ad .§. vſufructuarius. &in.§.illo incipit dicere de ſecũda parte vſq; ad fi.l.& in.l.ſeq.&.l.ꝓuinciali.§.fin.cum.l.ſeq.& in.l.de pupillo. in princ.aliqd tractat. de tertio dicit. ȷ̃. eo. l. operis.&.l.cuilibet.& in alijs legibꝰ.de quarto dicit.ȷ̃.e. de pupillo.§.nunciationem.de qnto dicit. ȷ̃.e.prætor ait.circa princi. & in alijs legibus huius ti. ¶ Nunciatio.]Dicitˀ ꝙ ad hoc vt nũciatio valeat,oportet quòd fiat vna de tribus cauſsis:nam aut nuncio cauſſa iuris mei conſeruandi,aut cauſſa damni depellendi,aut cauſſa publici iuris tuendi. de primo dicit in.§.nunciamus.vſque ad verſi.vel vt damni.& poſſunt dari duo exempla:vt quia ædificas in ſolo meo:vel ſi in tuo , debebas ſeruitutẽ altius non tollendi.nam ſi in aliquo iſtorum caſuum nũcio nouum opus:dicor nunciare cauſſa iuris mei cõſeruandi.in verſi.vel vt dãni &c.ponit exẽpla de ſecũdo:vt ſi ædificabatˀ in ſolo publico vel priuato:ex quo ædificio timebã ruinã in quadã mea domo ibi vicina. nã poſſum tibi nũciare nouum opus,donec caueas de dãno infecto.nã modo dicor nũciare cauſſa dãni quod timeo,depellãdi.de tertio incipit dicere in verſi.aut ſi qd &c. vſq; ad.§.ꝙ ſi qs.& ponit quatuor exẽpla.Primũ,qñ fit opus cõtra leges.Secũdũ,qñ cõtra edicta principũ.Tertium,qñ opus fit in loco religioſo vel ſacro vel publico:& da exẽpla vt ibi eſt notatũ. ¶ Quòd ſi qs in mari.] In hoc.§.dicitur:ſi quis ædificet nouũ opus in littore maris: & ego velim ei nũciare nouum opus:quæritˀ an poſsim.Et dicitur ꝙ nõ, niſi in caſu,vt ſi timeã in aliqua mea domo ibi facta ruinã.nã tũc nũciare poſſum. ¶ Iuris noſtri.]Nũc dicit quæ perſonæ poſſunt nũciare. & certè ſi opus fiat in publico,nũciat quilibet de populo.ſi in priuato,ille ſolus cuius intereſt:vt ille q credit habere ius in ſolo in quo ædificatˀ:vt quia ſuũ,vel aliud ius ſimile:quo inuito nõ poſsit ædificari. ¶ Vſufructuarius autẽ.]Cùm haberẽ vſumfructum in fundo Titij:quidã extraneus puta Cornelius in illo fundo cœpit ædificare.volo ſibi nũciare nouum opus.quæritur an poſsim.Et rñ. ꝙ tanquam dñs nũciare nõ poſſum:qa dñs nõ ſum: ſed qa vertitur intereſſe meũ.tanquã ꝓcu.nũciare potero.datˀ mihi & alia via. nã potero agere rei vẽdicatione ꝑ vſufructu cõtra te ędificãtẽ:& cõſequar quicquid intereſt mea opus illud non eſſe factũ. Frãciſcus. Accur.

*In hunc titulum de noui ope. nunciatio. uide Fran. dua.li.primo diſput. cap.xvj.

TITVLVS I.

* De operis noui nunciatione.

¶ *Nunciatio noui operis poteſt fieri etiam ei, qui iure ædificat: hoc tamen reperto debet nunciatio remitti quatenus iure ædificat: quia eatenus nunciator ius nunciandi non habet. Paulus.*

Vlpianus libro.52.ad edictum.

LEX I.

HOc [a] edicto [b] †permittitur [c], vt ſiue iure, [d] ſiue iniuria [e] opꝰ [f] fieret [g], per nunciationem [h] inhiberetur:

†Quę fuerit ratio ad iſtud edictum : vide text. in. l. j. ad prin. ver. parui refert. qui verſic. ſignatur ꝑ §.& ẽ ſing. ſecundum Lud. Ro. hîc in princ. & Alexã.in apoſtil. ad Bar.hîc.

a ¶ Hoc.]Titius ædificabat in quodã ſolo.ego dicebã eũ nõ iure ędificare.ipſe ecõtra dicebat ꝙ de iure ædificabat. quærebatur ab Vlpiano an ego poſsim ei cotradicere nũciando?Et rñ.quòd ſiue iure, ſiue iniuria ædificetur, ꝙ poſsim ei nunciare : & hoc per quoddam edictum prætoris:ſed tamen debeo poſteà remittere nũciationem, quatenus non habeo ius prohibendi. Accurſius.

b ¶ Edicto.](ſ.de operis noui nũciatiõe. id eſt hoc interdicto:cuius duo ſunt capita:vt.ȷ̃.e.prætor.in prin.&.§.deinde.)& prophetizat hic Vlpia.qui prius facit expoſitionem edicti, quàm ponat ipſum. ſic & aliâs.ꝭ.de capi.di.l.ij.in prin.& aliâs ſæpiſsimè:vt ſuprà,quod quiſque iur.l.j.in prin. &.ꝭ.de pac.l.j.in prin.

b ¶ Edicto.]quod eſt.ȷ̃.eo.l.prætor.j.reſpon. quodˀ interdictum : vt in.l.prætor.§.primo. &.§.hoc interdictum. Sed certè ibi non permittitur nunciari.Sed dic[a],eo ipſo,quod mandat deſtrui factũ poſt nunciationem,videtur permittere nunciari.

a Iſta gl.approbatˀ per Bar. Bal. P. Alex.& Iaſ.

c ¶ Permittitur.]id eſt ſtatuitur.

d ¶ Iure.]id eſt iuſtè:quia ſit ei ius ædificandi.

e ¶ Iniuria.]id eſt non iure:vt inſti.de iniur.in prin.

e ¶ Iniuria.]id eſt iniuſtè.

f ¶ Opus.]quod ex poſtfacto apparebit.ſ.cognita veritate.Accur.

g ¶ Fieret.]nouũ.nã aliqd iure permittitˀ in veteri opere,qđ non in nouo:vt.C.de iudæis.l.fi.ibi,illud etiã,&c. alioqn cõtra: vt.ȷ̃.e.l.§.ſi quis ædificiũ.aliud eſt enim &c.vt.ȷ̃.de iti.actuq; pri.l.iij.§.penult.

h ¶ Per nunciationẽ.]legitimã,quæ teneat ipſo iure:nã qñq; rõne perſonæ nunciãtis nõ tenet:vt,quia pupillus,vel ſeruus:vt.ȷ̃.e.l.de

pupillo. in princip. &. §. j. qñq; ratione rei: vt. j. e. de pupillo. §. si quis riuos. &. §. præterea. &. §. toties. & l. qui viā. quibus casibus potest sperni nunciatio. at vbi hæc non impediunt, tenet nunciatio, licet nunciator ius nunciandi non habeat [a]. Potest tamen ille, qui facit opus, quærere quare nunciet. & si causam non exprimat, pôt ædificare impunè: sicut dicimus in libello causam exprimendā: vt arg. C. de edi. di. adri. to tol. l. fi. §. finautē. & s. de transac. l. cū hi. §. in causa. &. j. e. de pupillo. §. toties. &. §. qui nunciat. & in teste: vt in authent. de testi. §. sancim⁹. Sed arg. contra. s. ad Trebe. l. quia poterat[b]. ADDITIO. Tu dic hoc di 20 ctū nō esse indistinctè verum: quia in libello psonalis actionis debet inseri causa, non in libelo realis. ita no. Bar. in. l. an eandem. §. actiones. s. de except. rei iudi. & l. l. j. de edē. gl. & doc. in. l. generaliter. de nō nu. pe. Ang. & Pe. de su. in. l. si fideicōmissum. 30 s. de iudi. gl. & Alex. post Bar. in alleg. l. j. col. iij. versic. sed quæro qualiter. s. de edē. Ang. in. §. illud. in vlt. col. in aut. de exhi. & intro. reis. col. v. Panor. post Ioā. andr. in. c. significantibus. extra ex libel. obla. & Lāfra. de oria. in. c. qm̄ cōtra falsam. §. petitiones. nu. ij. ver. causa remota. & sequen. extra de proba.

Deinde [a] remitteretur [b] prohibitio eatenus [c], quatenus prohibendi ius [d] is, q nūciasset, nō haberet [e].

¶ *Per hoc edictum quatenus est prohibitoriū, subuenitur aduersus futura opera: pro præteritis nō: sed per interdictum quod ui aut clam, aut alijs remedijs succurritur. Bart.*

¶ Hoc autē edictū, [f] remediūq; [g] operis noui nūciationis aduersus futura opera inductū [h] est, nō aduersus preterita [i]: hoc est, aduersus ea, quę nōdū facta sunt [k] ne fiant [l]. Nā si quid [m] operis factum fuerit, quod fieri non debuit: cessat edictum [n]. De operis noui nūciatione: & erit trāseūdū [o] ad interdictū [p].

Quod vi aut clam, quod olim [q] factū erit, vt restituat [r]: &, Quod in loco sacro [s], religiosóve, &, Quod in flumine publico, ripáve publica factum erit. Nam his interdictis [t] restituetur [v], si quid illicitè factum est.

¶ *Ex hoc edicto absque prætoris aditione alic no nomine diebus omnibus nunciamus aduersus absentes, inuitos & ignorantes. Bar.*

¶ Nūciatio [x] ex hoc edicto nō habet necessariā pretoris aditionē [y]. potest eīm nūciare quis, etsi [z] eū [a] nō adierit. Itē nūciationē [b], & nostro, & alieno [c] nomīe facere possumus.

a ¶ Deinde.] repete, permittitur hoc edicto, vt remitteret. &c. Sed certè hæc remissio non fit ex eodē edicto, sed alio, quod est. j. e. prętor. §. deinde. vnde male videt sic repeti. Rñ. eoipso q hoc edictū, qđ est in prin. l. j. eo. prætor. dicit debetur remissionē: videtur permittere [c] fieri remissionem: vt arg. j. de ma. test. si quis lo- 40 cuples. in fi. &. s. de eden. si quis ex. §. prohibet. Vel dic remitteretur. scilicet alio edicto, quod non habemus.

b ¶ Remitteretur.] si iure opus fiat, ex hoc edicto, vel ab eo data satisdatione nuncianti.

c ¶ Eatens.] imò & in eo quod iustè nūciat, præstita satisdatione fit remissio: vt. j. e. pretor. §. hoc interdictū. &. j. e. de pupillo. §. si is cui. &. j. de remis. l. j. Vel expone eatenus, p ideò: & quatenus, p qa. & supple, & hoc palā patebat: quia nullā causam nunciādi corā iudice dicebat: vel quæ pro nulla habetur: & ideo fit remissio [d] etiā sine satisdatione. Vel dic sc̄do, eatenus .i. vsq; ad tēpus: quatenus. id est, 50 vsquequo iudex cognouerit, & pronunciauerit, liceat ædificare, vel nō: & potuit nunciare vel nō: & hoc præstita satisdatione de demoliēdo in principio cognitionis: & sic statim pendēte cognitione ædificat [e]. Ex quo aūt pnunciauerit: aut destruetur quod est factū, aut liberè faciet quod volet. Vel dic tertio, cū deberes seruitutem altius nō tollēdi vltra. x. pedes. & tu iā circa. viij. fecisses: nūciaui, ne vltra pcederes: venisti corā iudice. cùm viderit iudex, q nōdum feceris, vltra id, quod tibi licet, nec me habere causam vllā nūciādi, nisi in eo quod vltra fieret: etiā sine satisdatione faciet remitti, cùm videat me calūniari [d]. Vel dic quarto, nō haberet. i. oblata satisda- 60 tione & nō recepta. nil dicit: secus si diceret, hodie cōstat, & c. vt. s. in pos. le. l. si is à quo. quia tūc nō remitteret phibitio: licet satisdare vellet [e]. Vel dic quinto, nō haberet quatenus. i. in totū. nam præstita satisdatione in nullo videtur habere ius nūciandi: & sic in totū remittitur. Vel sexto pōt poni [h] exēplū in seruitute vrbana: & sic ī rebus incorporalibus. nā cū deberē seruitutē altius non tollēdi vltra x. pedes, ædificaui vsq; ad. viij. postea denūciasti calūniosè: potero quærere per iudicē nūquid ædificaueri m vltra. viij. cū tibi debeam seruitutē altius nō tollendi vltra. x. & si dixeris q non: permittetur q ego ædificē vsq; ad. x. vltra non. In corporalibus hoc modo: cum 70 denunciasses mihi nouū opus (in loco,) qui erat. xx. pedū (p lōgū,) potero quærere per iudicē nūquid habeas ius in. xij. & si inuenitur q nō: permittes q ædificē in. xij. & in. viij. nō dicit pro ea parte pro qua veritate inspecta tenuit nūciatio: remissio nō fit oīno, cum ex stipulatu teneatur ad demoliēdū, sed pro ea p qua nō tenuit, oīno tenet præstita satisdatiōc. licet eīm ad totū interponat stipulatio: ad eā tñ partē in qua nūciatio fieri nō debuit, nō committetur. Pōt agi & alijs modis ad demoliendū: quos dic vt no. j. e. prætor. §. nonulli. & hoc prout habes in litera nō. sine co plana esset, & dices, haberet ex persona sua: qa liber & maior est. vt. j. e. de pupillo. in prin. &. §. j. 80 & rōne rei: vt. j. e. qui viā. Sed videtur huic rō. prout habes nō, cōtra. j. de remis. l. j. §. j. hīc enim dicit remissionem nunciationis fieri, quatenus ius prohibendi nō habuit nunciator: ergo nūciatio nulla. sic ergo debet esse remissio nulla, vt in contrario? Rñ. æquiuocatio est seu duplex expositio in hac oratione: iste nō habet ius phibēdi. nā si dicas, non habet: quia aduersus habet ius ædificandi: sic hīc loquitur. nā licet inspecta veritate nō habeat ius prohibēdi, tamē ius permittit ei nunciare si est maior, & liber, & res habilis super qua nuncietur: & sic aliud est nūciare posse, & aliud prohibere cum effectu finaliter. quo facto, si satisdetur, remittitur nunciatio, quatenus ius prohibēdi nō habuit veritatē inspecta. Si nō satisdedit, destruet quod postea fit: vt. j. e. l. prætor. Secundo modo accipitur dicta oratio, nō habet ius prohibēdi, quia nō valet ratione personæ nunciantis: qa seruus, vel pupillus: vt. j. e. de pupil lo. §. nūciatiōe. in pri. &. §. seruo. vel ratiōe 10 ipsius nūciatiōis inepte factæ: qa nō fit in re præsenti: vt. j. e. de pupillo. §. nūciatione. vel rōne rei: vt. j. e. de pupillo. §. si qs riuos. &. §. seq. & l. qui viā. quib⁹ casibus nec nunciatio tenet: & per cōsequens nec remissio: 20 vt in cōtrario: & sic, nō habere ius phibendi, accipit duobus modis. sic affirmatiua. i. habere ius phibendi, duob⁹ modis dicit: vt ecce, si ędifices altius: siue habeā ibi seruitutē, possum nūciare inspecta veritate: siue nō, possum inspecta permissione iuris: & vtroq; 30 casu tenet nunciatio, & tenet remissio: & sic hīc loquitur. si non habeas, non (vt quidā libri habēt) tunc nullum est cōtrarium. Sed pone te ædificare in prædio rustico: siue possum te prohibere inspecta veritate, quia seruitutem ibi habeo: siue nullam ibi habeo: nullo casu potero denunciare de iure. & sic possum in seruitute vrbana inspecta veritate. Item inspecto iure permittente: vt. j. e. de pupillo. §. sextus. in rustica possum veritate inspecta, sed non iure: quod præualet: vt. j. e. l. qui viam. & hoc casu loquitur contra. & sic, posse prohibere, diuersis modis accipitur.

d ¶ Prohibendi ius.] ergo patet quòd quidam habent ius nuncian 40 di, qui prohibere non possunt: vt. j. e. de pupillo. §. si plurium.

e ¶ Non haberet.] & non quod haberet, remittitur.

f ¶ Hoc autem edictum.] quo opus nouum inhibetur.

g ¶ Remedium.] illud idem, vel aliud quod nō habemus, quo remittitur prohibitio præstita satisdatione.

h ¶ Inductum.] accipe. j. hoc est aduersus ea.

i ¶ Præterita.] (i. perfecta:) vt. j. e. l. §. si quis ædificiū. nisi in casu vt. j. e. l. de pupillo. §. si quis. Vel dic, ibi [k] pręcessit nūciatio. Accur.

k ¶ Facta sunt.] ad superius, non ad proxi. vt. s. dictum est.

l ¶ Ne fiant.] id est ne perficiantur.

50 m ¶ Si quid.] id est si quod opus. nam de perfecto dicit.

n ¶ Edictum.] quia præteritum est. Azo.

o ¶ Transeundum.] non ergo cōcurrit hoc interdictū cum illo. Sed contra. j. e. prætor. §. nōnulli. Sed dic [l] pro eo q datur illud quod vi aut clam pro factis operibus denunciatione facta, nulla tamen secuta remissione: datur & istud. s. post prohibitionē. sic cōcurrit vnum cum altero: vt in cōtrario: vt. j. quod vi aut clam. l. si alius. §. j. est tamen hoc perpetuum, illud annale: vt. j. e. l. prætor. §. hoc interdictū. &. j. quod vi aut clàm, semper. §. hoc interdictum. Item hīc exigitur vt in opere præsenti fiat nunciatio: vt. j. e. l. de pupillo. §. nunciatio- 60 nem. ibi non: vt. j. quod vi aut clam. l. j. §. sed si quis. Item illud qñ fieret clā, hoc nō. Itē hoc, ad futura opa illud, ad præterita [m]: vt hīc.

p ¶ Ad interdictum.] s. illud qđ est inuentū pro eo quod &c. Azo.

q ¶ Olim factum.] aliàs deficit olim, & bene. nam olim præteritum & futurum tempus significat [n]: sed si habes olim erit, id est factum [o] fuisse dicetur.

r ¶ Vt restituatur.] id est destruatur.

s ¶ Et quod in loco sacro.] repete, & erit transeundum ad interdictum quod est, ne quid in loco. &c. de hoc, & de sequentibus dic agi ex secundo capite: vt. j. de interdic. l. ij. §. interdicta. &. j. ne quid 70 in flu. pub. l. j. §. penulti.

t ¶ His interdictis.] quolibet in suo casu locum habente. sed quod vi aut clam in quolibet: vt. j. quod vi aut clam. l. vim facit. §. fina. & hoc si denunciatio non præcessit. si autem denunciatio præcessisset: tunc & hoc interdicto agitur actione in factum vt destruatur.

v ¶ Restituetur.] id est destruetur.

x ¶ Nunciatio.] quatuor dicit vsque ad. §. in operis. vbi, & cui possit denunciari, & per quem, & aduersus quos.

y ¶ Aditionem.] quia iactu lapilli [p], vel voce fieri potest: vt. j. eo. de pupillo. §. meminisse. Sed contra. j. eo. de pupillo. §. qui opus. sed ibi 80 solues. & facit. supra de condi. instit. l. quæ sub conditione. §. fin. & de eden. l. j. §. edere.

y ¶ Aditionem.] scilicet cum ipsa fit, sed ex postfacto sic: vt. j. e. l. de pupillo. §. qui opus. & sic soluitur contrarium.

z ¶ Etsi.] id est quamuis.

a ¶ Eum.] scilicet prætorem.

b ¶ Nunciationem.] ex hoc edicto.

c ¶ Alieno.] s. procuratorio etiā sine mādato, dummodo de rato caueat, vel

a Idē Bar.

Hactenus.

Aliqui habēt fine nō. Et sic ista litera legitur affirmatiue & negatiue. propterea scribentes hic cōmuniter varijs fuere in intellectu litere: & diuersimode eā intelligunt. ideo aduerte ad ea quę dicūtur hīc: nō nouis primis interpreta. Bolo.

b Solue istud cōtra. secūdū Bar. post Dyn. hic q ibi repudiādo neminem grauat: sed se exōerat hīc grauat edificantē. sed certe ibi videtur grauare legatarios. vt. l. si nemo. de testa. tu. at ibi non grauat inferendo damnū: sed non cōcedē do lucrum.

c Gl. displicet hīc Bar.

Hactenus.

d Reprobatur per Bar.

Hactenus.

e Reprobatur etiā per Bar.

f Et male secūdū Bar.

g Displicet Bart.

h Approbatur p Bar. vsq; ad fi.

In ueteri. exēplari, non legitur olim, & recte.

Prohibere posse diuersis modis accipitur.

i Vltra Bar. hic de ista dictiōe hoc addo gl. in. c. j. in princ. de colla. in prag. sanc. Tu adde usus glo. & Bar. in. l. omnia. §. cū ita. s. de ga. j. & in. l. legata inutiliter. e. tit. & in. l. j. §. his itaque & hi Bald. C. de cad. tol.

Hoc scilium nō legitur in uet. exēpl.

Deest.

k Nihil est secūdū Bar.

l Approbat per Bar. hic.

m Istam sequitur Bar. hic.

n Olim do tempora significat. gl. habes in l. nec emptio. §. j. s. de trahe. emp. & car. l. de. j. §. ij. de iure. & vtrū subaudiatur: vide gl. in. l. cius qui & in quo minno Alexi. post. gl. s. si cer. peta.

o Nihil est de Aret. & Bart.

p Dic quod hoc est verum in ipso opere: vt cōclu. hic doc.

ueat, vel

sumus. ¶ Itē nūciatio omnib⁹ diebus[a] fieri pōt. ¶ Aduersus absentes[b] etiā & inuitos, & ignorantes[c], opis noui nunciatio pcedit.

¶ *Per nunciationē noui operis factam solo uerbo perdit nunciator possessiones, & transfert in aduersarium. Pau.*

¶ In operis aūt noui nūciatione[d] possessorē aduersariū[e] facimus.

¶ *Omnis actio præiudicialis ad istud edictū interim debet silere, & istud agitari. Bar.*

¶ Sed * si is, cui opus nouū nūciatum est, ante remissionē[f] ædificauerit, deinde cœperit agere[g], ius sibi esse ita ædificatū[h] habere: prętor actionē[i] ei denegare debet, & interdictū[k] in eū de opere restituē do[l] reddere. ¶ Pōt aūt qs nūciare etiā ignorās[m], ꝙ opus fieret[n].

¶ *Pronunciationis executione itur ad iudicem: uel de uoluntate partium fit remißio. B.*

¶ Et post operis noui nunciationem committunt[o] se litigatores prætoriæ iurisdictioni[p].

¶ *Hoc edictum noui operis nūciationis est inductum principaliter in fauorem priuatorum. ideo super ipso potest pacisci absque derogando iuri publico. hoc dicit.*

¶ Inde queritur apud Celsum lib. xij. dige. si post opus nouū nūciatum cōueniat tibi cū aduersario[q], vt opus[r] faceret: an dāda sit cōuētionis[s] exceptio[t]? Et ait Celsus, dādam[v]: nec esse periculū[x], ne pactio[y] priuatorū[z] iussu[a] ptoris[b] anteposita videatur. Quid enim aliud agebat prætor, quā hoc, vt cōtrouersias eorum dirimeret[c]? à quibus[d] si sponte recesserint, debebit id ratū habere. ¶ Opus nouum facere videtur, qui aut ædificando[e], aut detrahendo[f] aliquid, pristinam faciem operis mutat[g].

¶ *Hoc edictum solum ad opera quæ cohærent solo pertinet, non ad alia. Bart.*

¶ Hoc autem edictū non omnia opera cōplectitur: sed ea sola, quæ solo cōiuncta[h] sunt, quorum ædificatio vel demolitio[i] videt̄ opus nouū continere: Idcirco placuit, si quis messem faciat[k], arborē succidat, vineámve putet: quanquàm opus faciat, tamen ad hoc edictum non pertinere: quia ad ea opera[l], quæ in solo[m] fiunt, pertinet hoc edictum.

¶ *Reficienti uetus ædificium, nouum opus non nunciatur. Bartolus.*

¶ Si quis ædificiū vetus fulciat[n]: an nouum opus ei nunciare possumus, videam⁹. Et magis est, ne possimus[o]. hic enim nō nouum opus facit, sed veteri substinēdo remedium adhibet.

¶ *Siue in ciuitate siue extra fiat opus, habet locum noui operis nunciatio. Bartolus.*

¶ Siue autem intra oppida, siue extra oppida in villis vel agris opus nouū quis faciat, nūciatio ex hoc edicto locū habet: siue in prætor. §. siue.

ueat, vel dn̄s ratū habuerit: vt. ĩ. quod vi aut clā. l. phibere. in princ. vt dices. ĩ. e. l. de pupillo. §. qui pcuratorio. vel dic cū mādato. vn̄ nego. gestor non nunciat, cum hoc edictum habeat instar actionis.

a ¶ Omnibus diebus.] etiā feriatis. de alijs eñ qs dubitat? q. d. nullus. & hoc ideo qa nō est necesse prætorē adiri. s. in duab⁹. sed in tertia qn̄ per ptorē, sic: vt ĩ. de adul. l. miles. §. sexagīta. Sed ar. cōtra.[a] s. si quis in ius vocan. 10 l. ij. §. fina.

b ¶ Absentes.] quorū noīe ædificat̄ secundū Io. & etiā sensu carentes: cū fiat in rē: nō in personā: vt. ĩ. e. l. de pupillo. §. nūciationē. & l. operis. & l. seq.

c ¶ Ignorantes.] Sed nūquid minor poterit 20 restitui si ædificauerit? Rn̄. nō: cū nō expediat sibi in eo statu rē esse, in quo erat cùm ei denunciabatur: sed impēsa sic, vt præstet patientiā. ADDITIO. Dic ꝙ istud dictū gl. est verū secundū Bar. qn̄ minor con 30 tra iustitiam ædificauit. sed si veritate inspecta iustè ędificauit: tunc potest restitui, secundum Dy.

d ¶ In operis nūciatione.] simplici verbo facta[b].

e ¶ Aduersarium facimus.] si nos posside 40 dem⁹: vt. ĩ. qđ vi aut clā, si alius. §. ait Iulianus. & est verū si verbis facta fuit nunciatio. sed si per ptorē vel per iactū lapilli, cōtra erit: qa facimus eū possessorē: vt. ĩ. e. de pupillo. §. meminisse. Sed quare amitto cū per 50 verba nūcio? Rn̄. qa meticulosus videor, et quasi sibi deserere. secus vbi audacter p iactum lapilli, vel per prætorem: vt. ĩ. de acquir. poss. l. iij. §. in amittenda. & l. si id quod. §. fina.

f ¶ Ante remissionem.] tacitè, eo quòd satisdatio recipitur vel expressè facta Azo.

g ¶ Agere.] interdicto, ne vis fiat ei.

h ¶ Aedificatum habere.] interdicto, vti possidetis[c]. vel illo, ne 60 vis fiat ei. de quo habes. ĩ. e. prætor. §. deinde.

i ¶ Actionem.] redditam ex illo interdicto, ne vis fiat ei. &c. vel, vti possidetis: hoc ideo quia spernit edictum, & nunciationem. Azo.

k ¶ Interdictum.] quod est. ĩ. e. prætor. in prin. & quod vi aut clam: vt ĩ. e. prætor. §. nonnulli. & ĩ. quod vi aut clam. l. j. §. quid sit vis.

l ¶ Restituendo.] id est destruendo.

m ¶ Ignorans.] dummodo habeat instar quoddam operis: vt. ĩ. e. l. stipulatio. §. opus. quæ est cōtra. ADDITIO. Solue secundum Bar. & dic ꝙ istud interdictū habet plura remedia. vnum est demolitorium, & tunc oportet ꝙ habeat instar alicuius operis. & sic lo 70 quitur. d. l. stipulatio. §. opus. sed quātum ad edictum prohibitoriū tunc sufficit quòd sit opus inchoatum: vt. l. de pupillo. §. nunciatio. ibi, si inchoet. & l. prætor. §. siue autem. ĩ. e.

n ¶ Quod opus fieret.] sicut fortè turris, vel ecclesia, vel aliquod opus cum aduersarius paret se ad ædificandum.

o ¶ Committunt.] i. cōmittere possunt. nec eñ cogītur: vt subijcit. Itē & cōmittunt, vt in arbitratorē, vt suo arbitratu fiat, vel nō fiat opus, destruat̄, vel nō. nō vt in arbitrū. hoc eñ fieri non posset, vt. s. de arb. l. fi. & l. sed si in seruū. §. si quis iudex. sic in aut. vt diff. iud. §. si tamen. col. ix. & C. de iud. apertissimi. & in aut. si verò contigerit.

80 p ¶ Iurisdictioni.] vt in arbitratorem: vel dic in iudicē si incontinenti petatur cognosci: quod fit hodie vsque ad tres menses.

q ¶ Cùm aduersario.] sine prætore.

r ¶ Opus.] supple, & fecit.

s ¶ Conuentionis.] id est pacti exceptio, pro opere quod fit in priuato, non in publico. Accur.

t ¶ Exceptio.] si ille ædificauit, & tu agis vt destruatur.

v ¶ Dandam.] vt & ĩ. quod vi aut clam. l. iij. §. sed & si permisit. & §. non tantum. & l. vim facit. §. tādiu. & hoc nisi nunciatum super rep. sit: vt. s. de pact. l. iurisgentium. §. si paciscar. & ĩ. quòd vi aut clam. l. iij. §. planè.

x ¶ Periculum.] ꝙ fecit opus post remissionem.

y ¶ Pactio.] id est remissio nunciationis.

z ¶ Priuatorum.] de opere faciendo post phibitionē prætoris.

a ¶ Iussui.] quod est 10 vt nō fiat post nunciationem: aliâs destruatur[d]: vt. ĩ. e. prætor. in prin.

b ¶ Prætoris.] quod est vt destruatur factum post denunciationem.

c ¶ Dirimeret.] sic. s. si cer. pe. l. quidam. & 20 si quis cau. l. ij. ĩ prin. & s. de adi. leg. legata ĩutiliter. & s. de vsuf. l. si vsusfructus. §. denique. ibi, sed si inter duos. Et not. ꝙ secus esset vbi alius ageret, vt in criminibus, vbi agit prætor vt reo pœnam imponat, qn̄ 30 nō ingeritur pœna sanguinis: vt. C. de trās. l. transigere.

d ¶ A quibus.] id est à qua cōtrouersia: & sic fit relatio de plurali ad singulare. sic & C. de ser. reip. manumit. l. titulo. & C. de in ius voc. l. fina. & 40 in authent. de san. episc. §. nulli verò. & facit ar. s. mā. l. si procuratorem. §. mādati.

e ¶ Aut ædificādo.] de nouo.

f ¶ Detrahendo.] aliâs detrahendo: vt fossam fodiēdo. aliâs destruendo. & est sic. 50 s. de vsuf. hacten⁹. §. fi. & l. quāuis. sec⁹ si facies nō mutatur. vt ĩ. e. si quis. & facit. ĩ. e. prætor. §. siue.

f ¶ Detrahendo.] scilicet veteri operi eminēti, in quo repercutiebat sol, ex cuius repercussione lumen recipiebam: & mihi seruitutem debebat.

g ¶ Mutat.] scilicet in melius, vel in deterius: & non est vis.

h ¶ Coniuncta sunt.] id est coniungenda sunt. nam ad futura per 60 tinet: vt. s. e. §. j.

i ¶ Demolitio.] da exemplum vt. s. de ser. vrb. prædi. l. si arborem. §. interdum.

k ¶ Faciat.] id est aliquid operetur: vt largè hîc accipiatur. Az.

l ¶ Ad ea opera. s. sola, sed nō oīa. nā nō vt. ĩ. e. l. si qs ædificiū vet⁹. nec. s. e. l. §. j. nec si nō habeat instar opis. vt. ĩ. e. stipulatio. ĩ. §. opus.

m ¶ In solo.] ad hoc vt in eodem solo permaneant. supradicta autē & si circa solum fiunt, in solo tamen non permanēt. Sed videtur cōtrà. ĩ. quod vi aut clam. l. si alius. §. notauimus. Sol. non est cōtrà. sed illud interdictum datur: hoc non datur: & sic quo ad illud dicuntur 70 cohærere solo hæc opera, quo ad hoc, non[e]. Nam in multis alijs differunt, cùm hoc non competat nunciatione non facta: vt. s. e. l. j. §. j. illud sic: vt. ĩ. quod vi aut clā. l. iij. §. fi. & l. Seruius. Itē hoc datur aduersus[f] eum, qui emit ab eo, cui nunciatū est, etiam si ipse nil fecit: vt. ĩ. e. l. fi. illud non: vt. ĩ. quod vi aut clā. l. vim facit. §. tādiu. Itē sunt & aliæ duæ differentiæ, quas no. s. e. §. j. Alij dicunt quòd ibi à stipite. hîc in ramis incidebat. Tertij ꝙ causa dāni infecti nuncio: vt quia ruat arbor in domū meā, vt ibi: aliâs non: argu. ĩ. e. §. pe. in fi. §. scđm Azo[g]. vel hîc directā negat: ibi vtilem cōcedit. prima placet.

n ¶ Fulciat.] aliâs fulciat. aliâs reficiat. aliâs farciat.

80 o ¶ Ne possimus.] quia fulcire non continet ædificationē, vel destructionem, quæ sola faciunt locum huic edicto: vt. s. e. §. opus. & ad idem. ĩ. de iti. actuq; pri. l. iij. §. reficere. & C. de iudæis. l. fi. Itē nec fit species noui operis quando est opus. i. necesse: vt. ĩ. e. l. stipulatio. §. opus. & facit. ĩ. de acquir. re. do. adeò. §. cū quis. in fi. §. & hoc, nisi fortè ideo quia timemus de damno infecto: vt. ĩ. eo. §. nunciatio. sic & potest intelligi. ĩ. e. de pupillo. §. si quis riuos. vel illud erit speciale: vt ibi dices. Accursius.

sed qualiter fiat: vide Bart. in l. de pupillo. §. meminisse. ĩ. e. & Spec. in ti. de iust. edic. §. x. ver. xxxij.

a Approbatur per Bar. hic.

* Sed & si &c.

b Doc. hic & maxime Bar. vbique in discursu istius tit. dicunt tres esse nunciationes sed dic ꝙ sola & vnica vera est nūciatio scilicet verbalis Bolo.

c Ista gl. reprehēditur communiter: quia nō cōgruit literę secundū Alexan.

d Concor. text. in. c. ij. extrà eo. ti. Est tn̄ dabilis cautela ꝙ nihilominus qđ spreta denunciatione sit ędificatū: ꝙ non demoliatur opus post noui operis nunciationē factā quā ponit Bal. consilio suo xxxiij. inci. proponit ꝙ fuit duplex nunciatio. vel. j. quam refert & sequitur do. & pceptor meus in. ll. do. Iason maynus hîc in. ij. col. ver. quarto notabiliter limita. & Tho. ferretius in suo tracta. cautelarū cau. lviij. incipi. textus sunt expressi & notauii in apostil. ad Panor. nemine quo supra in. c. intelleximus. nu. ix. ĩ ver. venit destruēdū. extra eo. titu.

e Approbatur per Bar. hic.

f Ista secundum doctrina displicet Bar.

g Et male secundum Bar. hic.

a ❡ Siue in publico.] tūc omnes: vt. j. e. in prouinciali. §. fi. & l. seq.
b ❡ Ex caussis.] ex tribus fit: vt. j. proxi. §. & j. de pupillo. §. sextus.
c ❡ Quæ personæ.] in publico omnes: vt. j. e. in prouinciali. §. fi. & l. fi. in priuato autem illi quorum interest: vt. j. e. §. fi. & l. seq. & etiā ille cuius non interest, dūmodo afferat sua interesse: vt. s. e. in princ.
d ❡ Quibusque.] de hoc agitur. j. e. pxi. §.
e ❡ Nuncietur.] omnibus in opere existentibus. j. e. operis. & l. cuilibet. & j. proxi. §.
f ❡ Locis.] in ipso opere: vt. j. e. ti. l. de pupillo. §. nunciationem.
g ❡ Effectus.] est enim effectus vt destruatur, quod est factum, post nunciationem: vt. j. e. prætor. in princ. & est alius: vt. j. e. de pupillo. §. meminisse.
h ❡ Aut iuris.] i. serui tutis: vt si debes serui tutem luminibus.
i ❡ Aut damni.] quia facis opus quod ruinam minatur.
k ❡ Publici iuris.] Prima dicitur impositiua. Secunda naturalis. Tertia publica: vt j. e. de pupillo. §. sext⁹. & secundum Ioan. statim per ordinem ponit exempla.

Nunciatio triplex est.

l ❡ Nunciamus.] hoc est exemplum primi quando iuris conseruandi.

✱ Proponantur.

m ❡ Vel vt.] alij habent, velut. sed tu habeas secundum Io. vel vt. & sunt duæ partes: & est exēplum ad secundum dictum. & fit sic nunciatio, ne procedas, nisi de damno infecto caueas: vt & j. in fi. huius. §. & j. qd vi aut clā. l. iij. §. pe.

uato, siue in publico[a] opus faciat. ❡ Nūc videamus, quibus ex caussis[b] fiat hæc nūciatio: & quę personæ[c] nuncient, quibusq́;[d] nuncietur[e], & in quibus locis[f] nunciatio fiat: & quis effectus[g] sit nunciationis.

❡ *Nunciatio potest fieri ex triplici caussa hic contenta. Pau. de Cast.*

❡ Nunciatio fit, aut iuris[h] nostri conseruādi caussa, aut damni[i] depellendi, aut publici iuris[k] tuēdi gratia. Nunciamus[l] autem, quia ius aliquod prohibendi habemus, vel vt[m] dāni infecti caueatur nobis ab eo, qui fortè in publico[n], vel[o] in priuato quid molitur[p]: aut[q] si quid contra leges edictáve principum[r], quæ ad modū[s] ædificiorum facta sunt, fiet: vel in sacro[t], vel in loco religioso, vel in publico, vel in ripa fluminis: quibus ex caussis & interdicta[v] ✱ pꝓnunciantur. ❡ Quòd si quis in mari, vel in littore ædificet: licet in suo non ædificet, iure tamen gentium suum[x] facit. Si quis[y] igitur velit ibi ædificantē prohibere, nullo iure[z] prohibet: neque opus nouum nūciare, nisi ex vna caussa[a], potest[b] si fortè damni infecti sibi

n ❡ In publico.] scilicet sui iuris tuendi caussa, vel damni depellendi. nam publi. iuris tuendi caussa quilibet[a] potest nunciare: vt. j. e. l. in prouinciali. §. fi. & l. seq.
o ❡ Vel.] hoc est exemplum secundi, quando damni depellendi.
p ❡ Molitur.] id est ædificat. econtra demolitur, id est destruit.
q ❡ Aut.] hoc est exemplum tertij quando public. iuris tuendi gratia. Accursius.
r ❡ Principum.] scilicet fieret. quod est. j. & contra legem, da exemplum. s. si reg. l. fi. de edictis imperatorum, da vt. C. de ædifi. priua, l. j. & l. si cui. & l. Mæniana.
s ❡ Quemadmodum.] aliās quæ ad modum. & tunc dic, quæ edicta facta sunt ad modum ædificiorum, id est, quemadmodum moderatè fiant, secundum Ia. sic tenet nunciatio nomine prædictorum, sicut tenet pro his operibus quæ facta sunt ad modum. &c. quasi superiora non essent ædificia. & secūdum hoc aut quod est in litera in prin. ver. pro, sicut, ponitur. Alij habent, quemadmodum ædificia facta sunt. & tunc dic, tenet nunciatio nomine prædictorum quemadmodum tenet aduersus ædificia quæ fiunt in priuato.
t ❡ Sacro.] Ponit exemplum quādo caussa publi. iuris. pro his enim omnibus potest nunciari: vt & j. quod vi aut clam. l. vim facit. §. fi.
v ❡ Interdicta.] scilicet ne quid in loco sacro, & ne quid in loco religioso, & ne quid in loco publico. de fluminibus. & ne quid in flumi. publi. ripáve eius fiat.
x ❡ Suum facit.] vt & suprà de re. diui. in tantùm. cum fine præcedentis legis.
y ❡ Si quis.] quia solum cedit ædificio. quod aliās non est.
z ❡ Nullo iure.] scilicet priuato, publi. tamen, sic, si nauigantium portus, vel statio deterior fiat, non aliās: vt infrà de acquirend. re. do. quamuis. & de flumi. l. j. §. fi in mari. & infrà ne quid in loco publi. l. littora. & l. in littore.
a ❡ Ex vna caussa.] priuata. publica sic quandoq́;, vt modo dixi.
b ❡ Potest.] quia caussa damni depellendi, vt subijcit.
c ❡ Iuris.] nunc quæ personæ possunt nunciare alijs. Ir. & ponit de impositiua & de naturali. Accursius.
d ❡ Is.] de caussa publi. iuris illi ad quem res non pertinet, vt omnes ciues: vt. j. eo. in prouinciali. §. fi. & l. seq.
e ❡ Pertinet.] vt iure dominij vel bon. fid. possess. vel quia ius habet in re: vt. j. de verb. sign. l. verbum illud pertinere. & j. e. l. in prouinciali. §. si ego. & l. creditori. idem si nullum habeat ius: si tamen contendat se habere: vt. s. e. l. in prin.
f ❡ Non potest.] nec vicino nec domino.
g ❡ Procuratorio.] scilicet quasi procurator in rem suam à domino constitutus: vt. s. vsufr. queād. ca. l. j. in fi. & l. seq. sed videtur ꝙ quilibet hoc posset: s. e. §. itē nunciationem. sed non sic quasi pro sua re: vt iste.

a Aduerte ad hāc glo. propter dic. hanc, quilibet. ꝙ quānis videat esse vniuersalis: vt no. Barto. in. l. hoc articulo. col. ij. ver. vtigit ista materia s. de hered. instit. debet tamen intelligi restrictiue. f quilibet habilis ita not. Bal. in. l. cum vi rum. in vlt. col. C. de fideicōmi. & plenius in rub. C. qui accus. non pos & oi no per Alex. in l. si filius. si cert. pet.

velit caueri.

❡ *Hic incipit tractare de secundo membro distinctionis, scilicet quæ personæ possunt nunciare. Pau.*

❡ Iuris[c] nostri conseruandi, aut damni depellendi causa opus nouum nunciare potest is[d], ad quem ea res pertinet[e].

❡ *Vsufructuarius extraneo procuratorio nomine domini nunciat nouum opus, domino non: sed poterit confessoriam intentare. Bar.*

❡ Vsufructuarius † autem opus nouum suo nomine nūciare non potest[f]: sed procuratorio[g] nomine nunciare poterit, vel vendicare[h] vsumfructum[i] ab eo, qui nouum opus faciat: quæ vendicatio[k] pręstabit ei[l], quod eius interfuerit[m], opus nouum factum non esse[n].

Iulianus lib. 48. LEX II.

Si autem[o] domino[p] prędij nunciauerit: inutilis erit nūciatio[q]. Neque enim, sicut[r] aduersus vicinum[s], ita aduersus dominum agere potest[t], ius ei[v] non esse inuito se altius ędificare. sed si ✱ hoc facto[x] vsusfructus deterior fiat: petere[y] vsumfructum[z] debebit.

❡ *Beneficium huius edicti est extraordinarium & in subsidium introductum: ideo cessat vbi habet locum ordinarium. Bar.*

Vlpianus lib. 52. LEX III.

h ❡ Vendicare.] per confessoriam.
i ❡ Vsumfructum.] etiam à vicino.
k ❡ Vendicatio.] per confessoriam.
l ❡ Ei.] scilicet fructuario.
m ❡ Interfuit.] quia in eo venit interesse: vt s. si ser. vendic. l. loci corp⁹. §. in cōfessoria.
n ❡ Non esse.] nam in primo statu id ei reponi debet: vt. s. si vsufr. pe. l. fructuario. aliās in. l. vti frui. §. dominus.

Si autem.] ❡ Accursius. Hæc. l. cōtinuatur cū superiori: & dicit. Pone ꝙ ipse Titius proprietarius fundi ædificabat: nūquid potero ei nunciare? Et dicitur quòd non: quia dominus est fundi in quo ædificat. verūtamen agam confessoria: & consequar interesse meum quod habeo ratione operis facti. Frā. Ac.
o ❡ Si autē.] s. quādo vicino extraneo ædificanti nunciat: hīc qñ domino.
p ❡ Domino.] scilicet ædificanti.
q ❡ Nunciatio.] procuratorio nomine.
r ❡ Neque enim sicut.] scilicet omnino. quia pluribus modis dominum coget: vt. s. quib. mod. vsusfru. ami. l. repeti. §. fi. & l. sequē. & ideo est bona ratio. j. l. proxi. §. ꝙ si socius. Azo.
s ❡ Vicinum.] (quia non potest,) scilicet procuratorio.
t ❡ Potest.] scilicet procuratorio, quia non potest.
v ❡ Ius ei non esse.] quasi per nunciationem ex hoc edicto, sed per confessoriam bene agitur contrà vtrúq́;, vt subijcit.
x ❡ Facto.] id est opere facto à domino.
y ❡ Petere.] à domino.
z ❡ Vsumfructum.] per confessoriam in rem si nō fuerit interemptus vsufruc. mutatione rei. tunc enim conueniret dominum actiōe de dolo, vel ex testamēto: vt. s. qui. mo. vsufr. amit. l. repeti. §. fi. Azo. & s. si seru. vend. l. si eo loco, §. j. Sed in eo quod hīc dicitur, & s. l. proxi. §. fin. in princ. vsufructuarium non posse nunciare: est cōtrà. j. de remis. l. j. §. item Iuliano. Solu. ibi dicit posse nunciari, vt habeat vtile interdictum de ope. no. nun. hīc non posse, vt habeat directum interdictum. Vel ibi cœperat vti frui: hīc non: sicut in interdicto: vnde vi: vt. j. de vi & vi ar. l. iij. §. vnde vi. & §. pen. Vel intellige[b] illam secundum istam. secundū. Io. vt possit nunciare vicino: vt ibi, non domino: vt hīc. & ei, vt procurator in rem suā: non vt dominus: vt. s. l. proxi. in fi. Alij dicunt sic distingui, vt hīc in litera dicitur, si in vicino loco fit opus: tunc nunciare possit fructuarius: vt ibi. si autem in ipso loco in quo est vsusfr. tunc nec domino nec extraneo nunciat. & hæc in personali seruitute sic distinguuntur: vt hīc, & s. l. proxi. In reali,[c] si est rustica, nec contra aliquem: vt. j. e. l. qui viā. si vrbana, etiam contra dominum: vt. j. eo. de pupillo §. imposititiā. & s. de. verb. prę. l. inter seruitutes. §. fi. & quæ sit ratio quærit Io. licet nō soluat. sed H. dicit, si habeat quis vsumfr. vel proprietatem vrbani prędij: nunciare potest alteri ędificanti contra seruitutem vrba. prædio. debitam: vt dicit. l. illa, inter seruitutes. si in rustico personalem, vel realem seruitutem habeat, non potest: vt. j. e. qui viam. sed hæc quæ distinguebat hic rusticam ab vrbana, antiqua est, & reprobatur in. l. illa inter seruitutes. per. l. s. famil. ercis. in iudicio. posset dici ꝙ etiā in reali posset vicino nunciari: vt. d. l. in iudicio. vbi indistinctè dicit, non dño. & sic loquit illa, qui viā.

In pro

† Bar. Ang. Imo. & Ro. & vbique scribētes tex. sing. & meliorē de iure ad hoc ꝙ licētia ingrediēdo rē authoritate propria potest p ha bente ea in aliū trāsferri. Bol. & ro est; quia talis licentia operat vtile actionem possessionis. ita sing. no. Bal. in rias super de pig. act. & l. c. j. col. ij. in. tit. qd sit inuestit. in feu.

✱ Ex hoc facto.

b Ista est vera secundū Alex. & Imo.
c Omnia ista quæ quuntur in gl. vsque ad fi. reprobat Bal. hīc & in l. qui viā. al leg. in gl.

IN prouinciali [a] etiā prædio [b], si quid fiat, noui operis nūciatio locū habebit. ¶ Si in loco [c] cōmuni quid fiat: nunciatio locū habebit aduersus vicinū [d]. ¶ Planè si vnus nostrum in cōmuni [e] loco faciat, non possum ego socius opus nouum ei nunciare: sed eum prohibebo communi diuidundo iudicio [f], vel per prętorem. ¶ Quòd si socius meus in communi insula [g] opus nouum faciat, & ego propriam [h], cui noceatur [i], habeā: an opus nouum ei nunciare possim? Et putat Labeo, nunciare nō posse [k]: quia possum [l] eum alia ratione prohibere ædificare, hoc est vel per prætorem, vel per * arbitrū communi diuidundo. quæ sententia vera est.

Superficiarius qui habet utile dominium: potest nunciare nouum opus. h.d. Bar.

Si ergo superficiarius sim, & opus nouū faciat vicin⁹: an possim nunciare? Mouet [m], ꝙ quasi inquilinus [n] sum. Sed prætor mihi vtilem in rem actionem dat [o] & ideo & seruitutū [p] causa actio mihi dabitur, & operis noui nūciatio debet mihi cōcedi.

Publici iuris tuendi causa denunciare omnes ciues possunt, excepto pupillo, & seruo proprio sed pro proprio dāno potest nunciare pupillus cum tutoris authoritate. Bar.

Si in publico [q] aliquid fiat: omnes ciues [r] † opus nouum nunciare possunt:

Paulus li. 48. LEX IIII.

NAm reipublicæ [s] interest, quā plurimos ad defendēdā suam causam admittere.

Vlpianus lib. 52. LEX V.

DE pu-

* Arbitrium.

IN prouinciali.] CASVS. Siue opus fiat in fundo italico, siue in prouinciali: potest nūciari nouū opus: nec de italico erat dubium: quia nos italici dicimur plenè domini rerum nostrarū. at in prouincialibus dubitatur, cùm non dicātur domini rerū suarum propter tributa quæ præstant pro prædijs possessis ab eis: sed nō est dubitandum: vt dicit. ¶ Si in loco communi.] Ego & Titius habemus fundū cōmunem. qdā tertius puta Cornelius ædificat in illo fundo. quærit an ego sol⁹ possim nūciare nouū opus. Et dicitur ꝙ sic. Sed pone ꝙ Titius ædificat. certè tūc nō possum nunciare: sed tunc si neget me cōsociū, ꝓhibebo eū per act. cōmuni diuidūdo. si autē cōfitet tūc per prætorē. i. per officium iudicis ꝓhibebo eum ædificare. ¶ Quòd si socius.] Itē pone ꝙ habeo domum propriā ibi propè. vnde ex ędificio quod facit Titius in solo communi, timeo ruinā in mea vicina, nunquid possum sibi nunciare nouū opus? Rñ. ꝙ nō: sed per act. cōmuni diuidundo si negat me cōsortem: vel per prætorē. i. officiū iudicis, si cōfitetur: possum eum prohibere. ¶ Si ego.] Si habeo superficiē tantùm: & aliquis faciat in ea opus: an possim ei nūciare? Et videtur ꝙ nō: quia nō sum dñs: sed quasi inquilinus: sed tñ dicitur ꝙ bene possum ei nūciare: nā quasi dñs sum, & datur mihi vtilis in rem cōtra possessorē si desinerem possidere per prætorē. Secūdo dicit: si debeas mihi seruit. altius non tollēdi domū tuā: si tu eam eleues altius cōtra debitā seruit. possum tibi nunciare nouum opus. ¶ Si in publico.] Si ædificas in loco publico: puta in curia cōmunis Boñ. vel simili loco: dicitur ꝙ omnis homo de populo potest nouum opus nūciare: cùm cuiusq; videatur interesse. reddit & aliā rationem. nam reipub. &c. quæ est casus. l. seq. Fran. Accur.

a ¶ In prouinciali.] modò tractatur in quibus locis.
b ¶ Etiam prædio.] non solum italico. & erat dubium, quia prouinciales non sunt domini. sed hodie sublata est differentia: vt. C. de vsuscap. transfor. l. j. §. fi. Accur.
c ¶ Si in loco communi quid fiat.] à vicino, non à socio.
d ¶ Vicinum.] vt. ĩ. e. de pupillo. §. si plurium.
e ¶ In communi.] quando negat me consortem.
f ¶ Iudicio.] cū negat me cōsortē: vel per prętorē vel per iudicis officiū qñ nō fatetur secūdum Io. & erit potior cōditio ꝓhibētis: vt. s̃. cōmuni di. Sabinus. & de ser. vr. præ. l. in re. & de vsufr. si cuius. §. sed si inter. vel cōmuni di. habet locū vbi in re corporali [a] est cōmunio. aliâs offi. præ. vt. s̃. cōmuni diui. l. item. §. j. & in. d. l. si cuius. Et quod hîc dicit de domo vel loco: dic, id est de iure domus vel loci, prout refertur ad secundam differentiam, vt habeat locum offi. præ. in re corporali: vt in domo vel alio loco.

a Ista differentia cōiter reprehēditur secundū Alc. hic.

g ¶ Insula.] id est domo.
h ¶ Propriam.] scilicet insulam.
i ¶ Noceatur.] sic. s̃. de ser. vrb. prædio. sed si inter. in prin.
k ¶ Non posse.] nec fini. regun. pro meo proprio fundo iuxta cōmunem: vt. s̃. fini. regun. l. iiij. §. si communem.
l ¶ Quia possum.] No. ergo nō dari hoc edictū nisi in subsidiū. sic in cautione dāni infecti: vt. ĩ. ti. j. l. si ædibus, & l. q bona. §. de illo. sic & ar. s̃. fi. reg. l. iiij. §. & si cōem. in fi. §. & s̃. de mi. in caussæ. ij. in prin. & de edē. l. quædā. Sed op. si offi. iud. impedit hoc edictū, vt hîc: ergo cum semꝑ possit sic ꝓhiberi: vt. ĩ. e. de pupillo. §. meminisse. nūquam habebit locū nūciatio per iactū lapilli, vel simplicē nūciationē. Sed dic: hoc officiū de quo hîc dicit, operatur ꝓhibitionē si factū nō est, & destructionē vbi factū est: sicut in cōmuni diui. vt. d. l. Sabinus. in fi. & d. l. in rē. in fi. Sed illa ꝓhibitio quæ fit per prætorē ex hoc edicto, nō operatur destructionē: & ideo edictū restitutoriū est necessariū. Sed adhuc opponit: ergo iure seruitutis nemo nūciat: quia habet cōfessoriā vel negatoriā per quas tantūdē cōsequit: vt. s̃. l. ꝓxi. & l. j. in fi. quod falsum est, vt nō nūciet: imò bene nūciatur: vt ibidē dicitur. & s̃. de ser. vr. præd. inter seruitutes. §. j. sed respōdetur vt. ĩ. ti. j. l. Trebatius. diximus. vel expone vt. s̃. hac ea. gl. diximus.
m ¶ Mouet.] scilicet quòd non possum.
n ¶ Inquilinus.] & sic non habeo ius in re: non ergo nūciat qui non habet ius in re. sed dic vt no. s̃. e. l. j. §. iuris.
o ¶ Dat.] nisi ad modicū tēpus cōduxit: vt. ĩ. de superfi. l. j §. quod autē ait. & s̃. si ager vec. l. j. ij. & iij. & de rei vē. superficiario. & l. ptor.
p ¶ Seruitutum.] scilicet vtilis confessoria: vt. ĩ. de superfi. l. j. §. fin. Sed quare fructuarius non sic potest? Rñ. iste plus iuris habet in re.
q ¶ Si in publico.] hîc de publico. Hugo.
r ¶ Omnes ciues.] idonei. Io. vt. ĩ. de munc. & ho. l. vt gradatim. §. & si lege. & hoc propter pupillū & mulierē, qui non nūciant, nisi ad eorum cōmodū pertineat: vt. ĩ. e. de pupillo. in prin. & de popu. act. l. mulieri. Itē propter eum cui ex edicto postulare non licet: vt. ĩ. de popu. acti. l. popularis. ex pluribus tamen vnus idoneior eligitur: vt. ĩ. e. tit. l. si plures. Accurs.
s NAm rei.] sic. s̃. de procura. seruum. §. publicè. Sed arg. contrà. in eo. tit. de procu. l. non tamē. & de exer. l. j. in fi. & l. seq. & de admi. tuto. l. iij. §. fi. ADDITIO. Dic secundū Barto. quòd eligitur idoneior. & hoc secūdū Dy. si omnes prætendūt publicum interesse: sec⁹ si omnes priuatum: quia tunc omnes admitterētur: vt. l. ij. §. si ad plures. de sepul. vio. Nec ob. l. non tamen. s̃. allega. & ĩ. iudi. solui. l. iam tamen. §. si tamē plures. quia fuit vna persona in quā principaliter ius obligationis cadebat, non autem plures.

† Ampliabis hūc textū vt nō ꝙ cedat in ciuibus tātū: sed etiā ꝙ forēses hoc casu admittant. ita no. Ange. & Alexā. in. l. ij. ff. ne quid ĩ loco. pu. Lud. tamen Ro. videt hic facere differentiā inter locū publicū, vt tūc forensis nō admittatur. & viam publicā: & ꝙ tūc possit: & ista videt esse veritas limitata prius secūdū Paul. de ca. & Alexan. hic illo dicto nisi talis forensis subiret onera: quia (cū pro ciue habeatur) posset indistincte nouum opus nūciare.

DE pupillo.] CASVS. Quærit an pupillus possit nūciare. Et dicit ꝙ non: licet illud opus fiat in publico: nisi intersit eius aliter: vt quia hoc opus si fiat nocebit luminibus eius. nam tūc potest nunciare dum tamen tutore authore hoc faciat. Secūdò dicit de seruo. & dicit si seruus alicuius ędificat in solo, in quo credo habere ius: possum ei nunciare. Tertiò dicit, an seruus possit nūciare nouum opus alicui ędificanti? Et dicitur ꝙ non. & si fiat de facto: nō tenet de iure. ¶ Nunciationem.] Dicitur ꝙ denunciatio debet fieri in loco in quo fiat opus. ¶ Nunciare.] Nunc dicit cui debeat fieri nunciatio: & certè nunciatio fieri debet vnicuiq; in opere existenti nomine domini: vel operis causa: vt castaldo domini: vel magistris qui causa operis ibi erant: & etiam domino de quo nō erat dubiū quin faciebat ędificare, si sit in opere: & seruo vel puero vel mulieri in opere existēti nunciari potest. reddit rationem. nam per eos poterit domino renūciari. Secūdo dicit. pone ꝙ opus faciebas in villa: & vna die cùm viderē te in ciuitate, puta in foro. i. curia cōmunis: nunciaui tibi nouum opus: nunquid tenet nunciatio? certè non. nā in ipso opere, & in re præsenti fieri debet. & reddit rōnem. nam ideo fieri debet in re præsenti: vt sic dñs statim discedat ab opere, nec in eo ꝓcedat: & si cōtrà faciat, destruatur quicquid fiat. sed si fieri possit in absentia operis nunciatio, iā sequeret ꝙ dū dominus veniret ad opus: quicqd in opere procederetur, fieret cōtra edictum prætoris qđ dicit, non debere procedi in opere post nunciationem ante satisdationē. quod habes. ĩ. eo. l. prætor ait in prin. ¶ Si pluriū res sit.] Primò dicit, si plures ædificent in quodā solo, puta domū faciāt, vel aliud simile: & nūciē vni ex his, nūciatio tenet, & quo ad socios. Sed si vnus eorū posteà procedat in opere spreta nūciatiōe: ipse tenetur suis expensis, opus quod facit destruere: nō autem socij innoxij tenentur: cùm factum alterius alteri nocere non debeat. Secundo dicit, quòd in solo plurium dominorum ædificas tu extraneus: an omnes domini necesse habeant nunciare, an sufficiat si vnus ex his nūciet? Et certè dicitur ꝙ omnes debent nunciare. & reddit rationem in litera. ¶ Si quis ipsi prætori.] Cùm viderem Titium opus nouum facere in meo solo: & ego vellem ei nunciare per prætorem nouum opus, timebam ꝙ donec irem ad prætorem, qui erat fortè à longè: ipse multum in opere processisset. quęritur qualiter mihi cōsulatur. & certè dicitur ꝙ debeo sic Titio dicere: frater non possum modo nūciare prout vellem. sed scias ꝙ ego vado ad prætorem pro hoc. & statim faciam mitti pro te. certè si hæc verba dicā: quicquid interim ædificat, donec vado ad prætorem, destruetur perinde, ac si post nunciationem rectè factam ædificasset. Vel aliter pone casum vt in prin. gl. ¶ Sed si in ædes.] Si Titius meus vicinus in domum meam tignum, vel trabem immittat, vel in solo meo ædificet: possum ei nunciare nouum opus. ¶ Sextus.] Causa quare nunciatio potest fieri ita ꝙ valeat, est triplex. s. naturalis, publica, item impositiua. & de omnibus ponit exempla. Nam naturalis est, cùm in meo ædificas, & tibi nuncio. Publica, cū in loco publico opus fiat, & ego tibi nunciem. Impositiua: vt si cùm debes mihi seruitutem altius nō tollendi domum tuam, nunc contra seruitu. debitam altius eleuare

velis. nam ſi tibi nunciem, valet nũciatio ratione iuris, quod habeo ex impoſitione tua. ¶ Meminiſſe.] In hoc. §. dicitur quòd vno de tribus modis poteſt fieri nunciatio. Primo, per prætorem, ſiue poteſtatem. Secundo, proijciendo in opere vnum lapidem. i. per iactum lapilli. Tertio modo fit extra opus, denunciando ſine officiali, & ſine lapide. ſ. dicẽdo ſic. contradico tibi ædificare. Item conſuluit, ꝙ ſi tu ædificas in ſolo meo, quòd poſſidebã: melius eſt mihi ꝙ denunciẽ vno de duobus primis modis, quàm tertio. nam ſi denunciem vno de primis duobus modis retineo poſſeſſionem. ſi tertio modo, ego amitterem. ſi autem ædificas in ſolo tuo, quod debet mihi ſeruit. altius nõ tollendi: tunc non eſt vis quocunque modo denunciem. Vltimo dicit. ſi tu ædificas in meo: & cùm nunciarem tibi, tu non deſiſtis: certè potero agere interdicto, vti poſſidetis, vt deſinas: vel interdicto, quod vi aut clam, vt tollatur quicquid erit factum. ¶ Si qs riuos.] Ponit duos caſus, in quibus nõ habet locum nunciatio. Primus eſt. ſi tu vis cloacam reficere, vel purgare. Secundus eſt, ſi vis reficere riuum, vel riuos. nam non poſſum tibi nunciare nouum opus. & reddit rationẽ. Tertio dicit, quòd ea opera non poſſunt impediri per operis noui nunciationem, nec nunciatio in eis facta tenet, quorum operum duratio eſſet periculum allatura vicinis: vt quia, ſi non fierent, cito aliquid incommodi conſequerentur vicini. ¶ Qui opus.] Omnis nuncians nouum opus debet iurare non calumniæ cauſſa ſe nunciare. & hoc iuramentum debet præſtare coram prætore ad poſtulationem aduerſarij. ¶ Qui nunciat.] Si facias opus in fundo, & ego nũciem nouum opus, dicendo te non iuſtè facere in parte operis: debeo demonſtrare in qua parte. ſi dico in totum, tunc nihil debeo demonſtrare, ſed ſufficit quòd nunciem. ¶ Si in pluribus.] Duo opera faciebas diuerſis locis, puta, in vno loco, domum: & in alio, turrim. & ego credo te non iuſtè ædificare in vtroque: ſi volo nũciare, Poſſum: dum tamen duas nunciationes faciam: & etiam ſi vis vt remittantur tibi iſtæ nunciationes, ſunt neceſſariæ duæ remiſsiones. ¶ Si is cui.] Si nunciaui tibi nouum opus, & tu vis ſatiſdare de opere deſtruendo ſi appareat non iuſtè fieri: ſiue recipiam, ſiue non, ſecurè poteris in opere procedere, ac ſi tibi expreſsè remiſiſſem nunciationem. ¶ Qui procuratorio.] Tanquam procurator Titij nunciaui tibi ędificanti nouum opus: certè ad hoc vt nunciatio teneat, debeo ſatiſdare Titium ratum habiturum. alioquin nunciatio non valet. ¶ Qui remiſsionem.] Nunciaui Sempronio nouum opus, deinde Seius nomine Sẽpronij petit remitti iſtam nunciationem: dicitur quòd iſte Seius debet ſatiſdare de opere deſtruendo, non autem de rato: cùm ſit procura. rei: qui de rato non præſtat ſatiſdationem. ¶ Si procurator.] Seius procurator Titij nunciauit nomine prædicti Titij mihi nouum opus. ſatiſdedi: & ſic poſſum liberè ædificare: deinde dictus ꝓcura. adhuc cõtradicit, & impedit me ædificare: certè poſſum agere interdicto cõtra eũ, vt nõ impediat me ædificare ex quo ſatiſdedi: quia in hoc interdicto ſum actor, prædictus procurator, & Seius eſt reus. vnde debet ſatiſdare de iudicato ſoluendo, non de rato: & ſi hanc ſatiſdationem iudicatum ſolui, non præſtat, non auditur in ſua prohibitione. Vltimo dicit, ſi pupillus ædificat in ſolo, debeo nunciare tutori eius, & hoc ſi habes in litera, tutori, & in fine, nunciatur, aliàs eſt, nunciat, & tutor: & tũc dic, ſi in ſolo pupilli extraneus faciat opus, tutor debet nunciare nouum opus: & hoc dicit hic. §. cum duabus legibus ſequen. Eran. Accur.

pillo[a] quæſitum eſt. & Iul. li. xij. dige. ſcripſit[b], pupillo nõ eſſe operis noui nũciationis executionẽ[c] dandam[d], niſi ad ipſius priuatum commodum res pertineat[e], veluti ſi luminibus[f] eius officiatur[g], vel proſpectui * obſtetur. Nõ aliter autẽ[h] pupilli rata habebitur[i] nunciatio[k], quàm intercedẽte tutore authore[l]. ¶ Seruo[m] autẽ nũciari[n] opus nouũ poteſt: ipſe verò nunciare[o] non poteſt[p], neq; nunciatio[q] vllum effectum habet.

¶ Nunciatio noui operis debet fieri in re præſenti, nec requiritur præſentia domini. alibi enim facta non facit locum huic interdicto. B.

¶ Nunciationẽ[r] aũt in re præſenti[s] faciendam, meminiſſe oportebit, id eſt eò loci vbi opus nouum fit, ſiue qs ędificet, ſiue inchoet[t], ædificare. ¶ Nunciare autem non vtique domino[v] oportet. ſufficit enim in re præſenti nunciare ei, qui in pręſenti[x] fuerit: vſq; adeo, vt etiam fabris, vel opificibus, qui eo loci operantur, opus nouũ nũciari poſſit. Et generaliter ei nunciari opus nouũ poteſt, qui in re præſenti fuerit, domini, operis ſuę nomine. Neq; refert[y] qui ſit iſte, vel cuiꝰ cõditionis, qui in præſenti fuerit[z]. Nã & ſi ſeruo[a] nũciet vel mulieri, vel puero, vel puellę, tenet nũciatio. ſufficit enim in re præſenti operis noui nunciationẽ[b] factã, ſic[c]: vt domino poſſit renunciari. ¶ Si quis fortè in foro[d] domino opus nouũ nũciat[e]: hãc nũciationẽ nullius eſſe[f] momenti exploratiſsimum eſt. In re

* Ob ſic.

a ¶ De pupillo] dictum eſt ſuprà quòd quilibet admittitur ad ope. noui nuncia. ſed quæſitum eſt de pupillo, an poſſit nũciare, ſi in publico fiat aliquid?

b ¶ Scripſit.] & bene.

c ¶ Executionem.] id eſt poteſtatem nunciandi. & hoc, cum ad publicã cauſſam reſpicit, vt ex prædictis patet. & infrà de popu. acti. l. mulieri. & argu. ſ. de procura. l. licet. in princi. ſecus, ſi ad priuatam: vt ſubijcit. Sed quid de adulto? Reſpon. idem ſi non ſit maior xvij. an. vt. ſ. de poſtu. l. j. §. pueritiam. & inſti. qui manumit. non poſſunt. §. fina. Accurſius.

c ¶ Executionem.] ſine tutore, ſecundum vnũ intellectũ, & malè.

d ¶ Dandam.] pro opere quod fit in publico.

e ¶ Pertineat.] ſcilicet nunciatio, vel cauſſa nunciãdi: vt. C. de eden. l. is apud quem & tunc cum tutore, vt ſubijcit.

f ¶ Luminibus.] lumen de proximo, proſpectus de longe eſt. Item lumen deſuper: proſpectus de ſubtus: vt. ſ. de ſeruitu. vrb. prædi. l. lumen. & l. inter ſeruitutes.

Lumen & proſpectus differunt.

g ¶ Officiatur.] contra debitam ſeruitutem.

h ¶ Autem.] referunt quidam ad princi. & male.

i ¶ Rata habebitur.] de rigore, ſed de ęquitate valet, quãdo non eſt ei tutor neque iudex[a], à quo petat ſcilicet tutorem: cum etiam quilibet ſeruus denunciando faciat locum interdicto, quod vi aut clam ſecundũ M. vt. j. quod vi aut clam. l. iij. in principio. & pro hoc C. qui admi. ad bono. poſſeſſi. l. bonorum. Sed cur non poteſt ſine tutore, cum ei vtile ſit, vt inſtitu. de autho. tuto. in princip? Reſpon. non poteſt ſimpliciter, id eſt verbis ſimplicibus: quia tunc perdere poſſeſſionem poteſt: vt. j. §. meminiſſe. & ſ. e. l. j. §. in operis. ſed per iactum lapili, vel per prætorem poteſt: cum ſibi ſit vtile. ſic & ſ. de euictionibus. l. ſi dictum. § fi. Alij. hoc referunt ad primum caſum, quando in pupillo. quod Io. non placet. Alij hoc[b] eſſe ideo, quia & damnum poſſet habere: vt & inſtit. de autho. tuto. §. neque.

a Iſta gl. reputatur ſingu. per Alex. hîc.

b Iſta communiter tenetur ſecundũ Alex.

k ¶ Nunciatio.] quantum ad executionem, non quantum ad effectum vel nunciationem.

l ¶ Tutore authore.] id eſt tutoris authoritate ſi aduerſarius reſiſtat.

m ¶ Seruo.] ſ. de pupillo. nunc de ſeruo.

n ¶ Nunciari.] quia valet tanquã rei facta, cum pro mortuo habeatur: vt. j. §. proxi. ibi, neque refet, &c. & j. eo. l. operis. & l. ſeq.

o ¶ Nunciare.] cum fiat à perſona rei, & ipſe non ſit perſona.

p ¶ Non poteſt.] cũ ad publicam cauſam pertinet: vt. arg. ſ. de teſt. l. qui teſtamento. §. ſeruus. ſecus ſi ad priuatã: qa tũc põt: vt. j. quod vi aut clã. l. iij. in princi[c]. vel nomine domini poteſt, vt ibi: ſuo non vt hîc.

c Dic quòd aliud eſt in interdicto quod vi aut clã: & aliud in iſto ſecũdum Bar. & Alex.

q ¶ Nunciatio.] ſcilicet à ſeruo.

r ¶ Nunciationem.] dictum eſt quibus ex cauſis fiat nunciatio, & quæ perſonæ nuncient, & quibus nuncietur. nunc vbi.

s ¶ Præſenti.] ſi autem alibi, habes. j. proxi. §.

t ¶ Inchoet.] & nondum ædificat: puta locum purgat. nam & ſic in cœpiſſe dicitur: vt. j. de pollici. l. j. §. cœpiſſe. Azo. Tu dic illud ſpeciale. Sed tunc dic inchoatũ quãdo opus ſuper quo fit nunciatio, habet inſtar operis: non ſi vnum cementum ſit appoſitum: vt. j. e. l. ſtipu. §. opus.

Opus quãdo inchoatũ dicitur.

v ¶ Domino.] ſcilicet tantum.

x ¶ In preſenti.] ſcilicet re.

y ¶ Refert.] cui fiat res.

z ¶ Fuerit.] liber vel ſeruus: vt hîc ſubijcit.

a ¶ Nam & ſi ſeruo.] vt. j. proxi. §.

b ¶ Nunciationem factam.] hoc ſi fabri ibi ſint. Quid ſi nemo ibi ſit. & nunciet ad locum? Rñ. tenet: vt. j. titu. j. l. iiij. §. toties. & ar. j. eo. l. fi. & j. quod vi aut clã, aut qui §. ſi fortè. & C. de anna. except. l. ij. in fi. & j. e. l. operis. vt per hoc imputetur domino ſi poſteà quã ſciret, ibi aliqd plus operetur. nõ autẽ deſtruitur quod medio tẽpore fieret: vt ar. ſ. de peti. hære. itẽ veniũt. §. petitã. ſcilicet vt quod factũ eſt poſt ſciẽtiã dñi, deſtruatur: quod ante, non: vt. ſ. quis or. in bo. poſ. ſer. l. fi. Idẽ dicas etiam ſi fabri ibi ſint, ar. prædictarum legũ. Sed hoc caſu, cũ fabri erant, vel alij præſentes: etiam ignorãte domino factũ dicũt quidã, vt Ot. deſtrui, arg. j. e. l. operis. quod nõ placet. & quod ibi dicit tenet, mero iure. vel dic tenet, omnino ſi tutor vel curator potuit fabros prohibere, & eſt ſoluendo. nã ſic pupillus vel furioſus tenetur.

c ¶ Sic.] id eſt eo modo. Accurſius.

d ¶ Si quis forte in foro.] ante iudicẽ. Azo. Vel dic foro rerũ venalium. Idem, ſi alibi vbicunque, non in opere.

e ¶ Nunciat.] abſente domino ab opere.

f ¶ Nullius.] quantum ad hoc vt ſtatim dominũ cõſtringat: ſed ex eo tẽpore ex quo prohibere potuit opificibus ne ædificarent: vt dixi. ſ. proxi. § Sed ſecundũ hoc quare dicit hîc nũciationem nõ tenere, & ſuperiori caſu tenet domino abſente: cũ idẽ ſit vtrobique vt poſtquã dominus ſciuit, teneat? Rñ. ideo quia ſepe opifices amici domini, vel

mini,vel vicini consueuerunt ab opere desistere,bonum consilium pro domino sumentes.& ad ea quæ frequētius accidunt,iura aptantur:vt.§.de leg.& senatuscō.l.nam ad ea.Sed.R.videtur voluisse vt & post domini scientiã hoc casu non teneat. ADDITIO. Ista vltima opinio communiter tenetur.s.ꝙ si nunciatio facta non est in opere, non nocet dño etiam à tpe sciētiæ. & hoc maximè per istũ tex.in.§.si quis fortè. 10 iuncto.§. præcedēti: qui ostendunt debere esse differētiam inter nũciationē. quæ fit in opere vbi non aderat dñs, & nunciationē q fit extra opus, secundum Alexan.hîc.

enim præsenti,&,penè dixerim[a], in ipso opere,hoc est in re ipsa nũciatio faciéda est.quod idcirco receptũ est,vt cōfestim per nunciationē ab opere discedatur. Cæterùm si alibi[b] fiat nunciatio, illud incōmodum sequitur[c],ꝙ dum venitur ad opus[d],si qd fuerit operis per ignorãtiam[e] factũ: euenit,vt cōtra edictũ[f] prætoris sit factũ[g].

Nũciatio noui operis ex parte eius cui nunciatur, est in rē. & ideo sufficit si uni de socijs fiat nunciatio.ex parte uerò eius qui nũciat, est in personã: & ideo debēt oēs socij nũciare.Bar.

Si pluriũ res sit,in qua opus nouum fiat[h] ,& vni nuncietur[i] :rectè[k] facta nũciatio est:omnibusq; dñis videtur denunciatum. Sed si vnus ædificauerit post operis noui nũciationē * alij, qui nō ædificauerint[l] ,nō tenebũtur[m] †.neq; eñ debet nocere[n] factũ alteri[o] ei, qui nihil fecit. Si pluriũ dñorũ rei opus noceat, vtrum sufficiat vnius[o] ex socijs nũciatio,an verò omnes nũciare[p] debeãt?Et est verius, vnius nunciationē om̃ibus[q] nō sufficere,sed esse singulis nũciare necesse:quia[r] & fieri potest, vt nunciatorũ alter habeat[s] ius prohibendi,alter non habeat[t].

Ei qui in magistratu est,non potest fieri nunciatio:sicut non potest in iudicio conueniri: sed debet sibi fieri protestatio de nunciando finito magistratu: & secuta posteà nunciatio tenet retro ad diem protestationis ut opus factum post protestationem destruatur.P.

Si quis[v] † ipsi prætori[x] velit opus nouum nunciare:debet[y] ,sic nunciare,vt interim testetur[z] ,nō posse[a] se nunciare:& si[b] nunciauerit posteà[c] ,etiam quod retro[d] ædificatũ[e] erit,destruēdũ erit quasi[f] repetita[g] die nũciatiōe facta.

Nedum pro edificatione cōpetit hoc edictũ: sed etiam pro immissione.h.d.

Sed & si in ædes nostras quis[h] immittat[i] aut in loco nostro ædificet[k] :æquum est[l] , nos operis noui nunciatione[m] ius nostrũ nobis conseruare velle.

Ex causa triplici nunciatur,scilicet aut naturali,aut publica,aut impositítia.B.

Sextus[n] Pedius definit[o] ,noui operis nunciationis triplicem esse causam:aut naturalem[p] ,au publicam,aut impositítiam[q] ?Naturalē[r] ,cum in nostras ædes quid immittitur[s] ,aut in nostro ædificat. Publicã causam,quoties[t] leges[v] , vel[x] senatusconsulta[y] ,constitutionesq;[z] principum per noui operis nunciationem tuentur[a] .Impositítiam,cum quis posteà,quàm

a Prædiximus.] aliâs,prędixi.& dic vt 20 §.proxi.§.aliâs,& pene dixerim:& est pisa. litera:& bona.Hug.

b Alibi.] quàm in ipso opere.

c Sequitur.]i.sequeret si in foro valeret.

d Ad opus.]qđ fortè etiam iure fiebat.

e Per ignorantiã.] 30 fabrorũ nũciationis.

f Edictum.] fortè sic cōceptũ,post denũciationem ne quid noui fiat.H.

g Sit factum.] & sic tollēdum:qđ esset iniquũ,vt qui nō deliqt, damnet:vt.j.de act.& obl.l.ex maleficijs.§.j. 40 Sed qd si dolũ adhibuit ĩ reuertēdo? Rñ. est quod sibi imputetur:vt.§.ex quib. cau. maio.l.si cui.§.j.

h Fiat.]ab eis.

i Nuncietur.]à vicino.

k Rectè.] quia in re præsenti.

50 l Non ædificauerint.]nec eorum voluntate factum est:vt.j.e.l.ædibus.Azo.

m Non tenebuntur.]demoliri suis sumptibus.

m Non tenebuntur.]ad impensas,sed ad patientiam : vt.j.quod vi aut clam.l.competit.§.fi.

n Nocere.]vt.j.de reg.iur.l.nō debet.&.§.ad syl.l.fi.&.§.si qs ali. test.phi.l.si quis.§.fratris.&.§.de ali.iud.l.j.&.C.vnde vi.l.meminerint.ex hac caussa tñ dãnatus nō iniuria iudicis quia credebat nunciatũ fore ille q dãnauit,partē feret à cæteris cōi diui.si interfuerit omniũ fieri qđ factũ est plus quàm nō fieri.scđm Ir.& Mar.vt.§.cōi 60 diui.si qs putãs.§.fi.quæ est cōtra.& facit.j.quorũ le.l.j.§.si alter.

o Vnius.]quia quod fit à persona nunciantis,pro se tantum videtur fecisse,nisi nunciasset procura.nomine.

p Nunciare.]vt omnibus prosit socijs.

q Omnibus.]scilicet scientibus.

r Quia.]ecce ratio.

s Alter habeat.]vt &.§.de ser.rusti.præ.l.per fundum.sic &.j.de ap.scio.&.§.fa.ercis.l.in hoc iudicio Quid autē si omnes habeãt ius prohibēdi?tũc dic idē secũdum Io.& hîc,subaudi maxime.Sed quæ est ratio inter hunc,& superiorem casum?Respon.quia ibi fieri dici 70 tur ipsi rei,& sic omnibus:licet vnus tantum adsit: vt.§.§.nunciationem.&.j.l.operis.&.l.seq.Item collige hîc quòd aliquis nunciat, qui prohibere non potest:vt dixi.§.e.l.j.§.j.

t Habeat.]veritate inspecta:vt quia remisit.arg.§.de ser. vr. præ. l.si ædes.vel non habeat:quia forte fecit pactum de non nunciando. vel ipse solus constituit seruitutem altius non tollendi.

v Si quis.] Casus huius.§.potest poni in eo, qui nunciat nouum opus ipsi prætori ædificanti.nuncio autem ei,vel coram vicinis me non posse nunciare,eo ꝙ durãte magistratu cōueniri non potest:vt j.de iniur.s.nec magistratibus.&.§.de iudi.l.pars literarũ. aliâs in- 80 cipit magistratus.& tunc est sic.C.de his qui per metum iu.nō ap. l.ij.in fi.Vel secundo,cùm video vicinum ædificãtem,cui velo nunciare nouũ opus nō per verba,qa possessionē amitterē:vt.j.§.meminisse &.§.l.j.§.in operis.nec p lapillũ,quia ideo nō desisteret,sed per prætorē cuius authoritate terrebit.vt autē destruat qđ est factũ:ex quo opus vidi,debeo ei dicere.frater mi:nō possum nũciare nouum opus sicut volo:sed statim videbis ꝙ prætorē adibo, & ideo veniet vel mittet. Vel tertio,opus fiebat in absentia,& sic illuc iret ad nũciãdũ tũc opus esset perfectũ,nec habet quē mittat.& dic ipsi prætori.i.per prætorē hîc existentē.Vel quarto:quia nullus est in loco operis quo præsente nuncietur,& qui domino renunciet:& tũc est protestatio necessaria.hãc tamē ꝓtestationē faciã corã prætore.sed his duobus nō destruitur qđ medio tempore fieret,antequã dñs posset venire ad locum.Accursius.

x Prætori.]id est p̃tore authore.

10 y Debet.]s.sic nũciare vt interim &c.

z Testetur.]diuersis modis apta ad protestationem secundũ diuersas positiones casus.

a Posse]& habetur perinde, ac si fuisset nunciatum.

20 b Et si.] quia superior eius est,vel secundum secundum casum non habet eius copiam[a].

c Postea.] finito officio.M.secũdum primum casum:vel posteà quàm fuerit protestatus prædicto modo 30 secundum omnes casus,qui.s.primo nunciauerat prędicto modo.& sic non est contra.§.co.l.j.§.j.

d Retro.]à die protestationis.

e Aedificatum.] vel ab hora protestationis,qua vētum est 40 ad prætorem.

f Quasi.]id est quasi fuisset facta ab initio quando facta fuit protestatio, id est referenda erit nunciatio ad tempus,quo ꝓtestatus fuerit.

g Repetita.] sic.§. de si instr.l. repetita. 50 &.j.tit.j.l.si finita.§. item videamus.& de iti.actuque pri.l.j.§.si quis autem propter inundationem. &.§.præterea .

h Quis.]volens sibi querere seruitutē talem,cum non habeat.

i Immittat.]puta tignum.

k Aedificet.]prætor vel alius.

l Aequum est.]ideo ipsi prætori in hoc casu protestando nunciabit:vt.§. proxi.§.secundum quosdam.

m Nunciatione.]tutius est per lapillum,ne possessionem perdamus:vt.j.eo.§.meminisse.

60 n Sextus.]habuimus.§.qui.ex cau.& quæ personæ &c.Item de nunciatio sit vel iuris nostri cōseruandi &c.nũc cōpendiosè dicit, ꝙ triplex.&c.dic breuiter:quia aut authoritate iuris naturalis, aut publici, aut impositítij quis nunciat.& hoc dicit iste.§.

o Definit.]i.breuiter & compendiosè tractat.

p Naturalem.]idest authoritate iurisgentium, quod est inductũ naturali ratione.

q Impositítiam.] aliâs impositítiã.& aliâs impositiuam.& subijcit exempla.

r Naturalem.]sic ideo,quia à iuregentium,quod naturale dicit, 70 habet causam.s.iuregētiũ,quo hoc meum,illud tuũ dicitur:vt.§.de iusti.& iure.l.ex hoc.& institu.de rerũ diui.§.singulorum.

s Immittitur.]puta tignum.

t Quoties.]vt si aliquis ædificat inter se,& vicinũ,& non dimittat pedē:tunc potero nunciare causa defendendi leges.

v Leges.]veluti si prohibui aliquid in publico ædificari:vt.j.eo. l.nō solũ.§.sed cũ.Itē da exēpla de lege,& cōstitutione ea q dixi.§. eo.l.j.§.nunciatio ADDITIO. Tu dic secũdũ Bar. ꝙ ibi dicit ꝙ tribus modis fit nunciatio.hîc subdiuiditur vnũ de illis mēbris.s. causa tuēdi iuris mei:& tueor rē meã ex causa naturali,& ex causa 80 publica:vt hîc dicit tex.Item impositítia:quia imposuisti seruitutem in rem meam.& sic potest intelligi ista lex.

x Vel senatuscon.]vt si aliquis ædificat destruendo ædificia aliena.

y Consulta.]da exempla.§.de leg.j.l.cætera.

z Constitutiones.]vt si facio menianum iuxta publicũ ,vel etiã dimitto spatium.

a Tuentur.]prohibētes in publico,vel aliâs, cōtra ius ædificari.

* Noui alij.&c.

† Tu dic ꝙ hoc casu locus erit iudicio soris si iudex non possit eos cōcordare. ita no. Ale. post lac. de are.in l stipula.§ quę sitũ.j.e.tit.

† Omnes scriben. hic & præcipue do. Alex. reputãt istum tex.sing. secũdũ primã lecturã gl. Casum ponit.

a Lud. Ro. hîc ĩ suis nouis addi. & Alexã.in.l. bonorũ. in ij.col. C. q admit. istã gl. extollũt pro fin. ad hoc ꝙ pupillus carēs tutore & etiã non volens habere copiã iudicis potest hęreditatem adire. Bolo.

a ¶ Ius suum.] id est ædibus suis imponendo seruitutem.
b ¶ Aedibus.] sic: urbana est seruitus, pro qua nunciatur: ut &.§. de ser. urb. prædio. inter. §. fi. & sic non est contra.]. e. qui viam.
c ¶ Fecit.] ergo etiã cõtra eum qui dominus est prædij debẽtis serui tutem, fit nunciatio. & ita est cõtra. §. e. l. ij. Sed fortè magis subueni tur habenti prædiale, vel vrbanã, quàm pso nalẽ: quia ille fructua rius possidet saltẽ na 10 turaliter rem, nõ ser uitutẽ: vt.]. de acqui. poss. l. naturaliter. hîc nullo modo. s. possidet rem nec seruitutẽ. Itẽ no. ꝙ quãdoq; nullam istarũ caussarũ habet nũciatio: quarũ. s. triũ hîc fit mentio, & tñ te net: puta cũ post nun- 20 ciationẽ iure ædifica tur: non iure nuncio: quo casu in dubio pa rẽdum est nunciatio- ni: vt. §. e. l. j. in princi. ibi tamẽ allegabat ali quam ex istis caussis.
d ¶ Meminisse.] nunc quis sit effectus nun- ciationis.
30 e ¶ Melius.] i. tuti⁹.
f ¶ Eum⁹.] vt si dico, domine prætor, quidã ædificat in meo: pre- cor vos ꝙ mittatis nũ cium vestrum vt non ædificet, vel veniat re sponsurus.
g ¶ Per prætorem.] assumit prætor perso- 40 nam nunciãtis: vel aliãs personã tutoris: vt. C. q admit. ad bon. pos. l. bonorum.
h ¶ Manum.] sic &.]. de acqui. re. do. l. quã- uis. & hîc dicũt qui- dam verba nõ fore ne cessaria, sed saltem nu tus deberet interueni 50 re. Ioan. dicit verba apta ad contradicendum interuenire debere, quæcunque sint. sic.]. de re iudi. l. in summa. in prin.

a Ange. hîc & alij istam gl. singu. re putant pro modo citan di: & seruat in curia ro- mana: sed meliorẽ & sociã habe tis in. e. ex parte. pri- mo in. §. fi. de ver. sig. extra. Bol.

ius suum [a] diminuit, alterius au- xit, id est posteà quàm seruitutem ædibus [b] suis imposuit, contra ser uiturem fecit [c].

¶ Qui nunciat simplici uerbo: perdit possessio- nem si eam habet: secus si per prætorem uel ia- ctum lapilli: & contra eum qui ædificat spreta nunciatione, interdicto Quod ui aut clam, uel Vti possidetis poterit experiri. Bar.

¶ Meminisse [d] aũt oportebit, quo- ties quis in nostro ędificare, vel in nostrum immittere, vel proijcere vult: melius [e] esse, eum [f] per præ- torem [g], vel per manũ [h], id est per lapilli iactũ prohibere, quàm per operis noui nunciationem [i]. Cæ- terùm [k] operis noui nunciatione possessorem [l] eũ faciemus [m], cui nũciauerimus [n]. At si in suo quid faciat, quod nobis noceat [o]: tunc operis noui nunciatio [p] erit neces saria [q]. Et si fortè in nostro [r] ali- quid facere perseueret [s] quis: æ- quissimum erit interdicto aduer- sus eũ Quod vi aut clam, vel Vti possidetis [t], vti [v].

¶ In riuis & cloacis, & ubicunque dilatio est periculum allatura: spernitur nunciatio. Bar.

¶ Si quis riuos aut cloacas [x] velit reficere [y], vel purgare: operis noui nunciatione [z] meritò non prohi- betur [a]: cum publicæ salutis [b] & securitatis [c] intersit, & cloacas & riuos purgari. ¶ Præterea [d] gene raliter prætor cætera [e] quoq; ope ra excepit [f], quorum mora peri- culũ [g] aliquod allatura est. Nam in his quoque contemnendam [h] pu- tauit noui operis nunciationem. Quis enim dubitat multò melius esse omitti operis [i] noui nuncia- tionem, quàm impediri, operis ne cessarij vrgentem extructionem? ¶ Toties [k] autem hæc pars [l] lo- cum [m] habet, quoties dilatio peri culum allatura est. ¶ Proinde si quis, cũ opus hoc mora [n] periculũ allaturũ esset, nunciauerit opus nouum: veluti si in cloacis, vel ri uis [o] reficiẽdis [p] aliquid fieret: dice mus apud iudicẽ quæri debere, an talia opa fuerit, vt cõteni [q] nũcia- tio deberet. nã si apparuerit [r], vel in cloaca, riuove, eove, loco, cuius mora periculũ allatura esset: dicen dũ est, non esse verendum, ne hæc nũciatio noceret [s].

¶ Nuncians debet de calũnia iurare coram pre tore parte petente. Bar.

¶ Qui opus nouum nunciat [t], iu rare debet, non calumniæ caussa opus nouum nonciare [v]. Hoc ius iurandum [x] authore [y] prætore [z] defertur. Idcirco nõ exigitur [a], vt

i ¶ Nunciationem.] scilicet simplici verbo factam.
k ¶ Cæterùm.] pro certè.
l ¶ Possessorem.] vt si dico, ædificas in meo, malè facis: prohibeo ne ædifices.
m ¶ Faciemus.] si non erat, scilicet quando possidemus.
n ¶ Nunciauerimus.] vt. §. e. l. j. §. in operis. & ibi rationem diuer- sitatis reddidi.
60 o ¶ Noceat.] pro quo quandoq; agimus: vt. §. de ser. vrb. prædi. l. fistulam. in prin. & §. j. & ij. & §. si ser. ven. l. sicuti. §. Aristo.
p ¶ Nunciatio.] simplici verbo.
q ¶ Necessaria.] id est vtilis, siue non dãnosa. nec enim amittit pos- sessionem, qui non habet.
r ¶ In nostro.] scilicet solo. aliãs sequentia interdicta locum nõ ha bent: vt.]. quod vi aut clam. l. si alius. §. notauimus. &]. vti possi. l. j. §. hoc interdictum de soli.
s ¶ Perseueret.] nulla nunciatione facta, vel etiam facta per præto rem, vel iactum lapilli. si autem simpliciter: si posteà, vti possidé. age 70 ret, succumberet. sed, quod vi aut clam, bene habet locum: vt in- frà quod vi aut clam. l. si alius. §. j.
t ¶ Vti possidetis.] Nota ꝙ hoc edictum tria habet capita, prohi- bitorium, permissorium, demolitorium, siue restitutorium.
t ¶ Vti possidetis.] itẽ iniuriarũ: vt. §. de act. emp. qui pẽdentem. & etiã manu, siue authoritate sua qñ possessionẽ non amiserat: vt.]. de acqui. re. do. l. quãuis. & §. ad le. Aquil. l. queadmodum. circa princ. *ADDITIO.* Ista gl. est nota. quæ allegatur ad hoc iuncto isto tex. ꝙ qñ remediũ extraordinariũ cõsistit in facto: puta ꝙ possit ex- pellere propria authoritate, vel deijcere, potest cõcurrere cum ordi 80 nario: vt hîc in tex. quia nõ interdicto vti possid. qd est ordinariũ, secundum Pau. de Cas. hîc: & idem Pau. in. l. in prouinciali. §. j. §. e.
v ¶ Vti.] aut operis noui nunciatione ex tertio capite experiri.
x ¶ Cloacas.] publicas. vel priuatas: periculum tamen erat public. vel in communi.
y ¶ Reficere.] singula singulis: vel vtrũq; ad singula. qđ est verius
z ¶ Nunciatione.] aliãs nũciatione. aliãs nunciatio non immerito prohibetur &c. & est ad prin.]. de riuis. l. pen. §. pe. sed ad secũdũ.]

Edictũ no ui operis nũ ciationis tria capita ha- bet.

de cloacis. l. j. §. si quis purganti. sed quid si de nouo facere velit? vi detur ꝙ possit nunciare: vt ar.]. eo. l. stipulatio. §. opus. nec hic vetat sed H. dicit non posse. aliãs nihil esset hic spãle: & illud est spãle, cu- ius cõtrariũ est ius cõe.]. ad muni. l. j. in fi. cũ nulli reficienti possit nũciari: vt. §. eo. l. j. §. si quis ędificium. nisi dicas in refectione causa dãni infecti aliãs pos- se nunciari, hic, nũcia tionẽ phiberi: vt. §. e. l. j. §. nũciatio. hîc ve- 10 ro nõ in purgatione aũt cõstat hoc esse spe ciale: aliæ tñ actiones remanẽt: vt.]. e. l. sciẽ dum.
a ¶ Prohibetur.] re- ficere vel purgare.
b ¶ Salutis.] rationẽ assignat.
c ¶ Securitatis.] nã 20 & cœlũ pestilens, & ruinas minãtur cloa- carũ imũdicię &c. vt]. de cloacis. l. j. §. j. Idẽ de riuo ne hoĩes siti moriant. Et nota ꝙ pu blica vtilitas præfert priuatæ: sic. C. de ca- du. tol. l. j. §. si. & in au thẽ. de nõ alie. §. quia 30 vero verisimile. & §. pro soc. l. actione. §. la beo.
d ¶ Præterea.] habui sti dictũ speciale vnde cessat nunciatio: nunc annectit dictũ genera le.
e ¶ Cætera.] iã nuncia tione noui operis.
40 f ¶ Excepit.] vt nõ inhibeatur per nũcia tionem noui operis.
g ¶ Periculum.] in cõe, nõ priuatum ædi ficantis, si imminet pe riculũ: vt, si vis facere aggeres ne flumẽ inũ det pdia tua & aliorũ multorũ, & volo phi 50 bere ne facias: non possum, cũ sit allaturũ periculũ in cõi illorũ qui habebant ibi pdia. *ADDITIO.* Quæritur hîc de quo periculo intelligat ista glo. Circa quã dic ꝙ triplex est periculum: quodam est periculũ vniuer sale totius ciuitatis, quoddã est viciniæ: & pro istis põt sperni. Item est periculum speciale eius cui fit nunciatio. & pro isto non põt sper ni. ita dicit ista gl. Posset tñ esse tm periculũ eius cui fit nunciatio, ꝙ posset sperni: vt in casibus, in quibus non põt appellari: vt.]. de ap- pel. re. l. fi. secundũ Iaco. de are. & Bar.

Vtilitas pu blica priua- te præfert.

* allatura

* ripis.

h ¶ Contẽnendam.] saluæ tamen erunt confessoriæ & negatorię 60 vt.]. eo. sciendum. H.
i ¶ Operis.] quia mora est periculum allatura.
k ¶ Toties.] repetit idem.
l ¶ Hæc pars.] id est vt nunciatio omittatur.
m ¶ Locum.] quia cautum est cessare nunciationem.
n ¶ Mora.] id est propter moram.
o ¶ Riuis.] aliãs riuis. aliãs ripis.
p ¶ Reficiendis.] vel de nouo faciendis.
q ¶ Contemni.] publica vtilitate inspecta.
r ¶ Apparuerit.] nunciationem esse factam.
70 s ¶ Noceret.] quia est spernanda, non admittenda.
t ¶ Nunciat.] i. nunciauit per prætorem, vel alijs modis.
v ¶ Nunciare.] i. nunciasse: vel in nũciatiõe psistere. nã in re psenti nõ iurat. An ergo dabit libell⁹ sup quo iuret? Rñ. sic, ar. C. de li. cõt. aut. offerat. Sed q̃ erit actio? Rñ. in factum ex hoc edicto: vt insti. de interdi. §. fi. Sed qd petet? Rñ. vt nũciatio firma maneat: & ille nõ pro cedat ĩ opere: & designabit et in quo, & quãr: vt p iactũ lapili, vel alijs modis. Vel dic qualiter. i. ppter naturalẽ cãm, vel publicã, vel imposititiã: & inquãtũ: vt.]. px §. & sic de facto vidi vltimo remitte tur nunciatio quatenus &c. vel confirmabitur: vt. §. eo. l. ij. rñ.
80 x ¶ Iusiurandum.] calũniæ. Accur.
y ¶ Authore.] altero instante. Accur.
z ¶ Prætore.] certè imò à lege. sed dic à ptore mortuo, q hoc edictũ induxit: vel à parte in psentia ptoris viui. Sed quid authorabit? Rñ. alterum faciet iurare altero instante. & hoc subijcit, idcirco &c.
a ¶ Exigitur.] aliãs exigat. s. is cui nunciatur. A zo. aliãs exigitur ab eo cui nunciatur nouum opus. Et no. hic iuramentum calumniæ tacitè omitti [a]: sicut not. C. de iuramẽ. calum. l. ij. §. sed q̃a veremur. expresse

a Calũniæ iuramentũ tacite omit ti potest. co- cor. text. in c. j. de iura. cal. li. vj. ali

quid in. c. j. & ibi Panor. vbi no tatur in apo stil. ad ipsũ. in ver. vitia tur. extra de iur calũ in anti. & eundẽ in. c. significasti nume. viij. vbi etiã ad didi ad eum in verbo ibi iuraret. ex tra de foro compe.

a Cã res, & actio, sunt in libel lo ponẽda: fallit forte in libello generali: vt no gl. & ibi Bart. in. l. j. s. de edẽ. p l. fin. C. de an. excepti. cui concor. c. abbate. ex tra de re iu di.

* aliàs, antequà iusiu randum exi gat is cui nũciatur.

† Aliàs, est hic. l. quę in cipit, quia in te.

‡ Satisdetur. repro mittatur. nec. &c.

expresse non: vt ibi. Itẽ cõtra. s. eo. l. j. §. ij. Sol. ad hoc vt nunciare liceat non est opus adiri: vt ibi sed post: vt in iuramẽto calũniæ sic: vt hic. Item facit. j. ti. j. l. qui bona. §. penul. &. s. de eden. l. si quis ex argentarijs. §. j. &. s. de iureiuran. l. iusiurandum & ad pecunias. §. qui iusiurandum.

a ¶ Iuret.] sc. is qui nũciat nouum opus.

b ¶ Qui nunciat.] non toto loco, sed ali- 10 qua parte. Accur.

c ¶ In quo.] publico, vel priuato.

d ¶ Loco.] sic. s. de rei ven. l. si in rem. & facit pro nobis quia res, cã & actio sunt in libello ponenda^a.

e ¶ Sciturus eo.] sic. s. de edend. l. j. in prin.

20 f ¶ Toties.] fiat. s. nunciatio.

g ¶ Dicere.] ne opus fiat. sic &. s. de iterro. act. l. si defensor. §. j. & hoc si sit vnitũ: secus in pluribus locis: vt. j. proxi. §.

h ¶ Quia in re præsenti.] vt. &. s. ea. l. §. 30 nunciationem. & habent hic quidam principi. l.

i ¶ Remissiones.] Arg. pro nobis contra B. qui dicimus in annuo legato plura esse legata, & plures præscriptiones: vt not. C. de præscript. xxx. an. 40 l. cum notissimi. §. in his. & facit. j. de fideius. l. hæres. §. quod si hic seruus. Sed arg. cõtra. j. de duo. reis. l. ij. &. j. ad turpil. l. j. §. ac cusationem.

ADDITIO.

Dic secũdũ Bart. post Dy. quod hic sunt plures 50 nunciationes prætextu diuersorum operũ, ideo plures requiruntur remissiões, sed ibi plures sunt obligationes prætextu eiusdẽ rei contractæ: & ideo vna solutione tolluntur, secundum Dy.

iuret^a is, qui nunciat, antequàm iusiurandũ † prætore authore exigatur.

¶ Qui nunciat in certa parte operis: eam debet demonstrare: si nunciat in toto opere, sufficit in toto demonstrare. Bar.

¶ Qui nunciat^b, necesse habet demonstrare in quo^c loco^d opus nouum nũciet: sciturus eo^e, cui nunciatum est, vbi possit ædificare, & vbi interim abstinendum est. Toties^f autem demonstratio facienda est, quoties in partem fit nũciatio, cæterum si in totum opus fiat non est necesse demõstrare, sed hoc ipsum dicere^g.

¶ Si plura sunt loca requiruntur plures denunciationes, & plures remißiones.

¶ Si in pluribus locis opus fiat: vtrum vna nũciatio sufficiat, an vero plures sint necessariæ? Et ait Iul. lib. xlix. dige. quia in † re præsenti^h fit nunciatio, plures nũciationes esse necessarias, & consequẽter plures remissiones^i.

¶ Post satisdationem prestitam uel oblatam cessetur nunciatio remissa ipso iure: nec expedit adire iudicem pro remißione fienda. P.

¶ Si is, cui nunciatum fuerit, operis noui nunciatiõe^k satisdederit^l repromiseritve^m, aut per eum nõ fieret^n, quo minus boni viri arbitratu * satisdet, repromittatve: perinde est, ac si operis^o noui nũciatio omissa^p esset. Habet autem hoc remedium^q vtilitatem: nã remittit vexationem ad prætorem veniendi^r, & desyderãdi, vt omissa fieret nunciatio.

¶ Procurator nuncians non auditur si dubitatur de mandato, nisi de rato caueat. B.

¶ Qui procuratorio nomine nunciauit, si non satisdederit^s, eam rẽ dominum ratã habiturum: nunciatio omnimodo remittitur^t, etiã si verus^v sit procurator †.

¶ Qui remißionem petit, sustinet partes rei: & sufficit quòd caueat de opere demoliendo. Bartolus.

¶ Qui^x remissionem^y absentis nomine desyderat: siue ad priuatũ siue ad publicum ius ea remissio pertinet: satisdare^z cogitur. sustinet enim partes defensoris^a. sed hæc satisdatio^b non pertinet ad ratihabitionem^c, sed ad operis noui nunciationem^d.

¶ Qui defendit conuentum ex hoc interdicto ex ea parte ne uis fiat ei, præstat satisdationẽ rei aliàs sibi denegantur actiones. B.

¶ Si procurator^e ante^f opus nouum mihi nunciauerit, & satis acceperit^g: deinde interdicto^h aduersus eum vtar, ne vis mihi fiat, quo minus ædificẽ: ex interdicto eum oportet iudicatum solui satisdare: qa ptes sustinet defensoris^i:

‡ Paulus. LEX VI.

ET ideo neque exceptiões procuratoriæ^k opponi ei debent: nec satisdare cogendus est, ratam rem dominum habiturum^l.

t ¶ Remittitur.] i. spernitur.

v ¶ Verus.] sit tñ dubitetur habere eũ mandatũ nã põt esse qs procurator, & tñ dubitabitur de mãdato secũdũ Bul. & P. vt. C. de procu. l. j. &. s. de admini. tut. l. vulgo. & vt in pos. leg. si is à quo. §. si procurator. & quod cuiusque vniuer. l. itẽ. §. actor. & de edẽ. l. si quis. §. procuratori. Sed Io. Azo. & Hug. dicũt hoc speciale: vt & aliàs. s. ad tre. l. qita. §. j. de iure 10 autẽ cõi cõstat quod nõ satisdaret: vt. C. de satisda. l. j. &. j. rẽ ra. ha. l. nec satisdatio. vel dic verũ. i. gñalẽ: vt. j. de sol. l. vero procuratori. & sic speciale mandatũ exigit vt &. s. de mino. l. illud. in fi. &. l. quod si de speciali.

20 x ¶ Qui.] Supra dictũ est de procuratore eius, cuius nomine nũciatur: nunc de procuratore eius, cui nũciatum est. Accur.

y ¶ Remissionem.] s. nunciationis sibi vel domino factę. Ac.

z ¶ Satisdare.] de opere demoliendo, vt 30 subijcit. & ideo vtroque casu satisdat quia alieno noĩe petit. Acc.

a ¶ Defensoris.] nõ actoris. & iõ etiã sine mandato recipitur: & de rato non satisdat: quod procuratores actorum faciunt: vt subij- 40 cit. & C. de procu. exigendi.

b ¶ Satisdatio.] de demoliendo: quã dixi præstandã. Accur.

c ¶ Ratihabitionem.] quia non satisdat de rato. s. tñ. nã & de rato, & de demoliẽdo satisdat: vt ar. s. de 50 procu. proponi^o. §. j.^b secũdũ quosdã: quod nõ placet vt de rato satisdet: qa non posset cõmitti, cũ intersit stipulãtis magis nõ haberi ratã remissionem, cum sic deberet destrui, quod est etiam factũ post nunciationem: vnde non præstatur: vt argu. s. de procur. l. non cogendum. §. fi.

† Adde gl. in. l. j. & ibi Bar. s. de li. agna. & in l. ita stipulatus. §. chrysogonus, de verb. obli.

‡ Iuli. li. 41.

b Ille. §. parũ facit secũ dũ Paulum de cast. hic.

i ¶ Remissiones.] vel gratis, vel præstita satisdatione.

k ¶ Nunciatione.] aliàs nunciationem. & subaudi tunc propter.

l ¶ Satisdederit.] cum in priuato fit opus.

60 m ¶ Repromiseritve.] cũ in publico: vt. s. eo. l. nõ solum. §. ij. &. j. de preto. stipu. l. j. §. penulti.

n ¶ Non fieret.] quia offert: non si non offerat: vt. j. eo. l. stipulatio. §. primo.

o ¶ Operis.] scilicet faciendi.

p ¶ Omissa.] id est non facta: hic tamen in publico non poterit ædificari etiam post satisdationem: nisi appareat quo iure ædificet: vt. j. eo. l. prætor. §. hoc autem. in fi. vel dic omissa, id est remissa.

q ¶ Hoc remedium.] s. posse offerri satisdationem.

r ¶ Veniendi.] venit enĩ ad prætorẽ vt remittatur nũciatio: quod fit 70 satisdatione pstita, vel repromissiõe de ope demoliẽdo, si iuste fiat nũciatio: vel etiã nulla interposita satisdatione cognoscẽte prætore iniuste nũciari. sic ergo patet, quod sicut in nũciatione, ita nec in remissione est opus aditione ptoris: vt. s. eod. l. j. §. nũciatio. & dic idem vt non sit opus adiri prætorẽ pro ac. habenda in omni edicto vel interdicto ptoris, quod sine restitutione indulget actionẽ vel ẽt cũ restitutiõe quæ iure actionis detur: vt actio de dolo: & quod metus cau. vt. s. quod me. cau. l. metũ. §. licet. & §. ex hoc edicto. Si vero restitutionẽ contineat specialem, vt minorum & maiorũ propter absentiã: necesse est vt adeat, & det actio secũdũ quosdã: vt. s. de mino. quod si minor. §. fin. 80 vel vt efficacem constituat actionẽ: vt. C. ex qui. cau. maio. l. si idẽ in bon. pos. edictali: sed in decretali necesse est adiri: vt habes de his. s. de bo. pos. l. iij. §. inuito. &. §. à municipibus. Itẽ ad hũc. §. & ad plures alios huius tit. est cõtra. C. de ædifi. pri. l. si. vbi dicitur quod etiã satisdatione offerendo ante tres mẽses non auditur. sed solue. j. eodem prætor. §. si quis.

s ¶ Satisdederit.] si hoc exigatur: vt arg. s. ea. l. de pupillo. §. qui opus. &. j. quorum lega. l. ij. §. j.

d ¶ Nunciationem.] id est stipulationem de demoliendo interposi 60 tam propter operis noui nunciationem.

e ¶ Si procurator.] sine satisdatione: quia habet mandatum. vel cũ satisdatione: quia dubitatur de mandato. Accur.

f ¶ Ante.] aliàs ante. & aliàs autem Accur.

g ¶ Acceperit.] à me de opere demoliendo. & supple, & nihilomin^9 me inquietet, dicens satisdationem^c non ex voluntate domini receptã: & sic ipso iure nõ præiudicat domino. Accur.

h ¶ Interdicto.] secundo: vt. j. eo. prætor. §. deinde. &. §. seq. Accur.

i ¶ Defensoris.] i. rei ergo ego sum actor quia hoc iterdicto ago quod verũ est. Sed cõtra. s. de. pc. nõ cogẽdũ. §. fi. vbi dicit agẽtẽ hoc interdicto 70 procuratorio noĩe, esse reũ. Sol. illud quo ad euitãdã satisdationẽ de rato, cũ nec cõmitti posset. Vel dic^d, quia actoris & rei ptes tenet: actoris, qa hoc interdicto agit: vt hic. rei, qa dominũ defendit in eo opere ne re sua vti phibeatur: sicut in interdicto, vti possidetis, & pluribus alijs contingit, quod idẽ sit actor, & reus in tertio obtinet partes defensoris: vt ibi dicit: cũ dominus suus erat in possessiõe. ptes actoris, cũ aduersarius, vt hic. sed in quo hæc satisdatio iudicatũ solui, cõmittetur? Rñd. ad interesse ex duabus clausulis: ex tertia. s. quod verbũ so nat vt post cõdẽnationẽ nõ phibeat. & si prohibeat, interesse pstet.

k ¶ ET ideo.] Procuratoriæ. quasi nõ habeat mãdatũ, cũ sit procura 80 tor rei: vt insti. de satisda. §. penul. &. C. de pcura. exigẽdi. hæc enĩ est pcuratoria exceptio: vt. j. ti. j. l. inter. §. alieno. aliàs dicit pcuratoria: qa mulier vel mulier. & sic nõ pt esse pcurator: vt. s. mãda. si fideiussor. §. qdã. &. s. de pba l. in exceptioib^9. §. sed & si pcuratori. Sed Ro. dicit neq; excep. procura. s. tñ. q. d. non solũ possunt ei obijci: sed etiam satisda. iud. sol. exigitur: vt. s. l. proxi. in fi. Accur.

l ¶ Dominum habiturum.] quia procurator est rei, nõ actoris. Alij dicunt: quia videtur habere mandatũ cum habuit mãdatum de

c Ista gl. cõ munitur reprehẽditur secundũ P. quia aliàs allegaret. suam turpitudinem.

d Ista est vera secundũ P. de ca.

denunciando: argu. ff. de procura(. l. ad re. & l. ad legatum. S e vide tur quod sic: vt. ff. de procu). l. vel in operis. in fi[a]. Solu. ibi satisfdat ideo quia patiebatur aduersarium venire in possessionem ad destructionem operis, vnde satisfdat ne dns veniat contra, sicut in rei vendica. vt. ff. de procura. l. pomponius. §. sed & is. secus vbi defendit respondendo, vt hic. vel dic, vt ibi.

a Lex ista nihil facit secundum P. de castro.

a ¶ Et si satisdatio nem.] sc. de iudicato. Accur.

b ¶ Ab executione.] inhibenda. vel secundum P. dic, facienda. Accursius.

c ¶ Actiones.] si quas intentat: vt. ff. de procur. mutus. §. pœna. & C. de procura. l. actionem. Accur.

Et tutor & curator opus nouum recte nuciat.

d ¶ Nunciatur.] facit. j. l. operis. alias nunciat. & tunc habeas tutor. & facit. j. de fur. l. interdum. §. q tutelam. Accur.

† Tu vide de hoc qd not. in. l. de pupillo. §. si quis ipsi prætori. ff. eo. titu.

N On solum.] CASVS. Nō solū possum nunciare nouū opus proximo vicino ædificāti iuxta domū meā, sed etiā viteriori vicino: quia pōt mea interesse rōne seruitutis luminis vel prospectus.

† Istū text. Bart. in. l. de pupillo. §. si quis ipsi. ff. eo. inducit ad pro fi d. de denūciāte op' iā perfectū qui propter metum vel aliās ante non potuit denunciare quæ denuntiatio pōt fie fieri. Cū alitem pore nō po tui nū iare ne ædifica. retur: ideo nunc prout extāc nuncio nouum opus.

¶ Qui opus.] Tu ædificabas in solo forte meo, vel in quo habebam ius vel dicebam, & aliquid iam feceras. nunc nuncio tibi nouū opus. certe debet scribi, quantū iā feceras: vt sic sciatur si facies post nunciationem, & quantū facies. ¶ Si cū.] Si ædificas in loco priuato, & tunc nuncio nouum opus: ad hoc vt possis procedere, debes satisdare. si autem in loco publico ædificas: tunc si nuncie, sufficit si repromittas, sine fideiussore ad hoc, vt in opere procedere possis. ¶ Sciendū est.] Si tibi ædificanti nouum opus nunciaui: debes amodo abstinere ab ædificando donec satisdes, vel remittam satisdationem. Secundo dicit quod ego nuncians debeo accipere modulos quātum sit de opere factum: vt sic sciatur quantum fiat posteà. & quod hoc fiat, debet prætor procurare. ¶ Morte.] Si nuncians decesserit: finitur nunciatio Idem si alienet ius quod habet in domo, vel fundo, pro quo nunciauit. secus autem est si ille cui est nunciat[illegible], decesserit, vel alienauit fundum vel edes, pro quibus fuit facta nunciatio. nam non finitur nunciatio: & reddit rationem Fran. Accur.

Vlpianus li. 32. LEX VII.

ET si satisdationē [a] non dabit submouendus erit ab executione [b] operis noui: & actiones [c], quas domini nomine intendit, debent ei denegari. ¶ Et tutori & curatori opus nouum recte nunciatur [d].

¶ *Non solum vicino proximo, sed etiam ulterioribus potest quis nunciare nouum opus.*

Paulus li. 38. LEX VIII.

NOn solum [e] proximo vicino [f] †, sed etiam superioribus [g] facientibus nunciare nouū opus potero. nam & seruitutes [h] quædā [i], interuenientibus medijs locis vel publicis vel priuatis, esse possunt [k].

¶ *Nunciator caute facit si tēpore quo nunciat testes aducat quantum erat factū: ut sic si postea fiat, sciatur quantum sit destruendum. Pau. de ca.*

¶ Qui opus nouū nunciat, si quid operis iam † factum [l] erit [m] intestationem [n] referre debet [o], vt appareat, quid posteà factum [p] sit.

¶ *Pro priuata nunciatione requiritur satisdatio: pro publica sufficit sola promissio. Bar.*

¶ Si cum iure [q] possem te prohibere nūciauero tibi opus nouum: non aliàs ædificandi ius habebis, quā si satisdederis [r]. Quod si nunciauero tibi, ne quid contra leges in loco publico [s] facias, repromittere [t] debebis: quoniam de eo opere [v] iure alieno cōtendo, nō meo [x]: & tanquam alieni iuris petitor, repromissione contentus esse debeo [y].

¶ *Post nunciationē nō debet edificari nisi prius obtineatur remissio: alias destruitur. P.*

¶ Sciendum est facta operis noui nunciatione, eum, cui nunciatum est, abstinere oportere [z], donec caueat [a], vel donec remissio [b] nunciationis fiat. tunc enim, si ius ædificandi habet, rectè [c] ædificabit.

¶ Sed vt probari possit, quid post eā [d] ædificatum sit: modulos [e] sumere debet is, qui nunciat: qui vt sumantur, conferanturq; [f], prætor decernere solet.

¶ *Nunciatio ex parte nunciantis est in personā ideo eius morte: & alienatione extinguitur. ex parte eius cui nunciatur, est in rē: ideo eius morte & alienatione non extinguitur. Bar.*

¶ Morte eius, qui nūciauit, extinguitur [g] nunciatio, sicut alienatione [h]: quia his modis finitur ius prohibendi [i]. Quod si is, cui opus nouum nunciatum erat, decesserit, vel ædes [k] alienauerit [l]: non extinguitur nunciatio

x ¶ Non meo.] scilicet priuato. Accur.

y ¶ Debeo.] vt & j. de præto. stipu. l. j. §. peñ. nec tū ædificabit in publico nisi constet quo iure: vt. j. eo. l. prætor. §. hoc aūt. econtra est in dāno infec. quia pro eo quod fit in priuato, repromittitur: pro eo qd in publico fit, satisdatur, si dānū timeatur: vt. j. ti. j. l. prætor. in prin. &. §. de eo opere. quæ est ar. contra. Sed ibi in priuato cauentis: hīc ī priuato loco vel iure nūciantis: & ita non est cōtra, quo ad locū priuatum. quæ ratio, seu distinctio ad publica non extenditur: quia in loco fit, sed publico. quare dicunt quidam soluentes contrarium, de publico ad publicum esse speciale pro opere quod fit in flumine publico: secus in alijs publicis locis: vt ar. j. de ripa mu. l. j. §. ij. vbi dicitur quod qui vult ripā reficere, cauet vel satisdat secundū qualitatem personę. sed certè ripa nō est publica, sed priuata eorū qui prope prædia possident: vt insti. de rerū diui. §. riparū. præterea expressè dicitur, idem in alijs publicis locis. j. tit. j. l. si finita §. si quid. & §. siue. quare dic, quod ibi maius periculū timetur: & ideo maior securitas exigitur, cū habitare possit etiā in ædibus obscuratis: vt. ff. de seru. vrb. præ. binas & sic sunt contra de priuato ad priuatum, & de publico ad publicū.

ADDITIO.

Aduerte quòd hæc glo. ponit vnum contrarium de. l. prætor. in prin. ci. & §. de eo opere. j. ti. j. & soluit multismodis: sed nulla sol. est bona secundū Pau. de cast. ideo dic aliter secūdū Iaco. de are. quod ibi ille qui petit sibi caueri de dā. infe. prosequitur suū interesse: & ideo si aduersarius ædificat in publico, tenetur satisdare de dā. infe. si vero in suo priuato: sufficit quod repromittat. Rationē diuersitatis vide plene per Pau. de cast. hīc.

z ¶ Oportere.] nisi velit destrui quod fieret: vt & j. e. prætor. & sic oportere, pro expedire ponitur: vt & ff. de iusti. & iur. l. j. in prin. Ac.

a ¶ Caueat.] de opere demoliēdo. M. & facit. ff. e. de pupil. §. si is cui. itē facit. ff. de vsufruc. queadmodū ca. l. j. §. cauere. sed nō statim pōt cauere: vt videtur hīc dici: vt. C. de ædi. pri. l. fi. quæ est contra. sed plene dices. j. eo. l. prætor. Accur.

b ¶ Remissio.] expressim: quia calumniosè nunciauit: vt. ff. e. l. j. ij. respon. Accursius.

c ¶ Rectè ædificabit.] nisi in publico: vt. j. eo. prætor. §. hoc autē.

d ¶ Postea.] sc. post nunciationem. Accur.

e ¶ Modulos.] per chordulam vel baculū, quæ apud vtrūq; erunt, hoc disponente iudice. Accur.

f ¶ Conferanturque.] sed inter se si non sumpserunt, tenet nūciatio, non autem destruetur opus nisi probauerit quantum posteà sit factum, secundum Ioan.

g ¶ Extinguitur.] imò videtur quod nō: vt. j. e. l. prætor. §. hoc interdictum. sed hīc nihil de opere erat factū: & sic res erat integra. ibi non erat integra: vt arg. instit. man. §. item si adhuc. & ff. de iurisdi. om. iudi. l. & quia. vel hic non fuerat satisdatum, vel repromissum. j. sic.

h ¶ Alienatione.] loci cuius contemplatione facta est nunciatio cui fortè seruitus debebatur. & sic non ob. j. eo. l. fi. & hoc nisi esset necessaria alienatio, vt per iudicium fami. ercifcū. & ff. fami. ercil. l. in iudicio. Vel dicas[d], etiam rei in qua fit nunciatio. nec ob. l. fi. j. e. quia hīc à nūciante est alienata, cūm erat sua. & sic nunciatio contine[b]at naturalem causam, ibi ab eo cui facta fuerat nunciatio. Ir.

i ¶ Ius prohibendi.] id est nunciatio, quæ à iure est permissa: vt. ff. eo. l. j. in prin. de nouo tū nunciare potest [e].

k ¶ Aedes.] quibus nunciatum est.

l ¶ Alienauerit.] etiam nihil facto de opere, vel nulla satisdatione præstita. & ad primum facit. j. eo. l. pe. ad secundum, quando alienatione. j. eo. l. fin. Item ad secundum contra. ff. de alie. iud. l. iij. §. opus. Sol. vt. j. eodem. l. fina.

d Iste verò solū cādū de imo. e Ex illa cāda nūcia tio primā tollet: vt not. Bar. in l. cū procurator. §. j. dominis. eo.

e ¶ Non solum.] nā quod ista lex dicit, iam totum habuimus.

f ¶ Vicino.] immediato.

g ¶ Superioribus.] id est remotioribus.

h ¶ Et seruitutes.] exēplificat de ea quæ magis est dubia, hoc est de impositītia: cū tres sint causæ nūciandi: vt. ff. eo. de pupillo. §. sextus. Accursius.

b Nisi serui tutes tigni immitendi. ff. de ser. l. si quæ vrbana est: vt in fi. de ser ui. §. i. secūdū Bart.

c Excepta seruitute haustus aquæ: vt. l. ser uitutes. §. publice supra de ser ui. Bar.

i ¶ Quædam.] quæ vrbanæ [b] non rusticæ [c]: vt. ff. de ser. vrb. præ. l. qui sella. §. fi.

k ¶ Possunt.] vt & ff. si serui. ven. l. loci. §. fi. & l. seq. & de ser. l. seruitutes. §. penul. & ff. cōmunia præ. l. in tradendis. §. interpositis. & j. de aqua plu. arcen. l. si prius. §. via. & § fi. Accur.

l ¶ Factum.] cum nunciat. G.

m ¶ Erit.] non enim perfectum: vt. ff. eo. l. j. §. j. Hu.

n ¶ In testationem.] id est nunciationem coram testibus factam.

o ¶ Debet.] i. expedit. sic. ff. de iusti. & iur. l. j. in prin. & de rei ven. l. is qui destinauit. nam aliàs grauabitur in probatione quantū postea fiet. sic & j. eo. §. sed vt probari.

p ¶ Postea factum.] spreta nunciatione. Accur.

q ¶ Iure.] sc. priuato: quod est semper siue iure siue non iure ædificet vt. ff. eo. l. j. in prin. nisi vt. ff. eod. de pupillo. §. si quis riuos. & §. seq. & §. fina. Accur.

r ¶ Satisdederis.] cum fideiussore: vt. ff. qui satisda. cog. l. j. vel gratis remissionem impetraueris: vt. ff. eo. l. j. §. inde quæritur. Accur.

s ¶ In loco publico.] ex hoc apparet, quod is qui nunciat debeat dicere causam quare nunciat. Ioan.

t ¶ Repromittere.] sine fideiussore: vt ar. C. de ver. si. l. sancim'. Ac.

v ¶ Eo opere.] sc. publico. Accur.

Id quod

a ¶ Id quod.] ꝙ hæres scilicet teneatur.
b ¶ Interponitur.] q hic interposita nõ erat.s.de opere demoliẽdo.
c ¶ Etiam hæredis.] eius cui fit nunciatio.& qualiter cõcipiatur, dices.j.eo.l.stipulatio.similis ratio si per pactum fieri cõsueuit,& p l.fiat,est.C.de fideiuss.l.si.Sed quare secus morte nunciantis quàm morte eius cui nũciatur?Rñ.personalis est ex ea pte.ex hac em nunciatur in rẽ:vt.s.eo.l.de pupillo.§.si plurib.&.§.seq.&.j.e. operis.vbi ergo ẽ cautũ ex stipulatiõe cũ sit ex cõtractu.s.stipulatio:agitur cõtra heredẽ,& insolidũ:cũm & defunctus senserit cõmodum ex ea stipulatione:quia fuit ea prç stita satisdatione remissa ei nunciatio. at vbi non fuerit promissum,tenetur:vt hĩc.s. inquantũ ad eũ peruenit,vel dolo fecit quo minus perueniret: vt j.e.l.prætor.§.hoc interdictũ.&.l.pe.

* Idque. * lib.ad edict.prætoris vrbani.titul.de oper.noui nũciatio. * Vindicatio.

operis noui * id quod [a] ex eo apparet,ꝙ in stipulatiõe,quæ ex hac causa interponitur [b] ,etiam hæredis [c] mentio fit.

¶ *Creditor pro re pignorata potest nunciare nouum opus:& nunciatio potest fieri etiam cõtra furiosum vel infantem:& stipulatio de demoliendo continet etiam interesse.h.d.Paulus.de Castro.*

*Caius. LEX IX.

Creditori,cui pignoris nomine prædium [d] tenetur, permittendum est de iure,id est de seruitute [e] , opus nouum nunciare. nam ei [f] * vendicatio [g] seruitutis datur [h] .

Vlpianus li.45. LEX X.

Operis [i] noui nunciatio in rẽ fit [k] , non in personam: & ideo furioso [l] & infanti [m] fieri potest,nec tutoris authoritas in eanũciatione exigitur [n] .

Paulus li.40. LEX XI.

Cvilibet enim intelligenti, veluti fabro,nunciatum,infantem,& furiosum [o] tenet.

Idem lib.13. LEX XII.

Ex operis [p] noui nunciatione si caueatur [q] :stipulatio tanti committitur,quãti iudicatũ sit [r] .

¶ *Qui habet mandatum ad denunciandum censetur etiam habere ad remittendum recepta satisdatione de demoliendo.Pau.*

Idem li.13. LEX XIII.

Cvm procurator [s] opus nouũ nũciat,& satisdat rem ratam [t] dominum habiturũ, remissio [v] † in domini personam confertur.

¶ *Durante satisdatione de demoliendo non potest iterum nunciari:ne tollatur commodum remissionis: & si procurator illã satisdationẽ receperit,& dominus ea durante iterum nunciat: facit committi stipulationem de rato ad interesse: illa uero finita bene potest iterum nunciari.Pau.de Castro.*

¶ Si dominus opus nouũ nunciauerit [x] intra diẽ,quæ stipulatione ex operis noui nũciatiõe interposita [y] cõprehensa est:cõmittiť stipulatio [z] .Sed si post [a] eã diẽ [b] dominus nũciauerit [c] ,non cõmittitur. Nam & ipsi dño,cũ semel nunciauerit,non permittitur iterum nunciare quãdiu [d] stipulatio ex operis noui nunciatione tenet.

¶ *Remissio facta per falsum procuratorem,nõ nocet domino.Pau.de Cast.*

¶ Si in remissione [e] à parte eius, qui opus nouũ nunciauit,procurator interueniat:id agere prętorẽ [f] oportet,ne fals⁹ ꝓcurator absẽti [g]

¶ Creditori.] CASVS. Habebam domũ iuxta tuũ solũ.cõcessisti mihi seruitut.altius non leuãdi illud solũ tãdem posteã obligaui domum istam cuidã creditori.si tu vis ædificare in illo solo cõtra seruitutem debitam,creditor me⁹ poterit tibi nunciare. nam & ipse cõfessoriã habet ꝓ seruitute debita huic domui. Frã. Accur.
d ¶ Prædium.] scilicet vrbanum.
e ¶ De seruitute.] vrbanorũ.aliãs cõtra.j.eo.l.qui viã.& plenè dixi.s.eo.l.ij.
f ¶ Ei.] s.creditori.
g ¶ Vendicatio.] i.vtilis cõfessoria,nõ directa.& sic nõ ob.s.si ser.vẽ.l.ij.§.j.& caue qa hæc nõ est sufficiẽs rõ:qa fallit in eo q habet rusti.ser.vt dixi.sed ea est bona:qa & ipsius fundi petitio ei datur : vt s.de ser.le.ei qui.& facit.j.ti.j.l.qd de creditore.& de remiss.l.j.§.fi.
h ¶ Datur.] per confessoriam.Accur.
¶ Operis.] CASVS. Dicit ꝙ nũciatio fieri debet in ipso ope. nec est curãdũ cui fiat.& iõ & furioso & pupillo in ope existenti fieri põt,& etiam ipsi fabro.& .h.d.hæc.l.cũ sequen.Fran.Accur.
i ¶ Operis.] in rem.
k ¶ Fit.] id est effectus eius nõ porrigiť contra certã personã. Io. vt &.s.eo.de pupillo.§.nunciationem.&.§.si quis fortè.&.j.eo.l.fin.
l ¶ Furioso.] quia fit in re:vt & arg.j.de act.& ob.l.si à furioso.
m ¶ Infanti.] in præiudiciũ nũciantis,vt possessionẽ perdat,nõ in p iudiciũ infantis.sic & dixi cõtra.s.eod.de pupillo.sed ex quo tutor sciet,etiam in præiudiciũ infantis tenebit.sic & in furioso , & in eius curatore dicas:arg.s.eo.l.& si satisdationem.in fin,
m ¶ Infanti.] non contra furiosum,& infantem.
n ¶ Exigitur.] s.tantum.sufficit enim & si sint præsentes alij qui intelligant.Ioan.
o ¶ Cvilibet.] Et furiosum.Istis autem non erat nunciandum; quia non intelligunt quid agitur. Vel dic etiam his nunciari,si modo alij sint ibi qui intelligentes renuncient tutori vel curatori:quia rei [a] fit nunciatio:vt supra lege proxima,& non personæ,Accursius.

* Adde no. b.l.j.§.o. pus.& ibi omnino A. lex.Spec.intit.de test.§pc.§.j.ver.cetrum.

¶ Ex operis.] CASVS. Si nunciaui tibi nouum opus,& satisdedisti:quæritur,inquantum stipulatio cõmittatur:& certè dicitur quòd per sententiã posteã super hoc ferendam apparebit.Frã. Accursius.
p ¶ Ex operis.] id est ex actione noui operis.Accur.
q ¶ Caueatur.] nuncianti de opere demoliendo.
r ¶ Iudicatum sit.] Facto ergo opere post stipulationem , agitur vt pronuncietur opus non iure factum, vel demoliendum in certa causa:quare & post pronunciationem committitur stipulatio quæ fuit de opere demoliendo:vt infrà eodem stipulatio.§.habet.& committitur tanti quanti est iudicatum:vt hic ideſt quanti potest æstimari à viro bono.& est idem quod iudicatũ.nam æstimatur quanti interest non esse ædificatum,& hoc si malit actor:nam potest pręci

se ad destructionem operis agere:vt infra eodem. l. stipulatio.§.habet.&.§.siue.&.§.fina.&.j.de aqua plu.arcen.l.si tertius.§. officiũ. Itẽ & alio modo cõmittitur,si res nõ defendatur:vt.d.§.habet.Ac.

¶ Cvm procurator.] CASVS. Si procurator meus nomine meo nunciauerit tibi nouum opus:certè debet satisdare de rato:& si tu vis satisdare de opere destruẽdo,si appareat te iniuste ædificasse,sufficit si facias procuratori meo nomine meo recipienti:& si procurator meus habita satisdatione de destruẽdo remiserit,& ipse permiserit ædificare vsq; ad tempus,& te impediam ædificare: teneť procurator meus tibi ex stipulatione de rato si autẽ post tempus te impediam: tunc nõ tenetur procurator? queãdmodum si egomet remisissem vsque ad tẽpus,& post illud prohibeam, tunc non teneor. ¶ Si in remissione.] Si nũciaui tibi nouum opus,deinde procurator me⁹ vult tibi remittere nunciationem non valet,nisi caueat de rato. Fran. Accur.
s ¶ Cum procurator.] s.actoris. Acc.
t ¶ Rem ratam.] Quod facere debet quãdo dubitatur de mandato:vt.s. eodem de pupil.§.qui procuratorio.& dic secundum M.ꝙ cauit de rato,scilicet ꝙ domin⁹ hac nunciatione contentus aliam non faciet intra.x.dies.& secundum hoc prosequere literam.Sed alij sic,ꝙ procurator,qui nunciauerat,remisit habita tali satisdatione ꝙ nisi ædificator probaret vsque ad.x.dies se iure ædificasse,ꝙ destruet: qui procurator & de rato cauerat.Vel tertio secundum R.quia procurator remisit satisdationẽ de opere demoliẽdo interpositam si intra.x.dies se ædificasse ostẽdat secũdũ Azo.sic promisit ædificator se destructurũ si appareret vsq; ad annũ non iure factũ:ne infinitũ teneatur:vt.j.ti.j.l.qui bona.§.fi.satisdederat etiã de rato procurator similiter.& secundum totã istam gl.nõ est hic.§.

† aliãs,& repromissio vt scilicet sentẽtia suspẽdatur vsque ad.§.sequen.

v ¶ Remissio.] aliãs remissio:& aliãs repromissio,id est satisdatio de opere demoliendo:quia remissionẽm inducit secũdũ Ot.quasi dicat nõ solũ nũciatio est ad cõmodũ & incõmodũ dñi,& ei⁹ noĩe:sed etiã remissio.Azo.ad quod facit.s.si quis cau.l.pe.vel voluit hoc dicere secũdũ R.qa licet sit cautũ ꝓcuratori:nõ tñ ipso iure intelligitur facta remissio nisi dño,vel ꝓcuratori dñi volũtate sit cautũ. pro quo est.s.eo.de pup.§.fi.nã ibi inquietabatur post satisdationẽ ꝓcuratori factã secũdũ H.Alij sic.i.nõ solũ procurator põt remittere,sed etiã dñs:vel ecõtra nõ solũ dñs,sed etiã ꝓcurator,licet hoc secundũ non sit in tex.hĩc:vt tñ ad dñi vtilitatẽ referať:& videť hoc pendere ex primo mãdato de denunciãdo,arg.s.de procu.l.ad legatũ.Vel dic secũdũ Ot.i.nõ solũ si dñs nũciauerit,cõferť in personam dñi:sed etiam procu.prima placet:& secundũ istã gl.est hĩc.§.si dñs. & sic põt legi cum.§.& fine.§.Accur.
x ¶ Nunciauerit.] ex quo ipse nõ videť habere ratã ꝓcuratoris nũciationẽ,cũ eã nõ exequať aliã faciẽdo nũciationẽ.R. Accur,
y ¶ Interposita.] aliquo de prædictis modis.
z ¶ Stipulatio.] de rato ad interesse cõtra procuratorem.
a ¶ Post eam diem.] aliãs præterita ea die.aliãs post eam diẽ.Ac,
b ¶ Diem.] cõprehensam in stipulatione.Accur,
c ¶ Nunciauerit.] scilicet dominus.Accur.
d ¶ Quandiu stipulatio.] de opere restituẽdo.M.& de dãno infecto si ea occasiõe cõtigerit.Azo.vt.j.ti.j.l.qui bona.§.si quis opus.
e ¶ Si in remissione.] faciẽda.Accur. ADDITIO. Infero ex hac gl.cũ suo text.nunciationem noui operis posse remitti,& illi renunciari posse.de qua vide plene Barto.in.l.pater.§.hoc interdictum.j.eodem.
f ¶ Prætorem.] cõueniętur ad destruendũ:quia faciet destrui non obstãte remissione falsi procuratoris exigẽtis stipulationẽ de rato.
g ¶ Absenti.] id est domino qui nunciauit.nã satisdabit de rato:vt arg.s.eo.de pupillo,§.qui procuratorio,

a ℊ Noceat.]faciendo remiſsionem.
b ℊ Quolibet.]id eſt in vero procuratore. Accurſius.
c ℊ Beneficium.]nunciationis.Accurſius.

QVi viam.] CASVS. Habeo ſeruitutem viæ per fundũ tuum,deinde tu vis ædificare in via, & ego volo nũciare: quæritur an poſsim Dicitur ꝙ nõ:ſed agã cõfeſſoria, vt præſtes eam mihi ſecundum 10 quod debes.Frã.Ac.
d ℊ Qui viam.]id eſt ſeruitutem viæ. Acc.
e ℊ Nunciauerit.] domĩo prædij ſeruiẽtis.Accurſius.
f ℊ Aedificat.]reficiendo.B.vel.i.reformat.vel.i. in via ædificat.
20 g ℊ Agit.]aliud in perſonali:vt.ſ.e.l.j.in fi.&.l.ſeq. ſed in reali videtur contrà.ſ. de ſer.vrb.præd. l.inter. §.fi.& ſi ſer.ven.l.& ſi fortè. §.j.&.§.fi. &.j. de remiſ.l.j. in fi. &.ſ. eo.de pupillo.§.impoſitiam. ſed prædicta 30 in vrbanis ſeruitutibus:hæc in ruſtica. Io.contrà quam ſolutionem eſt.ſ.fami.erciſcũ.l.in iudicio. vbi indiſtinctè dicit, poſſe. Vel dic, quòd hic ædificãs viam deberi negabat:ſed hoc probato poterit nũciari, 40 vt in cõtrarijs:pri⁹ non, vt hîc, & arg.ſ. ſi ſer.ven.ſi eò. vel domino non poteſt, extraneo ſic: vt arg.ſ.l. j.in fin.&. l.ij. Alij vt M. quòd ſpeciale ſit in ſeruitute luminũ: vt.l. inter. quæ eſt vna de contrarijs, & 50 oneris ferendi:vt in l.& ſi fortè.prima placet.Sed quæ eſt ratio?Rñ.fauore agrorũ:arg. j.ti.ij.l.j.§.de eo opere.

nocceat [a]: cùm ſit indignum quolibet [b] interueniẽte beneficium [c] prætoris amitti.

ℊ *Qui habet ſeruitutem uie reficiendæ,non nũciat nouum opus:ſed poterit confeſſoriam intentare.Bartolus.*

Idem lib.49. LEX XIIII.

QVi viam [d] †habet,ſi opus nouum nunciauerit [e] aduerſus eum, qui *in via ædificat [f]: nihil agit [g] ,ſed ſeruitutem [h] vendicare [i] non prohibetur [k].

ℊ *In actione confeſſoria & negatoria contra reum ſe non defendentem officium iudicis eſt ut cogat eum cauere ſe nullam nouitatem facturum donec de iure ſuo doceat,& partes actoris ſuſtineat.Pau.de Caſt.*

Africanus lib.9. LEX XV.

SI priuſquam ædificatum [l] eſſet,ageretur [m] ius vicino nõ eſſe altius ædes tollere nec res ab eo defenderetur [n]: partes iudicis [o] nõ aliâs [p] futuras fuiſſe Caſsius ait, quàm vt eum,quo cùm ageretur, cauere iuberet [q] ,non prius ſe ædificaturum,quàm vltrò [r] egiſſet [s] ius ſibi eſſe inuito aduerſario † altius tollere. Idemq; econtrario, ſi cùm agere [t] vellet quis ſibi ius eſſe inuito aduerſario altius tollere: eo non defendente [v] ,ſimiliter(inquit)officio iudicis continebitur vt cauere aduerſarium [x] iuberet,

† Iſta lex in ſui materia eſt ſumme nota.& ſing.ſecundum Bolo. hîc quẽ videbis omnino in ſuis nouis interpreta.

*In ſcriptis qui viã ædificat.qualiter & legiſſe videtur Accurſius.

†Aliâs,non habetur inuito aduerſario.

g ℊ Agit.]denunciando:quia denunciatio valet.Accurſius.
h ℊ Seruitutem.]ſcilicet viæ.Accurſius.
i ℊ Vendicare.] per confeſſoriam. Accurſius.
k ℊ Prohibetur.] id ſi fortè non patiatur quis eum ire.ſcd̃m Bar.

SI priuſquàm.] CASVS. Titius volebat ædificare in ſolo, quod erat iuxta domũ meã:& ego dico ei ꝙ non poteſt eleuare: quia debet mihi ſeruitu. altius non leuandi.ipſe cùm audiuit hoc, 60 fugit:nec vult ſe defendere.certè iudex debet eũ cogere vt caueat eum non procedere in opere,niſi probet libertatem:& ſic efficietur de poſſeſſore petitor.& econtrà ſi ipſe agit contrà me negatoria dicens ſibi liberum ædificare,cùm ſim in poſſeſsione ſeruitutis:& ego latitẽ:nec velim me defendere:iudex debet mihi præcipere ne prohibeam eum ædificare niſi probẽ de iure meo:id eſt ꝙ mihi debeatur ſeruitus:& ſic efficiar de poſſeſſore petitor.Fran.Accurſius.
l ℊ Si priuſquàm ædificatum.] cœptum erat:vt.j.e.l.ſtipulatio. §.opus.non conſummatum:vt.ſ.e.l.j.§.j.Accur.
m ℊ Ageretur.]per cõfeſſoriã quæ verbis negatiuis hic ꝓponitur. 70 nũciauerat etiã hic nouũ opus, licet hic non dicat:vt ſic faciat ad titulũ:& cũ vellet ſatiſdare ædificator nunciãs. dicit, hodie cõſtat. &c.& ſic cõfeſſoria agiẽ.arg.ſ.vt in poſ.leg.ſi is à quo. Vel etiam ſi ſola cõfeſſoria ꝓponereẽ ſine nũciatiõe,facit ad titulũ:qa cõcurrit qñq; confeſſoria cum denunciatione:vt.ſ.ſi ſer. ven.l.& ſi fortè.§ j.
n ℊ Defenderetur.]quia latitat,nec appareat quòd nõ habeat ius ædificandi.
o ℊ Iudicis.]qui cognoſcit de confeſſoria.
p ℊ Non aliâs.]ab ſimiles:ſed ſi ſimiles,ſic:vt ſtatim dices:ſimiliter inquit &c. Accurſius.
80 q ℊ Iuberet.]captis pignorib⁹ ſi põt arg.inſt.de ſatiſ.tu.§.pe.vel multã in dicẽdo:vt.ſ.de vẽ.inſpi.l.j.§.quid ergo.ſed ſi ſic non poteſt cogi,fiet miſsio,in quaſi poſſeſsionẽ rei vel iuris quod petiẽ:vt.j.ti. j.l.à quò.&.ſ de procu.ſed & hæ.in fi.&.l.ſeq.ad inſtar poſ. rei corporalis:vt.C.de præſcrip.xxx.vel.xl.ann. l.ſi quis emptionis.§.ſed & ſi quis.vel etiam aliarum rerum : vt.ſ.ſi ſer.ven. is cuius.Accur.
r ℊ Vltrò.]intra tres menſes fortè : vt.C.de ædi.pri. l.de operis.§.j. Accurſius.

s ℊ Egiſſet.]i.eſt probaſſet:& hoc propoſita negatoria verbis affir. Sed quis in ea probabit?rñ.quidã ꝙ reus q ſibi aſſerit ſeruitutẽ deberi,nõ actor,cũ neget:vt.C.de proba.l.actor. ſed Io.ꝙ actor ꝓbare tenetur ſuã,& liberã:quod probat eo ipſo ꝙ cõtrariũ nõ ꝓbatur:vt C.de ſer.& aqua.l.altius. &.l.ſi in ædibus.in fi.nã cũ ſeruitutes ex pacto,vel ex teſtõ cõſtituanẽ, cõſtat aliqñ fuiſſe liberũ : ergo & nũc:vt arg.C.de ꝓba. 10 l.ſiue poſ.& ſic præſumptio trãsfert on⁹ ꝓbãdi ĩ reũ, qui aſſerit.ſic.&.C.de ĩ integ. reſti.l.iiij.Ita cõfeſſoria cõſtat quòd actor probat:vt.d.l.actor.
s ℊ Egiſſet.] inuito aduerſario.Accurſ.
t ℊ Agere.] negato- 20 ria. Accurſius.
v ℊ Defendente.] aliâs ædificante.
x ℊ Aduerſarium.] qui ſe nõ defenderet.
y ℊ Nunciaturum.] priuſquàm probet ſe habere ius. Accur.
z ℊ Nec ædificãti.] aliâs ędificatori offe- 30 cturum : aliâs nec ædificium facturũ : ꝙ ſcilicet impediat illũ ædificare. aliâs Py. nec ædificãti nociturum. Accurſius.
a ℊ Suſtinere.]pœna ergo non defendentis eſt, tranſlatio probationis,ſicut aliâs pœ- 40 na negãtis: vt.ſ. de probat. l. cũ de indebito. §. j.& facit ad.l. ſ.ſi ſer.vẽ.l.harũ.Ac.
a ℊ Suſtinere.] ex l.nota qualiter fit miſſio in interdicto, vti poſside. alio non defendente. Accur.

nec opus nouum ſe nunciaturũ [y], nec ædificanti [z] vim facturum. Eaque ratione hactenus is , qui rẽ non defenderet,punietur,vt de iure ſuo probare neceſſe haberet. id enim eſſet petitoris partes ſuſtinere [a].

ℊ *Per ſecundam interlocutoriam contrariam primæ cenſetur à prima receſſum.* Pau.

Vlpianus li.13. LEX XVI.

SI opus nouum prætor iuſſerit nunciari [b] ,deinde prohibuerit [c] : ex priori nunciatione agi non poteſt † ,quaſi aduerſus edictum eius factum ſit [d].

ℊ *Nunciatione procuratoris acquiritur domino ius agendi ad demoliendum.*Pau.

Paulus li.53. LEX XVII.

SI procurator opus nouum facientem prohibuerit [e] :domino competit [f] , Quod vi aut clã, interdictum [g].

ℊ *Qui ſcienter facit contra nunciationem,vel etiam conſentit ut fiat:tenetur ad demoliendum expenſis ſuis.ſi uerò nec fecit nec conſentit ut fieret,uel etiam ignoranter conſentit:non tenetur ad expenſas ,licet tenetur ad patientiam. Paulus.*

Papinianus li.3. LEX XVIII.

AEdibus cõibus [h] ,ſi ob opus nouum nunciatio vni fiat:ſi quidem ex voluntate omniũ op⁹ fiat [i] ,oẽs nũciatio tenenebit [k] .Si

Preſumptio in reũ onus probãdi tranſfert.

† Concor. tex.in.c.qd ad conſultationem.extrà de offi. deleg.

SI opus nouũ.] 50 CASVS Per prætorẽ nũciaui alicui nouũ op⁹:deinde idẽ ꝑtor ꝑmiſit:certè nũciatio prima eſt ſublata:& ideo ſecurè põt ædificare.Franc.Accur.
b ℊ Nũciari.]ꝑ executorẽ:& ſic per prætorẽ facta eſt nũciatio.Ac.
b ℊ Nunciari.]vel nunciatum tenere:Accur.
c ℊ Deinde prohibuerit.]quia potuit contẽni:vt quia in riuo pu. vel cloaca:vel quia ſatiſdatum fuit.Accur.
d ℊ Sit.]quia non eſt factũ aduerſus edictum.M.ſic &.j.quod vi aut clam.l.iij.§.non tantum.&.ſ.de iur.om.iudi.ſi quis id.§.doli.& de arbi.l.diem.§.fi.& de adi.leg.legata vtiliter.& de re.iur. qui vetante. 60 & de re iudi.l.quod iuſsit.Accurſius.

SI procurator.] CASVS.Tu ædificabas in ſolo meo ꝓcurator me⁹ nũciauit tibi nouũ op⁹.certè ſi ammodò in opere cõtra ꝓhibitionẽ ꝓcedas:cõpetit mihi domino interdictũ , quod vi aut clã, vt deſtruatur quicquid poſt nunciationẽ eſt factum. Fran. Accur.
e ℊ Prohibuerit.]ſecus ſi nunciauerit nouum opus:quia tũc tantũ hoc edictum:vt.ſ.eo.l.j.§.j.R.quod non placet:quia idem eſt prohibere & nunciare. Accurſius.
f ℊ Competit.]vt.j.quod vi aut clam.l.iij.in prin. &.ſ.de procu.l. per procuratorẽ.itẽ & actio ex hoc edicto:vt.j.e.prætor.§.nõnulli.
70 ADDITIO Tu dic ſecundũ Bart.ꝙ hic prohibuit ſolũ ædificantem:& ſic prohibitio fuit in perſonam , quæ parit ſolum interdictum quod vi aut clam.& hoc voluit lex.
g ℊ Interdictum.]ſi poſt denunciationẽ ędificauit:hoc eſt,ſi ſpreta nunciatione,& non præhabita remiſsione ædificatum eſt.

AEdibus cõmunibus.] CASVS.Si cũ op⁹ fieret in ſolo cõmuni duorũ,nuncieẽ vni ex his,& alter nihilominus in opere procedit,an ambo teneantur ad deſtruendum?queritur. diſtinguiẽ: aut ambo ædificant,& tunc ambo tenentur.aut vnus altero ignorãte,& tunc ille ſolus tenetur ad deſtruendum ſuis impenſis.Quod au- 80 tem dixi cõmune ſolùm intellige etiam ſi communiter poſsideãt, licet non ſit eorum proprietas ſoli.Fran.Accur.
h ℊ Aedibus communibus.]quo ad poſſeſsionem: quod ſatis eſt quo ad hoc edictum: vt.j.in fi.l.& dic exiſtentibus.
i ℊ Fiat.]quod ſufficit:vt.ſ.eo.de pupillo.§.ſi plurium res.
k ℊ Tenebit.]ad patientiam & expenſam qui fecit:ſed alij ad patiẽtiam tantum:vt.j.quod vi aut clam.l.competit.§.fi.&.j.eo.l.fin.&.ſ. communi diui.ſi quis putans.§.fi.Accurſius.

Fiat.

a ¶ Fiat.] hoc primis conuenire non videtur: nam in proposita quæstione dixit ædes fuisse communes: modo dicit nō interesse cuius sit solum. sed videtur interesse: quia si solum est vnius, eius ædes non sunt communes. quid ergo dicemus? Respond. facilis est quæstio, & in litera soluitur. sufficit enim ꝙ omnes sunt possessores. Accur. nunciaui nouum opus. certè si intra annum satisdas, poteris securè ædificare, & habebis interdictum ne vis fiat: quod transmittes etiã ad hæredem tuum. Vel dic aliter vt in secunda parte glossæ. Fran. Accursius.

i ¶ Prætor.] De prima parte huius edicti, quæ est prohibitoria, quę fit tribus modis, plenè & diffusè dictũ est vsque huc: sequitur 10 videre de secunda, quæ est demolitoria, siue restitutoria: circa quam, quia prętor fecit edictum suum, ponuntur eius verba quæ talia sunt, præait &c.

a ¶ Fiat.] & ipse ratũ habeat: vt. j. eo. l. prætor. §. hoc interdictũ.

b ¶ Fiat.] Nam ille tenebit demoliri. Acc.

¶ Ciendũ.] CASVS. Aliquãdo contingit non impediri ædificantẽ per nũciationem: vt quia satisdedit, vel quia nunciatio non tenet, vt quia facit in fundo, in quo habebã ius 20 eundi. tamen datur mihi auxiliũ de iure ciuili, scilicet negatoria. Fran. Accur.

c ¶ Sciendum est denegata.] quia cauet ædificator. Acc.

d ¶ Actiones.] confessorias, & negatorias quando in meo 30 ędificat: sed habet naturalem causam. Ac.

e ¶ Manere.] ei in cuius læsionem opus fit.

f ¶ Sicut in his.] ecce secundum dictum.

g ¶ In quibus.] actionibus. Az.

h ¶ Denegat.] vt. s. e. l. qui viam. & l. j. §. si 40 & l. ij. & iij. §. j. & l. de pupillo. §. si quis riuos. Accursius.

¶ Prætor ait.] CASVS.] Nullus post nunciationem sibi factã debet in opere procedere, nisi satisdet, vel simili remittatur. & si 50 cõtra fecerit: quicquid facit non iure, debet destruere suis impensis. & hoc prætor dixit. & etiã Vlpia. hîc idem tractat illud idem dicens.

verò quidam ignorent: insolidum obligatur. qui contra edictũ prætoris fecit. Nec ad rem pertinet, cuius solum sit, in quo opus fiat[a]: sed si quis eius soli possessor inueniatur, modò si eius nomine opus fiat[b].

¶ *Licet nunciator succumbat in prosecutione nunciationis noui operis: non tamen denegantur sibi ordinariæ actiones, puta confessoriæ uel negatoria, uel interdictum uti possidetis, per quas potest agere ut demoliatur. Pau. de cast.*

† Paulus. LEX XIX.

Sciendum est, denegata[c] executione operis noui, nihilominus integras legitimas actiones[d] manere[e]: sicut[f] in ijs quoq; causis manet, in quibus[g] ab initio operis noui * nunciationem prætor denegat[h].

¶ *Per hanc. l. nota hic formã denũciationis noui operis fieri: quia debet concipi in rem, non in personam: scilicet ne aliquid fiat: quod intelligitur scilicet ab aliquo: non autem ne facias: quia tunc non afficeret nisi personam. Pau. de cast.*

† Vlpianus. LEX XX.

Prætor[i] ait †. Quem in locum nũciatum[k] est, ne quid[l] noui operis fieret[m], qua de re agitur, quod in eo loco[n], antè quàm nunciatio remissa fuerit, aut in ea causa esset, vt remitti[o] deberet, factũ est: id restituas[p].

¶ *Ex hoc edicto si fiat contra nunciationem, oritur interdictum per quod agitur ad demoliendum etiam si aduersarius habuerit ius faciendi uel ædificandi. Pau. de cast.*

¶ Interdictum[q] hoc proponitur[r] ex huiusmodi causa[s]. Edicto em̃ expressum[t] est, ne post operis noui nũciationem quicquàm operis fiat, antequàm vel nunciatio remissa sit, vel vice nunciationis remissę satisdatio[v] de opere restituendo fuerit interposita. qui igitur facit[x]: etsi ius faciendi habuerit[y], tamen contra interdictum prętoris[z] facere videtur. & ideo hoc destruere[a] cogitur †.

¶ *Interdictum demolitoriũ locũ habet siue totum sit ædificatum post denunciationem: quod contingit quando tempore nunciationis locus erat uacuus. siue pro parte: quod contingit quã do tunc erat aliquid ædificatum, sed postea compelletur ut illud destruatur quod factũ est postea. Pau.*

¶ Siue autem locus[b] vacuus[c] sit, vbi nũciatum est, siue ędificatus[d]: ęquè huic interdicto locus erit.

¶ *Quando lex indistinctè loquitur, indistinctè debet intelligi: & id quod est factum spreta nunciatione, non potest dici iure factum ubi ius contradicat, licet faciens haberet ius faciendi si nunciatio non esset facta. Pau.*

¶ Ait prętor, Quod factum[e] est, restituas. Quod factum est[f], iubet restitui: neque interest, iure factũ sit, an non. Siue igitur iure factũ est, siue non iure factum est: interdictum[g] locum habebit[h]. Quicquid autem ante remissionem factum sit, vel illud, quod remissionis loco habetur[i]: pro eo habendum est, atque si nullo[k] iure factũ esset.

k ¶ Nunciatum.] ab eo qui iure potest nũ 20 ciare.

l ¶ Ne quid.] verba nunciãtis ponit ptor.

m ¶ Fieret.] scilicet super ea re de qua &c. Azo.

n ¶ Quod in eo loco.] modo respon. prætor. Accur.

o ¶ Remitti.] veluti 30 si est satisdatum, vel per eum qui ædificauit non stetit. quò minus satisdaret: vt. j. e. l. proxi. & . s. e. de pupil. §. si is cui. & . j. e. §. si quis paratus. Acc.

p ¶ Restituas.] id est destruas.

q ¶ Interdictum.] re 40 stitutorium: vt. s. e. l. j. in princ. & hoc idẽ appellatur edictũ. sed dic ꝙ edictum parit interdictũ: sicut obligatio act. Vel dic ꝙ edictũ est genus: quia ꝗlibet generalis lex sic dicitur: vt. C. de leg. & constit. l. leges. 50 sed interdictũ prætoris lex. Vel suprà ponitur edictum: id est, interdictum: sic dictũ quia prohibet: vt hic dicit statim: aliàs dicitur quia inter duos redditur: vt institu. de interdi. §. sunt tamen.

¶ Siue autem.] Siue vis ædificium facere in solo meo: siue ædificiũ quod erat ibi, vis destruere: possum tibi nunciare. ¶ Ait prætor.] Exponit nunc Vlpia. verba prætoris. nam dixit prætor: quod factũ 60 est, restituas. vnde Vlp. dicit, ꝙ siue iure, siue non iure opus sit factum post nũciationem antè remissionem, debet destrui. & est ideo, quia est contemptus iussus prætoris. ¶ Si quis paratus.] Si nũciaui tibi nouum opus, & tu vis satisdare, & ego nolo recipere: nunciatio pro non facta habetur. ¶ Hoc interdictum.] Actio in factum quæ datur pro destructione operis facti post nunciationem antè remissionem, datur hæredi: sed non contrà hæredem opus facientis: nisi inquantum ad eum peruenit, id est, vt prætet patientiam destruẽdi operis. ¶ Nõnulli.] Dantur in hoc. §. duo auxilia ad opus destruẽdum, quod est post nunciationem antè remissionem factum: scilicet 70 actio in factum ex edicto prætoris. s. in prin. l. posito, & interdictũ quod vi aut clam. ¶ Deinde ait prætor.] In hoc. §. consilium datur reo cui nunciatum est. nam si vult in opere procedere, satisdet, si velim recipere: si autẽ nolim, sufficit quòd offerat, vt sic securè possit in opere procedere. ¶ Hoc interdictum.] Dicitur quòd siue iure, siue non iure opus fiat, si ego nunciem, & tu satisdare velis, tutus es vt possis in opere procedere. & redditur ratio in litera. ¶ Hoc autem interdictum.] Si cùm ædificarem, nunciasti nouum opus: & ego satisdedi: si tu ammodò me prohibeas, possum vti hoc interdicto ne vis fiat mihi &c. Sed pone quòd ædificabam in loco publico, vel 80 priuato, & satisdedi, vel repromisi tibi nuncianti: & alius me impediat: non habeo hoc interdictum ne vis fiat. &c. vltimò dicit: si satisdatio facta est vsq; ad tempus, tempore finito cessat interdictum, ne vis fiat &c. ¶ Si aliquando.] Si nunciaui tibi nouum opus, & te volente satisdare, non recepi satisdationem, postea cùm vellem recipere eam, tu non vis præstare: certè non potes ammodò in opere procedere. & sic cessat interdictum, ne vis fiat. suprà proxime positum. ¶ Hoc interdictum.] Pone casum secundum Bul. hoc modo.

r ¶ Proponitur.] loquitur Vlpianus. Accursius.

s ¶ Causa.] qualem vidisti. Accursius.

60 t ¶ Expressum.] tacitè scilicet eo quòd mandat destrui, videtur vetare ne fiat. sic. s. de eden. l. si quis. §. prohibet. & argu. j. de manu. testa. l. si locuples. Accursius.

v ¶ Satisdatio.] datis fideiussoribus, non pignoribus: vt. j. de præto. stipu. l. prætoriæ. M.

x ¶ Facit.] contrà prædictam formam vel nunciationem.

y ¶ Habuerit.] veritate inspecta, non reuerentia prætoris. Accurs.

z ¶ Prætoris.] sed cùm non fiat ex aliqua de tribus causis quæ sunt s. eo. de pupil. §. sextus. non videtur tenere nunciatio, & sic nec contrà prætorem factum: vt. j. de remis. l. j. §. j. quæ est contrà. Respond. 70 afferebat saltem: vel aliud erat ibi in. l. illa de remissionibus, impedimentum: vt. s. e. l. j. in prin. dixi. Accursius.

a ¶ Destruere.] si post primam denunciationem facit.

b ¶ Siue autem locus.] quo parabat se ad ædificandum. Azo.

c ¶ Vacuus.] habet tamen formam: vt. j. e. stipulatio. §. opus.

d ¶ Aedificatus.] quia vult deponere: vt. s. e. l. j. §. opus. Vel dic ędificatus, non tamen perfecit: aliàs secus: vt. s. e. l. j. §. j. Accursius.

d ¶ Aedificatus.] id est inchoatus ædificari.

e ¶ Ait prætor.] qd factũ est. materialiter ponũtur hæc verba. Ac.

f ¶ Factum est.] modo incipit expositio. Vlpia.

80 g ¶ Interdictum.] de operis noui nunciatio. in cuius locũ datur actio in factum.

h ¶ Habebit.] Nota de pœna non parentis. sic. j. de remis. l. iij. §. in bello. sed in casibus fallit: vt. s. eo. l. de pupil. §. si quis riuos. & l. j. §. si quis ædi. sic & . j. quod vi aut clam. l. si alius. §. bellissimè. & §. est & alia. Accursius.

i ¶ Loco habetur.] vt satisdatio. M.

k ¶ Nullo.] contradicente.

† Libro q̃stionũ.

† Denunciationem.

† Lib. 61.

† Not. hic Paul. de ca. tradi in hac l. formã nũciationis operis, quam vide p Bar. in l. nõ solũ §. sciẽdum versi. sed vt probari alias est. §. s. eo. & p Spe. in titu. de li bel. cõcep. §. x. ver. xxxij.

† Concor. text. in. c. ij. extra eo. & est tamẽ dabilis cautela ꝙ licet aliquis spreta denunciatione edificauerit: demoliri tñ non cogetur: de qua dixi s. e. l. j. §. in de queritur. in gl. iussui. in apostil. i versi. alias destruatur.

¶ Si oblata fuit satisdatio de demoliendo, & per nuntiantem stetit quo minus præstaretur: habetur nunciatio pro remissa. Pau. de cast.

¶ Si quis [a] paratus fuerit satisdare [b], deinde actor stipulari [c] noluit: in ea causa est, vt remitti debeat [d] nunciatio. nam cum per actorem [e] stet: apparet in ea causa esse vt remitti [f] debeat [g].

¶ Interdictum demolitorium est perpetuum ex parte temporis, & ex parte transmissionis: quia transmittitur ad hæredes, & datur contra facientem uel ratum habentem factum post nunciationem: sed contra hæredem eius non datur nisi quatenus ad eum peruenit. Pau. de cast.

¶ Hoc interdictum [h] perpetuò [i] datur: & hæredi [k], cæterisq; successoribus [l] competit. Aduersus eum quoque qui opus fecit, vel factum ratum habuit [m]: interdicto [n] locus erit. Planè si quæratur, an in hæredẽ eius, qui opus fecit, interdictum hoc competat [o]: sciẽdum est, Labeonem existimasse in id, quod ad eum peruenit, dũtaxat dari oportere: vel si quid [p] dolo malo ipsius sit factum, quo minus perueniret.

¶ Succurritur contra molientem nouum opus nedum hoc interdicto: sed etiã in factum actione. hoc dicit.

¶ Nonnulli [q] putãt [r] tam actionẽ [s] in factum esse dandam, quàm interdictum [t]: quod verum est.

¶ Præstita satisdatione de demoliendo, vel oblata & non recepta, competit ædificare uolenti interdictum ex secundo capite edicti ne prohibeatur uolens ædificare. Pau. de cast.

¶ Deinde [v] ait prætor, Quem [x] in locum nunciatum est, ne quid non operis fieret [y]: qua de re [z] agitur, si de ea re satisdatũ est: quod [a] eius [b] nomine cautum [c] sit, vel per te [d] stat, quò minus satisdetur, quo minus illi in eo loco opus facere liceat, vim fieri veto.

a ¶ Si quis.] ædificans.
b ¶ Satisdare.] cùm esset ei nunciatum. Idem putat Placen. si sit paratus suscipere iudicium dicendo, hodie constat, hodie agatur. Accursius.
c ¶ Stipulari.] de opere demoliendo.
d ¶ Debeat.] id est ꝓ remissa haberi, nisi modo velit recipere: vt. j. §. si aliquando. Accursius.
e ¶ Per actorem.] id est nunciatorem.
f ¶ Remitti.] id est, ꝓ remissa habeatur. sic in aut. vt exac. in do. §. fi. sic ergo si statim post nunciationẽ offerat: obtinet quod hic dicit. Sed contrà. C. de ædi. priua. l. fi. vbi ante tres menses non auditur volens ędificare, etiã si miles vellet satisdare. Solu. hæc secundum illam. Azo. Alij ꝙ ibi per prætorem: hic per se. Vel sol. vt ibi. Accur.
g ¶ Debeat.] nunciatio.
h ¶ Hoc interdictum.] scilicet restitutorium: quod est in prin. huius. l. Accurs.
i ¶ Perpetuo.] id est vsque ad. xxx. an. vt instit. de perpe. act. in princ. secus in illo, ne vis fiat ei: vt. j. §. fina. Alij exponũt, id est perpetuò potest nunciari.
k ¶ Et hæredi.] contrà. s. eo. non solum. §. morte. Sol. vt ibi. Ac.
l ¶ Successoribus.] etiam in rem forte: vt arg. j. de iti. actuque pri. l. apparet. §. j.
m ¶ Habuit.] cum nomine suo sit factũ: vt. s. e. ædibus. in fine. Azo.
n ¶ Interdicto.] de opis noui nũciatiõe.
o ¶ Competat.] scilicet vt patiatur: vt. j. e. l. penul. non in pœna, id est non ad expensas: vt. j. quod vi aut clã. l. competit. in fine.
p ¶ Vel si quid.] fortè si alius tertius qui possidet volũtate hæredis, non præstet patientiam, vel difficulter: ad interesse tenetur: vt. s. de dolo. l. in hæredem. & l. seq. & s. vt in pos. leg. is cui. §. qui in possessionem.
q ¶ Nonnulli.] habuimus. s. ꝙ si aliquis post nunciationẽ ædificat, tenetur d struere: sequitur quo iure.
r ¶ Putant.] & bene.
s ¶ Actionem in factum.] ex hoc edicto ad destruendum quod factum est.
t ¶ Interdictum.] quod vi aut clam: quod & in factum potest dici: vt insti. de interdi. §. fi. & sic concurrunt. Sed contra. s. e. l. j. §. j. Sol. vt ibi. & differẽtias ibi no. Item no. sex modis agi pro his operibus. Duo sunt hic. Tertius. s. e. de pupillo. §. qui opus. sed ibi non ad demoliendum, sed ad ædificandum: quod in idem recidit. Quartus. j. l. prox. §. j. Quintus & sextus vt colligitur. j. e. stipulatio. §. habet. Ac.

Opera noua sex modis nunciari possunt.

v ¶ Deinde.] dictum est de primo & secundo capite huius edicti, qualiter prohibeatur actori: dicitur nunc qualiter reo.
x ¶ Quem.] Ponit prætor modò verba nunciantis.
y ¶ Fieret.] scilicet super ea re &c. Accursius.
z ¶ Re.] modo incipit ponere sua verba.
a ¶ Quòd.] id est quia.
b ¶ Eius.] aliâs eius, scilicet operis noĩe: & aliâs eis. s. nunciantibus.
c ¶ Cautum.] aliâs cautũ. & aliâs actum. i. factum quod fieri debet: & idem sit sensus. Accursius.
d ¶ Per te stat.] s. nũciãtẽ. & supple quo min' satisdet, si nõ habes in textu: vt. j. §. hoc autẽ. s. de ope demoliẽdo. & est sic. s. e. quia ĩ rẽ. §. j. Et põt esse cõt. a. C. de ædi. priua. l. fi. sol. vt dixi. s. §. si quis paratus.
e ¶ Hoc interdictum.] proxi.

f ¶ Facere.] id est qui vult procedere in opere iam incepto.
g ¶ Satisdedit.] vel fuit paratus.
h ¶ Decus.] sic. j. ne quid in loco publico. l. fi. Accursius.
i ¶ Aedificia.] imperfecta.
k ¶ Iure.] veritate inspecta. Accursius.

¶ In isto. §. ponuntur casus in quibus non competit uolenti ædificare hoc interdictum ne uis fiat ei. Primus est quando ipse debebat satisdare cum fideiussoribus, sed compromisit sine fideiussoribus usque ibi, Neque enim &c. P. de cast.

¶ Hoc interdictum [e] prohibitorium est, ne quis prohibeat volentem eum facere [f], qui satisdedit [g]. Etenim pertinet ad decus [h] vrbiũ, ædificia [i] non derelinqui. Nec quicquàm interest, iure [k] quis ędificet, an nõ iure: cùm sit securus [l] is, qui opus nouum nunciauerit, postea quàm ei cautum est. ¶ Hoc autem interdictum [m] competit ei, qui satisdedit [n]. Adijcitur [o] & illud [p], Vel per te stat [q], quò minus [r] satisdetur. Proinde si satisdatum non est, sed repromissum: interdicto [s] huic locus non erit [t]. Neque enim permittendũ fuit in publico ædificare, priusquã appareat. quo iure quis ædificet. Et si satisdatum sit, cautum [v] tamen non perseueret [x]: interdictum [y] cessat.

¶ Vltima mora nocet. Pau. de cast.

¶ Si aliquando stetit per nunciatorẽ [z], quò minus satisdetur, nunc non stat [a]: interdictum [b] cessat [c].

¶ Interdictum ne uis fiat ei, competens post satisdationem, durat anno. Pau.

¶ Hoc interdictum [d] cessat [e] †post

† Aliâs etiã

l ¶ Securus.] de iure: vt & . j. eo. stipulatio. §. j.
m ¶ Hoc autem interdictum.] quod est in. §. deinde.
m ¶ Hoc autem interdictum.] prohibitorium.
n ¶ Satisdedit.] de opere demoliẽdo.
o ¶ Adiicitur.] partim expressè, quia remisisti expressè nũciationẽ: & partim tacitè: quia cùm vellet satisdare, tu nihil dicebas: nam habebitur ammodò pro remissa.
p ¶ Illud.] in verbis prætoris.
q ¶ Per te stat.] scilicet nunciantem.
r ¶ Quo minus.] subaudi hoc interdictum competat.
s ¶ Interdicto.] prohibitorio ne vis fiat sibi ædificanti.
t ¶ Non erit.] si totũ hoc rñsum intelligas in ædificãte in publico, vt statim innuit: neq; enim &c. videt̃ malè dicere. nam tũc bene sufficit repromissio. vt s. e. l. nõ solum. §. si cum iure. & j. de præto. stip. l. i. §. stipulationem. ad hoc R. dixit ꝙ prin. in priuato, vbi non sufficit repromissio: secus si in publico. scilicet opus fiat. & hoc subijcit: neque enim &c. & quod subijcit quo iure, supple patet cũ ædificare postquàm repromisit: & sic scutum suũ albo & nigro variauit. Alij totum in publico legunt, & dicunt ꝙ alieno nomine volebat cauere: secus si suo: vt patet in. d. §. de præto. stip. in fi. Tertij ꝙ sufficit repromittere, vt possit ædificare, & non cogatur ad prætorem venire. vt. s. e. tit. l. de pupillo. §. si is cui. & non destruatur quod fecit: non tamen hoc interdicto scilicet secundo aget: sed vt agat satisdet secundũ M. imò & si satisdet, nõ aget nisi probet quòd iure, puta permittente principe, vel senatu. & hoc placet: & est plana si alius vetet: & secundum hoc tota in publico loquitur. Quid si primo nunciator vetet? Rñ. ad hoc licet non debeat vetare & exceptione repellatur: iudex tñ ex officio non permittet eum ædificare, nisi cõstet quo iure &c. vt & . j. ne quid in lo. pu. l. ij. §. si quis nemine. Quarti dicũt, ꝙ fiebat in publico: sed nunciatio fiebat ratione priuati cõmodi: vt. s. e. l. j. §. nunciatio. ADDITIO. Ista glos. est notab. secundum Pau. de cast. hĩc ad hoc quòd quãdo ædificatur in publico, sufficit nuncianti repromittere. nam illud est verum si sequitur dũtaxat interesse publicum: secus si suum proprium priuatũ: sicut in cautioue damni infecti: vt. j. tit. j. l. prætor. in prin. & . §. j.
v ¶ Cautum.] id est satisdatum.
x ¶ Non perseueret.] vt qa dies sit finit': vt. j. ti. j. q bona. §. fi. & l. seq. ĩ prĩ. vel facti sũt fideiussores inopes: vt. s. vt ĩ pos. le. si is à quo. §. fi. & l. seq & ad hoc. j. quorũ leg. l. j. §. añpe. qđ ait. & . §. pe. & . s. de ĩ rẽ v̾ so. l. si ꝓ patre. §. v̾ sum.
y ¶ Interdictum.] quod datur reo.
z ¶ Stetit per nũciatorẽ.] & ita cõpetebat interdictũ ędificare volenti.
a ¶ Non stat.] per nũciatorẽ quo minus satis accipiat.
b ¶ Interdictum.] ne vis fiat ei: & sic licet variare secundum Io. sic. & . j. quor. leg. l. fi. & . s. de arbi. l. Celsus. in fi. & l. seq. Accursius.
c ¶ Cessat.] id est sibi non datur nisi satisdet.
d ¶ Hoc interdictum.] ne vis fiat ei: quod est in. §. deinde. secus in alio qđ est in prin. l. vt. s. e. l. §. hoc interdictũ. quæ est contra [a]. Acc.
e ¶ Cessat.] aliâs cesset: aliâs cessat: & dic secundum H. ꝙ si non satisdat

a Soluet ibi secundũ Bar.

tisdat intra annum, non admittitur postea satisdare volẽs, vt ei cõpetat interdictũ. sed si intra annum satisdat, tunc hæredi datur: vt subijcit: & perpetuo, secundum H. sic ergo cessat. i. non nascitur de nouo. vel lege planè vt duret intra annũ, nõ plus, licet exceptio sibi sit perpetua: vt. C. de except. licet & nascetur. s. hoc interdictum nõ ex die nunciationis, sed ex die satisdationis. nec tñ tũc, scilicet cũ est satisdatũ, currit annus, cũ nec agi possit: sed ex die inquietationis: sicut in pig. act. & in qbusdã alijs dicimus: vt. s. de pig. act. l. si rẽ alienã. §. oĩs. & secundũ hoc non obstat. C. de ædi. pri. l. fi. circa princ. qa ibi dicit denũciationem ab initio posse fieri post annũ à die inchoati opis. hoc interdictũ ne vis fiat ei cui nũciatũ est, datur vsque ad annum.

a Post annum.] si intra annum satisdatum non fuit.

annum [a]: & hæredi, cæterisque successoribus competit.

Primo loquitur quando ista stipulatio interponitur usq; ibi, Si quis autẽ. ibi secundo ponitur stipulationis effectus ex utraque parte usque ad. §. habet autem. ibi ponitur tertio quando cõmittitur usque ad. §. opus. ibi quarto pro quo opere committatur usque ad. §. siue. ibi quinto ad quid committatur usque ad. §. quæsitum. Paulus.

Vlpianus lib. 80. LEX XXI.

Stipulatio [b] de operis noui nũciatiõe [c] interponi solet [d], quoties vicinus, dicit, ius sibi esse prohibere vicinũ opus nouum inuito se facere.

In hoc. §. ponitur quis sit effectus huius stipulationis seu satisdationis: quia per eam cõsulitur utrique parti: & ædificanti, ut posſit persequi ædificium: & nuncianti, quia sibi est cautum de demoliẽdo: dat etiam consilium ædificare uolẽti quòd eam offerat post nunciationem, si uult ædificare securè. Paul.

Si quis autem vult post opus nouum nunciatum impunè ædificare: offerre [e] debet satisdationẽ nunciatori. quod si fecerit: vtriq; consultum est, tam ei, qui nunciauit, quoniam cautum habet de opere [*] restituendo [f], quàm ei, cui nunciatum est, quia molitio [g] eius non impeditur. antequàm enim caueat, quicquid ædificauerit: interdicto restitutorio [h] destruere compellitur [i].

Stipulatio de demoliendo cõmittitur postquã fuit iudicatum nõ iure fuisse ædificatum, uel per ædificantem steterit quo minus iudicetur. Pau. de cast.

Habet autem [k] stipulatio ista conditionem [l], vt ita demum cõmittatur [m], si iudicatum [n] fuerit, siue ante rem iudicatã causa quę [o] acciderit, neque [p] res defendatur. Et de dolo malo subijcitur [q] clausula.

Hic declarat iurisconsultus ad quid committitur ista stipulatio: & dicit quòd committitur ut demoliatur opus si factum est post nunciationem taliter quòd habeat instar operis. committitur etiã ad interesse si nõ demoliatur: seu per ædificantẽ steterit quo minus iudicetur: uel dolus in causa committatur. Pau. de cast.

Opus autem nouum factum [r] sic accipimus [s], non si vnum, vel alterum cæmentum [†] fuerit positũ: sed si proponatur instar [t] quoddam operis, & quasi facies quædã facti operis [v]. Siue [x] autem res iudicetur [y], siue res non defendatur, stipulatio [z] in id committitur, vt res viri boni arbitratu restituatur [a]. Quòd si ita restitutum non erit: quanti ea res erit, tantam pecuniam dabit [b] is, si hoc petitori [c]

Stipulatio.] CASVS. Dicitur in hoc prin. quando habet locum satisdatio quæ præstatur de opere destruendo. &c. & certè habet locum cùm tibi ædificanti nouum opus nuncio, dicens, te non habere ius ędificãdi me inuito. nam si tu vis in opere procedere, debes satisdare. Si quis autem.] Si tibi ædificanti nũciaui nouũ opus: quæritur quale consilium tibi detur, vt posſis in opere procedere? & dicitur ꝙ debes satisdare de destruendo opere si apparebit te iniustè ædificasse. nam ea præstita consultum est vtrique parti: & mihi nuncianti, & tibi cui est nunciatum: quod dic vt in litera. si autem absq; satisdatione in opere procesſisti: quicquid est factum, debet destrui. Habet autem.] Si nunciaui tibi ædificanti nouum opus, & satisdedisti de opere destruẽdo, si apparebit te iniustè ædificasse: quæritur quando hæc stipulatio cõmittatur. Et rñ. ꝙ tũc qñ egi confessoria, vel rei ven. dicens opus non iure factum, & obtinui: nam tunc destruere debebis. Idẽ si stat per te, quo minus iudicetur: quia nolebas te defendere in hac parte. Opus autem.] Si aliquos lapides portaueris ad ædificandum: nunquid possum nunciare nouum opus? certè nõ, nisi incœperim opus iam facere. Siue aũt.] Cùm ædificares, nunciaui tibi nouum opus: tu satisdedisti. certè si iudicatur te debere destruere opus, siue per te stet, quo minus iudicetur: debet destrui arbitrio boni viri. sed si nõ patiaris destrui: tũc agam ad interesse actio. ex stipulatu. Quęsitum.] Plures ædificabant in quodam solo: puta domum facientes. nunciaui eis nouum opus. volunt satisdare. quęritur an omnes debeant satisdare: an sufficit, si vnus nomine omnium satisdet? Et dicitur ꝙ omnes debẽt satisdare, & quilibet insolidum. & reddit rationem. Secundo dicit: cũ ædificares in solo quodam, nunciauimus tibi nouum opus. tu vis satisdare: quęritur an sufficiat si satisdes vni nostrũ nomĩe omniũ, an cuique separatim? Et dicitur, ꝙ si inter nos conueniat cui nostrũ nomine omnium satisdes, seruabitur cõuentio, si autẽ nõ cõueniat, tunc cuiq; nostrum erit satisdandum. Tertio dicit, ꝙ in satisdatione quàm præstat ædificans: non solum debet contineri de destruendo si apparebit iniustè ædificasse: sed etiã de interesse prętando quãtũ cuiusq; intersit, si hoc maluerit. Quarto dicit. si vni nostrũ nomine omnium est cautũ per hæc verba: quanti ea res erit: sufficit perinde ac si dixisset, quantum cuiusq; intersit. Fran. Accursius.

b Stipulatio.] quæ aliquando est satisdatio, aliquando cautio.

c Nunciatione.] remittẽda, & opere demoliẽdo: & fit sic. promittis te hæredemve tuum (vt suprà e non solũ. §. fina.) restituturum tuis sumptibus quod post denunciationem feceris. sic &. C. de ædi. priua. l. fin. in fi. l. & dolum malum abesse: vt. j. §. habet. & dãnũ quod ob id inflictum fuerit, resarciturum: vt j. titu j. l. qui bona. §. si quis opus. aut si hoc nõ feceris, quanti ea res erit: vt. j. e. §. siue autẽ. & . §. idem dixit. illa autem clausula, si iudicatum fuerit nõ iure factum, vel per te steterit quo minus iudicetur, tacitè intelligitur: vt j. §. habet. Accursius.

d Solet.] respondet hĩc iurisconsultus tacitè oppositioni.

e Offerre.] nota sic. C. de contrahẽ. stip. magnã. Sed arg. contra. j. quo. lega. l. fi. §. j. Accursius. ADDITIO. Dic secundum Bar. ꝙ hic erat opus offerri ad excludendũ ius nuncianti ex nunciatiõe quæsitũ. in contrario legatarius non habebat ius remittendi, aliâs retinẽdi, cũ illicitè occupasset: ideo non est opus ei offerri: sed satis est petenti moram non fieri.

f Restituendo] in pristinum statum.

g Molitio.] id est, cõstructio: sed demolitio contrariũ significat: & est contra. C. de ædi. pri. l. fi. Sol. s. l. prox. §. si quis paratus. Accursius.

h Restitutorio.] quod est in princip. l. prætor.

i Compellitur.] quod vi aut clam. vel act. in factum ex hoc edicto.

k Habet autem stipulatio.] de opere demoliẽdo: de qua dixi. s. proxi. Accur.

l Conditionem.] scilicet tacitam. sic. j. ti. j. l. iiij. §. hoc aũt. & j. de sol. cum quis. in prin. Sed arg. contra. j. de acq. po. qđ meo. §. si furioso. & de duo. re. duos. in prin. Acc.

m Cõmittatur] ad interesse, vel ad operis demolitionem.

n Si iudicatum.] scilicet opus nõ iure factum. ex tunc ergo demum poterit agi ex stipulatione. Sed qua actione agetur vt hoc pronuncietur? Rñd. confessoria, vel negatoria, vel rei vendicatione: per quas non cõsequitur vt suis impensis destruat ædificatum: sed tantum cõsequitur destructionem: & ita necesse est agi ex stipulatione secundo iudicio vt suis impensis. & sic duo sunt iudicia: vt no. s. l. proxima. §. nonnulli. sed & si ex eo quod fit in publico, interposita esset stipulatio: ad hoc vt committatur: agetur prius actione populari in factum petendo id in publicum, & dicendo non iure factum: & sic committitur stipulatio lata sententia. Accursius.

o Quæ.] id est, aliqua. Accursius.

p Neque.] id est, ꝙ res non defendatur &c. & sic. s. e. tit. l. si prius. & . j. quod vi aut clam. l. j. §. sed & si quis contra testationem. & . l. vim facit. in princ. Accursius.

q Subijcitur.] in stipulatione: vt dixi. s. in prin. huius. l. hoc modo: promittis ꝙ dolo malo non fiet aliquid quo minus sententię pareatur: secundum Guil. vel quo minus iudicetur: & si committitur sic, absentet se. sic &. j. iudi. sol. l. iudicatum. Accursius.

r Factum.] incœptum, sed non perfectum.

s Accipimus.] vt posſit denunciare, vel demoliri. Accursius.

t Instar.] vt sic posſit nũciari. & sic est contra. s. e. l. j. §. potest. Sol. vt ibi. vel factum scilicet non dicitur ad hoc vt posſit ex stipulatione agi, vel ad hoc vt contempta nunciatione posſit peti destrui: & sic sunt argu contraria. j. de polli. l. j. §. cœpisse. & . s. de auro & arg. leg. & si non sint. §. quid ergo. & . §. si cui. Accursius.

v Operis.] scilicet noui.

x Siue.] [a] Ex hac litera collige argumẽtum ꝙ scriptor potest cogi præcisè ad scribendũ, & poni in cõpedibus: vel tenetur ad interesse si hoc placeat scholari: argu. s. quod met. cau. si cũ excep. §. perinde. & ita concordant omnes doct. Bono. residentes. & est ratio ne turbetur publica vtilitas, id est studium: sicut & hic ne contemnatur edictum prætoris.

y Iudicetur.] iniustè ædificatum esse.

z Stipulatio.] de opere demoliendo: vt in prin. huius. l. Accur.

a Restituatur.] id est destruatur. Accursius.

b Pecuniam dabit.] quia hæc est vna de clausulis in stipulatiõe cõpræhensis: vt. j. e. §. idem dicit. sed & si tantum contineretur ibi opus destrui, tamen ad interesse agi potest: vt &. j. de verbo. obli. l. quoties quis aliũ. & de re iud. si quis ab alio. §. fi. & . s. e. ex opis. Acc.

c Petitori.] id est, nunciatori. Accursius.

[*] Remittẽdo.

† Inferebat Dy. in prin. l. j. §. si quis edificiũ. s. e. ti. ꝙ nunciatio non poterat fieri reparanti & reficienti opus: quem ibi Bart. & bñ reprehendit: post eũ Ale. Nõ omitto tñ ꝙ non põt fieri fulcienti opus antiquũ: vt no. Ale & doc. vbi s.

a Nota ꝙ licet quis ad factum præcise non teneatur regulariter: sed prestãdo interesse liberetur: tñ scriptor qui ꝓmisit librũ precise põt cogi vt scribat vt perficiat de qua doctrina glo. non est mirandum prout hic in secundis interpreta. Bolog. ꝓ quo videbo gl. in l. stipulationes commodisſime. in versic. specialiter de ver. obl. & ibi omnino Ale in j. cdl cũ concor. ibidem per cum signatis & in l. stipulationes non diuidũt. col. pe. e. tit. qđ tñ limitabis nisi promoueatur ad dignitatẽ: vt no. Bal in l. nec patron. j iiij. oppo. C. de ope liber. & in l. vnica col. pe. versic. iij. propter publicã vtilitatem. C. de sen. que ꝓ eo quod interest.

placuerit.[a]

Si pluribus nunciatur: omnes debent satisdare. si plures nunciant, debet omnibus uel uni pro oībus satisdari, & tunc stipulatio simpliciter concepta, ad omniū interesse refertur. P. de cast.

Quæsitum est, si plures domini ædificarent, an omnes cauere[b] debeant[c]? Et ait Labeo vnumquenq; cauere debere: quia restitutio[d] operis fieri pro parte non possit[e]. Idem ait: & si plures nuncient[f]: curandum esse, vt vni caueatur, si inter eos conueniat[g]. Planè si non conueniat: etiam singulis erit cauendum. Idem dicit adijciendum esse in stipulatione[h], vt tantum præstetur, quāti vniuscuiusq; intersit, si hoc maluerit[i]. Cæterum si ita fuerit (inquit) cautum[k], Quanti ea[l] res erit: dubitatur, vtrum ad totius operis æstimationem hæc verba referantur: an vero ad id, quod eius[m] intersit, qui stipulatur[n]. Ego puto, & si sic fuerit vni cautum, Quanti ea res erit: defendi posse stipulationem[o] sufficere[p] ad operis[q] enim quantitatem ea[r] refertur.

Hoc ædictum datur contra hæredem ad patientiam, non ad impensam. Pau.

Marcellus lib. 15. LEX XXII.

Cvi opus nouum nunciatum est, si ante remissam nunciationem opere facto decesserit: debet hæres eius patientiam[s] destruendi operis aduersario præstare[t]. Nam & in restituendo[v] huiusmodi opere, eius qui contra edictum fecit, pœna versatur[x]: porrò autem in pœnam[y] hæres non succedit[z].

a Placuerit.] sic. s. de pac. rescriptū. §. j. & sic vel precisè ad factū, vel ad interesse potest agi: & de hoc est electio actoris: vt hîc, &. s. de procu. l. sed & hæ. §. fi. Sed argu. contra in eo. ti. l. non cogendum. §. sabinus. & facit. s. §. habet. Accursius.

b Cauere in solidum.] quia &c. sed nunciatio vni facta sufficit: vt. s. eo. de pupillo. §. si plurium. Acc.

c Debeant.] de opere demoliendo.

d Restitutio.] id est destructio.

e Fieri nō possit.] vt contingat liberatio: vt j. de verb. obli. l. eadem. §. fi. Sed contra in eo. ti. l. in stipulationibus. sed solue vt in. l. ij. eiusdem tit. in prin.

f Nuncient.] qđ est necesse: vt. s. l. de pupillo. §. si plurium.

g Conueniat.] qui nomine omniū stipuletur. sic. s. de admi. tuto l. ij.

h Stipulatione.] quando vni cauetur.

i Maluerint.] scilicet ab interesse agere: vt. s. eo. §. siue aūt. vel maluerint hanc clausulā stipulationi inserere. Accur.

k Cautum.] nomine suo & aliorum.

l Quanti ea.] quæ verba continent verā æstimationem: vt. j. de verb. signifi. l. inter hæc verba.

m Eius.] scilicet stipulantis.

n Stipulatur.] scilicet tantum.

o Stipulationē.] quia non dicit cuius: & sic non ad totū videbatur.

p Sufficere.] stipulanti & socijs: vt. s. si quis cau. l. pe. & de procu. in causæ. §. fin. & facit. j. titu. j. plures. & l. in hac stipulatione.

q Ad operis.] scilicet totius.

r Ea.] scilicet stipulatio. sed aliâs non est in nostro casu.

Cvi opus.] CASVS. Cum tu ędificares, nūciaui tibi nouū opus: tu spreta nunciatione in opere processisti. tandem postea decessisti. certè hæres tuus debet tantum patientiam præstare ad opus destruendum: non autem suis expensis. secus si tu adhuc viueres. nam tuis expensis debet destrui. Fran. Accur.

s Patientiam.] vt &. s. e. non solum. §. morte. non impensam: vt. j. quod vi aut clam. l. vim facit. §. tamdiu. & l. cōpetit, §. fi. & l. semper. in prin. & hoc subijcit, nam &c.

t Præstare.] non impensarum.

v Restituendo.] id est destruendo in pristinum statum.

x Versatur. vt sumptibus suis tollat. Accursius.

y Pœnam.] impensam.

z Non succedit.] vt & C. ex delic. defunc. l. j. nisi lit. contesta. vt j. titu. ij. si tertius §. officium. &. §. fi. Item argu. contrà. C. de fru. & lit. expen. l. ij. §. hæredis quoq;. ADDITIO. Dic secundum Barto. hîc ꝙ ibi fuit lis contestata: vel si non erat contestata, conuenitur hæres ex suo dolo, secundum Dy.

Is cui.] CASVS. Titius volebat facere domum in quodam solo: nūciaui sibi: & ipse destitit ab opere, & vendidit solū illud Sempronio. tandem Sempronius sciens nunciationem factam venditori, non curat: ædificauit in solo illo. quæritur an istud opus destruatur? Et dicitur ꝙ sic. & redditur ratio in litera: quia nunciatio &c. & Sempronius tenetur tantum ad patientiam. Fran. Accursius.

a Prædium.] in quo opus faciendum erat. Accur.

b Quòd.] id est, quia.

c Factum.] subaudi quæro.

d Aedificatum.] postea.

e Dominus.] nouus. Sed contrà. j. quod vi aut clam. l. vim facit. §. tandiu. sed ibi denegat illud dictum: hic hoc concedit. vel ibi fuit ignorās emptor nūciationē factā: hic nō. Vel verius ibi ad impēsas nō tenet, sed ad patiētiā sic: vt hic. et hoc eodē mō solue, aliud cōtrà. s. de ali. iu. l. iij. §. op⁹. Vel solue, vt ibi. Acc.

Istud interdictum est in rem scriptum: ideo transit in singularem successorem. Bartolus.

Iabolenus lib. 7. LEX XXIII.

IS, cui opus nouum nunciatum erat, vendidit prædium[a]. emptor ædificauit. emptorem, an venditorem teneri putes, quòd[b] aduersus edictum factum[c] sit? Respondi. Cùm operis noui nunciatio facta est, siquid ædificatum[d] sit, emptor, id est, dominus[e] prædiorum tenetur[f]: quia nunciatio operis noui, non personæ[g] fit: & is demum obligatus est, qui eum locum possidet, in quem opus nouum nunciatum est.

f Tenetur.] ad patiētiā nō ad impēsam.

g Non personæ.] sed rei: vt. s. e. l. de pupillo. §. nunciationem. sic creditur, id est mutuatur: vt & s. de tribu. l. procuratoris. §. si plures. sic & sententia prædio datur. s. de neg. gest. qui aliena. §. fi. Et prædia conueniuntur. j. de pub. l. imperatores. Accursius.

TITVLVS II.

De damno infecto, & de suggrundis & protectis.†

DE DAMNO INFECTO, ET de suggrundis & protectis. *Qualiter aduersus futura opera caueatur, dixit: nunc aduersus præterita ruinam minantia. Et quia in suggrūdis, & protectis plerunq; hæc fiunt: de his specialiter dicit: vt & suprà de his qui deie. l. si uerò. §. prætor. & quæ sint hæc, habes infrà de uerb. sig. malum. §. j.*

† De suggrundis & ꝓtectis pulchrè Bud. s. de ijs qui deie cerūt. l. si vero. §. prætorait.

Iubere de cauendo potest fieri per magistratus municipales, licet sit de misto imperio: & talibus magistratibus non competunt ea quæ sunt imperij: sed dūtaxat ea quæ sunt simplicis iurisdictionis: tamen fallit hoc casu propter periculum quod est in mora. Pau.

Vlpianus lib. 1. LEX I.

Cvm res[h] damni infecti celeritatē[i] desyderat†, & periculosa dilatio prætori videtur, ex hac causa[k] sibi iurisdictionē[l] reseruare[m]: ideo magistratibus municipalibus delegandum[n] hoc recte putauit.

† Iste textus est valde notabilis secūdū Alex. in l. iubere. in fi. ff. de iuris. om. iudic. ad hoc ꝙ cā damni infecti & aliæ celeritatem desyderantes possint per municipales expediri & delegari.

Cum. l. seq. primo exponit quid est dictum infectum: sequens exponit quid est dictum damnum. Barto.

Caius lib. 20. LEX II.

DAmnum[o] infectum est damnum nondum factum, sed

Cvm res.] CASVS. Dicitur in hac. l. quis est ille iudex, qui potest iubere cauere de dāno infecto. & certè non solum prætores & alij magistratus maximi: sed etiam magistratus municipales ex delegatiōe sibi à prætore facta. & reddit rationē: primo cū res damni infecti desiderat celeritatem. Fran. Accur.

h Cum res.] id est, cautio.

i Celeritatem.] id est vt cito fiat: vt & s. de fe. l. ij. nisi in casu: vt. j. eo. si finita. §. si fortè. Accursius.

k Ex hac causa.] s. super interponenda cautione, vel non: & inquantum tāpus, & qualis: cū fideiussione vel non: & repete periculosum videtur: quia dum Romam iretur, vel dum mora fieret in satisdatione: interim damnum daretur: & sic lege hunc versum cum præcedentibus: & dices sibi. s. tantum. vel contra legem cum seq.

l Iurisdictionem.] id est stipulationem: quia vult sibi reseruare, & alijs delegare.

m Reseruare.] qui ergo alij delegat, nihilominus sibi seruat. sic s. cōmo. l. rei. & de procu. l. paulus. & pro soc. l. cū duobus. in prin. licet alibi dicit trāsferat: vt. s. de offi. eius cui mā. est iurisd. l. j. in fi.

n Delegandum.] an hæc delegatio est facta à prætore mortuo, & sic competat iure magistratus: an fieri debeat à viuo, an nō: dices j. l. iiij. §. duas. Sed quomodocunq; dicas: est contra. s. de iurisdi. om. iudic. l. iubere. in prin. Solu. speciale hoc casu, licet sit misti imperij: vt ibi: nec enim expressè ibi dicit nō posse delegari: sed eo quòd est misti imperij, hoc colligitur: vt. s. de offi. eius cui man. est iurisdi. l. j. j. respon. &. §. fi. sicut in causa in integ. resti. quæ potest delegari: licet sit misti imperij, fauore pupillorū: vt. C. vbi & apud quē. l. fi. in fi. &. s. de tu. l. muto. §. tutoris. Vel pōt delegari habēti aliâs iurisdictionē: vt hîc: nō aūt nō hñti, vt ibi, & isti. de attil. tu. §. sed hoc iure. Vel solue vt ibi. alia verò quæ sūt misti īperij, nulli domādant. Ac.

DAmnum.] CASVS. Dicit in hac. l. quid sit dicere damnū infectū: & dicit ꝙ damnum infectum est damnum nondum factum, timetur tamen ne fiat. Fran. Accursius.

o Damnum.] modo exponit quid sit dicere infectum,

Veremur.

a ¶ Veremur.] ideoq; cautionem deſideramus interponi.
a ¶ Veremur.] imò magis debet dici infectũ id, quod non veremur, cum hîc non ſit ſpes: ſed hoc dicit vt hæc cautio locum habeat: vt &. j. e. l. in hanc ſtipulationem. pro lucro autẽ quod timetur amitti, non cauetur: vt &. j. e. Proculus. ſed aliud quandoque in interdi. ne quid in lo. pub. vt argu. con tra. ff. ne quid in loco publi. l. ij. §. meritò. & §. damnum.

10 ¶ Damnum.] CASVS. In hac. l. dicitur vnde dicatur dãnũ. & certè damnum, ſiue dãnatio (quod idem eſt) dicitur ab ademptione, & quaſi diminutione patrimonij: nam pro damno quod quis timet in re patrimonij ſui, & ſic per cõſequẽs timet diminui patrimonium ſuũ: petit ſibi caueri. Fran. Accur.
b ¶ Damnum.] aliâs incipit lex: aliâs nec eſt lex: nec. §.
b ¶ Damnum.] Quęſiuit aliquis à iuriſcõ. 30 vnde dicatur dãnũ. ad quod dicit: vnde in uenies dici etymologiam de diminutione, inde dicitur dãnum, dicitur ergo damnum, id eſt diminutio.
c ¶ Ademptione.] i. ablatione.
d ¶ Diminutione.] melius dixiſſet à perditione: vt arg. contra. §. 40 de peti. hære. l. de perditum. nõ ergo pro lucro cauetur: vt dixi. §. l. proxi. ADDITIO. Dic ſecundum Barto. quòd licet illa ſit pro pria ſignificatio quæ ibi ponitur, tamen aſſumitur vnum pro alio: ſicut in. l. veteres. ſuprà de actio. empti.

quod futurum veremur [a].
Paulus lib. 7. LEX III.

Damnum [b] & damnatio ab ademptione [c], & quaſi diminutione [d] patrimonij dicta ſunt.

¶ Si dies appoſitus finiatur, & damnum adhuc timetur: tunc poſt diem debet prorogari: & ſi eſt iam finitus, debet ſtipulatio ſeu cautio renouari, cauſſa tamen cognita: & hoc fiet per iudicem qui primam cautionem fecit interponi: qui etiam poteſt committere aliquem articulum neceſſarium inferiori ab eo. Pau. de Caſt.

Vlpianus. LEX IIII.

Dies cautioni [e] præſtitutus [f] ſi finiatur: prætoris vel præſidis officium erit, ex cauſſa [g] vel renouare [h] vel protelare [i] eum [k]: & ſi hoc localem [l] exigit inquiſitionem, ad magiſtratus municipales hoc remittere [m].

¶ Contra me cauentem fit miſſio in poſſeſſionem ex primo decreto rei ruinoſæ uel partis quæ minatur ruinam, etiam per magiſtratus municipales: & ſi ille non recipiat miſſum: datur cõtra eum actio in factum ad intereſſe: quæ etiã poterit intentari coram magiſtratu municipali. non autem poteſt magiſtratus illum preciſe cõpellere captis pignoribus, uel multa indicta. Item ſi perſeueret in contumacia poſt primum decretum, procedetur ad ſecundum: per quod miſſus efficitur uerus poſſeſſor: & aduerſarius contumax de poſſeſſione expellitur. iſta tamen quia ſunt magni præiudicij, per magiſtratus municipales non poſſunt expediri, etiam ſi prima fuerint per ipſum expedita: ſed debet adiri prætor uel præſes. Pau. de Caſt.

¶ Si intra diem à prætore conſtituendũ [n] nõ caueat [o], in poſſeſsionem eius rei [p] mittẽdus [q] eſt. Eius rei, ſic accipit, ſiue tota res ſit, ſiue pars [r] rei ſit. An tamẽ is, qui non admittet [s] etiã captis pignoribus à magiſtratibus coerceat? Non puto [t]: ſed in factũ [v] actione tenebitur. Nã & ſi [x] à prętore [y] miſſus [z] non admittat, eadẽ actione vtẽdũ eſt. Duas † ergo res magiſtratibus municipalibus prætor, vel præſes iniunxit, actionem [a], & poſ-

Dies.] CASVS. Tu habes domum ruinoſam iuxta meã domum. cauiſti mihi de damno infecto intra certum tempus: puta vſq; ad annum. ſi cum ſumus prope finem anni, & domus nõdum cecidit, vel aliquod damnum dedit: ego reuertor ad prætorem, & peto vt prolonget tempus illud: certè debet prolongare cauſſa cognita. ſed ſi ſcire nõ poſsit niſi vadat ad ipſam domum ruinoſam, & in- 50 ſpiciat intra quantum tempus poſsit cadere: tunc poteſt committere alicui magiſtratui municipali qui ſit propè illam domũ, & ei cõmittat vices ſuas. Hæc eadem dicas & ſi annus iam ſit finitus, & petam caueri de nouo. ¶ Si intra diem.] Cum haberem domũ ruinoſam, & peterem caueri mihi de damno infecto, prætor præcepit tibi vt caueres intra decem dies. certè ſi non caues intra terminum, ego ero mittendus in poſ. eius rei. & ſi eſt tota ruinoſa: tunc in totam. ſi pars: tunc in partem. Sed pone quòd non pateris intrare poſſeſsionem. an poteſt cogere te re ipſa magiſtratus: puta pignorib9 captis? Et dicitur quòd non: ſed ego agam contra te act. in factum corã ma- 60 giſtratu ad intereſſe meum. hoc etiam locum habet ſi prætor mitti præcepit me in poſ. domus tuæ: & tu nõ patiaris. nam act. in factum agere potero contra te. apparet ergo ꝙ duo poteſt facere magiſtratus. ſ. iubere mitti in poſ. Item ſi aduerſarius non patiatur me intrare, reddit ius ſuper act. in factum, qua conſequitur intereſſe. cætera verò. ſ. mittere ex ſecundo decreto, & ſimilia, non poteſt magiſtratus: ſed tantùm prætor. ¶ Si fortè.] Si poſtquàm miſſus ſim in poſ. ex primo decreto, tu adhuc differas cauere, ego ſum mittẽdus in poſſ. ex ſecũdo decreto, quod fiet per prætorem vel præſidẽ: non per magiſtratus. Secundo dicit ꝙ ad hoc vt deſinat verus dominus poſside- 70 re, cum omni cognitione fieri debet per prætorem, vel præſidem. ¶ Prætor ait.] Si aliquis habet domum ruinoſam, & abſit: & petam mihi caueri: debet denũciari ad domũ antequàm mittar in poſſ. Secundo dicit quis dicatur abeſſe. Tertio dicit ꝙ ſiue ſit domus ſua in qua habitat, ſiue aliena: non eſt vis. nam denunciãdum eſt ad domũ in qua habitat: & ſi ſit intra domũ: non extrahetur inuitus: quia ſufficit ipſa denũciatio. Quarto dicit. pone ꝙ non habeat habitationem certã in qua habitet: tunc ad ipſam domum ruinoſam eſt nunciandum. vel procuratori domini, vel inquilinis ibi morantibus. ¶ Toties.] Quod dictum eſt ꝙ debet nũciari domino domus ruinoſæ an- 80 tequam mittatur in poſ. eſt verũ, ſi appareat quis ſit dñs. ſi autem non appareat: vt quia domus eſt hęreditaria, nec adhuc eſt adita hęreditas, tunc non videtur cui nunciãdum ſit: tñ tutius eſt ad ipſam domum ruinoſam mitti libellum, in quo contineatur, qualiter petit ſibi caueri. & ſi ſic fiat fortè apparebit aliquis qui vellet cauere. & ſi non appareat, tunc mittẽdus ero in poſ. ¶ In eum.] Cum haberes domum ruinoſam, & iuiſſem ad magiſtratum, & poſtulaſſem ab eo vt faceret te mihi cauere: vel aliquid aliud circa hoc petij, quæ poterat facere, & non fecit fieri: tenetur ipſe mihi actione in factum ad intereſſe meum, ſcilicet quanti probabo quòd interſit mea: non autem iurabo in litem. Secundo dicit prædicta vera ſunt, ſcilicet quòd teneatur magiſtratus ſi poſtulaui ab eo vt hoc faceret fieri. nam ſi non poſtulaſſem: non tenetur. & intellige ſi poſtulaui ab eo ſedente pro tribunali. ¶ Si tam vicinũ.] Cũ eſſet municipium ſiue caſtrum prope Ro- 10 mam, & tu haberes in illo caſtro domum ruinoſam iuxta meã domũ: iui ad magiſtratum illius, & petij ꝙ faceret te mihi cauere: nec facit me mitti in poſſ. certè debeo ire Romam ad prætorem, & ipſe faciet mi- 20 hi caueri. ſi hoc non feci: mihi imputetur. nec poſſum conqueri de magiſtratu, cũ mihi imputem quare nõ iui Romã, cùm eſſem ibi propè. Vltimo dicit ꝙ hęc actio quę datur aduerſus magiſtratum, eſt rei perſe- 30 cutoria: & hæredi & in hæredem & perpetuò datur. Fran. Accurſius.

e ¶ Cautioni.] damni infecti præſtandæ vel præſtitæ.
f ¶ Preſtiturus.] prętoris vel iudicis arbitrio: vt. j. eo. l. prætor. in fin. l. j. rñ. & l. qui bona. §. ſi. niſi quãdo in flu. 40 pu. vel ripa eius: quia tũc eſt certum tempus decẽ annorum: vt. j. e. l. prætor. §. de eo opere.
g ¶ Cauſſa.] ſcilicet cognita: in qua multa inſpiciuntur: vt. j. eo. qui bona. §. ſi. & l. ſeq.
h ¶ Renouare.] ſi finitus ſit dies.
i ¶ Protelare.] ſ. ſi adhuc duret. ſic. j. de preca. l. ſed & ſi manente. & §. de arbi. ſi cum dies. in prin.
k ¶ Eum.] ſcilicet diem.
l ¶ Localem.] ſic. §. finium regun. ſi irruptione. §. ſi.
m ¶ Remittere.] id eſt prætor, vel præſes debet hoc ſignificare ma- 50 giſtratibus municipalibus, qui proximi ſunt loco ruinoſo: & ipſi faciunt renouare, & protelare cautionem.
n ¶ Conſtituendum.] i. conſtitutum. ſic enim dicit prætor domino domus ruinoſæ: caueas vſq; ad tres dies. vel econtra dicit. caueas vt tenearis intra annum. Accurſius.
o ¶ Caueatur.] nomine rei cuius timet damnum.
p ¶ Eius rei.] non omnium rerum: vt. j. qui. ex cau. l. j.
q ¶ Mittendus.] ex primo decreto, & hoc à prætore vel à magiſtratu: vt. j. §. duas.
r ¶ Pars.] vt &. j. e. ſi finita. §. ex hoc edicto.
60 s ¶ Admittet.] à magiſtratu mittendum.
t ¶ Non puto.] ſic & C. de pig. l. nõiatori. ſed ipſe prætor poſſet ſecũ dum Py. & Azo. vt in arg. contra inſti. de ſatiſda. tut. §. pe.
v ¶ In factum.] in qua venit quantum intereſt aduerſarij in poſſ. venire. R. vt. j. e. l. prætor. §. in eum. & de hac loquitur. j. eo. ſi finita. §. pe. & §. ſi. & l. ſi quis miſſum. in prin. & §. actio. & ad idẽ. j. ne vis. fiat ei. l. j. & l. fin.
x ¶ Nam & ſi.] & quidem in factum actio hîc ſufficit: nam & hæc alio caſu ſuffi ceret.
y ¶ A prætore.] & ſic per locum à maiori, oſtendit ꝙ magiſtratus 70 non poteſt compellere: quia prætor nõ poſſet: imò eadem actione agendum eſt: vt hîc dicit R. & ſic dicit ꝙ hic. §. nam & ſi. ab illo. §. an tamen & c. differt: quia ibi iuſſu magiſtratus, hîc iuſſu prætoris.
z ¶ Miſſus.] id eſt mitti iuſſus.
a ¶ Actionem.] aliâs cautionem. vt ſcilicet iubeat eum interponi: vt. §. eodem. l. j. & aliâs actionum: ſ. vt ex contemptu cum effectu naſcatur, & de ea cognoſcat. ſed certè imò quatuor. primũ. §. e. l. j. ſecũdum. §. ea. l. in prin. Alia duo. ſ. de poſ. & actio. in hoc. §. ſed R. hûc tã tum præſentẽ. §. reſpiciebat. an ergo hæc quatuor cõpetãt iure magiſtratus, quaſi à prætore mortuo cõmiſſa ſint? Quidã ſic: ergo & i- 80 pſi poſſent alij delegare: vt &. §. de offi. eius cui mãd. eſt iu. l. j. §. qui vero. poteſt dici cõtra: quia iubere cauere, item mittere in poſſeſſ. (quæ ſunt duo) habẽt à mero imperio, ꝙ non delegentur, ſaltem cui libet: vt. §. de iuriſdi. om. iud. l. iubere. ergo nõ cõpetit iure magiſtratus vt infrà ad muni. ea. §. j. Item quia fiunt cum cauſſæ cognitione. ne. ſic & tertium. ſ. protelare diem, fit cum cauſſæ cognitione: vt. §. e. l. in prin. vnde per delegatũ quemlibet nõ poſſunt expediri: vt. §. de off. procon. l. nec quicquam. §. vbi. ſuper act. vero in fact. poteſt dici

† Paul. de caſt. hic & alij docẽtes maxime A. lex. reputãt gl. hic poſitã ſuper ver bo diſceda tur, ſing. & vbique per alios adhoc ꝙ licet ex primo decreto quis nõ efficiat verus poſſeſſor, tamẽ poteſt fieri aliqñ ex cã per iſtũ tex. cũ gl. Bolo.

ꝙ competat cognitio iure magistratus.à prætore ergo viuo tantùm cōmittēte potest habere cognitionē magistratus in primis tribus ca sibus. Vel dic:licet à prætore mortuo sine delegatione viuētis cōpe tat cognitio magistratui:non tamē delegabit,cum ei specialiter sit cōmissum,tanquam iurisdictionē aliâs habēti:vt.s̄.de offic. eius cui mā.est iu.l.j.in princ & sic competit magistratui : sed non iure magistratus omnino. Itē ꝙ hîc dicit possessionē dandā posse cōmitti, est contra.s̄.de iurisdi. om.iud.l.iubere.Sol.ibi.

a ℊ Possessionem.] quatuor dātur remedia ex hoc edicto.s.vt caueat mihi. Secundo ꝙ si non caueatur,mittar in possessionē ex primo decreto. Tertio ꝙ si nō admittor : datˉ mihi actio in factū ad interesse. Quarto ꝙ si dom⁹ ruinosa salutat domū meā mala salutatione, & vicinus ꝑseuerat in cōtumacia: ꝙ ad eā prætorē, & faciā ipsum solēniter citari:& si non venerit, mittar in pos. ex secūdo decreto.& istud ꝑtor sibi reseruauit, qa imperij est. & hoc est qđ dicit,cætera &c.et hoc est ꝙ glossatores Azo, & Io. multa impropria varietate, & obscuritate insufficientia hîc dicunt.

b ℊ Cætera [a].]s.mittere ex secūdo decreto. Itē cogere captis pignoribus. itē ꝙ possit supradictis quatuor casib⁹ delegare.nō aūt magistratus delegat: cùm ipse ex delegatione cognoscat : vt.C. de iudi.l.à iudice. Itē vt recedatur de possessione:vt.j̄ proxi.§.

sessionem [a] :cætera [b] suæ iurisdictioni reseruauit. ℊ Si fortè duretur [c] nō caueri [d] :vt possidere [e] liceat, quod caussa cognita fieri solet:non duumuiros [f] , sed prætores vel presides permissuros:item vt ex caussa [g] decedatur [h] de possessione [i] .

ℊ Non fit mißio cōtra absentem, nisi prius denuncietur ad domum inquilini uel procuratoris:uel nullo habitante libellus ipse domibus applicetur. Barto.

ℊ Prætor [k] ait [l] , Dum ei, qui aberit, prius domum denunciari iubeam. Abesse [m] autem videtur, & qui in iure non est. quod & Pōponius probat. Verecūdè [n] autē prætorem denūciari [o] iubere, non extrahi [p] de domo sua. Sed domū [q] in qua degit, denunciari sic accipere debemus, vt etiam si in aliena domo habitet, ibi ei denūcietur [r] . Quòd si nec habitationē [s] habeat: ad ipsum prædium [t] erit denunciādum, vel procuratori eius, vel certe inquilinis [v] .

ℊ Vbi deficiunt uerba legis, deficit legis dispositio. Paulus.

ℊ Toties [x] autem prætorem exigere denūciationem [y] intelligendum est, si sit, cui denūcietur [z] . Cęterùm si non sit, veluti ꝙ hæreditaria insula est, necdum hæreditas adita est vel si hæres [a] non extet, nec inhabitetur : cessat hæc pars edicti [b] . est tamen tutius, libellum [c] ad ipsas ædes proponere. fieri enim potest, vt ita monitus [d] , defensor [e] existat.

c ℊ Si fortè duretur.] i.differatur.

d ℊ Nō caueri.] post primum decretum.

e ℊ Possideri.] ex secūdo decreto:vt.j̄.e.si finita.§.Iulianus scribit.Accur.

f ℊ Duumuiros.] i.magistratus municipales:vt.C.de iudi.l.fi.

g ℊ Caussa.] vt si ille in cuius domū facta est missio, sit reuersus, qui fuit absens caussa reipublicæ. nam hoc est imperij.

h ℊ Decedatur.] i.exeat de possessione qui primo possidebat:quod post secūdum decretum demum fit:vt.j̄.e.si finita.§.si quis autē. vel etiam potest hoc intelligi ante secundum decretum : cum dicat ex caussa:vt sic per hoc magis ad cauendum induceretur, quàm si stet secum in alia possessione. Potest & tertio intelligi:si missus ex iusta caussa debeat exire:vt.s̄.qui satisda.cogan.l.de die.§.diuersum.&.j̄. qui.ex cau.l.hoc autem §.ait prætor.

i ℊ Possessione.] data ex secundo decreto.

k ℊ Prætor.] quia circa tractatum de damno infecto prætor fecit suum edictum:ponit eius verba.

l ℊ Ait.] in possessionem mittendum, dum ei &c.

m ℊ Abesse.] in iure multis modis dicitur quis absens: vt not.s̄.de procura.l.absens.

n ℊ Verecunde.] i.honestè, & bene. non autem dixit, vade, extrahe eum per capillos [b].& sic.C.de procur.l.qui stipendia.Accur.

o ℊ Denunciari.] quòd veniat ad cauendum de damno infecto.

p ℊ Non extrahi de domo.] sic.s̄.de in ius vocan.l.plærique. & j̄.de regu.iur.nemo de domo.Accur.

q ℊ Sed domum.] hæc verba materialiter ponuntur.Accur.

r ℊ Denuncietur.] vt nomine eius domus caueat, vel nomine alterius suæ quam non habitat.

s ℊ Habitationem habeat.] sed est vagabundus.

t ℊ Prædium.] scilicet ruinosum:vt.j̄.proxi.§.

v ℊ Inquilinis.] habitantibus domum ruinosam.

a De hac dictione cetera qn̄ abreuiate & qn̄ extense e͏st scripta quid denotet: vide de Barto.l̄ū in. l. gallus. §.idē credēdū.versi.vltimo iste. §. col. j. & ibi omnino do.Alex.cū cōcor. ibi p eū sig. in.j. col.cum. §. se.ff. de lib. & posthu. Rebuffi. in l.inuitis.nu. ij.& ibi notaui in apostil. in ver. de ver.&c. de decre.de cu.lib.x. Ge mi.in.c.j. §. in ceteris. de cler. con iu.lib.vj.Lā frā.ī.c.quoniā contra. in princ.nu. xij.vbi etiā notaui in apostil . in ver . dictio &c . extrà de proba.& Philip. Frā. in prælle. §.ī ceteris. & ibi addidi in ver. de dictiōe &c. & Bal. cōsi. lxiij. volumi.v.

b Quero in propoposito ð extractione capillorū:q̄ pœna sit aliquē capillis expillare vel barbā alicui extrahere, non tū̄ sanguis exiue-

x ℊ Toties.] id est semper.

y ℊ Denunciationem.] ad domum.

z ℊ Cui denuncietur.] sic.j̄.ex qui.cau.in posses.eatur.l.hoc autē. &.s̄.ex quibus cau.ma.l.item .

a ℊ Hæres.] quia non adiuit, vel mortuus est.

ℊ In magistratum qui prædicta non fecerit, datur actio in factum, quæ uerum continet interesse. Bar.

ℊ In eū [f] , qui quid eorū [g] , quæ supra scripta sunt, nō curauerit: quāti ea res est, cuius [h] damni [i] infecti noīe cautū nō erit, iudiciū [k] datˉ. quod non ad quātitatem [l] refertˉ, sed ad id, quod interest [m] , & ad vtilitatem [n] venit, non ad pœnam [o] .

ℊ Cautio damni infecti debet postulari iudice sedente pro tribunali. Bar.

ℊ Hoc autē iudiciū [p] certā conditionē [q] habet, si postulatum [r] est. Cæterùm qui non postulauit, experiri non potest [s] Postulare autē hic propriè dicimus pro tribunali petere, non alibi [t] .

ℊ Magistratus municipij existentis prope urbem uel prope locum ubi est præses, non potest se intromittere de hac caussa, sed debet recurri ad prætorem uel præsidem: & ideo si requisitus non facit, non tenetur actione in factum ad interesse. Pau.

ℊ Si tam vicinum [v] vrbi [x] municipium sit, vt magistratus se non interponere potuerit [y] , prætor vel præses adiri potuerit: potest dici cessasare hanc actionem aduersus magistratū: quasi nihil intersit [z] , cùm in tua potestate fuerit, à prætore, vel à præside desyderare in possessionem mitti.

ℊ Hæc actio in factum ad interesse datur hæredi, & contra hæredem, & est perpetua. Paul.

ℊ Hæc autem actio [a] cùm rei habeat persecutionē [b] : & hæredi, & in hæredē, & perpetuò dabitur [c] .

ℊ Secundum decretum dat caussam præscribēdi si ille contra quem fuit interpositū, non erat dominus. Pau. de Castro.

b ℊ Edicti.] i. denūciatio ad domum. Hug.

c ℊ Libellum.] scribet enim qualiter petijt sibi caueri, & leget hoc corā ede, vel etiā figet ibi:vt alij videntes se defensioni offerant:vt subijcit. Et nota hîc domui posse denūciari. sic. j̄. quod vi aut clam.l.aut qui aliter.§.j.&.s̄.de libe.ag. l.j.§.j.&.C.de an. except.l.ij.in fi.&.s̄.tit. j.de pupillo.§. nunciationem.&.l.fi.

d ℊ Monitus.] dominus domus ruinosæ.

e ℊ Defensor.] alius quidam.

f ℊ In eum.] mutat materiā vsq; in fi.l. & dicit in eum. s. magistratum.

g ℊ Eorum.] s. quatuor quæ ipse facere potest:vt.s̄.§.duas.

h ℊ Cuius.] i.cuius nomine non erat cautū.

i ℊ Damni.] i.propter dā.infec.i.dicere, quāti intererit illius cui præstāda erat cautio: aliâs est litera : cui damni infecti &c. & tunc plana est litera.

k ℊ Iudicium.] in factum:cùm non exprimatur quod:vt.s̄.nau. cau.sta.l.idem.§.j. sed hoc in casu isto fallit : vt statim.j̄.§.si tam vicinum.

l ℊ Ad quantitatem.] vt detur intantum quantum in litē iuratur. Azo. vel dic s.certā dupli vel quadrupli.sic.s̄.qui satisda.cog.l.ij.§.fi.

m ℊ Interest.] s.verè. & facit.j̄.de verb. sig. l.inter hæc verba.

n ℊ Ad vtilitatem venit.] i.quod sua interest.

o ℊ Non ad pœnam.] s.respectu agentis:sed est pœna respectu soluentis.sic.s̄.de eo per quem factum erit.l.j.§.si plures.vel dic ad pœnam, i.quanti in litem iuretur:vt dixi.

p ℊ Hoc autem iudicium.] id est hæc actio quæ datur aduersus magistratum. Azo.

q ℊ Conditionem.] tacitam. sic.s̄.tit.proxi.stipulatio.§.habet.

r ℊ Postulatum.] scilicet caueri.

s ℊ Non potest.] sic.s̄.de magi.conue.l.j.§.magistratibus. Sed arg. contra.C.de contrahen.& commit.stipu.l.magnam.

t ℊ Non alibi.] s.in domo vel balneo. sic.j̄.rem ra.ha.l.amplius. &.s̄.de posthu.l.j.§.postulare.

v ℊ Si tam vicinum.] vt per centum miliaria:vt.s̄.de offic.præ.vrbis l.j.§.in initio. ADDITIO. Bar. hîc quærit quis dicatur locus vicinus. adde vltra eum gloss.no.in ca.felicis.in verbo, vicinarum.de pœnis.in.vj. quæ tenet ꝙ hoc committitur iudicis arbitrio : vt etiam hîc tenet Barto.& not. per Inno. in ca. calumnia. extra de pœn.per Bald.& Cy.in.l.si vicinis.C.de nupt.secundum Alexan. de Imo. hîc.

x ℊ Vrbi.] Romanæ per excellentiam:vt inst.de iu.natu.§.sed ius.

y ℊ Potuerit.] i.debuerit.q.d.cùm locus vicinus sit vrbi, nō debet se interponere magistratus [c] eius loci.

z ℊ Nihil intersit.] sic.s̄.si quis in ius voca.non ie.l.ij.§.fi.

a ℊ Hæc autem actio.] in factum quæ in magistratum datur:vt in superioribus.§.patet. Accur.

b ℊ Persecutionem.] Ex parte agentis:vt.s̄.ca.l.§.in eum.

c ℊ Dabitur.] vt.j̄.e.si quis missum.§.actio.& not.ꝙ hæc ratio quia reipu.&c. optima est:vt detur hęredi. Item vt perpetuò:vt.s̄.de alie. iu.l.non

rit: & dico addendo ꝑ nouo ꝙ pœna est.xl.librarū parti applicandarū &.xx.fisco. iste est text. aureus in ca.j.§.si quis aliquē de pace tenēda.in vsi. feu.quē sol tariū (dicit. & per cōsequēs vnleā in iure Roma. singu. ccccclxiij. folio.xx.

c Et ideo infertur quòd magistrat⁹ non tenetur de iustitia denegata si noluit se intromittere etiā requisitus: quia imputet quare prætorē nō adierit cùm potuerit. Bologni.

iud.l.non folum.§.fi.&.j.de actio.& obli.l.in honorarijs. fed non eft bona ratio quare in hæredem:imò videtur quòd non,cùm.ex maleficio,vel quafi detur:vt.d.l.§.de alie.iud.l.non folùm.§.fin.&.l.feq. & infti.de perpe.act.§.non omnes autem.

Prætoris officium.] CASVS. Tu pofsidebas domū ruinofam, nō tñ erat tua.petij caueri de dāno infecto, & noluifti cauere. vnde miffus 10 fum in poff.ex primo decreto.tu adhuc differs cauere. miffus fum ex fecundo decreto in poffefsionē. certè ego incipio vfucapere. Si plures] Plures erāt dñi domus ruinofæ.petij caueri de dāno infecto. quidā volūt cauere:quidā nō. mittar in poff. partis nō cauētis. Secūdo dicit,tu habebas domū ruinofam:plures eramus qui habebam° domos ibi prope:in quibus timebamus damnum. vna domus erat melior altera. certè fi 30 nō caues de dāno infecto,oēs mittemur in poffefsionē domus ruinofæ æqualiter, non infpecta magnitudine vel valētia domus cuiufq; noftrū. idē eft fi habebamus domū cōmunem in qua timeamus dānū: & vnus no 40 ftrū habeat maiorē partē quàm alter. nā fi nō caues,omnes mittēdi erim° æqualiter. Et fi dñs.] Habebas domū ruinofam iuxta meā:in qua Titius habebat vfumfructum, ego proprietatē: peto caueri mihi de dāno 50 infecto: & Titi° etiā petit fibi caueri.quæritur an debeas nobis ambobus cauere?& dicitur quòd fic:& reddit rationem.Francifcus Accurfius.

Paulus lib. I. LEX V.

Prætoris[a] officium eft, vt miffus[b] in poffefsionem, etiam eam[c] per longi temporis fpatium in fuū dominium capere[d] pofsit.

Cōtra unū ex pluribus non cauentē fit mißio in poffeßionē:& fi plures petunt mitti:oēs ex primo decreto æqualiter admittuntur.Bar.

Si plures fint domini qui cauere debeant,& aliquis non caueat: in portionem[e] eius mittetur. Et cōtrà,fi aliqui fint,q caueri fibi defiderent,& alius pretiofiores, alius viliores habeat ædes[f]: fiue vnius domus plures habeāt difpares partes: tamen non pro magnitudine dominij quifq;,fed æqualiter mittentur omnes in poffefsionem[g].

Tam proprietario quàm ufufructuario debet caueri de damno infecto:nec in plus tenetur quàm fi cauiffet foli proprietario habēti proprietatem & ufumfructum: quia cuilibet pro fuo intereft.Pau.de Caft.

* Et fi dominus ꝓprietatis, & fructuarius defiderant fibi caueri damni[h] infecti: vterq; audiendus eft. Nec enim iniuriā fentiet promiffor[i], non plus cuiquam præftaturus,quàm quod eius interfit.

Si damnum contingit ante petitam cautionē: dominus non tenetur fi omnia quæ iacent, pro derelicto habet.Bar.

Gaius lib. I. LEX VI.

Venit nonnūquam[k],vt dāno dato nulla nobis competat actio, non interpofita antea cautione[l]: veluti fi vicini ædes ruinofæ in meas ædes ceciderint:adeò,vt plerifq; placuerit, nec cogi quidem eum poffe, vt rudera[m] tollat, fi modò omnia[n] quę iaceant,pro derelicto habeat†.

Iftud edictum fit hic contra non admittentem, & contra contumacem. hoc dicit B. Hæc lex diuiditur in feptem partes. Prima in principio. Secunda ibi,Si controuerfia.Tertia ibi, De eo opere. Quarta ibi,Eum cui ita. Quinta ibi, Eum cuius. Sexta ibi, In eum. Septima ibi,Eius rei.& in principio fuo fic fummatur.A quo petitur cautio damni infecti fuo nomine,fufficit quòd promittat: fi uero alieno nomine à fe petatur,debet fatifdare:& qui caueri fibi petit,debet de calumnia iurare.Secunda fic fummatur,ut libenter fideiuffioribus pareatur exceptio fi poftea apparet dominum effe qui fatisdedit. Tertia fic:Etiam de opere quod eft in loco publico,poteft peti cautio damni infecti.Quarta fic.Cui non cauetur, mittitur in poffeßionem eius rei.Quinta fic:Ex iufta cauffa iubetur miffus in poffeßionem ex fecundo decreto poßidere.Sexta fic: Qui non cauet de damno infecto,nec permittit ire in poffeßionem: conuenitur actione in factum, ut tantum poft damnum datum præftet quantum præftaret fi cauiffet.Septima fic: Miffus in poffeßionem ex primo decreto debet alteri petenti cauere de damno infecto:aliàs mitteretur dominus in poffeßionem cum primo.h.d.ufq; ad.§.hoc edictū.

Vlpianus. LEX VII.

Prætor ait[o]. Damni infecti

a Prætoris officium.] i.ex officio prætoris.Accurfius.

b Vt miffus.] ex fecundo decreto,non primo:vt.j.e.fi finita.§.Iulianus.&.j.de acqui.pof.l.iij.§.fi.Accurfius.

c Eam.] fcilicet poffefsionem.

d Capere.] fi nō erat dñs prior poffeffor.Sed quid fi dñs erat? Rñ. fecūdum B.& Io.& Py.& nos ꝙ ftatim fit dñs miffus: vt.§.fi ex noxa.cauffa agatur.l.ij.in fin.& de rebus eorū.l.iij.§.j.& de fun.do.l.j. 60 & cōmu.diui.fed fi res.Sed l.a.cōtra:quia nō ftatim, fed vfucapit: argu.j.e.l.his.quod non placet:quia contra quem præfcriberet nifi contra dominum?Sed dominus non poteft cōtrauenire etiā volens fatifdare,nifi ex aliqua iufta cauffa:vt.j.e.fi finita.§.non autem ftatim.vbi videtur habere pro derelicto [a] fi expectet fecundum decretum.&.§.fi fortè.Accurfius Florentinus legum doctor.

e In portionem.] non autem in partem cauentis:vt &.§.communi diui.l.fi quis putans.§.fi damni infecti.fed fi nullus caueat,in poffefsionem omnium fit mifsio:licet quorundam partes fint maiores: vt.j.e.in ftipulatione damni infecti.

70 f Aedes.] quas timet cafuras propter ruinam vicinarū.Azo.

g Poffefsionem.] hoc,ex decreto primo.ex fecūdo autē hoc foret iniquum.& fic intelligo in primo decreto.j.e.fi finita.§.non autē licet fit contra.§.fi ante.in eadē.l.ibi,fed fi expones.nam fi ad dānum agatur ex ftipulatione:pro rata fiet damni reftitutio [b]: vt.j.proxi.§.& arg.C.de bo.auth.iu.pof.l.fi.§.j.ibi, quia & fecūdum debita &c. & eft ar.§.tit.j.ftipulatio.§.fi.&.j.de fol.in his.§.fi verò.&.j.de ope.liber.l.vt iurifiurandi.§.fi.Sed fi æqualiter fint mifsi, & poftea expulfi:an æqualiter agant actione in factum? Refpon. H.fic. Sed Io. & Py.contra:fed pro rata damni.

80 h Damni.] ab extraneo.fi autem inuicem,dic vt.j.e.l.inter fructuarium.Accurfius.

i Promiffor.] fi vtrique promittat. & fic eft.§ vt leg.no.ca.l.fed & ipfis.&.l.fi duo.Accurfius.

Venit.] CASVS. Aliquādo euenit vt damnū mihi detur, & tamē non habeam actionem:vt in hoc exemplo:cum domus tua minaretur meæ domui ruinam:& ego tanquam negligens non petij mihi caueri, cum poffem: & tandem domus tua cecidit fupra meam:non teneris mihi damnum emendare:imo nec rudera quæ ceciderunt fupra meam,cogeris tollere,fi vis ea habere pro derelicto. Francifcus Accurfius.

k Nonnunquam.] fed multoties.

l Cautione.] f.per negligentiam non interpofita,vel non petita; alioquin datur actio: vt.§.l.proxi.in fi.&.l.feq.fecundum Ir. vbi plenè dices.Sed nec ftipulatione interpofita pro omni damno dato agi poteft: quia nō pro fortuito, vel foli naturali vitio:vt.j.e.l.fluminum.§.vitium.&.§.hęc ftipulatio.Accurfius.

m Rudera.] i.fragmenta quæ cadunt.

20 n Omnia.] fecus fi partem tantùm:vt j.l.proxi.§.pe.Acc.

Prætor ait.] CASVS. Si aliquis velit promittere de damno infecto:fi fuo noīe hoc facit,debet cauere abfq; fideiuffore. fi alieno: debet fatifdare.Secundo dicit ꝙ ille qui petit caueri:fi fuo nomine,debet iurare,nō animo calūniādi fe petere fatifdationem. fi alieno petat,debet iurare nō calūniādi animo poftulaturū fuiffe eum,cuius noīe petit. 40 Tertio dicit.pone ꝙ dubiū fit fuo noīe velit promittere,vel nō: quia non apparet fit dñs vel nō:tūc in dubio debet fatifdare hoc modo:vt fi apparebit dñs: fideiuffores dati non teneantur. De eo opere.] Si opus fiat in ripa fluminis,ex quo timeatur damnum alijs ibi prope morantibus, vel in flumine nauigantibus:debet ille qui facit opus,fatifdare de damno quod accidet ex vitio iftius operis intra decem annos. Eum cui.] Ille qui habet domum ruinofam,& non cauet de damno infecto vicino:prętor ait vicinū mitti in poffefsionē ex primo decreto:& fi ad huc ille differat, mittā ex fecundo. Secūdo dicitur. pone ꝙ nec vult cauere,nec patitur me intrare poffefsionē ex iuffu prætoris,vel alterius magiftratus:dat prætor mihi act.in factum ad omne id,quod confequerer,fi cauiffet mihi de dāno infecto. Eius rei.] Habes do 60 mum ruinofam:& petij mihi caueri de damno infecto:& quia non cauebas,miffus fum in poffef.ex primo decreto.deinde venit Titius extraneus,& petit à me fibi caueri noīe iftius domus,in cuius poff. fum.fi ego nolo cauere:ipfe mittendus erit mecū in poffef iftius domus ruinofæ. Hoc edictū.] Nūc loquitur Vlpia. & dicit: apparet ex verbis edicti ꝙ prætor voluit profpicere tantū dāno futuro, non præterito:& fic differt hoc edictū à cæteris act.quæ dantur pro damno dato,nō futuro:vt in act.l.aquil.& pluribus alijs.fi autem effet damnū iam datū:vt quia domus tua corruiffet fupra meā antequā peterem caueri:nunquā debes cogi ammodò mihi cauere de dāno; 70 cùm fi velis rudera habere pro derelicto,fufficiat,& libereris. & adducit fimile. Nam ficut fi animalia alicuius dant damnū alicui, nō tenetur dominus vltra dationē eorū:multo magis fi res inanimata vt domus dat damnū:nō tenetur dominus eius vltrà dationē ruderū pro noxa.Sed pone ꝙ ipfe velit rudera fua tollere.non permittam nifi oīa rudera tam bona quam mala tollat,& caueat de dāno futuro,quod timeo in remotione ruderū, & etiam caueat de dāno præterito. Vltimo dicit,ꝙ in cafu datur mihi acti.per quam cogā, vt vel tollat rudera,vel dimittat ea cum domo deftructa pro derelicto:vt fi ego impeditus iufta de cauffa non petierā mihi caueri. Vl- 80 timo Iulianus loquitur corrigens vltimū dictum:& dicit ꝙ quando non fui negligens, fed iufta cauffa impeditus non petij mihi caueri: agam ad totum damnum emendandum.i. vt caueat mihi de damno præterito,& etiam de futuro fi quod timeo:& adducit ratio nem.&.h.d.cum.l.feq.& in prin.feq.Fran.Accur.

o Prætor ait.] tractatum eft fupra de primo capite huius edicti; fcilicet coram quo petenda fit cautio damni infecti:& à quo: quia à domino fi eft præfens:alioquin denunciandum eft domui. modò fe-

† Adde qđ dicatur res haberi pro derelicto, Iaco.rebuf. in.l.firatio. nu. iiij. & ibi notaui in apoftil. ad eū ī ver. de furto in queftari. C. de naufra.lib.x.& omnino p Alex.in.l.in terdum. §. qđ ex naufragio.§.de acquir.pof.

* Sed & fi.

a Ifta glo. fing.reputatur: ad hoc ꝙ ille qui expectat cōtra fe fecundū decretū in reliqua: videtur eā pro derelicto habere Bolo.

b Ifta gl.eft vera & cōmuniter approbata p Bar.& alios fecūdū Alexā.de Imo. hic.

quitur de secundo capite circa quod, quia prætor fecit suum edictum, ponuntur eius verba.

a ¶ Suo nomine.] Siue sit sua res, siue non: dummodo pro suo iure caueat: vt. j. eo. qui bona. §. j. Accur.

b ¶ Promitti.] scilicet à possidente.

c ¶ Alieno.] vt procuratorio: vel quia fructuari⁹ vel similis est, qui quasi alieno nomine caueat: vt. j. l. hoc amplius. §. quæsitum. &. §. seque. & hæc expediuntur. j. vsque ad l. qui bona. §. qui dāni. Sed contra. supra titu. j. non solum. §. si cum iure. Solu. vt ibi. Acc.

d ¶ Id se.] cum suo nomine postulat.

e ¶ Cúmve.] procuratorem.

f ¶ Cuius.] domini.

g ¶ Fuisse.] cū alieno. & hoc expeditur vsq; ad. §. fi. in. l. qui bona. Sed in hoc est contra C. de iura. calum. l. ij. §. si autem. vbi dicit procuratorem non iurare. Solu. secundum Io. & Py. speciale est hîc. Vel veri⁹ hîc corrigitur. Item opponitur: hîc cōpellitur anceps periurium subire pro alio: & sic est contra. s. de in litem iur. l. videamus. Item de alieno facto iurare cōpellitur: & sic est cōtra. s. rerum amo. Marcellus. Sol. hîc de credulitate: ibi affectionis & veritatis est iuramētum. ADDITIO. Dic secūdum Pau. de Cast. & Ia. de rauen. quòd non obstant ista iura: quia sicut ibi non compellitur iurare, ita nec hîc: sed si nō iurat, sibi non cauebitur.

h ¶ Statuero.] Hoc expeditur in. l. qui bona. §. fina. & l. sequen. in princip. Sed an magistratus municipales possunt statuere? Py. non. alij quòd sic: vt s. eo. l. j. & l. iiij. in princip. & dixi plenè in. §. duas.

¶ Aliquē.

a Adde de hac q̄ not. in. l. j. ff. de iuris. om. iud. & in. l. magistrati bus. e. ti. de quo ple. per rapha. Pau. & Alex. in. l. j. s. si quis ius di. non obtem.

suo nomine[a] promitti[b], alieno[c] satisdare iubebo ei, qui iurauerit, non calumniæ caussa id se[d] postulare, cúmve[e], cuius[f] noīe aget, postulaturum fuisse[g], in eā diem, quam caussa cognita statuero[h]. ¶ Si controuersia erit, dominus sit[i], necne, qui cauebit[k]: sub exceptione[l] satisdari iubebo.

¶ Missus ex eo non poßidet: sed simul cum possessore possessionem detinet. Pau. de Cast.

¶ De eo opere[m], quod in flumine publico ripáve eius fiet: in annos decem[n] satisdare iubebo. Eum, cui ita non cauebitur[o]: in possessionē eius rei, cuius nomine vt caueatur postulabitur[p], rectè ire eum, cuius caussa iusta esse videbitur: etiā possidere[q] iubebo. In eū, qui neq; cauerit, neque in possessione esse, neque possidere passus erit, iudicium[r] dabo, vt tantum præstet quātum præstare eum oporteret, si de ea re[s] ex decreto meo, eiúsve[t], cuius de ea re[v] iurisdictio fuit, quæ[x] in ea re[y] est, cautū fuisset. Eius[z] rei nomine, in cuius possessionē ⁎ misero[a], si ab eo[b], qui in possessione[c] erit, damni infecti nomine non satisdabitur: eum[d], cui non satisdabitur[e], simul[f] in possessione esse iubebo[g].

¶ Hoc edictum pertinet ad futura damna, non ad præsentia: & habet caussam quasi noxalem. pro dāno præterito actione in factū uel interdicto de tollendis ruderibus succurritur. Bar.

¶ Hoc edictum[h] prospicit dāno nondū facto[i]: cùm cæteræ actiones[k] ad damna, quæ contigerunt, sarcienda pertineant[l]: vt in legis

i ¶ Dominus sit.] à quo exigo mihi caueri: vt. j. e. si proprietarius. §. fi. alij dicunt: ego qui exigo caueri. quod non placet.

k ¶ Cauebit.] nomine ruinosæ domus.

l ¶ Sub exceptione.] vt si dominus est qui satisdat: fideiussores habent excep. vt. j. eo. qui vias. §. j.

m ¶ De eo opere.] Hoc expeditur, infrà eodem. si finita. §. deinde ait prætor. vsque ad. §. ex hoc edicto. & dic opere, id est dāno quod ex opere fiat: vt infrà eo. titu. si finita. §. nondum. in fi. vt quia minatur ruinam nauigantibus, vel his qui iuxta flumen suas habent ædes. & facit infrà de præto. stipu. l. j. §. stipulatio ver. itē ex caussa. & de rebus dub. l. verum est.

n ¶ In annos decem.] & sic hîc specificatur tempus à prætore mortuo. sed cur non tollitur omnino opus? Respon. quia principe vel senatu permittente factum est: vel non impediebatur tempore extructionis nauigium: vt. j. de flu. l. j. j. respon. &. §. penul. & l. ij.

o ¶ Non cauebitur.] de damno infecto.

p ¶ Postulabitur.] subaudi in litera, scilicet ex decreto primo: & expeditur hæc pars. infrà eodem. l. si finita. §. ex hoc edicto. vsque ad. §. fina.

q ¶ Possidere.] ex secundo decreto.

r ¶ Iudicium.] scilicet in factum: & exponitur hæc pars. j. e. l. si finita. §. fi. & l. seq. & seq. vsque ad. §. fin. sed abinde leges iurisconsultorum mistim respiciunt prædicta.

s ¶ Ea re.] id est damno.

t ¶ Eiúsve.] scilicet magistratus.

v ¶ De ea re.] i. super ea re ex qua timetur damnum.

x ¶ Quæ.] s. iurisdictio.

y ¶ In ea re.] i. in ea caussa vt caueri debeat.

z ¶ Eius.] adhuc sunt prætoris verba.

a ¶ Misero.] ex primo decreto.

b ¶ Ab eo.] scilicet domino.

c ¶ Possessione.] quia nondum erat repulsus.

d ¶ Eum.] petentem secundo cauere. Acc.

e ¶ Non satisdabitur.] cuidam secundo petenti.

f ¶ Simul.] vt. j. eo. l. si finita. §. si plures. &. §. si ante. Si autem ex secundo decreto primo esset missus: sed missus primo ex primo, & secundo decreto, secundo non caueat: solus secundus missus ex primo, & ex secundo decreto, erit dominus: vt. j. eodem. si finita. §. si plures ver. qd̄ si iam prior. &. § si vero iam.

g ¶ Iubebo.] cū prio in possessionem misso.

h ¶ Hoc edictum.] nunc incipit Vlpia.

i ¶ Nondum facto.] sicut & actio aquæ plu. arcen. vt. j. titu. j. Atteius. §. in hoc iudicium.

k ¶ Actiones.] quæ pro damno competant: sed & quęlibet pro eo, qd̄ iam debetur competit. non pro futuro: vt. s. de iudi. l. non quemadmodum.

l ¶ Pertineant.] In hoc differt ab alijs actionibus. Accur.

m ¶ Aquiliæ actione.] nisi in casu vbi agitur pro futuro: vt suprà ad leg. aquil. in lege aquil. si deletum. aliâs delictum. quæ est contra. vel ibi deletio erat præsens, sed futurum damnum.

n ¶ Et aliis.] vt in ac. fur. sed ibi impropriè damnū: quia spectat ad pœnam: & de pauperie, & in factum: & de dolo, & omnibus quæ ex delictis dantur. Accursius.

¶ Circa huius. §. intellectū scribentes hic plenam nō habuerunt intelligētiā ideo tu aduerte ad ea quæ hic dicuntur in nouissi. interpret. Bolo.

⁎ Erigere al. tollere.

Aquilię[m] actione, & alijs[n]. De damno vero facto[o] nihil hoc edicto cauetur[p]. Cùm enim animalia[q], quæ noxam commiserūt, non vltrà nos soleant onerare, quàm vt noxæ ea dedam[r]: multo magis[s] ea, quæ anima carent, vltrà nos non debent onerare[t]: præsertim cùm res quidem animales[v], quæ damnum dederunt, ipsæ extent[x]: ædes autem, si sua ruina damnum dederunt, desierint extare.

¶ Si ille cuius domus ruit, & damnum uicino dedit: ante præstitam cautionem uel habitam pro præstita, uelit rudera tollere inuito eo cui damnum datum est: potest hoc facere dummodo tria faciat: scilicet quòd omnia tollat etiam inutilia: & quòd caueat de damno futuro quod potest contingere ex ablatis: & etiam de præterito iam facto ex ruina. sed si nō curat ea tollere: & ille qui damnum recepit, uellet ut tollantur: agere potest interdicto de ruderibus tollendis ut tollantur, uel pro derelictis habeantur: & hoc secundo casu si uult dimittere, cogitur etiam dimittere totas ædes etiam in parte quæ non cecidit, si aduersarius non fuit negligens cautionem petere, sed fuit impeditus. in primo uero casu si uult tollere, cogitur etiam damnū iam factum emendare. Paul. de castro.

¶ Vnde[y] quæritur†: si antequā caueretur, ædes ceciderint, neq; dominus velit rudera[z] ⁎ egerere[a], eaq; derelinquat: an sit aliqua aduersus eū actio[b]. Et Iulianus consultus[c], si prius, quā dāni infecti stipulatio interponeret, ædes vitiosæ corruissent, quid facere deberet is, in cuius ædes rudera decidissent, vt dānum sarciret: r̄ndit, si ædiū dn̄s rudera quę ciderūt, vellet tollere: non aliter permittēdum, q̄ vt oīa[d], id est, & quæ in-

o ¶ Facto.] s. resarciendo.

p ¶ Cauetur.] vt ammodo caueatur: cùm liceat habere pro derelicto: & hoc probat, cùm enim &c. officio enim iudicis quandoq; cauetur: vt infrà eadem. l. §. nec solum. & l. hoc amplius. j. respon. &. §. ita demum. in fi.

q ¶ Animalia.] rationabilia, & irrationabilia.

r ¶ Dedamus.] vt &. s. si quadrupes pau. fe. di. l. j. in prin. & inst. de noxa. in prin. non tamē noxa est in obligatione, sed in solutione: vt. j. de re iudi. l. miles. §. decem.

s ¶ Multo magis.] & in hoc conuenit cum noxalibus.

t ¶ Onerare.] sic. s. de nego. gest. sed an vltro. §. is autem. &. s. de vsu fru. l. cùm vsufructuarius.

v ¶ Animales.] vt serui.

x ¶ Ipsæ extent.] per quod videbatur, quòd insolidum teneretur: & ideo dixit. s. multo magis.

y ¶ Vnde.] cum istud edictum respiciat damna futura, si damnū datum est, vnde quæritur &c.

z ¶ Rudera.] vocat rudera materiam fractam, vel dissolutam.

a ¶ Egerere.] aliâs legere, & aliâs eijcere.

b ¶ Aduersus eum actio.] vt ei caueat, cùm cautioni non sit locus, vt dixi.

c ¶ Consultus.] i. interrogatus.

d ¶ Quam vt omnia.] sic. j. hoc amplius. §. alphenus. in fi. §. &. s. de procura. l. in caussæ. Accursius.

Nec solum

utilia sunt, auferret. Nec solùm de futuro [a], sed etiam de præterito damno cauere eum debere [b]. Quòd si dominus ædium, quę deciderunt, nihil facit [c]: interdictum [d] reddendum ei, in cuius ædes [e] rudera decidissent: per quod vicinus cõpelletur, aut tollere, aut totas ædes pro derelicto habere [f].

Caius lib. ad edictum prætoris vrbani titulo de damno infecto. **LEX VIII.**

QVod [g] fortè tunc recte dicetur [h], cùm non ipsius [i] negligentia [k], sed propter aliquod impedimentum [l] sibi non prospexit.

Vlpianus lib. 3. **LEX IX.**

HOc amplius Iulianus ait: posse dici compellẽdum [m] eum vt etiam de præterito [n] damno caueret. Quod enim re integra [o] custoditur: hoc non iniquè etiam post ruinam ędium præstabitur [p]. Integra [q] autem re vnusquisque cogitur, aut de damno infecto [r] cauere, aut ędibus carere, quas [s] non defendit. Denique inquit, si quis propter angustias [t] temporis, aut quia reipublicæ caussa aberat, nõ potuit damni infecti stipulari: nõ iniquè prætorem curaturum, vt dominus vitiosarum ædium aut damnum sarciat, aut ædibus careat. Sententiam Iuliani vtilitas comprobat.

Exportata in fundum alienum ex ui fluminis, non potest quis tollere, nisi de damno futuro caueat, & etiam de præterito. Bart.

De ijs [v] autem [x] quæ vi fluminis importata sunt, an interdictum [y] dari possit [z], quæritur. Et Trebatius refert, cum Tyberis inundasset, & res multorum multas in aliena ædificia detulisset, interdictum [a] à prætore datum, ne vis fieret dominis, quo minus sua tollerent, & auferrent, si modo damni infecti [b] repromitterent. Alphenus quoq; scribit: si ex

a Nec solum de futuro.] quod posset contingere in ruderum ablatione.

b Debere.] non per edictum, sed officio iudicis: vt suprà. §. hoc edictum. Accursius.

c Nihil facit.] i. neq; rudera tollit, nec de damno cauet infecto.

d Interdictum.] cuius nomen non habemus secundum B. & Ioan. & ideo appellatur interdictũ de tollendis ruderibus, vel acti. in factum: vt instit. de interdict. §. fina. sed R. dicit interdictum de damno infecto, licet de præterito caueat: maximè quãdo dominus vult tollere rudera, siue ratem: vt infrà, de incend. l. ratis. & infrà l. hoc amplius. §. Neratius. & facit ad hoc. infrà ne quid in loco public. l. ij. §. si ex fundo. & suprà ad exhibend. l. Celsus. §. sed si ratis. & infrà ne vis fiat ei. l. fina.

e Aedes.] id est ædium rudera: & imò ipsas ædes destructas.

f Habere.] Sed hoc j. corrigitur vel determinatur.

g QVod.] quod suprà dictum est.

h Dicetur.] vt cogatur omnia tollere, vel ædes pro derelicto habere.

i Ipsius.] scilicet qui passus est damnum propter ruinam aduersæ domus, cùm fuit negligens in petendo cautionem.

k Negligentia.] si autem fuit negligens, non agit. Sed ille tollens non permittitur nisi omnia tollat, & de damno etiam præterito caueat: vt suprà eo. l. proxi. §. penul. & facit. j. eo. si finita. §. eleganter. & l. cùm postulassem. ij. respon.

l Impedimentum.] temporis: præsens vel absens caussa reipubli. fuit.

HOc amplius.] Casus huius princip. fuit continuatus casui præceden. De his autem.] Si flumen apportauit rem meam in domum, vel agrum tuum, habeo interdictum, ne vis fiat mihi exportare volenti rem meam: dum tamen prius caueam de damno infecto. Secundo dicit, si flumen crustam fundi tui in meum fundum portauerit: tu potes petere vt liceat tibi tollere: dum tamen caueas de damno infecto. & hæc vera, quando omnia tollere vis. Item hoc est verum, si crusta tui fundi non coaluit: nam si coaluit, & sic est facta vna cum mea: tunc non posses petere, vt liceat tibi tollere. Idem de arbore fundi tui, si flumen portauerit in meum. nam si non coaluit, petere potes: alioquin non. Vltimò reuertitur ad id quod dictum est de crusta. nam dixit, si coaluit, non potes petere. Sed nunquid ego potero agere contra te, vt non sit tibi licitum sic habere crustam tuam supra meam eo casu quando coaluit? certè non: quia mea facta est. Neratius.] Nauis tua quæ erat in flumine, delata est in meum agrum: tu vis agere interdicto, ne vis fiat tibi exportare volenti. certè potes, dum tamen prius caueas de damno si quod habui, emendando. Et sic secundum hoc videtur, contra in eo quod dixit supra Alphenus contra, sed solue, vt ibi in glossa. Quæsitum.] Titius habet superficiem, Sempronius habet proprietatem soli, & minatur ruinam. quæritur an superficiarius debet satisdare, an promittere. & certè dicitur, quòd si à domino soli petatur promissio, ipse debet promittere absque fideiussore de vitio & soli ædificij. Si verò petatur à superficiario nomine iuris sui: tunc ipse debet satisdare de vtroque. nam si superficiarius nolit promittere pro domino soli cùm ab eo petatur, satisdare: eoque nomine alieno promittere: tunc aduersarius qui petebat caueri, est mittendus in possessionem. Idem dicit in fructuario, & proprietario. nam proprietarius debet promittere absque fideiussore, si ab eo petatur cautio. si autem à fructuario petatur, ipse debet satisdare. si autem nolit cauere: tunc postulans erit mittendus in possessionem iuris vtriusque. si verò non reficit domum, in qua habet vsumfructum, cùm ad eum pertineret refectio: vt quia parua erat, dominus proprietatis potest eum repellere ab vtendo fruendo. sic & fructuarius, si non caueat de damno infecto, cùm ab eo peteretur: & ita proprietarius compulsus cauit: potest proprietarius eum repellere ab vsufructu. Franciscus Accursius.

Hoc amplius.] eo quod dictum est in. l. prætor. in fin. & l. quod & ita. vel corrigit, vt prima parte gloss. vel addit, vt secunda parte huius glo. non solum. ibi, potest tamen. &c.

m Compellendum.] per officium iudicis: vel act. in factum subsidiaria. nam quoties. &c. vt. s. de præscri. ver. quoties.

n De præterito.] non solum vt tollat rudera nam non loquitur ad differentiam futuri: quia hoc non est futurum, quod iam factum est: potest tamen dici quòd etiam ad differentiam futuri loquatur: quia adhuc dari potest in rebus quibusdã, quæ adhuc læsæ non sunt: vt suprà. l. prætor. §. nec solum de futuro. Azo. patet ergo quòd non liberatur tollendo rudera: & sic secundum primam expositionem corrigit Iulianus, quod est suprà eodem. prætor. in fi.

o Re integra.] id est si dom' nõ ruisset.

p Præstabitur.] in casu impedimenti: quia non fuit negligens, sed impeditus: argumen. contra. C. de act. & oblig. sicut.

ADDITIO.

Dic secundum Alex. de Imo. quòd ibi loquitur de obligatione, quæ sponte veniebat contrahenda à princip. ideo tunc succedit, quòd re integra non cogitur quis se obligare: sed si se obligauit, & si res desijt esse integra, cogitur obseruare: hîc verò loquitur in obligatione quæ oritur circa voluntatem ex legis dispositione: ideo debet idem statui ex postfacto prout re integra, quando aliquid imputandum non est: vt quia interuenit impedimentum necessarium.

q Integra.] quia adhuc restat aliquid de ædificio: alia pars cecidit: vt saluetur gloss. R. fortassis &c. vel aliter salua R. quòd re integra &c. scilicet vt caueatur de futuro: hîc post ruinam præstabitur. s. vt caueatur de futuro. Sed quare non de præterito: vt in prin. j. respon? R. fortassis &c. sed secundum primam expositionem dic post ruinam, id est partem.

r Damno infecto.] fortassis quando talis est iudex, qui non habet se intromittere de præterito damno. sed si haberet, fieret cautio de vtroque. vel non spectat ad eum, nisi vt iuri seruiat: scilicet edicti, quod de futuro tantum dicit. sed sine hac gloss. R. planus est textus.

s Quas non defendit.] hîc igitur vbi damnum est factum, & de damno facto cauebit, & rudera tollet, aut carebit ædibus. Azo.

t Angustias.] quæ debent fortè ei nocere si se angustiauerit: vt suprà si quis cau. l. ij. §. si quis tamen. Et quia circa hoc sunt diuersa iura: distingue: aut fuit ante postulationem, aut post. si ante: aut fuit negligens, & tunc serua quod est suprà eodẽ euenit, aut non, & tunc quod est suprà eodem. prætor. in fin. & l. sequent. & hîc. Si post, aut ante decretum: & tunc serua quod est. j. eo. si finita. §. eleganter. aut post decretum, & tunc serua quod est. j. eo. l. cùm postulassem. & l. si finita. §. illud. & §. si iam ruerint.

v De iis.] supra dictum est de damnis quæ dantur ab ædibus vicinis, hic de alijs damnis, quæ alio modo dantur.

x Autem.] hæc dictio innuit aliud iuris [a], quod est verum: quia supra cauetur de præterito: sed fallit in isto.

y Interdictum.] de damno infecto: vel actio in factum.

z Dari possit.] reposcenti delata.

a Interdictum.] quod est suprà. l. prætor. in fi. quod non placet: quia illud datur damnũ passo: sed est ne vis fiat ei exportare volẽti: vt hîc, & suprà ad exhiben. thesaurus. nõ autem vti possidetis, cum possessionem amiserit: vt infrà de acquir. poss. qui vniuersas. §. j. versi. item quod à mari.

b Damni infecti.] de infecto ideo dicit, quia de præterito non tenentur domini prolapsarum rerum, secundum Trebatium, & Labeonem, & Alphenum, vt hîc. & infrà proxi. §. licet secus sit in ædibus, quæ ceciderunt: vt suprà eadem. l. in princip. & ideo ponitur suprà coniunctio aduersatiua, de his autem &c. & est ratio: quia domino vitiosæ domus imputatur, quòd sua diligentia casum nõ præ-

a Nam ponitur aduersatiue. not. Bar. in. l. mariti. §. fi. j. ad le. iul. de adul. & l. transigere. C. de trãsactio.

uidebat, quę imminere videbat: impetum verò fluminis quis prævidere non potest. Neratius autem idem in vtrisque statuit: vt.j.e. Neratius. vel loquitur Neratius in speciali casu, quando dominus potuit prævidere ligando nauem funibus, & alijs modis. & facit.s. si cer.peta.si quis nec.§.si.

fundo tuo crusta lapsa sit in meũ fundum, eamq; petas: dandum in te iudicium [a] de damno infecto [b]. idq; Labeo probat: nam arbitrio iudicis, apud quem res prolapsæ petentur [c], damnum, quod ante sensi [d], non contineri [e]: nec aliter dandam actionem [f], quàm vt omnia [g] tollantur, quæ sint prolapsa. Ita demum autem crustam vendicari posse, idem Alphenus ait, si non coaluerit, nec vnitatem cum terra mea fecerit. Nec arbor potest vendicari [h] à te, quę translata in agrum meum, cum terra mea coaluerit. Sed nec ego potero tecum agere, ius tibi non esse ita crustam habere, si iam cum terra mea coaluerit: quia mea facta est. Neratius autem [i] scribit [k], si rates in agrum meum vi fluminis delata sit: non aliter tibi [l] tollendi potestatem faciendam, quàm si de præterito quoque damno mihi caueris [m].

Superficiarius tenetur satisdare: dominus verò promittere. Barto.

Quæsitum est [n], si solum alterius sit, & superficies alterius: superficiarius vtrum repromittere damni infecti, an satisdare debeat? Et Iulianus scribit, quoties superficiaria insula vitiosa est: dominum [o] eius & de soli & de ædificij vitio [p] repromittere: aut eum, ad quę superficies pertinet, de vtroque [q] satisdare [r]. quòd si vterque cesset: vicinum [r] in possessionem mittendum esse [s].

Proprietarius tenetur repromittere tantum de toto damno licet alius habeat usumfructum: sed usufructuarius tenetur satisdare de toto damno tam pro iure suo quàm pro iure proprietarij, & eius procuratorio nomine. P.

a Iudicium.] per officium iudicis. Accursius.

b Infecto.] aliâs infecto, aliâs iam facto: & prima bona.

c Petentur.] Interdicto ne vis fiat ei: vt suprà proximo.§.

d Ante sensi.] ante, scilicet iudicium acceptum: nam non pertinet ad iudicis officiũ: vt suprà de ædil.edic. 20 l.ædiles.§.item sciendum. Accursius.

e Non contineri.] secũdum Alphenum, sed male: vt infrà eod. §.Neratius. Azo. vel illud intellige vt dixi suprà.§.pxi. Vel dic non contineri vt damnum æstimetur: sed 30 debet iubere de eo caueri: & sic non obstat Neratius secundũ Ioan. Al. & V.

f Actionem.] id est interdictũ ne vis fiat.

g Omnia.] vt & suprà.l. prætor.§. vnde quæritur.

h Vendicari à te.] 40 aliâs ea aliâs à te.& facit.j.de acquir. rerũ domi. sed si ex tabulis meis.§. arbor.&.l. adeo.§.j.& instit.de rerum diui.§. prætereà quod per alluuionem. & dixi supra, de rei vend. si frumentum. aliâs Pompo. scribit, si 50 frumẽtũ.§.de arbore.

i Neratius autẽ.] habuimus suprà, de duplici damno, scilicet ædium: & de dãno facto per vim fluminis & de tertio, scilicet dato per crustam: sequitur de quarto modo dandi damnũ. Acc.

60 k Scribit] cõtradicens Alpheno secundum Azo. Vel aliter vt dixi in.§.Alphen°. Accursius.

l Tibi.] agẽti interdicto, ne vis fiat tibi.

✝ Et ratio est quia superficiarius dicitur natu raliter possidere. ita no. gl. in l. ij. in versi. non ambigitur. C de rei vẽ. Bart in.l. si duo §. ceterum s. vti possi de. & Spe. in ti. de loca. §. vj. ver. xlvj.

m Caueris.] per officium solum, non ex edicto: vt suprà eodem. prætor.§.hoc edictum.& facit infrà, de incen.l.ratis.& suprà ad exiben.l.Celsus.§.sed si ratis.& argu. infrà titu.j. quamquam.§.j.

70 n Quæsitum est.] Supra dictum est quòd si ille à quo petitur cautio, sit dominus: tenetur promittere. si non sit dominus, satisdare. Circa prædicta formatur talis quæstio: si solum &c.

o Dominum.] scilicet soli.

p De soli & ædificii vitio.] simul. sed & de singulis per se tenetur, nisi in casu: vt infrà eodem. fluminum,§.fina. &.§.vicinum. &.§.sequen. Azo. & facit.l.fluminum. in principio. &.l.si finita.§. notandum.

q De vtroque.] si nomine domini absentis, à quo petitur cautio, velit cauere. si verò à superficiario peteretur quòd suo nomine con 80 ueniretur, repromitteret: vt.j.eo. qui bona.§.j. Azo. &.l.damni infecti.§.vtrum. quæ sunt contra. vel solue secundum R. vt dicam in dicta.l.qui bona.§.j. Azo.

r Vicinum.] qui postulat sibi caueri.

s Mittendum esse.] ex primo decreto: ex secundo verò non iubetur possidere ex contumacia superficiarij, sicut nec ex fructuarij, vel creditoris contumacia, vel emphyteutæ: sed suo iure carebit: vt infrà eodem.si finita.§.item quæritur.&.§.si de vectigalibus.

&.j.proxi.§.

t Celsus.] in isto.§.cum.l.seq. ponitur casus similis superiori. Idẽ enim in fructuario dicit quod in superficiario dixit: & ideo contraria ibi signata.j.eo. qui bona.§.j.&.l.damni.§.vtrum. signa hîc eodem modo: & solue, vt modò dixi.

Celsus [t] ✻ rectè scribit, si ædiũ tuarum vsusfructus Titiæ est: damni infecti ✻ dominum repromittere, aut Titiam satisdare debere. Quod si in possessionem missus fuerit is, cui damni infecti cauendum [v] fuit: Titiam vti frui [x] prohibebit. Idẽ ait, eum quoq; fructuarium, qui non reficit [y], à domino vti frui prohibendum. Ergo [z] & si de damno infecto non cauet, dominusq; compulsus est repromittere: prohiberi debet ✻ [a] frui.

Primo ponit quid debeat fieri proprietario uel fructuario non cauenti. Secundo qualiter succurritur proprietario cauenti contra usufructuarium. Tertio qualiter usufructuario contra proprietarium. Bar. Nam si proprietarius non repromittat, uel fructuarius non caueat: mittitur petens in possessionem. Item si usufructuarius non caueat proprietario qui repromisit, repellitur ab usufructu. Item si fructuarius aliquid præstitit pro uitio rei, proprietarius tenetur ei conferre: alias res remanebit apud fructuarium iure dominij.

✻P aulus. LEX X.

Quàuis alienus vsusfructus sit: dominum ✻ repromittere oportere, Cassius ait. Et nisi proprietarius in totum repromittat, vel fructuarius satisdet: mitti oportet [b] eum in possessionẽ, cui non caueatur. Sed nisi proprietario repromittenti ✻ fructuarius caueat: denegandã [c] ei fructus petitionem, Iulianus scribit. Sed ✻ si fructuarius de soli vitio quid prę stiterit [d]: ius dominij ad eum [e] transferri oportet [f].

Pignoratitius creditor cogitur satisdare: & etiam ei debet caueri de damno infecto. Et iussus possidere propter cautionem non præstitam, potior est pignoratitio creditore. h. d. cum. l. seq. Imo.

Vlpianus lib.5.. LEX XI.

Quid de creditore dicemus, qui pignus accepit: vtrũ

v Cauẽdum.] Titia non satisdante.

x Vti frui prohibebit.] j.l. proxi. & in 10 frà eodem.si finita.§. item quæritur. & suprà de noxa. si ex duobus.§.si plures. & infra eodem si proprietarius. Accursius.

y Non reficit.] Cũ ad eum pertinet refectio: qa modica erat. nam si ad eum nõ per 20 tineret, & dominus refecisset: non posset fructuarium prohibere vti: vt.s. de vsufru. l. vsufructu legato.§. si.&.l. hactenus.&.j.e. si finita.§.si quis dãni. &.C.de vsufruc.eum.

z Ergo.] locus à pari. nam sicut onus refe 30 ctiõis, ita & onus cautiõis ad eum pertinet. Accursius.

a Debet.] id est potest. sic.j.an per alium causa appel.l.fina.

Quàuis.] CASVS. Titius habet proprietatem? Seius vsumfructũ do- 40 mus: si domus ista minatur ruinam? & vicinus postulet sibi caueri: si petat à proprietario, debet insolidũ cauere. Idem si petat à fructuario. Nam debet insolidum satisdare: & nisi sic fiat, mittetur vicinus in posses- 50 sionẽ. Secundo dicit, pone, ꝙ proprietarius promisit de damno infecto: debet fructuarius cauere ei: & nisi faciat, debet ei denegari vsufruct°. Tertio dicit, ꝙ fructuari° satisdedit vicino: & cum domus dedisset 60 dãnum, emendauit fructuarius insolidũ. si proprietarius ei nõ cõferat? debet fructuarius mitti in possessionem proprietatis: & ex decreto secũdo erit dominus. Fran. Accur.

✻ Certe. ✻ Alt. ✻ Vti frui ✻ Al. Cassius. lib. xlviij. ✻ Promittere. ✻ vsufructuarius. ✻ Fructuarius de suo quid præstiterit.

b Mitti oportet.] in totum vtroq; contumace existente: sed si alterutro, tunc in eius iure: vt no.s.l.proxi.§.quæsitum.

70 c Denegandam.] qui nõ laborat, non mãducet: vt.s.de noxa. l.si ex duobus.§.finali.

d Præstiterit.] ex satisdatione præstitus conuentus.

e Ad eum.] scilicet fructuarium. Accursius.

f Oportet.] ex secundo decreto: primum tamẽ pręcedere oportet. & hoc si dominus ei non conferat: vt.j.eo.si proprietarius. Sed quomodo confert, cum sit finitus vsusfru. interitu rei: vt instit. de vsufru.§.peñ? Rñ. non tota perijt vel ruit, sed pars.

Quid de creditore.] CASVS. Si Titius habet domum sibi obligatam, & illa domus minatur ruinam, & petat vici- 80 nus à titio sibi caueri de dãno infecto: quæritur, an Titius debeat satisdare, & promittere absq; fideiussoribus? & non respondet: tu tamen respondeas, & dicas, ꝙ debet satisdare. Secundo dicit ecõntra: pone ꝙ Titius petat à vicino qui habet domum ruinosam, sibi caueri, cùm timeat damnum in domo quam habet pignori: nunquid auditur? & certe Marcellus dixit, ꝙ non auditur: & si caueretur, inutiliter caueretur. Idem dicebat & in eo, qui emit domum à non domino, vt non sit ei cauendum: attamen Vlpianus corrigit dicens, ꝙ creditori

quòd creditori est cauendum. Fran. Accur.

a Debebit.] huic quæstioni non respõdet hîc: sed dic, quòd debet satisdare: vt. j. eo. si finita. §. si qua. &. §. seq. illud tamen intellige, vt not. s. eo. l. hoc amplius. §. quæsitum.

b Latere.] aliâs genere: & aliâs latere.

c Ait Marcellus.] & malè.

repromittere, quia ius suũ tuetur: an satisdare, quia dominus nõ est, debebit [a]? Quæ species est in contrario latere [b] apud Marcellũ agitata, an creditori pignoratitio damni infecti caueri debeat. Et ait Marcellus [c], inutiliter ei caueri. idemq; etiã de eo cauendum [d], qui à non domino emit. nã nec in huius persona committi [e] stipulationem. Æquissimum tamen puto, huic prospiciendum, id est creditori [f], per stipulationem [g].

Iussus possidere per cautionem non præstitam potior est pignoratitio creditore. Alex.

Paulus lib. 48. LEX XII.

His [h], qui [i] pignori rem acceperũt [k] potior est is, cui damni infecti nõ cauetur, si possidere [l], & per longum tẽpus rem capere ei permissum fuerit [m].

Possessor bonæ fidei cauet: non satisdat. Bar.

Vlpianus lib. 53. LEX XIII.

Qui bona fide à non domino emit, vidẽdum est, nũquid repromittat, non etiam satisdet. Quod quibusdam videtur [n]. habet autem rationem, vt magis repromittat, quàm satisdet: suo enim nomine id facit.

Etiam habens seruitutem uel aliud ius in re: pro illo iure sufficit quòd repromittat. Paul. de castro.

Siue corporis [o] dominus, siue is, qui ius habet, vtputa seruitutẽ, de damno infecto caueat: puto eum repromittere debere, non satisdare [p]: quia suo nomine [q] id facit, non alieno.

Si præsens status rei tendit ad aliud: inspicitur quod euenire potest. Bar. Vel clarius secundum Imo. Etiam dominus domus ruinosæ cauere tenetur si mediantibus ruinosis potest domus sua damnum inferre.

Cùm inter ędes meas [r] & tuas [s] sint aliæ [t] ædes nõ vitiosæ: videndum est vtrum tu solus [v] mihi cauere [x] debeas: an verò & is, cuius ædes non vitiosæ sunt: an ille solus: an ambo. Et magis est, vt ambo cauere debeant: quia fieri potest, vt ædes vitiosæ in ædes nõ vitiosas incidentes, damnum mihi dent [y]: quãuis possit quis dicere [z],

d Cauendum.] id est dicendum.

e Cõmitti stipulationem.] ait Marcellus, & male.

f Creditori.] etiam re sibi nõ tradita: quia ex nudo pacto habet ac. hypo. vt. s. de pac. si tibi. §. de pignore. & arg. j. de fur. l. si is qui rem. in prin. sed secus in emptore ante traditionem: ar. j. de fur. l. eum qui. in prin. sed post cauetur ei, secundum Azo. licet videatur contra. j. e. qui bona. §. sed ei qui. sed ibi expones.

Pignoratitia.

g Per stipulationem.] s. cum satisda. vel sine, ex parte promittentis: vt distinguitur. s. eodem. l. pretor. j. respon.

His.] CASVS. Si domus est Titio obligata, & illa domus minatur ruinã, & ego vicinus petij caueri de dãno infecto, & nemine volẽte cauere missus sum ĩ possessionẽ ammodò sum potior in possessione, quàm Titius: & reddit rationẽ, si. i. quia possidere. Fran. Accur.

h His.] aliâs his: aliâs eis. casus ablatiuus.

i Qui.] l. ista habet duplicem literam: aliâs eo qui pignori &c. & tunc est plana. aliâs his, & tunc est ablatiuus pluralis, & dic tũc acceperint, id est acceperunt.

k Acceperunt.] ex conuentione.

l Si possidere.] si, id est, quia. M.

m Permissum fuerit.] hoc verũ si aliquid potest creditori imputari: vt. s. de noxa. act. l. si noxale. in prin. &. j. e. si finita. §. si qua. &. §. itẽ quæritur. aliâs secus: vt. j. e. eorũ. in prin. &. s. si ex noxa. cau. ag. l. ij. §. fi. secundum Azo. vel secundum H. licet nil possis imputari: tamen ipse erit potior: vt. C. si aduer. cre. l. j. & dices. j. e. cum postulassem. §. j. Azo. ADDITIO. Quærit hîc Bart. de veritate istarũ duarum opinionũ: & responde quòd, aut loqueris ante præscriptionem completam: & tunc est vera opinio Azo. aut post præscriptionem completam: & tunc opinio Hug. est vera.

Qui bona fide.] CASVS. Titius emit domum à te non domino bona fide, hæc domus minatur ruinam: peto mihi satisdari à Titio: quæritur, an debet satisdare vel cauere? dicitur, quòd Titius debet cauere absq; fideiussore: suo enim nomine tũc præstat. Siue corporis.] Dicitur, quòd si petatur cautio damni infecti à domino domus ruinosæ, debet cauere absq; fideiussore. idẽ si petatur ab eo, qui habet seruitu. in illa domo. nã debet cauere absq; fideiussore, quia suo nomine facit. Cum inter.] Inter domũ ruinosam, & meã erat domus Titij in medio: quęritur, quis debeat mihi cauere de damno infecto? & certè, tam dominus domus ruinosæ quàm etiã Titius: & reddit rationẽ. Qui damni.] Si aliquis petit sibi caueri de damno infecto: debet prius iurare, quòd non animo calumniãdi petat. item licet verba prætoris non dicant sit inspiciendum, an intersit sua, an non: & cui cauendum sit, cui non: tamen hoc totum debet inspicere iudex, coram quo petitur caueri. De illo.] Locaui tibi domum, illa minatur ruinam. quæritur, an debeam tibi cauere? Et dicitur, quòd non: & reddit rationẽ. Si quis.] Duo dicit. Primo si quis ædificauit domum iuxta monumentum, & illicitè: quia non dimisit spatium inter domum & monumentum lege comprehẽsum, non debet sibi caueri de damno infecto. Secundo dicit, si aliquis passus est iuxta domum suã fieri monumentum non seruato spatio lege comprehenso: & tandem posteà petat sibi caueri, non auditur. Tertio dicit, quidam habet monumentum: prope illud monumentum Titius habet domum, & licite: domus minatur ruinam, nunquid cauẽdum est domino monumenti? Dicitur quòd sic. Et superficiarium.] Dicitur quòd superficiarius & fructuarius possunt stipulari de damno infecto. Secundo dicit. Titius emit domum á non domino, petit sibi caueri de dãno infecto: an audiatur, quæritur? Et dicitur, quòd sic.

Siquis opus.] Cùm ædificarem domum, nunciasti mihi nouum opus: tandem cùm timeres ne domus ista caderet supra tuam: petebas tibi caueri de damno infecto. an audiaris: quæritur. Et dicitur quòd sic: & hoc probat per duo similia. Siquis quia.] Titius habebat domum ruinosam iuxta meã: & quia non cauit mihi, missus sum in possessionem. tandẽ cum ipse Titius haberet aliam domum sanã iuxta istam, petijt à me vt sibi cauerem de damno infecto nomine istius domus ruinosæ, in cuius pos. missus eram: quæritur an debeam cauere. Et dicitur quòd non. & reddit rationẽ. Siquis stipulaturus.] Cùm velles mihi promittere de damno infecto, iuraui me animo calũniandi non petere istã caut. tandem distulisti promittere: postea ex interuallo peto caueri: an iterum debeo iurare? & dicitur quòd sic. & reddit rationẽ. Si alieno.] Si peto nomine alieno, puta Titij, mihi caueri de damno infecto, debeo iurare non calumniæ caussa postulaturum fuisse eum, cuius nomine peto: prædicta sunt vera, quando ille, cuius nomine peto, debet iurare, si & ipse peteret. si autem nõ: vt quia erat patronus, vel parens: tunc nec ego qui eius nomine postulo. Huic stipulationi.] In promissione quam quis facit de damno infecto, debet contineri dies certa, intra quam si damnũ detur, debeat emendari: & ea dies debet statui arbitrio iudicis, cõrã quo petitur caueri: & iudex debebit videre, an istud opus quod minatur ruinam, sit antiquum, & sit magnum, vt sic sit credibile, quòd cito cadat: & sic paucos dies faciat apponi & si intra istos dies positos in stipulatione non ceciderit, poterit iudex de nouo iterũ facere caueri. si autem stipulatio fuit facta sine die: tunc si voluntate partium hoc factum est, valet: & quandocunq; domus cadet, tenebitur promissor. si vero per errorem, tunc valebit stipulatio vsq; ad eam diem, intra quam solitum erat caueri. & hoc dicit hic. §. cum. l. seq. & prin. seq. Fran. Accur.

n Videtur.] vt repromittat. est enim loco domini [a]: vt. C. de fur. apud antiquos. sed econtra non sic: vt infrà eadem. l. §. & superficiarium.

o Siue corporis.] id est soli.

p Non satisdare.] imo satisdat: vt suprà eodem hoc amplius. §. quæsitum. &. §. Celsus. & l. quãuis. quæ sunt contra. Sol. secundum R. largiter refert seruitutem, vel ius rei an personæ quis habeat: sicut & in ope. no. nũ. nam fructuarius suo nomine nõ nũciat: quod nõ negatur ei, qui prædij vrbani seruitutem habet: vt. s. de oper. no. nũ. l. j. §. fi. & l. in prouincia. §. pe. & l. de pupillo. §. sextus. & sic creditor satisdat: quia personalem seruitutem habet: & ideo satisdat, secundum R. vt. s. eo. l. quid de creditore. & est ratio: quia reales, perpetuæ: personales, parum duraturæ: vt arg. j. eo. damni. §. vtrum. sed solue vt dixi in. l. hoc amplius. §. quæsitum.

a Concor. tex. i. c. grauis. extrà de restitu. spol. & in. l. qui scit. §. final. ff. de vsu. not. Bal. in. l. fi. col. j. versi. sed Bart. dicit quòd etiam C. de vsucapi. pro do.

q Suo nomine.] id est ad suam commoditatẽ. sic. j. quando ap. sit. l. j. §. in propria. potest tamen etiam is, qui suo commodo aliquid facit, dici facere alieno, id est propter alterius contractum, vel delictum: vt suprà de his qui not. infa. l. furti. §. si quis alieno. ecõtra qui suo nomine facit, fingitur facere alieno: vt. s. de procu. non solum. §. sed interdum.

r Cum inter ædes meas.] non vitiosas.

s Et tuas.] vitiosas.

t Aliæ.] cuiusdam tertij.

v Solus.] aliquid superfluit, nisi repetas: item videndum, vtrum ille solus, cuius ædes mihi proximæ nõ vitiosæ sunt, cauere debeat, an ipse cum alio, secundum R.

x Cauere.] scilicet mihi.

y Dent.] s. mediæ: & sic est ratio ad medias & hoc respicit quãuis. &c. vel dic, dent. s. vitiosæ per obliquum.

z Quamuis posset quis dicere.] quid ad rombum? respon. iuriscon. & si dormientes non intelligant, vigilantes tamẽ intelligẽt: quia sibi prospicere &c.

a ¶ Aliæ.] eiusdem tertij.
b ¶ Aedes.] scilicet incolumes.
c ¶ Conuenietur.] dominus mediarũ.q.d.quia culpa præcessit casum,ideo tenetur:vt.s̃.cõmo.si vt certo.§.sed interdum.aliàs nõ tenetur:vt.j.eo.l.fluminum.§.hæc stipulatio.&.s̃.loca. sed de damno. vel quia etiã suæ ędes videtur dare dãnum: quia propter sui debilitatem aliàs non potuerũt sustinere:quæ ratio secũda non placet.Sed in quo conuenitur quando fuit in culpa?Respon.ex cautiõe si eã præstiterat, vel ad eã præstãdam, si non est præstita: vt hîc dicit.Vel secundũ alios.i.qa medius conuenitur per exce.oppositam ab eo, cuius ædes fuere vitiosæ:qa nõ tenetur: vt.s̃.e.euenit.& est simile conuenitur.s̃.de pać.l.tale. vel à vicino conuenitur.i.ab eo, qui dãnũ passus est,cũ eius damni caussam præstat. quæ duæ nõ placent. & facit.s̃.ad.l.Aquil. l.idẽ iuris.§.mulionẽ. Sed arg.cõtra.j.ne qd in loco publ.l.ij.§.idẽ Labeo. &.§.planè. & s̃.ad legẽ Aquil. si ex plagiarijs.§.in cliuo.

ADDITIO.

Dic secundũ Bar.post Dy.ꝙ ibi in.l.lis,nõ deprehenditur culpa: quia non potuit prouidere:ideo denegatur actio. hîc secus:ideo conceditur:vt not. in d.§.in cliuo.

d ¶ Qui damni.] quicquid ab illo.§.quæsitum, vsq; huc dictum est:dictũ est ad expositionẽ illorũ verborum, prætor ait dãni infecti suo nomine ꝓmitti,alienóve satisdari:modo incipit exponere sequentem clausulam.Accursius.

non vitio incolumiũ ædium hoc factũ,si aliæ[a] in eas ædes[b] incidẽtes, damni caussam præbuerint. Sed si cum prospicere sibi potuerit dãni infecti cautione, nõ prospexit:meritò conuenietur[c].

¶ *Vbi dãnũ timetur de re ad rẽ, petitur cautio damni infecti:secus si de re ad personam.Bar.*

¶ Qui damni[d] infecti sibi caueri postulat,prius[e] de calumnia iurare debet[f].Quisquis ergo[g] iurauerit de calumnia,admittetur ad stipulationẽ:et nõ inquiretur[h],vtrũ intersit eius,an nõ:an vicinas ędes habeat,an non:totũ tamẽ hoc iurisdictioni prætoriæ subijciẽdum est,cui cauẽdum sit,cui non. Cæterùm[i] neq; ei,qui in meo deambulet,neq; ei,qui in meo lauet,vel q in mea taberna diuertat, caueri debet. Vicinis planè, inquilinisq; eorũ[k],& inquilinorũ vxoribus[l] cauẽdum esse ait Labeo: item ijs, qui cum his morentur.

¶ *Hoc auxilium est extraordinarium ideo cessat ubi habet locum ordinarium.Bar.*

¶ De illo quæritur, an inquilinis suis dominus ædium cauere possit[m]?Et Sabinus ait,inquilinis nõ esse cauendum.aut enim ab initio vitiosas ædes conduxerunt, & habent,quod sibi imputent: aut in vitium ædes inciderunt[n], & possunt ex conducto[o] experiri. quæ sententia verior est.

¶ *Iste.§.habet unũ casum quo ei qui sui culpa damnũ timet:hæc cautio nõ præstatur. Bart. Et hoc dicit. Cui imputari potest culpa ædificij iam constructi:non præstatur cautio damni infecti.Imo.*

¶ Si quis iuxta monumentum ✻ ædificauerit[p],vel iuxta ædificium suum monumentum fieri passus sit:de dãno infecto ei postea cauendum non erit[q]:quia rem illicitam admisit[r].aliàs autem,si monumento ędificium noceat,in quo nihil sit,quod imputari possit ei,ad quẽ ius monumenti pertinet:cauẽdum est ei,ad quem ius monumenti pertinet.

¶ *Superficiarius & usufructuarius possunt petere sibi caueri. sed bonæfidei possessor etiam cum titulo non potest petere à domino, sed ab alio sic.Pau.*

¶ Et superficiarium[s],& fructuarium,damni infecti stipulari vtiliter hodie constat:sed ei, qui bona fide à non domino emit,damni infecti stipulationem non competere[t],Marcellus ait[v].

¶ *Hoc remedium non tollitur per aliud auxilium extraordinarium uel etiam ordinarium quod competit ad diuersa.Bar.*

¶ Si quis opus nouum nunciauerit: an nihilominus ei damni infecti caueri debeat[x], Iulianus tractat: & magis probat caueri oportere[y]. nam ei[z], qui egerit[a].ius aduersario non esse altius tollere ædificium:caueri debere.Item eum[b],aduersus quem interdictum. Quod vi aut clam competit[c], cauere[d] debere, Iulianus

e ¶ Prius.] quàm vicinus cogatur cauere de damno infecto.
f ¶ Iurare debet.] sic.s̃.titu.j.de pupillo.§.qui opus.&.s̃.de eden.si quis.§.exigitur.&.C.de iura.calum.l.j.&.j.de acti.& obli.l.actionis verbo.Accursius.
g ¶ Ergo.] infert à genere in speciem.
h ¶ Et non inquiretur.] s.verbis prætoris inspectis:vt.s̃.eo.l.prætoris.in prin.prætoris tamen officium supplet,quod in eis minus plenè dictum est:vt subijcit,totum tamen hoc &c.
i ¶ Cæterùm.] pro certè.
k ¶ Eorum.] scilicet vicinorum.
l ¶ Vxoribus.] quæ habent ibi res,in quibus possunt damnũ pati.
m ¶ Possit.] id est debeat.sic.s̃.de mino.cum qui.§.si.& ecõtra debet,pro potest,ponitur quandoq;:vt.s̃.titu.j.l.non solùm.§.j.& dixi.s̃.de offi.proconsul.l.obseruare.§.si.& dic,quòd hîc domus conducta minabatur ruinam.vnde conductor timebat damnum,quia non poterat habitare:& in rebus quæ intus erant:vt.j.eo.tit.inquilino. Si autem in alijs ædibus suis vicinis timeat conductor, cauetur ei: vt j.eo.damni.§.ei cuius.in fine.§.item si timeat ab alia domo locatoris in domum conductam ruinam minaturam,nunquid cauetur?fortè sic:ar.s̃.proxi.§.sed cõtra dicas:vt.s̃.e.inquilino.&.§.a vicinis autem constat inquilino caueri:vt.s̃.proxi.&.j.eo.si filius.
n ¶ Inciderunt.] postquam conduxerunt.
o ¶ Ex conducto.] vt liceat migrare remissa pensione pro rata: vt.j.e.inquilino.&.l.seq.&.s̃.locati.l.habitatores.§.si.&.l.seqũe.vel ad hoc vt reficiat.s̃.loca.& cõduc.l.ex cõducto.& no.hîc in subsidiũ hanc cautionem interponi:vt hîc,&.j.e.damni.§.ei qui in cõducto. &.l.si ædibus.in.fi. sic & in ope.no.nun. vt.s̃.tit.j.l.in prouinciali.§. planè.Sed arg.cõtra.j.e.l.op.§.si quis opus.sed ibi solues:vel solues vt in dicta.l.inquilino.j.eo.& facit ad totum.j.vt in possess.lega.si is à quo.§.fi.&.l.seq.Accursius.

Damni infecti cautio in subsidiũ interponit.

p ¶ Aedificauerit.] domum puta:& dic illicitè,non seruando spatium lege comprehensum:vt.s̃.fi.regũ.l.fi.&.C.de ædi.pri.l.mœniana.Alij dicunt ꝙ iuxta alterius domum fiebat sepulchrum.& dicũt, si quis iuxta scilicet ædificium alterius &c.& sic non cauebitur domino monumenti.Sed secundum primum,dominus monumenti non cauet.sed pr'ĩa placet.
q ¶ Non erit.] vel ædificanti illicitè, vel patienti aliũ illicitè ædificare sepul. quia per hoc suã actionem tacitè remittere videtur:vnde non agit:vt &.s̃.de ædil.edic.quæritur.§.pe.

✻ In ædificauerit.

r ¶ Admisit.] vnde lex ei nõ subuenit: vt &.s̃.de mi. auxilium. in fi.&.C.de epis.audi. l.iij.& ad idem.j. ne quid in lo.publi.l.ij.§. si quid in loco pub. & §.idẽ.Sed quid si velit destrui qđ factũ est, cũ cõtra.l.factũ sit.s. in secũdo casu? nõ audietur.argu.j.tit.j.labeo.nisi fortè ad inter esse actione in factũ: vt.s̃.cõmuni diui.s.binus.vel quod vi aut clam:vt.s̃.de mor. infe.l.si propius.
s ¶ Et superficiarium.] ad primũ con cor.j.eo.inter.§.dãni. ad secundũ.s̃.de vsufru.l.vsufru.leg.§.j.& j.eo.dãni.§.ei cuius. &.l.iter fructuariũ.
t ¶ Non cõpetere.] de rigore iuris,sed de æquitate sic:vt.s̃.e.ti. l.quid de creditore.in fi.secũdũ quosdã. Alij dicũt nullo modo: argumẽ.s̃.de relig.l.ij.§. sed hic sermo. & ad sylla.l.j.§.j.tu dic secũdum Io.nõ dari aduersus dñm, vtpote, cũ caussam à dño non habeat:& ideo contra eum non defenditur: sed cõtra alios sic:vt s̃.de publi.l.penult. & fina.&.l.j.sed secus in alijs.i.fructuario,& superficiario:vt.s̃.si ager vec.l.j.&.l.seq.& sic est soluta quæstio cur cauet bo.fid.possessor: vt s̃.e.l.j.in prin.& non ei cauetur.Item potest responderi: quia quilibet possessor cauet:sed non cuilibet petenti cauetur:vt multis patet exemplis.s̃.&.j.

Bonæfidei possessor cauet & ei non cauet.

v ¶ Marcellus ait.] de rigore.
x ¶ Debeat.] Ab eo cui opus nouum nunciatum est. M. videbatur enim cautio superflua, cum nunciationis supersit auxilium.R.
y ¶ Oportere.] hoc autem probat à simili per duo argu.& hoc dicit,nam ei &c.Accursius.
z ¶ Nam ei.] scilicet caueri debet,subaudi,si nõ habes in tex.de damno infecto.
a ¶ Qui egit.] s.confessoria.& ad aliud vnum,& ad aliud aliud datur auxilium.sed R.dixit,subaudi,pro opere demoliendo.
b ¶ Item eum.] si habes item eum &c.bene est,aliàs subaudi.
c ¶ Competit.] quia fecit opus sciens se prohibendum.nam de ꝓhibito dixit primo rñ.
d ¶ Cauere.] s.de damno infecto:& sic vnum prætoris auxiliũ cum alio competit:sicut vnum extraordinarium non excludit aliud extraordinarium:vt patet in pecore inclusõ,vbi datur vtilis aquil. vt C.ad.l.aquil.de pecoribus.& in factum:vt.s̃.ad.l.aquil. quemadmodum.§.magistratus.sed ordinarium vel ciuile tollit extraordinarium[a]:vt suprà eodem.§.de illo.quæ est cõtra.& suprà de mino.in caussæ.sed R.dixit hîc caueri de destruendo opere. his verbis non exigitur hæc cautio ne altius ædificetur: quia timeatur ruina, ædium altius sublatarum:vel quia prohibitor loci dominium suum in quo ædificatur afferat.Sed ista exigit cautio,vt opus quod factũ erit,restituatur,vt sic luminum seu prospectus seruitus ab ipsis domibus altius ædificatis debita non impediatur.sed prima expositio planior est.Accursius.

Prætoris auxilium cũ alio competit.

a Auxiliũ extraordinariũ p ordinariũ tollitur bo est tex. in.l.in caussæ.ij.in pri. s̃.de mino. qđ est verũ si per ordinarium est

Iulianus

lianus ait [a] : quia non est cautum, neq; de vitio ædium [b], neq; de damno operis.

¶ *Ei contra quem est facta missio in possessionem tanquam contra non cauentem, hæc cautio ipsarum ædium nomine non præstatur.* Bar.

¶ Si quis, quia sibi nõ cauebatur: in possessionem ædium [c] missus fuerit: deinde is, cuius ædes [d] fuerint, cùm præter eas [e], alias ędes [f] haberet, desyderet ab eo, qui in possessionem missus est, vt sibi damni infecti harum ædium [g] nomine, quarum in possessionem missus est, caueret: an sit audiendus, videamus. Et Iulianus scribit [h], is qui vitiosis ædibus cesserit, si integras retinuerit: nũquid improbè [i] ab eo, qui vitiosas ædes cœperit possidere, cautionem exegerit, cùm ideo possessionem amiserit, quia ipse damni infecti satis non dederit? Et sanè parum probè postulat ab eo caueri sibi earum ædium nomine, quarum ipse [k] cauere supersederit. quæ sententia vera est.

¶ *Qui petit sibi caueri, debet iterum iurare de calumnia: licet primo iurauit in alia instantia quæ apparet finita.* Bart.

¶ Si quis stipulaturus [l] iurauerit [m], nec fuerit stipulatus: an post ea ei stipulari volenti iurandum [n] sit, videamus. Et puto, iterum iurandum: quia possit fieri, vt vel tunc, vel modò [o] calumnietur.

plenius con sultũ. secus si nõ ita plene per vtrũque. ita no. Barto. in. l. emilius. in j. col. ver. alia lectura est suprà de mino. plenꝰ in l. in ꝓuincia li. s. de ope. no. nũ. per eũdẽ & cõtra diuersos: vt not. Bart. in. l. si minoris habet locũ. s. de admini. tuto.

a ¶ Iulianus ait.] quærendo & soluendo.

b ¶ De vitio ædium.] q.d. licet habeat interdictum de ope. no. nũ. vel quod vi aut clam, vel confessoriam, non tamen est cautum de damno: quia illa auxilia ad demoliendum competunt, vel vt patiatur seruitute vti. hæc autem cautio ad damnum sarciendum, si opus factum à vicino vitio totarum ædium, vel etiã vitio operis cadat in domum meam. & per hoc apparet ꝙ superior. §. de illo. non est contra: quia ibi satis vicino est cautum de damno per actionem ex conducto: sed hîc per alia auxilia non est ei cautum: & ideo ad hanc cautionem decurritur: licet & aliter modo notaui. Sed R. hic exponit. i. neq; ædium vicini, neq; ædium domini nomine: sed potius seruitutis caussa, quam ædes debent: postulatur hîc cautio. & concordat ad duo prima dicta. j. de reg. iur. l. non solet deterior.

c ¶ In possessionem ædium.] ex primo, vel ex secundo decreto, licet secus esset aduersus extraneum: vt. j. eo. si finita. §. ꝙ si iam prior.

d ¶ Aedes] vitiosę. M.

e ¶ Præter eas.] aliâs præter eas. aliâs pręterea.

f ¶ Alias ædes.] non vitiosas. Accursius.

g ¶ Aedium.] vitiosarum.

h ¶ Scribit] s. quęrendo & soluendo. Azo.

i ¶ Improbe.] aliâs improbè. & aliâs impunè. & improbè, id est male.

k ¶ Quarum ipse.] s. aliarum potest: vt. j. e. l. damni infecti. §. si vicinas. quę est cõtra: & est ratio: quia in eo in quo deliquit, puniri debet: vt. s. de his qui. vt indig. l. rescriptum. & s. pro soc. l. actione. §. diximus. & sic potest intelligi. s. de compen. l. si ambo. §. in stip. & est sic. j. ne quid in loco publi. fiat. l. ij. §. idem ait.

l ¶ Si quis stipulaturus.] de damno infecto. Accursius.

m ¶ Iurauerit.] de calumnia: vt. s. e. l. §. qui damni. Accursius.

n ¶ Iurandum.] s. iterum: quia &c secus ergo in sacramento, quod est de re, siue de veritate: quia sacramentum, quod semel est verum, semper erit verum: vnde non iuratur plus: vt. s. de iureiuran. l. nam postea. §. j. Item no. hîc argu. ꝙ in caussa appel. sit de calũ. iurãdum, contra Py. vt plenè dixi. C. de iura. calum. l. ij. §. quod si actor. Item quod hîc dicit pluries iurari &c. corrigitur per aut. C. de iura. cal. in isto. vel hîc est speciale. ADDITIO. Ista glos. non bene dicit secundum Bar. quantum ad istum. §. quia ibi loquitur in iuramẽto, quod præstatur vniuersaliter, & de futuro: hîc de iuramento præstito de præsenti. Vel aliter ideo hîc iterum iuratur, quia instantia est finita. Sed si eadem esset instãtia: tunc iterum non esset iurandũ: nisi aliquid appareret iudici quod mutationem animi faceret præsumere: quia hîc tantum de præsenti iuratur, & magis ad probationẽ, quam ad ordinem iudicij: vt per eundem Bar. j. §. proxi.

o ¶ Vel modo.] sic ergo no. propositum hominis mutari: vt qui heri fuit bonus, hodie sit malus. Sed argu. contra. s. de transact. cùm hi. §. in per. ADDITIO. Dic secundũ Bar. ꝙ bene præsumitur in futurũ: vt ibi: tamẽ potest mutari: vt hîc. & ideo iuratur, maxime cùm tale iuramentum modicum lædat partem iurantem.

p ¶ Si alieno.] id est procuratorio.

q ¶ Postulem.] vt superficiarius.

r ¶ Debeo.] Primo obstat. C. de iura. calũ. l. ij. §. si autem absfuerit. & aut. principales. vbi dicitur, principales, non procuratores iurare debent. Sol. dicunt quidam hoc in tutoribus, & curatoribus, & similibus legitimis administratoribus loqui: quod nõ placet: quia illi ad suam æstimationem referunt iusiurandum: vt. C. de iura. calum. l. ij. §. quod obseruari oportet & si tutores. sed hoc ad domini æstimationem refertur, cuius nomine iuratur: vt hîc subijcit. Alij dicũt, ꝙ de procuratore in rem suam dicit: quod non placet eadem ratione. Alij ꝙ hîc satisdedit. Tu dic hîc esse speciale, vt simplex procurator iuret secundum Ioan. & Py. quia non sit in forma iudicij, & in speciale casu est hoc. Vel dic, ꝙ hæc corrigitur per illas. Secundo obstat. s. rerum amotarum. l. marcellus. §. j. vbi dicitur vnum pro alio iurare non compelli. Sed nec hic compellitur. prætereà de iuramento alio ibi dicit, scilicet de veritate. Tertio obstat. s. de in litem iuran. l. videamus. sed ibi de alio iuramento. præterea (vt dixi) nec hîc corrigitur, sed aliter non admittitur eius petitio. Accursius.

¶ *Qui alieno nomine petit caueri: debet iurare de calumnia, nisi is cuius nomine petit, iurare non deberet.* Bar.

¶ Si alieno [p] † nomine caueri mihi damni infecti postulem [q], iurare debeo [r] non calumniæ caussa id eum, cuius nomine cautum postulo, fuisse postulaturum. Sed si eius nomine postulem, qui si ipse postularet, iurare non compelleretur. (veluti patronus, vel parẽs [s]) dicendum est, locum iuriiurando non esse. Etenim de quo ille non iuraret: nec qui vice [t] eius postulat, in hac stipulatione debet iurare [v].

¶ *In hac stipulatione debet dies inseri caussa cognita. h. d. cum. l. seq.* Bar.

¶ Huic stipulationi debet [x] dies esse insertus, intra quem siquid damni contigerit, cautio locum habet. neq; enim in infinitum obligatus esse debet stipulatione. Ipse igitur prætor diem dabit stipulationi [y], æstimatione habita ex caussa [z], & ex qualitate eius damni, quod contingere speratur.

Paulus li. 48. LEX XIIII.

IN caussæ cognitione etiam longinquitas [a] soli, & operis magnitudo spectanda est.

¶ *Die finita iterum stipulatio interponetur: & si dies omittatur ex certa scientia, perpetuo committetur: si per errorem, consuetudo inspicietur.* Bart.

Vlpianus li. 53. LEX XV.

SI finita sit dies

† Bal. hîc dicit istum tex. singu. ad hoc ꝙ procu. debet iurare de calũ. in personã domini, nisi essemꝰ in caussis in quibꝰ proceditr de bono & æquo adde qđ voluit Inn in. c. fi. extrà de iureiuran. & Bal. in sua marga. in verbo procu. Bolog. Tu adde gl. in. c. ĩ ꝑtractandis. extrà de iura. calũ. & c. ij. e. ti. lib. vj. & Ioan. And. in. c. vt circa. in fi. de elect. & gloss. & arch in. c. metuentes xv. q. iiij. & rotã deci. xxxix. inci. quidã & qñ ꝓcurator. in no.

Beneficia personalia ad defensores trãseãt.

s ¶ Vel parens.] his enim remittitur: vt. s. de iureiu. l. iusiurandum. & ad pecunias. §. qui iusiurandum. & qui satisda. cog. l. de die. §. iubetur.

t ¶ Qui vice.] Not. hîc beneficia personalia transire ad defensores, vel procuratores. Accursius.

v ¶ Debet iurare.] vt. s. de obse. l. honori. & s. de proc. l. minor. §. j. & arg. j. de re iudi. si cum procuratore. Sed contra. s. de obse. licet. §. fi. vbi interuentoribus non habetur honor. sed illud verum est, cùm ex suo dolo conuenitur: secus si de dolo patroni, vel calũ. vt hîc. Item cõtra. s. de in ius vo. sed si hac. §. fi. vbi sine venia conuenitur tutor patroni. Sed ibi ex suo facto non patroni agebatur. vel illud erat statutum odio liberti: scilicet vt non vocet in ius sine venia patronum: hoc fauore patroni. vnde primum restringitur, secundum ampliatur: vt. s. de lib. & posthu. cùm quidam.

Infinitas vitanda est.

x ¶ Debet.] qui cauet. & sic not. vitandam infinitatem: vt suprà de lega. ij. fideicom. §. si quis decem. & solu. ma. l. si mora. Sed arg. cõtra. s. de in litẽ iur. l. videamus. §. iurare. & j. de fideius. l. si ita. ADDITIO. Dic secundum Bar. quòd ibi verba disponentium fuerunt apta ad infinitatem: hîc non.

y ¶ Stipulationi.] in superioribus dictum est, quòd suo nomine quis promittere, alieno satisdare debet: & quod non cal. &c. sic igitur quia in hac stipulatione dies apponitur: videamus quomodo latior vel breuior &c.

z ¶ Ex caussa.] qui minor: & ideo sibi cauendum in latiorem vel remotiorem diem: si maior, in leuiorem: vt argu. s. de transact. l. cum hi. §. modus.

a ¶ IN caussæ.] Longinquitas id est antiquitas soli maxima, & operis magnitudo: vt quia vetustissimum est ædificium: quare cito ruina speratur.

SI finita.] Casus in hoc prin. continuatur casui præcedẽ. ¶ Deinde.] Prætor dixit, si opus fiat in flumine publico, vel ripa eius, & timeant vicini ex eo opere damnum: debet satisdari de damno, si contingat intra decem annos. Secundo loquitur Vlpianus, & dicit: ideo hîc exigitur stipulatio, & certum tempus adijcitur: quia opus fiebat in publico. ¶ Cùm autem.] Hîc est. §. & non ibi: notandum &c. & tũc sic pone casum. Si opus fiat in publico, & timeatur: non est satisdandum de vitio loci: secus si in priuato opus fiat, nam tunc cauendum est, & de loci vitio, & operis. Alij non habent. §. hîc, sed ibi notandum, & tunc sic pone casum. Si opus fiat in priuato, satisdandum est. secundus non mutatur. ¶ Siquid igitur.] Apparet ex verbis prætoris, si damnum contingat intra decem annos ex opere quod fit in publico, quòd vult quòd promittatur emendari. ¶ Siquid in via publica. Si aliquis

ædificet vel aliquod opus faciat in via publica,& timeam ex eo opere damnum:satisdandum est. ¶ De cæteris locis.]Apparet ex verbis pretoris ꝙ tm̃ loquitur de opere,quod fit in flumine & ripa.quid autem si in alio loco publico?nil dicitur:tamen dicendum est ex generali edicto,ꝙ sit satisdandum quasi in loco alieno ædificet.Secundò dicit,si locus publicus reficiatur voluntate potestatis vel pręsidis:non est cauendũ de damno infecto. ¶ Si quid.]Si opus fiat in priuato,cauendum est de vitio soli, & operis. hoc dicit vsq; ad.§.ex hoc edicto.Fran.

statuta[a] in cautione:iterum[b] arbitratu prætoris ex integro erit cauendum.Si vero sine *cõditiõe[c] dici stipulatio interposita fuerit: si quidem ex conuentione[d] *quã doq;[e] fuerit commissa:ex stipulatu agetur.si verò per errorem[f] magis est illud dicendum, finito die,in quem *aliquando caueri solet[g],desiderandum esse à prętore vt liberetur[h].

¶ De eo quod fit in flumine publico, uel eius ripa:satisdatur intra decem annos. si in uia, uel in alio publico loco: tempore iudicis arbitrio statuendo:nisi opus fiat ad publicam utilitatem: tunc enim non satisdatur:sed iudex pro indemnitate conseruanda aditur.Bar.

¶ Deinde ait prætor[i], De *opere[k],quod in flumine publico ripáve eius fiet: in annos decem satisdare iubebo. Hic exigitur[l] *satisdatio,& tempus stipulationi præstitutum est,idcirco, quòd in publico[m] fit[n]. ¶ Cùm autem in *aliena[o] re fiat:hanc satisdationem prætor iniungit. ¶ Notandum[p],quòd non etiam de loci[q] vitio,sed de operis[r] tantũ cauetur:quãuis si in priuato fiat, & de loci & de operis vitio[s] caueatur.Sed cùm locus publicus sit: non erit necesse ibidem opus faciẽti de alio vitio satisdare[t],quã de operis damni infecti. ¶ Si quid igitur damni intra decem annos

* Adiectione. * Quãdocunque. * Alioquin. * Eo. * Satisdari. * Alieno fit.

a ¶ Statuta.]à iudice,vel stipulantibus.
b ¶ Iterum.]i. quoties opus erit. sic.s̄. de eden.l.veluti.§.hęc vox.&.j̄.de præto.stipu.l.pretoriæ stipulationes sæpius.
c ¶ Conditione.]i. adiectione diei ex certa scientia.
d ¶ Conuentione.]s.partium fuerit interposita stipulatio sine die.
e ¶ Quandoque.]i. quandocunq;.R.scilicet quandocunq; damnum fuerit datum.
f ¶ Per errorem.]s. facta fuit stipulatio sine diei adiectione.
g ¶ Solet.]id est debet.Azo.vel dic ꝓpriè,scilicet secundũ consuetudinem regionis.
h ¶ Vt liberetur.]ꝓmissor scilicet:cum futurum timeri non expediat.cæterum si timeatur,quare peteret liberari eum: cùm si esset liberatus.oporteret eum denuo promittere?Sed quod dicit ad consuetudinem recurrẽdum, videtur secus:quia lex statuit de.x.an.vt.j̄.de ripa mu.sed dic vt ibi Itẽ videtur secundo ꝙ non ad cõsuetudinẽ,sed ad arbitriũ stipulantis: vt s̄.qui satisda.cog.de die.in prin.sed ibi de discordia,quæ erat tẽpore interpositæ stipulationis:vt ibi plenè dixi.Item tertio videtur ꝙ nulla sit:vt.j̄.de verb.obli.ita stipulatus.in prin.Sol.vt ibi.Itẽ quarto videtur,ꝙ partium consensus nihil posit hîc facere,cũ sit prætoria:vt.j̄.de præto.stipul.l.j.§ fi.&.j̄.de verb.oblig.l.in conuentionalibus.Sed dic ꝙ lex,vel prætor nõ statuit hîc diẽ:vnde partes vel iudex possunt statuere:vt.s̄.e.l.qui bona.§.fin.& facit.s̄. si quis cau. sed & si quis.§.fi.&.s̄.e.prætor.in princi.
i ¶ Deinde ait prætor.]vt &.s̄.eo.prætor.§.de eo opere.
k ¶ De opere.]i.damno,quod ex opere fit:vt in ver.& quod ait.
l ¶ Hic exigitur.]nunc incipit Vlpianus.
m ¶ In publico.]nam si in alieno priuato fiat,non satisdatur.& hoc subijcit,cùm autem &c. Accursius.
n ¶ Fit.]& sic ripa est locus publicus.Sed contra instit. de rerum diui.§.riparum in fine.§.sed hic quo ad vsum.
o ¶ In aliena.]i.in publico:& dic,cùm prætor hoc cõcedit: & secundum hoc dic hanc satisdationẽ.s.in.x.an.& secundũ hoc est §.cũ autem.& non ibi,notandum secundũ Io.Alij,vt Azo,nõ habẽt hîc §. cùm autẽ.sed ibi,notandũ &c.& tunc expone in aliena re.i.in priuato alicuius.& quod subijcit satisdationẽ,supple vel repromissionẽ quando suo nomine:vt.s̄.eo.prætor.Item quod subijcit, iniungit. s. prætor.non autem diffinit tempus:vt hîc,&.s̄.l.qui bona.§.fi. tertij, nec hîc,nec ibi habent.§.Accursius.
p ¶ Notandum.]hîc assignat secundam differentiam inter locũ priuatum & publicum.Azo.
q ¶ De loci.]vt.j̄.e.§.fi.Azo.No.ꝙ dictio de, denotat remotã rationem[a] cùm nõ de opere, sed de dãno futuro ex opere satisdetur.Acc.
r ¶ De operis.]scilicet vitio.
s ¶ Vitio.]vt.j̄.eo.fluminum.§.fi.Azo.
t ¶ Satisdare.]quia alio modo in solo sibi consulitur:vt.j̄.e.fluminum.§.cæterum si ex.&.§.quid ergo.Azo.& facit.j̄.de ripa.mu.l.j.

a Habes similẽ glo. in l.j.§.emancipatus. & ibi Bar. de cõiũg. cum

v ¶ Fiat.]Dicunt quidã principe vel senatu permittẽte:vt.j̄.ne quid in loco pu.l.ij.§.si quis.à prin.& de fluminibus.l.quo minus.Si autẽ illicitè cùm habeat locũ interdictũ ne quid fiat in loco vel via publica:& ꝙ si fiat,tollatur:non habebit locũ hæc cautio de damno infecto,cum aliud supersit auxiliũ:vt argu.s̄.eo.titu.l.qui bona. §. de illo.sed hæc nõ placet. vnde dic ꝙ illicitè fecerit.i.nõ fecit authoritate principis, vel senatus:aliâs non habet locũ hæc cautio: vt.j̄.e.l.§.si publicus. nec obstat dictus.§.de illo.quia ad aliud dãtur interdicta.s. vt opera destruantur: ad aliud hęc cautio:vt diximus.s̄.eo.l. qui bona.§.si quis opus.

accìderit,id in stipulatione continetur.Et quod ait prætor, De eo opere:sic accipere debemus, de eo damno,quod ex opere fiet. ¶ Si quid in via publica fiat[v]: quia in alieno[x] fit, satisdandum est: sed prætor caussa cognita tẽpus pro cõditione operis determinabit[y]. ¶ Siue autem quis muniat viam, siue quid aliud in via publica faciat[z] debebit cautio[a] locum habere: *ne per hoc damnum priuato contingat. ¶ De cæteris[b] locis publicis nihil specialiter cauetur[c]:verum ex generali[d] sermone[e] *quas in alieno fiat,satisdari debebit damni infecti. ¶ Si publicus locus publicè[f] reficiatur: rectissimè Labeo scribit (eoq; iure vtimur)de damno infecto nõ esse cauendum[g]. ¶ Si quid[h] vitio loci aut operis fiat: certè legem dandã *operis talẽ,ne quid *noceat vicinis,damnive detur.

¶ Si est ruinosa pars substantialis,fit mißio in totam: secus si pars artificialis: nisi occasione contignationis,uel alia pars uitiata aliam ad se trahit.hoc dicit.Bar.Dic clarius secundum Alexan.de Imo.Si pars domus est ruinosa, & non cauetur:fit mißio in poßeßionem non solum illius partis:sed etiam alterius non ruinosæ sine qua non posset ruinosa poßideri, uel quæ cum illa est coniuncta intantum quòd illa ruente etiã alia rueret,ut quia sunt sub una contignatione: aliàs secus. Alex.

¶ Ex hoc edicto, si non cauea-

eman. lib. & in.l.j.§. si plures. & ibi Bart. col.iiij.s̄. de excu. & tex. in c. j. & ibi Archid.xiij.q. j. & in.c.si propter.de rescri.li.vj.

* Ne hoc damno. * Quasi. * Operis. * Noceatur.

x ¶ In alieno.]id est in publico: vt dixi in.§.deinde.s̄.ca.l. Itẽ no.ꝙ meliorem rationem assignaret si diceret:quia ius in eo non habet:posset enim esse aliena, & tamen non teneretur ad satisdationẽ,si ius in ea habeat:vt.s̄.eo.qui bona.§.j.
y ¶ Determinabit.]vt quia fit in via, secus in flumine vel ripa: quia tunc in.x.ann. & melius stat in futuro, quã si diceret in præterito,vt quidam habẽt.nã prætor nõ dixit:vnde ꝓtor viuus statuet:vt ar.s̄ de iure delibe.l.j.§.fi.Sed si in præterito,tunc diceres.x.an.ad similitudinẽ aliorũ publicorum:vt.s̄.eo.§.deinde. & facit.j̄.eo. qui vias. Accursius.
z ¶ Determinabit.]Habuimus.s̄. vnam differentiam inter opus quod fit in publico,& id quod fit in priuato:quia non satisdatur in decem an cum pro eo quod fit in publico,satisdetur in.x.ann. modò ponitur alia:quia si fit in priuato,de soli & de operis vitio satisdatur:pro eo quod fit in publico,de opere tantum.
a ¶ Cautio.]impropriè:vt.C.de verbo.sig. sancimus.ponitur enim hîc pro satisdatione:vt.s̄.proxi.§.Azo.
b ¶ De cæteris.]præter flumen,& ripam fluminis.
c ¶ Cauetur.]in edicto.
d ¶ Ex generali.]qui non pertinet ad speciales clausulas,& expressas.s.flumen & ripam fluminis:vt.j̄.de verb.obli.l.doli.Azo & facit.j̄.ti.j.l.apud Trebatium.§.pe.
e ¶ Sermone.]s.verbis edicti:vt.s̄.eo.l.prætor ibi,alienáve.
f ¶ Publice.]i.sine vicinorũ dãno,secũdũ R.vel.i.publica authoritate principis,vel senatus.vel.i.per præceptum præsidis.
g ¶ Cauendum.]potest tamen dici,& debet,ꝙ princeps sit adeundus pro vtroq; opere:vel præses,si in prouincia fiat:vt.j̄.e. fluminũ. §.quid ergo.
h ¶ Siquid.]ex eo quod dicit loci vel operis,dicũt quidã,ꝙ loquitur, quando in priuato fit:aliâs nõ cauetur pro solo:vt.s̄.e.l.§. notandũ. & secundũ hoc dices legẽ dandã.i.cautionẽ interponendã. Vel dic secundo ꝙ quando concedebatur alicui in publico facere,debet cõcedens prædicere,vt sic faciat,ne vicinus noceat:& ita talem legẽ i.præceptũ dare:vt hîc,&.j̄.eo.l.qui vias.ar.j̄.ne quid in loco publi. l.ij.§.meritò.alioquin solitæ actiones locum habebunt contra magistratus:vt arg.s̄.ad legem.Aquil.quemadmodum.§.i. magistratus. & secundum hoc dic loci vel operis.i.operis quod fit in loco publ.& hoc placet:& bene concordat cum proxi [illegible] Alij dicunt poni exẽpla per.l.C.de ædi.priua.si cui.

¶ Ex hoc edicto.] CASVS. Si aliquis habens domum ruinosam non caueat vicino petenti,mittitur vicinus in possessionẽ domus ruinosæ in totũ,& nõ pro parte:etiã si sola pars sit ruinosa. & hoc etiam dixit Sabinus.Secundo dicit:pone,ꝙ quædã domus est lõga & ampla,& pars domus minatur ruinam: an mittitur vicinus in possessionem tantũ partis?Et certè dicitur,si adeò est longa, ꝙ spatium sit

tium sit inter partẽ domus ruinosæ,& aliam:tunc mittitur vicinus tantum in partem ruinosam.si verò pars ruinosa est coniũcta parti non ruinosæ vna contignatione,quod sæpisime contingit in parua domo:tunc mittitur vicinus in totam.si autem non sunt connexæ, quod sæpius contingit in longa & ampla domo:tunc non nisi in partem. Vltimo dicit:pone,quòd habeo insulam,id est paruam domum iuxta domum meam magnam.insula minatur ruinam: & non caueo, certè mittitur vicinus in possessionem insulæ:non autẽ magnæ domus. hoc dicit vsq; ad. §. si plures.Fran.Accur.

tur, mittitur in possessionem à prætore in eam partem,quæ ruinosa[a] esse videtur. An verò in totas[b] ædes missio locum habeat,videamus.Et extat Sabini sententia,in totas ædes mittẽdum. alioquin[c] si ex superficie(inquit) damnum timeatur:non habebit res exitum: nec profuturum erit in possessionem eius rei[d] mitti,quã quis possidere non possit[e],aut ei non expediat & verior est Sabini sentẽtia. ❡ Sed si in plures partes domus[f] diuisa sit:vtrũ in partem,an in totam domum possidẽdam mitti quis debeat,videamus. Et si tam[g] ampla domus sit, vt & spatia[h] inter vitiosam partem[i] intercedant,& eam, quæ vitium non facit:dicendum est in eam solam partem mitti. Si verò iũcta[k] sit contextu[l] ædificiorum:in totam.Itaq;[m] & in spatiosis domibus[n] melius dicetur,in eam partẽ domus mittendum, quæ vitiosæ parti vnita sit. Cæterum si modica[o] particula ædium amplissima-rum vitium faceret: quale erat dicere,totas ædes iubendum possidere eum, cui damni infecti non caueretur,cũ sint amplissimæ[p]? Item quid dicemus, si in insula[q] adiacens domui vitium faciat: vtrum in insulæ, an verò in totius domus possessionem mittendum sit?Et magis est vt non in totius domus[r] possessionem, sed insulæ[s] mittatur.

❡ Si plures ex primo decreto siue simul siue separatim mittantur,omnes sunt pares in iure. sed si unus in secundo decreto peruenerit: loco domini habetur. Bart.

❡ Si plures sint,qui postulent, vt caueatur: omnes simul mitti in possessionem solent[t]. Idemq; Labeo probat & si prius[v] quis in possessionem missus sit, & alius mitti desyderet.nam non specta-

a ❡ Ruinosa.] & hoc indubitatum est.

20 b ❡ In totas.] secus in rustico prædio: vt suprà eodẽ. l. dies. §.eius rei.& infrà eodem.cũm emptor.§. si agri.

c ❡ Alioquin.] id est si non mitteretur in totas.

d ❡ Eius rei.] id est su-30 perficiei.

e ❡ Non possit.] sine solo.Azo.vt.j.de acti.& obliga. obligationum ferè. §. placet. in fi.§.

f ❡ Domus diuisa.] non eo animo, vt ex vna fierent duæ,pariete in medio ædificato: 40 quia tunc non vna, sed plures domus dicerentur:vt.s.communia prædio.l.si quis duas. §.j.in fi.licet quidam hoc casu.s.quãdo non fiunt duæ per diuisionẽ, dicant contra:scilicet φ in totam fit missio.

g ❡ Et si tam.] hîc subaudi:& respon.si tam.

h ❡ Spatia.] scilicet magna. Io.

i ❡ Partem.] quæ vitiosa est.

k ❡ Iuncta.] aliâs vnita:& aliâs iuncta: & aliâs mista. tunc enim pars non vitiosa est mista vitiosæ.Vnde vitium ab ea cõtrahere videtur:& ideo cauetur pro ea.sic & aliâs modicum fermẽti &c.& a-50 liâs cum sancto sanctus eris &c.Item facit ad hoc quod dicitur de contagione pecoris.s.de act.emp.iulianus.in prin.

l ❡ Contextu.] i. parua domus:vt dixit Sabi.

m ❡ Itaque.] quia connexitas contignationis facit,vt caueatur etiã pro non ruinosa propter ruinosam.itaq; vbi cessat contignatio (qđ frequenter accidit in ampla domo) ergo cessat cautio pro parte non ruinosa.

n ❡ Domibus.] scilicet vnitis.q.d.non solum superiore casu quando est partita.

o ❡ Modica.] scilicet cum vna contignatione totæ ædes non con-60 tinentur.

p ❡ Amplissimæ.] q.d.esset absurdum,prouideat ergo iudex: vt.j. eo.l.cũm emptor.§.si agri.

q ❡ Insula.] i.parua domus[a].

r ❡ Totius domus.] vt dicit Sabi.

s ❡ Insulæ.] id est domui adiacentis.

[a] Insula qđ dicatur,pulchrè Bude[o] s.locati.l. sed illud ad des.§.inquilinus.

❡ Si plures sunt.] CASVS. Vicini postulabant caueri à Titio qui habebat domum ruinosam:si eis non caueat, omnes vicini æqualiter mittuntur in possessionem.Secundo dicit:Pone,quòd vnus de vicinis est primus missus in possessionem:certè alijs postea 70 petentibus mitti non præiudicat:nã non spectatur ordo iste. nam omnes dicentur æqualiter possidere. Tertio diem:pone, quòd vnus de vicinis missus est in possessionem ex secundo decreto:tunc si postulent alij vicini caueri,tunc missus ex secundo decreto debet cauere eis:& si non cauet,vicini alij incipient possidere.h.d.vsq; ad.§. iulianus.Fran.Accur.

t ❡ Solent.] scilicet simul:si non habes in textu:vt.s.eodem. prætoris.§.j.in fi.

v ❡ Prius.] Quæritur quid dicatur primum decretum: quid secundum:qualiter peruenitur ad primum:qualiter ad secundum: quis 80 sit effectus primi:quis secundi?Et dicitur primum decretum, primus iussus iudicis,siue prima missio in possessionẽ.Secundũ, est secundus iussus,siue secunda missio iudice iubẽte.simile pôt videri.s. de vulg.& pu.sub.l.j.& licet aliâs primũ dicatur respectu secũdi:vt s.de reb.dub.l.qui duos.nõ tamẽ hîc ita:quia aliquando primũ decretum interponitur,nõ secũdũ:vt.j.dicã. Ad primũ peruenitur sic. Citatur aliquis perẽptoriẽ,nõ venit,nec mittit:tũc mittetur aduersarius in pos.bono.licet aliter olim,aliter hodie:& fit hæc missio,vt

Decretum primũ quid sit. Decretum secundum.

ille affectus tædio veniat responsurus.j.ex qui.cau.in pos.ea. l. cũm legati.&.s.vt in pos.leg.l.is cui.in prin. Ad secundũ peruenitur ita: misisti me in pos.ex primo decreto.vellẽ mitti ex secũdo.iudex debet illũ adhuc citare.C.de iu.aut.iubemus. Vel si nõ inuenitur domi suæ,debet denũciari vel vicino suo præconizari an aliquis velit eũ defendere.j.ex qui.cau.in pos.ea.hoc autem.& si veniat,restituat expẽsas & dãna 10 aduersario, & recipiat poss.Si nullo modo venerit,interponitur secũdũ decretũ:vt hîc.Sed intra quod tẽpus?Rñ.secundum Pi. post decẽ dies:vt.s. de cõstit.pe.l.promissor stichi. Alij dicunt φ post annum. sic. C. de 20 iur.do.impe.l.si.Alij dicũt φ post quinquẽniũ interponit.C. de pr̃ scrip.xxx.vel.xl.an.si quis emptionis. Alij dicũt,φ post bienniũ: vt.C.de iure.do.impe. l.fi. Alij dicũt φ post tempus quod dat̃ iudicatis: quod est aliud 30 hodie:aliud olim: vt s.de iu. si debitori. & j.de re iu. debitorib[9]. Vel dic,φ arbitrio iudicis cõmittit̃:vt.s. de iur. delib.l.j. Sed quo iure petit̃ interponi secundũ decretũ? Dicunt quidã,actione in factũ:potest dici,iudi-40 cis officio, qđ datur loco actionis deficientis:arg.s.de iurisf.om.iudi.l.j.In quibus actionib[9]? Rñ.in omnibus regulariter personalibus ad instar noxa.ac. in qua interponitur secundum decretũ:vt.s.ex noxa.cau.aga. l.ij. in fi.& ad instar damni infecti,in quo interponitur secundũ decretũ. Itẽ,& quia leges videntur velle,φ in omni personali actione interponatur secundũ decretũ:vt.C.de iudi.l.properandum.§.sin autem. &.j.de re iu.l.à diuo pio.§.j.fallit.s.vt in pos.leg.l.is cui.Itẽ fallit.s. de ven.in pos.mit.l.j. §.mulier.&.§.si.&.l.seq.Sed quid in actione ex empto?variauit Ia.& videtur φ non:quia secũdo missus est dñs:sed 50 venditor nõ tenet̃ facere dñm emptorẽ:vt.s.de act.emp.ex empto. sed posset dici φ pôt interponi.Et quod opponit,nõ tenet̃ facere dominũ:verũ est.s.iure actionis ex empto.sed hoc ex sua cõtumacia cõtingit vt interponat̃ secundũ decretũ.Est autẽ effectus secũdi decreti.vt si dñs erat ille,in cuius possessionẽ mittitur,dñs sit effectus,si nõ erat dñs,paretur cã vsucapiẽdi:vt.s.si ex noxa.cã aga.l.ij.in fi. & de nox.electio.&.l.gñaliter.in fi.&.s.e.pr̃toris.& hîc.Alij dicunt φ interponitur tñ in causa noxa.& in cã dãni infecti:qđ nõ approbat Ia.Sed nunquid in realibus actionibus,vt in rei ven.iudicio interponit̃ secundũ decretũ?Rñ. non : quia lex videt̃ velle expressim, 60 φ in realibus act.nõ interponat̃:quia lapsus anni in realibus fecit cũ possessorẽ verum:sed dñs auditur perpetuò de proprietate.i.vsq; ad.xxx.an.si audit̃ perpetuo:ergo secundũ decretũ nõ interponitur: vt C.vbi in rẽ act.l.ij.in fi.&.C.de præscri.xxx.an.si qs emptionis. in fi.Sed que est ratio diuersitatis quare interponitur secũdũ decretum in actionibus personalibus,non autem in realibus?Respon.ille qui agit personali actione,petit dari sibi quod suum non est:vt insti tu.de act.§.appellamus.& dare est accipientis facere.vt.j.de verbo. obli.vbi autem non apparet.§.fin.vnde si non dat:vtile est φ interponatur secundum decretum,per quod constituitur dominus. Sed 70 qui agit rei vẽ.non petit rem sibi dari,sed cã sibi restitui:vt. s. de rei vendi.officium.&.l.qui restituere. Vnde dicit se dominũ: sed petit sibi pos.restitui:vt.C.de alie.iu.mu.cau.fac.l.j.vnde cũm per primi decreti interpositionem nanciscatur possessionẽ,& nõ petat nisi sibi possessionẽ resti tui,& modo possessionẽ habeat per primũ decretum,adimpletum est desyderiũ suũ:& habet quod petebat: vnde secundũ nõ interponit̃,quasi superfluũ esset:vt.s.vt in poss.le.l. hæc stipulatio.§.diuus.Itẽ alia ratione probat̃:qa q petit interponi secũdũ decretũ,petit se fieri dñm:vnde tanquã cõtrarius est repellẽdus: vt C.de fur.l.j.Itẽ per secũdũ decretũ dat̃ dñium:vt dicit hęc litera. 80 sed si ante erat dñs,per secũdũ decretũ nõ datur dñium: quia qđ meũ est,amplius meũ fieri nõ potest:vt.j.de verb.obli.nemo rẽ suã. & quia verba p̃toris gñalia sunt.Et fiebat missio aliter olim,aliter hodie.olim si agebatur personali,missio fiebat in oĩbus bonis : nisi in caussa dãni infecti,vbi fiebat tantũ missio in possessionem illius rei,de qua timebatur damnũ:vt.j.ex qui.cau. in poss.ea.l.j.&. C. de bo.aut.iud.poss.l.cũ proponas.Si reali,in pos.rei petitæ:vt.j.ex qui. cau.in poss.ea.l. fulcinius.§.Celsus.Hodie aliter,vt in aut. de exhi.

Decreti secũdi interpositio quo iure petit̃.

Decretũ secũdi an in omni personali actione interponatur.

Decreti secundi effectus.

& intro.reis.§.si verò quidam.Effectus primi decreti nihil aliud facit,quàm ꝙ missum in poss.constituit detentatorē :vt.j.ex qui.cau. in poss.ea.l.cùm legati.vnde nec ille lucratur fructus:vt in l. Fulcinius.fallit in duobus casibus:vt.s.de ven.in poss.mit.l.j.in fi.&.l.sequen.&.s.vt in poss.leg.l.pe.& est forte ibi speciale:quia nec ibi interponitur secundum decretum,ne illud esset superfluum: quod non debet esse:& hoc 10 in personalibus. in realibus autem fuit opi.& dicunt quidam quòd facit suos.s.de peti.here.sed & si.l.cō missoria.§.petitio.& d.l.Fulcinius.in fin.& erit ratio similiter, qa non interponitur secū dum decretū.Vel po- 20 test dici ꝙ illud est propter nimiam contumaciā aduersarij: vt videtur innuere.l. illa,Fulcinius.

a Concor. tex.in.c.si ne possessione.extra de re.iur.l.vj.& vtrū possessionē interrūpat: hæc gl. videtur facere ꝓ dictis Bal.in l.cō sentaneum.col.viij.ver si. caue tū si enim esset. C. quō & qñ iudex ꝙ sic:cōtra Lud Ro.in sing.suis in ver.decretū.ver.dicit lex.

† Bar hic & alij scribentes côiter post eū dicūt istum textū fore subtilem & cotidianū & habere materiam subtilem & & male explicatā & digestā sup quo.§.Bo lo.hic refert repetitionem fecisse & dedicasse S.D. N.A.vj.pō tific.maxi. & ad dicta per eū ibi se remittit.

⁎ Nec cauente.

a ℣ Ordinem.]hoc,cū sint eiusdem titu. in hoc, pignore prætorio:vt hic, &. s. vt in pos.leg.is q.§.q prior. 30 ar.C.de bo.aut.iud. pos.l.fi.&.j.de bo.aut. pos.cùm vnus.§.j.secus si diuersorum: vt C.qui po.in pig.ha l. ij.quæ est contra. Itē no.non attendi ordinem.sic in aut.de mo. §.penul.&.j.de solu l. nec enim.&.s.de pecu. 40 le.l.quidā.Sed arg. contra.C.de offi.præ. vr.l.fi.&.C.de offi.rec. prouin.l.potioris.& in aut.de hære.& fal. §.inordinatum.

b ℣ Habebunt.]vt & s.e.prætor.§.eius rei. &.§ proxi.

c ℣ Iussus sit.]ex de- 50 creto secundo.

d ℣ Nisi cauerit.]scilicet missus ex secundo decreto.

e ℣ Posterior.]vt.j. proxi.§.

bimus ordinem [a] ,sed habebunt[b] ambo possessionem. Quod si iam prior possidere iussus sit [c] ,& alius damni infecti caueri sibi desyderet:tunc nisi cauerit[d] ,mittetur in possessionem posterior[e] .

℣ *Missus ex primo decreto non præscribit antequam interponatur secundum.Bar.*

℣ Iulianus scribit † eum, qui in possessionem damni infecti nomine mittitur, non prius incipere per longum tempus dominium [f] capere,quàm secundo decreto à prætore dominus[g] constituatur.

℣ *Si pro pluribus eodem tempore secundum decretum interponitur:quilibet pro rata damni admittitur.si pro uno, primo ille domini loco habetur:sed ex primo decreto omnes mittuntur in totū:sed partes faciunt sibi per concursum. h.d.Bar.cum.§ seq.*

℣ Si ante hoc decretū[h] alius quoq; in possessionē missus fuerit [i] : æqualiter ambo ædium fient domini, scilicet cum iussi fuerint possidere[k] . Si verò iam constituto domino[l] eo,qui primus in possessionem missus est, Titius damni infecti sibi caueri desyderauerit:cessante primo ⁎ cauere[m] , solus Titius erit in possessione[n] .

℣ Cùm autem plures mittuntur in possessionem[o] :æqualiter mittuntur,non pro rata damni,quod vnumquemq; contigerit[p] :& meritò.nam & cùm vnus mittitur in possessionem:non pro portio-

ne damni mittitur,sed in totū[q] . Cum igitur plures in possessionē mittuntur:æqualiter omnes quasi in totum missi,concursu partes habebunt[r] . Sed si quis eorum missus in possessionem sumptum fecerit,deinde iubeatur possidere: an sumptum consequi possit is, qui fecit[s] ,& quo iudicio?Et placet,communi diuidundo[t] iudicio vtili consequi eum posse.

℣ *Permissionem ex primo decreto ille contra quem facta est missio,non compellitur de possessione decedere.Bar.*

℣ Si quis autem in possessionem missus[v] , nondum possidere iussus[x] sit:an dominus decedere de possessione debeat,videamus. Et ait Labeo,non decedere,sicut nec cùm creditores vel legatarij mittuntur[y] .idq; est verius.

℣ *Missio ex secundo decreto non debet fieri statim post missionem ex primo:sed interueniente temporis interuallo per quod aduersarius uideatur negligere.Paul.*

℣ Non autem statim, vbi prætor misit[z] in possessionem,etiam possidere[a] iubet:sed tum demū,cùm iusta caussa videbitur.Ergo inter uallum aliquod debebit intercedere, quo aut pro derelicto ædes longo silentio dominus videatur habuisse,aut misso[b] aduersario in possessionem,& aliquandiu morato,nemo caueat.

n ℣ In possessione.]ex secūdo decreto:vt.s.e.§.ꝙ si iā prior.& ar. s.e.ꝑtor.§.eius.ne qđ prīo est datū,posteriori denegēt:vt.C.qui pot. in pig.ha.l.fi.§.pe.si autē ex prīo,nō deijcit prior:vt.j.e.§.si qs autē.

o ℣ In possessionem.]ex primo decreto:vt.s.eod.prætoris.§.j.

p ℣ Contigerit.]i.cōtingere poterit.nā nil ꝓdesset.s.mitti ꝓ damno dato, cùm nihil sit datum,& ad interesse detur hæc actio: & adhuc nō interest: 10 vt.s.e.dies.§.in eum. Azo.sed secus aliās: vt.C.de bon.aut.iudi. pos.l.fi.§.vt autē. non in perpetuum, vbi fit missio ꝓ iam debito, non futuro:vt hîc fit.

q ℣ Sed in totum.] quia pluribus potest esse eadē res obligata 20 insolidū:vt.s.eo.prætoris.§.j.&.s.de pign. act.l.aliena.§.si pluribus. Sed contra.j. de præcario.l.duo.vbi dicit duos nō posse possidere eandem rem in solidū.Sol.vt.j.cod.§. vbi autē.Itē nunquid tantū habebit ex secū 30 do decreto qui minimum damnum timet, quantū & qui maximum?quod videt, vt hic,&.s.e.l.§.si ante. & pro hoc est quod dicit cōcursu: quod est quando æqualiter cō currūt:vt.C. de cadu. tol.§.si verò non oēs. 40 &.s.de vsufruct.accre.l.j.§.interdū.&.l. iij.sed hoc non placet: quia hæc missio est loco cautiōis:& ex cautione quilibet agit ꝓ rata dāni:vt.j.eo.ex damni.§.ij.expone ergo hîc partes,ex primo decreto:& qđ di- 50 cit.s.§.si ante.dic æqualiter, scilicet pro rata damni.& de hoc dixi.s.e.prætoris.§.j.

Res eadē an posit in solidum à plurib' possideri.

r ℣ Habebunt.]toties enim concursu fit diuisio,quoties plures simul in rem eandem missi ad æquales mittūtur portiones:hoc enim est concursu,& per partes habere: vt.s. de vsufru.accre.l.j.§.interdum.&.l.iiij.&.C.de cadu.tol.§.si verò oēs.

s ℣ Is qui fecit.]ante secundum decretum.

60 t ℣ Communi diuidundo.]contra.s.communi diui.l.iiij.§.fi. &.l.seq.Sol.ibi cessat directum:sed hîc dicit habere locum vtile secū dum M.arg.s.de noxa.l.si seruus communis.in fi. ADDITIO. Dic aliter secundum Bar.ꝙ hic loquitur quando fuit interpositum secundum decretum:quo casu propter sumptum factum quandoq; secundum decretum sic interpositum non datur directum,sed vtile: ibi vero loquitur quando secundum de.non erat interpositum.

℣ Iulianus scribit.] CASVS. Cùm tu posslderes domum non tuam?& hæc domus minaretur ruinam:petij,vt caueres mihi. te non cauente missus sum in possessionem ex primo decreto:certè nondum incipio vsucapere,donec ero missus in possessionē ex secū- 60 do decreto.Secūdo dicit. Si aliqs est missus in possessionē ex prīo decreto,& alius missus postea fuit,dicuntur ambo æqualiter possidere.Tertio dicit.Pone,ꝙ missus in possessionem ex secūdo decreto vsucœpit.si alius ammodo petat caueri,iste dominus factus debebit cauere:alioquin petens caueri mittetur in possessionē.℣Cùm autem plures.]Si plures petunt mitti in possessionē,dño domus non cauente æqualiter sunt mittendi:& hoc probat ratione aperta. Sed pone,ꝙ vnus de istis qui missi sunt in possessionē,fecit expēsas in domo ruinosa:& tandem isti missi sunt ex secūdo decreto:nūquid poterit repetere sumptus pro parte aliorū qui missi erant secum?Dici 70 ꝙ sic actiōe cōi diuidūdo vtili.h.d.vsq; ad.§. si quis aūt. Frā. Acc.

f ℣ Dominium.]vtile secundum Guil.& Io.vel secundum M.directum:vt not.C.de bo.ma.l.j & in aut.nisi.

g ℣ Dominus.]i.possessor,cum dicat supra eum dominium vsucapere ex tempore secundi decreti.sic &.j.de ver.sig.interdum.&.C. de rei ven.l.quoties.& de præscri.longi tempo.l.j. item caue: quia non erat res eius cuius credebatur,aliās statim fieret dominus missus:vt no.s.e.prætoris.in prin.

h ℣ Si ante decretum.]s.secundum.

i ℣ Missus fuerit.]desijt ergo primus possidere pro parte quota.s. 80 dimidia:vt.j.c.ex damni.§.fi &.s.eo.prætoris.§.si plures. & arg.s. de pig.act.l.aliena.§.j.&.s.e.l.§.si plures.& quod subijcit æqualiter,dic.s.pro rata damni:vt dices statim.§.cùm autem. Accur.

k ℣ Possidere.]ex secūdo decreto:& dic domini:vt modo no. supe riori.§.Itē hoc qñ eiusdē tit aliās secus:vt.C.q po.l.ij.quę est cōtra.

l ℣ Domino.]subaudi quasi.s.per præscriptionē.Io. vt modò dixi.

m ℣ Primo cauere.]aliās cessante primo cauere:& alias cessante primo,& non cauente.

℣ Si quis autem.] CASVS. Si aliqs missus est in possessionē ex prīo decreto:an dñs domus desijt possidere per hoc?dicit ꝙ nō. adducit simile in legatarijs & creditoribus.Secundo dicit ꝙ missus 70 ex primo decreto nō debet statim mittendus ex secūdo:sed cū caussæ cognitione:nam si dñs domus steterit per lōgatēpora,& non cauit, & sic videatur eā habere pro derelicto:tūc mitteretur ex secundo. Idē est & si missus ex primo decreto stet aliquo tēpore: nec dñs nec alius voluit cauere.nā & tūc mittetē iste ex secūdo decreto.Sed quid si dñs domus ruinosæ erat absens reipu.caussa,vel erat minor.xxv. ann.tunc iudex nō debet festinare ad secundū decretū, & si fecerit, restitui in integrum poterit dñs.Vltimo dicit,ꝙ si aliquis est missus ex secundo decreto,tunc dominus deijciendus erit de pos.hoc dicit vsq; ad.§.si qua sint.Fran.Accur.

80 v ℣ Missus.]ex primo decreto.Accur.

x ℣ Iussus.]ex secundo decreto.

y ℣ Mittuntur.]de creditoribus non habes expressè nisi hîc, &.j. de acqui.pos.l.iij.§.ij.sed certè imò.j.vti pos.l.si duo.§. creditores.& de legatarijs habes hic,&.j.vt in pos.leg.l.is cui.in prin.

z ℣ Misit.]ex primo decreto.

a ℣ Possidere.]ex secundo decreto.

b ℣ Misso.]dic aut,pro &.sic.j.de verb.signifi.sæpe.sed quod erit silentium

lentium hoc, nunquid decennium, vel vicennium: vt insti. de vsufca. §. & cum hoc placitum? R̃n. non: sed recurritur ad iudicis arbitriũ: vt. ş. de iu. delibe. l. j. §. fi. & arg. ş. de nego. gest. diuortio. & sic etiam intelligimus. C. de bo. auth. iudi. poss. l. pe.

a Possidere.] ex secundo decreto: sed in primo sic: vt. ş. eo. l. j. quæ est contra.

b Induiturum.] sed ea non data non auditur: vt. j. eadẽ. l. §. 10 postea autem. & ş. ex qui. cau. ma. l. ab hosti bus. §. si damni. item facit. C. qui. ex cau. in integ. resti. non est necess. l. fi. Itẽ hĩc no. tria arg. Primum, quia iudex non debet festinare: vt. C. de sent. ex breui. reci. l. ij. Secũdum, 20 quod fieri non debuit, factum tamen tenet: vt. j. quan do app. sit. l. j. §. biduum. Tertium, quod iudex ignorãtem priuat possessiõe.

Concor. text. in. c. cũ bertholdus de re iudi. extra.

c Iussus est.] ex secundo decreto.

d De possessione.] vt & j. de acqui. pos. l. 30 qui vniuersas. §. itẽ cùm prætor. & ş. de inter. ac. l. non alienũ. & hoc ideo dicit, quia non põt possidere plures insolidum: vt. j. de preca. duo. sicut nec dominium habere: vt ş. commo. l. si vt certo. §. fi. nec obstat. ş. eo. §. 40 si quis autem. vbi prior non deijcitur: quia ibi de primo decreto dicit. Itẽ nec ob. ş. eo. § cùm autem plures. vbi innuit plures insolidum possidere: quia de primo decreto dicit. secus in secũdo: quia tunc viriliter 50 id est pro rata dãni: vt. ş. eo. §. fi. ante. secus autẽ in creditoribus.

illi enim pro rata debiti mittuntur: vt. C. de bo. aut. iudi. pos. l. fin. §. vt autem. Vel dic idem vtrobiq;: vt ibi no.

Ex caussa damni infecti & contra non latitantem proceditur ad secundum decretum salvo sibi iure restitutionis in integrum. Bart.

Si fortè † dominus reipubli. caussa abest, aut ex alia iusta caussa, aut in ea sit ætate, cui subueniri solet: probandum est, non debere prætorẽ festinare ad decernendũ vt iubeat possidere[a]. Sed & si decreuerit: nemo dubitat, in integrum restitutionem induiturũ[b].

Per secundum decretum prior possessor de possessione eijcitur. Paul.

Vbi autem quis possidere iussus est[c]: dominus deijciendus erit de possessione[d].

Habentibus ius intra dominium, & cauere negligentibus sine iusta caussa, denegatur eius iuris persecutio. Paul. de cast.

Siqua sint iura[e] debita[f] ijs, qui potuerunt de damno infecto satisdare[g]: deneganda erit[h] eorum persecutio aduersus eum, qui in possessionem missus[i] est. & ita Labeo probat. Item quæritur in pignoratitio creditore, an pignoris persecutio denegetur aduersus eum, qui iussus sit possidere? Et magis est, vt si neq; debitor repromisit, neq; creditor satisdedit[k], pignoris persecutio denegetur: qđ & in fructuario[l] rectè Celsus scribit.

Contumacia eius qui fundum uectigalem habet: non præiudicat domino quo ad secundum decretum: sed ipsius domini contumacia requiritur. hoc dicit. Bart. Vel dic plenius secundum Imo. Si fiat missio contra illum qui habet utile dominium uel quasi: id tantum transfertur per secundum decretum: non autem transfertur directum dominium uel quasi: quod bene transfertur si secundum decretũ interponeretur contra ipsum habentem directum dominium uel quasi. h. d.

Si de[m] vectigalibus[n] * non caueatur[o], mittendum in possessionem dicemus, nec iubendũ[p] possidere. Nec enim dominium capere quis possidendo potest: sed decernendum[q] est à prætore, vt eodem iure esset quo foret is, qui nõ cauerat. post quod decretum vectigali[r] actione vti poterit. Sed in vectigali prædio, si municipes[s] non cauerint: dicendum est, dominium per longum[t] tẽpus acquiri.

Si post petitam cautionem ante decretum interpositum propter subterfugia non cauentis interim damna contigerint, cessat missio ex hoc edicto: sed contra non cauentem competit officium iudicis ut de damno præterito & futuro cauere cogatur, uel ad hoc teneri per iudicem pronuncietur. Bar.

Eleganter quæritur, si dum prætor de danda stipulatione deliberat, damnum contigerit: an hoc sarciri possit[v]? Et missio qđẽ cessabit[x]: prætor tamẽ decernere debet, quicquid damni contigerit[y], vt de eo quoq; caueatur[z]: aut[a]

e Siqua sint.] CASVS. Si aliquis habet seruitutem in domo ruinosa, & non satisdederit de dã. infec. & sic vicinus missus est in poss. ex primo & secundo decreto: nunquid vti poterit seruitute amodo? Dicitur quod nõ. Idẽ in creditore cui erat obligata ista domus. idẽ in eo q habebat vsumfructũ: nã amittit tũc ius suũ. Fran. Acc.

60 e Si qua sint iura.] seruitutum. M.

f Debita.] quia dominus domus ruinosæ debebat recipere seruitutem à domo non ruinosa.

g Satisdare.] & non fecerunt.

h Deneganda erit.] si tamen aliquid possit eis imputari: vt dixi mus. ş. e. is qui.

i Missus est.] ex secundo decreto.

k Satisdedit.] hĩc de vt no. ş. eo. hoc amplius. §. pe. & §. fi.

l Fructuario.] non tamen codẽ modo: quia pignus ipso iure: sed vsufru. per excep. vt. ş. de noxa. l. si noxale. in princi.

70 m Si de vectigalibus.] CASVS. Aliquis cõduxit domũ vectigalem ab aliquo municipio. hæc domus minatur ruinã Titio: vnde Titius petebat sibi caueri à conductore: conductor non cauit: & sic Titius missus est in pos. ex primo decreto: tandẽ postea missus est ex secundo: quæritur quid consequitur per istud secũdum decretũ? Et dicit quod non cõsequitur dominiũ: quia nec cõductor, qui nõ cauit, habebat: sed consequitur illud ius quod habebat cõductor. Secũdo dicit: pone, quod Titius qui timebat ruinã, iuit ad municipiũ cuius erat domus, & petijt sibi caueri: & municipiũ nolit cauere: & sic Titius missus est in poss. & ex secundo decreto. Quid consequitur per secũ 80 dum decretum? & certè consequitur dominium per vsufcap. nam incipiet iste Titius præscribere. Frã. Accur.

m Si de vectigalibus.] Ne primũ responsum contradicat: secundo dic casum. Si de vectigalibus ædibus cõductis ab aliquo municipio, nec cauet cõductor de dãno infecto: ius solũ qđ habet cõductor, habebit missus. Si verò municipes qui locauerint, non caueãt: vsucapitur: vt subijcit. & pro hoc. ş. eo. l. hoc amplius. §. Celsus. & l. is qui. Vel secundum M. principiũ loquitur cũ conduxit à fisco: finis cũ à municipio. Tertij, vt Pi. & Pla. dicũt principiũ intelligi vt non iubeatur possidere. s. statim: sed ex interuallo sic: vt in fi. pro quo est ş. e. §. nõ autẽ. & §. si fortè. quod nõ placet. Quarti dicunt, quod principium dicat in ædibus, finis in rustico prædio. nec hæc positio placet: vnde secundum primum & secundum prosequere literam.

n Vectigalibus.] sunt vectigalia prædia quæ cõducit quis à fisco in perpetuũ. i. 10 quãdiu soluatur pẽsio: vt. ş. si ager vectigalis. l. j.

Vectigalia predia que dicantur.

o Non caueatur.] à conductore municipij secundum primum casum: vel dic ędibus, à fisco conductis secũ dum alium.

p Nec iubendũ.] 20 ex secundo decreto, vt habeat missus domi nium: cũ nec ille, qui non cauet, habeat, secundum primum. vel fauore fisci, non solũ ratione prædicta, secũ dum alium: vt institu. de vsufca. §. res fisci. Accursius.

* Vide in hũc. §. Al. cia. lib. dispũc. iij. c. x.

30 q Sed decernendum.] per secundum decretum.

r Vectigali.] s. vtili in rem: vt supra si ager vec. l. j. & ij.

s Municipes.] postulata ab eis cautione. Azo. secundum vtrunq; casum.

40 t Per longum tempus.] scilicet decem annis: & strictè accipe municipium, pro castro, vel villa. Secus si ciuitatis[a] esset prædium, secundũ quosdam: quia opus esset præscrip. centum an. vt. C. de sacrosan. 50 eccl. l. si. Sed fisci. xx. ann. vt. j. de diuer. & temp. præscrip. l. in omnibus. & plenè dixi in d. l. C. de sacrosan. ec. l. fi. Item in eo quod dicit prædium vectigale posse vsucapi, est contra ş. de publicia. l. cùm sponsus. §. in vectigalibus. Sed dic hĩc esse speciale, vt vectigalia prędia possint vsucapi, quando pro damno infecto non cauetur: sicut & illud, vt etiam sciens rem alienam præscribat: vt dixi. ş. eod. prætoris. in princi. & de noxa. l. generaliter. Vel dic vectigalia prædia non posse præscribi à cõductore: quia non omnino pro suo possidet, 60 vt ibi: sed ab alio sic, vt hĩc. vel illud verbum ibi positum, non possunt vsucapi, non refertur ad vectigalia, vel solue aliter, vt ibi notaui. Vltimo quæro, an idem quod in vectigalibus sit in feudatarijs h bellarijs, & precarijs? quod satis dici potest.

a Inno. & alex. hic reputant istã gl. sing. ad hoc quod priuilegium cõcessum ciuitati circa præscriptio nem in qua tuor casib⁹ positis in. l. fi. C. de sacrosan. eccle. non habet locũ in castro vel villa. Bolo gni. Adde Bald. in. c. j. colũ. viij. in ti. de capi. q cu. vendi. in vsi. feu. & in addi. ad Spe. in ti. de resti. in integ. versic. castrum & villa. Ioan. and. in. c. si ciuitas. de sen. excõ. li vj. inno. uel & Bar. in l. sed & reprobari. §. fi. colũ. ij versi. no ta ex ista gl. de excu. tuto.

v Eleganter.] CASVS. Cùm tu haberes domum ruinosam, iui ad iudicem, & petij vt cogeret te mihi cauere, & cùm iudex deliberaret esset cauendum mihi an non, cecidit domus, & dedit mihi damnũ. dicitur quod iudex debet facere te mihi cauere etiam de dãno præterito: vel si sibi videbitur, dabit mihi act. ex stipu. ac si inter cessisset. Fran. Accur.

70 v Possit.] id est debeat.

x Cessabit.] tribus modis expone. Primo cessabit, nisi iusta caussa interueniat. vt quia impeditus: vt. ş. e. l. hoc amplius. & l. prætor. §. fi. & l. seq. Sed nonne hæc est iusta caussa: quia iam instanter erat coram ꝓtore: & sic nõ erat negligẽs? R̃n. põt esse, quod nimiũ fuerat negligẽs in veniẽdo corã ꝓtore: vt. ş. si quis cau l. ij. si quis. tñ cũ posset. & hoc casu hĩc loquit. Secũdo missio cessabit. s. meo consilio secũdũ H. qa melius est quod habeat resartionẽ dãni, cũ nõ fuerit negligẽs, & iã erat corã ꝓtore. aliud si tñ primũ interuenisset: qa nõ fuisset negligens: nõ tñ venit corã ꝓtore: tũc eñ haberet locũ qđ dicit. ş. co. l. qđ 80 fortè tunc. Tertio missio cessabit: quia res interijt: & sic nõ põt habere locũ missio in ædes: fiet tamẽ in rudera, & solũ: vt sequitur. & ş. e. hoc amplius. Itẽ quod dicit cessare missionẽ, est contra. j. co. §. si iã. sed ibi ruit post decretũ: hĩc ante: vt plenè no. ş. co. hoc amplius. in prin. vel hĩc ideo cessat quia põt agi ac si esset cautio interposita.

y Contigerit.] interim.

z Caueatur.] sic etiam de præterito.

a Aut.] pro &. vt. ş. e. hoc amplius. in princ. sic. C. de ver. sig. l. pe. &

§.e.l §.non autē.vel dicas propriè:& erit in sua potestate,quod velit facere,vt patet ex ordine literæ.

a ¶ Actionem.]in factum.M.vel interdictum,vt tollat rudera : vt §.eo.prætor.in fi.&.l.seq.in prin.&.§.j.vel dic,pro damno etiam sine stip.agi quasi tacitè intellecto:vt.§.de adopt.his verbis.&. C. de rei vxo. acti. §.j. &. §. de fi.tu.l.cùm ostendi mus.§.fi.&.ȷ.ad muni. l.ij Sed nunquid præcisè cogat cauere^a, vel damnum restituere etiam si velit ædibus cauere, quæ damnum fecerunt ? Rñ. sic.nec obst. §. eo. hoc amplius.in prin.vt ibi distinxi.

¶ Si pupillus.] CASVS. Pupillus non habens tutorem,habebat domum ruinosam,& timebam ne caderet supra meam:peto mihi caueri.dicitur ꝙ sum mittendus in poss.quasi non defendatur.Fran.

b ¶ Missio.] fit ergo cùm non legitimè defenditur:vt hîc, &. ȷ. qui.ex cau in poss. ea. hoc autē.&.§. ex quibus cau.ma.itē ait prætor.§.hoc autē.Sed cōtra.§ de euict.si dictū. §.fi.vbi etiā sine tutore ei legitimè nunciatur:sed illud est eius fauore,vt ibi no.Item argu.contra.ȷ.de diuer. & temp. præ. l. si seruus.Sed non multū ad rem.item accipe de missione ex primo , vel etiam secundo decreto:vt.§. cadē.l.§. si fortè.

¶ Si quis dāni. CASVS. Si aliquis est missus in possessionē domus ruinosæ:an debeat fulcire,& reficere,& si non fecerit teneatur : quæritur. & dicitur ꝙ nō tenetur: & reddit rationem.Secundo dicit : pone, ꝙ postquam missus est aliquis in pos.ex primo decreto,velit dominus offerre:& vult quod ille recedat de pos. quæritur an possit?Et dicitur ꝙ sic,dū tamen caueat non tantùm de damno futuro,sed etiam de præterito,& etiam caueat de expensis si quas fecit iste missus. ¶ Illud quæritur.]Nunc dicit à quo tempore retro cōputatur damnum:vt sic de eo caueatur.& certè quandoq; à tempore,quo missus fuit:quandoque à tēpore,quo iussus fuit mitti. Vltimò dicit,si aliquis est missus in possess.ex secundo decreto:ammodo dominus volens cauere,& recuperare possess.nō auditur:nisi esset dominus minor,vel alia iusta caussa.hoc dicit vsq; ad. §. si iam. Fran. Accur

a Alex.in.l. j.q satisda. cog.mouet hāc.q.& cō cludit sicut ista gl. quā in nō alleg. cōtra P. de cast. ibi.& in.l. iubere § deiu.om. iudi.

*Pignora

*Ex quo tempore.

si putat,ꝙ vtiliter actionem^a daturus sit,decernat.

¶ *Contra pupillum non cauentem,etiam si tutorem non habet:ex caussa damni infecti fit missio ex primo & secundo decreto.Pau.*

¶ Si pupillus tutorem non habeat,quo authore damni infecti promittat:quasi non defendatur, missio^b in possessionem locum habebit.

¶ *Missus ex primo decreto non tenetur rem reficere:licet habeat pignus prætorium : secus in habente pignus conuentionale. Paul. de cast.*

¶ Si quis damni infecti in possessionem missus sit:fulcire eum, & reficere insulam debere sunt qui putent,eumq; culpam^c præstare, exemplo eius,qui * pignori accepit^d:sed alio iure vtimur. Cùm enim ob hoc tantum missus sit, vt vice cautionis in possessione sit: nihil ei imputari,si nō refecerit^e.

¶ *Si damnum contingat post missionem factā ex primo decreto,non cogitur missus dimittere tenutam nisi etiam de tali damno caueatur , & etiam de expensis factis in refectione. & dicitur damnum euenisse post missionem ut debeat emendari etiam si euenit post iussum de mittendo,& ante realem missionem:dummodo in illa non fuerit negligens. Pau.de castr.*

¶ Item videamus,si cautio ei offeratur^f postea quàm missus^g est in possessionem:an non prius decedere debeat,quàm si ei caueatur etiam de eo damno,quod contigerit postea,quàm missus est in possessionem. quod quidem magis^h probatur.Repetita^i igitur die repromittēdum erit.Hoc amplius, de impensis quoq; si quas * fecerit,erit ei cauendū. ¶ Illud quæritur^l ,ex quo tempore damni ratio habeatur^m :vtrum ex quo in possessionem ventum est,an vero ex * quo prætor decreuit , vt eatur in possessionem ? Labeo ait,ex quo decretum est:Sabinus, ex quo vētum est in possessionē. Ego puto,caussa cognita modò illam sententiam probandam.Plerumq; enim subuenitur etiam ei, qui missus^n in possessionem , aliqua ex caussa aut non venit^o ,aut tardius venit in possessionem^p .

¶ *Post missionem ex secundo decreto non est locus cautioni nisi mediante restitutione in integrum ex caussa absentiæ uel ætatis. Pau.*

¶ Postea autem,quàm quis possidere iure dominij^q à prætore iussus est:nequaquam locus erit cautionis oblationi^r .& ita ait Labeo. Cæterùm nullus(inquit)finis rei inuenietur^s .& hoc est verissimum:seposito^t eo,ꝙ quibusdam vel ætate,vel qua alia iusta caussa subuenitur^t .

¶ *Si post iussum de mittendo in possessionem ex primo decreto, & ante realem missionem ruat:potest fieri missio in ipsam ruinam. nec tenetur missus dimittere nisi sibi emendetur damnum præteritum,& etiam caueatur de futuro,& refundantur expensæ factæ in refectione pro quibus,etiam competit actio in factū,dummodo sint rationabiles,siue sint factæ per eum, siue per alium eius nomine.Pau.de castr.*

¶ Si iam ruerint ædes:an in possessionē ruinæ vel areæ mittēdus sit nihilominus is,cui cautū non est,videamus.Et magis est,vt mitti debeat.& ita Labeo ait:sed adijcit^v ,si postea quàm decreuerit^x prætor eū in possessionē mittendum,tūc ædes deciderint^y .& puto Labeonis sententiā verā. Proinde & si refecerit aliquid:erit probandum,non prius eum discessurum quā si ei sarciatur^z , * & de pretio^a caueatur.Potest autem & in factum^b actione recuperare hoc,quod impendit sed non amplius, q̃ quod boni viri arbitratu

corrigit Labeonem.

f ¶ Offeratur.]in eodem non in alieno loco:vt supra qu isatis.cog. de die.§.planè.

g ¶ Missus.]ex primo decreto:secus si ex secundo:quia tunc hab[et] locum:vt.ȷ.eo.§.postea.

h ¶ Magis .]s. quàm contrarium.

i ¶ Repetita.]i. referenda erit cautio ad o tēpus præteritū,quo caueri debuit.i. ad eā diē,qua nondū fuerat damnū datū : & sic ea cautio de omni futuro damno peti potuit. sic.ȷ.de itine . actuq; priua.l.j.§.si quis propter.&.§.præterea.

k ¶ Si quas necessarias.]non tamen ei incūbebat necessitas faciendi:vt.§.e.l. §. si quis damni.

l ¶ Illud quæritur.] Hîc distingue,vt plenè dixi.§.eo.hoc amplius.in princ.

m ¶ Habeatur.]cum modo cauere velit:vt §. proxi.§.

n ¶ Missus.]i.mitti iussus.& plerunq; in hoc titu.sic ponitur.

o ¶ Venit.] quia iam damnum datum erat.

p ¶ Possessionem.] aut fortè veniens non fuit admissus.

q ¶ Dominij.]quod fit cum quis mittitur ex secundo decreto.

r ¶ Oblationi.] secus si quis impetrauerit, vt possideat pignus iure dominij:vt .C. de iure do.impe.l.fin.§.si autem in tempore.

s ¶ Finis rei inuenietur.]imò inueniret si semel pstaret.sed hoc nō ita intelligit,vt prima facie sonat:sed ita i.cautionis offerendæ q.d. si nō finit mō ius offerēdæ cautionis: ergo p oĩa tpa poterit offerri:qd esset absurdū:nā q̃ rō est in hoc tpe,eadē & in sequēti bus.A 20.& est sic.C. de trāsac.fratris.Item est hîc arg.p snia B.S. ꝙ ius offerendi tēpore tollatur.sic.C.de præscrip.xxx.an.l. cū notissimi.§.eodem.

*Potest assignare ratio nem ad istā §.quia iulius iudicis in secundo decreto habetur loco tituli gl.est in.l. damni §. penul. versi. nō [illegible] autem & ibi Alex.& doc.ȷ.eo & per Bald.in auth ei qui. col. antepē. C.de bon. auth. iud. possi.

*Et de pretio.

c ¶ Culpam.]etiam in omittendo.

d ¶ Accepit.]ex conuentione:vt supra de pig.ac.si seruus. non dico ex authoritate iudicis.tunc enim de solo dolo, & lata culpa tenetur:vt infrà de bo.auth.iu.pos.l.prætor.§.his verbis.&.§.est præterea. Accursius.

e ¶ Si non fecerit.]aliâs cauerit,aliâs præcauerit,aliâs fulserit,& aliâs refecerit.Sed quid si ille,qui missus est in possessionem , deposuerit domum sine iussu iudicis,quæ parua mora ruitura erat: an teneatur?Rñ.non:vt.ȷ.quod vi aut clam,si alius.§.est & §.ad.l.aquil.si quis fumo.§.j.cum prin.huius.§.cum concor.§.e. hoc amplius.§.fi.&.§.de vsufru.hactenus.§.fi. sed ad fi.est contra.ȷ.e. §. si quis metu.Sol.ibi in modica impensa:vel non imputatur si non refecit.s.culpa:vt hîc:sed si dolo,sic:vt ibi. Vel dic verius ibi Cassius

t ¶ Seposito.]q.d.seorsum posito,& separato,seu segregato ab eo, quod ante dixerat:vt.§.eo.§.si fortè.

¶ Si iam ruerint.] CASVS. Cū nō caueres mihi de dāno infecto,iudex decreuit me mitti in pos.& cùm irē ad intrandū in pos. antequā intrarē,domus tua cecidit supra meā.an in pos.istius ruinæ siue areæ intrabo?& dicit ꝙ sic. Sed pone,ꝙ ego feci expēsas in ista area reficiēdo eā,& ille dñs vult cauere,& vult ꝙ recedā de possessione,audit:dū tamē mihi caueat de expēsis,quas feci: & de damno qđ habeo ex illa ruina.possem etiā agere act.in factū ad recuperandas expensas,quas boni viri arbitratu fecissem.Idem est,& si alius meo iussu,vel rogatu expēsas istas fecissem,& ei essem condem natus ad reddendum,vel sponte soluerem:nam istas expensas consequar,vel ope exceptionis,vel act.prædicta.Fran.Accur.

v ¶ Adiicit.]s.ita mittendum.

x ¶ Decreuerit.]antequam esset in possessione.

y ¶ Deciderint.]aliâs non,nisi ille fuerit temporis angustia,vel alia iusta caussa impeditus stipulari:vt plenè dixi.§.e.l.§. eleganter. &.l.hoc amplius.in prin.

z ¶ Sarciatur.]impensa.

a ¶ De pretio.]i.damno rei suę.

b ¶ In factū.]actione ex edicto,quod est.ȷ.de bo.autho.iud.possi.l. prætor.

prætor.non solum iudicis officio.Sed quare non actione nego.gest? Rñ.quia potius suo nomine facit respiciendo quod potest contingere,vt ex secundo decreto iubeatur possidere:& ita fiat dominus.vnde non aget neg.gest.vt.ĭ.de bo.aut.iudi.pos.l.prætor.§.his verbis.

Iussus à rogatu differt.

a Iussu.]differt iussus à rogatu:vt.C.quod cum eo,etiã.&.s.quod iussu.l.j.§.sed ego quæro.& ibi notaui.

factum sit. Idẽ est, & si alius iussu rogatúve meo eorum quid sine dolo malo fecerit, & eo nomine condemnatus sim,aut dederim sine dolo malo.

Quando quis recedit de possessione de necessitate,uel animo retinendi: prætoris beneficium non perdit,secus si animo deserendi. Bart.

Si quis † metu ruinæ * discesserit de possessione: si quidem cum adiuuare rem non posset, id fecit: Labeo scribit,integrum ius eum habere perinde,ac si in possessione perseuerasset. Quod si cũ posset succurrere,maluerit relinquere: amisisse eum prætoris beneficium:neq; si postea succurri sibi velit,audiendum eum. Cassius autem ait: si metu ruinæ recesserit,non hoc animo,vt ædificia derelinqueret: restituendum eum in possessionem.

Qui post decretum de mittendo in possessionem ex primo decreto, negligens sit facere se immitti: si interim domus ruat, perdit ius quod sibi quæsitum erat ex illo decreto.secus si non neglexit. Pau.

Eum tamen,qui missus in possessionem,non accesserit: si ædificium ruerit,beneficium prætoris amisisse scribit. Hoc ita accipiendum erit,si venire in possessionem neglexerit:non si,dum venit,ruerint.

Contra eum qui non admittit missum ex primo decreto,secuto postea damno datur actio in factum:sed antequam damnum detur, agi nõ potest: & si antequam detur,purget moram cauendo,uel possessioni cedendo: etiam si postea detur,agi non poterit. Paul.de castro.

b Condemnatus.] nec aliquid adhuc solui,& subaudi maxime cõdemnatus. nam idem si non sum condemnatus:vt.s.de hære.ven.l.ij.§.fi.

c Aut dederim.] non condemnatus ei, qui iussu meo refecit. Sed quid si dedi ei,qui non refecit,& etiam sine dolo? forte non ago:quia indebitũ solui:vt.s. de pe.hære. si possessor.§.bonæfidei.

† Ioan. de Imo.& Ale. hic in apostil.ad Bar. istũ text.exclamãt sin. ad hoc ꝙ sicut possessio retinet solo animo: ita & sola detẽtatiõe. aduertendũ est tñ vt hic in nouis interpretatio. Bol. Tu ad de Inno. in c. cũ olim. extrà de priui.Gemi. in c.pontifices vj.q.j.& Panor.in.c. cũ ad sedẽ. & quod ibi notaui in apostil. ad ipsũ in versi. di cẽdũ est ꝙ sic.nu. xxj. extrà de resti.spol.

* Decesserit.

Si qs metu. CASVS. Cũ essem missus in possessionẽ domus ruinosæ eo, quia mihi non cauebatur, timore ruinæ,ne caderet supra me recessi: nunquid amitto ius meum? Labeo distinxit,an possum eam reficere,& nõ feci:& tũc amitto ius meũ:an nõ,& tũc nõ amitto. Cassius autẽ corrigit Labeonem dicens,ꝙ si recessi de possessione timore ruinæ,non animo deserendi pos.non amittam possessionẽ, siue ius meũ:quod semper præsumitur. Eũ tamen.]Cùm haberes domũ ruinosam,& nõ caueres de dãno infecto: iudex decreuit me intrare in possessionem,& ego negligens non intraui, & ruit domus. dicitur ꝙ postea intrare nõ possum:secus autem si nõ fui negligens. Si qs ex.]Cũ nolles cauere de damno infecto, iudex iussit me intrare in poss.domus ruinosæ.& cũ vellẽ intrare: tu dñs me nõ admisisti. Dicitur ꝙ habeo act.in factũ,in qua veniet, oẽ id,qđ veniret si cauisses.ante ergo nõ agã hac actio. Secũdo dicit, si antequã dãnũ det,tu cauisti mihi,vel dimisisti me intrare:nõ puniris ex ꝓhibitione,quã fecisti mihi.&.h.d.hic.§.cũ.l.seq.Frã. Acc.

d Si quis.]s.missus in possessionem ruinosarum ædium ex primo decreto,quia sibi non cauebatur.Azo.

e Discesserit.]i.recesserit.

f Prætoris beneficium.]quod habebat ex prima missione.

g Beneficium.]cogitur ergo reficere.& sic est contra.s.ead.l. §.si quis damni.Sol.vt ibi.

h Cassius.]corrigens Labeonem.

i Animo.]quod in dubio semper præsumitur:vt insti.de re. diui.§.fi.&.s.ad.l.rho.de iac.l.qui leuandæ.Sed argu.contra.ĭ.de fur. l.falsus.§.si iactum.

k Missus.]i.mitti iussus ex primo decreto.

l Beneficium.]quod habet ex missione prætoris:vt intret in pos. vnde à capite,vel hic de superiori casu oportet eum petere caueri.

m Si dum venit.]non præcedente negligentia:quia tunc nõ amisit:vt &.ĭ.e.cùm postulassem.in prin.&.s.ea.l.§.illud quæritur.

n Missus.]i.mitti iussus ex primo decreto.

o Fuisset.]i interesset:vt &.s.e.l.dies.§.in eum.&.ĭ.ne vis fiat ei.l. fi.§.prætor.

p Extenditur enim actio.]prædicta in factum.i.eius condemnatio,siue effectu eius,vel exercitiũ.ipsa enim nascitur ex ipsa prohibitione:sicut est in actione iniuriarum:vt insti.de iniu.§.pœna.sicut & aliâs.&.s.de euic.l.ij.&.s.ad.l.aquil.in lege.sic extenditur in famia:vt.s.de his qui no.infa.l.Athletas.§.Pompo.Sed arg.cõtra.s. de act.emp.si sterilis.§.cũ per venditorẽ.aliâs incipit.l.cùm per venditorem.&.ĭ e.l.damni.§.si is. ADDITIO. Dic secundũ Bar. post Dy.ꝙ in illis non extenditur actio,nec obligatio: præterea ibi est extensio circa rem,quæ prohibetur hîc circa tempus.

Siquis ex hoc edicto à prætore in possessionem missus,non est admissus: in factũ actione vti poterit,vt tantum præstetur ei,quãtum præstari ei oporteret,si de ea re cautũ fuisset. Extendit enim actio in id tempus, quo damnũ committitur.

Paulus li.58. LEX XVI.

Antequam damnum detur, impunitum est factum eius,qui neq; * promisit, neq; admisit in possessionem : si tamen ante damnum datum vel cauit, * vel ei possessionem cessit.

Hæc actio in factum oritur ex delicto non admittentis,& ideo ex facto serui datur contra dominum noxaliter.Item ex facto procuratoris generalis uel legitimi administratoris non datur contra dominum,sed contra ipsum tantum procuratorem uel administratorem. Paul.

Vlpianus li.13. LEX XVII.

Si quis missum in possessionẽ, cum esset in aliena potestate, non admiserit:pleriq; putant,noxalem actionem eius nomine cõpetere. Quid * enim,si procurator prohibuerit? vtrũ in ipsum, an in dominum dabimus? Sed verius est in ipsum dandã *. Sed in actore municipum, & in tutore, cæterisq;,qui pro alijs interuenerint,idem erit dicendũ. Actio ista,quæ in factũ est * perpetuò dabitur,& hæredi,& in hæredẽ, cæterosq;,itemq; cæteris personis.

* compromisit.

* Vel possessiõe cessit.

* deinde.

* actionẽ.

* In perpetuum.

q Antequam.]expositio superioris.§.Azo.

r Impunitum.]ratione effectus,vel subaudi perpetuò. si tamen &c.si mora sola non inducit hanc obligationem.s.quantum ad effectum,sed damnum postea contingens.

s Si tamen.]subaudi maxime: quia idem est,& si nullum istorum interueniat: vt.s.l.proxi.§.fi.

Si quis.] CASVS. Cùm haberes domum ruinosam, & non cauebas de dãno infecto: iudex iussit me intrare pos. cũ intrare vellem,seruus tuus me prohibuit, & sic non intraui. certè habeo act. in factũ noxalẽ:per quam consequar, vel emendari mihi omne dãnũ, perinde,ac si cauisses: vel loco dãni dare seruũ pro noxa. Secũdo dicit,pone, ꝙ procurator tuus prohibuit. certè datur mihi actio in factũ contra procuratorem. Idẽ si actor municipij, vel tutor pupilli me prohibuit. Vltimo dicit. hæc actio in factum est perpetua,& datur hæredi & in hæredẽ. Iudex.]Cũ haberes domum ruinosam, cauisti mihi de dãno infe. tandem postea alienasti domum, & cecidit supra meã. quærit an tenearis mihi ex stipulatione prædicta? Et dicitur ꝙ sic. Fran.

t Si quis missum.] i.mitti iussum.

v Cum esset.] hoc refertur ad suppositũ per dictionẽ siquis. & intellige de seruo tm̃, nõ de filio:qa in eo nõ habet locũ noxalis:vt insti.de noxa.act.§. si.

x In ipsum.]s.procuratorem.sed certè dominus videtur teneri:vt ĭ.l.proxi.§.si mandato.&.ĭ.de vi & vi arma.l.j.§.deiecisse.&.§. quoties.quæ sunt contra.Sol.hîc erat generalis,vel ad alia:ibi specialiter constitutus ad deijciendum.vel dic etiam ꝙ hîc erat ad hoc specialiter constitutus,& non negatur dari in dominum,& sic in vtrũq;.vel hîc erat procurator.i.procurans nullũ habens mandatum:& sic ipse solus tenetur. Vel hîc dicit procuratorem teneri directo : ibi dominum vtiliter.& ad hoc.s.quod quisq; iu.l.iij. §. si procurator. &.s.si quis ius di non ob.l.j.§.si procurator.

y Dandam.]s.in procuratorem.

z Dicendum.]vt arg.s.de tribu.l.iij.§.j.& de pecu.l.summa.§. si dolo.& de regulis iuris.l.neq;.&.C.vnde vi.l.meminerint. & suprà de dolo,sed & ex dolo.sed & ipse pupillus doli capax tenetur consentiens prohibitioni:vt infrà ne vis fiat ei.l.j.§.hoc edicto. quæ est contra. Accur.

a Perpetuo.]speciale in hoc casu:& in alio quando caussa legatorum mitti iussus nõ admittit,sed aliâs regulariter cõtra prohibẽtẽ est annalis:vt hîc,&.ĭ.ne vis fiat ei.l.j.§.fi.& est ratio,vt ibi. Accur.

b In hæredem.]licet sit ex delicto,secundũ R.nam succedit loco actionis quæ ex cautione daretur si interuenisset,quæ in hęredẽ daretur:argu.s.si quis cau.si eum.§.fi.aliâs non datur in hæredẽ actio ex delicto,nisi quatenus ad eum peruenit:vt.ĭ.ne vis fiat ei.l.j.§.fin. &.s.de eo per quem fac.est.l.j.§.fi.& de alie.iu.l.non solum.§.fi. & l.seq.& seq. Vel dic hîc teneri hæredem de eo,quod ad eum peruenit:peruenit autem ad eum hoc,quod non satisdederit,vel non admiserit in possessionem:quod faciendo.i.satisdando,euitat actionẽ: vt.ĭ.ne vis fiat ei.l.j.§.fi.&.§.j.&.s.l.proxi. Accur.

c Cæterosque.]successores etiam in rem tantùm:vt infrà eo. fin. minum.§.adijcitur. Accur.

d Cæteris.]etiam successoribus in rem:vt.d.§.adijcitur. Accur.

a ❡ Damno infecto.] infectum erat.s.damnum tunc, cùm cautio fuit interposita, sed nunc cùm agitur, factum est damnũ: quia postea domus ceciderit, & tunc agitur ex stipu. & iudex cognoscit. Accur.

b ❡ Alienato.] vel lite pendente, vel ante: quia actione in rem non tenetur huic, sed personali in factum, quæ rem non comitatur: vt C. de hære. instit. quoties: & C. de acti. & ob lig. eum. Azo. & s. ad Trebel. l. j. §. si hæres. 10 Accursius.

❡ *Si agitur ex cautione damni infecti post damnum datum: fit condemnatio de cauente, licet predium quod damnum dedit, per ipsum alienatum fuerit. Paul.*

❡ Iudex, qui de damno infecto [a] cognoscit, etiam alienato [b] predio ab eo, cum quo actum fuerit, damnum æstimare [c] solet omne quodcunq; ante iudicium [d] contigerit.

❡ *Etiam ei qui ius habet in re, competit ius agendi ex stipulatione de damno infecto: quæ stipulatio non trahitur ad eum casum, de quo non est uerisimiliter cogitatum. Bar.*

Paulus li. 58. LEX XVIII.

Damni infecti stipulatio [e] competit, nõ tantum ei, cuius in bonis [f] res est, sed etiam ei, cuius periculo [g] res est.

❡ *Quod quis perdit sui culpa, uel iure publico: in hac actione non uenit. Pau.*

❡ Sed quòd [h] opere [i] facto consecutus sit [k] dominium [l] vsucapione promissor, non eum teneri eo nomine [l], Pomponius ait: quia nec loci, nec operis vitio, sed publico [m] iure id [n] consecutus [o] sit.

❡ *Ordinarium auxilium excludit extraordinarium, nisi esset plenius per extraordinarium consultum quam per ordinarium. Bar.*

❡ Ei cuius vsusfructus ædium [p] est, de vitio earundem ædium [q] caueri non oportet, & si alias [r] vicinas habeat, quia reficiendi [s] habet facultatem. Nam qui viri boni arbitratu vti debet, reficiendi quoq; potestatem cõsequitur. Ergo [t] nec proprietarius audiri debet, si velit sibi caueri à fructuario ædium [v] nomine, quas vicinas fructuarius [x] habeat: quia habet cum fructuario [y] ædium actionem †, vt viri boni arbitratu is fruatur.

❡ *Locator tenetur cauere inquilino de uitio aliarum suarum edium. Pau.*

❡ Sed inquilino meo, si vicinas [z] ædes habeat, cauere debebo dãni infecti propter eas ædes [a].

❡ *Proprietarius non petit sibi caueri à superficiario, nec econuerso: cùm habeant actionem adinuicem ex contractu celebrato inter eos: nisi cautio damni infecti esset pinguior, quia in actione ex contractu non uenit nisi leuis culpa: & non reficere caderet in leuissimam culpam, quæ uenit in stipulatione damni infec. tunc enim bene posset peti. Pau.*

❡ Ei, qui in conducto solo superficiem imposuit: dominus soli, quod vitio soli damnum futurũ sit, cauere nõ debebit [b], nec soli domino superficiarius [c]: quia inuicem [d] ex conducto & locato actiones habent, in quas tñ actiones [e]

c ❡ Aestimare.] contra alienantem. Item contra eum, in quem est alienatum, si tamẽ pignus fuerit ei constitutum per missionem in possessionem, imò & si non sit constitutum: vt. j. e. fluminũ. §. 20 adijcitur. vel dic vt ibi. sic econtra æstimatur, pro eo qui fuit stipulatus, & pro eo, qui eius loco successit etiam in rem: vt. d. §. adijcitur. sic etiam est in superiori & seq. inter dicto: vt. s. ti. j. l. fi. & j. tit. j. is cum quo. videtur tamen cõtra. j. l. 30 proxi. §. emptor. & §. sed si vẽditor. & §. si is qui. ibi, non augeri &c. sed non est si bene intelligatur: vt ibi dices. Apparet ergo ꝙ si fuerit missus in possessionem, aget hypothecaria: vt. s. de pign. a- 40 cti. l. non est mirum. si non fuit missus, sed stipulatus: ex stipulatione agetur: vt. d. §. adijcitur.

d ❡ Ante iudiciũ.] verum post cautionẽ interpositam. item bene dicit ante. nã postea validius spectat ad iudicis officium: quia etiam non petitum, sed 50 prius bene petitum: vt. s. de ædil. edic: ædiles. §. item sciendũ. Acc.

Damni.] CASVS. Si habes domum ruinosam, non solum debes cauere vicino habenti domum in plena propietate, sed etiam ei, qui habet vsumfruct. in aliqua domo ibi vicina. Secũdo dicit. timebam ne domus tua caderet supra meam. promisisti mihi de damno infec. tandem postea incœpisti possidere domum meam, & eam præscripsisti. volo agere cõtra te ex tua promissione de damno isto præscriptionis. certè non possum, quia hoc damnũ quod habeo, non contingit ratione vitij operis, vel loci, sed iure cõi. i. præscrip. passus sum hoc damnũ. ❡ Ei cuius.] Si habes vsumfruct. in domo, & 60 ego proprietatẽ, & hæc domus minatur ruinam, & tu fructuarius petas a me tibi caueri: nõ teneor. & hoc in prima. Idẽ est & si fructuarius habeat domũ propriam etiã vicinã, in qua timeat damnũ ex ista, in qua habet vsumfruct. nam nec sibi cauere debeo. & reddit rationẽ vtriusq; dicti. Tertio dicit: pone, ꝙ fructuarius habeat domũ ibi propriã, quæ minatur ruinã huic domui, in qua habet vsumfru. & ego proprietatẽ. peto, vt mihi caueat de dãmo infecto. Dicitur ꝙ non audiar, & reddit rationẽ. Vltimo dicit. Quidã cõduxit domum meã, iuxta hãc domũ habebat suã propriã: hæc domus cõducta minatur ruinã suæ propriæ: petit, vt caueã sibi quæritur, quid iuris. & 70 certè dicitur ꝙ cauere debeo. ❡ Ei qui in cõducto.] Cõduxisti solum: in eo posuisti superficiẽ: nõ debeo cauere tibi de vitio soli: nec tu mihi de vitio supficiei. & reddit rõnem. h. d. vsq; ad. §. si is. q. Frã.

e ❡ Stipulatio.] i. ius exigendi stipulationem. Accur.

f ❡ In bonis.] i. dominio. & sic strictè: vt. j. de verbo sig. l. bonorum. §. in bonis. & inst. vi bo. rap. §. fi. & j. de acqui. re. do. rem in bonis. Et sic strictè [a] propter id, quod sequitur, sed etiam &c. Acc.

g ❡ Periculo.] vt fructuarius, & superficiarius: vt. s. e. hoc amplius. §. pe. & §. fi. sed fallit in bonæfidei possessore: vt. s. eo. l. qui bona. §. sed ei. nam multis modis dicitur res esse alicuius periculo, nam & res 80 mihi debita est periculo meo ante moram, vel culpam debitoris: vt. j. de verbo. obliga. §. si ex legati. Accur.

h ❡ Sed quod.] sub. illud &c. vel dic ꝙ. i. quia post opus factum, & sic mutat hic casum. Accur.

i ❡ Opere.] cuius operis nomine timebatur ruina quando fiebat, & ideo fuerat cautum.

k ❡ Dominium.] eius rei quæ minabatur ruinam, & cuius nomine cauebatur, quæ in veritate erat stipulatoris, sed tamen ipse ignorabat fortè. Accur.

l ❡ Eo nomine.] id est quia vsucepit, & sic volebat hoc damnum. s. quod vsucapione est datum, venire in stipulationẽ damni infecti: quod non permittitur.

m ❡ Publico.] puta vsucapione. quæ dicitur inducta de bono publico, ne dominia rerum sint in incerto, vt. j. de vsuca. l. j. & instit. de vsuca. circa prin. Itẽ 10 no. non committi stipulationem in casum non cogitatum: vt ar. s. de condi. inde. si pro curator. §. ꝙ si indebitum. & s. loca. quæro. §. inter locatorem. & j. eod. l. damni infecti. in fi. Azo.

n ❡ Id.] scilicet dãnũ.

20 o ❡ Consecutus sit.] in hoc secundo dicto, quod valde obscurè dicit iurisconsul. talis cadebat fallacia. Quidam titu. & bona fide possidebat domus meas. nomine illarum stip. fui de dãno infec. præscripti. completa 30 didici domus esse meas. quæro à iurisc. nunquid possim petere ex stipu. dã. infec? quidã præsumptuosus, qui ibi stabat, rñ. quòd sic, tali ratione: quia sic stipulabatur de dã. infec. stipulabatur de damno futuro. 40 sed tẽpore interpositæ stipu. istud dãnũ erat futurũ: ergo pòt ex ea stipulatione agere ad dãnũ quod habet per præscript. cui rñ. iurisc. verbis breuibus ridendo, tamen dicẽdo: frater quando ipse stipulabatur, non stipulabatur nisi de damno futuro, quod sibi 50 contingeret vitio loci vel operis.

p ❡ Edium.] vitiosarum.

q ❡ Edium.] totaliũ, sed de vitio soli sic: vt. j. e. l. inter fructuarium.

r ❡ Et si alias.] quidã habẽt, sed si alias vicinas habeat. & tũc subaudi caueri oportet, & qđ subijcit, quia &c. ratio est non proximi, sed superioris dicti: & sic est idẽ qđ in inquilino: vt in fi. huius. §. alij habent, & si alias: & tũc subaudi caueri nõ oportet. & qđ subijcit, quia &c. est ratio vtriusq; dicti, & erit secũdũ hoc sec̃ in inqlino. ADDITIO. Dic secũdũ P. de cast. ꝙ ista est melior litera, & melior sensus, q cõtrariat sensui pcedẽti. nã etiã isto casu vẽdicat sibi locũ 60 rõ: qa pòt reficere domũ fructuariã, ne ruat supra aliã suã vicinã.

s ❡ Quia reficiendi.] itaq; cũ ipse aduersus dãnũ sibi pcauere possit, ab alio sibi caueri frustra desyderabit. R. & sic not. in subsidium hãc cautionẽ interponi: vt & j. proxi §. & §. emptor. ibi, qa actionẽ nõ habet ex empto &c. & l. si ædibus. & dixi. s. eo. qui bona. §. de illo. ar. s. tit. j. in puinciali. §. planè. Itẽ qđ de refectione dicit, ad modicas expẽsas quidã referũt, quas facere debet suo sumptu: secus in magnis: vt ar. j. e. inter. & dixi. s. eo. hoc amplius §. fi. Alij dicũt etiã magnas ad fructuariũ pertinere: vt. j. eo. inter. in fi. sed repetit actione negest. vt. C. de vsufru. l. eum. aliàs si non faciat. s. expensas quæ ad eũ 70 pertinẽt [b], repellatur ad vsufr. quasi non bene vtatur: vt. s. de vsufru. cum fructuarius. & l. seq. & sic semper cesset hæc cautio. Accur.

t ❡ Ergo.] à simili: cum sibi similiter suo iure prospicere possit. R.

v ❡ Edium.] i. soli: licet pro opere sic: vt. j. eo. inter. Accursius.

x ❡ Fructuarius habeat.] s. suas proprias. idem in illis quarum vsumfructum habet.

y ❡ Cum fructuario.] quia eum suo iure cogere potest vt reficiat si vsumfruct. amittere nolit. sed hæc ratio fallit in casu. j. e. inter fructuarium.

z ❡ Si vicinas.] sed pro conductis à me ædibus ruinam minantibus 80 cauere non compellor. R. vt. s. eo. qui bona. §. de illo.

a ❡ Edes.] s. ipsius inquilini proprias quibus conductæ ædes minantur ruinam.

b ❡ Non debebit.] quod statim corrigitur secundum R. per literã seq. plus autem &c. sed tu dic aliter, vt ibi nota. Accur.

c ❡ Superficiarius.] de vitio superficiei. Accur.

d ❡ Inuicem.] vt. s. proxi. §. Accur.

e ❡ Actiones.] s. locati, & similes.

Vltra

---

a Not. ex gl. tua iuncto textu ꝑ res stricte nostra dici tur quæ est in dominio nostro. large quæ nõ est. ista gl. cũ text. allegat Corce. in eius repertato ad

* Dominij capione.

Panor. in verbo bona. i iij. col. & addendo dic idem in verbo bona. per text. in. l. j. §. hec actio. j. si quis test. li. quẽ ad hoc dicit sing. Bald. in sua marga. in verbo bõa.

† Per hunc tex. limitabis. l. in. cau se. ij. s. de mino. dum dicit ꝙ ordinariũ auxiliũ facit extraordinarium cessare: quod est verũ nisi plenius esset per extraordinarium cõsultum secũdũ Bart. hic de quo vide quod nota in apostil. ad gl. in l. qui bona fide. §. fi. g. eius. in apostil. in verbo. si tollit extraordinarium. s. eodem.

b Sed ad quas expensas tenetur: tu cõclude post Bar. in l. hactenus. versi. modica sa. gl. in verbo, at tinet. s. de vsufruc. & Specu. in ti. de loca. §. postquam vers. sed ad magnas nõ tenetur: ad paruas autẽ arbitrio iudicis: vt ple

vltra culpam[a] nihil venit:plus autem[b] in ſtipulatione venit damni infecti, quod[c] quidem vitiū eius eſſe dicitur.

Stipulatio de damno infecto ſimpliciter interpoſita non refertur ad aliam domum uel aliam domus partem poſt ſtipulationem quæſitam,ſed ad alias res poſteà in domum inductas bene porrigitur.Bartolus.

Si is, qui ✳ vnas[d] ædes habebat,ſtipulatus fuerit, deinde ✳ vicinas comparauerit:an earū quoque nomine,quas poſt interpoſitam ſtipulationem cōparaſſet,promiſſorem obligaret,quęſitum eſt. Iulianus ſcribit ✳ videndum,ne earum duntaxat nomine cautū habeat,de quibus inter eum & promiſſorem in initio actum fuerit[e]. cui conſequens videri poſſe etiam putamus,vt & cū ædiū cōium nomine duo ſocij ſtipulentur: de eo duntaxat damno caueri videatur, quod in partem ædium cuique ſocio datum fuerit.Siue ergo redemerit alteram partē quis ex his[f], ſiue adiudicata[g] fuerit:nō augeri[h] promiſsionis[i] obligationē,Pomponius[k] relatā Iuliani ✳ ſcripturā dicit non ſe improbare. Si autem res[l] aliquas[m] poſt ſtipulationem interpoſitā in ✳ domo habere cœperit ſtipulator,quæ ex ruina vicinarū ædiū ruerint:agere ex ſtipulatu[n] poteſt,licet tum cum ſtipularetur,hæ res eius non fuerint.

Stipulatio emptoris ſimpliciter interpoſita porrigitur ad damnum tantum poſt traditionē contingens,non ad id quod ante contigerat:niſi contra uenditorem nō daretur regreſſus:ſed ſtipulatio uenditoris ad omne tempus porrigitur. quòd ſi uterque ſtipuletur:ſtipulatio uenditoris tempore traditionis finitur:ſtipulatio uero emptoris abinde in antea habet effectum.Bar.

Emptor[o] prædij ſi ante traditionē ſtipulatus[p] ſit:cautum habebit de eo damno,quod poſt traditionem factū erit. Vēditorem autem ædiū prius,quā poſſeſsionem tradat, ſtipulari oportet: quia huius quoq; rei[q] culpā præſtat. Sed quid fiet,ſi vēditor ſine culpa ſtipulari nō potuerit,et ob hoc emptor[r] ſtipulatus fuerit[s]? nōne damnū patitur[t]? an & hoc dānū in aliena re[v] acciderit,reuoluitur[x] autē ad emptorē,qa actionē ex empto nō habet[y]? Sed nihil[z] in hac cā proficit

---

a Vltra culpam.] latam & leuem:vt.j.de reg.iur.contractus. caſum non,niſi culpa præcederet:vt ſuprà,commo.ſi vt certo.§.ſed interdum.Accurſius.

b Plus autem.] imò non plus:quia cum verum ſit culpam venire in act.loca.ergo & vitium veniet propter præcedentem culpam, ſcilicet quia nō reſtituit vel nō reficit proprietarius ſolum, vel ſuperficiarius opus, vt 10 non poſsit ruere.hoc enim eſt generale, vt vbicunque de caſu nō tenetur quis:præcedēte ibidem culpa teneatur: vt.ſ.commo.ſi vt certo.§.ſed interdum. quod ergo hic dicitur plus venire in ſtipu.intellige nō inſpecta cul 20 pa præcedēte.vel dic ſecundo cauſſa diſputandi dictum:& ita dices non caueri: vt in princi.§. dicitur. quia culpa aliter coerceri poteſt:vt.j.eo.l.fluminum.§.prætereà ſi furni. vel tertio, ſi nulla culpa poſsit obijci eis, 30 pręſtabitur cautio:& ita quod in fi.legitur, determinabit principium. Azo.aliâs. Ac.

c Quod.] ſubaudi id.Accurſius.

Si is qui.] CASVS. Habebas domum iuxta meā: mea minabatur ruinā:caui 40 tibi de dāno infecto. poſteà aliâs domos iuxta ruinoſam emiſti. nunquid ſi datur damnum in iſtis alijs tuis ædibus,teneor tibi ex ſtipula.prædicta,quæritur.& dicit Iul.quòd videtur quòd nō tenear.& adducit ſimile:ſi duobus habentibus domum communem caui de damno infec.teneor cuique pro parte,quam habet:& ſi vnus eorum emit partem alterius,vel vni adiudicetur tota,non propter 50 hoc magis ſum obligatus.Secundo loquitur Pōpo.& approbat ſententiam Iul.Tertio dicit:cum tu haberes domum iuxta meam, & mea eſſet ruinoſa,caui tibi de damno infec. & tunc temporis paucas res habebas in domo,tandem poſteà cœpiſti habere plures res, vt quia emiſti equum forte vel libros:& poſteà cecidit domus mea ſupra tuam:& ſic damnum eſt tibi datum in his rebus:an tenear ex ſtip.pro damno dato in his rebus poſt cautionem acquiſitis, quæritur.Dicitur ꝙ ſic:licet tunc temporis qñ ſtipulatus fuiſti, hæres nō eſſent in domo.hoc dicit vſque ad.§.emptor.Fran.Accurſius.

d Si is qui vnas.] aliâs vicinas:non eas quarum nomine ſtipula- 60 tus fuerat.M.

e Actum fuerit.] quod magis eſt.M.Io.& R. vt patet infrà, ibi, pomp.relatam &c.

f Ex his.] ſcilicet ſocijs.

g Adiudicata.] ſcilicet domus.Accurſius.

h Augeri.] Not.hîc quòd præſens ſtipu.non trahitur ad futura. & ſic eſt ar.quòd ſi promiſi tibi fruct.iſtius arboris,& eſt inciſa,vel vi ventorum deiecta:vel ſi ruſticus promiſit militi aquam frigidam in æſtate in manſione quam habebat dare per aliquot dies, & ſi arbor renaſcatur,quòd ego non teneor ad fructus nouellæ arboris: vel ſi 70 domus conburatur,quòd ego non teneor ſi poſtea ædificetur:vt.ſ. de neg.ge.nam & ſeruius.§.ſi viuo.& de contrahen.empt. l. in lege. Item ſi procurator promittat de domino defendēdo, quòd teneatur ipſum defendere tantū in quæſtionibus præſentibus,nō quæ poſtea emerſerint:vt.ſ.de procur.l.non ſolum.

i Promiſsionis.] ſibi factæ:tranſit tamen ad eum ſtip.ſocij: vt.j. eo.fluminum.§.adijcitur.& ſuprà,fa.erciſc in iudicio. & dixi.ſ.eo. ſi quis miſſum.§.pe.&.§.fina.vel fortè ſocius,idemq; venditor tenebitur cedere actionem ſuam ſocio emptori.ſed hoc videtur falſum: quia eam non habet,cùm poſt traditionem contingens in vendito- 80 ris ſtipulatione nō cōtineatur: vt.j.proxi.§.in fi.Quid ergo ſi poſt venditionem ante traditionem damnum accidit? Reſpon. hoc caſu cedet:vel quod conſequitur dabit,cum omne cōmodum debeat extūc eſſe emptoris:vt.j.quod vi aut clam.l.is qui in publico.in prin. §.ſi poſtea.Item no.hîc argu.ad quæſtionem,qua quæritur de arbore diruta,quæ poſtea pullulauit.Item ad aliam qua quæritur:ſi aliquis concedat fundum alicui,vt ædificiet domum,in quam recipiat eum cùm quinque hominibus,& poſteà aliam fecit, ſi debeat eum recipere cum pluribus perſonis.& eſt hîc arg. quòd non.& pro hoc. ſ.de contrahen.emp.l.rutilia.&.l.in lege.&.C.de ſerui.l.non modus. ſ.de neg.geſt.nam & ſeruius.§.ſi viuo.

k Pomponius.] ſolu.primæ quæſtionis.

l Si autem res.] mobiles,vel ſe mouentes.Azo.

m Aliquas.] quidam iudaice intelligunt literam iſtam, dicentes quòd pōpo.probat ſen 10 tentiam Iul.ſed Paulus non:quare iſte. §. corrigit ſuperiorē.Tu aliter dicas,quia ſi ſcena poteſt duci ſine correctione,ducatur, argu. C. de ap. præcipimus.& in aut.de admi. §.fi.ſcilicet ꝙ hic.§.loquatur in rebus mobi 20 libus,illa in immobilibus.Vel dic, quòd ſi non eſt mihi ſpes habēdi rem:habet locū ſuperior. §. ſi autem eſt mihi ſpes, habet locū iſte.§.vt quia fui ſtipulatus domum vicini ſi imperator venerit in Italiam:& poſt ſtipula 30 tionem interpoſitam extiterit conditio iam domo paſſa ruinam.argu.ſ.famil. erc. l. alienationes. cum. l.pe.& C. cōmunia de leg.l.fi.

n Ex ſtipulatu.] vt ar.ſ.de pig.l.cū tabernam.§.j.ar.cōtra.ſ. de lega.ij.Titia. §. caius. 40 Sed quæ eſt ratio diuerſitatis inter mobiles & immobiles:ſed certè hîc veniunt in ipſo corpore rei pro qua eſt cautum. ibi exempla ſunt.

o Emptor.] Vendidiſti mihi domum,& eius nomine promiſiſti mihi de dam.infec.poſt venditionem ſi domus ruinoſa ceciderit,potero experiri de damno,quod mihi datum eſt poſt traditionem. ſi vero 50 non tradidiſti,& modo domo vendita mihi damnum datum ſit:nō proderit mihi mea ſtipulatio.ſed ſi tu verè fuiſti in negligentia quia culpam mihi debes,tenebris ex empto.ſi vero in negligentia nō fuiſti,quia abfuiſti cauſſa reipub.& ideo ſtipu.non paruiſti: id damnū reuoluitur ad me emptorem:ceſſat enim ex empto actio in hoc caſu.Sed pone,quòd tu venditor ſtipulatus es,& damnum poſt traditionem datum:vis poſtea agere aduerſus vicinum de damno infec. dicit vicinus: frater, videamus de ſubtilitatibus iuris: ſtipulatio iſta non competit niſi ad intereſſe:ſed modo tua non intereſt, quia tradidiſti,& ſic deſijſti eſſe dominus:ergo tibi non committitur, ſed 60 mihi emptori:facta tamen ceſsione.Sed ariſto contra, qui dicebat quòd in illa ſtip.non continebatur damnum poſt datum, quia iam venditor & emptor eſſent ſtipulati, & committeretur duobus ſtipulatio.

p Stipulatus.] de damno infecto à domino domus ruinoſæ.

q Rei.] ſcilicet omiſſæ ſtipu.vt.ſ.de acti.emp.l.venditor. & ſi ſtipulatus eſt venditor,hanc cedet:vt ſuprà,de contrahen.emp.quod ſæpe.§.ſi res.

r Ob hoc emptor.] ſcilicet quia venditor non potuit ſtipulari. Accurſius.

70 s Stipulatus fuerit.] de damno infecto vel ſimpliciter,vel expreſsè pro vtroque tempore.

t Patitur emptor.] quia nō habet cautionē,niſi de damno, quod poſt traditionem illatum eſt:vt.ſ.proxi.dixi.

v In aliena re.] id eſt quæ erat venditoris cum damnum datum eſt.Accurſius.

x Reuoluitur autem ad emptorem.] & ſic emptor ſentiet dānum datum ante traditionem nulla interueniente culpa vēditoris, cum ex ſua ſtipulatione agere non poſsit,nec contra venditorem aget eius ceſſante culpa.Ir.

80 y Non habet.] contra venditorem,qui in culpa non eſt.

z Sed nihil.] non refert ſe ad proximum dictum: ſoluendū:ſcilicet quando venditor non fuit in culpa,ſed ad primum:vt patet per illa verba. j.& ꝙ alia actione &c.& ſic in dubio dimittit. Quid ergo dices in hoc caſu quando non fuit in culpa? Reſpon.dicunt quidam,vt Azo,aliquem non cogi promittere:ſed ſi ſponte promittit aliquis.ſ. dominus domus ruinoſæ,pro vtroque tempore bene tenetur: vt.j. eo.cum emptor.in prin.&.l.damni.§. cum parietem.in fi.§.ſed ſecun-

Marginalia: nius per eū dē Bar.in.l. neſennius. col.ij. verſ ſi.quædam expēſe ſiūt ſ.de nego. geſt.& Bal. in auth.excipit.in.q. pe. C. de bo.quę lib. — ✳ Vicinas. — ✳ al. uicinas &c. — ✳ Dicēdū. — ✳ Sententiari. — Stipulatio præſens ad futura non trahitur. — a Contra hanc gl eſt do. Dy. in l.iij § fina. & Bar.ſ de tute.& Bar. in.l.omniū. de procur. Card.ī cle. j.q.v.de p cur.Alex.in l.more.ſ. de iur.om. iudi.& de. ciſione. de. ciſi. cccc x. vij. incip. — fuit dubitatum.in not. Sed potes ſaluare gl. vt intelligātur dicta in contrarium procedere quādo verba nō repugnāt:vel qñ ſunt connexa futura præſentibꝰ: vt per Dy. vbi. ſ. — ✳ Dominio. — Caſum ponit.

dum H.dici poteſt etiam cogi promittere emptori eo caſu,cum venditor non eſt in culpa pro vtroque tempore,quia forte res eſt præcario apud emptorem,per.d.l. cùm emptor.& pro hoc quia mercenarijs cauetur,& cuilibet cuius intereſt:vt.ſ.eo.l.qui bona.§. qui damni.&.§.& non inquiretur.&.§.qui totum.&.§.de illo. Item pro hoc facit ſuperior litera, reuoluitur autem: & dicas quòd ibi incipiat reſponſio dictæ quæſtionis.illud autẽ cõſtat, ꝙ ſimpliciter emptor ſtipulando de dãno poſt traditionem illam tantũ videtur ſtipulari:vt in princ.huius.§.&.ĩ.eo.l. damni.§.cum parietem. Acc.

ſtipulatio [a],niſi in id [b],quod poſt traditionẽ acciderit:quia dũ venditoris cuſtodia eſt:is ſtipulari [c] debet,omnéq; diligẽtiã emptori præſtare:& quod alia [d] actione quæri poteſt,id in ſtipulationẽ dãni [e] infecti oĩno nõ deducit̃ [f]. Sed ſi venditor [g] interpoſuerit ſtipulationem: etiã id dãnũ cõtinebit̃ [h],quod poſt traditionem emptori contigerit, quod eſſe iniquiſsimũ Ariſto ait: quoniam ſi emptor [i] quoq; dãni infecti ſtipulatus eſſet,duobus promiſſor eiuſdẽ rei nomine obligaretur?niſi id fortè [k] contrà ſe habeat , quia in hoc fit ſtipulatio, quanti ea res erit : vt poſsit videri,nihil intereſſe iam venditoris [l] ſtipulationem damni infecti interpoſitam.

Quando finis habet neceſſariam cõſequentiã ad principium, inſpicimus principium. Barto.

Sabini ſententia vera eſt, exiſtimantis:vt ſi dum ædificatur,intra diem ſtipulatione comprehẽſum, ſupra parietem meum domus [m] deciderit, eumque vitiauerit : licet poſt diem ſtipulationis paries decidat,poſsim agere:quia damnum iam tunc acceperim [n] , cum paries vitioſus ſit factus ? nec quicquã obſtare,quo minus etiã antequam decidat,agi poſsit [o] .& ſi ita cõcuſſus ſit paries, vt nulla ratione refici poſsit, ideóq; deponẽdus eſt:non minoris litẽ æſtimandam, quàm ſi decidiſſet.

Contumacia commiſſa in una re non extenditur ad aliam rem.Pau.de Caſt.

Si vicinas ædes habeamus,& inuicem deſyderemus damni infecti caueri : nihil obſtabit, quo minus & ego in tuarum ædium poſſeſſionem mittar,& tu in mearũ [p].

Actio in factum quæ oritur ex prohibitione, datur etiam contra pupillum, ſi ipſe prohibuit immiſſum : & erat doli capax. Item ex facto procuratoris habentis ſpeciale mãdatum datur cõtra dominum. Item datur non ſolùm ſi prohibuit miſſum ex primo decreto uenire in poſſeſſionem:ſed etiam ſi miſſum ex ſecundo, licet illi ſuccurratur etiam alio remedio:ſcilicet per Publicianam:uel per interdictum Vnde ui, iſta tamen remedia cum ſint omnia rei perſecutoria, ſi actum fuit uno,& obtentum : non poteſt agi ex altero.Pau.de Caſt.

Si pupillus prohibuit iri in poſſeſsionem damni infecti nomine: placet in eum non iniuſtè competere hanc in factum [q] actionem. ¶ Si mandatu meo alius prohibuerit : in me [r] hæc actio competit. ¶ Non ſolum autem eum punit [s] prætor, qui in poſſeſsione eſſe [t] ,ſed etiam eum,qui poſsidere [v] paſſus non fuerit : cum alioquin [x] ſi is,qui iuſſu prætoris cœperat poſsidere [y] , & poſsidendo

a Stipulatio.] emptoris.

b In id.]ſcilicet damnum.

c Is ſtipulari.]aliâs is,ſcilicet vẽditor. M. aliâs idem ſtipu.ſcilicet dãnum, id eſt damni æſtimationẽ debet vẽditor ſtipulari. Ac.

d Alia âctione.]ex empto.M. ſi venditor negligens fuit in ſtipulando.

e Damni.]ab emptore interpoſita.

f Non deducitur.] ſi ergo nõ habet aliud auxilium , deducitur, & ita non reſpon.huic quæſtioni propoſitæ ſecũdum Azo.ſed dic vt modò notaui.Ac.

g Venditor.]ſcilicet tantùm.

h Continebitur.] ceſsione facta.

i Quoniam ſi emptor.] ſi ergo non ſit ſtipulatus emptor etiã ſecundum Ariſto.non eſt iniquum, & tranſit ſtipulatio ad emptorem:vt dixi.ſ.e.ſi quis miſſum.§.fi. ſed ſecundum Paulum qui fecit hanc legem,in nullo caſu eſt iniquũ:vt ſubijcit:niſi fortè &c.emptor tamen non vetatur experiri ex ſtipulatione venditoris.Azo.Item no.quòd hæc iniquitas toleratur infrà, de duo.reis,per totum titulum.Accur.

k Niſi id fortè.]ſcilicet quòd dictum eſt damnum poſt traditionẽ eueniens in vẽditoris ſtip.venire:vt.ſ.ꝓxi.§.ſed ſi vẽditor &c.Acc.

l Venditoris.]ſ.poſt traditionẽ.R.cũ ergo vẽditor & emptor ſtipulatus eſt,tenebit̃ venditor emptori actione ex empto,in qua veniet,vt cedat actionẽ ex ſtipulatu:vt.ſ.de cõtrahẽ.emp.quod ſæpe.§.ſi res.ſed non veniet in ea niſi damnum prioris temporis.ſed ſi tantũ vẽditor eſſet ſtipulatus,vtriuſq; tp̃is dãnũ veniret Itẽ not.hic ſecundũ R.poſt domus vẽditionẽ ante traditionẽ aut alter.i.emptor vel vẽditor,aut vterq;,aut neuter à poſſeſſore domus ruinoſæ ſtipulationem dãni infecti extorquet.vbi venditor tm̃ ſtipulatus eſt, rẽ emptori tradet:actionẽ quoque natã ex ſtipulatione dãni infecti cedet:vt.ſ.de cõtrahẽ.emp.quod ſæpe.§.j.&.§.ſi res per quã actionẽ emptor dãnũ ante traditionẽ rei poſteaq; cõtingẽs cõſequit̃: vt ibi, ſed ſi vẽditor &c.vbi verò emptor tm̃ ſtipulatus eſt,de eo ſolo dãno,quod poſt traditionẽ cõtigerit,cautũ habebit:vt in princi.§. ſiue de eo tantùm, ſiue ſimpliciter ſit ſtipulatus. ſecus ſi expreſsè ꝓ vtroque,vt modo plenè dixi ibi, ſed nihil &c. Si verò vterque ſtipulationem interpoſuit:ſtipulatio vẽditoris ad præcedẽs tẽpus, emptoris ad ſequẽs tp̃s poſt traditionẽ porrigit̃,vt ibi,quod eſſet iniquiſſimũ &c.ſed venditor cedet emptori pro primo tp̃e,vt modò dixi per l.ſ.de cõtrahen.emp.quod ſæpe.§.ſi res.Si verò neuter ſtipulat̃, emptor in dãno verſatur,niſi vẽditor ſtipulari potuit,& non fecit.nam huius culpæ noĩe cõuenitur:vt ibi,vẽditorẽ autẽ &c.&.ſ. de actio. emp.l.vẽditor.& facit.ĩ.tit.j.poſt vẽditionem.Item no.ex hoc.§. in ſubſidium hanc cautionem interponi:vt &.ſ.ea.l.§.j.plenè dixi.Ác.

Sabini.] CASVS. Cũ ædificares domũ,cauiſti mihi de dãno ſiquod cõtingeret intra annũ.tandẽ intra annũ cecidit domus ſupra parietem domus meæ:ita ꝙ totus eſt fricaſſatus & vitioſus factus. Dicitur quòd ſi paries iſte meus cadat ante annũ, ſiue poſt annum, teneris ad omne meum damnum.imò quod plus eſt,& antequam paries meus cadat,poſſum agere ex ſtipulatione iſta ad damnum meũ. Damnum autem aliquando æſtimabitur perinde,ac ſi paries iſte cecidiſſet.quod eſt ſi iſte paries ita ſit conquaſſatus, vt nulla ratione proſit.certè tunc non minoris eſt lis æſtimanda quàm ſi cecidiſſet. Franciſ.Accurſius.

m Domus.]ruinoſa:de qua cautum fuerat tunc.

n Acceperim.] vt arg.ſ.ad.l.Aquil.huic ſcripturæ.§.j.l.ait lex. &.l.ita vulneratus. in prin.&.ĩ.de ver.obl. cũ ſtipulatus. &.l.hoc iure? Sed arg. cõtra in eo.tit.l.in illa.Acc.

o Poſsit.] vt.ſ.titu. proxi.

Si vicinas.] CASVS. Ego habeo domum ruinoſam iuxta tuas ædes, & tu domũ ruinoſam habes iuxta meas. dicit̃ ꝙ ego tibi,& tu mihi cauere debes. alioquin & ego in tuã,& tu in meã intrabis poſſeſsionem. Franc.Accur.

p Tu in mearum.] nã hæc eſt pœna non cauentis : vt.ĩ.ne vis fiat ei.l.fin. in princi. Sed cõtra huic.§.ſ.e.q bona.§.ſi quis qa. Sol. vt ibi. Itẽ op.ſi exact⁹ à te vt caueã,incõtinẽti exigo a te : ſi tu non mihi , nec ego tibi : vt arg.C.de pac. cũ ꝓponas. &.C.de ſen. & interloc.om.iudi.aut. & cõſequẽter?Rñ.ſatis diceris mihi ſatisfacere vel ſatiſdare patiẽdo me venire in poſſeſſionẽ:vt.ſ.de ꝓcu. ſed & hæ.§.fi.&.l.ſeq.& facit.ſ.e.l.§.ei cui⁹.Acc.

Si pupillus.] CASVS. Cum pupillus doli capax nõ caueret de damno infecto: iudex iuſsit me intrare poſſ. cũ intrare vellẽ, pupillus ꝓhibuit.certè tenetur mihi actio.in factũ ad intereſſe meũ. Si mãdato.]Cum non cauerem tibi de damno infecto,iudex iuſsit te intrare poſſeſ.& cum intrare velles,mãdato meo quidã te prohibuit.dicitur ꝙ ego teneor act.in factum ad intereſſe tuũ. Non ſolum.]Cum haberem domum ruinoſam,nolui cauere tibi de damno infecto,& ſic iudex iuſsit te intrare poſſeſsio.cũ intrare velles,prohibui.teneor act.in factum.Secũdo dicit,cum velles intrare in poſſ. ex ſecũdo decreto,prohibui.teneor.Tertio dicit,cũ tu miſſus eſſes ex ſecundo decreto,& vna die exires de poſſeſ.& cum velles redire, non admiſi te,vel te deieci de poſſeſ.teneor tibi non ſolum act.in factum prædicta,ſed etiam vtili interdicto vnde vi,quãdo te deieci:& publiciana:& ſi egeris contra me act.in factũ, alijs actio. agere non poteris:nam poſtquàm conſecutus es intereſſe per act in factũ, ſufficit,& contentus eſſe debes.prætor enim vult,vt damnum tibi emendetur:non vt lucrum habeas inde. Si procurator.] Cum tu haberes domum ruinoſam iuxta meam:procurator meus fuit à te ſtipulatus de dam. infect. dicitur quòd ex ſtipul. procurato. acquiritur mihi actio.Franc.Accur.

q In factum.]de qua habes.ſ.eo.ſi finita.§.penul. &.§.fina. &.l.ſequen.vſque ad.§.fi.& intellige de pupillo doli capace,non alio:vt.ĩ. de regu.iur.pupillum.& infrà ne vis fiat ei.l.j.§.hoc edicto. vt.ſ.de rei ven.l.quod infans.Accur.

r In me.]& in illum ſimiliter:vt ſuprà quod quiſque iur.l.iij.§.j. &.ĩ.de vi & vi arma.l.j.§.deieciſſe.&.§.quoties. &.C.de accu.l.non ideo.&.ſ.e.ſi quis miſſum ij.reſpon.vbi de hoc plenè dixi.

s Eum punit.]actione in factum.

t In poſſeſsione eſſe.] ex primo ſcilicet decreto. aliâs eſt in textu:& tunc ſupponit pro domino rei,qui non admittit iuſſum mitti ex primo decreto. aliâs eſſe, & eſt melior : & tunc ſupponit pro iuſſo mitti, & accipe paſſus non fuerit : & ſemper dic ex primo decreto.Accurſius.

v Poſsidere.]ex ſecundo decreto.

x Cum alioquin.]bene dico æquum eſſe dari in factum : quia & aliæ quandoque dantur:& hoc ſubijcit.Accur.

y Poſsidere.]ex ſecundo decreto:& ſic non admiſſus cùm receſſiſſet,&

sisset & rediret, vel expulsus habet vnde vi: vt subijcit: vt.j.de vi & vi ar.l.j.§.deijcitur.&.§.interdictum. sed missus ex primo decreto non possidet, & sic non habet vnde vi: vt.j.de acqui.pos.l iij.§.fina. & facit.s.e.l.prætoris.in prin.Accur.

a ¶ Capere.] alias acquirere.

b ¶ Vtile.] i.efficax.cũ enim ciuiliter & naturaliter missus ex secũdo decreto possideat, debet habere directũ: vt.j.de vi & vi ar.l.j. §.deijcitur.Accur.

c ¶ Publiciana.] cũm nõ erat dñs prior possessor: vt.s.de publ.itẽ si seruũ.& est hîc loco tit.iussus iudicis: siue secũdum decretum: vt s.de public.l.sed & si res.j.respõ.&.j.de acqui.pos.l.iuste.Acc.

d ¶ Actione.] s.primo dicta.& facit in hoc.j. de rei iudi.l.si quis dolo.§.j.Accur.

e ¶ Versetur.] quod esset si alijs actionib[9] ageret.Accur.

f ¶ Actio competit.] cõtra.j.de ver.obl.stipulatio ista.§.alteri. vbi dicitur non posse aliũ alij stipulari? Rñ. hic non alteri, sed sibi stipulatus est, ex quo vtilis datur dño act.secũdum M.Sed tũc obstat, q per liberã personã nõ potest obligatio quæri: vt.C.per quas perso.no.acqui. l.j.&.j.de ver.oblig. si ita stipulatus.§.Chrysogonus. Sed rñ. illud regulare: hoc speciale in prætorijs stipu. vt hîc, &.j.de præto.stip. l.in omnibus.& plene dixi insti.de inuti.stipu.§.ei:&.C.ad exhibendum, si res. Vel dic secundum R. datur mihi actio ex stipulatione procuratoris, si procurator in iudicio vel etiam extra me tamen præsente stipuletur: vt supra si quis cau.l.penulti. & de procura. in caussæ.§.fina.&.j.de verbo.obliga. si procuratori præsentis. vel in subsidium, quia ipsum procuratorem[*] ad cedendum conuenire non possum: vtpote absentem: vt supra de institu.l.j.in fine. &.l.ij. & in hoc vertitur caussæ cognitio: si habes hîc in litera, caussa cognita, vt quidam habent.Accur.

dominium capere [a], aut nõ admissus, aut [‡] deiectus inde fuerit: vtile [b] interdictum Vnde vi vel Publicianam [c] actioné habere [†] possit. Sed si in factum actione [d] egerit: his actionibus experiri nõ potest: cum prætor id agat, ne dãnum patiatur [†] actor, non vt in lucro versetur [e].

¶ Ex stipulatione prætoria interposita per procuratorẽ procuratorio nomine, acquiritur domino utilis actio sine cessione. Pau.de Cast.

¶ Si procurator meus dãni infecti stipulatus sit: caussa cognita mihi ex ea stipulatione actio cõpetit [f].

¶ Ex processu agitato cõtra unũ non fit præiudiciũ alteri absenti & non citato. Pau.de Cast.

Caius lib.3.ad edict.præt.vrb.tit. de dam. infect. LEX XIX.

EOrum [g], qui bona [h] fide absunt, in stipulatione dãni infecti ius nõ corrũpitur [i]: sed reuersis ex bono & æquo cauendi potestas datur [k]: siue domini sint [l], siue aliquod in ea re ius habeant, qualis est creditor [m], & fructuarius, & superficiarius.

¶ Hoc edictũ locũ habet in ædibus & in operibus uitio sis in quouis loco situata sint.h.d.

¶ Siue ædiũ [n] vitio, siue operis [o], quod [p] vel in ædibus [q], vel in loco

EOrum.] CASVS. Dicitur quòd si dominus domus ruinosæ sit absens ex necessaria caussa: & ideo quia non cauit, est missus aduersarius in poss.certè ei reuerso reddetur possessio, si caueat de damno infec.& hoc petita prius in integrum restitutione.Idem intellige in fructuario & in creditore & in simili, qui habeat in domo ista ruinosa ius. ¶ Siue ædium.] Siue timeatur de vitio domus, siue operis positi in loco vrbano vel rustico priuato, vel publico, maximè cauendum est de damno infecto.Franc.

g ¶ Eorum.] dominorum domus ruinosæ.Accur.

h ¶ Qui bona.] imò & aliud exigitur.s.quòd sit absens ex necessaria caussa, vel probabili: vt no.s.de in integ.resti.l.fi.Azo.

i ¶ Non corrumpitur.] cum effectu.

k ¶ Datur.] petita restitutione: vt supra eod. si finita.§.si fortè. &.§. postea.& ad idem, supra si ex noxal.caussa aga.l.ij.§.fin. & de noxa.l.electio.§.fina.Accur.

l ¶ Siue domini sint.] s.illius rei, in qua facta erat missio.Accur.

m ¶ Creditor.] facit, supra eo.quid de creditore.&.l.hoc amplius.§. penulti.&.§.fina.

n ¶ Siue ædium.] priuatarum: de quibus repromittitur de vitio operis, & loci: vt infra.l.fluminum.§.fina. & faciebat hîc ventrem: scilicet ista domus.H.

o ¶ Operis.] in publico vel priuato facti: vt quia machina est imposita superficiei ad proijciendum.

p ¶ Quod.] scilicet opus.

q ¶ Aedibus.] ædibus dico vel loco vrbano, vel rustico positis: vt.j. de verb.sig.l.vrbana.vel sub.in loco vrbano: scilicet alio, vt in turri, & simili ædificio.Accursius.

r ¶ Publicove.] hoc est contra.s.si finita.§.si publicus. sed expone vt ibi. Item in eo quòd hîc miscet in publico, & priuato facta opera: tamen cum distinctione intellige: vt altero, pro solo, & ædificio, & altero pro opere siue ædificio tantum: vt supra.e.si finita.§.j.& infra

§ Refe- ctus al.eie- ctus.

† Infero ex hoc text. q iussus iudicis in secundo decreto habetur loco tituli. de quo notaui in.l.si finita §.postea.i apostil. in verb. subue nitur.s.co.

† al.faciat.

* Ista glos. est ita no. si cutalia que sit iniure: & cã notabilis firmam dicit Bal. ad hoc q si procuratore est absens ita vt nõ posit cedere actio nes: statim in subsidiũ transeũt in eũ vtiles. Bolo.

l.fluminum.§.penultimo.

s ¶ Caueatur.] aliter & aliter: vt supra eo.prætor.in princi. &.§.de eo opere.Accur.

INter fructuarium.] CASVS. Titius habet proprietatem: Seius vsumfructum in quadam domo. hæc domus, in qua habet vsumfructũ Seius, minatur ruinã domibus alijs Seij. vnde Seius petit à Titio sibi caueri, quæritur an audiatur? & dicitur q si solũ minatur ruinã: tũc Titi[9] bene debet cauere. Quid erit ecõtra? si Titius habeat alias domos ibi vicinas: & petat à Seio sibi caueri: dicitur q si Seius faciebat aliquod opus in hac domo, in qua habebat vsumfruct.& ratione huius operis timebat Titius ruinam: tunc Seius cauere debebit. Quid autẽ erit si ipsa domus minatur ruinã, & fructuarius petat sibi caueri? Non auditur, cũm ad eum spectet refectio. Idẽ si Titius postulauit sibi caueri à Seio nomine huius domus. nam nõ auditur, cũm ipse habeat aliud auxilium.s. stipu. de vtendo fruendo, quam præstitit Seius: in qua veniet. & istud dãnum, cũm ad eum Seium ptineat refectio. & sic si nõ facit, & propter hoc domus cecidit, tenet ex prędicta promissione. Franc.Accur.

vrbano, aut rustico, priuato, publicove [r] fiat, damni aliquid futurũ sit: curat prætor, vt timenti damnum caueatur [s].

¶ Summata est, supra eo.damni.§.ei cuius.

Idem lib.18. LEX XX.

INter fructuarium & dominũ proprietatis ita damni infecti cautio locũ habet [t], si fructuarius quidẽ de soli vitio caueri sibi [v] desyderet, dominus verò proprietatis de operis vitio [x]: si qd fructuarius ædificet [y]. Nã de ruina ædiũ neuter ab altero cautionẽ desyderare [z] potest. fructuarius ideo [a], quia refectio ædiũ ad ipsius onus pertinet [b]: proprietarius ideo [c], qa vsitata [d] stipulatio, qua de restituẽda re fructuarius cauet, ad hunc quoque casum [e] porrigitur.

¶ Si filiusfamiliãs est inquilinus: sibi & patri cauebitur pro periculo rerum peculiarium: pro periculo ædium soli filio, si actum est ut ad eum solum periculum spectet. Bar.

Paulus lib.8. LEX XXI.

SI filiusfamiliãs inquilinus [f] sit, videamus, an damni infecti nomine in possessionẽ ædiũ vicinarũ mittẽdus sit. quærit enĩ [g], an filiusfa. non videatur damnum

t ¶ Locum habet.] si vicinas habent ædes: vt.s.l.damni.§ j.Accur.

v ¶ Caueri sibi.] non ita in superficiario: vt.s.e.dãni.§.ei cui.Acc.

x ¶ Vitio.] scilicet potest petere sibi caueri à fructuario.Acc.

y ¶ Aedificet.] no.q non pro ædificio cauet: sed pro opere, quod de nouo facit.& hîc est casus quem excepi.s.e.l.damni.§.j.

z ¶ Desyderare potest.] videtur contra dicere principio: sed non est verum: quia ædium appellatio, & opus, & solum, & pariete continet[b]: vt.j.de vsucap.cum qui.pro quo totali vni ab altero non cauetur: cum pro eo quod suum est, iam sibi caueretur: vt hîc: sed vbi solum tantum vel opus tantum, quod à fructuario fit, facit vitium, cauetur: vt.s.Item not.quòd in subsidium interponitur hæc cautio: vt not.s.l.damni.§.j.Item dictus.§.est contra ad princip. huius legis cũm ibi dicat neutrum alteri cauere: sed hæc.l.dicit quòd sic: sed intellige illam secundum istam.Accur.

a ¶ Ideo.] scilicet nõ potest postulare sibi caueri à proprietario pro domo vsufru.quæ minatur ruinam.

b ¶ Pertinet.] videtur hîc quòd magna impendia ad fructuariũ spectent: & sic est contra.s.de vsufru.l.vsufru.leg.§.fi. &.l.hactenus. &.l.cũm fructuarius.Sed dic quòd ad modica hîc restringatur: vel aliter, vt dixi.s.e.damni.§.j Accur.

c ¶ Ideo.] s.non potest postulare sibi caueri à fructuario.Accur.

d ¶ Vsitata.] s.e vsurum & fruiturũ arbitrio boni viri, & finito vsufruc.restituturum: vt.s.de vsufru.quemadmo.ca.l.j.Acc.

e ¶ Casum.] scilicet vt reficiat.

SI filiusfamiliãs.] CASVS. Filiusfamiliãs conduxit domum & in ea moratur. cũm esset ibi quædam domus, quæ minabatur ruinam huic domui quam filius iste conduxerat, petijt filius sibi caueri: & cũm sibi non caueretur, petebat se mitti in poss. quæritur an sit mittendus? & videtur quòd non, sed pater eius: quasi filius non videatur damnum posse pati in rebus peculiaribus, quas secum habebat in domo conducta, sed tantum pater: sed tamen dicit quòd pater & filius ambo mittendi sunt in possess. cum vtriusque videatur interesse. Hoc tamen fallit in casu. nam si filius conduxerat domum hoc pacto, vt suo periculo esset domus, tunc quia ipse tantum esset obligatus act. ex locato: ipse erit mittendus in possess. non pater.Francis.

f ¶ Inquilinus.] quia alienam domum cõduxit: super qua & rebus in ea positis vicina domus ruinam minatur.Accur.

g ¶ Quæritur enim.] à iudice: qa iudex hoc inquirit an filius &c. non ex verbis edicti: vt.s.e. l.qui bona.§.qui damni.Accur.

b Peter per hãc gl. colligere differẽtiam inter ædes & domũ: quia nõ omne ædificium dicitur domus: sed ædes dicuntur omne ædificium. Ita no. Bar. in.l.j.§ def de s d cloa cis vbi vide quid ædiũ veniat appella. & qd domus. Idẽ tenet Flo. i l.quidam hi beris.s de seruit.vrba. præd. vbi dicit q etiã venit porticus & P.de ca. cõsi.xlj Ad uertẽ tñ q iurisconsultus in.l. si domus. in prin.de leg. j promiscuè ijs verb. vtitur.

pati, si res peculiares [a] sint: & an pater posſit ſtipulari, ſiquid ei dāni fiat? Et placet, vtrunque [b] eorũ in poſſeſsionem mitti: niſi ſic filius conduxerit, vt eius periculo ædes eſſent. tunc enim, quia ſolus tenetur ex locato: rectè dicetur, ipſum mittendum in poſſeſsionẽ, niſi ei caueatur.

¶ *Si proprietarius cauit uel ſoluit aliquid, niſi fructuarius conferat ſibi pro rata uſusfructus: poteſt illum prohibere frui: & econuerſo ſi fructuarius cauit & ſoluit: niſi ſibi cõferatur à proprietario pro rata proprietatis: poteſt mitti in poſſeſsionem propriè ædis ex primo & ſecundo decreto. Pau.*

Idem lib. 10. ad Plautium.

LEX XXII.

SI proprietarius de damno infecto repromiſiſſet [c], vel fortè aliquid pręſtitiſſet [d], aut cõtrà fructuarius aliquid præſtiterit: iniquũ eſt alterum ſine damno vti ædibus, [e] aut ædes habere [f]. & ſi obtulerit [g] aliquid proprietarius: non eſt fructuario permittendum vti, niſi contulerit. Idemq́; fructuario præſtandum eſt, vt proprietarius cogatur ei conferre [h]. Ergo & ſolùm retinebit [i] fructuarius, ſi ædes ceciderint, donec præſtetur ei damnum: vt quod haberet vicinus miſſus in poſſeſsionẽ [k], id fructuarius habeat, qui id damnum vicino ſarciat. Eadem erunt [l] & ſi minimum damnum detur.

¶ *Stipulatio uel cautio de damno infecto quo ad repromiſsionem uel ſatiſdationem debet eſſe certa, & non conditionalis. hoc dicit.*

¶ Plautius [m]. Si ab eo, quem dominum eſſe negarẽ, vellem ſub hac exceptione, ſi non dominus eſſet, ſatiſdari: ab eo verò, quem dominum eſſe dicerem, purè repromitti [n]: conſiſtit non debere me impetrare, ſed debere me eligere [o], à quo velim mihi caueri.

Vlpianus lib. 63. LEX XXIII.

IN ſtipulatione damni infecti, quę ædium nomine interponitur, niſi inſolidum [p] fuerit cautũ, mittetur in poſſeſsionem [q].

¶ *De eo opere quod fit in publico ad priuatam utilitatem: debet ſatiſdari de uitio operis: ſed de eo quod ad publicam utilitatẽ, non ſatiſdatur: ſed competens iudex pro indemnitate aditur. Bartolus.*

Idẽ libro. 81. ad edictum.

LEX XXIIII.

FLuminum publicorum com-

a ¶ Peculiares.] hic diſtinguendum eſt ad quod peculium res iſtæ reſpiciant. nam ſi ad caſtrenſe, vel quaſi, ſolus filius ſtipulatur: cùm in eis vt paterfami. cenſeatur: vt. ſ. ad maced. l. ij. & . j. de fur. ſiquis vxori. §. an autem. in aduentitio vterque poteſt pater: quia eius, ſcilicet patris intereſt ratione vſusfru. filij ratione proprietatis. Itẽ in profectitio vterque: quia & filij intereſt, non ſolùm patris. vt ſ. de minori. l. iij. §. ſed vtrũ. in fi. §. & ſic hoc intellige in aduentitio, vel profectitio. Accur.

b ¶ Vtrunque.] filiũ & patrẽ: quia vtriuſq; intereſt, vt dixi: & ſic proſequere vſque ad finẽ. Vnde quod ſubijcit, vt eius periculo &c. expone, ſcilicet filij tantum, vel patris tãtũ. paciſci enim poteſt filius ne à patre ſuo petatur: & ſic forte pactus eſt, ne pater teneatur ex conducto, licet fuerit negligens in nõ petẽdo caueri. item & paciſci poteſt filius ne à ſe petatur tãtum: vt ſ. de pac. l. ſi tibi decẽ. §. fi. & . l. acquirent. & . l. & hæredi. in prin. Et quod ſubijcit, quia ſolus &c. ſ. filius vel ſolus pater, ille ſolus in poſſeſsionem mittetur, ſi ei nõ caueatur, ſiue ſit filius, ſiue pater, qui teneat ex conducto: vt hîc, & . j. ex quib. cau. in poſ. ea. ſi filio. Alij vt R. aliter exponũt hoc, & dicũt vtrunque, ſcilicet patrem ſiue filium, & locatorem. nã duos primos pro vno ponũt, & qđ ſubijcit, eius periculo. ſ. filij vel patris, non locatoris: qa tunc qñ nõ eſſet periculũ locatoris, ſolus filius ſiue pater, nõ aũt locator mittitur in poſſeſsionẽ ſi non caueatur: & ſecundum hoc ſolus nõ excludit patrem, ſed locatorem. Cum primo intellectu ꝙ teneatur ex conducto ſi fuit negligens in ſtipulando. fa. ſ. eod. damni. §. emptor. Item ad vtrunque facit. ſ. vt le. no. ca. l. j. §. fi. & . l. ij. & . l. iij.

SI proprietarius.] CASVS. Titius habet proprietatem in domo quæ minatur ruinam, & Seius habet vſumfructum. hîc Titius cauit de damno infec. vicinis petentibus: & cùm domus dediſſet poſteà damnum vicinis, hic Titius conuẽtus ex promiſsione ſua emendauit. dicitur quòd Seius, qui habet vſumfructum, debet conferre Titio, & niſi conferat, non vtetur vſufructu ſuo. Item econtra pone, quòd hic Seius cauit vicinis de damno infecto, & aliquid præſtitit ex hac caut. dicitur quòd iſte Seius debet habere vſumfruc. & proprietatem donec Titius conferat ei partem damni. & hæc ſunt vera ſiue magnum damnum datum fuit vicinis, ſiue paruum.

¶ Plautius.] Cùm domus quædam minaretur ruinam, & peterem caueri: venit quidam qui dicebat ſe dominũ huius domus, & volebat abſque fideiuſſore cauere. ego negabam eum dominum, & dicebam Titium dominum. vnde volebam quòd iſte ſatiſdaret ſub hoc pacto ſi appareat eum non eſſe dominum. Item volebam quòd Titius quẽ dicebam dominum, purè caueret abſque fideiuſſore. quæritur an audiar? & dicitur quòd non: ſed debeo eligere vnum ex his vt caueat mihi. Franciſcus.

c ¶ Repromiſiſſet.] propter domum, in qua habet proprietatẽ, quæ minatur ruinam ædibus vicinis.

d ¶ Præſtitiſſet.] damno dato conuentus ex ſtipulatione damni infecti.

e ¶ Aedibus.] ſcilicet fructuarij. Accur.

f ¶ Habere.] ſcilicet proprietarium. Accur.

g ¶ Obtulerit.] id eſt ſoluerit conuentus ex cautione. Accur.

h ¶ Conferre.] conferunt ergo ambo pro æſtimatione proprietatis, & vſusfru. vt argu. ſ. de noxa. ſi ex duobus. §. fi. Accur.

i ¶ Retinebit.] loco pignoris. ſed certè imò videtur ius dominij ad eum tranſire: vt ſuprà eod. l. quamuis. in fin. quæ eſt contra. Solu. ibi in ſecundo decreto: hîc in primo dicit. Item nunquid habere poteſt proprietarius pro derelicto? Reſpon. ſic: vt ſuprà eodem. pretor. §. fina. & . l. hoc amplius. licet quidam contrà: vt argu. ſuprà, pro ſo. l. cum duobus. §. idem reſpondit. ADDITIO. Dic ſecundum Barto. quòd ibi loquitur in obligatione perſonali ex contractu: hîc in obligatione ex quaſi noxali: vt. l. prætor. §. hoc edictũ. ſ. e. Acc.

k ¶ Miſſus in poſſeſ.] haberet autẽ poſ. ex primo decreto, & poſtmodum ex ſecũdo decreto: & hoc nemine cauẽte. hic verò habeat fruc. ſ. nudam ſiue plenam proprietatem ex primo. & poſtmodũ ex ſecundo decre. ſi ipſe ſolus cauit, & proprietarius ei non cõfert: vt hîc, & ſ. eo. quamuis. in fine. Accurſius.

l ¶ Eadem erunt.] quaſi diceret, prędicta ſunt vera quãdo magnũ fuit damnum: ſed idẽ ſi paruũ ſit, ꝓ quo ſit conferẽdum. ſic inſti. de rerũ diui. §. gallinarum. Sed ar. cõtrà ſ. de dolo, ſi oleum. §. fi. & . l. ſeq. & de in integ. reſti. l. ſcio. Item facit verſus. Nã de mille fabæ modijs cũ ſurripis vnã: Eſt leuius damnum: tibi nõ facinus minus eſto. Acc.

Verſus.

m ¶ Plautius.] ſ. reſpõdet ea, quæ ſequũtur. Accurſius.

n ¶ Repromitti.] repete vellem, & ſimul vtrunque fieri: ſed ab vno purè repromitti: ab alio purè ſatiſdari petere poſſum: vt. ſ. e. quãuis. itẽ ad id quod dicit nõ poſſe peti ſub exceptiõe ſatiſdari, eſt cõtra. j. e. l. qui vias. §. j. & . ſ. eo. prætor. circa princi. ſed ibi ab vno: hîc à diuerſis. Acc.

o ¶ Eligere.] facit C. de codi. l. fin. & . ſ. de tributoria, quod in hęredem. §. eligere. & . ſ. vt le. no. ca. l. iij.

IN ſtipulatione.] CASVS.] Domus tua tota minabatur ruinam. petij vt caueres. dicitur ꝙ tu debes cauere inſolidũ. nam ſi pro parte vis cauere tantum, non audieris, & mittar in poſ. totius perinde ac ſi nullo modo caueres. Fran.

p ¶ Niſi inſolidum.] quia diuiſionem hæc res non recipit. R. vt ar. j. iudi. ſol. l. ex clauſula. Accur.

q ¶ In poſſeſsionem.] totarum ædium, cùm vnus eſt dominus, & tota minatur ruinam: vt hîc, & . ſ. e. ſi finita. §. ex hoc edicto. ſi autem plures ſint domini, fit miſsio in partem non cauentis [a]: vt. ſ. cõmuni diui. ſi quis putans. §. ſi damni. & de neg. geſt. ſi cõmunes. & . ſ. e. prætoris. §. j. & . j. e. l. plures. in fine. & . ſ. vt in poſ. leg. l. is cui. §. ſi ex duobus. quæ ſunt contra. Accur.

a *Infero ex hac. gloſ. ꝙ cautio dãni infecti põt præſtari ꝓ parte domꝰ. de quo. in. l. ſi cõmunes. & ibi Bar. in j nota. ſ. de neg. ge. qđ limitabis ſi domus eſt plurium ſecus ſi vnius ſecũdũ Bar. ibi. ſ. ꝑ iſtũ tex.*

FLuminum.] CASVS. Vſus fluminum publicorum eſt communis, ſicut vſus viæ publicæ: & littorum fluminis communis eſt vſus. Secundo quæritur, an in his publicis poſsit quis ædificare? & certè authoritate principis poteſt. Item opus in publicõ factum priuatus authoritate principis deſtruere poteſt. & quod dixi ꝙ poteſt ædificari in publico, eſt verum, ſi ſine incommodo cuiuſq; id fiat. Subſequenter dicit, ꝙ hic ædificãs debet cauere de vitio operis, ſi opus minetur ruinam, non autem de vitio ſoli. & reddit rationem. ſic apparet, ꝙ quando priuatus ædificat, eſt ſatiſdandum: & hoc faciet iudex fieri. Quid autem ſi ipſe iudex iuſsit opus publicum fieri, & timent de vitio eius vicini, quid facient? & certè adeant principem, vel præſidem prouinciæ, ſi in prouincia fiat opus, qui prohibebunt id opus fieri. vel ſi iam erat factum, tolli iubebunt. Vltimò, reuertitur ad principium. l. dicẽs: quod dictum eſt fore cauendũ ab ædificante in publico de vitio operis, & damnum quod inde contingeret, eſſe præſtandum: eſt verum ſiue contingat damnum cum ædificatur, ſiue poſt. ¶ Adijcitur.] Cùm quis promittit de damno infecto, debet promittere per ſe. & per hęredes ſuos, ſeu ſucceſſores emẽdaturum damnum. qui autem contineantur ſub hoc vocabulo ſucceſſores, ſubſequenter dicit. ¶ Sed vt ne operis.] Si timeo damnum ex vitio operis tui vel loci: debes mihi promittere de dãno infecto, non autem ſatiſdare. Secundò dicit, quòd hoc eſt intelligẽdum de vitio operis cõtingente ex vetuſtate. Idem de vitio loci. Quid enim ſi habeo ſolum arenoſum, vel paluſtre, quod minatur ruinam: nunquid debeo cauere? certè non: quia naturale vitium eſt. ¶ Hæc ſtipulatio.] Nomine domus tuæ promiſiſti mihi de damno infect. nunquid teneris quocunque modo mihi damnum datum fuerit occaſione domus tuæ? & certè, ſi damnum mihi datur ex vitio operis, teneris. ſed ſi datur caſu, vt ſi terręmotu, vel vi fluminis cecidit domus tua, vel

tua vel pars eius supra meā:non teneris.Sed pone,quòd tegulæ siue cupi domus tuæ ceciderunt supra meam,& sic damnum habeo:nunquid teneris ac si casu,vt per violentiam:& certè si vitio ædificij id cōtingit,teneris:si vi ventorū ceciderūt, nō teneris.& hoc dixit Seruius.& Labeo etiam istud dictum confirmat: & rationem subdit, quod enim &c.Itē pone,φ ex multitudine aquæ superuenientis domus tua cecidit supra meam:& sic mea oppressa incontinenti cecidit.nunquid teneris ex stipu.damni infecti, vt fuit de facto. nam quædā aqua quæ appellatur ausesa, ita vna die creuit, quòd multæ domus ceciderunt.& certe nō:quia non vitio soli, nec operis datum est mihi damnum. Sed pone, φ aqua vitiauit fundamentum domus tuæ: tandem aliquo tempore elapso, intra quod bene poteras iuuare domum tuam ne caderet:cecidit domus tua supra meam.nūquid teneris? & respondet quòd sic.nam ex vitio domus tuę passus sum damnum multum.nec refert an incontinenti cecidit, an postquā vitiata sunt fundamēta. & adducit simile de aquilia.¶Quāquā autem.]Promisisti de damno infecto:si vitio operis datur damnū, teneris.& hoc est verum quando tu vel alius nomine tuo fecerıs opus.sed si opus factum est te nolente, & te prohibere non valente: tunc si vitio operis talis datur mihi damnum: non teneris.

[Margin: * Cuius- quam.] [Margin: * Flor. faciente.]

munis est vsus [a] ,sicuti viarum publicarum,et littorum [b]. In his [c] igitur publicè licet cuilibet & ædificare,& destruere [d],dum tamē hoc sine incōmodo * cuiusq; fiat.propter quod [e] operis dūtaxat nomine cum satisdatione cauetur, de vitio loci nihil cauetur:hoc est operis, [f] quod quis facit. Cæterùm si ex loci vitio damnū timeatur:minimè dicendum est, damni infecti stipulationē interponi oportere. Quis enim dubitat,neminem esse, à quo stipuletur [g] ,cum nemine [h] nihil * faciēte locus ipse publicus damnum inferat sui natura? Ad ea igitur [i] opera stipulatio ptinet [k] , quæcunque priuatim fiant. Quid ergo si in publico opus fiat?de vitio eius [l] quid faciemus? Et planè vel princeps adeundus est, vel si in prouincia fiat,præses puinciæ [m]. Sed quod dictum est de operis vitio [n] ,sic accipiendum est: etiam si proponas [o] ,nō tantùm tempore, quo opus fit, sed etiam si posteà contingat [p]. Quid enim si ideo, quia malè ædificatum erat, corruerit [q]?

¶ *In hac stipulatione dicitur fieri mētio de hæredibus uniuersalibus successoribus & etiā singularibus ex utraque parte, & debet caueri de uitio operis,& de uitio loci.Pau.*

¶ Adijcitur in hac stipulatione [r] & hæredum nomen,vel successorum,eorumq;,ad quos ea res pertinet. Successores autem non solùm qui in vniuersa bona succedunt,sed & ij qui in rei tantū dominium [s] successerint, his verbis continentur. ¶ Sed vt ne [t] operis, loci, ædiúmve vitio id damnū factum sit, stipulatio interponitur de eo sine satisdatione: quæ nō solùm ad totas ædes,sed etiam ad partes ædium pertinet.

¶ *Stipulatio damni infecti simpliciter interposita non porrigitur ad damnum quod uitio naturali contingit,uel casu aduersus quē non potuit prouideri:secus si potuit prouideri.itē non porrigitur ad damnum culpa tali commissum quod uenit in actione.l.Aquil.Bar.*

¶ Vitium [v] autem ædium & loci [x] esse Labeo ait , quod accidens extrinsecus [y] infirmiores

¶Præterea.]Si habebas furnum,& nomine eius promisisti de damno infecto,& culpa furnarij dedit mihi damnum:non teneris. Secundò dicit vbicunque est promissum de damno infecto, & damnum fit datum casu fortuito,cui nulla ope potest occurri,promissor non tenetur.& de hoc habuimus plura exempla suprà ea.l.§. hæc stipulatio.¶Item apud Viuianum.]Nomine agri & arborum in eo existentium promisisti mihi de damno infecto.tandem posteà vi tempestatis,vel venti arbores agri tui ceciderunt in meum agrum, & damnum mihi dederunt in vitibus meis,vel segetibus. nunquid teneris,quæritur.& dicitur quòd non. & reddit rationem. Sed pone, quòd arbores fundi tui ex vetustate ceciderunt in meum agrum, & damnum mihi tulerunt.tunc teneris. ¶Idem ait.]Nomine mearum ædium tibi promisi de damno infec.posteà ædes meæ vi tempestatis ceciderunt in domos tuas, & sic demus tuæ oppressæ ceciderunt.quæritur an tenear tibi emendare damnum? dicitur quòd nō: quia nullum damnum &c.nisi in casu:vt si ædes meæ erant adeò debiles,quòd per minimam tempestatem ceciderunt.nam tunc teneor. posteà loquitur Labeo,& reuertitur ad primum casum huius.§. nā quod dictum est ibi, quòd ego dominus non teneor si vi tempestatis ceciderunt domus meæ in tuas:verum est,si incontinenti ceciderunt. Quid enim si vitiosæ factæ sunt propter tempestatem, & posteà ex interuallo ceciderunt in tuas?certè tunc teneor, quasi ex vitio operis nunc sit datum damnum. ¶Item videamus.]Nunc vult dicere quando committatur stipulatio damni infecti. & certè tunc committitur,quando datur damnum vitio ædium, loci, vel operis. Quid autem erit si puteū foderem in domo mea,& caui tibi de damno infecto:nunc autem cùm fodi,venæ putei tui præcisæ sunt quæritur an tenear.& certè non teneor. Sed pone quòd intantum fodi, vt paries tuus stare non possit:quia totus destructus est,certè non teneor.Fran.

a ¶Vsus.]non proprietas,nisi littorum maris.nam flumina sunt publica:vt insti.de re.diui.§.flumina.rerum enim quædam sunt communes,quędam publicæ:vt insti.de rerum diui.§.j.&.ſ.de re.diui.l.ij. iij.iiij.&.v.vbi plenè dixi.Accur.

b ¶Littorum.]semper repete cōmunis est vsus.& dic littorum fluminis.nam de littore maris non est dubium : quia etiam proprietas est communis.

c ¶In his.]scilicet publicis prædictis:& quod dicit publicè, expone,id est publica authoritate habita à principe, vel à senatu:vt infrà,ne quid in loco publi.l.ii.§.siquis à principe. & infrà, de fluminibus.l.quo minus.& tunc ædificatum eius est,cuius est solum.i.publicum.ipse tamen tantùm vtetur,si hoc actum fuerit in concedendo:licet secus esset in cōmunibus:vt.ȷ.de acqui.re.do.quod in littore.&.l.sequen.vel dic publicè.i.ad publicam vtilitatem.aliàs non licet:imò cogeretur demoliri per specialia interdicta : vt.ȷ.de fluminibus. & ne qd in flumi.publi.& his similibus.Accur.

d ¶Destruere.] quod nocet.R.

e ¶Propter quod.] qa cōmunis est vsus, nō cauet de vitio soli: & quia sine incommodo debet facere, cauet de operis vitio:& sic ꝓpter hæc duo,de vitio operis tātùm cauet:& hoc dic propter quod, id est ꝓpter vtrunq;.

f ¶Operis.]hoc nō ad proxi. sed ad superius refertur.Acc.

g ¶Stipuletur.] i.stipulari possit ille, qui damnum veretur.

h ¶Nemine.] abūdat vna negatio . sic.ȷ. de acqui.poſ.q pignoris. & in aut. de ijs q ingre.ad appel.§.si verò neuter.&.ȷ.de ver.ob. l.j.§.si qs ita.& in aut. de hære. & fal.§.inordinatū.&.C.de ser. fugi.l.j.Sed argu.contrà ȷ.de verbo. significa.l. duobus.Acc.

i ¶Igitur.]suppletiuè lege:vel etiā illatiuè ita:satisdatio interponitur ex hoc edicto,ergo per iudicem : ergo cùm iudex iussit opus fieri,non est per quem interponatur:& hoc est,ad ea igitur opera quæ priuatim, non quæ publicè.Azo.

k ¶Stipulatio pertinet.] soli & ædificij, prout legis igitur illatiuè:vel lege suppletiuè:vt dixi.Acc.

l ¶De vitio eius.]scilicet soli.

m ¶Prouinciæ.]vt ibi fieri ꝓhibeat,vel tolli iubeat:cùm etiā si id in his locis fiat,quod alicui noceat,de loco publ.sit interdictū propositū:vt.ȷ.ne quid in lo.pub.l.j.&.ij.&.ſ.ti.j.l.j.§.j.& facit.ſ.e.si finita.§.si publicus.Sed contrà in ea.l.§.siue autem.sed illud de vitio operis accipe quòd debet satisdari.Accur.

n ¶Vitio.]esse cauendum.R.Accur.

o ¶Si proponas.]damnum timeri vel dari.R.

p ¶Contingat.]quia retro datum videtur:vt.ſ.eo.damni.§.Sabini. & arg.ȷ.de libe.cau.l.fi.ij. respon.Acc.

q ¶Corruerit.]posteà in ædes vicinas.Accur.

r ¶Adijcitur in hac stipu.]quæ pro vitio operis interponitur. & facit.ſ.titu.j.l.non solum.§.fi.

s ¶Dominium.]No.successoris appellatione etiā in rem successor intelligitur [a]:vt.ſ.de iureiu.l.etiā si in rem.&.ȷ.quorum leg.l.j.§.illud.Sed arg.cōtra.ſ.de eden. quædā.§.is autē.&.ſ.vsufr. quēadmo. ca.l.omnes.§.fi.Sed nūquid si hi successores ædificauerunt, & vitio illius operis dānum sit illatum,tenebūtur?Respon.quidam φ sic:vt arg.ſ.ti.j.l.fi.& sic secundum eos ambulat actio.& obligatio de vno in alium:vt & pro eis.ſ.de vsufr.l.adhuc.§.si operas.&.ȷ.tit.j.si tertius.§.si quis.&.ſ.fa.ercis.l.in iudicio.Sed tu dic secūdum Ot. nō teneri successorem in rem:sed propter opus ab eo factū tenebitur qui primò promisit:vt.ſ.de ser.expor.l.Titius.& ſ.eo.damni.§.emptor. & de hoc etiam dixi.ſ.e.si quis missum.§.fi.

t ¶Sed vt ne.]aliàs nec:aliàs ne,pro non.& quod dicit operis,subaudi tantum,& loci tantum,& ædium:quod vtrūq; prædictorū cōtinet:vt.ſ.e.inter fructuarium.& sic loquitur quādo in priuato fit: quia tunc pro his omnibus satisdatur:vt.ȷ.c.§.pen. & quod subijcit factum,sic expone.i.remaneat apud illum cui datum est.sic.ſ.de iudi.l.Iulia.Item quod dicit sine satisdatione:intellige cùm in proprio suo priuato loco fit.nam si in alieno,licet priuato:satisdatur: vt.ſ. e.prætor.& hoc secundum Io.& sic ammodo de priuato dicit hic & seq.§.sed Azo facit loqui de publico:& quod dicit in princ.loci,exponit.i.vitio illato ex opere in loco. & non habet.ȷ.fine. quia bene debet satisdatio interponi:vt.ſ.e.l.in prin.Accur.

[Margin: a Concor. text.in.c. si pater.in fi.d testa.li.vj. sed ī dubio intelligit de vniuersali. nisi esset in dispositiōe adiectū verbū quibuscunque: vt no.Alexan. plene. in. l. quadā.§ ni hil.col.j ff. de eden.]

v ¶Vitium.]pro quo hæc cautio interponitur.Accur.

x ¶Et loci.]non veniens ex opere.Accur.

y ¶Extrinsecus.]i.nō ex natura loci, vt quia palustris vel areno-

ſu's:ſed ex defectu,& plerunque vetuſtate:vt infrà ea.l.§.item apud iulianum.in fi.Accurſius.

a ¶ Eas.]ædes.

b ¶ Denique.]nunc de ſolo tantum.Sed quid ſiquis fecit opus in loco arenoſo,ex quo opere vel ſolo iam damnum timetur?Reſpon.fortè locum habebit hæc cautio : vt.j. proxi.§. no.&.§. Seruius. Acc.

eas[a] facit.Denique[b] nemo dixit paluſtris loci vel arenoſi nomine quaſi vitioſi commiti ſtipulationem:quia naturale[c] vitium eſt:& ideo nec ea ſtipulatio interponit: neque interpoſita committitur[d]. ¶ Hæc ſtipulatio vtrũ id ſolũ damnũ contineat,quod iniuria[e] fit:an verò omne damnũ, quod extrinſecus cõtingat?Et Labeo quidẽ ſcribit,de damno dato[f] nõ poſſe agi, ſi quid fortè terræmotu,aut vi fluminis, aliòve quo caſu fortuito[g] acciderit.¶ Seruius quoq; putat,ſi ex ædibus promiſſoris vẽto tegulæ deiectæ damnum vicino dederint:ita eũ teneri, ſi ædificij vitio id acciderit:non ſi violentia[h] ventorũ,vel qua alia ratione,quę vim habeat diuinam.Labeo etiã rationem[i] adijcit.ꝙ ſi hoc non admittatur[k] ,iniquum eſt. Quod enim tam firmũ ædificium eſt, vt fluminis,aut maris,aut tempeſtatis, aut ruinę,aut incẽdij,aut terrę motus vim ſuſtinere poſsit[l] ?¶ Idẽ Seruius putat,ſi controuerſia[m] aquæ inſulã[n] ſubuerterit,deinde[o] ſtipulatoris ædificia ceciderint[p] :nihil eũ ex ſtipulatu cõſecuturũ:quia id nec operis,nec loci vitio factũ eſt. Si autem aqua vitiet fundamenta[q] ,& ſic ædificium ruat[r] :cõmitti ſtipulationẽ ait.multũ enim intereſſe,qđ erat alioquin[s] firmũ,vi fluminis lapſum ſit protinus[t] :an verò ante ſit[v] vitiatum,deinde ſic deciderit.& ita Labeo ꝓbat. etẽm multũ intereſt,quod ad Aquiliam pertinet,ſanũ[x] quis hominẽ occidat:an verò factum[y] imbecilliorẽ.

¶ *Supra expoſuit quid eſt dictũ uitiũ ſoli. nunc quid eſt dictũ uitiũ operis hoc eſt à quo dicitur eſſe factũ opus,ut ſtipulatio committatur.Bart.*

¶ Quãquã aũt ſtipulatio tunc cõmittit, cũ vitio operis dãnũ factũ

Vitio naturali parcendum eſt.

c ¶ Quia naturale.] 10 no. parci vitio naturali.ſic.j.ti.j.l.j.§. hæc cautio.in fi.§.&.§.idẽ aiunt ſi aqua.&.§.itẽ ſciendum.Sed arg.contra.ſ.ad.l.Aquil.ſi ſeruus ſeruũ. §. ſi fornacarius.& in aut.de reſti. & ea quæ parit in xj.§.vnum.

20 d ¶ Cõmittetur.] ſic.ſ.de lega.j.ſi legati.Accur.

e ¶ Iniuria.]id eſt vitio.ſic ponitur inſti. ſi quadru. pau. fe. di. §. pauperies. vel dic ſecundum R.iniuria, id eſt nõ iure vel culpa, culpa autem tua ruinam factam dico, ſi cũ præuideres vel pręuidere poſſes domum ruituram,non curaſti quo minus ruina ſtipulatori noceret. Ac.

f ¶ Dato.] ſcilicet caſu fortuito,vt ſubijcit.

g ¶ Fortuito.]qui nõ potuit pręuideri:aliàs 40 ſecus: vt.ſ.c.ti.l.qui bona. §. cum inter. & facit.ſ.proxi. §. & qđ ibi dixi.&.j.e.ſequenti.§.Accur.

h ¶ Violẽtia.]ſola. R.

i ¶ Etiã rationẽ.]nõ ſolùm ſuperiorem ſententiam cõfirmat : ſed etiam rationem ſub50 dit.Accur.

k ¶ Non admittatur.]ſcilicet non teneri promiſſorem de caſuali dãno. R. Accur.

l ¶ Poſsit.] ita quòd non lędatur,& lædat: vt.ſ.e.damni.in prin. &.ſ.loca.& condu. l.ex cõducto.§. ſi vis. 60 Accurſius.

m ¶ Controuerſia.] id eſt impetu.

n ¶ Inſulam.] cui' nomine dãni infecti erat promiſſum.R.

o ¶ Deinde.] ſcilicet ſubito.

p ¶ Ceciderint.]propter ruinam aliarum, 70 quarum nomine erat promiſſum.Accurſius.

q ¶ Fundamenta.]paulatim.Azo.

r ¶ Ruat.] ſcilicet poſt ex interuallo,vt præuideri ruina poſſet, & aduerſus eam proſpici.Accurſius.

s ¶ Alioquin.]id eſt aliàs.

t ¶ Protinus.]hic nihil poteſt promiſſori imputari:quia ruinã euitare non potuit.Ro.Accur.

v ¶ Ante ſit.]ita quòd poterat iuuari.& ad hoc.ſ.de neg. geſt. diuortio.circa princi.Accurſius.

x ¶ Sanum.]qui tenetur quanti valuit in anno proximo retro.

80 y ¶ Factum imbecilliorem.]ꝗ præſtabit quãti plurimi fuerit à die quo vita exceſsit in anno retro.& ita ſi duo mortiferè diuerſis tẽpibus vulnerauerint aliquẽ,cuilibet fit cõputatio ex die vulneris ſui:vnde plus in vnius æſtimatiõe poterit eſſe,quã alterius:vt.ſ.ad.l. aquil.l.ita vulneratus. §.æſtimatio.& ad idẽ.l.qua actione. §. ſed & ſiquis.ſed caue tibi : quia non eſt per oĩa bonũ ſimile, cum.ſ. nullo modo teneaẽ ſi protinus cadat:hîc.i.in.l.aql. ſic, licet diuerſimodè: vt.d.ll.ſ.ad leg.aquil.quæ vt contrariæ ponũtur.Item hîc habetur reſpectus retro intra certum tempus.ſ.ad tempus dati damni.

z ¶ Non potuit.]de iure,vel de facto:vt ſuprà de noxal.in delictis. in princi.&.ſ.loca.ſi fundus.&.l.ſeq.&.l.ſed de damno.&.j.de re iudi.ſæpe.§.cur autem.Accur.

a ¶ Nomine fecerit.]& ratum ſit habitum non aliter.Azo.

ſit:tñ ſi opus factũ eſt ab eo,quẽ promiſſor prohibere nõ potuit[z] , ſtipulatio nõ cõmittitur. Planè ſi prohibere potuit,cõmittitur. Sed ſi quis promiſſoris noĩe fecerit[a] , vel eius,pro quo promiſſum[b] eſt, aut alius,* quẽ prohibere potuerit:ſtipulatio iſta cõmittẽt.¶ Prætereà ſi furni[c] nomine dãni infecti fuerit cautũ, deinde furnarij[d] culpa[e] damnum datũ fuerit:non venire[f] in hanc ſtipulationẽ pleriſq; videtur.¶ Caſsius quoq; ſcribit,quod cõtra ea[g] damnũ datum eſt,cui[h] nulla ope occurri poteſt: ſtipulationem non tenere[i] .

¶ *Hic reuertitur ad declarationem iſtius uerbi, uitium loci.h.d.Bar.Et hoc intendit.Hæc ſtipulatio damni infecti habet locum quãdo res ſuo uitio dãnum dat:ſecus eſt ſi aliqua ui exteriori illa res deiecta damnum dederit.hoc dicit.*

¶ Item apud Iulianum relatũ eſt: ſi ex agro[k] vicini arbores vi tẽpeſtatis confractæ in meũ agrũ[l] deciderint,eoq; facto vitib' meis vel ſegetibus nocuerint[m] ,vel ędificia demolierint : ſtipulationem iſtam qua hæc omnia cõprehenduntur, Si quid arborũ loci ue vitio acciderit,non eſſe vtilem[n] : quia non arborũ vitio, ſed vi vẽtorum damnũ mihi datũ eſt.Planè ſi vetuſtate arborum hoc fiebat[o] :poſſumus dicere vitio arborũ damnum mihi dari.¶ Idẽ ait, ſi damni infecti ædiũ mearũ nomine tibi promiſerim,deinde hę ædes vi tempeſtatis in tua ędificia ceciderint,eaq; diruerint[p] : nihil ex ea ſtipulatione præſtari:quia nullũ dãnum vitio mearũ ędium tibi cõtigerit: niſi ſi fortè ita vitioſæ[q] meę ędes fuerint,vt qualibet vel minima tẽpeſtate ruerint. Hæc omnia vera ſunt.¶ Sed & quod Labeo putat, verum eſt,referre[r] vtrũ impulſu

b ¶ Promiſſum eſt.] ab aliquibus ſuis amicis.

c ¶ Prætereà ſi fur10 ni.] i.pro dãno contingenti vitio furni:& ſub.tãtum nomine furni,ſecundum Io.

d ¶ Furnarij.]qñ aliqs aliqđ operat in ſuo, & inde dãnũ dat vicino:diſtingue:aut facit non animo nocẽdi: & tũc nõ tenet,nec com20 mittiẽ ſtipulatio:nec nõ interpoſita interponet.Aut animo nocendi:& tũc ſic. vel aliter an operaris in tuo aliqđ immittẽdo in ꝑdiũ vicini:vt furnũ:qđ nõ licet: vt.l.ſicuti.§.Ariſto. an nõ immittẽdo: & tunc nõ tenet, bono 30 animo faciat vel nõ: vt hîc. Nec ob.j.de aqua plu. arcẽ.l.j.§.deniq;.qa illud eſt verũ quãtũ ad illũ tractatũ. & in multis differt ille ab iſto. fallit hoc. vbi fodis iuxta parietem meũ magis, quàm poſſis:qđ nõ licet. Vel breuius verũ eſt, ꝙ qcqđ feceris in tuo, non teneberis mihi ꝑ hoc edictũ:nec cõmittiẽ ſtipulatio : nec nõ interpoſita interponet : ſed teneris de dolo : vt.ſ. de dolo.l.rem quandã vænalem.

* Qui prohibere potuit.

e ¶ Culpa.] tautũ, nõ 50 operis vitio. R.nã ſi furni & furnarij:bene veniẽt in hac ſtipul.vt ſ.ad le.Aquil.ſi ſeruus ſeruum.§.ſi furnum.in fi.§.quæ eſt cõtrà. vel ibi cauit noĩe ignis. & ſic generalius. hic nomine furni.

f ¶ Non venire.]ſed 60 in aquiliã:vt.ſ.ad le. Aquil.ſi ſeruus ſeruũ. §.ſi furnũ.ĩ prin. Tria ergo ſunt quæ faciunt hanc cautionẽ ceſſare. vitium naturale:vt.ſ. §.vitium. caſus fortuitus: vt.§.hæc ſtipu. & ſeq.&.j.proxi. itẽ culpa:vt hîc.Accur.

70 g ¶ Contra ea.]quæ deuenerunt in ſtipulatione.Accur.

Cautionẽ dãni infecti tria ceſſare faciunt.

h ¶ Cui.]ſcilicet damno.Accur.

i ¶ Non tenere.]etiam interpoſitam:vt.ſ.eo.§.vitium.&.§.hæc ſtipulatio.&.§.Seruius.&.§.idem Seruius.&.§.quamquam. & infrà.§. proxi.&.j.eo.damni.Accur.

k ¶ Agro.]pro quo damni infecti fuerat cautum mihi.Acc.

l ¶ Meum agrum.]cuius nomine fuerat cautum mihi.Acc.

m ¶ Nocerent.]protinus:vt.ſ.eo.§.idem Seruius.&.j.proxi. §.& facit.ſ.§.proxi.cum ſuis concor.Accur.

n ¶ Vtilem.]i.efficacẽ hoc caſu:quia ex ea non poterit agi.Accur.

80 o ¶ Fiebat.]ſcilicet damnum.

p ¶ Diruerint.]ſcilicet ædificia tua.Accur.

q ¶ Vitioſæ.]No.ꝙ hic caſus.ſ.fortuitus,eſt pro reo : quia exceptio fit de eo ſolo quod eſt dictũ,ſed debilitas ædificij cõtra eum:& tamẽ potius eligitur quod contra eum facit:vt.ſ.ad Sylla.l.iij.§.ſi.Sed arg.contra.j.de reg.iur.l.fauorabiliores.& inſti.de interdic.§.commodum.&.C.de condi.infer.l.ſi,quæ ſunt arg.contra.Acc.

r ¶ Referre.]vt.ſ.eo.§.idem Seruius.

Ruit.

fluminis ruit[a] ædificium:an deterius ante factũ,posteà ceciderit[b].

Ex opere quod facit promissor in suo propter quod stipulator amittit lucrum quod percipit à priuato:hæc stipulatio non committitur, nisi ex certa sciẽtia de hoc caueatur, uel iure seruitutis debeatur.Bar.

Item videamus, quando damnũ dari videat̃.Stipulatio enim hæc continet,quod vitio ædium[c],loci[d],operis[e] ve damnum datũ sit: vtputa[f] in domo mea puteum aperio: quo aperto, venæ putei tui præcisæ sunt.an tenear?Et ait Trebatius non teneri[g] me damni infecti.neq; enim existimari operis mei vitio damnum tibi dari in ea re in qua iure meo vsus sum . Si tamen tam altè fodiam in meo, vt paries tuus stare non possit : dãni infecti stipulatio committetur[h].

Paulus li.68.ad edict. LEX XXV.

TRebatius ait, eum etiã accipere[i] damnum,cuius ędium luminibus officiatur[k].

Vlpianus li.1.ad edict. LEX XXVI.

PRoculus[l] ait:Cùm quis iure quid in suo faceret, quamuis promisisset damni infecti vicino, non tamẽ teneri ea stipulatione: veluti si iuxta mea ædificia[m] habeas ędificia,eaq; iure tuo[n] altius tollas:aut si in vicino tuo agro cuniculo[o] vel fossa aquam meam[p] * auoces . Quamuis enim & hic aquã mihi abducas[q],& illic luminibus officias:tamẽ ex ea stipulatione actionem mihi non cõpetere:scilicet quia non debeat videri is damnum facere[r], qui eo veluti lucro,quo adhuc vtebatur,prohibetur:multumq; interesse, vtrum damnum quis faciat[s], an lucro, quod adhuc faciebat, vti prohibeatur.Mihi videtur vera esse[t] Proculi sententia.

Si plures stipulantur,debent simpliciter stipulari:sed si plures promittunt,debent pro parte promittere.h.d.Bar.

Paulus lib.78.ad edictũ. L. XXVII.

PLures earundem ædium nomine domini singuli stipulari debent sine adiectione[v] partis: quia de suo quisque damno stipulatur[x]. quinimo pars adiecta[y] partis partẽ faciet[z].Cõtrà si plures domini sint vitiosarũ ædium:

* Aduoces. alias, euoces.

a Ruit.]subito.

b Ceciderit.]ex interuallo:quia in hoc tenebitur.Accur.

c Aedium.]id est soli & ædificij:vt.s.eo.inter fru.&.s.ea.l.§.sed vtne.Accursius:

d Loci.]scilicet tantùm,id est soli tantùm.Accur.

e Operis.]id est ædificij tantùm : pro his enim cauetur,cũ fiunt in priuato:vt hic,&.s.eo. si finita.§.notandum.&.j.e.damni.§.fi.

f Vtputa.]ponit exẽplum quando damnũ dari videtur ex opere.Accur.

g Non teneri me.] nisi animo nocendi feci.tunc enim de dolo: vt.j.ti.j.l.j.§.denique. quod semp præsumitur, scilicet ꝙ non faciam animo nocẽdi:vt argu.s.pro soc.l.meritò.Sed op.quia licet in suo facere, dum tamẽ non noceat in alieno: vt.j.de regu.iur.l.domum?Respon.non videtur officere si lucẽ auferat,quam ex priuato consueuit habere:vt.j.eo.l.Proculus. vel aquam auferat,vt hîc.Item secundo op.j.l.proxi.sed ibi seruitus debebatur ab ædificante:vt &.j.titu.j.l.si in meo.Itẽ tertio op.s.si ser.vendi.sicuti.§.aristo.&.l. siquãdo.§.fi.&.l.fistulas.sed in illis in alienum immittebam:hic in meo operabar, nihil in alienũ immittens. & facit.j.de iniu.si cum seruo.&.j.de reg.iur.l.nemo damnum.

h Committetur.]si dicas quando facerem animo nocendi, planũ esset:vt.j.tit.j.l.j.§.deniq;.& sic esset idem quod in superiori respon. quod non placet:quia aliquid aliud vult dicere hic:quod patet quia dicit,si tamen &c.vnde dic,etiam nõ animo nocendi sed spõte fuit stipulatio interposita,si damnum fieret occasione huius fossionis. nõ enim cogendus erat,ex quo animo nocendi nõ fiebat.& sic.j.e.damni.§.cùm parietem.& de hoc dices.j.l.Proculus.Sed quid si in superiori casu totam aquam auferam?Respon.idem quòd si partem : vt argu.j.titu.j.l.si in meo.

TRebatius.] CASVS. In hac.l.& sequen. pluribus modis posset poni casus.tu autem ponas secundũ ꝙ dominus meus ponit,& glossæ tangunt hoc modo, & in hac.l.sic pone casum. Debebas serui.domui meæ altius non tollendi,ne obstet luminibus meæ domus.cùm velles altius domum tuam seruientem ædificare:promisisti de damno infecto.nũc adeò ædificasti altius,quòd luminibus meis nocet.certe teneris ex stipulatione damni infecti ad omne damnum quod habeo ex obscuratione luminum.Fran.

i Accipere.]id est pati.

k Officiatur.]non tamẽ vt actio nascatur:vt.j.l.proxi.vel dic Trebatium malè dixisse,& per proculum corrigi si intellexerit etiã seruitute non debita.Tu dic Trebatium intellexisse, quando seruitus debebatur:& sic bene dixit.agitur ergo secũdum eum ex stipulatione damni infecti cùm seruitus debetur.Sed nonne habet locum confessoria:ergo hæc cessat:vt.s.e.l.inter.&.l.dãni.§.j.&.l.qui bona.§.de illo.quæ omnes sunt contra Trebatium?Sed respon.non obstant: quia ad aliud datur cõfessoria.s.ad seruitutẽ præstandã: & ad aliud hæc stipulatio:quia ad damnum propter lumen amissum:vt.s. eod.l. qui bona.§.siquis opus.sic & in oper.no.nun.quia in subsidium datur auxilium illud:vt.s.titu.j.in prouinciali.§.j.& tamen ibi cõcurrit confessoria,vt.s.ti.j.l.j.§.fi.&.l.de pupillo.§.imposititiam.

PRoculus.] CASVS. Habebas domum iuxta meam,nec aliquam serui.mihi debebas.cùm velles opus aliquod facere in tua domo,puta eleuare eam,& timebam damnum ex hoc opere:promisisti mihi de damno infecto : nunc eleuata domo tua habeo damnum:vt quia obscurata sunt lumina domus meæ.quæritur an committatur stipulatio?& dicitur quòd non.Idem est & si in fundo tuo fecisti cuniculum,id est riuum çoopertum vel fossam : & sic aquam quę veniebat ad fundum meum, abstulisti. nam licet promiseris mihi de damno infecto : tamen non teneris ob hoc. & reddit rationem.Fran.

l Proculus ait.]& malè,secũdum quosdã:quãdo scilicet seruitus deberetur.vel dic bene : & non debetur seruitus:vt statim patet.H.

m Aedificia.]scilicet tua.

n Iure tuo.]vt quia nullam seruitutem debes:aliâs secus : vt suprà.l.proxi.dixi.

o Cuniculo.]riuus coopertus dicitur.Accur.

p Aquam meam.] etiã totã & totũ lumẽ superiori rñ. vt.s.l.fluminum.pen.rñ.&.j.ti.j.l.j.§.denique. &.l.si in meo. &.s.de ser.vr.præd.l.cum eo.Alij vt Pi.dicunt aquã non totam,nec totũ lumẽ:vt s.l.fluminum.in fi.sed ibi damnum sentiebat in pariete ruẽte secundum H. & sic in dãno vtitur ista distinctione,an sit modicũ vel maximũ:vel aliter, vt ibi dixi.Item pro Pi.s.de serui. vr.præd.l.binas.in fi.ij.respon. sed ibi ædes non auferunt totũ lumẽ domui legatæ,ne inutile legatum sit.Itẽ nũquid hoc dices,vt stipula.non cõmittatur etiam si fiat animo nocẽdi? Rñ.Pi. vtiq; quãtum ad hanc stipulationẽ,in qua agitur dũ cauit de damno:verum ageret ibi de dolo, vel in factum actione : vt.j.titu.j.l.j.§.denique.Accur.

q Abducas.]s.priuatam . aggeres enĩ in publico facti , si trans flumẽ etiã noceãt, demoliẽdi sunt: vt.j.ti.j.quod principis.§.fi.

r Facere.]i.pati,vel non videtur damnum facere ei qui.&c.Accur.

s Faciat.]i.sentiat.& sic no.non esse eandem rationẽ damnum sentire,& lucrum non facere:vt.C.de codi.l.fi.&.j.tit.j.l.ij.§.item Varus.in fi.&.l.j.§.sicut.&.j.de fur.l.si is cui commodata. & argu.s.de condi.& demon.titio.§.j.ibi,aliud est enim &c.Sed argu.contrà.s. de eo quod certo loco.l.iij.§.fi.&.j.rem ra.hab.si cõmissa.& dixi.C. de sen.quæ pro eo.l.j.in fi.Item contra distinctionem huius legis est j.ne quid in loco pub.l.ij.§.meritò.Sol.ibi in publico,hîc in suo priuato quis facit.Accur.

Lucrũ non facere,& damnum pati differunt.

t Vera esse.]non Trebatij secundum quosdam:sed tu expone Treba.vt dixi,suprà.l.proxi. item facit ad hanc.l.quòd quis in suo faciat quod vult. suprà de serui. vrb.prædi.l.fistulam. & si ser.vendi. sicuti.§.penulti.Accur.

PLures.] CASVS. Plures habebamus domum communem iuxta tuam.tua minabatur ruinam:petimus vt promittas nobis de dãno infecto:vis promittere.quæritur an debeat quilibet nostrum stipulari sine adiectione partis suæ:sic dicendo:cuilibet promittis de damno infecto?& dicitur quòd sic.sed si dicam,promittis partem mei damni?non * totum meum damnum,sed eius partẽ stipulor. secus autem est econtra : vt si plures sint domini vitiosarum ædium.nam pro sua quisque parte promittere debet:ne singuli insolidum obligẽtur.nam quilibet debet promittere pro sua parte, qua dominus est.Erancis.

* Tãtum.

v Adiectione partis.]qua significatur dimidia[a]:vt.j.de ver.sig. nomen filiarum.§.j.sic ergo dicet,promittis de damno infecto.

a Concor. tex.in c.ij. de deci.l.b.vj.gl.in cle.j.in ver. aut earum parte.de fo. cõpe. & ibi Card.in ix. quæstio. tñ si addatur dictio aliqua, tũc venit pars infra dimidiã: vt est glos. sing.in pręalleg. cle.j. quã ad hoc pro singu. allega. Panor.in.c.super eo. extrà de eo qui cog. cõsan. vxor. suæ.de quo

x Stipulatur.]id est stipulari intelligitur: vt & suprà titu.j.stipulatio.§.fina.Accur.

y Adiecta.]puta partẽ mei damni,siue partẽ damni contingentis in mea dimidia domus pro indiuiso promittis,cùm sim dominus dimidiæ pro indiuiso secundum Ir.vel dic partẽ damni cõtingentis in mea dimidia domo,quæ mea est à meridie.nã cùm sit mihi cum alio domus tota cõmunis pro indiuiso:in qualibet particula habeo dimidiam tantum:& sic mediam partem damni cõtingentis in meridiali dimidia videor stipulatus.& secundum hoc primum exemplum est, quando pro indiuiso partis domus fit stipulatio damni : secundum M.quando pro diuiso.si autem dixissem partem meam damni,totam meam partem secundum R.videor stipulatus.Accur.

z Facict.]dicta adiectio partem partis,quam habebam in domo. vel faciet partem totius si in rebus meis proprijs,quæ erant in domo fuerit damnum datum secundum Azo.Item not.quòd aliâs aliter accipitur hæc oratio,facere partem:vt suprà de lega.j.huiusmodi.§.si Titio.Accur.

a ¶ Promittere debet.] si tamen vnus promittat pro parte sua, cũ alter non promittat similiter pro sua parte: in possessionem totarum ædium ruinam minantium mittitur. promissio enim dam. infec. diuisionem recipit[a]: sed in possessionem missio non, cum pignori assimiletur: & ideo non nisi insolidum fit: vt. s. e. in stipulatione. secundum R. & est sic. j. de verb. obli. in executione. & s. vt in pos. leg. is cui. §. si ex duobus hæredibus. quod nõ placet: sed dic vt dixi in. d. l. in stipulatione. Acc.

[a] Tu dic hoc esse verũ in re cõi: l. in stipulatione. in gl. ĩ ver. in possessionẽ. in apostil. in ver. in partẽ s. eo.

pro sua qsq; parte ꝓmittere [a] debet, ne singuli ĩsolidũ [b] obligẽtur.

¶ *Hæc stipulatio continet interesse & etiam expensas factas in fulciendo, & lucrum cessans propter emigrationem inquilinorum, nisi iusto metu interueniente. hoc dicit. Bar.*

Vlpia. li. 80. ad edict. **LEX XXVIII.**

IN hanc * stipulationem venit quãti ea res erit: & ideo Cassius scribit eum, qui damni infecti stipulatus est, si propter metum ruinæ ea ædificia, [c] quorum nomine sibi caueri curauit, fulserit: impensas eius rei ex stipulatu consequi posse [d]. Idemq; iuris esse, cũ [e] propter vitiũ communis parietis qui cauit [f] sibi damni infecti nomine, onerũ eorũ releuandorum gratia, quæ in parietẽ [g] incũbunt, ędificia sua [h] fulserit. In eadẽ caussa est detrimẽtũ quoq; propter emigrationem [i] inquilinorũ, quod ex iusto metu factum est. Aristo autẽ non malè adijcit. sicuti [k] hic exigit Cassius, vt si iustus metus migrandi caussam ꝓbuerit [l]: ita in eius persona qui fulsit, eadem Cassius dicere debuisset si iusto metu [m] ruinę fulcire coactus est.

* Stipulationem domini infecti.

* Caius, **LEX XXIX.**

* al. Paulus. lib. xxviij ad edict. pro uinc.

b ¶ Insolidum.] nam simpliciter promittendo insolidum tenerentur iure isto: vt & C. de duo. reis. l. j. hodie non obligantur insolidũ, licet quilibet promitteret de dãno infecto simpliciter, non facta adiectione pro parte sua, nisi hoc exprimatur: vt in aut. de duob. reis. & cõ cor. cũ vtroque respõ. huius. l. s. titu. j. stipulatio. §. fi. & j. eo. ex damni. §. quoties. & j. ti. j. si tertius. §. j. & l. seq. §. officium. Accur.

IN hanc.] CASVS. Ponit regulam, & eã probat per quatuor exempla. regula est talis, quòd in stip. damni infecti venit quanti interest stipulantis. Primũ exemplũ est tale. cùm haberes domũ ruinosam iuxta meam, promisisti mihi de damno infecto. Itẽ propter metum ruinæ domũ meã fulsi, fortè ligna grossa ponẽdo supra meã: ita quòd si caderet tua, non posset mihi, vel domui meæ facere multum damnum. certè has expensas recuperabo: quia hoc saltem videtur interesse quod impendi. Secundum exemplum est tale, ego & tu habebamus communem domum: paries huius domus minabatur ruinam domui meæ propriæ. feci expensas in reficiendo huiusmodi pariete: certe has expensas recuperabo. vide hîc gloss. Tertium exemplum est. domus tua minabatur ruinam domui meæ: promisisti mihi de damno infecto. nunc inquilini qui morabantur in domo mea, recesserunt timore domus tuæ ruinosæ: & iustum habebant timorem: & sic non soluunt mihi pensionem totius anni, prout aliâs fecissent. certè hoc damnum totum debes mihi emendare postea loquitur Aristo iurisconsultus, & dicit: sicut iustum timorem debent habere inquilini, propter quem recedant vt damnum quod inde habeo, mihi emendes: vt suprà, proxi. dictum est: ita primo exemplo nostræ. l. quando fulsi domum meam, oportet me habere iustum metum, quòd domus tua ruinam minetur meæ: vt sic expensas quas feci fulciendo domum meam, mihi resarcias. Quartum exemplum est in. l. seq. quæ continuatur cum ista: & est tale. cùm domus tua minaretur ruinam: cauisti mihi de damno infecto. nullus autem scholaris vult conducere domum meam propter ruinam quam videtur minari domus tua supra meam: & sic amitto pensionem. certè hoc totum damnum debes mihi emendare. & ad hæc omnia damna competit actio ex stipulatu. Franciscus.

c ¶ Ea ædificia.] scilicet sua: non dico ruinosa, quia hoc dicit infrà, proxi. respon. secundum primam expositionem: vel dic aliter vt ibi. Accursius.

d ¶ Posse.] damno post secuto. R. & hoc ideo, quia sint hæ promissæ: sed velut interesse: quia hoc saltem interest quod impẽdit: vt. j. e. inter quos. §. fi. Accursius.

e ¶ Cum.] id est postquam.

f ¶ Cauit.] id est caueri fecit à socio. Accursius.

g ¶ In parietem.] proprium.

h ¶ Aedificia sua.] scilicet communia: quorum paries vitium faciebat: vt differat à præcedenti respon. sed videtur socio à socio non caueri: vt infrà eodem. si ædibus. & l. ex damni. §. j. quæ sunt contrà. Solu. illa corrigit istam: vel dic cauetur: vt hîc in duobus, scilicet casibus quos dices infrà eodem. inter quos. aliâs non: vt ibi. Alij dicunt ꝙ hîc non ædes, sed paries est communis. & secundũ hoc dices posteà ædificia sua: scilicet propria, non communia. Alij dixerunt quòd hîc loquitur cùm culpa socij cõtingit damnum, ibi non: vt & j. e. ex damni. §. j. vel hoc non venit in iudicio cõmuni diui. vt indiuiduum: quia diuidi nõ potest: quia erat istud damnũ vnius ex socijs, vel quia nõ reficit cõmunem parietẽ. & sic habet locum hæc cautio: vel hîc potuit reficere socius, ibi non. & facit. j. e. cùm emptor. §. fi. & l. ex dãni. in princ. & l. ĩter quos. §. fi. & j. e. in parietis. & l. seq. & sc.

SEd & si cõducere hospitium [n] nemo velit propter vitium ædium [o]: idem erit dicendum.

¶ *Pro opere quod fit iure seruitutis, debet domino caueri, non satisdari. h. d. Bar.*

Vlpianus lib. 81. ad edic. **LEX XXX.**

DAmni infecti stipulatio ꝑtinet, etiam si quid eius operis [p], quod fit in fundo meo aquæ ducẽdæ caussa, vitio, damnũ mihi cõtigerit, Solet enim opus in alieno fieri, quũ iure seruitutis [q], quã quis alieno [r] agro habet impositã, opus in alieno faciat. ¶ Vtrum autem de hoc opere [s] promittere, an satisdare debeat, videam⁹. Mouet, quòd in alieno facit: qui autem de alieno cauet, satisdare debet: qui de suo: repromittere [t]. Vnde Labeo putat [v] eum, qui modulorũ [x] * aut riui faciendi caussa opus faceret, etiam satisdare debere: quia in alieno solo faceret. Sed cùm de opere, quod faciat, exigatur stipulatio: consequẽs erit dicere, sufficere repromissionem. quodammodo eñ de re sua [y] cauet. Quod dictum est, aquæ ducẽdæ caussa: exẽpli gratia scriptum est: cæterùm [z]

* modiolorum fortè: vt de ijs modiolis intelligas, quorum hi erogatorij sunt hi verò acceptatorij: de quib' alibi Vitruuius, & Frõtinus de aquæductibus.

i ¶ Emigrationem.] i. recessum de domibus, quæ timebãt aliarum ruinam.

k ¶ Sicuti hic.] i. ꝓxi. superiori respon. Acc.

l ¶ Præbuerit.] vt teneatur: tũc damni infecti qui promisit. Acc.

m ¶ Iusto metu.] imò quia vtiliter facta impensa repetitur: vt. s. de neg. gest. sed an vltro. §. j. sed hîc respectu stipulatiõis de dã. infec. tractat, nõ respectu tractatus de nego. gest. & fa. s. loca. habitatores. §. fi. Acc.

n SEd & si.] Hospitium meum.

o ¶ Aedium.] vicini, quæ meo hospitio minãtur ruinã. Acc.

DAmni infecti.] CASVS. Cõcessisti mihi ius aquæ ducendæ per fundum tuũ. nunc volo facere opus in fundo tuo, per quod possim ducere aquã. vis ꝙ caueã tibi de damno infecto, si hoc opus daret tibi damnum certè debeo cauere. Secundò quæritur, nũquid debeã cauere. i. promittere sine fideiussore: an satisdare? & certè videtur quòd satisdare debeã. nam in alieno facio opus: & sic tanquàm de alieno debeo satisdare. & hoc etiam voluit dicere Labeo: & posuit exemplum in eo, qui facit riuum vel modulum in fundo alieno, qui debet satisdare de vitio huius operis. posteà loqtur author. l. corrigens prædictam responsionem, dicens quòd ego debeo promittere absque fideiussore. & subdit rationem. In fine dicit: quod dictum est in opere, quod faciebam gratia aquæ ducendæ: idem est in quolibet alio opere, quod facerem in tuo fundo iure seruitutis. Francis.

p ¶ Operis.] non soli. & hoc dixit R. si ad ipsius soli vitium non pertineret, scilicet hoc opus.

q ¶ Seruitutis.] vt aquæductus. Accur.

r ¶ Alieno.] verbi gratia ius aquæ ducendæ per agrum tuum habeo: opus facio vt ducere possim: sed cauere debeo si hoc opus tibi damnum daret. Io. Accur.

s ¶ De hoc opere.] de quo dixi proximè. Accur.

t ¶ Repromittere.] vt. s. eo. prætor. & j. de præto. stipu. l. j. §. itẽ ex caussa. Accur.

v ¶ Putat.] & malè: sed dic, nomine soli: & tunc bene. Acc.

x ¶ Modulorum.] opera sunt per quæ ducitur aqua. sic dicta: quia ad modum aliquem fiunt. Quid autem sit riuus, dic vt infrà de riuis. l. j. §. riuus. Accur.

y ¶ De re sua.] i. de opere quod ad ipsum pertinet, licet solum sit alienum. & bene dicit, sua: quia pro parte est suũ. s. opus: & quod pro parte meũ est, meũ dicitur. Vel ergo dices corrigi Labeonẽ secũdũ H. vel distingues an propter vitiũ soli, an ꝓpter vitiũ operis petam satisdari secundũ Axo. & sic non ob. s. e. qui bona. §. j. quæ superiori rñ. signatur cõtra. Itẽ est contra. s. e. hoc amplius. §. pe. & §. fi. sed dic vt ibi. ADDITIO. Dic secundum Bar. quòd quãdo in alieno publico ædificatur: dictum fuit in. l. si finita. §. si in alieno. si verò ędificatur in alieno priuato: tunc si quidem ædificatur ab eo, qui nullum ius habet, in re indistinctè debet satisdare: vt. l. prætor. in prin. s. e. Si verò habet ius in re, tunc siquidem interponitur inter dominum & ipsum, tunc est semper nuda promissio: vt hîc. si verò petitur ab extraneo, aut petitur respectu iuris ædificantis tantum, & debet cauere: vt. l. qui bona. §. j. s. eo. Intellige autem ipsum respectu totius cauere, quando suo & procuratorio nomine domini conuenitur: vt ibi. sed si suo nomine tantum, tunc pro suo iure conuenitur: vt. d. l. hoc amplius. §. quæsitum. & ibi Bar.

z ¶ Cæterum.] pro certè.

a ❡Ad omnia opera.]quæ fiunt etiam in alieno iure seruitutis: & est sic.s.man.si procuratorem.§.dolo.Sed arg.contra.s.de iudi. cum prætor.in prin.Accursius.

QVi vias.] CASVS. Aliqui viam publicam muniunt propria authoritate.vicini timent damnum occasione huius munitionis.debent eis cauere de damno infecto. ❡Si cõtrouersia.] Cum ædificarē in quodam solo,vicini timebant damnum ex hoc opere.ego volebã cauere absque fideiussore.cum dicerum me dominum huius soli, vicini negabãt me dominum:vnde petebant satisdari. quæritur qd iuris sit,& dicitur ꝙ debeo satisdare sub hac exce.scilicet si appareat me non dominum.Fran.

b ❡Muniunt.] ꝓpria authoritate.Accur.

c ❡Debẽt.] & ideo de damno infecto cauere debent,si propter priuatum commodum faciant:secus si publice reficiatur:vt.s.e. si finita.§.siue.&.§. si publicus. H. &. l. fluminum.in prin.Accur.

d ❡Sub exceptione.] sed ipse purè repromittere debet:qa si sit dominus, repromittere debet:vt &.s. eo. prætor.in prin. sed contra.s.eo. si proprietarius.§.fi.Sol.vt ibi.Accursius.

INædibus meis.] CASVS. Ego & tu habebamus domũ communem:iuxta istã ego habebam quandã domum meã propriã. hæc domus communis minatur ruinam meæ propriæ.peto à te vt caueas mihi de damno infecto pro parte, quã habes in domo ruinosa.quæritur an debeas cauere?& dicitur quòd nõ.nam aliam viam habeo.possum enim reficere domum istã, & partem expensarum petere à te act.pro socio vel communi diuidundo.Et adducit simile.ego & tu habebamus domum communem: nec vllam aliam propriam ego habebam.hæc domus videtur cauere:tu autem non vis reficere:si peto à te vt caueas mihi de damno infecto,quod sustinebo pro parte mea si tota domus cadat: non debes cauere.nam aliud auxilium habeo.possum enim reficere hanc domum communem,& expensas pro parte tua à te petere act.pro socio,vel communi diuidundo.nam scire debemus,quòd cautio dãni infecti nunquam præstatur si alia via damnum potest sarciri.Franciscus.

Paulus li.xxviij. ad edictũ prouinciale.

ad omnia [a] opera stipulatio accommodabitur.

❡*Qui uias publicas muniunt ad priuatam utilitem,satisdare tenentur:secus si ad publicã.* Pau.

Paulus libro78.ad edictum.

LEX XXXI.

QVi vias publicas muniunt [b]: sine damno vicinorum id facere debẽt [c]. ❡Si controuersia sit,dominus sit,necne is,à quo cautio exigitur:sub exceptione [d] satisdare iubetur.

❡*Qui habet ius reficiendi,non habet ius repetendi hanc cautionem.item ista cautio non committitur ad id quod per aliam cautionem ordinariam peti potest.* Bar.

*Caius.

LEX XXXII.

SI ædibus meis [e] proximæ sint ædes meę & tuæ [f]:quæritur, an si vitiũ cõmunes ædes fecerint, cauere mihi debeas pro dãno propriarũ mearũ ædiũ:scilicet ꝑ qua parte dominus existas [g].Et hoc plerisque placet [h].sed mouet me [i],ꝙ ipse [k] meas [l] ædes reficere posim, & impẽsas [m] pro socio,aut cõi diuidundo iudicio pro parte consequi.Nam & si vnas ædes communes tecũ habui [n],hæq; vitiũ faciãt, & circa refectionẽ earũ cessare videris:nostri præceptores negãt cauere te debere [o]:qa ipse [p] reficere possim [q],recepturus pro parte [r], quod impenderim, societatis vel communi diuidundo iudicio [s]:& ideo interpositam cautionem [t] minus vtilem futuram:quia [v] alia ratione mihi damnum posit sarciri [x].Et est planè nostrorum præceptorum hæc sententia [y],vt credamus inutilem esse damni infecti stipulationem, quo [z] casu damnũ alia actione sarciri posit. quod [a] & in superiori [b] casu [c] intelligendum est.

❡*Qui potest damnum euitare per alium modum,non potest hanc cautionem petere. itẽ inquilinus si dubitat ruinam domus conductæ potest inde recedere dummodo soluat pensionem temporis præteri. & ut locator hoc fieri patiatur, habet actionem ex conducto, si autem non solueret, potest locator retinere propria authoritate inuecta & illata in domum conductã tanquàm pignora: debet tamen circa ipsa diligentiam adhibere. & si pereunt propter negligentiam non habitam, tenetur act. pigno.* Paul. *cum.l sequen.*

Vlpianus libro.42.ad Sabi.

LEX XXXIII.

INquilino nõ datur [d] damni infecti actio [e]:qa posset ex cõducto [f] agere,si dominus eum migrare prohiberet [g].

Paulus libro.10.ad Sabinum.

LEX XXXIIII.

VTiq; [h] si pro præterita [i] pensione etiã satisfacere paratus fuerit:alioquin [k] iusta retẽtio pignoris dño fieri videtur [l]. Sed

e ❡Si ædibus meis.]proprijs.

f ❡Et tuæ.]scilicet ædes.M.

g ❡Existas.]scilicet coram.

h ❡Placet.]sed perperam secundum P.

i ❡Mouet me.] scilicet ad dicendum, quòd non posit sibi facere caueri.

k ❡Ipse.]scilicet ego.Accursius.

l ❡Meas.]scilicet communes.sic.j.de verbo.sig.pupillus.§.fi.&.s. de leg.j.l.v.§.fi.& de condi.insti.l.ij.

m ❡Impensas.] scilicet quas feci in communes ædes reficiendas. Accursius.

n ❡Habui.]& nullus nostrum habet domum propriam.

o ❡Debere.]scilicet pro vitio ipsarum ædium communium.

p ❡Ipse].scilicet ego.

q ❡Posim.]& huic superiori dicto est contra suprà,communi diui. Sabinus.sed hîc de reficiendo:ibi de nouo faciendo:vt argu. infrà, eo.titu.l.si ædes.Accursius.

r ❡Pro parte.]scilicet sua.

s ❡Iudicio.]spreto auxilio orationis diui Marci: quæ dominium socio reficienti assignauit,nisi intra quatuor menses impensas offerat,cum centesimis vsu.vt.s.pro socio.l.cum duobus.§.idem respon. &.C.de ædi.pri.l.si vt proponis. Accur.

t ❡Cautionem.]à socio meo pro parte sua mihi.Accur.

v ❡Quia.]scilicet alio modo potest mihi prouideri.

x ❡Sarciri.]vt dictum est.s.proximè.

y ❡Sententia.]& aliorum : vt suprà eo.damni.§.j.&.ij.&.l.qui bona.§.de illo.Accursius.

z ❡Quo casu.]subaudi eo casu.

a ❡Quod.]q.d.nõ solum in isto vltimo.

b ❡Et in superiori.] nisi in casibus: vt.j.e. inter quos.j.rñ.itẽ videtur huic.l.contra.s. e.in hanc.sed ibi loquitur cũ ille socius fortè volebat reficere, & aliquid poterat ei imputari ꝙ nõ reficiebat hîc bene volebat ipse reficere : & sic non tenetur satisdare de dã. infec.vel verius dic vt ibi.Item contra.j. tit.j.si tertius.§. versa vice.&.l.seq.§.itẽ.sed aliud in illa actione, quę concurrit cũ alia. hæc autẽ nõ.Item contra.j.e.nam si nõ sit. & s.e.dãni.§.j.sed solues in.d.l.nã si nõ sit.Ac.

c ❡Casu.] scilicet primo huius.l.Accur.

INquilino.] CASVS. Locaui tibi domũ hæc dom⁹ minatur ruinã. vel alia domus mea ibi vicina minatur ruinã super istã conductã.vnde tu times dãnum in rebus tuis, quas in domo conducta habes:& sic petis, vt caueam tibi de damno infec. certè non audiris:sed tu poteris recedere cùm rebus tuis : dum tamen soluas pensionem pro tempore, quo stetisti. & si prohibeã te recedere cum rebus tuis, poteris agere ex cõducto contra me,vt libere dimittam te exire.si autem pensionem pro tempore præterito non vis soluere, tunc possum retinere res tuas, cum sint mihi tacitè obligatæ.& si ista pignora quæ retinui, interierint ex ruina vicinarum ædium:teneor etiam act.pig.non solum ex conducto tibi emendare,si poteram istas res in tutiori loco posuisse.hoc dicit hæc lex cum.l.seq.Fran.

Inquilinus an cautionē de dãno infecto petere posit.

d ❡Inquilino non datur.]contra eum à quo conduxit,cùm ipsa domus conducta vel alia domus locatoris vicina minetur ruinam super conductam:vt & infrà.l.proxi.vnde inquilinus veretur damnum tam in eo quòd non poterit vti domo conducta:quàm in rebus quas intus habet : & dic non caueri : vt hîc, & suprà eodem qui bona.§.de illo.sed pro damno, quod timeat in alia domo, quam vicinam habeat conductor,petit sibi caueri,vt supra eodem damni.§.j. ibi,sed inquilino meo &c.Item contra alium petit etiam pro damno inferendo in rem,& domum conductam:vt suprà eodem qui bona.§.vicinis.&.l.si filius.quæ sunt contra.vel in illa,qui bona.§.vicinis. & in illa si filius. nolebat migrare : hîc sic. prima secundum R.placet.Patet ex prædictis : quia inquilinus aut petit sibi caueri ab extraneo:quod potest:aut à domino pro domo conducta ruẽte,vel alia domini : & tunc aut pro damno quod timetur in domum conductam,& tunc non potest:aut in aliam,& tunc potest.

e ❡Actio.]ad petendam cautionem istam.nunquid ergo pro ea scilicet cautione petenda actio competit?Respon.non : secundum.R.sed officium iudicis quod pro ea scilicet cautione habenda imploratur, actio hîc appellatur:vt.j.de act.& obli.l.actionis verbo.Accur.

f ❡Ex conducto.]& interdicto de migrando : vt infrà, de migrando.l.j.Accursius.

g ❡Prohiberet.]quia iustam caussam habet migrandi :vt.s.eo.l.in hanc.§.pe.&.s.loca.l.habitatores.§.fi.

h ❡VTique.]scilicet poterit agere ex conducto.

i ❡Pro præterita.]id est pro præterito tempore.Accur.

k ❡Alioquin.]id est si non fuerit paratus satisfacere. Accur.

l ❡Fieri domino videtur.]vt suprà,in quib.ta.contra.l.est differentia.& argumen.C.de pigno.l.iij.& ex quo ius permittit :non incidit in ædi.diui Marci,neque in constitutionem,si quis in tantam. quæ includit. quia quod legitimè fit, non meretur pœnam [a] :

a Adde qd̃ dicatur esse factũ legitime text. in. c fi.& ibi Inno.& doct. extrà de libel. ob. & in.c. cõsanguinei . & ibi Panormitanus de re iudi . & in.c.ea quę. e.ti.& melius in.c.dilecto. de rescrip.

vt.C.de ijs qui ve.ætatis ĩpetra.l.j.& de admini.tu.sancim⁹.H.Azo.

a ¶ Quasi pignora.]nam tacitè sunt obligata inuecta, & illata:vt s.in quib.cau.pignus tacitè contra.l.licet. Accursius.

b ¶ Aedium.]scilicet domini.

c ¶ Pignoratitia.]non solum ex conducto:vel dic non solum prædicta. Accur.

d ¶ Tutiorem.] & sic fuit in culpa: vt &.C. de peri. tu. l. si respu-10 blic.sed si non fuit in culpa,non tenetur creditor:vt.C.de pig.act. l.pignus.&.l.si nulla. item expone tutiorẽ, id est tutum:& sic non est participatio positiui:quia locus in quo erat, tutus non erat. Accursius.

& si quasi pignora[a] retinuerit,& ea interierint ruina vicinarum ædium[b]: potest dici etiam pignoratitia[c] actione locatorem teneri, si poterat eas res in locum tutiorem[d] transferre.

¶ Si paries idoneus destruatur,uel non idoneus, sed uitiosè restituitur:stipulatio cõmittetur ad interesse totale.hoc dicit.B.cum duabus.ll.seq.

*Al.Paulus. lib. liij. ad edictum.

Vlpianus. LEX XXXV.

IN parietis communis[e] demolitione ea quæri oportet, si satis aptus[f] fuerit oneribus ferendis[g], an non fuerit aptus.

20 e ¶ IN parietis cõmunis.] id est in cautione præstita propter communis parietis demolitionem si quæstio fiat an cõmittatur. Azo. Et dic secũdũ Azo. casum in his tribus. ll. sic. Aedes meas proprias iuxta 30 tuas,habeo, & cõmuni pariete meo & tuo sustentantur. tu vis demoliri communem parietem,& meliorẽ substituere: & ideo mihi petenti caues de damno infecto. facta demolitione contingit mihi damnum, ago ex cau-40 tione. quærit an possim? Respon. cũ distinctione: quia aut fuisti in culpa demoliendi: aut nõ fuisti:quod ex eo probatur, si paries demolitus mea & tua onera sustinere poterat:tu tamen sine caussa es demolitus : & 50 præstabis mihi omne interesse meum :quod dic vt.j.eo.nam si.§.ꝙ si fuerit. Si verò in culpa nõ fuisti,puta quia vitiosus erat,& minabatur ruinam,& ædium onera sustinere non poterat, & non teneris mihi : quia restituisti alium demoliendo veterem : sed quia malè restituisti. quod in duobus casibus contingit: scilicet si paries restitutus sit sumptuosus, id est plenus sumptibus propter grossitudinẽ,& spissitudinem,& longitudinem,& quantitatem expensarum factarum: vnde ipsum cade-60 re oportuit fortè propter soli debilitatem, quod tantum parietem sustinere non potuit: vel aliquam similem caussam. Item & si paries adeò sit debilis & subtilis,vt necessarium sit cadere. nam his duobus casibus teneris. Item & in primo omne damnum mihi præstabitur ex cautione,non act.communi diui.quia in re communi non contingit mihi damnum: sed in proprijs ædibus meis. vnde cessat communi diui.act.vt.s.communi diui.arbor.§.¶ per eundem.& ita soluitur contrarium.s.eo.si ædibus. Accursius.

Paulus libro.10.ad Sabi.

LEX XXXVI.

SEd ita idoneum esse pleriq; dixerunt: si vtrarumque ædium onera,quæ modo[h] iure imponantur, cõis paries sustinere possit.

Vlpianus li.2.ad Sabi. L. XXXVII.

NAm si non sit[i] idoneus[k], vtiq; demoliri eum te oportuit:nec debet,[l] si quid damni ex ea caussa cõtigerit,is, q demolitus est,teneri: nisi *sumptuosus[m], aut parũ bonus[n] nouus paries sit restitutus. Quòd si fuerit paries idoneus,q demolitus[o] est:in actione damni infecti id venit, quanti interfuit actoris[p] eum parietẽ stare,& meritò. nam si nõ debuit demoliri[q]: restituere eum debet proprio sumptu. Sed & siquis reditus ob demolitionem amissus est:

*sumptuosé. Ordo literę

casu,vt cadere oportuerit. Accursius.

o ¶ Qui demolitus.]id est destructus.

p ¶ Interfuerit actoris.]hoc est cõtrà.s.e.si ædibus.vbi cũ dicit cõdi.hęc cautio nõ tenet.So.hęc illã corrigit:vel aliud est cũm destruitur,vt hîc:aliud cũ vitiũ facit:vt ibi.vel dic,vt dixi modo in l.in parietis.ĩ fi.gl.& facit vt oĩe interesse veniat: vt.j.eo.in reficiendo. &.l. damni.§.finali.& 10 l. ex damni. §.j.&.s. eod.in hanc.§.fi. Acc.

q ¶ Demoliri.]scilicet paries: & demolitus est. Accur.

consequenter restitui eum Sabinus voluit. Si fortè habitatores migrauerint, aut non tam cõmodè habitare possint: imputari id ædificatori potest.

¶ *De damno contingente ante traditionem emptori non cauetur:nisi cùm ad eum custodia pertinet hoc dicit. Barto.*

Paulus li.10.ad Sabi. L. XXXVIII.

CVm emptor ædiũ ante traditam sibi possessionẽ, ideo inutiliter[r] stipulatur, quia vẽditor omnẽ diligentiam[s] ei præstare debet: tũc certè vtiliter stipulatur[t], cùm omnis culpa à vẽditore aberit: veluti si precariò emptori in his ædibus esse permisit[v], custodiamque ei[x] absuturus[y] tradidit.

¶ *In prædio rustico fit missio in partem tantũ, in prædio urbano quandoque in totum, quando que in partem caussa cognita. Bart.*

¶ Si agri[z] nomine non caueatur: in eam partem agri mittẽdus est, ex qua periculum[a] timetur. eiusq; rei[b] ratio hęc est,ꝙ in ędificijs partes quoq; reliquæ *ad vitiosam[c] partẽ traherẽtur. at in agris nõ idẽ est. Sed dicendum est, vt in domibus quoq; maioribus interdũ caussa cognita prætor statuere debeat in cuius partis possessionem is,cui non caueatur,mitti debeat.

¶ *Pone casum quando unus ex socijs communis parietis ipsum reficit ex caussa necessaria. Pau.*

¶ Deducto[d] veteris parietis pre-

CVm emptor.] CASVS. Vẽdidi tibi domũ, & non dum tradidi. quædam domus vicina huic vẽ-20 ditæ minatur ruinã. tu petis tibi caueri de dãno infecto à domino domus ruinosæ. certè nõ audiris. nam ad me venditorẽ hoc spectat: & si non faciam, tenebor tibi ad damnum tuum: nisi in casu: vt si ego venditor 30 cum vellem abesse, istam domum dedi tibi precariò, & cõmisi tibi in custodiam. nã ad te ammodò spectat cauere. ¶ Si agri.] Pars agri mei est vitiosa. si non caueo tibi de damno infec. es mittẽdus in pos.tãtũ partis 40 ruinosæ. Sed quare secus est in domo? nã si pars domus meæ minatur ruinam, & non caueo vicino de damno infecto, est mittendus in pos. totius domus. ratio est, quia in domo pars ruinosa trahit aliam. & sic de to-50 ta domo timetur dãnum. At pars agri ruinosa non sic trahit aliam partẽ agri. Quod autem de domo dictum est, fallit in casu. nam si domus mea amplissima est,& vna particula eius minetur ruinam, ita quòd si caderet, nõ sit verisimile quòd aliam domum traheret secum, & petatur a me cautio,& nolo cauere: tunc aduersarius meus est tantum mittendus in possess. partis ruinosæ. ¶ Deducto.]Pone casum vt in gloss. Franc. Accursius.

*ad uitiosã parte.

f ¶ Aptus.]scilicet paries.

g ¶ Ferendis.]scilicet meis & tuis.

70 h ¶ Sed ita.]Quæ modo. aliàs in eo.& aliàs mero.

i ¶ Nam si non sit.] scilicet ita idoneus vt vtraque onera sustinere possit.

k ¶ Idoneus.]scilicet primus. R.

l ¶ Nec debet.] ita construe: & siquid contigerit, non debet teneri ex caussa damni infecti is,qui demolitus &c. Vel dic, & idẽ est sensus,non debet teneri dã.infec. i. ex stipulatione de dã.infe. siquid cõtigerit ex caussa,id est si aliquod damnum contingit ex demolitione.& secundum hoc dic ex caussa, id est ex demolitione. Accur.

m ¶ Sumptuosus.]q.d.nisi culpa demolientis damnum contingat. 80 nam propter damnum operis, quod ita erat ædificatum vt sustine non posset, non tenetur is,qui demolitus est: aliàs autẽ, scilicet cùm erat bonus,est contra: quia committitur. bene dico, cum nõ est idoneus,non committi ex demolitione: cùm non propter demolitionem quis cauet: quia demolitio fit propter fortuitum casum vitandum: vt.s.eo.fluminum.§.hæc stipulatio. Accur.

m ¶ Sumptuosus.]id est sic plenus sumptibus,vt cadere oportuerit.

n ¶ Parum bonus.]id est subtilis & debilis: & ita malè in vtroque

60 r ¶ Inutiliter.]pro damno contingente ante traditionem. Ot. sed pro damno contingente post traditionẽ bene potest stipulari antequam sibi tradatur res: vt.j.eo.titu.damni.§.emptor.

s ¶ Diligentiam.]vt &.s.de pericu.& commo.rei venditæ.l.custodiam.&.s.de act.empti,venditor. Accur.

t ¶ Vtiliter stipulatur.]siue expressè comprehendendo damnum ante traditionem contingens,siue simpliciter stipuletur: vt no.s. eo. damni.§.emptor. Accur.

v ¶ Permisit.]scilicet venditor.

x ¶ Ei.]scilicet emptori.

70 y ¶ Absuturus.]venditor: vel econtra ei emptori, qui erat absuturus, sed prima placet. & facit vt precariò data videatur quo ad quid: vt supra,de act. empt. l. Iulianus. §. ex vendito. ibi, possess. autem.

z ¶ Si agri.]pro quo est cauendum propter timorem ruinæ aggerum, vel arborum cadentium cum ruina in vineas vel segetes, vel domum meam : vt supra eodem.fluminum.§.item apud iulianũ. Accursius.

a ¶ Periculum.]scilicet ruinæ.

b ¶ Rei.]scilicet quòd pro parte ædis ruinosæ si non caueatur, fit mis-80 sio in totam: vt &.s.eo.si finita.§.si verò. Si verò pars agri minetur ruinam: fit missio in partem tantum minantem si non caueatur: vt supra,proxi.

Casum pone.

c ¶ Vitiosam.]vt & plenè habes.s.eo.si finita.§.ex hoc Accur.

d ¶ Deducto.]ego & tu habebamus domum vitiosam, timebam mihi damnum dari, refeci ipsam: potero à te repetere siquid impendi, hac consyderatione habita, vt primo detrahatur quod posui de veteri pariete, & quod apud me de veteri remãsit,& de reliqua

reliqua impensa feram partem meam, vel per actio. pro socio, vel cō muni diui. Vel pone casum secundum R. Petebā à te caueri de damno infecto pro pariete tuo vitioso. te non cauente fui missus in possessionem ex primo decreto, refeci enim parietem ex eadem materia, quæ ante erat, addens de meo: & aliquid retinui de veteri quod non reposui. nunc repeto expensas, quod possum: vt. s. eod. l. in hanc. &. l. si finita. §. si 10 iam ruerint. Tria cōsyderabūtur. Primo, quod remansit apud me ex veteri. Secūdo, quod de meo ibi reposui. Tertio, quod de veteri materia ibi reposui. & sic omnibus inspectis habebo quod mea interest. Et secun 20 dum Ir. dic secundo, cauisti mihi de damno infecto, & postea cecidit domus tua in parietem meum, quē refeci. emendabis mihi eo ptio, quo erat pri⁹: & non computabitur, quod modò valet pl⁹: nec id quod de veteri 30 in eundem est reposi tum: argu. j. l. proxi. §. fin. & secundum istam expone semper ęstimari ad hoc, vt non veniat. Accur.

† Tu vide pro casu huius. §. Fran cis. de Are. singu. suo xciij. incipi. decidi pulchram quæstionem.

a ¶ Pretio.] id est materia primi parietis, quæ apud me remāsit: vel eius æstimatione: 40 vt ipsa, scilicet mihi non restituatur. vel secundum aliū deducto pretio, id est facta cōputatione pretij veteris parietis: vt ipsa restituatur. Accur.

b ¶ Amplius fit.] scilicet expensum pro nouo ædificando secundum vtranque expositionem.

c ¶ Ex veteri.] scilicet materia.

INter quos.] CASVS. Ego habeo domum propriam iuxta 50 tuam in medio est quidam paries siue murus communis. hic paries minatur ruinam domui meæ. vnde peto à te mihi caueri. quæritur an debeas cauere. & respondet quòd sic in duobus casibus. Primus est, quando tu solus ædificabas super commun parietē: & ex illo opere timeo damnum in domū meam propriam. nam in hoc casu debes mihi cauere. Secundus est, quando ego & tu ædificamus super communi pariete, & timeo damnum in domum meam quæ est multo pretiosior, & melior tua. nam & hoc casu debes mihi cauere. ¶ Si dominus.] Possidebas domum ruinosam, de qua tibi mouebatur controuersia à quodam qui se dicebat dominum. nunc ego 60 peto vt mihi caueas de damno infecto. quæritur an debeas cauere. & dicitur quòd sic. & si quid præstares mihi occasione huius cautionis: hoc imputabis aduersario tuo, si apparebit eum dominum: & si nolis cauere, mittar in possess. ¶ Damni.] Quæritur an is qui habet superficiem in solo alterius, puta Titij: si timeat ruinam ex domo vicina, an possit stipulari de damno infecto? & dicitur quòd sic: & etiam ipse Titius, qui est dominus soli poterit stipulari. ¶ Alieno.] quæritur an procurator nomine domini possit stipulari de damno infecto? & dicitur quòd sic. & debebit promittere de rato, scilicet quòd dominus habebit ratam pro- 70 missionem factam procuratori suo. & iste qui promittit, debebit adijcere in promissione se nolle teneri, si stipulator appareat falsus procurator, vel dominum non habere ratum: sicut contingit in stipulatione legatorum. nam procurator legatarij, qui stipulatur de legato dando ipsi legatario, debet cauere de rato: & hæres qui promittit, debet promittere sub ea forma, vt dixi supra, in eo qui promittit de damno infecto. Vltimo dicit, quòd si dominus domus ruinosæ nolit cauere, ille procurator postquam cauit de rato, est mittendus in possessio. domus ruinosæ, etiam si opponatur quòd non sit procurator. ¶ In æstimando.] In hoc. 80 §. potest pluribus modis poni casus: vno tamen contentus ero. Habebas domum ruinosam iuxta meam. promisisti mihi de damno infecto. tandem postea cecidit domus tua supra parietem domus meæ: & sic paries meus oppressus cecidit: vnde refeci nouum parietem. teneris mihi inquantum expendi in nouo pariete. & hoc intellige, si nō excedat æstimationē veteris parietis: nec etiam inspicietur in totum. nā picturæ si quæ erāt in veteri pariete, non æstimantur: quia hæc aggrauarent nimis promissorem. Franci.

tio [a], si quid amplius [b] fit, æstimari debet †: & si quid ex veteri [c] in nouum coniectum sit, deduci æstimationem oportet.

¶ Si in pariete communi unus ædificat uel uterque, & alter habet pretiosiora ædificia: cautio ab initio exigitur. Bar.

Pomponius lib. 21. ad Sabi.

LEX XXXIX.

INter quos [d] paries communis est: ædificiorum nomine, quæ quisque propria habet, stipulari dāni infecti solet: sed tunc ea cautio necessaria est, cùm aut alter solus ædificat [e], & vitiū ex opere futurū [f] est: aut alter [g] pretiosiora ædificia habet, & plus damni sensurus [h] est decidēte pariete. alioquin si æquale periculum est: quantum vicino [i] quis præstat, tantum ab eo [k] consequitur.

¶ Si duo contendant de dominio domus ruinosæ, onus cauendi pertinet ad possessorem: qui si aliquid præstiterit ex cautione, & postea succumbit in quæstione dominij: repetit à uero domino: & si cauere detrectat, possessio eius transfertur in petentem cautionem. Pau. de cast.

¶ Si domus [l] in controuersia sit, dicendum est, damni infecti onus possessoris esse: cū id, quod præstiterit, imputare domino prędij possit [m]. Quòd si non caueat: possessionē ad petitorem, qui dāni infecti sibi [n] caueri velit, trāsferat. Nā iniquum est, stipulatorem compelli, relicto prędio, ex quo damnum vereatur, dominum quærere [o].

¶ Ista stipulatio præstatur pluribus, & ad plurium interesse committitur. Bar.

¶ Dāni infecti stipulatio latius [p] patet: & ideo & ei, qui superficiariam insulam habet, vtilis est ea stipulatio, si quod in superficie. damnum [q] datum fuerit: & nihilominus etiam soli domino vtilis est, si solo damnum [r] datū fuerit, vt tota superficies tolleretur. fraudabitur enim dominus soli in pēsione percipienda [s].

¶ Qui petit cautionē alieno nomine, debet habere respectum ad interesse illius cuius nomine petit. & si dubitatur de eius mandato, debet cauere de rato. & in cautione debet apponi clausula quòd ita demum teneat de rato cautio, si uerus procurator non est: & postquàm quis cauit de rato, non potest sibi obijci quòd non sit procurator. Pau.

d ¶ Inter quos.] id est hi inter quos &c. solet stipulari de damno infecto nomine ædificiorum: scilicet ruinam minantium, & timentiū: scilicet occasione parietis cōmunis. hoc tñ statim ad duos casus restringit, aliàs regulariter contra. s. eo. si ædibus. Accursius.

d ¶ Inter quos.] in principio. huius legis ponitur dictum generale. & illud postea restringitur ad duos casus.

e ¶ Aedificat.] su- 10 per communi pariete, vel iuxta eum: vel id est reædificat communem parietem, vel erigit eum altius, vel onerat solus.

f ¶ Futurum est.] opinione hominum inspecta. Accur.

20 g ¶ Aut alter.] retento quòd alter socius ædificabat solus: & præterea dico, damnum aliquod non timetur vitio operis iā facti, vel soli. Vel dic, quòd hoc casu vterq; vel neuter ędificat. primum tamen magis qui 30 busdam placet, cum neutro ædificante denegatur cautio: quia vtrique potestas est reficiendi: vt suprà eodem. si ædibus. nec vtroque ædificante: vt infrà eodem. l. ex damni. §. quoties. in fi. §. quæ est contra. Alij 40 dicunt hunc casum corrigi per id quod ibi dicitur. Alij, vt Ioan. legunt aut, pro &: quasi hæc duo sint necessaria, & vnum non sufficiat: vt. d. §. quoties. Vel aliter, vt ibi dices. Accursius.

h ¶ Sensurus sit.] quàm pateretur is, qui ædificat super communi pariete: & tunc licet adhuc non timeatur ex opinione hominum damnum: tamen quia facile posset contingere propter extru- 50 ctionem operis alterius, & quia hic qui timet nec ædificat, habet pretiosiora ædificia, quibus imminere possit damnum: præstatur ei cautio. Si autem vterque ædificaret, non præstaretur cautio, licet præstita posset committi: vt. j. eodem. l. damni. §. cùm parietem. hoc non placet. vel melius secundum Azo. distingue vt primus sit casus cùm alter solus ædificat: secundus autem, quando vterque: & tūc cauetur si vnus est maius damnum passurus, quàm alter: vt hîc. sed an possit agere, dices. j. eo. l. ex damni. § quoties.

i ¶ Vicino.] id est socio.

k ¶ Ab eo.] socio scilicet communi diui. iudicio inter se intentato se 60 cūdum quosdam: quod non placet: quia in re communi damnū nō contingit: vt. s. communi diui. arbor. §. si per eundem. &. s. vsufruct. quemadmo. ca. l. antepe. dic ergo, consequitur, id est consequi posset vtrunque ex interposita cautione: quod tamen fieri non debet: vt s. eo. si ædibus. &. j. eo. l. ex damni. §. quoties. nisi in duobus casibus: vt modo dixi: in quibus etiam loquitur lex. s. e. l. in hanc. & est ratio secundum quosdam, quia indiuiduus erat paries, & sic cessat communi diui. Item nec communis est ex societate, & sic cessat pro socio: vnde hæc cautio in subsidium præstatur: vel ratio est ad instar vestibuli: vt supra, communi diui. l. arbor. §. de vestibulo. Alij expo- 70 nunt hunc finem, vt quātum alter sociorum præstat vicino vel socio occasione socij cuius culpa damnum datur ex communi pariete: tantum ab eo socio consequatur per communi diuidundo iudicium: quod non placet.

l ¶ Si dominus.] id est qui dicit se dominum esse, & agit rei ven. ad domum contra possidentem: & à possidente petitur cautio ab extraneo. Azo. aliàs domus.

m ¶ Possit.] vt & arg. C. de peti. hære. l. fi. & hoc est verum etiam si malę fidei possessor sit. Accur.

n ¶ Sibi.] scilicet petenti.

80 o ¶ Quærere.] sic &. C. vbi in rem act. l. ij. Accur.

p ¶ Latius.] ponit comparatiuum pro positiuo.

q ¶ Damnum datum.] id est dari vetitum: vt &. s. e. l. qui bona. §. & superficiarium.

r ¶ Damnum datum fuerit.] quo ad suspicionem eorum, qui damnum verentur. R. qualiter autem damnum datur solo, subijcit. Accursius.

s ¶ Percipienda.] remittitur ergo superficiario pēsio propter metū

ruinæ,vel propter ruinam:ficut & penfio emphyteutæ: vt.C.de iure emphy.l.j.& merces conductori:vt &.s.eo.l.in hanc.&.l.nam fi non fit.&.s.loca.l.habitatores.§.fi.&.l.ex conducto.§.fiquis.&.§.cũ quidam.&.§.papi.& fic funt hîc arg. pro facerdotibus vltramontanis, qui facta excommunicatione nil percipiunt:vnde ad cenfum teneri non debent.Accur.

ADDITIO. Pro ifta glof.facit ca. quia diuerfitatem.extra de 10 concef.præben.

a ¶ Licet.] ftipulatur ergo procurator:vt hîc, &.s.eo.prætor.in princip. &.l.qui bona.§.fi alieno.& domini infpicitur vtilitas vel intereffe: vt hîc, &.s.fi quis cau.l.penul.

b ¶ Debebit.] vt.j. ré 20 ra.ha.l.amplius.aliàs nõ folùm.&.s.de procu.l.pompo.§.fi ftipuletur.& quære vt ibi.

c ¶ Inferenda.]ab eo qui promittit de damno infecto, vt dicat fe non teneri fi apparuerit falfus procura. vel dominus non haberet 30 ratum:vel ecõtra dic inferenda à procura. vt non teneatur ex ftipu.de rato fi apparuerit eum effe verũ procuratorem, vel dominum habere ratum. & fic dicit exceptio procuratoria, cum nõ fit procurator vel fit [a] vt 40 dictum eft:aliàs dicitur procuratoria exceptio, quando non poteft effe procurator : vt s.man. fi fideiuffor.§. quidã. & de proba. in exceptionibus. §. fed & fi procuratoria. Itẽ no.hîc ar. pro opinione noftra, qui dicim[9] 50 effe in electione procuratoris,vel probare mãdatũ,vel fatifdare: vt not.C.de proba.l.j.

† Scribẽtes reputãt iftũ tex.fing.ad hoc φ procurator falfus poftquã eft admiffus in iudicio cũ cautione de rato,non poteft amplius repelli:quia per illã eft effect[9] legitim[9]: quod intellige vt hîc in fecun dis interpreta.Bolo.

† non qui non adgrauet.

‡ Aliàs Põponius lib.lxiij.

a Tu vide de hoc Lafrã.de oria. in.c.quoniã cõtra.i pri. nu.ij. & ibi notaui in apofti.ad eũ. i ver. tu nõ es procurator. extrà d proba.& gemi.poft gl. in.c.j.de electio.lib. vj.

¶ Alieno † nomine ftipulari ita licet [a] ,vt quod dãnum domino datum fit,comprehendatur. Cauere autẽ debebit [b] is, qui ftipulabitur, dominũ ratam rem habiturum: exceptioq; procuratoria ftipulatiõi inferenda [c] erit:ficut in ftipulatione legatorum [d] . Quòd fi ei non cauebitur [e] : mittendus eft in poffeffionem procurator omnino, vt ei exceptio procuratoria [f] non noceat. ¶ In æftimando [g] nouo pariete ratio haberi debet eius impenfæ, quæ modum probabilem non excedit,in veterem [h] eius cultum † non qui aggrauet [i] .

‡ Vlpianus lib.63.ad Sabi.

LEX XL.

EX damni infecti ftipulatione non oportet infinitam vel immoderatã æftimationem fieri [k] : vtputa ob tectoria,& picturas.Licet enĩ in hoc magna erogatio facta eft:attamen ex dãni infecti ftipulatione moderatam æftimationem faciendã:quia honeftus modus feruandus eft, non immoderata cuiufq; luxuria [l] fubfequenda.

¶ Si communis paries fine alicuius uitio damnũ inferat:ftipulatio non committitur. idem fi culpa unius committeretur:fecus fi culpa communi utriufque.Bart.

¶ Quoties communis parietis vitio quid acciderit [m] , focius focio mea ficut tua in hoc fuit. nihil præftare debet [n] :cùm cõmunis rei vitio contigerit. Quòd fi, quia alter eum [o] præfferat,vel onerauerat, idcirco damnum contigerit:confequens eft dicere, detrimẽtũ hoc,quod beneficio [p] eius cõtigerit,ipfum farcire debere. Quòd fi æqualiter vtriufque oneribus preffus [q] decidat, rectiffimè Sabinus fcribit, parẽ vtriufq; cauffam effe [r] . Sed fi alter plures,vel pretiofiores res amiferit [s] :melius eft dicere,quia ambo onera [t] impofuerunt,neutri aduerfus alterũ competere actionem.

¶ Si plures recipiunt damnum ex ruina, quilibet agit pro parte fua: & fi contra plures agitur,quilibet conuenitur pro parte fua.Pau.

¶ Quoties ex damni infecti ftipulatione plures agunt, quia in eadẽ re damnũ pafsi funt, id eft in ædibus:non debet vnufquifq; eorum infolidum agere,fed in partẽ [v] experiri. Neque enim damnũ, quod pluribus datum eft,vnicuiq; infolidum datum eft:fed in partẽ datũ effe videt:& ideo vnicuiq; in partem competere actionem, Iulianus fcribit.Item fi plures fint ædes,quæ damnofæ imminẽt:vtrũ aduerfus vnũquẽque dominorum infolidum competat actio, an in partem?Et fcribit Iulianus,(quod

¶ Quoties.]Plures habebant domum communem,& timebant ex domo vicina ruinam:vnde ftipulati fuerunt à domino domus ruinofæ de damno infecto. tandem poftea datum eft damnum in domo eorum:vnde quilibet vult agere ex ftipulatione.quæritur pro qua parte quibet agat? & dicitur φ quilibet aget pro parte fua damni. Secundo dicit. Pone econtrà, φ domus plurium minatur domui 10 meæ ruinam:& promiferunt mihi de damno infecto: & poftea cecidit domus eorum fupra meam:& fic datum eft mihi damnũ. quæritur qualiter agã contra eos ex ftipulatione.& dicitur, quòd quilibet eorũ tenetur 20 pro parte dominica.

¶ Si plures.] Plures habebant domum communem ex difparibus partibus:& timebant ex vicina domo ruinam:vnde petebãt fibi caueri.dominus dom[9] ruinofę noluit cauere. hic dicit quòd omnes 30 ifti funt mittendi in poffefsionẽ domus ruinofę,&ęqualiter.Frã.

k ¶ Aeftimationem] fieri. vt. s. de fer.vrb. præ.l.quidam.§.fin. & s.l.proxi.§.fi.&.l.nam fi non fit.Accur.

l ¶ Luxuria.]id eft prodigalitas.fic ponitur. 40 s.de dolo.l.non debet.& facit s.de pign. act.fi feruos.& de cura. furi. l. & mulieri quæ luxuriofæ.Acc.

m ¶ Quid acciderit.] focio circa refectionem non ceffante: alioquin communi diuidundo farciri pote50 rit dãnũ, vel pro focio:vt.s.e.l.fi ædibus.

n ¶ Debet.] etiam fi cautio præftita fuerit per errorem.Accurfius.

d ¶ Legatorum.]nam & in ea ftipulatur procurator legatarij, & fatifdat de rato.vt hîc,&.s.de procu.pompo.§.fi ftipuletur.& vt le.no. ca.l.j.§.fed & procuratoribus.& inferitur hęc exce.vt hic,& ar.s.vt leg.no.ca.l.j.§.fi.&.l.ij.Item cauet,qui nouum opus nunciat:vt.s.ti. j.l.de pupillo.§.qui procuratorio.Accur.

e ¶ Non cauebitur.]poftquam cauerit de rato.R.

60 f ¶ Procuratoria.]id eft quòd non fit procu.vel aliter accipitur vt modo not.

g ¶ In æftimando.]fi totus paries vetus ruat occafione vicinarum ædium de quibus promiffum eft damni infecti:æftimabitur impenfa noui parietis facti.fi verò vitiofus factus eft, æftimabitur impenfa refectionis,vtrobique tamen moderata : quia illud eft attendendũ, quòd meliorem habet modo parietem:& quia fi in veteri erat voluptaria impenfa,non debet æftimari.

h ¶ In veterem.] id eft fecundum veterem eius cultum.R.

i ¶ Aggrauet.]q.d.non omnino vetus cultus æftimatur : quia non 70 picturæ vel fimilia:quia hæc aggrauarent nimis promifforem : vt s.l.proxi.in fi.fecundum R.vel dic qui cultus,id eft quæ refectio,vel fuftentatio facta ab vno ex focijs aggrauaret alium nimis voluptarijs,fcilicet factis impenfis.& fic facit loqui in communi pariete de quo loquitur.s.eo.in parietis communis.&.l.feq.&.l.inter.&.j. eo.l. in reficiendo.Item facit ad.§.s.l.proxi.§.fi.

EX damni.] CASVS. Stipulatus fui à te dãni infecti,& poft eà ruit domus tua fupra meã, & eã deftruxit,& cruftam fiue picturam quæ erat in domo deftruxit.non æftimatur hoc dãnũ incruftationis fiue picturæ. ¶ Quoties.]Ego & tu habebamus parietem 80 communem,& ibi iuxta habebam domum propriam,paries cõmunis videbatur cadere:petij à te caut.dãni infecti, & eam præftitifti. tandẽ cecidit,& dedit mihi damnũ.quæritur an tenearis mihi emẽdare?dicitur φ nõ.Sed pone φ tu parietem communem ita præfsifti, fiue onerafti,φ ob hoc cecidit:tunc teneberis.Sed pone φ ego & tu fimul onerauerimus,& ob hoc cecidit domus : & dedit damnum in tuis rebus,& etiã in meis.tunc non teneberis:fiue æquale damnum ego & tu habuimus:fiue ego maius quàm tu.& eft ratio. quia culpa

o ¶ Eum.]parietem.

p ¶ Beneficio.]id eft maleficio.ironicè enim loquitur.fic.C.de inoffi.tefta.l.fratres.

q ¶ Preffus.]paries.

r ¶ Cauffam effe.]hoc quando neuter habet pretiofiora:vt differat 60 à fe.refpon.

s ¶ Amiferit.]quàm alius,retento cafu fuperiori:fcilicet φ vterque ex focijs onerauerat parietem communem.Accur.

t ¶ Onera.]cum enim in pari funt caufa fiue culpa,quia ambo vltra modum imponunt,neuter alteri quicquam obijcere poteft. fic.C.de libe.cau.l.fi filium.&.s.de dolo,fi duo.&.j.quod vi aut clã.l.fi alius. §.bellifsimè.&.l.fi.§.fi ad ianuam.Item non ob.huic refpon.s. e.l. inter quos.circa prin.ibi,vel aliter præ.&c. quia ibi femper vnus folus ædificabat:hîc ambo,fecundum quofdam.Alij aliter foluunt, vt ibi dixim[9]. Tu dic fcdm Azo.& H.φ in diuerfis cafib[9] loquũtur. lex 70 enim fuperior loquitur quando cautio fit alicui ex ijs,qui habent communem parietem:quod in duobus cafibus dicit contingere, fcilicet quando vnus folus fuper communi,vel in communi pariete aliquid facit,vnde damnum ab altero timetur:cui ob hoc debet caueri Item quando,vterque,vel neuter in communi,vel fuper cõmuni pariete quid faciat,cũ alter habet pretiofiora ædificia,vbi cautio eft alteri ab altero præftanda:quia maius danũ poteft fubire vel fentire ex parietis cafu.fi autẽ neuter maius damnum erat pafsurus per cafum:neutri ab altero debet caueri:fed in prædictis cafibus tantũ alteri ab altero caueri diximus.hîc autem tradit quãdo ex cautione 80 pofsit agi:diftinguendo vtrũ alterius culpa tantũ deciderit paries: nihilominus & fui vitio.alioquin nõ committeretur ftipulatio:vt.s. eo.l.fluminũ.§.prætereà.& tũc ille focius cõueniat:nõ autẽ agat.an vtriufq; culpa:& tũc neuter cõtra alterũ experitur.Cæterũ fi fortuito cafu cecidiffet,non cõmitteretur:vt.s.eo.fluminũ.§. hæc ftipulatio.Item contra.s.eo.in hanc.fed ibi culpa focij contingit damnum.

v ¶ In partem.]fuam dãni,id eft totum fuum damnũ petet,nifi ftipulando partem ftipulatus effet:vt.s.eo.plures.in princi.Accurfius.

Pro dominicis.

a ¶ Pro dominicis.]vt &.j.titu.j.l.supra iter.§.officium.& argu.j. ti.j.l.si tertius.§.si ex plurium.&.§.inde quæritur.Accur.
b ¶ Si plures domini.]in his domibus quæ timent ruinam aliarũ: vt.&.s.eo.si finita.§.cum autem.&.l.prætoris.§.j.& sic apparet:quòd alio modo se habet missio,quàm stipulatio.Accur.

& Sabinus ꝓbat)pro dñicis [a] partibus conueniri eos oportere.

¶ Licet plures prætendant interesse inæquale: si tamen eis non cauetur,æqualiter in possessionem mittuntur.Pau.

¶ Si plures domini [b] sint ædiũ, qui dãni infecti sibi prospicere velint, nec quisquàm eis dãni infecti caueat:mittendi omnes in possessionem erunt?& quidem pro æqualibus partibus,quãuis diuersas portiones dominij habuerint. & ita Pompo.scribit.

¶ Ille est præferendus in melioratione rei communis,qui magis idoneè rem restaurat.Item seruus communis potest pro dominis suis stipulari damni infecti.hoc dicit cum.l.seq.

Pomponius li.21.ad Sabi. LEX XLI.

IN reficiendo [c] communi pariete ei potius facultas ædificandi præstatur,qui magis idoneè [d] reficere parietem velit. Idemque dicendum est, & si de eodem itinere riuóve reficiendo inter duos vel plures quæratur.

Iulianus lib.48.digest. LEX XLII.

SI seruus communis damni infecti stipulatus fuisset:perinde habetur,ac si ipsi [e] domini sua voce pro partibus [f] stipularentur.

¶ Ex damno contingente non uitio rei sed casu fortuito,non agitur ista stipulatione.Paulus.

Alphenus Varus libro.2.digestorum. LEX XLIII.

DAmni infecti quidam vicino repromiserat,et ex eius [g] ædificio tegulæ vento deiectæ ceciderant in vicini tegulas, easq́; [h] fregerant.quæsitũ est, an aliquid præstari oporteret.Respõdi. si vitio [i] ædificij & infirmitate factum esset : præstari debere. sed si tanta vis venti [k] fuisset, vt quamuis firma ædificia conuellere posset : nõ debere [l]: & quod [m] in stipulatione est.Siue quid [n] ibi ruerit [o],non videri ibi ruere,quod aut vento, aut omnino aliqua vi extrinsecus admota [p] caderet, sed quod ipsum per se concideret.

¶ Vtroque ædificante in pariete cõmuni stipulatio nan debet interponi:sed interposita ex certa sciẽtia simpliciter ad dimidium committetur, uel ad totũ si hoc sit dictũ:in qua nõ uenit quod alter socius socio ex stipulatione præstiterit. B.

¶ Cùm parietem communem ædificaret [q] quis cũ vicino, priusquã veterem demoliretur,damni infecti vicino repromisit [r],idemq́ue [s] stipulatus est.postea,quàm [t] paries sublatus esset,habitatores ex vicinis cœnaculis [v] emigrarunt:vicinus ab eo mercedem quam habitatores non redderent, petere vult. quæsitum est an rectè peteret? Respondi non oportuisse eos,qui cõmuné pariete ædificarent, inter se repromittere,neq; vllo modo alterũ ab altero cogi potuisse [x], qđ si maximè repromitterent : tamen non oportuisse amplius,quã partis dimidiæ:quo [y] amplius ne extraneo quidem quisquã,cùm pariete cõmuné ædificaret [z],repromittere deberet [a] .sed qm̃ iã in totũ repromisisset,omne quod detrimenti ex mercede vicinus [b] fecisset [c],

IN reficiendo.] CASVS. Duo habebant communem parietem siue murũ. hic paries videbatur cadere, & sic quilibet istorum solus volebat reficere.Dicitur ꝙ ille præfertur, qui magis idoneè vult reficere. idem est si duo habebant communem riuũ vel iter,& quilibet cõtendit ꝙ vult reficere. nam ille præfertur qui melius vult reficere.Fran.
c ¶ In reficiendo.] quod est necesse quandoque:vt.s.eod.in parietis communis.&.l.seq.licet sit contra.s.communi diui.l.Sabinus.sed soluitur.s.e.si ædibus.Accur.
d ¶ Idoneè.]similis inspectio habetur cũ plures agere volunt de sepulchro violato:vt.j.de sepul.vio.l.prætor.§.si plures.vel accusare de aliquo crimine: vt.j.de accu.si plures. vel interdict.de libe.homi.exhi.vt.j.de libe.homi.exhi.l.iij.§.hoc interdictũ.vel bona petere caussa libertatum cõseruandarũ: vt.C.de testa.manu.l.fi.§.penul.Accursius.
SI seruus cõmunis.] CASVS. Plures habebant domum communẽ iuxta tuam ruinosam.habebant etiam seruum cõmunem.hic seruus nomine duorum stipulatus est de damno infecto.Dicitur quòd acquiritur dominis perinde, ac si ipsimet essent stipulati.Francis.
e ¶ Ipsi domini.]vox serui,vox domini est:vt hîc:& insti.de inuti.stipu.§.ei.Sed hoc fallit in duobus casibus : vt infra, de stipu.ser.l.ij.&.l.antepe.Accursius.
f ¶ Pro partibus.]Sed tunc quilibet videtur stipulari pro dimidia sui damni.s.eo.plures.nunquid ita erit & hîc?Respõ.non.sed sic intelligo:pro partibus:scilicet quilibet pro tota parte sua. Itẽ nũquid acquiritur dominis pro portionibus,quas habent in seruo, an verò quas habent in re,cuius nomine stipulatur? videtur pro his,quas habent in seruo:vt.j.de stipu.seruo.l.seruus communis.sic omnium est. sed contradico,vt scilicet pro partibus,quas habet in re.nec obstat dicta.l.seruus cõis.quia illa loquitur quãdo omnibus potest acquiri·at hîc non potest acquiri plus alicui dño quàm habeat in re,licet in seruo forte habeat duas partes:vbi & totũ alteri queritur si alter nullam habeat ibi partem:vt.j.de stipu.ser.l.proinde.§.fi.Accur.
DAmni.] CASVS. Titius promisit mihi de dãno infecto tãdẽ tegulæ siue cupi domus suæ vento percussi ceciderũt super cupos domus meæ,& eos fregerunt.quæritur an Titius teneatur.& distinguit.nã aut vetustate & infirmitate ædificij ceciderũt cupi, & tunc tenetur:aut vento arduo:& tũc nõ tenetur.nec est vis etiã si in stipulatione expressè sit dictũ,ꝙ siquid ruat de domo sua in meã, ꝙ teneatur. ¶ Cum parietem.]Ego & Titius habebamus parietẽ cõmunẽ.iuxta istũ parietẽ ego habebã domos ꝓprias:& Titius domos ꝓprias ibi similiter habebat.volebamus destruere istũ antiquũ parietẽ,& reficere nouũ meliorẽ:sed qa ego timebã ne hoc opus daret dãnũ domibus meis & alijs meis rebus:& Titius etiã timebat de suis:ipse promisit mihi de dãno infe.si caderet hic paries supra meas domos,vel aliqđ aliud dãnũ daret in rebus meis:& ego sibi. destructo pariete dum nouus reficiebatur,inquilini Titij timore iusto ex hoc opere moti recesserunt,& soluerunt pẽsionem pro tempore,quo steterant,& non pro toto anno.nunc Titius agit contra me ex stipula.& petit quòd emendem sibi damnum pensionis amissę. quæritur an possit petere.Et dicitur quòd nullus nostrum debebat promittere,nec aliquis nostrum cogebatur promittere.vnde malè feci. nam nec extraneo petenti sibi caueri à me promisissem, nisi pro parte mea.ergo etiam male in hoc feci, ꝙ Titio promisi insolidũ. verumtamen si hoc feci scienter:teneor.& si soluã Titio, & velim repetere ab eo quasi hoc damnũ passus fuerim occasiõe huius operis,& sic ago ex stipulatione: nõ audior. nam hoc damnũ passus sum quia promisi, non ex occasione operis.Fran.
g ¶ Eius.]scilicet promittentis.
h ¶ Easque.] tegulas vicini.
i ¶ Vitio.] nunc respondet.
k ¶ Si venti.]vt.s.eo.l.fluminum.§.hæc stipulatio.& seq.§.vsque in finem.l.& arg.s.commo.ad eos.Accursius.
l ¶ Non debere.]id est nõ tenetur quamuis stipulatio fuit interposita.Accur.
m ¶ Et quod.]respõdet tacitè obiectioni.Accur.
n ¶ Siue quid.]verba stipula.vt &.j.rẽ rat.ha.l.si procurator.
o ¶ Ruerit.] quo ad hoc vt teneatur promissor.
p ¶ Admota.]id est adhibita. Azo. & est huic si.arg.cõtra.j.ti.j.l.j.§.j.&.s.ad.l.aql.ita vulneratus.§.fi.
q ¶ Aedificaret.] id est ædificare vellet:qđ patet ex eo,quia veterem nondum demolierat.Azo. & construe, cùm parietem communem cũ vicino.& sic vnus tantũ ædificare volebat:vt.s.eo.inter quos.secundum Io.vel verius ambo,vt hîc dicit,cũ vicino:scilicet socio.& probatur.j.ibi,non oportuisse &c. Ac.
r ¶ Repromisit.]si fortè eius ædes propter vitium communis parietis ruerint:vel in rebus suis damnum senserint. & econuerso similiter stipulatus est,vt subijcit,&.d.l.inter.&.l. in parietis communis. &.l.seq.& seq.
s ¶ Idemque.]quia damnum timebatur.
t ¶ Postea,quàm.]repete:& cum posteà &c.Accur.
v ¶ Cænaculis.]aliâs ex illis cœnaculis.
x ¶ Cogi potuisse.]vt de aliquo caueret:nisi in duobus casibus: vt s.eo.inter.& diligẽter hîc distingue de communi pariete:quia aut de eius damno timetur nemine ibi operãte:quo casu non caueatur: & interposita non committitur:sed agitur pro socio vel cõmuni diuidundo:vt.s.co.si ædibus.in prin.&.l.nam si.&.l.ex damni.§.j.j.respon.aut propter operam alicuius:& tunc aut vnus ædificat,& cauetur:vt.s.e.inter quos.j.respon.&.l.in parietis communis.&.l.sed ita.&.l.nam & si.&.l.ex damni.§.j.ij.respon.&.l.in hãc.aut ambo:& tũc aut ambo vltra modum:aut vnus tantum.primo casu non committitur cautio etiam interposita:vt.s.eo.ex damni.§.quoties.pe. & vlti. respon.secundo committitur:vt.s.eo.inter.ii.respõ.aut nullus vltra modum:& tunc nõ cauetur.sed si cautũ fuerit,cõmittitur : vt hîc.

Damni infecti cautio an in re cõmuni interponatur.

y ¶ Quo.]id est quoniam.
z ¶ Aedificaret.]solus.M.
a ¶ Deberet.]vt &.s.e.ex damni.§.item si plurium.& caue tibi:quia non dicit socio cauẽdũ pro dimidia.sed hîc dicit,ꝙ si etiã extraneo assimiletur,quòd tamen non est faciendum ne caueret in plus.
b ¶ Vicinus.]id est socius.
c ¶ Fecisset.]id est sensisset.

a ¶ Præstaturum.] sed non per errorem iuris, vel facti: sed ex conuentione facta fuit promissio, non errore iuris, sed ex certa scientia: vt s. si quis cau. l. sed & si quis. §. fi.
b ¶ Ob eam.] id est damni infecti stipu.
c ¶ Dedisset.] socius socio. Accursius.
d ¶ Repetere.] quasi soluisset indebitum.
e ¶ Quoniam.] alias quia.
10 f ¶ A vicino.] scilicet socio cui similiter promiserat. R.
g ¶ Daret.] emendando socio dãnum. Acc.
h ¶ Propter illud opus.] ex stipulatu conuentus. Accur.
i ¶ Non operis.] communis. Accur.
20 k ¶ Amitteret.] vt & arg. s. eo. fluminum. §. fi. j. respon. & l. damni. in princip. ibi, sed quod opere &c. Azo.

præstaturum [a]. Idem consulebat, posset ne, quod ob eam [b] rem dedisset [c], rursus repetere [d]: quoniã [e] stipulatus esset à vicino [f], si quod ob eã rem, q ibi ædificatũ factũmve esset, sibi damnum datum esset, id redderetur: cùm & ipsam hãc pecuniã, quam daret [g], propter illud opus [h] perderet. Respondi non posse, propterea, quia non operis [i] vitio, sed ex stipulatione id amitteret [k].

¶ *Interpellatio extra iudicium non constituit in mora eum qui solum per iudicis officium potest conueniri. Bar.*

Africanus li. 9. quæst. L. XLIIII.

CVm [†] postulassem [l] vt mihi dãni infecti promitteres [m], noluisti [n]: & prius, quã prætor adiretur, ędes tuæ corruerũt, & damnũ mihi dederunt. Pædius esse ait vt nihil noui prætor constituere debeat, et mea culpa dãnum sim passus [o]: qa tardius experiri cœperim. At si cũ prætor, vt promitteres, decreuisset, & te nõ promittẽte, me ire in possessionẽ iussisset, prius, quã eo venissem [p], corruerint: perinde omnia seruãda esse existimauit, atq; si postea, quàm in possessionem venissem, dãnũ datũ esset.

¶ *Ab eo qui est missus ex secundo decreto, creditor non potest rem auocare nisi expensas refaciat, & de damno infecto caueat: secus si auocat ab emptore. Barto.*

Vm postulassem] C A S V S. Cum haberes domum ruinosam iuxta meam: petij à te ex-30 tra ius, vt mihi caueres. tu noluisti cauere: & postea ante, quã de hoc adirem iudicẽ, domus tua cecidit supra meã, quæritur an debeas mihi damnum emendare? & dicitur quòd nõ: quia mihi est imputãdum quare nõ 40 citius adiui iudicẽ. Sed pone quòd adiui super hoc iudicem ante, quàm caderet: & iudex præcepit tibi, vt caueres: & te cauere nolente iudex iussit me in pos. domus tuæ ire. & cum irem ad intrandum in pos. ante, 50 quam intrarem, domus tua cecidit supra meã, quid iuris erit? & dicitur quòd perinde est, ac si ante intrassem pos. & damnum. postdatum esset. ¶ Damni.] Cum possideres domum ruinosam: nec velles mihi cauere de damno infecto: missus sum iussu iudicis in possessionẽ & primò ex primo decreto: & postea ex secundo. dicitur quòd si teneo istam possessionem per decennium, quasi dominus factus sum. & si ille, cui primo obligaueras istam domum ruinosam, velit contra me agere hypothecaria: non auditur, nisi 60 velit mihi resarcire expensas, quas in refectione huius domus fecerim: sed secus est in emptore. nam ille qui emit rem alij obligatam, si creditor velit auocare rem ab emptore per hypothecariam, auditur: nec tenetur resarcire pretium, quo iste emit. & sic non emendat damnum eius. sed hoc ideo contingit, quia emptor sibi imputet, cur talem rem emerit. nam ex arbitrio habebat à prin. emere vel non. sed hoc non contingit in misso ex caussa damni infecti: quia ex necessitate si volebat dãnum euitare, habuit ire in possessionem. Fran.

Bart. Bal. & Ang. hic reputãt istũ text. singu. & non alibi ad hoc q quis nõ cõstituitur in mora p extraiudiciale interpellatione in eo quod iudicis venit officio. Bolo. Vltra addo q istũ text. fin. dicit Ange. in. §. actio autẽ in stit. de act. in. iiij. col. in princ. Vltra quem adde Alex. in l. si ex legati cã. de ver. obli. & in l. interdũ. §. fi. e. ti. Bart. i. l. j. co. iiij. s. de iurif. om. iudi. & Feli. i. c. nouit. col. pen. in fin. extra de libel. ob. & notaui in apostil. ad ipsum Guil. de cug. in. l. edita. nume. xxiiij. in ver nõ possum. C. de eden.

l ¶ Cum postulassem.] non pro tribunali. M. id est non à iudice se-70 dente pro tribunali, sed simpliciter à vicino meo. & hoc est quod sequitur in litera, & priusquam prætor adiretur &c. Azo.
m ¶ Promitteres.] amicabiliter.
n ¶ Noluisti.] scilicet promittere de dam. infec.
o ¶ Passus.] vt &. s. eo. euenit.
p ¶ Venissem.] secus si neglexissem venire: vt. s. eo. si finita. §. si quis metu. & facit. s. eo. prætor. in fi. & l. seq. & sequen. & quod ibi dixi. & l. si finita. §. illud. & §. eleganter. & §. si iam ruerint. Accur.
q ¶ Missus.] ex secundo decreto.
r ¶ Dominium.] i. quasi dominium, puta decennio inter præsentes.
80 s ¶ Creditor.] absens.
t ¶ Velit.] sed videtur nõ admitti: vt. s. eo. is qui. & l. si finita. §. si quã iura. & §. itẽ quæritur. sed ibi præsens: hîc absens fuit: vt. s. e. ecrũ. in princ. & l. si finita. §. si fortè. itẽ op. quia diuturnũ silentiũ constituit creditori inefficacem act. hypothecariam: vt. C. si aduer. credito. l. j. Sol. quidã dicũt hoc speciale cõtra missum: vt sicut vnũ speciale est pro eo, vt præscribat etiã sciens rem alienã: vt. s. de noxa. l. & generaliter. sic & aliud cõtra eum, vt post decẽniũ teneatur hypothecaria. Alij dicunt hoc esse intelligendum eo casu, quando beneficio restitutionis creditor iuuatur contra præscriptionem iusta caussa interueniente, vt. d. §. si fortè. & §. posteà. & l. eorum. vel intellige prosequi velit infra. xx. an. auditur ergo, & cauet: vt d. l. eorum. in prin.
v ¶ Paratus.] sic s. eo. si finita. §. si quis damni. §. item videamus. & §. si iam deciderint.

¶ Damni infecti nomine in possessionẽ missus [q], si possidẽdo dñiũ [r] habere cœpi, deinde creditor [s] eas ædes sibi pignori obligatas persequi velit [t]: non sine ratione dicet: nisi impensas, quas in refectione fecerim, mihi præstare sit parat [v]. inhibẽdã aduersus me persecutionem. Cur ergo nõ emptori quoq; id tribuendũ [x] est si fortè quis insulã pignoratã emerit? Nõ rectè [y] hæc inter se cõparabuntur: qm̃ is, qui emit, sua voluntate negotium gerat: ideoq; diligentius à venditore sibi caueri et posit, et debeat. qd [z] nõ æque & de eo, cui dãni infecti nõ promittatur [a], dici potest.

¶ *Quando agitur confessoria: si pro constituenda quasi possessione seruitutis debet aliquid fieri contra contumacem, ex primo decreto fit missio in loco seruiente: ex secundo decreto statuimus certum tempus intra quod agatur hoc dicit. Bartolus.*

Scæuola lib. 12. digesto. alias quæstio. LEX XLV.

AQuo [b] [*] fundus [†] petitur, ab illo ædificatum habes, ago ius tibi nõ esse ædificatũ habere [c], nec defendis [d]. Ad me possessio trãsferẽda [e] est: nõ qdẽ vt protinus destruat opus (iniquũ eñ est, demolitionẽ protinus fieri) sed vt id fiat, [f] nisi intra certũ tẽpus [g] ege-

x ¶ Tribuendũ est.] quod tribuitur possessori: vt scilicet retineat pro expẽsis: sed certè imò idem emptori conceditur: vt. s. de pig. l. paulus. §. pe. quæ est contra. Solu. ibi de bonæ fid. hîc de malæ fi. [a] emptore dicit. hoc non placet: quia hic aliam quàm faciat rationis diuersitatem assignasset. Alij dicũt [b] q hîc non erat res facta melior: ibi sic: vel ibi quasi ex necessitate fecit: vt domũ exustam reædificãdo: hîc ex voluntate: vel hîc de stricto iure: ibi de æquitate. vel dic hîc loqui quo ad pretiũ, 30 non quo ad impẽsas: hæc placet: vel dic esse dissimilitudinem quã tum ad rationem quã assignat: sed in iure retentionis impẽsarum sunt similia. sic. s. de cõdi. inde. Iulia. & est ar. s. fami. ercis. l. si pignori. & de mino. l. qd 40 si minor. §. restitutio. & s. de exerci. act. l. j. in prin.
y ¶ Non rectè.] nunc respondet.
z ¶ Quod.] id est qa.
a ¶ Non promittatur.] cum ex quadam necessitate hoc faciat.

a Ista sol. reprobatur: quia etiam malæfideie cuperat expensas: vt l. plane supra de peti. hære. secundũ Bar. hîc.
b Omnino ista solu. gl. reprobatur per Bar. hîc.

50 A Q V O] C A S V S. Debebas mihi seruitutẽ altius non tollendi domum tuam. postea eam eleuasti altius. ago contra te. & dico te non iustè ædificasse: quia contra seruit. mihi debitam. tu dicebas quòd feceras voluntate, & ex concessione mea: non autem te volebas defendere in hac caussa. Dicitur quòd ego sum mittendus in possessio. domus tuæ. nec destruetur incontinenti hoc opus quod feceras: imò dabitur tibi à iudice dilatio, intra quam tu probes de iure tuo. & si intra illam dilationem non probaueris, tunc iudex præcipiet de-60 strui illud opus.
b ¶ A quo.] in quibusdam libris incipit ibi lex, si ædificatum habes. & prima linea est cancellata: & ita dicitur esse Py. Alij habent, à quo fundus petitur, si ædificatum &c. & tunc est ordo literæ. si habes ædificatum, id est dicis te habere: ab illo, id est eius authoritate, siue eius concessione: cum prius debebas illi seruitutem altius non tollendi: à quo. fundus petitur actiuè, id est quam ipse dominans petit, id est fundi seruitus, scilicet ne altius tollat. licet quidam dicant fundus, id est fundi possessor. & ago, id est agit ille. mutat enim personas. & quod dicit adme, id est ad cum. vel 70 dic contra retinendo eundem casum. sed econtra ad expositionem literæ petit, id est à me qui peto &c. s. ego qui seruitutem peto. & sic de tertia transit ad primam, sic. s. man. l. præterea.
c ¶ Habere.] sed si non haberet ædificatum, alia pœna non defendenti imponeretur: vt. s. de no. ope. nun. si prius.
d ¶ Defendis.] scilicet tibi ius esse ædificatum habere. alias defenderis, passiuum.
e ¶ Transferenda.] vt &. s. si ser. ven. l. is cuius.
f ¶ Id fiat.] scilicet demolitio.
g ¶ Certum tempus.] à iudice statuendum. Ot. Sed nunquid intra 80 annum veniens recuperat possessionem? videtur quòd sic: vt. C. de præscript. xxx. an. si quis emptionis. §. sed & si quis. Sed contra dico, quia lis erat hic contest. vel quasi [c]. ar. C. quomodo & qñ iudex, cõsentaneũ. & C. vbi in rem act. l. ij. Vel speciale est in hoc casu, vt nõ audiatur vsq; ad annũ: vt &. s. ti. j l. si prius. sed iudex [d] ad suũ arbitriũ statuat tempus: vt supra, de iure delibe. l. j. §. fina. & facit. C. de iudi. properandum. Item ad hoc quòd cogitur agere, speciale est: vel caussatiuè, non etiam precisè dicitur: vt. C. vt nemo inuitus agere vel acc.

* Pulchrè in hac. l. Alci. li. para. j. ca. ix.
† Ista. l. est multũ singularis in ista materia secundũ Bar. ad quã aduertas: qa aliter & diuersimodè eam intellexit ab alijs Bolo. hic in nouis suis interpreta.

c ista est verior nam secundum necessaria ad l. istam secundũ Bar. hîc.
d Istud nõ est verum: nec repetit iure canonicum secundum Bar. hic.

vel acc.cog.Item facit.J.de aqua coti.& æſtiua.ſi de via.

a AD curatoris.] Potes ſic ponere caſum.Domus alicuius erat deſtructa.curator reipub.debet curare ꝙ iſta domus reficiatur.ꝙ ſi dominus noluerit ipſam reficere,ipſe reficiat,& non reddat niſi ipſe reſtituat ſibi impenſas:& ſic facit ad quæſtionem notatam. ſ.cod.qui bona.§.qui damni infecti.

b ¶A domino.] quando ſunt communes, & 10 alter vult reædificare, alij compelluntur: vt hîc,&.ſ.pro ſocio.l. cum duobus.§.idẽ reſpon.&.C.de ædifi.pri. ſi vt proponis. Si verò non ſunt ſocij:idem, ſi tamen ſint curiales,vt reficiant,& plus vt de nouo faciant:aliâs nõ 20 cõſtructio ſed reſtructio præcipitur,& deſtructio inhibetur: vt C.de ædi. pri. ſingularum.&.ſ.de leg.j.l.cætera.&.j.eo.l.fi.& facit.ſ.de offic. præſi.l. præſes.

c ¶Domum.] domus alicuius erat deſtru30 cta:debet ipſam reficere. ſi non refecerit, ſed refecta fuerit ſumptu publico:tunc ſi nõ reddat impenſas,poterit diſtrahi. Vel pone caſum.duo erant ſocij habentes ædem cõmunem deſtructam,vnus nolebat ipſam reædifi40 care, alter volebat reædificare cum ſocio, ſed non ſolus. ſi curator reficit, poterit ille

† Ad idẽ de iſto verbo cõclaue cõcor.text. in cano.j.xij. q.j.text. in c.j.de ſta. re.li.vj.tex. in.c.vbi periculũ.§.in cõclaui. de electio. lib. vj.

ris, ius tibi eſſe ædificatũ habere.

Paulus lib.1.ſentent. LEX XLVI.

AD curatoris [a] reipubli. officium ſpectat, vt dirutæ domus à dño [b] extruãtur. ¶Domũ [c] ſumptu publico extructã [d],ſi dñs ad tempus [e] pecuniam impenſam cum vſuris [f] reſtituere noluerit,iure [g] eam reſpublica diſtrahit.

¶Conclaue & porticus cedit illi domui, ad cuius uſum eſt deputatum,uel deſtinatum, & per quam habet acceſſum:licet in totum ſuſtenetur in parietibus alterius domus: cœnaculum uerò cedit illi domui,ſuper qua ſuſtentatur: & per quam habet acceſſum,cùm ad uſum alterius non ſit deſtinatum.Pau.de caſt.

Neratius lib.6.membranarum.

LEX XLVII.

QVod [h] conclaue [i] †binarũ [k] ædiũ dñs ex alijs ædibus in aliarum ædium vſum conuertit: nõ ſolũ ſi contignatio,qua id [l] ſuſtinebitur,orietur ex parte earũ ædium,in quarũ vſum cõuerſum erit,earum fiet [m]; ſed etiã ſi tranſuerſa cõtignatio [n] tota in alienarũ ædiũ parietibus ſedebit. ¶Sed & Labeo in libris poſteriorum ſcri-

recuperare domum intra quatuor menſes ſoluendo impenſas cum centeſimis vſuris:ſi non recuperauerit,iure vendetur.

d ¶Extructam.] i.refectã, cũ deformaret fortè plateam communẽ.

e ¶Ad tempus.] quadrimeſtre ſecundum M.quod non placet.

f ¶Cum vſuris.] centeſimis.M.quod non placet:imò ſemiſsibus:vt ſuprà,de vſur.cum quidam.§.ſi debitores.

50 g ¶Iure.] ex oratione diui Marci:vt.ſ.pro ſoc.cũ duobus. §. idem rñ.ſecũdũ M.quod non placet.quia hîc non proponitur ꝙ fuerit ſocius alicuius reipub.ſed dic ꝙ ex ſumptu publico domus refecta tacitè fuit obligata:vt.C.in quibus cau.pig.ta.con.l.ij.vnde poſt tempus vendet:quod ſcilicet ſtatuitur.C.de iure do.impe.l.fi.

QVod conclaue.] CASVS Caſum huius prin.dic vt in gl. domini mei quæ incipit,quidam duas domos &c. ¶Sed & Labeo.Iſte.§.planus eſt.Fran.

Caſum ponit.

h ¶Quod.] ſubaudi illud.

i ¶Conclaue.] Quidam duas domos habebat ſeparatas ita ꝙ aliqd 60 interſtitiũ ſiue interuallum erat inter vtrãq; domũ, & in eo ſpatio cõclaue erat:& de vtraq; domo iter erat ad cõclaue.poſteà dñs claudit vnũ oſtiũ cõclauis,& totũ cõclaue cõuertit ad vſum alterius domus.cõclaue totum erit illius domus,ad cuius vſum conuerſum eſt. R.& dicitur cõclaue,locus quidã ſecretior in domo, vel extrà domum [a]: vt hîc erat conſtructus:ad quem non niſi per plures claues peruenitur.& ideo conclaue dicitur:ædium,quia de eo cõclaui iter erat ad vtranque domum.

a Adde gl. in cle.j.§.fane.& ibi cardi.extra de hære.& Bart.cepo. in tit.de ſeruit.vrb.ca. cxliiij.

k ¶Binarum.] Quidam habebat duas ædes, in medio quarum erat curia,cuius vſus erat communis vtriuſque domus. dominus vertit 70 vſum cõclauis ad vnã domũ tñ,& recluſit ita,ꝙ nõ põt ex alia habere aditum.poſteà fortè vẽdidit vnã domũ.quæritur cuius debeat eſſe cõclaue?Rñdetur ꝙ eſt illius domus,ad cuius vſum eſt conuerſum conclaue.i.camera.& hoc eſt verũ,ſiue ſuſtineatur ab ea domo, in cuius vſum eſt cõuerſum,ſiue totũ ab alia:ſiue pro parte ab vna, & pro parte ab alia.hoc autẽ probatur tali ſimili,quod inducit Labeo in libro poſteriorum.Ecce.Quidam duas domos habebat, quæ aliquantulũ diſtabant:vtriuſq; ſuperimpoſuit porticum: ita ꝙ erat in cõfinio illarũ.poſt incluſit aditionem illius domus:ita ꝙ nõ poteratire ad porticum ex ea.vendidit domũ quæ nõ habebat aditũ ad 80 porticũ,& impoſuit ſeruitutẽ venditæ domui, vt deberet ſuſtinere onus porticus prædictæ.quæritur,cuius ſit porticus?Rñ.ꝙ eſt illius domus,quam retinuit.ſ.quæ habet aditum ad porticũ.hæc autẽ porticus extenſa erat per longitudinẽ vtriuſque, & ſuſtinebatur ab vtraque etiam in parietibus domus, quæ veniſſet:ſi tamen domus vendita habeat ſuperiorem partem à porticu,ſcilicet quæ nõ eſt cõnexa cum porticu,eſt illius cuius & ſolũ,id eſt emptoris:& hoc verum eſt,ſi nõ habeat ex aliqua parte aditum.Si autem quæratur ad

quid poſita fuerit hæc lex:reſpond.quia expedit ſcire quis eſſet dñs.

l ¶Id.] ſcilicet conclaue.

m ¶Earum fiet.] in quarum vſum ſpecialiter eſt conuerſum.Acc.

n ¶Contignatio.] id eſt conclaue.quæ ideo dicitur trãſuerſa:quia licet conclaue porrigatur in longum,tamen tigna ponuntur ex trãſuerſo, nõ in directum, licet ſecus ſit in qbuſdam ſubtilibus lignis, ſicut cotidie in domi10 bus fieri videmus, quas appellant lãbricas. Sed quid ad hunc titulum?Reſpon. quia hic tit. tractat de ſuggrundis.vnde ad vltimam partem rubricæ ſpectat. Vel melius qa ille per cuius domum camera interior habet 20 aditũ, nomine cameræ,id eſt conclauis ruẽtis de damno infecto cauere debet vicino: eidemque emptori alterius domus, cuius oſtium eſt clauſum. & facit.ſ.de ſerui.vr.prędi. olympico.&.ſ.de leg.iij.l.prædijs.§.pe30 nul.in fi.

bit [o].binarum ædiũ dñm vtriſq; [p] porticũ ſuperpoſuiſſe [q],inq; eam [r] aditu ex alteris ædibus [s] delato,alteras [t] ædes ſeruitute oneris porticus ſeruandæ [v] impoſita [x] vendidiſſe.totam [y] porticũ earum ædium eſſe,quas retinuiſſet,cũ [z] per lõgitudinem vtriuſq; domus extẽſa [a] eſſet trãſuerſa cõtignatione, quæ ab vtraque parte [b] parietibus domus [c],quæ væniſſet [d] ſuſtineret. Nec tamen conſequens eſt, vt ſuperior pars ædificij,quæ nulli [e] cõnexa ſit,neque aditum aliunde habeat [f],alterius ſit, quàm cuius eſt id,cui ſuperpoſita [g] eſt.

¶Domus non poteſt demoliri cauſſa negotiandi,ſed cauſſa concedendi ad opus publicũ. Bart.

Martianus libro.Singul.de delat.

LEX XLVIII.

SIquis ad demoliendum negotiandi cauſſa vendidiſſe domum partémve domus fuerit cõuictus: vt emptor & venditor ſinguli pretium,quo domus diſtracta eſt,præſtent,conſtitutum eſt [h].ad

o ¶Scribit.] narrãdo factũ,& ſoluendo quæſtionem.

p ¶Vtriuſque.] ædibus.

q ¶Superpoſuiſſe.] id eſt ſupra terram extra domum conſtruxiſſe ex vna parte:quæ 40 porticus,dicitur menianum.

r ¶Eam.] porticum.

s ¶Aedibus.] ſcilicet quas retinebat:& ſubaudi tantum.

t ¶Alteras.] quas vendebat.

v ¶Seruandæ.] id eſt ſuſtinendæ.

x ¶Impoſita.] eis ædibus quas hic vendebat.

y ¶Totam.] nunc reſpondet.

z ¶Cúm.] id eſt quamuis.

50 a ¶Extenſa.] ſcilicet porticus.

b ¶Parte.] ſcilicet ſuæ porticus.hoc eſt ſuperiori & inferiori.hoc eſt de vno capite ad aliud.

c ¶Domus.] illius tantum.

d ¶Veniſſet.] ſcilicet porticus.

e ¶Nulli.] id eſt neque domui non venditæ,neque porticui.eſt tamẽ connexa domui venditæ,& ſuperpoſita:vt in fine legis dicitur. nec enim in aere ſtare poſſet hoc ſuperpoſitum.

f ¶Habeat.] hic conſtituitur ſeruitus.

g ¶Superpoſita.] ex hoc apparet, ꝙ alicui cõnexa erat.Sed quid ſi 60 aditũ habeat aliũde?Rñ.adhuc idem,ſi modò ſit cõnexũ domui vẽditæ.& facit.j.vti poſsid.ſi duo.§.Labeo.&.§.ſed & ſi.&.ſ.ad.l.aql. quẽadmodum.Arg.contra.j.de acqui.rerũ do.adeo.§.inſula.&.l.inter eos. ADDITIO. Dic ſecũdum Bar.poſt Dy.ꝙ id operatur hîc cõuerſio vſus in vnã domũ facta per parietem:arg.l.quod in rerũ.§.fi.ſ.de lega.j.&.l.prædij.§.balneas.ſ.de lega.iij.&.l.Seiæ.§.tyrãnidæ.de fun.inſtru.Et iſta lex poteſt induci ad iſtã quæſtionẽ.habebã domũ Pariſijs, in qua ex vna parte erat de parochia ſancti Benedicti:& ab alia de parochia ſancti Seuerini,& habito ĩ illa domo: quæritur cuius parochianus ſum ? Doct.dicunt quòd ego dicor eſſe 70 de illa parochia,ex qua aditum habeo,per hanc.l.&.l.ſi cui ædes. ſuprà,de leg.iij.&.d.§.Balneas.

SIquis ad demoliendum.] CASVS. Siquis vendat domũ ementi cauſſa deſtruendi eam,& reuendendi ſingulas eius partes:& vendens hoc ſciebat:vterque punitur.ſed ſi deſtruat cauſſa vẽdendi marmora,quæ ibi ſunt,vel columnas ad opus publicum faciẽdum,& vendat:bene poteſt.Fran.Accur.

h ¶Cõſtitutum eſt.] vt.C.de ædi.pri.l.iij.&.ſ.de leg.j.l.cætera. Sed contra.ſ.de cõtrahen.emp.l.ſenatus. vbi dicit emptorem teneri in duplum:hîc in ſimplum tantum.Sol.ibi præſtat emptor duplum æra 80 rio,& à venditore exigitur ſimplum,ſcilicet pretium quod dedit. & ſic ſinguli pretium,quo domus diſtracta eſt,præſtant ſecũdũ Ro. Vel hîc vterq; ſciebat illicitum contractum:ibi emptor tantum. vel hîc emptor ideo emit,vt his lapidibus emptis negotiaretur:& venditor ideo vẽdidit,vt de pretio quod ſuſcepit, ſimiliter negotiaretur: quod quidem facere non licet.& vterque pœnam patitur. ſuprà verò tantum emptor in delicto deprehenditur.M. vel verius hic non erat res tradita emptori adhuc.Accur.

a Transferat.]id est vendat.
b Licito.]vt & suprà,de lega.j.cætera.§.si duobus.

DE AQVA PLVVIA ARCENDA. *Id est aqua pluuiali arcenda. Et nota,quòd quidam ita habent rubricam de aqua, & aqua pluuia arcenda: sic enim Ro. scripsit, infrà si prius. in princip. & §. placuit. ubi tractatur de alia aqua, quàm de pluuiali. & tractatur ibi de aqua non pluuiali arcenda quando & 10 quibus, & à quibus, & qualiter sit concedenda. quod dic ut infrà eod. l. si prius. usque in finem legis. & l. in concedēdo. & l. in diem. & l. si autem. usque in finem legis. Item qui possunt experiri hac actione aquæ 20 pluuiæ arcendæ: & contra quos. Item quod sit iudicis officium. quod dic ut infrà eo. l. ij. §. Cassius. usque in finem legis. Accursius.*

† Lud Ro. singu. suo dccx. incipien. quæro per illū tex. quærit quia permittitur hic priuato demoliendo mū caussa concedendi ad opus publicū: vtrū officiale stratarum possit propria authoritate facere demoliri domum priuati ad hoc vt ciuitas fiat pulchrior & cōcludit quod sic per tex. fin. in l. ædificia. C. de oper. pu. quē corrup te idē ludo. alleg. de ædifi. priua. refert & sequitur Feli. in. c. nōnulli. in versi. ad euitandos. col. xxv. ver. similiter. Lu. Ro. extrà de rescript.

opus autem publicum si transferat [a]. vel marmora, vel columnas, licito [b] iure facit †.

TITVLVS III.

De aqua pluuia arcenda.

Si uicinus aquam decurrentem ad fundum suum opere manufacto diuertat ad fundum uicini, ita ut sibi noceat: per actionem aquæ pluuiæ arcendæ cogitur opus destruere: & ad pristinum statum aquam reducere, nisi opus illud principaliter fiat caussa colendi agrum, & colligendorum fructuum. P.

Vlpianus lib. 53. ad edict. LEX I.

Si cui aqua pluuia dānum [c] dabit [d] :aquæ pluuiæ arcēdę actione [e] auertetur aqua. ¶ Aquam pluuiam dicimus,quæ de cœlo [f] cadit,atq; imbre excrescit [g] : siue per se hæc aqua cœlestis noceat [h] (vt Tubero ait)siue cum alia mista sit.

Quando timetur damnum ex aliquo opere manufacto, ista actio locum habet. secus si naturaliter noceat.

Hæc aūt actio locū habet in damno nōdū facto [i] ,opere tn̄ iam facto, hoc est, de eo ope ex quo dānū timet: Totiesq; locū habet, quoties manufacto ope agro aqua nocitura est, id est cùm qs [k] manufecerit, quò aliter flueret, q̄ natura soleret: si fortè immittēdo eā aut maiorē [l] fecerit, aut citiorē [m] , aut vehemētiorē [n] : aut si cōprimēdo [o]

Si cui.] CASVS. 30 Si opus in fundo tuo fecisti propter quod aqua pluuialis det in rebus meis dānum : agere possum ego contra te actione aquæ pluuiæ arcendæ, vt auertatur aqua. Secundo dicit, quid sit aqua pluuia. Tertio dicit, quod hæc actio locum habet damno nondum dato, opere tamē iam facto, ex quo timeo damnum. Toties.]Tunc habet locū hæc actio, quando fecisti opus in fundo tuo , per quod aqua pluuialis aliter fluit, quàm ex natura soleret:& dat mihi damnum quod ante non faciebat. & ponit exempla qualiter dat damnum. si enim & ante hoc opus idem damnum habebam, non habet locum hæc actio. Neratius.] 40 Inter meum & tuum prædium erat palus, veniebat aqua in meum agrum:& sic longissimis temporibus sustinui. tandem ego feci fortem ripā meo prædio, & sic palude crescente ex aqua pluuiali: aqua non poterat intrare meum prædium : vt solebat : intrauit prædium tuum & aliorum vicinorum. Dicitur quòd tu & vicini possunt agere contra me act. aquæ pluuiæ arcendæ, per quam compellar destruere opus quod feceram. De eo opere.] Vicinus meus fecit opus in fundo suo caussa colendi sui fundi: per quod opus aqua ex pluuia mihi nocet. quæritur an possim agere contra vicinum prædictum vt destruat illud opus. & Quintus Mutius iurisconsultus re- 50 spondet dicens, quòd pro opere aratro facto caussa fundi colendi non cōpetit hæc actio. Trebatius autem dixit quod pro opere facto caussa frumenti quærendi non competit hæc actio. sed si aliud agitur vt fiat opus, bene competet. Sed certè Trebatius nimis strictè locutus est. nam si opus fossorium fiat gratia agrorum siccandorum , quod opus mihi noceat: bene possum agere vt destruat secūdum eū : quod tamen falsum est. nam non possum agere nisi illud opus fiat animo nocendi. Item in eo quod dixit Trebatius, scilicet si fiat opus caussa frumenti tantum quærēdi non posse agi, nimis strictè locutus fuit. nam idem est in quolibet terræ fructu. & istum casum habes. j. cod. 60 §. Labeo etiā &c. Mutius in duobus corrigitur. dixit enim de opere facto aratro, caussa fundi colendi non habere locum hanc act. nā & si non aratro fiat opus, sed alio quocunque instrumento, dummodo fiat gratia colendi agri, non habere locum hanc actionem, vt patet in fossa, & infrà, proxi. dicit in salictis : vt infrà. §. sed & apud. Item in alio corrigitur. nam dixit omne opus aratro factum gratia fundi colendi, non venire in hanc actionem. nā hic restringuitur ad eum casum, quando sine his operibus nō posset serere. nam si posset serere sine sulcis aquarijs, bene venirent in hanc actionē, vt destruātur: vt in. §. sed & si quis. Iidem aiunt.]Si aqua ex fundo meo natu 70 raliter decurrat in tuum fundum, non teneor hac act. sed si opere facto currat aliter, quàm de natura solet, teneor hac actio. Iidem aiunt.]Aquam pluuiam in fundo meo cadentem possum eam retinere: dum tamen opus propter hoc non faciam in alieno. Secundò dicit, aquam superabundantem in fundo tuo possum facere deriuari in meum fundum, dummodò non faciam opus in tuo fundo. Denique.]Faciebam puteum in fundo meo:& venas fontis vicini præcidi. quæritur an tenear. Et dicitur quòd si hoc faciebam caussa meliorandi fundum meum, non animo nocendi, non teneor. Item sciendum.]Ex fundo meo superiori naturaliter aqua decurrebat in 80 tuum fundum inferiorem. nunc tu fecisti opus in fundo tuo, ita quòd aqua non potest decurrere in tuum fundum. Dicitur quod agam contra te act. aquæ pluuiæ arcendæ, vt illud opus remoueas. & econtra si feci opus in meo fundo, per quod aqua ex meo fundo magis repente veniat in tuum fundum: teneor vt remoueam illud opus. si autem ex fundo meo superiori aqua naturaliter in tuum fundum venit. & det tibi damnum: tibi non teneor, nam non aqua, sed loci natura dicitur tibi nocere: & vt breuiter dicam, tūc habet locum aquæ pluuiæ arcendæ, quando aqua pluuia potest tibi nocere non naturaliter, sed opere à me facto: nisi opus fieret gratia agri colēdi. Vltimo exponit quædam verba, quæ dixerat circa prin. l. Itē sciendum.]Hæc actio habet locū qn̄ aqua pluuia opere facto nocet agro alicuius. si autē noceret ædificio vel domui alicuius, nō haberet hęc actio locum, sed illa. s. negatoria, per quā dicet ius nō esse stillicidia vel flumina ita im 10 mittere. plus etiā dicit Labeo, quod actio aquæ pluuiæ competit agris, at actio de flumini nib᷒ & stillicidijs est gn̄alis, & habet locū ī agris & ędificijs. puta dicit quod ex quo datur damnū agris per aquā plu. opere facto: nō est vis ex quo loco veniat damnum, siue ex alio agro, siue domo, 20 siue loco sacro , siue nō. Itē si qua veniat ex ædificio, & noceat ędificio vel agro: pōt agi etiā actione de fluminibus & stillicidijs. Apud Labeonē.]Si 30 aqua fluens ex agro meo noceat loco tuo posito intra continentia ædificia : non teneor aquæ pluuiæ arcē. act. sed secus econtra. Sicut autem.] Hæc actio aquæ pluuiæ arcen. habet locum, quando per opus aliquod factum aqua pluuia mihi nocet, non autē si non profit cum prodesse consueuit. & hoc etiam dicit Offilius. Sed & si vicinus.] Si dominus superioris fundi tollat opus quod fecerat, & sic aqua pluuia naturaliter veniens ex superiori fundo noceat: non habet locum hæc actio. sed si magis repente veniat, quàm prius non facto opere, habet locum hæc actio. Denique ait.]Dicitur quod aliquando consueuit tale pa- 40 ctum apponi inter dominum superioris fundi & inferioris. s. quod liceat inferiori facere aggeres, vel fossam in fundo superioris, ita quod aqua non currat in inferiorem fundum si autem hoc pactū nō apponatur: tunc debet & cogitur suscipere aquam superioris fundi: & sic sicut pinguedo ex superiori fundo vadit & decurrit in inferiorem fundum, ita & hoc incommodum sustineat. si autē non inuenitur pactio aliqua facta inter eos: tunc seruatur vetustas tanquàm lex. & hoc idem contingit in seruitute: vt qui est vsus seruitute non vi, nec clàm, nec precario: perinde habetur ac si haberet ex pacto. Franc. Accur. Si cui aqua pluuia. i. aqua, quæ est pluuia, vel resolue sub- 50 stantiuum in adiectiuum: vt dicas pluuia. i. pluuialis. Azo.

c Damnum.]quandoque etiam pro lucro: vt. j. l. ij. §. item varus. Sed regulariter contra: vt infrà ea. l. §. sicut autem. secundum quosdam. Accursius.

d Dabit.]id est dare poterit: vt. j. e. §. hæc autem actio. & . j. de statulibe. l. Labeo. si enim damnum datum est ante litis contestationē: hæc actio non proponitur pro tali damno. sed secus post litis contestationem: vt. j. eo. l. si tertius. §. officium. & . l. Atteius. §. in hoc. vsq; in fi. & . l. seq. Item dic, dabit opere manufacto: vt. j. e. §. hæc actio. ibi, totiesq; locum &c.

60 e Actione.]Hæc actio non nisi dominum loci tenet, prout dominus est: siue in solidum, siue in partē. & quidem si fecit. s. dominus opus, propter quod non possum fundum meum superiorem deficcare aqua: ipse restituere, id est destruere cogitur, si alius patientiam præstat competit autem domino. sed & cum domino qui emerat ambulat: non tamen est in rem, sed in personam. Roge.

f De cœlo.]quandocunque, ue in hyeme, vel in æstate.

g Excrescit.]i. valde crescit, adeò quod colorem mutet: vt. j. e. §. illud in summa. & quod dicit imbre, exponunt quidā, id est hyeme : quasi in æstate non possit locū habere hæc actio, cùm magis prosit quàm 70 noceat. Sed tu dic imbre, id est ea quæ solet cadere in hyeme. idem tamen & si in æstate. & dicitur imber imbris. inde ibernus iberna ibernum. & inde September, October, Nouember, December, testante Prisciano. & facit. j. eo. apud Trebatium. §. j.

h Noceat.]i. nocere possit. & est arg. cōtra. s. titu. j. damni infecti. l. quidam. in princi.

i Nondum facto.]cùm iudicium inchoatur. R. & plenè dixi. s. in prin. Sed arg. contra. s. de iudi. non quemadmodum.

k Cùm quis.]soli dominus, non alius: vt. j. e. apud. §. penul. & . §. fi. Azo. & quod dicit manu, idem quandoque si non manu, sed alio mo 80 do fiat: vt. j. l. ij. §. apud namusam. quæ est contra.

l Maiorem.]id est latiorem.

m Citiorem.]i. rapidiorem. Io.

n Vehementiorem.]id est profundiorem.

o Comprimendo.]cursum aquæ, id est reprimendo fecit redundare, id est vndas retro eijcere: ex qua refluxione damnum contingit vicinis: vt. j. l. proxi. §. de co. ibi, sed apud Seruij auditores &c. & §. item est sciendum. Accursius.

Natura-

redũdare fecerit. Quòd si natura[a] aqua noceret: ea actione[b] non cõtinetur[c].

¶ Nemo debet nimis curiosus esse rerũ suarum tuendarũ, ut per hoc alij iniustè noceat. h. d.

¶ Neratius scribit, Opus, quod qs fecit, vt aquam excluderet, quæ exundante palude in agrum eius refluere solet[d]: si ea palus aqua pluuia ampliatur, eaq; aqua repulsa eo opere[e], agris vicinis noceat[f]: aquæ pluuiæ arcẽdæ actione cogetur tollere[g].

¶ Opus quod fit agri colendi caussa, siue fiat aratro, siue alio modo, si ager aliter coli non poterat, in hac actione non uenit. Bar.

¶ De eo opere[h], quod agri colẽdi caussa aratro factum sit, Quintus Mutius ait, nõ cõpetere hãc actionem: Trebatius autẽ, non quod[i] agri[k], sed quod frumẽti[l] dũtaxat quærẽdi[m] caussa aratro factum[n] sit, solum excepit. ¶ Sed & fossas agrorũ siccãdorum caussa factas, Mutius ait fundi colẽdi caussa fieri oportere, non tamẽ deriuãdæ[o] aquæ caussa fieri. sic enim debere quẽ meliorem agrũ suum facere, ne vicini deteriorẽ[p] faciat. ¶ Sed & si qs arare & serere possit etiá sine sulcis aquarijs: teneri eũ[q], si qd ex his[r] fecerit[s], licet agri colẽdi caussa videatur fecisse. Quòd si aliter serere non possit, nisi sulcos aquarios fecerit[s], nõ teneri. Offilius autẽ ait[t], sulcos agri colendi caussa directos ita, vt in vnam pergant partem[v], ius esse facere. ¶ Sed & apud Seruij auditores relatũ est, si quis salicta * plãtẽt, & ob hoc aqua restagnaret[x]: aquæ pluuiæ arcẽdę agi posse, si ea aqua vicino noceret[y]. ¶ Labeo[z] etiá scribit ea, quæcũq; frugum fructuumq;[a] recipiendorum causa fiũt, extra hanc causam[b] esse: neque referre, quarum frugum fructuumq; percipiendorum causa id opus fiat. ¶ Item Sabinus, & Cassius opus, quod manufactum est, in hanc venire actionem aiunt: nisi si quid agricollendi[c] causa fiat. Sulcos tamẽ aquarios, qui græcè υδραύλακες * appellantur, si quis faciat: aquæ pluuiæ arcendæ actione eum teneri[d] aiunt.

¶ Hæc actio datur uicino inferiori contra superiorem, & econuerso si opere manufacto noceat: secus si naturaliter. Item secus si non nocet sed sibi prosit licet opere manufacto in suo: quo casu etiam si auferat lucrum uicino quod ex suo percipiebat, hac actione non tenetur. Pau.

¶ Iidem aiunt, si aqua naturaliter decurrat, aquæ pluuiæ arcendæ actionẽ cessare[e]. Quòd si opere facto aqua aut in superiorẽ partẽ impellitur, aut in inferiorem deriuatˉ, aquæ pluuiæ arcẽdæ actionẽ competere[f]. ¶ Iidẽ aiunt, aquam pluuiá ĩ suo retinere, vel superfluẽtẽ[g] ex vicini fundo in suũ deriuare, dũ opus in alieno non fiat[h], omnibus ius esse (prodesse enĩ sibi vnusquisque dũ alij non noceat, non prohibetur) nec quẽquá hoc nomine teneri. ¶ Denique Marcellus scripsit, cum eo qui in suo fundo fodiens, vicini fontem auerterit, nihil posse agi, nec de dolo[i] actione. Et sanè non debet habere[k], si nõ animo nocendi vicino, sed suum agrum meliorem faciendi, id fecit. ¶ Item sciendum est, hanc actionẽ superiori aduersus inferiorem cõ

a ¶ Natura.] hic concor. ĩ. eo §. sed & si vicinus. & §. denique. & §. ijdem aiunt. & s. titu. j. l. fluminum. §. vitium.
b ¶ Actione.] scilicet ista aquæ pluuiæ arcendæ.
c ¶ Continetur.] licet opus sit factum, ex quo non magis noceat.
d ¶ Solet.] ante exclusionem prædictam.
e ¶ Opere.] i. propter. opus quod fecit.
f ¶ Noceat.] semper expone. i. nocere pos-10 sit. Accur.
g ¶ Tollere.] hoc est cõtrà. ĩ. e. l. ij. §. pe. sed hoc fecit animo nocẽdi, vt ibi dicitur, & ĩ. §. deniq;. vel hic tanto tẽpore sic cõcurrerat ꝙ memoria nunc non extabat. & sic quasi iure seruitutis ad hoc te-20 netur. ibi nõ sic. Argu. ĩ. e. §. fi. & l. seq. & facit. s. proxi. §.
g ¶ Tollere.] i. destruere illud opus.
h ¶ De eo opere.] Mutius nimis largè locutus est. Io. & diligẽter diuide sequẽtia rñsa.
i ¶ Non quod.] sub-30 audi opus.
k ¶ Agri.] vt dicebat Mutius, & subaudi tantum.
l ¶ Frumenti.] cuius est larga significatio: frugũ verò largior: vt ĩ. de ver. sig. l. frugum. non tamẽ fœnum continet, vel talia quibus 40 homo nõ fruitur ad vescendum.
m ¶ Quærendi.] vt in arando, & serendo & similibus: vt. s. de fundo do. l. instrumẽta. & s. sol. ma. l. diuortio. §. impẽdia. Azo. & no. ꝙ nimis strictè locut⁹ est Trebatius: vnde corri-50 gitur in duobus. primò, quia si opus fossoriũ esset secundum eũ agi posset actiõe aquę plu. ar. quod statim vetat, nisi fiat animo nocẽdi. Itẽ in eo ꝙ appellationem frumẽti strictè accipiebat Trebatius. nam in quolibet 60 terræ fructu idẽ est: vt. ĩ. §. Labeo etiã &c. Itẽ Muti⁹ in alijs duobus: quia & si nõ aratro, sed alio instrumẽto, dummodò fiat agri colẽdi caussa: non tenetur: vt patet in fossa. ĩ. proxi. & in salictis, vt in cõtrario: vt. ĩ. §. sed & apud. & patet. §. Labeo. & §. item Sabinus. Itẽ in eo ꝙ omne opus aratro factũ caussa colẽdi agri excepit: quia hoc restringitur ad eũ casum quando sine his non potest serere: vt. ĩ. e. §. sed & si quis.
n ¶ Factum sit.] manu, non aratro.
70 o ¶ Deriuandæ.] de fossa in agrum vicini. s. animo nocendi.
p ¶ Deteriorem.] ex proposito. & facit. s. si ser. ven. sicuti. §. Aristo. & ĩ. de reg. iu. nõ debet alteri. & ĩ. de iure fis. l. fi. in prin. & s. de ser. vrba. prædio. l. quidam Hyberus.
q ¶ Teneri eum.] in Trebatij sentẽtiam hic declinat Vlpia. author huius legis.
r ¶ Ex his.] scilicet sulcis, ex quibus secundum Trebatium timeatur damnum.
s ¶ Fecerit.] & damnum dari speratur.
t ¶ Offilius ait.] Trebatij sententiam probans.
80 v ¶ Partem.] non vt in plures: quia & sine his potest frumẽtum quæri. Ioan. quia sententiam Trebatij probat: quia & id non fieret gratia quærendi frumenti. Azo.
x ¶ Aqua restagnaret.] in superiorem agrum.
y ¶ Noceret.] quidam habent sine non: & tunc est plana. & dic vicino, scilicet qui habet superiorem fundum: & dic noceret, id est nocere posset. Alij habẽt non noceret: & tunc dic duobus modis. Primo: si, pro quamuis. & vicino qui habet superiorem fundum: & non noceret: scilicet nunc: nocere tñ posset. nam pro dãno non illato agitur vt. s. e. l. j. §. ij. Vel dic vicino, q posuit salicta. aliàs. i. si noceret aqua propter destructionem operis, licet ei restagnare. & sic non tenetur hac actio. sic ergo corrigitur hĩc in solo isto casu Mutius: vt. s. in gl. vt in arando. & hoc est quod modo dixi in proxi. gl. ergo si non noceret &c. vt. ĩ. l. ij. §. pe. & secundum hoc supple. vel si noceret, ex cõsuetudine tñ: vt 10 & s. eo. §. Neratius. & ĩ. eo. l. §. sed & si vicinus. sed quomodo agitur ad arcendã, cũ ad nõ arcendam deberet agi? Rñ. eadẽ actio cõpetit, siue ad arcendam, siue ad non arcẽdã agatur: licet nomẽ non cõueniat. nam & 20 rei vendi. & ad exhi. dantur quandoq; non ad rem vel eius exhibitionem, sed ad æstimationem, quanti in litem fuerit iuratum: vt contra eum, qui dolo desijt possidere, vel qui tignum alienum suis iniunxit ædibus: 30 vt. s. de rei vendi. l. q restituere. & ĩ. de tig. iniuncto. l. j. §. fin. licet nomen actiõis ad hoc non conueniat. sic & actio cõi diui. datur ꝓ fructibus, & sumptibus, non pro diuisiõe facienda: vt. s. cõmuni di ui. l. iiij. §. sicut. con-40 trouersiam ergo nominis pertinacibus relinquam⁹: vt. C. de cõsti. pecu. l. ij. §. pe.
y ¶ Noceret.] ergo si non noceret, non tenetur: & in hoc corrigitˉ Mutius primo. Azo.
z ¶ Labeo.] mediam viam eligens, nec Tre-50 batij nec Mutij: quã scilicet mediam viam tenuere beati[a].
a ¶ Fructuum.] pro eodem ponitur: vt. ĩ. de ver. sig. frugem.
b ¶ Causam.] i. non pertinet ad hãc actionem. hoc tamen verũ puto si non animo no-60 cẽdi fuit factum: vt ĩ. eo. §. denique.
c ¶ Agri colendi.] speciale ergo aliquid statuitur propter agriculturam: vt. C. de serui. & aqua. l. finali. §. finali.
d ¶ Actione eum teneri.] si serere & arare possit sine sulcis aquarijs: vt. s. dicit. ergo à contrario si non põt, non tenetur. & in hoc; secundo corrigitur Mutius. & facit. ĩ. eo. l. vicinus.
e ¶ Cessare.] Vt & ĩ. §. huic. & §. sed. & si vicinus. & §. denique.
70 f ¶ Competere.] vt & s. eo. §. Neratius. Accur.
g ¶ Superfluentem.] i. super abundantem.
h ¶ Non fiat.] vt & ĩ. proxi. §. cũ multis concor. quæ & huic cordant.
i ¶ De dolo.] nec alia: vt & infrà eodem. si in meo. & supra titu. j. Proculus.
k ¶ Habere.] s. vicinus actionem cõtra istũ, qui in suo suffodit, si nõ aĩo nocẽdi &c. quia tunc tenetˉ de dolo: vt hĩc dicit. & no. ex hoc. §. ĩ suo licere facere qđ vult. Itẽ ꝙ alij noceat, & sibi nõ prosit nõ licet & ad hoc cõcordãt. ĩ. ne qd in loco pu. l. ij. §. aduersus. & ĩ. de itinere a-80 ctuq; priua. l. veteres. & ĩ. de aqua coti. & æsti. l. j. §. si qs. & ĩ. de iniurijs. l. fi. & l. si qs de libertate. & ĩ. e. l. ĩ sũma. §. pe. & s. ti. j. l. fluminũ §. fi. & l. ꝓcul⁹. & ĩ. e. si in meo. & ĩ. de fur. q iniuriæ. in prĩ. & l. verũ est & ĩ. ad. l. cor. de sica. diuus. & s. de ne. ge. at qui natura. §. cum me. & si ser. ven. fistulas. & l. sicuti. §. pe. & fi. & de pigno. actio. l. fi. j. rñ. & de leg. ij. cùm pater. §. titio. & de bo. lib. l. si quis libertum. & de le. præstan. l. virilis. §. si adiecerit. & C. de relig. statuas. & s. de ser. vr. prædi. quidã hyberus. & ad. l. aquil. quemadmodũ. §. j. & ij. & C. de

* Posuerit.

* Alc. li. prę. ter. ij. hoc ipso tit. locũ hũc restituit.

a Gl. est in l. nesennius. s. de nego. gest. glo. in l. solent. §. fi. de offi. ꝓ cõ. & lega. & ĩ §. cùm in aliena. in stit. de re. di ui. & in aut. de cõsu. §. j. colla. iiij.

d

sica.l.j.&.j.de reg.iur.l.nullus.
a Natura.] facit.j.pxi.§.&.j.l.pxi.in prin.&.l.apud.§.si vicinus.
b Facto.] scilicet ab inferiore.Accursius.
c Inhibeat.] s.inferior per opus quod fecit.
d Mittat.] superior.
e Natura] sic &.s.de ser.rusti.præ.l.si mihi.§.seruitus.&.s.tit.j.l.fluminũ.§.vitiũ.Acc.
f Nocet.] i.nocere possit.
g Pluuia.] i.per pluuiam.
h Nisi agri colendi.] vt &.s.§.de eo.
i Id.] scilicet opus.
k Colorẽ.] eius aquæ cui iungitur:nec eñ si gutta pluuiæ cadat in aquã nõ pluuiam, habet locum actio aquæ pluuiæ arcẽdæ.Azo.
l Vel increscit.] i.valde crescit.sic.s.de liber.& posthu.l.Gallus.§.ille.&.s.de fun.instru.leg.quæsitũ.§.sed si fundus.Azo.
m Cessat.] cõtra s ti.j.l.eorũ.§.fi.sed aliud est in cautione damni infecti,quæ interponitur pro dãno,quod timetur futurũ in rustico, vel vrba.prædio, quâ in hac actione q̃ rustico prædio tãtùm prouidet.nam & aliâs ex cautione dãni infecti culpa alicuius damno dato non agitur: vt.s.tit.j.fluminum.§.præterea si furni.hæc actio tantũ opere manufacto cõpetit:vt.s.e.§.hæc actio.Azo.
n Ius non esse.] s.negatoria.M.quæ habet locũ vbicunq; & qualitercũq; in alieno facis,quod iure seruitutis,quam habeas facere nõ potes:vt.s.si ser.ven.l.ij.j.respõ &.§.j.licet P.dixerit eã non cõpetere nisi præcesserit seruitus quæ fuit amissa vel remissa:argu.s.si ser.vendi.sicuti.§.Aristo.
o Specialem esse.] agri: quia tantùm de agro ista cõpetit actio specialiter.Azo.
p Stillicidiis.] sed negatoriã generalem esse siue agro,siue ædificio timeatur noceri.
q Coercebitur] nec minus & negatoria, cùm generalis sit: vt hîc dicit.
r Oriatur.] s.aqua.Accursius.
s Rustico.] i.quod in rure est.
t Agendũ de flu.] negatoria: vt suprà dixi.proxi.§.nihilominus tamen hac actione agatur vbi ex agro ædificio nocetur agro:secus si ex agro,vel ædificio nocetur ædificio: vt infrà.§.proxi.
v Loco.] i.fundo toti vel eius parti:vt.j.de ver.sig.locus.&.l.fundi.§.locus.& dic,nisi is locus rustici prædij appellatione contineatur,quod esse potest:vt infrà de verborum significatio.l.vrbana.& tunc idem in eo quod in cæteris agris obseruabitur : vt dictum est suprà.§.item sciendum.Azo.
x Ex continentibus.] ædificijs.quæ ergo prædia dicuntur vrbana,vel rustica habes.j.de verb.sig.l.vrbana pdia.Et no.q̃ sicut hîc inspicitur pdium cui nocet aqua,sit rusticũ vel vrbanum,ad hoc vt habeat locũ hæc actio vel non:sic & inspicitur prædiũ cui debetur seruitus ad sciendum sit rustica vel vrbana:vt.s.de ser.vrb.prædi.l.j.&.l.seruitutes q̃ in superficie.§.j.licet sit ar.contrà.s.de ser.rust.prædi.l.ij.

† Habes crẽ. gl.in ver.in crescit. q istud verbũ in, ponitur pro valde. cõcor.tex.& ibi gl.in cle pastoralis in princ. de reiu.tex.& ibi glo.in cap.j.in pri.de cau.in pragma.sanc.

petere, ne aquam, quæ natura[a] fluit,opere facto[b] inhibeat[c] p suũ agrũ decurrere:& inferiori aduersus superiorẽ, ne aliter aquã mittat[d] quàm fluere solet natura[e]. Huic etiam illud applicãdum est, nũquàm cõpetere hãc actionem, cùm ipsius loci natura nocet[f]. Nam ibi verius quis dixerit non aquam, sed loci naturam nocere. In summa † puto ita demũ aquæ pluuiæ arcẽdæ actionẽ locum habere,si aqua pluuia[g],vel quæ pluuia crescit,noceat,nõ naturaliter, sed opere facto:nisi agri colendi[h] caussa id[i] factũ sit. Imbre autẽ crescere eam aquam dicimus,quæ colorem[k] mutat,vel increscit[l].

Hæc actio tunc competit cùm per aquam nocetur prædio rustico: & nihilominus competit negatoria.secus si prædio urba. quia est necesse ad negatoriam recurrere. Item non quærimus unde aqua oriatur, ex rustico, uel urbano, sed cui noceat.h.d.Pau.de Cast.

Itẽ sciẽdum est,hãc actionẽ non aliâs locum habere, quàm si aqua pluuia agro noceat. Gæterùm si ædificio, vel oppido noceat, cessat[m] hæc actio. Agi autẽ ita poterit,ius nõ esse[n] stillicidia vel flumina immittere : & ideo Labeo & Cassius aiunt,aquæ quidẽ pluuiæ arcẽdæ actionẽ specialem[o] esse,de fluminibus & stillicidijs[p] generalem:& vbique agi ea licere.itaque aqua,quæ agro noceret,aquæ pluuiæ arcẽdæ actione coercebitur[q]. Nec illud quæramus vnde oriatur[r]. nam si ex publico loco oriens,vel ex loco aliquo sacro,per fundũ vicini descendat, isq; opere facto in meum fundum eam auertat:aquæ pluuiæ arcẽdæ teneri cum Labeo ait. Cassiusquoq; scribit,si aqua ex ædificio vrbano noceat, vel agro,vel ædificio rustico[s]:agẽdũ[t] de fluminib⁹ & stillicidijs. Apud Labeonem inuenio relatum,si ex agro meo aqua fluens noceat loco[v],qui est intra continẽtia ædificia:non posse me aquæ pluuiæ arcendæ conueniri. Quòd si ex continentibus[x] profluens, in meum agrum defluat,eiq; noceat[y]:aquæ pluuiæ arcendæ esse actionem.

Hæc actio non habet locum cum opere manufacto non infertur damnum,sed aufertur lucrum,nec etiam quando res reducitur ad pristinos terminos naturales.secus si ultra terminos. Pau.de cast.

Sicut autẽ opus factum,vt aqua pluuia mihi noceat,in hanc actionem venit[z]:ita per contrarium q̃ritur,an possit aquæ pluuiæ arcendæ agi,si vicin⁹ opus fecit ne aqua quæ alioquin[a] decurrẽs agro meo proderat,huic prosit. Offilius igitur & Labeo putant,agi non posse,etiã si intersit mea ad me aquã peruenire.hanc enim actionem[b] locum habere si aqua pluuia noceat[c]:non si non prosit. Sed & si vicinus[d] op⁹[e] tollat,& sublato eo aqua naturaliter ad inferiorem agrum perueniẽs noceat:Labeo existimat aquæ pluuiæ arcẽdæ agi nõ posse.semper enim hanc esse seruitutem[f] inferiorum prædiorũ vt natura profluentem aquam excipiãt.Planè si propter id opus sublatum vehemẽtior[g] aqua profluat,vel deriuetur:aquæ pluuiæ arcẽdæ actione agi posse etiam Labeo confitetur.

In cursu aquæ primò debet inspici conuentio secundò loci natura.tertiò uetustas.Item qui debet seruitutẽ,potest cogi ut patiatur,non ut quid faciat.Bart.

Deniq; ait de cõditionibus agrorũ quasdã[h] leges esse dictas[i], vt quibus in agris[k] magna sint flumina[l],liceat[m] mihi in agro.s.tuo aggeres[n] vel fossas haberes Si tamẽ lex[o] non sit agro dicta : agri naturam esse seruandam, & semper inferiorem superiori seruire : atq; hoc incommodum naturaliter pati inferiorem agrum à superiore: compensareq; debere cum alio cõmodo[p] Sicut enim omnis pinguedo terræ ad eum decurrit,ita etiã aquæ incommodum ad eũ defluere. Si tamen agri lex[q] non inueniatur[r] :vetustatem[s], vicem legis tenere †. Sanè eñ & in seruitutibus[t] hoc idẽ sequimur,vt ibi ferpartem vadat,vt ager meus ea euacuetur.

y Noceat.] id est nocere possit.
z Venit.] s.vt destruatur.
a Alioquin.] i aliâs nullo operefacto.
b Actionem.] s.directam:agitur tamen vtili:vt.j.l.prox.§.itẽ varus.& pro hoc.j.ne quid in loco pub.l.ij.§.meritò.ibi,dãnum &c.&.s.§.si initium.Alij dicunt nec vtilem cõpetere nisi in casu.l.proxi.§.itẽ varus.& pro eis.s.tit.j.Proculus.&.j.de fur.l.si is cui.§.fi.&.s.de cond.& demõ.l.Titio.§.ij.
c Noceat.] i.nocere possit per opus q̃d ille facit.
d Sed & si vicinus.] superior.Acc.
e Opus.] cuius non extat memoria:vt.j.l.proxi.§.itẽ verus.
ADDITIO.
Istã gl.reprehẽdit hic Bar.nã si memoria nõ extaret:qui tolleret illud opus teneretur: vt.j.§.prox.&.d.§.itẽ varus.ideo intellige opus cuius extat memoria:& istud nõ,positum in hac glo.fuit per errorem positum.
f Seruitutem.] i.quasi seruitutẽ: vt in fi.huius.legis & facit s.eo.§.item sciendũ.à simili ergo & homo inferioris dignitatis maiori personæ debet exhibere reuerentiã[a] vt.s.deali.iu.mu.cau.fac.l.iij.j.rñ.Accur.
g Vehementior.] quã naturaliter solebat fluere.
h Quasdam leges.] i.pactiones solere apponi:vt instit.de ser.§.fi.
i Dictas.] id est cõsuetas dici.
k Agris.] inferioribus.
l Flumina.] s.peruenientia de superiori agro.Vel dic flumina,id est superabũdantia aquæ.
m Liceat.] mihi cuius agri sunt illi, qui sunt pleni aqua veniẽti ex fundo superiori
n Aggeres.] vt aquæ versus aliquam
o Lex.] i.pactio.& sic.s.depositi.l.j.§.si.conuenerit.
p Cõmodo.] vt.j.de re.iu.scdm naturã.&.C.de ca.tol.l.j.§.p.ij.
q Si tamen agri lex.] i.pactio.
r Nõ inueniat.] nec natura loci hoc declarat:q̃a plana sunt loca.
s Vetustatẽ.] cui⁹ non extat memoria scdm M.vel.x.an.scdm nos, vt statim dices:& hoc in pluuia.nam & in non pluuia idem est:vt hîc subijcit.sanè enim &c. Accursius.
t In seruitutibus.] aquæ,& alijs.

a Inferior maiori reuerentiã debet.cõcor.tex.in cle.j.§.quod interdictis.de sen.ex.& in cle.ne romani.de elec.& xxj.dist.ca.inferior.&.c.fi.

† Nota q̃ cõsuetudo cui⁹ memoria nõ extat habet vim cõstitutionis & iuris dero gat.cõcor.text.in.ca.no.hæc qpe.ij.quæstione.vj.gl.in c.sup quibus dam.§.j.de verb.& rerũ significa.

Non in

a ¶ Non inuenitur imposita.] i.nõ probatur per testes, qui interfuerint cõstitutioni seruitutis: sed solo legitimo tpe eã sibi defendat.
b ¶ Diu.] i.tãto tẽpore cuius non extat memoria, sic ponit̃ diutius.].de iti.actuq; pri.l.apparet.§.pe.minori eñ tpe quæri nõ posset: vt l.pxi.§.idẽ Labeo ait si in agro.&.§. idẽ Labeo ait cũ quærit̃.&.s. de ser.l.seruitutes. & scdm hoc qđ subijcit, lõgã.expone.i.longissimam.tu dic diu, pro decem an.poni: vt.]. qui & à qui. si cùm fideicõ.§. Aristo. & lon gam similiter.x.an. vt insti.de vsuca.in rub. & in prin. & loquitur de ser.aquæ, quæ perpetuã habet caussam vel quasi: vt.s.de ser. vrb. præ.l.foramen.§. fin.hic ergo loquit̃ vt si vsus est longo tẽpore, & ex solo tẽpore nitatur, dicatur acquisisse longa consuetudine i.per longã cõsuetudi nem etiã sine ti.vt.s.si ser.ven.si quis diutur no.si verò non ex tem pore nitatur, sed dicat aliquo modo cõstitutam sibi vel prædecessori suo fuisse seruitutem: idq; longa consuetu dine dicat præsumendum: auditur. & hoc est vel iure impositam &c. Ar.s.de vsur.l.cùm de in rem verso. & sic habeas ibi, vel iure &c. Alij habent hic velut: & tunc primum scilicet si vsus est longo tempore comprehendat ambos prædictos casus, quibus cõstituitur ser uitus: velut si esset iure imposita per pactionem vel testamentum: subaudies tamen quasi impositam: vt statim dices.

a Illud nõ est verũ secũdũ Bart. quia dictio diu verifica tur in.x an nis: vt.] qui & à quib'. l. si cũ fidei. cõmissa §. Aristo.

Uitus nõ inuenitur [a] imposita: qui diu [b] vsus est seruitute neq; [c] vi, neq; clàm, neq; precario: habuisse longa cõsuetudine [d] velut iure impositã seruitutẽ videatur. Non ergo cogemus [e] vicinũ aggeres munire [f]: sed nos in eius agro muniemus: eritq; ista quasi seruitus [g]. in quam rem vtilem actionem [h] habemus, vel interdictum [i].

¶ Si vicinus tenetur recipere aquã de fundo vicini uel propter seruitutem impositã, uel propter præscriptam, uel propter naturã loci: cessat hæc actio. Pau. de Cast.

Paulus lib.38.ad edict. LEX II.

IN summa tria sunt per quæ [k] inferior locus superiori seruit: lex [l], natura, loci vetustas [m], quę semper pro lege habetur, minuendarum [n] scilicet litium † causa.

¶ Qui impedit me uti seruitute mihi debita uel præscripta: tenetur hac actiõe. secus si opus fiat publica authoritate, uel facti memoria non existente. Bar.

¶ Apud Labeonem proponitur fossa vetus [o] esse agrorum siccandorum causa: nec memoriã [p] extare, qñ facta est. hanc inferior vicinus [q] non purgabat. sic fiebat, vt ex restagnatione eius aqua fundo nostro [r] noceret. Dicit ergo Labeo aq̃ pluiæ arcẽdę cũ iferiori agi posse [s], vt vel ipse purgaret, vel te [t] pateret in pristinũ statũ eã [v] reducere.

† No.q̃ li tes sunt diri mẽdæ, & ce leriter expe diẽdæ con cor.text.in. §.itẽ verbo rũ.instit.de inuti.stipu la.text.in. l. æquissimũ. s. de vsuf.

c ¶ Neque.] hæc verba expone vt.]. quod vi aut clàm.l.j.§.quid sit vi.&.l.iij.§.fina.& de vi & vi arma.l.vim facit. & vti poss. si duo.§. hoc interdictum.
d ¶ Consuetudine.] id est per longam consuetudinem.
e ¶ Cogemus.] aliter cùm quis impositam seruitutem habet. tunc enim eum cogemus: vt.s.de ser.vrb præd.l.eum. Ir.imò generaliter idem in seruitutibus, vt non cogatur: vt.s.de ser. quoties.§.seruitutum. Azo.& speciale est in seruitute oneris ferendi.per.d.l.eum.
f ¶ Munire.] refert se quando pacto vel vetustate.
g ¶ Quasi seruitus.] Nota quasi, quia sicut præscriptione quæritur vtile dominium: ita vtilis seruitus non directa quæritur tempore. hinc est quòd vtilis actio pro ea datur: vt subijcit. Alij dicunt quasi, esse expressiuum veritatis. & quod subijcit vtilem, dicunt, id est efficacem.
h ¶ Actionem.] confessoriam. M. vt suprà si ser.ven.l.si quis diuturno.in principio.
i ¶ Interdictum.] vtile vti poss.vt.s.si ser. ven.l.sicuti.§.Aristo. in fine.&.s.de ser.l.penulti. Item not.hic longam consuetudinem [b] pro lege seruandam. sic &.].e.si prius.§.j.&.l.quod principis.§.fin. &.s. de vsur.qui semisses.§.j.&.]. de custo.reo.l.si quis reum.& suprà de leg.& senatusconsul.de quibus.&.l.sed & ea.& suprà de probatio.si arbiter.&.].de aqua cot.& æsti.hoc iure.§.ductus.&.].e.l.si.&.C.de seruit.l.ij.&.s.de ser.vrb.pdi.q luminibus & cõtinua seq. l.cũ ista.

IN summa.] CASVS. Aliquãdo inferior locus superiori ferui tex lege, id est ex pacto. aliquando natura loci: vt quando naturaliter currit aqua ex superiori in inferiorem. aliquãdo ex vetustate: vt exempla habuimus.s.l.proxi.circa finem. ¶ Apud Labeonem.] In fundo inferiori erat quædam fossa gratia agrorum siccandorum, & non extabat memoria quando facta esset: in illam fossam decurrebat aqua ex superioribus fundis. nũc dominus in cuius prædio erat fossa, non vult purgare, nec patitur purgari illam foueam, cum esset plena lapidibus vel terra: & sic aqua restagnat in superiores fundos. dicitur quòd domini superiorũ fundorum possunt agere act. aquæ plu.arcen. cõtrà inferiorem vt vel ipse purget, vel patiatur ab eis purgari illam foueam. Idem multo magis seruandũ est in hoc casu. nam si inter meum fundum & tuum erat fouea, quæ erat communis.s.mea & tua: & in eam decurrebat aqua ex meo fundo & tuo: & cum esset plena lapidibus vel terra, & vellem purgare eam partem quæ mihi accedit, tu non permittis: agam contrà te act. aquæ plu.arc. ¶ Cassius autẽ.] Si ciuitas faciat fieri aliquod opus caussa aquæ mittendę: licet occasione illius operis habeam dãnum, non tamen habeo hanc acti. idem est & si operis ex quo timeo damnum, memoria non extat quãdo sit factum. ¶ Apud Alphenum.] Pone casum vt ex gl. colligitur quæ incipit, in cuius prædio &c. ¶ Item varus.] Aggerem qui erat in fundo tuo, vis aquæ deiecit. & ita aqua plu. quæ mihi prius non nocebat, modo nocet. nũc volo age re contra te act. aquæ plu. arcẽ. vt tu reficias aggerem: quæritur an possim? & dicit Varus fore distinguẽdum. nam si naturalis erat agger, non possum agere. idem si manufactus, sed eius memoria non extabat. si autẽ extet, tunc possum agere. Labeo aũt dicit q si manu factus sit agger, & si memoria eius non extet, agere possum vt repo natur. nam hac act. neminẽ cogi posse &c. Sed in naturali aggere de structo habebo saltem vtilem act. vel interdictũ, vt me dimittat resi cere. hoc enim æquitas suggerit, & si iure stricto deficiamur.

b Adde tu quæ dicat lõga cõsue tudo: & dic ꝙ tã de iure ciuili quã canonico di citur decem annorũ qđ sic pba. ad inducendũ consuetudi nẽ longum tẽpus requi ritur: vt.C. quæ sit lõg. cõsue in rubro, & ni. gro, &.l.ij C.de serui. Sed lõgã tẽ pus dicit̃ de cẽ annorũ: vt.C.de p scrip. lõ. tẽ. ergo &c.l. de not Bar. in.l. de qui bus. s. de le gi.& C. in alleg. a.ij. & Car. not. in c. statuimus. & ibi Feli. j prin. de ma io.& obedi. Quod tñ li mita, nisi ta lis consuetu

¶ Apud Namusam.] Aqua ex superiori agro ibat in inferiorẽ per quãdã foueã natu raliter factã. vna die aqua crescens per nimium totã illã foueã repleuit lapidibus & terra. ita ꝙ aqua amplius intrare nõ pót: & sic aqua remanebat in superiori agro: & sic superior ex hoc dãnũ habebat. nunc superior vult agere cõ trà inferiorẽ, vt sinat purgari illã foueam. quæritur an possit. Et dixit Namusa ꝙ sic. la beo aũt cõtrarium di xit hac rõe. nam sicut ex natura seruiebat ĩ ferior fundus superio ri: sic cũ per se natura agri fuerit mutata, æquo aĩo vnũquęq; ferre debere. postea iurisc õ. sñiam Namusæ ap probat æquitate plenam. ¶ Idem labeo ait.] Ex agro meo aqua de currebat in tuũ inferiorẽ: & sic sæpe currendo excauauit in fundo tuo.i. fossam fecit, & sic aqua in illam fossam decurrit. nunc fossa re pleta terra vel lapidibus, aqua restagnat in superiorem agrum. Dicitur ꝙ non possum agere tecum vt purges, vel purgari sinas. & hoc dixit labeo. Si autem iure seruitutis illa fossa facta sit cuius memo ria non extat: tunc bene possum agere vt reficias.

do haberet de iure alte r.' ecclesiæ: quia requi tur spacium xl. annorũ: vt per Feli. & doct. in j ræalleg. c. statuimus.

¶ Idẽ labeo.] Nunc dicit: qñ quæritur an extet memoria facti operis vel non: est necesse ꝙ dicat̃ dies & cõsul sub quo factũ fuit op': sed sufficit si sciatur factũ esse.i. factũ esse nõ ambigatur. & vt breui ter dicam, non est necesse ꝙ testes dicãt se vidisse qñ id opus factum sit: seu sufficit si dicãt se audiuisse, eos q memoria tenuerint. i. dicãt ꝙ audierint quosdã dicere ꝙ viderunt qñ illud opus factum fuit. ¶ Idẽ Labeo.] Si vicinus fecit aliquod opus in fundo suo per quod aqua fluminis q̃ inde ibat, nõ iuit & sic aqua iuit ad fundos aliorũ, & dabat eis dãnũ: q̃ritur an vicini possint agere cõtra istũ ac. aq̃ plu. arcen. Dicitur ꝙ nõ, si iste fecit causa vitandi damni: non vt vicinis noceret. Secundo dicit. si fundus tuus debet meo fundo seruit. reci piendi aquam ex meo fundo: & sic aquã recipias, & nunc velis age re act. aquæ plu. arc cn.ne immittã aquã: dicitur ꝙ nõ potes: & hoc etiam dixit Labeo. Fran.

k ¶ Per quæ.] id est propter quæ.
l ¶ Lex.] id est pactum. M. ideo dictum, quia vt lex seruatur: vt.s.de posi.l.j.§.si conuenerit. Azo.
m ¶ Vetustas.] cuius non extat memoria secundum quosdã. tu dic a liter vt.s.l.proxi.§.si.diximus.
n ¶ Minuandarum.] sic.s.si cert.pe.quidã.&.C.de trãsa.fratris.& de agri.& censi.litibus.in prin. Et no.ꝙ natura & loci vetustas ce dũt legi superuenienti: vt.s.l.proxi.§.si.ibi, si tamẽ lex &.c. Itẽ lex & natura cedunt vetustati: vt.C.de præscript lon.tem.l.si. in fin.&.].eo.§.Cassius.in fine.& concor.posite in superiori.l.in fin. hic dici possunt. Accur.
o ¶ Vetus esse.] id est fossa vetus est &c.
p ¶ Memoriam.] fossę factæ.
q ¶ Vicinus.] id est cuius erat prædium. Azo.
r ¶ Nostro.] qui tertij eram' ab eo, de cuius prædio aqua currebat & in cuius prædium decurrebat pro siccando nostro prædio & alio rum.
s ¶ Agi posse.] Quomodo hoc, cũ nihil faciat: & hæc actio ex ope re facto datur: vt.s.eo.l.j.§. hæc actio? Respon. ius interpretatur cũ facere.
t ¶ Vel te.] qui es vnus de his quibus nocet. & hoc vltimũ est verius cũ ea nõ sit natura seruitutũ, vt cogatur aliquis aliquid facere: vt.s. de serui.l.quoties.§.seruitutũ.&.s.l.prox.§.fi. Vel dic ꝙ solitus erat purgare: nec memoria extabat quo tempore non esset solitus purgare: vt &.].e.§.idẽ Labeo ait si in agro.&. s.de .pb.l.si arbiter. Ac. ADDITIO. Dic ꝙ prima sol. destruit tex. & secũda cõtinet di uinationẽ. quare dicas aliter secundum Barto. hic, quòd quoddam est opus quod affert commodum facienti, vt in purgando fossam vbi est recollectio pinguedinis: & tunc debet agi alternatiuè. & quoddam est opus quod debet fieri iure seruitutis quod non præbet commodum facienti: & tunc ille qui debet seruitutem, non debet facere: vt suprà.l.proxima in fine. quod tene menti secundum eundem. Barto.
v ¶ Eam.] scilicet fossam.

a ¶ Si in confinio.] ad hoc quod de confinio dicit, facit, supra pro socio.l.illud.& communi diui.l.arbor.& infra de acquir.re.domi.l. adeo.§.fi.&.l.seq. Accur.

a ¶ Confinio.] s.duorum fundorum.& sic erit communis fouea.

b ¶ Magis.] magis ideo dicit, quia iure dominij quod habes in ea.at in superiori casu agitur actione aquæ plu. arcē.iure seruitutis cō petentis, & ita vtilis 10 superiori casu: hic directa: vt.j.e.l.penul.dices.in hoc ergo differt hic casus à superiori. Accur.

c ¶ Publica authoritate.] sic habes ī caussa damni infecti: vt.s. titu.j. si finita.§.si publicus.Accur.

20 d ¶ Vetustas.] qñ dicatur extare memoria,& qñ non: dicitur j.e.§.idē Labeo ait cū quæritur.&.s.de proba.l.si arbiter.sed quidam dicūt hoc de vetustate corrigi per seq.§. quod non placet.

e ¶ Fossam.] quæ est 30 in superiori fundo.

f ¶ Ex qua.] s.fossa.

g ¶ Vicinū.] in cuius prædio erat fossa,quæ debebat seruitutē.nec ob.s.de serui. quoties. §.seruitutum. quoniā cum fuit imposita seruitus,hoc fuit expressum in pacto, vt vici-40 nus in cuius prædio siue fossa imponebat̄ seruitus,deberet purgare fossam:& sic subaudiebat hic Io. aliās regulariter est cōtrà: vt.s.de ser.vrb.prædi. l.seruitutes.§.si sublatum. &.s.de ser.l.quoties.§.fi. nisi in seruitu-50 te oneris ferēdi:vt.s. si serui.ven. & si fortè §.etiam. &.l. sicuti. in princi. &.§.j.non ergo ob.s. pxi.§. &.j.§. idē Labeo. in eo quod hīc subijcit non interesse extet memoria vel nō: qa frustra quærit̄ memoria,vbi ex pacto de-60 betur, vel ex loci natura. Alij dicūt vicinū purgare.i.pati.purgare.Tertij dicūt hīc speciale,vt etiā ipse purget: quia cum habeat emolumētum vt aqua sua recipiatur,sentiat & onus.& in eo quod subijcit,extet memoria &c.dicūt corrigere superiorē.§.& ab illo.j.e.§.idē Labeo.notāt differentiam quasi illud in opere loquatur:hīc aūt in fossa. vel aliter 70 cogitur vicinus,in cuius agro est fossa,non ab inferiori,sed à superiori vel collaterali cui nocet aqua ex restagnatione. Accur.

re. ¶ Præterea si in cōfinio[a] ,fossa sit, neq; purgari vicinus patiatur eam partē quæ tibi accedat:posse te magis[b] agere aquæ pluuiæ arcendæ actione Labeo ait.

¶ Nota duos casus in quibus cessat hæc actio, scilicet opere manufacto,ut quando fuit factum authoritate publica, & quando non extat memoria.hoc dicit.Pau.

¶ Cassius autē scribit:si qua opera aquæ mittēdæ caussa publica authoritate[c] facta sint:in aquæ pluuiæ arcēdæ actionem non venire: in eadem caussa esse ea, quorum memoriam vetustas[d] excedat.

¶ Vicinus qui habet fossam iure seruitutis in fundo uicini:si illa fossa repleta dat damnū ei in cuius fundo est,cogitur eam reficere.Pau.de Ca,

¶ Apud Alphenū verò relatū est, eam fossam[e],ex qua[f] ad inferiorem fundum aqua descēdit,cogendum esse vicinum[g] purgare: siue extet fossæ memoria, siue nō extet.quod & ipse puto probādum.

¶ Qui non patitur opus naturale uel quasi in pristinum statum reduci:hac actione utili conuenitur.Barto.

¶ Itē Varus ait, Aggerem, qui in fundo vicini erat,vis aquæ[h] deiecit:per quod effectum est,vt aqua pluuia mihi noceret.Varus ait. si naturalis agger fuit: nō posse me vicinū cogere aquæ pluuiæ arcendæ actiōe,vt eū reponat[i] , vel reponi[k] sinat.Ideq; putat, & si manufactus fuerit, neq; memoria ei9 extet.ꝙ si extet: putat aquæ pluuiæ arcēdæ actione eū teneri.Labeo aūt putat,si manufactus sit agger: etiā si memoria eius nō extat, agi posse vt reponatur[l] .nam hac actiōe nemiē cogi posse, vt vicino ꝓsit:sed ne noceat[m],aut interpellet id facientē,quod iure facere possit.Quāquā[n] aūt deficiat aquæ pluuiæ arcendæ actio directa: attamen opinor vtilē[o] actionē,vel interdictū[p] mihi cōpetere aduersus vicinū:si velim aggerem restituere in agro eius,quod factum quidē mihi prodesse pōt,ipsi autem nihil nociturum est[q].Hoc æquitas suggerit,etiam si iure[r] deficiamur.

¶ Apud namusam relatum est, si aqua fluens[s] iter suū stercore obstruxerit,& ex restagnatione superiori agro noceat,posse cū inferiore[t] agi,vt sinat purgari.hāc enī actionem non tantū de operibus esse vtilem[v] manufactis,verūetiā in omnibus,quæ non secundū voluntatē sint.Labeo contra Namusam probat[x] .ait enim , naturam agri ipsam à se mutari posse: & iō cū per se natura agri fuerit mutata æquo animo vnūquēq; ferre debere,siue melior,siue deterior eius conditio facta sit, idcirco & si terræmotu,aut tēpestatis magnitudine soli causa mutata sit, neminem cogi posse,[y] vt sinat in pristinam loci cōditionē redigi.Sed nos etiā in hunc[z] casum æquitatem[a] admisimus.Idē Labeo ait,si in agro[b] tuo aquarū concursus locum excauauit[c] :aquæ pluuiæ arcendæ actione agi nō posse tecū à vicinis[d] Planè si fossa iure[e] facta sit,cuius memoria nō extat:agi tecum posse aquæ pluuiæ arcendæ vt reficias[f] .

¶ Ad probādū operis facti memoriā extare, ad mittitur probatio de auditu auditus. Pau. de ca.

¶ Idem Labeo[g] ait, cùm quæritur an memoria extet ex facto opere,non diem & consulem[h] ad liquidum exquirendum[i] :sed sufficit[?]...

h ¶ Vis aquæ.] id est violentia aquæ vel controuersia.sic.s.de dam. infect.l.fluminum.§.idem Seruius.

i ¶ Reponat.] id est restituat.

k ¶ Reponi.] id est restitui.

l ¶ Vt reponatur.] i.reponi sinatur.R.& hoc probat. nam hac &c. Vel dic propriè vt ipse reponat. quod verò sequitur, nā hac actione,ad naturalem pertinet,vbi est secus.prima placet.

m ¶ Ne noceat.] nocet autem mihi si non patitur me reponere natu-80 ralem vel quasi naturalem,à quo naturaliter debeo sentire cōmodum : sed vbi extaret memoria, diceretur mihi proficere si dicatur eum compelli pati:ideoq; non compellitur. Accur.

n ¶ Quamquam.] videt ad vtrūq; referri,ad naturalē,& quasi naturalē aggerē.s.qñ nō extat memoria. Alij referūt ad naturalē tantum,vt addat prædictis.nam statim dixerat de quasi naturali.

o ¶ Vtilem.] aquæ plu.arc.sed cōtrà.s.e.l.j.§.sicut. Sol. ibi denegat directā:hīc cōcedit vtilem. Itē argu.cōtrà.s.ti.j.l.Proculus. Accur.

p ¶ Interdictum.] vtile vti po.R.vt dixi.s.l.j.§.fi.vel ne vis fiat mihi sicut de arboribus cædēdis:vt.j.arbo.fur.cæ.l.prima.j.rū.&.§.de in ce.vel qd vi aut clā:vt.j.qd vi aut clā.l.cōpetit.§.fi.secūdū. Azo.

q ¶ Nociturum est.] vel parū est,ar.s.de euict.in creditore.&.C. de preci.imper.offer.quoties.&.l.rescripta.&.j.ne quid in loco publi.si.l.ij.§.si qs à principe.&ne quid in flu. pub.l.j.§.sunt qui putant.&.s.de relig.si qs 10 sepulchrū.in prin.

r ¶ Etiam si iure.] stricto. præfert ergo æquitas rigori[a] :vt & C.de iud.placuit.&.s. si cer.pet. si tibi.&.C. si ali.res pign.da.fit.l. cū res.M.

s ¶ Fluens.] natura ꝑ prædium inferioris vi-20 cini. Azo.

t ¶ Inferiore.] naturaliter seruiente superiori:vt.s.ea.l.in princip.

v ¶ Vtilē.] i. efficacē.

x ¶ Probat.] iuris rigorē inspiciēs.

y ¶ Cogi posse.] de rigore:vt hīc,&.j.eo. 30 l. Atteius.§.cū igitur &.s.de ser.rusti.ꝑdi.si mihi.§.seruitus.&.s. eo.l.j.§.ij.in fi.&.§.illud in summa.&.§.itē sciendū.&.s.tit.j. fluminū §.vitiū.&.§.hęc quæ omnes sunt contrariæ sup hoc quod sequitur.secus de æqui-40 tate,quæ ꝑualet: vt subijcit.&.s.eo.§. itē varus.&.j.eo.l.fi.§.fi. in fin.

z ¶ In hunc.] non solùm in superiori.

a ¶ Aequitatem.] Namusæ:quæ purgare mihi ꝑmittit si mea interfit,nec vicino no-50 ceat.

b ¶ In agro.] inferiori.

c ¶ Excauauit.] & sic in locū concauū aqua ex vicinis prædijs decurrebat:nūc autem locū non purgat:& sic aqua restagnat in prędia vicinorum:& dānum eis dat,siue dare 60 potest.

d ¶ A vicinis.] vt patiaris locum purgari, vel purges:& est ratio quia seruitutem aquę recipiendæ non debes alioquin cōtrà,vt statim subijcit:vt.s.ea l.§.apud.Alphenum. &.j.de iti.actuq; priua.in de.§.ait prætor.&.§.vtilitas.&.§.hoc autē.cū superiori.§.secus forte de æquitate:vt.s.proxi.§. Accur.

70 e ¶ Iure.] seruitutis vicinis debitę. Azo.vel iure,id est conuentione:vt &.s.eo.l.j.§.fi.in prin.

f ¶ Reficias.] vel refici sinas:vt.s.eo.l.j.§.j.& facit.j.eo.quod principis.§.fi.

g ¶ Idem Labeo.] No.quod tria debet actor probare in hac actione ad hoc vt opus destruatur:scilicet opus manufactum:& quod potest nocere:& eius memoriam extare. Econtra reus ad sui defensionem alia tria:vel alterum eorum,scilicet pactum factum , vel loci naturam,vel memoriam facti operis non extare.& probantur hæc. s.eodem.l.j.§.j.&.ij.&.§.fina.&.l.in summa.in princ.&.j.de statuli-80 be.Labeo.de tertio dicit hīc,qualiter probet actor.& idem dicit. s.de proba.si arbiter.item in fine illius.l.dicit de tertio qualiter sit probandum ab eo.

h ¶ Et consulem.] idem in obligatiōe pignorum[b] :vt.s.de pig.l.penul.§.idem quæsijt.aliter obseruatur in libellis accusatorijs:vt.j.de accusa.libellorum.in prin.

i ¶ Exquirendum.] quia testes non habent necesse dicere hæc.

a Limitabis hoc dictum nisi equitas nō esset scripta:& rigor scriptus: vt no.Bal.in l. placuit.C. & ibi doct. C.d iudicijs. itē nisi esset æquitas in gñe scripta: & rigor in specie vt per Bald vbi.s. Bart.in l.nā natura.s.de condi.inde. & Spec. in tit. de loca. § .vj. ver. xcvj.

Actor in actione aquę plu. arcen. tria ꝓbare debet.

b Istag. est mēti tenenda secūdū Bart.: ad hoc quod in instrumētis priuatis nō requiratur dies & consul.

Si quis.

a Si quis.] scilicet testis.
b Sciat.] i. vehementer opinetur, vt statim probat scire enim proprie est veritatem visu perceptam in mente tenere. hoc autẽ de illo dici non potest. qui ex aliorum recitatione quid credit. Azo.
c Factum esse.] ab homine. R.
d Meminerint.] q̃ñ factum sit. R.
e Audierint.] sic ergo dixerit quidã hoc 10 esse speciale, vt recipiat testimoniũ de auditu, qd nõ placet: imò vbilibet recipitur. qd enĩ si paries, vel continna media est inter testes & cõtrahẽtes vel testatorem? sed in hoc est speciale, q̃ de auditu auditus, siue de au20 ditu alieno recipit. H. aliàs regulariter cõtrà: vt. C. de testi. l. testiũ. & in aut. de hære. & fal. §. hinc nobis. Itẽ no. q̃ quãdoq; creduli tatis testimoniũ recipitur: vt in aut. vt ij q ob. sehabere perhi. res mi. & de hæredi. & fal. 30 §. si verò absunt. & in aut. de san. epis. §. j. sed impropriè testes dicũ tur in dictis casib⁹. idẽ & in caussa matrimonij secũdum antiquos canones: vt testimoniũ de auditu alieno recipiatur: vt. xiiij. q. ij. c. super. sed hodie il 40 lud per cõcilium Lateran. corrigitur. Acc.
f Memoria.] à quo tẽpore opus sit factũ. itẽ nota ex hoc. §. q̃ te stes nõ tenẽtur dicere cõsulem & diem: licet quãdoq; interrogẽtur cùm habẽtur suspecti: vt. s. de testib. l. ij. §. j. 50 secus in instrumẽtis: vt in aut. vt prępo. no. impera. §. vnde sancimus. & sic est arg. cõtrà. C. de si. instru. l. in exercendis. ADDITIO. Tu solue secũdum Bar. hîc quòd in effectu probationis tantum valẽt testes, quantum instrumenta: vt in contrario. sed in modo probandi differunt: vt hîc.

a Adde Panor. in c. sir miter. nu. j. & quod ibi notaui re. missiuè in apostil. ad ipsum post alios in ver sic. firmis. extra de fi. tri. & in ca. inquisitio. nis §. quæsiti. num. iii. vbi etiã addidi ad eũ in versi. per creduli tatem. de ac cu. Lanfrã. de oria. in c. quoniam contra fal. sam. §. te. stiũ depositiones. ver. si. præterea. & ibi nota. ui in apostil. post Bene. vadũ. extra de probatio. Bar. Sozi. in suo trac. fal len. regul. cccc ix. & do. & pce. ptore meũ do. Philip. deciũ cõsi. clxvj. col. vj. vol. ij. & Felin. in ca. quoties. co. iij. ver. glo. sin. post Panor. ibi col. ij. versi. sed quæro. ex. trà de testi. & in alle. §. quæsiti. col. j. in. j. no. de accu.

ficere, si quis [a] sciat [b] factũ esse [c]: hoc est, si factũ esse nõ ambigitur: nec vtiq; necesse est superesse, qui meminerint [d]: verũ esse qui audierint [e] eos, q memoria [f] tenuerint.

Si uicinus opere manufacto excludit aquam ne sibi noceat, quam non tenebatur recipere natura loci, uel iure seruitutis: licet ex hoc alteri noceat, non tenetur hac actione. Pau.

Idẽ Labeo ait, si vicinus flumẽ vel torrentẽ [g] auerterit [h], ne aqua ad eũ perueniat, & hoc modo sit effectũ vt vicino noceatur: agi cũ eo aquæ pluuiæ arcẽdæ nõ posse. aquam enim arcere [i] hoc est, curare, ne influat [k]. quę sentẽtia verior est: si modò nõ hoc animo fecerit, vt tibi noceat [l], sed ne sibi noceat.

Qui tenetur aquã recipere iure seruitutis, nõ habet hanc actionẽ nisi immoderate Ledat. Pau.

Illud etiã verũ puto (quod Offilius scribit:) si fundus tuus vicino seruiat [m], & propterea aquam recipiat, cessare aquæ pluuiæ arcendæ actionẽ, si tamẽ non vltra modum [n] noceat. Cui consequẽs est, quod Labeo putat [o]: si quis vicino cesserit [p], ius ei esse aquam immittere, aquæ pluuiæ arcendæ cũ agere non posse [q].

Nota quòd uicinus inferior tenetur recipere aquã pluuiã naturaliter decurrentẽ de fundo superiori. plus dicitur hic, quòd etiam opere manufacto secundum quòd requirit natura aquæ, puta per fullonicas, id per riuulos, non tamen debet uicinus superior illam aquam in riuulis corrumpere uel spurcare: quia tunc contra eum agi posset. Pau. de cast.

Vlpianus li. 53. edic. LEX III.

Apud Trebatium relatum est, eum in cuius fundo aqua oritur, fullonicas [r] circa fontem instituisse, & ex his aquam in vicini fundum immittere [s] cœpisse. ait ergo, non teneri eum aquæ pluuię arcendæ actione. Si tamen aquam quis cõtineat [t], vel spurcum [v] qd immittat: posse eũ impediri [x] plerisque placuit. Idem Trebatius putat eũ, cui aquæ fluentes [y] calidæ noceant: aquæ pluuiæ arcendę cũ vicino agere posse. quod verũ non est [z]. neque enim aquæ calidæ, aquæ pluuiæ sunt [a].

Ex opere quod facit uicinus in suo gratia culturæ, licet damnum inferatur inferiori: nõ potest agi hac actione, nisi aliquid sit factum ultra necessitatem culturæ. Pau.

Si vicinus, qui hortum solebat certo tempore anni irrigare [b], pratum illic fecerit cœperitq; assidua irrigatione vicino nocere [c]; ait Offilius, neque damni infecti [d], neq; aquę [e] pluuiæ arcendæ actiõe cũ teneri, nisi locum complanauerit eoq; facto citior [f] aqua ad vicinũ peruenire cœperit.

Hæc actio non datur pro opere quod fit in publico: sed solũ pro eo quod fit in priuato. Pau.

g Torrẽtẽ.] aliàs torrẽs, aliàs torrẽtẽ. & dr̃ torrẽs. i. qd hyeme tm̃ fluit. nã ille ꝓpriè dicit torrẽs: vt. j. de flu. l. j. §. j. sed hic non curo sit torrens vel perenne: priuatum vel publicũ: vt. C. de allu. l. j. in prin. 60 h Auerterit.] faciẽdo in suo opus nõ ita indistinctè, sed in flumine ripave eius: vt. j. ne qd in flu. pu. l. j. in prin. &. §. sunt qui putãt.
i Arcere.] scilicet istum dicimus.
k Influat.] scilicet in suum agrum: quod ei licet.
l Noceat.] tunc de dolo tenebitur, cum non sit aqua plu. vt. s. e. l. j. §. deniq;. &. §. illud in summa. & hoc casu facit. j. e. quod principis. §. si. sed contra. huic. §. ad primam partem. s. eo. l. j. §. Neratius. Sol. vt ibi. & eodem modo solue aliud. j. proxi. §.
m Seruiat.] hoc tollit contra. suprà proxi. §. & dic vicino, id est fundo vicini.
70 n Modum.] in seruitute constituenda statutum. R. vt suprà de ser. vrb. præd. l. cuius.
o Putat.] dicens idem per alia verba.
p Cesserit.] id est concesserit.
q Non posse.] nihil enim proficit cessio, si statim collata sequatur prohibitio. R. & facit ad tuendam seruitutem pacto conuentam. s. eo. l. j. § si. & l. ij. in prin. legis.

Apud Trebatium.] CASVS. Pone casum huius princ. vt in gl. & literã expone vt in gl. Idẽq; Trebatius.] Ex balneo vicini aqua calida decurrebat in fundũ alterius, et nocet ei. dicitur q̃ 80 nõ habet hác act. intelligas tñ q̃ habet negatoriã: prout dicitur in gl. Si vicinus.] Ortũ habebã, quẽ certo tẽpore anni irrigabam: & aqua de qua irrigabã, recidebat in fundũ inferiorẽ. nunc de orto feci pratũ: & sic cœpi sæpius irrigare. & sic sæpius quàm consueuerat ibat aqua in fundũ inferiorẽ: & cœpit ei nocere. quærit an inferior possit agere cõtrà me act. aquę plu. arc. vel de dãno infecto? dicitur q̃ nõ, nisi ego cõplanauerim locũ siue fundũ meũ, vt sic citius aqua iret in inferiorẽ. nã tunc teneor hac act. aquæ plu. Aquæ pluuię.] Dicitur q̃ act. aquæ plu. ar. datur contra eũ, qui in suo opus fecit si autem fecisset in publico, non tenetur: & mihi est imputandum qua re non feci mihi caueri de damno infec. sed si fecit in priuato opus iuxta quod erat pu. locus, & posteà meus fundus ex illo opere damnũ habet, bene habeo hanc act. Neque.] Dicitur q̃ fructuario non datur hæc act. di rectã, nec contra eum Fran. Apud Trebatiũ.] In fundo meo 10 oritur fons: & per riuulos eum deriuo in fundum vicini de natura seruiẽtem, quod licet vt hic, &. s. eo. l. j. §. si. & l. ij. in pri. & secũdũ hoc dicit fullonicas. i. riuos subterraneos: à folle: eo q̃ per follẽ siue bursam vel 10 quãdã quasi manicã aqua mittitur, non à fullone, vt accipitur secundũ vnam expositionem. s. de vsufr. l. si cuius. §. si. vel. etiam à fullone: quia & fullones in diuerticulis aquarum lauãt telam. Alij dicunt, q̃ venie- 30 bat de fundo vicini ad meum, & ex fonte ibi in meo facto remittebam in fundũ vicini. quod licet: vt hîc dicit. Tertij dicunt, q̃ per subterraneos meatus ex fundo vicini ĩ meũ veniebat, & fontem faciebat. ego fo- 40 diebam vt facerẽ ei aquæ fullonicas siue diuerticula, vt vitarẽ eius abũdantiã & tũc inueni locũ. vnde intrabat ad fundũ meũ, & iõ accepto consilio obstaculum posui ne flueret, & sic aqua in fundũ vicini redijt p 50 immissionem, & secũ dũ hoc ex his legitur, vt notetur cã remota non efficiẽs. & instituisse. s. inspecto primo proposito: vel etiam iam instituerat, licet consilium mutauerat. Et si quæras: cur ergo potuit immittere aquam in fundum vicinum: vt. s. si ser. ven. l. sicuti. §. Aristo? R̃ñ. in primo casu natura: licet in alijs non tam mitto quàm remitto, siue me munio: quod licet: vt. s. l. proxi. §. pe. Accur.

* Ariũm.

b Imò verò fullõnicas hic putẽ dici fullonũ officinas, id que ad iuris cõsultisẽsum appositissime. Corriuales quidicũtur.

r Fullonicas.] id est riuulos.
s Immittere.] aliàs immittere: & aliàs remittere.
60 t Contineat.] si habeas cõtineat, dic, id est in vnũ locũ totam includat. Alia litera dicit, corriuat. quæ apertius hoc innuit: sicuti corriuales dicunt qui per eundẽ riuũ, & ductũ aquã ducũt: vt. j. de aqua coti. & æsti. l. j. §. si inter corriuales. magis enim lędit cũ tota simul immittitur aqua quã si per diuersoria. i. diuersas partes: vt. s. de ser. vr. præd. seruitutes. § stillicidium.
v Spurcum.] i. aliquid turpe per quod aqua turbatur. Dicit enĩ spurca, quod ex ore porci cadit.
x Impediri.] per act. aquę plu. arcẽ. si cũ alia mista colorẽ mutat. vel actione iniuriarũ: vel vti posi. vt. j. de act. emp. l. qui pendẽtem. 70 &. j. vti pos. per totũ ti. vel etiam secundum Hug. per negatoriam si faciat iure seruitutis.
y Fluentes.] ex balneo vicini.
z Non est.] cogetur ergo negatoria si contẽdat se facere iure seruitutis: aliàs iniuriarum, vel vti posi. vt no. s. proxi. rñ.
a Sunt.] & iõ nõ habet locũ hæc actio: vt. s. e. l. j. ĩ pri. &. §. i summa.
b Irrigare.] & in fundum vicini illam aquã immittebat iure seruitutis debitæ sibi.
c Nocere.] per aquam.
d Infecti.] quia non vitio loci timetur damnũ, sed culpa hominis 80 vt. s. ti. j. fluminũ. §. ꝓpterea. Azo. Sed contrà. s. si ser. ven. l. si quando. in fin. Sed ibi in alieno faciebat sterquilinium: hîc in suo proijciebat aquam. Vel solue vt ibi.
e Neque aquæ.] quia tãto tẽpore hoc fecerat, q̃ memoria nõ extabat: vel qa natura loci debebat hæc seruit*. aliàs posset agi: vt. s. l. proxi. §. si. &. s. l. j. §. itẽ sciẽdũ. in fi. vel ideo nõ agitur hîc: quia nõ pl⁹ immittitur per vicem, quàm anteà: sed sæpius immittitur.
f Citior.] quàm antea. sic. s. eo. l. j. §. ij. Accur.

a ¶ Faciat.] quo aliter aqua fluat, quàm natura fluere debet. vel ꝗ à non recipit naturaliter fluentem: vt.s.e.l.j.§.item sciẽdum.R.& intellige hîc de directa, qua solus dominus tenetur: vt hîc, &.j.proxi. §.&.l.proxi.in princ.&.§.idem Iulianus.&.l.si in publico. in fi.j.respon.vtili sic: vt.j.eo.si vsusfructus. Accur.

b ¶ Cessat.] vt &.j.e.si in publico.in prĩ. Ac.

c ¶ Non prospexerit.] quod potuit: vt &.s.si ser.vẽ.si quãdo. §.fi.&.s ti.j.l.si finita. §.j.&.§.de cæteris. itẽ & alio modo potest sibi cõsulere: vt dicã in l.si quãdo. & hoc si nõ publicè reficiatur. tũc enim alia via consulitur: vt.s ti.j.l.si finita. §.si publicus.&.l.flu minum.§.j.& facit.s.ti tu.ij.l.iij.§.fi.

d ¶ Interueniat.] in medio inter priuatum locum, in quo opus fit: & cum locũ cui nocet.

e ¶ Agi.] vt &.j.e.si in publico. sic.s.e.l.j.§.j. & est sic vbi ꝓ altero nõ agit: sed eo iuncto cũ altero sic: vt patet i noĩbus: vt.s fa.ercisc. l.hæredes.§.j.&.l.ij.§. fin.Itẽ.s.de ser.cor.l.si quis.§.fi.&.l.seq.

f ¶ Agi potest.] s. directo: sed vtili sic in vtroque casu: vt.j.eo.si vsusfructus.§.j. & facit.s.de seruitu.l.fi.in fin. & si vsusfructus petatur.l.j.Accur.

Qvamquàm.] CASVS. Licet cõtra dominum operis tantùm detur actio aquæ plu. arcen. tamẽ in casu etiã contra non dominum datur: vt si aliquis monumẽtum fecit, tandem est ibi aliqs sepultus, & sic locus est factus religiosus, & ex hoc se pulchro aqua plu. nocet alicui: agetur contra illum qui fecit monumẽtum, hac acti. qa fuit domin⁹ cùm opus fiebat, licet nũc nõ sit dñs: & ille si iussu iudicis destruat, non per hoc tenetur actione sepulchri violati. ¶ Iulianus quoq;.] Fecisti opus in fundo tuo, ꝑ quod aqua plu. mihi nocet. nunc cœpi agere cõtra te act. aquæ plu. arcẽ. pẽdente hac caussa alienasti fundũ, in quo feceras opus. dicitur ꝙ nihilominus cõtra te procedam: & de præterito dãno, & de opere restituẽdo, & etiã de futuro damno. s. quod post alienationẽ cõtingit, habetur ratio. ¶ Idẽ Iulianus.] Dicitur ꝙ actio aquæ plu.arc. datur cõtra dñm facientem opus in fundo suo. Sed quid si colonus tuus fecit opus in fundo tuo te ignorãte, per quod opus aqua plu. mihi nocet, nũquid tu teneris hac act.? Et dicitur ꝙ nõ teneris, nisi vt præstes patiẽtiam: colonus tamẽ tenetur interdicto quod vi aut clàm ad præstandam impẽsam quæ fit in destruẽdo opere, & ad emendandum, damnum si quod ex hoc opere cõtingit. posteà dicit ꝙ quando destruo illud opus in tuo fundo factũ à colono tuo: si tu dominus petas caueri à me de damno infecto, debeo cauere. Vltimò dicit, ea quæ dixi in colono faciente opus in fundo domini domino ignorante, habent locum in procuratore faciente opus in fundo domini domino ignorante.

g ¶ Actio sit.] scilicet directa: vtilis tamen etiam cum alio est: vt.s.l. proxi.§.penul.dixi.

h ¶ Sepulchrum.] nunc factũ illatione mortui: ædificauit quippe monumentum: vt.C.de reli.l.si quis sepulchrum.

i ¶ Fuit enim dominus.] vt &.j.proxi.§.& sic no. initium spectandum.sic.s.man.si procuratorem.&.s de cõsti.pecu.item illa.§.quod adijcitur.& de eden.l.vbi.§.fi.arg.contrà.s.de pig. & quæ nõdum. §.quod dicitur. ADDITIO. Dic secundum Bart. hic ꝙ illud contingit propter generalem obligationem præcedentem.

k ¶ Actionem.] qm non dolo fecit. iuris enim executio nõ habet iniuriã: vt.j.de iniur.l.iniuriam.§.j. Azo. & no. etiã hic iussum iudicis excusare. sic.s.de iurisdi.om.iudi.si quis id.§.doli.& de ijs q notã. infa.l.furti.§.qui iussu.&.j.quod vi aut clã.l.iij.§.nõ tãtũ.&.s.quod fal.tuto.autho.l.interdũ.& de rebus eorũ.l.sed si pecunia.§.j.&.j.de solu.l.si lãcẽ.& de admi.tuto.l.tutor qui.§.tutores. Argu. contra. C. de appel.q m.Itẽ not. quod legitimè factũ est, nõ meretur pœnã. sic.C.de admi.tuto. l.sancimus.& de adul te.l.Gracch⁹. Accur.

¶ Aquæ pluuiæ arcendæ non nisi cũ teneri, qui in suo opus faciat [a] receptũ est, eoq; iure vtimur. quare si quis in publico opus fecerit: hæc actio cessat [b]: sibiq; imputare debet is, qui dãni infecti cautione sibi non prospexerit [c]. Si tamẽ in priuato opus factũ sit, & publicũ interueniat [d]: de toto agi [e] posse aquæ pluuiæ arcendæ, Labeo ait. ¶ Neque fructuarius, neq; cum eo aquæ pluuiæ arcẽdæ agi potest [f].

¶ Sufficit ad hanc actionẽ quem esse dominum loci tempore quo ædificat. Bar.

Idem lib.56.ad edict. LEX IIII.

Qvamquàm autem cum dño operis tantum aquæ pluuiæ arcendæ actio sit [g]: tñ Labeo scribit, si quis sepulchrum [h] ędificauerit, ex quo aqua noceat: etsi operis dominus esse desierit loco facto religioso, attamen magis ꝓbandũ esse: aquæ pluuiæ arcendæ eum teneri, (fuit enim dominus [i], cùm opus faceret) & si iussu iudicis cõpulsus opus restituerit, non esse sepulchri violati actionem [k].

¶ Possessor directa actione conuentus si alienauit iudicio pendente: ex prima instantia condemnatur. Paulus.

¶ Iulianus quoq; scribit si post iudicium [l] aquæ pluuiæ arcendæ susceptũ, fundũ alienauerit is, cum quo actum [m] est, de prętǽrito [n] damno, & de opere restituẽdo: id sta tuere iudicem debere, qui iudicaret, ac si nulla alienatio facta esset. nam & fundo alienato nihilominus iudicium [o] manere: & damni rationem venire eius etiam, quod post alienationem contigerit.

¶ Dominus qui non fecit, nec nomine suo utiliter factum est: tenetur hac actione ad patientiam: & tenetur qui fecit, ad interesse interdicto Quod ui aut clàm. Barto.

¶ Idem Iul. scribit, aquæ pluuiæ arcendæ actionem non nisi cum domino [p] esse: idcircoq; si colonus ignorante [q] domino opus fecerit: dominus fundi nihil amplius, quã patientiam [r] præstare debere: colonum autẽ interdicto Quod vi aut clam impẽsam quoq; restituendi [s] operis, & damnũ, si quod ex eo datum fuerit, præstare cogendũ. Si tamen dominus desyderet caueri sibi dãni infecti ab eo [t], cuius prædio nocet: æquissimum erit caueri ei oportere. ¶ Itẽ si non ego [v], sed procurator meus tale opus fecerit, vt aqua pluuia noceat vicino: aduersus me eatenus erit actio [x], quatenus aduersus colonum: ipse autẽ procurator interdicto Quod vi aut clam conueniri poterit secundum Iuliani sententiam, etiam si opus restitutum [y].

Paulus.lib.59.ad edict. LEX V.

Si colonus insciente domino opus fecerit, ex quo aqua vicino noceat [z], Labeo respondi, colonũ interdicto Quod vi aut clàm teneri: dominũ vero fundi aquæ pluuiæ arcendæ actione, quia is solus restituere opus potest: sed patientiam dũtaxat eum præstare oportere, si ei dãni infecti stipulatione caueatur [a]: & si quam impẽsam in

l ¶ Post iudicium.] secus si ante: quia tũc plenè dic vt.j.eo.emptor.&.l.seq.&.l.post venditionem. in fine.

m ¶ Actum.] sed non peractum.

n ¶ Præterito.] quod tamen accidit post litem contestatã. de eo enim quod ante contingit, nõ tenetur: vt. j.eo.l.si tertius.§.officium.

o ¶ Iudicium.] scilicet acceptũ. Sed nunquid litigiosa res est: sed nõ videt: sed hæc actio est personalis: vt.j.e.si terti⁹.§ atque & litigiosa res est cũ de dñio quærit: vt in aut.de litig.in princ. ecõtra videt ꝙ sic: qa dño & cõtra dñm demũ dat hęc actio, vñ q̃rit de dñio: vt.s.e.l. j.in prin.&.s.l.ꝑxi.§. pe.prĩa placet: nõ qa sit ꝑsonalis: vt.C.de litig.l.ij. sed quia de re alienata nõ q̃rit reali vel ꝑsonali actiõe, sed opere facto. & facit ad.§.s.de alie. iudi l. iij.§.op⁹.&.§.ex qbus. &.j.de actio.& oblig. quęcũq;.&.s.de seruo corrupt.l.doli.§.hęc actio.&.l. præteritæ.

p ¶ Cũ domino.] de directa accipe: vt.s.l. proxi.§.penul.dixi.

q ¶ Ignorante.] Secus si eo iubente: vt.j. l.proxi.§.fin.

r ¶ Patientiam.] facit infra.l. proxi. &.j. eodem emptor. & quod vi aut clam.competit.§.fi.

s ¶ Restituendi.] id est destruendi.

t ¶ Ab eo.] sic cõstrue: si dñs ex cui⁹ predio nocet, id est nocere põt, scilicet aqua: desyderet sibi caueri ab eo, cui nocet aqua, & q demolitur opus pro dãno, quod posset contingere ex demolitione. sic.s.de dã.infec.l.præter.in fin.l.hoc amplius.§.de his.& sic etiã intellige. j.l.ꝑxi.aliter aũt nullus esset sensus legis: qa neq; dñs, ex cuius prędio nocet opus, sibi ipsi cauere potest: nec dñs, cui nocet, põt petere sibi caueri: quia non vitio loci sed hominis culpa damnum timetur: vt.s.titu.j.l.fluminum.§.prætereà, aliàs est in textu, cuius prædio nocetur: & tunc non est necessaria glo. Accursius.

v ¶ Ego.] scilicet dominus.

x ¶ Erit actio.] cũ sine mãdato meo fecit secũdũ quosdã, sed nõ placet: qa tũc dñs nõ teneť sicut colon⁹: qa nõ ad impẽsas, sed ab solã patiẽtiã: nisi dicas colonũ id est locatẽ. Arg s.de act.emp.veteres. planius ergo dicas: qa cũ mãdato fecit, vel ratũ me habẽte: quãdo debeo teneri: vt superiori casu colonus: vt.s. patiẽtiam & impensam præstem: vt.j.l.proxi.in fi.&.j.quod vi aut clam, deniq;.§.penul.& fina.

y ¶ Restitutũ.] ab authore, & suis sumptibus: si aũt sumptibus domini, non ageret ammodo contra procuratorem, cum sua nõ inter sit. & hoc interdictum Quod vi aut clàm ad interesse datur [b]: vt.j. quod vi aut clàm.l.semper.§.in hoc interdicto.

Si colonus.] CASVS. Idẽ dicit quod dictũ est.s.proxi.ante.§.idẽ Iulianus. vnũ tamen addit, ꝙ si colonus fecit opus domino sciente: ꝙ dominus tenetur etiam interdicto Quod vi aut clàm.

z ¶ Noceat.] id est nocere possit.

a ¶ Caueatur.] à demoliente: vt.s.l.proxi.pe.rñ.

a Concor. tex in.c. qd quis mandat to.&.ibi Dynus & doct. extra de re.iur. vj. Quo tamen fallit vbi apparet apertè iud cẽ procede re cõtra legem: vt per Dynum in prælle.re. gula. Felin.c. si quãdo. de offi. dele. Guido. pape de ci. ccxcij. & in decisio. capel. thol. decisi. cc. lxvij.

b Tu vide Specu. quia hoc nõ est indistinctè verũ in tit. d resti. spo. §.j. versi. cęterum vi que ad fi. de ope. nouinũci. in prin. & vtrũ patiatur excep no. idẽ in tit. de re nũ. ve. si po ne ergo.

Fecerit.

a ❡ Fecerit.] dominus.
a ❡ Fecerit.] sponte. non enim cogi potest: quia colono hoc onus in cumbebat. Azo.
b ❡ Non putet.] & malè. licet enim non cogatur restituere, si tamen fecerit, poterit repetere impensam nō solum actione locati, sed etiā neg. gest. vt. s. de neg. gest. l. si cōmunes. & ar. C. de act. emp. l. ij. in fi. Azo.
c ❡ Restituere.] sed tantum patientiā præstare.
d ❡ Fecisset.] colon° opus. idem si ratū habuit: vt. j. quod vi aut clàm. l. denique. §. penul. & §. fi.
e ❡ Interdicto.] Qđ vi aut clā: vt. s. in prin cip. l. & facit. s. ad le. aqui. liber homo. & j. si fa. fur. fe. di. l. si familia.

restitutionem operis fecerit [a], cō secuturum locati actiōe à colono: nisi si quis ideo non putet [b], quoniā non fuerit necesse ipsum restituere [c]: sed si iussu dñi fecisset [d]: etiam interdicto [e] dominum teneri.

❡ *Si opere facto manu in prædijs plurium detur mihi damnum: possum agere contra quē uolo. Paulus.*

Vlpianus li. 53. ad edi ct. LEX VI.

SI tertius [f] vicinus [g] opus fecerit, vnde decurrens aqua per fundum primi vicini mei mihi noceat [h]: Sabinus ait, posse me vel cū primo [i] vel cum tertio primo omisso [k] agere. quæ sententia vera est.

❡ *Vnus ex pluribus dominis unius fundi agit & conuenitur & etiam condemnatur, ad interesse pro sua tantum parte Pau. de castro.*

❡ Si ex pluriū fundo decurrens aqua noceat [l], vel si plurium fundo noceatur, placuit, (eoq; iure vtimur,) vt siue plurium fundus sit [m] singuli in partem experiantur, & condēnatio [n] in partem fiat: siue cum pluribus agatur, singuli in partem conueniantur, & in partem fiat condemnatio. ❡ Inde quærit, si cōi agro meo & tuo ex proprio agro tuo aqua noceat: an agi possit aquæ pluuiæ arcēdæ? Et puto agendū [o]: sic tamen, vt pars dāni præstetur. Versa quoque vice si communis ager sit, qui nocet ꝓprio: poterit aquæ pluuiæ arcendæ agi, vt quis dānum cōsequatur: sed in partem.

❡ Sl tertius.] GLOSSA. Tertius vicinus meus fecit opus per quod aqua veniebat in fundum vicini mei, & postea in meū fundū, & dabat meo fundo damnum. Dicitur ꝙ possum agere actio. aquæ plu. arcen. vel cum tertio vicino vel cū proxi. ❡ Si ex plurium.] Si ex fundo pluriū aqua mihi nocet, agam contra quē libet dominorū, & ꝓ sua parte quilibet cō demnatur. si autē ex fundo cuiusdam noceat aqua fundo plurium: quilibet aget ꝓ parte sua. ❡ Inde quæritur.] Si ergo & tu habemus fundum communem, & tu habeas alium fundum proprium: & ex tuo fundo ꝓprio aqua noceat cōi fundo: agā contra actio. aquæ plu. ar. ita tñ vt tm pars dāni ꝑstetur. econtra si cōis fundus noceat tuo ꝓprio: ages cōtra me: sed tm partē dāni cōsequeris. ❡ Si quis prius quā.] Fecisti op° in fundo meū per qđ aqua plu. meo fundo nocet, antequā agā contra te, istū fundum alienaui. Dicitur ꝙ hæc actio transit ad emptorem. ❡ Aquæ pluuiæ.] Dicitur ꝙ actio aquæ plu. ar. est in personam. nā qui catenetur, est personaliter obligatus. ❡ Officium.] Nunc dicit quod sit officiū iudicis cognoscētis super hac act. & est tale ꝙ si ago contra eū, qui fecit opus in fundo suo, per quod aqua plu. mihi nocet, iudex iubeat illum destruere illud, & damnū faciat sarcire, qđ post lit. contest. detur. damnum aūt quod ante quod ante litem contestatā contigerit, nō veniet in hac act. sed alia act. petetur: vt in gl. dicit. ❡ Celsus scribit.] Si feci op°, p qđ aqua. plu. tibi noceat, teneor destruere mea ipēsa. si aūt ali° me ignorāte ī fundo meo, vt colon° vel similis: teneor tm ꝑstare patiētiā. Sed si Seruu° me° fecit op° ī fundo meo: liberor dādo ꝓ noxa. si autem is fecit cui postea succesi: teneor emendare damnum perinde, ac si ego fecissem.
f ❡ Si tertius.] Respectu mei qui dicor primus. Azo.
g ❡ Vicinus.] primus. Azo.
h ❡ Noceat.] id est nocere posit.
i ❡ Primo.] id est proximo.
k ❡ Remisso.] quidam habent, cū tertio remisso primo. Alij, cū tertio misso re. & est ad hāc. l. s. de dā. infe. l. q bona. §. cū iter. & s. de eo p quē fac. erit. l. j. §. si plures. & de tu. & ra. dis. si ex duobu°. Sed ar. cōtra. l. aut. de fideius. §. j. & ad le. aql. si ex plagis. §. in cliuo. Itē caueri intellige hoc rñ. qn ꝓxim° mihi vicin° aquā fluētē in fuū fundū decurrere ī meū. Si aūt nihil faciat ꝓxim° me° vicin°: tūc distingue, aut habet necesse recipere iste medius aquā vicini tertij, aut nō. primo casu cū eo nullatenus sit agendū. in secūdo tñ cum eo medio: vt. j. nc quid in loco pub. l. ij. §. idem Labeo scribit, si quis in suo, circa fin.
l ❡ Noceat.] vnius fundo.

m ❡ Fundus sit.] cui nocetur.
n ❡ Condemnatio.] vt & j. e. l. supra iter. §. officiū. Sed cōtra. j. e. l. supra iter. §. Cassius. Sol. illā intellige secūdū istā: vt etiā ibi fiat exactio ꝓ parte. vel refert agat ad damnū datum: & tūc obtinet qđ hīc dicit. an vt opus tollat: & tūc qđ ibi. s. insolidū: vt. j. e. l. supra. §. officium. cū seq. §. & j. de ver. obli. l. stipulatiōes nō diuidūtur. in prin. & l. in executionib°. §. ij. & s. de ope. no. nū. stipulatio. §. fi. Ar. contrà. j. de ver. obl. in stipulationib°. alias species. in fi. & est sic. s. de dā. in. plures. & l. ex dāni. §. penul. & §. fi.
o ❡ Agendum.] licet cōmuni diui. locus sit. sic. s. de ser. vr. præ. fed & si inter. in prin. cōcurrit ergo hæc actio cū illa. & sic est arg. cōtra. s. ti. j. si ædib°. & s. ti. ij. l. in ꝓuinciali. §. j.
p ❡ Si quis prius quàm.] secus si post: vt. j. e. post vēditionē. in prin. Accur.
q ❡ Dominium.] fundi cui nocet: sed cùm alienat fundus ex quo noceat aqua, loquit. s. e. quàquàm. §. j. & j. e. post vēditionē. in fi. & s. de ali. iu. l. iij. §. item si locum.
r ❡ Desinit.] quia alterius aqua ei nocitura non sit etiam fundo alienato. Accur.
s ❡ Transibit.] hoc mirabile videt, vt sit ambulatoria, cū actiones ꝑsonales alicui cōpetētes etiā re alienata, cu ius noīe cōpetūt, apud eūdē remanēt. j. de ac. & obl. quæcūq;. et. j. de fur. inter oēs. & l. cū q. at hæc actio est ꝑsonalis: vt. j. ꝓxi. §. ergo ad singularem non debet transire successorē: vt s. de vsufru. quęad. caueat. l. iij. §. fi. & de edē. l. quædā. §. is autē. quæ sunt contrà. sed rñdeo hoc speciale: sicut et aliàs. s. de vsufr. sed & si quis. §. si operas. & s. tit. j. l. fluminum. §. adijcitur. & j. quorum leg. l. j. §. in locum. & C. de rei vxo. act. l. j. §. videamus. & s. si ser. vendi. l. ij. § fi. & l. seq. & s. fami. ercis. l. in hoc iudicio. & s. titu. ij. l. non solum. §. fi. & l. seq. & est ratio, quia in rē scripta est ex vtraque parte: vt. s. ad exhiben. l. iij. §. est autem.
t ❡ Damnum.] post litem contest. datum: vt. j. hac. l. §. officium. vel si habes in litera datum: dic, id est dandum: & sic tempus pro tempore: vt. C. de legi. & con. l. j.
v ❡ Contineat.] scilicet hæc stipulatio. Accur.
x ❡ Alterius.] puta venditoris.
y ❡ Opus.] propter quod timetur vitium aquæ.
z ❡ In personā.] quia qui ea tenetur, est ꝑsonaliter obligatus ad id, qđ in ea venit. secus in eo, q rei vē. cōuenit: vt insti. de act. §. j. & §. sicitaq;. qa tū sequit possessorē: vt no. s. e. quàquā. §. Iulianus. dicitur in rē scripta: vt & quædā aliæ: vt not. s. ad exhi. l. iij. §. est autē.

a Ista glo. est no. & tenenda men te secūdum Bart.

Cùm [m] enim dominium [q] ad aliquem transtulerit fundi: desinit [r] habere aquæ pluuiæ arcēdæ actionem: eaq; ad eum transibit [s], cuius ager esse cœperit. Cùm enim damnum [t] futurum contineat [v], ad eum, qui dominus erit, incipiet actio pertinere quamuis cùm alterius [x] dominium esset, opus [y] à vicino factum sit.

❡ *Hæc actio est personalis scripta in rem: & ideo pro damno futuro ad singularem successorem transit. Bar.*

❡ Si quis prius, quàm [p] aquæ pluuiæ arcēdæ agat dominiū [q] ad aliquem transtulerit fundi: desinit [r] habere aquæ pluuiæ arcēdæ actionem: eaq; ad eum transibit [s], cuius ager esse cœperit. Cùm enim damnum [t] futurum contineat [v], ad eum, qui dominus erit, incipiet actio pertinere quamuis cùm alterius [x] dominium esset, opus [y] à vicino factum sit. ❡ Aquæ pluuiæ arcendæ actionē sciēdum est, non in rem, sed in personam [z] esse.

❡ *Hæc actio principaliter datur ut opus manufactum tollatur, & per officium iudicis mercenarium ei deseruiens fit etiam condemnatio de damno contingente post litem contestatam, non de eo quod prius contigerat. Pau.*

❡ Officium autē iudicis hoc erit, vt si quidē à vicino opus factum sit: eum [a] iubeat [b] restituere [c], damnūq; sarcire, si quod post litem [d] cōtestatam cōtigerit. Quòd si ante litem cōtestatam damnum contigerit: tantum opus restituere [e] debebit, damnum non sarciet [f].

❡ *Si agitur contra illum qui fecit opus, uel hæredem eius: fit condemnatio ut destruatur suis impensis. sed si cōtra alium qui non fecit, sed opus possidet, nec sit hæres eius qui fecit: fit ut patiatur destrui expensis petentis: nisi sit dominus eius qui fecit: quia tūc tenetur uel destruere suis expensis, uel dare seruum pro noxa. & contra non destruentem fit condemnatio ad uerum interesse. Pau.*

❡ Celsus scribit, si quid ipse [g] feci, quo tibi aqua pluuia noceat: mea

a ❡ Eum.] scilicet vicinum. Accur.
b ❡ Iubeat.] scilicet iudex.
c ❡ Restituere.] id est destruere: scilicet opus.
c ❡ Restituere.] Ita quòd aquam coerceat: vt. j. eo. si vsusfructus. §. non aliter.
d ❡ Post litem contestatam.] quoniam ea quæ post litem cōtestatam accidunt, potissimum ad iudicis officium pertinent: vt. s. de ædil. edic. ædiles. §. item sciendum.
e ❡ Restituere.] id est destruere.
f ❡ Non sarciet.] s. iudex. i. non faciet sarciri. sic. s. de ijs qui not. infa. l. furti. §. mandati. & hoc est verum ex natura huius actionis: vt s. eo. l. j. §. j. sed petitur per interdictum Quod vi aut clàm: vt. j. e. Atteius. §. in hoc. & §. de eo.
g ❡ Ipse.] scilicet ego.

impẽsa tollere me cogendum [a]. si quis alius, qui ad me non ptinet [b], sufficere, ut patiar [c] te tollere. Sed si seruus meus, aut is, cui hæres sum, hoc fecerit: seruũ quidẽ noxę dedere debeo [d]: quod autem is, cui hæres sum, fecerit, perinde [e] est quasi ego ipse fecissem ęstimationem autẽ iudex faciet ex rei veritate [f], hoc est eius damni, quod apparuerit datum [g].

Qui conuenitur ex suo facto, non liberatur cedendo rei: secus si ex qualitate rei conueniatur. h.d. Barto.

Paulus lib. 18. ad edic. LEX VII.

Si cũ quo aquæ pluuiæ arcẽdæ agitur ꝙ opus [i] fecerit: licet cedere loco paratus sit, cogitur accipere iudicium: qm̃ ex suo nomine conuenitur, vt opus tollat [k]. Aliud est in bonæ fidei [l] emptore. Hic enim tantùm patiẽtiam præstat [m]. Igitur & si fundo cedat: audiendus [n] est: plus enim præstat [o].

In seruitute irreuocabiliter constituenda requiritur consensus omnium qui habent ius in re uel in seruitute, uel habere sperant ex caussa de præterito. h.d. usque ad. §. si flumen. Bar.

Vlpianus li. 54. ad edic. LEX VIII.

In cõcedendo [p] iure [q] aquæ ducẽdæ nõ tantùm eorũ, quorum in loco aqua oritur, verũetiã eorũ ad quos eius aquæ [q] vsus ptinet, volũtas exquirit, id est eorũ quibus seruitus aquæ debebatur: nec immeritò. cùm enim minuatur [r] ius eorum: consequens fuit exquiri, an consentiant. Et generaliter si ue in corpore [s], siue in iure loci, vbi aqua oritur, vel in ipsa aqua [t] habeat quis ius. volũtatẽ eius esse spectandam placet.

Paulus li. 69. ad edict. LEX IX.

In diem [v] addicto pdio, & emptoris voluntas, & vẽditoris exquirenda est [x]: vt siue manserit penes emptorem, siue recesserit, certũ sit voluntate dñi factam aquę cessionem. Ideo autẽ voluntas exigitur, ne domin⁹ ignorãs iniuriã [y] accipiat. Nullam enĩ potest videri iniuriã accipere, ꝗ semel voluit [z]. Non autem solius eius, ad quẽ [a] pertinebit, voluntas exigitur in aquæ cessione: sed etiam domini locorũ [b], & si [c] dominus [d] vti ea aqua nõ possit [e]: quia recidere ius insolidum ad eum potest [f].

Vlpianus li. 50. ad edictũ. LEX X.

Si autem plures sint eiusdem loci domini, vnde aqua ducitur: omnium [g] voluntatem esse sequẽdam, non ambigitur †. Iniquum enim visum est, voluntatem vnius ex modica [h] fortè particula domini, præiudicium socijs facere. An tamen subsequi voluntas possit, videamus: Et placet

a ¶ Cogendum.] talis distinctio fit. j. quod vi aut clàm. l. cõpetit. §. fi. & l. denique. §. penul. & fi. & l. nam & si seruus. & l. semper. & s. de alie. iud. l. iij. §. item. & j. eo. l. emptor.

b ¶ Non pertinet.] pertinet autem seruus ex cuius facto personaliter obligo: vt subijcit.

c ¶ Patiar.] & tu caueas: vt. s. e. l. si colon⁹.

d ¶ Debeo.] quidã habẽt debeo: et tũc subaudi, si nolim mea impẽsa tollere: & sic concordat. j. q. vi aut clàm. l. si alius. circa prĩ. Alij habẽt nõ debeo. & tũc est contraria dicta. l. si alius. Sed erit sol. non debeo. i. nõ cogor dedere: qa noxæ deditio nõ est in obligatione, sed in solutione vsq; ad quadrimestre tempus: vt. j. de re iud. l. miles. § decẽ. & s. de pet. hære. item veniunt. §. idem rectè. Accur.

e ¶ Perinde.] vt. j. de reg. iur. ex qua psona. & s. de edẽ. ꝗdã. §. nihil. & in aut. de iureiu. à mo. §. j. Sed cõtra s. de ope. no. nun. l. pe. Sol. hic successit post litis contesta. contra defunctũ: ibi ante: vt & ibi diximus.

f ¶ Ex rei veritate.] nõ quãti iuretur in litẽ. sic verum interesse inspicit: vt. s. q satisda. cog. l. ij. §. fin. & j. ne vis fiat ei. l. j. §. hęc verba. q̃q; iurat in litẽ: & tũc exceditur verũ interesse: vt. s. ne qs eũ qui in ius voc. l. si per alium. ij. respon.

g ¶ Datum.] post litẽ cõtesta. non aute: vt. s. e. l. §. officium. Acc.

¶ Si cum quo.] CASVS. Si fecisti opus i fundo tuo per quod aqua pluuia lis mihi nocet: & agam contra te hac act. non liberaris si cedere velis loco. nam personaliter teneris. secus autem esset in eo, qui emit ab isto faciente. nam si agam contra emptorem, & velit cedere loco: liberatur, cùm non teneretur nisi ad patientiam.

h ¶ Quod.] id est quia.

i ¶ Opus.] propter quod timetur damnum.

k ¶ Tollat.] suis sumptibus, quos præstat possideat vel non: vt. j. quod vi aut clàm, competit. §. fi. & est sic. j. ne quid in loco publi. l. ij. §. hoc interdicto. & C. ad le. Cor. de fal. si falsos. & s. de pecu. summa. in fi. & de vsufru. sed cùm fructuarius.

l ¶ Bonæ fidei.] secus in simulato: vt. j. eo. emptor.

m ¶ Præstat.] vt. d. l. emptor.

n ¶ Audiendus.] sic. s. de alic. iud. l. itẽ. §. potest. & de tribu. l. illud. §. j. & de vsufr. cùm fructuarius. & s. cõmuni di. sed postquàm. §. fi.

o ¶ Præstat.] scilicet quàm debeat.

¶ In concedendo.] CASVS. Si in tuo fundo oritur aqua, & vis concedere ius aquæ ducendæ mihi: debet requiri etiã cõsensus eorũ, ad quos eius aquæ vsus pertinet: vt quia habet vsumfr. in eo fundo vel aliquod ius simile: vel seruitutem aquæ habebant.

p ¶ Iure.] id est seruitute. nam seruitutes iura appellantur: vt instit. de rebus cor. & incor. §. fi. Accur.

q ¶ Eius aquæ.] argu. quod omnes tangit &c. vt. C. de auf. præstan. l. fi. & de serui. & aqua. l. aquam. & j. de na. resti. l. fi. & arg. j. quorum leg. l. j. §. quod ait prætor. Accur.

r ¶ Minuitur.] hoc est quod soluit cõtra. j. de aqua cotidia. & æsti. lucio [a], vbi irrequisito primo concedit secũdo. sed hic non erat aqua sufficiens: ibi sic. & probatur hæc solutio. supra de serui. rusti. prædi. l. ij. §. j. & ij. & l. per quem locum. & communia prædio. l. qui per certum locum. quidam tamen dixerunt de sequẽtibus, pensio à concedente præstanda constituatur loco seruitutis aquæ, quam ei præstare non potest sine aliorum priorum consensu. argu. C. de manci. & co. l. j. libro xj.

s ¶ In corpore.] vt dominium.

t ¶ In ipsa aqua.] vt seruitute aquæ & continua duas seq. leges.

a Istam gl. sequit Bar. hic.

† Not. ex ista l. quòd omniũ consensus est requirẽdus quorum iuri in aliquo detrahitur. Concor. in cano nul. lus. & ibi gl. liij. di. & cõcor text. & hoc vult expresse in l. si autem. j. eo. Adde tu ad hanc materiã qd nota ui in allega. l. si quãdo. in apostil. in verũ. nõ ambigitur.

¶ In diem.] CASVS. In fundo meo oritur aqua. vendidi istum fundũ Titio sub pacto addict. in diẽ: tu vis impetrare ius aquę ducendæ. Dicit ꝙ debes impetrare & à me & ab ẽptore. & reddit rõnẽ.

¶ Nõ aũt] Habebas ius ducẽdi aquã ex fundo meo. nũc qdã alius vel fert habere simile ius. Dicit ꝙ debet ĩpetrare & à me & à te istud ius. & reddit rationem.

v ¶ In diem.] vt vendo tibi prædiũ pro. x. nisi alius intra mensem attulerit meliorẽ conditionem: vt. s. de in diẽ addic. l. j.

x ¶ Exquirenda est.] in cessione aquę & hoc ante, quã afferatur melior cõditio: posteà non exquirit emptoris volũtas, cũ dñs esse desijt: vt. s. de rei vẽ. l. si qs hac. & s. de in diẽ addic. l. iij. alias ibi. §. sed & Marcellus. sed eliãs est lex ibi, si res in diem.

y ¶ Iniuriam.] i. ius iniquũ. sic ponitur in sti. de iur. circa prin. in alienis enim rebus contra dñi voluntatẽ aliquid fieri vel pacisci &c. vt. C. de pa. l. fi. s fi. & s. de ijs ꝗ sunt sui vel aliæ. iur. l. ij.

z ¶ Voluerit.] Not. sufficere semel velle, & non posse pœnitere sic. C. de condi. inser. l. fin. & s. depositi. l. eiapud. §. fi. & j. quorũ le. l. j. §. prodest. & s. q̃d metus cau. videamus. & C. de remis. pi. l. fin. & j. de diuer. & temp. præscrip. l. de accessionibus. in si & de lega. iij. l. fideicõ. §. si decẽ. sic & s. eo. quãquã. j. rñ. & s. de diuor. l. fi. §. ait lex. Sed ar. cõtra j. quorũ leg. l. j. §. q̃d ait ptor. & C. de pa. l. si. pe. rñ. & s. de minori. si iudex. Item est simile ad hoc C. de actio. & ob. sicut. & s. cõmoda. l. in cõmodato. §. sicut. & C. de transac. quãuis. Fallit autẽ hoc in legatis: vt. s. de adi. le. l. iij. §. fi. & l. seq. & in dona. cau. mor. vt insti. de dona. §. j. & in dona. inter virum & vxo. vt. s. de dona. inter vir. & vxo. l. cũ hic status. §. ait oratio. Item fallit in dato ob cau. & mandato, & societate, & deposito, & precario; vt no. C. de actio. & obliga. sicut. Accur.

a ¶ Ius aquæ.] i. seruitus.

b ¶ Domini locorum.] vt & s. l. proxi.

c ¶ Et si.] id est quàmuis.

d ¶ Dominus.] loci vnde aqua oritur.

e ¶ Possit.] puta quia alius habet vsumfr. & subaudias hic, tamen eius voluntas exigitur.

f ¶ Potest.] inspicitur ergo quod pôt euenire. sic. s. vsufr. quẽadmo. ca. si vsusfructus noĩe. in prin. & C. de pact. l. j. & C. cõia de leg. l. fin. §. fin. aũt. sed & si nõ recedat, similiter potest illum dñs prohibere: qa quãtum ad illum nullam debet seruitutem. arg. s. si serui. vendi. l. locí. §. competit. Accur.

¶ Si autem.] CASVS. Plures erant domini fundi, in quo aqua oriebatur. si tu vis habere ius aquam ducendi ex fundo isto: debes habere consensum omnium dominorum. Sed pone quod quidam ex dominis concesserunt tibi ius aquæ ducendæ, & tu duxisti. Dicitur quòd non tenuit hæc concessio. si tamen alij domini postea tibi concedant: confirmatur.

¶ Si flumen.] Ex flumine nauigabili non potest prætor nec aliquis alius concedere alicui ius aquæ ducendæ: quia flumen &c. Idem est & si flumen istud decurrens in aliud flumen faciat illud nauigabile.

g ¶ Omniũ.] No. quia quod omnes &c. vt no. s. eodem. l. in concedendo. Sed ar. contra. j. de reg. iur. l. aliud. §. refertur. & j. ad municip. l. quod maior. ADDITIO. Pro solutione huius contrarij vide per dy. in. c. quod omnes. de reg. iur. lib. vj. & extra de consti. ca. cũ accessissent. & ibi gl. & Inno.

h ¶ Modica.] idem & si maximam partem habet & ideo dicit, fortè &c.

*Solidum

† Adde ad hoc dictum ꝙ plurium consensus requiritur & semper debet simile & vnice præstari maxime si pot præiudicari tertio. text. est sing. in l. & sub. ff. de hodie sed & dum Bar. in l. omnes pillo. j. effecit. in princ. l6 viij. ver. sic. tertio. Idomnes. ibi Ange. de iusti. & iur. & ad hoc alleg. iste textus. Alex. cõs. iiij. & l. maior. & municip. & plenius alleg. & fed. hodie est & sequitur Roma. fin. suis. in versu consensus que consensus cuiusquid in cit. qd not. spec. in tit. de sindico. versi. & si vnus Bald. in l. margi. in ver. conditio ver. conclusio sus. versi.

Interesse

a ¶ Interesse.] sic.C.de pa.l.petes.&.ff.de iuris.omni.iu.si qs id §.qd si iú proponitur.Sed ar.cótra ff.de acquir.hære.si quis mihi bona. §.iussum.& instit.de authorita.tut.§.tutor.Ité no. qd abinitionó te net,postmodú cófirmat.& sic est arg.cótra.J.de reg.iur.l.ab initio. ADDITIO. Pro sol hui⁹ cótrarij vide p Dy.in ca.nó firmat. de reg.iuris.lib.vj.

nihil interesse [a], vtrú præcedat voluntas aquæductionem, an subsequatur: quia & posteriorem [b] voluntatem prætor tueri debet.

¶ *Propter priuatorum commodum non debet communi utilitati præiudicari. Pau.*

¶ Si flumen nauigabile sit non oportere prætorem [c] concedere ductionem aquæ ex eo fieri, Labeo ait quia flumen minus nauigabile [d] efficitur. Idemq; est, & si per hoc aliud flumen fiat nauigabile.

¶ *Ille qui habet ius ducendi aquam non potest facere arcum causa ducendi super iter alienum nec is qui seruitutem habet itineris uel actus, potest facere arcum super alienum aquæductum. Bartol.*

Paulus lib. 58. ad edict. LEX XI.

Supra iter alienú [e] arcus aquæ ducendæ causa nó iure fiet [f]: necis cui iter vel act⁹ iure debetur fa

b ¶ Posteriorem.] vt valeat ex tpe vltimæ confirmationis: 10 vt.ff.cómunia pdio. l.si.&.ff.de serui.vrb. prædio.per fundú.& arg.ff.de offi.procon. l.obseruare.§.si.

c ¶ Prætorem.] quare dicit de prętore,cú solus princeps vel senatus concedat:vt.J. e.l.qd principis.&.J. 20 de flumi.l.quomin⁹? Respó. largè ponitur prætor pro principe, vel senatu,ex eo φ defertur alijs,vel ex eo, φ præter alios sibi védicat priuilegium.sic ff.de off.pfi.l.j.vel dic propriè.nec em ibi di cit φ teneat cócessio.

30 d ¶ Nauigabile.] huius adiunctione.

¶ Supra iter.] CASVS.Habebã ius itineris per fundum tuum.tu vis í iter ducere aquã:& supra iter vis facere arcum,per quem vadam. Dicitur φ non potes me inuito:nec etiam ego possum. Sed pone, φ ego volo facere pontem in illo itinere:quia erat ibi malus transitus fortè in hyeme. Dicit φ possum. Sed pone, φ habeo ius ducendi aquã 40 per riuú tuú.núc in illo riuo volo facere specum,id est fossam. Dicitur φ non possum.& reddit róné in text.& in gl. ¶ Cassius.] Si ex cói fundo aqua mihi noceat:possum agere,vel cum vno,vel cum singulis.idé est si ex fundo tuo aqua noceat fundo pluriú:nã vel vnus eorú,vel oés poterút agere cótra te:& vno agéte aliorú actio euanescit.Ité si agã cú vno pluriú dominorú fundi ex quo aqua mihi no cet,& destruxerit,op⁹ cęteri liberant.iste tñ q destruxit,expensas quas fecit in destruendo,recuperabit act. communi diui.à socijs. ¶ Non vtique.] Ille qui fecit opus,tenetur aquæ plu.ar.act.Ité ille qui mandauit opus fieri:de quo dic vt.ff.l.quãuis in fi.&.l.si colon⁹ 50 in fi. ¶ Apud Ferocem.] plures domini fundi erant.vnus fecit op⁹ in fundo alijs ignorantibus,vel non authorantibus. propter quod opus aqua plu.mihi nocet.quæritur si agam contra eú,qui opus nó fecit,act.aquæ plu.arcen.ad quid teneatur?& certé dicit Proculus, φ tenetur sua impensa destruere opus:& recuperabit has impensas ab eo,qui fecit opus.act.cómuni diui.sed Ferox iuriscósultus dixit φ ille qui non fecit opus,nec fieri fecit:teneatur tãtum præstare patientiam.ille aút qui fecit,tenetur suis impensis destruere.& reddit rationem. ¶ Officium.] Nunc dicit quod sit officium iudicis cognoscentis super hac act.in hoc casu.Pone, φ plures erant domini fundi: 60 fundo quorú aqua nocet ex fundo vicini:vel ex fundo quorú pro pter opus quod est ibi factum,aqua nocet vicino.nunc agitur cótra vnum dominorum act.aquæ plu.arcen.nunquid tenebitur insolidú etiam eius dãni,quod post litem contesta.accidit?Et videtur φ sic:si cut vn⁹ ex dominis tenetur insolidú noxali ex delicto serui communis.& quicquid præstabit recuperabit à socijs act.cómuni diui. Ité videtur φ teneatur tantú pro parte sua:sicut video in act.damni in fecti.nam si plures erãt domini fundi,vel domus ex quo vel ex qua timeo damnum.si agam contra vnum,nó tenetur nisi pro parte sua. Vltimò soluit,& dicit, φ idem est seruandum in quæstione prędicta 70 quod dictú est in act.dãni infecti.s. φ teneatur pro parte.Sed quid erit in alio casu,vt si fundo plurium aqua noceat ex fundo vicini: an vnus ex dominis aget insolidum?Et dicitur φ sic:dum tñ damni quod post litem contest.accidit,condemnatio pro parte fiat. ¶ Si ex priuato.] Ego & tu habebamus fundum communem. Item tu habes fundum proprium ibi iuxta, ex quo fundo tuo proprio aqua nocet fundo cói.quæritur an possim agere pro parte mea. Trebatius autem dicit φ si propter opus manufactú à te in fundo tuo p prio,aqua nocet cói:tunc agam vt destruas illud opus.si aút vi fluminis aqua,aliter fluat ex fundo tuo proprio in communem: tunc 80 ad patientiam tantum præstandum teneris. Fran.

e ¶ Supra iter alienum.] i.supra locú vbi quis habet itineris seruitutem.

f ¶ Non iure fiet.] ã domino proprietatis inuito illo, cui debetur seruitus itineris.sic.ff.de vsufr.sed & si quid inædificauerit §.fin.&. ff.eodem.in concedendo.vel verius ab eo,cui debetur seruitus itineris.Accursius.

g ¶ Faciet.] quia nec iure fieri,nec factus retineri iustè potest. R.

h ¶ Extruet.] i.ille cui debetur seruitus itineris,faciet ponté sicubi destruatur via,ita φ aliter ea vti nó pót:vt &.J.de iti.actuq; pri. l.inde.§.fi.&.ff.de ser.vrb.prædio.l.seruitutes.§.si domo.&.ff.si ser. ven.l.loci.§.si quis.&.l.si fortè.in prin. Alij exponunt principiú:supra iter alienum s.constitutum causa ducendi aquã.q.d.super aquæductum alienum non pót facere arcum, cú turbaret aquam:arg. J.de aqua coti.& æsti. 10 l.hoc iure.§.fin.&.ff. de serui.rust. prædi.l. quintus Sed póté qua is possit ire,facere poterit: & hoc subijcit hic,sed pontem &c.

ciet [g]: sed pontem qua possit ire agere, iure extruet [h]. At si specú [i], non cuniculum sub riuo [k] agat [l], aqua corrumpetur: [m] quia suffosso [n] eo, aqua [o] manabit [p], & riuus siccabitur [q].

¶ *Hac actione potest unus ex pluribus agere cum uno uel cum singulis separatim, uel singuli cum singulis: & econuerso: & unius solutione aliorum actio perimitur: licet soluen.i con.ra cæteros succurratur. Bar.*

¶ Cassius ait siue ex cómuni fundo, siue ex cómuni [r] aqua noceatur: vel vnum [s] cum vno [t] agere posse, vel vnum separatim cú singulis [v], vel separatim [x] singulos cú vno, vel singulos [y] cum singulis. Si vnus [z] egerit, & restitutio [a] operis [b] litisque æstimatio [c] facta sit: cæterorum [d] actionem euanescere. Ité & si cú vno actú sit, & is

i ¶ Specum.] Specus dicitur altus locus sub per terram,per quem ducitur aqua:vt.J. de 20 riuis.l.j.§ specus.hic autem ponitur pro fossa, qua colligit aqua & est ampla & rotunda.cuniculus vero est riuus directus cooper tus.dic ergo φ ille cui debetur seruit⁹ aquæ ducendæ per riuum, pót facere cuniculú 30 i.de aperto riuo co- opertum: & econtrà: nisi si quam maiorem vtilitatem suam aduersarius ostédat &c. vt.J.de riuis.l.j. in fi. &.l.Labeo.sed specum non:quia in tali fouea facta in riuo aqua cor rumpitur,& manet ibi,& siccat riuum.aliás manabit:& tunc subaudi,& per aliquod tép⁹ manebit ibi,& postea manabit,& sic corrum petur & putrefiet:& ideo specum facere non licet secúdum Hug. tu 40 dic,nec cuniculum licet facere,id est ex aperto coopertú,vel ecótra:nisi in constituenda seruitute hoc esset dictum.& sic intellige di ctas leges.J.de riuis.l.j.§.fi.&.l.Labeo.Item φ dicit manabit,expone,qa fossa repletur aqua,& manat aqua vndiq;,id est circa ipsam fossam:& labit in terrã: & nó per riuú,vt olim.corrúpit tñ aqua:ex ea quę est in fossa,& riuus siccatur:sed p cuniculú nó siccat:nec tñ illú licet facere vt dixi,In hoc ergo est differẽtia inter specú & cuniculum: quia alterum scilicet cuniculus,non siccat aquam: alterum.s.specus,sic.neutrum tamen licet facere:vt dictum est.& facit. J.ne quid in loco publico.l.ij.§.tractatum.Accur.

50 k ¶ Sub riuo.] id est in riuo.

l ¶ Agat.] i.faciat ille,cui seruitus debetur.

m ¶ Corrumpetur.] in loco seruienti:vel dic,in loco cui seruitur. Accursius.

n ¶ Suffosso.] i.fossa huiusmodi facta quam supra appellauit specum. Accursius.

o ¶ Aqua.] quæ ducitur per riuum.

p ¶ Manabit.] aliás manebit.

q ¶ Siccabitur.] ã fouea in terra.

r ¶ Siue ex communi.] s.fundo aqua noceat &c. Alij habent, siue 60 ex cói aqua noceatur:& tunc subaudi,fundo plurium.

s ¶ Vel vnum.] s.eorum quorum fundo nocetur.

t ¶ Cum vno.] s.eorú,quorú fundo aqua nocet.

v ¶ Cum singulis.] nocentis fundi.s.dominis R.

x ¶ Separatim.] s.quorú fundo aqua nocet. R.

y ¶ Vel singulos.] cú pluriú sit vterq; fund⁹. R. nunqd ergo separatim pót fieri opis restitutio? Rñ.nó:vt subijcit.& semp accipe hic agi insolidú.Ité nota actioné hãc cócurrere cum cói diuidú.vt.ff.e.si tertius.§.versa vice.secus in damno infecto:vt.ff.tit.j.l.si ædibus,

z ¶ Si vnus.] ex socijs cóis fundi cui nocetur,

70 a ¶ Restitutio.] id est destructio.

b ¶ Operis.] scilicet totius.

c ¶ Æstimatio.] i.dãni p sua pte,ad plus eñ nó pót:vt.ff.e.si tertius §.j.&.J.ea.l.§. φ si is fund⁹.Sed cur ergo tollit actio cæteris? Rñ. pro opere ió,qa iã destructú est,p dãno pterito.i.pro eo qd cótingit ante,quã ille soci⁹ q núc agit,litem cótestaret:nó agit,qa nó venit in hanc actioné:vt.ff.eo.l.j.§.hæc auté actio,&.l.si tertius.§. officiú. & J.eo.l.Atteius.§.in hoc.pro futuro nó aget,qa his cótestari non pót principali actione sublata,&l daf pro destructione opereris.nã per iudicis præstatur officium.s.damnum:quod scilicet officiú cessat sub- 80 lata actione principiali:vt.C. depositi.l.si deposita.cum verò opus non restituitur:agente vno æstimatur quod sua interest: vt suprà eodem si tertius.in fine de interesse sociorú non fit æstimatio: ideoque non impeditur,posteà eorum actio:vt infrà.§. officium. & suprà si seruitus vendi.l.loci.§.si fundus. ad interdictum ergo Quod vi aut clam recurritur pro illo damno præterito:vt J.cod. Atteius. §.de eo. Accursius.

d ¶ Cæterorum.] scilicet sociorum.

Spec⁹ quid dicitur. Cuniculus quid sit.

Specus & cuniculus differunt.

Aquæ pluuiæ arcendæ actio cum cómuni diuidũdo cócurrit.

a ❡ Præstiterit.]i.opus restituer it.
b ❡ Liberari.]huic & superiori dicto est contra.s.eod.si tertius.§.j. &.j.ea.l.§.officium.sed in vtraque est sol. Accur.
c ❡ Datum sit.]i.opus destructũ,& in eo destruendo impẽsum: hoc quidẽ non potuit ꝓ parte expediri,& ideo cõi diui.repetit:vt subijcit.aliàs si de dãno diceret: an idquilibet ꝓ parte teneretur:vt dicta.l.si tertius.§.j.& iõ 10 neg.gest.actione repeteret qui totũ soluisset vt.s.cõi diui. l. si quis putans.§.siue autẽ. & econtrà qđ vnus acceperit,puta ipsum opꝰ destruendum in quo impẽdit,cũ fortè reus tenebatur ad patiẽtiam tantũ,vel æstimationẽ 20 dãni neg.gest.vel cõicabitur cõmuni diui. iudicio:vt.s.de noxa. l.si in re cõmuni.& dicta l.si quis putãs.§.siue. Alij dicunt etiam damnum totũ hic vni restitutum,sed ex voluntate.nec enim potuit cogi reꝰ:vt in hac 30.l.§.officiũ.& cõmunicabitur neg.gest. iudicio.
d ❡ A socijs.]aliàs ex socijs.
e ❡ Cum eo.] subaudi tantum.
f ❡ Nec.]subaudi quia.
g ❡ Author.]da exemplum.s.e.quãquàm.in 40 fi.&.l. si colonus . in fine.
h ❡ Non fecerit.]nec author fuerit.
i ❡ Restituere.]i. destruere.
k ❡ Actionem habet.]s.ad repetendum quod eo nomine fuerit præstitum.
50 l ❡ Sibi.]Feroci.
m ❡ Placere.]s.ait.
n ❡ Actor id patiatur.]vt patiẽtia ei tm̃ præstetur ab illo, qui conuenitur,& non fecit opus nec author fuit.Accur.
o ❡ Fecit.]s.opus.
p ❡ Restituere.]i.de-60 struere.s.sua impẽsa.
q ❡ Quoniam communi diuidundo.] q.d.hac rõne allegata. nec enim sufficiẽs est: vt subijcit.&.j.de reg. iur.l.nemo.iõ obligat. Sed ar.cõtra.s.de pec. l.quod debetur. in fin. vbi dicitur:etiã in o-70 bus quos idcirco teneri dicimus:quia habẽt actionẽ: delegatio pro iusta præstatione estꝰ.&.l.ancillarum.§.fi.&.s.de noxa.si seruus c.&.s.ti.j.si ædibus.sed in illa si ædibus.impropriè redarguebatur ex facto. ADDITIO. Solue aliter secundũ Bar.ꝙ imò non conuenitur propterea quia actionem habeat:sed repellitur à cautione postulanda,quia habet actionem ordinariam.

Recipere.

a Dicit ibi non dicitur ꝗ ideo tenentur quia actionẽ habet : & sic non est cõtrà secundũ Bart.
b Dic vt ibi secũdũ Bar.
c Ibi plures obligantur æqualiter ex facto sr ui cõmuni : & ad indiuiduum quo ad solutionem : vt . j. proximo. § . secũdũ Bart.

præstiterit [a] :cæteros liberari [b] : idque quod sociorũ nomine datũ sit [c] ,per arbitrium communi diuidundo recuperari posse à socijs [d]: non vtiq; cum eo [e] agendum qui opus fecerit:nec [f] minus eum quo que dãnum restituere debere qui author [g] operis fuerit.

❡ *Ille socius qui non facit opus: cõuenitur ad patientiam tantum,non ad impensam.*

❡ Apud Ferocem Proculus ait: si cum vno dominorum actũ sit, qui opus non fecerit [h] ,debere eũ opus restituere [i] sua impẽsa:quia cõmuni diuidundo actionem habet [k] .sed sibi [l] magis placere [m] , patientiam duntaxat cum præstare oportere:quia sua culpa actor [n] id patiatur,qui non agit cum eo,à quo opus factum sit.Et est iniquũ eum qui nõ fecit [o] :id restituere [p] oportere:quoniam communi diuidundo [q] agere potest.Quid em̃ fiet si socius eius soluendo non fuerit?

❡ *Vnus ex pluribus dominis siue agat siue conueniatur hac actione:pro parte sua tantum condemnatur si ei condemnatio fiat.Bar.*

❡ Officiũ [r] autẽ iudicis inter duos accepti [s] ,quale futurum sit, dubitare se Iulianꝰ ait:vt si fortè vnius fundus [t] fuerit, cui aqua noceat: in quo opus factũ sit pluriũ:& cũ vno eorum agatur:vtrum & eius dãni nomine,quod post litem contestatam sit datum,& operis non restituti insolidum [v] cõdemnatio fieri debeat,queadmodum cũ serui cõmunis nomine noxali iudicio cũ vno agitur,cõdemnatio insolidum fit:quoniam [x] quod præstiterit,pôt à socio ✳ accipere:an vero is,cũ quo agit,pro parte sua & dãni dati & operis non restituti nomine dãnãdus sit:vt in actione [y] dãni infecti fit,cũ eius prædij ex quo dãnum metuatur, plures domini sint,& cũ vno eorum agatur:licet opus,ex quo damnũ futurum sit,indiuiduũ [z] sit:& ipsę [a] ædes,soluũ; earum non possit pro parte [b] duntaxat dãnum dare: nihilominus eum cum quo agitur, pro sua parte condemnari?Magisq; existimat id seruandum tam in aquæ pluuiæ arcendæ actiõe,quã in actiõe dãni infecti [c] :quia vtrobique nõ de præterito,sed de futuro [d] damno agitur. Quòd si is fundus cui aqua pluuia nocet, pluriũ sit:agere quidem,vel [e] singulos [f] posse:sed damni quod post litẽ cõtestatam datũ sit,nõ amplius parte sua consecuturum: ✳ item si opus restitutum [g] non fuerit, non amplius,quã quod pro parte [h] eorũ interfuerit opus restitui,condẽnationem fieri oportere.

❡ *Pro opere manufacto agitur ut destruatur: sed pro facto à natura agitur ut patientiam resicienti præstet.Pau.de Castro.*

❡ Si ex priuato agro [i] in agrum cõem immittatur [k] aqua:Offilius ait socium cum eo agere posse [l] .

❡ *Cogitur quis præcisè ad demoliendũ: quod patet ex dictione omnimodo.Bar.*

❡ Trebatius existimat,si de opere agatur,quod manufactũ sit:omnimodò † restituendum [m] id esse ab eo,cũ quo agitur.Si verò vi fluminis agger [n] disiectus sit,aut glarea iniecta,aut fossa limo repleta [o] :tũc patientiã dũtaxat præstandam [p] .

❡ *Vbi hæc actio est in rem scripta,datur cõtra singularem successorem non simul tantum.Bar.*

Idem li.16.ad Sab. LEX XII.

Emmptor †,nisi simulata [q] venditio est,cæteriq; successores, vel restituere opus factum, si velint,vel patiẽtiam præstare debẽt nam actori moram suamnocere [r] debere manifestum est. In eadem causa est, etiam socius eius, qui opus fecerit,si ipse author [s] non fuerit. Idemq; in donato fundo legatove [t] est.

r ❡ Officium.]Super hac actione.
s ❡ Accepti.]item corã eo contestando.vel dic accepti.i. delegati.
80 t ❡ Vnius fundus.]quidã habẽt vnius fundus:alij vnius fundi. & tunc subaudi ius:alij ius fundi &c.& est bona.& dic ius idest dominium.
v ❡ Insolidum fieri.]vt &.s.de noxa.si seruus cõmunis.& s.si ex noxa.cau.agatur,si cum vno.Accur.
x ❡ Quoniam.]hæc rõ in hac actione locũ nõ habet:vt.s.proxi. §.
y ❡ Vt in actione.]siue dicas de stipulatione damni infecti , verũ est quod hîc dicitur:vt.s.tit.j.l.plures.siue de actiõe quæ ex ea orit: vt.s..tit.j.ex dãni infecti.§.antepenul.&.§.pe.
z ❡ Indiuiduum sit.]vt.s.ti.ij.stipulatio.§.fi.
a ❡ Et ipse.]repete:& licet.Azo.
b ❡ Pro parte.]s.sua:assume arg.quod est.j.magisq;&c.& sic soluit & dic æstimat Iulianus.

c ❡ Damni infecti.] sic ergo pro pte.& sic est arg.contrà.s. ea.l. §.Cassius.& .j.de ver. 10 obli. l . stipulationes non di.in prin. sed solui.s.eo.si tertius.§.j.
d ❡ De futuro.]vt & j.e.l.Atteius.§.& hoc. &.s.de dã.infec.l.ij.& cautè hoc accipe in dãno infec.quo ad stipulationẽ, sed in hoc etiã quo ad actionem 20 quia agitur pro damno futuro, id est post litẽ cõtestatam cõtingente.
e ❡ Vel.]pro etiam.
f ❡ Singulos.]vt opꝰ insolidum tollatur.R.
g ❡ Restitutum.]i. destructum.
h ❡ Pro parte.]licet 30 ipsum opus non nisi insolidũ restitui possit.R. & facit.s.si ser. ven.l.loci corpus.§.si fundus.
i ❡ Si ex priuato agro.] vnius sociorũ.
k ❡ Immittatur.]vnde timet socius ne det damnum huic prædio 40 communi.
l ❡ Posse.]pro parte: vt.s.eo.si tertius.§.in de quæritur.
m ❡ Restituendum.] i.destruendum.
n ❡ Agger.]vt sic aqua fluat aliter, quã fluere consueuerit.
o ❡ Repleta.]vt sic a 50 qua non fluat vt consueuit.R.
p ❡ Præstandam.]ex æquitate:vt &.s.eo.l. ij.§.j.&.§.item varus &.§.apud Namusam. Item hoc qñ nihil fecit,aliàs tenetur in totũ:vt.s.eo.l.si tertius. in prin.quæ est con-60 tra.

Emptor.] CASVS. Si fecisti opꝰ in fundo tuo, propter qđ aqua plu. mihi nocet:posteà vendidisti illum fundum:dicitur ꝙ emptor nõ tenetur,nisi ad patientiam.& hæc sunt vera 70 nisi emptio fuerit simulata.idẽ est si duo habebant fundum cõmunem,& vnus eorum fecit in eo opus.nã non tenetur alter nisi ad patiẽtiã.posteà dicit ꝙ q fecit opꝰ ĩ fundo suo:si donet fundũ post ea alij donatariꝰ debet tm̃ patiẽtiã pstare.idẽ est si legaret.vẽditor aũt vel donator tenet interdicto Quod vi aut clam,vt impensas in destruendo farciat.&.h.d.hæc.l.cum seq.Fran.
q ❡ Simulata.]nã tunc pro nulla debet haberi [d].& tenetur venditor ac si non alienasset:vt.s.decontrahen.emp.l.nuda.Accur.
80 r ❡ Nocere.]cur nõ egit cũ eo q fecit añ,quã vẽderet:& habuisset totũ.s.patiẽtiã & ĩpẽsã:quã mõ hꝫ necesse peterẽ a diuersis: & sic gratuat:vt ar.s.de exer.l.ij.& de ꝓcu.l.nõ tñ.& de pecu.ãcillarũ.§.fi.Itẽ magis ĩteresſ sua nõ ĩpẽdere,quã ĩpẽdere ĩ destruẽdo,& postea ĩpẽsã repetere:vt.s.de cõpẽ.l.iõ.& facit.s.e.l.qq.§.idẽ Iu.& l.si colonꝰ.
s ❡ Author.]vt &.s.l.proxi.§.apud Ferocem.
t ❡ Legato.]s.vt restituat opus si velit,vel patientiam præstet.& facit.j.quod vi aut clam.l.competit.§.fi.

Singulos consecuturũ dixit ea forma qua apud Gellium lib.j.c. vij.C.grachus,credo ego inimicos meos hoc dictũ.nisi malis consecuturos legere.
† Nota ex isto textu post Bar.põderãdo hãc dictionem omnimõ ꝙ est præcisè in.c.cũ et eo.& ibi no tauit in apostil.ad Gemi.sub ea. di.de elec. lib vj.& quamuis.de pact.eo.li. & quisin-fu pari hu-ius.§.tenetur præcisè ad demolire dum.
† Ang.in.l. donatione. C.de colla. Itẽ Ang.& Alex.in.l.j. §.si vir.ff. de acquir. hære.reputat ipsi tex. sing.de hoc in nouissimis interpretat. Bolog.
Adde gl. l.filios.& ibi Bart.C. de reno.his que in fraud. cre.& in.l.si nõ verũ. C. de dona. in ter vi.& vx. & quę dicit sur simulata vẽditio & quãdo non.Bal.in.l. j.C.si certũ extero qx.& iterũ in l.i.q.etiã. C.mãda. Alexan.in l.Lucius.ff. s.depositi. Bar.consil. xxxij.incipit petrus.in col. Paul. de ca.cõsil. cvij.incipit visto pitio supra scripto.& Panchar.cõs. ccxxvij.incip.ad corroborationẽ prædictorum.

Caius li. ad edic. præto. vrb. tit. aquæ plu. arcen. LEX XIII.

SEd venditor aut donator interdicto Quod vi [a] aut clam de damno & impenſis [b] ab actore factis tenebitur.

Paulus li. 5. ad edic. LEX XIIII.

ATteius ait. ſi is, qui opus fecerit, potentiori [c] vẽdiderit [d] prædium: quatenus [e] deſierit dominus eſſe agendũ cũ eo Quod vi au clã intra annũ vtilem. Quòd ſi annus [f] præterierit: de dolo [g] iudicium dandum eſt. ¶ Cùm agitur aquæ pluuiæ arcẽdæ: de eo facto [h] quod nocet [i] quæritur [k]. ideoq; ſi vitio loci [l] pars aliqua ſoli ſubſederit [m]: quãuis per eam cauſam aqua pluuia inferiori noceat, nulla tamen competit actio [n]. Idem fortaſſe dicitur, ſi in agro manufactum [o] aliquid ſubſederit.

Pro damno præterito intra annũ poteſt quis conueniri Quod ui aut clàm: poſt annum actione in factum ex edicto de alienatione mutandi iudicij. Bart.

¶ In hoc [p] iudicium, ſicut in damni infecti [q], futurum damnũ venit cũ in reliquis ferè [r] omnibus iudicijs præteritum præſtetur. ¶ De eo [s], quod ante eſt datum, Quod vi [t] aut clàm agendum eſt: de eo [v], quod poſt ſententiam iudicis futurum eſt, damni infecti caueri oportet: vel ita opus reſtituendum [x] eſt vt nullum periculum [y] damni ſuperſit. De eo opere, quod poſt litem conteſtatam factum [z] eſt, nouo iudicio agendum eſt [a].

Idem li. 18. ad Sab. LEX XV.

SEd interdum opus, quod poſt litem conteſtatam factum eſt, tolletur, ſi id, quod anteceſſit tolli ſine eo non poteſt [b].

Damnum contingens poſt litem conteſtatam ex fundo uendito, uenit in hoc iudicio. Item hoc iudicium contra eum qui dominus eſt, proponitur. Barto.

*Pomponius. LEX XVI.

POſt venditionem, [c] quod nocitum ſit ei fundo, de quo [d] ante [e] iudicium acceptum eſt aquæ pluuiæ arcendæ, nihilominus eo iudicio venditorem poſſe cõſequi nõ quia venditori, ſed quia rei damnum datũ ſit, idq́; [f] eum [g] emptori reſtituere debere [h]. Sed ſi antequàm noceat [i], is cum quo actũ ſit [k], vendat [l]: ſtatim agendũ cũ emptore [m]: vel intra annum cum eo [n], qui vendiderit, ſi iudicij euitandi cauſa id fecerit.

Per uſum ſeruitutis unius alia non retinetur. Bartol.

*Paulus.

a ¶ SEd venditor.] Quod vi aut clam. concor. quod. ſ. l. proxi. dixi. Item actio in factum tenetur: vt. ſ. de alie. iud. l. iij. §. j. Accur.

b ¶ Impenſis factis.] in demoliendo opere: vt &. ĩ. l. proxi.

ATteius ait.] CASVS. Ille qui fecit opus in fundo ſuo, per qđ aqua plu. meo fundo nocet: ſi vendat fundũ ſuũ in potẽtiorẽ intra annũ vtilẽ act. Quod vi aut clã: poſt annũ de dolo cũ eo agere potero. ¶ Cũ igitur.] Si in fundo tuo vitio loci, vt quia paluſtris pars aliqua fundi tui ſubſederit & ſic aqua incœpit ibi creſcere, & dat mihi damnũ: non teneris. Idem eſt & ſi opus in fundo tuo feceras, qđ poſtea pfundauit. nã ſi aqua creſcẽs in eo loco dat mihi dãnũ non teneris. quæ dic vt in glo. ¶ In hoc iudicium.] In act. Aquę plu. ar. venit dãnum, qđ ſperatur venire, ſicut in actio. Dãni infecti: licet in cæteris ac. veniat tm̃ prę̃teritũ. ſi autẽ aqua plu. ex opere à te facto det mihi dãnũ, tunc agã act. Quod vi aut clã. ſi autẽ timeo dãnũ poſt ſententiam iudicis euenire, tunc petam mihi caueri de dãno infecto: vel vt deſtruas opus abſque meo periculo. ſi autẽ poſt litẽ conteſt. opus aliquod factũ eſt ex quo timeam tunc agendum eſt de nouo: aliqñ autẽ non agetur de nouo, imò deſtruetur. ſ. opus, qđ eſt factũ poſt litẽ conteſt. ſi coniunctũ ſiue cõnexũ cũ primo ſit, ita ꝙ primũ ſine hoc tolli ſiue remoueri nõ poteſt. & hoc dicit hęc lex cũ. l. ſeq. Fran. Accur.

c ¶ Potentiori.] vel non potentiori ſecundum quoſdam.

d ¶ Vendiderit.] ante lit. cõteſt. vt. ſ. eo. l. quàmquàm. §. Iulianus.

e ¶ Quatenus.] id eſt quia.

f ¶ Quod ſi annus.] intra quem datur hoc interdictũ: vt. ĩ. quod vi aut clam. l. ſemper. §. hoc interdictum.

g ¶ De dolo.] Duo obſtãt. Primo, quia alia actio competit, ergo de dolo nõ daẽ: vt. ſ. de dolo. l. ij. §. & ſi alia. Secundò ob. quia & hæc de dolo finiebatur anno: licet hodie duret biennio: vt. C. de dolo. l. fi. Ad primũ reſpondet: quia venditor, & hic cõmiſit dolum vt annus interdicti laberetur: vnde actio de dolo competit, licet lapſum ſit tempus interdicti, cũ fortè circa finem anni interdicti committatur dolus. ſed hoc non placet. quia ſic daretur reſti. in integ. vt. ſ. ex quib. cau. ma. ait prætor. §. fi. vnde ceſſat de dolo: vt. ſ. de dol. l. j. §. idẽ põponius. niſi fortè diceres, ꝙ fuit negligens in agendo, vnde denegaẽ reſtitutio: vt. ſ. ex qui. cau. ma. l. non enim. Alij dicũt ꝙ hîc nihil potuit imputari quare intra annũ nõ egit: ibi ſic potuit imputari. Ad ſecũdũ rñdet, ꝙ à cõpoſitoribus additum eſt, ꝙ actio de dolo duret bienno, non à Paulo authore huius. l. ſecundũ P. Vel dic ꝙ de dolo adhibito circa finẽ anni dicit in hoc, vt labatur annus interdicti. quod non placet: cum reſtitutio tunc daretur niſi defendas: vt & modo in alio contrario dixi. Tu verò cõmuniter ad vtrũque rñdeas, & dic, ꝙ daẽ de dolo, id eſt in integ. reſti. propter dolũ cõmiſſum, vt annus labaẽ: vt. ſ. ex q. cau. ma. ait ꝑtor. §. fi. & l. ſe. Vel meli⁹ dic ĩ factũ noĩe doli ex edicto de alie. iud mu. cau. fac. vt. ſ. de alie. iu. mut. cau. fa. l. iij. §. j. & . ĩ. eo. poſt venditionẽ. in fi. nec obſt. ꝙ. & illa daẽ vſque ad annũ, ſicut de dolo actio: vt. ſ. de aliena. iudi. l. vel poſt annũ. quia in interdicto cõputatur annuſ à tẽpore facti opis: vt. ĩ. qđ vi aut clã. l. ſemper. §. hoc interdictũ. in hac autẽ actione à tẽpore alienationis hodie verò vſque ad bienniũ datur de dolo: vt. d. l. C. de dolo. l. fi. & poſt datur in factum perpetuò: vt. ſ. de dolo. l. itaq;.

h ¶ De eo facto.] i. de cauſa damni.

i ¶ Nocet.] i. nocere poſsit:

k ¶ Quæritur.] i. inquiritur per iudicem. nam nõ pro omni damno agitur: & hoc ſubiicit.

l ¶ Loci.] quia paluſtris.

m ¶ Subſederit.] i. ruit in terra, valle quadã facta: & ſic per id aqua nocet inferiori fundo. Accur.

n ¶ Actio.] de ſtricto iure ſecus de æquitate, vt permittas vicinum replere: vt. ſ. eo. l. ij. §. item Varus. &. §. item damna. &. ſ. e. l. ſuprà. §. fina. Accur.

o ¶ Manufactum.] ſ. ergo de nõ manufactis dixit. & expone hîc ſubſederit: vt. ſ. Acc.

p ¶ In hoc.] i. in actione aquæ pluuiæ arcẽdæ. Accur.

q ¶ Futurum.] vt &. ſ. eo. l. ſupra. §. officiũ. & expone, vt ibi.

r ¶ Fere.] hoc ꝑpter ac. l. aquil. cũ deletur inſtrumẽtum, ex quo ſub conditione pecunia debebatur: vt. ſ. ad l. aquil. l. in lege aqui. ſi delatum. Itẽ ſi ſurripiatur huiuſmodi inſtrumẽtũ: vt. ĩ. de fur. l. quidã. in fi. Itẽ ſi tabulæ, in quibus legatum ſub cõdic. relictũ eſt, dolo non exhibeaẽtur: vt. ĩ. de tabu. exhi. l. locum. §. cõdẽnatio. Ide in nũciatione noui operis: vt. ſ. ti. ij. l. j. §. hoc autẽ. & cõcor. ſ. de iudi. non quẽadmodum.

s ¶ De eo quòd ante.] ſ. litẽ cõteſtatam.

t ¶ Quod vi.] nõ hac actione: vt. ſ. eo. l. j. §. ij. Accur.

v ¶ De eo.] ſ. damno.

x ¶ Reſtituẽdum.] per hãc actionẽ: vt &. ſ. eo. ſi tertius. §. officium. &. ĩ. eo. ſi vſuſfructus. §. non aliter. Accurſius.

y ¶ Periculum.] id eſt ſuſpicio periculi. Accurſius.

z ¶ Factum.] ſuper alia re. ſec⁹ ſi ſuper ea dem: vt. ĩ. l. proxi. Accur.

a ¶ Agendum eſt.] vt. ĩ. de excep. rei iudi. ſi mater. §. penul. &. ſ. de iudi. nõ pôt. nec ob. ſ. eo. l. ſi tertius. §. officium. quia ibi venit dãnum contingens poſt lit. conteſtatã. ſed tamen ex præterito opere. Accurſius.

b ¶ SEd interdum.] Non pôt. ſic. ĩ. quod vi aut clã. l. nã origo. &. ſ. de iure. omnium. iudic. l. ij. & in aut. de non alie. §. ſi minus. Accurſius.

POſt venditionem.] CASVS. Feciſti opus in fundo tuo, ex quo timeo damnum meo fundo. egi cõtra te act. aquæ plu. ar. pẽdente iudicio alienaui fundum meum. poſteà datũ eſt damnum. Dicitur quòd mihi condemnaris: & quicquid conſequar, reddam emptori. Sed pone ꝙ tu alienaſti tuũ fundũ ante, quàm agerẽ contra te tunc agã cõtra emptorem, vel contra te intra annum, ſi cauſa euitandi iudicij alienaſti. Franciſcus.

c ¶ Poſt venditionem.] eius fundi cui aqua nocere poteſt. Accur.

d ¶ De quo.] i. pro cuius vtilitate. Accur.

e ¶ Ante.] ſcilicet vend. nam ſecus ſi poſteà: vt ſuprà eodem ſi tertius. §. ſi quis prius. Accur.

f ¶ Idque.] ſcilicet damnum.

g ¶ Eum.] ſcilicet venditorem.

h ¶ Reſtituere debere.] vt &. ſ. de actio. em. l. Iulianus. §. ſi fructibus. & ad idem de contrahend. empt. quod ſæpe. §. ſi res. & hoc ſi dãnum poſt venditionem contingit, de præcedenti nihil cedit: vt dictis leg. bus. &. ĩ. quod vi aut clam. l. is qui in puteum. §. ſi poſtea. & ſuprà de pericu. & commo. rei vendi. id quod & facit ſuprà tit. primo damni. §. emptor. & fami. erciſcun. l. in iudicio & infrà de fur. l. cũ qui.

i ¶ Noceat.] opus in vicino prædio factum.

k ¶ Actum ſit.] id eſt agendum. ſic. C. de leg. & conſtitutio. l. primo. Vel dic actum poſt venditionem tamen. nam ſi anteà, & pòſt alienaſſet: tenetur perinde, ac ſi non vendidiſſet: vt. ſ. eod. quãmquàm. §. primo.

l ¶ Vendat.] fundum, in quo opus eſt nocens. ſed in primo caſu legis fuit venditus fundus cui nocetur.

m ¶ Cum emptore.] hac actione aquæ pluuiæ arcendæ vt præſtet patientiam: vt. ſ. eo. emptor.

n ¶ Cum eo.] actione in factum ex illo edicto de ali. iud. vt. ſ. de ali.

iudi.l.iij.§.itē.&.l.vel post annū.Itē & habet locū interdictū Quod vi aut clam,vsque ad annum.postea agitur de dolo:quod expone vt ne dixi.§.eo.Atteius.Accur.

Si prius.] CASVS. Cōcesisti mihi ius aquę ducendę ex fundo tuo de nocte.postea cōcesisti vt de die ducerem: postea steti per.x.an.vel.xx.ꝙ tātum duxi aquā de nocte,& nō de die.Dicit ꝙ amisi ius ducendi de die,cū duæ essent seruit.Cætera dic vt in gl.vsq; ad.§.licet.

Licet.] Habebam duos fundos vicinos: vnus fundus erat iuxta tuum. cōcesisti mihi ius aquę ducendæ per fundū tuū ad meū fundū vlteriorē.Dicitur ꝙ tenet seruitus: queadmodū si in medio inter tuū fundum & meum esset via publica,vel flumen publicū quod vado trāsiri pōt,cōstitui seruitus aquę hauriendæ pōt.Si autem interueniat loc⁹ sacer, vel religiosus:tunc nec aq̄ductus nec haust⁹ seruitus cōstitui poterit Sed pone,ꝙ inter meū fundū,& tuū seruientē est in medio fund⁹ Titij:dicitur ꝙ seruit⁹ pōt tenere.& si hic fundus medius mihi debeat seruitutē , idē est. si inter fundum meum & flumē publicū sit fundus Titij : si volo haustu ducere a quā ex flumine publico:nō possum,nisi Titius cōcedat mihi seruitutem itineris.Frā

Cessus *post.* *Recte quidem.*

LEX XVII.

Paulus li.15.ad Plaut.

Si prius [a] nocturnæ aquę seruitus mihi concessa fuerit, deinde postea alia cessione diurnę quoque ductus aquæ * concessus mihi fuerit,& * per cōstitutū tēpus[b] nocturna dūtaxat aqua vsus fuerim:amitto seruitutē aquę diurnę quia hoc casu plures sunt [c] seruitutes diuersarum causarum factę.

Contractus factus in dubio potest intelligi secundū consuetudinem.Bar.

Placuit * non aliàs per lapidē[d] aquā duci posse,nisi hoc in seruitute constituenda comprehēsum sit. Nō enim cōsuetudinis est,vt qui aquam habet [e] ,per lapidē stratū [f] ducat. Illa autē quæ fere [g] in consuetudine esse solēt,vt per fistulas aqua ducatur(etiam si nihil sit cōprehensum,in seruitute constituēda)fieri possunt:ita tamē [h] ,vt nullum dānum [i] domino fundi ex his detur.

Locus publicus medius interueniens non impedit seruitutem haustus imponi.Bart.

Via publica intercedēte haust⁹[k] seruitutem constitui posse placuit & est verum. Sed non solum si via publica interueniat [l] , sed etiam si flumen [m] publicum:eodem casu quo interueniente flumine publico,viæ itineris,actus seruitus imponi pōt:id est,si nō sit impedimē to trāseūti magnitudo fluminis[n] . Licet [o] non proximo meo prædio seruitutē vicinus debeat,sed vlteriori:agere potero ius esse mihi

a Si prius.]hoc resposum ad primā partem ti.pertinet,quæ est de aqua simpliciter R.Accur.

b Per constitutum tempus.]decēnij inter præsentes:vicēnij inter absentes.vt.C. de seru.l.penul. Acc.

c Plures sunt.]vt &.§.quemadmo.ser.amit.si cōem.§.fi.secus si vna concessio fuisset: & sic vna seruit⁹:vt.§.de ser.l.iiij.§.fi.& de ser.vr.præ.l.vna est.& queadm.ser.amit.l.ij.&.l.nā satis.§.j.&.l.si stillicidij.§.fi.& quibus modis vsufru.amit.is qui.Nec ob.huic.l.j.de aqua coti.& æsti.l.cū cōstet.§.fi.quia ibi licet nō sit vsus aliquis sua seruitute:alius tamē est vsus pro eo,vel voluntate domini:sic sunt ibi vsi.Accur.

d Per lapidem.]id est nō debet ille cui debetur seruitus aquæductus,lapidib⁹ sed fistulis ordinare suū aquęductū.vt hic,&.§.si ser. vendi.l.loci.§.si quis.& hoc quia dñi vsus plus incōmodatur:vt.j. de riuis.l.j.§.fi.&.l.Labeo.&.§.eo.l.supra iter.in princ.& quia sic se habet cōsuetudo:vt hic dicit:q̄ est seruanda[a]:vt.§.de ædi.edic.l.qd si nolit.§.quia assidua.&.§.quod cuiusque vniuer.l.item.ij.rñ. & de serui.vr.predio.l. qui luminibus.& de lega.j.si seruus plurium. in fine.& de testib.l.iij.§. fin . & ad legem aquil.item mela. in principio.Arg cōtra huic legi.C.de vsuris.l.eos.§.cæteros.in fine.& suprà de serui.vrbanorum prædio.l.quintus.vbi dicitur qualitercunque posse duci.Sed illam accipe secundum istam,scilicet per consuetum modum.Accursius.

a Concor. text.in.c.cū M.& ibi Panor. col.j. de consti.& c.ij.& ibi Inno.in gl. sua in ver. sigillū.ver si. nos tamē dicimus.de fide instru. & cap. licet ex suscepto. de foro cōpe.

e Aquam habet.]id est seruitutem aquæ.Accur.

f Stratum.]aliàs stratum.& aliàs statutum.& aliàs structilem.& in primis duobus de lapide viuo.& in hoc vltimo, scilicet structile,de lapidibus coctis.Accursius.

g Fere.]huius fere in fi.§.redditur ratio.Accur.

h Ita tamen.]scilicet possunt fieri ea, quæ sunt in consuetudine.

i Damnum.]determinatio ferè.sic.j.de aqua cotidi.& æsti.l.hoc iure.§.penulti.Accur.

k Haustus.]id est seruitus aquæ hauriendæ & deportandæ super collum vel asinum:non ductus,nisi à principe impetretur:vt.j.eo.si in public.§.fi.&.§.de seruis.l.seruitutes.§.pe.&.l.fi.Item secus inter ueniente sacro,vel religioso:vt.j.eo.§.sed loco sacro.& dict.l. seruitutes.§.fin.

l Interueniat.]vt superiori proxi.respon.

m Flumen publicum.]l.interueniat, licet constitui.

n Fluminis.]quia flumen pōt transiri ponte vel vado:aliud si pōtonibus traijciatur: vt.§.de serui.rusti. pr̄. l.fi.&.j.l.prox.licet & illa possit intelligi aliter.sf.vt nulla sit differentia possit transiri pōte vel vado,vel pōtonibus.Accur.

ire agere ad illum fundum superiorem,quāuis seruitutē ipse per fundum meum non habeam[p] :sicut interueniente via publica vel flumine,quod vado [q] vel ponte * transiri potest.

Locus sacer medius impedit seruitutem constitui.Bart.

Sed loco sacro,vel religioso,vel sancto interueniente,quo fas [r] nō sit vti:nulla [s] earum[t] seruitus imponi poterit. Sed si fundus medius alterius inter me & te intercedit,haustus seruitutē fundo tuo imponere potero, si mihi medius dominus iter ad transeundem cesserit[v] :quemadmodum si ex flumine publico perēni haustu velim vti cui flumini ager tuus proximus sit iter mihi ad flumen cedi pōt[x] .

*in scriptis exē. nostris non habet, vel ponte.

o Licet.]aliàs incipit.§.licet.aliàs & melius.si nō proxi. Acc.

p Non habeam.] qa res sua nemini seruit:vt.§.de ser.vrb.pr̄. di.l.in re communi.

q Vado.]vt.§.prox. §.dixi.Accur.

r Fas.] idest licitū. Accursius.

s Nulla.]vt.§.de ser ui.l.seruitutes.§.fi.Accursius.

t Earū.]scilicet supradictarum.Accursius.

v Cesserit.] non autem aliter:vt & .§. cōmu.prædi.l.in tradendis.§.interpositis. & de serui.vrb.præd. l.qui sella.§.fi. Accursius.

x Potest.] vt &.§. de ser.vrb.præ.l.item §.fi.& facit ad hūc.§. §.de ser.rusti.præd. l.tria.&.l.simili.§.penul.Accur.

LEX XVIII.

Iabolenus li.10.ex Cassio.

Si in publico [y] opus factum est, quo aqua pluuia noceret [z] ,agi nō potest[a] :interueniēte[b] loco publico,agi poterit.causa eius rei hęc est:ꝙ ea actione non tenetur nisi dominus [c] solus. Sine permissu principis aqua per viam publicam duci non potest [d] .

Ista lex limitat totum istum titulum & mul tas.ll. tit.de operis noui nuncia.Pau.

Si in publico.] CASVS. Si op⁹ est factū in loco publico,per quod aqua plu. mihi nocet: non possum agere hac act. secus autem est si inter meū fundum & tuum sit locus publicus in medio.nam si tu facis opus in fundo tuo per quod aqua plu.mihi nocet teneris.& reddit rationem diuersitatis. Sine.] Per te videas.nā leuis est cū duabus.ll.seq.Franciscus.

LEX XIX.

Pomponius lib.14.ad Q.Mutium.

Labeo [e] ait,si patiente vicino opus faciam ex quo ei aqua pluuia noceat [f] , non teneri [g] me actione aquæ pluuiæ arcendę:

y Si in publico.]solo vsu & proprietate.secus si proprietate tantū:vt.§.quod cuiusq; vni.l.pe.quæ est contra.vel ibi in loco municipij:hic in pub.differunt enī publica à rebus vniuersitatum:vt in ti.de rerū diui.§.flumina.&.§.vniuersitatis.Accur.

z Noceret.]ei qui vicinum habet prædium.Accur.

a Non potest.]hac actiōe:vt.§.eo.apud.§.aquæ.sed Quod vi aut clam:vt.j.quod vi aut clam.l.vim facit.§.fi.& alijs remedijs:vt dixi in.d.§.aquæ.

b Interueniente.]scilicet in medio inter locum vbi est op⁹: & locum cui nocetur:vt &.§.eo.apud.§.aquæ.&.j.e.quod principis.§.fi. &.§.l.proxi.§.via.Accur.

c Nisi dominus.] vt &.d.§.aquæ.locus autem publicus non est in bonis alicuius,siue de vero publico dicas: siue vniuersitatis . Itē intellige de directa.vtilis quandoque sic:vt.j.eo.si vsusfructus. est etiam & alia ratio:quia publici loci opus publica authoritate fulcitur:vt.§.eo.l.ij.§.cassius.Accur.

d Non potest.]vt.j.de aqua coti.& æsti.l.j.§.permittitur:secus in haustu:vt.§.eodem.l.proxima.§.via.&.§.de serui.l.seruitutes.§.publico.Accur.

e Labeo.]aliàs incipit Labeo,& aliàs Sabinus.Accur.

f Noceat.]scilicet vicino.

g Non teneri.]ad patientiam operis demoliendi:ad damnū tamē agere potest:vt arg.§.communi diui. Sabinus.ibi:si autem facienti consenserit.& concor.§.ti.j.qui bona.§.si quis iusta.Item nota ꝙ quidam habent patiente,alij sapiente,id est sciente.sciētia enim inducit patientiam:patientia consensum ad aliquid:vt.C.de remis.pi.l.ij. & §.quibus mo.pig.vel hypo.sol.sicut.§.non videtur.& de do.inter virum & vxo.si seruus communis.Accur.

Sed hoc

a Sed hoc ita.] Per errorē.facti imperitia iuris dicitur: vt.ꝭ.de iurisdi.om.iu.l.si per errorē.Accur.

b Errantis est.] vt &.ꝭ.de iur.& fac ign.l.error.& de iurisdi. om. iudi.l.si per errorē.&.C.de iur.& fac.ign.l.cū testamētū.&.l.non idcirco.&.ꝭ.de acquirē.re.do.si procurator.&.ꝭ.de iud.l.ij.in prin. & de cōtrahē.empt.& si consensum.§.fi. & de cōdi.cā da.dedi.§.subtilius.nec obstat.ꝭ.si 10 cer.pet.l.eius. vt ibi dixi.&.ꝭ.de le.fal.l.j.§.si legatari⁹.quia ibi in vno * errabat hæres,in alio bene cōsentiebat.Sed arg. cōtra duo possunt notari.ꝭ.de sup.le.l.iij.§.fin.in fi.&.ꝭ.decōfessis.l.nō fatetur. in eo ꝙ dicit 20 differre vnā ignorātiā ab alia. ADDITIO. Dic secūdum Bar.ꝙ ī.d.§.fi. loquitur de errore cōi qui facit ius:hîc de errore singulari.

*Negabat.

Idem li.34.ad Sabinū. LEX XX.

Sed hoc ita,si non per errorē [a], aut imperitiam decept⁹ fuerit. Nulla enim voluntas errantis [b] est.

De casu huius.l.dic ut.ꝭ.ti.j.l.fluminum §.fi. Paulus.

Idem li.30.ad Quintū mutiū. L. XXI.

Si in meo fundo aqua erūpat [c], quæ ex tuo fundo venas habeat:si eas venas incideris,& ob id desierit ad me aqua peruenire:tu nō videris vim [d] fecisse,si nulla seruitus mihi eo nomine debita fuerit: nec interdicto Quod vi au clam teneris [e].

Hæc actio non datur usufructuario nec in usufructuarium directa,sed utilis.Bar.

Idem li.10.ex varijs lectionibus L. XXII.

Si vsusfructus fundi legatus fuerit:aquæ pluuiæ arcendæ * actio est [f] hæredi [g] & contra hæredē eius,cuius prædiū fuerit.Quod si ex eo ope [h] incommodum [i] aliquod patiatur fructuarius,poterit quidem interdicto experiri,Quod vi aut clā [k] .quod si ei non competit [l] ,quærendū est an vtilis ei qua si dño [m] actio aquæ pluuiæ arcendæ dari debeat:an verò etiam contendat [n] ius sibi esse vti frui sed magis est,vtilem [o] aquæ pluuiæ arcēdæ actionem ei accommodare.

Non aliter [p] restituisse rem videtur [q] is qui opus fecit,quā si aquā coerceat.Sed & si fructuari⁹ opus fecerit,per quod aqua pluuia alicui noceat:erit quidem actio legitima [r] cū dño proprietatis:an verò etiam vtilis in fructuariū actio aquæ pluuiæ arcēdæ danda sit quę

c Si in meo.] CASVS. In meo fundo fons oritur, venæ 30 cuius veniūt ex fundo tuo.tu incidisti venas,ita ꝙ me⁹ fons siccat⁹ est.nō teneris. F. Accursius.

c Aqua erumpat.] id est fons oriatur.

*Actio, & hæredi & cum hærede eius cuius. & c.

d Vim fecisse.] id est iniustitiā. Oth.& sic nec hac actione, nec 40 q̄d vi aut clā teneris vt subijt.vel simpliciter expone vim.s.vtte nearis Quod vi aut clā.& facit.ꝭ.tit.j.pro culus.& quod ibi no. & cōtrariū.j.ne quid in loco pub.l.ij.§.merito.Sol.vt dixi.d.l.ꝑculus.Item nec ob. C. 50 de seruit. si manifestè, quia ibi præscripta erat seruitus. Ac.

e Teneris.] s.de dolo,si aīo nocendi fecerit non aliās:vt.ꝭ. eo. l.j.§.deniq;.Accur.

Si vsusfructus.] CASVS. Titi⁹ legauit Sempronio v- 60 sumfr.fundi.Dicitur ꝙ hæres Titij habet ac.aquæ plu.ar.cōtra illū qui facit opus in fundo suo,ex quo timeat dānū:& ipse ea act.tenetur si facit opus.Secūdò dicit.ponë ꝙ hic hæres facit opus:ex quo timet dānum fructuarius:an aget hac actione fructuarius?Dicitur ꝙ aget interdicto Quod vi aut clā,si fecit op⁹ clā:alioquin aget vtili actione aquæ plu.ar. Non aliter.]Ille qui tenetur hac actiōe,debet destruere opus,ita ꝙ aqua pluuia mihi nō noceat.Vltimo dicit.Si fructuarius facit opus,per quod aqua plu. mihi nocet,tenetur proprietarius directa actione aquæ plu. arcen. 70 fructuarius verò vtili.Fran.

f Actio est.] directa. Accursius.

g Hæredi.] cōtra ædificātē in vicino ꝑdio:& contra ipm si ipse fecit in eo fundo opus.q.d.ipse habetur dñs:vt &.ꝭ.ad syl.l.j.§.dñi. cū domino & in dominum tantū detur hæc actio:vt.ꝭ.eo.apud.§.aquę. Alij exponunt quasi hic fructuarius sit dñs,vt ei cōpetat actio contra facientes opus in prædijs vicinis,& econtrà,vicinis cōtra eū .q̄d non placet:quia cū textu non consonat.Accu.

h Ex eo opere.] facto à proprietario in fundo, in quo est legatus vsusfructus.Accur.

80 i Incommodum.] circa vsumfructum.Accur.

k Quod vi aut clam.] vt si prohibiturus hæres fecit,vel sciēs se prohibendum.Accur.

l Non competit.] qa nō ꝓhibuit:nec ille tenuit se ꝓhiberi posse: nec timere debuit.nam aliq̄s istorū debuit interuenire vt habeat locum hoc interdictum:vt ꝭ.quod vi aut clam.l.iij.§.fi.&.l.seq.

m Quasi domino.] nā pars dñij est vsusfr.vt.ꝭ.de vsusfruc.l.iiij.

n Contendat.] id est cōtēdere debeat per confessoriam actionem.

o Vtilem.] nā directa non,cū illa dño,& cōtra dñm detur:vt.ꝭ.e. apud trebatiū.§.pe.&.§.fi.&.ꝭ.ar.fur.cæ.l.v.§.fi.vel ibi de alia actio ne dicit frutuario non danda.s.de illa arborū furtim cæsa.sed & cōfessoriā hic poterat intentare pro vsufructu:vt.ꝭ.si vsufru.peta.vti frui.§.vtrum.

situm est.& magis est,vt [s] detur.

Pro opere facto authoritate publica nō competit hæc actio.Pau.

Paulus li.17.ad Sabi. LEX XXIII.

Quod principis aut senatus [t] iussu [v] ,aut ab ijs,qui primi agros constituerunt [x] ,opus factum fuerit:in hoc iudicium non venit.

Nota hic quòd appellatione domini comprehenditur etiam dominus utilis,quia hæc actio nō datur nisi domino.h.d.Pau.

Hæc actio etiā in vectigalibus agris locum habet [y] .

Opponitur isti.§.de lege.ij.§.pe.ꝭ.eo.solue ut hic per Pau.de cast.

Aggeres si iuxta flumē in priuato [z] facti sint:in arbitrium [a] aquę pluuiæ arcendæ veniunt [b] ,etiam si trans flumen noceāt [c] :ita,si memoria eorum extet,& si fieri non debuerunt [d] .

Si arādo aliquis opus faciat ex quo aqua possit nocere uicino:si aliter fundus coli non poterit,hac actione non tenetur.Bar.

*Vlpianus. LEX XXIIII.

Vicinus loci superioris [c] pratum ita arabat,vt per sulcos * itemque porcas [f] * aqua ad inferiorem [g] veniret.quæsitum est, an per * arbitrum aquæ pluuiæ arcendæ cogi possit * in alteram partem * arare,ne sulci in eius agrum [h] spectarent.Respondi non posse [i] eum facere, quo minus agrum vicinus,quemadmodum vellet,araret.Sed si quos [k] sulcos trāsuersos aquarios [l] faceret,per quos in eius agrum [m] aqua [n] deflueret † ?hosce vt operiret [o] per arbitrum aquæ pluuiæ arcendæ co-

p Non aliter resti tuisse.] id est destruxisse.

q Videtur.] quod facere debet:vt.ꝭ.eo.si tertius.§. officiū.

r Legitima.] id est aquæ pluuiæ arcēdæ actio,quæ est ex lege. xij.tabu.vt.ꝭ.de statu libe.l.labeo.Accur.

s Vt detur.] vtilis, non directa:vt.ꝭ.eo.l. apud.§.fi.Accur.

20 t Quod princi pis.] Senatus parificat principē & senatū ī hoc.sic. ꝭ.de legi.& senatuscō. nō ambigitur.&.ꝭ. de flu.quo minus.&.ꝭ. à quib.app.non licet.l. j.§.j.&.ꝭ.de postulan. l.j.§.de qua autē restitutione.

30

v Iussu.] Nota iussum maioris excusare[a].sic.ꝭ.eo.quāquàm ij.rñ.

x Constituerunt.] quorū nō extat memoria.& pro hoc.ꝭ. e.l.ij. in prin.vnde antiquis tēporib⁹ orbis Roma 40 n⁹ agris diuisus est: vt possessio sua nulli habeat īcognita,quā per tributorū qualitatē susceperat soluēdā. Vel dic cōstituerunt, vt qa dominus vtriusq; ꝑdij opus fecit:vt ar.ꝭ.de leg.j.l.qd in re rū.§.si quis.& hoc nisi 50 per successores facta fuit immutatio:vt. C. si.re.l.successionē.ac.

y Locum habet.] siue in eo fiat opus,siue in alio,& ei noceat & fortè directa:vt. ꝭ. arbo.fur.cæ.l.v.§.fin. vel dic vtilis:vt ar.ꝭ. eo.si vsufr.Accur.

60 z In priuato.] puta ripa,quæ est priuata iure ꝓproprietatis:vt.ꝭ.de rerū diui.l.riparum.secus si in publico factum sit opus:vt.ꝭ.eo.apud.§.aquæ.&.l.si in publico.

a Add e gl. in.l. nō est. ꝭ. de nupt. Phil.fran.in regula qd quis.Inn.& doc.in.c.si qñ extrà de off. dele. & notaui aliquid in alle. l.quāquam. in gl.actione in apostil.in ver. iudicis iussus.ꝭ.eo.

*Alphenus lib.iiij. digesto. à Paulo epy thomar.

*Interque Vide in hunc locum Pium Antoniū Bartoli num in anno ad.ll.ca. xvj. & Io. Bar. Piū an not. prioū. ca.x.in fine.

*arbitriū

*Vtin.

*araret.

†Al.defluere t,seu operiret:per ar. aq plu. arc. posse hoc agere.

a In arbitrium.] i.iudiciū:& aliàs arbitrium tutelæ.Accur.

b Veniunt.] vt ille qui fecit,suis sumptibus tollere cōpellatur.

c Noceant.] i.nocere possint.

d Non debuerunt.] iure pacti vel naturæ,vel etiam nimiæ vetustatis:vt modò prædixi:vt.ꝭ.eo.l.j.in fi.&.l.ij.in princ.

70 Vicinus.] CASVS. Pōt quis arare fundū suū,& facere ibi sulcos cā frumenti quærendi: licet per hoc aqua plu.mihi noceat.Si autem facit quis fossas in fundo suo,ita ꝙ aqua plu. mihi nocet,tunc tenetur.Franc.Accur.

e Vicinus loci superioris.] id est vicinus superior.

f Porcas.] aliàs porcas:quia purgant agrū.aliàs portas:quia portant aquam in agrū inferiorem,& sic semper sunt quædā opera ad purgationem fundi.

g Inferiorem.] s.fundum.

h In eius agrum.] s.vicini inferioris.R.

i Non posse.] ex ordine,id est de iure cōmuni.R.

80 k Sed si quos.] aliā format quæstionē,qñ vicini fundus est ex latere,sed in prin.cum inferius est.Accur.

l Aquarios.] & non quærendi frumenti causa:vt.ꝭ.eo,l.j.§.sed & si fossas.&.§.sed & si quis azo.Accur.

m Agrum.] id est ex latere: in quem etiam aqua vadit æqualiter.Accur.

n Aqua.] id est ex latere,in quod aqua vadit æqualiter.Accur.

o Operiret.] id est repleret.

a ¶ Cogere posse.]aliàs agere hoc posse. & accipe hoc vt dixi,quã do non indigebat ager his sulcis:& sic animo nocendi. Accur.
b ¶ Noceret.]id est nocere posset.
c ¶ Explere.]id est replere. Accur.
d ¶ Condemnare.]ad interesse:vel iubere cauere de dãno infecto: vt.ſ.eo.atteius.§. fin. sed etiam manu militari poterit cõpelli ad demoliendũ,& ad de plãtandũ opus:vt.ſ. de rei ven.l.qui restituere.& de ope. noui nuncia.l.stipulatio.§. siue.
e ¶ Iudicaret.]aliàs adiudicaret.
f ¶ Fluxisset.]nã in hac actiõe venit dãnũ futurũ, nõ pteritum: vt.ſ.eo.l.supra iter. §.officiũ.&.l. atteius. §.pe. nec inspicitur si nocuit aqua:sed si nocere potuit:vt dixi.ſ. eo.l.j.§.ij.j.rñ.
g ¶ Lacus.]quidã habent.§.& qdã nõ.& habeas,lacus enĩ &c. & põt legi lac⁹,id est fossæ supdictæ qñq; crescũt & decrescũt & hoc ẽ dãnũ vicinorũ,ꝙ nõ licet facer̃ tales fossas vel cũ est.§.dic lacum poni propriè,id est locum qui perpetuã habet aquã. stagnũ qui tẽporalem.fossa receptaculũ aquæ manufacta:vt.j. vt influ. pu.na.lic.l.j.§. stagnũ &.§.lacus.&.§. fossa. & secundũ hoc nõ crescit lac⁹ nec decrescit. licet aqua qñq; crescat,& decrescat:vt &.ſ.de contrahen.empt. l.rutilia.&.j.de acqui.re.do.l.lacus.

gere posse [a]. Sed & si fossas fecisset,ex quibus aqua pluuia nocere posset:arbitrium (si appareat futurum vt aqua pluuia noceret [b]) cogere oportere fossas eum explere [c],& nisi faceret,cõdemnare [d]: tametsi antequã iudicaret [e],aqua per fossas nunquàm fluxisset [f].

¶ *Licet aqua lacus crescat & decrescat, lacus tamen non dicitur crescere. Pau.*

¶ Lacus [g] enim cũ aut cresceret, aut decresceret [h], nunquàm neq; decessionem [i] in eo vicinis [k], neque accessionẽ facere licet.

¶ *Si aliquid noceret uiæ per quam itur ad fundum,noceret fundo. Bart.*

Idem li.5.e minutio. **LEX XXV.**

IS cui⁹ fundo via debetur, aquæ pluuiæ arcendæ [l] agere potest fundi [m] sui nomine: quoniam deteriore via facta,fundo nocetur.

¶ *Consuetudo dat iurisdictionem cõtentiosam. Barto.*

Scæuola li.54. responso. **LEX XXVI.**

SCæuola respõdi solere eos qui iuri dicundo præsunt [n],tueri [o] aquæ ductus, quibus authoritatẽ vetustas [p] daret, tametsi ius non probaretur [q].

h ¶ Decresceret.]quo ad aquam secundum secundam.
i ¶ Decessionem.]quo ad solum secundum secundam.
k ¶ Vicinis.]id est dominis prædij,in quo fit fossa secundũ vtrũq;.
IS cuius.] CASVS. Debebatur fundo meo via per fundũ tuũ fecisti opus tu vel alter,per quod aqua plu.nocet viæ meæ. teneberis hac actione. Et aquæductus qui perpetuò sic fuerunt:tueri debent iudices.h.d.cũ.l.seq. Fran.
l ¶ Arcendæ.]vtili:vt ar.ſ.eo.si vsusfructus.&.ſ.eo.l.apud.§.fi.vel aliud in personali seruitute vt tũc cõpetat vtilis.nã realis magis perpetua est:& magis terræ affixa.sic.ſ.eo.quod principis.§. hæc actio Accursius.
m ¶ Fundi.]s.dominantis.
n SCæuola.]Præsunt.vt sunt iudices.
o ¶ Tueri.]dando actionem & exceptionem:vt.j.de acquiren. re.do.l.statuas. Accur.
p ¶ Vetustas.]decẽ annorum quando habent perpetuam causam, vel quasi:vt plenè dixi.ſ.eo.l.j.§.fi.
q ¶ Probaretur.]id est titulus vel constitutio:sed tẽporis diuturnitate psumitur:vt arg.ſ.de vsur.l.cum de in rem verso.& facit.j. de itine.actuq; priua.l.apparet.§.pe.&.j.de aqua coti.& æsti.l.hoc iure.§.ductus.

*De publicanis & vectigalibus vide beroaldũ in cõmẽtarijs ad Cęsarẽ Tranquilli. De cõmisis autẽ vide Bu.ſ.de euic.l.herennius.

TITVLVS. IIII.
De publicanis * & vectigalibus & commissis.

¶ *Pro exactis illicitè à publicano uel eius familia,datur actio ex hoc edicto in factum ad duplũ intra annum,nisi exactum restituatur: post annum uerò in simplum.& pro hoc facto familiæ si non exhibetur,competit hæc actio sine noxæ deditione.Pau.*

Vlpianus li.60.ad edic. **LEX I.**

PRætor ait. Quod publicanus [r],seu alius† publicani nomine [s] vi [t] ademerit, quodve familia publicanorum [v]:si id restitutum nõ erit [x] in duplum [y]:aut si post annum agetur,in simplum iudicium [z] dabo. Item si damnum iniuria [a],furtumve factum esse dicetur: iudicium [b] dabo. Si ij [c] ad quos ea res pertinebit [d],non exhibebuntur [e]: in dominos sine noxæ [f] deditione iudicium [g] dabo.

¶ *Publicanus dicitur qui est positus ad exigendum publicos reditus,siue exigat immediatè pro fisco:siue immediatè pro se,sed aliquid soluit fisco à quo cõduxit uel emit.Paulus.*

¶ Hic titul⁹ ad publicanos ptinet. Publicani * aũt sunt q publico [h]

¶ DE PVBLICANIS ET VECTIGALIBVS ET COMMISSIS.
¶ *Qualiter aduersus futura damna prouidetur,dictum est in duobus præcedentibus titulis:nunc qualiter aduersus dãna,& illicitas extortiones factas à publicanis.Et no.quòd de tribus tractat hic titulus:de publi.& hoc usque ad §.de rebus.j.eo.si publicanus & etiam posteà in quibusdã legibus.in.ij.&.iij. de vectigalibus & commissis permistè tractatur.*

PRætor ait.] CASVS. Si publicanus vel alius eius noĩe,siue familia publicanorũ vi ademerint aliquas res si ĩtra annũ cõuẽti nõ restituãt,tenet̃ post annũ ĩ duplũ. si aũt post annũ cõueniant̃,tũc in simplũ tenet̃ actiõe in factum ex hoc edicto.& hæc est prima pars edicti. Si serui qui ibant cũ publicanis,ademerint:si publicani non exhibeant seruos,dñi tenentur in solidũ absq; noxæ deditione.& hæc est secunda pars. Si dãnũ aliquod iniuria vel furtũ fecerit publican⁹,vel eius familia:tenetur publicanus actione in factũ.& hęc est tertia pars. ¶ Hic titul⁹.] apparet ꝙ hĩc ti.spectabat ad publicanos.Sed dic,q sunt publicani? Certe illi qui fruuntur publico:& inde vocantur publicani:vt quia conduxerunt ab imperatore vel aliqua ciuitate portũ lusolini, vel aliũ similẽ,& pro eo præstant aliquod tributũ fisco vel alicui ciui. & vt breuiter dicã,oẽs qui conducũt aliquid à fisco,appellãtur publicani. Secundo dicit.videtur ꝙ superfluè hĩc prætor tractat de furtis & dãnis datis, & factis à publicano vel eius familia.nam & alibi prouisum est circa dãtes dãna,vel inferẽtes iniuriã siue raptores sed certè qa prauitas eorũ erat nimis magna:& ne videatur negligere ea,q̃ ipsi faciebant,posuit edictũ speciale de his.Tertio dicit,hoc edictum de publicanis mitius punit rapientẽ,vel furẽ,quã faciat actio vi bo.ra.vel actio furti. permittit eñ rapientẽ vel furem restituere vsq; ad sententiam,& si restituat,liberatur. Quarto dicit, ꝙ possũm agere cũ publicano act.vi bo.rapt. vel leg.aquil. vel furti. ꝙ reddit rõnẽ. ¶ Familiæ nomen.]Nunc lex ponit hoc verbum familiæ quod habuimus in principio edicti.nã cõprehẽdit seruos publicani,vel alterius,& liberas personas stãtes cũ publicanis.seruus tñ publicani nõ cõstitutus ad officiũ vectigalis non cõtinetur.Posteà exponit vltimã partẽ hanc.s.si serui publicani,qui fecerunt rapinã,nõ exhibeãtur: in dñm sine noxæ deditione iudiciũ dabo.& dicit hoc propriũ.Hic debemus intelligere siue eos habent in potestate.i.possibilitate dandi: siue non:vt quia serui fugerunt.nã semper publicani tenentur insolidum.& est speciale ideo,quia bonos seruos habere debent ad tale ministerium.Postea exponit illa verba,in dños:quia hoc ita accipiendũ est,vt socij ipsius vectigalis quãuis dñi non sint teneant̃.& ille qui petit exhiberi,debet dicere quos, & si ignorat nomina, petat omnes seruos exhiberi:vt sic cognoscere possit delinquentes:& auditur.& si plures sunt serui,qui hoc dãnũ vel furtũ fecerunt:tãtũ pstando quãtum si vnus liber fecisset,liberatio cõtingit.& hoc dicit hic.§.& sequens,cum duabus.li.seq.Fran.Accur.
r ¶ Publicanus.]quidã habent seu publicani nomine &c.Alij hoc plus qđ publicanus eiusve familia &c.Sed tunc videtur superflue re,eiusve familia,propter id subijcit,quodve familia &c. secundum Hug.Sed dic cõtrà.& dicat hĩc qñ iubente publicano,vel ratũ habẽte,& sic suo,& familiæ nomine tenetur:vt.j.de vi & vi arma.l.j.§.de cessisse.&.§.quoties.& si fa.fur.fe.di.l.j.§.cæterũ.Si verò nõ iubente vel ratũ habente,tũc nomine familiæ tenetur.& hoc subijcit,quodve &c.vt.j.de vi & vi ar.l.j.§.cum autem.&.§.sed & si cum. Accursius.
s ¶ Nomine.]quidam alter.
t ¶ Vi.]adde ablatiua vel compulsiua:vt.j.eo.vnde quæritur.&.j.e. locatio.§. quod illicitè.
v ¶ Publicanorum.]s.ademerit.
x ¶ Non erit.]qñcũq; petente actore intra annum. Accur.
y ¶ In duplum.]in casu agitur in quadruplum contra publicanũ. sed illud est ex edicto de calumnia.vt suprà de calumnia.l.antepe.§. finali.
z ¶ Iudicium.]idest actio in factũ.sic exponitur.ſ.nau.cau.stabu. item ait.§.j.Accur.
a ¶ Iniuria.]id est culpa.sic insti.de iniur.
b ¶ Iudicium.]s.in factum.
c ¶ Si ii.]scilicet serui.
d ¶ Pertinebit.]id est qui ea commisisse dicuntur.
e ¶ Non exhibebuntur.]s.à publicanis.
f ¶ Sine noxæ.]licet dño ignorante deliquerint.& est ratio:vt.j.e. l.cum si exhibuissent. Accur.
g ¶ Iudicium.]id est ad prædictam actionem.
h ¶ Publico.]eo quod publicũ est,vt portus & salina:vt.j.de verb. sig.eum qui vectigal.&.l.inter publica.§.fi.

† Concor. & bene facit quod vo luit gl.in.c.j.§. si verò cõfirmatores de elect. in prag.san. in verbo ea vice circa mediũ. Ad do aliam in c.j.§.volẽs itaq; de col la. in pragma. sup verbo familiæ. Tu videme lius gl.in.c. nouit.& ibi Panor.post Io.And. extrà de iudi. & plenius p Specu in ti. de cã pos.& propriè in prin.versic. decimo loco.& in tit. de censi.§.ij.

* Vide Bud. ſ.ex q cau. ma.ad.l.mi les cõmeatu.§.qui operas.

fruuntur (nam inde nomen [a] habent) siue fisco vectigal pendant [b]: siue etiam tributum cõsequãtur. Et omnes, qui quid à fisco [c] cõducunt, rectè appellantur publicani.

Actio ex hoc edicto mitior est quã ui bonorũ rap. in duobus. Pau. de Cast.

¶ Dixerit aliquis, Ad quid [d] vtiq; hoc edictũ propositum est? quasi prætor non alibi prouiderit furtis, damnis vi raptis Sed bene putauit [e] & specialiter aduersus publicanos hoc edictum proponere quod quidem edictum in aliqua parte [f] mitius [g] est, quippe id [h] in duplũ datur, cũ Vi bonorum raptorum, in quadruplum fit: & furti manifesti æquè in quadruplum [i]: & restituẽdi facultas publicano vi abreptũ [k] datur: quod si fecerit, omni onere exuitur, & pœnali actione ex hac parte edicti liberatur.

Auxilium extraordinarium adiuuandi causa introductum, non tollitur per ordinarium. Bar.

¶ Vnde quæritur, si quis velit cũ publicano non ex hoc edicto, sed ex generali, Vi bonorum raptorũ, dãni iniuriæ, vel furti agere, an possit? Et placet posse [l]. idq; Pompo. quoq; scribit. est enim absurdum [m], meliorem esse publicanorum causam, quàm cæterorum [n] effectam opinari.

Nomen familiæ porrigitur ad seruos & liberos qui in eodem ministerio habentur. Bart.

¶ Familiæ nomẽ † hic non ad seruos publicanorum tantum referemus: verumetiam ad eos, qui in numero familiarium sunt publicanorum. Siue igitur liberi sint, siue serui alieni, qui publicanis in eo vectigali ministrant, hoc edicto cõtinebuntur [o]. ¶ Proinde & si seruus publicani rapuerit non tamẽ in ea familia constitutus, quæ publico vectigali ministrat: hoc edictũ cessabit [p].

Si famulus delinquẽs à publicano nõ exhibeatur: sine noxæ deditione tenetur. Bart.

¶ Quod nouissimè [q] prætor ait, Si ij [r] non exhibebuntur in dominum sine noxæ deditione iudiciũ [s] dabo: hoc proprium est huius edicti, quòd si non exhibeãtur serui, cõpetit iudicium sine noxæ deditione: siue eos habeant in [t] potestate siue non: siue possint exhibere, siue non possint [v].

Caius li. 21. ad edictũ prouinc. LEX II.

Nec licebit domino absentẽ [x] defendere:

Vlpianus li. 55 ad edict. LEX III.

Cvm si exhibuissent noxali iudicio cõuenirentur [y]. ¶ Idcirco autem tam dura conditio eorum [z] effecta est, quia debent bonos seruos [a] ad hoc ministerium eligere.

Ex facto familiæ datur actio contra omnes socios publicanos, licet illa familia sit in dominio unius tantum eorum. Pau.

¶ Quod ait [b], in dominos, sic accipiẽdũ est, in socios † vectigales [c] licet domini non sint [d]. ¶ Ante autem actorẽ dicere oportet, quẽ, vel quos desyderet [e] exhiberi: vt si non exhibeantur, hinc agatur [f]. Sed & si dicat [g] Exhibete omnes, vt possim dinoscere, qui sit puto audiendum.

Ex facto pluriũ agitur cõtra dominum, ac si unus fecisset. Pau.

¶ Si plures serui id furtũ, vel dãnũ admiserint: hoc debet seruari, vt si tm̃ præstetur, quantum si vnus liber fecisset abolitio [h] fiat †.

Hæc actio datur contra hæredem publicani catenus quatenus ad eum peruenit. Bart.

Paulus li. 52. ad edict. LEX IIII.

SI publicanus,

---

a ¶ Nomen habent.] vnde Matheus fuit hinc dictus publicanus, aliàs dicitur publicanus, id est publicè peccans: vt in euangelio. b ¶ Pendant.] tanquam procuratores colligendo pro fisco. & quod subijcitur, vel etiam tributa consequantur. s. iure suo [a], & ad suum cõmodum, reddendo fisco certam mercedem pro hoc. vel etiã dic, quòd & hic vt procuratores. & tũc dic hic vel, pro id est [b] & sic ponitur pro eodẽ. Et 10 no. differẽtiã interve ctigal. & tributũ. Vectigal enim est, quod pstat ex rebus, quæ vehuntur & inde nomen assumpsit: & est octaua portio eius mercis, quæ vehitur, cuius noĩe est præstandũ: vt. C. de vecti. & cõ. l. vniuersi. & . l. 20 expstatione. & . l. àlegatis. Sed tributũ siue annona vel publica functio seu pẽsitatio pstatur rõne soli à possidentibus, & dicitur etiam census: vt not. C. sine cẽsu vel reli. l. ij. & . fin. & . C. de anno. & tri. l. j. & . ij. & . C. de 30 exact. tribu. l. in fisca libus. quoties enim lex tractat de tributis: ponit de possessionibus & possidentibus qui cogũtur ea pstare. Itẽ tributũ pstatur ratione soli pprij possidẽtis. Sed vectigal ratione publici soli in quo 40 portantur, vel vẽdũtur eaq; vehũtur. Acc. c ¶ A fisco.] vel à ciuitate: vt. j. eo. sed & hi. §. præterea. d ¶ Ad quid.] id est cur. e ¶ Bene putauit.] vt cõprimeret eorum prauitatẽ: vt. j. eo. quã 50 tę. & arg. ff. nau. cau. sta. l. idẽ. §. j. & vt non videretur negligere: vt. j. de iniur. itẽ apud §. hoc edictũ. & ad idẽ ff. de pac. iurisgẽ. §. dolo. f ¶ In aliqua parte.] id est in aliquo. Acc. g ¶ Mitius.] s. quã vi 60 bo. ra. ei furti manifesti: vt subijcit. h ¶ Id.] id est hoc edictum de publicanis. i ¶ In quadruplũ.] id est non per omnia æquè: vt instit. vi bo. rap. in prin. k ¶ Vi abretum.] vsq; ad sniam. vnde videtur arbitraria, secũdum quosdã: vt dices. j. eo. hoc edicto. Idẽ in actione Quod metus cau. vt 70 ff. quod metus cau. si cũ exceptiõe. §. satis quod nõ est in furti & vi bo. rap. vt. j. de fur. qui ea mente. & . j. vi bo. rap. l. penul. l ¶ Posse.] vt & . C. de fur. l. etiam. sed op. quòd extraordinariũ nõ debe ret dari, vbi locũ habet ordinariũ: vt. ff. de mino. l. in causæ. sed illud qñ extraordi. est cõtra ius cõc. hoc, secũdũ ius cõe. Sed si prius egit hoc iudicio: nunquid poterit agi Vi bo. rap. vel furti in id quod excedit? Rñ. sic: vt instit. si qua. pau. fe. di. §. fi. & . ff. de exerci. l. si eũ. §. pe. & . §. fi. & . j. de act. & obli. l. cũ ex vno delicto. & . j. vi bo. rap. l. j. ar. cõtra. ff. nau. cau. sta. l. idem ait. §. fi. & . ff. quod me. cau. si cũ exceptio ne. §. eum qui. 80 est de iure communi: ibi altera est cõtra ius commune. ADDITIO. Dic secũdũ Bar. quòd hic vtraq; actio m ¶ Absurdum.] nam delinquendo nemo facit suam conditionem meliorẽ: & delictũ nemini immunitatẽ pstat: vt. j. de interdict. & rele ga. l. legatorũ. in fi. & . ff. ex qui. cau. ma. si cui. in prin. & . ff. de ne. gest. siue hæreditaria. & . C. de rebus credi. l. fi. Arg. cõtra. ff. de suspe. tu. l. decreto. Item no. quòd specialis via generalem nõ excludit. & sic est ar. cõtra. C. de pcur. marit' & . C. de pac. cõuẽ. l. fi. ADDITIO. Dic secundũ Bar. quòd illud generale põt intelligi primo, an specialis pui sio legis tollat generalẽ puisionẽ legis? & certè nõ sic loqtur hic se cundo, an per specialẽ prouisionẽ hominis recedatur à generali pro uisione legis, & sic loquuntur leges contrariæ.

n ¶ Cæterorum.] id est furum vel raptorum.

o ¶ Cõtinebuntur.] vt & . j. e. l. quãtæ §. j. Et ar. j. vi bo. ra. l. ij. §. familię. & facit. j. de verbo. sig. detestatio. §. famili. & . l. pronũciatio §. j. & . j. de vi & vi ar. 10 l. j. §. meritò. & . §. familiæ. Accur. p ¶ Cessabit.] hoc est ar. cõtra. j. qui & à q. l. prospexit. Accur. q ¶ Quod nouissimè.] i. in vltima parte edicti. sic. ff. de inst. nouissimè. Accur. r ¶ Si ii.] s. serui publi 20 cani, qui fecerunt rapinam. s ¶ Iudicium.] id est actionẽ in factum, ex hoc edicto. & dic proprium, id est speciale. nam aliàs nõ tenetur defendere eũ, quẽ nõ habet in potestate: vt. ff. de noxa. l. quoties. j. 30 rñ. & . § j. Accur. t ¶ Habeant.] s. publicani. v ¶ Non possint.] p accidẽs: puta quia sint absentes. & est rõ: vt. j. e. cũ si exhibuissent ij. rñ. secus si per naturam: vt quia mortui sunt: vt & . j. eo. sed & 40 hi. §. pe. Accursius. x ¶ Nec licebit.] Absentem. qui teneatur sine noxę deditione. & hoc est speciale, aliàs licet: vt & ff. de noxa. l. quoties. §. eos quorum. Acc. y ¶ Cvm si exhibuissent.] Conueni 50 rent. s. fuissent ignorantes. z ¶ Eorũ.] s. publicanorum. a ¶ Bonos seruos.] cõueniũtur igitur ex suo quasi maleficio: vt institu. de ob. quæ ex quasima §. itẽ is ex cuius. & . §. de eo. & . §. itẽ 60 exercitor. & est simile. ff. nau. cau. sta l. fi. §. hac autẽ actione. & . j. furti aduer. nau. cau. sta. l. j. nõ tamẽ distinguas hĩc seruos publicani ab alienis: licet ibi inter eos faciat differentiam. Itẽ facit. j. eo. quantæ. §. j. & . l. sed & hi. §. siue. Accur.

b ¶ Quod ait.] s. prætor in edicto circa fi. Accur.

70 c ¶ Vectigales.] publicanos. Accur.

d ¶ Domini non sint.] vt. ff. eo. l. j. §. familiæ. Azo.

e ¶ Ante desideret.] vt certi hoĩs factũ arguat: vt & . ff. nau. cau. l. licet. §. possumus. & ar. ff. de do. sed ex dolo. §. fi. & . l. j. sed secus in actione Quod me. cã. vt. ff. quod met. cau si cũ excep. §. in hac. quæ est cõtra & est rõ vt ibi. Itẽ est sec' in actiõe Vi bo. rap. vt. j. vi bo. rapt. l. ij. §. hæc actio. Vel dic, quòd ibi constabat qs de familia deliqsset: hĩc nõ vtrobiq; tñ puto familiã exhibẽdã, vt possit dinosci, qs cõmiserit delictũ: vt hĩc subijcit, & . ff. de noxa. l. ij. §. si quis. Accur.

f ¶ Agatur.] s. ex edicto de publicanis. Accur.

80 g ¶ Dicat.] scilicet actor.

h ¶ Abolitio.] aliàs abolitio, & aliàs absolutio: & est idem sensus & est idem. i. fi fa. fur. fe. di. l. j. & . ff. ad legẽ aql. illud. & . ff. de noxa. quòd ait prætor. secus in albo prætoris: vt. ff. de iur. om. iudi. si familia. & dic plenè. vt ibi. Accursius.

SI publicanus.] CASVS. Si publicanus abstulit aliquid alicui, & ante, quàm conueniatur, decessit: tenetur eius hæredes in quãtũ sunt facti locupletiores. ¶ De rebus.] dicitur quòd si præses

---

Publicanus quis dicitur.

a Ista placet Bart.

b Displicet Bar.

Vectigal & tributũ differunt.

c Reprehatur secũdũ Ludo. Ro. † Adde quòd sub nomine familiæ nostræ continetur agnatio nõ autem cognatio: & etiã veniũt nasci turi: nõ solũ nati. Bolo. Ad do quòd conueniat appe. famil. per text. me hoc de iure. zdiles. familię. §. ff. de ædi. edic. ad de quod in quæ Bolo. in hac apostil. voluit dicere quòd appellatione familiæ nasci turi contineantur. quod hoc est verum: sed in ordine successiuo: vt not. in l. fi. C. de fun. in. & arg. in. l. fregez. de le gat. Cepo.

In ti. de ser. vr. ca. j. Io. de ana. ca. quãto. decẽ si. & Paul. de cast. cõ. sil. xvij.

b Ista opinio gl. placet Bar.

† Albe. allegat istum tex. ad hoc quòd qui habet socium, habet dominum.

† Concor. text. in. c. j. & ibi Panor. extrà de resti. spo. & in. c. in literis. versic. sicut de te. sta. li. vj. & in cle. j. §. porrò. vbi card. de sta. mo.

mandat aliquem pro frumento emendo Ferrariã:debet mittere literam ad publicanũ,qui ſtat in portu luſolini continentẽ quantitatem frumenti pro quo mittit:& ꝙ pro iſto non accipiet pedagium publicanus.ſi aũt plus frumenti ille duceret, quã contineatur in litera,ꝓ illo præſtabitur bene pedagium. ❡ In omnibus.] De quibus rebus debeat præſtari pedagium inſpicitur conſuetudo.Fran.

qui vi [a] ademit,deceſſerit: Labeo ait,in hæredẽ eius,qui locupletior factus ſit [b] ,dandam actionem.

❡ *De rebus quas rectores ſui & ſuorum uſus gratia portant,non debet ſolui uectigal.*Bar.

❡ De rebus [c] ,quas in vſus aduehendas ſibi mandant præſides, Diuus Hadrianus præſidibus reſcripſit [d] ,vt quoties quis in vſus [e] , aut eorum,qui prouincijs,exercitibusve præſunt,aut procuratorum ſuorũ [f] ,aut vſus ſui [g] cauſa mittet quẽdam empturum [h] :ſignificet [i] libello [k] manu ſua ſubſcripto,eumq́; ad publicanum mittat: vt ſi quid amplius quàm mãdatũ eſt transferat,id munificum [l] ſit.

❡ *Conſuetudo ſeruatur in uectigalibus.*Bar.

❡ In omnibus vectigalibus ferè cõſuetudo [m] ſpectari ſolet.idq́; etiam principalibus conſtitutionibus cauetur.

❡ *Si publicanus ſoluit ante ſententiam liberatur à pœna.*Bar.

Caius li.ad edict.prę.vrb.tit.de pu. L.V.

HOc edicto [n] efficitur, vt ante acceptum quidem iudiciũ † reſtituta re,actio euaneſcat: poſt acceptum verò iudicium nihilominus pœna duret [o] .ſed tamẽ abſoluẽdus eſt [p] etiam,qui poſt acceptum iudicium reſtituere paratus eſt.

❡ *Quoties lex uel ſtatutum dicit aliquem puniri pœna dupli tripli uel quadrupli:in dubio in illo computatur ſemper ſimplum,& ſic nõ eſt in totum pœna niſi expreßè hoc dicatur.*Bart.

❡ Quærentibus autem nobis vtrũ duplum totum pœna ſit,& prætereà [q] rei ſit perſecutio:an in duplo ſit & rei perſecutio,vt pœna ſimpli ſit:magis placuit,vt res in duplo [r] ſit.

❡ *Plures officiales ex eodem edicto tenentur in ſolidũ:ſed exactio ſit pro parte,niſi aliter eſſent non ſoluendo.*Bar.

Modeſtinus li.2.de pœnis. LEX VI.

SI multi † publicani ſint qui illicitè qđ [s] exegerint,non multiplicatur dupli actio [t] ,ſed omnes partes præſtabũt:& quod ab alio præſtari non poteſt,ab altero exigetur,ſicut diui * Verus & Antoninus reſcripſerunt.Nã inter criminis reos [v] ,& fraudis participes, multum intereſſe conſtituerunt [x] .

❡ *Onus dandi vectigal incumbit poſſeſſori.*Barto.

Papinianus li.2.de inſtitutio. LEX VII.

IMperatores Antonin⁹ & * Verus reſcripſerunt,in vectigalibus [y] ipſa prædia,non perſonas [z] conueniri:& ideo poſſeſſores etiã præteriti temporis vetigal ſoluere debere [a] :eoq́; exemplo actionẽ ſi ignorauerint,habituros [b] .

❡ *Pupillus euadit pœnam commißi ipſo iure,ſi intra xxx.dies ſoluat.*Paul.

❡ Item reſcripſerũt,pupillo remittere ſe pœnã cõmiſsi [c] ,ſi intra diẽ

a ❡ Qui vi.] ablatiua vel cõpulſiua: vt dixi.ſ.eo.in princi. & idẽ dicas ſi familia ei⁹ ademit,cũ tunc teneatur ex quaſi maleficio vt.ſ.nau.cau.ſta.l.fi.§.& iſti de oblig.q̃ ex ma.vel quaſi.§.fi. Ac.

b ❡ Factus ſit.] ſ. hæres:vel lis à defuncto cõteſtata:vt.j.e.l.fi.§.penul.&.C.ex deli.de.l.j.&.ſ.de cal.l. in hęredem.& quod me.cau.l. quod diximus. in fine.ſic.ſ.de dolo,ſi plures.in fi.Azo. Ac.

c ❡ De rebus.] hoc ad ſecundam partem rubri.pertinet. Ac.

d ❡ Reſcripſit.] hoc quod ſequitur.

e ❡ In vſus.] ſuos.

f ❡ Suorum.] repete in vſus.Accur.

g ❡ Sui.] id eſt procuratorũ prædictorũ.

h ❡ Empturum.] ſ. res aliquas:vt frumẽtum.Accur.

i ❡ Significet.] ſ. quãtitatẽ rerũ ꝓ quibus mittit.

k ❡ Libello.] id epiſtola [a] .ſic.C.de man.prin.l.j.

l ❡ Munificum.] aliâs municipũ: ſcilicet ſi non præſtetur vectigal.aliâs munificũ,id eſt ex eo fiet muneris ſiue vectigalis præſtatio.ſ.octaua portio:vt C.eo.ex p̃ſtatione.& duas partes habet fiſcus,& tertiam ciuitas vel municipiũ:vt colligit.C.e.l.fi.Et no. regulariter eſſe p̃ſtandũ vectigal ꝓ qualibet re,quæ vehitur de vna ciuitate in aliam cauſa cõmercij:nec per reſcriptum nec per militiã quis excuſatur:vt.C.eo.l.omnium.&.l.ex præſtatione. excipiſitur [b] tamen ille,quæ feruntur ad vſum p̃ſidum.ſ.iure eorum,vel ſuorum procuratorum:vt hîc.Idẽ ſi ad vſum cuiuſq; priuati:vt.C.eo. vniuerſi.in prin.&.j.de ver.ſigni.l.in lege cẽſoria.Idem ſi ad vſum ſuorum:vt arg.ſ.de vſu.& habi.l.ij.§.j.&.l.plenum.§.præter.Idem de ijs,quæ feruntur ad fiſcum vel gratia exercendi iuris:vt C.eo.l.vniuerſi.Idem in rebus fiſcalibus:vt.j.eo.l.locatio.§.fiſcus.Itẽ nauicularij excuſantur:vt.C.eo.omnium.in fi.Item legati hoſtiũ,pro reb⁹ quas de nobis ad ſuos licitè portant:vt.C.eo.à legatis.Item excuſatur qui præſcripſit non ſoluere:vt.j.§.proxi.&.l.locatio.§.earum. Item res paratæ exercitui excuſantur:vt.j.eod.l.locatio.§.res exercitui. Accurſius.

m ❡ Conſuetudo.] No.de conſuetudine,vt.j.eo.locatio.§.earũ.&.C.eo.l.fi.ſed fallit qñ princeps de nouo ex cauſa ꝑmittit ſolui minus,quã ex cõſuetudine fit.ſic.C.e.l.j.&.l.iij.& eſt ſic.ſ.de aqua plu.arcen.ſi prius.§.placuit.Accur.

HOc edicto.] CASVS. Reſtituta re ſubrepta,actio ex hoc edicto ceſſat:etiam ſi iam erat mota lis ſuper hac actione.Secũdo dicit:in duplo quod petitur per hanc actionem,continetur ipſa res.Fran.Accur.

n ❡ Hoc edicto.] quod habes.ſ.eo.l.j.in prin.in eo quod dicit, ſi id reſtitutum.

o ❡ Duret.] de ſtricto iure.

p ❡ Abſoluendus eſt.] de æquitate.vñ no.ꝙ nõ cõmittitur cũ effectu mora per li. cõteſt.& eſt arg.cõtrà.j.de verb.obli.ſi inſulã.&.ſ.de noxa.ſi ſeruus cõis.Itẽ ꝙ dicit reſtituere paratus.ſ. nõ per ſententiam iudicis,& ſic non eſt arbitraria hæc actio.nã in arbitraria duę feruntur ſententiæ diffinitiuæ:vt.ſ.quod met.cau.ſi cũ.§.ſatis.quidam tamen dicunt eam arbitrariam.Accur.

q ❡ Præterea.] id eſt extra duplum.

r ❡ In duplo.] vt.j.eo.l.locatio.§.quod illicitè.&.C.de iure fiſci.l.facultas.& in hoc eſt minus,quã in actione furti.Accur.

SI multi.] CASVS. Plures publicani acceperunt aliquid illicitè.nõ tenetur quilibet inſolidũ cũ effectu,ſed quilibet p̃ſtabit partem.& quod vnus non poterit,ſupplebitur per alios. Fran.

s ❡ Quid.] id eſt aliquid. Accur.

t ❡ Dupli actio.] aliâs duplicatio, & aliâs dupli actio. non ergo quilibet in duplũ tenetur hac actio ne.ſ.ſoluere. veruntamen quilibet eſt inſolidũ obligatus,qđ patet in caſu,qñ alter nõ eſt ſoluendo:quia alter totũ ſoluit.Alij dicunt ad partẽ tñ eſſe obligatũ:vt arg.j.de iure fiſ.l.aufertur.§.fi.Sed quicquid dicas, eſt arg.cõtra.ſ. ad le.aquil.item mela.§.ſi plures.C.de cõdi.fur.l.j.ſed miti⁹ agitur ex hoc edicto,quã illis actionibus.ſ.l.aquil.& furti.arg.ſ.e.l.j.§.qđ quidem.

v ❡ Reos.] id eſt inter eos,qui ſoli & ſine ſocio delinquũt,& alios,qui cũ alijs delinquunt.q d.refert,ſol⁹ an cũ alio delinquas.& facit.ſ.de iuri.om.iu.ſi familia.&.j.quod vi aut clam,ſemper.§.ſi in ſepulchro. Sed videtur huic legi contra.j.de iure fiſ.l.aufertur.§.fi.in eo quod ibi dicit de quadruplo,hic de duplo. ſed hic priuato,ibi fiſco fuit iniuſtè aliqđ ablatum.& hoc ſecũdo caſu refert an in quæſitis, & tũc in quadruplum:an in quærẽdis:& tunc in duplum tenetur ablator:vt.C.de iure fiſ.l.facultas. &.C.de aquir.poſ.l.ſi vel in.l.aufertur.priuatus fecit fiſco fraudẽ: hîc publicanus.Accur.

x ❡ Conſtituerunt.] quantũ ex parte delinquentium: quia ſolus inſolidũ.ſi cũ alio,quilibet pro parte.ſed ex parte damnũ paſsi ſemper ſolidũ cõſequitur.Accur.

IMperatores.] CASVS. Quando debetur tributũ ratione prædiorũ:ipſa prædia ſunt obligata,non perſonæ.hinc eſt, ꝙ ſi prædium tributarium emiſti,pro quo multi anni erant elapſi,ꝙ non erat ſolutum tributum à vendente:dicitur ꝙ tu emptor debebis ſoluere tributa etiam præteriti temporis.habebis tñ tuã actionẽ cõtra venditorẽ tuum,ſi tu ignorans hoc emiſti.Secundo dicit,ꝙ ſi pupillus habet prædiũ ex quo tributũ debet fiſco,licet nõ ſoluerit tẽpore quo debet tributum,& ſic debet puniri:tñ remittitur ſibi fauore minoris ætatis ſi intra diẽ.xxx.poſt ſoluat.Fran.

y ❡ In vectigalibus.] id eſt pro vectigalibus,& impropriè ponit.i.pro tributis:vt no.ſ.eo.l.j.§.j.Accur.

z ❡ Non perſonas.] ſ.tñ aut dicas ꝙ perſona nõ obligetur.& erit ſpeciale,ꝙ ſuppetit hypothe.ſine perſonali obligatione.Ot.& eſt ſic j.de iure fiſ.l.denique.Accur.

a ❡ Debere.] vt.C.ſine cẽ.vel reli.l.fi.&.ſ.de pactis.l.inter debitorẽ &.j.de cẽſi.cũ poſſeſſor in prin.&.§.fi.&.l.forma.&.C.de præſcript.xxx.an.cõpetit.&.ſ.de vſufr.hactenus.Sed contra.ſ.de leg.j.apud iulianum.§.hæres.Sol.ibi cogitur hæres ſoluere præterita tributa à legatario,& non à fiſco.& eodem modo reſpondeo ad aliam.ſ.de pactis.l.epiſtola.§.pactum. quæ eſt ſimiliter contraria. Item ſunt hæc vera,niſi fortè publica authoritate vendantur prędia, propter tributa non ſoluta:vt.C.de fun. reipu.l.ſecunda in fi.

b ❡ Habituros.] ſcilicet poſſeſſores contra authores eorum ſecundum qualitates contractus & fidei:vt.C.cõmunia vtriuſque iu.l.ſi fratres.&.C.de euict.ſi fundum.&.j.de actio.emp.l.iulianus.in principio.Accur.

c ❡ Cõmiſsi.] id eſt delicti,ex eo qđ nõ ſoluit vectigal.vel dic cõmiſſi.ſ.in fiſcũ.nã nõ ſoluto vectigali vel tributo,cõmittit res in fiſcũ: vt hîc

a Quid ſit libellus,pulchrè Bud.in l.nec quicquam.ſ.de offici.proconſul.

Vectigal an de qualibet re præſtandum ſit.

b Iſta glo.eſt magiſtralis & ſin.ſecũdũ Lud.Ro.in hoc ꝙ ponit caſus in quibus quis excuſatur à ſolutione vectigalis.

+ Iſta.l.eſt optimũ argu.pro dicto Bart.in l.ſi reus paratus.ſ.de procur.vbi dicit ꝙ ad euitandum infamiã iuris vel facti vel aliã pœnã quãuis per ſententiã pro delicto eſſet conſecutur⁹:cautela eſt ꝙ ante cõdẽnationẽ offerat rẽ ſtitutã dicẽdo ſe nõ egiſſe ſed malle ſoluere id quàm ſtare dubio euentui litis.refert & ſequitur Mathe.mathe.ſingu.lxxxiiij.incipi.nota practicam.do.me⁹ do.Iaſon mav.in.l.iuſiurãdũ & ad pecunias.ſ.vl.ver.& ibi concor.ad nauſeã.ſ.de iureiu.

* Seuerus

+ Secundũ Bart.iſta.l.eſt ſingu & mẽti tenenda ad id qđ ĩ ſummariũ dicit:tamẽ ſi bene & recte pódere tur,non probat id ad qđ eã pọderat Bar.ideo attende ad ea quæ hîc dicũtur in nouis interpreta Bolog.

* Seuerus

vt hîc.Item si omisit professionem:nisi sit miles,vt.C.de vect. & cõmis.l.omnibus.vel quia illicita transuehebat:vt.j.eo.l.cotem.§.dominus.Itẽ quod dicit remittere:dic ipso iure. sed videtur quòd per restitutionem:vt.s.de mino.si ex caussa.§.penul.quæ est contrà.sed ibi in adulto:hîc in pupillo.vel dic vt ibi.

tricesimum vectigal intulisset [a].

Pœna fraudati uectigalis nõ transmittitur ad hæredem ante litem contestatam.h.d.Pau.

*Paulus. LEX VIII.

FRaudati [b] vectigalis crimẽ ad hæredem eius,qui fraudẽ contraxerit commissi ratione,transmittitur [c].

Si unus ex dominis fraudat uectigal,portio tantum sua cõfiscatur,non socij ignorãtis. Pau.

Sed si vnus ex pluribus hæredibus [d] rem cõmunem caussa vectigalis [e] surripuit portiones [f] cæteris non auferuntur.

In locatione uectigalis nõ admittitur plus offerens,nisi præstet fideiussores idoneos.Pau.

*Pomponius. LEX IX.

LOcatio [g] * vectigaliũ,quæ calorẽ † licitãtis vltra modũ [h] solitæ cõductionis * inflauit, ita demũ admittenda est, si fideiussores idoneos,& cautiones is, qui licitatione vicerit,offerre paratus sit [i].

Licet nullus offerat aliquid tempore quo ponuntur reditus publici ad in quantum,nullus debet compelli offerre:etiam qui pro tẽpore præterito habuit.Pau.

Ad conducendum vectigal inuitus nemo cõpellitur [k]:& ideo impleto tẽpore [l] cõductionis ea alijs locãda sunt. Reliquatores [m] vectigaliũ ad iterãdam conductionẽ ante,quàm superiori [n] cõductioni satisfaciant,admittendi non sunt. Debitores fisci,itẽq; reipublicę, vectigalia conducere prohibentur:ne ex alia caussa eorum debita onerentur [o]:nisi fortè tales fideiussores obtulerint, qui debitis [p] eorũ satisfacere parati sint.

Si duo uel tres emerunt gabellas portarum, & posteà diuidunt inter se emolumenta,quòd talis habeat emolumentum talis portæ,& talis talis:non potest socius petere sibi communicari illud plus.Pau.

Socij vectigaliũ si separatim [q] partes administrent:alter ab altero minus * idoneè in se portionem [r] transferri desiderat.

Qui extorsit illicitè:ciuiliter & criminaliter punitur.Bar.

Quod illicitè publicè [s] vel priuatim [t] exactum est [v]:cum altero tanto [x] passis iniuriam exoluitur.Per vim [y] verò extortũ,cum pœna tripli restituitur [z]. Amplius,extra ordinem plectũtur [a]. Alterum enim vtilitas priuatorum [b],alterũ [c] vigor † publicæ disciplinæ postulat.

Licet exactio uectigalis non possit præscribi nisi tanto tempore cuius contrarij memoria nõ existat,ab eo cui nõ est concessum per habentẽ potestatem:liberatio tamen à uectigalibus bene potest præscribi.Pau.

Earum rerum vectigal, quarum nunquàm præstitum est [d], præstari non potest. Quòd si præstari consuetum [e], ex indulgentia [f] publicanus omiserat:alius [g]

a Intulisset.] aliâs intulisset.s.pupill⁹. aliâs intulissent.s.tutores. & facit.d.l.omni-10 bus.&.j.l.pxi.Acc.

FRaudati] CASVS. Duobus modis pone casum vt in gl. Primo sic. Publicanus fraudauit censum exigẽdo plus,quã debebat.si ante,quàm conueniatur decedat: transmittitur in hære-20 des eius hęc actio inquantum ex hoc sunt locupletati. potes & alio modo ponere vt in gl. Sed si vnus.] Dic casum vt in gloss. quæ incipit.i.rẽ subripuit.Francis.

b Fraudati.] à publicano.vel secũdo ab 30 eo qui soluere debet.

c Transmittitur.] cum nõ:& aliâs trãsmittitur sine nõ.& secũdum primã dic,non trãsmittit̃ nisi inquantũ ad eũ peruenit: vt s.eo.si publicanus. in prin. secundum aliam trãsmittitur.s.inquan-40 tum peruenit,vt ibi dicit:& sic in publicano decedẽte. sed & potest intelligi sine non, & cũ non, de eo q debet soluere vectigal nomine alicui⁹ rei, & eam supprimit,vt non exigatur vectigal. & secundũ hoc semp dic 50 rõne cõmissi.i.delicti.vel defert illicitas merces:& sic fit cõmissio in fiscum ipso iure.& tenetur hæres si rem illam possideat : vt.j. e.cotem.§.illicitarum.&.l.commissa.&.C.e.l.ij.& secundum hoc ratione commissi expone,id est rei,quæ commissa est in fiscum.Acc.

d Hæredibus.]ipsius publicani qui fraudem fecit superiori casu. sed hoc casu non fecit : vt suprà dixi. vel ipsius priuati qui debuit præstare vectigal:vt dixi.

e Caussa vectigalis.]i.rem surripuit hæres,quæ erat communis 60 caussa vectigalis.i.quia ex ea debebat pręstari vectigal.surripuit dico,vt sibi soli haberet.& in hoc differt à sequenti vbi surripuit solum vectigal non soluendum,& non soluit.vel dic surripuit rem cõmunem cum hæredibus caussa vectigalis subuertendi, & non præstandi,& hoc expressim apparet.aliâs præsumeretur caussa suæ partis fecisse:vt.s.pro socio.l.rei communis.&.l meritò.Accur.

f Portiones.]quas habent in re,sed socium etiã furti possunt conuenire:vt suprà pro soc.l.rei communis.& facit.C.de pe.l.sancimus. &.j.de reg.iur.l.non debet alteri.Accur.

70 LOcatio.] CASVS.]Cùm potestas vult locare transam lusolini,vel aliquod aliud pedagium,debet dare plus offerenti, & recipiat bonam securitatem:aliâs non det ei. Ad cõducẽdum.] Nemo cõpellitur cõducere vectigal,& si qui spõtè cõduxerint:finito tẽpore cõductionis si volunt iterũ cõducere,audiũtur dum tamẽ soluerint mercedẽ primi tẽporis.Itẽ debitores fisci ex alia qualibet caussa non cõducunt vectigalia,nisi velint dare fideiussores idoneos pro primis debitis. Quod illicitè.]Quòd si publicanus exigit per vim cõpulsiuã,tenetur in duplũ:cõputata re quã abstulit.si aũt per vim ablatiuã:tũc potest cõueniri act.vi bo.rap.in triplũ:pręter rem quã abstulit:punietur etiã extra ordinẽ. Earũ.]De rebus, de qui-80 bus non est consuetum præstari vectigal non pręstabitur.si autem est consuetum & vna vice publicanus remisit:non præiudicat quin alia vice possit,& debeat præstari. Res.] De rebus quæ mittũtur ad exercitum,non soluitur pedagium,nec tributa pro his fundis. Fiscus.]Fiscus non præstat vectigal. Mercatores.]Mercatores qui emunt de fundis fiscalibus,soluent.Fran.

g Locatio.]aliâs locatio.& aliâs licitatio.

h Modum.]cùm modus esset quadraginta:hic quinquaginta inflauit.Accursius.

i Paratus sit.]sic enim videtur perseuerare:vt.j.de reg.iur. quicquid.Accursius.

k Compellitur.]ab initio.ex postfacto.sic quandoq;:vt.j.eo.l. cotem.§.fi.sed & illud videtur corrigi,vt ibi dices.Accursius.

l Impleto tempore.]quod est trienniũ ad minus:vt C. de vecti. & cõ.l.iiij.Accur.

10 m Reliquatores.] aliâs litigatores,& aliâs reliquatores,& alias licitatores,& aliâs locatores. & expone,id est conductores : vt &.s. de act.empt.l.veteres. & l.idem est.& sic omnes literæ ad idem tendũt. 20 Accursius.

n Superiori.] id est superioris temporis. & est ratio, quia semel malus &c.[a] vt.j. de accu.sicui.§. si tamen.& facit.C.de suscep.& arca.l.neminẽ. &.j.l.proxi.in fi.Acc.

o Onerentur.] fa-30 cit.s.proxi. §.&.j.de fal.l.j.§.tutores.& de mune. & hono.rescripto.§.debitores &.C. ne tut.vel cura.vectigal conducat.l.j. Acc.

p Debitis.] primis.

q Separatim.] duo contraria videtur ponere.si eñ socij erant, 40 non erat inter eos separatio administrationis:vel si erat,nihilominus quilibet alteri tenetur cõmunicare: & ita portiones trãsferuntur:vt.s.pro so. actione.§. nõnunquã? Rñ.socij quidẽ erant: quia ob commune lu-50 crum vno cõsilio vectigalia conduxerũt. postea tamen eis placuit,vt diuiderent inter se vectigalia,& sibi quisque lucraretur, & separatim administrarent,ideoque quasi finita societate neuter portionem eius qđ quærit,dare tenetur.& facit.C.de di.tut.l.ij.§.j.& secundum hoc si habes minus idoneè,non habeas.j.non iure.si autem habeas idoneo:tũc habeas.j. non iure &c . Alij autem habent idoneo.&.j.sine non,& tunc dices diuisisse administrationem,non vt societas esset finita . & tunc est sic. C. de diui.tu.l.ij.in prin.Accur.

60 r Portionem.]lucri.

s Publicè.]i.à publicano,qui publica authoritate vtitur.& hoc dico publicè vel priuatim. Vel dic publicè,puta rapiendo.

t Priuatim.]surripiendo.

v Exactum est.]per vim compulsiuam Azo.vt differat à lege sequenti.Accur.

x Tanto.]& sic in duplum,computata re:vt.s.eo.l.j.in princ.&.l. hoc edicto.§.fin.&.s.l.proxi.Accursius.

y Per vim.]s.ablatiuam.nihilominus ex hoc edicto agi potest: vt s.e.l.j.§.vnde quæritur.Accur.

70 z Restituitur.]per actionem vi bo.rap. Vel dic restituitur. s. in primo casu.l.quando publicanus,vel qui debet soluere tributa . hîc quando vnus ex hæredibus.

a Plectũtur.s.in fiscũ.vel corporaliter.s.p actionẽ vi bo.rap.Ac.

b Priuatorũ.]qbus est ablatũ. Vel dic priuatorũ. s. pœna tripli.

c Alterum.]s.extraordinaria pœna.Et no publicè dicit,ne maleficia sint impunita:vt &.s.ad leg.aquil.ita vulneratus.Accur.

d Præstitum est.]vel qa nõ debuit p̃stari:vel quia p̃scripta est nõ præstatio:vt dixi.s.eo.si publicanus.§.de rebus.ẽst tamẽ arg.cõtra. C.de præscrip.xxx. an.comperit.Accursius. ADDITIO. Dic 80 secundum Bar.quòd ibi loquitur de præscriptione priuata: hîc de publica.Vel dic,quòd ibi loquitur de tributo,quod soluitur in recognitione vniuersalis dominij:ideo non potest præscribi.

e Consuetum.]aliâs consuetum,& aliâs constitutum.

f Indulgentia.]i.gratia.

g Alius.]scilicet publicanus,scilicet successor primi cõducentis: vel etiam ipse si non sit tempus suæ conductionis finitum. Argumẽ. C.de agrico.& cẽsi.quemadmodum.Sed arg.contra.C.de vsur.ad-

c

*Papini. lib. xiij. resp.

*Paulus li.quinto sententiarum.

* Licitatio.

* Vide in hanc.l. Petri Crimi. li.de honesta discipli. xv.ca.iij & Alci.li.disc. pũ.j.c.xij.

† Calore licitãteis vl. mo.so. cõdu. inflammauit &c.

* Inferatur.

* minus idoneo ĩ se portionem trãsferri iure desyderat.

a Concor. tex.in.c.insinuatũ. cũ simi. extrà de simo. qđ tñ limitab. nisi stetisset per trieñiũ in eadẽ re: nõ in dissimili:vt no. Bar.in.l.cassius.s. de sena. & Ang. in authẽ.de mona . §. itẽ verum.

† Nota q fauor publicę disciplinę suadet vt maleficia puniantur. cõcor. tex.in. l. ita vulneratus. s ad leg. aquil . in. §. quod si qs. ver.cũ æq; impunita &c . cõcor. tex. ĩ cano. est iniusta . xxiij. q .iiij. text . & ibi gl.in c.j.§. ordinarijs . de col . in pragma. sanc. in verbo ex text. in. c. vt fame . extrà de sentẽ.ex com .

uerſus.pœna tamen ceſſat propter indulgentiam:vt.˜j.e.l.fi.§. ſiquis profeſſus.Accur. ADDITIO. Dic ſecũdum Bar.quòd prodeſt eius remiſsio quo ad hoc,vt non incidat in pœnam.

a ¶ Exercere.]pro tempore futuro.Accurſius.

b ¶ Res exercitui.]plenè dixi.s̃.co.ſi publicanus.§.j.

c ¶ Fiſcus.]facit quod dixi.s̃.eod.ſi publicanus.§.j.

d ¶ Conſueuerunt.] puta fructus prædiorum fiſci, quos emũt.

e ¶ Immunitatem.] nam bene ſoluunt vectigal.Accur.

exercere[a] non prohibetur. ¶ Res exercitui[b] paratas,præſtationi vectigalium ſubijci non placuit.

¶ *Dy.notat, quòd ſi communitas uel aliquis dominus uendit gabellam ſalis uel uini,poſteà emit ſal uel uinum,de qua emptione deberet ſolui gabella ſi fieret per priuatum:quòd ipſa communitas uel dominus non teneatur ſoluere illis gabellarijs.Pau.*

¶ Fiſcus[c] ab omnium vectigaliũ præſtatiõibus immunis eſt. ¶ Mercatores autem qui de fundis fiſcalibus mercari conſueuerunt[d],nullam immunitatem[e] ſoluẽdi publici vectigalis vſurpare poſſunt.

¶ *Dicit Barto.quòd qui fraudat gabellam, non tenetur deo,nec mundo : quia exactio gabellarũ quæ fit ab iſtis communitatibus,eſt à iure reprobata,ſi non interuenit conſenſus principis.Paul.*

Hermogeñ.lib.5.epito. LEX X.

Vectigalia ſine Imperatorũ præcepto,neque præſidi,neque curatori[f],neque curiæ[g] conſtituere[h],neque præcedentia[i] reformare[k],& his vel addere[l] vel diminuere licet.

¶ *Si emptores gabellarum deficiunt ſoluere in aliquo termino,ſtatim poteſt ſibi auferri gabella ſi ita placet communitati.Pau.de Caſt.*

¶ Non ſolutis[m] vectigaliũ penſionibus[n] repellere[o] cõductores,necdum etiam tempore cõductionis cõpleto vel ab his vſuras ex mora[q] exigere permittitur[p].

Paulus libro.5. ſententiarum. LEX XI.

Cotem ferro ſubigendo[q] neceſſariam,hoſtibus vænundari,vt ferrum quoq; & frumentum & ſalẽ,nõ ſine periculo capitis licet.

¶ *Cõtractus facti per officiales publicos, ſunt ſeruandi per ſequentes officiales : nec poſſunt per eos retractari ſine authoritate ſuperioris. Pau.*

¶ Agri publici,qui in perpetuũ[r] locãtur,à curatore[s] reipublicæ ſine authoritate principali reuocari non poſſunt[t].

¶ *Pro illicitis mercibus bona transferẽtis non alterius publicantur.Bar.*

¶ Dominns nauis ſi illicitè aliquid in nauem vel ipſe,vel vectores[v] vel * conductores impoſuerint:nauis quoq; fiſco vẽdicatᷣ. ꝙ ſi abſente dño id à magiſtro[x],vel gubernatore[y],vel cõductore aut preta* nautáve liquo factũ ſit: ipſi quidẽ capite puniũtur,cõmiſſis[z] mercibus:nauis autẽ dño reſtituitur[a]. ¶ Illicitarũ mercium perſecutio heredẽ[b] quoq; afficit.

¶ *Quando uenditur res mea,quæ fuit uel etiã durat mea,& uenditur me inuito : admittor ad emendum.Bar.*

¶ Eam rem,quæ commiſſo[c] vendicanda eſt,dñs[d] emere non prohibetur,vel per ſe, vel per alios, quibus hoc mandauerit.

¶ *Tribus concurrentibus compellitur quis emere reditus fiſcales,ſi per tempus præteritum emerat,& maximos fructus receperit, & pro futuro non reperitur emptor.Bar.*

¶ Qui maximos fructus †ex redẽptione vectigalium conſequũtur:

Vectigalia.] CASVS. Si aliquis pons, vel portus principis erat,pro quo nõ ſoluebatur pedagiũ, ſiue vectigal, & poteſtas ciuitatis alicuius vel curator reipu.vel fiſci,vel aliqua curia decurionũ velit de nouo conſtituere:dicitur quòd nõ poteſt. Vel ſi conſuetum erat de ipſis mercibus ſolui vectigal,& vult reformare,vt ſoluatur in pecunia,vel vult augere pedagiũ: nam vbi cõſuetũ erat præſtari ꝓ equo trãſeũte.vj. denarios, nũc vult ꝙ præſtetur ſolidus,& ſic addere : vel quòd præſtentur.iiij. denarij,& ſic diminuere:non poteſt ſine licentia,& cõſenſu principis. ¶ Non ſolutis.] Publicanus,qui cõduxerat à fiſco portum luſolini, locauit eum alij pro certo reditu, ſine penſione ſoluẽda certo tempore.ille cõductor non ſoluit publicano penſionẽ tẽpore ſtatuto. Dicitur ꝙ publicanus poteſt eum expellere de conductis, vel ſi hoc non vult facere,poteſt exigere vſuras temporis præteriti.Fran.

f ¶ Curatori.]reipublicæ vel fiſci,vel Cæſaris.Accur.

g ¶ Curiæ.]decurionum vel curialiũ.& facit.C.noua vectigalia. per totum.Accurſius.

h ¶ Conſtituere.]ſcilicet de nouo:vt cum eſſet aliquis pons vel portus principis,pro quo nõ ſoluebatᷣ vectigal:ſi nũc aliquis de ſupradictis velit conſtituere certum vectigal,non poterit ſine voluntate principis.Accurſius.

i ¶ Præcedentia.]ſcilicet vectigalia.Accur.

k ¶ Reformare.]vt cum prius accipiebat octauam de ipſis mercibus,nunc vult in pecunia:vel econtra.& ſic reformare,id eſt in aliã formam ponere.Accurſius.

l ¶ Addere.]vt cum ſoluebantur de equo ſex denarij : nunc vult ꝙ ſolidus.& quod ſubijcit,vel diminuere,dic econtrà.

m ¶ Non ſolutis.]ſcilicet publicano ſecundum primum caſum, vel ſecundum ſecundum,dic ſcilicet fiſco.Accur.

n ¶ Penſionibus.] ab illis quibus locauit publicanus, vel ab illis, qui conduxerunt à fiſco.

o ¶ Repellere.]ſtatim ex quo ceſſatum eſt in ſolutione.at in eccleſia expectatur biennium:vt in authenti de ali.& emphy.§. ſi verò quis.vel fortè hîc idem quod in eccleſia:vt argu.C.de ſacroſanct.eccle.l.fina.& hoc ſiue ſit conductor ſimplex,ſiue ius habeat in re. puta emphyteuta.ſecus autem in eo, qui à priuato habet : quia tunc per triennium ſi habet ius in re : puta quia ſit emphyteuta. aliâs biennium expectatur:vt.C.de iure emphy.l.ij.in fine.& ſuprà, loca.quæro.§.inter. ADDITIO. Dic clarius ſecundum Barto.hic quòd aut loquimur in ſimplici conductore : aut in eo qui habet ius in re.Primo caſu ſimplex conductor, qui non habet ius in re,poteſt ſtatim expelli,argu.l.idem.C.loca.Fallit ſi eſt conuentum, vt non expellatur:quia tunc expectatur biennium:vt dicto.§.inter. Secundo caſu,quando loqueris de eo, qui habet ius in re : tunc in emphyteuta priuati triennium : in emphyteuta eccleſiæ biennium expectatur : vt. l. ij. C. de iure. emphy. & auth. qui rem. C. de ſacroſan.eccle.

p ¶ Permittitur.]publicano.& ſic ſecundum hoc publicanus locauit.ſed poteſt & aliter in hoc.§.poni caſus.ſ.ꝙ publicanus qui cõduxit aliquid à fiſco,non ſoluit penſiones fiſco:vnde fiſcus poterit eum expellere.ſed ſecundum hoc ſecundum exponas permittitur quod eſt hîc in litera.ſ.fiſco.

p ¶ Permittitur.] publicano.Accurſius.

Cotem.] CASVS. Dicitur ꝙ nullus debet auſus eſſe vẽdere cotẽ, cum qua acuuntur cultelli:nec ferrũ:nec frumẽtum:nec ſalem hoſtibus.qui vẽdit, capite punitᷣ. ¶ Agri.] agri publici in ꝑpetuũ locati nõ reuocãtur per procuratorem Cæſaris, niſi authoritate principis: & intellige ſine iuſta cauſſa. ¶ Dominus nauis.] Si dñs nauis aliquã rem illicitam impoſuit in naui vt portetur: vel cõſenſit conductori nauis ꝙ impõat : amittit nauẽ.ſi autẽ eo ignorante magiſter nauis impoſuit vel conductor:tunc ipſe magiſter vel conductor capite puniuntur:nauis autem domino reſtituitur. ¶ Illicitarũ.] Si autẽ aliquis portat illicitas merces, merces confiſcantur : & fiſcus petet eas ab ipſo portante, vel eius hærede.portans autẽ eas res emere poterit per ſe,vel per alium à fiſco cui ſic affectę fuerint.& hoc dicit.§.iſte cum ſequenti. ¶ Qui maximos.]Si cõductores vectigaliũ fuerunt multum lucrati ex illa conductione,finito tẽpore conductores tenentur iterum conducere ſi non inueniantur alij,qui velint tantum dare, quãtum eſt prius datum.Franciſcus Accurſius.

q ¶ Subigendo.]aliâs ſubigendam,& aliâs ſubijciendam . & ſunt cotes,lapides ad acuendum ferrum neceſſarij:& quandoq; ſubijciũtur ferro:quandoque ferrum coti ſubijcitur.has non debet quis vẽdere hoſtibus,ſicut nec frumentum,vel ſimilia:vt.C.quæ res expor.l.j.&.l.ij.&.C.quæ res ven.non poſ.l.pe.&.l.fi.Accur.

r ¶ In perpetuum.]i.quandiu ſoluatur vectigal &c.& hi dicuntur vectigales:vt.s̃.ſi ager vecti.l.j.Accur.

s ¶ A curatore.]aliâs ab authore.aliâs ab actore.aliâs à curatore. & ſemper ponitur pro procuratore Cæſaris.Accurſius.

t ¶ Non poſſunt.]ſine cauſſa,ſed cum cauſſa : vt propter aliquod tumultuoſum poſſunt:vt.s̃.de offi.procu.cæſa.l.fina.& facit.l.j.§.j. Azo.Accur.

v ¶ Vel vectores]id eſt qui vehuntur.& dic domino ſciente.Acc.

x ¶ A magiſtro]i.ab eo,cui totius nauis anchora eſt mandata:vt.s̃.de exerci.l.j.§.j.Accur.

y ¶ Gubernatore.]qui partem nauis gubernat:proreta, qui ſedet in prora,id eſt in prima parte nauis.nauta qui nauem gubernat : vt s̃.nau.cau.l.j.§.nauta.

z ¶ Commiſsis.]in fiſcum,quæ ad eum pertinebant:vt.C. de nau. fœ.l.iij.&.s̃.loca.l.ex conducto.§.pe.Accurſius.

a ¶ Reſtituitur.]quia non poteſt dici ignorans deliquiſſe:vt.˜j. de act.& obli.l.ex maleficijs.§.ſi quis.& eſt ſimile huic.§.in auth.de eccle.ti.§.ſi quis in ſua.Sed argu.contra.C.de fal.mo.l.j.§.domus. Sed ibi ſpeciale,vt ſola negligentia puniatur.

b ¶ Hæredem.]ſic infrà eodem commiſſa.& pone hic caſum vt ibi no.Sed contra.˜j.eo.l.fi.§.pe.Sol.vt ibi.Accur.

c ¶ Commiſſo.]i.propter commiſſum.

d ¶ Dominus.]quondam.nam quod commiſſum eſt, ſtatim definit eſſe eius,qui crimen contraxit:vt ˜j.e.l.commiſſa.& ſic bene poteſt poſteà emero per ſe,vel per alium:vt &.s̃ man.l. ſi tibi mandauero. §.is cuius.& ſic non obſt.s̃.de contrahen.emp ſuæ rei.&.s̃. man.l. ſi mandauero.

*Morę.

* *Vectores.*

* Proreta cuſtos dicitᷣ & gubernator in nauis prora id eſt primore parte. Bud.s̃. nautę caupones &c. l.j.

† Doc.hic cõmuniter & Alexã.in l.ſi merces §.vis maior.s̃.loca. reputãt tex. iſtum ſing. ad hoc ꝙ cõducens rem tenetur reconducere propter magnũ lucrũ per cũ habitum qñ alius nõ reperitur qui velit eã cõducere niſi ꝓ minori pretio.Bolo.

† Addeã gabellarius nõ reſtituẽs per ſeruos ſuos vi vel furtim ablata ſi conueniatᷣ,ſit puniendus? & dic ꝙ non. qd patet ꝑ iſtũ tex.põderando iſtud verbũ dabo : quia quoties lex ĩponit pœ. ꝑ verbũ futuri temporis : niſi ad datur aliqd iſtorũ verborũ:mox oĩo ipſo facto & ſimilium:tũc nõ incurritᷣ pœna ipſo iure:vt not. Matthe.ma theſil. ſing. ſuo cxij.incipi no ꝙ vbicũq; & ſin cxv.in.

cip. not. ꝙ ubi lex. Lu. Ro. sing. j. &. ij. & frã. de cre. sing. vij. inci. no. ꝙ verbũ de quo per Fe li in ca. ro. dolph. col. xvj & seq. de rescrip. de quo per panor. c. in quidã. nu. vij. et ibi no taui apost. in versi. ver bũ futuri tẽ poris extrà de pe. & Phi. fran. in c. j. nu. v. vbi et addidi ad eũ in versi. verbũ ipso iure. de vi. & ho. cler. li. vj. & pro princip.

mandauero. §. si hi quorum. Argu. contrà. C. de ser. fugiti. l. manci-pia. in fine.

a ¶ Tanti.] sicuti prius.

b ¶ Non possunt.] scilicet vectigalia. Accursius.

c ¶ Ipsi.] scilicet vt emant rem commissam in fiscum.

d ¶ Compelluntur.] cõtra. j. de iur. fis. l. iij. §. cùm quinquenium. Sol. illa hãc corrigit. 10 vel hîc de rigore: illa de æquitate: quod in idẽ recidit. vel licet sit inhumanũ, vt ibi: susti netur tamẽ, vt hîc. vel hoc speciale ꝓpter fru ctus maximos, quos perceperat: aliàs sec⁹: vt in contrà. s. e. loca-tio. §. j. & C. loca. inui-20 tos. & facit ꝓ hoc. s. loca. si vno. in princi. Itẽ videtur semper in-uitus detineri: vt. C. lo ca. si cùm Hermes. sed ibi spontè remansit in conductione.

Q Vantæ.] CASVS. Pro-pter malitias, & frau-30 des publicanorũ est inductum hoc edictũ, in quo est dictũ, ꝙ te-net publicanus in du-plum pro dãno dato à familia, si nõ exhibeã-tur. & continentur ap pellatione familiæ ser ui, et liberi, qui stãt cũ publicano. tãdẽ expo-40 nit qui sint publica-ni. & certè siue condu cant aliqui publica ve ctigalia, siue salinas, vel metalla à fisco vel à ciuitate: publicani appellantur, & habet locum hoc edictũ. post eà dicit: bene dixi pu-blicanum teneri nomi 50 ne seruorũ. hoc est ve rum, etiã si eos vendi-derit, vel manumise-rit. secus si decesserint serui. Vltimò dicit, ꝙ hæc actio est ꝑpetua, & hæredi datur. hoc dicit hæc lex cum se-quenti. Fran.

e ¶ Factiones.] i. con 60 spirationes in ma-lum. Accur.

f ¶ Proposuit.] sic. s. eo. l. j. §. dixerit. & se-quentia verba ponuntur materialiter: cum quibus facit. suprà eo. l. j. §. penul. & fi. Accur.

g ¶ Non exhibebuntur.] s. serui, qui fecerunt damnum. Accur.

h ¶ Deditione.] speciale: vt. s. e. nec licebit. Acc.

i ¶ Fortassis.] temperamentum philosophicum est. sic. s. de arbit. si 70 duo. nam idem in vtroq; est: vt arg. s. de noxa. non solum. Acc.

k ¶ Operis.] scilicet ministerio.

l ¶ Publicani.] facit. s. eo. tit. l. j. §. hic titulus.

m ¶ Ed & ii.] Arenas. loca in quibus foditur arena. & sic expone sequentia. Accursius.

n ¶ Locum habet.] vtile, non directum: vt. j. de ver. sig. l. eũ qui ve-ctigal. & dixi. s. e. l. j. §. j. & est sic. s. ex qui. cau. ma. l. legatis. & l. sed & si per prætorem. §. fi. & C. de sacrosan. eccle. l. si.

o ¶ Vendidit.] publicanus.

p ¶ Factiosam.] id est malam. Accursius.

q ¶ Liberari.] s. de noxa. electio. §. si is. Sed contra. s. eo. l. j. §. fi. Solu. 80 vt ibi. Accursius.

r ¶ Hanc actionem.] in factum ex hoc edicto, quæ datur contra publicanum.

s ¶ Perpetuam.] ratione simpli: sed pro pœna est annalis: vt suprà eo. l. j. in princip.

t ¶ Successoribus.] vniuersalibus, sed in hæredem inquantum lo-cupletior est: vt. s. eo. si publicanus. in prin.

v ¶ Commissa.] Pone casum per. l. s. e. cotem. in princi. & §. domi-

si posteà tanti [a] locari non pos-sunt [b], ipsi [c] ea prioribus pẽsioni-bus suscipere compelluntur [d].

¶ Mali officiarij & praui homines sunt edictis principũ uel magistratuũ coercẽdi. Et cõtra nõ exhibentem familiam quæ in hoc edictum com-misit, datur iudiciũ sine noxæ deditione. deinde ponit qui sunt familiares: & q publicani. Pau.

Vlpianus li. 38. ad edict. LEX XII.

Q Vantæ audaciæ, quãtæq; te-meritatis sint publicano-rum factiones [e], nemo est qui ne-sciat. idcirco prætor ad compescẽ dam eorũ audaciam hoc edictum proposuit [f]. Quòd si familia publi canorũ furtum fecisse dicetur, itẽ si damnum per iniuriã fecerit, & ij, ad quos ea res pertineat, nõ ex-hibebuntur [g]: in dominũ sine no-xæ deditione [h] iudiciũ dabo. ¶ Fa-miliæ autẽ appellatione hîc serui lem familiam contineri sciendum est. Sed & si bona fide publicano alienus seruus seruit, æquè conti-nebitur fortassis [i] & si mala fide. plerunq; enim vagi serui, & fugi tiui in huiusmodi operis [k] etiam à scientibus habentur. Ergo & si ho mo liber seruiat, hoc edictum lo-cum habet. ¶ Publicani [l] autem di cuntur, qui publica vectigalia ha-bent conducta.

Caius li. 13. ad edic. Prouin. L. XIII.

S Ed & ij, qui salinas, & * are-nas [m], & cretæfodinas, & me-talla conducta habent: publicano-rum loco sunt. ¶ Præterea & si quis vectigal conductum à repu. cuiusdã municipij habet: hoc edi-ctum locum habet [n].

¶ Dominus serui delinquentis non liberatur ab hoc edicto licet seruum alienauerit secus si mortuus sit, si appareat dominum non fuisse in dolo. hoc dicit.

¶ Siue autem vendidit [o] seruum propriũ, vel manumisit, vel etiã fugit seruus: tenebitur serui nomi ne, qui tam factiosam [p] familiam habuit. Quid tamen, si seruus de-cesserit? videndum est, an publica-nus teneatur, quasi facti sui nomi ne. Sed puto, quia facultatem non habet exhibẽdi, nec dolus eius in-tercessit: debere eum liberari [q]. ¶ Hanc actionem [r] perpetuam [s] dabimus & hæredi, cæterisq; suc-cessoribus [t].

¶ Res quæ incidit in commissum: uendicatur ab hærede, prout à quolibet possessore. Bart.

Vlpianus li. 5. disputa. L. XIIII.

C Ommissa [v] vectigaliũ nomi ne etiã ad hæredẽ [x] trãsmit-tuntur [y]. Nam quod cõmissum est, statim [z] desinit eius esse qui crimẽ commisit: dominiũq; rei vectiga-li [a] acquiritur [b]. ea propter com-missi persecutio [c], sicut aduersus quemlibet possessorem, sic & ad-uersus hæredem competit [d].

¶ Inspicitur tempus quo quis possederit, non tempus quo quis repulsus per uim recessit. Bar.

* Alphenus li. 7. digest. L. XV.

C Æsar cum insulæ Cretæ co torias [f] locaret, legem [g] ita di xerat. Ne quis prœter redẽptorẽ [h] post idus Martias [i] cotẽ ex insula Creta fodito, néve eximito, néve auellito. Cuiusdã nauis onusta co-tib⁹ ante idus Martias ex portu [k] Cretæ ꝓfecta, vẽto relata in por-tum erat. deinde iterum post idus Martias profecta erat. consuleba-tur [l], num cõtra legem post idus Martias ex insula Creta cotes ex-isse viderentur [m]? Respondi tam-

* Vlpia-nus.

nus. & §. illicitarum. vel pone in vectigali prædio. & hoc dico vecti-gali non soluto: vt. s. e. l. vectigalia. §. fi. & C. de admi. tu. si tutori. se-cundum Ir. vel etiam tertiò vt loquatur de ea commissione, quæ i-deo fit in fiscum, ꝙ quis non præstat vectigal vti debet: imò suppri-munt & occultat merces quarũ est vectigal præstãdũ. & sic statim fit commissio in fiscũ o-ctauæ portionis: & i-pso iure ille amittit dominium illius octa 10 uæ: & ipso iure quæ-ritur fisco. pro quo est C. de vecti. & com. l. j. Vel dic quòd hîc in totum committatur res: quia omissa fuit ꝓfessio, ibi verò facta professio, sed omissa solutio: vt ibi dixim⁹.

ADDITIO.

20 Pro veritate hui⁹ gl. dic secundum Bart. post Dy. ꝙ aut quis omittit scienter: & tũc glo. nostra verum di-cit: aut ignoranter, & tunc aut deceptus à publicano: & subueni tur: vt. j. eo. l. fin. §. diui quoque fratres, sed li-30 cet non à publicano decipitur, sed errore ductus: & tunc nõ pu-blicat: vt. d. l. fi. §. diui.

x ¶ Ad hæredem.] id est contra hęredem eius, qui deliquit.

y ¶ Transmittun-tur.] scilicet vt emãt rem commissam in 40 fiscum.

z ¶ Statim.] ipso iu-re. sic infrà de iure fis. l. prima. §. an bona. & l. imperator. & in aut. de incœst. nupt. §. j. & ij.

a ¶ Vectigalis.] id est mercis illicitæ vectæ, vel prædij, ex quo sol-50 uitur census. Vel id est ipsius octauæ quæ est vectigal, secũdum quod diuersis modis posui casum. Accur.

b ¶ Acquiritur.] fi-sco, & ordini ciuita-tis: vt dixi suprà eo-dem. l. si publicanus. §. j.

60 c ¶ Persecutio.] quam habet fiscus.

d ¶ Competit.] vt & suprà eodem. l. cotem. §. illicitarum. & sic competit, vt in hæredem tanquam in quemlibet possessorem si res extat. aliàs si non extat qui vẽdidit, tenetur vt hæ res: vt suprà eodem. l. si publicanus. sic suprà ad exhib. de eo. §. fin. & sic non obstat suprà eodem si publicanus. in prin & l. fraudati.

C Æsar.] CASVS. Imperator Cæsar locauit certo pretio Titio ius cauandi cotes de tali insula: & tale pactum apposuit, 70 quòd nullus extrahat cotes de ista insula à medio mensis martij vltra, nisi iste conductor. accidit quòd Cornelius ante prædictũ tem pus extraxerat de illa insula nauim plenam de cotibus. tandem na-uis à vento percussa reuersa est in illam insulam, & post medium mensem martij extraxit eam nauem ita onustam de illa insula. nunc quæritur an videatur hoc fieri contra pactũ? Dicitur ꝙ non. & red-dit rationem. Fran.

e ¶ Cretæ.] est nomen insulæ. Accur.

f ¶ Cotorias.] i. loca, vnde cotes extrahuntur.

g ¶ Legem.] i. est pactum.

80 h ¶ Redemptorem.] i. conductorem.

i ¶ Post idus martias.] i. post. xv. diem mẽsis martij. Io. & dicitur idus, id est diuisio: quia ibi diuiditur mensis per medium: & sequen-tes dies mensis denominantur à calendis sequentibus.

k ¶ Ex portu.] i. ex illo loco, vnde cotes colligebantur.

l ¶ Consulebatur.] i. interrogabatur.

m ¶ Viderentur.] & sic qui de portu exit post idus, de insula exire videtur. & sic contra legem id est pactum.

a Eum.]repetit breuiter quæstionem.
b Relatus.]id est reportatus.
c Insulam.]id est portum.
d Si inde exisset.]Post Idus Martij. Accur.
e Initio.]i.ante Idus Martij.M.sic.s.de excu.tut.l.tutor peti tus. Et arg.s.de alie. iud.l. ex hoc.§.fi. &.l.j.Item not.ꝙ casus nautã excusat.sic.j.l.proxi.§.si 10 propter.
f Euectæ.]id est deportatæ.
g Profecta esset.] Ante Idus Martij. Accursius.

etsi portus quoque, qui in insula essent, omes eius insulæ esse viderētur: tamen eum [a], qui ante idus Martias profectus ex portu esset, & relatus [b] tēpestate in insulam [c] deductus esset, si inde exisset [d], nō videri contra legem fecisse, propterea quòd iã in initio [e] euectę [f] cotes viderētur, cum ex portu nauis profecta esset [g].

Propter rationes reddendas debet seruus reuendi domino. Bar.

Martianus lib. Singulari de delatoribus.

LEX XVI.

Interdum nec vendendus [h] est is seruus * qui in cõmissum ceciderit [i], sed pro eo æstimatio à domino dãda est [k]. Diui em̃ * Verus & Antoninus rescripserũt [l]: cum is seruus, qui actum domini gessisse † diceretur, in commissum cecidisset, vænire nõ debuisse: sed pro eo viri boni arbitratu æstimationem oportuisse dari [m].

Propter pœnã inferendam seruus debet reddi domino iusta æstimatione recepta. Bar.

Iidem autẽ eadẽ epistola rescripserũt, si quis improfessus [n] seruus fuerit, & probabitur in cõmissum cecidisse: & aut vxorẽ domini corrupisse dicatur [o], aut aliud grauius quid admisisse: vt cognoscat procurator [p]: & si in his caussis [q] esse compertus [r] sit, æstimetur [s], & ad pœnam domino tradatur [t].

Ad publicationem serui non sequitur publicatio peculij. Bar.

Iidem diui * Verus & Antoninus rescripserunt mancipijs commissis, res peculiares non † esse [v]

Interdum.] CASVS. Si dñs habens seruum, quem duxit secum, pro eo non 20 soluit pedagiũ, confiscatur hic seruus. si tamen dñs vult dare æstimationẽ eius fisco, & recuperare seruũ, auditur in casibus, vt si ille seruus fuerat castaldio dñi: vel iacuerat cũ vxore domini, & dñs vult eum habe-30 re vt imponat ei pœnam. Secũdò dicit. qñ seruus confiscatur, vt quia nõ erat solutũ pedagium pro eo, nõ per hoc peculiũ eius confiscabitur. Quoties.] Mercator Bonoñ. iuerat Venetias pro seruis emẽdis, & emit: & 40 eos ducit Bonoñ. cũ est in portu Lusolini, debet profiteri publicano quot seruos secũ ducit, & soluere ꝓ his pedagium. & hæc sunt vera. si isti serui sunt nouitij: secus si veterani. Serui.] Serui fugitiui trãseũtes fines, 50 quos non debebant trãsire: non per hoc cõfiscantur. & reddit rationẽ. Secundò dicit. si quis ignorans se debere soluere debita, vel pedagia non soluit, nihilominus cõfiscantur res. Tertiò dicit. cum videret publican⁹ trãs-60 euntem debere soluere pedagium, nihil ei dixit cum non soluebat. dicitur quòd nihilominus res confiscantur. Species.] Nunc numerat quasdam res, ex quibus præstatur pedagium. Si propter.] Si cum nauis esset onusta mercibus, timore tempestatis venientis deposuerunt res de naui in loco prohibito: non puniuntur. Idem est, si ipsa tempestas duxit nauim in loco prohibito. Diuus.] Si minor. xxv. an. ducens seruos caussa vsus sui omisit professionem tributi soluendi pro ipsis seruis: ei parcitur propter ætatem. Diui.] Pone casum, vt in glo. quæ incipit, Duobus modis &c. Sed & magnus.] Si conductor fundi, ex 70 quo præstabatur vectigal, vel seruus domini fundi in ipso fundo per furtum vel vim rem aliquam alicui acceperit ignorante domino, dominus non tenetur. Si quis.] Debens soluere vectigal, professus est se debere: remisit tamen ei publicanus. bene potuit. Pœne.] Si publicanus deliquerit faciendo iniuriam vel rapinam, & sic tenebatur in duplum: non transit hæc pœna ad hæredes, nisi esset lis contestata cum defuncto. si autem aliquis iam soluerat publicano pedagium, & iterum eidem soluit per errorem: repetet per condictionem indebiti. Franc.

* A fisco.

* Seuerus.

† Facit ad glo. in. l. j. in verbo rationem. & ibi Bal. & doc. C. vbi de ratioci. agi oportet. & in l. j. & ibi Nicola de neapolit. in lec. Bart. de tu. & ra. distra. fa. melius q̃ no Bart. cepo. in suo tract. caute. can. xv. dñ dicit executionem sententiæ criminalis posse differri ficõ dẽnatus gesserit alicui⁹ negotia cui non reddiderit rationem de qua plene per Ro. sin gu. cccc xlj. incipi. suscipe cautelã.

* Seuerus.

† Ad istud facit. l. j. & ibi Alexan. post Bar. s. si fam. furt. fecis. dicat. dũ dicũt, ꝙ seru⁹ pecuniariter nõ punitur: q̃a nihil habet.

h Vendendus.] à fisco. Accursius.
80 i Ceciderit.] id est quiã sunt in loco publico prohibito mancipia morata: vt. C. de ser. expor. l. j. vel quia dominus emens ea super octauam non exposuit professionem, vel non soluit octauam: vt. j. e. l. §. quoties. & §. serui. & C. de vect. & cõ. l. omnibus.
k Danda est.] à fisco.
l Rescripserunt.] per sequentia verba, cum is &c.
m Dari.] scilicet fisco. ratione ergo actus aliquid specialiter dicitur quod aliàs non diceretur, vt &. s. de offic. præsi. l. fi. Item ex hoc tenetur liber factus: quod non est aliàs: vt. C. de peti. hæred. l. fi. in fi. Item quod dicit arbitrio boni viri: dic. i. iudicis: vt. j. de verb. oblig. continuus. §. cùm ita stipulatus. Item no. hîc, ꝙ aliud pro alio soluitur. sic. s. de leg a. j. si domus. §. qui confitetur. & j. proxi. §. regulariter contrà: vt. s. si certum peta. l. ij. §. j. Accur.

Aliud pro alio quãdo que soluit.

in eadẽ caussa, nisi hoc, quod proprio nomine in caussam commissi inciderit.

Pro nouitijs mancipijs debet solui uectigal: non pro ueteranis. h. d. Bar.

Quoties quis mancipia inuecta professus non fuerit [x], siue venalia, siue vsualia [y]: in pœna commissi est: si tamen nouitia mancipia fuerint, non etiam veterana. Sunt autem veterana [z], quę anno continuo in vrbe seruierunt. nouitia autem mancipia intelliguntur, quę anno [a] nondũ seruierunt.

Serui fugitiui nõ incidunt in cõmissum. Bart.

Serui [b], qui in fuga sunt, in cõmissum non cadunt, cùm sine volũtate domini fines [c] egressi sunt. & hoc ita principalibus constitutionibus cauet̃, sicut Diuus quoq; Pius sæpissime rescripsit: ne (inquit) in potestate seruorum sit, inuitis, vel ignorantibus dominis in fugam se tradendo, potestati dominorum se subtrahere.

Nota hic casum in quo non licet forensibus ignorare statutum consuetudinis loci de gabellis soluendis. secus regulariter. Pau. de cast.

Licet quis se ignorasse dicat [d], nihilominus eum in pœnam vectigalis incidere, diuus Hadrianus constituit.

Licet aliquis forensis uel alius intret portã cum salma videntibus gabellarijs, & nihil sibi dicentibus: possunt ire post eum, & capere salmam, & auferre pœnam, nec ille potest dicere, quare à me non petebas gabellam, quia libenter soluissem. Pau. de cast.

Diui quoq; Marcus & Commodus rescripserunt non imputari publicano, quòd non instruxit

n Improfessus.] id est dominus non fecit professionem censualem [a]: id est quantum 10 deberet pro seruo nomine vectigalis: & ita commissus erat in fiscum: vt. C. eo. l. omnibus. & C. de dona. censualis. Accur.
o Dicatur.] s. seruus iste.
p Procurator.] fisci. Accur.
20 q Caussis.] supradictis. Accur.
r Compertus.] id est adinuentus.
s Aestimetur.] vt æstimatio detur fisco: vt &. s. proxi. r. ñ.
t Tradatur.] nam ex hac caussa morti eum dare poterit dñs: 30 vt. j. de verb. ob. qui seruũ. & de leg. j. quid ergo. §. si hæres. & de pig. ac. elegãter. §. fin. Itẽ poterit eum torquere vt veritatem eruat, cùm per familiã res melius aperiãtur, quæ domi gerũtur: vt C. de diuor. & re. l. con 40 sensu. §. seruis. & de admi. tuto. lex quæ. & de iur. deli. l. fina. §. licentiam.
v Non esse.] sic. s. de contrahen. empt. quoties. & de euic. l. iij.
x Non fuerit.] i. nõ fuerit confessus quantum pro seruis nomi-50 ne vectigalis debeat. ob hoc enim committuntur in fiscum: vt. C. eo. l. iij.
y Vsualia.] quibus vteretur ad prædia colẽda. secus si ad ipsius corpus tuẽdum, & seruiendũ: vt &. j. de verbo. sig. l. in lege. Et no. 60 ꝙ secus est in alijs rebus ad vsum deputatis sui vel agrorum, pro quibus non præstatur vectigal: vt. C. eo. l. vniuersi. & s. eo. l. si publicanus. §. j.

a Vide Budæum. s. de proba. l. cũ de ętate. q̃d sit profiteri q̃d professe vel ĩprofesse merces.

z Veterana.] pro quibus ne nimis grauẽtur subiecti sæpius præstando vectigal ꝓ eisdẽ sæpius emptis, fortè noluit p̃stari vectigal.
a Anno.] imò aliter dicitur veteranus, qui in vili ministerio fit: vt s. de ædil. edicto, præcipiunt. & l. fi. §. fi. quæ est contra. sed ibi dic veterator: quod est aliud, quàm veteranus. Item non videtur esse faciẽda differentia inter seruos: vt instit. de iur. per. §. fi. sed hæc differentia fit super accidẽs: sicut si diceret, alius alb⁹, alius niger. sed super 70 substantia non fit: quia nullus est plus seruus, quàm alius, ex quo seruus est. Item contrà. j. e. §. diuus. Sol. vt ibi. Accur.
b Serui.] pone exemplum vt. C. si ser. expor. ve. l. j. & ij. & s. de ser. expor. si titius. & cum hac ratione concor. s. ad le. aquil. si seruus seruum. §. j & s. man. cùm seruus. & j. de acqui. pos. l Pomponius. Acc.
c Fines.] intra quos tantum stare debebant.
d Dicat.] fraudulenter: & sic sunt plana omnia, vel dicit, ius ignorauit, quo dicitur vectigalia fisco soluenda. sed videtur non nocere in damno: vt supra de iur. & fac. igno. l. error. in fin. Sol. hîc, fuit supina. sic suprà de institoria. l. sed & si pupillus. §. proscribere. & de 80 iur. & fac. igno. regula. §. sed facti. Vel dic hoc speciale propter rigorem iuris obseruandum. Vel verius hic est ius naturale vel quasi, in quo non permittitur errare: vt. C. de in ius voc. l. venia. & pro hoc facit insti. vi bo. rapt. §. ij. & C de præscript. xxx. ann. sicut. in fi. Argu. contrà. j. de decre. ab or. fac. l. fin. sed potest loqui ibi de ignorantibus. sed & hîc propter ignorantiam mitius punitur: vt. j. eo. §. diui quoq; fratres. & j. ad le. Iul. de adul. si adulterium. §. ijdem imperatores. Accursius.

Errare in iure naturali non licet.

Transgre-

a Transgredientem.] i.cōtra legē facientē: vel dic.i.transeuntē.
b Custodiendum.] aliâs constituendum. Accur.
c Volentē.] i.eū qui vult facere ꝓfessionē cēsualē quid & quātū, & noīe cuius rei debeat p̄stari vectigal: de qua loquit. C.e.l.iij.& de dona.cēsualis.& in aut.de mā.prin.§.coges. &.§.nō ꝑmittas.&.j.de censi.forma.& facit.j. de noua.doli.circa fi.

transgredientem [a]: sed illud custodiēdum [b], ne decipiat ꝓfiteri volētem [c]. Species pertinētes ad vectigal [d], cinamomū, * piper longum, piper album, folium [e] gariophyllū, costum, cassamū, nardostachys, casia, thymiama, xylocassia, smyrna, amomum, zinziber, malobathrū, ammoniacū, chalbane [f], laser, agalochum, sarcocolla, gummi, arabicū, cardamomū, xylocinamomū, carpesiū, opus byssinū, pelles Parthicæ, pelles Babylonicæ, ebur, hebenum Indicum, lapis vniuersus, margarita, sardonyx, cerauniū, hyacinthus, smaragdus, adamas, sapphirus, callimus, beryllus, cylindrus, opera indica [g], vela sarmatica, metaxa, vestis serica vel subserica, vela tincta, carbasea, nema sericum spadones, Indici leones, leenæ, leopardi, pātheræ, purpura, itē à pecorum lana, succus, * capilli Indici.

Si aliquis uecturalis transiuit cum salmis per unum territorium, & audito quòd in illo itinere erant latrones, intrauit aliud territorium ubi erat soluenda gabella, & non soluit: non tamen debet salma confiscari. h.d. Pau.

Si propter necessitatē aduersæ tēpestatis, expositū [h] onus fuerit: non debere hoc commisso vendicari † diui fratres rescripserunt.

Licet de rebus quæ portātur, non debeat solui gabella, debet tamen annunciari gabellarijs, & recipi apodissa: aliàs confiscātur, sicut si solui debuisset. Pau.

Diuus quoque Pius rescripsit, cùm quidā intra legitimā ætatē [i] esse dicebatur, & vsus caussa māci pia duxisset, & in sola professione errasset [k]: ei ignoscendum esse [l].

Declarat hic qualiter puniatur publicanus qui decipit transeuntem. Pau.

Diui quoque [m] fratres rescripserunt, cùm quidam non per fraudem, sed per errorem in caussam commissi incidisset, vt duplo vectigali contenti publicani seruos restituant [n].

Ex delicto serui non positi ad exigendum uectigal publicanus non tenetur pœna huius edicti. Pau. de castr.

Sed & Marcus Antoninus rescripsit, si colonus, vel seruus [o] domini prædij [p] furtum * illic fecerit, ignorante domino: nulla pœna dominum [q] teneri [r].

Remißio publicani excusat quem à pœna. Bart.

Si quis professus apud publicanum fuerit, nō tamē vectigal soluerit, hoc cōcedēte [s] publicano, vt solēt facere: diui * Verus & Antoninus rescripserūt, res in cōmissum non cadere. Cùm enim (inquiunt) professiones recitātur [t], commissum [v] cessat, cùm poterit satisfieri fisco ex bonis publicanorum, vel fideiussorū. Pœnæ ab heredibus [x] peti nō possunt: si non est q̄stio mota viuo eo, q deliquit. & hoc, sicut in ceteris pœnis [y], ita & in vectigalibus [z] est. Siqd autem indebitū per errorē [a] soluēris publicanus accepit, retro eū restituere [b] oportebit, vt diui * Verus & Antoninus rescripserunt.

d Ad vectigal.] s. sunt hæ. & nō habent quidā hic.§.sed cum prædictis cōtinuatur. Itē & caue tibi, qa nō tantū de his præstatur cùm deferūtur, sed ex omnibus: vt.C.e.vniuersi.sed gratia exempli de his dicit.sic.j.de vi & vi ar.l.j.§. quod vulgo.
e Folium.] flos gariophylii. Accur.
f Chalbane.] vnguētum ad equos.
g Indica.] quę faciūt homines dormire. & nota quia de diuersis mobilibus dicit.
h Expositum.] in loco prohibito. & facit s̄.eo.l.Cæsar.
i Aetatem.] xxv.an. vt. C. de ijs qui veni. æta.impe.l.fi.
k Errasset.] dicēs se nolle præstare vectigal: cùm non deberet: cùm vsus sui causa duceret: vt.j.de verb.signi.l.in lege. & dixi.s̄. eo.§.quoties.
l Ignoscendum.] per in integrū restitutionē, cùm gestum sit cū minore: vt &.s̄.de mino.l.ait prętor.&.l. si ex caussa.§.pen. vel ipso iure in pupillo: vt s̄.e.l.imperatores. maiori autē nō succurritur: vt.s̄.eo.§.licet.& §.diui quoq;. nisi esset miles: vt.C.eo.l.omnibus. Arg. cōtrà.j.proxi.§. Accursius.
m Diui quoque.] Duobus modis potest ītelligi hic.§. vel ꝙ publicanus reddat in duplum, vel ꝙ habeat duplū. Primò ergo dic, cùm quidā vellet ꝓfiteri seruū: publicanus innuit ei, ꝙ nō teneretur: & posteà ademit ꝓpter omissam professionē. reddet eū seruū in duplum: vt arg.s̄.e.§.diui quoq; marcus. in fi.§. &.s̄.e.l. locatio.§. quod illicitè.&.j e.l §.fi.& secūdum hoc quod dicit per errorē, à publicano inductus.& quod subijcit, vt duplo &c. habeat mercator duplum vectigalis cōtempti, publicanus seruos vel seruum restituat. expone.i.cum duplo cōtempti vectigalis. à cōtemno cōtemnis. nam publicanus cōtempsit habere prima facie. sed quare non cōputatur res in duplo? Respō. quia duas fraudes cōmisit publicanus. primam innuendo, secundam adimendo eam rem: aliâs esset secus: vt.s̄.e.hoc edicto.§.fin Secundò pones casum, ꝙ non fuit inductus ad omittendam professionem à publicano, sed suo errore. certè non excusatur, nisi quia cùm aliâs tota res erat confiscāda, nunc non cōfiscabitur, sed duplicabitur vectigal, quod erat octaua rei. nūc ergo erit quarta rei.& hoc secundum quod subijcit in duplo &c. habeas vt duplo, id est duplicato vectigali contenti publicani seruum restituant. & non dicitur contenti à contemno. suus ergo error non in totum: vt s̄.e.§.licet. sed in aliquo excusat, vt hîc. vel etiā si habeas seruo, dic seruo publicani. publicani dico contenti &c. Accur.
n Restituant.] s. debitor vectigalis prædictum duplum, id est soluat.& dic secundum tertium casum tali seruo, qui ministrat ei in illo officio ad exigendum: vt.s̄.eo.l.j.§.familiæ. Accur.
o Vel seruus.] s. publicani nō seruiens ei in eo vectigali: alioqn teneretur publicanus in duplum si eum non exhiberet: vt.s̄.e.l.j.§.pe.
p Prædii.] pro quo pendendum erat vectigal.
q Dominum.] ignorantem: vt.s̄.eo.l.cotem.§.dominus.in fi.
r Teneri.] ex hoc edicto. Accursius.
s Concedente.] i.remittente.sic.C.de iura.calum.l.ij.in fine.
t Recitantur.] & postea remittuntur a publicano.
v Commissum.] i. pœna amissionis. aliud tamē exercere nō prohibetur pro futuro tēpore: vt.s̄.eo.licitatio. §. eorū. sed pro præterito tēpore ipse publi.& eius fideiussores tenētur: vt subijcit.& ad hoc.C.de fundo.pa.l.ij.li.xj. sed & fortè ille, cui est remissum, tenet in subsidium: vt arg. s̄. de eo per quem fac.erit.l.fi.
x Ab hæredibus.] delinquētis publicani, qui tenebantnr in duplum: vt.s̄.e.licitatio.§.quod illicitè. & sic etiā loquitur.s̄.e. si publicanus.in princ. &.l. fraudati. prout est ibi non. secus in re cōmissa in fiscū ob nō solutū vectigal: vt. s̄. eo l.commissa.&.l. cotem.§.illicitarum.
y Pœnis.] nam sic regulariter est in omnibus, vt non teneātur hæredes nisi lite contestata: vel inquātum ad eos peruenit: vt.C.ex delict. de.l.j. &.C.de fur.l. furti. & j.de acti.& oblig.l.omnes pœnales.&.l. cōstitutionibus. Accur.
z In vectigalibus.] id est in illicita exactione vectigaliū ob quam tenetur publicanus in duplum: vt dixi.
a Per errorem.] facti vel iuris: secus si sciens: vt.s̄ de cōdi. in debiti. l. j. &. l. quod quis.& facit.s̄.ea. l. §. diui quoque fratres. Sed argu. contra. s̄. eo.§.licet. Sed ibi fuit in non soluendo, hîc in soluendo. Accur.
b Restituere.] per condictionem indebiti. Accursius.

* Locum hūc totū hactenus mendosissimū Ioā. Ruellius vir doctissim⁹ ita restitui posse collatis exemplaribus iurisq; cōsulti perpēso in speciebus enarrādis ordine, nos humanissimè docuit. tu si quid habes melius, afferas: aut vide si libet Beroaldum in cōmētarijs ad Tranqllum in vita Cæsaris: Alcia.li. pręf. j. in dictione species ad vectigal pertinētes: Pium Antoniū Bartolinum in annot.ad.ll.c. xviij. xix. xx. xxj. xxij. xxiij. xxv. xxvij. & Nebrif. in lexico iuris ciuilis in dictione Byssinus.

* oesypū voluit exprimere, de quo dioscori.c. cclxxxiiij. & hermo. interpretatione. & Hermolaus in corolla. c. cclxxxiij.

† Adde.l. pe.§ fin.& ibi Bar.s̄.loca.Bal.in.l. & ita.§.j.s̄. nau. cau. stab.& Ale. in.l. si cùm dotē. solu. mat.

* Illicitè in prædio.

* Seuerus.

* Seuerus.

TITVLVS V.

De donationibus.

Donatio propria est quæ fit ex liberalitate, & irreuocabiliter: sed quæ fit sub conditione, uel pure, soluenda sub conditione: donatio impropria appellatur. h.d. Bar.

Vlpianus li. 12. digest. LEX I.

DOnationes [c] cōplures sunt. Dat aliquis ea mēte, vt statim velit

DE DONATIONIBVS. *De uectigalibus non solutis concedente publicano (ut assolet donando) explicatum est: & ea occasione generaliter de donationibus subijcit. Vel dictum est de relictis: scilicet suprà de lega.j. & sequentibus, inter quæ est donatio caussa mortis, quæ comparatur legatis: & ideo de ea, & alia quæ fit inter uiuos, uideamus. Azo.*

DOnationes.] CASVS. Pluribus modis fieri possunt donationes.& ponit exempla per totam legem. nam cum dono tibi rem hoc animo vt statim fiat tua, nec vnquam ad me reuertatur, hæc est vera donatio. si autem dono, vt tunc fiat tua, cùm aliquid erit factum, non est propriè donatio, sed sub condict. donatio est. si autem dono caussa mortis, non propriè est donatio, vel si dono vt si Titius non erit consul. intra quinquennium, res reuertatur ad me: non est propriè donatio. Vltimo dicit. si donat sponsus sponsæ: si quidem purè, vera est donatio. nec reuocatur etiam si non sequatur matrimonium. si vero hac mente donat, vt si matrimonium non sequatur, repetatur: reuocatur donatio con di. non secuta. nec est contrarium priori: quia ibi pura, & eo animo hîc non eo animo. Fran. Accur.

c Donationes.] in genere dicit. sicut enim donantium voluntates diuersæ sunt, ita donationes inter se differunt.

accipiētis fieri,nec vllo casu ad se reuerti[a] : & propter nullā aliam caussam facit,quàm vt liberalitatem[b] & munificentiā exerceat[c]. hæc propriè donatio appellatur. ¶ Dat aliquis,vt tūc demum accipiētis fiat,cum aliquid secutum[d] fuerit. Hæc non propriè donatio appellatur, sed totū hoc donatio sub conditione est. Item cum ipse ea mente dat, vt statim quidē fiat accipientis:si tamen aliquid factū fuerit[e] ,aut non fuerit[f] ,velit id ad se reuerti:hæc non proprie dici tur donatio,sed totum hoc donatio dicitur,quæ sub cōditione resoluitur: qualis est mortis caussa donatio[g]. Igitur cum dicimus inter sponsum & sponsam donationem valere, propria[h] appellatiōe vtimur,& factū[i] demonstramus, quod ab eo proficiscitur, qui liberalitatis gratia aliquid dat,vt cōfestim faciat accipiētis,nec vnquā[k] vllo facto ad se reuerti velit. Cum verò dicimus, si hac mente donat sponsus sponsę,vt nuptijs non secutis species[l] auferatur, posse repeti:non cōtrarium priori[m] dicimus,sed cōcedimus inter eas personas[n] fieri donationē eam, quæ

a ¶ Reuerti.]C.de reuo.dona.l.fi.cōtra.sed illud fit ex potestate legis nō cōtrahentiū.Itē cōtra.ś.si cer.pet.si tibi.in fi.sed ibi de æquitate. *ADDITIO.* Dic melius secundū Bar.ꝙ ibi fuit datio ob caussam,quæ est impropria donatio: vt.l.Aquilius. infrà eodem. hæc propria.

b ¶ Liberalitatem.]i. animi volūtatē ab auaritia & alijs vitijs liberam:vt.ʒ.eo.donari.& 10 laus inest donāti:vt ʒ.de ver.sig.munus ꝓpriè.§.j.& hæc ꝓpriè dicit donatio: vt subijcit.& simplex:vt.C.de dona.ante nup.l.fi.§.j. in fi.&.ś.fa.erc.si filia. §.si pater.Item absoluta: vt.ʒ.tit.j.senat⁹.§.j. & inter viuos:vt ītit. 20 eo.§.aliæ.& oīa hæc verba ponūt qñq; notarij in cōtractu talis donationis.qñq; tamē quæ nō habet liberam cōcessionē,dicitur donatio,sed impropriè: vt.ś.ad le.Aquil.si seruus seruum.§.si oliuā. &.ʒ.de reg. iu.l.cuius 30 per errorem.

c ¶ Exerceat.]scilicet donator.Accursius.

d ¶ Secutū.]cuius intuitu donat.M.hoc est ad vtilitatem vel affectionē donantis. & da exēplum qñ expressè hoc dicit:vt.ʒ.e.l.hoc iure.§.fi.Itē in dote:vt 40 ś.de iur.dot.sed nisi. Itē qñ tacite:vt in dona.ꝓpter nup.vt insti. eo.§.est & aliud. Sed qd⁹ si nō ad effectū seu proficuū dātis, sed aliquā apposuit cōditionē:vt si nauis ex Asia venerit? Rñ. secūdum Azo. & Hug. illā esse 50 simplicē & liberam: cum possit fieri donatio purè, & in diem, & sub conditione: vt.C. eo.donatio.

e ¶ Fuerit.]vt in exemplo.ʒ.statim in fi.huius versi.posito.

f ¶ Non fuerit.]vt si Titius non erit consul intra quinquennium, reddes mihi.

g ¶ Mortis caussa donatio.]vt &.ʒ.titulo.j.l.senatus.§.j.est & aliud exēplum.ś.de cōdi.ob cau.l.si donaturus.j.&.ij.rñ.itē aliud.ʒ e. l.§.fina.& ex his pactis tacitis vel expressis oritur actio personalis. aliàs cōdictio.s.ob caussam:& actio ex stipulatu, si stipulatio inter- 60 cessit.vel præscriptis verbis,si solum pactū,non rei vēdi.vt.ʒ.tit.j. senatus.§.j.in fi.§.&.d.l.si donaturus.&.C.de pac.inter emp.& vēdi. qui ea.& de iure do.l.etiam.&.C.e.l.legē.nisi in casu fauore alimentorum:vt.C.de dona.quæ sub modo.l.j.Item nota, ꝙ ad id quod hic & superiori respon.dicitur:facit quod dicitur de pacto addictionis in diem,quod quādoq; facit vēditionem cōditionalem:quādoq; resolui sub cōditione:vt.ś.de in di.addic.l.ij.sic & pactū legis cōmissoriæ facit resolutionē conditionalem:vt.ś.de le.cō.l.j.& in illis casibus datur quādoq; in rem.nam si dico,sit inempta,datur rei vendi. vt.C.de pac.inter empt.& ven.l.cōmissoriæ.Si dicam dominium rei 70 ad me vēditorem pertinere:non potest agi rei vēdi. sed actione ex eo cōtractu:quia verbū pertinere latissime patet:vt.ʒ.de verb.sig.l. verbū pertinere.Et semper in obscuris quod minimū est sequimur: vt.ʒ.de regu.iur.l.semper in ob.& arg.C.de iure do.etiā.&.de dona. ante nup.l.sicut.Idem si dicā,res me sequatur:vel mihi restituatur: vel ad me reuertatur:vt.C.de pac.inter emp.& ven.l.j.&.iij.arg.cōtrà.ʒ.de dona.cau.mor.l.si mortis caussa res.

h ¶ Propria.]id est mera.

i ¶ Factum.]id est liberalitatem.

k ¶ Nec vnquam.]nam non habet tacitam cōditionem si sequatur 80 matrimonium,nisi fuerit expressa:vt hīc subijcit:&.C.de dona.ante nup.si filiæ.&.l.si tibi.&.l.si ante.&.l.si mater.&.l.præsidi.&.l.cū veterum.in prin.hodie habet,si modo per alterum remanet: vt in.l. cum veterum.& hoc non interueniente osculo.aliàs serua quod dicitur in eo.titu.C.de dona.ante nup.l.si à sponso.

l ¶ Species.]id est res data.

m ¶ Priori.]vbi diximus eam non reuocari:vt.ś.proxi.respon.

n ¶ Eas personas.]scilicet inter sponsum & sponsam.

a Bart.hic in.ij.coll. ver. venio ad tertiam particul- lā. reputat istā gl.valde no.& singu. ad hoc ꝙ donatio pura q̃ sub conditione est resoluē da:est propriè dona que gl.Bar & sequaces in hoc errarūt.quia est de directo contra tex. Bol. addo. ꝙ Bart. est hic vitiat⁹: nā dicit nō est propriè donatio.

Minimum in obscuris sequendum est.

g ¶ Soluitur.]nam statim fuit res facta accipientis:vt &.ś.§.item.

CASVS. Si filiusfamiliàs promisit animo donādi Titio.x.iussu patris:valet promissio perinde, ac si fideiussores dedisset.quæ verba expone vt in gl.si aūt pater volens donare Titio,iubeat filium suum promittere Titio.x.ex caussa dona.dicitur ꝙ tenetur filius si ipse debeat tantum patri quantū pro eo promisit: aliàs 10 non.quod expone vt in gl. ¶ Cùm verò.] Volebā Titio donare & tu mihi.x. mandato meo promisisti Titio pro me. dicitur ꝙ donatio vtraq; est perfecta.s.mea & tua. sed si tu credēs te debere mihi.x. cùm non de- 20 beas,promisisti ea ꝓ me Titio, cui donare volebā: dicitur ꝙ tu habes exceptionē cōtra Titiū petentē, & etiā condictionē sine caussa:vt ab ista promissione libereris. Itē credo me tibi debere x. cùm non debeā, & 30 promisi ea cuidam, quem credebam creditorem tuum pro te cum non esset. habeo excep.si petat:& condictionem sine caussa: vt liberet me à promissione. ¶ Si pecuniā.] Donasti mihi.x.eo pacto vt tunc hæc pecu- 40 nia fieret mea, cùm Seius consul fieret.dicitur ꝙ si Seius efficiatur consul:quandocūq;, siue te viuo, siue post:pecunia prędicta mea fiet.secus autē erit si cùm tu volēs donare mihi.x. mihi ea per quendam manda- 50 bas:& antequam daret decessisti.nam reuocatur donatio. ¶ Titio.]Titio.x.donaui vt inde emeret sibi Stichum.ante,quàm eum emat decessit Stichus. an repetā pecuniam,quæritur?Certè si hæc caussa,siue conditio fuit finalis,quia aliter non eram daturus nisi emeret,tunc repetam.si autem & aliàs habebam voluntatem donandi:sed citius dedi,quia videbam ꝙ volebat emere Stichum:in hoc casu non repetam:quia fuit impulsiua.hoc dicit hæc lex,& seq.Fran.Accur.

sub conditione soluatur[o].

¶ *Filius potest uoluntate patris donare:& pater delegando filium suum debitorem, uel extraneum qui sibi donare uelit,donare potest:& exceptio quæ obstat deleganti,obstat ei cui facta est delegatio ex caussa lucratiua,uel exonerosa putatiua.Bart.*

Idem li.6. LEX II.

Si cū filiusfamiliàs pecuniam[p] donare vellet,patris iussu eam promiserit:valet donatio[q] perinde,ac si fideiussorem dedisset[r]. Si verò pater donaturus Titio pecuniam,iusserit filiū suum eam promittere:poterit dici interesse, an debitor filius patri suo fuerit,necne. Nam si tantundem filius patri debuit[s] ,quātum promisit:valere donatio intelligitur perinde,ac si quemlibet alium debitorem[t] pater iussisset pecuniam promittere[v]. ¶ Cùm verò ego Titio pecuniam donaturus,te,qui mihi tantundem donare volebas, iussero Titio promittere : inter omnes personas donatio perfecta est[x].

¶ *Exceptio quæ obstat deleganti:obstat ei cui facta est delegatio ex caussa lucratiua:& etiam ei cui ex caussa onerosa,putatiua tamē,& non uera.Pau.de cast.*

¶ Aliud iuris erit, si pecuniam, quam me tibi dare debere existimabam[y],iussu tuo[z] spopōderim

p ¶ Si cum filiusfamilias.]pecuniam.patris vel filij.

q ¶ Donatio.]& tenetur pater quod iussu,& etiam filius tenetur in 60 solidum:licet aliàs.i.sine consensu patris donando non posset diminuere peculium:vt.ʒ.eo.filius.Accur.

r ¶ Dedisset.]cùm donasset sine voluntate patris,tenetur.s.fideiussor:vel repete patris iussu.vel dic verius ipsum patrem.primo tamē casu quod iussu, secundo, ex stipulatione conuenitur pater:vt.C. quod cum eo.l.si mandator.& ʒ.de ver.obli.cùm filius.circa principium.nam aliud est iubere,& aliud fideiubere:vt.ś.quod iussu.l.j.§. quid ergo.Accursius.

s ¶ Debuit.]naturaliter.

t ¶ Debitorem.]scilicet suum.

70 v ¶ Promittere.]nam tunc valet,& videtur pater donare.secus si nil debuit patri: vt hīc innuit. & probatur ex aduersatiua supra posita,si verò &c.& ex inferiori,cùm verò.nec ob ʒ.e.in ædibus.§. pen.quia ibi tradidit:hīc promisit tātùm filius.vel ibi filius donat: hic pater donare voluit:quod sic non potuit,cùm filius patri donare non potuit.sed si potuisset,tunc secus:vt.ʒ.eo.proxi.§.Alij dicūt hoc etiam casu valere.& quod dicit interesse,exponūt quo ad hoc, vt quis donet.& in expresso casu pater,in subaudito filius donet.pro quibus est.ʒ.e.in ędibus.§.pe.

x ¶ Perfecta est.]nam breui manu tu videris mihi donasse, & ego 80 Titio:vel longa manu:vt.ś.de dona.inter vi.& vxo.l.iij.§. fi.& de iure do.licet.§.quoties.&.ś.si cer.pet.singularia.

y ¶ Existimabam.]cùm non debebam.

z ¶ Iussu tuo.]& sic fuit delegatus à te donante donatario.s.creditori putatiuo.secus si esset tuus creditor.ʒ.de noua.siquis delegauerit.&.l.si non debitorem.&.l.doli.&.l si Titius.& de exce.doli.l.purè.§.si eum.&.l.iulia.&.ś.de condi.cau.da.si donaturus.§.j & l. qui se.& de iu.do.cùm in fundo.§.fi.&.ʒ.de rei u.l.nesennius.in prin. ar. C de iur-

C.de iure delibe.l.fi.§.sed si legatarij.in fi.§.
a Incerti.]i.cõdictio.sine caussa:quæ dicit incerti:qa ad incertum cõpetit.s.ad factũ,quod si nõ fiat,fit cõdẽnatio ad interesse: vt.s.de cõdi.sine cau.l.j.&.l.pe.&.j.de ver.obl.l.vbi aũt.§.q id.& de re iudi. si qs ab alio.in fi.& facit.j.l.pxi.&.C.de cõdi.ĩde.l.cũ & soluta.Ac.
b Putabas.]cum nõ esset.Azo.
c Existimabam.]cũ verè non debebam.
d Incerti.]i.sine caussa:vt.s.proxi.§.& cõcordãtiæ ibi positæ & hîc possũt poni.Ac.
e Vlla stipulatione.]reddendi.
f Conditione.]expressa.
g Mortuo.]s.donatore.Accursius.
h Mea fiet.]potest ergo dominiũ sub conditione trãsferri,sicut & possessio, vt hîc, & j.de acq.pos.l.q absentis.§.si qs.licet sit arg. cõtra.j.de sol.l.si sub cõditione.sed dic vt ibi. facit ad hoc respõsum j.re ra.ha.l.pe.&.j.de manu. vin.l.si pater. j.rñ. Sed ar. cõtra.s.si cer.pe.l.eius.q.§.quas verò.Sed videt nõ fieri mea nisi heres de nouo velit: vt.s. de iure do.l.si ego.§.si res cũ speciale fit in dote: vt ibi dr.Sed sol.vt ibi.
i Pecuniam dedérit.]simplici pcuratori.secus si in eũ trãstulisset dominiũ:vt in cõtrario:vt.j.e.hoc iure.§.siquis dederit.Itẽ & donatoris fuerit pcurator.secus si donatarij: vel etiã si donatoris: sed donatarius habuit ratũ ante mortem donatoris: vt.s. de dona. inter virũ & vxo. sed interim.§.idẽ Marcell⁹.&.§.si vxor. &.l.si spõsus.in princ. &.s.de neg.ge.l.si ego. Accurs. ADDITIO. Dic secũdum Bart. q qñq; datio & donatio est simplex:& tũc sufficit cõditionem existere post mortem donatoris:vt hîc. qñq, non est donatio simplex,sed dõatio ob caussam: & tũc loquit .l.si ego.§.si res.s.de iu.do.cum eni tũc fit cõtractus innominatus,si cut pœnitẽtia reuocatur,ita morte:fallit fauore dotis : vt hîc patet.
k Perferret.]scilicet nuncius ille.
l Erit.]scilicet donator.
m Dominij.]quãuis mihi dictã pecuniam posteà tradat. Acc.
n Constat.]hoc etiã casu loquitur.s.si cer.pet.l.eius.§.quasi verò. & est ratio quia ius dandi non habuit procurator, cum mandatum morte finitum est:vt hîc,&.s.de leg.j.cum pater.§.Mæuio. Sed contra.C.de dona.illam solue plenè vt dixi.C.de act.& obl. si quidem. Si autem non esset reuocatum mandatum,vt quia viueret donator qui accepit,tenetur donatario actione neg.gest.vt.s.de neg.gest.l.si pupilli.§.j.Item furti:vt.C.de fur.si is.Item videtur non finiri morte:vt.j.de acqui.poss.l.fundi.circa fi.Sol.refert an mãdatum consistat circa id,quod mãdator necesse habet facere a, & non finitur morte, vt ibi aliàs sic:vt hîc,&.s.si cer.pet.l.eius.§.quas verò. & de dona. inter vi.& vxo.sed interim.§.idem Marcellus.vel in.l.fundi.fuit interpositus ab vtraque parte:hîc à mandante tantùm.Accur.
o Facti.]id est voluntatis.M.
p Conditione.]ob caussam.s.de cond.ob cau.l.fi.&.l.si donaturus.ij.respon.& de iure do.si ego.in princi.&.C.de condic. ob cau.l. cum ancillam.&.l.datam.& de iure do.si mulier.& infrà de manu. testa.libertas.§.ij.Accur.

a Concor. tex.i.c.grati.& in.c.licet extra de offi.dele.&.in cle. fi.& ibi Car di.in iij.op po de pro-cu.& ibi gl. & in.c.dile cti.de offi. deleg.& c. fi.de so.cõpe.

ei cui donare volebas,exceptione eṁ doli mali tueri me potero: & prætereà incerti d cõdictione stipulatorẽ cõpellam , vt mihi acceptã faciat stipulationẽ. ¶ Itẽ si ei,quẽ creditorẽ tuũ putabas b , iussu tuo pecuniam,quã me tibi debere existimabam c , pmisero petẽtem doli mali exceptione submouebo:& amplius incerti d agendo cum stipulatore,consequar vt mihi acceptam faciat stipulationem.

¶ *Donatio simplex conditionalis ualet conditione existente post mortem donatoris.Bar.*

¶ Si pecuniam mihi Titius dederit absq; vlla stipulatione e , ea tamen cõditione f , vt tunc demum mea fieret,cùm Seius factus consul esset:siue viuente eo,siue mortuo g Seius consulatũ adeptus fuerit,mea fiet h .

¶ *Mandatum de soluendo ex caussa donationis,morte mandantis finitur.Bar.*

¶ Sed si quis donaturus mihi pecuniã,dederit i alicui, vt ad me perferret k , & antè mortuus erit l , quàm ad me perferatur:non fieri pecuniã dominij m mei constat n .

¶ *Defectus caussæ finalis parat donatori cõditionem ob caussam.secus in defectu caussæ impulsiuæ.Bar.*

¶ Titio.x.donaui ea cõditione,vt inde Stichũ sibi emeret.quæro,cũ homo antè, quàm emeretur,mortuus sit,an aliqua actione decẽ recipiam. Respondi, Facti o magis, quàm iuris quæstio est. nam si Titio decẽ in hoc dedi, vt Stichum emeret,aliter nõ donaturus:mortuo Sticho cõdictione p repetã. Si verò aliàs quoq; donaturus Titio decẽ, quia interim Stichũ emere proposuerit,dixerim in hoc ei da-

¶ Caussa magis b .]i.modus liberalitatis:& sic fuit impulsiua, nõ finalis caussa.aliàs haberet locũ repetitio,sicut & pro cõdi.ob caussam:vt.C.de condi.ob cau.si repetendi.&.s.de cõdi.ob cau.l.dedi.§. siquis quasi statuliber.&.j.tit.j.l.vbi.&.s.de cõd.inde.l.damus.&.l. damus.&.l.in summa.§.j.&.§.ij.&.§.iij.In dubio autẽ præsumã non finalẽ,arg.s.de dona. inter vi.& vxo.sed si mors.§.fi.&.s.de condi.& demon.si titio.j. rñ.&.§.sed cùm ante nuptias.circa fi.l. vbi dicitur q purũ legatũ est:vt.C.de iur.do l.si mulier. Sed ar. cõtra. C.de dona.l.pe.§ fina. ibi,nulla eis licẽtia dãda.sed illud est specia le . vel ibi expressum fuit in dona.vt non in aliam caussam nisi in illã erogaret. Acc.

b Hanc gl. dicit do.Nico. Boerij in additio. ad Dy. in reg. nõ decet.in addi. fi. esse ad hoc singu. q in dubio præsumitur caussa esse impulsiua & nõ final.

re,vt Stichũ emeret:caussa q magis donationis,quã conditio dandæ pecuniæ existimari debebit.& mortuo Sticho,pecunia apud Titium remanebit.

Vlpianus li.2. LEX III.

Et generaliter r hoc in his donationibus definiendum est, multum interesse,caussa donandi fuerit,an conditio s .si caussa t fuerit,cessare repetitionem.si conditio,repetitioni locum fore.

r Et generaliter.] coniunge cũ superiori.& potes hic dicere quæ ibi in.§.fi.dixi. Accur.
s Conditio.]s.finalis.& ita caussa fuit finalis.Accur.
t Caussa.]scilicet impulsiua.

Pomponius li.14. LEX IIII.

Etiam per interpositam personam v donatio consummari x potest.

¶ *Si repetitur in instrumento quòd Titius motus affectione quam habebat ad Seiũ quia erat suus consanguineus uel amicus,uel propter eius benemerita donauit sibi centum:ista est donatio simplex:& ideo requiritur insinuatio si est ultra quingentos aureos.Pau.de cast.*

v Etiam per interpositã personam.] ex vtraq; parte: vt per nunciũ. & ita inter absentes: vt.C.e.nec ambigi. & l. si aliquid.Accur.
x Consummari.]i. perfici,siue fieri.

Vlpianus li.32. LEX V.

Affectionis gratia neq; honestæ, neq; inhonestæ donationes sunt prohibitæ.honestæ,erga benemerentes amicos y ,vel necessarios z :inhonestæ,circa meretrices a .

y Affectionis.] Amicos . dic qs sit amicus.j.de verbo. sig.l.late.§.amicos. & quod dicit merentes, idem si non mereãtur, vel etiam si sint incogniti:vt.C.eo.l.in extraneos.
z Necessarios.] i.consanguineos.sic.s. de iusti.& iur.l. fin. & ad hoc . s . de tute.& ra.dis.sed nonnullos. Accursius.
a Meretrices.]Hæc donatio valet ad exceptionem, non ad actionem c :vt hîc,&.s. de condict. ob tur. cau.l.idẽ. §. sed quod meretrici.& de condi. ob tur.cau. l. cum te. &.l.mercalem.Itẽ concubinæ potest donari: vt infrà eo.donationes.in princip.nisi à milite , qui talibus donare non potest:vt.C.de dona.inter vi.& vxo.l.ij.Item quòd dicit hîc,donationes affectionis caussa nõ esse prohibitas,fallit in minore:vt suprà mandati.l.si verò non remunerandi. §.si adolescens . Item fallit hæc lex propter matrimonium : vt .s. de dona.inter vir.& vxo.l. hæc oratio.

c Istã glo. cõmuniter reprehẽdit do in.l.iij. C.de cõdi. ob turpem cau.

¶ *Qui volente domino de fundo ipsius aliquid eximit ex caussa habili ad transferendum dominium,statim efficitur dominus:nec ex pœnitentia domini reuocatur dominium,uel asportare prohibetur.sed si de pœnitẽtia superueniat antequam eximat,non efficitur dominus postea eximendo:nec asportare potest.Pau.de cast.*

Idem li.32.ad.S. LEX VI.

Qvis saxum mihi eximere de suo permisit dõationis b caussa : statim cùm lapis exemptus c est,fit meus:neq; prohibendo d me euehere e ,efficit, vt meus esse desinat: quia quodammodo traditione meus factus est. Planè si mercenari⁹ me⁹ exemit: mihi f exemit.Sed si antequàm is , qui

Qvis saxum.] CASVS. Titius permisit mihi ex caussa dona.eximere saxum ex fundo suo. dicitur quòd statim cum exemi,licet nondum portauerim,factus est meus.idem si alius exemit pro me,vt mercenarius meus.Secundo dicit.iure emptionis siue conductionis eximere debebas, saxum ex fundo meo. antè, quàm eximas pœniteo . dicitur quòd possum. si autem iam exemeras, & sic factus est tuus : non possum amodo pœnitere , & quod dixi in saxo: idem intelligas in arbore. Franciscus Accursius.
b Donationis caussa.]vel alio titulo.M
c Exemptus est.]hoc ipso mihi possessus.Ir.
d Prohibendo.]scilicet is qui permisit.
e Vehere.]id est exportare.Accursius.
f Mihi exemit.]vt perinde sit,ac si ego exemissem.Azo. vtroque ergo casu meus factus est:vt hîc,&.j.proxi.ibi,si posteà &c. &.s. de præscrip.ver.l.promisisti.§.q si post

a A me.]mutat personam.Accursius.
b Conduxerat.]s.prædiū,vt tñ suus esset lapis.si autē lapidē loc tum intelligeres,nō fieret dominiū cōductoris: vt.s.loca.l.nō solet. vel dic locatum opus fodiendum,hoc acto,vt lapis esset suus.
c Durat.]& hoc casu teneor de dolo:vt.s.de dolo, si cum. quæ signatur cōtra in eo, q ibi de dolo,hîc in rem datur. sed certè hoc casu nō datur in rem. & 10 plenè dic vt ibi. Item cōtra.s.de publiciana. si quis.Solu.vt ibi.
d Postea.]i.post exēptionem.Accur.
e Voluntate.] & etiā iniuriarū tenetur, qui nō patit exportari:vt.s.de act. emp.l.q pendentem.Accur.
20 f Cæsa.] si sic fuit facta pmissio. Accur.

Filiusfamiliâs] CASVS. Filiusfamiliâs nō potest donare etiā si liberam peculij administra. habeat:nisi iusta ratione motus donet:vt matri, vel similibus con- 30 iunctis personis. Secūdo dicit.pone, filiofami.cōcessit pater liberam peculij administra.& pmisit expressè vt possit donare, dicitur q poterit donare.idē si tacitè permittat,quod est eo ipso si pater est senator,& cō 40 cedit filio administr. peculij. Tertio dicit. sicut regulariter filius fa. nō pōt donare simpliciter:ita nec caussa mortis ,nisi cōsentiente patre. Quarto, si pater cōcedit filio,vt donet:intelligitur de simplici dona. nō de ea q 50 fit caussa mortis.Quinto dicit, q hoc habet locū in pagani bonis. at illi filijfa.qui habēt peculium castrēse vel quasi,bene possunt donare simpliciter, & cā mortis:cum & possint de his testari. Francis. Accur.

à me [a] emerat [b],siue mercede conduxerat, vt paterer eum sibi iure eximere,eximat, me pœnituerit: meus lapis durat [c].si posteà [d],ipsius factū reuocare non possum,quasi traditio enim facta videtur , cùm eximitur dñi volūtate [e]. Quod in saxo est:idem erit,etiam si arbore cæsa [f] vel adempta id acciderit.

Filiusfamiliâs qui habet liberam peculij administrationē,non potest donare nisi ex iusta caussa,uel patris permissione,uel ex qualitate personæ aliud præsumatur.Item caussa mortis donare non potest sine expressa patris concessione, nisi in castrensi uel quasi castrensi.Bar.

Idem lib.2.ad Sabi. LEX VII.

Filiusfamiliâs donare non potest,neq; si liberā peculij administrationē habeat. Non enim ad hoc ei cōceditur libera peculij administratio,vt perdat [g]. Quid ergo si iusta ratione [h] motus donet: nūquid possit dici locū esse donationi? Quod magis [i] probabitur. Itē videamus,si quis filiofamiliâs liberā peculij administrationē cōcesserit,vt etiā nominatim adijceret,sic se ei cōcedere, vt donare quoq; possit:an locum habeat donatio? Et nō dubito donare quoque [k] eum posse. Nonnunquam [l] etiā ex persona [m] poterit hoc colligi [n].Pone,eum filium esse senatoris [o],vel cuiusuis alterius dignitatis : quare non dicas, videri patrē nisi ei specialiter donādi facultatē ademerit hoc quoq; [p] concedisse, dum liberam ei dat peculij administrationem [q]? Pari autē ratione, qua donare filiusfamiliâs phibetur [r],etiā mortis caussa donare phibet [s]. Quāuis enim ex patris voluntate [t] mortis quoq; caussa donare possit [v]: attamē cū cessat voluntas [x] inhibet hæc quoq; donatio [y]. Sed enim meminisse oporte bit,sicui [z] donare quoq; permissum est:(nisi specialiter [a] etiā mortis caussa donare fuerit permissum)non posse caussa mortis donare [a]. Hæc oīa locū habebunt in paganis [b]. Cæterum qui habēt castrense peculium,vel quasi castrēse:in ea conditione sunt,vt donare & mortis caussa,& non mortis caussa possint,cum testamenti factionem [c] habeant.

Paulus li.15.ad Sab. LEX VIII.

Qvæ statuliberi [d] imposita libertatis caussa præstant, ea non donantur [e]. res enim pro his intercessit.

Qui donat habitationem: uidetur donare mercedem.Bar.

Pomponius li.14.ad Sab. LEX IX.

IN ædibus alienis habitare gratis,donatio videtur [f].id enim ipsum capere videtur [g],qui habitat,q mercedem pro habitatione non soluit . Potest enim & citra corporis [h] donationē valere donatio [i]: veluti si donationis caussa cum debitore meo paciscar,ne ante certum tempus ab eo petam.

Cum donatur fundus: quantum ad effectum insinuationis inspicitur æstimatio fundi, non fructuum qui postea recipiuntur:sed si donantur fructus,fit æstimatio ipsorum fructuū. Pau.

Ex rebus [k] donatis fructus recepti , in ratione donationis non

60 g Vt perdat.] vt suprà de pac.l.cōtra iuris.§.si filius.& ad Macedo.si filiusfamiliâs.& quæ res pig. ob. poss.l.j.§.j.& quibus mod. pig.vel hyp.sol.l.sicut.§. an pacisci.& infrà,de ijs quæ in frau.cred. si pater. & argu.j.de furt. si quis vxori.§.si seruus meus. & quod vi aut clàm.l.iij.§.planè.&.s.de pecu.l.qui peculij.& de procur.l.procurator cui generaliter.Accur.
h Iusta ratione.] vt matri vel similibus coniunctis personis donare potest:vt.s.de tut.& ra.dist.l.j.§.sed nonnullos.&.s.de admini. tut.l.cum plures.versi.in primis.
i Quod magis.]scilicet quàm contrarium.
70 k Donare quoque.]non solum administrare:vt intelligas de dona.inter viuos:vt.j.e.l.§.pen.Accur.
l Nonnunquam.]id est aliquando.
m Ex persona.]non solum ex permissione.
n Hoc colligi.]vt possit donare.
o Senatoris.]cui concessa est peculij administratio libera.M.
p Hoc quoque.]vt possit donare &c. & ad hoc.s.de iudic. si longius.circa finem.& de iudi.sed & si susceperit.§.penul.& de lega.j.si seruus plurium.§.si.ar. cōtra.s.ad Maced.l.j.§.si. ADDITIO Dic secundum Dy.quòd ibi est odio fœneratorum.
80 q Administrationem.]q.d.non video contrarium.
r Prohibetur.]inter viuos.Accursius.
s Prohibetur.] quia simpliciter prohibitus, de quolibet videtur prohibitus:vt.j.de verb.sig.l.alienatum.§.donationis.Accur.
t Voluntate.]expressa.Accur.
v Possit.]vt &.j.tit.j.l.tam is.§.filiusfami.sed legare non:quia is demum legat,qui testatur:vt.s.de lega.j.l.iij.sed non testatur etiam patre volente filiusfamiliâs,ergo non legat:vt insti.qui.non est permis.fa.testa.in prin.&.d.l.tam is.§.j.
x Voluntas.]patris.
y Donatio.]caussa mortis.
z Sicui.]scilicet filiofamiliâs.
a Donare.]sic.j.titu.j.l.Seia.in fin.Sed contra.j.de verbo.signi.alienatum.§. donationis.vbi continetur vtraq; donatio sub cōditione.Sol.hîc ab ho 10 mine,ibi à lege simpliciter verbum donationis profertur: cum qua lege benignius pceditur:vt suprà de arbi.l.celsus. Alij dicūt ibi loqui de illis, qui habent castrense, vel quasi peculium.hîc de alijs , quod nihil est. 20 Accursius.
b In paganis.] filijs familiâs.
c Cum testamenti factionem.] id est quia.& accipe in passiua & actiua significatione:vt instit. qui. nō est permis. fa. test. in prin.& infrà titu. j. 30 l.marcellus.&. C. de inoff.test.l.fin.&.l. testamentum militis.& suprà de donat. inter vi.& vxo.cùm hic status.§.si miles. Sed qd in aduētitio peculio? dixit P. quòd possit donari,cùm patri non pareatur præiudicium 40 in peculio quo ad vsumfructum. sed lex expressè dicit, quòd non potest, nisi pater permittat:vt.C.de bo. quæ lib.l.fi.§.filij autē familiâs.

† Iste text. nō est alibi secundum Bal. ad hoc q vbi expresse cōceditur alicui donare, nō venit donatio caussa mortis nisi nominaliter & inspecie exprimatur.

Qvæ statuliberi.] CASVS. Si seruus iussus est esse liber si 50 det.x.ista.x.si dat, nō dicitur donare simpliciter,sed dare ob caussam.Fran.Accur.
d Quæ statuliberi.]Quidam habent , quæ statuliberi imposita &c.Alij,quæ liberis statuliberi &c.& 60 tunc dic liberis testatoris.idem si alijs sint iussi aliquid dare caussa implendæ conditionis.
e Non donantur.]propriè,sed ob caussam:& hoc subijcit,res.i. libertas &c.& sic est ob caussam datio:vt.s.co.l.j.§.j.&.ij. est tamen mortis caussa capio:vt.j.ti.j.l.mortis caussa capitur.§.fine.

In ædibus.] CASVS. Si con cedo tibi gratis habita . domus meæ:tibi videor donare mercedem:& sic donatio valet etiam sine traditio.rei.sic & aliâs cùm paciscor animo donandi ne petam à debitore meo vsque ad annum. Ex rebus.]Pone casum vt in gl. Accur. Quod filiusfamilias.]Filiusfamilias iussu patris donat. pa- 60 ter videtur donare.& tenet donatio perinde ac si mea voluntate rem meā tuo nomine dones. Donari.]Res sacra non potest donari quia non fit.i.non potest fieri eius cui donatur.Fran.Accur.
f Donatio videtur.]vsus,vel mercedis:res autem dicitur commodari:vt supra commo.l.j.§ j.in fin.vel precario concedit : vt suprà de præscrip.ver.si gratuitam.in prin.quæ sunt contra . vel in.l. commodati.de seruitute habitandi dicit:aliâs nihil ibi adderet. Iul. præcedentibus.
g Capere videtur.]caussa donationis.& facit ad hoc vt sciamus an sit facienda insinuatio vel non.& facit.j.eo.à quibus.Accur.
80 h Corporis.]i.corporalis rei.Accur.
i Donatio.]vt superiori rñ.& statim probat per aliud exemplū.
k Ex rebus.]dic casum duobus modis.Primo q si tradidi ex caussa donationis fundum sine insinuatione,ex quo postea per plures an nos percepisti fructus,ita quòd excedant legitimam summā: non cōputantur in vitient donationem.sic.C.eodem.sancimus.§.si.& arg. C.de vsu.l.si ea lege possessionem.Secūdo,secūdū Ir.& M.si promisi ex caussa donatiōis fundū:& fui in mora tradēdi:nō tenebor ad fructus,sine

Casum pō nit.

ctus,siue agatur ex stipulatione,vt olim,siue hodie condi.ex. l.˙qua agitur etiã nudo pacto:vt.C.e.siquis argentũ.§.pe.& est ratio: quia stricti iuris sunt.vnde nisi petã,quod est vel fuit meũ, non veniunt fructus ante lit.cõtest.sed post sic:vt &.s.de vsur.videamus.§. si actionem.&.s.si cer.pe.cùm fundus.& his duobus modis intellige.j. eo.cùm de donatione.

computãtur. Si verò nõ fundũ [a], sed fructuum perceptionem [b] tibi donem: fructus percepti veniunt in computationem [c] donationis:

Si filius donat nomine patris: ipse pater uidetur donare. Bar.

Quod filiusfamiliâs patris iussu aut volũtate [d] donauit: perinde est, ac si pater ipse donauerit [e]: aut si mea volũtate rem meam, tu nomine tuo [f] Titio dones.

Donatio non dicitur nisi cum transfertur dominium actu uel habitu. Pau.

Donari autem non potest [g], nisi id quod eius sit, cui donatur.

Res donata non quæritur absenti per seipsum sed per seruũ suum, si tradẽs hoc agat. B.

Paulus. LEX X.

ABsenti, siue mittas [h], qui ferat, siue quod ipse apud se habeat, sibi habere eum iubeas: donari rectè potest [i]. Sed si nesciat rem, quæ apud se est, sibi esse donatam vel missam sibi nõ acceperit: donatæ rei dñs non fit, etiã si per seruũ [k] eius, cui donabatur, missa fuerit: nisi ea mente seruo eius data fuerit, vt statim eius fiat [l].

In estimatione donationis fructus non computantur. Bar.

Caius li.7.de legat. LEX XI.

CVm de donatione [m] quærit: neq; partus noĩe, neq; fructuũ, neq; pẽsionũ, neq; mercedis vlla donatio esse videtur facta.

Donator tenetur inquantum facere potest

Sed H. dicit hîc, q cũ hodie pactũ donationis sit cõtractus noĩatus: vt no.s.de pac. iurisgẽ.circa prin. q sit bonæfidei cõdictio ex lege hoc casu: & veniũt fructus tam percepti ante lit. contest. quã post: qđ non placet. sed secundũ positionẽ secundã est contra.j.de re iud. nesennius.§.j.sed & ibi erat lis cõte. vel tradiderat donator: sed cũ res ad eã redijsset, conueniebatur rei vendi. vnde veniũt fructus: vt ibi dicitur. Accur.

Quid si.

a Fundum.] vt superiori casu.

b Perceptionem.] præsentẽ, puta messem, vel vĩdemiã. idẽ tamen & si dixit messem vel vuam. x. ann. Accursius.

Vlpianus.

c In computationem.] ita vt si excedant legitimã summã, non valeat quo ad superfluũ: nisi scriptura interueniat. Ir.& erat summa olim ducẽtorum, hodie quingẽtorũ solidorũ: vt. C.e. l.siquis pro redẽptione.§.fi. Accur.

d Voluntate.] id est mandante, vel ratũ habente. nã differt iussus à mandato: vt.s. quod iussu.l.j.

e Donauerit.] qui enim per aliũ &c. vt &.s.de admi.tu.ita autem.§.gessisse. Sed videtur contra.s.e.l. ij.ij. rñ. vbi dicit innuendo non valere. Sol. vt ibi. Accur.

f Nomine tuo.] hîc tamen duæ donationes sunt: superiori casu vna: vt.s.eo.l.ij.§.cùm verò. Accursius.

g Non potest.] directo, sed per obliquũ sic: vt inst. qui.mo.tol.ob. in prin.&.j.de sol.l.si debitor tuus. Et dic casum huius.§. tribus modis. Prĩo, vt ea res q nõ sit. i. nõ põt fieri in bonis donatarij, nõ possit donari, vt sacra vel religiosa: sicut nec in stipulationẽ deduci, vt inst.de inuti.stip.circa prin. Secũdo fit, &c. quo ad opinionẽ saltẽ, & affectionẽ tradẽtis: vt.s.de [illegible].h.l.quęcũq;.§.j.in fi.§.&.s.de cõtrahẽ. emp.l.pe.§.fi.& erit locus titulo p donato. Tertio, secũdũ literã, vt alienæ res nõ possint donari. sed secundũ hoc nõ habet locũ titulus pro donato. Sed rñ. dupliciter, dicitur donatio strictè & largè. Strictè, vt datio doni: vt.j.tit.j. senatus.§.j.& secũdũ hoc aliena res non poterit donari: vt hic, & inst.de act.§.sic itaq;. Secũdo largè, vt etiã aliena res possit donari. & habet locũ ti.pro donato. sed an de cuiꝰ actione agatur cuicta re donata, dices.j.eo.aristo.§.fi. Accursius.

Casum ponit.

a Alex. hîc in apostil. ad Bart. istã gl. dicit sin. ad hoc q donatio rei alienę nõ requirit insinuationem: sed aduertatis quia gl. hoc nõ dicit: vt dicitur hic in nouis interpretationibus. Bolo.

ABsenti.] CASVS. Absenti possum donare: puta per nunciũ. Itẽ si rem meã quæ est apud eũ donẽ ei: nõ tamẽ efficit̃ sua, si nolit eã accipere à nũcio, quẽ mittebã, aut ignoret rem illã sibi donatam etiam si per seruum suum ei mittebam: nisi hoc animo dederim seruo eius, vt statim fieret sua. Fran. Accur.

h Absenti siue mittas.] sub.aliquem.

i Recte potest.] vt &.s.e l.etiã per.&.C.e.nec ambigi.&.l.si aliquid. Accur.

k Per seruum.] quod magis videbatur.& facit. s. de condict. ob cau.si procuratori.

l Fiat.] quo casu domino statim quæritur: vt &.j.l.qui mihi donatum. Accursius.

CVm de donatione.] CASVS. Cũ quæritur an donatio sit facta vltra modum, an non: non inspicitur si ancilla donata pariat, vel fructus rei donatæ vel mercedes: vt per hoc videatur maioris quantitatis. Fran. Accur.

m Cum de donatione.] hanc expone vt paulo ante no.in.l.in ædibus.§.ex rebus. & facit.j.eo.l.cum qui.

QVi ex donatione.] CASVS. Donator q ex dona.cõuenitur, debet cõdẽnari inquãtũ facere põt: deducto qđ creditoribus debet̃. non aũt deducet̃, qđ debet alijs ex simili cã. Fran.

n Conuenitur.] vt &.j.de reg.iur.diuus.&.s.de iure do. si extraneus. deducto.s. ne egeat: vt in eo.titu.de reg.iur.in condẽnatione.&.j.de re iudi.l.cũ ex caussa.

deducto ære alieno.h.d.Bar.

Vlpianus li.3.dispu. LEX XII.

QVi ex donatione se obligauit: ex rescripto Diui Pij inquantum facere potest, conuenitur [n]. sed enim id, quod creditoribus debetur, erit detrahendum [o]: hæc verò, de quibus ex eadẽ caussa [p] quis obstrictus est, non debebit [q] detrahere.

Rei donatæ nobis dominium quæritur per seruum & per procuratorem nostrum si tradens hoc agat, licet recipiens machinetur. Bar.

Idem li.7.dispu. LEX XIII.

QVi mihi * donatũ [r] volebat, seruo cõmuni meo & Titij rem tradidit [s]: seruus verò vel sic accepit, quasi socio [t] id acquisiturus: vel sic, quasi mihi & socio. quærebat̃ quid ageret̃ [v]. Et placet quãuis seruus hac mẽte acceperit, vt socio meo [x], vel mihi & socio meo acquirat: mihi tantũ acquiri [y]. Nã & si pcuratori meo hoc aĩo rẽ tradiderit, vt mihi [z] acquirat, ille [a] quasi sibi acquisiturus acceperit. nihil agitur in sua persona: sed mihi acquiritur [b].

Expensę culturę factę caussa donationis, non repetuntur. Bar.

Paulus li.17. LEX XIIII.

QVi alienum fundũ donationis [c] caussa excolit, nullã retentionẽ propter impẽsas [d] faciet: quia domini [e] rem ab eo dic

o Detrahendum.] vt &.j.de re iud.inter eos.in prin.&.s. solut. ma.l. maritus facere.

p Caussa.] largè accipe hic, ex eadẽ cã. verè enim est alia pter rem, & propter personam. sic.s.de inof.test. circa aliter ponit̃. j. de excep.rei iudi.cùm quæritur.

q Debebit.] s.occupantis est melior cõditio[b]: vt.j.de re iud.inter eos.

QVi mihi.] CASVS. Volebas mihi.x.donare: dedisti ea seruo cõi meo & Titij hoc aĩo, vt statim fierent mea: seruus aũt habuit animum acquirẽdi Titio tantũ, vel vtriq;.i. mihi & Titio. Dicit̃ q nõ nocet opinio serui, qn mihi totũ acquiratur. Secundo dixit: qđ dixi in seruo, idẽ in pcuratore meo. Franc. Accur.

r Donatum volebat.] id est donare.

s Rem tradidit.] vt statim res mea fieret: vt.s.eo.absenti.in fi.aliâs secus: vt.j.eo. si tibi dederim rem.

t Socio.] tantum, & non mihi. M.

v Ageretur.] id est quid iuris esset.

* donare.

b Concor. tex.in cle.j. §.abbates. & ibi Card. post glo.de excef. prælat. & in.e. olim.j.extrà de resti. spolia.

x Meo.] tantum.

y Acquiri.] præualet enim donatoris voluntas.

z Mihi.] scilicet domino.

a Ille.] scilicet procurator.

b Acquiritur.] imò non statim: vt.j.de fur.falsus.§.j. Sed ibi erat falsus procurator, hîc verus. Itẽ cõtra.j.de sol.cũ quis.§.j.sed ibi reuocatum erat mandatũ. Itẽ cõtra.s.de ne.ge.si ego. Sol. secundum quosdã ibi loquit̃ in pcuratore debitoris: ar.s.de dona.inter vi. & vxo.si sponsus.in princ. sed nõ placet: quia ibi dicit̃ creditorẽ inuito debitore posse habere ratũ. Alij dicũt ibi loqui in generali pcuratore, hic in spãli. tu dic in gestore loq.& sic dicit̃ pcurator.i. pcurãs negotia creditoris. sic ponit̃.s.de pcu.l.plautius. vel erat pcurator ad alia: nõ ad illã pecuniã accipiendã. Itẽ cõtra .j.de acquir.re.do.l. res ex mãdato.& C.de ijs qui à nõ do manu.l.ij. quibus dicit̃ nõ statim fieri dñi. Sol. secundũ Azo. ibi in gñali procuratore: hîc in spãli. nam plerũq; plus operat̃ spãle mãdatũ: vt.s.de pcu.l.põponius. Sed certè tantũ operat̃ regulariter gñale mãdatũ quò ad oĩa: quantũ spãle quò ad speciẽ: vt.s.de admi.tuto.si duo. Tu dic ergo aut vterq; gessit tradẽs & accipiẽs, seruus.s.vel pcurator meus, vt mihi quæratur: aut alter tantũ, aut neuter. Primo & secũdo casu mihi quærit̃ statim: vt hîc, &.j.de acqui.re.do.l.per seruũ.§.fi.&.l.si pcuratorẽ. & C.si qs alteri vel sibi.l.fi. Tertio.s.qñ neuter: nõ statim nisi quãdo mihi dño tradetur: vt in cõtrarijs.&.j.de acquir poss.l.j.§.hæc quæ de seruis.& C. e. l.per procuratorẽ. quæ sunt eodẽ modo cõtrariæ. & hoc siue ex donatione, siue ex alio contractu fiat traditio seruo meo, vel procuratori.

QVi alienum.] CASVS. Qui animo donandi colit fundum meum: non habet retentionem propter impensas: cum eas donauerit. Fran. Accur.

c Donationis.] verè vel interpretatiuè: puta cum malæfidei possessor est, q excolit: vt instit.de re.diui.§.ex diuerso.&.s.ad.l.aquil.si seruus seruũ.§.si oliuã.& facit ad hoc.C.de neg.gest.alimenta. Acc.

d Impensas.] necessarias.

e Domini.] scilicet fundi. Accur.

Post contractum.] CASVS. Si fecisti delictum, & postea donasti de bonis tuis alicui: valet donatio. sed postquam esses condemnatus, donare non posses. Fran. Accur.

a Crimen.] nisi sit lesæ maiestatis: vt. j. e. l. donationes. §. perfectę. & C. ad. l. iul. maie. l. pe. & fi. & de bo. præscri. l. si quis post hac.

b Valent.] nam & soluere, & solui ei potest: vt & . j. de sol. reo. & l. seq.

c Secuta sit.] s. crimē antequā fieret donatio: quia tūc non valet: vt hic dicit. & distingue inter donationē inter viuos, & inter cōiuges, & caussa mortis: vt plenè no. C. de do. inter vi. & vxo. l. res. & facit. j. ti. j. si aliquis. in fi. Acc.

inuectam continuo efficit.

Reus potest donare post crimen contractū & ante sententiam cōdemnatoriā: post non. B.

Martianus li. 3. inst. LEX XV.

POst contractum capitale crimen [a] donationes factæ valent [b] ex constitutione diuorum * Veri & Antonini: nisi condemnatio secuta sit [c] †.

Verba enunciatiua in ultimis uoluntatibus dispositionem inducunt. Bar.

* Vlpianus. LEX XVI.

EX hac scriptura [d], Sciant hęredes mei me vestem meam vniuersam ac res cæteras, quascūq; in diem mortis meę mecum habui, illi & illi libertis meis viuum donasse. dominium ad libertos benigna interpretatione pertinere [e] dicimus.

Donatio pōt fieri liberādo debitorē. h. d. B.

Idem. LEX XVII.

SI in stipulatum, indicatum [f] nouationis caussa deductum sit, & stipulatio donationis caussa accepto lata sit: dicendum est, locum liberationem [g] habere.

Contractus innominatus quatenus continet donationē: non potest ex præsentia reuocari. B.

Idem Martianus li. 40. LEX XVIII.

ARisto ait, cum mistum [h] sit negotium cum donatione, obligationem non contrahi [i] eo casu, quo donatio est. & ita Pomponius eum existimasse refert. Deniq; [k] refert Aristonem putare: si seruum tibi tradidero ad hoc, vt eum post quinquennium manumittas: non posse ante quinquenniū agi: quia donatio [l] aliqua inesse videtur: aliter, atq; (inquit) si ob hoc tibi tradidissem [m], vt continuo [n] manumittas. hic etenim nec donationi locum esse: & ideo esse obligationem [o]. sed superiore casu quid actum sit, inspiciēdum Pomponius ait. potest enim quinquennium non ad hoc esse positū, vt aliquid [p] donetur.

Ex traditione etiam reuocabili transfertur usucapiendi conditio si tradens non erat dominus: sed eo casu quo fuisset dominus, fuisset translatum dominium. Paul. de cast.

Idem Aristo ait, si donationis caussa in hoc tradatur seruus, vt post quinquēniū manumittat: sit aūt alienus [q]: posse dubitari, an vsucapiat [r]: quia [s] aliquid donationis interueniret [t]. & hoc genus quæstionis in mortis cā donationibus versari, Pōponius ait [v]: & magis

* Seueri. * Al. Idem l. iij. respō. † Adde q imo post cōdemnatio-nē intra decē dies qui dati sunt ad appellandū per tex. sin. gul. secūdū doct. ibi in l. si quis filio. §. hi au tem omnes. j. de iniust. test. & melius per gl. sin. secūdū Dy. ibi in l. ex iudicio rum. in ver. secuta. de ac cu. quam ad hoc dicit sing. Io. de imo. in c. ij. col. viii. extrà de test. refert & sequitur Feli. in rub. de ap. coll. ij. ver. ad secundā. Phil. frā. in c. nō solum nu. ij. vbi il lum textum alle. ad hoc pro sing. & ibi notaui in apostil. ad ipsum in ver. intra tē pora ad appellandum. de ap. li vj. quē aute cū ad hoc allegauit pro sin. Anton. corse. sing. suis in ver. appellatio, incipi. Idem operatur. & tetigi plene in apostil. ad Guillel. de cug. in. l. additos. nu. j. in ver. tempus quod datur ad appellandum. C. de epi. audien.

EX hac.] CASVS. Testator in testamento dixit, sciant hęredes mei me vestē vniuersam, ac res cæteras quascūq; in die mortis meæ mecum habuero, libertis meis donasse. dicitur q per hæc verba videtur donare libertis. Fran. Accur.

d Ex hac scriptura.] s. quæ sequitur.

e Pertinere.] nā per talem scripturā videt donare cā mortis, vt plus videat dictum, & minus scriptū: vt. s. de hęr. īst. l. j. §. pe. & . §. fi. & . C. de test. l. errore. & . s. de leg. ij. vnum ex famil. §. fi. & sic valet, vt donatio caussa mortis, vel legatū. sic & . C. e. l. si donatio. & C. de fal. cau. adie. le. l. j. vel quia confitet ex certa cā se debere. prōiudicat cū talis cōfessio: vt. s. de ,pcur. cū de indebito. §. fi. & . C. de nō nu. pec. l. gñaliter. & . s. depositi. l. publia. §. fin. & sic valet donatio inter viuos. Sed cōtra videt. s. de hære. instit. ex facto etiā agitatū. ,put est ibi in litera, quē instituerā. Sol. hīc, de benignitate: ibi de rigore. Vel aliud est in instōne hæredis, vbi maior solēnitas exigit, quā in donatione. Alij habēt ibi, quē nō instituerā: secundū quos nō est cōtra. Itē est huic. l. cōtra. s. de leg. ij. titia. circa prin. Sol. hīc testator vsus est verbo pteriti tēporis: ibi futuri. f. lega uero. ,p qua solutiōe est. s. de hære. inst. q volebat. & de test. mili. l. testamēto militis. in vtraq; enim verbū est pteriti tēporis. at vbi est verbū futuri tēporis, obtinet vim cōditiōis: vt. s. de leg. j. l. vj. & de cōdi. inde. q ,pmisit. Vel dic secūdo. hīc de benignitate: ibi de rigore iuris: vel ibi nō fuit expressa spēs vel quātitas, hīc sic. & est ad. l. j. rē ra. ha. l. ne satisdatio. & . C. de arbi. l. ne in arbitris. Itē contra. s. de cōdi. & demō. cū tale. §. fi. sed ibi demonstrādo dixit, ex centū q tibi legaui: da illi decē. & magis aīo diminuēdi. hic volēdo dare dixit. Itē cōtra. s. de leg. ij. Titia. §. Caius. Sol. nō debenē illata in pretorio vxoris ipsi vxori: quia adhuc erāt penes testatorē, & ciuiliter & naturaliter possidebat. ,ptereа nō expressit certā spēm vel quātitatē. Itē mēs testatoris erat ibi exonerare vxorē de illis rebus, de quibus hæredes eā suspectā habebāt. vnde ad ea tantū se retulisse videt. Itē arg. cōtra. C. de test. l. verba. sed ibi est casus ecōtrario, qa dixit se non donasse. Item arg. contra. huic. l. j. eo. l. nuda. Accursius.

SI in stipulatum.] CASVS. Si quod debebas ex caussa iudicati, promisisti mihi per stip. animo nouandi factam: & postea accepto fero tibi stipulationem animo nouandi factam fuisse factā animo donandi: dicitur q liberatus es. Fran. Accur.

f Iudicatum.] i. quod debetur ex caussa iudicati. Accur.

g Liberationem.] & per liberationē donationem. Sed quid si nō animo nouandi stipulor iudicatum: & accepto; fero stipulationem? Rñ. remanet actio ex sententia: vt arg. j. de re iudi. l. iiij. §. si ex conuentione. & . s. de pact. l. postquam. & . s. de iureiur. l. si actor deferat. Sed argu. contra. s. si quis cau. l. ij. in prin. & de pact. l. Labeo. & de iureiur. duobus. §. exceptio.

ARisto.] CASVS. Si dono tibi seruū non simpliciter, sed cū caussa: dicitur q non es mihi obligatus, prout refertur ad donationem. vnde si dono tibi seruū, vt post quīnquēniū manumittas: ante quinquēnium est donatio: & non possum agere cōtra te. secus autem esset si tibi donaui hoc pacto vt incontinenti manumittas. nam tunc statim possum agere, cùm nō dicatur donatio. hoc autē quod dixi in prima parte, est verū, nisi ego retinuissem vsumfru. Secūdo dicit. pone q donaui tibi seruū alienū hoc pacto, vt eum manumittas post quinquēniū. nūquid interim poteris vsucapere? dicitur q sic, si donarē tibi caussa mortis. Labeo.] Donaui tibi fundū alienū in eo fecisti expēsas. nūc cuictus est à te: an habeas regressum cōtra me, quæritur. Dicitur q non, nisi sciens alienum donaui. nam tūc teneor act. de dolo, ad expensas quas fecisti. Fran.

h Cum mistum.] quia non est simplex donatio, sed cum caussa: vt. s. e. l. j. §. j. & . ij.

i Non contrahi.] i. non obligo eū, cui dono in eo, in quo est donatio, nisi secundū M. naturaliter. qd nō placet, nisi intelligat de illa naturali, quæ ad antidora obligat: vt. s. de peti. hære. sed & si lege. §. consuluit.

k Denique.] ecce exemplum.

l Quia donatio.] s. ministerij quinquennalis. & ideo ante quinquennium nec pœnitere nec agere possum. & sic non est contra. s. māda. l. si quis alicui. §. j. & de cōdic. ob cau. l. iij. §. j. quia ibi non est mistū negotiū, sed simplex datio ob caussam non habens animum liberalitatis, & ideo pœnitere, & agere ante tempus possum. hīc verò aliquatenus est liberalitas: & ideo cessat pœnitētia: vt & . C. eo. l. siue emancipatus. vel refert cuius gratia tempus sit appositū: ar. s. de leg. ij. si ita. §. pegasus. & de annu. leg. eum qui. a. liās iabolenus. Accursius.

m Tradidissem.] scilicet seruum. Accursius.

n Continuo.] id est statim.

o Obligationem.] sed quomodo agitur si non manumittatur, cùm iam liber sit ex constitutione post moram: vt. C. si mancipata fue. ali. vt manu. l. ij. & supra de condi. ob cau. si pecuniam. §. j. & infrà qui sine ma. ad liber. peruc. l. latinus. Econtrà, si non fuit in mora: agere non possum? Respon. non dicitur hic quòd agatur, sed contractam esse obligationem, quæ fuit per constitutionem sublata. & sic per momentum durauit hæc obligatio. vel dic quòd hic fuit actum, vt manumissio fieret per vindictam. & sic non succedit constitutio: vt infrà de verbo. obliga. qui Romæ. §. flauius hermes. & sic potest intelligi suprà si certum petatur. non omnis. circa princip. & de condict. ob cau. dedi. iij. respon. & de ser. ex. seruus. & de prescrip. ver. naturalis. §. at cum do. & secundum hoc expone superiorem literam, non posse agi ante quinquennium scilicet vt fiat manumissio: & quod hīc dicit esse obligationem: dic scilicet vt fiat manumissio. Vel dic tertio, quòd hīc erat talis seruus, qui non poterat ad libertatem peruenire: & ideo non potest succedere constitutio. & tunc ex pone superiorem literam, non posse agi ante quinquennium & c. scilicet ad repetendum. & hīc esse obligationem scilicet ad repetendū condi. ob caussam, Accur.

p Vt aliquid.] puta si sibi retinuit vsum, siue ministerium quinquennale, vel voluit, vel illo quinquēnio esset in pœna. & ita hoc casu poterit agi ante quinquennium: cum gratia dantis, non accipientis sit positum.

q Alienus.] id est non tradentis.

r Vsucapiatur.] ante quinquenniū. quod olim anno, hodie triēnio fit: vt insti. de vsucap. in prin. Accur.

s Quia.] quod videtur, quia & c. quasi dicat, videtur vsucapi. quia titulus donationis, abest, scilicet donatio.

t Interueniret.] idem vbi nil donationis interuenit, vt in superiori respon. quia animum habuerit transferendi dominium: vt dixi. s. eo in ædibus. §. si.

v Pomponius ait.] s. an vsucapi possit antè, quàm donator conualuerit. Azo. & quòd vsucapi potest, patet. j. tit. j. l. qui alienam. & l. si alienam. in prin.

a ❡ Vſucapionem.]antè,quàm conualeſcat.
b ❡ Sequi.]pro donato.ſic.ĵ.pro donato.l.j.in fi.j.rñ.
c ❡ Competere.]ſed per retẽtionẽ ſeruabo ſumptus:vt.ĵ. de fur.l. qui iniuriæ.§.fi.&.ŝ.de rei vẽ.l.ſumptus.etiã à donatore,ſi is fuit, qui donationem potuit reuocare:vt.ĵ.de excep.doli.l. apud celſum. §.ſi minor.

d ❡ Eum.] donantem.
e ❡ Si dolo fecit.] ſciẽter donãdo rem a- 10 lienam:vt &.ĵ.de ver bo.obli.ſi id quod. ſed videt̃ de dolo nõ poſſe agi: quia aut ſciuit donatarius rẽ alienã, & tũc eſt qđ ſibi imputetur. aut ignorauit: & tũc quia potuit expenſas cõſeruare denegãda eſt de dolo.Rñ. 20 pone,nõ potuit:quia non poſsidebat:ſed alio poſsidẽte res ei euicta eſt:vt &.ŝ.de euic. l.euicta.§.j.vel quia tales ſunt ſumptus, quos euincẽs non habet neceſſe reddere: vt quia laribus auitis careret:vt.ŝ.de rei vẽ 30 di.l.in fundo. Vltimò,ſi quęras an donator de eui. teneat̃: dic ſecũdũ Azo. ꝙ ſic[a] hodie:cũ aſsimilet̃ vẽditioni:vt inſt.de dona. §.aliæ.tu dic aut fuit de ea promiſſum,& tenet̃ donator: vt.C.de euic.l.ij.nam ꝓ quali- 40 bet cauſſa de euict. promitti põt: vt &.ŝ. de ædil.edic.l.ſciẽdũ. aut nõ fuit ꝓmiſſum: & tũc aut cœpit à datione ſiue traditione: & nõ tenet̃ de eui. ſed de dolo,ſi interceſsit. aut à promiſsione vel pactione:& tũc agi po- 50 teſt:vt hic, &.C.de iu.do l.j.&.ŝ.de ædil. edic.ad res.&.ĵ.de ver bo.obli.l.vbi aũt.§.fi.

[a] Tu vide gl.in.l.ij.& ibi Bald.C. de euic.& in.l.ſi ꝓ re.§.j.l.ſi pro re.§.j.vbi per Bart.ff. e.tit.& in.l. Iulianus.§. j.ĵ.de verb. oblig.

* Scribit.

putat,ſi ita donetur,vt poſt quinquennium manumittatur: poſſe dici vſucapionem [a] ſequi [b].

❡ *Donator non tenetur de euictione: ſed de dolo ſi interceſſerit.h.d.*

❡ Labeo ait:ſi quis mihi rem alienam donauerit,inq; eam ſumptus magnos fecero:ſi ea mihi euincatur: nullam mihi actionem contra donatorem competere [c]: planè de dolo poſſe me aduerſus eũ [d] habere actionẽ,ſi dolo fecit [e].

❡ *Donatio reipublicæ ſine cauſſa fieri non poteſt.Bart.*

Idem Martianus li.16. LEX XIX.

HOc iure vtimur [f], vt in rebus publicis, cùm de donatione quęritur,illud ſolum ſpectetur,vtrum ob cauſſam aliquam iuſtam reipu.promittat [g] quis, vel polliceatur [h],an non:vt ſi ob honorem [i] aliquem promittat,teneatur [k].ſin minus,non [l].

❡ *Quod ob cauſſam datur: non eſt donatio.B.*

❡ Labeo * ait extra cauſſam donationum eſſe talium officiorum mercedes,vtputa ſi tibi affuero [m], ſi ſatis pro te dedero [n],ſi qualibet in re opera, vel gratia mea vſus fueris [o].

❡ *Cauſſa interdum ponitur pro cauſato. nam liberalitas non eſt donatio,ſed uirtus animi.P.*

❡ Non poteſt liberalitas [p] nolenti acquiri [q].

❡ *Mandatum morte finitur:ſed propter ignorantiã eius effectus durat quo ad liberationem,*

HOc iure.] CASVS. Si ꝓmitto cã dona.alicui ciuitati centum:ita demũ teneor,ſi ob cãm iuſtã ꝓmiſi,puta ob honorem. ❡ Labeo ait.]Cõueniſti mihi dare.x.ſi ero aduocatus tuus,vel procurator tuus,vel ſi ſatiſdo ꝓ te.dicit̃ ꝙ nullus iſtorũ contractuũ eſt donatio:ſed dicas,ꝙ eſt cõtract⁹ innoĩatus. ❡ Nõ põt.]Donatio facta ĩuito nõ tenet. ❡ Siqs dederit.]Mutuaui tibi.x.vt redderes Seio 60 cui donare volebã ꝑdicta.x.dicit̃ ꝙ ſi ſoluas Seio mortuo me,effecta ẽ Seij pecunia,ſiue ſciebas ſiue ignorabas me mortuũ.&tu ita demũ liberaris à me,vel ab hæredibus meis,ſi ignorabas me mortuũ, & ſoluiſti.ſed ſi mãdaui tibi,vt de pecunia tua.x.des Seio noĩe meo, qa volebã ſibi donare: ſi tu ignorãs me mortuũ,dediſti:habes obligatos hæredes meos act.mãdati.ſi ſciebas,& ſoluiſti,tibi ĩputes. ❡ Siqs ſeruo.]Seru⁹ mutuũ qđ accepat in ſerui.liber fact⁹ ꝓmiſit. dicit̃ ꝙ nõ eſt donatio,ſed debiti ꝓmiſsio.idẽ in pupillo ſi qđ ipſe mutuo acceperat authore tutore,ꝓmiſit:nõ eſt donatio. Vltimo dicit:donatio,ꝗ fit cũ cã,nõ eſt vera donatio.vñ ſi dono tibi.x.ſi iures te nomẽ 70 meũ laturũ.i.exaltaturũ: non dicit̃ pura donatio:ſed ob cã.F.Acc.

f ❡ Hoc iure vtimur.]conſtrue:vt cum quæritur de donatione.ſ. facta in rebus publicis.i.in ipſas res publi.aliquarum ciuitatum.
g ❡ Promittat.]per ſtipulationem.Accur.
h ❡ Polliceatur.]nuda promiſsione:vt.ĵ.de polli.l.pactum.
i ❡ Ob honorem.]vel aliã iuſtã cãm: vt ꝑdixit.&.ĵ.de polli.l.j.in prin.& eſt ſic in aut.de ſan.epiſ.§.ſiqs autẽ epiſcoporũ.&.§.ꝓ cõſuetudinib⁹.Sed nõne cadit in.l.iuliã de ambitu:vt.ĵ.ad.l.iul. de ambi. l.j.in prin.quæ eſt cõtra? Reſpõ.hic palã:ibi clã:ar.ŝ.de admi.tu nõ exiſtimo.&.ŝ.de ri.nup.l.fi.in fi.& ad hoc.ŝ.de of.ꝑto.l. Barbarius. 80 vbi de hoc dixi.& de neg.geſt.quæ vtiliter.in prin.&.ĵ.de polli.l.j. &.l.toties.&.l.ex pollicitatione.&.l.ſi quis ob honorem. & de mu. & hono.l.exiſtimationem.§.qui pro honore.
k ❡ Teneatur.]nõ tñ eſt ſimplex donatio,ſed ob cãm:vt ĵ.e.§.fi.Ac.
l ❡ Sin minus,non.]niſi facere cœpit:vt.ĵ.de polli.l.j.§.itẽ ſine cã. ſed quare nõ poteſt fieri donatio ſine cauſſa in rẽpubli. cùm poſsit fieri in priuatã,& ſatis eſt cauſſa ipſa liberalitas? Rñ.vt.C.de ca.tollen.l.j.in fi.in aut.vt iudi.ſine quoquo ſuffra.§.cogitatio.

m ❡ Affuero.]puta aduocatus,vel procurator pro te.
n ❡ Dedero.]fideiubendo pro te.Accurſius.
o ❡ Fueris.]ſupple dabis mihi.x.ꝑdicta quidẽ nõ faciũt donationẽ: ſed cõtractũ ĩnoĩatũ do vt des,vel facio vt des:vt hîc,&.ŝ.de ꝑſcri. ver.l.naturalis.§.at cũ do.&.§.ꝙ ſi faciã.&.ĵ.ea.l.§.fi.&.ŝ.e.ariſto. & facit.ŝ.eo.l.j.§.j & ij.&.ĵ.ti.j.l.mortis cã capitur.§.ſine donatione.alij ſic ponũt,vt 10 nec iure donationis, nec alio iure valeat: vt ſi erã miles qui talia tibi facere debebã: quod nõ poterã:vt.C. loc.l miles.&.C.de cõdi.ob cau.l.ſi militẽ. vel clericus:vt in aut. de ſanc.epi.§.aliũ. vel procurator fiſci:vt.C. 20 ne fiſcus vel reſpu.ꝓ totũ:vel potẽtior,rõ- ne officij:vt.C.ne lice. po.l.j.&.ij.& ſic eſt ſecundũ iſtos extra donationẽ,& extra aliã obligationem.ſ.huiuſmodi pactum, de quo dicitur in litera.
p ❡ Non poteſt libe- 30 ralitas.]i.donatio, ſic dicta,qa liberè fit: vt.ŝ.eo.l.j.in prin.neceſsitate remota:vt.ĵ. e.donari.alij etiã hoc de priuilegio intelligunt:quod nõ placet. ſed tunc loquitur.ĵ.de regu.iur.inuito.vbi plenè dices.
40 q ❡ Acquiri.]directò,ſed per obliquũ ſic:vt ĵ.de ſol.ſi debitor tuus.&.ĵ.de acqr. re.do.etiã.& de verb. obli.ſeruus vetãte domino.quæ ſunt cõtrà. & facit.C.de iur.deliber.l.nec emere.&.ŝ. de bo.poſſ.l.iij.§.inui- 50 to.&.ĵ.de reg.iur.in uitus.§.fi.
r ❡ Mortuum.]ſ.donantem.Accurſius.

& quo ad actionem.Bar.

❡ Siquis dederit pecuniam mutuam Titio,reddendam Seio, cui donatum volebat, deinde Titius mortuo donatore, Seio dediſſe proponatur:erit conſequens dicere,pecuniam Seij fieri: ſiue mortuum [r] ſciuerit, ſiue ignorauerit is,qui dabat [s]:quia pecunia fuerit dantis [t]:ſed ſi quidẽ ignorauerit mortuũ:erit liberatus [v],ſi ſic mutuam pecuniam acceperit ſoluendam Seio. Sin autem mandauero tibi,vt tuam pecuniã [x] Titio des, cui donare volebam, & tu ignorans me mortuum,hoc feceris: habebis aduerſus meos hæredes mãdati actionem [y]:ſi ſciens [z], non habebis [a].

❡ *Solutio naturalis debiti nõ eſt donatio. Bart.*

❡ Si quis ſeruo pecuniam crediderit,deinde is liber factus eam ex promiſerit:non erit donatio [b],ſed debiti ſolutio. Idẽ & in pupillo [c]. qui ſine tutoris authoritate debuerit,dicendum eſt,ſi poſtea tutore authore promittat.

❡ *Stipulatio ob cauſſam non eſt donatio.B.*

❡ Sed & hæ [d] ſtipulationes, quæ ob cauſſam fiunt,non habent donationem [e]. Denique Pegaſus putabat, ſi tibi centum ſpopondero hac conditione, ſi iuraſſes te nomen meum laturum [f],

s ❡ Dabat.]Seio.nec tamen ex hoc pacto Seio acquirit̃ actio:quia alteri ſtipulari vel paciſci &c.vt.C.de cõtrahẽ.ſtip.l.iij.quæ eſt cõtrà.
t ❡ Fuerit dantis.]hæc eſt ſolutio contrarij:vt.ŝ.eo.l ij.§.penul. & ŝ.ſi certum pe.l.eius qui.§.quas verò.in quibuſdam tamen concordat lex illa.
v ❡ Liberatus.]ſecus ſi ſciuit,quia mandatum morte finitũ fuit.Ir.
60 x ❡ Vt pecuniam tuam.]non mihi debitam.
y ❡ Actionem.]propter iuſtam ignorantiam:licet mandatũ ſit morte finitum.& fa.ĵ.pro emp.l.qui fundum.§.ſeruus meus.&.ŝ.de le.ij. cùm pater.§.mæuio.& inſti.mand.§.rectè.&.§.ſeq.&.ŝ.man.l.inter cauſſas.§ j.& de ſo.cùm quis.§.j.&.l.ſi ſeruus.Accur.
z ❡ Si ſciens.]ſ.me mortuum,ſoluiſti Titio.
a ❡ Non habebis.]ſ.aliquam actionem contra hæredes meos.
b ❡ Non erit donatio.]Naturalis obligatio impedit donationem: vt hîc,&.ĵ.donari.nã dicit,nullo iure &c.ſic ergo ſeruus naturaliter obligat̃ etiã in ſeruitute:vt hîc,& inſti.de fideiuſ.§.j.&.ŝ.de cõ- 70 di.inde.ſi id quod.& de pecu.l.nec ſeruus.&.ŝ.de neg.geſt.eum actum.&.l.proculus.&.l.at qui natura. Idẽ in pupillo,vt naturaliter obligetur etiã ſine tutore:licet non ſit locupletior:vt hîc:ſubijcit.& ĵ.de noua.l.j.&.ĵ.de ſol.in numerationibus.§.j.&.ŝ.de reſcin.ven. ſi id quod.§.j.& ŝ.ad.l.fal.ſi pupillus.& quando di.le.ce.l.cùm illud. §.fi.Sed contra.ĵ.de act.& obli.l.pupillus.vbi nec naturaliter dicit teneri:ſed hic proximus pubertati,ibi proximus infantiæ:vel ibi cũ tutore contraxit:hic cum alio:vnde tenetur naturaliter, licet non ſit locupletior,nec interuenerit tutor:vt dixi.

Obligatio naturalis donationẽ impedit.

c ❡ Idem & in pupillo.]vt debitum videatur ſoluere.& ſic.ſ.quia 80 videtur ſoluere debitum,non quæritur vtrum excedat legitimã ſummam,vel non:quod in donatione quęritur.nam ſemper tenebit̃.
d ❡ Sed & hæ.]non ſolum ſuperiores.
e ❡ Donationem.]ſimplicẽ,ſed ob cauſſam:vt.ŝ.e.l.j.§.ij.&.l.ariſto.&.ŝ.eo.l.j.§.j.
f ❡ Laturum.]i.exaltaturũ.vel diuulgaturũ. Vel aliter. i. ſi velles decætero meo nomine appellari:de qua vocatione fit mentio.ŝ.ad Trebel.ſed ſciendum.&.l.facta.§.ſi verò nominis.Accur.

a ¶ Ob rem.] s. futuram: tamen in præteritum respicit: vt. s. de condi. inde. l. damus. Accursius.

SI patronus.] CASVS. Si patronus ex debita parte instituat hæres à liberto: & grauatus sit vt aliquid ex hac parte daret Titio cuidam extraneo: & patronus etiã promisit illi fideicõmissario dare: dicit quod non tenet. ¶ De illo.] Id quod hæres poterat per falcidiã retinere, volẽs adimplere voluntatẽ defuncti promisit legatarijs in solidum. dicit quod tenetur: quia & si soluisset, nõ repeteret. Fran.

non esse donationẽ: quia ob rem [a] facta est, & res secuta est.

¶ Promissio facta per errorem non præiudicat patrono in portione sibi debita: sed hæredi bene præiudicat in Falcidia. B.

Marcellus li. 25. LEX XX.

SI patronus ex debita [b] parte hæres instituatur [c], & libertus, eius [d] fideicommisit vt quid daret [e], & hic stipulanti fideicommissario promiserit [f]: non erit cogendus soluere [g]: ne pars ex legibus verecundię [h] patronali debita minuatur [i]. ¶ De illo dubitari potest, qui quod per Falcidiam [k] retinere poterat, voluntatem testatoris secutus spoponderit [l] † se daturum. Sed magis est, vt non possit suæ confessioni obuiare [m]. quẽadmodum enim si soluisset, fidẽ testatori suo adimplesse videbatur, & nulla ei repetitio concessa fuerat [n]: ita & stipulatione præcedẽte, contra fidem testatoris, quam agnouit [o], venienti ei meritò occurretur [p].

¶ Potest quis donare patiendo se delegari. Itẽ uerus debitor delegatus non habet exceptionẽ donatiõis ĩmodicę, nisi rescissoria sit cõuictus. B.

Celsus li. 23. LEX XXI.

VT mihi donares, creditori meo delegante [q] me promisisti factum valet [r], ille enim suũ [s] recepit. Sed si debitorẽ meum tibi donationis immodicæ [t] caussa promittere iussi: an submoueris donationis immodicæ exceptione, necne, tractabit. Et meus quidem debitor exceptione te agentem repellere nõ potest: quia perinde est quasi exactã [v] à debitore meo summam tibi donauerim, & tu illam ei credideris [x]. Sed ego, si quidem pecuniæ à debitore meo nondum solutæ sint [y], habeo aduersus debitorem meum rescissoriam [z] in id, quod supra legitimũ modũ tibi promisit: ita, vt in reliquum tantummodo [a] tibi maneat obligatus. Sin autẽ pecunias à debitore meo exegisti: in id qđ modum legis excedit, contra te condictionem [b] habeo.

¶ Donatio est cõtractus stricti iuris: ideo non ueniunt usuræ ex mora. Bar.

Modestinus li. 8. differen. L. XXII.

EVm, qui donationis caussa pecuniam, vel quid aliud promisit: de mora solutionis pecunię vsuras non debere, summæ æquitatis est [c]. maxime [d], cùm in bonæfidei contractibus donationis species non deputetur [e].

¶ Vsuræ possunt ex caussa donationis remitti sine insinuatione. h. d. Bart.

Idem li. 11. rñ. LEX XXIII.

MOdestinus respondi creditorem futuri temporis [f] vsuras & remittere, & minuere pacto posse: nec in ea donatione ex summa quãtitatis aliquid vitij [g] incurrere. ¶ Modestinus rñdi mẽte captum donare non posse [h].

¶ Exceptio donationis immodice competit fideiussori inuito reo. Bar.

Iabolen' li. 13. ex Cassio. L. XXIIII.

FIdeiussori [i] eius, qui donationis caussa pecuniã supra legis modũ promisit: exceptio dari debet [k] etiã inuito reo [l]: ne si fortè

b ¶ Si patronus ex debita.] olim dimidia, hodie tertia: vt in sti. de suc. lib. in princ. 20 &. §. sed nostra con.

c ¶ Instituatur.] à liberto.

d ¶ Eius.] s. patroni.

e ¶ Daret.] s. patronus ex portione sua cuidã extraneo.

f ¶ Promiserit.] patronus errans in iure vel facto: vt ar. s. vt in 30 pos. le. l. j. in princi. & j. de fideius. l. si qs post quã. & s. ad Treb. l. patronus. & l. si eius. §. fina. & l. ita. §. si patronus. & suprà de inof. test. l. mater. Sed argu. s. si qd in frau. pa. si patronus. in princ. itẽ. j. prox. §. Sed hîc ma- 40 gis est debitũ patrono. habet enim vt æs alienũ: arg. s. de inoff. testa. papinianus. §. si qs impubes. & s. ad. l. fal. in ratiõe. §. qđ vulgo. Sed huic. l. videtur cõtra. s, fa. er. qui erat hæres. §. si aũt. Sed hic pręcedebat aliud debi- 50 tum. s. bonorũ pos. debita patrono. Acc.

† Concor. c. si cautio. & quod ibi not. extrà de fi. istru. aliquid in c. nauigans. de vsuris de qua per Alex. post Io. de Imo. in l. a titio. de verb. obli.

g ¶ Soluere.] quia vt dixi, habet vt æs alienum, qa promisit liberto viuẽte hic patron' s. fideic. vt. s. ad le. fal. qđ de bõis. §. j. & de acqui. hære. q supstitis.

h ¶ Verecundiæ.] id 60 est reuerentiæ. Acc.

i ¶ Minuatur.] quod esset, si deberet præstare hoc fideicõmissum.

k ¶ Per falcidiam.] iure institutionis, nõ etiã iure naturę. R. Acc.

l ¶ Spoponderit.] sciẽs vel errãs in iure: qa nõ certat de dãno vitãdo: vt. s. proxi. rñ. secus si in facto: vt. C. ad. l. fal. l. error. Itẽ post mortem testatoris non ante: vt. s. ad. l. fal. l. quod de bonis. §. j.

m ¶ Obuiare.] sic. C. de pac. l. pe. & de non nu. pecu. l. generaliter.

n ¶ Concessa fuerat.] vt &. C. ad. l. fal. l. j. & l. fi. & de fideicõ. l. j. & l. ij. & C. de test. l. nõ dubiũ §. illud. & s. de cõdi. inde. fideicõmis. Acc.

o ¶ Agnouit.] i. agnouisse videtur.

70 p ¶ Occurretur.] i. contradicetur. aliter accipitur vel etiam sic j. de verbo. oblig. vbi autem non apparet. §. qui verò.

VT mihi.] CASVS. Si qđ volebas mihi donare, creditori meo delegãte me pmisisti: dicit quod valet donatio. Secũdo dicit. si habeo debitorẽ q debet mihi vltra qngẽta, & eũ aĩo donandi tibi delego: nec interuenit scriptura: si tu agas cõtra eum: an poterit oppõere excep. quasi donatio nõ teneat in eo qđ est vltra qngẽtos solidos? Et dicit quod nõ. & reddit rõnem. ego aũt cõtra debitorẽ meũ quõdam agã si nõdũ soluit tibi id, qđ est vltra qngẽtos solidos: vel si iã tibi soluit, agã cõtra te ad illud supfluũ cõdi. sine cã. Franc. Accur.

80 q ¶ Delegante.] scilicet te.

r ¶ Valet.] s. donatio. & aliàs est in litera donatio.

s ¶ Suum.] i. sibi debitum. & ideò exceptio non repellitur, etiã si excedat legitimum modũ: vt. j. de excep. do. purè. §. si eum. & de noua. si Titius. & j. de re iudi. l. nesennius. in prin.

t ¶ Immodice.] i. vltra qngẽtos solidos: & ñ ĩteruenit scriptura. Ac.

v ¶ Exactam.] scilicet à me.

x ¶ Credideris.] breui manu: quo casu nõ posset repetẽtẽ repellere: vt &. s. e. l. ij. & iij. j. rñ. & sic est in cõtrario casu: vt. s. px. rñ. notaui.

y ¶ Sint.] illi cui promiserat ex voluntate mea.

z ¶ Rescissoriam.] i. veterẽ actionẽ, q prius cõpetebat. & dat ei à lege. & sic erit ppetua: vt in Vell. vt. s. ad Vell. hæ actiones. & l. debitrix. §. fi. vel dat in integ. rest. offi. iudi. ex clausula generali si qua iusta caussa &c. vt. s. ex qui. cau. maio. l. j. §. fi. & l. sed & si per prætorẽ. §. fi. ad hoc scili- 10 cet, vt ei restituatur actio vetus, quæ dicit rescissoria, eo quod rescissa liberatione, quæ cõtigerat per delegationem, datur. Accur.

a ¶ Tantummodo tibi.] cui promisit.

b ¶ Condictionem.] sine caussa. Et no. quod tã- 20 tũ qđ vltra legẽ est, vitiat: vt &. C. e. sancimus. in prin. & §. fina autem. & facit ad hanc. l. s. eo. l. ij. vsq; ad. §. si pecuniam. & j. de excep. do. iulia. & s. de iure do. l. si mulier. §. ex asse. & l. licet. §. fina. & C. de iu. do. l. fina. in 30 prin.

EVm qui.] CASVS. Si donator est in mora dare pecuniam, quam conuenit dare animo donandi, non tenetur ad vsuras: cum cõtractus dona. non sit bonæfidei. Fran. Accur.

40 c ¶ Summæ æquitatis est.] vt &. s. de vsur. l. videamus. §. si actionem. & s. eo. in ædibus. §. ex rebus. & l. cum de donatione. etiam lit. contest. vt. C. de condi. inde. l. j. licet quidã vt Rog. in hoc casu contra: vt. s. de 50 vsur. l. lite. Sed videtur ex sola mora: vt. s. de vsur. l. cùm quidã. §. fi. & j. de polli. l. j. in prin. Sol. speciale ibi fauore reipub. vt post moram debeantur, etiam ante lit. contest. non ante scilicet morã: vt. s. de vsur. l. libe- 60 ralitatis in prin. An.

d ¶ Maxime.] abundat. sic. C. de manu. testa. l. fi. §. j. nam secus si bonæfidei esset: vt &. s, de vsuris. l. mora. §. in bonæ fidei.

e ¶ Non deputetur.] etiam hodie. licet solo consensu contrahatur: vt hypo. Azo. licet quidam contra: vt no. s. eodem. l. in ædibus. §. ex rebus. Accursius.

MOdestinus.] CASVS. Debebam alicui pecuniam sub vsuris omni mense currentibus: dicitur quòd bene potest remittere mihi vsuras futurorum mensium, & minorare. nec dicas quòd sit vltra modum si coaceruentur summæ vsurarum omnium 70 mensium futurorum. nam spectantur singulæ summæ. ¶ Modestinus.] Mente captus quia sensu caret, donare non potest. Franc. Accursius.

f ¶ Futuri temporis.] idem fortè præteriti: argu. C. de vsur. l. vsuræ Accursius.

g ¶ Vitii.] vt dicatur immodica donatio. spectantur enim singulæ summæ singulorum temporum: vt &. C. e. l. sancimus. §. fi. & facit. s. eo. l. in ædibus. §. ex rebus.

h ¶ Non posse.] consentire enim non potest: & ideo nil alienat: vt. j. de ver. ob. is cui. Accur.

80 FIdeiussori.] CASVS. Cõueni tibi dare pecuniam vltra legitimũ modum ex caussa don. & dedi fideiussorẽ in eo quod est vltra modum, habeo excep. & etiam fideiussor meus etiam me inuito me existente non soluendo. Fran. Accur.

i ¶ Fideiussori.] secus in delegato: vt. s. eo. vt mihi.

k ¶ Debet.] in eo quod excedit legitimam summam. Accur.

l ¶ Inuito reo.] vt &. j. de excep. l. exceptiones. §. rei. & l. oẽs exceptiões. & C. de excep. defensiões. & j. de fideius. ex psona. & l. si quis.

postquam

postquam.&.C. denon nume.pecu.l.fi.&.s̄.vt in pos.leg.l.j.in princ.

a ¶ Amittat.]arg.contra huic rationi.s̄ quod quisq; iur.l.iij.§.si is. est & alia ratio,quia interest nostra potius non soluere &c.vt.s̄. de compen.l.ideò.Sed quid si animo donandi fideiussit? Respon. fortè secus:vt.s̄.de pac.quod dictum.

reus soluendo non fuerit, pecuniam fideiussor amittat [a].

¶ *Qui suo nomine donauit quod alieno debe*-*tur:non facit accipientis pecuniam de rigore; & furti tenetur:secus de æquitate.h.d.Bar.*

Idem li.5.epistol. LEX XXV.

SI tibi dederim [b] rem, vt Titio meo nomine donares, & tu eam tuo nomine ei dederis:an factam eius putes? Respondi, Si rem tibi dederim vt Titio meo nomine donares, eamq; tuo nomine ei dederis:quantum ad iuris subtilitatem, accipientis † facta non est, & tu furti obligaris [c]. Sed benignius est, si agam [d] cōtra eum, qui rem accepit, exceptione [e] doli mali me summoueri.

¶ *Ex ratione sine partis consensu confecta donatio non perficitur.Bar.*

* Pomponius. LEX XXVI.

NVda ratio [f] nō facit aliquē debitorem: vt puta, quod donare libero [g] homini volumus, licet referamus in rationes [h] nostras, debere nos:tamen nulla donatio intelligitur [i].

¶ *Ab eo cui facultas inhabitandi ex caussa remunerationis confertur,non debet reuocari: & sibi expulso,iudicis officio subuenitur.B.*

* Papinianus. LEX XXVII.

ATrilius † Regulus iuuenis ad Nicostratum * præceptorem [k] ita scripsit: Quoniam & cum patre meo semper fuisti, & me eloquentia & diligentia tua meliorem reddidisti:dono, & permitto tibi habitare in illo cœnaculo, eoq; vti. defuncto Regulo cōtrouersiam habitationis patiebatur [l] Nicostratus: & cum de ea re mecum contulisset, dixi, posse defendi non meram [m] donationē esse, verum officium magistri quadam mercede [n] remuneratum Regulum:ideoq; non videri donationem sequenti temporis [o] irritam esse. Quod si expulsus Nicostratus veniat ad iudicem, ad exemplum interdicti, quod fructuario proponitur [p], defendendus erit, quasi loco possessoris constitutus [q], qui vsum cœnaculi accepit.

¶ *Pater ad obseruandam promissa tempore donationis tacite uel expresse cogitur actione præscrip.uer.Bart.*

Idem lib.3.rñ. LEX XXVIII.

HÆreditatem pater sibi relictam filiæ [r] sui iuris effectæ [s] donauit. Creditoribus hæreditarijs filia satisfacere debet [t]: vel si hoc [v] minime faciat [x], & creditores contra patrem veniant: cogenda [y] erit per actionem præscriptis verbis patrem aduersus

SI tibi.] CASVS. Tradidi tibi rem, vt eam Titio meo nomine donares: 10 & tu dedisti tuo nomine.dicitur ꝙ tu teneris mihi furti.& illa res nō est facta Titij. & hoc de rigore.de æquitate autē si agam contra Titium rei vēdi.me repellet excep. doli.Fran.Accur.

b ¶ Si tibi dederim.] 20 i.tradiderim. si autē esset facta huius, in alium dominiū trāstulisset:vt.s̄. eo. hoc iure.§.si quis.in fi. §. qđ j̄.negat.

c ¶ Obligaris.] per hoc patet ꝙ nō feci rē tuam.nam suæ rei nō facit quis furtū, vt pa 30 tet in definitione furti:vt.j̄.de fur.l.j §.fin. Itē quod dicit teneri furti,de rigore intellige,secundum B.de æquitate secus:vt subijcit. & sic nec furti, nec mandati, nec condi. furti. vel rei ven. agi pōt. Vel dic qua- 40 libet istarum agi cū effectu,etiam si habet ratū ille,cui est datū. vel dic verius, si habet ratū:vt.j̄.de fur.si quis vxori.§. Iulia. & l.falsus.in prin.&.§.j. &.C.de fur.si is cui.& s̄.māda.si verò nō remunerādi.§.dedi.nul- 50 la istarū agetur, nisi fortè furti:quæ competit etiam si interesse desinat:vt.j̄. de furtis,inter omnes.Sed arg.contra.j̄.eo.tit.is cuius.Accur.

d ¶ Agam.]rei ven.

e ¶ Exceptione.]eo ratū habente: & volente habere meo noīe: aliâs nō habet excep.& sic incipit possidere ex alia caussa:qđ fieri potest:vt.j̄.de acqr.pos.l.iij §.ex pluribus. & de vsusca.nō solū. §.j. & s̄.de euic.si vēdideris mihi.&.l.nō tamē.facit.s̄.de neg.ge. si ego. & j̄.de solu.cassius.Sed cōtra.j̄.de acqui.re do.per seruū.§.si sed ibi accipiēs erat interpositus ab eo,cui debebat fieri traditio.vnde statim 60 quæsiuit ei dñium.hic à me:vnde licet ego tradens hoc in aīo gestiam:nō tñ statim quærit illi dñium:vt dixi.s̄.e.l.qui mihi. Itē not. æquitatem præualere stricto iuri.sic.C.de iudic.l.placuit. &. C. ad exhiben.si res.&.s̄.si cer.pe.si ego.

NVda ratio.] CASVS. Si in animo meo concipiam me velle tibi donare decem non obligor per hoc, etiam si scriberem in libro meo rationum.Fran.Accur.

f ¶ Nuda ratio.]qa nō interuenit cosensus duorū, vel pactio, vel cōtractus:sicut aliâs respectiuè dicitur nudū aliqd:vt.C.de pac.traditionibus.&.s̄.de cōtrahē.emp.l.nuda.&.j̄.de acqr.re.do.l. nūquā. 70 g ¶ Libero.] idē est in seruo:vt.s̄.de pec.le.l.vj.§.pe.&.s̄. de pec. l.non solum.§.si Accur.

h ¶ In rationes.]i.in librum rationum.Accur.

i ¶ Intelligitur.]ergo nō obligor.Sed ar.cōtra.s̄.de eden.l. siquis. §.rationem.&.C.de eden.l.j.&.s̄.de neg.gest.Nesennius.sed ille erāt cum caussa:hîc sine caussa.Item facit.j̄.de excep.doli.l.ij.§.j.

ATtilius.] CASVS. Quidā iuuenis nomine Attilius regulus magistro suo donauit,& concessit habitationem cuiusdam cœnaculi:eo ꝙ magister ille eum bene instruxerat.Regulo defuncto mota fuit quæstio illi magistro de isto cœnaculo,quasi hæc do- 80 natio nō valuerit,qa erat facta pceptori,vel quia erat vltra legitimum modum.quæritur quid iuris? Et dicitur quòd hæc donatio non est mera,sed ob caussam præcedentē facta,vnde tenet.& si magister deijciatur de posses.cœnaculi:habet interdictum vnde vi vtile ad similitudinem fructuarij.Fran.Accur.

k ¶ Præceptorem.]aliâs prætorem.Accur.

l ¶ Patiebatur.]ab hæredib' Reguli.M.vel ab aliquo extraneo.ac.

m ¶ Non meram.]quia ob præcedētē caussam erat facta.si enim esset mera,nulla esset:vt.C.de cōtra.iudi.l.j.§.prouincias.Itē exigeret insinuatio si excederet legitimū modū:qđ hic nō exigit.Accur.

n ¶ Mercede.] quæ siue fuerat promissa,siue non:præstāda est hoc casu:vel vltimo,quando non promissa per offi.iudi.vt.j̄. de var. co. l.j.& ideò dicitur debiti solutio.Accur.

o ¶ Sequentis temporis.]quod est post mortē Reguli.nō ergo reuocāt hæredes. 10 & sic est contrà.j̄. eo. Lucius. vbi reuocat. Solu.hic fuit donatio simplex:ibi precariū. hæc falsa:quia nō fuit donatio simplex hic. Vel hic ab extraneo patiebatur controuersiam:ibi ab hæredibus concedentis.Tertij di- 20 cūt,hîc esse donationem ob caussam: ibi simplicem donationē. sed secundū hoc quare ibi reuocatur:vt in stit.de do.§.aliæ? Respon.secundum vetera iura quando nō nascebatur actio ex nudo pacto donationis: 30 & sic cū donatarius ille non habebat possessionem aliquā:quia nec vsuarius nec fructuarius est: sed solus donator habet possessionem,poterit pœnitere donator, vel eius hæres:nec potest à donatario conueniri:sed 40 hodie secus erit: vt C.de dona. si quis argentum.§. penul. Vel dic,potest mutare voluntatem, vt ibi dicit: non tamen potest reuocare donationem. Tu dic hic esse remunerationem:ibi precarium:quod potest re- 50 uocari quādo libuerit:vt.j̄.de preca.l.j.&.ij.&.l.cum precario.Item contra.j̄.de acqui. pos.fundi.ij.rñ.sed patet solutio.quia ibi fuit mandatum, & morte reuocari potest.Accur.

p ¶ Proponitur.]scilicet vnde vi vtile: vt infrà de vi & vi ar.l.iij. §.vnde vi.Accur.

q ¶ Constitutus.]habet enim naturalem posses.fructuarius. M. vt infrà de acquiren.poss.l.naturaliter.Alij dicunt,quòd nec naturalem habet possessionem.& secundum hoc per officium iudicis defendetur in suo vsu.nam rei est commodatum:donatio est vsus:vt.s̄.eo. 60 in ædibus.Accur.

HAereditatem.] CASVS. Pater hæredi.sibi delatā donauit filiæ suæ emācipatæ,hoc pacto,vt ipsa satisfaciat creditoribus hæreditarijs.dicit ꝙ ipsa debet satisfacere.& nisi satisfaciat, & creditores veniāt cōtra patrē:pater agere pōt cōtra filiā act.præscriptis verbis,vt defendat eū cōtra creditores.Et donare dicor qđ nullo iure cogente tibi do.h.d.cum.l.seq.Fran.Accur.

r ¶ Filiæ.]s.suæ Accursius.

s ¶ Effectæ.]alioquin nulla fuisset donatio:vt.C de do.siue. & facit ad.l.s̄.de procura.seruum.§.fi.

70 t ¶ Debet.]Nec ob.j̄.quæ in frau.cre.oēs.§.j.vbi donator tenet quasi in fraudē credi.donauerit:sed ibi oīa bona, hîc hæreditatem quandā,quæ sibi obuenerat dedit.Itē obst.s̄.de iure do mulier. vbi dicit nō teneri virū,cui mulier oīa in dotē dedit.sed & ibi dedit mulier omnia bona sua,& ea intelliguntur deducto ære alieno:vt.j̄. de verb.signi.si subsignatum.§.bona.sed hæreditas habet in se debita & credita:& etiam damnosa hæreditas, hæreditas dicitur:vt.j̄. de verbo.sig.l.hæreditatis appellatione.

v ¶ Vel si hoc.]s.creditoribus huiusmodi satisfacere.

x ¶ Faciat.]s.filia.

80 y ¶ Cogendam eam.]hic est cōtra.C.de pac.l.ij &. C. de hære. ven.l.ij.in fi.vbi dicit accipiētē nō cogi.Sol.hic cōuenerūt [b] inter se pater & filia,vt ipsa satisfaciat,ex quo agit pater pscrip.ver.ad hoc vt eā defendat:vt.C.e.l.cū res.Itē cōdi.ob cām p ipsa hæreditate cā cessante:vt.C.de cōdi.ob cau.l.ij sed à creditoribus nō pōt agi,vt in cōtrarijs.& sic etiā potest solui dictā lex.s̄.de iure dot.mulier. Vel dic speciale in donatione vt in fisco: vt. C. de hære. vendit.l.j. Vel non cogitur à creditoribus præcisè:vt in contrarijs:sed alternatiuè

† Adde tu ne erres ꝙ istud dictū debet intelligi quo ad dominiūnā quo ad titulū secus.per l.post mortem.in.fi.& qđ ibi not. B l.C.de fideiuss. pro quo facit.c. quod autē. & quod ibi not.Panor. extrà de iurepatro.

* lib.3.ad Quintū Mutium.

* lib. 20. quæst. Aliâs, Aquilius.

* rhetorē

a Glo.ista est sing. ad hoc ꝙ donatio ob caussam nō requirit insinuationem pro qua est textus exp̄ssus & sing. in.l si pater § fin.j̄.eo. Bolo. Tu limitabis hoc dictū &.glo & Bolo.pe. ea quę not. P.de ca.cōs. mihi. ciiij. nisi in donatiōe ob caussam de futuro:quia tūc insinuatione est op',

b Ista gl. vult ꝙ quis tenetur præcise à facto q̄n hoc est actum de q̄ materia nota per doct. in.l stipulationis nō diuidūtur. j̄. de ver obl. Bolo.

sic, vt vel actionem suscipiat, vel interesse præstet: vt hîc, an autem à patre præcisè possit cogi, quidã dicunt ꝙ sic: vt.ṡ.de ope.no.nũ.stipulatio.§.siue.&.ṡ.de procur.sed hæ.§.præter.vel fortè nõ præcisè nisi eatenus, vt præstet interesse per act.præscrip.ver.vt ṡ. de præscrip.ver.naturalis.§.at cũ do.nã tũc potest quis aliũ præcisè cogere ad factũ, cùm sibi vult fieri, nõ cum alij. Vel potest cogi præcisè, quãdo est actũ vt respõdeat.s.creditoribus hæreditarijs. aliâs non. sed ex tacito pacto ad interesse cõuenietur per acti. præscri. ver. nam secundũ Azo. tacitè videtur pacisci filia de oneribus subeundis: arg. ṡ. communia prædio. l. si ei.& facit.ṡ. de leg. j l.apud Iulianum. §. hæres.

Cogi præcise ad factũ an quis possit.

a ¶ Eos.] s. creditores hæreditarios.

b ¶ Donari.] Iure ciuili: secundum quosdam. quod non placet: vt.ṡ.e.l.hoc iure.§. si quis seruo. & plenè dic vt.j.de reg. iur.l.donari. itẽ facit ṡ. loca. si vno. §. sed si verbo Accursius.

Quidam.] CASVS. Quidam maior fact⁹ egit cõtra hæredes tutoris sui.lite cõte. confessus est aĩo donãdi nihil sibi debere tutoris hæredes. dicitur ꝙ præiudicat sibi. ¶ Donationem.] Cõuenı tibi dare aĩo donãdi partem bonorũ talis meæ cognatæ viuæ, cui spero succedere. dicitur ꝙ si decedat cognata, & debeo succedere de iure: tamẽ mihi auferetur hæc hæreditas, vt indigno: & pactũ donationis nõ valuit. & hoc dicit cũ l.seq. Frã. Accur.

✱ li. Sin⁹ de legato.

✱ Aliâs, Martianꝰ li. xij. resp.

c ¶ Quidam.] aliâs est.§. aliâs lex, quidã.

d ¶ Hæredes.] s. animo donandi eis.

eos[a] defendere.

Idem. LEX XXIX.

Donari videtur, quod nullo iure[b] cogente conceditur.

¶ *Per responsionem factam in iudicio inducitur confessio. & qui confitetur debitorẽ suum sibi non teneri: uidetur ipsum liberare ex caussa donationis. h.d. Bar.*

Idem li.10.rñ. LEX XXX.

Quidam[c] in iure interrogatus, nihil sibi debere tutoris hæredes[d] respondit. Eum actionem iure amisisse respondi. Licet enim non transactionis, sed donationis hæc verba esse quis accipiat: attamen eum, qui in iure confessus est, suam confessionem infirmare non posse.[e].

¶ *Qui donat bona uiuentis: eius hæreditate est indignus. Bar.*

¶ Donationem quidem patris bonorum proximæ cognatæ viuentis nullam fuisse constabat[f]: verum ei, qui donauit[g], ac postea iure prætorio successit[h], quoniam aduersus bonos mores & ius gentium[i] festinasset[k], actiones hæreditarias in totum denegandas[l] respondi.

✱Martianus. LEX XXXI.

Nam ei, vt indigno[m] auferetur hæreditas.

¶ *Donatio facta in concubinam non reuocatur secuto matrimonio: cum dubitatur, personæ conditio inspicitur. Bar.*

✱Papinianus. LEX XXXII.

Donationes in concubinam collatas non posse reuocari conuenit[n]: nec si matrimonium inter eosdem posteà fuerit contra-

e ¶ Non posse.] nisi ꝑtẽdat facti errorẽ: vt.j.de cõfes.l.nõ fatet.& hoc vsq; ad sententiã: nõ post regulariter: vt.C.de iur.& fac.igno. l. error facti.& hoc si cõfiteat̃ post lit.cõtest.si autẽ ante, nõ põt infirmari: siue prætẽdat facti vel iuris errorẽ: vt ṡ.de interro.acti.de ætate.§.qui iusta.&.§.seq.& facit.C.de pac.postquã.& de nõ nume.pec. generaliter.& de repu.hære.l.iiij.&.ṡ.de pactis.l.tale.in princ. Acc.

f ¶ Constabat.] vt &.C.de pac.l.fi.& de inuti.stipu.l.ex eo. Sed contra.C.de act.emp.l si quis seruum. vbi valet pactum super bonis viuentis. Sed sol.vt ibi. Itẽ contra.ṡ.de hære.ven.l.ij.§.illud.sed ibi abundat maxime. vel aliter vt ibi notaui.

g ¶ Donauit.] quantum ad propositum. Accursius.

h ¶ Successit.] s. cognatæ. Accursius.

i ¶ Gentium.] quo prohibitum erat donari, quod superstitis erat.

k ¶ Festinasset.] s. dõare. sic.ṡ.de vulg.substitutio.l.ij.§.iterdũ. Ac.

l ¶ Denegandas.] vt &.j.l.proxi. Sed cõtra.C.de capti.& postlimi. re.l.nec nos. vbi videtur non nocere quòd sic gesserit. Sed solue vt ibi, & iunge sequẽ.l.cum ista.

m Nam ei vt indigno.] vt.ṡ.de ijs quibus vt indi.l.ij.in fi.& sic fisco applicabitur: vt.ṡ.de inofficioso testamen.papinianus.§. meminisse.&.C.de his quibus vt indig.l.j.

Donatiões.] CASVS. Dicit̃ ꝙ scolaris, vel aliqs ali⁹ põt dõare amasię suę.& licet m̃rimoniũ post sequat̃ iter eosdẽ: ñ vitiat̃ dõatio. si aũt dubitat̃ fuerit vxor eius añ donationẽ factã vel nõ: tũc inspiciẽdũ est. ¶ Species.] Mater filiã suã cũ Titio matrimonio collocauit, & dedit dotẽ. Itẽ dedit viro filiæ suæ, & noĩe eius filiæ quasdã res extra dotẽ in ꝑsentia filiæ suæ.& ipsa filia videt̃ commisisse viro custodiã earũ rerũ. postea vir cauit se habere eas res extra dotẽ vsibus filiæ deputatas. nũc mater aliquãtulũ irata cũ filia, vult reuocare has res. nõ potest, nec obest filiæ id, quod vir fuit confessus se habere illas res ad vsum filiæ, siue vxoris suę, quasi proprietas remãserit penes matrẽ, quia nõ hoc portãt hæc verba, sed peculiũ filiæ à dote discernũt, siue separãt. si autẽ filia magnã offensam fecisset matri, tunc mater bene potest reuocare. ¶ Pater qui filiæ.] Pater dõauit filiæ suæ existenti in potestate mãcipia. postea pater emãcipauit filiã. videtur cõfirmasse donationẽ, ex quo nihil in emancipatione dixit. ¶ Eiusmodi lege deposita.] Deposui penes te mille, hoc acto vt reddas ea tantũ mihi: aut Elio post mortem meã. nõ videt̃ donatio facta in Eliũ. ¶ Perfectę donationes esse.] Ille qui cõmisit crimẽ lesæ maiestatis, nõ potest decetero donare de suis bonis. Frã. Ac.

ctum, ad irritum recidere potest, quod antè iure[o] valuit. An autẽ maritalis honor & affectio pridẽ præcesserit[p]: personis comparatis[q], vitæq; coniunctione consyderata, perpendendum[r] esse respõdi: neq; enim tabulas[s] facere matrimonium.

¶ *Si res donatur ad usum, uidetur donari proprietas: nec reuocatur nisi ex magna offensa. hoc dicit.*

¶ Species † extra dotem à matre filiæ nomine[t] viro traditas: filiæ, quæ præsens erat donatas, & ab ea viro traditas videri respondi: nec matrem offensam[v] petitionẽ habere, vel eas res rectè vendicare, quòd vir[x] cauisset extra dotẽ vsibus puellæ[y] sibi traditas: cum ea significatione non modus[z] donationis declaretur, nec ab vsu proprietas separetur[a], sed peculium[b] à dote puellæ distinguatur. iudicem tamen æstimaturum respondi, si mater iure contra filiã offensa[c], eas reuocare velit: & verecundiæ maternæ congruam, boniq; viri arbitrio competentem ferre sententiam.

¶ *Sicut donatio facta filio in potestate confirmatur post mortem donantis si moriatur ante filium: ita confirmatur si filium emancipat, & donationem non reuocat. Paul.*

¶ Pater, qui filiæ quam habuit in potestate, mãcipia donauit, & peculium emancipatæ nõ ademit[d]: ex postfacto donationem videtur perfecisse[e].

n ¶ Conuenit.] vt & ṡ.e l.affectionis. nisi à milite: vt.C de do inter vi.& vxo.l.ij.& nisi erat & vxor, quę vxor esse non poterat: vt.ṡ.de do.inter vi.& vxo.l.hæc oratio.§. ij. Accur.

† Bald.in.l. cũ virũ.in iij.col C. de fideicõ. ver.quæro. nũquid do natum. & Alex.in.l.si donatione. C.de coll. in.x.col.reputant istũ text.singu. ad hoc ꝙ si mat̃ det filio dotalia bona in peculiũ: dicit donatio inter viuos: tñ iste text. nihil facit ad propositũ prout videre poteris hîc ĩ nouis interpreta. Bolo.

o ¶ Iure.] sic.C.de admi.tut.l.sancim⁹.&.j. de reg.iur.l. in ambiguis.§.j.&.j. de itine. actuq;.priua.l.ij. Acc.

p ¶ Præcesserit.] ante perfectas donationes. Accursius.

q ¶ Comparatis.] nã in liberę mulieris &c. vt.ṡ.de ritu nup.in liberæ.& in dubijs, qđ verisimilius est, inspicit̃: vt.j.de regu.iur.l. ĩ obscuris. nisi aliqua indicia ostẽdãt eã concubinam: vt apparet per hoc qđ hîc subijcit: vt.ṡ. de cõcubi. in cõcubinatu. sec⁹ autẽ est iure canonũ: vt.xxx.q.v.c.j.in fi.

r ¶ Perpendendũ.] i. inspiciendum.

s ¶ Tabulas.] s. tantũ, vel solas: vt &.C. de nup.l.si vicinus.&.l.neq;.&.j.de regu.iur.l.nuptias. Accur.

t ¶ Nomine.] sic.j.e.si pater.&.l.fi.§.fi.&.C.fa.er.l.filiæ cuius. & ad hoc operat̃ præsentia, de qua subijcit: vt &.j.de sol.qui decẽ.§.j. in fi.§.& de fur.falsus.§.si is qui.&.ṡ.de dona.inter vi.& vxo.si seruus communis.&.ṡ.deposi.l.in diem.in prin.&.ṡ.de nego.gest.l.fideiussor.§.fi.

v ¶ Offensam.] leui offensa. secus in graui: vt in fi. huius.§. Accur.

x ¶ Quod vir.] ideò quòd vir &c.

y ¶ Puellæ.] per quæ verba videbat̃ vsus tantũ, vel vsusfructus filiæ datus: vt sic posset reuocare per pœnitentiã, sed aliud est. nã appellatione vsus quandoq; plena proprietas significat̃, & per ꝑcedẽtia verba sequẽtia intelligũtur: vt.ṡ.de auro & arg le.spẽs.& de vsufru.earũ rerũ quæ vsu cõ.l fi.&.ṡ.de vsufru.proculus.&.ṡ.de serui.rusti.prædio.l.qui duo.& de leg.j.si seruus plurium.§.fin.

z ¶ Modus.] talis, ex quo facile possit fieri reuocatio.

a ¶ Separetur.] quæ videbatur penes matrem remansisse, vsufructu marito competente.

b ¶ Sed peculium.] id est res paraphernales: vt.ṡ.de iure dot. si ergo.§ dotis. aliâs aliter hæc dictio ponitur: vt suprà de pecu. in ipsa rubri.no. Accur.

c ¶ Offensa.] aliâs offensa. & aliâs offensam.i.offendentẽ. reuocat ergo vt subijcit.&.C.de reuoc.do.his solis. sed hodie ex tribus tantum caussis: vt in aut.de nup.§.matertera.

d ¶ Non ademit.] Cùm emanciparet. Azo.

e ¶ Perfecisse.] vt &.C.e.siue emancipatis.ij.rñ.& facit.C.de pecu. eius qui li.me.l.j.& insti.de le.§.peculiũ.&.C.de emanci.li.l.fi. Sed arg.contra.C.de bo.quæ lib.l.cùm oportet.§.pe.sed ibi in præmium emancipationis.s.vsusfruct. Accur.

Eiusmodi

a Eiusmodi lege.]i.pacto:vt.s.depositi.l.j.§.si conueniat.Acc.
b Domini.]i.deponentis.M.
c Donationem.]in Elium,vel depositarium:& sic Elius non agit vtili depositi,vel alia actione:vt instit.de muti.stip.§.alteri.nec ob. s.deposi.l.publia.in prin.vt ibi dixi.nam ibi filio:hîc extraneo.Item nec obst.C.ad exhi.l.si res.in fi.quia ibi speciale:vt&.s.sol.ma.l.caius.vel hic de rigore,ibi de æquitate. sed certè nihil impedit agere eiũ vtili de posita:vt d.l.cũ res.& tamẽ nõ est sibi donatum,quia id reddit hæredi deponentis.&facit.s.depo.l.j.§.pe.& s.proxi.§.Accursius.
d Perduellionis.] i.maiestatis:vt.j.de verb.sig.l.quos nos.idem in similibus casibus quos notaui.j.de act.l.ex iudiciorũ.nec ob.s.eo.l.post cõtractum.quia hic speciale.Accursius.
e Teneat.]vt bona paterna eis auferantur:vt inst.de hære.ab intesta.§ per contrarium.&.C.ad.l.iul.ma.l.pe.&.l.fi.Accur.
f Postulatus.]i.accusatus.Accursius.

Pactum quod depositum restituatur alteri quàm deponenti, non inducit donationem in personam illius.Pau.

Eiusmodi lege [a], deposita mille de arca,vt ea ipse solus,qui deposuit,tolleret,aut post mortem domini [b] Ælius Speratus: non videri celebratam donationem [c] rndi.

Reus criminis læsæ maiestatis non potest donare etiã si non sit de crimine accusatus.Pau.

Perfectæ donationes esse non possunt post crimen perduellionis [d] contractũ:cùm hæredes quoq; teneat [e],&si nondum postulatus [f] de vita decesserit.

Concessio ad usum indeterminatum dicitur precarium, non donatio: & transit ad hæredes concedẽtis,& potest per eos reuocari.h.d.Pau.

Scæuola li.5.rñ. LEX XXXIII.

Lucius Titius epistolam talem misit.Ille illi salutem.Hospitio illo,quàdiu volueris,vtaris [g] in superioribus diætis,& his omnibus gratuito:idq; te ex voluntate [h] mea facere,hac epistola nota tibi facio.quæro,an hæredes eius habitationem prohibere possint? Respondi secundum ea,quæ proponerentur,hæredes eius posse mutare [i] voluntatem.

Ex caussa donationis obstat priuilegium ne quis condemnetur nisi inquantũ facere potest: & post constitutam,& post rem iudicatã.Bar.

Hermoge.li.6.epito. L. XXXIIII.

Quid,quod ex caussa donationis stipulanti spopon derat,solui constituit:actione pecuniæ constitutæ non insolidum, sed inquantum facere potest,conuenitur [k]. Caussam enim & originem constitutæ pecuniæ,non iudicij [l] potestatem præualere placuit.Sed & cõdemnatus ex caussa donationis [m],in actione iudicati [n] non frustra desiderat inquantum facere potest,conueniri [o].

Si tibi do ut statim mihi restituas,non impeditur dominij translatio,si ex restitutione remanes tibi obligatus.Pau.

Ea lege donationis caussa pecunia Titio numerata,vt statim donatori mutuo detur:non impeditur dominij translatio [p]: ac propterea ijsdem nummis donatori creditis,nouum dominium in his quæritur.

Distinctio.l.discretis.C.qui te.fa.pos.habet locum in contractibus inter uiuos.Bart.

Mutus & surdus donare non prohibentur [q].

Exceptio mere personalis quæ obstat delegãti,non obstat ei cui facta est delegatio.Bar.

Si cũ primus [r] tibi donare vellet,& tu donandi secundo voluntatem haberes,primus secũdo ex voluntate tua stipulanti promisserit:perficitur [s] donatio:& quia nihil primus secundo,à quo conuenitur [t],donauit:& quidem insolidũ,non in id,quod facere potest,condemnatur. Idq; custoditur [v],& si delegante eo,qui donationem erat accepturus,creditori eius donator promiserit.hoc etenim casu creditor suum negotiũ gerit.

Patre patiente stipulari filium,perficitur donatio.h.d.Bart.

Paulus li.2.sentent. LEX XXXV.

Si pater emancipati filij nomine donationis animo pecuniam [x] fœnerauit,eamq; stipulatus est [y] filius:ipso iure perfectam esse donationẽ,ambigi non põt [z].

Quando fit ex caussa remunerationis donatio,non eget insinuatione.h.d.Bar.

Siquis aliquem à latrunculis [a] vel hostibus captum eripuit,& aliquid pro eo [b] ab ipso accipiat: hæc donatio irreuocabilis [c] est. merces enim laboris eximij appellanda est,qđ cõtẽplatione salutis certo modo [d] æstimari nõ placuit.

Mandatum in rem suam ex caussa donationis morte finitur secundum hæc tempora.Bart.

Scæuola li.31.digest. LEX XXXVI.

Adeum,quem manumiserat,epistolam misit in hæc verba,Titius Sticho liberto suo salutẽ.Cùm te manumiserim:peculiũ quoq; tuũ omne,quicquid

Vcius.] CASVS. Concessi tibi precario vt quãdiu volueris vtaris domo mea.hoc possunt reuocare hæredes mei.Fran.
g Vtaris.]precario.Accur.
h Ex voluntate.] hîc declarat esse precariũ,qđ ex volũtate durat,& reuocatur: vt.j.de precario.l.j.§.j.&.l.ij.Accursius.
i Mutare.] sic &.j.de acqui.pos.l.fundi.§.j.nã & ipse defunctus posset.Itẽ est cõtra.s.eo.aquilius.Solu.vt ibi.Accur.

Quid quod.] CASVS. Quod ex caussa donationis tibi dare promisi,nũc cõstitui hoc idẽ me soluturũ: dicitur q si conuenior de constituta,nõ teneor insolidũ:qa inspicitur origo cõtractus. Secũ do dicit,ex caussa donationis cõdẽnatus insolidũ,si conuenior iudicati:nõ fiet exactio nisi inquãtũ facere possim.
Ea lege.]Numerauit tibi.x.ex cã donat.hoc acto vt incõtinenti mihi eadẽ mutues:dicitur q donatio est,& tu mihi mutuando mutuũ facis. Mutus.]Mutus potest donare. Item surdus. Si cum primus.]Cùm velles mihi donare decem,& ego Titio:dixi vt promitteres illa decem Titio.promisisti.dicitur q teneris insolidum.idem si promisisti creditori meo.Fran.
k Conuenitur.]sic & in dote:vt.s.de cõst.pec.l.q si marit⁹.in prin. sic.c.ad.l.j.actiõis de cõstituta,in iudiciũ deductæ.& est ti.l.si ex macce.l.si filius.s.de fideiuss.l.tutor.circa prin.&.s de iure do ij.§.paruis.ex lapicidinis.&.C.si cer.pet.l.si ex ptio.&.j.de priuileg cre.l. j.de noua.l.pe.&.dere iudi.l.Nesennius.in prin.&.s.de negot.gest. diuortio.sed in hac vltima ex culpa vel dolo sequenti nascitur hæc actio nego.gesto.insolidum.Accursius.
m Donationis.]insolidum.
n Iudicati.]quæ dicit in factũ:vt.C.de rebus credi.l.actori.Acc.

o Conueniri.]vt.j.de re iud.l.nesennius.§.fi.& no.post sñiam op poni peremptoriã.& sic est cõtra.C.sen.rescin.nõ pos.peremptorias.sed hic speciale,vt & in alijs casibus,quos notaui.C.de iur.& fac.igno. l.j.& est ratio huius specialitatis,ne ex libera &c.vt.j.de re iudi.ne ex liberalitate.&.s.de ædil.edict.l.ad res.ij.rñ.Accursius.
p Translatio.]à donatore in donatariũ, sed certe imò impeditur:vt.j.de sol.qui sic. quæ est cõtra.So.ibi de rigore:hîc de æquitate:vt.s.si cer.peta.si tibi.& facit.s.eo.l.j.§.item cùm ipse.
q Donare non prohibentur.]nec pacisci:vt.s.de pac.l.itẽ gã cõuẽtiones.& intellige hoc cũ infortuniũ è discretũ,vel cõ currit,casu tamẽ quia si à natura sit simul & surdus & mutus,inter viuos donare nõ potest:vt ar.C.qui test. fa.pos.l.discretis.& facit.j.de act.& obli.l. in quibuscunq;.Acc.
r Si cum primus.] propria nomina sunt primus & secundus, vel appellatiua.Acc.
s Perficitur donatio.]inter omnes personas:vt &.s.eo.l.ij.§. cùm verò.Accur.
t Conuenitur.] ex stipulatu.Accur.
v Custoditur.] vt insolidũ teneat delegat⁹.& facit.j.de re iudi.nesenni⁹.i prĩ.&.s. de doli exce.purè.§.si eũ.&.j.de nouatio.si qs delegauerit.&.l.pe. &.s e.l.ij.circa princ. &.l.i ędib⁹.§.pe.Ac.

Si pater.] CASVS. Pater suã ppriã pecuniã noĩe filij emãcipati mutuauit,& aĩo donãdi eum dẽ filiũ passus est stipulari illã pecuniã sibi reddi.dicit q donatio hæc tenet. Si qs.] Dedisti mihi.x.vt re captũ ab hostibus extraherẽ,& extraxi.dicit q hęc dõatio irreuocabilis est,& quasi merces laboris mei videtur.Fran.
x Pecuniam.]etiã suam.Accur.
y Stipulatus est.] idẽ si non fuit stipulatus:vt.s.si cer.pet. l.certi condictio.§.si nummos.Accur.
z Non potest.]vt &.j.e.l.fi.§.fi.& arg.s.eo.l.donationes.§.species.&.C.de iure do.l.ij.

a A latrunculis.]differunt enim:vt.j.de cap.l.hostes.Accur.
b Pro eo.]i.quia eripuit.Accur.
c Irreuocabilis.]etiã ingratitudine secuta.M.cũ nec prætextu metus rescinditur:vt.s.quod met.cã.l.metũ.§.sed licet.nisi ipsemet fraudem participauit:vt.C.quod metus caussa.l.nen interest.quæ est contra.& facit.s.de nego gest.nam & seruius.Accur.
d Certo modo.]a legibus taxato.aliàs.l.vsq; ad quin(?) certos soli dos.Mar.sicut.enim homo non æstimatur:vt.s.de ædil.edi.l.iustissimè.sic nec quod salutis eius caussa datur vt hîc.

Adeum.] CASVS. Manumisi Stichum:eidem epistolã mãdaui:in qua inter cætera hoc cõtinebatur:cùm hoc sit q te manumisi,cõcedo tibi oẽ tuũ peculiũ quicqd habes tã in noĩbus,q in rebus mouẽtibus:siue in numerato.i.in pecunia. tandẽ lapsu tẽporis eundẽ Stichũ hæredẽ instituit in besse,Sẽproniũ ex triẽte:nec de

a Istam gl. exclamant sing.Ro & Alexã.in.l. discretis.C. qui test.fa ce.pos.ad hoc q dist. d.l.discretis.habet locũ in cõtra ctibus inter viuos.

† Istũ text. cũ sua glo. sing.exclamauit R. suis singu. so.xix.fin. ccccciij. Sed aduerte quia Ro. nimis large intellexit istũ text.vt videre potes hic in nouis interpretatio Bolo. adde q volvit allegare Ro sing. cccccxiij.in cip. donatio reuocatur.quę ad hoc allegauit pro fin. gul.de cog. in l.fil tibi. si cer.peta. Quod tũ li mita vt pro cedat in do natione remunerato ria si merita erãt obligatoria, ita et limitat Bal. in l.fi dona tiõe col.ij. C de col.& Cy in l vt liber e.ti & omnino per Alex in l.iu risgẽtiũ.§. quinimo.s. de pact vbi etiã Bart & in preallę.l. si donatiõe. & cõsi.xlij. volu.iiij.

peculio Stichi aliquid dixi in testamento:nec iussi act.peculiares ce di Sticho.quæritur an actiones peculiares Stichus possit insolidum intentare contra debitores peculiares,an pro parte hæreditaria? & dicitur ꝙ pro parte hæreditaria tantùm.& de hoc dic plenè vt in gl. Accursius. ¶ Lucius.]Ego Sempronius proponens in corde meo fundum donare Meuie:antequam donem & tradam eum,obligaui pro centum cuidam feneratori,puta Lozolo florentino:tādem eum fundum tradidi Meuie ex caussa dona.& in vacuā possess.fundi eam induxi. dicitur quod donatio est perfecta,aut quod Lozolus habet illum fundū obligatū. Fran.

habes,tam in nominibus [a], quàm in rebus mouentibus,siue in numerato [b]: me tibi concedere, hac epistola manu mea scripta notū tibi facio eundem libertum testamento ex besse scripsit hæredem, Sempronium ex triente:nec peculium Sticho legauit, nec actionis præstari iussit, quæsitum est, vtrum in assem Sticho actio detur eorundem nominum, quæ in peculio habuit: an vtrisq; [c] hæredibus pro portionibus hæreditarijs?Respondi secundum ea, quæ proponerêtur, vtrisq; hæredibus pro hæreditarijs portionibus [d] cōpetere.

¶ *Per ignorantiam non' reuocatur donatio: sed res transit cum sua caussa.Bar.*

¶ Lucius Titius fundum Meuiæ donauit [e],& ante traditionem eūdem fundū post dies paucos Seio pignori obligauit [f], & intra dies xxx.Meuiam in vacuam possessionem eiusdem fundi induxit. quæro,an donatio perfecta sit?Respondi secundum ea,quæ proponerentur,perfectam [g] esse: verum creditorem firmam pignoris obligationem habere [h].

¶ *Conuētio per quam absenti quæritur actio: perficit donationem sicut traditio.Bar.*

¶ Auia sub nomine Labeonis nepotis sui mutuam pecuniam dedit [i],& vsura semper accepit:& instrumenta debitorū ad Labeonem [k] recepit:quæ in hæreditate eius [l] inuenta sun t.quæro,an donatio perfecta esse videatur. Respondi,cùm debitor Labeoni obligatus esset, perfectam [m] donationem esse.

TITVLVS VI.
De mortis caussa donationibus & capionibus.

20 a ¶ In nominibus.]i.actionibus.
b ¶ In numerato.]in pecunia.Accursius.
c ¶ An vtrisque.]i. vtrique.
d ¶ Portionibus.]sci licet in nominibus.nō enim per talem epistolam aliquid fuit quæ-30 situm liberto in nominibus. & est ratio: quia huius mandatū per epistolam morte finitur:vt.C.de act.& obli.l. si quidem.&.s. de pecu. si Sticho.secus si fuissent cessæ,& sic facta procuratio in rem suam:vt.C.de 40 donat. illam. vnde cautè dicit cōcedere, non cedere. & sic no. concedo,sed non cedo secundum Ban. vel si diceres hîc fuisse cessionem:dices non finiri morte.& quod dicit in fi.dic stricto iure,secus de æquitate secun 50 dum Ir.per.d.l.illā. & quia non est traditio,sed cessio esset loco traditionis:non dicitur nulla quasi nudo pacto facta. Item est secunda ratio:quia tempore huius legis non fiebat donatio nudo pacto,sed ita,si in-60 teruenirret stipulatio vel traditio : quæ traditio in nominibus fieri non poterat:vt.j. de acqui.pos.possideri.in prin.sed corporalium sic:quæ videtur fieri etiam si apud libertum erant res tempore emissæ epistolæ:vt.j.de acqui.rerū do.qua ratione.§.interdū. 70 &.s.e.l.absenti.quod non sic esse potest in corporalibus.hodie autē hæc secunda ratio non obesset:vt.C.eo.si quis argētum. §.peñ.Item non ob.contrà quod signatur.C.de iure do.l.ij.quia ibi donatarius est stipulatus à nomine,id est à debitore.Accursius.

e ¶ Donauit.]quantum ad destinationem.

f ¶ Obligauit.]quod vt pote dominus facere potuit iste donans.

g ¶ Perfectam.]maxime ea ratione,quia postea in vacuā possessio nē induxit.sed & idē dicā & si hoc nō fecisset.nā donatione facta,licet postea obliget,nō reuocat eā per hoc:vt arg.C.de le:l.iij.& inst. de leg.§.si rē suā.sed personaliter tantū ageretur:vt.C.de do.si quis 80 argē.§.pe.&.C.de rei ven.l.seruū.sed videtur reuocari per obligationē:vt.s.de do.inter vi.& vx.l.cū hic status.§.si maritus.&.C. de do.inter vi.& vxo.l.si maritus.quæ sunt cōtrà.Sol.illa odiosa,hæc fauorabilis. quod nō placet ꝙ illa sit odiosa:vt.s. de do.inter vi.& vxo.si id quod.§.si quas.sed illa est solu.quia hæc tenuit ab initio,il la nō.vñ facilius illa reuocaț quā hæc.sic pōt notari ex duabus legibus.Nā ꝑterito nato.i.illo q iā est natus:ipso iure nō tenet testm̄: & etiā si decedat viuo patre,nō cōfirmaț.Sed ꝑterito posthumo valet testm̄:& licet eius natiuitate rūpatur:si viuo patre decederet,r e cōualescit:vt insti.de exhe.libe.in prin.&.s.de īiusto test.posth.Ac.

h ¶ Habere.]quia transiuit cum sua caussa:vt &.s.de pig.act.si cōuenerit.§.si fundus.&.C.de dist.pig.l.si debitor.&.C.de dona.inter vi.& vxo.si quidem.Accursius.

¶ *Nota quòd ille qui donat caussa mortis,vult quòd donatio non habeat effectum se viuente, sed demum eo mortuo viuente donatario. Paul. de castro.*

Marcellus. LEX I.

Mortis caussa donatio est,cùm q̄s habere se mauult quam eum cui donat : magisq; eum, cui donat, quàm hæredem suum [n]. Et sic apud Homerum Telemachus donat Piræo.

¶ *Licet ista lex ponat tres species donationis: possunt tamen reduci ad duas principales. P. u. de castro.*

Vlpianus li.32.digest. LEX II.

Vlpianus libro.xvij.digest.tres esse species mortis caussa donationum ait. Vnam, cùm quis nullo præsentis periculi metu conterritus,sed sola cogitatione mortalitatis donat [o]. Aliam esse speciē mortis causa donationū ait, cùm quis imminente periculo commotus ita donat, vt statim fiat accipientis [p]. Tertium genus esse donationis ait,si quis periculo mortis non sic det,vt statim fiat accipientis:sed tunc demum [q],cùm mors fuerit insecuta.

¶ *Ista lex cum sequentibus declarat secundam speciem donationis de qua in .l. præcedenti. Pau.de cast.*

Paulus li.7.ad Sab. LEX III.

Mortis caussa donare licet, non tantum infirmæ valetudinis [r] causa:sed periculi etiam propinquæ mortis [s] vel ab hoste, vel à prædonibus,vel ab hominis potentis crudelitate,aut odio,aut nauigationis ineundæ.

Caius li.1.rerū cotidianarū. L. IIII.

Vt per insidiosa loca iturus [t].

Vlpianus li.2.instit. LEX V.

i ¶ Pecuniā dedit.] scilicet nomine eius : & sic quęsiuit certi cō di.directā:vt.s. si cer. 10 pet.certi condictio.§. si numos. Acc.

k ¶ Ad Labeonem.] id est ad Labeonis vtilitatē,& eius noīe,vt dixi, aīo donādi.Ac.

l ¶ Eius.]auiæ vel labeonis.

m ¶ Perfectam.]vt.s. e.si pater.in prin.&.l. 20 donatiōes.§.species. & arg.j.tit.j.l. mortis caussa.§. titia chirographa.&.s. de nego. gesto.nesennius.circa fi.vbi dicit, maxime si etiā in ratione &c. Sed arg.cōtra.s.e.nuda.sed hîc non est nuda.Accursius.

30 ¶ DE MORTIS *caussa donationibus & capionibus* ¶ *Dixit de donatione inter viuos, nunc de ea que fit caussa mortis.*

Mortis caussa. CASVS Donatio caussa mortis dicitq̄n id 40 qđ dono, volo magis habere ꝑ me quā eū, cui dono:& magis eū, quā hęredem meum. Fran.Accur.

n ¶ Quam hæredem suum.]vt & j.eo senatus.§.j. & instit.de 50 do.§.j.sed nōne hoc idē est in legato?Certè sic:vt.s.de condi. & demō.l.si qs eū. vnde vt hic differat à legato,dic tradēdo in vita,vel obligādo se legatario.nā tūc est donatio cau.mor.at q̄n nullū istorū est: dicit 60 legatū:ne attēta rōne huius legis nō differat à legato: vt plenè not.j.eo. marcellus.§. paulus.

o ¶ Vlianus.]Mortalitatis donat.& hęc secundum P.non reuocatur.Accur.

p ¶ Accipientis.]sed reuocatur eo conualescente:vt &.s.ti.j.l.j.§. 70 item cum ipse.

q ¶ Tunc demum.]Sic ergo actus morietis pēdet.& sic est cōtra.s. cōmunia prædio.l.si.in fi.Sol.nec hîc pēdet.nam statim tenet donatio.sed dominij translatio suspendit:vt &.s.tit.j.l.ij.§. si pecuniā.at ibi non pendet teneat vel non.ex quo enim cedit dies legatæ seruitutis,statim cedit et vtiliter.vel non:vtile sit legatū vel non: quod non est si vnus socius imponat inter viuos seruitutem rei cōmuni:vt in princ.l receptum.& ideo ibi dicit actum viuentium suspendi,& non actum defunctorum.

Mortis caussa.] CASVS Ille dicitur donare causa mor 80 tis,qui timore infirmitatis,& ꝑ cōsequens mortis donat.vel qui timet occidi ab hostibus,aut iturus per loca dubia timet mortē,& propter hoc donat.vel ætate confectus donat:vt quia adeò senex est, vt cotidie expectet mortem.hæc enim omnia instans periculum demonstrāt.& hoc dicit hæc lex cum tribus seq.Fran.Accur.

r ¶ Valetudinis.]præsentis.

s ¶ Propinquæ mortis.]sperata subaudi ab hosti.&c.nō autē per valetudinē.& cōiunge tres sequētes leges cū ista.Ad hoc aūt pertinet at

Marginalia: Perce= pit. — A labeo- ne. — Martianus lib. viiij. institutio. — Odyssee. f.xvij. circa principium cum inquit ... — Morientis actus an suspēdi possint. — Ituro.

ne attēdere: quia statī cū est liberatus e piculo, cui' metu donauit,

a **A** reuocata est dōatio: vt ar. §. si cer. pe. l. nō oīs. & . j. e. si mor. cā.

A Vt ætate cōfect'.] cū sit adeo senex ꝙ cotidie credat mori. ac.

b **H** Aec enim.] Periculum demonstrant. licet valetudo cesset. Rogerius.

S I aliquis.] C A S V S. Si aliqs cōmisit delictum, propterquod timet mori: 10 & causa mortis donauit aliquid alicui: & postea fuit decapitatus: dicitur quod reuocat donatio prędicta: licet secus sit in don. simplici sine suspitiōe pœnę facta. Frā.

c **D**onauerit.] timore pœnæ à iudice 20 inferendę, vel alia ratione: vt. §. de iniust. test. si quis filio ex. §. irritum. Accursi.

d **V**t imperfecta.] quia extrema confirmatio deficit. secus in ea, quæ fit à viro in vxorē: vt. C. de do. int vi. & vxo. l. res vxoris.

30 e **D**onationes.] inter viuos. Accur.

f **S**uspicione.] maxime subaudi: vt. §. ti. j. l. post contractum. in fi. quę est contra: vel hoc determinat, vt si fiat in fraudem, non teneat. & plenè, dic vt ibi.

40 g **P**œnæ.] nisi sit crimē pduellionis. ac.

Q Vi pretio.] C A S V S. Hæres institutus habitis. c. repudiauit hæred. & sic peruenerūt bona ad substitutum vel agnatum defuncti. dicitur quod hæres 50 repudians illa. c. quę habuit ob hoc, videtur causa mortis capere. Item seruus in testamēto domini iussus est liber si dederit mihi. x. & dedit: videor illa. x. causa mortis capere. Item si relictū est tibi legatum: puta 60 fundus à testatore, si dederis. x. mihi. & dedisti: videor illa. x. capere causa mortis. & intellige in omnibus supradictis exemplis, quod videor capere illud lucrum causa mortis testatoris. Item si pater causa mortis filij suido nauit mihi. x. vel causa mortis cognati, videor causa mortis capere. sed si donauit pater causa mortis filij sui mihi. x. hoc pacto, vt si cōualescat filius, ei donāti reddam: tunc demum dicitur, quod hæc donatio tenet. Fran.

h **H**æreditatem.] scilicet sibi delatam.

i **P**rætermisit.] id est repudiauit.

70 k **V**idetur. aliud est mortis causa donatio, quę à defuncto quādoq; traditur, vel permittitur: vt. §. l. j. aliud mortis causa capio, quę ab alio datur: vt patet per hæc exempla. & . j. eo. l. mortis causa capitur. & . l. mortis causa capimus. Item prima semper ex voluntate: hęc quandoque etiam sine voluntate: vt hic patet. & . j. e. si mulier. & tūc nō habet locū falc. aliâs quādo ab hęrede, sic: vt. C. ad. l. fal. l. pe. Ac.

l **S**tatulibero.] qui pro libertate præstat: vt. §. titu. j. quæ statuliberi. & . j. eo. ꝙ conditionis. & . l. quod statuliber. & ad. l. fal. l. id ꝙ.

m **F**ilij.] ad hoc facit. j. eod. l. mortis causa filij. & . C. eodem. l. nec fratris.

n **M**ortis causa capi.] quo etiam casu ad cōfirmationē donatio 80 nis vtriusque mortem exigam. ar. §. de dona. inter vi. & vxo. l. cū hic status. §. oratio non solum. & §. in hac. & . l. mortis suæ causa. & . l. si eum. §. ex quibus. & . C. de do. inter vi. & vxo. l. si vt proponis. vel hic sufficit solius filij, vel cognati mors: cum donator non possit solus reuocare: vt. C. eo. l. nec fratris.

o **S**i conualuerit.] scilicet filius.

p **R**ecipiat.] scilicet is, qui donat. tūc demum subaudi. ad quod facit. j. eo. si alienam. §. marcellus.

Margin: † cōfecto. † Iste text. videt̄ in ue reꝙ illa di cit donatio causa mortis quæ sit mortis me tu: sed tu ne fallare, ad. uerte ꝙ eti am si fieret in mortis ar ticulo nulla facta mētio ne de mortemihil omi nus præiu. meret, & di ceretur esse donatio in ter viuos. ita cōcludit Alex. cons. xiiij. volu. j. per. l. vbi ita donatur j. eo. * aliâs, recipiatur. Mortis causa donatio, & mortis causa capio differunt.

A Vt ætate confectus [a] †. Paulus lib. 7. LEX VI.

H Æc enim omnia instans periculum † demonstrant [b].

Donatio causa mortis etiam facta ante crimē commissum, & non cogitatione criminis, secuto crimine & etiam condemnatione rescinditur. Pau.

Vlpinianus lib. 30. LEX VII.

S I aliquis mortis causa donauerit [c], & pœna fuerit capitis affectus: remouetur donatio vt imperfecta [d] quāuis cæteræ donationes [e], sine suspicione [f] pœnę [g] factæ valeant.

Quicquid occasione mortis alterius capitur causa mortis capio nuncupatur. Bartol.

Idem lib. 8. LEX VIII.

Q Vi pretio accepto hæreditatem [h] prætermisit [i]: siue ad substitutum peruentura sit siue ab intestato successorum: mortis causa capere videtur [k]. Nam quicquid propter alicuius mortē obuenit: mortis causa capitur, quā sententiam & Iulianus probat. & hoc iure vtimur. Nam & quod à statulibero [l] cōditionis implendæ causa capitur, vel à legatario, mortis causa accipitur, & quod pater dedit propter mortē filij [m], vel cognati, mortis causa capi [n], Iulianus scripsit. Denique & sic posse donari ait, vt si conualuerit [o], recipiat [p] *.

In hac. l. in glossa ibi, Vel hic: iunge ambas istas: & dic quod aut loquitur in donatione causa mortis: & illa non potest fieri ei qui est capax legati. Pau.

O Mnibus.] C A S V S. Ei cui potest legari ita quod capiat legatum: potest & mortis causa donari. Fran. Accur.

q **O**mnibus.] & his demū: vt & . j. e. senatu s. & inst. e. §. j. vbi dicit ꝙ assimilātur legatis. Sed cōtra. §. de cōd. & demō. l. mæuius. vbi non capaci debet dari. sed ibi de mortis causa capione, hīc de mortis causa donatione. Vel hīc etiā de mortis causa capione. Sed ibi accipit nō capax, 10 hic verò nō capit: ꝙ aliud est vt. j. de ver. si. aliud est hoc autē an sit capax, tēpore mortis inspicitur: vt. j. eo. l. in mortis. Accursi.

E I cui.] C A S V S. Si dono alicui aliquid causa mortis: an possim ei 20 substituere, queritur dicit ꝙ sic hoc modo ꝙ illū quē volo substituere, faciā stipulari à donatario sibi illud donū donari si cōtingat donatariū nō posse capere: vel sub aliqua alia cōditione puta si nauis ex Asia ve30 nerit Frā. Accursius.

r **E**i cui.] aliés inci pit ei cui. & aliâs si cui. Accursi.

s **I**n hūc modum.] per stipulationē ergo fit substitutio. sed an aliter, dixi. C. e. l. j. Ac.

t **C**onditione.] prę terquā illa, si donata40 rius substitutus voluerit: quæ legatario imponitur: vt. §. de le. j. si ita. §. j. & de cōdi. & demō. l. si ita expressum. Ex quo enim stipulatur: iam agnoscit. sed in legato secus: in quo nō oportet quod stipuletur.

50 **M** Ortis causa.] C A S V S. Pater potest donare nurui. i. vxori filij sui: causa mortis filij. Fran. Accursius.

v **D**onare.] nurui: vt bene cōueniat sequentibus. & facit. §. cod. qui pretio. insi. 60 & quod ibi no. Ac.

Margin: * in vicē. exē. legitur pater donare rectè poterit nurui. (quāquā in ducta sit vox nurui) quā lectionē & Franciscus. ac. & ipse Ac. agnoscunt.

Paulus lib. 3. LEX IX.

O Mnibus [q] mortis causa capere permittitur, qui scilicet legata accipere possunt.

Donatio causa mortis potest substitui. Bartol.

Vlpianus lib. 24. LEX X.

E I cui [r] mortis causa donatū est, posse substitui constat in hunc modum [s], vt promittat alicui, si ipse capere non possit, vel sub alia conditione [t].

Idem lib. 33. LEX XI.

iij **M** Ortis causa filij sui donare [v] * pater rectè poterit, etiam constante matrimonio filij.

Mortis causa capi dicitur, id quod capitur occasione mortis, alterius etiam si illicite & per calumniam & præter uoluntatem defuncti. Pau. de castr.

Idem lib. 54. LEX XII.

S I mulier ventris nomine per calumniam, vt in possessioné mitti desideret, pecuniam acceperit [x], fortè dum substitutū patrocinatur, vt institutum aliqua ratione [y] excludat: mortis causa [z] eam capere, Iulianus sæpius scripsit.

Ab illo dicitur quis habere dominium à quo habuit causam usucapiendi: non ab eo à quo dominium auellitur. Pau. de ca.

Iulianus lib. 18. LEX XIII.

S I alienam rem mortis causa donauero, eaque vsucapta fuerit: verus dominus eam condicere non potest, sed ego, si conualuero [a].

In mortis causa donationibus inspicitur quod inter partes de reuocatione agitur. Barto.

Marcellus notat [b]: In mortis causa donationibus etiam facti quæ-

S I mulier.] C A S V S. Quidā erat institutus, & datus erat substitutus, nūc substitut' dedit pecuniā vxori testatoris: vt illa diceret se prægnantem, & peteret se mitti in possess. bonorū defuncti nomine vētris: vt sic interim institutus fortè decederet: & sic substitutus haberet bona. posteà illa non apparet prægnās. pecuniam quam accepit à substituto, dicitur capere causa mortis defuncti. Fran. Ac.

x **A**cceperit.] à substituto. Io. & qn̄ dicit facere per calū. habes. §. si mu. ven. no. l. j. §. per calūniā. & efficit infamis si pnūcietur per calum. in possessionē missa. vt. §. de his qui not infa. l. notatur. & . l. seq.

7 y **R**atione.] vt moriatur antè quā adeat, vel efficitur nō capax.

z **M**ortis causa.] i. occasione mortis. nō aūt est donatio causa mortis: & nō poterit hoc casu falc. detrahi: vt no. §. e ꝙ ptio. facit. j. e. l. cū ꝙ.

S I alienum rem.] C A S V S. Donaui tibi rē alienā causa mortis & eam tu vsucepisti. dicit ꝙ si cōualesco, reuocabo illā rem à te cōdi. ob causam, vel sine causa. **M**arcellus.] Dicitur ꝙ in dona. causa mortis possunt apponi pacta, quæ sunt extra naturā donationum: vt si dicat vt valeat donatio morte donātis: siue decedat ante eū ille, cui donatur, siue post: seruabitur ꝙ dictum est. Item si est dictum, vt reddatur quandocūque donantē pœniteat: tenet ꝙ dictum 80 est, Itē si est dictū ꝙ non aliter reddatur nisi eū cui donatur, contingat prius mori: & hoc seruabitur. Vltimo dicit. pone, quod donatum est causa mortis: & hoc pacto, quod nullo modo reuocetur quod factum est: dicitur quod valet hæc donatio. Fran. Accursius.

a **C**ōualuero.] cōdic. ob causam, vel sine causa condicam: vt: & . j. eo senatus. §. j. & . l. ꝙ mortis. & . §. de condi. indebi. l. indebiti. §. j. & vtar accessione sui temporis contra dominiū si à me petat. arg. j. de acqui. pos. l. pomponius. §. in dote. & facit. §. e. qui alienam. Accur.

b **M**arcellus notat.] esse verum quod sequitur. Accur.

f

a Quæstiones.] quia aliquid potest agi extra naturam donationis per pactum.& facit.ſ.ti.j.aristo.Accursius.
b Omnimodo.] etiam donatario præmoriente.
c Voluntate.] i.hoc actum fuit,quod si mutaret voluntatem esset res restituenda & non aliter.Accursius.
d Prior.] quam ille qui donat.Accursius.
e Qui acceperit.] Sed an tunc potest pœnitere? innuit quod non: ar.ſ.de leg.j.si mihi & tibi.§.j.sed dic cōtra, si modo totius primæ voluntatis pœniteat: vt.argu.ſ.de.leg.iij.si quis.in prin.& de codicil.l.diui.§.licet.ac.
f Nullo casu.] sed tunc non erit mortis causa donatio,sed inter viuos vt.j.e.l. vbi ita.& facit.j.eo.senatus.§.mortis..
g Reuocabitur.] aliàs deest istud reuocabitur.

† Alias id est neq; si conualuerit quidem donator. nec habet vox reuocabit.

Si mortis.] CASVS. Donatus est fundus Titio causa mortis, & traditus: tandem Titius in hoc fundo fecit expensas necessarias,vel vtiles: postea reuocata fuit donatio forte donatore pœnitente : vel alio iusto modo:& sic donans petit fundum à Titio sibi restitui rei vendicatio. dicitur quod Titius non cogitur reddere fundū nisi expensæ,quas fecit in fundo,ei reddātur.Fran.
h Vendicantes.] donator & eius hæredes : cum donatio sit reuocata.
i Earum.] impensarum.Sed nunquid fiet compensatio cum fructibus?rñ. sic:vt.ſ. de rei vēdi.l. emptor. &.l.sumptus.& arg.j. de re.iur.i eo quod.Azo.

Marcellus notat.] CASVS. Sicut filiusfamiliàs potest testari: ita & donare causa mortis.Vltimo dicit,quod donatio causa mortis est redacta ad similitudinem legatorum.Fran.Accursi.

stiones [a] sunt. Nam & sic potest donari vt omnimodo [b] ex ea valetudine donatore mortuo res nō reddatur,& vt reddatur,etiam si prior ex eadem valetudine donator decesserit si tamen mutata voluntate [c] restitui sibi voluerit. Sed & sic donari potest, vt non aliter reddatur,quā si prior [d] ille,qui acceperit [e] ,decesserit.Potest sic quoque donari mortis causa,vt nullo casu [f] sit eius repetitio:& ideò †,ne si conualuerit quidem donator,reuocabitur [g].

Iulian⁹.li.18.aliàs.18.dig. LEX XIIII.

SI mortis causa fundus donatus est,& in eum impensæ necessariæ , atque vtiles factæ sunt: fundum vendicantes [h] ,doli mali exceptione submouētur, nisi prætium earum [i] restituant.

Cui permittitur testari: permittitur mortis causa donare.h.d.Bartol.

Idem li.24.aliàs.27.digest. LEX XV.

MArcellus notat [k] .Cùm testaméto relinquendi,cui velint adepti sint filijfamiliàs milites liberam [l] facultatem [m] :credi potest, ea etiam [n] remissa [o] ,quæ [p] in donatione mortis causa fieri debent.

Donata & legata æquiparantur.Bartol.

Paulus notat [q] & hoc constitutum est: Ad exemplum legatorum,mortis causa donationes reuocatæ sunt [r] .

Idem lib.1. LEX XVI.

MOrtis causa [s] donatio etiā dum pendet, an conualescere possit donator , reuocari potest [t] .

k Marcellus notat.] esse verum quod sequitur.
l Liberam] qualitercunque velit,etiam omissa solennitate iuris: vt.C.de testa.mili.milites.
m Facultatem.] de castrensi,vel quasi.
n Etiam.] quæ de solennitate aliàs exiguntur in filiofa.puta, de consensu patris.Item quod possit capere donatarius,licet tempore mortis inueniatur non capax.Item de quinque testium præsentia: qui aliàs exiguntur:vt.j.cod.tam is.§.j.&.l.in mortis.&.C.eod.l. fi.& facit.ſ.eo.tit.l.filius.in fin.item.j.de regu.iur.l. non debet cui quod plus est &c.
o Remissa.] i.permissa sine solennitate fieri.
p Quæ.] aliàs quæ etiam in donatione,Accursius.
q Paulus notat.] esse verum quod sequitur.Accursius.
r Reuocatæ sunt.] id est redactæ:vt &.j.e.si debitor.&.l.illud. ſ.eo.l.omnibus.&.C.e.l.fi.Differunt tamen in quibusdam[a] : vt ecce filiusfa.causa mortis donat,non legat,etiam consentiente patre:vt. j.cod.tam is.Item hæ quandoque à defuncto, quandoque ab hærede:legatum semper ab herede:vt insti.de leg.§.j.sunt & aliæ differentiæ,quas no.vt insti.eo.§.j.Item in donatione obligatur donatarius ad reddendum rationem possessionis.non in legato.

a Legatum & mortis causa dona conueniūt & differunt. Tu vide melius quàm alibi in.l.sēnū, §.fi. C.qui testa. face. pos.& in.l. sticbū qui meus erit. ſ.de lega. j.& in l.cū hi.in prin. & ibi Bart.

Mortis causa.] CASVS. Si aliquis donauit causa mortis suæ potest reuocare.Fran.Accursius.
s Mortis causa.] aliàs.§.idem paulus.& aliàs incipit lex, mortis causa.
t Potest] per pœnitentiam. Item & per hoc , quod præmoriatur donatarius:vt &.ſ.si cer.pe.l.non omnis.in princi. Sed arg. contrà. ſ.de rei vendi.hibitoria,bouem.§.fin.

Et si debitor.] CASVS. Debitor multorū donauit Titio causa mortis fundum.dicitur quod creditores reuocabunt istum fundū sicut & si legasset:& hæc sunt vera etiam si non in fraudem creditorum hoc fecit:dum tamen hoc eis noceat.Fran.Accursius.

Non ualet donatio causa mortis ultra uires hæreditatis.Bartol.

Idem lib.37. LEX XVII.

ET si debitor consiliū [v] creditorum fraudandorum non habuisset [x] *auelli [y] tamen res mortis causa ab eo donata debet. Nam & cum legata ex testamento eius, qui soluendo non fuerit, omnimodo inutilia [z] sint: possunt videri etiam donationes mortis causa factæ rescindi debere: quia legatorum instar obtinent [a] .

Potest quis donare causa mortis sue & alterius.Bartol.

Idem lib.40. LEX XVIII.

MOrtis causa capimus non tunc solum,cum quis suæ mortis causa nobis donat:sed & si propter alterius mortē id efficiat: veluti si quis filio vel fratre suo moriente donet Mæuio ea conditione,vt si conualuerit alteruter eorum [b] ,reddatur sibi res:si decesserit †,maneat apud Mæuium.

Ex donatione causa mortis intantum quisq; capit, inquantum quis debito liberatur,uel ex actione percipitur.Bartol.

Si donaturus mihi mortis causa , debitorem tuum creditori meo delegaueris [c] :omnimodo capere videbor tantam pecuniam,in quātā à creditore meo liberatus [d] fuero.Quod si ab eodem [e] ego stipulatus fuero [f] :eatenus capere existimandus ero , quatenus debitor soluendo fuerit. nam & si conualuisset creditor , idemque donator : conditione [g] , aut in

v Et si debitor con silium.] quod est ex animo.vt.j.de reg.iu. fraudis.
x Nō habuisset.] cum donaret causa mortis.
y Auelli.] à donatario.

* euelli.

z Inutilia.] vt &.C. de le.si vniuersæ.&.ſ. de hære.inst.ex facto. §.vnde scio.&.ſ. ad.l. fal.in ratione.§.quod vulgo.& ad trebel.l. j.§.si is qui quadringēta.&.ſ.si cui plus quā per.l. fal.l.j.§.in quibus.&.C.de test. mili. l.in testamento.& idē ergo in donatione causa mortis : vt hic, &.ſ.si qd in frau. pat. l.j.§.j.nam & aliàs in titu.lucratiuo etiam inter viuos sufficit solus euentus:vt.J.quæ in frau.cre.l.qui autē. §.hoc edicto. &.§. similique modo. & a cit ad hoc.j.q in frau. cre.l.omnes.§.lucius. &.C.qui ma.non pos. l.j.&.l.fi.& quādo exigatur fraus,vel euētus,planè dic vt no.in stitu.de act. §. item si quis.
a Obtinent.] vt & ſ.e.marcell'.§. paul'.

† Iuxta hu ius.l. dictū quero an donatio facta vt post mortē habeat, dicatur de sua successione:Bal.in.l. licet. C.de pact.hoc late prosequitur:& OL. dra.cōsilio cxxxix.

Mortis causa.] CASVS. Mortis causa videor capere siue mihi dones causa mortis tuæ siue causa mortis alterius, puta si donasti mihi fundū causa mortis filij, vel fratris tui vel similis:hoc acto vt si conualescat ille ob cuius mortem erat donatū reuocetur donatio.aliàs nō reuocet.

Si donaturus.] Tuvolens mihi donare.x.causa mortis,debitorem tuum in.x. delegasti pro me creditori meo me volente.dicitur quod tantū videtur mihi donatū,in quantū sum liberatus à creditore meo , etiā si delegatus non sit soluendo.si autem ego sui stipulatus à debitore tuo quod tibi debebat,mihi dari,te patiēte hoc fieri animo donādi:mortis causa mihi tantum videtur donatū in quantū est soluendo iste debitor.vnde si tu donans conualuisti:& sic vis reuocare donati.à me:intantū teneor,vt cedā act.quam habeo contra istū debitorē. Titia.] Titia habens debitores,& instrumenta de eis,existēs infirma dedit instrumenta Aegeriæ,& hoc pacto,vt si conualesceret Titia,reddat sibi instrumēta:si verò cōtingat eam mori,instrumēta det causa mortis debitoribus.dicitur quod hæc talis donatio tenet:& Mæuia filia hæres Titiæ nō potest reuocare. Qui hominem.] Donasti mihi causa mortis seruū tuū,qui fecerat alicui delictū:vel quē alicui obligaueras.dicitur quod tantū videris donasse,quātum talis seruus possit vēdi. idem in fundo obligato,quē mihi donas causa mortis.Fran.Accur.
b Alteruter eorum.] cuius intuitu donatur:& facit.ſ. codē qui pretio. in fi.& quod ibi not.& quod etiam in prin.eiusdem.l.dixi.Ac.
c Delegaueris.] iussu meo.Accursius.
d Liberatus.] etiam si non sit soluēdo delegatus:quia honum fecit nomē,qui accepit:vt.ſ.mand.l.inter.§.abesse.&.j.de fideiusso. qui debitorem.&.j.eo.l.mortis causa.§.Iulianus. &.§.fin. in fi.&.ſ. ad.l.fal.nesennius.§.fi.&.l.quærebatur.Accur.
e Ab eodem.] debitore tuo:vt.ſ.Accursius.
f Stipulatus fuero.] cum eum mihi delegares volens mihi mortis tuæ causa donare:vt &.j.eo.l.mortis causa.§.fi.in prin.Accursi.
g Conditione.] ob causam,vel sine causa:vt.j.cod.l.qui mortis &.l.senatus.§.j.&.ſ.si cer.peta.l.non omnis.in princip. Accursius.

In factum.

a ¶ In factum.] generali:q dat alia deficiete:de qua dicit.C. de sa. san. eccle.l. sancimus.& hoc si dicatur nō competere sine causa. Ac.
b ¶ Donatura illis.] causa mortis: quia mortis statim fecit mentio nem: alioquin præsumetur donatio inter viuos: vt.j.eo.l.Seia.§.fin.& ff. de do. præleg. Seia. Accursius.
c ¶ Decessisset.] Titia. Accursius.
d ¶ Illis.] debitoribus. Accursius.
10 e ¶ Petat.] Cùm sit hæres. Accursius.
f ¶ Pacti.] vt & ff. de pactis.l. labeo.& C. de remis. pig. credito rem.& ar.ff. de le.j. ser uum.§.cū & C. de do na.l.j.& j.eod. auunculo.& C. de lati. liber. tol.§. ille. Accur.
20 g ¶ Doli mali.] quæ generalis est: vt.j. de do. exce.l.ij.§. generaliter.& ff. de lib. leg.l.iij.ij. respon. sed videtur finiri morte huiusmodi mandatū: & sic eos nō liberari: & sic est contra infra de solu.l.fin.ij. respō. 30 Sol. hic donauit post tempus: ibi mādauit: vel hic iam erat in possessi. cui dare debuit: ibi nō. vel verius dic, hîc fuit collatum mandatū post mortē: quo casu non finitur morte: vt & ff. man.l. si verò non.§. fi. ibi mādauit vt solueret in 40 vita.& mādatarius soluit post mortē meā.& sic verba post mortē determinant ibi verbum soluitur &c. vt & ibi no.& facit.ff. ti.j. hoc iure.§. si quis dederit. Accursius.
h ¶ Potuisset.] Homini scienti eius cō- 50 ditione.& est sic.ff. ad legē fal. in quātitate.§. magis.&.l. quæreba tur. circa. prin.& ff. de cōd. fur.l. si seru'. Ac.
i ¶ Vt pretium.] quā ti posset vēdi sic obligatus: & hoc quando luitio nō pertinet ad 60 hæredem. quod quā do sit, dic vt dicitur in legato: vt.ff. de lega.j. si res obligata.

factum[a] actione debitoris obligationem duntaxat reciperet.

¶ Mandatum quod confertur post mortem: nō finitur morte. Bar.

¶ Titia chirographa debitorum suorum Septitij, & Mæuij donatura illis[b] Ægeriæ dedit: & rogauit eam, vt si decessisset[c], illis[d] daret: si conualuisset, sibi redderet. morte secuta, Mæuia Titiæ filia hæres extitit: Ægeria autem, vt rogata erat, chirographa Septitio & Mæuio suprascriptis dedit. quæritur si Mæuia hæres summā, quæ debebatur, ex chirographis suprascriptis, petat[e], vel ipsa chirographa: an exceptione excludi possit? Respondi. Mæuiam vel pacti[f] conuenti, vel doli[g] mali exceptione submoueri posse.

¶ Res tantum ualet, quātum uendi potest scienti eius conditionem, & recipienti in se periculum rei. Bartol.

¶ Qui hominem noxæ nomine vel aliàs obligatum, mortis causa acceperit: tantum accepisse intelligendus est, quanti is homo væniret potuisset[h]. Idem in fundo, qui obligatus est, obseruari poterit, vt pretium[i] excutiatur.

¶ Contra patrem naturalem datur actio de peculio: contra arrogatorem utilis uendicatio: & cùm res non potest restitui, pretium condicitur. Bartol.

Idem lib. 80. LEX XIX.

Si filiusfamiliâs res mortis causa fuerit donata, & conualuerit donator actionem de peculio[k] cum patre habet. At si paterfamiliâs cùm mortis causa donationem accepisset, in adoptionem

ibi[a]. Item quare hic secus quàm in superiori proxi. respon. vbi repe titur res? Respon. quia suprà rem potest præstare: & ideo ad eam præcisè tenetur: hîc non: vt.ff. de rei vendi. qui restituere.

¶ Si qui.] C A S V S. Legaui tibi fundum si decem dedisses hæredi meo: nunc non potes capere nisi dimidiam fundi fortè propter fal. vel quia cras filius naturalis defuncti. dicitur q ex quo non potes habe- 10 re nisi dimidiā fundi & dimidium grauaminis sustinebis: & sic da bis tātum.v. Frā. Ac.
n ¶ Poterat.] puta si filio naturali: qui quan tum capere possit, habes. C. de na. li. authē. nunc liberi. & authē. licet. vel in eo cui per 20 falci. subtrahitur, potes ponere: vt. C. cod. l.ij. & facit bene ad le. istam.ff. de cond.& demon. qui hæredi.§. pen.&.§. fi.&.l. plautius.§. item rescinditur.&.l. sed & si hoc. &.ff. ad trebel. lucius. §. hæres.& ad le. falci. 30 in ratione.§. ij. Ac.
¶ Vm qui.] C A S V S. Hæres institutus nolens adire hæreditatem accepit x. à legatarijs vel à creditoribus hæreditarijs ad hoc, vt adiret: & adiuit. dicitur quod hæc.x. videtur 40 habere causa mortis, & sic abaudi testatoris. Fran.
o ¶ Accepisset.] à creditoribus vel legatarijs: cum legata non valerent hæreditate non adita: vt instit. ad le. falci.§. ex diuerso.
p ¶ Capere.] latius 50 patet mortis causa capio, quàm mortis causa donatio. Ir. vt dixi.ff. eo. qui pretio. Accursius.
¶ In mortis.] C A S V S. In dona. causa mortis inspicitur tēpus mortis donatoris: vt si tunc do- 60 natarius sit capax, satis sit: licet tempore

se dederit: res ipsa à donatore repetitur[l]. Nec huic similis est is, qui rem, quam mortis causa acceperat, alij porrò dederit. Nam donator huic nō rem, sed pretium[m] eius condicet.

¶ Dandum causa conditionis implendæ minuitur legato. Bartol.

Idem lib. 8. LEX XX.

Ei, qui non amplius parte capere poterat[n], legatus est fundus si .x. dedisset hæredi. Non totam summam dare is debet, vt partem fundi habeat, sed partem duntaxat pro rata qua legatum consequitur.

Idem lib. 2. LEX XXI.

Eum qui vt adiret hæreditatem, pecuniam accepisset[o]: plerique (in quibus Priscus quoq; est) responderunt, mortis causa *capere[p].

¶ Capacitas uel incapacitas donatarij inspicitur tempore mortis, non tempore donationis. Pau'. de castr.

Africanus lib. 1. LEX XXII.

In mortis causa donationibus non tempus donationis, sed mortis[q] intuendum est, an quis capere possit.

¶ In donatione facta filiofami. inspicitur cuius contemplatione sit facta donatio. Bar.

Idem lib. 2. LEX XXIII.

Si filiofamiliâs mortis causa donatum sit, & viuo donatore moriatur filius, & pater viuat: quæsitum est, quid iuris sit. Respō di more filij cōditionē cōpetere[r], si modò ipsi filio potius, quā patri donaturus dederit. alioquin si qua si ministerio[s] eius pater vsus sit? ipsius[t] patris mortem spectandā

a Intellige istam secūdum illam secundum Bar. hic.

*eum capere

¶ Si filiofa.] C A S V S. Si filio Titij donaui rem causa mortis meæ: & conualescam: repetam quod donaui ab ipso Titio act. ipse dedit se. Sed pone, quod ipsi Titio donaui causa mortis meæ: & ipsam rem: postea in arrogationē. dicitur q si conualescā, repetam dedit. nam ego petam à Titio nō rem, sed eius pretium. Fran. Ac. secus aūt esset si Titius rē sibi donatā causa mortis allij
k ¶ De peculio.] id est cōditione sine causa in peculio. sed & si ponat vtilem in 70 rem, quod potest: vt.j.eo.l. si mortis.&.l. quæ mortis. conuenit patrem vt quemlibet possidentem.& facit ad ista.ff. de peti. hæredi. si à domino vel à patre. in princi.&.§.j.
l ¶ Repetitur.] id est rem ipsam donator repetit. non tamen ideo dico quod arrogator teneatur de peculio ex ante gesto: vt.ff. de pe cu.l. in arrogatorem.& instit. de acqui. per arro.§. fin. nam res ipsa non videtur esse in peculio: vt.ff. de pecu.l. deposui. in princi.&.§.j. item facit bene.ff. de capi. dimi. tutelas.§. pe.
m ¶ Sed pretium.] imò videtur quod rem: quia ea est in obligatio ne, non pretium: vt infra de verborum obligatio. si seruum stipula- 80 tus fuero.§. fin.&.l. cum.§. fin. sed certè bene condicet pretium: quia illud necesse habet dare, cum iam rem dare non possit: licet ipsa res sit in obligatione: vt.ff. de constitut. pe. promissor. & supra de condi. fur. in re furtiua.&. C. de compen.l. fin. in princi. idem erit in seruo manumisso: vt infra eodem si is cui. vel fortè fauore libertatis non erit seruus in obligatione: sed pretium tantum: vt arg. C. de qui à non do.l.j. Item ad hoc quod dicit rem non posse condici, sed pretium: est contra infra cod. illud.§. iul. scribit si quis solu. vt

donationis non esset capax: vt quia fortè tunc captus ab hostibus erat: vel alia de causa. Fran. Accur.
q ¶ Sed mortis.] vt quia in potestate hostiū erat, qui tempore mor tis redierit secundū Azo. Idem in legato: ar.j. de iure fis.l. non intelligitur.§. quando &.ff. de le. præstan.l. interuenit.& de leg.iij.l. si de portati seruo. Alij dixerūt, & tempore facti testamenti: ar.ff. de reg. cato.l.j.& de reb. dub.l. si cognatis. sed non placet: quia reg. cato. locum non habet, quando ex persona legatarij tantum deficit legatū: 70 sed cum propter rem ipsam, vel personam legantis, vel legantis, & legatarij, mistim. in hæreditate autem quandoque tria tempora, quandoque etiam vnum spectatur: vt not. institu. de hære. quali.& dif.§. in extraneis. Item not. hic R. idem esse econtrà, an quis possit donare: argu.ff. de le.iij.l.j.§. si filius. Accursius.
¶ Si filiofamilias.] C A S V S Donaui filiofamilias fundū causa mortis. tandem decessit hic filius me viuo. dicitur quod donatio est extincta: nisi cōtemplatione tui patris esset facta. tunc enim mors patris non filij spectatur ad hoc vt extinguatur donatio. Vltimo dicit. ea quæ dixi in filio donatario: habent locum in seruo do- 80 natario. Fran. Accursius.
r ¶ Competere.] aliter in vsufruct. vt. C. de vsufruct.l. fi. vel ibidem etiam hoc distingui potest: sed loquitur ibi cùm incertum est cuius contemplatione relinquit. licet huic solutioni videtur repugnare finis illius.l. vbi dicit: cùm plerunque verisimile sit &c. Accursius. †
s ¶ Ministerio.] sic.ff. quod iussu.l. fi. in prin.& insti. quod cum eo. in fine. Accursius.
t ¶ Ipsius.] scilicet filij.

Regula catoniana quādo locū habeat.

† In Cod. manu scripto hoc additur. Vnde in dubio aut est expressa persona patris & filij, & tunc præsu mit patris contemplatione, vt.ff. de condi. & demon. l. filio. & C. de in. del.l. cum aliquis. Aut nō est expressa persona, & tūc cōtemplatione filij, vt dicta l. fur. C. de vsu. Di.

a ¶ Quæratur.] nam eodem modo distinguitur, cuius cõtemplatione. & sic intellige. j. eo. l. si. Accursius.

QVod debitori.] CASVS. Tenebaris mihi act. temporali, puta redhibitoria. existens infirmus liberaui te per accep. causa mortis. dicitur φ si cõualescam: cõdicã à te, quod mihi debes. nec inspicitur quantũ tempus interim cucurrerit. Fran. Accur.

b ¶ Liberato.] id est liberãdo si acceptilatio nõ interuenisset: vt quia redhibitoria tenebatur. nunc autẽ cũ sit acceptilatione sublata: nõ potest actio plus tempore tolli.

c ¶ Abitum.] id est recessum.

d ¶ Eamque.] scilicet pristinam obligationem. Accursius.

e ¶ Dicimus.] q̃ erit perpetua: arg. s. de cõstitu. pecu. item illa. §. quod adijcitur. & facit ad istam translationẽ. s. de cõdi. ob cau. si qs accepto tulerit. & de condi. fur. parui. &. s. manda. qui negotia. Accursius.

TAmis.] CASVS. Dicitur φ donare potest qs causa mortis, siue faciat testamentũ, siue nõ. ¶ Filiusfa.] Filiusfa. nõ potest testari etiam patre volẽte: donare tñ causa mortis potest patre volẽte. Frã. Accur.

f ¶ Non facit.] de facto. de iure autẽ facere potest. sic. s. de iur. codi. cõficiũtur. §. j. si autem de iure nõ posset testari, nec donare causa mortis potest: arg. s. de iu. codi. l. diuus Seuer'. §. pe. nisi esset filiusfamiliãs, vt statim subijcit.

g ¶ Patris.] vt & insti. qui. non est permiss. fa. test. in prin. & s. de testa. l. qui in potestate. &. C. qui testa. fa. pos. l. iij. in fin. & l. si tñ & c. vt subijcit. & s. titu. j.

esse. Idemq; iuris fore, & si de persona serui quæratur [a].

¶ *Qui est liberatus acceptilatione: non potest uti præscriptione qua uteretur si liberatus non esset. Bartolus.*

Idem lib. 9. LEX XXIIII.

QVod debitori acceptum factum esset mortis causa, si cõualuerit donator, etiam tempore liberato [b] ei potest condici. nãq; acceptilatione interueniẽte, abitũ [c] est à iure pristinæ obligationis: eamq; [d] in huiusmodi cõditionem transfusam dicimus [e].

¶ *Sicut possunt fieri codicilli ex testamento, id est facto testamento, & etiam ab intestato, id est non facto testamento, ita & donatio causa mortis. Paulus.*

Martianus lib. 8. LEX XXV.

TAm is, qui testamentum facit, quàm qui non facit [f], mortis causa donare potest.

¶ *Filius potest donare causa mortis patre uolente. Bart.*

¶ Filiusfamiliãs, qui non potest facere testamentũ, nec voluntate patris [g]: tamen mortis causa donare, patre permittente, potest.

¶ *Ad confirmationem huius donationis sufficit donatorem non superuiuere donatario. Bar.*

Idem lib. 2. LEX XXVI.

SI ij qui inuicem sibi mortis causa donauerunt, pariter decesserint, neutrius hæres repetit: quia neuter alteri superuixerit [h]. Idem iuris est, si pariter maritus & vxor sibi donauerint [i].

¶ *Conuentio contra substantiam contractus facit conuentionem in alium cõtractum transire, si uerborum significatio patitur. hoc dicit. Bart.*

filius. §. pari ratione. sed non legare etiã patre permittẽte: vt. s. de leg. j. l. ij. & est ratio quia legata in testamento relinquũtur: quod nõ debet ex alieno pendere arbitrio: vt insti. de fideicom. hære. §. præterea. & s. de hære. instit. l. illa. Sed an erit codicillus hæc voluntas qua filiusfami. donat patre cõsentiẽte? Videtur φ sic: cũ quinque testes ibi sint: vt. C. co. l. fin. sed dic φ non: vt. s. de condi. l. Diui. §. pe. sed dicetur vltima volũtas: vt. C. de codi. l. fi. §. fi. Item nõquid poterit hodie filiusfamil. legare cõsentiente patre, cũ etiã sine testamento possit legari: vt instit. de leg. §. nostra autẽ? Respon. nõ: quia licet sit diminuta solennitas quo ad numerũ testiũ, & volũtatis solennitatem: nõ tamẽ in solẽnitate personæ cõdentis vltimã volũtatẽ inuenimus aliquid diminutũ: vnde stamus veteri iuri: vt. C. de appel. præcipimus. in fine. Item qua actione petetur donatio causa mortis? Respon. vt dixi. C. co. l. j.

SI ij.] CASVS. Si duo donauerunt inter se causa mortis, & vterq; simul decessit: donationes cõfirmantur. idem est in marito & vxore, si inter se donent causa mortis. Fran. Accur.

h ¶ Superuixerit.] & est ratio, vt magis valeat quàm pereat: vt. argu. s. de rebus dubijs. quoties. Accursius.

i ¶ Donauerint.] causa mortis, vel inter viuos: vt & s. de rebus dubijs. l. si inter virũ. & s. de do. inter vi. & vxo. l. cũ hic status. §. si maritus. & est hĩc etiã illa ratio præter superiorẽ, quia nõ amare & c. vt. s. de dona. inter virũ & vxo. si id quod. §. si quis serui operas. & ca ue tibi: quia speciale est in his duabus donationibus: scilicet causa mortis, & inter cõiuges: secus in alijs cõtractibus: vt si stipulet' vxor dotẽ à viro si prædecedat vir: vt in contrario: vt. s. de reb. dub. l. qui duos. §. si marit'. Illud autẽ cõstat. φ ex qualitate personæ, vel ex ali quo alio lex p̃sumit alterũ primo decessisse: vt in illo. §. si maritus.

&. §. fin. & supra de pact. do. l. integre. in princi. & supra de relig. l. si possessor. §. j.

VBi ita.] CASVS. Donaui tibi fundum causa mortis, & tradidi, hoc acto, quod nulla de causa possit reuocari donatio. dicitur φ ratio donãdi magis videtur inter viuos, quã causa mortis: & sic hæc donatio æquiparatur donationi inter viuos Vnde inter virũ & vxorẽ talis donatio facta nõ tenet. Itẽ de tali donatione nõ detrahit hæres donantis falcidiã: quod faceret si esset donatio causa mortis. Fran. Accursius.

Idem lib. 5. LEX XXVII.

VBi ita † donatur mortis causa, vt nullo casu reuocetur [k]: causa [l] donãdi magis [m] est, quàm mortis causa [n] donatio: & ideo perinde haberi debet, atque alia quæuis inter viuos donatio: ideoque [o] inter viros & vxores non valet [p], & ideo [q] nec Falcidia locum habet, quasi in mortis causa donatione [r].

¶ *Qui contra uoluntatem defuncti petit, excep tione doli repellitur. h. d. Bartol.*

Marcellus lib. 10. LEX XXVIII.

AVunculo suo debitori mortis causa donaturus [s], quæ debebat [t], ita scripsit, Tabulæ vel chirographum vbicũque sint, inanes esse volo: neque eũ soluere debere. quæro, an hæres [v], si pecuniam ab auunculo defuncti petat, exceptione doli mali se tueri possit [x]. Marcellus respõdi posse [y]. nimirum enim contra voluntatem defuncti hæres petit ab eo [z].

¶ *Si dominium non est translatum, donator reuocat rei uendicatione directa: alias utili, uel con dictione. Bartol.*

† Vlpianus. LEX XXIX.

SI mortis causa res donata est, & conualuit, qui donauit: videndum, an habeat in rem actionem [a]. Et si quidẽ sic quis donauerit, vt si mors contigisset [b], tunc haberet [c], cui donatum est: sine dubio donator [d] poterit rem vendicare [e]. mortuo [f] eo, tunc is, cui donatum [g]. Si vero sic [h], vt iam nũc [i] haberet, sed redderet, si con-

k ¶ Reuocetur.] φ potest fieri: vt & s. e. si alienã. in si & j. e. senat'. §. mortis causa. in fi.

l ¶ Causa.] id est ratio, siue occasio.

m ¶ Magis.] scilicet inter viuos. Accursi.

n ¶ Causa.] s. q̃dã impulsiua: nõ finalis. sic. s. ti. j. l. & generaliter.

o ¶ Ideoque.] s. quia est donatio inter viuos. Accursius.

p ¶ Non ualet.] vt nunc transeat dominiũ, sed poterit morte confirmari: vt. j. e. si mortis.

q ¶ Et ideo.] s. quia non est huiusmodi donatio causa mortis, sed inter viuos.

r ¶ Donitione.] in mortis causa donatione locum habet falci. & in illa quæ fit inter coniuges, quãdo morte confirmatur: vt. C. ad. l. falci. l. pe. & l. in donationibus. Ac.

AVunculo.] CASVS. Tabulę & chirographa eorũ, quæ debet mihi auũculus meus, volo quod sint inanes & id quod ipse mihi debet, nolo eum soluere. & hoc dixi animo volendi illa debita donare ei causa mortis. dicitur quod hæc debita ab auunculo: ipse habet exce. doli. Fran.

60 donatio tenet. vnde si hæredes mei petant

s ¶ Donatarius.] nepos.

t ¶ Debebat.] auunculus.

v ¶ Hæres.] s. istius nepotis.

x ¶ Possit.] s. auunculus.

y ¶ Posse.] aliãs est posse. aliãs deficit posse. & debet deficere enim.

z ¶ Ab eo.] auunculo. & facit. s. e. mortis causa. §. titia. & qd ibi not.

SI mortis.] CASVS. Si donaui tibi fundum causa mortis: si postea conualescã, quę actio mihi dabitur, quęritur. Et distingui tur. nam si donauivt tunc demũ fieret tuus cũ morerer: in hoc casu si conualescam, habeo act. in rem. si non conualescam, tunc tu eris dominus. & si desinas possidere, habebis rei vendica. si autem sic donaui vt statim fieret tuus: redeat autẽ ad me si cõualescã: tũc domini um statim est tuum, & interim habes rei vendi. si desinas possidere. & si conualescã: datur mihi vtilis in rem. idẽ est, & si tu præmoriaris antẽ, quam ego. nam habeo vtilem. Fran. Accur.

a ¶ Habeat in rem actionem.] scilicet directam.

b ¶ Contigisset.] scilicet donanti. Accursius.

c ¶ Tunc haberet.] s. demum: si accipitur tunc, vt extremum tempus capiat: vt & s. de condi. & de. l. iiij. §. fi.

d ¶ Donator.] conualescens.

e ¶ Vendicare.] directa in rem, cũ dominiũ ab eo nõ discessit. Ac.

f ¶ Mortuo.] s. licet qui donauit. Accursius.

g ¶ Donatum est.] scilicet poterit vendicare si à possessione cadat. nam mortuo donatore transiuit in eum dominium. Accursius.

h ¶ Sic.] scilicet donauit. Accursius.

i ¶ Iam nunc.] i. statim fieret donatarius domin': sed redderet in defectum

† Iste ter. est singul. cũ glo. in l. 1. §. socer. §. Lucius. in iij. col. §. fo. matri. ad vnũ quod ibi vult & post eum secundum Alexã. hic in addi. ad Bart.

† Paulus libro. 18.

a Senti. hic glos. φ donatio causa mortis reuocat per donatoris cõualescentiã. ista est veritas. pro quo allego bonũ text. in l. non omnis. §. cum petatur, ad quem hoc allegat Bar. in l. in iij. quæstio. prin. C. de sacro sanc. eccle. & plenius per Alexã. post Bal. in l. fina. C. de posthu. hære. instit. & cõsi. lxxxj. volu. j.

fectũ conditionis:vt subijcit. Quid autẽ in dubio? Respõ.dominiũ trãsferẽ statim:vt arg.ſ.de iur.do.dotis fructus.§.fi.&.l.seq.Accur.
a ¶ Conualuiſſet.] ſcilicet qui donauit.
b ¶ Actionẽ.] ſcilicet vtilẽ:vt.j.l.proxi.not.& ex vi pacti.nec ob. C.de pac.l.traditionibus.quia aliud eſt in vltimis voluntatibus, vt poſsit redire dominiũ. & ideo nõ obſtat ſimiliter.C.de pac.inter empto.& vẽdi.l.j.&.ij.& 10 iij.verũtiã in pactis inter viuos poteſt diſtingui:vt not.ſ.tit.j.l.j.§.itẽ cũ ipſe.& fa.ſ. de do.inter virum & vxo.ſi interim.in prin. &.ſ.j.&.j.co. ſenatus. §.mortis.
c ¶ Si quid horum.] ſ.ſupradictorũ: quia ſi 20 donauit cauſa infirmitatis,quã habebat, ex qua ſi moreretur fieret res donata donatarij, & factus eſt ſanus:vel ſi donauit cauſa prælij, ad quod ibat,in quo ti mebat mori,& ſi more retur,fieret res donata donatarij,& nõ eſt mor 30 tuus, & reuerſus eſt ſanus,vel ſi donauit cũ volebat ire vltrã mare:& ante quã reuerteretur credebat mori: & tunc fieret donatarij:& reuerſus eſt.nam omnib^9 ſupradictis caſibus poterit vẽdicare rem donatam. Accur.
40 d ¶ Interim.] id eſt antè,quam veniret cõditio, in qua debebat reddere.
e ¶ Donatum.] ſcilicet cõpetit in rem ſi à poſſeſſione cadat.
f ¶ Adhuc quis.] ſcilicet iuriſconſultus.& lege interrogatiue, & 50 habeas ſic:ſi qs dubitet in rem donatori cõpetere? q.d. nullus. aliãs deeſt cõpetere:& tũc habeas,quis dabit in rem &c.& dic quis ideſt aliquis iuriſcõſultus:vt.ſ.Accur.
Qui mortis.] CASVS. Si 60 donaui tibi rẽ cauſa mortis,& poſtea pœnitentia repetã ꝙ donaui per conditionẽ vel vtilẽ in rem acti. Fran.
g ¶ Ex pœnitentia.] vt.j.eo.ſenatus.§.donatio.in fi.§.& inſtit.eo. §.j.&.ſ.ſi certũ peta.l.non omnis.Accur.
h ¶ Conditionem.] ſiue cauſa vel ob cauſam,vt ꝓbatur legibus præfatis.& hoc ratione poſſeſsionis.ſcilicet quidã dicũt tantũ ſine cauſa nec ob cauſam:& vtilẽ in rem.i.efficacem ratione proprietatis:quia trãſfertur ipſo iure dominium in donatorẽ:vt.ſ.l.proxi.vel propriè dicit vtilem in rem:& ſic poterit intelligi conditionem da 70 ri ratione proprietatis.& hoc ideo dico,quia nemo rem ſuã condicere poteſt præter, quam à fure: vt.ſ.vſuſfruc. quemadmo.ca.l. ſin.vel dic tertio dari cõditionẽ,cũ in quãtitate:in rẽ,q̃nin ſpecie cõſiſtit donatio.& facit.C.de dona. ante nup.l.cũ veterũ.Accur.
Mortis cauſa.] CASVS. Dicitur ꝙ mortis cauſa capere dicor quicquid occaſione mortis alicuius capio:non tamen iure legati vel hæredi.q̃a cũ habeãt ꝓpria nomina,nõ cõtinenẽ hoc vocabulo. ¶ Iuliano.] Debitori meo q nõ erat ſoluẽdo remiſi debitũ animo donãdi cauſa mortis.dicit ꝙ hæc donatio tenet:& quantũ eſt debitũ,intantũ videẽ ſibi donatũ. ¶ Sine donatione.] Dicit 80 ꝙ aliquãdo lucrat qs cauſa mor.& nõ ex dona.vt ſi ſtatuliber debet hæredi,vel alij aliquã pecuniã cauſa habẽdę libertatis,vel legatarius cauſa habẽdi legatũ.idẽ eſt ſi hęres inſtitut^9 accipiat pecuniã cauſa adeũdę hęredi.vel nõ adeũdæ.idẽ de legatario,q accipit pecuniã,vt omittat legatũ.idẽ eſt de eo,qui ſtipulat à viro Bertæ dotẽ Bertę ſibi dari,ſi Berta decedat ĩ mrimonio.nã hęc capiunẽ cã mortis:nõ tñ titulo dona. Vltimo dicit,ꝙ donatio cau.mor.fit,ſiue cauſa mortis pręſentis,& imminẽtis.ſiue cogitatione futurę mortis. ¶ Si iuſſeris.] Volẽs mihi cauſa mortis donare.x.debitorem tuum in

ualuiſſet [a], vel de prælio, vel de peregrinatione rediſſet : poteſt defendi in rem cõpetere donatori actionẽ [b], ſi quid horũ [c] cõtigiſſet: interim [d] autem ei, cui donatũ [e] eſt.Sed & ſi morte præuentus ſit is,cui donatũ eſt,adhuc qs [f] dubitet in rem donatori cõpetere?

Idem Paulus lib.21. LEX XXX.

Qui mortis cauſa donauit: ipſe ex pœnitẽtia [g] † conditionem [h] vtilem in rem actionem habet:

¶ *Vbi ſpeciale nomen non cadit: cauſa mortis capio nuncupatur.Barto.*

Caius lib.8. LEX XXXI.

Mortis cauſa capitur, cùm ꝓpter mortem alicuius capiendi occaſio [i] obuenit:exceptis ijs capiendi figuris, quæ proprio nomine appellãtur. Certè enim & qui hæreditario,aut legati aut fideicõmiſsi iure capit,ex morte alterius nanciſcitur capiẽdi occaſionẽ:ſed quia ꝓprio nomine hæ ſpecies capiẽdi appellãtur,ideo ab hac definitione [k] ſeparantur.

¶ *Si debebas mihi centum,& non eras ſoluendo,& ego liberaui te per acceptilationem: ex donatione cauſa mortis uideris totam quantitatem à me recepiſſe.Paulus de caſtro.*

¶ Iuliano placet,licet ſoluẽdo nõ ſit debitor,cui acceptolãtũ ſit:videri ei mortis cauſa donatũ [l]. ¶ Sine donatione autẽ capit [m], veluti pecunia,quã ſtatuliber aut legatarius alicu^9 cõditionis implẽdę gratia numerat:ſiue extrane^9 ſit qui accipit,ſiue hęres [n]. In eodẽ numero [o] eſt pecunia,quã qs in hoc accipit, vt vel adeat hrẽditatẽ vel nõ adeat:quiq; in hoc accipit pecuniã,vt legatũ [p] omittat [q] *. ¶ Sed & dos,quã quis in mortẽ mulieris à marito ſtipulatur capitur ſane mortis cauſſa:cuius generis dotes receptitię * vocãẽ: ¶ Rurſus [r] id quod mortis cauſſa donaẽ:aut in periculo mortis datur,aut cogitatione mortalitatis,ꝙ nos q̃nque morituros intelligimus [s].

¶ *Ex donatione cauſſa mortis tantum quis capit,quantũ exigit,uel inquantũ liberatur.Bart.*

¶ Si iuſſeris mortis cã debitorẽ tuum mihi aut creditori meo expromittere decem,quid iuris eſſet quærit,ſi iſte debitor ſoluẽdo nõ ſit?Et ait Iulianus,ſi ego ſtipulatus fuero,tantam pecuniam videri me accepiſſe,in * quantã debitor ſoluẽdo fuiſſet.Nam & ſi cõualuiſſet(inquit)donator: obligationem debitoris dũtaxat [t] recipere deberet.Si verò creditor meus ſtipulatus fuerit,tantam pecuniã videri me accepiſſe,in quantam à creditore meo liberatus eſſem [v]. Per acceptilationẽ [x] quoq; * egenus debitor liberatus,totam eam pecuniã,qua liberatus eſt,accepiſſe videtur.

Vlpianus.li.26. LEX XXXII.

Non videtur perfecta [y] donatio mortis cauſſa facta antèquàm mors [z] inſequatur.

Pauusl.lib.2. LEX XXXIII.

Qui alienam [a] rem mortis cauſſa traditã vſucepit,non ab eo videtur accepiſſe, cuius res fuiſſet:ſed ab eo,qui occaſionem vſucapionis præſtitiſſet.

decem qui nõ erat ſoluendo iuſſiſti mihi aut creditori meo promittere.x.& ꝓmiſit.quærit quãtũ videaẽ mihi donatũ:& diſtinguiẽ.nã aut mihi ꝓmiſit illa.x.aut creditori meo.ſi mihi:tũc videẽ tñ mihi donatũ,inquãtũ eſt ſoluẽdo.& ſi cõualeſcat caſu donator,teneor tantũ cedere oblig.mihi q̃ſitã:& nõ vltrà.ſi creditori meo ꝓmiſit:tunc tñ videẽ mihi donatũ inquantũ à creditore meo nunc ꝓ hoc factũ liberatus. ¶ Per acce- 10 ptilationẽ.] Dic caſum vt.ſ.e.l.§.iuliano.vel aliter vt in gl.Accur.
i ¶ Occaſio.] vt &.ſ.eo.q pretio.plenè de ea capione dixi.Acc.
k ¶ Definitiõe.] mortis cã.& facit.j.de verbo. ob.doli. clauſula. &.ſ.de pac.l.iuriſgen 20 tiũ.ĩ prin.Itẽ facit.ſ.ſi qs omiſ.cau.ſi qs ſub conditione.
l ¶ Donatum.] in totũ:vt in hac.l.in fi.qa ipſe pauper ſibi ſoluẽdo eſt:vt &.ſ.ad.l.fal. neſcenni^9.§.fi.&.l.quęrebaẽ.§.j.Sed ſec^9 ſi debitorẽ meũ nõ ſoluẽ- 30 do cõſtitutũ tibi mor tis meæ cauſa delego: vt.j.ea.l.§ ſi iuſſeris. &.ſ.e.mortis cauſſa.§. ſi donaturus. Accur.
m ¶ Capitur.] mortis cauſſa.Azo.
n ¶ Siue hæres.] non tamẽ eſt mortis cauſa donatio:aliãs capitur 40 ſiue,& habes hũc caſum.ſ.de relig. neratius.§. q tñ Accur.
o ¶ Eodẽ numero.] ſcilicet vt dicaẽ mortis cauſſa capio.
p ¶ Legatum.] ſibi relictum.
q ¶ Omittat.] id eſt repudiet.Accur.
r ¶ Rurſus.] ſ.capiẽ 50 mor. cã eſt tũ & donatio in caſibus, q ſequunẽ.& ſic no.ꝙ oĩs mortis cã donãtio eſt mortis cã capio:ſed nõ cõuertitur.& facit ad.§.ſ.eo. q pretio.& qd ibi not.&.j.eo.inter.Accurſius.
s ¶ Intelligimus.] ſi 60 eſt donatio cã mor.
t ¶ Duntaxat.] cũnon ſit adhuc ſolutũ: aliãs repetet à me,quod eſt mihi ſolutum.
v ¶ Liberatus eſſem.] vt &.ſ.eo.mortis cauſſa.§.j.& de iure dot. l.cum vir.Accurſius.
x ¶ Acceptilationem.] Dic caſum vt.ſ.e.l.§.iuliano.vel iũge ad præcedẽtia.& dic liberatus à me,cui feciſti expromittere.nã totam videtur accipere:& ſic ego:& ita ad totam reddendam teneor:vt arg.ſ.de do.inter virum & vxo.qd autẽ.§.elegãter.&.§.ſi vxor.A c.
70 Non videtur.] CASVS. Donatio cauſſa mortis facta nõ videtur perfecta niſi decedat donans:quia prius poſſet reuocare,& poſtea non poteſt reuocare.Fran.
y ¶ Non videtur perfecta.] irreuocabiliter:perfecta tñ eſt quo ad obligationẽ:vt.ſ.de his quibus vt indig.l.poſt legatũ.§.qui mortis.idẽ quo ad dominij trãſlationẽ,licet quãdoq; ſecus agatur:vt.ſ. eo.ſi mortis cauſſa res.Sed arg.cõtra in hoc.j.de ſol.qui ſic.Accur.
ADDITIO. Dic ſecundum Bar.ꝙ ibi debebat incontinẽti:hic erat dubium.
z ¶ Mors.] ſcilicet donatoris.
80 Qui alienam.] CASVS. Equũ alienũ tibi donaui cauſſa mortis,& tradidi:tu vſucepiſti.dicitur ꝙ hãc rẽ videris habuiſſe à me:vnde ſi cõualeſco,mihi reddes p cõdi.ſine cauſſa:nõ aũt videris habere à quondam domino eius rei Fran.
a ¶ Qui alienam.] ſed ab eo & ei datur cõditio:vt plenè dixi.ſ.e. ſi alienam.& facit ſuprà de iure dot.l.iure ſuccurſum.§. ſi pater.& de condic.indebi.l.indebiti.§ ij.in fi.&.ſ.mand.l.iuli.ſed certè imò ille cuius erat,videtur alienare:vt infrà de verbo.ſigni.l.alienatio- nis.ſed dic,id eſt tranſit ab eo dominium:non tamen vt accipiens

† Iſtã.l.limitabis per l.ſi cui.ſ.e. dũ videtur hæc lex ſentire ꝙ donatio cau. ſa mortis reuocaẽ ex donatoris pœnitẽtia: quod eſt verum ſecundum Alex. ſing. in.l. nõ omnis. ſi certũ petatur. niſi donãs ſine hęrede decedar,ſecũ dum Ange. ſin.in.l.cir ca §.ſi.cui ad leg.fal. & in l.qui Romę.§. flaui^9. vbi dicit eſſe cafum inaudi tum.& ibi

* Amittat.

* Dos receptitia quęnam dicaẽ, vide Gellium. lib. xvij. ca vj.

* Quantum.

* Egenis.

Mortis cauſa donatio: mortis cauſa capio dicitur : non econtra.

dicatur habere ab eo causam vsucapionis. Accursius.

Mortis.] CASVS. donatio causa mortis potest fieri & hoc modo, vt causa mortis patiar te stipulari à me omni anno dari tibi .x. donec viues, & sic incipiat competere exactio post mortem meam. Fran. Accursius.

a ¶ Quod viueret.] stipulator. & est vna stipulatio: vt infra le. proxi. §. fin. Accursius.

b ¶ Exactio.] nisi etiam actum est, vt in vita accipiat, vt i dominio, arg. s. eodé. l. si mortis causa. Accursius.

Senatus.] CASVS. Donatio causa mortis facta in personas nõ capaces, perinde habetur sicut in legatis relictis his personis, quæ capere nõ possunt. & hoc dicit senatuscõ. Postea dicit, quod multę quęstiones de facto descendũt ex illo senatuscõ. & aliquas de his vult dicere. Tertio dicit, vnde dicatur donatio & quæ sit differentia inter donationem simplicẽ, & eam quæ fit causa mortis: & si conualescat donans, habet conditi. ob causam ad repetendadona. sicut quãdo dovt aliquid facias & nõ facis, aut vt Lucius Titius faciat, & non facit, & in similibus habet locũ cõdi. ob causam. ¶ Mortis.] Donatio causa mortis fit multis modis. Quædã enim fit ab homine sano, & co gitante, quod debet mori. & donat causa mortis. Quędã fit ab homine infirmo, & in periculo mortis existẽte. Quædã fit ratione metus mortis, propter præsens periculũ, vt quia est in naui, quæ timet submergi. Quædam propter futurum periculum mortis, vt quia debet ire per mare, vel ad sanctũ Iacobum: vnde times mori in via, donat causa mortis. Itẽ vt omnimodo donãte moriẽte ex ea infirmitate, donatio nõ reuocet, etiã si pœniteat donantẽ. Itẽ sic vt reuocetur donatio si me pœniteat, etiã si prius decedã. Itẽ sic vt donatio non reuocetur nisi in vno casu. f. si donatarius prius decedat. Itẽ sic, vt nullo casu reuocetur donatio etiã si pœniteat donantem, vel si cõualescat. ¶ Si quis societatẽ.] Per donationẽ causa mortis tecũ societatẽ cõtraxi, vt puta. c. lib. tecũ communicaui, volẽs tibi donare dimidiã. f. l. causa mortis te nihil ponẽte in societate. dicitur quod nulla est societas. ¶ Si duobus] Duo debebãt mihi .x. insolidũ. volẽs eis donare mortis causa liberaui vnũ per acceptilla. & sic vterq; est liberatus. tandẽ cõualui. dicitur quod potero agere cõtra quem voluero de debitoribus. ¶ Si quis.] Si stipuler à te promittẽte causa mortis decẽ iu annos singulos vna est stipulatio, & semel inspicitur conditio eius qui stipulatur, sed in legato annis singulis relicto sec' est: quia quot anni, tot legata. Frã.

¶ Senatus.] cuius nomen non habemus. M.

a Concor. tex. in ca. si diligẽti. extra de foro compe. Et huic beneficio renunciari nõ potest: vt ibi per Feli. plene col vij. versi. quintũ correlariũ. Quod tamen fallit in donatione remuneratoria: vt not. idẽ Feli. in ca. nouit. col. j. xij. versi. limita tertio extra de iudi. & ibi cõtra de ratione diuersitatis. quod tñ di ctũ Felin. puto intelligendũ secundũ ea q notaui in. l. si pater. §. si qs aliquẽ in apostil. post Bolog. in ver. tex. ibi: irreuocabilis. s. eod.

Marcellus lib. 38. LEX XXXIIII.

Mortis causa donatio sic cõstitui potest, vt quis stipuletur in annos singulos, quoad viueret[a]: scilicet vt post mortem promissoris incipiat exactio[b].

¶ Ei potest mortis causa donari cui potest legari. Bartol.

Paulus lib. 6. LEX XXXV.

Senatus[c] censuit, placere mortis causa donationes factas in in eos, quos lex prohibet capere in eadem causa haberi, quia essent ea, quæ in testamento eis legata essent, quibus per legẽ capere non liceret[d]. Ex hoc senatusconsulto multæ & variæ quęstiones agitãtur, de quibus pauca referamus. ¶ Donatio dicta est à dono quasi doni datio, tracta à græco δῶρον. nam ita Greci dicunt. Sed mortis causa donatio longè differt ab illa vera & absoluta donatione quæ ita proficiscit, vt nullo casu[e] reuocetur. Etenim ibi[f] qui donat, illũ potius, quã se habere mauult. at is, qui mortis causa donat, se cogitat, quod amore vitæ recepisse[g] potius, quã dedisse mauult. & hoc est quod vulgò dicitur[h], se potius habere vult, quã eũ, cui donat: illũ deinde potius, quã hęredẽ suũ. Ergo qui mortis causa donat, qua parte se cogitat, & negotium gerit[i]: scilicet vt cũ cõualuerit, reddatur sibi. Nec dubitauere Cassiani, quin & cõdictione[k] repeti possit, quasi re nõ secuta, propter hanc rationem, quod ea, quæ dantur, aut ita dantur, vt aliquid facias[l], aut vt ego aliquid faciam[m], aut vt Lucius Titius aliquid faciat, aut vt aliquid cõtingat[n]. & in istis cõdictio[o] sequitur.

c ¶ Nullo casu.] nisi ex ingratudine,[a] vt. C. de reuo. dona. per totum titulum. Accursius.

d ¶ Non liceret.] quia æquiparantur legatis: vt &. s. eo. omnibus. &. l. marcellus. §. paulus. Accursius.

f ¶ Ibi.] scilicet in vera donatione: de qua habuit. s. proxi. §. mẽtionẽ.

g ¶ Recepisse.] id est recepturum esse. Accursius.

h ¶ Vulgo dicitur.] vt &. s. eo. l. j. & insti. eo. §. j. & secundum hoc non videtur differre à legato, sed dic vt dicta. l. j. s. eo. Accur.

i ¶ Negotiũ gerit] id est obligationẽ. sic. s. tit. j. Aristo. Accur.

k ¶ Condictione.] sine causa vel ob causam: vt. s. eo. l. qui mortis &. l. si alienam in prin. &. s. de condic. cau. da. cum quis. &. s. si certa. l. nõ omnis. in prin. Accur.

¶ Mortis causa donatio fit multis modis. aliâs extra suspicionem vllius periculi[p] à sano, & in bona valetudine posito, † cui ex humana forte mortis cogitatio est. Aliâs ex metu mortis[q], aut ex præsenti periculo[r], aut ex futuro. siquidem[s] terra mariq; tam pace, quàm bello, tã domi, quàm militiæ, multis generibus mortis periculum metui potest. Nam & sic potest donari, vt omnino ex ea valetudine donatore mortuo, res nõ reddantur[t], & vt reddantur, etiã si prior ex eadem valetudine decesserit[v], si tamen voluntate mutata restitui sibi voluerit. Sic & donari potest, vt nõ aliter reddatur quàm si prior ille, qui accepit, decesserit[x]. Sic quoq; potest donari mortis causa, vt nullo casu sit repetitio, ne si cõualuerit quidem donator[y].

¶ Socius non dicitur nisi aliquid ponat in societate: scilicet rem uel operam. Paulus.

¶ Si quis societatem per donationem causa mortis inierit[z]: dicendum est, nullam societatem esse.

¶ Condictio sine causa subrogatur loco actionis primæ: & illius naturæ est cuius erat prima, ut detur contra quęlibet insolidum. Paulus de castro.

¶ Si duobus debitoribus[a] mortis causa donaturus creditor, vni acceptũ[b] tulerit[c], & conualuerit: eligere potest, vtri eorũ[d] condicat.

¶ Stipulatio mortis causa annua est una: legata annua sunt plura. h. d. Bar.

¶ Si quis mortis causa in annos singulos pecuniã stipulatus est: nõ est similis ei, cui in annos singulos legatũ est. nam licet multa legata essent[e], stipulatio tamen vna est: & idem si inter viuos: vt. s. pro socio. l. v. §. si. &. s. de mino. in causæ. circa prin. &. s. de dona. inter virũ & vxo. l. cũ hic. §. si inter. Accur.

l ¶ Vt aliquid facias.] primum vt, ponitur causatiuẽ, & post ea ponitur consecutiuè: vt &. aliâs. C. de obse. l. iiij. &. C. de iudi. properandũ. §. j. & ibi, vt iustificeris &c. in psalmo miserere mei Deus. Accur.

m ¶ Aliquid faciã.] puta vt adeã hæreditatem, vel adimpleã aliquã conditionẽ, quoniam hoc nõ secuto datur repetitio: vt. s. de cõdi causa da. l. j. §. si parenti. Accursius.

n ¶ Contingat.] veluti Sticho libertas. Azo. Accursius.

o ¶ Condictio.] ob causam. & facit. s. tit. j' l. j. §. item cũ ipse. &. s. de cõdic. indebi. l. in summa. & instit. eo. in prin. Accur.

p ¶ Periculi.] præsentis. Accursius.

q ¶ Metu morits.] scilicet præsentis. Acc.

r ¶ Periculo.] scilicet alio: vt. s. eo. l. iij. &. iiij. &. v. &. vj. siquide &c. & vt Paulus, periculum in mari, & periculum in falsis fratribus: vt. C. de insti. & substi. l. iiij. Accursius.

s ¶ Si quidem.] refert ad id quod dicit de futuro.

t ¶ Non reddãtur.] etiã si dantẽ pœniteat, vel conualuerit. Accursius.

v ¶ Decesserit.] donator. Accursius.

x ¶ Decesserit.] & tũc per pœnitẽtiã, vel conualescentiã nõ reuocatur. R.

y ¶ Donator.] & tũc magis est inter viuos: vt. s. eo. l. vbi. Accur.

z ¶ Inierit.] vt si te nihil ponẽte, nec rem, nec operã, in societatem admittam volens causa mortis donare.

† Tu dic hoc esse verum dũmodo ea fiat mẽtio mortis. aliàs non: vt in l. seia. j. eo. glos. Bal. & doc. in. l. si dotis. solu. mat. Alex. consi. xiij. & lxxxj. vol. j. & co silio. lix. vo lu. iiij.

a ¶ Si duobus debitoribus] ijsdemq; reis debendi.

b ¶ Acceptum.] quo casu & alter liberatus est.

c ¶ Tulerit.] scilicet creditor.

d ¶ Eorum.] id est à quo vult eorũ, sicut & ante poterat: vt &. j. de duobus eis. l. ij. & hoc accipe, cũ vterq; est capax: quia vno liberato, & alter liberatur: aliàs secus: vt. s. de dona. inter virũ & vxo. l. si sponsus sponsæ. §. j. nisi sint socij: vt. s. de libe. leg. l. antepe. quo casu locũ habet electio, sicut qñ sunt ambo capaces: vt dicit hic. Accur.

e ¶ Multa legata essent.] primi anni purũ: sequentiũ conditionale: vt &. s. de annu. lega. si in singulos. &. l. cũ in annos. & quãdo dies leg. ced. l. nec semel. in prin. &. l. cũ in annos. &. s. quãdo dies vsusf. lega. ced. l. j. in prin. Sed videt huic. l. cõtra. j. de verb. oblig. l. pluribus. in prin. sed illud quãdo fuerũt plures res expresse in stipu. vt in eo. tit. l. quod dicitur. &. l. scire debemus. vel cũ intelliguntur expresse vi repetitionis: vt. j. de verbo. oblig. titia. §. si. vt ibi innuit. dicit enim lex illa pluribus propositis. vel solue vt ibi. Itẽ adhuc contra in ea. l. pluribus. §. j. Solu. secundũ. M. vna est, quo ad vnam cõceptionẽ: vt hĩc: sed veritate inspecta plures sunt: vt ibi propter plures solutiones & actiones. hoc nõ placet: quia in legatis est vna conceptio verborũ: vel secundũ Ioan. vna est, vt semel inspiciatur an acquiratur.

acquiratur:vt hic:&.j.de verb. obl.l.si filius.&.l.si stichum.§.j.sed ve ritate inspecta plures sunt vt ibi,&.s.de vsur.scia.in fi.sed in legato spectantur singuli anni an sit capax:vel in stipulationibus vna nascitur actio in legato plures.vel solue vt ibi.Item contra videtur prædictis solutionibus.j.de fideiusso.si à coleno.in princip.vbi dicitur vna stipulatio pluriũ annorũ, & pluriũ rerum etiam veritate inspecta.sed ibi promi- 10 sit fideiussor,q colonus in quinquennium promiserat.& sic est vna.Item est arg.contrà.huic.l.C.de dona.l.sanciamus.§.fin.sed illud dicitur vt donatio non pereat ,ppter omissam insinuationẽ: vt.arg.s.de reb.dub. 20 l.quoties.

a Semel.] scilicet tẽpore mortis, vt in donatiõe causa mor. ex qua causa sit hæc stipulatio:vt.s.cod.l. in mortis.&.s.si quis cau.si cũ.§.fi.sed in stipulatione habet aliud tẽpus,scilicet conce- 30 ptionis: vt dicta.l.si filius. Accursius.

b Quod conditionis.] Dic casum.Cũ quid datur alicui causa implẽdæ cõditionis à statulibero,vel ab alio quocũ que:nunquã capiat vl tra modũ lege statutũ 40 vt in filio naturali, cui licet habere vnciã extantibus legitimis: vt.C.de natura.lib.l. ij.& authe.nunc autẽ & authen.licet. Sed vtrũ debeat imputari in fal.vel.nõ, si detur hæredi causa implendæ cõditionis?distin- 50 guitur.cũ dat statuliber: an erat tẽpore mortis in peculio, an non: vt hic,&.s.ad.l. falci.l.id autẽ.si alius à statulibero det,non distinguitur:quia nũquã imputatur in fal. debitã iure institutionis:secus in trebel.quarta,in qua talia cõputantur:vt hac.l.&.s.ad.l.fal.l.in quarta.in pri.&.§.sed & q implẽdæ.&. 60 §.si quid verò.& dicta.l.id autẽ.& ad trebel.deducta.§.nummis. Potest secũdo intelligi hæc lex,vt q dat causa implendæ cõditionis à statulibero,possit capi vltra modum concessum à lege,si non fuit ex peculio,q habuit tẽpore mortis:alioquin nõ possit.Quod autem ab alijs non à statulibero datur,vel eius nomine ab alio,possit capere vltra modũ:sed an sit in fal.imputandum,dic vt modo dixi.Accursius.

c Non poterit.] imò contra:vt.s.de vulga.substi.si is qui. Solu. hic à nemine poterat capere vltra modũ:ibi ab alijs poterat:licet à quodã non:vel hoc q daretur causa implendæ conditionis,esset lo co eius, quod ei relinquitur:& ita ab ipso testatore ,pcederet, aliàs 70 fraus fieret legi:quia testator omnia bona sua alicui relinqueret,vt filio naturali tantundem prçstaret:quod non licet:vt.s.de proba. l.quidam.& de leg.& senatuscõsul.l.contra legem.&.l.fraus.quod autem ex substitutione obuenit,vt,in contrario,alio iure procedit: non ex donatione testatoris.Accursius.

d Causa datur.] hæredi.

e Concesso.] i.in Falcidiam,quç moderatur legata.& hoc si vnus hæres est:si sunt plures,pro parte cohæredis est extra quartam: vt in.d.l.in quartam.Accursius.

f Id habuerit.] statuliber:vt.d.l.id autem.& arg.s.de bo.lib.l.iij. 80 §.fin.Accursius.

g Dedit.] scilicet absente.

h Dantur.] causa implendæ conditionis,quæ non imputantur: sed in eo,quod dicit non imputari,quia alius pro eo dedit,est contra.j.eod.l.quod statu.in fin.Solu. hic absens erat is, pro quo dabat.ibi præsens:ar.j.de verb.obl.si ,pcuratori psentis.So.ibi.H. Ac.

Illud.] CASVS. Donatio causa mortis similis est legato: & iura quç habent locum in legatis habebunt locum & in dona.

& conditio eius cui expromissum est,semel [a] intuenda est.

Quod conditionis implendæ causa datur,cõputatur in portionem quam quis de bonis defuncti capere potest:sed in Falcidiam non computatur si tempore mortis in bonis defuncti nõ erat.

Vlpianus lib.8. LEX XXXVI.

QVod conditionis [b] implendę gratia datur:licet nõ ex bonis mortui proficiscat: capere tamen supra modum non poterit [c] is,cui certum modum ad capiandum lex concesit.

Datum hæredi gratia cõditionis implẽdæ:si erat hæreditariũ, imputatur in Falcidiam.Pau. de castr.

Certè quod à statulibero conditionis implendæ causa datur [d],indubitanter modò legati concesso [e] imputatur:sic tamen, si mortis tempore in peculio id habuerit [f].ceterùm si post mortem, vel etiam si alius pro eo dedit [g]: quia non fuit ex ijs bonis, quæ mortis tempore testator habuit: in eadẽ erunt causa.in qua sunt quæ à legatarijs dantur [h].

Mortis causa donatio legatis assimilatur.Bar.

Idem lib.15. LEX XXXVII.

ILlud generaliter meminisse oportebit, donationes causa mortis factas,legatis cõparatas [i]. Quodcunque igitur in legatis iuris est,id in mortis causa donationibus erit accipiendum.

Perempta re donata facto donatarij potest condici,uel utili in rem peti.Bartol.

Iulianus ait.Si quis seruũ mortis causa sibi donatum vendiderit,& hoc viuo donatore fecerit: pretij [k] condictionem donator [l] habebit,si conualuerit,& hoc donator elegerit:alioqn [l] & ipm [m] seruum restituere compelletur.

Mortis causa donatio est, quando præsens præsenti dat causa mortis: sed mortis causa capio est quæ in speciale nomen non cadit.hoc dicit.Bartolus.

Marcellus lib.4. LEX XXXVIII.

INter [n] mortis causa donationes,& ea, quæ mortis causa quis ceperit:est earum rerum differentia. Nam mortis causa donatur,quod præsens præsenti [o] dat † Mortis causa capi intelligitur,& quod nõ cadit in speciem donationis.[p] Etenim cũ testamẽto suo quis Pamphilum seruum suum liberũ esse iussit,si mihi decẽ dederit, nihil mihi donasse.[q] videbitur:& tamẽ si accepero à seruo decem,mortis causa accepisse me cõuenit. Idemq; accidit in eo qui sic hæres institutus est,si mihi decem dederit.nam accipiẽdo ab eo,qui hæres institutus est, conditionis implendæ eius gratia,mortis causa capio.

Paulus lib.37. LEX XXXIX.

SIis, cui mortis causa seruus donatus est,eum manumisit: tenetur condictione in pretium [r] serui:quoniam [s] scit id posse sibi condici,si conualuerit donator.

Donatio causa mortis facta uxori si confirmatur morte donantis:trahitur retro ad diem donationis.Paulus.

causa mortis. Iulianus] Donaui tibi seruum causa mortis & tradidi.tu vendidisti cum Mæuio:ego posteà conualui.dicitur q possum petere à te vel pretium quod inde habuisti,vel aliàs verum pretium serui,si volo.Fran.Accur.

i Comparatas.] regulariter:sed fallit quandoq;: vt no.s.eodẽ. Marcellus.§.Paulus[a]. Accursius.

k Pretii.] accepti.

l Alioquin.] id est 10 si non eligat pretium acceptum.Accur.

m Ipsum seruum.] id est iustam æstimationem.& sic soluit contrà.s.co.si filio.&.s.de peti.hære.si possessor. §.j.&.l.in çstimationẽ. vel intellige illam secundum istam.Electio 20 ergo datur donanti: quia donatarius fuit in culpa vendendi, cũ debebat cogitare posse eum reuocari: vt.j. eo.si is cui.& argu.s. depositi.l.j.§.si.&.l.iij. Accursius.

Nter.] CASVS. Facit dif- 30 ferẽtiam inter dona. causa mortis, & mortis causa capionem:nã mortis causa donatio fit à pręsenti: & hoc expone vt in glos. at mortis causa capere quis dicitur etiã si nõ donat:vt si seruus iussus est esse liber si det 40 mihi.x.nam ista.x.dicor capere causa mortis.idem in eo,qui hęres est institutus si det mihi.x.nam ista.x. capio causa mortis.Frã.

n Inter.] Quidã habent talẽ literã, inter mor.causa dona.& ea omnia sunt,quæ mor- 50 tis qs causa ceperit, quod præsens pręsenti dat &c.& est sensus, quòd omnia ea, quæ mortis causa capiuntur,possunt dici donatio causa mortis largè accepto vocabulo.& & ecõtrà,omnis mortis causa donatio potest dici capio mortis causa.& hoc subijcit,quod præsens &c.& sic sint cõmunia ad cõfirma- 60 tionẽ:sed in Py.litera est plus,sic scilicet:inter mortis causa do.& ea quæ mor.causa qs ceperit, est earũ rerũ differentia.nam causa mortis donatur,quod præsens præsenti dat.mortis causa capi intelligitur,quod nõ &c.& de hoc subijcit duo exempla.& sic facit s.eo.l.mortis causa capitur.in prin.Et est alia differentia: quia qui ex testamento capere nõ potest,legati vel fideicõmissi nomine,vel donatione causa mortis:capit tamen hoc modo.vt.s.de condi.& demon.l.Mçuius cui.Est & alia:vt.s.ad.l.falcid.acceptis.Item alia, quia non reuocatur fortè per pœnitentiã:vt.C.de iure do.l.ij.

o Præsenti.] ipsa re, vel promissione, vel quia sic dimittit,vt 70 actio cõpetat:vt.C.eo.l.j.sed pro mortis causa capione nõ cõpetit actio:vt patet in eius excẽplis:vt hic,&.s.eo.qui pretio.&.l.mortis causa.capitur.in prin.&.§.fine.&.l.quod conditionis.Accur.

p Donationis.] supple mortis causa capi intelligitur, secundũ primã literã:vt subijcit exemplũ.secundum aliam nil subaudies:& dic species donationum esse causa mortis donationẽ, legatũ.fideicom.vt.s.eo.l.mortis.causa capi.Accur.

q Nihil mihi donasse.] vt.s.titu.j.l.quæ statuliberi.Accur.

SI is cui.] CASVS. Donaui tibi seruũ causa mortis: tu cũ manumisisti tandem ego cõualui,vel pœnitui:& sic volo reuo- 80 care quod donaui.dicitur q ego cõdicã à te pretiũ serui.debebas enim scire à te posse reuocari seruum:puta si conualuerit donator: ideò cum manumittere non debebas.Fran.Accur.

r In pretium.] vt &.s.eo.si filio.in fine.&.l.illud in fi.& dic vt ibi.& facit.C.de his.qui à non do.l.ij.Accursius.

s Quoniã scit] maximè.nã scire debet:vt.s.si cer.peta.l.quod te.&.j.de fideiuss.si Titius.in prin.& quod vi aut clam.l.seruius.vnde aliud in indebito,quod non cogitabat vt à se repeteret:vt.s.de

Marginalia: † caussa. Stipulatio annua an sit vna vel plures. — Casum ponit. — Datũ causa cõditionis implendæ an sit in falci.imputandum. — a Tu vide quod not. ibi in apo. in ver.differunt. — † At mortis. † Aduerte tu q licet donatio causa mortis absenti fieri nõ possit vt hic.&.l.quod mortis.& j.j.& ibi gl. Cy.& do.&c.C.eo. sustinetur tñ in vim fideicõmissi.l.cũ pater.§.eorum.s.de leg.ij.&.l. miles ad so rore eo.tit. Et confirmatur talis donatio a ditione: vt not.Bal.in alle.l.j.C. eo.titu.

condi.inde.l.in summa.§.si seruum.Accursius.

S I mortis.] *Casus.* donaui vxori meæ Stichum seruū meū causa mortis hoc acto,ꝙ nunquā reuocari possit hæc donatio: interim plura acquisiuit hic seruus.tandē ego donans decessi.dicitur quod confirmata est donatio,& trahitur retro tempus donationis,vt sic quesita interim per seruū sint nūc mulieris perinde,ac si seruus semper fuisset eius.Fran.Ac.

a Donatio facta sit.] sic vt nullo casu reuocet:sic enim trahitur retro, vt hic dicit:cum æquipararetur donationi interviuos vt.§.eo.l.vbi &.C. de do.inter vi. & vxo. l. donationes.& dabo exemplum in seruo sic donato ꝙ interim stipulatur,cui acquirit:vt.§. de do. inter vi. & vxo. l. si is seruus.aliās si esset mera donatio causa mortis nō traheretur retro: nisi ad tempus mortis:vt.§.de dona.inter vi.& vxo.l.sed interim.§. j. & ibi plenè dixi.

Prope. b Secuta.] scilicet donantis.

c Donatio.] vt iam res fiat eius. Accursi.

Q Vod statuliber.] *Casus.* Reliqui libertatem seruo meo si dederit.x. vni de hæredibus meis, puta Ciceroni.hic seruus dedit de peculio suo ista x.Ciceroni. diciturꝙ Cicero ista.x.cōputabit sibi inFalcidiā. Itē si hæreditas petatur à Cicerone per legitimum,poterit & hęc pecunia peti perpeti.hære.Itē si hic Cicero erat grauatus restituere partē suam alij:& coactus adiuit:cogetur restituere & hæc.x.non solum alia bona. idem est si non viuente isti seruo donata sunt à quodam extraneo ista.x. quæ nūc dedit Ciceroni,ob predictam causam.Idem est etiam si me mortuo alius amore istius serui dedit.x.hæredi meo pro seruo pręsente:nam ab ipso seruo mihi datum intelligitur.Fran. Accursius.

d Dedit.] scilicet causa implendæ conditionis

e Venit.] pro parte sua,non pro parte cohæredis:ex quo de fal.iure institutionis dic vt.§.ad.l.fal.l.id autē.&.§.eo.l.quod conditionis.§.certè sed contra.§.ad.l.fal.l.j.§.item si ita.vbi dicit hæredem non posse imputare in fal.pœnum in quo erat mortis causa capio: sed expone , non potest ibi ad suum commodum:potest & debet ad suum incommodum:vt hīc:& ibi plenius patet solu.Item facit.§.de inoffi.testa.papinianus.§.si conditioni.Accursius.

f Petitionem.] vt &.§.de pe.hæ.l. nec vllam.§. quod si quis.ibi, sed Sabinus &c.

g Restituitur.] si eam hæres vt suspectam adit:& hoc quod à statulibero habet cum alijs bonis restituit:vt hic,&.§. ad trebel.ita tamen.§.qui suspectam.

h Accepit.] ab aliquo viuente domino.Accursius.

i Dedit.] scilicet postea.Accursius.

k Ab alio.] puta amico serui.Accursius.

l Ipsius.] serui.

m Eo.] seruo.& sic operatᷣ pręsentia aliq̃d,vt quasi de peculio esse videatur:secus si nō esset præsens:vt in cōtrario.§.e.ꝙ cōditionis in si & est pro hoc.j.de verb.obl.si procuratori pręsentis.& de fur. l.falsus §.sed si is q.&.§.de don.inter vi.& vxo.l.iij.§.si.vel hic aliās erat donaturus seruo,etiā si nō manumitteretur:ibi nō:arg.j.de castren.pecul.l.castrēse.vel hæc lex loquitur in quarta trebellianica. & in ea imputatur,ꝙ donatur causa implendæ conditionis à quocunque.vt.§.ad.l.falci.in quartā.sed in quarta debita iure institutionis, nō,in qua ibi loquitur:vt.§.ad.l.falc.id autē.cui sol.est cōtra quod. §.dixi venire in pe.hære.nam cōtradiceret.vt.§.de peti. hære.nec vllam.§.plenè si acceptā.dices ergo vt in prin.l.loquatur in quarta iure institutionis id autem quod sequitur,ex peculio &c.loquitur in quarta trebellia.& facit ad.l.§.de acq.hære.ꝑ.hęr.§.papinian'.Ac.

Papinianus lib.29. LEX XL.

S I mortis causa inter virum & vxorem donatio facta sit [a] : morte secuta [b] reducitᷣ ad id tēpus donatio [c] ,quo interposita fuisset.

Datum à statulibero de bonis defuncti causa implendæ conditionis imputatur in Falcidiam, & uenit in hæreditatis petitione , & Trebellianica restitutione: & in Trebellianica computatur undecunque esset datum.Bartol.

Idem libr.1 LEX XLI.

Q Vod statuliber vni ex hæredibus de peculio dedit [d] : ei,qui accepit , in Falcidiæ rationem venit [e] ,& in hæreditatis petitionem [f] :item ex Trebelliano restituitur [g] .Ex peculio autem videtur dari,quod statuliber donatum accepit [h] , & dedit [i] . Et ꝙ ab alio [k] nomine ipsius [l] præsente eo [m] datur * proprie est vt ab ipso datum intelligatur.

Mortis causa donatio extinguitur si donatarius prædecedat: & uiuo donatore non potest peti:nec pro ea cautio postulari: post mortem donatoris potest peti:sed ex ea Falcidia detrahitur.Bartol.

Idem lib.13. LEX XLII.

S Eia,quum bonis suis,traditionibus [n] factis, Titio cognato donationis causa cessisset , vsumfructum sibi recepit , & conuenit , vt si Titius ante ipsam vita decessisset , proprietas ad eam rediret: & si posteà superstitibus liberis Titij mortua fuisset,tūc ad eos bona pertinerent [o] . Igitur si res singulas hæredes Lucij Titij vendicent: doli nō inutiliter proponetur exceptio [p] . Bonæ fidei autē iudicio constituto, [q] quærebatur,an mulier ꝓmittere debeat se bona,cū moreretur , filijs Titij restituturā?Incurrebat hæsitatio non extorquendæ [r] donationis, quæ nōdum in persona filiorum initium [s] acceperat.Sed nunquid interposita [t] cautione prior donatio,quæ dominio trāslato [v] perfecta est,propter legē [x] in exordio datam perimeretur,dum secunda permittitur [y] ?vtrum ergo certę conditionis donatio fuit,an quæ mortis consiliū ac titulū haberet? Sed negari nō potest mortis causa factā videri [z] .Sequitur [a] ergo, vt soluta [b] priore donatione,quo niā Seia Titio superstes fuit , sequēs [c] extorqueri [d] videatur. Muliere deniq; postea diem functa,liberi Titij si cautionem ex cōsensu mulieris acceperint ; ad cōtributionē propter Falcidiam [e] ex persona sua tenebuntur.

Infirmus nō præsumitur causa mortis donare:nisi de reddendo conueniat uel fiat mentio mortis.Bartolus.

S Eia.] *Casus.* Seia donauit causa mortis omnia bona sua Titio:& tradidit retento sibi vsufruct.& hoc pactū apposuit, vt si titius præmoreretur,ꝙ dominiū bonorū rediret ad eam : & cū ipsa decederet,ꝙ bona ista dabit filijs Titij si quos habuerit.accidit,ꝙ prædecessit Titius relictis filijs.& sic ista recuperauit dominiū rerū:nūc filij Titij petunt istas res à Seia rei ven.dicitᷣ ꝙ nō possunt,quia nondū venit dies,in qua debēt habere. Sed pone,ꝙ filij Titij petūt vt Seia caueat de his bonis restituēdis cū morietur.dicitur,ꝙ nō cogitur cauere : si tamen caueat sponte,tenetᷣ:& prima donatio , quæ erat in persona Titij , finitur: & hęc secūda incipit: & sic mortua Seia filij Titij petent ista bona ex cautione , si cautio interuenit : & hæres Seiæ retinebit de his Falcidiam. Cum pater.] Quidam existens infirmus donauit filio emancipato fundū animo nūquā reuocādi. dicitur ꝙ hæc donatio est inter viuos:nō causa mortis: & ideò non detrahitur Falcidia Fran.Accur.

n Traditionibus.] Quod non fuit necesse cum retinebat vsumfruc.vt.C.de dona.quæ sub modo. Accur.

o Pertinerent.] huc vsque de conuentione fuit, secundum Azo.

p Exceptio.] A Seia:quia nondū dies venit restituēdorū bonorum.Accursius.

q Constituto.] est enim hoc iudiciū,quo petitur aliquid ex donatione causa mortis, simile bonę fidei iu.vt.C.in qui.cau.in integ resti.l.in minorū.& argu.§.eo.l.illud.alij eppellant hic peti.hære.quo petūtur illa bona: vt de hære.titiana.Accur.

r Non extorquendæ.] aliās cautionis,& aliās donationis : id est cautionis propter donationem.

s Initium.] viuente Seia.melior est ratio,quia cū fuerit donatio causa mortis,potest eam reuocare per pœnitentiā:vt.§.si cer.peta.l. nō oīs. Itē & alia ratio:qa nō debet qs esse solicit' de hęreditate viuentis:vt.§.de vulga.substi.l.ij.§.interdū. p quas rōnes tollūtur cōtraria.§.de iudi.l.in oībus.& de peti.hære.ꝙsi in dic.in si .j.respō. Ac.

t Interposita cautione.] sponte.nam ad hoc nō potest mulier cogi : vt dictum est.

v Translato.] in Titium.

x Legem.] id est pactum:scilicet,vt si Titius antè ipsam vita decederet,proprietas ad eam rediret. Accursius.

y Permittitur.] certè sic permittitur prima:sed tamē adhuc reuocat in dubium dicens,vtrū &c.ac si dicat,an est donatio inter viuos habens certam cōditionem vel pactionem. Accursius.

z Videri.] primā de qua dicit:& hoc ꝑpter illa verba,vt si Titius ante ipsam &c.quæ in tali donatione poni cōsueuerūt : vt argu.C. de testa.l nō codicillū,alioquin in dubio esset donatio inter viuos: vt.j.proxi.§.&.§.tit.j.filiusfa.§.sed enim.Et not.ꝙ duæ fuerunt hic donationes causa mortis,prima,collata in Titiū,alia,in eius filios: quia pactus est ipse Titius filijs suis:ex cuius pacto habēt vtilē actionem:vt.j.de verb.oblig.quodcūq;.prima,resoluitᷣ præmoriēte Titio.secūda,remanet:sed cū postea mulier exponit cautionē sponte: nūquid fit nouatio,an cōfirmatur prima?Videtur prima tolli:& ex secūda agi:arg.insti.quib' mo.testa.infir.§.sed & si qs priore.Acc.

a Sequitur.] vere sequitᷣ:qa si esset iter viuos,nō resolueretᷣ ipso iure:sed p traditionēᷣ:vt.C.de cōdi.ob.cām.l.ea.&.de pac.l.traditionib'.Itē nō minueretᷣ p fal.vt.§.e.l.vbi qd hic fit:vt stati subijcit.Ac.

b Soluta.] id est resoluta morte Titij.Accursius.

c Sequens cautio.] vel donatio.Accursius.

d Extorqueri.] spontè,vel dic mortua Seia:vel dic,etiā viua:& dic,videtur extorqueri:non tamen potest fieri cum effectu.

e Falcidiā.] quā hæres retinebat ex hac donatione:vt.C.eo.l.ij. in fine.

in fin.& ad.l.fal.in donationibus.&.l.penul. Accursius.
a ¶ Bonis.] hæreditarijs, siue testatoris &c. Accursius.
b ¶ Vellent.] vt & fuit factum.§.proxi.respon. Accursius.
c ¶ Seruandum esse.] quod dicit debere contribui, quãdo est donatio causa mortis: non aut cùm est inter viuos: vt.§.eo.vbi. Accur.
d ¶ Alia.] aliâs aliam: scilicet donationem aliâs alia: scilicet donata. Accursi.
e ¶ Constitutionem.] scilicet cuius authoritate locus est fal. ĩ do. causa mortis.
f ¶ Aufferrentur.] etiam in vita.
g ¶ Perempta.] &.§. e.l.iij.ĩ pri.&.§.de dote p̃le.l.scia.& sic non est cõtra: sed cócor. ac
h ¶ Absolute.] vt in hoc casu fuit. Accur.
i ¶ Morientem.] elective ponitur: vnde dicenda est donatio inter viuos Falcidia locum non habente. & facit.§.tit.j.l.filius. §.sedem meminisse.& non posset hoc per poenitentiam reuocari: vt.§.de pactis. do.l.cũ. maritus. §.j.

† Dy.Bar. Bal. Imol. Alex.in.l.q dotis.solu.mat.§. in v.colũ.istũ tex. singul. reputant ad hoc q donatio facta dicitur inter viuos etiã si fiat ab infirmo: nisi de morte habeat mẽtio Bol. Tu videas ad hoc quod notaui in apostil.l.l. hæc enim. in.§.instãs periculũ.& in.l.senat?. ver.mortis causa.ĩ apostil.in ver. in bona valetudine posito.§.eod. titu.

¶ Cum pater † in extremis vitæ constitutus, emancipato filio quędam sine vlla conditione reddendi donasset, ac fratres & cohæredes eius bonis [a] cõtribui donationes Falcidiæ causa vellent [b]: ius antiquum seruandum esse [c] respõdi: non enim ad alia [d] constitutionem [e] pertinere, quã quæ lege certa donarentur, & morte insecuta quodammodo à bonis auferrẽtur [f], ipse retinendi perempta [g]. eum autem, qui absolutè [h] donaret, non tam mortis causa, quàm morientem [i] donare.

Ad donationem causa mortis inter virum & uxorem sufficit mortis cogitatio. Bartolus.

Neratius lib.1. LEX XLIII.

FVlcinius [k], inter virũ & vxorem mortis causa donationẽ ita fieri putabat, si donator iustissimum mortis metum habeat. Neratius, sufficere existimationẽ donantis hanc esse, vt moriturum se putet: quam iustè necne, susceperit [l], non esse quærendum [m]. quod magis [n] intuendum est.

In donatione causa mortis quantum ad executionem inspicitur tempus mortis. Bartol.

Paulus lib.6. LEX XLIIII.

SI seruo mortis causa donatum sit: videamus, cuius mors inspici debeat, vt sit locus conditioni: domini, an ipsius serui. Sed magis eius inspicienda est, cui donatum est [o]: sed tamen post mortem eius [p] antè apertas tabulas testamenti manumissum hæc donatio non sequitur.

Fvlcini'.] CASVS. Tunc potest vir vxori, vel ecõtra donare causa mortis, cùm donãs habet iustũ metũ mortis: vt quia fortè grauiter infirmus est donãs. & hoc casu donatio tenet, nõ aliâs: & hoc dixit fulcinius. Neratius autem dixit sufficere, q donãs existimet se moriturum: & ob hoc scilicet causa mortis donet: sit nũc infirmus vel nõ. & hoc vltimũ, scilicet dictũ Neratij est verius. Fran. Accursius.
k ¶ Fulcinius.] constat inter virũ & vxorem valere dona. causa mortis: vt.§.de do. inter vi.& vxo.si eum qui.§.fi.&.l.quia.& l. sed interim. quod quã liter fit intelligẽdũ, exponit hæc lex. Ac.
l ¶ Susceperit.] aliâs susceperit, scilicet prędictam æstimationẽ: aliâs successerit, & tũc dic iustè.i.bñ succedit, cũ nõ sequit̃ mors: nõ iustè, cũ sequtur. ac.
m ¶ Quærendum.] subaudi fit. Accursius.
n ¶ Quod magis.] dictum Fulcinij secũdũ quosdã: p qbus.§. loc. habitatores.§.fi. tu dic Neratij. pro quo est.§.eod. senatus.§. mortis.
¶ SI seruo.] CASVS. Donaui seruo tuo.x. causa mortis. quęritur mors cui' sit inspiciẽda. s.serui, an dñi? Ad hoc rñ.& dicit q serui. Secundo dicit. hic seruus fuit à te manumissus ante apertas meas tabulas, & post mortẽ meã. dicitur q hæc donatio nõ sequitur manumissum: & hoc si habes in fi. nõ. si autẽ nõ est: tunc eodem casu retẽto, dicas q hæc donatio sequitur manumissum: & hoc secũdũ iura noua secũdũ quæ à morte donantis cedunt legata, & donationes sed secũdũ superiorẽ casum loquit̃ secũdũ iura vetera: secũdũ q erat secus. & dicas q hanc donationem feci in testamento meo. Fran. Ac.
o ¶ Cui donatum est.] scilicet serui: cum contemplatione domini fuit facta: vt dixi.§.eo. si filio. Accursius.
p ¶ Mortem eius.] Duobus modis expone. primo eius. s. dñi serui: & dices q mortuo dño serui hæres hũc manumisit antè aptas tabulas: & si nõ tenuit manumissio, cũ hæres nõ erat dñs, cũ adire nõ poterat ante apertas tabulas: & sic nõ erat insolidum institutus: sed hodie potest adire etiã clausis tabulis: & sic teneret libertas, & donatio cum libertũ sequeretur: vt. C. de cadu.tol §. cũ igitur. Secundo dic q post mortem donantis ante apertas tabulas, & sic antè quàm cederet dies legati, vel donationis, fuit factus liber à domino. sed & hoc corrigitur hodie: quia à morte testatoris cedũt dies taliũ relictorum: vt. d.§. cũ igitur.&.§. in nouissimo. & hoc si habeas in fine, nõ sequitur manumissum. nam secũdũ primũ nullo modo: secũdum aliũ interim ante apertas tabu. Si verò habeas fine non loquitur secũdum iura noua. sic ergo tempore mortis donãtis inspicitur sit liber, & cũ donatio sequitur: vel seruus, & tũc dominũ: vel mortuus, & tũc est extincta: vt in principio huius .l. & ad hoc.§. quãdo dies lega. cedit.l. si post mortẽ.§. fi. secus in cõtractibus. vbi cõ tractus tẽpus inspicitur: vt.§. de verb. obli. si filius. &.§. de reg. iur.l. q legata. Itẽ facit.§. de do. inter vi.& vxo. sed interim.§. maritus.&.§. consequenter.&.§. de euict.l. minor.§. denunciare. Accur.

Digestorum, seu PANDECTARVM LIBER XL.

TITVLVS I.

De manumissionibus.

Qui est in ultima die uiginti annorum: non est minor uiginti annis, neque maior. hoc dicit. Bart.

Vlpianus li.6.ad Sab. LEX I.

PLacuit [q] eũ, qui calendis Ianuarijs natus est, post horam sextã noctis [r] pridie calendas: quasi annũ † vigesimum compleuerit, posse manumittere. Non enim maiori * xx. annis permittitur [s] manumittere: sed minorem manumittere vetatur. Iam autem minor non est [t], qui diem supremũ agit anni vigesimi [v].

Idem lib.19. LEX II.

SI hæres deliberante legatario seruum legatum manumiserit, mox legatarius repudiauerit: manumissum fore liberum placuit [x].

Paulus lib.29. LEX III.

SEruus pignori datus [y], etiam si debitor locuples sit, manumitti non potest [z].

Qui suis nummis emitur, nanciscitur libertatem: & dicitur seruus impropriè suis nummis emi, cum nummos habere non posit. hoc dicit.

Vlpianus lib.6. Disput. LEX IIII.

IS, qui suis nummis emitur,

¶ DE MANVMISSIONIBVS. *Dixit de relictis pecuniarijs à libro de testamentis usque ad librum superiorem: nunc de libertatibus præmittens titulũ generalẽ. Ac.*
q ¶ Placuit. Lex ęlia sentia p hibuit minorem viginti annis manumittere: vt inst. qui manu. nõ pos.§. eadem. quis dicitur minor, hæc lex dixit. Accursius.
r ¶ Noctis.] quasi dicat ĩchoata vigesimi anni die vltima R. quæ in media nocte incipit, vt.§. de fer. more Romano. Accursius.
s ¶ Permittitur.] scilicet tãtũ per l. Aeliam Sãtiã .i. lex Aelia Sãtia nõ dixit, quod maior viginti annis manu mittat: verum est tamen sine dubio, quod potest. sic.§. tit.j. si collactaneus. Accursius.
t ¶ Non est.] vt.§. de verb. obli. si minor. Sed contra.§. de mino.l. iij.§. minorem. Sol. plenè vt ibi. Item hodie videtur innouari, quod hic de tempore dicit. quod dic vt insti. qui manu. non pos.§. eadem. vbi plenè dixi.
v ¶ Anni vigesimi.] concludit ergo, quod manumittere potest.
¶ SI hæres.] CASVS. Seruum tibi legatum ego hæres legantis manumisi: tandem tu legatarius repudiasti hoc legatum. dicitur tur quod manumissio confirmatur. Fran. Accursi.
x ¶ Placuit.] vt &.§. tit.j.l. iij.&.§. de op.le. si cum optio.&.§. si certa. proinde.& ad.l. aquil.l. nam sicut. Accur.
¶ SEruus] CASVS. Seruũ tibi pro decẽ obligaui: cũ volo manumittere. nõ possum, etiã si aliàs sim tibi soluendo. Fran. Accursi.
y ¶ Datus.] specialiter: vt. C. de ser. pig. da.l. ab eo. Accur.
z ¶ Non potest.] vt &.§. qui & à qui.l. seruum. Sed cõtra.§. de fi deicommis.lib.l. generaliter.§. si quis seruo. Sol. vt ibi. & facit. C. de necess. ser. hære.l.j. Accur.
¶ S qui] CASVS. Seruum Titij ab ipso Titio emi nummis ipsius serui. epistola diuorum fratrum dicit me compellendum fore vt manumittam istum seruum. Secundo, respondet ei quod posset opponi, quod seruus nihil habet, nec habere potest, sed clausis oculis debemus dicere seruum suis nummis emptũ eo ipso, quod nõ est

† Concor. tex. in.c. in præsentia. extra de proba.& in c. cũ in cun ctis.& ibi glo. in ver. vigesimũ quintũ. de elect.& in cle. fina. de eta.& qua lita
* Vicesimum.
* Vicesimi.

emptus nummis emptoris,sed aliundè quæsitis. ¶ Si ab ignoto.] Si emi seruũ meis nũmis:postea seruus offert mihi tantos nũmos quot eum emi,& vult vt eũ manumittã.non cogor eum manumietere,nisi hoc actum fuisset à principio quãdo eũ emi.Secũdo dicit, inter me & seruum Titium cõuenimus,ꝙ emerem eũde suis nũmis:& cũ emissem,festinaui soluere de mea pecunia vẽditori: postea seruus dedit mihi pecuniam, & 10 vult ꝙ eũ manumittam. dicitur ꝙ eũ debeo manumittere.Idẽ est,si cum seruus vellet mihi dare pecuniã ego remisi sibi eam, quia mihi multũ seruierat:nam & hoc casu debeo eũ manumittere. ¶ Nihil.] Dictũ 20 est.s.ꝙ si seruum emi nummis serui: cogar eum manumittere. Si autẽ emi te hoc acto inter me & te, vtte debeam manumittere:dicitur ꝙ debeo te manumittere:siue hoc conuenerit inter venditorẽ & me, siue nõ: 30 siue cõtrariũ inter vẽditorẽ & me cõuenit, puta ꝙ non debeã te manumittere. nũc autem dicit, non est vis quis sit emptor: siue fiscus. i. procurator fisci:siue ciuitas, siue priuatus homo sit: siue minor.xx.an.sit si- 40 ue pupillus sit. non etiam inspicitur ætas vendentis:siue seruus sit iste emptor:nã sem per cogit eũ manumittere:nisi iste seruus sit exportandus ratione delicti:vel sit in testamento domini prohibitum, ne manumittat, 50 vel si hac lege id est pacto fuerit vẽditus, huic emptori ne ad libertatem perueniat. in his enim casib' nõ manumittetur. Post ea dicit quis dicatur suis nummis emptus.& certè non solum iste,qui totũ pretium dedit emptori, 60 de quo emeretur:sed & si partẽ pretij dedit emptori:&exo peris serui tantũ lucratus est emptor, vel aliàs merito serui est lucratus,ita ꝙ pretium est emptum. Sed pone ꝙ partẽ habebã in seruo si aliã partẽ emi nummis ei'.nõ habet locũ cõstitutio:& sic nõ cogor eũ manumittere. idẽ si habebã ꝓprietatẽ nudã in seruo:& emi à fructuario vsumfructũ eiusdẽ serui.nã nõ co- 70 gor eũ manumittere.secus erit si habebã vsumfructũ tantũ:& emi proprietatẽ nũmis eius:nã habet locũ cõstitutio,vt cum manumittam.intelligas tamẽ,ꝙ ipse seruiet mihi fructuario donec durat vsus fructus.sed si ego & tu emamus seruum:ego meis nummis, tu nummis eius serui:non habet locum hoc casu constitutio : nisi ego vellem eum manumittere.sed si partem serui emi suis nummis, & pars altera ex causa lucratiua effecta est mea : hoc casu constitutio locum habet.Fran.Accursius.

¶ Repro mittente.

† Iste tex. est sing.secundũ Bar. hic.& secũdum Modernos. & Fran Arc. in.l. qui in aliena.§.de acquirẽ. hęreditate.

epistola Diuorum[a] Fratrũ ad Vrbium Maximũ in eã conditionem redigitur,vt libertatẽ adipiscatur[b]. Et primo quidem nummis suis[c] non proprie videtur emptus dici, cum suos nummos seruus habere nõ possit[d]. Verum coniuẽtibus[e] oculis credẽdum est suis nummis eũ esse redẽptum,cum non nũmis eius,qui eũ redemit, cõparetur.[f] Proinde siue ex peculio, quod ad venditorẽ pertinet,siue ex aduẽtitio lucro,siue etiam amici beneficio,vel liberalitate,vel prorogãte eo ¶ vel promittente,vel se delegãte,vel in se recipiente debitum,redemptus sit:credendum est, suis nũmis eũ esse redẽptũ. Satis[g] enim est,ꝙ is,q emptioni suũ nomẽ accõmodauit[h],nihil de suo ĩpẽdit[i].

¶ *Nõ potest sequentibus actibus roburaccipere cuius principium ad alium finẽ ceptum fuit: secus si initiũ cũ medijs & fine cõcordat.hoc dicit.*

¶ Si ab ignoto[k] emptus † sit,postea autem pretium suum obtulerit dicendum erit, nõ esse audiendũ. ab initio enim hoc agi debet[l],vt imaginaria[m] fieret emptio,& per fidẽ cõtractus inter emptorem & seruum agatur. Siue igitur non hoc ab initio esset actũ,vt suis nũmis redimeretur:siue hoc acto nũmos seruus non dederit:cessabit libertas. ¶ Vnde queri poterit, si cũ hoc ab initio esset actum,emptor festinauit,vt pretiũ numeraret[n]: an postea ei satisfacto,seruus constitutione vti posit? Et puto vti posse[o]. Proinde & si ei nummos prærogauerit emptor , cum ei paruerit[p] poterit ad libertatẽ peruenire. ¶ Siue autem exprimatur in contractu(veluti in emptione) hoc,vt manumittatur[q],siue non exprimatur[r] :verius est libertatẽ competere. Ergo & si fortè quis sic seruum comparauerit suis nũmis,ne eum manumittat[s] :benigna est opinio dicentium,hunc ad libertatẽ peruenire[t] :cũ ei ¶ nomen emptioni imaginari' iste emptor accõmodet:præterea nihil ei absit. ¶ Nihil autem † interest, à quo qs suis nũmis emat:à fisco vel à ciuitate,vel à priuato, cuiuscũq; sit sexus is,qui emit[v]. ¶ Sed & si minor sit viginti annis,qui vendiderit: interueniet constitutio[x]. Nec comparãtis quidem ętas spectatur. Nam & si pupillus emat, æquum est,eum fidem adimplere: cũ sine damno eius hoc sit futurum.Idem & si seruus[y] est. ¶ In illis sanè seruis non interuenit constitutio,qui intotum ad libertatẽ perduci non possunt:vt puta si exportandus est, vel hac lege venierit[z] ,vel testamẽto hanc conditionem acceperit,ne vnquam manumitteretur. ¶ Suis autem nummis redemptus, & si totum pretium non numerauerit,ex operis tamẽ ipsius accesserit aliquid,vt repleri pretiũ posit. vel si quid suo merito acquisierit : dicendum est libertatem competere[a]. ¶ Quod si partem suis nummis[b] redemerit, cum partem serui haberet:ad constitutionem non pertinebit: non magis, quam qui cùm proprietatẽ haberet, vsumfructũ redemisset.Sedq cũ fructuarius esset,ꝓprietatẽ redemerit[c] :in ea cõditione est,vt ad cõstitutionẽ ꝑtineat[d].

f ¶ Comparetur.] sed si nummis eius comparatur:si tamen conuenit seruus de pecunia emptori restituenda : idem est. vt statim sub ijcit,&.s.de iu.l.vix.in fine.Accursius.
g ¶ Satis.] ad hoc vt dicatur suis nummis emptus.
h ¶ Accommodauit.] scilicet emptor.
i ¶ Impendit.] scilicet interim: præstaturus tamẽ eo casu cùm fuerint peculiares:cũ 10 eos dãdo nõ liberetur emptor:vt .C. de act.empt.si seruos. & C.si ser.extero se emi mãda.l.j.quæ sunt cõtra.& facit.C.de ope. lib.si cui. & de bo. li. l.j. Accursius.
k ¶ Si ab ignoto.] i. non paciscente cũ ser 20 uo vt liber fiat. Accursius.
l ¶ Debet.] vt emptor eũ liberũ faciat.Subaudi, cũ obtulerit ei pretiũ solutũ,ꝑ se.ac.
m ¶ Imaginaria.] imò nõ est imaginaria pretio accedente: vt. j.de reg.iur.imaginaria.sed hîc ponitur,id 30 est per momentum duratura. sic & in authẽ. quo oporteat episco.§.j.& in psalmo.Et in imagine per transibit homo.ibi ve rò.j.de re.iur.imaginaria.i.simulata:vt & s.de contrahen.emp. 40 l. nuda. Accursius.
n ¶ Pretiũ numeraret.] de suo emptori.
o ¶ Posse.] idem si paratus sit soluere.vt.s. de iudi.l.vix.in fi.Ac.
p ¶ Paruerit.] aliàs parauerit .i. seruierit ꝑ aliquod tẽpus:& sic cum pretio compen- 50 set.aliàs apparuerit: & idem est sensus.Ac.
q ¶ Manumittatur.] cũ nõ esset actũ inter seruũ & emptorẽ,ꝙ eũ mãumitteret emptor.
r ¶ Siue non exprimatur.] cũ tamẽ inter emptorẽ & seruũ hoc actũ est. & sic nõ 60 est cõtra.s.ꝑxi.§.ac.
s ¶ Manumittat.] hoc dixit venditor.
t ¶ Peruenire.] hic est cõtra.j.ꝑxim e ibi, in illis sanè &c. C.si manci.ita fu.aliena.ne ma.l. ea quidem. Sed hîc de noua lege post imaginarium contractum serui:ibi de pręcedente imaginarium cõtractum in alia emptione prima qua venditor eum emerat.Accursi.
v ¶ Emit.] aliàs emerit:& aliàs vendiderit.Accursius.
70 x ¶ Constitutio.] imò videtur cessare minore vendente : vt.j. qui & à quib.l.si quis integras.§.fi.&.s. de mino.l. verum.§.j. & de ser.expor.l.si minor.quæ sunt contra.Sol. duæ sunt constitutiones: hic loquitur de ea,quæ est missa ad Vrbium Maximum:vt.s.in principio huius.l.quæ locum habet,quãdo ipse seruus facit pactum cum emptore:& habet locum,siue sit minor,qui vendidit seruum.xx. annis, siue qui emit,vt hîc.Alia est missa ad Aufidium Victorinum:quæ locum habet quando fit pactum inter venditorem & emptorem: & illa non tenet minorem:vt in contrarijs. Accursius.
y ¶ Seruus est[b].] qui emit:sed quomodo ipse manumittit cum dño 80 quęsiuit'?Rñ.lex imponit libertatẽ:vel secundũ Oth.dic dñm vigore huius cõstitutionis arctãdũ ad manumimisionẽ.arg.j.e.cai'.Ac.
z ¶ Venierit.] ne manumittatur:vt hic:aliàs ante hunc contractum: vt.j.eo.seruus hanc.ne sit contra.s.proxi.§.Accursius.
a ¶ Competere.] vt.s.§.j.in fine.
b ¶ Suis nummis.] scilicet serui. Accursius.
c ¶ Redimere.] emptor. Accursius.
d ¶ Pertineat.] scilicet ꝙ efficiat liber,seruiet tñ fructuario donec datur

* Aliàs,cũ eius nomen emptio. imaginariæ iste emptor sibi accommodet &c.

† Iste tex. est not. ad hoc ꝙ fiscus ciuitas & priuatus equiparantur in his q non sunt sui natura eorum damna. Bolog. Adde Iacob.rebuf. in rubri.C. de iure fisci.lib.x. & quod dicit not.in apostil.in verb. romanorũ. lib.x.& mel ius. ca.nu.iij. & ibi etiã notat in apostil. ad præfatũ R.cbu.fi.in ver.equiparãtur.C.e. senten.aduerius fiscũ latis retra. co.lib.

a Vide piũ Anto.Bartolinum in adnota. ad ll.cap.lviij.
a ¶ Diuorum fratrum.] Seueri* & Anto.secundum quosdam. & dic plenè de his cõstitutionibus. C.si manci.ita fuerit alie.ne prosti. 80 l.j.vbi diximus. Accursius.
b ¶ Adipiscatur.] à lege,secundum P. quod non placet:sed ab homine:vt.s.de iudi.l.qui se. Accursius.
c ¶ Nummis suis.] scilicet serui. Accursius.
d ¶ Non possit.] nec aliquid aliud:vt insti.per quas perso.no. acquiri.§.item vobis acquiritur. Accursius.
e ¶ Conniuentibus oculis.] id est clausis,vt non inspiciamus iuris ciuilis strictam rationem. Accursius.

b Habetis hic text. ibi equũ est eũ not. ad hoc ꝙ intãtum est graue fidẽ fallere, l.j.§. de cõstitu.pecu. ꝙ etiã pcedat in pupillis & seruis. Bolog.

durat vsusfructus: vt. C. communia de manu. l. j. §. finautem. Accursi.
a ¶ Locum habere.] ex soluto pretio alterius patris. Accursius.
Si quis.] CASVS. Seruũ emi. hic seruus petit, vt eã manumit tam, dicẽs ꝙ suis nũmis emi: ego nego. dicitur ꝙ de hac causa, si est Romę, debet cognoscere pręfectus vrbis: in ꝓuincijs pręses pro uinciæ: & debet iste q cognoscit de hac causa, denũciare seruo, ꝙ si nõ ꝓbauerit se suis nũmis emptũ, ꝙ dabit in opus metalli: nisi ego vellem mihi reddi, nolẽs imponere maiorẽ pœnã. Vltimo dicit, si testator reliquit libertatẽ suo seruo Castaldioni, si redderet rationes: & seruus velit reddere rationes: dicit ꝙ debet dari arbiter, q videat an rationes bene reddantur. Fran. Accur.
b ¶ Si quis.] seru⁹. Ac.
c ¶ Consistere.] in iudicio. & sic de specialibus casibus: vt &. s. de iudi. vix. §. sed & si quis. & l. qui se. & de in ius voc. sed si hac. ij. respon. Accursius.
d ¶ Queri.] id est conqueri.
e ¶ Denunciatione.] s. facienda à iudice ipsi seruo.
f ¶ Qui hoc.] scilicet redemptũ se suis nummis.
g ¶ Non maiorem.] quã metalli. nã in vinculis poterit cũ ponere: vt. j. de pœn. si qs aliquid. §. q se. Ac.
h ¶ Sed & si.] ad hoc facit. s. de iudi. vix. §. liber etiam. &. j. de fideicom. li. purè. &. C. testa. ma. l. iiij. &. ibi nota.
Seruus. CASVS. Seruus accepit decẽ mutuo ab amico suo, & ea dedit domino vt manumitteretur: tandẽ dominus antè, quàm eũ manumitteret decessit: & in testamẽto libertatem reliquit seruo: & peculiũ suũ ei legauit. quęsitũ est, an seruus possit hanc pecuniam repetere ab hęredibus patroni sui. Et dicitur ꝙ si dominus hanc pecuniã posuit in rationibus suis proprijs, desijt esse peculij: nec debebitur nisi posteà domin⁹ istã pecuniam reddiderit seruo, vt haberet in peculio suo: quia hoc casu debebit reddi hæc pecunia seruo. Fran. Accursius.
i ¶ Acceperat.] aliás acceperat: scilicet ab amico vt domino daret pro libertate. aliás pactus erat, scilicet de dãda domino ꝓ libertate: cuius pacto dñs nõ adstringit: vt. C. de trãsac. interpositas. in fi.
k ¶ Retulisset.] id est reddidisset vt esset in peculio. & ad hoc. s. de pecu. l. quam tuberonis. §. fi. & l. seq. & de pecu. l. denique. §. hoc cõsequenter. Accursius.
Duo filiifa.] CASVS. Duos filios Titius habebat: quilibet

¶ Sed & si duo seruum redemerint, alter proprijs nummis, alter nummis serui: dicendum erit, constitutionem cessare: nisi fortè is, qui proprijs nummis redemit, manumittere fuerit paratus. ¶ Sed & si partẽ qs redemerit, pars altera ex causa lucratiua accesserit: dicendum erit constitutionem locum habere [a].

¶ *In casu libertatis adipiscendæ seruus potest contra dominum in iudicio consistere: hoc tamen seruus non facit sine periculo. hoc dicit.*

Martianus lib. 2. LEX V.

Si quis [b] dicat se suis nummis emptũ: potest consistere [c] cum domino suo, cuius in fidem confugit: & * queri [d], ꝙ ab eo nõ manumittatur: Romæ quidẽ apud pręfectum Vrbi, in prouincijs verò apud præsides ex sacris constitutionibus Diuorum Fratrũ: sub ea tamen denunciatione [e], vt is seruus, qui hoc [f] intenderit, nec impleuerit, in op⁹ metalli detur, nisi fortè dominus reddi sibi eum maluerit, vtiq; nõ maiorẽ [g] ex ea causa pœnam constituturus. ¶ Sed & si [h] rationibus redditis liber esse iussus fuerit: arbiter inter seruũ, & dominum, id est, hæredem, datur de rationibus excutiendis.

* Queri potest.

¶ *Si dominus seruum qui pecuniam dederat pro libertate, manumittat in testamento: debet pecunia seruo reddi ab herede, si dominus uoluit eam esse in peculio: secus si suis rationibus applicuit. hoc dicit.*

* Alphenus. LEX VI.

* Vlpianus lib. 3. * Pactus.

Seruus pecuniã * acceperat [i] ob libertatem, & eam domino dederat. dominus prius, quã eum manumitteret, mortuus erat: testamentóque eum liberum esse iusserat, & ei peculium suum legauerat. cõsulebatur, quã pecuniam domino dedisset ob libertatẽ, an eam hæredes patroni reddere deberẽt, nécne. Respondi si eam pecuniam dominus postea, quàm accepisset, in suæ pecuniæ rationem habuisset: statim desijsse eius peculij esse. sed si interea, dum eum manumitteret * acceptã seruo retulisset [k], videri peculij fuisse: debere hæredes eam pecuniam manumisso reddere.

* Acceptum.

¶ *In manumißionibus habet locum præuentio*

filiorum habebat peculiũ separatum: & quilibet seruum in peculio: vnus de filijs manumisit seruũ suũ peculiarẽ cõsentiente pre.itẽ hic p̃r in testamento dixit: peculiũ ꝙ habet quilibet filiorum, pręlego cuilibet eorũ. nũc quęritur de isto liberto cuius dicatur libertus? Et distinguit, nam aut hic seruus est manumissus antequã fieret testm̃: & tũc cũ sit effect⁹ libertus Titij, erit amborũ filiorũ: & sic cõmunis. si aũt est manumissus post testm̃: tũc erit tãtũ libertus filij manumittentis. Fran.

inter testamentum & dationem libertatis inter uiuos: & sciatur cuius libertus fiat qui manumittitur. hoc dicit.

Idem Vlpianus lib. 7. LEX VII

Dvo filij famil. peculiares seruos separatim vterque habebant [l]. ex his alter seruum suum peculiarem viuo patre manumisit [m]. pater vtrique testamento peculium prælegauerat quærebatur, seruus iste [n] vtrũ amborũ, an eius, à quo manumissus fuerat, libertus esset? Respondi si prius testamentum pater fecisset, quã filius eũ liberum esse iussisset: vnius esse libertũ ideo, ꝙ eũ in peculio quoq; legasse videretur [o]. Sed si postea testamentum pater fecisset: nõ videri eam mentem eius fuisse, vt eum, qui manumissus erat, legaret eumque seruum [p] quoniam prælegatus non esset, mortuo patre amborum seruum [q] fuisse.

l ¶ Habebant.] puta vn⁹ vnũ: ali⁹ aliũ. Ac.
m ¶ Viuo patre manumisit.] sed & eius voluntate: aliás manumissio esset irrita: vt. s. de iur. pa. filiusfa. R. &. j. eo. si cõsentiẽte. &. j. q & à qbus. l. ĝstitũ. põt etiã intelligi quãdo p̃r nõ cõsensit: vt statim dices. Ac.
n ¶ Seruus iste.] à filio manumissus. Ac.
o ¶ Videretur.] nam cũ plegat ei seruũ, videtur reliquisse quicquid fieret de seruo.
p ¶ Eumque seruũ.] quõdã. nũc libertũ. ac.
q ¶ Seruum.] i. libertũ. erat eñ p̃ris iste libertus: vt. d. l. de iure pa. fili⁹ & hoc si ex voluntate p̃ris. põt. ij. intelligi sine volũtate: & sic ꝓpriẽ ponit hic ĩ textu seruũ. Et ꝙ. s. dicit libertũ: ideo est, qa licet nõ tenuit manumis. qa tñ fuerat ꝑlegat⁹ ei, q postea manumisit, nõ põt eã reuocare: ar. C. de li. cau. si ab eo. & de ser. pig. da. si creditoribus. ar. cõtra. j. qui & à quib. si seruo alieno.

¶ *Si alienatio est reuocabilis: reus criminis capitalis non potest reuocare. Bartol.*

Marcellus. Martianus li. 4. LEX VIII.

Qvi pœnę serui efficiunt, indubitatẽ manumittere nõ possunt: quia & ipsi serui sunt [r]. Sed nec rei [s] capitalium criminũ manumittere seruos suos possunt: vt Senatus cẽsuit. ¶ Diuus quoq; Pius Calphurino rescripsit, libertates ab eo, q iam lege Cornelia [t] damnatus esset, vel iam futurum prospiceret, vt damnaretur: seruis datas, non competere. Sed nec quidem illos ad iustam libertatem peruenire Diuus Hadrianus rescripsit, qui ideo manumissi sunt, vt crimini [v] subtraherentur.

Qvi pœnę. CASVS. Hic dicit quosdã nõ posse manumittere seruos suos declarat in litera. Frã. Accursius.
r ¶ Serui sunt.] pœnæ, non fisci: vt. s. de ijs quę pro non scrip. l. in metallũ. Accur.
s ¶ Rei.] i. accusati & cõdẽnati: vel accusati tñ, vt nõ possint manumittere. s. in vltima volũtate: sed int vivos põt, nisi ĩ exceptis criminibus: vt. j. de accu. l. ex iudiciorũ. &. C. ad l. Iulli. ma. l. fi. & . s. de do. post cõtractũ. & de do. cau. mor. si aliqs & . l. donationes. §. fin. vel sec⁹ ĩ alienatione earũ rerũ, quã ĩ libertate. accusato tñ põt solui ꝓ se, & pro alio vt. j. de sol. reo. & . l. quamuis. §. j. Accursi.
t ¶ Lege cornelia.] de sicarijs, vł de fal.
v ¶ Crimini.] i. q̃stioni criminũ: vt. j. q & à qb⁹. l. ꝓspexit. vł crimini. i. confiscationi propter crimẽ dñi: vt. j. de accu. l. ex iudiciorũ vel crimini. i. accusationi factæ de seruo: vt. s. si ex noxa. cau. l. pen.

¶ *Libertas impeditur casibus hac lege expreßis & hoc intendit dicere, quod prohibitio iudicis testatoris & contrahentis æquiparantur. hoc dicit.*

Paulus lib. singulari LEX IX.

Seruus hac lege venditus, ne manumittatur, vel testamento prohibitus manumitti: vel à præfecto, vel à præside prohibitus ob aliquod delictum manumitti: ad libertatem perduci non poterit [x].

¶ *Illud quod non est in bonis debitorum simpliciter: non transit in obligationem creditorum simpliciter. Bartolus.*

x ¶ Seruus.] Non poterit: vt. s. eodem is qui. §. in illis. & . C. de testat. manumis. l. cõtra volũtatẽ & q ad liber. nõ poss. ꝑ. l. j. & . ij. & . j. qui & à qui. ille. §. fi. & . s. de ser. expor. si vẽditor. §. sed ratio. ex

cipe duos casus.primus.s.eo.l.is qui.§.fiue in fin.secūdus supra.ad fyll.l.iij.§.hi quoque.

IVlianus.] CASVS. Titius emit Eumeriam ancillā hoc pacto apposito:vt manumitteret eam:postea Titius factus est debitor fiscalis,& manumisit Eumeriam.nunc fiscus videns Titium non soluēdo,vult reuocare Eumeriam in serui tu. dicitur quod non potest imò & si nō esset adhuc manumissa,debet venire ad libertatem ex cōstitutione diui marci.Frā.

† Aliâs, Idem imperialiū sententiarū in cognitionibus prolatarum ex lib sex, secundo.& in lege Aelian⁹. vbi legitur Iulianus.

a § Ante annos.] quā cōtraheret cū fisco.ac.

b § Procurator.] fisci.

c § Quæreretur.] aliâs quæreret, id est videret seu inspiceret.Accursius.

d § Omnia.] scilicet iuris fiscalis.Accursi.

e § Ea lege.] idem & si non ea lege : nisi in fraudē fisci : vt. C. de ser.pig.da.l.ij.sed tūc intra.x.annos.reuocatur, nō vltra:vt.ꝭ.qui & à quibus.l.si cum.§.aristo.Accursius.

f § Marci.] & Commodi ad aufi. vic. vt. C.si man.ita fuc. aliena.vt ma.l.ij.&.iij.ac.

g SEruum.] Interim.ante cōditionem.Accursius.

h § Non facit.] vt & ꝭ. qui & à quibus.l. si optio.& intelligein seruo hæreditario,secus in seruo hæredis: vt.s.de le.j.si quis inquillinos.§.j. quę est contra.&.ꝭ. qui & à quibus.l.hęres seruū. in prin.Itē cōtra.s. ad Trebel.quidā ita.§. si quis. sed ibi in vltima volūtate manumisit:hic inter viuos.vel hic specialiter:ibi cū vniuersitate relictus erat:hodie tamē nullo modo:vt.C. cōmu. de leg.l.fi.§. sed quia. Itē cōtra.ꝭ. de act. & obli.is qui.sed ibi ex cōtractu debitū sub cōditione manumisit: hic ex vltima voluntate:præterea nec ibi dicit teneat,vel non manumissio: sed promissorem non teneri si decessit manumissus ante morā:vt & aliâs.s. de hær.vendi.l.venditor ex.& facit.s.de relig.si locus.& de le.j.seruo.§.j.Accursius.

‡ Fannia. ‡ Manumisit. ‡ Tantū

† Lex flauia, inquit Pomponius lætus libro de roma. magistra. & legi. ea est quā Flauius tulit de plagiarijs cū quis dolo seruū aut pecus dn̄o,& filiū patri subtrahit. Por ro Catel lian⁹ cotta in.c.plagij nomine, Fannia legendū putat.id quod & hypotinus sentire videt quo loco quid sit plagiarius edisserit. Ambrosius autem Calepinus videtur legere Phania. Tu mihi tibi arbiter esto.

Idem †. LEX X.

IVlianus debitor fiscalis Eumeriam ancillam ante annos[a] multos hac lege emerat,vt manumitteret:eanque manumiserat. procurator[b] cum bona debitoris non sufficientia quęreretur[c],etiā Eumeriæ status quæstionē faciebat. Placuit non esse iuri fiscali locum, quo omnia[d] bona debitoris iure pignoris tenerentur:quia ea lege[e] empta est,vt si non manumitteretur,ex constitutione Diui Marci[f] ad libertatem perueniret.

Idem lib.64. LEX XI.

SEruum,qui sub conditione legatus est,interim[g] hæres manumittendo liberum non facit[h].

Idem. LEX XII.

LEge ‡ Flauia † prohibetur seruus, qui plagium ‡ admisit, pro quo dominus pœnam[i] intulit,intra decem annos manumitti: in hoc[k] ‡ tamen nō testamēti facti tēpus,sed mortis[l] intuebimur.

§ *Curator furiosi non potest seruum furiosi manumittere:debet tamen curare ut manumittatur si furiosus libertatem seruo debeat.hoc dicit.*

Pomponius. LEX XIII.

SEruus furiosi ab agnato curatore manumitti non poterit: quia in administratione[m] patrimonij manumissio non est. Si autem ex fideicommissi causa deberet libertatē furiosus: dubitationis tollēdæ causa ab agnato[n] tradendū[o] seruū,vt ab eo,cui tradit[p] esset,manumittat, Octauenus ait.

§ *Minor magistratus potest apud maiorem manumittere,non autem apud parem : & imperator potest manumittere absque ulla solennitate, sed sola uoluntate.*

Paulus li.16. LEX XIIII.

APud eum, cui par imperiū[p] est manumittere non possu mus. Sed prætor apud ‡ proconsulē manumittere ‡ potest[q] ¶ Imperator, cùm seruū manumittit, non vindictam imponit: sed cùm voluerit,fit liber is,qui manumittitur ex ,lege Augusti.

§ *Mortis causa potest manumitti seruus non ut desinat esse liber,si cōualescat manumittens: sed sicut si manumitteret uindicta causa mortis, scilicet quia moriturum se putet,mors eius expectabitur:ita & si alio modo manumittat causa mortis:expectatur mors eius,sicut expectatur in alio casu:ut si quis tradat rem causa mortis: nam expectatur mors eius:ut t unc fiat accipientis.Fran.Accursi.*

Marcellus lib.23. LEX XV.

MOrtis causa seruum manumitti posse, non est dubitādum. ꝙ nō ita intelligendū est, vt ita liber esse iubeatur,vt si conualuerit dominus,nō fiat liber[s] :sed queādmodum si vindicta[t] eum liberaret absolutè,scilicet quia moriturum se putet,mors eius expectabit:similiter & in hac specie in extremū tēpus manumissoris vitę confertur libertas : durāte scilicet ꝑpter mortis causam ‡ tacita cōditione[v] ex voluntate manumissoris : queādmodum cùm rem ita tradiderit , vt moriente eo fieret accipientis: quæ ita demum aliena tur,si donator in eadem permanserit[x] voluntate.

Modestinus lib.1. LEX XVI.

SI consentiente patre filius minor an.xx.serui eius manumiserit,patris faciet libertum,& vacat[y] causæ probatio: & valet manumissio ob patris cōsensum.

Idem lib.6. LEX XVII.

SErui,quos filiusfami.in castris quæsiuit,non in patris familia cōputabuntur.nec enim pater tales filij seruos manumittere pōt[z].

o § Tradendum.] alij fortè agnato,faciēdo eū procuratorē in rem suā:vt ar.C.de dolo,cū ꝑponas.vel hæredi , secundū P.cū hic furiosus erat legatarius huius serui.& secundū hoc potest intelligi.C.qui manu.nō possunt.l.penulti.& sic non quęritur à quo manumittatur: vt.ꝭ.de verb.oblig.cum seruus.aliud in pupillo videtur:vt.ꝭ.e.causam.&.ꝭ.de fideicō.li. ex causa. Vel dic & ibi fieri eodem modo manumissionem.

‡ Consulem. ‡ Non solet.

APud eū.] CASVS. Nō possum manumittere seruum meū corā eo,qui habet idē imperiū qđ habeo ego:sed prętor apud proconsulē potest manumittere. Itē imperator si vult manumittere seruū. non est opus ꝙ eū manumittat vindicta.sed ꝑ ut vult potest manumittere.Fran.Accur.

p § Imperium.] cum nobis manumittentibus:sed cōtra.ꝭ.titu.j. apud filiū .§.j. prout non est ibi no.&.s.de offi.consu.l.j.in.fin.in quibus dicitur apud collegā posse manumitti:sed collega non est par.sed idē habet imperium:vt.C.de cō su.lib.xij.l.j.vel solue vt ibi in.d.l.de offi.cō su.Itē cōtra.s.de iurisdic.omni.iud.l. est re ceptū.sol.vt ibi. Ac.

q § Potest.] vt &. C.de ma.vi.l.fi.Sednō ne ambo sunt spectabiles:vt in auth. de appella. §. simili quoq; modo ? Rn̄.sunt : sed quilibet in territorio suo maior altero erat ergo hic proconsulo extra Romam in sua forte ꝓuincia:vt &, ꝭ.tit. j. apud proconsulem.Accur.

‡ Causa tacita cōditionem.

r § Manumittitur] absque vlla . solennitate.

MOrtis causa.] CASVS Dicitur qđ mortis causa potest manumitti seruus:ꝙ nō intelligas vt desinat esse liber si conualescat manumittens:sed sicut si manumitteret vindicta causa mortis .s. ꝗa moriturum se putet, mors eius expectabitur:ita & si alio modo manumittat causa mortis, expectatur mors eius:sicut expectatur & in hoc alio casu,vt si tradat quis rem causa mortis : nam expectatur mors eius,vt tunc efficiatur accipientis.Fran.

s § Non fiat liber.] id est desinat esse liber.R.Accursius.

t § Vindicta.] s.ergo alio modo quam vindicta manumittebat causa mortis.

v § Conditione.] si quid humanitus contigerit . & facit .s. titu.j. l.ij.in fin.&.l.si mortis causa res in princi.Accursius.

x § Permanserit.] sic.s.ti.j.l.qui mortis.Accursi.

SI consentiente.] CASVS. Filius minor.xx.an.seruū patris manumisit de cōsensu patris sui.dicitur quod valet manumissio, & erit iste manumissus libertus patris.nec requiritur qua de causa manumisit hic minor:cū nō ipse , sed pat videatur manumittere . Frā.

y § Et vacat.] i.nō est necesse ꝑbare cām.& facit.ꝭ.l.ꝑxi.& .l. ne pos &.ꝭ.ti.j.si pr̄.&.l.pr̄.&.ꝭ.q & à quib',si qs hac.§.j.&.s. de bo.li. l.si filius.&.s.de iure pa.fili'.&.C.cōia.de ma.l.j.§.fi.&.s.e.duo.ac.

SErui.] CASVS. Filiusfa.miles seruos in castris q̄siuit.dicitꝰ ꝙ sui sunt,& nō patris:vnde pr̄ eos nō potest manumittere Frā.

z § Potest.] cū non sint sui:vt.C.de his qui à non do.ma. si non proprietatem. Et not.quod quidam habent talis filij seruos. & alij,tales filij seruos & in idem redit.& facit supra.l.proxi.

i § Pœnam.] pecuniariam olim statutam:quæ hodie cessat:vt.ꝭ.de plagia.l.fin.&.C.ad.l.falci.de plag.l.si furti.tamen & serui corrupti posset & hodie habere locum:vt &.ꝭ.de plagia.l.penu.Accursius.

LEge.] CASVS Seruus Titij cōmisit plagiū.Titius pœnam soluit proco.dicitur quod talis seruus non potest manumitti ante.x.an.Fran.

k § In hoc.] scilicet.x.annis.

l § Mortis.] vt satis sit si completum est decennium saltem moriēte eo,qui libertatem huic seruo reliquit.Ir.& facit C.qui non possunt ad liber.perue.l.j.Accursius.

SEruus.] CASVS. Agnatus furiosi existens eius curator non potest manumittere seruum furiosi,nisi furiosus ex causa fideicom. esset grauatus eum manumittere . nam tunc curator eius dabit istum seruum alij agnato pupilli:hoc acto , vt ille eum manumittat.Fran.Accursius

m § Quia in administratione.] bona ratio:vt.s. de cu.fu.l.ab agnato.&.l.fi.& qui & à quibus.l.curator.Accursius.

n § Ab agnato.] curatore.nā furiosi in curatione sunt agnatorum ex lege.xij.tabu.vt institu.de cura.furio.§.furiosi.Accursius.

Eum

Caius lib. 12. LEX XVIII.

Eum, qui venierit, venditor: & promissor eum quem promiserit manumittere possunt [a].

Licet ex peculio serui sit profecta pecunia quæ data est domino pro libertate eius: tamen cō pellitur seruum manumittere.

Papinianus lib. 30. LEX XIX.

Si quis ab alio [b] nummos [c] acceperit, vt seruum suum manumittat, etiam ab inuito libertas extorqueri potest [d]: licet plerunque pecunia eius [e] numerata sit: maximè, si pater, vel frater naturalis pecuniā dedit [f]. videbitur enim similis [g] ei, qui suis nummis redemptus est.

Minor donatum sibi seruū ut manumittat, cogitur manumittere non probata causa: secus est in libertate relicta per fideicō. quia tunc minor debet causam manumissionis probare. Bartol.

Idem lib. 10. LEX XX.

Causam .xx. annis minor, qui seruum donatum manumittendi gratia accepit, ex abundanti probat post diui Marci literas ad Aufidium Victorinum [h] missas. etenim si non manumisit, ad libertatem seruus perueniet. non etiam idem in fideicōmissaria libertate [i] iuris est, cuius causam minor debet probare. nam libertas nisi ita [k] manumisso non competit.

Sufficit ad euitandam pœnam si de facto sit factum Bartolus.

Puellam [l] ea lege vendidit [m], vt post annum ab emptore manumitteretur. quod si non manumisisset, conuenit, vt manum injceret, aut decem aureos emptor daret. Non seruata fide, nihilominus ex sententia cōstitutionis liberā fieri respondi, quoniam manus *iniectio plerūque [n] auxilij ferendi causa interuenit. itaque nec pecunia petetur [o], cū emolumētū legis volūtatē venditoris secutū sit.

Licet conditio suspendat libertatem non tamen modus.

Tempore alienationis cōuenit, vt homo libertatis causa traditus, post quintū annū cōpletū manumitteretur, & vt certā mercedem menstruam interim præberet. Cōditionē libertatis †mercedem non facere, sed obsequio tēporariæ seruitutis modum præstitutum esse respondi: neque enim in omnibus seruum libertatis causa traditum comparari [p] statulibero.

Vir potest seruum dotalem manumittere, si est soluendo: secus si soluendo non est. hoc dicit. lex sequens breuis est: ideo non summatur.

Idem lib. 14. LEX XXI.

Seruum dotalem, vir qui soluēdo est, constante matrimonio manumittere potest. [q] finautē soluendo non est: licet alios creditores non habeat: libertas serui impeditur, vt constante matrimonio deberi dos intelligatur [r].

Idem lib. 2. LEX XXII.

Nepos [s] ex filio voluntate aui, aut filius ex voluntate patris potest manumittere, sed manumissus patris vel aui libertus est.

Qui ancillam emit ut manumittatur: si ipse seruus pronuncietur Titij: Titius tenetur ancillam emptam manumittere. hoc dicit.

Idem lib. 15. LEX XXIII.

Caius Seius Pamphilam hac lege emit, vt intra annum * manumitteret: deinde intra annū Seius seruus pronūciatus est. quæro, an ex lege venditionis finito anno Pāphila libertatē cōsecuta sit. Paulus respōdi, cum ea conditione ancillā emptam dño [t] acquisitam, cum qua venisse proponeretur [v].

Sententia quæ pro libertate fertur, præualet quam quæ contra: scilicet iudicibus æquali numero discordantibus. hoc dicit.

Hermogen. lib. 1. LEX XXIIII.

Ege Iunia † *Petronia, si dissonantes partes iudicium existant: sentētię pro libertate pronū

Cum qui.] CASVS. Venditor serui, & promissor serui ante quàm eum tradant possunt manumittere. Fran.

a Possunt.] ante traditionem: vt. C. de act. emp. si ancillam. & de his qui à non do. ma. l. ij. & iij. & de hære. ven. qui tibi.

Si quis ab alio.] CASVS. Dedisti mihi .x. vt seruū meū manumittam. dicitur ꝙ cōpellor manumittere, etiam si illa decem mihi data fuerint de 10 peculio serui. maximè hæc sunt vera, si pater aut frater serui mei pecuniā istā dederint, & nūc petant, vt eū manumittam: nam cōpellor manumittere pinde, ac si suis nūmis emissem. Frā. Ac.

b Siquis ab alio.] 20 secus si à seruo. C. de cōdi. ob cau. si liber. in fine. Accursius.

c Nummos.] vt pretium: nam si vt speciem, vel repetet per condi. ob causam: vel ꝑscriptis verbis aget ad interesse: vt. s. de præscri. ver. natura- 30 lis. §. at cum do. Ac.

d Potest.] ipso iure per constitutionem: vt. C. si man. ita fu. ali. vt ma. l. si is. Accursi.

e Eius.] domini scilicet, de peculio: non tamen talis pecunia liberat dantem: vt. C. si seruus ex. l. j. Ac.

40 f Dedit.] qui ratione affectionis hoc petunt: vt. s. man. cum seruus. Accursius.

g Similis.] quo ad effectum: sed primo casu locū habet constitutio missa ad aufidium victorinū: vt. d. l. si is. secundo, alia ad 50 vrbium maximum. s. e. is qui. Accursius.

Causam.] CASVS. Donaui seruum cuidam minori .xx. an. hoc pacto, vt eum manumittat. dicitur quod manumittere potest etiam fine causæ probatio- 60 ne: & si non manumitteret, perueniet ad libertatem: sed secus si minor rogatus sit p fideicōmissum, vt seruum proprium manumittat. nam causam ꝓbare debet ante, quā eū manumittat. Puellam.] Vendidi tibi 70 ancillam hoc pacto vt post annū manumittas: & si non manumitteres, sic conuenit: vt .x. aureos mihi dares: dicitur quod anno elapso si non manumisisti: ex sententia constitutionis perueniet ad libertatem: sicut aliās manus iniectio apponitur: vt quādovēdo ancillā hoc pacto ne prostituas, nō aūt petā .x. aureos. Tēpore.] tēpore quo emebā seruū ā te cōuenit inter nos vt post .v. annos manumittā eū. Itē cōuenit vt certam mercedē mēstruā pręstet, hic seruus mihi intra quinquennium. Dicitur quod hoc quod dictū est de mercede, est modus qualiter debeat seruire, & præstare obsequiū donec durat seruus: non autē in 80 modum condi. videtur dictum, vt propter hoc suspendatur libertas siue differatur: quia nō differtur licet hoc nō pręstaret. Frā. Ac.

h Victorinum.] quæ literæ in donatis etiam seruis hac lege locum habēt: vt. C. si man. ita fuc. alie. vt ma. l. j. & facit. j. ti. j. illud. §. j.

i Libertate.] rogatus enim erat proprium seruū manumittere, si verò legatum sibi seruū à testatore rogetur manumittere, idem respō deri oportet, ꝙ in donatione dictū est. R. vt. j. ti. j. si rogatus. Ac.

k Nisi ita.] i. causa probata prius. vt. j. de fideicommiss. lib. ex causa. de hoc dixi. s. eo. l. seruus furiosi. Accursius.

l Puellam.] ancillam.

m Vendidit.] scilicet dominus.

n Plerunque.] quādoque enim vt vere abducatur: vt quādo apponitur in causam prostitutionis: vt. s. de ser. expor. si venditor. in princi. & C. si man. ita ve. ne ꝓ. l. j. in pri. Ac.

o Petetur.] vt &. C. si man. ita fue. ali. 10 vt ma. l. ea quidē. & l. fi. Sed cōtra. s. de ser. expor. l. seruus ea lege. §. ꝙ si vt. Solu. ibi nō fuit appositū tempus: sed ex mora petit pœna: hīc sic fuit appositum: vel etiam vindicta erat facienda manumissio: vt ibi 20 dixi: & sic etiam soluitur aliud cōtra. j. de verb. oblig. l. qui romæ. §. flauius. Ac.

p Comparari.] cō paratur in hoc, quia vtriusque libertas habet tēpus iniectū: sed statuliber in vim cōd. hic nō, cum conditio 30 apponat per si: & per cū: vt. s. de cōdi. inde. qui promisit. & . j. de verb. obli. huius. sed causa siue modus per vt vel quia, vt hic fuit vt instit. de le. §. hinc. & . §. longè. item facit ad. §. C. de ope. liber. l. Titius. & C. si māci. 40 ita fue. alie. l. cū iusta. & ex illa cōst. dico. cō petere libertatē. Ac.

Seruū dotalē.] CASVS. Vir vult manumittere seruū dotalē: quæritur an possit? Et distinguitur. nam aut est vir soluendo in dote, 50 & tūc citra dotē cō stāte matrimonio manumittere potest. aut non est soluendo, licet non habeat alios creditores, & tūc nō potest manumittere. hoc enim casu dos dicitur deberi constāte matrimonio. Frā. Ac.

60 q Potest.] vt & C. de ser. pig. da. ma. l. j. & de iure do. & si dotis. & . s. de suis & leg. l. i testato. §. j. & . s. solu. matri. dotalem. Accursius.

r Intelligatur.] vt possit peti: vt. C. de iure do. l. vbi. ac.

70 Nepos.] CASVS. Nepos voluntate aui potest manumittere seruum aui: & manumissus erit libertus aui. Item si filius potest manumittere seruū patris, volēte patre manumissus erit libert' patris, nō filij. Frā.

s Nepos facit.] s. eod. si consentiente, & quod ibi not. & est speciale, regulariter contra. vt. C. de ma. vin. l. nec mulierem. Accursi.

Caius.] CASVS. Caius emit ancillā hoc pacto, ꝙ manumittat eam intra annū: tandē Caius pronunciatus est seruus Titij. dicitur quod hæc ancilla erit penes Titiū dominū Caij, ea conditione qua erat penes Caium, scilicet vt Titius manumittat eam intra 80 annum. si nō faciet, erit libera ex constitutione. Franciscus Accur.

t Domino.] Caij Seij.

v Proponeret.] Aut ergo à dño Caij manumittet intra annū: aut ex cōstitutione erit libera: vt. C. si mā. ita ve. ne ꝓ. l. ij. & iij. Ac.

v Proponeretur.] ergo finito anno libertatē cōsecuta videtur.

Lege Iulia.] CASVS. Quatuor erant iudices, qui cognoscebāt de libertate cuiusdā: duo ex his volebāt iudicare cum liberū: alij cōtra. dicit ꝙ pręualet sentētia eorū, q ꝓ libertate dicūt.

---

† Innuit iste textus quòd conditio suspēdit liberta- tem: quod est adeo verum vt pendente cōditione habeatur pro seruo. Ita not. Specu. in titu. de actio. vers. itē ꝙ est liberi. & in tit. de accu- versi. quod est. & ver. sed pone.

* Manumittere - tur.

* Patronia.

† Bal. in c. j. §. ad hęc. in. j. col. tit. hic finis lex corra. & incipit cōstitutum vsib. feu. & Alexan. in. l. de die. in prin. in. ij. col & hic in apostil. ad Bar to allegant istum text. pro sing. ad id quod dicitur in summario.

* De manumissione, & quid si in- iicere manus, pul- chre Bud. 3 de sma. l.

Idem in testibus: si quatuor sunt testes in causa producti, duo pro libertate dicũt: duo contra: statur dicto illorũ, qui pro libertate dicunt. Franciscus Accursius.

a Iussum est.] vt &.j.de re iudi. Pompo.&.l.inter pares.& argu. š.de inoffi.testa.si pars. Accursius.

b Non dispari.] sed pari.& ad hoc.š.de testi.ob carmen.§.si testes.

ciatæ stari * iussum [a] est. Sed & si testes nõ dispari [b] numero tam pro libertate, quàm cõtra libertatem dixerint: pro libertate pronunciãdũ esse, sæpe cõstitutũ est.

Caius. LEX XXV.

Iuris ratio efficit, vt infantibus quoq; cõpetat libertas [c].

Iabolenus lib.4. LEX XXVI.

Seruum furiosum omni genere [d] manumissum, ad libertatem perduci posse, Labeo putat.

TITVLVS II.

De manumissis vindicta†.

Pompo. lib.1. LEX I.

A Pud prætorẽ eundemq; tutorẽ posse pupillũ ipso authore [e] manumittere constat.

Vlpianus lib.19. LEX II.

Si minor sit annis.xx. fructuarius: an possit libertati [f] consentire? Et puto, cõsentiendo posse ad libertatem perducere.

Idem lib.4. LEX III.

Si hæres [g] seruum legatum manumittat, mox legatum repudiet legatarius: retro competit [h] libertas. Idemq; est & si purè duobus seruus legetur: & post alterius manumissionẽ alter repudiauerit. nam & huic retrò libertas competit.

Voluntas non finitur morte, libertatis fauore. Item reuocatio non debet peruenire in notitiã mãdatarij si ex reuocatione nõ læditur. Bar.

Iulianus lib 42. LEX IIII.

Si pater filio permiserit [i] seruum manumittere, & interim decesserit intestatus: deinde filius ignorans patrẽ suũ mortuũ libertatẽ imposuerit: libertas seruo fauore [k] libertatis cõtingit: cũ nõ appareat mutata esse domini [l] volũtas† Sinautẽ ignorãte filio vetuisset pater per nunciũ, & ante, quàm filius certior fieret, seruum manumisisset: liber nõ fit [m]. nã vt filio manumittente seruus ad libertatem perueniat, durare [n] oportet patris volũtatẽ. nã si mutata fuerit voluntas: nõ erit verũ, volẽte patre filium manumisisse.

Error domini nõ credentis seruũ quẽ manumittit, suũ esse; non impedit libertatẽ: similiter nec error serui putantis se esse alterius. hoc dicit. Bar.

Quoties manumittit seruum dominus quàuis existimet alienũ esse eũ, nihilominus verũ est, volente domino seruum missum esse & ideo liber erit. & econtrario si se Stichus non putaret manumittentis [o] esse, nihilominus libertatẽ cõtingere. Plus enim est quod in re [p] est, quã quod in existimatione est: & vtroq; casu verũ est, Stichũ volũtate dñi manumissum esse. Ideóq; iuris est, & si dominus & seruus in eo errore essent, vt neq; ille se dominũ, nec hic seruũ se eius esse putaret.

Minor. xx. an. dñs ne cõmunẽ [q] quidẽ seruũ sine consilio [r] rectè manumittit. Paulus notat. Sed si pignori obligatũ sibi mino. xx. annis manumitti patiat, rectè manumittitur: quia nõ tam manumittere is, quã non impedire manumittentem intelligitur [s].

Prætor potest seruum proprium apud se manumittere. hoc dicit.

*Paulus. LEX V.

AN manumittere apud se possit is, qui cõsiliũ pbet, sæpe quæsitũ est. Ego quidẽ memini Iabolenum præceptorẽ meũ in Africa & in Syria seruos suos manumisisse, cũ cõsiliũ præberet. Exẽplũ eius secutus, & in prætura, & in cõsulatu meo quosdã ex seruis meis vindicta liberaui. & alijs quibusdã prætoribus cõsulentibus me idẽ suasi [t].

Non impeditur libertas duobus minoribus. xx. annis manumittentibus, licet unus eorum causam nõ probauerit hoc dicit sequẽtia plana sunt.

*Idem LEX VI.

Seruus comunis, qui à minoribus. xx. annis dominis possit apud consiliũ manumitti, quàuis vnus [v] ex socijs * causam nõ approbauerit...

Glossa (left margin):

10 Iuris. CASVS. Manumitti potest etiã infans, & libertas relinqui ei intestamento. Fran.

c Libertas.] si eis præstita fuerit, vel relicta: vt instit. de liberti. §.fi.&. C. cõmunia de ma.l.pe.& argu. C. de 20 emã.lib.l.pe.&.š. de adoptio. etiam infantes. & etiã nõ nato: vt C. de fideicom.liber.l. cum inter. Accur.

Seruũ furiosum.] CASVS. Seruus furiosus potest manumitti quolibet modo: opto tamen ad ma30 numittendum. Fran.

d Omni genere.] id est quolibet ex omnibus: qui multi sunt: vt instit. de libe.§.multũ. & facit ad hoc.š.l. proxi.& quod ibi dixi. nã nec hic, nec ibi est discretio in manumisso. Accursius.

40 DE MANVMISSIS VINDICTA. Per species incipit dicere de manumißionibus.

Apud prætorem.] CASVS. Pupillus potest 50 manumittere seruum suum corã tutore existente & præstãte authoritatem. Fran.

e Authore.] vicem ergo duorũ sustinet, iudicis, & tutoris. fic.š. de ado.l. magistratũ. &.j.eo.apud filiũ.&.l. an apud.&.š.de offi. 60 præsi.l.j.&.ij.arg.contra.š.de pac.l.si plures. triplici non. vt.š. ad Treb.ille à quo.§. tempestiuum. Accur.

Si minor.] CASVS. Minor.xx. annis habẽs vsumfruc. in seruo potest consentire proprietario ma70 numitti illũ seruum. Franciscus.

f Libertati.] à proprietario præstandæ. & sic not. quod potest alij consentire in eo, quod ipse per se facere non potest. sic.j.eo.si pater.§.fina. Accur.

g Si hæres.] CASVS. Hæres manumisit seruũ legatũ: postea legatarius repudiat legatũ. dicitur quod manumissio cõfirmatur. Secundo dicit duobus purè legatus est seruus: vnus legatariorũ manumisit istũ: postea alter legatarius repudiauit partẽ suam. certè accrescit alteri cum legatario: & sic libertas tenet. Fran.

80 Si hæres.] vt &.š.tit.j.l.ij.& si certũ petatur. proinde.&.š.ad l. Aquil.l. nam sicut. Accursius.

h Competit.] qa alteri accrescet: vt.š.ad.l.aquil.si dñs.§.j.&.l. Titio.&.l.seq.&.š.si qd in frau.pa.l.j.§.vtrũ.& de reb.dub.quidam. Acc.

Si pater.] CASVS. Quidã habẽs seruũ permisit filio suo, vt manumitteret istũ seruũ: & postea decessit ab intestato hic pater: filius nesciens de morte patris libertatẽ imposuit seruo. dicitur quod libertas tenet, cũ non appareat mutatã esse voluntatẽ patris: sed secus est si pater adhuc viuens reuocauit mãdatũ: & antequam filius sciret reuocatum fore mandatum manumisit seruum. nam non tenet manumissio.

Quoties] Manumitto seruũ quẽ nõ credo meũ vel econtra ipse nõ credit se meũ seruũ, vel ambo sumus in hac credulitate, cũ in veritate esset meus seruus. dicitur quod tenet manumissio.

Minor] Minor.xx. ann. non potest etiam seruũ cõmunẽ manumittere, sine consilio, 10 siue vindicta: seruũ tamen sibi obligatum consentire potest manumitti. Fran.

i Permiserit.] quod potest: vt. C. communia de ma.l.j.§.fi.&.š.tit. j.si consentiente.&.l. nepos.

k Fauore.] nam regularizer mandatum 20 aliàs morte finit, etiã ignorãte mãdatario: vt.š.mã.l.præcedẽte. &.l.si mãdassem. & si cer.pe. eius qui.§.quas verò.&.C. mãdati.l.si mãdatum. Sed cõtra huic respõ.j.quod & à quibusdam fitũ.§.fi. Sol. vt ibi.

30 l Domini.] hæredis mutatio non nocet: vt.š. de ser. export.l.iij.& de iure do. si ego.§.j.

m Nõ fit.] ergo oportet certiorari. sic &.š. de acqui.hære.si quis mihi bo.§.pe.&.š. de iu.l.cũ furiosus.infi.j. 40 respõ.&.š.de diuor. si pœnituit. Sed ar.cõtra.š.pro socio.l. sed & si socius.§.j.& de except. rei iu.l.j.§.j. &.š.quod iussu.l.j.§.sed ego.&.š.sol.ma.l.ij.in fi. Itẽ cõtra.š.de cõdi. ob cau.l.si pecuniã.§. j. vbi etiã post pœnitẽ50 tiam manumitti: & ad æstimationẽ datur cõdictio. Sol. ibi, vt in rem suam fuit procurator, hic filius vt minister: vnde paternus hic erit libertus: vt.š. de iurepatro.filius. Ac.

n Durare.] sic.š. de in rem ver. si pro 60 parte.§.versum. Ac.

o Manumittentis.] in veritate esset. Accursius.

p In re est.] Not. sic.š.de iur.& fac.igno.l. regula.§. qui ignorauerit.& institu. de lic. §.si rem.&.j. de fur.l. inter omnes.§. rectè. 70 Sed arg.contra.š.de acqui. hæred.l. is qui putat.§.minor. Ac.

q Communem.] nedum proprium. Accursius.

r Consilio.] sed cum consilio sic: vt.j.eo. seruus.

s Intelligitur.] sic.š.eo.l.ij.&.š.solu.matri.l.ij.§. itẽ si voluntate. &.C. de pac.l. de quæstione.&.C. de ser.pign.da.l.ij. Sed argu.contra.š.de pig.l.si fundus.§.j.in fine.§. Accursius.

AN manumittere.] CASVS. An prętor possit coram se manumittere seruum suum, & ipse idem prębere authoritatem 80 siue cõsiliũ? & dicitur quod sic, & probat per exempla. Frãciscus.

t Suasi.] Officiũ ergo triũ vir subire aliquis, manumittẽtis, & cãm approbãtis, & authoritatẽ pbẽtis. sic.š.e.l.j. Sed ar.cõtra.š.ad tre.ille à quo §.tẽpestiuũ.& hoc nisi sit mĩor, qui causam pbet: vt.š. de of.cõ.l.j.§.pe.

Seruus communis.] CASVS. Duo habebãt seruũ cõmunẽ ambo erãt minores.xx.an.& ambo volũt manumittere seruũ, & vnus tñ cãm allegauit & pbauit. dicit quod satis est, & tenet libertas. Frã.

v Vnus.] sic tãtũ: vt &.j.quod & à quibus.si cũ.§.j.& est ratio quia cũ teneat libertas

---

Marginalia:

† uisum

† Concor. huic literæ dum innuit quod volũtas non finitur morte fauore libertatis, text. in c.si gratiose. & ibi Phil. Fran. post Archi. & doc. nu. ix. ad quem Phil. posui in apostil. in ver. moritur tunc cum corpore. extra de rescriptis. lib.vj.

Consentire a'ij potest, qui per se facere nõ potest.

* Iulianus,

* Iulianus lib.ij. ad vrsell. Ferocem.

* Causam approbauerit.

Officium trium quis subire potest.

libertas vnius,& alter iure comuni habet manumittere: vt.C. de ser.cō.ma.l.j.alij hic subaudiunt,cum probauerit vnus alterius vo luntatem.Accursius.

Non est.] CASVS. Possum manumittere ego minor.xx. an.seruū corā iudice sedente pro tribunali:& etiam non sedē- te ꝑ tribunali:& etiā non sedente, sed cum ibat causa lauandi,pu ta ad stuphā:vel cau- sa vidēdi aliquem lu dum:& ego Vlpianus cum essem cū quodā prætore in villa qua- dam permisi corā eo ibi manumitti: licet ibi nō esset presentia lictoris: lictor enim erat homo qui probat signa magistratus. h. d.cum.l.seq.Fran.

bauerit:dubium non est.

Caius lib.1. LEX VII.

Non est omnino necesse pro tribunali [a] manumittere. itaque plerunque in transitu serui manumitti solent,cùm aut lauādi, aut gestandi aut ludorum gratia prodierit prætor, aut proconsul, legatúsve Cæsaris.

Vlpianus lib.5. LEX VIII.

Ego cum in villa cum prætore essem: passus sum apud eum manumitti,& si lictoris [b] præsentia non esset.

Martianus lib.14. LEX IX.

Iusta causa manumissionis est,si periculo vitæ infamiéve [c] dnm seruus liberauerit. ¶ Sciēdū,& qua liscunq; causa ꝓbata sit & recepta libertatē tribui [d] oportere.nam di uus Pius rescripsit, causas ꝓbatas non esse permittendū reuocare:ꝓ hibendumq; [e] ,ne alienū seruū pos sit quis manumittere nā causę ꝓ bationis contradicendum est,non etiam causa iam ꝓbata retractāda.

Idem lib.3. LEX X.

Surdi vel muti patris filius ius- su eius [f] manumittere poterit: furiosi verò filius non poterit ma numittere [g].

Vlpianus lib.6. LEX XI.

Si minor annis .xx. manumit- tat: huiusmodi solent causæ manumissionis recipi,si filius [h] fi- liáve,frater sororve naturalis sit,

Idem lib.6. LEX XII.

Vel si sanguine eum contin- git [i] : habetur enim ratio cognationis.

Idem. LEX XIII.

Si collactaneus [k] ,si æducator,si pædagogus ipsius, si nutrix, vel filius filiáve cuius eorum, vel alumnus [l] ,vel capsarius [m] :id est, qui portat libros: vel si in hoc ma numitatur,vt procurator [n] sit,dū modo non minor annis.x.&.vij. [o] sit.Præterea & illud exigitur, vt non vtique vnum seruum [p] ha- beat, qui manumittit.Idem & si matrimonij causa virgo vel mu- lier [q] manumittatur,exacto prius iureiurando, vt intra sex menses vxorem duci eam oporteat [r]. ita

a ¶ Pro tribunali.] hoc in voluntaria iu- risdictione:vt insti.de lib.§.serui.secus in cō tentiosa:vt C.de dila. à procedente.Accur.

b Ego.] Lictoris. id est eius qui magistratus insignia defert.Azo.

Iusta.] CASVS. Iusta causa est propter quam po- test minor.xx.an ma- numittere seruū,si ser uus liberauit dominū à periculo mortis: cū quidā occidisset eum nisi seruus fuisset, qui adiuuit dominū:vel ab infamia qua aliàs sustinuisset dominus nisi fuisset seruus. Se- cūdo dicit. minor ma numisit seruum causa approbata coram iu- dice:nunc vult reuo- care,dicens ꝙ nō fuit iusta causa manumit- tendi: dicitur quod non auditur.Fran.

c ¶ Infamiéve.]quod simile est periculo vitę:vt.ſ.quod metus causa.isti.§.fi. & facit. ſ.eo.etiam.§.j.

Infamia vi tæ periculo cōparatur.

d ¶ Tribui.]id est tri butam conseruari.

e ¶ Prohibendum- que.]No. quod ex traneum interferit ca sum.& facit.C. de his qui à non domi. per totum.& quod subij- cit,nam causæ & c.re- dit ad superiora. & fa cit instit.qui ma. non pos.§.semel. & quod ibi dixi.&.C. de præ. mil.v. & de manu- mis.vin.l.j.Accursi.

Surdi.] CASVS. Filius fur- di,vel muti potest ma numittere seruum pa tris patre volēte:quę voluntas declaratur per nuncium,vel scri- pturā:secus autē est in filio furiosi,cum fu- riosus nullo modo possit consentire.Fran.

f ¶ Iussu eius.]nutu vel literis.

g ¶ Manumittere.] seruum patris,sed fiet:vt.ſ.ti.j.seruus furiosi. sed suum sic.& sic non obstat.ſ.de acqui.hæred.cùm hæres.

Si minor.] CASVS. Propter quālibet istarū causarū potest minor manumittere seruum suum:& hoc dicit hæc lex cum qua tuor seq.vsq; ad.§.plures. ¶ Plures.] Plures domini.xx.an possunt simul manumittere seruum suum communem vindicta.Item plures serui possunt pariter vindicta manumitti. ¶ Qui in Italia]. Prouin cialis potest manumittere seruum in Italia si vult.Fran.Accur.

h ¶ Filius.] manumittentis:& sic de cæteris.

i ¶ Vel si.] Contingit.quoquo modo.

enim senatus sensuit.

Martianus lib.4. LEX XIIII.

Alumnos magis [s] mulieri- bus est conueniens manu- mittere:sed & in viris recœptum est: satisq; est permitti eum ma- numitti,in quo nutriendo pro- pensiorē animū fecerint. ¶ Sunt, qui putant,etiam fœminam posse matrimonij causa manumittere: sed ita, si forte conseruus suus in hoc [t] ei legatus est. ¶ Et si spado velit matrimonij causa manumit tere, potest. Non idem est in ca- strato [v].

Paulus. LEX XV.

Etiam conditionis implendæ causa minori.xx.annis manu mittere permittendum est: velu- ti si quis ita hæres institutus est,si seruum [x] ad libertatem perduxe- rit. ¶ Ex præterito [y] tempore plures causæ esse possunt: veluti quòd dominum in prælio adiuue rit,quòd contra latrones tuitus [z] sit,quòd eum sanauerit,quòd insi dias detexerit:& longū est,si exe- qui volueris: quia multa merita incidere possunt,quibus honestū sit libertatē cū decreto præstare: quas æstimare debebit is, apud quem ea de re agetur.

¶ *Plures domini minores .xx. annis possunt seruo libertatē dare simul,& plures serui pos- sunt pariter uindicta manumitti.* Fran.Accur.

¶ Plures vindicta pariter manu- mitti possunt: & sufficit præsen- tia seruorum,vt vel plures manu- mitti possint. ¶ Absens † quoq; causam ꝓbare per procuratorē [a] poterit. ¶ Si duo matrimonij cau sa manumittant,recipi causa non debet [b]. ¶ Qui in Italia, vel in alia ꝓuincia domicilium habent: apud alteri⁹ ꝓuinciæ ꝓsidē cōsilio adhibito manumittere possunt. [c]

¶ *Si minor uult manumittere ancillam,ut eam habeat concubinam: non est audiendus.* Fran. Glos.ponit ca.§.seq.

Vlpianus lib.2. LEX XVI.

Illud in causis probādis memi- nisse iudices oportet,vt non ex luxuria [d] ,sed ex affectu descēden tes causas approbent.neque enim delicijs, sed iustis affectionibus [e]

k ¶ Collactaneus.] id est ex eodem la cte simul lactatus, quē Bononienses fratrem appellāt.Accursius.

l ¶ Alumnus.] qalit, & qui alitur [a].

a Vide gl. similem in l.j.C. quæ res pigno. obli.pos.

m ¶ Capsarius.] à ca psa in qua quandoq; li bri ponuntur. aliter quandoque ponitur pro eo,qui pro merce de custodit pannos:vt ſ.de offi. præ.vi.l.pen. in fine.de quo hic nō dicit.Accursius.

n ¶ Procuator.] id est ꝓcurans,scilicet nego tia extra ius,aliàs con tra.ſ. de ꝓcu.si minor. & plenè de hoc dixi instit.qui ma.non poss. §.eadem.Accursius.

o ¶ Decem &.]vij.sci licet q manumittit.

p ¶ Seruum.] s.tm,sed plures.aliàs est ī textu tantum.

q ¶ Mulier.] scilicet corrupta: vt dixi.ſ.de verb.sign.l.mulieris.in prin.& facit.ſ. qui & à quibus. l. matrimonij. &.ſ. proxi.§.j.

r ¶ Oporteat.] ni- si iusta causa impediat: vt insti.qui ma.nō pos- sunt.§.eadē.Accur.

s ¶ Alūnos magis.] quàm maribus:li cet maribus hoc con- ueniat. R. vel magis quàm nō.secundū.M.

t ¶ In hoc.] vt eū ma- so numittat. Accursius.

v ¶ In castrato.] hoc quia prim⁹ potest con- trahere matrimoniū, secūdus nō:vt.ſ.de iu- re do.si serua.§.fi.simi- lis differētia fit in ado- ptiōe:vt insti.de adop. §.sed & illud.& in sub- stitutione posthumi:vt ſ.de libe.& posthu.l. sed est quęsitū. Accur.

x ¶ Etiam.] Seruū. testantis,vel etiā suum:& est iusta causa, qa lucrat̄ hæreditatē: vt.ſ.tit.j.causam.Acc.

y ¶ Ex præterito.] & plures quàm ex futu- ro.de quibus quæ pen dēt ex futuro,dixi.ſ. proxi.respon. &.l.pro xi.§.j.&.§.ij.Accur.

z ¶ Tuitus.] sic.ſ.ad syl.l.iij.si cū oēs. Acc.

a ¶ Per procurato- rem.] licet manumit- tere nō possit ꝑ ꝓcura torē.vt.C.e.l.neq;.Ac.

† *Iste tex. est valde notādus ad hoc propo sitū quòd procu. po- test consti- tui ad arti- culum pro- bationum tantum .& tex.hoc o- ptime pro- bat & non eget ali- qua alia in- terpretatio ne pro quo fa.l.iij.§.ij. ſ.iudic.sol. Bolog.*

b ¶ Non debet.] qa cū debeat iurari:vt & ſ. eo.si collactaneus.necesse esset alterum periurare:cū duobus nupta esse non possit:vt institu.de nup.§.affinitatis.

c ¶ Possunt.] hoc in voluntaria iurisdictione:vt.ſ.de adop l.eman- cipari.§.j.&.ſ.de offi.procon.l.j.&.ij.in prin.secus in contentiosa: vt in argu.contrario:vt.ſ.de iurisdi.omnium iudi.l.finali.

d ¶ Illud.] Luxuria.vt pro concubita habeat.Accursius.

e ¶ Affectionibus.] arg.ſ.de dona.affectionis.

dedisse iustam libertatem legem Aeliam Sentiam credendum est.

¶Si quis [a] minori annis.xx.hac lege seruum dederit, vt pretio accepto donationis causa, eũ liberum faciat: poterit ille causam manumissionis istius probare, in hoc ipsum allegans legem datam, & perducere ad libertatem [b]. ergo hic debet ostendete hoc, ipsum inter ipsos actum, vt proinde vel ex lege donationis, vel ex affectione eius, qui dederit, res æstimetur.

Paulus lib. 50. LEX XVII.

APud proconsulem, postquã vrbem egressus est, vindicta manumittere possumus [c]. Sed & apud legatum eius manumittere possumus [d], ex quo prouiniciã ingressus est.

Idem lib. 16. LEX XVIII.

APud filiũfamil. magistratũ pater eius manumittere potest etiam si ipse filiusfamil. [e] manumittere non potest. ¶Apud collegam suum prætor manumittere *potest [f]. ¶Filius quoq; voluntate patris apud *patrem [g] manumittere poterit.

*non potest.
*Prætorem.

¶Libertas est in pendenti si minor ancillam prægnantem manumisit causa habendi eam in uxorẽ: quia si eam ducat: nascitur partus liber, alias secus. Fran.

Celsus lib. 29. LEX XIX

SI minor annis [h].xx.apud consilium matrimonij causa prægnantem manumiserit, eaque interim [i] pepererit: in pẽdenti [k] erit seruus an liber siquẽ ea pepererit.

¶Si quis minori legat seruum ut manumittat, debet indubitanter eum manumittere: sed si quis legat.x. minori.xx. annis ut seruum proprium manumittat: tunc debet inspici si tantum sit in legato quantum ualet seruus, ut tunc manumittat: alias secus. Idem in seruo donato: ut eum indubitanter manumittat. h.d. Fran.

Vlpianus lib. 2. LEX XX.

SI rogatus sit annis.xx. minor manumittere per fideicommissum: incunctanter debet ei permitti, nisi propriũ seruum rogatus sit manumittere. hîc eñ quãtitas [l] emolumenti cõferenda est, quæ ad eum peruenit ex iudicio [m] eius, qui rogauit, cum pretio eorũ [n], quos rogatus est manumittere. ¶Sed & si hac lege seruus fuerit donatus, vt manumittatur: permittendũ erit manumittere: ne cõstitutio Diui Marci superueniens, cunctationem [o] consulis dirimat.

¶Minor manumittens ancillam causa habendi eam in uxorem, debet talem ducere, qualem iustè habere potest. Fran.

¶Matrimonij [p] causa manumittere si quis velit, & sit, qui non indignè huiusmodi conditionis vxorem sortiturus sit: erit ei concedendum. Mulieri quoque volenti filium naturalem [q] suum, vel quẽlibet ex supradictis [r] manumittere: permittendum esse, Marcellus scribit.

¶Consul minor.xx. annis potest præbere authoritatem manumittere uolentibus. Vel sic. Cõsul minor potest seruum proprium causa approbata coram collega manumittere. Fran.

¶Consul apud se potest manumittere, etiam si euenerit, vt minor xx. annis sit [s].

Modestinus. lib. 1. LEX XXI.

APud præfectũ Aegypti possum seruũ manumittere ex constitutione Diui Augusti.

¶Si filius mandato uel permißione patris manumittit seruum, liber erit: & pater uidetur manumittere.

Paulus. lib. 12. LEX XXII.

PAter ex prouincia ad filium suum, sciens Romæ agentem epistolam *fecit, qua permisit ei [t], quem vellet ex seruis suis, quos in ministerio secum habebat [v], vindicta liberare: post quam [x] filius manumisit Stichum apud prætorem. quæro, an fecerit liberum? Respondi. Quare non hoc concessum credamus patri,

*misit.

a ¶Si quis minori.] Minor emit à domino seruum, & soluit pretium: sed venditor reddit ei pretium postea ex causa donationis. Vel dic accepto à seruo, & hoc facit dominus animo donandi id pretium minori. Accursius.

b ¶Ad libertatem.] scilicet poterit. Ir. sed con. ff. de ser. expor: si minor. So. euidẽter refert, à minore, an à maiore in serui datione lex dicatur de eo 10 manumittendo. R. vt hîc, & ibi, & ff. titu. j. l. is qui. § nihil. & §. seq. & facit supra titu. j. causam. in prin Accursius.

APud proconsulem.] CASVS. Apud procõsulem postquam exiuit vrbem Romanã, 20 potest minor manumittere. Item apud legatum eius. Fran.

c ¶Possumus.] vt & supra de offi. procon. l. ij. in princi. Accursius.

d ¶Possumus.] Hic est contra. ff. de offi. pro 30 cõsul. ij. in fi. sed vindicta potest: vt hic: aliter non: vt ibi vel pro consule præsente, vt hîc, sed non eo absente, vt ibi. vel solue vt ibi. Accursi.

APud filiumfamil.] CASVS. Tria dicit. In 40 prima parte pone casum vt in glo. & diuersis modis secundũ quod sunt diuersæ literæ. Secundo prętor non potest manumittere apud collegam suum, & hoc si habes in litera: non aliâs deest, & dic de hoc vt in 50 gl. Tertio filius seruũ patris apud ipsum patrem prætorem potest manumittere volente patre. Fran.

e ¶Filiusfami.] Quidam habent manumittere: & habent vel subaudiunt pater eius, & secundum hoc dic: 60 licet filius non possit, scilicet manumittere seruũ patris apud patrem: quod non placet: vt in fine huius legis. vel nõ possit, fili' scilicet minor causa nõ probata, sed pater sic apud filium, cum sit maior, etiam non pro 70 bata. Vel tertio, potest pater apud filiũ. sed filius non potest apud semetipsum, cũ sit minor: vt. ff. de offic. con. l. j. §. fi. secus si esset maior: vt ibidem. & ff. eo. an apud se. & . j. eo. si rogatus. §. fi. quæ videntur contra. aliâs est talis litera, manumitti: & non est ibi pater eius: & secundum hoc dices manumitti à quolibet, licet sit minor. Sed quomodo minor in magistratu est: vt. j. de mu. & ho. l. ad rem? Rñ. liberi supplent: vt. ff. de mino. l. ij. vel ex certa scientia principis: vt. j. de re iudic. quidã 80 consulebant. Accursius.

f ¶Potest.] quidam habent non potest: & tunc concor. ff. tit. j. apud. Sed contrà. ff. de offic. consu. l. j. in fin. sed solue vt ibi. alij sine non, & tunc illa concor. sed hoc est contra. ff. titu. j. apud. & ibi sol.

g ¶Apud partem.] quid miri? cum & apud seipsum pater possit manumittere: vt. ff. e. an manumittere apud se. & facit. ff. de ritu nup. l. matrimonij. Accursius.

h SI minor annis.] scilicet.xx. aliâs est in tex.

i ¶Interim.] ante quam ducatur. Accursius.

k ¶In pendẽti.] q̃a si cõtrahat matrimoniũ, liber erit, aliâs nõ: sed inspecto statu presenti cõstat eam ancillam: & sic filium seruum. sed respectu futuri hoc est: nã si ducat olim, creditur esse liber. Ac.

SI rogatus.] CASVS. Si minori.xx. annis legẽ seruum hoc acto vt manumittat, dicitur quod eũ debet manumittere indubitanter. sed si ei legassem 10 x. & rogaui eum, vt manumittat seruũ suũ propriũ: tunc est inspiciendũ, si tantũ vel plus est ĩ legato, quãtum valet seruus: vt tunc permittatur manumitti: aliâs nõ. Vltimo dicit: quod dixi in seruo legato mino 20 ri, idem in donato hoc modo, vt manumittat. nam manumittere debet: & si non manumittat, cõstitutio facit eũ liberum, nec decurretur, vel ibitur ad consulem.

¶Matrimonij.] Si minor vult manumit 30 tere anciliã causa habendi eam in vxorẽ, potest: dum tamen sit talis, quam possit iustè habere, vt non sit filia, vel soror domini, vel simili modo ei cognata. Itẽ dominus minor. xx. annis põt manumittere seruum 40 suũ, si erat suus fili', vel simili de cã, qua posset minor masculus manumittere.

¶Cõsul.] Minor. xx. annis existens consul potest præbere authoritatem manumittere volẽtibus. Vel aliter, minor existens consul 50 habẽs seruum: causa approbata coram collega, potest ipse manumittere. Fran.

l ¶Quãtitas.] vt & ff. de mino. si minor. & arg. j. de fideicom. li. generaliter. §. si alienum. & C. ad. l. falc. si ca. & ff. tit. j. l. causam. 60 ij. respon. Accurs.

m ¶Iudicio.] id est, voluntate.

n ¶Eorum.] scilicet seruorum.

o ¶Cunctationem.] id est moram. Axo. cũ enim cõstitutio facit liberum: nõ est recurrendũ ad cõsulẽ. Acc.

70 p ¶Matrimonii.] ĩdignè assumunt, quæ duci prohibẽt: vt no. ĩst. de nup. si aduers'. Ac.

q ¶Naturalem.] eundem seruum. Accursius.

r ¶Supradictis.] ff. e. l. si mĩor. an. xx. & . l. se. & . l. fi. & . l. alũnos. Ac.

s ¶Minor.] xx. an. sit. hîc est contrà. ff. de offic. con. l. j. §. consules. Sol. expone hîc. i. authoritatem manumittenti præstare: vel solue vt ibi. qualiter minor possit consul esse, dixi. ff. e. l. apud filium.

PAter.] CASVS. Habebam filiũ, qui Romæ degebat fortè 80 in studio: & cũ eo miserã quosdã seruos, qui ei seruirent: tãdẽ epistolam mandaui ad filium, in qua continebatur, quod possit manumittere quem vult de illis seruis meis, qui secum sunt. ipse filius manumisit coram prætore. Dicitur quod hæc manumissio tenet, & pater videtur manumittere, & filius quasi ministerium præbet: Fran.

t ¶Ei.] scilicet filio.

v ¶Habebat.] filius.

x ¶Post quam.] scilicet epistolam.

a ❡Remittere.]id eſt emendare.
b ❡Ipſe.]ſcilicet pater:vt &.ſ.tit.j.ſi conſentiente.qui enim per aliũ facit &c.vt.ſ.de adminiſtra.tuto.ita autem.§.geſsiſſe.Accur.

MAnumiſsio.] CASVS. Manumiſsio poteſt fieri coram lictoribus:& quædã ſolẽnitas,quæ erat neceſſaria,licet nõſiat,pro facta habetur. Frã.

c ❡Per lictores[a].]id eſt per eos, qui deferũt inſignia magiſtratus:vel expone vt dixi.ſ.eo.l. ego. Accur.

PVpillus.] CASVS. Pupillus maior tamen infante põt manumittere ſeruum coram iudice, & præſente tutore: nec manumiſſum ſequiẽ peculium.Franciſcus.

d ❡Infans.]i. minor. vij. annis : vt. C. de iure delibe.l. ſi infanti.ſi autem eſſet infans : etiã cum tutore non poſſet ſicut nec iudicium ſubire : vt ſuprà, de admi. tu.l.j.§. ita tamen.

e ❡Paulus.] addẽdo, non corrigendo. Ac.

f ❡Manumiſſum.] & hoc eſt ſpeciale in pupillo:ſecus in maiore manumittẽte: vt.C. de pec.eius qui li.me.l.j. &.ſ.de pec.l.ſi ſticho. & infrà,tit.j.l.iij.quæ ſunt contrà.

SItutoris] CASVS. Pupillus vult manumitere ſeruum ſuum cauſſa habendi cum in tutorẽ. quæritur an hæc ſit iuſta cauſſa manumittẽdi:& Aufidius dixit quod ſic:ſed Nerua filius dixit quod nõ eſt iuſta cauſſa.quomodo enim pupilli dicto ſtaret ad tutorem eligendum: cum propter infirmitatem eius animi detur pupillo tutor, vt nihil præſumatur ritè, ſiue bene gerere abſque tutore propter animi infirmitatem.Fran.

g ❡Per abſurdum.] arg.cõtrà.ſ.e.ſi collactaneus. vbi ſecus. in procuratore dicit. Itẽ argu.contra.ſ.qui petant tu.l.ij.§.fin. & de tute. l. qui habet. §.ſi pupillus.Accur.

❡DE MANVMISSIONIBVS, QVAE ſeruis ad uniuerſitatẽ pertinentibus imponuntur.

DIuusMarcus.
h ❡Iuseſt] omne collegiũ generaliter prohibetur[b] ,niſi approbetur lege,vel ſenatuſcon.vel conſtitutione: vt.j.de col.illi.l.j. &.iij. &.ſ. quod cuiuſque vniuer.l.j.in prin.Accurſius.
i QVare.]hi collegiati.Azo.
k ❡Vendicabunt.]vt.ſ.de li.vni.l.j.& dic vt.ſ.de re. diui.l.intãtum.§.j.& de in ius vocan.ſed ſi hac.§. qui manumittitur.
l SEruus.]Iure.conſentiente ordine decurionum,& præſide prouinciæ,& dato vicario:vt.C.de ſeruis reipu.ma.l.j
m ❡Peculium.]nominatim,& ſic priuato æquiualet : vt.C.de pecu. eius qui li.l.j.Accurſius.
n ❡Debitor.]peculiaris.
o ❡Liberabitur.]idem & ſi eſt ademptum:ſi tamen hoc ignoret, ſcilicet eum manumiſſum.& ad hoc.j.de ſol.ſi quis ſeruo.&.l.ſi ſeruus. &.l.quod ſeruus.& inſti.manda.§.rectè.Accur.

❡DE MANVMISSIS TESTAMENTO.
p CVm ſæpius datur.]id eſt relinquitur.
q ❡Eam.]dationem,vel libertatem.Accur.
r ❡Fauorem habere.]aliâs fauore valere.
s ❡Peruenit.] vel leuius,vel maturius: vt dices.j.e.l. in libertatibus.Accur.

SI quis.] CASVS. Titiũ inſtitui hæredẽ:& ſi hæres non erit,Stichũ ſeruum meũ inſtitui hæredẽ & liberũ.Dicitur quod ſiue Titius hæres erit, ſiue non : Stichus ſemper erit liber: quaſi vtroque gradu videatur relinqui libertas Sticho.Fran.Accur.

t ❡Non eſſe.] quia non eſt adita ab eo gradu hæreditas, à quo accepit libertatem: vt.ſ.de vulga.ſubſtit.l.fin.§.j. Accur.
v ❡Alio.]ſecundo tãtum.
x ❡Dupliciter.]i. vtroq; gradu.Azo. & facit.j.e.l.diuus.

NEc militi.] CASVS. Minor.xx.annis etiã miles nõ poteſt manumittere ſeruũ ſuũ in teſtamento.& dic de hoc vt in gloſ.Fran. Acc.

y ❡Nec militi.]vt &.C.de teſta. milit.l.ſi ruffinus . niſi poſsit cauſſam.ſ.iuſtã probare, quare fuit manumiſſus : vt.d.l.ſi ruffinus.in fi. &.j.de fideicom.li.l.ergo.§.item ſi minor. &.C.de fideic. li.l.minor.Accur.

SI quis.] CASVS. In teſtamẽto reliqui libertatẽ ſeruo, & dixi. hæres meus.x.ei dato. Diciẽ quod valet hoc legatũ de x.& hæc ſunt vera ſiue in teſtamẽto hoc dixi, ſiue in codicillis. Vltimo dicit:in teſtamẽto reliq libertatẽ ſeruo meo.Itẽ dixi:grauo hæredẽ meũ vt det.x.illi ſeruo,ſi eũ manumittã vindicta. Diciẽ quod hoc legatũ debetur ſeruo meo ſi eũ manumittã vindicta.Frã.Accur.

z ❡Debeantur.]ei decem.Accurſius.
a ❡Manumiſerit] poſt teſtm̃ factũ.Acc.
b ❡Et ſi ſic.]ſcripſit teſtator,repete.
c ❡Siue ſtatim.] i.ſiue in teſtamẽto dicit Stichus liber eſto,ſiue poſteà ex interuallo:in tali tamen voluntate quæ valeat.Accur.
d ❡Idem.]ſcilicet quòd dentur decem.
e ❡Data.]id eſt relicta in teſtamento iam facto.
f ❡Separatum.]id eſt receſſum;quantum ad libertatem pertinet R.vel ſecundum M.ſeparatum id eſt legatum.
g ❡Manumiſerit.]vindicta.& facit.ſ.de le.ij.Lucius Titius. in prĩ.

IN libertatibus.] CASVS. Si libertatem relinquo ſeruo meo in pluribus ſcripturis,& alio modo in vna ſcriptura quàm in alia:ei ſtabitur,quæ facilius imponit libertatem,& hæc ſunt vera,quando directò relinquitur libertas.at quando per fideicõ. tunc ei ſtabitur,quæ poſterior eſt.Fran.Accur.

h ❡In libertatibus.]ſcilicet directis:in fideicommiſ. ſecus:vt in ſi.

---

vt[*] remittere[a] poſsit filio,ex ijs, quos in miniſterio haberet,manumittere?Solã enim electionẽ filio cõceſsit:cæterũ ipſe[b] manumiſit.

❡*Quædam ſolennitas quæ olim erat neceſſaria in manumiſsionibus.hodie remittitur. hoc dicit.*

Hermogenianus. LEX XXIII.

MAnumiſsio[†] per lictores[c] hodie domino tacente expediri ſolet:et verba ſolẽnia,licet nõ dicantur,vt dicta accipiuntur.

Paulus lib.2.aliâs lib.3.ad Plautium. LEX XXIIII.

PVpillus, qui infans[d] non eſt: apud conſilium rectè manumittit.Paulus[e] :Scilicet tutore auctore:ita tamen,vt peculium manumiſſum[f] non ſequatur.

❡*Pupillus non poteſt ſeruum ſuum manumittere,ut eum habeat tutorem:quia hoc eſſet ſibi tutorem eligere,quod tamen pupillo nõ permittitur propter infirmitatem iudicij ſui.hoc dicit.*

Caius lib.1. LEX XXV.

SI tutoris habendi gratia pupillus manumittat: probandam eſſe cauſſam Aufidius ait. Nerua filius cõtrà ſenſit.quod verius eſt: nanque per abſurdum[g] eſt, in eligendo tutore firmum videri eſſe iudiciũ pupilli, cuius in omnibus rebus,vt infirmum, iudiciũ tutore authore regitur.

TITVLVS III.

De manumiſsionibus, quæ ſeruis ad vniuerſitatem pertinentibus imponuntur.

❡*Omne collegium licitum poteſt ſeruos manumittere,& ſuccedet illi de collegio in bonis manumiſsi,prout patroni libertis.Fran.*

Vlpianus lib.1. LEX I.

DIuus Marcus omnibus collegijs, quibus coeundi ius eſt[h] , manumittendi poteſtatem dedit.

Idem libro.14. LEX II.

QVare[i] hi quoq; legitimã hæreditatẽ liberti vẽdicabũt[k].

❡*Ciuitas dans libertatem ſeruo ſuo uidetur ei concedere peculium,niſi expreſſe adimat.Bar.*

*Paulus. LEX III.

SEruus[l] ciuitatis iure manumiſſus non ademptũm peculium[m] retinet:ideoq; debitor[n] ei ſoluendo liberabitur[o].

TITVLVS IIII.

De manumiſsis teſtamẽto.

❡*Si teſtator ſæpius in teſtamẽto reliquit libertatem ſeruo:ea uoluntas ualebit quæ leuius reliquit libertatem.hoc dicit.Franciſcus.*

Vlpianus lib.4. LEX I.

CVm ſæpius datur[p] ſeruo libertas :placet eã[q] fauorẽ[r] habere,ex qua peruenit[s] ad libertatem.

❡*Fauore libertatis ſeruus ſubſtitutus cum libertate,fit liber:licet hæres non efficiatur. Bar.*

Idem lib.5. LEX II.

SI quis ita hæredẽ inſtituerit, Titius hæres eſto:ſi Titius hæres non erit, Stichus liber hæresq; eſto:non eſſe[t] Stichum liberum Ariſto ait, Titio hærede exiſtẽte. Mihi videtur poſſe dici liberũ fore:quaſi non vtiq; alio[v] gradu acceperit libertatẽ, ſed dupliciter[x]: quo iure vtimur.

Pomponius lib.9. LEX III.

NEc militi[y] minori.xx. annis permittitur poſſe teſtamento ſeruum manumittere.

*Paulus. LEX IIII.

SI quis ita ſcripſerit,Stichus liber eſto,eiq; hæres meus decẽ dato:nulla dubitatio eſt, quin debeantur[z] ,etiam ſi eum paterfamiliâs viuus manumiſerit[a] . Sed & ſi ſic[b] ,Stichus liber eſto:ſiue ſtatim[c] ,ſiue poſt tempus eiq; cùm liber erit,hæres meus decem dato: idem[d] dicendum eſt. Illud cõſtat, ſi libertate data[e] ſic, fuerit legatum, Eiq;, ſi eum vindicta liberauero,hæres meus decem dato : licet ex nimia ſubtilitate , ſeparatum[f] eſt legatum à teſtamento: attamen humanitatis intuitu valebit legatum , ſi viuus eum manumiſerit[g] .

*Idem. LEX V.

IN libertatibus[h] leuiſsima ſcri-

Marginal notes:

* Permittere.

a Lictores qui dicãtur pulchre Beroaldus in Cæſare dictore.circa prin.

† Arg. huius textus colligebat Aret.in l.j. de ver.obl. j.quẽ ſequitur Bar.Sozi.in.d.l.j. in ſecundo nota. quòd ipſius ſtipulationis ſolẽnitas poteſt remitti per conſuetudinem.& dicunt ita voluiſſe in l.preſent.benedictũ de plumb.

* Papinianus.li.14.

b Concor. tex.in.c.dilecta.&ibi Inno in gl. ſua.in verſ. vnum corpus. extrà de exceſ. prela. & in c.cũ in ſpeciali de apel.li.vj.

* ali. Põponi.li.2.

* Pomponius.li.1.

g

ptura spectanda est, vt si plures[a] sint, quæ manumissio facilior sit, ea leuissima intelligatur[b]. Sed in fideicommissarijs libertatibus nouissima[c] scriptura spectatur.

Quando testator legat rem suam, transit dominium recta uia in legatarium: sed quando fit hæredis, non transit recta uia. Bar.

Vlpianus lib. 19. LEX VI.

SI fructuarium dominus[d] proprietatis hęredem scripserit[e], & seruo[f] sub conditione libertas sit data: quoniã interim sit hæredis, confusione[g] facta vsusfructus: si extiterit conditio, perueniet[h] ad libertatem.

Idem lib. 19. LEX VII.

NEratius scribit: ei, cui liber tas sic data est, Si filius mihi nullus erit, cùm moriar, Stichus liber esto. impediri libertatẽ posthumo nato. Sed dum speratur nasci, vtrum in seruitute remanere dicemus: an verò ex postfacto respondebimus retrò liberum fuisse nullo filio nato? quod magis[i] arbitror probandum esse.

Si fauore certæ rei uerba trahuntur ad impropriam significationem: talis fauor ad dispositionem sibi coniunctam non trahitur. Bar.

Pomponius lib. 5. LEX VIII.

SI ita sit scriptum[k], Stichus si diligẽter rationes tractasse videbitur, liber esto. diligentia[*] considerãda est, quæ domino, non quæ seruo erit vtilis, coniuncta bonæ fidei & in reliquis quoque reddendis.

Vlpianus lib. 14. LEX IX.

SI quis ita sit legatus, [l] vt manumittatur: & si manumissus non fuerit, liber esse iussus est, eique legetur[m]: & libertatẽ competere, & legatum deberi, sæpe rescriptum est[n].

Testator non potest alieno seruo prohibere libertatem dari nisi suo, & hæredis sui. h. d.

Quod constitutum[o] est, Veri[...] tum in testamento ad libertatem perduci, nõ posse manumitti. hoc ad eos pertinere puto, qui fuerunt testatoris, vel hæredis. Seruo enim alieno[p] id irrogari non poterit.

Paulus lib. 7. LEX X.

SI peculiũ prælegatum est[q], & vicarius liber esse iussus sit: liberum eum esse constat. Multum enim interest inter genus & speciem. Speciem enim eximi de genere placet[r]: quod est in peculio[s] legato, & vicario[t] manumisso.

Obscura locutio fauore libertatis est interpretanda pro libertate. hoc dicit.

Si seruus legatus liber esse iussus est, liber est. Sed si prius liber esse iussus, posteà legatus sit: si quidem euidens voluntas sit testatoris, quòd ademerit libertatẽ: cùm placeat hodie etiam libertatem adimi posse, legato eum cedere puto. Quod si in obscuro sit: tunc fauorabilius respondetur eum liberum fore[v].

Fideicommissaria libertas relicta seruo quẽ prius testator legauerat: perducit eum ad libertatem. hoc dicit.

Pomponius lib. 7. LEX XI.

SI legato seruo fideicommissaria libertas relicta sit: vel hæres, vel legatarius[x] cum cogetur manumittere.

Vno seruo implente conditionem relictæ libertatis efficitur ipse liber: licet alter cesset implere. hoc dicit.

Si Stichus & Pamphilus decem dederint, liberi sunto. Potest alter quinque dando[y] liber esse: quamuis quinque non dederit alter.

Cum testamento seruus liber esse iussus est[z]: vel[a] vno ex pluribus hæredibus institutis adeunte hæreditatem, statim liber est[b].

Conditio sub qua relicta est libertas est implenda cupienti ad libertatem peruenire, licet dura uideatur.

Vlpianus. LEX XII.

---

huius. l. Accursius.

a Plures.] scilicet scripturæ de libertate. Item hoc si separatim conditiones sunt datæ. ꝙ si coniunctim: tunc omnibus parendũ est, aliàs non erit liber: vt. ʃ. eo. l. quod vulgo. Quod si nõ coniunctim, scilicet conditiones sint appositæ, sed separatim: alteri obtemperare sufficit: vt. ʃ. de condi. insti. l. si hæredi. & ʃ. e. l. j. Acc.

b Intelligatur.] etsi non sit leuissima. M. 10 vt. ʃ. de condi. & demon. sub diuersis. & l. quod traditum. & l. leuissima. & ʃ. eo. l. si qs seruo & argu. insti. de act. §. hinc.

c Nouissima.] Sic in legatis semper: vt d. l. quod traditũ. est. sic. ʃ. de codicillis, di- 20 ui. § licet. Accur.

SI fructuariũ.] CASVS. Quidam habẽs proprieta tem in seruo, fecit testamentum & eũ, qui habebat vsumfruc. in eodem seruo, instituit hæredem: & isti seruo reliquit libertatẽ sub 30 cõdi. dicitꝰ ꝙ adueniẽte cõdi. iste erit liber. Franciscus Accur.

d Dominus.] pprie tatis. Alij econtrà si fructuarius dominum proprietatis. Accur.

e Scripserit.] aliàs si non fecisset hæredẽ, sed tãtum libertatem 40 reliquisset, serua qd dicitur. C. communia de ma. l. j. Accursius.

f Seruo.] in quo habes vsumfructũ. Acc.

g Confusione.] aditione hæreditatis. Ac.

h Perueniet.] directo, secundum primã literam: per fideicom. 50 secundum aliam: vt C. eo. l. seruo. Accur.

[margin: * Desideranda.]

NEratius] CASVS. Reliqui libertatem Sticho seruo meo si nullus mihi filius erit cũ moriar. Dicitur ꝙ nato mihi posthumo impeditur libertas. Sed pone, ꝙ 60 dum est natus: spera tur tamẽ nasci. erit ne interim seruus, an liber? & certè si nullus postea nascatur, liber fingitur fuisse retrò. Fran. Accur.

i Quod magis.] id est retro liberũ dico. Accursius.

70 SI ita sit scriptum.] CASVS. Seruo meo qui fuerat meus Castaldio, reliqui libertatem, si appareat rationes meas diligenter tractasse. dicitur quòd erit liber, si appareat, quòd ad vtilitatem domini bene gessit, & bona fide: & reliqua si qua sunt reddidit. Fran. Accur.

k Si ita sit scriptum.] hoc dic vt dicitur. C. eo. l. iiij. & ʃ. eo. qui filium. §. fi. & de statulib. labeo. Accur.

SI quis ita.] CASVS. Legaui tibi seruum sub conditione, vt eum manumittas: & si non manumiseris, iussi eum esse liberum, & legatum hoc casu ei reliqui. Dicitur, ꝙ si non manumittas eum, 80 erit liber ex testamento, & habebit legatum. Quod cõstitutum.] Quod dictum est. ʃ. de manu. l. seruus hac lege, seruum vetitum in testamento domini ad libertatem perduci, non posse manumitti, est verum, quando hic seruus erat testatoris, vel hæredis eius: secus, si esset hic seruus alienus. Franciscus.

l Legatus.] scilicet alieni. Accursius.

m Legetur.] aliquid.

n Rescriptum est.] vt & ʃ. e. quidã. & l. stichum. & de fideicõ. lib. inuitus. §. fi. & C. siman. ita fue. ali. vt manu. l. ij. & iij. Accur.

o Quod constitutum.] vt. ʃ. de manu. seruus. Accur.

p Alieno.] argu. ʃ. de leg. ij. vnum. §. si rem. Accursius.

SI peculium.] CASVS. Peculium cuiusdam serui mei legaui forte ipsi seruo iusso esse libero, vel alij extraneo. posteà vica rio, qui erat de isto pe culio, reliqui libertatẽ. dicitur ꝙ vtrunque tenet: & legatum pecu 10 lij tãquam cuiusdam generis tenet. Si seruus.] Legaui tibi seruum: eidẽ posteà reliqui libertatẽ. dicitur ꝙ liber est, & sic extinguitur legatũ. Sed pone, ꝙ primo reliqui libertatẽ seruo: tandem eũ tibi lego. quod isto- 20 rũ valebit? & si quidẽ apparet ꝙ habui animũ reuocãdi libertatẽ: tunc tenet legatũ. si autẽ dubitet de hoc, tunc fauore libertatis dicimus libertatẽ deberi: nec videri reuocatũ ꝑ hoc legatũ. Fran.

q Prælegatum est] 30 vel seruo libero esse iusso, vel alicui extraneo. Accur.

r Placet.] vt & ʃ. de reg. iur. l. in toto. & ʃ. de leg. iij. seruis vrbanis. § fin. & de pec. l. si Sticho. & de tri. & oleo lega. l. ij. in princ. & de aur. & ar. le. l. j. in pri. 40 nec est cõtra. ʃ. de pe cu. leg. l. seruo manumisso. imò concordat. Accur.

s In peculio.] quod est genus. Accur.

t Et vicario.] quod est species peculij.

v Fore.] vt. ʃ. titu. j. si seruus. & arg. C. de fi- 50 deicõ. lib. l. cũ inter. & ʃ. de reg. iur. l. quoties. & facit ad. §. ʃ. de lega. j. si post mortẽ. §. fi. & de lega. ij. si idẽ. & C de necess. ser. hæred. insti. l. quidam. in prin ci. & §. fi. Accur.

SI legato.] CASVS. Tria dicit 60 hæc. l. Primo, legaui tibi seruũ, & rogaui ꝑ fideicõ. eũ manumitti. Dicitur ꝙ hęres vel le gatarius cogitur eum manumittere: & dicas, ꝙ est in electione legatarij, vt si vellet cũ ma numittere, bene est: aliòquin hæres manu- 70 mittit. Secundò, reliqui libertatem duobus seruis si darent decem heredi meo. dicitur ꝙ si vnus dat. v. erit liber: licet alter sua. v. nõdum det. Tertiò, reliqui in testamento libertatem seruo meo: pluribus hæredibus institutis. Dicitur quòd sufficit vnum hæredum adire hæreditatem ad hoc vt libertas debeatur, & sit statim liber. Fran. Accur.

x Vel legatarius.] prout vltimo rogauit: nam post legatũ potuit hæredem rogare, per quod videtur reuocare legatum. arg. ʃ. l. proxi. §. fi. vel dic simpliciter vt dicit: & est in arbitrio legatarij vt saltem habeat eum libertum.

80 y Dando.] quia est diuidua, aliàs secus: vt & suprà de condit. & demonstra. qui hæredi. §. fi. & l. si quis. & l. cum fundus. & dixi. C. de condi. inser. l. penul. Accur.

z Iussus est.] directò.

a Vel.] pro saltem[a]: nam multo magis si omnes adierint.

b Liber est.] sic. ʃ. e. testamento manumissus. §. j. & l. testamento liber. & ʃ. si quis te. lib. esse iuſ. l. j. §. ante. & C. de cad. tol. §. in nouissimo. & argu. ʃ. de tu. si nemo. & de contra tab. illud. in prin. & de bon. libe. etiam

[margin: a Adde gl. in. c. cum omnes. extrà de consti. & in c. decet. de im muni. eccle. li. vj. & in c. eos. xxxj. dist. & gl. in l. ij. C. de transact.]

lib.etiam.§.si.&.C.eo.l.iij.Accursius.

Si quis libertatem.] CASVS. Titius reliquit libertatē seruo suo si iurauerit se daturū.x.operas.Dicitur ꝙ hoc iuramētū nunquam debet sibi remitti.Idem etiā est si reliquit legatū, & libertatem simul sub cōdi.puta si iurauerit se daturum.x.operas.nā nec legatum poterit cōsequi absq; iuramento: sed secus si libertatē pure, legatū sub condi.iurādi reliquit.nā tunc remittit̄ sibi hæc cōditio iuramēti.Idē si libertatem sub condi.iurisiurandi reliqt. & posteà idē testator viuus manumisit.nam hæc conditio remittitur.Fran.

a ¶ Conditione.] Puta liber esto si iuraueris te.x.operas daturum: vt.j.co.seruū.&.s.de oper.liber.l.vt iurisiurandi.§.j.vel capitolium ascensurum: vt.j.de statulib.l.si qs ita.§.qui ita.Accur.

b ¶ Edicto prætoris.] mortui, quo remittitur talis conditio iniecta legatis, vel institutiōibus:& ideo nō est opus adire pro hoc prætorem viuum: vt.s.de condi.instit.l. quę sub conditione.in prin.&.§.fi.

c ¶ Conditio.] i.conditio iurisiurandi apposita libertati.Ac.

d ¶ Non possit.] nam sic est in legato sic relicto, ꝙ licet remittatur iuramētum:debet tamen facere quod iurare debebat:& aliâs nō habet relictum: vt s.de condi.instit.l.quæ sub conditione.§.quoties.sed in libertate sufficit si iuret se facturum, etsi non faciat:vt j.de condi.& demon. hęc scriptura.in prin. & sic fauore libertatis permittitur fieri, quod facilius est.& facit ad hoc quod not.C.communia vtriusque iu.l. si cum patruo.

Libertatis fauore permittitur qd facilius est.

e ¶ Acceperit.] sub cōdi.præfati iurisiurādi.& fa.C.de cadu.tol lē.§.in nouissime.Ac.

Mēbrū.

f ¶ Idem puto.] s.ꝙ remittatur iuramētum.

g ¶ Legati.] scilicet si iurauerit se daturū decem operas.

Si ita fuerit.] CASVS. Titius duobus suis seruis reliquit libertatē si insulam ædificarēt. Dicitur ꝙ hæc cōditio nō potest diuidi.vnde si vnus seruorū vellet facere dimidiam insulæ,& libertatem habere:nō auditur.Sed pone, ꝙ vnus eorū vult ædificare totā insulā,& alter nihil : an ille qui facit videtur implere condit.quæritur.& dicitur ꝙ sic : & ipse erit liber:nisi testator aliud senserit:non alius qui nihil facit. Secūdo quæritur. Quidam duobus fabris,vel pictoribus reliquit centū si templum depinxissent,vel si nauim fabricassent.& vnus illorū vult facere:& alter nō.modo quæritur,an si vnus depingat templū, vel si nauim totam fabricet:habeat tota centum? Et dicitur ꝙ si appareat testatorem sensisse,& voluisse ꝙ vterque simul faceret. tunc vnus faciendo nihil dicitur facere:nec habebit legatum.si autem apparet cōtrariū:tūc vnus solus faciendo opus,habebit legatū,vel ipse totū, vel partem ipse,& partem socius secundū ꝙ voluit testator. Tertio quæritur:Si quis reliquit libertatem duobus suis seruis.Castaldionibus sub cōdi.si reddiderint rationes:& vnus vult reddere rationes,alter non:an volens reddere auditur? & distinguitur. nam aut gesserant separatim:& tunc vnus reddendo suas proprias rationes auditur, & erit liber.si verò simul gesserunt, tunc ille, qui vult reddere,debet reddere omnes, & reliqua oīa soluere:& etiā ipsa volumina rationum siue libros reddere debet. Quarto quæritur. Titius manumisit ancillam cum filijs suis. inuenitur ꝙ nullum habet filiū : vel si habet, sunt tales, ꝙ non possunt peruenire ad libertatem. Dicitur ꝙ nihilominus ipsa erit libera.idem est, & si ipsa nō potest effici libera, filij tamen sui sic:nam filij erunt liberi, non ipsa: & sic apparet, ꝙ hæc conditio, cum filijs,non facit cōdi.nisi aliter sensisse testatorem appareat.Et ꝙ nō faciat condi.probo tali argumēto.nam in edicto prætoris cauetur, Ventrem cum liberis in possessionem esse iubebo : tñ si nulli de liberis existant, vēter nihilominus mittetur.Fran.Accur.

Si quis libertatē sub iurisiurandi conditione[a] reliquerit, edicto[b] prætoris locus non erit, vt iurisiurādi cōditio[c] remittat̄:& meritò:nam siquis remiserit cōditionem libertatis: ipsam libertatem impedit: dum cōpetere aliter non possit[d], quàm si paritum fuerit conditioni. Proinde et siquis cum libertate legatum acceperit[e]:non aliter legatum habebit, nisi conditioni iurisiurandi paruerit. sed si purè libertatem acceperit, legatum sub iurisiurandi conditione: putat Iulianus libro. xxxj. digestorum,remitti ei conditionem iurisiurandi. Idem puto[f] dicendum, & si libertati quoq; iniecta sit conditio,si testator viuus eum manumiserit.nam & hæc conditio legati[g] remittitur.

Licet conditio sit indiuidua: potest tamen ab uno seruorum impleri ut liber fiat altero cessante: cui cessanti extinguitur conditio semel ab alio impleta.

Idem lib.5. LEX XIII.

Si ita fuerit seruis duobus libertas data, Si insulam ædificauerint, vel statuam posuerint: diuidi hæc conditio non poterit[h]. solūmodo illam habebit dubitationē, an altero faciente[i], satisfactū voluntati[k] videatur, ideoque ad libertatem perueniat. quod magis est, nisi aliud expresserit testator. faciendo tamen, sibi conditionem impleuit, alteri non: quinimò extinguitur ei conditio. Non enim amplius conditioni parere potest, cum semel expleta sit[l]. ¶ Idē quæri potest,& si fabris duobus vel pictoribus * si templum depinxissent,vel fabricassent nauē, quid[m] adscriptum sit. nam voluntatis erit quæstio, num alteri alterius facti conditionē testator iniunxerit[n]: quæ res efficit, vt si alter cessat, alteri quoque,qui facere paratus est, cōditio deficiat[o]. Quòd si ex ijs, quæ scripsit, vel dixit, ostēdatur contentus esse testator, vel alterum facere: res expedita erit. nam alter faciendo, aut sibi & socio proderit, aut sibi tantū: prout voluisse testatorem apparuerit.

Relicta libertate duobus seruis, si rationes reddiderint: potest unus rationes reddendo liber fieri, si separata fuerit eorum gestio, sin autem simul gesserunt, debent ambo rationes reddere si uolunt ad libertatem peruenire.h.d.

¶ Quæstio hæc[p] & in eo tractatur si quis libertatem dederit seruis duobus, si rationes reddiderint[q]. Iulianus enim tractat, si alter reddere sit paratus, alter non sit: an alter per alterum impediatur. Et rectissimè ait, si quidem separatim rationes gesserint, sufficere ad libertatem adipiscendam ei, qui rationes suas reddiderit. si verò simul: non aliâs videri alterum paruisse, nisi vtriusque reliqua exoluerit[r]. In reliquis accipere debemus, vt & ipsa rationum volumina reddantur.

Coniunctum uitiosum siue nullum non impedit libertatem.

¶ Sed & si ancilla cum filijs libera esse iussa sit: etsi nullum habeat, libera tamen erit: vel si habeat quidem, filij autem eius ad libertatem peruenire nō possint[s]. Idem erit dicendum, & si ipsa libera esse non possit, filij autem eius ad libertatem perueniant. Nam hæc adiectio, cum filijs, non facit conditionem: nisi mihi proponas aliam sententiam testatoris fuisse. tunc enim pro conditione erunt hæc verba accipienda. Conditionem autem non facere, argumento est edictū prætoris, quo ita cauetur[t], Ventrem cum liberis in possessionem esse iubebo. Placet enim, etsi nulli de liberis sint, ventrem tamē ex edicto in possessionem esse mittendum.

Idem lib.8. LEX XIIII.

h ¶ Non poterit.] vt vnus faciēdo mediam insulam.

h ¶ Poterit.] cum sit in facto. sic.j.de verb. obl.stipulationes non diuidūtur.&.l.in executione.§.secūda.&.§.si qs cau.l.si duo.Acc.

i ¶ Faciente.] totum: cum sit indiuiduū: vt dixi.C.de condi.inser.l.penul. & facit.s.e.si legato.§.j.Accur.

k ¶ Voluntati.] scilicet defuncti.

l ¶ Expleta sit.] nam quod semel factū est, amplius fieri non potest:cū nō possit posteà factum haberi pro infecto: vt in aut. de æquali.do.§.j.

m ¶ Quid.] pecuniarium: vt differat à primo casu huius legis.

n ¶ Iniunxerit.] ita ꝙ testator noluit vnum facere sine altero. Vel dic iniunxerit testator: vt sic sit indiuidua.

o ¶ Deficiat.] aliâs deficiat, & hæc bona. aliâs fiat: & tunc dices hoc voluisse testatorem, vt subijcit. Acc.

p ¶ Quæstio hæc.] id est mens huius quæstionis in simili casu tractatur, vt subijcit.

q ¶ Reddiderint.] quod duo continet: vt suprà de condi.& demon. cum seruus.§.j.Accursius.

r ¶ Exoluerit.] sic ergo sequens fit indiuisibilis propter primam: quæ sequens est diuisibilis sua natura, cum sit in dando: vt.j.de statulib.l.si statulibera.in fi.&.l.si quis testamento.& facit ad.§.in eo. titu.de statulib.si quis ita.§.si duo.

s ¶ Non possunt.] quoquo modo. sic & in legato: vt.s.de leg.j.si ancilla.& facit.C.quando dies leg.ced.l.ij.

t ¶ Cauetur.] vt & suprà de ven.in poss.mit.vbicunque.§.fina.& de lega.j.si quis legauerit Titio.& facit cod.titu.si ancillas.& l.si quis inquilinos.§.si ita.Accur.

CVm seruus.] CASVS. Institui duos hęredes, vnum purè, alium sub conditione. seruo meo reliqui libertatem purè: tandem defecit conditio vnius hæredum: & sic non est hæres. dicitur quod si alter adeat: satis est vt libertas seruo relicto debeatur: & sic erit liber. Franciscus Accursius.

CVm seruus purè liber scribitur, & hæres sub conditione: placet, deficiente cōditione habere eum libertatem [a].

Vlpianus lib. 32. LEX XV.

STichum [b] Sempronio dolego. si Sempronius Stichum intra annum nō manumiserit, idem Stichus liber esto. quæsitum est, quid iuris sit. Respondi, hoc modo libertate data, si Sempronius non manumiserit, Stichus liber esto. Sempronium, nisi manumiserit, nihil iuris in Stichum habiturum, sed liberum eum futurum:

¶ *Si fauore certæ rei uerba trahuntur ad impropriam significationem, talis fauor ad dispositionem sibi coniunctam non trahitur. Bar.*

Idem lib. 36. LEX XVI.

SI ita scriptum fuerit, Cùm Titius annorum. xxx. erit, Stichus liber esto, eique [c] hæres meus fundum dato, & Titius antè, quàm ad annum. xxx. peruenirer, decesserit. Sticho libertas competet, sed legatum non debebitur. Nam fauore libertatis id receptum est, vt mortuo Titio tempus superesse videatur, quo impleto [d] libertas contingeret. circa legatum defecisse [e] conditio visa est.

Idem lib. 62. LEX XVII.

LIbertas, quæ in vltimū vitæ [f] serui tempus confertur, veluti, Stichus cùm morietur, liber esto: nullius momenti existimanda est. ¶ Hæc autem scriptura, Stichus, si Capitolium non ascenderit [g], liber esto. ita accipienda [h] est, si cum primum [i] potuerit, Capitolium [k] non ascenderit. isto enim modo perueniet Stichus ad libertatem [l], si facultate data ascendendi Capitolium, abstinuerit.

a ¶ Libertatem.] adita a cohærede hæreditate: aliâs non: vt. s. de hęre. insti. l. trebatius, §. fin. & l. seq. licet ibi aliter exponi possit. Accursius.

b STichum.] facit. s. eod. si quis ita. & quod ibi dixi. Accur.

SI ita scriptum.] CASVS. Sempronius seruo suo Sticho reliquit libertatē cùm Titius annorū xxx. erit. & grauauit hæredem suū vt ei Sticho daret fundū, tunc tēporis scilicet. decessit Titius ante, quàm cōpleret. xxx. annos. dicitur quod adhuc stabitur per tantum tēpus. quo si Titius fuisset viuus, cōpleuisset. xxx. annos: & tunc Stichus erit liber. & hoc est fauore libertatis. secus in legato, quod erat relictum eidē Sticho sub eodem tempore. nam extinguitur. Frā. Acc.

c ¶ Eique manumisso.] & sic prima dilatio ītelligitur repetita: vt. s. de cōdi. & demō. auia. in prin. Accur.

d ¶ Impleto.] quod est si de vltimo anno est tactum: vt. j. eod. si ita fuerit libertas. secus in pecuniarijs relictis: vt. s. de condi. & demon. non putabam. & de his dixi. s. de mino. l. iij. §. minorē. Ac.

e ¶ Defecisse] quia in eo nullus est fauor, sed in libertate sic: vt hîc, &. C. de fideicom. lib. l. fideicommissaria. &. j. de statulib. si seruus. Sed contra. C. quando dies leg. ce. ex his. vbi etiam in legato dicit idē. Sed solu. vt ibi. ex qua etiam soluitur. s. de ali. le. l. libertis. §. ab hæredibus. quæ est contra. Itē cōtra. s. ad treb. seius saturninus. ibi nō perit relictū pecuniarū: imò quod plus est, statim mortuo onerato datur: sed ibi facta erat dilatio fauore eius, cui relinquebatur. arg. s. de vsur. in fideicōmissi. §. cū pollidius. hîc, hæredis fauore. Itē in libertatē videtur cōtrà, vt ammodo. s. nō debeatur: vt. C. e. l. cū testamēto. sed ibi incertum tempus alicuius: hic certum fuit positū. Accur.

LIbertas.] CASVS. Quatuor habet partes hæc. l. prima est. reliqui libertatem seruo hoc modo: cum morietur seruus, sit liber. dicitur quod nullius momenti est hæc libertas. Secūdo reliqui libertatem seruo si non ascenderit capitoliū. dicitur quod valet: & tūc erit liber cum potuerit ascendere capitolium, & non ascenderit. Tertio, reliqui libertatē seruo meo ita, vt filijs meis rationē reddat. dicitur quod purè est relicta libertas: nō sub cōditione reddēdarū rationum: cogitur tñ reddere rationes. Quarto, reliqui libertatē seruo post annos dandam ab hęrede meo, nō dixi post quot annos. dicitur quòd post biennium debebitur libertas ab hærede nisi appareat testatorem aliud sensisse, & hoc probetur per hæredem. Fran.

f ¶ Vitæ serui.] vt &. j. eo. l. fi. &. C. de lati. li. tol. circa princ. &. j. de statulib. l. cum hæres. §. j. & s. de condi. & demon. hæres meus. §. quāuis. non dantis libertatem: vt. j. eod. qui duos. §. j. item non hæredis, nec extranei: vt. d. l. hæres meus. j. & ij. respon. Sed contrà. s. quando dies le. ced. si cum hæres. sed ibi in pecuniario relicto, Item contrà. C. de hære. insti. l. extraneum. sol. vt ibi. Accur.

g ¶ Non ascenderit.] si dixit non ascenderit: accipitur cum primùm &c. vt. s. de condi. & demon. l. hæc cōditio. item secus si dixit, si non ascendam: vt. j. e. Stichus si codicillis. Accur.

h ¶ Accipienda.] fauore libertatis. Accur.

¶ *Hæc uerba, ita ut, faciunt modum, & potest quis compelli ad modum implendum. Bar.*

¶ Hac scriptura testamenti Pāphilus liber esto, ita vt [m] filijs meis rationes reddat. an sub cōditione data libertas videretur, quæsitū est. Respondi pure quidem datam libertatem: & illam adiectionem, ita vt rationes reddat, conditionem [n] libertati non inijcere: sed quia manifesta voluntas testantis exprimeretur, cogēdum esse eum ad rationes reddendas [o].

¶ *Pluralis locutio duorum numero est contenta. Bartolus.*

¶ Post annos [p] indistinctè [q] liber esse iussus, post biēnium liber erit. idq; & fauor libertatis exigit: & verba patiuntur [r]: nisi aliud sensisse patremfamiliâs manifestissimis rationibus is, à quo libertas relicta est, probauerit.

Idem lib. 2. LEX XVIII.

QVi duos hęredes instituebat, post alterius mortem seruum liberum [s] esse iusserat. is, cuius ex morte libertas pendebat, viuo testatore decesserat. Sabinus respondit, liberum futurum.

¶ *Si tempus apponitur substantiæ legati: in dubio tempus incipit à morte testatoris. Bar.*

¶ Hæc conditio, Cùm moriar, liber esto. vitæ tempus [t] amplectitur: & idcirco inutilis esse videtur. Sed melius est hæc verba benignius interpretari, vt post mortem [v] suam videatur testator ei libertatē reliquisse. Sed multo magis hæc conditio. Ad annū [x] liber esto. ita accipi potest. Post annū quam moriar, liber esto. & licet hoc mo

i ¶ Primum.] non idē in stipu. hoc modo cōcepta: vt. j. de ver. obl. ita stip. quæ est cōtra. & plenè dixi. s. si quis cau. & si post tres.

k ¶ Capitolium.] s. ascendere. Accur.

l ¶ Ad libertatem.] Nisi voluntas defuncti alia sit: vt. j. e. l. fi. ij. respon.

m ¶ Ita vt.] hoc est quod facit modum.

n ¶ Cōditionem.] aliâs cōditioni libertatis nō nocere, & aliâs conditionem libertati non inijcere. Accur.

o ¶ Reddendas.] sic enim est in modo: vt no. C. de his quæ sub modo. l. j.

p ¶ Post annos.] aliâs post annos: & tūc plana. & sic facit. s. de testi. vbi & j. de ver. sig. l. inter illā. §. ita. aliâs post annū. & tūc plurale pro singulari pone, vel subaudi, vel biennū. & sic facit. s. de le. ij. si ita relictum. §. fi.

q ¶ Indistinctè.] i. nō determinādo numerū annorū. alij dicunt, non determinādo incipiat currere ex die testamēti vel mortis, sed hoc soluitur in. l. proxi. §. fina.

r ¶ Verba patiuntur.] pluralis enim &c. vt dicta. l. vbi. & no. in dubio fauorabiliorē sensum accipi: vt. s. de iur. do. l. nuptura. Ac.

Fauorabilis sensus in dubio accipiēdus est.

QVi duos.] CASVS. Institui Titiū & Sēproniū meos hæredes: & si Titius qui erat vnus de hæredibus decederet, reliqui seruo meo libertatē. dicitur quod si Titius decedat etiam me testatore viuo, debebitur libertas seruo: & intelligas post aditam hæreditatē ab alio hærede meo. ¶ Hæc cōditio.] Libertatē tibi reliqui cum moriar. videtur tēpore vitæ meæ tibi deberi libertatē. s. tūc cū sim in articulo mortis: & sic esset inutilis: cum hoc ego nolui: sed tñ de æquitate dicitur post mortē meam tibi deberi libertatē. Secūdò, reliqui libertatē seruo ad annum. sensus verborum est, quod vsq; ad annū sit liber, quod esse non potest de iure: tamen ex æquitate interpretantur hæc verba. vt post annum sit liber. Tertiò, post annum, quo hoc testamentum erit factum, sis liber: dicitur quòd hæc conditio non est inutilis si contingat testatorē intra annum mori, quia ille erit liber completo anno incepto à tempore testamenti conditi. Fran. Accur.

s ¶ Liberum.] nam in vim cōditionis fuit relicta, quæ viuo testatore potuit impleri: vt hîc, &. C. de insti. & substit. l. si quis. & ibi dixi. Quid autē si ab hærede foret dāda? Rñ. idē: vt. j. de fideicō. l. cū vero. & l. si pro non scripta. &. C. de cad. tol. §. in primo. itē accipe hæreditatem aditam ab alio, vt diximus. s. e. cum seruus. Accur.

t ¶ Tēpus.] nā viuus moritur, nō mortuus. vnde ex vi verborū viuēte testatore esset liber: & hoc testator noluit, & sic inutilis videtur: vel etiā saltē tpe mortis statim ex vi verborum debet esse liber, sed hoc nō vult ius, sed demum adita hæreditate: vt. j. e. l. testamēto. Accur.

v ¶ Mortem.] quia morte demum relicta confirmantur. R. Accur.

x ¶ Ad annum.] vis verborū est, vt interim hinc ad annū sit liber: non post

non post.sed hoc non vult ius:quia ad diem dari non potest:vt.j.eo. libertas & ideo fit hæc interpretatio,vt intelligãtur verba ex die: quod esse potest:vt.j.eo.testamento manumissus.§.j.

a Accipiatur.]huic verbo supponit inferior conditio,quæ à testatore posita si accipiatur hoc modo,quo superior,& sic post mortem: non tamẽ erit inutilis quin anno transacto à die testamenti cõditi cõsequatur libertatẽ: 10 & sic tria sunt similia:ad annũ liber esto. Itẽ,post quã moriar,liber esto.itẽ, post annũ quã hoc testm̃ factum erit, licet hæc vltima parũ plus habeat vtilitatis, si cõtingat testatorem decedere dudũ post testamẽtum intra 20 annũ,vel etiã post,cũ computetur ex die testamenti. Alij econtra dant suppositũ verbo accipiat, per superiorem primam cõditionẽ, ad annũ liber esto: quæ superior si accipiatur hoc modo quo inferior, nõ tamẽ erit 30 inutilis,qn à die mortis anno cõputato cõpetat libertas: & hoc ex interpretatiõe, nõ ex vi verborum.facit. j.eo.si ita.Accur.

do accipiatur a, Post annũ quàm hoc testamentũ factum erit, liber esto, si euenerit, vt intra annum testator decederet, inutilis non erit.

Idem lib.3. LEX XIX.

Quidam hæredem b suum rogauerat,vt seruum manumitteret: deinde si hæres eum nõ manumiserit,liberum eũ esse iussserat:eique legauerat.Licet eum hæres non manumiserit:pleriq; existimant,hunc ex testamento libertatem c consequi.secũdum hoc legatum quoque ei debetur d.

Meminisse uidetur qui non apparet demenmisse. Bartolus.

Africanus lib.1. LEX XX.

Seruos legauit,& cauit ita, Rogo te,si promeruerint,dignos esse libertate existimes e. Prætoris hæ partes sunt, vt cogat libertatẽ præstari:nisi quid tale hi serui admiserint,vt indigni sint, quo libertatem consequãtur: non etiã vt talia officia f ab his exigantur, pro quibus libertatem mereri debeant. arbitrium tamen eius erit, qui rogatus est, quo tẽpore quẽque velit manumittere: ita, vt si viuus non manumisisset, hæres eius statim libertatem præstare cogatur.

Dictio imò,ponitur correctiuè.Bar.

Idem lib.7. LEX XXI.

Stichus, g † imò Pamphilus liber esto. Pamphilum liberum futurum respondi:quodammodo enim emandasse errorem suum h testatorem. idemque iuris fore, & si ita scriptũ fuerit, Stichus liber esto:imò Pamphilus liber esto.

Quitatio tutoris ualet, nisi inter ipsum & eum cui est facta, sit collusum. hoc dicit. Bartolus. Lex sequens plana est.

Idem lib.9. LEX XXII.

Quidam hære-dẽ.] CASVS. Rogaui hæredem meum vt seruum 40 meũ manumittat: & si non manumiserit, iussi eum esse liberũ: eidemq; legatum reliqui. dicitur q licet hæres non manumittat, tamen hic seruus erit liber ex testamẽto, & legatum habebit. Frã.

b Quidam hære-50 dem.] aliâs quidam hæredẽ: & aliâs quædam hæredem: & aliâs qui fratrẽ hęredẽ. Ac.

c Libertatem directam.] & sic fuit seruus testatoris: vt. C. eo. seruo.

d Debetur.]vt &.ff. eo. si quis ita sit lega-60 tus. in princi.

Seruos legauit.] CASVS. Legaui tibi seruos, & dixi, si de te promeruerint: rogo vt eos dignos libertate existimes, id est vt eos manumittas. dicĩt q prætor coget te, vt eos manumittas: quasi semper præsumantur digni, nisi hi serui commiserint aliquod delictum contra te, propter quod videantur indigni. Secundo pone, 70 quòd dixi: quocunque tempore vis manumitte quẽ vis de istis seruis. dicitur quòd si tu viuus non manumisisti: hæres tuus cogetur manumittere. Franciscus.

e Existimes.]id est liberos eos facias. R. vel subaudi hîc, manumittere eos. Accursius.

f Officia.]id est seruitia: vt. C. de nego. gest. officio. & not. quemlibet præsumi bonum, nisi probetur malus. sic. j. cod. testamento centurio. in prin. & .§. fi. & .j. titu. j. talis. §. sororem. & .ff. de leg. ij. l. cum quidam. & .C. de inof. test. l. omnimodo. Item argu. ff. de lega. ij. cum pater. §. rogo. & de reb. dub. vtrum. §. j.

80 Stichus.] CASVS. Ego testator in testamento reliqui libertatem seruo hoc modo: Stichus, imò Pamphilus erit liber. quasi ego testator emendare videar errorem circa Stichum. idem erit & si dixit, Stichus liber esto, imò Pamphilus liber esto. nam & hoc casu Pamphilus erit liber prædicta ratione. Fran.

g Stichus.]facit hoc ad quæstionem, quam scripsi in aut. de testi. §. quia verò. ibi in glo. sed quid si ille. Accur.

h Errorem suum.]ait africanus. & not. imò, correctiuè poni in

† Iste text. est not. ad hoc q dictio imo, est correctiua præcedẽtiũ licet aliquãdo addat vel copulet: vt in. l. imo. de libe. cau. Bolo. Adde tu tex. in. c. innotuit. & ibi Panor. nu. v & ibi notaui in a. postil. ad ipsum inversi. dictio imo. extrà de ele. & in c accedens. j. & ibi iterũ not. in a. postil. ad ipsum ĩ versi. imò. extra vt lite non cõtest. de quo omnino per Bal. in. l. j. col. viij. C. de fur. & Roma. in rub. de arbi. col. xvij.

libertatibus: sic & in institutionibus: vt suprà de hæredi. instituen. si ita scriptum. quandoque non: vt. C. de no. co. compo. ibi, imò & mutatam &c.

Qui filium.] CASVS. Titius habens filium impuberem, eum hęredem instituit: & Sticho seruo libertatẽ reliquit, si redderet rationes argenti quod sub cura eius fuit. tandem ille Stichus seruus partem 10 argenti, quod subripuerat, cum tutore pupilli diuisit: & tutor scripsit qualiter erant bene redditæ rationes ab isto seruo Sticho. quæritur, an iste seruus Stichus sit liber: & dicitur quòd non. nã sicut in alienat. re-20 rum pupillarium: ita hîc exigitur bona fides. Itẽ statuliber grauatus dare pupillo, si det eius tutori, ita demum liberatur & efficitur liber, si seruus, et tutor fraude careant. ita & ĩ nostro casu debebant cauere in red-30 dendis rationibus, quòd non fuerint vsi fraude: & ideo ratio pro non reddita habetur. Vltimo dicit, qualiter debet iste seruus Stichus reddere rationem argenti, vt efficiatur liber: & certè illud argentum quod 40 habet de bonis pupilli, debet ei reddere. & si quædam vasa argentea amisisset sine dolo & culpa, non tenetur ad ea: sufficit enim si ex bono & ęquo rationem reddat. Frãciscus Accur.

Qui filium impuberem hęredem instituit: Stichũ ratione argenti, quod sub cura eius esset reddita, liberũ esse iusserat. is seruus partem argenti subtractã, cũ tutore diuisit: atq; ita tutor parem i ei rationem adscripsit. Consultus k, an Stichus liber esset, Respondi non esse liberũ. Nam quod alioquin placet l, si statuliber pecuniã dare iussus, tutori det, vel si per tutorem stet, quò minus pareatur cõditioni, peruenire eum ad libertatẽ: ita accipiendum est, vt bona fide & citra fraudẽ m statuliberi & tutoris id fiat: sicuti & in alienationibus rerũ pupillariũ seruatur n. Itaq; & si offerẽte statulibero pecuniã tutori, in fraudẽ pupilli accipere nolit o, non aliter libertatẽ cõtingere, quàm si seruus fraude careat. Eadẽq; & in curatore * sunt dicẽda. Itẽ quæsitum est, rationẽ argẽti reddere iussus, in quem modum * intelligendus sit conditioni paruisse? id est, an si quædam vasa sine culpa p eius perierint, atq; ita reliqua vasa hæredi bona fide assignauerit, perueniat ad libertatem? Respondi peruenturũ. nam sufficere si ex bono & ęquo rationẽ reddat. deniq; quam rationem bonus paterfamiliâs q reciperet: ea hæredi reddita impletam conditionem videri.

* Seruanda & dicẽda.

* Intelligẽdũ sit non cõditioni. &c.

i Parem.]id est re-50 ctè eum reddidisse rationem significauit, vt sic eum liberum quasi cõditiõe impleta ostenderet. R. Accur.

k Consultus.] ego Africanus. Accur.

l Placet.] vt infrà de sol. si seruus decem. & .l. Stichum aut pam 60 philum. §. vsumfruc. in fine. Accur.

m Fraudem.]sic suprà loca. sed addes. in princip. & infrà pro empt. qui fundum. §. si tutor. Accur.

Martianus lib.1. LEX XXIII.

Testamento manumissus ita demum fit liber, si testamentum valeat, & ex eo adita sit hæreditas r: vel si quis omissa s caussa testamenti, ab intestato possideat hæreditatẽ. Testamẽto libertas data cõpetit: purè quidẽ data, sta-

n Seruatur.]& tunc demũ à tutore facta valida sit alienatio, cùm ipse fraude caret: vt. ff. de mino. & si fine. §. j. & .l. penulti. & .C. si aduer. ven. l. ij. & .C. de prædi. mi. l. ij.

70 o Nolit.]scilicet tutor.

p Culpa.]etiam leuissima, si cum mandato gerebat: vt. C. manda. l. à procuratore. aliâs leui regulariter: vt. C. de nego. gest. tutori. nam ita in seruo debet esse, vt si liber gereret: vt suprà de pecu. non solum. §. primo. secus in libero homine bona fide possesso, qui de lata tantum tenetur: vt infrà de acquiren. rerum do. homo liber. in princip. Accur.

q Paterfamiliâs.]sic. ff. si ita sit scriptum.

Testamento.] CASVS. Manumissus in testamento tunc fit liber, quando adita est hæreditas ex testamento, & testa-80 mentum tenet: vel si institutus omisit ex testamento, & ab intestato adiuit: & hoc est verum, quando libertas erat relicta purè: & sufficit quòd ab vno adeatur hęreditas. Si autem in diem vel sub conditione relicta est libertas: tunc competet libertas cum dies venerit vel conditio. Franc.

r Hæreditas.]vt. C. eo. l. ij. Accur.

s Omissa.]in fraudem. aliâs secus: vt. C. si omis. sit caussa test. l. j. in princi. & in fine.

a ¶ Vel.]pro ſaltem. Accurſius.
b ¶ Ab vno.]vt &.j.eo.l.teſtamento.&.ſ.eo.ſi legato ſeruo.§.fin. ſic in tutela:vt.ſ.de teſtamentaria tutela.l.ſi nemo.
c ¶ In diem.]id eſt ex die,non ad diem:vt.j.eo.libertas.
d ¶ Extiterit.]ſic.j.de ver.ſig.cedere.&.C.de cadu.tol.§.ſin autẽ.Ac.

tim quàm adita fuerit hæreditas, vel[a] ab vno[b] ex hæredibus.ſi autẽ in diẽ,[c] aut ſub cõditione libertas data eſt: tũc cõpetit libertas,cùm dies venerit,vel cõditio extiterit[d].

¶ Serui nominatim uidentur manumitti etiam quando non nomen eorum ponitur: ſed nomen officij quod habebant,ueluti pictorem aut piſtorem.hoc dicit.Fran.

Caius *. **LEX XXIIII.**

Nominatim[e] videntur liberi eſſe iuſsi,qui vel ex artificio,vel ex officio[f],vel quolibet alio modo euidenter denotati[g] eſſent,veluti diſpenſator meus,cellarius meus cocus meus,Pamphili ſerui mei filius[h].

¶ Libertas teſtamento relicta tunc ualet cum hæreditas aditur etiam ab uno, & in eo gradu erat relicta & pure erat relicta.Fran.

Vlpianus lib.4. **LEX XXV.**

Teſtamento liber eſſe iuſſus tunc fit liber,cùm adita fuerit hæreditas quaalibet ex parte: ſi modò ab eo gradu,[i] quo liber eſſe iuſſus eſt,adita fuerit,et purè[k] quis manumiſſus[l] ſit.

¶ Si quis inſtituit aliquem, & ſubſtituit ſeruũ cum libertate, & ſi primus hæres erit, legatum reliquit ſeruo non expreſſa libertate, ſeruus iſte liber erit etiam ipſo caſu.

Martianus lib.1.Reſp. **LEX XXVI.**

Diuus Pius & Diui Fratres fauorabiliter reſcripſerunt, cùm ſeruo cum libertate ſubſtituto, legatum erat[m], ſi hæres non eſſet, non adſcripta libertate[n]: perinde haberi,atque ſi adſcripta ei eſſet libertas[o].

Paulus lib.1. **LEX XXVII.**

Qui potuerunt apud conciliũ manumittendo ad libertatem perducere[p],poſſunt etiam neceſſarium hæredem facere, vt hæc ipſa neceſsitas probabilem faciat manumiſsionem[q],

¶ Seruus cui libertas relicta eſt his duabus conditionibus hac.l.expreßis: utroque caſu liber erit.hoc dicit.

Nominatim.] CASVS. Serui nominatim vidẽtur manumitti etiam, quando nõ nomẽ eorũ ponitur:ſed nomen officij,quod habebãt: vt ſi dicã,ſeruum meũ pictorem liberum eſſe volo: vel ſic, ſeruum meũ diſpenſatorẽ liberũ eſſe volo:vel ſimile, p qđ cognoſcit̃. Fran.

Paulus li.1. reſp.

e ¶ Nominatim.]facit.j.e.l. nominatim. Accurſius.
f ¶ Officio.]hæc differunt inter ſe:vt.ſ. de leg.iij.l.legatis.§.j.
g ¶ Denotati.]vt ea demõſtratio fungatur vice nominis. R.vt.ſ. ſi cer.pet.l.certum eſt. Accurſius.
h ¶ Filius.]cũ vnũ ſolum filiũ habet:vt.ſ. de lib.& poſthu.l.ij.& ſemper ſubaudi, liber eſto.ſi autem nõ appare t de quo ſenſerit,obtinet quod dicitur.j. eo.cùm ex pluribus.

Teſtamento.] CASVS. Libertas teſtamẽto relicta, tunc valet cùm hæreditas aditur etiã ab vno,& in eo gradu erat relicta, & purè erat relicta.Franciſ.

i ¶ Gradu.]inſtitutionis vel ſubſtitutionis. ſic.ſ.de lega. præſtan. ſed & ſi pro dote.§. nõ omnia.Sed quid ſi ab ĩſtituto libertas,à ſubſtituto hæreditas relinquatur eidẽ? videt̃ nõ deberi libertas, cũ inſtitutus non adeat, per.l.iſtam.Sed argu. cõtra.ſ.de leg.ij.cũ pater.§.ab inſtituto. ſed reſpon.vt no.C.ſi quis omiſ.cau.teſta.l.j.
k ¶ Purè.]alioquin ſecus:vt.ſ.eo.teſtamento.in fi.Accur.
l ¶ Manumiſſus.]id eſt manumitti iuſſus. ar. contra. huic.l.C.e. l.iij.Accur.

Diuus.] CASVS. Titius in teſtamento ſuo ſcripſit Sempronium hæredem:& ſi hæres nõ eſſet, ſubſtituit ſeruum ſuum Stichum cum libertate. Item ſi Sempronius erit hæres,reliquit legatum Sticho.dicitur quòd videtur & ei libertatem relinquere etiam in hoc caſu.Fran.
m ¶ Legatum erat.]hoc modo,ſi hæres &c.Accur.
n ¶ Libertate.] id eſt non habita mentione libertatis in legando. Accurſius.
o ¶ Libertas.]habebit ergo legatum & libertatẽ ſi hæres non erit, quod erit adeunte inſtituto:ſed videtur neutrum habere:vt.C.de neceſſa.ſer.inſti.l.pe.§.illo quæ eſt contrà.Sol.hîc videtur repetita cõditio libertatis,quæ erat appoſita in ſubſtitutione:vt.ſ.de cõdi. & demon.auia.& de condi.inſti.l.cùm ſeruus.Accurſius.

Qui potuerunt.] CASVS. Sicut minor.xx.an.poteſt dare libertatẽ ſeruo ſuo certis de cauſsis,ita poteſt eũ inſtituere ſibi hæredem neceſſarium,& per hoc liberũ efficere,quaſi & hæc ſit cauſſa iuſta,habere eum in hæredem.Fran.Accur.
p ¶ Perducere.]qui numerantur inſtit.qui ma.non poſ.§. eadem. & ſ.ti.ij.l.ſi minor an.xx.&.l.ſeq.Accur.

q ¶ Manumiſsionem.]id eſt cauſſam manumiſsionis.Azo.etiam ſi non ſubſit aliqua de prædictis.ſic.ſ.ti.ij l.illud.§.j.ſic iure inſtitutionis licet,quod aliâs non liceret:vt inſti.qui ma.non poſ.in prin.&.§. licet.Accurſius.

Inſtitutionis iure licet quod aliàs non liceret.

Idem lib.Sing. **LEX XXVIII.**

Stichus, ſi codicillis eum non vetuero liberũ eſſe, liber eſto. ſic eſt, ac ſi diceret, Stichus, ſi in Capitolium non aſcendero[r],liber eſto. nam & hæres ſic inſtitui poteſt.

¶ Licet teſtamẽtum rumpatur propter præteritionem liberorum.ſerui tamen quibus eſt data libertas in illo teſtamento, ſi per quinquennium fuerint in libertate,liberi remanebunt.

Scæuola lib.24. **LEX XXIX.**

Vxorem prægnantem repudiauerat,& aliam duxerat. prior enixa filiũ expoſuit.hic ſublatus[s] ab alio,educatus eſt.nomine patris vocatus eſt.vſq;[t] ad tempus vitæ patris,tã ab eo[v],quàm à matre: an in viuorum[x] numero eſſet ignorabatur. mortuo patre, teſtamentoq; eius,quo filius neq; exhæredatus, neque hæres inſtitutus fuit,recitato,filius & à matre, & ab auia paterna agnitus,hæreditatem patris ab inteſtato quaſi legitimus poſsidet. quæſitum eſt, ij, qui teſtamento libertatem acceperunt, vtrum liberi, an ſerui ſint? Reſpondi filium quidem nihil præiudicij paſſum fuiſſe, ſi pater eum ignorauerit:& ideo cùm in poteſtate ignorãtis patris eſſet, teſtamentum non valere[y]. ¶ Serui autem manumiſsi ſi per quinquenniũ in libertate morati ſunt: ſemel datam libertatem infirmari,contrarium ſtudium[z] fauori libertatis eſt.

Vlpianus lib.19.ad edictum. **LEX XXX.**

* Si ſerui,qui apud hoſtes ſunt,liberi eſſe iuſsi ſunt,ad libertatem perueniũt[a],quãuis neq; teſtamenti,neq; mortis tẽpore[b] in poteſtate teſtãtis, ſed hoſtiũ fuerint.

Paulus li.12.quæſt. **L. XXXI.**

Libertas ad tempus dari non

Stichus.] CASVS. Ego teſtator dixi in teſtamento, Stichus ſit liber,ſi codicillis eũ non vetuero eſſe liberũ.dicitur ꝙ perinde eſt,ac ſi dixiſſem, ſi in capitolium nõ aſcendero,ſit liber.nã vtroque caſu me mortuo erit liber,ſi non reuocaui in codicillis, vt in primo caſu: vel ſi non aſcẽdi capitoliũ, vt in ſecundo. Vltimò dicit: ꝙ hæres poteſt inſtitui ſub aliqua de prædictis conditionibus.Fran.Accur.
r ¶ Non aſcẽdero.] quæ conditio locũ habet me mortuo:vt argu.j.de ver.obli. quicquid.§.fi.& de his dixi.ſ.e.libertas.§.j.Ac.

Vxorem.] CASVS. Quidam habens vxorem prægnantem, eiecit eã de domo, accepit aliam: expulſa, in aliqua domo voluit ſtare,& peperit.poſtea partũ eiecit fortè ad aliquod hoſpitale. aliqs recollegit eũ, & tenuit eũ, & nutriuit. pater iſti⁹ pueri veniẽs ad mortem, neſciebat de iſto filio quid eſſet, an ſit viuus vel nõ. inſtituit quẽdam aliũ hæredẽ, & de iſto puero nihil dixit:reliquit ſeruis libertates.ille inſtitut⁹ adiuit hęreditatẽ nũc hic puer venit:& ꝓbat ſe filiũ defuncti:& ſic teſtm̃ ruptũ dicit per ꝑteritionẽ:obtinuit:& ſic habet bona.mõ quęrit̃,qd erit de libertatibus:& dr̃ ꝙ poſtquã ſerui ſteterũt vt liberi per ſpatiũ qnquennij, ammodo nõ debẽt reuocari in ſeruit.Fran.
s ¶ Sublatus.] id eſt natus.
t ¶ Vſque.]cũ ſequentibus iunge.Accur.
v ¶ Ab eo.]ſ.patre.
x ¶ Viuorum.]id eſt an eſſet viuus.Accur.
y ¶ Nõ valere.]ĩ quo præterit⁹ eſt:vt ĩſti.de exhære.lib.in prĩ. Sed contrà.ſ.de inoffi.teſta.ſi inſtituta.§.fi.Sed ibi fuit matris præteritio, quę habetur pro exhęredatione,vt inſti.de exhære.li.§. matris. hîc patris.Accurſius.
z ¶ Studium.]dabunt tamen.xx.aureos:vt arg.ſ.de inoffi.teſta.papinianus.& eſt hîc ſpeciale.aliâs contrà:vt.C.de fideicommiſ. l. eam quam.ſed per aut.videtur eſſe ius commune:vt.C.de lib.præ.aut. ex cauſſa.& facit.C.de inoffi.teſta.cùm ex cauſſa.

* Ordo horũ legũ in pandectis florent. & in uetuſtiſ ſi.Codi.ita obſeruatur ut legẽ ſi ſerui ſequatur lex cũ ex pluribus,deinde lex.ſciẽdũ poſtremo lex libertas.

Si ſerui.] CASVS. Seruo meo licet ab hoſtibus capto poſſum relinquere libertatem:& reuerſus ab hoſtibus habebit eam: licet neque mortis meæ tempore,neque teſtamenti fuerit meus : ſed hoſtium.Fran.Accurſius.
a ¶ Perueniunt.]ſcilicet iure poſtliminij ſi reuerſi fuerint.R. ſic & legati:vt.ſ.de leg.j.id quod.& ad hoc.j.eo.ti.ab omnibus.§.etiam.& j.ti.j.generaliter.§.hoſtium.ſeruo.&.ſ.fa.ercíſ.l.propter.
b ¶ Tempore.]infrà eo,ſeruus.contrà.ſolue vt ibi.

Libertas.] CASVS. Libertas nõ põt dari ad tp̃s,vt ſic, ſis liber vſque ad.x.an.& ſi tale tp̃s apponit̃,tollit̃:& erit perpetua. & h.d.hæc.l.cum.l.ideoq;.quæ eſt.j.proxi.quã continua cũ iſta Fran.

Non poteſt.

a Non potest.] vt sic relicta valeat: sed adiecto tempore valet libertas: vt. ĵ. eo. ideoq́; quæ potest huic cōtinuari. sic. §. de serui. l. iiij. & §. de hære. insti. hæreditas & de adop. quæsitum. sed ex eo die potest dari: vt. §. eo. qui duos. §. fi. & l. testamento manumissus. §. fi. & ĵ. eo. si ita. arg. contrà. ĵ. de regu. iur. l. actus. Accursius.

Cvm ex pluribus.] Nullus. vt ĵ. de reb. dub. si fuerit. & hoc in directis secū 10 dum quosdam. secus in fideicōmissarijs: vt ĵ. de statulibe. l. labeo. in fi. & C. de fideicom. li. l. cùm inter. & l. pe. quæ sunt cōtrà, quod non placet: imò idem in fideicō. vt. §. de rebus dub. si quis de pluribus. & dictæ leges 20 in certis casibus loquuntur. secus si lege tur Stichus: nec appa ret de quo: vt. §. de lega. j. si quis à filio. §. si qs, & sic est deterior cōditio libertatis: q́d est speciale. Item non ob. C. de ver. sig. l. cum quidā. quia ibi alter- 30 natiuè: & sic ponitur vel pro &. Itē nec ob. C. cōmunia de leg. l. fi. in prin. quia & ibi alio casu dicit. Itē not. hîc in dubio esse neutrū. sic suprà, de testa. tuto. duo. & d. l. de reb. dub. si fuerit. & suprà de rei vendi. si frumen 40 tum. §. fina. & de in diem addi. cum duo. in fin. & §. de hære. insti. in tēpus. §. j. sed videtur hodie hæc lex corrigi: vt insti. de lega. §. libertas. & §. sed nec. sed ibi de tali incertitudine dicit, quæ ad certitudinem re- 50 duci potest. Item ar. cōtrà huic. l. §. de his, quæ in testa. delen. l. ij. in fi. sed alio modo erat ibi dubium. Accursius.

Libertatis quandoque deterior est conditio.

* Paulus li. 74. ad edi. aut. Vlpian° lib. 4.

* Paulus lib. 7.

potest [a].

Incertitudo rerum & personarum uitiat legatum. Barto.

Idem lib. 26. ad edic. L. XXXII.

Cvm ex pluribus eodem nomine seruis, vnus liber esse iussus non appareat, qui sit: nullus [b] liber est.

Existentia sui hæredis confirmat libertates. hoc dicit. Barto.

Vlpianus lib. 65. ad edictum. LEX XXXIII.

Sciendum est, necessario [c] hærede existente, quamuis se abstineat, tamē libertates competere [d], si modò non in fraudem [e] legis Æliæ Sentiæ datæ fuerint.

Idem *. LEX XXXIIII.

Deoque [f] si ita scriptum fuerit, Stichus vsque ad annos decem liber esto. temporis adiectio super uacua est [g].

Idem. LEX XXXV.

Seruius existimabat, ijs posse seruis dari testamento directā libertatem, qui vtroque tempore, & quo testamentum fit, & quo moritur, in testatoris fuerint [h] potestate. quæ sententia vera est.

Cui relicta est libertas si iuret. x. operas se da turum filio meo: si iurat, erit liber: non tamen tenetur ex iuramento nisi iuret factus liber, id est post manumißionem. Bar.

Idem *. LEX XXXVI.

Seruum testamento ita manumisit, Si iurauerit se Cornelio filio meo decem operas daturum, liber esto. quæritur, quid iuris sit? Et sciendum est iurando seruum conditionem implere [i]. sed non teneri operarum nomine: quia ni-

insti. l. in testamēto. ī prī. & §. si cer. pe. certū est. & §. e. l. noīatim. Ac.

Libertas.] CASVS. Relinquo tali libertatem cum per. ll. licebit. tenet hæc datio: & erit liber, nisi leges prohibeant eū posse manumitti, quod quandoque faciunt. Fran.

m Licebit.] licebit autem si leges non prohibeant: vt. §. ex quib. cau. necnon. §. j. prohibent enim quandoq́; : vt. §. de ma. l. lege fauia. statim ergo erit li 10 ber, si lex non prohibet. Accur.

si post manumissionem iuret, non obligatur [k].

Idem *. LEX XXXVII.

Nominatim codicillis manumissus videtur seruus, cuius nomen testamento continetur [l].

Idem *. LEX XXXVIII.

Libertas testamento seruo ita dari potest, Cùm per leges licebit [m], liber esto.

Datio libertatis in id tempus quo sit us alienus futurus est, nō ualet: licet statuliber post alienationem fiat liber ex testamento. Item legatum & libertas conueniunt in hoc quia neutrum eorum debetur ante euentum conditionis.

Idem *. LEX XXXIX.

Stichus seruus meus, si eū hæres alienauerit, liber esto. inutiliter libertas [n] datur: quia in id tēpus confertur, quo alienus futurus sit. nec contrariū est quòd statuliber, etiam si vænierit, ex testamento libertatē cōsequitur * Certè vtiliter libertas data, facto hæredis non perimitur [o]. At quid in legato eo modo [p] dato dicemus? Diuersum enim nulla dicetur ratione. nam inter libertatem. & legatū (quantum ad hanc caussam) nihil distat. Igitur nec sic directò dabitur libertas, Si hæredis mei esse desierit, liber esto: quia nullum casum vtilem habet [q].

Pomponius lib. 5. LEX XL.

Iulianus ait, cū idē homo, & per fideicōmissum datur alicui, & liber esse iubetur [r]: hæredem libertatē debere præstare. non enim cogetur (inquit) ex caussa fideicōmissi æstimationem sufferre, cū debitā

* Paulus lib. 9.

Stichus.] CASVS. Stichus seruus meus cùm eū hæres alienauerit, liber esto. hæc datio libertatis nō tenet: & reddit rationē, quia libertas in id tēpus confertur, 20 quo alienus esset, nec videtur aliud in statu libero. nam hæres vendendo interim statuliberum: aduenientē con di. bene fit liber, licet reperiatur alienus. & hoc est ideo, quia factū hæredis nō potest perimere factū defun- 30 cti. Posteà dicit: libertas & legatum similia sunt in hoc, q̀ vtrūq́; relictum sub condi. nō debetur ante cōdi. Vltimò dicit: quidam in testamento reliquit libertatē seruis suis hoc modo: relinquo libertatem talibus seruis, 40 cùm hæredis esse desierint. non valet talis donatio libertatis. F.

* Paulus lib. 22.

* Paulus lib. 13.

* Quippe

n Libertas.] directa: vt & C. e. seruo. secus si dicat, nolo q̀ alterius seruitutē patiatur: vt. ĵ. ti. j. cum fidei. sed hæc ratio quæ sequitur, nō videtur bo 50 na: vt. C. si man. ita fu. al. ne ma. l. ij. sed hîc aderat solius relinquētis voluntas: ibi vtriusq́; paciscētis fuit. vnde succedit consti. etiā eo tempore, quo iam desijt esse tradētis. Ac.

o Perimitur.] vt. C. eo. statuliberis.

60 bertates tamen tenēt, nisi sint relictæ in fraudē creditorū. Frā. Ac.

Sciendum est.] CASVS. Filius institutus licet abstineat ab hæreditate, libertates tamen tenēt, nisi sint relictæ in fraudē creditorū. Frā. Ac.

c Necessario.] scilicet filio, qui est suus, & necessarius. hic quidē potest abstinere. seruus autem qui est tantum necessarius, non potest: vt insti. de hære. qua. & dif. in prin. & §. sui. & §. sed & his. Accursius.

d Competere.] quia remanet hæres nomine: vt. ĵ. ti. j. cum quasi. §. sed & si quis. & §. de bo. lib. l. vj. §. si filius non re. vt. §. de interro. act. si filius. nec ob. C. eo. si hæreditas. quia in extraneo hærede ibi dicit. & de hoc dixi. C. si minor se ab hære. abst. l. j. Accur.

e Nō in fraudē.] puta ī fraudē creditorū: vt ī sti. q ma. nō pos. ī prī.

f Deoque.] hæc iungitur superiori. l. libertas. & dic vt ibi.

70 g Superuacua est.] libertate cum effectu procedente.

Seruius.] CASVS. Ad hoc vt directa libertas possit dari seruo, est necesse, quòd seruus sit testatoris tempore, quo testatur: item tempore, quo moritur. Franciscus Accursius.

h Fuerint.] re vel spe: vt. §. eo. si serui. quæ est contrà. Item hoc in directa: secus in fideicom. vt. C. eo. titu. seruo. & facit. ĵ. eo. libertates. & l. verum est. & insti. de hære. qua. & diffe. §. in extraneis. Accur.

Seruum.] CASVS. Reliq libertatē seruo meo si iuret se daturum decē operas Cornelio meo filio. dicitur quòd si iurat erit liber, non tamen tenetur nec obligatur ex iuramento, nisi iuret 80 factus liber: scilicet post manumissionem. Fran.

i Implere.] sic. ĵ. de statuli. l. stichus si hæredi. & ad treb. hæredib°. in fin. & §. de condi. & demon. Mæuius. & dixi. §. e. si quis libertatem.

k Non obligatur.] vt. §. de op. liber. vt iurisiu. & ĵ. de libe. cau. l. si & quarum re. ac. non da. l. j. §. quæ onerandæ. sed fallit. C. an ser. ex suo fac. l. promissæ. Accursius.

l Nominatim.] Continetur. puta dixi in codicillis, ille, quem in testamēto nominabo, vel noīaui, liber esto. ad qd. §. de condi.

60 p Eo modo.] Tribus modis expone. Primo, si hæres meus Stichum alienauerit, lego. x. eidem seruo. nam non valet quantum ad seruum: sed quātum ad emptorē, cui acquiritur, sic: vt. C. de cad. tol. §. in nouissimo. Secundo sic, si hæres meus Stichū alienauerit, eūdē Stichum Titio lego. nam non valet vt directò transeat dominium in Titium. & secundum hos duos sit similitudo inter hunc & primum casum. l. Tertio secundum R. quia siue libertas, siue legatū sub conditione (puta si nauis ex Asia venerit) relinquatur: est idē, quia interim pendet vtrūque: aduenientē conditione, valet vtrū que: ea deficiē te, vtrūq́; deficit: & secundum hoc dico eo modo. i. sub cōditione. & 70 non respicit primum casum. l. sed illud, q̀ vtiliter est data libertas. & hoc dixit hîc Io. his verbis dato, scilicet ipsi seruo, vel data, scilicet sub conditione, vel non transit directò ad legatarium. Accur.

q Vtilem habet.] facit. §. de vsufruc. titio. ad primum casum legis & vltimum. & caue: quia non vetuit alienare, aliàs si vetuisset alienare, non teneret: vt. §. de leg. j. filiusfamilias. §. diuus. Accur.

Iulianus.] CASVS. Grauaui hæredem vt seruū Stichū daret Titio. Item grauaui istū eundē hæredem, vt manumitteret istum Stichū. dicitur q̀ libertas debetur, legatum non. Secundò, legaui purè seruum Stichum Titio. postea per fideicommissum grauari hære- 80 dem meum, vt manumitteret istum Stichum si nauis ex Asia venerit. Dicitur quòd hæres meus non aliter debebit dare Stichum legatario, quàm si faciat sibi caueri, existente condi. libertati istum Stichum restitui. Vltimò dicit, quod dictū est in prima parte quòd hæres manumittat Stichum: nihil autem dabit legatario, verum est, nisi appareat testatorem voluisse legatarium habere æstimationem Stichi serui. Franciscus.

r Iubetur per fideicom.] vt. ĵ. patet, nam &c.

a ¶ Seruo.] purè legato.& habes etiam hunc casum.j.titu.j. si pater. §.cùm sub conditione.
b ¶ Daretur.] ab hærede legatario.
c ¶ In omnibus.] libertatem fideicom.legato præferri diximus.& meritò,nam &c.R.
d ¶ Datis.] quare constat præferri tali legato:vt.s.eo.si peculium. §.fi. Ferè autem dicit, quia directa proprio: fideicô.etiã alieno seruo relinquitur:vt.C.e. seruo.& de fideicô. liber.deberi.&.s. e. seruus.Item directa purè relicta statim cõpetit adita hæreditate:vt.s. e.l.testamēto. fideicômissaria non nisi præstetur: vt institu.de sing.re.per fidei.re.§. libertas. Tertia differentia est.j.eo. libertates.Quarta colligitur. C.qui ma.nô pos.l.j.& fin.Quinta,quia directa etiã nô petita ipso iure competit:vt.s.eo. testamento.§.j. fideicômissaria non:vt.C.de fideicom.lib.l.si volun tate.in fine.
e ¶ Eã veram.] libertatem præstare hæredem debere:æstimationem nô sufferre : vt in prin.l.dixit Iulia.& facit.s.de leg.ij.si pluribus.& de lega.iij.l.ij. §.iulianus.

* dederit. Libertas directa & fideicom. differunt.

libertatē * reddiderit. ¶ Sed & si sub cõditione seruo [a] libertas per fideicõmissum detur,& ipse præsenti die detur [b] ,non aliter tradere eũ cogetur, quàm vt caueatur, existente cõditione libertati eum restitutum iri. nam in omnibus [c] ferè caussis fideicõmissarias libertates pro directo datis [d] habendas. Sed Offilius aiebat,si adimendi legati caussa fideicommissariam libertatem testator dedisset,eam veram [e] esse.si verò onerari hæredē à testatore legatarius ostenderit, æstimationem nihilominus legatario præstandam.

¶ *Differentia est inter has duas locutiones: relinquo libertatē seruo meo. xij. annos post mortem meam: & relinquo post.xij.annos. Nã primo casu statim illuc scente prima die.xij. anni competit libertas.secundo uero non nisi transacto toto.xij.anno hoc dicit.*

Idem lib.8. LEX XLI.

Si ita fuerit libertas relicta,Stichus seruus meus anno. xij. post quàm ego mortuus ero, liber esto.verisimile est, in principio [f] duodecimi anni eum esse liberũ [g]. nam mortuũ hoc sensisse,& inter hos sermones, duodecimo anno, & post duodecim annos, multũ [h] interest.& ita loq solemus. ¶ Duodecimus annus est,cum quantumlibet ex duodecimo anno venisset aut præterisset. & qui duodecimo anno liber esse iubetur, omnibus diebus anni liber esse iussus est. ¶ Sed si ita [i] sit scriptum in testamento,Stichus seruus meus hę redi meo mille nũmos anno, biennio,triennio post quàm ego mortuus fuero,si soluerit,satisfecerit, liber esto. non poterit is seruus,nisi triennio præterito, liber esse : nisi præsentem eam pecuniã soluat, aut satisfaciat * compensanda [k] enim est hæredibus libertatis celeritas præmaturæ pecu-

* compo= nenda.

Si ita.] CASVS. In testamēto reliqui libertatem seruo meo hoc modo. Stichus seruus meus. xij.an.postquàm mortuus fuero, liber esto. dicitur φ incœpto.xij. anno erit liber. secus si dixissem : post.xij. an.sit liber.tandem reuertitur ad primũ casum,& dicit. duodecimus annus dicitur statim cũ incœpit:& quã tuncunq; transierit ex eo:semper est siue vocatur annus duodecimus.q ergo iussus est esse liber duodecimo anno:omnibus diebus anni liber esse iussus est.Secundò ego testator sic dixi.Stich⁹ seruus meus hæredi meo mille nummos anno biennio triennio post quàm mortuus fuero si soluerit, liber esto. Dicitur, quòd Stichus nô erit liber nisi lapsu triennij,& tunc soluerit prædictam pecuniam.si autem soluat prius:statim cùm soluerit,erit liber quasi celeritas solutionis,quæ fit hæredibus,compensetur cum matura libertate quæ datur. Tertio,reliqui libertatem seruo Sticho intra annũ post quàm mortuus fuero.dicitur quòd statim me mortuo erit liber.& adducit simile. ego testator sic dixi.tu Stiche sis liber si intra annum dederis hæredi meo.x.Dicitur quòd me mortuo si statim soluas hæredi meo, eris liber.Fran.Accursius.

f ¶ In principio.] annus ergo cœptus pro completo habetur [a] : vt dixi.s.eo.si scriptum.Sed contra.j.de ver.obli.qui hoc anno.Sol. vt diximus.C.quando di.lega.ce.l.j.
g ¶ Liberam esse.] quod est fauore libertatis,aliâs secus:vt.s.de le. j.si cui legetur.quæ est contrà.Accur.
h ¶ Multum.] vt &.j.de verbo.signi.l.inter illam.Accur.
i ¶ Sed si ita.] scilicet dies tantum:hic etiam conditio pecuniæ dandæ fuit apposita.Accur.

a Adde qd not.in apostil.in.l.placuit in apostil.l.in ver bo quasi an num vigesi mũ cœpleuerit.s. de ma

k ¶ Compensanda.] aliâs compensanda,aliâs componēda. & dic id est exequanda.sicut enim soluendo totum ante triennium cõpletũ libertatem consequi non potest:vt.j.de sta.libe.cũ hæres. §. seruire. &.l.si triennio.ita nisi statim completo triennio soluat, liber non erit,secundum quosdam.Sed certè imò videtur quòd etiam ante cõpletum triennium, soluendo totum libertatē petere possit, vt hîc innuit, nisi præsentem &c.&.j.de sta.lib. ita tuliberos.§.stichus.& l.si peculium.§.quędã. dic ergo , sicut hæres non poterit eum cogere vt prœmaturè soluat.j.de statulibe.si seruus.§. imperator. ita seruus faciendo seram solutionem non cogit hæredem ad præstandam libertatem.vel retento hoc sensu φ potest ante soluendo consequi libertatem : dic φ hæres cõpenset maturam solutionem pecuniæ,quæ sibi fit,maturæ libertati , quam dat.& sic est plana. & pro hoc est dictus.§. stichus.in fin.sed ad.l. de sta. lib si triennio. respondebis vt ibi. & ad aliam cũ hæres. dic φ in faciendo erat : vt prædict.§.quędam.
l ¶ Statim.] adita tamen hæreditate : vt.s. e.l.testamento. Accur.

numis. quibus adde gloss. ordi. in.c.subdiaconus. in ver.non mi norannis vi ginti. lxxvij. distin. & i cle.eod. deregula. Roma & Alex.in.l.§ bona. §. fi. in penul.co lũ.s.de di. infe. dicunt istũ tex.sin gu.ad hoc φ licet ad promissionẽ nua vel in singulis an nis debeat in fine anni: fallit fauore libertatis vel alteris pię caussæ: quia tãc sta tim debet. Bolo.

niarum solutioni. ¶ Labeo scribit [†] :si sic libertas relicta sit, Stichus intra annum post quàm mortuus fuero,liber esto.statim [l] eum liberum esse.nam & si ita sit scriptũ, Si intra annũ decem hæredi meo dederit, liber esto. statim soluendo, eum liberum esse sine mora futurum.

Marcellus lib.6. LEX XLII.

Siquis ita scripserit, Illum [m] ,illius [n] libertum esse volo,& seruus libertatem petere potest, & ille vt habeat [o] libertum.

Modestinus. LEX XLIII.

Libertates directæ,& testamento,& codillis testamento confirmatis [p] rectè dantur:fideicommissariæ, & ab intestato, & codicillis non confirmatis relinqui possunt.

¶ *Siquis sub modo relinquit libertatem, statim adita hæreditate competit libertas:sed iudicis officio compellitur factus liber implere modũ appositum in testamento.Bar.*

Idem lib.10.respon. L. XLIIII.

Mæuia decedens seruis suis * Sacco & Eutychiæ, & Hirenæ sub cõditione libertatem reliquit, his verbis:Saccus seruus meus,& Eutychia, & Hirene ancillæ meæ, omnes sub hac cõditione liberi sunto, vt monumento [q] meo alternis mensibus lucernam accēdant,& solennia mortis peragant.quæro, cùm assiduè monumento Meuiæ Saccus & Eutychia, & Hirene non adsint,an liberi esse possint : Modestinus respondi neque contextum verborũ totius scripturæ, neque mentem testatricis eam esse,vt libertas sub conditione pœnæ suspensa sit:cũ liberos eos monumento adesse voluerit:officio [r] tamen iudicis eos esse compellendos testatricis iussioni parere,dixit.

¶ *Locutio coniunctiua compellit ad utrunque implendum:secus in disiunctiua.hoc dicit.*

* nomine Sacco.

Siquis.] CASVS. Ego testator sic dixi.Stichũ seruum meum Sempronij libertum esse volo. Dicitur φ per hæc verba,Stichus potest petere libertatem.Itē Sempronius potest petere, vt habeat eũ in libertum.quod fiet,si tradatur ei ad manumittendum.Francis.
m ¶ Illum.] seruum meum,vel alienum.
n ¶ Illius.] extranei.
o ¶ Habeat.] quod fit, si ei ad manumittēdũ d etur.

Libertates.] CASVS. Directa libertas potest dari in testamēto & in codicillis testamēto cõ firmatis. fidei autem commissaria relinquitur ab intest.Itē in codicillis non confirmatis in testamento : vt hoc modo. Rogo eos qui mihi succedēt ab intest.vt Stichum seruum manumittant.vel per similia verba. Fran.

p ¶ Testamento cõfirmatis.] quod fit expressè:vt.C.de codi. siue. & tacite,quando fiunt post testamentum:vt.s.de codi.l.si quis cum nullum.§.testamento.sed ante facti non intelliguntur confirmari testamento secundum has.ll.Item nec tunc quando nullum esset factũ testamentum:vt.s.de codi.l.ante.& hîc subijcit.sed hodie semper videtur confirmare:vt insti.de codi.§.non tantum.& est sic.s.de testa. tu.l.iij.& C.eo.l.ij.Accursius.

Meuia.] CASVS. Quædã mulier reliquit libertatē tribus suis seruis sub modo,vt ipsi tres deberēt apponere lucernam ad sepulturam eius alternis mensibus, & ibi vigilent. Dicitur, quòd isti serui liberi erunt statim adita hæredi.& compellentur officio iudicis stare,& obedire dicto testatricis.Franciscus.
q ¶ Vt monumēto.] improprie dicit cõditionem.cũ modus fiat per vt:non conditio:vt.j.subijcit.& dixi.s.eo.libertas. §.ij. Accursius.
r ¶ Officio.] sic.s.de peti.hæ.hæreditas.§.fi.& C.de reli.l.militis.&.s. de reli-

de reli.siqsſepulchrũ.§.ſumpt⁹ funeris.&.ſ.de annuis leg.qntus.Ac.

QVod vulgo.] CASVS. Si libertas relinquitur ſeruo ſub pluribus cõditionibus,inſpicitur leuior:vt ſi ei pareatur, ſatis ſit.& hoc verum,quando diſiunctæ ſunt.ſi autem ſunt coniunctæ:tunc omnibus parendum eſt ad hoc,vt libertas debeatur.Fran.

a Leuiſsimã.] quæ ſit hæc,dixi.ſ.co.in libertatibus.Accur.

b Omnibus.] ſecus in diſiũctis:vt habes hæc omnia.ſ.de condi. inſtit.l.v.vt inſtitu.de hære.inſtit.§.ſi plures. & ſuprá, de conditio & demon. cũ pupillus. §.diſiuncto.Accur.

ARiſto.] CASVS Seruo relicta eſt libertas cum erit.xxx.an. interim propter delictũ, quod fecerat,dãnatus eſt in metallum,& tandẽ reſtitutus.Dicitur ꝙ pœna impoſita nõ nocet, quin ſtatim cùm erit. xxx.an.cõſequatur libertatẽ, & legatum, ſi quod erat ei relictum. Idem ſi eſt inſtitutus hæres ſub condi.& interim hanc pœnam habuit,& tãdem reſtitutus fuit. nam veniente cõdi.erit liber, & hæres neceſſarius. Fran.

c Reuocetur.] reſtitutione à principe impetrata. Accurſius.

d Legatũ.] libertatis, vel alia res ei erat legata. & facit in. ſtit.de hæred.quali. & differ.§.in extraneis. &.C.qui nõ poſ.ad lib. perue.l.j.Accur.

CVm ex falſis.] CASVS. In codicillis relicta eſt libertas ſeruis danda ab hærede,vel legatario,& præſtita eſt.poſtea apparent codicilli falſi.Dicitur ꝙ non reuocatur libertas, ſed quilibet manumiſſorũ dabit.xx.aureos huic hæredi, vel legatario. Sed ſi fuerit extrane⁹ hæres inſtitutus ſub condi. ſi manumiſerit ſeruum meũ propriũ: & manumiſit , & ſic fuit hæres:tandem autem euicta eſt hæreditas per filiũ defuncti, & ruptum teſtamentũ per querelã,vel aliás apparet teſtamẽtũ falſum:dicitur ꝙ nõ reuocabitur libertas data ſeruo,& ſic quo ad hoc eſt ſimilis hic caſus ſuperiori.tamen in alio diſcordant:quia in ſuperiori dantur.xx.ſolidi à quolibet manumiſſorum:ſed hîc verũ pretium manumiſsi præſtatur.Fran.

e Ab hærede.] vel etiam à legatario:vt.C.de fideicom.lib.l.ij.&.ſ. de iure pa.l.pe.§.j.Accurſius.

f Solidos.] ſuprá,de mino.ſi mulier.contra.Solu.alio caſu ibi loquitur.Accurſius.

g Seruum.] ſuum proprium.Azo.

h Inſtitutus.] hæres.Azo.

i Obtinuerit.] aliàs tenuerit,id eſt obtinuerit Azo.

k Idem.] quo ad hoc,v t non reuocetur libertas:ſed.xx. aurei hoc caſu non præſtantur:ſed verum pretium ſerui conditione ex lege à manumiſſo ſoluitur:vt.ſ.de inoffi.teſt.ſi ſub hac conditione. itẽ ad primum caſum,& ad ſecundum quibus dicitur ex falſis codicillis,& falſo teſtamento libertatem datam nõ reuocari, eſt contrà.C.de pe. hære.l.ſi.§.pe.Sol.vt ibi.& fa.ſ.de inoffi.teſt. papinianus.§. fina. &.l. ſeq.&.C.de inof.teſt.l.cùm ex cauſſa.Accurſius.

SI ſocius.] CASVS. Duo ſocij habebant ſeruum cõem.vnus eorum in teſtamento ſuo reliquit libertatem huic ſeruo cõmuni, ſub tali condt.puta, ſi manumittatur à conſocio meo,ille ſi liber ex teſtamẽto vnius partim.dicitur ,ꝙ ſi alter ſocius manumittat, erit liber : & ſic partim erit liber ex teſtamento : partim inter viuos ex manumiſsione facta ab illo.Fran.

l Familiæ.] ſcilicet teſtatoris:ſi non habeas in tex.Accur.

m Vario iure.] ex vltima volũtate inter viuos , vt hîc fuit, & C. de ſeruo communi manu.l.j.§.is itaque.

TEſtamento.] CASVS. Teſtamẽto militis inueni tur manumiſsio facta hoc modo. Samiã liberã eſſe iuſsi.quæritur, an ſit directa libertas relicta huic Samię:an per fideicõ? & dicitur quòd fauore militis eſt directa.Fran.

n Samiam.] propriũ nomen.Accur.

o Iure militari.] vt &.C.de teſt. mili.l.ex his.ſed in priuato eſſet fideicom.arg.ſ.de dona.ex hac.

QVod diuo.] CASVS. Cauſſa libertatũ cõſeruãdarum relictarũ in teſtamento cõſtitutio Diui Marci adimit tit eũ , qui petit bona ſibi addici.& hoc eſt verũ qñ teſtm̃ eſt irritũ pronunciatũ, & ſic hæres inſtitutus non vult adire, & creditores volunt vendere hæc bona.ſecus autẽ eſſet ſi hęreditas vacaret hærede aliquo nó exiſtẽte : vt qa nullus inſtitutus fuerit: nec aliqs alius veniat ab inteſta.nã tunc deferẽ fiſco.Secundò dicit, ꝙ ſerui quibus relicta eſt libertas in teſtamẽto,debebũt cauere illi, qui hæc bona accipit. quod autẽ in fi. dicit, expone vt in gl.Frã.

p Placuit.] bona addici debere : vt inſtit. de eo cui libe.cau.bo. addi.§.j.

q Irrito.] me nũc hęrede exiſtẽte ex co: vt.ſ.de iniuſto teſta. l.j.in fine.

r Vendita.] i. vendenda a creditoribus. Accurſius.

† Concor. tex in.c.pe. extrà de vi. & hone.cle. lib.vj. & in cle.in plerif que.& ibi gl.& doct. de elec.

* Papi.li. 6.

Idem lib.5.ad edict. LEX XLV.

QVod vulgò dicitur,ſub pluribus conditionibus data libertate,leuiſsimã [a] cõditionẽ ſpectandã eſſe:ita verum eſt, ſi ſeparatim conditiones ſint datæ. quòd ſi coniunctim datæ ſint:niſi omnibus [b] paruerit †,liber non erit.

Pena inflicta poſt mortem teſtatoris qui ſeruo libertatem in certum tempus reliquerat : intra tempus illud non uitiat dationem libertatis ſi antequàm tempus libertatis uenerit,reſtitutus ſit & liberatus ab illa pena.Idem eſt ſi hæres neceſſarius ſit inſtitutus ſeruus.h.d.

Pomponius lib.7. LEX XLVI.

ARiſto Neratio Appiano reſcripſit, ſi teſtamento liber eſſe iuſſus cùm annorum.xxx.eſſet,antè quàm ad eam ætatẽ perueniret, in metallum damnatus ſit,ac poſtea reuocetur [c] :ſine dubitatione cum libertate legatũ [d] ad eum pertinere,neque metallorum pœna ius eius mutari:nec aliud, ſi hæres eſſet ſub conditione inſtitutus.futurum enim eum etiam neceſſarium.

Conſecutus libertatem ex falſis codicillis, tenetur hæredi dare.xx.ſolidos.idem dic de teſtamento falſo uel inofficioſo pronunciato.h.d.

Paulus *. LEX XLVII.

CVm ex falſis codicillis per errorem libertas,licet non debita præſtita, tamen ab hærede [e] fuiſſet: viginti ſolidos [f] à ſingulis hominibus inferendos eſſe hæredi princeps conſtituit. Sed & ſi cõditionis implendæ gratia ſeruũ [g] inſtitutus [h] manumiſerit,ac poſteà filius de inofficioſo agendo obtinuerit [i] ,vel teſtamẽtum falſum fuerit pronunciatum:conſequens erit dicere,idem [k] & in hac ſpecie fieri,quod in falſis codicillis conſtitutum eſt.

Seruus efficitur communis libertus familiæ illius qui eum in teſtamento uoluit à ſocio manumitti,& eius qui eum manumiſit.h.d.

* Idem. LEX XLVIII.

SI ſocius teſtamento ita libertatem dederit, Pãphilus, ſi eum ſocius manumiſerit,liber eſto.Seruius reſpondit,ſocio manumittẽte cõmunem fieri libertum familiæ [l] teſtatoris atque manumiſſoris.Neque enim nouum,aut incognitum eſt,vario iure [m] communi mancipio libertatem obtingere.

* Idem. LEX XLIX.

TEſtamento militis ita manumiſſam,Samiam [n] in libertate eſſe iuſsi, directam libertatẽ iure militari [o] accepiſſe placuit.

* Idem. LEX L.

QVod Diuo Marco pro libertatibus conſeruandis placuit [p] ,locum habet irrito [q] teſtamento facto, ſi bona * vendita [r] ſint.alioquin vacantibus bonis fiſco vendicatis,non habere [s] conſtitutionem locum , apertè cauetur. Seruos autem teſtamento manumiſſos,vt bona ſuſcipiant [t] ,iure cautionem * idoneam offerre, non minus,quàm cæteros defuncti libertos aut * extraneos , declarauit [v] .quod beneficium [x] minoribus annis hæredibus ſcriptis, auxilium bonis præſtitum more ſolito deſiderantibus , non auffertur.

* Idem. LEX LI.

TEſtamento Centurio ſeruos ſuos venire prohibuit,ac petijt [y] ,prout quiſque meruiſſet,eos manumitti. Libertates vtiliter datas reſpondi : cùm ſi nemo ſeruorum offenderit [z] ,omnes ad libertatem perueniant.

* Papianus.li.12.

* Papinian⁹ li. 8.

* Papinianus. lib. 7.reſp.

* Venum itura ſint.

* debitam idoneam &c.

* extraneos.

* Papi. li. 8.reſp.

s Non habere.] vt &.ſ.ti.j.l.ergo.§.ſi bona.

t Suſcipiant.] & aliàs ſuſcipiatur.i.ſuſcipi poſsint.Accur.

v Declarauit.] dicta conſtitutio. Accur.

x Beneficium.] ſ.aditionis:& dic caſum vt.ſ.tit.j.l.ergo.§.j.in prin.& ſecundum hoc deſiderant hæredes reſtitui,vt abſtineant vel repudient. Vel pone ſecundò,vt.ſ.tit.j.l.ergo.§.j.in fi. & ſecundum hoc dices hoc beneficium.ſ.libertatis.ſed ſecundũ hoc deſiderant hęredes reſtitui ad adeundum.& quod ſubijcit minoribus &c. ſunt ab latiui abſoluti,ſecundum vtrũque caſum.& facit.C.eo.l.fi.

TEſtamento ſuo.] CASVS. Centurio in teſtamento ſuo prohibuit ſeruos ſuos vendi,& dixit:prout quiſq; meruit,manumittatur. Dicitur, ꝙ omnes erunt liberi.ſi nemo eorum offendiſſet defunctum.ſi autem quidam eorum offenderint, illi non erunt liberi:alij ſic. Cùm ita.] Quidam in teſtamẽto reliquit libertatem ſeruis ſuis hoc modo.ſerui, qui ſine offenſa fuerint,liberi ſint.dicitur quòd hæc conditio ſic debet intelligi, vt ſerui illi non veniant ad libertatem,quos dominus remoueat ab adminiſtratione , cùm eſſent tanquam ſuſpecti ſui caſtaldi.Fran.

y Ac petijt.] ſed ſi hoc non adiceiſſet:fideicõ.li.petere poſſunt ex primo dicto:vt.ſ.ti.j.generaliter.§.ſi petitum. Accur.

z Offenderit.] de hoc eſt.ſ.eo.l.ſeruos. Accurſius.

a Cum ita.]facit.ſ.eo.ſeruos.Accurſius.

b Negotio.]id eſt per hoc ꝙ malè forte gerebat.& nota eſſe honorem adminiſtrare,& dedecus remoueri,quaſi per hoc de eo dominus non confidat.& facit.ĩ.titu.j.l.fideicommiſſaria.

Imperatores.] CASVS. Miles in teſtamẽto dixit.Stephanũ ſeruum meum liberum eſſe volo.Dicitur ꝙ per hæc verba,directa libertas videt̃ data, & erit liber adita hæreditate.ſed ſi poſteà ex interuallo dixit teſtator,volo tñ vt cũ hęrede meo ſit quouſque iuuenis ſit:& ſi cõtẽpſerit, vel noluerit, iure ſerui. teneat̃: per hæc verba nõ reuocatur libertas. Vltimo dicit.idẽ eſt in pagano,vt licet talia verba dixerit, nõ reuocetur libertas.F.

tatem peruenire poſsint: quibuſdam autem per offenſam excluſis, reſidui in libertatem perueniant. Cùm ita [a] in teſtamento adſcriptum eſſet, Serui qui ſine offenſa fuerunt, liberi ſunto. cõditionem adſcriptam videri placuit, eiuſque interpretationem talem faciendã, vt de ijs in libertate danda cogitaſſe non videatur, quos pœna coercuit, & ab honore adminiſtrandi,vel adminiſtrandæ rei negotio [b] remouit.

Papinianus. LEX LII.

Imperatores Verus & Antoninus,Frõtoni. Teſtamẽto militis his verbis adſcripta libertate. Stephanũ ſeruũ meũ liberum eſſe volo,vel iubeo.adita hæreditate libertas cõpetit:& ideo ea,quæ poſt ea adiecta ſunt [c],Sic tñ vt cũ hęrede meo ſit, quouſque iuuenis ſit: quod ſi noluerit,aut cõtẽpſerit:iure ſeruitutis teneatur.ad reuocandam libertatem,quæ competit,nõ ſunt efficacia [d].Idem [e] in paganorum teſtamentis obſeruatur.

Ius conſiſtens in dando non poteſt impleri per perſonam curatoris adulti.Barto.

Idem. LEX LIII.

Lucius Titius ſeruo libertatẽ dedit,ſi rationem actus ſui ex fide [f] reddidiſſet Caio Seio filio ſuo.cùm annos pubertatis egreſſus [g] fuiſſet Caius Seius,à curatoribus eiuſdem [h] conuentus ſeruus, apud iudicem,omnibus ſatisfecit: exacta cautione [i] à curatoribus, pronũciatum eſt liberũ eum eſſe. nunc Caius Seius filius teſtatoris negat curatoribus ſuis rectè pecuniam illatã eſſe.quæro,an iure ſoluta ſit quantitas.Paulus reſpõdit curatoribus quidem adoleſcentis reliquationem [k].vt conditio teſtamento adſcripta impleatur, non iure ſolutã videri.ſed ſi pręſente [l] adoleſcente pecunia illata eſt,vel in ratione eius relata, impletam conditionem videri,ac ſi ipſi ſoluta fuiſſet.

Error in ſyllaba non nocet.Barto.

c Adiecta ſunt.]ex interuallo:& ſic nõ debet ad ſeruiẽdũ cõpelli: ar.C.de dona. quæ ſub modo perfecta. aliâs ſi incõtinẽti:licet nõ differat̃ libertas, ſeruire cõpelleret̃: vt ſ.eo.libertas.§.ij.&.l. Mæuia. & argu. ſ. de ſol.l.j.Accur.

d Efficacia.]cũ ad tẽpus dari non poſsit: vt.ſ.eo.libertas.

e Idem.]vt nõ reuocetur: ſed ĩ milite fuit directa:licet per verbum volo. in pagano fideicõ.vt inſti.de ſingul. re. per fideicom. §.fi.vel verius vtrobique fuit fideicom.vnde quod.ſ.dicit, competit.ſ.per ſi fideicom.

Lucius.] CASVS. Relinquo libertatẽ ſeruo meo, ſi rationem actus ſui reddiderit Caio Seio filio meo.cũ annos pubertatis egreſſus fuiſſet Caius Seius,tũc curatores Caij conuenerunt ſeruũ,& corã iudice ſeruus omnia reliqua ſoluit curatorib⁹ Caij,& ſeruus pñũciatus eſt liber. Caius autem negat pecuniã rectè ſolutam curatoribus ſuis. quæritur, quid iuris: & dicitur ꝙ ſi non eſt ſoluta ſecundum ꝙ teſtator dixit: ſic non erit ille liber.ſecus autem ſi iuuene pſente eſſet ſoluta:quia tũc rectè eſſet impleta.F.

f Ex fide.]hoc expone:vt.ſ.eod.ſi ita ſcriptum. &. l.qui filium. §.fi.Accur.

g Egreſſus.]hoc eſt quod facit.ĩ.non ſufficere curatori ſolui. & ſic non eſt contra.ſ. eod. qui filium.in princi.& ſuprà, de condi.& demon.ſi fundus.

h Eiuſdem.] Caij Seij.Accur.

i Cautione.]cõfeſsionis vel quodammodo nõ petetur plus.Acc.

k Reliquationem.]id eſt rationem reliquorum : vel ideo, quia partem iam reddiderat.Accur.

l Præſente.]operatur præſentia conſenſum. ſic.ſ.de euict.l.ſi dictum.§.antepe.&.ĩ.de confeſsis,certum.§ penul.Accur.

Qui habebat.] CASVS. Habebam ſeruum nomine Cratinum.dixi in teſtamẽto,Cratiſtus ſeruus meus ſit liber.Dicitur quòd iſte Cratinus erit liber, licet eum nominauerim Cratiſtum,& in ſyllaba errauí. Scripti.]Inſtitueram quoſdam hęredes in teſtamento:& libertatem ſeruis reliqueram.nunc hæredes antè, quàm adeant hæredi.fecerunt pactum cum creditoribus hæreditarijs,vt certa parte debiti eſſent contenti:& ſic adiuerunt hæredi. Dicitur ꝙ libertates relictæ ĩ teſtamẽto tenẽt, ſi teſtator non habuit conſiliũ fraudendi creditores.Fran.

a Et inde eſt ꝙ priuatus aut remot⁹ ab aliquo officio non poteſt iterum ad illud aſſumi: vt eſt tex.in l.ij.C de diuer.offi.lib. xij.& in fi. nota Bal.in l.ij. per illũ tex.cũ glo. C.demanu. vindi. de quo in.c.officij.in fi.de elec.&in.c. poſt trãslationẽ.&ibi Panor.in vlti.no.extrà de renũcia.

Paulus lib.1.

Seuerus.

Paulus lib.15.

Scæuola lib.3.reſpon. L. LIIII.

Qui habebat [†] ſeruũ Cratinum,teſtamẽto ita cauit, Seruus meus Cratiſtus liber eſto quæro,an ſeruus Cratinus ad libertatẽ peruenire poſſit,cũ teſtator ſeruũ Cratiſtũ nõ habebat:ſed hunc ſolũ Cratinũ.Reſpon.nihil obeſſe,quòd in ſyllaba [m] erraſſet. Scripti teſtamẽto hæredes:ante aditam hæreditatẽ pacti ſunt cum creditoribus,vt parte dimidia cõtenti eſſent [n].& ita decreto à pto re interpoſito hæreditatem adierunt.quæro,an libertates ĩ eo teſtamẽto datæ cõpetierint?Reſpõdi,ſi teſtator fraudandi conſiliũ [o] nõ habuiſſet. cõpetere libertates.

Cõditio non impedit competere libertatem, ſi non ſtat per ſeruum cui relicta eſt libertas, quin conditionem adimpleat.h.d.

Martianus. LEX LV.

Libertate ſub cõditione [p] data, huc iam decurſum eſt, vt ſi p ſtatuliberũ nõ ſtet,quò minus cõditioni pareat quamuis nec per hæredem quidem ſtet [†],tamen ad libertatem perueniat [q].Quod credo rñderi oportere,& ſi p fideicõmiſſum [r] vtiq; hæreditarijs ſeruis data fuerit.Non abſurdè libertas & de hęredis ſeruis idem dicetur.

Si hæres grauatus eſt emere ſeruum,& manumittere, ſi ſeruus ille.x.daret, ſeruo.x.non dante non perueniet ad libertatem.& conſydera differentiam inter iſtum caſum & ſuperiorem:quia non ſunt contrarij.

De ijs autem,quos redimẽdos [s] habebit,nõ in [t] iuſtè dubitamus,ſi quidem eo caſu iniquũ erit,hæredem perinde compelli debere redimere eos,atque ſi conditio impleta eſſet,ꝙ fortè dominus prohiberet conditioni parere [v],vt & pretium perciperet [x] & in cõditionem non erogaret [y].

Eſt in electione ſerui poſtquàm conditio extiterit:utrum uelit eſſe libertus Orcinus,uel libertus hæredis hoc dicit.

Paulus lib.1. LEX LVI.

Si quis ſeruo teſtamento dederit libertatem, & directò, & per fideicommiſſum: in poteſtate ſerui eſt:vtrũ velit ex directò,

m In ſyllaba.]ſic.C. de teſta.quoniã.& inſti.de lega.§. ſi quis in noĩe. &.C.de formu.l. j.&.ij.&.ſ.de ſtatu ho. imperator.Sed arg.cõtra.ſ. de legat.j.l.iiij. Accurſius.

n Contenti eſſent.] quod pactũ valet: vt ſ.de pact.l.iuriſgen.§. ſi ante.

o Conſiliũ.]qđ ſufficit in fideicõmiſsis:ſed in directis neceſſarius eſt etiã euẽtus: vt.C.q ma. nõ poſ.l.j.& fi. ſed qs hoc petet? creditores nõ,qa pepigerunt. hæredes nõ : vt.C.de ſer pig.da. ma.l.ſi creditorib⁹.& ita erit mirum,ꝙ nõ tenent libertates:vt inſti. qui ma. non poſ.in prin. & tamen nemo poteſt hoc allegare.Accur.

Libertate.] CASVS. Titius reliquit libertatẽ directã ſeruo ſuo, ſi daret Stichum abſentẽ in vicariũ.Dicitur ꝙ ſi ſeruus nõ poteſt dare vicariũ:tñ erit liber. idẽ eſſet,ſi per fideicõmiſſum dediſſet ei libertatem. & hoc quod dixi in ſeruo teſtatoris:idẽ etiã dicas ſi eſſet ſeruus hæredis.ſecus autẽ eſſet ſi hæres eſſet grauatus emere ſeruũ, & manumittere ſi daret.x.ſeruus ille hæredi:de quib⁹.x.eũ emeret.nam ſi ille ſeruus nõ poteſt dare decem hæredi:nunquam hæres compellitur ad emendũ,& poſteà manumittendum. Franc.

p Libertate ſub cõditione.] miſta,puta ſi det vicarium abſentem:vt.C.de condi.inſer.l.fi. & facit.l.iij. & de inſtitu. & ſubſtitu. l.ij.& de neceſ.ſer.hęre.inſti.l.fi.

q Perueniat.] niſi appareat quòd teſtator noluit eum eſſe liberum,niſi cõditio impleta ſit: vt.ĩ.eo.l.fina. Accurſius.

r Per fideicommiſſum.]primo ergo caſu directò fuit relicta.

s Redimendos.]rogo te hæredem,vt Stichum,& Pãphilũ emas: & manumittas ſi dederint tibi.x.cum quibus eos emas.Accur.

t Non iniuſtè.]aliâs non iuſtè.Accur.

v Parere.]id eſt dari decem ad redemptionem.

x Perciperet.]de burſa hæredis.Accur.

y Non erogaret.]id eſt conditioni parere non ſineret.M.& facit ſ.de condi.ob cauſſam.l.iij.§.fi.Accur.

Si quis.] CASVS. Dixi in teſtamento meo, ſi nauis ex Aſia venerit,ſis liber.item poſteà ſic dixi. ſi nauis ex Aſia venerit,rogo

Addead tex.bene facere qa etiã error huiuſmodi de quo in tex. nõ vitiat inſtrumẽtũ in c. ex parte. de fide inſtru. extrà Bolog.

al.Marcianus.

Marcellus lib.2.

Et ſi per eũ ſtaret ſtatim & vno momento haberet̃ pro impleta :ita ꝙ ſi poſt peniteret, & vellet eam impleri.nõ audiretur: vt no.Bald. in.l.j.in fi. C.de inſtit. & ſubſti.& in.l.executione.in.fi. & ibi omnino Alex.ĩ. de ver.obl.

& in cõditionem erogaret.

rit,rego hæredem meum vt te manumittat.Dicitur quòd iã veniente conditione est in electione serui,an directò,an per fideicõmissum velit esse liber.Fran.Accursius.

a Peruenire.]facit.j.tit.j.generaliter.§.fi.&.s.co.l.j.& altero casu est Orcinus,altero hæredis libertus:vt insti.de singu.reb.p fideicõ.reli.§.qui autem.Ac.

Siquis.] CASVS. Licet diues succedat pauperi, nõ ppter hoc libertates datæ testamẽto valẽt amplius, licet qdã dicerẽt cõtra,& malè. Scđò dicit:qdã nõ soluẽdo existẽs reliqt libertatẽ seruo suo, cũ æs alienũ sit exolutũ. Dicũt quidã nõ effici liberum.Alij dicũt, q hoc valet,cùm nõ in fraudem creditorũ sit manumissus. Francis.

b Traditum est.] & bene:vt &.C.e.l.ĩ fraudem.&.j.qui & à qui. cùm hæreditas.&.l.si mortis.§.fina.

c Decesserit.]nõ tñ respiciunt̃ tpe mortis: sed aditæ hæreditatis:vt dicta l.si mortis.in prin.Accur.

d Consiliũ.]de directa ergo dicit:qa in fideic.sufficit solus euẽtus:vt.C.qui ma.non pos.l.j.&.l.fi.Accur.

e Curare.]sic ergo q apponit cõditionẽ,videt̃ velle eã adimpleri.sic.C.de cõdi. inser. cũ patrẽ.Sed ar.cõtra.s.de cõdi.ĩsti.l.verba.& no.hac.l.mirũ q hic nõ erit liber,nisi cõditione impleta:nec tñ poterit à creditoribus in seruitutẽ reuocari, nec ab hrđe dñi:vt no.s.e.l.q habebat.§.fi. vel verius,vel in alio seruo fiet in isto:qa nõ vr̃ ei fuisse data libertas:vt.j.eo.l.titia.§.fi.

Verũ est.] CASVS. In testamẽto reliqui libertatẽ seruo:tãdẽ eũ vẽdidi. quærit̃ an libertas extincta videat̃.& dicit̃ q si antè, quã adeatur hæreditas mea, reuertat̃ in bonis meis: libertas tenebit. Franciscus.

f Liber esse.]scilicet directò.

g Peruenire.]cõtrà.s.e.seruius.& insti.de sin.re.p fideicõ.rel.§.q aũt.qbus dicit̃ à tpe mortis debere esse defuncti.So.satis esse videt̃ defuncti,si hęreditarius fiat:cũ hæreditas sustineat vicẽ personę defuncti:vt insti.de hære.institu.§.seruus autem.& suprà,de hære.insti.l.non minus.§.j.& facit suprà eo.l.serui.sic suprà,de hæredi.institu.quoties.§.seruus cum libertate.vbi dicit idem in instituto.sed argu.contrà suprà, de adimen.lega.cùm seruus.

an ex fideicommisso ad libertatẽ peruenire[a].& ita Marcus Imperator rescripsit.

Licet diues succedat pauperi,nõ propter hoc libertates testamẽto datæ magis ualent:licet quidam dicerent contra,& male.Secundo dicit: si quis relinquit libertatem seruo cum æs alienum solutum fuerit,ualet talis datio:cum non habeat animum fraudandi creditoris hoc dicit.

Caius. LEX LVII.

Siquis locuples egẽti hæres extiterit: videamus,an ea res testamento datis libertatibus proficiat,vt creditores fraudari nõ videãtur. Et sanè sunt quidã qui cũ hæres locuples extaret, tale esse crediderunt, quale si ipse testator adauctis postea facultatib⁹ decessisset. Sed mihi traditum est[b],hoc iure nos vti,vt ad rem non pertineat locuples,an egenus hæres extiterit,sed quarum facultatum testator decesserit[c].quam sententiã Iulianus adeò sequitur, vt existimet,ne eum quidẽ libertatem consecuturum,quem is, qui soluendo nõ esset,ita liberum esse iussisset, Cùm alienum æs solutũ erit, Stichus liber esto. Sed nõ est hoc consequens Sabini & Cassij sententiæ, quã & ipse sequi videtur, qui existimãt,consilium[d] queq; manumittentis spectare debere. Nã & qui sub ea conditione seruum suum liberum esse iubet:adeò sine fraudis cõsilio liberum esse iubet, vt apertissimè curare[e] videatur, ne creditores sui fraudentur.

Seruus liber esse iussus, & à testatore ante mortem alienatus: si rursus ante aditam hæreditatem reuertitur in bonis testatoris,adita hæreditate efficitur liber. Hoc dicit.Lex sequens ponit casum longum.

Marcellus. LEX LVIII.

Verum est,cũ, qui liber esse[f] iussus esset,alienatũ à testatore,si ante aditam eius hæreditatẽ rursus hęreditarius fieret, mox cum adiretur hæreditas, ad libertatem peruenire[g].

Scæuola lib.23. LEX LIX.

Titia seruis quibusdã & ancillis nominatim directas dedit libertates,deinde ita scripsit,Et pedissequas omnes,quarum nomina in rationibus meis scripta sunt, liberas esse volo. quæsitum est, an Eutychia,quæ testamẽti facti tempore inter pedissequas libertatem acceperat,mortis autẽ tẽpore inueniatur actori[h] in cõtuberniũ[i] tradita:ex generali capite pedissequarum libertatẽ consequi possit. Respondi nihil impediri libertatẽ pedissequæ quæ mortis demum tẽpore pedissequa esse desijt. ¶Puram & directã dñi sui testamento libertatẽ Stichus acceperat: & ex hæreditate multa per fraudẽ amouisse dicitur.quæsitũ est an non antè libertatẽ proclamare debeat, quàm ea,quæ ex hæreditate amouisse probari poterit, hæredibus restituerit?Respõdi secũdũ ea,quæ proponerentur,eũ,de quo quæritur,liberum esse. Claudius videtur absoluisse & id, de quo quærit̃. nã hæredibus satis consultum est edicto de furtis[k]. ¶Lucius Titius testamento suo ita cauit,Onesiphore,nisi diligenter rationẽ excusseris,liber ne esto.quæro,an Onesiphorus ex his verbis libertatẽ sibi vendicare possit? Respon.ijs verbis,quæ proponerentur, libertatẽ adimi potius,quàm dari[l].

Falsa demonstratio nõ uitiat legatum.Hoc.d.

Idem lib.33. LEX LX.

Testamento ita cauit, Εὔδονι βούλομαι δοθῆναι νομίσματα χίλια, ἐπειδὴ φθάσαν γεννηθῆναι μετὰ τὸ τὴν μητέρα αὐτοῦ γενέσθαι ἐλευθέραν†, quæro, an Eudo,etsi nõ probet se post manumissionem matris suæ natũ,possit his verbis testamẽti libertatẽ† cõseq? Rñdi nõ oportere huiusmodi consultationem[m] præiudiciũ parare.

Pomponius lib.12. LEX LXI.

Scio quosdam testatores efficere volẽtes ne serui vnquam ad libertatem perueniant, hactenus scribere solitos,Stichus cùm morietur, liber esto. sed Iulianus ait, libertatem quæ in vltimum vitæ tempus cõfertur,nullius momenti esse: cùm testator impediendæ

Titia.] CASVS. Titia in testamẽto suo reliquit libertatem quibusdam suis seruis,& ancillis:tandem sic dicit pedissequas omnes,quarum nomina scripta sunt in rationibus meis, liberas esse volo inueni quandam ancillam nomine eutychiam quæ erat pedissequa tempore testamenti.tempore mortis Titiæ inuenitur cuidam seruo castaldioni in contubernium tradita, & sic desijt esse pedissequa.quæritur,an sit libera ex illis verbis,pedissequas omnes &c. & dicitur quòd sic,inspecto quòd tempore testamenti erat pedissequa. Puram.]Reliqui libertatem directã seruo meo in testamento.tandẽ hic seruus multa surripuit de hæredi.Dicitur quòd propter hoc non vitiatur libertas, quin sit liber hęreditate adita. hæres enim meus habet acti.in factum contra illum furem pro rebus subtractis. Lucius.]In testamẽto sic dixi:Onesiphore liber ne esto, nisi rationem diligenter excusseris. Dicit̃, quòd per hæc verba non videtur libertas data, posito quòd appareat eum diligẽter ratiões excussisse:sed potius per hæc verba videtur adimi libertas.Franciscus.

h Actori.]s.seruo.

i In cõtuberniũ.] ergo non pedissequa. Azo. & facit suprà, de lega.iij.l.legatis.§.j.Accursius.

k De furtis.] per actio.in factum:vt infrà,siquis testa.lib.esse ius.l.j. in principio. Azo.

l Quàm dari.]vnde & si primo fuisset data, nunc reuocaretur:vt suprà, de adimen.le.l.legata inutiliter. & de condi & demon.cum tale. §.final.& suprà eodem.l.si quis locuples.sic ergo nisi positum in hac lege non ponit:de quo plenè dixi suprà , si quis cautionibus , si eum. in fine. Accursius.

Testamento.] CASVS. Testamento meo ita dixi. Eudoni, quia primogenitus est matris suæ postquàm libertatem accepit, centum dari volo. quæritur, an Eudoni necesse sit probare eũ fuisse primogenitum matris iã factæ liber, vt legatũ consequatur?Respon. quòd non.F.

m Cõsultationẽ.] id est id quod dixisti in consultatione:quia præuenit &c.nam valet legatum etiã si nõ sit primogenita,non obstãte falsa caussa[a]: vt.s.de con.& demõ.l.demõstratio. cũmodo post manumissionem matris sit nata,& sic libera Sed quid si erat ancilla,quia prius nata: an per hæc verba testantis erit libera?quidam sic:licet sit ar.contra.C.de lega. seruus. &.C.de testamento mili.lege ex his.

Scio.] CASVS. Si dico: Stichus cum morietur,liber esto: dicitur quòd non valet. idem est si dicam Stichus si non ascenderit capitolium , liber esto. nam non valet , cùm donec viuit possit ascendere:nec in hoc casu præstabitur mutiana cautio,puta,quòd non ascendet.sed si sic dico:Stichus si Capuam ierit, liber esto : aliàs non hæc adiectio est superflua. idem si sub aliqua alia condi.liberum esse iussi. aliàs nolo cum manumitti.nam

Paulus li.3.

al.decest. non.

adiunctis

prosequitur.

Labeo

existimat.

Martianus lib.3. al.Mætia nus.

an ante in libertatem.

ab hære dibus.

vide in hũc. §. Alcia.li. parado.v.c.iiij.

immo ponit veritamen adimpleta conditione s. post redditas rationes ut Alciat9 tradit. et hec doctrina optime roboratur p ea que Bar. tradit in l. ja in ija q. de condi. et demo. vbi tradit de significatione huius dictionis nisi.

id est,Volo,vt Eudoni dẽtur mille solidi,eo q primo sit genit⁹ post eà, quã mater eius ad libertatem peruenit.

liberalitatem.

a Adde me hus gl. in. l. si quis in fundo. & in. l. quidam testamẽto. ff. de leg. j.

hæc adiectio est superflua. neutro enim casu cogitur hæres manumittere ante euentum condi. Franc.

a ¶ Intelligatur.]vt.s.eo.l.libertas.in prin.
b ¶ Appareat.]qd si nō apparet, serua quod dicit.s.e.l.libertas.§.j.
c ¶ Cautioni.]vt caueat se capitolium non ascendere:& sic fit liber. M. hæc est enim cautio mutiana: vt.s. de condi.& demon.l.mutianæ.
d ¶ Ierit.]nisi fortuito casu impediat: vt.s.e.libertate.i prin.
e ¶ Nihil valere.]i. pro superuacua est habēda: cùm neutro casu compellatur hæres antè manumittere: sed certè imò vtilis: cum prohibitus non possit interim manumitti: vt.s.de manu.seruus. aliàs sic: vt.C.de latina liber.tol.§.sed & si sub cond:?Respon.hîc loqui quando fuit ironicè prohibitus, non propter aliquam caussam.s. suū delictū, vel hæredis cōmodū: quo casu prohibitio non valet: vt.s.de leg.j.l. si liusfa.§.diui.& de leg.iij.lucius.in princi.

magis, quàm dādę libertatis gratia ita scripsisse intelligatur[a]. & ideo etiā si ita sit scriptum, Stichus, si in Capitolium nō ascēderit, liber esto: nullius momenti hoc esse, si appareat[b] in vltimum vitæ tempus conferri libertatem testatorē voluisse: nec Mutianæ cautioni[c] locum esse. & si ita in testamento scriptum fuerit, Stichus, si Capuā ierit, liber esto. non aliter liberum esse, quàm si Capuam ierit[d]. Hoc amplius Octauenus aiebat: si quis in testamento sub qualibet conditione libertate seruo data, ita scripsisset, Ante conditionem nolo eum ab hęrede liberum fieri. nihil valere[e] hanc adiectionem.

TITVLVS V.
De fideicommissariis libertatibus.

¶ *Absentia uel dolus latitantium fideicommissariorum non obstat, quin præsentes fideicommissarij possint seruo fideicōmiss. dare libertatē. h.d.*

Vlpianus lib. 70. LEX I.

SI quidā ex ijs, qui fideicommissariā libertatē debeāt, præsentes sint, alij ex iusta caussa absint[f], alij latitent[g]: perinde is, cui fideicommissaria libertas relicta est, liber erit[h], atque si soli qui adessent, & qui ex iusta caussa abessent, rogati essent. Pars ergo latitantium his[i] proficit[k].

¶ DE FIDEICOMMISSARIIS LIBERTATIBVS.

SI quidam.] CASVS. Titius instituerat per fideicom. vt hæredes manumitterēt seruos suos postquàm adiuerint hæredi. duo ex hęredibus incipiunt absentare se iusta de caussa. alij duo latitant nolentes præstare libertatem. alij duo sunt præsentes. Dicitur φ serui efficiuntur liberi per senatuscon. & erunt liberti istorum præsentiū & absentium iusta de caussa Franciscus.

f ¶ Absint.]qui isti sunt habes.j.eo.si eum.§.fi.&.l.neque infantes.& l.non tantum.§.senatuscon. Accursius.
g ¶ Latitent.]De hoc dic vt.j.quibus ex cau.in pos.ea. fulcinius. §. quid sit latitare.&.§.latitare.&.§.illud sciendum. Accur.
h ¶ Liber erit.]ex rubriano senatusc.vt.j.e.cū vero.§.subuentum.
i ¶ His.]scilicet præsentibus, & ex iusta caussa absentibus.
k ¶ Proficit.]vt eorum tantum sit libertus: vt.j.eod.si eum.§.eorum. & l.neque.& facit.j.eo.si legatario.§.fi.

SIquis.] CASVS. Quidam ab intesta.decedens in codicillis reliquit per fideicom. libertatem seruis suis. tandem nullus ei succedere vult. Dicitur φ fauor consti.diui Marci extēditur ad hūc casum, scilicet vt vnus seruus sit liber: & habeat bona defuncti si idoneè vult cauere creditoribus domini de soluendis omnibus debitis: & etiā absque promissione tenebit creditoribus dñi vtili. & hæc sunt vera, qñ est certū nullū aliū velle succedere. si autē est dubiū, nō habet hoc locū. Sed quid si ille qui poterat succedere ab intesta. est minor.xxv.an.& nolit succedere, imò repudiat: an vnus de seruis poterit accipere bona?& videt φ nō: qa pōt restitui, & bona habere. sed tamē dicitur, φ bene vnus de seruis poterit petere bona, & habebit, & erit liber, & omnes alij serui, quibus testator reliquerat libertatem. nec reuocantur libertates, licet minor restituatur, & habeat bona. Item dicit, φ qñ vnus de seruis petit: siue petat præsentibus alijs cōseruis omnibus, siue nō, siue etiā inuitis, nō est vis. nam oēs erūt ammodo liberi, & quibus purè relicta erat libertas, statim erūt liberi. quibus ex die, die veniēte. quibus ex cōdi. cōdi. veniēte. & etiā si oībus relicta erat libertas sub cōdi. prædicta habebūt locū, vt vnus de seruis possit interim arripere bona defuncti dñi. & si aliqbus relicta erat libertas si dederint.x.hæredi, dari debebūt ei seruo, qui accipit bona defuncti. Postea dicit. serui quibus per fideicōmissum erat libertas relicta, erūt manumittēdi ab isto seruo, qui acceperat bona defuncti domini tanquā libertatū cōseruādarū caussa.
¶ Addici.]Ita demum auditur seruus petens bona domini sibi addici caussa libertatum conseruandarum, si idoneè cauet creditoribus domini, de toto debito soluendo. Idoneè autem dicitur cauere, si dat fideiussores, vel pignora: vel aliter eis satisfacit ad eorum voluntatem. & debent cogi creditores omnes vnum ordinare, cui caueatur nomine omnium. & debet hæc cautio præstari prius, quam accipiat bona. & cōtinet hæc cautio omne debitum, scilicet sortem & vsuras. sed alij serui, quibus erat relicta libertas in testamento purè, cuius erunt liberti?& certè testatoris, nō istius, cui addicta sunt bona: nisi sub hac condi. acceperit bona, vt illi sint ei⁹ liberti, & illi cōsenserunt: & iste qui efficit patronus eorū, erit tutor eorū, vel alicuius eorū, si inueniatur aliquis eorū impubes. postea dicit. pone, φ testator rogauerat seruos alienos manumitti. iste q accepit bona caussa libertatū cōseruandarū, cogetur eos emere, & manumittere. Quid si legauerat seruū suum, & eū rogauerat de manumittendo, nunc aliquis accipit bona caussa libertatū cōseruandarū?Dicit, φ legatū tenebit, & cogetur legatarius præstare libertatē. & hæc eademque dicta sunt de seruo, locū habent in fisco accipiente bona alicui⁹ defuncti caussa libertatum conseruandarū. secus si ex alia caussa accipiat: vt quia caduca, vel simili de caussa. Sed quid si hic testator, qui reliquerat libertatem, erat minor.xx.an.& bona ei⁹ sunt addicta?Respon. libertates, quas per fideicom. reliquerat debebuntur, si ex tali caussa reliquerat, ex qua etiam viuens poterat manumittere. Sed qd si in fraudem credi.reliquerat libertates, nūquid debebūtur ab eo, cui bona sunt addicta?& certè si vnus de seruis, cui sunt addicta bona cauerit creditoribus de omnibus debitis soluēdis, bene debebuntur omnes libertates: nec nocet creditoribus, cùm eis sic cautum ab isto, qui habet bona, de omnibus debitis soluendis, si autem fiscus accepit bona caussa libertatum conseruādarum, adhuc idem videtur, quòd non debeantur libertates: cùm & si adita esset hæreditas à vero hærede, directæ libertates non valerent, si in odium creditorum sint relictæ, & ex hoc habent damnum. Item fideicommissariæ non valerent si euentu fraudarentur creditores: licet non fuerit animus fraudādi. sic ergo, & in nostro casu debet esse, cum fiscus habuerit bona. & hoc est verum. ¶ Si bona.]Testator decedens reliquerat libertatem seruis, & dum nemo vult succedere, venit de seruis eius vnus: & ei sunt addicta bona caussa libertatum conseruandarū procuratore fisci sciente, & volente. bona ammodo si habere vult non auditur. si autem eo nesciente sunt data bona vni de seruis, & nunc procu.fisci vult habere bona, auditur, si lucrosa sunt bona alioquin non. Posteà dicit quòd ille cui addicta sunt bona, est loco bo.possessoris. vnde & iura sepulchrorū habet: & tenebitur ex stipulatione creditoribus hæredi. si eis cauerit. alioquin non. et si pluribus puta duobus sunt addicta bona, ammodo habebunt hæc bona communia & cōmunes libertos, & fami.er.inter se agere poterunt ad diuidenda hæc bona. h.d. cum duabus legibus sequentibus. Franciscus.

¶ *Ad confirmationem eorum quæ in testamēto relinquūtur, requiritur aditio ab intestato. Bar.*

Idem lib. 10. LEX II.

SIquis intestatus decedēs, codicillis dedit libertatē[l], neq; adita sit ab intestato hæreditas: fauor[m] cōstitutionis Diui Marci debet locū habere & hoc casu: quę[n] iubet libertatem cōpetere seruo, & bona ei addici, si idoneè creditoribus cauerit de solido, quod cuiq; debetur, soluendo.

Idem lib. 5. LEX III.

IN quem[o] etiam vtiles actiones plerunque[p] creditoribus competunt.

Idem lib. 10. LEX IIII.

ERgo[q] quamdiu incertum sit, vtrū existat successor, an nō, cessabit constitutio: cùm certum esse cœperit[r], tunc erit cōstitutioni locus. ¶ Si is, qui † in integrum restitui potest[s], abstinuerit se hæreditate: an quandiu poterit in in-

l ¶ Libertatem.]per fideicom.vt.s.ti.j.libertates. Accursius.
m ¶ Fauor.]non verba, quę testamento facto demum locum habent: vt institu.de eo cui lib.cau.bona addicun. §.j.&.§ in primis.& fa. suprà titu.j.quod diuo.&.C.de testa.manu.l.fi.in princip. & continua seq.legibus ad istam.
n ¶ Quæ.]constitutio. Accursius.
o IN quem.]scilicet eum, cui bona addicuntur.
p ¶ Plerunque.]scilicet quando non intercessit stipulatio: aliàs datur directa ex stipulatu: vt.j.l.proxi.§.penul.
q ERgo.]id est quia dictum est suprà, prox.in.l.siquis. quòd non adita hæreditate seruus potest accipere bona caussa libertatū conseruandarum. Accursius.
r ¶ Cœperit.]successorem non extare: vt insti.de eo cui liber.cau.§. tunc constitutionis.&.j.proxi.§. Azo.
s ¶ Potest.]vt quia minor.xxv.an.

† Not. φ ea quę dependent ex sola principis voluntate seu facultate, iudicantur esse impossibilia. ad hoc dicit istū tex. sin gu. Bald. in c. j. versic. mō venio ad gl. in tit. hîc finit lex. in princ. in iiij. col. sed tū aduerte qa iste textus hoc non probat vt videre poteris hîc in nouis interpreta. Bolog. Adde do. meū do. la. may. in ad. di. ad Christop. por. in §. sed quod principi. institu. de iure natu. Gemi. in. c. cū cuncta. ix. q. iiij. & Car. in de. fi. de sentē. excom.

Restitui.

tegrū restitui[a], existimemus cōstitutionē cessare, q̄a nō est certū ab intestato nemine successorē extare[b]? Est tamen[c] verius, admittendam constitutionē[d]. Quid ergo, si post additionē libertatum cōseruādarū caussa factā, in integrū sit restitutus? Vtiq; nō erit dicēdum, reuocari libertates, quæ semel[e] cō petierūt. ¶ Illud videamus, vtrum præsentes[f] esse debeant, qui libertatē acceperūt[g], an verò nō. Et cū inuitis[h] alijs possint bona propter libertatem addici: vtiq; etiam absentibus quibusdam possunt addici. Quid ergo, si quidā præsentes sunt, quidam absentes? videamus an etiā absentibus competat libertas. Et pōt dici exēplo aditæ[i] hæreditatis, cōpetere libertatē etiam absentibus. ¶ Si ex die data sit libertas: an dies expectandus sit? Et puto expectandū[k]. antè ergo non addicentur[l]. ¶ Quid deinde si sub conditione data sit libertas? Et si quidem * alia purè, alia sub conditione: vtiq; addici statim possunt. Si omnes sub conditione: quid cō sequens erit dicere? vtrū expectandum, vt conditio existat, an verò statim addicimus? Et dicimus tūc demum competituram libertatē, cùm extiterit libertatis conditio? quod magis erit probandū. ¶ Additis itaque bonis, directæ libertates purè datæ, statim[m] cōpetūt: ex die, cùm dies venerit: conditionales, cùm conditio extiterit. Nec erit ab re, existimare, etiā pendēte cōditione libertatū, (licet omnes sub conditione datæ sint) cōstitutionem locū habere. Vbi eñ libertatis spes est, ibi dicendum est vel modica data occasione[n] (quod sine damno creditorū futurum est) addictionem admittendam.

¶ *Facultas implendi conditionem ad hæredem transfertur. Bar.*

¶ Si sub cōditione † dādorum decē libertas data sit: siue hæredi dare iussus sit, qui libertatem acceperit[o], siue non sit dictū cui[p]: an dādo ei, cui bona addicēda sunt, perueniat ad libertatē, quæri potest. Et magis est, vt ei dari debeat, cui bona addicta sunt, quasi conditio translata[q] videatur. Certè si alij quā hæredi dare iussus sit: ipsi, cui dare iussus est, dabit. ¶ Hi qui fideicōmissariā libertatē acceperunt[r], nō statim, vbi bona addicta sunt[s], liberi sunt: sed fideicōmissariā libertatē possunt consequi: hoc est, manumittēdi sunt ab eo, cui bona addicta sunt. ¶ Addici ita demum bona voluit[t], si idoneè creditoribus cautum fuerit de solido quod cuique debetur. Ergo cauendū est idoneè. Quid est idoneè: * satisdatione vtique, an pignoribus datis? Respōdi, Et si ei fides[v] habita fuerit ꝑmittēdi sine satisdatione: idoneè cautum videbitur. Creditoribus tñ caueri queadmodū debet? vtrū singulis? an verò omniū nomine[x] vni ab ipsis[y] creato[z]? Et oportet officio iudicis cōstitui, con uenire creditores, vnūq;[a] creare, cui caueat omniū noīe. ¶ Illud videndū est, an caueri debeat creditoribus, & sic addici bona: an verò sub conditione hac sint addicēda, si fuerit cautum. Et puto sic cōprehendendū decreto[b] si omnia[c] ex cōstitutiōe Diui Marci facta sint. De solido vtique sic accipiemus, de sorte & vsuris[d] debitis. ¶ Hi, qui ad libertatē peruenerūt, quorum liberti fiant, cōstitutio ostendit[e]: vt qui directā libertatē * acceperunt, Orcini[f] sint liberti: nisi fortè is, qui sibi ad dici bona desyderat, ita velit addici, vt etiam ij, qui directā libertatem acceperūt: ipsius liberti fiant[g]. ¶ Qui autem volunt ipsius liberti fieri, vtrum manumittendi sunt ab eo, an verò ipsa addictione hoc cōprehendēdū est,[h] ea conditione sibi addici bona, vt ij etiam, qui directā libertatem acceperūt, ipsius fiant liberti? Et puto hoc esse probandum vt ipsa addictione hoc cōprehēdatur. id quod verba quoq; constitutionis admittunt. ¶ Cū autē seruus libertatem nactus est: vtique etiā tutelam eius habebit[i] is, cui bona addicta sunt. ¶ Si alienos seruos rogauerit testator hæredem manumittere: vtrum dicemus constitutionem locum habere, an verò cessabit constitutio[k]? Magisque est, vt locus sit constitutioni. addictis enim bonis, redimere, & præstare libertatem cogitur à prętore. ¶ Si non hæres, sed legatarius rogatus fuerit manumittere: nunquid cessat constitutio, quòd[l] legatis non debitis, nec libertates possunt deberi? Magisque est, vt idem fauor sit. Omnibus enim generaliter voluit[m] libertatem præstari, quibus competeret, si hæreditas adita fuisset. ¶ Eadem constitutio prospexit, vt si fiscus bona admiserit[n], æquè libertates competant. Ergo siue vacent bona fisco spernente, siue agnouerit[o], constitutio locum habet. Cæterùm si alia ratione[p] agnoscat, apparet cessare debere constitutionem. Quarè, & si caducis[q] legionis bona delata sint, idem erit probandum[r]. ¶ Item si mino. xx. an-

a ¶ Restitui.] scilicet ad hoc vt adeat.
b ¶ Extare.] quod videtur hac ratione: vt &. ꝯ. proxi. respon. R.
c ¶ Tamen.] quamuis in ea caussa sit vt restitui possit. Accur.
d ¶ Cōstitutionem.] vt insti. de eo cui liber. caussa. §. si is. &. ꝯ. titu. j. quod diuo.
e ¶ Semel.] sic institu. qui ma. non possunt. §. semel. &. ꝯ. de mino. l. & si sine. §. sed quod papi. & instit. d. §. si is. & C. de testa. manu. l. iij. Accursius.
f ¶ Præsentes.] q̄ñ bona addicuntur alicui. Accursius.
g ¶ Acceperunt.] in testamento. Accur.
h ¶ Inuitis.] vt & C. de test. manu. l. fin. §. si verò quidam. sic. j. de re. iu. qui potest inuitis. Sed argu. contra. ꝯ. de arbi. si in tres.
i ¶ Aditæ.] vt sicut adita hæreditate competunt libertates, etiā ignorantibus: ita bonis addictis. Accur.
k ¶ Expectandum.] sic vt non addicantur bona antè, quàm dies veniat secūdum quosdā. quod non placet, vt statim dicet: sed dic libertatis dandæ. Acc.
l ¶ Addicentur.] ei seruo, cui ex die data est libertas.
m ¶ Statim.] scilicet adita hæreditate.
n ¶ Occasione.] Not. bonum verbum.
o ¶ Acceperit.] in testamento. Accur.
p ¶ Dictum cui.] quo etiam casu hæredi dādum est: vt. j. de statu- lib. qui pecuniam. Ac.
q ¶ Trāslata.] ab hærede ad eum, cui bona sunt addicta. M. & est sic. ꝯ. de le. j. is qui in pos. §. fin. &. ꝯ. si quis omis. cau. test. qui autem. in fi. Accur.
r ¶ Acceperunt.] scilicet in testamento.
s ¶ Sunt.] vt instit. de eo cui li. §. j. nam est in loco bo. pos. vt. j. eo. §. is autem cui. ac.
t ¶ Voluit.] constitutio: vt insti. de eo cui liber. caussa. §. j. Acc.
v ¶ Fides.] sic. ꝯ. de pi. ac. si rē. §. omnis. & qui. mo. pi. vel hyp. sol. itē liberatur. §. j. & instit. de re. diui. §. venditæ.
x ¶ Nomine.] ad hoc vt ei caueatur. Accur.
y ¶ Ab ipsis.] s. omnibus creditoribus.
z ¶ Creato.] i. electo.
a ¶ Vnunque.] i. vnū quem voluerint. Acc.
a ¶ Vnūque.] quasi ꝑ curatorē. sic. j. de cur. bo. l. j. & ꝯ. de admini. tut. l. iij. §. sed nō erit.

b ¶ Decreto.] quo bona addicuntur.
c ¶ Si omnia.] i. sub hac cōditione generali, si omnia &c. in qua continetur & cautio.
d ¶ Vsuris.] sic. ꝯ. de pa. si plures. in fi. Item dic quæ possunt peti.
e ¶ Ostendit.] dicēs ꝙ statim recitat: vt instit. de eo cui lib. cau. bo. §. j. ibi, & hi &c. Accursius.
f ¶ Orcini.] id est testatoris.
g ¶ Liberti fiant.] nā tunc aut cōsentiāt, & hoc statim dicit. aut nō: & tunc remanent serui: vt. C de test. ma. l. fi. §. si verò q̄dā. Acc.
h ¶ Comprehendendum est.] hoc scilicet ea conditione. Accur.
i ¶ Habebit.] sub. is cui bona addicta sunt si nō est in text. &c. sic insti. de legi. pa. tute. vel sic: testator reliquit libertatē sticho, & tutorē filij esse iussit. qui stichus postea habuit bona ex addictione. prima placet.
k ¶ Cōstitutio.] quod videtur.
l ¶ Quòd.] i. quia.
m ¶ Voluit.] constitutio.
n ¶ Admiserit.] ex cōstitutione. Accur.
o ¶ Agnouerit.] caussa conseruandarum libertatum: vt. j. ea. l. §. si bona. Accur.
p ¶ Alia ratione.] vt debitoris fisci vel dānati: vel caduca, vel etiam vacantia: cum etiā nullæ sint libertates inter viuos: vt insti. de eo cui. §. pe. & §. hęc cōstitutio. sicut & ante prædictam cōstitutionē poterat facere, vt etiā subijcit. Ac.
q ¶ Caducis.] quidam habēt ducis legionis bona delata sunt. s. fisco. s. alia ratione quā ex hac cōstitutiōe. alij habēt, caducis legiōis &c. & tūc secūdū P. est figurata locutio. i. per caduca legionis. i. per caducitatem alicuius, qui erat in legione.
r ¶ Idem erit.] probādū. scilicet vt cesset cōstitutio. & fa. ꝯ. ti. j. quod diuo. Accur.

* aliquæ puræ aliquæ sub &c.

† Colligit Bart. hic ex isto. §. ꝙ facultas cōditionis implendę transit ad hæredem. Sed tu ne fallaris, hoc non est indistinctè verū: vt no. idem in l. si decē cū pe. tiero. col. j. versic. solet esse q̄stio. j. de verb. ob. & ibi omnino A lex. in l. à testatore. col. j. ver. dices tu. & sequē. de condi & demonstra.

* Satisdatè.

* De his Alexāder ab alexandro lib. iij. cap. xxv.

a ¶ Fideicōmissariam.]quā ab alio præstare fuerat rogatus,secūdum quosdam:ar.s.de manu.tes.l.caussam.ij.respon.tu dic ꝙ etiā potest suis relinquere per fideicommissum si subsit caussa: vt hîc,&.C.e.minor.& de re.mili.si rufinus.Si ergo omnes libertates directò dedit cessat constitutio.si per fideicom.fiet bonorum addictio.

nis libertatē dederit,dicemus non competere, nisi fideicōmissariā[a] libertatē.hæc enim cōpeteret,(si modò potuerit causam ꝓbare minor.xx.annis),si viuus manumitteret. ¶ Si in fraudem creditorū libertas data sit ab eo,qui mortis tēpore soluendo nō est,an cōpetat[b]? Et si quidē fiscus bona non agnouerit, fortè cōpetet libertas, quia solidū creditori offert. Atquin[c] si adita[d] hereditas fuisset:nō cōpeteret[e]. ¶ Certè si fiscus agnouerit hæreditatem, facilius probabitur cessare libertatem:nisi quis verba cōstitutionis secutus, dixerit eū[f] sibi imputare debere, qui addici sibi hac cōditione bona voluerit, vt libertates competant. ¶ Siquis autem exemplum aditæ hæreditatis fuerit secutus, directæ libertates non competent, si consilium & euentus[g] fuerit fraudandorum creditorum?ne fideicommissa præstabuntur, si euentu[h] fraudentur creditores. ¶ Si bona fisco[i] nondum agnita fuerint,eaque addicta sint[k] libertatis conseruandæ gratia, an posit fiscus postea agnoscere?Et magis est ne posit. ¶ Planè si nō certiorato præfecto ærarij[l], bona fuerint libertatis conseruandæ caussa addicta, videndum est, an cōstitutioni locus sit. Et si quidē talia fuerint, vt agnosci deberent[m],addictio[n] cessat[o].si verò non fuerint[p],addictioni locus est[q]. ¶ Is autem,cui bona addicta sunt,bonorum possessori assimilari[r] debet,& secundū hoc etiā iura sepulchrorum[s] poterit habere. ¶ Item videamus,an conueniri à creditoribus posit hæreditarijs actionibus,an verò nō, nisi ex cautione,quam interposuit? Magisq; est,vt non aliter conueniatur,quā ex ea cautione quam interposuerit[t]. ¶ Si duobus pluribúsve addicta fuerint bona: & communem rem & communes libertos[v] habebunt,et secū familiæ erciscundæ[x] iudicio[y] experientur.

b ¶ An competat.] bonis addictis. Accur.
c ¶ At qn.] oppositio.
d ¶ Adita.] ex testamento.
e ¶ Non cōpeteret.] vt.s.de manu. testa. si quis locuples. Accur.
f ¶ Eum.]scilicet fiscū.
g ¶ Et euentus.]vt instit.qui ma.non pos.§. in fraudem. &.j.quæ in frau.cre. si quis cū haberet. &.j. de statu. libe.l.j.in fi.&.C.qui manu.non possunt.l.j. Accursius.
h ¶ Euentu.]etiā solo. Io. vt. C. qui ma.non pos.l.fi.quid ergo erit? quidam dicunt fiscum non teneri, sed priuatum sic per verba superiora, certè si &c.alij dicūt indistinctè quē libet teneri.prima placet.Accursius.
i ¶ Fisco.] id est à fisco.Accur.
h ¶ Addicta sint.]alij &hoc certiorato fisco, & præfecto ærarij, secundum Ioan.vt ex sequentibus patet.
l ¶ Præfecto ærarii.] aliâs præfectus: & aliâs ꝑfecto. & dic. i.ꝓcuratori fisci:vt.j. ne qd in loco pub.l.ij. §.hoc interdictū.Acc.
m ¶ Deberent.] quia lucrosa.Accur.
n ¶ Addictio.] facta.
o ¶ Cessat]id est nō valet.Accur.
p ¶ Non fuerint.]scilicet lucrosa.Accur.
q ¶ Locus est.]i.remanet firma quæ facta est.& ad hoc.j. de iur. fisc.l.j.§.an bona. &.s. de offi.procu. cæsa.l.j. §.fi.&.l.seq.secundum hanc ergo videtur dici, ꝙ primò debeat fiscus admitti,quàm extraneus si bona soluēdo sint, etiam si bona essent alicui iam addicta. quod immutatur hodie:vt institu. de eo cui liber.cau.bona addicun.§.ne huius.secūdum Ir.quæ est cōtra. & facit ad hunc.§.s. ea.l.§.eadē cōstitutione.&.§.si in fraudem.&.s ti.j.quod diuo.Accursius.
r ¶ Assimilari.]vt ei & in eū actiones vtiles dent̄:vt.j.proxi. dices.
s ¶ Sepulchrorum.]quia hæc bonorū possessoribus cōpetunt:vt.s. de religio.l.vel quæ pater.§.sed in vtroq;.secus in eo cui ex tre.est restituta hæreditas:vt.s.ad Trebel.l.quia perinde.§.j.Accur.
t ¶ Quam interposuerit.]id est actione ex stipula.si intercesserit: aliâs datur vtilis,scilicet ex stipulatu tacitè ficta interuenire:vt argu.s.de adoptio.his verbis.vel verius vtilis,quæ hæredi & in hæredem daretur directa:vt.s.eo.l.in quem.Accursius.
v ¶ Libertos.]Non sic transeunt in Trebellianicum successorem:vt s.ad Treb.l.si patroni filius.in prin.
x ¶ Erciscundæ.]vtile,cum directum soli hæredi de iure ciuili detur:vt.s.famil.ercis.l.ij.§.j.& facit.l.sed & eius.§.j.&.l. si ex asse. in eo.titu.Accursius.
y ¶ Iudicio.]Vtili,sicut bonorum possessores.soli enim hæredes experiuntur directo:vt.s.fa.ercis.l.j.Accursius.

IN fideicommissariis.] CASVS. Hæres rogatus de manumittēdo nō manumittebat.hærede absente iudex pronunciauit libertatem deberi seruo.Dicitur ꝙ hic seruus erit liber.& si fuerat defuncti seruus,eiusdem erit libertus.si verò eius heredis erat seruus, eiusdē hæredis erit libertus:imò & si hæres decessit absq; successore,tamē huic seruo debebitur libertas.Frā.

¶ Iudex absente hærede potest pronunciare seruum cui debetur fideicom.libertas, liberum esse. quòd si fuit seruus testatoris,erit eius libertus.si uerò fuit seruus hæredis,erit libertus ipsius hæredis.hoc dicit.

Paulus lib.7.

LEX V.

IN fideicōmissarijs libertatibus, si absente hærede prætor pronūciasset,libertatē deberi[z] :est & liber,& defuncti libertus, si & seruus eius[a] fuerit:aut hæredis[b], si seruꝰ heredis sit. Imò & si sine successore hæres[c] decesserit,cōseruādam esse libertatē, Senatus Diui Hadriani temporibus censuit.

¶ Hæres non detrahit Falcidiam de legato si id quod legatum fuit pro emendo seruo ad eum liberandum,nō sufficit ad pretium serui detracta Falcidia, sed debet solidum legatum soluere ut seruus ematur.hoc dicit.

Idem lib.60.

LEX VI.

DEcem legata sunt, & rogatus est legatarius, Stichum emere, & manumittere. Falcidia interuenit[d] ,et minoris[e] seruꝰ emi non potest. Quidā putāt[f] dodrantem accipere debere legatariū,nec emere compellendū. Iidē putant[g] etiam si seruū[h] suum rogatus sit manumittere,& dodrantem ex legato acceperit,non esse compellēdum manumittere. Videamus, ne vtique in hac specie[i] aliud dicendum sit[k] .Sed in superiore[l] sunt, qui putant, cogēdum legatarium redimere seruum,& se oneri subiecisse,dum acceperit vel[m] dodrātē.Sed si paratus sit retrò restituere, quod acceperit, an audiendus sit, videndum. Sed cogendus est hæres tota decem[n] præstare,† perinde atque si adiecisset testator,vt integra præstarentur[o].

z ¶ Deberi.]qđ facere debet: vt.C.si seruus. &.l.ancillam.Acc.
a ¶ Eius.]s.defuncti.
b ¶ Hæredis.] fit libertus nisi ex iusta caussa absit:vt.j. eo. si cum.§.pe.&.§. fi. Acc.
c ¶ Hæres.]q libertatē ꝑstare debebat.Ac.

DEcem.] CASVS. Legata sunt Titio x.& rogatus est vt de his.x.emat seruuum Stichū, & manumittat de isto legato detraxit hr̄edis falcidiā & ita id quod est datū Titio nō sufficit ad emendū Stichū. dicebāt quidā istā pecu.lucrari Titium.idē dicūt & si hic Stichꝰ erat ipsius Titij, vt lucretur pecu.& nō cōpellatur manumittere sed tamen in isto casu quando esset Titij Stichus:sine dubio compellitur manumittere: at in superiori casu, licet opiniones essent olim sup hoc, tamē dicit quòd hæres non debet detrahere falcidiam.Fran.
d ¶ Interuenit.] vt minus decem legatarius consequatur.
e ¶ Et minoris.]quā sint decem.Accur.
f ¶ Putant.] & malè. Accursius.
g ¶ Iidē putant.] similiter & malè.
h ¶ Seruū.] legatarij.
i ¶ Specie.]id est quādo de suo est rogatus. Accursius.
k ¶ Dicendum sit.] & verè aliud dicendum,vt quantuncunque acceperit,omnino manumittat:vt.C. ad.l.fal.si ea.&.j.eo. si debitor.§.j.Accur.
l ¶ Superiore.]casu, quando est rogatus emere seruum & manumittere.
m ¶ Vel.]pro saltem. Accursius.
n ¶ Tota decem.] falcidia non deducta: vt.C.ad legem Falcidiam.in dicta.l.si ea.& sic est contrà infrà eodem si legatario.j.respon.Sed ibi de suo seruo,hîc de alieno.Itē contrà infrà,ad legem falcidiam.si seruus.cum tribus seq.vbi dicit falcid.detrahi etiam de eo, quod relinquitur vt alienum redimat & manumittat.Sol.ibi tantum erat in dodrante quòd seruus emi poterat,hîc non:vt infrà eodem generaliter.§.si quis alienum.& infrà. l.proxi.Accursius.
o ¶ Præstarentur.]vt in hoc legato cesset falcidia quemadmodum si nominatim testator dixisset ne falcidia locum haberet:vt in aut. de hæredi.& falcid.§.si verò expressim. Sed argu. contrà suprà, ad legem Falcidiam.quod de bonis.§.j.sed ibi alio modo occurrebatur falcidiæ:vt loquitur hîc secūdum nouum ius ex dicta aut. & fa. s.de inof.test.papi.§.quarta. ADDITIO. Scribētes vbiq;(quos hic refert Bolog.in nouis suis interpreta.)hic reputāt istā gl.sing.ad hoc ꝙ testator videt̄ prohibere falcidiā iubēdo herędē integra legata soluere,vel totam,& integrā hæreditatē restitui:vel omnia bona &c.&

† Per hunc tex. cū sua gl. tenet ar. hîc infert falcidiā nō detrahi de legato ad liberādū seruū qn hæreditas aliâs nō est locuples.de veritate cuius dicti vide sing. in l. j. §. de impensa ad legem falci.

na.&c.& sic per talia equipolentia verba Bolog.adde quia est cogi tandum super ista glos.cuius decisio videtur mihi non vera sequen tibus mediis.primo,per tex.in.l.fi.§.omne.C.de admi.tut.iunctis ibi dictis per Bar.& vbique.vbi vult ille.§.quod vbicunque lex specialiter & expressè aliqd requirit,illud debet specialiter & expressim adimpleri,& ī forma spe cifica:nō autem in genere per æquipollens, vel consimile. ita ponderat illū textū Ange.in prin.insti.de vul ga.substi.ī.ij.col.ver. de prima expressa &c. sed sic est quod lex vult te statorē expressim debere prohibere, ne fal cidia detrahatur per tex.in aut.sed cū testator.C.ad.l.fal. iuncta ibidem glos.& tex.in aut.de hæredi.& fal.§. si verò expressim. ergo nō sufficit per simile. Præterea & secundo, quādo aliquid à.l. requiritur pro forma: non sufficit per æquipollens adimplere per theoricam traditam à Bal. Ang.& moder. in.l.i.&.ij.ff.de libe.& posthu.quare &c. Ego tibi explicarem istud, & alia media:& prosequerer amplioribus verbis: sed occuparē chartam,pro modo cogitabis.

Si cui.] CASVS. Legaui tibi.c.& rogaui te, vt Stichum emas, & manumittas. bona hæredis mei vendita sunt propter debita, ita quod partem legati tibi dare potest.nunquid possis illam partē petere, quæris.& dicit quod si de illa parte potes emere seruum habebis eā, dum tamen caueas te empturum seruum, & manumissurum. & si nolis cauere:non audieris.Fran.

a Persequatur.]id est consequatur. Acc.

b Largiatur.]id est si tantum cōsecutus sit quantum pretiū serui postulabat.M.scili cet alieni redimēdi. se cus in seruo:vt.j.eo.si legatario.in prin.quæ est contrà.

c Alioquin.]id est si non caueat.non autē dicas.i.si noluerit vendere dominus.nam licet non vēderet, debet tū illè habere legatum: vt.s.de lega.j.si fundum.§.iulia.& facit.C.eo.deberi.Accur.

d Repelli.]petens legatum.Azo.

Vm cui.] CASVS. Legaui tibi mille nummos,& rogaui te,vt seruum tuum valentem.xx.manumittas. Dicitur quòd non cogeris manumittere nisi habeas legatum.Fran.

e Constat.]vt.s.de mino.si minor.xxv.an.& C.de fideicommis.ab eo.& ad.l.fal.si ea.Accursius.

Vm fidei.] CASVS. Rogaui hæredem meū ne Stichus seruus meus alienam serui.quā sua patiatur.hæres meus si eū alienat,statim poterit Stichus petere libertatem.& hæc sunt vera, quando voluntariè hæres alienauit.si autem ex necessitate ex facto testatoris veniente cum vendidit sub conditi.quæ conditio extitit in persona hæredis,hoc casu non poterit petere libertatem.Fran.

f Commissum sit.]à testatore.

g Potest.]seruus.Accursius.

h Pendet.]vel uti si testator necesse habuerit cū alienare sub cōditione,& conditio extiterit in persona hæredis:vt ar.j.de verb.ob.l. seruum.§.item si homo.& sic no.quæda permitti ex necessitate,quæ ex voluntate non permittuntur:vt.s.de fun.do.l.j.&.s.de le.j. siinsuffa.§.diui.in fi.& de le.ij.peto.§.prædium.& de leg.iij.pater filium.ij. respon.&.s.de peti.hære.diuus.& fa.ercis.qui erat.Accur.

Bonis testatoris venditis propter es alienum, ita ut non possit solui totum illud quod legatum est ad emendum seruum:pro eo liberando potest legatarius partem legati petere,si de illa parte potest seruum emere, & caueat se empturum seruum,& manumissurum alias secus.hoc dicit.

Vlpianus lib 15. LEX VII.

SI cui legata sint certum ita, vt seruum alienum redimat,& manumittat,& bonis hæredis venditis,partem,nō totum persequatur[a] :non aliàs consequi debet legatum,quàm si cauerit se manumissurum: sed hoc ita demum, si largiatur[b] portio, quā acceperit, ad serui pretium:paratusq; sit dominus tanti eum vendere : alioquin[c] exceptione doli debebit legatarius repelli[d].

Legatarius non cogitur subire onus iniunctū à testatore,nisi soluto legato.hoc dicit.

Pomponius lib.7. LEX VIII.

EVm, cui mille nummi legati fuissent,si rogatus fuisset.xx. seruum manumittere:non cogi fideicōmissariam libertatē præstare si legatum non caperet, constat[e].

Alienatio necessaria quandoque excusat ubi voluntaria non excusaret.hoc dicit.

Marcellus lib.15. LEX IX.

CVm fidei hæredis commissum[f] sit,ne seruus alienam seruitutem patiatur : experiri potest[g] cōfestim,vt fuerit alienatus, & petere libertatem ✱. Sed vbi alienatio non est voluntaria ✱ sed necessitas alienandi ex caussa testatoris pendet[h] :propè est,vt non dum debeat præstari fideicommissum : quòd[i] potest videri,defunctum nihil sensisse de huiusmodi caussa alienationis.

Si ideo testator prohibuit seruum uendi, ut si ueneatur, fiat liber : ei uendito competit liber-tas.hoc dicit.

Idem lib.14. LEX X.

QVidam in testamēto scripserat,Illum & illum seruos meos vænire[k] nolo. Si ideo eos noluit venūdari[l] ,vt si væneāt[m] , ad libertatem perueniant:præstanda erit libertas[n]. Nam & illi videtur libertas relicta[o] , de quo ita scriptum est: Nolo alij,quàm tibi seruiat. Secundum hoc igitur, si quoquo modo[p] vendere tentauerit seruum:confestim poterit peti libertas:nec quo minus præstet libertatem, proderit hæredi, si eum redemerit[q] :quia semel extitit conditio.

Si hæres grauatus seruum manumittere, cum uendat:potest seruus etiam absente emptore petere se ab hærede manumitti.Franciscus.

IS, cui libertas debebatur, vænijt[r] .Si vult ab hærede manumitti : non erit intercedendum[s] † ei cùm hæres presens erit,emptor latitauerit[t] :quoniā poterit vti Senatusconsulto[v] ,vt quasi ex testamento ad libertatem perueniat.

Qui seruū cui data est fideicommiss. libertas uendit:tenetur emptori de euictione.hoc dicit.

IS, cui ex fideicōmisso libertas debebatur ab eo,qui soluēdo nō[x] erat,passus est se bona fide emptori tradi ✱ Existimas[y] in manumissum constituendā actionē[z] ex empto ei,qui liberi hominis ēptori re simulata seruitute decepit. Ego quoque adducor[a] ,vt putem rectè aduersus venditorem[b] actionem competere:& magis[c] similem videri statulibero[d] ,qui pridie,quàm ex testamento ad libertatem perueniret,id fieri passus est.

i Quòd.]i.quia.sed cōtra.j.e.rogo.in fi.Sol.ibi cogitauit testator quocūq; modo alienarē.hīc nō:quod in dubio ꝓsumit.vel ibi ex ꝑso na hæredis aduenit necessitas alienādi:hīc testatoris. & fa.j.l.pxi.

QVidam in testamento.] CASVS. Testator ꝓhibuit quosdam seruos vendi.si ideo eos noluit vendi, vt si vendantur fiāt liberi (q̄d voluisse præsumitur) effi ciūtur liberi si vēdantur.idē est si testator dixerit, nolo quod tales serui alij seruiāt, quā tibi hæredi.nā statim cùm hæres eos vēdere tentauerit,erunt liberi.nec auditur hæres si eos redimeret, quo minus sint liberi. Is cui.] Hæres grauatus de manumittendo ser uū,cū vēdidit. potest seruus etiam absente emptore petere ab hærede se manumitti. Is cui.] Hæres erat rogatus de seruo Sticho manumittēdo.passus est Stichus se vēdi tanquā seruū ab ipso hærede.qui hæres pro misit de euic.non tū erat soluendo. hic seruus petit se manumitti, & est manumissus. quærit,an emptor habeat regressum cōtra Stichū:sicut si liber homo pateretur se vendi tāquàm seruum.& di cit quod emptor habet regressum cōtra venditorem,sicut si statuliberum vendidisset. Franciscus.

k Vænire.]id est vēdi.Accursius.

l Venūdari.]quod præsumitur:vt.j.eo.l. generaliter.§.si petitū.

m Si veneāt.]id est vendantur.

n Libertas.]illis venundatis.Accur.

o Relicta.] vtpote per fideicom.relicta si contingat eum alienari : vt &.j. cod.l.rogo. Accursius.

p Quoquo modo] etiam ex necessitate ex persona hæredis interueniente : vt di cta.l.rogo.Accur.

q Redemerit.] not. sic.s.depo.l.j.§.si rem.&.j.rem ratam ha.quo enim.§.j.& arg.s.de mi no.l.verum.§.item quæri.&.j.quo.leg.l.j.§.prodest autem.itē facit. s.de ser.expor.l.fi.&.s.l.proxi.&.j.l.imperator.in prin.Accur.

r Venijt.]id est venditus est.

s Intercedendum.]id est contradicendum.

t Latitauerit.]maximè:quia etiam si præsens esset, eādem habet electionem:vt.j.eo.l.generaliter.§.vlti.

v Senatuscon.]rubriano,quod ei electionem dat:vt.j.co. si eum. & facit.s.de ac.emp.l.Titius.

x Non erat.]vnde inefficax est act.de euic.contra eum.Accur.

y Existimas.]tu iurisconsulte quispiam. Accur.

z Actionem.]emptori in factum in duplum eius quod dedit vel obligatus est emptor.nam sic est in libero empto : vt subijcit.&.j.de libe.cau.l.recti ssimè.&.l.in tantum.

a Adducor.]id est moueor.

b Venditorem.]aliàs venditorem:& hæc bona.& aliàs venditos, & hæc mala.Accursius.

c Magis.]quàm manumissus teneatur:& sic corrigitur quod proximè dixit.

d Statulibero.]qui si ad pretiū participandū passus est se vendi, non peruenit ad libertatē.aliàs cū purè nō cōpetebat libertas, tēpore venditionis proclamauit in libertatem.secus si competebat : vt.j. qui.ad liber.pro.nō licet.l.licinius.emptor verò potest agere de euictione. sed si venditor non sit soluendo, datur aduersus manu-

† interueniendum.

✱ Martianus.

✱ nbiue. ro.

✱ sed ubi.

✱ Existimans.

missum de dolo:argu.ff.de dolo l.& eleganter.§.seruus patroni.

EX caussa.] CASVS. Pupillo legatum relictū est,& est grauatus de seruo suo manumittendo. Dicitur quòd non potest manumittere absque tutore.

a ¶Non potest.]do proprio dicit,nō de relicto sibi ad hoc:quia etiā sine tutore manumitteret eū argu.ff.de ma. vin.si rogatus.in prin. vbi dicit incunctāter. 10 & ar.C.eo.cùm quasi. §.j.& dic vt.ff. de manu.l.seru⁹ furiosi. Ac.

IMperator] CASVS. Firmius Titiano tres seruos legauit,& eum rogauit ne alicui alij seruiant. si propter aliquod delictū Titiani bona sunt 20 publicata , hi serui manumittentur à re publica. Secūdò dicit. sicut hæres,ita legatarius potest rogari de seruo manumittendo. & si qs rogatus de manumittendo decedat priùs,quàm manumittat, hæres eius cogetur 30 manumittere. Tertiò dicit hæres institutus hæredi.amisit eo,quia accommodauerat fidē testatori de aliquo dādo nō capaci, & sic fiscus bona habuit. Dicitur q nihilominus libertates relictæ in testamento,siue directę 40 sint,siue fideicommissariæ,tenebunt. Fran.

b ¶Tres.] s.seruos.

c ¶Publicè.] id est à repub.& fa.ff.e.l. cum fidei.&.l.quidam.

d ¶Debent.] vt.ff. de leg.ij.cum ita.§.j. Ac.

e ¶Quam tacitè.]bona ratio:vt & C.ad le. 50 fal.l.iij.&.ff.de pba. cū tacitum.&.C.de iure fisci,non intelligit. §.cùm ex caussa.&.ff. de vsu.cùm quidam.§. in tacito. Accur.

f ¶Datas.]scilicet in testamento.

g ¶Deberi.]vt &.C.de iure fisci.l.statius flo- 60 rus.§.fi.cùm prædictis concor. Accur.

SI prægnans.] CASVS. Hæres vel legatarius rogat⁹ manumittere ancillā fuit in mora manumittēdi:non fui culpa, sed fortuito casu impeditus.interim ancilla 70 prægnans peperit. Dicitur q cogitur eā manumittetur , & ei tradere partum ad manumittendum.

h ¶Matri.]de hoc distingue vt dixi.C.eo.l.iij.& facit C.titu.iiij.l.iij. Accur.

LVcius.] CASVS. Institui vxorem meam & filiam meam hæredes æqualiter.& Eroti seruo meo reliqui libertatē si placebit vxori meæ.tādem vxor mea abstinuit se ab hæreditate.& sic omnia 80 bona veniunt ad filiā meā.Dicit q libertas debebit Eroti:nec requirit consensus vxoris meæ,ex quo mihi non successit.Fran.Acc.

i ¶Hæredes.]& inuicem substituit.Accur.

k ¶Capite.]testamenti scilicet scripsit Erotem. Accur.

l ¶Momēti.]qa nō vr libertas collata in ei⁹ arbitriū,nisi sit hæres. sed cōtrà.C.e.cū pponas. Sol.ibi subaudit maximè,vt ibi dixi.Acc.

ISqui.] CASVS. Qui ex caussa fideicōmissi manumittere debet seruum:non potest facere deteriorem eius condi. hinc est, q

Modestinus lib.1. LEX XI.

EX caussa fideicommissi seruo libertatē dare sine tutoris auctoritate pupillus non potest[a].

Idem. LEX XII.

IMperator Antoninus,cùm Firmius Mutiano tragœdos tres[b] legasset,& adiecisset,quos tibi cōmendo,ne cui alij seruiant. publicatis bonis * Mutiani rescripsit debere eos publicè[c] manumitti. ¶Et legatarius non minus, quàm hæres rogari potest seruū manumittere. Et si ante manumissionē decesserit,successores eius debēt[d] manumittere. ¶Diuus Antonin⁹ & Pertinax rescripserunt,hæreditate fisco vendicata,quam tacitè[e] qui rogatus erat ei, qui capere nō poterat,restituere * & directò, & per fideicommissum datas[f] libertates deberi[g].

Idem li.9.Respon. LEX XIII.

SI prægnans ancilla morā,non studio manumissoris sed fortuitò patiatur, ne manumittatur: liberum quidem nō pariet,sed cogetur , qui manumittere debuit, natum matri[h] tradere,vt per eam perueniat ad libertatem.

¶ Non intelligitur repetitum quod repetitum uitiaret.h.d.Bar.

Idem li.10.Respon. LEX XIIII.

LVcius Titius testamento facto, Seiam vxorem suam, itē Titiam filiam communem æquis portionibus scripsit hæredes[i]:itē alio capite[k], Erotem seruū meū, qui & Psyllus vocatur,liberū esse volo,si vxori meæ placeat. Cùm itaque Seia vxor Lucij Titij abstinuerit ab eadem hæreditate, & ex substitutione portio eius, ad Titiam filiam peruenerit:quæro, an Eroti, qui & Psyllus vocatur, ex his verbis suprascriptis libertas competat. Modestinus , Eroti, q vxor testatoris hæreditate se abstinuit, non obesse * respondi. ¶Item quæro,an Seia vxor quæ se hæreditate abstinuit petenti Eroti libertatem , iustè contradicere posit:Modestinus respondi Seiæ dissensum nullius esse momenti[l].

Idem lib.3. LEX XV.

IS, qui ex caussa fideicommissi manumissurus est,nullo modo deteriorem eius serui coditionem facere potest.ideoque nec vēdere eum interim alij potest, ab eo, cui traditus est,manumittatur:& si tradiderit,redimere illum cogitur,& manumittere. Interest enim nonnunquam[m] ,à sene potius manumitti,quàm à iuuene.

* Licinius Rufinus. LEX XVI.

LIbertates etiam per fideicommissum dari possunt:& quidē largius,quàm directò.nam non tātum proprijs,sed & alienis seruis per fideicommissum libertas dari potest[n] :ita tamē,vt vulgaribus[o] verbis,& quibus euidenter voluntas testatoris exprimi posit.

* Celsus lib.20.ad Sabinum. L. XVII.

* ACciolam[p] * Claudi cū tibi visum fuerit[q] manumittet.vtiliter datur fideicommissaria libertas.

Scæuola lib.23. LEX XVIII.

TEstamēto ita cauit, Pamphilus,si bene se gesserit in rationibus meis,liber esto. Quæsitū est cū manēte eodē testamēto,post aliquot annos decesserit,nec vlli querelæ[r] locus de Pāphilo circa rationes patroni sit:an ex testamēto libertatē sit consecutus.Rndi nihil proponi cur non sit consecutus.

Idem lib.23. LEX XIX.

HÆrede instituto marito[s] , per fideicommissum libertatem seruis dedit[t] ,in quibus[v] & Sticho actori[x] mariti.[y] quæsitum est,cùm absente domino iste[z] prę sidē prouinciæ adierit vt libertas sibi præstaret,quasi ex iusta caussa hæres abesset,& præses prouinciæ pronunciauerit libertatē deberi[a] : an agi cū Sticho posit,vt

nec eum vendere potest,vt ab emptore manumittatur.& si vendat, cogitur eum redimere & manumittere.Fran.

m ¶Nonnunquam.]sed multoties à sene,quia senex citius morit, quàm iuuenis præsumptione iuris:vt.ff.ad.l.Fal.hæreditatum. licet secus quandoque contingat:vt.ff.de inoffic.test.l.nam & si. sic ergo non tot operas præstabit:quot iuuenis, secūdum Ir.& facit.C.e.generaliter.§.fi.Accur.

10 LIbertates.] CASVS. Libertas potest relinqui directò.item per fideicōmissum.& quandoque melius est, si per fideicommissum detur, vt seruis alienis:dum tamen idoneis verbis relinquatur.F.Acc.

20 n ¶Potest.]sed directò tantū suis:vt.C.de manumis.testa. seruo.

o ¶Vulgaribus.]id est aptis , qualia sunt instit.de singu. rc. per fideicommis.re.§.fina. Accursius.

ACciolā.] CASVS. Dixit testator 30 hæredi.cū tibi videbit manumittere Stichū seruū meū, manumittas.p hęc verba fideicōmissaria videtur relicta libertas.F.

p ¶Acciolā.] aliàs.l.& aliàs.§.& dic Claudiū esse nomen instituti.& facit.C.e. fideicō- 40 missaria. Accur.

q ¶Visum fuerit.]scilicet opprtunum.

TEstamento .] CASVS. Reliqui libertatē seruo meo ī tstō hoc mō. Pāphilus sit liber si bn se gesserit ī rōnib⁹ meis. tadē adhuc aliquo tpe 50 vixi. postea decesi: nec vlla quærimonia est facta de Pamphilo quòd malè gesserit.dicitur q erit liber.

r ¶Querelæ.] sic supra,ad sy l.l.j.§.fina.& facit.C.de manumis.testa.l.iiij.

HAerede] CASVS. Vxor 60 īstituit virū suū hrdē, & p fideicō. relīqt libertates quibusdā seruis.Castaldio viri cū vir abesset,& ex iusta cā:petijt à pręside sibi dari libertatē:& data fuit. nūc vir reuersus petit ab isto liberto fa- 70 cto rōnē ei⁹, qd gessit ī seruitute. Dicit q non audit. ¶Vxori.] Marit⁹ legauit vxori suę dotē,& plures ares:& rogauit eā p fideic.quòd ipsa manumitteret apud concilium seruum suum nomine aquilinum.mulier non vult manumittere. Dicitur quòd compellitur manumittere:& si aliqua legata erunt relicta aquilino:poterit petere. Franciscus.

80 s ¶Marito.]ab vxore. Accursius.

t ¶Dedit.]scilicet in testamento.

v ¶In quibus.]scilicet seruis manumissis in testamento per fideicommissum. Accursius.

x ¶Actori.]id est castaldioni.

y ¶Mariti.]scilicet dedit libertatem per fideicom. Accur.

z ¶Iste.]scilicet seruus castaldio. Accursius.

a ¶Deberi.]quod facere debet:vt.ff.eo.si legatario.§.fi.

Non posse

Marginal notes: * etiam. * Hæreditatem. * Rescripsit. * Lucius Rufinus li.vj.resp. * Al. Scæuola lib. xxj. digest. al. incipit Claudius, & intellige de eo Claudio qui notas in Scæuolæ scripsit alias, incipit Scæuola. Claudius, cum tibi visum fuerit manumittere, &c. * Vide Alc. lib. dispu. ca. xiij.

a Non posse.] vt.C.an seruus ex suo facto.l.penul.Accur.
b Legauit.] scilicet maritus.Accur.
c Negauit.] scilicet mulier.
d Quod.] id est quia.
e Sibi.] scilicet vxori.Accur.
f Vellet.] s.vxor.
g Compellendam] sic.C.ad le.Fal.si ea. & C.e.deberi. &.ss.de lega.ij. cùm pater.§. q dotale.Accur.
h Eumque.] scilicet Aquilinum.Accur.
i Legata sunt.] si qua sunt.Accur.

rationẽ actus à se administrati reddere cõpellat? Respõdi nõ posse[a]. Vxori dotem & alias res plures legauit[b]: & eius fideicõmisit, vt Aquilinũ seruũ propriũ mulieris apud cõciliũ manumitteret. id negauit[c] se facere debere, quod[d] ipsius proprius esset. quæro, an libertas ei debeatur? Respõ. vxorem, si ex testamẽto nõ solùm dotẽ, sed etiã cætera legata præstari sibi[e] vellet[f], cõpellẽdam[g] ex caussa fideicõmissi Aquilinũ manumittere: eumq;[h] cùm liber erit, petiturũ ea, quæ sibi legata sunt[i].

Pomponius lib.7.episto.aliâs lib.8.

LEX XX.

APud Iulianũ ita scriptũ est, Si hæres rogatus manumittere seruũ[k], ex Trebelliano senatuscõsulto hæreditatẽ restituerit, cogi debebit[l] manumittere: & si latitauerit, vel ex iusta caussa aberit, prætor caussa cognita secũdũ senatuscõsulta ad eas caussas pertinẽtia pronũciare debebit[m]. Si verò seruũ susceperit is, cui hæreditas restituta fuerit, ipsum conuenit[n] manumittere: & eadẽ in persona eius obseruari cõueniet, quæ circa emptores[o] custodiri solent. An hæc[p] vera putas? Nã ego[q] discẽdi cupiditate†, quã solam viuẽdi rationẽ optimã, in octauum & septuagesimũ annum ętatis duxi, memor sum eius sententiæ quã dixisse fertur. κἂν τὸν ἕτερον πόδα ἐν τῇ σορῷ ἔχω, πρὸς μαθεῖν τι βουλοίμην*. Et bellissimè[r] Aristo, & Octauenus putabãt hũc seruũ, de quo quæreretur, fideicõmissariæ hæreditatis non esse[s]: quia testator rogando, hæredẽ, vt eũ manumitteret, non videretur de eo restituẽdo sensisse. Si tamẽ per errorem ab hærede datus fuerit: ea dicẽda sunt, quę Iulianus scribit[t]*.

APud Iulianũ.] CASVS. Titius hæres institutus erat rogatus manumittere seruũ hæreditariũ. erat etiã grauatus restituere hæreditatẽ Seio. hic Titius restituit hæreditatẽ Seio, retento isto seruo, quẽ debebat manumittere. nũc nõ vult manumittere, & sic latitat. vel fortè est absens ex iusta caussa. dicit quod iudex, siue prætor debet eũ pronunciare fore liberũ. Secundò, pone quod Titius restituit istũ seruũ cũ tota hæreditate Seio. nũquid Seius cõpellitur manumittere? & Iul. dicit quod sic: vt sit idem in isto cui est hæreditas restituta, sicut & in emptore talis serui. Sed Põpo. quærit à quibusdã an hoc dictũ Iuliani sit verũ: & dicit Põpo. merito quæro: quia volo addiscere: nã recordor de quodam dicto Iuliani, qui dixit: & si alterũ pedẽ in sepulchro haberẽ &c. & illi respõdẽt, & dicũt, quod iste seruus non debeat tradi Seio: si tñ traditus sit, est verum quod dixit Iul. & cõfirmant dictũ eius. Fran.
k Seruum.] s.per fideicõmissum. Accur.
l Debebit.] s.adhuc manumittere.
m Debebit.] manu. seruũ nondũ traditũ.
n Conuenit.] aliâs competit.
o Emptores.] quid in his seruet, habes.ĵ. e.generaliter.§.fi.
p An hæc.] Iulianus hęc scripsit: sed an tu Aristo & Octa.vt.ĵ.dices, putas hæc vera: & bene facio, quod quæro ego Põpo. quia volo addiscere. nam propter amorẽ addiscẽdi notaui, & memoriæ cõmẽdaui quoddã dictũ Iuli. & si alterũ &c. & facit.ĵ.de va. & extraor.cog.l.j. §.j. & in decretis.xx.di.c.de quibus. & .xxxviij.di.nullus Eps. Acc.
q Ego.] Pomponius.
r Bellissimè.] nunc refert quid ei fuit responsum.
s Non esse.] C.ad senatusconsul.Trebel.l.fi.contra. Solu. hîc speciale fauore libertatis. Accur.
t Scripsit.] ss.ij.respon.legis.

† Nota quod bonum est semper discere. cõcor. text. & ibi gl. in cano. nullus episcopus. xxxviij. distin. text. in cano. si habes. xxiiij. q. iij.
* id est Et si alterũ pedẽ in tumulo haberẽ, non pigeret aliquid addiscere.
* Hæc sententia gratia est cuiusdã Philosophi ergo nõ Iuliani. hæc Anto. Augu. lib. emendatio nũ primo. cap. viiij.

ROgo.] CASVS. Testator instituit Titium hęredem, & dixit. rogo hęredem ne Stichus in alterius seruitutẽ deueniat. videtur dare per fideicõ. libertatẽ isti Sticho, si perueniat in alterius seruitutem: nec solùm post mortem hæredis perueniet ad libertatẽ, sed etiam aliquando ante: vt si hæres istum seruum alienet. nec impeditur libertas, si iste hæres eum redemerit. & hæc sunt vera, siue voluntaria sit alienatio, siue non. Fran.

v Placuit principi.] per prædicta verba.
x Libertas.] q.d. nihil: vt insti.de iu.perso.§.j.
y Semel.] non sufficit semel. sic.ss.de aqua plu.arcen.l.in diem.
z Si non voluntaria.] sed necessaria. & sic est contra.ss.eo.l.cũ fideicõ. Solu. plenè dic vt ibi. & facit.ss.eo.l.quidam. & quod ibi dixi.

Papinianus li.19. LEX XXI.

ROgo ne Stichus alterius seruitutẽ experiatur. Intelligi datam fideicõmissariam libertatẽ placuit principi[v]. Quid enim tã contrariũ est seruituti, quã libertas[x]? Nec tñ quasi post mortẽ hæredis data videtur. quod eò pertinet, vt si viuus eũ alienauerit, cõfestim libertas petatur nec prosit ad impediẽdã libertatis petitionẽ, si redemerit eũ cuius semel[y] cõditio extitit. Idẽ probãdũ est, & si non voluntaria[z] alienatio ab hærede facta est nec refragabitur, quod nõ per ipsum[a] alienatio facta est. fuit enim quasi statuliber, & quacunque ratione[b] conditio impleta est.

Idem li.22. LEX XXII.

SI legatario fundi decẽ[c] pretij nomine relicta sunt in hoc, vt seruũ suũ manumittat: quãuis fundi legatũ agnouerit, si tñ pecuniæ legatũ propter interuẽtũ Falcidię nõ agnouerit, cogẽdus est pecuniã accipere habita legis Falcidiæ[d] rõne, & seruo fideicommissariam libertatẽ præstare, cũ semel fundi[e] legatũ agnouerit. A duobus hæredibus, qui tres seruos habebat, petijt[f], vt duos ex his, quos voluissent, manumitterent. altero hæredum latitante, alter declarat, quos velit manumittere. Potest dici fieri liberos, vt perinde libertas competat, ac si præsens solus manumittere potuisset[g]. Quòd si ex seruis vnus decesserit[h]: siue ex iusta caussa absit hæres, siue fari non possit à quo petitum est, decernente prętore duos, qui supersunt, fieri liberos conuenit. Cùm is, qui fideicommissariam libertatem præstare debet, iusta ex causa[i] abest, aut latitat, aut quidã[k] præsentes sunt alij est iusta causa absunt, nonnulli

a Per ipsum.] i. voluntate eius.
b Ratione.] dic vt ĵ.de verbo.obli.cũ seruus. &.ss.de condi. in l.fi.Accur.
SI legatario.] CASVS. Testator legauit Titio decẽ, itẽ fundũ, & grauauit eũ, vt manumitteret seruũ suum Stichũ. legatarius cepit petere.x. detracta est inde falcidia, & sic legatarius non vult hoc legatum pecuniæ habere, nec manumittere seruũ. dicitur quod cõpellitur legatum pecuniæ accipere detracta falcidia, & manumittere seruum.
A duobus.] Duo erant hæredes, & grauati sunt manumittere duos de seruis eorũ quos vellẽt: cũ tres tãtum seruos haberent. vnus hęredum latitat nec vult eligere q duo sint manumittendi. Dicitur quod stabit electioni alterius hæredis tantũ qui præsens est. sed si vnus de seruis decedit antè quã eligantur: tunc tantũ duo qui supersunt, veniunt manumittendi.
Cũ is.] Hæres rogatus manumittere seruum abest iusta decã, siue non iusta, & sic latitat: vel si erant plures hæredes, & grauati manumittere seruũ quidã eorũ absentes sunt iusta de cã, quidã non iusta de causa: & qdã sunt pñtes: vel si hæres grauatus decedat, nec aliqs ei succedat: vel si hæres rogatus abstineat se ab hæredi. dicitur quod iudex debet pronunciare hunc liberũ, velut ex testamento illius, q reliquerat per fideicõ. libertatem. Itẽ debebit iudex pronunciare, qui fuerint absentes iusta decã, vt illi sint patroni: & qui non iusta, & illi non erunt patroni. Franciscus.
Si legatario fundi.] cui fundus &.x. ideo relicta erant, vt seruum suum manumittat. Accur.
c Decem.] prętor fundum.
d Legis Falci.] contra suprà eodem.l.decem in fi. & .l.seq. Solu. vt in.l.illa, decem.
e Fundi.] vt &.ss.de leg.secundo.l.v. & facit.C.eod.ti.si te. & .l.deberi. Accursius.
f Petiit.] testator. Accur.
g Potuisset.] quasi totũ arbitriũ in eũ à testatore collatũ sit. Acc.
h Quod si ex seruis vnus decesserit.] vnde ammodo nõ est in eorum arbitrio, vt subijcit: & argu.ss.de contrahẽ.em.l.si in emptione.§.si emptio. Accur.
i Iusta ex causa.] quod est eo ipso, quod non est ex iniusta: vt.ĵ. eo.si eum.§.ex iusta.
k Quidam.] cum sint plures. Accur.

a Fraudandi.] aliâs frustrandi. Accursius.
b Aut ei.] scilicet hæredi rogato. Accur.
c Pronunciare.] in omnibus suprascriptis.
d Competere.] in omnibus prædictis casibus ac si libertas directa testamento data esset: vt. C. eo. l. ancillam. &. l. si seruus. in fi.
e Absit.] vt præsentibus & iusta caussa absentibus ius patronatus seruetur, detrectantibus modis omnibus denegetur: vt. s. e. l. j. et j. e. l. si eum. §. eorū. & no. de caussa in sententia exprimenda. sic. s. de suspe. tu. l. hæ. &. C. de iudi. properādum. §. penul. Accur.

FIdeicommissa] Cassius.
Hæres rogat[f] de manumittendo seruū, nō potest differre manumissionē ob hoc, q dicat seruū expilasse res hæreditarias, vel malè gessisse rationes domini. Fideicōmissariā.] Titius hæres institutus, & rogat[g] manumittere seruū hæreditariū, grauatus etiā fuit restituere hæreditatē Seio. decessit Titius ante, quàm restitueret. Dicitur q hæres Titij debet hāc hæreditatē Seio restituere, & etiā libertatem præstare seruo debet, si ab eo petat seruus.
Seruum.] Pater habens plures filios, vnū ex his habebat militē, ei donauit Stichū, & quædā alia bona. post eā credēsiste pater dominium serui & aliarum rerum quas donauerat filio, adhuc remansisse penes se, ab intestato decedens rogauit filios omnes vt istū Stichum seruū manumitterēt. Dicitur q filius miles si succedat patri, compellitur manumittere, nec aliquid fratre. ob hoc dabunt militi: aliâs autem res donatas militi à patre non compellitur miles conferre, siue communicare cum fratribus.
Etiā.] Grauaui filium meum vt cùm habebit. xx. an. manumittat seruū Stichū. filius ante, quàm haberet hāc ætatē decessit. Dicitur q hæres filij præstabit tunc temporis libertatē, quo si filius viueret, hanc ætatem compleret: licet secus sit in fideicō. Seruum.] Testator rogauit filium suum hæredem, vt post. v. an. manumittat seruum Stichum si ille seruus præstiterit omni die vsque ad finem quinquennij certam mercedē. posteà seruus fugit ab isto filio hærede, & per biennium nihil præstitit. Dicitur quòd deficit conditio: nec iste debebit ob hoc ammodo manumitti, nisi filius hæres accipiat per biennium ministerium eius serui loco mercedis: nam tunc videtur paritum conditioni, sic libertatem dari: vel nisi steterit per hæredē quo minus accipiat istam mercedem. Fran.

fraudādi[a] gratia fideicōmissi, copiam sui non faciūt, aut ei[b], qui libertatē debuit, hæres non extitit, aut suus hæres hæreditate se abstinuit: prætor pronunciare[c] debet ex testamēto Lucij Titij fideicōmissariā libertatē cōpetere[d] idq; senatusconsulto demonstratū est, quo cōprehensum est, ne dubiū & obscurum esset, cuius libertus fieret prætorem pronūciare debere, qui ex iusta caussa, & qui detrectādæ libertatis gratia absit[e].

Hæres rogatus de manumittendo seruum nō potest differre manumissionem ob hoc quòd dicat seruum expilasse res hæreditarias uel malè gessisse res domini. h. d. Franciscus.

Idem lib. 11. LEX XXIII.

FIdeicōmissaria libertas prætextu * expilatæ[f] hæreditatis, aut rationis gestæ[g] non differtur. Fideicommissariam libertatem ab hærede non præstitam cogendus est hæredis hæres, qui restituit ex Trebelliano senatusconsulto hæreditatem, præstare[h], si eius personam[i] eligat, qui manumittendus est.

Omnis manumittēdi seruū tradit ad hæredem fideicōmissarij q rogatus fuit manumittere. h. d.

Seruum peculij castrēsis, quem pater fideicōmissi verbis à legitimis filijs hæredibus[k] liberari voluit, filiū militē vel qui militauit, (si patri hæres extitit,) manumittere cogendum[l] rndi, quoniā pro priū[m] manumisisse defunctus post donationem in filiū[n] collatā existimauit. portionem eū à fratre[o] domino fratrē eundéq;[p] cohæredē citra damnū[q] voluntatis[r] redimere nō cogendū, nec ob eundem errorem[s] cætera, quæ pater in militiā profecturo filio donauit, fratri, q māsit in potestate, cōferenda cū peculiū castrēse filius inter legitimos[t] etiam hæredes præcipuum retineat. Etiā fideicōmissaria libertas à filio post certā ætatē eius data, si ad eā puer non perueniat, ab hærede filij præstituta die reddatur: quā sententiam iure singulari receptam, ad cætera fideicommissa relicta porrigi nō placuit[v]. Seruū à filio post quinq; annos si eo tēpore[x] diurnā mercedē filio præstitisset, manumitti voluit[y]. biēnio proximo[z] vagatus[a] nō præstiterat. cōditione defectus videbatur si tū hæres filius, aut tutores eius ministeriū serui per biennium elegissent[b], eā rem[c], (excepto q per hæredem stetisset) impedimento residuæ conditioni non esse constitit.

Vlpianus li. 5. LEX XXIIII.

GEneraliter dicimus eos posse fideicommissariam libertatem adscribere, qui fideicōmiss-

a Limitabis hoc dictū gl. &. l. hæ. in gl. al. vt procedat in sententia absolutoria non autē in condēnatoria. arg. l. si. iusfa. § di ui. & vbi Dy. vbi notauit in apostil. ad eum de le. j. Sed tu dic & melius q ho die non requiratur cā per. e. sicut. extrà de re iu. not. in. l. iulianus & ibi omnino Alex. s. de cōdi inde. bi. quod intelligo quo ad validitatem sententiæ: sed quo ad releuandū vel grauandū grauatā sic: vt no. guil. de cug. in. l. prouerādū. §. illo procul dubio. in. j. & ibi nota. ui in ar. ff. in ver debet exprimere cauf. sam. C. de iudi. & Pa norm. in. c. examinata. nu. viij. vbi etiam nota ui in addi. in ver. nō putu votū. ex trà de iudi.

* compilatæ.

f Expilatæ.] aliâs expilatæ: aliâs cōpilatæ. & concordat. j. si qs test. liber esse iussus. l. j. §. si seruus. & ar. C. de cri. expi. hære. l. obtentu. Sed cōtra. C. de lega. non est. Sol. hic ab alio, ibi à seruo fuit expilata. Vel verius hic speciale in libertate: vt. d. §. si seruus.
g Gestæ.] aliâs iustæ. & tunc sequenti. aliâs gestæ. & tunc præcedenti literæ iungitur. Et no. quòd post libertatem rationē debet reddere: vt. j. eo. si puré.
h Præstare.] scilicet libertatem. Accur.
i Personam.] quod potest: vt. s. eo. apud Iulianum.
k Hæredibus.] ab intestato. Accursius.
l Cogendum.] eum solum, nec per hoc videtur adire: vt. s. de acqui. hære. Iulianus. §. si. Accursius.
m Proprium.] id est credidit apud se pater remansisse dominium etiam post donationem in filium factam, licet erraret. & sic volebat alios filios grauare in redimendo.
n In filium.] militem.
o A fratre domino.] milite. Accur.
p Eundémque militem.] cōseruata in totū voluntate testatoris

q Damnum.] i. de voluntate.
r Voluntatis.] i. salua voluntate.
s Errorem.] quo putauit pater seruum, & alias res donatas filio in suo dominio remansisse. Azo. & facit. C. familiæ ercisc. unde si filius. Accursius.
t Legitimos.] non tantū inter testamentarios. Accur.
v Non placuit.] vt &. s. de manu. testa. si ita. Sed cōtra. C. quando di. le. ce. ex his Sol. vt ibi, & facit. s. qn dies leg. ce. si titio. Acc.
x Eo tempore.] s. totius quinquennij.
y Voluit.] s. testator. Accur.
z Proximo.] post mortem testatoris.
a Vagatus.] seruus. Accursius.
b Elegissent.] contempta mercede: & accipe excepto q &c. q. d. videtur paritum cōditioni siue accipiat hæres ministeriū pro mercede, siue per hæredem stet, vt neutrū fiat.
c Eamrem.] i. vagationem biennij.

GEneraliter.] Cassius. Illi pnt fideicōmissarias libertates relinquere qui aliquod fideicom. pecuniarium pnt relinquere: vt sunt illi qui possunt testari. & cuiuscunque seruo pōt fideicom. libertas relinqui, siue principis seruo, siue ciuitatis, siue seruo hostium, & tūc debebitur, cū seruus hostium, ad nos peruenerit. Item libero homini pōt relinqui libertas perfideicō. & tunc tenebit, si tempore mortis testatoris in ueniatur seruus, vel tempore existentis condit. sub qua relicta erat libert. s. Item seruo alicuius, qui sit in ventre, potest relinqui libertas per fideicom. Item seruo dānato in metallum potest fideicommissaria libertas relinqui & tunc debebitur, cùm à pœna erit liberatus indulgētia principis: tunc enim seruus fisci efficitur, & nunquàm reuertetur sub priore domino. Item nato, & concepto ex dānata in metallum potest fideicōmissaria relinqui libertas, cùm etiam talis seruus possit vendi à fisco. Si petitum.] Testator dixit in testamēto. nolo q Stichus seruus meus seruiat. Dicitur q per hæc verba, videtur hæres rogatus de manumittendo. sed si testator dicat nolo q hæres meus Stichum seruum meum vendat: videtur relinquere libertatem per fideicom. si contingat eum vēdi: nisi appareat, q aliade causa hęc verba dixerat, vt animo cruciandi seruum: & sic in eius odiū possit haberi, vel quia dixit hæc verba animo consulendi hæredi. ne eum vendat, cùm bonus sit seruus. & hoc debebit probare hæres. nā præsumitur q animo relinquendi libert. hæc verba dixerat testator. Si quis tutorem.] In testamento meo Stichum reliqui tutorem filijs meis credens eum liberum, cùm esset seruus. non propter hoc putet sibi libertatem deberi. Si quis.] Ego Frācīscus obligaui seruum Stichum Bozolo. tandē Bozolus illi seruo reliquit libertatem directò in testamento de rigore iuris nō valet, sed tamen de æquitate valet: vt videatur hæres Bozoli rogatus per fideicommis. manumittere, & sic eum emet à me, & manumittet: & hoc præualet, cùm non sit ignotum multa induci contrà rigorem iuris fauore libertatis. Ex testamento.] Testō rupto per natiuitatē posthumæ, omnes libertates tam directæ quàm fideicommissariæ in eo relictę cassantur, nisi testator dixerit eas dandas etiam à legitimis. & iste est casus. hodie autem secus seruatur vt. C. de liberis præteritis. authentic. ex causa. Si quis alienum.] Ego Franciscus legaui Titio decem sudem rogaui, vt manumittat seruum suum Stichum: vel forte non fuum, sed alienum. tandem Titius accepit hæc. x. nunc videt Titius q valet seruus Stichus vltra. x. non vult manumittere Stichum. quæritur an

tur an cogatur? & distinguitur. nam aut hic Stichus erit seruus Titij: & tunc cogitur eum manumittere: licet minus sit legatum quàm valeat Stichus. si autem sit seruus alienus, non cogitur Titius eum emere pro maiori quantitate, quàm habuerit nomine legati: & sic nec manumittere. Sed pone, quòd Titium hæredem mihi institui, & eum rogaui de seruo Sticho manumittẽdo. Dicitur quòd si aliqd licet modicum superest penes eum de hæreditate deducto ære alieno: cogitur eũ manumittere. si autem nihil superest, non cogitur. Posteà dicit. legaui Titio decem eundẽ rogaui de Sticho seruo alieno manumittẽdo, qui vltra decẽ valet. tandem hoc legatum creuit, puta mora hæredis, & sic Titius habuit fortè vsuras legati, & sic vltra decem dicitur ꝙ hoc totum est de legato: & si hoc totum simul legatum collectum sufficiat ad emendum Stichum, cogitur eum emere & manumittere. Idem est & si serui Stichi pretium decrescat, ita quòd bene potest emi pro tãto, quãtum est legatum. nam Titius cogitur eũ emere, & manumittere. Sed pone, quòd fundũ legaui Titio, eundẽ rogaui de seruo Sticho manumittẽdo, & bene nunc valebat legatum tantum quantũ seruus Stichus, tandẽ decreuit legatum, fundus puta chasmate, ita ꝙ valet minus, quàm Stichus. an nunc cogetur manumittere Stichum? & dicitur quòd non, si legatum quod habet vult reddere. sed si hoc quod remansit, valet tantum quãtum Stichus: tunc bene cogĩt manumittere. Sed pone, quòd erat rogatus plures seruos manumittere, & fundus legatus minutus, vt dixi prius, adhuc valet tantum quantum aliqui ex seruis, nõ quantum omnes: & accepit legatum: hoc casu cogitur manumittere quosdam ex his, qui sufficiant ad pretium legati, & primo illos, qui primo sunt nominati. Si hoc non apparet: tunc forte vel meritis decernetur, qui primo manumittantur. Vltimo dicit: ea quæ dixi quãdo Titius erat rogatus de seruis suis manumittendis, habent locum, & si de alienis seruis manumittendis erat rogatus: cùm legatum sibi relictum non sufficiat ad omnes emendos. nam emet quos poterit ex tanto, quantum est legatum, & manumittet. ¶ Si cui.] Titius legauit mihi centum & rogauit me vt manumitterem seruum meũ Stichum, & ei facto libero ista centum darem. dicitur quòd tali seruo non compellor dare libertatem, & adducit simile, quod leue est. ¶ Si rogatus.] Legatus est mihi fundus, & rogatus sum, vt istum fundum post mortẽ meam restituam Titio, & cẽtum dem Sempronio. dicitur, quòd ita demum teneor ad ista cẽtum si interim tantum lucri habeam ex hoc fundo. sic ergo pendet hic fideicommissum, prout suprà dicitur de libertate. ¶ Quoties.] Seruo relicta est libertas per fideicommissum. ammodo si hæres eum vendat, vel vsucapiatur hic seruus ab aliquo, non extinguitur hoc fideicommissum, quin hic seruus possit petere manumitti. poterit autem petere manumitti ab eo, à quo maluerit, scilicet ab hærede, vel ab emptore. & similiter si erat relicta libertas sub conditione, & interim hæres eum vendat. nam existente conditione poterit petere manumitti: vel vult ab emptore, vel ad hęrede, & si ante conditionem emptor eũ manumisserit, & tunc existẽte cõditione petat se esse libertũ hæredis, nõ manumittẽtis, cũ durior sit patronus: auditur. idem si ex alia causa ex hoc idẽ petat. & hoc si fuerit talis voluntas testatoris. si autem testator non curauit à quo manumittatur, sed hoc tantum, ꝙ manumittatur: tunc hoc non poterit allegare siue petere hic seruus libertus factus. Franciscus Accursius.

sum [a] pecuniariũ possunt [b] relinquere. ¶ Et prĩcipis seruo, vel municipij, vel cuiusuis alterius fideicommissaria libertas adscripta valet [c]. ¶ Hostium seruo fideicõmissaria libertas si fuerit adscripta, potest tractari, an non sit inefficax. Et fortassis quis dixerit, indignũ [d] esse ciuem Romanũ fieri hostium seruũ. Sed si in casu relinquatur [e], in quem noster esse incipiat: quid prohibet [f] dicere libertatẽ valere? ¶ Si homini libero fuerit libertas per fideicommissum adscripta, & is in seruitutẽ redactus proponatur: petere potest libertatẽ, si modò mortis tempore [g] vel cõditionis existẽtis [h], inueniatur seruus. ¶ Seruo eius [i], qui nondum in rebus humanis est, libertas rectè per fideicommissum relinquitur. ¶ Si seruus in metallum fuerit damnatus, libertatẽ sperare non potest [k]. ¶ Quid ergo si fideicommissaria libertas relicta sit, & pœna metalli indulgẽtia principis sit liberatus? Et est rescriptũ ab Imperatore nostro hũc in dominium prioris domini nõ restitui [l]: cuius tamẽ sit, non adijcitur [m]. Certè cùm fisci [n] efficiatur, sperare poterit [o] fideicõmissariam libertatem. ¶ Ex dãnata [p] in metallum concepto & nato fideicommissaria libertas dari poterit. Quid mirum, cùm etiam vænundari eum posse quasi seruum [q], Diuus Pius rescripserit? ¶ Si petitum à testatore fuerit, ne posteà Stichus seruiret: placuit fideicommissariam libertatem datam videri. Nam qui hoc petit, ne posteà seruiat, videtur petere vt libertas ei præstetur [r]. Sed & si ita scripserit, Ne eum alienes [s], neve vendas. idem erit dicendũ [t], si modò hoc animo fuerit adscriptum quòd voluerit testator eũ ad libertatem perduci. Cęterùm si alia mẽte id scripserit, vt puta, quia consuluit [v] hæredi retinere talem seruũ, vel quia coercere voluit seruum & cruciare, ne meliorẽ dominum experiatur: vel aliqua mente non tribuendę libertatis: dicendum est cessare libertatis præstationem. & ita Celsus lib. xxiij. digest, scribit. Nõ enim verba tantũ fideicõmissi, sed & mẽs testatoris tribuere solet libertatem fideicommissariam. Sed cùm ex præsumptiõe libertas pręstita esse videtur [x], hæredis est, cõtrariam volũtatem testatoris probare.

¶ *Datus tutor quem testator putauit esse liberum, non propter hoc efficitur liber. h.d.*

¶ Si quis tutorem ideò scripserit, quia liberum putauit: certissimum est, neque libertatem peti posse, neque tutelam libertatis præstationi patrocinari [y]. & ita Marcellus libr. xv. digestorum, & Imperator noster cum patre rescripsit. ¶ Si quis [z] seruo pignorato directam libertatem dederit: licet videatur iure subtili inutiliter reliquisse, attamen quasi fideicommissaria libertate relicta seruus petere potest, vt ex fideicommisso liber fiat. Fauor enim libertatis suadet vt interpretemur, ad libertatis præstationem † accedere testamenti verba, quasi ex fideicommisso fuerit seruus liber esse iussus. Nec enĩ ignotum est, quòd multa contrà iuris

† petitionẽ.

a ¶ Fideicommissum.] scilicet sibi deberi ab hærede rogato manumittere.

b ¶ Possunt.] & illi sunt qui testandi habent ius: vt. s. de lega. j. l. ij. Accur.

c ¶ Valet.] vt & suprà eodẽ. l. libertates. Accursius.

d ¶ Indignum.] accipe, seruum hostium fieri &c. quasi dicat quòd seruus hostium consequatur libertatem. Accursius.

e ¶ Relinquatur.] si deicommissaria libertas.

f ¶ Quid prohibet.] nihil. sic &. s. de le. j. ab omnib⁹. §. etiã sed in stipu. non venit vt. j. de verb. oblig. liber homo in stipu.

g ¶ Mortis tempore.] eius qui libertatem reliquit.

h ¶ Existentis.] sub qua hęreditas est relicta Azo. vel veri⁹ libertas. Et est ar. cõtrà. j. de verbo. obli. inter stipulantẽ. §. sacram. ibi, & casum &c. Item cõtra, insti. de lega. §. an seruo. sed in multis fallit Catonis regula: vt &. s. de reg. cato. l. j. Accursius.

i ¶ Seruo eius.] facit C. eo. l. cùm inter. Ac.

k ¶ Non potest.] interim: vt &. C. qui non pos. ad liber. perue. l. prima.

l ¶ Non restitui.] vt &. j. de pe. aut facta. §. si. amisit ergo dominium: vt ibi dicitur.

m ¶ Non adiicitur.] in rescriptione.

n ¶ Fisci.] vt &. C. de sentẽ. pas. l. frustra. in fi. Accur.

o ¶ Poterit.] s. sibi deberi ab hærede rogato manumittere. Accur.

p ¶ Ex damnata.] s. seruum fisci. secus si ante fuisset conceptus: vt C. de pœ. l. si ante. Accu.

q ¶ Seruum.] s. sibi deberi ab hærede rogato manumittere.

r ¶ Ei præstetur.] quid enĩ &c. vt. s. eo. rogo.

s ¶ Alienes.] quæ prohibitio valet: vt. C. de rebus. alie. non alie. l. finali.

t ¶ Dicendum.] s. ꝙ alienando eum posteà efficiatur liber.

v ¶ Consuluit.] ad hoc. C. qui non pos. ad liber. l. ij.

x ¶ Videbitur.] cùm dubitabatur quid testator senserit. & facit ad. §. s. eo. cũ fidei. &. l. quidam. &. l. rogo. Itẽ ad fi. hic facit. s. de proba. l. iij. &. l. quinquaginta. &. l. quidam. &. C. de do. inter vi. & vxo. l. etiam. &. s. de iur. do. nuptura. Accursius.

y ¶ Patrocinari.] vt. s. de testa. tuto. si quis tutorem. Sed contra in eodem titu. l. si hæreditas. §. finali. &. C. eodem. & si non adscripta. Solut. hic credebat suum non daturus si alienum nosset: ibi alienum sciebat. & facit institut. qui testamen. dare. tutorib. poss. §. primo. Accursius.

z ¶ Si quis.] puta creditor: vt. j. eo. l. si debitor. & tunc dic vt nota. C. de manu. test. l. seruo. Alij, id est debitor. quod est falsum: vt. s. de manu. l. seruus. &. j. qui & à qui. l. iiij. §. j. &. l. pignori. &. l. se. §. pignori. &. C. de ser. pigno. da. ma. ab eo. &. l. fi. sed defendunt quasi in vlti-

ma voluntate,sed non inter viuos:vt di.l.egibus.sed non possunt:vt ǂ.de leg.j.seruum filij.§.fundi.&.C.de neces.ser.hære.insti.l.j.nisi directes soluta pecunia:vt.ǂ.qui & à qui.pignori.in fi. Accur.

a Rigorem.] vt & instit.de do.§.fina.& argu.suprà ad leg. Aquil. ita vulneratus.in fine.

b Constat.] vt.C.de posthu. hæredi. institu.l.j.

c Satis constat.] vt 10 &.C.e.l.j.& de fideicommis.l. eam. &.l.ex testamẽto. si tamẽ præstentur, ratæ sunt: vt infrà eo. in testamento.quandoque etiã interpretamur legitimos rogatos licet non sint: vt infrà eo. si pater.§. si.sed hodie hic.§.cor-20 rigitur[a]:vt.C.de lib. præte.& ex hære.aut. ex caussa.Azo.

d Manumittere.] s. seruum suum.

e Vtimur.] vt in præ di.ll.continetur. Item fallit hoc in minore:vt suprà de manu. vin. si rogatus. in princip. & 30 de mino.l. si minor. xxv.an.seruum.

f Modicum.] vt & C. ad legem Falcid. si ea. & infra eo. si debitor. in princi. &.§.j.& suprà e.decem.Sed cõtrà instit.de sin.re.per fideicommiss. relict.§. hoc solum. vbi non in 40 plus tenetur quàm ad eum peruenerit.Solu.hîc speciale fauore libertatis.Item no.acceperit.aliàs secus: vt ǂ.eo.l eum cui.

g Aliquid.] etiã modicum.Accur.

h Suum.] scilicet seruum.

50 i Relictum est.] quoniam scit pretium serui.

k Ex aliqua caussa.] fructibus fortè, vel iure accrescendi. & sic est contrà.C.de inoffic.testamen.l.scimus.§.j.& suprà de donatio.inter vir.& vxo 60 rem de fructibus.nã fructus non augent rẽ donatã, vt cùm ea renocentur.Accur.

l Nam & si ex mora.] ab hærede facta.

m Legatum.] quamuis ab initio plus fuerit in serui pretio,quã in fideicommisso.

70 n Imminutum.] scilicet in tantũ vt nõ possit emi seruus. Accursius.

o Cogatur.] qui legatum agnouit. & caue tibi: quia de proprio seruo legatarij dicit commodum vsque illuc,simili modo &c.

80 p Vberius.] aliàs verius sed Py. vberi[*].

q Seruos.] suos proprios.

r Relictum.] quod ex post facto apparet imminutum:vt suprà.

s Vel.] pro saltem.

[a] Vides hic qualiter gl. dicit quod iste §.est hodie correctus ideo nõ est valde in eo insistendũ. & est.§.iste fin. secũdũ doct. hic & Alex.in.l. si patroni. §. actiones.l. vj.col.ij. ǂ. ad trebellia.

rigorem[a] pro libertate sint constituta. ¶ Ex testamento, quod agnatione posthumi ruptum esse constat[b], neq; directas libertates competere,neque fideicommissarias deberi, quas non à legitimis quoque hæredibus paterfamiliàs reliquerit,satis constat[c].

¶ *Legatarius agnoscens legatum sibi relictum ut seruum proprium manumittat:licet minus sit in legato quàm seruus ualeat,cogitur tamẽ eum manumittere.secus est si fuit rogatus seruũ alienum manumittere:quia non cogitur si pluris est seruus emendus,quàm legatum ualeat.h.d.*

¶ Siquis alienum seruum, vel suũ rogatus sit manumittere[d],& minus sit in eo quod accepit ex iudicio testatoris, plus sit in pretio serui:an cogatur vel alienum redimere, vel suum manumittere, videndum est. Et Marcellus quidem scripsit, cùm ceperit legatũ, cogendum omnino suum manumittere.Et sanè hoc iure vtimur[e] vt multum intersit, suum quis rogatus sit manumittere, an alienũ. Si suum: cogetur manumittere, etiã si modicũ[f] acceperit. Quòd si alienum,non aliàs erit cogẽdus, quàm si tanti possit redimere, quantũ ex iudicio testatoris consecutus sit.

¶ *Hæres institutus & rogatus seruum suũ manumittere,tenetur manumittere:licet apud eum de illa libertate remaneat deducto ære alieno. secus si nihil apud eum remansit.h.d. & continua tex.per te:quia planus & prolixus.*

¶ Proinde consequenter Marcellus ait eum quoque,qui hæres institutus est:si quidem aliquid[g] ad eum deducto ere alieno peruenit, cogendum esse suum[h] manumittere.si verò nihil peruenit, nõ esse cogendum. Planè si minus fortè relictum est[i] alicui,verum creuit legatum ex aliqua caussa[k] :æquissimum erit, tanti eum cogi redimere,quantum ad eum peruenit: nec caussari debere,quòd minus illi relictum sit,cùm creuerit eius legatum per testamẽti occasionem. Nam & si ex mora[l] fructus vsuræue fideicommisso accessissent: dicendum est, libertatem præstandam. Proinde & si pretium serui decreuerit, est dicendum redimere cogendum.Quòd si legatum[m] sit imminutum[n], videndum est, an cogatur[o] seruum manumittere, qui sperauit legatum se vberius[p] consecuturum. Et putem, si legatum refundere sit paratus, non esse cogendum,idcirco, quia alia contemplatione agnouit legatum,quod ex inopinato diminutum est.Parato igitur eo à legato recedere,cogendus non erit: nisi fortè residuum quod apud eum remanet legatum ad pretium sufficiat. ¶ Quid ergo, si plures sit seruos[q] rogatus manumittere,& ad quorundam pretium sufficiat, id quod relictum[r] est, ad omniũ vero non sufficiat?an cogẽdus sit quosdam manumittere? Et putẽ debere eũ cogi vel[s] eos quorum pretium patiatur, manumittere. ¶ Quis ergo statuet,qui[t] potius manumittantur?vtrumne ipse legatarius eliget,quos manumittat an hæres?Et fortassis quis rectè dixerit ordinẽ scripturæ[v] sequendũ.Quod si ordo non appareat[x]: aut sortiri[y] eos oportebit,ne aliquã ambitionis vel gratiæ suspicionẽ prætor subeat[z] :aut meritis cuiusq; allegatis[a] ,arbitrari[b] eos[c] oportet. ¶ Simili modo dicẽdũ est,& si redimere iussus sit,libertatẽq; præstare, nec pecunia, quæ legata est,sufficiat ad redemptionẽ omnium, quibus libertas est data.nam & hic idem[d] erit, quod supra probauimus.

¶ *Nemo cogitur seruum proprium manumittere rogatus repudiato legato quod propter id ei fuit relictum.hoc dicit.cætera uide per te.*

¶ Si cui legatum sit relictum,isq; rogatus sit seruum proprium manumittere, eique[e] quod legatum est præstare:an fideicommissaria libertas præstanda sit? Quosdam mouet[f] ;quia si fuerit coactus ad libertatem præstandam,ex necessitate ad fideicommissi quoque præstationem erit cogẽdus[g]. Et sunt,qui putent non esse cogendum[h]. Nam & si[i] mihi legatum fuisset relictum,& id rogatus essem Titio restituere confestim[k], & præterea fideicommissariam libertatem seruo meo præstare: sine dubio dicemus,non esse me cogendum ad libertatis præstationem:quia nihil pretij nomine videor accepisse[l]. Planè si fortè post tempus fuerit rogatus restituere legatum sibi relictum: dici potest,propter medij temporis fructum[m] cogẽdum eum manumittere. ¶ Si rogatus quis

t Qui.] scilicet de seruis.

v Scripturæ.] Nota.sic est in auth. de hæredi.& fal.§.inordinatum.& suprà de vulga.substi.l.fina.§.prius.& de lega.ij.l.cùm pater.§.penulti.& de hære.institu.l. qui soluendo.& de vsufru.l.quoties.Sed argu.contrà.ǂ.de Solu.l.nec enim.& insti.de lega.§.ante hæredis.Accursius.

x Non appareat.] quia fortè compendio se dixit, omnes illos 10 seruos manumitti volo.Azo.

y Sortiri.] id est per sortis iudicium eligere, scilicet proprios seruos.sic &.ǂ.de iudi.l.si eũ .& insti.de lega.§.optionis.&.C. cõmunia de lega.l.fin in princi. Accur.

20 z Subeat.] in eligendo. Acc.

a Allegatis.] ideò quia melius meruerant,vt manumittantur. Accur.

b Arbitrari.] id est eligere. Accursius.

c Eos.] s. seruos.

d Idem.] vt ordo 30 scripturæ seruetur: vel sors vel merita allegentur. & sic patet quod suprà in suis dixit, hic & in.§.simili.in aliensis. Acc.

e Eique.] scilicet facto libero.Accur.

f Mouet.] ad dubitandum, hoc scilicet 40 qđ sequitur,quia &c.

g Cogendus.] vt sic infrà ad trebel.cogi.§.sed si seruo. Ac.

h Non esse cogendum.] ad legatũ: sed ad libertatem sic: vt suprà ad trebel.ita tamen. §. fina. & ad legẽ. fal.sed si nõ .&.C. 50 ad le.fa.si ea secũdũ. Ot.Sed certè de libertate fuit quæsitum:& simile subsequens est de libertate. & sic de ea hic respondere videtur. & pro hoc infrà proxi.§.in fi.

i Nam & si.] id simili.Accursius.

60 k Confestim.] & sic nulla erit vtilitas medij temporis.

l Accepisse.] idem ergo ius in superiori casu videtur:quia pretium non videbit acceptisse,& sic non possit grauari: vt suprà de lega.j.planè.ij.§.fi-70 na.&.l.seq.& ad trebel.si patroni.§. secũdum quæ.Accur.

m Fructum.] qui sufficiat ad pretium: vt infrà.§.proxi & argu.suprà de inoffi.testa.papinianus.§.si cõditioni .Sed argu.cõtra.ǂ.ad trebel.si pa-80 troni.§.sed & si fine fructibus.& de legat. ij. cùm pater.§. titio. & facit ad.§.suprà eo. denidecem.&.l.si legatario.in prin. & etiã suprà de dona.l.aristo.Accursius.

Fundum

a Fundum.] sibi relictum.
b In pēdenti.] vt si per tanta tēpora vixerit q tm̄ ex fructibus capiat, valeat fideicōmissum pecuniarium.
c Libertatis.] s. in superiori. §. Accur.
10 d Rogatus.] s. seruus qui libertatē cōsequi debet. pōt em̄ eligere alienantē. Azo.
e Alienatus sit.] sic s.e. is qui. & C. de manumiss. testa. statuliberis. & ar. s. quē ad. seruit. amit. is cui. §. hęres. & s. de hęre. instit. sed 20 & si. §. seruus. sed videt q nō tenuerit alienatio etiā medio tēpore: vt. C. cōmunia de lega. l. fi. §. sin autem sub cōditione. quæ est contrà. Sol. vt ibi. Accur.
f Oportere.] vt & s. de actio. emp. titius.
g Manumissus sit.] 30 ante cōditionem. sed hoc casu aget ex empto emptor, q liberū eum habere non licet: vt. s. de euict. l. sed hoc nomine. & s. de act. empt. titius. & l. idēq;. §. superest.
h Constitutionibus] quas appellauit. 40 s. proxi. rescripta.
i Conditio.] qd fieri videtur si duriorem habet patronū. Acc.
k Cessare.] quia non videt eius cōditio fieri durior cōtra volūtatem defuncti. Accur.

CASVS. I hæres.] Hæres ro-50 gatus seruum manumittere vēdidit eum. posteà decessit hic hæres, nec habet successorē. seruus aūt vēditus vult esse libertus hęredis q vēdidit eū. Dicit q nō auditur: imò erit libertus emptoris. & redditrationem. Frāc.
60 l Pretiū.] non em̄ est persona quę de pretio teneatur. & facit. s. de act. emp. l. cū & fortē. & no. ex hac & superiori. l. in fin. duos casus, vbi non eligit cuius sit libertus. Acc.

CASVS. Cum verò.] Hæres ro-70 gatus manumittere seruū, decessit relicto hærede, vel delictū fecit, propter quod eius bona sunt publicata. Dicit q est in electiōe serui cuius velit esse libertus. & sic habet locū cōstitutio diui pij, q hoc dicit. & ad istum 80 casum adducit aliū similem. Apparet.] Dic vt in summario hu ius. §. Cū quidam.] Ego Frācifcus obligaui Bocolo ancillā: tandem in testō meo grauaui hęredē meū vt ancillā luat, & manumittat eā. hæres nō luebat: & sic ancilla stās penes creditorem peperit

vide in hunc locū Alci. li. dis-punc. j. ca. xiij.

sit alij fundū cùm morietur, alij centū prǣstare: si tantum ex fundi fructibus perceperit quantū est in fideicōmisso, cogendū eum præstare. Sic fit, vt in pēdenti b sit fideicōmissum pecuniarium, & fideicōmissariæ libertatis c præstatio.
Quoties autē fideicōmissaria libertas relinquit, efficaciter, in ea caussa est, vt neq; alienatione, neq; vsucapione extingui possit: ad quęcūq; em̄ peruenerit is seruus, cui fideicōmissaria libertas relicta est, cogi eū manumittere. & ita sæpissimè constitutū est. Coget igit is, ad quē seruus peruenerit, fideicōmissariā libertatē pstare, si hoc malueit is, q rogatus d est *. Latius em̄ acceptū est, vt etsi sub cōditione fuerit ei libertas relicta, & pēdente cōditione alienatus e sit: attamē cùm sua caussa alienetur. Quòd si nolit ab eo manumitti, sed potius ab eo ad libertatē perduci, qui erat rogatus eū manumittere: audiri eum oportere f, Diuus Hadrianus & Diuus Pius rescripserūt. Quinimo etsi iam manumissus sit g, velit tn̄ potius eius libertus fieri, qui erat rogatus eum manumittere: audiendū eū, Diuus Pius rescripsit. Sed & si ex psona manumissoris, vel ex quacūq; causa manumissus ostēdere potest ius suū manumissione esse lęsum: succurri ei ex hiscōstitutionibus h oportet: ne cōtrà volūtatē defuncti durior eius cōditio i cōstituatur. Planè si ea sit defuncti voluntas, vt vel à quocunq; manumitti voluerit: dicendum est cōstitutiones suprascriptas cessare k.

Seruus cui relicta est libertas, quē hæres defuncti uēdidit, cum peruenerit ad libertatē, erit libertus emptoris, non hæredis: ne emptor dāno afficiatur duplici. Si autem hæres decessit relicto hærede, uel delictū fecit propter quod bona eius fuerunt publicata: tunc est in electione serui cuius uelit esse libertus, secundum constitutionem diui pij. h. d. usque ad. §. apparet.

Paulus lib. 2. LEX XXV.

SI hæres, q vendidit seruū, sine successore decesserit, emptor aūt extet, & velit seruus defuncti libertus esse, nō emptoris: non esse audiendum eum Valēs scripsit: ne emptor & pretium l & libertum perdat.

Vlpianus lib. 5. LEX XXVI.

CVm verò m is, qui rogatus est alienū seruū manumittere, mortalitatis necessitate n, vel bonorum publicatione ad alterū seruum perduxit: magis opinor con stitutionibus o esse locum: ne deterior cōditio fideicōmissarię libertatis fiat. Nam & cùm quidā rogatus esset cùm moreretur seruum manumittere, isq; decessisset libertate seruo non data: perinde eū habēdum cōstitutum est, atq; si ad libertatē ab eo perductus p esset. Potest q em̄ ex testamēto dare libertatē: vtiq; cùm dictū sit r vt quoties quis libertatē acceperit fideicōmissariā, si ab alio, quàm q erat rogatus manumittat: auxiliū constitutionum habeat, perindēq; habeatur atque si ab eo manumissus fuisset: qm̄ fideicōmissarijs libertatibus fauor exhibetur: nec interci dere solet destinata fideicommissaria libertas. Qui enim ea * donatus est, in possessione libertatis interim esse videtur s.

Hæres rogatus de manumittēdo ancillam, dicitur esse in mora siue aliqua interpellatione: & extūc pueri qui nascūtur ex ancilla, dabūtur ipsi ancillæ factæ liberę ut ipsa eos manumittat. Si autē interpellatus fuit hæres ut manumitteret istam ancillā, & nō fecit, est in uera mora: & extūc ex ancilla nascūtur ingenui: siue ancillæ sint maiores. xxv. annis siue non. Fran.

Apparet t igitur subuentum fideicōmissarijs libertatibus, vt in rem v mora facta esse videatur. Et ex die quidē, quo libertas peti potuit, matri tradētur * manumittēdi: ex die verò, quo petita est x, ingenui nascētur. Plerūq; enim per ignauiam, vel timiditatē eorum, quibus relinquitur libertas fideicōmissaria, vel per ignorātiam iuris sui, vel per authoritatē, vel dignitatē eorū, à quibus relicta est, vel serius petitur, vel in totū non petitur fideicōmissaria libertas: q res obesse libertati non debet. Qd igitur defendimus, ita determinandum est, vt ingenui quidem ex eo die nascantur, ex quo mora libertati facta est: manumitti autē partum dici debeat, ex quo libertas peti potuit, quamuis petita non sit. Certè minoribus y. xxv. annis, & in hoc tribuendum est auxilium, vt videatur in re mora facta esse. nam qua ratione decretum, & à diuo * Seuero constitutum z est, in re moram esse circa pecuniaria fideicommissa, quæ minoribus relicta sunt: multò magis a debet etiā in libertatibus hoc idē admitti. Cùm quidam * Cælius ancillam, quam pignori obligaue

plures filios: & creditor eos vēdidit. Dr̄ q hæres meus cogitur tm̄ ptiū dare emptori puerorū, quātū ei cōstiterūt: & recuperare eos, & manumittere. idē si in testō purè reliqui libertatē ancillæ meæ: 10 tādē bene p. v. annos testm̄ fuit clausum: & interim ācilla peperit plures partus. nā iste partus tradētur matri eorū vt manumittant. sic ergo mora libertati facta, siue spōtè, siue fortuito casu nō debet obesse par tui. sec° aūt 20 si hoc testator voluisse videt: vt si reliqt libertatē dādā ancillę à substituto īpuberi, & interim viuēte īpubere ancilla peperit. nā partus erit seruus. idē si sub cōdi. vel post tēpus reliqt libertatē ancillæ: & ipsa īterim pe 30 perit. nā partus erit seruus. & hoc voluisse testatorē appet. q Si p nō scripto.] Si legē tibi Stichū: rogēq; te vt eū manumittas: si legatū efficiat pro nō scripto, & sic non valeat: huic tn̄ seruo debebit hæres meus præ 40 stare libertatem.
Subuentum.] Dic vt in summario. Fran.
m Cùm verò.] continua ad præcedentia.
n Necessitate.] trāsmissa hæreditate.
o Cōstitutiōibus.] diui pij: de qbus dixit s. e. l. generaliter. in fi.
p Ab eo perductus] q rogat° erat. M.
q Potest.] i. debet.
r Dictum sit.] s. e. l. generaliter. §. fi.
s Videtur.] ppter spem. sic. s. si ex noxa. caussa aga. l. fi.
t Apparet.] hoc superius videt dicere ad 60 quod refert hoc igit.
v In rem.] i. sine interpellatione, vt. s. de vsuris. l. mora.
x Petita est.] qd dic vt not. s. de leg. ij. si qs seruo. Itē not. q hodie videtur liberi etsi nō sit petita libertas: cùm qlibet fideicōmissari° 70 habeat vtilē in rē actiōnē: vt. C. cōia de lega. l. j. vel dic vt ibi no. item & dic hic distinctionem quam not. C. e. l. cùm libertatem. in qua sunt concord. huius. §. H.
y Minoribus.] Idē in maioribus. sed de 80 his exēplificat: qa minus de hispoterat dubitari. Sed arg. contrà s. de mino. l. si tamen. sed dic vt ibi no.
z Cōstitutum est.] vt C. ex qui. cau. in integ. resti. non est necess. l. in minorum. Accur.
a Multo magis.] quia plus fauetur libertati, quàm ætati. Azo.

* dānatus

* manumittendi caussa: Argumentū istius lite rę colligit q filius regis patre viuēte potest dici rex. cōcor. text. cū glo. in capo. fi xxiiij. q. j. gloss. est in proœ. pragma. san. §. quibus autē te. sup ver. primo genito. Adde text. in. l. in suis & ibi Bal. de libe. & posthu. de quo per Panor. i ca. tāta nume. x. & ibi notaui i apost. ad ipsum in ver. in vita parentū. extra qui filij sint. leg & in ca. quonā vbi etiā notaui in apost. in ver. iuuari. nume. l. extrà de magistra. & Oldra. consil. xciij. alias est consil. ciiij.

* Marco. Cæcilius

Item ad.§.iſtum facit C.eo.ancillam.Acc.

a ¶ Dimiſſo creditore.] i.præcepit hæredi luere à creditore, & manumittere.Acc.

b ¶ Nõ liberãtibus.] ſ.ſe à creditore. ſic.ſ. de neg. geſt. ſi pupilli. 10 §.j.Accur.

c ¶ Pretio.] quod ipſe creditori dederat.Ac.

d ¶ Pretio emptori.] q'd pretiũ emptor dederat.ſic.ſ.de rei vẽ.l.emptor p̃diũ.&.C.ſi ven. pig.aga.l.j.&.iij.Acc.

e ¶ Reſtituto.] ab hæredibus.Accur.

20 f ¶ Medio tempore.] poſt teſtm̃ factum ante aperturam tabularum.Azo.

g ¶ Diximus.] in alio ſuperiori proxi. Acc.

h ¶ Eos.] ſ.ĩperatores.

i ¶ Acceperit.] ſ.aliqua ancilla in teſtamẽto.Accur.

30 k ¶ Conditio eſt.] quam ſuperior.

l ¶ Fortuitam.] vt ſuperiores.Azo.

m ¶ Paſsi ſunt.] ſ.iſti ſerui: vt &.C.eod.l.ij. &.iij.

n ¶ Si pro non ſcripto.] q̃d hoc ſit, habes C.de cad.tol.§.& cum 40 triplici.Accur.

o ¶ Penes quem.] hæredẽ fortè.Azo.Acc.

p ¶ Relictum ei.] in qualibet alia re: vt ita interſerat alium caſum.Accur.

q ¶ Saluã eſſe.] & p̃pter hoc dicitur quod habes.C.de cadu. toll. 50 §.in primo.&.§. pro non ſcripto.

r ¶ Peruenerit.] ſiue hæres ſit, ſiue alius. Azo.Accur.

s ¶ Pati debet.] Legato habito p̃ nõ ſcripto.

t ¶ Rubrio.] propter hoc appellatur rubrianum. & no. q̃ cõtinua 60 tur hæc materia vſq; ad.§.ſi quis ſeruum.in l.ſi eum.Acc.

* habito legato.

v ¶ Oportet.] ſeruis hæreditarijs.

x ¶ Directò.] vt ſiant orcini: vt & ſ.de leg.j. l.j.§.penul.& no.quatuor eſſe ſenatuſc. vel v.vt no.C.e.ſi ſeruus. 70 & fa.l.ancillam.& de iudi.qui ſe.

y ¶ Obreptum.] & per obreptionẽ ab eo impetratum vt malè iudicaret.Accur.

z ¶ Pronũciatũq;.] ſ.eſſe liberum.Acc.

a ¶ Non competit.] ſic C.de prædi.mi.& ſi 80 præſes. & de reb. eo. l.magis.§.pe.&.C.ſi cõtra ius vel vtili.pub.l. ij.&.ſ.de nata.re.l.j.& C de his qui à non do. l.ſina.Accur.

b ¶ Euocati.] ſic.ſ.quę ſen.ſine app. reſcin.l.j.

rat dimiſſo[a] creditore, per fideicõmiſſum manumitti voluiſſet, & hæredibus creditorẽ non liberãtibus[b] infantes, qui poſteà erãt editi, væniſſent à creditore. Imperator noſter cũ patre reſcripſit ſecũdum ea, quæ Diuo Pio placuerũt, ne pueri ĩgenuitate deſtinata fraudarẽtur, pretio[c] emptori[d] reſtituto[e], perinde eos ingenuos fore, ac ſi mater eorũ ſuo tẽpore manumiſſa fuiſſet. ¶ Idem Imperator cum patre reſcripſit: ſi poſt quinquenniũ mortis teſtatoris tabulæ teſtamẽti apertę eſſent, vel codicilli: & partus medio tẽpore[f] editus ſit: ne fortuita mora ſeruitutẽ partui irrogaret, matri partũ tradendum eſſe, vt ab ea ad libertatẽ perducatur. Apparet igit̃ ex hoc reſcripto, item ex eo, quod à Diuo Pio reſcriptũ diximus[g], noluiſſe eos[h] morã libertatis fortuitã nocere editis ex ea, cui fideicõmiſſaria libertas relicta data ſit. Non tñ ſi à ſubſtituto impuberi fideicommiſſaria libertas data ſit ancillæ, eaq; viuo impubere partum ediderit, vel ſi poſt tẽpus vel ſub conditione libertatẽ acceperit[i], & ante diem, vel cõditionem partum ediderit: ad libertatẽ partus perducetur: quia horum alia cõditio eſt[k]. non enim moram fortuitã[l], ſed ex voluntate teſtãtis paſsi ſunt[m].

¶ *Seruus alicui legatus ut manumittatur: ſi ſit habitus pro non ſcripto, debet ei hæres dare libertatem. hoc dicit.*

¶ Si pro non ſcripto[n] habitus ſit ſeruus alicui legatus: cui per fideicommiſſum libertas adſcripta eſt: quæſtionis eſt, num fideicõmiſſaria libertas debeat intercidere: & an ſi ſeruus petat fideicõmiſſariã libertatẽ ab eo, penes[o] quẽ remanſiſſet, pro nõ ſcripto * habitũ legatum, quod erat relictũ[p] ei, qui eũ fuerat rogatus manumittere: vel ſi ipſe ſeruus (vt ſuprà dictũ eſt) fuerit legatus: an libertas non debeat intercidere? Et putem, debere dici fideicõmiſſariam libertatem ſaluam[q] eſſe, licet ad eũ nihil peruenerit[r], qui rogatus erat manumittere. Cogetur igitur libertatẽ prę ſtare is, ad quẽ peruenit legatum: quia libertas fideicõmiſſaria nullũ impedimentum pati debet[s].

¶ *Factum eſt quoddam ſenatuſconſultũ quod appellatur Rubrianum: in quo prouidetur libertatibus, & tenor eius talis eſt. Si hi qui erant rogati manumittere ſeruos: citati à iudice ut ueniant & manumittant, nolint ueniare, & iudex pronunciet libertatem his deberi, amodo erunt liberi: & uocantur Orcini. poſteà ratiocinatur ſuper hoc ſenatuſcon. per totam.l. & ſeq. & prin. tertiæ uſque ad.§.ſi quis.*

¶ Subuentum libertatibus eſt ſenatuſconſulto, quod factum eſt tẽporibus diui Traiani † Rubrio[t] Gallo & Cælio Piſone cõſulibus, in hæc verba, Si ij, à quibus libertatẽ præſtari oportet[v], euocati à prętore adeſſe noluiſſent, & cauſa cognita prætor pronunciaſſet libertatem his deberi: eodẽ * iure ſtatum ſeruari ac ſi directò[x] manumiſſi eſſent. ¶ Hoc ſenatuſconſultũ ad eos pertinet quibus ex cauſa fideicommiſſi libertas debetur. Proinde ſi libertas nõ debetur, obreptum[y] tamen prætori eſt de libertate, pronuntiatumq;[z] ex ſenatuſcon. libertas nõ cõpetit:[a] & ait Imperator noſter cũ patre ſuo reſcripſit, ¶ Euocari autẽ à prætore oportet eos, qui fideicommiſſariam libertatem debent cæterùm niſi fuerit euocati,[b] ceſſat Rubrianum ſenatuſconſultũ. proinde denuntiationibus, & edictis literiſq; euocãdi ſunt. ¶ Hoc ſenatuſconſultum[c] ad omnes pertinet latitãtes,[d] quos fideicõmiſſariam libertatem præſtare oportet. * Proinde ſiue hæres rogatus ſit, ſiue quis alius: ſenatuſcõſulto locus eſt. omnes enim omnino qui debent fideicommiſſariam libertatem pręſtare, in ea cauſa ſunt, vt ad ſenatuſcõſultum pertineãt. Quare ſi hæres quidem latitet, legatarius autẽ fideicommiſſarius, qui rogatus ſit libertatem præſtare, pręſens ſit: ſenatuſconſultum * efficiet vt nihilomin⁹ impediatur[e] libertas. proponamus enim legatarium vel fideicommiſſarium nondũ dominium ſerui nactum eſſe[f].

Paulus li.2. LEX XXVII.

Itaque hoc caſu princeps adeundus eſt, vt & in hoc caſu[g] libertati proſpiciatur.

Vlpianus. LEX XXVIII.

Si eũ ſeruũ, cui erat fideicõmiſſaria libertas relicta, diſtraxit is, qui erat rogatus[h]: & emptor quidem latitet: is autem, qui rogatus erat, præſens ſit: an Rubriano ſenatuſconſulto locus ſit? Et ait Marcellus Rubrianum locũ habere: quia abeſt is, quẽ manumittere oportet[i]. Hæc autem verba[k], adeſſe noluiſſent, non vtique exigunt vt latitet is, qui libertatem præſtare debet. nam & ſi non latitet, cõtemnat[l] autem venire: ſenatuſcõſultum locũ habebit. ¶ Idem obſeruatur & ſi plures hæredes inſtituti fideicõmiſſariam libertatem præſtare rogati, non iuſtè abeſſe pronunciati fuerint: & eorum, qui iuſta ex cauſa abeſſent, & eorum, qui præſentes fideicõmiſſariæ libertati moram non faciãt: perinde libertus erit, atq; ſi ſoli[m], qui rogati[n] eſſent, ad iuſtam libertatem perduxiſſent.

¶ *Nũc ponit aliud ſenatuſconſultum per quod ſubuenitur libertatibus: ut ſi aliquis*

§.item cum.&.ſ.de nata.reſti l.ij.in ſi.&.l.patrono.

c ¶ Hoc ſenatuſconſultum.] rubrianũ. Accurſius.

† Hadriani.

d ¶ Latitantes.] ſed ſi iuſta cauſa abſint, ſuccedit damaſianum 10 vt.ſ.eo.neque infantes.

e ¶ Impediatur.] qa legatarius non poſſet manumittere niſi ab hærede ſibi traderet.

* modo.

f ¶ Nactum eſſe.] ſed quõ põt hoc eſſe, cũ recta via trãſeat in legatariũ mortuo teſtõre: 20 vt.ſ.de furt. à titio. &.ſ.de pecul. peculiũ autẽ.§.ſed & creditor & quęad.ſer.amit.ſi p tem.§.j.q̃ ſunt cõtra? Rñ.hîc nõ erat adita hæreditas: vt.ſ.de le. j.l.ſeruum filij.§.j.vel non extiterat conditio legati ſerui.

30 g ¶ Itaque.] In hoc caſu.verbis ſc.cũ locũ nõ habẽtibus: qa nõ ſtat per eos qui libertatẽ p̃ſtare debẽt. & eſt ſic. C.de veteri iur.enu.l.ij.§.ſed quia diuinę.ſ.de leg.& cõ. l.& ideò.&.C.de epiſ. audien.l.iij.&.C.de 40 legi.& cõſtitu.cũ de nouo.

* Deinde.

h ¶ Si eum.] Rogatus.ſ.eũ manumittere.

i ¶ Oportet.] ſ.ẽptorẽ: vt.ſ.l.proxi.&.ſ.e. generaliter.§.ſi.Acc.

k ¶ Hæc autẽ verba.] poſita.ſ.eo.cũ ve 50 rò.§.ſubuentum.

l ¶ Contemnat.] vt &.ſ.e.ſi legatario.§.ſi.

m ¶ Soli.] ſ.iſti p̃ſentes vel etiam ex iuſta cauſa abſentes. Accur.

* deficit, & nihilominus.

n ¶ Rogati vt.] &. ſ. eo.l.j.&.l.ſi legatario §.ſi.non autem latitãtiũ: vt.ſ.eo.l.cũ verò. 60 §.ſubuentum. Acc.

a ¶ Siquis.] superius senatusc͠o.s.rubrianū loquitur de hæreditarijs seruis: hic de ꝓprijs seruis rogati: & appellatur Aemilianū & etiā mutianum: vt hic.§.j.l.non tantum.§.sed & si non hæreditarium.

b ¶ Placere.] senatoribus visum est, vt siquis &c. Accur.

c ¶ Ex iusta.] expone ꝙ tacitè inerat verbis senatuscon. s. vt si iusta caussa absit, seruetur ei ius patronatus: aliàs non. Accur.

d ¶ Qui non habēt.] 10 sic ergo qui dicit eos iniustè abfuisse: ꝓbet. & pro hoc. §. de proba. l. in exceptionibus. & l. quoties. §. qui dolo. item sic. §. de peti. hære. item veniunt. §. eos autem. Azo. Ro.

e ¶ Cum sufficiat.] ad ius patronatus cōseruandum. aliàs contra. §. de legi. tu. l. j. §. pe. &. §. e. l. j.

f ¶ Vocari.] imò contra: vt. §. cùm verò. §. hoc senatu. ibi euocari &c. Sol. ibi est cōtra dolosum: qa libertū perdit: hîc cōtra nō dolosum q non ꝑdit. itē cō 30 tra. C. qūo & qū iu. l. ea. sed illud ī pecuniarijs habet locū. Acc.

g ¶ Abesse.] à loco vbi petitur libertas. & facit. §. de in ius vocā. l. plerique. & l. seq.

h ¶ Siquis.] Coget. vt &. §. l. proxi. in prin. Accur.

40 i ¶ Nō distinguitur.] quātū ad hoc ꝙ erit liber: sed quātum ad ius patronatus sic: vt. §. l. ꝓxi. §. fi. nisi eligat vēditorē: vt. §. e. l. generaliter. § fi. Acc.

k ¶ Absit.] scilicet iste emptor. Accur.

l ¶ Ei.] qui erit manu-50 mittendus. Accur.

m ¶ Cum quasi.] Iusta ex caussa. ꝓ decretum pronunciatum est cum ex iusta caussa abesset.

n ¶ Eum abesse.] vt sic sit saluum ei ius patronatus: vt. §. e. l. j. & l. si legatario. §. fi. Acc.

60 o ¶ Ius.] s. ꝓnonat⁹. & sic sentētia vel decretū vna parte mortua tenet. & sic est contra. §. q satisda. cog. l. si decesserit. §. ꝙ si ignorans. &. j. quæ sen. sine ap. l. pe. &. j. de reg. iu. l. Neratius. & ibi plenè dices. Accur.

70 p ¶ Hūc.] s. hęredē.

q ¶ Eadem.] s. iusta.

r ¶ Impedierit.] de iure cōmuni. Accur.

s ¶ Ex caussa.] sub. vt dicamus, ex caussa &c. Accur.

t ¶ Tutore authore] à senatuscon. factus liber, non à pupillo sine 80 tutore: vt. §. eod. l. ex cā. quę est cōtra. & idge literā, author esse ex caussa fideicō. lib. præstare debet seruo perinde &c. adeò non debet &c. Item cum loquitur de seruo infan

aliquis est rogatus manumittere seruū suū proprium, & iste est absens: iudex debet cognoscere de hoc fideicōmisso: & si uidebit seruū in ea caussa esse ut si præsens esset rogatus: iuberet eū manumittere: pronūciabit etiā eo absente liberum esse. postea quod sequitur per totam hanc l. & seq. & per totam tertiam, leue est. Fran.

¶ Siquis [a] seruū suū nō hæreditariū manumittere rogatus latitet: factū est senatusconsultū Æmilio Vineo & Iulio Seuero cōsulibus, in hæc verba, Placere [b], si quis ex his qui fideicōmissariā libertatem ex quacūq; caussa deberēt seruo, q mortis tp̄e eius, qui rogauit, non fuerit, isq; adesse negabit, prætor cognoscat: & si in ea caussa esse videbitur, vt si præsens esset, manumittere cogi deberet: ita esse ꝓnūciet. cumq; ita pronūciasset: idē iuris erit, quod esset, si ita, vt ex fideicōmisso manumitti debuisset, manumissus esset. ¶ Ex iusta [c] caussa abesse eos demū dicendum est, qui nō habēt [d] iniustā caussam absentiæ: cùm sufficiat [e], ꝙ non in fraudem libertatis absint, quò magis videātur ex iusta caussa abesse. Cæterū nō est necesse, vt reipublicæ cā absint. Proinde si alibi domiciliū qs habeat, alibi petat fideicōmissaria libertas: dicēdū est non esse necesse vocari [f] eū, q fideicōmissariā libertatē debere dicit: qa etiā absente eo, (si cōstiterit libertatē deberi,) ꝓnūciari pōt iusta de caussa eū abesse [g]: nec libertū ꝑdet: nāq; eos, qui apud ędes suas, & apud domiciliū suū sunt, nemo dubitabit ex iusta caussa abesse.

Paulus lib. 3. LEX XXIX.

Siquis postea, quàm in ea caussa esse cœperit, vt ex fideicommisso manumitti deberet, alienat⁹ sit: is quidē cuius interim seruus erit, manumittere cogēt [h]: sed hîc non distinguitur [i], iusta an nō iusta caussa absit [k]. omnimmodo enim libertas ei [l] seruatur.

Vlpianus lib. 1. fideicō. LEX XXX.

Cum quasi absente quodā decretū fuisset interpositū iusta ex caussa [m] eū abesse [n], is autē mortuus iam esset: Imperator noster rescripsit in hæredis personā trāsferēdū decretū: eoq; loco ius [o] eius esse quasi hūc [p] ipsum ex eadē [q] caussa abesse ꝓnunciasset. ¶ Si infans sit inter eos, q manumittere debēt, senatus censuit, cū vnius ætas īpedierit [r], vt liberi liberēq; sint ij, quib⁹ libertates ex caussa

v ¶ Subiectus est.] præstandæ ab eo.

x ¶ Quæ.] mens. Accursius.

y ¶ Rogatum.] non tm̄ si iure legati: vel alio modo capiat aliquid s. infans ex bonis defuncti. Azo.

[s] fideicōmissi pręstari oportet. Hoc idem erit dicēdū, & si solus sit hæres institutus, qui fari non possit. ¶ Si verò pupillus tutorē habeat, isq; nolit ad libertatē præstādā author [t] esse: adeò nō debet īpedimento esse neq; pupillo, vt libertos nō habeat, neq; libertati, vt Diui Fratres rescripserint, ex cā fideicōmissi libertatē ꝑstari seruo oportere, perinde atq; si ab ipo pupillo tutore authore [t] manumissus esset. ¶ Quicūq; igit̄ casus inciderit, quo is, q fari nō pōt fideicōmissariæ libertati subiect⁹ est [v], accōmodabimus mētē senatusconsulti: q̄ [x] etiā ad hæredē infantē rogatū [y] trahēda est. ¶ Adeundus est autem etiā ex hac cā prætor, præsertim cùm rescripto Diui Pij effectum sit, vt si quidā ex rogatis pręsentes sint, alij latitēt, alij ex iusta causa absint: in tercedente infantis ꝑsona nō oīm libert⁹ efficiatur, sed tm̄ infantis [z], & eorum qui iusta ex causa absunt vel etiā ꝑsentiū. ¶ Si plures hęredes sint instituti, & īter eos is, q fari non pōt, sed non ipse rogat⁹ sit seruum manumittere: nō oportet intercidere libertatē ob hoc, ꝙ cohæredibus suis vēdere eum infans nō possit. Et extat quidē senatusconsultum Thrasianū [a], sed & Diuus Pi⁹ Cassio Dextro rescripsit, ita rem explicari, vt partes seruorū, quibus per fideicommissum libertas data est iusto ꝑtio æstimentur [b]: atq; ita seruus ab ijs, q rogati sunt manumittat̄ [c]. ¶ Hi autem, q eos manumiserūt: ꝑtij noīe perinde fratrib⁹ [d] & cohæredib⁹ suis obligati [e] eiūt, atq; si ob eā rē ex iu dicati [f] cā cum his agi possit. ¶ In furiosi [g] persona Diuus Pius rescripsit, fideicōmissariam libertatē nō impediri sub conditiōe [h] scripti hęredis, qui compos mentis non esse affirmatur. Igitur si constiterit ei rectè datam per fideicōmissum libertatem: decretum interponetur qd̄ idipsum cōplectat̄. Ad exēplū ergo īfantis & muto, & surdo sub ueniet. ¶ Sed & si qs sine hęrede [i] vel alio successore [k] decesserit, q fideicōmissariā [l] libertatē ꝑstare deberet: adito prætore, libertatē præstandam esse senatus censuit. ¶ Sed & si suus hæres abstinuerit, libertati fideicommissariæ per senatus-

z ¶ Infantis.] facit. §. eo. si legatario. §. fin. 10 & l. si eum. §. eorum. & l. j. Accur.

a ¶ Senatusconsultum thrasianum.] vt. j. proxi. §.

b ¶ Aestimentur.] sic. C. de cōmuni ser. ma. l. j. §. ne autem.

c ¶ Manumittatur.] scilicet in totū. Accur.

20 d ¶ Fratribus.] infantibus non rogatis.

e ¶ Obligati.] actiōe in factum: vt subijcit. vel dic condi. ex hac. l. Accur.

f ¶ Iudicati.] vt qd̄ facit sententia, hoc faciat legis potestas. A.

g ¶ In furiosi.] s. ro-30 gati.

h ¶ Sub conditione.] rogati. i. sub condi. scripti, q est furiosus. & quod subijcit ei rectè. i. ab eo. & hoc ad exēplū infantis: vt. §. e. l. §. si infans. Alij dicūt furiosi cohærede rogari: ar. §. prox. §. & 40 tunc dic ei. s. seruo. vel ei. i. ab eo. s. à cohęrede furiosi. Itē quod dicunt sub conditiōe dicunt eum sub conditione institutum de facto. Idem si purè, vel saltem tacitam dicūt inesse conditionem, si resipuerit: vt. C. de 50 cura. fu. l. fi. §. pe.

i ¶ Sine hærede.] extraneo. Accursius.

k ¶ Successore.] bonorū possessore. Acc.

l ¶ Qui fideicō.] qui scilicet defunctus per hoc debebat ex alterius testō. vnde subuenit libertati licet ex-60 traneus filius abstineat: vt. C. qui manu. nō pos. l. j. & de bo. antho. iud. pos. l. j. & optimè hoc probatur. j. §. idē dicendum &c. &. §. si alter. sec⁹ aūt si defunctus reliquisset, qui non habet hæredem: vt. C. eodem. l. j. Sed 70 Azo. & Hug. dicunt qui scilicet hæredes asserētes deberi fideicom. libertatem relictā ab eo, qui sine hærede decesserit. nam nisi sic des libertati priuilegiū: superiori casu id est primæ positioni non dabis, cùm cō-80 mune ius cum alijs creditoribus serui ꝓ suis habeant libertatibus, vt teneantur. s. se immiscentes hæredes, & aliās non: vt. §. de acqui. hære. l. quæ sitū. itē ꝓ hoc. §. de le.

consultum subuétum est: tametsi non est [a] sine hærede, qui suũ hæredem habet, licet abstinentem se. ¶ Idem dicẽdum est [b], & si minor XXV. annis adierit hereditaté eius, qui [c] libertaté fideicómissariá debebat, & in integrũ sit restitutus abstinẽdi caussa. ¶ Quærẽdum est auté, cuius iste libertus sit. Ex cóstitutione enim fauor libertatis perinde cõpetit, atq; si ex testamẽto libertatem cósecutus esset. Erit igitur libertus Orcinus [d], nõ eius, qui fideicõmissariam libertatem debebat. ¶ Si alter [e] sine successore decesserit, alter ex iusta caussa absit: extat rescriptũ Diuorũ Marci & * Seueri, dicentium perinde eum ad libertaté peruẽturum, ac si ab eo, qui sine successore decesserit, & ab eo, qui ex iusta caussa abesset: ab libertatẽ vt oportuit perductus esset. ¶ Elegãter queri potest, cum hæres sine successore decedit, vtrũ expectari debeat donec certum sit hæredé vel bonorũ possessoré non extiturũ: an verò etiá dum incertũ est, fortè deliberante hærede scripto, posit ad libertaté peruenire? Et melius est expectari oportere, quoad certũ esse cœperit, successorem non extiturum.

¶ Imperator noster Antoninus rescripsit eum, cui fideicõmissaria libertas debetur, sine libertate aliquid ex testamẽto hæredis accipere non posse [f]. ¶ Diuus etiá Marcus rescripsit, fideicommissarias libertates, neq; ætate [g], neq; cõditione [h], neq; mora non præstãtium [i] tardiúsve reddentium corrumpi, aut in deteriorem statim perduci. ¶ Quáquam ex irritis codicillis libertates non debeãtur [k]: attamen si hæres hos codicillos * factos [l] habuit, & ex his quedam præstiterit [m], & seruos præstádæ fideicõmissariæ libertatis gratia in libertate morari voluit [n]: ad iustam libertatem eos peruenisse, rescripto Imperatoris nostri, & diui patris eius declaratur [o].

¶ *Potest alieno seruo relinqui libertas, dũ tamen seruus ille sit capax ex alieno testamento. Franciscus.*

Paulus li. 3. LEX XXXI.

Alieno seruo dari potest per fideicommissum [p] libertas: si tamen eius [q] sit cum quo testamenti factio [r] est.

¶ *Filius grauatus de manumittendo licet post mortem patris ei supernascitur illius frater, tamen uterque cogitur manumittere. h. d. Fran.*

¶ Cũ * intestatus moriturus, fidei filij [s] commisisset, vt seruum manumitteret, & posthumus ei [t] natus fuisset diui Fratres rescripserunt, quia Diui non potest [v] ab vtroque præstandam [x].

¶ *Minor potest dare fideicom. libertatem, licet alienare non poßit. h. d.*

¶ Qui fideicommissariá libertaté debet etiam eo tempore, quo aliena re prohibitus erit [y], manumittere poterit. ¶ Si patronus contra tabulas bonorum possessioné acceperit [z], quia eum preterierit libertus: non cogetur vendere [a] seruum proprium, quẽ rogat⁹ erat [b] à liberto suo [c] manumittere. ¶ Si is, cuius seruus est, nolit eum vendere, vt manumitteretur, nullæ p̃toris partes sunt [d]. Idem est, & si * plus iusto [e] vendere velit. Sin autẽ certo quidem pretio, quod nõ prima facie videtur esse iniquũ, dominus seruũ vẽdere paratus est: is verò, qui rogatus est eum manumittere, vt in modicum, minuendum id esse nititur: p̃toris partes erunt interponendæ, vt iusto pretio vendenti dño dato, libertas ab emptore præstet. Quod si dominus [f] vẽdere paratus sit, & seru⁹ velit manumitti [g]: cogẽdus est hæres redimere & manumittere [h]: nisi dominus velit seruum manumittere [i],

j. si post mortem. j. respon. & ad legem. C. e. l. j. & similes. dic ꝙ fuit ibi adita ab intestato: hic non: vt ar. j. §. si alter. in fi.

a ¶ Tametsi non est.] vnde non videtur esse necessarium priuilegium. Azo. Et no. quod hic dicit, & intellige de nomine: vt. s. de bon. lib. l. & si ex modica. §. fi. & . s. de ma. test. l. sciendum. Sed arg. cõtra. s. de iure pa. l. siue patronus. §. fin. & . s. ad Tertul. l. ij. §. sed si non sit. & de hoc dixi. s. de inro offi. test. Papi. §. quarta. & . C. si vt se ab hære. absti. l. j. Accur.

b ¶ Idem dicendum est.] libertati debere subueniri. M. vt & . s. de mino. & si sine. §. sed quod Papi. & . l. si mulier. Accur.

c ¶ Qui.] scilicet mi-20 nor. secundum Azo.

d ¶ Libertus Orcinus [a].] i. non directò manumissus: vt instit. de sin. re. per fideicõ. reli. §. libertas. Acc.

e ¶ Si alter.] cùm duo essent rogati. M.

f ¶ Non posse.] vt & C. de leg. seruus. Acc.

30 g ¶ Aetate.] infantis: vt. s. e. l. j. §. j. & . ij.

h ¶ Conditione.] furiosi, muti, surdi: vt. s. §. in furiosi. Accur.

i ¶ Nõ præstantiũ.] vt quia latitãt vel cõtemnunt, vt. s. eod. si eum. §. j.

k ¶ Non debeãtur.] 40 vt argu. C. de codic. l. j. Accur.

l ¶ Factos.] quasi iure sciens irritos. Acc.

m ¶ Præstiterit.] relicta in eis, approbando eos. sic. C. de fideic. lib. l. ij. & . l. si veritas. & . C. de testa. non dubium. §. j. Accur.

50 n ¶ Voluit.] sic. C. e. si voluntate. Accur.

o ¶ Declaratur.] xx. annis præstandis hæredi ab vno quoque. Io. vt. C. e. l. ij. & . s. de manu. test. l. cùm ex falsis. Accursius.

Alieno.] Casus est planus vsque 60 ad. §. si patronus.

¶ Si patronus.] Libertus instituit extraneũ hæredẽ. & nihil patrono reliquit. Titio autem reliquit. c. & eundem Titium rogauit: vt emat Stichum seruum patroni, & manumittat. tandem pa-70 tronus per cõtra tabulas successit liberto. nunc Titius habẽs legatũ vult emere seruum à patrono, & manumittere. & patronus non vult vẽdere. dicitur ꝙ patronus non cogitur, cùm nil lucri videatur habere à liberto. idem si hic esset seruus alicuius alterius extranei hominis: & ille non vult vendere, vel si vult, vult nimis magno pretio. si autem vult iusto pretio vendere, & Titius nimis modicum vult dare, tũc iudex coget Titium iusto pretio emere seruum, & manumittere. si autẽ Ti-80 tius non vult emere, dñs autẽ serui vult vẽdere: tunc poterit cogi Titius vt emat & manumittat. sed si seruus vult ꝙ ipse dñs manumittat, & dñs in hoc consentiat: tunc dñs manumittat eum, & pretium eius petat à Titio. Idẽ si hæres rogatus est emere seruum alicuius, & manumittere, & hæres latitat nolens hoc facere, sed si dominus non vult eum manumittere nisi prius sibi soluatur pretiũ, auditur. Posteà dicit: hæc sunt vera, ꝙ vel dominus potest manumittere seruum, & petere pretium ab hærede: vel potest cogi hæres, vt seruum emat: & manumittat quando seruus hoc patiatur: quia vult manumitti. si autẽ non vult: nõ cogitur, nec potest dominus in hoc cõpellere seruũ: nisi debebat habere vltra verũ pretiũ serui, vt quia hoc dixerat testator. nam & tunc potest dñs etiam seruũ inuitũ vendere hæredi ad manumittendum: vel vt ipsemet eum manumitteret, & petere pretium ab herede: sicut & si heres esset grauatus emere fundum meũ ꝓ maio-10 ri pretio statuto à testatore. & hoc dicit hic. §. cum. l. seq. Fran.

p ¶ Per fideicommissum.] nõ directò: vt. s. e. libertates. & . s. de manumis. testa. seruus. Accursius.

q ¶ Eius.] scilicet seruus. Accursius.

20 r ¶ Factio est.] passiuè. & facit. s. de le. ij. debitor. §. seruo. & de leg. j. si mihi. §. regula. & de hære. insti. l. non minus. & . C. de hære. insti. l. neq;. & facit. C. e. l. deberi. & . l. si te.

s ¶ Filii.] nati.

t ¶ Ei.] defuncto. Ac.

30 v ¶ Non potest.] libertas, vt & . j. de libe. cau. duobus. Acc.

x ¶ Prestandam.] fideicommis. libertatem. sed cõtrà. s. de codi. l. qui graui. & . l. seq. & l. penul. quibus dicitur à rogato tantum, manumitti. Sol. 40 ibi à nato tm̃, hîc simpliciter reliquit: vel sciebat hîc vxorẽ pregnantem: ibi non, secundum Ot.

y ¶ Prohibitus erit.] vt in minori etate. M. vt. j. e. nõ tantũ. circa prĩ. & . C. de admi. tu. l. lex. & facit. s. 50 e. cũ quasi. §. j. & . l ex causa. & . s. de manu. l. causam. & de ma. vin. l. si rogatus. in princ. Accursius.

z ¶ Acceperit.] idẽ si ex debita tantum sit institutus portione: vt. s. ad treb. patronus. & de. leg. ij. cùm 60 patronus.

a ¶ Vendere.] i. manumittere: vel dic proprie. & dic, alius eñ erat rogatus redimere & manumittere. Accursius.

b ¶ Erat.] aliquis: & est ratio, quia nihil ex iudicio eius acce-70 pisse videtur: vt & s. de do. si patronus. Accursius.

c ¶ Suo.] i. à liberto huius patroni. Accursius.

d ¶ Prætoris partes sunt.] vt rogatũ cogat manumittere, cũ nihil accepit ex iudicio defuncti. aliâs cõtra. sed differt: vt instist. de sing. re. per fideicom. relic. §. libertas. & . C. eo. deberi & . l. si te.

e ¶ Idem est & si pluris iusto.] quia perinde est, ac si nollet vendere. vt & . s. de leg. iij. l. non dubium. §. fi. Accursius.

80 f ¶ Quod si dominus.] s. volebat emere qui manumittere debebat. hic non volebat emere hæres, & sic non manumittere.

g ¶ Manumitti.] s. ab herede rogato eũ emere & manumittere. Ac.

h ¶ Manumittere.] & hoc seruus consentiat. nam in electione sua est à quo velit manumitti: vt. s. e. ti. l. generaliter. §. quoties. & . j. e. l. inuitus. in prin. Accursius.

i ¶ Manumittere.] cũ hæres rogat⁹ nolebat emere, & sic nõ manumittere, & hoc casu non erit libertus hæredis: sed manumittentis & idem

a De Orcino liber.o vide Alcia. li. preter. j. hac ipsa dictione.

* Veri.

* fractos habeat. al. factos non habuerit.

* testato.

* pluris.

& idem eſt in inferiori proxi.rñ.&.ꝫ.co.l.cùm verò.§.ſubuētum. & l.ſi eum.§.eorum.Accurſius.

a ¶ Sibi.]domino ſerui.

b ¶ Hæredem.]qui erat rogatus eum manumittere. Accurſius.

c ¶ Faciendum eſt.]vt ſeruus ad libertatem perducatur,& actio de pretio detur.M.vtilis ex vendito fortè. Accurſius.

d ¶ Sed ſi alienare.]Et interdum non eſt equũ vtroque carere.ſic.ꝫ.de condi.cau.da.ſi pecuniã.§.quod ſi diſtracturus.&.ꝫ.de actio.empt.ex empto.§.ſi.ibi, neque enim bonæfidei &c.& ꝫ.quarũ re.act.nõ da.l.fin.§.ſi ſeruus.& C.ad velle.l.pe.ſic ecõtra habere vtrunque nõ eſt æquũ:vt.C.de la.li.to.l.j.§.illud etiã

e ¶ Alii.]ſ.emptori.

f ¶ Concedẽdum.]ſic ergo non fit liber inuitus. & ſic eſt regula contraria quæ dicit,nemini ſeruorũ licet recuſare ciuitatẽ Ro.vt.C.de ma.teſta.l.ſi.§.ſi verò quidã.Sol.vt ibi. Accur.

Liber nemo fit inuitus.

g ¶ Fideicommiſſum.]i.ad libertatẽ perducere.M.

h ¶ Acquiratur.]nõ enim aliquid quæſitũ videtur cũ ſeruus abſit:licet pretiũ adſit. Azo.

i ¶ Alioquin.]i.ſi qd acquiratur domino.

k ¶ Ipſi.]ſ.domino.

l ¶ Contingere.]vt ipſi domino datum videatur.

m ¶ Iuſſus.]idẽ eſt & ſi æquo pretio:ſi tñ intereſt domini:vt.ꝫ.de leg.j.l.& ſi æquo. Ioan.

iuſſit.

n ¶ Et ei.]domino cuius intereſt prẹter verũ pretiũ.M.Accurſi.

o ¶ Pluris.]vel etiã æqui pretij ſi domini intereſt: vt modo dixi. Accurſius.

vt actio ſibi [a] pretij in hæredem [b] detur. Idq; faciendum eſt [c] ,etiã ſi hẹres latitet.& ita Imperator Antoninus reſcripſit.

Marcellus li.26. LEX XXXII.

Sed ſi alienare quidem paratus ſit, non antè tñ id velit facere, quàm ſibi in pretium ſatisfiat: nõ erit manumittere cõpellendus: ne & ſeruũ manumittat,& interdũ [d] nihil aut minus conſequatur. ¶ Si fortè is,qui rogatus eſt manumittere,ſoluendo nõ ſit:inuito tñ ſeruo,neque alij [e] neque domino eam rem perſequi concedendum [f] eſt: quia non tale ſit hoc fideicommiſſum [g] ex quo domino acquiratᷓ [h] aliquid,alioquin [i] ipſi [k] datum videretur.quod poterit cõtingere [l] ſi teſtator pluris eum ſeruum,quã quati eſt,redimi,ac manumitti voluerit.nam & tunc domino erit fideicõmiſsi perſecutio, cuius intereſt, præter verum pretium, id, qđ plus ei iuſſus [m] eſt dare cõſequi,& vt ſeruus ad libertatem perueniat. Quod eueniet & ſi rem alienam pecunia certa redimere, atque alij præſtare, hæres vel legatarius rogatꝰ intelligeretur.nãq; tũc, & domino rei,& ei [n] ,cui eadem præſtari deberet,perſecutionẽ eſſe. vtriuſque enim intereſſe,& domini, vt præter pretium accipiat,quo pluris [o] teſtator eam redimi ¶ voluit & eius cui relicta eſt, vti eam habeat

¶ Si hæres manumittit ſeruum patris ſui quem fuit grauatus manumittere,erit manumiſſi iuſtus patronus:& poteſt habere contra tabulas in bonis manumiſſi,& ei operas imponere.h.d.

Paulus li.3. LEX XXXIII.

Si filius defuncti rogatus fuerit ſeruum ſui patris manumittere:dicendum eſt poſſe eum & contra tabulas [p] habere,& operas imponere:hoc enim [q] potuiſſet,& ſi directam libertatẽ accepiſſet [r] quaſi patroni filius.

¶ Seruus,cui competit fideicom.libertas ſub cõditione:ſi non ſtat per eum,quo minus conditionem impleat,debet manumitti.Item ſi hæres impediat conditionem impleri: non habebit hunc ſeruum libertum,poſtquã liber erit.h.d.

¶ Erit Rubriano [s] Senatuſcõſulto locus,etiam ſi ſub conditione libertas data ſit:ſi modò per ipſum ſeruum non fiat [t] quò minus conditioni pareat.Nec refert in dando,aut in faciendo,an in aliquo caſu conditio conſiſtat. Imò etiam amitttit libertum [v] hæres, ſi conditioni impedimẽtũ fecerit,& ſi filius defuncti ſit quãuis alio iure [x] habiturus ſit libertum.Nõnullã [y] enim & hic pœnam [z] patitur: nã & ſi in ſeruitutem petierit [a] , aut capitis accuſauerit:perdit [b] bonorum poſſeſsionem cõtra tabulas.

¶ Qui non uult ſeruum ſibi legatum ut manumittatur accipere:cogitur illi ſeruo actiones ſuas cedere. Cætera,quæ ſequũtur,breuia ſunt,ideo non ſummantur.

¶ Si is,cui ſeruus legatus eſt,rogatus fuerit eũ manumittere,& nolit eum accipere:compellendus eſt vt actiones ſuas ei [c] præſtet, ſi ſeruus velit [d] :ne intercidat libertas.

Pomponius li 3. LEX XXXIIII.

Inuitus is,cui fideicommiſſaria libertas relicta eſt:non eſt [e] tradendus alij,vt ab eo manumittatur,& fiat alterius libertus, quã ei q rogatus eſt manumittere. ¶ Cãpanus ait, ſi minor viginti annis rogauerit hæredem, vt proprium [f] ſeruum manumittat, præ-

¶ Si filius.]CASVS. Pater inſtituit filium ſuũ hẹredẽ:& eum grauauit ꝙ manumittat Stichum ſeruum ſui patris.filiꝰ manumiſit.Dicitur ꝙ erit iuſtus patronus hic filius:& habere poterit contra tabulas in bonis manumiſsi.Item poterit ei imponere operas,& hoc etiam poſſet facerẹ ſi pater ipſe manumiſiſſet hunc ſeruum. ¶ Erit.]Titiꝰ inſtituit filiũ ſuũ hæredẽ,& rogauit eum ſub conditione, vt manumitteret ſeruũ Stichũ hæreditariũ,puta ſic:ille ſtichus ſi fecerit dominũ,vel ſi det.x.rogo te vt manumittas eum.Dicitur ꝙ ſi nõ ſtat quò minus pareatur conditioni per ſeruũ,licet non impleatur conditio, habebit locũ ſenatuſcõſultũ rubrianum.Secundo dicit:ſi hæres afferat impedimentum,ꝙ nõ impleatᷓ conditio:non habebit eũ in libertum tanquàm filius vel hæres manumiſſoris.& ſic per hoc minus iuris habebit.quod dic vt in glo. ¶ Si is cui.]Legaui tibi ſeruum, & te rogaui vt eũ manumittas:nõ vis accipere legatũ ſeruũ,& ſic nõ manumittere.Dicitur ꝙ cogeris iura tua ſiue actio.cedere huic ſeruo,vt ſic libertas non deficiat.Secũdo dicit.rogatus eſt hæres vel legatarius manumittere ſeruũ debet eum manumittere,non tradere eum inuitum alij ad manumittendum.Tertio dicit,minor.xx.annis inſtituit aliquem ſibi hæredem,& eum rogauit,vt Stichum ſeruum ſui hæredis manumittat.Dicitur ꝙ cogi debet hæres ad manumittendũ,nec hoc caſu habet locũ lex ælia ſantia.Quarto dicit. Seruum tibi legaui,& te grauaui vt eum manumittas:& ſi nõ manumittas,legaui eum alij,& eundem grauaui vt eũ manumittat: & ſi non manumittat,ſit ille ſeruus liber.Dicitur ꝙ hic ſeruus ſtatim debet eſſe liber,ne per tot circulos vadat.& hoc dicit hic.§.cũ.l.ſeq. Fran.

p ¶ Tabulas.]liberti bo.poſ.vt &.C.de boñ.po.cõtra ta.l.j.Sed qđ ſubijcit de ope.eſt cõtra.C.de ope.li.l.quintus.Sol.hic non cogebatur manumittere licet rogatus ſit.ibi autem cogebatur.Vel hic voluit pater habere ſcilicet filium plenum ius patronatꝰ:vt.ꝫ.de bo.libe.l.qui ex cauſa.§.ſi.vel ſpeciale hic in filio.

q ¶ Hoc enim.]duo.ſ.prædicta quaſi patroni filius & ſi &c.

r ¶ Accepiſſet.]à patre filij.

s ¶ Rubriano.]quod habes.ꝫ.eo.l.cùm verò.§.ſubuentum.Acc.

t ¶ Non fiat.]vt & ꝫ.de manu.teſt.l.libertate.

v ¶ Libertum.]vt nõ habeat eum libertum iure manumiſsionis:qđ haberet ſi impedimentum nõ ꝓſtitiſſet:vt.ꝫ.eo.cũ verò.§.ſubuentum.&.l.ſi eũ §.eorũ.

x ¶ Alio iure.]ſ.hæreditario.vel qa filius eſt manumittentis. ſecundũ hoc ergo nõ videtur ꝙ hic filius puniatur de ſuo impedimento:quia & ſi non ſuo,alieno tamen iure habet eũ liberũ.ſed rñ.nõ eſt ita:& oſtẽdit pœnã ibi cũ dicit, nonnullã &c. quæ eſt talis.nam in libertum quem quis habet iure ſuæ manumiſsionis: non amittit cõtra ta. licet eũ capitis accuſet,vel in ſeruitutem petat:ſed cum quẽ iure alieno ſiue hæreditario quẽ paternum dicimus,ſic amittit:& ſic intelligitur hæc.ꝫ.de iure pa.cum.& de bo.lib.l.qui cũ maior.&.l.in ſeruitute.Cùm ergo hic filius admiſerit cõtra tabulas propter impedimentum, quod ꝓſtitit,quã iure ſuẹ manumiſsionis haberet niſi impedimentum ꝓſtitiſſet:patet ꝙ ſi amodo accuſet,vel in ſeruitutem petat, quòd amittit: quia non habet ammodo niſi iure alieno. Accurſius.

y ¶ Nonnullam.]ſed aliquam.

z ¶ Pœnam.]ſ.filius qui præſtitit impedimentum quo minus manumitteret ſeruũ patris ſui q rogatus à patre erat, vt manumitteret.

a ¶ Petierit.]deinceps.

b ¶ Perdit bono.]poſſ.quã non perderet ſi vt patronus libertũ haberet:nõ vt patroni filius:vt hic optime colligitur.Sed qdã dicũt ẽt patronũ manumittẽtẽ ſi accuſat perdere:vt ar.ꝫ.de iure pa.l.cũ ſed illã in liberto patrono intellige.& facit ad hoc quod no.ꝫ.de in ius vo.l.ſed ſi huius §.ſed ſi liberti.& facit optimè.ꝫ.de bo.li.l.ſi filiꝰ.§.j.

c ¶ Ei.]ſeruo. Accurſius.

d ¶ Velit.]non aliâs:vt.ꝫ.l.proxima.§.inuito. & contrariũ ſi qua vt ibi,& facit.ꝫ.de leg.ij.l.imperator.in princ.& de lega.tertio ſi legatarius.

e ¶ Inuitus.]Non eſt.vt.ꝫ.eo.generaliter.§.ſi.& de ac.em.titius. & ſic eſt ar.quòd dominus non poteſt in alium alienare ius vaſalli vel feudi inuito vaſallo. ADDITIO. Limittabis hãc gl.cũ ſuo tex.per.l.j.& quod ibi no.bal.C.de ſer.fugi.& tex.in.c.præterea ducatus.§.inſuper etiam.& ibi per eundem Bal.in ver.nota.ꝙ dominꝰ.in ti.de prohi.f.u.alie.per Frideri.

f ¶ Vt proprium.]ipſius hæredis.ſecus ſi ipſius minoris:vt.C.eo.l.

minor. Accursius.

a ¶ Seruus.] facit. s. de manu. testa. l. si quis ita. & l. stichum.
b ¶ Is.] scilicet Titius.
c ¶ Aeque.] sicut primus.
d ¶ Continuo.] absurdum enim erat moram fieri occasione legati nullum emolumentũ afferentis. Accur.

CAii.] CASVS. Hæres siue legatarius rogatus de manumittendo seruũ suũ, an semper cõpellatur: & cassius dixit, quod non in casibus istis: vt si vsus huius serui sit valde necessarius hæredi, vel legatario: veluti si seruus sit dispẽsator dñi, vel pędagogus: vel grauiter deliquit contra dñm. sed tñ dictũ casij corrigitur. Et dicitur quod ex quo habuit lucrũ à testatore, debet & hoc onus sentire, vt sic semper cõpellatur manumittere, ex quo accepit hæreditatem vel legatum. Fran.

e ¶ Delictum.] i. cũ seruus magnũ delictũ fecit: puta, qa iacuit seruus iste cum vxore eius. Accursius.

f ¶ Habuisse.] manumittere vel non his casibus. & sic est dictum Cassij. Vel dic ecõtra habuisse. s. accipere relictũ vel nõ: cũ si receperit, oĩno cogetur manumittere. Accursius.

g ¶ Potius.] ratio cassij. sed cassa. Ioannes quia hoc inconueniẽs sequeretur, quia melius esset non parere voluntati defuncti, quàm parere. vel dic esse verba modestini sic. s. merito sententia cassij nõ est recepta. nam potius esset &c. s. secũdũ casũ: qđ esset absurdum. & semper in idem recidit. Accursius.

NEque infantes.] CASVS. Rubriano senatusconsulto est cautũ, quod si hæres vel legatarius est grauatus manumittere seruũ testatoris, & nõ manumittat, & vocatus coram iudice non veniat: iudex debet prontiare istũ seruũ liberũ: & erit libertus testatoris nõ hęredis vel legatarij. hoc senatusconsultum non spectat ad infantẽ, vel furiosum, vel ab hostibus captũ, vel ad militẽ, vel ad magistratũ, vel ad pupillum, qui non habet tutorem: vel si habet, habet aliquem de prædictis, vel habet illos, qui studiosè in odium pupilli non curant manumittere. nã si aliqs istorũ est grauatus seruũ testatoris manumittere, cuius est hæres vel legatarius, & nõ manumittat, & iudex pnunciat illũ seruũ esse liberũ: erit bene libertus eius, licet ab eo non sit manumissus, pinde ac si esset absens ex iusta cã. & hoc est ĩductũ ex Damasia nõ senatuscõ. Idẽ est si aliquis rogatus manumittere est absens: per procuratorem tñ respondet coram iudice ob hoc citatus quia nõ eripit̃ ei libertus. Vltimò dicit. hæres vel legatarius rogatus de manumittendo seruũ hæreditariũ corã iudice cõpetẽti citatus ex

standam ei libertatem: quia hic lex Ælia Santia locum non habet.

¶ Seruus[a] legatus erat Calphurnio Flacco: isq; rogatus erat eũ manumittere: & si nõ manumisisset, idẽ seruus Titio legatus erat: & is[b] æquè[c] rogatus erat vt eũ manumitteret: & si nõ manumisisset, liber esse iussus erat. Sabinus dicit, inutiliter legatum fore, & ex testamento eum continuò[d] liberum futurum.

¶ Hæres acceptam hæreditatem, uel legatarius agnoscens legatum tenetur seruum proprium, de quo rogatus est, manumittere: licet ei ualde sit necessarius, uel dominum dictus seruus grauiter offenderit. h. d.

Modestinus li. 5. LEX XXXV.

CAij Cassij nõ est recepta sententia, existimantis & hæredi, & legatario remittendam interdũ proprij serui manumittendi necessitatem, si vel vsus serui eius tã necessarius esset, vt eo carere non expediret, veluti dispensatoris, pædagogi sui, siue liberorũ: vel tantum delictũ[e], vt vltio remittenda nõ esset. Visum est enim, ipsos in sua potestate habuisse[f] nũ potius[g] esset discedere à causa testamenti: qa non admissa, debere voluntati defuncti obsequi.

¶ Senatusconsultum Rubrianum non comprehendit personas hac lege enumeratas.

Idem li. 18. LEX XXXVI.

NEque infantes, neque furiosi, neq; ab hostibus capti, neque ij etiam, quos[h] religio[i], aut honestior[k] causa, vel calamitas aliqua, vel maioris rei familiaris, aut capitis, famæq; periculũ, aut similis causa moretur, Rubriano Senatusconsulto continentur[l]: ac ne pupilli quidem, qui tutores nõ habent: aut eos habẽt, quos eorũ quoque cã detinet[m]. Sed nec, si hi[n] data opera sui potestatem non faciũt puto pupillis libertos eripi: quia & iniquum[o] est facto tutoris, qui[p] forsitan soluendo non sit[q], pupillos damno affici: & Senatuscõsulto non continentur aliquã qui ex causa fideicommissi debent[r] præstare libertatem. Quid ergo? Damasiano Senatusconsulto subuenitur[s] his: quo cautũ est de ijs, qui iusta ex causa abessent, vt nec libertas impediatur, nec libertus eripiatur his, qui fraude careant.

¶ Si per procuratorẽ quis defendatur: semper iusta ex causa abesse dicitur[t], nec libertus ei eripitur.

¶ Nihil facit ad interpellandam[v] iurisdictionem eius, qui de fideicommissaria libertate cognoscit, priuilegium cuiusque vel ciuitatis, vel corporis, vel officij, in quo quisque est, vel conditio personarum.

¶ Hæres non potest denegare, quin det libertatem seruo, de quo rogatus est ut eum manumittat, sub prætextu rationum non redditarum eorũ quæ gessit in rebus testatoris. h. d.

Vlpianus li. 5. LEX XXXVII.

SI purè[x] data sit fideicommissaria libertas, & is seruus rationes administrasse dicatur: Diuus Marcus rescripsit, moram libertati non esse faciendam[y]: ex continenti tamẽ arbitrum dãdum esse, qui computationnem ineat. Verba rescripti ita se habẽt, Æquius videtur * Tryphõio ex cã fideicõmissi pręstari libertatẽ, quã sine conditione[z] reddendarum rõnũ datam esse constat. Nec enim humanum fuerit, ob rei pecuniariæ quæstionem libertati moram fieri: qua[a] tamen repræsentata, confestim arbiter[b] à prætore erit dãdus: apud quem rationem, quã administrasse eũ apparuerit, ex fide reddat[c]. Tantùm igitur rationem[d] reddere cogetur. Sed an & reliqua[e] restituere debeat, nihil adijcitur[f]: nec puto cogendum. Nam de eo quod in seruitute gessit, post libertatem cõueniri non potest[g]. Corpora planè rationũ, & si quas res, vel pecunias ex his detinet, cogendus est per Prætorem restituere-

* Tryphoni mo.

priuilegio alicuius dignitatis nõ vult corã eo rñdere. Dicit̃ quod nõ audit̃ priuilegiũ ad hoc adllegãs qcũq; sit, siue priuatus, siue ciuitas.

h ¶ Quos.] s. milites.
i ¶ Religio.] sacramenti: vt milites.
k ¶ Honestior.] veluti si magistratum gerant.
l ¶ Continentur.] vt ex eo ius patronatus amittatur.
m ¶ Detinet.] s. aliqua prædictarum. M.
n ¶ Si hi.] tutores. Ac.
o ¶ Iniquum.] nõ solũ absurdũ.
p ¶ Qui.] s. tutor. Ac.
q ¶ Non sit.] s. pupillus ad emendandũ dãnũ, quod ei ex culpa eorũ contingit. Azo.
r ¶ Debent.] s. tutores nõ debent præstare, sed pupil. & facit. s. e. l. cũ quasi. §. j. & §. imperator.
s ¶ Subuenit̃ his.] vt. j. eo. nõ tantum. §. senatus.
t ¶ Dicitur.] facit instítu. per quas personas age. pos. §. j. Accu.
v ¶ Interpellandam.] i. impediendã.

SI pure.] CASVS. Rogaui hæredem meũ vt seruum meũ qui fuerat meus castaldio manumittat hæres non vult manumittere nisi reddat rõnem. certè hæres non auditur: imò cogit̃ manumittere: & factus liber reddet rationem eius quod gessit, hoc modo. nã computabit cũ hærede. & si quid habet de bonis dñi: hęredi reddet. nõ autẽ si quid malè gessit, tenebitur hæredi emendare: cũ liber factus nõ teneatur de eo, quod gessit in seruitute. F.

x ¶ Si pure.] i. non cõditionaliter: puta quod sit liber si rationes reddiderit.
y ¶ Faciendam.] vt & j. si quis testa. liber esse iussus fuerit. l. j. §. si seruus. Sed videtur differri post redditam rõnem: vt. j. de li. cau. l. imperator. Sol. ibi erat liber, vel non erat purè relicta. Item contrà. j. eo. ti. de his sed ibi non erat purè. hîc sic. ad quod est suprà de condic. & demõ. sicut libertas. Accursius.
z ¶ Sine conditione.] tũc enim differretur: vt. C. de te. manu. l. cum testamento. quæ est contrà.

a ¶ Qua.] scilicet libertate.
b ¶ Arbiter.] idest iudex.
c ¶ Reddat.] qualiter reddere debeat: exponit statim. Accursius.
d ¶ Rationem.] id est computare & quæ habet apud se, reddere. Accursius.
e ¶ Reliqua.] quæ non habet.
f ¶ Adiicitur.] s. in verbis rescripti. Accursius.
g ¶ Non potest.] C. de peti. hęre. l. fi. § pe. cõtra. Sol. ibi speciale: vt ibi patet. Item contra. s. de neg. gest. l. cũ actum. & l. seq. §. scęuola. & C. de neg. gest. si cognati. sed in illis legibus aliena, non domini gessit negotia: vbi serua quod in illis legibus dicitur.

Instruere.

re, item de ſingulis inſtruere [a].

Hæredes rectè, & piè dant libertatem alūnæ cui pater in teſtamento ſuo reliquit fideicō. libertatem, licet ipſi hæredes ab inteſtato ſuccedant: quinimò debent dictæ alumnæ ſoluere fideicommiſſa. h. d.

Paulus li. 4. LEX XXXVIII.

IN teſtamēto † quidē, quod perfectū nō erat [b], alūnæ ſuæ libertatē, & fideicōmiſſa dedit: cū oīa [c] filij veluti [d] ab īteſtato geſsiſſent [e] quæſijt Imperator, an vt ex cauſa fideicōmiſsi manumiſſa fuiſſet. Et interlocutus eſt, etiā ſi nihil ab inteſtato pater petijſſet, pios tamen filios debuiſſe [f] manumittere eam, quā pater dilexiſſet pronunciauit igitur eam rectè manumiſſam: & ideò fideicommiſſa etiam ei præſtanda.

Error teſtatoris putantis ſeruum eſſe ſuum, cui reliquit fideicommiſ. libertatem, non officit libertati eiuſdem ſerui: ſecus eſt in alia re legata. hoc. dicit.

Idem li. 3. LEX XXXIX.

PAulus rñdi, Et ſi alienus inueniatur ſeruus, quē vt ſuum teſtator ab vno ex hæredibus voluerit manumitti, tamē cogēdū eum qui eſt rogatus, redimere eum, vt manumittere: quoniam non putauit [g] ſimilem eſſe cauſam libertatis, & fideicommiſsi pecuniarij [h]. Paulus reſpōdi his verbis [i]. πίστευσόν μοι Ζωΐλε, ὅτι τὰς χάριτας σοὶ ἀποδώσει ὁ υἱός μου Μαρτίαλις, οὐ σοὶ, καὶ τοῖς παισίν σου. * in plena voluntate defuncti contineri [k], citra beneficium [l] coniunctis [m] perſonis, & Zoilum [n]. qui ſerui ſint, nihil gratius [o] his præſtari poſſe, quā libertatem: idcoq; præſidem debere ſequi voluntatem defuncti.

Teſtator, qui inter uiuos ſeruum, uel ancillam donauit: non poteſt in ſuo teſtamento illum ſeruum, per ancillam iubere manumitti per donatarium: niſi talis donatarius legatum aliud ſibi relictum agnouerit. h. d.

* Idem li. 12. LEX XL.

LVcius Titi[us] Septitiæ filiæ ſuæ naturali [p] Concordiam ancillā ſuam donauit [q]; idem poſteà teſtamento filiæ ſuæ cum aliis quibuſdam ancillam ſuprà ſcriptam legauit vt manumitteretur. Quæro an Septitia filia naturalis ancillam ſuprà ſcriptam manumittere cogi poſſit? Paulus reſpondi, ſi viuo patre naturali donatio ancillæ ſuæ fuit, neq; patris naturalis iudicium in cæteris legatis filia agnouit [r]: nō poſſe eam compelli ancillam propriam [s] ex cauſa fidei cōmiſsi manumittere. Lucius Titius Stichum ſeruum Mæuio legauit: & petijt vt neq; ab eo, neq; ab hærede eius vnquam manumitteretur. Paulus reſpōdi teſtatorem [t] potuiſſe poſtea ſeruum hūc ad libertatē perducere: quia non ſibi legem dixiſſet [v], ſed legatario.

Scæuola li. 15. LEX XLI.

THais ancilla mea cum hære-

* Vlpianus.

a Inſtruere.] i. docere qualiter geſta ſunt: vt. ſ. de condi. & demō. l. cum ſeruo.

IN teſtamento.] CASVS. Pater in teſtamento alūnę ſuæ reliquit libertatem, & eidē per fideicōmiſſum aliqua reliquit. tandē filij ab inteſtato ſuccedentes patri manumiſerunt iſtā. Dicitur ꝙ bene fecerunt, & ei debebunt fideicōmiſſa. Franc.

b Non erat.] de iure. Hoc dicit.

c Cum omnia.] quę continebantur in teſtamento. Azo.

d Veluti.] i. ſicut. Accurſius.

e Geſsiſſent.] eam q; manumiſiſſent. Ac.

f Debuiſſe.] pl[us] rñ. quā q̄rat. nā ad quæ- 20 ſtionem erat reſponſum. ſ. eo. l. cū quaſi. §. fi. & poſteà ſic reſpondet. ſed huic rñ & qđ dicit in fi. l. eſt contrà C. de manu. teſta. l. ex teſtō. & l. ſi iure. & C. de fideicō. l. cā quā. & l. ſi veritas. & l. ex teſtamento. & C. eo. l. j. 30 & ij. Sol. ſpeciale in perſona ſic dilecta, ar. eius ꝙ dicit, pios &c. & ar. ſ. de lega. ij. cùm pater. §. filius matrē. & C. de leg. cū rē. alienā. Itē ex quo libertatē dederūt: per conſequens & pecuniariū fideicō. præſtare debēt 40 ar. C. de teſta. nō dubiū. & C. de fideicom. & ſi inutiliter. & C. ad l. fal. aut. ſed cū teſtator. nō āt placet ꝙ fuerūt hic repetita ab inteſtato: quia hoc eſt diuinare. nec ꝙ eſt de relictis ī teſtō filij: quia hoc eſt contrà literā. 50 imò patris. Accur.

† Iſte text. reputat̄ ſingul. ad hoc ꝙ hæres ſolēs vnū legatū piū in teſtamento minus ſolēni relictum, cogitur ſoluere aliud legatum veniēs in conſequentiam illius. Bol.

PAulus.] CASVS. Vnum ex hæredibus meis rogaui vt Stichū quē credebam ſeruū meū, manumittat. Dicitur ꝙ licet Stichus appareat alienus: tamen hæres rogatus cogetur eū emere & manumittere. ſed ſecus ſi alienā rē quā credo meā, per fideicōmiſſum lego. nā nō valet. Paulus.] Dixit teſtator in teſtō. crede mihi Zoile, gratiā tibi referet filius meus Mar- 60 tialis. Dicitur ꝙ per hæc verba Zoilus & ſibi cōiuncti conſequentur libertatē à Martiali ſi ſerui eius erant. Fran.

* id eſt, crede mihi Zoile, gratiam tibi referet filius meus Martialis: imò nō tibi ſolum, ſed etiam filijs tuis.

g Non putauit.] Paulus. Accur.

h Pecuniarii.] ſi enim alienam rē vt ſuam per fideicō. deliquit, non valet, vt inſti. de leg. §. non ſolùm.

i Paulus reſpon.] his verbis. hęc eſt interpretatio græci: Crede mihi Zoile gratiam tibi referet filius meus Martialis. imò non tibi ſolum, ſed etiam filijs tuis. Alij non habent hanc expoſitionē: ſed dicūt ꝙ hac lege teſtator alicui de ſuis ſeruis gratū reliquit. ſed nil gratius libertate. ergo ea relicta videtur.

70 k Contineri.] dixit Paulus. Accurſius.

l Beneficium.] ſ. præſtandum: aliâs benefaciendum.

m Coniunctis.] qui ſunt ſerui, & Zoilus.

n Zoilum.] ſubaudi, & in Zoilum. ſiue circa Zoilū.

o Gratius.] ſic inſti. qui ma. non poſ. §. cum ergo.

LVcius.] CASVS. Filiam ex concubina habui, & ei donaui ancillam meam nomine Concordiam: & ita tenuit donatio. poſt eà feci teſtamentum, & eidem filiæ eandem ancillam cum quibuſdā rebus legaui: & eam rogaui de ea ancilla manumittenda. quęritur an hæc filia compellatur manumittere hanc ancillam. Et dicitur 80 quòd non, ſi nō accipiat legata alia ſibi relicta. nam hanc ancillam habuit iurè dona. & purè. Lucius.] Legaui ſeruum meum Stichū Mæuio: & rogaui ne ipſe, vel hæres eius eum manumittat. Dicitur quod ego adhuc viuens potero eum manumittere, quaſi hanc legem Mæuio & ſuis impoſuerim: non mihi. Fran.

p Naturali.] quæ erat nata ex concubina: & ſic non erat in poteſtate patris. Accurſius.

q Donauit.] & tenuit donatio, cum non eſſet in poteſtate: vt. ſ. de donat. l. hæreditatem. Accurſius.

r Agnouit.] Agnouit quod ſi eſſet, cogeretur: vt. C. eodem deberi. & l. ſi te.

s Propriam.] ſcilicet factam olim per donationem.

t Teſtatorem.] qui legem dixit.

v Dixiſſet.] non enim potuit: vt. ſ. de 10 le. iij ſi quis in prin. & argument. ſuprà. de do. inter virum & vxorem quod autem. §. penult. & de leg. j. cum filio. §. ipſi. & de arbi. l. penult.

THais ancilla.] CASVS. Reliqui libertatē Thai- 20 di ancillæ meæ hoc modo. Cùm Thais ancilla mea ſeruierit per decem annos hæredi meo, extūc volo quod ſit mea liberta. videtur quod eſſe non poſſit: cum directam libertatem teſtator nō reliquerit. vnde & 30 ſi hæres manumittat non efficietur liberta teſtatoris. & ſic videtur, quòd debeat remanere ſerua etiam poſt decem annos, & hoc de rigore: ſed tamen de æquitate dicitur, quòd hæres debeat eam poſt decem 40 annos manumittere. Lucius.] Quoſdam ſeruos obligaueram: rogaui hæredem meū vt ſi ſerui prædicti eū promeruerint, eos liberet ære alieno: nolens ꝙ alterius quàm ſuam ſeruitutem experiantur. hæres noluit. & 50 ſic creditor fortè eos vēdidit. quæritur, an eis debeatur libertas ex cauſa fideicōmiſſi. & diſtinguitur. nam ſi hęres neceſſitate rei familiaris impediatur quò minus nunc luat: non debebitur per hoc libertas. ſi autem ſtudioſè differat: tunc debebitur libertas fideicōmiſſaria. Tutoris.] In teſtamento quēdam reliqui tutorem filijs meis, & eum grauaui de ſeruis ſuis manumittendis. tandem hic tu- 60 tor excuſauit ſe à tutela: & alij ſunt dati loco eius. quæritur an iſti alij tutores debeant præſtare libertates ſeruis iſtis. Et dicitur. quod ſic. ement ergo eos, & manumittent. Seio.] Reliqui in tutorem Seium filijs meis. & eidem legaui tres libras, & Stichum ſcriptorem: & eum rogaui, quod Stichum manumittat. tandem Seius excuſauit ſe à tutela. Dicitur, quod nihilominus debebitur libertas per fideicommiſſum Sticho: ſed non aperit per quem. Sed tu dic, quod aut Seius amiſit legatum: quod eſt verum, ſi contempla. tutelæ erat ei relictum: & tunc debebitur libertas per hæredes teſtatoris. ſi autem non amiſit: vt quia non hac contempla. erat ei re- 70 lictum: tunc ipſe Seius debebit libertatem. Sorore.] Sororem meam hæredem inſtitui: & rogaui eam de ſeruis meis manumittendis, hoc modo. volo dulciſſima mea ſoror vt tales meos ſeruos caſtaldiones meos habeas commendatos, quos nolui manumittere donec rationes meas reddiderint. ſi autem tibi placebit eos manumittere, ſcias mentem meam, in qua mihi bene placet. quæritur an per hęc verba videatur rogata de manumittēdo etiā ſi ei diſplicere videbitur? Reſpond. ꝙ ſic non enim ſpectandū eſt &c. Lucia Titia.] Grauaui hæredē meum vt Pāphilam ancillā Titij emat cum filijs ſuis. vt eos omnes manumittat. nunc emit, & nondum ſunt 80 ſibi traditi eo ꝙ nō ſoluebat pretium. & ſic nunc Pāphila concepit & peperit filiū. Dicitur ꝙ hic partus eſt eius cuius erat & mater tūc tēporis cū peperit. ſ. vēditoris. ſi hæres tamen fuit in mora: cogitur hūc etiā partū emere. Luci[us].] Tales meos ſeruos medicos cōmendo tibi hęredi meo. Dicitur ꝙ per hęc verba nō videtur relicta fidei cōmiſſaria libertas, ſed erit in arbitrio hęredis velit eos manumittere, vel non. Titius.] Seruo meo caſtaldioni reliqui libertatē ſi ra-

di meo seruierit annos[a] decẽ, volo vt sit liberta mea: quæritur, cùm libertam suam esse voluerit, nec id hæres facere potuerit, nec directa purè data sit libertas, an etiã post decẽ annos in seruitute remaneret. Respondeo, nihil proponitur non Thaidi libertas debeatur[b].

¶ Lucius Titius ita cauit, Mæui fili charissime, te rogo, vt si Stichus, & Dama, & Pamphilus promeruerint[c], ære alieno[d] liberes, ne alterius, quàm tuam, seruitutem experiantur. Quæro, an si per hæredẽ steterit, quo minus æs alienum exolueretur, ex causa fideicommissi libertatem consequi possint[e]? Rñdi, non quidem imputandum hæredi, si pro commoditate rei suæ administrãdæ æs alienũ tardiꝰ exoluerit: verũ si manifestè studiũ non soluentis, ei rei paratũ, vt libertatibus mora fieret, probaretur: repræsentãdas libertates[f].

¶ Tutoris, quẽ & ipsum testõ liberis dederat, fideicõmisit de manumittendis seruis ipsius tutoris: sed is à tutela excusatus fuerat. Quæro, an eisdẽ seruis libertatem præstare deberent tutores, qui in locũ excusati dati tutelam administrarent? Rñdi, secundũ ea, quæ proponerentur, libertates, & ab hæredibus scriptis videri datas[g]. ¶ Seio auri libras * mille, & Stichum notarium[h], quẽ peto[i] manumittas: Seius eodem testamento tutor datus à tutela se excusauit[k]: quærit̃, an nihilominus fideicõmissaria libertas debeatur? Rñdi, nihil ꝓponi cur non debeatur? ¶ Sorore sua hærede ĩstituta, de seruis ita cauit[l] * βούλομαι καὶ παρακαλῶ γλυκυτάτη μου ἀδελφὴ, ἐν παρακαταθήκῃ ἔχειν Στίχον, καὶ Δάμαν τοὺς μοῦ πραγματευτὰς, † οὓς ἐγὼ οὐκ ἐλευθέρωσα, ἄχρις ἂν τοὺς ψήφους ἀποκαταστήσωσιν. ἐὰν δὲ καὶ σοὶ ἀρέσωσιν, μηνῦσαί σοι τὴν γνώμην μοῦ. (id est, Volo, & à te peto, soror suauissima, Stichum, & Damam actores meos, quos ego, quo ad rationes retulerint, nõ manumisi, tibi esse commendatissimos. Quòd si ipsi tibi quoque probentur[m], exposui tibi meam sententiam[n]. Quæro, si paratis actoribus ratiões reddere, hæres libertatem non præstet dicendo, eos non placere sibi: an audienda esset[o]? Rñdeo nõ spectandum, quod hæredibus displiceret: sed id, quod viro bono[p] posset placere, vt libertatem cõsequantur. ¶ Lucia Titia hæredũ fideicõmisit, vt Pãphilã ancillã Seiæ cũ filijs[q] ciꝰ redimerẽt, & manumitterẽt: & Iuridicus[r], quanti singuli essent redimendi, æstimauit[s]: medio tẽpore Pãphila antè quã pecunia solueretur, peperit. Quæro, id, quod natum est ex Pãphila, vtrum ad hæredẽ[t] Seiæ, an ad hæredẽ Titiæ ꝑtineat? Respõdi id, quod natum est ex Pãphila, eius quidẽ esse, cuiꝰ ea fuerat tunc, cũ pareret: verũ hæredẽ, si morã fideicommissariæ libertati fecit, compellendum partum quoque ad libertatem perducere. ¶ Lucius Titius ita testõ cauit, Medicos tibi[v] commẽdo illum, & illũ. In tuo iudicio[x] erit, vt habeas bonos libertos, & medicos: quòd si ego libertatem eis dedissem: veritus sum, quod sorori meæ charissimæ fecerunt medici serui eius manumissi ab ea, qui salario[y] expleto reliquerunt eam. Quæro an fideicommissaria libertas suprascriptis competere potest? Respondi, secundum ea quæ proponerentur non necessitatem hæredibus impositam, sed arbitrium remissum. ¶ Titius Sticho seruo suo libertatem sic dedit, Si rationes dederit[z]: quæro an ratio per eum gesta ita computari[a] debeat, vt damna, quæ casu contigerunt, ad onus reliquorum non pertineant? Respondi, in negotio, quod voluntate domini administrasse proponatur, ea damna, quæ casu ita acciderunt: vt seruo nihil imputari pos-

* tres.

* Vide Alc. li. Dispũct. j. ca. xxvij.
† aliâs τοὺς πραγματευτάς μοῦ.

tiones reddiderit hæredi meo. non debet reddere ea, quæ casu perierũt. Itẽ si iussus est reddere peculiũ, nõ deducet qđ domino debet. Itẽ si id qđ debet ex reliqs versum est in peculiũ, & peculiũ debebat reddere, & reddat: satis est. ¶ Libertatem.] Reliqui libertatẽ cupito seruo meo castaldiõi, cũ filius meꝰ cõpleuerit. xvj. an. & ipse seruꝰ reddiderit rões post mortem meã tutores filij mei cõmisserunt cupito seruo administra. de debitis huius pueri exigẽdis: & cũ exegerat seruus, tutoribus assignabat. tandẽ hic iuuenis ante quã cõpleret. xvj. ãnos decessit, & ei successit mater, cui matri tutores fuerunt condẽnati propter malã administrationem. nunc lapsum est tantũ tẽpus, quo si iuuenis viueret cõplesset. xvj. an. petit cupitus libertatẽ, & vult reddere rõnes eius, quod gessit in vita mei testatoris, nõ eius, quod post gessit. Dicitur ꝙ de omni gestiõe debet reddere rõnẽ, tã eius, quam gessit antè mortem testatoris, quã post. ¶ Stichus & Dama.] Testator suo testõ sic dixit. Stichus & Dama sint liberi si rõnes reddiderint. Dicitur ꝙ per hæc verba non solũ debẽt cõputare, sed etiã reliqua reddere debent. Sed pone ꝙ erat eis relicta libertas si redderent rationes intra certũ tẽpus, puta, intra annum, & nõ reddiderunt intra illud tẽpus. post annũ volunt reddere, & volunt esse liberi. non audiuntur, si per eos stetit quo minꝰ intra præscriptum tẽpus rationes redderent. ¶ Ab hæredibus.] Grauo hæredes meos vt manumittãt seruũ meũ Stichũ cum filius meus cõpleuerit. xvj. an. & cũ reddiderit rationes. dicitur ꝙ debet reddere rationes eius, quod gessit in vita mei testatoris in bonis meis, & etiã eius quod gessit post mortẽ meam. ¶ Stichus seruꝰ.] Seruo meo reliqui libertatem per fideicommiss. si det decẽ vxori meæ & hæredibus meis. nunc vxor mea abstinuit se ab hęreditate mea: & filia sola mihi successit. dicitur ꝙ huic filiæ tota decẽ sunt dãda, & ipsa manumittat hunc seruũ. ¶ Hærede.] Titius instituit filium hæredẽ, & libertatẽ dedit quibusdã seruis hoc modo. Decẽber, & seuerus, & victorina post annos octo liberi sint. & commendauit eos filio. post hoc testamentũ Titius vixit per plures annos. quæritur, qñ incipiẽt currere isti octo anni? Et dicitur ꝙ à tpe testamenti facti. ¶ Spendoforus.] Reliqui libertatẽ Spẽdoforo seruo meo sub condi. hoc modo cũ filia mea in familia mea nupserit, si rõnes idoneè filiæ meæ administratas reddiderit Spẽdoforus, liber esto. hæc filia existẽs impubes decessit viuo me patre eius: & sic Spendoforus nõ administrauit rationes eius nunc quæritur, an Spẽdoforus sit liber elapso tanto tẽpore post mortẽ filiæ, quo si viueret illa cõplesset. xij. annos, & sic facta fuisset nubilis. Et dicitur ꝙ sic. ¶ Stichũ.] Stichũ rõibus redditis manumitti volo. nũc Stichus adducit ea, quæ gessit: & qualiter ego dñs approbaui oĩa quæ fecerat Stichus. Dicitur quòd debebit manumitti hic Stichꝰ. Frãciscus. ¶ Thais.] s. liberta testatoris. Accur.

a ¶ Annos.] i. per decem annos.
b ¶ Debeatur.] fidei cõ. nam directa nõ dicitur deberi: sed competere adita hęreditate: vt. s. de manu. test. l. testamento. sed quidã ex interpretatione directam dicunt.
c ¶ Promeruerint.] suis seruitijs.
d ¶ Aere alieno.] ꝑ quo pignori tenentur creditori. M.
e ¶ Consequi possint.] à creditore fortè venditi.
f ¶ Libertates.] fidei cõmissarias vt &. C. e. l ancillam. non directas: vt. s. de ma. l. iij. & facit. s. eo. rogo.
g ¶ Datas.] vt. C. de reb. cre. l. cũ etiã à pupillorũ tutoribus. ergo noui præstare debent.
h ¶ Notarium.] i. scriptorẽ: ne sit contra. C. de ta. l. generaliter. Accursius.
i ¶ Peto.] i. deprecor.
k ¶ Excusauit.] per quod amisit legatum, cũ distinctione tñ: vt. s. de test. tu. l. qui tutelã. & de excu. tut. l. tutor petitus. & loquit̃ hic fortè qñ non amittit. sed H. indistinctè facit hic loqui. Acc.
l ¶ Cauit.] sequitur interpretatio græci vsque illuc, quæro &c. Azo. Accursius.
m ¶ Probentur.] scilicet vt manumittas.
n ¶ Meam sententiam.] id est quid mihi placet.
o ¶ Esset.] soror prædicta hæres. Accur.
p ¶ Bono.] sic. j. tit. ij. labeo. &. s. de leg. iij. fideicõmiss. §. si sic.
q ¶ Filiis.] iam natis.
r ¶ Iuridicus.] i. iudex: vt instit. de excu. tu. §. p.
s ¶ Existimauit.] cum discordia esset de pretio: nunc autem ꝑfectus fuit contractus & sic dominium remãsit primi domini.
t ¶ Ad hæredem.] ab eo redimendũ: vt &. C. eodem cùm libertatem.
v ¶ Tibi.] hæredi. Accursius.
x ¶ Iudicio.] i. voluntate: facit. C. eo. l. ex verbo.
y ¶ Salario.] salarium vocat operas eis impositas.
z ¶ Dederit.] sequitur græcum, cuius interpretatio est, vt detrahatur prius quicquid ex quacunque causa debet: scilicet creditoribus peculiaribus. non dico domino: vt patet per inferiora. & quod super est: peculium sit, & debeat restitui domino.
a ¶ Computari.] id est deputari.

Non

sit,nõ ptinere [a] ad reliquorũ onus. ¶ Itẽ q̃ro, cũ omne peculiũ redde re iussus sit:an ita peculiũ cõputari debeat,vt solũ id peculiũ esse videa tur,quod quacũq; ex cã dño debe- at superesse?Rñ.in ea specie,de qua quæritur,non debere deduci ex pe culio,qđ dño debeatur. ¶ Itẽ quæ ro,an si ex reliquis in peculium ali quid cõuerterit:deduci [b] hoc ex pe culio reddẽdo debeat? Rñ.si id, qđ ex causa,quę ꝓponeret,in peculiũ versum est,reliquorũ noĩe solutũ [c] est:satisfieri cõditioni,si id,quod re liquũ est peculij,soluat. ¶ Libertatẽ ita testõ dedit Cupitũ seruũ meũ cũ Martianus fili⁹ me⁹ sedecim an nos impleuerit,rõnibus redditis li- berũ esse volo . post mortẽ testato ris tutores Cupito exactionem [d] † cõmiserũt: isq; nũmos redactos expẽsauit [e] eisdẽ tutoribus:deinde filius impubes decessit, cui mater hæres extitit:& tutorem filij tute læ iudicio condemnatũ habuit [f] . Cupitus ad libertatẽ proclamabat eo tpe,quo,si viueret Martian⁹,an nos sedecim ætatis habitur⁹ esset: offerens rationes [g] vnius anni in die mortis testatoris,quo [h] cæteræ subscriptæ fuerũt [i] .Quæsitum est an eas quoq; rõnes,quas tutores pe riculo suo egerũt [k] ,Cupitus redde re cõpelli debeat?Rñ.eũ,de quo q̃- ritur,conditioni rõnis reddẽdę ita videri paruisse,si omne ex eo, qđ gessit,& rectè desiderari põt reddi derit:nã alterã [l] cõditionẽ huma- niore interpretatiõe ita accipi pos se,vt defuncto pupillo,tp̃s, quo, si viueret,sedecim annos ĩpleret, ex pectare satisfuerit [m] ,¶ Stich⁹, & Dama serui mei,si rõnes [n] reddide ritis,liberi estote:quęsitũ est,an nõ solũ rationes,verũ si qua alia cõsi- lio & fraude eorũ amota sunt,prę stari ab his debeãt,vt ad libertatẽ ꝑ ueniant?Rñdeo,rationũ reddẽda- rũ cõditione contineri omne, qđ quoquo genere [o] serui actũ,fidem q; respiceret. ¶ Intra certa tempo ra [p] cõditioni reddẽdarũ rationum nõ paruerũt [q] :posteà parati erãt [r] : quæsitũ est,an ꝑueniãt ad libertatẽ?Rñdi,si per ipsos stetisset, quò minus intra tẽpora præscripta cõ ditioni parerent:non idcircò [s] libe ros fore,ꝙ posteà rationes velint reddere. ¶ Ab hæredibus meis pe to,fideiq; eorũ cõmitto,cum filius meus * sedecim annos impleuerit Stichum ratiõibus redditis manu mittant. Quæro,an eundem seruũ testator vsque in diem [t] pubertatis filij sui actum agere [v] voluerit? Re spondeo,manifestum [x] esse testato rem huius quoque actus rationẽ à Sticho reddi voluisse. ¶ Stichus seruus meus iubeo,vt det,præstet- q; filiæ,& vxori meæ,& hæredib⁹ meis sine vlla controuersia tot au reos [y] :& vt ipsum manumittant, fidei eorũ cõmitto. Quęsitũ est,cũ vxor ab hæreditate abstinuerit,v- trũ duabus [z] ,an filiæ præstare de- beat?Respondi,filiæ,quæ hęres ex asse extitisse proponeretur,pro so- lido dandũ [a] . ¶ Hærede filio suo ex asse instituto [b] ,libertatem de- dit in hęc verba , december dispen sator meus, Seuerus villicus,& Vi ctorina villica Seueri contuberna lis,in annos octo liberi sint,quos [c] in ministerio [d] filij mei esse volo: te autem fili charissime,peto, vti decembrem,& Seuerum commen datos habeas:quibus præsentem li bertatem non dedi,vt idonea mini steria habeas:quos & spero te liber tos idoneos habiturũ. quæro,cũ eo tempore,quo Titius testamẽtum faciebat,filius natus annorum fue rit nouem,& Titius post bienniũ & sex menses decesserit;anni. viij. in quos libertas erat dilata, ex te- stamenti facti [e] tẽpore:an verò ex mortis numerari debeant? Respõ. posse videri testatorem eos annos octo dilatæ libertatis cõprehendis se,qui computandi sunt,à die tęsta menti facti:nisi aliud voluisse testa torem probaretur. ¶ Spendoforus cùm filia mea in familia [f] mea nu- pserit,si rationes filię meę idonè [g] administratas reddiderit liber esto filia,cùm adhuc impubes esset,vi- uo patre decessit:& ex substitutio ne Seius hęres extitit. Quęro,cùm Spendoforus rationes pupillę non administrauerit,& viuo patrefa- miliás desierit ipsius rões admini strare,& si viueret Titia annos ha beret amplius [h] duodecim:an ex te stamento liber sit?Respon . secun- dũ ea,quę proponerẽtur , liberum esse,si nullas rationes administras set,quas reddere hęredi deberet. ¶ Stichum rationi- bus redditis manumitti volo· Stichus arcarius [i] ,pro- bante domino nomina fecit,& rationes à domino scri ptas [k] exhibet [l] ,nec posteà nomen [m] vllum fecit. Quęro an si qui minus soluendo fuerint debitores qui bus alij exactores erant applicati [n] :nondum videatur conditioni satisfactum . Respond.secundùm ea: quę proponerentur , non pertinere ad onus redden - darum rationum , quòd soluendo non esset de - bitores [o] .

¶ *Si miles post institutum & substitutum,alium , scilicet seruum substituit*

a ¶ Non pertinere.] vt &.s̃.de manu. test. l.qui filium.§.fi.
b ¶ Deduci.]credito ribus.
c ¶ Solutum.]s.cre- ditoribus.Accur.
d ¶ Exactionem.]de bitorum:vt ab eis .s. 10 debitorib⁹ debita e- xigat.
e ¶ Expensauit.] . i. designauit:quod non sufficit:vt hic,&.s̃ . de ma.testa.l.qui filium.
f ¶ Habuit.]mater.
g ¶ Rationes.]quas tẽpore testatoris ges- sit.Azo.
20 h ¶ Quo.] anno. Accur.
i ¶ Fuerunt.] sic, isti sunt introitus & expẽ sæ talis anni.
k ¶ Egerunt.]per ca pitulum.
l ¶ Nam alteram.]s. cũ Martian⁹.xvj . an. impleuerit.Accur.
30 m ¶ Satis fuerit.] vt.s̃.de manu.testa. si ita scriptum fuerit&. C.co.l.fideicommissa- ria.
n ¶ Rationes.]cõpu tando.
o ¶ Quoquo gene- re.]i.quoquo mõ & fa cit.s̃.de testa.ma. l . si 40 ita sit scriptum.&.l. q filium.&.C.de testa. ma.l.ij.
p ¶ Tempora.]à te- statore definita.
q ¶ Non parue- runt.]serui quibus erat relicta libertas sub conditione reddẽ darũ rationum.
50 r ¶ Parati erant.] reddere rationes.
s ¶ Nõ idcirco.] sic. s̃.de arb.cellus.in prĩ cipio.&.C.de contra- hen.stip.l.magnã.Sed cõtra.ĩ.de ver.ob.qui romæ.§.flauius.ij.rñ. sed illud permittitur, vt euitetur pœna con 60 uentionalis.hîc au- tem nõ sufficit posteà velle.i.post diẽ adim- plere conditionem:vt iõ dñs cogatur manu mittere posset tñ si vel let.& eodẽ modo rñ. ad illã.ĩ.de ver . obli. interdũ.§.fi.&.l.si ser uum.§.sequitur.Præ- 70 tereà in illis nõ fuit dies apposita .hîc sic: quod multũ facit : vt dixit.C.e.d.l . magnã. Itẽ in oĩbus illis erat obligatus,qui moram purgat: hîc serui nõ. Itẽ non ob.s̃.si qs cau. & si post tres. quia il- lud est speciale circa 80 iudicia.Itẽ cõtra. ĩ. de li.cã, paul.§.ca.sed ibi decesserat ille, in cui⁹ fauorẽ adĩplẽda erat cõditio.& iõ post morã põt adhuc adim pleri,& mora purga- ri.Itẽ cõtra.ĩ.ti.ij.sti- chum.§.dama. sed ibi fortuito casu fuit im- peditus.vel ibi in fa- ciendo,hic in dãdo e- rat conditio.
t ¶ Vsque in diem.] post mortem testato- ris.
v ¶ Agere.] i.actus 10 totius.si sponte ges- sit,reddere.
x ¶ Manifestum.]vt &.s̃.eo.§ . libertatem.
y ¶ Tot aureos.]pu ta decem.
z ¶ Duabus.]filiæ & vxori.
a ¶ Dandum.]x.au- reos.
20 b ¶ Instituto.]à do mino puta.
c ¶ Quos .] aliâs si quos. sed si , videtur abundare.
d ¶ Ministerio.]i.do minio:vt patet.ĩ. sta- tim.Accur.
e ¶ Testamenti fa- cti.]dic vt dixi.s̃ . de 30 testa.ma.qui duos.§. fina.& facit.s̃.de iure do.l.j.
f ¶ In familia]quod licet iure fori:vt.C.de nup.l.celebrandis.
g ¶ Idonee.] aduer bium qualitatis.
h ¶ Amplius.]xij.sic ergo inspicitur tẽpus 40 cõtrahendarum nu ptiarũ.& facit.s̃.ad.§. C.de test.ma.cũ in te- stamento.
i ¶ Arcarius.]Tene- nebat enim arcam do mini.
k ¶ Scriptas.]i.appro batas.
l ¶ Exhibet.] ad hoc 50 vt manumittatur.
m ¶ Nomẽ.] i.debito rem.
n ¶ Applicati.]vt ab eis exigeret.Accur.
o ¶ Debitores.]à qui bus nõ ille,sed alij exi gere debent. Idẽ dicit H.si ipse erat exactor quia sufficit dñm in- 60 struere,& reliqua si qua habet reddere: nõ aũt ea,q̃ nõ habet: cũ ex añ gesto non te- neatur:vt.s̃.eo. si pu- rè.&.s̃.de ma te.qui fi liũ.§.fi.& de neg. gest. l.cum actum.&.l.at q natura.§.Scæuola.

De hoc verbo, exigere: dic ꝙ propriè est ab inuito extorquere. con cor. text. in l. fideicom- missa. §. si tam. & ibi glo. in ver. exegerat. ff de. l. iij. cõcor. tex. & ibi gl. in c. j. de elec. §. & v. oĩa. in prag. san. Addeq; qđ hæc dictio, exigere, sen per interpre tatur. i. ab inuito ex- torquere: ni si in casibus expressis in gl. ord. in l. soluẽdo. ff. de neg. ge. & per Car. in cle. si. ex- trã, de cẽsi.

† quindecim.

ANtoninus.] CASVS. Miles instituit aliquem:& si nó esset hęres, substitutũ dedit:& rogauit eos per fideicõmissum vt manumitterent quosdã de seruis:puta Stichũ & Pãphilum:& darẽt eis hæc bona.nunc institutus & substitutus decesserunt simul vno impetu,puta per naufragium.quæritur,an serui habeant libertatẽ & bona? & dicitur ꝙ sic.sed secus esset si sic fecisset paganus.nam libertas tantum tene- 10 ret.Fran.

cum libertate,licet institutus & substitutus decedant ante aditam hæreditatem:tamen seruus habebit hæreditatẽ cum libertate.secus esset in pagano:quia tunc seruus talis solam consequeretur libertatem.h.d.

a ¶ Quo.] pro vt.Accursius.

b ¶ Incontinenti.][a] id est simul.

c ¶ Decessissent.] forte naufragio.Azo.

d ¶ Eos.] s.seruos.

e ¶ Ab his.] instituto & substituto.Accur.

20 f ¶ Vtrunque.] i. libertatem & hæreditatem:& est cõtrà.C. de fideic.l.eam quam solu.hîc speciale:vt & ibi dixi & facit.s.eo.l.in testamento.

[a] Adde de hac dictiõe gl.in.c.j.de mutuis pe. in c.veniẽs col.ij.de test.& in c. præ ereà.de testi.cog.& plenius per glo in.c.a. pud miseri. cordẽ.xxx. ij.q.j.de quo notaui in apostil. ad Gemi in c.cordi.§.hi quibus nu.j.&qd ibi no.in a. posti ad eũ ver.Intelligitur illicò extrà de ap. lib.vj.

Martianus li.7. LEX XLII.

ANtonin[9] Augu.Pius noster a quò[a] militum suorũ per oĩa rata esset voluntas suprema, cùm & institutus,& substitutus incontinenti[b] priusquàm adirent hæreditatem,decessissent[c]:eos[d],quib[9] ab his[e] & libertas,& hæreditas à milite per fideicommissum data esset,perinde liberos,& hæredes esse iussit,ac si vtrunque[f] directò acceptssent.Eorum autem,qui à pagano & libertatem,& hæreditatẽ epr fideicommissum acceperant: cũ æquè incontinenti,& institut[9] & substitutus decessissent,satis habuit libertatem confirmare.

FIdeicommissaria.] CASVS. Rogaui hæredem meum,vt Stichũ 30 seruũ meũ manumittat.postea seruus ille me dominum offendit: vnde feci illũ ligari: & sic stare:& decessi. videtur hæc fideicommis. libertas reuocata.Franciscus.

g ¶ Vincit.] quia hoc 40 ipso ꝙ posteà ligauit, videtur mutasse volũtatẽ,vt.s.de ma. test.l.testamento centurio.§.j.& facit.C.q non pos.ad li.perue.l. j.&.C.de pe.l.seruus. Itẽ facit.j.de adimẽ. le.l.diuus.in fi.&.l.se. Accursius.

Paulus li.4. LEX XLIII.

FIdeicommissaria libertas non debetur ei,quẽ posteà vinxit[g] dominus.

* Caius. Pomponius li.8. LEX XLIIII.

DE libertate fideicommissaria præstanda seruus cum domino rectè contendit[h].

¶ Si creditor legat aliquid debitori, & rogat eum ut manumittat ancillam,quam ipse creditor pignori habebat:debitor agnoscens legatum cogitur ancillam manumittere.h.d.

50 DE libertate.] CASVS. Seruo Titij libertas est relicta per fideicõmissum danda ab hærede testatoris.pôt facere cogi hæredem vt eũ manumittat.

h ¶ Contendit.] vt & s.de iudi.l.vix.Accu.

60 ¶ I debitor.] CASVS. Debebas mihi decem.& pro his obligaueras ancillam mihi.tandẽ in testamento meo legaui tibi liberationẽ huius debiti:& te rogaui de hac ãcilla manumittenda.tu agno- 70 uisti hoc legatum liberationis,opponẽdo except.liberatiõis hæredi meo cũ hæc.x.à te peteret,vel alio modo.dicitur ꝙ cogeris manumittere ancillã etiam si plus valeat ancilla,quã sint.x.Posteà dicit.lego Titio x.& rogo vt seruũ suũ manumittat.ex quo accepit legatũ cogitur manumittere:licet seru[9] plus valeat:nec hoc legatum pôt minui.Tertio 80 dicit,quòd cùm aliquis est rogatus de manumittẽdo seruo,vel ancilla:antè quã eũ manumittat,seruus remanet:nisi esset in mora manumittendi:& interim poterit eam vendere cum sua causa.

Vlpianus li.5.disputa. LEX XLV.

SI debitor[i] rogatus sit à creditore ancillam suam pignoratam manumittere:dicendum est,fideicommissariam libertatem vtiliter esse à debitore[k] relictam * Quid enim interest,vtrùm certa quantitas ab eo relinquatur,an fideicommissaria libertas?Et siue plus sit in pretio[l], siue minus, cogitur libertatem præstare,si modò semel agnouit voluntatem creditoris. Agnouisse autem sic accipimus, si fortè,cùm conueniretur[m] ab hærede,vsus est exceptione, vel aliàs voluntatem suam ostendit[n].Nã si coueniat debitor ab hærede creditoris:doli exceptione vti potest in id,quod interest debitoris ancillam[o] suam habere.

*Nec interesse certa.&c.& tunc lege sine interrogatiõe.

i ¶ Si debitor.] cui legata est liberatio.

k ¶ Debitore.] quod fieri potest:vt inst.de singu.re.per fideicom. reli.§.j.

l ¶ In pretio.] ancillæ.

m ¶ Couenirctur.] noĩe debiti,pro quo ancilla obligata erat.Az.

n ¶ Ostendit.] Agẽs ex voluntate creditoris vt liberetur.Accur.

o ¶ Ancillam.] quã cogitur manumittere post,quã agnouit voluntatem creditoris,eiusdemq; testatoris.& facit.s.eo.l.decẽ.&.j.proximo.§.

p ¶ Modicum.] i.non totũ id,quod ei legatum est.

¶ Quamuis modicum sit legatum:tamen si quis agnouit illud,cogitur ancillam manumittere, de qua rogatus fuit ut eam manumitteret.h.d.

¶ In fideicõmissaria libertate quã uis quis modicum[p] legatum fuerit consecutus:necesse[q] habet seruum suum manumittere.Pecuniarim enim fideicommissum si diuisum[r] fuerit,satis iniuriam facit tã libertati[s], quã fideicõmissario. Satius est igitur eũ:qui agnouit legatũ onerari,quàm libertatem intercidere.

¶ Cui fideicom.libertas debetur,interim est seruus,donec manumittatur.h.d.

¶ Quoties seruo,vel ancillæ fideicommissaria libertas relinquitur: in ea conditione est,vt quoad manumittatur,seruilis cõditionis sit. Et quidẽ si nullam morã præstandæ libertati,qui præstare debet fecit,nihil de statu eorũ mutatur[t]: ideoq; eos interim legari posse,sed cum sua causa[v],constat.

Idem li.6. LEX XLVI.

FIdeicõmissaria libertas ita dari potest[x],Hęres,si volueris,fidei tuæ commito,vt Stichum manumittas:quãuis nihil aliud in testamento sit,potest valere ex nutu hæredis[y].Planè *& ita,Si Stich[9] voluerit poterit ei libertas[z] adscribi.Sed & si ita scriptũ sit,Si Seius voluerit, Stichũ liberũ esse volo: mihi videtur posse dici valere libertatem[a]:quia conditio potius est, quemadmodum si mihi legatum esset,si Titius Capitolium ascenderit.Quòd si ita[b] scriptum sit, Si hæres voluerit:non valebit:sed ita demum[c],si totum in voluntate fecit hæredis,Si ei libuerit. Cæterũ si arbitriũ illi quasi bono viro dederit:non dubitamus, quin libertas debeatur.Nam & eam libertatẽ deberi placuit Si tibi videbit,peto[d] vt manumittas. Ita enim hoc accipiendum est. si tibi quasi

*Et si ita.

q ¶ Necesse.] vt &.s. proxi.rñ.&.C.ad leg. fal.si ea.Accur.

r ¶ Diuisum.] per.l. 10 fal.Accur.

s ¶ Libertati.] libertati fieret iniuria: qa aliàs non cogetur manumittere:aut si cogetur,non deberet cogi, nisi pro rata,quã habet ex legato:quod esset inconueniens,vt,p parte libertatẽ daret 20 vt.j.de lib.cau.duobus.fideicommissario fit iniuria:quia intelligitur hoc pretiũ serui manumis.quod certè non oportet minui: vt hîc.igitur si nõ detrahitur Falcidia, & sic habet commodum: meritò & hoc on[9] sen 30 tiat, vt manumittat quantũcunque sit legatum.vt hîc,&.s.de ma.te.l.decem.adhibita distinctione suorũ & alienorum:vt.s.e.l. generaliter.§.si quis seruum alienum.

t ¶ Mutatur.] vt.C.e. l.iij.&.iiij.Accur.

40 v ¶ Causa.] vt.s. e.l.gñaliter.§.fi.Acc.

FIdeicommissariam.] CASVS. Libertas pôt cõmitti in voluntatẽ hæredis tanquã boni viri,non immota eius voluntate.sed si sic dicam,si Stichus seruus 50 me[9] voluerit eũ manumittere,volo.benè valet.Idem si hoc ponam in arbitrio extranei:sicut si tibi legarẽ x.si Titius ascendant capitoliũ.Idẽ si dicam seruo tali da libertatẽ si hoc ,pbaueris.item poni pôt in arbitrio 60 hæredis qñ manumittat seruũ.Vltimo dicit tres.seruos Titio legauit:tãdẽ rogaui hæredẽ meum vt duos de istis seruis quos velit manumittat. Dicitur ꝙ fideicommissaria libertas tenebit.& si Titius petat hos duos 70 quos hęres elegerat ad manumittendũ repellitur exce.dol.F.

x ¶ Dari potest.] sed an data valeat? Rñd. hoc aperit.j.eo.§.qd si ita.

y ¶ Hæredis.] vt &.s.de leg.j.senatus.§.legatum.

z ¶ Libertas.] sed & legata possunt conferri in voluntatẽ legatarij: & cõditionalia sunt:nec ad hæredem transmittit legatarius,nisi voluntatem expresserit:vt.s.de lega.j.si ita legatum.§.j.nec est contra.huic rñ.j.C.de cõtrah.emp.in vẽdẽtis.qa illud in contractibus.

a ¶ Libertatem.] quod fauore libertatis fit:vt.s.de condi.& demõstra.l.nonnunquam.

b ¶ Quod si ita.] nunc aperit primum dictum legis:licet ibi in secũda persona,hîc in tertia loquatur:sed non est vis.

c ¶ Ita demum.] non valebit,si &c.Accur.

d ¶ Peto.] id est volo.

Bono-

a Bono.]qui arbitratur libertatem præstari. Accur.
b Probaueris.]s.tu hæres gual. Accur.
c Quāquàm.]sic.s.eo.quod certo lo.l.ij.§.qui stichum.&.s.de cō trahen.emp.hæc vēditio.&.l.si in emptiōe.§.penul.& facit j. de act. & obli.sub hac conditione.&.C.de do.promis.l.iij.&.s.de le.ij.l.j.& de leg.iij. fideicōmissa.§.sic fidei.&. de le. j.si sic.in princ. Ac.

bono[a] viro videbitur. Nam & ita relictū, Si voluntatem meā probaueris[b]: puto deberi: quēadmodum Si te demeruerit quasi virū bonū: vel si te non offenderit, quasi virū bonū. vel, Si eū pbaueris: vel, Si nō reprobaueris: vel, Si dignum putaueris. Nam & cùm quidam græcis verbis ita fideicommissum reliquisset, τῷ δεῖνι ἐὰν δοκιμάσῃς, ἐλευθερίαν δοθῆναι βούλομαι .i. Illi, si probaueris, libertatem dari volo: à diuo Seuero rescriptum est, fideicōmissum peti posse. Quāquā[c] aūt in hæredis arbitrium conferri, an debeatur, non possit: quādo tamen debeat, cōferri potest. ¶ Quidā[d] cū tres seruos legasset, fidei hæredis sui commisit, vt ex his duos, quos vellet, manumitteret. Fideicommissaria libertas valebit: & quos ex his volet hæres manumittet. Quare si eos vendicaret legatarius, quos hæres vult manumittere: exceptione doli mali repellet.

Iulianus li.42.digest. LEX XLVII.

Si pater duos filios hæredes instituerit, & agnatione posthumi ruptum testamentū fuerit: quāuis hęreditas pro duabus partib[e] ad eos[f] pertineat, tamen fideicommissarias libertates præstare nō debent[g]: sicuti nec legata quidem, aut fideicommissa[h] præstare coguntur. ¶ Si cū alienum seruum hæres rogatus sit manumittere, * item cōmunē, vel eum in quo vsusfructus alienus est, is[i] latitet: non iniquè[k] Senatusconsulto[l] libertatibus succurretur. ¶ Si Sticho[m] libertas per fideicommissum data fuerit sub conditione, si rōnes reddidisset: & is absente[n] hærede paratus sit reliqua soluere: prætoris officio continetur, vt virum bonū eligat, cuius arbitrio rationes computentur: & vt pecuniam, quæ ex computatione colligitur, deponat atque ita pronunciet libertatē eorum ex causa fideicommissi deberi. Hoc autem fieri conueniet, si hęres ex iusta causa aberit: nam si latitauerit, satis erit liquere prætori, per seruum nō stare, quo minus conditioni pareat: atque ita pronūciare de libertate oportebit. ¶ Cū sub cōditione legato[o] seruo libertas datur: non aliter fideicōmissario tradi debet, quā vt caueat existente conditione traditū[p] iri eū. ¶ Quædā, cū in extrema esset valetudine, præsentibus honestioribus viris compluribus[q], & matre sua ad quam legitima[r] eius hęreditas ptinebat, ita locuta est, Ancillas meas Mæuiam, & Seiam liberas esse volo, & intestata decessit. Quæro, si mater ex Senatuscō sulto[s] legitimam eius hæreditatē non vendicasset, & hæreditas ad proximum cognatum pertinuisset an fideicommissaria libertas deberetur? Respon. deberi: nam eā, quæ in extremis dixisset, Ancillas meas illam & illam liberas esse volo: videri[t] ab omnibus, qui legitimi hæredes aut bonorū possessores futuri essent, petisse, vt hoc fieri possit.

Legatarius si petat seruum, qui ei legatus est ut eum manumittat debet cauere de eo manumittendo ante quàm ei tradatur. h.d.

Idem li.12. LEX XLVIII.

Cvm in testō scriptū esset, Stichū Titio * lego: vel hæres meus dato, ita vt eum Titius manumittat[v]: dixi, petēti legatario Stichum, exceptionem doli mali obstaturam: nisi cauerit se libertatem secundum voluntatem defuncti præstaturum.

Hæres & legatarius, si rogati sunt seruum manumittere, & latitāt: seruus efficitur libertus. Orcinus.

Affricanus li.8. LEX XLIX.

Si is cui seruus legatus est, rogatus manumittere, latitet: Orcinum[x] fieri libertum respondi. Idem fore, & si non legatarij, sed hęredis fideicōmissum esset. Sed & si non omniū, sed quorundā hærēdū, fideicōmissum, esset ita: æquè[y] dicendum erit, Orcinū fieri. in eos autē, q latitauerint[z], cohęredib[a] quid si cū plures essent hæredes, quidā ex eis sunt rogati manumittere Stichum seruum hereditariū, & latitant? Rñ. ille seruus efficit libertus Orcinus. Alij tñ hęredes qui non erant rogati, agēt contra rogatos ad pretium partium quas habebant in illo seruo.

d Quidam.]cōcor. s.demanumis.test. si peculium.§.fi.&.C.e. si quis in testamento. &.j.eo.si seruus. Acc.

Si pater.] CASVS. Quidā duos filios habēs, eos hę redes īstituit, & eos rogauit, q manumittāt quosdā seruos. posteà natus est posthumus illi testatori, & sic ruptum est testamētum. dicitur q hæc fideicōmissaria libertas extīguit: licet penes istos duos filios debeāt remanere duæ ptes bonorum: & sic legata ī eo testamento relicta extincta sunt.

Si cum alienum.] Hæres rogatus vt seruum alienū manumittat latitat: ppter hoc dicitur q habet locū senatusconsultum, de quo habes.s.e.alieno. §.fi.&.l.fi.in quo caue tur, q hæres cōpellit emere, & manumittere, vel dominus serui popeteit eū manumittere & petere pretiū ab hærede.

Si Sticho.] Grauaui hæredem meum vt manumittat seruū Stichum, si reddiderit rationes. nunc hærede absente Stichus vult reddere ratiōes, & venire ad libertatē. quæritur, quid iuris? & distinguit. nā aut hic hæres est absens iusta de causa, & tūc iudex eliget quēdā bonū virū, qui excutiat rōnes à seruo, & reliqua accipiat, & deponat, & posteà iudex dabit libertatem illi seruo. si autem hæres abest mala fide: satis est q seruus dicat corā iudice separatum reddere rationem, & sic pronūciet iudex libertatē huic seruo. ¶ Cū sub cōdit.] Seruū tibi pure legaui vt eum manumittas si nauis venerit ex Asia. dicit q tibi non aliter dabitur hic seruus, nisi caueas hęredi meo, q eū manumittes: veniente condit. ¶ Quædam.] Quædam existens infirma nolens decedere ab intestato, præsenti b[o].v. viris & matre sua ita dixit. Mæuiam & Seiam liberas esse volo. Dicit q siue mater ei succedat, siue matre repudiāte ali[9] legitimus ei successit: videt grauatus p fideicō. vt has seruas manumittat.

* Hæc nō legatur, vt que ad dictiōne, in quo.

e Pro duabus partibus.]pro tertia ad posthumum. & sic no. testamentum rūpi in totū[a] etiā propter vnū posthumū. sic.]. de inîu. te.l.pe. aliud de inoffi. testa. vt.s. de inoffi. test.l. circa. Azo.

a Et ratio est, quia si fui non po test exhære.

f Ad eos.]s. filios institutos in testamento, in quo erant relictæ libertates quod testamentum est ruptum per natiuitatem posthumi

g Non debent.]nisi ab intestato rogauit, vt.s.eo.l.aliena.§.j.&. s.de condi.l.qui graui.& seque.&.l.pe.&.C.de fideicommisso.l.eam quam.

h Aut fideicommissa.]Ex rupto enim testamento nihil debetur vt.C.de posthu.hære.l.j.& argu.s.eo.cùm quæsitum.§.fi.sed hodie secus: vt.C.de libe. præ. aut.ex causa. Accur.

dari, nisi cō missa vna, vel pluribus caussis ingratitudinis: de quibus per .c. quintaualis extrà de iureiur. & in.§.caus sas.in auth. vt cùm de ap. cog. quā posthumus cōmittere non potest: vt in.l. si qs in suo C. de inof. testa. Et iō hodiè non potest exhęredari: vt p gloss.in.l.si posthumus à primo.& s.de lib. & posthum. Quod tñ li mitabis nō pcedere in posthumo monstruoso, vt ple. not. Bald. in l.pen.C. de posthu. hære. institu.

i Etis.]s.hæres.
k Non inique.] sed æquè.
l Senatusconsulto.]aliquo: arg.s. eo. l.alieno.§ fi.&.l.se.nō Rubriano, qđ in seruo rogantis: nec æmiliano, quod ī seruo rogati locū habet: vt.s. eo.l.cū verò.§.subuentum.&.l.si eum.§.si qs seruum. Vel dic, Senatusconsul.id est ex mente prædictorum senatusconsultorum.
m Si Sticho.]facit. s.eo.l.si purè. Accur.
n Absente.]ex iusta causa, vt statim patet.
o Legato.]purè, sed libertas sub condi.
p Traditum.]i.q reddet hæredi ad manumittendū: vt.s.eo. tit.j.l.iulia.ij.rñ.& facit.j.l.proxi.&.s.ti.j. si peculium.§.fi. Acc.
q Compluribus.] vt.v.ad minus: vt.C. de codicil.l.fin.§.in omni.
r Legitima.]ex ter tul.vt instit.ad tertu. in prin.& facit ad.§. s.codem in testamento.
s Senatusconsulto.]Tertuliano.
t Videri.]vt fuit in nostro casu. Accur.

* do &c.

Cvm in testamē to.] CASVS. Titio seruum legaui, & eum rogaui vt seruum istū manumittat. nō dabitur Titio seruus, nisi caueat hæredi de eo manumittendo. Fran.

v Manumittat.] Idem si vt quoduis aliud faciat: licet nō interfit hæredis: vt &.s. de leg.iij.si tibi legatū.& facit.s.ti.j.iul.& s.l.proxi.§.penul.

Si is.] CASVS. Tibi erat legatus Stichus, & rogatus eras vt eū manumitteres. tu latitas nec vis manumittere. erit Orcinus libertus. idē est si hęres testatoris rogatus sit stichū manumittere. nam si latitet, erit libert[9] Orcinus iste Stich[9]. Sed

x Orcinum.]ex Rubriano: vt.s.eo.cū verò.§.subuentum.
y Aeque.]i.sicut in superiori casu efficitur Orcinus, si non manumittatur: ita hic.
z Latitauerint.]qui soli sunt rogati.
a Cohæredibus.]qui non sunt. Accur.

a Vtilem actionem.] Ad pretium suæ partis: vt.§.eo.cùm quasi §.si plures.
b Actionem.] fortè in factum. Accur.

Si seruus legatus.] CASVS. Seruum tibi legaui. posteà grauaui hæredẽ meũ vt eũ manumittat: dicitur ꝙ legatũ extinguit. sic vltimũ dictũ serua tur. Sed pone, ꝙ primò hæredẽ meũ rogaui de manumittendo 10 Sticho, posteà eum Stichũ legaui. Dicitur ꝙ primũ grauamẽ libertatis dãdæ extinguitur per hoc legatũ, quasi videar pœnituisse de libertate. Si autẽ est in obscuro siue in dubio qua mente legauerim: non ex- 20 tinguitur libertas.
c Manumissus.] i. manumitti iussus. Ac.
d Consultus.] i. interrogatus.
e Adimi.] s. posse. Accursius.
f Videtur verior.] vt.§.t.j. si peculiũ.§.fi. &.].de re.iur. quoties. 30 & ad hoc.§.tit.j. stichus sempronio.&.§. de vul.sub.l.fi.§.j. ibi, nos dominis &c. & de libe.& posthu. si ita.§. regula.&.de lega.ij. si idem.in prin.].ti.j. stichũ.in princi.&.C. de ne.ser.l. quidam.§. si.

Non tantum.] CASVS. 40 Rogaui hæredem meum, ꝙ seruum manumittat. siue ipse hæres siue hæres eius eũ manumit tat: bene est idẽ si emptor, qui emit ab hærede, eum voluerit manumittere: & fiscus ei succesit antè, quã 50 manumittat. Dicit ꝙ fiscus cogitur eum manumittere. Vltimo dicit, ꝙ rogat⁹ manumittere poterit manu mittere, etiam si eius sit ętatis, qua rem suã alienare non posset, vt qui minor est.
Si alienum.] Decẽ 60 tibi lego, & rogo te vt seruum Stichũ emas & manumittas. dño Stichi nolente vende re: tamen retinebis legatum.
Cui per fideicommissum.] Seruus cui est relicta libertas p fideicõmissum, est lo- 70 co liberi, & obtinet vicem statuliberi: imò melioris est condi. cùm non possit in alium transferri: nec cogitur alium patronum habere quàm rogatum. Senatusconsulto.] Hæres grauatus de manumittendo seruum abest, & ex iusta causa, & hoc est pronunciatum. Dicitur, ꝙ ammodo erit liber perinde, ac si esset manumissus ab hærede. Secũdo dicit: qñ dicitur abesse: & certè tunc cũ à tribunali abest. & quod dixi in hærede, idem in alio grauato per fideicõmissum de manumittendo. qui si abest ex iusta causa, & hoc pronunciatum fuerit: seru⁹ erit liber perinde, ac si esset à rogato manumissus: & sic eius libertus erit. & de hoc an. s. absint ex iusta causa vel nõ: debent 80 præsides prouinciæ in prouincijs cognoscere: licet rogatus non sit eius prouinciæ. & hoc vltimum artificulianum senatuscõsultum induxit. Si autem quis est rogatus seruũ propriũ manumittere, & hic absit, & iudex cognouit eum abesse, & libertatem huic seruo deberi pronunciet cum esse liberum: & erit ammodo liber, & hoc est inductum à senatusconsulto vinciano. Vltimo dicit. Si hæres rogatus de manumittendo seruum hæreditarium absens sit: iudex iudicabit seruum esse liberum, & erit liber. absens autem dicitur siue abest ex iusta cã: siue latitet: siue præsens est, & non vult manumittere. Sed pone, quod hic hæres vendat hunc seruum, quẽ erat rogatus manumittere. hoc casu emptor cogitur manumittere. Sed pone, ꝙ duo erant hæredes, & vnus eorũ rogatus est de manumittendo seruum hæreditarium. Dicitur, ꝙ rogatus manumittet etiã altero cohærede absente. intellige tamen, ꝙ pretiũ serui dabit. & hæc etiã vera sunt. si cohæres sit impubes. 10 Sed pone, ꝙ hæres rogatus est manumittere ancillam, & vt cùm ea cõtrahatur matrimonium. Dicitur ꝙ cogitur eam manumittere. non autem eã ducere in vxorem cogitur. Fran.

Marcellus. | Cerinthius. | Per legatũ &c. | Marcellus lib. 9. | aliquo modo.

à quibus redimẽdæ partes essent, vtilem [a] actionẽ [b] eo nomine dari debere: vel etiam familię erciscũdæ iudicio rectè eos acturos.

Martianus. LEX L.

Si seruus legatus, & per fideicõmissum manumissus [c] sit Serbidius Scæuola consultus [d] putabat, nouissimam scripturam valere, siue libertas sit, siue legatum: quia cùm libertatem datam posteà placeat adimi [e], et legatũ cõstat posse adimi. Sed si in obscuro sit, qua mente post libertatem legauerit eundem seruum: in obscuro libertatem præualere. Quæ sententia mihi quoque verior esse videtur [f].

Idem Marcellus lib. 9. LEX LI.

Non tantũ ipse qui rogatus est manumittere, ad libertatem perducere põt: sed & successores eius, siue emptione [g], siue [h] alio modo successerint. Sed & si nemo successor extiterit, ad fiscũ ita transit [i], vt libertas ab eo prętet. Is autẽ, qui rogat⁹ est manumittere: etiam eo [k] tẽpore, quo aliena re prohibetur [l], potest manumittere. Si alienum seruum quispiã rogatus fuerit manumittere, cùm ei certa pecunia legata esset, vt emat eũ, & manumittat, & domin⁹ nolit eum vẽdere: legatũ retinet [l] ex voluntate defuncti. Cui per fideicommissum libertas debetur: liberi quodãmodò loco est, & statuliberi locũ obtinet [m], vel eo magis [n], ꝙ nec in alium transferend⁹ est ita, vt aut libertas eius impediatur, aut iura patronorum grauiora experiatur [o]. Senatusconsulto Damasiano cautum est [p], vt si ex iusta causa absit, qui fideicommissariam libertatem debet, & hoc pronunciatum fuerit: perinde libertas competat, atque si (vt oportet) ex causa fideicõmisi manumissus esset. Abesse autem is intelligitur, qui à tribunali abest. Et quia de hæredibus tantùm cautũ erat: adiectum est eodem Senatusconsulto, vt quicunque fideicommissariam libertatẽ debet: ex quacunque causa iusta pronũciatum fuerit eũ, eosve abesse: perinde habeatur, atque si vt oportet ex fideicommisi causa manumissus esset. Sed & Artificuliano Senatusconsulto cauetur, vt in prouincijs præsides prouinciarum cognoscant [q], licet hæres nõ sit eius prouinciæ [r]. Sed & si non hæreditarium seruum quis rogatus sit manumittere, sed proprium: ex Senatusconsulto Vinciano [s] post pronunciationem [t] peruenit ad libertatem. Siue ex iusta causa abest, siue latitet, siue præsens non vult manumittere: pro absente eum haberi Diuus Pius rescripsit [v]. Emptor quoque [x] vt manumittat, eodem Senatuscon. expressum est: & præsens cohæres [y] perinde manumittat, atque si traditum à cohærede accepisset [z]. Quod & in impuberis persona cohęredis q nõ erat rogatus manumittere [a], eundem principem rescripsisse relatũ est. Sed si matrimonij causa quis manumittere [b] rogatus est non est cogendus eam vxorem ducere: sed sufficit fideicommissaria libertas.

Vlpianus li. 2. respon. LEX LII.

Posteà quàm à creditore [c] alienati sunt serui, quibus fideicõmissaria libertas adscripta est: non nisi ex iusta causa aduersus hæredem subueniri eis posse.

g Emptione.] à quo 20 eorum, elegit seru⁹: vt.§.eo. generaliter.§. fi.M. Accur.
h Trãsit.] seruus cũ hæreditate.
i Ab eo.] s. fisco.
k Prohibetur.] vt §.eod. alieno.§.ij.&.l. neque infantes.§.fi.& sic voluntas defuncti 30 facit cessare necessitatẽ decreti: vt.C. quãdo decre. opus non est l.j.ij.&.iij.& facit.§. de ma.vin.l.si rogat⁹. in prin. Sed ar. cõtrã C. de re.ali.nõ alienãdis.l.fi.
l Retinet.] vt.§.de le.j. si fundum sub con 40 di.§.iul.& fa.c.de beri.
m Obtinet.] sicut enim statuliber conditionem expetat: ita iste manumissionem. Mar.
n Magis.] s. est plus liber, quã statuliber.
o Experiatur.] facit.§.eod.l. generali- 50 ter.§.fi.&.l. is qui ex causa.&.C. qui.ad liber procla.non.li.l.j. Accursius.
p Cautum est.] vt &.§.eo.l. neque infantes.
q Cognoscãt.] de supradictis. Azo.
60 r Eius prouinciæ.] cuius testator fortè fuerat. Vel dic speciale: vt &.l. neque infantes.§.fi. aliãs contra: vt.§. de iurisd. om. iu.l.fi.&.C. de interd. l.ij.
s Vinciano.] idem dicit Aemilianũ: vt. 70 §.eo. si eum.§. si quis seruum.
t Pronunciationem.] i. post decretum interpositum eo absente.
v Rescripsit.] facit.§.eo.l. neque infantes.&.l. si eum in prin.
x Quoque.] facit.§.eo.l. in prin. Accur.
y Cohæres.] qui est rogatus.
z Accepisset.] Sed reddet ei pretium: vt.§.eo.l. si is.§.fi. Azo.
a Manumittere.] Sed hæres rogatus erat: vt.§.eo.l. cùm quasi.§. si plures. Accursius.
b Manumittere.] s. ancillam vt contrahat matrimonium cum rogato. Accursius.

Defuncti volũtas necessitatem decreti cessare facit.

80 Posteà.] CASVS. Testator quosdã suos seruos obligauerat alicui puta. Bozolo Florentino. hic testator rogauit hæredem suũ de his seruis manumittẽdis. ante quã hæres eos luat, & manumittat, Bozolus eos vendidit iure creditoris. quęritur, an hic hæres cogatur eos redimere ab emptore, & manumittere. Dicitur ꝙ nõ nisi fuerit in mora luendi eos. Fran.
c A creditore.] vt ab emptore cogatur redimere, & manumittere. & ex iusta causa, si hæres facit moram luendo à creditore: vt supra.eo.

prà eo.l.Thais.§.j.Accur.

SI quis rogatus.] CASVS. Hæres rogatus est manumittere ancillam hæreditariam. hic hæres adita hæredi. fecit morã in manumittendo, & sic ancilla peperit. Dicitur quòd hic partus est liber ingenuus. cum enim libertas sit res publica, is hęres qui eam debet, debuit eã offerre. aliâs lex dat libertatẽ. Sed pone, quòd hic hæres non adiuit hæredi. in odiũ 10 huius ãcillæ, ad hoc, vt eius partũ haberet seruum. tũc hic partus natus est seruus. tradetur tamẽ matri ad manumittẽdum. sed si mater, vel eius hęres non vult manumittere, coguntur ad hoc. Sed pone, quòd hæc mater nolit 20 sibi hũc filium tradi. tunc hæres testatoris ad hoc cõpellitur. Sed pone, quòd hæres non studiosè distulit adire. adhuc idem. Sed pone, quòd ancilla peperit antè, quàm hæres cognoscat se hæredẽ. adhuc idem. tamẽ hoc 30 casu ipse hæres manumittet hunc partũ. Sed pone, quòd directò relicta erat libertas huic ancillæ. & ante, quàm adiret hæredi. ancilla peperit. hoc casu mater manumissa petet hunc partum. Sed pone, quòd directò li- 40 bertas fuit relicta seruis. sed antè, quam hæreditas adeatur, hi serui ab aliquo sunt vsucapti. Dicitur quòd hæreditate posteà adita, per prætorem subuenitur his seruis vt efficiãtur liberi: licet eis possit imputari quare passi 50 sunt se vsucapi. & hoc si erãt hi serui magni. si autem paruuli: hoc non esset eis imputandum. h.d. cum duabus legibus seq. Franciscus Accur.

[Margin: Vlpianus.li.2. Respon.] [Margin: Quatenus libertas non petita, sed vltro is, qui eam debet offerre debeat.] [Margin: Marcellus.li.6.] [Margin: Martianus.]

Martianus. LEX LIII.

SI quis rogatus ancillam manumittere, morã fecerit [a]: si enixa intereà fuerit, constitutum est, huiusmodi partum liberũ nasci, & quidẽ ingenuum: sed sunt cõstitutiones [b], quibus cauetur. Statim ex quo libertas deberi cœperit, ingenuũ nasci: & hoc magis est sine dubio sequendum, quatenus [c] libertas non priuata [d], sed publica res est: vt vltrò is, qui eã debet offerre [e] debeat [f]. Sed & si nondum debita libertate fideicõmissaria ancilla peperit, studio tamẽ hæredis fuit effectum, vt nondum libertas deberetur: veluti, quòd tardius adierit [g] hęreditatem, vt qui nati sunt ex ancilla, serui eius fiant: placet manumittendos: sed tradi matri oportere, vt ab ea manumitterentur, vt liberti potius matris [h] fiãt. Nam quos indignus est hæres seruos habere, ne libertos quidem habebit.

Idem. LEX LIIII.

SI mater, postquàm filiũ suum accepisset [i], vel qui in eius [k] locum successit, præstare nolint libertatem: compellendi sunt. Amplius, si mater aut nollet sibi filiũ tradi, aut in rerum natura esse desisset: nõ ab re est dicere, nihilominus ita natis ab hærede libertatẽ præstari.

Neratius. LEX LV.

SEd & si nõ data opera tardius adierit, sed cùm de adeunda hęreditate deliberat: idem [l] dicendum est. Sed si posteà cognouit se hæredem institutum, quàm ancilla peperit: placet hoc quoque casu subueniendum esse [m]: hoc tamen casu ipse manumittere debebit [n], non matri tradere. Sed si directò libertas data fuerit ancillæ, & horum aliquid euenerit: quemadmodum natis subuenietur? nam ibi [o] quidem petitur fideicommissaria libertas, & Prætor paruulis subuenit: cùm verò directò libertas datur, non petitur. Sed etiam hoc casu puto nato subueniẽdum esse ita, vt aditus pretor in rẽ matri [p] decernat actionẽ exẽplo fideicommissariæ libertatis. Sic deniq; & Marcellus lib.xvj.Digest. scribit, & ante aditam hæreditatem vsucaptis, qui testamento manumissi sunt, subueniendum esse [q], vt eis libertas cõseruetur, vtiq; per Prætorem: quamuis etiam his imputari possit quare vsucapti sunt. In paruulis autem nulla deprehenditur culpa.

Non intelligitur repetitum, quod repetitum uitiaret. Barto.

Marcellus. LEX LVI.

LVcius Titius testamento ita cauit: Siquos codicillos reliquero, valere volo: Siquis mihi ex Paula, quæ vxor mea fuit, intra decem menses natus natáve erit: ex semisse hæres esto: Caius Seius ex semisse hæres esto: Stichum, & Pamphilum seruos meos, & Erotem, & Diphilum peto, & fidei hęredum committo, vt cùm ad pubertatem [r] liberi mei peruenerint, manumittant. Deinde nouissima parte ita cauit, Quòd si mihi liberi nati non erunt, aut intra pubertatẽ decesserint: tunc hæredes ex paribus partibus sunto Mutius, & Mæuius: legata, quæ priore testamẽto [s], quo filios, & Seiũ hæredes institui, reliqui: præstari volo hæc & à sequẽtibus hæredibus. Deĩde codicillis ita cauit, Lucius Titius hæredibus primis, & substitutis salutẽ. Peto, vt ea, quæ testamento caui, legaui: & ea, quæ codicillis cauero, legauero, præstetis. Quæro, cùm liberi Lucio Titio nati nõ sint, an Sticho, & Pãphilo, & Eroti, & Diphilo, seruis cõfestim fideicõmissaria libertas pręstari debeat [t]. Marcellus rñ. cõditionẽ, quæ libertati eorũ, de quibus quæreretur [v], si filij hæredes extitissent, apposita esset [x], repetitam non videri [y] ideoq; confestim libertatem præstandam esse, & à primis [z], & à substitutis hæredibus.

[Margin: Collegit Bar. ex ista l. quòd ita demũ intelligatur aliqd esse repetitum, si non vitiat. cui concor. do. in.l.si ex falsa. in gl. ante penul. C. de transactio.]

a Fecerit.] post aditam hæreditatẽ, aliâs secus: vt.j.§.j. & quod 60 hic dicit moram, intellige per interpellationem. Item nota moram: aliâs seruus nasci tur, sed matri traditur ad manumittẽdum: vt s.eo.si prægnans. & .l. cùm vero. §. apparet. in princip.

b Constitutiones] 70 imperatorum, nõ solum alia iura.

c Quatenus.] id est quia.

d Non priuata.] i. non indiget quòd à priuato detur talis libertas cùm per legem detur. Accursius.

e Offerre.] Ex hoc videtur in aliquo corrigi, quod dixi, suprà eo- 80 dem. cùm verò. § apparet. & sic est. C. de contrahenda & committen. stipulatio. magnam. & de emphyteutico iure.l.ij.§.penultimo. Sed argumentum contrà, suprà quorum legat.l.ij.§.j. quod non placet: quia & infrà eodem.l. sed si non data. habes idem, scilicet quòd debeat peti. Dic ergo, quòd vltrò debet offerre, si velit eum habere libertum.

f Debeat.] timens ne eo differente lex præstet. Azo. Io. H. Accur.

g Tardius adierit.] sic.s.de vsufr.leg.l.si vsusfructus leg.in prin.

h Matris.] non tamen imponet operas, cùm ex necessitate manumittat: vt & .C.de ope.lib.l.ij. & adiunge duas seq. ll. cum ista.

i SI mater.] Accepisset. vt manumitteret. quod fit quãdoq;: vt.s.l. proxi. in fine.

k Eius.] scilicet matris.

l SEd & si non.] Idẽ. dicit quod in l. si quis rogatus. fine continetur, vel quod 10 etiam in vtraq; superiori. Accur.

m Esse.] libertati.

n Debebit.] quia nihil est quod possit ei imputari, iusta ignorãtia eum excusante. Ir. & adde distin. vt. C. e. l.iij.

o Nam ibi.] s. in su- 20 perioribus casibus.

p In rem matri.] Not. speciale vt mater vendicet filium: argu. cõtrà. j. de fur. mater. In patre constat quòd potest: vt.s.de rei vẽ.l.j.

q Subueniendum esse.] vt.j.tit.ij.l.ij.j. rñ. & .l. statuliberum. 30 §.fi. Azo, Accur.

LVcius.] CASVS. Testator in prima parte testamenti instituit posthumos & Seium, & libertatem seruis reliquit, quando posthumi essent puberes. In secunda verò parte substi- 40 tuit posthumis, hoc modo, scilicet si posthumi non nascentur, vel nati ante pubertatem decedant, substituo illos. Tertio fecit codicillos, in quibus dixit, velle seruari, tã à primis, quàm à secũdis hęredibus siue sub- 50 stitutis ea, quæ in testamẽto cauerat. postea euenit, quòd posthumi non sunt nati: & sic Seius, & substituti habent bona. quæritur, an debeant dare libertatẽ his seruis statim, an expectata cõdi. sub qua danda erat si post- 60 humi essent nati? Et dicitur, quòd statim danda est libertas, nec cõditio expectanda est, cùm non possit euenire in persona horum substitutorum. secus si esset alia conditio. Fran.

r Vt cum ad pu- 70 bertatem.] hæc est conditio, de qua est quæstio an à substitutis sit repetita. Accursius.

s Priore testamento.] id est prima parte testamenti.

t Debeat.] scilicet à substitutis.

80 v Quæreretur.] Accipe apposita esset, quæ est si ad pubertatem peruenerint.

x Esset.] in prima parte testamenti.

y Non videri.] nec in codicillis: nec in secunda parte testamenti: vt & .s. de le.j. seruo alieno. §. ab impubere. & .l. siquis à filio. ij. rñ. argu. contrà. j. de verbo. obli. l. titia. § idem respondit. & .s. de condi. insti. l. cùm seruus.

z A primis.] ex vi codicillorum.

a ¶ Scriptum.] in codicillis.
b ¶ Veriſimile.] Not. non ſubintelligi intellectum qui vitiet: ſic. C. de condi. inſer. l. cùm patrem. & dicta. l. ſeruo alieno. §. ſi ab impubere. Accurſius.

¶ DE ADEMPTIONE LIBERTATIS.

Cum libertas] CASVS. Quoties libertas in teſtamento data eſt lege inhibēte: perinde eſt, ac ſi nō eſſet relicta, vel, ac ſi à teſtatore eſſet adēpta. & da exēpla in ſeruo accuſato de adulterio cum domina cōmiſſo, qui non poteſt manumitti. Idē in ſeruo de plagio dānato, ꝓ quo dominus pœnā ſoluit pecuniariā. ſunt & alia exēpla vt habes in gl. Franciſ. Accur.

c ¶ Lege adimitur.] qđ fit in ſeruo de adulterio cū dña cōmiſſo accuſato: vt īſti. de hæredibus inſtituē. §. ſeruū. & ſ. de heredibus inſti. l. his verbis. §. interdū. & de leg. ij. cùm filius. §. ſeruus. Itē pone in ſeruo qui ſeruat intra. lx. dies ob quæſtionē adulterij: vt. ĩ. qui & à qui. l. proſpexit. & C. ad. l. Iul. de adult. l. verba. itē pone vt. ſ. de ma. l. lege fla uia. & l. ſeruus. & hoc ex perſona ſerui. Ex perſona etiā dñi qñq; prohibet lex: & tunc idē: vt. ĩ. qui & à qui. l. quæſitum. & de manu. qui pœnæ.

¶ DE STATVLIBERIS.

¶ *Dictum eſt generaliter de libertatibus: nunc ſpecialiter de his, ſcilicet libertatibus, quæ in tempus ſub conditione differuntur. Accur.*

Statuliber.] CASVS. Statuliber dicitur ſeruus, cui relicta eſt libertas ex die, vel ſub cōditione. Secundo dicit, ꝙ cōditio quādoq; eſt expreſſa, vt hîc: ſi nauis ex Aſia venerit, talis ſeruus ſit liber. quādoq; fit cōditio vi ipſa, quæ facit ſeruū ſtatuliberum: vt ſi in fraudē creditorū relicta ſit libertas, & neſcitur an ex hoc fraudentur ipſi creditores: an non. nam interim ſeruus talis dicitur liber. Franciſcus.

bus. Nam, vt ſuprà ſcriptum [a] eſt perijt, vt quæ teſtamēto cauiſſet, præſtarētur: cauit autē de libertate eorū ſeruorū: atquin ſub conditione cauit: & ſi alterius generis cōditio eſſet, expectanda eſſet. Sed non eſt veriſimile [b], vt hoc in iſta conditione cogitauerit, cùm fidei ſubſtitutorū cōmitteret: qui admitti ad hæreditatem nō poſſent, ſi adimpleretur conditio.

TITVLVS VI.

De ademptione libertatis.

Terētius Clemens. LEX VNICA.

Cum libertas lege adimitur [c]: aut ꝓ non data haberi debet, aut certè perinde obſeruari, ac ſi poſteà à teſtatore adempta eſſet.

TITVLVS VII.

De ſtatuliberis.

¶ *Hæc lex ſeipſum ſummat.*

Paulus lib. 6. ad Sabi. LEX I.

Statuliber eſt, q ſtatutam, & deſtinatā in tēpus, vel in conditionem habet libertatē. Fiunt autē ſtatuliberi, vel cōditiōe expreſſa, vel vi ipſa. Conditione expreſſa quid ſit, manifeſtum [d] eſt: Vi ipſa, cùm creditoris fraudandi cauſſa manumittuntur. Nam dum incertum eſt, an creditor iure ſuo vtatur, interim ſtatuliberi ſunt: quoniam fraus, cum effectu [e] in lege Ælia Santia accipitur.

¶ *Statuliber quocunque tranſeat, cum ſua cauſſa tranſit: & ſtatuliberi cauſſam non prius nāciſcitur ſeruus, quàm adita ſit hæreditas ſi uerò ante aditionem tradatur ſiue uſucapiatur: ſpes libertatis perit. Itē ſeruus ſubſtitutus ſubſtitutione pupillari licet pupillus adeat hæreditatem: nihilominus ſeruus efficitur ſtatuliber. hoc dicit.*

Vlpianus lib. 4. ad Senatuſc. LEX II.

Qui [f] ſtatuliberi cauſſam apprehēderit [g]: in ea conditiōe eſt, vt ſiue tradatur, ſalua ſpe libertatis alienetur: ſiue vſucapiatur, cum ſua cauſſa vſucapiatur: ſiue manumittatur, non perdat ſpem Orcini liberti. Si ſtatuliberi cauſſam non prius ſeruus nāciſcitur, niſi adita vel ab vno ex inſtitutis hæreditate. Cæterùm ante aditionem ſiue tradatur, ſiue vſucapiatur, ſiue manumittatur, ſpes ſtatutæ libertatis intercidit [h]. ¶ Sed ſi in tabulis impuberis ſeruo ita libertas aſſcripta [i] eſt: an viuo pupillo, poſt aditionem, videlicet, hæreditatis patris, ſtatuliber ſit? Caſsius negat: Iulianus contrà exiſtimabat. Quæ ſententia verior habetur [k]. ¶ Plus ſcripſit Iulianus, Et ſi legatus ſit ſeruus ab hærede patris, liber eſſe iuſſus in pupillaribus tabulis, præualere libertatis dationem.

¶ *Sub conditione ſeruus inſtitutus non eſt ſtatuliber conditione pendente: & reddit rationē. Si conditio deficiat, erit ſtatuliber tantùm, non etiā hæres. Item ſeruus ſubſtitutus pupillo cum libertate ſiue primo gradu, ſiue ſecundo, aut ulteriori, efficitur ſtatuliber. h. d. uſque ad. l. ſeq. quam uide per te.*

¶ Si in primis [l] tabulis ſub conditione [m] ſeruus cum libertate ex parte dimidia hæres ſit inſtitutus, an ſtatuliberi cauſſam obtineat, vt adeunte cohærede, cum ſua cauſſa vſucapiatur? Et cùm à ſemetipſo [n] libertatem acceperit: non poteſt ſtatuliberi cauſſam obtinere. Planè ſi conditio hæreditatis deficiat: (quo caſu ſecundum Iul. [o] libertatem adipiſcitur) dicendum eſt ſtatuliberi cauſſam obtinere: eò quòd nō à ſemeipſo, ſed à cohærede accepiſſe libertatem creditur. ¶ Quocunq; gradu pupillo ſeruus cum libertate ſubſtitutus ſit, neceſſarij cauſſam obtinet. Quæ ſententia vtilitatis cauſſa recepta eſt, & à nobis probatur. Celſus quoq; putat lib. xx. cum libertate ſubſtitutum, ſtatuliberi cauſſam obtinere.

Idem li. 27. ad Senatuſcon. L. III.

Statuliberos conditioni parēre oportet, ſi nemo eos impe-

d ¶ Manifeſtum eſt.] puta ſi ſit relicta libertas ſi nauis ex Aſia venerit: vel ſub qualibet alia ſimili. Accurſius.
e ¶ Cum effectu.] non ſolum conſilium: vt & ĩ. de fideicommiſ. lib. l. iij. §. ſi in fraudem. & facit. ſuprà ne quiſ eum qui in ius voc. l. penultima. §. ij. Accur.

Qui ſtatuliberi.] CASVS. Quatuor partes habet huius legis principium. Prima eſt, quòd ſtatuliber interim ſiue vēdatur ab hærede: ſiue vſucapiatur ab aliquo, ſiue interim manumittatur: non perdit ſpem libertatis Orcinæ, quin veniente condit. ſub qua erat relicta libertas, ſit Orcinus libertus, ſcilicet teſtatoris. Secunda eſt: Statuliberi cauſſam non prius ſeruus nanciſcitur niſi adita hæreditate ſaltem ab vno hæredum. antè enim quàm adeatur ſi vſucapiatur hic ſeruus ab aliquo: ſpes libertatis extinguitur. Tertia eſt: Seruus ſubſtitutus eſt filio impuberi, ſi contingat eum mori in pupillari ætate. & in hoc caſu eſt relicta libertas ſeruo ſub conditione aliqua: nunc impubes adiuit hæredi. an nunc ille ſeruus dicatur ſtatuliber, quęrit. Et dicitur ꝙ ſic: licet quidam contra: & male. Quarta eſt: Legat⁹ eſt ſeruus dādus ab īpubere hærede. huic impuberi dat⁹ eſt ſub ſtitut⁹. & hoc caſu relicta eſt libertas huic ſeruo. dicitur ꝙ pręualet libertatis datio, vt ſic dicatur ſtatuliber, & legatum nō teneat.

¶ Si in primis.] Stichum ſeruum meum cum libertate hærecē ex parte inſtitui ſub cond. puta ſi nauis ex Aſia venerit. dicitur ꝙ interim non eſt ſtatuliber: cùm à ſeipſo accipiat libertatē, & adeūte cohærede non eſt liber: & poſſeſſus ab aliquo vſucapiatur non ſpe libertatis. Secundo dicit. pone ꝙ deficiat conditio. hoc caſu eſt liber tantum, non hæres, ſed ſtatuliber. Tertio dicit. ſubſtitui ſeruum meū cū libertate pupillo meo hæredi inſtituto. ſiue primo gradu ſubſtituo: puta ſi pupillus hæres non erit: ſit ſeruus liber, & hæres. ſiue ſecūdo, puta, ſi pupillus hæres non erit: talis ſit hæres. & ſi ille non ſit, tunc ſeruus hæres erit. & eodē modo in inferiori gradu ſubſtitutionis. & in omnibus his caſibus dicitur hæres neceſſarius: & interim eſt ſtatuliber. Fran.

f ¶ Qui.] ſ. ſeruus. Accurſius.
g ¶ Apprehēderit.] i. qui eſt ſtatuliber.
h ¶ Intercidit.] ſed adita hæreditate redintegratur: vt. ĩ. eo. ſtatuliberum. §. fi. & ſ. tit. ij. l. pe. in fi.
i ¶ Aſſcripta eſt.] ita vt dictum eſt. Accur.
k ¶ Habetur.] ꝙ ſit ſtatuliber. & ad hoc ĩ. e. l. §. fi. & l. in tabulis. & ſ. de hære. inſti. l. ſed & ſi in conditione. §. fi.
l ¶ Si in primis.] reſpondet. ſ. Iulianus.
m ¶ Sub conditione.] ſi nauis ex Aſia venerit.
n ¶ A ſemetipſo.] facit. ſ. de acqui. hære. ex parte. & dicta. l. ſed & ſi in conditione. §. fi. & ſ. de neg. geſt. at qui natura, in princi. & §. cum me. Accur.
o ¶ Secundum Iulianum.] vt. ſ. proxi. §. in fi.

Statuliberos.] CASVS. Statuliberi debēt parere conditioni ſub qua relicta eſt eis libertas, ſi nemo eos impediat parēre, & cō di. ſit poſsibilis. Secundo dicit. Seruus iuſſus eſſe liber ſi det. x. hæredi: ſi dat, ſtatim eſt liber. ſi aūt dare vult, & hæres nō vult accipere: ſtatim eſt liber, ex quo per eū nō remanet: nec eſt vis de qua pecunia offerat an peculiari an aliūde, habita. Sed pone, ꝙ ipſe hæres debeat pecuniā ſeruo: vt quia ſeruus de peculio erogauerat in bona defuncti

defuncti, vel seruus debeat recipere pecuniã ab extraneo: nec hęres vult soluere huic seruo, vel nõ vult exigere quod seruo debetur ab extraneo: & sic nõ habet seruus vnde pareat cõditioni sub qua relicta est ei libertas. certè liber erit, siue iussus erat dare pecuniã hæredi siue extraneo. Sed pone q̃ relicta erat libertas seruo si ascẽdat capitoliũ, vel si Capuam iret seruus. & per hęredẽ stat quo minus seruus vadat. nã liber erit seru[9]. Sed pone q̃ seruo est relicta libertas si det decẽ vni hæredũ, puta Titio. & p alterum hæredẽ stat, quò minus det. certè liber est hic seruus: & cohæres cui hæc decẽ erant dãda, aget familiæ erciscũdæ cõtrà hęredem impedientẽ ad ista. x. Si. x. iussus.] Seruus esse liber iussus si det. x. hæredi, accepit qnq; ab extraneo, & ea dedit hæredi. dicit q̃ non est liber nisi omnia decẽ det: & extraneus qui ad hoc dederat nũmos, eos vẽdicabit. sed si seru[9] det alia. v. erit liber: & extũc dominiũ nũmorũ erit accipientis. Si plus quàm.] Iussus dare. x. & esse liber, dedit. xx. dicit q̃ erit liber, & alia. x. repetentur. Si qs.] Seruus erat iussus esse liber si det. x. hæredi. hæres eũ vendidit sine peculio: an statim sit liber, quęritur. & videtur q̃ sic, quasi ꝓhibitus videat de peculio dare. sed tñ dicit q̃ non est liber, nisi cùm vellet accipere de peculio & soluere, prohibitus est. Si quis seruũ.] Seruo relicta est libertas si det. x. hæredi. hæres ꝓhibet eũ operari, vel aufert ei quod ex operis suis quæsierat: vel spõtè dedit ei seru[9]. an efficiat liber hic seruus quærit. & dicit q̃ si id quod quæsierat seru[9] hæredi dedit spontè, vel abstulit ei hæres, erit liber. si aũt prohibeat operari: non erit per hoc liber: nisi testator voluerit q̃ hæc. x. possit seruus colligere ex operis suis. si autem surripuit hæredi argentum vel aliam rem, & eam vendidit: & de hac pecunia soluit hæredi: erit liber. secus si ipsam pecuniam surripuit hæredi vel alij, & soluit hæredi, nam donec extat pecunia, non erit liber. si autem est consumpta in primo casu, scilicet quãdo hæredi surripuit, idẽ. si autem alij, tũc liber efficietur. Non solum.] Siue hæres fecit moram in manumittẽdo seruum de quo erat rogatus. siue eius tutor vel curator, vel similis: est idem semper scilicet, vt seruus efficiatur liber. sufficit enim quòd per statuliberum non stet quò minus conditioni pareatur. Siquis.] Seruus iussus est liber esse si det decem hæredi adire: postea proximos post mortem testatoris. hic hæres distulit aditam: hæreditatem, adiuit. dicitur q̃ seruus si det decẽ intra. xxx. dies post aditam hæreditatem, satis est vt sit liber. & hoc si hæres dolosè distulit adire, & seruus pecuniam, quam propter hoc habebat paratam, interim amisit: hoc casu statim adita hæredit. seruus fit liber. Siquis sic.] Libertas relicta est seruo cùm decem dare poterit hæredi. dicitur quòd tunc erit liber, cùm dederit: vel per eum non stet, quò minus prius det: licet seruus habuerit decem, vel sit idoneus ad decem soluenda. Stichus.] Sticho relicta est libertas si annua bima trima die decem aureos det hæredi. cùm vellet pro primo anno dare decem hæres noluit recipere. non per hoc erit liber, sed tũc demum cùm lapsum erit triennium, & seruus soluerit pro omni anno x. vel per eum non steterit. vnde & si eadem. x. secundo anno obtulit, satis sit: vel tertio, & hæres noluit, seruus sit liber, nec hæres poterit pœnitere. Sed pone, q̃ hic seruus tota. xxx. obtulit primo anno pro omnibus tribus? satis sit vt hic seruus sit liber. Si ita.] Relicta est libertas seruo si quinquennio seruierit hæredi hęres. interim cum manumittit. Dicitur quod statim sit liber ex testamento: quasi per hæredem steterit, quò minus conditio impleatur. secus autẽ si hæres eius seruitio non vult vti. nã hoc casu seruus nõ fit liber, nisi lapsu quinquennij. & est ratio diuersitatis inter hos duos casus: qa in primo casu, ex quo est manumissus non potest ammodo seruire iure seruitutis. secundo casu potest, cùm adhuc sit seruus, & hæres potest manumittere, & vti eius seruitio, licet non per totum quinquennium, cùm aliquid de eo sit lapsum. Idem Iulianus.] Arethusæ relicta fuit libertas si tres seruos pepererit. per hæredem stetit, quò minus parẽret, dando ei medicamenta ne cõcipiat, vel vt abortũ faciat. dicitur q̃ statim est libera. idẽ est si seruo relicta est libertas si seruierit hæredi: & hæres eum vẽdat, & tradat. nam statim seruus fit liber. Franc. Accur.

[margin: pareri.]

diat, & conditio possibilis [a] fit. ¶ Sed si in hæredis persona iussus sit parere cõditioni: quid dici debuit? Et siquidẽ paruit cõditioni, statim liber est etiã inuito hęrede. Quòd si nõ patitur hæres * parere, puta, offerri sibi decẽ [b], quę dare iussus erat [c]: proculdubiò liber est, quia per hæredẽ stare videtur, quò minus cõditionẽ suã impleat. Et parui refert, de peculio ei offerat, an ab alio accepta. Receptũ [d] est enim, vt serui peculiares quoq; nũmos dãdo perueniat ad libertatem: siue ipsi hæredi, siue alij dare iussus est. Inde quæritur, si fortè debeat pecunia huic seruo vel ab hærede, q̃ in dñi rationem plus [e] erogauerit, vel ab extraneo: nec velit hæres debitorẽ cõuenire, vel statulibero soluere pecuniã: an debeat ad libertatẽ peruenire, quasi morã per hæredẽ patiat? & aut [f] legatũ huic statulibero fuit peculium * aut non? Si legatũ fuit peculium, Seruius scribit, morã cũ libertatis passum ob hoc ipsum, q̃ ei aliqd ex ratione dominica deberetur, nec ei ab hærede præstaret: quã sentẽtiam & Labeo probat. ¶ Idẽ Seruius ꝓbat, & si in eo moram faciat hæres, q̃ nolit exigere à debitoribus [g]: nam peruẽturum ad libertatẽ ait. Mihi quoq; videtur verũ, quod Serui[9] ait. ¶ Cùm igitur verã putemus sentẽtiã Seruij, videamus, an & si nõ fuerit peculium prælegatum seruo, idẽ debeat dici: cõstat enim [h] statuliberũ de peculio posse dare, vel ipsi hęredi iussum [i] dare, vel alij: & si eum dare impediat, ꝑueniat statuliber ad libertatẽ. Deniq; etiam remedij loco hoc demõstratur dño statuliberi, vt eum extraneo iussum dare ꝓhibeat, ne & nũmos perdat [k] eum statulibero. Proinde defendi potest, & si nõ vult exigere, vel ipse soluere, * vt hinc habeat, vnde cõditioni pareat: libertatẽ competere: & ita Cassi[9] quoq; scribit. ¶ Nõ solũ autẽ, si dare iussum ꝓhibeat, statuliber ad libertatẽ perueniet: verũetiã si ascẽdere Capitoliũ iussum, ascẽdere vetet: & si Capuæ dare iussum, Capuã ire ꝓhibeat. Nam qui prohibet seruũ proficisci, intelligẽdus est impedire magis libertatẽ, quã operis serui vti [l]. Sed & si iussum cohæredi dare, nõ patiatur vnus ex hæredibus dare: æquè liber erit: sed is, cui iussus erat dare, & liber esse, familiæ erciscundæ iudicio ab eo, qui impedierit cõsequetur, qđ sua interrerat statuliberũ nõ esse prohibitum. ¶ Si. x. iussus dare, & liber esse, quinq; det: non perueniet ad libertatẽ, nisi totũ [m] det: interim igitur vẽdicare qnq; nũmos dñs [n] eorũ pôt. Sed si residuũ [o] fuerit solutũ: tũc etiã id alienatũ est, cuius antè dominiũ nõ erat translatũ [p]: & ita pẽdebit præcedẽtis summæ alienatio: sic tamẽ, vt non retrò [q] nũmi fiant accipiẽtis: sed tunc, cũ residua summa fuerit soluta. ¶ Si plus, quàm iussus erat, dederit statuliber [r]: puta. x. iussus dare. xx. dederit, siue numerauerit, siue in sacculo dederit: peruenit ad libertatem, & superfluum potest repetere [s]. ¶ Siquis seruum iussum xx. dare, & liberum esse, vendi-

[margin: Aut si non legatũ fuerit peculium.]

[margin: Vt hic.]

a Possibilis.] aliàs dic vt infra eodem. cùm hæres. §. ij. Accursius.

b Decem.] scilicet non patitur.

c Erat.] scilicet ad hoc vt fieret liber.

d Receptum est.] vt & suprà de conditiõe cau. da. l. iij. §. fi. deducto quod domino debetur: vt infrà eodem. si decem. Accursius.

e Plus erogauerit.] quàm inde accepisset.

f Et aut.] nunc respondet.

g Debitoribus.] scilicet istius serui.

h Constat enim.] vt. s. in prin l Accur.

i Iussum.] scilicet dare.

k Perdat.] interim sub. perdet tamen: quia conueniritur actione in factum ab eo, qui habere debuit: vt. s. de condi. cau. da. l. iij. §. fi. Itẽ contrà. s. eo. si peculium. §. de illo. sed solue, vt. s. de condi. ob cau. l. iij. §. fi. vbi plenè di xi. & facit. s. de fideicommis. lib. l. si filius. §. erit. & ĩ. de fur. l. si seruus communis. §. fi.

l Serui vti.] aliàs serui vti: & hæc bona. & dic operis in eũdo Capuam. & sic facit. ĩ. si quis seruum aliàs seruituti. & hæc mala.

m Totum det.] sic. C. de distra. pig. l. quandiu. Argu. contrà. ĩ. de solu. si quis stipulatus. §. qui decem.

n Dominus.] extraneus, qui ad hoc dederat seruo vel dño serui.

o Residuum.] id est alia quinq;. Accur.

p Translatum.] sic suprà de condi. inde. si non sortem. §. si decem. & ĩ. de verbo. oblig. l. ij. in prin.

q Non retro.] sic. s. de offic. procon. l. obseruare. §. fi. Arg. contrà C. ad Macc. l. fi. Item facit ad. §. s. de vsufru. l. sed & si quis stipuletur. §. interdum.

r Stat liber.] extraneo non hæredi, vt habeant locum sequẽtia.

s Repetere.] dominus quondam sic. s. de condi. inde. si pœnæ §. fi. & l. cùm duo.

derit sine peculio [a] : vtrū statim [b] liber sit, quasi prohibitus videatur de peculio dare, hoc ipso, ꝙ sine peculio distractus sit: an verò cū fuerit prohibitus peculium tangere? Et puto tunc demū liberum fore, cùm volés dare prohibeatur: non statim vbi vænit [c]. ¶ Siquis seruū iussum .x. dare, & liberū esse, operari prohibeat: vel si, quod ex operis suis * meretur, abstulerit ei hęres: vel si, quod ex mercedibus suis coegit, hæredi dederit: an ad libertatem [d] perueniat? Et puto, siquidem ex operis dederit, vel vndecūq; dederit: ad libertaté peruētururum: ꝙ si prohibeatur operari: nō fore liberum arbitror, quia operari [e] dño debet. Planè si ei * ablata fuerit pecunia ex operis collecta, liberum fore arbitror: quia de peculio [f] dare prohibeatur. Sanè si testator vel, ex * operis vt det, iusserit prohibitū operari, ad libertatem peruēturum non dubito. Sed & si argento subtracto [g], vel rebus alijs distractis, nūmos corrasos [h] dederit: perueniet ad libertatem: quáuis si nūmos subtractos dedisset, ad libertaté non perueniret. Nec eñ videtur dedisse [i], sed magis reddidisse. Sed nec si alijs surripuerit nummos [k], & hæredi dederit, ad libertatem perueniet: quia auelli nummi ei, qui accepit, possunt. Planè si sic cōsumpti fuerint, vt nullo casu auelli possint: cōpetet libertas. ¶ Non solùm autem si hæres morá fecerit libertati: sed & si tutor, vel curator, vel procurator, vel alius quiuis, in cuius persona conditioni parendum est, libertatem cōpetere dicemus. Et sanè hoc iure vtimur in statulibero, vt sufficiat per eum nō stare [l], quo minus cōditioni pareat. ¶ Siquis hæredi † in diebus triginta ꝓximis mortis testatoris dare iussus fuerit, deinde hæres tardius adierit [m]: Trebatius, & Labeo, si sine dolo malo tardius adierit, dátem eū intra dies .xxx. aditæ hæreditatis, ad libertaté peruenire aiūt: quæ sentētia vera est. Sed q̄d si data opera traxerit [n]? an ob id, statim vt adita est hæreditas, ad libertaté perueniat? Quid enim, si tunc habuit [o]: post aditá hæreditaté habere desijt? Sed & hìc expleta videtur cōditio [p], qm̄ per eū non steterit, quò minus impleatur. ¶ Siquis sic acceperit libertaté †, Cùm decé dare poterit, liber esto: Trebatius ait, licet habuerit decem, vel idoneus fuerit ad acquirendum, & conseruandum peculium: non tamen alias ad libertatem peruenturum, nisi dederit, aut per eum non steterit, quò minùs det: quæ sentétia vera est [q]. ¶ Stichus annua, bima, trima die denos aureos hæredi si dederit, liber esse iussus est. Si prima pensione steterit per hæredé, quò minùs acciperet decem, expectandam esse secundá [r] pensioné placet: quia & tépus adiectū est [s], & adhuc supersunt duæ pésiones. Sed si eadé decé sola habeat, quæ obtulit [t] ad primá pésioné, an etiá ad sequenté quoq; prosit, si offerat decé? an & ad tertiá, si sequens pensio nō sit accepta? Et puto sufficere hæc eadé: & pœnitétiæ hęredi locū nō esse [v]: q̄d & Pōpo. ꝓbat. Quòd si seruus, qui annua, bima, trima die iussus est dena dare, tota simul offerat hæredi [x] nō expectata die: vel decé primo anno datis, secundo anno viginti obtulerit: benignius est, eum ad libertatem peruenire [y]: cùm vtriusq; ꝓuidentia subinfertur, & serui, quatenus maturius ad libertatem perueniat: & hæredis, quatenus dilatione interempta illico accipiat, quod post tempus consequi poterat. ¶ Si ita sit libertas seruo data, si quinquéniū hæredi meo seruierit: deinde eū hæres manumiserit, statim liber [z] sit: quasi per eū [a] sit effectū, quò minùs [b] ei seruiat: quáuis si nō pateretur eū sibi seruire, non statim perueniret ad libertatem [c], quasi quinquenniū pręterijsset. Ratio hui⁹ rei euidés est: manumissus eñ ampliùs seruire non potest [d]: aut is, qué quis nō patit̃ sibi seruire, posteà pati poterit intra quinquénij tépus. Atquin [e] iá quinquénio ei seruire nō pōt. Sed vel [f] min⁹ poterit. * ¶ Idé Iul. li. xvj. Dige. scribit * Arethusæ [g] si libertas ita sit data, Si tres pepererit: & ꝑ hæredé steterit, quò min⁹ peperit: puta, ꝙ ei medicamentū [h] dedisset, ne cōciperet: statim liberam futurá esse. Quid eñ expectamus [i]? Idéq; [k] si hęres egisset, vt abortum faceret [l]: quia vno vtero potuit tres edere. Ité si hæredi seruire * iussum statuliberum hæres vendidit, & tradidit: credo statim ad libertatem [m] peruenire.

¶ *Deposita pecunia, quam statuliber debet pro sua liberatione, efficitur liber. h. d.*

Paulus lib. v. ad Sab.

LEX IIII.

CVm hæres Reipublicæ caus-

a ¶ Sine peculio.] q̄d semper intelligit̃. nisi cōtradicat̃: vt. s̃. de cōtrahē. empt. l. quoties.
b ¶ Statim.] facit. j̃. e. non videbitur. & s̃. e. l. in prin. Accur.
c ¶ Vænit.] id est venditur sine peculio.
d ¶ Ad libertaté.] nisi ipsemet operas ab hærede conduxerat, quarū mercedē soluēdo non fit liber: vt. j̃. e. seruus. in prin.
e ¶ Operari domino.] & vxor viro [a]: vt s̃. de ope. lib. l. sicut.
f ¶ De peculio.] ex peculio enim intelligitur, quod ex operis suis quæsiuit.
g ¶ Subtracto.] hæredi. Accursius.
h ¶ Corrasos.] i. collectos ex venditionibus prædictarū rerum. sic ponitur. s̃. de admi. tu. itaauté. in prin. & pro hoc. j̃. de fur. qui vas. §. vlti. Alij dicunt, id est nō argēteos. quod nihil est.
i ¶ Dedisse.] sic. j̃. eod. Stichum. §. si hæres.
k ¶ Nūmos.] vnde habere nō videtur: vt. j̃. de reg. iur. l. non videt̃ data. Et argu. s̃. de pig. act. eleganter. §. qui reprobos. & facit. j̃. e. si hæreditas. & l. non omne. & l. non videbitur. Accur.
l ¶ Non stare.] vt. j̃. e. si hęreditas. in prin. & facit. s̃. de manumis. testa. qui filium. & in potestatiua hunc. §. intellige, non casuali.
m ¶ Adierit.] hæreditatem: & sic nō potuit dare. aliâs contrà: vt j̃. e. si intra.
n ¶ Traxerit.] i. ꝓtraxerit. sic. s̃. tit. ij. siquis rogatus. §. j.
o ¶ Habuit.] quod dādo potuit ad libertaté peruenire. & ad hoc j̃. eod si hæreditas. in prin. Accur.
p ¶ Conditio.] & sic adita hæreditate erit liber. Accur.
q ¶ Vera est.] oportet ergo ꝙ factum sequatur potentiam.
r ¶ Secundam.] aliâs primam, & tunc dic primam post primam. sic in aut. de hæred. & fal. §. inordinatum. aliâs trinam.
s ¶ Adiectū est.] sic j̃. de ver. obl. in illa stipulatione. Accur.
t ¶ Quæ obtulit.] ex hoc quia eadem .x. offert: patet secundum Azo. ꝙ nō est necessaria cōsignatio vel depositio, sed sufficit sola oblatio, nisi qñ esset absens q recipere deberet: vt hîc, & j̃. e. cū hæres. in princi. & §. si duobus. quod non est aliâs: vt. C. de vsur. l. acceptam.
v ¶ Non esse.] sic. s̃. de ædil. edic. quis sit fugitiuus. in prin. Arg. cōtrà. C. de appe. l. siquis libellos. Accursius.
x ¶ Offerat hæredi.] & sic .xxx. pro tribus annis, in quolibet, quorū tenebat̃ soluere decem, & postea esse liber.
y ¶ Peruenire.] sic. s̃. de manu. testa. l. si ita fuerit. §. fi. Sed contrà j̃. eo. l. si triēnio. sed ibi solues.
z ¶ Statim liber.] sic. j̃. e. l. seruus si hæredi. in prin. & dic ex testamento, non ex huius manumissione. Accursius.
a ¶ Per eum.] scilicet hæredem.
b ¶ Quo minus.] id est non.
c ¶ Perueniret ad libertatem.] & est sic. j̃. eod. Stichum. §. Dama.
d ¶ Non potest.] iure seruitutis: vt & j̃. l. proxi. §. Stichus Titio. quæ est cōtrà. Sed ibi solues.
e ¶ Atquin.] opponit.
f ¶ Sed vel.] nunc rñ. & dic vel, ꝓ saltē.
g ¶ Arethusę.] aliâs. §. idem. & aliâs. l. Arethusæ H.
h ¶ Medicamentū.] ad quod facit in aut. de nupt. §. sic itaq;. & j̃. ad le. cor. de sic. l. iij. Accursius.
i ¶ Expectamus.] Nota ergo cōditioné pro impleta haberi, ex quo stat per eū cui debet impleri [b]: vt & s̃. de fideicō. lib. l. si filius. §. erit. & j̃. de verbo. oblig. in executione. §. fi. Arg. cōtrà. s̃. e. l. §. siquis seruum. vbi prohibet eū operari, & non nocet dño.
k ¶ Idemque.] s. ꝙ statim efficiat̃ libera.
l ¶ Faceret.] arethusa.
m ¶ Ad libertaté.] cōditione habita pro impleta: quia per hæredem stetit, quò minus ei seruiret.

CVm hæres.] CASVS. Seruus iussus est esse liber si det. x. hæredi. hæres abest caussa reipublicæ. dicitur quòd hic seruus vel expectet hæredé, & ei det x. & erit liber. vel si nō vult expectare: deponat pecuniam in ecclesia, & erit liber. ¶ Nō est statuliber.] Reliqui libertaté cuidam seruo, qui nihil habebat, si det mille libras hæredi. vel sic: cùm merietur, sit liber. non

* meret.

a Sētit ista gl. ꝙ vxor tenetur viro ad operas: sed tu dic, ꝙ tenetur ad operas obsequiales, nō auté ad īdustriales. ita not. Bald. in auth. ex testamento. col. vij. C. de col. per. l. si cut. per gl. hîc alleg.

* allata.

* operibus.

† Illustris doct. Fran. Aret. in. l. si mihi. & tibi §. si qs seruos. in pe. col. de le. j. istū text. dicit sing. ad hoc, ꝙ iussus dare aliquid hæredi intra certū tépus à die mortis, nō tenetur dare: nec currit tépus nisi à die aditæ hæreditatis. Dic tamé ꝙ vis nostri text. nō cōsistit in hoc: quia nō haberet dubiū: sed in alio, vt hîc in nouis interpreta. Bolog.

† Iste est tex. fin. secūdū Bald. prout dicit hîc Bolo. in suis secūdis interpreta. tñ in meo Bal. nō re-perio, ꝙ aliquid scripserit sup isto ti. nec in cōmuni īpressione. Et hîc, & alibi in multis locis alle. ipse Bol. Bal. ibi cuius tñ cōmentū non habetur cōmuniter.

b Amplio hác glo. vt procedat, quáuis pœniteat is, cui debet impleri, & petat eá impleri. ita no. Bald. in l. j. in fi. C. de instit. & sub. Guil. de cugo. ibi nume. xj. & quod no. ī apost. ad eūi verbo, pro impleta. & Alexá. in l. si seruū. §. sequitur. j̃. de ver. obli. & melius in. l. iij. §. fi. de condi. ob cau. & cōsi. ciij. volu. j.

* al. hic incipit lex.

* Arescu se.

* iussum fuerit statu liberum &c.

ber.nō est iste talis statuliber, cum nec animus dādæ libertatis sit. ¶ Seruire.] Seruo relicta est libertas si anno seruierit Titio. Titio intra annū mortuo seruus nōdū est liber nisi annus finiat. & redditur ratio. ¶ Si duobus.] Seruus liber esse iussus si det.x.Titio & Sēpronio.v.obtulit Titio,& Titius noluit.eadē quinq; obtulit Sēpronio, & noluit. dicit φ fit liber. ¶ Stich⁹.] Seruo relicta est libertas si seruierit Titio extraneo p trieniū. vel sic: si tot operas puta x.ei dederit:dicitur φ interim est statuliber, & seruire debebit per trieniū Titio:licet nō dño.& si hęres phibet Titio seruire : statim seruus fit liber. & hæc sunt vera, qñ per hæc verba nō habuit testator animū relinquēdi Titio dñium serui.tūc em̄ secus esset in hoc vltimo casu: qđ dic vt in gl. ¶ Stich⁹.] Titio reliqui libertatē si hæc redi meo seruierit per annū.dicitur φ hic annus cōstat ex.ccclxv. diebus,nō ex plurib⁹ ꝑpter bisextū.& dicit φ impleta cōditio est, si per aliquā partē anni fuit infirmus, ita φ non potuit seruire. Secundo dicit:seruus liber esse iussus esse si det.x.hæredi.hęres cogit recipere etiā particulare solutionē. & hoc speciale fauore libertatis. Tertio dicit. relicta est libertas seruo si Titius capitoliū ascēdat.vel sic:si Titi⁹ det.x.fratribus prædicatoribus.Titius non cōpellit hoc adimplere:& eo nō adimplēte seruus non fiet liber. Vltimò dicit.seruus liber eē iussus si seruiat hæredi p annū:illi dies nō cōputātur in anno quib⁹ seruus extitit in fuga,vel in quibus cōtēdit pro libertate cōtra hæredē. Frā. Acc.

sa abesset [a], & pecuniā statuliber haberet : vel expectare eū debere donec redeat is, cui dare debet: vel deponere in ædē pecuniā cōsignatā oportet:quo subsecuto statim ad libertatem peruenit [b].

¶ *Libertas collata in nimis longum tēpus, uel in cōditionem impossibilē declarat uoluntatem domini contrariā esse libertati.hoc dicit.*

¶ Nō est statuliber, * cui libertas in tam longū tēpus collata [c] est, vt eo tēpore is, qui manumissus est, viuere nō possit [d]:aut si tā difficilē,imò penè impossibilē cōditionem †adiecerit, vt aliunde * libertas ei obtingere nō possit:veluti si hæredi * mille dedisset: aut cùm moreretur, liberū esse iussisset: sic em̄ libertas inutiliter datur. Et ita Iulia.scribit:quia nec animus dandæ [e] libertatis est. ¶ Seruire Titio āno,& liber esse iussus, Titio mortuo non statim liber fiet: sed cùm annus trāsierit, [f] * φ [g] videtnon tantùm sub cōditione, sed etiā ex tēpore data libertas. Etem̄ absurdum est, maturius eū liberū effici, cùm cōditionē nō implet, ex qua liber futurus foret,quàm si eā impleret. ¶ Si duobus decē datis, esse liber iussus sit:& vnus quinq; accipere noluerit:meli⁹ est dicere, posse eum eadē quinq; [h] alteri offerētem [i] ad libertatē peruenire. ¶ Stichus si Titio [k] per trienniū seruierit, vel si illi [l] centum operas dederit,liber esto:hoc modo libertatē vtiliter dari posse placet. Nam & alienus seruus seruire nobis potest sicuti liber [m],& multò magis nobis operas dare:nisi testator seruitutis appellatiōe [n] dominium magis,quā operā intellexerit. Ideoq; si prohibet hæres Titio seruire, triennium dominium foret Titij.Accur.

peruenit ad libertatē [o]. ¶ Stichus, si hæredi meo anno seruierit, liber esto:quærendū est,annus quo modo accipi debeat:an qui ex continuatis diebus.ccclxv.cōstat * an qui bisexto [p]? Sed superius [q] magis intelligendū Pompo. scribit. Sed si quibusdam diebus aut valetudo,aut alia iusta caussa impedimento fuerit,quò minus seruiat: & hi anno imputandi sunt [r]. Seruire enim nobis intelliguntur etiam ij,quos curamus ægros: qui cupientes nobis seruire, propter aduersam [s] valetudinem impediū tur. ¶ Item si decem hæredi dare iussus fuerit:hæres etiā per partes [t] accipere fauore libertatis cogendus est. ¶ Ita liber esse iussus, Si Titius Capitolium ascenderit: si Titius noluerit ascendere, impeditur libertas. Idemq; iuris est in similibus caussis [v], & cōditionibus [x]. * Item Cassius ait, ei:qui seruire iussus est anno illud tempus, quo in fuga [y] sit,vel in controuersia [z],pro libertate non procedere.

¶ *Obscuritas rationum non impedit libertatem competere,si statuliber paratus est pro his satisdare.h.d.*

Pomponius li.9.ad Sab. LEX V.

STatuliber rationem reddere iussus, reliquum quod apparet, soluit:de eo, quod obscurius est,satisdare paratus est. Neratius, & Aristo rectè putant,liberū fore [a]:ne multi ad libertatem peruenire non possint,incerta caussa [b] ratione,& genere [c] negotij huiusmodi. ¶ Statuliber,qui non rationes [d] reddere,sed pecuniam iussus est dare:numerare debet, non fideiussores dare.

Marginalia (left): * cum. † Quotuplex sit conditio impossibilis, & quos actus vitiet: vide Bar. in l. ob tinuit de cō di.& demō. in.l.j.§.de cōdi. instit. & Bal. in.l. si pater. in §.col.C. de institut. & substitu. * ea libertas. * milies. * In manu scripto Codice ita legitur quòd videtur nō tātùm sub cōditione, sed etiā ex die,ex qua liber futurus foret, si eam impleret. Si duob. &c.

Marginalia (right): * an qui nō quibus libet? aliàs quibuslibet : sine negatione. * Ita.

a ¶ Abesset.] secus si præsens accipere recusat:vt.s.l.pxi.§. Stichus annua.

b ¶ Peruenit.] sic.C. de vsu.l.acceptā.& qui po.in pign.ha.l.j. & .s. deposi.l.j.§. si pecunia in sacculo.Accur.

c ¶ Collata.] id est relicta.

d ¶ Possit.] nisi conditione impleta.

e ¶ Dandæ.] quod præsumitur ex eo φ tam longum tempus, vel conditionem impossibilem adiecit. Azo. vt.s.de manu. test.l.antepenul.§.fi.& l.fi.in prin.& arg.s.de vsufru.Titio. Sed contra instit. de hære.insti.§.impossibilis.sed finis huius.§.videtur soluere.vel hæc per illā corrigit:vel ibi de natura est impossibilis:hîc de facto.

f ¶ Annus transierit.] vt & .s.de testamen.ma. si ita scriptum fuerit.&.j.e.si peculium.§.quædam.& l.si seruus liber.Sed contrà.j.e.l. Stichus.& l.si hæredi.in fi.Sol.ibi in persona serui contingit impedimentum:hîc in persona domini.

g ¶ Quod.] id est,quia.& hoc soluit etiam dictum contrarium.

h ¶ Eadē quinque.] & facit.s.eo.l.proxi.&.§.Stichus annua. & §.si decem iussus.Accur.

i ¶ Offerētem.] id est,quia alteri offerebat.Accur.

k ¶ Titio.] scilicet extraneo,qui non erat hæres.

l ¶ Vel si illi.] disiunctio est legis,non testantis.

m ¶ Sicuti liber.] accepto verbo seruire non pro dominio. aliàs secus.vt.s.l.proxi.§ penul.Accur.

n ¶ Appellatione.] vt per hoc quod dixit seruire, voluerit vt per triennium dominium foret Titij.Accur.

o ¶ Peruenit ad libertatem.] quia non stat per seruū quò minus adimpleat conditionem,sed per hæredem.& hoc intellige cum testator seruitutis appellatione non dominium, sed operam intellexit. quod in dubio est præsumendum:vt infrà eodem.l.penu.in princ & s.de vsufr.leg.l. vxori.§.fi.Si verò dicas io qui quando intellexit de dominio, non statim perueniret ad libertatē. Arg. suprà.l. pxi.§.pe.& ideò leges interrogatiuè,peruenit ad lib?Respō. non peruenit secūdum lo. Item argumē.contrà. huic.§.infrà eodem. si triennio.&.l.si peculium §.quædam.& .l. si seruus si hæredi. §. Imperator.

p ¶ Bisexto.] aliàs quibuslibet, & aliàs bisexto.& hæc bona. & de hoc plenè habes infrà de verb.sig. l. cū bisextus.Accursius.

q ¶ Superius.] qui cō stat ex.ccclxv. dieb⁹ : vt & .s. ad leg.aquil. ita vulneratus.Acc.

r ¶ Imputādi sunt.] quasi conditione impleta. sufficit enim si per eum non stat quo minus seruiat.Azo & ad hoc.s.ad leg. Rho. de iac.l.si vbi dicit,puta morbo impeditū.& s.de vsufruct. arboribus.§ de illo.& .j. e. l.fi.& .s.de cōdi.& demō.si pecuniā. in principio.& .j.de re iudi.l.cōtumacia.§.pœnam. & s. loca. qui operas. & j.de varijs cog.l. j. §. pe.Accur.

s ¶ Aduersam.] secùs si propter publicum iudicium impediatur:vt infrà eod.l. Stichum. §. dama. vel per casum in persona eius cui est seruiendū: vt.s.e.l.§.seruire & facit.j.e.l.in fi.Accur.

t ¶ Per partes.] fauore libertatis.aliàs contrà.s.de vsu.l.tutor. §.lucius.& hoc plenè notaui.s.si cer.petat.l. quidam.

v ¶ Similibus caussis.] vt in pecuniarijs relictis: vt suprà de condi.& demon.l. nonnunquam.

x ¶ Conditionibus.] scilicet similibus si Titius Romam ierit, vel vltra mare.

y ¶ In fuga.] sic.j.e.seruus qui testamento.§.seruus.& .s.de ser. expor.l.Titius.in prin.Argu.contrà.s.de vsufr.arboribus.§.Iulianus. & .j.de acquir.pos.l.j.§.per seruum qui.Acc.

z ¶ In controuersia.] cum in libertatem proclamat:non si ei ab alio fiat controuersia sine dolo serui.

Statuliber.] CASVS. Seruus iussus est esse liber si reddiderit rationes hæredi.hic seruus reliqua quæ nunc apparent, vult reddere & vult satisdare pro alijs reliquis si apparebunt. satis est, & sic fit liber. Vltimo dicit.seruus liber esse iussus si det.x.debet.x. dare ad hoc vt fit liber.non autem prodest si vult satisdare.Fran.

a ¶ Liberum fore.] & bene.Arg.s.de col.bo.l.j.§.sed cùm possint. & arg.s.si cer.pet.l.quidam.

b ¶ Incerta caussa.] si habes incerta caussa:subaudi,impediēte rationem huius.Accur.

c ¶ Et genere.] s.impediente rationem huius.Accur.

d ¶ Statuliber qui non rationes.] tunc enim in obscuris fideiussores admitterentur.Ir.vt.s.dixi.sic.s.quibus mo.pig.vel hypo. sol.

item liberatur.§.j.& de cõsti.pec.l.promissor.§.constituto.Accur.

Vlpianus lib.27.ad edic. LXXVI.

SI statulibera pœnæ serua facta sit[a], & post dãnationẽ statutę libertatis cõditio extiterit: quãuis ipsi statuliberæ nihil proficiat[b]: partui[c] tamen proficere oportet: vt perinde liber nascatur, atque si mater damnata nõ esset. Quid tñ, siqua cõceperit in seruitute, deinde ab hostib⁹ capta, peperit ibi post existẽtem conditionẽ? an liberum pariat? Et interim[d] quidem quin seruus hostiũ sit, nequaquàm dubiũ est: sed verius est, postliminio eum liberũ fieri: quia si mater in ciuitate esset, liber nasceretur. Planè si hæc apud hostes eum cõcepisset, & post existẽtem cõditionem edidisset: benignius[e] dicetur, cõpetere ei postliminiũ, & liberũ eum esse. ¶ Statuliber parẽdo cõditioni in persona emptoris, peruenit ad libertatẽ. Et sciẽdum est, hoc ad statuliberos omnis sexus pertinere. ¶ Nõ solùm autẽ, si euenerit hæc cõditio, ad eũ transit, qui emit: verũetiã ad oẽs, quicunq; quoquo iure dominium in statulibero nacti sunt. Siue igitur legatus sit tibi ab hærede statuliber, siue adiudicatus[f], siue vsucaptus à te, siue traditus, vel aliquo iure tuus factus est: sine dubio * dicemus iure parere cõditioni in persona tua posse. ¶ Sed & in hærede emptoris idẽ dicitur[g]. ¶ Si filiusfa. hæres sit institutus[h], & statuliber filio dare iussus est, & liber esse: siue filiofa. siue patri dãdo peruenit ad libertatẽ: quia & ad patrẽ[i] hæreditatis emolumẽtum peruenit. Sed & si post mortẽ filij patri dederit, quasi hæredis hæredi: liber erit. Nam & siquis extraneo dare iussus sit, & liber esse: deinde huic hæredi hæres extiterit: nõ quasi in extranei persona, sed quasi in hæredis, cõditioni parebit[k]. ¶ Statuliber[l] decem dare iussus, & liber esse: si quinq; datis distractus sit, residua quinq; emptori dabit. ¶ Si seruus tuus statuliberum emerit: tibi[m] dabitur, quod hæredibus dare iussus est. Sed & si tuo seruo dederit: si modò is[n] eum peculiari nomine emerit, neq; ei tu peculium ademisti, puto liberum fore, scilicet, vt eo modo tibi dedisse intelligatur perinde * ac si tua voluntate cuiuis alij seruorum tuorũ dedisset. ¶ Siquis non dare decem, sed rationibus redditis liber esse iussùs est: an ad emptorem hæc conditio transeat, videamus. Et aliâs sciendum est, eas demum conditiones ad emptorem transire, quæ sunt in dando: cæterùm si quæ sunt in faciendo, non trãseunt: vt puta, si filium eius literas edocuerit. Hæ enim personis eorũ cohærent[o], quibus adscribuntur. Rationũ autem reddendarũ cõditio, quod ad reliqua quidẽ attinet, in danda pecunia cõsistit: quod autem ad ipsa volumina rationũ tradẽda, percõtandas, atq; examinãdas rationes, & dispungẽdas[p], atq; excutiẽdas: factum habet. Nunquid ergo reliqua quidem emptori dando perueniat ad libertatem: cætera in persona hæredis consistant? Puto igitur & ad emptorẽ reliquorum solutionem transmitti: sic fiet, vt diuidatur[q] conditio. Et ita Pompo. li.viij.& Sabinus scribunt.

dicemus pareri. | *atque.*

Paulus li.5.ad Sab. LEX VII.

VSusfructus alienatio conditionem[r] statuliberi secum non trahit[s].

Pomponius li.8. LEX VIII.

ITa liber[t] esse iussus. Si decem dederit, liber esto: hæredi-

SI statulibera.] CASVS. Statulibera propter aliquod delictnm est serua pœnæ effecta nunc extitit conditio, sub qua relicta erat ei libertas. dicitur ꝙ hoc prodest partui eius: licet non ei vt partus tunc conceptus & natus sit liber. Sed quid si hæc statulibera existẽs in seruitute cõcepit: posteà capta ab hostib⁹ pariat post euentũ conditionis? certè interim donec partus est apud hostes, est seruus: liberatus ab hostibus fit liber iure postliminij. idẽ si apud hostes concepit: & pariat ibidem post euentum cõditionis. ¶ Statuliber.] Seruus iussus est liber esse si det decẽ hæredi. hũc seruũ hæres interim vendit vel legat, vel donat alicui, vel vsucapitur ab aliquo. dicitur ꝙ hic seruus si paret conditioni in persona emptoris, vel alterius noui domini dando ei ista. x. efficitur liber. idẽ in emptoris hærede. idẽ si det patri hæredis: posito ꝙ filius sit institut⁹ ab extraneo. & hæc sunt vera, siue filius nunc viuit, siue nõ, cùm seruus dat decem patri hęredis. Sed pone ꝙ iussus est seruus dare decẽ extraneo, & liber esse: nũc hæres testatoris successit illi extraneo. huic hęredi dabuntur decẽ nõ quasi extraneo. Fr. ¶ Statuliber.] Iussus seruus dare decẽ hęredi, & esse liber. v. dedit hæredi: nunc hæres eũ vendidit. si alia. v. det hic seruus, dabit emptori. ¶ Si seruus.] Seruus iussus est esse liber si det hęredi. hęres hũc seruum vẽdidit seruo meo. dicitˀ ꝙ si hic statuliber det mihi hæc decẽ erit liber. sed & si seruo meo det: erit idẽ si emerat de peculio eum, nec ei peculiũ ademi. ¶ Siquis.] Seruus liber esse iussus est si reddiderit rationem eius, quod gessit de factis domini. hęres interim eum vẽdidit. an hæc cõditio est implenda in ꝑsona emptoris, quæritur. & est sciẽdum, ꝙ ille demũ conditiones transeunt ad emptorem, quæ sunt in dando, non illæ, quæ sunt in faciendo: vt ita talis seruus sit liber, si filium illius instruat literis. idem in similibus. nostra autem conditio & in dando est prout continet dationem reliquorum: & in faciẽdo est prout continet extrahere & excutere rationes. dicendum est ergo quòd datio vadat ad emptorem, factio autem stet & impleatur in persona hæredis. Francisc.

a ¶ Facta sit.] qualis & hodie fieri potest: vt in authenti. de nupt. §. quod autem prius.

b ¶ Proficiat.] propter geminam seruitutem. Accur.

c ¶ Partui.] forsitan ante damnationem concepto, vel etiam posteà. Azo. ad hoc. s. tit. ij. l. generaliter. §. ex damnata.

d ¶ Interim.] quandiu apud hostes sit. Azo.

e ¶ Benignius.] omisso rigore iuris. & ad hoc, suprà de iniust. testa. siquis filio exhæredato. §. siue autem. & ad hoc quod not. C. de cap. l. j. Accursius.

f ¶ Adiudicatus.] in iudicio fami. ercisc.

g ¶ Idem dicitur.] vt in eius persona possit parêre conditioni: vt &. j. de excep. do. l. ij. § fi. &. j. eo. statuliberi. §. quintus. &. s. de act. empt. l. Titius. §. j. &. j. de fur. si seruus communis. §. fin. &. s. de euict. qui libertatis. &. j. e. l. §. statuliber. &. §. siquis non dare. sed hodie videtur quòd alienari non possit: vt. C. communia de le. l. fi. §. pe. &. §. fi. & aut. res.

h ¶ Institutus.] ab extraneo. Accur.

i ¶ Ad patrem.] non solum istud quod à statulibero datˀ. Acc.

k ¶ Parebit.] vt. j. e. si peculium. §. hæredi.

l ¶ Statuliber.] facit s. §. statuliber. & qđ ibi dixi. Accur.

m ¶ Tibi.] scilicet domino Azo.

n ¶ Is.] scilicet seruus.

o ¶ Cohærent.] vt &. C. de cadu. tol. §. ne autem. Accur.

p ¶ Dispũgendas.] Quid sit dispungere, habes. j. de verbo. sig. cognoscere. in ratione enim reddenda sunt hæc duo necessaria: vt &. s. de cond. & demõ. cùm seruus ita. §. j. & l. qui sub conditione. Accursius.

q ¶ Diuidatur.] similis insti. per quas perso. no. acqui. §. j. Et no. quia cõditio quæ pendet ex persona serui, aut consistit in dãdo, aut in faciẽdo, aut mista est. Vbi in dãdo: hæredi est dandum & emptori & hæredibus emptoris: nisi esset dictum vt alij detur: vt j. e. l. labeo. &. j. eo. qui pecuniam. &. l. siquis testamento. & l. ita liber. &. s. de eui. qui aliena. §. fi. & hîc. Si verò est dictum, vt alij detˀ ei dabitˀ, nõ alij nisi ĩ casu: vt hoc. §. &. s. de euict. qui alienam. in fi. &. j. eod. si is cui. & de condi & de. l. sub diuersis. §. fi. Secundo casu, quãdo scilicet in faciendo: si sit dictum in cuius persona: ei impleri debet: vt suprà de condic. & demon. l. quæsitum aliâs hæredi: nec ad emptorem transit: vt hîc. Si autẽ sit mista, tunc serua quod hic dicit, vt factum fiat personæ designatæ, datio verò etiam emptori: vt hîc, & supra de euict. l. qui libertatis. §. seruus. Quod in emptore dixi: in accipiẽte quoquo titu. accipe: vt suprà. §. statuliber. & infrà codẽ. l. statuliber. §. quintus. circa fi. Item est huic fini argu. contrà suprà de iurisdi. om. iudi. l. si idem. §. si vna. Accur.

Conditio ex persona serui pẽdẽs triplex est.

VSusfructus.] CASVS. *(see below)*

r Vsusfructus.] Conditionem. licet sit in dando. Accur.

s ¶ Non trahit.] vt detur fructuario, sed proprietate alienata datur proprietario: vt. s. l. proxi. §. fi. Accur.

ITa liber.] CASVS. Testator reliquit libertatem seruo si det. x. & non dixit cui. Dicitur quòd debet dare hæredi. Secundo dicit. testator reliquit libertatem seruo si det decem hæredibus: & hæredes vendiderunt hunc seruũ. Dicitur quòd eas portiones quas dedisset hæredibus si penes eos remansisset: easdem dabit emptoribus. & quas dedisset hæredibus, declarat. nam aut expressit nomina propria hæredum: & tunc viriles darentur hæredibus, & sic emptoribus. aut dixisset simpliciter hæredibus: & tunc hæreditariæ. Fran.

t ¶ Ita liber.] sic. j. eo. l. qui pecuniam. & quod not. s. si statulibera. pœnæ

pœnæ.§.fina.Accurſius.

a ¶ Nomina.]propria.& eſt ſimilis diſtinctio.ſ.de leg.j.l.Turpia.§.ſi.&.l.ſi hæredes nominatim.&.ſ.ad Treb.l.quoties.&.l.ſeq.Sed cõtrà.j.e.l.ſiquis teſtamẽto.Sol.vt ibi.Itẽ quid ſi dixerit propria & appellatiua? Reſpon.diſtingue quod præpoſuit.Arg.j.de ſtip.ſer.ſeruus communis ita.

dare debet. Nam qui nõ habet cui det: hæredi dãdo ad libertatẽ peruenit. ¶ Si partes ſuas quiſq; hæredum diuerſis emẽtibus vẽdiderit: quas portiones hęredibus dare ſtatuliber debuit, eaſdẽ dabit emptoribus. Labeo autẽ ait, ſi nomina [a] dũtaxat hæredum in teſtamento poſita ſunt, viriles [b] partes eis dandas: ſi verò ita, Si hæredibus dederit: hæreditarias.

Vlpianus lib.28.ad Sab. LEX IX.

STatuliberũ medio tẽpore ſeruum hęredis eſſe, nemo eſt qui ignorare debeat [c]: eapropter noxæ dedi poterit [d]: ſed dedit⁹ ſperare adhuc libertatem poterit. Nec enim deditio ſpem illi adimit [e] libertatis. ¶ Si ſtatuliberum non ea cõditione [f] hęres vẽdat, cauſſa eius immutabilis eſt [g]: & luere ſe ab eo poteſt ſimili modo, vt ab hærede. Si tamẽ ſuppreſſerit hæres conditionẽ ſtatuliberi, ex empto [h] qdẽ tenetur: grauiores [i] autẽ etiã ſtellionatus crimen imponunt [k] ei, qui ſciens [l] diſſimulata conditione ſtatutę libertatis ſimpliciter eũ vendiderit. ¶ Illud * tractandum eſt, an liberatio cõtingat ei, qui noxæ dediderit ſtatuliberũ. Et Octauenus putabat liberari [m]. Idẽ dicebat, & ſi ex ſtipulatu Stichum deberet [n], cumq; ſtatuliberũ [o] ſoluiſſet. At ſi ante ſolutionẽ ad libertatem perueniſſet: extingueretũ obligatio, Tota enim [p] ea in obligatione cõſiſtere, quæ pecunia lui, præſtariq; poſſunt: libertas autẽ pecunia lui non poteſt, nec reparari [q]. Quæ ſentẽtia mihi vera videtur.

b ¶ Viriles.]i.pro numero perſonarum: vt ſ.de leg. præſt.l.virilis.in prin. Accur.

STatuliberum.] CASVS. Statuliber antèquàm impleatur cõditio dicĩ ſeruus hęredis.& ſi interim delinquat, poterit hæres dare eũ pro noxa. adueniẽte autẽ conditione erit liber. ſed ſi hæres eum vendat, adhuc durat ſpes libertatis: & ſi vẽdiderit eum tanquam merum ſeruum, non tanquam ſtatuliberũ, tenebitur emptori act. ex empt.item crimine ſtellionatus ſi ſciẽs diſſimulauit eius cõdit. Vltimò dicit. hæres dans pro noxa ſtatuliberum, liberatur. itẽ & ſi antè quã det exiſtat condit. liberatur. ¶ Statuliberi]Ille cui relicta eſt in teſtamẽto libertas ſub conditiõe, ita demum tenet hoc relictũ ſi adeatur hæreditas, & extũc habet ſpem libertatis. antè quàm adeatĩ, vſucapi põt talis ſeruus, & ſi poſteà adeatĩ: extunc incipiet habere ſpem Franc.

*Tracta tum eſt.

c ¶ Debeat.]vt.j.eo.ſtatuliberi à cæteris. in princip.

d ¶ Poterit.]vt.ſ.de noxali.ſiquis à nullo.&.l.ſeq.&.l.ſi noxali.§.ex his. & pignori dari: vt.ſ.de pigno.l.grege.§ j.

e ¶ Adimit.]vt.C.de teſta.ma.l.ſtatuliberis.Accur.

f ¶ Cõditione.]i.nõ dicat ſe ſtatuliberũ vendere.M.

g ¶ Immutabilis eſt.]vt &.ſ.proxi.reſpon.&.ſ.e.l.ij.in princi. Accur.

h ¶ Et ex empto.]vt.ſ.de euict.qui alienã.&.l,qui libertati.in prin.&.j.e.l.proxi.Accurſius.

i ¶ Grauiores.]iuriſconſulti.

k ¶ Imponunt.]aliâs important, id eſt inferunt.

l ¶ Sciens.]ignorans autem non committit hoc crimen [a], vt &.ſ.de pig.act.l.j.&.l.tutor.§.j.&.j.de cri.ſtellio.l.penul.

[a] Concor. text.in.c.apoſtolicæ. & ibi not. Panor.nu.iij.vbi poſui ĩ apoſt. ad ipſum in verſi.nõ curauit.extrà de de.ex.cõ.mini.& in c.nouit.de ſen.exc.

m ¶ Liberari.]vt &.ſ.de noxa.l.prætor.Accur.

n ¶ Deberet.]hoc eſt contrà.j.de ſolu.cùm quis.§.qui hominem.&.ſ.de condi.inde.Neratius.ſed ibi plenè dixi in.l.Neratius.

o ¶ Statuliberum.]ſine ſuo facto: vt &.j.de verbo.obli.ſi ſeruum.§.item ſi homo.Accurſius.

p ¶ Tota enim.]id eſt omnia enim.

q ¶ Nec reparari.]ſic.j.de reg.iur.l.libertas inæſtimabilis.&.ſ.de his qui deiece.vel effu.l.j.§.ſed cùm liber homo.Accur.

r ¶ Fuerit.]ſcilicet etiam poſteà.

s ¶ Vſucapitur.]imò tranſit incontinenti dominium, cum dominus ſit tradens: vt.ſ.in princip. huius legis ergo non vſucapit accipiens: vt infrà de vſuſcap.ſequitur.§.lana? Reſpon.hic alienus erat. vel verius quo ad ius parendi conditioni: vt.j.de capt.& poſtlimi.re.in bello.§.ſiquis.& ſic etiam expone.ſ.eo.l.ij.in princi.&.§.j.&.ſ.titu.ij.l.penul.in fi.Accur.

SI decem.] CASVS. Liber eſſe iuſſus ſi det.x.hæredi: hæres eũ vẽdidit, & dixit emptori ꝙ hic ſeru⁹ debebat eſſe liber, ſi det xx.nunc apparet quòd dando.x.eſt liber. tenebitur hæres emptori act.ex empto.ſi autem promiſit hæres de dupla nomine euictionis, & euincatur emptori hic ſeruus per extraneum: tunc hæres tenebitur de dupla.Fran.

t ¶ Dediſſet.]hæredi: ſecus ſi alij: vt.ſ.de euict.qui alienam.§.j.

¶ Statuliberi conditio ita demũ immutabilis eſt ſi adita hæreditas fuerit [r]: cæterùm ante aditam hæreditatem in propriam vſucapitur [s] ſeruitutem, libertatiſq; ſpes infringitur: ſed adita poſteà hæreditate, ſpes libertatis fauore ſui redintegrabitur.

Paulus li.5.ad Sab. LEX X.

SI decem dare iuſſum hęres vẽdiderit, & tradiderit, dixeritq; adſcriptum libertati, ſi viginti dediſſet [t]: ex empto erit actio cum venditore. Aut ſi dupla promiſſa eſt ob euictionem: duntaxat duplæ repetitio erit, & ex empto ob mendacium [v].

Pomponius li.14.ad Sab. LEX XI.

SI hæres [x] pecuniam donaſſet ſtatulibero vt ſibi eam daret, & liber eſſet: non fieri liberum [y] Ariſto ait: ſed ſi in plenum [z] ei donaſſet, fieri liberum.

Iulianus li.7.digeſt. LEX XII.

SIquis teſtamento libertatem acceperit ſub conditione, Si rationem reddiderit: debet pro hęreditaria parte hæredibus reliqua ſoluere: etiamſi nomina quorundam hæredum ſint in conditione poſita [a].

Idem li.7.digeſt. LEX XIII.

SI quis ita libertatem dediſſet, Stichus, ſi hæres meus eum teſtamento ſuo non manumiſerit, liber eſto: ſecundum voluntatem defuncti hoc ſignificari videtur [b], ſi teſtamento ſuo hæres non adſcripſerit ei libertatem. Quare, ſiquidem hæres libertatem ſeruo ſuo teſtamento dederit, de-

v ¶ Ob mẽdacium.] hic eſt ſenſus: vt ob mẽdacium agatur ex empto, & non ad duplum: ſed re euicta ab aliquo extraneo ad duplum agitur, ſi promiſſa eſt: & ſic non eſt contra.C.de euict.qui libertatis.§.j.vbi dicitur non agi ad duplum propter mendacium.Accur.

Agi ad duplũ ob mendacium an poſsit.

SI hæres.] CASVS. Liber eſſe iuſſus ſi det.x.hæredi: hæres donauit ſeruo.x.vt ea ei redderet & liber eſſet. licet reddat, non eſt liber.& hoc de rigore: de æquitate ſecus.ſi autẽ ſimpliciter donauit, & ſeruus hæc.x.reddat hæredi, liber eſt.Frã.

x ¶ Si hæres.]aliâs lex ſi hæres, aliâs.§.Pomponius.

y ¶ Liberum.]de rigore iuris. ſic &.j.de ſol.l.qui ſic.ſed de æquitate ſecus: vt.ſ.ſi certũ peta.ſi tibi.& de dona.quid id.§.j.quæ ſunt contrà. Accur.

z ¶ In plenum.]id eſt non adiecta hac conditione.quandoq; ergo plenè dat: quandoq; non.ſic.j.de acquir.re.do.l.per ſeruũ.§.j.

SIquis teſtamento.] CASVS. Liber eſſe iuſſus ſi reddiderit rationes hæredibus: reddere debet & reliqua, & pro hæreditaria parte omnibus: licet quorundam hæredũ nomina ſint expreſſa. Frã.

a ¶ Poſita.]ſed certè imò virilis tunc: vt.ſ.eod.ita liber.§.j.quæ eſt contra ſolutionem datam pro hæreditaria his, quorum nomina non ſunt expreſſa: nominatis verò pro virili: vt ſit proportio totius & partis. vel aliud cùm omnia nomina, aliud cùm pars tantùm exprimitur: vt infrà eodem qui pecuniam.& hoc placet. vel ſuprà ſunt expoſita propria: hic appellatiua.& facit ſuprà de manumiſ.teſta.l.ſi ita fuerit.Accurſius.

Totius, & partis debet eſſe ꝓportio.

SIquis ita.] CASVS. Reliqui libertatem ſeruo meo ſi hęres eum non manumittat in ſuo teſtamento.dicitur quòd expectabitur mors hæredis ſi hæres eum manumittat in teſtamento ſuo vel non. ¶ Seruus communis.] Vnus ex dominis reliquit libertatẽ ſeruo cõmuni ſi det.x.dicitur ꝙ dare poterit ex peculio hæc.x. ſiue hoc peculiũ ſpectet ad hæredẽ relinquẽtis libertatẽ, ſiue aliũ dominum: nec eſt vis cui debeat dare. ¶ Si duo.] Duobus ſeruis relictã eſt libertas ſi reddiderint ratiões.quærĩ an vnus reddẽdo ſine alio perueniat ad libertatẽ? & diſtinguitur.nam aut geſſerũt ſeparatim rationes: & tunc vnus reddendo ſine alio erit liber. aut cõiter geſſerũt, & tũc vn⁹ ſine alio nõ poteſt peruenire ad libertatẽ. ¶ Qui ita.] Libertas relicta eſt ſeruo ſi iurabit ſe aſcẽdere Capitoliũ.dicitur ꝙ ſtatim cùm iurat eſt liber. ¶ Seruus.] Reliqui libertatem ſeruo hæredis mei ſi quandã rẽ, quæ eſt hæredis mei, ei det. dicitur ꝙ eã dãdo eſt liber: cùm & ſine vlla cõd.poſſem illi ſeruo relinquere libertatẽ. ¶ Hæc ſcriptura.] Reliqui libertatem ſeruo Sticho cùm erit.xxx.annorum.poſtea dixi, ſi Stichus decẽ non dederit liber nõ eſto.dicitĩ ꝙ & dare debet.x.& xxx an.effici: & tunc erit liber.Fran.Accur.

b ¶ Significari videtur.]ſ.vt ſit liber ſi &c.

fectus [a] conditione videbitur: si non dederit, impleta conditione vltimo vitæ tẽpore hæredis ad libertatẽ perueniet. ¶ Seruus cõmunis liber esse iussus [b] ita, si decẽ dederit ex peculio: dare potest, quocunq; modo acquisitum habuerit: nec refert, apud hæredem [c] id, an apud socium [d] fuerit: & hęredi, an extraneo iussus sit dare. Nam per omnia caussæ [e] statuliberi applicatur [f], quod cõditionis implendæ gratia alienare peculiares nũmos potest. ¶ Si duo serui rationibus redditis liberi esse iussi fuerint, & separatim rationes gesserint: nõ dubiè separatim quoq; cõditioni parere poterũt. Sed si actus eorũ cõmuniter gestus, ita mistus fuerit, vt separari non posit: necessariò alter cessando alterius libertatem impediet: nec videbitur cõditio in persona alterius impleta, nisi id, quod cõputatione rationũ habita reliquum fuerit, aut vterq;, aut alter, totũ [g] soluerit. ¶ Qui ita liber esse iussus est, Si iurauerit se Capitolium ascẽsurum: cõfestim vt iurauerit, quamuis Capitolium nõ ascẽderit [h], liber erit. ¶ Seruus hæredis rem ipsius hæredis dare iussus, & liber esse, ad libertatẽ perueniet [i]: quia potest [k] testator & sine vlla dandi cõditione hæredis seruũ manumitti iubere. ¶ Hæc scriptura, Stichus, cùm erit annorum xxx. liber esto: Stichus, si. x. nõ dederit, liber ne esto: hãc vim habet: Stichus, si. x. dederit, & ad annos xxx. peruenerit, liber esto. Nanq; ademptio libertatis, vel legati, sub cõditione facta, incipit cõditionẽ contrariam legato, vel libertati, quæ prius data erat, iniecisse [l].

Vlpianus. LEX XIIII.

Seruus, q testamento dñi, cùm decẽ hæredi dedisset, liber esse iussus erat: hæredi mercedẽ referre pro * operis suis solebat: cùm ex mercede hæres amplius decẽ * accepisset, seruus liberũ se esse aiebat: de ea re cõsulebatur. Respondi, non videri liberũ esse: nõ enim pro libertate [m], sed pro operis eã pecuniam dedisse: nec magis ob eã rem liberũ esse, quàm si fundum à domino conduxisset, & pro fundi fructu pecuniam dedisset. ¶ Seruus, cùm hæredi annorum septẽ operas dedisset, liber esse iussus erat. Is seruus fugerat, & annũ in fuga fecerat: cùm septem anni præterijssent, respondi non esse liberum: non enim fugitiuum operas domino dedisse. Quare nisi totidem dies [n], quot aufugisset, seruisset, non fore liberum. Sed si ita scriptum esset, vt tunc liber esset cùm septem annis seruisset: potuisse liberum esse si post tempus fugæ reuersus fuisset.

Africanus li. 9. LEX XV.

Mortuo hærede, si statuliber locupletiorẽ hæreditatẽ [o] * tanta pecunia, quantam dare iussus sit, fecerit: veluti, creditoribus soluendo, cibaria familiæ dando: statim eum ad libertatem esse peruenturum existimaui [p]. ¶ Heres cùm statuliberum. x. dare iussum venderet, conditionẽ pronũciauit, & traditioni legẽ dixit, vt sibi potiùs, quàm emptori, eadem decem darentur. Quærebatur, vtri eorum statuliber pecuniã dando, libertatem consequeretur? Respondi, hæredi eum dare debere. Sed & si legem dedisset talem, Vt extraneo alicui statuliber pecuniam daret: respondi, & hoc casu conuentionem valere [q]: quia hæredi videtur soluere, qui voluntate eius alij soluit.

* Vlpianus li. respon. LEX XVI.

Statulibera quicquid pepererit, hoc seruum hæredis est [r].

Neratius li. 3. Memb. LEX XVII.

Si decem hæredi dedisset, iussus est liber esse: decem habet, & tantundem [s] domino debet [t]. Dando hæc decem, non liberabitur. Nam quod statulibero ex peculio suo dare explendæ conditionis caussa cõcessum est, ita interpretari debemus: vt non etiam ex eo dare posit, quod extra peculium est. Nec me præterit, hos nummos peculiares posse dici [v]: quamuis, si nihil prætereà seruus habeat, peculium nullum [x] sit. Sed dubitari nõ oportet, quin hæc mens fuerit cõstituentiũ [y], vt quasi ex patrimonio suo dandi eo noĩe seruo potestas esset: quia id

a ¶ Defectus.] Sed cur manumittente hærede non fit liber ex testamẽto priore: vt. ſ. e. statuliberos. §. si ita (Rñ. ſ. cõditio si seruierit, habetur pro impleta, cùm hæres manumiserit: quia per eũ fit, quo minus impleri posit, at hæc cõditio, si hæres nõ manumiserit, deficit, cum hæres manumittit. secũdum Io. Itẽ quid si dixerit testator, Stichus liber esto si testamẽto suo heres eũ manumiserit: & hæres ei postmodũ reliqt libertatẽ, ex cuius testõ erit liber? ar. quod ex primo. ſ. de leg. iij. vnũ ex familia. in princi. &. ſ. de hęre. insti. l. iij. §. ij. & l. asse. & j. e. si peculium. §. fina.

b ¶ Iussus.] ab vno ex dominis.

c ¶ Hæredem.] eius testatoris q reliquit libertatem.

d ¶ Socium.] nã põt ab alio dño habere, ab alio nõ: vt. ſ. de pecu. l. quis ergo. Accur.

e ¶ Caussæ.] i. vtilitati. Io. vt. s. cuicunq; & de quocunq; suo peculio posit dare. Io.

f ¶ Applicatur.] hoc. s. quod potest &c. Sed contrà. j. e. non videtur. Sol. vt ibi.

g ¶ Totum.] concordat. ſ. de ma. test. si ita fuerit. & C. de condit. inser. l. penul.

h ¶ Non ascẽderit.] nõ eñ ascẽsio, sed iurãdũ in cõditione fuit. Azo. Sed quid si ascẽdit, & nõ iurauit? Rñ. nõ videt̃ implesse cõditionẽ, cũ iuramẽtum non remittat̃: vt & ſ. de ma. testa. l. siqs libertatem. & l. seruum testamento.

Dare, non semper est accipientis facere.

i ¶ Perueniet.] tradẽdo: vel si per eũ non stet. Et sic not. quod non semper est idẽ dare qđ facere accipiẽtis. sic & põt nouare. ſ. de vsur. si stipulatus. §. verũ si emptor. & instit quib. mo. re. cõ. obli. §. itẽ is cui. & instit. de leg. §. incertis. Sed aliâs cõtrà: vt insti. de act. §. sic itaq;. & j. de verb. obliga. vbi autem non §. fina. Accur.

Rem suam dari, & nihil dari, paria sunt.

k ¶ Quia potest.] bona ratio, quia sua res ei dari, & nihil dari, paria sunt: vt insti. de leg. §. sed si rẽ legatã.

* Alphenus li. 4.

l ¶ Iniecisse.] vt. ſ. de adimẽ. leg. l. si legatum. in princip. & ſ. si cer. pet. pecuniam.

* operibus suis.

* recepisset & seruũ liberũ est aiebat &c.

Seruus.] CASVS. Liber esse iussus est seruus si det x. hæredi. hic seru⁹ cõducebat operas suas ab hærede, & dedit nomine mercedis vltra x. dicit̃ quòd nõ est per hoc liber. ¶ Seruus.] Relicta est libertas seruo cùm dedisset hæredi operas per septẽ annos. dicitur quod dies, quibus fuit in fuga, nõ cõputãtur in septẽ annis. vnde nisi per totidẽ dies seruiẽt post septẽ annos quot fuit in fuga: non erit liber. secus autem est si fuit dictum, cùm semptem annis seruierit: tunc sit liber. nam erit liber, si post tẽpus fugæ reuersus seruierit. Frã. Acc.

m ¶ Non enim pro libertate.] non omnis ergo numeratio implet conditionem, licet sit ar. contrà. ſ. e. statuliberos. §. siquis seruum. & facit. ſ. si cer. pet. non omnis. & j. eo. si decem. Accur.

Numeratio non semper implet cõditionem.

n ¶ Totidem dies.] qđ facere potest, & sic morã purgare: vt. ſ. e. cũ hæres. §. fi. Sed cõtrà. j. e. l. si intra qnquẽniũ. Sol. vt ibi. Itẽ facit quod no. ſ. de fideicom. lib. Thais. §. intra.

Mortuo.] CASVS. Relicta est libertas seruo si det. x. hæredi. hic seruus fecit locupletiorẽ hęredi. in. x. liber fit, vt si de suo soluit creditorib⁹ hęredi. vel pauit familiã hęredis, ita quod. x. expẽdit. ¶ Hæres cũ.] Seru⁹ iussusẽ eẽ liber si det. x. hæredi, cũ hæres venderet hũc statuliberũ, dixit ĩ ptio ĩter se & emptorem facto. x. q̃ iussus est seru⁹ dare, & esse liber: volo quod mihi debeãt dari. dicit̃ quod seruus hæc. x. dabit hæredi, & erit liber. idẽ si hæres dixit in pacto. volo quod hæc. x. det seruus cuidã extraneo, puta Titio. nam ei Titio dando. x. seruus erit liber. Fran.

* in tantũ pecuniam quantam &c.

o ¶ Hæreditatẽ.] hæredis cui iussus erat dare.

p ¶ Existimaui.] ego Africanus. Accur.

q ¶ Valere.] quãtum ad hoc vt emptori nõ cogat̃ dare, & vt dando extraneo liber fiat. R. & facit. j. de solu. vero procuratori. & l. solutam. Accur.

* Paulus

r Statulibera] Hæredis est. cum ipsa serua sit: vt. ſ. e. statuliberũ. in prin. & C. de fideicõmis. lib. l. cum libertatem. qñq; tamẽ fallit: qđ plene dixi ſ tit. ij. l. pe. in fi.

Si decem.] CASVS. Dñs reliqt seruo suo libertatẽ si x. daret hęredi. hic seru⁹ debebat ex aliqua cã dare. x. dño: & sic debet hæredi. si seru⁹ x. dat hæredi, non erit p hoc liber. & quod aliâs dicit̃ quod seru⁹ iussus dare & liber esse, põt dare ex peculio: hoc intellige vt nõ etiam ex eo dare posit, quod extra peculium est. Fran.

s ¶ Tantundem.] s. decem. Accur.

t ¶ Debet.] scilicet ex alia caussa.

v ¶ Posse dici.] vt & ſ. de pecu. l. peculium. §. si hæres. Accur.

x ¶ Nullum.] vt & supra de pe. l. sed si damnum. §. præterea.

y ¶ Constituentium.] vt ex peculio dare posit.

Progrediatur

maximè sine iniuria dominorum concesſiſſe videbatur: Quòd ſi vltrà quis progrediatur[a] :non multùm aberit,quin etiã eos nũmos, quos domino ſurripuerit[b], dando,ſtatuliberum conditioni ſatiſfacturum exiſtimet.

Paulus lib.ſing.de libertate. **LEX XVIII.**

SI triennio dena dare iuſſus, primo anno viginti obtulerit:nõ accipiente hærede, non ſtatim liber eſt:quia &ſi accepiſſet, nondum liber eſſet[c].

Vlpianus li.14.ad Sabinũ. **L. XIX.**

SI ſeruus[d] liber eſſe iuſſus ſit, & legatum ei datum ſi filius xiiij.annum * compleuerit,& filius antè deceſſerit:libertas fauore competet die veniente: legati autem conditio deficit.

Cùm non ſtat per ſeruum quin conditio libertatis impleatur:perinde eſt, ac ſi impleta eſſet,ut competat ſeruo libertas.

Paulus li.13.ad Plaut. **LEX XX.**

SI peculium ſeruo legatum ſit, qui iuſſus eſt * alij.x.dare, & ſic liber eſſe:& hæres eum prohibuerit[e] dare: deinde manumiſſus[f] peculium petat ex cauſſa legati:an per doli exceptionẽ eam ſummam,quam daturus eſſet,deducere hæres poſsit,vt ipſi proſit, non manumiſſo,ꝙ ea pecunia data non eſt?an verò indignus ſit hęres,qui contra voluntatem defuncti fecit,eam pecuniam lucrari?Et cùm ſeruo[g] nihil abſit,& libertas ei competat:inuidioſum[h] eſt hæredem fraudari[i]. ¶ De illo quæritur,ſi inuito[k] hęrede det, aut neſciente:an faciat nummos accipiẽtis?Et Iulianus verè exiſtimat,ex hac cauſſa conceſſam videri ſtatuliberis alienationem nummorum etiam inuito hærede:& ideò facere eos accipientis pecuniã. Quòd ſi hæredi dare iuſſus eſt decem, & eam[l] ſummam hæres debeat[m] ſeruo:ſi velit ſeruus eam pecuniam compenſare[n],erit liber. ¶ Is, cui ſeruus pecuniam dare iuſſus eſt, & liber eſſe,deceſsit:Sabinus ait, ſi.x.habuiſſet parata,liberũ fore: quia non ſtaret[o] per eum, quò minùs daret.Iulianus autẽ ait,fauore libertatis conſtituto[p] iure hũc ad libertatem peruenturum, etiã ſi poſteà habere cœperit decem. Adeò autem ex cõſtituto potiùs iure[q],quàm ex teſtamento ad libertatem peruenit,vt ſi eidem legatum ſit[r], mortuo eo,cui dare iuſſus eſt,ad libertatẽ quidem perueniat:non autẽ legatũ habiturus ſit[s]. * Idemq; & Iulianus putat: vt in hoc cæteris legatarijs ſimilis ſit. Diuerſa cauſſa eſt eius, quem hæres prohibet conditioni parêre:hic enim ex teſtamento[t] ad libertatem peruenit. ¶ Hæredi autem iuſſum dare,etiã hæredis hæredi[v] dare poſſe Diuus Hadrianus reſcripſit. Sed & ſi hoc ſenſit teſtator:etiã in legatario idẽ dicẽdum eſt[x]. ¶ Quædã conditiones natura ſua nõ poſſunt eodẽ tẽpore impleri,ſed neceſſariã habẽt tẽporis diuiſionem: veluti cùm decem

Vlpianus. — *impleuerit.* — *alicui.* — *Ideoque alias, idq;.*

a ¶ Progrediatur.]dicendo contra prædicta.

b ¶ Surripuerit.]pro eo enim fere haberi poteſt,ſiue nũmos,quos in peculio habet,& mihi debet,mihi ſoluat:ſiue nummos mihi ſurripiat,& eos mihi poſtea reddat,quo caſu eum non peruenire ad libertatem.ſ.dictum eſt.Ro.in .l ſtatuliberos.§.ſiquis ſeruum.& facit.ſ.de pec.l.peculiũ.§.alioquin.& quod ſurripuit ſeruus &c. ſed videtur contra primum dictũ.j.eo.ſticho.§.j.ſed ibi ſolues.Accurſius.

SI triẽnio.] CASVS. Relicta eſt libertas ſeruo ſi det.x.oĩ anno vſq; ad triennium hæredi.nunc ſeruus primo anno obtulit.xx.hæredi: & hæres noluit.non eſt liber per hoc: cùm & ſi hæres accepiſſet hæc xx.non eſſet ſeruus liber.ſubaudi, niſi alia x.offerret.Fran.

c ¶ Liber eſſet.]niſi iterũ.x.hæredi obtulerit.& ſic non ob.ſ.eo.ſtatuliberos.§.ſtich⁹.in fi.&.ſ.de manu.teſta.l.ſi ita fuerit.in fi. Accurſius.

SI ſeruus.] CASVS. Relicta eſt libertas ſeruo: præterea & legatũ ſi filius teſtatoris cõpleuerit xiiij.an.ille filius ante deceſsit. dicitur ꝙ cum trãſierit tantũ temporis quo filius ſi vixiſſet compleuiſſet xiiij.an.erit hic ſeru⁹ liber:non autem legatum habebit.Fran.

d ¶ Si ſeruus.]facit ſ.de manumiſ.teſta.ſi ita ſcriptum.& quod ibi no.Accur.

SI peculium.] CASVS. Seruo relicta eſt libertas & peculiũ ſi det x.alicui extraneo:puta Titio.cùm ſeruus vellet dare hęc.x.de peculio illi Titio,& liber eſſe: hæres nõ permiſit.certè hic ſeruus liber eſt.& ſi peculiũ petat tã quam ſibi legatum ab hærede,hic liber factus,& hæres vult retinere.x.quæ iuſſus erat ſeruus dare,& liber eſſe:auditur.intelligas tamen ꝙ hic hæres tenetur illi Titio act.in factum ad illa decẽ. ¶ De illo.]Seruus liber eſſe iuſſus ſi det.x.alicui extraneo,puta Titio : poterit hic ſeruus inuito, vel ignorante hærede.x.de peculio detrahere & ſoluere Titio,& faciet pecuniam accipientis.ſi autem hic ſeruus iuſſus eſt eſſe liber ſi det.x.hæredi,& hæres.x.debebat huic ſeruo:poterit ſeruus compenſare cum hærede,& erit liber. ¶ Is cui.]Seruus liber eſſe iuſſus eſt ſi det.x.cuidam extraneo:puta Titio.antè quàm det deceſsit Titius.quæritur,an hic ſeruus ſit liber?Et rñ.ꝙ ſi hic ſeruus habuit.x.parata in vita Titij,& per eum non ſtetit,quò minùs ſolueret : ſeruus eſt liber.& hoc dixit Sabi.Iul.autem plus dicit,ꝙ ſi nunc ſeruus habet parata.x.& tunc non habuit:ſatis ſit vt ſit liber.& hoc eſt nõ teſtatoris voluntate,ſed iure ſupplente eam fauore libertatis: adeò ꝙ nec legatum hoc caſu relictum habebit.ſi autem per hæredem ſtetiſſet quò minus daret ſeruus.x.Titio:tunc ſit liber iure teſtamenti. Vltimò dicit.ſeruus liber eſſe iuſſus ſi det x.hæredi:hæredi hæredis dando liber eſt.ſi autem eſt iuſſus dare.x.Titio extraneo:hæredi eius extranei dãdo liber eſt,ſi hæc fuit volũtas defuncti. ¶ Quędam conditiones.]Quandoq;libertas relinquitur ſeruo ſub conditione:quæ conditio ſui natura vno eodemq; tempore non poteſt impleri:vt ſi decem operas dederit hæredi.nam per decem dies debet operas dare.à ſimili,ſi ad.x.annos.x.aureos dare iuſſus eſt hæredi, & eſſe liber:omni die poteſt dare vnum aureum:& cùm omnes compleuerit ad ſoluendum,erit liber.in vno tamen diſcordant hæ conditiones:quia condi.operarum non poteſt ſimul impleri.vnde ſi hæredi ſeruus offerat.x.operas vna die:accipiat hæres vel non,non ſit liber,niſi.x.dies tranſeant.idem ſi iuſſus eſt ire Capuam,& eſſe liber: & hæres prohibeat eum ire,nam non ſtatim ſit liber:ſed lapſo tanto tempore,quo potuiſſet iuiſſe Capuam.ſed ſecus in ſecunda cõdit.puta,ſi det.x.ſit liber.nã poterit ſimul.x.dare,& erit ſtatim liber. ¶ Si ita quis acceperit.]In teſtamento meo dixi.ſi hæres meus Stichũ non manumiſerit,Stich⁹ ſit liber.expectabitur aliquod tẽpus:nec nimium:nec modicum intra quod poterit hæres ſine ſuo magno incommodo eum manumittere.& ſi manumiſerit,tunc ſit liber ex teſtamẽto meo.ſi autem tẽpus eſt appoſitũ,intra qđ hæres eum manumittat ſi vult,alioquin ſit liber:illud tẽpus expectabit.quo elapſo,& ſeruo nõ manumiſſo,ſeruus erit liber ex teſtamẽto meo. Frã.ac.

e ¶ Prohibuerit dare.]& ſic eſt liber conditiõe habita pro impleta:vt ſ.eod.l.iij.in princ.&.C.de condic.inſer.l.ſi.

f ¶ Manumiſſus.]id eſt factus liber ipſo iure, conditione habita pro impleta, cùm per eum non remanſit, ſed per hæredẽ. Acc.

g ¶ Et cũ ſeruo.] nunc ſol.

h ¶ Inuidioſum.]ſic ſ.de diſtra.pig.reſcriptum.§.ſi aliena.j.rñ.

i ¶ Fraudari.]tenetur tamen actione in factũ ei,in cuius perſona erat adimplenda conditio : vt ſuprà de condict.ob cau.l.iij.§.ſi.

k ¶ Inuito.]imò videtur quòd dominium non trãſeat inuitis hæredibus: vt ſuprà de condict.& demon.l.ſi inuitus.& ſuprà eod.l.ſtatuliberos circa princ.ibi, cùm igitur verã &c & ſuprà de condict.ob cau.l.iij.§.ſi.ſed ibi.ſ.in tit.de condi.cau.da.l.iij.§.ſi.plenè dixi.Accur.

l ¶ Eam.]ſ.tantum.

m ¶ Debeat.]ſ.naturaliter:vt.ſ.de pecu.l.nec ſeruus.

n ¶ Compenſare.]vt ſuprà de pec.leg.l.ſi peculium.§.ſicut autem.&.ſ.de compen.l.etiam quod natura.

o ¶ Non ſtaret.]quia offerebat:vt.C.de condi.in ſer.l.fin.& facit.ſ.de condict.& demon.cùm ita datur libertas.ij.&.iij.reſpon.&.j.eo.ſtichum titio.§.pe.Accur.

p ¶ Conſtituto.]q.d.non teſtatoris voluntate,ſed iure ſupplente eam.Azo.Accur.

q ¶ Potius iure.]non ex voluntate teſtatoris,ſed ex iure ſupplente eam.Azo.

r ¶ Eidem legatum ſit.]præter libertatem.Accur.

s ¶ Habiturus ſit.]conditionis defectu:vt.ſ.de condict.& demon.l.in teſtamento.nam ſic eſt & in alijs pecuniarijs relictis,vt deficiãt deficiente conditione,ſub qua relicta ſunt:vt ſubijcit,&.C.de cond.inſer.l.legatum.

t ¶ Ex teſtamento.]id eſt ex voluntate defuncti ſola,non iure conſtituto.M.

v ¶ Hæredis hæredi.]quia hæres hæredis &c.vt.C.de hære.inſti.l.ſi & de vſufru.l.antiquitas.&.j.de verb.ſig.hæredes.&.ſ.e.ſi ſtatu libera.§.ſi filiusfa.&.l.mortuo.&.j.e.l.ſeruus ſi hæredi.in princi.&.C.de le.l.in annalibus.

x ¶ Dicendum eſt.]vt & eius hæredi poſsit dari,aliãs ſecus:vt ſuprà de condi.& demon l.ſub diuerſis.§.ſi.vel etiam aliter,vt ibi notauimus.

a ¶ Dantur.] vt.s.de ope.liber.l.j.
b ¶ Igitur.] à simili:& dic iussum vsq; ad.x.annos.x.aureos dare,& liberum esse:& ipse quolibet anno dedit vnum.
c ¶ Necessario.] sed aurei ex voluntate sic diuisim soluuntur. nam etiã primo anno possunt omnes solui:& erit liber:vt hic innuit per hoc quod dicit alia.& supra de manu. test.l. si ita fuerit.in fi.&.s. eodem.statuliberos.§. 10 stichus.
d ¶ Noluerit.] scilicet vnam operam vel omnes ei ante tempus oblatas.Accursius.
e ¶ Idem.] vt tacitum tempus intelligatur.
f ¶ Ire.] eodē tēpore.
g ¶ Potuisset.] vt infrà eodem. seruus si 20 heredi.§.imperator. sic & in stip.tēpus scilicet tacitè intelligit, propter locum:vt infra de verbo. oblig. §. locati.& infrà de verbo. oblig.l.eum qui calendis.§.quoties.&.l. continuus.§.cùm ita. & nisi in casu:vt infra 30 eodem titu.l fi.§.si inter eos.
h ¶ Non enim contra.] id est contra voluntatem defuncti esset,si non permitteremus eum manumittere, & habere libertatē. & facit suprà eodem l.si quis ita.in princip. 40 Accursius.
i ¶ Manumittere.] No.optimum ex duobus contrarijs temperamentum.& sic facit suprà de interrog. actio.l & quia. & infrà de verbo.obliga. eum qui calen.&.l. continuus.in princip. &. §. 50 cùm ita.&.§.illud. & de solu.ratum.&.l.quę dicimus.& rem ra.ha. l.quo enim.§. Iulian⁹. & suprà de neg.gest.l. diuortio. & suprà de condict.ob cau. si pecuniam.§.fin. & si quis cau.l.ij.§.penul.
k ¶ Tempus adie- 60 ctum.] puta, anni: ad quod facit.s.de cō dict. ob caussam.l.ij. §.j.Azo.

Præstationum.

Temporamentū optimū ex duobus cōtrarijs sit.

operas seruus iussus erat dare: quia operæ per singulos dies dantur [a]. Igitur [b] & si singulos aureos det statuliber, potest dici eū impleuisse conditionē. Alia caussa est operarum: quia hæ necessario [c] singulæ edendæ sunt. Sed & si hæres accipere noluerit [d]: non statim liber erit, sed cùm tempus transierit, per quod operarū quantitas consummatur. ¶ Idem [e] dicendum est, si iussum Capuam ire [f], & liberum esse, hæres prohibeat ire: tunc enim erit liber, cùm peruenire Capuam potuisset [g]. Inesse enim videtur tempus tam operarum * præstationi, quàm itineri. ¶ Si ita quis acceperit libertatem, Stichus, si hæres eum non manumiserit, liber esto: poterit ab hære de manumitti. Non enim cōtra [h] voluntatem testatoris adimitur ei libertas. Sed non tam continuū tempus exigendū est, vt præcipitare cogatur heres, vel ex peregrinatione celerius reuerti ad manu mittēdum, vel administrationem rerum necessariarū intermittere. Nec rursus tam longū tēpus exigendū est, vt quàdiu viuat protrahatur manumissio: sed modicū, scilicet, quo primùm possit sine magno incōmodo suo hæres manumittere [i]. Quòd si tēpus [k] adiectum fuerit, illud spectabitur.

¶ *In redditione rationum continentur reliqua. Item cùm testator fecerit mentionem de aliquo dando, si non expressit, cui uelit dari: debet dari hæredi.h.d.*

Pōponi⁹ li.9.ex Plautio. L. XXI.

Abeo * lib. ij. Posteriorū ita refert, Calenus [l] dispensator meus, si rationes diligēter tractasse videbitur, liber esto: suaq; oĩa [m], & centū habeto: diligentiã eã desiderare debemus, quæ domino, nō quæ seruo fuerit vtilis [n]. Erit autē ei diligētiæ cōiuncta bona fides nō solū in rationibus ordinandis, sed etiã in reliquo reddēdo [o]. Et quod ita scriptū est, Videbit. [p] * pro hoc accipi debet, videri po

Libro Posteriorum.

Abeo.] CASVS. Reliqui libertatem seruo meo castaldioni si rationes diligenter tractasse videbitur: & reliqui ei 70 peculium. Dicitur q debet inspici, in bona fide incesserit, non solum in rationibus ordinandis, sed etiam in reliquo reddendo. Secundò exponitur hoc verbum videbitur. i. videri poterit. sic & aliàs aqua pluuia nocet, id est nocere potest. Tertiò dicit, q debet reddere rationes ipsi hæredi. sic aliàs cùm seruus 80 liber esse iussus est, si dederit. x. licet non dixerit cui debeat dare: intelligitur q hæredi. ¶ Pacuuius.] Legaui tibi centum: & grauaui te per fideicommissum vt dares ista centum cui velles de libertis meis. si antè, quàm eligeres decessisti, extūc dabitur omnibus libertis. Franc.

Sic accipi.

l ¶ Calenus.] verba testatoris. Accur.
m ¶ Suaque omnia.] Py. est habeto &c.
n ¶ Vtilis.] ad hoc.s.de manumis.testa.si ita scriptum sit.&.l.qui filius.§.j.
o ¶ Reddendo.] vt & s.eo.si statulibera.§.pen.&.§.si.
p ¶ Videbitur.] materialiter ponitur.
q ¶ Poterit.] nam competit nondum damno dato: vt.s.de aqua plu. arc. l.j.§.hæc actio. similis expositio.s.ad Velle.l.hæ actiones. &. s. de cap.dimi.l.ij.§. hoc iudicium.
r ¶ Cui.] id est cuius arbitrio. Accur.
10 s ¶ Agentium.] i. secundum morem in similibus obtentū ab agentibus, scilicet hominibus in caussis, ve luti &c. ex quo exemplo apparet, q si non sit dictum, cui eam diligentiam probari oporteat: hæredi probā 20 da sit secundum M. Arg.contrà.s.tit.ij.l. Thais.§. sorore.&.s. de contrahend. empt. hæc venditio. sed alijs loquūtur casibus. Vel verius & hic in subsidium ad arbitrium boni viri recurratur hæ rede malè reprobāte, 30 per dictam legem. & suprà pro socio.l. si societatem.& de oper. li be.l.si libertus. Acc.
t ¶ Dedisset.] sic. s.l. prox.&.s.eodem.l.ita liber. Accur.
v ¶ Cui voles eorum.] quibusdam nominatis: puta libertis: 40 vt suprà de leg.ij.cū quidam.&.l vnum ex familia.in prin.

Sed si.

Pacuuius.

terit [q]: sic & verba legis. xij. tabu. Veteres interpretati sunt, Si aqua pluuia nocet, id est, nocere poterit *. Et si quæratur, cui [r] eam diligentiam probari oporteat, hæredi, an arbitrio viri boni? morem agentium [s] sequi debemus: veluti, si is, qui certam pecuniam dedisset, liber esse iussus sit, non adscripto eo, cui si dedisset, liber esse iussus est: eo modo poterit liber esse, quo posset, si ita fuisset scriptum. Si hæredi dedisset [t].

¶ *Si testator posuit in electione mea, ut dem centum certis nominatim, cui uelim: si decedo antè, quàm eligam, debetur hæc summa omnibus pro portione.h.d.*

¶ * Pacuuius Clemens aiebat, Si ita sit fideicommissum relictum, Cui voles eorum [v] restituas rogo: si nullum elegisset cui restitueret, omnibus deberi Imperatorē Antoninum constituisse.

¶ *Qui præcipit in testamento aliquid dari: si non exprimat, cui, uel quibus debet dari, hæredi, uel hæredibus pro hæreditarijs portionibus: si quosdam nominauit hæredum, his tantum dabitur. Si hæredibus, uel extraneo dari iussit: extraneus habebit portionem uirilem tantum: hæredes uerò pro hæreditarijs portionibus.h.d.*

Paulus li.3.ad Vit. LEX XXII.

Qvi pecuniã dare iussus est: * nisi adiectū sit, cui det: hæredibus dare debet [x] pro partibus hæreditarijs: pro ea enim parte quisq; accipere debet, pro qua dominus est. Si quidam ex hæredibus, quibus [y] dare debeat, nominati sunt: dabit his [z] pro hereditarijs portionibus. Si heredibus nominatis etiam extraneus * coniūctus sit * extraneo viriles, cæteris portiones hereditariæ dari debēt. Et si non solùm Titium, sed etiã alios adiecisset: hos [a] * viriles portiones habituros, cohæredes autē hæreditarias [b], Iulianus scribit.

¶ *Transacto tempore, intra quod conditioni quis parere debet, post tempus non admittetur. hoc dicit.l.n.§.seq.pone casum, ut supra eodem l.si peculium.*

Celsus li.22.digest. LEX XXIII.

Si intra quinquennium Stichus cētum dederit, liber esto:

Nisi.

Qvi pecuni.] CASVS. Seruo reliqui in testamento meo libertatem si det decē: nec dixi cui. dicitur q dare debet hæredibus 50 meis, & pro hæreditarijs partibus. sed si quosdam ex hæredibus nominaui, illis tātum dabitur: & pro hę reditarijs portionib⁹. si autem adieci extraneum, vel extraneos, quibus volui dari, & hæredibus meis etiā: 60 tūc extraneo vel extraneis dabit virilis, hæredibus aūt pro hę reditaria portione. Franc. Accur.
x ¶ Dare debet.] vt s.l.proxi.§.veluti &c. &.l.ita liber.&.s.de acquir.hæred.pro hærede.§.Papinianus.& 70 §.seq. Arg.contrà.s. si vsufru pet.l. fundum. Accur.
y ¶ Quibus.] s. tantūm puta, duobus iussit dari, & non alijs duobus, cùm essent quatuor.

Coniunctus. *Extraneo uiriles.* *Hæreditariæ dari debent.* *Uirilem partem.*

z ¶ His.] scilicet tantùm: alijs nihil.
a ¶ Hos.] scilicet extraneos.
80 b ¶ Hæreditarias.] sic.s de vulg.substi.l.qui plures. Et no.quia aut oĩa nomina propria hæredū dicta sunt: aut nullius: & tūc quod dicitur.s.e.ita liber.§.si.aut quorūdam, & tunc quod hic: vel etiam dic vt dixi.s.eo.si quis testamento. Accursius.

Si intra.] CASVS. Reliqui libertatem seruo meo si det centum hæredibus meis intra quinquennium: post quinquennium dando non erit liber. Secundò dicit: reliqui libertatem seruo si reddat rationes & reliqua. cùm seruus vellet

uus vellet reddere, & soluere reliqua hæredi, hæres non patitur. dicitur ꝙ seruus sit liber ac si conditioni paruisset. Fran.

a ¶ Nec Titio.] extraneo, cui dare iussus erat. M.

b ¶ Dabit.] vt ad libertatem veniat: vt & .s. titu. ij. l. Thais. §. inter. Sed contra .s. e. seruus qui. §. seruus. Solu. hîc in dando, ibi in faciendo. Item ibi ante tempus saltē incipit, hîc non: sed ante quinquēniū soluere potest & esse liber: vt .s. de ma. testa. l. si ita fuerit. §. j.

nec Titio[a], nec hæredi, vel emptori post quinquenniū dabit[b].

¶ Si rationes reddidisset, liberum esse iussum, non patitur hæres rebus peculiaribus venditis reliqua soluere: perinde * liber erit, quasi conditioni paruerit[c].

¶ *Qui grauatus est aliquid promittere, sufficit ad conditionem implendam, si tantùm promittat licet non soluerit adhuc. h. d.*

Marcellus li. 15. dige. L. XXIIII.

STichus, si hæredi meo decem promiserit, vel operas se daturum iurauerit, liber esto. Potest expleri conditio, si promiserit. Nam spopondisse aliqua significatione dici potest, etiamsi nō sit secuta obligatio[d].

Modestinus li. 9. LEX XXV.

STatuliberos vęnundari posse, leges. xij. tab. putauerunt. Duris autem conditionibus[e] in venditione minimè onerandi sunt: veluti, ne intra loca certa seruiant, néve vnquàm manumittantur.

¶ *Nomine rationum continentur rationes in scriptis redactæ, & non scriptæ. h. d.*

Idem li. 9. rū. LEX XXVI.

LIbertate seruo sub cōditione rationis redditæ testamento data, hæres non solùm scriptam rationem exigit, verūetiam quæ sine scriptura ab eo administrata est. Seruus iussus reddita ratione ad libertatem peruenire: licet nullam administrauerit rationem, nihilominùs[f] liber erit.

¶ *Statuliber transit cum sua conditione. h. d. Duas. ll. seq. uide per te.*

Idem li. 1. pandectarū. L. XXVII.

SI is, cui dare iussus est, redemerit statuliberū, eumq; rursus alij vendiderit: nouissimo emptori dabit. Iam enim cùm ad eum, cui dare iussus est, dominiū quoq; serui peruenerit: si eū alienet, conditionem quoq; ab eo ad emptorē transire Iuliano placet[g].

* Liberū esse.

c ¶ Paruerit.] facit .s. e. statuliberos. in princi. & . §. si quis seruum.

STichus.] CASVS. Seruus liber esse iussus si hæredi .x. promiserit, vel operas daturū se iurauerit: si promittat .x. hęredi, efficitur liber, licet non sit obligat⁹, vt quia inter seruū & dominum &c. Fran.

d ¶ Obligatio.] inter hęredem qui dominus est, & seruum: vt j. e. l. pe. §. paulus. & . j. de lib. cau. l. fi. §. fi. sed fortè in subsidiū tenebitur actione in factum post manumissionē, arg. C. an ser. ex suo fac. l. promisse. Argu. tamen contrà .s. si quis omis. cau. testa. si quis sub cōditione dari. in fi. Item not. ꝙ de facto sufficit conditionem impleri. sic .s. e. l. si quis. in princi. & . §. qui ita. & de manu. testa. l. seruum testamento. & de condi. instit. l. mulier. §. si quis. Item facit .s. de oper. libe. l. cerdonem. Accur.

STatuliberos.] CASVS. Statuliber interim antequā impleatur conditio, sub qua relicta erat libertas, potest vēdi. & si in venditione apponatur pactū, puta ꝙ intra certa loca teneat emptor, vel ꝙ non possit eum manumittere: hæc pacta nō tenent. Fran.

e ¶ Conditionibus.] conditio id est pactio, aliâs dura, aliâs bona: vt hîc, & .s. de his q sui vel alie. iur. sunt l. dominorum. & suprà de ædil. edic. l. actionem. & facit. C. de testa. ma. statuliberis. Accursius.

LIbertate.] CASVS. Reliqui libertatem seruo, si reddiderit rationes hæredi. Dicitur, ꝙ debet reddere rationē, quam redegit, & eam, quā non redegit in scriptis. Secūdò dicit, Seruo relicta est libertas si reddiderit rationem: hic seruus nullam rationem administrauit: dicitur ꝙ erit liber. Fran. Accur.

f ¶ Nihilominus.] non ergo nocet falsa demōstratio, vt & .s. de cōdi. & demon. l. demōstratio. Item facit. j. e. l. seruus si hæredi. in prin. & . C. de manumis. testamen. l. cum testamento.

SI is.] CASVS. Seruus, si daret .x. hæredi, debebat esse liber: hæres alienauit hunc seruum, puta, Sempronium: posteà redemit: interim eum vendidit Titio. Dicitur quòd quando .x. Titio, erit liber. Fran.

g ¶ Placet.] dum viuit venditor, vt. j. eo. seruus si hæredi in princi. quæ est contrà, secundum quosdam. Vel ibi ideò est: quia hæres, cui erat dandus, manumisit eum statuliberum: hic redemit, & alienauit. Magis autem est contrà, de conditio. & demonstratio. sub diuersis. §. fi. sed qualiter intelligitur, expone, vt ibi: & ad hoc facit, quod no. s. eo. l. si statulibera pœnæ. §. fi.

SI hæreditas.] CASVS. Testator reliquit libertatem seruo castaldioni, si redderet rationes intra .xxx. dies post mortem testatoris: hæres distulit hæreditatem adire bene per .xxx. dies, & sic seruus non potuit intra tempus prædictum reddere rationes. Dicitur, quòd si adhuc vult reddere rationes, erit liber. ¶ Statuliber.] Testator reliquit libertatem seruo suo sub condi. & legauit ei peculium: hic seruus antè, quàm veniret conditio, emit aliquā rem. Dicitur, ꝙ hæc res, sicut & peculiū, attinet ad seruum factum liberum: licet quidam diceret contra. Franc. Accur.

Iabolenus li. 7. LEX XXVIII.

SI hæreditas eius, qui seruū intra dies triginta mortis suæ, si rationes reddidisset, liberū esse iusserat, fortè post triginta dies adita est: iure quidē stricto ita[h] manumissus liber esse nō potest: quoniā cōditione deficitur: sed fauor libertatis eo perduxit, vt respōderetur, expletā esse conditionem, si per eum, cui data esset, non staret quò minùs expleretur[i]. ¶ Statuliber[k] † antè, quàm cōditio libertatis obtigerit, si quid cōparasset: peculio legato[l] nō cessurū, in libris Caij Cassij scriptū est[m]: nisi id legatum in tēpus libertatis collatū esset[n]. Videamus, ne cùm peculiū & accessionē, & decessionem habeat[o], augmentum quoq; peculij eius, si modò ab hærede ei ablatū non sit[p], legato cessurum sit. Et magis hoc iure vtimur[q].

Pōponius li. 19. ad Quintū. L. XXIX.

STatuliberi à cęteris seruis nostris nihil penè[r] differunt: ideoq; quod ad actiones vel ex delicto veniētes, vel ex negotio gesto[s], vel ex contractu, pertinet: eiusdem conditionis sunt statuliberi, cuius cæteri serui: & ideò in publicis quoq; iudicijs easdē pœnas[t] patiunť quas cęteri serui. ¶ Quintus Mutius scribit, Paterfa. in testamēto scripserat, si Andronich⁹ seruus meus hæredi meo decē dederit, liber esto: deinde de his bonis cœperat controuersia[v] esse. Qui se lege hæredem aiebat esse, is eam hæreditatē ad se pertinere dicebat. Alter, q hęreditatē possi-

h ¶ Ita.] scilicet vt suprà dictum est.

i ¶ Expleretur.] Idē habes suprà eodem statuliberos. §. si quis hæredi. Accursius.

k ¶ Statuliber.] aliâs, lex: aliâs. §. Accursius.

† Aliâs, lex.

l ¶ Legato.] illi statu libero. Accur.

m ¶ Scriptum est.] & malè, vt subijcit. Accursius.

n ¶ Collatum esset.] veluti, cum libertate peculium tibi do, lego.

o ¶ Habeat.] vt & suprà de pecu. l. peculium.

p ¶ Non sit.] ante euētum conditionis.

q ¶ Vtimur.] hoc cū ipsi seruo manumisso legatur: aliâs, si extraneo, tempus mortis testantis inspicitur, vt instit. de leg. §. peculium. & suprà de pecu. leg. l. denique. §. fina. & de pecu. l. penultima.

STatuliberi.] CASVS. Statuliberi nihil penè, id est, ferè differunt à seruis, & quoad contractus, & quoad act. & quoad delicta. ¶ Quintus Muti⁹.] Testator exhæredauit filium, & instituit Titium hæredem, & reliquit libertatem seruo, si daret .x. hæredi. Nunc mota est quæstio inter filium, & hęredem scriptum: qui filius dicebat, se non iustè exhæredatum, & sic debebat habere bona: scriptus obtinuit, seruus dedit .x. isti scripto. Quęritur, an sit liber? & antè, quàm respondeat, dicit alium casum. Si hic seruus dat decem scripto, & posteà scriptus amisit bona, vt quia filius obtinuit contra eum: dicitur, quòd hic seruus non erit liber. Labeo autem confirmat proximum casum ita demum, si iustè iudicauerit iudex. Posteà loquitur Aristo, corrigens dicta: & dicit, quòd hic seruus debet dare ei, qui vicit: siue scriptus vicerit: siue filius. Nam sicut verbo emptionis cōtinetur omnis alienatio: sic hæc dictio hæres, comprehendit scriptū: & sic est responsum quæstioni primæ. Posteà dicit, quòd si seruus dedit .x. scripto possidenti hæredi, quòd ista .x. scriptus debebit dare vincenti. Fran.

r ¶ Nihil pene.] vt .s. eo. statuliberum. Pęnè dicit propter id, quod statim dicam.

s ¶ Gesto.] veluti negotiorum, tutelæ.

t ¶ Pœnas.] hoc est contrà. infrà de pœ. l. moris. §. fina. & de quęstio. l. statuliberi. & suprà si ex noxa. cau. l. fina. quibus dicitur, vt liberum puniendum. Solu. hic deliquit antè, quàm esset statuliber: in illis legibus posteà, argumen. infrà de pœ. l. j. j. respon. & propter hoc dixit .s. penè.

v ¶ Controuersia.] inter legitimum hæredem, & scriptum. M.

a ¶ Valere.] ad hanc non respondet.
b ¶ Quapropter.] s. scribit Quintus Mutius soluendo quãdam aliam quæstionem, propter quam videbatur idem in superiori esse, si snĩa nihil facit pro scripto: sed in vtroq; cõtrà erit per Aristonẽ.
c ¶ Illum.] s. seruum. Accursius.
d ¶ Verum esse.] illũ dantẽ scripto: & postea in victo in seruitute remanere. Sed & hic Labeo corrigit per Aristonem.

debat, aiebat testamẽto se hæredẽ esse. Secundũ eũ sententia dicta erat, qui testamẽto aiebat se hæredem esse. Deinde Andronicus q̃rebat, si ipsi hæredi scripto decem dedisset, quoniã secundũ eum sententia dicta est, futurúsne esset liber? an nihil videatur snĩa, qua vicit, ad eam rem valere [a]? quapropter [b] si decẽ hæredi scripto dedisset, & res cõtra possessorẽ iudicata esset, illũ [c] in seruitute fore. Labeo hoc, qđ Quintus Mutius scribit, ita putat verũ esse [d], si reuera lege ab intestato hæres sit is, qui vicit. Nam si iniuria iudicis victus esset scriptus verus hæres ex testamento, nihilominus eum paruisse cõditioni ei dãdo, & liberũ fore. Sed verissimum est (qđ & Aristo Celso scripsit) posse dari [e] pecuniã hæredi ab intestato, secundũ quẽ snĩa dicta est: quoniã lex duodecim tabularũ emptionis [f] verbo omnẽ alienationẽ cõplecti videtur: nec interesse, quo genere q̃s q; dñs fieret: & ideò hũc quoq; ea lege cõtineri, secundũ quẽ snĩa dicta est: & liberũ futurũ eũ, qui ei dedisset pecuniã: hunc autẽ possessorem hæreditatis, cui data esset summa, si victus esset hæreditatis petitione, cũ cæteris eã quoq; pecuniã [g] victori restituere debere.

Idem li. 7. LEX XXX.

Si ita liber esse iussus sit Stichus. Si eum hæres nõ alienauerit, liber esto: etiam si statuliber est, alienari tamen poterit [h].

¶ Nomine rationum continentur etiam reliqua. Item si testator reliquit libertatem seruo cum sua uxore, si seruus rationes reddiderit: si seruus decedat ante rationes redditas, uxor poterit rationes reddendo peruenire ad libertatẽ. Et adducit simile in legato. h. d.

* Paulus. LEX XXXI.

Si seruo sub conditione rationum hæreditariarũ reddenda-

e ¶ Posse dari.] Sed cur cùm scriptus non desijt hæres esse per hanc sententiam? Rñ. imò quantum ad effectum & vtilibus actionibus cõuenitur, & agit legitimus: vt &. s. 20 de transact. l. cõtrouersia. & instit. de fideicom. hære. §. restituta. & de condi. inde. l. iij.
f ¶ Emptionis.] dixit enim licet hoc non habeamus, Statuliber decem dare iussus si venditus fuerit, decẽ det 30 emptori: & sic trãslatio à scripto in legitimum, est venditio secundũ H. Alij dicunt, vt Ir. q loquitur per simile. Sicut enim lex duodecim tab. prædicto verbo emptionis omnem alienationem singularem est comple 40 xa: ita cùm dixit, des hæredi: videtur omnẽ hæredem complexa. Vnde si dedit legitimo, paruit cõditioni. Item no. hîc large accipi hoc vocabulũ emptionis: aliàs strictè, vt. C. de iur. emphy. l. j. itẽ in eo. titu. l. fin. & 50 C. de fun. patrimonia. l. j. item C. de præ. curi. l. fi. itẽ. s. de pig. in quorũ. Sic alienationis verbũ est generale: vt in aut. de non ali. aut permu. §. alienationi. Quãdoq; tamen strictè ponitur: vt. s. de ali. iu. l. ex hoc edi- 60 cto. §. alienare. Item no. nihil interesse, qd ex æquipollentibus fiat: sic. C. de instit. & substi. l. si mater. &. s. ad Treb. l. mulier. §. j.
g ¶ Pecuniam.] habitam à statulibero: vt &. s. de donat. caussa mor. l. quod statulibe- 70 ri. &. s. de peti. hære. l. nec vllã. § sed Sabinus. Remanet ergo ille liber etiam eo casu, quo est data snĩa contra scriptũ, cui fuerãt data decẽ, multò magis si pro scripto. Et sic corrigitur hîc, quod. s. dixit Quintus Mutius, & Labeo. Sed opponitur. Nonne rescisso testamẽto rescindit & libertas? vt. C. de manu. testa. l. si mater. & de pig. si superatus? Rñ. non: vt. j. de excep. rei. iudi. l. j. Vel dic, q loquitur in casibus, quos habes. s. de inoffi. testa. l. Papi. §. fi. & l. seq. vel in eo, quem habes. C. de inoffi. testa. l. cum duobus. vel in il lo, qui est in ea. l. cùm ex caussa. vel vt. C. de peti. hære. l. fi. vel vt. C. 80 de fideicõ. liber. l. quãuis. Vel aliter tunc vitiatur libertas, quãdo de viribus testamenti fuit quæsitũ, & disputatũ: at hîc non fuit quæsitum: quia nec fuit ostensum: & sic non obstant prædicta iura. Acc.

Si ita.] Casus. Reliqui libertatem seruo, si hæres eum non alienauerit. Dicitur, q hæres potest alienare: & cum alienando deficit conditio libertatis. Fran. Accur.
h ¶ Poterit.] & sic deficit conditio libertatis: quod alias non contingit: vt. C. de manumis. testa. l. statuliberis.

Emptionis verbũ stri ctè, & largè sumitur.

* Caius li. 13. ad legẽ Iuliã.

Testamento rescisso an libertas rescindat.

Si seruo.] Casus. Relicta est libertas Sticho, & quoddam legatum, si reddiderit rationes. Ita demũ dicitur reddere, si reliqua reddat. Secũdò dicit, Testator sic dixit, si Stichus reddiderit rationes, liber esto cum contubernali sua: antè, quã redderet rationes decessit: nunquid cõtubernalis erit libera, quæritur? Et antè, quàm soluat, adducit casum simile. Si testator dicat, Illi cum illo lego fundũ: si vn⁹ ex eis de 10 cedat, valebit legatũ in aliũ suppstitẽ: posteà reuertitur ad quæstionem, quã fecit, & dicit, Si cõditio illa fuit in cõtubernali: si nulla reliqua appareat Stichũ debere: ipsa erit libera: si vero apparent debere: ipsa sol- 20 uet, & non de peculio: & erit libera. Frã.

rum [i] legatũ sit [k]: per eã cõditionẽ eum iussum esse accipere legatũ, vt pecuniã reliquorũ reddat, non dubitatur. Et ideò cùm quæsitũ est [l], Stichus [m], cùm rationes reddiderit, cũ cõtubernali [n] sua liber esto: an mortuo Sticho ante conditionẽ [o], contubernalis eius libera esse possit: Iulianus dixit, quæstionẽ esse in hac specie, quæ etiã in legatis agitatur, Illi cũ illo do, lego: an altero deficiente, alter ad legatũ admittat. Quod magis sibi placere [p], perinde, ac si scriptũ esset, Illi, & illi [q]. Aliã etiã esse quæstionẽ, an cõtubernali quoq; conditio cõiuncta sit? Quod magis esse [r]. Itaq; si nulla reliqua Stichus habuerit, statim eam liberã esse: si habuerit reliqua, debere eam numerare pecuniam: nec tamen largituram [s], ex suo [t] peculio dare [v]: quia id [x] illis permissum sit, qui principaliter [y] pro sua libertate pecuniam dare iubentur.

¶ Breuis est, & ideò non summatur.

Licinius li. 1. rñ. LEX XXXII.

Si duobus hæredibus institutis seruus liber esse iussus sit, Si decẽ hæredibus dederit: & vni ex hæredibus quinq; datis, ab eo seruus vænierit, & traditus fuerit: pro parte alteri ex hæredibus, à quo non venierit, dãdo pecuniã [z], liber erit.

* Papinianus. LEX XXXIII.

Statuliberorum [a] iura per hæredem fieri non possunt duriora.

¶ Si seruus, qui iussus est esse liber, si decẽ dederit, hæredi fuerit uenditus: dabit illa decem emptori, & hæredi hæredis. h. d.

Idẽ li. 1. quæst. LEX XXXIIII.

Seruus si hæredi decem dederit, liber esse iussus est: statuliberum eum hæres manumisit: ac

i ¶ Reddendarum.] aliàs non est in textu.
k ¶ Legatum sit.] s. aliqd pręter etiã libertatẽ: & facit ad hũc casum. s. de pecu. leg. l. de niq;. §. interdũ. &. C. de manu. testa. l. iiij.
30 l ¶ Quæsitũ est.] s. in genere: nunc in specie.
m ¶ Stichus.] verba testatoris. Azo.
n ¶ Cum contubernali.] testatoris.
o ¶ Conditionem.] añ quã reddat rões.
p ¶ Sibi placere.] ait 40 Iulianus.
q ¶ Illi & illi.] vt. s. de vsufru. accrescendo, Titio. in fi. Sed argu. contrà. s. de fun. instru. ficui. in fi.
r ¶ Magis esse.] s. ait. sed hoc de rigore: sed de æquitate nõ est on⁹ cõditionis ei in oĩ ca- 50 su, vt. s. de condict. & demon. l. Iulius Paulus quæ est contra.
s ¶ Largituram.] cõtubernalem. Accur.
t ¶ Suo.] s. cõtubernali.
v ¶ Dare.] scilicet cõtubernalem.
x ¶ Id.] scilicet, dare de peculio.
60 y ¶ Principaliter.] hæc autẽ nõ fuit principaliter iussa.

* Vlpianus lib. 2. quæstio.

Si duobus.] Casus. Testator duos hæredes instituit, & reliqt libertatẽ seruo, si det. x. hæredibus. Vnus hæredũ vẽdidit partẽ, quã habe 70 bat in hoc seruo. Dicit, q iste seruus dabit. v. alteri hæredi, &. v. emptori, & erit liber. Fran. Accur.
z ¶ Pecuniam.] & aliam partẽ emptori, vt. s. eo. si statulibera. §. iij.
a ¶ Statuliberorum.] sic. C. de testa. manu. statuliberis. &. s. e. statuliberos vænundari. Accur.

Seruus.] Casus. Seruus iussus est esse liber, si det x. hæredi: hæres eũ vẽdidit, & posteà decessit. Quærit, cui seru⁹ debeat, an emptori? Et certe emptori. Et q̃d aliàs dicit hæredi hæredis dandũ, est verũ: si hæres hũc seruũ nõ alienasset. ¶ Imperator.] Seruus 80 iussus est esse liber, si reddiderit rões hæredi: parato seruo reddere, hæres noluit audire. Dicit, q seru⁹ est liber: & hoc rescripsit Imperator. Quod est intelligendũ, si nulla reliqua debebat hic seruus, vel si qua debebat, ea offerat. Sic etiã debet esse liber, cũ ea facit, propter quæ, si hæres audiret rõnem, esset liber. Et adducit simile, Relicta est libertas seruo, si in Hispaniam vadat, & colligat fructus anni proximi fundorum domini. Hæres tunc tenet seruum Romæ, nec dimittit eum in Hispaniam ire. Certè hic seruus non statim fit liber, nisi cùm

nisi cùm transierit tempus, quo possint illi fructus colligi. Sic & in stipula. tacitum tempus intelligitur, vt Romæ existẽs promittat mihi dare centum in Hispania. nam non ante tenebitur, quàm transierit tm̃ tẽporis, quo in Hispaniã promissor ire potuisset. Posteà reuertitur ad primum casum. Pone ꝙ hæres audiṭ rationẽ: & cùm seruus multa reliqua debet, nec habet vnde soluat: hæres ei illa reliqua remittit animo donandi. Dicitur ꝙ seruus fit liber. Tãdẽ dicit, Cùm seruus vellet reddere rationem, hæres noluit audire: & sic seruus dicens se nulla reliqua debere, est factus liber, quasi impleta sit conditio. Hæres autem nunc petit eum in seruitutẽ, dicens, ꝙ non fuit in mora audiendi rationes: & ꝙ seruus reliqua debet. Dicitur ꝙ iudex, coram quo hęc caussa vertitur, de his inquiret, & etiam rationem computabit iudex: & si viderit eum debere reliqua: pronunciabit eum nõ esse liberum. si autem à prin. cùm seruus vellet reddere rationẽ, & hęres nolebat audire, seruus paratus erat soluere: si quid nomine reliquorũ appareret eum debere, & de hoc volebat dare bonum promissorem, & hęres noluit: iste erit liber, & sententia pro eo dabitur ꝙ sit liber: Fran. Accur.

postea defunctus est[a]. Hæredibus hæredis dãda pecunia non est. Qđ enim placuit, hæredis hæredi dari oportere[b] tunc memineris locum habere, cũ prior hæres dñs accepturus pecuniã fuerit[c]. Quę caussa fecit ambulatoriã (vt ita dixerim) cõditionẽ. Duę sunt em̃ caussæ, per quas in hæredis primi persona cõditio implet̃: dominij ratio, itemq; demõstratio personæ. Prior caussa trãsit in omnẽ successorẽ, ad quẽ peruenerit statuliber per dominij translati cõtinuationem: sequẽs personæ duntaxat eius, qui demõstratus[d] est, adhęret.

Si seruus iussus sit esse liber Si rationes reddiderint: non sufficit per hæredem stare, quò minùs seruum uolentem rationes reddere audiat: sed oportet, quòd seruus, si reliqua debeat, ea offerat: quia non sufficit sola hæredis mora ad libertatem: & probat per exempla: quæ uide. h. d.

Imperator Antoninus rescripsit, Iussum ratiões reddere, & liberũ esse: si hæres causabit̃ accipere rationes, nihilominùs liberum fore. Qđ rescriptũ ita accipi debet, vt si reliqua nõ trahat[e], liber fit: ꝙ si trahat, ita demũ, si obtulerit eã quantitatẽ, quæ refundi debuit ex fide veritatis. Non em̃ libertati sufficit, hæredem in mora fuisse, si nõ id fiat p statuliberũ, qđ remota hæredis mora libertati aditũ daret. Quid em̃, si ita manumissum, Dama si in Hispaniã[f] ꝓfectus, anno ꝓximo fructus coegerit, liber esto: Romæ retineat hæres, neq; proficisci patiat̃? nũquid dicturi sumus statim ante fructus coactos[g] liberũ fore? Nam & cũ Romæ stipulatio cõcipit̃ ita, Centum in Hispania dare spondes? inesse stipulationi tẽpus, quo possit in Hispaniã ꝑuenire, nec antè iure agi placuit. Sed & si hęres, acceptis rationibus, & reliquis cõputatis, donare se ea statulibero non habẽti qđ inferat, proscribat, aut etiã literis ad eum missis palã faciat: cõditio libertatis impleta videbitur. Quid ergo, si neget se reliqua cõtraxisse, atq; ideò, ꝗa per hæredẽ steterit ne acciperet rationes liberũ factũ: hæres autẽ neq; fecisse se morã, & reliqua debere statuliberũ cõtendat? Apud eum, qui de libertate cognoscit, an conditio sit impleta, cõstabit[h]: cuius officio cõtinebitur, de mora cõsiderare nec minùs cõputare rationes: &, si reliqua trahi cõpererit, non esse liberũ, pronũciare. Sed si nunquã negauit reliqua debere: cùm autem conuenirem hæredẽ, & rationes offerre professus sit, & refusurũ quicquid in reliquis esse constiterit, & eius pecuniæ reum numerare paratũ idoneum obtulerit[i], & hæres in mora fuerit †: sententia pro libertate dicetur.

Idem li. 9. LEX XXXV.

Non videbitur per statuliberum stare[k], quò minùs cõditio libertatis existat, si de peculio, qđ apud venditorẽ seruus habuit, pecuniã conditionis offerre nõ possit. Ad alienũ[l] em̃ peculiũ volũtas defuncti[m] porrigi nõ potuit. Idẽ erit dicẽdũ, &, si cũ peculio seruus vænierit, & vẽditor fide rupta peculiũ retinuerit: quãq̃ em̃ ex empto sit actio: tñ apud emptorẽ peculiũ seruus non habuit.

Idem li. 2. diffini. LEX XXXVI.

In tabulis secundis filio seruũ data libertate substitutũ, iure statuliberi Prudentes munierũt. Quod vtilitas recipit? scilicet, vt cum sua caussa alienaretur, ne patris testamentũ puer filius rescindat[n]. Quæ Iuris authoritas citra delectũ[o] ordinis ad secũdũ quoq;, vel tertiũ substitutũ porrecta est.

Caiꝰ li. sing. ad ꝑcu. L. XXXVII.

Si ita scriptum sit Stichũ Titio do, vt eum manumittat: si non manumiserit, liber esto: statim[p] Stichum liberum esse,

Paulꝰ li. 1. ad Nerat. L. XXXVIII.

Non omne ab hæredis persona interueniẽs impedimẽtũ statulibero pro expleta cõditione cedit: sed id duntaxat quod impediẽdæ libertatis caussa factũ est[q].

Iabolenus li. 4. ex parte. LEX XXXIX.

Stichum Titio do, lego: & si

a Defunctus est.] s. hæres.

b Oportere.] vt & s. eo. si peculium. §. hæredi. Accur.

c Fuit.] quod hic nõ fuit cũ manumiserit. Sic ergo extinguitur conditio manumissione: non sic redemptione, & alienatione, vt s. eodem. si is cui. quæ est contrà.

d Demonstratus est.] at in nostro casu nec dominium habet hæres hęredis: nec fuit demonstratus: ergo ei dandum non est: Accursius.

e Non trahat.] quia nulla sunt, vel si sunt, incõtinenti vult reddere.

f Si in Hispaniam.] verba testatoris.

g Coactos.] id est, antè, quã posset colligere. Et legas interrogatiuè: & subaudi, nõ: vt. s. eo. si peculium. § quædam. vbi plenè dixi.

h Constabit.] id est, constare debebit: Accursius.

i Obtulerit.] sic. s. eo. statuliber rationem.

Non videbitur.] CASVS. Seruo relicta est libertas si. x. dederit hęredi: hęres eũ vẽdit retẽto peculio, Cùm seruus vellet de hoc peculio soluere. x. emptori ad hoc, vt sit liber. Idẽ & si hęres eum vendiderat cum peculio, & nõ tradat peculiũ, & sic seruus non habet vnde soluat hæc. x. nam erit liber. Fran. Accur.

k Non videbitur per statuliberum stare] alias deest, non. & tunc concor. vt supra eo. l. iij. §. si quis seruum iussum. Aliâs, cùm non: & tunc est contrà. Sed intellige hanc secundum illam: quia debet probare tangere. Accur.

l Ad alienum.] hic est contrà, suprà eodem. si quis ita. § j, &. l. iij. §. si quis seruum iussum. Sed ibi dominus bene sciebat seruum habere peculiũ apud duos: hîc de emptore non cogitauit.

m Defuncti.] quæ talis esse videtur, vt liceat seruo ex suo peculio dare pecuniam.

In tabulis.] CASVS. Testator instituit filium suum impuberem hæredem: & si decederet in pupillari ætate, substituit ei seruum cum libertate: hic filius adiuit hæreditatem, & alienauit istum seruum. Dicitur, quòd est alienatus cum sua caussa. Vnde si hic filius decedat in pupillari ętate: ille seruus erit liber, & hæres. Et hoc habet locum siue sit primo substitutus, siue secundo, siue tertio. Franc. Accursius.

† Collige ex fine huius. l. ꝙ hoc casu vltima mora non nocet. ad idem est tex. in. l. j. & ibi Bal. no. C. de insti. & sub.

n Rescindat.] alienando: Accursius.

o Delectum.] id est, distinctum: sic s. prà de rit. nupt. l. palàm. & facit suprà eodem. l. ij. §. sed si tabulis. vsq; in fin. & s. de euict. qui à pupillo.

Si ita scriptum.] CASVS. Legaui Stichum Titio, vt eum manumittat: & si non manumiserit, sit liber. Dicitur quòd non est opus tradi Titio: imò statim est liber. Fran. Accursius.

p Statim.] caussa vitandi circuitus: vt suprà de condict. indeb. dominus. vel si voluerit stichus: vt supra de manumis. testa. l. si quis testamento. vel cùm Titius est in mora manumittendi: vt supra de manumis. testamen. l. Stichum Sẽpronio. &. l. Iulia: &. l. si quis ita legatus. &. l. quidam. & de fidei-commis. liber. l. inuitus. § si.

Non omne.] CASVS. Impedit hæres expleri condi. à statulibero: si facit caussa impediendæ libertatis, vt quia non vult accipere pecuniam ei oblatã, seruus efficitur liber: si autem alia de caussa, vt quia eum prohibet operari extraneo pro mercede, nõ ideò efficitur liber, quia operari domino debet. Et hæc exempla habes. s. e. tit. l. iij. in prin. & §. si quis seruum. Fran. Accur.

q Factum est.] sic. s. de fideicommis. lib. si cum. §. ex iusta. &. s. l. iij. in prin. & § si quis.

Stichum.] CASVS. Stichũ seruũ meũ legaui Titio, eidem sticho reliqui libertatẽ, si. c. dederit Titio: Stichus. c. dedit Titio.

Dicitur,ꝙ liber est:& interim antè quã det,est statuliber. Licet qui dam contrà:& malè.Et est seruus hæredis,nõ Titij,cùm legatũ ex- tinctum sit per libertatẽ relictã. ¶ Stichus.]In testamento reliqui libertatẽ Sticho,cùm creditoribus meis satisfactũ erit.Quãuis hæ- res meus locuples sit,non tamen Stichus fit liber:nisi eis satisfactum erit vel soluendo, vel aliter ad eorũ voluntatem cauendo. ¶ Si hæres.]Relicta est libertas Sticho, si det x.hęredi:hic hęres dedit.x. huic seruo, vt de his negotiet̃: seruus hic.x.dat hæredi. Quæritur, an sit liber?Et dicit̃,ꝙ nõ: qa videt̃ illa.x. reddere, non dare.Secus si dedisset seruo,vt haberet in peculio illa. x. ¶ Dama seruus.]Seruum Stichũ iussi esse liberũ, si hæredi meo seruiret per. vij. ann. Hic seruus seruiẽs hæredi meo cõmisit alicui extraneo aliqđ delictũ ꝓpter quod accusatus est:& sic interim nõ potuit seruire hæredi, & lapsum est septẽniũ. Dicitur, ꝙ hic Stichus nõ erit liber:nisi priùs compleat dies, quibus nõ seruiuit hæredi per septenniũ. ¶ Si Stich⁹.] Sticho reliqui libertatem, si mille dederit Titiæ:Titia nũc inuenit̃ mortua. Quæritur,an sit liber Stichus.Labeo,& Offili⁹ dixerũt,ꝙ non:Trebatius contrariũ.Sed dictum Labeonis & Offilij verius est de rigore:sed de æquitate dicemus istũ Stichũ fieri liberũ ex testamẽto. ¶ Si seruus.] Stichus iussus est esse liber, si det.x.operas extraneo.Dicit̃ ꝙ seru⁹ per alium has operas non potest præstare, sed ipsemet debet has operas præstare: secus si iussus erat dare.x. nam per alium poterit soluere,& erit liber:Fran.Accur.

is nũmos ei centũ dederit, liber esto.Si seruus ex testamẽto nũmos Titio dedisset,eos repetere hæredem non posse Labeo [a] existimat: quia Titius [b] eos à seruo suo acceperit,non ab hæredis seruo. Eum autẽ statuliberũ esse Quintus Mutius,Gallus,& ipse Labeo putant: Seruius,& Offilius,nõ esse. Superiorem sententiam probo:ita tamen [c],vt is seruus hæredis,non legatarij sit,vtpotè cùm legatũ statuta libertate tollat̃ [d]. ¶ Stichus liber esto,quãdo æs alienũ meum solutũ,creditoribúsve [e] meis satisfactũ erit. Quãuis hæres locuples extitisset:nõ tamẽ priùs Stichũ liberum futurũ,quã creditores pecuniam,aut satis accepissent,alióve quoquo modo sibi cauissent, Labeo,& Offilius respõderũt [f]. ¶ Si hęres seruo pecuniã ad negotiandũ dedisset:statuliberũ eam ipsam numerãdo liberari ex testamento nõ posse, Labeo,& Trebatius r̃ndérũt:quia reddere eã magis,quã dare videtur. Ego puto,si peculiares [g] nũmi fuerũt,ex testamento eũ liberũ futurũ. ¶ Dama seruus meus,cũ hęredi meo annorum septẽ operas soluerit:liber esto. Cũ is seruus intra septẽ annos in iudicio publico [h] esset,& septimus annus ꝓterijsset:Seruius ait, eum nõ liberari [i] debere: Labeo,

a ¶ Labeo existimat.]& in hoc bene.

b ¶ Quia Titius.]in hac ratione malè,& sic corrigitur:sic. s̃. si ex noxa.caussa aga.l.j.in fi.&.l.seq.

c ¶ Ita tamen.]id est,eatenus est corrigenda.

d ¶ Tollatur.]& sic seruus nõ fuit Titij:vt.s̃.de manu.testa.l.si peculium.§.fi.& de fideicõ.liber.l.si seruus legatus.Accursius.

e ¶ Ve.]pro vel.

f ¶ Responderunt.]sic.C.de nup.sancimus.

g ¶ Si peculiares.]i.si ideo eos dedit,vt in peculio essent:& facit.s̃. l.iij.§.siquis seruum.Accur.

h ¶ Publico.]vel quia accusatur,vel quia pro alio torquetur. Accusare autem non potest, nisi in casibus exceptis,vt.j.de accu.l. hos accusare.§ omnibus.Accur.

i ¶ Non liberari.]imò videt̃ haberi pro impleta:cùm per eum non remanet:vt.s̃.eo.l.iij.in prin.R̃n.illud de potestatiua intelligitur, quæ facilè potest impleri:vt.s̃.de hære instit.l.seruus.hîc de mista. Vel hîc non fuit impeditus studio differendæ libertatis:vt.s̃.l.proxi.Item quæritur aliud,si valetudine sit impeditus:vt.s̃.e.l.cùm hæres.§ Stichus?R̃n.ibi apud dominum,licet æger,stabat:& eum quasi ægrum curabat:& ideò quadam benigna interpretatione seruire intelligitur:hîc seorsum:vel culpa sua incidit in hunc casum.

k ¶ Futurum.]vt &.s̃.eo.seruus qui.§.fi.Sed contrà.s̃.de fideic. liber.l.Thais.§.intra.Sol.vt ibi.

l ¶ Rationem quidem habet.]cùm sit defectus cõditionis:vt.C. de condi.inser.l.legatum.& facit.s̃.eo.si peculium.§.is cui.item facit.s̃.de condi.indebi.l.iij.

m ¶ Dare iussus.]ad hoc,vt sit liber.

n ¶ Seruum potest.]quia ea,quæ in faciendo sunt,generaliter per aliũ nõ possunt fieri [a]:sic &.s̃.de leg.iij.fideicõmissa.§.fin.&.j.de sol. inter artifices.&.s̃.eo.si statulibera.§.fi.Arg.contrà,in quibusdã, vt C.de cadu.tol.§.ne autem.&.s̃.de in ius voc.neq;.§.j.In dãdo secus: vt hic subijcit,&.s̃.de statu homi.Arethusa.in fi.l.Accur.

a Ista regula fallit quãdoque, vt not.in.l.inter artifices

STicho.] CASVS. Grauari hæredes meos,vt Stichũ manumittant,si reddiderit eis rationes.Dicitur ꝙ tenetur reddere rationẽ de ijs, quæ gessit in vita testatoris, & de ijs,quæ pòst gessit.Vnde si post mortẽ testatoris aliqua de hæreditate subripuit: omnia debet reddere ad hoc, vt ei libertas sit dãda ab hæredib⁹. ¶ Pamphilus.] Pãphilo seruo meo reliqui libertatẽ cùm peculiũ suum totũ dederit hæredi meo:hic Pamphilus plus mihi debebat,quã habet in peculio. Dicit̃ ꝙ Pãphilus peculiũ totũ tale, quale habet,dãdo hæredi meo erit liber. ¶ Pamphilo.] Pãphilũ libertum meũ hæredẽ instituerã ex parte,& aliũ ex alia. Tãdẽ seruum Stichũ prælegaui Pãphilo,& rogaui eũ, vt eũ manumittat,si pręstiterit ei omni mense lx. denarios vsq; ad quinquẽniũ. Hic Pãphilus decessit, & instituit sibi hæredes filium suum,& vxorem suã:& eos grauauit, vt manumittãt seruum Stichũ,si præstet eis omni mẽse, qđ eis præstare debebat, vsq; ad finẽ quinquẽnij? Dicit̃:si non præstat, nõ erit liber. ¶ Seruus.]Reliqui libertatem Sticho,si reddiderit omnẽ rationẽ act⁹ sui & reliqua:& tunc cùm liber erit, volo ei dari.xx. & peculiũ suum. Testator aliquas ratiões serui approbauit, se eis subscribendo:aliquas approbauit in testamento.Dicitur ꝙ sit liber.Reliqua plana sunt vsq; ad.§.Titius. ¶ Titius.]Stichum legaui Titio,& Corneliũ Seio sub hac condi.si reddiderint rationes hæredibus meis:postea dixi in testamento,Seruos,quos legaui,& quos manumittã,volo intra quartum mensem post mortem meam reddere rationes,& posteà dari legatarijs.Posteà in testamento eodem reliqui libertatẽ duobus meis seruis castaldionibus,si reddiderint rationem hęredibus meis.Cùm vellent hi serui tam legati,quàm liberti esse,iussi reddere rationẽ: hæredes mei noluerunt audire: & sic lapsi sunt quatuor menses. Quæritur,an sint liberi, & an debeantur legatarijs.Et respondet, quòd legata,& libertates non aliter valent,nisi reddiderint rationes:vel per hæredes steterit, quò minùs redderentur. Tandem dicit,nunquid hæc conditio, Si reddiderint rationes intra quatuor menses,videtur apposita tam legatis seruis,quàm liberis esse iussis:vt si per eos stet,intra quatuor menses quò minùs reddant rationem,non teneat legatum,nec libertas:an tantùm legatis,vt sic liberi esse iussi,si reddant rationem etiam post quatuor menses,sint liberi:Et dicitur,ꝙ tantùm legatis seruis videtur apposita conditio. ¶ Argentarius.]Reliqui in testamento libertatem seruis meis castaldionibus hoc modo, Si Dama seruus meus reddiderit hæredi meo rationem actus sui,quem gessit cum Pamphilo,& paria fecerit intra sex menses post mortem meam:tunc ipse cum Pamphilo sit liber.Dicitur,ꝙ per hæc verba debet omnia nomina,quæ fecerat exigere,& reddere pecuniam hæredi meo,Et si hoc facere cesset intra sex menses,non sit liber,nec etiam Pamphilus.Fran.Accur.

& si posteà soluisset annorũ septẽ operas,liberũ futurũ [k]:qđ verum est. ¶ Si Stichus Titiæ mille nũmos dederit,liber esto?Titia viuo testatore decessit.Non posse Stichum liberũ fore Labeo,& Offilius respõderũt:Trebatius, si ante testamẽtũ factũ Titia decessisset,eũdẽ posteà liberũ futurũ. Labeonis,& Offilij sñia rationẽ quidem habet [l]:sed hoc iure vtimur, vt is seruus ex testamẽto liber sit. ¶ Si seruus extraneo operas dare iussus [m] esset:null⁹ noĩe serui suas operas dãdo liberare seruũ põt [n]. qđ in pecunia aliter obseruat̃: vtpotè,cùm extraneus pro eo seruo dando pecuniã,seruum liberaret.

Scæuola li.24.digest. LEX XL.

STicho libertas data est hoc modo. Ab hæredibus meis peto,fideiq; eorum committo,vt rationibus redditis Stichum manumittant. Quæsitum est,cùm ampla pecunia exacta post mortem testatoris,sibi commissa relinqueretur:& quasdam summas à colonis exactas,rationibus nõ intulerit: hæreditatemq; spoliauerit apertis clàm horreis, sublataq; supellectili,& veste,& vasis,& apothecis exhaustis: an non priùs ei fideicommissaria [o] libertas debeatur,quã & ea, quæ mala ratione * reliquatus est,& q̃ furatus est,

o ¶ Fideicommissaria.]secùs in directa:quia tunc tenetur actione in factum:arg.s̃.de ma.testa Titia.§.j.Et no.etiam ad futurũ tempus post mortem referri dictum testatoris:vt.s̃.de fideicommis.lib. l.Thais.§.libertatem.&.§.ab hæredibus.Et est arg.contrà.s̃.de ser. vrb.præd.l.si seruitus.Sed argumen.contrà.s̃.de contrahen.empt.l. in lege.

j. de sol.c. firmiter. vbi per Feli. col.xx.ver. si.vtrũ doctor. post Panor. ibi: ad quem ad didi post alios,in ver. Per substitutum. extrà, de summ. tri. & fide catho.& Io. de pla. in.l. nullus qui & ibi notaui in apostil. ad Ia. Rebuffi,in eo. ver. C. de Decurio. lib.x.

* de hac dictiõe, reliquatus,in de Alexã. ab Ale. Gemi. die.li.1. cap.70.

Non comp

reposuerit? Respondi non priùs ei fideicommissariá libertatem prestandam, quàm & reliqua, & oĩa, quæ per eũ abessent, restituisset. ¶ Pamphilus liber esto, peculio suo hæredibus verè dato. Quæsitum est, cùm dño plus debeat, quá in peculio habeat: & omnes res, quas in peculio habebat, bona fide hæredibus dederit, an ei libertas ex testamento competat? Respondi, nihil proponi cur non competeret [a]. ¶ Pamphilo liberto suo, quẽ hæredẽ ex parte instituerat, Stichũ seruũ prelegauerat: & ei libertatẽ his verbis dederat, Ita, vt si tibi ex die mortis meæ per annos cõtinuos quinq;, mẽstruos nũmos sexagenos dederit, tunc eum manumittas. Pãphilus ante quinquenniũ moriens, heredibus institutis filio, & vxore, de eodẽ Sticho ita cauit Stich⁹ seruus meus, qui mihi testamento patroni mei certa conditione liber relictus est: iubeo det, præstet filio, & vxori meæ sine vlla cõtrouersia [b]: & cũ peracto tempore manumittant. Quæsitũ est, si Stichus sexaginta menstruos non præstiterit, an impleto quinquẽnio fideicõmissaria libertas ei debeatur? Respondi, nisi præstitisset, fideicommissariam libertatem non deberi [c]. ¶ Seruus testamẽto ita manumissus est, Stichus seruus meus actor, si rationẽ omnem actus sui heredi meo reddiderit, eoq; nomine satisfecerit, liber esto: eiq;, cùm liber, dari volo viginti, & peculiũ suum. Quæsitum est, an si rationes, quas egit per multos annos sine subscriptione testatoris, hæredi reddere paratus sit, liber ex testamento fiat: cùm propter grauem valetudinem testator non potuerit rationibus subscribere, testamento tamen subscripserit [d]? Respõdi, si ex fide [e] ratio redderetur, reliquáq; inferrẽtur: liberũ fore. Itẽ quero, an ea, que exacta sunt per adiutores eius, neq; calendario illata, aut fraudulenter acta, huic adscribi posint, cùm esset his præpositus? Respõdi, si quid esset, qđ culpe eius deberet imputari, spectare ad rationis reddẽdæ necessitatẽ. Iterum quæro, an [†] eo quoq; noĩe ratio haberi debeat, quã neq; à conductoribus prædiorum, neq; à villicis pensiones exegerit [f]: & insuper, etiã ꝙ mutuũ eis dederit? Rñdi, vt suprà respõsum est [g]. Item quero, an & eo nomine teneatur, ꝙ omnẽ rem suá, id est, peculium suum exportauerit antè quàm rationes redderet? Respondi, nihil eam rem impedire conditionẽ, si modò ratio redderetur. ¶ Titius testamento seruos actores singulos diuersis personis legauit cum adiectione [h], Si rationes reddiderint hæredi. Deinde proprio capite [i] ita scripsit, Omnes actores, quos legaui, vel manumisi, intra quartũ mortis mee mẽsem rationes reddere volo: & dominis, quibus à me legati sunt, reddi [k]: infrà deinde [l] alios actores liberos esse iussit æquè cum hac adiectione, Si rationes hæredi reddiderint. Quæro, cùm per hæredẽ fiat, quò minus [m] reddantur, vtrùm statuliberi esse desinãt [n]? an nihilominùs quandoq; possint reddita ratione, & reliquis illatis, libertatẽ ex testamento consequi? Respondi, legata quidẽ, & libertates non aliâs competere, quã si rationes redditæ essent, aut per hæredem staret, quò minùs redderẽtur. Verũ iudicatur ęstimandũ, vtrũ tẽpus conditioni legatorum, libertatũq; additum videatur [o]; an libero tẽpore [p] reddere volentibus reliqua heredibus, quatuor menses appositi sint, solicito testatore cunctationem [q], & moram eorum [r] proscribente. Melius [s] autẽ est, præsumptionẽ pro statuliberis esse. ¶ Argentarius coactor [t] cùm penè totam fortunam in nominibus haberet, seruis actoribus ita libertatem dedit, Quisquis mihi hæres erit, si Dama seruus meus actus sui, qui agitur eius nomine, & Pamphili conserui sui, hæredi meo rationes reddiderit, pariaque [v] fecerit: à die mortis meæ intra mensem sexum liber esto [x] Quæsitũ est, an hæc verba, Pariaq; fecerit, ad omnia nomina pertineant, perinde [y], vt hoc significent. Si omnem pecuniam ab omnibus exegerit, & hæredi soluerit, vel eo nomine satisfecererit: & si in exactione nominũ cessauerit, intra sex menses libertas illi non cõpetat? Rndi, manifestum esse, conditionẽ verbis testamenti suprà scriptis propositam: igitur ita demum liberum fore si aut ei pareat, aut per hæredem stet, quò minùs pareat.

Labeo li. 1. **LEX XLI.**

SI quem seruum tuum ad certum tempus statuliberum relinquere vis, nihil interest vtro modo caueas: Si seruierit [z]: an, Si triennio operas dederit, liber esto. ¶ Paulus respondit, Si quis liber esse iussus fuerit, si decem hæredi meo promisisset: quamuis ea promisio nullam rem habitura est, tamen promittendo liberabitur [a].

Idem li. 4. **LEX XLII.**

SI quis eundem hominem vxori suæ legauerit: & cùm ea nupsisset, liberum esse iusserit: & ea lege [b] nupserit: liber fiet is homo.

---

a ¶ Non competeret.] Imò cõtra: vt. s. eo. l. si decẽ. Sed ibi certam quantitatẽ dari iussit: quæ cũ sit de peculio dãda, debet ante deduci quod dño debetur: hîc totũ peculiũ, qualequale est, dari debet: & sic nõ est eadẽ ratio totius ad partẽ: vel generis ad speciem: vel certi ad incertum.

b ¶ Controuersia.] quam mihi præstabat.

c ¶ Non deberi.] facit. s. eod. si peculiũ. §. hæredi.

d ¶ Subscripserit.] & sic apparet ei⁹ approbatio. Accur.

e ¶ Ex fide.] qđ est in ea parte, qua dñs approbando subscripsit in rationibus, vel testamento.

f ¶ Exegerit.] cùm exigere debuerit.

g ¶ Responsum est.] Ex superioribus duob⁹ rñsis habes huiusmodi solutionẽ: ꝙ s. teneatur cùm diligẽtiam non habuit: vt. s. eo. l. Labeo.

h. ¶ Adiectione.] scilicet, hac.

i ¶ Proprio capite.] i. ꝓprio capitulo testamẽti post prædicta.

k ¶ Reddi.] s. volo posteà. Accursius.

l ¶ Deinde.] i. pro sequenti capitulo.

m ¶ Quo minus reddantur.] intra quatuor menses.

n ¶ Desinant.] & sic serui remaneãt: & dicit in tertio casu: sed statim respondebit de vtroq;. Accur.

o ¶ Videatur.] s. in modũ cõditionis: vt si intra quatuor menses post mortẽ meã rõnes reddiderint: quo casu si stet per hæredẽ, etiã posteà audienẽ: vt. s. e. l. iij. §. si qs hæredi. & l. si hæreditas. aliâs nõ. Sed desinũt esse statuliberi: vt. s. eodẽ. l. si triẽnio. & s. de fideic. liber. l. Thais. §. intra. Accursius.

p ¶ Libero tẽpore.] s. quandocunq; reddatur ratio, perueniãt ad libertatem.

q ¶ Cunctationem.] i. ꝓcrastinationẽ. Acc.

r ¶ Eorum.] statuliborũ. vel dic, hæredũ, ꝗ plerũq; sunt in mora recipiẽdi: vt. s. e. seru⁹ si hæredi. §. Imperator. Accur.

s ¶ Melius autem est.] in dubio: vt. s. etiam posteà audiantur. Accur.

t ¶ Argẽtarius coactor.] i. collector nominum: nec enim relinquit nisi vni.

† Aliâs, an eorum quoque.

v ¶ Pariaque.] i. cõputauerit, & soluerit sic, ꝙ hincinde nihil debeat: sic ponit. s. de cõdi. indebi. l. fi. §. penul.

x ¶ Liber esto.] aliâs cum Pãphilo socio: vt cõueniãt sequẽtia: vt &. s. de cõdi. & demõ. Iulius Paulus.

y ¶ Perinde.] hic est plus, aliâs, exceptis ꝑditis: & aliâs, non est. Accur.

SI quem seruũ.] CASVS. Si volo relinquere libertatem seruo meo post tẽpus dandã, possum: vt si dicã, Stichus sit liber, si triennio seruierit heredi meo: vel sic, si triẽnio dederit operas hæredi meo. Secũdò dicit, Reliq libertatem Sticho, si ꝓmiserit se. x. daturũ hæredi meo. Dicit, ꝙ ꝓmittendo liber fit, licet promissio non habeat effectum. Accur.

z ¶ Seruierit.] s. triennio: & sic est. s. e. seru⁹ qui testamento §. fi.

a ¶ Liberabitur.] vt &. s. e Stichus si hæredi. vbi plenè dixi.

SI quis.] CASVS. Legaui Stichũ vxori meæ: & eidem Sticho legaui libertatẽ, cũ vxor mea nupserit. Dicit, ꝙ ipsa nubente legitimè hic seruus sit liber. Fran. Accursius.

b ¶ Ea lege.] i. secundum legẽ. ad quod est s. de cõdi. & demon. l. hæc cõditio filiæ &c. & C. de infami. l. decreto. Accur.

¶ QVI SINE MANVMISSIONE AD LIBERTATEM &c.

SI seruus.] CASVS. Vendidi tibi seruū hoc pacto, vt intra certū tempus, puta, intra annū manumittas: decessisti sine hærede antè, quàm manumittas: & ego decessi. Dicitur, quod seruus sit liber lapsu anni. Idem & si ego venditor adhuc viuo, & pœniteo: nā adhuc fit liber. Fran. Accur.

a ¶ Cōpetit.] statuto 10 tēpore veniēte. Acc.

b ¶ Libertas competit.] Non ergo pōt mutare: & sic est contrà. s. de seruis expor. l. iij. & C. si mā. ita fuc. alie. vt ma. l. j. & l. fin. in fi. & j. e. l. cum. Sol. hîc mutauit: & postea sine hærede decessit 20 vterq;: quod nō fuit in cōtrarijs: vel mutauit hîc post iam præstitā libertate. Alij dicūt, quod licet nō debeat manumittere post pœnitentiā, si tamē manumisit, tenet: vt hîc. Vel solue vt ibi: & facit suprà de ser. ex- 30 por. l. quæsitum.

SEruo.] CASVS. Dominus seruū suū ægrotātem deiecit extra domū: seruus fit liber. Fran.

c ¶ Competit libertas.] vt C. de la. li. tol. §. sed scimus. Sed contra j. p dereli. l. fin. & 40 de stip. ser. l. qđ seruus. quibus dicit concedi occupāti. Sol. hic languēs: ibi nō. & facit in aut. de nup. §. & multò potius. & C. de epis. audi. l. nemini.

EVm qui.] CASVS. Vendidi tibi Stichū hoc pacto, 50 vt eū intra annū manumittas: venit ann⁹, & non manumisisti: & ego vēditor in eadem voluntate perseuero. Dicitur, quod seruus fit liber, ac si eū manumisisses. Sed si ego venditor decessi, nō requiritur voluntas hære- 60 dis mei. Fran. Acc.

d ¶ In eadem voluntate.] sic. s. de ser. expor. l. iij. Sed contrà. s. e. l. j. Sol. vt ibi.

e ¶ Manumitti.] scilicet, ab emptore.

SIquis hac lege.] CASVS. Emisti seruum hoc pacto, vt antè quàm moriaris, eum manumittas. 70 Te mortuo, & non manumisso seruo, efficitur liber ex lege. Fran. Accursius.

f ¶ Mortuo eo.] facit. s. ti. j. si quis ita. in prin.

QVi ob necem.] CASVS. Seruus, qui factus est liber eo, quòd accusauit occisores domini sui, est libert⁹ Orcinus: id est, defuncti. Fran. Accur.

g ¶ Orcinus.] id est directò manumissus: vt instit. de sin. re. per fideicommiss. relı. §. libertas. & sic defuncti. Sed contrà supà de bo. liber. l. si necem. sed ibi fit nullius hominis, scilicet viuētis: sed defuncti: vt hîc, & suprà de suis & legi. l. intestato. §. quòd si necem. & fa- 80 cit. C. pro quibus cau. ser. pro præmi. acci. li. l. j.

SIquis obligatum.] CASVS. Seruum, quem alicui obligaueram generaliter, cum alijs meis bonis tibi vendidi hoc pacto, vt eum manumittas. Si tu non manumittas, tamen efficitur liber ex consti. Diui Marci, licet hic seruus sit obligatus. Idem & si emisti ancillam hoc pacto, ne eam prostituas. Nam si prostitueris: efficitur libera. Fran. Accur.

h ¶ Si quis obligatum.] generaliter inter cætera, aliàs secus: vt C. de ser. pig. da. manu. l. ab eo.

i ¶ Diui Marci.] ad Aufidium dic: vt & C. si man. ita fue. al. vt ma. l. j. &. ij. & ex tempto ris libertus: vt suprà de in ius voc. l. sed si hac. in prin.

k ¶ Tantundem.] vt ex constitutione Diui Hadria. perueniat ad libertatem: vt. C. si mā. ita fu. alie. ne prosti. l. j. non autē vt sit libertus emptoris: vt. d. l. 10 sed si hac. §. j. & C. de lati. lib. toll. §. similiq; modo.

IMperator.] CASVS. Vendidi ancillam hoc pacto, ne eam prostituas: alioquin liceat eam mihi abducere. Dedisti mihi aliquam pecuniā, 20 ne eam abducam. Dicitur quod illa ancilla efficitur libera perinde, ac si eā abduxissem, & prostituissem: Franc. Accursius.

l ¶ Constituit.] s. vt libera esset: quod est. j. Accursius.

m ¶ Abducere.] i. manus inijcere: quod sic pe- 30 pigerat. Accur.

n ¶ Prostituas.] quo casu constat esse liberam. Azo. vt s. de in ius voc. l. sed si hac. §. j. & C. si māci. ita fue. alie. ne prosti. l. j.

MAncipia.] CASVS. 40 Mater donauit filiæ mancipia hoc pacto, vt filia curaret quòd hæc mācipia sint libera post mortem eius si liæ: hæc filia decessit, nec manumisit hæc mancipia. Dicitur quod si mater donans adhuc viuit, illa manci- 50 pia erūt libera si mater in eadem voluntate perseuerat. Si autē mater sit mortua: tūc omnimodò mancipia erunt libera: Fran. Ac cursius.

o ¶ Suam.] scilicet, filiæ.

p ¶ Ex sententia.] nā 60 verba locum habent in venditis tantum: vt C. si manci. ita fue. ali. vt ma. l. j. Sed videtur contrà. j. de verb. obl. qui Romæ. §. Flauius. ibi, Itē quæro &c. vbi non cōtingit libertas. Sol. vt ibi: & codē modo solue, vt. j. de ser. expor. l. seruus ea. quæ est contrà. §. quod si.

70 q ¶ Consentiente.] i. in eadem voluntate durante. An autē possit mutare, dixi plenè. s. eo. l. j.

r ¶ Omnimodo.] id est non exquisita voluntate hæredum: vt. s. eo. l. iij. in fi. Vel dic, non habita differentia, an mater voluntatem mutauerit: arg. s. e. l. j. in fi.

LAtinus.] CASVS. Vendidi tibi ancillam hoc pacto, vt eā manumittas: nec dixi intra quod tempus. Quæritur, per quantum tempus expectetur emptor, vt si manumittat, bene sit: si non manumittat, efficiatur libera. Et certè distinguitur: nam aut est dictum, cùm primùm potueris eam manumittes: & tunc modicū tem- 80 pus expectatur. Si autem est dictum, quando voles: hoc casu inspicitur mors emptoris: vt si emptor viuens non manumiserit, tūc post mortem emptoris ancilla sit libera. Si autē nō apparet quid sit actū: hoc casu, si ancilla, & emptor sunt præsentes, expectabitur mensium tempus duorum: si autem seruus est absens: tunc tempus quatuor mensium: intra quos si emptor non manumiserit, ancilla efficietur libera. Fran. Accur.

s ¶ Ex constitutione.] Diui Marci. Accur.

Moriente

TITVLVS VIII.

Qui sine manumissione ad libertatem perueniunt.

¶ *Si seruus venditus est hoc pacto, ut intra annum fiat liber: & venditor, & emptor decesserint: seruus iste intra annum liber erit. h. d.*

Paulus li. 4. ad Plaut. LEX I.

SI seruus vēditus est, vt intra certū tēpus manumitteretur: etiāsi sine hærede decesserit, & vēditor, & emptor, seruo libertas cōpetit [a]: & hoc Diuus Marcus rescripsit. Sed & si mutauerit voluntatem venditor, nihilominùs libertas cōpetit [b].

Modestinus li. 6. LEX II.

SEruo, quem pro derelicto dominus ob grauem infirmitatē habuerit: ex edicto Diui Claudij competit [c] libertas.

¶ *Transacto tempore, post quod seruus venditus est hac lege, ut manumittatur: seruus efficitur liber. h. d. ll. seq. non summantur, quia breues.*

Callistratus li. 2. LEX III.

EVm, qui ita venijt, vt intra certum tēpus manumitteret: cū dies præstādæ libertatis aduenerit viuēte vēditore, & perseuerāte in eadē volūtate [d], perinde haberi, ac si ab eo, à quo debuit manumitti [e], manumissus esset: mortuo autē vēditore, nō esse hæredū eius volūtatē explorandā, Diuus Marcus cum filio suo rescripsit.

Vlpianus li. 2. LEX IIII.

SIquis hac lege emptus sit, vt à viuo emptore manumittatur: statim mortuo eo [f] competit libertas.

Martianus li. 5. rñ. LEX V.

QVi ob necem domini detectā præmium libertatis consequitur Orcinus [g] fit libertus.

Idem li. sing. ad for. LEX VI.

SIquis obligatū [h] seruū hac lege emerit, vt manumittat: cōpetit libertas ex cōstitutione Diui Marci [i]: licet bona omnia quis obligauerit, quę habet, habiturúsve esset. Tantundem [k] dicendum est, & si lege hac emerit, ne prostituatur: & prostituerit.

Paulus li. sing. de libertate. L. VII.

IMperator noster cū patre suo cōstituit [l] in eo, qui cū posset abducere [m] prostitutā ancillā, pecunia accepta manus iniectionem vēdiderat: vt libera esset. Nihil ēm interest, ipse abducas, & prostituas [n]: an patiaris prostitutā esse ꝑtio accepto, cū possis eximere.

¶ *Quæ dicta sunt in venditione serui ut liber fiat, habent etiam locum in donatione. h. d.*

Papinianus li. 9. rñ. LEX VIII.

MAncipia mater filiæ donauit, vt filia curaret ea post mortē suā [o] esse libera. Cū donationis legi nō esset obtēperatū: ex snīa [p] cōstitutionis Diui Marci, libertatē eis obtingere matre cōsentiente [q], rñdi. Quòd si añ filiā mater vita decesserit: omnimodo [r].

¶ *Lex præsens ponit casum.*

Paulus li. 5. quæstio. LEX IX.

LAtinus Largus vendidit ancillā ita, vt manumitteretur, non addito tempore. Quæro, quādo ex constitutione [s] incipiat ei libertas competere cessante emptore in manumittēdo. Respōdi, Inspiciendum est, quid actum sit: vtrùm cùm primum potuisset, vt manumitteret: an vt in potestate esset emptoris, quando vellet manumittere. Priore casu facilè tempus comprehendi poterit: poste-

Mancipium.

a ¶ Moriente emptore.] sic suprà loca.l.locatio.Sed argu.contrà infrà de ver.oblig.centisimis.§.fi.
b ¶ Prioré.] id est, primam: vt & suprà de præscript.ver.naturalis.§.at cùm do.quæ statim recipit interpretationem.Ioan.dicit primã id est, meliorem: quæ illa sit, dicit.

factum bene tenet. ¶ Si Titius.] Promisisti mihi stichum, aut Pamphilum: aliquem eorum non potes interim manumittere: licet si solueris vnum, alium bene poteris manumittere. Secus si vnum tantum promiseris, puta Pamphillum. Nam Stichum bene poteris manumittere. Sic & si obligasses mihi Stichum, & Pamphilũ pro quinque, q̃ mihi debebas: nam interim nullum eorum poteris manumittere. Et hæc sunt vera de debitore, qui nihil aliud in bonis habebat: si autẽ alia bona præter istos seruos habebat: tunc vnũ de his poterit manumittere: cùm & vno de seruis mortuo, vel manumisso, soluẽdo sit. Nec aduentitij casus spectãdi sunt: nam si spectares: iam qui de seruis suis vnum incertum promisisset, non posset manumittere aliquẽ de seruis. Quod est falsum. Et hoc dicit hic. §. cum.l. sequent. Fran. Accursius.

¶ QVI ET A QVIBVS MANUMISSI, liberi non fiant: & ad legem Eliam Santiam. ¶ Hic titulus quãdam contrarietatem respicit ad superiorem: & ideò hic ponitur.

riore vtiq; moriente emptore[a] cõpetit libertas. Sed si nõ appareat, quid cõuenerit: fauor priorẽ[b] inducit opinionẽ: id est, vt itra duos mẽses, si ambo præsto sunt, tã seruus, q̃ emptor eius. Seruo em̃ absente, nisi emptor intra quatuor mẽses imposuerit libertatẽ, ex cõstitutionibus ad libertatẽ eripitur

TITVLVS IX.

Qui & a quibus manumissi liberi non fiant: & ad legẽ Aeliam Santiam.*

Vlpianus.lib.I.ad Sab. LEX I.

Celsus[c] lib.xij. digest. vtilitatis gratia mutum surdũ[d] ita natũ manumittere posse ait.

Idem.lib.3.ad Sabi. LEX II.

Seruo competere non potest libertas[e], si relegatus moratus sit in Vrbe.

¶ *Electio data in testamento legatarijs, impedit libertatem dari seruis. h.d.*

Caius.lib 5.de leg. LEX III.

Si optio hominis data sit, vel indistinctè[f] homo legatus sit, nõ potest hæres quosdam seruos, vel omnes manumittendo aut euertere[g], aut minuere[h] ius electionis. Nã optione, siue electione serui data, quodãmodò singuli sub conditione[i] legati videntur.

Vlpianus.lib.5.disputa. LEX IIII.

Seruum[k] pignori datũ manumittere non possumus.

Iulianus.li.60.digesto. LEX V.

Cum hæreditas soluẽdo non est: quãuis hęres locuples[l] existat, libertas[m] ex testamẽto nõ competit. Si autẽ is, qui soluendo nõ est, hoc modo libertatem dederit, Si creditoribus meis solidum solutum fuerit, Stichus liber esto: non potest videri fraudandorum creditorum[n] gratia liberũ esse iussisse. ¶ Si Titius nihil in bonis amplius, quàm Stichũ, & Pamphilũ habeat, eosque Stipulãti Mæuio ita promiserit[o] Stichũ, aut Pamphilum dare spondes? deinde cum alium[p] creditorem non haberet, Stichũ manumiserit: libertas per legem Aeliam Santiam rescinditur[q]. Quãuis enim fuit in potestate Titij, vt Pamphillum daret: tamen quandiu eum non dederit, quia interim mori potuit[r], non sine fraude stipulatoris[s] Stichum manumisit. Quòd si solum Pamphilum dare promisisset: non dubitarem, quin Stichus ad libertatem perueniret: quãuis similiter Pamphilius mori possit. Multum enim interest, an contineatur ipsa stipulatiõe is, qui manumittitur: an extra obligationem sit. Nam & qui ob aureos quinque Stichum, & Pamphilum pignori dederit, cùm vterque eorũ quinùm aureorum sit: neuter[t] manumitti poterit. At si Stichũ solũ pignori dederit: Pãphilũ nõ videt in fraudem creditorum manumittere.

¶ *Testator, si testamento suo confirmat codicillos: posteà ab eo conficiendos: & efficitur non soluẽdo testamẽto facto: libertates data in codicillis nõ ualẽt, ne fraudetur creditores. h.d.*

Scæuola li.16.quæstio. LEX VI.

Iulianus de eo[v] loqtur, qui in substantia nihil aliud[x] habeat. Nã si habeat, quare nõ dicet vnũ posse manumitti? q̃a & vno mortuo soluendo est[y], & vno manumisso soluendo est, nec aduẽtitij[z] casus computandi sunt: alioquin & qui vnũ incertũ ex seruis suis promisit, neminẽ[a] manumittet.

Iulianus. lib. 2. LEX VII.

Si quis integris

c ¶ Celsus.] al's incipit, vtilitatis: & al's Celsus.
d ¶ Surdum.] Quidã habent, mutus. s. Celsus: & sic de surdo tm̃ dicit. Alij habẽt mutũ surdũ &c. Et sic est cõtrà. C. qui testa. face. pos. l. discretis. j. rñ. Sol. hîc separatũ erat vitiũ, ibi nõ: vel hîc à Principe impetrauit: vt suprà de testa. l. si mutus. & facit suprà de testa. mili. l. iij.

vide de hac.l. Ælia Sentia Angelum Politia. misc. c. lxxxiiij. & Alciat. lib. dispunct. ij. cap. xxj.

Seruo.] CASVS. Iudex relegauit seruum propter delictũ ipsius serui: dominus istũ seruũ manumittit. Nõ tenet libertas: Fran. Accur.
e ¶ Libertas.] post sententiam seruũ relegatũ per sentẽtiã iudicis dominus manumisit: non tenet libertas. imò est ei pœna augẽda: vt. j. de pœ. l. capitaliũ. §. in exulibus. & facit. j. de pœ. fratres. Sed hæc pœna nõ videtur seruo conuenire: vt. j. de accusa. hos accusare. §. omnibus. quę est cõtrà. Sol. de facto hic iudex fecit. Vel dic, tenet quoad corporis cruciatũ: nõ quoad ciuitatẽ, cũ non sit ciuis. Vel solue, vt ibi. Itẽ videtur liber eo ipso, quòd Romæ stat: vt. s. de sta. homi. l. in vrbe. q̃ est contrà. Sol. vt ibi.
Si optio.] CASVS. Legaueras mihi Francisco vnum de seruis tuis, quẽ vellẽ. Vel sic. Simpliciter vnum de seruis tuis mihi legaueras, non exprimendo quẽ. Interim antè quã eligam, hæres tuus non potest aliquem de illis seruis manumittere, cùm singuli videantur mihi legati sub conditione: Fran. Accur.
f ¶ Indistinctè.] id est, in genere. Quo etiam casu habet electionẽ legatarius: vt insti. de leg. §. si generaliter.
g ¶ Euertere.] manumittendo omnes.
h ¶ Minuere.] manumittendo omnes, vel quosdam.
i ¶ Sub conditione.] vnusquique enim ita videtur mihi legatus, si velim: & sic non possunt manumitti: vt. j. eod. cùm is. & s. de ma. l. seruum. Item not. differentiam[a] inter eum, qui habet optionem à testante, & cum qui habet à lege: licet hæc. l. parificet: vt notatur. s. de optio. lega. l. ij. in prin. Accursius.

Tu vide de hac differentia, gl. & doct. in cle. circa. & Car. de elec. & in. c. si compromiss. eo ti. lib. vj.

k Seruũ.] Adempta est nobis licentia manumittendi aliâs lege, vt in minore: aliâs nostra voluntate efficiente, vt hîc, Azo. & s. de manu. l. iij. & C. de ser. pig. da. l. iij. & j. de pe. l. fratres. in fi.
Cum hæreditas.] CASVS. Debitor plurium existens nõ soluendo, in fraudem creditorum non potest relinquere libertatem seruis suis: licet quendam diuitem hæredem sibi faciat. Sed si sic relinquat, Serui mei sint liberi, cum creditoribus meis erit satisfactum bene tenet.

l ¶ Locuples.] ex alijs proprijs suis bonis.
m ¶ Libertas.] in fraudem creditorum relicta: & facit. C. de testa. manu. l. in fraudẽ. & j. eod. si mortis. in prin. & §. j.
n ¶ Creditorum.] vt s. de manumissis testa. l. si quis locuples. in fi. vbi plenè dixi.
o ¶ Promiserit.] stipulanti Stichum &c.
p ¶ Alium.] scilicet quàm istum stipulatorem.
q ¶ Rescinditur.] speciale: quia ambo sunt in obligatione: & quia alter facilè potest mori: aliâs contrà: cùm nec pri⁹, nec post manumissionem interuenerit re ipsa fraus: vt. j. eo. in fraudem.
r ¶ Potuit.] Nota debere inspici, quod est ex præsenti, nõ quod ex futuro[b]: sic. s. quod metus caussa. l. metum autem præsentẽ. & j. quod vi, aut clàm l si alius. §. est autem. & de re iudicata, si quis ab alio. & j. l. proxima. Accur.

b Concor. tex. in c. q̃d ad cõsultationem. cũ ibi not. extrà, de re iudi. & in. c. j. de rest. spo. lib. vj.

s ¶ Stipulatoris.] Not. vtrumque alternatiuorum esse in obligatione: sic. j. de fideius. græcè. §. si quis Stichum. & s. de mino. & si sine. in princip. & dixi. s. de consti. pecu. l. illud.
t ¶ Neuter manumitti.] sic. j. de fur. cum qui. §. Papinianus. Et continua. l. seq. cum ista.
v ¶ Vlianus de eo.] scilicet promissore in superiori. l. §. fi. Accur.
x ¶ Nihil aliud.] præter Stichum. & Pamphilum.
y ¶ Soluendo est.] sunt hæc duo similia quo ad hoc, vt de bonis exeat: vt. j. de sol. si mihi alienum.
z ¶ Aduentitii.] Not. sic. j. de re iudi. si quis ab alio. & suprà de in lit. iur. l. j. Sed argumen. contra. s. de nego. gest. diuortio. §. sed & si facere &c.
a ¶ Neminem manumittet.] quod est falsum. Sed cur secùs in legato in genere? vt. s. e. si optio? Respon. quia ibi habet vendicationem legatarius, quam hic habet promissor.
Si quis.] CASVS. Titius existens debitor multorum, & soluendo, fecit testamentum, & in eo testamento confirmauit codicillos, quos faceret. antè qnàm faceret codicillos, effectus est non soluendo: & in his codicillis reliquit libertatem seruis suis sciẽs se non

soluendo, & sic in frau. credi. an hæ libertates valeãt, quæritur. Et dicit, ꝙ non. Rationem dubitationis habes in litera. ¶ Minor.] Minor viginti an. cũ nõ haberet iustã causam manumittendi seruum, vendidit eum mihi hoc pacto, vt eũ manumittã. Dicitur, ꝙ nõ valet hoc pactum, cùm in fraudem legis Aeliæ Santiæ sit factum. Franc.

facultatibus[a] codicillos cõfirmauit[b]: deinde cùm consiliũ creditorũ fraudandorum cepisset, libertates codicillis dederit: obtineri nõ potest, quò minus lege Ælia Santia libertates interpellentur. Nã cõsilium testatoris fraudulẽtum non eo tempore obseruatur, quo codicilli confirmãtur, sed quo codicillis libertas datur[c].

¶ *Quod una uia prohibetur: prohibetur & alia. hoc dicit.*

¶ Minor[d] annis viginti cùm seruum manumittere vellet, nec iustam causam apud concilium manumittendi haberet: tibi eum, vt manumitteres, dedit. Negauit eũ Proculus liberum esse: quoniam fraus legi facta esset.

Affricanus lib. 3. quæstio. LEX VIII.

CVm is, qui sub conditione debet[e], manumittit[f] fideicõmissi causa[g], lex Ælia Santia locum non habet[h] †.

¶ *Nec milites possunt in fraudem creditorũ libertatem relinquere. h. d.*

¶ Similes iure militari testamento facto libertatẽ dederit in fraudem creditorum, & non soluẽdo moriatur: impediũtur libertates.

* Marcellus LEX IX.

ILle seruus liber non erit[i], qui coẽgerit, vt eum dominus manumittat, & ille perterritus scripsit liberũ eũ esse. Itẽ nec ille liber fieri[k] potest, qui à domino nõ est defensus in capitali crimine, posteaq; absolut⁹ est. ¶ Qui hac lege[l] venierint, ne manumittant: vel q testamento prohibiti sunt manumitti, vel iussu præsidis prouinciæ: licet manumittantur, tamen

a ¶ Facultatibus. existentibus.

b ¶ Cõfirmauit.] testamento: qđ non erat necesse, cùm posteà fiãt: secus si antè, secũdum hæc iura: vt. s. de iu. codi. l. si quis cũ. §. testamento. &, l. ante tabulas.

c ¶ Datur.] sic. s. de testa. manu. l. j.

d ¶ Minor.] facit. s. de ser. expor. si minor. Sed contrà. s. de ma. l. iiij. §. sed si minor. Sol. vt ibi. Item facit. s. de ma. vin. illud. §. j sed ibi sol.

CVm is, qui] CASVS. Hæres seruũ sub conditiõe legatũ interim manumisit. Dicitur, ꝙ libertas nõ tenet. Secundò dicit, Miles iure militari fecit testamentũ: in eo in fraudẽ creditorũ reliquit libertatẽ seruis suis: & non erat soluẽdo. Nõ tenet libertas: Franc. Accursius.

† Aliâs, locum habet.

e ¶ Debet.] seruũ, & ex testamẽto: si autẽ ex contractu inter viuos? posset interim manumitti: & ad æstimationẽ tenetur: vt. j. de verbo. obli. si seruũ. §. sed si sit.

* Martianus lib. I. Insti.

f ¶ Manumittat.] pẽdente conditione.

g ¶ Fideicommissi causa.] hoc determinat vel verbũ, debet. vel verbum, manumittat: vt quia ab alio fuit rogatus.

h ¶ Locum non habet.] conditione existente, secundũ quosdam. Tu dic simpliciter, non tenere libertatem: vt suprà eodem l. iij. & . j. eo. l. generaliter. §. fi. & . s. de ma. seruũ. & ar. s. quẽad. ser. amit. l. is cui. §. fi.

ILle seruus] CASVS. Dominus metu à Seio sibi illato seruum manumisit. Non tenet libertas. Secundò dicit, Dominus nõ defendit seruum accusatum de aliquo crimine: seruus tamen se bene defendit: & absolutus est. Nõ fit propter hoc seruus liber. Tertio dicit, Emptor, qui emit seruum hoc pacto, ne eum manumittat: manumittere non potest. Idem de hærede prohibito a testatore, ne seruum manumittat. Idem de quolibet domino serui prohibito à iudice, ne seruum manumittat: nam manumittere non poterit: & manumissus de facto non efficitur liber. Fran. Accur.

i ¶ Ille seruus liber non erit.] sic. j. eo. si priuatus. Sed contrà. s. quod me. cau. l. metum. §. idem. solue vt ibi.

k ¶ Fieri potest.] hac ratione, ꝙ nõ defendit̃: vt. s. de statu. homi. seruus. vbi plenè no. Itẽ no. ꝙ potest eũ defendere dñs: vt hîc, & . j. de accu. si cui. §. idem Imperator. qđ intellige, vt ibi pro eo faciat: vt. C. de accu. si cuiusdã. Itẽ videtur, ꝙ de capitali non possit accusari: vt. j. de accu. hos accusare. §. fi. quæ est contrà. Sed hæc secundum illã,

l ¶ Qui hac lege.] facit. s. de ma. l. seruus hac lege. & . C. qui nõ pos. ad liber. perue. l. j. & . ij. & . C. si man. ita fuc. ali. ea quidem. Sed cõtrà C. de condi. ob cau. l. ea quidem. Sol. plenè vt ibi no.

IN fraudẽ creditorũ.] CASVS. Qui manumittit in frau. cre. nõ tenet manumissio. Et ille dicit̃ manumittere in fraudẽ, q vel tẽpore, quo manumittit, nõ sit soluẽdo. licet nõ habuerit animũ fraudãdi creditores: vel qa sperabat plus habere in bonis, quã habeat. Itẽ debitor ciuitatis in fraudẽ eius manumittere nõ potest. Idẽ de debitore fisci. Et hoc est verum, si non sit soluendo: aliâs autẽ debitor fisci bene potest manumittere. Et. h. d. hæc. l. cũ seq. Fran. Ac.

m ¶ Soluendo esse.] vt insti. quib. ma. non licet. §. in fraudem. Exigitur. etiamquandoque fraus: vt no. C. qui ma. non pos. l. j. & facit. j. l. proxi. Sed arg. contrà C. de rescin. ven. quisquis. ADDITIO Solue secũdum Barto. hîc, quòd ibi patrimoniũ erat de ꝓpinquo in rebus immobilibus: hîc secus. Quãdo autẽ quis præsumatur suũ patrimonium scire, vide per Bar. in authẽ. sed cùm testator. C. ad. l. Fal.

ad libertatem non perueniunt.

* Paulus. LEX X.

IN fraudem creditorum manumittere videtur, qui vel iam eo tempore, quo manumittit, soluendo non est: vel datis libertatibus desiturus est soluendo esse[m]. Sæpè enim de facultatibus suis ampliùs, quã in his est, sperant homines: quod frequẽter accidit ijs, qui transmarinas negotiationes, & alijs regionibus, quàm in quibus ipsi morantur, per seruos, atque libertos[n] exercẽt: quòd sæpè attriti istis negotiationibus lõgo tempore id ignorãt, & manumittendo sine fraudis consilio indulgent seruis suis libertatem.

* Caius li. I. resp.

Marcellus lib. 3. Institu. LEX XI.

IN fraudem ciuitatum manumissi, ad libertatem non perueniũt, vt Senatus cẽsuit. Sed nec in fraudem fisci datas libertates ꝓcedere, principalibus cõstitutiõibus cauetur[o]: ¶ Sed Diui Fratres rescripserunt, Non vtiq; , si debitor fisci manumiserit[p], libertates impediuntur: sed ita, si cùm non erat soluendo, in fraudem manumisit.

¶ *Lex, quæ generaliter loquitur: ex defectu rationis non restringitur, ut lucri amißio euitetur. Bart.*

Vlpianus lib. 4. de adult. LEX XII.

PRospexit[q] † Legislator[r], ne mancipia per manumissionẽ quæstioni subducantur: idcircoq; prohibuit ea manumitti: certũq; diẽ[s] præstituit, intra quẽ manumittere nõ liceat. Ipsa ergo, quę diuertit, omnes omnino seruos suos manumittere, vel alienare[t] prohibetur: quia ita verba faciũt, vt ne

n ¶ Libertos.] aliâs, liberos: & aliâs, libertos.

o IN fraudem.] Cauetur: vt. j. de iur. fis. l. in fraudem. §. à debitore. Accur.

p ¶ Manumiserit.] vt & . C. de ser. pigno. dama. l. ij. & non sit lapsum decennium: vt. j. eo. si cum fideicõ. li. §. Aristo. & . §. sicut.

PRospexit] CASVS. Cùm maritus inueniret vxorem suam cum scholari diuertit ab ea, & accusat eã de adulterio. Dicitur quòd in quadã lege cauetur, ne vxor possit manumittere, vel alienare seruos intra certum diem, scilicet sexagesimũ. Et hoc statutum ideò fuit, ne serui quæstioni subducantur. Et hoc intelligas etiã de illis seruis mulieris, qui stabãt in villis, & etiã de ijs, quos post repudiũ acqsiuit bono, vel malo modo. ¶ Pater verò.] Item pater, itẽ, mater huius vxoris prohibetur seruos vẽdere, vel manumittere, quos concesserat ei filiæ in vsum eiusdẽ. De seruis aui, vel auię tandẽ dicit, quod tempus sit istud, intra quod prohibetur alienatio, vel manumissio. Et certè est tẽpus duorũ mẽsiũ. Duobus ergo mẽsibus elapsis possunt manumitti: licet nõdum finita sit caussa adulterijs: exceptis seruis, qui iam erant destinati tãquã cõscij, vel quasi nocẽtes huius criminis: qui nõ debẽt manumitti, nisi finita caussa adulterij. Posteà dicit, hæc quę dixi de patre, vel de matre, habent locũ, etiã si hæc filia decessit intra duos mẽses: vel dic, etiãsi ipse pater. vel mater decedat intra duos mẽses: vt serui eius nõ possint interĩ alienari, vel legari. Si autẽ intra hoc tps manumittat, tenet post lapsum tps Sed pone, ꝙ maritus decessit intra duos mẽses: adhuc serui nõ possunt manumitti. Nec est vis, siue ipsa repudiauit virũ, siue ecõtra. Si autẽ morte mariti, vel bona gratia solutũ sit matrimoniũ: manumissio, vel alienatio nõ impeditur. Sed pone, ꝙ cõstãte matrimonio mulier dũ diuortiũ cogitat, vẽdidit, vel manumisit seruos, & posteà repudiat virũ: & nũc vir eã accusat de adulterio. Reuocabit̃ iã ꝓstita. Vltimò dicit, ꝙ verba alienationis oĩs alienatio cõtinet̃. & . h. d. hic. §. cũ. l. seq. & seq. Frã. Acc.

† Bal in l. j. col. j. istum textũ reputat sing. ad hoc, ꝙ ex tacita legislatione non possumus perimere formã ipsis legis tacitis formaliter dispositis. & Bal. ibi istã l. dicit vulgatã, Bolo. Adde tñ ꝙ Bolo. Bal allegat vitiosè: qa est in. l. j. vbi. s. & al leg. in l. ij.

q ¶ Prospexit] statuendo. Accursius.

r ¶ Legislator.] scilicet legis Iuliæ de adul. vt. C. ad legẽ Iu. de adul te. verba. Quis autem fuit hîc legislator, habes. j. de adul. in prin. ti. Et sic not. prohibitionẽ alienationis alicuius rei posse fieri ex caussa à iudice: sic. j. de polli. l. de pollicitationibus. & . s. de cura. furi. l. Iulianus. & . j. pro emp. l. qui fundum. §. qui sciens.

s ¶ Diem.] lx. vt. j. ea. l. §. sextus.

t ¶ Alienare.] largè accipe, vt. j. eo. l. sed si maritus, in fi. Accur.

In agro,

a ❡ In agro.]i.in villa:sic.s.qui satisda.cog.sciendum.circa princ.l. Et est contrà.C.de adul.l.in adulterij.Sol.vt ibi.Item contrà in patre,vel matre,& auo mulieris:vt.j.§.pater.

b ❡ Lex scripta est.]prædicta de adul.Sic ergo no.stari verbis legis:sic.s.de leg.iij.nõ aliter.& de exer.l.j.§.si is,qui.& de hoc plenè dixi.s.de leg.& Sena.l.non possunt.Itẽ vbi lex nõ distinguit, nec nos:vt hic,& no.s.de pub.l.de pretio.& hoc nisi alia lex distinguat:vt ex duabus legibus: patet vt insti.de vul.sub.§.sed instituto.&.s.de hære.insti.si pater.Itẽ ex alijs duabus:vt.s.de postu.Impator.&.j.ad munici.l.ordine.Item no. ꝙ nõ licet alicui verba legis offendere. Et sic facit pro Placẽ.qđ not.C.de leg.& Senatuscon.l.non dubium.

Verba legis offendere non licet.

eum quidem seruum, qui extra ministerium eius mulieris fuerit vel in agro [a], vel in prouincia, possit manumittere, vel alienare: quod quidẽ perquàm durum est: sed ita lex scipta est [b]. ❡ Sed & si post diuortiũ seruum mulier rapuit [c], aut emit, aut alia ratione acqsiuit, æquè, qđ ad verba attinet, manumittere non poterit: & ita Sextus quoq; Cæcilius annotat. ❡ Pater verò, in cuius potestate filia fuerit, ea tãtũ mãcipia prohibetur manumittere, alienaréve quæ in vsum filiæ [d] suæ fuerint attributa. ❡ Matrẽ quoq; prohibuit manumittere [e], alienaréve ea mácipia, quæ in ministeriũ filiæ concesserat. ❡ Sed & auũ, & auiã prohibuit manumittere: cũ horũ quoque mãcipia quæstioni postulari posse lex voluerit. ❡ Sextus Cæcilius rectè ait angustissimũ [f] tẽpus legẽ prǽstituisse alienãdis, manumittẽdisve seruis. Finge, inqt, reã adulterij intra sexagesimum diẽ postulatã: quæ adulterij cognitio tam facilè expediri poterit, vt intra sexagesimũ diẽ finiatur [g]? Et tamẽ licere mulieri, quãuis postulatæ adulterij, seruũ suspectũ [h] in adulterio, vel quæstioni [i] necessariũ, quod ad verba legis attinet, manumittere. Sanè in hũc casum subueniendũ est, vt destinati serui quasi conscij: vel quasi nocẽtes [k], nõ debeãt manumitti ante litẽ finitã [l]. Quin pr̃ mulieris, vel mater, si intra sexagesimũ diẽ decedat [m], ex ijs seruis, quos in ministeriũ filiæ dederint, neque manumittere: neq; alienare [n] poterunt.

Iulia. li.3.de adulte. LEX XIII.

QVòd si vltra [o] diem sexagesimum manumiserit: seruus statim liber erit.

Vlpia. li.4.de adulte. LEX XIIII.

SEd si maritus intra sexagesimum diem decesserit: an manumittere, vel alienare iam suprà scriptas personas possit, videam⁹.

r ❡ Pœna.]vt deportatione: nec illa seruat in eũ affectionem:vt.C.de rep.l.j.

s ❡ Gratia.]vtroque volente: vt in authen.de nup.§.distrahuntur.

t ❡ Manumittat.]sic.s.de ma.qui pœnæ.in fine.

v ❡ Alienationem.]sic.C.de re.ali.non alie.l.fi.

Et puto nõ posse, quãuis accusari mulier desinat à marito: cũ pater accusare [p] possit. ❡ Et simpliciter quidẽ lex mulierem prohibuit intra sexagesimũ diẽ diuortij manumittere. Siue autẽ diuertit, siue repudio dimissa [q] sit, manumissio impedietur. Sed si morte mariti solutũ sit matrimoniũ, vel aliqua pœna [r] eius: manumissio non impedietur. Sed & si bona gratia [s] finierit matrimoniũ: dicetur manumissionẽ, vel alienationem nõ impediri. Sed si constante matrimonio, dum mulier diuortium cogitat, manumittat [t], vel alienet, & dilucidis hoc probationibus fuerit approbatum, quòd in fraudem legis hoc factum sit: non debet alienatio valere, vel manumissio. ❡ Alienationem [v] omnem omnino accipere debemus.

Paulus lib.1.ad.l.Iul. LEX XV.

QVæsitum est, an is, qui maiestatis crimine reus [x] factus sit, manumittere possit: quoniã ante damnationem dominus est? Et Imperator Anto. Calphurnio Critoni rescripsit, ex eo tẽpore, quo quis propter facinorũ suorum cogitationẽ iã de pœna sua certus esse poterat: multò plus [y] cogitatione, & conscientia delictorum, quàm damnatione ius dandæ libertatis eũ amisisse. ❡ Iulianus ait, si posteà, quàm filio permisit pater manumittere, filius ignorans patrẽ decessisse, manumisit vindicta: non fieri eũ liberũ [z]. Sed & si viuit pater, & volũtas eius mutata erit: nõ videri volente patre filium manumisisse.

Idem li.ad legẽ Aeliã. LEX XVI.

SI cùm fideicommissaria libertas debeatur [a], minor viginti annis seruũ vẽdat vt manumittatur, vel quia hac lege emerat: non impedietur alienatio [b]. ❡ Si partem, quã in cõmuni seruo habet minor viginti annis, manumittendi caussa tradat: nihil agitur. Sed

iudi. de quo per Bart. in l.ij. in princ. &. §.si in publico. j. de adulte. & Spec. in ti. de accu. versic. Item cõtra agentem.

QVæsitum est.] CASVS. Quæritur, an accusatus de crimine læsæ maiestatis possit manumittere seruũ suũ? Et dicitur quòd non: imò, quod plus est, statim ex quo commisit hoc delictũ, non poterit manumittere. ❡ Iulianus.] Pater meus mihi filio permisit, vt Stichum seruum eius manumittã: post mortem eius ignorans eũ mortuum manumisit. Non tenet manumissio. Idem si patrẽ meũ adhuc viuens pœniteat, & posteà manumisi: nam non valet manumissio. Frã. Ac.

x ❡ Reus.]id est accusatus. Accur.

y ❡ Plus.]aliâs plus, aliâs, pri⁹. Et facit.C.ad l.Iul.maie.l.fi.&.j.de accu.l.ex iudiciorũ.&.s.de ma.qui pœnæ.

z ❡ Liberũ.]Imò contrà:vt.s.de ma.vin.si pater.Sol.hîc subducebatˀ q̃stioni adulterij. Vel hîc mutauit volũtatẽ: ibi nõ. Vel hîc minor erat fili⁹: ibi nõ.

SI cũ fideicõmissaria libertas.] CASVS. Minor xx. an debebat libertatẽ seruo dare ex cã fideicõmissi, vel qa hoc pacto emerat: vendit minor hũc seruũ hoc pacto, vt manumittatˀ. Valet hoc pactũ. Si autẽ minor habẽs, partẽ in aliquo seruo, partẽ suã vendat hoc pacto, vt manumittatˀ: nõ valet hoc pactũ, nisi talẽ cãm haberet hîc minor, ꝙ ipsemet potuisset eũ manumisisse. ❡ Ne qs] Lege Aelia. Santia cauetˀ, ne qs in fraudẽ creditorũ seruũ manumittat. Sed q dñr creditores? Rñ. illi, q habẽt actionẽ ex quacũq; cã cõtra hũc manumittẽtem. ❡ Aristo.] Manumissus à debitore fisci, & ĩ fraudẽ fisci, reuocatˀ in serui. nisi diu, i.x.an. steterit in libertate. Itẽ ea, quæ erogãtur in fun⁹ debitoris fisci in eius fisci fraudẽ, reuocantur. ❡ Si sub cõditione.] Qui debebat alicui pecuniã, puta.c. sub cõditione, interĩ manumisit seruũ. Dicitˀ, ꝙ hîc seruus statuliber interim est. Nã aut extat cõditio debiti: & sic fit debitor nõ soluẽdo: & hoc casu reuocatˀ libertas. Aut nõ extat: & tũc tenet. ❡ Si voluntate.] Filius volũtate patris seruũ paternum manumisit. Siue filius, siue pater sciat nõ soluendo patrem: non tenet manumissio. Fran. Accur.

a ❡ Debeatur.] seruo minoris à se minore.

b ❡ Alienatio.] facta ea.l.& facit.s.de manu.caussam. in prin.& de manu.vin.si rogatus.in prin. Secus si non deberetur: vt.s.e.l. si quis integris.§.minor. Item facit.C.de fideicom.lib.l.minor.

c ❡ Rapuit.]aliâs, rapuit: aliâs, parauit, i.per solutionẽ recepit vt.s.de statuli.l.Sticho.§.argentarius. Et aliâs, vsucepit. Et omnia tendunt ad hoc, ꝙ habere cœperit: & facit ad.l.s.de leg.ij.l.cùm filius.§.seruus.

d ❡ Filiæ.]& sic pñt scire: sic &.C.de repu.cõsensu.§.sup plagis.

e ❡ Prohibuit manumittere.] seruum in vsum filiæ datũ: vt patet ex superioribus duobus dictis.

f ❡ Angustissimũ.] scilicet.lx.dierum: vt hic subijcit. & .C.de adul.verba. Accur.

g ❡ Finiatur.] interogatiue. Et respon.q.d. nulla.

h ❡ Suspectum.] ꝙ ipse seruus fecerit adulterium.

i ❡ Quæstioni.] hoc expone, vt.j.de iniur. item apud.§.quæstionem.&.§.quæstionis.& suprà ad Sylla.l.j.§.quæstionem. & facit infrà de adul.si postulauerit.

k ❡ Nocentes.] ipsimet.

l ❡ Litẽ finitam.] aliâs, litem: aliâs quęstionem: & aliâs, cognitionem.

m ❡ Decedat.] scilicet filia: & facit.C.de adul.l.fi. Vel dic, ipsi pater, & mater: & tunc poterunt alienare, puta, libertatem relinquendo, vel legando. Accur.

n ❡ Alienare.] largè accipe, vt.j.eod. sed si maritus.in fine.

o QVod si vltra.] si habes vltra, planum est: sed si intra: tunc corrigit proximum superioris.l. respond. vel in totum, vel saltem in manumissione: de qua sola hîc repetit, non de alienatione. Vel dic, statim.s.lapso tpe: vt infrà si priuatus.§.fi. Vel tertiò, non debet fieri? vt suprà: factum tamen tenet, vt hîc: sic infrà quando ap.sit.l.j.§.biduum.

a Concor. tex.in.c.cõ sanguinei. extrà de re

SEd si maritus intra.]

p ❡ Pater accusare.] adulterum, vel etiam filiam: & sic pater filiam accusat [a]: vt &.C.qui accu.non pos.l.propter.

q ❡ Dimissa.] id est, siue virum ipsa, siue vir eam reijciat.

a ¶ Intelligitur.]& facit.ſ.eo.ſi quis.§.minor.Accur.
b ¶ Lege.]Aelia Santia,vt inſtitut.q manumit.nõ poſ.in prin.Ac.
c ¶ Ex cauſa.]& ſic largiſſimè · vt &.ſ.ſi certũ peta.l.j.& in aut.de fideiuſ.§.etiam abſolute.&.ĵ.de verb.ſigni.creditor.
d ¶ Debere.]quod licet:vt.ſ.co.l.in fraudem.
e ¶ Decẽnio.] [a] diu ,p decẽnio:ſic.ĵ. de acq. poſ.l.iij.§.ſi ſeruus.ſic etiã dicimus diuturni 10 mores, & diuturna cõſuetudo.Quandoq; pro quinquennio ponitur:vt.ĵ. de ſepara. l.j.§.quod dictũ. Qñq; pro anno:vt.ſ.de ſuc. edic.l.j.§.largiùs.Quãdoq; pro biẽnio:vt.ſ. loca.l.cùm domini.& facit ſuprà de conſti- 20 tuta pecu.promiſſor. vbi de decem diebus dicit.&.ſ.quod cũ eo. ſed & ſi.§.penulti.
f ¶ Eius.] ſ.debitoris.
g ¶ Alicui.]creditori.
h ¶ Conditione.]ſci licet,indebiti.
i ¶ Manumiſerit.] quod poteſt : vt.ſ. de 30 manu.vin.ſi pater.

a Iſta glo. eſt bene no. de dictione decennio quot mo. d s accipiatur.

SI priuatus.] CASVS. Dominus ſerui coactus à populo ſeruum manu miſit.non tenet manu miſsi.Item ſi dominus vna die corã iudice di xit,Hic eſt liber:nolẽs ꝙ iudex eum caſtiga- 40 ret: quod feciſſet ſi ſciuiſſet eum ſeruum: nõ propter hoc efficitur liber.Item ſi teſtator reliquit libertatẽ tali ſeruo,cui nõ pote rat dari vſq; ad quinquennium: vt quia tali pacto eũ emerat: debe bitur tamen veniente 50 quinquennio libertas.Franci.

✝ Concor. in. c. licet viij.q.j.in glo.in.ca. ij.9 itẽ nec de elec. in pragm.ſan. in verbo.,p. cibus.

k ¶ A populo.]aliàs appellans:& tũc facit. C.qui manu.nõ pñt.l. Diuorũ.& de pe.l.decurionũ.&.ĵ.de appe. ſi conſtat. Aliàs eſt à villico.ſ.populi:& tũc idẽ. Vel dic,ꝙ ab ipſo 60 ſeruo, qui villicus erat:& tunc facit.ſ.e. l.ille. Sed ſemper eſt cõtrà ſuprà quod me tus cau.l.metum.§.idem Pomponius.Solu.ibi ab extraneo priuato fuit coactus:vt ibi nota.

✝ Iſta lex eſt ſingu.& nõ alibi inuenitur ſecundũ Bar. in proe. ff. in ij col.

ſi cum ipſe cauſſam probare poſſet,tradiderit:nulla fraus intelligi tur [a]. ¶ Ne quis creditorũ fraudãdorũ cauſſa ſeruos manumittat, hac lege [b] cauetur. Creditores autem appellantur,quibus quacunque ex cauſſa [c] actio cũ fraudatore cõpetit. ¶ Ariſto reſpõdit,à debitore fiſci,qui ſoluẽdo non erat: manumiſſum,ita reuocari in ſeruitutem debere [d],ſi non diu in libertate fuiſſet,id eſt,minùs decẽnio [e]. Planè ea,quæ in fraudẽ fiſci in funus eius [f] collata ſunt, reuocanda ſunt. ¶ Si ſub cõditione ali cui [g] pecunia debeatur:quaſi ſtatu liber erit à debitore manumiſſus, vt pẽdeat libertas ex cõditione [h]. ¶ Si voluntate patris filius manu miſerit [i] :ſiue pater,ſiue fili[9] ſciat ſoluendo patrem non eſſe, libertas impedietur.

Idem li.de libert. **LEX XVII.**

SI priuatus coactus à populo [k] ✝ manumiſerit:quãuis volun tatem accõmodauerit, tamẽ non erit liber.Nam & Diuus Marcus prohibuit ex acclamatione popu li manumittere.Itẽ non fit liber, ſi mẽtitus domin[9], ne à Magiſtra tibus caſtigaretur [l],dixit eſſe libe rum:non enim fuit volũtas [m] ma numittẽdi. ¶ In ijs,quos intra cer ta tẽpora nõ licet manumittere,ſi teſtamẽto acceperint libertatẽ:nõ teſtamẽti [n] facti,ſed cõpetẽtis [o] libertatis tẽpus inſpiciendum eſt.

Idem li.15.ad plautiũ. **LEX XVIII.**

SI mortis tempore ✝ ſoluendo ſit hæreditas:ſi tamen cùm aditur, deſierit eſſe ſoluẽdo:libertas à teſtatore in fraudem credito rum relicta non competet.Nã ſicut aucta hæreditas prodeſt libertatibus:ita nocet diminuta [p]. ¶ Si is,cui libertas relicta eſt, iuſſus ſit hæredi dare tantum,quanti eſt,& liber eſſe:videamus, an adhuc ſit fraus creditorũ: quia hæres mor tis cauſſa [q] accepturus eſt [r] : an verò ſi alius pro eo, vel ipſe non de peculio det,nulla ſit fraus. Sed ſi hæres locuples non proficit [s] ad libertatem : nec qui dat pecuniam, prodeſſe poteſt.

Idem ✝. **LEX XIX.**

✝ COmpetit libertas data ab eo,qui poſteà ſeruus [t] ipſe pronunciatus eſt.

¶ *Non confirmatur libertas aditione hæreditatis,ſi prius non fuerit à domino relicta .h. d.*

Idem li.ſing.de enuel. **LEX XX.**

SI ſeruo ✝ alieno libertas nõ cõſentiente domino data eſt,valere ex authoritate iuris non poteſt [v] ,quãuis poſteà manumiſſor domino hæres extiterit. Nã licet ei [x] iure cognationis ille:qui manumiſit hæres extiterit:non ideo aditione hæreditatis,libertatis datio confirmatur [y] .

Idem lib.1.Pandect. **LEX XXI.**

MAtrimonij cauſſa manumit ti à nullo alio [z] ancilla poteſt,quàm qui eam vxorem ductur[9] eſt. Quòd ſi alter [a] eã manu miſerit matrimonij cauſſa, alter eam [b] vxorem ducat:non erit libe ra [c] :adeò vt nec ✝ ſi intra ſex qui dem mẽſes eam repudiatã poſteà manumiſſor [d] vxorẽ duxerit,libe

l ¶ Caſtigaretur.]ſcilicet,ſeruus.
m ¶ Voluntas.]diſpoſitiua:ſed enunciatiua fuit,per quam non datur libertas:vt hic,&.C.de teſta.mili.ex his.& de teſta. verba. Sed argu. cõtrà.ſ.de conſtitu.pecu.l.Titius.Item argu.contrà,inſti.de 70 adop.in fi.Sed expone,vt ibi.Item dicũt hĩc quidam,ꝙ hic ſeruus ſit detegentis huiuſmodi colluſionem,per.l.ĵ.de collu. detegen.l.j. Sed ibi fuit lata etiam ſententia.
n ¶ Teſtamenti.]vt ſi non poteſt tunc manumitti,de libertate deſperet per hoc.Accurſius.
o ¶ Cõpetentis.]quod eſt à die aditæ hæreditatis:vt.C.de ca.tol.l. j.§.in nouiſsimo.Si ergo tũc ceſſet tempus prohibitionis,erit liber: aliàs non erit. Vel dic,ſeruo competentis,id eſt,in quo tranſierit tẽpus prohibitionis,vt quandocunque illud ſit,fiat liber:vt.ſ.eo.l.ꝙ ſi intra.ſecundum vnam expoſitionem.Et facit.ſ.de hære.inſti. ſer- 80 uum alienum.§.qui fideicommiſſariam.

SI mortis.] CASVS.Teſtator reliquit libertatem,& deceſſit:& hoc tempore erat ſoluendo creditoribus: tempore autem aditæ hæreditatis eſt facta hæreditas non ſoluendo.Dicitur, quòd impeditur libertas.Secundò dicit,Seruo relicta eſt libertas,ſi det hæ redi tantum,quantum ſeruus valet:an creditores domini per hoc videantur fraudati?Et dicitur,ꝙ ſic:cùm hoc quod accipiet hæres hac de cauſſa,dicatur capere cauſſa mortis:& ſic non prodeſſet creditoribus.Fran.Accur.

p ¶ Diminuta.]Ar.cõtrà.inſti.ad.l.Fal.§ quãtitas.&.§.ex diuerſo.
q ¶ Mortis cauſſa.]hæc appellatur mor.cauſſa capio : & pro hoc ſ.de dona.cauſſa mortis,qui pretio.§.fi.
r ¶ Accepturus eſt.]q.d.non pro pretio ſerui.Accur.
s ¶ Non proficit.]vt ſ.eo. cùm hæreditas. in prin.

COmpetit.] 10 CASVS. Manumiſi ſeruũ meũ: poſteà ego efficior ſer uus alicuius,vt quia paſſus ſum me vendi: Nõ impeditur per hoc libertas à me data. Fran.
t ¶ Poſteà ſeruus.] factus ex aliqua noua 20 cauſſa:non aliter,ſecũdũ Io.Sic enim non teneret manumiſsio, vt in contrarijs:vt.C. de ijs,q à non dñis,ſi nõ ,p̃prietatẽ.&.C. ne de ſtat. defun.l.j.& facit. C.de ſen.& interl.l.ij. ſed quidã in ſeruo ma numittente hãc intel- 30 ligũt:vt licet ipſe ſer uus pronuncietur, nõ noceat manumiſsio, niſi & ipſi fiat quæſtio.Sed econtrà abſo lutio manumittentis proficeret manumiſſo:vt.ar.ĵ.ad.l. Iul.de adul.denunciaſſe.§.ſi.

✝ Modeſtinu.li.1. regular.al.reſ. ✝ Nulla cõ petit liber tas.

SI ſeruo alieno. 40 CASVS. Ser uum tuũ manumiſi te nõ cõſentiẽte : poſteà ſucceſsi tibi. Dicitur, ꝙ nõ valet hæc manu miſsio:nec cõfirmatur per hoc,ꝙ ſucceſsi tibi.Fran.Accur.
v ¶ Nõ poteſt.] vt & C.de ijs, q à non domi 50 nis. ſi nõ ,p̃prietatẽ.
x ¶ Ei.] domino ſerui.
y ¶ Confirmatur.] Imò videtur ꝙ ſic: vt C.de libe.cau.ſi ab eo. cõtrà.Solu.vt ibi : & eodem modò ſolue cõ trà.ĵ.de li.cau.filium. Itẽ cõtra.ſ.de cõdi.in ſti.mulier . §. j. Sed ꝙ 60 ibi tenet, ex volũta te dñi . ſ. teſtatoris fuit.Item eſt cõtrà in eo , qui rẽ alienã obli gat, & dño ſuccedit:quia cõfirmat pignus : vt.ſ. de pig.ac.rẽ alienã.&.ſ.ad Macedo.l.ſed Iulianus.§.ſed & ſi filius.Itẽ in eo,qui fundũ dotalẽ,vel rẽ furtiuã vendidit,& ſucceſsit vxori vel dño:vt. ĵ. de vſuca.l.cũ vir.Itẽ eſt cõtrà.ſ.de cõdi. indc.ſi nõ ſortẽ .§ . ſi filius. Itẽ cõtrà.ſ.de euic.l.vẽdicantẽ.cũ cõcor ſuis.Sol ad omnia prædicta,ꝙ hæc ſecũdũ illas:vt licet nõ cõfirmetur libertas,ſi tamẽ velit 70 reuocare qui dedit,per excep.repellatur.Sed quidam dixerũt hoc ſpeciale in libertate: ar.C.de euic.ſi tibi:qđ nõ placeat:quia nõ pro, ſed contra libertatis fauorem eſſet.Et facit.ĵ. de regu.iur.l.pe.

✝ Iſte text. eſt ſin.ſecũ dũ Bald. ad hoc ꝙ princi legiũ cõced tum alicui per nõ ha . . . , ſtatẽ,ſeu eius concedẽdi, cõfirmatur ex iure ſu. peruenienti ipſi cõcedẽ ti:qui text. ſi bene pon deret, vult totũ cõtrarium Bolo.

✝ In no . . . nulli . . . pluribus deeſt . . . in alijs . . . ut ne ſi &c.

MAtrimonij.] CASVS Minor poteſt manumittere ancil lã cauſſa eã habendi in vxorẽ:& eam manumiſſam ob hoc de bet ducere:aliàs ſi ipſe nõ ducat:ſed alius accipiat eam in vxorem, non tenet manumiſsio:& licet,poſtquàm eam alius duxit,& poſteà repudiauit,hic minor eam ducat:non confirmatur manumiſsio.
z ¶ A nullo alio.]de minore ergo dic.xx.an.qui non poteſt manu mittere niſi cauſſa cognita:inter quas hæc eſt vna, vt eã in vxorem 80 habeat,vt.ſ.de ma.vin.l.ſi collactaneus.in fin.& inſti.qui ma.non poſ.§.eadem.Si autem eſſet maior,poſſet alij.nubere iſto manumiſſore conſentiente,vt.ſ.de ritu nup.l.matrimonij.vel etiam in mino re habeat locum illa lex.
a ¶ Si alter.]ſcilicet minor.
b ¶ Eam.]manumiſſam à minore:ſit maior,vel minor ille ducens.
c ¶ Libera.]nunquid ergo partus erit in pendenti?
d ¶ Manumiſſor.]idem,que minor.

Fuerint.

rā nō fieri Iulianus responderit: quasi de ijs nuptijs Senatus sensérit, quę post manumissionē nullis alijs interpositis secutæ fuerint [a].

Pomponius li.25.ad quintiū. L. XXII.

Curator [b] furiosi seruū eius manumittere non potest.

Idem li.4.varia lectio. L. XXIII.

Semper [c] in fraudem creditorum libertas datur ab eo, qui scit se soluendo non esse: quāuis bene merenti hoc dederit.

Terentius LEX XXIIII.

Si quis habēs creditores [d], plures [e] manumiserit, nō omniū libertas impeditur: sed qui primi sunt [f], liberi erunt, donec creditoribus suum soluatur [g]. Qua ratione Iulianus solet dicere, vt vel duobus manumissis vnius libertas defraudetur [h]: nō vtriusq; sed alterutrius [i] impediri libertatē, & plerūq; posteà scripti [k]: nisi quādo maioris pretij sit is, qui antè nominatus sit: nec sufficiat posteriorē retrahi in seruitutem: priorem autem sufficiat. Nā hoc casu sequēti loco scriptum [l] solum ad libertatem peruenturum.

Papinianus li.16.respō. LEX XXV.

In fraudē creditorum testamēto datæ libertates, prioribus creditoribus dimissis, ꝓpter residuos [m] alios creditores irritę sunt.

Scæuola lib.4. LEX XXVI.

Pignori obligatum [n] seruum debitoris hæres manumisit: quæsitum est, an liber esset? Respondi, secundum ea quæ proponerentur, si etiam [o] pecunia tunc deberetur, non esse manumissione liberum factum. Paulus, Soluta ergo pecunia, ex illius voluntate [p] liber fit.

Hermogenianus li.1.ἐπιτομῶν.

LEX XXVII.

Qui in fraudē creditorū manumittit̄, liber esse prohibet̄: siue dies soluendę pecuniæ iā cessit, siue in diē, vel sub cōditiōe sit debitū. Diuersa causa ex legati sub cōditione relicti: nā antè quā cōditio extiterit, inter creditores legatarius iste nō habetur [q]. ¶ Ex omni autē caussa creditoribus in hac parte lex Ælia Sātia prospicit: inter quos quidē fideicōmissariū [r] quoque esse placuit. ¶ Pignori [s] datus seruus, antè quā debiti nomine satisfiat, sine consensu [t] creditorū manumitti non potest. Sed pupilli creditoris citra tutoris authoritatē consensus nihil libertati [v] prodest: sicuti non prodest, si fructuarius pupillus manumissioni similiter consentiat.

Paulus li.3.sentētia. LEX XXVIII.

Hæres seruū propriū [x], quē testator legauerat, manumittendo nihil agit: quia scientiæ, vel ignorātię eius nullam placuit admitti rationem [y].

Caius li.1.de manumissionibus scribit.

LEX XXIX.

Generaliter, Pignori datus seruus sine dubio pleno iure debitoris [z] est: & iustā libertatē ab eo cōsequi potest [a], si lex Ælia Santia non impediat libertatem: id est, si soluendo sit, nec ob id creditores videantur fraudari. ¶ Sub conditione seruus legatus, pendēte conditione pleno iure [b] hæredis est: sed nullam libertatem ab eo consequi potest [c], ne legatario iniuria [d] fieret.

---

a ¶ Fuerint.] sic.supra de pac.dota.l.inter.§.fi.& de cōdi.& demō. l.cū vir.&.§.de verbo.signi.plenè habes in.l.boues.§.j.Arg.cōtrà.s. de iureiuran.l.qui per salutem.

b ¶ Curator.] facit.s.de manu.l.seruus furiosi.

¶ Semper.] Casus. Qui scit se nō soluendo creditoribus suis si manumittat seruum, licet bene meritū: nō tenet manumissio: quia in fraudē creditorum videtur manumittere. Fran.

c ¶ Semper.] facit.s. de iure pa.si libertus minorem.&.s.eo.l. in fraudem. Accu.

¶ Si quis.] Casus. Debitor multorū seruos duos manumisit: & sic est effectū nō soluēdo: per vnū tamē eorū manumissum tātū nō desijsset esse soluēdo. Dicitur, q nō reuocabitur libertas omnium: sed vnius tātū.s.vltimi.i. cui vltimò erat libertas relicta: nisi pretiū primi sit maius pretio secūdi, ita, vt si secūdi reuocaretur libertas, adhuc esset nō soluendo: si primi, tūc secùs. hoc enim casu reuocatur libertas primi. Fran. Accur.

d ¶ Si quis habens creditores.] puncta.

e ¶ Plures.] s. seruos.

f ¶ Primi sunt.] s. manumissi.

g ¶ Soluatur.] id est, adhuc solui possit.

h ¶ Defraudetur.] i. depereat. Azo.

i ¶ Sed alterutri'.] Py.est litera: & videtur abundare.

k ¶ Scripti.] s.serui nō impediri libertatem dicimus: vt.s.de here. insti.l.qui soluēdo. Et sic no.de ordine, vt dicimus.s.de fideicō.li. generaliter.§.si quis alienum.

l ¶ Scriptū liberū.] Et sic no. q paupertas prodest, vt not.C.de epi.& cle.l. si quis ad declinandam.§.pe.

¶ In fraude.] Casus. Volēs fraudare creditores meos primos reliqui libertatē seruis meis: posteà illis primis creditoribus solui. Dicitur, quòd libertas non tenet ratione sequentium creditorum. Fran Accur.

m ¶ Propter residuos.] aliàs propter nouos: & aliàs, propter assiduos. Sed cōtra.huic.l.j.quę in frau.credi.si qs cū haberet. So. distingue: an primi ex pecunia seq. sint dimissi: vt hic: an nō? vt ibi in eo.ti.ait prætor.§.ita demum.&.l.Papinianus. Vel hic omnes proposuit fraudare, licet primò illos, quibus posteà soluit: ibi non. Vel hic in fideicommi. libertate, ibi in directa: vt.C. qui manu.non poss. l.prima & fin.

¶ Pignori.] Casus. Seruum meum tibi specialiter obligaui me posteà mortuo hæres meus manumisit. non tenet manumissio: sed si posteà hæres soluat debitum creditori: libertas confirmatur. Francis. Accur.

n ¶ Pignori obligatū.] s.spāliter: vt.C.de ser.pig.dato.l.ab eo.Acc.

o ¶ Si etiam.] Hic versus, est Py.litera.

p ¶ Ex voluntate.] vt &.C.de ser.pig.dato.l.si creditoribus.& supra de hære.institu.pignori. Sic etiam potest intelligi.s.de fideicom. liber.l.generaliter.§.si quis seruo.& infra.l.proxi.§.fi. Et not. quod ab initio non tenet, firmatur. Argu.contrà supra eodem si seruo.& facit.s.eo.l.seruum.

¶ Qui in fraudem.] Casus. Debitor multorū manumisit in fraudē creditorū. Nō tenet manumissio, siue in diem, siue sub condi. debeat. Non autē cōnumeratur inter creditores legatarius cōditionalis: sed purus legatarius, vel fideicōmissarius purus.i.cui purè relictū est legatū, vel fideicōmissum, cōputatur inter creditores.] ¶ Pignori.] Seruū obligaui alicui specialiter: eūdem manumittere non possum, nisi soluā debitū: vel nisi consentiat creditor. Vel si minor sit creditor, tūc cū authoritate tutoris consentire debet pupill'. Idē, si pupillus habeat vsumfruc.in seruo, & ego proprietatē, non prodest cōsensus pupilli in manumissione serui: nisi tutore authore cōsentiat. Fran. Accur.

q ¶ Non habetur.] vt &.j.de act.& obli. is cui.secùs si est purū: quia tūc est creditor, cui debetur: vt.j. prox.no.&.C.qui ma. nō pos.l.j. Itē hoc accipe, si nō sit legatus q manumittitur: tunc enim impeditur: vt.j. eo.generaliter.§.j.

r ¶ Fideicommissarium.] purum: vt no.s.proxi.§.

s ¶ Pignori.] specialiter: vt &.s.l.proxi.

t ¶ Sine cōsensu.] sed cū consensu, sic: vt C.de ser.pig.da l. si vt proponis.

v ¶ Libertati.] secùs hic & in sequenti casu si esset adultus: vt.s. de manu.vin.l.ij.&.l. iiij.§.fi.q sunt cōtrà.

¶ Hæres.] Casus. Testator legauit seruū proprium: hæres eum manumisit. Non valet libertas. Vel aliter: testator legauit seruum hæredis: hęres hūc seruū manumittit. Nihil agitur, quò minùs valeat legatū: & tenebitur hæres ad æstimationem legati: libertas tamen data tenet: Fran. Accur.

x ¶ Hæres seruum proprium.] s. ipsius testatoris, aut etiā hæredis: sed tūc dices, nihil egit.s.quò minus legatū teneat, Io. vt det æstimatio: & libertas valeat: vt in cōtrarijs: vt insti. de leg.§.si res in fi.&.s.de le.j. si qs inquilinos.§.cū seruū. Et in ar.cōtrà.l.si hęres generaliter.&.s.de le. ij.si hæres rē. Itē videt cōtrà.s.ad Treb.quidā §.si quis filiū. Sed ibi sub conditione erat legatus: hic purè: quod non placet: vt.j.l.proxi. §.fina.& ibi solues.

y ¶ Rationem.] vt ar.j.de ver.obl.l.si seruū.§.de illo. Sed ar.cōtrà s.de condi.inde.l.in summa.§.si seruum. Sed dic: vt ibi. Accur.

¶ Generaliter.] Casus. Debitor seruū generaliter obligatum manumittere pōt: dūtū sit soluēdo creditorib' suis: al.nō. ¶ Sub cōditione.] Seruū legatū sub cōditione hæres manumittere non potest: licet interim pendente cōditione sit suus: & redditur ratio in litera. Fran. Accur.

z ¶ Est debitoris.] idē de speciali: vt.C.de pigno.act.pignus.

a ¶ Consequi potest.] in hoc differunt: vt hic, &.s.eo.l.pignori. & C.de ser.pig.da.l.ab eo. Accur.

b ¶ Pleno iure.] vt &.s.de rei vendi.l.non ideò. Sed arg.contrà. C. communia de leg.l.si.§.sed quia.

c ¶ Consequi potest.] vt &.s.eo.cùm is. &. l. si optio.

d ¶ Iniuria.] quia existente cōditione non posset vendicare liberū

Clem. li.9.ad le. Iul.

Tu cōclude breuiter casus quib' prodest. Et primò excusat à pœna ordinaria. Itē à desertione appellationis, ne currāt fatalia: & ab illi' prosecutione. Item à tutela: à muneribus, & collectis: ab onere cōditionis implēdæ. Itē à pœnis. Item excusat fideiussorē, ne teneatur ꝓsequi appellationē. Itē matrē secūdò nubentē, ne redlat rationē tutelę priusquàm secūdò nubat. Itē excusat à satisdatione. Itē à cōdemnatione expēsarū. Itē ne teneat pauper liberat in foro cōscientiæ: & vt excōmunicatus absoluatur nō facta satisfactione, non à cōtumacia. Itē à cōmissa. Item nō tenetur soluere mercedē notario, nec pro curatione visitatori. Et hoc pro magna parte ponit Spec. in tit. de accu. §. vlti vers. Sed quid, si est pauper? Archi. in. c. statuimus. de rescrip. lib. vj. & in c. pauper. vj. q iij. alios aliunde collegi. Et quādo dicatur aliquis esse pauper & qualiter probet: no. archid. post gl. in c. quo iure. viij. distin. vbi dicit q pauper est, qui parum habet inops, qui nihil. Et nota ut in apostil. ad Philip. Frā. in. c. statutum. § in super. post eū. in fin. in ver. probet pauperias. de res. li vj.

Vide in hac. l. Anto. Augu. li. 3. emēdationū. cap. 7. ad finē.

factũ:& eſt hæc ratio,ꝙ poteſt alienari pẽdente cõditione iure iſto: vt.ſ.de lega.j.ſeruo legato.§.j.&.d.l.cõmunia de leg ſed nõ manumitti:vt hîc dicitur.Idẽ & ſi hæres pendente conditione faciat locũ religioſum:nam nõ poteſt:vt.ſ.de relig.l.ſi locus.Sed videtur,quòd poſsit interim manumitti:vt.j.de act.& obli.l.is qui &.ſ.ad Treb. l.quidam.§.ſi quis filium.Sed plene ſolui, ſ.de ma.l.ſeruum.

Vlpia.li.4.ad le.Aeli.ſanti. **L. XXX.**

SI quis hac lege ſeruũ emerit, vt manumittat:deinde,nõ manumittẽte eo,ſeruus ad libertatẽ peruenerit ex diui Marci cõſtitutione[a]:an poſsit,vt ingratũ,eũ[b] accuſare,videam⁹.Et dici poteſt, cũ non ſit manumiſſor, hoc ius[c] eũ nõ habere. ¶ Si filius meus ex volũtate mea manumiſerit:an vt ingratũ eum accuſandi ius habeã, dubitari poteſt iccirco,quia non manumiſi.Sed pro eo habendus ſum,ac ſi manumiſiſſem[d]. ¶ Sed ſi caſtrenſem ſeruum filius meus manumittat, proculdubiò hoc ius nõ habebo:quia non ipſe manumiſi. Ipſe planè filius poterit accuſare[e].Tandiu autẽ accuſare quis poterit,quãdiu perſeuerat[f] patronus. ¶ Quoties autẽ patroni libertũ velint accuſare, vtrũ oĩm conſenſus neceſſarius ſit,an verò & vnus poſsit, videamus. Et eſt verius,ſi ſaltẽ in vnum hoc commiſerit[g]:vt ingratum eum[h] accuſari:ſed omnium conſenſum[i] neceſſarium eſſe,vt in ſeruitutem redigatur,ſi ſint eiuſdẽ gradus. ¶ Si pater libertum vni ex filijs aſsignauerit: ſolùm eum[k] accuſare poſſe[l] Iulianus ſcripſit: ſolum etenim[m] patronum eum eſſe.

SI quis.] CASVS. Titius emit ſeruũ hoc pacto, vt eum manumittat. Eo non manumittẽte, ſeru⁹ debet eſſe liber ex cõſti. Diui Marci. nec Titius dicitur patronus huius liberti: & ideò Titius hũc libertũ vt ingratũ accuſare non poteſt. ¶ Si filius.] Filius ex volũtate patris manumiſit ſeruũ paternũ:ipſe pater dicitur patronus, & ipſe eum poterit accuſare vt ingratum.Si autẽ hic filius manumiſit ſeruũ ſuũ caſtrẽſis peculij: hoc caſu ipſe filius dicitur patronus,& nõ pater:& ipſe filius poterit accuſare hũc libertũ vt ingratũ. Vltimòdicit, Quãdiu durat ius patronatus,accuſare libertũ vt ingratũ põt. ¶ Quoties. Plures ſunt patroni vnius liberti: libert⁹ exiſtit ingratus cõtra vnum de patronis. Ille poterit eũ accuſare vt ingratũ:& ſi plures offendit,omniũ offenſorũ conſenſus requirit̃ ad eũ reuocãdũ in ſeruitutẽ. ¶ Si pater.] Pater libertũ ſuũ vni ex filijs aſsignauit. Ille ſolus filius dicitur patronus. Fran. Accur.

a ¶ Ex conſtitutione.] vt.C.ſi manci.ita fue.alie.l.ii.

b ¶ Eum.] libertum.

c ¶ Hoc ius.] reuocãdi in ſeruitutem: ſed quoad alia eſt patronus vt quo ad ſucceſſionẽ:vt.ſ. de ſuis, & legi.hære.l.iij.§.is planè.Item vt non vocet in ius ſine venia:vt ſuprà de in ius voc.ſed ſi hac lege.in prin.Itẽ in legitima tutela:vt.ſ.de leg.tuto.l.iij.§.j.quæ ſunt arg.contrà.Et his modis intellige,quod eſt ſuprà de iure patro.ſeruum.§.fin.

d ¶ Ac ſi manumiſiſſem.] & ſic accuſo:vt.ſ.de manu.l. ſi conſentiente.Accurſius.

e ¶ Poterit accuſare.] nã ipſe eſt patronus:vt &.ſ.de iure patro. ſeruum à filio.in prin.& de ſuis,& legi.l.iij.§.miles.

f ¶ Perſeuerat.] perditur autem ius patronatus multis modis:vt no C.de bo.liber.l.ſi.in fine.Accurſius.

g ¶ Commiſerit.] ſcilicet ingratitudinem.

h ¶ Eum.] libertum.

i ¶ Conſenſum.] Imò videtur,ꝙ nõ exigatur aliorũ cõſenſus:cùm quilibet in ſolidum ſit patronus:vt.ſ.de ritu nup.l.filio.&.l.illud.& de aſsigna.li.ſi ex duobus.quæ ſunt contrà.Sed dic,oĩm ſcilicet offenſorum:& ſecundum P.Sed quid,ſi aliquis de inoffenſis nõ vult cõſentire?Itẽ an reuocatur in ſeruitutem etiam aliorũ,quos nõ offendit propter vnum offenſum?Itẽ aſſume hîc ar.in cauſis feudorum.

k ¶ Eum.] libertum.

l ¶ Poſſe.] poſſunt enim eſſe non eiuſdem gradus patronus, & alterius patroni filius:vt.ſ.de legi.tut.l.iij.Verum hoc ius reuocãdi in ſeruitutem vltra filium non procedit:vt &.j.de verbo.ſigni.l.ſciendum.licet tutela ſic:vt.d.l.iij.de legitimis tutoribus.Accur.

m ¶ Solum etenim.] vt not.ſuprà de ri.nup.filio.§.fina.& inſti.de aſsigna.li.§.fin.

Terentius li.1.ad leg. **LEX XXXI.**

QVæſitũ eſt,ſi libertã patronus iureiurãdo adegiſſet, ne ea liberos impuberes habens nuberet:quid iuris eſſet?Iulianus dicit,non videri contra legem Æliam Santiam feciſſe eum,qui non perpetuam[n] viduitatem libertæ iniunxiſſet.

Idem lib.8.ad leg.Iul. Papi.

LEX XXXII.

SI non voluntate patroni is, qui in eius[o] poteſtate ſit,iureiurando adegerit, vel ſtipulatus fuerit,ne nubat: niſi id patronus remittat, aut liberauerit libertã: incidit in legem: videbitur enim idipſum[p] dolo malo facere. ¶ Nõ prohibentur hac lege Ælia Santia patroni à libertis mercedem capere,ſed obligare eos[q]. Itaque ſi ſponte ſua libertus mercedem patrono preſtiterit:nullum huius præmium cõſequetur[r]. ¶ Is qui operas,aut in ſingulas eas certam ſummam promiſit[s]:ad hanc legem non pertinet[t]:quoniam operas præſtando poteſt liberari. Idẽ Octauenus probat: & adijcit. Obligare ſibi libertũ vt mercedẽ[v] operarũ capiat, & is intelligitur, qui hoc ſolũ agit, vt vtique mercedem capiat, etiamſi ſub titulo operarum eam[x] ſtipulatus fuerit.

TITVLVS X.

* De iure * aureorum annulorum.

¶ *Non tollitur ius alimentorum liberto relictorum propter meliorẽ eius conditionẽ factam.*

Papinianus li.1.reſpon. **LEX I.**

INter cæteros alimenta liberto relicta non idcirco non debẽtur,quia ius annulorũ aureorum ab Impe-

QVæſitum.] CASVS. Manumiſi ancillã, & feci eã iurare, ne nubat, donec filios impuberes habebit. Dicitur,ꝙ per hoc iura patronatus non amitto:cùm perpetuã viduitatem huic fœminæ non impoſui.Franc.Accur.

n ¶ Non perpetuam.] ſecus ſi perpetuã: vt.ſ. de in ius vo. adoptiuum.§.ſed ſi ad.Sed idẽ videtur,& ſi ad tẽpus:vt.ſ.de ſuis,& legi.l.inteſtato.§.ſi qs. quę eſt cõtrà.Sol.hîc propterea leuiter toleratur:quia gratia liberorũ libertæ nuptias prohibuit eis impuberib⁹ exiſtẽtibus.Azo. Et facit.ſ.de iure patro.l.adigere.§.quãuis.&.j.l.proxima.

SI non voluntate.] CASVS. Manumiſi ancillã. filius me⁹ ab ea exegit iuſiurandũ, vel ſtipulatus eſt,ne nubat. Dicitur, quòd ego patron⁹ debeo ei remittere hoc,quod iurauit, vel promiſit:& ſi hoc non facio:perinde punior, ac ſi illud feciſſem. ¶ Non prohibentur.] Manumiſi ſeruũ,promiſit mihi operas: poſteà mercedem ſiue æſtimationẽ dat.Non amitto ꝑ hoc aliquod ius patronatus.Idem eſt,ſi ꝓmiſit mihi operas.x.aut libras:ſec⁹ autẽ ſi tantũ ſtipulatus fui ab eo mercedẽ certam,puta.x. libras loco operarum, quas promiſerat. Idem, ſi ab alio nomine eius. Quod dic, vt in gloſſ. Franc.Accur.

*In hunc titulum vide Alex ab Alex.li.2. Geni. die. cap.19. * de iure aureorũ annulorum vide Bud.l.vlt. ſ.de Senatoribus.*

o ¶ Eius.] ſ. patroni.

p ¶ Id ipſum.] ꝙ non remittit: ſed ex eo, quod ſe ignorante eſt exactũ non incidit:vt in contrario.j. de iure patro.l.quãuis.§.ſed ſi ignorante. Vnde remittendo non incidit, vt hîc.

q ¶ Obligare eos.] ſcilicet, prohibentur inuitos,niſi propter inopiam:vt.C.de ope.liber.l.j.Accur.

r ¶ Conſequetur.] libertus,vt perdat patronus cõtra tabu. quam perderet,ſi ab initio exigeret mercedẽ:vt.ſ.de oper.li. quæ onerandæ.Et hoc ſi habes præmiũ:aliàs pretium. Et tũc dic, huius operæ nõ cõſequetur patronus vllum pretium,ſcilicet deinceps: ſed quod eſt ei ſponte ſolutum,non reuocatur:& facit.ſ.manda.l. ſi remunerandi,in princi.§.fin.

s ¶ Promiſit.] Alternatiuè.

t ¶ Non pertinet.] quoniã nõ præciſè ad ſummã tenet̃:& ſubijcit:vt.ſ.de iure patro.adigere.§.qui ſtipulatus eſt.Sed argu. contrà ſ.de condi.inſti.quæ ſub cõditione.§.ſed ſi ſub iuriſiurandi.Accur.

v ¶ Vt & mercedem.] quod eſt prohibitum.

x ¶ Eam.] ſcilicet mercedẽ:quaſi dicat,etiã ſi eſſet ſtipulatus ab alio nomine liberti eam mercedẽ operarũ,perinde habetur,ac ſi à liberto:vt perdat cõtra tab.vt dicta.l.ſ.de ope.li.quæ onerandæ.&.C.de ope.lib.ſi quã.vbi plenè de hoc dixi.& facit.ſ.proxi.

¶ DE IVRE AVREORVM ANNVLORVM. ¶ *Dictum eſt.ſ.qualiter ex ſeruitute ad libertatem ſerui perueniant:nunc qualiter ad quaſi ingenuitatem: & dicuntur ſic, quia olim liberti non poterant ferre annulos, niſi impetrarent:uel dic uerius,ut not.C.eod.l.ij.Accurſius.*

INter cæteros.] CASVS. Relicta erant alimenta liberto:q exiſtens libertus impetrauerat ius annulorũ aureorũ an ꝑpter hoc alimẽta ſibi relicta ideo minùs debeãtur,quæritur.Et reſpon. quòd non.Secus in eo, qui cùm erat libertus

erat libertus,& habebat ius annulorũ aureorum, fecit se per collusionem iudicari ingenuum:& posteà ab vno de patronis reuocatus est in libertatem. Nam talis non habebit alimenta, quæ fuerant relicta libertis:nec etiam habebit ius annulorum aureorũ. Et hoc dicit hæc lex cum seq. Fran. Accur.

ratore libertus acceperit [a]. Diuersum [b] in eo ꝓbatur, q iudicatus [c] ingenuus, collusione per alium patronũ detecta, conditioni suæ redditus, alimenta sibi, quæ tertius [d] patronus reliquerat, præberi desyderat. Hunc enim etiã beneficiũ [e] annulorum amittere placuit.

Idem li.15.resp. **LEX II.**

INtra quinque annos [f] ꝓ ingenuitate sentẽtia dicta [g], rescisa fuerat. Victum aureorum annulorum beneficiũ, quod ante sententiam pro ingenuitate dictã acceperat, ac deposuit [h], non retinuisse [i] respondi.

Marcellus li.1.inst. **LEX III.**

DIuus Cõmodus etiã ius annulorũ aureorum datũ ademit illis, qui inuitis, aut ignorantibus patronis acceperant [k].

Vlpianus li.1.ad leg.Iuliã. **LEX IIII.**

ETiã fœminæ * ius aureorũ annulorum impetrare possunt [l]:& iura ĩgenuitati impetrare,& natalibus restitui poterunt.

Paulus lib. 9. ad leg. Iul. **LEX V.**

QVi ius annulorũ aureorum impetrauerit, vt ingenu⁹ habetur [m]: quãuis ab hæreditate eius patronus non excludatur.

Vlpianus libro.1.ad leg. Iul. **LEX VI.**

LIbertinus [n] si ius annulorũ aureorũ impetrauit: quãuis iura ingenuitatis saluo iure patroni nactus sit, tñ ingenu⁹ intelligitur. & hoc diuus Hadrian⁹ rescripsit.

a ¶ Libertus acceperit.] quia honor ei augetur, non conditio mutatur: vt. ꝟ. de con- 10 di. & demon. l. falsa §. sed si cui. Et no. variationẽ admitti [a]: nã quoad quid est libertus: quoad quid non: sic. ꝟ. de excu. tu. l. cũ ex oratione. &. ꝟ. de col. bo. l. nõnunquàm. in prin.

a Tu dic ꝙ permittitur quasi circa prorsus diuersa: non circa idem vel connexa: vt. l. si cui. in fi. de serui. & in. l. de rebus. & ibi not. in apostil. ad Dy. in ver. reprobatur. ff. de rerum amota. & in regu. mutare consilium. per eũdem Dy. lib. vj.

b ¶ Diuersum.] vt ei 20 alimenta non debeantur.

c ¶ Iudicatus.] colludente illo patrono, cũ quo litigabat.

d ¶ Tertius.] erant enim tres patroni, vnus qui collusit, alius qui collusionem detexit, alius qui ali- 30 menta reliquit.

e ¶ Beneficiũ.] quod antè quæsierat: & habes idẽ. j. l. proxi.

f SI intra quinque annos.] nã posteà non auditur: vt. j. de collusio. dete. l. ij. & de libe. cau. l. qui de libertate. §. fi. Ac.

* Nonnihil in hũc locũ Cęlius rho. li. lectionũ antiquarũ xij. ca. xxvj.

40 g ¶ Dicta.] per collusionem.

h ¶ Deposuit.] per hoc, ꝙ fecit se iudicari ingenuum.

i ¶ Non retinuisse.] Sic ergo sententia pro se data sibi nocet: & sic est contrà. infrà de exce. rei iudi. l. euidenter. Sol. magis sua vo- 50 luntas, quàm sentẽtia ei nocuit. Cùm enim petijt ingenuitatẽ & habuit, videtur renunciasse iuri annulorum aureorum: vt &. ꝟ. l. proxi. & arg. ꝟ. de condi. indebit. l. seruo. & C. de ingen. manu. l. j. 60 in fi. & eodem modo potest solui. C. de leg. & consti. l. quod fauore. vt & ibi eo. Item argu. contrà. ꝟ. de inoffi. testa. l. nihil. §. si cùm filius.

DIuus.] CASVS. Inuitis aut ignorantibus patronis liberti ius annulorum impetrarunt. Dicitur, quòd non valet hæc impetratio. Fran.

k ¶ Acceperant.] sic infrà titul. j. l. penult. §. fina. &. C. de authoritate præ. l. fin. &. C. ad leg. Viscel. l. j. Accursius. ADDITIO. Ista lex est valde nota. secundum Batol. hîc ad hoc, quòd Comites, qui possunt ex rescripto Principis legitimare, an possint spurium 70 legitimare non vocatis his quorum interest? de quo vide eundem Bar. in. l. ij. C. de tem. appel.

ETiam fœminæ.] CASVS. Non solùm liberti masculi, sed etiam libertæ fœminæ ius annulorum impetrare possunt. & iura ingenuitatis: & natalibus restitui possunt. Franciscus.

l ¶ Possunt.] quod valet ad matrimonia: licet non ad honores.

QVi ius.] CASVS. Libertus qui impetrauit ius annulorum aureorum, habetur ingenuus quoad multa, vt 80 quoad honores habendos. Item quoad matrimonia, & quoad similia, quæ dicuntur in glossa magna hîc posita: non tamen præiudicat patrono, quin patronus ei succedat: nam ei bene succedet. Et hoc dicit hæc lex & sequens. quæ incipit Libertinus. Franciscus.

m ¶ Habetur.] quoad multa. primo vt habeat tutorẽ ingenuũ: quod aliâs non haberet: vt. ꝟ. de excu. tu. l. cùm ex oratione. Item quoad honores: vt. C. ad le. Viscel. l. j. in prin. Itẽ cõtrahit matrimonia cũ nobilibus: quod patet: quia viuit vt ingenuus: vt. ꝟ. de ope. li. l. iij. in prin. Ecõtrà, in multis vt libertus. Primò in cõtra tab. vt subijcit, &. d. l. de ope. lib. l. iij. Itẽ vt participet legato libertatis relicto: vt. ꝟ. eo. l. j. Itẽ vt nõ vocet in ius sine venia: vt. ꝟ. de in ius voc. sed & si. §. patronũ. Itẽ torquetur pro cæde domini, vt alij liberti: vt. ꝟ. ad Sil. l. ideõq; erit. & de talib⁹ dicit. l. sequẽ. Sed hodie oẽs sunt ferè ingenui: vt in aut. vt lib. decete. §. j.

10 n LIbertinus.] dic vt. ꝟ. l. ꝓxi.

TITVLVS XI.

De natalibus restituendis †.

† De natalibus restituendis vide Bud. ꝟ. de senatoribus. l. vlt.

Vlpianus li.2.respon. **LEX I.**

A Principe natalibus suis restitutum eum, qui se ingenuum natũ Principi affirmauerit [o]: si ex ancilla natus est [p], nihil videri impetrasse.

* Marcellus **LEX II.**

* Martianus. lib. 1. Institut.

INterdũ & si serui nati sint [q], ex postfacto iuris interuentu ingenui fiũt: vt ecce, si libertin⁹ à Prĩcipe natalib⁹ suis restitut⁹ fuerit. Illis enĩ vtiq; natalib⁹ restituitur, in quibus initio [r] oẽs hoĩes fuerũt: nõ in qb⁹ ipse nascit: cũ seru⁹ nat⁹ est. Et hic enĩ, quãtũ ad totũ ius ptinet, perinde habetũ, atq; si ingenu⁹ nat⁹ esset: nec patron⁹ eius põt ad successionẽ eius venire [s]. Ideoq; Imperatores nõ facilè solent quẽquã natalibus restituere, nisi consentiente [t] patrono.

Scæuola li.6.respons. **LEX III.**

QVæris, an ingenuitatis iure vtatũ [v] is, quẽ santissimus, & nobilissim⁹ Imperator natalibus suis restituit. Sed ea res nec dubitationẽ habet, nec vnquã habuit, quin exploratũ sit ad omnẽ ingenuitatis statum restitui eum, qui isto bñficio Principis vtatur.

Paulus li.3.Sententi. **LEX IIII.**

NEc filio [x] patroni inuito libertus natalibus suis restitui potest. Quid enim interest, ipsi

¶ DE NATALIBVS RESTITVendis. ¶ *Hoc plenam ingenuitatem inducit: ut. j. l. interdum. in fi.*

A Principe.] CASVS qui dã seruus 20 iuit ad Principẽ, & dixit ei se fuisse natũ ex ingenua matre: tamẽ posteà effect⁹ erat seruus aliqua ex causa iusta: & impetrauit à principe, se restitui natalibus. Dicitur, ꝙ cũ 30 appareat eũ natũ ex ancilla, nõ tenere, hoc rescriptũ. Frã. Accur.

o ¶ Affirmauerit.] & posteà aliquo iure seruũ factum manumissum. Aliâs si esset ingenuus, quid peteret.

p ¶ Natus est.] & ita seruus est: & facit. C. si 40 contra ius vel vti. pub. l. ij. & l. & si legibus. & de ijs, qui à nõ dominis. l. fi. & de diuer. re. l. fi. Quid autẽ, si dixit se natũ ingenuũ, & seruum posteà factum manumissum? Videtur tenere cõcessio: cũ sit princeps idẽ 50 concessurus, si verũ dixisset: vt arg. cõtrà. C. si cõtra ius, vel vti. publi. l. j.

INterdum.] CASVS. Aliquãdo euenit, ꝙ qui nascitur seruus, efficitur ingenu⁹: vt si libertinus meus natus ex ancilla mea, 60 & posteà manumissus a me, impetret à Principe natalium restitutionem nam efficitur ingenuus: & videtur restitui natalibus, in quibus omnes nascebantur liberi inspecto iure naturali: non illis, in quibus est natus. Et hoc priuilegium princeps non solet concedere, nisi consentiat huic petitioni patronus: & erit iste per priuilegium. hoc plenè ingenuus quoad omnia. & hoc dicit hæc lex, & sequen. quæ incipit, Quæris &c. Erancisus.

q ¶ Nati sint.] Not. cõtra Py. qui dixit in eo, qui nascit ingenuus, & posteà factus seruus manumittitur, habere locum hunc titu. per. 70 l. j. huius titu. Et quia dicitur, natalibus restitui. Sed Io. & nos contrà: vt etiã natus seruus, & posteà manumissus impetret: vt hîc. Sed existens seruus non: vt. C. de preci. Impera. offe. l. j.

r ¶ Initio.] de iure naturali: vt institu. de iure natura. §. ius autem gentium.

s ¶ Venire.] vt. ꝟ. de bo. l. etiam. §. j. &. C. de bo. lib. l. fina.

t ¶ Consentiente.] vt. j. eo. l. penul.

v QVeris.] Vtatur. vt &. C. de nup. Imperialis. §. itaque cùm. & arg. C. de crimi. sacrile. l. sacrilegij.

NEc filio.] CASVS. Libertus non debet impetrare re- 80 stitutionem natalium inuito patrono. si patronus viuat: vel filio patroni inuito, si iam decesserit patronus. Patrono autem consentiente potest impetrare restitutionem natalium: & hoc impetrato ius patronatus tollitur & libertus plenè erit ingenuus perinde, ac si nũquàm fuerit seruus. Et hoc dicit hæc. l. & seq. Franciscus.

x ¶ Nec filio.] patre mortuo: & facit. j. l. proxi. &. ꝟ. eo. l. interdum. in fi. &. ꝟ. tit. j. l. Diuus. Accur.

a Patrono.] Debet.nō ergo pōt princeps rē priuati vēdere eo inuito: vt &.s.i.,pxi.&.s.ti.j.l.Diuus.&.C.de cōtra.iudi.l.j.in medio.nisi ob publicam vtilitatem: vt.s.de offi.prǽto.l.Barbarius.in fi.&.j.de iure fi.l.diuus.Sed arg.contrà.C.de quadrien. pǽscrip.l.fi.in prin.Sed eam expone vt ibi.

b Nō sustinuisset.] vt & s.co. interdum, in fi.Accursius.

DE LIBERALI causa. Suprà dictū est de libertate prǽstanda: nunc de ea tuenda: quod fit per caussam liberalem, siue quis in libertatem proclamet, siue in seruitutem petatur.

Si quidē.] CASVS. Aliqs cū esset ingenuus, stabat vt seruus Titij: nec volebat se petere ī libertatē, cū posset: & hoc faciebat in iniuriā parētū suorū, & toti⁹ generis. Dicit, φ parētes sui pōt eū etiam inuitū petere ī libertatē. Itē & ecōtrà hęc etiā pmissum est cognatis ei⁹: & reddit ratio: qm̄ seruitus eorum &c. Et hoc etiā pmittit parēti naturali tm̄: vt patri, qui existēs in serui. hunc filiū q̄suit: & vterq; posteà manumissus est. hoc etiā permittit militi p persona sibi coniuncta. Et si aliqs suprà dictorū nō existat: tūc etiā matri, & sorori, & similibus fœminis, quǽ isti cognatione iūguntur, hoc pmittit: & etiā patrono hui⁹, q stat spōte tāquā seru⁹ apud alium. Posteà dicit: si plures de pdictis existant, & quilibet vult petere istum in libertatem, iudex, quē credet ad hoc meliorem, eligat. Vltimò dicit: si furiosus trahitur in serui. admittuntur & coniuncti, & etiam extranei ad eum defendēdum. &.h.d. hǽc lex cum seq. vsque ad. l.liberis. Fran.

* Caius. li. ad edi.

c In possessione seruitutis.] Idē ecōtrà, si de libertate trahitur ad seruitutem: vt.j.eo.benignius.

d Parenti.] id est patri.

e Inuitorum.] no. sic infrà quando ap. sit.l.ij.§.si is qui.& de app.l. non tantum. & infrà de separa.l.j.§. sed & si quis suspectum.in fi.§.&.s.de mino.l.patri pro filio.in prin. Regulariter cōtrà.s.de procu.l.Pomponius.in fi.

f Modica.] sed magna.

g Quoniam seruitus eorum.] ad omnes refertur superiores: & iunge superioribus, & inferioribus.

h Amplius puto.] naturalibus.parentibus.

i Militi.] spāle.regulariter cōtrà: vt.C.de pcu.l.q stipēdia.

k Necessarium.] id est vtile. Et facit.s.de procu.l.fœminis.

l Sed & si libertum.] vt &.C.eo.l.principaliter.

m Sed tunc.] Eo. scilicet patrono.

n Ignorante.] secus si consensit.

patrono, an filio eius fiat iniuria?

Modestinus li.7.respon. LEX V.

Patrono cōsentiēte debet libertus ab Imperatore natalibus restitui. Ius enim patroni hoc impetrato amittitur. Libertin⁹ qui natalibus restitutus est, perinde habetur, atque si ingenuus natus medio tempore maculā seruitutis non sustinuisset [a].

TITVLVS. XII. De liberali causa.

Vlpianus li.4 ad edictū. LEX I.

Si quidē is, q in possessiōe seruitutis [c] cōstitutus est, litigare de cōditione sua nō patit, φ fortè sibi, suoq; generi velit aliquā iniuriā inferri: in hoc casu ǽquum est q̄busdā psonis dari licētiā pro eo litigare, vt puta, parēti [d], q dicat filiū in sua potestate esse. Nā etiāsi nolit fili⁹, pro eo litigabit. Sed & si in potestate nō sit, parenti datur hoc ius: quia semper parētis interest, filiū seruitutē nō subire. Versa etiam vice dicemus, liberis parentum etiā inuitorum [e] eandē facultatem dari. Nec enim modica [f] filij ignominia est, si parētem seruū habeat. Idcirco visum est, cognatis etiā hoc ius dari debere:

Paulus LEX II.

Quoniā seruitus eorum [g] ad dolorē nostrum iniuriāq; nostram porrigitur.

Vlpianus li.54.ad edictū. LEX III.

Amplius puto, naturalibus [h] quoq; hoc idē prǽstādū, vt parēs filiū in seruitute quęsitū, & manumissum possit in libertatē vēdicare. Militi [i] etiā p necessarijs sibi psonis de libertate litigare pmittit. Cū vero talis ali⁹ nemo est, q pro eo litiget: tūc necessariū [k] est dari facultatē etiā matri, vel filiabus, vel sororibus eius, cǽterisq; mulieribus, quǽ de cognatione sunt, vel etiam vxori adire prǽtorem, & hoc indicare: vt causa cognita etiam inuito ei succurratur. Sed & si libertū [l] meū, vel libertā dicā: idem erit dicendum.

Caius li.ad pan. LEX IIII.

Sed tunc patrono [m] conceditur pro libertate liberti litigare, si eo ignorante [n] libertus venire se passus est [o].

Vlpianus li.54.ad edi. LEX V.

Interest enim nostra libertos libertasq; habere. Quòd si plures ex memoratis personis existant, qui velint pro his litigare: ptoris partes [p] interponēdǽ sunt, vt eligat, quem potissimū [q] in hoc esse existimet. Quod & in pluribus patronis obseruari debet.

Caius ad edict.prǽt. LEX VI.

Benignius autē hoc sequēdum est, vt si furiosus, vel infans est, qui in seruitutē trahitur: non solū necessarijs personis, sed etiā extraneis [r] hoc permittatur.

Vlpianus lib.54. LEX VII.

Liberis etiā hominibus, maximè [s] si maiores viginti annis venūdari se passi sunt, vel in seruitutē quaqua ratione deduci: nihil obest, quò minus possint in libertatē pclamare: nisi fortè se vǽnū dari passi sunt, vt participarēt pretiū. Si qs minor viginti annis ad participādū pretium vǽnūdari se passus est: nihil ei hoc post annos viginti nocebit [t]. Sed si antè quidē se venūdedit, post vigesimū autē annū pretiū participat⁹ est: poterit ei libertas denegari [v]. Si qs sciēs liberū emerit: nō denegabit vēdito in libertatē pclamatio aduersus eū, qui eū cōparauit, cuiuscūque sit ǽtatis qui empt⁹ est: icirco, q a nō est venia [x] dignus q emit etiāsi sciētē, prudentēque se liberū emerit. Sed enim si posteà ali⁹ eū [y] emerit ab hoc, qui sciuit ignorās: denegāda est ei libertas. Si duo simul emerint partes, alter sciēs, alter ignorās [z]: vidēdū erit, nunquid is, qui scit, nō debeat nocere ignoranti. Quod quidem ma-

o Passus est.] ad pretium participandum.

p Interest.] Partes. sic & instit.de excu.tuto.§.j.&.s.de pac. iurisgentium.in fi.&.l.fi.

q Potissimum.] sic.j.de accu.l.si plures.&.j.de li.ho.exhi.l.iij.§. hoc interdictum.&.s.de dam.infec.in reficiendo.Accur.

r Benignius.] extraneis. sic in superioribus non dicit de extraneis, φ admittantur. Accur.

Liberis.] CASVS. Liber homo maior viginti annis passus est se vendi vt seruū. Poterit proclamare in libertatem nisi pretiū participauerit. Si qs minor.] Minor viginti annis passus est se vēdi ad ptiū participādū. Nō nocet ei etiam effecto maiori.xx.an. Sed pone, φ ante.xx. an. passus est se vendi: post.xx.annos participauit pretium. Hoc casu nocet ei, vt nō possit pro clamare in libertatē. Si quis.] Sciens liberū hominē emi. Hic emptus poterit petere se in libertatē quasi sciētia mea mihi noceat: Sed si aliquis eū emat bona fide à me: non poterit amodò se petere in libertatem. Si duo.] Duo emerūt liberū hominē: vnus sciēs, alter ignorās. Quoad ignorātē, tenet: & per cōsequēs quoad sciente, adeò φ seruus nō possit se petere in libertatem. Sūt & aliǽ.] Aliquādo seruus, cui est relicta libertas ī testamēto: non pōt petere libertatē. Quid enim, si dicat testatorē necatū à familia? Interim donec hęc caussa agit, pēdebit libertas hui⁹ serui, & si apparebit hic seruus culpabilis, morte erit dignus: si non: tūc manumittet. Si quis ex seruitute.] Aut qs existēs in pos. serui. petit se in libertatē: & tūc obtinet partē actoris, & imminet ei onus probandi: aut ecōtrà quis existēs tā quā liber petit ab aliquo in seruit. & tunc petenti incumbit onus probādi. Si autē hoc est dubium: tunc ante omnia iudex hoc inquirat: & super hoc pronūciabit. Fran. Accursius.

s Maximè.] abūdat vt.C.de manumi. testa.l.fi.§.j. Nam minores etiam iuuantur, & etiā sine distinctione: cùm plura sint necessaria: vt not. insti. de iure perso.§.penul.& facit.j.titu.j.l.j.& titu.ij.l.ij.&.C.eo.l.non ideo.&.j.l.si ministerium.&.j.&.s.proxi.§.

t Nocebit.] vt &.s.proxi.respon.

v Denegari.] arg.contrà.s.de mino.l.iij.§.scio. Sol. vt ibi.

x Veniam.] propter scientiam: sic &.j.tit.j.l.Licinius.&.j.eo.qui sciens.&.arg.s.ad Macedo.l.penul.

y Alius eum.] hoc etiam casu videtur exigi participatio pretij. Accursius.

z Ignorās.] lege iterrogatiuè, sēdū Azo. quasi dicat .ō Et dic, φ vnius

vnius ignorãtia ſciẽti nõ ꝓdeſt:& ſic totũ habebit ignorãs:vt.ĩ.ti.j.l.j.& arg.ſ.de cõtrahẽ.emp l ſi fund⁹. Sed Ir.&.M.& alij legebant, planè:& ſic ſciẽs habet parte propter ignorãtia:ſed tũc eſt cõtrà.ĩ.ti.j.l.ſi.Sed ſoluũt,ꝙ hic partes,vt quilibet dimidiã:ibi qlibet inſolidũ.Itẽ ſecũdũ hoc ſiľr cõtrà.ĩ.eo.l.nõ ſolũ.§.j.So.vt ibi.Itẽ & ob.ſ.de iu.& fac.igno.iniqſſimum.Sed ſoluunt,ꝙ ignorãtia vnius alteri ꝓſit ꝓpter delictũ ei⁹, q ſe vendit.arg.ſ.de mino.ſi ex cauſa.§.Papinian⁹.Et ſecũdũ hoc nota,ꝙ innocẽs nocentẽ excuſat.Sic.ĩ.de pœnis.l.prægnãtis.& de leg.ij.l.cũ ei qui.& de vẽtre in poſ.mit.l.j §.toties.&.ĩ.de fur.l.ſi is,q rẽ.§.pe.Arg contrà.ſ.ad Maced.ſed Iulianus.§.ſed ſi alter uter.

tatis?Sed adhuc põt dici idẽ:qa cũ inſolidũ ſit ꝓnũciat⁹ alterius ſeruus,ia nõ põt ſe dicere liberũ,ſecus ſi partẽ tãtũ alter obtinuiſſet: qa adhuc poſſet dicere ſe liberũ:vt.ſ.proxi.reſpõ.ar.ſ.e.duob⁹.in fi.

m ¶ Ab eodem.]qui nunc dominium vendicat.

n ¶ Datus ſit.]ei,qui pignori ſibi datum dicit.

Ignorantia vni⁹ ſciẽti profit.

Innocẽs nocentem excuſat.

gis eſt. Sed enim illa erit quæſtio, partem ſolum ſuã habebit is, qui ignorauit,an totum?& quid dicemus de altera parte?an ad eũ, qui ſcit,pertineat?Sed ille quidẽ indignus eſt habere, qui ſciẽs emerit: rurſus qui ignorauit, non poteſt maiorem partem dominij habere, quã emit. Euenit igiť,vt ei proſit, qui eum cõparauit ſciens ꝙ alius ignorauit. ¶Sunt & aliæ [a] cauſæ, ex quibus in libertatẽ proclamatio denegatur:veluti ſi quis ex eo teſtamẽto liber eſſe dicatur,quod prętor aperiri vetat,qa teſtator à familia necatus eſſe dicatur. Cùm enim in eo ſit iſte,vt ſupplicio forte ſit afficiendus:nõ debet liberale iudiciũ ei cõcedi. Sed & ſi datum fuerit: qa dubitat [b],vtrũ nocẽs ſit,an innocẽs,differt liberale iudiciũ,donec cõſtet de morte eius, qui necatus eſt. Apparebit enim, vtrùm ſupplicio ſit afficiẽdus,an nõ. ¶Si quis ex ſeruitute in libertatem proclamat:petitoris partes ſuſtinet. Si verò ex libertate in ſeruitutẽ petatur:is partes actoris ſuſtinet,q ſeruũ ſuũ dicit. Igitur cũ de hoc incertum eſt?vt poſsit iudicium [c] ordinẽ accipere,hoc antè apud eũ,qui de libertate cogniturus eſt,diſceptatur:vtrũ ex libertate in ſeruitutẽ,an cõtrà agať. Et ſi fortè apparuerit eũ,qui de libertare ſua litigat,in libertate ſine dolo malo fuiſſe:is,qui dñm ſe dicit, actoris partes ſuſtinebit,& neceſſe habebit ſeruũ ſuũ probare. Qđ ſi pronũciatũ fuerit [d],eo tẽpore, quo lis præparabať in libertate [e] eũ non fuiſſe,aut dolo malo [f] fuiſſe:ipſe qui de libertate ſua litigat, debet ſe liberum [g] probare.

Idem li.1.ad edictum LEX VIII.

COgnitio de liberali cauſſa vſufructuario [h] datť,etiam ſi dñs quoq;,hoc eſt,qui ſe dominũ dicit,velit mouere ſtatus controuerſiam. ¶Si plures ſibi dominiũ ſerui vendicẽt,dicentes eſſe communem:ad eundẽ [i] iudicem mittendi erũt:& ita Senatus cenſuit. Cæterùm ſi vnuſquiſque ſuum eſſe inſolidum,non in partem dicat [k]:ceſſat Senatuſcõſultũ. Neq; enim timor eſt,ne variè [l] in iudicio iudicetur:cùm vnuſquiſq; ſolidũ dominiũ ſibi vendicet. Sed & ſi alter vſumfructũ tãtũ,alter ꝓprietatẽ ſibi vẽdicet:item ſi alter dominium,alter pignoratum ſibi dicat:idem iudex erit:& parui refert ab eodem [m], an ab alio ei pignori datus ſit [n].

Caius li.ad edictũ prætor. LEX IX.

SI pariter aduerſus eũ, qui de libertate litigat,cõſiſtant [o] fructuarius,& proprietarius:fieri poteſt,vt alteruter abſit. Quo caſu an præſenti ſoli permiſſurus ſit Prætor aduerſus eum agere,dubitari poteſt:qa nõ debet alterius [p] colluſione,aut inertia alterius ius corrũpi. Sed rectiùs dicitur,etiã alterutri eorum permittẽdũ agere,vt alterius [q] ius incorruptum maneat. Quod ſi adhuc nõdũ finito iudicio ſuperuenerit [r]:ad eundẽ iudicẽ [s] mitter,niſi iuſtã cãm [t] afferat,q̃re ad eũ mitti nõ debeat: fortè ſi eũ iudicẽ inimicũ ſibi eſſe affirmet. Idem dicemus,& ſi duo, pluréſve dñi eſſe dicãtur [v],& qdã præſto ſint,quidã abſint. Vnde in vtroq; [x] caſu diſpiciamus,an ſi is, qui prior egerit,vict⁹ ſit:ꝓſit ei [y], q poſterior vicerit, vel contrà [z]: id eſt,cũ oĩno alteruter vicerit,ꝓſit etiã alteri:ſicut ꝓdeſt hæredibus liberti [a],ꝙ in fraudẽ patroni ſerui manumiſsi ſunt. Sicut placeat prodeſſe:conſequẽs eſt,vt cũ idẽ vict⁹ petat [b],exceptiõi rei iudi-

a ¶ Sunt & aliæ.]nõ ſolũ quando venditus eſt ad pretiũ participãdũ interueniẽtibus q debẽt interuenire.

b ¶ Dubitatur.]ratio ſequẽtis nõ premiſſi,lo.ideo enim differunt,quia dubitatur:nã ideo fuit datũ, qa dubitatur ſecũdũ M.

c ¶ Iudicium.]quod p actionẽ in rẽ,& præiudiciales agiť:& dño agenti directa,& prouocãti ad libertatem vtilis datur:cũ nemo ſit ſui dñs:vt.ſ.ad.l.Aquil.l.liber homo.

d ¶ Pronũciatũ fuerit.]In incidẽti ergo pronũciatur:quia aliter in iudicio procedi nõ poteſt:vt not.C.de ordi.iudi.l.j.

e ¶ In libertate.]i.in poſſeſsione libertatis: vt.ĩ.eo.quod autẽ.& l.igitur.§.poteſt.

f ¶ Dolo malo.]qđ ꝓ eo eſt,acſi nõ eſſet: vt.C.de ꝓba.l.vis ei⁹.&.C.e.l.nõ ideo.in fi.&.l.ea quæ.& facit.ſ.de proba.l.circa. Ac.

ADDITIO. Iſta glo.iũcto tex.ſolet allegari ſecũdum Bar.hîc,ad hoc,ꝙ poſſeſsio vitioſa nõ releuat quem à probatione.vt.C.de proba.l.ſiue poſsidetis.

g ¶ Liberũ.]alio poſſeſſore conſtituto.

COgnitio.] CASVS. Vſufructuarius põt petere in ſerui.ſeruũ, in quo dicit ſe habere vſumfru.ſiue cũ proprietario ſimul agat,ſiue ipſe tantum. ¶ Si plures.]plures petũt eundẽ ſeruũ dicẽtes,eũ eſſe communẽ eorũ. Dicitur,ꝙ coram eodem iudice litigare debebũt:& hoc cẽſuit Senatus. Si autem quilibet dicat ſeruum eſſe ſuum,& inſolidũ:hoc caſu etiã coram diuerſis poterunt litigare. Sed ſi vnus petat vſufru.ſerui,alter proprietatem:vel ſi vnus petat dominium in ſeruo,alter dicat eum obligatum:idem debet eſſe iudex. Fran. Accur.

h ¶ Vſufructuario datur.]vt aduerſus ipſum ſeruum de libertate litiget,ſiue ſolus,ſiue cum proprietario:vt hîc:&.ĩ.l.proxi.

i ¶ Ad eundem.]vt &.ĩ.l.proxi.

k ¶ Dicat.]ſeruo contendente ſe liberum contra vtrunque.

l ¶ Ne variè.]hoc planè eſt verũ,ſi primò pro libertate ꝓnunciať: quia præiudicat petitioni alterius:vt.ſ.de dolo.l.ſi dolo.&.ĩ.e. Sed ſi autem cõtra ſeruũ pro vno pronũcieť:qd ꝓhibet etiã alterum dñm agere,cũ nõ faciat ius ſentẽtia ꝓprietatis,ſicut ſentẽtia liber-

SI pariter.] CASVS. Si Titi⁹ dicat ſe habere ꝓprietatẽ in ſeruo,& Sempronius vſumfr. ille dicat ſe liberum: poſteà vn⁹ eorũ abeſt:nunqd pñs poterit agere? Et dicit, ꝙ ſic. Et ſi ille abſens reuertať,& velit agere cõtra ſeruũ:auditť:tñ corã eodẽ iudice,corã quo agit præſens. niſi dicat eũ ſibi ſuſpectũ. Idem eſt, ſi duo petãt cõiter ſeruũ in ſeruit. ille autẽ neget ſe fore ſeruũ. Poſt eà dicit,Pone,ꝙ vnus eorum egit, & ſuccubuit:alter egit & obtinuit. Nunquid vnus proderit alteri: ſicut aľs factũ patroni reuocantis ſeruos manumiſſos à liberto in fraudẽ patroni: ꝓdeſt hæredib⁹ liberti. Et ſi dicas ꝓdeſſe,nõne ille qui ſuccubuit,ſi agat, ampli⁹ repelleť excep. rei iudicatę. Itẽ ſi dicas nõ ꝓdeſſe:an ille, q obtinuit,habebit totum ſeruum:an verò tm̃ ptẽ?Et licet nõ plenè rñdeat:tutñ dicas,ꝙ ex quo ſeru⁹ obtinuit cõtra vnũ,liber eſſe debet:& alijs,cũ quibus ſucumbit ſeruus,dat æſtimationẽ ſui ꝓ illa parte. Fran.

o ¶ Conſiſtant.]lite nondũ cõteſtata:aľs nõ poſſet recuſari:qđ.ĩ.dicit:vt.C.de iuriſ.omn.iu.nemo. Accur.

p ¶ Alterius.]ſcilicet abſentis.

q ¶ Alterius.]ſcilicet præſentis.

r ¶ Superuenerit.]q abſens erat.

s ¶ Ad eũdẽ iudicẽ.]vt &.ſ.e.l.cognitio.in fi.& ar.ſ.de qb⁹ rebus ad eundem iu.ea.l.j.&.C.arbi.tut.omnes.& ſimul,& ſeparati ergo poſſunt agere. Sic infrà de vi,& vi arma.l.ſi de fundo.& infrà de fur.l.inter omnes.§.ſi ſeruus.&.l.furtiuam.&.l.fullo.§.frugibus &.ſ.eo.cognitio.in prin.

t ¶ Niſi iuſtã cauſam.]ſic &.ſ.de arbi.non diſtinguemus.§.cùm quidam.&.l.licet. Et no.hic duo ar. Primo ordinarium,ſcilicet prçſidem recuſari. Item quòd cauſſa recuſationis debeat exprimi. Sed in vtroque dic contrà:vt not.C.de iudi.apertiſsimi.

Præſes an & quando poſsit recuſari:& cauſſa recuſationis an debeat inſeri.

v ¶ Dicantur.]pro parte,non inſolidum:vt.ſ.l.proxi.§.j.

x ¶ In vtroque caſu.]ſcilicet quando fructuarius cum proprietario:& quando duo de proprietate.

y ¶ Proſit ei.]ſcilicet dicto.

z ¶ Vel contrà.]ſcilicet ſi ſuccubuit poſt alterius victoriam:& quod ſubijcit.ĩ.Vt cùm omnino &c.totum comprehendit.

a ¶ Liberti.]in fraudẽ patroni libertus manumiſit.reuocat patronus:prodeſt hæredibus in ea parte,quæ vltra tertiam patroni eſt.

b ¶ Idem victus petat.]ab eodem ſeruo,qui vicit. Vel dic etiam ab alio petente,qui obtinuit. Accur.

a ¶ Replicatio.] doli. Sed hæc oppositio non placet: maximè eo casu, cùm primò agens succubuit: quo casu nocet secudo agenti: cùm fiat ius ex sententia: vt dixi. s. l. proxi. §. j.

b ¶ Is in quo.] pro parte ergo quilibet agebat: nō insolidū: vt dixi, cùm ponis in duobus petentibus in seruitutem iure dominij.

c ¶ Eius, qui vicerit.] etiá in eo, quo al tero petente est absolutus seruus: & nō sol 10 uit ad plenū: quare dic, quòd ex toto liber erit, etiāsi vnū tantū vicit seruū: sed æstima tio partis dabitur alteri victori: vt arg. j. eo. l. duobus. & . j. de excep. rei iudi. l. iudicatæ.

catæ obijciatur replicatio[a]. Sicui verò placeat nō prodesse: is habebit sequentem dubitationē, vtrū is, in quo[b] quis victus est, nullius erit, an eius esse debeat, cū quo actū sit, an potiꝰ eius qui vicerit[c], scilicet, vt vtilis actio detur ei qui vicerit. Minimè autē prætor pati debet, vt pro parte quis seruus fit.

Vlpianus li. 5. ad edictū. LEX X.

Qvod autē diximus[d] in libertate fuisse, sic est accipiendū, non vt se liberū doceat is, qui liberale iudiciū patitur: sed in possessione libertatis sine dolo malo fuisse. Quid sit autē sine dolo malo in libertate fuisse, videamꝰ. Nā Iulianus ait, oēs, qui se liberos putāt, sine dolo malo in libertate fuisse, si modò se pro liberis gerāt, quāuis serui sint. Varus autē[e] scribit eū, qui se liberū sciat, dum in fuga sit: nō videri sine dolo malo in libertate esse: sed simul atq; desierit quasi fugitiuus se celare, & pro libero agere: tunc incipere[f] sine dolo malo in libertate esse. Etenim eum ait, qui scit se liberum, deinde pro fugitiuo agit: hoc ipso ꝙ in fuga[g] sit, pro seruo agere.

Caiꝰ ad edictū præto. vrba. LEX XI.

Licet fugæ tēpore pro libero se gesserit: dicemus enim eum in eadem caussa esse.

Vlpianus lib. 55. LEX XII.

Igitur sciēdum est, & liberum posse dolo malo in libertate eē, & seruū posse sine dolo[h] malo in libertate esse. ¶ Infans[i] subreptus bōa fide in seruitute fuit, cū liber esset: deinde cū de statu ignarus esset, recessit, & clā in libertate morari cœpit. Hic nō sine dolo malo in libertate morat. ¶ Pōt[k] & seruus sine dolo malo in libertate morari: vt puta, testamēto ac

20 Vod autē diximus.] Hæc lex cōtinuat ad finē. l. liberū. s. eo. Nā qꝺ ibi dicit, si seruꝰ est in pos. libertatis, ꝙ ei nō incūbit onus ꝓbādi: est verū, si sine dolo malo est in possessione libertatis: nō cogitur aūt ꝓbare se li-30 berū. Nam sufficit, ꝙ credat se liberū: & ꝓ pro libero se gerat: licet seruꝰ sit: & hoc dicit. Iul. Varus aūt corrigit Iulianū in parte. Nā non eoipso, ꝙ credat se liberū, est semp in pos. libertatis, vt sic nō incūbat ei onus ꝓ-40 bādi. Quid eīn si in fuga est, tāquā fugitiuus? licet enim sciat se liberū: nō est tamen ꝑ hoc in pos. libertatis: sed statim cū desijt tāquā fugitiuus se celare: erit in pos. libertatis. Posteà dicit, Sciendū est posse liberū ho-50 minē stare dolo malo in pos. libertatis, & ecōtrà seruū stare in pos. libertatis sine dolo malo: & de primo dat exēplū in infante hoc modo. Infans liber subreptus est: & stabat tanquā seruus. Deinde credēs se ser-60 uū recessit: & clā stabat tanquā liber. Hic enim dolo malo stat in possess. libertatis. Posteà dat exēplū de secūdo. Ecce enim seruus testamēto accepit libertatē, quod testm nullius est momenti: hic stat tāquam liber 70 sine dolo malo cū seruus sit. ponunt & alia exēpla in litera, quæ ꝑ te videas: & inspicit tēpus, quo in ius vocatur, vt tunc bona fide sit in possess. libertatis: vt sic onus probādi incumbat aduersario. Et. h. d. hæc. l. & seq. cum prin. seq. Franc. Accur.

d ¶ Quod aūt diximꝰ.] s. e. liberis. §. fi. & facit. j. e. l. igit. §. pōt. Ac.

e ¶ Varus aute.] corrigens Iulianum in parte, qui nimis largè dixerat. Accursius.

f ¶ Tunc incipere.] Imò diuturnitas etiam temporis debet trāsire: vt. j. de acquiren. possess. l. iij. §. si seruus. Sol. ibi mala fide gerebat 80 se pro libero, hīc bona. Vel hic est in possessione libertatis, quātū ad commodum liberalis causæ: quantum verò ad cætera, non, vt ibi. Vel subaudi hīc maximè si diu.

g ¶ In fuga.] No. vt & . C. de ꝑscri. lōg. tēp. §. ꝑ li. l. j. & . C. vbi cā sta. l. j. & . j. de vsuf. a. l. si is. §. si seruus. & . C. de ꝓba. l. vis eius. & . j. l. igit. cōtrà. Itē ex hac. l. videt, ꝙ aliqs mutat sibi causam possessionis. Sed rō. nō mutat aliquo de modis ꝓhibitis, vel permissis: sed tantꝙ fidē bonā in malam: vel econtrà: & de hoc dic: vt. C. de acqui. pos. l. cùm nemo. Vel hic in possessione sui ipsius, secus in aliarum rerum.

I Gitur.] Planus est in prin. ¶ Si opera.] Pone casum duobus modis, vt in gl. dñi mei Acc. ¶ Si quod dānū mihi.] Si possidebā liberū hominē tāquā seruū, & ipse cōmisit delictū Titio: Titius agit cōtra me, tāquā cōtra dñm serui. Aquilia: & ego emēdaui damnum: posteà hic serꝰ prouocauit in libertatē. Dicitur, ꝙ agā act. in factū cōtra eū, vt re-10 stituat mihi hoc, qꝺ solui pro delicto quod ipse fecerat: & omne aliud damnū, si quod mihi dederat, emendabit per hāc act. & hoc dicit hic. §. cum. l. seq. Fran. Accur.

cepit libertatē, quod nullius momenti esse ignorat: vel vindicta ei imposita est ab eo, quē dominum esse putauit, cū nō esset: vel educatus est quasi liber, cū seruus esset. Et generaliter, quoties quis iustis rationibus ductus, vel non iustis, sine calliditate tamē, putauit se liberū, & in libertate moratus est: dicendū est hūc in ea causa esse, vt sine dolo malo in libertate fuerit, atque ideò possessoris commodo fruat. Probatio aūt ad id tēpus refertur, cū sine dolo malo in libertate fuerit, quo primū in ius aditū est. ¶ Si opa[l] alicui debeat, is quoque liberali iudicio experiri pōt. ¶ Si qꝺ dānū mihi dederit, qui ad libertatē proclamat, illo tēpore, quo bona fide mihi seruiebat: veluti, si ego bona fide dominꝰ[m], noxali iudicio cōuentus, & cōdēnatus litis æstimationē pro eo obtulit: in id mihi condemnabitur[n].

Caius. LEX XIII.

Illud certum est, damnū hoc[o] non solùm in hac actione in factum deduci, quod dolo, sed etiā quod culpa factum sit: ideòque licet absolutus hoc iudicio[p] fuerit, adhuc tamen posteà cū eo poterit lege Aquilia agi: cum ea lege aliter[q] ex ea culpa teneatur. Itē certum est tam res nostras, quàm res alienas, quæ tamen periculo nostro sunt, in hanc actionem deduci, veluti cōmodatas[r], & locatas. Cæterùm depositæ apud nos res, quæ periculo nostro non sunt[s], ad hanc actionem non pertinent.

Vlpia. li. 5. ad edictū. LEX XIIII.

Rectissimè prætor calliditati eorū, qui cùm se liberos scirent, dolo malo passi sunt se pro seruis væundari, occurrit. Dedit enim in eos actionem[t]: que actio

h ¶ Sine dolo.] vt. j. §. poteſt.

20 i ¶ Infans.] s. proxi. respon.

k ¶ Potest.] facit. C. de præscri. lō. tēp. quæ ꝑ liber. l. ij. Sed arg. contrà. j. si liber. ingenuꝰ esse di. l. fi. Sed ibi expone. Accur.

l ¶ Si opera.] dic ope ram mihi in seruo le-30 gatam, qui nūc se liberum dicit: argu. s. e. cognitio. in princ. Vel dic, ꝙ de liberto dicit à quo mihi patrono debetur opera: vt. j. si liber. ingenuus esse dicatur. l. fi. in princi. Et dicitur hoc liberti-40 nitatis iudicium liberale.

Paulus. Ad edi. ctū præto. ris vrbani. tul. de lib. causa.

m ¶ Dominus.] vt credebam.

n ¶ Condēnabitur.] actione in factū: vt. j. l. proxi. Et nota, quòd extra id, quod agitur, nascitur obligatio: vt hīc, & . s. commoda. l. si is. §. si. & . C. de 50 neg. gest. at qui. §. si liberto. Et cōtinua sequentem legem.

Obligatio nascit quādoque extra id, quod agitur.

o Illud.] Damnum hoc. eo tempore datum, quo bona fide possidebam: vt suprà. l. proxi.

p ¶ Hoc iudicio.] id est hac actione in fa-60 ctum: quia fuit actū ex causa doli tatūm, non culpæ etiam latę.

q ¶ Aliter.] quàm de dolo solo: quia etiam leuissima culpa venit: vt suprà ad leg. Aqui. l. in lege. Sed hoc casu sola lata: vt infrà de acqui. re. do. homo li-70 ber. §. j. pro qua hoc secundò agitur iudicio. Et sic in actiōe in factum veniret dolus, & culpa, si actor vellet: sed hic solū dolum venire voluit. Alij dicunt, ꝙ per in factū tantūm dolus: per Aquiliā etiam culpa. Et quod dicit s. Sed etiā quod culpa dicūt. quæ in aliā actionē venit: & facit. j. cod. l. de bonis. & . l. libera lis. & . l. Imperator. & . C. qui. ad liber. procla. non licet l. fi. Accur.

r ¶ Cōmodatas.] vt has res ab eo detentas per hanc actionem cōsequamur: vel vt damnum nobis in eis datum resarciatur. Accur.

s ¶ Non sunt.] nisi in casibus: vt. s. depositi. l. j. §. sæpe. Accur.

80 Rectissimè.] CASVS. Si aliquis sciens se liberum passus est dolo malo se vendi, vt seruū: & aliquid de his defecit, quę erā t necessaria ad hoc, vt seruus fieret, & prouocet se in libertatem: dicitur, ꝙ habeo ego, emptor act. in factum contra eū, quanti interest mea. Posteà dicit, qualiter dolo malo videatur facere. h. d. cum. l. seq. & prin. seq. Cætera sunt plana: & ideo amplius non ponam casum vsque ad. l. si vsumfructum. Fran. Accur.

t ¶ Actionē.] in factum: vt. j. eo. nō solū in prin. & . s. de fideicommi. libe. l.

toties locū habet, quoties non est in ea causa [a] is, q se vænire passus est, vt ei ad libertatē proclamatio denegetur. ¶ Dolo aūt nō solū eū se cisse accipimus, q nō vltrò instruxit emptorē: sed etiā q decepit [b].

Paulus li. 51. ad edict. LEX XV.

IDem est [c] siue virilis sexus, siue fœminini sit: dūmodò eius ætatis sit, vt dolum capiat.

Vlpianus li. 54. ad edict. LEX XVI.

IMò eū, q finxit se seruū, & sic vænijt [d], decipiendi ēptoris cā. Si tñ vi metuq; cōpulsus fuerit is, q distract' est: dicem' eū dolo carere. ¶ Tūc habet emptor hāc actionē, cū liberū eū esse nesciret. Nā si sciuit liberū, & sic emit: ipse se circūuenit [e]. quare si filiussa. emit: si quidē ipse sciuit, pater autē ignorauit, nō acq̄siuit [f] pri actionē: & hoc si peculiari noīe emerit. Cæterū si patre mādāte [g], hic queritur, an filij sciētia noceat? Et puto adhuc nocere, quēadmodū procuratoris [h] nocet. Planè si filius ignorauit, pater sciuit: adhuc dico repellendum patrem, etiam si peculiari [i] nomine filius emit, si modò pater præsens fuit potuitq; [k] filium emere prohibere.

Paulus li. 51. ad edict. LEX XVII.

IN seruo emēte, & in eo, q man dato nostro emit [l], tale est [m], vt si certū hominē mandauero emi sciēs liberum eum esse: licet is, cui mādatū est, ignoret: idem sit [n], & non competat [o] ei actio. Contrà autē, si ego ignoraui, procurator sciuit, non est mihi deneganda [p].

Vlpianus li. 50. ad edict. L. XVIII.

IN tātū ergo tenet [q], quātū de dit [r], vel in quātū obligat' est, scilicet in duplū. Sed vtrū pretiū tantū, an etiam id, quod pretio ac cessit, duplicetur videamus. Et pu tem, omne omnino quod propter emptionem vel dedit,

Paulus li. 51. ad edict. LEX XIX.

VEl permutauit, vel cōpēsauit eo nomine (nam & is de disse intelligendus est [s])

Vlpia. li. 55. ad edictū. LEX XX.

VEl obligatus [t] est: duplari [v] debere. Proinde si qd cuidā ob hāc actionē [x] licito [y] iure dedit dicēdū est in hoc edictū cadere du plū. ¶ Obligatū, vel ipsi venditori accipere debemus, vel alij obligatū. Nā qd dedit siue ipsi vēditori, siue alij ex iussu eius: siue ipse, siue alius p eo dederit: æquè cōtinebitur. ¶ Obligatū accipere debem', si exceptione tueri se nō potest [z]: cæterū si pōt, dicēdum est nō esse obligatū. ¶ Interdū euenit, vt is, q cōparauit, habeat in quadruplū actionē [a]. Nā in ipsum quidē, qui sciēs [b] pro seruo vænijt [c], hāc habebit in duplū actionē: & præterea in venditorem, vel eū, qui du plum promisit, in duplū actio est.

Modestinus li. 1. de pœnis. LEX XXI.

VTiq; eius duplū [d], qd quis pter emptionē vel dederit, vel obligat' est secūdū q, id qd alter eorū [e] exoluerit, nihil ad exonerādū alterū pertinebit: quia placuit hanc actionē pœnalē esse: & ideò [f] postannū non datur, nec cū successoribus [g]: cū sit pœnalis. Igitur actionē, quę ex hoc edicto oritur [h], manumissione [i] non extingui [k] rectissimè dicitur: quia verū est autorē [l] cōueniri non posse [m], postquā [n] ad eum, qui ad libertatē proclamauit, perueniatur.

Vlpia. li. 55. ad edictū. LEX XXII.

NOn solū aūt emptor, sed & successores ei' hac in factū actiōe agere poterūt. ¶ Emere sic accipimus, etiāsi per aliū qs emerit, vt puta, per pcuratorē [o]. ¶ Sed & si plures emerint, omnes habebūt actionē hāc: sic tamen, vt siqdem pro partibus emerint, pro parte pretij habeant actionem. Enimuerò si vnusquisq; [p], insolidum

liber. l. quidam. §. fi.

a ¶ In ea causa.] quia illa, quæ sunt necessaria, interuenerūt: aliàs quomodò contra suum seruum ageret? Et facit. C. qui. ad liber. procla. non licet. l. j. & . j. eo. l. cum pacto.

Decipere dicitur, qui nō instruit.

b ¶ Decepit.] asseuerādo se seruū. Et sic no. q decipit, q nō instruit: sic. s. de act. emp. l. j. §. j. & de periculo, & cōmo rei vēdi. l. si vni. & de offi. præfec. vigi. l. j. §. sciēdū. & . j. de fur tis. l. si seruus cōis. §. q si sciens. & . j. l. imò. & de admini. tuto. ita au tem. §. fina.

c ¶ Idē est.] aliàs, Idē est: & aliàs, Quod est. Accur.

d ¶ Imò.] Et sic vęnijt. id est, venditus est.

20 e ¶ Circūuenit.] & est arg. s. de act. ēp. l. j. §. j. & de cōtrahen. emptio. l. & liberi. & . l. sed Celsus. in princ.

f ¶ Nō acquisiuit.] q a sciā cōtrahētis inspicitur: vt. j. de lit. l. si seruus. in prin.

g ¶ Mādāte.] suo noīe 30 emi, & incertū: secus si certū: vt. j. l. in seruo. §. contra autem.

h ¶ Procuratoris.] cui de incerto fuit mādatū: ipse tñ dño tenet actiōe mādati: vt. s. de ædil. edic. l. cùm mācipiū. §. circa. secūdum. Azo. licet hic quidā p 40 cōtraria ponant: vt dices. j. e. nō solū. §. pe. in fi. Et sic non obstat contrà. s. de iur. & fac. igno. l. iniquissimū. Vel dic, q non est prorsus ali' pcurator à dño: vel filius, vel seruus à patre, vel domino.

i ¶ Si peculiari.] nō 50 solū si nomine dñico emit icertū: sec' si certū cū mādato: vt. j. e. l. pxi. sed cū peculiari, tūc nō refert. certum, vel incertum: vt. s. de ædili. edic. l. cum man dato. in princ. Accur.

k ¶ Potuitque.] sec' si nō potuit: qa tūc p 60 sentia sua ei non nocet: vt. s. de cōtrahen. emp. l. in hīs. ōi. quę est cōtra. ar. s. de nox. l. in delictis. & facit infrà de vsucap. l. hæres ei'. §. patrem.

l ¶ In seruo.] q emit.

m ¶ Tale est.] & nō personarū, sed facto- 70 rum diuersitatem facit. Accursius.

n ¶ Idē fit.] qd. s. pxi. in fi. dixi. sed nō oīno idē: quia hic semper scientia, & ignorantia spectatur: ibi non nisi in casu ibi posito.

o ¶ Cōpetat ei.] procuratori. vel id est, mihi domino.

p ¶ Denegāda.] in pcuratorē: sed in vēditorē nō dat secūdū quosdā: vt. s. de ædil. edi. l. cū mācipiū. §. circa. quæ est cōtrà. Sed certè ibi loquit', cū mādaui de incerto: nā imputat pcuratori cū talē emit: hic 80 aūt mādaui de certo emēdo: vt hic dicit: nō ergo tenet pcurator, li cet sciat liberum vel vitiosum. Dicit ergo nō denegari dño, vel dire ctā excepto cōtra vēditorē, vbi emerit seru': vel vtilē, cū emit pcurator. Azo. Et facit. j. de litig. l. si seru'. in fi. & quæ in frau. creditor. l. si. §. si procurator. & . s. de iureiu. iniquissimum. & adde distinctionē, quam habes in illa. l. cùm mancipium.

q ¶ Tantū.] Tenetur. in libertatem proclamans.

r ¶ Dedit.] emptor. Accur.

s ¶ Vel permutauit.] Intelligēd' est. vt & . s. de calū. l. ij. & . iij. & . s. de ædil. edi. l. debet autē. & arg. de leg. j. non quocūq;. §. fundus. & . s. de hære. vēdi. quòd si vlla. & . j. de ver. sig. l. dedisse.

t ¶ Vel obligatus.] Iunge illi. l. in tantum. in fine.

v ¶ Duplari.] aliàs, duplicari: & aliàs, in duplum

x ¶ Ob hanc actionem.] id est, ob hunc actum.

y ¶ Licito.] fortè me 10 diatori.

z ¶ Nō potest.] veluti, si creditor vēditoris sit delegat': vt. j. de nouatio. l. si qs delegauit. Nā aduersus vēditorē pōt se tueri excep. Cū eñ cōtra eum habeat actionē: vt. j. proxi. §. multò magis 20 exce. vt. j. de superficie. l. j. §. qd ait ptor. Et sic nō habet actionem cōtra proclamātē in libertatē: vt subijcit. & . j. de verb. signi. l. creditores. & . l. creditorum. & . l. debitor.

a ¶ Actionem.] de qua vsquemodò dixi.

30 b ¶ Sciens.] scilicet liberum.

c ¶ Pro seruo venijt.] id est, venditus est.

d ¶ Vtique eius duplum.] hæc actio nulla est alia, quā illa, quæ pro euict. in duplum datur: & ideo 40 non duplatur in ea omne interesse: sed tātum pretium: vt hic, & suprà de euic. ex mille. Secùs in superiori, vbi omnia duplicantur: & etiam damnorum: vt suprà. l. illud. & . l. igitur. Accursius.

50 e ¶ Alter eorum.] siue venditor, siue ille, qui passus est se vendi. & facit suprà ad legem Aquiliam. l. item. Mela. §. si plures. & infrà. l. proxima §. finali.

f ¶ Et ideò.] bona ratio: vt infrà de acti. & 60 obliga. l. in Honorarijs. & infrà. l. proxi. §. fina.

g ¶ Successoribus.] id est, contra successores.

h ¶ Oritur.] contra proclamantem in libertatem.

i ¶ Manumissione.] quæ de facto tātùm fit, cùm sit liber. Accursius.

k ¶ Non extingui.] quin detur in ipsum de facto manumissum.

l ¶ Autorem.] id est, venditorem.

m ¶ Non posse.] per manumissionem emptoris liberatum, etiam si dupla sit promissa: & etiam si de facto tantùm tenuit manumissio. Sed ex empto potest agi ad id, quod interest habere eum li- 80 bertum: vt suprà de euic. l. si seruum eius. & . l. seq. & de ædili. edic. l. si hominem. Licet quidam dixerint, hīc non fuisse duplam promissam ante manumissionem, ergo tenetur vterque: posteà alter tantùm. Accursius.

n ¶ Postquam.] i. post manumissionem.

o ¶ Non solùm.] Per procuratorem. sic suprà de vi, & vi ar. l. j. §. deiecisse.

p ¶ Si vnusquisque.] s. emerit insolidum: quod fieri potest: vt infrà

dum habeant actionem:nec alteri⁹ sciētia alteri nocebit,vel ignorantia proderit[a] ¶Si eũ liberum esse emptor nescijt,posteà autem scire cœpit:hoc ei non nocebit[b], quia tunc[c] ignorauit. Sed si tunc sciuerit[d], posteà autem dubitare cœperit: nihil proderit[e]. Et hæredi, & cæteris successoribus scientia sua[f] nihil nocet, ignorantia nihil prodest. Sed & si per procuratorē sciētē quis emerit,ei nocet[g]:sicuti tutoris quoque scientiam nocere Labeo putat. ¶Hæc actio post annũ non datur: cũ sit honoraria. Est autē & pœnalis[h].

Pau. lib. 50. ad edictũ. LEX XXIII.

SI vsumfructũ tibi vēdidero liberi hominis,& cessero:seruũ effici eũ dicebat Quintus Mutius: sed dominiũ[i] ita demũ fieri meũ, si bona fide vendidissem[k]:alioquin sine domino fore[l]. ¶In summa sciendum est,quæ de venditis seruis,quibus denegatur ad libertatē proclamatio,dicta sunt[m], etiā ad donatos,& in dotē datos referri posse item ad eos,qui pignori se dari passi sunt[n]. ¶Si mater,& filius[o] de libertate litigāt:aut cōiũgenda sunt vtrorũq; iudicia[p],aut differenda est caussa filij,donec de matre constet:sicut Diuus quoq; Hadrianus decreuit, Nam cùm apud alium iudicem mater litigabat,apud alium autē filius: Diuus Augustus dixit,antè de matre cōstare oportere:sic deinde de filio cognosci[q].

Scietia,vel ignorantia alterius an alteri prosit.

de duo.re.l.candem.Accur.

a ¶ Proderit.]hîc est cōtrà.j.ti.j.l.fi.sed non est si bene attēdas.Nã nec alterius ignorãtia prodest alij,nec alteri' sciētia nocet:magis aũt ibi proderit.Sed verius est cōtrà.s.e.liberis.§.si duo.in fi.Solu. hîc refert ad eos,q insolidũ emerũt:ibi ad partes. Vl aliter ibi ignorãtia facit cessare actionē istã cũ vēdit⁹ fuit seru⁹ ignorãtis:ad quã parãdã negat hîc alteri⁹ pdesse ignorātiam alteri. Vel dic,q hîc non interuenerũt omnia,quę sunt necessaria,vt fiat seruus in aliquo emptore, quicũq; ad libertatē prouocat: & opus est de actiōe in factũ tractare:vt.s.eo.l. rectitissimè.§.quæ actio. Ibi interuenerũt saltē in eo,qui fuit ignorãs:& hoc put legis ibi planè litteram:sed prout interrogatiuè,non est contrà.

b ¶ Non nocebit.]facit.j.pro emptore.l. ij. §.si seruus.

c ¶ Quia tunc.]scilicet,cùm emit.

d ¶ Sciuerit.]cũ emit.

e ¶ Proderit.] s.dubitatio quoad hoc, vt posit agere cōtra pclamãtē in libertatē, nam non poterit.

f ¶ Scientia sua.]scilicet,hæredis.

g ¶ Ei nocet.]scilicet dño:& sic.s.eod. imò.§.cæterũ.Et contra vtrãq; signãt quidam cōtrà.s.de ædil. edic.cũ mãcipiũ.§. circa.Et soluũt,quia hîc, &.d.l.imò.mãdauerat incertũ emi:quare p procuratorē sua conditio deterior fieri pōt:ipse tãmē mandati dño tenetur:sed ibi certũ,vbi mãdãtis cōditio per procuratoris scientiam deterior fieri non debet,nō eñ hîc mãdati dominus ageret aduersus procuratorem,cũ emerit quē mandauerat.Sed certè lex contraria,secundum. Azo. eo modo dicit,cùm de incerto fuit mandatum:vnde concordat:non autem est contrà.Et expone literam illam,vt ibi.Item hæc ab illa.s.eod.in seruo,differt.quia ibi de certo fuit mandatum.

h ¶ Pœnalis.]vt &.s.eo.l.proxi.

SI vsumfructũ.] CASVS. Vsumfru.liberi hominis tibi vēdidi,& cessi.Dicit,q hic liber homo efficit seru⁹.Sed cui',quæritur.Et certè si bona fide vēdidi vsumfruct.eius,meus seruus erit: alioquin nullius erit seruus tamen erit. ¶In summa.] Quæ habent locũ,vt liber venditus efficiatur seruus,eadem in libero homine donato,vel in dotē dato,vel pignori dato si interueniãt,habebũt eundem effectum. ¶Si mater.]Petebam quandam fœminam in seruit. & eius filium coram diuersis iudicibus.primò agitanda est caussa matris:posteà filij:& de hoc etiam dixit Diuus Augustus:aut corã iudice vno ambæ sunt agitandæ:& sic coniungendæ,Fran.

i ¶ Sed dominiũ.]id est,proprietatem.

k ¶ Vendidissem.]scilicet vsumfructũ. Azo.Et intellige,q aliquod commodum habuit seruus,secundum. Azo.

Seruus sine domino esse potest.

l ¶ Fore.]no.seruum esse etiã sine domino:sic &.j.de stipu.ser.l. qđ seruus.Regulariter contrà,vt.C.communia de manu.l.j.in princi.

m ¶ Dicta sunt.]vt &.s.eo.l.rectissimè.§.quæ actio.&.j.eod. cùm pacto.& insti.de iure per.§.pe.Accur.

n ¶ Passi sunt.]si tamē semp aliqd percipiãt,& hoc in se sciēter fieri patianť,& alia interuenerint,quæ in vēditiōe sunt necessaria: vt &.C.eo.l.si ministeriũ.Sed dicitur cōtrà,in eo.ti.l.liberos.Sed ibi de pacto inter liberum,& seruum,quod non facit seruum sed inter dantem,& accipientem factum,facit seruum:vt hîc dicitur.

o ¶ Si mater & filius.]ante litem cōtesta.in caussa liberali natus: aliàs suffic t super matre iudicari:vt.C.eo.l.fi.

p ¶ Iudicia.]sic.s.eo.cognitio.§.j.&.l.si pariter.

q ¶ Cognosci.]Si ergo mater pronuncietur serua,nō per hoc videtur filius seruus pronũciari:vt hic,&.C.de proba.l.ad probationē. in fi.Sed si ecōtrà,mater libera pronũcietur:licet adhuc quęstio possit filio fieri,vt &.C.eo.l. iiij.in fi.tamen onus probãdi videtur imminere ei,qui se dñm dicit,etiam si possideat:vt in hoc sñia pro matre prosit filio:arg.C. de inge.manu.l.iij. & argu.j.ad leg. Iul.de adul.l.denũciasse.§.fi. & de crimi.expila.hęred.l.res hæreditarias &.s.de inoffi.testa.l. Posthum⁹.§.siquis ex his.& si ser.ven. loci. §.si fundus.

*Idem LEX XXIIII.

* Vlpia. li. 51. ad edict.

ORdinata[r] liberali causa liberi loco[s] habetur is, qui de statu suo litigat,ita vt aduersus eũ quoq;,qui se dominũ esse dicit,actiones ei nō denegētur[t], quascunq;[v] intendere velit,Quid enim si tales sint,quæ tēpore, aut morte[x] intereant:quare nō cōcedatur ei litē cōtestando in tutum eas redigere[y]? Quinetiā Seruius ait in actionibus annuis ex eo tēpore annũ cedere[z],ex quo lis ordinata sit.Sed si cũ alijs experiri velit[a]:nō est quærendũ,an lis ordinata sit[b]:ne inueniatur ratio quēadmodũ subiecto aliquo[c],qui libertatis cōtrouersiã moueat,interim actiones excludantur. Æq; enim ex euentu[d] iudicij liberalis, aut vtilis,aut inanis[e] actio eius efficietur.Sed si quas actiones inferat dominus[f]:quæritur,an compellēdus sit suscipere iudicium[g]? Et plerique existimant,si in personam agat,suscipere ipsum ad litis contestationem, sed sustinendum iudicium,donec de libertate iudicetur: nec videri præiudiciũ libertati[h] fieri,aut voluntate domini[i] in libertate eũ morari. Nã

ORdinata.] CASVS. Postest loq hoc prin. vsq; ibi,Sed si cũ alijs &c. siue de seruit. qui se petat in libertatē:siue ecōtrà. Nam pendēte caussa liberali habet loco liberi:vnde iste, qui dicit se dñm,si habet aliquas act.tēporales intētare contra eum:bene pōt. Idē & in ac.annuis.Sed si aliquis existēs in pos. libertatis vocet ad seruitu.iste talis, si act. aliqua velit interim experiri, auditur: ex euētu tamē iudicij liberalis apparebit, an benegerit,vel nō.Itē & si ille,qui petat eũ in seruitu. moueat ei alias act.nō auditur vsque ad litē contest. ¶ Si is,qui.] Quidam existens in pos.seruit. petit se in libertatem. Interim quidam alius vult agere furti, vel iniuria cōtra eũ. Dicitur, q debet iudicio sisti:& interim differri hęc causa furti,vel iniuriarũ. Secũdò dicit,Posidebas aliquē tãquã seruũ:hic fecit mihi dãnũ:cœpi agere contra te act. leg. Aquil.noxali:nunc ille possessus petit se in libertatē.Dicitur,quòd interim debet differri iudicium noxale.Eran.Accur.

r ¶ Ordinata.]per lit.contest.vel etiam per libelli porrectionem, & satisdationem:vt probatur.C.qui.pe tu.l.j.& intellige vsque illuc,Sed si cũ alijs &c.etiam quando ex seruitute in libertatem prouocat:per.l.s.de procu.seruum.§.ei.qui.

s ¶ Liberi loco.]quoad multa:vt no.C.eo.l.lite.& est sic.j.de collusi.deteg.si libertinus.§.j.&.s.ex quib.cau.ma.l.is autem.Sed arg. contrà.s.ad Maced.l.j.§.si pendeat.Accur.

t ¶ Non denegētur.]nisi per calum.vel iniuriam liberalis caussæ: vt C.eo.si tibi seruitutis,quæ est contrà:& plenè dic,vt ibi.

v ¶ Quascũque.]hoc statim restringitur ad perituras morte,vel tempore:& sic non est contrà.vt.C.de ordi.cog.si status.in prin. vbi dicit,contra dominum interim agere eum non posse.Alij non restringuunt,& illam secundum istam intelligunt.Accur.

x ¶ Morte.]vt quia in hæredes,vel hæredibus non dantur.

y ¶ Redigere.]scilicet in hoc,vt perpetuuntur.

z ¶ Cedere.]quasi ante non videantur habuisse potestatem agēdi, Azo.vt.C.de anna.excep.l.j.§.fi.

a ¶ Velit.]in libertatis possesiōe cōstitutis:vt patet ex inferiorib⁹.

b ¶ Sit.]id est,vt si sit ordinata,non posit agere:aliâs,sic.

c ¶ Aliquo.]à debitore:& est sic.s.de transact.l.cũ hi.§.si cùm lis.

d ¶ Ex euentu.]id est,mora fiet.Accur.

e ¶ Inanis.]scilicet tēpore finita:vel debitore facto non soluēdo, secundum quosdam:vel dic,ex euentu:quia si obtineat in liberali: apparebit tenere hoc iudicium:aliâs non,vt.j.proxi.§.

f ¶ Dominus.]contra eum,de cuius statu agitur.

g ¶ Iudiciũ.]id est,instãtiã:vt & ar.s.de fer.l.j.in fi.& de offi. psi. Senatuscō.Alij dicũt,sentētiã:quasi cãm,& tũc posit agi,ar.j.pxi.

h ¶ Libertati.]per hoc,quia hic alia causa differtur.

i ¶ Volũtate domini.]inferentis aliam actionem.

Ipse

ordinato liberali iudicio, & interim pro libero habetur: & sicut ipse aget [a]: ita cum ipso quoq; agi potest. Cæterũ ex euentu aut vtile iudiciũ [b] erit, aut nullum, si contra libertatem pronunciatum fuerit. ¶ Si is, qui in libertaté proclamat, furti, aut dãni iniuria ab aliquo arguatur: Mela ait, interim eũ cauere [c] debere iudicio se sisti: ne melioris sit conditionis, qui dubiæ libertatis est, quã qui certæ [d]: sed sustinẽdũ iudiciũ [e], ne præiudiciũ [f] libertati fiat. Æquè si cùm possessore hominis, furti agi noxali cœperit: deinde cuius nomine agebatur, in libertatem proclamauerit: sustinẽdum iudiciũ [g]: vt si liber iudicatus sit, in ipsum trãsferatur iudicium: & si dãnatio facta sit, iudicati actioné potius [h] in eum [i] dandam.

Caius LEX XXV.

SI cui de libertate sua litiganti optio [k] legata sit: quæcunque de hæreditate ei relicta dicuntur, eadé & de optione tractari [l] possunt. ¶ Interdum ex integro [m] datur ad libertaté proclamatio: velu ti ei, qui affirmat ideò se primo iudicio dictũ esse, ꝙ statuta libertas nõdũ ei obtigerat, quã nũc dicit sibi obtigisse. ¶ Licet vulgò dicatur [n], post ordinatũ liberale iudiciũ hominé, cuius de statu controuersia est, liberi loco esse: si tamé seruus sit, certũ est nihilominùs eũ qd ei tradatur, vel stipulet, perinde domino acquirere [o]: atq; si nõ de libertate eius quęreretur. Tm̃ de possessione eius [p] videbimus: cùm ipsum post litem ordinatã desinat dominus possidere [q]. Sed magis est, vt acquirat [r] licet ab eo non possideatur [s]. Et cùm placuerit per fugitiuũ quoq; nos possessioné [t] acqrere posse: quid mirum, etiam per hunc, de quo quærimus, acquiri?

Idem LEX XXVI.

QVi ex libertate in seruituté petit: si iudicij de euictióe seruandi causa contra libertatem agit, iniuriarum actione non conuenietur [v].

Vlpianus LEX XXVII.

DIui Fratres Proculo, & Mætiano rescripserunt, Cũ Romolus, cui⁹ de statu quæritur, pupillaris ætatis sit, an exigente Varia Hedone matre, & consentiente eius tutore, ad tempus pubertatis causa differẽda sit: vestræ grauitatis est ex fide personarũ, quod vtile est pupillo, constituere [x]. ¶ Si ea persona desit cognitioni [y], quæ alicui [z] causa status cõtrouersiam faciebat: in eadem causa est qui de libertate sua litigat, qua [a] fuit priùs, q̃ de libertate cõtrouersiã patiebatur. Sanè hoc lucratur, ꝙ is, qui ei status cõtrouersiam faciebat, amittit suã causam [b]. Nec ea res ingenuum facit eũ, qui non fuit. Nec enim penuria [c] aduersarij ingenuitaté solet tribuere. ¶ Rectè [d], atq; ordine iudices puto facturos, si hanc formam fuerint secuti, vt ibi deest is, qui in seruitutem petit, electioné aduersario [e] deferãt, vtrùm malit

a ¶ Ipse aget.] Alijs actionibus.

b ¶ Iudicium.] fuit ergo intẽtatũ, sed sola sñia retardata, secundũ quosdã. nã ex prędictis patet, & ex proxi. §. j. ꝙ in liberali causa ordinata siue per directã, quã dñs mouet, siue per vtilẽ in rẽ præiudicialẽ, quã ille, qui ꝓ pu cat ad libertaté mouet: cũ nemo sit dñs sui: vt. s. ad leg. Aquil. liber homo. ꝙ. seru⁹ est in iudicio cũ eo, q etiã de libertate litigat, & 10 cũ alijs agẽdo, & defendẽdo. Quare ergo dicũtur præiudiciales actiones prædictę, vt insti. de act. §. præiudiciales actiones? Rñd. quoad sententiã, quæ differt. sed causæ examinãtur cũ extraneis, & cũ dño nisi in casu: 20 vt dixi per. l. C. eo. si tibi. vel verius dic, in dño generaliter differendũ, nisi sint peritu ræ. Accursius.

c ¶ Cauere.] sic. s. de iudi. l. ij. §. sed si dubitetur.

d ¶ Qui certè.] hoc enim esse nõ debet: vt 30 infrà tit. j. l. penul. &. C. si ser. extero. l. j. Ac.

e ¶ Iudicium.] s. furti, vel similiũ: vt. s. dictũ est. Et expone hãc dictioné, iudiciũ, vt. s. proxi. §. dictum est.

f ¶ Præiudicium.] sic. C. de peti. hære. l. fi. & facit. C. de iure deli 40 beran. l. cũ aliquis.

g ¶ Iudiciũ.] noxale.

h ¶ Potius.] s. quã in possessoré quondam.

i ¶ In eum.] qui liber iudicatus est.

SI cui.] CASVS. Relicta est electio alicuius rei cuidã, cui nũc mouet 50 quæstio status: tãdẽ in hoc legato locũ habent quæ in hæred. ei relicta locũ habẽt, vt expectet euentus iudicij. nã si liber iudicabit, sibi habebit: alioquin non. hoc enim in hæredi. dicitur: vt. C. de iure deliber. l. cùm 60 aliquis. ¶ Licet vulgò.] Licet dictũ sit. s. l. proxima, hominem, de cuius statu quæritur, interim esse loco liberi: si tamen seruus sit, quod interim acquisiuit, vel per stipu. vel per tradit. domino videt acquisisse, perinde, ac si de eius statu nulla esset mota quæstio: & sic semper stetisset, tãquam seruus. Idẽ si poss. alicuius rei acqsiuit: licet ipse idẽ interim à nullo dicatur possideri: hoc idem euenit, vt per eum quæratur domino. Fran.

70 k ¶ Optio.] alicuius rei.

l ¶ Tractari.] scilicet, vt expectetur euẽtus iudicij. nam si liber iudicetur, sibi habebit: alioquin non. Sic enim de hæreditate relicta ei dicitur: vt. C. de iure delibe. l. cùm aliquis.

m ¶ Ex integro.] cùm semel prouocauit, & amisit: & facit. C. eo. l. ij. &. j. de excep. rei iudi. si mater. §. eandem.

n ¶ Licet vulgò dicatur.] vt. s. eo. l. proxi.

o ¶ Acquirere.] non ergo quoad omnia habet loco liberi: vt ecce quoad acquirẽdũ: vt hic. Item quoad onus probandi, si ex seruitute in libertatem prouocet: vt. s. eo. liberis. in fi. & not. hoc. C. eo. lite.

80 p ¶ Eius.] s. rei per eũ quæsitæ, de qua plus dubitatur, Cũ ipsum &c. & sic tria soluit hîc: De proprietate. Item de possessione aliarũ rerum. Item de possessione suijpsius. Accursius.

q ¶ Possidere.] corpore, non animo: vt statim dicit. Accur.

r ¶ Vt acquirat.] s. possessioné, quã quærit. Possessus ergo quęrit proprietaté, & possessioné: & sic est cõtrà ad primũ. j. de acqui. re. do. l. si seruus. Ad secundum. j. de acquir. poss. l. j. §. sed & per eum. Solu. ibi nullo modo possidetur: hîc animo, licet nõ corpore: vt. j. de acqui. pos. l. iij. §. si seruus. sed H. dixit, ꝙ illa. l. si seruus. de dominio dicebat: hîc de possessione: quod nihil est: quia & de dominio dicit hîc. M. dixit, quod ibi in. l. si seruus. dicit nõ fieri domini: qa nõ possidet: verũ est secũdũ peculiũ, & nõ secundũ aliam rationẽ. Vel dicemus: ipsi cui seruit, naturaliter & dominium quærere, & possidere posit: verũ seruũ post eà vẽdicando, ipsa res ad me transibit. M. primam probat.

Seruus an, quãdo, qualiter, & quo iure possideat: & quo iure dominium trãsferat.

10 s ¶ Nõ possideatur.] corpore: sed aĩo sic: vt. d. l. j. de acqren. possess. l. iij. §. si seruus. quę est cõtrà: quod patet per sequẽs exẽplũ de fugitiuo, ĩ quo possessionem retinemus animo: vel nõ posside tur, vt hîc dixit, inspe 20 cta caussa liberali, in qua litigat vt liber: & quærimus per eũ, vt subijcit.

t ¶ Possessioné.] qa & eum possidemus: vt &. j. de aquir. pos. l. j. §. per seruum. &. s. de vsufru. l. arboribus. §. de illo. &. §. Iulianus.

30 QVi ex libertate.] CASVS. Peto quẽdã liberũ in seruit. sciẽs eũ liberũ: & hoc facio cã habendi regressum de euic. cõtra venditoré eius. Dicitur, ꝙ nõ teneor propter hoc iniuriarũ actióe. Frã. Acc.

40 v ¶ Nõ conuenietur.] etiã si sciebat liberũ: vt &. j. de iniur. l. si quis de libertate. & non agit: vt. s. de euic. l. euicta. §. j.

DIui fratres.] CASVS. Cũ moueret quæstio stat⁹ cuidã pupillo: mater 50 eius, & tutor petebãt hãc causam differri in tẽpus pubertatis. Diui fratres de hoc interrogati à quibusdã iudicib⁹, rescripserũt, debere differri, vel expediri statim, secundũ ꝙ expediat pupillo. ¶ Si ea persona] Pete 60 bã quẽdã in seruitu. lit. contest. desisto à causa. dicitur ꝙ cõuẽtus in eo statu est, quo erat antè quàm ei moueretur quæstio status: & erit in elect. eius, an velit destrui, & cãcellari acta causæ: an procedi velit in causa. Et si videbitur me nihil probasse, absolui eum, & pronunciari, eum non esse meum seruum. Si autem econtrà aliquis existens in pos. seruitu. prouocet se in ingenuitaté: & cõtradictor eius cœpit se absentare: hoc casu acta de- 70 bent cancellari: nisi plenè fuerit probatum, eum esse ingenuũ: tũc super hoc pronũciabitur. Sed pone, ꝙ hic, super cuius statu quærit, cœpit se absentare: cõtradictor verò eius est pręsens: hoc casu ꝓnũciabit sup hac causa: & si apparebit cõtra eũ ꝓbatũ, pronũciabitur eũ esse seruũ. si autẽ apparebit eũ esse liberũ: ꝓ eo pronũciabit. Frã.

x ¶ Cõstituere.] festinare, vel differre. vt &. s. de Car. edict. l. iij. §. duæ. & sic differt quãdoque ex edicto: quandoque ex constitutionibus: vt in ea. l. iij. §. quamuis. &. l. de bonis. §. ita.

y ¶ Cognitioni.] erat ergo lis cõtestata. aliàs frustra daretur definitio, quam. j. dicit dãdam: vt. C. de tempo. appel. l. fi. §. illud. Accur.

80 z ¶ Alicui.] existenti in possessione libertatis.

a ¶ Qua.] scilicet causa.

b ¶ Suã caussam.] sic &. j. de re iudica. l. cõtumacia qđ nõ faceret si litẽ ante absentiã cõtestatus nõ esset. Sed qdã dicũt hoc. j. corrigi.

c ¶ Penuria.] vt &. C. de inge. manu. l. si te. Accur.

d ¶ Rectè.] ecce quatenus amittat: & sic determinat prædicta: non corrigit omnino.

e ¶ Aduersario.] scilicet, vocato ad seruitutem.

cognitionem circunduci [a], an audita causa sentẽtiam proferri. Et si cognouerint [b], pronũciare debẽt seruũ illius nõ videri [c] †. Neque hæc res [d] captionẽ vllã habet cũ ingenuus nõ pronuncietur, sed seruus nõ videri. ¶ Quòd si ex seruitute in ingenuitatem quis se allegat [e], melius fecerint [f], si cognitionẽ circũducerint, ne sine aduersario pronunciẽt ingenuũ videri: nisi magna causa suadeat, & euidẽtes probationes suggerãt secũdũ libertatẽ pronũciãdũ: vt etiam rescripto Diui Hadriani continetur. Quòd si is, q pro sua libertate litigat [g], desit, cõtraditor verò præsens sit, melius erit, agi causam eius sentẽtiamq́; proferri. Si enim liquebit, cõtra libertatẽ dabit [h]. Euenire autẽ potest, vt etiã absens vincat [i]: nam potest sentẽtia etiam secũdũ libertatem ferri.

Pomponius li. 84. ad Quintum mutium. LEX XXVIII.

NOn videtur [k] domini volũtate seru⁹ in libertate esse, quem dominus ignorat suũ esse: & hoc est verũ. Is enim demum voluntate domini in libertate est, qui possessionem libertatis ex voluntate domini consequitur.

* Arria. † li. 74. de re mil. LEX XXIX.

QVi de libertate sua litigans, nedũ sentẽtia data militiæ se dedit, in pari causa cũ cæteris [l] seruis habẽdus est: nec hoc exonerat eum, ꝙ pro libero habeatur in quibusdã [m]. Et licet liber apparuerit: exauthoratus, id est, militia remotus, castris eijcietur, vtiq; qui ex seruitute in libertatem petitus sit, vel qui non sine dolo malo in libertate morat⁹ est. Qui verò per calumniam [n] petitus in seruitutẽ est: in militia retinebitur. ¶ Qui ingenuus pronunciatus est, si se militiæ dedit: intra quinquẽniũ [o] retractata sententia, nouo domino [p] reddendus est.

Iulianus lib. 5. LEX XXX.

DVobus petendibus hominẽ in seruitutem pro parte dimidia separatim, si vno iudicio liber [q], altero seruus iudicatus est: cõmodissimum est, eo vsque cogi iudices, donec consentiãt. Si id nõ contigerit [r]: Sabinũ refertur existimasse, duci seruũ debere ab eo, qui vicisset: cuius sententiæ Cassius quoque est, & ego sum. Et sanè ridiculũ est, arbitrari eum pro parte dimidia duci, pro parte dimidia libertatem [s] eius tueri. Cõmodius [t] autẽ est, fauore libertatis liberũ quidem eum esse: compelli autem pretij sui partem viri boni arbitratu victori suo pstare [v].

Vlpia. li. 49. respõ. LEX XXXI.

FIliũ ob hoc [x], quòd patri hæres extiterit, prohiberi à patre suum [y] seruum manumissum in seruitutem petere.

Paulus li. 59. respõ. LEX XXXII.

DE bonis eorum, qui ex seruitute, aut libertinitate in ingenuitatẽ vendicati sunt, Senatuscõsultũ factũ est, quo cauet de ijs quidẽ, qui ex seruitute defensi

a ¶ Circunduci.] i. cancellari quæ de causa acta sunt: sic ponitur. ꝟ. de iudi. l. & post. §. j. Accursius.
b ¶ Cognouerint.] i. quia sit electa illa via.
c ¶ Non videri.] & nõ poterit amodò ille ad seruitutem vocare eũ: vt hîc, & C. de inge. manu. l. diffamari. & C. eo. l. si is. & de asser. tol. l. j. in fin. & ꝟ. de do. l. si dolo. Et sic cõtrahitur eremodicium absente actore in causa libera 10 li ꝑ præsente: vt & C. e. l. iusta. & d. l. si is. Sed qd ecõtrà, si ꝓbatũ sit eũ seruũ ? nunqd & ꝓnũciabit ꝑ absente ? Quidã, ꝙ nõ: & sic nõ cõtrahit eremodiciũ eo casu. Sed cõtrà videt. d. l. iusta. ĩ alijs autem absente actore 20 olim, non hodiè sic: sed absente reo olim, & hodiè sic: vt C. de iud. properãdum. §. & sic quidem. & §. seq.
d ¶ Neque hęc res.] aliâs hæres: aliâs neq; absens: & tũc supple, quin ea dignus sit. al's neq; hæres. prima bo- 30 na, cũ nõ &c. probatur ergo apertè sentẽtiã ingenuitatis omnibus præiudicare: vt hic, & ꝟ. de statu ho. l. ingenuũ. nisi collusio detegatur: vt. ꝭ. de collu. detegẽ. per totũ. Si enim soli actori præiudicaret: ergo idẽ esset 40 quod in illa, quãdo pronũciatur seruũ illius nõ esse: quod apertè hîc falsum ostenditur. Sed cõtrà. ꝭ. si inge. esse dica. l. j. Sol. vt ibi. Itẽ cõtrà. ꝭ. eod. l. si seru⁹. sed expõe vt ibi.
e ¶ Se allegat.] & sic prouocat ad libertatẽ 50 & cõtradictor est absens: vt & superiori casu.
f ¶ Fecerint.] scilicet iudices. si ergo cõtrafecerint, iterũ ad seruitutem vocarentur.
g ¶ Litigat.] vel quia prouocat ad libertatem, vel quia vocatur 60 ad seruitutẽ vtroq; enim casu cõtrahitur eremodicium. sed tantùm ad primum referunt: scilicet, quando prouocat ad libertatem: quod non placet, vt C. eo. l. iusta.
h ¶ Dabit.] scilicet sententiam. Accursius.
i ¶ Vincat.] Imò contrà. C. de asser. tol. l. j. vbi dicit, quòd seruus est, ex quo non venit Solu. lex illa hanc corrigit: vel hic per annum non stetit. Accur.

NOn videtur.] CASVS. Aliqs seruus meus stat tãquã 70 liber me vidẽte, quẽ ignoro meũ seruum esse. Dicitur, ꝙ non videtur iste mea voluntate in pos. libertatis esse. Fran. Accur.

k ¶ Nõ videtur.] facit. C. de fideicõ. lib. l. si volũtate. & ꝭ. de vsusca. sequitur. §. tunc conuenit. & ꝭ. de acquir. pos. l. qui absenti.

QVi de libertate.] CASVS. Qui litigat de statu suo. s. an sit liber, an seru⁹: nõ põt effici miles interim. Et sic quoad hoc non differt à seruis: & si efficiatur miles de facto etiã si posteà pronuncietur liber: tamen remouebitur à militia: nisi per calumniam peteretur in seruitutem. ¶ Qui ingenuus.] Quidam seruus fecit se pronunciari ingenuum per collusionem, & sic effectus est miles. tan 80 dẽ intra quinquẽniũ hæc sentẽtia retractata est: & sic seru⁹ est pronũciatus. Dicit, ꝙ nouo domino erit hic seruus tradendus. Francis.

l ¶ Cũ cæteris.] vt nec isti, nec illi possint aspirare ad militiam: vt & ꝭ. de re mili. l. qui status. & l. ab omni. Accur.
m ¶ In quibusdã.] vt ꝟ. eo. ordinata. quia non in omnibus, vt hîc, & no. ꝟ. eo. si cui. §. licet.
n ¶ Calumniã.] secus si nõ per calũniã: vt d. l. q status. vel licet non debeãt eligi, vt ibi: tamen electi retinentur, vt hic. & arg. ꝭ. quando app. sit. l. j. §. biduũ. & facit. C. eo. l. non mutantur. & l. non idcircò. & ꝟ. de iniur. aur. annulo. l. ij.
o ¶ Quinquẽnium.] vt & ꝭ. de collu. detegen. l. ij.
p ¶ Nouo domino.] detegẽti collusionẽ, siue sit dñs, qñ hic fuerat seruus: siue patronus, qñ hic fuerat libertus: & tũc impropriè dicit dñs: vt. ꝭ. de coll. detegẽ. l. j. & l. si libertin⁹.

DVobus.] CASVS. Petebam 10 quẽdã in seruitutẽ, dicẽs eũ eẽ meũ seruũ ꝑ dimidia. Itẽ qdã ali⁹ petebat eũdẽ in serui. ꝑ dimidia coram alio iudice: vn⁹ iudicũ volebat ꝓnũciare eũ liberũ. dicit, ꝙ bonũ est eos cogi, vt cõsentiãt in vnã sñiam: & si non 20 pñt cõsentire, tũc qdã dixerũt debere duci ab eo, q vicisset, vt sic sit in totũ seru⁹. sed veri⁹ est, ꝙ sit ĩ totũ liber, & cõpellat ꝑtẽ ꝑtij sui. quæ æstimabitur arbitrio bõi viri, dare victori. Francis.

q ¶ Liber.] i. libertin⁹ 30 qa si ingenu⁹ ꝓnũcietur, ꝑiudicaret oĩbus sñia, vt nec habeat necesse soluere ꝑtiũ serui: vt. ꝟ. eo. l. Diui fratres. Vl' dic idẽ ĩ vtroque casu, si ĩgenu⁹, vel libertinus ꝓnũciet: Et dic, iudicat⁹. i. iudicãdus, vel iudicat⁹, qtũ 40 ad mẽtẽ, & ꝓpositũ iudicũ. sic & ꝟ. de iureiur. admonẽdi. Nã si iã ꝓtulissent sñias, nõ sunt cõgẽdi cõsentire: qa semel functi sunt officio suo: vt. ꝭ. de re iudi. l. iudex.
r ¶ Nõ cõtigerit.] ꝙ consentiant.
50 s ¶ Libertatẽ.] no. in totũ aliqd debere fieri, aut in nihilũ. sic & ꝟ. eo. si pariter. ĩ fi. & C. de inof. testa. l. cũ duob⁹. & ar. ꝟ. si ex noxa. cau. l. si cũ vno. & de arbi. si cũ dies. §. pe. in fi. & l. itẽ si vnus. §. itẽ cõi diui. & l. cõi di 60 uidũdo. §. fi. & de ser. ru. prædi. l. vna est. & ad Treb. l. si pupillus. & de testa. mili. l. si certarum. §. Iul. & de bo. li. l. nam absurdum. & de ope. li. l. libert⁹ qui. & ꝟ. ad l. Falci. l. qui quadringẽta in prin. & C. qui accu. non pos. l. qui crimen. & C. de iure delib. l. quidam. Et de hoc no. etiam. ꝟ. de procu. l. in causæ. in princ.
t ¶ Cõmodius.] de æquitate: nam suprà dicta de rigore sunt: vt & ꝭ. de re iudi. l. inter pares.
v ¶ Præstare.] vt & ꝭ. de excep. rei iudi. l. iudicatæ. in princ. & ꝟ. de 70 vulg. substi. l. si seru⁹. in prin. & C. de ser. cõ. manu. l. j. Itẽ not. ꝙ res inter alios acta nocet alijs quãdoq; [a]: ad qđ facit. ꝭ. de re iudi. l. sæpe. Item facit. ꝭ. de re iudi. l. duo ex tribus. & l. duo iudices Accur.

FIlium ob hoc.] CASVS. Pater manumisit seruũ filij: tãdẽ pater decessit, & filius ei successit: Dicitur, ꝙ filius nõ potest reuocare in seruitutem illum seruum à patre manumissum. Fran.

x ¶ Filium ob hoc.] ratio quare prohibetur, est bona: vt. C. e. si ab eo. & de re. ali. nõ ali. venditrici. & de regu. iu. l. ex qua persona. Sed contrà. ꝟ. qui, & à quibus. l. si seruo. Solue, vt ibi. Accur.
y ¶ Suum.] scilicet, filij. Accursius.

80 DE bonis.] CASVS. Circa bona eorum. qui in seruitutis possessione existentes, vel in libertinitatis poss. existentes vendicant se in ingenuitatem: est factum quoddã Senatusconsultũ. in quo est dictum, ꝙ illi, qui ex pos. seruitutis vendicant se in ingenuitatem: bona, quæ intulerunt in domum possidentis, ea demum secum reportent. Illi autem, qui ex libertinitate vendicant se in ingenuitatem, ea demum bona secum ferant, quæ post manumissionem de facto acquisierunt, non ex re manumissoris. Fran. Accur.

Intulissent

† Iste text. est not. ad hoc, quòd si testis dicat, Videtur mihi ꝙ decem annis posse distis: vale bit eius dictum, secũdũ Bar. hic.

* Actius mænãder. † al. Furius Anthonius lib. ad edictum.

a Tu facere gulam affirmatiuã, ꝙ res inter alios acta alijs non nocet. l. sępè. de re iudic. c. quãuis. & c. super eo. extra eo. titu. Quod limitabis, ni si tertius... geret... ne... prio de iure... pertinet ad me, sed ne... scienter... c. suborta. & ibi de hoc per... col. iiij. ver. si. Inno. dicit. extra de re iu. & Fe... li. c. penulti. col. ij. ver. si. limita... cũdò ... modo ... tius s... vbi ... len ... eo. titul.

essent, vt id dũtaxat ferrẽt, quod in domũ cuiusq; intulissent[a]: in eorũ aũt bonis, q post manumissionẽ repetere originẽ suã voluissent[b], hoc amplius, vt quod post manumissionẽ quoq; acq̃sissent non ex re manumissoris[c], secum ferrent: cætera bona relinquerẽt illi, ex cuius familia existent.

Idẽ li. 4. fin. liber. cã. LEX XXXIII.

QVi sciẽs liberum emit: q̃uis & ille se pateretur vænire, tamen nõ potest[d] cõtradicere ei, q ad libertatẽ proclamat. Sed si alij eum ignoranti vendiderit, denegabitur proclamatio.

Vlpia. lib. 4. ad edictũ. L. XXXIIII.

IMperator Antonin⁹ cõstituit nõ aliàs ad libertatem proclamationem cuiquam permittẽdã, nisi priùs administrationẽ rationum reddiderit[e], quas, cùm in seruitute[f] esset, gesșisset.

Papinian⁹. li. 8. resp. LEX XXXV.

SEruos ad tẽpli custodiã, quod ædificari Titia voluit, destinatos[g], neq; manumissos, neque hæredis[h] esse constituit.

Idem. lib. 20. LEX XXXVI.

DOminus, qui obtinuit[i]: si velit seruum suum abducere, litis æstimationem pro eo accipere non cogetur.

Calistratus. Caius. LEX XXXVII.

COnuẽtio priuata[k] neq; seruum quenq̃ neq; libertum alicuius facere potest.

Papinianus. lib. 48. LEX XXXVIII.

PAulus[l] respon. Si, vt proponitur, post perfectam sine vlla conditione emptionem, posteà emptor ex voluntate sua literas emisit, quibus profiteretur se post certum tempus manumissurum eum, quem emerat: non videri eas literas ad cõstitutionem Diui Marci pertinere[m]. Item respondit, constitutionem quidem Diui Marci ad eorum libertatem mancipiorum pertinere, quæ hac lege vænierint: Vt post tempus[n] manumitterentur: sed eundem fauorem[o] libertatis consequendæ causa etiam eã mereri[p], pro qua dominus pretiũ acceperit, vt ancillam suam manumitteret, cùm idem etiam libertã habiturus sit. ¶ Quęsitum est, an emptor seruo rectè libertatem dederit nondum pretio soluto. Paulus respon. seruum, quem venditor emptori tradidit: si ei pro pretio satisfactum[q] est, etiam nõdum pretio soluto in bonis emptoris esse cœpisse[r]. ¶ Caius[+] Seius Stichum seruum suum Lucio Titio vẽdidit ita, vt Titius Stichum post triennium manumitteret, si continuo triennio seruisset. Sed nondum exacto tempore triẽnij Stichus fugerat: & post aliquantulum temporis defuncto Titio reuersus est. Quęro, an obstet Sticho ad consequẽdam ex venditione libertatem ꝙ ante triennium decesserit[s]. Paulus respon. secũdum ea quæ proponerentur, expleto tempore[t], post quod Stichus manumitti debuit, libertatem ei competisse.

Idem. lib. 80. Senten. LEX XXXIX.

CVi necesșitas probandi de ingenuitate sua non incumbit: si ipse vltrò ꝓbare desideret, audiẽdus[v] est. ¶ Qui de ingenui-

a ¶ Intulissent.] nõ ex re, vel opera sua quæsita: qa hęc paria sunt: vt infrà de acquirẽ. re. do. quæsitũ. & statim hîc potest colligi. Alij dicunt, ꝙ quæsita ex opera sua poterant: quod non placet.

b ¶ Voluissent.] vt ex libertinitate in ingenuitatem. Accur.

c ¶ Non ex re manumissoris.] s. de facto. In eodem statu sunt ea, quæ sunt ei legata vt liberto: vt. C. de inge. ma. l. j. & ad hoc. j. si lib. inge. esse di. l. iij. in fin. & s. de iur. annu. aur. l. j. & s. de condi. indebi. l. seruo manumisso. & j. eo. l. Imperator. & l. de his. & C. qui. ad liber. procla. non lic. l. fina.

QVi sciens.] CASVS. Quẽdã liberũ, eũ sciẽs liberũ, emi. Quãuis pateretur se vẽdi, bene poterit prouocare in libertatem etiã me inuito. Secus si eũ vendidi bona fide ementi. nã non poterit amodò prouocare in libertatem. Fran. Accur.

d ¶ Nõ potest.] vt & j. ti. j. l. pen. & s. e. l. liberis. §. si quis sciẽs.

IMperator.] CASVS. Liber homo existens in posses. serui. Titij, administrauit bona eius: nũc vult prouocare in libertatẽ. Non auditur, nisi priùs reddiderit rationes administrationis: Fran. Accur.

[+] Marcellus.

e ¶ Reddiderit.] vt & C. qui. ad lib. procla. non li. l. fin. & s. e. l. illud. & ad hoc. C. de peti. hæred. l. fi. in fi. & s. eo. l. de bonis. Sed in libertate purè relicta aliter est: vt in contra C. de manu. testã. l. iiij. & s. de fideicõmis. lib. l. si purè. Accur.

f ¶ In seruitute.] id est, seruitutis possessione.

SEruos.] CASVS. Titia in testamento suo iussit hęredibus suis, vt facerẽt quod. ã tẽplum, siue hospitale: & per quosdã de suis seruis. quos nominauit, voluit custodiri tẽplum: nõ autẽ eos manumisit. Dicitur, ꝙ isti non sunt serui hęredis: sed tẽpli: & hoc si habeas in fine. l. in litera, neque hæredis. Et sic, secundum hoc, dicas speciale in vltima voluntate: vt ex sola voluntate vltima fiãt templi: at secùs in alia voluntate, puta, inter viuos: vt. j. de pollici. l. ij. in princip. & C. de furtis. l. si nondum. Si autem in fine non habeas, neque: tunc dic casum, vt dixi: nisi quòd in fine dicas. ꝙ hi serui sunt hæredis: & ad hoc concordant leges prędictæ. Franci.

g ¶ Destinatos.] ab ea viuente. Accur.

h ¶ Neque hæredis.] si habeas fine, neque: planum est: & concord. infrà de polli. l. ij. in prin. & C. de fur. l. si nondum. Si habeas, neque: tunc dic, sed templi: sed dices processum fuisse hic ad actum dedicãdi. vel speciale in vltima voluntate, vt ex sola voluntate sint tẽpli: vt hîc dicit: ne sint contrariæ. d. ll.

DOminus.] CASVS. Petij quendam in seruitu. & obtinui: nũc eum inuitũ volo abducere. Possum, licet velit offerre litis æstimationem. Fran. Accur.

i ¶ Qui obtinuit.] in liberali causa: & facit. s. de rei vendi. l. qui restituere. Accursius.

COnuentio priuata.] CASVS. Quidam liber homo confessus est se esse meum seruum. hoc ei non nocet. Idem, si libertum: & de hoc dic, vt. C. eo. l. liberos priuatis. Fran. Accur.

k ¶ Conuentio priuata.] hoc dic, vt. C. eo. l. liberos priuatis.

PAulus.] CASVS. Vendidi ego Frãciscus tibi seruum meũ purè: posteà perfecta emptione misisti mihi literas, in quibus continebatur, quòd manumitteres istum seruum post certum tempus. Si non manumittas, non efficitur per hoc liber: non enim locum habet prædicta constitutio, quando vendidi tibi seruum sub hac conditione, vt manumittas eum post certum tempus. Nam te non manumittente, seruus fit liber ex prædicta cõstitutione: sed in nostro casu venditio fuit pura. Itẽ prædicta constitutio extendit fauorem suum etiam ad alium casum vt quando accepti pretium ob manumittendum ancillam in certum tempus: nam me nõ manumittente, ipsa fit libera. ¶ Quęsitum.] Emptor seruũ, quem emit, & sibi traditum, manumisit antèquàm soluat pretiũ venditori: quæritur, an teneat manumissio. Et dicit, quòd sic. si satisfecit emptor vẽditori pro pretio, vt dãdo fideiussores: vel aliter satisfecit ad voluntatem venditoris. ¶ Caius Seius.] Vendidi tibi Stichum seruum meum hoc pacto, vt eum post triennium manumittas, si triennio continuo tibi seruierit. nondum completo triennio seruus à te fugit: & tu interim decesșisti: nunc seruus reuertitur, & finito triennio vult libertatem: quæritur an audiatur? Et dicit, quòd sic, si nunc reuersus seruiat tanto tempore, quãto fuit in fuga. Fran. Accur.

l ¶ Paulus.] aliàs incipit, Si vt ꝓponitur.

m ¶ Pertinere.] vt sit liber post tempus, si non manumittatur: quæ constitutio quãdo habeat locũ, subijcit statim.

n ¶ Post tempus.] vt C. si manci. ita fue. ali. l. j. ij. & iij. Accur.

o ¶ Eundem fauorem.] Aliâs, feruorem, & tũc plana: aliâs, fauore, & tunc dic, eundem. s. Diuum Marcum constituisse certum est &c.

p ¶ Mereri.] libertatem: vt & C. si manci. ita fue. aliena. l. si is.

q ¶ Satisfactum est.] fideiussore, vel alio modo: vt institu. de re. diui. §. venditæ. & s. de contrahen. emp. l. quod vẽdidi. & l. vt res. & s. quib. mo. pig. vel hypo. sol. item liber. §. qui paratus.

r ¶ Cœpisse.] & sic est liber. Accursius.

s ¶ Decesserit.] Titius, scilicet.

t ¶ Tempore.] id est, seruitio tanti temporis præstito, quantum fuit tempus fugæ: vt. s. de statulibe. l. seruus qui. §. seruus. & l. cùm hæres. § fina. Item cõtra. s. de fideicõmis. liberta. Thais. §. intra. Sol. vt ibi. Accursius.

CVi necesșitas.] CASVS. Aliquem existentem in possess. ingenuitatis peto in seruitu. Mihi, nõ ei, incumbit onus probandi: nisi sponte offerat se ad probandum dę ingenuitate sua. Et si iudex viderit, quòd calumniosè petam te in seruitutem: puniet me de calumnia pœna exilij. ¶ Tutores.] Tutor non potest petere in seruitutem pupillum suum: maritus autem vxorem suam potest petere in seruitutem. Fran. Accur.

v ¶ Audiendus.] vt & s. de proba. l. circa. & C. de inoffi. test. liberi.

[+] Frã Are. Doc. illu. in l. si ita stipulatus esse. j. de ver. obl. istũ text. exclamat sin. ad hoc ꝙ fauore libertatis ille. qui habet seruire triennio cõtinuo alicui, dicitur seruire continuè, etiam si interpolatim, & cũ intermisșione seruiat: & cõsequitur libertatem oĩno. Qui tex. si bene intueatur, hoc nõ probat: vt hîc in nouis interpreta. p Bolog. Adde, quòd istud nõ videtur esse speciale hoc casu, cũ ista dictio, cõtinuè, intelligatur & exponatur .i. interpolatim: vt vult glo. singul. secũdũ Sali. ibi, in. l. fi. C. si manci. ita fuer ali. Gem. refert, & sequitur in c. fi. § fi. & ibi notaui in apost. ad ipsum ĩ versi. Si ad tempus recedũt dicuntur cõtinui. extrà de ver. sig. & ibi etiam notaui in apostil. ad Phil. Fran. nume. ix. in versicu. de tẽpore congruo.

a ¶ Sententiam.]vt &.C.eo.l.si tibi.
b ¶ Nõ possunt.]nõ sic ecõtrà:vt.C.eo.nõ idcircò.C.no.hîc officiũ suũ esse alicui dãnosum.arg.cõtra,j.de fur.l.si seruus.§.quod verò.
c ¶ Status quæstionem.]reuocãdo in seruitutẽ ex ingratitudine. Vel dic.libertæ de facto.Sed quomodò hoc?cùm famosa,& pœnalis videatur:nam ex toto fama cõsumit mulieris.Rñ.per hoc soluet matrimoniũ:sed in ca
10 su,quo duraret, non põt pœnalis,vel famosa institui:vt.C. re.amo.l.ij.& facit.C. de ope.lib.l.libertæ.

Cum pacto.] CASVS. Maior.xx.annis vẽdidit se ad pretiũ participãdum:& omnia inter-
20 uenerunt,quæ requirũtur ad hoc,vt liber efficiatur seruus emptor eũ posteà manumisit.Dicitur,quod libertus nũc efficitur, nec potest se petere in ingenuitatem.Fran.
d ¶ Cũ pacto.]interuenientibus,quæ de-
30 bent interuenire: vt no.s.de statu homi.l.& seruorum.§.j.Acc.
e ¶ Ad libertatem.] id est ingenuitatẽ:vt.s.de statu homi.l.homo liber. vbi de hoc dixi:& facit.C.q.ad liber.pcla:nõ licet.l.j.

Liberali.] CA-
40 SVS. Si dubitatur,an sit in posses.serui.an libertatis:& ipse velit pbare,se eẽ in poss.libertatis: volẽs hoc probare prior audiendus est quã cã liberalis procedat.Secundò dicit,quãdo cognoscit de causa libe-
50 rali:puta,an sis seruus meus,an liber sis: debebit iudex cognoscere de rapina,de furto,si quod mihi fecisti:vel de aliquo alio damno magno: Fran.
f ¶ In obscuro sit.] Ideò scilicet,quia dubitatur in quorũ &c.
60 g ¶ Litigat.]id est, vtrùm sit in possessione seruitutis, vel libertatis:& sic incipit respondere,prior &c.

tate cognoscũt,de calũnia eius,q temerè cõtrouersiã mouit,admodũ exilij possunt ferre sentẽtiã [a]. ¶ Tutores,vel curatores pupillis quorũ tutelã,& res administrauerint,posteà status quæstionem facere nõ possunt [b]. ¶ Maritus vxori,eidemq; libertæ status quæstionem [c] inferre non prohibetur.

¶ *Se uendens ad pretium participandum, non efficitur ingenuus.h.d.*

Hermogenianus.lib.5.epi. LEX XL.

Cum pacto [d] participationis pretij maior.xx.annis vænalem se præbuit:nec post manumissionem ad libertatem [e] proclamare potest.

¶ *Si dubitatur,an quis sit in possessione seruitutis,an libertatis,& ipse uelit probare se esse in possessione libertatis:prior audiendus est,quã caussa liberalis procedat.Item quando cognoscitur de caussa liberali,debet iudex cognoscere de rapina,& de furto,si quod fecit:uel de aliquo magno damno.h.d.*

Paulus.lib.5.Singularj de articulis liberalis caussæ. LEX XLI.

Liberalis causa * si in obscuro sit [f]. in quorum erit statu is, qui p libertate sua litigat [g]: prior audiendus est [h] probare volẽs seipsum in libertatis esse possessione. ¶ Iudex [i] autem,qui de libertate cognoscit,etiã de rebus amotis,dãnóve magno [k] facto cognoscere debet. Fieri enim potest, vt fiducia libertatis & surripere quędam, [*] corrumpere, atque consumere ex bonis eorum, quibus seruiebat,ausus sit.

Si in obscuro sit, in quo fuerit statu is, qui pro libertate sua litigat. &c.Flo.

Iabolenus.li.6. ἐπιστολῶν. LEX XLII.

Si seruus,quem emeras [l],ad libertatem proclamat,& à iudice perperam [m] pro eo iudicatũ est,& dominus eius serui post rẽ contra te iudicatam te hæredem fecit,aut aliquo nomine is tuus [n] esse cœpisset: petere eum tuum esse,poteris: nec tibi obstabit rei iudicatę * præscriptio [o]. Labeonis hæc verba sunt. *

h ¶ Audiẽdus est.]scilicet,prædictus.de cuius statu quæritur: & hoc etiam si sibi non imminebat onus:vt argu.s.eo.l.cui.& secundũ hoc dic,prior,quàm causa liberalis procedat:vt.s.eo.liberis.§.fina.
i ¶ Iudex.]mutat casum.s.de posses.hîc de proprietate agit:facit.s.eo.l.illud.&.l.de bonis.&.l.imperator.&.j.l.de his.
k ¶ Dãnove magno.]Ad hoc.s.de acquirendo rerum domi. ho-
70 mo liber.§.j.

Si seruus.] CASVS. Seruum emeras à nõ domino,& traditus tibi fuit:tandem apparuit non tuus:& sic fuit iudicatum nõ esse tuum seruuum:posteà eius dominus serui te hæredem fecerat: nunc vis petere adhuc illum seruum.Certè audieris:nec obstat tibi exceptio rei iudicatæ:quia alio iure agis:Franciscus.
l ¶ Quẽ emeras.]à non domino:Accursius.
m ¶ Perperã.]quia iudicauit eum non esse seruum tuum:quia non probasti tuum:& ita perperàm:quia cũ tu possideres,si ipse liberũ se non probaret,vincere debebas.Item nec fuit iudicatum eũ libe-
80 rum:quia tũc sentẽtiã inter omnes faceret ius:vt.s.de sta.ho.l.ingenuũ.&.s.eo.Diui.§.j.quæ sunt contrà,secũdũ Azo. Vel dic,perperã,secũdũ Hug.quia cùm debuit iudicare eum liberum,non iudicauit eum liberum,sed non esse seruum tuum.Accursius.
n ¶ Is tuus.]aliâs,is tuus:& aliâs,istius:& tunc dic.i.tuus.& aliâs is,huius.& tunc eodem modo.
o ¶ Præscriptio.]cùm noua causa,siue dominium accessit:vt &.j.de excep.rei iudi.l.fin autẽ.§ eandem.& facit.s.eo.sicui.§.j.& C.res inter alios actas.l.j.&.ij.&.C.eo.si is.Accursius.

De his.] CASVS. Hæres grauatus erat manumittere seruum:hic seruus surripuit aliqua hæredi,& petit se ab eo manumitti.Dicitur,quòd prius debet reddere ea,quæ surripuit: posteà manumitti.Fran.

* Pomponius. LEX XLIII.

De ijs,qui bona eorum, quibus seruiebant, intercepissent,deinde ad libertatem proclamabant.Hadrianus Imperator rescripsit:cuius rescripti verba sunt hæc,Sicut non est æquum, fiducia libertati,quæ ex fideicõmissi causa præstanda est, intercipere hæreditariam pecuniam : ita nec libertati præstandæ moram quæri oportet. Quam primùm ergo arbitrum dare debet [p] ,apud quẽ constet,quid seruari potest hæredi antè quàm [q] ad seruum manumittendum compelleretur.

Venuleius.li.7.actio. LEX XLIIII.

Licet dubitatum anteà fuerit, vtrùm seruus dumtaxat : an libertus iureiurãdo patrono obligaretur in ijs,quæ libertatis causa imponuntur [r] :tamen verius est, nõ aliter q liberũ [s] obligari. Adeò autem solemus iusiurandũ à seruis exigere,vt hi religione [t] adstricti,posteà,q suę potestatis esse cœpissent,iurãdi necessitatẽ [v] haberẽt:dũmodò incõtinenti [x] cũ manumissus est,aut iuret,aut pmittat. ¶ Licet autem circa donũ [y] , munus,operas,vxorũ [z] etiã personas inserere. ¶ In eũ qui impubes

p ¶ Dare debet.] scilicet præses prouincię.Accursius.
q ¶ Antèquã.] con-
10 trà.C.de manu.test.l.iiij.§.j.Solu.ibi sub cõditione,hîc purè fuit relicta libertas. hoc non placet:quia tunc esset cõtrà.s.de fideicõmss.liberta.l. si purè.quare dic,quòd hic sub conditione fuit relicta.Et sic cõcor.cum
20 dicta.l.C.& nõ discordat ab illa,si purè:cũ ibi nõ fuerit conditio reddendæ rationis.Et facit.s.de manu.l.siqs dicat.in fi.&.s.eod.illud.&.l.Imperator.& l.liberalis.&.l.de bonis.Accur.

Licet.] CA-
30 SVS. Libertus iurando se daturũ.x. operas patrono,tenetur.& hoc est verum, quando manumissus iam iurat:secus si existẽs seruus iuret.Nam nõ tenetur.Sed seruus achuc existens potest iurare,quod liber factus
40 iurabit,se.x. operas daturum. Et hoc casu,statim cùm erit manumissus,debebit iurare, vel permittere Impubes autem iurare poterit,se daturum operas patrono,& tenebitur operas dare cũ erit factus pubes:
50 poterit autem & impubes existens operas aliquas præstare: vt puta:si histrio sit. Franci.
r ¶ Imponũtur.] licitè.Accursius.
s ¶ Liberum]vt & suprà de oper.lib.l.vt iurisiurandi. & .C. de
60 oper.libr.l.j.& suprà de manu . testa.l.seruum testamento.

** Proscriptio.Iabolenus.hæc uera sunt. al.Iaboleni hæc uerba sunt.*
** Labeo li.4.Posteriorum.*
** al.Paulus lib.iiij.Senat.*

t ¶ Religione.]scilicet,sacramenti.
v ¶ Necessitatem.]Iurant enim se iuraturos, cùm erunt liberi: quod si non faciunt,datur in eos actio de dolo:vt suprà de dolo.l.elegãter.§.seruus pactionis.aut si promissa est pecunia,datur actio in factum:vt.C.an seruus ex suo facto.l.promissæ.secundum.Azo.
x ¶ Incõtinenti.]imò etiã videtur ex interuallo:vt infrà de oper.libr .l. vt iurisiurandi.§.& siue.Solu.hîc loquitur quando primo
70 in seruitute iurauerat: ibi non. Vel ibi post tempus modicum, quod videbatur inesse,quod incontinenti dicitur,vt argu.suprà si certum peta.l.lecta.& ad hoc suprà de dam.infect.l. fluminum.§.sed quod dictum est. Vel ibi fuit actum in manumissione, vt etiam posteà ex interuallo fieret:vt infrà de solu.l.Modestinus. Vel ibi sponte,& sciens se non teneri,argu.suprà de ope.lib.l. Campanus. Item ex hoc,quòd incõtinenti iurat,vel promittit:patet,quòd cause libertatis,id est,quia non aliter esset manumissurus,operas promittit,& dominus exigit:& ideò tenetur:vt hîc,&.d.l.vt iurisiurandi si autẽ ex interuallo,siquidem sponte sciens se non teneri.tenebi-
80 tur,vt dixi:si metu,vel nimia reuerentia patroni,contrà:vt infrà quarum re.actio non datur.l.j.§.quæ onerandæ. &.l.fi.§.si seruus. Item no.ex iuramẽto hîc aliquem obligari,& actione in factũ ex eo agetur:vt arg.C.de re.cre.actori.
y ¶ Donum.]Differunt hæc inter se:vt.j.de ver.sig.l.inter donum.&.l.munus.&.s.de offi.procon.l.solent.§.f.Accur.
z ¶ Vxorem.]facit.C.de in ius vocã.venia.item facit.s.de dam.infect.l.flumiminum.§.adijcitur.& facit.quod no.C de ope.lib.siquã.potuerit.

a Ista glo. est sing. secundũ Bal. ad hoc, quod authẽ.sacramẽta puberum.non habet locũ in pupillo etiã doli capace: sed solũ in adulto Bologni. Tu dic contrà per not. eiusdẽ. Bal. in.l.fi.§ fi. lijs. C. de bo.quæ.li. & in.l ij C. de restit.m inte & Spe. in ti.de pac. §.ij. versi. & no.& præcep.

iurauerit,id eſt, qui & iurare potuerit [a]:dãda eſt vtilis actio [b] operarum nomine,cùm pubes tamen factus erit. Poteſt tamen & impubes operas dare: veluti,ſi miniculator [c] † * ſit,vel hiſtrio.

TITVLVS XIII.
Quibus ad libertatem proclamare non licet.

Maior.xx.an.ſi ſe uendidit,& pretium recepit:non poteſt proclamare in libertatem:ſecùs eſt in minore.xx.an.h.d.

Vlpianus lib.4. LEX I.

Maiores viginti annis ita demum ad libertatem proclamare non poſſunt, ſi pretiũ ad ipſum, qui væniјt [d] peruenerit [e]:ex cęteris [f] :aũt cauſis,quãuis maior .xx. annis ſe vænũdari paſſus ſit,ad libertatẽ ei ꝓclamere licet. Minori aũt .xx.annis ne ex cauſa q̃dẽ ſuprà ſcripta [g] debet denegari libertatis proclamatio:niſi maior .xx. annis factus durauerit in ſeruitute. Tunc enim ſi pretiũ participatus ſit:dicendum [h] erit, denegari ei debere libertatis proclamationem.

Marcellus lib.64. LEX II.

Seruũ quis per vim [i] à Titio accepit, & teſtamento liberum eſſe iuſsit Quãquã ſoluẽdo deceſſerit,non erit ille [k] liber:alioquin fraudabitur Titius qui non,procedente quidem libertate,cum hærede eius agere [l] poſsit. At ſi ad libertatem ſeruus [m] peruenerit,nullam actionem habiturus ſit: quia nihil videbitur hæres ex defuncti dolo conſecutus [n].

Sicut maſculi,qui ſe uendunt,& pretium participant,non poſſunt proclamare in libertatem ita nec mulieres:nec ij,qui nati ſunt eis tempore ſeruitutis.h.d.

Pomponius lib.11. LEX III.

a Potuerit.] Cùm ſit doli capax.ſecus in eo iuramento,quod ſuper contractibus pręſtatur:quod tantùm [a] à pubere factum valet:vt in auth.ſacramenta.Item no.pupillum obligari:& eſt ſic.ſ.de acquiren.hære.l.pupillus.&.ſ.de iureiuran.l.qui iuraſſe. Sed arg.contrà.ſ.de iuris,& fac.igno.l.fina.

b Vtilis actio.] ſecùs in filio emancipato.vt.ſ.de obſequio l.penul.

10 c Miniculator.] aliâs,nummi calculator:& aliàs, miniculator.Et facit.ſ.de ope.lib vt iuriſiurã.§.dabitur.&.ſ.de rei ven.l.certũ.Sed arg. cõtrà,ſ.de vſufruc.l.arboribus.§.de illo.&.ſ. de ope.ſer.l.fi.§.j.

20 QVIBVS AD LIBERTATEM PROCLAMARE NON LICET.

Maiores.] CASVS Maior.xx. annis paſſus eſt ſe vendi, 30 ſi pretium participatus eſt,nõ poterit prouocare in libertatẽ:ſi autem nõ eſt particípatus pretium: licet omnia alia ĩteruenıãt quæ interuenire debent,vt liber efficiatur,ſeruus poterit ꝓuocare ad libertatẽ. 40 Sed pone,ꝙ eſt mĩor xx.an.licet participatus ſit pretiũ, poterit prouocare in libertatem:niſi factus maior durauit in ſeruitute. Fran.

d Qui vænit.] i.venditur.

e Peruenerit.] verè: vt &.C.eo.l.j. & 50 not.ſ.de ſtat. ho.l. & ſeruorum.§.j.

f Ex cæteris.] i.ſi non participatus eſt lucrum.

g Suprà ſcripta.] id eſt,participationis pretij.

h Dicendum.] vt. 60 ſ.de li. cau. liberis. §.j.& extrauag.& facit.ſ. de mino. ſi ex cauſ.§.Papinianus.

Seruum.] CASVS Compulſus dediſti mihi ſeruũ & eũ in teſtamento liberum eſſe iuſsiſti.Dicitur,ꝙ non tenet li- 70 bertas,licet aliâs ſoluendo ſim & tu poteris ab hærede meo vẽdicare ſeruum.Si autẽ diceres effici liberum, quod eſſe non debet: iam tu non haberes aliquam ac.contra hæredem meum : quia nihil videbitur &c.Fran.

i Per vim.] ſcilicet,compulſiuam:& ſic dominium directum tranſit:vt.ſ.quod metus cauſa.l.ſi mulier.§.pe.

k Erit ille.] ſecùs ſi non tradere,ſed manumittere cogatur : quia tenet libertas,vt.ſ.quod met. cauſa.l.metum.§. idẽ Põpo. Quidam 80 dicũt hic in vltima volũtate,ibi inter viuos factã.ma.ꝙ nõ placet.

l Agere.] vtili in rem:vt.ſ.ꝙ metus cau.l.metũ.§. volenti.&.§.licet.An autẽ ipſe ſeruus poſsit cõueniri actione,Quod metus cauſa,quaſi ad eum cõmodum peruenerit?Quod videtur,vt.ſ.ꝙ metus cauſa.ſi cum exceptione.§.in hac actione.Econtrà, quod non:quia nõ erat pecuniarium cõmodum:vt arg.ſ.de le.j.planè.§.fi.&.l. ſeq.

m Peruenerit.] i.perueniret:quod eſſe non debet.

n Conſecutus.] nihil habet,qui libertum habet : vt hîc, &.ſ.de preſcrip.ver.l.naturalis.§.fi.in fine.

a Iſta gloſ. eſt ſing.ſecundũ Bal. ad hoc, ꝙ authen. ſacraméta puberũ.nõ habet locũ in pupillo etiã doli capace:ſed ſolũ in adulto. Bologni. Tu dic contra per not. eiuſdẽ Bal. in.l.fi.§.filijs.C.de bo.quę lib.& ĩ.l.ij.C. de reſtit.in integrũ & Spe. in tit. de pact.§.ij.verſi. & not.& pręceden.

† Aliâs, mimiculator: aliâs nomenculator.

* Vide Anto. Nebriſ. in hac ipſa dictione:ni ſi malis nomenclator legere.

His qui.] CASVS Liber homo,ſi paſſus eſt ſe vẽdi ad pretiũ participãdũ,& ea interueniũt,quæ interuenire debent,efficitur ſeruus.Sed quid,ſi fœmina libera paſſa eſt ſe vẽdi interuenientibus ijs,quędebent interuenire:an qui nunc naſcuntur ex ea,erunt ſerui?Dicitur,ꝙ ſic, cùm & mater ſit ſerua:nec poſsit prouocare in libertatẽ.Frã.

His,qui ſe paſsi ſunt vęnire [o], ad libertatem proclamandi licentiam denegari [p]. Quæro, an & ad eos,qui ex mulieribus,quę ſe paſſæ ſunt vænire, naſcuntur iſta Senatuſconſulta pertineãt? Dubitari [q] non poteſt,quin ei quoque, quæ maior annis viginti ſe vænire paſſa eſt,ad libertatem proclamandi licentia fuerit deneganda. His quoque danda [r] non eſt,qui ex ea nati tẽpore ſeruitutis eius erũt.

Pariaſunt,aliquid in eſſe conſiſtere,uel in eo ſtatu,qui de proximo rem producit in eſſe. Bar.

Paulus li.12. Quæſtio. LEX IIII.

Licinius Ruffinius Iulio Paulo [s]. Is,cui fideicommiſſaria libertas debebatur [t],poſt vigeſimũ annum [v] ſe vænire paſſus eſt. Quęro,an denegandum ſit ei ad libertatem [x] proclamare. Mouet me excẽplũ cuiuſuis liberi hominis:nã & ſi cõſecut⁹ libertatẽ,ſe vendidiſſet [y], denegaret̃ [z] ei ad libertatẽ proclamare:neq; debet meliori [a] loco intelligi, qui in ſeruitute cõſtitutus paſſus eſt ſe vænũdari, quã ſi eſſet libertatẽ conſecutus. Sed econtrario mouet me,ꝙ in eo,de quo quęritur,vẽditio conſiſtit, & eſt,qui væneat:in libero autẽ homine neque venditio conſiſtit, & nihil eſt, ꝙ væneat. Peto itaq; pleniùs me inſtruas.Reſpon. Vẽditio quidem tam ſerui,quã liberi contrahi poteſt [b]: & de euictione ſtipulatio cõtrahitur.Nõ em̃ de eo loquimur, qui ſciens liberũ emit:nam aduerſus hunc nec ad libertatem proclamatio denegat̃ [c]. Sed & is qui [d] adhuc ſeruus eſt,etiam inuitus venire [e] poteſt:quãuis & ipſe in eo malus ſit,quòd de conditione ſua diſsimulat:cũ in ſua poteſtate habeat,vt ſtatim ad libertatẽ perueniat [f] Quod q̃dẽ [g] nõ poteſt ei imputari,cui nondũ libertas debet̃ [h]. Pone ſtatuliberũ [i] paſſum ſe vę-

10 o Vænire.] interuenientibus, quæ debent interuenire.

p Denegari.] dicit Pompo. vel cauetur Senatuſconſulto.

q Dubitari.] nunc reſpon. & ſub. Sed cùm du.&c.

r Danda.] licentia 20 proclamandi ad libertatem.

Licinius.] CASVS Hæres volebat vẽdere ſeruum, quẽ erat per fideicõmiſſum rogatus manumittere:& ipſe maior xx.an.exiſtens paſſus eſt ſe vẽdi. Quæritur, 30 an poſsit ꝓuocare in libertatẽ? Et videt̃ ꝙ non:nã ſi iam eſſet manumiſſus,& ſic eſſet liber, & eſſet paſſus ſe vendi:non poſſet prouocare in libertatem. Sed ecõtrà, videtur ꝙ ſic:nã libero homine vẽdito nihil ei obeſt, 40 ꝙ vendat̃:ſed ſecùs in hoc caſu,cũ ſeruus ſit qui vendit̃. Quid ergo erit?Et certè dicit,q̃d & liber homo, & ſeruus poteſt vẽdi: & ſtipulatio de euict. poterit cõmitti. Et intelligas de eo, q ignorans liberũ hominem 50 emit. Si enim ſciens liberũ emeret, tũc bene poſſet ꝓuocare in libertatem : in noſtro aũt caſu etiam inuitus potuit vẽdi:licet poſſit ei imputari,cũ ad libertatẽ non ꝓuocat petendo iudicis officiũ vt manumittatur: 60 q̃d nõ poſſet imputari ſtatulibero,cui relicta eſt libertas ſub cõdi.nam interim potuit petere libertatẽ: ſed veniẽte cõdi. poterit ſe prouocare in libertatem. In noſtro autẽ caſu dicẽdũ eſt, nõ poſſe ꝓuocare in libertatẽ,cum maluit 70 vendi,cùm poſſet petere libertatem. Frã.

s Paulo.] Salutem,& quæſtionem talem.
t Debebatur.] purè.Accurſius.
v Vigeſimum annum.] ſuæ ætatis.Accurſius.
x Libertatem.] & ſic eſt homo liber.
y Vẽdidiſſet.] interueniẽtib' ijs,q̃ ĩ lib.hoĩe empto interuenire debẽt.
z Denegaretur.] vt.ſ.ti.j.l.liberis.in prin.&.C.eo.l.j.in prin.
a Meliori loco.] vt &.ſ.tit.j.l.ordinata.§.ſi is.Accurſius.
80 b Cõtrahi poteſt.] vt &.ſ.de cõtrahẽ.emp.l. & libe.&.l.libe.
c Denegat̃] vt.ſ.ti.j.q ſciẽs.et.l.lib.§.ſi qs ſciẽs.C.de ĩge.ma.l.ſciẽs.
d Sed & is qui.] vt in caſu propoſitio.
e Vænire.] id eſt,vendi.
f Perueniat.] Poteſt enim implorare,vt manumittatur.
g Quod quidem.] id eſt,certè.
h Debetur.] ſcilicet,in ſequenti caſu.Accurſius.
i Statuliberum.] i.ſub conditione manumiſſum.Accurſius.

a Denegandam.] nec enim tacitè, vel expressè potuit renunciare iuri futuro: vt &.§.j.quorum leg.l.quod ait Prætor.& de lega.ij.si ita.§.j.& dixi.C.de pact.l.j.

b In proposito.] ad primũ tantũ videtur se referre, licet eadem æquitas in potestatiua cõditione sit: cũ potestatiua cõditio, & puritas paria sunt: vt &.§. de hær.insti.suus. Per ꝙ dicũt quidã ad vtrũque casum referri, qđ 10 hîc dicitur: & facit. C.e.l.j.in fi.&.§.de fideicõ.li.l. quidã.§.fi.

nundari. Nemo dicturus est superueniente conditione, quę non fuerit in eius potestate, libertatis petitionem ei denegãdam [a]. Idem puto, & si in ipsius potestate fuerit conditio. Sed in proposito [b] magis probandum est, vt denegetur ei libertatis petitio: quia potuerit petere libertatem, & maluerit se vænundari: quia indignus est auxilio Prætoris fideicommissarij.

Idem ad Claudi. LEX V.

SI duo liberum hominem maiorẽ annis viginti emerint: vnus sciens eius conditionem, alter ignorans: non propter eum, qui scit, ad libertatem ei proclamare permittitur: sed propter eum qui ignorat, seruus efficietur: sed non etiam eius, qui scit, sed tantùm alterius [c].

SI duo.] CASVS. Duo emerunt liberũ hominem tanquã seruũ: & vnus eorũ sciebat eũ liberũ, alter ignorabat: quæritur qđ iuris? Dicit̃ scientia 20 vni' ignorãti nõ nocebit: & fiet hic seru' tot' ignorãtis. Frã. ac.

c Sed tantùm alterius.] cõtrà.§.titu.j. nõ solũ.§.j.sol. vt ibi Item contrà.§. titu.j. l.liberis.§.si duo.Sol. vt ibi. Itẽ not.in ꝑsona huius vẽditi magis 30 ĩspici, ꝙ nocet quãꝙ ꝓdest: sic.§.ad Sylla. si quis ĩ graui.§.fi.Sed arg.contrà.§.de Sena. l. emancipatũ.§.fi.&. ¶.de iure fis.l.non intelligitur.§.si quis palàm.&.§.ad Macedo. sed Iul.§. nõ solũ. Itẽ nota, Inutile cedit vti 40 li: sic.§.de le.j.l.planè.§. si duobus. &.§. communia ꝑdio.l.propriũ solũ.&.C.de hæred.l.cognouimus.& §.de bonis lib.l. cum libertũ.&.¶.de stipul. ser.l.j.§. cõmunis. &. l.ꝑinde.§.fi. &.l.seq. Itẽ arg. cõtrà sunt ad 50 hanc.l.§.de le.j.si res &.l.si duobus in prin. &.l. planè.§. si coniunctim.&.l.huiusmodi.§.si Titio.& de le. ij.si Titio.&.l.Proculo.&.¶.de ver.obl.l. si mihi & Tit.&.§.de iureiu.si duo prõnii pri.

TITVLVS XIIII.

Si libertus ingenuus esse dicatur.

Res iudicata contra eum, qui se patronum dicebat non præiudicat vero patrono. hoc dicit.

Marcellus LEX I.

SI libertus alterius alio agente [d] ingenuus pronunciatus esse dicetur: sine vlla exceptione temporis patronus eius cognitionem solet exercere [e].

Masurius Sabinus.lib.9. LEX II.

QVi se vænire passus esset maiorem, scilicet, vt ad ipsum pretium perueniret, prohibendum de libertate cõtendere Diuus Hadrianus constituit [f]: sed interdum ita contendendum permisit [g], si pretium suũ reddidisset. ¶ Qui se ex libertinitate [h] in ingenuitatẽ asseuerant: non vltra [i] quinquenniũ, quàm manumissi [k] fuissent, audientur. ¶ Qui post quinquennium reperisse se instrumẽta ingenuitatis suæ asseuerãt: de ea re ipsos principes adire oportet cognituros [l].

Pomponi' lib.73. Ad Claud. LEX III.

HOc sermone, [m] Agnitis natalibus [n]: de nullis alijs intelligendum est Senatũ sensisse, quàm ingenuis [o]. ¶ Verbo autẽ, Reliquerũt etiã hoc intelligendum est, vt quæcũq; ex re eius, à quo manumissi erũt, acquisita habent, restituant. Sed id queadmodùm accipiendũ sit, videndũ est: vtrũ ea, quæ ignorantibus dominis abstulissent, item quæ ex rebus eorũ acquisissent, reddere debeát [p]: an vero etiã quæ cõcessa, & donata à manumissoribus amplexi sunt [q]. Quod magis est.

*Papinianus. LEX IIII.

HÆc oratio [r], quæ prohibet apud Consules, & Præsides prouinciarũ post quinquennium à die manumissionis in ingenuitatem proclamare, nullã causam [s], aut personam excipit.

Pone casum, vt.§.eo.l.j.

Idem lib.10.Respõso. LEX V.

PAtronum post quinquenniũ sententiæ pro ingenuitate dictæ, quo ignorante res iudicata est, non esse [t] præscriptione temporis summouendum, respondi.

Vlpianus. LEX VI.

QVoties de hoc contenditur, an quis libertus sit: siue operæ petantur, siue obsequium desideretur, siue etiam famosa actio intentetur, siue in ius vocetur qui se patronũ dicit, siue vlla

* Aliàs Pomponius lib.34. quæstio.

SI LIBERTVS INGENVVS ESSE DICATVR.

SI libert'] CASVS. Petijsti quendam in libertum tuum: & quia non probasti, est absolutus. Dicitur, quòd non præiudicat illa sententia, nec cursus temporis mihi vero 70 patrono, qui hunc peto in libertinitatem. Fran.

d Alio agente.] Qui cum ad libertatem vocat. Accursius.

e Exercere.] vocãdo eũ in suũ libertũ: vt.¶.eo.patronũ. Sed videtur nullo tẽpore audiri: vt.§.de statu ho.l.ingenuũ.&.§. ti.ij.l. Diui fratres.§.j.Sol.in illis fuit acta causa seruitutis, & ingenuitatis, & sic præiudicat inter oẽs: hîc autẽ libertinitatis, & ingenuitatis, quæ nõ est adeò fauorabilis: & ideò non præiudicat alijs. Alij dicunt, quòd hîc, &.¶.e.patronum.non fuit pronunciatus ingenuus, sed libertum illius non esse: in cõtrarijs verò ingenuus. Et quòd hîc dicit ingenuus.i.pro eo, qui ingenuum se dicebat: Et sic expone illam.l.patro-80 num. Vel dic, quòd hîc non fuit iustus contradictor: in.ll. contrarijs sic, vt.¶.de collu.dete.l.cũ non iusto.& argu.§.de inoffi.testa. l.qui repudiantis.in fi.Item cõtrariatur huic.l.infrà de collu.dete. l.ij.in princi.vbi intra quinquenniumtantùm auditur. Solu.vt ibi. Accursius.

QVi se vænire.] CASVS. Liber maior.xx.an.passus est se vendi ad pretium participandum, & pretiũ peruenit ad eum. Non potest prouocare in libertatem, nisi in casu, vt cũ pretium reddit emptori sponte recipienti. Qui se ex libertinitate.] Quidam ingenuus tanquã seruus alicuius existẽs, ab eodem manumissus est: sic nunc stat tanquã libertus: hic vult prouocare in ingenuitatem. Potest vsque ad quinquenniũ, non vltra: nisi in casu, vt si post quinquennium dicat se de nouo inuenisse instrumenta suæ ingenuitatis: & hæc causa coram Principe fit. Frãciscus.

f Constituit.] vt &.§.titu.j.l.j.in prin.

10 g Permisit.] scilicet, ex speciali beneficio, secundũ Ioan. Alij dicunt semper, si pretium reddunt, id est, parati sunt reddere, potuerunt de libertate contendere, argu.instit.de noxa.§. dominus.aliàs offerat, & deponat: vt 20 C.de vsur.l.acceptã. Sed hoc, quando quis vult ab obligatione qua tenetur, liberari: sed hîc non tenetur. Tertij dicunt, vt Azo, quòd hîc sponte recepit. Et dic, reddidisset, scilicet iam emptori sponte recipienti: est 30 enim præteritũ plusquãꝑfectum. Accur.

h Qui se ex libertinitate.] scilicet de facto.

i Non vltra.] etiã lite cõtest.vt.¶.de collu.detegẽ.l.ij.§.aliter. Accursius.

k Manumissi.] scilicet 40 licet, de facto: vt institu.de inge.§.fi.& facit.¶. proxi.§. &.l.hæc oratio. Sed hodiè secùs: vt.C. vbi causa.l. fina.

l Cognituros.] facit.§.de in lit.iur.l.videamus.§.fi.& de iureiuran.l.admonendi. & 50 quod not.§. proxi.§.

HOc sermone.] CASVS. Erant quædã verba cuiusdã Senatuscon. quæ nũc vult exponere: & erãt fortè talia, Agnitis natalibus prouocent in ingenuitatem: sed relinquant manu-60 missori oĩa quæ habẽt ex eius re. Et dicitur, ꝙ hęc verba habẽt locũ in eo q apparet ingenuus: & debet reddere manumissori ea, q acquierit ex eius re siue eo sciẽte, siue ignorante: & etiã ea, quæ donauerat manumittens huic manumisso. Fran.

m Hoc sermone.] Fortè talia erant verba Senatusconsul. cuius 70 mentionem facit.§.tit.ij.l.de bonis.&.C.eo.l.j.

n Agnitis natalibus.] prouocent in ingenuitatem, sed relinquant manumissori omnia, quæ habent ex eius re.

o Quàm ingenuis.] qa ingenui hñt natales: nõ serui, vel liberti, p quos ꝓbat ĩgenuitas: vt &.C.de lib.cã.parẽtes.& de ꝓba.nõ eps.

p Debeant.] scilicet, tantùm, an vero &c.

q Amplexi sunt.] s. Senatores. Vel dic, hi, de quorũ statuta est.§.

r HAec oratio.] CASVS. Hęc prohibitio, qua dicitur manumissum nõ posse post quinqueniũ in ingenuitatẽ ꝓclamare: nõ excipit aliquã ꝑsonã, nec causam aliquã, nisi vnã: vt.§.l.ij.in fi. Frã.

80 Hæc oratio.] scilicet, Diui Marci, quam nõ habemus: & de ea fit mentio.¶.titu.j.l.j.§.sed interdum. Accursius.

s Nullam causam.] nisi vt.§.cod.l.ij.§.fina. Et hoc corrigitur per.l.C.vbi causa status.l.fina.

t PAtronum.] Non esse.vt &.§.eo.l.j.plenè dixi. Sed arg.contrà.C.de præscript.long.temp.l.fi.in fine.

QVoties.] CASVS. Quoties quæritur, an quis sit libertus meus, quod cõtingit multis de causis: siue petam operas siue obse

ſiue obſequium:ſiue petam,ne me vocet in ius ſine venia : vel ſimili de cauſa:eſt mihi danda actio in rem præiudicialis.Et hæc ſunt vera ſiue ille dicat ſe ingenuum,ſiue dicat ſe libertum : ſed nõ meum. tunc ſi ille eſt in poſſeſ.ingenuitatis, mihi incumbit onus probandi eum eſſe libertum meum:& ſi hoc non probo,ille vincet.Fran.

cauſa interueniat:redditur præiudicium[a]. Sed & quoties quis libertinum quidem ſe confitetur,libertum autem Caij Seij ſe negat : idẽ præiudicium[b] datur. Redditur autem alterutro deſiderante. ſed actoris partibus,qui ſe patronum dicit,fungitur[c],probareq́ue,libertum ſuum, neceſſe habet:aut ſi non probet,vincitur.

TITVLVS XV.

Ne de ſtatu defunctorum poſt quinquennium quæratur.

Exiſtens in poſeßione libertatis ſi decedit poſt quinquennium, non quæretur amplius de ſtatu ſuo.hoc dicit.

*Martianus. LEX I.

De ſtatu defunctorum[d] poſt quinquennium quærere nõ licet,neque priuati neq; fiſci[e] noĩe. Sed nec ei⁹ ſtat⁹ retractãd⁹ eſt, q intra quinquennium deceſsit,ſi per huiuſmodi quæſtionem præiudiciũ futurum eſt ante quinquennium mortuo. Imò nec de viui[f] ſtatu quærendum eſt,ſi quæſtio huiuſmodi præiudicium faciat ei, qui ante quinquennium deceſſerit. Et ita Diuus Hadrianus conſtituit. Sed interdum & intra quinquẽnium non licet de ſtatu defuncti dicere. Nam oratione Diui Marci cauetur,vt ſi quis ingenuus pronũciatus fuerit[g],liceat[h] ingenuitatis ſententiam retractare[i] : ſed viuo eo, qui ingenuus pronunciatus eſt,non etiam poſt mortem[k] :intantum,vt etiam ſi cœpta[l] quæſtio fuerit retractionis, morte eius extinguatur:vt eadem oratione cauetur.

Licet non poßit quæri de ſtatu alicuius poſt quinquennium in deterius mutando, tamen poteſt quæri poſt qnquenniũ mutãdo ĩ meilus.h.d.

a Præiudicium.] id eſt, actionẽ in rem præiudicialem: vt inſtitut.de act. §. præiudiciales.

b Idem præiudicium.] id eſt prædicta actio.

c Fungitur.] quia hic libertus non erat in poſſeſsione libertinitatis apud eum, qui ſe dicit patronũ:aliàs cõtra.ꝫ.de prob.l.circa.Sed in quæſtione operarum ſemper patronus probat:niſi ſit naturaliter opera debita:vt.ꝫ.de probat.l. quoties.facit.ꝫ. de libe.cauſa.l. igitur ſciendum.§. ſi opera.& .j̃. de excep.l. generaliter.&.ꝫ.de lib.agn.ſi quis à liberis.§. ſolent.Accurſius.

NE DE STATV DEFVNCTORVM POST QVINQVENNIVM QVAERATVR.

Dictum eſt de ſtatu viuorum:nunc de ſtatu defunctorum.

De ſtatu defunctorũ.] CASVS. Quidam ſtans bona fide in poſ.libertatis,deceſsit inſtitutis hæredib'.Dicitur, ꝙ poſt qnquenniũ à tẽpore mortis non eſt quærendũ de eius ſtatu:nec eſt quęrẽdũ de ſtatu ei', qui deceſsit intra quinquennium, vel etiã eius, q viuit, ſi per hoc fieret ꝑiudicium mortuo ante qnquenniũ.Itẽ aliqñ nec intra quinquẽnium de ſtatu defuncti quæritur, vt cũ iudicatus eſt quis ingenuus:deceſsit poſteà : non amodò debet quæri de ſtatu eius : nec retractari ſententia lata ꝓ ingenuitate etiã intraquinquenniũ. Si quidẽ] Apparet ex prin.l.ꝙ præſcribitur ſpatium quinquennij volẽti retractare ſtatum defuncti in deteriorẽ.Sed quid,ſi in meliorẽ vult producere?Etiam vltra quinquennium poteſt.Nã ſi aliquis dicitur ſeruus quaſi ex ancilla natus, quæ erat mortua iam elapſo quinquennio : ille autem vult probare matrem fuiſſe liberam:auditur.Fran.

d De ſtatu defunctorum.] qui tempore mortis erãt bona fide in poſſeſsione libertatis. Quòd ſi varietas ĩteruenit,poſteriora ſpectantur tempora:vt.C.e.l.ſi mater.&.l.ſi. & ad emãcipationem non pertinet:vt in eo.ti.l.qđ eſt.Sed quid eſt qđ dicit,poſt quinquenni, cũ nec ante:vt.C.de lib.cau.l. principaliter?Rñ.nõ ꝓpter carnem& oſſa,ſed propter poſteros:& peculium quærit̃ intra quinquennium, non vltra:vt &.j̃.e.l.ij.&.C.e.l.j.&.l.ſi is.Et hoc,ſi nõ fuerat ingenuus ꝓnũciat':aliâs nec intra quinquẽniũ:vt.j̃.§.ſed interdum.Accur.

e Fiſci.]vt &.C.eo.ſi mater.

f Viui.] quaſi dicat non ſolùm de mortui ſtatu, ſed nec etiam de ſtatu viuentis quæri poteſt,ſi pręiudicetur ei, qui ante quinquennium deceſſerit, Azo.vt &.C.eo.l.j.&.ij. Accurſius.

g Fuerit.] per colluſionem.

h Liceat.] cuilibet de populo.Accurſius.

Si quidem[m] deteriorẽ conditionem defuncti faceret,qui ſtatũ retractaret:ſecundũ ea,quæ dixi, præſcribendum eſt. Quid ergo ſi meliorẽ?veluti,ſi pro ſeruo libertus dicatur? quare nõ admittat̃[n]? Quid enim,ſi ſeruus quis dicatur, quaſi ex ancilla natus, quæ ante quinquẽnium[o] mortua eſt?Quare nõ liceat probare liberã fuiſſe? hæc eñ pro mortua[p] eſt. Et Marcellus[q] libro.v.de officio cõſulis, poſſe ſcripſit. Ego quoq; ĩ auditorio publico idẽ cõſecut⁹ †ſum[r].

Etiam pupillis tutores non habentibus currit hæc præſcriptio quinquennij.h.d.

Papinianus lib.14.Reſpõſo. LEX II.

Non eſſe libertatis quæſtionem filijs inferendã ꝓpter patris, vel matris memoriã poſt quinquenniũ à morte non retractatã[s], cõuenit:nec in ea re,quę publicã tutelam[t] meruerit,pupillis agentibus reſtitutionis auxiliũ tribuendũ eſt[v] : quòd quinq; annorũ tempus,cùm tutores non haberent, exceſſerit. Præſcriptio[x] quinque annorũ,quæ ſtatũ defunctorũ tuetur[y], ſpecie litis ante mortẽ illatæ nõ fit irrita, ſi veterẽ cauſam deſiſtente eo,q mouit,longo[z] ſilẽtio finitã ꝓbetur.

Ingenuus in poſſeß.ſeruitutis deceßit. Dicitur,quòd & ante quinquennium,& poſt quinquennium poteſt cognoſci de ingenuitate eius. Franciſcus.

Hermogenianus lib.4.Iuris. LEX III.

Ante quinquentiũ defunctorum ſtatus honeſtior,quàm mortis tempore fuiſſe exiſtimabatur : vendicari nõ prohibetur. Idcircò & ſi quis in ſeruitute[a] moriatur:poſt quinquenniũ liber deceſsiſſe probari poterit.

De ſtatu defuncti poſt quinquennium poſt mortem eius non quæritur : nec ſi petat peculium eius,tanquàm mei ſerui poſt quinquenniũ admittar.Franciſcus.

i Retractare.] j̃. quantũ dixi.ꝫ.tit.j.l.j.

k Poſt mortem.] ſic.j̃.de re iudi.l.ſi cũ ꝓcurator.&.j̃.ad legem Corne.de fal.l.j. §.tutores.&.j̃.de verbo.oblig.l.hoc iure.

l Cœpta.] ſpeciale, vt conteſtatione non perpetuet̃ actio[a], nec fiat trãſitoria cõtra hęredes:vt &.j̃.l.ꝓxi.ĩ fi. ſic.C.de dol.l.ſi. Regulariter cõtra.vt.C.de præſcrip. xxx.ann.l.ſi.

a Cõteſtatione non ſemp perpetuatur actio. Tu vide hoc, an, & quando perpetuet̃: in.c.j.de litis conteſt. c.dudũ .ij. de iura.cal. c.cùm cauſam. cum not. extra, de dolo,& contu.

† Aliâs,ſecutus.

m Si quidem.] dixi ꝫ.eo. in prin.Accur.

n Non admittatur.] Certè imò admittitur : vt ſubijcit, &.j̃.eo.l.penul.

o Ante quinquennium.] & in ſeruitutis poſſeſsiõe ea exiſtente : vnde præſcriptio quinque annorũ non poteſt allegari: & ideò poteſt,& neceſſarium eſt,probari de libertate huius, qui dicitur ſeruus. Azo.

p Pro mortua.] id eſt,ꝑ eius ſtatu tuẽdo.

q Et Marcell'.] nunc rñdet.Accur.

r Cõſecutus ſum] id eſt, ad eam ſententiam perueni. Accur.

Non eſſe.] CASVS. Mouebã quæſtionẽ ſtatus filijs alicuius,de cuius ſtatu non egi : & iam lapſum erat quinquennium à morte eius.dicitur ꝙ non audior:& hæc præſcriptio quinquẽnij currit etiã pupillo tutorẽ nõ habenti,nec poterit reſtitui. Præſcriptio.] Litis conteſtatione in quæſtione ſtatus ante mortẽ defuncti illata,nõ facit præſcriptionẽ.v. anno.quæ ſtatũ defunctorũ tuetur,irritã : ſi is qui mouet quæſtionem ſtatus defuncto,à ſua lite triennio deſiſtat:nam tũc liti renũciaſſe videtur.Fran.

s Retractatam.] aliâs,recitatã:& aſs retractatã, ſcilicet intra quinquennium, & ſemper dic,& finitam.

t Tutelam.] id eſt tutelam quod eſt publicum munus:vt inſti.de excu.tut.§.j.

v Tribuendum eſt.] Imò videt̃ ipſo iure nõ carere:vt.C.in quib.cau.reſti.in ĩteg.nõ eſt neceſ.l.ſi.Solu.vt ibi no.in cõcor.C.e.l.ſi mr̃.

x Præſcriptio.] quæ ſine poſſeſsione procedit.Accur.

y Tuetur.] vt &.C.eo.l.j.in prin. Vel ſecundũ quoſdam,eius qui nitebatur ſtatum defuncti,retractare. Accurſius.

z Longo.] ſ.triẽnio.Et no.ꝙ cõteſtatione nõ perpetuatur actio: vt &.ꝫ.l.proxi.§.ſed interdũ. Vel ſecundũ Placen.& Azo.ideò contingit,quia actor deſtitit à lite triẽnio:& ſic renũciaſſe videt̃:vt.ꝫ.de iud.l.deſtitiſſe.&.C.de pac.l.poſtquàm.&.C.qui accuſa. non poſ.l. accuſationem.Aliâs contrà:vt.C.eo.l.iij.&.l.penul.Accur.

Ante quinquennium.]

a In ſeruitute.] id eſt in poſſeſione ſeruitutis : & facit.ꝫ.

l.j.§.si quidem. Accursius.

a P Rimus.] Nummariã. Principaliter enim de statu defuncti agi non potest:vt.C.de lib.cau.l.principaliter. Accursius.

¶ DE COLLVSIONE DETEGENDA. ¶ Quoniam in iudicio liberalis causæ fit collusio, ideò de ea ponit. Accursius.

N E quorundã.] ACCVRSVS. Quia domini colludebãt cũ seruis, & efficiebant eos pronunciari ingenuos: & sic admittebãtur ad Senatoriã dignitatẽ: & quia hoc erat turpissimum dignitati Senatorum, est factũ quoddã Senatusconsultum, quo cautũ est, vt quicũque probauerit hanc collusionẽ, habeat istũ iudicatũ ingenuũ in seruum suũ, si seruus fuerat colludentis: vel in libertũ, si eius libertus fuerat: & hãc collusionem detegere vsq; ad quinquenniũ post sententiam latã permissum est: & hoc quinquennium continuũ est, nisi hic iudicat' ingenuus, sit impubes: nam tunc expectabitur tempus pubertatis: nec iterum currit quinquennium. Idem ex simili causa iusta, vbi etiam post quinquenniũ agitatur hæc causa: vt exemplũ habuisti. s. si libert' ingenuus esse di.l.ij.in fin. Posteà dicit, Hoc quinquẽnio sufficit cõtestari litẽ. Sed secus in eo, qui ex libertinitate prouocat se in ingenuitatem. Nam intra quinquenniũ à tẽpore manumissionis numerãdum debet tota causa expediri. Vltimò dicit, ille admittitur ad hanc collusionẽ detegendã, qui pro alio est habilis ad postulandũ, & hoc dicit hæc.l.& seq. Franciscus.

Paulus libro.9.ad Pretor.

b ¶ Amplissimũ ordinem.] scilicet senatorũ, q centũ erãt numero:vt.C.de peti.hære.l.fi.in prin. Accur.

c ¶ Iudicari.] vt quasi ingenui crearentur quandoque Senatores.

d ¶ Iste.] de cuius conditione est collusum.

e ¶ Detexisset.] vt &.s.de lib.cau.l.qui de libertate.§.fin. Si verò libertus: fieret libertus eius, qui detexit collusionẽ: vt.C.eo.l.ij.& s.de in ius vocan.l.adoptiuum.§.patronum.

f C Ollusionem.] Ingenuitatis, id est sententiarũ latarũ pro ingenuitate. Accursius.

g ¶ Quinquennium.] viuente tamen eo qui ingenuus pronunciatus est:vt.s.tit.ij.l.j.§.sed interdũ. Sed videt̃ ppetua:vt.s.si liber. inge.esse dicatur.l.j.& pe. Solu. ibi nõ iustus fuit cõtradictor:vt.j.l. proxi. Vel ibi de liberto ingenuus: hĩc de seruo ingenuus. Vel ibi detegit verus patronus: hĩc extraneus: arg.j.in fi.huius.l. Itẽ cõtrà. s.de libe.cau.l. Diui fratres.in prin.vbi nullo modo auditur. Sed illa secundum hanc, scilicet nisi sit collusum. Et eodem modo responde ad.l.s.de statu homi.l.ingenuum.

h ¶ Aetas eius.] quia impubes est: vt.s.de libe.cau.l. Diui fratres. in principio.

i ¶ Alterius rei.] scilicet ratio: vt exemplũ habes.s.si liber.inge. esse di.l.ij.§.fi.&.l.penul.&.j.de adul.l.quinquenniũ. Accur.

k ¶ Inchoandam.] arg.contra.C.de dolo.l.fin.&.s.titu.j.l.j.§.sed inter.&.C.de tempo.in integ.resti.l.fina.

l ¶ Aliter atque.] q̃a tunc cõtestatione nõ perpetuat:vt &.s.si liber.inge.esse di.l.ij.§.j.&.l.hęc oratio. Et est ratio: quia agẽs in superiori respõ.cõuenit: argu.j.de excep.doli.l.purè.§.fin.&.s.de Car. edic.l.iij.§.q si ille. Et secundũ hoc hodie cõtrà: vt.C.vbi cau.sta.l. fin. Alij dicũt, q perpetuò auditur, nõ intra quinquenniũ tantũ: & est ratio inter hũc casum, & superiorẽ: quia hĩc in meliorem, ibi in deteriorem statum trahitur: vt.s.ti.j.l.j.§.fi.&.l.ante. Sed tunc erit cõtrà.s.si li.inge.esse di.l.ij.§.j.&.l.pe.& ideo nõ placet. Tertij dicũt hĩc aliter exponi.s.cũ libertus pronũciatus est ingenuus per collusionẽ, vt perpetuò possit reuocari. Sed vbi seruus pronunciatur ingenuus, tunc intra quinquenniũ: pro quo est, q notaui in sol.cõtrà.s.in princi.huius.l. Et secundũ hoc dic, petit.l.per collusionem. Prima placet. No. ergo hĩc triplex quinquennium. Primũ, qd defuncti statũ tuetur, quod cõtestatione in vtili nõ perpetuatur: sed vtili, sic nisi fuerit remissa lis tacitè, vel expressè: vt.s.tit.j.l. j.in prin.&.l.ij.§.fi.& C.ne de statu defunc. l.pen. Secũdum, quod ad retractandam collusionẽ: & hoc potest perpetuari: vt.s.proxi. respõ. Tertium, quod datur ad prouocandũ in ingenuitatẽ: & hoc non perpetuatur: vt hĩc dicitur: quod hodie tollitur: vt.C. vbi cau.sta.l.fin. Accursi.

Quinquẽniũ triplex.

C allistratus lib.2.iuris. LEX IIII.

P Rimus omniũ Diuus Nerua hoc edicto vetuit, post quinquenniũ mortis cuiusq; de statu quæri. Sed & Diuus Claudius ad Claudianũ rescripsit, Si per quæstionẽ nũmariã [a] præiudiciũ statui fieri videbit, cessare questionẽ.

TITVLVS XVI.

De collusione detegenda.

¶ Qui collusionem detegit, nanciscitur dominium serui qui per collusionem effectus est ingenuus.

Caius. LEX I.

N E quorũdam dominorũ erga seruos nimia indulgẽtia inquinaret amplissimũ ordinẽ [b], eò q paterent seruos suos in ingenuitatem proclamare, liberosq; iudicari [c]: Senatusconsultũ factũ est Domitiani tẽporibus, quo cautũ est, vt si quis probasset per collusionem quicquam factum: si iste [d] homo seruus sit, fieret eius seruus, qui detexisset [e] collusionem.

V lpianus lib.69. LEX II.

C Ollusionem detegere ingenuitatis [f] post sententiam intra quinquenniũ [g] posse Diuus Marcus constituit. Quinquenniũ autẽ cõtinuum vtiq; accipiemus. ¶ Sicubi planè ætas eius [h], cuius retractatur collusio differendam retractationem in tempus pubertatis, vel alterius rei [i] suadeat: quinquenniũ non currere dicendum est. ¶ Quinquennium autem non ad perficiendam retractationem: sed ad inchoandam [k] puto præfinitum: aliter atq; [l] circa eum, qui ex libertinitate se in ingenuitatem petit. ¶ Oratione Diui Marci cauetur, vt etiam extraneis [m], qui pro alio postulandi ius haberent, liceret detegere collusionem.

¶ Non præiudicat uero patrono: si quis iudicatus fuit ingenuus non uero patrono agente, uel nolente defendere.h.d.

C alistratus. LEX III.

C Vm non iusto [n] contradictore quis ingenuus pronunciatus est: perinde inefficax est decretum, atque si nulla res iudicata interuenisset [o]. Idque Principalibus constitutionibus cauetur.

V lpian' li.5.ad le.Iul & Papi. LEX IIII.

S I libertinus per collusionem fuerit pronunciatus ingenuus: collusione detecta, in quibusdam causis [p] quasi libertinus incipiet esse. Medio tamen tempore, id est antequàm collusio detegatur, & post sententiam, de ingenuitate latam, vtique quasi ingenuus accipitur.

H ermogenianus li.5.Iur.epi. LEX V.

S Ententiam de ingenuitate latam, collusionis prætextu semel [q] retractare permittitur. ¶ Siplures ad collusionem detegendam pariter accedant: causa cognita, quis debeat admitti, comparatis omnium moribus, & ætatibus, & cuius magis intersit [r], statui oportet.

m ¶ Extraneis.] in vero ergo dño, vel patrono non quærũtur hæc. qui autem habeant ius postulandi, vel non habes.s. de postu.l.j.

C Vm nõ iusto.] ACCVRSVS. Quidam est iudicatus ingenuus vero patrono nõ existente contradictore, sed aliquo alio. Dicitur quòd non præiudicat vero patrono. Franciscus.

n ¶ Cũ nõ iusto.] omnem dic iniustum, nisi dominus sit vel patronus. Accursius.

Caius libro.88.

o ¶ Interuenisset.] & ita in perpetuum admittitur. Tũc ergo locum habet huius tituli præscriptio tantũ, cũ iustus fuit contradictor [1]: vt in.l.j. patet alias occurreret iniqtas, si te colludẽte cũ meo seruo, vel liberto, Titi' detegat, & efficiat su': & facit.C.de tu.& cura.q satis nõ de. l.in dubiũ.&.s.de inoffi.test.l.q repudiãtis.in fi. Arg.cõtrà.s.man.l. si fideiussor.§.in oĩbus.&.s.qui.mo.pig.vel.hypo.sol.l.antepe.in fi.

a Dic q illi de dicit esse iustos & legitim' cõtradictor q allegat do minũ.l.j. C.de momẽntãea pos. fue. appel. &.c.fi.&.extrã.de testibus qui cõt in poste rioribus. fione.vt.l. fina. C.de edict. diui Adri. tolle.

S I libertinus.] ACCVRSVS. Quidam libertus est pnũciatus ingẽnuus: aliquis detexit collusionẽ: amodò iste erit iudicatus libertus eius, qui detexit collusionem: licet prius à tempore sententiæ datæ pro ingenuitate, esset ingenuus. Fr n.

p ¶ Causis.] scilicet in quibus non admittuntur liberti vt ingenui: & erit detegentis: vt dixi.s.eo.l.proxi.in fi. Accursius.

S Ententiam.] ACCVRSVS. Aliquis iudicatus est ingenuus, nũc extitit aliquis, qui volebat collusionẽ ostendere: sed nõ potuit, & sic succubuit amodò alius volens ad illud idem venire non auditur. Secundo dicit, si plures existunt, & quilibet vult collusionẽ ostẽdere: ille præfertur, quem viderit iudex magis idoneum: & cuius magis intersit. Fran.

q ¶ Semel.] q.d. si semel actum fuerit, & fuit absolutus seruus, vel libertus, non conuenitur plus ab alio. Nam sic est in popularibus: vt.j.de popu.ac.l.iij. Accursius.

r ¶ Intersit.] Præferi ergo dñs, vel patronus cuius plus intersit. Et ad hoc.j.de popu.ac.l.ij.&.iij.§.j.&.l.sequen.&.l.mulieri.&.l. fin & infra de lib.ho.exhi.l.iij.§ si tamen.& supra de ijs qui deie.vel effu.l.si verò.§.hoc autem.& infra de sepul vio.l.Pretor.§.si plures & infra de accu.si plures.&.s. eodem.l.ij. in fin.& argu.C.de verborum significa.l.fin.& supra de leg.ij.peto.§.fratre. &.xxxv.quæstio.vi.ca.j.&.s.de libe.cau.l.v. Sed qualiter fiet libellus? Respon. ex officio iudicis petet eum adiudicari sibi in seruũ, vel libertum: quia

quia dicit per collusionem iudicatum.

DIGESTORVM LIBER XLI.

DE ACQVIRENDO RERVM DOMINIO. De bonorū possessionibus,& de relictis tractatu exposito,ī quo & de acquir.re. domi.est habita mētio:nā & ille modus est quærendi dominij:ideo generale de acquiren. rerum domi.ti.posuit.Bul.uel dixit de psonis, scilicet in superiori libro:nūc de rebus:ut inst.de iu. re naturali.§.fina.

Digestorum, seu PANDECTARVM. LIBER XLI.

TITVLVS I. De acquirendo rerum dominio.

Cùm quinque sint genera rerum,ut instit.de re. diui. in princip.hoc quintum hic prosequitur,& dicit,quòd singulorum res fiunt uel iure gentium, uel ciuili:& quia ius gentiū antiquius est,de eo prius uidendum est.h.d.Et iste titulus est planior totius iuris:ideo nō multa indiget casus declaratione.

Paulus. LEX I.

Qvarundā[a] rerumdominiū nāscimur iure gētiū: quod ratione naturali inter omnes homines pæquè[b] seruatur[c]. Quarundā iure ciuili:id est,iure proprio ciuitatis nostræ[d]. Et quia antiquū ius gentium cum ipso genere humano proditum est[e]: opus est[f], vt de hoc priùs referendum[g] sit. Omnia igitur[h] animalia,quę terra,mari,cœlò que[i] capiuntur id est,ferę bestię,volucres,pisces,capientium fiunt[k].

Florentinus.lib.69. LEX II.

Vel ea,quæ ex his apud nos edita[l] sunt:

Caius. LEX III.

Qvod enim nullius est[m], id ratione naturali occupanti cō ceditur[n]: nec interest quo ad feras bestias,& volucres, vtrùm in suo fundo quis capiat,an in alieno,[o]. Planè qui in alienum fundum ingreditur venandi,aucupandiúe gratia:potest à domino,si is præuiderit iure prohiberi[p] ne ingrediatur.

Quicquid autem eorum ceperimus[q],eousque nostrum esse intelligitur,donec nostra custodia coerceatur.Cùm verò eu aserit custodiam nostrā,& in naturalē libertatem[r] se receperit:nostrum esse desinit[s],& rursus occupantis fit.

Florentinus.lib.28.quæstio. LEX IIII.

Nisi sint mansuetæ factæ, & mitti,ac reuerti solitę[t] sint.

Caius lib.4.Rerum coti. LEX V.

Naturalem autem libertatē recipere intelligitur[v],cùm vel oculos nostros effugerit[x].vel ita sit in conspectu nostro, vt difficilis[y] sit eius persecutio.

Quod nullius est,non fit meum,nisi possessionem eius nactus sim:intellige,quantum ad casum præsentis legis.h.d.

Illud quæsitū est, an fera bestia, quæ ita vulnerata sit, vt capi possit,statim nostra esse intelligatur. Trebatio placuit,statim nostram esse,& eousq; nostram videri, donec eam persequamur,Quòd si desierimus eam persequi, desinere nostram esse:& rursus fieri occupantis.Itaque si per hoc tempus, quo eam persequimur, alius eam ceperit eo animo,vt ipse eam lucri faceret: furtum videri nobis eum commisisse. Plerique non aliter putauerunt eam nostram esse,quā si eam ceperimus:quia multa accidere possint,vt eam nō capiamus. Quod verius est[z].

Accidens non mutat materiam. Ad hoc allegatur,secundum Bar.

Apium quoq; fera[a] natura est. Itaque quæ in arbore nostra consederint:antè quàm alueo à nobis concludantur,non magis nostræ esse intelliguntur,quàm volucres quæ in arbore nostra nidum fecerint. Ideóque si alius eas incluserit dn̄s earum erit. Fauos quoque si quos hæ fecerint:sine furto[b] quilibet possidere potest.Sed vt suprà quoque diximus[c],quin in alienū fundum ingreditur: potest à domino,si is præuiderit[d],iure prohiberi ne ingrediatur. Examen[e],qđ ex alueo nostro euolauerit:eousq; nostrum esse intelligitur,donec in conspectu nostro est, nec diffici-

a Varundam rerum.] quarū quę genera sunt: vt institu.de re.diui.in. prin.& quintum mēbrum hic prosequitur,scilicet q̄ fiunt, vel fiunt singulorū: vt in eo.tit.§.singulorū.Et ita nō rerū, sed factorum notat hic differentiam.

b Peræquè.] id est intra imperium & extra.

30 c Seruatur.] vt instit. de iure naturali.§.quòd verò. &.§.de iustitia & iure. l.ex hoc.Accursius.

d Ciuitatis nostræ.] Romanæ, per excellentiam:vt insti.de iure natura. §.sed ius.Et est exēplum,vt vsucapio ne,præscriptione,arrogatione, manumissione, deportatione, testamento, successione, bonorum possessione,adi tione.

e Proditū est] quòd dic,vt insti.de re.di. §.singulorum.

f Opus est.] id est necesse. Accursius.

g Referendum.] posteà dicet de iure ciuili.j. de vsucap. & in seque.tit. arg. ex dicto.§.singulorum.& instit.de vsu & habi.§.fi.& de vsu ca.in prin.Accur.

h Omnia igitur.] quia à iure gētium, quod est vetustius iure ciuili, est incipiēdū:igitur &c.

i Cœloque.] id est ære.

k Fiunt.] vt insti. eod.§.ferę. &.j.tit. j.l.j.in princi.

l Vel ea quæ.] Edita. vt &.j. e.item.quæ. & insti. eod.§.item ea.&.C. de rei vendi.l. partum.Accursius.

m Quod enim nullius est] neque Dei,neq; hominis re,vel spe hominū censura,quod fit occupabile:& sic non recipit instantiam.

n Conceditur.] fallit in libero homine:& est ratio,quia hæc regula loquitur de ijs,quæ possunt subijci nostro dominio:quod in libero homine nō est:vt instit.de inuti.stip.in prin.& .§.j.Itē fallit in seruo ægrotāte eiecto à dn̄o,qui fit liber:vt.C. de lati liber. tol.l. vnica.x.sed sciui.Et quia in multis alijs videt̄ fallere hæc regula.iō dic, quot modis dicit̄ res in bonis nullius:vt no.§.de re.diui.l.j.Itē no.q̄ quę alias dicūtur cōmunia in diuisione:vt insti.eo.in prin.hîc sub genere nullius appellantur,sed occupando efficitur alicuius.

o Alieno.] nam vtroque casu efficiuntur occupantis.

p Prohiberi.] licet enim principaliter prohiberi non possit occupare quod nullius sit,tamen per consequentiā cū prohibet̄ ingredi,prohibetur& capere. Itē no.q̄ possunt prohibere intrātem in meum,vel etiā manu resistere.vt.§.ad leg. Aquil.quēadmodum.circa prin.& etiā iniuriarum agere possum:vt.j. de iniur.l. iniuriarū.§.si quis me. Sed fallit in casibus: vt.j.de glan.le.l.j.&.§.ad exhi.l.thesaurus. &.C. de ser. fugi.l.ij. &.§. de actio . empt. qui pēdentē.Itē quid si post prohibitionem capiat?Respon.vt dixim'.§. de ser. rusti. prædio.l.Diuus.

q Ceperimus.] not. secus si tantū vulnera uerimus:vt.j.eo.l.naturalem.§.j. Accursi.

r Libertatem.] id est,laxitatem. Accur.

s Desinit.] idem in possessione rei inanimatæ:sed non sic in dominio:vt.j.titu.j.l. iij.§.Nerua.&.l.Pomponius.& facit instit. eo.§.ferę. Accursius.

t Nisi sint.] Solitę. Tu dic, vt.j.l.j.§ xi.§.in his.

Naturalem autem.]

50 v Intelligitur] quo ad hoc, vt occupanti posteà cōcedatur.Accursius.

x Effugerit.] in ære libero,nō sub cappa. Accursius.

y Difficilis.] secus si facilis: vt argu.j.ti. j.l.qđ meo.§.fi. in fin.

60 z Quod verius est.] etiam si alienus erat laqueus.vt.j. eo. l.in laqueum . Sed secundum legem Longobardam expectat vulnerans vsque ad. xxiiij.horas.& posteà occupātis fit:vt in lōgobarda de venatoribus.l. penul. [b] Item facit instit. eodem.§. illud sed de consuetudine Trebatij sententia seruatur . Itē no[c]. q̄ secundū Trebatiū illud inspicitur,quod euenire potest: vt.§. de iurisdi. om.iudi.l. si idem.in fin.

80 a Fera.] i. syluatica siue nō mansueta.

b Furto.] vt &.j.de fur.si apes.sed per.l.Longobardā distinguitur si signauerit dominus arborem,vel non:vt de fur.& ser.fuga.l.si quis de arbore.Accur.

c Diximus.] vt.§.eo.l.iij.Accursius.

d Præuiderit.] integra re.

e Examen.] id est, vniuersitas apium:non sic in singulis apibus

a Ista glos. iuncto tex. facit argu. ad hoc qđ dicitur,q̄ is cui sua, & ppria ciui. tas est inter dicta, etiā Roma interdicta est:vt in.l. qui exportandus. C.si ser. export. veneat.ad quod facit l.Roma ff. ad muni. cip.&.c.fundamēta. de elec.lib.vj. vbi dicitur,q̄ Roma est cōmunis patria omnibus etiā hodie:vt p Phil.Frā in c.meminimus.de appel.per ca. cum expedit.de elec.lib.vj. licet nō sit amplius Imperatoris: sed de domino Papæ:vt in præallega.c. fundamenta. Paulus li.74.rc.

b Dic secū dum Bart. q̄ aliud est de iure illo, & aliud de iure isto: sed de consuetudine approbat opinio Trebatij.

c Collige, q̄ inspicit euētus:con cor.text in cano. si qs absciderit. lv.dist. cō cor.in c. si. de homi.in vj .in ca.j. de ser.non ordi.

volantibus:vt.ỹ.t'tu.j.l.iij.§.aues.
a ¶ Difficilis.] sic.ẜ.ea.l.in prin.& insti.eo.§.examen. Et nec iste, nec superior.§ de consuetudine seruatur.Accursius.
b ¶ Fera.] id est syluatica.
c ¶ Quarum.] scilicet apium:vt.ẜ.ea.l.§.apium.Azo.
d ¶ Natura.] vt &.ẜ. proxi.§.&.facit instit. eo.§.pauonũ.Accur.
e ¶ Ceruos.] facit in-10 stitu.eo.§.ceruos.
f ¶ Nostra.] & iterum possidemus : vt.ỹ.tit.j. l.iij.§.aues.Et fieret nobis furtũ:vt.ỹ.de furt.l. si pauonem.Accur.
g ¶ Feras gallinas.] vt fasian': sic & gallus ferus potest dici.
h ¶ Dominio.] de 20 possessione habes.ỹ. tit.j.l.iij.§. nerua.&.l. Pomponius in prin.
i ¶ Furti nobis.] Sed quare pro tam modica re datur actio furti[a],& nõ de dolo?Respon.ꝙ magis odiosa,& subsidiaria est de dolo. Itẽ quia furta frequentius 30 in paruis fiunt.arg.ỹ. de pe.l.aut facta.in fi. Tertiò,quia est restitutoria.arg.ẜ.de in inte. restit.scio.Item no. hîc tria genera animaliũ: vt no.insti.e.§.ceruos, Accursius.

a Concor. text.in c.fi. & ibi plenè per gl.xvij. q.vj.

k ¶ Item quæ ex hostibus.] quæ sunt,dic 40 vt.ỹ.de cap.l.hostes.
l ¶ Fiunt.] vt &.ỹ.e. l.trãsfuga.&.ỹ.tit.j.l.j. in prin.& institu.eo.§. itẽ eo.Et not.ꝙ quidã dicũt aliter hîc accipi ius gẽtiũ,quã.ẜ.l.j.accepim',cũ inducat hîc seruitutẽ,quæ est contra ius naturale : vt in-50 stit.de iu.na.§.ius autem. Sed nil prohibet bellũ licitũ à iure gentium induci:quod dicitur naturale,ex quo fit seruitus : vt.ẜ.de iusti. & iure.l.ex hoc.& sic in.l.j.ẜ,eo. naturale. & gen.ius,idem est:& ad iũge hîc.l.adeò.vt col-60 ligitur instit. eo.§.itẽ ea quæ ab.Accur.

Paulus lib.ij.Respon.

m ¶ Item quæ.] hucusque per aucupationẽ:nunc per accessionẽ.Et est hæc discreta accessio:vt insti.eo. §.item ea,quæ.& facit ẜ.eo.l.ij.&.C. de rei ven.l.partũ.&.ẜ.de rei 70 ven.l.si frumentũ.§.si æquam.
n ¶ Adeò quidem.] Redigant'.vt.ẜ. de.sta.ho.l.& seruorũ. Accursius.

Apponẽdũ ẽ non possimus. nam alia ẽẽt cõtra §. præterea insti'. de rer. diuisiõe.

o ¶ Euaserint.] animo & corpore:vt &.ỹ. de capt.l.nihil. Et est sic.ẜ.de religio.l.cũ lo 80 ca.& de re. diui.l.in tantũ.Sed argu.cõtra. instit.eo.§.locus autẽ. &.ỹ.de verb. obli.l.inter stipulantem .§. sacram.
p ¶ Præterea.] nunc de discreto,siue latenti incremento.Accur.
q ¶ Nobis.] vt &.C.de allu.l.j.in fi.&.ẜ.de vsufru.l.item si fundi.§. huic.Sed fallit.ỹ.eo.l.in agris.Accursius.

lis[a] est eius persecutio : alioquin occupantis fit. ¶ Pauonũ quoq; & columbarum fera[b] natura est: nec ad rem pertinet,ꝙ ex consuetudine auolare,& reuolare solẽt. nam & apes idem faciunt, quarum[c] constat ferã esse naturã[d]. ¶ Ceruos[e] quoq; ita mansuetos quidam habent,vt in syluas eant, & redeãt:quorũ & ipsorũ feram esse naturã nemo negat. ¶ In ijs autẽ animalibus,quæ ex cõsuetudine abire, & redire solent, talis regula cõprobata est:vt eousq; nostra[f] esse intelligãtur, donec reuertẽdi animũ habeãt:ꝙ si desierint reuertẽdi animũ habere,desinant nostra esse,& fiant occupantium.Intelligũtur autẽ reuertẽdi animũ desijsse habere,tũc cùm reuertẽdi cõsuetudinẽ deseruerint. ¶ Gallinarũ & anserũ nõ est fera natura.Palàm est enim alias esse feras gallinas[g],& alios feros anseres.Itaq; si quolibet modo anseres mei,& gallinæ meæ turbati, turbatæúe,adeò longè euolauerint, vt ignoremus vbi sint:tamẽ nihil ominùs in nostro dominio[h] tenẽtur.Qua de causa furti nobis[i] tenebitur,qui quid eorũ lucrandi animo apprehẽderit. ¶ Item quę ex hostibus[k] capiuntur:iure gentium statim capientium fiunt[l].

Florentinus lib.7.Institu. LEX VI.

Item quæ[m] ex animalibus dominio nostro subiectis nata sunt, eodem iure nostra sunt.

*Caius. LEX VII.

Adeò quidem,vt & liberi homines in seruitutẽ redigantur[n] ;qui tamen si euaserint[o] potestatem hostium,recipiũt pristinam libertatem.

¶ *Per alluuionem quæritur nobis rei dominiũ. hoc dicit.*

¶ Præterea[p] quod per alluuionem agro nostro flumen adiecit: iure gentium nobis[q] acquiritur. Per alluuionem autem id videtur adijci,quod ita paulatim adijcitur, vt intelligere possimus quantum quoque momento[r] temporis adijciatur. Quòd si vis fluminis partem aliquam ex tuo prædio detraxerit & meo prædio appulerit : palam est, eam tuam permanere.Planè si longiore tempore[s] fundo meo hæserit : arboresque, quas secum traxerit, in meum fundum radices egerint: ex eo tẽpore videtur fundo meo acquisita[t] esse. ¶ Insula[v], quæ in mari nascitur (quod rarò accidit)occupantis fit:nullius enim[x] esse creditur. At in flumine nata (quod frequenter accidit)si quidẽ mediam[y] partem fluminis tenet: comunis fit eorum, qui ab vtraque parte fluminis prope ripam prædia possident,pro modo[z] latitudinis cuiusque prædij,quæ latitudo prope ripam sit. Quòd si alteri parti proximior sit[a] :eorum est tantùm,qui ab ea parte prope ripam prædia possident. Quòd si ex vno latere proruperit flumẽ[b], & alia riuo nouo fluere cœperit[c] deinde infrà nouus iste riuus in veterem[d] se conuerterit:ager, qui à duobus riuis conprehensus,in formam insulæ[e] redactus est,eius est scilicet,cuius & fuit, Quòd si toto[f] alueo naturali relicto flumen aliã fluere cœperit:prior quidem alueus eorum est, qui prope ripã prædia possident:pro modo scilicet latitudinis cuiusque prædij quæ latitudo prope ripam sit. Nouus autem alueus eius incipit iuris[g] esse,cuius & ipsum flumen est, id est publici iuris gentium. Quod si post aliquod tempus ad priorem alueum reuersum fuerit flumen : rursus nouus alueus eorum esse incipit, qui prope ripam eius prædia possident . Si cuius tamen totum agrum nouus alueus occupauerit :licet ad priorem alueum reuersum fuerit flumen : non tamen is , cuius ager fuerat[h],stricta ratione quicquam in eo alueo habere potest: quia & ager ille qui fuerat, desijt esse,amissa propria forma[i] : & qui vicinum prædium nullum habet[l], non potest ratione vicinitatis vllam partem in eo alueo habere : sed vix est[n], vt id obtineat . Aliud sanè est, si cuius ager totus inundatus fuerit . Namque inundatio spe-

r ¶ Momento temporis.] nam & si tota die figas intuitum: imbecillitas visus tam subtilia incrementa perpendere non potest, vt in cucurbita ostendi potest:vnde dicitur latens incrementum:vt institu.eod.§.præterea.
s ¶ Longiore tempore.] scilicet tanto,vt coaluerit in terra mea: vt.ẜ.de damno infec. l.hoc ampliùs.§. Alfenus.Azo. Alij dicũt de.x.vel.xx.an.arg.ỹ. 10 pro emp.l.ij.§.sed & si fundus.
t ¶ Acquisita.] dictę arbores, & terra:potes tamen vtili in rem vendicare,secundum M.arg.ẜ.de rei vendi. l.si frumentũ.§.de arbore. Sed tu dic,in fa ctum tibi dari:vt ibi-20 dem diximus.
v ¶ Insula.] dicitur tribus modis:vt insti. eo.§.insula.
x ¶ Nullius enim.] Bona ratio:vt.ẜ.eo.l. ꝙ enim. Idem in nata in flumine,si agri vndique sint limitati:vt. ỹ.de flu.l.j.§.si insula.
30 y ¶ Mediã partẽ.] i.in medio fluminis.
z ¶ Pro modo latitudinis] existẽtis ab vna parte,cum plures sint ex vna parte : & vnius fundus latior est, quã fundus alterius : & in hoc considero tantùm frontem 40 agrorũ:vt.ỹ.e.ĩsula. in prin. Quod hîc tamen dicit, fallit quãdoque:vt in.d.l.insula.j.respon.
a ¶ Proximior sit.] ꝙ poterit sciri accepta chorda,& puncto in medio posito inter vtrunque agrum : & 50 tunc si pũctus est tãtùm ex vna parte,alijs cedatur,secundum ꝙ pũctus extenditur: vt.ỹ.e.l.inter.eos.&.l. fin.Sed argu. cõtrà.ẜ. de dam.infec.l.ꝙ.cõclaue.Sed alio casu loquitur. Et ex his patet,ꝙ pro diuiso pos-60 sident insulam, ar.ỹ. ea.l.§.fin.&.l.seq.
b ¶ Proruperit flumen.] id est,pars fluminis.
c ¶ Cœperit.] scilla pars.
d ¶ In veterem.] scilicet,alueum.
e ¶ Insulæ.] non ta-70 men est insula:vt hîc, &.ỹ.eo.l.ergo.§. trib &.C.de allu.l.ij.
f ¶ Quòd si toto.] alia accessio à superiori: quia alueus vetus,qui accedit,nec est alluuio,nec insula.Ac.
g ¶ Iuris.] nam flumina vicem tenẽt censitorum:vt.ỹ.e.l. er-80 go.§.alluuio.& facit. ỹ.de flu.l.j.§. si insulam.&.§.ripa.

h ¶ Ager fuerat.] s.totus occupatus.Accursius.
i ¶ Forma.] id est esse rei,M.vt ẜ.ad exhibẽ.l.Iulianus.§. si qs rem.
l ¶ Nullum habet.] prior dominus.
n ¶ Sed vix est] id est,nullo modo de ęquitate:sed de stricto iure sic.vt

ſic:vt inſt.e.§.alia.ſecũdũ Azo. Alij dicũt,vt ſi quoquo modo quali tas primi agri appareat,reſtituatur primo domino,aliâs nõ.arg.ĵ.e. l.quod in littore.§.fi.Tertij dicũt,an receſsit aqua cum impetu,an non:argu.ĵ.eo.l.ergo.§.alluuio.

a ¶ Speciem.] quãtũ ad ꝓprietatẽ:vt.ĵ. de flu.l.j.§.ſi foſſa. &.ĵ.e.l. ergo .§. alluuio . ſed poſſeſsio amittiẽ: vt ĵ.titu.j.l.iij.§.Labeo. Sed in dominio ſignatur cõtrà.ſ.qui.mo. vſusfr.amit l. ſi ager. Sol.ibi fecit alueum: hîc non. Vel ibi quoad cõmodũ, non pro vero.Itẽ in vſufru.videẽ cõtrà.ſ.ꝙ amittaẽ: vt.ĵ.e.l.ſi ager.&.l.cũ vſufructus . in princi. Sed per hoc non eſt cõtrà:ſed dic. amittitur,ſcilicet quãtum ad cõmodũ fruẽdi:& poſt reſtituitur,quatenus de facto interim perijt.

ciem [a] fundi non mutat,& ob id, cùm receſſerit aqua, palã eſt eiuſdem eſſe, cuius & fuerat. ¶ Cùm quis ex aliena materia ſpeciem aliquam ſuo nomine [b] fecerit:Nerua & Proculus putant , hunc dominum eſſe, qui fecerit [c] : quia quod factum eſt:anteà nullius fuerat. Sabinus,& Caſsius,magis naturalem putant rationẽ efficere, vt q materiæ dominus fuerat,idẽ eius quoque, quod ex eadem materia factum ſit,dominus eſſet : quia ſine materia nulla ſpecies effici poſsit:veluti ſi ex auro,vel argento,vel ære tuo aliqua vaſa fecero: vel ex tabulis [d] tuis nauem,aut armarium,aut ſubſellia fecero : vel ex lana tua veſtimentum : vel ex vino,& melle tuo,mulſum [e] : vel ex medicamẽtis tuis emplaſtrum aut collyrium [f] :vel ex vuis tuis, aut oliuis,aut ſpicis [g] , vinum,vel oleum,vel frumentum . Eſt tamẽ etiam media [h] ſententia rectè exiſtimantium,ſi ſpecies ad eandem materiam reuerti poſsit, verius eſſe quod Sabinus, & Caſsius ſenſerunt [i] :quòd ſi non poſsit reuerti, verius eſſe quod Neruæ, & Proculo [k] placuit: vt ecce,vas cõflatũ, ad rudem maſſam auri, vel argẽti, vel æris reuerti poteſt: vinum verò,vel oleum, vel frumẽtum ad vuas,vel oliuas, vel ſpicas reuerti non poteſt:ac ne mulſum quidem ad mel,& vinum: vel emplaſtrum aut collyria ad medicamẽta reuerti poſſunt . Videtur tamen mihi [l] rectè quidam dixiſſe [m] ,non debere dubitari quin , ex alienis ſpicis excuſſum frumentũ eius ſit,cuius & ſpicę fuerint.Cùm enim grana quæ ſpicis continentur , perfectã habeant ſuam ſpeciem:qui excutit ſpicas,non nouam ſpeciem facit [n] , ſed eam , quæ eſt, detegit. ¶Voluntas duorum dominorum miſcentium [o] materias,commune totũ [p] corpus efficit:ſiue eiuſdem generis ſint materię, veluti ſi vina miſcuerint,vel argentũ cõflauerint: ſiue diuerſi , veluti ſi alius vinum contulerit , alius mel : vel alius aurum,alius argentum,quãuis mulſi,vel electri,noui corporis ſit ſpecies [q] . Sed & ſi ſine voluntate dominorum caſu cõfuſæ ſunt duorũ materiæ vel eiuſdem generis , vel diuerſi * idem iuris eſt [r] . ¶Cùm in ſuo ſolo aliquis ex aliena materia ædificauerit [s] , ipſe dominus intelligitur eſſe ædificij:quia omne quod inædificatur [t] , ſolo cedit : nec tamen ideo is qui materiæ dominus fuerit, deſijt dominus [v] eius eſſe:ſed tantiſper neq; vendicare eam poteſt, neque ad exhibẽdum [x] de ea agere propter legem.xij.tabularum, qua cauetur,ne quis tignum alienum ædibus ſuis iniunctum eximere cogatur : ſed duplum [y] pro eo præſtet. ¶ Appellatione autẽ tigni omnes materiæ ſignificantur,ex quibus ædificia fiunt [z] .Ergo ſi ex aliqua cauſa dirutum ſit ædificium:poterit materiæ dominus tunc eam vẽdicare,& ad exhibendum [a] agere. ¶ Illud rectè [b] quæritur,an ſi id ædificium vendiderit is qui ædificauerit,& ab emptore longo tempore vſucaptũ poſteà dirutũ ſit:adhuc dominus materiæ vendicationem eius habeat?Cauſa dubitationis eſt,an eoipſo , quòd vniuerſitas ædificij longo tempore capta eſt:ſingulæ quoq; res,ex quibus cõſtabat , captæ eſſent?Quod non placuit [c] . ¶Ex diuerſo,ſi quis in alieno ſolo ex ſua materia ædificauerit:illius [d] fit ædificiũ,cuius & ſolum eſt.Et ſi ſcit alienũ ſolum eſſe:ſua voluntate [e] amiſiſſe proprietatẽ materiæ intelligiẽ.Itaq; ne diruto quidẽ ædificio vendicatio eius materiæ competit [f] .Certè ſi dñs

b ¶ Suo nomine.] Tria ſunt neceſſaria vt fiat ſpecificantis: Bona fides,vt.ſ.ad exhi.l.de e.§.ſi quis.Itẽ ꝙ ſuo nomine:vt.hîc, &.ĵ.eod. quicquid .§. vbi.Itẽ ꝙ nõ poſsit redire ad priorem materiã : vt hîc ſubijcit. Sed quid,ſi duo ſpecificauerint:vnus bona, alter mala fide? videẽ vnius ſcientiã alteri nocere,vt nulli quęratur:vt .ſ. ad Mace. ſed Iul.§.nõ ſolùm [a]. Econtrà ꝙ vtriq; : vt alterius ignorantia alteri proſit, argu.ſ. de li. cau. l. liberis .§. ſi duo [b].Tertiò videtur ꝙ totũ ignorãti:vt.ſ. q.ad li.ꝓcla.nõli.l.fi. Sed Azo dicit mediam ſpecificãti bona fide , & mediam dño. Item adde quęſtiones quas no.inſti.eo.§.cũ quis ex aliena. in prĩ.

Specificatũ vt ſpecificãtus fiat,tria requirunẽ.

[a] Dic ſecũdum Bart. quòd ibi ratione ſocietatis , vel mandati videtur eſſe vna perſona: ſcientia ſua videtur ſibi nõ nocere non alienũ.

[b] Ibi eſt ſpeciale in odium liberi hominis ſe vendentis , vt ibi not.&.l.uni quiſsimũ. de iuris & facti igno. ſecundum Bart.hic.

c ¶ Fecerit.] vel per ſe, vel per aliũ mandato præcedente,vel ratihabitione ſequente: arg.ĵ.de vi, & vi ar. l.j.§.deieciſſe.Item facta m, accipe etiam in fectam,dum tamen in rudis materię nomen exierit:ar.ſ.de au. & arg.le.l.& ſi non ſint. §.argento.

d ¶ Ex tabulis tuis nauem.] de hoc dic, vt.ĵ.codẽ ſed ſi ex meis.in prin.

e ¶ Mulſũ.] i.nectar.

f ¶ Collyrium.] vnguentum ad oculos.

g ¶ Ex ſpicis.] hoc.ĵ.corrigitur ſecundum quoſdam.

h ¶ Media.] no.ſic.ſ.de peti.hære.l.ſed & ſi lege.§.adeò.Sed argu. contrà.ſ.de nego.geſt.l.Neſennius.in fi.

i ¶ Senſerunt.] vt ſit ſpecies dñi materiæ.vt.ĵ.eo.in oĩbus.&.l.ſeq.

k ¶ Proculo placuit.] vt ad ſpecificãtẽ dominiũ perueniat:vt &.ſ. de rei ven.ſi frumentũ.§.idem ſcribit.Et ſic no. ꝙ hîc deficit regulam ,quæ eſt.ſ.de rei ven.l.nõ ſolũ.Sed eſt ratio,quia videẽ extincta cùm nouam formam receperit:vt.ſ.ad exhi.Iul.§.ſiquis . Sed actionem in factum habet dominus materiæ:vt in ferruminatis : vt.ſ. de ven.l.in rem.§ item ſi quęcunque.licet quidam dent vtilem in rem. arg.ſ.de rei ven.l.ſi frumentum.§.de arbore.

l ¶ Videtur tamen mihi.] Caio. Accurſius.

m ¶ Dixiſſe.] ſ.quoſdam,ſecundum quos corrigit,quod.ſ. de ſpicis dixerat:& refertur inſtit.eo.§ cùm quis.Sed Azo dicit hanc per illam inſti.corrigi, quod hic de ſpicis dicit.Accurſius.

n ¶ Facit.] ſic.C.de nego.geſt.l.j.

o ¶ Miſcentium.] ſcilicet per ſpecificationẽ, nõ per confuſionẽ.

p ¶ Cõmune totũ.] vt &.ſ.de rei ven.ſi frumentũ.§.quod ſi voluntate.& inſti.e.§.ſi duorũ.&.ſ.cõmuni diui.l. arbor.circa prin.

q ¶ Sit ſpecies.] id eſt nõ permaneat in eadẽ materia. Accur.

r ¶ Idem iuris eſt.] vt ſit cõmune : & hoc ſi ſeparari nõ poſſunt: vt.ſ.de rei ven.l. qui gregem.§.fin.&.l.ſeq. Secus ſi poſsint : vt.ĵ. eo.lacus.§.ſi ex ære.& ſ.de rei vendi.l.ſi frumentũ.§.ſed ſi plumbum.quæ ſunt cõtrà. Quod ergo.ſ.facit voluntas,hîc inſeparabilis confuſio.

* *Nõ deſunt qui dicãt ſcribẽdũ, nõ idẽ iuris eſt. ex Theophilo lib. 2. Inſtitutio.titu. de rerũ diuiſio. §. & duorum.*

s ¶ Aedificauerit.] bona fide:aliâs ſtatim vendicat , vt iuretur in litem:vt &.ſ.de rei vendi.l. in rem. §. tignum. Accurſius.

t ¶ Inædificatur .] id eſt in ipſa terra affigitur:ſecus in ędificio nõ affixo ſolo:vt.ĵ.eo. Titius.& facit ad regulam iſtam.C.de ædi.priua.l.ij. Idem in ſatis, & plantais,qđ hic dicitur in ædificatis : vt ĵ.eo.§.fi.&.l.ſeq.vñ verſus,Quicqd platatẽ ſeritur vel inædificatẽ, Omne ſolo cedit,radices ſi tamen egit. Sed cõtra regulã hanc eſt ſ.de rerum diui.in tantum Solu.ſpeciale ibi. Accurſius.

Aedificium an,& quando cedat ſolo:tẽ quando affixũ, & quando ſatũ, & plãtatum.

v ¶ Deſiit dñs.] ex cauſa ædificationis: ſed alia cauſa poteſt facere deſinere:vt.ĵ.tit. ij.l.rerũ miſtura.§.Labeo.quæ huic regulæ ſignaẽ contra. Accur.

x ¶ Neque ad exhibendum.] niſi ſciens adiunxerit : quo caſu aget nõ vt eximaẽ,ſed vt pretiũ pręſteẽ per iuramentũ in litem:vt ĵ.de ſolu.l. qui res.§. fi.&.ĵ.de tigno iniuncto.l.j.in fi.&.l.ſeq.nã arbitraria eſt. ſ. actio ad exhib.vt.ſ.de ĩlit. iuran.l.in actionibus.

Actio ad exhibendũ eſt arbitraria.

y ¶ Sed duplum.] hîc facit quęſtiones quinque:vt not.ſ.de rei vendi.l.in rem.§.tignũ.vt in not.hîc &c. & no.§.vt &.ĵ.co.&c.

z ¶ Fiunt.] vt &.ĵ. de verbo.ſigni.tigni.&.ĵ.de tig.iniun.l.j.&.ſ.ad exhi.l.tigni.

a ¶ Ad exhibendum.] niſi duplũ ſit perſecutus iam:vt inſti.eo.§. appellatione.& facit.ĵ.de vſucap.l.cum qui.§.ſi autẽ.&.ĵ.de excep. rei iudi.ſi quis eum.§.ſed in cęmentis.&.C.de rei vendi.l.ij.

b ¶ Illud rectè.] vendicare igitur dominus poterit.

c ¶ Non placuit.] ꝙ ſingula ſint vſucapta : & ſic prior dominus vẽdicat:vt.ĵ.titu.ij.cũ qui.Singulæ enim res per ſe nõ cenſenẽ: ſicq; nec poſsidentur.vt &.ĵ.tit.j.qui vniuerſas.

d ¶ Illius ſit.] vt &.C.de rei.ven.l.ij.in prin.& inſti.e.§.ex diuerſo.

e ¶ Sua voluntate.] videtur enim donari , quod nullo iure cogente conceditur.Ro.vt.ĵ.de regu.iur.l.donari.& facit.C.de ædi. pri.l.ſi is,contra quem.

f ¶ Competit.] quia alienata eſt:ideo non poteſt vendicari.Sed

contra.C.de rei vendi.l.ij.in fine.Sed ibi ex aliena materia,& in alieno ædificauit:hîc de sua in alieno.Quare dic aut de mea materia in meo ædifico,& tunc planû est:aut de aliena in meo : vt.§.proxi.aut de mea in alieno,vt hîc:aut de aliena in alieno : & sic loquitur lex cõtraria.Sed.M.subaudiuit hîc:& donandi animũ habuit:vt non sit contraria secundũ eũ.

ipse dominus tradat siue alius voluntate domini. Hinc est,quòd si procurator domini habens liberam administra.rerum domini,vnam de rebus dñi sui vendat,& tradat mihi:acquiritur mihi. Item aliqñ euenit,ꝙ sine traditione res nobis acquiruntur,vt si rem apud me deposuisti,vel cõmodasti:& candẽ nunc mihi vendis.nã statim mihi acquiritur dominiũ. Hîc si merces,quas in horreo habes mihi vẽdis, & claues horrei tradis:nam mihi acquiritur statim dominium mercium. Vltimò dicit, aliquando in incertã personãcollata voluntas dñi trãsfert dominiũ rerum: vt quando missilia iactantur in vulgus,vt quicunq; occupet de illa pecunia iactata, sua fit:Sec' est,si causa leuandæ nauis aliquę res eijciũtur extra nauim:nam non fiunt occupantiũ:imò qui eas accipit animo lucrandi,fur est, & furti tenetur.De hoc dic, vt in glos.Fran.

a ¶ Petat.] ab illo,qui ædificauit,posidente.
b ¶ Exceptionẽ doli.] vt.§.de rei vendi. si nautẽ.§.in re petita.
c ¶ Bona fide.] ab initio,& ex postfacto: aliâs eligeretur media via: vt.§.de rei ven.l.Iulianus.& dic vt ibi. Item & dicas hîc distinctionem de impẽsis: vt no. insti.eo.§.ex diuerso.
d ¶ Posuero.] bona,vel mala fide.
e ¶ In alieno solo posuero.] bona vel mala fide,si posi:deo:aliâs statim videor donare antè quàm immitteren tur radices. Vel verius,licet perderẽ dominiũ,tamen nõ statim acquirit dño fundi.
f ¶ Arborem.] hîc tamen,& superiori casu datur in factum priori dño arboris:vt dixim' §.ea.l.§.prætereà.
g ¶ Radices.] pro parte.
h ¶ Egerit.] vt &.J. quod vi, aut clã, si inter.& insti.eo.§.si Titius.
i ¶ Cõmunis est.] hoc tamen,& superius respon. intellige,quando nõ poterat sustentari ex prima terra:aliâs est illius tantũ:vt.J.arbo.fur.cæ.l.si plures.in fi.quæ est contra. Sed agetur nõ esse ei ius ita habere:vt in ea.l.§.j.&.J. de arbo. cæ.l.j. vel sol.vt ibi.
k ¶ Pro regione.] In confinio duorum prædiorum.
l ¶ Nascatur.] No. lapidẽ nasci,& cresce-re:vt.§.de fundo do.l. vir in fundo.in fine. Accursius.

Lapis nascitur, & crescit.

soli ædificiũ petat [a], nec soluat pretiũ materiæ,& mercedes fabrorũ:poterit per exceptionẽ doli [b] mali repelli: vtiq; si nesciuerit,qui ædificauerit,alienũ esse solum,& tanquã in suo bona fide [c] ædificauerit.Nam sciẽti alienum esse solũ,potest culpa obijci,ꝙ temerè ędificauerit in eo solo,quod intelligeret alienũ esse. ¶ Si alienam plantam in meo solo posuero [d]: mea erit. Et ex diuerso,si meã plantã in alieno solo posuero [e],illius erit:si modò vtroq; casu radices egerit. Antè enĩ quàm radices egerit,illius permanet cuius & fuit. ¶ His coueniens est,si vicini arbor ita terrã meã presserit,vt in meũ fundum radices egerit,meam effici arborẽ [f]. Rationem enim non permittere,vt alterius arbor intelligatur,quàm cuius in fundum radices [g] egisset:& ideo prope confinium arbor posita,si etiam in vicinum fundũ radices egerit [h], communis est [i].

Marcellus lib.3.Instit. LEX VIII.

PRo regione cuiusque prædij. Sed & si in confinio [k] lapis nascatur [l], & sint pro indiuiso cõmunia prędia:tũc erit lapis pro indiuiso [m] cõis,si terra exẽpt' sit.

Caius lib.2.rerum cot. LEX IX.

QVa ratione autẽ plãtæ,quæ terra coalescunt,solo cedunt [n]: eadem ratione frumenta quoq;,quæ sata sunt, solo cedere intelligunt [o]. Cæterũ sicut is qui in alieno solo ædificauerit:si ab eo dominus soli petat ædificium, defendi potest per exceptionẽ doli [p] mali:ita eiusdem exceptionis auxilio tutus esse poterit, qui in alienum fundũ impensa sua cõseuit [q].

¶ *Scriptura cedit chartæ:tabula uerò cedit picturæ, quoad dominium directum:secus quoad utile.h.d.Bartol.*

¶ Literæ quoq;,licet aureæ [r] sint. perinde chartis [s],membranisúe [t] cedũt,ac solo cedere [v] solẽt ea,quę inædificãtur,aut inserunt. Ideoq; si in chartis,membranisúe tuis carmen,vel historiam, vel orationẽ scripsero:huius operis nõ ego,sed tu dominus esse intelligeris,Sed si à me petas tuos libros, tuasúe mẽbranas,nec impensas scripturę soluere velis: potero me defendere per exceptionem doli mali: vtique si bona fide [x] eorum possessionem nactus sim.Sed non vt literę chartis,membranisúe cedunt, ita solent picturæ tabulis cedere : sed ex diuerso,placuit [y] tabulas picturæ cedere. Vtique tamen conueniens est,domino tabularum, aduersus eum qui pinxerit,si is tabulas posideat, vtilem [z] actionem dari : qua ita efficaciter experiri poterit,si picturæ impensam exoluat : alioquin nocebit ei doli mali exceptio:vtique si bona fide possessor fuerit,qui pinxerit. Aduersus dominum verò tabularum, ei, qui pinxerit, directam vendicationem [a] competere dicimus : vt tamen pretium tabularum inferat : alioquin nocebit ei doli mali exceptio. ¶ Hæ quoque res : quæ

n ¶ Cedunt.] vt.§. eo.l.adeò.§.fi.Accur.
o ¶ Intelliguntur.] vt insti.eod.§.qua ratione.&.§. de vsu.l.g scit.in prin.&.§.j.
p ¶ Per exceptionem doli.] vt &.§. e.adeò.§.ex diuerso. Accursius.
q ¶ Conseuit.] bona fide:vt inst.cod. §.cæterùm.& est hæc accessio diuina,& humana natura cooperante.Idẽ si diuina tãtùm planta,vel frumẽtum coaluit:vt.§.cod. adeò.§.j. ibi, Planè si ideo.& .§.de cõtrahẽ. emp.l. qui fundũ.§. fundi.
r ¶ Aureæ.] hoc rarò contingit:& ideo hîc nõ consideratur. Ac.
s ¶ Chartis.] de bombyce.
t ¶ Membranisve.] quæ de membris animalium eripiuntur.
v ¶ Cedere solẽt] vt.§.e.adeò.§.cũ ĩsuo.

m ¶ Pro indiuiso cõmunis.] R.dixit hũc versum falsum, & vitio scriptorũ positũ. Alij,ꝙ duo habẽt prædiũ Titianũ pro indiuiso:& alij duo habẽt Seianũ pro indiuiso,& sic quilibet est cõmunis duorũ pro indiuiso. Tertij,ꝙ si ego, & tu emimus Titianũ à Titio, & Seianũ à Seio pro indiuiso:lapis ibi natus,& ante diuisionẽ fundorũ,& post erit pro indiuiso cõmunis,facta sic diuisione:vt vn' vni, alter alteri cedat,& inter vtrũq; est lapis. Alij,ꝙ cõfinium erat quo ad culturã,sed proprietas pro indiuiso erat cõmunis vtriusq; prædij:& facit §.cõmuni diui.l.arbor.& pro socio,illud.& de ser.rusti.prædi.l.binas. Accursius.

QVa ratione.] CASVS. Sicut planta aliena,quę in meo fundo duxit radices mea fit : ita frumẽta aliena in meo fundo sata fiunt mea:& sicut qui ædificauit in meo solo:si petã,scilicet ab eo solũ cũ ædificio,habet except.nisi reddã expensas ædificij:ita si petã fundũ ab eo, qui in meo solo seuit : habet excep.doli mali,nisi reddã ei æstimationem seminis. ¶ Literæ quoq;.] Si in charta,vel mẽbrana tua scripsi:licet litera sit aurea tñ litera cedit chartæ:sicut ædificiũ dño soli.Si tñ petas à me chartã : habeo except.doli mali, nisi reddas mihi expẽsas literæ.Et hæc sunt vera,si bona fide scripsi.Sed quid erit,si in tabula tua pinxi?Certè tabula picturæ cedit: & si dñs tabulæ eam petat à pictore,habet vtilem act.in rem:dum tñ offerat ei pretiũ picturæ:& ecõtra,si dñs tabulæ eam tabulam possideat,& pictor velit petere tabulam : audiť,& habet act.in rem directam,dum tamẽ offerat pretiũ tabulæ. ¶ Hæ quoq; res.] Per traditionẽ quoq; nobis acquirũtur res iure gentiũ:vt si ex causa vẽdi.vel simili tradanť nobis res.Et redditur notabilis ratio:nec est vis,siue

x ¶ Vtique si bona fide.] si autem mala,laborẽ donasse videť:vt.§.l.adeò.§.certè.Sed à possessione cecidit scriptor,an habeat actionem contra dominum?Respõ.sic,in factum:vt.§.de rei ven.l.in rem.§.Item si quęcunque.Si malam non:quia nec exceptionem habet,vt hîc.& facit inst.eo.§.literæ.Accursi.
y ¶ Placuit.] vt & instit.codẽ.§.siquis in aliena.Idem si in charta pictum sit,secundum Azo. Sed contra.huic respon.supra de rei ven.l.in rem.§.si id quod.Sol.vt ibi.
z ¶ Vtilem.] in rem.sed actionẽ furti habet cõtra eũ, qui surripuit,quicunq; fuerit:vt inst.e.§.si quis in aliena.Sed quid si ambo cõtra eundem agant?Rñ.præfertur pictor,qui habet directam.Ac.
a ¶ Directam vendicationem.] si bona fide pinxit:licet P.dixit. siue bona siue mala Sed cũ nõ datur exceptio posidẽti,vt.§.pxi. ergo nec actio. Item quis erit dñs,si tabula sit abrasa?Rñ.idem,vt.§. de rei vendi.l.in rem.§.& quod semel.Item nota hîc casum, secundum M.quòd deterior est condictio posidentis. Item quòd alicui datur actio,cui non datur exceptio.Item & quod nõ potest obijci, Dolo facis &c.& pro eo.§.si ex noxa.cau.aga.l.j.in princi.& de noxa.siquis à multis.&.§.de peti hæred.l.cùm idem.Et sic sunt argu. contrà.C.de rei ven.l.res alienas.&.J.de superfi.l.j.§.quod ait Prætor.&.J.de excep.doli.l.dolo,Sed Bul. & Ioan. & R. contrà : vnde si dominus tabulæ vendicet à pictore posidente, poterit pictor posidens eum repellere offerendo ei pretium tabulæ:etiam si vellet ille ei offerre pretium picturæ:& sic in alijs dicas. Item quæ est ratio diuersitatis in pictis,& in scriptis?Rñ.fortè quia scriptores antiqui tẽporis nõ erãt adeò cari,sicut sunt hodie. Vnde cũ parui pretij

Posidentis quãdoq; deterior est conditio

tij esset scriptura, cedebat chartæ, quæ scilicet charta carior erat. Econtrario pictores & fuerũt, & sunt cari, & tabula vilis pretij est, & fuit: vnde cedit picturæ secundũ Io. Sed cùm hodie sit scriptura pretiosior, quã charta: idẽ potest quod in pictura dici, secũdũ Azo. Item quid, si pictura fiat in marmore. Fortè secus: sed arg. q̃d idem. inst. de test. §. penulti.

traditione[a] nostræ fiunt: iure gentium[b] nobis acquiruntur. Nihil enim est tam[c] conueniens naturali æquitati, quã voluntatem domini volentis rem suam in alium transferri, ratam haberi[d]. ¶ Nihil autem interest, vtrùm ipse dominus per se tradat alicui rem, an voluntate[e] eius alius. Qua ratione, sicui libera[f] negotiorum administratio ab eo, qui peregrè proficiscitur, permissa fuerit, & is ex his negotijs rem vendiderit & tradiderit[g]: facit eam accipientis.

¶ *Res, quæ apud me est ex contractu uoluntate domini fit mea sine traditione. h. d.*

¶ Interdum etiam sine traditione nuda[h] voluntas domini sufficit ad rem transferendam: veluti si rem, quam cõmodaui, aut locaui tibi, aut apud te deposui, vendidero tibi. Licet enim ex ea causa tibi eam non tradiderim: eo tamen ipso quòd patior eam ex causa emptionis apud te esse, tuã efficio[i].

¶ *Per traditionem clauium transit possessio. hoc dicit.*

¶ Item siquis merces in horreo repositas vendiderit: simul atq; claues horrei emptori tradiderit. transfert proprietatem[k] merciũ ad emptorem. Hoc autem amplius, interdum & in incertam[l] personam collata voluntas dñi transfert rei proprietatem: vt ecce, qui missilia[m] iactant in vulgus, ignorant quid eorum quisque excepturus sit: & tamen, quia volũt quod quisq; eorum exceperit, eius esse: statim eorũ dominum efficiunt.

¶ *Merces iactatæ in mare causa uitandi periculi, dominorum permanent. h. d.*

¶ Alia causa est earum rerum, quę in tempestate maris leuandę nauis causa eijciuntur. Hæ enim dominorum permanent: quia non eo animo eijciuntur * quo quis eas habere nõ vult: sed quo magis cũ ipsa naue periculum maris effugiat. Qua de causa si quis eas fluctibus[n] expulsas, vel etiam in ipso mari nactus, lucrãdi animo abstulerit: furtum committit[o].

* *Quod eas habere non uenit.*

a ¶ Traditione.] nõ nuda, vt. ĵ. eodẽ. nunquam. Accursius.

b ¶ Iure gentiũ.] quod & naturale dicitur: quia instinctu naturæ est inductum: vt instit. eo. §. per traditionem.

c ¶ Nihil enim est tam.] hyperbolicè loquitur: sic. ŝ. de pac. l. j. in prin. & de iurisdi: om. iu. si p errorẽ.

d ¶ Ratam haberi.] si est legitima: aliàs cõtrà, vt. C. de agri. & cẽ si. quẽadmodum. lib. xj. & C. de admi. tu. l. lex quę. Accursius.

e ¶ Voluntate.] qa qui per aliũ &c. vt & ĵ. de vi, & vi ar. in. l. j. §. deiecisse. Quãdoq; tamen interest, vt. ĵ. de sol. fugitiuus. Item quãdoque etiam sine voluntate domini, vt creditor: vt insti. qui. ali. licet. §. j. & arg. ĵ. eo. l. ergo. §. alluuio.

f ¶ Libera.] & generalis sec° si generalis tantùm: vt supra de procura. l. ꝓcurator cui. & l. procurator totorũ. Sed M. distinxit inter procuratorem totorũ, & vniuersorũ bonorum: vt primo casu posit, secũdo nõ, arg. insti. e. §. nihil.

g ¶ Et tradiderit.] nisi tradere sit prohibitus: vt. ŝ. de Pub. siquis pro.

h ¶ Nuda.] sic. C. de pact. traditionibus. Item in alijs casibus dominium sine possessione transfertur: vt not. insti. e. §. interdũ.

i ¶ Tuam efficio.] si res pręsens est: aliàs cùm apprehensa fuerit: vt. ŝ: de rei vendi. l. eius. & l. seq. secus in pecunia: vt no. ŝ. si cer. pe. l. certi condictio. §. fi. & l. seq. Vel fortè hîc nõ est necessaria præsentia: quia ab initio habuit domini voluntatẽ: sed in. l. illa, eius, non. Vnde hîc est vera venditio, ibi ficta: & facit. ĵ. eo. si seruus. in fi. & ĵ. tit. j. l. iij. §. illud. & ŝ. de euict. si rem. in princ. & ŝ. de pub. siue. §. j. & ŝ. de rei ven. l. quædam.

k ¶ Proprietatem.] & possessionem, si dominus est tradens: alias causam vsucapiendi, si hæc fiant coram horreo: & hoc propter visionem rei: vt. ŝ. de cõtrahen. emp. l. clauibus. & ĵ. ti. j. l. j. §. si iusserim. & facit. ŝ. proxi. §. & quod ibi no.

l ¶ In incertã.] sic. ŝ. de rebus dub. si fuerint. Sed arg. cõtrà. inst. de leg. §. tutor. ADDITIO. Dic secundum Barto. hîc, quòd hîc certificata est persona ab euentu: ibi non.

m ¶ Missilia.] aurum, q̃d proijcitur: sic dicta, quia mittũtur in vulgus: vt facit Papa, vel Imperator, quãdo coronãtur. Sed hodie deleta est illa constitutio per desuetudinem, quę permittebat Prætores, vel Cõsules vel Magistrat' aurũ ꝓijcere: vt. C. de Cõsul. l. ij. Soli enĩ Principi licet aurũ spargere, & sic iactare: sed Consulibus licet de argẽto hoc facere: non tamẽ coguntur, vt in aut. de Consul. §. fin autem & vxorẽ. & facit inst. e. §. hoc ampliùs, & ĵ. ꝓ dereli. l. si id. in fi.

n ¶ Fluctibus.] i. vndis.

o ¶ Committit.] imò nõ. vt. ĵ. de fur. l. falsus. §. si iactum. quæ est cõtrà. Sol. distĩgue animũ ꝓijciẽtis, ꝙ patet: vt si librũ apertũ ꝓijciat[a], secũdũ Io. vt hîc. Et ideo colligitur, arg. ŝ. de dam. infect. si finita. §. si quis metu. In dubio autem præsumitur non velle perdere: vt arg. ŝ. de ꝓba. cũ de indebito. & facit ĩst. e. §. fi. & q̃d ibi no. & ŝ. ad. l. Rho. dę iac. l. j. §. fi. & l. qui leuandæ. & ĵ. e. l. quicũque. & ĵ. ti. j. l. interdũ.

a Dic esse ad hoc tex. in terminis in. l. furti. §. fin. ĵ. de fur. secus, si esset inuolut° in panno cęreo secundũ Bar. ibi. & Iaco. Rebuffi in l. si ratio. nu. iiij. & ibi notaui in apostil. ad eum in ver. De furto inquestari C. de naufra. libro. xj.

Idem institu. LEX X.

Acquiritur[p] nobis non solùm per nosmetipsos, sed etiam per eos, quos in potestate[q] habemus. Item per seruos, in quibus vsumfructum[r] habem°. Item per homines liberos, & seruos alienos, quos bona fide possidemus. De quibus singulis diligentiùs dispiciamus. ¶ Igitur quod serui nostri ex traditione nanciscuntur: siue quid stipulentur, vel ex qualibet alia causa acquirant: id nobis[s] acquiritur. Ipse enim seruus, qui in potestate alterius est, nihil suum habere potest. Ideoque[t] si hæres institutus sit: nisi nostro iussu, adire hęreditatẽ non potest. Et si iubentibus nobis[v] adierit: hæreditas nobis acquiritur perinde[x], atque si nos ipsi hæredes instituti essemus. Et his[y] conuenienter[z], scilicet legatum nobis per eundem[a] acquiritur.

Acquiritur.] CASVS. Dictum est. ŝ. qualiter acquirantur dominia rerum de iure gentium: nunc vult dicere per quos acquirantur: & dicit, q̃d per nosmetipsos acquiritur nobis. Itẽ per eos quos habemus in nostra potestate, vt per filios nostros, & seruos. Itẽ p seruos ĩ q̃bus habem' vsumfr. Itẽ p liberos hoĩes, & per seruos alienos, quos bona fi. possidemus. Et de his singulis videamus. Et certe serui mei q̃cq̃d acq̃runt per traditionẽ vł p stipula. vel sił de causa: nobis acq̃rit̃ nihil enĩ seruus habere potest. Hinc est, q̃d si hęres instituatur, hęreditatem adire non potest sine mea volũtate: & si mea volũtate adeat, mihi quęritur: Itẽ legatũ seruo meo relictũ mihi q̃rit̃, & nõ solũ dñm̃ mihi q̃ritur p seruũ: sed etiã possessio, per quã possess. etiã vsucapio ignorans. posteà dicit de seruo, ĩ quo habeo vsumfr. ꝙ q̃cquid ille q̃rit ex re vł ex opera sua mihi q̃rit. Si autẽ ex alia causa aliquam rem acquisiuit puta legatum, vel hæreditatem ei relictam, ꝓprietario quærit. Idẽ dicẽdum est de seruo alieno, vel libero homine, quẽ bona fi. possidem'. Si aũt bonę fi. possessor serui alieni eum vsucapiat, amodò plenè erit domin': & quicq̃d quæret, domino quæret. Vsufructuarius autem non potest vsucapere seruum, in quo habet vsumfr. tũ quia nõ dicitur eum possidere: tum quia scit eũ seruum alienum. Fran.

p ¶ Acquiritur.] ŝ. dixit qualiter acquiratur: nunc per quos.

q ¶ In potestate.] vt filij vel serui.

r ¶ Vsumfructum.] Quid, si nudum vsum? Rñ. ex re nostra acquiritur, non autem ex opera: vt no. institu. per quas perso. no. acqui. in princi. & ŝ. de vsu, & habi. l. per seruum. in princip.

s ¶ Nobis.] etiã inuitis: vt. ĵ. eod, l. etiam. Ar. cõtrà. ŝ. de don. hoc iure. §. nõ potest. Et dic hîc, vt no. ŝ. de ijs, qui sunt sui. vel alie. iur. l. j.

t ¶ Ideoque.] quia non sibi, sed nobis. Ne ergo nobis inuitis onerosa quæratur hæreditas. ideo nisi &c.

v ¶ Et si iubentibus nobis.] In hęreditate quęrenda tria sunt necessaria. s. iussus: item quòd præcedat; vt supra dę acquiren. hære. l. siquis mihi bo. §. iussum, & quod serui consensus adsit: vt. C. de hæredi. institu. cùm proponas. In bo. pos. puta, secundum tab. non exigitur, vt domini iussus præcedat: sed sufficit eius ratihabitio antè, vel posteà, sed exigitur serui consensus. In treb. sufficit, si primò, vel posteà ratum habeat dominus: nec exigitur serui consensus: vt. ŝ. ad Treb. l. seruo inuito & ĵ. rem. ra. hab. l. penul. In legato non est opus iussione, cũ emolumentũ tantũ cõtineat: vt. ŝ. man. si hær. §. j.

x ¶ Perinde.] quandoque tamen refert per se, an per alium sit hæres: vt supra de inter act. l. si defensor. §. illud. & ŝ. de le. præstan. l. iij. §. hoc autem. & de vulg. sub. qui liberis. §. hæc verba. & ĵ. de ver. signifi. l. sciendum. & supra de ope. lib. l. cùm patronus. §. j.

y ¶ Et ex his.] præceptis. secundum R. vel ijs, quæ dicta sunt.

z ¶ Conuenienter.] quia sicut hæreditas est relictum, sic legatum. Item legatum, sicut hæreditas, nobis per seruum acquiritur, si die cedentis legati non inueniatur liber: vt supra de donati. causa mor. l. fin. & supra quando dies lega. ce. l. si post. §. penulti. & §. fin. & facit ad. l. supra de lega. ij. l. Titia. §. Lucia. & institut. per quas perso. no. acquir. §. item nobis.

a ¶ Per eundem.] s. seruum.

a ¶ Nobis.] vt.§.proxi.
b ¶ Possessio.] scilicet iusta:vt.ff.titul.j.l.quod seruus. Accursius.
c ¶ Adepti fuerint.] siue nostro nomine possideant,siue sibi:secus si alij:vt.ff.ti.j.l.si me in vacuum.§.fin.
d ¶ Videmur.] etiam ignorantes:vt.ff.ti.j.l.iij.§.saltus.
e ¶ Dominium.] i. effectus dominij.sic.& ff.titu.ij.l.cum,qui.Et dic in peculiaribus etiā domino ignorā te vsucapi.in dominicis demū cùm dominus scit:vt.ff.pro soc. l.ij.& de vsuca.l. Labeo.& facit.ff.tit.j.l.j. §.itē acquirimus.&.§ sed per eum.&.C.per quas perso.no.acq.l. j.& ibi.c.§.nō solū.ac.
f ¶ Dominum proprietatis.] nisi cōtēplatione fructuarij sit institutus, vel aliud ei datum fuerit: quo casu ex re eius esse videtur:vt.§.de vsufru.l.sed & siquid. nō tamē fructuarij iussus sufficit ad adeūdā hę redi.vt.§.de aq.hær. aditio.§.præterea.
g ¶ Idē probatur.] quoad acquisitionē, nā in alio differūt, vt. ff.ea.l.§.bonęfidei.ac.
h ¶ Ad ipsum pertinet.] præter possessionem:vt.ff. eod.homo liber.in fi.& præter vsucapionē,quę sine possessione non procedit:vt.ff.de vsucap.l.fine pos.Sed in hære.per liberū homi nem quærenda multa sunt necessaria:vt. ff.eo.liber homo.& facit insti. per quas per so.no.acqui.§.de his. &.C.de rei vend.l.j. &.ff.ti.j.l.j.§. sed & p eū.&.§.de vsufr.l.si seruo.&.l.sed & si qd.&. l. donaturus.&.l. sed & si quis.§. interdum.
i ¶ Bonæ fidei possessor.] serui alieni.
k ¶ Seruum.] in quo habet vsumfructū.ac.
l ¶ Nō possidet.] f.ciuiliter:vt.ff.tit.j.l. j.§.p eū.sed naturalit. sic vt.ff.ti.j.l.naturalit &.§.qui satisda.cog.l. sciēdū. &.ff.de preca. certè.§.is,qui rogauit & facit inst.c.§.sed bonæ fidei.&.ff.eo.l.liber homo.§.quicquid.ac.
m ¶ Alienum esse.] id est,in quo vsumfructum habet.

¶ Non solū autē pprietas per eos, quos in potestate habemus,acqritur nobis[a], sed etiā possessio[b]. Cū iuscunque enim rei possessionem adepti fuerint[c]:id nos possidere videmur[d]. Vnde etiam per eorū longā possessionem dominium[e] nobis acquiritur. ¶ De ijs autē seruis,in quibus tantū vsumfructum habemus,ita placuit: vt quicquid ex re nostra,vel ex operis suis acqrunt,id nobis acquiratur: siquid verò extra eas causas psecuti sunt: id ad dominū pprietatis[f] pertineat. Itaq; si is seruus hæres institut[g] sit,legatúmve quid,aut donatum ei fuerit:nō mihi, sed domino proprietatis acquiritur. Idē placet de eo,qui à nobis bona fide possidetur: siue liber sit,siue seruus alienus. Quod enim placuit de vsufructuario,idem[g] probatur etiam de bonæ fidei possessore. Itaq; ꝙ extra duas istas causas acquiritur: id vel ad ipsum[h] pertinet,si liber est: vel ad dominum proprietatis,si seruus est. ¶ Bonæ fidei[i] possessor cū vsuceperit seruum[k]:quia dominus eo modo fit,ex omnibus causis per eū sibi acquirere potest:vsufructuarius verò vsucapere seruū nō potest:primū qdē,quia nō possidet[l],sed habet ius vtendi fruēdi deinde qm̄ scit seruū alienū esse[m].

Marcellus li.3.Instit. LEX XI.

Pupillus,quātum ad acquirendū[n],nō indiget tutoris authoritate:alienare verò nullā rē pōt, nisi pŝente tutore authore: & ne qdē possessionē[o] q̄ est naturalis:vt Sabino visū est.Quæ sētētia vera est.

Calistrat' li.3.Inst. LEX XII.

Lacus[p],& stagna[q] licet īterdū crescāt,interdū exarescāt:suos tn̄ terminos retinēt:ideoq; in his alluuionis ius nō agnoscit. ¶ Si ex ære meo,& argēto tuo cōflato aliqua spēs[r] facta sit,nō erit ea nr̄a cōis[s]: quia cū diuersa materia æs, atque argētū sit:ab aurificibus separari, & ī pristinā materiā reduci solet.

Neratius lib.6. LEX XIII.

Si procurator[t] rem mihi emerit ex mandato meo, eique sit tradita meo noīe:dn̄ium[u] mihi,& proprietas[v] acquiritur etiam ignoranti[x]. Et tutor pupilli pupillǽve, similiter vt procurator:rē emēdo noīe pupilli,pupillǽve:proprietatē eis acquirit etiam ignorantibus[y].

Idem lib.5.Mēbrana. LEX XIIII.

Quod in littore[z] quis ædificauerit,eius[a] erit. Nā littora * publica nō ita[b] sunt:vt ea,q̄ in patrimonio:populi sunt[c]: sed vt ea:quæ primū natura pdita sunt: & in nullius adhuc dn̄ium peruenerūt.Nec dissimilis eorum cōditio est,atque pisciū,& ferarū,quæ simulatq; apprehēsæ sunt:sine dubio eius,cui' in potestatē peruenerint:dn̄ij fiunt[d]. ¶ Illud videndum est,sublato eo ædificio,qd in littore positum erat,cuius conditionis is locus sit,hoc est: vtrùm maneat eius:cuius ædificium fuerit:an rursus in pristinam causam recidat: perindeq; publicus[e] sit:ac si nūquā in eo ædificatū fuisset. ꝙ propiùs est vt existimari debeat[f]:si modo recipit pristinam littoris speciē[g].

Idem lib.5.Respon. LEX XV.

Qui autem in ripa fluminis ædificat:non suum facit[h].

Florentinus libr.7. LEX XVI.

In agris limitatis[i] * ius al-

Pupillus. CASVS. Pupillus potest acquirere dominiū rei etiā sine tutoris autoritate. Fallit in hære. eidem relicta, vt habes in glos. Alienare autem rem suam non potest, nec etiam pos. in alium transferre potest.Fran.
n ¶ Ad acquirendum.] secus in hæreditate, quia ibi est dubium: vt instit.de auto.tuto.§.neque.
o ¶ Nec quidem poss.] contra.ff.titu.j.l. possessionem.Sol.de pos. facti,siue de tentione ibi dicit.Item quo præbet causam vsucapiēdi? vt.ff.pro emp.l.ij.§.si à pupillo.Respon.vt dixi ibi.& facit inst. qui. alie.lic.§.nunc admonendi.

Lacus.] CASVS. In lacu,& stagno priuato cessatius alluuionis,licet īterdū crescat,& īterdū decrescat.Secūdò dicit,q dā fecit cāpanā ex ære meo,& ex argēto tuo sine nostra voluntate. Dicit ꝙ hæc cāpana nō est comunis nobis. sed ab artificibus separabitur argentum ab ære:& cuique nostrum dabitur ꝙ suum est.Fran.
p ¶ Lacus.] qui habet ppetuā aquā:vt.ff.ī flu.pub.naui.li.l.j.§.lac'
q ¶ Stagna.] quæ habent temporalem aquam:vt co.ti.§.stagnum. Et dic,hic loqui de lacu,& stagno priuato:secus si in publico:vt.ff. de verb.sig.littus publicum est.& facit.§. de aqua plu.arcen. vicinus.in fi.&.§.de contrahen.emp.l.rutilia.Accursi.

r ¶ Species.] vt campana:& dic,sine nostra voluntate.Accur.
s ¶ Cōmunis.] contra.§.eo.adeò.§.voluntas.in fi.sed ibi non poterat separari,hic autem sic.Item videtur cedere specificanti:vt.§.eo. adeò.§.cùm quis.Sed illud quando non potest reduci ad materiam pristinam:& facit.§.de rei vendi.l.si frumentum.§. sed si plumbum.

Si procurator.] CASVS. Procurator me' emit mihi equū meo mādato & ei est tradit',dicit ꝙ per eū est mihi quæsitum dominium equi est ignoranti. Idem iuris est in tutore nomine pupilli aliquam rem emente.Fran.
t ¶ Dominiū.] plenū.
v ¶ Proprietas.] nuda:vt & §.de vsufruc.l.vsusfruc.in multis.
x ¶ Etiā ignorāti.] cōtra.ff.c.l.res ex mādato.Item cōtrà.§.de ne.gest.l.si ego.Sol.vt no.§.de don.l.q mihi. &.ff.de acqui.pos.l.j. §.per procuratorem.
y ¶ Ignorantibus.] ꝙ.§.mādatū hoc facit hic publica autoritas.Et facit ad.l.ff.ti.j. l.j.§.per pcuratorem &.l.cōis.§.j.&.C.per quas perso.no. acq.l. j.& de acq.pos.l.j.&. l.per procuratorem.

Quod in littore] CASVS. Qui ædificat in littore mari:suū facitędificiū.Idē si capit pisces,vel feras:nam suę sunt:& destructo ędificio locus reuertitur pristinum statum.Qui autem in ripa fluminis ædificat,non facit suum ædificiū.Et hoc dicit hæc lex cū.l.qui autem.quæ est.ff.quę continuari debet ad istam.Fran.Accursi.
z ¶ Quod in littore.] maris.
a ¶ Eius erit.] vt.§. de rerū diui.l.intātū.
b ¶ Non ita.] Imò sunt cōmunia: vt inst. de re.diui.§.j.
c ¶ Populi sunt.] de quibus dicitur inst.de rerūdiui.§.Vniuersitatis.& .ff.ne qd in loco pub.l.ij.§.publica. &.§. siquis ne. &.§. de contrahend. emp.l.sed Celsus.
d ¶ Dominij fiunt.] vt instit.de re.diui.§.ferę.
e ¶ Publicus sit.] id est communis.
f ¶ Vt existimari debeat.] vt di.l.in tantum.&facit.§.de reli. l.cùm loca.Sed arg.contrà.§.eo.adeò.§.cùm in suo.Ibi,ex diuerso, vt institut.eodem.§.locus. autem.Item facit infra de vsucapi.l.fin. in princip.
g ¶ Speciem.] sic supra eodem,l.adeò.§.quòd si post.& hic continua.l.qui autem.
h Qui autem.] Suum non facit.quia hæc sunt eorum, qui possident prope ibi prædia:vt institu.eodem.§. riparum.sed tamen potest prohiberi per interdicta,vt.ff.de flumi.l.j.§. non autem omne.&.§. penul.& infra ne quid in flum.pub.l.j.in princi nisi ædificet causa muniendæ ripæ:vt.ff.de ripa muni.l.Io.

In agris.] CASVS. Ius alluuionis non habet locum in agris militibus assignatis: & reddit rationem in fin.l. Secundò dicit. Hostes deuicti à Romanis, agrum, vt esset ciuitatis Romanæ,dederunt. Dicitur quòd in isto agro habet locum ius alluuionis. Ait si ager hostium sit captus à militibus, & is militibus sit assignatus:iste ager dicitur limitatus: & ideo in eo non habet locum ius alluuionis. Fran.
i ¶ In agris limitatis.] id est,militibus assignatis.vel id est, inter

* Facit ad hunc text. quod not. Gerar. de petra sancta singu. suo iure si mandaui.

* Quæ publica, uel communia sint, melius Arist. Pol.li. quintus & alius lib. Politi. ca. j. & ij.

* Vide in hanc.l. Alcia.lib.præter.ij. in diuisione limitati agri.

veteranos diuisis, secundum R. Sic enim fiebat post emerita stipendia veteranis.

a ¶ Locum.] nec insula ratione vicinitatis eis cedit: vt. j. ne quid in flu. publi. l. j. §. si insula.

b ¶ Concessus sit.] i. quem ipsi hostes deuicti Romanę ciuitati dederunt.

luuionis locum [a] non habere constat. Idq; & Diuus Pius constituit. Et Trebatius ait agrum, qui hostibus deuictis ea conditione concessus sit [b], vt in ciuitatem veniret [c], habere alluuionem, neque esse limitatum [d]: agrum autem manucaptum [e], limitatum fuisse [f]: vt sciretur [g], quid cuique datum esset, quidque væniisset [h], & quid in publico relictum [i] esset.

Vlpianus lib. 1. ad Sabi. LEX XVII.

Si duo domini seruo cōmuni rem tradiderint [k]: acquiritur alteri ab altero [l].

Idem lib. 4. ad Sabi. LEX XVIII.

Per hæreditarium seruum, qui eiusdem est hæreditatis, hæredi acquiri non potest [m], maximè ipsa hæreditas.

Pōponius lib. 2. ad Sabi. LEX XIX.

Liber homo, qui mihi bona fide seruit, id quod ex operis suis, aut ex re mea pararet, ad me pertinere sine dubio Aristo ait. Quod verò quis ei donauerit, aut ex negotio gesto acquisierit: id ad ipsum pertinere [n]. Sed & hæreditatem, legatúmve non acquiri mihi per eum: quia neque ex re mea, neque ex operis suis id sit, nec vlla eius opera esset in legato [o]: in hæreditate aliquatenus [p]: quia per ipsum adiretur: quod & Varum Luciliū aliquando dubitasse ait [q]. Sed verius est non acquiri [r], etiam si testator ad me voluisset pertinere. Sed licet ei [s] minimè acquiratur: attamen si voluntas eiusdem testatoris euidens appareat, restituendam ei esse [t] hæreditatem. Sed Trebatius ait, si liber homo bona fide seruiens, iussu eius cui seruit hæreditatem adijsset, hęredem ipsum [v] fieri: nec interesse, quid senserit [x], sed quid fecerit. Labeo contrà, si ex necessitate [y] id fecisset. Quòd si ita vt & ipse vellet: ipsum fieri [z] hęredem.

c ¶ Veniret.] i. ager. esset ciuitatis Romanæ.

d ¶ Limitatum.] i. non esse militibus assignatum.

e ¶ Manucaptum.] à militibus, & eis assignatum.

f ¶ Limitatum fuisse.] & ideo cessat ius alluuionis.

g ¶ Vt sciretur.] Ratio, quare non habet locum ius alluuionis.

h ¶ Væniisset.] si necesse esset, vt aliqua pars venderetur.

i ¶ Relictum.] s. neq; assignatū neq; vēditū.

SI duo.] CASVS. Duo habebant seruum communem: eidem seruo donauerunt aliquā rem. dicitur quod tenet donatio: & acquirit quilibet nostrum partem alteri[us]: nam pars quā habebat socius in re donata, mihi quærit: & mea sibi. Fran.

k ¶ Tradiderint.] quilibet donare volens: vt distinguitur. j. eo. l. per seruum. §. j.

l ¶ Ab altero.] i. quātum ad partem socij mihi quęritur: quantū ad meā sibi, Quod autem est alterius, mihi tantum quæritur: vt institu. de stipu. ser. §. fina.

PEr hæreditarium.] CASVS. Seruus hæreditatis iacentis nihil potest interim acquirere hæredi futuro: maximè nec ipsam hæreditatem. Fran.

m ¶ Non potest.] s. aliquid, & maximè &c. vt & . s. de acqui. hære. l. hæres per seruum. Et est ratio: quia hæreditarius dicitur ante aditam hęreditatem: & sic nō est suus: posteà autem suus, & sic non est hæreditarius: vt plenè dicam. j. titu. j. l. j. §. veteres. Est etiam ratio hęc, quia per alium nō potest hæreditas quęri hæredi: vt. s. de acqui. hæred. Paulus licet secus sit in ea, in qua est institutus seruus. Accursius.

LIber.] CASVS. Liber homo bona fi. possessus quicquid acquirit ex re sua, vel ex opera, acquirit posfidenti. Quod aliunde quærit: vt puta, sibi donatum vel legatum, vel si hæres institutus sit ab aliquo: sibi quęrit, licet in hereditate aliqua opera eius sit. & licet testator instituerit eum contemplatione possidētis: sed hoc casu possessus tenebitur condi. sine causa possidenti ad resti. hæreditatē. Vltimò dicit, liber homo à me bo. fi. possessus iussu meo adiuit hæreditatē, in qua ipse erat institutus. Dicitur quod sibi quęrit. & hoc dixit Trebatius. Sed Labeo distinguit: nā si necessitate duct[us] à me adiuit. aut tūc mihi quærit, nō sibi: aut spōte adiuit, & tūc sibi quærit. Frā.

n ¶ Ad ipsum pertinere.] quantum ad dominiū, & obligationem, & actionē non quoad possessionē: vt. j. eo. l. homo liber. §. quicquid.

o ¶ In legato.] hoc, cùm eius cōtemplatione est relictum: secus si bonæ fidei possessoris: vt. s. de vsufru. sed & si quid. Accursius.

p ¶ Aliquatenus.] scilicet esse opere, dixit Aristo: sed non est, vt subijcit: & . j. eod. fructuario. in stip. est opera: vt & s. de vsu & habi. per seruum. j. respon.

q ¶ Ait.] Aristo.

r ¶ Non acquiri.] hoc in hæreditate intellige: & in eo casu, vbi nō vult hic possessus mihi quærere: sec[us] est in legato, vbi meo respectu est relictū, Azo. Sed in hæreditate est cōtrà. s. de pecu. l. hinc quęritur. §. potest. vbi marito quæritur per seruū dotalem hæreditas. Sed nihil ad rhombum: quia dñs est secundum nos, de iure naturali, & ciuili: vel etiam secundum alios, saltem de iure ciuili, est dominus. Accursius.

s ¶ Sed licet ei.] possessori: & sic mutat personas. Accursius.

t ¶ Esse.] ei possessori per cōdictionem sine causa: ar. j. de stip. ser. l. pen. Cogetur ergo adire possessus, & sic restituere: & sic est cōtrà. j. e. l. homo liber. in prin. quæ est cōtrà. Sol. vt ibi plenè dicā. Itē in eo, quod hīc inspicitur, cuius contemplatione sit institutus, est contrà. s. de act. emp. Iul. §. si quid seruo. Sol. ibi non distinguitur cuius contemplatione. s. serui, vel emptoris: secus si contēplatione venditoris: vt. s. de vulg. substi. l. sed si plures. §. in arrogato. & . s. de acquiren. hæred. aditio.

v ¶ Hæredē ipsum.] possessum.

x ¶ Quid senserit.] possessus.

y ¶ Necessitate.] quia tunc non esset hæres possessus.

z ¶ Ipsum fieri.] liberū hominē possessum: & faciunt ad. l. istam instit. per. quas perso. no. acquiri. §. de his. & . s. de rei ven. l. prętereà. & . C. de rei ven. l. j. & . j. de verbo. obli liber homo, qui. in princi. & de nego. gest. l. at qui. §. si libero. & . j. eo. l. in fructuario. & . C. de iure deli. cū aliquis. & . s. de hæred. insti. l. liber homo. in princip.

Vlpianus lib. 29. ad Sabinum. LEX XX.

Traditio † nihil amplius transferre debet, vel potest ad eū, qui accipit, quàm est apud eū, qui tradit [a]. Si igitur quis dominium in fundo habuit: id tradendo trāsfert [b]. Si non habuit: ad eum qui accipit, nihil transfert [c]. ¶ Quoties autem dominium transfertur ad eum, qui accepit: tale transfertur, quale fuit apud eum, qui tradit [d]: si seruus fuit fundus, cum seruitutibus transit: si liber, vti fuit. Et si fortè seruitutes debeantur fundo, qui traditus est: cum iure seruitutum debitarum trāsfertur. Siquis igitur fundum liberum dixerit [e], cùm traderet eum, qui seruus sit [f]: nihil iuris seruituti fundi detrahit: verumtamen obligat se: debebitq; præstare quod dixit.

¶ Si duo rem aliquam emerint, & uni eorum, tanquam procuratori alterius tradita sit: ambobus acquiritur. h. d.

¶ Si ego, & Titius rem emerimus [g], eaque [h] Titio quasi meo procuratori tradita [i] sit: puto mihi quoque quęsitum dominiū. Quia

† Concor. tex. in c. nuper. extra de dona. inter virū & vxo. tex. in cano. Daibertū. j. q. vij.

TRaditio] CASVS. Si ex causa vendi. vel simili tradatur tibi res: id iuris in re habes, quod habebat tradens: & cū sua causa transiuit res: vt si priùs erat serua, & nūc erit: & si seruitutes ei rei debebantur, & nunc debebuntur. Sed si tradidit tibi fundum tanquam liberum, cùm esset seruus: nō liberatur per hoc fundus: tenebitur tamē tradēs. Vltimò dicit, Ego Titius, & Seius emimus rem: & Titio fuit tradita tāquam meo procura. pro mea parte. Dicitur, quòd in parte acquiritur mihi dominium, & etiam possessio per hunc Titium. Fran. Accur.

a ¶ Qui tradit.] Fallit. s. de vsufr. l. quod nrm. Itē in creditore, & alijs, quos no. inst. q. alie. li. §. j. Itē in debitore alienāte pignus: nā minori spatio se tuetur emptor quā posset vēditor se tueri: vt. C. de præscri. xxx. an. l. cū notissimi. in prī. & . C. si aduer. cre. l. diuturnū. Itē fallit secūdū hæc iura in eo, qui à malæ fidei possessore emit, qui vsucapit. quod nō faceret ipse tradēs: sed hodie secus. vt in aut. vt spō. lar. §. rursus.

b ¶ Transfert.] nisi iuris ratio resistat, vt in minore, & fundo dotali: vt institu. qui. alie. licet. in princi. & . §. nunc admonendi.

c ¶ Nihil transfert.] dominij, sed causam vsucapiendi, vel vtile dominium: vt. s. de contrahen. emp. l. clauibus. & facit. j. de reg. iur. nemo plus. & . C. de dona. l. si filius. Accur.

d ¶ Qui tradit.] fallit. j. pro emptore. l. ij. §. si à pupillo. & . §. si à furioso. & . §. seq. Sed cōcor. s. in prī. huius. l. & . s. de ser. rusti. prędio. l. via. §. pe. & . §. fi. & . s. de cōtrahē. emp. l. alienatio. & . C. de dist. pig. si debitor. & . C. de ser. & in prouinciali. Arg. cōtrà. C. loca. l. emptorem.

e ¶ Dixerit liberum.] secus si non dixit, secūdum quosdam: quod non placet: vt no. s. de contrahen. emp. l. cùm venderes.

f ¶ Seruus sit.] i. seruitutem debeat. Accursius.

g ¶ Si ego.] & Titius rem emerimus à domino. Accursius.

h ¶ Eaque.] scilicet res.

i ¶ Tradita sit.] ratione meæ partis.

placet per liberam perſonam omnium rerum poſſeſsionem quæri poſſe,& per hanc [a] dominium.

Pomponius lib.2. LEX XXI.

SI ſeruus meus, cum tibi bona fide ſeruiret,rem emiſſet,traditaque ei eſſet: Proculus ait, nec meam fieri [b], quia ſeruum non poſsidebam: nec tuam,ſi non ex re tua [c] ſit comparata:ſed ſi homo liber bona fide tibi ſeruiens emerit [d],ipſius fieri [e]. Si rem meā poſſideas,& eam velim tuam eſſe:fiet tua [f],quamuis poſſeſsio [g] apud me non fuerit.

Per ſeruum alienum ui poſſeſſum, uel clàm: uel precariò:non poteſt quæri poßidenti tanquā per poſſeſſum.Fran. Accurſius.

Vlpian' li.40.ad Sabinū. LEX XXII.

NEmo ſeruum vi poſsidens, aut clàm,aut præcariò, per hunc [h] ſtipulantem, vel rem aliquam accipiētē poteſt acquirere.

Idem lib.18.ad Sabi. LEX XXIII.

QVi bona fide alicui ſeruit: ſiue ſeruus alienus eſt, ſiue homo liber eſt: quicquid ex re ei⁹, cui ſeruit,acquirit:ei acquirit,cui bona fide ſeruit. Sed & ſi quid ex operis ſuis [i] acqrit,ſimili modo [k] ei acquirit. Nam & operæ quodámodò ex re eius,cui ſeruit,habentur:quia iure ei operas exhibere debet,cui bona fide ſeruit. Tādiu autem ei acquirit, quandiu bona fide ſeruit. Cæterùm ſi cœperit poſſeſſor ſcire eum alienum eſſe,vel liberum,videamus,an ei acquirat. Quæſtio in eo eſt, vtrùm initium in eo ſpectemus [l], an ſingula momenta. Et magis eſt, vt ſingula momenta ſpectemus. Et generaliter dicendum eſt,Quod ex re ſua,hoc eſt eius, cui bona fide quis ſeruit, ei [m] acquirere non poteſt [n]: ſibi [o] eum acquiſiturum: quod autem * ex re eius ſibi acquirere non poteſt [p]: ei acquiſiturū, cui bona fide ſeruit. ¶Si quis bona fide duobus ſeruiat, vtriq; acquiret: ſed ſingulis [q] ex re ſua [r]. Quod autē ex re alterius eſt,vtrū pro parte ei,cui bona fide ſeruit [s], pro parte dño, ſi ſeruus ſit: aut ſi liber ſit ſibi, vel ei, cui bona fide ſeruit [t]:an verò ēi debeat acquirere totū,ex cuius re eſt, videamus. Quā ſpeciē Scęuola quoq; tractat lib.ij. Queſtionū. Ait enim, Si alienus ſeru⁹ duob⁹ bona fide ſeruiat, & ex vnius eorū re acqrat:rationē facere, vt ei dūtaxat inſolidū [v] acquirat. Sed & ſi adijciat eius nomen,ex cuius re ſtipulat̄: nec dubitandū eſſe ait,quin ei ſoli acquiratur:quia & ſi ex re ipſius [x] ſtipuletur,alteri ex dn̄is ſtipulādo nominatim: ſolidū ei acquirit [y]. Et in inferiorib⁹ [z] ꝓbat [a],vt quāuis nec nominatim,nec iuſſu meo, ex re tamen mea [b] ſtipulat⁹ ſit,etiā cū pluribus bona fide ſeruiret:mihi ſoli [c] acquirat. Nam & illud receptum eſt,quoties cōmunis ſeruus omnibus acquirere non poteſt [d], ei ſoli eum acquirere, cui poteſt. Et hoc Iulianū quoque ſcribere ſæpe retuli: & hoc iure vtimur.

*Non ex re &c.

Paulus lib.19.ad Sabi. LEX XXIIII.

IN omnibus,quæ ad candē ſpeciem reuerti poſſunt,dicendū eſt,ſi materia manēte ſpecies dūtaxat fortè mutata ſit, veluti ſi ex ære meo [e] ſtatuam,aut ex argēto ſcyphum feciſſes,meum dominiū manere eorum.

Caliſtratus lib.2.inſtitu. LEX XXV.

NIſi voluntate dn̄i, alterius [f] nomine id factum ſit. Propter cōſenſum enim domini tota res eius fit,cui⁹ nomine facta eſt.

a ¶ Et per hāc.] ſ.poſſeſsionē,ſecūdū quoſdā.tu dic,ꝑ hāc liberam ꝑſonā:vt no.C.de acq.poſ.l.ꝑ ꝓcuratorē,& inſt.ꝑ quas ꝑſo.no. acq. §. ex his.&.j.de vſuc.l.ſi rem ſubcōditione.&.C.pro ſocio.l.ij.Ac.

SI ſeruus.] CASVS. Quatuor partes habet hæc.l. Prima,poſſidebas ſeruū meū bona fide: hic ſeruus emit rem ex re tua. Dicitur, ꝙ tibi acquirit̄ nō mihi,cùm eum nō poſsideā. Secūda pone,quòd emit rem nō ex re tua,nec ex opera ſua. Hoc caſu mihi quæritur. Tertia, liber homo bona fide à te poſſeſſus emit rē extra rem tuā,& operam ſuam. Dicitur, ꝙ ſibi quærit̄, Quarta, rem meam poſsidebas: volo qđ fiat tua: Poſſum ſola voluntate facere ꝙ fiat tua quamuis poſſeſsio rei apud me non fuerit. Fran. Accurſius.

b ¶ Nec meā fieri.] cùm emit ex re bonæ fidei poſſeſſoris, vel ex opera ſua.

c ¶ Si nō ex re tua.] vel ex opera ſua: & ſic duobus caſibus loquitur hæc lex. Et ſic nō eſt cōrrà.ſ.ſi cert. peta.cū fundus.§.j.& j.eo. homo liber.§.fi. &.j.de ſol.l. fugitiu'. &.ſ.de pecu.l.eo tempore.§.fi. & de lib.le. ſi cui.§.fi.&.ſ.de vſufruct.ſed & ſi quis.

d ¶ Emerit.] non ex re,vel ex opera.

e ¶ Ipſius fieri.] ratione proprietatis,nō poſſeſsionis:vt.j. eo. homo liber.§.fi. &.j. ti.j.l.j.§.ſed & per eū.

f ¶ Fiet tua.] Si erat præſens: ſi abſens,cū poſſeſsionem apprehenderis: vt.ſ. de rei vē.l. eius rei.&.l. ſeq.

g ¶ Poſſeſsio.] Ciuilis,& naturalis:vel naturalis tantùm.

h NEmo.] Per hūc. ſcilicet tanquā poſſeſſum: acqret tñ per eū tāquā per procuratorē:vt &.j.ti.j. ſi me in vacuam.§.fi.

QVi bona fide.] CASVS. Bona fide poſſeſſus ſiue ſit liber, ſiue ſeruus alienus quærit poſsidenti ex re eius, & opera ſua. Tandiu quærit ei,quādiu poſſidēs habeat bonā fidē:& ſuperueniēs mala fides,nocet. Quod autem ei nō poteſt acqrere:vt ſi ſtipulet̄ partū ancillę bonę fidei poſſeſſoris,tūc ſibijpſi quærit. Quod autē ſibijpſi acquirere nō poteſt, vt quod lucrat̄ ex opera ſua,tūc acquirit poſsidenti. Et ſecundū hoc habeas in fine,nō poteſt: aliàs ſine nō:& tūc aliter dic,vt hęc omnia habes in gl. ¶ Si quis.] Aliquis bona fide ſeruiebat duob⁹:acquiret cuiq; ex re eius. Sed pone ꝙ ſtipulat̄ aliquid ex re vnius eorū:an acquiret ei in totū?& dicitur ꝙ totū acquirit ei,ex cuius re ſtipulatur. Sed quid,ſi ex re vnius ex dominis ſtipuletur alteri domino? Dicit̄ ꝙ acqrit nominato ſecūdū quoſdā. Vel dic,ꝙ acquiret ei,ex cuius re ſtipulet̄. Primū caſū repetit,& adducit ſīſe de ſeruo cōi. Frā.

i ¶ Suis.] ſcilicet poſſeſsi. Accur.

k ¶ Simili modo.] facit.j.pro emptore,q fundū.§.fi.&.ſ.de cōdict. inde.l.fi.&.j.e.ꝗſitū.&.j.ti.j.l.j.§.ſed & per eū.&.l.cū hæres.§.fi.&.ſ.de dona.inter virū,& vxo.ſi vxor.&.j.de ſtipul.ſer.l.liber homo.

l ¶ Spectemus.] hoc in libero,in ſeruo ſec⁹:vt.ſ.de vſur.q ſcit.§.fi.

m ¶ Ei.] poſſeſſori.

n ¶ Non poteſt.] vt ſtipuletur partū ancillæ bonę fidei poſ.vt inſtit.de inuti.ſtipu.§.item nemo.vel emat rem bonæ fidei poſſeſ.vel ſtipuletur:nec enim poteſt ampliùs ſua fieri:vt.j.de ſtipu.ſer.l.liber homo.in principio.

o ¶ Sibi.] ſcilicet ſeruienti. Accur.

p ¶ Sibi.] acquirere non poteſt. Aliâs eſt poteſt,ſine non: & tunc plana,& dic,ſibi poſsidenti. Aliâs, non poteſt:& tūc dic,ſibi poſſeſ.& da exemplū de opera,ꝗ non quærit̄ poſſeſſo, ſed poſsidenti. Vel veri⁹.x.ex opera eſt lucratus:ex quibus.x.ſuam propriam rem emit poſſeſſus: & ſic ex re eius, ſcilicet poſsidentis, ſibi poſſeſſo. Hęc tamen regula ſecū[d]a fallit in poſſeſsiōe,quę nō quæritur poſſeſſo, nec tamen poſsidenti, ſi eſt extra rem vel operā: vt.j.eo.l.homo liber. §.qcquid & facit inſti. de ſtipu. ſer.§.fi. &.j. de ſtipu.ſer.l.j.§.communis.&.l.proinde.§.fin.&.l.ſeq. &.l.ſi ſeruus cōmunis.§.ſi ſeruus Titij.

q ¶ Sed ſingulis ex re.] poſſeſſoribus ſingulis ex re ſua, ſicut dn̄is in cōmune quæritur:ſed præcipit̄ fructuarijs ſicut poſſeſſoribus. Ir. primū probatur hîc, &.j.de ſtipula.ſeruo.l.ſi alien' ſeruus. Secundū, ſcilicet ꝙ dn̄is.j.de ſtipul.ſer.l.ſi ex re.§.j. Tertium.ſ.de vſufru.ſi ſeruo.§.pe.in fin.&.j.eo. per ſeruum.§.j.in fine.

r ¶ Ex re ſua.] ſed an in totū, hîc ſubijcit. Accurſius.

s ¶ Seruit.] Ex cui' re quæſiuit. Accur.

t ¶ Seruit.] ex cuius re nō quęſiuit. Accur.

v ¶ Inſolidū.] Imò partē dño,& partē ei, ex cuius re quærit: vt ſ.de vſufruc.l.ſi ſeruo.§.ſi duos. Solu. hîc indiuiduā rem fuit ſtipulat': ibi diuiduā. Vel ſolue vt ibi.

x ¶ Si ex re ipſius.] ſcilicet vnius domini.

y ¶ Ei acquirit.] ſ. dño,ex cui' re ſtipulatus eſt: nō ex ſtipulatione, ſed ex alia cā: vt.ſ.ſi cer. petat̄.l.certi cōdictio.§.qm̄. Vel dic noīato,& ita apta quaſi ſola nominatio faciat acqri: vt hîc. Ergo quod ex re mea quæritur, mihi nominato quærit̄:vt.ſ.proxi.

z ¶ Et in inferioribus.] duobus caſibus.

a ¶ Probat.] Scæuola.

b ¶ Mea.] qui ſum vnus de bonæ fidei poſ.

c ¶ Mihi ſoli.] hîc &.ſ. habuiſti. Et ideo hîc eſt cōtra.ſ.de vſufru. ſi ſeruo.§.ſi duos. Et ſolue vt.ſ.proxi.

d ¶ Non poteſt.] quod frequenter euenit:vt.j.de ſtipu.ſer.proinde.§.fi.&.l.ſeq.& facit ad hoc.C.per quas ꝑſo.nobis acqr.l.ſi duo. &.ſ.de autho.præ.ſi ſeru' cōis.&.ſ.ꝓxi.§.&.j.de ſtip.ſer.l.ſi alien'.

IN omnibus.] CASVS. Ex meo ære feciſti ſtatuā:vel ex meo argēto feciſti ſcyphū.dicit̄ ꝙ ſum dn̄s hui' ſtatuę,vel ſcyphi,niſi de mea volūtate feciſſes: & tuo nomine:nam tūc eſſes dominus,& non ego. Et hoc dicit hæc lex cum ſeq. Franciſcus.

e ¶ Ex ære meo.] in ſpecie conſiſtenti,vt campana,vel lance:& facit.ſ.eo.adeò.§.cùm quis.&.§.volūtas.&.l.lacus.§ fi.&.ſ.de legа.iij.l.quæſitum.§.illud. Accurſius.

f NIſi voluntate.] Alterius ſpecificantis. Accur.

Sed ſi ex

Paulus. LEX XXVI.

SEd si ex meis[a] tabulis nauem fecisses, tuã nauem[b] esse: quia cupressus non maneret, sicuti nec lana vestimento facto: sed cupresseum aut laneum[c] corpus fieret. ¶ Proculus indicat eo iure nos vti quod Seruio, & Labeoni placuisset, In quibus propria qualitas rei spectaretur, si quid additum erit, toto cedit: vt statuæ pes, aut manus: scypho fundus, aut ansa: lecto fulcrum: nauis tabula: ędificio cęmentum. Tota[d] enim eius sunt, cuius anteà fuerant. ¶ Arbor radicitus[e] eruta, & in alio loco posita priusquã coaluerit, prioris dñi est: vbi[f] coaluerit, agro cedit[g]: & si rursus eruta sit, non ad priorem dominum reuertitur. Nam credibile est, alio terræ alimento aliam factam[h] arborem esse. ¶ Si meam lanam infeceris, aut purpura[i] intinxeris: nihilominùs meam esse[k] Labeo ait: quia nihil interest inter purpureã lanã, & eam, quæ in lutum, aut cœnũ cecidisset, atq; ita pristinum colorem perdidisset.

Pomponi' li. 30. ad Sabi. LEX XXVII.

QVicquid[l] infecto argento[m] alieni argenti addideris: nõ esse totum[n] tuum argentum fatẽdum est. at contrà, si tuum scyphũ alieno plũbo plumbaueris, alienó ve argento ferruminaueris: non dubitatur scyphum tuum esse[o], & à te rectè vendicari. ¶ Vbi simul plura contribuuntur, ex quibus vnum medicamentum fit, vt coactis[p] odoribus vnguenta facimus: nihil hîc horum suum esse dicere potest prior dominus: quare potissimum est, existimari, cuius nomine factum sit eius esse[q]. ¶ Cùm partes[r] duorum dominorum ferruminatione[s] cohęrerẽt, & quæreretur, vtri cederent: Cassius ait, Pro portione[t] rei existimandum, vel pro pretio[v] cuiusq; partis. Sed si neutra alteri accessio[x] est: videamus, ne aut vtriusq; esse dicenda sit, sicuti massa confusa[y]: aut eius cuius nomine ferruminata est. Sed Proculus, & Pegasus existimant, suam cuiusque remanere[z].

Idem li. 33. ad Sabi. LEX XXVIII.

SI supra tuum parietem vicinus tuus ædificauerit: propriũ eius id, quod ædificauerit, fieri Labeo, & Sabinus aiunt[a]: sed Proculus tuum proprium[b]: quemadmodum tuum fieret, quod in solo tuo[c] alius ædificasset. Quod verius est.

Paulus lib. 5. ad Sabi. LEX XXIX.

INter eos, qui secundũ[d] vnã ripã prædia habent, insula in flu-

SEd si ex meis.] CASVS. Continuatur cum superiori: & dic, de mea cupressu fecisti tabulas, & de eis fecisti nauim. Dicĩ, ꝙ tua nauis sit. Idẽ si ex mea lana fecisti vestimẽta. Posteà dicit: pedem meæ statuæ apposuisti, aut fundum scypho meo apposuisti. Dicitur ꝙ mea dicitur statua, itẽ scyphus. Idem in similib'. ¶ Arbor.] Arbor mea cum radicibus eruta in tuo fundo est posita. Adhuc durat mea, nisi in tuo 10 fundo radices imposuit: nã tunc tua fit, & durat tua etiã si diruat amodò de tuo fundo. Secundò dicit, lanam meam intinxisti, aut purpurã meã alio colore intinxisti: adhuc durat mea, quẽadmodum si cecidisset in 20 lutũ, & sic mutasset colorem: nam adhuc mea duraret. Frã. Ac.

a ¶ Sed si ex meis.] i. mea cupressu factis à te, & sic factæ fuerunt tuæ per specificationẽ: secùs si iam tabulæ factæ à me ad hoc paratæ erant: vt. 30 ſ. de rei ven. l. Muti'. & de pig. act. l. si cõuenerit. §. siquis. quæ sunt contra. vbi plenè dixi.

b ¶ Tuam nauem.] teneris tamẽ actione in factũ ad pretiũ: vt. ſ. de rei ven. l. in rem. §. itẽ quæcunque. ibi, 40 non idem in eo &c.

c ¶ Laneum corpus.] facit. ſ. de leg. iij. sicui lana. &. ſ. de dona. inter virum, & vxo. l. si mulier. §. j. & de auro, & argen. le. l. Seia in fi. & l. cũ aurũ. & instit. de re. diui. §. cũ ex aliena. &. §. ꝙ si 50 partis. &. §. si tñ alienam ar. cõtrà. ſ. de le. j. seruũ filij. §. si ꝑcula.

d ¶ Tota.] non intelligas, ita ꝙ quælibet eius pars, sed in tota totaliter: sic ponitur. ſ. de rei ven. l. in rem. §. siquis rei. & l. ij. & hoc, si per applũbaturã adiungatur: & sic nõ ob. ſ. ad exhi. l. tigni. §. j. secùs si per ferruminationẽ, vt. ſ. de rei ven. l. in rem. §. itẽ quęcunq;. & j. e. l. quicquid. in prĩ. Ac.

e ¶ Radicitus.] i. cum radicibus.

f ¶ Vbi.] id est, postquàm.

60 g ¶ Cedit.] sed in factum agit prior dominus ad æstimationem: vt. ſ. de rei ven. l. in rem. §. item quæcunq;. Sed Mar. dabat vtilem in rem vt. ſ. de rei vendi. si frumentũ. §. de arbore. & facit instit. eo. §. si Titius. & . ſ. de dan. infect. hoc ampliùs. §. Alfenus. & . ſ. eod. adeò. §. prætereà. & . §. cùm quis. & . §. fi. & l. seq.

h ¶ Alienam factam.] sic. j. de sol. qui res. §. aream.

i ¶ Aut purpuram.] scilicet, in alium colorem. aliâs deest, aut: & tunc dic, lanam purpuream tinxeris. i. in purpureum colorẽ. Ac.

k ¶ Meam esse.] secùs si tuo vestimento intexuisti: vt instit. de re. di §. si tamẽ aliena. & . ſ. ea. l. §. Proculus. Sed arg. contrà. ſ. de lega. iij. 70 si cui lana. in princi. Accursi.

QVicquid.] CASVS. de meo argento cum tuo argento fecisti massam. Dicitur ꝙ tota massa non est túa, sed aut poterit separari: & tunc quilibet suum argentum vendicabit: aut non, & tunc esset cõmunis hæc massa. Secũdò dicit, Pedem alienum adiunxisti scypho tuo: dicitur, quod scyphus adhuc tuus dicitur. & eum, tanquàm tuum, à quolibet possessore poteris vendicare. ¶ Vbi simul.] Ex alienis medicamentis emplastrum feci: meum efficitur. ¶ Cùm partes.] Pars tuæ statuæ iuncta est parti meæ statuæ: quæritur, cuius sit. Et dicitur, quòd ei cedit, qui habet maiorem partem 80 in statua, vel pretiosiorem: Et si neuter habeat maiorem vel pretiosiorem: & sic æquales sint partes: tũc quilibet remanet dominus suæ partis. Fran.

l ¶ Quicquid.] factum, vel infectum.

m ¶ Argento.] scilicet tuo.

n ¶ Non esse totum tuum.] non enim fit inde aliqua species, sed quædam massa: & ideò distingue posit separari, & tunc quilibet suum vendicet: aut non, & tunc fit cõmunis: vt. ſ. de rei ven. l. iij. §. fi. & l. seq. & l. j. in princip. & . §. j. & . ij. & . ſ. eo. lacus. §. fi. & l. adeò. §. voluntas. Accursius.

o ¶ Tuum esse.] ita quod quælibet eius pars, cũ per ferruminationem est coniunctio facta: cum per applumbaturam nõ, sed totaliter, vt dixi. ſ. e. l. proxi. §. j. & . ſ. de rei ven. in rem. §. siquis. & . §. item quęcunque. Accursius.

p ¶ Coactis.] aliâs coctis.

q ¶ Esse.] scilicet tri- 10 bus interueniẽtibus: vt no. ſ. codẽ adeò. §. cùm quis.

r ¶ Cùm partes.] loquitur hîc. §. quando per ferruminationem meæ statuæ, vel alij speciei factæ tuã speciem factam adiũgo, non dico mẽbrum, vt 20 differat ab illo. §. Arg. contrà, quia in duobus casibus primis huius. §. fit accessio, sed agitur in factũ in tertio vtrique suum redditur, cùm posit separari: vt hîc, & . ſ. eo. lacus. §. si ex ære. Vel secũdum R. mea 30 media statua, & tua media iunctę sunt: nec tamen ita, quòd iure specificationis altera cedat alteri.

s ¶ Ferruminatione.] i. mediante eadẽ materia: vt. ſ. de rei vẽdi. in rem. §. si quis.

t ¶ Pro portione.] 40 Sed quid si tuæ portioni maiori addam meam portionem minorem? Respon. tua in totum fiet: & si quidem bonam fidem habeo, ad æstimationem meæ partis, habeo actionem in factum: vel quod tutius est, 50 doli exceptionem. Si malam fidem habeo videor donasse: vt. ſ. eo. adeò. §. ex diuerso. & facit. ſ. de test. l. repetundarum. x. Hermaphroditus.

v ¶ Vel pro pretio.] cùm partes sint æquales. Et exemplificat R. vt in tabula, & pictura: quod non placet, cùm non sit ibi ferruminatio.

x ¶ Accessio.] quia & in parte, & in pretiositate est æqualitas[a], sed nec specificandi iure alicui cederet.

60 y ¶ Confusa.] vt. ſ. eo. adeò §. voluntas. Accur.

z ¶ Remmanere.] propter incertitudinem: argu. ſ. de vsufruct. l. adhuc. & . ſ. de fun. instru. l. quæsitum. §. si quis eodem. Et hoc secundum R. cùm neque specificandi iure alicuius sunt facta, & separatio non sit impossibilis, nec dominorum voluntate sit facta.

SIsupra. CASVS. Supra tuum parietem ego Sempronius ædificaui: dicunt quidam, quòd ædificium meum est: sed malè dicunt, imò est sicut si in tuo solo ædificassem: Fran.

a ¶ Aiunt.] & malè.

b ¶ Proprium.] vt & C. de rei vendica. l. ij. & supra de rei vendi. l. 70 redemptores. & supra de vsufruct. sed & si quid in hæred. Item si hoc superædificatum sustentatur pariete: aliâs secus, vt infra codẽ. Titius. & . ſ. ad le. Aquil. quemadmodum. §. j. & ij. In possesione dic: aut habet superædificatum cœnaculum ex publico aditu: aut non: vt infra vti poss. l. si duo. §. Labeo. & . §. seq. Accursius.

c ¶ Tuo.] vt. ſ. eod. adeò. §. ex diuerso.

INter eos.] CASVS. Plures habent prædia iuxta vnam ripam fluminis: in quo flumine nata est insula: non fit communis illorum, qui habent ibi prædia, sed fit cuiusque pro diuiso, qui habet prædia ante frontem insulæ: vt inquantùm in- 80 sula respicit de agro meo, tantumdem insulæ sit meum. Si ergo fundus meus sit tam longus versus ripam inferius, quòd insula non est tam longa, & sic insula non respicit, nisi primam partem agri mei, & ego vendam inferiorem: nihil sequitur emptorem de insula. Et hoc dicit hæc lex cum princip. sequen. Franciscus.

d ¶ Secundum.] id est, iuxta: vt supra de serui. vrb. præ. quidam Iberius.

a Adde gl. in l. fin. de cõdi. indebi c. si laicus. xxxj. dist. n. & in reg. accessorium. libro. vj.

a ¶ Regionibus.] sic.ff.eo.l.pro regione. & facit.l.adeò.§.insula. &.j.de flumi.l.j.§.si insula.

ERgo.] Casus huius prin.cõtinuat.l.superiori. ¶ Celsus filius.] Arbor nata in ripa fluminis sit illius, qui habet prædiũ ante illũ locũ,cũ ripa sit eius,inquãtũ respicit agrũ suũ:licet vsus sit publicus. Flumẽ aũt est publicũ etiã ratione ,ppriet atis:& eo exiccato fit,pximior ¶ Tribus modis.] Insulas fit in flumine tribus modis.Vno modo,cũ flumen vadit circunquaq; agrũ meũ.Alio modo. cũ aliquid de alueo siccũ relinquit, & circũquaq; illũ locum vadit flumẽ. Tertio modo,cùm paulatim coalluendo de terra facit quendã locum eminẽtem supra alueũ,vt aliquẽ montem.Istis vltimis duobus fit insula illorum, qui habẽt prædia ante frõtẽ insulæ.Primo modo remanet illius cuius & prius fuerat.
30 ¶ Alluuio.] Flumẽ occupauit agrũ meũ: qui erat inter viam publicam,& flumẽ,faciẽdo ibi alueũ:& statim recessit flumẽ.dicitur qđ ager iste ad me antiquũ dñm reuertit, & habes hoc notabile verbũ ĩtex.infi.dicẽs, 40 pilas ĩ mare iactaui, & sup eas feci magnã domũ: mea efficitur. Idem si paruam.Fran.
b ¶ Ergo.] quia tantũ in ea insula mihi quæritur quę frõtem agri mei respicit,ergo &c.
c ¶ Ad emptorem.] secùs in seruitute, q̃ 50 singulas partes respicit fundi:vt.ff. de ser. rusti.præ.via.§.fin. & quemadmo. ser.amit. non satis.§.j.
d ¶ Quæ.] scilicet ripa. Accursius.
e ¶ Secundum.] id est iuxta:vt &.ff.l. inter eos.
60 f ¶ Priuatum est.] contrà .j. de flumi. l. flumina.vbi dicit publicam ripam.Sed dic quoad vsum: & facit instit.de re.diui.§. riparum.
g ¶ Et ideo.] supple, licet ripa priuata,flumen est publicum: etiam ratione proprietatis,& ideo &c.
70 h ¶ Tribus.] & facit ad.§.ff.eo.l.adeò.§.insula.
i ¶ Amnis.] id est,flumen.
k ¶ Circumfluit.] id est,circumuadit.
l ¶ Circumfluere.] id est,circumire.
m ¶ Alluuio.] impropriè ponitur:vt.j.eo.l.Martius.
n ¶ Pristinum dominum pertinet.] hic est cõtra.ff.eo.adeò.§.q̃ si post.Sed hoc facit hęc via:ibi nõ erat via:quod nõ placet:vt.j.e. Martius.vel hic de æquitate,& sic secundũ illã.Vel aliter.vt ibi,& eodem modo sol.ff.quibus mo.vsusfruct.amit.l.cùm vsumfr.sed cõcor.l.si ager.in eod.titu.& quemadmo.ser.amit.si locus.

Censitores qui sint.

80 o ¶ Censitorum.] Censitores sunt,qui signant prædia militantibus assignanda:vt.ff.eo.in agris.vel illi qui prædia auferunt non soluentibus tributa:& alijs dant:vt.C.si propter pup.pen.l.j.&.ij.&.ff. de rescind.vend.l.pe.vel censitores vocat iudices,quivni auferunt,& alij dant dominium:vt instit.de offi.iudi.§.fi.
p ¶ In publicum.] alluuione superueniente.
q ¶ Et ex publico.] alluuione recedente.
r ¶ Iactauero.] quod non erat cõcedendum,si vsus maris deterior efficiatur:vt argu.j.ne quid in flumi.publi.l.ij.
s ¶ Villam.] id est,peruam domum.Accursius.
t ¶ Occupatis.] vt.&.ff.c.l.iij.in prin.& fa.ff.de act.emp. creditor. in.fi.& .j.ne quid in lo.pu.l.litora.&.ff.eo.quod in littore.&.ff.de re diui.l.in tantum.Accursius.

mine nata,nõ pro indiuiso cõmunis sit,sed regionibus [a] quoque diuisi. Quantum enim ante cuiusque eorum ripam est,tantum, veluti linea in directum per insulam trãsducta,quisque eorũ in ea habebit certis regionibus.

Pomponius scribit lib.36.ad Sabinum.

LEX XXX.

ERgo [b] si insula nata accreuerit fundo meo:& inferiorem partem fundi vendidero,ad cuius frõtem insula non respicit: nihil ex ea insula pertinebit ad emptorẽ [c] ex eadem causa:quia nec ab initio quidem eius fieret, si iamtunc, cũ insula nasceretur, eiusdem patris dominus fuisset. ¶ Celsus Filius, si in ripa fluminis,quæ [d] secundũ [e] agrum meum sit, arbor nata sit, meã esse ait: quia solũ ipsum meũ priuatũ est [f] :vsus autem eius publicus intelligitur: & ideò [g] cùm exiccatus est alueus,proximorum fit: quia iam populus eo non vtit. ¶ Tribus [h] modis insula in flumine fit. Vno modo,cùm agrum,qui alueí non fuit, amnis [i] circũfluit [k]. Altero,cũ locũ,qui aluei esset, sic cum reliquit,& circũfluere [l] cœpit.Tertio,cũ paulatim coalluẽdo locũ eminẽtem supra alueũ fecit, & eũ alluẽdo auxit. Duob⁹ posterioribus modis priuata insula fit eius,cuius ager propior fuerat cũ primùm extitit.Nam natura fluminis hæc est,vt cursu suo mutato,aluei causam mutet: nec quicquã interfit,vtrum de aluei duntaxat solo mutato,an de eo, quod superfusum solo veteri sit,queratur:vtrunque enim eiusdem generis est. Primo autem illo modo causa proprietatis non mutatur. ¶ Alluuio [m] agrum restituit eum, quem impetus fluminis totum abstulit.Itaque si ager,qui inter viã publicam,& flumen fuit,inundatione fluminis occupatus est,siue paulatim occupatus est,siue non paulatim , sed eodem impetu: recessu fluminis restitutus, ad pristinum [n] dominum pertinet. Flumina enim,cẽsitorum [o] † vice funguntur:vt ex priuato in publicũ [p] addicant, & ex publico [q] in priuatum.Itaq; sicuti hic fundus,cùm alueus fluminis factus esset,fuisset publicus: ita nunc priuatus eius esse debet,cuius anteà fuit. ¶ Si pilas in mare iactauero [r] ,& super eas ædificauero: continuò ædificium meum fit. Item si insulam, vel villam [s] in mari ędificauerim, continuò mea fit : quoniam id, quod nullius est,occupantis [t] fit.

Paulus lib.22.ad edi. LEX XXXI.

NVnquam nuda traditio trãsfert dñium:sed ita [v] ,si venditio,aut aliqua iusta causa [x] præcesserit,propter quam traditio sequeretur. ¶ Thesaurus † est vetus quædam depositio [y] pecuniæ,cuius [z] non extat memoria, vt iam dominũ non habeat, sic enim fit eius, qui inuenerit [a] ,quòd [b] non alterius [c] fit:alioquin si quis aliqđ vel lucri causa, vel metus, vel custodiæ condiderit sub terra , non est thesaurus [d] : cuius etiam furtum fit [e].

¶ *Per seruum acquiritur domino etiam inuito. fa llit in hæreditate. Accursius.*

† Vlpianus. LEX XXXII.

ETiam inuitis [f] nobis per seruos nostros acquiritur , pœnè [g] ex omnibus causis.

Paulus †. LEX XXXIII.

IN eo,quod castrensi seruo ante aditam hæreditatem filij -

NVnquã] CASVS. Nuda traditio non trãsfert dominiũ,sed ea, quæ 10 sit cũ causa:vt,si tradat res ex cã vẽditionis:vel simili.Secũdò dicit,quid sit thesaurus, & tradit eius diffinitionẽ:quã not. Frã.
v ¶ Sed ita.] s.trãsfert dñiũ traditione.
x ¶ Iusta causa.] vera vel putatiua:alio 20 quin.i.si dicas ex putatiua nõ trãsferri dominium: totus tit.de cõdict.inde.repugnaret: qui titulus habet locũ, quãdo trãsferẽ dominiũ alicuius rei ex putatiua causa.Idẽ in promissore per stipulationẽ:vt.j.do. ex 30 cep.l.ij.§. circa. ibi, Si quis siue causa &c. & in confessione:vt. ff.de probatio.l.cũ de indebito.§.fi.& facit. C.de pact. traditionibus.&.ff. de do.l. nuda ADDITIO. Dic secundũ Bar.hic, q̃ non trãsfertur sine 40 causa vera, vel putatiua : & idem dicas in stipulatione:vt.l.ij §.circa. de doli excep.
y ¶ Depositio.] id est pecunia deposita: & facit.C. de thesau.l.j.
z ¶ Cuius.] scilicet, depositionis pecunię factæ.
50 a ¶ Qui inuenerit.] licet non occupauerit. Aliud in gemmis in littore maris inuẽtis:vt subtiliter no.instit.eo §.itẽ lapilli. Itẽ accipe hic quãdo ĩ suo:alias dic, vt dicitur instit.eo.§. thesauros.&.C.de the 60 sau l.j.
b ¶ Quod.] id est,q̃a.
c ¶ Non alterius fit.] sic.C. vnde vi.l. conquerebatur .in fi.
d ¶ Non est thesaurus.] scilicet propriè sed abusiuè quãdoq; vt argu.ff. ad exhi.l. thesaurus.&.ff.fami.er.item Labeo.in prin.
70 e ¶ Furtum fit.] quia proprietas,& possessio est ius,qui recõdit: vt.ff.de rei ven.l.a tutore.&.j.ti.j.l.iij.§.Serua.&.l.peregrè.in prin.
f ¶ Etiam inuitis.] vt.j.de verb.obl.l.seru⁹ vetãte.Sed arg.cõtra ff.de do.hoc iure.§.nõ potest.Sed ibi finaliter:sic econtrà nos inuitos de peculio obligat:vt.ff.de pecul.siquis seruum.§.etiam.
g ¶ Pœnè] hoc dicit,pp̃ter hæreditatẽ,in qua debet p̃cedere iussus domini,vt acquiratur:vt.ff.de acqui.hære.siquis mihi bona. §. iussum.& dixi.ff.eo.l.acquiritur.§.j.

IN eo] CASVS. Filiusf.miles habẽs castrẽse peculiũ fecit testam in quo ĩstituit sibi qndã hæredẽ:seru⁹ castrẽsis peculij aliqđ stipu 80 lat⁹ nũc:vl' aliqđ acq̃rit:vel vsusfr.alicui⁹ rei ei relinq̃t. Dicit,q̃ est ĩ pẽdẽti,cui acq̃rat.Nã aut institut⁹ adijt,& tũc ei quęrit:aut nõ adijt,& tũc quærit p̃ri testatoris q̃ occupat oĩa iure peculij.Itẽ si res hui⁹ castrẽsis peculij interim surripiat.est ĩ pendẽti,an nascat actio furti:q̃ erit si non adeat institutus. Vltimò dicit,seruus hæreditarius si aliquid stipuletur,vel per tradi.aliquid acquirit,valet ex persona defuncti,non hæredis futuri.hæreditas enim personam defuncti reprę sentat Et hoc dicit hæc.l.& seq.Fran.

† Aliàs cẽsorũ,& vide Antoniũ Nebris. in lexi.iur.ci. ui.in dictione censeo.

† Quid dicatur proprie thesaurus,hic habes text.alli quãdo impropriè sumitur. gl.est in.§.thesauros.instit. de re. diui.glo.in procemio Pragmat. san.§.quibus.ad plenum super verbo.The sauri.Adde aliã glo.in l.ij.§.Neratius.j.de acquirend. pos.& in contrario contra de vsu.

† Paulus lib.11.

† In veteri stiß. Cod. nõ est lex: sed legitur vno itenore.

Militis

fa.militis[a],legatur,vel in eo, ꝙ stipulatur seruus[b],tractat̃ apud Marcel.lib.xxij.ex cuius[c] persona vel stipulatio vires habeat,vel legatũ. Et puto verius esse quod & Scæuolæ videtur, & ipse Marcel.tractat:si quidẽ adeatur[d] hæreditas, omnia vt in hæreditario seruo: si verò adita non sit,vt in ꝓprio patris esse spectanda[e]: & si vsusfructus fuerit huic seruo relictus[f], modò patri videri delatum[g],modò hæredi[h]:nec à persona in personã[i] creditur transisse. Eadem distinctione[k] quis vtetur etiam si res fuerit subtracta: aut cessare, aut nõ,furti actionẽ dicet. Si ex testamento[l] adierit, qm̃ hæreditati furtũ nõ fit[m].aut si nõ adierit pr̃idabit̃ furti actio:nã & cõdictio[n]. ¶ Quoties seruus hæreditarius stipulatur, vel per traditionẽ accipit:ex persona defuncti vires assumit: vt Iuliano placet: cuius præualuit sententia[o],testantis[p] personam spectandam esse, opinantis[q].

Idem lib.3. LEX XXXIIII.

HÆreditas enim non hęredis personam,sed defuncti sustinet: vt multis argumentis[r] iuris ciuilis comprobatum est.

Idem li.3.disputatio. LEX XXXV.

SI procurator meus, vel tutor pupilli,rem suam,quasi meam vel pupilli, alij tradiderit: non recessit ab eis dominium: & nulla est alienatio: quia nemo errans rem suam amittit[s].

Iulianus li.13.Dige. LEX XXXVI.

CVm in corpus quidem, quod traditur, consentiamus, in causis verò dissentiamus[t]: non animaduerto,cur inefficax sit traditio: veluti si ego credam me ex testamento tibi obligatum esse, vt fundum tradam: tu existimas ex stipulatu eum tibi deberi. Nam & si pecuniam numeratam tibi tradam donãdi gratia,tu eam quasi creditam accipias, constat proprietatem ad te transire,nec impedimento esse, quòd circa causam dandi,atque accipiendi dissenserimus.

Idem li.14.Dige. LEX XXXVII.

PEr seruum, qui pignori datus est, creditori nec possessio acquiritur: quia nec stipulatione, nec traditione,nec vllo alio modo per eum seruum quicquam ei[v] acquiritur, quamuis possessio[x] penes eum sit. ¶ Si vnus ex dominis seruo comuni pecuniá donet: interest,qua mente donet. Nam si hoc solum egerit, vt ea separetur à suis rationibus,& in peculio serui sit:manebit eiusdem domini proprietas[y]. Si verò eo modo pecuniam seruo cõmuni donauerit, quomodo alienis seruis donare solem⁹:fiet cõis sociorũ ꝓ portiõe[z].

a ¶ Militis.] qui testatus decessit.
b ¶ Stipulatur seruus.] scilicet,talis.
c ¶ Ex cuius.] i.vtrum patris,ad quem bona pertinẽt iure peculij sublata institutione? an etiam ex persona hæredis,ad quem iure institutionis pertinent?
d ¶ Adeatur.] ex testamenuo. Accursius.
e ¶ Spectanda.] ergo interim .i. antè quàm adeatur hæreditas, est in pendenti:vt &.j̃ de castrẽ.pecu.filiusf. & hoc cũ seruus proprius erat.s.filij.secùs si cũ alio communis erat:quo casu totum socio interim quæritur:vt.j̃.de stipul.ser. si seruus communis. in prĩ.quæ est cõtrà.
f ¶ Relictus.] secùs si stipuletur vsumfructum:quia non valet: vt.j̃.de stipula.ser.l. vsusfructus.
g ¶ Delatum.] scilicet eo casu quo hæres repudiauit hęreditatem:scilicet,filij.
h ¶ Hæredi.] scilicet,cùm ipse adiuit.
i ¶ In personam.] puta, patris in hæredem: quia ab initio fingitur ei acquisitum qui posteà adijt: vt infra de stipula.ser.si ex re.§.fin.
k ¶ Distinctione.] vt in suspenso maneat.
l ¶ Si ex testamento.] supple,cessabit si ex testamẽto &c. Ac.
m ¶ Non fit.] nisi in casibus:vt.j̃. de fur.l. hæreditarię. Accursi.
n ¶ Nam & condictio.] scilicet,furtiua:sed hodiè non habet locum distinctio huius.l.quia pater tãquam hæres filio succedit:vt in authen.de hær.ab intesta.§.j.sed olim tempore huius.l.iure peculij omnia occupabat pater:vt.j̃.de castren.pecu.l.ij.& facit.j̃. de verbo.obli. interdum.§.si seruus.Accursius.
o ¶ Sententia.] scilicet,opinantis &c.quod est in fi.huius.l.& iunge cum.l.seq.
p ¶ Testantis.] id est,mortui.Accursius.
q ¶ Opinantis.] i.dicentis.
r HAereditas.] Argumẽtis.vt inst.de hære.insti.§.seruus alien⁹. & de stipu.ser.in prin.&.C.depos.l. cùm hæreditas.&.j̃. eo.l. hæreditas in multis.&.j̃.de noua.l.nouatio.in fi.&.s̃.de le.ij.si mihi & tibi ea.§.fin.&.l.debitor.§.fin.& de inter.act.l.si antè.

SI procurator.] CASVS. Procurator,vel tutor meus rem suam quasi meam hoc credens vendidit. Dicitur,quòd non transfert dominium:quia nemo errans &c. Franciscus.
s ¶ Admittit.] s.sic.nã per vsuca.& ꝑ alios modos amittit ꝗs errãs: Sed cõtrariat̃ huic.l.s̃.si cer.pe.l.ei⁹.q.§.quas verò.Sol. hĩc alij, quẽ tradẽti poterat geri negotiũ:ibi nõ alij ꝑ parte.s. tradentis:vt ibi.vel sol.vt ibi.Itẽ cõtrà.s̃.mã.seruũ Titij.j.rñ.Sol.vt ibi.Itẽ cõtrà s̃.de cura.fur.iul.§.j.Solu.hĩc errauit:ibi nõ:& distingue circa hoc, vt no.s̃.de offi.ꝓcur.Cęsa.l.j.§.j.& facit.s̃.de iur.om.iu.l.si cõuenerit.Itẽ cõtrà,ĩst.de le.§.si ꝗs rẽ suã.Sol. ibi fauor vltimę volũtatis.ac.

CVm in corpus.] CASVS. Error causæ, ex qua traditur res cũ cõsensum sit in corpore,nõ impedit trãslationẽ dominij, vt si credo me teneri tibi tradere ex testamẽto,tu credis tibi deberi ex stipulatu. Idem,si trado tibi pecuniam causa donãdi,cùm donare tibi promiseram nam vtroq; casu dñium ad te trãsfertur. Frã.
t ¶ Dissentiamus.] in tradendo:quia nos cõsensimus in dominio transferendo. Sed videtur non transferri:vt.s̃.si cer. pet.l. si ego. in prin.Sol.hĩc debebam tibi.x.ex causa mutui : sed nõ recolens.x.tibi tradidi ex causa donationis:tu tamen vt debitum recepesti,& sic putabas tibi numeratam:sed in.l.cõtraria non eram debitor:hĩc ergo in causam debiti assumemus, quia promptiores &c. vt.j̃.de act. & oblig.l.Arrianus. Vel dic,quod etiam ex alia causa, quam mutui hĩc debebam. Alij dicunt,quod hĩc primo ex causa donationis tibi decem promiseram, & posteà ex ea causa soluo: sed tu quasi mutuam accipis. vnde in grauiorem cedit, vt liberer à promissione. Sed in.l.contra.non promiseram,sed à datione volebã incipere donationem. Et secundũ hoc,ꝙ.s̃.dixit donãdi gratia, expone .i. ex causa donationis implendę. Donaueram em̃, sed nõ tradiderã. Vel solue vt i) i:& facit.j̃.de actio.& obli. l.in omnib⁹. &. j̃.ti.j. l.si me in vacuam. Ac.

PEr seruum.] CASVS. Per seruũ obligatũ nihil quęritur creditori:vt si hic seruus aliquid acquisiuit per stipulationẽ,vel simi'ẽ modũ licet creditor habeat pos. serui. ¶ Si vnus ex dominis.] Seruo cõmuni,scilicet meo, & tuo pecuniã dedi:si hoc animo, vt teneat eam separatam à suis rationibus,& habeat in peculio,non animo donãdi:hoc casu manet hęc pecunia adhuc mea:Si aũt ei dedi animo donandi:tunc acquiritur omnibus ꝓ parte,quã habẽt in seruo. Posteà reuertitur ad primũ casum: pone,ꝙ de illa pecunia quã ei dedi,vt eam teneat sepatim à rationib⁹ suis, emit hic seruus aliquam rem: cuius erit res? Et dicitur ꝙ erit communis oĩm dñorum perinde,ac si ex pecunia,quæ surrepta esset,emisset: sec⁹ in seruo fructuario, qui emit ex re fructuarij rem aliquam: nam non quærit proprietario. Eadẽ diuersitas est si aliunde emerit:nam seruus cõmunis vndecunq; habẽs pecuniã,si de ea emat rem:acquiritur res illa dominis. Sed seruus fructuarius vndecunq; habens pecuniã,si emit de ea rem aliquã:acquirit eam ꝓprietario,nisi emeret de pecunia fructuarij: nam tunc ei tatũ quæreret, vel per traditionẽ accipiendo vni ex dñis. ¶ Sicut seruus.] Sicut seruus communis stipulando vni ex dominis ei tantùm quærit,sic per traditionẽ accipiendo soli ei acquirit,sed si seruus à Sempronio accepit rem aliquam nomine domini sui,& Titij cuiusdam extranei partẽ acquirit domino pro alia parte nihil valet,ꝙ fecit:posteà dicit, Seruus fructuarius ex re fructuarij acꝗsiuit rem,& dixit eam acꝗrere proprietario. Dicitur,qđ proprietario quæritur:nam stipulãdo ei ex re fructuarij proprietario quæritur. ¶ Si cũ mihi.] cùm mihi velles donare rem,& tradere,dixi quòd seruo communi meo,& Titij traderes:& tradidisti.seruus accepit animo acquirendi Titio tantùm:vel mihi, & ei. Dicitur quòd mihi tãtũ anquiritur:nec nocet mihi volũtas, vel opinio huius serui. Quod dixi in seruo,idem in procuratore meo:vt si ei rẽ tradidi,vt meam faceret, mea fiet licet alia mente acceperit, puta, vt sua fieret. Fran.
v ¶ Quicquam ei.] scilicet,creditori. Accursius.
x ¶ Possessio.] scilicet,ciuilis, & naturalis secundũ nos secundum alios naturalis tantùm:vt dices.j̃.titu.j.l.j.§.per seruum corporaliter:secus in pignore prætorio,quod non possidetur:vt.j̃.tit.j.l.iij. §.fi.&.j̃.vti pos.l.si duo.§. creditores. & facit.s̃. qui satisda. cog.l. sciendum.§.creditor.& de pig.act.cùm sortis.§.fin.&.j̃. de vsuca. serui nomine.&.C.de præscri.xxx.an.cùm notissimi.§.j.
y ¶ Proprietas.] vt &.s̃.de pecu.l.quis ergo casus.Accursius.
z ¶ Proportione.] quam in seruo haberet : ad quam consequendam ageret pro socio:& sic videtur, quòd etiam donator habeat partem. Et sic est contrà.s̃.pro soc.l.verum.§.si seruo cõmuni.Solu. vt ibi,& eodem modo solue aliud cõtrarium.s̃.ad le.Fal.l.Plautius, §.Paulus.Item facit.j̃.de stipul.ser.proinde.§.si seruus.

a ¶ Manere vellet.] vt fuit in primo casu:nam si vt extraneo seruo,tunc non esset quæstio dubitabilis.
b ¶ Furtiuis.] vel domino,vel extraneo surripuerat:vt.j.eo.communis.Accursius.
c ¶ Propietario.] vt.j.de stipu.l.ser.seruũ fru.&.s.de vsufr.adhuc §.quæstionis . in fine.

quam in seruo cõmuni habebũt. ¶ Sed vt sequẽs q̃stio locũ habeat, cõstituamus sociũ ita seruo cõi pecuniã donasse,vt proprietatẽ suã manere vellet [a] : Si ex hac pecunia seruus fũdũ cõparauerit,erit is fundus cõis sociorũ pro portione dñij. Nã & si furtiuis [b] nũmis cõmunis seruus cõparauit fundũ:sociorũ erit pro parte dñij . Neq; enim vt fructuarius seruus ex re fructuarij nõ acquirit proprietario [c] :ita & comunis seruus ex re alterius dñi nõ aquirit [d] alteri dño. Sed queádmodũ in ijs,quæ aliunde [e] acquirũtur, diuersa cõditio est fructuarij,& serui comunis veluti,cùm alter fructuario nõ acquirat [f] ,alter dñis acqrat:ita quod ex re quidẽ fructuarij acquisitũ fuerit,ad eũ pertinebit solũ : & quod ex re alterius domini comunis seruus acquisierit:ad vtrũq; dominũ pertinebit [g] . ¶ Sicut seruus cõis stipulando nominatim alteri ex dominis, ita per traditionẽ accipiendo,soli ei acqrit [h] . Quod [i] seruus vnius per traditionẽ accipiẽdo,se accipere dixerit domino,& Titio [k] partẽ domino acqrit,in parte nihil agit [l] . ¶ Fructuarius seruus si dixerit se domino proprietatis per traditionẽ accipere ex re fructuarij:id totũ domino acquirit. Nã & stipulãdo [m] ex re fructuarij,domino proprietatis acquiret [n] . ¶ Si cùm mihi donare velles,iusserim te seruo cõmuni meo , & Titij rem tradere:isq; hac mẽte acceperit , vt rem Titij faceret:nihil agetur [o] . Nã & si procuratori meo rẽ tradideris vt meã faceres,& is hac mente acceperit, vt rem suam faceret:nihil agetur [p] . quòd si seruus comunis hac mẽte acceperit rem,vt duorum dominorum faceret : in parte alterius domini nihil agetur [q] .

d ¶ Non acquirit.] q.d.non est prohibitũ hoc sicut illud, sed permissum:vt hîc , &.j. de stipu.ser.si ex re.§.j.&.s. communi diui. cõmunis seruus . Ac.
e ¶ Aliunde.] nõ ex re fructuarij,vel opera serui . Item extra res dominorum.
f ¶ Non acquirat.] vt.j.eo.communis. in fin.Accursius.
g ¶ Pertinebit.] sed ille,ex cuius re est acquisitum, iudicio cõmuni diui . percipiet: vt.j.e.l.cõmunis.j.respon.& facit.j. de stipul.ser.l. seruus cõis.
h ¶ Ei acquirit.] cui vult.sic &.j.de stipu. ser.l.seruus communis omnium.&.l. seq. &.C. per. quas perso. nobis acq.ii duo.Ac.
i ¶ Quòd.] aliâs,quid.
k ¶ Titio.] extraneo.
l ¶ Nihil agit.] sic inst. de inutili stipul.§.quod si qs. secus in vẽditione : vt.s.de cõtrahẽ.emp. l.fundus.Et est ratio, quia hîc nihil interest tradentis,vel promittẽtis:magis autẽ est gaudendum : sed interest vendentis,qui nõ nisi totam vendidisset:ar. s.de in diẽ addic.l. quod si vno.& facit.j.de stipul.ser.seruus alienus. Accursius.
m ¶ Stipulando] scilicet,proprietario.Ac.
n ¶ Acquiret.] sed per condictionem sine causa tenebitur fructuario:vt.j. de stipu. ser.l.penul. &.l. si ex re.§.j.secùs.in conuerso casu:vt.j.eo.titu.l. seruum fructuariũ. &.j.de vsufr . adhuc. §.quæstionis.
o ¶ Nihil agetur.] in persona Titij : sed totũ mihi acquiritur.
p ¶ Nihil agetur.] in eius persona,sed mea.
q ¶ Nihil agetur.] sed in illius,in quem voluit donator.& adde vt not.s.de don.qui mihi.

Martius.] CASVS. Martius habebat fundũ:ibi iuxtà,publica via erat:tertiò ager Lucij Titij:quartò flumen erat qn tò fundus cuiusdã innominati.Creuit flumẽ,& inundauit & occupauit agrum Lucij Titij,& etiã viam publicam , & sic accreuit innominato.tandem posteà recessit aqua,& redijt in antiquũ alueũ.Dicitur quod ager quondam Lucij Titij accrescit Martio:non obstante, quòd via sit in medio.via autẽ cùm sit publica,nemini accedit.Frã.
r ¶ Martius.] ordo:quia primò ager Martij : secundò via publica: tertiò ager Lucij.quartò flumen:quintò innominatus.
s ¶ Secundum.] id est,iuxta sic.s.eo.inter eos.&.l. seq.in princip.
t ¶ Erat & ager Lucii.] ita,quòd ager priùs:vt statim patet.
v ¶ Omnem agrum.] Lucij Titij.
x ¶ Aboleuit.] remouẽdo superficiem,& alueum constituendo.
y ¶ Alluuione.] impropriè hîc ponitur alluuio:vt.s.eo.ergo.§.alluuio.quia paulatim,& minutatim recessit.
z ¶ Agrum.] scilicet,Lucij Titij.
a ¶ Eius factum.] scilicet,innominati tertij:non Titij.Titius enim citra flumen habebat,& vltra viam.

b ¶ Ademisset ei.] scilicet,innominato.
c ¶ Addidisse ei.] scilicet, Martio.
d ¶ Publicũ fuisset.] scilicet,antea,puta,locus viæ.
e ¶ Quò minus ager.] Lucij Titij.
f ¶ Trans viã alluuionis.] id est,vltra viã,in qua etiã fuit aluuio, id est,aduẽtus,& recessus paulatim cõtingẽs.

Alfenus lib.4.digest. LEX XXXVIII.

Martius [r] fundum habebat secundũ [s] viã publicã : vltra viam publicã flumen erat , & ager Lucij [t] Titij. Flumen fluit paulatim:primùm omnẽ agrũ [v] , qui inter viã,& flumẽ esset,aboleuit [x] :deinde & viã sustulit. Posteà rursus minutatim recessit:& alluuione [y] in antiquũ locũ redijt. Respõdi,cũ flumen agrũ [z] ,& viã publicã abstulisset:eũ agrũ eius [a] factũ esse,qui trans flumen fundũ habuisset. Posteà cũ paulatim retrò redisset,& ademisset [b] ei,cuius factus esset,addidisse [c] ei,cuius trãs viã ager esset:quoniam eius fundus proximus flumini esset:id aũt,quod publicũ fuisset [d] , nemini accessisse:nec tamẽ impedimẽto viã esse,quominus [e] ager q trãs viã alluuioni [f] fluminis relictus esset,Martij fieret [g] . Nam ipsa quoq; via fundi [h] esset.

Iulianus lib.2. LEX XXXIX.

Etiã furtiuus seruus bonæ fidei emptori [i] acquirit , quod ex re eius [k] stipulatur,aut per traditionem accipit.

Africanus lib.8. LEX XL.

Quæsitum est,si is , cui liber homo bona fide seruiret, decesserit : eiq; is hæres extiterit, qui liberum eum esse sciat:an aliquid per eum acquirat? Non esse, ait,vt hic bonæ fidei possessor videatur,qui sciens liberum , possidere cœperit [l] : quia & si fundũ suum quis legauerit : hæres , qui eum legatũ esse sciat , proculdubiò fructus ex eo suos non faciet [m] :&

g ¶ Martii fieret.] flumine redeunte ad suum alueum
h ¶ Fundi.] & per hoc Martij : quod est verũ,quãtũ ad emolumẽtũ,nõ ad proprietatem.Item quoad incõmodum:quia si quandoq; destruitur,ex eodem fundo,iuxta quẽ est,reparatur:vt.s.quẽ admo.ser.amit.l.si locus.§.fina.Item cedit, scilicet,via in modum agri,si actum sit : vt.s. de peri.& com.rei vẽ. id quod.§.fi.Secùs autem si locus viæ esset alicuius priuati : vt.s. eo.ergo.in prin.sic & aliâs medium prædiũ priuati,quod nõ seruit,impedit seruitutẽ: vt.s.de ser.rusti.prædio.qui sella.§.fin.sed via publica, non:vt.s. de seruitu.seruitutes. §.publico. Item huic dicto est contrà.s.eo. adeò.§. insula.in fi.& l. ergo . §. alluuio.vbi dicit primo domino restitui . Sed illud de æquitate,quæ præualet : vel ibi eodem impetu recessit:hic alueum fecit.Accur.

Etiam.] CASVS. Surripuisti seruũ , & vendidisti alicui bona fide ementi:quicquid acquirit seruus , vel stipulatur ex re bonæ fidei emptoris : emptori quærit.Fran.
i ¶ Emptori .] licet vsucapi non possit:vt j.eo.bonæ fidei.§.penul.Si enim esset malæ fidei, non acquireret fructus : vt.C.de rei vendi.l.j.§.fi. Fallit tamen in viro & vxore:vt.s. de dona.inter virũ & vxo.l.si vxor filio.Accursius.
k ¶ Eius..] scilicet bonæ fidei emptoris.

Quæsitum.] CASVS. Bonæ fidei possessor liberi hominis decessit.hæres eius scit istum possessum esse liberum:& sic habet malã fidem:dicitur quod hic hæres nihil.per eum quærit. Item nec hæres potest facere fructus suos fundi,quẽ testator legauit : cũ hoc sciret hæres:siue fundus fuerat testatoris , siue nõ , sed bona fide eum possideat.Hoc idem est in seruis:vnde si testator suo testamento legauit seruos,siue suos proprios , siue alienos : aut eos manumisit:& eius hæres hoc sciens possidebat eos. Nil ei per eos acquiritur:nam quo casu bonæ fidei possessor fundi suos facit fructus : eodem casu per seruum alienum,quem possidet , acquirit ex re sua,vel opera eius.Franciscus.
l ¶ Possidere cœperit.] idest detinere:& sic per eum non quærit : vt.j.titu.j.l.cùm hæredes.§.item quæro. si putat suum seruũ, tunc possidet : sed si alienum seruum, tunc possidet , sed mala fide: & facit.j.de stipu.seruo.si seruus testamento.
m ¶ Suos non faciet.] quia incipit scire alienum esse : id est,illius, qui habet causam ab eo,à quo ipse,id est,à testatore:secùs si non ab eo siue ab alio,quàm à quo iste:vt instit.de vsuca.§.diutina.&.s.de vsur.qui scit.§.fi.quæ sunt cõtrà.Itẽ in illa de vsur.ab initio fuit bonæ fidei:sed hic hæres nullo tẽpore fuit bonæ fidei possessor.Accur.

Et multo

multò magis [a] si testator eum [b] alienum bona fide emptum possideat: Et circa seruorum igitur operam, ac ministerium eandẽ rationem sequẽdã, vt siue proprij, siue alieni vel legati, vel manumissi [c] testamento fuerint, nihil per eos hæredibus, qui modo eorum [d], id nõ ignorẽt [e], acquiratur. Etenim simul hoc recidere [f], vt quo casu fructus prædiorum cõsumptos [g] suos faciat bonę fidei possessor, eodem per seruum ex opera, & ex re ipsius ei acquiratur [h].

Vlpianus lib. 8. LEX XLI.

Statuas in ciuitate positas ciuium [i] non esse: idque Trebatius, & Pegasus aiunt: dare tamen operã prætorẽ oportere, vt quod ea mente [k] in publico positum est, ne liceret priuato auferre, nec ei, qui posuerit. Tuendi ergo ciues erunt & aduersus petentem exceptione, & actione [l] aduersus possidentem iuuandi [m].

Paulus libro. 11. ad edictum. LEX XLII.

Substitutio [n], quæ nondũ competit, extra bona nostra [o] est.

Caius lib. septimo, ad edict. proui. LEX XLIII.

Seruus qui bona fide possidetur: id quod ex re alterius est, possessori non acquirit [p].

a ❡ Et multo magis.] scilicet, non acquirit.
b ❡ Eum.] scilicet, fundum.
c ❡ Vel manumissi.] hoc refertur & ad proprios, & ad alienos, id est, dicere, siue proprij, siue alieni sint legati: siue proprij, siue alieni sint manumissi.
d ❡ Eorum.] neutraliter.
e ❡ Ignorarent.] id est legatos, vel manumissos.
f ❡ Recidere.] id est in vera hypothetica, vel consequentia conditionali quodlibet corũ ad aliud sequitur: quia si alterũ est, & reliquũ: & ideo dicit simul secũdũ. Ioãnẽ. Ac.
g ❡ Cõsumptos.] vel perceptos: sed ideo dicit consumptus, quia illos non tenetur restituere, sed perceptos, sic: licet perceptione suos fecerit: vt. C. de rei vẽ. l. certum. Et sic de industrialib[us] dicit. Sed R. dixit de naturalibus loqui: & ideo de consumptis dixit: quia tũc demum fiunt possessoris, non prius: vt. ṡ. de vsur. l. fructus. Item habent hîc quidã ferè recidere: nã fallit hæc regula. ṡ. de vsu & ha. l. per seruũ. in prin. & de pecu. le. l. deniq;. §. fi. Itẽ & alios duos assignant, quidam: vt ṡ. de peti. hære. l. nisi. in prin. & ṡ. de ædil. edic. cùm autẽ. §. fi. & l. seq. Sed ibi etiam ex opera ei acquirit, vt ex re: sed tenetur restituere acquisita ex opera: vnde non sunt assignandi. Item videtur adhuc fallere hæc regula. ṡ. de peri. & com. rei vẽ. l. serui emptor. & de act. empt. Iul. §. possessionem. Verùm hîc loquitur in possessore, qui habet possessionem ciuilem, & naturalem: ibi de eo, qui solam naturalem habebat. Et adde hîc quæ no. ṡ. eo. l. qui bona. in prin.
h ❡ Acquiratur.] propositionũ alia est categorica: vt Socrates est homo. Alia hypothetica: vt si Socrates est homo, Socrates est animal. Item si bonæ fidei possessor fundi facit fructus suos: ergo bonæ fidei possessor serui quærit ex re, & ex opera: & econtrà.

Statuas.] CASVS. Statuæ in ciuitate positæ in honorem ciuitatis, non sunt singulorum ciuium, sed totius ciuitatis: nec aliquis ciuis poterit eas tollere, etiã ille, qui eas posuerat: & si aliquis eas incipiat possidere, ciuitas eas vendicabit. Fran.

i ❡ Ciuium.] scilicet singulorum, sed publicas, si in honorẽ ciuitatis positæ sunt: alioquin non, vt. j. de pri. cre. l. Aufidius. & j. de except. Paulus. & quod vi, aut clàm. l. is qui in puteum. §. j. H.
k ❡ Ea mente.] scilicet suprà dicta, puta in honorem ciuitatis.
l ❡ Actione.] vtili in rem: quod dic, vt. j. quod vi, aut clàm. l. is qui in puteum. §. j.
m ❡ Iuuandi.] No. act. & excep. quis tuetur, id est defenditur: vt & ṡ. fa. er. l. inter. §. j. & facit. j. eo. l. rem in bonis. & ṡ. de leg. j. l. ciuitatibus. in prin. & ṡ. de aur. & argẽ. l. Lucius. & de sta & imagi. l. j. & fi. & de polli. l. iij. & suprà, de Publi. l. Publiciana. Et aliâs incipit. l. si ego. § si de vsu.

Substitutio.] CASVS. Testator ĩstituit Titiũ. & si hæres nõ erit, substituit Semproniũ. Dicitur, q substitutus nõ dicitur esse dñs huius hæreditatis, in qua substitutus est, antè quàm adeat. Frã.

n ❡ Substitutio.] idem in institutione: sed de hac ideo dixit, quia ea semper fit sub condi. puta, si ille non erit hæres: vel si ille morietur & c. vnde rectè dicit, quæ nondum competit, cùm nõ est pura: sed institutio quandoque statim competit, vt cùm est puta. Sed de substitutione quando dices eam competere? Respon. quidã cùm substitutus potest adire hæreditatem, licet nondum adierit: puta, si institutus repudiauerit: quod non placet, quia nõ potest dici eã esse in bonis substituti: vnde est, quòd si repudiet, non videtur aliquid alienasse: vt. j. quæ in frau. cre. l. qui autem. circa prin. verũtamen quo ad quædam non potest negari, quin sit in eius bonis: puta quantum ad actionẽ. l. Aquil. quæ ei competit pro seruo, qui erat institutus, si sit occisus: vt. ṡ. ad. l. Aquil. inde Neratius. in prin. Et quantum ad ius deliberandi, quod transmittit suis hæredibus: vt. C. de iu. deli. cum antiquioribus. & de ijs, qui ante aper. ta. Dico ergo, quòd tunc competit, cùm iã adiuit. Et not. aliud esse in stipu. quàm in legato, vel hęreditate: quia ea stipu. transmittitur ad hæredes pendente cõditione: quod secus est in istis: vt. j. de actio. & oblig. l. is, cui. & instit. de verbo. obl. §. ex conditionali.
o ❡ Nostra.] est. & ideo vendicare non possumus.

Seruus.] CASVS. Seruũ alienum possideo bona fide. hic acquisiuit aliqd ex re alterius. Nõ mihi quærit, sed domino suo. Secundò dicit, incorporales res nõ possunt tradi, nec vsucapi. Tertiò seruus fructuarius emit Stichũ, & ei est traditus. Dicitur, quòd est in pendenti, cui acquirat, donec soluat pretiũ. Nam si soluat de pecunia, quę spectat ad fructuarium, fructuarij fiet: aliâs proprietarij.

p ❡ Nõ acquirit.] sed domino: vt. j. eo. homo liber. §. fi. Sed quid, si sint duo bonæ fidei pos. & ex vnius re acquirat: an vtriq; quærat? Respon. vt dixi. ṡ eod. qui bona. §. si quis duobus. Accur.

❡ Incorporales [q] res traditionẽ [r], & vsucapionem [s] non recipere, manifestum est.

❡ *Pecunia post emptionem soluta declarat, cui res empta acquiratur. h. d.*

❡ Cũ seruus in quo alterius vsusfructus est, hominem emerit, & ei traditus sit: antè quàm pretium soluat, in pẽdenti [t] est, cui proprietatem [v] acquisierit. Et cùm ex peculio, quod ad fructuarium pertinet, soluerit [x]: intelligitur vsufructuarij homo fuisse. Cùm verò ex peculio, quod proprietariũ sequitur, soluerit. proprietarij ex postfacto fuisse videtur.

❡ *Quod fera bestia nobis rapit: nostrum manet quandiu illud persequi possumus. hoc dicit. & nota legem elegantem.*

Vlpianus lib. 19. LEX XLIIII.

Pomponius tractat, cùm pastori meo lupi porcos eriperent, hos vicinæ villæ colonus cum robustis canibus, & fortibus, quos [y] pecoris sui gratia pascebat, consecutus, lupis eripuit [z], aut canes extorserunt. Et cùm pastor meus peteret porcos, quærebatur, vtrum eius facti sint porci, qui eripuit? an nostri [a] maneant? nam genere quodam venandi id erant nacti. cogitabat [b] enim: quemadmodum terra, mariq; capta, cùm in suam naturalem laxitatem peruenirent,

q ❡ Incorporales.] vt actiones, & iura, scilicet seruitutes: vt instit. de reb. cor. & incor. §. incorporales. Accursius.
r ❡ Traditionẽ.] sed quasi, vt per patientiam: vt. ṡ. de pub. si ego. §. j. & ṡ. de vsufruc. l. iij. §. dare. & ṡ. de ser. rusti. prædi. l. j. in fine. & suprà, de ser. vrba. prædi. si ædes. §. fina. Hug.
s ❡ Vsucapionem.] & est ratio, quia possideri non possunt: vt dixi, & dicitur. j. ti. j. possideri. in prin. Et vsucapio nõ procedit sine possessione: vt. j. ti. ij. sine possessione. Item hoc verum, quòd nõ possunt vsucapi, per se scilicet: sed cùm alijs, sic: vt. j. de vsu capi. si aliena. §. j. Item excipe illas, quæ habent perpetuam vel quasi perpetuã caussam. Item & nisi tanto tempore, cuius non extet memoria: vt dixi. ṡ. de ser. l. seruitutes. iij.
t ❡ In pendenti est.] inspecto futuro, non præsenti tempore: vt no. in similibus. insti. quibus mo. ius patr. po. sol. §. si ab hostibus.
v ❡ Cui proprietatem.] proprietario, an fructuario.
x ❡ Soluerit.] hoc intellige siue adhuc duret vsusfru. siue extinctus sit: dummodò non delicto vsufructuarij: vt. ṡ. de vsufruct. sed & si quis. §. interdum. & l. adhuc. alias non est ibi lex. & fa. ṡ. de act. emp. si seruus. & de ædil. edic. l. bouem. & de castren. pec. l. pater. §. hæreditatem. Item dic fuisse habitam fidem de pretio.

Pomponius.] CASVS. Ego Franciscus dedi porcos meos pastori, vt eos ducat ad pascendum: & cùm duceret, lupi ceperũt porcos, & eos portabant: quidam rusticus ibi propè existens persecutus est lupos cum suis canibus, & recuperauit porcos de ore luporum. quæritur, an fiant sui: an verò remaneant mei, & sic mihi debeant reddi? Et videtur, q fiant sui, sicut & si feram cœpissem, & illa posteà euaserit, occupantis fiet. Sed certè dicit, quòd mihi debẽt reddi: secus fit in feris. Idem est dicendum, & si rem meam amisi naufragio, & aliquis eam occupat: nam occupans debet eam mihi reddere: alioquin tenebitur in quadruplum. Sed in nostro casu quid, si recuperas porcos nolit reddere? Certè tenebitur furti, & ad exhibendum rei vendicatione. Fran. Accur.

y ❡ Quos.] scilicet canes. Accursius.
z ❡ Eripuit.] dictus colonus. Accur.
a ❡ Nostri.] cuius erant primò.
b ❡ Cogitabat.] s. colonus vicinæ villæ. Acc. Imò Vlpianus. Blan.

Tu dic & melius q fructus industriales cõsumptos restituere nõ tenetur: vt in. l. ij. C. de fru. & lit. expe. & ibi per Bal. qd de industrialibus cõmisti. & in. l. ex diuerso. ff. de re. vẽ. gl. in. l. sed si lege. §. scire in ver. si non puto ff. de pet. hę. re. aliâs tenetur restituere quatenus factus est locupletior: vt ibi. §. & in. l. fructus. de rei vẽ. & c. gratius de rest. spolia.

Actione, & exceptione quis tueri potest.

desinerent eorum esse, qui ceperunt[a]: ita ex bonis quoq; nostris capta à bestijs marinis, & terrestribus, desinant nostra esse, cùm effugerint bestiæ nostram persecutionem. Quis deniq; manere nostrũ dicet, quod auis transuolans ex area, aut ex agro nostro sustulit? aut quod nobis miluus eripuit? Si igitur desinit[b], si fuerit ore bestiæ liberatum, occupantis erit: quemadmodũ piscis, vel aper, vel auis, cùm potestatem nostram euaserit, si ab alio capiatꝰ, ipsius fit. Sed putat potius nostrum manere tádiu, quandiu recuperari[c] possit: licet in auibus, & piscibus, et feris verũ sit, quod scribit. ¶ Idem ait[d], & si naufragio quid nostrum amissum sit: non statim[e] nostrum esse desinere: deniq; quadrupli[f] teneri eũ, qui rapuerit. Et sanè melius est dicere, & quod à lupo eripitur, nostrum manere, quãdiu recipi possit[g] id, quod ereptum est. Si igitur manet nostrũ[h]: ego arbitror etiá furti competere actionem. Licet enim non furãdi animo fuerit colonus persecutus, quamuis & hoc animo fieri potuerit: sed si nõ hoc animo persecutus sit: tamen cùm reposcenti non reddiderit, supprimere, & intercipere videtꝰ[i]: quare & furti, & ad exhibendum teneri eum arbitor: & vẽdicari ab eo exhibitos porcos posse.

Caius li.8.ad edi.prouincia. L. XLV.

COmmunis seruus si ex re alterius dominorum acquisierit, nihilominus cõmune id erit: sed is, ex cuius re acquisitũ fuerit, cõmuni diuidũdo iudicio eá summá percipere potest[k]. Nã & fidei bonæ conuenit, vt vnusquisq; prẹcipuũ habeat, quod ex re eius seruus acquisierit. Sed si aliunde[l] communis seruus acquisierit: omnibus socijs pro parte dominij hoc acquiritur.

Vlpianus li.5r.ad Sabi. L. XLVI.

NOn est nouum †, vt qui dominium[m] non habet, alij dominium præbeat. Nam & creditor pignus vendẽdo, causam dominij[n] præstat, quã ipse non habuit.

Paulus ad edict. LEX XLVII.

FRuctuario hæreditas acquiri non potest[o], eo quòd in operis serui hæreditas esse nõ potest.

Idem li.7.ad Plaut. L. XLVIII.

BOnæ fidei[p] emptor non dubiè, percipiendo fructus etiã ex aliena re, suos interim[q] facit: non tantùm eos qui diligentia, & opera eius peruenerunt, sed oẽs[r]: quod ad fructus attinet, loco domini penè est[s]: deniq; etiã prius quã percipiat, statim vbi à solo separati sunt, bonæ fidei emptoris[t] fiũt: nec interest[v], ea res, quã bona fide emi, longo tempore capi[x] * possit, necne, veluti si pupilli[y] sit, aut vi possessa[z], aut præsidi contra legem repetundarum[a] donata, ab eoq; postea alienata sit bonæ fidei emptori. ¶ In cõtrariũ[b] quẹritur, si eo tẽpore, quo mihi res traditur, putẽ vendentis esse, deinde cognouero alienã esse: quia perseuerat[c] per longum tempus vsucapio, an antè[d] * fructꝰ meos faciã? Puto[e] verendum, ne non[f] sit bonæ fidei possessor, quamnis capiat. hoc enim[g] ad ius, id est ad vsucapionẽ: illud[h] ad factum pertinere, vt quis bona, aut mala fide possideat[i]. Nec contrarium est, quòd lõgum

a ¶ Qui ceperunt.] vt.s.eo.l.naturalem.Accursius.
b ¶ Si igitur desinit.] scilicet nostrum esse.Azo.
c ¶ Recuperari possit.] id est quandiu non fuerit consumptum: vt s.fa.ercis.l.Pomponius.in fi.& facit.j.ti.j.l.iij.§.item feras.
d ¶ Idem ait.] probat Pomponius per simile.
e ¶ Non statim.] vt.s.eo.qua ratione.§.fi. & j.tit.j.interdum.§.j.
f ¶ Quadrupli.] ex edicto posito.j.de incen.l.j.quod est in quadruplum intra annũ: sed post annum, in simplum.
g ¶ Recipi possit.] quia non fuit consumptum.Accursius.
h ¶ Manet nostrũ.] scilicet quod à lupo eripitur.
i ¶ Videtur.] facit.j.de doli excep.l.ii.§.& generaliter. in fine. & quarum rerum actio non datur.l.j.§.& in summa.&.s.depo.l.j.§.est autem.Sed contrà.j.de fur.inficiando. in prin.&.s.man.l.procurator. quibus dicitur sola inficiatione nõ fieri furtũ, nisi sit ibi contrectatio. Sed dic, ꝙ hîc contrectat. Alij dicunt, ꝙ hîc inficiatur, & negat restitui: ibi tãtum inficiatur.Accur.

COmmunis seruus.] CASVS. Quod ex re vnius dominorum seruus acquisiuit, cómune fit omnium. tenebitꝰ tamen alter act. cómuni diui. vt reddat isti, cuius ex re quæsitum est. Sed pone ꝙ hic seruus aliunde acquirat. Certè acquiritur omnibus dominis pro parte dominica.Fran.
k ¶ Percipere potest.] si summam, quæ soluta est, nõ patiatur socius percipere de cõmuni, Azo. & facit ad hoc.s.communi.diui.l.communi seruus.&.s.e.per seruũ.§.j.&.j.de stip.ser.l.seruꝰ cõis. &.l.si ex re.§.j.Accur.
l ¶ Sed si aliunde.] aduersatur in eo, quòd hîc non redditur per communi diui.vt.s.
m NOn est nouũ] dominium.sic & in pos.vt.j.ti.j.interdum.
n ¶ Caussam dominij præstat.] vt insti.qui.alie.§.j.&.s.de pigno.act.l.iiij.Sed contrà.s.eo.traditio.&.s.de contrahen.emp alienatio. Sed speciale, vt dixi in.l.traditio. Item hoc accipe, si vacuam possessionem tradidit creditori: vt.C.de distra.pig.qui prædium.
o FRuctuario.] Nõ potest.vt.s.e.liber homo.&.s.de acqui. hære. aditio.in prin. Sed qd, si contẽplatione fructuarij sit institutus? Dic idẽ, cùm dominus habeat iubere: vt.j.de acqui.hære.siquis mihi bona.in prin. Sed tenetur dñs per cõdi.sine caussa restituere fructuario: vt.j.de stip.ser.l.pe.quasi ex re fructuarij sit quæsitũ: vt.s.de vulga.sub.l.sed si plures.§.in arrogato. Et secundum hoc intellige.s.de vsufruc.l.si serui vsusfruc.quòd effectum, siue finem ibi consideret.

BOnæ fidei.] CASVS. Bonæ fidei emptor etiam ex aliena re suos fructus facit, siue alterius diligentia prouenerunt, etiã eo ipso, ꝙ à solo sunt separati. Nec est vis, possit eam vsucapere, vel non, vt quia vi possessa. Sed pone, ꝙ qñ emit habet bonam fidẽ: posteà incipit habere malã: nũquid faciet fructus suos? Et videtꝰ ꝙ sic: nã & in vsucapione procedit: & nõ impeditur vsucapio propter venientẽ scientiã. Sed hoc nõ videtur obstare, cũ vsucapio respiciat ius: at percipere fructus respicit factum. Vnde de rigore videtur nõ facere fructus suos amodò, ex quo cœpit habere malam fidem: & sic secus erit in vsuca. quàm in percep. fructuũ. Sic & in alio casu differunt: nã & qui nõ potest vsucapere propter rei vitiũ: tamen fructus suos facit, vt dictũ est suprà. ¶ Et ouiũ.] Fœtus ouiũ in fructu dicitur: vnde bonæ fi. possessoris fiũt. licet prægnãtes vẽditẹ sint: & licet surreptẹ fuerint oues. Idem in lacte, & lana, vt bonæ fi. possessoris fiant.Fran.

p ¶ Bonæ fidei.] qs hic sit, habes.j.de ver.sig.l.bonæ fidei.&.j.e.§.j.
q ¶ Interim.] & etiam postquã diu euincatꝰ: vt.s.de vsur.l.q scit.§.bonæ fidei. Accursius.
q ¶ Interim.] i. donec duret bonæ fidei.
r ¶ Sed omnes.] i. etiã qui diligẽtia alterius venerũt: vt.s.de vsur.l.qui scit.§.præterea. Alioquin falsum esset quod dicit, qa fructꝰ naturales non facit suos, vt statim dicam: Hug.
s ¶ Penè est.] hoc dic ꝑpter naturales: vt.s.de vsu.l.fructus.quæ est.l.cõtra signata. Itẽ & quãtũ ad quæstionẽ de seruo habẽdã: vt.s.ad Syl.l.j.§.j. Et põt hic ĩterseri illa distinctio, quæ est.s.de rei vendi.l.fructus.
t ¶ Emptoris.] fiunt. vt.d.l.q scit.§.præterea.& fa.j.de fur.si apes.in fi.
v ¶ Interest.] cũ bona fide possideat: vt.C.si quis igno. rem mi. esse.l.ij.
x ¶ Capi.] i. præscribi.
y ¶ Pupilli.] nam cùm ꝓhibetꝰ alienari: vt.C.de admi.tut.l.lex quẹ. ergo vsucapi: vt.j.de ver.sig.l.alienationis.in prin. Sed cõtra.s.de mino.l.etiã ei. Vbi dicitur rẽ pupilli posse vsucapi. Sol. vt ibi. Itẽ contrà.j.de excep.do.apud Celsum.§.siqs nõ tutor.in fi. sed ibi non erat res pupilli, nisi quoad opinionẽ. Et eodẽ modo ad illã.j.pro emp.l.ij.§.si à pupillo. quæ est cõtra. & ad illã.s.de eo, q ꝑ tu.l.si is.quæ est contrà. Sed Al.& Ir.dicunt, leas in re mobili, sed hanc in immobili loqui. Acc.
z ¶ Vi possessa.] violẽtia ablatiua, vel expulsiua: vt insti.de vsuca.§.furtiuæ.&.C.de vsuca.pro emp.si partẽ.non compulsiua: vt.C.quod me.cau.si cui.
a ¶ Repetundarum.] vt &.j.ad.l.Iul.repetundarum.l.quod contrà.& distingue hîc, vt not.C.de acqui.pos.l.vitia.Accur.
b ¶ In contrarium.] s.non vsucapiebam, hîc sic.
c ¶ Perseuerat per longum.] vt &.j.pro emptore, alienam.&.C.de vsuca.transfor.§.hoc tantummodò.Accur.
d ¶ An ante.] scilicet vsucapionem completam: & lege interrogatiuè.Accursius.
e ¶ Puto.] scilicet ego.Accursius.
f ¶ Ne non.] id est quòd non.
g ¶ Hoc enim.] quod de vsucapione dicitur.
h ¶ Illud.] quod de fructibus dicitur.
i ¶ Possideat.] habere ergo bonam, vel malã fidẽ facti est: & sic aliud factum, scilicet perceptionem fructuũ potest impedire: sed nõ impedit mala fides superueniens vsucapionem, quæ iuris est. Sed in quo est vsucapio iuris, & fides facti? Respon. quia vsucapio à iure inducitur: vt insti.de vsuca.in prin. sed fides nõ à iure, sed ab hominis conscientia descendit. Alij etiã dicũt, ꝙ possessio, ex qua prouenit vsucapio, habet plurimũ iuris in acquirendo: vt.j.titu.j.l.iij.in prin. sed in retinendo plurimum facti: & sic quæ facti sunt, vt mala fides, plurimum

† Dic ꝙ regulariter nemo plus iuris in aliũ &c. regula, nemo plus.j.de reg.iu. cócor.in.c. nuper. de dona.inter virum, & vxo. & in.c. Daibertũ.j.q.vij.

* vsucapi

* interim.

plurimũ ibi operãtur:quod nõ verũ videtur:imò plurimũ habet iuris in retinẽdo,& multũ in acquirẽdo:cùm animo retineatur:vt.C. de acqui.pos.l.licet.Ex prædictis ergo collige, ꝙ non faciat fructus suos:quod & adhuc innuit respõdẽdo obiectioni,quæ posset opponi: & pro hoc ar.s.co.qui bona fide.§.j.&.l.quæsitũ.&.s.de pe.hære. sed & si lege.§.de eo.Sed contrà.s.de vsu.q scit.§.præterea.&.§.bonæ fidei.Sol.hoc de rigore:& illud de æquitate,secundũ Ir.Vel dic, hîc opponendo,nõ ponendo dicit.Accur.

tempus currit:nam econtrario,is, qui non potest capere propter rei vitium,fructus suos facit [a]. ¶ Et ouium fœtus † in fructu sunt: & ideo ad bonæ fidei emptorem pertinẽt, etiam si prægnantes vænierint [b],quæ subreptæ sunt. Et sanè quin lac suum faciat,quamuis plenis vberibus vænierint, dubitari nõ potest. Idemq; in lana iuris est.

Idem libro.9.ad edictum.præto.

LEX XLIX.

QVod fructuarius ex re sua donat [c],ex re eius est, Sed si eo animo id fecerit,vt ad proprietatis dominum pertineat:dicendũ est illi acquiri [d]. Sin autem extraneus ei donet:indistinctè [e] soli proprietario acquiritur. Eadem dicemus [f] & in homine libero,qui mihi bona fide seruit:vt si aliquid ei donauerim,meũ sit. Et ideo Pomponius scribit, quamuis donauerim ei operas suas: tamen quicquid ex operis suis acquirit, mihi acquiri.

Pomponius lib.6. LEX L.

QVamuis quod in littore publico [g],vel in mari extruxerimus,nostrum fiat: tamen decretum prætoris adhibẽdũ est, vt id facere liceat. Imò etiam manu [h] prohibendus est,si cum incommodo cæterorum id faciat. Nam ciuilem eum actionem de faciendo [i] nullam habere non dubito.

de intellectu huius l. vide Bar. in l. quo minus in uers. vi. quero ff. de fluminis nº 14

Celsus lib.secundo,digesto. L. LI.

TRansfugam [k] iure belli recipimus [l]. Et quę res hostiles [m] apud nos sunt:non publicæ [n],sed occupantium fiunt.

Modestinus lib.7.Regula.

LEX LII.

REm [o] in bonis nostris intelligimur habere, quoties possidentes,exceptionem:aut amittentes, ad recuperandam eam actionem,habemus.

Idem libro.14.Ad Quintum Muti.

LEX LIII.

EA,quę ciuiliter acquiruntur: per eos,qui ĩ potestate nostra sunt,acquirimus: veluti per stipulationem [p]. Quod naturaliter [q] acquiritur, sicuti est possessio: per quemlibet [r],volẽtibus [s] nobis possidere,acquirimus.

Idem libro.15.ad Quintum.

LEX LIIII.

HOmo liber hæreditatem nobis acqrere nõ põt,sed q bona fide nobis seruit:acquirit tamẽ si spõte sua,sciens [t] cõditionẽ suã,

† Huic dicto videtur obstare dictũ Bal.in.l. ancillæ,col.v.ver.Item dubitatur, quare si ex bello.C.de fur.

a ¶ Suos facit.] vt &.s.eo.l.circa prin.

b ¶ Vænierint] non à fure: vt.j.de fur.qui vas.§.si ancilla.& facit.j.de vsuca.sequit.§.lana.&.§.seq.

QVod fructuarius.] CASVS. Si seruo,in quo habeo vsumfru. donẽ rem suã,vel aliquid ex re mea, mihi acquiret tanquã ex re mea quęsitũ:nisi eo animo donauerim,vt proprietario quærat. Nã tũc ei quæret:sin autẽ extraneus ei donet, proprietario quærit,nõ mihi. Et ea,quæ dixi in prima parte.i.in seruo,habent locũ in bona fide possesso. Francis.

c ¶ Donat.] seruo,cuius habet vsumfructũ: vt &.s.de vsufru. ex re.& de vsu,& habi. si ita.§.fi.Accur.

d ¶ Acquiri.] & facit.s.eo.per seruum.§.j.

e ¶ Indistinctè.] i.nulla habita distinctione, an cõtẽplatione serui, vel ꝓprietarij:secus si cõtẽplatione fructuarij:vt.s.de vsufru.sed si quid donetur.cõtrà,&.l.si quis donaturus.

f ¶ Eadem quidem dicemus.] quæ in primo casu huius legis dicta sunt:& facit ad legem istam.C.de iure delibe.cùm aliquis.

QVamuis.] CASVS. In litiore publico,vel in mari ita demum possum ædificare,& ædificatum tenere,si hoc fiat sine incommodo vicinorum:si autem fieret cum incõmodo,nõ potero ædificare:imò prohibeor:nisi hoc fiat ex decreto Prætoris.Fran.

g ¶ Publico.] id est communi,vt maris:vt &.s.co.l.quod in littore.&.s.de rerum diui.l.in tantum.in prin.

h ¶ Manu.] i.per lapilli iactũ:vt.s.de ope.no.nuncia.l.de pupillo.§.meminisse.Item no.hîc quidã:quod fieri nõ debet,factũ [a] tamen tenet:nam semper debet interuenire decretum.Si tamen non interueniat:quando sine incommodo alicuius fit,remanet: & pro hoc.s.de fer.l.j.& quod ibi not.Sed non placet.nam quod alij nõ nocet, valet sine decreto:aliâs nullo modo,quin destruatur.Et ita hic versus, sicut incommodum &c.determinat vtrunque superius dictum:sic con cor.s.de dam.infec.fluminum.in princ.&.j.ne quid in lo.publi.l.ij.§.si quis à principe.& ar.j.ti.j.l.si quis fundum.

a factũ tenet quod aliâs tenere nõ deberet. Tu dic hoc esse verũ si lex vltra cõfirmet.per.l.nõ dubiũ.C.de legi.&.l.ij.§.dubiũ.j.quando appellã.sit.

i ¶ De faciendo.] aliquid in littore,vel in mari.

TRansfugam.] CASVS. Si romani capiant trãsfugam: efficitur seruus.Secundò dicit,Si romanus rem hostium capiat,efficitur eius:non autem efficitur communis,siue publica.Frã.

k ¶ Transfugã.] quis sit,habes.j.de capti.postliminiũ.§.trãsfuga.

l ¶ Recipimus.] id est noster fit seruus si prius fuerit liber: & etiã interficere licet:vt.j.de sica.l.iij.§.fi.seruus verò iure postliminij domino redditur:vt.j.de capti.postliminium.§.transfugæ.Sed & liber habet postliminium,si commilitones apprehendit,& transfugas demonstrauit:vt.j.de re mili.l.non omnes.§.fi.

m ¶ Hostiles.] secus de nostris agris recuperatis,quia dominis restituuntur:vt.j.de cap.l.si captiuus.§.expulsis.

n ¶ Non publicæ.] nam res pu.non fiunt occupantium: vt insti. de rerum di.§.flumina.&.s.de rerum di.l.ij.

REm.] scilicet corporalem:secus in incorporali:vt.C.de vsufru.leg.l.j.Imò dicit etiam pro seruitute dari act.& exce.Et sic est in bonis:sed dicitur non esse in bonis:quia non per se cẽsetur, sed cũ adiunctis:vt & possessio tigni in domo positi:vt.j.tit.ij.l.cũ qui. vel ideo,quia non videntur in rerum natura,sed extinctæ:vt insti.eo.§.si tamen aliena.Dic ergo quædam in bonis,pro quibus hæc duo concurrunt,actio,& exceptio:vt &.s.e.statuas.quædam extra bona, vt res sacræ,& similes:vt insti.e.in prin.Quædam nec in bonis,nec extra,vt seruitutes:quod expone,vt dixi.Quædam ex bonis, vt illæ, quæ in nostro periculo sunt:vt insti.vi bo.ra.§.sanè in hac. & facit ad legem istam.j.de re.iu.l.qui actionem.& de verb.sig.l. bonorum.§.in bonis.&.l.quod euincitur.& de ver.obliga. stipulatio ista §. habere.

Res in multiplici sunt differentia.

EA,quæ.] CASVS. Ea quę acquiruntur de iure ciuili,possunt acquiri nobis ꝑ filios,vel seruos: nõ per alias personas. hinc est, ꝙ filius, vel seruus stipulando acquirũt patri, vel dño. Nõ sic, si alia persona stipuletur nobis. Secundò dicit,ꝙ ea, quæ acquirunt naturaliter per appræhensionem, possunt nobis acquiri per quemcũque:sicuti est possessio. Francis.

p ¶ Per stipulationem.] Itẽ hæreditatẽ: vt.s.de acqui.hęre.placet.&.l.si quis mihi bona.§.iussum.

q ¶ Naturaliter.] puta, per apprehensionẽ naturalem de facto.

r ¶ Per quemlibet.] etiã nõ suppositũ potestati.Et ꝙ dicit, Possessio,dic in ea verti factum [b]:vt.j.ti.j.l.iij.in princ.Idem in interruptione vsucapionis, vel præscriptionis:vt j.tit.ij.naturaliter. Itẽ & aliud: vt.s.de vsu.si quis solutioni.in fin.&.j.quod vi aut clàm.l.iij.in prin.Item pecuniæ numeratione:vt.s.si cer.pe.l.certi condictio.§.si nũmos.Nã his casibus alieuum factum, nostrum videtur.

b Factum alienũ aliquãdo nostrũ videt. Cõcor.tex.in.c.is cui.& ibi gl.extrà,de præbẽ li.vj.ad quod facit auth.eo de cursum.C.de dona.ante nup.

s ¶ Volentibus.] ablatiui absoluti:& puncta ibi,possidere.

HOmo liber.] CASVS. Per liberũ hominẽ,puta,per procuratorem meum hæreditas nõ potest mihi quæri. Per liberũ tamen hominẽ,quem bona fi.possideo,acquiri potest:dũ tamẽ sciat cõdi.suã,& sponte adeat:secus si iussu meo adiuit:nã hoc casu nec mihi quærit,nec sibi:nisi habeat animum sibi quærendi:nã tunc sibi quærit.Secundò dicit, Liber homo,quem bona fide possideo,potest mihi obligari:vt si mihi promittat per stipulationem aliquid, vel à me emat,vel aliter mecum contrahat.Idem si damnum mihi det, dũ tamen lata culpa interuenerit.Item si iussu meo aliquid gesserit in re mea,vel me absente,& malè gessit: tenebitur mihi act.mandati, vel ne.gest.Nec est vis,qua de caussa eum cœpi possidere:siue ex caussa emptionis,siue dona.siue dotis,siue simili.Item non est vis, siue meum seruum credam,siue me habere vsumfruct.vt tamẽ nihil mihi quærat,quod non acquireret etiam,si seruus non esset, vt credebã. Vltimò dicit,Si hic liber homo,vel seruus alienus,quẽ possideo bo.fi.acquisiuit aliquid extra rẽ,vel operã suam:sibi quærit,si est liber:vel vero domino,si erat seruus alienus,excepta posses.quã non potest facere rei possessæ ab isto seruo stante penes alium, sicut nec per fugitiuum.Fran. ¶ Homo liber.] qui nõ possidetur ab alio:puta,procurator noster:vt.s.de acqui.hære.l.procurator. Aliâs est.l. Paulus respondit per procuratorem.Fran.

t ¶ Sciens.] vt mihi per liberum hominẽ quæratur hæreditas:quinque interuenire oportet. Vt bona fide possideã:vt hîc.Itẽ ꝙ mea cõtẽplatione instituatur:vt.s.e.liber homo.§.sed licet. Itẽ vt sciat conditionem suã.Item vt volens adeat:vt hîc.Itẽ vt iussu meo: vt.s.eo. liber homo.§.fi.Item sextũ,ꝙ mihi velit quærere.Si tria prima interueniũt:quæritur ei hæreditas:sed restituit mihi per cõdictionẽ sine causa.Si quartũ interuenit cũ duob' primis tm̃:si voluerit dño quærere,nõ quærit.Nã nõ potuit mihi,nec sibi quia noluit sibi quæri: sed si voluit sibi quærere,sibi quærit qdẽ:sed reddit per condic. sine cã,si secundũ deest,neutri quærit:si primũ deest,tm̃ sibi quærit:nec alij reddit.Dic ergo breuius,Ignarus nulli quærit: sciens volẽs sibi quærere,quærit sibi sine distinctiõe:sed cũ distinctiõe restituit:si sit institutus cõtẽplatiõe mea,vel nõ:& iussu meo,vel nõ.Volẽs quęrere possessori,quærit ei,si ei' iussu spõte adeat,sedm Azo.at lo.sic scripsit.Ignarus nulli:nã sibi,nõ:vt.s.de acq.hęre.q putat.§.q bona.&.l.

Hæreditas vt per liberũ hominẽ quæratur, plura requiruntur.

qui aliena. quia se noluit obligare. Possessori, non si iussus nō interuenit, vt in primo lex dixit: vt. s. de acqui. hære. si quis mihi bona. §. iussum. Si interuenit quoque iussus, idē est: vt. s. de acqui. hære. l. vj. §. j. &. §. Celsus. nam & serui necessitate fecisse videtur: vt. s. de neg. ge. at qui natura. §. si libero. quia non potest acquirere: vt. s. de hęre. instit. l. liber homo. in prin. Volēs sibi acquirere, acqrit sibi: sed restituit per condic. sine causa, si cōteplatione possessoris institut^o fuit: aliàs non. Volens quærere sibi, quærit possessori, cuius cōtēplatione institutus est, iussu eius adeūdo: si nō eius contēplatione, nihil agit: vt hîc in prin. l. &. s. e. liber homo. Itē potest dici, ꝙ ignar^o quærit sibi, cùm nō cōtēplatione possessoris fuit institutus: vt. s. de acquirē. hære. l. qui in aliena. §. fina.

adierit: nā si iussu[a] nostro adierit: neque sibi, neque nobis acquirit, si non[b] habuerit sibi acquirendi animum. ꝙ si eā mēte habuerit[c]: sibi acquirit. Item promittēdo nobis homo liber, q bona fide nobis seruit, vel emendo, vel vendendo, vel locando, vel conducendo obligari ipso iure poterit[d]. Sed & damnū dando, dāni iniuriæ[e] tenebitur: vt tamē culpā in damno dādo exigere debeamus grauiorē[f] ✠, nec tā leuē, quàm ab extraneo. At si iussu nostro quid in re nostra gerāt, vel absentibus nobis quasi procuratores aliquid agāt: danda erit in eos[g] actio. Nō solùm si eos emerimus, sed etiā si donati fuerint nobis, aut dotis nomine, aut ex legati caussa pertinere ad nos cœperint, aut ex hæreditate, idē præstabunt[h]: nec solùm[i] si nostros putauerimus, sed etiā si cōmunes, aut fructuarios: vt tamē quod acquisituri non essent[k], si re vera cōes, aut vsuarij essent, id hodie quoque non acquirāt. ¶ Quicquid tamen liber homo, vel alienus seruus qui bona fide nobis seruit, non acquirit nobis[l] ✠: id vel sibi, si liber homo est: vel si alienus seruus est, domino suo acquiret: excepto, quòd vix est[m], vt liber homo possidendo vsucapere possit: quia nec possidere[n] intelligitur, qui ipse possidetur. Sed nec per seruum alienū, quem nos bona fide possidemus, dn̄s peculiari nomine ignorans vsucapere poterit: sicuti nec p fugitiuū quidē, quē non possidet[o].

¶ Quod in laqueum meum incidit, nō est meū, nisi manualiter capiatur. hoc dicit. Bar.

Proculus lib. 2. epi. **LEX LV.**

IN laqueum, quem venandi caussa posueras, aper incidit, cū eo hæreret, exemptum eum abstuli[p]: num tibi videor tuū aprum abstulisse[q]? & si tuū putas fuisse: si solutum eū in syluā dimisissem, eo casu tuus esse desijsset, an tuus maneret? & quā actionem mecum haberes, si desijsset tuus esse? num in factū dari oporteret, quæro. Respō. videamus[r] ne intersit, laqueum in publico, an in priuato posuerim. Et si in priuato posuerim[s], vtrū in meo, an in alieno[t]: & si in alieno, vtrū permissu eius, cui^us fundus erat, an nō permissu ei^o posuerim. Præterea vtrū in eo ita hæserit aper, vt expedire se nō possit ipse: an diu luctādo expediturus se fuerit. Sūmam[v] tamen hāc puto esse, vt si in meam[x] potestatē peruenerit: meus factus sit. Si autem aprū meum[y] factum, in suā naturalem laxitatē dimisisses, eoq; facto meus esse desijsset, actionem mihi in factum[z] dari oportere: veluti[a] responsum est[b], cùm quidam poculum alterius ex naue deiecisset.

Idem lib. 8. epi. **LEX LVI.**

INsula est nata in flumine contra frontem agri mei, ita vt nihil excederet longitudo regionem prædij mei: & postea aucta est paulatim, & processit contra frontē agri superioris vicini, & inferioris. Quæro, quod accreuit, vtrum meum sit, quoniā meo adiunctū[c] est, an eius iuris sit, cuius in initio nata eius lōgitudinis, fuisset. Proculus respōdi, Flumē istud, in quo insulam contra frontem agri tui natā esse scripsisti, ita vt non excederet lōgitudinē agri tui, si alluuionis ius habeat, & insula in initio propior fundo tuo fuit, quā eius, qui trans flumen habeat: tota tua facta est, & quod postea ei insulæ alluuione accessit, id tuum[d] est:

✠ nec tamē leuem quā ob extraneo: ut ab homine libero leuē culpam nō exigamus, si bona fide nobis seruit: sin minus, exigi possit.

a ¶ Nam si iussu.] im ponente necessitatem.
b ¶ Si non.] id est nisi.
c ¶ Habuerit.] vt sibi acquirat.
d ¶ Poterit.] vt. j. de verb. obli. liber homo.
e ¶ Damni iniuriæ.] id est. l. Aquil. vt &. s. de lib. cau. igitur. §. fi. &. s. ad. l. Aquil. liber homo. §. si homo.
f ¶ Grauiorē.] i. latā: quamuis aliâs leuissima veniat in Aquil. vt. s. ad. l. Aqui. l. in lege. &. s. de li. cau. illud. §. j. & hoc subijcit. Sed seruus proprius extraneo parificatur: vt. s. de pec. nō solū. §. j. Sed videtur hūc etia de lata culpa non teneri: vt j. de fur. si libert^o. Sed illud in modicis: vt. j. de pœnis. l. respiciēdū.
g ¶ In eos actio.] neg. gest. vel mādati: vt s. manda. si is, cui. §. fi. & de nego. gest. at qui natura. §. si libero.
h ¶ Præstabūt.] actio ne mandati.
i ¶ Nec solùm.] tenētur mandati: vel dic, acquirent nobis. Acc.
k ¶ Non essent.] nobis. Accur.
l ¶ Non acquirit nobis.] puta, extra rem, & operam.
m ¶ Quod vix est.] aliâs, ius, est: & tūc habeas. j. non possit. Aliâs vix, id est nullo modo. & habeas fine, non: & in idē recidit. Acc.
n ¶ Quia nec possidere.] sic &. j. de adul. sic euenit. Acquirit ergo sibi dominiū extra rem, & operā: sed non pos. Et sic facit pro Io. qui dixit dominium sine pos. quæri: sic &. s. de fun. do. si fundum. &. s. de pecu. eo tempore. Arg. contrà. C. de distra. pig. qui prædium. Accur.
o ¶ Quem non possidet.] vt quia nō ab alio possidetur: vel dic sit in libertate moratus: aliâs dominus possidet fugitiuū, & per eū etiā acquirit possessionē ciuilem, non naturalem: vt. j. ti. j. l. j. §. sed & per eum. &. §. per seruū qui. &. l. iij. §. si seruus. &. l. per eum. §. per seruū. &. s. de pub. l. si seruus. &. s. de liber. cau si tibi. §. fin. &. s. de vsufru. l. arboribus. §. sul. &. §. idem tractat. Item facit. j. ti. j. cùm hæredes. in fi. &. j. de fur. serui, & filij. Accursius.

✠ id vel sibi liber, vel alienus seruus domino suo acquirit, excepto eo, quod uix est ut liber homo possidendo usucapere possit &c. Ita legitur in uetustis. Cod. & Flo. Haloāder sic legit Quicquid tamē liber homo, uel alienus seruus, qui bona fide nobis seruit, nobis non acquirit: id si liber homo est, sibi uel si alienus seruus est, domino suo acquirit: excepto eo quod ius est, ut liber homo possidēdo usucapere nō possit &c.

IN laqueum.] CASVS. Fecisti laqueum causa capiendi aliquam feram: aper incidit in laqueum, & non poterat se mouere: ego transiens inde vidi aprum captum in laqueo, exemi eum inde, & accepi: an tenear tibi aprum reddere? Et dicitur, ꝙ nō: cùm nō fuerit factus tuus: quia non apprehenderas eū de laqueo Si autē apprehendisti eum de laqueo, & sic factus esset tuus, & ego accepi eum, & dimisi eum fugere: definit esse tuus, & teneor acti. in factum. Adducit simile de poculo alterius, quod alius deiecit de naui: nam tenetur act. in factum. Fran.

p ¶ Abstuli.] id est accepi: sic. j. de fur. qui vas.
q ¶ Abstulisse.] Rn̄. non secundū Io. & V. nisi cepisset, & apprehendisset, qui laqueum posuisset. Accursius.
r ¶ Videamus.] mutat personas.
s ¶ Posuerim.] vt aliâs distinguitur: vt & s. ad. l. Aquil. q foueas.
t ¶ In meo.] an in alieno. quod non videtur referre: vt. s. co. l. iij.
v ¶ Summam.] huius quæstionis, vel meæ opiniōis in hac quæstione: & sic hic dico reprobari superiores distinctiones, secundum R. Alij dicunt, nō fore huic quæstioni responsum.
x ¶ Meā potestatē.] i. mei apprehēdētis de laqueo, secundū B. vnde ait: timeo scandalū, non futurū iudiciū: cū dio quadā ferā sic apprehendere posset. Sed secūdū Azo. meā. i. mei quia pposui laqueū, cū ipse Aper per se expedire se non posset. Sed qualiter posset in eius ignorātis potestatē venire: vt. j. de vsuca. sequitur. §. tūc in potestate. &. j. de verb. sig. l. potestatis verbo. &. j. pro emptore. l. qui fundū. §. furtiua res. argu. cōtra. s. de leg. ij. cū pater. §. surdo. H. Et no. ꝙ sicut dixi, nō est fera tui apponētis laqueū, nisi demū cùm apprehēderis, vel apprehendendi potestatem habeas per oculorū inspectionē, & affectionem possidēdi, secundū Io. & B. & R. Arg. j. ti. j. l. j. §. pe. At M. & H. ꝙ statim, cū diu luctādo se expedire nō potest. Quid autē, si a remotis oculis inspicio? Rn̄. secundum. V. in. non fit meus: cùm multa accidere &c. vt. s. e. natura lē. §. illud. Licet sit ar. contrà. j. titu. j. l. quod meo. §. si venditorem. Accursius.
y ¶ Meum.] id est mei apprehendentis in laqueo: puta, quòd eum iam apprehendi. H.
z ¶ In factum.] subsidiariam Aquiliam: vt insti. ad. l. Aqui. in fin.
a ¶ Veluti.] id est sicut. Accursius.
b ¶ Responsum est.] vt. s. de præscri. ver. qui seruandarum. in prin. & facit. j. titu. j. l. iij. §. item feras. Accursius.

INsula.] CASVS. Insula nata est in flumine ante faciem agri mei: & durat tantum in longitudine, quātum ager meus: & sic tota mea est facta. Posteà hæc insula creuit ita, quòd vadit ante faciem agrorum vicini. Dicitur, quòd tota mea est etiam illa pars, quæ respicit agros vicini: cùm istud augmentū cedat insulæ iam meæ effectæ: secus si à principio sic tota creuisset: nam tunc pars, quæ respiceret agrum meum, mea est: illa autem pars, quæ respiceret agros vicini, ei cedit. Sed pone, quòd flumen cœpit fluere inter agrum meū, & insulam, derelicto antiquo alueo. Dicitur, quòd insula remanet mea: alueus derelictus cedit, tam mihi, quàm vicino. Fran.
c ¶ Quoniam meo adiunctum est.] id est insulæ factæ meæ ratione vicinatis. Accursius.
d ¶ Id tuum est.] sic &. j. e. l. pe. §. Paulus. Sed quid, si sine alluuione aliquid

Dominium quādoq; ꝗ̄ sine possessione quæritur.

aliquid acceſsit:ſed inſula quæ primùm patuit ſupra aquã, mihi vicinior erat:deinde aqua accedẽte,vel in hanc,vel in illã partẽ quædam pars inſulæ tibi vicinior eſt:& inſula multò maior apparet? Reſpon.poteſt aliud dici:quia quod mihi vicinius eſt, mihi cedere debet:vt.ſ.eo.adeò.§.ij.hîc tamen innuit contra.Sed in ſeq.§.bene videtur probare quod dixi,ſecundum Azo.

a ¶ Inter eam.]ſcilicet ripam.Azo.

b ¶ Quo.]ſcilicet alueo.Accur.

c ¶ Tua ſit.]ſic &.j.e.l.pe.§.Paulus.

PEr ſeruũ.] CASVS. Donauit vir ſeruũ vxori ſcienti donationẽ nõ tenere:& tradidit eidẽ.Nũquid talis ſeruus acquiret vxori poſsidenti ex re ei⁹ vxoris? Et dicitur, ꝙ non. Franciſ.

d ¶ A marito.]ſcilicet vxori.

e ¶ Quicquã poſſe.] ſed tamen ſi id acquiſitum poſsideat mulier, habet except. vt.ſ.de dona.inter virum, & vxorẽ.ſi vxor filio.& l.de fructib⁹.& ad idẽ ſ.de peti.hære.l.nec vllã.§.omnibus.& hoc, ſi mala fide vxor poſsidet:ſi autẽ bona, tunc ex re ſua, & operis ſerui acquirit, argu.ſ.de do.inter virũ, & vxorẽ,ſi id,quod.§.ſi quas.& de vſu.l.fructus.&.l.vſuræ.& hæc lex innuit in fi.

f ¶ Bona fide.] vt & C.de rei vendi.l.j.&.j.ti.j.l.j.§.ſed & per eũ.

QVæcunque.] CASVS. Rem eiectã in mare accepi.Dicitur, ꝙ nõ efficior dñs:niſi dominus eius habuerit eam pro derelicto.Fran.

g ¶ Quæcunque.] & facit.ſ.e.qua ratione.in fi.& quod ibi no.& ſ.eo.l.Pomponius.

h RES.]Mea.facit.j.tit.j.l.poſſeſsio.§.& ſi poſſeſsio.&.j.de furt.l.falſus.§.j.Sed contrà.ſ.e.ſi procurator.&.ſ.de do.l.qui mihi.Sed dic,vt ibi.Item cõtrà.j.tit.j.cõmunis.§.j.Solue vt ibi.Acc.

TItius.] CASVS.]Titius fecit horreum de aſſeribus,& erat mobile:Iſtud poſuit in fundo Seij. Dicitur quòd adhuc eſt horreum Titij.Fran.

i ¶ Mobile.]ſecus ſi terrę eſſet affixum:vt.ſ.e.l.ſi ſuprà.&.ſ.acti.emp.l.fundi.&.l.granaria.&.j.de vi,& vi ar.l.j.§.ſiquis de naue.in prædio.l.fiſtulam.§.penul.&.§.fina.Accurſius.

HAereditas.] CASVS. Hæreditas in multis repræſentat perſonã defuncti.Vnde ſeruus hæreditarius ſtipulando acquirit hæreditati:nõ autẽ ſi inſtituatᷣ hic ſeruus ab aliquo hæres, acquiret interim hæredi,cùm iuſſus domini debeat interuenire.Itẽ ſi ſtipulatur interim vſumfru.non acquiret hæreditati:Fran. Accurſius.

k ¶ Pro domino.]defuncto,non hærede:vt.ſ.e.l.in eo.&.l.ſeq.& inſti.de hære.inſti.§.ſeruus alienus.

l ¶ Hæreditarium.]Idem ſi non ſit hæreditarius,ſed bona fide à teſtatore poſſeſſus:vt.ſ.ſi cer.peta.l.eius,qui in prouincia.

m ¶ Sanè.]pro ſed.Accurſius.

n ¶ Perſonæ.]in hoc facit.ſ.de acqui.hære.aditio.&.l. qui ſeruum. Et dic perſonæ,ſcilicet domini vt iubeat.Accurſius.

o ¶ Operæúe.]ſubſtãtia.i.iuſſu præcedẽte ſeruus adeat. Alij referunt iſta etiã ad caſum de vſufru.vt in fi.huius.l.Dicũt enim perſonæ factũ deſiderari,& ſubſtantiã operæ:quia debet præſtare cautionẽ.Dicũt enim cautionẽ eſſe de ſubſtãtia vſusfru.qđ nõ placet,vt no.ſ.de vſufru.l.j.Sed exigitᷣ in vſufru.perſonã deſignari,cui conſtituatur:facit.j.de ver.obl.interdũ.§.j.& inſti.de ſtipula.ſer.in prin. Acc.

p ¶ Inſtitui poſsit.]vt &.ſ.de hæredi.inſtituen.non minus.§.j.

etiamſi ita acceſsiſſet,vt procederet inſula contra frontẽ vicinorũ ſuperioris,atq; inferioris, vel etiã vt ꝓpior eſſet fundo eius,qui trãs flumẽ habet. ¶ Itẽ quæro, ſi cùm propior ripæ meæ eſt nata inſula, poſteà totũ flumẽ inter eam,[a] & inſulã fluere cœperit relicto ſuo alueo,quo[b] maior amnis fluxerat nunquid dubites, quin etiã inſula mea maneat? & nihilominus eius ſoli,quod flumẽ reliquit, pars fiat mea? rogo te,quid ſentias, reſcribas mihi.Proculus reſpondi,Si cũ fundo tuo proprior in initio fuiſſet inſula,flumẽ relicto alueo maiore,qui inter eã inſulã fuerat, & eum fundũ vicini,qui trans flumẽ erat fluere cœperit inter eam inſulam,& fundũ tuũ:nihilominus inſula tua manet:ſed alueus,qui fuit inter eam inſulã, & vicini fundũ medius, diuidi debet ita, vt pars propior inſulæ tuæ, tua[c] ſit:pars autẽ propior agro vicini, eius eſſe intelligatur. Intelligo enim, cùm ex altera parte inſulæ alueus fluminis exaruerit, deſijſſe inſulam eſſe:ſed quo facilius res intelligeretur,cum agrum, qui inſula fuerat,inſulam appellaſti.

¶ Si uir donat uxori ſeruum,& ipſa ſcit donationem non ualere:ſeruus ille nihil poteſt acquirere uxori illi,nec etiam ex re uxoris.h.d.

Paulus lib.6.ad Plaut. LEX LVII.

PEr ſeruum donatum vxori à marito[d],ne ex re quidẽ eius, cui donatus eſt,acquiri quicquam poſſe[e] Iulianus ſcribit. Hoc enim in eorum perſona conceſſum eſt, qui bona fide[f] ſeruiunt.

Iabolenus. LEX LVIII.

QVæcunque[g] res ex mari extracta eſt: non antè eius incipit eſſe, qui extraxerit, quàm dominus eam pro derelicto habere cœperit.

Calliſtratus lib.2. LEX LIX.

REs ex mandato meo empta non priùs mea[h] fiet, quàm ſi ille tradiderit mihi,qui emit.

¶ Horreum poſitũ in fundo à non domino fundi,non efficitur domini,cuius eſt fundus.h.d.

Scæuola lib.Reſpon. LEX LX.

TItius †horreum frumentarium nouum ex tabulis ligneis factum mobile[i] in Seij prædio poſuit:quæritur, vter horrei dominus ſit? Reſpond, ſecundum ea quæ proponerentur, non eſſe factum Seij.

†aliâs,incipit, ſi Titi⁹.

Hermogenianus lib.7. LEX LXI.

HÆreditas in multis partibus iuris pro domino[k] habetur: ideoque hæreditati quoque vt domino,per ſeruum hæreditarium[l] acquiritur. In ijs ſanè[m],in quibus factum perſonæ[n],operæúe[o] ſubſtantia deſideratur, nihil hæreditati quæri per ſeruum poteſt: ac propterea quamuis ſeruus hæreditarius hæres inſtitui[p] poſsit: tamen, quia adire iubentis quoque perſona deſideratur, hæres expectandus eſt[q]. ¶ Vſusfructus,qui ſine ꝑſona cõſtitui nõ põt, hæreditati per ſeruum non acquiritur[r].

‡Paulus. LEX LXII.

‡ Caius lib.ſecundo, Manumiſ.

QVædam †ſunt,quæ nõ poſſunt[s] ſola alienari:tamen per vniuerſitatem ad hæredẽ trãſeunt:vt fundus[t] dotalis,vel res cuius[v] aliquis commercium non habeat. Nam & ſi legari ei non poſſit[x],tamen hæres inſtitutus dominus eius efficitur.

†Iſte text. eſt ſin ſecũdũ Bar. hic ad hoc, ꝙ eaquę aliâs inalienabilia erant, trãſeunt cũ vniuerſitate:Bolo. vltra eum hîc addo, vidẽdum ad materiam iſtius, Roma. in ſuis Sing.ſo iij. ſin lvj. Cui cõcor. text. in.c. cũ ſæculũ.extrà, de iure pa. & in. c. quãto.& ibi notaui in apoſtil. ad Panor. in ver. Eſt falſum. nu.v. extrà de iudi. & plenius in c. querelã. vbi etiã poſui in addi. ad Panor. in verſic vt in iure patronat⁹. nume iiij. de ſimo.

Tryphoninus lib.7.diſputatio. LEX LXIII.

SI is,qui in aliena poteſtate eſt,

q ¶ Expectãdus eſt.] ſic ergo valet relictũ. Sed cõtrà.ſ. de lega.j.ſi mihi.ſ.regula.Sed illa regula habet locũ, cùm deficit legatũ ratione perſonæ, puta, q̃a nõ eſt capax dominus ſerui: ſecus ſi alia ratione,puta,quia nõ eſt perſona, cuius iuſſu acquiratur & adeatur hæreditas.

r ¶ Nõ acquiritur.] vt &.j.de ſtipu. ſer.l.vſusfru.&.ſ.quib.mo.vſusfru. amit. l. ſi ſeruo hæreditario.Acc.

QVædam.] CASVS Quædã res nõ poſſunt alienari ſolæ: generaliter autẽ ſic:vt fundus dotalis,vel res,cuius cõmerciũ nõ habetur: vt res ſacra,& ſimilis: qui fundus dotalis nõ poteſt ſpecialiter alienari:ad hæredẽ tamen viri tranſit.Fran.

s ¶ Non poſſunt.]vt quia lex prohibet, vt ſubijcit.Si autem teſtator, tunc ſerua, quod dicitur.ſ.de leg.ij.pecto.§.fratre.Itẽ ſi pacto contrahentiũ,tunc qđ eſt.j.de ver.obl. ſi ita.§.ea lege.in fi.Sic & aliâs diſtinguitᷣ, an per legẽ dicatur,quẽ nõ teneri de euictione, vt creditorẽ vendentẽ pignus:an per pactũ contrahentium: vt.ſ.de euic.l.cũ ea.& de act.empti.ex empto.§.fi.et facit.C.de rebus alie.non alie.l.fi.Accur.

t ¶ Fundus dotalis.] Idẽ in iure patronat⁹, in re ſacra, & religioſa: vt.ſ.de contrahen.emp.in modicis. Quãdoque tamẽ in fundo dotali mulier repellitᷣ à vẽdicãdo:vt.ſ.de lega.ij.cùm pater.§. qui dotale. &. ſ. de fun.do.l.dotale.§.fi. Itẽ & quãdo ex neceſsitate: vt.ſ.de fun.dot.l.j. Itẽ ſi alius prouocat ad diuiſionem:vt.C.de fun.do.l.fi.Item vſucapitur quandoque:vt.ſ.de fun.do.l.ſi fundum.Item & fallit hæc regula in iure ſepulchrorum,& operarũ obligatione: vt.ſ.ad Trebel. l. quia perinde.§.j.&.l.ſi patroni.in prin.

v ¶ Cuius.]ſcilicet rei.Accurſius.

x ¶ Non poſsit.]ſcilicet fundus dotalis.non autem dicas rem ſacram fieri in dominio hæredis: & diſtingue hîc, vt no.inſtit.de le.§.non ſolùm.Item no.hîc non videri alienatum,quod cum vniuerſitate tranſit.Sed arg.contrà.C.de ſecun.nup.l.ſiquis prioris.§. certum eſſe. Sed illud propter filios primi matrimonij, qui ſic poſſent defraudari.Item videtur,quòd neutrum,ſcilicet nec legatum, nec hæredis inſtitutio: vt.ſ.de ali.iudi.l.ex hoc.§. ſed hæredem. Sed illud quoad illud edictum.Item facit infrà,de vſuca.l.ſi aliena.§. hoc iure.Accurſius.

SI is qui.] CASVS. Filius,vel ſeruus alicuius inuenit theſaurũ in aliquo fundo:nunquid acquiret patri.vel domino,quæritur.Et dicitur,quòd ſi in agro cuiuſdam extranei inuenerit:dimidia eius erit domini fundi,in quo inuenit theſaurũ.Si verò in agro domini,vel parentis inuenerit,tunc totum acquiret patri, vel dño. & quãdo in alieno inuenitur:pars,quæ remanet penes eũ, vadit ad

patrem,vel dominum.Secundò dicit,Si seruus cómunis inuenit thesaurũ in fundo alieno:pars,quæ remanet penes eũ, vadit ad quemlibet dominorum pro parte dominica. Tertiò dicit,Si seruus communis inuenit thesaurũ in fundo vnius domini : dimidia pars transibit ad dñm fundi ratione fundi,in quo est inuẽtus.Sed quid de alia dimidia ? Et videt, ꝙ ad eũdem vadat : & adducit simile.Nã si seruus cõis stipuletur vni ex dominis nominatim, vel iussu vnius dñorũ: totũ ei acquirit : sic in nostro casu totũ acquirit dño fundi, in quo est inuẽtus. Vel aliter potes intelligere,vt in gl. ❡Quod si seruus.] Habeo vsumfructũ in seruo : tu proprietatẽ. hic seru⁹ inuenit thesaurũ in fundo ꝓprietarij,vel in fundo extranei. Dimidia vadit ad dñm fundi, in quo est inuẽtus. Sed qd de alia dimidia ? Et certè dicit,ꝙ vadit ad ꝓprietarium,nõ ad fructuariũ,cùm non videatur quærere ex opera. Idem est, & si in fundo fructuarij hic seruus inuenit thesaurum:nã dimidia ibit ad ꝓprietariũ, tanquã ad dominum seruı. ❡Quòd si creditor.] Creditor in fundo sibi obligato inuenit thesaurum. pars ibit ad debitorẽ tanquã ad dominum fundi:alia pars sibi remanebit.Sed quid, si creditor impetrauit , vt habeat pignus tãquã propriũ,nisi luatur intra certum tẽpus?Dicitur,ꝙ si inuenit thesaurum intra tẽpus prædictum:est idẽ,quod dictũ est.s.sed si post tp̃s inueniat : tunc totum quod inuenit, inuẽtoris est.Tertiò dicit,qđ dixi,si inueniat creditor thesaurũ intra tẽpus,ꝙ pars vadit ad debitorẽ:verum est,si debitor posteà luat:non aliâs.Fran.

thesaurum inuenerit [a] : an personæ eius [b] ,in cuius est potestate, acquirit?Hoc erit [c] dicendũ, vt si in alterius agro inuenerit, partem [d] ei acquirat:si verò in parentis,dominiúe loco inuenerit, illius [e] totus sit:sin autem in alieno [f] ,pars domino [g] acquiratur. ❡Si cómunis seru⁹ in alieno inuenerit, vtrũ pro dominij partibus, an semper pro æquis acquiret ? Et simile est, atque in hæreditate,vel legato,vel quod ab alijs donatum seruo traditur [h] :quia & thesaurus donũ fortunæ [i] creditur : scilicet vt pars, quæ inuentori cedit,ad socios pro qua parte serui quisque dominus est,pertineat. ❡Si cómunis seruus in domini vnius fundo proprio inuenerit de parte [k] , quæ soli dño semper cedit:non est dubiũ, quin solius dñi prædij sit. Verùm an aliquid ex parte [l] ferat alter socius, videndũ est:& nunquid simile sit, atque cùm stipulatur seruus iussu vnius dñi:aut per traditionẽ aliqd accipit, vel nominatim [m] alteri?qđ magis [n] dici poterit. ❡Quòd si seruus,cuius vsusfructus alienus est, inuenerit in eius loco,q seruũ propriũ habeat [o] :an totũ illius [p] sit?& si in alieno,an partẽ eidẽ [q] acqrat, an verò fructuario?Inspectio est in illo,num [r] ex operis serui acquiratur [s] :finge terrã fodientẽ inuenisse, [t] vt hoc dicatur fructuarij esse: qđ verò subito in abdito loco [v] positũ, nihil agens, sed aliter ambulans inuenerit [x] , ꝓprietatis dñi sit. Ego nec illius [y] ad fructuariũ pertinere partẽ arbitror. Nemo eñ [z] seruorũ opera thesauros quærit: nec ea propter terrã fodiebat : sed alterius rei operã sumebat,& fortuna aliud dedit [a] .Itaq; si in ipsius fructuarij agro inuenerit [b] ,puto partẽ solã,vt agri dominum, habiturum:alterã ad eũ,cuius in seruo proprietas est, pertinere. ❡Quòd si creditor interuenerit [c] ,in alieno videbitur inuenisse:partẽ itaq; sibi,partẽ debitori præstat:nec recepta [d] pecunia [e] restituet, quod iure inuẽtoris, non creditoris nomine ex thesauro apud eũ permansit [f] . Quæ cùm ita sint,& cùm ex principis autoritate creditor vt proprium agrum tenere cœperit iure dominij : intra [g] constitutum luendi tempus pignoris causa vertitur [h] .Post trãsactum autem tempus thesaurum in eo inuentum ante solutam pecuniam,totum tenebit [i] .Oblato [k] verò intra constitutum tempus debito [l] (quoniã vniuersa præstantur,atque vt in simplici [m] pignore reuocantur) restitui debebit [n] ,sed pro parte sola: quia dimidium inuentori semper placet relinqui.

*Scæuola. **LEX LXIIII.**

QVæ quisque aliena in cẽsum deducit:nihilo magis [o] eius fiunt.

Labeo. **LEX LXV.**

SI epistolam tibi misero : non

❡Si is,qui in aliena.]patris,vel domini.Accursius.

a ❡Inuenerit.]non data opera:vt.C.de thesau.l.j.li.x. vbi dicitur, quis sit thesaurus:&.s.co.l.nunquam.§.thesaurus.

b ❡Personæ eius.]in cuius potestate est.

c ❡Hoc enim erit.]nunc respon.

d ❡Partem ei.]in cuius agro inuenit.

e ❡Illius.]patris,vel domini.

f ❡Alieno.]priuati.Quid autem sit in sacro religioso, vel publico, vel fisci,habes.j.de iure fisci.l.iij.§.fi.& insti.eo.§.thesauros.

g ❡Pars domino.]vel patri quæritur.

h ❡Traditur.]quid tunc sit,habes insti.de stipu.ser.§.seruus communis.&.j.de stipu.ser.l.si seruus communis.

i ❡Donũ fortunæ.]aliâs, dñi fortunæ:& aliâs, donũ fortunæ:sed certè legatum,& hæreditas nõ sunt omnino donum fortunæ:sed fiũt ob præcedens meritum:vt.s.pro socio.l.nec adiecit.&.l.sequenti.

k ❡De parte.]dimidia.

l ❡Ex parte.]quæ aliâs inuentori tribui solet.

m ❡Vel nominatim.]quibus casibus soli ei quærit:vt suprà eo.per seruum §.sicut.

n ❡Quod magis dici poterit.]vt ei soli acquiratur quẽadmodum stipulando,vel nomine eius per traditionem accipiendo, secundum quosdam. Vel legas interrogatiuè:vt posteà dicas medietatem medietais acquiri alteri:quod videtur habere rationem, secundum Al. Vel dic,referri non ad proximum,sed superius, An aliquid &c, Et est idem sensus:pro quo est.j.de sti.pu.ser.l.iiij.

o ❡Proprium habeat.]id est cuius est in eo proprietas.

p ❡Illius.]scilicet proprietarij.

q ❡Eidem.]proprietario.

r ❡Num.]id est an.

s ❡Acquiratur.]iste thesaurus.

t ❡Inuenisse.]operando tamen.

v ❡In abdito loco.]id est latenti. Accursius.

x ❡Inuenerit.]s.fortuitò. Accursius.

y ❡Illius.]quod inuẽtum est fodiendo.

z ❡Nemo enim.] verè nullo casu ad fructuarium pertinet. Ac.

a ❡Aliud dedit.]Qđ ergo si ꝓpterea fodiebat iussu fructuarij? Dicit P.& R.idẽ,quasi hoc nõ liceat:quod est falsum:imò licet ĩ suo: non tamen arte magica,vt.C.de thesau.Et sic quærit ei:vt hîc innuit.Accur.

b ❡Inuenerit.]fortuitò,non fodiendo iussu fructuarij pro eo inueniendo.

c ❡Quòd si creditor inuenerit.] in fundo pignorato.

d ❡Recepta.]id est soluta.

e ❡Pecunia.]pro qua erat ista fundus obligatus.

f ❡Permansit.] secus in eo,quod actione furti consecutus est creditor:vt.s.de pig. actio. si pignore.

g ❡Intra cõstitutum tempus.] s.biennium:vt.C.de iure do. Impe.l.fin.§.sin autem Imperator.

h ❡Vertitur.] vt sit idem, quod erat ante prædictam impetrationem:vt.s.&.j.proxi.

i ❡Tenebit.] scilicet creditor.

k ❡Oblato.] scilicet creditori.

l ❡Debito.]cum vsuris, & damnis eius, vitio creditoris illatis. vt &.d.§.fin autem.

m ❡Simplici petitore.]i.ita oĩa restituuntur,ac si pignus simpliciter esset non impetrato iure dominij:& ita simplex petitor est debitor,qui repetit pignus ante impetrationem iuris dominij.

n ❡Debebit.]scilicet thesaurus.

*al. Quintus. M. S.

QVæ quisque.] CASVS. Aliquis cũ æstimaret bona sua,vt de his posteà solueret cẽsum,siue tributũ:æstimauit quodda prædiũ,tanquã suũ,cũ nõ esset:& soluit ꝓ eo cẽsum,siue tributũ. Dicit,ꝙ hæc æstimatio,& solutio cẽsus nõ facit suũ prædiũ. Et hoc si habes in litera,nihilo magis.Si habes nihilominus:dic.i. non ideo minus prædium remanet eius,cuius in veritate erat.Franc. Accur.

o ❡Nihilò magis.]aliâs,nihilò magis::id est non fiunt soluentis censum,& tunc facit.C.de do.censualis.&.C.de rei ven.solẽnibus. & C.de act.emp.si pater.Aliâs,nihilominus.& tunc dic,fiunt, id est remanent eius,cuius fuerant:sic.s.de iudi.l.Iulianus.Accursius.

SI epistolam.] CASVS. Misi tibi epistolam.nõ priùs sit tua, quàm si tibi traditur:Fallit in duobus casibus.Primus,si per tabellarium tuum,quem ad me miseras,eam tibi misi causa respondendi:nam statim cùm dedi tabulario,tua fuit effecta.Idem si causa tui tantum mittebam literas.Nam etiam antè, quàm tibi dentur, tuæ fiunt. ❡Siqua insula.]Insula nata est in flumine prope fundũ meum: mea est. Dicunt quidã,quòd nec aliquid publici est ibi, sed falsum est:vnde dicas,ꝙ insula similis est ripæ,nisi quoad vsum sit publica insula,sicut ripa:sed quoad proprietatem sit propria mea. ❡Et littora.]Littora maris sunt publica,& publice communia,sicut & littora fluminis sunt publica. ❡Idem iuris.]Si insula est nata in flumine publico:eius est,qui habet proximiorem fundum. Hoc verum est, de ea insula,quæ sustẽtatur ipso alueo fluminis. Sed quid de ea, quæ non sustẽtatur,sed in virgultis stat,seu alia qualibet materia:Certè est

tè eſt publica talis inſula quoad vſum, ſed quoad proprietatem eſt eius,ꝙ habet ꝓximiorẽ fundũ. Et ſic ſecũdũ hoc, nõ refert ſuſtentet, vel nõ,inſula ab alueo:vel aliter,vt in gl. ❡ Paulus.] Inſula eſt nata in flumine iuxta ripã mei fundi,& ſic eſt mea effecta:tãdẽ iter hanc inſulã,& cõtrariã ripã eſt nata alia inſula:& eſt quæſtio,cuius ſit.ſ. an mea, an vicini ex alia parte fluminis : & Dicitur, ꝙ men ſurari debet,cui magis eſt 10 vicina:& illius, q ma gis eſt ꝓpinquus, erit: & menſura incipiet ab inſula,quæ mea eſt,nõ ab agro meo. ❡ Si id.] Quãuis id, quod ædificatur in flumine publico,eſt publicũ.ſ. ratione vſus : tamen inſula nata in flumine publi- 20 co,publica non eſt,ſ. ratione proprietatis : vel aliter, vt in gloſſ. Fran. Accurſius.

a ❡ Reddita.] id eſt data:ſic.ſ.de ver. ſigni.l. verbum reddendi.

b ❡ Tabellarium.] id eſt ſeruũ,ſiue ſcriptorem:vel etiam notariũ 30 aliquem.

c ❡ Tabellario tuo.] mei,& tui cauſa : nam ſtatim ſequitur, cùm tui cauſa tãtùm:& facit.ſ.de dona. q mihi. &.ſ.de fur.cum qui.§. fin.&.ſ.de dona. inter vi.& vxo.ſi ſponſus.in princ.&.l.ſed interim. 40 §.idem Mar.

d ❡ Tua eſt.] ratione propinquitatis.

e ❡ Ripæ fluminũ.] quæ quoad ſunt publicæ,Io.Sed quoad proprietatẽ ſunt eorũ,qui poſſident propè:vt in ſti.e.§.riparum.

f ❡ Cõtinenti agro.] 50 agrum vocãt locum adiacentẽ flu.vt.ſ.e.l.inſula.in fi.&.ſ.de flu.& nequid in flu.publi.l.pe.Sic ergo littora,quæ alicui agro propinqua ſunt, publica ſunt : ſic & mari proxima, ſunt publica, id eſt publicè communia:vt inſti.e.§.& quidem.&.§.littorũ.&.ſ.e.quod in littore.

g ❡ Ea tua eſt.] ratione vicinitatis. Accur.

h ❡ Propemodum.] nam eius proprietas non eſt publica, ſed eius vſus:& ſic non eſt differentia inter hanc,& illã quæ ſolũ tãgit. Vel dic,ꝙ & huius proprietas eſt publica:& ſic differt ab illa, quæ tangit ſolum:& prope eſt philoſophicum temperamentum.

i ❡ Paulus.] facit.ſ.eo.inſula.Accurſius.

60 k ❡ Quem.] ſcilicet agrum.

l ❡ Quæratur.] quaſi dicat,nihil intereſt.

m ❡ Si id quod.] aliàs,ſi id quod &c.& tunc dic,ſi, id eſt quamuis: & quod ſubijcit,publicum eſt,ſcilicet ratione vſus : & in fine ſi habes ſine non,dic,debet ratione vſus:ſi cum non:dic, ratione proprietatis:vt &.ſ.eo.adeò.§.inſula. Aliàs ſicut id, quod in publico natũ, aut inædificatum, publicum eſt:ita inſula publica debet eſſe: & eſt tunc ſimilitudo per contrarium, vt & ibi, Lazarus ſimiliter ma la.Accurſius.

70 Cvm prægnans.] CASVS. Prægnans ancilla legata eſt Titio,vel ei vendita,vel Titius vſucepit eam:poſteà peperit. Dicitur,quòd partus eſt eius, cuius eſt ancilla tempore, quo peperit:& ſic Titij erit.Fran.

n ❡ Fiet partus.] vt &.C.de libe.cau.placuit.Sed contra.ſ. qui po. in pigno.ha.potior.§.ſi de futura.Sed ibi in pignore,vt ibi diximus: hîc in dominio.Accurſius.

❡ DE ACQVIRENDA, VEL AMITTENDA POSSESSIONE. ❡ *Dixit qualiter iure gentium acquiritur dominium:nunc qualiter iure ciuili,id eſt per uſucapionem:quæ cùm non ſit ſine poſſeſſione, 80 ut infrà titu.j.fine poſſ.ſ.de ea præmittit. Et nota,quòd hîc dicit,amittenda. Sed.C.eodem dixit retinenda:quod in idem recidit:quia contrariorum eadem eſt diſciplina.*

❡ Poſſeſſio.] CASVS. Dicit vnde dicatꝰ poſſeſſio. Secũdò dicit de effectu poſſeſſionis:nã ex poſſeſſiõe deſcẽdit dñiũ.Nã aĩalia fera ſtatim dũ capimus,& incipimꝰ poſſidere:eorũ efficimur dñi:dat & alia exempla. ❡ Adipiſcimur.❡ Acqrere poſſumus poſ.ꝑ noſmetipſos.Pupillus aũt,& furioſus non poſſunt acquirere poſſeſ.ſine tutoris autoritate:cum tutoris autem autoritate poſſunt. Offilius autem corrigit in pupillo, dicẽs, ꝙ pupillus poteſt acquirere poſ.etiam ſine tutore:dum tamẽ habeat intellectum. ❡ Si vir.] Poſ.nudã fundi donauit vir vxori,& ceſsit ei: nunquid ipſa poſſidere dicatur, quæritur. Et videtur, ꝙ poſſideat, cùm poſſeſsio ſit facti, quod tolli nõ poteſt ꝑ ius ciuile, quod inhibet dona.inter virũ,& 10 vxorem fieri. Item & alia ratione donatio inhibetur inter virũ, & vxorẽ,ideo ne pauperior vnus efficiatur propter aliũ. Sed in noſtro caſu ſi diceres nõ acquiri poſ.mulieri:tamen vir amiſiſſet:melius eſt ergo, vt dica- 20 mus eã poſ. acquiri mulieri. ❡ Item acquirimus.] Suprà dixit ꝑ nos quæri poſ. nobis: nũc dicit ꝑ quas alias perſonas nobis quæratur:& tex.eſt ſatis planus,vſq; ad.§.veteres. ❡ Veteres.] Hæres futurus nunquam poteſt 30 acquirere poſ. alicuius rei hæreditariæ ꝑ ſeruũ hæreditarium. Sed ſi legati ſint mihi plures ſerui, vel donati,vel venditi, & poſſ. vnius poſteà incepi habere,per iſtum poſſum acqrere poſſeſsio. alio rum. ❡ Si ex parte.] Si 40 teſtator vni hæredũ prælegauit ſeruũ,põt acquirere poſ.ille hæres per talem ſeruum fundi hæreditarij. Idẽ & ſi teſtator habebat ſeruum cõmunem cum vno hæredum:nam per talem ſeruũ poteſt hæres acqrere poſſeſsio- 50 nem fundi hæreditarij. ❡ Per procuratorem.] Per procuratorem, item per tutorem,ſiue curatorem acquiritur nobis poſſeſsio, ſi noſtro nomine accipiant. Sed ſi ſuo,nunquam acquiritur nobis. Et verum eſt,quod dixi,nobis quæri,ſi noſtro nomine accipiant. Si enim nobis non quæritur,cui quæreretur? eis? Non quia non habuerunt animum ſibi quærendi:nec is,qui tradit,habet poſ.cùm eam amiſit. Ergo dicendum eſt,ꝙ nobis quærant. ❡ Si iuſſerim.] Enumerat quoſdam caſus,in quibus nobis acquiratur poſſeſ.etiam ſine apprehenſione noſtra. ❡ Municipes.] Municipes per ſe nihil dicuntur poſſidere,cùm non poſsint conſentire. Et dic commodè : cùm nec forum, 60 nec baſilicã dicantur poſſidere:ſed promiſcuè vti. Per ſeruũ autem communẽ peculiariter acquiſitum poſſidere, & vſucapere poſſunt: licet quidam contrà:cùm nec ipſos ſeruos dicantur poſſidere. Sed contrarium eſt verum:nam & poſſidere,& vſucapere poſſunt. Item poſſeſsio acquiri poteſt eis per ſeruum eorum,& per liberam perſonam ab eis poſſeſſam. Et hoc dicit hic.§.cum.l.ſeq.Fran.

erit ea tua antè, quã tibi reddita [a] fuerit. Paulus, imò contrà:nam ſi miſeris ad me tabellarium [b] tuum: & ego reſcribendi cauſa literas tibi miſero : ſimul atque tabellario tuo [c] tradidero,tuæ fient. Idem accidit in ijs literis,quas tuæ duntaxat rei gratia miſero:veluti,ſi petieris à me vt te alicui commendarem : & eas commendatitias tibi miſero literas. ❡ Siqua inſula in flumine nata propria tua eſt [d] :nihil in ea publici eſt. Paulus, imò eo in genere inſula eſt,quo ripæ fluminũ [e] ,& littora mari proxima, quæ publica ſunt : nõ ſecus atque in continenti agro [f] . Idem iuris eſt, ſiqua inſula in flumine publico proxima tuo fundo nata eſt:ea tua eſt [g] . Paulus, Videamus ne hoc falſum ſit de ea inſula, quæ non ipſi alueo fluminis cohæret : ſed virgultis,aut alia qualibet leui materia ita ſuſtinetur in flumine, vt ſolum eius non tangat,atque ipſa mouetur:hæc enim propemodũ [h] publica,atq; ipſius fluminis eſt inſula. Paulus [i] †,Si inſula in flumine nata tua fuerit, deinde inter eã inſulam,& contrariam ripam alia inſula nata fuerit:menſura eo nomine erit inſtituenda à tua inſula, nõ ab agro tuo,propter quem [k] ea inſula tua facta fuerit. Nam quid intereſt qualis ager ſit, cuius propter propinquitatem poſterior inſula cuius ſit,quæratur [l] ? ❡ Si id quod [m] in publico innatũ,aut ædificatũ eſt,publicum eſt:inſula quoque,quæ in publico flumine nata eſt publica eſſe debet.

Venuleius lib.6. LEX LXVI.

Cvm prægnãs mulier legata, aut vſucapta,aliòve quoquo modo alienata pariet:eius fiet partus [n] ,cuius eſt ea,quæ eniteretur: non,cuius tunc fuiſſet, cùm conciperet.

TITVLVS II.

De acquirenda, vel amittenda poſſeſsione.

❡ *Appellata eſt poſſeſſio à pedum poſitiõe:& ab ea olim incepit dominium: & hodie incipit ab his,quæ in nullius bonis ſunt.Bar.*

Paulus lib.54. Ad edictum. L. I.

Poſſeſsio appellata eſt à pedibus [o] ,et vt Labeo ait pedũ quaſi poſitio:q na turaliter [p] tenet ab

o ❡ A pedibus.] aliàs,à ſedibus:& tũc habeas ſedium:& ſic reſpicit finem dictionis,poſſeſsio:quia ibi ſedebant. Aliàs à pedibus:& habeas tunc pedum:& ſic reſpicit principium : & hæc bona, vt ſubijcit:& hîc eſt alluſio vocabuli quaſi compoſitio, ſeu deriuatio voca- 70 buli,vel deſcriptio vocabuli. Sic &.ſ.ſi certum peta.l.ij.§. appellata. Definiri autem poteſt ſic,ſecundum Io. Poſſeſsio [c] eſt ius quoddã rem detinendi ſibi. Vel ſecũdum Azo.duobus modis. Primo ſic,Poſſeſsio,eſt eius quoddam,quo quis rem corporalem verè, vel interpretatiuè ſibi habet. Tu dic,vt & idem Azo poſteà dixit : Poſſeſsio eſt corporalis rei retentio corporis,& animi,iuris ad adminiculo concurrente [d] . De corporali ideo dicit: quia incorporalia propriè non poſſidentur:vt.ſ.e.l.iij.in prin.&.ſ.ti.j.ſequitur.§.ſi viam. Item, Retentio dicitur propter id,quod ſtatim hîc ſequitur,Corporis, & animi,propter id quod eſt.ſ.l.iij.in prin. Iuris adminiculo ideo, quia ius 80 operatur & in acquirenda,& in retinenda:quia quandoque habet plurimum,quandoque multum,quandoque parum iuris, poſſeſsio: vt dices.ſ.e.l.poſſeſsio. Item Iuris,vt ius nõ reprobet:vt in re ſacra, & ſimili vt.ſ.eo.qui vniuerſas.§.j.vel quia alius poſſidebat, cũ duo in ſolidum &c.vt.ſ.eo.ti.l.iij.§.ex contrario. Item nota ex eo, quod hic dicit:quia minus propriè [e] dicitur res mobilis poſſideri:cùm à pedibus dicatur poſſeſsio. Accur.

p ❡ Quia naturaliter.] i.corporaliter [f] . Sed quare corporalis poſ-

Marginal notes (left): Inſularũ ripæ fluminũ,& littora mari proxima, publica ſunt. — Tabellarius quid ſit. — † Bar.hic dicit,ſe habere iſtũ text. pro multũ not.& eum deficit ita bene alibi,& ſic facit eũ ſing.ad hoc ibi,dũ dicit tex.ſi id qd &c.ſ.quod in publico natũ,eſt publicũ:& ampliatũ nõ ſolũ id eſſe publicũ qd naſcitur,& ſicà natura venit: ſed etiã quod ex accidenti,vt probat textus ibi, aut ædificatum. Bolo.

a Iſta cõtinuationem ſequuntur Bart.& Cuma. b Vbi eſt eadem ratio, idẽ dici oẽs ſcribentes.

Marginal notes (right): * Vide Alc. lib. Diſpũc. j.c.j.

c Iſta definitio Io.nõ diſcrepat à definitione Bar. Alexã. & Iaſon. licet tamen Bart.eam reprehendat. d Iſte duæ reprobãtur per Bart. P. Alex.Cu.& Areti. e Imo propriè: Barto. Alex. Aret. Cu. & Iaſ. f Idẽ Aret. Alex.& Iaſ.

eo,qui ei insistit:quá Greci κατοχὴν dicunt:dominiumq́; [a] rerum,ex naturali possessiõe [b] cœpisse,Nerua filius ait [c]:eiusque rei vestigium [d] remanere in ijs [e],quæ terra,mari,cœloq́; capiuntur:nam hæc protinus eorum fiunt,qui primi [f] possessionem eorum apprehẽderint. Item bello [g] capta,& insula in mari [h] nata,& gẽmæ,lapilli [i],& margaritæ in littoribus inuentæ,eius fiunt,qui primus eorum possessionem nactus est.

Adipiscimur possessionem per nos maiores, & sanæ mentis:secus in furioso,& infante sine tutoris autori: dic.Bar.

Adipiscimur autem possessionẽ per nosmetipsos [k]. Sed furiosus, & pupillus sine tutoris [l] autoritate non possunt incipere [m] possidere:quia affectionem tenendi nõ habent,licet maximè [n] rẽ suo corpore contingant:sicuti, siquis dormienti [o] aliquid in manu ponat. Sed pupillus [p] tutore autore incipiet possidere. Ofilius quidem, & Nerua filius etiam sine tutoris autoritate possidere incipere posse pupillum aiunt:Eá enim rem [q] facti,non iuris esse. Quæ sententia recipi potest [r],si ei⁹ ætatis sint, vt intellectum capiant [s].

sessio dicitur naturalis?Respon.ad differentiam ciuilis:& ideo quia de iure naturali primæuo [a] antè,quàm essent iura ciuilia, id est leges fuit statutum,vt quancũque terram calcauerit pes tuus, tua sit. Item ideo,quia naturæ substentamẽto,id est corporis auxilio opus est:vt.j.l.iij.in princip.& in.ij.respon.Item no.quòd ex eo,quod hîc subijcit, tenetur & insistit,dicunt quidam, ꝙ statim cùm desinit insistere,vel tenere,desinit possidere, siue fundum, siue domum. Et per hoc etiã ea,quæ in domo sunt:pro quibus est.j.de vi,&vi ar.l.j.§.illud vtique.in fi.§.In partibus ergo,quibus insistit, naturaliter possidet.in alijs ciuiliter : quod non placet [b] R.sed P. & Azo dicunt [c] ,ꝙ retinet naturalem quocunq; vadat:cùm possit redire quando vult.Sed opponit contra eos:quia secundum eos nõ esset ciuilis sine naturali. Item plures haberent naturalẽ : quia ingressus habet naturalem etiã secũdũ eos:quod ipsi aliâs negãt.s.duos insolidũ possidere naturaliter:sed dicũt,verũ est eodẽ iure:sed diuerso possunt duo possidere naturaliter:nã ingrediens habet naturalẽ naturaliter, sed absens habet naturalẽ ciuiliter.Aldri.dixit [d] ,ꝙ statim cũ exit de fundo,amittit naturalẽ,& acquirit ciuilẽ in ipso exitu:cũ autẽ redit in fundũ: amittit ciuilẽ,& recuperat naturalẽ:nec simul esse possunt secũdũ eũ.Tu distingue,secũdũ Io. [e] an habeat qs naturalẽ & ciuilẽ p se, aut per aliũ tantũ,vt per filiũ,& seruũ ex causa peculij:vt.j.e.l.iij.§.ꝙ si seruus.&.§.saltus.Et an p se ciuilẽ,per aliũ naturalẽ, an habeat tãtũ naturalẽ.Primis duobus casibus si exeat detẽtãs de fundo:nõ amittitur possessio.s.naturalis si sit in conspectu [f] etiã per.x.miliaria,cùm etiã sic quæratur:vt.j.e.l.quod meo.§.venditorẽ. Ergo magis retinetur:ar.j.de superficiebus.l.j.§.quod ait.ibi.;Nã cui damus actionem &c.aliâs si non est in conspectu,naturalis amittitur,sed ciuilis retinetur:vt.C.eo.licet. Sed quid,si non est in conspectu:sed de proximo,sic ꝙ citò potest ingredi?Respon. [g] non amittit, cùm etiam sic quæratur:vt.s.de cõtrahen.emp.l.clauibus.&.j.e.l.§. si iusserim. Item quid si non est in conspectu,nec de proximo,& sic amisit?si redeat,& sic sit de proximo,vel in conspectu:an recuperet?Respon.sic si ita stat,vt de facili possit recuperari.Si autem per aliũ habeat dictã naturalẽ pos.vt per procura.tu.& cu.filiũ,vel seruũ & per se ciuilẽ:licet detẽtãs exeat,& nec sit in cõspectu,nec de ꝓximo:tenet naturalis per ãĩm,si exiẽs habeat animũ retinẽdi dñij : vt.j.eo.l. clam.§. qui ad nũdinas.in prin.&.l.si colonus.Et idẽ dico in quarto casu,qñ solã naturalẽ habet per se:vt fructuarius:vt.j.eo.naturaliter.nã retinet quocunq; vadat,vt probatur.j.de vi,& vi ar.l.j.§.interdictum hoc.&.l.iij.§.vnde vi.Sed quare retinetur hîc vel in vltimo casu plus naturalis,quã primo,& secũdo casu?Respon.quia ibi satis operatur animus in retentione ciuilis:quod hic non facit:operatur ergo retẽtionem naturalis possessionis.Sed quidam dicunt, quòd hîc naturalis habet quiddã ciuilitatis in se [h],quòd animo tenet, licet exeat: quod nõ placet:quia ciuilem habet proprietarius. Ergo iste habere non potest,vt dices.j.l.iij.§.ex cõtrario.Item in superiori proximo casu animus detinentis operatur retentionem naturalis:vt.d.l.j.eo.si colonus.cùm aliud non operetur.Nam ciuilem meo animo retineo:& hæc omnia de naturali.At ciuilis,siue sola,siue cum naturali retinetur quocunque vadat ille,qui habet:vt.j.eo.l. clam. §. qui ad nundinas.Ex prædictis patet,quòd duæ sunt possessiones,ciuilis,& naturalis:vt statim dices,secundum Azo.

a Dominiumque rerum]ecce effectus possessionis.

b Naturali possessione.]hoc expone,vt.s.

c Ait.]& bene,vt patet ex prædicta autoritate : qcquid calcauerit pes tuus &c.Hæc autẽ possessio corpore sit quæsita,vt hîc : vel oculis,& animi affectu:vt.j.ea.l.§.pe.Dicit̃ naturalis.i.ex iure gẽ. vt & ponit̃ insti.de re.diui.§.p traditionẽ.nõ eo, ꝙ omnibus cõuenit aĩalibus:nã irrationabilia nõ possidẽt,sicut nec furiosi,vel dormiẽtes:vt.j.§.sed furiosus.Hæc eadẽ põt dici ciuilis approbatione,ar.j.de ver. sig.l.lege.& sic nõ duæ sunt apud eũdẽ,sed vna,secũdũ P.& Azo. At Io.& alij dicunt,duas esse:naturalẽ,quæ corpore:ciuilẽ,quæ animo cõsistit:vt.j.l.iij.in prin.&.C.e.l.nemo.quod est tutius. Quod ergo dicitur.C.e.l.licet ꝙ exiẽs de fundo retinet possessionẽ, etiãsi nõ est in cõspectu,dices,ciuilẽ secũdũ Io.sed scd̃m Azo.naturalẽ, quæ etiã ciuilis potest dici secundũ eũ,ex eo,ꝙ ius ciuile operatur ad retẽtionem.Sic & ciuilis actio dicit̃ Prætoria ratione extensionis : vt.s. de noxa.electio.§ si is.Si autẽ me absente quis ingreditur meũ prædiũ qđ possideo:ciuilis iuris autoritate(vt dictũ est secũdũ Azo.)ingrediens,habet naturalem de iure naturali : cùm & econtra extraneus habeat interdictũ Vti pos.vt.j.vti pos.l.j.in fi.&.l.se.& illam naturalem [i] etiã de iure natu.interpretatur lex retineri animo:sicut in fructuario dicitur:vt.j.de vi,& vi ar.l.iij.§.vnde vi.Nec mirũ:quia hic in hoc casu plurimũ à iure mutuatur.i.habet possessionẽ:vt.j.e.possessio.Sed si iste retinet naturalẽ,& ingressus acquirit naturalẽ:ergo duo habẽt naturalem : quod est falsum. Nec potest dici,ꝙ statim,ꝙ ingressus quærit,ille amittat : quia quod tunc, sed postea cũ rediẽs nõ admittit̃: vt.j.e.l.clam.§.fi.dices ergo secundũ Io.quòd retinet ciuilem.

d Vestigium.]id est exemplum vt dominiũ ex naturali possessione quæratur : id est cũ cœpit possidere, statim sit dominus.

e In his.]feris animalibus:nã ista cũ possessione statim quærunt̃: vt.s.tit.j.l.j.&.l.se.sec⁹ in alijs rebus : nam nõ statim ĩ aliqua re quæsita possessione quęrit̃ dominium:at in his nõ quæritur vnũ sine altero.Idem in amissione dicunt quidam,vt vnum sine alio non amittatur:quod non placet,vt statim dices.

f Qui primi.]secus si alius occupasset [k]:qa illius esset etiãsi possessionẽ amittat per alterius occupationẽ:vt.j.e.l.rẽ quæ.Sed an & talia quærantur statim,quæ sunt in cõspectu si habemus animũ acquirẽdi?Respon. [l] aut sunt animalia,& tunc serua, quod habes.s.tit.j.l. naturalẽ.§.illud.&.l.in laqueũ.in nõ animatis videt̃ distinguẽdũ inter res ab aliquo pos.vt tũc etiã nõ apprehẽsa possessione quærant̃: vt.j.e.l.quod meo.§.si vẽditorẽ.Et vacãtes,siue pro derelicto habitas:& tũc demũ post corporalem apprehensionem,vt hîc, &.j.eo.l.iij.§.Neratius.in fi.Et est ratio,quia primo casu cõcurrit tradẽtis,& acquirentis cõsensus:secũdo,non:vt.j.de stip.si seruus testamento. Alij [m] dicũt hîc sufficere conspectũ cũ affectione quærẽdi. Nec ob.d.§.Neratius.quia ibi nõ videbatur:hîc sic. Arg.contra.s. de cõtrahẽ.emp.l.clauibus. Vel dic [n],quia ibi etsi sciebat thesaurum esse in fundo:non tamen vt hîc,sic & in illa clauibus.Tertiò dicit,ibi de possessione:hîc de dominio:vel ibi de alio genere quærendi,scilicet per inuentionem:hîc per occupationem:quæ diuersa sunt,vt insti.de re.diui.§.feræ.&.§.thesauros.Accursius.

g Bello.]licito, vt indicto à P.Rom. [o] vel ab alia ciuitate : vt.j.de ca.l.hostes.Accursius.

h In mari.]secus in flumine,nisi sint ibi agri limitati:vt.j. de flu.l.j.§.si insula.&.s.ti.j.l.in agris.&.l.adeò.§.insula.

i Lapilli.]quid inter se differant,legitur.s.de auro,& argen.lega.& si non sint.§.gemmæ.& facit.s.de rerum diui.l.item lapilli.

k Per nosmetipsos.]non remouet [p] quin & per alium:vt.j. eod.§.item acquirimus.cum seq.

l Sine tutoris.]vel curatoris propter furiosum.Nũquid ergo cũ tutoris autoritate,vel cu.infans,& furiosus acquirunt possessionẽ? Videt̃ ꝙ nõ:vt.j.ꝓxi.sed pupill⁹ &c.& ibi,Quæ snĩa &c.&.j.de re.iu.l.in negotijs.Sed contra hoc [q] innuit.j.eo.quanuis.§.infans, sed licet non quæratur furioso sine curatore,retinet tamen: vt.j.eo.l.si is qui.&.j.titu.j.l.iusto.§.cum.&.l.nunquam.§.antepe.licet enim desinat habere animum possidendi,non tamen habet animum non possidendi:quia tunc desineret:vt.j.eo.siquis vi.§.differentia.

m Non potest incipere possidere.] id est acqrere possessionẽ.

n Licet maximè.]i.quod est maximum in possessione quærenda:vt.j.l.iij.in prin.sic.C.quod me.cau.l.iij. Non ergo omnis detentatio est possessio:sed triplex est.Nam alia ciuilis,alia naturalis : in quarum vtraque quærenda duo exiguntur:vt.j.e.l.iij.in prin.alia detentatio:vt hîc:qualem etiam habet [r] colonus.

o Dormienti.]facit.s.de aut.tu.l.j.in fine.

p Pupillus.]idẽ [s] de furioso,vt dixi:licet in pupillo tãtũ ꝓsequat̃.

q Eã rẽ enim.]i.acqsionẽ possessionis:& subaudi,maximè [s].Nã & si iuris,esset idem:vt ecce põt stipulari sine tutoris autoritate:vt insti.de aut.tut.in prin.& vsucapere:vt.j.ti.j.sequitur.§.pupillus.quæ iuris sunt.Sed secũdũ hoc quomodò est factũ,nõ ius?Rñ qa ea acquisita de facto,quærit̃:de iure,vel nõ iure sit quæsita:vt.j.l.iij.§.ex cõtrario.Tu dic [t],ꝙ est ratio,quare furiosus nõ possit acqrere pos. sed pupillus,sic sine tutore:quia ea res nõ est iuris.i.in ea nõ desyderatur fictio iuris,quæ factũ alterius fingat pupilli : qa ipsemet quærit. Ea autẽ quæ per alium quæritur,habet plurimum iuris:sed ea quæ per se,plurimum facti:quod factum bene cadit in personam pupilli, qui habet intellectum,sed nõ in furioso:quia etsi plurimum facti habet talis possessio,non tamen quæritur sine animo.

r Recipi potest.]vt pupillus sine tutore incipiat possidere.

s Capiant.]nõ ergo infans quęrit sine tutore.Sed cõtra.C.e.l.donatarum.

a Imò secundariò Bart. P.ale. & Ias.

b Et bene, alex & est de mẽte aliorum.

c Ista opi.reprehenditur per Bar. & est de mẽte aliorum.

d Ista etiam est falsa, secundũ alex.

e approbatur per Bar. ar. Pau. ale. & Ia.

f Idem prędicti scribẽ.

g Istam gl. vsq; ad finẽ sequuntur, Bar P aret. alex. & Ias.

h Respectu iuris sib cõpetẽtis.Bar. & alex hic & oẽs doct. in.l.naturaliter.j.eod.

Possessio ciuilis & naturalis an duę sint vel vna.

Actio ciuilis prętoria dici potest.

i Ista gl. est mẽti tenẽda secund.bar. & sing.secũdũ alex. hic ad hoc ꝙ credẽs possidere naturaliter tantũ illã possessionẽ naturalẽ retinet soli animo.

k Idẽ Ias.& est de mẽte aliorũ.

l Ista est vera secundum Bart. P.are.& Ia.

m Displicet Bart.& alijs scribent.

n Ista etiam non Placet Bart. necalijs scrib.

o Vel ab imperatore vel papa,vel alio non recognoscẽte superiorem Ias.i. §.rursus.insti.de action.

p Idẽ Ias & est de mẽte omniũ scri.

q Ista gl.reprehẽdit̃ p Bar. Are.P. Alex & Ias.

r Ista gl.placet Bar.quis displicet Ia.

s In hoc rep hẽdit̃ p Bar. & alios ĩ gl. sine tutoris s.ea l.

t Idẽ Are.& est de mẽte aliorum.

v Ista communiter tenetur secũdum Aret.

natarum.Sol.[a] vt.ĩ.co.quamuis.§.infans.& facit insti.de inuti. stip. §.pupillus.

a ¶Possessionem.]nudam[b]:cùm fortè alterius esset proprietas.

b ¶Possidere eam.]Imò non possidet:vt.s.de dona.inter virum,& vxo.si eum qui.quæ est contrà[c].Sol.vt ibi.

c ¶Non potest.]sic.ĩ. de cap. & postli. re. in bello.§.factæ.Hoc fallit[d] in postliminio, & 10 fictione legis Corn. al.vt.C.de rei vxo.act. in princip.

d ¶Amiserit.]vt.ĩ.e.si quis vi.§.differẽtia. Et est bona ratio:omnino enim cõsulere voluit donãti,secũdum ꝙ primò allegaui, licet falsum sit.per hoc autem 20 nõ consuleretur:cùm etsi non quæratur, hîc tamen amittit:vt.ĩ.eo. quod meo.§.si à furioso.Sed cõtrà.ĩ.e. si me in vacuam.Sol. vt ibi.

e ¶Possessionem.] vt hîc fuit.

f ¶Filium.] etiã qui ab alio possidetur in 30 rebus peculiaribus: vt.ĩ. e. quicquid. Item dic,filium verum, non putatiuum : vt.ĩ.e.per eum.secus in putatiuo seruo:vt.ĩ. §. proxi. Et est ratio,vt.ĩ.ti.j.l. iusto.in princi.

g ¶Peculiariter.] Quid ergo,si nõ pecu- 40 liariter?an ignorãtibus nobis quæratur? Quidam ꝙ nõ : vt hîc, &.ĩ.l.iij. §. saltus. &.l. peregrè. §. quæsitum. Nos tamẽ contrà:pro nobis.ĩ.e. quod seru⁹. & instit. per quas perso.nob.acqui.§.itẽ nobis.vbi dicit:& si nul- 50 lum sit peculiũ,quęrere etiã dño inuito: ergo multòmagis ignorãti.Et quod dictis legibus dicitur,scientiã exigi, restringit quantũ ad vsucapionẽ,quæ est effectus pos.vt.ĩ. ꝓ solu.l.ij.&.s.ti.j.acquiritur.§.non solũ.in fin. 60 &.ĩ.tit.j.l.Labeo. Et hîc subijcit,vsucapiũt Vel expone hîc peculiariter,id est quicquid quærit iustè:vt.d.l.quod seruus.

¶Ex inutili cõtractu trãsfertur possessio.Bart.

¶Si vir vxori cedat possessionẽ[a] causa donationis,plerique putant possidere eam[b]: quoniam res facti infirmari iure ciuili nõ potest[c], Et quid attinet dicere, non possidere mulierem, cùm maritus, vbi noluerit possidere,protinus amiserit[d] possessionem[e]?

¶Per seruũ, & filiũ ex causa peculiari acquiritur nobis ignorãtibus possessio, & usucapiendi conditio.Item per seruum, & liberũ bona fide possessum acquirimus. Itẽ per seruũ cõmunem, & fructuarium:si tamẽ sciens existat.h.d.Bart.

¶Item acquirimus possessionem per seruũ,aut filiũ[f],qui in nostra potestate est:& quidẽ earũ rerum, quas peculiariter[g] tenẽt,etiã ignorantes:sicut Sabino,& Cassio, & Iuliano placuit:quia nostra voluntate intelligũtur possidere[h] quòd eis peculiũ habere permiserim⁹[i]. Igitur ex causa[k] peculiari & infans,& furiosus acquirunt possessionem,& vsucapiũt[l]:& hęres[m], si hæreditarius seruus emat.

¶Per seruum alienum, uel liberum hominem bona fide possessum acquiritur possessio possessori:sed si mala fide,nec illi acquiritur, nec etiã alteri.hoc dicit.Pau.de cast.

¶Sed & per eũ,quẽ bona fide possidemus, quamuis sit alienus, vel liber,possessionem acquirimus[n], Quòd si mala fide eũ possideam⁹: non puto acquiri nobis possessionem[o] per eum.Sed nec vero[p] domino,aut sibi acquiret possessionem qui ab alio possidetur[q].

¶Seruus cõis potest uni ex dominis possessionem insolidum acquirere,si hoc egerit.P.

¶Per communẽ seruũ sicuti per proprium acquirimus possessionem etiam singuli[r] insolidum, si hoc agat seruus, vt vni acquirat: sicuti in dominio[s] acquirendo.

¶Per seruum, in quo habemus usumfructum: acquiritur nobis possessio ex re nostra, uel ex opera sua,licet ipsum ciuiliter non possideamus. hoc dicit.

¶Per eum[t],in quo vsumfructum habemus,possidere possumus : sicut ex operis suis acquirere nobis solet. Nec ad rem pertinet, ꝙ illũ non possidemus[v]:nã nec filiũ[x].

¶Per illum, qui penitus intellectu caret, non possumus acquirere : secus si non penitus, licet perfectum non habeat.Pau.de Cast.

¶Cæterùm[y] & ille per quẽ volumus possidere, talis esse debet, vt habeat intellectum possidendi.Et ideo si furiosum seruũ miseris, vt possideas:nequaquàm videris apprehẽdisse possessionem. Quòd si impuberem[z] miseris ad possidendum,incipies possidere: sicut pupillus[a],maximè tutore authore, sibi acquirit possessionẽ. Nam & per ancillam, quin possis nancisci possessionem,non dubitatur.

¶Impubes potest esse procurator ad negotia, & etiam institor.hoc dicit.

¶Pupillus[b] per seruum suũ siue puberem,siue impuberem acquirit possessionem, si tamen tutore authore iusserit eum[c] ire in possessionem.

¶Seruum fugitiuum possidemus, usucapimus, & per eum acquirimus Bar.

¶Per seruum,qui in fuga sit,nihil posse nos possidere Nerua filius[d] ait:licet respondeatur, quãdiu ab alio non possideatur[e], à nobis eũ possideri, ideoque interim etiam vsucapi[f]. Sed vtilitatis causa re-

h ¶Intelliguntur possidere.]id est detinere:sic &.ĩ.eo.quod seruus.ne sit contrà.ĩ.de verbo.obliga.stipulatio ista.§.hi.in fi.&.§.hęc quoque stipulatio.

i ¶Permiserimus.]tacite hoc ipso,quòd non ademimus.Alia causa est liberæ administrationis:vt.s.de pecu.quam Tuberonis.§.sunt. &.§.alia.

70 k ¶Igitur ex causa.]quia ignorãtibus acqrĩt pos.igitĩ &c. arg. insti.de hære.quæ ab intest.§.fin autẽ.nõ ergo ad ꝓximũ dictũ refertur:Quia nostra voluntate &c.quia nõ possunt peculiũ cõcedere:vt s.de pecu.quã Tuberonis.§.j.& facit.ĩ.ti.j.l.si seruo furiosi. Accur.

l ¶Et vsucapiunt.]ignorantes.Sed opp.Furiosus per se nõ incipit vsucapere:ergo nec per seruum:vt.ĩ.ti.j.l.Labeo.in fin.Solu. vt ibi.

m ¶Et hæres.]scilicet vsucapit.sed post aditam hæreditatem:vt.ĩ. titu.j.l.fina.§.fina.

n ¶Acquirimus.]ex duabus causis[e]:vt institu.per quas perso. no. acqui.§.non solùm.Quid ergo de alijs?Respon.P.[f] proprietatẽ dño, 80 vel sibi libero:possessionẽ nulli:vt.s.ti.j.homo liber.in fin. nisi hic gestiat alicui possessionem quęrere, vel saltem tradens : vt.s.de dona.l.qui mihi.Sed nunquid tũc quæritur sine ratihabitione : Idẽ de proprietate quæro:quãdo vel tradens gestit alicui quęrere:arg.[g] ꝙ demum post ratihabitionem.s.de nego.gest.si ego.

o ¶Possessionem.]per eum:vt &.C.de rei ven.l.j.in fi.

p ¶Nec vero domino.]s.acquirit pos. Quid de dominio?Quidam, idẽ:quasi non possit dñium sine pos.quæri.Pro eis.C. de proba. cùm res.Tu dic[h],verò dño quæri:vt.s.ti.j.homo liber.ĩ fi.& de peculio[i], eo tpe.in fi.&.ĩ.de sol.fugitiuus.&.ĩ.e.quicqd.&.s.de fun.do. si fundũ.Sed cõtra.s.ti.j.si seruus.in fi.Sed eã expone, vt ibi.

ADDITIO Dic ꝙ loqĩ,qñ venit ex re,vel ex opera bonę fidei pos.Alex.

q ¶Qui ab alio possidetur.] Huic rationi est cõtra.s.de lib.cau. si cui.§.licet. Sol.[k] hîc animo, & corpore ab alio possidetĩ:vt ibi dixi,Azo.Sed qũo liber 10 homo possidetĩ?Rñ.ꝙ credo esse seruum alienum:aliâs nõ possiderem:vt.ĩ.e.l.cùm hęredes.§.item quæro.

r ¶Singuli.] i. vel ego,vel socius totũ, vt subijcit:nõ autẽ ambo insolidũ possumus : vt ĩ.l.iij.§. ex contrario. 20 Quid ergo,si nõ agat vt vni insolidũ qrat? Rñ.vt.ĩ.de stipu.ser.si seruus cõis.per stipu. aũt põt dominis insolidũ quærere : vt.ĩ.de stip.ser.l.si seru⁹ cõis.

s ¶In dominio.] vt s.titu.j.l.per seruum. §.sicut.

30 t ¶Per eã.]ex operis suis, vel ex re nostra : vt.ĩ.eo.possessio quoque.

v ¶Nõ possidemus] ciuiliter, sed naturaliter,sic[l]: vt.ĩ.e.l.naturaliter. Sed P.dixit[m], nullo modo : & idẽ de alijs,qui habẽt ius in 40 re dixit, vt in emphyteota, & similib⁹.

x ¶Nec filiũ.]s.possidemus:alia tñ ratione per eũ acquirimus.s. iure patrię potestatis.

y ¶Cæterùm.]vt pos ses.quis per se quęrat, possidendi animũ habere debet: vt.s.e.l.§. 50 sed furiosus. Cæterùm & ille &c.

z ¶Impuberem.]scilicet seruum.

a ¶Sicut pupillus.] qui habeat intellectũ: vt innuit litera ipsa.s. parũ. Vel dic[n], etiãsi nõ habeat intellectũ: vt tantum faciat mea 60 iussio,quãtũ faceret tutoris authoritas:vt ĩ.e.quamuis.§.infans. Nec ob.litera prædicta : sic enim intelligi potest.s.vt non sit furiosus.Sed illud quæritur,an per seruum furiosum quæratur,si hoc gestiat tradens? Respon.sic[o], secundum Azo. cùm & inuito procuratore hoc fiat:vt.s.de dona.l.qui mihi.

b ¶Pupillus.]vel dic habens intellectum : &.ĩ.dic tu authoritate, scilicet maximè propter id,quod est.s.e.§.sed furiosus.in fi. Vel dic, pupillus etiam infans:vt.ĩ.e.l.quamuis.§.fi.

70 c ¶Iusserit eum.]Sed quid,si tutoris authoritate seruus pupilli violẽter occupauit?an quæritur pupillo? Videtur,quòd non[p],quasi perperam sit data authoritas:vt.s.de autho.præstan.l.ij.Econtrà,ꝙ sic[q] : vt.ĩ.quod vi, aut clàm.l.is qui vi.§.si tutoris. &.C.vnde vi.l. meminerint.&.ĩ.de vi,& vi ar.l.si vi me.

d ¶Nerua filius.]& malè:vt.ĩ.dicit.

e ¶Possideatur.]vt &.s.de vsufr.l.arboribus.§.de illo.& hoc nisi diu &c.vt.ĩ.l.iij.§.si seruus.secus[r] autẽ dicitur in alijs rebus mobilibus:vt.ĩ.l.iij.§.Nerua.&.l.Põponius.in prin.Et est ratio,vt in.l.rẽ quæ.&.l.si rem mobilẽ.Sed op.iste facit furtũ sui:vt.C.de ser.fug.l.j. 80 ergo desinimus possidere:vt.ĩ.e.l.rem,quæ.Sed rñ.hoc verum extraneo furãte:nõ filio,vel seruo,vt ibi.Itẽ qd,si iam cœpit possideri ab alio,vel se liberũ cõtendat:an potest nobis acquiri possessio?Videtur ꝙ nõ:vt hîc à cõtrario sensu:&.ĩ.ꝓxi.§. &.s.e.§.sed & per eũ. Ecõtrà ꝙ sic:vt.s.de lib.cau.si cui.§.licet.Sed quod dicit, magis est vt acquirat.s.alia,non pos.Vel ibi adhuc possidebat animo:vt &.ĩ. l.iij.§.si seruus.aliud ergo si ab alio possidetur.Accur.

f ¶Vsucapi.]ipsum seruum,si ante fugam inceperam vsucapere:vt

a Ibi acquirit res, ĩ qb⁹ cadit affectio infãtiæ puta in iocalibus: Paul⁹ Aret.& ale. hîc vel solue vt ibi.

b Ista est vera in se sed est diuinatiua secũdũ Bar. Ar. & Alexan.

c Dic ꝙ mulier non possidet, quo ad effectũ. s.quoad vsucapionẽ: bene tamen possidet.secundũ Bar. Are.alexan. & Ias.

d Imò dic, quòd ius fingit contra factum : sed nõ hîc:quia fictio nõ affert aliquã. vtilitatem Bart.Imol. alex. & Ias.

e Idẽ Alexã & est de mẽte aliorum

f Glo. seqtur Barto. Are. & Ias.

g Idem Bar. Pau.& Ale.

h Idẽ Alex & aret.

i Ista est difficilis inductionis secundum Scriben.

k Placet ale. & est de mẽte aliorum.

l Idẽ Bart. & alexa.

m Et malè Bar.

n Et malè Bar. P.aret. & alex.

o Cõtrariũ est verũ, secundũ prædic. Scribẽ.

p Idẽ Pau. aret.alex.& Ias.

q Nihil est, secũdũ pdi. quis Bar. cõtrariũ dicat.

r Istã gl.sequũtur vsq; ad fi.Bar.P. aret. & alexan.

j.de furtis,serui,& filij.§.fi.&.j.titu.j.si is.§.si seruus &c.

a ¶ Vsucapio.]rerum possessarum per seruum.

b ¶ Sententia est.]& nostra:vt.j.eo.per eũ.in fi.&.s.de li.cau.si cui. in fi.reprobata Neruæ sentẽtia.Sed contrà.s.de Pub.si seruus.So.vt ibi. ADDITIO. Dic,quòd ibi loquitur de seruo ab alio posses so:hîc non.Bar.

ceptũ est,vt impleatur vsucapio [a] quandiu nemo nactus sit eius possessionem. Possessionem autẽ per eum acquiri,sicut & per eos,quos in prouincia habemus,Casij & Iuliani sententia est [b].

¶ Per seruum à nobis pignori traditum non acquiritur nobis possessio.Bar.

¶ Per seruũ corporaliter [c] pignori datum non acquiri nobis possessionem Iul.ait: ad vnam enim causam tantùm videri eum à debitore possideri, ad vsucapionẽ [d] scilicet. Sed nec creditori: quia nec stipulatione, nec vllo alio modo per eũ acquirat, quamuis eum possideat [e].

¶ Per seruum hæreditarium nihil nobis hæreditatis acquiritur:sed per emptum, & donatum aliæ res emptæ, & donatæ acquiruntur. Bartolus.

¶ Veteres putauerunt, non posse nos [f] per seruum hæreditariũ acquirere quod sit eiusdem [g] hæreditatis. Itaque agitatur,num hæc regula longius producenda sit, vt si plures serui legati sint, per vnum an possint cæteri possideri? Idem tractatum est,si pariter empti, vel donati sunt [h]. Sed verius est,ex his causis posse me per vnum reliquorum [i] acquirere possessionẽ. ¶ Si ex parte [k] hæredi instituto seruus legatus [l] sit:propter partẽ [m],quã ex caussa legati habet, acquiret fundi [n] hæreditarij possessionem. Idẽ dicẽdum est,si seruũ communem [o] iussero adire hæreditatẽ:quia propter meam partem acquiro [p].

c ¶ Per seruum corporaliter.] secus si solo consensu: vt.s.de 10 pig.act.l.j.

d ¶ Ad vsucapionẽ.] vt &.j.e.qui pignoris. &.j.tit.j.pignori.Item & quantum [a] ad euitãdum satisdationem:vt s.qui sat.co. l. sciendũ. §.creditor. Et de hoc dic quis possideat, vt no.C.de præscri. xxx. 20 an.l.cũ notissimi.§.j.

e ¶ Possideat.] vt & s.tit.j.l.per seruum. in prin.Sed quid in dominio rerũ ab eo quæsitarum? Dicũt quidã interim nullius esse.Io.dicit domino quæri, vt in seruo alieno, & libero homine bona fide 30 possesso:vt.s.co.§.sed & per eum.

f ¶ Nos.]s.hæredes.

g ¶ Quòd sit eiusdem.]tria hic includit,id est nec hereditatem,nec dominium rei hereditarię,nec possessionem:vt.s.tit.j.l. per hæreditarium.&.s. de 40 acqui.hære.l. hæres per seruum.Sed cõtrà. j.e.qui absenti.§.fi.Sed ibi non erat hæreditarius:vt ibi dices.

h ¶ Donati sunt.] vtrum per vnũ eorũ, cæterorum possit acquiri possessio.

i ¶ Per vnũ reliquorum.]nõ vt possesso 50 vno [b] per eũ videar & cæteros possidere:sed post acquisitam pos.in vno incipiat alios meo nomine possidere: vt hîc, & infrà eod.prædia.nisi in legatis, vbi etiam sine posses.quæritur dominium [c]:vt infrà,de fur.l. à Titio.Sed quæ est ratio,quòd per hæreditarium nihil quæritur,per istos alios sic? Respon.Io. vrgens disputatio:Alij,ratio coæqualium:quia dedignatur res hæreditaria 60 per cõparem quæri:nam asinus intumescit,si per comparem se videt apprehendi.hoc non valet [d]: quia in legatis idem deberet esse, vt in cæteris.Tu dic [e], quòd hæreditarius seruus dicitur ante aditam hæreditatem: quo tempore nihil quærere potest,cùm non sit seruus:vt infrà eodem.si me in vacuam.§. fina. at post aditam iam non est hæreditarius,sed proprius hæredis:vt infrà eodem.cùm hæres.licet impropriè quandoque vt hîc scilicet seruus hæredis factus hæreditarius appelletur:vt suprà eodem.§.item acquirimus. in fin. Hoc ergo nomen,hæreditarius,dominam,scilicet hæreditatem significat:quam non habet dominam ea adita ab hærede. Sed cùm dico 70 emptos,donatos,& legatos: titulos designo per hæc nomina, vel participia. Vnde licet factus sit dominus legatarius, adhuc seruus legatus dicitur:& ita de cæteris: & sic fortè intellexit Io. cùm dixit,Vrgens disputatio in hæreditate ipsa. Est & alia ratio, quare non quæritur per hæreditarium seruum: vt suprà,de acquiren. hæredi. Paulus.Sed quid,si habeam vsumfruc. in seruo testatoris mei: nunquid per eum acquiram hæreditatem?respon.q non [f], cùm nec per seruũ hæredis possit quæri:secus si seruus instituatur, quia per eum tunc acquiritur. Accursius.

k ¶ Si ex parte.]secus si in totum [g]:tunc enim inutile esset legatum: 80 vt.s.de lega.j.legatum.§.j.Sed si abstinet,totum consequitur:vt eo. titu.l. qui filiabus.§.fi.&.l.seq.

l ¶ Legatus.]id est prælegatus.

m ¶ Partem.]dimidiam,si ponas duos hæredes:aliam autem habet iure hæreditario.

n ¶ Fundi.]non ipsam hæreditatem:cùm per me sim hæres: vt.s. de acquir.hæ.Paul.

o ¶ Seruum communem.]mei,& testatoris,cui successi per ipsum seruum:vt s.de hære.insti.l.iij.in prin.Secus si per me:vt.d.l.Paulus. & erit nõ hæreditarius hoc casu,sed totus mihi accedit,secundũ Io.

a Ista glos. allegat ad hoc, q dictio taxatiua nõ excludit similes casus: concor.gl.in.l.serui nomine.j.de vsu ca.gl.in.l.q propter necessitatẽ.j.de re iu.melior tex.est de iure.in.l.j.s.si mens.fal.mo.dixerit.p Dy.in.c.in.arg.de re iur.in vj.per Bart.in.l.j.si q ius dicẽ.nõ obtẽpe. Tu adde melio rẽ tex.de iure in cle.exiui de paradiso.§.cũ autẽ.de verb.sig.de quo per Pau.de Cast.consi.ccxxvj. & Alex. cõsi.cvij.vol.j.

b Gl.sequitur Bar.Soci.Are. Ale. & Ia.

c Sed non possessio. Bar.

d Et bene, Bart. Aret. Alex. & Ia.

e Ista placet Bar. Alexan. & Ias. displicet tñ Pau. & alijs tenet tamẽ cum gloss.

f Et bene, Bar Ale. & Iason.

g Gl.sequitur Alexan.

¶ Seruus acquirit domino ita demum, sit uult: quia secus, si de contraria ipsius serui uoluntate appareat.Pau.

¶ Hæc, quæ de seruis diximus [q], ita se habent,si & ipsi velint [r] nobis acquirere possessionem. Nam si seruum tuum possidere iubeas, & is eo animo intret in possessionem, vt nolit tibi, sed potius Titio [s] acquirere:non est tibi acquisita possessio.

¶ Per procuratorem nobis acquiritur possessio,si hoc agatur:aliàs secus.h.d.Bar.

¶ Per procuratorem,tutorem,curatorémve possessio nobis acquiritur [t]. Cùm autẽ suo nomine nacti fuerint possessionẽ, nõ cum ea mente,vt operam dũtaxat suã accõmodarent nobis [v]:non possunt acquirere [x]. Alioqn [y] si dicamus per eos non acquiri nobis possessionem, qui nostro nomine accipiunt:futurum est, vt neq; is possideat,cui res tradita sit,quia non habeat animum possidendi [z]: neq; is,qui tradiderit [a],quoniam cesserit possessionem.

¶ Oculis, & aspectu acquiritur possessio rei ab alio traditæ. Bart.

¶ Si iusserim venditorem procuratori meo rẽ tradere, cùm ea res

p ¶ Acquiro.]s.totam hęreditatem.Posset & poni in seruo duorum instituto ab extraneo contemplatione alterius.

q ¶ Hæc quæ de seruis diximus.]vt per eos acquiratur nobis poss. vt suprà eodem.§.itẽ acquirimus.& sequentibus.

r ¶ Velint.] & sciant 10 velle: vt & suprà eo. §.Cęterùm.

s ¶ Nolit tibi,sed potius Titio [h]] si tamẽ habeat ratum,vt.s.de nego.gest.si ego. Item hoc, nisi ille, qui tradit, hoc agat vt mihi acquiratur [i]: quo casu serui malignitas nõ 20 nocet: vt.s.de don.l. qui mihi. &.s.tit.j.per seruũ.§.fi.quæ est contrà.Vel hic à nemine tradebatur. Item hoc in quærendis:secus in quæsitis: vt.j.e.l.fi. & C.de pact.l.seruus. & facit.s.de bo.pos. secũdum tab.l.pe.& de iu- 30 re dotiũ,cũ vxor. & j.eo.si me in vacuam. in fine.

t ¶ Acquiritur.] dic q per procuratorem quæritur possessio, & dominium,si dominus fuerit tradens, etiam ignoranti:aliâs si ipse tradens non fuit dñs, 40 cõditio vsucapiẽdi, ex quo sciuit dñs: vt hic, &.s.ti.j.l.si procurator. &.C.c.per liberam.&.l.per procuratorem. Sed [k] R. dixit: quandoque quæritur per procuratorẽ poss. & dominium etiã ignoranti mihi:vt quando 50 specialiter [l] ad hoc cõstituto traditur gestiente etiam tradẽte, licet procurator malignetur: vt.C. siquis alteri,vel sibi.l.fin. & s.de dona.l.qui mihi.&.s.titu.j.si procurator. Quandoque poss. sola: & ea mediante siue per eam dominium,si ab ea separari non potest: vt si habeat [m] speciale mãdatum,& meo nomine accipiat,eo qui dat, non hoc agente vt mihi quæratur:vt hîc,&.C.e.per procuratorem. 60 &.l.per liberam.quandoque tunc demum rei traditæ procuratori nomine meo mihi quęritur pos.cùm nouero,& ratum habuero [n]: vt si generalis erat procurator,vel ad alia cõstitutus, vt j.e.l.communis.§.fi.&.s.de neg.gest.si ego. Quãdoque tunc demum mihi quæritur,cùm tradita mihi fuit:vt si in tradendo neuter id egit, vt mihi quæratur:vt.s.ti.j.l.res.&.C.de ijs,qui à non do.l.iij.sed Io.non distinguit [o] in generali,& speciali procuratore:& quod facit specialis quoad quædam,hoc generalis quoad omnia: & econtrà:vt.s.de admi.tut.l.si duo.Item non distinguit in generali, vterque vel tradens tantùm gerat:vt.s.de do.qui mihi.&.s.tit.j.l.per seruum. in fi. 70 vel etiam accipiens tantùm:quia etiam eius voluntas inquiritur: vt.s.eod.§.cæterùm & §.hæc quæ de seruis. Item non dicit dominium mediante poss.quæri:sed per ipsum procuratorem: vt not. institu.per quas personas no. acquir.§.ex his. & illa.l.communis.§.j. Et.l.si ego.intelligitur,quando non habebat mandatum. Sed videtur dominium non quæri per procuratorem: vt.C.per quas personas no. acquir.l.j.Sed ibi [p] non dicit excepta poss. sed causa poss. id est dominio.

v ¶ Accommodarent nobis.]id est nõ nostro nomine.

x ¶ Non possunt acquirere.] nisi tradens gerat: vt suprà de do. qui mihi. nisi fuerit res tradita: vt suprà titu.j.res. Item contrà.j. 80 e.communis.in fine.Sed illa in gestore sine mandato dicit, & nostro nomine accipit.

y ¶ Alioquin.]non est proximum:sed ad superius dictum refertur.

z ¶ Possidendi.] sibi,sed nobis.

a ¶ Tradiderit.]quod est absurdum:vt & infrà eo.si me in vacuam: tamen talis absurditas quandoque toleratur [q]:vt infrà eodem.quod meo.§.si furioso.

h Idẽ Paul. Alex.& Ia.

i Idẽ prædicti Scriben.

k Istã primam partẽ glo.approbant Aret. Soci. Cũa. Alex.& Ia.

l In hoc bene dicitur, secũdũ Arc. Alex.& Ias.

m Displicet Areti.& Alexan.

n displicet

o Et bene P.areti.Soci.alexã.& Ias.

p Idẽ Bart. Bal.in.l.cõtraria.

q Idẽ Ias.

In præsentia.

a ¶ In præsentia.] Sed quid operatur præsentia, cùm & ignorantibus nobis per procuratorē acquiratur? vt. s. proxi? Respon.[a] ibi per procuratorem: hîc per meipsum acquiro, sicuti, cùm mitto epistolam vel nuncium: vt. s. de cōsti. pecu. l. & licet. & .j. e. qđ meo. §. procurator.

a Idē Are. & Alex.

b ¶ Si nummos.] vt & .j. de sol. si pecuniam. & .j. de fur. falsus. §. sed & si is. & .s. de donat. inter virum, & vxo. l. iij. §. fina.

in præsentia[a] sit, videri mihi traditam Priscus ait. Idemq; esse, si nūmos[b] debitorē iusserim alij dare. Non enim corpore, & actu necesse esse apprehendere possessionē, sed etiam occulis, & affectu[c]: & argumento esse eas res, quæ propter magnitudinem pōderis[d] moueri non possunt, vt columnas: nā pro traditis haberi eas, si in re præsenti consenserint: & vina tradita videri, cùm claues cellæ vinariæ emptori traditæ[e] fuerint.

¶ Vniuersitas per se, & per alium potest possidere, & possessionem acquirere. Bar.

¶ Municipes per se nihil possidere possunt[f]: quia vniuersi consentire nō possunt[g]. Forum autem, & basilicam, hisq; similia municipes non possidēt[h], sed promiscuè his vtūtur[i]. Sed Nerua fili[us] ait[k], per seruum, quæ peculiariter acquisierit & possidere, & vsucapere posse: licet quidā cōtrà putant[l]: qm̄ ipsos seruos non possideant[m].

c ¶ Et affectu.] sufficit. f. Sed contrà. j. l. quemadmodum. So. vt j. l. iij. in princip. quæ est similiter contrà.

ADDITIO. Dic q hîc interuenit actus verè: tamen fictè sic: Alexan.

d ¶ Ponderis.] idē de alijs mobilibus, vt pecunia: vt. s. proxi. sed in his maximè. Si ergo sine ingressu per affectum quæritur, multò magis retinet: vt not. s. eo. in prin.

e ¶ Traditæ.] corā cella: vt. s. de contrahen. emp. l. clauibus.

f ¶ Possidere possunt.] vt. j. l. proxi. contrà. Sol. vt ibi.

g ¶ Non possunt.] vt s. de liber. Vniuersi. l. j. & arg. s. de arbi. item si vnus. §. principaliter. & .s. de do. sed si ex dolo. & subaudi hîc, facilè[b], vel cōmodè: arg. s. de ijs, qui deicc. vel effu. l. cùm sanè. & .j. de verb. sig. l. nepos proculo. & hoc ideo, ne sit contrà. C. de leg. & cōsti. l. humanum. & .s. quod metus cau. l. metum. §. animaduertendum.

b Idē Aret. Cu. & Alc.

h ¶ Non possident.] scilicet municipes.

i ¶ Vtuntur.] sic. j. quorum leg. l. j. §. quod autem ait.

k ¶ Ait.] & bene: vt. j. l. proxi. & .s. de ser. l. non dubito. & de Pub. siue autem. §. fina. Sed contrà. j. titu. j. l. Labeo. in fin. Solu.[c] ibi ex delicto dominus non potest vsucapere. Præterea ipsi municipes vsucapiūt, vt infrà. l. proxi.

c Idē Bart. & Alexan.

l ¶ Putant.] & malè. Accursius.

m ¶ Non possideant.] Imò, vt subijcit, Sed hoc iure &c.

n ¶ Sed hoc iure vtimur.] reprobata superiori sentētia. Et sic possidere propriè accipe[d]: vt & .s. ad exhi. l. tigni. §. item municipes. Alij[e] dicunt impropriè possidere, ne obsit prædictis. Sed R. dixit municipes non possidere: sed illos, quibus administratio municipum est commissa: vt ar. s. de condi. & demon. l. municipibus. & .j. ad muni. l. municipes. Accursius.

d Istam opinionē tenet Bart. Paul. & Alexan.
e Istę duę opiniones nō placent Bart. Pau. & Alexan.

o ¶ Id.] scilicet possessio.

p ¶ Per seruum.] vt. s. l. proxi. in fi.

q ¶ Liberam.] vt. j. de vi, & vi ar. l. si vi me. & .j. vt in possess. leg. l. municipio. in fine. Accursius.

r ¶ Acquiratur.] & etiā per seipsos, si maior pars in hoc consentiat: vt. s. quod metus cau. metum. §. animaduertendū. & .C. de leg. & com. humanum. Item per eos, quibus res municipum est commissa: vt. s. de condi & demonstra. l. municipibus.

Possideri.] CASVS. Res corporales dicūtur possideri. Secūdò dicit, q in acquirenda pos. sunt duo necessaria. s. animus, & corpus. Nec est necesse, q singulas glebas possideā: sed sufficit partem fundi me introire ad hoc, vt dicar totū fundū possidere. incertā autē partē nō possum possidere: vt si volo possidere de fundo quantum Titius possidebat: cùm incertum sit. ¶ Neratius.] Animo solo non potest acquiri possessio, nisi etiam interueniat apprehensio corporalis. Dicunt quidam, vel aliud, quod pro apprehensione habeatur: vnde thesaurum, quem in fundo meo scio, eoipso, quod possideo fundum, & habeo scientiam thesauri: videor apprehendere pos. thesauri. Plus etiam dicunt, quòd eo ipso, quòd vsucapio fundum, videor vsucapere thæsaurum, qui in eo est. sed hoc secundum falsum. Item quod dixi de pos. the. similiter falsum est: nam nō videor acquisiuisse pos. thesauri, nisi prius remoueam eum de loco, in quo erat. ¶ Ex pluribus.] Possessionem alicuius rei possum habere ex pluribus caussis. Et ponit exemplum. Sed dominiū alicuius rei nō possum habere ex plurimis caussis, sed ex vna. ¶ Ex contrario.] Cōtinua vt in glos. Et dicit hic. §. duos, vel plures non posse vnam, & eandem rē insolidum possidere naturaliter. Vel dic ciuiliter: & dic de hoc vt in gl. Secundò dicit, Si concessi tibi rem precario, ego possideo, scilicet ciuiliter tu naturaliter. Hoc secundum dictum confirmat Trebatius. Dicit etiā duos posse eandem rem possidere, vnum puta, iustè: aliū iniustè. Quod vltimū dictū est falsum: & reddit ratio. ¶ In amittenda.] Ad hoc, vt admittam pos. debeo habere animum desinēdi possidere. Hinc est, q si in fundo sim, & velim te possidere: statim amitto pos. Secundò dicit, Me absente quidā intrauit agrū meum, & ego adhuc habeo animum possidendi: ille possidet naturaliter, ego ciuiliter. Si autem cùm audiui aliquē intrasse agrum meum, vel domū, timore ductus nolui ire: dicitur, q amitto pos. Si possideo per seruū, vel colonum: licet illi recedant, non amitto pos. Sed si alij tradā pos. fundi: amitto pos. Sed pone, quòd seruus meus pro libero se gerit, & iudicium liberale sustinet, vt fecit Spartacus. Dicitur, q amitto pos. & hoc est verū, si diu in libertatis possessione stetit: si autē non stetit diu, sed ex pos. seruitutis in libertatē se proclamat: non amitto poss. eius: cùm animo eum possideā. Item saltus hybernos dicor possidere, licet in æstate eis non vtar: & ecōtrà saltus æstiuos possidemus: licet in hyeme eis non vtamur. Itē euenit, q animo nostro possidem[us], & ita sciētes: & corpore alieno, vt per seruum, & colonū: & etiā quasdā res ignorātes possidemus, vt eas, quas comparauerūt peculiariter. ¶ Nerua.] Rerū mobilium, excepto homine, retinemus pos. donec sunt ī nostro cōspectu: vel fortè recondita s habemus in camera, vel in scrinio, vel in alio loco ita, q quādo velimus, possimus eas habere: si enim pecus meū oberrauerit, vel vas ita exciderit, q non inueniatur: desinimus possidere. ¶ Itē feras.] Feras quas in viuarijs, quæ parui spatij sunt, posuimus: itē pisces, quos in piscina collegimus: possidemus. Secus si pisces in stagno. i. in loco spatioso posui. Itē feras in syluis circūseptis positas non possidemus. Aues autē, quas clausas tenemus in caueolis, possidemus. Itē colūbas, quæ euolant de domo nostra, & redeūt: possidemus. Locum autē nostrū, quē mare, aut flumen occupat: desinimus possidere. ¶ Si rem apud te depositā.] Deposui rem apud te: & eam inficies, & cōtrectas. Dicitur, q desino possidere. Sin autē tātùm inficias, non autem contrectes, non desino possidere. Secūdo dicit, Quis non potest causam possessionis sibijpsi mutare: vt si ex vna causa possidens fundum: puta, tanquam colonus, cōstituat in animo suo se velle possidere tāquàm emptor: nam non auditur. Sed pone, q rem apud te deposui, vel cōmodaui, eandem rem tibi vendo: incipies possidere eam rem, tanquàm emptor, nec videris mutasse caussam pos. cùm prius nō diceris possidere. ¶ Genera pos.] Genera possessionis quærendæ tot sunt, quot causæ quærendi dominij, vt pro emptore, pro donato, & similibus. Item cùm capimus feram, vel pisces: & vt breuiter dicam, vnum genus est possidendi: species autem plures. Vel potest dici, q genus possessionis diuiditur: nam aut quis possidet bona fide, aut non bona fide. Vltimò reprehenditur Quintus Mutius dicens, missum in poss. rei seruandæ causa, vel ex causa damni infecti, vel legatorum, vel simili, possidere: nam non possidet, sed custodiam rei, vel rerū dicitur habere: & si missus ex caussa damni infecti diu stetit in tenuta, poterit impetrare vt possideat, & sic vsucapiat. ¶ Possideri.] Cui, & per quem possessio queritur, dixit: nunc cuius rei, audi.

Vlpianus li. 60. ad edic. LEX II.

Sed hoc iure vtimur[n], vt & possidere, & vsucapere municipes possint: idque[o] eis & per seruum[p], & per liberam[q] personam acquiratur[r].

¶ Corporalia propriè possidentur: & animo, & corpore possessio quæritur: & per ingressum partis acquiritur possessio totius. Bar.

Paulus li. 67. ad edic. LEX III.

Possideri autem possunt, quæ sunt corporalia[s]: & adipiscimur possessionē corpore[t], & animo: neq; per se animo[v], aut per se corpore. Quod aūt diximus[x]. Et

s ¶ Corporalia.] incorporalia non: vt. j. titu. j. sequitur. §. si viam. & .s. titu. j. l. seruus. §. incorporales. Sed quasi[f] possidētur: vnde dantur interdicta: vt. s. de serui. l. quoties. & de serui. vrb. prædi. si ædes. §. libertas. & si ser. vēdi. sicuti. §. Aristo. Item nec corporalia omnia, vt liber homo[g]: vt infrà eo. cùm hæredes. §. item quæro Et alia: vt infrà eo. qui vniuersas. §. j. Item res vsibus publicis destinatæ: vt supra. l. j. §. fina. Accursius.

f Idē Bart. Cu. Alexā. & Ia.
g Istā vltimam partē gl. sequitur Cu. & est de mente aliorum.

t ¶ Corpore, & animo.] vt & .j. e. l. quemadmodum. & .C. e. l. nemo. Et sic quæsita est naturalis tantùm, secundum Azo. Vel naturalis, & ciuilis, secundum Io. Quod tutius[h] est, vt. s. e. l. j. in prin.

h Istā opinionem tenent omnes Scribē. in l. j. in princ. s. eo.

v ¶ Animo.] licet retineri possit: vt. j. e. si id quod. §. fi. & .C. e. l. licet. Sed in casibus etiā solo animo acquiritur. Primus, propter rei præsentiam: vt. s. l. j. §. si iusserim Secūdus, propter custodis appositionē. vt. j. e. l. quarūdam. Tertius. s. de cōtrahen. emp. l. clauibus. Quartus j. e. quod meo. in prin. Quintus, per traditionē instrumenti: vt. C. de dona. l. j. Sextus, per retētionē vsusfruct.[i] vt. C. de dona. l. quisquis. cùm enī conceditur à iure me posse retinere vsumfr. necessariò sequitur, q in aliū trāseat pos. ciuilis, & dominiū: cùm solā retineā naturalē: vt. j. e. naturaliter. Nec enī pro derelicto possessionē, vel dn̄ium habere volui. Vel dic, q his casibus interuenit actus corporalis, vel quasi. Sed qd, si intraui quasi mihi traditā. s. in prçteritū, cū nō esset? Rn̄. nō q̄ro, vt hic innuit: qa deest animus acq̄rēdi, licet retinēdi sit.

i Istā gloss. tenēt. Alex. & Ia.

x ¶ Quod autem diximus.] scilicet. s. proxi.

corpore, & animo acquirere nos debere poſſeſsionem: non vtiq; ita accipiendum eſt, vt qui fundũ poſſidere velit, omnes glebas eius circũambulet: ſed ſufficit, quãlibet [a] partem eius fundi introire, dum mente, & cogitatione hac ſit, vt totum fundum vſque ad terminũ velit poſsidere.

Incerta pars ratione loci, & quota nõ poteſt poßideri. hoc dicit. Bar.

Incertam partem rei nemo poteſt poſsidere: veluti, ſi hac mente ſis, vt quicquid Titius [b] poſsidet, tu quoque velis poſsidere.

Theſauri poſſeßio non quæritur, niſi per apprehenſionem. hoc dicit Barto.

Neratius, & Proculus ſolo animo nõ poſſe nos acquirere poſſeſsionẽ aiunt, ſi non antecedat naturalis poſſeſsio [c]. Ideoq; ſi theſaurũ in fundo meo poſitũ ſciam: continuò me poſsidere, ſimul atque poſſidendi affectum habuero [d]: quia quod deſit naturali poſſeſsioni [e], id animus implet. Cæterùm [f] Brutus, & Manilius putant eum, qui fundum lõga poſſeſsione cepit etiam theſaurum cepiſſe [g], quamuis neſciat in fundo eſſe: quod nõ eſt verum. Is enim, qui neſcit, non poſsidet [h] theſaurum [i] †, quamuis fundum poſsideat. Sed & ſi ſciat, nõ capiet longa poſſeſsione: quia ſcit alienum [k] eſſe. Quidam [l] putant Sabini ſententiam veriorem eſſe [m]: nec aliâs eum poſsidere, qui ſcit, niſi loco motus ſit [n]: quia non ſit ſub cuſtodia noſtra: quibus conſentio.

Ex pluribus cauſis nõ cõtrarijs, ſed diuerſis, ſe inuicẽ cõpatientibus poſſeſsio poteſt haberi: dominium uerò non poteſt haberi ex pluribus cauſis in diuerſum tẽpus acquiſitionis cõcurrentibus utraque cauſa remanente. h.d. Bar.

Ex pluribus cauſis poſsidere eãdem rem poſſumus, vt quidam putant [o]: & eum, [p] qui vſuceperit [q], & pro emptore, & pro ſuo poſsidere. Sic enim [r] & ſi ei, qui pro emptore poſsidebat, hæres ſim: eandem rem & pro emptore, & pro hęrede poſsideo [s]. Nec enim ſicut [t] dominium non poteſt, niſi ex vna cauſa, contingere: ita & poſsidere ex vna dũtaxat cauſa poſſumus.

Eadem poſſeſsio numero, nõ poteſt eſſe inſolidum apud plures: ſed plures poſſeſsiones eiuſdem rei, ſpecie, uel numero differẽtes, poſſunt eſſe inſolidum apud plures. Bar.

Ex contrario [v] plures eandem

a Quamlibet.] Imò non: vt. ĩ. e. quod meo. §. fi. contrà. Sol. hîc iuſtè voluit adipiſci poſ. ibi iniuſtè: hæc non valet: vt. ĩ. §. ex contrario. Vel quod hîc dicit, eſt verum, niſi impediatur, vel ratione rei, vt quia ſit pars rei ſacræ, vel religioſæ. Vel ratione cauſæ: qa alius ſit in poſſeſsione partis, vt ibi erat. Itẽ eſt hîc arg. ꝙ pro parte baptizatus, pro toto habeatur. Sed contrà videt, ꝙ caput, vt. ſ. de relig. eũ in diuerſis. Itẽ quid 10 ſi ingrediatur in vno prædio pro eo, & pro alijs? Reſpon. nõ ſufficit, vt hîc innuit, vſq; ad terminum &c. Item facit. ſ. de leg. ij. l. ſi cui.

b Titius.] qui ſimiliter ſit incertus, quãtũ poſsideat. & facit. ĩ. e. locus. & ĩ. ti. j. ſi fur. §. 20 fi. Sed op. pars incerta vendicatur: vt. ſ. de rei ven. quæ de tota. §. incertæ. quæ eſt cõtra. Sed quicquid vẽdicat, poſsidetur: vt. C. de alie. iudi. l. j. ergo incerta pars poſsidetur? Reſpon. imò in. l. quæ de tota. totũ poſsidebat: 30 & eſt in dicto arg. ſophiſma, vel fallacia ſecundum accidens. Nã licet vẽdidiſſem incertam partẽ, nõ tamẽ ſequitur, ꝙ ille, à quo vẽdico, poſsideat incertam. Inſtãtia, id eſt ſimile: Habeo contra te directam ex maleficio 40 acti. ſi tu effeceris ſeruus. Ergo & hodie habeo. Nõ ſequitur: imò eſt noxalis, vt inſti. de noxa. §. ex diuerſo. Illud quæritur, quomodò mihi vendicãti incertam partẽ fiet reſtitutio incertæ partis? Reſpon. vt. d. l. quæ de tota. Accurſius.

50 c Naturalis poſſeſsio.] i. corporalis apprehenſio: vt. ſ. e. l. j. ſecundo reſpon. dixi: & ſupple, vel aliud quod pro eo habeatur. Et ſic bene ſequitur, & ideo &c. nam fundi apprehenſio, & ſcientia theſauri æquipollent apprehenſioni theſauri, vt ſubijcit ſecundum eos.

d Habuero.] ſcilicet dicunt: ſed malè.

e Naturali poſſeſsioni.] id eſt apprehenſioni.

f Cæterùm.] pro certè.

g Cepiſſe.] ſcilicet per præſcriptionem. Et pro eis. ſ. e. l. §. j. Sed theſaurus non eſt pars fundi, vt gleba.

h Non poſsidet.] id eſt nõ incipit poſsidere, ſed retinet ignorãs: 60 aliâs nullus dormiens, vel furioſus retineret: quod eſt falſum. vt. ĩ. eo. ſi is qui.

i Theſaurũ.] non ad proximum, ſed ad ſuperius dictum refertur.

k Alienum.] loquitur ergo impropriè, theſauro [b]: vt &. ſ. ad exhi. l. theſaurus. ſecundum H. Vel dic [c], de vero theſauro. Et quòd dicit alienum, id eſt non ſuum: vt &. C. vnde vi. l. fi. Item & quia non poſsidetur, niſi apprehendatur: vt ſubijcit.

l Quidam.] corrigit nunc ſuperiorem caſum, Ideoque &c.

m Eſſe.] hanc, quæ ſequitur. Nec &c.

n Motus ſit.] ſed videtur per ſolum cõſpectũ: vt. ſ. e. l. j. §. j. ibi, qu j 70 primi poſ. Sed ibi de proprietate: hîc de poſ. Vel ibi videbatur: hîc nõ. Hoc non valet: vt. ſ. de cõtrahẽ. emp. clauibus. ſed ibi factum interuenit, clauiũ. ſ. traditio: quod pro apprehẽſione habemus. Sed certè & hîc factum. ſ. poſ. fundi, quæ tantundẽ debet operari. Vel clauiũ traditio ſit, vt per hoc mihi merciũ quæratur poſ. ſed poſ. fundi non per hoc traditur, vt theſauri poſ. detur. Vel dic verius, vt. d. l. j. no. & facit inſti. de re. diui. §. theſauros. & ĩ. eo. l. peregrè. in prin.

o Putant.] & bene.

p Eum.] primum exemplum.

q Vſuceperit.] futurũ, vel etiã pręteritũ ſubiũctiui: vt. ĩ. ꝓ ſuo. l. j.

80 r Sic enim.] ſecundum exemplum.

s Poſsideo.] vt. ſ. de peti. hære. & nõ tantùm. §. antepe. Sed ſi vna vſucapio citius finiatur, an alia deſinit? Reſpond. ſic [d]: ſicut & ſi rem tuam vſucapiens tibi ſuccedã: deſino vſucapere. Vel ſubtilius, vna & eadem eſt vtraque vſucapio: ſed adiungitur primæ, ſcilicet pro emptore, noua forma, ſcilicet pro hærede, quam ante non habebat, ſcilicet vſucapio retenta prima: vt. ĩ. pro ſuo. l. j. in fine. Vel ab ipſo initio [e] iungũtur duæ formæ. ſcilicet pro emptore, & pro ſuo, ad vnũ effectum, ſcilicet dominium acquirendum: ſicut ſi aliquis acciperet cultellum, & enſem ſimul diuerſis temporibus ad vnum effectum. ſ. hominem occidendum. Nam & hîc occiditur, ſeu extinguitur dominium primi: vt inſti. de rerum diui. §. ſi tamen.

t Nec enim ſicut.] Nota duas regulas. ſ. dominium ex vna [f] cauſa: poſ. etiã ex pluribꝰ habetur [g]: vt &. ĩ. de regu. iur. l. nõ vt ex pluribus. Primæ obijcit, 10 ſi cõcurrit vſucapio pro emptore, & ꝓ ſuo, vt hîc: & vſucapio eſt acquiſitio dominij: vt ĩ. tit. j. vſucapio. ergo ex diuerſis cauſis quęritur dominium. Rñ. proximã cauſam inſpici [h]. i. traditionẽ, ſiue acquiſitionẽ poſſ. non 20 remotã. ſ. cauſam ex qua fit traditio. Et ſic no. tria: cauſa. ſ. traditionis ſeu tit. qui poſſunt eſſe plures vno, vel diuerſo tẽpore inchoantes. Secundò, eſt traditio poſſ. quæ eſt vna. Tertiò vſucapio, quæ naſcit̃ ex primis 30 duobus. Secũdò opp. dominium vſucapione quæritur: & vſuca. ex multis cauſis ꝓcedit. ſ. ti. & bo. fid. ergo & dominium? Rñ. hęc omnia faciũt vnã cauſam. i. vſucapionẽ. Tertiò opp. quia agens in rem, omnẽ cauſam do 40 minij in ius deducit: vt. ĩ. de exce. rei iud. ſi mater. §. eadẽ. in fin. §. & l. & an eadẽ. §. actiones. Sed nec dicit ibi [i] ſuã, niſi ex vna cauſa. Quartò, ſi res debita ex pluribus cauſis ſoluitur: vt. ĩ. de ſol. cùm quis. §. de peculio. & l. in numerationibus. & de leg. j. ſi creditori. §. 50 Marcellus? Reſpon. vt in prima: quia proximam cauſam inſpicio. i. traditionẽ, quæ ex multis cauſis fieri poteſt [k]: ſicut in vſucapione inſpicitur traditio: licet illa fiat ex diuerſis. Sed hæc non valet [l]: ergo nec hoc in prima quęſtione: quia ſecũdum hoc poſ. nõ poteſt eſſe, niſi ex vna cauſa. ſ. ex traditione: quod eſt contra hũc. §. Sed rñ. hæc verba, ita poſsidere &c. referri ad id, quod dixi in prin. §. & eum qui vſu. &c. hoc eſt, ad remotã cauſam. Quod non placet, vt in dominio proxima, in poſ. remota inſpiciatur: quod eſt cõtra mentẽ huius. §. Tu ergo dic [m], ſecũdum Azo. in vtraq; regula inſpici remotã, vt dominium ex pluribus cauſis ſeparatis nõ quærat̃, ſed cõcurrẽtibus, 60 ſic. Poſſeſsio autẽ etiã ex ſeparatis hoc modo, Quod meũ eſt, non plus fieri poteſt meũ ex aliqua cauſa ſuperueniẽte primo remanẽte dñio. At quod ſemel cœpi poſsidere: eadẽ manẽte poſſeſsione ex noua cauſa poſsidere poſſum: vt hîc, &. ĩ. e. ſi quis ante Quintò op. ex. l. ſ. ad leg. Fal. l. fundo. vbi habẽs dominiũ vt hæres, incipit habere vt ex legato. Sed nec ibi ex pluribus cauſis acquiritur: ſed tantùm ex cauſa legati, & deſinit [n] ex cauſa hæreditaria. Sextò, ſi hæres rẽ mihi legatã ſub cõditione, leget ſub eadem cõditione. Sed dic & ibi ex prima cauſa tantùm quæri: arg. d. l. fundo. Septimò, ſi rem, quã mihi ſub cõditione debebas, tradas mihi vt fiat mea exiſtente cõditione: 70 & poſteà mihi leges ſub eadem cõditione: & extat cõditio. Sed certè hîc ex cauſa debiti ſit mea: quia & ſi diuerſa eſſet cõditio, & exiſteret. ſ. cõditio legati, & pòſt cõditio debiti. ſ. exiſteret: ex ea. ſ. cõditione debiti peteretur: arg. d. l. fundo. Licet ſit arg. cõtrà, inſti. de le. §. quod ſi in diem. vbi non vitiatur legatum, licet pòſt exiſtat conditio debiti ex eo. Sed dic verum, non vt vitietur legatum, id eſt res legata: quia ſemper petetur res legata, licet non ex ea cauſa: ſed cauſa debiti, cuius conditio prior [o] extitit, vt poſsit exigi: ſed non ex ea cauſa petitur, nec dominium habet: vt. ſ. de lega. ij. debitor. Ad ſecundam regulam op. C. de contrahend. empt. l. cùm res. Sed ibi poſſ. 80 pro dominio ponitur. Item opp. ĩ. pro emptore. l. ij. in princip. Solu. vt ibi. ADDITIO. Dic, quòd ibi tituli erant contrarij: hîc autem non, ſecundum Barto.

v Ex contrario.] Dixit vnũ ex pluribus cauſis poſsidere: nunc ecõntra plures &c. Et not. quòd R. [p] P. & alij, intellexerunt hunc. §. in naturali poſ. tãtùm, ex eo, quòd dicit, tenere, ſtare, ſedere: & Trebatium à Labeone reprehẽdi: quia dicebat Trebatius, duos naturaliter inſolidum poſsidere [q]: vnum. ſ. iuſtè, & alium iniuſtè: quod eſt impoſsibile,

a Scribẽtes reputãt iſtã glo ſing. ad hoc, quòd baptizatus pro parte dicit̃ eſſe baptiſatus in totũ: hoc addito, quòd baptizatus in capite, dicitur baptizatus in toto corpore. Bolo Adde ꝙ iſtud dubiũ, eſt multum intricatum inter Theologos & Canoniſtas. de veritate huius te remitto ad Feli. in. c. quæ in eccleſiarum. col. vj. verſi. Secũda cõcluſio. extrà, de cõſtit. & ad ea, quæ notaui remiſsiuè in apoſtil. ad Car. in cle. j. §. ad hæc. in apoſti. in ver. Saltem habeat caput. de ſum. trini.

b Iſtã gl. ſequitur Iaſ.

c Iſta placet Bartol. diſplicet tamen Iaſ.

d Approbatur per Bar. P. Are. Ale. & Ia.

e Iſta placet Iaſ.

f Imò ex duabus, ſecundũ Bar. P. Ale. & Ia.

g Hoc verũ, niſi quãdo cauſæ eſſent inuicẽ cõtrariæ, vel inualidę. Bart. P. Imo. Alex. Aret. & Iaſ.

† De hac dictione, theſaurus, quid propriè ſignificet: vide. l. nunquam. & qd ibi notaui ĩ apoſtil. in ver. tex. §. theſaurus. ſ. de acquire do. & ibi quid impropriè denotet.

h Reprobatur per Bar. P. Cuma. Alex. & Iaſ. ideo dic aliter vt per eoſdẽ hîc.

i Iſtã ſolu. tenent Bar. Alex. & Ia.

k Iſta ſol. reprobat̃ per Bar. P. Imo. & Alexan.

l Et benè ſecundum omnes Scrib.

m Et bene, Bar. P. Imo. Areti. Alex. & Ia.

n Sequitur eum Bar. & eſt de mente aliorum.

o Melius dixiſſet gl. poſteà. l. mol. hîc.

p Iſta opi. diſplicet Bar. P. Are. Cuma. Ale. & Ia.

q Res eadẽ an poſsit à pluribus in ſolidũ poſſideri: Tu dic poſſe eã etiam inſolidũ inter duos, plures ſie coniunctos, & connexos, vt not Bart. & Io. de Por. in. l. non ſolum. ſ. ſolu. matri.

impossibile, vt probat Labeo: Nā quoad summā pos.i.ius ipsum possidendi, vel in genere possidendi non multum interest &c. & hoc latis stare posset. Sed ciuiliter dicebant R.& P.& alij, duos insolidum possidere diuersis respectibus, & causis: & hoc iuste, vel iniuste: vel vnus iuste, alter iniuste: vt debitor, qui habet ciuile, & creditor, qui cū naturali habet quā dā ciuile. Itē de re data ī emphyteusim, vel ī feudū, vel ī dotē: tali 10 bus casibus admittebat R. in alijs forte nō. Sed Io. dixit[a], creditorē omnino possidere, & nō debitorē: vt. ſ. l. j. §. per seruū corporaliter. Itē mulierem nullo modo, nisi quoad vitandā satisdationē, vt debitor: vt &. ſ. qui satisda. cog. l. sciēdū. §. 20 creditor. & quoad cōmodum: quo etiam respectu dicitur domina: vt. C. de iur. do. in rebus. Itē feudatariū, & emphyteutā, quos dixit R. habere ciuilē ratione iuris, quod habent in re: dixit Io. nul 30 lam ciuilē habere, sed naturalem tātū: & dominus tā ciuilē, quàm naturalē retinet, etiāsi ad nūdinas eat. Quod patet: quia dat eis interdictū Vnde vi, si reuersi non admittatur: vt. ĵ. de vi, & vi ar. l. j. §. hoc interdictum. & 40 l. iij. §. vnde vi. Ciuilem autem solus domi nus habet: cū duo etiā ciuiliter insolidū non possideant, secundum eū. Quod autē dicitur hîc, tenere, stare, sedere, & similia: quod facit pro R. & P. alijs nō ob. Quia & ciuilis

[a] Et bene, secūdū prædi.

rem insolidum possidere non possunt[a]. Contra naturā quippe est, vt cùm aliquid ego teneā: tu quoque id tenere videaris[b]. Sab. tamē scribit, eū, qui precariò dederit: & possidere ipsum, & eū, qui precariò acceperit[c]. Idē Trebatius approbat[d], existimans[e] posse alium iustè, aliū iniustè possidere[f]: duos iustè, vel duos iniustè non posse[g]. Quem Labeo reprehēdit: quoniā in summa[h] possessionis non multū[i] interest, iustè quis, an iniustè possideat: quod verius est[k]. Non enim magis eadē[l] possessio apud duos esse potest, quàm vt tu stare videaris in eodē loco, in quo ego sto: vel in quo ego sedeo, tu sedere videaris.

Possessio retenta animo, & corpore nostro, uel animo tantum, sine animo nostro non perditur: secus in ea, quæ animo nostro, & alieno corpore retinetur. Bar.

In amittenda quoque possessione affectio[m] eius, qui possidet, intuēda est. Itaque si in fundo sis, & tamen nolueris eū possidere: protinus amittes possessionem. Igitur amitti & animo solo[n] potest, quā uis acquiri nō potest. Sed etsi animo solo possideas, licet alius in fundo sit, adhuc tamē possides[o].

Qui scit naturalem possessionem occupatam, & propter timorem negligit recuperare: perdit etiam ciuilem. Pau.

Si quis nunciet domum à latronibus occupatam, & dominus timore conterritus noluerit accedere: amisisse[p] eum possessionem placet.

Per mortē eius, cuius corpore possidemus, ciuilē non perdimus: sed per traditionē eius, uel deiectionem, uel animo nostro. Pau. de Cast.

Quòd si seruus, vel colonus, per quos corpore possidebam, decesserit: vel animo retineo possessionem[q]. Sed si alij tradiderit, amitto possessionem[r]. Nam constat[s] possidere nos, donec aut nostra voluntate discesserimus, aut vi deiecti fuerimus.

Seruus fugiens priuat me possessione, si diu in libertate moretur. hoc dicit. Bar.

Si seruus, quē possidebam, pro libero se gerat, vt fecit Spartacus ✱, nec iudicium liberale pati paratus sit: non videbitur à domino possideri[t], cui se aduersarium præparat. Sed hoc ita verū est, si diu[v] in libertate morat. Alioqn

teusim? an habeat posteà ciuilē? R ő. secūdū Io.[i] naturalē trāsferre.

a Possidere non possunt.] naturaliter, secundum R. Tu dic ciuiliter: & hoc probat per hoc, quia sic est in naturali: & sic subijcit, contra &c. & eodem modo dic in si. §.

b Tu quoque id tenere videaris.] eodem iure: nam alio potest esse.

c Acceperit.] quod videtur contra prædicta: sed nō est, qa vnus 10 possidet ciuiliter, alter naturaliter: quod dicvt. ĵ. de preca. & habet. §. eum.

d Approbat.] & bene.

e Existimans.] in hoc malè.

f Possidere.] naturaliter & insolidū: & 20 sic reprehēditur, secūdum R. Sed si de ciuili intellexisset: idem esset, secundum Io. s. ꝙ reprehenderetur.

g Nō posse.] in hoc bene: & est iusta, in qua est bonę fi. & iniusta vi, vel clam, vel similis.

30 h In summa.] i. in iure, vel genere possidendi. Accur.

i Non multùm.] qa nihil, quātùm ad hanc causam: quātū ad alia, fortè multū interest: qa vnus facit fructus suos, alter non.

k Verius est.] s. di 40 ctum Labeonis.

l Eadē possessio.] s. naturalis secundum R. & P. Vel etiā ciuilis, secundū Io. quod probat per naturalē.

m Affectio.] definendi possidere[k]. Et sic non potest opponi de

b Id est, in intellectu. Bar. c Displicet doctor. b. d Et bene, secūdū Bar. & est de mēte aliorum.

50 naturali, cùm dicit, Contra naturam &c. vt euidētius probaret de ciuili: quod non posset dici, nisi in ænigmate[b]. Alij dicunt indistinctè[c] duos: vel plures insolidum possidere non solùm in prædictis casibus positis à P. vel R. iustè, vel iniustè, vel mistim: quod sic probant. Qui ad nundinas iuit, possidet ciuiliter, sed siquis intret, animo, & corpore possidet: ergo & ipse ciuiliter, ex quo est talis res quæ potest possideri, secundum R. Sed secundum Io.[d] non sequitur: quia si liberum hominem sciens liberum inuadam animo, & corpore: non tamen possideo. vt. ĵ. eo. l. cùm hæredes. §. j. Sed dicent, Hæc res est, quæ à sciente non potest possideri: & ego dicam, quòd hîc est 60 aliud quod impedit: scilicet quia alius ciuiliter possidet. Contrà omnes est. ĵ. de precario. l. duo. Sed ipsi dicunt, insolidum vtroque iure, vel naturaliter non possunt, vt ibi. Præterea obijcitur eis: si duo insolidum ciuiliter possident: cur non naturaliter? verbi gratia, si ingredior fundum, quem tu possides: vt possideamus insolidum naturaliter præter id tantillum, quod stamus: vel etiam insolidum si ambo excamus, & stemus in conspectu. Quod M.[e] dicitur admisisse, scilicet duos naturaliter insolidum possidere. Item secundum eos, qui dicunt duos ciuiliter insolidum possidere, Si plures intrent fundum eius, qui ad nundinas iuit diuersis temporibus, vel vno: & exeuntes 70 retineant ciuilem: ergo infiniti possident ciuiliter: ergo si omnes habeant bonam fidem, & titulum: quia ab aliquo acceperunt non clām, cùm non credant se prohibendos, omnes vsucapiunt: quod est absurdū. nā & sic haberet dñium vsucapione tali insolidū: quod est contra legem suprà, commo. si vt certo. §. fina. Item quilibet efficeretur[f] dominus fructuum insolidum, si decidant, vel per aliquem colligantur: quod sufficit, vt fiant bonæ fid. possess. vt suprà, de vsur. qui scit. §. in alieno. Vnde dic, quòd ingrediens habet tantùm naturalē. Dic ergo secundum Ioan.[g] duos insolidum non possidere neque ciuiliter, & naturaliter: neque naturaliter tantùm: neque ciuiliter tan 80 tùm: neque ambo iustè, neque ambo iniustè: neque vnus iustè: alter iniustè: vt hîc, & infrà, de preca. l. duo. in principio. Sed vnus ciuiliter: alter naturaliter: sicut fructuarius, & proprietarius. Item dominus, & vasallus. Item dominus, & emphyteuta. Item vadans ad nundinas, & in rediens. Sed contrà infrà, vti possess. l. si duo. in principio. Respon. ibi accipe iustam ciuilem: iniustam naturalem: vt & alias infrà eodem. quod seruus. Sed quid, si ille, qui habet naturalem tantùm, vt vasallus, & similes alij, det in feudum, vel in emphy-

e Displicet omnibus scriben.

f Ista gl. est singu. & cā sæpe. Bar. g Ista est vera secun. dū Bart. & est de men. te aliorum.

h Idē Bart & Ia.

furioso: vt. ſ. e. si is qui. Accursius.

50 n Animo solo.] hic est contra. ĵ. e. quemadmodum. &. ĵ. de reg. iur. l. ferè. sol. hic. §. totus de ciuili loquit: ille de naturali. Quod non placet: quia hic dicit, In fundo sis. Secūdò, dic duo necessaria ex parte eius, qui expulit vt sibi quęrat, & alij auferat: sed ex parte perdētis vnum sufficere. Vel tu dic, hanc secundum illam, vt semper duo sint necessaria. Et quod hic dicit, affectio: dic, sed non sola. Itē protinus subaudi, postquam exiuerit. Sic. ĵ. de verbo. obli. stipulatus sum Damam. in fi. ibi continuò. i. post rei interitum. Et quod dicit animo: dic quādo solo animo possidet: & sic bene iungitur sequens respon. Sed & si quis &c. Sed vsque nunc de naturali, & ciuili dicit: vel hîc 60 de ea, quam per me retineo: ibi de ea, quam per alium teneo, quam non amitto, licet definam animo possidere, nisi colonus expellatur: vt. ĵ. de vi, & vi ar. l. iij. §. siquis autem. circa fi. Vel dic, secundū Io.[l] vtrunq; necesse in perdēdo, si incipias à corpore: secus si ab animo: sic. C. de iur. delibe. potuit. & argumen. infrà eodem. peregrē. §. pen. Sed nunquid solo corpore retinetur? Quidam quòd sic, vt in furioso & infante: sed in furioso est animus. s. præteritus. item facit infrà e. l. siquis vi. §. differentia.

o Tamen possides.] ciuiliter, & ille naturaliter, donec rediens non admittaris, vel repelli suspiceris: vt. ĵ. e. si id quod. &. ĵ. proxi. §. 70 &. l. clām. in fi. Itē not. quòd dicit, animo solo: nam si corpore alieno, aliud esset: vt &. ĵ. proxi. §. quòd si seruus.

p Amisisse.] siue erit verum, siue falsum[m]: quia suspicatus fuit se repelli: vt. ĵ. e. si id quod. §. fi. Sed an sit vitiosa, & detur interdictū, dic vt &. ĵ. de vi, & vi ar. l. iij. §. siquis autem.

q Retineo pos.] ciuilem. De naturali posset dubitari: sed idem est: vt. ĵ. e. si de eo. §. fi. fortè. & facit. ſ. de dolo. l. cùm quis.

r Amitto pos.] vt. ĵ. e. l. peregrē. §. fi. Sed cōtrà. C. e. l. fi. Sol. vt ibi: & facit. ĵ. de vsuca. non solùm. §. qui pignori.

s Nam constat.] nō ad proximū, sed ad aliud refert. s. ad illud, Sed 80 & si animo? Vel ad ꝓximū dixi possessionē, quā per seruum teneo etiā ignorantē perdere: secus in ea, quam per nos: & s. h. d. Nam & c.

t Possideri.] vt. ĵ. tit. j. l. si is qui. §. si seruus.

v Si diu.] i. decēnio inter præsentes, & xx. an. inter absentes: vt. ſ. qui, & à qui. si cum fideicō. §. Aristo. sic in præscriptione distinguit: vt. C. de præscri. lon. tem. l. fi. Alij dicūt de biēnio. ar. C. de omni agr. deser. l. qui agros. li. xj. Sed videtur etiamsi nō diu: vt. ſ. de libe. cau. quod autem. &. l. liberis. in fi. sed illud quoad onus probandi.

i Sequūtur Cu. Bartol. Are. Alexā. ꝓ hoc. & Ia.

Possessio iusta, vel iniusta quæ sit.

✱ vide in huc locū Io an. Baptist. Piū annotationū posteriorum ca. iij.

k Ista gl. secunt omnib' Alex. & est de mente aliorum.

l Ista placet omnib' scriben.

m Ista glo est no. secū dū Bar. Alc xan. & Ias.

a Et animo eum.]vt.s.e.l.j.§.per seruum.&.j.e.per eum.§.fi.non corpore:vt.s.de libe.cau.l.si cui.§.licet.quæ est contra. ADDITIO. Pro solu.huius cõtrarij dic,ꝙ quãdoq; seruus fugitiuus occupatur ab alio,& omnẽ possessionẽ perdo:vt.l.j.§.per seruum.s.e. quãdoq; non occupatur ab alio:& tũc aut est moratus diu in libertate, & tũc amitto omnem possessionẽ : vt hîc:aut nõ est diu moratus, & vult se in libertatẽ proclamare, & perdo naturalẽ, & nõ ciuilẽ: vt.l.si cui.§. licet.s.de lib.cau. secũdum Bar.hîc.

si ex possessione seruitutis in libertatem proclamauerit,& liberale iudicium implorauerit : nihilominus in possessione mea est, & animo eum[a] possideo, donec liber fuerit pronunciatus.

Animo meo tantùm,uel animo meo & corpore alieno:uel etiam animo & corpore alieno possum possidere.Bar.

Saltus hybernos[b], æstiuosq;[c] animo possidemus, quãuis certis tẽporibus eos relinquamus.Cæterùm animo nostro[d], & corpore etiã alieno[e] possidemus:sicut diximus[f] per colonũ,& seruum.Nec mouere nos debet[g],ꝙ[h] quasdã[i] res etiã ignorãtes possideamus, id est quas serui peculiariter cõparauerint:nam videmur eas eorundẽ & animo,& corpore possidere.

Ciuilis possessio rei mobilis animatæ tandiu animo possidetur,quãdiu per facultatẽ apprehẽdendi naturalem eius custodiam coerceatur, uel ex consuetudine redeundi.Bar.

Nerua filius[k] ait, res mobiles, excepto homine[l], quatenus sub custodia nostra sint,eatenus possideri[m]:id est quatenus, si velimus, earũ naturalẽ possessionẽ nãcisci[n] possumus. Nam pecus simul atq; oberrauerit[o], aut vas ita exciderit,vt nõ inueniatur:protinus desinere[p] à nobis possideri, licet à nullo possideatur:dissimiliter[q] atq; si sub custodia mea sit,nec inueniatur,quia præsentia eius sit[r], sed tantùm cessat[s] interim diligens inquisitio.

In feris animalibus retinetur ciuilis possessio, quousque facilè est nobis adipisci naturalem possessionem,uel quousque retinent cõsuetudinem ad nos redeundi.Pau.

Itẽ feras bestias[†], quas in viuarijs[t] incluserimus,& pisces,quos in piscina collegerimus, à nobis possideri:sed eos pisces,qui in stagno sunt, aut feras, quæ in syluis circũseptis euagãtur, à nobis non possideri:quoniã relictę sunt in libertate[v] naturali. Alioquin etiã siquis syluam emerit, videri eum omnes feras possidere : quod falsum est[x]. Aues autẽ possidemus,

b Saltus hybernos.]quibus hyeme vtimur.

c Et æstiuos.]quibus æstate. Et dic animo.s.ciuiliter.Idẽ est in alijs prædijs, quæ aliqñ dimittimus : vt &.j. de vi, & vi ar.l.j. §.quod vulgò.

d Animo nostro.] & ita scientes.

e Alieno.]ita vt factũ alienũ quodãmodo meũ videat.Azo.

f Diximus.]s.e. §.quod si seruus alienus.Accur.

g Debet.]s.quod possidemus scientes per seruum:vt dixi.

h Quod.]i.quia &c. Vel aliter in quęrẽda possessione per seruũ dixi esse factũ serui,et animũ nostrũ necessariũ.Sed cõtra hoc videtur,quia qñq; sufficit factũ serui:vt subijcit.Sed certè & ibi est animus eiusdẽ serui.

i Quasdam.]imò omnes nõ peculiares: vt diximus.s.eo.l.j.§. itẽ acquirimus. Et sic est plus in seruo,quã in colono.

k Nerua filius ait] quod sequitur.

l Homine.]nam homo possidet[a], etsi nõ sit sub nostra custodia,vel quia propositum habet redeũdi:vt j.e.si rem.in fi. vel illa rõne,quæ est.j.e.l.rẽ quę.vel illa rõne,quę est.C.de ser.fug.l.ij.& j.e.Põponius. in prin.

m Possideri.]s.ciuiliter[b].Nã de possessione ciuili loquitur hic §.naturalẽ enim amitto statim,cùm nõ insisto pedibus,vel eã nõ video:nisi sim talis,q tantũ naturaliter possideã : vel qui retineã per aliũ: vt.j.e.Põponius.in prin.& no.s.c. l.in prin.Et ideo subijcit hîc nancisci, quia amissa est naturalis.Sed quidam notant hîc, quòd naturalis amittitur statim,cùm non insisto,etiamsi sit in cõspectu oculorum. Quod non placet:vt no.d.l.j.s.eo.Accur.

n Nancisci.]non ergo erat res in cõspectu oculorum,vt dixi.

o Oberrauerit.]secus si non errauerit[c].

p Desinere.]ciuiliter,& naturaliter:vt.j.e.l.Pomponius. in prin. &.l.si id quod.in princi.

q Dissimiliter.]quia adhuc ciuiliter possidebat,secundum H.& nos.Sed & naturaliter,secũdum P.& Azo.licet non sit in cõspectu.

r Quia præsentia eius sit.]id est non sit:vt repetas,nõ.vel dic, ꝙ sit ratio ad id,quod dixit custodia:non proximi dicti, Nec inueniatur &c.Accursius.

s Tantum cessat.]quasi dicat, non possessio, cùm possideamus ciuiliter,vel etiam naturaliter,si videatur.

t In viuarijs.]quæ parui spatij sunt:alioquin cõtra, vt statim dicit:& facit.s.de vsufru.l.vsufructuarium.

a Approbatur per Bar. & Alexan.

† Caue tu ne fallaris putãdo ista duo.s.feras, bestias esse vt substantiuum.&adiectiuũ: sunt enim vnum, & idẽ: quia appellatiõe bestiæ comprehẽdũtur animalia fera,& immãsueta:vt.l.j. §. bestias s. de pos. & no. Mat. Mathe.singu.suo. xcvj.incipien. Nota vnũ mirabile.

b Approbatur per Alexã.& Imo.

c Idẽ Bart. & Alexan.

quas inclusas habemus, aut siquæ mãsuefactæ custodiæ nostræ subiectæ sunt. Quidam autem rectè putant columbas quoque,quæ ab ædificijs nostris euolant:itẽ apes, quæ ex alueis nostris euolant, & secundũ consuetudinem[y] redeũt, à nobis possideri.

Licet per inundationem fluminis, quod commutauit alueum,non perdam dominiũ rei meæ: bene tamen perdo possessionem.Pau.

Labeo,& Nerua filius responderunt,desinere me possidere[z] eũ locum,quem flumen, aut mare occupauerit[a].

Furtum non contrahitur animo, sed contrectatione:quia dominus priuatur possessione:& furti quæritur.hoc dicit.Bart.

Si rem[b] apud te depositam furti faciendi causa contrectaueris:desino possidere. Sed si eam loco nõ moueris[c] :etiam si inficiandi animum habeas,plerique veterum,et Sabinus, & Cassius responderũt. rectè possessorem me manere[d] : quia furtum sine contrectatione fieri nõ potest:nec animo solo furtum committitur[e].

Non potest quis causam possessionis sibi mutare,causa extrinsecus non accedente.Bar.

Illud quoq; à veteribus receptũ est,neminem sibijpsi causam possessionis mutare[f] posse[g]. Sed si is,qui apud me deposuit,vel commodauit, eã rem vendiderit mihi, vel donauerit:non videor causam possessionis mihi mutare[h], quia nec possidebam quidem.

Quot sunt modi acquirendi:tot sunt differentiæ possessionis.Et omnis possessio aut est bona fide,aut non bona fide.Et missus ex primo decreto non possidet:ex secundo,sic.Bar.

Genera possessionum tot sunt, quot & caussæ acquirendi eius, quod nostrum non sit: veluti pro emptore, pro donato, pro legato,pro dote,pro hærede,pro noxę dedito,pro suo[i], sicut in ijs[k], quæ terra, mari, cœloque, vel ex hostibus capimus, vel quæ ipsi, vt in rerum natura essent,fecimus[l]. Et in summa, magis vnum genus[m] est possidendi : species

v In libertate]hoc ergo modo pos. amittitur. & ideo ponitur hic.§.

x Quod est falsum.]ad hoc suprà, de ac.emp.l.funes.&.l. seq.Accursius.

y Cõsuetudinem.] aliâs,& proprietas & pos.amittitur : vt hîc, &.s.titu.j. naturalem. §.pauonũ.& §.ceruos. & facit in eo.titu. l. in laqueum.

z Desinere me possidere.]interrumpitur ergo vsucapio : vt j.tit.j. naturaliter. sed datur restitutio : vt.j. de iti. actuque priua. l.j.§.siquis autem propter. Sed potest dici, ibi certabat de dãno: secus si de lucro[d] :vt suprà,ex quibus caussis maio. l. denique. & l.sequen.

a Occupauerit.] etiam inundando : vt &.j.eo. Pomponius. in princ.&.l.qui vniuersas.§.j.&.j. de bo. au. iu.pos.l. cùm vnus.§. fina.secus in proprietate:vt.s.titul.j. adeo. §.insula.in fi.

b Si rem.]facit.C.de positi.l.iij.& infrà eodem rem quæ.& suprà titu.j.l.Pomponius. in fine.Accur.

c Non moueris.] sic.s. eod. l. Neratius. Accursius.

d Manere.] Contrà j.eo.si rem[e].sed ibi & à loco mouit.

e Committitur.]vt & infrà, de fur.l.j.&.l. inficiando. &. l. siquis vxori.§. neque verba. & suprà,manda. l. procurator. Hoc autẽ verum, nisi quãdo opefit, & cõsilio alterius: vt infrà, de fur. l.qui seruo.

f Mutare.]vt &.C. loca.ad probationẽ.in fi.Et dic,sex modis fieri hãc mutationem:vt no.C.eo.l. cùm nemo.

g Posse.]si possideã pro emptore, constituã me in animo possidere pro donato?Acc.

h Mutare.]vt sit ꝓhibitum per pręcedentẽ regulã:imò permissum, qñ extrinseca cã accedit,& sic fit de nulla aliqua.Quare ratio,quæ sequit, Quia nec &c.nõ est bona:sed hæc est bona,quia extrinseca caussa accedit. Vel dic[f],ꝙ bona est,quia non propriè est mutatio de nulla ad aliquam: licet impropriè sic:& ideo pono inter alios modos mutãdi causam pos.vt in.d.l.C.eo.l.cùm nemo.

i Pro suo.]Sed nonne in suprà dictis possidemus pro suo?vt.j.pro suo.l.j?Respondeo.vtique:sed hoc restringitur ad sequentia:vt infrà,pro suo.l.ij.

k Sicut in his.]exẽplificatiuè ponitur ad id, quod dixit,pro suo.

l Fecimus.]specificando.Accursius.

m Genus.]est ergo pos.genus,& pos.species:vt & actio est genus, & species.

d Istã glo. approbant Alex.& Ia. & eam dicit Pau. esse singularem.

e Omnes istas gl. sequit Alex.

f Vtraque opi. est bona,secundũ Alexan.

& species.

a ¶ Non bona fide.] plus portat, quàm si diceret mala: nam etiam dubitantem, sit sua, vel aliena res, continet: qui nec bonam, nec malam fidem habet.

b ¶ Non possessionem.] in creditore: dic, si realiter egit & missus est in pos. rei petitę, sta tim possidet, secũdum Azo. & Ioã. Sed de proprietate dñs audit: & si quo ad annũ, secundũ Bul. demum elapso anno possidet quasi ex secũdo decreto: vt. C. de præscrip. xxx. anno. si quis emptionis. §. fi. Si personaliter. tunc non possidet[a], nisi secundũ decretũ interuenit: vt hic, & .ff. quib[9] ex cau. in pos. ea. l. cùm legati. An autem naturaliter isti possideãt? Quidam sic: argu. ff. de rei ven. l. officiũ. & ad exhi. l. Celsus. Io. contrà, arg. huius legis. Itẽ, secus in misso ex Carbo. quàm in his: quia statim possidet: vt. ff. de Carbo. edi. l. iij. §. missum. Azo.

c ¶ In possessionẽ.] ex primo decreto. Ac.

d ¶ Nobis.] per secundum decretum.

e ¶ Caussa cognita.] vicino perseuerãte in eadẽ cõtumacia: vt. ff. de dã. infec. l. si finita. §. nõ autem. Itẽ quod dicit, vsucapere, facit ff. de vsufru. l. vsufru. leg. & de noxa. act. l. & gñaliter. Sed cõtra. ff. communi diui. l. sed si res. vbi dicit statim fieri domini. Sed plenè dic, vt. ff. de dam. infec. Prætoris.

a Ista glos. in omnibus sequuntur Bar. Pa. Alex. & Ias.

f ¶ Vicquid.] CASVS. Filius si acquirat ex caussa peculiari pos. alicuius rei, acquirit statim hæc possessio patri, etiam si ignoret pater filiũ esse in sua potestate. Secũdò dicit, Si detineas filium meum tãquam seruum, & acquirat interim pos. alicuius rei: mihi quærit. Fran.

autem infinitæ sunt. Vel etiã potest diuidi possessionis genus in duas species: vt possideatur bona fide, aut non bona fide[a]. ¶ Quod autẽ Quintus Mutius inter genera possessionum posuit, siquando iussu Magistratus rei seruãdæ causa, vel quia damni infecti non caueatur, possidemus, ineptissimũ est. Nam qui creditorem rei seruãdæ causa, vel quia dãni infecti nõ caueatur, mittit in possessionem, vel ventris nomine: non possessionem[b], sed custodiam rerum, & obseruationem concedit. Et ideo cũ damni infecti non cauente vicino, in possessionem[c] missi sumus: si id longo tempore fiat, etiam possidere nobis[d], & per longam possessionẽ capere Prætor causa cognita[e] permittit.

¶ *Per filium etiam ab alio possessum nobis acquiritur possessio. Bar.*

Vlpianus li. 66. ad edic. LEX IIII.

Qvicquid filius peculiari[f] nomine apprehẽderit, id statim pater eius possidet: quamuis ignoret[g] in sua potestate filium esse. Amplius etiã, si filius ab alio tanquam seruus possideatur[h]: idẽ probandum[i] erit.

¶ *Ex uera causa nõ acquiritur nobis possessio iusta, sine possessoris uoluntate. Bar.*

Paulus lib. 63. LEX V.

SI ex stipulatione tibi Stichum debeam, et nõ tradam eum, tu autem nactus fueris possessionem prædo es[k]. Æquè si vendidero rem tibi, nec tradidero, & sine voluntate mea nactus sis possessionem: non pro emptore possides, sed prædo es.

¶ *Inspicimus initium possessionis, quæ non mutatur de iusta in iniustam. Bar.*

Vlpianus li. 60. ad edic. LEX VI.

CLàm possidere eũ dicimus, qui furtiuè[l] ingressus est in possessionẽ eo ignorante, quẽ sibi cõtrouersiam facturum[m] suspicabatur[n], & ne faceret timebat. Is autẽ qui cùm possideret, nõ clàm se celauerit: in ea causa est, vt non videatur[o] clàm possidere. Non enim ratio obtinendæ[p] possessionis, sed origo nãscendæ exquirẽda est. Nec quẽquam[q] clàm possidere incipere, qui sciente[r], aut volente eo, ad quẽ ea res pertinet, aut aliqua ratione bona fide[s] possessionem nanciscitur. Itaque inquit Pomponius clàm nanciscitur possessionem, qui futuram cõtrouersiam metuens ignorante eo, quem metuit, furtiuè[t] in possessionem ingreditur.

¶ *Absens, qui neminẽ domi reliquit, retinet possessionẽ ciuilem, naturalem perdit: & ingrediẽs clàm, naturaliter possidet: & si reuertentẽ non admittit, & ipse reuertens suspicatur se posse repelli ui, ciuiliter possidebit. h. d. Bar.*

¶ Qui ad nũdinas profectus, neminem[v] reliquit: & dum ille à nundinis redit, aliquis occupauit possessionem: videri eum clàm[x] possidere Labeo scribit. Retinet ergo possessionem[y] is, qui ad nundinas abijt. Verùm si reuertentem dominum non admiserit: vi magis[z] intelligitur possidere, nõ clàm[a].

f ¶ Peculiari.] profectitij, vel aduentitij peculij, secundum hæc iura: vt. ff. eo. possessio. §. qui in aliena. dices.

g ¶ Ignoret.] secus in eo, qui putat filius: vt. ff. de vsuca. l. iusto. in prin.

h ¶ Possideatur.] à sciente liberum: vnde dic. i. detineatur: vt. ff. e. l. cùm hæredes. §. item quæro. Vel etiamsi credat eum seruũ, tamẽ patri acquiritur: quia nõ ratione pos. sed patriæ potestatis patri acquiritur: quæ non cessat licet ab alio possideatur: & ideo secus in seruo, qui acquirit ratione pos. vt. ff. eo. l. j. §. sed & per eum. & .ff. e. per eum. §. per seruum. & facit in aut. de mona. §. si monachus[b].

i ¶ Probandum.] vt pos. nobis quæratur, non possessori per eum.

k ¶ Prædo es.] CASVS. Seruũ tibi debitũ pro stipulatione, vel ex cã vẽditiõis, tua autoritate accepisti. Dr̃ q̃ prædo es. Frã.

¶ Ex stipulatione.] vt. ff. de fundi. & .C. e. l. nec ex vera. & .ff. quo. leg. l. j. in prin. & .ff. de fur. cum qui. §. j. Sed contrà. ff. de reg. iur. l. nemo prædo est, qui pretium. & .ff. de peti. hære. l. etiam. §. sed si quis sciens. Sed sol. vt ibi. Item contrà. ff. pro leg. l. pe. Solu. vt ibi. Item cõtra. ff. de excep. rei iudi. l. j. §. fi. Sol. hic non erat solutum pretium: vel contra venditoris voluntatem fecit: & facit. C. cod. l. minus. & .C. sol. mat. l. dotis. & .C. de suffra. l. j. & .ff. quod met. cau. l. extat.

b Ista glo. est contra. pro ut nam vos hic allegata de clãdi. est secũdũ ea hic.

CLàm.] CASVS. Ille dicitur clàm possidere, qui clã, & occultè ingreditur pos. alicuius eo ignorante: quia sibi moturum controuersiam suspicatur, si ille sciret: & ne hoc eueniret, timebat: si autẽ à principio palàm bona, vel mala fide incipit possidere, posteà se celare incipit: non videtur possidere clàm. Nã origo inceptæ poss. spectat. ¶ Qui ad nũdinas.] Dñs recedẽs de fundo, nullo ibi dimisso iuit ad nũdinas: interim aliqs incepit possidere illũ fundũ. Dicit, q̃ dñs retinet pos. ciuilẽ, occupans naturalẽ: & clàm dicit possidere. Si aũt dñm reuertẽtẽ nõ admittat, dñs amittit ciuilẽ, & possidẽs dicit possidere vi, non clàm. Sed si dñs noluit venire ad fundũ, audito q̃ alius intrauerit: amisit ciuilẽ pos. Et hoc dicit hic. §. cũ. l. seq. Fr. Acc.

l ¶ Furtiuè.] i. clàm, & occultè: vt. ff. arb. fur. cæ. furtum. & de furt. l. j. Accur.

m ¶ Facturum.] de iure, vel etiam de facto: vt. ff. qd vi, aut clàm. l. prohibere. §. fi.

n ¶ Suspicabatur.] vel suspicari debebat: vt. ff. quod vi aut clã. l. Seruius. & .ff. de regu. iur. quo tutela. §. in facto̾um. Sed qua actione hæc pos. recuperatur? Respon. Vti poss. interdicto: vt dices in §. qui ad nundinas.

o ¶ Vt nõ videatur.] quia mutaretur causa poss. vt not. ff. e. l. iij. §. illud. Sed arg. cõtra. ff. de libe. cau. qd autẽ. & ff. de peti. hæred. sed & si lege. §. q̃ si ab initio. ADDITIO. Dic secũdum Bar. q̃ illã. l. non cõtradicit: quia nulla fit mutatio.

p ¶ Obtinendæ.] i. retinendæ. Et dic, rõ &c. i. nõ inspicio, an de iure retinere possit. Vel rõ. i. opinio, siue animus, siue qualitas, siue volũtas. Sed cõtra ff. pro suo. l. si ancillã. So. spãle ibi propter vitiũ furti in hoĩe: qd̃ potest ppedi: qa si simpliciter cognouissem alienũ, nõ impediret vsuca. vt ibi. & .ff. tit. j. l. iusto. §. cõstat. Itẽ no. de initio spectãdo[c], vt & .ff. s. mã. l. si procuratorem.

c Concor. text. in cle. si. de rescri. & in cle. dudũ. & vtrobique not. card de ele.

q ¶ Quemquam.] be ne dixi ignorante: nec &c. Accur.

r ¶ Sciente.] & nõ cõtradicẽte: vt & .C. e. l. minus. & l. nec ex vera. & facit. ff. arbo. fur. cæsa. faciẽda. §. fi. & .ff. de act. emp. l. j. in fi.

s ¶ Bona fide.] videntur ergo hæc duo con uertibilia, clã possidere, & mala fide: vt & .ff. e. si de eo. in fine. & infrà pro suo. l. si ancillam. ibi, Neque idem. & pro suo &c.

t ¶ Furtiuè.] id est, clàm.

v ¶ Neminem reliquit.] nam si aliquem, cùm per eum retineat naturalem, & per se ciuilẽ: ille qui clàm intrauit, nullam haberet, cùm duo etiã ciuiliter insolidũ nõ possideãt, secũdum Io. sed R. contrà.

x ¶ Clàm.] s. tantùm. i. habet tãtum naturalem pos. & sic bene sequitur illatio. Sed R. & alij dicunt, q̃ hîc ingrediens habeat etiam ciuilem: licet & absens habeat: vt no. ff. e. l. iij. §. ex contrario.

y ¶ Possessionẽ.] s. ciuilem, etiã post ingressum. q. d. si ille habet naturalẽ tñ: ergo absens ciuilẽ. Et sic audi Ro. q̃ etiã ciuiliter duo nõ possideãt insolidũ. Itẽ cõtra te, qa dicit, neminẽ reliquerit: qa si aliquẽ, ĩgrediẽs nullã haberet etiã ciuilẽ, quã habet absẽns. Sed ipse rñdet, Ideo dicit neminẽ: qa si aliquẽ, ingrediẽs nõ haberet ciuilẽ, qa nec naturalẽ: cùm nulla quæri sine corpore, & animo possit: & hoc casu habeat vtrãq;. Quæ ratio nõ valet: qa licet alius possideat naturaliter, nihilominus alius posset ingredi: melius aũt potes dicere. Ideo dicit neminẽ: qa si aliquẽ dimisisset in pos. ille possideret: & sic dñs vtrãq; pderet: vt. ff. e. peregrè. §. quibus. Sed vbi nullũ, licet ille ingrediatur, retinet dominus ciuilẽ: & sic duo insolidum ciuiliter possideãt. Sed secũdum H. & Azo. qui dixerũt retineri naturalem à profecto, quã habet ingressus: forte alter animo, alter corpore habet naturalem: non autem ille amitteret ignorans: vt. ff. e. si id quod. §. fi.

z ¶ Magis.] comparatiuè accipe, quia & clàm.

a ¶ Non clàm.] s. tñ possidet: ergo vi, & clàm. Vt enĩ duæ iustæ, sic etiã duæ iniustæ pñt esse apud eũdẽ: vt. ff. e. l. iij. §. ex pluribus. Et hoc tñ cõtra videt. ff. ti. j. sequitur. §. itẽ si occupaueris. vbi dicit: non vi-

deris vi possedisse.Sol.vt ibi:sed quam habet vi?Respon. ciuilem:nã naturalẽ pos.habet sine vi,in qua inspicitur origo:vt &.s.& in qua si diceretur violentia:mutaretur caussa possess.quod esse non debet. Sed quam ciuilem habet?Respon.quam dominus habebat: & tunc amittit non admissus.Non ergo prius ciuiliter possidebat, quia sic haberet duas ciuiles in eadem re: quod est absurdum.Illud etiam est absurdum,quòd ea 10 dem sit clandestina, & violenta:sed dicunt non esse absurdum ex pluribus caussis posse dicere:vt.s.eo.l.iij.§. ex pluribus.Sed ibi patiũ tur se. At vi, & clam opposita sunt: nisi dicas,pro parte vi, & pro parte clàm. Vel nisi di 20 cas, naturaliter clã: ciuiliter vi:vt hîc: vel econtra Item pro eis, quòd idẽ opus dicitur fieri vi, & clàm : vt.j. quod vi, aut clam.l.is qui in puteum.§. inter dictum. Sed illud pro parte, vt hæc domus est ex lapidibus,& li- 30 gnis.Sed quid, si hîc ingressus non admittens dominũ non vult ciuilem?Respon.nõ te netur interdicto:vt.j. ti.j.non solùm.§.si dominus. Item iam non est quæstio, an pro ciuili tantũ detur inter dictum : vt.j.de vi, & 40 vi ar.l.j.§.siue autẽ. Sed an nomine naturalis habet aliquod iudicium possessoriorum,qui ad nundinas iuit? Respon.sic, Vti pos. cùm ab eo clàm habeat:vt j.vti pos.l.j.i si.&.l.ij. l.si duo.in pri.Sed quo

Paulus lib.3.ad edictum. L. VII.

Ed si nolit in fundum reuerti,[a] quòd vim maiorẽ vereatur: amisisse[b] possessionem videbitur. Et ita Neratius quoque scribit.

Quæ sunt necessaria ad acquirendum:sunt necessaria ad perdendum.B.

Idem libro.60. LEX VIII.

Vemadmodùm nulla possessio acquiri nisi animo, & corpore potest: ita nulla[c] amittitur,nisi in qua vtrunque[d] in contrarium actum est.

Dimissio custode in fundo absens non solùm retinet ciuilem animo suo : sed etiam naturalem corpore illius.Pau.

Caius lib.24.ad edictum prouincia.

LEX IX.

Eneraliter autem quisquis omnino nostro nomine sit in possessione, veluti procurator, hospes,amicus[e] nos possidere videmur.

Duæ caussæ,ex quarum altera possidetur, altera detinetur,non concurrunt in idem:sed ultima præualet,nisi esset inualida: secus si ex utraque possidetur,uel neutra.Bar.

Vlpianus libro.23.ad edictum.

LEX X.

Iquis antè conduxit, posteà precariò rogauit[f] : videbitur recessisse à conductione.Quòd si antè rogauit,posteà cõduxit,conduxisse[g] videbitur. Potius enim hoc procedere videbitur,quod nouissimè[h] factum est:& hoc Pomponius ait. Idem[i] Pomponius bellissimè tentat dicere[k] ,nunquid qui conduxit quidem prædium,precariò autem rogauit,non vt possideret,sed vt in possessiõe esset[l] ? Est autem longe diuersum. Aliud est enim possidere longè,aliud in possessione esse.Denique rei seruandæ caussa[m] ,legatorum, damni infecti, non possident[n] : sed sunt in possessione custodiæ caussa. Quod si factum est,vtrunque[o] procedit. ¶Siquis conduxerit,& rogauerit, precario vti[p] possideret : si quidẽ nummo * vno conduxit, nulla dubitatio est, quin ei precariũ solum teneat[q] :quia conductio nulla est, quæ est in nummo vno. Si vero pretio[r] , tunc distinguẽdum est,quid prius factum est.

Authoritas iudicis præbet iustam caussam possidendi.Pau.

Paulus libro 65.ad edictum.

LEX XI.

Vstè[s]† possidet, qui authore prætore possidet.

Vlpianus lib.7. LEX XII.

modò ab eo,cùm eandem vacantẽ inuenit?Respon.quia clàm intrauit timens sibi controuersiam futuram:Sed secun si hoc,si clàm intrem tuum fundum credens ab alio fieri mihi cõtrouersiam:dabitur ei vti pos.interdictum?Respon.non:& hæc ciuilis turbatur per hoc, quod tenetur naturalis.Erit ergo ius huius interdicti,scilicet vti pos. quia restituitur naturalis:vt sic nõ inquietetur in ciuili:sicq; patet, quod primò debet agi pro ciuili interdicto Vnde vi : vt si agatur, Vti possidetis.Potest etiã agi Rei ven.pro illa naturali:& fortè concurret hoc casu cum Vti pos.cùm non sit contraria Rei ven.pro naturali:& Vti pos.pro ciuili turbata.Itẽ op.cum interdictũ Vti pos.tueatur possidentem:vt.j.vti pos.l.j.§.interdictũ.quomodò hîc tuetur? 60 Respon.& hîc ciuiliter possidentem tuetur antequam non admittatur.Item & post eam recuperatam:vt dixi.Item & post amissam, si in amissione aliquid cœperit intercise amittentis,argu.j. vti pos. si duo.in fi.& facit.j.ne vis fiat ei.l.j.§.hæc actio.

a ¶Ed si nolit.]Quòd.id est,quia.

b ¶Amisisse.]non ex priore facto,sed ex sua voluntate:vt s.e. l.iij.§.siquis nunciet.Et quære vt ibi:& hæc amissa quæritur clandestino etiã ignoranti,secundũ Io.Sed quomodò sine animo? vt.s.e.l. iij.in princi.&.l.j.§.furiosus.Respon.quia ex quo habet naturalem, ex tunc videtur voluisse habere ciuilem:non autem iure accrescen- 70 di:quia non sine animo,scilicet acquiritur pos.vt dixi.

¶Vemadmodùm.] CASVS. Sicut in pos.quærenda duo sunt necessaria,scilicet animus,& corpus:ita in ea amittẽda hæc duo necessaria sunt animus desinẽdi possidere,& corpus, id est quod exeat de possess.fundi.Sed ad hoc videtur contra.s.eo.l.iij.§. in amittenda vbi vnum tantùm dicit necessarium in amittenda possess. scilicet animum.Sed dic duo esse necessaria, si a corpore incipias:nã non sufficit exire de fundo,nisi exiens habeat animum desinẽdi possidere:& ita hîc.Si autem incipias ab animo,tunc vnum solum sufficit,scilicet animus:& ita ibi.Franciscus.

80 c ¶Nulla.]nec ciuilis,nec naturalis,vel simul vtraque:vt &.s.e. l.iij.in prin.Sed fallit vt ibi no.Accursius.

Duo simul & semel,& vno instãti an possint naturaliter, & ciuiliter possidere.

d ¶Vtrunque.]i animus,& corpus:vt &.j.de re.iu.l.ferè.&.j.co.l. quãuis.Sed cõtra.s e.l.ij.§.in amittẽda.vbi sufficit anim⁹ in pdẽdo. Sol.vt ibi.Itẽ opp.s.e.clã.in fi.vbi amittit naturalis sine aĩo. Sed cũ deest ibi,Vti pos.occasiõe ciuilis,nõ videt amissa:vt ibi dixi.Itẽ not. ar.secũdũ M.quod si ex eas,& sis in cõspectu,& ego intrem:quod ambo possidemus naturaliter, & ciuiliter ex eo, quod hîc dicit, nulla, & nulla.

e ¶Eneraliter.]Amicus.cui ex gratia cõcessi:vt.j.de iti.actuq; priua.l.j.§.is cuius.& de vi,& vi ar.l.j.§.quod seruus.& supra quemadmo.serui.amit.l.vsu.Sed contra.s.communi diui.l.communi diuidundo.§.neque.Sed & ibi domino possidet colonus:& sic dominus possidet.Accursius.

¶I quis antè.] CASVS. Conduxi prius prædium: posteà rogaui domi- 10 nũ, vt dimitteret me possidere precario: & ipse concessit. Videor recessisse à condu Idẽ econtrà. Posteà dicit: qui conduxit prædiũ. rogauit dñm precario, vt esset in pos:Dicit,quod iste talis videtur possidere vtroq; modo. 20 ¶Siquis conduxerit.]Cõduxi fundum: eundẽ fundum vt possideam precario impetraui. Dicitur,quod si cõ ductio est facta nũmo vno:non tenet, sed solum precarium tenet. Si autẽ cõductio iusto pretio facta est: tunc 30 spectatur, quod vltimò factũ est, vt illud teneat:& à primo videatur recessum. Frã.

* quid si vno nũmo conducere. pulchre sit dæus.s.ad tu.de in diẽ addic.&.in facit.quod lib.j.de aliis verius sint.

f ¶Precario rogauit.]vt possideret accipiens.

g ¶Conduxisse.]re scilicet precario: & facit j.pro emp.l.qui cùm. 40 &.j.e.quod meo. in prin.&.l.si aliquã.Ac.

h ¶Nouissimè.]vt & C.de pact. l. pacta. & C.ne de sta.defunct.si mater.in fi.Sed quare non concurrunt, vt.s. eo.l.iij.§. ex pluribus. nam non sunt opposita?Respon. accipe quando altero casu agebatur.s.vt possideret acci 50 piens:altero,non:hoc enim in precario esse potest, vt.j.de preca.l. certè.§.ij.&.l.& habet.§.penul.Item & conductor quandoque possidet:vt si ad non modicum tempus conduxit.Cæterùm si neutro iure possidet,vtrunque tenet:vt infrà proxi.idem Pompo.&c.& infrà titu.j.non solùm.in fine.

† Concor. & facit quod nõ videtur peccare,quod iuris,vel iudicis autori tate aliquid facit:in ca. non quipe. cat.xxiij.q. ii j.cõcor.l. iij.§.de eo quod me. cau.

i ¶Idem.]si vtroque:vt dicto.§.ex plurimis.

k ¶Tentat dicere.]quærendo.

l ¶In possessione esset.]subaudi,an tenet vtrunque?Respon. sic, vt in si.ibi,Quod si factum est &c.Quod verò sequitur,est interpositio vsque ibi,Quod si factum &c.

60 m ¶Seruandæ caussa.]scilicet,in possessionem missi.

n ¶Non possident.]vt &.s.e.l.iij.§.si.&.j.qui.ex cau. in pos.ca.l. cùm legati.&.j.pro hærede.l.ij.in prin.&.j.quorũ leg.l.j.§.quæsitũ.

o ¶Vtrunque.]& precaria rogatio,& conductio.

p ¶Vti.]pro,vt.

q ¶Solum teneat.]quia locatio nulla est,vt subijcit.&.s.lo. siquis conduxerit.Sed contrà.s.de iure do.si vsusfruc Sol. ibi speciale est ex necessitate:vel res erat ibi digna tanta mercede, secundum Ioan. quod R.non placet:quia merces in pecunia numerata consistere debet:at vnitas non est numerus,sed principium numeri:& ita secun- 70 dum cum est contractus innominatus.Item quod hîc dicitur,locationem nullam,dicit R.verũ est,si præcessit,& precarium fuit secutum:si autẽ locatio est secuta:quãquã non teneat vt locatio:tamẽ tenet vt cõtractus innominatus,siue erat digna maiori mercede,siue non:& sic non erit solum precarium:quod non placet : quia contractus innominatus non est,nisi sit actum,saltem tacitè.

r ¶Vero pretio.]scilicet iusto.Et dictio, vero, est coniunctio : vel nil subaudias,& sit nomen:& dic vero,id est iusto:vt instit. qui ma. non poss.§.semel.

s ¶Vstè.]Autore.interposito decreto rite secundum iudiciarium 80 ordinẽ:licet non rectè quoad ius litigatoris:alias non:vt.C.vn de vi.l.meminerint.&.C.si per vim vel alio modo.l.fi. &.C.de sen. prolatam.&.s.de contra tab.l.non putauit.§.non quæuis. Sed quæritur,Si iudex concessit alicui licentiam vt occuparet pos.an possit iuste facere?Lot.sic.Azo contrà:quia non potest demandari, secundum Io.Et facit.j.de reg.iur.l.qui autore. &.s.de noxa.l.& generaliter.in fi.&.s.si ex noxa caussa aga l.ij.in fi.&.s.de relig.l.si quis sepulchrum.in prin.per quas ponitur hîc casus.

Naturaliter.

Naturaliter videtur possidere[a] is, qui vsumfructum habet.

Post intentatum petitorium non prohibetur quis intentare possessorium retinendæ. B.

Nihil[b] cõmune habet proprietas cum possessione: & ideo nõ denegatur ei interdictum Vti possidetis, qui cœpit[c] rem vendicare. Non enim videtur possessioni renunciasse, qui rem vendicauit.

Rei mobilis perditur possessio ciuilis cùm nõ potest adipisci naturaliter, homine excepto. B.

Idem li. 7. ad edict. LEX XIII.

Pomponius refert, cùm lapides[d] in Tyberim demersi essent naufragio, & post tẽpus extracti: an dominium meum fuerit integrum per id tẽpus, quo erant mersi? Ego dominiũ me retinere[e] puto, possessionẽ nõ puto: nec esse simile fugitiuo. Nanq; fugitiuus idcirco à nobis possideri videtur, ne ipse nos priuet[f] possessione sui[g]: at in lapidibus diuersum est.

Qui utitur accessione sui autoris: utitur cum sua causa, suisq; uitijs. Bar.

Cùm quis[†] adminiculo[h] ex persona autoris vtitur: vti debet cum sua causa, suisq; vitijs[i]. Denique addimus[k] in accessione de vi, &

Naturaliter.] Casus. Fructuarius dicit naturaliter possidere rem, in qua habet vsumfru. Nihil cõmune.] dicit, ꝙ proprietas nihil habet commune cũ possessione. Et da exẽplũ, Si egi interdicto adipiscendæ, puta, Quorũ bonorum. vel recuperandæ pos. puta, Vnde vi, & succubui: adhuc possum agere rei vend. & ad hoc, exẽplũ non habes in litera. hinc est, ꝙ si cœpi rem vendicare: possum etiam intentare interdic. vti possidetis: quod declara vt in gl. quæ incipit, Apertè videtur &c. ibi vel tertiò dic &c. Fran.

a Videtur possidere.] Imò non: vt. s. eo. l. j. §. per eum. & insti. per quas perso. no. acqui. §. sed bonæ fi. & s. ti. j. acquiritur. §. fi. quæ sunt cõtra. Solu. hoc verbum, videtur, improprietatẽ notat. Vel possidere pro detinere dicit. Vel possidere dño, non sibi: vt &. s. cõi diui. l. cõi diuidundo. §. neq;. Io. dicit naturaliter possidere: vt hîc, &. j. e. possessio. cùm & habeat interdictũ Vnde vi. Idẽ in vsuario: vt. j. de vi. & vi ar. l. iij. §. vnde vi. &. §. pertinet. &. §. item si nõ. Quidam etiam quandam ciuilẽ eũ habere dicũt: quod non placet: vt no. s. eo. l. iij. §. ex contrario.

b Nihil.] Pone exemplũ ad princ. huius. §. vt. j. de excep. rei. iudi. & an eadem. §. fi. Sed oppo. imò s. habet aliquã communionem: quia vtrũq; incorporale. Item dominiũ ex pos. cœpit: vt. s. e. l. j. ij. rñd Itẽ vnũ ab alio non separatur quãdoq; in aquirendo: vt. C. eo. l. per procuratorem. quæ sunt contrà. Solu. nihil, i. nõn omne: & sic vniuersalis in particularem resoluitur. Nã in incorporalibus non pos. sed dominiũ habemus. vel dic secundũ Ioã. Nihil quia nec paria nec vt opposita, nec vt pars & totum se habent: & ideo neq; remotiuè, vel positiuè sequitur vnum ad aliud: sed habent se vt excedẽtia, & excessa. Vel nihil &c. id est, nihil quod est proprietas, est possessio: vel econtrà. Accursius.

c Qui cœpit.] Apertè videtur dicere, ꝙ possessorium retinendæ pos. concurrit cũ petitorio: quod est falsum, vt no. s. de iudi. si de vi. hîc ergo dic, ꝙ primò egi Rei ven. & succubui. Vel egi, sed nunc cũ ago vti pos. petitorio renũcio expressè. Vel dic, etiam tacitè: vt ar. s. de le. cõmis. l. post diem. Ex quo enim possidet, iam rei ven. non habet: vt insti. de act. §. ei verò, qui. & j. vti pos. l. j. §. perpetuò. Sed certè ergo & ecõtrà, agendo petitorio videtur renunciare pos. quod hîc statim negat. Sed rñ. hîc egit nesciens se possidere, cùm per filiũ, vel seruum possideret, vel cùm crederet aduersarium possidere, qui non possidebat. Sed. s. intellexit, cùm ex certa scientia venit ad pos. de petitorio. Vel dic, agi hîc Vti pos. nomine possessionis quæsitæ postquã cœpit rem vendicare. Vel dic tertiò, ꝙ egi Rei ven. contra eũ, qui naturaliter detinebat, vel possidebat tm̃: quod possum: vt. s. de rei ven. l. officium. & tunc ago Vti pos. contra eundem etiam pendente primo: quod possum: quia turbat mihi ciuilẽ, tenendo naturalem à me vi, vel clàm, vel precario, ac si vtranq; mihi turbaret vt. j. vti pos. si duo. §. ij. & ita vtrũque simul intenderetur diuersis respectibus. Et hoc casu restituitẽ naturalis per interdictum vti po. vt no. s. eo. l. clàm. in fi. & facit. j. eo. l. fi. in princi. & de vi. & vi arma. cùm fundus. §. fi.

Pomponius.] Casus. Lapides mei in Tyberim ceciderũt: tandem exacti sunt quæritur, an retinui dominiũ interim dũ erant in aqua? Et dicitur, ꝙ sic, sed non possessio. licet in fugitiuo seruo secus, cui[9] retineo possessionẽ. Et est rõ, ne sit in potestate serui dñm priuare possessione suiipsius. qui intellectus in lapide esse non põt. Cùm quis.] Emi rem à nõ dño: si volo in vsuscapione à me faciendа cõputare tp̃s, quo possedit vẽditor, dicitur, ꝙ debeo vti cũ eius cã, suisq; vitijs. Vnde si vi, vel clam, vel precario possidebat: & ego eodẽ modo videor possidere. Secũdò dicit, emi seruũ: & mihi est traditus, & possedi aliquo tẽpore: tãdem quia apparet vitiosus, reddidi venditori: an venditor in vsucap. facienda huius serui poterit. vti tẽpore, quo ego emptor possedi, quæritur. & quidã dicebant, ꝙ nõ. Alij, & verius dicunt, ꝙ sic. Si liber homo,] Possidebã liberũ hominẽ bona fide, vel seruũ alienũ: hic emit prædium neque ex re mea, neq; ex opera sua, & est ei traditum: & sic acquisiuit pos. mihi postcà cũ appareat liber, reddo illi pos huius prædij: an in vsucapione faciẽda vtetur tpe quo possedi, queritur? Et dicitẽ ꝙ nõ. Quæsitum est.] Testator possidebat quoddã prædiũ bona fide, decessit: nũc cœpit quidã extraneus possidere: posteà hic fundus ad hæredẽ peruenit. Quærit, an tẽpus quo possedit testator, prosit heredi ad vsuca. faciẽdam & complendam. Et videbatur, ꝙ sic: & sic aliud in emptore esset: cui non prodest tempus, quo venditor possedit, si in medio alius possidet. Sed in fine dicit, ꝙ nõ ꝓdest: & sic idẽ qđ in emptore. Non autem.] Posses. defuncti prodest hæredi non solùm ea possessio quæ fuit vsque ad mortem testatoris: sed etiam ea, quæ non durauit vsque ad mortem testatoris: vt si testator aliquãdiu possedit, tãdem desijt possidere, & nemo pos. eius rei nactus fuit. In dotem quoque.] Mulier rem alienam possidebat bona fide, & eam dedit in dotem viro suo, Dicitur, ꝙ accessio tẽporis fit viro ex persona mulieris, vt tempus, quo possedit mulier, proficiat viro ad complendam præscri. & si posteà soluatur matrimonium, & dos reddatur vxori: accessio temporis, quo possedit vir, proderit vxori. Si is qui.] Rem alienam, quam bona fide possidebam, concessi tibi precario transferẽdo in te naturalem, & ciuilem pos. & tandem restituisti precarium. Dicitur, ꝙ possessio tui tẽporis accedit mihi. Ex facto.] Manumissi seruũ retẽto eius peculio: hic manumissus rem peculiarẽ accepit, & tenuit aliquo tẽpore: nunc manumittens petit hanc rem, & habuit, & ad eam præscribendam vult vti tempore, quo iste manumissus possedit: an possit, quæritur? Et dicitur, quòd non. Si iussu iudicis.] Egi Publiciana, vel Triticaria, vel alia personali ad fundum contra bonæ fidei possessorem: & mihi est traditus. Dicitur, quòd possum vti accessione temporis, quo ille possedit. Secundò dicit, Legatarius, cui est tradita res legata à bonæ fidei possessore, potest vti in præscribẽda re accessione temporis, quo testator, & eius hæres possedit. Item donatarius potest vti accessione temporis, quo donans possedit. Tandem dicit, accessio temporis autoris non prodest nisi possidenti. Item vitiosa possessio autoris, vt quia furtiua, vel clandestina, non prodest possidenti mala fide, sed bona fide possidenti, sic: Fran. Accur.

† Facit. & cõcor. quia successor debet vti eodẽ iure, quo prædecessor. in. c. si quis ĩ ius. de re iudi. in vj. adde gl. in. c. j. in pri. in ver. posse dit. ad prin. ibi: sed quæritur de paci fi. posses. in Prag. San.

d Cùm lapides.] Idem de re immobili: vt infrà de bon. autori. iudi. poss. l. cùm vnus. §. fina. Sed quidã, secus in mobili, quàm in immobili: vt quia vilis, & abiecta &c. vt infrà eod. l. si rem mobilem. Et illa. l. cùm vnus. in acquirendo dicit: quod non placet, vt suprà eodem. possideri. §. Labeo. & infrà eod. qui vniuersas. §. item quod à mari. Azo.

e Retinere.] vt &. s. ti. j. adeò. §. insula. in fine.

f Nos priuet.] bona ratio: sic. s. ad legem Aquiliam. l. si seruus seruum. §. j. & de public. interdum. §. serui. & facit. s. eo. l. j. §. per seruum. Accursius.

g Sui.] Cùm nostram conditionem deteriorem facere non possit. Accursius.

h Cùm quis adminiculo.] id est, dicit se velle sua tempora iungi temporibus sui autoris in vsucapione: vt suprà de contrahenda emptio. doli. §. fina. vel dicit, se habere causam, siue titulum ab eo. Quid autem si non vult vti? Videtur, quòd possit: vt infrà de diuer. præscript. an vitium. &. C. de præscript. long. tempo. l. j. &. ij. Et secundum hoc dic, vtitur, id est, vti vult. Sed illæ corriguntur per authenti. vt spon. larg. §. rursus. Et sic secundum iura authenti. siue reale, siue personale sit vitium, nocet successori vniuersali, vel singulari: sic. j. de verborum obligatio. l. stipulatus sum Damam. Vel pone casum vt. j. de excep. do. l. apud. §. si quis autem ex causa. Item posset poni secundum M. cùm successit quis in vitium defuncti personale: & vniuersalis est successor. Si enim velit continuari cum defuncto, non potest nisi cum suis vitijs: sed si à se velit incipere, vsucapi potest. Nos cõtrà, vt modò dixi, & notaui. C. de vsucapio. pro hærede. l. ij. Accursius.

i Vitiis.] licet ergo habeat titulum, & bonam fidem, non vsucapit triennio, vel decennio, vel vicennio, sicut nec autor poterat: vt hîc, & infrà eodem. l. j. in fine. & de regu. iur. l. in his officijs. §. non debeo. Sed triginta annis hodie, quo spatio tollitur omne ius: vt. C. de præscript. triginta anno. l. sicut Et quod dicit, sua, scilicet autoris causa: scilicet, vitio personali: quod etiam secundum hæc iura nocet vniuersali successori: vt infrà de diuer. & tempo. præscrip. l. cùm hæres. & vitijs, scilicet realibus. Sed secundum hoc quid addit in inferiori respon? Respon. specificando, argumentum. infrà de iniur. l. item apud. §. hoc edicto. Et quod dicit, de vi, dic expulsiua, vel ablatiua, non compulsiua: vt. C. quod metus caus. l. iij. & quod dicit de clàm, & precario: quæro, an sint vitia realia? Quod R. admisit ex eo, quòd hîc coniungit cum vi, quod est reale vitium. Quod non placet: quia precaria est iusta, vt. s. communi diuidundo. l. communi diuidundo. §. inter. Sed propter sciẽtiam rei alienæ est personale. Item nec clandestina dicitur res, licet possessio sit: vt suprà eo. l. clàm. Et ita non reale, sed personale est vitium. Et adde distinctionem, quæ est. C. eodem. l. vitia. & facit. j. de diuer. præscript. l. in vsucapione. §. j. vsque in finem. Accursius.

k Addimus.] scilicet, exemplificando.

a ¶ Posſit.]ſcilicet venditor.Accurſius.
b ¶ Eius.]emptoris.
c ¶ Reſolutio.]quod perinde habetur,ac ſi non ad actum ventum ſit:& ſic non videtur acceſsio, quaſi non habuerit emptor, ſed venditor ſemper. Accurſius.

clàm & precario venditoris.

¶ *Emptor utitur acceßione uenditoris,& uenditor emptoris facta redhibitione.Bar.*

¶ Præterea quęritur,ſi quis hominem venditori redhibuerit,an acceſsione vti poſsit[a] ex perſona eius[b]?Et ſunt qui putant,nō poſſe:quia redhibitio,vēditionis reſolutio[c] eſt.Alij emptorem acceſsione venditoris vſurum,& venditorem emptoris:quod magis probandum puto[d].

¶ *Non utitur quis acceßione eius,à quo cauſam non habet.h.d.Bar.*

¶ Si liber homo, vel alienus ſeruus, quum bona fide ſeruiret, cōparauerit[e],& alij[f] acquiſierit poſſeſsionem:neq; liberum,neq; ſerui dominum debere vti[g] acceſsione.

¶ *Ex poſſeßione non continuata non datur acceßio.Barto.*

¶ Quæſitum eſt, ſi prius[h] hæres non poſsideat, an teſtatoris poſſeſſio ei accedat?Et quidē in emptoribus poſſeſsio interrūpitur[i].Sed non idē in hæredibus pleriq; probant:quoniam plenius eſt ius ſucceſsionis,quàm emptiōis.Sed ſubtilius eſt,quod in emptore eſt, & in hærede id quoq;[k] probari.

¶ *Heres cum poſſeßione ſua poteſt iungere nō ſolum poſſeßionē,quæ fuit apud eum tempore mortis:ſed & illam,quæ apud nullum fuit poſt eius mortē,ſi fuit uacans.Pau.de Caſt.*

¶ Non autem ea tantùm poſſeſsio teſtatoris heredibus procedit,quę morti fuerat iniuncta: verùm ea quoquæ, quæ nunquam teſtatoris[l] fuerat.

¶ *In re data,uel reſtituta pro dote,maritus utitur acceßione ex perſona uxoris:& econuerſo. Bartolus.*

¶ In dotem quoq; ſi data[m] res fuerit,vel ex dote accepta[n] acceſsio dabitur vel marito,vel vxori.

¶ *Eius qui nobis precario poßidet,datur nobis acceßio reſciſſo precario.Bar.*

¶ Si is,qui precario conceſsit[o],acceſsione vti velit ex perſona eius, cui conceſsit:an poſsit, quæritur? Ego puto eum,qui precario cōceſſerit quādiu manet precarium,acceſsione vti non poſſe[p].Si tamen receperit poſſeſsionem rupto precario:dicendum eſſe accedere poſſeſsionem[q] eius temporis,quo precario poſsidebatur.

¶ *Ex uitioſa poſſeßione non datur acceßio. Bartolus.*

¶ Ex facto quæritur,ſiquis manu miſſus ex cauſa peculiari habet rē non conceſſo[r] ſibi peculio: deinde dominus velit retractata poſſeſſione,acceſsione vti,an poſsit. Et placuit,non eſſe dādam hanc acceſſionem,quæ clàm[s] habita eſt, prædone poſsidente.

¶ *Authoritas iudicantis facit,ut eius rei,quæ mihi reſtituitur ut mea, transferatur uſucapiendi conditio.Bar.*

¶ Si iuſſu iudicis res mihi reſtituta ſit[t]:acceſsionem mihi eſſe dandam placuit.

¶ *Legatario datur acceßio ex perſona defuncti,& ex perſona hæredis.Bar.*

d ¶ Puto.]vt &.j.de diuer. præſcri.l.ſi duobus.§.ſi.&.j.tit.j.ſi hominem.argu.j.de fur. ſerui,& filij.§.j.
e ¶ Comparauerit] neque ex re poſſeſſoris,neq; ex opera ſua.
f ¶ Et alij.]fortè poſſeſſori bonæ fidei, vel cuilibet alij:quod poteſt,vt.j.e.ſi me in vacuam.in ſi. Accur.
g ¶ Deberevti acceſſione.]etiamſi res ei reſtituta ſit ab eo, cui poſſeſsio fuit acquiſita : aliâs nulla eſſet quæſtio:cùm non poſſidēti nō fiat acceſsio: vt.j.e.l in ſi. Et ſecundum hoc eſt cōtrà.j.e. l.§.ſi iuſſu.Sed ibi per actionē perſonalem vt debita fuit reſtituta res:hîc reali:& ſic nō vſucapit, cùm ſit ſua. Vel ibi per iudicem: hîc non. Vel ſecūdum Py.ibi, qui reddit,habuit cauſam ab eo,cui reddit: vt.ſ.§.prætereà.hîc non.
h ¶ Si prius.] Aliâs primus.i.primò non ipſe,ſed alius.
i ¶ Interrumpitur.] ſi alius poſsideat inter venditorem,& emptorem venditam rem.
k ¶ Id quoque probari.]i.vt interrūpatur vſucapio, ſi alius medio tempore poſſedit: vt.j.tit.j.poſſeſſio.& pro emp. qui cū hærede.§.ſi. non tamē eſt idē quoad alia quędam.Nam mala fides hæredis nō nocet, ſed emptoris ſic : vt.j.pro emp.l.ij.§.ſi eam rem.&.§.ſi defunctus.Item emptor,non ſuccedit in vitium perſonæ per hæc iura,ſed hæres ſuus,ſic ſecūdum omnes : & etiam extraneus,ſecundum Io.
l ¶ Nunquàm teſtatoris.]ſepara hæc duo:primò vt dicatur teſtatoris,quæ fuit ſui autoris,quæ iungitur ſuæ morti:non cum illa, quam ipſe tenuit tantùm. Vel dic teſtatoris,quam primò tenuit bona fide iuncta morti,ſi cœpit ſcientiā rei alienæ habere:quæ non nocet:vt.C.de vſuca.transfor.l.j. Vel dic,ꝙ defunctus aliquādo poſſedit,ſed poſteà poſ.amiſit:non tamen alius habuit : pro quo eſt.j.pro emp.l.qui fundum.in prin.&. l.ij.§.etiā hæredi.Sed an idem,ſi venditor amiſit,nec tamē alius habuit.& poſteà habuit emptor? Poteſt dici idem,arg.ſ.proxi.§.& facit.j.eo.l.cùm hæredes.
m ¶ Si data.] id eſt tradita, Azo. Aliâs factus dominus non vſucapit:vel dic,propriè etiam vſucapere contra creditores:vt.C.ſi aduerſus credito.l.ij.Accurſius.
n ¶ Accepta.]i.ſiue vir accipiat ab vxore,ſiue eam reſtituat: & facit ſuprà de iure do.l.dotis.§.ſi res.Item ex eo,quòd ſit acceſsio viro,eſt argu.quòd ipſe eſt dominus rei dotalis:ſed poſſum reſpondere,quòd ad opus mulieris vſucapit,vt creditor ad opus debitoris. Item argu.quòd vir poſsidet,non mulier.Item quid , ſi mulier malam fidem habebat cùm dedit,ita quòd non vſucapiebat:vir autem cœpit vſucapere:reddita poſteà dote vxori accedet ea poſ.viri? argu.quòd ſic.ſ.quæ res pign.oblig.poſſ.Ariſto.& de acquiren.hæredi.l.cum hæreditate.

Vir poſsidere dicitur, nō mulier.

o ¶ Si is qui precario conceſsit.] vt ciuilem, & naturalem poſſ. transferret:vt.j.de precario,in rebus.§.j.Aliâs ſiqua remāſiſſet penes concedentem,quod fieri poteſt, vt.j.de preca.l.& habet.§.cum. &.l.certè.§.ij.non eſſet acceſsio,ſed continuatio.

Precaria poſſeſsio vitioſa non eſt.

p ¶ Non poſſe.]quia non poſsidet:& poſsidenti datur tantùm acceſſio:vt.j.§.fina.Accurſius.
q ¶ Accedere poſſeſsionē.]Audi ꝙ precaria poſ.non eſt vitioſa : aliâs qualiter ex ea fieret acceſsio:vt.j.§.ſi.Sed videtur ceſſare hęc acceſsio:nam ſi dominus deſijt poſsidere,& præſcribere ſibi, quia nec accepit:præſcribit,cùm habeat ſcientiam rei alienæ:ergo interrupta eſt vſucapio,& ſic tēpora non continuabuntur?Rñ.non eſt interrupta:nec procedit,ſed ceſſat:ſic.C.de præſcrip.xxx.an.ſicut.§. penulti. Rupto verò poſteà precario fingitur iſte poſteà poſſediſſe ſemper. Vel dic, nō vſucapit ſibi, ſed domino,vt in creditore:vt.j.de diuer.& tēpo præſcrip . de acceſſionibus.§.planè. Vel dic,vt omnē cuites oppoſitionem,ꝙ vendidi tibi rem,& tradidi ꝓcario poſſeſsio. donec ſolueres ꝓtiū. poſteà ante ꝓtij ſolutionē receſsimus á venditione.& eſt arg.ſ.de condic.inde.l.indebiti.§.ſed & ſi poſſeſsionem.&.ſ.de do.cau.mor. ſi alienam.in prin.Item an durante precario vtetur acceſsione ſui autoris qui cōceſsit? videtur ꝙ nō,cū non poſsideat. Sed dic ſic: quia & vſucapit per poſ.alterius,licet ipſe nō poſsideat:ſic & hæreditas cōplet vſucapionē licet nō poſsideat.Vnde quod ibi hæreditas vt dña facit, hoc hîc poſſ. alterius. Itē an hic concedēs teneatr Rei vē ? Quod videtur:quia facultatem habet rei reſtituēdæ cū poſsit reuocare vt.ſ.de rei vendi.l. officium.& ſ.de noxali. ſi ſeruus depoſitus.§. j.&.j.de preca.l.cū ꝓcario.ſed Io.cōtrá. vt C.de alie.iud.l.i.Nec obſtat,ꝙ habet facultatem rei reſtituēdæ: quia & qui tignū domui,& rotam vehiculo adiūxerit,habet facultatē reſtituēdi: nō tñ tenetur Rei vendi.niſi prius ad exhi.agatur.Sed dices illud ideo, quia extincta eſt.Sed dicam,ꝙ ibi extinctio facit hoc:hîc nullo modo poſsidetur.De ciuiliter autē poſsidente,an teneatur Rei vē.Quidam non: Azo ſic:nec per huius reſtitutionem fit pręiudicium naturaliter poſsidenti.
r ¶ Non conceſſo.]i.ſpecialiter retento:cùm de manumiſsione inter viuos dicat:vt.C.de pe.eius,qui liber.me.l.j.Accurſius.
s ¶ Clam.]Quid ſi bona fide?Io.reſpon.non:cū non habeat cauſam alter ab altero.
t ¶ Reſtituta ſit.]nō per Rei vē.Tunc eñ nō vſucaperē,cū dñs eſſem:vt in contrario.ſ.eod.§.ſi liber.vbi & alijs modis ſolui.Sed per Publicianam,& Triticariam egi hîc. Vel alia perſonali,quia promiſerat rem bona fide poſ.vt.j.ti.j.non ſolū.§.ſi mihi.&.j.de re iudic.l. à Diuo.§.ſed ſciendum.in ſi. Vel dic ꝙ rei ven.obtinui quaſi dominus,cùm non eſſem . Sed tunc obijcitur,Si poſſeſſor eſſet dominus, non transfertur dominium,quia non tradidit vt ſuam:vt.ſ.de cond. ob cauſam.l iij.§.ſubtilius.Ergo ſi non eſt dominus,vel etiam ſi erat non dat cauſam vſucapiendi,ſecūdum quoſdam?Rñ.hæc regula, vt quo caſu,qui eſt dominus transfert dominium,eodem caſu non dñs transferat cauſam vſucapionis & econtra,vt quo caſu quis non dominus tranferat cauſam vſucapionis,eodem caſu qui dominus eſt trāsferat dñium,hæc vltima regula fallit in pupillo,& furioſo,& viro & vxore:vt.j.pro emp.l.ij.§.ſi à pupillo.&.§.ſi à furioſo.&.j.pro donato.l.ſi vir.Vel dic licet non traderet vt ſuum,transferet dominium propter autoritatē rei iudi.vt ar.ſ.de rebus eorū.l.iij.§.itē quæri pōt.& facit ad hoc.ſ.de Pub.l.iij.in ſi.& quod ibi not. Poſſet etiā intelligi illa.l.qñ egi perſonali ad quātitatem,cuius executionis gratia poſſeſsio tradita eſt in ſolutum emptore non inuēto:vt.C.de excu.rei iudi.l.ordo.& ſi amittatur,per Publicianam reuocatur. Item facit ſuprà eodem iuſtè.&.ſ.de dam.infect.ſi finita.§ ſi de vectigalibus.

Sciēdum

a Sciendum est.] vt.j.titu.j.ad tempus.§.j.
b Ante existentem conditionem.] Idem est & si post: & ideo sic dixit, quia semper anterioris temporis possess. prodest legatario, sed posterioris non semper: quia potest esse, quòd hæres mala fide possidet, vel est in mora: vt.s.tit.j.quæsitum.& pro hoc facit, quod subijcit: Testatoris autem semper. Accur.
c Semper.] i. siue sint apud hæredē medio tēpore, siue non.
d Vel fideicommissum.] nisi extraneus interim possederit: vt j.ti.j.possessio.Acc.
e Accessiones] nisi ei, qui possidet: vt.j. de diuer.præscrip.l.in vsucapio.§.j.in fi.§.
f Præterea nec.] i. si non habet titulū.
g Vitiosè.] quæ nō potest præscribi, Azo. & facit.j.pro emp.l.ij. §.si eam rem.
h Nec vitiosa ei.] vt insti.de vsu.§.diutina. Sed arg. cōtrà.s.e. l.§.cùm quis. Sed hoc non fit ad inducēdam longi tēporis præscr. sed longissimi, sic: vt & ibi dixi. Vel nō accedit vt prosit, vt hîc: sed vt noceat, vt ibi. Alij distinguunt, vt si possit redire ad autorem, cuius accessione vult vti, vt tunc possit: aliàs non: & facit j.de diuer.præscrip. l.cùm hæres.in fi.

Sed & legatario dandam accessionē eius tēporis, quo fuit apud testatorem, sciendum est [a]. An hæredis possessio ei accedat, videamus. Et puto, siue purè, siue sub conditione fuerit relictum, dicendum esse: id temporis, quo hæres possedit ante existentem cōditionem [b] vel restitutionem rei, legatario proficere. Testatoris autem tempus semper [c] proderit legatario, si legatum ei fuerit, vel fideicommissum [d]. Sed & is, cui donata res est, accessiōe vtetur ex persona eius, qui donauit.

Non possidenti non datur accessio: nec etiā possidenti uitiosè, seu uitiosæ possessioni: nec ecōntrà de uitiosa possessione ad non uitiosam. Paulus.

Accessiones [e] in eorū personis locum habent, qui habent propriā possessionem. Cæterùm accessio nemini pficit, nisi ei, qui ipse possidet. Præterea [f] nec vitiosæ [g] quidem possessioni vlla potest accedere: sed nec vitiosa ei [h], quæ vitiosa non est.

Possumus uti accessione ficti autoris. Bar.

Paulus lib.60. LEX XIIII.

Si seruus meus, vel filiusfamiliâs vendiderit [i]: dabitur accessio eius tēporis, quo penes me fuit: scilicet si volente [k] me [l], aut de peculio, cuius liberam administrationem habuerunt, vendiderint. Tutore quoque, vel curatore vendente [m] dabitur accessio eius temporis, quo pupillus, vel furiosus possederit.

Rei subtractæ perdimus possessionē: nisi is, qui est in nostra potestate, surripuit. Bar.

Si seruus.] CASVS. Seruus, vel filius tuus vēdidit mihi rē bona fide possessam te sciēte, & volente, vel rem peculiarē, cuius administrationē liberam habebat. Dicitur, quòd vti possum accessione temporis, quo penes te fuit. Idē, si tutor vendidit rem, quam bona fide pupillus possidebat. Nā datur mihi accessio temporis, quo pupill' possedit. Fran.

i Vēdiderit.] vt & j.de diuer.præscri.l. in vsucapione.§.sed si à seruo.&.s.de rei ven.si quis hoc.§.j.&.C.quod cum eo.si liberam. &.j.tit.j.si seruus.Accur.
k Volente.] scilicet specialiter.Azo.
l Me.] scilicet patre, vel domino.
m Tutore vendente.] aliâs non: vt.j.pro empt.l.qui fundum.§.si tutor.Accursius.

Rem quæ.] CASVS. Rei surreptæ amittimus pos. Idē est, si vi rapta sit. Secundò dicit, is qui in potestate nostra est, surripiendo nobis rem, eius rei non amittimus poss. donec apud ipsum stet. Et hæc est ratio, quia nec ipsum desinimus possidere, licet fugiat: nam si aliarum rerum furtum cōmittendo non amittimus poss. multo ergo magis nec ipsius serui. Fran.
n Surrepta est.] ab extraneo. Fallit tamen in depositario extraneo, & commodatario inficiante. Nam nihilominus retinetur pos. & ab extraneo fit furtum.
o Erepta est.] non tamen habet locum aliquod possessorium iudicium, nisi occasione immobilium rerum: vt.j.de vi, & vi arma.l.j. §.si fundus. Et est ratio, quia rerum mobilium vilis, & abiecta &c. vt infrà eo.si rem.
p Acquiritur nobis.] ergo multò magis retinemus: vt.s.de procura.l.per procuratorem.
q Aliarum rerum.] etiam dominicarum, dum apud eum sunt: vt hîc, &.j.e.si de eo.in prin.&.j.ti.j.non solùm.§.fi.furtum tamē sui & rerum dominicarum facit: vt.C.de ser.fug.l.j.secus in peculiari: nisi in alium transferat: vt.j.de fur.interdum.§.cùm autem seruus. Et est ratio: vt no.C.de ser.fugi.l.j.

r Nec suam potest.] s.seruus: vt &.s.de ser.exportā.si Titius. & facit.s.eo.l.j.§.per seruum.

Quod vxor viro.] CASVS. Rem suā donauit vir vxori. Dicitur, quòd pro pdone dicitur possidere hæc vxor. Idē econtrà, vt sic nō possit hanc rem vsucapere. Fran.

Caius li.26.ad edict. LEX XV.

Rem, quæ nobis surrepta [n] est, pinde intelligimur desinere possidere, atque eam, quæ vi à nobis erepta est [o]. Sed si is, qui in potestate nostra est, surripuerit: quandiu apud ipsum sit res, tandiu non amittimus possessionem: quia per huiusmodi personam acquiritur [p] nobis possessio. Et hæc ratio est, quare videamur fugitiuum seruū possidere: quòd is, quemadmodum aliarum rerum [q] possessionem interuertere non potest, ita ne suam quidem potest [r].

Ex donatione facta inter coniuges, cùm sit nulla, si donans erat dominus, sicut non transfertur dominium, ita non transfertur usucapiendi conditio, licet trāsferatur possessio: quia dicitur possessio iniusta, cùm donatarius dicitur possidere pro possessore, id est sine causa, uel titulo. Pau.

Vlpianus li.58. LEX XVI.

Quod vxor viro, aut vir vxori donauerit: pro possessore [s] possidetur.

Non dicitur quis perdidisse illud, ad quod recuperandum habet actionem.

Idem li.7. LEX XVII.

Si quis vi de possessione deiect' fuerit, perinde haberi debet, ac si possideret [t]: cùm ex interdicto Vnde vi, recuperandę possessionis facultatem habeat.

Non potest quis animo perdere dominium, possessione retenta: secus in possessione. Bart.

Differentia [v] inter dominium, & possessionem hæc est, quòd dominium † nihilominus eius manet, qui dominus esse non vult [x]: possessio autem recedit, vt quisq; constituit nolle possidere [y]. Si quis

s Pro possessore.] hoc quantū ad vsucapionē, si res erat donātis: si aliena, potest vsucapi: cū non fiat pauperior: vt.j.pro do.l.j.§. si inter & .l.si vir vxo. &.s.de donat.inter virū, & vxo. Sed si constante. Itē quo ad fructus non habetur loco prædonis, si putâs donationem valere, cepit rem sibi donatam. vt.s.de vsuris.l.fructus. & de dona. inter virum, & vxo.l.de fructibus. Si verò sciens non valere: etiam quo ad fructus est prædo: vt dictis legibus, &.s. de dona.inter virū, & vxo.si vxor filio. sed non quoad rei interitū, cū non nisi in quā tum locupletior est, teneatur reddere: vt. s.de donatio.inter virum, & vxorē.l.si spōsus.§.concessa.facit.s. eo.l.j.§.si vir. & de pe. hæredi.nec vllam.§.j.

Si quis vi.] CASVS. Deiectus p vim de possess. fundi perinde habetur, ac si possideret, cū habeat interdic. Vnde vi, ad recuperandam possess. Et de hoc dic, vt in gl. Secundò assignat differentiam inter dominiū, & pos. dicens, Dominium solo aīo non amittitur, sed possessio, sic. Hîc est, quòd si tradam tibi possess. fundi hoc acto, vt posteà mihi reddas: amitto possess. Fran.

t Possideret.] Quo ad rem, & dāna, & fructus: vt &.j.de vi, & vi ar.l.j.§.rectissimè. & .l.in interdicto. non quoad vsuca. cùm sit interrupta: vt.j.ti.j.l.naturaliter. Item nec licet recuperare sua autoritate, nisi incontinenti: vt.j.de vi, & vi ar.l.iij.§.cū igitur. Itē nec quātum ad interdicta, quæ possessoribus tantùm competunt: vt Vti possidetis: & Vtrobi: & facit.s.titu.j.l.rem in bonis.&.j.eodem.l.nō videtur.&.j.de reg.iur.l.qui actionem.&.s.de in integrum restitu.l. nemo.

† Bart. hîc dicit, quòd dominium aliud directū, aliud vtile. Adde glos. i.c.abbate. de reg.iur. lib.vj. Dy. & Doc.in §.æquè.in sti.de act.

v Differentia.] s.vna. Sunt & aliæ multæ: cùm nihil habeat commune: vt.s.eo.naturaliter.§.j.
x Non vult.] Cōtrà.j.pro derelicto.l.j.& ij.& inst.de re.diui. §.si.quib' dicit desinere esse nostrā, rē habitā pro derelicto. Solu. ibi discessit de re: hîc non, Vel ibi erat apud alium: hîc apud se. Vel hîc nō voluit desinere possidere: ibi sic. Et sic etiā dominiū potuit desinere habere. Prima placet. Qualiter ergo de immobili fiet, q̄ non pōt sic abijci? Respō. primò desinit possidere, deinde solo animo amittit dominiū. Idē est in mobili. Sed oppo. si constituo in animo, quòd nolo esse dominus: an possess. perdo. Videor enim hoc voluisse? Sed respon. non quia principaliter hoc agitur: vnde ne accessorium tenet: arg.s. de serui.rusti.prædio.l.tertia.§.finali. Item quia si hoc esset, ergo & dominium, ex quo non possidet: quod esset contra legem istam. Item sub ea conditione videor perdere possessionē, si & dominium perdam: vt argumentum infrà eodem.l.si me.§.primo. Alij dicunt, quòd possessio. & dominium amitto. Et quod hîc dicit, obtinet quando hoc egi, vt dominium tantùm, & non possess. perderem. Accursius.
y Possidere.] Contrà.s.eo.l.quemadmodum.Sol.vt.s.eo.l.iij.§. in amittenda.

a ¶ Si quis igitur.] quia solo animo amittitur, ergo & hîc, cùm in terim possidere nolit.

QVod meo.] CASVS. Rem, quam possideo meo nomine, possum alieno nomine possidere: vt si in animo meo constituam me possidere hanc rem pro Titio. Nec dicor hoc casu mutare causam poss. cū desinam possidere, & ille dicatur possidere, cuius nomine possideo. 10 Secundò dicit: per procuratorem meum potest acquiri pos. mihi: quod est, quādo habet animū mihi quærēdi, vel saltem tradens habuit. Tertiò dicit, Volens tradere rē furioso: ei tradidi credens q̄ esset tunc sanæ mentis, cùm nō esset. 20 Dicitur, q̄ amitto pos. huius rei, licet ille eā nō acquirat. ¶ Si vēditorem.] Vēditor tigni, vel equi, vel similis rei posuit tignū, vel equū in domo mea me hoc iubēte. Dicitur, q̄ acquiro pos. licet nō tangam manibus. 30 Idē si vēditor fundi demonstret eū mihi, cùm simus in aliqua domo alta, vel turri: & tradere se dicat ita à longe pos. nā & hoc casu pos. quæro per visum perinde, ac si pedibus intrassem. ¶ Si dū in 40 alia.] Cùm essem in fundo, aliqs intrauit clam in possessionem huius fundi: & stabat in angulo fortè fundi. Dicitur, q̄ adhuc retineo possessionē fundi, licet de facili exissem fundum, si hoc sciuissem. Secūdò dicit, Qui 50 dū exercitus ingressus est agrū meū cum magna vi: eam partem fundi desino possidere, quā exercitus intrauit. Fran. Accur.

b ¶ Possidere.] ex iusta caussa: puta donādo, vel vendendo alicui ipsam nudam pos. 60 Tot enim sunt causæ acquirendæ pos. quot & dominij: vt &. s. e. possideri. §. genera pos. Item sciētia, & voluntas eius exigitur, cui quæritur: vt. j. de precar. l. certè. &. s. e. possideri. in prin. &. j. e. l. §. si furioso. & facit. s. de rei vend. l. quædā. &. j. l. proxi. in prin. &. l. interdum. §. fin. In dominio non sic: id est non amittitur animo tantùm: sed pos. sic: vt dictum est: vt. s. l. proxi. §. j. &. C. de iur. & fac. ign. cùm falsa. Accur. ADDITIO. Dic secūdum Bart. hîc, quòd in dicta. l. cùm falsa. fuerunt verba enunciatiua, quæ nec dominium, nec possessionem inducunt, licet probarent: vt. l. Publia. 70 in fi. s. depo. si. hîc fuerunt verba dispositiua: licet gl. ibi aliter intelligat, & malè, secundum eumdem Bar.

Tot, & tantæ sunt causæ acquirendæ possessionis, quot sunt dominij acquirendi.

igitur [a] ea mente possessionem tradiderit, vt posteà ei restituatur: desinat possidere.

¶ *Eius, quod possidemus, possumus alium facere possessorem constituendo nos eius nomine possidere. Barto.*

Celsus li. 34. dig. LEX XVIII.

QVod meo nomine possideo: possum & alieno nomine possidere [b]. Nec enim muto [c] mihi causam possessionis, sed desino possidere [d], & alium possessorem ministerio [e] meo facio. Nec idem est possidere, & alieno nomine possidere. Nam is possidet, cuius nomine possidetur. ¶ Procurator [f] alienæ possessionis præstat [g] ministerium.

¶ *Tradens amittit possessionem, licet illi, cui traditur, non quæratur. Bar.*

¶ Si furioso, quem sanæ mentis esse existimabas eò fortè, quòd in conspectu inumbratæ [h] quietis fuerit constitutus, rem tradideris: licet ille non erit adeptus possessionem, tu possidere desinis. Sufficit quippe te dimittere possessionē, etiamsi non transferas [i]. Illud enim ridiculum est dicere, quòd nō aliter vult quis dimittere, quàm si transferat [k]. Imò dimittere vult, quia se transferre existimat.

¶ *Per solum aspectū acquiritur possessio interueniente traditione possessoris. Bar.*

¶ Si vēditorem, quod emerim, deponere [l] in domo mea [m] iusserim: possidere me certum [n] est, quāquā id nemo attigerit. Aut si vicinum mihi fundum mercatum vēditor ex mea turre demonstret, vacuāq; possessionem se tradere dicat; non minus [o] possidere cœpi, quā si pedem finibus intulissem.

¶ *Per ingressum non quæritur possessio rei nō uacantis. Bart.*

¶ Si dū in alia parte fundi sum, alius quis clam animo possessoris intrauerit: non desijsse [p] illico possidere existimādus sum, facilè [q] expulsurus finibus [r], simul [s] atq; [t] sciero. Rursus si cū magna vi ingressus est exercitus: eam tantummodò partem [v], quàm intrauerit, obtinet.

¶ *Si possessor conduxit rem à non possessore: transfert in illum possessionem, quam habet. Paulus.*

Marcellus li. 57. LEX XIX.

QVi bona fide fundū alienum emerit, eundemq; à domino [x] conduxerit: quæritur, vtrum desinat possidere, an non? Rnd. In promptu est, vt desierit possidere.

¶ *Possidens ex una causa non potest, solo animo possessione retenta desinere possidere ex illa causa, & incipere possidere ex altera: secus si possessionem dimittat. Bart.*

¶ Quod scriptū est apud Veteres, Neminem sibi causam possessiōis posse mutare: credibile est de eo cogitatū, qui & animo, & corpore [y] possessioni incumbens, hoc solum statuit, vt alia ex causa id possideret: non autem si quis [z] dimissa [a] possessione prima, eiusdem rei denuo ex alia causa [b] possessionem nancisci velit.

¶ *Denegās restituere rem quam possidet alieno nomine: si causam iustam habet, non priuat illum possessione, nec eam interuertit: secus si non habet iustam causam. Pau.*

SI de li. 58. digesto. LEX XX.

SI quis rē [c], quā vtendā dederat

c ¶ Nec enim muto.] respondet tacitæ obiectioni: est enim prohibitum, vt. j. l. proxi. §. j. &. C. loca. ad probationem. &. C. e. cùm nemo. nisi in casibus: vt no. s. eo. l. iij. §. illud.

d ¶ Desino possidere.] & sic vsucapere: vt. j. pro emptore. l. qui cū pro. in prin. Accursius.

e ¶ Ministerio.] id est actu, & voluntate.

f ¶ Procurator.] hîc puncta: & dic, præstat ministeriū alienæ poss. i. quæ nullo tempore fit sua: sicut in filio, & seruo: vt. s. de acqui. hære. placet. 80 Factum ergo cēsetur domini in acquirēdo, & retinēdo: vt &. s. de consti. pecu. l. & licet. & etiam in amittendo, si alij tradit, vel deijciatur: vt. C. e. l. fi. & facit. C. de agri. & censi. l. per colonū, & j. pro soluto. l. ij. & quod no. s. eo. l. j. §. per procuratorem.

g ¶ Præstat.] i. præstare potest. s. gerendo in animo, q̄ mihi acquirat. Idē & q̄ñ nō gerit, dum tñ gerat tradens: secus autē si vterq; aliud gereret: quia tunc non præstat ministerium: imò sibi acquirit: vt no. s. de do. qui mihi. &. s. ti. j. per seruum. in fi. &. l. res ex mandato.

h ¶ Inumbratæ quietis.] quia videtur sanus, & non est.

i ¶ Etiam si non transferas.] secus in dño: vt. s. de do. inter virū & vxo. l. vir vxori. §. sed si promissor. &. j. de solu. l. cùm quis. §. si debitorem. &. s. ex quibus cau. maio. in integ. resti. l. nec vtilem. Item ar. contrà. j. de vi & vi ar. cū fundū. Sed ibi in persona accipiētis habilis erat ad acquirendum.

k ¶ Quam si non transferat.] vt &. s. 10 l. j. §. si vir. & argu. s. de iure. dot. l. si ego. in prī. &. l. si vsusf. fund. & de collat. bo. l. iij. in prin. &. j. de verb. obl. si ita stipulat[9]. §. Chrysogonus: in fi. §. Sed cōtrà. j. cod. si me in vacuā. ij. rñ. Solu. vt ibi. Itē argu. cōtra. s. eod. 20 l. j. §. per procuratorē. ibi. Alioquin &c. Sed ibi erat habilis cui qri tur: vnde absurdum esset non quæri.

l ¶ Deponere.] i. ponere.

m ¶ In domo mea.] vel etiam alibi: vt ar. s. na. cau. l. & ita. ij. res 30 pon.

n ¶ Certum est.] vt &. s. l. j. §. pe. &. j. eo. l. pe. in fine. sic in dominio: vt. j. de sol. si pecuniam.

o ¶ Non minus.] interpretatiuè hîc interuenit actus corporis: vt in prædictis cōcor. 40 Vel dic [a], v. esse sensus corporis. s. tactū, gustum, odoratū, visum, auditū, & hîc visus fuit, secus in re habita pro derelicto, & alijs à nemine possessis, quas nō īcipio posside nisi à tactu: vt. s. eod. l. iij. §. Neratius. 50 & ibi dixi.

a Scribētes eā fing. reputant ad hoc, q̄ quinque sunt sensus corporis: & vnusquisque dicitur habere perfectā cognitionē secūdum materiam subiectam. Bologni.

p ¶ Non desijsse.] et naturaliter, vt statim patet: quia eram in pos.

q ¶ Facile.] Idem si non facilè: si modò nō suspicarer posse repelli: vt. j. eo. si id quod. §. fi. & facit. s. de inius 60 vo. l. satis. §. j. Acc.

r ¶ Finib[9].] agri mei.

s ¶ Simul.] id est, statim.

t ¶ Atque.] id est, cùm.

v ¶ Eam tantummodo partem.] aliā vero minimè. Sed contrà. s. eo. l. possi deri. §. j. Sol. vt ibi.

QVi bona fide.] CASVS. Fundum bona fide emi à nō dño: eundē fundū conduxi à vero dño. Dicit, q̄ desino possidere.

¶ Quod scriptū.] Si possideo rē tāquā emptā. tādē dico me velle possidere tanquā donatā: nō audior, & sic nō possum mutare cām possessionis: secus autē est, si desij eā rē possidere: & tandē mihi donata 70 est. Nā tunc bene possum possidere titulo pro donato.

x ¶ A domino.] Idē si à nō dño: quia is possidet &c. vt. s. eo. l. proxi. in prin. & facit. s. de rei vē. l. qdā. &. j. p emp. l. qui cū pro hærede.

y ¶ Animo & corpore.] naturaliter, & ciuiliter: nec tñ hoc solo casu habet locū: imò etiā naturali tantū: vt no. s. eo. l. iij. §. illud.

z ¶ Non autem si quis.] mala fide possidens.

a ¶ Dimissa.] id est, reiecta.

b ¶ Ex alia causa.] bona fide, vt emendo à dño: vt. j. ti. j. l. nō solum. §. j. & de preca. l. si is. Vel alia iusta causa: vt. s. si pars hæredi. peta. l. 80 fi. in fi. facit. C. de præscrip. xxx. an. l. ij.

SI quis.] CASVS. Cōmodaui tibi librū: posteà istū librū vēdidi cuidā: interdixi, vt redderes librū ei cui vendiderā: tu nō vis tradere. Si sine iusta cā dicas te nolle tradere. amitto possessione, libri: si ex causa iusta nolis tradere, vt puta, si nō cōpleueras id opus, ad quod tibi commodaueram, vt quia nondū occultaueras librum tunc propter hoc non amitto possessionem libri. Fran.

c ¶ Si quis rem.] mobilem: vt. s. commoda. l. j. §. j.

a ¶ Domini interuertisse.] vt cùm sine causa non admittit empto rem: vt.]. de vi, & vi arma. l. cùm fundum.

b ¶ Aliàs contrà.] vt quando iusta causa erat retinendi: vt.]. de vi, & vi arma. l. colonus. in fine. Nam & domino potest resistere ex causa: vt subijcit.

c ¶ Non reddendi.] propter impēsas: vt. d. l. colonus. &]. de fur. l. creditoris. §. fi. & l. si 10 is, qui rem cōmodatam. & ꝭ. cōmoda. l. in rebus. §. fi. & arg. ꝭ. depo. l. j. §. est autem. & ꝭ. apud. & facit.]. e. l. si rem. & ꝭ. tit. j. l. rem in bonis. Sed contrà. ꝭ. e. possideri. §. si rē. Sed ibi patet solu.

Interdū.] CASVS. Aliqn eueniet, ꝙ non habeo possessionē rei, & tñ eam trado alijs: vt si Titius possidebat rem ti. Pro hærede, quia successerat non dño. Idē Tit⁹ accepit eandē rem precario ab hærede veri domini: nā iste verus 30 hæres tradidit poss. isti Titio, & tñ eā non habebat. ¶ Quod ex naufragio.] Res per naufragiū amissa non potest vsucapi ab eo, q eā inuenit: cùm non sit habita ꝓ derelicto. Idē in rebus iactis de naui tempore tēpesta- 40 tis. ¶ Qui alienam.] Rem quādam habebā à non dño precario: istā rem domino cōduxi. Dicit, ꝙ dominus dicitur amodò possidere: & hūc casum habes in gloss. vel aliter vt in glos. Fran.

d ¶ Possumus.] hoc 50 verū: vt & ꝭ. ti. j. l. nō est nouū. Sed ꝙ detur alicui plus quàm habet, vt subijcit: videt absurdum: vt insti. de leg. §. sed si rem. Sed dicit hīc dari ei qualitatem tenendi precario, quam prius non habebat.

60 e ¶ Dominus fieret.]]. per vsucapionē. Sed quomodo vsucapit pro hærede, qui hæres non est? vt.]. pro hærede. l. iij. Respon. dum vsucaperet, rogauit precario ab hærede veri domini. Vel dic, quomodo etiāsi nō sit hæres q rogauit, & possidebat ꝓ hærede possidebat. Ideo aūt dicit. Antè quàm fieret dñs: quia posteà non teneret precariū suæ rei: vt.]. de regu. iur. l. neq; . Vel dic duos hæredes, & vni fuit ꝑlegata. Vel aliàs erat sua ꝑpria res, quā 70 cohæres possidebat: & à cohærede, cuius erat, precario rogauit. Sed an rogans desinit ex prima causa possidere? Quidam non. Tu dic sic: & sic cohæres, cuius est, incipit possidere: & secundum hoc, quod in principio dicit, non habemus, scilicet ante concessionem. Item not. quòd non possidens dat possidenti: quod semper fieri potest cùm quis incipit alieno nomine possidere: vt infrà de precar. l. vnusquisque.

f ¶ Rogauerit.] vnde interrupta est vsucapio: vt.]. pro empt. l. qui cùm pro. in principio.

g ¶ Expulsum est.] ab aqua, vel ab hominibus.

80 h ¶ Non potest.] ab occupante: vel à nullo si ponas primum occupantem tale in rem fecisse: & sic facta est furtiua, vt. ꝭ. ad leg. Rho. de iac. qui leuandæ. &]. de fur. l. fal. us. §. qui iactum. imò punitur: vt C. de fur. aut. naugia.

i ¶ Pro derelicto.] verè ergo oportet haberi pro derelicto, scilicet ad hoc, vt possit vsucapi: vt.]. pro derelic. l. nemo. & l. si quis merces. Sed tunc quomodo vsucap? Respon. non erat abijcientis, aliàs statim fieret occupantis: & facit institu. de rerum diui. §. fina. & suprà titu. j. qua ratione. §. fi.

k ¶ Rogauit.] à dño, sic vt possideret: vt probat verbum, reuertit. Et quod subijcit à domino. ꝭ. eodē & reuertit. ꝑ cōductionē: & sic facit. ꝭ. e. qui bo. in prī. Vel dic. i. rogauit à nō dño. Quid aūt si rogauit à dño, & cōduxit à non dño? Rñ. dñm possessione priuat: vt.]. e. peregrè. §. quibus. & facit.]. de preca. l. fin.

vendiderit, emptoriq; tradi iusserit, nec ille tradiderit: aliàs videbitur possessionē domini [a] interuertisse: aliàs cōtrà [b]. Nā ne tūc quidē semper dñs amittit possessionē, cùm reposcēti ei cōmodatum nō redditur. Quid enī, si alia quæpiā fuit iusta, & rationabilis causa nō reddendi [c], non vtique vt possessionem eius interuerteret?

¶ *Potest quis transferre possessionē, quam ante actum traditionis nō habuit: sed in ipso actu tradendi quæsiuit. Bar.*

Iabolenus li. 58. ex caussis. L. XXI.

Interdū eius rei possessionem, cuius ipsi nō habemus, alijs tradere possumus [d]: veluti, cùm is, qui pro hærede rem possidebat, antè quàm dominus fieret [e] precario ab hærede eam rogauerit [f].

¶ *Quod capitur ex naufragio, non potest usucapi: quia cadit in uitium furti. Bar.*

¶ Quod ex naufragio † expulsum est [g], vsucapi non potest [h]: quoniā non est in derelicto, sed in deperdito. Idem iuris esse existimo in ijs rebus, quę iactæ sunt: quoniā non potest videri id pro derelicto [i] habitum, quod salutis causa interim dimissum est.

¶ *Qui primò rogat precario, postea conducit eandem rem ab eodē: cēsetur à precario recessisse, cùm possessionem, quam habebat ab illo locatore, transtulisse uideatur. Pau.*

¶ Qui alienam rem precario rogauit [k]: si eandem rem à domino cōduxerit, possessio ad dominū reuertitur.

¶ *Sicut ille, qui possessionē perdit, non uidetur perdidisse, si habet interdictum, uel actionem ad eam recuperandam: ita qui acquisiuit, non uidetur acquisiuisse, si tenetur aliquo interdicto, uel actione ad eam restituendam.*

† Hic textū inducit Ale. hic, & dicit esse multū no. ad hoc, q liber pro iectus in mari licitè retinetur à reperitore, q habetur pro derelicto: de cuius di. si veritate vide quod notauin. l. quaratione §. fi. in glo. coniunct. in apostil. in ver. Vt si liber aperti. ꝭ. tit. proxi.

Idem li. 10. nono. LEX XXII.

Non videtur [l] possessionem adeptus is, qui ita nactus est, vt eam retinere non possit.

¶ *Per additionem hæreditatis omnia iura, quæ erant apud defunctum, & per mortem non fuerunt extincta, ipso iure transeunt in hæredem: sed possessio non: quia licet illa sit ius, tamen per mortem possessio defuncti fuit extincta. Ideo necesse habet hæres iterum possessionem apprehendere: & erit noua possessio, non uetus quæ erat apud defunctum. Pau.*

Idem li. 3. episto. LEX XXIII.

Cvm hæredes instituti sumus, adita [m] hæreditate omnia quidem iura [n] ad nos transeunt: possessio autem nisi naturaliter comprehensa sit, ad nos non pertinet [o].

¶ *Fictio postliminij circa recuperandam possessionem non fingit. Bar.*

¶ In ijs, qui in hostium potestatem peruenerunt, in retinendo iura rerum suarum singulare [p] ius est: corporalem [q] tamen possessionem amittūt. Neq; enim possunt videri aliquid possidere, cùm ipsi ab alio possideantur [r]. Sequitur ergo, vt reuersis his noua possessione opus sit, etiam si nemo medio tēpore res eorum possederit.

¶ *Liber homo non potest possideri à sciente. Bartolus.*

¶ Item quæro, si vinxero liberū hominem, ita, vt eum possideam [s] an omnia, quæ is possidebat, ego possideam per illum? Respondi, Si vinxeris liberum hominem: eum à te possideri non puto [t]. Quod cū ita se habeat, multo minus à te per illum res eius possidebuntur. Neque enim rerum natura recipit, vt per eum aliquid possidere

Non videtur.] CASVS. 10 Deieci Titiū de pos. agri sui, & incepi possidere. Dicitur, ꝙ non videor acquisisse poss. cùm nō debeat remanere penes me. Franciscus.

l ¶ Non videtur.] dixit. ꝭ. eod. si quis vide deiecto: nunc de deij- 20 ciēte: & facit. ꝭ. de le. iij. qui cōcubinam. §. cū ita. &]. ti. j. sequit. §. tunc. & §. si domin⁹. &]. de ver. sig. l. mulieris. §. desinere.

Cvm hæredes.] CASVS. Adita hæreditate omnia iura transeunt ad hæ 30 redem, excepta poss. quæ non transit: nisi eam apprehendat. ¶ In his quæ.] Capt⁹ ab hostibus retinet omnia sua iura, excepta poss. corporali rerum suarum: nam illam non retinet. Cùm enim ipse ab alio possi 40 deatur, aliquid poss. sidere nō potest. ¶ Item quæro.] Liberū hominē ligatum teneo. Dicitur, ꝙ nec eū possideo, nec res eius. Franciscus. Accur.

m ¶ Adita.] quod fit sola volūtate: vt inst. de hę. quali. & dif. §. fi.

50 n ¶ Iura.] vt. ꝭ. de peti. hęre. item videndum. §. fi. & l. non tantū. & ꝭ. de bo. pos. l. j. si non sint transitoria. nam quædam non trāseunt: vt no. insti. de ꝑ pe. & tempo. act. & facit. ꝭ. de rei vendi. si ager in fi. &]. si quis te 60 sta. l. j. §. si seruus.

o ¶ Non pertinet.] vt.]. e. qui vniuersas. §. quod per colonū. & ꝭ. eo. l. Pomponius. §. quæsitum. & ar. C. de edi. di. Hadri. tollen. l. j. Sed contrà. ꝭ. ex qui. cau. ma. l. cùm miles. So. hīc in extraneo, quia dicit adita, ibi in suo. vel solu. vt ibi. Item nec inchoatur hoc casu vsucapio ante apprehensam possessionem: vt.]. ti. j. l. fi. sed perficitur: vt.]. tit. j. l. cœptam.

p ¶ Singulare.] quia fictione postliminij: nam communi iure cùm seruus sit nihil habet: vt instit. per quas perso. no. acqui. §. item quod 70 serui.

q ¶ Corporalem.] id est, perinde, ac si corpore deiecti essent. Vel corpore, id est, eam possess. quam corpore suo tenebant: in qua nō habet locum postli. vt & ꝭ. quibus ex cau. maio. l. ait Prætor. §. j. secus in ea, quæ per alium, vt seruum vel filium ex causa peculiari: vt.]. titulo. primo. l. iusto. §. fin. & l. si is. plenè dicēs: & facit infrà de capti. l. finali.

r ¶ Possideantur.] vt & suprà titulo primo. l. homo liber. in fine. & infrà de regulis. iur. l. qui in seruitute. & facit.]. titu. primo. l. neque seruus.

80 s ¶ Possideam.] de facto vt hīc, &]. de liber. homi. exhiben. per totum. Accursius.

t ¶ Non puto.] de iure: vt.]. eodem qui vniuersas. §. possessionem. in fi. §. & suprà de prob. si quis liberū & hoc sciēs liberū. Sed quid, si seruū meū credebā: Videtur secus: vt. ꝭ. tit. j. l. homo liber. & l. acquiritur. §. penult. Quod potest dici vt eū possideam: sed non vt mihi quærat extra rem, & operam ratione pos. vel proprietatis: vt not. ꝭ. eodem. l. j. § sed & per eum. nisi hoc gerat: & tunc vt procurator,

non vt possessus quærit:vt.j.e.si me in vacuam.§.fina.sicut Ecclesia per conuersum. Sed an Ecclesia possideat conuersum? Dic, quod non, quia scit eum liberum[a] esse.Item an ratihabitio exigatur,vt etiam per eum quæratur? Dic,quòd non.

a Videtur contrariari huic gl.tex. i.c.caussam de præscri. & in.cap. vt priuilegia.de pri. & in cle.j. de deci.sed potes concor.vt per glo.xvij.q. iiij.c.quisquis.

a Possim.]eo vel tradente non hoc gestiente:& facit.j.de vi, & vi ar.l.j.§.pe.&.j.de reg. iu.cùm principalis. & j.de stip.ser. si seruus testamento manumissus.in fine.

possim[a] ,quę ciuiliter in mea potestate non habeo.

Possessio quæsita per seruum, quæritur domino, si est iusta: aliàs secus.Bar.

Idem lib.54.epi. LEX XXIIII.

Quod seruus tuus ignorante vi possidet[c] ,id tu non possides[d]: quoniam is, qui in tua potestate est,ignoranti tibi nō corporalem[e] possessionē,sed iustā potest acquirere:sicut id, quod ex peculio[f] ad eum peruenerit, possidet[g]:nam tūc per seruū dominus quoq; possidere dicitur: summa, scilicet cū ratione[h] .Quia quod ex iusta causa corporaliter à seruo tenetur,id in peculio serui est:& peculium,quod seruus ciuiliter[i] possidere non potest,sed naturaliter tenet,dominus creditur[k] possidere. Quod verò ex maleficijs apprehēderit,id ad domini possessionem ideo non pertinet[l] ,quia nec peculij[m] causa apprehenderit.

Si aliquid tibi cadit,puta,annulus:statim perdis possessionem, non solùm naturalem, de qua non est dubium:sed etiam ciuilem.Et hoc regulare in qualibet re mobili,cuius possessio est vilis, & abiecta Pau.

Pomponius li.74.ad Quintum Mutium. LEX XXV.

Si id,quod possidemus,ita perdiderimus,vt ignoremus vbi sit[n]:desinimus possidere.

Per colonos,& inquilinos,sicut per seruos, possidemus:nec perdimus,licet moriatur, vel furiosi, efficiantur.Barto.

Et per colonos[o] ,& inquilinos[p] , aut seruos nostros possidemus[q] . Sed & si moriantur,aut furere incipiāt,aut alij locēt,intelligimur[r] nos per eos retinere possessionem Nec inter colonū,& seruū nostrū per quem possessionem retinemus, quicquam interest[s] .

Qui possidet ciuiliter:per ingressum alterius eam non perdit,nisi reuersus non admittatur,uel suspicetur se posse repelli.Bar.

Quod autem solo animo possidemus[t] ,quæritur,vtrūne eousq; possideamus[v] ,donec alius corpore ingressus sit,vt potior sit illius corporalis[x] possessio?an verò(quod quasi magis probatur[y])eousque possideamus,donec reuertentes nos aliquis repellat,aut nos ita animo desinamus possidere,quod suspicemur repelli nos posse ab eo, qui ingressus sit in possessionem?Et id videtur vtilius[z] esse.

Locus certus ratione loci,uel quotæ,potest possideri,secus si esset utraque ratione incertus. Bartolus.

Idem li.27.ad Quintiū. LEX XXVI.

Locus certus ex fundo & possideri,& per longam possessionem vsucapi potest: & certa pars pro indiuiso,quę introducitur vel ex emptiōe,vel ex donatione, vel qualibet alia ex causa[a]. Incerta

CASVS. Quod seruus.] Si seruus deijciat aliquē de fūdo p vim, & incipiat possidere & hoc faciat dño ignorāte vel inuito: Dicitur quod hæc possessio non acqrit dño et hoc siue 20 acqrebat ex causa peculiari, vt qa emerat rē de pecunia peculiari: tādē intrauit pos.cuius rei sua autoritate si ue nō ex cā pecu.vt qa itrauit pos.alicui rei.

b Ignoráte.]secus si mādante, vel ratum habēte, vel aliàs volē 30 te:quia tūc per se,nō per seruum dominus possidet:vt.j.de vi, & vi ar.l.j.§.deiecisse.

c Possidet.]i.detinet:vt.j.hac lege.

d Non possides.] contrà.s.de his,q sunt sui,vel alie.iu.l.j.&.s. ti.j.acquiritur.§.nō so 40 lùm. quib⁹ dicit,quicquid per seruum &c. Sed ibi subaudi iustè. Cui ergo quærit? Seruo nō:quia nec momēto vno staret.f.ista pos ses. vt.s.de acqr.hære. l.placet. quare dicas nulli. Sed nōne datur interdictū vnde vi cō 50 trà dñm : vt.j.de vi, & vi ar.l.j.§.si aduersus.ergo deiectus pos. amisit : vt in ea.l.§.siue autem.ergo & domino est quæsita?Respon.non sequitur:si cōpetit interdictum,ergo alij est quæsita:vt.j.tit.j.l.non solùm.§.si domi nus.Itē oppo.hanc pos.quæreret sibi,si esset liber:ergo domino,cùm sit seruus.Respon.hoc argumentum valet,quādo iustè quærit : non quando iniustè:vt in fi.huius legis.Vel dic,nō omne quod sibi quæreret,si esset liber,quærit domino cùm est seruus : vel referas te ad 60 proprietatē hoc modo:Quod quæreret sibi libero quoad proprietatem,hoc quærit domino quoad proprietatem & possessionem cùm est seruus:sed ex causa maleficij non quæreret sibi quoad proprietatem:ergo cum est seruus nec domino.Accur.

e Non corporalem.]id est iniustam. aliàs dicitur iniusta naturalis,& iusta ciuilis:vt.j.Vti possidetis.l.si duo.

f Ex peculio.]id est ex iusta causa:vt posteà sequitur. secundum H.Vel verius,peculio strictè hic accipitur.Et quod.s.dixit iustam, scilicet extra peculium.Et hīc dicit idem in peculio : vt patet : quia dicit,sicut &c.

70 g Possidet.]id est detinet.

h Cum ratione.]ratio,quæ sequitur,est ad vtrūq; dictum.s.quādo extra peculium,& quando in peculio quærit.Et quod subijcit in peculio:largè accipe pro omni eo,quod seruus iustè quærit. Aliàs strictè:vt.s.proxi.&.s.de pec.l.peculiū.j.rñ.&.§.ex his .quæ est contrà.Et sic est hīc arg.ad id,quod not.s.e.l.j.§.item acquirimus.

i Ciuiliter possidere.]Innuit,quod naturaliter posit seruus possidere:quod est falsum:sed tamen tenere potest,vt asinus sellam : vt j.ti.j.nunquàm.§.seruus.&.j.e.possessio.§.j. &.j.de verb.obli.stipulatio ista.§.hæc quoque.Dic ergo ciuiliter,id est de iure ciuili non 80 possidet neque ciuiliter,neque naturaliter. Vel dic ciuiliter,id est nullo modo:nam etiam naturalis est de iure ciuili.

k Creditur.]quadam interpretatione iuris:quia iustum serui factum domini præsumimus etiam ignorantis:sed scientis & volentis etiam iniustum.Sic aliàs iusta quæritur hæreditas: vt insti.qui.mo. test.infir.§.fi.Item plenius iusta pos.quàm iniusta:vt patet.s.e.l.possideri.§.j.&.l.quod meo. in fi.

l Non pertinet.]id est domino non quæritur.

m Peculii.]i.non ex iusta causa:& facit.j.tit.j.sequitur.§.item si eam.Accur.

CASVS. Sid quod.] Pecuniam meam posui in fundo meo, vel in aliquo loco sub terra:nunc non recordor vbi eā posui. Dicitur,quod amitto pos.Secundò dicit,Per colonum,item per inquilinū, & per seruum retineo pos.etiam si moriātur vel furiosi fiant: idem si eā rē alij locēt.Ter10 tiò dicit, Pos.fundi, quam retineo animo, non amitto licet alius fundum ingrediatur: nisi me repellat, vel suspicer me posse repelli, & ita de fundo vado.Franc.

n Vbi sit.] in quo fundo, vel domo , vel 20 orto, vel loco:secus si fundum scio,sed locum fundi nō retineo in memoria: vt j.eod. l.peregrè.in princi.& s.eo.l.iij.§.item feras. Item excipe hominē, & res per eum detentas : vt s.eo.tit.possideri.§. Nerua.& l.rē 30 quę. &.j.co.l.si rem. Sed quid de immobili, si nescis vbi sit ex longo tempore? Item quid, si fundum scis, & nescis te possidere ex longinquitate temporis ? Rñ.ad vtrūq;, quòd perdis non tempore, sed per obliuio40 nem: vt inst. de vsuca.§.quod autem.

* alij legūt,nō: & malè.

o Et per colonos.] in villa.

p Inquilinos.] in ciuitate : vt j.eod.l.re pignoris.

q Possidemus.] diuersimodè : quia per seruos res peculiares 50 eorū animo, & corpore. per colonos, & inquilinos, eorū corpore naturalē,nostro ciuilem:vt.s.eo.l.iij.§.saltus.hīc tamen dicit de eo,quod seruus possidet non peculiariter,cùm dicat in fine,Nihil interest. Accursius.

r Intelligimur.] aliter in primo, scilicet, quando fuerunt mortui: & aliter in alijs,quando cœperunt furere, vel locare. Nam vbi moriuntur,retineo ciuilem per me, non naturalem,nisi hæres coloni ac ceperit volens mihi possidere : quia tunc etiam naturaliter in 60 alijs retineo ciuilem per me, naturalem per eos:vt. j.eod.qui vniuersas.§.fi.secundum Io.[b] Vel dic,secundū H.retineo,cùm moritur, per me ciuilem: per eos naturalem,si non neglexi apprehēdere poss. post eorum mortem : vt j.si de eo.§.j. Nec ob.si dicas, Ille est mortuus & nullo modo detinet: quòd idem posset opponi de dormiente: vt.j.titu. j.nunquam.§.si seruus meus.

b Ista opi. est vara secūdum Bar. hic.

s Quicquam interest.]in retinenda pos.item nec aliquis eorum potest sibi mutare causam possess.constituendo sibi possidere:vt s.e. rem quæ.& l.qui bona.& C.de præscript.xxx.an.l.ij.licet Py.contradixit in colono. Item nec in amittenda interest,cùm nostro ani70 mo,& eorum corpore possidemus:in alio autem interest.i.quod peculiariter:cùm etiā eorum animo psideamus,vt dici.item & quando moriuntur:vt modò dixi.Item etiam in vsucapione differunt: quia per solum seruum vsucapit ignorans:vt.j.pro soluto.l.ij.Item nec sic per alios quæritur dominium,vel pos.vt per seruum. & facit.j.pro emp.qui fundum.in principio.

t Possidemus.]& sic ciuiliter.

v Possideamus.]& sic ciuiliter.

x Corporalis.]i.naturalis:vt.s.eo.l.clā.§.qui ad nundinas.

y Magis probatur.]s.quàm suprà dictum.

80 z Vtilius.]vt &.d.§.qui ad nundinas.&.s.co.l.iij.§.in amittenda.in fi.&.§.si quis nunciet.&.j.de vi,& vi ar.l.j.§.siue autem.Arg. contrà.s.quod met.cau.metū.in prin.Item secus in pos.rei mobilis, quā amitto ignorans:vt.s.eo.rem,quæ nobis.

CASVS. Locus certus.] Certā partē fundi pro diuiso possidere possum:sed incertam partem nō possum possidere: nec tradi, nec vsucapi potest.Fran.Accur.

a Ex causa.]Hic ergo pars certa pro diuiso,vel pro indiuiso possi detur

autem pars nec tradi, nec vsucapi potest: veluti, si ita tibi tradã: quicquid mei iuris [a] in eo fundo est. Nã qui ignorat, nec tradere, nec accipere id, quod incertũ est, põt.

Furiosus non potest desinere poßidere. Bar.

Proculus lib. 5. LEX XXVII.

SI is, qui animo possessioné saltus retineret, furere cœpisset: non potest, dum fureret, eius saltus [b] possessioné amittere [c]: quia † furiosus non potest desinere [d] animo possidere.

Poßidens rem propriam, si illam cõducit, & quæratur, an cõducens perdat poßeßionem: debet attẽdi, an ignorans se poßidere conducat, an sciens: & hoc secũdo casu refert, an cõducat eã ut alienam, an ut suã: & interdum dominus nõ poßessor à poßessore conducit, stipulatur, uel emit: & tunc aut proprietatis respectu contrahit, & contractus omnes sunt nulli: aut respectu tantùm poßeßionis contrahit, & tunc tenet stipulatio, emptio, conductio, & precariũ. Alexan. de Imol.

* Tertullianus. LEX XXVIII.

SI aliquã rem possideã: & eandem posteà cõducam: an amittam possessioné? Multum [e] refert, in his quid agatur. Refert eñ primùm, vtrũ sciam me possidere, an ignorem [f]: & vtrum [g] quasi non meã [h] rem cõducã, an quasi meã [i]: & si sciés meã [k], vtrũ quasi proprietatis respectu [l], an possessionis [m] tantùm [n]. Nã si rem meã tu possideas, & ego emam à te possessionem eius rei, vel stipuler, vtilis erit & emptio, & stipulatio [o]: & sequitur vt & precariũ, & conductio specialiter si possessionis solius conducendæ, vel precariò rogãdæ animus vtiliter interueniat.

Pupillus non potest animo desinere poßidere. Bart.

Vlpianus li. 58. ad S. LEX XXIX.

POssessionem pupillum sine tutoris autoritate amittere posse constat: nõ vt animo, sed vt corpore [p] desinat possidere. Quod eñ facti est, potest amittere. Alia causa est, si fortè animo possessionem velit amittere: hoc enim nõ potest.

Qui poßidet vnum totum integrale: non poßidet singulas partes eius. Bar.

Paulus li. 10. LEX XXX.

QVi vniuersas ædes possidet: singulas res, quæ in ædificio sunt, non videtur possidere [q]. Idé debet dici & de naue, & de armario.

Poßeßio perditur ab ignorante, & inuito superueniente defectu ex parte rei, uel personæ. Bartolus.

Possessioné amittimus multis modis: veluti, si mortuum in eum locum intulerimus, qué [r] possidebamus. Nãq; locũ religiosum, aut sacrũ non possumus possidere [s]: & si [t] cõténamus [v] religioné, & pro priuato eũ teneamus sicut hominé liberum [x]. Ité cũ Prætor idcircò in possessionem rei ire iusserit [y] quòd damni infecti non promittebatur: possessionem inuitum dominum amittere Labeo ait [z]. Item

---

detur, & vsucapitur: vt. j. e. si quis fundum. Sed secundũ illius legis responsum est contrà. Sol. vt ibi.

a Mei iuris.] cùm & meũ ius sit incertum: vt & .s. e. l. iij. §. incertã. & quære vt ibi. Sed opponitur: hæres ignorãs ex qua parte sit heres potest adire: vt. s. de acquir. hære. si quis extraneus. §. sciendum. ergo vsucapere: vt. j. tit. j. l. fi. & .s. e. l. iij. §. ex pluribus. ergo & posside re: vt. j. tit. j. l. fine. Sed 10 respon. de facili possum fieri certus per testamẽtum. Vnde perinde est, ac si sim. arg. s. e. quod meo. § fin. & facit. j. de verb. sig. locus. & . j. titu. j. si fur. §. fi. & pro empt. l. emptor.

SI is.] CASVS. Aliqs habebat ci- 20 uilẽ pos. alicuius fundi. licet efficiatur furiosus, tamen retinet eam pos. Fran.

b Saltus.] animo enim frequẽtius possidetur: vt. s. e. l. iij. §. saltus. Idem ergo & si naturaliter possideret: vt qa rei insisteret: vt 30 & . j. ti. j. l. iusto. §. cũ.

c Amittere.] animo solo, subaudi: nam cõmuni iure quo amitteret etiã homo sanæ mẽtis, ignorãs & hoc perderet: vt si fieret res sacra, vel religiosa, & alijs modis: vt. j. e. l. qui vniuersas. §. j. Et quod sic 40 sit restringendũ, innuit sequẽs respõsum: vt & . s. de cal. l. hæc actio. & . s. de le. ij. l. cùm pater. §. dulcissimis. et j. de ver. sig. si cùm fundus. & . j. de bo. eorũ. l. j. Sic ecõtrà per præcedẽtia sequẽs generale restringit: vt. s. de vi- 50 no, & oleo. le. l. fi. §. fi.

d Desinere.] non potest habere animũ nõ habẽdi, vel possidẽdi. Sed opp. cùm homo sanæ mẽtis perdit per obliuionem: cur non & furiosus cùm ipse obliuiscitur? Respõ. hìc ex defectu animi: ille ex negligentia. Item ille in sui præiudicium tacitè potest consentire obliuiscẽdo: hic non. Item ille de voluntate in voluntatẽ transit: hic permanet in prima, quam non mutat. Vel si mu- 60 tat, facit nullam vt dormiens: vt infrà tit. j. l. nunquàm. §. si seruus. Item facit infrà pro empt. l. ij. §. si à furioso. contrà. Sed ibi non solo animo perdit.

SI aliquam.] CASVS. Dic casum, vt in gl. quæ incipit, Ratione pos. &c. ibi, Distingue ergo ex prædictis &c. Fran.

e Multum.] non respondet.

f An ignorem.] ignorans enim, vel errans non amittit posses. vt j. eo. l. si me in vacuam. Ignorare autem possum quando per filium, vel seruum ex causa peculiari quæro: vt infrà eodem. possessio. §. & si possessio.

70 g Vtrum.] accipe primum membrum, scilicet si sciam.

h Quasi non meam.] erat tamen mea: quo casu non amitto proprietatem, quia alter in ea quærenda non cõsensit: nec in ea sola voluntas sufficit: vt. s. e. si quis vi. §. differentia. Et etiamsi alter consensisset, idem: quia cùm rem meam quasi tuã tibi do, non transfero dominium: vt. s. de condi. cau. da. l. iij. §. subtilius. secundum Azo. poss. autem amitto, H. vt. s. e. l. quod meo. Azo.

i An quasi meam.] & erat: & hoc casu proprietatem, & pos. videor transferre velle: nisi fortè agam de altero transferendo tantùm, secundum Azo.

80 k Et si sciens meam.] vel quasi meam: vt. s. e. qui bona fide.

l Respectu.] & non valet: vt. s. deposi. qui rem. & . j. e. si de eo. §. fi.

m An possessionis.] hoc patest valere, vt subijcit.

n Tantùm.] nam verè refert pos. vel proprietaté cõducam. nã &c.

o Et stipulatio.] ratione pos. vt. s. de cõtrahen. emp. si in emptione. §. rei. Distingue ergo ex prædictis, si aliquã rem possideo, & eam à te conduco, aut ignoro me possidere, aut scio. vbi ignoro: non valet conductio: vt. C. loca. qui rem. Vbi scio, refert, an quasi rem alienam conduxerim, an quasi meam. Si quasi alienã, si quidẽ erat aliena, valet conductio. si propria, non valet: vt. s. depositi, qui re. sed pos. admittitur, secundum Azo. Si verò quasi meã: aut erat mea, aut nõ. Si nõ erat, valet quod agitur inspecta veritate, non opinione: ar. s. de neg. gest. ité si cũ. Si veró mea refert, vtrũ proprietatis respectu: & nõ valet, siue sciebam, siue ignorabã meã: vt d. l. depositi, q rẽ. Sed vbi scio, videor trans- 10 ferre dñium in aliũ: vt. s. de cõtrahẽ. emp. sue rei. Si verò pos. gratia. valet qd agit. sed quo etiã respectu possessionis valet in re propria, cũ cõductor possideat? Rñ. qa locator fortè aliquo iudicio poterat eam auocare: 20 vel prius fuit confessus eius nomine possidere: quod facit. j. de preca. l. in rebus §. fi. & . l. si is.

POssessionem.] CASVS. Possessioné naturalé põt pupillus amittere, puta, si fundum desinat 30 possidere etiã sine tutoris authoritate: ciuilem autem non.

p Vt corpore.] si de naturali dicas, est cõtrà. s. ti. j. l. pupillus. Vnde dic de detẽtatione asinina hìc loqui, nõ de naturali quæ iuris est. Vel hìc proximus pu- 40 bertati, ibi non. Vel põt amittere naturalé quam cũ ciuili habet exiẽs de fundo, ita quod non sit in cõspectu: qa & maior sanæ mentis sic amitteret. Sed aio non põt, quam maior posset etiam in fundo existẽs: vt. s. eo. si quis 50 vi. §. differentia. Sed alienãdo, etiã naturalé nõ posset amittere: vt in. l. cõtraria. Et sic est differẽtia inter amittere, & alienare. Sed pone quod tradit, & recedit, ita quod non sit in conspectu: ergo aio perdit? Rñ. non: imò quia deliquit, & non est in conspectu. Ité econtrà videtur, quod etiam ciuilem, & naturalem potest alienare: vt. j. pro emp. l. ij. §. si à pupillo. quæ est cõtra. Solu. hoc verũ est, nisi alius apprehen- 60 dat pos. vt ibi? nã & hoc diximus in colono, per quẽ pos. non amittimus, nisi alius apprehendat. Vel solu. vt ibi: & facit. s. de dã. infect. si finita. §. si fortè. & . §. si pupillus.

QVi vniuersas.] CASVS Primò dicit, Si possideo domũ: singulas eius ptes nõ videor possidere. Idẽ in naui, & in armario. Possessioné.] Nũc dicit qualiter amittitur possessio tã rei immobilis, quã mobilis: & leuis est litera. Quod per colonũ.] Possidebã fundũ per colonũ meũ hæres meus nõ dicit habere possessioné illius fundi, nisi eã apprehẽdat corporaliter. Idẽ si colonus apprehẽdat pos. fundi noĩe hæredis mei, & heredi acqrit pos. & etiã vsucapere pote- 70 rit. Posteà dicit, commodaui tibi rẽ, vel locaui, vel deposui: & sic possessioné retineo per te: tu aũt alij commodas, vel locas, vel apud alium deponis: adhuc retineo possessionem.

q Non videtur possidere.] vt. j. tit. j. eum qui. & facit. s. de rei ven. l. in rem. §. fin. & . j. quod vi, aut clàm. l. si alius. in fine. & . l. seq. & s. ad exhi. l. tigni. §. sed si rotam. & . s. ti. j. l. adeò. §. illud rectè. & . s. de euict. l. naue.

r Quem.] scilicet locum. Accur.

s Possidere.] sed detinere: vt. s. de mor. infe. l. longa.

t Etsi.] id est, quamuis.

80 v Contẽnamus.] sciẽtes enim cõditioné non possidemus, licet eius libertatẽ contẽnamus: alius si bona fide nobis seruiat.

x Sicut hominem liberum.] qué non possidemus scienter: vt. s. cùm hæredes. §. item quæro.

y Iusserit.] ex secundo decreto: non sic ex primo, vt in contrario s. eo. si quis ante.

z Labeo ait.] vt & . s. de dam. infect. si finita. §. Iul. & . §. non autẽ. & . s. eo. l. iij. in fin.

a ¶ Occupatum sit.] vel alueum faciendo flu. vel inundando mare, secundum Io. & hoc siue mobilis, siue immobilis: vt hîc, &. j. de bon. aut. iudi. pos. cùm vnus. §. fi. &. s. eo. Pomponius. & facit. s. fi vsusfru. pe. si ager. &. s. tit. j. ergo. §. alluuio.

b ¶ In alterius potestatem.] i. dominium: vt. j. de verb. sig. potestatis. vt qa redactus est in seruitutem propter ingratitudinē: vel qa passus est se vendi ad pretium participandum. Vel dic etiā, qa dedit se in arrogationem. Sed in isto hodie aliud esset: nam habet pos. ciuilem omnium, quæ ante habebat. Itē rerū peculij aduētitij arrogator naturalē: quia habet vsumfr. vt instit. de acqui. p ar. &. s. e. naturaliter. De alijs filijs dic, vt. j. e. l. possessio. §. q ī aliena.

c ¶ Nolumus.] Aliàs volumus: & idem est sensus.

d ¶ Manumittam⁹.] vt. j. pro donato. l. qui pro donato.

e ¶ Ex lana factū] non enim possidet lanam in eo vestimēto: sed si lanam leget, necta & inneta continet: vt. s. de leg. iij. l. lana. Azo. & facit. s. tit. j. l. adeò. §. cùm quis.

f ¶ Possideo.] meo nomine.

g ¶ Nactus sit.] aut alius nomine eius: vt in fi. §. dicitur.

h ¶ Non poterit possidere.] vt &. s. e. l. cū hæredes. in princ. &. j. tit. j. l. si homo. Aliter in hærede coloni: vt. s. loca. cùm in plures. §. hæredem. &. j. eo. si de eo. §. j. quæ sunt contrà. Sed an hæreditas retinet naturalem per colonum? Io. fortè nō: vt. j. si quis test. lib. l. j. §. Scæuola.

i ¶ Colonum.] apprehendentē nomine hæredis. Et dic etiā. q. d. nō tantùm si ipse. f. hæres apprehendat. Idem fortè si colonus mercedem heredi soluerit: vt. j. e. quamuis. §. j. & facit instit. de interdic. §. possidere. &. s. l. iij. in princi. &. C. e. l. licet.

k ¶ Id possideo.] ciuiliter per me, naturaliter per alium: sed per quem? Dic per animū, licet per mille manus ambulet: hoc enim operatur mihi animus eius, quia etsi de fundo exisset, non tamen animo deserendæ pos. adhuc naturaliter per eum possideo: vt. j. l. proxi. Sed certè imò videtur quòd non possideam per aliquē hîc, vel in sequentibus casibus: vt. j. tit. j. l. non solùm. §. qui pignori. quæ est cōtrà. Solu. ibi in pignore. Quod nihil est. Vel ibi deposuit apud se. Nec hoc valet. Dic ergo, q ibi commodatarius, vel depositarius alij tradidit alienando: hîc non. Item facit institu. de inter. §. per eos quoque. & suprà quibus mod. vsusfruct. amit. l. Pomponius. Sed argu. contrà. j de precar. l. quæsitum. in princi. Accursius. ADDITIO. Dic secundum Bar. hîc, quòd ibi loquitur de actione personali, quæ tantùm contra primū conceditur: hîc de retinenda possessione, quæ etiam per secundum, & vlteriorem retinetur.

¶ I colonus.] CASVS. Colonus meus exiuit de fundo animo reuertendi incontinenti. Dicitur, quòd etiam interim possess. scilicet naturalem, & ciuilem retineo per colonum. Et sic not. quòd per animum coloni retineo pos. vtranque. Fran. Accur.

l ¶ Placet.] ciuiliter, & naturaliter etiam medio tempore absente domino: & sic solus animus^a coloni retinet mihi naturalem: quamuis nec in fundo, nec in cōspectu, nec in proxi. sit: vt hîc, & infrà pro empt. qui fundum. in prin. Sed quid, si exiuerit animo deserēdi pos? Respon. naturalem perdit dominus: argu. huius legis sumpto à contrario, quod est validum: vt. s. de offi. eius, cui mand. est iurisd. l. j. §. j. ciuilem retinet: in qua coloni malignitas nihil nocet: vt. C. eo. l. fin.

a Sic solo aio coloni retinetur, etiā & p fi mitarelig: vt not. gl. i. l. consentanea C. quo modo, & q̄do iudex. & i. l. si mu lieri. §. q bus mo. lis vsufruct. amit. Q̄d tñ limitabis. Nisi al us interī possideat, & fruatur: vt per glos. in l. j. C. de ser. fugi. & ibi Bal. col. si. vers Sequitur nūc vti li. q̄ æstio. Aliter tamē nudo animo acquiri tur: vt in. l. si. C. eo tit. de acquir. possess.

quod à mari, vel flumine occupatum^a sit, possidere nos desinimus: aut si is, qui possidet, in alterius potestatem^b peruenit. ¶ Itē quod mobile est, multis modis desinimus possidere: si aut nolumus^c, aut seruū, puta, manumittimus^d. ¶ Item si id, quod possidebamus, in aliam speciem translatum sit: veluti, vestimentum ex lana factum^e.

Hæres non acquirit possessionē, nisi eam apprehendat: verè, uel fictè. Bar.

¶ Quod per colonum possideo^f: hæres meus, nisi ipse nactus sit^g possessionē, non poterit possidere^h. Retinere enim animo possessionē possumus: adipisci non possumus. Sed quod p emptore possideo per colonum^i: etiam vsucapiet hæres meus.

Per colonum commodatarium, uel depositarium, & si alij locet, commodet, uel deponat: possessionem retinemus. Bar.

¶ Si ego tibi cōmodauero: tu Titio, qui putet tuum esse: nihilominus ego id possideo^k. Et idē erit, si colonus meus fundum locauerit, aut is, apud quē deposueram, apud alium rursus deposuerit. Et id per quamlibet plurium personas factum obseruādum ita erit.

Per colonum absentem non retinemus possessionem naturalem. Bar.

Pōponius lib. 30. ad Sab. L. XXXI.

SI colonus non deserendæ possessionis causa exijsset de fundo, & eò redijsset: eundem locatorem possidere placet^l.

& hoc, si tātū deserit. Si autē alij tradat, vel deijciatur: tūc dñs vtrā que perdit: vt. j. eo. l. peregrē. §. quibus. &. s. l. iij. §. q si seru⁹. Sed alij dicunt, q si tantū deserit, q nullā perdit dñs, etiam si animo deserēdi: & hîc subaudiunt maximè: vt no. C. eo. oia de vsuca. l. j. & facit. s. de dolo, cùm quis.

Per colonum, uel inquilinum retinet quis possessionem, etiam si locatio sit inutilis: & per mādatarium, licet mandatum sit inutile ad obligandum. Pau.

Paulus li. 11. LEX XXXII.

QVàuis pupill⁹ sine tutoris autoritate nō obligetᵐ, possessionem tñ per eū retinemusⁿ.

Ficta traditio coloni non priuat dominum possessione. Bar.

¶ Si conductor rem vendiderit, & eam ab emptore cōduxerit, & vtrique mercedes præstiterit: prior locator possessionem per conductorem rectissimè retinet^o.

Infans per seipsum non potest incipere possidere sine tutoris autoritate: sed per seruum eius sic. Sed maior infante bene potest etiam sine tutoris authoritate. Pau.

¶ Infans possidere rectè potest, si tutore authore cœpit. Nam iudicium^p infantis suppletur autoritate tutoris: vtilitatis enim causa hoc receptum est: nam alioquin^q nullus sensus infantis est accipiendi possessionem^r. ¶ Pupillus^s tamen etiam sine tutoris autoritate possessionem nācisci potest. Item infans peculiari^t nomine per seruum possidere potest.

Cui datus est executor: non potest ingredi sua autoritate. Item mandatum eius, quod quis habet necesse facere, non finitur morte. Bar.

Pomponius lib. 32. LEX XXXIII.

FVndi venditor etiamsi mandauerit alicui, vt emptorem in vacuam^v possessionē induceret: priusquā id fiet nō rectè emptor p

¶ Quamuis.] CASVS. Si locaui pos. fundi mei pupillo conducenti si ne tutoris authoritate certa mercede: licet mihi non obliget ad mercedē, tamē per eū retineo pos. fundi. ¶ Si conductor.] Ego Frāciscus rem tibi locaui, tu eā vēdis, & eā dē conducis ab emptore, & tam mihi quā ei soluis mercedē. Dicitur, q adhuc retineo possessionem per te. ¶ Infans.] Infans tutore autore potest acquirere pos. pupillus aūt etiam sine tutore. Itē infans sine tutore in casu etiam quærit pos. vt per seruū suum peculiari nomine apprehendētem pos. alicuius rei. Franciscus.

m ¶ Nō obligetur.] vt noxi⁹ cōstituatur: vt insti. de autho. tu. in prin.

n ¶ Retinemus.] si fortè à nobis cōducat & sic quodāmodò nobis est obnoxi⁹. vel etiā mādo ei, vt meo nomine intret. non eīm obligatur ex mādato: sed acqrit nobis pos. & nobis possidet. Qd accipe, si haberet intellectum: vt. s. eo. l. j. §. Offilius. & facit. j. de ac. & obl. pupillus. Accursius.

o ¶ Retinet.] Sed hoc quō? nonne dñs pos. amisit per traditionē à colono factam. s. eo. possideri. §. q si seru⁹? Quidā sic: sed dicunt eā restitutā per mercedis solutionem, arg. s. deposi. l. j. §. si rem. Sed illud eos non iuuat: qa ibi nec dicitur q depositor quondā recuperet pos. nec q redeat in causam depositi: nec eīm sequitur, tenetur, ergo in primā cām redijt. Alij dicunt, hîc non fuisse traditam pos. contra quos est quia conducendo tradere videtur: vt. s. de rei ven. l. quēdā. &. s. e. interdū. §. fi. Tu dic, q nec fuit tradita, nec p tradita habita: nec habuit animū auferēdi pos. priori locatori, cū semp ei mercedē soluerit. arg. C. eo. l. fi. Alioquin si fuisset tradita, vel habita p tradita sine dubio esset amissa. Nec ob. q conduxit: quia tunc per cōductorem facit alium possidere, cū conductor possidebat: quod hîc non erat, sed prior locator possidebat: & facit. s. quib. mo. vsusfru. amit. l. Pomponius.

p ¶ Iudicium.] semiplenum.

q ¶ Nam alioquin.] id est, sine tutore.

r ¶ Accipiendi pos.] & sic non quærit: vt &. s. l. j. §. adipiscimur. in fi. Sed contrà. C. eo. l. donatarum. Sol. vt ibi.

s ¶ Pupillus.] maior infante habens intellectum: vt. s. eo. l. j. §. Offilius. &. s. de aucto. tuto. l. obligari.

t ¶ Item infans peculiari.] vt &. C. de donat. si quis in emancipatione.

¶ Fvndi venditor.] CASVS. Vendidi fundum tibi, postea mandaui Titio, vt te mitteret in pos. fundi non expectasti q te mitteret in pos. sed tua autoritate intrasti. Dicitur q non iuste intrasti, & es prædo. Secūdò dicit, Titius me mortuo, cū id ignoret, te mittit in pos. dicitur q iustè incipis possidere. Si autē Titius misit te in pos. cū sciret me mortuū, aut cū sciret hæredes id facere nolle: tunc non iustè incipis possidere. Fran.

v ¶ In vacuam.] ad quā tradendam tenetur, secundum quosdam. Quod non placet: vt C. de proba. l. cùm res.

a Veniet.] & si fecerit, prædo est: vt & .s. eo. l. si ex stipulatio. & C. eo. l. nec ex vera. Accur.

b Item si amicus.] i. procurator siue nuncius.

c Aut.] Aliàs, aut, pro & : & aliàs, haud, pro i. non. Et secundũ istã non est in litera non. Accursius.

d Id fecerit.] i. duxerit emptorẽ in possessionem. Accur.

e Recte poss.] ei tradita est, vt & .s. de procu. si procuratorem & .s. de offici. Præsi. si fortè. & .j. de sol. si cũ Cornelius. in fin. & .s. man. si præcedente. & .s. de pac. l. si cũ. Sed argu. contrà .s. de iu. do. l. si ego. §. si res. & .s. de ma. vin. si pacer. Sed alijs casibus loquunt. Itẽ contrà .s. de do. l. ij. §. sed & si quis. Sol. ibi in dñio: vel vt ibi. Itẽ cõtrà .s. si cer. pe. l. eius. §. quas verò. Sol. vt ibi. ADDITIO. Dic secũdum Bar. hîc, φ hoc mandatum consistit etiam in id, qd habebat de necessitate facere, ideo nõ reuocatur morte. Sed de hoc plenè vide eundem Bar. in d. l. ij. §. sed & si quid.

f Erit.] vt .s. de donat. inter vi. & vxo. l. sed interim. §. si vxor.

Si me in vacuam.] CASVS. Si misisti me in pos. vacuã fundi Corneliani: ego aũt credebã me missum in possessionẽ fundi Semproniani: & sic erraui in corpore: dicitur, φ nõ acqro pos. fundi Corneliani, nisi erraui tñ in noĩe: qa certẽ rei mihi possessio acquirit. Sed quid, si in noie & in corpore: vt fuit in primo casu nunquid tu, qui misisti me in pos. saltem amittes possessionẽ? Quod videt. qa aĩo solo pót so lo pót quis deponere, & mutare poss. quæ dic, vt in gl. sic ergo videtur, & in nostro casu. & videtur φ sic, quia aĩo solo acquiri pót poss. in casibus: sic ergo videtur & hîc. Sed tñ respondet, φ errãs non acqrit po. nec tu amittis poss. Tertiò dicit, si tradas pos. fundi Corneliani procuratori meo recipienti nomine meo: & ego errẽ, vt quia credebam tradi pos. fundi Semproniani: at procurator nõ erret: nunquid est mihi acquisita pos. Et dicitur φ sic, nam cũ ignoranti quæratur per procuratorẽ: ergo & erráti. Sed quid ecõtrà, si procurator meus errauit, ego nõ. Dicitur, φ bene acquiritur mihi pos. Posteà dicit φ p seruum acquiritur pos. ignoranti dño. Vltimò dicit, Seruus alienus siue possideatur à me, siue à nullo: potest mihi acquirere pos. si nomine meo eam adipiscatur. Franciscus.

† Concor. tex. in c. si gnificãte & ibi not. Fel. col. ij. ver. declaratio. de rescr. & φ notaui in apostil. ad Guil. de cugno. in l. nec apud ma. j. in ver. cũ constat corpore. C. de her. insti. Qd̃ tñ limitabis p gl. i. l. si mater. §. si qs homines. §. de except. rei iud. Domi.

se in possessionem veniet [a] .

Mandatum factum super eo ad quod mandãs tenebatur morte eius non finitur: bene tamen potest reuocari per hæredem eius. Pau.

Item si amicus [b] venditoris, mortuo eo priusquã id sciret, aut [c] nõ phibentibus hæredib[9] id fecerit [d] : rectè possessio ei tradita est [e] . Sed si id fecerit cùm sciret dominum mortuũ esse, aut cũ sciret hæredes id facere nolle: contrà erit [f] .

Error nominis acquisitionem possessionis nõ impedit: sed error in corpore, sic. Item dissensus accipientis impedit perditionem possessiõis Bar.

Vlpianus li. 6. disputatio. XXXIIII.

Si me in vacuã possessionẽ fundi Corneliani miseris: & ego cùm putarem me in fundum Sempronianum [g] missum, in Cornelianum iero: non acquiram [h] possessionem, nisi fortè in nomine tãtũ errauerimus †, & in corpore consenserimus [i] . Quando autem in corpore non consenserimus [k] . an tamen à te recedet possessio, qa animo deponere [l] , & mutare [m] possessionem nos posse [n] & Celsus, & Marcellus scribunt [o] : dubitari potest. Et si animo acquiri possessio potest [p] nunquid [q] acquisita est [r] ? Sed non puto errãtem acquirere. Ergo nec amittet [s] possessionem, qui quodammodò sub cõditione recessit de possessione.

Cũ res traditur procuratori ad hoc, ut possessio quæratur domino: sufficit, quòd alter ipsorũ non erret, licet alter erret in rei substantia. Item etiam per seruum alienum recipientem meo nomine, potest mihi acquiri possessio. Pau.

Sed si non mihi, sed procuratori meo possessionem tradas: videndum est, si ego errem [t] , procurator meus non erret, an mihi possessio acquiratur. Et cũ placeat, ignoranti mihi acquiri [v] poterit, & erranti [x] . Sed si procurator meus erret, ego non errem: magis est, vt acquiram [y] possessionem. Seruus quoque meus ignoranti mihi possessionem acquiret. Nã & seruus alien[9], vt Celsus quoq; scribit siue à me, siue à nemine possideatur: potest mihi acquirere possessionem, si nomine meo [z] eam adipiscatur. Quod & ipsum admittẽdum est.

Possessorium retinendæ debet prius terminari, vt post hoc, petitorium terminetur. Bar.

Idem li. 5. LEX XXXV.

Exitus controuersiæ [a] possessionis hic est tantùm vt prius pronunciet iudex, Vter [b] possideat. Ita enim fiet, vt is, qui victus est [c] de possessione, petitoris partibus fungatur, & tunc de dominio quæratur [d] .

Debitor præscribit per creditorem possidentem, uel sibi precario concedentem. Bar.

Iulianus li. 58. digesto. L. XXXVI.

Qui [e] pignoris causa fundum tradidit creditori: intelligitur possidere [f] . Sed & si pcario eũdem rogauerit [g] : æquè per diutinam possessionem capiet. Nam cũ creditoris possessio nõ ĩpediat vsucapionẽ, longè minus [h] precarij rogatio impedimento esse non debet: cùm plus iuris in possessionẽ

q Nunquid.] hæc est alia quæstio: & vtraque soluetur.

r Acquisita est.] vbi est error. Accursius.

s Nec amittet.] vt & .j. de vi, & vi ar. l. cũ fundũ. & ar. .s. q. mo. pi. vel hyp. sol. l. voluntate. Sed contra .s. eo. l. quod meo. §. si furioso. & l. j. §. si vir. Solu. hîc cũ conditione si alius acquireret: ibi non. Quod nõ placet: qa pro nihilo diceret, Quodãmodò, quod improprietè notat. Alij dicũt, φ hîc etiã in animo habuit cõditionẽ: ibi nec verbis, nec aĩo. Tertij φ hîc in re immobili: contraria in mobili, quarum pos. est vilis, & abiecta: vt .j. e. l. si rẽ. Tu dic, φ hîc fuit error in re: sed in. §. si furioso. in persona accipientis tantùm.

t Si ergo errem.] quia credo φ de possessione fundi Titiani dicas, & tu dicis Sẽproniani.

v Ignoranti mihi acquiri.] sc. per procuratorem: vt. C. e. l. per liberam.

x Erranti.] in nomine, vel in corpore, secundum Io. & Azo.

y Vt acquiram.] No. acquirã: vt .s. acquiratur. f. statim: qa præsens sum, & nudum prẽstat ministeriũ: aliàs si sibi acquirere velit: & si nõ pstat nudũ ministeriũ, non acqreret mihi: vt .s. de cõtrahẽ. emp. l. in hmõi. nisi tra dẽs hoc gerat: quo casu error pcuratoris mihi nõ nocet vt .s. de donat. l. qui mihi. Ac.

Procuratoris error nõ semper nocet.

z Nomine meo.] qñ à nemine: vt .j. ti. j. l. nũquã. §. seru[9]. & fa cit. .j. de stipu. ser. l. si seruus. & facit. .j. pro emp. l. ij. §. si seruus. & qd no. .s. de ędil. edic. l. cũ mancipium.

Exitus.] CASVS. Si vterq; nostrũ cõtendat se in solidũ possidere fundũ, & agat qlibet contra aliũ interdicto Vti possidetis: dicitur, φ iudex habet videre qs eorũ possideat: & pronũciare illũ debere esse in pos. & victus in pos. poterit intentare rei vendicationẽ. Fran. Accur.

a Exitus controuersiæ.] altero, vel vtroque agente interdicto Vti poss.

b Vter.] aliàs vtrũ: & dic. i. quis eorum.

c Victus est.] Quid, si vterq; vincit? Rñ. & tũc aget vterq; si velit vt dixi. .j. vti possi. si duo.

d Quæratur.] si ei qri placuerit: ad hoc .s. de rei vẽ. l. is q. & .j. vti pos. l. j. §. ij. & .s. de iudi inter. & .C. de rei ven. l. ordine. & de interdi. l. incerti. & .s. fini. regũ. l. si quis. & insti. de interdic. §. retinendæ.

Quæratur.] ab eodẽ iudice: vt. C. de iudi. l. nulli. & de rei vendi. l. ordinarij. Accur.

Qui pignoris.] CASVS. Si emi fundũ à nõ dño, & fuit mihi traditus: & sic cœpi possidere: & eũ fundũ obligaui Titio & tradidi. Dicitur, φ adhuc dicor possidere, & in vsucapione procedo. Idem est, si eundem fundum, quem obligaui Titio, concessit mihi pcario Titius: nam adhuc procedo in vsuca. & reddit rationẽ, Nã cùm plus iuris in pos. &c. Fran. Accur.

e Qui.] scilicet debitor.

f Intelligitur possidere.] quoad vsucapionẽ: vt .j. subijcit. & .j. tit. j. si serui mei noĩe. Itẽ quod satisdationem vitandã: vt .s. qui satisda. cogan. l. sciendũ. §. creditor. quoad alia non: vt no. .s. eo. l. j. §. per seruum corporaliter. Accur.

g Rogauerit.] i. accepit precario debitor à creditore.

h Longe minus.] i. magis: sic. C. de iudi. l. properãdũ. §. si. Vel dic abũdat, nõ: vt & .s. de dã. infec. l. fluminũ. in prin. ibi, Nihil ne &c. & facit. .j. de preca. l. certè, in fi. & .s. de pig. ac. cũ & fortis. §. si & .j. de ac

& oblig.l.qui à seruo.&.§.de peri.& cōmo.l.serui emptor.&.j.tit.j. l.non solùm.§.qui pignori.Accursius.

a ¶ Rogauerit.] i.acceperit.

b ¶ Possidet.] Creditor possidet pignus[a] qđ dicitur à pugno: non autē hypothecam: vt.j.de vsuca.l.non solùm.§.si rem.

a Creditor possidet pignus: vt.l.ic quæ.cum ,, in gl.ff. Et ideo est, ꝙ creditori nō pōt. ppria autoritate debitoris pign' au ferri: vt no gl.in.l.figs mutantā. C. vnde vi.

b ¶ Non possidet.] vt est debitor. Accur

R Epignoris.] CASVS. Obligaui tibi fundū, vel domum, & tradidi: tādem istū fundum, vel domū à te conduxi, & conuenit vt pro colono sim ī isto agro, vel sim pro inquilino in domo. Dicitur ꝙ retines pos.per me.Fran. Accursius.

20 c ¶ Conducta.] id est, debitor conduxit à creditore: vt.§.de pignor.act.l.si pignus.

d ¶ Et per eos.] nunc respondet.

e ¶ Possidere.] Not. ꝙ colonus in villa, in quilinus in ciuitate: vt hîc, &.§.loca.l.item 30 quæritur.cum lege sequenti.

f ¶ Videtur.] facit §.de peri.& cōmo.rei vendi.serui emptor. &.j.titu.j.ei, à quo. Accursius.

Q Vi absenti.] CASVS. In quadā epistola scripsi seruo meo, vt sit 40 liber. Dicitur, ꝙ nō erit liber ex tpe datæ epistolæ: sed ex tunc, qn̄ hæc epistola peruenit ad notitiā serui.

¶ Si quis.] Tradidi tibi pos.fundi, vt ita demum habeas eius pos. si hic fundus sit meus. 50 Dicitur ꝙ nō videor possess.tradere si appareat alienum esse fundum, & non meū. Secūdò dicit, ꝙ pos.pōt tradi sub conditione: vt Si nauis ex Asia venerit habeas pos. talis fundi. ¶ Si is, qui.] Dic casum, vt in fin. vlti.gl.quæ incipit, Quia &c.ibi, Ideoq; dicas &c.Fran.

habeat qui precario rogauerit[a], quàm qui omnino non possidet[b].

¶ Marcel.li.singulari ad for. XXXVII.

R E pignoris nomine data & possessione tradita, deinde à creditore conducta[c], conuenit, vt is qui hypothecam dedisset, proco lono in agro, in ædibus autem pro inquilino sit. Et per eos[d] creditor possidere[e] videtur[f].

¶ *Non perdit quis possessionem serui absentis donec ad eum literæ libertatis perueniant.Bar.*

I ulianus li.58.digest. L. XXXVIII.

Q Vi absenti seruo scribit, vt in libertate[g] moretur: nō eā mentem habet, vt statim[h] velit ser ui possessionem dimittere: sed magis destinationem suā in idtempus conferre[i], quo seruus certior factus fuerit.

¶ *Possessio, & dominium potest sub conditione transferri: & defectus cōditionis impedit eius translationem.Bar.*

¶ Si quis possessionē fundi ita tra diderit, vt ita demum cedere eam dicat si ipsius[k] fundus esset: nō videtur possessio tradita, si fundus alienus sit[l]. hoc amplius existimādum est, possessionem sub conditione[m] tradi posse, sicut res[n] sub conditione traduntur, neque aliter[o] accipientis fiunt, quàm si cōditio extiterit[p].

¶ *Per seruum hæreditarium ex alia causa habitum res hæreditariæ possunt quæri.Bar.*

¶ Si is, qui Titio seruum vendiderat, hæredi eius cum tradiderit: potest hæres rerum hæreditariarum possessionem per eum[q] apprehendere: quia non seruus iure hæreditario, sed actione ex empto ad eum peruenit. Nam & si ex stipulatu, vel ex testamento[r] seruus debitus testatori fuisset, & hæres[s] eius eū accepisset: non prohiberetur rerū hæreditariarum possessionem per eundem acquirere[t].

¶ *Rei sequestratæ de partium uoluntate perditur possessio, nisi causa custodiæ sequestretur. Barto.*

I dem lib.5.ex in. LEX XXXIX.

I Nteresse † puto, qua mente apud sequestrum[v] res deponatur. Nam si dimittendæ possessionis causa, & hoc apertè fuerit approbatum[x]: ad vsucapionem possessio eius partibus non procederet[y]. At si custodiæ causa deponatur[z], ad vsucapionem eam possessionem procedere[a] victori, constat.

¶ *Violentia serui proprij, quem possessione nō priuat.Barto.*

A fricanus li.nono Quæstio. L. XL.

S I de eo fundo, quem cùm possi derem[b] pignori tibi dedi, seruus tuus te deijciat: adhuc te possidere ait: quoniam nihilominus per ipsum seruum possessionem retineas[c].

¶ *Si colonus recedit non animo deserendæ possessionis: nulla possessio perditur. Sed si animo deserendi, uel moriatur: naturalis perditur, & etiam ciuilis, si naturalem negligit adipisci.Bar.*

¶ Si fortè colonus, per quem dn̄s

60 g ¶ Vt in libertate.] i.in possessione libertatis, secundum quosdam. Imò vt sit liber. Et in hac epistola debent adesse quinq; testes: vt.C.de lat.liber.tollen.§ scimus.Accursius.

h ¶ Vt statim.] i.antè quā epistola ad seruum perueniat: & facit.C. de fideicommiss.lib.l.si voluntate.& suprà de libe.cau. non videtur. Argumentum contrà.C.de repu.l.licet.Sed ibi fuit traditus libellus repudij.

i ¶ Conferre.] sic.j.de vi, & vi arma.l.cùm fundum.

k ¶ Ipsius.] s.tradentis.

l ¶ Fundus alienus sit.] in præsenti tempore: vt differat à sequē-70 ti casu.

m ¶ Sub conditione.] s.vera quæ erit de futuro.vt & .§.si cer. pe. itaq;.Sed.§.proxi.non fuit vera: quia fuit de præsenti tempore. Vel dic, de alia conditione hîc loqui, quā.§.& per hoc dicat, hoc ampli⁹. Et nota ꝙ expressa fuit conditio: aliàs contrà.§.eo.quod meo.§.si furioso.

n ¶ Sicut res.] i.rerum dominium, vel proprietas: vt.§.de iur.do.l. dotis fructus.§.fi.

o ¶ Neque aliter.] Sed cōtrà.j.de sol.l.sub cōditiōe.in fi.Sol.vt ibi.

p ¶ Extiterit.] cōcor.§.eo.si me in vacuā.in prin.argu.Si dono tibi 80 domū, vt nō alienes, & tu alienas: vēdicabo ab eo, cui vēdidisti: si autē tibi tradidi hoc modo, ne alienes: trāstuli in te dn̄iū.Si vendis alteri, non in me transfertur dn̄ium: si alienas, isto casu nō vēdicabo ab eo, in quē est alienatio facta: sed cōtra te agā cōditiōe ob causam: vt.§.de condi.ob cau.l.ea lege.Ad primū facit.C. de rebus alienis non alie.l.fi.

q ¶ Per eum.] s.seruum.Accursius.

r ¶ Vel ex testamento.] ita tamen, si non transiuit dn̄iū in testato

rem: vt si erat alienus, non legantis.

s ¶ Et hæres.] stipulatoris, vel legatarij.

t ¶ Acquirere.] qa nō ex cā hæreditaria directō: sed ex alia ad eū peruenit: aliàs secus, vt hic innuit, &.§.eo.l.j.§.veteres.&.§.tit.j.per seruū hæreditariū.Sed opp.qa cū actio ex empto cōpetit ex cā hæreditaria, & seruus ex ea actione: ergo & seruus ex cā hæreditaria? Rn̄ non ex cā hæ-10 reditaria, sed ,ppter hæreditatem: sic.§.de pec.l.eo tēpore.in fin. sed si per actionem ex empto petitur: & hæc actio demū adita hæreditate competit nōne & per hæreditariā tūc pōt q̄rere.s.post aditā? Ideoq; dicas, ꝙ 20 ante aditionē hæreditatis seruū acquisiuit pactionē ex empto, & indebitè ei solut⁹ fuit: cū nōdū erat hæres vnde p eū acqret possessionē rerū hæreditariarū ante aditionē hæreditatis: cæterùm adita hæreditate iam 30 rerū propriarū pos. per eū acquiret. Acc.

† Cōcor.ea quæ no.p doc.in.l.j. C.de pbi. sequestra. & quæ no. c.examina. ta.extrà de iudi.

I Nteresse.] CASVS. Ego & tu cōtēdebamus de pos.cuiusdā libri: tādē depo suim⁹ apud sequestrū vt det ei, qui vicerit. quærit, an pos. interim ,pcedat ad vsucap. cō 40 plēdā & sic prosit victori? Et distinguitur, qua mēte depositerūt apud sequestrū: vt vno casu prosit, altero non.Fran. Accur.

v ¶ Sequestrum.] dicitur sequester, tertia persona: vt.§.deposi.l. ei qui.in fi.&.l.seq.

50 x ¶ Approbatū.] quod est coipso, ꝙ nō ,pbat cōtrariū: sec⁹ in alio vel deposito: vt.§. depositi.l.licet.§.rei.

y ¶ Non procederet.] quia interrupta fuit: vt.j.ti.j.l. naturaliter. Et dic, qđ sit seqster, vt.j.de ver.si.l.seqster.&.§.depositi,,pprie.

z ¶ Deponatur.] quia hoc agitur expressè. Accursius.

60 a ¶ Procedere.] vnū si re⁹ vsucapiebat, cōtinuabitur mō tps suū actori, q vicit: vt &.§.eo.Pōponius.§.si iussu.Et qua actiōe agatur cō tra sequestrū? no.in.d.§.rei.&.l.sequēter.

S I de eo.] CASVS. Fūdū, quē possidebā, tibi obligaui, & tradidi: seru⁹ tu⁹ te de eo deiecit. Dicit, ꝙ adhuc pos fundi haberedi ceris. ¶ Si fortè.] Possidebā fundū per colonū meū, q stabat in fundo. Dicit ꝙ licet ipse moriat, vel decedat de eo fundo nō aīo deferendi pos. adhuc tn̄ retineo pos. per illū colonū. Secundò dicit. Si moriatur colonus me⁹ ꝙ nō amitto po.nisi sim negligēs in adipiscēdo eā. Tertiò dicit, ꝙ si colonus me⁹ discedat de fundo aīo deferendi pos. amit-70 to pos. Quartò reuertitur ad secūdum casum dicēs, hoc, qđ dixi, ꝙ mortuo colono retineo pos.fundi interim: est verū, nisi alius extraneus possidere incipiat: nā tūc amitto pos. ¶ Seruū tuū.] Emi seruū tuū à nō dn̄o, credens eū dn̄m: & traditus est mihi, & sic incepi possidere: tandē incepi scire tuū, & sic eū celaui, ne peteres. Dicitur, ꝙ propter hoc non videor eum possidere clàm: vnde bene procedo in vsuca. Secūdò dicit econtrà, vt si à principio cœpi possidere clā posteà desij clā possidere: nā inspicit principiū. ¶ Si seruum.] Seruum meū possessum à quodam, qui emerat bona fide, ab eo abstuli clā. Quæritur, an videar possidere clàm: Dicitur ꝙ nō: & reddit rationem. Nā 80 sicut conductio, aut precariri rogatio non pōt esse fuæ rei: sic nec clandestina pos. Fran. Accursius.

b ¶ Possiderem.] ego debitor. Accursius.

c ¶ Retineas.] per seruū inuitū retines iniustā, quāuis pcū volēte nō q̄ras: vt.§.c.qđ seru⁹. Et qa retines, vsucapio debitoris ,pcedit: vt j.tit.j.l.non solū.§.si rē. Vnde collige debitorē nō possidere: aliàs interpellaretur.s.vsucapio: quia interuertisset pos. debitoris seru⁹ alienus. i.creditoris, licet non suus: vt hîc, &.§ eo.l.rem, quæ.

a ❡ Decessisset.] i. moriatur. & quod subijcit, Propter vtilitatem &c. est interpositio, quæ ponit primū casum. & qđ subijcit, Quo mortuo &c. reassumit princ. & est secūdus casus. Vel dic secundò, decessisset. i. de agro exisset: & nō aīo deserendę pos. vt &. s. eo. si colonus. Et nota, φ tres casus iste. §. ponit. Primo, cū discedit colonus nō aīo deserendi. Secūdo, cū moritur. Tertio, cùm discedit animo deserē di. Accursius.

10 b ❡ Per colonum.] detinentem, secundū primā expositionem. Vel secundū aliam, p colonum. i. per eius animū retineo natura lē: ciuilem autem per me.

† al. idem. c ❡ Neglexerit.] sed quam perdit dñs p negligentiā? naturalē? non: quia per mortē coloni est amissa, nec p hæreditatē tenetur: vt j. si quis testa. li. l. j. §. Scæuola. Nec ob. finis huius. §. vt ibi dices. Nec ciuilem: quia cā retinet per se. Rñ. secundū quosdā, de ciuili tm̄ dicit: quib' obstat verbum, adipisci: sed dicunt impropriè, i. retinere, & vti vt p incuriam: vt instit. de vsuca. §. quod autem. Tu dic, φ perdit ciuilē nisi petat naturalē mortuo colono: & sic propriè ponitur adipisci. nam nō veniē do ad fundum obliui scitur: & sic pdit etiā ciuile, Accur.

d ❡ Aliud existimandum.] aliàs aliquid æstimandum: & tunc referas ad primū casum de tribus, secundū secundam positionem. Nā hic casus loquitur, cū discessit aīo deserēdi pos. aliàs idē & tūc ad proximū: nā & hīc amitto naturalem statim, & retineo ciuilem donec negligam vt. s. eo. l. iij. §. φ si seruus. & cū ero negligēs, perdam ciuilem: vt & in proximo casu. Sed videtur, φ nō perdā naturalē statim: vt. C. eo. l. si. quæ est contrà. Sol. vt ibi. Accursius. ADDITIO Dic secūdū Bar. φ illa lex per istam intelligitur: quia per exitū perditur naturalis, vt hīc: non ciuilis, vt ibi.

60 e ❡ Hæc ita vera.] φ nō interpelletur ciuilis: & sic ad secundū casum se refert: & per consequens ad tertiū, si habeas idē. Aliàs si alius possedit, et ciuilē perdit. Sed videtur, φ nō perdā statim p alterius ingressum: vt. s. e. ii id qđ. §. si. & l. clā §. fi. Rñ. hīc nō dicit, φ fuerit ingressus tm̄, sed φ possedit: vt quia suspicatus sum me posse repelli: vt &. j. pro emp. qui cū pro. §. fin. Alij dicunt, φ cōtrahit ciuilis origine ex naturali, quæ perditur mortuo colono, vel recedēte animo deserendi. Sed hoc non placet: quia secundum hoc, si quod possidebā locaui, & colonus deijcitur, non perdā si inspicit origo. Prima ergo placet. Itē videt φ etiam naturalis mortuo colono nō admittit 70 cūm hīc dicat, φ in hæreditate manserit: sed dic, res, non possessio. Vel si possessio, impropriissimè: vt s. de acqui. hære. pro hærede. Nā verè hæreditas non posidet: vt. j. si quis test a. li. l. j. §. Scæuola.

f ❡ Ait.] sic. j. ti. i iusto. §. & si possessionis. Sed contrà. j. pro suo, si ancilla. Solu. illud singulariter furis odio dictū est, secundū R. vt dixi. s. eo. l. clàm.

g ❡ Nam retro.] i. ecōtrario: & ad hoc facit. j. de fur. l. qui ca mēte.
h ❡ Emptori.] qui emit à non domino.
i ❡ Abduxerim.] id est abstulerim.
k ❡ Non videri clam me.] sed furti teneor: vt. j. de fur. itaq; . §. j. & 80 l. cū ex. §. j. Azo. Sed hīc dicas, φ feci credēs mihi licere, cū crederē meā: vñ nō teneor furti, sed const. si qs in tātā. vt inst. vi bo. rap. §. j.
l ❡ Teneri.] vt. s. depositi. l. qui rem. & j. de preca. in rebus. §. fi. & j. tit. j. ei, à quo. Et no. φ facit ar. à pari. q. d. cui rei illa possunt conuenire, & hoc: & à qua illa remouentur, & hoc: vt subijcit. Et non posse &c. Sed videt falsum hoc ar. quia pro opere quod quis in suo facit tenetur. Quod vi aut clā: vt. j. qđ vi aut clā. l. j. §. ij. & l. is qui in puteū. §. fi. Sed rñ. aliud est agi Quod vi aut clā, qñ agitur ad interesse pro opere facto vi, vel clā: & aliud posideri aliquid clā: nā nō ideo φ facit clā opus, posidet clā: cū origo inspiciatur pos. vt. s. eo. l. clā. Secundò oppo quia precarium tenet in sua re ratione pos. vt. s. eo. l. si aliquā. Sed hic credebam esse eius, q possidebat, secundum Io. ibi sciebā meā ,ppetatem arg. j. de prec. l. certè. §. fi. Vel etiam si putabā hic meā, proprietatis gratia clā abduxi metuens mihi fieri cōtrouersiam proprieta 10 tis, in qua nec clāde stinitas, nec precariū tenet: sed in possess. posset esse vtrūque si ego non posidebā. Itē oppo. si à me posides clā vinco interdicto Vti posidetis: vt. j. vti possidetis. l. prima in fin. & l. seq. Si tu dicas te dñm, ergo nō posides 20 clā. sicq; remoues me ab interdicto: Quod est falsum. Sed rñ̄ si oest ex pdictis: qa in pos. seſ. suæ rei pōt esse clā destinitas, si primò alius posidebat.

m ❡ Duabus.] s. à p̄carìo & à cōductione.

n ❡ Qui iure familiaritatis.] i. amicitiæ.

o ❡ Videtur posside re.] facit. j. de iti. actuq; priua. l. j. §. is cuius. &. s. quemadmo. ser. amit. l. vsu.

---

possideret, decessisset [a] : ppter vtilitatem receptum est, vt per colonū [b] possessio & retineret, & continuaretur: quo mortuo, dicendū est, nō statim eam interpellari: sed tunc demum, cū dominus possessionē adipisci neglexerit [c]. Aliud † existimandum [d] ait, si sponte colonus de possessiōe discesserit. Sed hæc ita vera [e] esse, si nemo extraneus eam rem interim possederit, sed semper in hæreditate coloni manserit.

❡ *Possessio iusta, uel iniusta absque noua causa extrinseca non mutatur. Bart.*

❡ Seruum tuum à Titio bona fide emi, & traditum possedi: deinde cùm comperissem tuum esse, ne eū peteres, celare cœpi. Non ideo magis hoc tempore clā possidere me uideri ait [f] Nam retrò [g] quoque si sciens tuum seruum à nō domino emerim: & cùm clàm eū posidere cœpissem, posteà certiorem te fecerim: non ideo desinere me clàm possidere.

❡ *In qua re non cadit locatio, & precarij rogatio in ea non cadit clandestinitas. Bart.*

❡ Si seruum meum bonęfidei emptori [h] clàm abduxerim [i] : rndi, nō uideri [k] clàm me possidere: qa neque precarij rogatione, neq; cōductiōe suę rei dñm teneri [l] & nō posse causam clādestinæ possessionis ab hisduabus [m] causis separari.

❡ *Qui ingreditur fundum ratione amicitiæ, uel familiaritatis: non dicitur possidere. Bar.*

Paulus li. 2. institutio. LEX XLI.

QVi iure familiaritatis [n] amici fundum ingreditur, non videtur possidere [o] : quia non eo animo ingressus est, vt possideat, licet corpore in fundo sit.

❡ *Not. per istum tex. si remanserunt plures filij parui, & unus magnus alicuius: & iste maior omnia administrauit solus & ipse solus accedebat ad fundos hæreditarios, & fructus percipiebat: quòd hoc uidetur fecisse nomine suo, & fratrum suorum: & omnes uidentur fuisse in possessione, posito quòd alij non possunt probare se vnquam fecisse aliquos actus, ex quibus resultet præsumptio possessionis. Pau.*

Vlpianus li. 3. Resp. LEX XLII.

COmmunis [p] seruus, etiam si ab vno ex dominis omnium nomine posideatur: ab omnibus posideri intelligitur.

❡ *Per procuratorem habentem mandatum speciale uel generale acquiritur possessio domino etiam ignoranti, si hoc cadebat in generali mandato: sed si non cadebat, uel nullum mandatum habebat, ratihabitione acquiritur secuta. Bar.*

❡ Procurator [q], siquidem mandāte domino rem emerit, protinus illi acquirit possesionem [r] : q si sua sponte emerit: [f] nō, nisi ratam dominus habuerit emptionem [t].

❡ *Qui scit certam partem diuisam: uel indiuisam esse alienam, uel ius aliquod: catenus nō præscribit. Barto.*

† Marcellus. LEX XLIII. *† Martianus lib. 3.*

SI quis fundū emerit [v], cui' par

30 ❡ Vi iure.] CASVS. Si aliqs scholaris, vel aliquis meus amicus vineā meā intret causa comedēdi de vuis, vel causa ibi solatiandi: non acqrit per hoc pos. vineæ: quia nō eo animo ītrauit. Frā. 40 Accursius.

50 ❡ Communis] CASVS. plures habemus seruum cōem: si vnus nostrū seruū posideat noīe aliorū: ab oībus dicit hic seruus posideri. Secundò dicit, procurator meus emit rem meo nomine: & ei est tradita. Dicit, quòd statim est mihi quæsita poss. illius rei. Si autem gestor negotiorū meorum emit meo nomine, & ei est tradita: non acquiritur poss. nisi habeam ratam illam emptionem Franc. Accur.

p ❡ Communis.] facit s. eo. l. quod meo. cùm is posideat cuius no- 60 mine posidetur: Accursius.

q ❡ Procurator.] facit differentiam inter specialē procuratorem, & generalem. Nam si generalis, vel ad alia constitutus: post ratihabitionem demū, vt in fi. huius. §. si specialis ad hoc: tunc statim, vt in princ. siue vterq; gerat siue alter tradens, vel accipiens. Sed Io. non distinguit inter generalem, & specialem: vt no. s. eo. l. j. §. per procuratorē. Et idcirco primò expone procurator, id est, procurans: sic s. de neg. gest. si ego. & de procurato. l. Plautius. nam de habente, & non habente mandatum, dicit. Vel dic, procurator, id est, gestor: & statim specificat de procuratore, posteà de gestore.

70 r ❡ Acquirit pos.] s. tit. j. l. res ex mandato. quæ est contrà. Sol. ibi neuter egit vt mihi quæreretur: hīc, sic Io.

f ❡ Sponte emerit.] habens generale mandatum, Ro. Sed Io non habens mandatum.

t ❡ Emptionem.] Not. quòd per procuratorem habentem mandatum quæritur mihi dominium, & pos. etiam ignoranti: vt hīc, & supra eod. l. j. §. per procuratorem. Si autem mandatum non habeat: non quæritur mihi ignoranti, nisi ratum habeam: vt supra de nego. gest. l. si ego.

❡ Si quis.] CASVS Emi fundum à non domino: quandam par 80 ticulam eius scio alienam & certam, puta, à fossato. Supra illam partem non præscribam: aliam, sic. Sed quid, si incertam scio alienam: puta, duo iugera scio esse aliena in quodam angulo fundi, sed nescio vsquequo durent. Dicitur, quòd reliquam partem præscribam. Vltimò dicit, Emi fundum, cuius vsumfructū scio alienum. Non impedit, quin præscribam fundum. Idem si sciam eum obligatum: Franc. Accurs.

v ❡ Si quis fundum emerit.] à non domino. Accursius.

a ❡ Sciat.]vt eã sciat ostendere:vt vsque ad foueam illam:aliâs n § : vt.j.pro emp.emptor.in prin.quæ est contrà.secundũ.Io. ADDITIO. Dic secundũ Bar.hîc,ꝙ hic sciebat alienam pro parte certa & diuisa,& determinata.

b ❡ Locus.]Sibi contradicere videtur litera:nã siue dimidiã, siue tertiam,vel aliã quotã habet alius:non potest ignorari locus,cũ in qualibet gleba quo 10 tã habeat portionem vt in toto. Vnde dic, ꝙ scio eũ habere duo iugera in quodã angulo:nescio tñ vsquequo teneãt:& hoc dicat ꝓ Idiuiso.Vel ẽtdic scio eum habere tertiã totius:nec tamen scio locũ.s.tertium,qui tot⁹ 20 sit suus:quia nec est. Quod enim nõ est,sciri nõ põt.& secũdum hoc non est contrà.s.eo.l.locus.quæ signatur cõtrà.Potest & tertiò solui:qui ibi tradebatur pars icerta: hîc autẽ tota res,sed pars sciebatur aliena.Posset etiã dici,ꝙ fund⁹ 30 habeat certas partes: & in vna sciã quẽdam haberetertiam pro indiuiso, nescio tamen in qua. Accursius.

c ❡ Capere posse.] reliquas partes, quas credit esse vẽdentis,licet non sint.

40 d ❡ Sine vilius.] i.illius,cuius hãc portionem scit cæterùm nec reliquas sine damno dominus vsucapit Et sic apparet,ꝙ tot⁹ fundus erat alienus:particula, puta Titij:reliquę partes Seij. Et sic non nocet Titio,si re-50 liquæ partes vsucapiantur. Vel dicas totũ fuisse Titij:& tunc nihil nocet Titio,quo ad particulã,quæ sciẽ aliena,si reliquæ partes vsucapiantur.

e ❡ Bona fide.]i.dominiũ ꝓ diutinã &c.

f ❡ Capere posse.] 60 In hoc ergo non habet similitudinẽ cũ dominio:vt not.s.de vsufru.l.iiij.

ticulam sciebat esse alienam: Iulianus ait, si pro diuiso sciat[a] esse alienam,posse eum reliquas partes longa possessione capere. Sed & si pro indiuiso sciat esse alienam, licet ignoret quis sit locus[b] : æquè eũ capere posse[c] :quia sine vllius[d] danno pars,quæ putatur vendentis, per longam possessionem ad emptorem transit. Sed & Pomponius scribit lib.v.Variarum lectionum, si sciat, vel putet alienum esse vsumfructum: bona fide[e] per diutinam possessionẽ capere posse[f] . Idem inquit,& si emero rem quam sciam pignori obligatã[g].

❡ *Per obliuionem partis loci,in qua res mobilis custodiæ causa reponitur,possessio non perditur,nisi per alium occupetur. Bar.*

*Papinianus.li.24.

*Paulus. LEX XLIIII.

Peregrè profecturus pecuniã in terram custodiæ causa condiderat[h] : cùm reuersus locum[i] thesauri[k] memoria nõ repeteret[l] an desijsset pecuniam possidere? vel, si postea recognouisset locũ, an posteà cõfestim inciperet possidere?quæsitum est. Dixi,quoniam custodiæ causa pecunia condita proponeretur:ius possessionis ei,qui condidisset, non videri peremptum:nec infirmitatẽ memoriæ[m] damnum afferre possessioni,quam alius non inuasit[n] :alioquin responsuros[o] ,per momenta seruorum,quos non videmus, interire possessionem[p] . Et nihil interest, pecuniam in meo, an in alieno condidissem:cùm si alius[q] in meo cõdidisset fundo ,nõ aliâs possiderem, quàm si ipsius rei[r] possessionem supra terram[s] adeptus fuissem. Itaq; nec alienus locus meam propriam aufert possessionem:cùm supra terram, an intra terram possideam , nihil interest.

❡ *Ex causa peculiari quæritur vsucapiendi conditio, & possessio domino ignoranti: ex alia possessio, & vsucapio, tantùm scienti. Bartolus.*

❡ Quæsitum est,cur ex peculiari causa per seruum ignorãtibus[t] possessio quæreretur[v] . Dixi,vtilitatis causa iure singulari[x] receptum : ne cogerentur domini per momenta species,[y] & causas peculiorum inquirere. Nec tamen[z] eò pertinere speciem istam,vt animo solo videatur[a] acquiri possessio. Nam si non ex causa peculiari quæratur aliquid:scientiã quidem domini esse necessariã[b] ,sed corpore serui quæri possessionẽ.

❡ *Possidens suo animo, & corpore demum, sciens possessionem amittit:secus in eo qui suo animo,& corpore alieno possidet. Bar.*

❡ Quibus explicitis[c] , cùm de amittittenda possessione quæratur : multùm interesse dicam, per nosmetipsos,an per alios possideremus. Nam eius quidem, quod corpore nostro teneremus, possessionem amitti, vel animo, vel etiam corpore: si modò[d] eo animo inde digressi fuerimus , ne possideremus .Eius verò,qđ serui vel etiã coloni corpore possideretur,non aliter amitti possessionẽ, quàm eã alius ingressus[e] fuisset:

g ❡ Pignori obligatam.]sed aduersus hypothecariam non præscribet:cùm non sit iusta possessio,vbi bonafides abest:vt.C. si aduer.cre.l.ij.in prin.

❡ Peregrè.] CASVS. Cũ vellem ire ad sanctũ Iacobũ,vel aliò pecuniã sub terra condidi,vt sic stet salua:nũc reuersus sum, & bene recordor in quo fundo eam posui:sed nonrecordor in qua parte fundi posui.Dicitur,ꝙ bene retineo poss.pecuniæ,quãuis eã nõ 70 video:nam aliâs diceres me amittere possess.seruorum meorũ quã do eos non video,quod esset absurdũ.Nec est vis si pecuniam posui in meo fundo,siue in alieno. ❡ Quæsitũ.]Si ex causa peculiari seruus quærat pos.acquirit mihi eam etiam ignoranti:reddit ratio. Secundò dicit,si ex cã non peculiari:tunc oportet interuenire scientiã dñi,&corporalem pos.serui.His præmissis vult dicere,ꝙ refert, teneam poss.fundi per me,an per aliũ.Nam aliter amittitur vno casu, quã altero.Nam qñ possideo meo corpore,non amitto,nisi animum habeam desinẽdi possidere:& desinã illã aũt,quã tenebam per seruũ non amitto nisi alius ingrediatur:nam tunc etiam ignorans amitto. 80 hinc est,ꝙ saltũ hybernũ,vel æstiuũ dicor possideret licet ibi null⁹ sit.nec eius amitto possess.licet alius ingrediatur,nisi habeam animũ desinendi possidere.Et hoc dicit hic.§.cum.l.sequ.& sequenti.Franciscus.Accursius.

Pecunia sepulta prohibetur.

h ❡ Condiderat.]hîc videtur prohibitum pecuniam sepeliri:vt.j. ad le.Iuliã pe.l.iiij.§.non sit.Sed illud,vt cadauer:sed causa custodiæ potest:vt hîc. Accursius.

i ❡ Locum.]fundũ tamẽ bene scit:ne sit contrà.s.eo.si id qđ.in prĩ.

k ❡ Thesauri.]impropriè.i.pecuniæ:sic.s.ad exhi.l.thesauros.&.s. de rei ven.l.à tutore.Aliâs aliter:vt.s.ti.j.l.nunquam.§. thesaurus.

l ❡ Non repeteret.]i.non recordaretur in quo loco pecuniam condiderat. Accursius.

m ❡ Infirmitatem memoriæ]adhibita tamen diligenti inquisitiõe recordaretur:vt s.l.iij.§.Nerua.Vbi ergo adest infirmitas, abest diligens inquisi 10 tio:quæ si adesset,recordaret: & facit.C. de vete.iur.enu.l.ij.§. si quid autem.ar.s. de posi.l.j.§.si cista.in fi.

n ❡ Non inuasit.]secus si inuasit:quia mobilis rei pos.est vtilis & abiecta:vt s.eo.l.rẽ quæ.&.j.eo.si rem.

20 o ❡ Responsuros.] s.nos,diceret quis.

p ❡ Interire pos.] quod est falsum: vt.d. l.rem,quæ.

q ❡ Si alius.] aliâs, cùm si alius in meo:& aliâs,cũ si in alieno.

Seru⁹ andomino ignoranti acquirat.

r ❡ Ipsius rei.]i.thesauri.

30 s ❡ Supra terrã.] & sic fossi,& ex loco moti:vt.s.e.l.iij.§.Neratius.in fin. Et dicas idẽ,& si sub terra sit tact⁹,& motus,vt subijcit.

t ❡ Ignorantibus.] datiui casus.

v ❡ Quæreretur.] 40 vt.&.s.e.l.j.§.itẽ acquirimus.

x ❡ Singulari.]i.speciali.

y ❡ Species.]i.res,& causas.i.acquirendi: ad quod facit.C.de ꝑscri.xxx.an.l.ij.Et nota,ꝙ hîc innuit,ꝙ extra causam peculiarẽ 50 nõ acquirit dño ignoranti:quod est fallum Vnde expone hîc po. quæri.i. effectus pos. s.vsucapionis,quæ est effectus eius:vt.j.ti.j. l.fine pos.ergo ignorãti.Sed vsucapio demũ scienti in non peculiari. Vel dicas peculiũ 60 hîc largissimẽ dici: vt.s.eo. quod seruus. & hoc no.s.eo.l.j.§.item acquirimus.& facit.j.ti.j.l.Labeo.&.l.nunquã.§.si seruus.& pro em.l.ij.§.Celsus.Accur.

z ❡ Nec tamen.]respondet tacitæ obiectioni.

a ❡ Vt animo solo videatur.]q.d.aliâs ergo necessaria est scientia dñi. Vnde videtur,ꝙ tunc solo animo quærat:quod remouetur: quia & corpore serui quæritur. Vel aliter diceret aliquis quia ignorans acquirit poss.ex causa peculiari,ergo ignorans habet animum acquirendi:quod est impossibile,vt habeat acquirendi animum,qui 70 non habet aliquem animum:quod hic remouetur, quia animo & corpore serui quæritur,non suo.

b ❡ Necessariam.]ad effectum poss.i.vsucap. Vel ad peculiarem vt largissimè intelligas:vt dixi.& facit.j.de actio.& obli.qui à seruo in fine.

c ❡ Quibus explicitis.]hîc non est.§.secundum Io.sed continuatur cum superiori.

d ❡ Si modo.]non ergo corpore sufficit:si ab eo incipias:vt.s.l. quẽ admodum & .l. tertia . §. in admittendam. &.l.si quis vi.§.differentia.

80 e ❡ Ingressus fuisset.]colono discedẽte nõ animo deserẽdi:& tũc alio ingrediẽte ego videor deijci,& habeo interdictũ:vt.j.de vi & vi ar.l.j.§.qđ seruus. Ante eiectionẽ serui nec ciuilẽ, nec naturalẽ amitto etiã si cõstituã in aĩo meo me nolle possidere.Et hæc est prima differentia:quia aliã,scilicet quam possidebã per me,aĩo solo amitto:hanc non.Et pro hoc facit.j.de vi,& vi ar.l.j.§.nõ autẽ.Et est mirabile,qa ciuilis retinetur per naturalẽ ante deiectionẽ:à quã põt separari.Et qđ sequit,Eãq; &c.est secunda differentia.Nam quã possessionẽ

acquiren. vel amitten. posses.

possessionem per eos habeo, amitto ignorans, si deijciũtur: quã per me, nõ siue habeã ciuilẽ & naturalẽ. siue etiã ciuilẽ tm̃: de quo subij cit exemplum de saltu, Illa quoq; &c. Et duæ sequentes leges iungũ tur ad istã. Sed cõtrà. C. eo. l. fi. vbi dicitur, ꝙ domino non præiudicat factum serui, vel coloni. Sol. vt ibi. Accur.

a ℊ Retinetur animo.] vt. ſ. eod. l. iij. §. saltus.

b ℊ Quamuis saltus.] æstiuos, vel hybernos, de quibus sum locut⁹ & dicitur. j. de vi, & vi ar. l. j. §. quod vulgò.

c ℊ Proposito.] idest animo.

d ℊ Assolet.] vt & . j. de reg. iur. l. nihil. & . l. ferè. & . j. de so. prout quisq;.

e ℊ Ignoranti tolli.] in mobilib⁹ hoc fallit: quia ignorãs amittit: vt. ſ. e. l. rẽ quę. & j. co. si rẽ. Itẽ in immobilibus qñq;: vt. ſ. eo. q vniuersas. §. j. & . l. iij. §. Labeo. & . ſ. de dã no. infect. si finita. §. si fortè. Itẽ in illa fallit quam per animum teneo: vt. ſ. eo. peregrè. §. fina.

eamq; amitti nobis quoq; ignorantibus. Illa quoque amittendæ possessionis separatio est. Nam saltus hybernos, & æstiuos, quorum possessio retinetur animo [a] solo,

Idem li. 2. diffinitio. LEX XLV.

Licet neque seruum, neque colonum ibi habeamus.

Idem li. 24. Quæstio. LEX XLVI.

Quamuis saltus [b] proposito [c] possidendi fuerit alius ingressus: tamen tãdiu priorem possidere dictum est, quãdiu possessionem ab alio occupatã ignoraret. Vt enim eodem modo vinculum obligationis soluitur, quo queri assolet [d]: ita nõ debet ignoranti tolli [e] possessio, quæ solo animo retinetur.

ℊ Possessio rei mobilis cõtrectatæ furandi gratia perditur ab ignorante. Idem si rei custodia amittatur: secus in animali rationali statuitur. Bart.

Idem li. 26. quæstio. LEX XLVII.

Si rem immobilem apud te depositam, aut commodatã [f] tibi, possidere, neque reddere constitueris: confestim amisisse [g] me possessionem vel [h] ignorantem, [i] responsum est. Cuius rei forsitan illa ratio est, ꝙ rerũ mobilium [k] neglecta [l], atq; omissa custodia, quã uis eas nemo alius inuaserit, veteris possessionis dãnum afferre consueuit: idq; Nerua filius libro De vsucapionibus retulit. Idẽ scribit, aliam causam esse hominis cõmodati omissa custodia [m]: nã possessionem tandiu veterẽ fieri [n], quã diu nemo alius eum possidere cœperit: videlicet ideo, quia potest homo proposito redeundi domino possessionem sui cõseruare: cuius corpore cæteras quoque res possumus [o] possidere. Igitur earum rerum quidem, quæ ratione, vel anima [p] carent, confestim [q] amittitur possessio: hominis autẽ retinetur, si reuertendi [r] animum habeat.

ℊ Per instrumentum non probatur possessionis traditio. Item instrumentum uerificatur ex actu uero, non ficto. Bar.

Idem li. 1. LEX XLVIII.

Prædia † cum seruis donauit [s] eorumq; se tradidisse possessionem literis declarauit [t]. Si vel vnus [v] ex seruis, qui simul cum prędijs donatus est, ad eum, qui donũ acceperit, peruenit [x]. mox in prædia remissus est [y]: per seruum prædiorum, possessionem, quæsitam cæterorumq; seruorum [z], constabit [a].

ℊ Aliquando possessio habet plurimum iuris, aliquando plurimum facti. Pau. de Cast.

Idem li. 2. diffi. LEX XLIX.

Possessio quoque per seruum, cuius vsusfructus meus est, ex re mea, vel ex operis suis acquirit̃ mihi: cùm & naturaliter à fructuario teneatur [b]: & plurimùm ex iure [c] possessio mutuetur. ¶ Qui in aliena potestate [d] sunt, rem peculiarem tenere possunt [e]: habere [f] aũt, & possidere nõ pñt: quia

Si rem.] Casus. Deposui apud te librũ, vel commodaui: tu constituisti aĩo tuo retinere librum, & non reddere. Dicit̃ ꝙ amitto pos. & reddit rationem ponẽdo nouũ casum. Meritò in superiori casu amitto poss. rei mobilis. nã rerũ mobiliũ neglecta, atq; omissa custodia facit nos amittere pos. earũ licet nemo inuaserit po. earũ: secus est in homine. i. seruo: nã licet nesciã vbi sit seruus me⁹, nemo tamen alius eum possidere cœpit, retineo pos. Quare sit speciale in seruo, reddit rationem: in alijs aũt rebus mobilibus, statim cũ nescio vbi sint, amitto pos. Fran. Accur.

f ℊ Commodatam.] aliâs, ex commodato.

g ℊ Amisisse.] cõtra. ſ. eo. l. iij. §. si rem. ij. rñ. Sol. hĩc cõtrectauit & mouit de loco vt & ibi. Io. Et quod hĩc dicit, confestim. s. antè quã sciã [a]. Vel hĩc fuit habita diligens inquisitio: ibi non. Vel hĩc constituit sibi possidere: ibi tantum habuit aĩm inficiandi. Sed op. hĩc videtur pos. aĩo quæri cõmodatario, vel depositario: & sic est contrà. ſ. eo. l. quẽadmodum. Rñ. hoc facit præsens apprehensio: arg. ſ. si cer. peta. certi condictio. §. fi. Item & quia sic faciendo sit furtum: vt. j. de fur. inficiendo. ij. rñ. vnde desino possidere: vt. ſ. eo. l. rẽ, Quæ nobis. Itẽ opp. nonne mutat ibi cãm pos. & sic est contra. j. ti. j. non solũ. §. j. Rñ. hĩc extrinseca cã est. s. furtũ, vel alia vis: vt. j. de vi, & vi arm. l. colonus. Itẽ op. quasi origo debeat inspici: vt. ſ. eod. clàm. Sed hic nulla erat origo: quia prius non possidebat.

h ℊ Vel.] pro etiam.

i ℊ Ignorantem.] Nota, ꝙ ignorans amitto pos. rei mobilis: nisi in homine vt subijcit: nõ sic in immobili: vt. ſ. eo. si id quod. §. fi. Accur.

k ℊ Mobilium.] etiam quas per me tenebam: vt & . ſ. eo. l. iij. §. Nerua. Et secũdũ hoc dic, inuasit, qđ est. j. i. apprehendit. In nostro tñ casu est contrectatio alterius. vnde ꝙ hĩc negligentia, ibi alterius contrectatio. Quãdo tñ ex negligentia perdo, distinguitur, an fuerit diligens inquisitio, vel non: vt. ſ. eo. l. iij. §. Nerua. Accur.

l ℊ Neglecta.] No. ex hoc colligim⁹ tota die, ꝙ pos. rei mobilis est vilis, & abiecta, eo, ꝙ facile perditur. i. etiá ab ignorante: quod non est in immobili: vt. ſ. eo. peregrè. in fi.

m ℊ Custodia.] vel à domino, vel á commodatario: vel ab vtroq;.

n ℊ Veterem fieri.] i. remanere: sic. ſ. de iudi. l. Iulia. ij.

o ℊ Possumus possidere.] vt. ſ. eo. rem, quam.

p ℊ Vel anima.] i. rationali anima, ne sit contrà. ſ. eo. l. iij. §. Nerua filius.

[a] Concor. text. in c. qa propter. & qđ ibi not. Panor. ad quã etiam addidi in a. post. in ver. Istarum dictio. in si ex trà, de electio. & glo. in c. si ĩ qua libet. ij. q. ij.

Ignorãs amitto possessionem rei mobilis preterquam in homine.

q ℊ Confestim.] amissa custodia.

r ℊ Reuertendi animum.] maximè, subaudi: vt. ſ. eo. l. j. §. per seruum. & . l. possidere. §. Nerua. & . l. rem, quæ. in fi. nisi diu: vt. ſ. e. l. iij. §. si seruus. vel nisi ab alio possideatur: vt. j. eodem. l. per eum. §. fina. Accursius.

Prædia.] Casus. Quidam donauerat prædia cũ seruis mihi: vnus seruorũ donatorũ peruenit ad me, & eũ misi, vt intret pos. fundorum mihi donatorum & seruorũ ibidem existentiũ. Dicitur, ꝙ per istũ acquiro pos. prædictarum rerum. Frã. Accursius.

s ℊ Donauit.] s. aliquis.

t ℊ Declarauit.] istę literę fuerunt scriptæ postquã seruus remissus pos. intrauit: alioquin non esset verũ se tradidisse in præteritum. Accursius.

v ℊ Vel vnus.] s. tantũ q. d. & si in hũc modũ fuerit quęsita pos. quod literis declaratur.

x ℊ Peruenit.] consensu dñi præcedente & sic ritè. Io.

y ℊ Remissus est.] p eum qui accepit donũ vt intret poss. nomine suo.

z ℊ Seruorum.] repete, quęsitam possessionem.

a ℊ Constabit.] vt & ſ. eo. l. j. §. veteres.

† Iste text. est no. secũ dũ Scriben. ad illud, qđ dicit̃ in summario, hoc addito, ꝙ instrumẽtũ nõ probat, nisi ea, de quibus notarius fuit rogatus, & quib⁹ interfuit, secũdũ Innocẽ. in c. cũ in iure peritus. extrà, de of & Pote. iud, de leg. Bol.

Possessio.] Casus. Per seruũ, in quo habeo vsumfruct. acquiritur mihi posses. si ex re mea, vel ex opera sua quærat. Secundò dicit, Seruus & filius dicuntur res peculiares tenere, nõ possidere: cùm possessio nõ tm̃ sit corporis, sed etiã iuris. Tertiò dicit, si procurator emat rem meo noĩe & ei sit tradita, acquirit̃ mihi possessio etiã ignoranti: non aũt vsucapiã, nisi sciam eã rem emptã meo noĩe. Itẽ non habeo regressum de euictione contra venditorẽ rei, nisi procurator meus eam mihi cedat: ad quam cedendam compelletur actione mandati. Fran. Accursius.

b ℊ Teneatur.] i. possideatur: vt & . ſ. eo. l. naturaliter. non ciuiliter vt & . ſ. eo. l. j. §. per eum.

c ℊ Ex iure.] i. ex vsufructu, qđ est ius. Vel dic, ꝙ plurimũ trahit à iure possessionis. s. talis, quæ ex caussa peculiari quærit̃: vt ista. Nã ignoranti domino quæritur pos. & vsucapio: & fictio postliminij habet locum in oĩbus, quibus fingit ius: sed illa, quã q̃ro per meipsum, habet plurimum facti in acquirendo: vt & . ſ. quibus ex cau. ma l. de ni que. quæ est contrà. Et hoc plenè no. C. eo. l. j.

d ℊ Qui in aliena potestate.] vt serui & filij.

e ℊ Possunt.] vt & . ſ. l. quod seruus.

f ℊ Habere.] scilicet dominium. Aliâs etiam qui tenet, habere dicit̃: vt & . j. de verbo. obli. stipulatio ista. §. habere non possunt. vt & . j. de regu. iur. l. quod attinet. & . l. filiusfa. & . ſ. eodem quicquid. & . l. qui vniuersas. §. item quod à mari, & infrà de verbo. obligatio. l. stipulatio. §. hoc quoque. & . j. titul. primo nunquam. §. seruus. & hoc in omni peculio, excepto castrensi, vel quasi: in quibus etiam iure veteri censetur: vt paterfa. vt. ſ. ad. Macedoni. l. secunda & nouo: vt. C. de bonis quæ libe. l. cùm oportet. Restat ergo, quòd aduentitium non possidet filius vllo modo iure isto: cũ vt seruus domino, sic filius patri tale peculium, quod non erat castrẽse, vel quasi quærat: vt insti. per quas perso. no. acqui. §. j. Sed cùm hodie non quærit patri quoad proprietatem [b], dici potest, vt naturalis patri per filium pos. quæratur ratione vsusfru. patri quæsiti: vt. ſ. l. naturaliter. sed filius ciuiliter possideat, vt proprietarius: vt. ſ. de bonis quæ liber. l. cùm oportet. §. primo.

[b] Gloss. est no. in. l. cũ & filijfamilias. C. qui bo. ced. pos.

possessio non tantùm corporis [a], sed etiam iuris est.

Possessio & dominium quæritur per procuratorem: actio personalis non quæritur, nisi cedatur. Bar.

Et si possessio per procuratorẽ ignoranti [b] quæritur, vsucapio verò scienti [c] cõpetit [d]: tamẽ euictionis actio domino contra [e] venditorem inuito procuratore non datur: sed per actionem mandati eam cedere [f] cogitur [g].

Per filiũ putatiuũ nobis nõ quæritur. P. Ca.

Herennius. LEX L.

PEr eum, quem iusto ductus errore filiũ meum, & in mea potestate esse existimo, neque possessio, neque dñium, neque quicquã aliud ex re mea mihi quæritur [h]. Per seruum in fuga agentẽ [i], si neque ab alio possideatur [k], neque se liberum esse credat [l] possessio nobis acquiritur.

In rebus, in quibus propter earum magnitudinem, uel naturam non cadit corporalis apprehẽsio, non potest acquiri possessio per alium actum æquipollentium: puta, per appositionem custodis, uel aspectum: & tunc dicitur apprehendi potius animo, quàm corpore. Pau. de Cast.

Iabolenus. LEX LI.

QVarundam rerum aĩo possessionem nos adipisci ait Labeo [m]: veluti si aceruum lignorũ emero & eum venditor tollere me iusserit: simul atq; [n] custodiam posuissem, traditus mihi videtur [o]. Idem iuris esse in vino vendito, cũ vniuersæ amphoræ vini simul [p] essent. Sed videamus inquit ne hęc ipsa corporalis traditio fit: quia nihil interest, vtrũ mihi, an & cuilibet, cui iusserim, custodia tradatꝛ. In eo puto hanc quæstionem consistere, an etiam si corpore aceruꝰ, aut amphoræ apprehensæ nõ fuerint, nihilominus traditæ mihi videãtur Nihil video interesse, vtrũ ego ipse acceruum, an mandato meo alius custodiat. Vtrobiq; eñ animi [q] quodam genere possessio erit æstimanda.

a Corporis.]& ita facti.
b Ignoranti.]scilicet domino.
c Scienti.]scilicet domino.
d Competit.]vt. C. eo. per liberam. & .j. pro soluto. l. ij.
e Contra venditorem.] à quo emit procurator.
f Cedere.]sic. s. mã. si procuratorẽ. §. fi. & arg. j. de fur. l. si vendidero. §. fin. & . j. quorũ 10 leg. l. j. §. satisdatum. Audi ergo, Azo, † hîc cõtra te, ꝙ actio ex alterius pacto non quæritur, nisi cessa, & nisi in casibus specialibus, quos no. inst. de inuti. stip. §. ei qui. Sed tu dicas directam nõ dari, sed vtilem.

† al. Martinũ: al. Hug.

20 g Cogitur.]ꝓcurator domino.

PEr eum.] CASVS. Credo quẽdã esse meũ filium: Dicitur, ꝙ per eum neq; possessio, neque dñiũ mihi quæritur etiam ex re mea. Secundò dicit, Per seruum meum 30 existentẽ in fuga potest possessio nobis ꝗri nisi ab alio possideatur. & nisi stet ĩ possessione libertatis: Fran. Accursius.

* Al. Hermoge. li. quinto Iur.

h Mihi quæritur.]secꝰ in alieno seruo bona fide pos. vt. s. eo. l. j. §. sed & ꝑ eũ. Et 40 est ratio: vt. j. ti. j. iusto. in princ. & facit. s. eo. cũ hæredes. in fi. & l. quicquid.
i Per seruum agẽtem.]i. constitutum.
k Possideatur.]vt & . s. l. j. §. per seruum.
l Credat.]& stat in pos. libertatis: vt. j. tit. 50 j. l. nũquã. §. seruꝰ. & l. si is qui. §. si seruꝰ. & diu stetit: vt. s. eo. l iij. §. si seruus. & facit. s. de li. cau. l. qui de libertate.

QVarundam.] CASVS. Quandoque acquiro pos. solo aĩo, vt si aceruũ lignorũ emi: vel 60 vegetẽ plenã vino cũ toto vino, & iubeas ꝙ tollam, & ego apposui custodẽ, qui interim, donec tolli facerẽ, custodiret: nam pos. solo aĩo acquisiui. Frã. Ac.

m Ait Labeo.]sed mala dat exẽpla, vt & ꝑ hãc eandẽ legẽ probatur. Nã & aĩo, & corpore quæri videtꝛ apposito custode, & te existẽ 70 te in præsentia: & etiã sine custode idẽ, quia sufficit iussus: vt. s. eo. l. j. § si iusserim. secũdũ Mar. & l. qđ meo. §. si vẽditorẽ. Alia ergo debuit dare, ꝗ dixi. s. eo. l. iij. in prin. licet etiam in illis semper videatur aliquid pro corporis actu interuenire.
n Simul atque.]idest statim.
o Traditus mibi videtur.]facit. s. de contrahẽ. emp. l. clauibus. & . j. de sol. si soluturus. in fi. & . s. de iure dot. l. si ego. §. penult. Acc.
p Simul.]& in præsentia mihi assignatæ: vt. C. de peri. & com. rei vendi. l. ij.
q Animi.]& corporis, vt dixi, sit appositus custos, vel nõ. Sed ar. 80 cõtrà, de custode: vt. s. cõmo. si vt certo. §. si de me.

PErmisceri.] CASVS. Possessio, & vsufructus non sunt idẽ: imò diuersa Itẽ pos. & proprietas nõ sunt idẽ: imò diuersa. nam alius põt habere pos. fundi, & alius vsumfru.

Eũ qui.]Si ꝓhibeo te in tuo ædificare: videor te prohibere possidere. Vnde potes agere contra me interdicto Vti possidetis. Et hũc casum habes. j. vti pos. l. si duo. §. j. Species.]Si iudex mittit me in pos. fundi aduersarij mei eo, quia se non defendit: debet me etiã defendere in ea possessione. Fran. Accursius.
r Permisceri causas.]vt sit vna causa: duæ enim sunt, nec se contingentes, & penes diuersos existentes.
s Possessionis.]s. ciuilis. Accursius.
t Permisceri.]i. confundi oportet: vt sic vnum non possit esse sine alio: quia bene potest.

Possessio est res diuersa ab usufructu, sicut à proprietate. Pau. de Cast.

Venuleius li. 1. interdict. LEX LII.

PErmisceri causas [r] possessionis [s], & vsusfructus nõ oportet: queãdmodum nec possessio, & proprietas permisceri [t] debent [v]: neque impediri possessio, si alius fruatur: neq; alterius vsusfructus amputari, si alter possideat [x]. Eũ qui ædificare prohibeatur, posside re quoq; prohiberi manifestum [y] est,

Per secundum decretum missus acquirit possessionem: & in ea debet per iudicem immittentem defendi: sed per traditionem, quæ fit à priuato, licet acquiratur possessio, non tenetur ille priuatus eum in illa defendere. Pau. de Cast.

Species [z] inducẽdi [a] in possessionem [b] alicuius rei, est prohibere ingredienti vim fieri. Statim enim cedere aduersarium, & vacuam relinquere possessionem iubet [c]: quod multò plus est, quàm restituere [d].

Idem. LEX LIII.

ADuersus [e] extraneos vitiosa possessio prodesse solet.

TITVLVS III.

De vsucapionibus, * seu vsurpationibus.

Primò declatur propter quid fuit introducta usucapio: quia propter bonum publicum. Secũdo in quo consistat illud bonum publicum: scilicet ne dominia rerum sint in incerto. Tertiò remouet obiectionem quæ posset fieri de iniquitate. Pau. de Cast.

Caius. LEX I.

BOno publico [f] introducta est vsucapio ne scilicet quarundam

v Debent.] vt. & . s. e. naturaliter. §. nihil. & . j. de excep. rei iudi 10 ca. & an eadem. §. fi. Accursius
x Alter possideat.]Non ergo sequitꝛ vnũ ad aliud remotiuè. s. si vnꝰ habet vnũ ergo alius non põt habere aliud vt hîc. & . s. ad exhib. l. iij. §. Pomponius. & l. Celsus. §. 20 Iulianus.
y Manifestum est.]& sic habet interdictũ Vti pos. vt. j. vti pos. si duo. §. ij. & . j. de vi, & vi ar. vim facit. & . s. si ser. ven. l. loci. §. si quis.
z Species.]verè est species, siue modus: nã 30 potest quis induci, & in ea retinenda defendi: & hoc facit Prætor cũ mittit aliquem in pos. vt hîc, & . j. ne vis fiat ei. l. j. §. j. & . ij. Itẽ potest induci à venditore, vel ĩducẽte: nec tñ defendetur in ea retinenda: & hoc in pri- 40 uato vẽdente, vel inducente: vt in fin. huius. §.

In possessionẽ quot modis quis inducatur à prætore.

a Inducendi.]duobus modis quis inducitur in pos. à Prætore, q & prohibet vim fieri à priuato, vt à vẽdẽte. & prima planior secundum primam po 50 sitionem.
b Possessionem.] scilicet à Prætore ex causa damni infecti, vel simili.
c Iubet.]prętor ille qui prohibet ingredienti vim fieri.
d Restituerꝛ.]priuatu priuato ex ꝑcẽdẽ 60 te obligatiõe. s. vẽditoris: qua ei tradere tenebatur. nã tenetur eũ inducere, sed nõ defendere: ne fiat ei vis: vt hic, & . C. de ac. em. l. expulsus. at secus cũ ꝑtor dicit se missurũ: nã & tueri debet prohibendo vim fieri: vt dixi. vel dic secundum Io. plus est prohibere vim fieri: quia sic ciuilem & naturalem vult esse 70 apud eum pro quo prohibet. at cũ iubet prętor restitui: potest esse restitutio in sola ciuili vel naturali.

* Quòd vsucapionẽ scripserimus non vsucapionẽ, vt ĩci licet secũda syllaba ins, exiret, non in u, author nobis fuit Gellius lib. no. attica. vij. ca. x.

ADuersus.] CASVS. Si tu possides fundũ vi à Titio, nõ nocebit tibi, quin obtineas in interdicto vti possidetis cõtra aliũ vt & hunc casum habes. j vti possidetis. l. j. in fine. Fran.
e Aduersus.]pone casum vt. j. vti possidetis. l. j. in fi. & . l. ij. Itẽ vt j. de vi & vi ar. l. cùm à te. Item vt. C. vnde vi. l. j. Item vt. C. de rei vẽdi. l. res alienas. & sic nõ obstat. s. eo. põponius. in fi. quia nihil hic de accessione dicit. Accursius.

DE VSVSCAPIONIBVS SEV, VSVRPATIONIBVS.
80 *De effectu possessionis dicit quid est usucapio: ut. j. eodem fine possessione. Item usurpatio, id est interruptio: ut. j. eo. l. ij.*

BOno.] CASVS. Vult dicere rationem quare vsucapio sit introducta. & est ratio, ne dominia rerũ sint incerta. i. in dubio. Secundò quid sit vsurpatio. Tertiò quid sit vsucapio. hoc dicit cum duabus. ll. seq. Fran.
f Bono publico.]i. ad vtilitatem omniũ cõmunem contra æquitatem naturalem: vt. s. de nego. gest. l. j. in fi. & . s. de condictio. indе. l. nam

Augetur ad ademptam bon.

l. nā natura. sed sibi imputet negligens: vt. j. de regu. iur. l. quod quis sic & seruitutes sunt cōtra ius naturale: vt insti. de iure perso. §. seruitus. & sic est aliud bonū: & aliud ęquū: vt & C. de pac. conuen. sub dote. l. hac lege. Accursius.

Bonum & ęquum differunt.

a ¶ Fere.] hoc ideo, quia si vsuscapio non esset: essent tamē certa dominia in quibusdā casibus de iure gē. quos habes instit. de re. diui. §. singulorū. vsque in fi. ti. & ad hanc rationē facit insti. eo. in prin. est & alia, vt sit finis litiū: vt. j. pro suo. l. fi. Accursius.

b ¶ Sufficeret.] i. sufficere posit.

c ¶ Temporis.] in vsucapione.

d ¶ Spatium.] quod habes insti. de vsuc. in prin.

e ¶ Vsurpatio.] In terruptio. vt & j. eo. naturaliter.

f ¶ Oratores.] i. dictatores. & ēt legistę qnq;: vt & j. de iniur. l. iniurię. §. fi. & s. sol. ma. si cōstante. §. quoties. in fine. Accursius.

g ¶ Autem.] pro sed.

h ¶ Vsucapio.] acquisitio. accipe dictū per causam. Est enim vsucapio causa acquisitionis dñij: nō ipsa est acquisitio: sicut nec traditio facta à domino, dominij est acquisitio, sed causa acquisitionis, sic nec facta à non domino est vsusca. sed cā vsusca. Si aūt aliter dixerim cū vsuscap. posit esse ex pluribus causis: ergo & dñiū. qd est falsum: vt. s. ti. j. l. iij. §. ex pluribꝰ. vbi de hoc dixi. Itē large accipe vsusca. pro pręscriptione. vt hic, & toto hoc ti. vt. j. eo. quæritur. Sed proprie vsucapio est in re mobili: pscriptio in re immobili: vt. C. de lon. tēp. pscrip. l. ij. secundū hoc ergo non solū vsusca pione quæritur dñium: quod secundū oēs constat: vt & C. de pact. l. traditionibus. sed etiā pscriptione. qđ M. concessit: vt hic, & j. eod. eum qui. & insti. eo. circa princ. Sed Bul. dixit principaliter quæri exceptio. secundario vtile dominium: vt. C. de pręscription. xxx. an. l. si quis emptionis. in prin. & hanc & aliās intelligit de vtili. Patet ergo ꝙ hoc verbū dominij, diuersimode accipit p directo & vtili: sic. s. de offi. proconsul. l. ij. Accur.

i ¶ Possessionis.] sub. quæ pos. est habita bona fide, & iusto tit. Ac.

k ¶ Temporis.] s. cōtinui vt hic, & j. eo. l. nunquā. §. j. & l. possessio.

l ¶ Definiti.] aliter olim, & aliter hodie: vt insti. eo. in prin.

m ¶ Equitur.] Nūc vult dicere de vsucapione, hoc modo Primò qs posit vsucapere. Secundo quas res Tertio quā to tpe. & per ordinē dicit. Et primo quis posit vsucapere. Pōt pater famil. Itē filiusfa. maxime miles qđ expone vt in glo. Itē pupillus si tutore authore cępit possidere. Itē si sine tutore, si capax sit doli, & sic habeat animū possidendi. Item furiosus vsucapit, si ante furē cępit possidere, & alia, & ex cā ex qua vsucapio sequatur: vt pro emptore, & simili. Seruus aūt non pōt possidere pro hęrede: & sic nec vsucapere. & sic videmus de primo mēbro. Nunc aūt de secūdo videdum est: scilicet q̄s res possint vsucapi. & quidē si defunctus possidebat bona fide partum ancillę: vel fructum agri: vel fetum pecorū: & si vsucapiebat: & interim decessit: poterit vsucapere pdicta hęres eius. Item res furtiua nō pōt vsucapi nisi reuertatur res in potestatē eius cui surrepta est. & hoc dicit lex attinia. Hæc aūt vltima verba, nisi reuertatur & c. indigent expositione: & exponamus ea hoc modo, ꝙ in dñi potestatē debent reuerti. hinc est ꝙ si res mea surrepta est creditori vel cōmodatario: non poterit vsucapi nisi reuertatur in potestatem mei domini. Si autem res peculiaris seruo surrepta est: siquidem me ignorante, tunc sufficit reuerti penes seruū etiā me ignorante, vt sic ammodo posit vsucapi. si autem sciui eam surreptam: tunc me scire oportet eā reuersam penes seruum ad hoc vt posit ammodo vsucapi. Sed quod dixi ꝙ sufficiat eam reuersam penes seruum in primo casu, vt sic definat esse furtiua: est veū ꝙ si volui illam rem esse in peculio serui. si autem nolui esse in pecu serui tunc debeo scire eam reuersam penes seruum vt sic definat esse vitiosa. Quid autem si seruus meus rem meam surripuit, & eandem posteā in pristinum statum reponit: an definat esse furtiua? Et certè si sciui eam surreptam, tunc scire debeo eā reuersam: & tunc sufficit eam reuersam etiam me ignorante. posteā dicit. Seruus meus surripuit rem meam & eam retinet in peculio. dicitur quòd nō definit esse vitiosa nisi reuertatur in statum antiquum, siue sciebam furtum factum, siue sciebā rem esse in peculio, & ei illam rem habere cōsensi. hoc dicit vsq; ad. §. item. labeo. Fran.

Vsucapio & pręscriptio an & in quibus differant: & in quibus rebꝰ habeat vnū quodque illorū locū.

rerum diu & fere [a] semper incerta dominia essent: cum sufficeret [b] dominis ad inquirendas res suas statuti temporis [c] spatium [d].

¶ *Interdum uerba impropriantur: quia usurpatio sumitur pro vsucapione: cum tamen non sit usucapio, sed usucapionis interruptio. h. d. Pau.*

Paulus. LEX II.

Vsurpatio est vsucapionis interruptio [e]. Oratores [f] autem [g] vsurpationem frequentem vsum vocant.

¶ *Iurisconsultus ponit hic usucapionis diffinitionem: quę quasi nō uidetur esse bona. h. d. Pau.*

Modestinus. LEX III.

Vsucapio est aquisitio [h] vel adiectio dominij per continuationem possessionis [i] temporis [k] lege definiti [l].

¶ *Titulus pro hęrede cum consistat in iure, non cadit in seruo: & ideo seruus tali titulo non potest usucapere pro se, nec pro domino. sed si ipse seruus sit institutus, & adiuit iussu domini: ipse dominus est ille qui usucapit tali titulo. h. d. Pau.*

Paulus. LEX IIII.

Sequitur de vsucapione dicere & hoc ordine eundē est, vt videamꝰ q̄s pōt vsucapere, & quas [m] res, & quāto tempore. ¶ Vsucapere quidē pōt scilicet paterfamilias & filiusfamil. & maxime miles [n] equitum in castris vsucapietur. ¶ Pupillus [o] si tutore authore cœperit possidere, vsucapit. Sed & si sine tutore autore possideat, & animum [p] possidendi habeat, dicemus posse eum vsucapare. ¶ Furiosus quod ante furorem possidere cœperit, vsucapiet [q]. Sed hæc persona [r] ita demū vsucapere pōt, si ex ea causa possideat ex qua vsusucapio sequitur. ¶ Seruus pro hęrede [s] non potest possidere.

¶ *Accessiones perceptę ex re aliena si non fuerunt effectę percipientis: sola perceptione possunt per hęredem eius usucapi titulo pro hęrede. hoc dicit. Pau.*

¶ Fructus, & parens ancillarū, & fœtus pecorum, si defuncti [t] non fuerint [v], vsucapi possunt [x].

¶ *Ad hoc ut uitium furti purgetur, debet res reuerti in potestatem ueri domini. nec sufficit quòd reuertatur in potestatem illius cui fuit surrepta, si non erat uerus dominus, sed custos, uel habebat ius in re. h. d. Pau.*

m ¶ Et quas res.] s. posit quis vsucapere, & quas non.

n ¶ Et maxime miles.] abūdat maxime. sic. C. de testa. ma l. fi. §. ij. nā aliās filiusfa. totū quęrit patri secundū hęc iura: vt insti. per quas perso. no. acqui. §. j. Vel dic miles. i. militās. nam idē ī veterano filiofa. vel maxime propter peculiū quasi castrense: qđ & his legibus locū habebat: vt s. de colla. bo. l. j. §. nec castrense. vel dic ꝙ respexit ad noua iura. nam hodie in aduentijs vsucapit filiusfa. vt. s. ti. j. l. possessio. §. j. & secundum tres vltimas non abundat maxime.

o ¶ Pupillus.] etiam infans: vt. s. ti. j. quam uis. §. infans.

p ¶ Animum possidendi.] vt quia sit doli capax, & pubertati proximus: vt. s. ti. j. §. adipiscimur. quales Lombardia & Normannia parit: & auaritie caput Roma cunctos tales generans. Ioan.

Auaritię caput est Roma.

q ¶ Vsucapiet.] cum non definat possidere vt & infrà eodem. l. penultima. §. eum. & suprà titulo. j. si is qui animo. Accursius.

r ¶ Sed ex persona.] s. furiosi. idem in alijs: sed de hoc gratia exempli dixit. nā quia fauebat ei in retinendo possessionem & vsucapiēdo, crederet quis ꝙ etiam in titulo: quod remouet.

s ¶ Seruus pro hærede.] idem in quolibet alio titulo: vt seruꝰ nō possideat: sed ideo de hoc titulo pro hęrede magis dixit, quia nullo momento potest dici hæres seruus, vel pos. vel hæreditas esse penes ipsum: vt. s. de acquiren. hære. placet. sed potest bene dici emptor & donatarius. Itē alio titulo pōt habere & vsucapere dño ignorante, licet non possideret, vt dixi: sed non hæreditatem adire sine iussu domini: vt. s. de acquir. hære. l. si quis mihi bona. §. iussum. Item alio titulo vsucapit dominus per seruum: sed in hoc scilicet titulo pro hęrede, per seipsum dominus vsucapit etiam seruo instituto: cūm nec momento remaneat penes eum hæreditas: vt dicta. l. placet. Accursius.

t ¶ Defuncti.] genitiui casus.

v ¶ Non fuerint.] id est in dominio defuncti: erant tamen in rerum natura tēpora vitę defuncti. Sed opponitur, aut defunctus erat malefidei: & non vsucapit hæres quia vitiorum & culpę defuncti est successor: vt. j. de diuer. pscript. l. cū hæres. & etiam fiebat ex contrectatione res furtiua, quæ vsucapi non potest: vt. j. proxi. §. aut bonæ fidei: & sic facit fructus suos: vt. s. ti. ij. bonæ fidei. & sic non vsucapit & sic sunt hæredis: vt. j. ea. l. §. lana? Rn. secundum M. & Azo. in malefidei loqui. sed hæres ex sua persona facit initium vsucapionis: vt C. de præscript. lon. tem. l. j. quod Ioan. non placet vt ex persona sua posit vsucapere. Alij vt Ot. similiter in male fidei: sed alia ratione scilicet quia defunctus percipit per alium habentem bonam fidem ideoque posit vsucapi: non dico ab hærede qui est successor vitiorum. Tertij dicunt de eo qui prius malæfidei, & nūc bonæfidei erat. Tu dic in bonæfidei loqui & in fructibus naturalibus quos nullus etiam bonæfidei facit suos: vt. s. de vsuris, fructus. de partu ancillę planum est quia non sunt fructus: & ideo non poterunt fieri bonæfidei possessoris: vt. s. de vsu. l. in pecudū. Defœtu quid est, cūm & ipse fiat bonæfidei possessoris? Rn. hic vsucapi pōt ab alio quā ab hærede si non hæres sed alius apprehendat pos. à nō dño cum titulo. Idē in fructibus industrialibus. vel dic, quia non est bonæfidei possessor, in commutabiliter fructus vel fœtus apud eum extātes tenetur restituere saltem officio iu. si agatur rei vendicati. pro capitibus & pro re: vt. C. de rei vendica. l. certum. in hoc ergo vsucapi poterit vt per officiū iudi. non restituatur. vel dic planè in fructu & fœtu & partu quæ defunctus vsucapiebat. Si autem cœperunt prædicta esse in rerum natura post mortem defuncti: eadem oppo. & respond. fieri potest. Accursius.

Fœtus pecoris.

x ¶ Possunt.] ab hærede.

¶ Quod autem dixit lex Attinia vt furtiua res non vſucapiatur, niſi in poteſtatem [a] eius cui ſurrepta eſt, reuertatur: ſic acceptũ eſt, vt in domini poteſtatem debeat reuerti, non in eius vtique cui ſurrepta eſt. Igitur creditori ſurrepta [b] & ei cui cõmodata eſt: in poteſtatem domini redire debet.

¶ Sufficit quòd res furtiua reuertatur ad eũ per quem dominus poßidebat, uel quòd reponatur in loco ubi ſtabat domino ignorante: aliàs domini noua ſcientia & uoluntas requiritur. h.d.Bar.

¶ Labeo quoque ait, ſi res peculiaris ſerui mei ſurrepta ſit [c] me ignorante [d], deinde eam nactus [e] ſit: videri eam in poteſtatem meam rediiſſe, Commodius dicitur, etiam ſi ſciero [f], rediiſſe eam in meam poteſtatem. Nec enim ſufficit ſi eam rem quã perdidi, ignorante me ſeruus meus apprehendat: ſi modo in peculio eã eſſe nolui [g]. Nam ſi volui, tunc exigendum eſt. vt & ego facultatẽ eius nactus ſim [h]. Ideoq́ue ſi ſeruus meus rẽ [i] mihi ſurripuerit, deinde eãdem ſuo loco reponat: poterit vſuſcapi, quaſi in poteſtatem meam redierit: vtique ſi neſciui [k]. Nam ſi ſciui, exigim⁹ vt rediiſſe ſciam [l] in meã poteſtatem. ¶ Item ſi eam rem [m] quã ſeruus ſurripuerit mihi, peculiari nomine teneat: non videri in poteſtatem meã reuerſam [n] Põponi⁹ ait: niſi ita habere cœperimus, quẽadmodũ habuimus ante quã ſurriperet: aut cum reſciremus, in peculio eũ habere conceſſerimus.

¶ Sufficit rẽ rediiſſe ad eũ per quẽ quis poßidebat. h.d.Bar.

¶ Idẽ Labeo ait, ſi rẽ quã apud te depoſuerã, lucrifaciẽdi cauſa vendideris [o], deinde ex pœnitẽtia redemeris, & eodẽ ſtatu habeas: ſiue ignorãte me, ſiue ſciẽte [p] ea geſta ſint [q], videri in poteſtatẽ [r] meã rediiſſe, ſecundũ Proculi ſententiam quæ & vera eſt.

¶ Sufficit rem redire in poteſtatem legitimi adminiſtratoris. Barto.

¶ Si pupilli res ſurrepta ſit: ſufficere [s] dicendum eſt. ſi tutor [t] eius ſciat rediſſe eam in domum pupilli: & ſi furioſo [v], ſufficere curatorem ſcire.

a ¶ Niſi in poteſtatem.] vt inſti. eo. §. furtiue. & .j. vi bo. rap. l. fin. & ita ꝙ non poſsit auelli: vt .j. §. tunc. Accur.

b ¶ Creditori ſubrepta eſt.] ab extraneo nõ debitore, niſi ſit cõtra .j. pro ſol. l. fi. vel ibi rem alienã, hic ſuã debitor obligauit. vnde non ſufficit ibi in poteſtatem creditoris redire. & facit .j. pro emp. ſi rem quam.

c ¶ Surrepta ſit.] ſ. ab extraneo.

d ¶ Me ignorãte.] ſ. ꝙ ſurrepta ſit. ſecus ſi ſcirẽ ſecundũ Ioan. vt .j. eo. §. Azo.

e ¶ Nactus ſit] etiam me ignorante, ſcilicet ſeruus.

f ¶ Etiam ſi ſciero.] furtum factũ: & tunc dic rediiſſe ſi ſciam eũ rediiſſe. Io. vel dic ſciero. ſ. ꝙ ſeruus ſit nactus: & tunc dic rediiſſe, etiam me ignorante. & ſic concordat cũ primo: niſi hic addat ꝙ poſt reuerſionem ſciui. quod autem ſubiicit: nec eñ &c. redit ad primũ caſum quãdo me ignorante eſt ſurrepta, quẽ determinat. & ita loqtur de peculiari vſque illuc: & ideo &c. hoc modo: prædicta in peculiari: nõ ita in dñica. & hoc dicit, nec eñ &c. & ſic habeas ibi perdidi. alias eſt perdidit ſecundum aliam lecturam.

g ¶ Nolui.] ſ. eſſe in peculio.

h ¶ Nactus ſim] per me vel per alium.

i ¶ Rem.] ſcilicet dominicam: nec tamen tenet in peculio: vt differat à ſequenti caſu. de peculiari enim non poteſt loqui: vt .j. de fur. interdum. §. cùm autem. Accur.

k ¶ Si neſciui.] ſ. rem eſſe ſurreptam.

l ¶ Sciam.] facit .j. eo. ſi rem.

m ¶ Item ſi eam rem.] dominicam.

n ¶ Reuerſam.] vt vitium purgetur, vere tñ poſsidemus dum ſeruus tenet: vt .s. ti. j. l. rem quæ. quæ eſt contra. aut ergo res peculiaris, aut dominica ſurripitur. & aut à ſeruo: aut ab extraneo. ſi à ſeruo, & peculiaris: tunc ſerua quod dicitur infrà de furtis interdũ. §. cum autẽ. ſi ab extraneo: aut domino ignorante, & tũc etiã eo ignorante reuerſa ad ſeruũ, purgatur vitiũ: niſi in peculio eſſe noluit. ſi ſciẽte: & eo ſciente redire debet: vt hoc. §. ſi dominica à ſeruo ſurripitur, retinet nihilomin⁹ poſſeſsionem: ſed ſit vitioſa: vt. §. & ideo &c. &. §. item ſi eã rẽ. ſi ab extraneo: oportet ꝙ me ſciente ad me redeat niſi in peculio eſſe volui. tunc ſi me ignorante ad ſeruum perueniat, purgatur vitium, vt hic: nec enim &c. ſecundum ſecundam lecturam. Accurſius.

¶ Item Labeo.] CASVS. Depoſitarius rẽ depoſitã vẽdidit aĩo lucrãdi: & ſic effecta eſt furtiua: tandem redemit, & in ſtatu antiquo poſuit. dicitur ꝙ deſinit eſſe vitioſa ſiue me ſciente ſiue me ignorante hoc fecit. ¶ Si pupilli.] Res pupilli ſurrepta eſt. ſufficit ſi reuertatur tutore ſciente in domũ pupilli. Itẽ ſi res furioſi ſurrepta ſit, ſufficit eã rediiſſe ſciẽte curatore. ¶ Tũc in ptãtem.] Quod dictũ eſt deſinere eſſe furtiuã ſi reuertatur in poteſtatẽ dñi: intelligimus ita eã reuerſam vt non poſsit ab eo auelli, & ꝙ tãquã ſua res reuertatur. quid enim ſi dñs ignorans eſſe ſuam, eã emit: & eſt ſibi tradita? non dicitur eſſe reuerſa. Sed quid ſi dñs rẽ ſuã ſibi ſurreptã vendicauit & litis æſtimat. accepit? certè deſinit eſſe furtiua. idẽ ſi volũtate dñi alij ſit tradita res furtiua. ¶ Hæres.] Ancilla furtiua cõcepit & peperit penes heredẽ furis. q̃ritur an hæres hunc partũ poſsit vſucapere? & dicitur ꝙ non. ¶ De illo quæritur.] Seruus meus ancillã ſurripuit alicui, & eam mihi dat ad hoc vt eum manumittam: & manumiſi. quæritur ſi hæc ancilla cõcipiat & pariat, an partũ poſsim vſucapere? & dicitur ꝙ non: quia hęc poſ. quam ſeruus vitioſe cepit, mihi domino nocet. idem eſt, ſi aliquis extraneus ancillam quam ſurripuit alicui, dat mihi vt ſeruum meum manumittam. nam partum huius ancillæ apud me conceptum & editum non vſucapiam. idem eſt ſi aliquis talẽ ancillã mihi dedit ex cauſa permutationis & in ſo. vel cauſa donatio. nam partum eius vſucapiam. & hæc oĩa ſunt vera, ſi ante quã pariat, ſubaudi & concipiat, ſciui eam alienam. & idẽ in emptore. ſi autem ignorẽ alienã poſſum vſucapere partũ eius: & initio vſucapionis inſpicitur ſcientia mea vel ignorantia. ¶ Lana ouium.] Oues meas ſurripuiſti, & eas vendidiſti. quæritur an lana ex ouibus detonſa poſsit vſucapi? Diſtinguit. nã ſi detonſa ſit apud furem, amodo non poteſt vſucapi etiam a bone fidei emptore. ſi vero detonſa ſit penes bonę fidei poſſeſſorem: ſecus eſt quã ſupra. nam tunc hęc lana poterit vſucapi ab aliquo poſſeſſore aliò quã ẽptore. emptor verò nõ dicitur vſucapere cũ dominus ſit eius. idẽ in agnis ſi eos conſumpſit. Vltimò dicit, pone ꝙ ex lana furtiua facta ſunt veſtimenta à malę fidei poſſeſſore dicitur, ꝙ veſtimenta ſunt furtiua: vt ſic nõ poſsint vſucapi. ¶ Si rẽ pignori.] Rẽ meã tibi obligaui & tradidi, tandẽ eam tibi ſurripui, & ea Titio vẽdidi: alius tamẽ ei tradidi, nõ ego. quęritur an eã poſsit vſucapere? & dicitur ꝙ ſic nec dicitũ hæc res furtiua: licet ego furti teneаr. ¶ Si tu vi.] Deieciſti me de poſſeſsione fundi mei: nec eam poſſeſsionem apprehendiſti: alius tamen apprehẽdit. quæritur an apprehendens poſſit eam pręſcribere? & dicitur ꝙ ſic. nõ eñ dicitur vi poſſeſſa. ſi autẽ poſſeſsio eſſet vi poſſeſſa: non poſſet præſcribi. & ſi malę fidei poſſeſſor deiectus inde ſit: nã dictus apprehendens poſſeſsionẽ non poterit eã pręſcribere. idẽ ſi aliquis expulit malę fidei poſſeſſorem poſsidentem titulo pro hærede. nam hic expellens non poterit eam præſcribere. idem ſi aliquis expulit bonę fidei poſſeſſorem fundi alieni ſciens alienum: & cœpit poſsidere. nam non pręſcribit. vltimò dicit. dñs fundi ſui deiecit poſſeſſorẽ fundi ſui. dicitur ꝙ hęc poſſeſsio dicitur vitioſa: cũ teneatur dominus deiiciens eam reddere per interdictum vnde vi.

¶ Si viam.] Habebam viam per fundum tuum. expuliſti me, ita quòd non iui per illam viam longo tempore. dicitur quòd non vtendo illa via per longum tempus amitto eam: nec videris poſsidere vi, cum ius incorporale non poſsit poſsideri. Secundo dicit. vacuam poſſeſsionem à nemine poſſeſſam nec animo nec corpore apprehendi: tandem venientem dominum ad hunc fundum prohibui eum intrare. dicitur quòd non videor poſsidere. Tertio dicit. Libertas ſeruitutis poteſt pręſcribi: ſeruitus autem non. & hoc prohibuit lex ſcribonia: niſi habeat perpetuam cauſam vel quaſi. poſteà dat exemplum de primo, vt ſi debet domus mea ſeruitutem tuę domui altius non tollendi: & eam altius eleuaui: & ſic altam teneo longo tempore: nam pręſcribo libertatem. Franciſcus. Accurſius.

o ¶ Vendideris.] non tamen tradideris ſecundũ quoſdam. vt fortè melius tollatur contra .s. depoſi. l. j. §. ſi rem. quod non placet. ſed ſol. vt ibi. Accurſius.

p ¶ Siue ſciente.] ſcilicet eam redemptam, & in eodem ſtatu repoſitam ſecundum. Al. venditionem tamen ignoraui: vt nõ ſit contra .s. eodem. §. Labeo. Et eodem modo ſolue contra .j. de furt. l. ſi ad dominum. Vel ibi apud dominum, hîc apud depoſitarium erat. Azo.

q ¶ Geſta ſint.] Sed qualiter hoc fieri poteſt, cùm ipſe amiſit poſſeſsionem non ignorans?

r ¶ In poteſtatem.] igitur in poſſeſsione vt infrà. §. tunc. ſed non ſequitur: vt in fine eodem. § hîc ergo non incipit dominus poſsidere: vt infrá eodem ſi rem ſurreptam. Item contrà, infrà de furt. l. qui ea mente. ſed nec excuſat hîc eum à furto, licet res deſinat vitioſa eſſe. Accurſius.

s ¶ Sufficere.] id eſt, ſufficeret tutorem, vel curatorem ſcire.

t ¶ Si tutor eius ſciat.] qui domini loco eſt: vt infrà de furtis interdum. §. qui tutelam. Idem eſt, ſi ſciat pupillus: vt .j. pro empt. l. qui fundum. §. ſi tutor.

v ¶ Et ſi furioſo.] ſcilicet, res ſurrepta fuerit. Accurſius.

Non

¶ Ad hoc, ut purgetur uitium furtiuitatis: requiritur, quòd res redeat irreuocabiliter in domini potestatem uerè, uel interpretatiuè. Bar.

¶ Tunc in potestatem domini redijsse dicẽdum est, cùm possessionem eius nactus sit, vt iustè auelli non possit[a]: sed tanquàm suæ rei. Nam si ignorans[b] rem mihi surreptam emam: non videri in potestatem meam reuersam[c]. Sed & si vẽdicauero rem mihi surreptã, & eius æstimationem acceperim: licet corporaliter eius nomine nõ sim nactus possessionem, vsucapietur[d]. Idem dicendum est, & si voluntate mea alij tradita sit.

¶ Tribus modis partus ancillæ dicitur furtiuus. Primo, quando erat in utero tempore, quo mater fuit subtracta. Secundo, si tunc non erat in utero: sed posteà concipiatur apud furem. Tertio, quãdo non concepit apud furem: sed apud alium malæ fidei possessorem. Pau. de Cast.

¶ Hæres, qui in ius defuncti,[e] succedit: licet apud eum ignorantem ancillam furtiuam esse, conceperit ea, & pepererit, non tamẽ vsucapiet[f].

¶ Partus ancillæ furtiuæ editus penes bonæ fidei possessorem nõ potest usucapi, si fur in eius potestate fuerit: aliter potest usucapi, si ante natiuitatem sciẽtiam rei alienæ non habuit. Barto.

¶ De illo quęritur, si seruus meus ancillam, quam surripuerit[g], pro libertate sua mihi dederit[h]: an partum apud me cõceptum vsucapere possim? Sabinus, & Cassius nõ putant[i]: quia possessio, quam seruus vitiosè nactus sit, dominò noceret[k]: & hoc verum est. ¶ Sed & si vt seruum meum manumitterem, alius mihi furtiuam ancillam dederit, eaq; apud me conceperit[l] & pepererit: vsu me non capturum. Idemq́ue fore etiam, si quis eam ancillam mecum permutasset, aut in solutum dedisset, item si donasset[m]. ¶ Si antè quàm pariat, alienam esse scierit emptor, diximus non posse eum vsucapere: quod si nescierit, posse. Quòd si iam cùm vsucaperet, cognouerit alienam esse: initium[n] vsuscapionis intueri debemus: sicut in emptis rebus placuit[o].

¶ Lana ouium furtiuarum si fuit detonsa penes furem, est furtiua, & per nullũ potest usucapi. Si uero penes bonæ fidei possessorem, non est furtiua: & sic potest usucapi per alium, quã per bonæfidei possessorem: non quia ipse efficitur dominus eoipso, quòd percipit. Et idem in agnis ouium furtiuarum. Pau. de cast.

¶ Lana ouium furtiuarum, siquidem apud furem detonsa est, vsucapi non potest: si verò apud bonę fidei emptorem, contrà[p]: quoniã in fructu est, nec vsucapi potest, sed statim emptoris[q] fit. Idem in agnis dicendum est, si cõsumpti[r] sunt: quod verum est.

¶ Quando malæ fidei possessor de lana furtiua fecit uestimentum, furtiuum est: secùs est, si erat bonæfidei: quia tunc cùm materia transiuit in materiatum, materia non debet considerari per se: sed materiatum, quod est diuersum, & illud nunquam fuit subtractum. Pau. de cast.

¶ Si ex lana furtiua[s] vestimentũ feceris[t], verius est, vt substãtiam spęctemus: & ideò vestis furtiua[v] erit.

¶ Quando dominus surripuit rem suam etiam ei, qui habebat iustam caussam detinendi, & ius in re: non efficitur res furtiua: & sic, est usucapibilis, licet furtum committatur. Pau. de cast.

¶ Si rem[x] pignori datam debitor surripuerit[y], & vendiderit: vsucapi eam posse[z] Cassius scribit: quia in potestatẽ domini[a] videtur peruenisse, qui pignori dederit: quãuis cũ eo[b] furti[c] agi potest. Quod puto rectiùs dici.

¶ Res uiolenter possessa etiam à malæfidei possessore non potest usucapi, uel præscribi, nisi uitium uiolentiæ sit purgatum: secùs si non est uiolenter possessa, licet possessor fuerit uiolenter expulsus: & non dicitur uitium purgari, si res fuerit reuersa ad dominum uiolenter: licet ab ipso uiolenter fuerit possessa: quia non est reuersa irreuocabiliter. Pau. de cast.

¶ Si tu vi me expuleris de fundi possessione, nec apprehenderis possessionem, sed Titius[d] in vacuam[e] possessionem intrauerit: poterit longo tempore capi ea res[f]. Quãuis enim interdictum, Vnde vi, locum habeat[g], quia verum est vi me deiectum[h]: non tamen verum est, & vi possessum[i] esse. Cæterùm etiamsi mala fide fundum me possidentem deieceris, & vendideris: non poterit vsucapi: quoniam verum est vi possessum esse, licet à non domino.

a ¶ Non possit.] Posset autẽ, si ex interuallo per vim ei abstulisset: vt. j. e. l. §. si dominus. & facit. j. de verb. sign l. mulieris. §. desinere. & s. tit. j. l. non videtur. Et no. quãdoq; redit in pos. non tamẽ in potestatem: vt. s. e. §. Labeo. quãdoq; non redit in posses. & tamẽ redit in potestatem: vt. j. statim subijcit. quandoque concurrunt: vt hîc.

b ¶ Ignorans. s. ego.

c ¶ Reuersam.] & hic est reuersa: & fingitur nõ reuersa. sed. j. pximo casu est contrà.

d ¶ Vsucapietur.] Ab alio bona fide possidẽte: ille autem qui præstitit litis æstimationẽ, statim est dñs, si res erat præsens: vt s. de rei ven. l. eius rei. & l. hoc si res. & facit j. de ver. sig. l. potestatis. §. fi. & s. de noxa. quoties. §. prętor. & j. eo. l. si fur.

e ¶ Hæres defuncti.] scilicet furis.

f ¶ Non tamẽ vsucapiet.] non quia sit res furtiua: sed qa in malam fidem succedit: vt s. de pu. si ego. §. partus. vbi plenè de hoc distinxi.

g ¶ Surripuerit.] extraneo.

h ¶ Dederit.] vt eum manumitteret.

i ¶ Non putant.] si ante conceptionẽ sciã alienã: vt statim dicet.

k ¶ Domino noceret.] idem in filio, & patre: vt. j. e. hæres. §. fina.

l ¶ Conceperit.] & hĩc dicas, ꝙ ante conceptum sciui alienã.

m ¶ Donasset.] hęc vera sunt, scilicet ante &c. Azo. Et ꝙ dicit, pariat, subaudi, & concipiat. sic. s. de Senat. l. emãcipatum. secus si post conceptionem sciui: vt. j. l. iusto. §. & si possessionis. quæ est contrà. Vel vt ibi: & quod subijcit in emptore, idẽ in superioribus. Et quod dicit, diximus. s. aliâs. Vel dic, omẽs prædictos emptores vocat: vt. s. de statu libe. l. statuliberos. §. fi.

n ¶ Initium.] sic. C. de vsu. transfor. l. vnica. §. hoc tantummodò. & arg. s. de hære. instit. si alienum. §. j.

o ¶ Placuit.] vbi duobus temporibus, vel vno sufficit bona fides: vt. j. pro emp. l. ij. & adde hîc distinctionem de partu: vt. s. de pu. si ego. §. partus.

p ¶ Emptorem, contra.] i. vsucapi potest non ab emptore, quia sua est: sed ab alio, vt subijcit, &. j. de furt. qui vas. §. si ancillam. quæ est contrà.

q ¶ Statim emptoris.] not. quod meum est, non possum vsucapere: vt hîc, &. j. de capti. in bello. §. si quis. Nam quod meũ est &c. vt insti. de lega. §. si rem legatam. Sed oppo. ex eo, quod est. j. de furt. qui vas. §. si ancillam. in eo quod dicit, Idem in fœtu, & fructu, quod in partu. Sed illud si à fure, non à bonæ fidei possessore percipiantur: & facit. s. tit. j. bonæ fidei. in fine.

r ¶ Consumpti.] Idem & si extẽt: licet tunc per officiũ iudicis possint reuocari: sic. s. ti. ij. quæsitum. in fi.

s ¶ Si ex lana furtiua.] hoc cum mala fide.

t ¶ Feceris.] vt. s. ad exhiben. l. de eo. §. si quis. Alias serua, quod est s. tit. ij. adeò. §. cùm quis. & facit. s. de contrahen. empt l. in venditionibus. §. inde quærit.

v ¶ Furtiua.] & ideo non potest vsucapi.

x ¶ Si rem.] quã quis vsucapiebat.

y ¶ Surripuerit.] creditori.

z ¶ Posse.] Imo videt, ꝙ priùs in potestatem creditoris debeat redire: vt. j. pro so. l. fi. quæ est contrà: alias fit furtiua: vt. C. de vsuca. p empt. cùm sit pbatũ. quæ similiter est contra. Sol. hîc suam: ibi, id est, in contrarijs, alienã obligauit debitor: vt. j. pro emp. si rẽ. Et dic hîc alio tradẽte, quã dño. Alij, ꝙ & dominus hic tradidit: sed erat eis interdicta administratio, vt quia prodigus. Et sic licet non dominium, tamẽ caussam vsucapiendi pręstat ignoranti, non sciẽti: vt. j. e. l. si ab eo. Sed ar. cõtrà. j. de ver. sign. l. alienatiõis. Vel dic contra hypothe. vt. C. si aduer. credi. l. j. Et contra vtilem in rem, quæ metũ passo posset dari: vt. C. qđ me. cau. si vi. & facit infrà de furt. si is. in prin. &. s. de pig. act. l. si pignore.

a ¶ Domini.] id est, bonæfidei possessoris, qui opinione domini possidet.

b ¶ Eo.] debitore.

c ¶ Furti agi potest.] hîc not. quòd quandoq; fit furtum, & competit actio furti, & res fit furtiua: vt cùm mihi extraneus rem meam surripuit. Quandoq; fit furtum, & res est furtiua, non tamen competit actio furti: vt, dũ filij, & serui surripiunt: vt instit. de obli. q̃ ex de. §. ij. Quandoque non est furtiua, sed fit furtum, & competit actio furti: vt hîc, & facit infrà de fur. l. itaq;. Accursius.

d ¶ Sed Titius.] tertius.

e ¶ In vacuam.] id est in vacantem, quã nemo animo, vel corpore possidet: vt insti. de vsucapion. §. quod autem.

f ¶ Res.] subaudi, si ille qui intrauit, habebat bonam fidem: & non aliter.

g ¶ Locum habeat.] contra deijcientem, non occupantem: vt &. j. de vi, & vi arma. l. cùm à te. &. C. vnde vi. l. fi.

h ¶ Deiectum.] vt &. j. eod. non solùm. §. si dominus. Sed contrà. s. quod me. cau. l. metum. in prin. Sol. vt ibi.

i ¶ Possessum.] & ideò in hoc casu lex Attinia non impedit vsucapionem.

a Idem dicendum.] contra deijcientem non occupantem, vt non possit vsucapi quasi vitiosum.
b Possidebat.] & sciebat se non esse hæredem: vt conueniat præcedenti respon. vel etiam credebat se hæredem, vt seq. §. si fundum.
c Sciens.] aliàs, si crederet suã inuasor, non sit vitiosa: licet consti tutio, Si quis in tantã locum habeat.
d Possessorem.] alium, quàm inuasorẽ: 10 vt. j. de vi, & vi ar. l. j. §. qui vi à me. Vel dic, ipsum deijciẽtem deiecit: & tunc dic, ex interuallo: secus si incontinenti: vt. j. de vi, & vi ar. l. iij. §. eum. & l. qui possessionem. & facit. j. de ver. sig. mulieris. §. desinere. & . s. 20 tit. j. nõ videtur. & . j. de reg. iu. nõ videtur.
e Si viam.] id est seruitutem.
f Amittam.] sed tamẽ ex æquitate in integrum restituar: arg. j. de vi, & vi arma. l. si plures. §. deiectum. & l. si de fundo.
30 g Quia nec possideri.] respõdet obiectioni, quasi esset vi possessa. Accur.
h Incorporale.] vt & . s. titul. ij. seruus. §. incorporales.
i Detruditur.] Ex quo non possidetur: & sic est ratio proximi 40 dicti.
k Item si occupaueris vacuam.] corpore, & animo. Acc.
l Possessionem.] quam nullus retinet etiã animo. aliàs contrà. j. de vi, & vi ar. l. j. §. siue autem. & . s. tit. j. l. clàm. in fi. Sed nihil 50 ominus possessio est vitiosa vitio quasi violẽtiæ: vt. C. vnde vi. l. fi. nec enim signo eã pro contraria.
m Verius est.] aliter tamẽ in rustica, aliter in vrbana: vt. s. de ser. vr. præd. l. hoc autem. & . l. si ædes. & fa60 cit. C. de præscri. lon. tempo. l. fi. in fi.
n Sustulit.] nisi qñ habet perpetuam caussam, vel quasi: quod plenè dic, vt. s. de serui. l. seruitutes.
o Seruitutem.] scilicet, acquirendam.
p Statutum.] decem ann. inter præsentes. xx. inter absentes: vt C. de ser. l. fina. in princi.

Idem dicẽdum [a] est in eo, qui expulerit eum, qui pro hærede possidebat [b], quãuis sciat esse hæreditarium. ¶ Si fundum alienum bona fide possidentem quis sciens [c] esse alienum expulerit, vsucapere non potest: quoniam vi possidet. ¶ Si dominus fundi possessorem [d] vi deiecerit: Cassius ait nõ videri in potestatem domini rediisse, quòd interdicto Vnde vi restituturus sit possessionem.

¶ *Non utens seruitute per legitimum tempus perdit eam: licet per dominum fundi seruientis fuerit uti prohibitus: & ille præscribit libertatem. Pau. de Cast.*

¶ Si viam [e] habeam per tuum fundum, & tu me ab ea vi expuleris: per longum tẽpus nõ vtẽdo amittam [f] viam: quia nec possideri [g] intelligitur ius incorporale [h]: nec de via quis mero iure detruditur [i].

¶ *Qui occupat possessionem uacantem, non dicitur uiolenter possidere: & sic res non afficitur uitio reali. Pau. de Cast.*

¶ Item si occupaueris [k] vacuam possessionem [l]: deinde venientem dominum prohibueris: non videberis vi possedisse.

¶ *Contra non utentẽ seruitute præscribitur libertas indistinctè, etiamsi sit seruitus habẽs caussam discõtinuam: licet ista seruitus tẽpore non præscribitur: nisi tanto tempore cuius cõtrarij: memoria non existat. Pau. de Cast.*

¶ Libertatẽ seruitutum vsucapi posse verius est [m]: quia eam vsucapionem sustulit [n] lex Scribonia quæ seruitutem [o] cõstituebat, non etiam eam, quæ libertatẽ præstat sublata seruitute. Itaq; si cùm tibi seruitutem deberẽ, ne mihi, puta liceret altius ædificare: per statutum [p] tempus altiùs ædificatum habuero: sublata erit seruitus.

¶ *Si præscribens cadat à possessione, præscriptio naturaliter interrumpitur: & ista interruptio prodest omnibus, cõtra quos præscribitur, non solùm interrumpenti. Pau. de cast.*

Caius li. 20. ad edictum prouincia.

LEX V.

Naturaliter interrũpitur [q] possessio, cùm quis de possessione vi deijcitur [r], vel alicui res mobilis eripitur: quo casu nõ aduersus [s] eum tantũ, qui eripuit, interrũpitur possessio, sed aduersus omnes [t]: nec eo casu quicquã interest, is, qui vsurpauerit [v], dominus [x] sit, necne: ac nec illud quidem interest, pro suo [y] quisq; possideat, an ex lucratiua caussa.

¶ *In usucapionibus dies cœptus habetur pro completo. Pau. de cast.*

Vlpianus li. 11. ad edictũ.

LEX VI.

In vsucapionibus nõ à momẽto ad momentum, sed totum postremum diem computamus [z].

Idem lib. 26.

LEX VII.

Deoq; qui hora sexta diei [a] calendarum Ianuariarum possidere cœperit [b]: hora sexta [c] noctis pridie calendarum Ianuariarũ implet vsucapionem.

¶ *Ex caussa peculiari domino etiam ignoranti acquiritur usucapiendi conditio: & qui non potest usucapere per se, nec per alium potest. Pau. de cast.*

Paulus lib. 23. ad edict.

LEX VIII.

Labeo, & Neratius responderunt [d] ea, quæ serui peculiariter [e] nacti sunt, vsucapi posse: quia hęc [f] etiã ignorãtes domini vsucapiunt. Idem Iulianus scribit. Sed eum, qui suo nomine nihil vsucapere potest [g], nec per seruum quidem posse [h] Pædius scribit.

Naturaliter.] Casus. Si possidebas rem alienam bona fide, in qua re habebat Titius hypothecariam, vel aliquod a70 liud ius: & vsucapiebas illam rem aduersus omnes, qui habebant ius in dicta re: & antequàm compleres vsucapionem, deiectus fuisti per vim de pos. fundi. Dicitur, quòd interrumpitur pos. & vsucapio aduersus omnes: nec refert, quis te deiecerit. Fran. Accur.
q Naturaliter interrumpitur.] de possessione rei immobilis.
r Vi deiicitur.] quandoq; etiam sine vi: vt. C. de præscri. xxx. an. l. cùm notissimi. §. imò. Sed quocunque modo desinat possidere, interrumpitur naturaliter. Fallit in capto, qui deijcitur eo, quòd captus est: tamen fingitur in peculiari retinere: vt. j. eo. l. si is. §. j.
s Aduersus eum.] Imò pro eo: vnde dic, interrumpitur possess. 80 aduersus eum, id est pro eo: sic & . j. proxi.
t Aduersus omnes.] id est pro omnibus: sicut & ei, à quo ponitur pro, cõtra quem: vt. j. e. l. eius, qui. Vel pos. interrumpitur aduersus eum, id est effectus possessionis qui erat aduersus eum: hoc est vsuca. interrumpitur: sic & . j. proxi. aduersus omnes, scilicet possessio, id est effectus eius, qui erat aduersus plures, interrumpitur: vt quia currebat vsucapio contra debitorem, & creditorem, vel dominum, vel emphyteotam, vel habentes vtilem in rem, vel Publicianam. A capite ergo oportet possideri: vt. j. eo. l. si is. §. si qs. & . s. de ser. vrba. prædio. l. si ædes. §. j.
v Vsurpauerit.] i. poss. siue vsucapionẽ interrumpit: vt. s. eo. l. ij.
x Dominus sit.] Imo quoad constitutionem, Si quis in tantã. Sed illud nouum. Vel, licet perdat, tamen interrumpitur possessio.
y Pro suo.] i. pro sua pecunia: non ex caussa lucratiua. Non enim hîc ponitur pro 10 titulo: & sic sunt duæ partes, pro suo. Vel dic, pro suo: quia in littore maris inuenit: vel ab hostibus cepit, vel fecit vt esset in rerum natura: vel dic generaliter accipi pro quolibet titu. Et quod subijcit lucratiua. i. sine ti20 tulo. Prima placet: & dic hîc, quæ not. C. de præscript. xxx. an. l. cũ notissimi. §. sed & sigs.
In vsucapionibus.] Casus. Cùm in vsucapione triennii sit statutum: nunc dicit, quòd sufficit tangi vltimã diẽ trien30 nij. Et hoc dicit hæc lex cum sequen. Frã. Accursius.
z Computamus.] Aliàs, sed ad totã diẽ computamus postremum: & tunc. i. ad quã libet partem postremi diei. Aliàs, diẽ totum cõputamus postremũ: 40 accipiẽdũ partẽ pro toto: vt & . j. de diuer. præscri. l. in vsucapione. in prin. & . j. l. proxi. Sed cõtrà. j. de act. & oblig. l. in omnibus. Sol. plenè vt not. s. de mino. l. iij. §. minorem. quia hęc in vsuca. triennij: illa in præscriptione.
50 a Deoque.] diei. artificialis.
b Cœperit.] & vsucapere.
c Hora sexta.] scõpleta: nam tũc finitur, & incipit dies: vt. s. de fer. l. more.
Labeo.] Casus. Si seruus 60 peculiariter acquisiuit rem à nõ domino: vsucapiã interim per eum illam rem, etiã ignoraui hoc: dum tamen sit res, quam per me possum vsucapere, nõ furtiua: vel sim persona, quòd per me possem vsucapere. Et hoc dic, vt in glo. Franciscus.
d Responderunt.] & bene. Accursius.
e Peculiariter.] i. si ex caussa peculiari: strictè, vel largè accipiat peculium: vt. j. pro soluto. l. ij.
70 f Quia hæc etiam.] Videtur esse ratio, quod dictum est. Sed dic vsucapimus scientes: quia & ignorantes. Arg. contrà. s. de offic. Præs. l. si fortè. & . s. de leg. ij. l. fi. Vel ita completur nobis scientibus: quia inchoatur ignorantibus, secundum Azo. & facit. j. pro empto. l. ij. §. Celsus. & . l. qui fundũ. §. si & . s. de acqui. poss. l. peregrè. §. quæsitum. & . l. j. §. item acquirimus.
g Vsucapere potest.] ratione rei: quia furtiua: vt. s. e. l. sequitur. §. hæres. vel ratione personæ: vt si legetur non capaci, non vsucapi tur pro legato: vt insti de hære. quali. & dif. §. in extraneis. Idem in libero homine possesso, vt per eum vsucapiam, quod nõ per me: sed 80 nec vsucapit ipse, quia ipse non possidet: vt supra ti. ij. homo liber. in fin. Vel mista ratione rei, & personæ: vt in Iudæo, & mancipio Christiano: vt. C. ne Christianum mancipium. l. j & facit. C. de hære. instit. l. cum l. neq; per se. & quod ibi not. Sed arg. contrà. s. de acqui. hære. l. cum hæreditate. Item contrà. j. eodem. si seruo. & . s. tit. j. l. j. §. item acquirimus. in fi. Sed ibi ratione defectus intelligẽtiæ in furioso, & in infante. Accursius.
h Posse.] scilicet, vsucapere.

Vsucapionem.

VSucapionem.] CASVS. Res corporales dicitur posse vsucapi: exceptis rebus sacris, sanctis, publicis, & similibus, & liberis hominibus, qui non possunt vsucapi. Fran. Accur.

a ¶ Maxime res.] Imò corporales tãtùm: vt. s. ti. ij. l. seruus. §. incorporales. Abũdat ergo, maximè: vt &. s. si quis omis. cau. test. l. ij. Vel dic, ꝙ ĩcorporales qñq; vsucapiantur: vt cũ habẽt perpetuam causam, vel quasi: vt. C. de ser. & aqua. l. ij. &. s. de ser. vr. præd. l. forame. Itẽ & qñ nõ habẽt qñq;: vt cum ędificijs: vt. j. l. proxi. §. j.

b ¶ Sacris.] i. Ecclesijs sacris: sed vsucapio triẽnij admittitur hodie in his: vt. C. de sacrosan. eccl. aut. quas actiones. Sed illa loquitur in rebus Ecclesiæ non sacris.

c ¶ Sanctis.] vt muri ciuitatum.

d ¶ Romani.] i. q̃ sunt in vsu ipsi⁹ populi Romani: aliorũ autẽ, quę nõ sunt in vsu, bene recipiť vsucapio: vt. C. de sacrosan. ec. l. fi. & j. de diuer. præscrip. l. intra. & l. in omnibus. vbi plenè notaui.

e ¶ Ciuitatũ.] si sunt in vsu vniuersitatis: vt j. de via publ. l. viã publicã. Aliæ possunt: vt j. de cõtrahẽ. emp. sed Celsus. & C. de p̃scrip. xxx. an. l. om̃es. quæ sunt cõtrà. Vel hîc loquitur de præscri. longa. & de hoc not. in d. l. in omnibus.

f ¶ Hominibus.] q̃a in nullius dominio esse possunt: vt institu. eo. §. j.

¶ *Res, quæ non sunt in commercio nostro, non possunt usucapi, uel præscribi.* Pau. de Cast.

Caius lib. 4. ad edict. prouincia.

LEX IX.

VSucapionẽ recipiunt maximè res [a] corporales, exceptis rebus sacris [b], sanctis [c], publicis, populi Romani [d], & ciuitatum [e], item liberis hominibus [f].

¶ *Cùm usucapitur, uel præscribitur titulo pro emptore: requiritur bona fides tam tẽpore contractus, quàm etiã traditionis.* Pau. de Cast.

Vlpianus li. 17. ad edic.

LEX X.

SI aliena res bona fide empta sit, quæritur vt vsucapio currat, vtrũ emptionis [g] initium, vt bonã fidem habeat, exigimus? an traditionis [h]? Et obtinuit Sabini, & Casij sentẽtia, Traditionis initium spectandum [i] esse.

¶ *Seruitus habens causam discontinuam non usucapitur, uel præscribitur longo tempore per se: sed si præscribatur fundus, cui debetur, uel acquisita est: unà cum fundo transit ad præscribentem.* Pau. de Cast.

¶ Hoc iure vtimur, vt seruitutes [k] per se nunquam longo tempore [l] vsucapi possint: cùm ædificijs [m] possint [n].

¶ *Partus conceptus, & editus penes furis hæredem est usucapibilis ab extraneo.* B.

¶ Scæuola lib. xj. Quæstionũ, scripsit Marcellũ existimasse, si bos [o] apud furem cõceperit, vel apud furis hæredẽ, pariatq; apud furis hęredem: vsucapi [p] ab hærede distractum [q] iuuẽcum non posse: sic inquit queadmodum nec ancillæ [r] partus [s]. Scæuola autẽ lib. xij. scripsit, se putare vsucapere posse etiã partum [t]: nec enim esse [v] partũ rei furtiuæ partem. Cæterùm, si esset pars [x], nec si apud bonæ fidei emptorem peperisset, vsucapi posse [y].

SI aliena.] CASVS. Si rẽ alienam emi à non domino: ad vsucapiendum debeo habere bonã fidem duobus tẽporibus. s. tempore cõtractus: itẽ tẽpore traditionis. Secundò dicit, Seruitus per se nõ potest præscribi. subaudi, nisi haberet perpetuam causam, vel quasi, vt seruitus aquæductus, vel stillicidij. Si autem præscribam fundum, vel domũ, cui debetur seruitus: videor præscripsisse & seruitutes eis debitas. ¶ Scæuola.] Vacca furtiua concepit apud furem, vel furis hæredem, & peperit apud furis hæredem: & hic vitulus venditus est: an emptor bona fide vsucapiat, quæritur. Et dicit Marcellus, quòd non, sicut nec partus ancillæ furtiuæ. Sed Scæuola dicit, quòd potest emptor vsucapere vitulum, sicut & partum ancillæ furtiuæ: si enim esset pars: non posset vsucapi etiamsi apud bonæ fidei possessorẽ peperit. Quod est falsum. Fran. Accur.

g ¶ Emptionis.] scilicet tantùm.

h ¶ Traditionis initium.] subaudi, etiam. Nam & in emptione initium spectatur: vt. j. pro solu. l. iij. & pro emp. l. ij. in prin. & facit. j. e. iusto. §. & si possessionis &. s. solu. mat. l. de diuisione.

i ¶ Spectandum.] hoc est dicere requiritur, quòd quis habeat bonam fidem tempore emptionis, & traditionis.

k ¶ Seruitutes.] quæ habent causam interpolatam.

l ¶ Longo tempore.] vt licet per fundum meum vadas: non quæras seruitutem: & sic intelligitur hic. §. de his, quæ non habent perpetuam, vel quasi perpetuam causam.

m ¶ Aedificiis.] & ita cum vrbanis prædijs: idem in rusticis.

n ¶ Possint.] Nõ ꝙ tũc vsucapiãtur: sed vsucapto ædificio, cui debetur seruitus, seruitutẽ habeat & facit. s. tit. ij. q̃dã. &. s. e. sequiť. §. fi.

o ¶ Si bos.] id est vacca: sic, s. de vsur. l. equis.

p ¶ Vsucapi.] ab emptore. Accursius.

q ¶ Distractum.] in alienum. Accursius.

r ¶ Nec ancillæ partus.] subaudi, debet posse vsucapi. si est conceptus, & editus apud furem: vel conceptus apud furem, & editus apud furis hæredem.

s ¶ Partus.] cum Marcel. concor. j. de fur. qui vas. §. si ancillam.

t ¶ Etiam partum.] Non solum iuuencum: & sic in partu, & in fœtu contradicit. j. de fur. l. qui vas. §. si ancillam. &. §. idem in pecudibus. Sol. vt ibi.

¶ *Seruus captus ab hostibus non dicitur aliquid possidere, nec dominus captus per eum.* Fran. Accursius.

Paulus li. 19. ad edict.

LEX XI.

NEq; seruus [z], neq; per seruũ dominus [a] qui [b] apud hostes est, possidet.

¶ *Titulus nullus non dat scienti caussam usucapiendi.* Pau. de cast.

Idem li. 21. ad edict.

LEX XII.

SI ab eo emas, quem Prætor vetuit [c] alienare, idq; tu scias: vsucapere non potes.

¶ *Qui nõ possidet rem tãquã dominus: eã non sucapit, uel præscribit.* Pau. de cast.

*Idem.

LEX XIII.

PIgnori rem acceptam vsu nõ capimus [d]: quia pro alieno [e] prorsus possidemus.

¶ *Titulus putatiuus iusto errore interueniente tribuit iustã caussam usucapiendi.* Paul. de ca.

¶ Eum, qui †à furioso bona fide [f] emit, vsucapere posse rñsum est.

¶ *Qui scit se actione personali tantùm teneri: non est possessor malæ fidei.* Bar.

¶ Si mandauero tibi vt fundum emas, & ex ea caussa traditum [g] tibi [h], diutina [i] possessione capis [k], quamuis possis videri non pro tuo [l] possidere: cùm nihil intersit [m], quòd [n] mandati iudicio tenearis.

¶ *Singularis successor utitur accessione ex persona sui authoris de possessione præcedente titulum, & traditionem, non de sequente.* Paul. de Castro.

Idem li. 12. ad Plaut.

L. XIIII.

ID tempus venditoris prodest

v ¶ Nec enim esse.] vt &. j. de verb. sign. l. partũ. Sed cõtrà. s. de vẽ. inspi. l. j. §. ex hoc rescripto. Solu. illud est antè, quã edať: hoc post. Vel illud quo ad hoc, vt non possit agi interdicto de lib. exhiben.

x ¶ Pars.] subaudi, partus ancillæ furtiuæ.

y ¶ Posse.] q̃d est falsum: q̃a vsucapit: vt. j. eo. l. nõ solũ. in prin. & in distinctione de partu, quã habes. s. de Publiciana. si ego. §. partus.

z NEque seruus] s. captiui: hoc, nisi ex caussa peculij: vt j. e. l. iusto. §. fi.

a ¶ Dominus] scilicet captus.

b ¶ Qui.] s. dñs. vel ergo ipse dominus emerat, vel seruus extra caussam peculiarem.

SI ab eo.] CASVS. Emi à prodigo, cui interdictum, erat bonis: & hoc sciebam. Diciť, ꝙ nõ possum vsucapere rem emptam. Frãc. Accur.

c ¶ Vetuit.] vt prodigo, sic &. j. ꝓ empt. l. q̃ fundũ. §. qui sciẽs. Sed quid, si vt ꝓdigo, cùm nõ sit ei interdictum? Rñ. idẽ ꝑpter authoritatem sententiæ. Acc.

PIgnori.] CASVS. Creditor nõ põt vsucapere pignus. cũ sciens alienã rem possidebat. Secũdò dicit, Emi a furioso credẽs eũ esse sanæ mẽtis. Diciť, ꝙ possum vsucapere. Tertiò dicit, Mãdaui tibi vt emeres mihi fundũ, tu emisti hoc: imo vt pro tuo teneas. Diciť, ꝙ vsucapies, siue pręscribes cùm videaris possidere pro tuo: nec hoc mihi nocet cùm tenearis mihi mandati actione. Fran. Accur.

d ¶ Non capimus.] Nos creditores.

e ¶ Alieno.] i. scientes alienum: vt. s. de noxa. l. si seruus. §. is qui. & s. de lega. iij. qui habebat. sibi tamẽ possidet creditor: vt no. C. de pręscri. xxx. an. l. cùm notissimi. §. j. Sed an. xxx. annorum? Rñ. non, quãtùm ad rei vendi. arg. C. de præscript. xxx. an. l. malè. sed quãtùm ad pignoratitiam, sic, & ius offerendi.

f ¶ Bona fide.] Cùm crederet sanæ mentis, quia erat in conspectu inumbratæ quietis: & facit j. pro emp. l. ij. §. si à furioso. &. s. de publi. l. eum qui.

g ¶ Traditum.] à non domino: aliâs mihi etiam ignorãti dominiũ, & pos. statim quæritur altero gestiente, vel vtroq;: si verò neutro, tibi: vt. s. ti. ij. l. si procurator. & l. res ex mandato. & hîc.

h ¶ Tibi.] ementi, & recipienti tuo nomine, non mandantis.

i ¶ Diutina.] nunc respondet.

k ¶ Capis.] quando neuter egit, vt pos. mihi quæratur: & facit. j. pro empt. l. ij. §. procuratorem. Aliâs cùm ego, non tu possideas, non vsucapis: vt. j. e. l. fine.

l ¶ Non pro tuo.] quoad exitum, & effectũ: verè tamen pro tuo possides. Accur.

m ¶ Cum nihil intersit.] tua. Vel dic, nihil intersit quoad effectũ dicaris pro tuo possidere, an non.

n ¶ Quod.] id est, quia mea &c.

ID tempus.] CASVS. Illud tempus, quo possedit venditor, prodest emptori ad præscriptionem complendam, quo tenuit venditor antè, quàm venderet: non illud, quo tenuit postquàm vẽdidit,

* al. Iulianus lib. 5.

† Concor. cũ mẽte huius. §. text. in. c. ad Apostolicæ. de dona. & in ca. cũ dilectus. extrà de cõsue.

& tradidit: si ex aliqua causa possidere cœpit. Secundò dicit, Testator legauit rem alienam, quam bona fid. possidebat? Dicitur, quòd tempus, quo possedit testator hanc rem, prodest legatario ad complendam vsucap. sicut prodesset hæredi, si non esset hæc res legata. Francis. Accursius.

a ¶ Emptori.] quoad vsucapionẽ, vel præscriptionẽ perficiẽdã.
b ¶ Venderet.] i. tradideret: vt. j. de diuer. & tem. præscri. in vsuca. §. penul.
c ¶ Possessionem.] quã traditione amiserat, cùm emptor ab ea ceciderat: & facit. s. ti. j. Pópomius. §. cũ quis.
d ¶ In accessione téporis.] vel alluuionis: vt. s. de le. j. quod in rerum. §. ij.
e ¶ Hæres est.] vt iacẽte hæreditate vsucapiat sicut hæres: vt & j. e. l. nũquã. §. vacuũ. Vel dic, ꝙ hæres iacẽte hæreditate vsucapit: sed id tẽpus legatario iungitur: vt dicto §. vacuum. & facit. j. de ver. sig. l. in conuentionibus. & s. tit. j. Pomponius. §. sed & legatario.

emptori[a], quo antè quàm venderet[b], possedit. Nã si posteà nactus est possessionem[c] venditor: hæc possessio emptori non proficiet.

Legatarius utitur accessione ex persona defuncti, sicut hæres. Pau. de Cast.

¶ In re legata in accessione temporis[d], quo testator possedit, legatarius quodammodo quasi hæres est[e].

Vsucapionẽ rerũ, quas quis per se, uel per alium extra causam peculiarẽ suo nomine possidet, superueniens captiuitas interrũpit: nec per fictionem pp̃stliminij, uel legis Corneliæ restauratur: secus in his, quæ peculiari nomine per alium possidentur: uel post captiuitatem cœpta sunt possideri. Bar.

Idem li. 15. ad Plautium. LEX XV.

SI is[f], qui[f] pro emptore possidebat[g], ante vsucapionẽ[h] ab hostibus captus sit videndum est, an hæredi eius[i] procedat vsucapio[k]: (nam interrumpitur vsucapio) & si ipsi[l] reuerso nõ pdest[m], quẽadmodum[n] hæredi eius proderit. Sed verum est, eum[o] in vita sua desijsse possidere[p]: ideoq; nec postliminiũ ei prodest[q] vt videatur vsucepisse[r]. ¶ Quòd si seruus eius, qui in ostium potestate est, emerit[s]: in pẽdẽti esse vsucapionẽ Iulianus ait, Nam si dominus reuersus fuerit, intelligi vsucaptũ[t]: si ibi decesserit[v], dubitari[x], an per legem Corneliam ad successores eius pertineat. Marcellus, posse plenius[y] fictionem legis Corneliæ accipi. Quemadmodum enim postliminio reuersus plus iuris habere potest in ijs, quæ serui egerunt, quàm in ijs, quæ per se, vel per seruũ possidebat. Cùm ad hostes peruenerit? Nam hæreditates in quibusdam[z] vice personæ fungi, receptum[a] est: ideoq; in successoribus locum *non habere[b] vsucapionem.

Serui fugitiui per alium non occupati retinemus possessionem ciuilem: nisi pro libero se gerat, uel de libertate sit paratus litigare. Pau. de cast.

¶ Si seruus, quem possidebam[c], fugerit* nisi pro libero se gerat[d], videbitur à domino possideri[e]. Sed hoc tunc intelligendum est,

† Ad materiam fictionis hic per Bar. ego add. do gl. dãte aliquas remissiones, in materia fictionis in c. j. §. & quoties. in verbo, nihil. de co. in prag. Tu adde meli⁹ gl. i cle. q̃d circa extra de ele. & in cle. j. §. fi. de conces. præben. & melius in c. is qui extra de spõsa.

¶ SI is, qui.] CASVS. Si possidebam fundũ, quẽ emeram à non domino bona fide: & antè quàm cópleã vsucapionẽ, captus sim ab hostib⁹? Dicitur, ꝙ siue ibi decedã, siue reuertar: interrumpitur interim vsucapio: nec tẽpus, quod fleti in captiuitate, procedit ad vsuca. cõplendam. Secundò dicit, Seruus meus emit rem à non dño ex causa peculiari: interim captus sum ab hostib⁹: an interim currat tẽpus ad vsuca. cõplendam, quæritur? Et distinguitur, nam aut reuertor ab hostibus, & tunc tempus medium proderit ad vsuca. cõplendam: aut non reuertor, & tũc non proderit Marcellus autem dicebat hoc secundo casu prodesse fictionẽ legis Corneliæ: sed malè dicit: nam sicut id, quod possidebam, si captus sum ab hostibus ante cõpletam vsucapionem, & ibi decedam, non completur interim vsucapio: nec currit tẽpus: ita si seruus meus non ex causa peculiari emit rem à non dño, & possidet interim, donec sum captus, & ibi decedam: non currit vsucapio. nam licet in alijs hæreditas locum personæ sustineat, in hoc tamen casu secus est. ¶ Si seruus.] Seruum meum possidebas: is à te fugit. Dicitur, ꝙ videor eum possidere, nisi pro libero. i. tanquam liber stet, & paratus sit de libertate litigare, non eum possidere. ¶ Si quis bona fide.] Bona fide rem alienam possidebam: & antè cõpletam vsuca. eam desij possidere: & nunc cognosco eam alienam, & recupero possess. eiusdem rei: quæritur, an vsucapiam istam rem? Et dicitur, quòd non, cùm hoc initium secundæ poss. sit vitiosum. ¶ Si ex testamento.] Si ex stipulatu, vel testamento res mihi debita à non domino trahitur, eam vsucapere possum. Franc. Accur.

f ¶ Si is, qui.] Primò emit Titius fundũ à non domino: & dum vsucaperet captus est. Interrupta est vsucapio: & siue reuertatur, nõ habet locum postliminium: siue ibi decedat, non habet locũ Cornelia, vt cõtinuetur vsucapio hæredibus. Secũdò pone, quòd seruus capti emit à non domino peculiariter: hoc casu postliminium locum habet, si dominus redeat: & Cornelia locum habet, si non redeat: licet de hoc secũdo hic dubitauerit Iul. sed eius dubitatio est sublata per l. j. de captiuis. l. in bello. §. factæ. Tertiò dicit Mar. plenius accipi fictiones prædictas Cornel. & postliminij: vt siue ex causa peculiari, siue ex non peculiari emerit seruus capti à non domino, siue etiam dominus ante captiuitatem emerit per se: habeat locum fictio postliminij, & Corneliæ ac. quia hæreditas iacens complet vsuca. & sic in hæredibus locum habet Cornelia, secundum Marcellum. Sed secundum Iulia. tertius casus aliter ponitur vt in glo. no. quod est verius. Et secundum hoc, est in fi. non. Accur.
g ¶ Possidebat.] animo, & corpore suo: vel animo suo, & corpore coloni, vel serui.
h ¶ Vsucapionem.] scilicet completam. Accur.
i ¶ An hæredi eius.] decedentis in captiuitate.
k ¶ Vsucapio.] per Corne. respon. quòd non: nam &c. Azo.
l ¶ Ipsi.] scilicet capto.
m ¶ Prodest.] ille annus, qui fluxit in captiuitate, si ponas ꝙ duobus annis possederat rem, & in tertio sit captus. Accur.
n ¶ Quemadmodum hæredi.] certè nullo modo: vt & j. de diuer. præscrip. cùm hæres.
o ¶ Eum.] Titium ab hostibus captum.
p ¶ Possidere.] cùm iam ab alio sit possessus: vt. j. de regu. iur. l. qui in seruitute.
q ¶ Prodest.] hoc in his, qui per se, vel per subiectas personas ex tra caussam peculiarem: aliàs contra: vt. j. proxi. §. & j. e. iusto. §. fi. & j. de cap. & postlimi. reuer. l. in bello. §. factę. & facit. s. ex qui. cau. ma. l. deniq;. & q̃d ibi not. Sed quidã dicunt Cornel. locũ habere per hãc literã: & sic approbant quod j. dicit Mar.
r ¶ Vsucepisse.] in illo anno, quo fuit in captiuitate.
s ¶ Emerit.] ex caussa peculiari, & traditione accepit: sed malè si dicas ex non peculiari, vt. j. e. iusto. §. fi.
t ¶ Vsucaptũ.] p lapsum triennij.
v ¶ Decesserit.] dñs.
x ¶ Dubitari.] sed. j. de capti. in bello. §. factæ. nõ dubitat Iul. nã dicit per Cornel. ad hæredes pertinere si ex caussa peculiari.
y ¶ Plenius.] vt etiã ad nõ peculiarẽ caussam, & etiã quãdo per seipsum ptineat Cornelia, & postli. Et dicas, ꝙ vsq; in fi. sunt verba Marcelli. Et quod subijcit, serui egerunt scilicet peculiariter. Item quòd dicit per seruũ scilicet ex caussa non peculiari: & in fi. leges sine, nõ. Sed malè dicit Marcellus, nisi in peculiaribus: vt. j. de capti. in bello. §. factæ. & s. e. l. j. in prin. Vel si habes, nõ in litera: sunt verba Iul. abinde, Quẽadmodũ &c. vsq; in fin. hoc modo, Reuera postliminio reuersus id solũ vsucepisse intelligitur, quod seru⁹ peculiariter emerat: quẽadmodũ enim &c. Et q̃d dicit, serui egerunt: non peculiariter. Tertij dicũt esse verba Caij ad Iulianum, reprehendentis eum: vt dixi de Marcello.
z ¶ In quibusdam.] ergo & in isto, si deficit, non. Et secundũ Marcel. Vel secundum Iulia. & cùm non: nam dicit in quibusdam, sed nõ in isto, cùm non ex peculiari caussa erat.
a ¶ Receptum est.] sed in isto casu, non: & hoc si habeas literam sequentem non habere: & hoc cùm non est communior litera. Et ita in lib. domini mei Azo. Et aliàs est sine, non. Et tunc dic, ꝙ vsucapio locum habet: vt in litera dicitur.
b ¶ Non habere.] aliàs, habere: & aliàs, non habere. Et distingue, cùm quis possidens, & vsucapiens deinde ab hostibus capitur: aut possidebat suo animo, & corpore: aut suo animo, & corpore alieno: vt per seruũ id dominicis, & per colonũ, aut aĩo & corpore alieno, vt in peculiaribus: vt. s. ti. j. l. iij. §. saltus. Primis duobus interrũpitur vsucap. nec habet locum postliminium, vt cõsolidetur: vt s. tit. j. cùm hæredes. §. j. & in prin. huius. l. ibi, Quemadmodũ, prout dixi esse verba Iuliani. & j. de capti. l. in bello. §. factæ. Si vero ibi decesserit: dicũt quidam locum habere Cornel. secundũ Mar. vt in fi. primi rñ. legis. & j. de capti. in d. §. factæ. Tu dic contra, vt per eundem. §. factæ. probatur. Tertio vero casu, & postliminiũ, & Cornel. locũ habent: vt. d. §. factæ. & l. bona. j. eo tit. §. pe. & l. pe. vt tunc & postli. & Cornel. locum habeant. Si autem post captiuitatem emit seruus: si quidem ex caussa peculiari, habet locum postli. non Cornel. si succedat extraneus: sed ex tempore aditæ hæreditatis incipit: vt. j. eo. l. fi. §. fi. secus si seruus: vt. l. iusto. §. fi. secundum quosdam. Vel dic secundum quosdam, ꝙ etiam fictio Cornel. locum habet: vt j. de capti. l. penul. & l. in bello. §. factæ. Si verò ex caussa non peculiari, nec postliminium, nec Cornel. locum habet: sed ab adita hæreditate incipit: & hoc in seruo. Porrò si filius emit tempore captiuitatis: siue peculiari nomine, siue paterno nomine possedisse subintelligit patre ibi mortuo: quo reuertente distinguitur inter peculiaria, & paterna: vt. d. l. iusto. §. fi. & l. fi. §. fi. Accur.
c ¶ Possidebam.] s. bona fide, & vsucapiebam.
d ¶ Gerat.] & diu, & paratus sit subire iudiciũ, & bona fide. Hæc enim quatuor videntur necessaria: vt hic, & s. tit. j. l. iij. §. si seruus. & C. de præscrip. long. tempo. quæ pro lib. l. j. Accur.
e ¶ Possideri.] interim: & ideo vsucapitur interim. Accur.

* non habere usucapionem. al. locũ habere usucapionem.

* si pro libero se gerat.

Fugitiuus seruus an a domino possideatur.

Non sit

a ¶ Non sit paratus.] & alia concurrant, quę modò dixi: & facit. C. de libe.cau.l.lite. Accursius.
b ¶ Si quis bona fide possidens.] & titulo.
c ¶ Ante vsucapionem.] scilicet completam.
d ¶ Nanciscatur.] ex titulo, vel sine titulo.
e ¶ Vitiosum est.] vt &.j.pro emp. q fundũ. §.qui bona fide. Ergo à cõtrario, si bona fide inciperet secũdò possidere, inciperet vsucapere ex præcedẽti, & longo, nõ longissimo tempore: vt.s.e.l.naturaliter. secundũ Azo. & H. Sed videtur contrà per eandẽ.l.&.s.e. vsucapio. In casu tamen hoc fallit: vt.j.e. iusto.§.& si possessionis. accessio autẽ non fit etiã bonæ fidei: vt s.tit.j.l.Pomponius.§. quæsitum. Accur.
f ¶ Tradatur.] & si vsucapiam tit. pro soluto: sed quõ hoc, cùm fortè ãbo eramus sciẽtes rem alienam? Respon. quia &c. Acc.
g ¶ Existimationẽ.] id est bonam, vel malam fidem.
h ¶ Quia cõcessum] Sed hæc ratio non est sufficiẽs: qa etiã rem alienã emere possum: vtrũq; tñ tẽpus inspicit, Azo. vt.j.p empt. l.ij.in prin. Sed differũt: qa in vẽditione si vterq; scit alienã, non valet: vt.s.de cõtrahẽ. emp. si in emptione.§. itẽ si emptor. sed stipulatio, vel legatum sic, etiãsi vterq; sciat, secũdum Io. Vel dic, ꝙ est ratio quia titu. pro soluto vsucapio si soluatur ex testamento, vel ex stipulatiõe res debita.

Serui nomine.] CASVS. Obligaui tibi seruũ, & tradidi. Dicor adhuc possidere quoad complendam vsucap. nõ quoad alia. Hinc est, ꝙ ipse creditor dicitur possidere, & ipse conueniẽ act. ad exhibẽdum, nõ debitor. Fran. Accur.

cùm si is apprehẽsus fuerit, nõ sit paratus [a] pro sua libertate litigare. Nã si paratus sit litigare: non videtur à domino possideri, cui se aduersarium præparauerit.

¶ *Quãdo usucapio naturaliter interrupta redincipitur per adeptionẽ nouæ possessionis, debet adesse bona fides tempore, quo redincipitur: aliàs non prodest bona fides præterita. Pau. de Cast.*

¶ Si quis † bona fide possidẽs [b], ante vsucapionẽ [c] amissa possessione cognouerit rem esse alienam, & iterũ nãciscatur [d] possessionẽ: non vsucapiet: quia initium secũdæ possessionis vitiosum est [e].

¶ *In alio titulo, quàm emptionis, sufficit adesse bonam fidem tempore traditionis: licet non fuerit tempore acquisiti tituli. Pau. de Cast.*

¶ Si ex testamento, vel ex stipulatu res debita nobis tradatur [f]: eius temporis existimationẽ [g] intuendã, quo traditur: quia cõcessum [h] est stipulari rem etiam, quæ promissoris non sit.

¶ *Qui nõ possidet nec detinet: licet habeat facultatem rei restituendæ, non conuenitur Rei uendicatione, uel eius præparatoria. Item debitori accedit possessio creditoris: & ecõuerso. B.*

*Iabolenus. LEX XVI.

SErui nomine, qui pignori datus est, ad exhibẽdum cum creditore, non cum debitore [i], agendum est [k]: quia qui pignori dedit, ad vsucapionẽ tantum possidet [l]: quãtum ad reliquas omnes causas pertinet, qui accepit [m], possidet: adeò vt addici possit ei [n] possessio eius [o], qui pignori ei dedit.

¶ *Autoritas iudicis facit, ut etiam in eo, quod uobis traditur tanquam nostrum, transferatur usucapiendi conditio. Bar.*

Marcellus lib.8.dig. LEX XVII.

SI per errorẽ de alienis fundis, quasi de communibus, iudicio cõmuni diuidũdo accepto, ex adiudicatiõe possidere cœperim: lõgo tempore [p] vsucapere possum.

¶ *In bonis uacantibus non denũciatis procedit usucapio, & præscriptio contra fiscũ titulo, & bona fide, sicut cõtra priuatũ: licet in bonis iam incorporatis in fiscũ non procedat. Pau. de Ca.*

Modestinus li.3.Reg. L. XVIII.

QVamuis aduersus fiscum vsucapio nõ procedat [q]: si tamen ex bonis vacantibus, nõdum tamen fisco nũciatis, emptor prædij ex ijsdem bonis extiterit: rectè diutina [r] possessione capiet. idq; constitutum est.

¶ *Si res redit ad uenditorem ex pacto: datur sibi accessio eius temporis, quo fuit apud emptorem. Barto.*

Iabolenus li.1.Epit. LEX XIX.

SI hominem emisti, vt si aliqua conditio extitisset [s], inẽptus fieret & is tibi traditus est: & posteà cõditio emptionẽ resoluerit: tempus, quo apud emptorem fuit, accedere vẽditori debere existimo: quoniã eo genere retrotracta venditio esset redhibitioni similis: in qua nõ dubito tẽpus eius qui redhibuerit, suo venditori accessurum [t]: quoniam ea venditio propriè dici non potest.

¶ *Hæres non potest uti accessione ex persona defuncti: nisi fuerit possessio continuata. Pau. de cast.*

Idem li.4. LEX XX.

POssessio testatoris ita hæredi procedit, si medio tempore à nullo possessa est [v].

¶ *Conductio rei suæ non ualet: & per talem conductionem locator nõ retinet possessionem, sed perdit. Idem in emptore. Bar.*

Idem li.6.epistol. LEX XXI.

EI, à quo [x] fundum [y] pro hærede diutius [z] possidendo capturus eram, locaui eum [a]: an nullius

i ¶ Debitore.] per hoc patet, ꝙ nec ciuiliter possidet: aliàs rei vendi. & ad exhi. tenetur: vt est ille, qui dat in feudum, & in emphyteosim, & in vsumfruct. vt no. C. vbi in rem act.l.ij.
k ¶ Agendum est.] ab eo, cuius interest exhibitionem fieri. Accur.
l ¶ Possidet.] id est possidere videtur quoad hoc, vt noxaliter teneatur: vt suprà de noxa. si seruus depositus.§.j.& quoª ad satisdationem vitandam: vt suprà qui satisda. cogan.l.sciendum.§.creditor. & facit, suprà de pact. inter debitorem. & suprà titu.j.l.j.§.per seruum. & suprà titu.ij. per seruum. & not. C. de præscript. xxx. ann. l.cùm notissimi.§.j.
m ¶ Accepit.] scilicet creditor.
n ¶ Ei.] scilicet debitori, qui pignori dedit. Accur.
o ¶ Possessio eius.] scilicet creditoris, secundum H. Vel dic ei creditori, & eius debitoris, vt creditor se defendat aduersus priorẽ dominum: vt.j.de diuer. præscrip. de accessionibus.

SI per errorem.] CASVS. Credens quosdam fundos esse communes, scilicet meos, & tuos, cùm essent alieni: egi tecum communi diuidundo, & mihi adiudicati sunt: quia fortè non poterant commodè diuidi. Dicitur, quòd eos possum præscribere. Francisc. Accur.
p ¶ Longo tempore.] titu. ergo adiudicationis, cuius causa etiam Publiciana competit, si à poss. cadam: vt.s. de Publi. sed si res. in prin. & potest dici pro suo: argu.j.pro suo.l.fi. Vel pro hærede, si hoc contendebat: vt quia diuiserũt vt cohæredes: & iustus fuit error vt crederet se hæredem: vt.j.pro empt. quod vulgò. & pro lega.l.pro legato. Ad aliud ergo sibi prodest, quàm prodesse putaret: sic.s.de testa. tute. si hæreditas.§.seruus.

QVamuis.] CASVS. Res fisci vsucapi non potest: & intelligas spatio triũ an. vel.x.vel.xx. sed q emit rẽ à non dño ex bonis vacãtibus, quæ nondũ fisco denũciata sunt, vsucapere poterit: cũ hæc res nondum fisci dicatur. Frã. Accur.
q ¶ Non procedat.] s. cõmunis triẽnij, vel decẽnij, vel vicẽnij: vt C. cõia de vsuca.l.ij.
r ¶ Diutina.] id est triennio, vel decẽnio, vel vicennio. Sed cũ vẽditor quadriennio tueaẽ: vt.j. de diuer. præscrip.l. intra. quare non & emptor? Rñ hîc nõ aduersus fiscum, sed vt cõtra aliũ possit agere amissa posses. Quod nõ placet: sed distingue, vt not.j.de diuer. pscri. l.in oĩbus. & insti.e.§. res.in fi Ex quibus patet nõ esse cõtrà.j.de diuer. pscri l. intra. & C. de quadri. præscri. l.j.&.j.de iure fisci.l j. §.diuº.&.§. pscriptio.

SI hominem.] CASVS. Emi à te seruũ hoc acto, vt si mihi displiceat, sit inemptus: & traditus est mihi, eum possedi aliquo tempore: posteà displicuit mihi, & reddidi tibi cũ. Dicitur, quòd tempus quo eum possedi, proderit tibi ad cõplendam vsucapionem: sicut & si reddidissem tibi per redhibitoriam. Fran. Accur.
s ¶ Extitisset.] puta, si tibi displicuerit: vt insti. de contrahẽ. emtio.§.penu.
t ¶ Accessurum.] vt & infrà de diuer. prę scriptis. si duobus.§. fina. & suprà titu.j.Põponius.§. præterea. Nec obst. supple Quoniam ea &c. nam hæc ratio erat in contrarium. Sed contrà infrà pro empt. qui fundum.§.qui bona fide. Sol. vt ibi. Item facit. C. quãdo li. ab emp. dis.l.j. Accursius.

POssessio.] CASVS. Tempus, quò tenuit defunctus, ita demum prodest hæredi ad complendam vsucapionem, si medio tempore nullus possedit rem. Franciscus Accursius.
v ¶ Possessa est.] vt & suprà titulo primo.l.Pomponius.§. quæsitum. & suprà eodem. vsucapio. & argumen. suprà de testamen.l.hæredes.§.fina. & suprà titu.j.l. si ideo.§.j. & infrà eodem. cùm solus. in fine.

EI, à quo.] CASVS. Si possidebam rem tuam titulo pro hærede, & eam vsucapiebam, & antè, quàm compleam vsucapionem, locaui tibi eam rem, vel eam vendidi. Dicitur, quòd non tenet locatio: cùm rem suam quis non possit conducere. Item nec venditio: cùm rem suam emere quis non potest. Sic ergo ego desino possidere, & vsucapio interrumpitur. Franciscus Accursius.
x ¶ Ei, à quo.] i. contra quem: sic econtrà.s.e. naturaliter.
y ¶ Fundum.] quem inueni in hæreditate eius, cui successi: & non erat eius, sed istius, cui locaui.
z ¶ Diutius.] id est, longo tempore. Accursius.
a ¶ Eum.] fundum.

a ¶ De his causis.] an teneat contractus: & an desinam vsucapere?
b ¶ Locationem.] hoc si conductor fuit ignorans, id est non credebat suam, cùm esset. Si verò sciens: locatio tenet, & pos. retinet locator, secundum quosdam, arg. C. loca. qui rem. & l. ad probationẽ. Tu dic, etiam in sciente non tenet locatio: licet possessionem cõductor propter sciẽtiam non habeat: argu. ff. deposi. qui rem. & no. C. loca. qui rem.

c ¶ Nec possessionem.] ciuilem, vel naturalẽ. Alij dicunt, ꝙ retinet ciuilẽ: cùm nõ credat se amittere. Itẽ dico, ꝙ tenetur eã restituere per cõstitutionem. C. loc. l. si quis cõ ductionis. Accur.

d ¶ Retinuerit.] plalẽ cõductionẽ. ADDITIO. Aduerte ad intellectum istius legis, secundum Bar. hîc, ꝙ tu cõducens nõ potes opponere exceptionẽ dominij contra me locantem. Hoc intellige verum, si agitur per conductionẽ ex. l. si quis cõductionis. C. loca. sed si agatur actione ex locato, bene põt opponi exceptio, ꝙ locatio non valuit: quia cõductor est dominus: sed de hoc vide latè eũdem Bart. in. l. si alienam. ff. solu. matrimo.

† Addo gl. j l. qui rem. in ver. ex locato. & ibi bo. text ff. depo. & in l. qui rẽ. in verf. existimãs. C lo ca. contra quas & istã, est gl. in. l. ff. eo. loca. & in. l. si rẽ aliquã. §. fi. ff. de acq. pos. quę cõ traria sol. vt per Bart. in prealle. l. si rẽ. col. j. ver. Itẽ quęro, an isto casu & versi. quærit. gl col. fi.

e ¶ Non possit.] & definat vẽditor vsucapere, & possidere: & facit. ff. de pig. act. si rẽ alienã. & l. debitor. & j. eo. ti. non solùm. §. si rẽ tuã. & j. de reg. iur. l. neq;. & ff. depo. l. bona fides. §. fi. & ff. de cõ trahẽ. emp. l. suæ rei.

Haeres.] CASVS. Hæres, & hæreditas licet sint diuersa nomina, tamẽ personam defuncti repræsentant, vt vsucapiat vterq; qđ defunctus cœpit vsucapere. Fran. Accursius.

f ¶ Vnius.] scilicet defuncti: vt in aut. de iureiuran. à mo. præstito. §. j. Et ideo vterque vsucapit, quod defunctus vsucapiebat: & facit. ff. de condi. & demon. l. cui fundus. in fi. & ff. de col. bo. l. cùm emancipati. §. si tres. & j. pro empt. l. ij. §. si defunctus. & j. quod vi, aut clam. l. denique. §. quæsitum.

g ¶ Funguntur.] quandoq; non: vt. ff. tit. ij. l. hæreditas. in multis.

EVm qui.] CASVS. Qui possidet domũ, non dicitur singulas res domus possidere: sed tantùm ipsam domum. Nam si diceres singulas res eũ possidere: iam nõ diceretur possidere domũ. Itẽ in alio tẽpore vsucaperet singulas res, puta, triẽnio: & alio totam domum. s. decẽnio, vel xx. an. Licet autẽ res singulæ nõ dicãtur possideri: si tamẽ lignum, quod erat in domo, euictũ sit ab emptore domus: ille emptor habet regressum de euic. cõtra venditorem. & licet dixit possessorẽ domus non possidere singulas res: verũ est extãte domo: sed si fuerit destructa, bene possidebit singulas res, & vsucapiet eas triennio, nec cõputabit tẽpus, quo possedit domũ: vt sic iã lignũ dicaĩ possedisse, & tãquã immobile, qđ est, donec durat dom⁹: & tãquã mobile, quod est destructa domo: quod esse nõ debet. Frã. Acc.

h ¶ Mercatus.] à non domino bona fide.
i ¶ Aedes.] id est hoc totum integrale. Accur.
k ¶ Possidere.] vt. ff. tit. j. l. qui vniuersas, in prin. Acc.
l ¶ Accedit.] scilicet quòd non possideam singulas res.
m ¶ Eõ.] id est ideo.
n ¶ Singulas res.] id est singula cœmenta, & tigna. Accur.
o ¶ Superficiei.] vel huiusmodi rerum, quæ superficiem cõstituũt: sicut sunt tigna, & lapides. Accur.
p ¶ Locum esse.] puta, triennio. Accur.

momenti eam locationem existimes, quæro. Quòd si nullius momenti existimas, an durare nihilo minus vsucapionem eius fundi putes? Item quęro, si eidem vẽdidero eum fundum: quid de ijs causis [a], de quib⁹ suprà quæsiui, existimes. Respon. si is, qui pro hærede fundum possidebat, domino eum locauit, nullius momenti esse locationem [b]: quia dominus rem suã conduxit†. Sequitur ergo vt nec possessionẽ [c] locator quidẽ retinuerit [d]: ideoq; longi tẽporis præscriptio nõ durabit. In vẽditione idẽ iuris est, quod in locatione, vt emptio suæ rei cõsistere non possit [e].

Hæreditas non adita repræsentat personam defuncti: adita uerò hæreditas repræsentat personam hæredis: quia amplius non est hæreditas. Pau. de Cast.

Idem lib. 7. Epist.

LEX XXII.

HÆres, & hæreditas, tametsi duas appellationes recipiãt, vnius [f] tamen personæ vice funguntur [g].

Corpus integrale possidetur, non res singulares, ex quibus constituitur. Item quod cœpit per se possideri: poterit ex anteriori titulo præscribi. Barto.

Idem lib. 9. Epist.

LEX XXIII.

EVm, qui ædes mercatus [h] est, non puto aliud quàm ipsas ædes [i] possidere [k]. Nã si singulas res possidere intelligeretur, ipsas ędes non possideret. Separatis enĩ corporibus, ex quib⁹ ædes cõstãt, vniuersitas ædium intelligi nõ poterit. Accedit [l] eò [m], ꝙ si quis singulas [n] res possidere se dixerit: necesse erit, vt dicat in possessiõe superficiei [o], tẽpori de mobilibus statuto locum esse [p]: solum se capturum esse ampliori [q]. Quod ab surdum, & minimè iuri ciuili cõueniẽs [r] est, vt vna res diuersis tẽporibus vsucapiatur: vtputa, cùm ædes ex duabus rebus constent [s], ex solo, & superficie: & vniuersitas [t] earum possessione tẽporis immobiliũ rerũ dominium mutet [v]. ¶ Sin autẽ colũna [x] euicta [y] fuerit: puto te ex empto [z] cũ vẽditore rectè acturũ, & eo genere rem saluam habiturũ. Sin autẽ demolita est domus, ex integro res mobiles possidendæ sunt: vt tẽpore, quod in vsucapione rerũ mobiliũ cõstitutũ [a] est, vsucapiantur [b]. Et non potes rectè vti [c] eo tẽpore, quo in ædificio fuerũt, (nã queadmodũ eas solas, & separatas ab ædificio nõ possedisti [d], sic nec penes te singulæ, aut separatæ fuerunt, cohærentibus his in ædificio) depositis ædibus, quæ [e] hoc quoq; ipsum cõtinent [f]. Neq; enim recipi potest, vt eadẽ res [g], & vt res soli, & tanquam mobilis sit possessa.

Ratio dubitandi poterat esse, quia uidebatur quòd prohibitio legis deberet intelligi eo casu, quo possessor esset malæ fidei: uel saltem non bonæ, licet nec malæ. Pau. de cast.

Pomponius li. 14. ad Quintum.

LEX XXIIII.

VBi lex inhibet vsucapionem [h], bona fides possidenti nihil prodest [i].

Potest hæres usucapere id, quod non poterat defunctus, si in eius persona cessat caussa prohibitionis, quæ erat in persona defuncti. Pau. de cast.

q ¶ Ampliori.] tempore, scilicet, decennio inter præsentes: viginti inter absentes.
r ¶ Conueniens.] tolerat tñ qñq; vbi decẽ dies supererant: vt. j. e. l. rerum. §. Labeo. & facit. ff. de rei vendi. in rem. in fi. Accur.
s ¶ Constent.] secundum leges: vt & ff. de rei vendi. l. solũ. Sed secundum dialecticos, ex tribus, fundamẽto, parie te, & t. cto. Accur.
t ¶ Et vniuersitas earum.] id est, ipsa vniuersa domus.
v ¶ Mutet.] i. mutare cõgruũ sit. Et not. pro M. vt præscriptio longi tẽpo. mutet dñium. Sed tu dic. i. effectus dñij: vt no. insti. co. §. j. Sed licet nõ possideat res singulas, dñiũ tamen habet rerũ singularũ. Sed oppo. potest aliquis possidere quotã domus, vt dimidiam? ergo & tertiã: ergo millesimã: & sic, si hic lapis est millesima, hũc possidet, Rñ. non sequitur: sed eius lapis millesimã, & sic multiplicatiuã partem possidet, non rem certam. Item oppo. si domũ quis possidet, ergo quamlibet eius partẽ: ergo ab hoc pũcto vsq; ad illud: & sic la pidẽ, si hic est? Rñ. illam vt partẽ possidet: non tamen vt lapidẽ, licet sol⁹ lapis ibi sit. Vel potest dici, si lapis faciat partem domus, possideri. Accur.
x ¶ Sin autem columna.] quantum ad vsuca. nam empta domo res singulæ neque venditæ, neq; traditæ intelligunẽ: sed quãtũ ad euictionẽ nõ ita ẽ.
y ¶ Euicta fuerit.] per act. de tigno iniũcto: quia vẽdicari non potest: tamen dicitur euinci, vt. ff. de euic. l. euicta. §. j. Vel ipsam rem dedit bonæ fidei possessori: sed malæ fidei præcisè ad duplũ tenetur.
z ¶ Ex empto.] non ex stipulatu: cùm nec tota, nec quota pars rei sit euicta: vt. ff. de euict. l. naues. quæ est contrà. Sed magis emptori maioris partis accessit: vt. ff. de contrahen. emp. l. in modicis. & facit. ff. de act. em. l. emptorem. §. si quis rem. Alij, ꝙ hîc nominatim de columna fuit in vẽditione dictum. Alij, ꝙ hîc fuit exempta ante euictionem, ibi nõ. Alij, ꝙ hîc quanto minoris: non illa ex empto pro euictione datur.
a ¶ Constitutum.] s. triennij.
b ¶ Vsucapiantur.] tigna, & cæmenta.
c ¶ Vti.] i. dici vti, vt procedat vsucapio, quæ non procedebat.
d ¶ Possedisti.] dum extat ædificium. Et literam sequentem rectè lege: sed ibi continent &c. subaudi, intelliguntur possideri, & vsucapiuntur. Vel sic cohærentibus &c. vsq; illuc, Continent penes te &c. & sic dictio, nec, non negat verbum fuerunt: sed participium cohærentibus: & est idem sensus semper.
e ¶ Quæ.] ædes.
f ¶ Ipsum continent.] tigna. s. & lapides.
g ¶ Res.] quod esset, si diceres durãte ædificio vsucapi res singulas, cùm tunc vt immobiles censeantur.

VBi lex.] CASVS. Duo dicit. Et primò pone exemplum, Possideo rem furtiuam: non possum eam vsucapere, etiã si bonam fidem habeã. ¶ Interdũ.] Euenit aliqñ, ꝙ rem, quã non potuit defunct⁹ vsucapere, vt quia sit furtiua, vel si erat res fisci, & nũc desijt esse eius, vel desijt esse furtiua, vsucapiaĩ ab hærede. Frãc. Acc.

h ¶ Vsucapionem.] ratione vitij: vt insti. co. §. furtiuæ. Vel defectus titu. vt. C. pro donato. l. fi.
i ¶ Nihil prodest.] sed ad fructus prodest: vt & ff. tit. ij. bonæ fidei. in princ.

in prin. Itẽ obijcit de fundo do. vt. s. de fundo dota. si fundũ. Sed lex Iul. prohibet inchoari: non inchoatã perfici. Itẽ obijcitur, De re minoris sine decreto alienata, quæ tñ vsucapitur. C. si quis igno. rẽ mi. l. j. & pe. Sed illud postquàm cœpit esse maior: vt ibi in. l. j. & fi. Ar. tñ cõtrà. s. e. sequitur. §. de illo. vbi initium dicit inspici. Sed illud cùm

¶ Interdum etiã, si non fuerit inchoata vsucapio à defuncto, procedit hæredi eius: veluti, si vitiũ, quod obstabat non ex persona [a], sed ex re, purgatum fuerit: vt puta, si fisci res esse desierit [b], aut furtiua, aut vi possessa [c].

Licinius Ruffinus lib. 1. Respons.

LEX XXV.

Sine possessione [d] vsucapio cõtingere non potest.

¶ Si solum non potest præscribi, nec etiã præscribitur superficies. Pau. de Cast.

Vlpianus li. 20. ad Sab. L. XXVI.

Nunquàm superficies [e] sine solo capi longo tpe potest.

¶ Qui putat se habere titulum errore iniusto, non usucapit: secus si iusto. Bar.

Idem. LEX XXVII.

Celsus lib. xxxiiij. ad Sabinũ, Errare eos ait, qui existimarent [f], Cuius rei quisq; bona fide adeptus sit possessionem, pro suo vsucapere eum posse: & nihil referre, emerit, necne, an ei donatũ sit, necne: si modò emptum, vel donatũ sibi existimauerit: quia neq; pro legato, neq; pro donato, neq;

agitur de personæ vitio. s. bona, vel mala fide, nõ vitio rei: vt. j. ꝑ xi. §. quod vtiq; qua10 dã occulta continuatione cõiungitur. Vel dic referre, expressè ꝓhibeat lex vsuca. vt hîc: vel tacitè, vt ibi. Nam per hoc [a], ꝙ alienatio rei minoris ꝓhibetur: per consequens & vsucapio tacitè: vt j. de verbo. significati. 20 alienationis.

a Bar. hîc dicit istã glo. fore singu. ad hoc propositum. ꝙ vbicunq; à lege cõmuni, vel municipali prohibetur alienatio alicuius rei: etiã intelligitur ꝓhibita vsucapio. cõcor. gl. in l. j. C. si aduer. vsucapio. gl. in l. alienatiõis verbo. j. de verb. signi. Bolog.

a ¶ Ex persona.] Ergo si ex ꝑsona, obstat, licet purgatũ: quia fingitur nec purgatũ: vt si extraneus succedat sciẽti rem alienã: licet M. contra: vt not. s. de Pub. l. si ego. §. partus. Pro M. est. j. de diuer. 30 præscri. an vitiũ. & s. e. sequitur. §. fructus.

b ¶ Desierit.] quę vsucapi non poterat.

c ¶ Vi possessa.] sed quomodo redurãte in eodẽ statu purgari potuit vitium: nã pos. ad dñm reuerti debuit? Rñ. in re furtiua, vel 40 vi possessa dic, quia præstita est litis æstimatio: vt. s. e. sequit. §. tunc. In fisco dicam, ꝙ dominium in alium trãstulit per inductionem in pos. licet non possideret: vel sine possessione: vt & aliâs fieri potest: vt & s. tit. ij. l. homo liber. in fi. & de fundo do. l. si fundum.

d Sine possessione.] vera, vel ficta, propter id quod dicitur. j. eo. iusto. §. si & hoc inspecto initio. Finitur enim quandoque sine possessione: vt. j. e. rerum mistura. & j. e. l. cœptam.

50 e Nunquàm superficies.] æquiuocum est: nam superficies, id est domus: & ita hîc: quæ non possidetur sine solo: vt. s. e. eum qui. Item ius, quod superficiarius habet, & hoc vsucapitur, vt no. s. de Publicia. cùm sponsus. §. in vectigalibus. & facit. j. de act. & obliga. obligationum ferè. §. placet. Item argu. contrà, infrà vti possi. l. si duo. §. Labeo.

Celsus.] CASVS. Si possideo rem alienã tanquàm emptã: & in veritate nõ emeram: vel tanquã donatã: an vsucapiã, quęritur. Et quidam dicebãt ꝙ sic: tamẽ falsum est. Oportet enim quòd emerim ad hoc, vt vsucapiam. Nã neq; potest quis possidere, & vsu60 capere titulo pro donato, vel legato, vel pro dote, si nulla dos interuenerit. Idẽ & si possideam rem, quasi soluissem litis æstimat. nã non vsucapio nisi verè soluissem eius æstimationem. Fran. Accur.

f ¶ Existimarent.] & verè errant, Quia neq; &c. Sed videtur malè reprehẽdere eos: quia ipsi dicũt vsucap. Pro suo: & Celsus vetat pro legato: & aliâs speciales. Sed dic, ꝙ dicendo de his, & de illa pro suo sensit Celsus vt non cõpetat. Sed certè Celsus videtur deterius dicere: vt patet in vsucap. pro emp. vt. j. pro empt. quod vulgò. & l. ij. §. si à pupillo. & s. e. l. pignori. §. j. Itẽ in vsuca. pro leg. vt. j. pro legato. l. fi. & pro suo. l. si ancillam. §. fi. Item in vsucap. Pro hære. vt. j. e. nõ so70 lùm. §. quod vulgò. Item in vsuca. Pro suo: vt. j. pro suo. l. fi. Itẽ pro soluto: vt. j. pro soluto. l. iij & pro suo. l. hominẽ. Item pro dote: vt. s. de iure do. Proculus. quæ sunt cõtra. Sol. secundum M. & Azo. speciale in prædictis, nec trahitur ad alios tit. vt. s. de leg. & Senatuscõ. l. quod verò. Quod nõ placet: quia & hîc expressim vetat de quibusdam prædictis specialibus. Alij dicũt, ꝙ titulo pro suo potest, vt in contrarijs: non speciali, vt hîc. Nec hoc placet: quia & illud pro suo hîc vetat Celsus. Dic ergo, si iustam habeat causam æstimandi, obtinent cõtraria: si non, obtinet quod hîc dicit Celsus. Illi autem, quos Celsus reprehẽdit, dicebant etiamsi non esset iusta causa ignorãtiæ, 80 habere locum vsucapionem. In emptione tamẽ etiã iustissima causa est necessaria, cùm & duobus tẽporibus ibi bona fides exigatur: in alijs autẽ prædictis sufficeret iusta, vt. j. pro solu. l. iij. Et erit hoc verum in quolibet alio titulo vbicunq; sit iusta causa: vt tamen vbi in vero titu. est necessaria traditio ad vsucap. & hîc sit necessaria quando creditur subesse titulus: vbi verò aliâs, non est necesse: vt in titu. Pro legato, & pro hærede, quibus quæritur dominium sine traditione: nec hîc sit necessaria traditio, apprehensio tamen est necessaria, sine qua non procedit vsucapio: vt. j. pro suo. l. hominem. & pro soluto. l. si existimans. & pro legato, & non traditã. & j. eo. non solũ. §. quod vulgò. & s. e. fine. Sed cur sufficit putare caussam habere: non autẽ sufficit habere traditionẽ ad hoc, vt vsucapiat? Rñ. ne plus operetur hîc opinio falsa circa traditionem, quã facit vbi verus subest tit. Item & quia in traditione exigitur bona fides: vt. j. pro soluto. l. iij. quæ 10 non potest adesse, si traditio abest. Sed cũ in venditione exigatur etiã tempore contract' bona fides: quo modò potuit adesse, si ipse contractus nõ est, quantuncũq; iustum habeat errorẽ? Rñ. speciale: & hac ratione iu20 stior ibi error exigitur, quã in alijs cõtractibus. Nũquid ergo, si in traditione interueniat iustior, poterit vsucapi? Rñ. fortè sic: nõ autẽ dicas, ꝙ plus operetur fictio in contractu, quã in possessione: quasi in posses30 sione sit factũ contra ius: quia & contractus facti sunt: vt. s. de cura. furi. l. cõsilio. §. quęsitũ. Itẽ quo tit. fit hęc vsucapio? Quidã, Pro suo, arg. j. pro suo. l. si ancillã. in fi. & s. de iure do. l. Proculus. Tu dic eo. tit. qui præsu40 mitur propter errorem: vt. j. pro empt. l. quod vulgò. nihilominus & ti. generali pro suo: non illo, qui in subsidium datur: quia bene dico eos errare.

pro dote vsucapio valet: si nulla donatio, nulla dos, nullumq; legatum sit. Idẽ & in litis æstimatione [g] placet, vt nisi verè quis litis æstimationem subierit, vsucapere non possit [h].

¶ Seruo furiosi, & infantis tradita est res à non domino ex caussa peculiari. Dicitur, quòd per eum usucapit infans, uel furiosus. Franc. Accursius.

Pomponius li. 67. L. XXVIII.

Si seruo furiosi, vel infantis res tradita [i] sit: vsucapere eum [k] eas personas [l] posse constat [m].

¶ Eius, quod ex caussa diuisionis mihi traditur tanquàm meum: usucapiendi conditionem non habeo. Bart.

Idem li. 22. ad Sab. LEX XXIX.

Cum † solus [n] hæres essem, existimarẽ autem te quoq; pro parte hæredẽ [o] esse, res hæreditarias pro parte [p] tibi tradidi. Propius est, vt vsu eas capere non possis [q]: quia nec pro hærede vsucapi potest quod ab hærede possessum est: neq; aliã vllã hæres habet caussam [r] possidendi. Ita tamẽ hoc verum est, si non ex transactione id

† Barto. hîc reputat istũ tex: singu. ad hoc quòd licet interẽptio possessiõis nõ auferat vtilitatẽ tit. possidẽti. l. iusto. §. & si possessionis j. eo. tũ hoc ꝓcedit in tit. vero: secus autẽ est etiã in putatiuo ꝑ istũ textũ. Bolog.

g ¶ Aestimatione placet.] vt & j. pro empt. l. iij. & facit. C. pro dona. l. fi. & j. pro empt. l. j. & insti. de vsucap. §. error. & argu. s. de re. c. l. qui neq;.

h ¶ Non possit.] nisi & hîc iustus adsit error, vt dixi in alijs titulis modò.

50 i Si seruo.] Tradita. ex caussa peculiari: aliâs non procederet vsucapio: vt. s. e. l. Labeo. quæ est contra. Vel dic, vt ibi: & facit. s. tit. j. quamuis. in fi.

k ¶ Eum.] seruum.

l ¶ Eas personas.] s. furiosum, & infantem.

m ¶ Constat.] vt. s. tit. j. l. j. §. item acquirimus. & §. per eum.

Cum solus hæres.] Leuis est & dic vt in glossis. Sed quia scholaris rudis fortè dubitaret etiã in planis glossis, ideo sic pone casum in terminis. CASVS Ego solus eram Titio hæres, & totam hæreditatem possidebam: cùm te crederem cohæredem, tradidi 60 tibi dimidiã rerum. Quæritur, an eam vsucapias? Rñ ꝙ non: nam titulo pro hærede, non: quia non fuit tibi continuata possessio à testatore, quod est opus: imo ego in medio possedi, nec alio titulo, nisi ex caussa transact. dedissem tibi. Et sunt hæc vera, siue sciebas te cohæredem, siue non. Fran. Accur.

n ¶ Cùm solus.] i. insolidum. Accursius.

o ¶ Hæredem esse] suũ, cùm tu scires te non esse hęredẽ pro parte.

p ¶ Pro parte.] diuisa, vel indiuisa.

q ¶ Non possis.] quia nec es hæres, nec iustam caussam credẽdi habeas. Ratio autẽ quæ subijcitur, nulla est: quia idẽ esset & si ab alio, 70 vel nullo. Itẽ nec qd transigit, est hæres: & tñ vsucapit, vt subijcit: & hoc secundũ quosdã. Alij, ꝙ ideo non vsucapis, quia ab alio titulum, vt à defuncto: ab alio possessionẽ habes, vt à me: quod tamẽ in alijs contractibus non nocet: vt. s. eo. si is qui. §. si quis bona. & j. pro empt. l. ij. §. si à pupillo. & §. à furioso. vbi poss. aliâs habebã: sed à pupillo, & furioso habeo tit. Sed quare secus in hoc tit. quã in alijs, nõ video: cùm vbiq; possit mutari caussa poss. extrinseca accedẽte caussa: vt no. C. de acquiren. pos. l. cùm nemo. vnde dic, ꝙ ratio, quę sequitur, optima est. s. quia ab alio medio tempore est possessa. s. à vero hęrede: vt. s. e. pos. & s. tit. j. l. Pomponius. §. quæsitum.

80 r ¶ Habet caussam.] Imò saltẽ vnius partis, cuius volui in eum transferre dñium, & transtuli: vnde est, ꝙ & cõdictio datur: vt. s. fami. ercis. l. cùm putarẽ. Et si non erã dñs, dedi caussam vsuca. ex caussa diuisionis: vt aliâs ex caussa dati in solutũ: vt. j. pro so. l. si existimans. & pro suo. l. hominẽ. quæ sunt cõtra. Itẽ diuisio obtinet vicẽ emptionis: vt C. cõmunia vtriusq; iudi. l. j. Rñ. hîc malã fidẽ habuisti. Vel dic, nõ vsucepisti pro hærede, sed pro diuisione, vel transact. Vel dic, ꝙ dedi tibi partẽ. s. pro indiuiso verbis: vnde de nulla parte

factum fuerit. Idem dicemus [a], si tu quoque existimes te hæredem esse:nam hìc quoque possessio veri hæredis [b] obstabit tibi [c].

¶ Si rem mobilẽ, quã cœpi usucapere, iungam alicui toto integrali cohærenti solo: non desino usucapere si tantùm decẽ dies, uel pauciores restabant ad usucapionẽ cõplendam: licet desinam poßidere. Sed si tale totũ non cohæret solo, sed erat per se mobile, uel erat totum uniuersale: tunc etiamsi plures dies restabant: nec poßidere, nec usucapere desino. Pau. de Cast.

Idem lib. 30. ad Sab. LEX XXX.

RErum * mistura facta an vsucapionẽ [d] cuiusq; rei præcedẽtem [e] interrũpat, quærit̃. Tria [f] autẽ genera sunt corporũ: vnum, quod continetur vno spiritu [g], & græcè ἡνωμένον * vocat̃, vt homo, lignũ, lapis, & similia [h]. Alterũ [i], quod ex continentibus, hoc est, ex plurib⁹ inter se cohærẽtibus constat: quod συνημμένον * vocatur [k], vt ædificium [l], nauis armarium. Tertiũ [m], quod ex distãtibus cõstat: vt corpora plura nõ soluta [n], sed vni nomini subiecta: veluti populus, legio, grex. Primũ genus in vsucapione quæstionẽ nõ habet [o]: secũdum, & tertiũ, habẽt. ¶ Labeo in libris Epistolarũ ait. Si is, cui ad tegularũ, vel colũnarũ vsucapionẽ decẽ dies [p] superessent, in ædificiũ eas coniecisset: nihilominus eum vsucapturũ [q], si ædificiũ possedisset. ¶ Quid ergo in ijs, quæ non quidẽ implicant̃ reb⁹ soli, sed mobilia permanent, vt in annulo, & gẽma [r]? In quo verũ est, & aurũ, & gemmã possideri [s], & vsucapi, cũ vtrũq; maneat integrũ. ¶ De tertio verò genere [t] corporũ vidẽdum est. Nõ autẽ grex vniuersus sic vsucapitur, quomodo singulæ res [v]: nec sic, quomodo cohærentes [x]. Quid ergo est? Etsi ea [y] natura eius [z] est, vt in adiectiõibus corporũ maneat idẽ grex: non tamen vniuersi gregis vlla est vsucapio: sed singulorũ animaliũ sicuti possessio, ita & vsucapio. Nec siquid emptũ [a] immistũ fuerit gregi, augẽdi eius gratia, idcirco possessionis [b] caussa mutabitur: vt si reliquus grex dñij mei sit, hæc quoq; ouis [c]: sed singulæ caussam [d] suam habebunt: ita, vt siquæ furtiuæ erunt, sint quidem ex grege, non tamen vsucapiantur [e].

¶ Error iuris circa ualiditatem tituli non inducit bonam fidem: sed malam in usucapionibus, & præscriptionibus longi tẽporis. Pau. de cast.

Paulus li. 32. ad Sab. LEX XXXI.

NVnquã in vsucapionibus iuris error possessoribus prodest [f]: & ideo Proculus ait, si per errorem in inito venditionis tutor pupillo autor factus [g] sit, vel

volui in te trãsferre dominiũ. Nec igit̃ causam vsucapiẽdi tibi dedi: quia tunc secus si tradidissem: vt. C. de vsucap. pro emp. l. ex causa.

a ¶ Idẽ dicimus] modò, qñ putabã te coherẽdẽ: & tu hoc credebas.

b ¶ Veri hæredis.] vel etiam extranei cuiuslibet: vt. ʒ. titu. j. Pomponius. §. quæsitum.

c ¶ Tibi.] vt pro hærede vsucapere possis. Accursius.

RErũ mistura] CASVS. Sępe cõtingit ꝙ inchoata vsucap. alicuius rei res illa alij iungit̃ vt fiat pars alterius: vnde quærit̃, an desinat possideri, & vsucapi? Ad qđ rñdet à remotis, dicẽdo, ꝙ tria sunt genera rerũ. vnum qđ est indiuiduũ: vt hõ, tignũ, & filia. Aliud qđ cõstat ex plurib⁹ inter se cohærẽtibus: vt dom⁹ nauis, & similia. Aliud qđ ex distãtib⁹ constat: vt populus, grex. De primo nõ est quæstio, si durat: nam bene vsucapit̃. De secũdo ponit exẽplũ. Si cœpi vsucapere colũnã: tandẽ posui eã in aliquo ædificio. Dicitur, ꝙ aut restabat. x. dies, vel minus ad vsuca. cõplẽdã, & tũc cõplebitur: aut plures, et tũc desino vsucapere: secus autẽ est in gemma quã possidebã & vsucapiebã: nã licet eã ponã in ãnulo, adhuc possessio eius, & vsuca. ꝓcedit. Idẽ de annulo. Tertiò põit exẽplũ, Nã si gregẽ alienum emã à nõ domino, vsuca. eum: nec sic vsucapit̃ grex, vel singulę res. Nã re singulari vsucapta, ampli⁹ ea ab eodẽ vsucapi nõ potest: secus in grege: nam licet vsuceperim gregem, & posteà adijciam aliam ouem: remanet idẽ grex: ea tamẽ ouis vsucapitur, nisi sit furtiua: nam eam vsucapio totam. Expone vt in gloss. Fran. Accur.

* vide ĩ hãc l. Alcia. lib. præter. ij. hoc ipso ti.

* φυσικόν.

* τεχνικόν.

d ¶ Vsucapionem.] inchoatam.

e ¶ Præcedentem.] id est cœptam antè quàm res mistæ sunt.

f ¶ Tria.] altius exorditur, quàm quærat.

g ¶ Spiritu vno.] id est vna elementatione, siue compagine elementorum non soluta, sed in partibus suis: nõ tamen inter se adinuicẽ cohærentia. Io. vt & ait Seneca. Omne quod vndique suis partibus circunscribitur, viuere vno spiritu dicitur.

h ¶ Similia.] & dicuntur species, vel indiuidua: & ad hoc suprà, de rei vendi. l. in rem. §. quod non idẽ. & in ista non cadit rerũ mistura.

i ¶ Alterum.] scilicet corpus.

k ¶ Vocatur.] & hoc dicitur totum integrale.

l ¶ Aedificium.] solo infixum. aliàs etiam per se posset vsucapi superficies: vt. ʒ. de act. emp. l. granaria.

m ¶ Tertium.] scilicet corpus.

n ¶ Non soluta.] Imò soluta verè sunt, sed nõ sunt soluta quoad dispositionem patrisfa. & hoc dicitur vniuersitas.

o ¶ Non habet.] cùm semper in ea causa maneat, nisi ad secundum, vel tertium perueniat, secundum Io.

p ¶ Decem dies.] secus si amplius tẽpus: vt. ʒ. e. eum qui. & de secundo genere hic dicit. Item facit. ʒ. de fundo do. l. si fundum. in fi.

q ¶ Vsucapturum.] Imò statim eius fieri videtur: vt. ʒ. de acqui. re. domi. l. adeò. §. cùm in suo. Sed dic, cedit solo quoad totale ædificium: vt & ibi dicitur.

r ¶ Annulo, & gemma.] Hoc est de tertio genere, cùm vtrunque possideatur: in quo nunc respon.

s ¶ Possideri.] Imò videtur, quòd gemma non possideatur, cùm pro ea rei vendi. non detur contra sic tenentem: vt. ʒ. ad exhib. gemma. Sed distingue, quid cuius ornandi causa ponatur: vt. ʒ. de aur. & arg. leg. l. etsi non sint. §. perueniamus. quæ est similiter contrà. Si autem hoc non appareat, tunc obtinet quod hìc dicitur: & potest legi cùm temporaliter. nec ob. ʒ. de auro & argen. lega. l. si vt habiliter. Est enim illud quantum ad hoc, vt si legauerit quis gemmas, & aurum in quo sunt inclusæ, cedat legato: vtrũq; tamen per se possidetur, & separata intelliguntur: vt hìc: & neutrum alteri cedit. & hoc etiam modo potest responderi ad. §. perueniamus.

t ¶ De tertio verò genere.] s. de grege, non de populo.

v ¶ Singulæ res.] quia nullo modo vsucapitur grex secundũ quosdam. Tu dic secundũ Io. ꝙ vsucapit̃, cũ possideat̃, & vẽdicet̃: vt. ʒ. de rei vẽdi. l. j. ij. & iij. Quare enim si emi decem animalia. quæ erant aliena, & sic gregem: vt. ĩ. de abi. l. fin. non vsucapiam? quasi diceret, bene vsucapiã. Et quod hìc dicit̃, non sic capit̃ vt singulæ res: sic intellige, qa aliqua re singulari vsucapta, posteà ĩ ea nihil vsucapit̃: sec⁹ ĩ grege: nam eo vsucapto si adijciã aliã ouem, remanet idẽ grex: vt. ʒ. de iudi. proponebat̃. & ea ouis vsucapitur. Et sic in eo qđ vsucepisti, procedit vsucapio. Et qđ infrà dicit: non tñ vniuersi &c. subaudi, tantũ: & sic patet, ꝙ pluribus caussis possidet̃ caput gregis vt ouis pro emptore: & totus grex, quo comprehenditur illa ouis, pro donato: vt & ʒ. tit. j. l. iij. §. ex pluribus. Accursius.

x ¶ Cohærẽtes.] ædificio, vel armario: quia gregis quodlibet caput possidet̃, & vsucapitur: secus in domo: vt. ʒ. e. l. eum qui.

y ¶ Etsi ea.] nunc respondet.

z ¶ Eius.] gregis. Io.

a ¶ Emptum.] à non domino. Accursius.

b ¶ Possessionis.] Rei immistę. Accur.

c ¶ Ouis.] fit mea per hoc.

d ¶ Caussam.] id est, naturam, quam habebant ante immistionem: tenebunt etiam post immistionem. Accursius.

e ¶ Vsucapiantur.] cùm sint furtiuæ.

NVnquam.] CASVS. Ponit regulã. Secundò dicit exemplũ. Et est regula, ꝙ in vsucapionibus, iuris error non prodest possessori exemplũ est, ꝙ si emo à pupillo in initio absq; autore tutore per errorem, & tradidit mihi rem, licet posteà ex interuallo interueniat autoritas tutoris, non tamen vsucapio. ¶ In vsucapionibus.] In vsuca. rerum mobiliũ continuum tempus exigitur. ¶ Seruus.] Seruus stans tanquam liber nihil potest possidere sibi: nec dominus per eum possidet. Si autẽ nomine alicuius acquirat rem, quærit pos. ei, cuius nomine quæsiuit. ¶ Si seruus.] Si seruus meus, vel filius quæsiuit peculiari nomine aliquam rem: sicut acquiritur mihi possessio, & etiã vsucapio ignorãti: ita eandẽ pos. teneo, & in vsuca. procedo etiãsi furere incipiat. Idẽ est in colono, & in inquilino. ¶ Si vi, aut clã.] Possideo fundũ vi, aut clã, aut precario: nunc efficior furiosus. Adhuc eodẽ modo dicor possidere: sicut & curator furiosi potest experiri interdicto Vti possidetis pro pos. quã ante furorem acquisiuit furiosus per se, vel quam acquisiuit post furorẽ per aliũ. ¶ Vacuũ.] Defunctus cœpit vsucapere rem: decessit. Dicitur, ꝙ tẽpus quod transiuit post mortem defuncti, & ante aditã hæreditatẽ, vel quod trãsiuit post aditã hæreditatẽ: & ante cõprehensam posses. huius rei: prodest hæredi ad complendam vsucap. ¶ Si defunctus.] Defunctus vsucapiebat rem titulo pro emptore: hæres eius credidit defunctum possedisse ex caussa donationis illam rem. Dicitur, ꝙ non impeditur propter hoc vsucapio. Franciscus Accursius.

f ¶ Prodest.] hoc exẽplũ subijcit &. ĩ. e. l. si fur. §. j. & ĩ. ꝓ emp. l. ij. §. si à pupillo. Sed cõtrà. ĩ. e. l. pe. §. j. & ĩ. pro donato. l. si vir. Solu. vt no. ʒ. de iur. & fac. igno. l. iuris ignorantia. & facit. l. iuris ignorãtia.

g ¶ Factus.] aliâs non: & tunc supple, nec aliquo tẽpore: vt bene iũgat̃, vel post &c. vel sit expositio superioris hic versus. Vel post &c. q. d. non est factus autor vt debuit: sed ex interuallo posteà. Aliâs sine, non. Et tunc dic in initio scilicet tantùm, non in ipso contractu, & eo perfecto: quod fieri debet, vt instit. de autho. tutorum. §. tutor &c.

tutor &c.&.ꝫ.de acqui.hære. l. ſiquis mihi bona.§. iuſſum. Vel dic factus,ſed perperam:vt.ꝫ.de auto.tu.l.j.in fi.&.l.ij.&.l.ſi conditionalis.&.l.non multùm.

a ¶ Longum tempus.]ſic.j.de ſolu.l.cæterum. Accur.

b ¶ In vſucapionibus mobilium.]idẽ in immobiliũ: vt.ꝫ. eo.l. vſuca. &. l. naturaliter. De his tamen magis erat dubiũ:quia citiùs acquiruntur. Itẽ quia vilis,& abiecta eſt poſſeſsio rei mobilis:vt.ꝫ.tit.j.ſi rem.

post longum tempus [a] venditionis peractum: vſucapi non poſſe: quia iuris error eſt †.

¶ Tempus uſucapionis, uel præſcriptionis eſt continuum:ideò non deducuntur dies feriati.

¶ In vſucapionibus mobilium [b], cõtinuum tempus numeratur [c].

¶ Poſtquàm deſij ſeruum fugitiuum poßidere: nec ſibi,nec mihi poſſeßionem acquirit:niſi eam acquireret nomine meo,& ego ratum haberẽ. Pau.de caſt.

¶ Seruus,licet in libertate moretur,nihil poſsidet [d]:nec per eum [e] alius [f]. Atqui ſi nomine alterius, dum in libertate moratur, nactus fuerit poſſeſsionem:acquiret [g] ei, cuius nomine nactus fuerit.

¶ Furor ſuperueniens ei,per quem poßideo: me poſſeßione non priuat. Pau.de caſt.

¶ Si ſeruus meus,vel filius peculiari,vel etiam meo nomine quid tenet vt ego per eũ ignorans poſſideam [h],vel etiam vſucapiam [i]: ſi is furere cœperit:donec in eadem cauſſa res fuerit [k],intelligendum eſt & poſſeſsionem apud me manere,& vſucapionem procedere: ſicuti per dormientes quoq; eos idem nobis contingeret [l]. Idemq́; & in colono, & in inquilino, per quos poſsidemus,dicendum eſt.

¶ Per furorem ſuperuenientẽ iniuſta poſſeßio non fit iuſta:nec ecõuersò,iuſta efficitur iniuſta. Pau.de caſt.

¶ Si vi,aut clàm,aut precario poſſeſsionem nactus quis,poſteà furere cœperit:& poſſeſsio [m],& eadem cauſſa durat de hoc, quod precario furioſus habet:quẽadmodum interdicto quoq; Vti poſsidetis furioſi nomine rectè experimur [n] eius poſſeſsionis nomine, quam ante furorẽ per ſe, vel poſt furorem per alium [o],nactus eſt.

¶ In uſucapione cœpta complenda computatur tempus,quo poſt mortem uſucapientis poſſeßio ſtetit uacua, uel ante aditam hæreditatem, uel poſt. Pau.de caſt.

¶ Vacuum [p] tempus, quod ante aditam [q] hæreditatem [r],vel poſt aditam [s] interceſsit,ad vſucapionem hæredi procedit [t].

¶ Hæres uſucapit titulo,quem habebat defunctus:licet ipſe credat de alio titulo,quàm re uera eſſet. Pau.de caſt.

¶ Si defunctus emit [v] hæres autẽ putat eum ex donationibus cauſſa poſſediſſe: vſu eum capturum [x] Iulianus ait.

¶ Vitium furti purgatur,ſi fur domini uoluntate habere incipiat. Pau.de caſtro.

Pomponius li.33. LEX XXXII.

SI fur rem furtiuam à domino emerit,& pro tradita habuerit:deſinet eã pro furtiua poſsidere [y],& incipiet pro ſuo poſsidere.

¶ Qui putat ſe non poſſe uſucapere,cùm poſſit,errando in iure:dicitur malæ fidei,& non uſucapit. Pau.de caſt.

¶ Siquis id,quod poſsidet [z],non putet ſibi per leges licere vſucapere [a]: dicendum eſt, etiamſi erret, non procedere tamen eius vſucapionẽ: vel quia non bona fide videatur poſsidere, vel quia in iure erranti [b] non procedat vſucapio.

¶ Incertam partem poſsidere nemo poteſt:ideoq́;,ſi plures ſint in fundo qui ignorẽt,quotam quiſq; partem poſsideat: neminem eorum mera [c] ſubtilitate poſsidere, Labeo ſcribit.

¶ Quilibet bonæ fidei poſſeſſor cum titulo uſucapit partum ancillæ furtiuæ apud ſe conceptum,& editum. Bar.

N [*] Iulianus. L. XXXIII.

NOn ſolum bonæ fidei em-

† Concor. tex.in.c.Apoſtolicæ. extrà de donat. & in.c. dudũ.de deci. Quod eſt verum, quando ius eſt clarum: non quando dubitať probabiliter de eius intellectu: vt in.ca. cũ dilectus.extrà,de conſuet.

c ¶ Numeratur.] olim annus:hodie triẽnium.

d ¶ Nihil poſsidet.] Niſi vt.ꝫ.tit.j.l.iij.§. ſi ſeruus. Nam nullã cõmunionẽ habet ad ius ciuile:vt.ꝫ.de teſta.l. qui teſtamẽto.§.ſeru⁹.

e ¶ Per eum.] Oppo. nec ante decenniũ habet locum hic. §. quia tunc dominus per eũ: nec poſt,quia tunc ipſe poſsidet: niſi dicas,nihil poſsidet ante decẽnium, nec per eum alius.ſ.poſt decennium.

f ¶ Alius.]vt etiã dominus:quod accipe vt d.§. ſi ſeruus. ſ. ꝙ diu ſit moratus in poſſeſſione libertatis: & ꝙ paratus ſic ſubire iudiciũ liberale. Aliâs ſecus: quia acquirit poſſeſsionem dño: vt.j.eo.ti.l.j.§. per ſeruum.& facit.l.per eũ. in fi. &.ꝫ. eo. ſi is. §. ſi ſeruus.

g ¶ Acquiret.] tanquam procurator: vt ꝫ.ti.j.ſi me.§.fi.

h ¶ Poſsideam.]nam ex cauſſa peculiari ignorãtibus nobis acquiritur poſſeſsio, & vſucapio:vt.ꝫ.titu.j.l. poſſeſsio.in princip.& l.j.§.per eum.

i ¶ Vſucapiam.] hoc ad peculia reſpicit: vt j.pro ſo.l.ij.

k ¶ Res fuerit.] i. nõ apprehẽſa per alium.

l ¶ Contingeret.] nam licet tales nõ quęrant:vt.ꝫ.tit.j.l.j.§. furioſus.retinent, tamẽ, vt hîc,&.j.proxi.§.&.ꝫ.ti.j.ſi id quod.§.j.& l.ſi is,qui.& facit.j.pro emp.qui fundum.in prin.&.j.eo.iuſto.§.cum.&.ꝫ.de acquiren. hære.l.ſi quis alicui.

m ¶ Et poſſeſsio.]nunc reſpondet:& ita tenetur interdicto de precario:& quod vi,aut clam:quẽadmodum &c.q.d.ſicut iuſta non mutatur,ſic nec iniuſta:& facit.ꝫ.§.proxi.

n ¶ Experimur.]ſ.nos curatores eius.

o ¶ Per alium.]vt per ſeruum,vel filium:per quos vſucapio quæritur ignoranti,vt.ꝫ.ti.j.l iij.§.ſaltus.&.l.quamuis.§.fi.

p ¶ Vacuũ.]qđ fuit poſt mortẽ teſtatoris añ aditã hęreditatẽ.Acc.

q ¶ Aditam.]animo.

r ¶ Hæreditatẽ.]quæ nõ poſsidet:vt.j.ſiquis teſta.li.l.j.§ Scęuola. Et ſic dicitur vacuum propter poſ.quæ apud neminem eſt.

s ¶ Poſt aditam.]ante apprehenſam poſ.vt.ꝫ.tit.j.l. cùm hæredes.

t ¶ Procedit.]vt finiať:vt &.j.e.cœptã.&.ꝫ.eo.rerũ miſtura.§. Labeo.& ar.ꝫ.ti.j.l.j.§.per ſeruũ.&.l.Põponius.§.ſi is.non autẽ vt inchoetur:vt.ꝫ.e ſine.Et eſt hic ratio,vt.j.de regu.iur.l.omnis.

v ¶ Si defunctus emit.]& per traditionem ceperit à non domino.

x ¶ Capturum.]ti.pro empto,ar.j.pro donato.l.fi.& etiam pro donato,ſi iuſtus ſit error,ſecundũ Io.Sed quid,ſi hæredi fuit facta traditio? Rñ.cùm ex cauſſa ſolutionis datur,& accipitur,non nocet: argu.ꝫ.tit.ij.cùm in corpus.Si verò vt contractus conſtitueretur.ſ.ſi fiebat traditio,ſi alter intendens vendere,alter donatum accipere:tũc diſſenſus nocet:& facit.j.eo.hæres eius. Accurſius.

SI fur.] CASVS. Fur rẽ furtiuã à dño emit,& habuit eã pro derelicta.Dicitur,ꝙ deſinit eſſe furtiua:& poſsidetur ea amodò pro ſuo.Secundò dicit,Poſſeſſor non credit ſibi licere per leges vſucapere rem,quã poſsidet:vt quia iudęus nõ credit ſibi licere per leges vſucapere rẽ,quã poſsidet,puta,ſeruũ Iudaicũ,quẽ poſsidebat. Diciť,ꝙ hic error iuris nocet ei in vſuca. faciẽda. Tertiò dicit, Incertam partẽ fundi nemo poteſt poſsidere: & ponit exemplũ. Fran.

y ¶ Poſsidere.] non dicit vſucapere: quia ſua eſt:vt.ꝫ. de rei vẽ. l.hoc ſi res. niſi dicas cõtra eũ, qui haberet eã obligatã:& facit.j. l.prox.§. quod vulgò. &.j.de fur.l. quãuis. &.j.de hæredi.inſti. l. ſeruus alienus.§.qui ſideicõmiſſariã. Accur.

z ¶ Poſsidet.] in veritate.

a ¶ Vſucapere.] puta,Iudæ⁹ poſsidet mãcipiũ Iudaicũ, qui nõ putat ſe poſſe vſucapere, ſicut nec Chriſtianum.

b ¶ Erranti.]cùm putaret ſibi non licere. ſ. vſucapere mãcipiũ Iudaicum:& ad hoc.ꝫ.de leg.iij.l.j.in prin.&. ꝫ. e.l.nũquã.in prin. ſecus ſi in facto:vt.j.eo. iuſto.§.filiusfamilias. quæ eſt cõtrà:&.ꝫ. de iur.& fac.igno.l.regula.§.qui ignorauit. &.ꝫ.de acquir.hære.l. ſiquis extrane⁹.§.ſciẽdum.quæ ſunt cõtra. Et probať hæc diſtinctio.j.pro emp.l.ij.§.ſi à pupillo.Itẽ arg.contra.ꝫ.de peti.hære.ſed & ſi lege.§. ſcire. vbi etiã qui in iure errat, eſt bonæ fidei. Sed illud quoad fruct⁹, hoc quantum ad vſucapionem.

c ¶ Mera.]vnde ſecus eſt de æquitate ſecundum quoſdã. Hoc aũt ar.non placet. & fallit j.de iure do.ſi ego.§. j.in fi.Itẽ nec quod dicit placet:vt.ꝫ.tit. j. l. iij.§.ij.&.l. locus. vbi ſunt exempla huius.§.Sed pars,quæ durat ab hoc puncto vſq; ad illud,licet neſciatur quota pars ſit fundi,bene poſsideť.Nam diſtincta ab aliquo,quaſi per ſe fundus eſt:alias dicerem⁹ neminẽ in mũdo poſsidere fundum,vel agrum:cùm neſciatur quota pars mundi ſit fundus,vel ager,ſiue quota pars huius regni. Accurſius.

* al. Vlp.

Incerta ps rei alicuius poſsideri non poteſt: & qualiter ſint illa verba intelligẽda.

NOn ſolùm.] CASVS. Siquis emit ancillam furtiuam bona fide,ſiue alio iuſto titulo cœpit eam habere,& hæc ancilla concepit, & peperit apud bonæ ſidei poſſeſſorem:poſſeſſor vſucapiet partum eius. ¶ Quod vulgò.]Emi fundum à non domino ſciens.& ſic non poſſum vſucapere propter malam fidem: nunc volo mutare qualitatem poſsidendi,volens poſsidere iſtum eundem fundum titulo pro hærede,vel ſimili,& ſic vſucapere:quæritur,an poſſum? Et dicitur,quòd ſi nulla cauſſa interueniat,nõ poſſum mutare: & ſi aliqua cã extrinſeca interueniat,poſſum mutare:vt ſi iſtum eũdem fundum emi à vero domino,vel ab eo,quẽ credebã dñm. Vel ſi à domino ſim hæres inſtitutus,vel bonorũ poſ. eius accepi: incipiã pro hærede poſsidere.Itẽ ſi credã me hæredẽ inſtitutũ à domino, & habeã iuſtã cauſſam hoc credẽdi.In his enim caſibus vel efficior dñs,vel vſucapiã. Vltimò dicit de colono fundi,qui non poteſt ſibi cauſſam poſſ.mutare nulla extrinſecus accedente cauſſa,cũ nec poſ. aliquã dicatur colonus habere.Si autẽ cauſſa extrinſecus interueniat,tũc incipiet poſsidere:veluti,ſi mortuo domino fundi emat iſtũ fundum ab eo,qui exiſtimať ſe hæredem domini,vel bonorum poſſeſſorem. Hoc enim caſu incipiet colonus poſsidere pro emptore.

¶ Si dominus.]Existens in fundo meo vidi homines armatos: timẽs ne venirent ad me,fugi:non tamen venerunt ad fundum. Dicitur,ꝙ pos.fundi amitto:& qui bona fide incipiet posſidere,præſcribet fundum. ¶ Si mihi.]Dic primò in genere.Secundò in ſpecie. Si promiſeras mihi fundum,& ceſsiſti mihi eius poſſ. & in ſolutum accepi: cùm fundus iſte non fuerit tuus,pręſcribã. Vel aliter,vti in gloſſ. quæ incipit, Videtur &c. ¶ Qui pignori.] Rem quandã vſucapiebam.eam tibi obligo. Dicitur ꝙ adhuc procedo in vſuca. donec hæc res ſtat penes creditorem : ſi autem creditor alij tradat hanc rem,& ſuo nomine, amodò interrũpitur vſucapio perinde, ac ſi depoſuiſſem hanc rẽ,vel cõmodaſſem, & depoſitarius hanc rem alij traderet ſuo noĩe . Nam & hoc caſu interpellabitur vſucapio mea. Si autẽ hanc rem obligaui,& non tradidi,in vſucapione procedã etiãſi creditor hanc rem alij tradiderit,cùm poſſeſſionẽ nõ potuerit tradere,cùm eam non habebat. ¶ Si rem tuã.] Poſsidebã rem tuã, & bona fide: tandẽ obligaui eam tibi ignorãti tuã eſſe:an procedã in vſuca. quæritur. Et diſtinguitur : nam aut tradidi tibi,& tũc non procedã, aut non tradidi,ſed ſimpliciter obligaui,& tunc procedo.Et quæ ſit ratio diuerſitatis inter hos duos caſus, dic vt in glo. ¶ Si rem pignori.]Rem,quã poſsidebam bona fide, obligaui tibi & tradidi. poſtea ſeruus tuus ſurripuit eã tibi . Dicitur, ꝙ non interrũpitur vſucapio mea.Idẽ,& ſi ſeruus meus tibi eam ſurripuit.Et reddit rationem.Idem,ſi tu creditor conceſsiſti mihi eam rem precario, & ſeruus meus eam à me ſurripuit.Idem, & ſi conduxeram eã rem à te.Idem, ſi eam conduxi à te,& eam tecum habui precario ſimul.Fran.

ptores [a] ,ſed & omnes qui poſsident [b] ex ea cauſſa [c], quam vſucapio ſequi ſolet [d] partum [e] ancillę [f] furtiuæ vſu ſuum faciunt:idq́; ratione iuris introductũ arbitror Nam ex qua cauſſa [g] quis ancillã vſucaperet,niſi lex duodecim tabularũ,vel Attinia [h] obſtaret:ex ea cauſſa neceſſe eſt partum vſucapi,etiamſi apud eum [i] conceptus, & editus eo tempore fuerit, quo furtiuam eſſe matrem eius ignorabat.

¶ *Nemo poteſt cauſſam ſuæ poſſeſsionis mutare,niſi ſuperueniat cauſſa extrinſecus iuſta, & uera,uel putatiua.Bar.*

¶ Quod vulgò rñdetur [k] ipſum ſibi cauſſam poſſeſsionis mutare neminẽ poſſe:toties verum eſt [l], quoties quis ſciret ſe bona fide ab initio non poſsidere [m],& lucri faciẽdi cauſſa [n] inciperet poſsidere: idq́; per hoc quoq; ꝓbari poſſe [o]: ſiquis emerit fundũ ſciens ab eo, cuius nõ erat, poſsidebit pro poſſeſſore [p].Sed ſi eundem à domino emerit,incipiet pro emptore poſſidere,nec videbitur ſibijpſi cauſſam poſſeſsionis mutaſſe [q].Idẽq; iuris erit, etiamſi à non domino emerit,cùm exiſtimaret eũ dominum [r] eſſe. Idem hic ſi à domino hæres inſtitutus fuerit, vel bonorum poſſeſsionẽ acceperit: incipiet [s] fundum [t] pro hærede poſsidere.Hoc ampliùs,ſi iuſtam cauſſam habuerit [v] exiſtimandi,ſe hęredem,vel bonorũ poſſeſſorẽ domino extitiſſe:fundũ pro hærede poſsidebit,nec cauſſam poſſeſsionis ſibi mutare videbitur . Cùm ergo hæc recipiantur in eius perſona,qui poſſeſsionẽ habet : quãto magis in colono recipienda ſunt [x] ,qui nec viuo,nec mortuo domino vllã poſſeſsionẽ [y] habet? Et certè ſi colonus mortuo domino emerit fundũ ab eo, qui ſe exiſtimabat hæredem eius,vel bonorum poſſeſſorem eſſe : incipiet pro emptore poſsidere.

¶ *Non ſufficit quem deiectum eſſe,niſi prædiũ ſit ui poſſeſſum.Bar.*

¶ Si dominus fundi homines armatos veniẽtes exiſtimauerit, atq; ideo [z] profugerit: quamuis nemo eorum fundum ingreſſus fuerit,vi deiectus [a] de poſſeſsione videtur:ſed nihilominùs id prædiũ etiã antè,quàm in poteſtatẽ domini redeat,à bonę fidei poſſeſſore vſucapitur [b] :quia lex Iulia,& Plautia ea [c] demum vetuit longa poſſeſsione capi,quæ vi [d] poſſeſſa fuiſſent : non etiam ex quibus vi quis deiectus fuiſſet.

¶ *Traditio facta ab eo,qui conuenitur actione perſonali:præſtat iuſtam cauſſam uſucapiendi. Barto.*

¶ Si mihi Titius,à quo fundũ petere volebam,poſſeſsionem ceſſerit:vſucapionis cauſſam iuſtã habebo [e].Sed & is [f],à quo [g] ex ſtipulatu fundum petere volebam , cedendo mihi poſſeſsionem , ſi ſoluendi cauſſa id fecerit:eoipſo efficiet, vt fundum longo tempore capiam.

¶ *Per creditorem,cui res traditur, debitor uſucapit.quæ uſucapio interrumpitur,ſi per creditorem poſſeſsio in alium transferatur.Bar.*

¶ Qui pignori rem dat: vſucapit quãdiu res apud creditorem eſt [h]. Sed ſi creditor eius poſſeſsionem alij tradiderit [i] , interpellabitur

a ¶ Emptores.]Ancillæ furtiuæ.
b ¶ Poſsident.]matres.
c ¶ Cauſſa.]id eſt,titulo,& bona fide.
d ¶ Solet.]vt ex donatione,vel quolibet alio tit.& dic, poſsidẽt ancillam.
e ¶ Partum.]nunc reſpondet.
f ¶ Ancillæ.]quam & ipſi poſsident:ſed non eo.tit.quo matrem : vt de his plenè not.ſ.de Publicia.ſi ego.§.partus.vbi tit.pro ſuo vſucapitur partus.
g ¶ Ex qua cauſſa.]vt tit.& bona fide. Accurſius.
h ¶ Attinia.]vt inſtit.de vſuca.§. furtiuæ. & fa.ĩ. pro emp.l.ſeruus domino.
i ¶ Eum.]emptorem,vel.i.habentem alio titulo matrem.
k ¶ Quod vulgò reſpondetur.] vt.C.de acqui.poſſ.cùm nemo.vbi plenè dixi.
l ¶ Verum eſt.]i.ſic per exemplum intelligenda eſt.
m ¶ Non poſsidere.]vel detinere tñ:vt habeat locũ qđ de colono infrà dicit,&.ĩ.pro hærede.l.ij.& ſic non vſuca.& dic cũ tit.vel ſine.
n ¶ Cauſſa.]per vſucapionem.
o ¶ Poſſe probari.]ſ.nõ directò,ſed per exẽpla ducta in cõtrariũ.
p ¶ Pro poſſeſſore.]Vt impediatur vſucapio: non vt talis poſſeſſor directa peti.hæredi.teneatur:vt.ſ.de peti.hære.l. nec vllam.§.ſi quis ſciens.quæ eſt contra.
q ¶ Mutaſſe.]licet mutata ſit:quia extrinſeca cauſſa ſuperuenit: vt ſ.tit.j.l.iij.§.illud.
r ¶ Eum dominum.]Ergo ſi habuit malam fidem, videtur mutare,& ſic ſunt hæc exẽpla:ſed per obliquum. Accurſius.
s ¶ Incipiet.]qui ante ꝓ poſſeſſore poſsidet.
t ¶ Fundum pro hærede.]ſ.tit.& etiã vſucapit propter iuſtũ errorẽ,licet nõ ſit hęres:vt ſ.eo.Celſus.
v ¶ Habuerit.]ſ. emptor malæfidei.ſ.quòd poſsidens malafi. non poſsit mutare cauſſam poſſ.niſi extrinſeca adueniat:quanto magis &c.
x ¶ Recipiẽda ſunt] vt non poſsit ſibi mutare cauſſam poſſeſſionis.
y ¶ Vllam poſſeſsionem.]iuſtam,vel iniuſtam ciuilem:ſed naturalem,ſic, ſecundũ quoſdã. Pro eis.ĩ. pro hærede.l.ij.§.j.&.ſ. cõmuni diui.l. communi diui.§.neq;. Tu dic nullã.ſ.neq; naturalẽ, neq; ciuilem : & facit ĩ.de precario.l. certè. §. Iulia. &.l. proxi. in princi.
z ¶ Atque ideo.] quia.ſ.vidit homines armatos.
a ¶ Vi deiectus videtur.]vt amittat poſ.& deſinat vſucapere,non verò vt habeat act.quod me.cau. vt.ſ.quod met. cau. l. metũ.in princ.quæ eſt contrà.Nec habet locum Vnde vi: vt.ĩ. de vi,& vi arma.l.iij.§.ſi quis autem.quæ eſt cõtrà.Et ibi plenè dices. Accurſius.
b ¶ Vſucapitur.]vt &.ſ.e.ſequitur.§.ſi tu.
c ¶ Ea.]ſ.prædia.
d ¶ Quæ vi.]ablatiua,vel expulſiua, nõ cõpulſiua:vt. C. quod me.cau.ſi vi.
e ¶ Iuſtã habebo.] titu.pro ſoluto.
f ¶ Sed & is.]videtur idem repetere:quare dic,quòd primò in genere,ſecundò exemplificatiuè. Vel primò de alijs:ſecundò ſpecialiter de actione ex ſtipulatu,de qua erat dubium cùm eſſet ſtricti iuris. Vel primò erat debitum vere:ſecundò,non,ſed credebatur ex ſtipulatu deberi:vt infrà titu.j.l.j.Non autem dicas in aliquo,quòd peterem act.reali:quia tunc aut eſſem dominus,& non vſucaperem:vt ſuprà eodem ſequitur.§.lana.Aut tradens.& non ego:nec tunc vſucaperem:cùm is vt meam,non vt ſuam tradat:vt ſuprà de condict.ob cau.l.iij.§. ſubtilius.Aut neutrius,& tunc idem:quia qui non transfert dominium cùm eſt dominus,nec cauſſam vſucapiendi parat,cùm non eſt dominus:licet illa regula fallat infrà pro emptio.l.ij.§.ſi à furioſo. Et de hoc dic, vt ſuprá titu.j.l.Pomponius.§.ſi liber.&.§.ſi iuſſu.Item ſecundum hoc non eſt contrà ſuprà eodem.l.cùm ſolus.nam & ibi agebatur rei vẽdicatione,ſeu petitione hæreditatis,quæ eſt in rem:nec cauſſam habebat à tradẽte:hic perſonaliter:quãquam poſſet dici, ꝙ ibi non impeditur alia vſucapio,niſi pro hærede. Alij dicunt, ꝙ ibi loquitur in cauſſa lucratiua,hîc in non lucratiua:quod non placet,quia & hîc fortè cauſſa lucratiua erat:puta,ex cauſſa legati. Alij,ꝙ ibi ſpeciale:quod non placet.
g ¶ A quo.]perſonaliter obligato.
h ¶ Apud creditorem eſt.]vt &.ſ.eo.ſerui nomine. Accurſius.
i ¶ Tradiderit.]ſ.ſuo nomine,vt transferat poſ.in accipiẽtem,puta, ven

ta vendendo: secus si suo creditori obliget, & etiam tradat.
a ¶ Vsucapio.] s. debitoris.
b ¶ Et quantum.] non ergo quoad alia: & sic non quoad poss. ergo iste, scilicet debitor nullo modo possidet, licet fingatur quoad vsucapio. sed commodator, vel deponẽs bene possidet. ʃ. depositi, licet. §. rei. Accursius.

vsucapio [a] :& quantum [b] ad vsucaponẽ attinet, simili [c] est ei, qui quid deposuit, vel commodauit: quos palàm est desinere vsucapere, si commodata, vel deposita res alij tradita fuerit ab eo, qui cõmodatum, vel depositum acceperit [d]. Planè si creditor nuda cõuentione hypothecam contraxerit [e], vsucapere debitor perseuerabit [f].

¶ Rei propriæ non consistit pignus: & si tali creditori traditur, usucapio interrumpitur, siue sit tradita uerè, siue fictè. Bar.

¶ Si rem tuã † cùm bona fide possiderem, pignori tibi dem ignoránti tuam esse: desino vsucapere [g]: quia non intelligitur quis suæ rei pignus contrahere [h]. At si nuda conuentione pignus contractum fuerit, nihilominùs vsucapiã: quia hoc quoq; modo nullum pignus contractum videbitur [i].

¶ Si seruus debitoris, uel creditoris surripiat rem pignori traditam: usucapio non interpellatur, siue sit tradita uerè, siue fictè. Bar.

¶ Si rem pignori datam creditoris seruus surripuerit, cùm eam creditor possideret: non interpellabitur vsucapio debitoris: quia seruus domini sui possessionem non subuertit [k]. ¶ Sed & si debitoris seruus surripuerit: quamuis creditor possidere desinat [l], tamẽ debitoris vsucapio durat: non secus, ac si eã creditor debitori tradidisset. Nam quantum ad vsucapionem attinet, serui subtrahendo res, non faciunt deteriorem dominorum conditionem. Facilius obtinebit [m], si precario possiden-

c ¶ Similis.] scilicet, debitor.
d ¶ Acceperit.] vt & ʃ. e. l. iij. §. ꝙ si seruus. Sed contra. ʃ. tit. j. qui vniuersas. §. fin. Sol. vt ibi. Item contrà. C. de acquiren. pos. l. fi. in fi. Sed aliud est tradere, vt hîc: aliud est perdere, vel derelinquere: vt ibi. Item arg. cõtra ʃ. de bo. pos. l. tutor. & de rebus eorum, qui sub tutela, vel cura sunt, si fundus. §. quãquã. & de succes. edic. l. j. §. vnusquisq;.
e ¶ Contraxerit.] & sic apud debitorẽ res stetit.
f ¶ Perseuerabit.] etiãsi creditor alij tradat: quia nec potest, scilicet creditor transferre pos. cum non habeat.
g ¶ Desino vsucapere.] quia & possidere.
h ¶ Contrahere.] vt suprà eodẽ. l. ei à quo. & infrà de regu. iur. l. neq; pignus. & aperi hanc rationem: quia per te volui possidere, sicut per creditorẽ, cui pignus tradidissem: sed pignus nullũ: possessio ergo nulla retinetur: planè amittere possessionem potui: quod nolui. Accursius.
i ¶ Videbitur.] nota eandem rationem ad oppositos casus: & sic est argumen. contra. C. de constit. pe. l. fina. Sed dic, quòd hic non desino possidere: sed superiori casu, sic. Item ibi licet non de iure: de facto tamen contractum est pignus: & facit suprà de pignoratitia actione. si rem alienam.

† Et ratio huius. §. est quia pignus & dominiũ nõ concurrit: no. Spe. in ti. de ces sione act. §. j. versic. Sed quid, si cessi, & ver. Sed pone habeo. & in tit. de loca. §. vj. ver. xlv.

k ¶ Non subuertit.] vt & suprà titu. j. si de eo. in princip. & . l. rem quæ. & . l. si rem. Sed nonne incidit in vitium furti? Respond. vtiq;: quia hoc fieret etiamsi esset dominus rei subtractæ: vt instit. de obliga. quæ ex de. §. hi qui. Cur ergo non interpellatur vsucapio? Respõ. quia iam erat cepta: & ideo nõ interpellatur ex posteriori facto.
l ¶ Desinat.] Ergo possidet.
m ¶ Obtinebit.] s. vt vsucapio non interrumpatur: cùm hîc qualitercunq; teneatur debitor. Accur.
n ¶ Eius.] s. debitoris.
o ¶ Possidet enim hoc casu.] vt suprà de pignorat. actione. si pignus. Accursius.
p ¶ Liceat.] id est, vt sit in possessione: nam si precario rogaret vt possideret, & posteà conduceret, vel econtrà: per vltimum tollitur primum: vt. ʃ. de acqui. pos. l. si quis ante.

SI seruus,] CASVS. Seruus tuus non habens liberam peculij administrationem: vendidit mihi rem peculiarem, & tradidit credens de tua voluntate hoc facere: & etiam ego emptor credebat. Dicitur, ꝙ istã rem possum vsucapere: vel potes aliter ponere casum, vt in glo. Fran.
q ¶ Si seruus.] habens liberam administrationem peculij, vel expressam domini voluntatem: aliâs re vitiosa facta non procederet vsuca. vt. C. quod cum eo. si liberam. & infrà de diuer. præscrip. l. in vsu. §. sed si ante. Et dicas, quòd res non erat peculij: sed fortè seruus emerat à non domino: alioquin si esset de peculio, statim fieret emptoris: vt dicta. l. si liberam. Vel dic, quòd non habet liberam, sed cre

dit cum voluntate domini facere: & emptor credit idem: & sic non incidit res in vitiũ furti: aliâs cõtrà: vt. ĩ. de fur. interdũ. §. cùm aũt.

SI homo.] CASVS. Titius fecit testamentum, & in eo instituit me hæredẽ, & Scio legauit vsumfru. serui: hic seruus posteà surripit: quærit, an possit vsucapi, si aliquis emat eũ à nõ dño? Et distingue tria tempora. Primũ, ante apprehẽsam pos. serui per hæredẽ, vel fructuariũ, & ante satisdationẽ à fructuario p̄stitã: & si hoc tẽpore surripiatur, nõ fit furtiuus: & vsucapi nõ poterit. Secundũ tẽpus est, postquã fructuari⁹ satisdedit de custodia rei: & tunc si surripit, seruus efficit furtiuus, nec poterit vsucapi: & dic de hoc vt in glo. Tertiũ tẽpus est, postquã fructuarius apprehendit poss. serui naturalem, & sic videt habere ciuilẽ: & tũc si surripit, efficit furtiuus: & tam hæres, quàm fructuarius possunt agere furti: & sic seruus vsucapibilis non est. Fran.

te debitore, seruus eius [n] surripuerit, vel cùm ex conductione possideret: nam conductio idem præstat, quasi apud creditorem res esset: possidet enim hoc casu [o] creditor. Sed si vtrunq; intercesserit, & precarij rogatio, & conductio: intelligitur creditor possidere: & precarij rogatio non in hoc interponitur, vt debitor possessionem habeat, sed vt ei retinere rem liceat [p].

*A lfenus. LEX XXXIIII.

SI seruus [q] insciente domino rem peculiarem vendidisset, emptorem vsucapere posse.

¶ Crimen expilatæ hæreditatis inusucapibilẽ rem facit, secus in furto commisso aduersus fructuarium, uel hæredem. Bar.

*I ulianus. LEX XXXV.

SI homo [r] †, cuius vsusfructus legatus [s] erat, ab hærede nunquàm possessus surreptus fuisset: quæsitum est, quia hæres furti actionem non haberet [t], an vsucapi possit? Sabinus respondit, nullam eius rei vsucapionem esse, cuius nomine furti agi possit [v]: agere autem furti eum, qui frui debe ret possessione. Quod sic accipiendum [x] est, vt [y] fructuarius possit vti frui [z]: aliter enim [a] homo in eam caussam [b] non perduceretur. Sed si vtenti iam & fruenti abductus homo fuerit: nõ solùm ipse [c], sed etiam hæres furti agere poterit [d].

¶ Error iuris, qui est in persona tradẽtis, usucapionem non impedit. Pau. de Cast.

*P aulus. LEX XXXVI.

* al. Vlpianus li. primo.

* al. Vlpianus li. iij.

† Barto. & etiã Bald. in l. vitio. C. de acquirẽ. pos. & Alexã. hîc in apostill. ad Bar. reputãt istũ tex. singul. ad hoc, ꝙ vitia realia, vel quasi realia trãseãt ad quoscũque hæredes: sed p̃sonalia, vt mala fides, & similia: non nisi in hæredes vniuersales. qui tex. tamẽ nihil ad hoc propositũ facit. Bolo.

* al. Caius li. 2. resp.

r ¶ Si homo.] seruus.
s ¶ Legatus erat.] subaudi, Titio.
t ¶ Non haberet.] qa nũquã pos. habuit: vel qa nõ adiuit hæreditatẽ: vel si adiuit, tñ non possedit: sed crĩe expi. hære. agere põt: vt ĩ de fur. hæreditariæ. & de cri. expi. hære. l. ij. §. apparet. & . ʃ. de p̃scri ver. si gratuitam. §. fina.
v ¶ Agi possit.] contra extraneũ: secus si contra dñm, s. põt agi furti: vt. ʃ. e. sequit. §. si rẽ. Sed vtrũq; istorũ est falsum: nã dño surripiẽte, & extraneo' or pem p̃stante agit furti cõtra extraneũ: & tñ res nõ est furtiua. Itẽ extraneo surripiente, & re mihi restituta desinit esse furtiua, & tñ furti actio durat: nec de hoc dubit est. Dicas ergo verũ, qđ Sab. ait, cũ extrane⁹ surripit, nec rẽ restituit. Azo.
x ¶ Quod sic accipiendum.] vt possit agere furti fructuarius.
y ¶ Vt.] i. postquam. Accursius.
z ¶ Possit vti frui.] sed qñ põt? Rñ. adita hæreditate: & tũc cur magis agit, q̃ hæres? nã & hæredis interest rõne dñij? Rñd. qđ dicit vti possit, dictũ fuit p̃pter satisdationẽ de custodia rei, & salute. Nã antè, quã cã. s. satisdationẽ p̃stet, frui nõ põt, vt ʃ. de vsufr. leg. l. vxori. posteà verò frui põt: & iã interest eius, & nõ solũ rõne iuris, sed etiã custodiæ: qa dño p̃ custodia tenet, vñ furti agit: dñs verò nulli ad custodiã tenet. Sed qũo tenet. s. fructuari⁹: cũ nondũ possedit? Rñ. qa per eũ stetit, quo minùs possidere inciperet: vt. ʃ. de hære. vẽd. l. ij. §. peruenisse. & . §. illud. secundũ Azo. Vel dic secundũ Io. & dñm agere rõne dñij nudi: aliter rõne seruitutis: vt. ĩ. de fur. l. his casib⁹. Nec ob. ꝙ nõ possedit: qa & hoc aliâs cõtingit rõne iuris: vt. ĩ. de fur. si is. qui rẽ. in prin. Et qđ in principio dixit, nõ habet: dic rõne pleni dñij.
a ¶ Aliter enim.] i. nisi dies cesserit, & satisdederit.
b ¶ Caussam.] scilicet, furti.
c ¶ Ipse.] gratia naturalis possessionis.
d ¶ Poterit.] vt & . ĩ. de fur. inter oẽs. §. si seru⁹. Et est rõ: qa p̃ fructuariũ possidentẽ naturaliter hæres possidet, & ciuiliter. Sed hoc qũo, cũ sibi tm̃ naturaliter fructuarius possidet? Dic ergo satis esse, ꝙ nõ possidet ab aliquo, & si nõ à se: sec⁹ si à nemine: vt ĩ. si qs testa. li. esse ius. fue. l. j. §. Scæuola. & . ĩ. de fur. hæreditariæ. fructuari⁹ tñ qa sua interest rõne iuris, & custodiæ, agit ẽtsi à nemine possidebat, cũ sibi fuerit surrepta: & fa. ĩ. de vi, & vi ar. l. iij. §. pe. & . ʃ. de vsuf. si fur.
¶ Poterit.] Subaudi, apprehensa sua poss. ciuili. Si autem vsufru-

ctuarius non apprehenderet ſuam naturalem, nec hæres ſuam ciui lem: agere non poſſent: vt in prin. legis.

Poteſt.] CASVS. Aliqñ euenit, ꝙ quis credit rem ſuã iuſto errore ductus, & eam tanquam ſuam vendit, vel donat, cùm in veritate ſit aliena: & ſic bonæfi. poſſ. eam vſucapiet: vt puta, ſi hæres rem defuncto cõmodatam, vel depoſitam credens hæreditariã eam vẽdit, vel donat: 10 vel ſi quis credens ſe hæredem, cùm non ſit: hæreditariã rem vendit, vel ſi quis habens vſumfr. ancillæ credit partũ eius eſſe in fructu, & ſic ſuũ eſſe credit: nam poſſeſſor vſucapere poterit has res: nec dicit̃ fieri fur- 20 tum, cùm non ſit affectus furãdi. Et hoc dicit hæc. l. cum princi. ſeq. Fran.

Poteſt pluribus modis accidere, vt quis rem alienã aliquo errore deceptus tanquam ſuam, vendat fortè, aut donet, & ob id à bonæfidei poſſeſſore res vſucapi poſſit: veluti, ſi hæres rem defuncto commodatam, aut locatã, vel apud eum depoſitã, exiſtimãs rem hæreditariam eſſe, alienauerit [a]: itẽ ſi quis aliqua exiſtimatione deceptus crediderit [b] ad ſe hæreditatem pertinere, quæ ad eum non pertineat, & rem hæreditariam alienauerit: aut ſi is, ad quẽ vſusfructus ancillæ pertinet, partum eius exiſtimans [c] ſuum eſſe (quia [d] & fœtus pecorum ad fructuarium pertinet) alienauerit.

Si res, cuius poſſeſſio ciuilis, & naturalis uacat, clandeſtinè occupetur, non efficitur per hoc uitioſa uitio reali, ſed perſonali. Et ideo licet occupans non poßit uſucapere, uel præſcribere propter ſuam malam fidem: per alium tamen bonæ fidei poſſeſſorem cum titulo poterit præſcribi. Et dicitur uacare ciuilis, uel naturalis uel per negligentiam commiſſam in recuperando naturalem, uel quia poſſeſſor deceßit ſine hærede, uel per obliuionẽ, quæ inducitur per lapſum longi temporis.

Idem li. 2. LEX XXXVII.

Furtum non committit. Furtum enim ſine affectu furandi non cõmittitur [e]. ¶ Fundi quoq; alieni poteſt aliquis ſine vi nanciſci poſſeſsionem, quæ vel ex negligentia [f] domini vacet, vel quia dominus ſine ſucceſſore deceſſerit [g], vel lõgo [h] tẽpore abfuerit [i].

Idem li. 5. LEX XXXVIII.

Quare ipſe quidem nõ poteſt vſucapere, quia intelligit alienum ſe poſsidere, & ob id mala fide poſsidet. Sed ſi alij bona fide accipienti tradiderit [k], poterit vſucapere [l]: quia nec vi poſſeſſum, nec furtiuum poſsidet. Abolita eſt enim quorũdam Veterum ſententia exiſtimantiũ etiam fundi, locive [m] furtum fieri [n].

Pone hic caſum, quòd quis occupauit ſolum per uim: poſteà ibi ipſe, uel alius ædificauit: deinde ad te peruenit ſolum, & ſuperficies bona fide, & titulo. Certum eſt, quòd ſolum non poteſt præſcribere: quia eſt affectum uitio reali. An ſaltem ædificium? Et dicitur, quòd non: intelligo uerũ, reſpectu directi dominij: ſed reſpectu utilis ſi poſſedi, tanquam ſuperficiarium, uidetur ſecus. Pau. de caſt.

Marcellus. LEX XXXIX.

Si ſolum [o] vſucapi non poterit: nec ſuperficies [p] vſucapietur.

Per hæreditatem iacentem uſucapio cœpta per defunctum poteſt compleri, & ſine poſſeſſione. Paul.

Neratius. LEX XL.

Coeptam [q] vſucapionem à defuncto poſſe & ante aditam hæreditatem impleri, conſtitutum [r] eſt.

Vitium furti, uel uiolentiæ non purgatur licet res ueniat in poteſtatem procuratoris. Pau. de caſt.

Idem. LEX XLI.

Si rem mihi ſurreptam procurator [s] meus apprehenderit: quamuis per procuratorem [t] poſſeſsionem adipiſci nos iam ferè [v] conueniat: nihilo magis [x] eam in poteſtatem meam rediſſe, vſuq; [y] capi poſſe [z] exiſtimãdum eſt: quia contrà ſtatui [a], captioſum erit [b].

Si uenditor ſuccedat domino rei furtiuæ, uel dotalis: uitium reale purgatur. Bar.

a ¶ Alienauerit.] vt inſt. e. §. ſed tamẽ. & ff. manda. l. mandatum. Idem in ſimilibus, vbi iuſtus eſt error: vt ff. manda. l. mandatum. 30 Sed nunquid ipſe hæres per ſe vſucapiet? Rñ. non: quia perſona li actione tenetur, ſed nulla eſt ratio: vt ff. e. pignori. §. fi. Sed ea ratio eſt: quia videt̃ non bonam fidem habere, cùm in eius locũ ſucceſſit, qui bonã fidem 40 non habebat: nõ dico malã: vt. j. de diuer. præſcri. l. cùm hæres. & ff. de acqui. hære. cũ quidã. §. ꝙ ſi ipſe. Itẽ nõne poſ. deponẽs, & ſi alij tradita ſit, retinet? Rñ. non: vt ff. e. non ſolũ. §. qui pignori. & ff. tit. j. l. iij. §. ꝙ ſi 50 ſeruus. maximè rei mobilis. Accur.

b ¶ Crediderit.] Vt ſi quis ſit inſtitutus hæres, & poſteà ſit mutatum teſtamẽtum. Accurſius.

c ¶ Exiſtimans.] ſ. errore iuris: & ſic eſt cõtrà. ff. l. nũquã. in prin. 60 Solu. ff. loquitur de eo, qui per errorem iuris credit titulum emptionis iuſtum eſſe, cùm ipſo iure nullus ſit: hîc loquitur de illo, qui errat in facto, quia credebat fructuarium proprietarium eſſe: vel hîc non fuit error ex parte accipientis. Vel dic, vt ibi.

d ¶ Quia.] hac ſimilitudine, quia &c.

Furtum.] CASVS. in. §. fundi quoq;. Poſſum aliquando poſ. fundi alieni acquirere ſine vi: vt cùm dominus eã reſpuit, vel deceſsit dominus abſq; ſucceſſore: vel ſi tradidit eam dominus obliuioni ex longa abſentia: & hanc poſſ. ego intraui. Nam acquiro 70 eam, non tamen poſſum vſucapere, cùm ſcio alienum fundum me poſsidere: tamen ſi alij tradam bona fide accipienti ex cauſſa venditionis, vel ſimili: poterit ille, cui trado, vſucapere: nec dicitur hic fundus furtiuus, cùm loci, ſiue fundi non poſsit fieri furtum. Et hoc dicit hic. §. cum. l. ſeq. Fran.

e ¶ Non committitur.] niſi vt ſuprà de condictione ob cauſſam. cùm ſeruus. & infrà de fur. l. qui ſaccum. & l. fullo. §. qui ancillam.

f ¶ Ex negligentia.] vera, vt quia poſſeſsionem reſpuit &c.

g ¶ Deceſſerit.] vel etiam cum ſucceſſore, ſed hæreditatẽ non adiuit: vel ſi adiuit, poſſeſsionem non apprehendit: vt ſuprà titu. j. cùm 80 hæredes. Accurſius.

h ¶ Vel longo.] id eſt ex obliuione, quæ ex longa abſentia prouenire præſumitur: vt ſuprà titul. j. ſi id quod. j. reſpon. & l. peregrè. in princip. & ad hoc. ff. de damno infe. l. ſi finita. §. non autẽ ſtatim. Tempus autem ſolum non ſufficit: vt ſuprà quibus modis vſufruct. amitt. l. ſi mulieri. Alij dicunt ſolo tempore amitti: vt argu. ſuprà de vſufruct. l. arboribus. §. de illo. Item, longo, accipe quantum iudici videbitur: per quod obliuio inducitur: argu. inſtit. de oblig. quæ ex quaſi delic. naſcun. §. j. non autem longum, vel. x. vel. xx. ann. & facit inſt. eo. §. quod autem. Accurſius.

i ¶ Abfuerit.] à fundo.

k Quare.] Tradiderit. ille, qui ſine vi nactus fuerit poſſeſſionem.

l ¶ Vſucapere.] vel pro donato, vel pro emptore, vel pro ſoluto: ſi ex his cauſsis fuerit tradita.

m ¶ Locive.] & ita re immobilis.

n ¶ Fieri.] & ideo pręſcribitur, ſed hodie cõtrã: vt in authenti. vt ſponſa. lar. §. rurſus. Accurſius.

o ¶ Si ſolum.] Non poterit. per vim 20 primò occupatum, & poſteà inædificatum, Azo. Vel quia dotale, vel quia poſſeſſor habebat malam fidem: vt ſuprà. l. proxi. Vel non habebat, nec poſsidebat.

p ¶ Nec ſuperficies.] cum ſolo, puta, 30 domus, ineſt enim ſibi: ſed ipſa per ſe quãdoque poteſt: vt ſuprà eodem. l. rerum mixtura. §. Labeo. & econtrà ſi ſolum poteſt, non tamen ſuperficies poteſt per ſe: vt ſuprà eodem eum qui. ſed cum ſolo poteſt cedere ei: ſic & ſuprà eo- 40 dem ſi aliena. §. j.

q Coeptam.] ſecus ſi non cœptam: vt infrà. l. finali. §. fin. & facit ſuprà eodem l. nunquam. §. vacuum. & infrà pro emptio. qui cum. in fine. & l. qui fundum. in 50 princip. & ſuprà ex quibus cauſsis ma. l. cùm miles. & ſuprà de lega. primo. legatum eſt. §. ſeruo. & ſuprà titulo primo. l. hæreditas. & infrà eodem iuſto. §. nondum. Accurſius.

r ¶ Conſtitutũ eſt.] 60 quia hæreditas fungitur vice perſonæ: vt ſuprà eodem. l. hæres. & hæreditas. & l. nunquam. §. vacuum.

* al. Marcel. li. 5.

Si rem.] CASVS. Res mihi ſurrepta eſt: tandem peruenit hæc res ad procuratorem meum: nunquid deſijt eſſe vitioſa, quæritur? Et dicitur, quòd non: nam licet aliàs per procuratorem mihi quæratur poſſeſsio etiam ignoranti: tamen res mihi ſurrepta non videtur in meam poteſtatem venire quoad hoc vt deſinat eſſe vitioſa: licet perueniat ad meum procuratorem me ignorante. & red dit de hoc rationem. Fran.

70 s ¶ Procurator.] generalis, non ad hoc ſpecialis. Alioquin nulla eſſet captio ſecundum Io. & ita lex iſta eſt pro nobis, qui dicimus, per generalem acquiri poſſeſsionem in eo, quòd dicitur, quãuis per procuratorem &c. licet R. diſtinguat inter generalem, & ſpecialem: vt no. ff. ti. j. l. j. §. per procuratorem.

Poſſeſsio an poſsit per generalem procuratorem acquiri.

t ¶ Procuratorem.] etiam generalem. Arg contrà. ff. de acqui. hære. l. ſi quis mihi bona. §. ſed vtrùm.

v ¶ Ferè.] quia ſi ſuo nomine nactus eſt poſſeſsionem, non acquirit nobis: niſi tradens hoc velit: vt ff. de dona. l. qui mihi.

x ¶ Nihilo magis.] i. non ideo magis. Accurſius.

80 y ¶ Vſuque.] repete, nihilo magis.

z ¶ Capi poſſe.] quia dominum ſcire oportet ſe poſſeſsionem habere: vt. ff. eo. l. ſequitur. §. tunc.

a ¶ Statui.] id eſt, ſi diceremus quòd in meam poteſtatem rediſſet. Accurſius.

b ¶ Captioſum erit.] colludentibus procuratoribus, & paciſcentibus cum furibus. Et not. quòd captio euitatur: ſic ſuprà quod metus cau. ſi cum. §. aliquando.

Captio vitanda eſt.

Cùm vir-

Cum vir.] Casus. Si vir fundum dotalem vendidit, non valet venditio: sed si mulier decedat in matrimonio, & vir lucretur dotem ex forma pacti initi inter eos: confirmatur venditio. Idem est, si rem furtiuam vendidi, tandem successi domino rei: nam confirmatur venditio. Fran. Accur.

a Dotale.] prædium dotale dicit datũ in æstimatum: vt. C. de rei vxo.act.l.vnica.§.penulti.

b Non valet.] vt in sti.qui.ali.li.in prin.

c Quam.] scilicet, venditionem.

d Conuenit.] inter Sapiẽtes: & tũc verbũ, conuenit, est præteritum. Vel dic quod sit præsentis tẽporis. i. cõuenies est. Sed cõtrà. j. de reg.iur.quod in initio. & .l. qui ab initio. Sed dic, nõ cõualescit solo tẽpore, vt ibi: sed alio cooperãte sic, vt hîc: vel non cõualescit de rigore, vt ibi: sed de æquitate ope exceptionis sic, vt hîc. Itẽ contrà. C. de capti.l. nec nos. Sol. quod ibi dicit nõ obesse, quod fecit, cũ non erat dñs. f. quo minus sit hæres: obest tamen vt à vẽdicãdo excep.repellat. Itẽ, contra. s. qui, & à q. si seruo. Sol. secundũ quosdam, aliud in libertate, pro qua sic eã dat, nõ obligat: aliud in his cõtractibus. Vel dic, vt ibi. Itẽ arg. cõtra. s. de hære.insti.si alienũ. j. respon.

e Si tota.] maximè, qa idẽ, si solũ illũ fundum esset lucratus. Aliàs si lucret vir dotẽ ex pacto, ex persona mulieris posset vendicare, non sua: cũ cõtra suum factũ venire nõ posit, vt. C. de reuo. dona.l. cũm profiteatis. Sed & tunc, scilicet, si agetur ex persona mulieris, posset excepti o ne repelli: vt. s. de euic.l. vendicantem. Accursius.

f Extiterit.] vt confirmetur, non quod statim fit emptor dominus: sed forte definit esse vitiosa: & facit. s. de contrahẽ.emp.si in emptione. §. item si emptor.

Lex ista cõcor. ad id quod voluit gl. in .c. j. §. volens ita. que. verb. Exceptis il lis de colla. in prag. san. in verbo, tollerãdas. ad medium.

Scribẽtes hic ista tex. reputãt sin. ad hoc pro quod si ac quiratur no bis per illũ, quẽ credimus seruum esse nostrũ, qui in veritate nõ est: sed est homine liber, quẽ bona fide posside mus, vt in. fi. per quas perso. no. ac qui. §. item placet. tamen secus in eo, quem credimus filium, & nõ est: & ex hoc optimè probat diuersitas ratio nes. Bol.

Papinianus li. 3. quæst. L. XLII.

Cum vir[f] prædium dotale[a] vendiderit scienti, vel ignoranti rem dotis esse, venditio non valet[b]: quam[c] defuncta postea muliere in matrimonio confirmari cõuenit[d], si tota[e] dos lucro mariti cessit. Idem iuris est, cùm is, qui rem furtiuã vendiderit, posteà domino hæres extiterit[f].

In usucapione inchoanda per hæredem, mala fides eius nocet: secus in inchoata per defunctum. Pau. de cast.

Idem. LEX XLIII.

Hæres eius[g], qui bona fide rem emit, vsu nõ capiet sciẽs alienã: si modò ipsi[h] possessio tradita sit[i]: cõtinuatio verò non impedietur hæredis scientia[k].

In quæsitis per filiumfa. tam mala fides eius quam etiam patris, impedit usucapionẽ inchoari. Pau. de cast.

Patrem non vsucapturũ quod filius emit, propter suam[l], vel filij scientiam[m], certum est.

Per filium putatiuum nobis nõ quæritur: secus per seruum putatiuum. Bar.

Idem li. quæst. LEX XLIIII.

Iusto[f] errore[n] ductus, Titium filium meum, & in mea potestate esse existimaui, cùm arrogatio non iure[o] interuenisset. Eum ex re mea mihi quærere non existimo: non enim constitutum est in hoc[p], quod in homine libero, qui mihi bona fide seruit, placuit. Ibi enim propter assiduã, & cotidianam comparationem seruorum ita constitui, publicè interfuit[q]. Nam frequenter ignorantia[r] liberos emimus: non autem tam facilis, & tam frequens adoptio, vel arrogatio filiorum est.

Vendens rem alienam præter uoluntatẽ domini, transfert dominium, si tempore traditionis domini uoluntas adsit. Paul.

Constat, si rem alienam scienti mihi vendas, tradas autem eo tempore, quo dominus ratum habuit: traditionis[s] tẽpus inspiciendum, remq́; meam fieri[t].

Quantùm ad bonam fidem, initium possessionis inspicimus quoad rem ipsam: & etiam quoad ea, quæ procedunt ex ea. Bar.

Etsi possessionis, non contractus[v] initium, quantùm ad vsucapionem pertinet, inspici placet[x]: nonnunquam tamen euenit, vt non initium præsentis possessionis[y], sed caussam antiquiorẽ traditionis, quæ & bonam fidem habuit, inspiciamus: veluti, circa partum eius mulieris[z], quam bona fide cœperit quis possidere. Non enim ideo minùs capietur[a] vsu puer, quod alienam[b] matrẽ priùs quàm eniteretur[c], esse cognouerit. Idẽ in seruo postliminio[d] reuerso dictum est.

Tempus, quo iacet hæreditas, computatur in usucapione cœpta per defunctum, uel etiam per seruum hæreditarium iacente hæreditate ex caussa peculiari. Pau. de cast.

g Hæres eius.] Casus. Si Titi⁹ emit rẽ alienã bona fide, & decessit, & tãdẽ tradita est eius hæredi sciẽti alienã. Dicit, quod hic hæres nõ vsucapiet: sec⁹ aũt est si Titio tradita est, & tãdẽ puenit ad eius hærede: nã mala fides hæredis non impediet vsuca. cœptã à defuncto. Patrẽ.] Si mandãte patre filius emit rem alienã, siue pater sciat rem alienam, siue filius: impeditur vsucapio. Franc. Accur.

g Hæres eius.] emptoris.

h Ipsi.] hæredi.

i Tradita sit.] secus si defuncto, quamuis ipse malæ fidei sit: vt. j. pro emp.l. ij. §. si defunctus. & .s. de Publi.l. eum qui. §. in hac. & hic subijcit: cui est contra. s. tit. j.l. Pomponius. in fi. quia requiritur bona fides tempore emptionis, & traditionis.

k Scientia.] re tradita defuncto. Vel dic, scientia. i. propter hæredis scientiam.

l Propter suam.] s. patris.

m Scientiam.] si mandãte patre. f. fili⁹ emit noĩe suo, vtriusq; sciẽtia nocet: vt hic. Itẽ si patris noĩe. i. si tẽpore cõtractus sciuit vterq;, vel alter: vt hîc, & .j. p emp.l. ij. §. Celsus. ĩ fi. §. Supueniẽs em sciẽtia patris nõ nocet. Sed quidã hic casum nõ approbãt: qa filij sciẽtia nõ nocet, sed tũ patris ad vsuca. ar. j. pro emp.l. ij. §. Celsus. circa prin. In seruo dic, vt. s. de ædil.edi. l. cũ mancipiũ. & sic ad hoc facit. s. de contrahen.empt.l. in huiusmodi. & .j. pro empto.l. j. §. si seruus. & .§. fi. & .s. de li.cau.l. imò. §. fi. Sed argumen. contrà. s. de iur. & fa. igno. l. iniquissimum.

Iusto.] Casus. Arrogaui Titiũ in filiũ meum nõ præsente principe: & sic arrogatio nõ tenet: nũquid per istũ Titiũ acquiritur mihi ex re mea. Dicitur quod non: licet secus, si liberũ hoĩem emam tanquã seruũ: nam per eũ mihi queritur: & quæ sit ratio diuersitatis dicit. Cõstat.] Rẽ alienã mihi hoc sciẽti vẽdidisti: tandẽ tẽpore, quo tradebas, dñs rei habuit hoc ratũ. Dicitur, quod inspicitur tempus tradit. & sic res mea fit. Sed qualiter vsucapiã eam? Dic cõtra creditorem. Etsi possessionis.] Licet aliàs tẽpus possessionis, inspiciaẽ vt tũc possessor debeat habere bonã fidẽ. quo incepit possidere: tamẽ aliquãdo fallit: vt si emi ancillã à non dño bona fi. quæ ancilla pgnans facta tempore, quo peperit, sciui alienam: nã hæc mala fides supueniẽs nõ nocet mihi in poss. huius part⁹, & in vsuca. Idẽ in seruo, quẽ bona fide possidebã, & vsucapiebã, si interim capt⁹ sit ab hostib⁹, & tãdẽ reuersus: & nũc incipiã habere malã fidem: qa nõ nocet mihi hęc mala fides. Nõ dũ.] Siue testator, siue eius seru⁹ emit rẽ à nõ dño: & interim testãtor decedat: licet nõdũ ad eaẽ hęreditas, tñ interim cedit tẽpus ad vsuca. cõplendã. Filiusfa.] Filiusfa. emit rẽ à nõ dño: tãdẽ fact⁹ sui iuris est, & ignorabat hoc: nũc tradita ẽ ei hęc res. Dicit quod vsucapiet. Idẽ dicẽdũ.] Dic casum hui⁹ rñsi, vt in gl. quæ ĩcipit, Emptã &c. Nõ mutat.] Tu obligaueras Titio rẽ: licet istã rẽ vsucapiã, nõ tñ tollit hypothecaria: nã sicut aliàs vsuca. pprietatis non tollit vsusfruc. psecutio, sic & in nostro casu. Eũ, qui.] Vsucapiẽs factus est furiosus vsucap. nihilominùs pcedit. Si cũ apud hostes.] Pater, aut dñs capt⁹ ab hostibus est: interim filius, vel seruus emit rem à non dño: nũquid interim procedit vsucapio? Et distinguit: nã si seruus, aut filius emit rẽ ex caussa peculiari, tunc procedit interim vsuca. si autẽ nõ ex caussa peculiari, tũc nõ procedit vsucap. nisi pater, aut dominus decedat in captiuitate. Fran.

n Iusto errore.] in prin. huius. l. no. differentiã inter filiũ putatiuum, & seruum putatiuum.

o Non iure.] quia non coram Principe, vel magistratu: vt inst. de adop. in prin.

p In hoc.] s. filio arrogato.

q Interfuit.] quod ex re mea, & eorum opera acquiratur: vt. s. de acquiren.re.do.l. acquiritur. §. de his.

r Ignorantia.] ad hoc suprà de contrahend.empt.l. & liberi & .l. quia difficilè. item & suprà de le. & Senatuscon.l. ex his. & .l. nam ad ea. & suprà titu. j.l. per eum. & .l. quicquid. in fi. & argu. s. de leg. j. si seruus plurium. §. fi.

s Traditionis.] & non emptionis.

t Rem meam fieri.] qualiter ergo vsucapiam: vt. s. co.l. sequit. §. lanã? Rñ. contra creditorem aliquem, qui habebat ius in re: vt. C. si aduer.credi.l. j. & .l. ij. & facit. s. de pig. si fundum. §. j.

v Etsi possessionis, non contractus.] subaudi, tantùm.

x Placet.] Imo vtrunq;: vt. j. pro so.l. iij. & pro empt.l. ij. in princi. quæ sunt contra. Sol. hîc subaudi, tantùm. q. d. non tantùm contractus tempore, sed etiam possess. Vel dic hîc in alijs contractibus: secus in venditione.

y Præsentis possessionis.] quæ à me incipit cũ nascit puer.

z Mulieris.] sit mulier furtiua, vel non.

a Capietur.] quæ à me incipit cùm nascitur puer, & est vsucapio pro suo, cùm non habeatur in eo titulus.

b Quòd alienã.] sed non furtiuã sciui: alioqn impedit vsucapio: vt. s. co. sequitur. §. de illo. & .j. pro suo, si ancillam, quæ sunt contrà.

c Eniteretur.] post conceptionem.

d Postliminio.] quẽ dominus putatiuus possidebat, & vsucapie-

¶ Nondum aditæ hæreditatis [a] tempus vsucapioni datum est [b], siue seruus hæreditarius [c] aliquid comparauit [d], siue defunctus [e] vsu capere cœperat [f]: sed hæc iure singulari [g] recepta sunt.

¶ *Error in facto non impedit usucapionem. Item circa traditionẽ sufficit error iustißimus. Barto.*

¶ Fili⁹fa. emptor † alienę rei cũ patrẽ sa. se factũ ignoraret [h], cœpit rẽ sibi traditã posſidere. Cur non capiat vsu [i], cùm bona fides initio possessionis adsit, quãuis se per errorem [k] eum esse arbitretur [l], qui rem ex caussa peculiari quæsitam nec posſidere [m] posſit? Idẽ dicendum [n] erit, & si ex patris hæreditate ad se peruenisse rem emptam [o] non leui [p] præsumptione credat.

¶ *Vsucapio triennij non perimit ius fructuarij, uel creditoris. Bar.*

¶ Non mutat vsucapio [q] superueniẽs pro emptore, vel pro hęrede, quò minùs pignoris persecutio salua sit. Vt enim vsusfructus vsucapi nõ [r] potest [s]: ita persecutio pignoris, quæ nulla societate dominio coniungitur [t], sed sola conuẽtione constituitur, vsucapione rei non perimitur.

¶ *Furor non extinguit usucapionem inceptam. Bar.*

¶ Eum, qui posteà quã vsucapere cœperit, in furorem inciderit, vtilitate suadente receptum est ne languor animi damnum etiam in bonis afferat [v]: ex omni caussa impleri vsucapionem [x].

¶ *Quod à tempore captiuitatis ex caussa peculiari emitur, præscribitur: secus si ex caussa dominica, sed tunc patre defuncto ibi filius per fictionem per seipsum præscribit. Bart.*

¶ Si cùm apud hostes dominus, aut pater agat: seruus, aut filius emat, an ei [y] tenere incipiat? Siqdẽ ex caussa peculij possedit vsucapionẽ inchoari [z]: nec impedimẽto dñi [a] captiuitatem esse, cuius [b] sciẽtia nõ esset in ciuitate [c] necessaria. Si verò nõ ex caussa peculij comparetur: non vsucapi, nec iure postliminij quæsitũ intelligitᷣ [d] cùm priùs esset [e] vt quod vsucaptũ diceretur, possessum foret [f], Sin autẽ pater ibi decesserit: quia tempora captiuitatis ex die, quo capitur, morti iungerẽtur: potest dici filiũ & possedisse [g] sibi, & vsucepisse intelligi.

¶ *Loca publica, quæ iure gentium occupanti conceduntur, longo tempore post occupationẽ non præscribuntur, quo minùs cessante occupatione redeant in pristinam caussam, & iterum concedantur occupanti. Pau.*

* Idem. LEX XLV.

PRæscriptio lõgæ possessionis ad obtinenda loca iuregentiũ publica [h], concedi [i] non solet. Quod [k] ita procedit, siquis ædificio funditus diruto [l] quod in littore deposuerat [m], aut [n] dereliqrat, ædificio alterius posteà eodẽ loco extructo occupãti [o] datam exceptionẽ [p] oppõat [q]: * vel fiqs, ꝙ [r] ĩ fluminis publici diuerticulo solus pluribus annis piscatus sit, alterũ eodem iure vti prohibeat.

¶ *Inacquisitis per seruum hæreditarium hæreditate iacente non ex caussa peculij à defuncto concesßi, sed uolendo peculium sibi constituere: de nouo non incipit usucapio: nisi post aditam hæreditatem. Pau. de cast.*

¶ Post mortẽ domini seruus hæreditarius [s] peculij nomine rẽ cœpit tenere. Vsucapionis primordium erit tẽpus hæreditatis [t] aditæ.

bat: sed licet interrupta sit possessio, & vsuca. & non aptetur postliminij fictio ad poss. interruptã, quasi nõ sit interrupta: tamẽ propter bonã fidẽ quã habui aliquãdo in seruo antè, quàm caperetur: & nũc videor habere bonã fidẽ, licet malã habeã. Nam sæpe ius fingit eum habere malã, qui habet bonã, secundũ Io. Et idẽ dicas, secundũ Azo. de peculiaribus, q̃ posſidebat, & vsucapiebat dñs ignorans: & tẽpore reuersionis 10 serui habet dñs malã fidem: nam inspicitur principiũ. Et est speciale in seruo, & eius peculio: aliâs cõtrà. ſ. e. l. si is. §. siquis bona. & facit. ſ. tit. j. si de eo. §. pe. & . ſ. e. si is.

a ¶ Hæreditatis.] s. iacentis.

20 b ¶ Datum est.] vt ſ. e. cœptam. Accur.

c ¶ Hæreditarius.] nunc. s. nõ tũc cùm emit, sed viuebat dñs: aliâs, si nunc emit, tẽpus aditæ hæreditatis inspicitᷣ: vt. ĩ. e. l. fi. §. fi.

d ¶ Comparauit.] & ꝑ traditionẽ accepit.

30 e ¶ Defunctus.] qui emerat. Accur.

f ¶ Cœperat.] per seipsum.

g ¶ Singulari.] aliud de iure cõmuni: vt. ſ. eo. l. fine. & sic. ſ. eo. l. rerum. §. Labeo.

h ¶ Ignoraret.] quia ignorabat patrẽ mor-40 tuum.

i ¶ Cur non capiat vsu.] q. d. cõcedendũ est, ꝙ vsucapiat, quãuis &c. & allegat rationẽ, quare videbatᷣ contra: sed nõ est. Sed certè imo videtur contrà: vt. ſ. e. si fur. §. j. Solu. ibi in iure errauit: 50 hîc in facto, quia nõ putabat se patremfa. Vel illud est, cùm putabat quis sibi non licere, id est, esse licitũ: hîc verò non putabat esse illicitũ: argu. ſ. de pac. iurisgentiũ. §. sed si fraudãdi. Vel ibi in re, quæ vsucapieba-60 tur: hîc in persona vsucapiẽte. Vel ibi nec sibi, nec alij credidit posse vsucapere: hîc sic alij.

k ¶ Per errorem.] facti, non iuris, qui vsucapioni non prodesset: vt. ſ. e. l. nunquàm.

l ¶ Arbitretur.] quia credit se filiumfamil.

m ¶ Nec posſidere.] ipse per se: sed pater per eum: vt. ſ. titu. j. l. possessio. §. j.

70 n ¶ Idem dicendum.] vt vsucapiat.

o ¶ Emptam.] per patrem à non domino, non tamẽ traditam eis sed filius fortè iusta opinione ductus dum inuenit eam in hæreditate, putauit defuncto traditam: & sic per hæreditatem ad se peruenisse, vsucapiet quidem titu. pro emptore: quia scit defunctum emisse, & putat ei traditam non leui præsumptione fuisse.

p ¶ Non leui.] Idem si leui, secundum Hu.

q ¶ Non mutat vsucapio.] strictè pro triẽnio accipe: secus in pręscriptione: vt. C. si aduer. cre. l. j. & . ij.

r ¶ Non potest.] per vsucapionem proprietatis: vt. ſ. de vsufru. l. lo-80 cum. §. proprietarius. ipse autem vsufru. per se etiam non potest vsucapi, cùm incorporalis sit: vt. ſ. de serui. l. seruitutes.

s ¶ Potest.] longo tempore: vsucapitur autem tanto tempore, cuius non extet memoria.

t ¶ Coniungitur.] vt & . ſ. de pig. l. i. §. cùm prędium. & dic vtibi. & C. de pig. l. vsucapio. & facit. ĩ. pro hærede. l. ij. in prin. Et arg. contra. ſ. de vsufruct. le. l. ij.

v ¶ Afferat.] hoc enim non debet esse: vt. ĩ de parricidijs. l. pe. in fin.

x ¶ Vsucapionem.] vt & . ſ. e. l. nũquàm. §. si seruus. & . ſ. tit. j. l. si is, qui animo.

y ¶ An ei.] patri, vel domino.

z ¶ Inchoari.] i. inchoatã videri, seu fingi: nam nõ audeo dicere, ꝙ in veritate inchoetᷣ: quis enim vsucaperet, secundũ Hu? Ego audeo, vt dñm etiã captũ per seruũ vsucapere dicã: quod per se nõ posset, vt statim innuit ibi, 10 Cùm priùs esset &c.

a ¶ Nec impedimento.] dũmodò redierit: nã antè, q̃ redeat dñs, dicã vsucapionẽ istã esse in pẽdenti: vt. ſ. e. si is qui. §. ꝙ si seru⁹. & facit. ſ. ex q. cau. ma. l. ait Prętor. §. hi planè.

b ¶ Cuius.] s. dñi.

20 c ¶ In ciuitate.] i. si esset in ciuitate, vsu caperet ignorãs. Acc.

d ¶ Intelligitur.] vt d. l. ait prętor. §. is qui. & . ſ. ex qui. cau. maio. l. deniq;.

e ¶ Cũ prius esset.] i. priùs esset hîc inquirẽdum. Sequitᷣ ergo, vt 30 dñs capt⁹ res peculiares ꝑ seruũ etiã ignorans posſideat, nec sit opus noua possessione: vt modò notaui.

f ¶ Foret] cũ ergo iste seruus non posſideat, nec vsucapit. Accur.

g ¶ Possedisse.] secus in seruo: vt. ĩ. l. ꝑxi. §. 40 fi. & hoc siue peculiari, siue dñico emit: vt ple. no. ſ. eo. l. si is qui. in fi. distin. & facit. C. de suis, & legi. apud hostes. Accursius.

PRæscriptio.] CASVS. Si Titius faciat domũ in littore maris, & possedit 50 eã lõgo tẽpore: tãdẽ posteà destructa est: si ali⁹ velit ibi ædificare, bñ põt: nec Titi⁹ poterit impedire dicens, ꝙ ꝓscripsit: qa non est verũ. Idẽ si Titius piscatus fuit lõgo tẽpore in quodã loco fluminis: nã nõ poterit prę-60 scribere, nec ꝓhibere aliũ quo minùs posſit piscari. ¶ Post mortẽ.] Mortuo dño seru⁹ eius emit rẽ à nõ dño ex cã nõ peculiari. Dicitur, ꝙ vsucapio incipiet tempore, quo adibitur hæreditas. Fran.

h ¶ Publica.] i. communis, vt in exemplo patet: sic & instit. de re. diui. §. ij. Idem tamen in publicis: vt. ſ. e. vsucapio.

i ¶ Concedi.] quia non possunt præscribi.

70 k ¶ Quod.] id est, quæ quæstio, vel huius rei exemplum: non autem dicas, quæ præscriptio.

l ¶ Diruto.] vt in pristinã speciem redierit: vt & . ſ. de re. di. l. in tantum. & . ſ. titu. ij. l. quod in littore.

m ¶ Deposuerat.] ædificando.

n ¶ Aut.] pro &.

o ¶ Occupanti.] de nouo.

p ¶ Datam exceptionem.] à iure. s. x. vel. xx. an. Et dic, exceptionem. i. præscriptionem agendo in rem, si non posſidet: vel exceptionem, si posſidet: aliâs opponat prior possessor, qui nunc dereliquerat: nam nõ potest, vt hîc & statim subijcit. Sed contrà ad sequentẽ 80 casum de diuerticulo. ĩ. de diuer. præscrip. l. si quisquã. Solu. hîc non erat in pos. ibi sic. Vel hîc sola præscriptio: ibi præscrip. & rescriptũ principis: ar. C. de fundis patrimo. l. fi. Vel sol. vt ibi.

q ¶ Opponat.] q. d. non potest.

r ¶ Quod.] id est quia.

s ¶ Hæreditarius.] i. hæreditate iacente. Accursius.

t ¶ Hæreditatis.] aditæ, & apprehensæ pos. rei, quæ vsucapitᷣ: vt. ſ. titu. j.

† Iste text. est sing. ad hoc propositum ꝙ error iustissimus habet vim traditionis, hoc verbo etiã addito, ꝙ error iustus habetur ꝓ titulo quo ad præscribendũ. Bol. Cõcor. tex. in. ca. dilectus. extrà de cõsue. & no. Ant. de But. in. ca. Apostolicę. extrà. de do na. & Alex. in. l. Celsus ſ. e. titu.

* al. Vlpianus li. 10. respõ.

* vide eadem uerba legis in. l. si quisquam in fi. de diuer. & tẽporal. prescri. & de access. pos. quæ uidetur pugnare cũ hac lege ex diametro.

tit.j. Pōpo.§.quæsitū.&.ĵ.de act.& ob.qui à seruo. Sed cōtra.ĩ.e.l.iu sto.§.nondum. Sed ibi ante cœperat possidere: vt ibi no. Itē cōtra.ĵ. de capt.l.pe.sed in peculiaribus ibi dicit: hic de nouo sibi peculiū cō stituebat, cùm alias nō haberet aliquid in peculio: vnde idē, quod in dominicis, censetur. nam & dominicæ sunt & facit C. de temp. in integ. resti.l.ea quæ.in fi.

PRO SOLVTO. Hic tit. est generalis: 10 sed superior generalior est. M.

Hac rubricā pro soluto delēdā putat Ant. Aug. li.3. emendatio.ca.1. tu eum consule.

Ro soluto.] CASVS. Si promisisti mihi rem non tuā, vel vendidisti, vel ex aliquo alio titu. mihi debes: & soluas eam: vsu 20 capio eā tit. pro soluto. Idē est, si debes mihi pecuniā, & tradidisti mihi rem non tuam loco pecuniæ, & eam sponte accepi: dicitur, φ istā rem vsucapiam titulo pro soluto. Frā.

a Pro soluto.] Siquid ex stipulatu de 30 betur, vel aliquo cōtractu innominato: illud solutū vsucapitur tantū titu. pro soluto. Quod si debetur ex aliquo tit. qui inter titulos vsucapionis numeretur, vt ex caussa legati, vel simili: vsucapitur. co.tit.& tit. Pro 40 soluto, & sic etiā ex diuersis caussis: quod esse potest: vt.ĩ.ti.ij.l. iij.§. ex pluribus. & hoc siue verè sit titul. siue credatur: nisi in emptione, vbi vera debet esse: vt.ĵ.l. iij. vel iustissima caussa erroris: vt.ĵ.ti.j.qđ vulgò.

50 b Debetur.] præ dictis modis superiori gl. notatis.

c Solutum.] volenti creditori: non aliàs, vt.ĩ.si cer.pet.l.ij.§.ij. Vbicunq; ergo id qđ soluitur fieret statim accipientis si esset dantis: ibidē si non est dantis vsucapitur hoc titulo: & facit.ĩ.de leg.j.cùm incertus. Accur.

tæ. Quemadmodum enim vsucapietur, quod ante defunctus non possederat?

TITVLVS IIII.
* Pro soluto.

Cùm datur res in solutum ex caussa, quæ non cadit in titulum speciale: usucapitur titulo pro soluto. Pau.

Hermogenianus li.5. LEX I.

Ro soluto [a] vsucapit, qui rem debiti caussa recipit. Et non tantùm quod debetur [b], sed & quodlibet pro debito solutum [c], hoc titulo vsucapi potest.

Procurator acquirit domino ignoranti possessionem, non usucapiendi conditionem. Paul.

Paulus li.2. LEX II.

SI emptam rem mihi [d] procurator ignoráte me meo nomine apprehenderit: quamuis possideam eam, non vsucapiam [e]: quia vt ignorantes vsucapiamus, in peculiaribus rebus tantùm, receptū est [f].

Titulo pro soluto etiam putatiuo procedit usucapio, non sic titulo Pro emptore. Itē in primo sufficit bona fides tempore traditionis: in secundo etiam requiritur tempore emptionis. Pau. de cast.

Idem li.2. LEX III.

SI existimans [g] me debere [h] tibi tradam: ita demū vsucapio [i] sequitur, si & tu putes [k] debitum esse. Aliud est si putē [l] me ex caussa venditi teneri, & ideò tradam.

60 SI emptam.] CASVS. Licet per procuratorē pos. mihi quæratur etiā ignorāti: non tamen vsucapiā ignorās rem, quam emit procurator à non dño. Ignorans autem dominus vsucapit in casu.s. in rebus peculiaribus per seruum emptis. Fran.

d Mihi.] acquisitiuè.

e Non vsucapiam.] nisi sciam: vt.C. de acqui.poss.l.j.&.ĩ.tit.ij.l. possessor.§.fi. Accursius.

f Receptum est.] vt.ĩ.tit.j. Labeo.&.ĵ.tit.j.l.qui fundū.§.vlt. & l.ij.§. Celsus. nisi ab alio possideatur seruus, qui quærit nobis peculiariter: vt.ĩ.ti.iij. homo liber. in fin. Et est ratio diuersitatis: quia in vsuca. rei quæsitæ per pcuratorē bona fides debet esse: at ignorās 70 bonam fidem, vel malā non habet: sed in peculiaribus caussis publicæ vtilitatis est secus: vt.ĩ.titu.ij.l. peregrè: §. quæsitum. Item dic idem siue filij, siue serui peculium sit. vt.ĩ.titu.ij.l.j.§. item acquirimus. Et largè accipe peculium, vt ibi notaui. Accursius.

SI existimans.] CASVS. Si credam me ex stipulatu, vel ex alio simili contractu debere tibi rem, quæ non est mea, & tradā: ita demū vsucapi, si & tu putes tibi deberi: secus aūt, si ex caussa venditionis putem me tibi teneri tradere rem, & tradā: nam non vsucapies, nisi verè vendiderim: non autē sufficit, si credā me vendidisse, & non vendiderim. Et quare sit secus in venditione, quā in alijs cō 80 tractibus, est, quia in alijs contractibus sufficit eum, cui traditur res, habere bonam fidem tēpore, quo traditur: sed in venditione debet habere duobus temporibus bonam fidem. s. tempore contractus, & tempore, quo traditur. Quod autem in fine.l. dicitur: expone vt in glo. Fran.

In venditione debet bona fides interuenire tēpore contractus venditionis & tēpore traditionis.

g Si existimans.] Assignat differentiam inter venditionē, & cæteros cōtractus, vt in cæteris cōtractibus sufficiat putare deberi ex contractu, qui nō intercesserit quē tamē credit intercessisse. Sed in venditione non sufficit putare deberi ex venditione, nisi & vēditio præcesserit: & hoc probat: quia cùm debeat interuenire bona fides duobus tēporibus. s. tēpore cōtractus vēditionis, & traditionis: hęc non possunt interuenire, nisi contractus esset: in alijs non sic Acc.

h Debere.] ex aliquo contractu præter venditionem, puta, fundū ex caussa stip. vel don.

Hic enim, nisi emptio [m] præcedat [n], pro emptore vsuscapio locum non habet. Diuersitatis caussa [o] in illo est, quòd in cæteris caussis [p] solutionis [q] tēpus inspicitur: (nec interest cùm stipulor, sciam alienum esse, nec ne: sufficit enim me putare tuum esse cùm soluis) in emptione autem cōtractus tempus inspicit [r], & quo soluitur [s]: nec potest pro emptore vsucapere qui non emit, nec pro soluto [t], sicut in cæteris contractibus.

Res pignorata, creditori surrepta per debitorem, efficitur furtiua, & insusucapibilis respectu creditoris seu iuris sui: uitium tamen purgatur, si res in potestatem creditoris reuertatur. Paulus.

Iabolenus li.5. LEX IIII.

SIquid est surreptum: id vsucapi non potest [v] antè quàm in domini potestatem peruenerit. Paulus, Imo forsitan & contra [x]. Nam si id, quod mihi pignori dederis, surripueris, erit ea res furtiua facta: sed simul atq; in meam [y] potestatem peruenerit, vsucapi poterit.

TITVLVS V.
Pro emptore.

Soluens æstimationem litis usucapit titulo pro emptore. Pau.

Caius. LEX I.

POssessor, qui litis æstimationem obtulit [z], pro emptore incipit posse-

i Vsucapio.] pro soluto.

k Putes.] alias non: 10 vt &.ĵ.ti.j.l. qui fundum.§. seruus me⁹. & ĵ. pro suo.l. hoīem. Sed hoc quod hic dicitur, videtur falsum: quia error falsæ caussæ vsucapione nō parit: vt inst. de vsuca.§.error? Rñ. hoc accidere iusto errore interueniē- 20 te. At illud, idē est in emptiōe: vt.ĵ.p empt. l.quod vulgò quod.ĵ. statim negat. Sed dic, φ ibi iustissimus, vt in alieno facto. Sed aliàs qualisqualis sufficit error: vt hîc, &.ĩ.tit.j. l.non solū.§.j. ibi, Hoc amplius &c. & dixi in 30 l. Celsus. Et hoc patet: quia leges in alijs contractibus dicunt, putās, vel existimans, & caussam non inserunt: sed quæ de venditione dicūt, frequēter caussam erroris notant: vt.ĵ.ti.j.l.ij. in princ &. l. quod vul- 40 gò.& pro suo.l. hominem. Accursius.

l Putem.] tempore traditionis.

m Nisi emptio.] alias, emptio: & aliàs, auctio .i. emptio, quia vtrunq; auget: vnum re, alterum pretio.

n Præcedat.] & tūc 50 habeat bonā fidem. Accursius.

Al. au lus.

o Caussa.] inter emptionem, & alios contractus.

p In cæteris caussis.] i. cōtractibus: & inde actio, vel obligatio procedit. Accursius.

q Solutionis.] id est, traditionis.

r Inspicitur.] vt &.ĩ.ti.j.l.fi is.§.fi.&.ĵ.titu.j.l.ij. in prin. Accur.

60 s Soluitur.] Et sic duo tempora: vt &.ĩ.tit.j.l.ij. in princ. Et sic intellige.ĩ. de pub. sed & si.§.fin.&.l. de pretio.&.ĩ.titu.j.si aliena. in prin. In extraneis hæredibus tria: vt sit hæres capax: vt ĩn ar. cōtra. ĩ. de hæredi. inst.l.si alienum.§. in extraneis.

t Nec pro soluto.] s. possumus vsucapere, quā non emimus, licet emisse credamus. Quod autē subijcit, sicut in cæteris &c. est similitudo per cōtrariū: vt & alias.ĵ. de accu. hos accusare.§ omnibus. q. d. possumus in cæteris. Vel dic rectam fieri similitudinē ad id, quod de stipulatione dixit: & sic non ad proximū dictū refertur, sed ad illud, Sufficit &c. & ibi coniunges istud, Sicut. Item quæritur, quare secus 70 in venditione, quā aliàs? Rñ. vt.ĵ.tit.j.l.ij. in prin. dices.

SIquid.] CASVS. Rei furtiuæ non fit vsucapio, nisi perueneri in potestate domini. Hoc fallit in casu: nam si obligasti mihi rem alienam, & eandem mihi surripias, talis res non potest vsucapi, nisi perueniat in potestatem mei creditoris. Fran.

v Non potest.] vt.ĩ.ti.j.l. sequitur.§.quod autem.

x Et contra.] s. in casu, qui sequitur.

y In meam.] s. creditoris: vt &.C. pro emp.l.cū sit probatū. Sed cōtra.ĵ.tit.j.l.si rem.&.ĩ.ti.j. sequitur.§.si rē. Sed hic aliena, non debitoris erat: in contrarijs erat debitoris: & plenè dic vt in.d.§.si rem.

80 PRO EMPTORE.

POssessor.] CASVS. Fūdū, quē possidebas, petebā à te: cū esses condēnatus ad fundū restituendū, voluisti libentius soluere æstimat. rei, & ego spōte accepi. Dicit, φ rem istam amodo possides titulo pro emptore. Fran.

z Obtulit.] non ex caussa transactionis: nā tunc nō haberet caussam abr.o, & sic nō vsucaperet pro emptore, vel p trāsacto: vt.C. de

trāſac.l.ſi ꝓ fundo.Sed quare nō fuit res ablata manumilitari[a] ? vt ſ.de rei ven.l.qui reſtituere? Reſpō.quia actor fuit cōtentus rei æſtimatione:vt in eo.tit.ꝙ ſi poſſeſſor.Vel dic, ꝙ reus non poſſidebat, ſed poſſeſſor dicitur:quia cùm culpa,non dolo deſijſſet poſſidere, poteſt à poſſeſſore auocare:vt.ſ.de rei vendi.l.ſi culpa.

a Adde per modū incidentis quid importet hæc clauſula manumilitari: nota. in.l.j.§.ſi neceſſaria.ſ.ſi vē.no.mulier. vbi exponitur i.per miniſtros iudicis.

a ❡ Poſsidere.] rem, quę nō erat petitoris: alias ſtatim fieret ei⁹, ſi res eſſet præſens: vt ſ.de rei vē.l.eius rei. &.l.ſi res.& facit.ſ.de Publi.ſed &ſi.§.ſi lis. &.j.l.iij.&.ſ.de euic.l.ſi ſeruus.§.j. Accur.

ſidere[a].

❡ *In emptione requiritur bona fides duobus temporibus: ideò iuſtus error cauſſam uſucapiendi non præſtat.* Bar.

Paulus li.59. LEX II.

PRo emptore poſsidet, qui re vera emit: nec ſufficit,tātùm in ea opinione eſſe eum, vt putet ſe pro emptore poſsidere, ſed etiā debet ſubeſſe cauſſa emptionis[b]. Si tamen exiſtimans me debere[c], tibi ignoranti[d] tradā, vſucapies[e]. Quare ergo,& ſi putes me vendidiſſe,& tradam,non capies vſu[f]? Scilicet,quia in cæteris contractibus ſufficit traditionis tempus[g]. Sic deniq; ſi ſciens ſtipuler rem alienam[h],vſucapiam,ſi tūc,cùm tradita eſt mihi, exiſtimem illius eſſe. At in emptione & illud tempus inſpicitur[i], quo contrahitur[k]. Igitur & bona fide emiſſe debet, & poſſeſsionem bona fide adeptus[l] eſſe.

❡ *Licet quis habeat titulum & poſſeßionem, non tamen propterea ſequitur. Ergo uſucapit: etiam requiritur bona fides.* Pau.de Caſtr.

❡ Separata[m] eſt cauſſa poſſeſsionis,& vſuſcapionis[n]. Nam verè dicitur quis emiſſe,&ſi mala fide: quemadmodum[o] qui ſciēs alienā rem emit, pro emptore[p] poſsidet,licet vſu non capiat[q].

❡ *Pendente conditione emptionis non procedit uſucapio,etiamſi extitiſſe putetur: ſecùs ſi extitiſſet licet extitiſſe ignoretur.* Bar.

❡ Si ſub conditione emptio facta ſit: pendente conditione emptor non vſucapit[r]. Idēq; eſt, & ſi pu-

PRo emptore.] CASVS. Ad hoc vt quis vſucapiat rem titulo pro emptore, debet in veritate emiſſe:nec ſufficit, ſi credat ſe emiſſe cùm non emerit. Secundò dicit,Si credo me tibi teneri ad rē tradendam tibi bona fide accipiēti:vſucapies hāc rem titulo pro ſoluto: ſecùs ſi tradā tibi ex cauſſa vendi.quā crego dis īteruenīſſe,cū nō interuenerit:nam vſucapies titulo Pro emptore. Et eſt ratio diuerſitatis:quia in cæteris contractibus, excepta venditur. ſufficit tempore traditionis haberi bonā fidē. Vnde licet tēpore ſtipulationis ſtipulator habeat malam fidē:ſi tēpore traditionis habeat bonā fidē ſatis ſit,vt ſic poſſit eam vſucapere.At in emptione duobus tēporibus debet emptor habere bonā fidē.ſ.tēpore cōtractus:item tēpore traditionis.Sic ergo emptio debet interuenire,vt ſic poſsit vſucapere:ſed in noſtro caſu non interueniet contract.emptionis. ❡ Separata.] Aliquando poſsideo,& non vſucapio: vt ſi emi à non dño ſciens rem eſſe alienā, & eſt mihi tradita:nam poſsideo,non tamē vſucapio ❡ Si ſub conditione.]Emi rem alienā à nō dño ſub cōditione.Dicitur,ꝙ interim i.antè,quā conditio extet,non vſucapio.Secundò dicit,Pone ꝙ credo condit.extitiſſe,quæ nondum extitit:nūquid vſucapiā interim? Et dicitur ꝙ non.Sic & ſi putē me emiſſe rem,quā nōdum emerā, nō vſucapio.Tertiò pone,ꝙ conditio extitit me ignorante,nūquid vſucapio? Dicitur ſecundū Sabinū,ꝙ ſic,inſpecta potiùs veritate,quàm opinione. ❡ Sabinus.] Emi rē à nō dño pro.x.hoc pacto appoſito, vt ſi non ſoluā prædicta.x.in carniſpriuio, ſit res inēpta:& eſt mihi tradita res:quæritur,quādo incipiā vſucapere?Et dicit Sabinus, ꝙ tūc demū incipio vſucapere,qñ ꝓtiū ſolui. Poſteà loquit̄ autor.l.dicens,ꝙ dictū Sabini debemus intelligere,quādo in modicū condit. prædictū pactū ſit appoſitū:ſecùs autē,ſi in modū conuentionis, ſiue pactionis fuerit appoſitū. ❡ Si in diē.]Emi rem à non dño hoc pacto appoſito,ꝙ ſi alius offerret plus intra carniſpriuiū,ſit res inempta. Dicitur ꝙ emptio dicitur pura,ſed reſoluitur ſub cōdit. & ideò interim vſucapio:licet quidā dicerēt cōtrà:ſed malè. Vltimo ponit ſimilē caſum.Si emi rem à nō dño hoc pacto appoſito,vt ſi mihi diſplicuerit intra carniſpriuiū,ſit inempta:nā & hoc caſu vſucapio interim. ❡ Cùm Stichū.]Emi Stichū à nō domino:& traditus eſt mihi Dama,quē non emeram. Dicitur,ꝙ non vſucapio Damā cùm eum non emerim. ❡ Sed & ſi fundus.]Vendidiſti fundū intra certos terminos,tandem tradidiſti mihi etiā vltra terminos. Dicitur ꝙ totū vſucapio. ❡ Eius.]Emi bona Titij,apud quem Titiū erāt depoſita mancipia Sēpronij:tradita ſunt mihi bona Titij:& etiā illa mācipia, quæ erant apud Titiū depoſita. Dicitur,ꝙ illa mancipia non vſucapiam titulo pro emptore. ❡ Tutor.]Duo erāt tutores pupilli: vnus tutorū emit rē à pupillo,quæ nō erat pupilli altero cōtutore præſtante aut.nunquid hic emptor vſucapiet? Dicit̄,ꝙ ſic:nam aut emit plus,quā alius emiſſet:& tūc taceat pupillus,cū nō ſit læſus. Aut minùs dedit,quā alius dediſſet:& tūc aget pupillus cōtra tutorē autorantem,& etiā contra tutorē ementē act.tutelæ perinde, ac ſi tutor vēdidiſſet rem cuidā extraneo. ❡ Procuratorē.]Si procurator emit rem autore procuratore vendēte noīe dñi:dicitur,ꝙ vſucapiet. Idē eſt,& ſi geſtor negotiorū emit rē à procuratore dñi. ❡ Si ſeruus.] Si ſeruus emit rem bona fide à non dño ex peculio. Dicitur,ꝙ inſpicitur ſciētia ſerui,non dñi Secūdò dicit,ꝙ quādo ſeruus emit rē bona fide à nō dño ex peculio:vſucapio procedit etiā dño ſerui ignorante: ſecùs,ſi nō ex peculio emit. Vltimò dicit,ꝙ ſi ſeruus accepit poſ.alicuius rei per vim:nō vſucapiet. ❡ Pōponius.]Si ſeruus poſsidet rem noīe dñi:inſpicitur ſciētia dñi, non ſerui:ſecus ſi ex cauſſa peculij poſsidet:nam tunc inſpicitur ſciētia ſerui,vel ignorātia, nō dñi,etiāſi dñs poſteà auferat iſtā rem,& totū peculiū ſeruo. ❡ Si ſeruus.]Seru⁹ emit rem à nō dño ex cauſſa peculij,& bona fide:tandē dñs ſerui cœpit habere malā fidē. Dicit̄,ꝙ vſucap. procedit: ſecùs ſi à principio cū ſeruus cœpit poſsidere dñs ſerui habuerit malā fidē: nam vſucap.nō procedit. Vltimò dicit. Seruus emit rem à non dño, & mala fide:tādē iſtā rem dedit ſeruus dño ſuo ad hoc,vt manumitteret:& manumiſſus eſt. Dicit̄,ꝙ dñs ſerui iſtā rē nō vſucapit. ❡ Si a pupillo.]Habebā rem alienā precario à patre pupilli.tandē eandem rē mortuo patre emi à pupillo,quē credebā eſſe puberē,cùm non eſſet. Dicit̄ ꝙ vſucapio,inſpecta veritate.ſ. ꝙ hæc res erat aliena,nō inſpecta opinione.ſ.credendo eum eſſe pupillū. Credebā autē licere de iure pupillū poſſe vēdere ſine tutoris autoritate. Dicitur,ꝙ hoc caſu non vſucapio: quia iuris error nulli prodeſt. ❡ Si à furioſo.]Rem, quā poſsidebā,quæ tamen nō erat mea, emi à furioſo bo.fi. credēs eum ſanæ mētis. Dicitur, ꝙ vſucapio. ❡ Si eam.]Rem alienā vſucapiebas bo.fi.pro emptore: eam rem interim vendidiſti mihi ſciēti nō tuā. Dicit̄, ꝙ nō vſucapiā. ❡ Etiā hæredi.]Teſtator vſucapiebat rem aliquā: hæres eius adita hæreditate,& ante apprehēſam poſ.huius rei deceſsit relicto hærede. Dicit̄,ꝙ hæredi poſ.primi defuncti ad cōplendam vſuca.proderit. ❡ Si defunctus. Defunctus cœpit vſucapere rem aliquā bona fide titulo pro emptore. Licet hæres eius ſciat hāc rem alienā:nō impedit̄ proceſſus vſucapionis. Et qđ dixi in hærede,idē in bo.poſ.ordinario,vel extraordinario. Idē in eo,cui reſtituta eſt hereditas defuncti ex cauſſa fideicōmiſsi,& in ſimilib⁹:vt eorum mala fides non impediat vſucap. rectè à defuncto inchoatam. ❡ Emptori.]Vſucapiebas rem alienā,& eam mihi vēdis, & tradis. Tempus,quo tenuiſti eā,mihi proderit in cōplenda vſucap. ❡ Si rē alienā.]Rem à non domino bona fid.emi,& eam vſucapio. Si verus dominus eam à me vendicet,non interrumpitur per hoc vſucapio. Et de hoc dic,vt in gl. Sed pone,ꝙ rei æſtimator.ſolus vero domino. Cauſſa poſſeſ.mutatur.i.vſucapio ceſſat,cùm efficiar dominus. Idē, ſi verus dominus eam mihi donet. Fran.

b ❡ Cauſſa emptionis.]vel iuſtiſsimus error:vt.j.e.quod vulgò.aliàs ſufficit qualisqualis.

c ❡ Debere.]ex alia cauſſa,quàm venditionis,& ſic mutat caſum.

d ❡ Ignoranti.]& iuſtè tempore traditionis.

e ❡ Vſucapies.]pro ſoluto:vt.ſ.tit.j.l.iij.

f ❡ Vſu.]ſupple:& hoc,ſcilicet quia &c.& habes idem.ſ.titu.j.l. iij, Et plenè dic,vt ibi.

g ❡ Tempus.]ſcilicet accipientē habere bonam fidem,de quo ſtatim dat exemplum,Sic &c.

h ❡ Alienam.]& ſic tempore contractus habeo malam fidem.

i ❡ Inſpicitur.]vt habeam bonam fidem.

k ❡ Contrahitur.]ſed cur in emptione vtrūq; tēpus inſpicitur, in alijs traditio tantū? Rñ.vt.ſ.tit.ij.l.ſi is.§.fi.quæ ratio nō valet: vt ibi dixi. Quare dic vt ibidē:quia frequētius fit hic cōtractus.arg.j. de pœnis,aut facta.§.fi.nā & exceptioni. Nō num.pec.tēpus datur, qđ nō dat̄ cōfitēti ex alia cauſſa,qa frequētius fit in ea cā mutui cōfeſsio.vel dic ſubtili⁹,vt no.ſ.de vſuca.l.Celſus. ADDITIO. Dic ſecūdū Bar.ꝙ in.l.Celſus.nil dicit̄ de ratione,ſed facit ad dictū. Item hîc accipe emptionem ſtrictè:ſecùs in datione in ſolutum,quæ ſimilis eſt emptioni,vt litis æſtimatio:arg.ſ.titu.j.l.iij.

l ❡ Adeptus.]alias niſi emiſſet,nec bonam, nec malam fidem poſſet habuiſſe.

m ❡ Separata.]non ſequitur,Poſsides,ergo vſucapis.

n ❡ Et vſuca.]qñq; enim aliqs poſsidet,& nō vſucapit:quia mala fide,vt ſubijcit:vnde ſaltē in princi. bona fides exigit̄:vt.C.de vſuca. trāsfor.l.j.§.hoc ꝓculdubio. Quādoq; ecōtra:vt.ſ.ti.ij.l.rerū mixtura.§.Labeo.&.l.iuſto.§.eū.licet regulariter cōtra,vt.ſ.titu.ij.l.ſine, ltē,eſt ſic: qa ſicut proprietas poſ. ſunt ſeparata:vt.ſ. de acqui.poſ. l.naturaliter.§.ita & vſufruc.& poſ.vt eo.titu.permiſceri.

o ❡ Quemadmodum.]exemplificatiuè ponitur[b].

p ❡ Pro emptore poſsidet.]ſine effectu,vt ſubijcit:ſicut teſtamentum falſum,eſt teſtamētum,licet ſine effectu:vt.ſ.quemadmodū teſt.ape.l.ij.§.teſtamentū.&.j.de verbo.ſign.l.Paulus.reſpon.

q ❡ Licet vſu non capiat.]Pro emptore:licet Pro ſuo interdū vſucapiat,ſi dū traderet rem vēditor,eam emptoris facere voluerit: qđ,niſi cōtrariū liqueat,omnino credit̄:vt.ſ.de iure do.l.dotis fructus in fi.&.l.ſed niſi. &.j.pro dote.l.j.& ti.pro ſuo.l.j.R.

r ❡ Non vſucapit.]licet tradita ſit ei res:vt &.ſ.de picu.& cōmo. rei ven.

b Adde gl. ſi.in.l.iij.§.ſi duobus. in verſi. vti que.ſ.de adi.leg.

rei vē.ꝙ ſi pēdēte.§.j.& de ī di.addic. ī prī.R.dicit,ꝓ ſuo īterī vſuca.qđ nō placet:vt.ǰ.ꝓ dote,ſi ęſtimata.& deficiēte cōditione fit acceſsio prioris emptoris ad vēditorē:vt.ȿ.de acq.poſ.l.Pōponius.§.ſi is.niſi malā fidē habuit emptor cū accepit:vt.ǰ.e.l.§.fi.quo caſu nec prima venditoris cū vltima fortè cōiungiꝛ:cū debeat eſſe cōtinua: vt ȿ.de vſuca.l.iij.

tet conditionem extitiſſe, quæ non extitit. Similis eſt enim ei,qui putat ſe emiſſe[a]. Contrà ſi extitiſſe ignoret:pōt dici, ſecundum Sabinū,qui potius ſubſtantiā[b] intuetur quā opinionē,vſucapere[c] eū poſſe[d]. Eſt tamen nonulla diuerſitas,ꝙ vbicunq; rem putat alienā,quæ ſit venditoris[e]:affectionē emptoris[f] habeat:at cū nondum putat conditionem extitiſſe[g]:quaſi nondum putat[h] ſibi emiſſe. Quod apertius[i] quæri poteſt,Si cùm defunctus emiſſet,hæredi eius tradatur,qui neſciat defunctum emiſſe,ſed ex alia cauſa ſibi tradi,an vſucapio ceſſet?* Sed mihi eum[k] vſucapere poſſe videtur*.

Pactum legis cōmiſſoriæ,uel addictionis in diem non redit uenditionem conditionalem, ſed facit eam ſub conditione reſolui:ideo interim poteſt res uſucapi titulo pro emptore,cùm adſit uerus titulus.Pau.de Caſt.

Sabinus ait,Si ſic res empta ſit, vt niſi pecunia intra diem certū ſoluta eſſet,inempta fieret[l]:non vſucapturum[m],niſi prius perſoluta pecunia.Sed videamus, vtrū conditio[n] ſit hæc,an conuentio. Si conuentio[o] eſt,magis reſoluetur,quàm implebitur.[p].

Ex uenditione pura reſoluenda ſub conditione interim procedit præſcriptio titulo pro emptore.Bart.

Si in diem[q] addictio facta ſit:id eſt,niſi quis meliorem conditionem attulerit[r] perfectā[s] eſſe emptionem,& fructus emptoris effici[t],& vſucapionē procedere Iulianus probat. Alij & hāc[v] ſub cōditione cōtractam eſſe. Ille[x] non cōtrahi[y],ſed reſolui[z] dicebat:quę ſentētia vera eſt[a]. Sed & illa emptio pura eſt[b],vbi cōuenit, vt ſi diſplicuerit intra diem certum, inempta res ſit.

Si traditur altera res,quàm empta: non uſucapitur hoc titu.niſi accedat rei emptæ.Paul.

Cùm Sichum emiſſem,Dama[c] mihi per ignorantiam pro eo traditꝰ eſt:Priſcus ait,vſu me eū nō capturū[d]:quia id,quod emptū nō ſit,pro emptore vſucapi non poteſt.[e] Sed & ſi fundus emptus ſit & ampliores fines poſſeſsi ſint:totum lōgo tempore capi:quoniam vniuerſitas eius poſsideatur, non ſingulæ partes[f].

Mala fides uenditoris nocet emptori, ſicut nocet hæredi.Pau.

Eius bona emiſti,apud quē mācipia depoſita erant: Trebatius ait, vſu te non capturum[g] quia empta non ſunt[h].

Emptione facta ſolenniter per tutorem, à pupillo tranſfertur in tutotē dominium, ſi eſt dominus:aliàs uſucapiendi conditio.Bar.

Tutor ex pupilli actiōe[i] *rē[k]. quam eius putabat eſſe emit. Seruius ait,poſſe eum vſucapere. In cuius opinionem decurſum eſt eo ꝙ[l] deterior cauſſa pupilli non ſit.

a Se emiſſe.]quo caſu nō eſt iuſtus, nedū iuſtiſsimus error in facto,ſcilicet ſuo: vt.ǰ. pro ſuo.l.fi.aliâs ſecꝰ: vt.ǰ.eod.quod vulgò.
b Subſtantiam.]id eſt,veritatē:qđ eſt no. ſic.ȿ.de acquirē.hęre. l.cū quidā.§.quod dicitur.&.ǰ.eo.§.ſi à pupillo.Azo.
c Vſucapere.]ſupple,ſicut inſpiciꝛ veritas vbi emit.emptor rem,quā credidit alienā,cū ſit vēditoris:vt ȿ.de iur.& fac.igno.l. regula.§.qui ignorauit. & hoc ſubaudito bene ſequiꝛ,Eſt tñ &c.
d Poſſe.]qui nō credit conditionē extitiſſe,quæ extitit.
e Venditoris.] vt in caſu gloſſ.
f Emptoris.]& iō trāſit dominiū ꝓpter dñi volūtatē.Sed videtur nō trāſire,ſicut nō trāſit in accipiēte indebitū ſciēter:vt.ȿ.de condi.fur. qm̄.&.ǰ.de fur. falſus.§.j. &.§. ſed & ſi is.quæ ſunt cōtrà Sol.plus delinquit q ſciēs indebitū accipit,quā qui à domino quē nō dominū putat accipit:cū hîc ei patrocināte veritate nō fallit dantē,nec fallitur: cū ſibi ſciēs debitū capere crediderit. At in contrarijs ſimul veritate,& iuſta præcedēte cauſa ex bona fide,& dantis volūtate deſtituitur is,qui accepit ſciens indebitū.
g Extitiſſe.]quæ extitit. Accurſius.
h Quaſi nondū putat.]ex quo videtur Sab.malè dixiſſe: quod quidam dicunt:& pro eis eſt,quod hîc dicitur:& quod.ǰ.proxi.&.ȿ. de cōdi.& demon.multum. &.ȿ.ti.ij.ſi fur.§.j.Tu dicas,ſecūdū M. eum bene dixiſſe,quamuis ſit diuerſitas in affectione ementis.
i Quod apertius.].Sed quare apertius?Reſpon.quia hic habet affectionē,& rem acquiri putat:licet non ex venditione,quæ verè intercesserat:at.ȿ.quādo credidit non extitiſſe conditionē,quæ extitit:nec emptoris affectionē,nec aliā habet.Sed huic queſtioni.qñ fuit tradita hæredi:non rñ.hîc:ſed tu dic,ſecūdū Ioā.ꝙ ceſſat vſucapio:cū traditionis tempore debeat bonam fidem habere:vt in prin. huius.l.Sed nō poteſt habere bonā fidem:quia ex ea cauſa nō putat ſibi tradi.Item ad hoc,vt qs vſucapiat,debet eo.ti.credere poſsidere,quo vſucapit:vt.ǰ.pro de eli.l.iiij.nec ob.ȿ.de vſucap.l.nūqnā. §.fi.quia ibi defuncto fuit tradita:hîc hæredi. Alij dicunt non ceſſare:arg.ȿ.proxi.§.&.ȿ.de acquiren.re.domi.l.cùm in corpus.
k Eum.]qui credit conditionem non extitiſſe,quæ extitit.
l Fieret.]& ita ſub pacto legis commiſſoriæ.
m Vſucapturum.]ſtatim hoc determinatur.Et ſic non eſt contra.ȿ.de lege commiſ.l.j.
n Conditio ſit.]vt vendo ſi ſolueris tali die.
o Conuentio.]vt vendo,ſed fiat inempta,ſi non ſoluas tali die.
p Implebitur.]& ſic procedit interim vſucapio:vt in ſequenti caſu.Si vero conditionalis,tunc non vt ſuprà eodem.§.ſi ſub conditione.
q Si in diem addictio.]i.venditio ſub pacto addic.in diem.
r Attulerit.]ſupple,ſtetur venditioni,ſecundum.Azo.
s Perfectam.]nunc reſpondet.
t Effici.]ſi alius non afferat meliorem conditionem:aliâs reddit: vt.ȿ.de in di.addic.l.item quod dictum.Sed in commiſ.dic,vt.ȿ.de le.com.l.iiij.§.ſed Iulianus.&.ȿ.proxi.§.
v Et hanc.]non ſolum in ſuperiori caſu de cōmiſſaria.
x Ille.]ſcilicet Iulianus.
y Non contrahi.]ſ.ſub conditione.
z Reſolui.]ſub conditione.
a Vera eſt.]vt.ȿ.de in di.ad dic.l.quoties.&.l.vbi.
b Pura eſt.]vt.ȿ.de cōtrahē.emp.l.iij. Nō ergo ſemꝑ hęc dictio, Si facit conditionē: vt & ȿ.de tut.l.muto.§. hāc autē.Sed certè hîc facit reſolutionem cōditionalem, nō venditionē:in quo eſt ar. cōtrà.ȿ.de adi.le.l.legatū purè.j.rñ. ADDITIO. Dic ſecūdum Bar.ꝙ ibi loquitur in vltimis volūtatibus,hîc in cōtractibus: vt no.ȿ.de in di. addic.l.ij.in fi.
c Dama.]proprium nomen ſerui.
d Non vſucapturum.] facit.ȿ. de pig. act.ſi quis in pignore. &.ȿ.de acqr.poſ.ſi me in vacuam.in prin. & de hæred.inſti.l.quoties.in princ.
e Non poteſt.] niſi iuſtiſsimus adſit error:vt.ǰ.e. quod vulgò.Sed op.ǰ.prox. Sed ibi rei venditæ adhæret.Item op.de eo,qui gregē emit. nam per hoc ſingula capita nō emit:& tamē ſingula vſucapiūtur pro emptore:vt.ȿ. de vſuca. l.rerū.in fi.Sed ibi oīa cōtinentur in vniuerſitate empta.Item op. de eo,qui emit ancillā nā etiam partū, quem non emit, vſucapit ꝓ emptore ſecūdū Io. vt ǰ.e. qui ob pactionē. Sed ibi eſt acceſsio: vel pro ſuo ibi vſucapit:vt ibi notaui,&.ȿ. de pub.l.ſi ego.§. partus.Item cōtra.ǰ.e.§.ſi à furioſo.Sed ibi ſaltē de facto aliquo fuit.
f Non ſingulæ eius partes.] Imò vidētur poſsideri:cū ſingulæ vſucapiātur:vt.ǰ.e.l.emptor.quæ eſt cōtrà.Itē & quia nomine partium datur interdictū Vnde vi:vt.ȿ.de acquiren. poſ.l. quod meo §.fi.Ad hoc dicas,hîc ſubaudiri tātùm:vel dic non poſsideri principaliter per ſe,ſed cū vniuerſitate prædij:ſed in Dama ſecus, qui Sticho accedere non poteſt:vt.ȿ.prox.reſpō.Itē hîc totus fundus erat alienus:in.l.cōtra.pro parte tātū:& hoc etiā modo rñ.ad.l. ǰ.e. qui fundū.§.fundū.vel vt ibi.Itē cōtra.C.ſi.regun.l. fi. vbi.xxx.an.dicit pręſcribi actione fi.reg.ſed hîc rei ven.x.an.præſcribitur:ibi perſonali fi.re.xxx.an.& ita hîc,& poſt decenniū agetur.fi.regū.ſed pars præſcripta præſcribenti aſsignabitur.
g Non capturum.]prędicta mancipia ti.ſ.pro emptore: ſed pro ſuo ſic,ſecūdū quoſdā:& eſt ſic.ǰ.de ver.ſigni.l.bonorum.&.C. de euic.l.j.Arg.cōtra.ȿ.de peti.hæredi.non tantùm.Accurſius.
h Non ſunt.]nec emptis rebus accedūt,quod erat ſuperiori caſu.Itē cōtra videtur.ǰ.eo.quod vulgò.Sed ibi erat magis iuſtus error,quā hîc.præterea hîc[a] emptor loco hæredis eſt.& hæres non vſucaperet:ergo nec iſte.
i Actione.]id eſt actu:aliâs adminiſtratione.
k Rem.]ſ.mobilē:& ſic pōt vſucapi,vt res Eccleſiæ mobilis:vt.C. de ſacroſan.Ecc.aut.quas actiōes.Secꝰ in immobili.vt in cōtra.ȿ.de acq.re.do.l.bonæfidei.§.nec intereſt. Vel hîc non erat,ſed putabaꝛ pupilli.ibi erat.Sed hoc nō placet qbuſdā:vt.ȿ.de re.eo.l.magis.§. j.Itē dic,ꝙ autoritate cōtutoris emit:qa ipſe ſe autore nō poſſet: vt ȿ.de au.tut.l.v.§.itē ipſe.&.ȿ.de cōtrahē.em.l.ſi.ī emptiōe.§.fi.&.l. nō licet &.C.de cōtrahē.emp.l.cū ipſe.Si enim ſe autore feciſſet,aut ſciuiſſet ius,& nō vſucaperet:vt.ȿ ti.ij.l.ſi fur.§.j.aut ignoraret,& tūc idē:vt.ǰ. §.ſi à pupillo.Nec poſſet dicere ſe credere puberē:vt.C. de interdi.& rele.l.de tutela.ſed extraneꝰ poſſet:vt.ǰ.§.ſi à pupillo.
l Eo quòd.]id eſt,ideo quia.

*Hæc à quibuſdam nō habetur.

* aliâs,au ctione ſic ǰ.in princ. §. proxi mi.

a Iſta gloſ. eſt valde no. cū ſuo tex. ad hoc propoſitū, ꝙ emptor omniū bonorū, eſt loco hæredis: & ſicut hæres non vſucapit, ita nec iſte poteſt vſucapere:hoc addito, ꝙ iſte dicitur procurare in rē ſuam, ideo nimirum, ſi eſt loco hæredis.Bo.

Si pluris [a] habeat emptoré,& minoris emerit [b] :tutelæ iudicio tenebitur,ac si alij minoris addixisset [c] : idq́ue à Diuo Traiano constitutum dicitur.

Procurator emens à comprocuratore præscribit.Bart.

Procuratoré quoque [d] ,qui ex actione [e] ,quam mandato domini fecit,emerit [f] :plerique putant vtilitatis causa pro emptore vsucapturũ [g] .Ideq; põt dici,& si negotia domini gerens [h] ignorantis emerit [i] ,propter eandem vtilitaté. Si seruus tuus peculiari [k] nomine emat rem,quam scit alienã esse:licet tu ignores alienam esse, tamen vsu non capies. Celsus scribit,si seru⁹ meus peculiari nomine adipiscatur possessioné, id etiam ignorante me vsucapere [l] . Quod si nõ peculiari nomine: nõ nisi sciente [m] me.Et si vitiosè [n] cœperit possidere rem eã, vitiosam esse possessioné. Põpo. [o] quoq; in ijs,quæ nomine domini possideantur,domini potius,quã serui voluntatem spectãdã esse,ait. Qđ si peculiari nomine, tunc menté serui quærendam:& si seruus mala fide possideat,eamq́; dominus nact⁹ sit vt suo nomine possideat adempto,puta, peculio: dicẽdum est,vt eadem causa sit possessionis,& ideo vsucapio ei non magis procedat.

In rebus peculiaribus scientiam serui inspicimus. in dominicis scientiam domini. & illa scientia inspicitur,quæ fuit in initio possessionis:non quæ posteà superuenit.Bart.

Si seruus meus bõa fide emerit peculiari nomine,& ego,vbi primũ [p] cognoui [q] ,sciã alienam esse: processuram vsucapioné Celsus ait,initium enim possessionis sine vitio fuisse,Sed si eo ipso tépore, quo emit,quãquã id bona fide faciat,ego alienã rem esse sciã [r] :vsu me nõ capturũ.Etsi quod nõ bõa fide seruus meus emerit,in pactione libertatis mihi dederit:nõ ideo me magis vsucapturum : durare enim primam caussam possessionis [s] idem Celsus ait.

Error iustißimus præstat caussam usucapiendi in titulo pro emptore:secus si sit error iniustus:ut error iuris.Barto.

Si à pupillo [t] emero sine tutoris autoritate,quem puberem [v] esse puté:dicemus vsucapionem sequi,vt hìc plus [x] sit in re [y] ,quã in existimatione. Quòd si scias pupillum esse,putes tamé pupillis licere res suas sine tutoris autoritate administrare:nõ capies [z] vsu:quia iuris error nulli prodest [a] . Si à furioso,quem putem sanę mentis emero [b] :constitutum est capere [c] vtilitas caussa [d] me posse, quãuis nulla esset emptio: & ideo nec de euictione actio nascitur mihi,nec Publiciana [e] competit,nec accessio possessionis.

Bona fides autoris non prodest singulari successori habenti scientiam rei alienæ:secus in successore uniuersali.Bar.

Si eam rem,quã pro emptore [f] vsucapiebas,scienti mihi alienam esse vendideris : non capiam vsu. Etiam hæredi vlteriori defuncti possessio proderit:quãuis medius hæres possessionem eius nactus non sit [g] .

Ibi usucapitur res,scilicet, si defunctus incœperat eam usucapere,quia fuit ei tradita : secus si non incœperat, quia fuit tradita hæredi malæfidei,licet defunctus bonafide emisset:quia non inchoauit usucapere.Paul.de cast.

Si defunctus bonafide emerit: vsucapietur res, quamuis hæres sciat alienã [h] esse:Et hoc in bonorũ possessore [i] ,& in fideicõmissarijs,quibus ex Trebeliano restituitur hæreditas,cæterisq́ue [k] prætorijs successoribus obseruandũ est. Emptori [l] tempus vẽditoris ad vsucapionem procedit.

Per litis contestationem non interrumpitur usucapio triennnij:& ex duabus caußis se non

a Si pluris.]si.i.quãuis ali⁹ velit plus dare:quia cõuenit tutorem emẽté,& autoritaté præstãté. Vel dic,pluris &c.i.si iste tutor plus dedit,quàm alius daret:si autem minus,hoc subijcit:Et si minoris &c.& nota tutelæ conueniri,quia sicut ab alijs.sic à seipso pupillũ debuit custodire:vt hic,&.ꝫ.si ser.ven.l.altius.

b Emerit.]autoritate contutoris:vt.ꝫ.

c Addixisset.]i. vẽdidisset:cũ plus habere potuisset domin⁹.

d Procuratorem quoque.]non solùm tutorem.Accursius.

e Ex actiõe.]id est, ex administratione.

f Emerit.]à procuratore: vt conueniat pdictis:vel dic à quodã alio nomine domini: vt.ꝫ. de vsuca.pignori.§.si.

g Vsucapturum.] procuratoré,secundũ primum:vel dominũ, secundum alium.

h Gerens.]sine mãdato.

i Emerit.]à procuratore domini,vł etiã ab extraneo etiam ré domini.vt.ꝫ.deneg.gest.atqui.§.cum me.

k Peculiari.]secus si dominico:vt.ǰ.§.Põponius.

l Vsucapere.]vt.ꝫ.pro sol.l.ij.&.ǰ.de cap.l.penul.Accur.

m Sciente.]quoad vsucap.sed quoad possess.etiam ignorante:vt.d.l.pro soluto.l,ij.Cũ ergo mea conscientia exigitur:si illa est cum mala fide, nõ vsucapio:sed in peculiari nocet domini scientia ad inchoandum:vt.ǰ.§.si seruus.in fine.

n Vitiosè.] puta, per vim.

o Pompo.]quoque, non tãtum Cælsus dicit,ꝙ si non peculiari nomine emit, inspicit scientia dñi:sed etiam Pompo.dicit idem.

Dominus vice emptoris est:& vtrũ sit vice hæredis.

p Vbi primum.]scilicet,ex postfacto.

q Cognoui.]scilicet,emptioné factam.

r Sciã.] qa fui præsens,quãdo seru⁹ emit nec prohibui cũ possem:vt.ꝫ.de lib.cau.l.imò.in fi.&.ꝫ.de vsuca.l.hæres.§.fi.secus si non potuissem prohibere:vt.ꝫ.de contrahen.emp.l.in huius.

s Primã caussam poss.]Sed cur nõ vsucapio sicut extraneus emptor,cũ mala fi.serui nõ nocet:nã dominus vice emptoris est:vt.ǰ.eo.seruus.Hic ergo vice hæredis,nõ vice emptoris habetur.Azo.& facit.ꝫ.de acquir.hære.l,cũ quidam.§. scientia.& quod no.ꝫ.de ædil.edic.l.cùm mancipium.

t Si a pupillo emero]rem alienã:& sic est error.dñij rei.Res eñ sua nõ potest vsuca.vt in cõtra.ꝫ.de acquir.re.do.l,bonæ fidei. Vel hic erat mobilis,ibi immobilis.Et eisdem modis solue.C.eo.l.fi. Vel ibi sciebat emptor pupillũ.Item op.aut pupillus iste possidebat, aut non.Sed si non:nec iustã causam pos.potest præstare:vt.C.de acqui,pos.l.cũ nemo.Si possidebat,transferre pos.non poterat:vt.ꝫ.de acquiren.pos.l.possessionem.& de acqui.re.do.pupill⁹. quæ sunt contra:si ergo ipse non amittit:ergo nec alius quærit:ergo nec vsucapit·vt.ꝫ.titu.iij.l.fine.Respond non pupillum,sed emptorem possidere,vt precario à patre pupilli:& tamen iustam præstat causam vsucapiendi:vt.ꝫ.titu.ij.l.non solùm.§.quod vulgo secundum Azo. Vel dic,quòd tradidit cum tutore. Vel dic, quòd non amittat ex sua traditione,vt ibi:sed ex eo, quòd emptor possidet, & contractat: vt suprà de acquir.possessio. si rem. Vel hîc proximus pubertati,ibi non:vel aliud est tradere,vt hîc: aliud nolle possidere, & deserere:vt ibi arg.ꝫ. de acqui.pos.l.iij.§.ꝙsi seruus.

v Quem puberé.] Et sic est error ętatis.

x Hic plus.] al. est non : aliâs sine non.

y Sit in re.]plus enim est,ꝙ res est aliena,quã opinari eã esse pupilli:vt.ꝫ.e.l.§.si sub cõditione.&.ꝫ. de ma.vindi. si pater.§.quoties.Aliâs est nõ: hoc modo, non plus est in re .s. quòd ille est pupill⁹,quã in existimatione ꝙ creditur pubes:& tũc est sic.ꝫ. de acquiré.hære. qui putat.Et sic duo erant hîc errores . Primus de rei domino, secundus de ætate.

z Non capies vsu.]vt.C.si quis ignorans rem mi.l.j.&. C. eo.l.si Accur.

a Nulli prodest.] vt &.ꝫ.de vsuca.l.nũquã.Sed certè & si puberem puté,possum in iure errare vt si credam possessionem sine decreto alienare:qđ nõ potest:ad quod dic vt notaui.ǰ.pro donato.l.si vir vxori.

b Emero.]rem quã possideo: nam possessionem trãsferre non potest,sicut ne pupillus sine tutore.

c Capere.]pro emptore:nam de eo. tit. hîc tractat.Azo.

d Vtilitatis caussa.] secus de rigore: quia non est contractus deficiente consensu:& facit.ꝫ. de instit. sed & si pupillus. §. fi. Sed contra supra eod. cùm Stichum.solue vt ibi.

e Publiciana.]Imò competit: vt suprà de pu . l . eum,qui à fure. quæ est contrà . Solu. vt ibi.

f Si eam rem.] quã pro emptore. Idem in quolibet alio ti.vt suprà de acquir. possess. l.Pompo.in fin. licet alij dicãt secus,& idé quod in hærede: vt. ǰ. si defunctus.

g Non sit.]nisi alius in medio possederit.vt.ǰ.eod. titu . qui cum hærede.§.fin.

h Scit alienam.]Et est ratio:quia & si hæres nõ adijsset,hæreditas cõpleret vsuca.vt.ꝫ.tit.ij.l.nunquã.§.vacuũ.Et quia est eadẽ persona:vt in aut.de iureiu.à mo.& ecõtrà,si defunctus sciuit : hæredi quãuis bo.fi. noceret:licet à se velit incipere:vt.ǰ.de diuer. præscri. cùm hæredes.Quis ergo pro hærede vsucapit?Respon. hæres in re quam defunctus bonafide possedit.Et not.ex prædictis separari caussam successoris vniuersalis,& singularis:vt hîc,& insti.eo de vsuca. §.diutina.&.ꝫ.eo.§.si eam rem.

Successoris vniuersalis, & singularis an & quando caussa possit separari:& quis sit illius separationis effectus.

i Possessore.]ordinario:vt habeat locum sequens litera.

k Cæterisq́ue.]qui habent septimam bo.posses.extra or.vt.insti. de bo.posses.§. septima.

l Emptori.]facit instit.eo §.inter.

Vsucapione.

compatientibus res non potest poßideri.Bart.

Si rem alienã emero:& cũ vsucaperem,eandẽ rẽ dominus à me petierit:nõ interpellari vsucapionẽ [a] meã litis cõtestatione:sed si litis æstimationem sufferre maluerim [b],ait Iul.causam [c] possessionis mutari ei,qui litis æstimationem sustulerit:idemq́; [d] esse,si domin⁹ ei,q rẽ emisset à nõ dño, donasset:eaque sententia vera est.

*Vlpianus LEX III.

Litis æstimatio similis [e] est emptioni.

Mala fides in parte impedit usucapionem alterius partis,si est incerta ratione loci:& quotæ:aliàs secus.Pau.de Cast.

Iabolenus li.2. LEX IIII.

Emptor fundi,partẽ eius alienã esse nõ ignorauerat [f].Respõsum est nihil eum ex eo fundo longa possessione capturũ. Quod ita verũ esse existimo,si quæ pars aliena esset in eo fundo, emptor ignorauerat [g]:ꝙ si certũ locũ esse sciret,reliquas partes longa possessiõe capi posse nõ dubito. Idẽ iuris est, si is, qui totum fundum emebat,pro indiuiso partem aliquam alienam esse scit [h]:eá enim duntaxat non capiet: cæterarum verò partium non impedietur lõga possessionem vsucapio.

Furtum factum à domino,usucapibilem rem non facit.Bart.

Modestinus li.10.pandect. LEX V.

Si rem, quam tibi pignoraui, surripuero [i],eamq́ue distraxero:de vsucapione dubitatum

a Vsucapionẽ.] rei mobilis:sec⁹ de pscriptiõe in immobili:vt.C.de rei vẽdi.l.more litis.Itẽ hoc quoad cursum:sec⁹ quoad effectũ:vt .s.de rei vẽdi.l.si post acceptũ Sed hodie videt interpellari etiã quoad cursum.C.de anna.exceptio.vt pfecti⁹.secũdũ M.sed secũdũ Io.illa in quatuor casibus loquitur:vt not.d.l.si post acceptum.

b Maluerim.] pro re,quã emerã à nõ domino, & vsucapiebã.

c Causam pos.] id 10 est,ei⁹ q d est affectus pos.id est vsucapionẽ: nã prius vsucapiebã: nũc nõ,cũ fact⁹ sim dominus,si res psens est: vt.s.de rei ven.l.ei⁹.& l.hoc si causa aũt pos. cõstat,qa mihi nõ mutat,imò & priorẽ causam retineo:vt.s.de ac 20 quirẽ. possess.l.iij.§. ex pluribus. quæ est contrà.

d Idemque.] vt scilicet cã pos.mutetur prædicto modo.

al.Iulianus.li.25.ad edict.

e Litis æstimatio similis.] vel vt fiat dñs si res est psens vt.s.de rei vẽdi.l.eius 30 &.l seq. Vel vt detur cãvsucapiẽdi:vt.s.e.l.j.Itẽ vt cõpetat publi. vt.s.de publi.l.sed si res.§ si lis.Item vt de euic.teneat:vt hîc, & s.rerũ amo.l.si pter res.& arg.j.q. ex cau. in pos.ea.l.fi.sed nõ cauet de cui.licet teneat 40 vt dixi, vt.s. de rei vẽ.l.& ex diuerso.§.petitor.& s.de cõdi.fur. si seru⁹.§.cauere. Sed quidã dicũt eũ nõ teneri de euic.arg.C. de trãsac.l.si pfundo. Sed certè hîc nõ est transactio.Itẽ facit.s.commo.l.si vt certo.§.j.&. 50 s.de euic.si seru⁹ vẽ. §.j.Sed arg. contrà.C. de ser.fugi.l.mãcipia. j fi. ADDITIO. Dic secũdũ Bar.ꝙ ibi soluit pœnã: hîc litis æstimationem.

Emptor.] CASVS. Emi fundũ meũ à te:& partem 60 fundi scio alienam: quæritur,an reliquas partes vsucapiam.Et distinguitur:nam aut nescio quæ sit pars aliena,nec ratione loci,nec quotæ:& hoc casu non vsucapiam.aut scio,quæ pars sit aliena pro diuiso:& tunc vsucapiam cæteras partes.Fran.

f Ignorauerat.] quãtũ est alienũ ratiõe loci,& quotæ:vt in prĩo aũt scio ratione loci,vt in secundo:aut ratione quotæ:vt in tertio.

g Ignorauerat.] ratione ergo incertitudinis nihil valet.Arg.cõtra.s.de leg.j.l.si ita sit scriptũ & secũdũ hãc intellige.s.de acq.poss. l.si qs fundũ.Sed qd,si emptor ignoraret ꝙ aliqua pars sit aliena:vẽ 70 ditor scit,& dixerit, Vẽdo tibi qcqd iuris habeo in isto fundo?Rñ. nõ procedere vsuca.ar.s.de acq.pos.l.locus.vẽditio autẽ tenet:vt.s. de hære.ven.l.ꝙ si nulla. Vel dic procedere vsuca.vt.j.eo.qui cùm. §.j.Nec ob.l.locus.quia potest dici,ꝙ ibi vterque sciebat, ꝙ aliqua pars erat aliena,secundum H.

h Scit.] puta,tertiam.

Si rẽ.] Pone casum vt posui.s.de vsuca.l.sequitur.§.si rem pignori.Fran.

i Surripuero.] Ego dominus:secus si non sum dominus vt s.pro sol.l.fi.&.C.eo.l.cũ scit.vel solu.vt.s.de vsuca.l.sequit.§.si rem. vbi 80 etiam quæsiui quomodo hoc casu potest habere locum vsucapio: cùm dominus alienet:& fa.j de fur.cùm hæres.§.j.

Qvi cũ pro hærede.] CASVS. Vsucapiebam rem ti.pro emptore,vel pro hærede:& interim eandẽ rem petij precario à vero domino.dicitur,ꝙ desino vsuc. Si ex.x.] Emi.x.seruos à nõ domino.quosdã scio alienos,& eos cognosco:alios vsucapiam. sed si non cognosco illos,quos scio alienos, neminem eorum vsucapiam. Post mortem.] Testa.vsucapiebat seruum ti.pro emptore. decessit testator:hæres interim distulit adire hæreditatem.Dicitur quòd hæreditas cõplet vsusca.& ea cõpleta si hæres posteà adeat hę red.efficitur dominus huius serui,sicut aliarum rerum hæreditariarum.Et hæc sunt vera,nisi alius interim eũ seruum possedit Franc.

k Rogauerit.] à vero domino:vt&.s.de acquirẽ.pos. interdum. non à creditore debitor. nam nõ desineret vsucapere:vt.s.tit. ij. l.non solùm.§. qui pi- 10 gnori.&.§.fina.

est. Et verius est, vtiliter cedere tempora vsucapionis.

Qui ab alio rogat precario quod poßidet: incipit poßidere ex noua causa, & desinit ex antiqua.Bart.

*Pomponius. LEX VI.

Qvi cùm pro hærede,vel pro emptore vsucaperet, precario rogauerit [k]:vsucapere non potest:ꝙ [l] porrò inter eas [m] res interest: cùm vtrobique desinat ex prima caussa possidere, qui precario vult habere.

Mala fides in una re certa,non nocet in altera,in qua certum est adesse bonam fidem: secus si ambæ sunt incertæ.Pau.de cast.

Si ex.x.seruis quos emerim,aliquos putẽ esse alienos,& qui sint alieni,sciam:reliquos vsucapiam: ꝙ si ignorem qui sint alieni,neminem vsucapere [n] possum.

Vsucapio cœpta per defunctum completur per hæredem etiam possesione non apprehensa.Pau.de cast.

Post mortẽ eius, qui hominem emerit:expleto tempore quod defuisset ad vsucapionem, quamuis eum hominem hæres possidere non cœpisset,fiet [o] tamen eius [p]: sed hoc ita, si nemo eum possedisset [q].

Ad usucapionem sufficit sola ciuilis possesio. Barto.

Iulianus li.44.dige. LEX VII.

Qvi fundum possidebat Pro emptore:ante quá diutinam possessionẽ impleret, decessit:serui, qui in eadẽ possessione relicti fuerant,discesserunt relinquẽdæ eius gratia. Quesitũ est,an

*al. Vlpianus li. 33.

l Quod.] pro quia: aliâs quid.

m Inter eas.] id est, ti.pro empt. & pro hærede ex vna parte: & precarium ex alia.

n Neminem vsucapere.] ratione incertitudinis: vt & .s. eod. 20 emptor.

o Fiet.] adita hæreditate saltem animo.

p Eius.] vt.s. titul. ij.cœptam.

q Possedisset.] vt s.ti.iij.si de eo.§.j.&.l. Pomponius. § . quæsitum.

Qvi fundum.] 30 CASVS. Vsucapiebat Titius fundũ titulo pro emptore : decessit interim Titius : serui defuncti, qui stabant in illo fundo. recesserũt de fundo animo relinquendi pos.illius fundi. Dicitur, ꝙ adhuc 40 procedit vsucapio. Si fundũ.] Possidebã ti.Pro emptore fundũ : si iam tenuerã eũ aliquo tẽpore,nũc cœpi possidere partẽ fundi vicini aliquo ti. Dicitur,ꝙ de nouo incipio possidere, & vsucapere istam partem. 50 Seruus.] Seruus meus mãdauit Titio, vt ei emeret fundum: tandem isti seruo in testamẽto reliqui libertatem:& Titius emit fundũ, & seruo facto libero tradidit: quæritur, an iste factus liber vsucapiat 60 fundum? Et dicitur, quòd nõ, siue Titius credebat cõcessum liberũ peculiũ seruo facto libero,siue ignorabat.Et redditur ratio:quia aut seruus nũc factus liber scit sibi peculium cõcessum non esse:aut scire debet;cũ in testamento manumisso intelligitur peculium ademptum:& sic si scit, est malæ fidei possessor:si autem ignorat,errat in iure:& sic non vsucapit.Et adducit simile de eo,qui simulat se meũ creditorẽ,& ei soluã. Nã nõ vsucapit,cũ sit malefidæi possessor.Si autẽ sciebat Titius peculiũ manumisso concessum nõ esse, & tamẽ soluit:præsumitur donare potius,quã indebitũ soluere. Si tutor.] Tutor rem pupilli sur 70 ripiẽs vẽdidit eã. Dicitur,ꝙ emptor eã nõ vsucapiet, cũ sit furtiua. Qui bona.] Emi fundum à nõ domino bonafide,& eũ possidere cœpi.tãdẽ alius inuasit pos.fundi:& posteà ab inuadente recuperaui:& eo tẽpore,quo recuperaui,cœpi habere malã fidem.Dicitur ꝙ non vsucapiam:& reddit rationẽ:posteà adducit simile:cũ emi rẽ à non domino bonafide:& tempore, quo traditur mihi, incœpi habere malãfidẽ:nã istã rẽ non vsucapiã.Posteà adducit aliud simile, Vendidisti mihi seruũ vitiosum,qui tamẽ non erat tuus:tamẽ possidebas eũ bo.fi.& tradidisti:tandẽ quia apparet vitiosus, reddidi eũ tibi recepto pretio:& nunc incipis habere malam fidem. Dicitur, ꝙ 80 non vsucapies.Idẽ est & in eo,qui bonafide possidebat fundum,& posteà deiectus de eo fuit,& eum recuperauit per interdictum Vnde vi:& tempore,quo recuperauit,cœpit habere malamfidẽ. Qui sciens.] Interdictum est hæredi,quòd non diminuat de rebus hæreditarijs:tandem vendidit cuidam hoc scienti.Dicitur,ꝙ ille,qui emit,non vsucapiet. Procurator.] Mandaui procura.meo vt venderet fundum,quem possidebam,& hic fundus valebat centum:tãdem procurator vendidit eum pro.xxx.odio mei, vt afficeret me

damno. dicitur quod si emptor hoc ignorauit, bene poterit præscribere. & adducit simile de eo, qui sciens rem alienã védidit ignoranti. Dicitur quod emptor præscribit fundũ: si autẽ emptor cũ procuratore meo collusit, dicitur quod emptor non præscribit. ¶ Furtiua.] Surripuisti mihi seruũ: tandẽ cũ mihi ignoranti esse meum seruum obligasti, & eũ luisti postea: & eũ vendidisti cuidã bo. fi. ementi. dicitur, quod emptor non vsucapiet: cũ 10 hæc res sit furtiua: nec videtur venisse in potestatem domini, cũ dominus hoc ignorauit. ¶ Liber homo.] Liber homo, quẽ possidemus bona fide, ex iisdẽ modis nobis acq rit, ex quibus acquirit seruus domino: & 20 ita liber homo si ex peculio, quod ad me spectat, aliquam rem à non domino emerit, etiam ignorans vsucapio. Fran.

a ¶ Hæredi.] qui adiuit antè quã serui discederent: & sic fuit ei quæsita ciuilis per ser 30 uum.
b ¶ Tempus] iã discessum seruorũ, vel post.
c ¶ Procedere.] qa retinuit ciuilẽ possessionẽ, quam nisi certis modis nõ potuit perdere: vt. s. tit. iij. l. si id quod. §. j. & fa. l. si colonus, & quod ibi not. 40 & s. de dolo, cùm qs. Item hoc nisi sit alius ingressus, arg. s. l. proxi. in fi.
d ¶ Adiiciam.] acquirendo aliquo tit. aliàs quomodo vsucaperẽ?
e ¶ Reliquo tempore.] quod adhuc superest ad vsuca. com 50 plendam.
f ¶ Adiiciuntur.] s. post emptionẽ primã: secus si totum simul: vt in contra. s. e. l. ij. §. sed si fundus. Vel ibi totũ credidi vnius vẽditoris: hic non.
g ¶ Conditionem.] nisi adiiceretur per al 60 luuionem: vt suprà, de publi. si ego. §. idem ait.

† Iste text. non est alibi, secundũ Ro. fol. xx. fin. ccccel. xxvij. ad hoc, quod præscrip. in prin cipali trahitur ad accessoria, quan do illa inerãt principali ab initio: secus si ex postfacto: quia tũc opus est noua præscri ptione. Bol.

nihilominus hæredi [a] tẽpus lõgæ possessionis procedere posset. Respõdi, etiã discedẽtibus seruis hoc tẽpus [b] hæredi procedere [c] debere.

¶ *In parte addita fundo noua emptione, noua præscriptione opus est. Bart.*

¶ Si fundũ † Cornelianũ pro emptore longa possessione vsucapiã, & partem ex vicini fundo ei adiiciã [d]: vtrũ eam quoque partẽ reliquo [e] tẽpore pro emptore capiã, an integro statuto tempore? Respondi, partes, quæ empto fundo adiiciuntur [f], propriam, ac separatam cõditionem [g] habere: & ideo possessionem quoque earum separatim nancisci [h] oportere: & lõgam possessionem earum integro statuto tempore impleri.

¶ *Restitutio procuratoris facta ei, qui scit, uel scire debet ad se non pertinere, usucapiendi causam non tribuit: nisi procurator restituens fuerit sciens: tunc enim donare uidetur. Barto.*

¶ Seruus meus Titio mandauit vt fundum ei emeret: eique manumisso Titius fundi possessionem tradidit. Quæsitum est, an longa possessione caperet. Respondi, si seruus meus mandauerit Titio, vt fundũ ei emeret, & manumisso [i] ei Titius fundum tradiderit, cùm & peculium ei concessum esse putaret, vel etiam cùm ignoraret [k] peculium ei concessum non esse: nihilo magis seruum [l] diutina possessione capere: quia aut scit [m] seruus peculium sibi concessum non esse, aut scire debet [n]: & per hoc [o] similis est ei, qui se

† No. quod scire, vel scire debere, idẽ sunt Bal. ad hoc istum textũ allegat: l. j. C. de fer. verbo, quæro vlteri⁹ &c.

h ¶ Nancisci.] non ergo trahitur vltima acquisitio ad primã: quod videbatur ratione cuiusdam vniuersitatis: sed non est: vt & s. tit. ij. l. rerum, §. fin. & facit. s. de auro, & argen. lega. l. cùm aurum. §. fi. & C. finium regun. l. fi.
i ¶ Manumisso.] in vltima volũtate domini, vel etiã inter viuos.
k ¶ Cùm ignoraret.] errans etiã in iure: nã soluenti ad impediendã cõditionem indebiti non nocet etiã error iuris: vt no. C. de iur. & fac. igno. l. cùm quis. & sic repetet hic Titius condi. indebi.
70 l ¶ Seruum.] scilicet manumissum in vltima voluntate, vel etiã inter viuos &c.
m ¶ Scit seruus.] & sic est malæ fi. quare non vsucapit: vt. s. titu. ij. l. si fur. §. j.
n ¶ Scire debet.] quia in vltima volũtate nõ intelligit datũ in dubio: vt instit. de leg. §. peculiũ. si ergo hoc nescit, in iure errat, & sic nõ vsucapit: vt. s. de vsuca. l. nũquã. in princ. Vel dic, scire debet: qa cũ esset legatũ, fuit adeptũ, & hoc sciuit: sed dicit se obliuioni dedisse: & sic etiã inter viuos esse potuit: quia expressè dicit dominus, se nõ cõcedere peculiũ, & hoc sciuit: sed tradidit obliuioni manumis- 80 sus: quare crassa ignorãtia nocet: vt. s. de iu. & fac. igno. nec supina. Et secundũ hoc no. quẽ nõ debere tradere obliuioni quod scit: sic. C. de cõtrahẽ. & cõmit. stip. l. magnã. Itẽ nõ debere quẽ factũ suũ, vel quasi ignorare[a]: vt. C. de rescin. ven. quisquis. & j. quod vi, aut. clã. l. iij. in fi. & s. si cer. pe. l. quod te. & j. de fideiuss. si Titius. §. Seia.
o ¶ Et per hoc.] refert se ad articulũ quando sciuit sibi concessum nõn esse: & sic fuit malæ fidei possessor, cui hic casus similis est.
p ¶ Simulat.] cùm non sit. Si ergo ex hac causa solutũ sit, non vsucapit, cùm sit malæ fidei possessor.
q ¶ Donare potius.] vt & j. de regul. iur. l. cuius per. & s. de libe. agno. l. si quis à liberis. §. si mater. Non ergo repetit, & domino tenetur adhuc actione mãdati: vt. j. de sol. si quis seruo. & l. si seruus. Sed si quæras secundũ Azo. an translatũ sit dominiũ hoc casu in manumissum? Rñ. ita si procurator factus fuit domi nus: quod est, si ipse & tradens, vel alter co 10 rũ hoc egerit, vt domino quæreretur. Sed si ponas procuratori à nõ domino traditũ esse: eũque postea manumisso soluisse: & sciẽs peculium non cõcessum: an vsucapiet manumissus? Rñ. ita, secundũ Io. Quid ergo. 20 s. proxi. dicitur? Rñ. illud tunc verum est, cũ quasi creditor accẽperit: hic verò quasi extraneus ex dono habet vsucapionẽ. Ergo siue sciat eum scienter indebitum soluere: & tunc ti. pro donato habet locũ: siue ex prima 30 caussa credat sibi solui, cùm tamen probabiliter credat sibi peculium concessum, & tunc ex ea caussa ex qua putat sibi tradi. Si autem scit non concessum, est malæfidei, & non præscribit: vt. s. proxi. respon.
40 r ¶ Priusquã res in potestatem.] Sed certè nec tunc, cũ sit pupillaris: vt. s. de acquirẽ. re. do. bo. si. quæ est contra. Rñ. nõ ob. postea quod fuerit furtiua: sed quod est pupillaris, sic. Vel ibi in immobili: hic in mobili. 50 Vel hic redijt postquã fuit factus pubes: & secundum hoc dic in potestate pupilli. i. eius qui fuit pupillus. Vel secundum Azo. de ipso pupillo dicit, quod interim nõ vsucapit, cũ sit possessione priuatus: vt. s. tit. iij. l. rem, 60 quæ.

a Concor. tex. in. c. cũ illorum. extrã, de sen. exc. & in c. ab excõmunicato. & ibi notaui in apostil. ad Panor. in ver. In facto, pprio. num. xviij. extrã, de re scrip.

creditorem simulat [p] esse. Quòd si scierit Titius peculium manumisso cõcessum non esse: donare [q] potius, quã indebitũ fundum soluere, intelligendus est.

¶ *Furtum tutoris facit rem inusucapibilem: nec sufficit rẽ in tutoris potestatẽ reuerti. Bart.*

¶ Si tutor rem pupilli sui surripuerit, & vendiderit: vsucapio nõ contingit priusquã res in potestatẽ [r] pupilli redeat. Nã tutor [s] in re pupilli tunc domini loco habetur, cùm tutelã administrat, [t] nõ cùm pupillum expoliat [v].

¶ *Eo tempore, quo possessio recuperatur, debet quis esse bonæfidei: aliàs non procedit præscriptio, siue recuperetur extra iudicium, siue per actionem personalem, siue per interdictum. Bart.*

¶ Qui bonafide alienũ fundũ emerit, & eius possessionẽ amiserit [x], deinde eo tempore nactus [y] est possessionem, quo scit alienã rem esse: non capiet [z] longo tẽpore: quia initiũ secundæ possessionis vitio [a] non carebit: nec dissimilis est ei, qui emptionis quidẽ tempore putat fundũ vendentis esse: sed cùm traditur, scit alienum esse [b]. Cùm enim [c] semel amissa fuerit possessio: initium rursus recuperatæ [d] possessionis spectari oportet [e]. Quare si eo tempore redhibeatur [f] homo, quo emptor [g] scit alienum esse: vsucapio non contingit [h]: quamuis antè quàm venderet, in ea caussa fuerit vt vsucaperet. Idem iuris est in eo, qui de fundo deiectus possessionem per interdictum recuperauit [i].

s ¶ Nam tutor.] videbatur sufficere redire in potestatem tutoris, quasi domini: sed non est ita: nam &c.
t ¶ Administrat.] ad opus pupilli.
v ¶ Expoliat.] sic etiã in omnibus est dicẽdũ, qui gerũt officiũ: siue in diuinis siue in humanis rebus. & facit. j. de fur. l. interdum. § tutelã. & C. de pactis. l. pactum. & s. de ma. te. l. qui filium. §. itaque.
x ¶ Amiserit.] quia alius inuasit.
y ¶ Nactus.] cum titulo, vel sine.
z ¶ Non capiet.] vsu. vt & s. titu. ij. si is cui. §. si quis bona,
60 a ¶ Vitio.] personali.
b ¶ Alienum esse.] qui non vsucapit: vt. s. eo. l. ij. in princ.
c ¶ Cùm enim.] redit ad primum.
d ¶ Recuperatæ.] cum titu. vel sine titulo.
e ¶ Oportet.] vt vsucapiat, si habeat malam fidẽ: aliàs sic etiam ex primo tit. vt no. in. l. naturaliter.
f ¶ Redhibeatur.] Non est hic casus similis alijs, nisi ad id, de quo tractat. s. quia interrũpitur prima possessio, & initiũ secundæ incipitur vt potè cũ is, cui redhibetur, redhibentis tẽpora sibi continuet: sed non sic in alijs suprà dictis: quia ibi non cõtinuantur tẽpora: vt 80 s. titu. ij. si hominẽ. & ti. iij. l. Pomponius. §. præterea. & s. quæsitũ.
g ¶ Emptor.] i. venditor: vt & s. de act. em. l. veteres. nam & hic qua si emptor est, cùm pretium reddit, & dat: vt. j. de diuer. præscrip. l. si duobus. §. vendidi.
h ¶ Non contingit.] qn̄ secundũ initiũ est vitiosum, vt hic: al. secus: vt. d. l. si hominẽ. & l. Pop. §. pterea. quod sunt cõtra. Alij dicũt quod pẽt, si incipiat à se: alij ecõtra. s. si velit cõtinuare cũ primo. Prima placet.
i ¶ Recuperauit.] secus si incõtinẽti: quia tũc possessor in pristinã caussam

causam redit:vt.ʃ.de vi,& vi ar.l.qui possessionẽ.sed an hoc, quod non vsucepit,pro interesse ab inuasore recuperat?Respond.non: vt ar.ʃ.de fur.si is cui.in si.

a ¶ Sciens.]si verò ignoraret,datur accessio:vt.ʃ.titu.iij.pompo.§.si iussu.Franciscus.

b ¶ Rem emit.]hæreditariam.

c ¶ Prætor.]viuus postulantibus creditoribus:quod causa cognita fieri debet:vt.ʃ.de cur.fur.l.obseruare.Vel dic etiã mortuus:quod facit mota quæstione de hæreditate iudicio petitorio:vt.ʃ.de peti.hæ.Diu°.vel diuisorio:vt.ʃ.famil.ercisc.alienationes.& facit.ʃ.de vsuca.si ab eo.

d ¶ Fundum.] quem bona fide alienũ possidebas,idem si tuum:si tamen pro certa quantitate tantũ dari mandaueras:puta pro.c.& ipse minoris vendidit:quo casu dominiũ nõ transtulit:vt.ʃ.man.si diligẽter.Quid aũt,si certa forma nõ erat præfixa in mandato:sed simpliciter mandauerat vt venderet?nũquid dominiũ trãstulit cũ dolosè eum pro minori vendidit?Argu.ꝙ non.ʃ.man.l.an tepenul.§.fi.

e ¶ Addixerit.]id est vendiderit.

f ¶ Nam & cùm.] verè malitia procuratoris nõ ob.præscriptioni:quia nec alterius cuiuslibet venditoris.

g ¶ Non interpellatur.]id est,nõ impedit,& hoc iure isto:hodie secus:vt.C.de præscrip.long.temp.aut.malæ fi.Accur.

h ¶ Emeret.]& sic illi procuratori vilius vẽderet.

i ¶ Bonæ fidei.]sic.ʃ.de le.j.si ferũ° pluriũ.§.j.Et quod dicit præmio,an idem si gratia?Videtur idem,ar.ʃ.de fur.l.si pignori.

k ¶ Replicationẽ.] quia collusit cũ ꝓcu.& hoc nisi reliquũ qđ deest vellet ẽptor supplere:tũc enim nõ obstaret replicatio:vt.ʃ.man.l.diligenter.§.j.

sciens iam alienum esse.

¶ Qui sciens emit ab eo,cui est interdicta administratio à iudice,uel à lege,non præscribit. Pau.de Cast.

¶ Qui sciẽs[a] rẽ emit[b] ab eo, quẽ prætor[c] vt suspectum hæredẽ diminuere vetuit: vsu non capiet.

Malitia procuratoris non nocet emptori bonæ fidei:secus si procurator colludat.Bart.

¶ Procurator tuus si fundum[d], quem.c.aureis vendere poterat, addixerit[e].xxx.aureis,in hoc solum vt damno te afficeret,ignorãte emptore:dubitari non oportet quim emptor lõgo tẽpore capiat. Nam[f] & cùm sciens quis alienũ esse fundum,vendiderit ignoranti:nõ interpellatur[g] longa possessio. Quod si emptor cũ procuratore colluserit,& cũ præmio corruperit,quò vilius emeret[h]:non intelligitur bonæ fidei[i] emptor, nec longo tẽpore capiet:& si aduersus petentem dominũ vti cœperit exceptione rei volũtate eius venditæ:replicationem[k] doli vtilem futuram esse.

¶ Res non dicitur reuersa in potestatẽ domini,qui furtum factum ignorauit.Paul.de Cast.

¶ Furtiua res non intelligitur in domini potestatem redijsse, quis possideret eam,si modò ignorauerit[l] surreptã sibi esse †.Si igitur[m] seruũ,qui tibi surreptus erat,ignoranti tibi tuum esse,pignori dedero[n],& soluta pecunia eum Titio vendidero: Titius vsucapere non potest[o].

† Infero ex isto text.ꝙ furtum cõmittit,quã uis fur habuerit animũ reddendi:de quo est expres sus in.l.qui iumenta.ʃ.de fur.secũdũ Bal.in.l.j.col.vj.C.de ser.fugi.

¶ Per liberum hominem bona fide possessum ex re possessoris & ex opera sua acquiritur dominium,& usucapiendi conditio sicut per seruum proprium.Pau.de Cast.

¶ Liber homo,q bona fide nobis seruit,iisdem modis ex re nostra[p] acqret nobis qbus per seruũ nostrũ acqrere solemus[q] Quare si-

l ¶ Ignorauerit.]vt &.ʃ.de fur.si ad dominũ.in fi.ti.& de ver.sig.l.labeo.§.item si.&.ʃ.de vsuca.sequitur.§.tũc.nisi in casu:vt in.d.l.sequitur.§.labeo.Arg.contrà insti.de leg.§.siquis rem suam.

m ¶ Si igitur.]quãntum ad propositum:quia in veritate suæ rei pignus non contrahitur.

n ¶ Pignori dedero.]quantum ad propositum.

o ¶ Non potest.]quia in potestatem tuam redijsse ignorasti.

p ¶ Ex re nostra.]vel opera sua,vt suprà de acqui.re.do. acquiritur.§.de his.

q ¶ Solemus.]Not.paria quoad quid liber homo possessus,& seruus:sic.ʃ.de vsur.qui scit.§.in alieno.

r ¶ Quare sicut traditione.]facta à domino.

s ¶ Vsucapione.]quando à non domino.

t ¶ Ignorantes.]facit.ʃ.pro soluto.l.ij.

¶ Iquis.] CASVS. Emi rem à Titio,quem sciebam pecuniã statim consumpturum.Bene vsucapere possum istam rẽ,nisi Titio esset interdictum bonis:quia erat luxuriosus.Nam tunc si emem ab eo,non vsucapio.Fran.Accur.

v ¶ Consumpturum.]non tamen in turpẽ vsum,sed idem si in turpem vsum,si tamen poterat vendere:quia non erat ei interdictum: vel si erat,fecit cum tutore, vel curatore: aliàs bonafides non prodest:vt.ʃ.de vsuca.l.vbi lex.Accursius.

x ¶ A domino emit.]secundum credulitatem suam.

cut traditione[r], ita vsucapione[s] rẽ nostrã faciemus interueniente libera persona.Et si peculij nomine,quod nos sequi debet, emptio contracta fuerit:etiã ignorantes[t] vsucapiemus.

¶ Qui emit ab eo, quem scit consumpturum pretiũ, bonæ fidei est:nisi sciat eum cõsumpturũ in aliquem malum usum.Bar.

Idem li.5.ad edict. LEX VIII.

Si quis cùm sciret venditorem pecuniã statim cõsumpturũ[v], seruos ab eo emisset:plerique respõderunt,eum nihilominus bonę fidei emptorem esse:idque verius est. Quomodò enim malafide emisse videt,qui à domino emit[x]? nisi forte *qui à luxurioso[y] & ꝓtinus scorto[z] daturo pecuniam, seruos emerit,non vsucapiet[a].

* Etis,qui à luxurioso &c.

y ¶ Luxurioso.]cui per hoc erat interdictum bonis à iudice: sed furioso per legem interdicitur vt.ʃ.de cur.fu.l.j.Aliàs cuicũque det,quid ad me? &.ꝓ hoc.ʃ.de aleato.l.fi.§.j.ij.rñ.Alij dicũt etiãsi non sit interdictũ:& pro eis.ʃ.de minor.ꝙ si minor.§.fi.& ʃ.mãda.si verò non remunerandi.§.si adolescẽs.sed ille in minori loquũtur.Itẽ pro eis infrà.qua.rerum act.nõ datur.l.ij.Sed ibi cõtraxerũt collusores inter se:secus si extraneus.Vel illud in ac.de euic.aliud in principali.

z ¶ Scorto.]id est meretrici.

a ¶ Non vsucapiet.] subaudi,Nam &c.

¶ Dominus potest usucapere partum ancillæ furtiuæ ab alio,quàm à seruo subtractæ,& per seruum domino traditæ.Bar.

Idem li.3.adu. LEX IX.

Qvi ob pactionem libertatis ancillã furtiuam à seruo accepit: potest partum eius quasi emptor[b] vsucapere.

¶ Dominus põt usucapere partũ ancillæ à seruo manumisso subtractæ,& sibi traditæ.Bar.

Idem li.2.ad mun. LEX X.

Seruus domino ancillã, quam surripuerat,pro capite suo dedit:eaque concepit. Quęsitum est, an dominus eius partem vsucapere posset?Respondi, Hic dominus quasi emptor partum vsucapere potest[c]:namque[d] res ei abest pro muliere:& genere[e] quodammodò venditio inter seruum, & dominum contracta est.

¶ Iustissima caussa erroris in titulo pro emptore,tribuit caussam usucapiendi.Bar.

Africanus li.7.quæst. LEX XI.

Qvod vulgò traditũ est,Eum, qui existimat se quidem emisse, tur,quòd vsucapiam.Fran.Accur.

¶ Vi ob pactionem.] CASVS. Seruum meum manumisi: & ob hoc dedit mihi ancillã furtiuã.Dicit,ꝙ partum ancillæ potero vsucapere tãquã emptor. Fran.Accur.

b ¶ Quasi emptor.] qui nullo tempore sciuit alienam.Idẽ si nato partu, & inchoata partus vsucapione cognosceret siue alienã, siue furtiuam.Idem,si post cõceptionem ante natiuitatẽ cognouit simpliciter alienã: in alijs casibus secus: & sic non est cõtra.ʃ.de vsuc.l.sequitur.§.de illo Itẽ quo ti.Dic pro soluto:& sic dictio quasi[a],non est expressiua veritatis: nã est, Facio vt des: vt dixi ʃ.pro soluto.l.j.& fa cit.ʃ.l.proxi.

a Concor.tex.ʃ.c.gratũ cùm ibi not.per Panor.nu.ix.& quod ibi posui in ad di.i ver Dictio,quasi.extra.de officio dele.& in.c.cũ de diuer.& ibi notaui in apostil.ad Gemin.eo.versi.extra.de priuil.& excess.priui.lib vj.

¶ Eruus.] CASVS. Seruũ meũ manumisi,& ob hoc dedit mihi ancillam, quã ipsemet surripuerat:& hæc ancilla peperit penes me. Dicitur,quòd vsucapiam.Fran.Accur.

c ¶ Vsucapere potest.]Quid ergo quod dicitur.ʃ.de vsuca.l.sequitur.§.de illo?Respon.superior pars.§.per inferiorem determinatur,Io.Vel aliter,ibi sciuit seruum vitiosè detinere antè, quã sibi seruus traderet:hîc dominus ignorauit.Vel ibi dedit, cùm erat seruus:hîc iam liber factus quondã domino tradiderat.Vel melius quando seruus non subtraxit ancillã,sed eam sine vitio suo habet, vsucapit dominus partũ:vt.ʃ.l.proxi.At quando subtraxit eam, & tradit quoad seruus est,non vsucapit dominus:quia possessio serui vitiosa domino nocet:vt.ʃ.d.§.de illo.&.ʃ.eo.l.ij.§.si seruus bonafide:si autem tradit iam liber,vsucapit,vt hîc.Io.

d ¶ Namque.]si hæc est ratio,quare vsucapit partum:cur in matre prohibetur:vt.ʃ.eo.l.ij.§.sed si seruus?Respõ.nõ est ratio, quare dicatur vsucapere:sed quare videatur quasi emptor.

e ¶ Et genere quodammodò.]i.de iure gen.vt apparet.ʃ.de contrahen.emp.l.j.in prin.ibi.Olim non erat &c.

¶ Vod vulgò.] CASVS. Id,quod vulgò dicitur,Eũ nõ posse vsucapere ꝓ emptore,qui credidit se emisse, & nõ emit fallit in casu:vt si credã emptionem factã:vt ecce,Si mandaui seruo

meo, vel procuratori meo, vt emat mihi rem:& ille postea dicat se emisse, cùm non emerit, & tradat eam mihi: nam vsucapio pro emptore illam rem. Fran. Accur.

a ¶ Emptor habeat.] A contrario ergo, si iusta causa interuenit, habet locum vsucapio pro emptore. Nã & sic facit ad tit. & pro hoc j. pro legato. l. fin. & s. de vsuca. l. non solùm. §. quod vulgò. ibi, hoc amplius &c. Alij dicunt, idẽ tit. pro suo: arg. s. de iure. do. l. pro culus. Itẽ quòd dicit, iustã: dic, id est, iustissimã: quia in alieno facto: vt subijcit: vt & j. pro suo. l. fi. & dixi. s. e. l. ij. in princi.

se, nec emerit, non posse pro emptore vsucapere: hactenus verum esse ait, si nullã iustã causam eius erroris emptor habeat[a]. Nã si forte seruus, vel procurator, cui emẽdam rem mandasset, persuaserit ei se emisse, atque ita tradiderit: magis esse, vt vsucapio sequatur.

¶ *Per missionem in possessionẽ ex primo decreto non desinit quis usucapere, uel præscribere. Pau. de Cast.*

*P apinianus LEX XII.

Misso legatario in possessionẽ[b], res pro emptore vsucapiuntur[c], salua prætorij pignoris causa.

¶ *Nunciatio noui operis nõ interrumpit præscriptionem soli. Bart.*

Scæuola li. 5. respons. LEX XIII.

Alienam aream bona fide emit[d], & ante impletã diutinam possessionem ædificare cœpit, & denunciante[e] domino[f] soli intra tẽpora diutinæ possessionis, perseuerauit. Quæro, vtrum interpellata sit: an cœpta durauerit? Respondi, secũdũ ea quæ proponerentur, non esse interpellatam.

¶ *Qui emit ab aliquo, tanquàm à negotiorum gestore, vel coniuncta persona: est malæ fidei: nisi credat eum habere mandatum. Bart.*

Idem li. 25. responso. LEX XIIII.

Intestatæ sororis hæreditas obuenit duobus fratribus, quorũ alter absens erat, alter præsens: præsens etiam absentis causam agebat: ex qua hæreditate suo, & fratris sui nomine fundum[g] in solidum vendidit Lucio Titio bona fide ementi. Quæsitum est, cũ scierit partem fundi absentis esse, an totum fundum longa possessione cœperit? Respondi, si credidisset[h] mandato fratris venisse[i] per longum tempus cœpisse.

*al. Paulus li. 10. Respons.

Misso.] CASVS. Hæres, qui possidebat rem aliquã titulo pro emptore: licet legatarius mittatur in pos. huius rei causa legatorum seruandorum: tamen hæres procedit in vsucapione. Fran.

b ¶ In possessionẽ.] causa rei seruandæ.

c ¶ Vsucapiuntur.] nihilominus. s. ab hærede: vt & j. tit. j. l. ij. in princ. & facit. C. de pigno. l. vsucapio. & facit. s. tit. iij. l. iij. §. fina. Accur.

Alienã.] CASVS. Fundum tuum bona fide possidebã & antè quàm præscripsissem, ædificabã domũ in eo fundo: & cũ ædificarem: denũciasti mihi ne ædificarem. dicitur, quòd propter hoc non interpellatur præscripio. Franciscus.

d ¶ Emit.] aliquis.

e ¶ Denunciãte.] nouũ opus, ne ædificaret. Vel dic, denunciauit suã esse, non tamen per executorem: quia tunc secus: vt. C. de præscr. xxx. an. l. sicut. Nec ob. C. de rei vẽdi. l. si fundũ. quia ibi fuit ab initio denunciatum: vt. s. de peti. hære. item veniunt. §. petitam. quia ibi speciale. & facit. s. de li. causa. l. non solum. §. si eum.

f ¶ Domino.] in non dño certũ est: vt. C. de rescin. vendi. l. si maior.

Intestate.] CASVS. Duo fratres successerũt sorori suæ defunctæ ab intestato: vnus istorũ fratrũ erat absens, & alter pñsens. Ille q erat pñsens, vẽdidit fundũ cõem nomine suo, & fratris: qrĩt, an emptor vsucapiet, seu præscribet? Et dicitur, ꝙ si emptor credit, ꝙ venditor vendat de voluntate fratris, ꝙ præscribet. Fracifcus.

g ¶ Fundum.] non hæreditarium, sed pro hæreditario habitum.

h ¶ Si credidisset.] & iustam causam habuit credulitatis: vt. j. de verborum signi. l. bonæ fi. non autem ideò quia frater: quia sic esset error iuris, qui noceret: vt. s. de vsuca. l. nunquàm. Sed op. quòd cohæres absens possessionem ignorans non amisit: ergo nec emptor quæsiuit: ergo nec præscripsit? Respond. absens non possidebat: vel quia non adierat, vel quia pos. non apprehenderat: vt. s. de acquir. pos. cùm hæredes.

i ¶ Vænisse.] id est venditum esse.

¶ PRO HAEREDE. ¶ *Aliter accipitur hic: aliter s. de peti. hære. l. pro hærede. cùm hic vere: ibi falso hæredes dicantur. Et quando hoc locum habet, not. infra l. j.*

Pro hærede.] CASVS. Credebã Titium mortuũ, cũ esset viuus: cœpi possidere bona eius tãquã hæres. & inter cætera bona erat quædã res aliena, quã defunctus tenuerat bona fide. dicitur, ꝙ nõ vsucapio istam rem titu. pro hærede, cùm Titius adhuc viuat. Franciscus Accursius.

k ¶ Potest.] i. oportet esse mortuũ eũ, in cuius bonis sum hæres: vt. s. eo. l. opinione. non autem dicas, quòd res viuentis non possit vsucapi: quia hoc esset falsum: vt arg. j. pro legato. l. ea res. Item est ratio: quia nec hæreditas est viuentis: vt. s. de hęrdi. ven. l. j. Acc.

l ¶ Existimauerit.] quantum ad opinionem. Non ergo sufficit opinari, sed certus esse debet eum mortuum esse, vt possit adire, vel bonorum pos. petere: vt. s. de acquir. hær. l. qui hæreditatem. Item cõtra, si putet eum viuũ, q decessit: vt in eo. ti. l. hæres insti. Quis ergo vsucapit pro hærede. Resp. Ille qui tenet rẽ, quã defunctus mala fide possidebat, & nõ licet vti accessione ex persona defũcti: vt C. de præscrip. long. tẽ po. l. j. & s. de acquirẽ. pos. Pomp. §. cũ quis. Sed Io. contra: vt. j. de diuer. præscri. l. cũ hæres. & no. s. de pub. l. si ego. §. partus. Dic igitur, ꝙ ille vsuca. pro hærede, qui possidet rem quã & defunctus vsucapiebat pro emptore vt sic duob' modis pos sideat: vt. s. de acqui. pos. l. iij. §. ex plurib'. Item ille qui apud defunctum rẽ vitiosam nunc purgatam vitio possidet pro hærede: vt. s. de vsuca. l. vbi. §. j. Item ille qui iustissimẽ errat, vt. s. de vsu cap. l. non solũ. §. j. Itẽ ille, qui tenet rem in qua defunct' carebat tit. tenebat tamen pro sua, & bona fide: vt. j. eo. tit. l. pleriq; & hoc si est extraneus: secus in suo: vt. j. l. proxi. §. filiũ & facit. j. de fur. si quis ex bonis. An autẽ totalis hęreditas vsucapiatur? Res. nõ quia cũ sit vniuersitas iur. vt. j. de verb. sign. nihil aliud. ergo non possidetur: vt. s. de acqui. re. do. l. seruus. §. incorporales. nec ergo vsucapiat: vt. s. de vsu cap. l. fine. Sed res singulares corporales si alienæ sint in hęreditate, sic: vt in hoc tit. scilicet, mobilis triennio: immobilis, decennio: licet quidam dicunt omnes decennio: ne inueniatur in quibusdam hæres, in alijs nõ. arg. s. de hære. insti. l. ex facto quod non placet: personalibus autẽ actionibus suis temporibus prescribitur, scilicet. xxx. an. vel alio tempore: non dico ti. pro hærede: sed petitoris negligentia secus in vniuersitate facti, quæ vniuersaliter vsucapitur: vt no. s. de vsuca. l. rerum §. fi. & ad idem. s. de rei ven. l. vendicatio. Accursius.

Vsucapio pro hærede ad hoc, vt habeat locũ qd oportet fieri.

Vsucapere pro hærede quis dicat.

TITVLVS VI.

Pro hærede.

¶ *Titulus putatiuus pro hærede, non sufficit ad usucapiendũ, si non poterat esse hæres: quia uiuebat ille: cuius se hæredem putabat. Paul. de castr.*

Paulus. lib. 32. ad Sab. LEX I.

Pro hærede ex viui bonis nihil vsucapi potest[k], etiãsi possessor mortui rẽ fuisse existimauerit.[l]

¶ *Missio ex primo decreto præscriptionem nõ interrumpit: Paul. de Cast.*

Idem libro. 45. digesto. LEX II.

Qui legatorum seruãdorum causa in possessionẽ mittitur, non interpellat possessionẽ eius, qui pro hærede vsucapit: nã custodię causa eam rẽ tenet. Quid ergo est? Impleta etiam vsucapione eius pignoris pertinebit[m] †: vt non prius discedat[n], quàm si solutum ei ligatum fuerit, aut eo nomine satisdatum.

¶ *Qui detinet rem, quam scit alienã: ex superuenienti titulo pro hærede non incipit possidere, nec usucapere: quia non potest sibi causam possessionis mutare: Paul. de Cast.*

¶ Quod vulgò[o] respondetur. Causam possessionis neminem sibi mutare posse: sic accipiendum est * vt possessio non solùm ciuilis, sed etiam naturalis intelligatur: & ptopterea responsum est, nec

† permanebit.

* de possessione tã naturali, quã ciuili, pulchrè Fräc. Dua. li. 1. dispu. tati. ca. 18.

Vi legatorum.] CASVS. Hæres Titij possidebat rem alienam ti. Pro hærede. tandem vnus legatarius, cui hæres debebat legatũ, missus est in possessione huius rei causa legatorum seruandorum: dicitur, ꝙ non interrumpitur pos. hæredis: vnde procedit in vsuca. & si interim compleatur vsuca. nihilominus legatarius erit, & durabit in possess. nec discedet de possess. nisi ei satisfiat.

¶ Quod vulgò.] Quod aliàs dicitur. Neminem sibi causam pos. mutare posse: habet locum in pos. ciuili & naturali. hinc est, ꝙ colonus, vel depositarius, vel cõmodatarius nõ possunt mutare causam pos. & possidere pro hærede, ¶ Filium.] Pater donauit filio suo, quẽ habebat in potestate quandam rem: & sic filius viuo patre successit patri insolidum: & rem sibi donatam à patre vult possidere tit. pro hærede. dicitur quòd non auditur. Idem est, & si filius successit patri in parte hæredi: nam non potest possidere rem sibi donatam pro parte cohæredum, nec pro sua ti. pro hærede. Fran.

m ¶ Pertinebit.] vt. s. de vsuca. l. iusto. §. non mutat. Accursius.

n ¶ Discedat.] vt sic tædio affectus hic hæres satisdet: vt & s. vt in pos. leg. is cui. in prin. & facit. s. titu. j. misso. Accursius.

o ¶ Quod vulgo respõdetur.] vt & s. de acquir. possess. l. iij. §. illud vbi:

lud.vbi plenè dixi.

a ¶Colonum.] Arg.pro eis,qui dicũt istos naturaliter possidere: sic &.§.cõ.diui.l.cõi diui.§.nec.Sed tu dic nullã:vt.§.de vsuca.l.non solùm.§.j.in fi.Et quod hîc dixit possessio ciuilis,& naturalis:dixit propriè pro ciuili:impropriè pro naturali.i.detẽtatione:sic.§.de of. procõ.& leg.l.ij. Vel dic,ꝙ hic versus, Et propterea &c. addat prædictis:quasi dicat, si ita est in ciuili,& naturali: ergo magis in nulla.Accur.

b ¶Filiũ quoque.] Istud quoq;,similitudinẽ cũ superioribus not.Nã superiores qui habẽt naturalẽ possessionẽ,nõ possunt mutare causam possessionis,& sic nec vsucapere:sic & hîc qa quasi talem,& hîc, qualẽ & prædicti habẽt detentationem patre viuo.Accursius.

c ¶Pro hærede.]nec etiã si est hæres:vt.C. eo.l.nihil Et est ratio, vt subijcit,& diximus in.d.l.nihil.Sed an ꝓ suo?quod videt :vt.§. ꝓsuo.l.peñ.§.si pater. Sed dic vt.d.l.nihil. Itẽ an ꝓ donato? Rñ. videtur ꝙ non:qa aut donauit vt extraneo: & sic non tenet ab initio:sed demum morte cõfirmat:sed tũc iã incipit rem eam habere filius,quasi ex causa legati:vt.C.de inof. do.l.ij.nõ tamẽ dico, ꝙ sit legatũ,vel donatio causa mortis. Aut dat vt habeat in peculio:& tũc idẽ, scilicet ꝙ non vsucapiat:vt.§. ti.j.l.j.§.j.Vl pôt dici ꝙ hic vt extraneo donauerit,& vsucapit ꝓ donato, nõ ex tẽpore factæ donationis:vt.§. ti.j.l.j.§.j.sed ex tẽpore cõfirmationis,si nõ erat res patris.Aliàs ex tẽpore cõfirmationis esset filij:vel vt dixi ibi:quando vt haberet in peculio.

aNo.in l. si.de condi. & demõ & in de.j. §. ij. extra de regu.

al.Paulus.li.22. ad Quin. tũ Mut.

colonũ [a],nec eum,apud quem res est deposita, aut cui commodata est,lucrifaciendi causa pro hærede vsucapere posse.

¶*Filius hæres siue solus,siue cũ alio succedat, non vsucapit tit.pro hærede.Paul.de.Cast.*

¶Filiũ [b]quoque donatam rem à patre pro hærede [c]negauit vsucapere Seruius,scilicet, quia existimabat naturalem possessionẽ penes eum fuisse viuo patre. Cui cõsequẽs [d]est,vt filius à patre hæres nstitutus,res hæreditarias [e]à patre sibi donatas,pro parte cohæredum [f]vsucapere non possit.

¶*Verus hæres rem alienam,quam credit hæreditariam,potest usucapere tit.pro hærede.de hoc die,ut in glos.Fran.Accur.*

Pomponius LEX III.

Plerique putauerunt,si hæres sim,& putem rem aliquam ex hæreditate esse, quæ non sit: posse [g]me vsucapere [h].

¶*Ille potest usucapere pro hærede,qui potest institui hæres.Fran.Accur.*

Paulus li.5.ad leg.Iul. LEX IIII.

Constat eum,qui testamenti factionem [i]habet [k],pro hærede vsucapere posse.

TITVLVS VII.
Pro donato.

Paulus li.5. LEX I.

Pro donato is vsucapit, cui donationis causa res tradita est [l]: nec sufficit [m]opinari: sed & donatum esse oportet.

d ¶Consequens.]dixit quando solus est hæres:audi quando cũ alio,quia idem:& dic,filius in potestate hîc,& superiori casu . Sed quidam dicunt in emancipato:& ideo non vsuca.scilicet titu . pro hærede:quia non peruenit ad eum possessio,quæ fuisset apud defunctum tempore mortis,quia nulla tunc erat apud filium:quod est necesse vt vsucapiat pro hærede:vt.§.de vsuca.cùm hæres.Item secũdum eos hoc casu pro sua parte non vsucapit:quia sua statim fit.

e ¶Hæreditarias.]siue in veritate,siue quoad opinionem.

f ¶Cohæredum.]sed pro suo sic,secundum quosdã,quasi habeat, per alium quod nõ per se solus haberet:arg.§.de acqui.hære.cũ hæreditate.Sed tu dic nec pro suo:vt.§.proxi.respon.&.C.eo.nihil.

g ¶Plerique.]Posse me.nisi sim de suis:vt.§.l.proxi.in fin.vel nisi scientia defuncti mihi noceret,cui succedo in vitium:vt.C.cõ. de vsuca.l.fina.

h ¶Vsucapere.]titu.pro hærede.

i ¶Constat.] Factionẽ.in passiua significatione:ac si diceret,is q potest institui hæres,potest vsucapere ꝓ hærede:qd inspicit tribus tẽporibus:vt insti.de hære.qua.& diffe.§.in extraneis.aꝭ nõ vsucapit:hæres tamẽ est:sed adimitur ei vt indigno:vt.§.de vulga. substi.ex facto.§.Iulianus.& facit.] ꝓ legato.l.nemo.

k ¶Habet.]demum.sed non omnem:quia non suus hæres.

¶PRO DONATO.

Ro donato.] CASVS. Ille vsucapit ti.pro donato, qui rẽ sibi donatã à nõ dño possidet:nec sufficit,si putet sibi donatã:nisi hoc esset verũ. ¶Si pater.] Pater donauit Stichũ filio in potestate sua existẽti,vt eũ habeat in peculio,tandem decessit hic pater:quærit,an filius possit vsucapere hũc Stichũ ti.ꝓ dõato:& dicit,ꝙ nõ:qa nulla est dõatio. ¶Si inter.] Vir vxori donauit rem sibi viro commodatam à Titio, vel propriã Dicitur,quòd vxor nõ potest vsucapere istam rem, nec cõstante matrimonio,nec etiam eo soluto : vxor tamen dicitur possidere istam rem.Franc.Accursius.

l ¶Tradita est.]à non domino:aliàs fieret statim dominus:vt.§.de aqui.re.do.l. traditio. Et sic est contrà, §. de do.l.in ædib⁹.in fi.vbi dicitur,ꝙ nõ est donatio, nisi fiat statim res accipiẽtis: & si nõ est donatio, ergo deficit tit.& sic vsuca.cessat:sed illud quoad ꝓpositum donationis secundum secundam positionem casus.

m ¶Nec sufficit.] speciale in hoc tit. vt iustus error non inducat vsuc.secũdũ Yr: ꝙ nõ placet:vt dixi.§. de vsuca.l.Celsus.Hîc ergo nõ sufficit opinari, scilicet supinè:& facit. C.de rei vẽ.l.nullo.&. C.pro hære.l.fin.

Error iust⁹ an vsuc.induc.at.

n ¶Decedat.] scilicet,pater.

o ¶Nulla.] eo casu quo est inualida:secus vbi est permissa: vt.] eo.l.si. vir.

p ¶Donatio.]vel dedit,vt in peculio haberet,ꝙ est verius:vel si vt bene merito nõ vsucapit,scilicet ex tũc qa nulla:sed ex nũc:quia aliqua.s.morte cõfirmata:vt.C.de inof.do. si pater. Nec ob. C. de don.int vi.& vxo.l.donatiões.quasi retrotrahatur:quia rñ.vt dicemus.].l.si pat.s.vt quo ad fruct⁹ trahatur retro,nõ quoad dominium,vel vsuc. Vel dic, ꝙ pat hîc mutauit volũtatẽ:vel olim nõ cõfirmabatur silẽtio.Itẽ cõtrà,].ꝓsuo,l.pe.§. j. Sed ibi hæres cõfirmauerunt:vt &].eo.si pater.Vel dic,vt no.§. tit.j.l.ij.§.fi.Itẽ not.ꝙ M.dixit, ꝙ nõ potest donari filio,vt extraneo,cũ nõ sit extraneus:ꝙ est falsum vt.§.de in rem ver.si pro patre.§.si domini in fi.§.& quod iuſ.l.j.§.j.& de ado pt.si pater.§.qui duos.& de iu.do. profectitia. §. final. & de legat.j. l. cùm filio.

¶*Filius in potestate rem donatam à patre non vsucapit titulo pro donato, nec viuente patre, nec post eius mortem: quia donatio non valuit, & sic caruit titulo,nisi patri nõ succedat,& hæres patris habeat illam donationem ratam:quia tunc usucapit ex noua donatione facta ab hære de.Paul.de Cast.*

¶Si pater filio, quem in potestate habet,donet,deinde decedat [n]:fili⁹ pro donato nõ capiet vsu, quoniã nulla [o]donatio [p]fuit.

¶*Donatio facta inter coniuges de re propria donantis,vel de aliena,si tamen donans efficitur pauperior,non valet:nec ex ea transfertur dominium,vel vsucapiendi conditio cõstante matrimonio,vel eo soluto per diuortium: nisi post diuortiũ fuerit per donantem confirmata:bene tamẽ transfertur possessio.Sed si erat aliena,& donans nõ efficiebatur pauperior,valet,& præstat vsucapiendi conditionem. Paul.de Cast.*

¶Si inter virum,& vxorẽ donatio facta sit [q]cessat vsucapio [r]. Itẽ si vir rem vxorẽ donauerit, & diuortium intercesserit: vsucapionẽ quoq; cessare [s] Cassius respondit:qm non possit causam possessionis sibijpsi mutare [t] Aliàs ait [v] post diuortium ita vsucapturã, si eam maritus cõcesserit, quasi nũc donasse intelligatur [x] possidere autem vxorem rem à viro donatã Iulianus putat [y].

¶*Contestatio facta quoad vnum non interrũpit præscriptionem quoad alium.Bartolus.*

Marcellus. lib. 22. digest. LEX II.

Si is, qui alienam rem donauit, reuocare constituerit donationem [z] :etiamsi iudicium ediderit [a], remq; cœperit vendicare,

q ¶Facta sit.] eo casu,quo est inualida. secus vbi est permissa : vt infrà eod. l. si vir.

r ¶Vsucapio.] si tamẽ putat tenere,facit fructus suos:vt.§.de vsu. l.fructus.aliàs secus:vt.§.de acquir.possess.l. quod vxor.

s ¶Cessare.] vsucap.re propria donata.Idem esset,si de aliena in casu,cùm donator pauperior est, & donatarius ditior: nam hoc quoq; casu irrita est donatio:R.

t ¶Mutare.] mutata quidem est causa possessionis, vtpotè cùm reuocata sit donatio:vt.§.de do . inter vir.& vxor. l. sed interim. §. fin.ipsa verò cui donatum est,non potest sibi mutare causam possessionis:vt ipsa quæ nunc iniustum tit. habet,efficiatur validus.& iustus tit.scilicet pro donato.

v ¶Ait.] scilicet, Cassius.

x ¶Intelligatur.] vt.§.de don.inter.vi.& vxo.cũ hic status.§.si diuortiũ.nec mutat causã pos.sed ei mutat:vt.§.de vsuc l.nõ solũ.§.j.

y ¶Putat.]vt.§.de acquir.possess.l.j.§. si vir.Sed contrà,§.de do. inter vir.& vxor.l.inter.Solu.vt ibi.Accursius.

Is,qui.] CASVS. Donaui tibi rem alienam:tandem cùm vsucaperes istam rem, existis mihi ingratus,& sic reuoco à te istam rem donatam,& de hoc est iudicium.Dicitur,ꝙ vsucapio non interrumpitur.Franciscus Accursius.

z ¶Donationẽ.] vel quia donatarius extitit ingrat⁹,vel qa causa, ꝓpter q̃ donatũ fuit,impleta nõ erat, Azo. vel pone in donatiõe causa mortis,quę reuocatur cõualescẽtia:vt.§.de do.cau.mor.q alienã.

a ¶Ediderit.] id est,litem contestatus fuerit.

a ¶ Curret vsucapio.] nihilominus: quia nõ interrũpitur lit. contest. vt. ſ. pro emp. l. ij. §. fi. Hodie cõtra: vt. ſ. de anna. excep. l. vt perfectius. Vel illa in quatuor casibus loquitur, secũdũ Io. Vel verius, hîc non fuit à vero domino lis mota, & sic ciuilis interruptio non prodest alijs: licet in naturali interruptione secus: vt. ſ. de vsuca. naturaliter.

curret [a] vsucapio.

¶ *Si concurrit error iuris cum errore facti: non impeditur usucapio. Barto.*

Pomponi⁹ li. 24. ad Quintũ. LEX III.

SI vir vxori, vel vxor viro donauerit: si aliena res donata fuerit, verum est quod Trebatius putabat. Si pauperior [b] is, qui donasset, non fieret, vsucapionẽ possidenti procedere [c].

Idem li. 32. ad Sab. LEX IIII.

SI pater filiæ donauerit quæ in potestate eius erat, & eam exhæredauerit: si id hæres eius ratum habeat [d], exinde vsucapiet donationem, qua ex die ratam hæres [e] donationem habuit.

¶ *Ante completam usucapionem non est acquisitum dominium usucapienti. Item non dominus serui non potest ipsum manumittere: sed si de facto manumittat, cadit à possessione: & sic usucapio interrumpitur naturaliter. Pau.*

Scæuola li. 5. responso. LEX V.

QVi pro donato cœperat vsucapere, manumittẽdo nihil egit [f], quia nec dominium nactus fuerat, quæsitum est, an vsucapere desierit. Respondi, eum de quo quæritur, amisisse videri possessionem, & ideo vsucapionem interruptam [g].

Hermogenia. li. 2. iur. epi. LEX VI.

DOnationis [h] causa facta vẽditione: non pro emptore, sed pro donato res tradita vsucapietur.

TITVLVS VIII.

Pro derelicto.

¶ *Res habita pro derelicto à uero domino, statim desinit esse ipsius etiam antè quàm per aliũ occupetur: & efficitur occupãtis, si scit eã pro derelicto habitam. Si autem non erat illius, sed aliena: tunc occupans non acquirit statim dominium, sed usucapiendi conditionem: & idem in alio, qui habeat causam ab ipso. Pau. de Cast.*

SI vir.] CASVS. Vir donauit vxori suæ rẽ alienã. Dicitur, ꝙ vxor poterit vsucapere istã rem, nisi vir ex ista dona. sit pauperior effectus: vt quia habebat vir eã cõmodatã, vel depositam. Fran.

b ¶ Pauperior.] pauperior aũt tũc intelligitur fieri, cũ eius rei noĩe obligat⁹ & cõmodãti, vel deponẽti: & hoc casu cessat, sicut & in sua: vt. ſ. co. l. j. §. si inter. Aliâs si nõ tenetur, vel quia dominus cõsensit, obtinet qd hic dicitur: &. j. de do. inter vi. & vxo. si constante. Accur.

c ¶ Procedere.] op. aut putauit do. valere, & si errat in iure, & nõ vsucapit: vt. ſ. de vsuca. l. nũquàm. Aut scit, & ita est malæ fidei: & non vsuca. vt. ſ. de vsuca. si fur. §. j? Rñ. hîc speciale, vt error iuris nõ noceat. vel verius, hîc duplex fuit error: errauit enim in iure credẽs donationẽ generaliter valere inter virũ & vxorẽ. Itẽ errauit in facto putãs rẽ donatã fore donãtis: nõ errauit, cũ putauit do. in illa re tenere: puta, quia maritus ex causa lucratiua habebat. Vincitur ergo hic error iuris ab errore facti adiuncto per verã opinionẽ, quam vxor habuit in re donata, & sic procedit vsuca. Item ex dicto errore facti, quia credidit rẽ donantis, prouenit error iuris, dum putat rei propriæ coniugis valere do. Et ita, ex quo principale non nocet, nec accessorium. Item error facti, & iuris est mistus, vt patet ex prædictis: & sic non nocet, arg. ſ. de dona. inter vi. & vxo. si sponsus. §. generaliter.

SI pater.] CASVS. Pater filiæ, quam habebat in potestate, donauit rem alienam: tãdem eam exhæredauit: decessit relicto hærede, & hæres habuit ratam donationem dicitur, quòd extũc poterit filia vsucapere. Fran.

a Ista gl. est notanda ad hoc propositum, ꝙ pater exhæredando filiũ mala mente, videtur reuocare donationẽ aliâs factã filio suo: & sic ex vno malo sequitur aliud. Bologni.

d ¶ Ratum habeat.] cũ pater mutasset voluntatem: vel fortè olim non confirmabitur silentio. Azo.

e ¶ Hæres.] non enim prohibetur hæres donare. Sed an [a] exhæredãdo videtur mutare voluntatem fortè? distinguitur mala mente, vel non, vt arg. ſ. de bo. lib. si patronus.

QVi pro donato.] CASVS. Seruum mihi donatum à non domino manumisi antè quàm vsucepissem eum. dicitur, ꝙ non valet manumissio: & desino vsucapere istum seruum. Fran.

f ¶ Nihil agit.] vt. C. de his, qui à non domino ma. l. si non proprietatem.

g ¶ Interruptam.] Nunquid procedet eo possidente libertatem? vt & aliâs inter emptorem, & venditorem fit continuatio? vt suprà pro emp. l. ij. §. emptori. Rñd. hîc videtur dicere, quòd non, cùm dicat interruptam.

DOnationis.] CASVS. Vendidi tibi rem alienam causa donationis in totum. Dicitur, quòd tu vsucapies rem titu. pro donato: non pro emptore. Fran.

h ¶ Donationis.] in totum: vt. ſ. de contrahen. emp. l. si quis fundũ. secus si pro patre: vt eo. tit. si quis donationis. & facit. C. de contrah. empt. l. empti. & plus valere quod agitur.

¶ PRO DERELICTO.

¶ *Instar habet donationis: ut. j. de stipu. ser. l. quod seruus. Et ideò post præcedentem tit. competenter ponitur.*

Vlpianus lib. ij. ad edict. LEX I.

SI res pro derelicto habita sit, statim nostra esse desinit [i] & occupantis statim fit: quia ijsdẽ modis [k] res desinunt esse nostræ, quibus acquiruntur.

¶ *Res habita à domino pro derelicto: si sciens hoc, accipio eam, statim efficitur pro derelicto, & desinit esse eius: licet Proculus contradixerit. Franc.*

Paulus lib. 4. ad edict. LEX II.

PRo derelicto rem à domino habitam si sciamus [l], possum⁹ acquirere. Sed Proculus, [m] nõ desinere [n] eã rem domini esse, nisi ab alio possessa fuerit: Iulianus, desinere quidem omittentis esse: nõ fieri autem alterius, nisi possessa fuerit: & rectè.

¶ *Quod iuris est de toto quo ad totum, idẽ iuris est de parte quoad partem: sed non est idem iuris de parte quoad totum. Bart.*

Modestinus. lib. 5. different. LEX III.

AN pars pro derelicto haberi possit, quæri solet. Et quidẽ si in re cõmuni socius partem suã dereliquerit, eius esse desinit: vt hoc sit in parte, quod in toto. [o] At quin totius rei dominus efficere non potest [p] vt partẽ retineat, partem pro derelicto habeat.

Paulus lib. 10. ad edict. LEX IIII.

ID, quod pro derelicto habitũ est [q], & haberi putamus [r], vsucapere possumus, etiamsi ignoremus à quo derelictum sit.

Pomponius. LEX V.

SI id, quod pro derelicto habitũ est [s] possidebas: ego sciens

SI res.] CASVS. Rẽ habuit dñs pro derelicto. Statĩ desinit esse dñs eius rei: & q eã occupat, statim fit dominus eius rei. Et vltima verba. l. expone, vt in glos. Franc.

i ¶ Desinit.] mobilis, cùm abiecta est: immobilis cùm exieris de ea animo derelinquẽdi. Et sic non est contrà, ſ. de acquir. pos. si quis vi. §. differẽtia. & facit. j. l. proxi. &. ſ. de noxali. quemadmodũ. §. j. &. j. de fur. falsus. §. si quis. &. ſ. si iactũ.

k ¶ Iisdem modis.] Acquiruntur enim per occupationẽ, quæ occupabiles sunt, vt feræ, & similia. Econtrà, amittuntur, cùm fuerint occupabiles, quæ antè nõ erãt: & facit. j. de reg. iu. l. nihil tã. & l. ferẽ quibuscunq;. Et no. ꝙ hac, & duab⁹ sequẽtibus legibus, nõ habẽt locum vsuc. pro derelicto: quia statim fit occupantis, cũ erat derelinquẽtis. Accur.

l PRo derelicto.] Si sciamus. Aliud si ex alia causa putarẽ me acquirere, & pro derelicto rem habitã occuparẽ: arg. ſ. pro emptore. l. ij. §. si sub cõd. &. j. eo. l. si id quod.

m ¶ Proculus.] & male ar. tamẽ pro eo. ſ. ex q. cau. ma. l. nec vtile.

n ¶ Desinere.] si modò desinat possidere: vt dixi: ſ. l. prox. ne sit contra, ſ de acquire. pos. si quis vi. §. differentia. Accursius.

AN pars.] CASVS. Si ego & tu habemus rem communem, possum partem quã habeo in re habere pro derelicto: secus si partem rei meæ volo habere pro derelicto: nam non possunt. Franc.

o ¶ Quod in toto.] sic. ſ. de acquirend. hære. si seruus eius, qui capere. & de vsur. l. qui scit.

p ¶ Non potest.] sic. ſ. de acquir. hære, l. j. & de admi. tu. l. cũ queritur: & de proc. in causæ. & C. de iure deli. l. quidã in fi. Et hoc nisi fortè prius fundo diuiso, vel domo per parietes, alteram pro derelicto habeat: quia tunc duo fundi, & duæ domus sunt: vt. ſ de legat. j. quod in rerum. §. si quis post.

ID quod.] CASVS. Rem habitam pro derelicto à non domino apprehẽdi, credens, quòd dominus verus esset ille, qui habuit eam pro derelicto. Dicitur, quòd vsucapio istam rem. Fran.

q ¶ Habitum est.] à non domino.

r ¶ Putamus.] à domino, scilicet pro derelicto.

SI id quod.] CASVS. Rem habitam à non domino pro derelicto occupaui, & eã vendidi tibi sciẽti eam pro derelicto fuisse, Dicitur, quòd bene vsucapies tam pro emptore, quàm pro derelicto. Idem, si vxor rem alienam donat viro, & vir eam vẽdat: nam emptor vsucapit. ¶ Id quod.] Rem habitam pro derelicto à vero domino apprehendi. statim mea efficitur. Idem, cùm quis spargit pecuniam, vel aues emittit: nam apprehendentium efficiuntur. Franciscus Accursius.

s ¶ Habitum est.] à non domino: aliâs statim esset factus dominus.

In ea

a ¶ In ea causa esse.]id est,pro derelicto habitam.
b ¶ Constat.]tam pro emptore:quàm pro derelicto.
c ¶ In bonis.]id est in dominio.
d ¶ Nam & si tibi.]Bonum simile:nam quod pro derelicto possidetur,quasi ex donatione possidetur:vt.j.de stipu.ser.quod seruus. Accursius.

in ea causa [a] esse,abs te emerim: me vsucapturum constat [b] :nec obstare,quòd in bonis [c] tuis non fuerit.Nã & si tibi [d] rem ab vxore donatam sciens [e] emero : quia quasi volente,& concedente domina [f] id faceres , idem iuris est.

¶ Id quod quisque pro derelicto habuerit,continuò [g] meum fit: sicuti,cũ quis æs sparserit aut aues emiserit:quamuis incertæ personæ voluerit eas esse:eius tamen fient.qui eas sustulerit:easque cũ quis pro derelicto habeat,simul [h] intelligitur voluisse alicuius fieri.

*Iulianus LEX VI.

NEmo potest pro derelicto vsucapere,qui falso existimauerit rem pro derelicto habitam esse [i] .

Idem li.2. LEX VII.

SI quis merces [k] ex naue iactatas inuenisset,num ideo vsucapere non possit,quia non videntur derelictæ, quæritur . Sed verius est,eum pro derelicto vsucapere non posse.

¶ *Qui negat alimenta,& alij tradi mandauit: Pro derelicto uidetur habere.Bart.*

Paulus li.18. LEX VIII.

SEmpronius †Thetidi [l] status quæstionem facere tentabat, quasi de serua sua nata sit [m] :qui [n] iam testato conuentus à Procula nutrice Thetidis de soluendis alimentis [o] ,respondit non habere se vnde eidem alimenta soluat : sed debere eam patri suo Lucio [p] Titio restitui.Idque cùm illa in testationem [q] redegisset, vt posteà nullam quæstionem pateretur ab eodẽ Sempronio : Lucius Titius Seiæ Proculæ solutis alimentis [r] puellã Vindicta manumisit.Quæro,an possit rescindi libertas Thetidis.Paulus respondi,quoniã dominus ancillæ,ex qua Thetis nata est,Thetidem Pro derelicto habuisse videretur:potuisse eã à Lucio Titio [s] ad libertatẽ perduci.

e ¶ Sciens.]tibi donatam:nõ sciens alienã.
f ¶ Domina.]putati oua qa vt dixi,res erat aliena:& sic cũ non sit facta pauperior, procedit vsuca . vt suprà titu.j.l.si vir.Et dic,ꝙ dicitur cõcedere, etiã si est absens cùm donauerit.Sed quidam dicũt,quòd etiam si sua res fuisset, habet locum quod hîc dicitur:vt tamen exigant eam præsentem cùm vir vendit:& sic emptor quasi à muliere videatur emere:& secundum hoc præsens consentit.
g ¶ Continuo.]id est statim cùm apprehendero.
h ¶ Simul.]post apprehentionem : differunt tamen missilia ab habitis Pro derelicto:quia qui habet ꝑ derelicto, principaliter vult carere : vnde etiam antè quàm ab alio apprehendantur,desinũt esse sua: vt suprà eodem.l.ij.in fi. sed iactata in vulgus principaliter vt alius habeat : licet secundario carere velit tamen demum post apprehẽsionem alterius desinit esse dominus: vt & instit.de rerum diui.§.hoc amplius. &.§.penu.Item est argu.cõtrà huic .§.s. de testa.tu.l.tutor incertus.&.l.tutor ita.

NEmo potest.] CASVS. Rẽ quã putabam esse pro derelicto,cùm non esset,apprehendi. Dicitur,quòd non vsucapio.Fran.

i ¶ Esse.]nisi iustus error interueniat: vt in alijs diximus suprà de vsucap.Celsus Accu.

SI quis merces.] CASVS. Mercator merces , quas habebat in naui,eiecit eas adeò compositas,quòd aqua non poterat eas destruere.dicitur,quòd nõ præsumitur velle eas habere pro derelicto:& ideo apprehendens eas non vsucapit titulo pro derelicto. Franciscus Accursius.

k ¶ Si quis merces.]scilicet,bene compositas:vt etiam sic non capiantur,perituræ non sint:alioquin credendum esset delinquendi animo merces iactasse:vt.j.de fur.falsus.§.si iactum.Io.& facit.s.ad le.Rho.de iac.l.ij.§.fina.&.l.qui leuandæ & insti.de rerum diui.§.fina.Accursius.

SEmpronius.] CASVS. Thetis nata ex serua Sempronij.& ex Lucio Titio,habebat Proculam in alumnam:quæ alũna nomine Thetidis petijt alimenta à Sempronio:& Sempronius denegauit ei Thetidi dare alimenta,& dixit, Vadat ad patrem suum Lucium Titium:& hæc responsio fuit in scriptis redacta:tandem Lucius Titius eam apprehendit,& manumisit.Dicitur,quòd libera est quasi dominus habuerit eam Pro derelicto , & sic effecta fuit Lucij:& sic Lucius tanquàm effectus dominus potuit eam manumittere.Franciscus.

l ¶ Thetidi.]pupillæ.
m ¶ Nata sit.]de Lucio Titio:vt.j.in fi.legis.
n ¶ Qui.]scilicet Sempronius.

*Sæc.Modest.li.3.

†Concor. cũ hac.l.in quantũ cõcernit materiã alimẽtorum,text. lxxxiij.di. in prin.& q̃ sit pœna denegãtis alimẽta,ponit Bart.ĩ.l.necare.s.de lib.agno.& Spec.in tit.qui filij sint legiti.

o ¶ Alimentis.]quæ,si dominus erat,dare debebat.
p ¶ Lucio Titio.]qui pater erat Thetidis.
q ¶ In testationem.]i.scripturam coram testibus.
r ¶ Solutis alimentis.]& apprehensa puella à Lucio Titio.
s ¶ Lucio Titio.]qui eam occupauit:& est sic suprà de noxa.quẽadmodum.§.j.Sed videtur statim libera:vt in aut.de nupt.§. & multò potius.&.C.de lati.lib.tol.l.j.§.sed scimus.quæ sunt contrà.Sol.hîc dicit dandã Lucio Titio: quod non dixit in contrarijs. Alij , quòd illæ hanc corrigant . Tu dic,quòd illæ in languente,hîc in non lãguente.An autem sola denegatio alimentorum faciat haberi Pro derelicto ? Rñd. non:vt.C.de infan.ex l.ij.& facit suprà de sta.ho.l.seruus . & de dam.infec.l. si finita. §.non autem . &.§.siquis.

Alimẽtorũ denegatio nõ facit haberi pro derelicto.

TITVLVS IX.

Pro legato.

¶ *Ille poßidet & usucapit titulo pro legato, cui legatum est à non domino:ut in glo.F.*

Vlpianus li.6.dispu. LEX I.

LEgatorũ nomine is videtur possidere, cui legatum est [t] .Pro legato enim possessio,& vsucapio nulli alij,quàm ei,cui legatũ [v] est,competit.

Paulus li.54.ad edictũ. LEX II.

SI possideam aliquã rem, quã putabã mihi legatã cũ non esset [x] ,pro legato non vsucapiam.

*Idem LEX III.

NOn magis,quàm si quis emptum existimet quod non emerit [y] .

¶ *No.hic casum,in quo ille qui habet causam à domino,non efficitur dominus,sed acquirit usucapiendi conditionem.Pau.de Cast.*

Idem li.50.ad edictũ. LEX IIII.

PRo legato vsucapi potest , si res aliena legata sit:aut testatoris quidem sit,sed adempta [z] codicillis ignorat̃:in horũ eñ ꝑsona subest iusta [a] cã,quę sufficit advsuca.Idẽ põt dici [b] & si in noĩe erit dubitatio : veluti,si Titio legatũ sit,cũ sint duo Titij:vt alter eorũ de se cogitatum existimauerit [c] .

¶ *Quantum ad usucapiendum titulo pro legato,sufficit mors illius,qui legauit, & quòd putetur fuisse ipsius,licet sit aliena , & dominus eius uiuat.Pau.de Cast.*

¶ PRO LEGATO.

LEgatorum.] t ¶ Legatum est.à non domino,& quandoque à domino:vt.j. l.iiij.Aliâs statim fit dominus etiam sine traditione:vt infrà de ser.l.à Titio.Et an sic currat vsuca . sine traditione poss.dic vt suprà de vsuca . Celsus.

v ¶ Legatum.]vel iustus error interuenerit:quòd dic, vt infrà eodem .l.iiij . & infrà pro suo.l.penul.§. finali.

SI possideam.] CASVS. Credo rem mihi legatam, cùm non sit:non vsucapiam eam ti.Pro legato.Idem in titu.pro emptore.h.d.cũ.l. seq. Franciscus.

x ¶ Non esset.]nec iustus error adest: vt dixi.s.l.proxi.

NOn magis.] y Non emerit.nec iustissimus error interuenerit:vt.s.pro emp.l.ij.in prin.&.l.quod vulgo.

PRo legato.] CASVS Siue testator legat rem alienã mihi, siue suã,& in codicillis adìmat,& hoc ignorẽ.Dicit̃,ꝙ vsuc.istã rem titu.Pro legato.Idem est,& si leget Titio,& duo sint Titij , & vnus eorum apprehendat legatum:nam vsucapit.Fran.

z ¶ Adempta.]Quod ergo est adẽptũ,nõ omnino perinde habet̃,ac si legatũ nõ fuisset,cũ hoc inducat iustã causam errandi:& est sic in reuocatione mãdati:vt.j.de sol.cũ quis.Sed arg.contrà.s.de leg.j.si ita sit scriptũ.Sed si res adẽpta erat testatoris,& sit posteà hæredis: ergo trãstulit dñiũ in legatariũ:nõ ergo indiget vsuca.Ad hoc qdã dicũt,ꝙ res erat apud legatariũ sine vitio:vt.j.eo.si nõ traditã.Alij ꝙ hæres nõ tradidit,sed dixit,cuicũq; est legata:eã accipiat vñ non videt̃ huic tradidisse,cũ ei legata nõ erat.Alij,ꝙ verè tradidit hæres sed sub cõditione,si ei debet̃:vñ si ei debet̃,statim est dñs:nunc ergo vsucapiet.Tu dic,ꝙ hæres simpliciter tradidit:& prudens in iure credebat dñiũ recta via in legatariũ trãsisse:vnde tradẽdo nõ intendebat transferre dñium:sed iam trãslati dominij poss.tradere:vnde nõ transtulit:vt.s.de condi.ob cau.l.iij.§.subtilius.

a ¶ Iusta cã.]sic.j.e.l.si.& ar.s.de acqr.hæ.cũ qdã.§.ꝙ si ipẽ putet.
b ¶ Idem potest dici.]si sit iustus error.
c ¶ Existimauerit.]& existimare debuit propter maiorem affectum,nec dubiũ sibi erat:aliâs,si in dubiũ reuocet ius impedit hoc

*al.Pap.lib.23.

legatum:vt.s.de rebus dub.si fuerit.& ita hic erraret in iure,& sic non vsucaperet.

Eares.] CASVS. Legasti mihi rem Titij.dicitur,quòd vsucapio istam rem,licet dominus eius viuat.dum tamen credam testatoris fuisse.Et.h.d.hæc.l.cum seq.Fran.

a Viuat.] non est cõtra.s.pro hærede.l.j. quia ibi non erat mortuus, cuius credebatur fuisse hæreditas: & hic erat mortuus, cuius credebatur fuisse res legata:& facit.j.pro suo.l.pe.§.fi.&.l.fi.& coniunge.l.seq. Accursius.

Iabolenus li.7. LEX V.

Eares,quæ legati nomine tradita est quãuis dominus eius viuat[a],legatorum tamen nomine vsucapietur.

Pomponius li.32.ad edictũ. LEX VI.

SI is,cui tradita est, mortuum esse existimauerit[b].

Is potest vsucapere titulo pro legato, qui potest capere ex testamento.Fran.Accu.

Iabolenus li.7. LEX VII.

NEmo potest legatorum nomine vsucapere,nisi is, cũ quo testamenti factio est[c]:quia ea possessio ex iure testamenti proficiscitur.

Semper non est necessaria traditio ad vsucapiendum.

Pomponius LEX VIII.

SI nõ traditã possessionẽ ingrediatur sine vitio[d] legatarius: legatæ rei vsucapio competit.

Hermogenia.li.5.iur.epi. LEX IX.

PRo legato vsucapit, cui rectè[e] legatum relictũ est.Sed & si non iure[f] legatum relinquatur,vel legatum adẽptũ est,[g] pro legato vsucapi post[h] magnas varietates obtinuit.

TITVLVS X.

Pro dote.

Si res detur in dotem vniuersaliter,uel specialiter:matrimonio contracto vsucapitur pro dote:ante cõtractũ uero,vsucapitur pro suo: nisi expressè sit actum,quòd non transeat dominium nisi matrimonio contracto:& hoc,siue res detur æstimata,siue inæstimata.Bart.

Vlpianus libro 31.ad edictum LEX I.

TItulus est vsucapionis, & quidẽ iustissimus, qui appellatur Pro dote[i]:vt qui in dotem rem[k] accipit,vsucapere possit[l] spatio solenni,quo solent qui Pro emptore vsucapiunt.Et nihil refert, singulæ[m] res,an pariter vniuersæ[n] in dotem dentur. Et primum de tempore videamus, quando pro dote quis vsucapere possit: vtrũ post tempora nuptiarum[o],an verò & ante nuptias[p].Et est quæstio vulgata[q],an sponsus,hoc est, qui nondum maritus est, possit rem pro dote vsu capere. Et Iulianus inquit, Si sponsa sponso ea mente tradiderit res, vt non antè eius fieri vellet, quàm nuptiæ secutæ sint: vsus quoque capio cessabit[r].Si tamen non videtur[s] quid actum fuerit, credendum esse id agi Iulianus ait,vt statim res eius[t] fiant[v]:& si alienæ sint,vsucapi possint[x]:quæ sententia mihi probabilis videtur. Ante nuptias autem non pro dote vsucapit,sed pro suo[y]. Constante[z] autem matrimonio pro dote vsucapio inter eos locum habet:inter quos est matrimonium contractum.Cæterũ si cesset[a] matrimoniũ,Cassius ait,cessare vsucapionẽ:quia dos nulla sit[b].Idẽ scribit,& si putauit[c] maritus esse sibi matrimonium,cùm nõ esset: vsucapere eum non posse, quia nulla dos sit[d]: quæ sententia habet rationem.

Ante contractum matrimonium æstimata res à sponsa sponso data non vsucapitur à uiro nec titulo pro suo,nec titulo pro emptore. Franciscus Accursius.

Paulus li.54. LEX II.

---

b SI is.] Existimauerit.& est verum cum mortuum esse,& 20 scitur.

c NEmo.] Factio est passiuè: vt.j.eo.l.fi.Sed si eius rei non habeat commerciũ,idem :secus si ab eo legetur,qui nõ est capax:vt.s.de lega.ij. mortuo.§.labeo.Item quid,si errãs in facto 30 putet se posse vsucapere:quia incestuosus est:sed putat se legitimũ?Item quid,si aliàs est capax,sed non ab isto,à quo credit sibi relictũ?Rñ.hoc casu non vsuca.Azo. Item facit.s.pro hærede.l.fi.

d SI nõ traditã.] 40 Sine vitio.vt quia hæres non satisdat:vt in exemplo.j.quorum le.l.fi.§.si per legatarium.Vel quia hæres acommodauit voluntatẽ,licet nõ tradidit. Vel quia vacantẽ,& nõdum per hæredem apprehensam occupauit.Et secũdum hoc non ob.s.de acquir. pos.l.si ex stipulatiõe. Itẽ facit hęc.l.ad id,quod no.s.de vsuca.l.Celsus.Sed nonne tenetur peti.hæredi? Dic,quod nõ,propter iustum errorem:quod dic,vt.j. l.proxi.no.

Bal.Pap.lib.23.

a Bal.in l.ij in.ij.col.s.eo.istam gl.sing ad hoc reputauit,quod licet heres,vel legatarius reputetur cõmuniter capax:tamen si verè est incapax,nõ capit, nec vsucapere potest:quæ gl.hoc non dicit,si benè pondere tur:ideo malè eam gu.stauit Bal.Bologni.

e 60 PRo legato.] CASVS. Is potest vsucapere ti.pro legato,cui potest legari.quia sit persona,quæ possit capere ex testamento secundo impubes cõdidit testamentum& legauit Titio aliquam rem:hîc Titius credidit testatorem esse puberem,& sic posse testari:dicitur,quòd vsucapiet.Tertio testator legauit mihi rem,tãdem ademit eam mihi in codicillis:ego hoc ignorans cœpi possidere illam rem.dicitur,quod vsucapiam.Franc.Accur.

e Rectè.] id est,cui testator rectè legare potuit.

70 f Non iure.] sed op.aut sciebat:& tunc mala fide:vt.s.de vsuca.si fur.Aut non,& sic errabat in iure:& tunc idẽ vt non vsuca.vt.s.de vsuc.l.nunquã?Rñ.licet de iure non teneat,tamen legatarium dic in facto errasse:vt quia credidit puberem:& sic posse testari,qui erat impubes.ar.s.pro emp.l ij.§.si à pupillo.Vel credidit adesse.vij. testes,vel sigilla,vel ex causa præteritionis apparuit posteà nõ valere iure iusto:licet hodiẽ secus:vt.C.de li.præte.aut.ex causa.

g Ademptum est.] de hoc dixi.s.eo.pro legato.

h Post.] si iustus sit error:sed videtur,quòd cesset vsuca.pro lega. cùm teneatur peti.hæredi.quæ est perpetua:vt.C.de peti.hære.l. hæ 80 reditatis?Rñ.propter iustum errorẽ habetur,ac si titulum haberet:vnde dicta actione non tenetur.

PRO DOTE.

Titulus.] CASVS. Titulus pro dote iustissimus est: nam æquum est.vt qui accepit rem in dotem,possit eam vsucapere titu.Pro dote:sicut qui emit, vsucapit titu.pro emptore.Nec est vis:vtrum res,quas dedit vxor in dotem,omnes sint alienæ:an quædam sint suæ,& quædam alienæ? Posteà dicit,quando vsucapere quis possit ti.pro dote:an demum post nuptias contractas:an etiam ante?Et dicitur,quòd si spõsa dedit dotem sponso eo animo,vt demum post contractas nuptias fiat eius:tunc ante quàm matrimonium sequatur,non poterit vsucapere vir:si autem non apparet quo animo dederit:cũ præsumam', quòd dederit eo ani-10 mo,quòd statim fiat eius:sic sponsus possit statim vsucapere illas res tit.pro suo:nõ pro dote. Constante.] Vxor res alienas dedit in dotem viro.Dicitur,quòd vir potest illas res vsucapere titu.Pro dote.Hoc fal-20 lit in duobus casib'. Primus, quando nullum matrimonium est contractum:licet hoc putarent.Alius,vt si est contractum, inter personas, quæ sunt prohibitæ à iure con trahere.Fran.

i Pro dote.] vt su-30 prà de Publi.sunt & aliæ.§.j.

k Rem.] alienam.

l Possit.] facit.C.eodẽ.l.vnica.Accur.

m Singulæ res.] id est,singulariter,& per se tantum.Res enim illæ alienæ fuerunt datæ in dotem.

40 n Vniuersæ.] scilicet,res mulieris, id est, cùm alijs, quæ erant mulieris,vel dãtis:& sic omnia bona sua dedit, inter, quæ erant quædã res alienæ:& hoc casu videtur dominium transire sine possessione, vt 50 in societate omnium bonorum:vt.s.pro socio.l.ij.sed vsuca.demum secuta possessione:vt.s.de vsuca.l.fi ne.Sed non audeo primum dicere,quòd dominium sine possessione transeat,quãdo generaliter dedit: sed 60 fortè pro suo habet locũ:vt infrà innuit. §.proxi. Sed alio casu ibi dicit.

o Nuptiarum.] & ita post matrimonium contractum.

p Nuptias.] & sic ante contractum de iure,vel de facto.Accur.

q Vulgata.] id est,consueta.vel dic apertius,& magis vulgariter, quã.s.licet statim facta sit illa eadem quæstio.s.proxi.

r Cessabit.] Pro dote,& Pro suo:quia nec dominium trãsiret si sic daretur:licet esset mulieris:vt.s.de iure do.l.dotis fru.§.fi.

70 s Videtur.] id est,non appareat.

t Eius.] sponsi.

v Fiant.] vt.s.de iure do.sed nisi.& est sic.s.de hære.insti.l.quoties.§.si duo.& de dona.l.Aristo.& de admi.tuto.l.si duo.

x Possint.] titu.Pro suo.Et sic soluitur cõtrarium.j.l.proxi.

y Sed pro suo.] hoc cùm dos fuit inæstimata: secus si æstimata:vt.j.l.proxi.secundum Azo.& H. Vel aliter vt ibi.

z Constante.] id est,contracto de iure,& de facto.

a Si cesset.] de facto,& de iure:vt differat à sequenti rñ.& est sic. s.de iure do.l.iij.&.s.titu.j.l.nemo.

80 b Nulla sit.] sine matrimonio.

c Putauit.] errans in iure:vt quia credebat valere in casu prohibito:qui multi sunt:vt insti.de nup.§.sunt & aliæ.Vnde cùm sit error iuris,nocet:vt hîc,&.s.de vsuca.l.nunquàm.secus,si in facto erret:vt quia credebat liberam,quæ est ancilla:quia tunc vel Pro dote propter iustum errorem habet locum,vel Pro suo,secũdum Azo. vel vtraque,secundum alios:vt.s.de iure do.l.Proculus.

Error iuris præiudicat erranti & quid in errore facti.

d Sit.] vbi non sit matrimonium.

Si æstimata

SI æſtimata [a] res ante nuptias tradita ſit, nec pro emptore, nec pro ſuo [b] ante nuptias [c] vſucapietur.

Res præſcripta, uel uſucapta in iudicium diuiſorium non uenit. Bart.

Scæuola li.25.digeſto. LEX III.

DVæ filiæ inteſtato patri hæredes extiterunt, & mancipia communia ſingulæ [d] in doté dederunt: & poſt aliquot annos à morte patris, familiæ erciſcundę iudicium inter eas dictatum eſt. Quæſitum eſt, cùm mariti bona fide mancipia in dotem accepta, vt dotalia, multis annis [e] poſſederint, an ea vſucepiſſe videatur, ſi ij, qui accipiebant, dantis crediſſent eſſe? Reſpondi, nihil proponi, cur non vſucepiſſent [f].

TITVLVS XI.

Pro ſuo.

Pro ſuo poßidet, qui poßidet ex cauſis, ex quibus de iure gentium dominium quæritur. Itẽ quocunque titulo poßidet. Item quilibet dominus. Bart.

Vlpianus li.15.ad edict. LEX I.

PRo ſuo poſſeſsio talis eſt, vt cùm dominium nobis acquiri putam⁹: & ex ea cauſa poſſidemus, ex qua acquiritur [g]. Eſt præterea [h] pro ſuo, vt puta, ex cauſa emptionis, & pro emptore, & pro ſuo poſsideo. Item in re donata, vel legata, vel pro donato, vel pro legato, vel etiam pro ſuo poſsideo. Sed ſi res [i] mihi ex iuſta cauſa, puta, emptionis, tradita ſit, & vſucapiam incipio quidem & ante vſucapionem [k] pro meo poſsidere. Sed an deſinam ex cauſa emptionis poſt vſucapionem poſsidere, dubitabatur. Et Martianus dicitur exiſtimaſſe, non deſinere [l] poſsidere.

Pro ſuo dicor poßidere omnia, quæ capimus mari, cœlo, uel terra, & etiam ea, quæ per alluuionem fluminum acquirimus. partum ancillæ hæreditariæ, & etiam fructus rei emptæ, ſeu donatæ dicor poßidere ti. pro ſuo.

*Idem LEX II.

EST ſpecies [m] poſſeſsionis, quę vocatur pro ſuo: hoc enim modo poſsidemus omnia, quę mari, terra, cœloque capimus [n], aut quæ alluuione fluminum noſtra fiunt [o]: item quæ ex rebus alieno nomine [p] poſſeſsis nata poſsidemus: veluti, partum hæreditariæ, aut emptæ [q] ancillæ pro noſtro poſsidemus: ſimiliter fructus [r] rei emptæ, aut donatæ, aut quę in hęreditate inuenta eſt.

*al. Paulus li.54. ad edict.

Pomponius li.12.ad Sabi. LEX III.

HOminẽ, quem ex ſtipulatione te mihi debere falſo exiſtimabas, tradidiſti mihi. Si ſciſsẽ nihil mihi deberi, vſu eum non [s] capiam.

---

a SI æſtimata.] ſecus ſi non æſtimata: vt ſuprà eodem.l.j.§. ante. quæ eſt contrà, ſecundum. Azo. & H. Et dic inæſti. etiamſi æſtimentur ideo, vt ſciatur, an fiant deteriores: vt. C. de iure do.l.ſi inter. Alij, vt R. diſtinguunt, an ſic dentur vt demum ſecutis nuptijs fiant accipientis: & tunc obtinet quod hîc: an quòd ſtatim: vel nihil de hoc agitur, & tunc quod ibi. & pro eo infrà titu.j.l.j. Cui oppono ſuprà pro emp.l.ij. 10 §. ſi ſub condi. ſed rñ. verum eſt pro emp. vt ibi: ſed pro ſuo ſic, vt hic, etiam ante conditionem. Vel illud in cond. expreſſa: hîc in tacita. Tu dic, quòd cùm dantur æſtimatę: etiam ſi agitur vt ſtatim fiant viri, tamen 20 contractus ſuſpenditur in euentum conditionis: vt ſuprà de iure doct.l. plerunque. §. ſi ante. Vnde cũ habeatur pro eo, ac ſi nõ fuerit, non poteſt dici, quòd habuit bonã fidem vir in eo, quod non fuit: quod eſt ne- 30 ceſſe non ſolùm tempore traditionis, ſed etiã contractus in vẽditione: vt ſuprà pro emp.l.ij. qualis iſte eſt vt. C. de iure do.l. quoties. Vnde prima ſolutio vera eſt.

b Nec pro ſuo.] ne dum pro dote.

40 c Ante nuptias.] nec mirum, quia conditionalis eſt venditio: vt.ſ. de iure do. l. plerunque. §. ſi ante. vnde interim vſuca. ceſſat: vt ſuprà ꝓ empt.l.ij.§. ſi ſub condi. licet R. contrà: vt modò dixi. poſt conditio- 50 nem autẽ vſuca. pro emptore locũ habet: vt dicta.l. plerunque. §. ſi ante. & C. de iure do. quoties.

DVæ.] CASVS. Duæ filiæ ſucceſſerunt patri ab inteſtato in hac hæredita. plura erant mãcipia, puta. x. vna ex his dedit viro ſuo quinque: alia ex his mancipijs in dotem alia quinque: & iſta mancipia ſeparata quilibet viro- 60 rum longo tempore poſſedit: nunc filię vellent diuidere hæredi. & ſic etiam mancipia. Dicitur, quòd mancipia non poſſunt diuidere, cùm vſucapta ſint. Fran.

d Singulæ.] puta, vna quinque mãcipia: alia toditem, cùm eſſent decem communia. Et ſic etiam remanſerunt communia, nec tamen fecerũt ad inuicem furtum, cùm quælibet credidit aliã permiſſurã.

e Annis.] id eſt, tempore ſtatuto in vſucapione. Accurſius.

f Cur non vſucepiſſent.] triennio: vt ſic no. actionem communi diuidundo tolli minori ſpatio. xxx. an. vt & C. de commu. rerum aliæ.l.j. & no. C. in qui. cau. ceſ. lon. temp. præſ.l. vnus. Nam habebat 70 hîc locum, communi diui. ante præſcriptionem etiam contra acceptorem virum: vt.ſ. de act. emp. iul.§. idem celſus.

PRO SVO.

Nota, quòd pro ſuo tribus modis dicitur. Primo ſtrictè, quando deficit alius titu. ut hic, & infrà l.iij. Secundo largius: quando concurrit cum quolibet alio titu. ut infrà l.j.§.j. etiam cum titu. pro ſol. qui eſt generalior alijs: ut infrà eo. hominem & ſuprà pro ſolu l.j. Tertio largißime quicunque pro ſe poßidet: unde etiam dominus pro ſuo poßidet, ut infrà eo.l.ij. & di- 80 citur tunc ad differentiam creditoris, & ſimilium, qui non pro ſuo poßident: & hoc tertio modo non eſt titu. uſucapionem pariens: quia iam quilibet poſſeſſor etiam malæ fidei, & ſine titu. uſucaperet. Sed quidam dicunt quòd ubi concurrit alius titu. hic non eſt titu. Sed dicitur, pro ſuo, id eſt proprio. quod non placet: cùm ſpecies ſcilicet pro emptore, uel ſimilis, per genus, ſcilicet, per titu. pro ſuo non tollatur: & econtra: nec ex pluribus cauſis quis poßidere prohibeatur: ut ſuprà de acquir. poſſeſ.l.iij.§. ex pluribus.

PRo ſuo.] CASVS. Titulus pro ſuo, habet locũ, qñ alius titulus deeſt: vt ſi ceruum tuũ credens nõ manſuetum cepi. habet etiã locũ cũ alio titulo: vt ſi poſsideo rẽ ex cauſa emptionis, vel donationis. Nam poſsidere dicor & titulo pro emptore, vel pro donato, & pro ſuo. Poſteà aliqua ex prædictis repetit, vt addat. Nã ſi emi à non dño, & antè quã vſucapiã poſsideo: poſsi- 10 deo titulo pro ſuo, ſiue pro meo: & etiam poſtquã vſucepi, poſsideo titulo pro ſuo, & emptore. Fran.

g Acquiritur.] id eſt, acquiri ſolet: & eſt exemplũ, vt ſi tuum ceruum credens non mãſuetũ: vel tuam gẽ- 20 mã, credẽs nullius, in littore inuenio: vt.ſ. de acquir. poſſeſ.l.iij. §. generali. & .j.l.ij. Si autẽ eſſet nullius, fieret meũ: & ſic non vſucaperẽ: vt.ſ. de vſuca. ſequitur.§. lana. præterea eſt exemplũ huius rñ. vbicũque eſt iu- 30 ſta cauſa vſucapiẽdi, & deficit alius ti. nec enim eſt determinat⁹ titu. iſte: vt patẽt exẽpla.ſ. titu.j.l.j.§. ante nuptias & .ſ. de iure do.l. Proculus. & .j.e. l.ſi. Accurſius.

h Eſt præterea.] ex hoc.§. not. ꝙ omni- 40 bus ti. adhæret: licet quidam cõtradicẽtes hîc, pro ſuo, id eſt, pro proprio.

i Sed ſi res.] videt repetere ſuprà dicta, vnde R. dixit hîc de conditionali emptiõe loqui: in quaſi pendẽte conditione traditio 50 fiat, habet locũ vſucapio, quod nõ placet: vt no.ſ. tit.j.ſi æſtimata. Dic ergo, repetit vt addat, & diſtinguat inter tempus ante vſucapionem completã: & tempus poſt vſucapionem completam. Idẽ tamen dicit vtrobiq;.

Vſucapio an habeat locũ in emptione conditionali, in qua pendente cõditiõe traditio fit.

k Vſucapionem.] ſcilicet completam.

l Deſinere.] ſcilicet poſsidere. Aliâs eſt in litera, & tunc nõ ſub- 60 audies. Nam ex pluribus cauſis tenere poteſt: vt.ſ. de acqui. poſ.l. iij.§. ſi. Et adde, quod ibi de hoc notaui.

m EST ſpecies.] Mirabiliter dicit ſpecies: cũ cõcurrat cũ quolibet ti. Sed reſpexit ad id, quod qñq; procedit etiã nullo alio ti. interueniẽte: vt.ſ.l. ꝓxi. no. Itẽ cautè dicit, Poſſeſsionis, & nõ vſucapionis. nõ enim in omnibus exemplis procedit vſucapio. Accurſius.

n Capimus.] ſi quidem ſint alicuius, cùm credam nullius: poſsidens vſucapio pro ſuo: ſi nullius, poſsideo pro ſuo: ſed nõ vſucapio, cùm meum ſit: vt not.ſ.l. proxi.

o Noſtra fiunt.] vel verè: & ſic non vſucapimus. Vel putatiuè: 70 quia puto meum fundum cui accedit, cùm non ſit: vt.ſ. de publi. ſi ego.§. quod tamen.

p Alieno nomine.] imò ſuo nomine: ſed dicit alieno, quia ab alio habet cauſam, Sic ponitur verbum alieno nomine.ſ. de his, qui no. infa.l. furti.§. ſi quis alieno. Vel dic re vera alieno: vt quia procurator meus, qui emit ancillam, vſucapit antè quam ſciam, & mihi tradat: ſed iure mandati reſtituit. Potuit enim procurator errare in facto, quia putat partum illius eſſe ex ſua ancilla propria.

q Emptæ.] à procuratore.

r Fructus.] naturales, alĩs fiũt ſtatim mei: vt.ſ. de vſur.l. fructus.

80 HOminẽ.] CASVS. Credẽs te mihi debere Stichũ ex ſtip. eũ mihi tradiſti. dr, ꝙ ſi ego etiã hoc credebã vſucapiã titulo pro meo: ſi autem ſciam eum mihi nõ deberi, tũc nõ vſucapiã. Fran.

s Non capiam.] vt.ſ. pro ſoluto.l. ſi exiſtimans. & .ſ. pro emp. qui fundum.§. ſeruus. Sed conditione indebiti teneor ratione poſſeſsionis: vt.ſ. de condi. inde.l. indebiti.§.j. & facit.j. de fur.l. falſus.§. Sed ſi is & .ſ. ſi mulier ven. no.l.j.§. competit.

a ¶ Capiam.]quia habeo malam fidem.

b ¶ Traditum est.]vt fiat meum:secus si mihi tradatur quasi meũ: vt.s.de vsuca.l.cùm solum.quæ est contrà.

SI ancillam.] CASVS. Ancillã furtiuã bona fide emisti:tã dẽ hæc ancilla concepit,& peperit penes te,& sic cœpisti possidere partum: & antè quàm cópleres vsuca. partus, cœpisti scire ancillã furtiuam esse. Queritur,an ꝓcedat vsuca.Et dicit, ꝙ sic: quia nõ interrũpitur per talẽ sciẽtiã.& hoc dixit Trebatius autor tamẽ legis dicit esse distinguẽdũ:nãaut nesciuisti ancillã furtiuã intra prædictũ tẽpus, & tũc bene vsucapis, aut sciuisti,& volebas certiorare dominũ,& nõ potuisti: vel si certiorasti, & tunc similiter procedis in vsuca.si autẽ poteras certiorare dominũ,& nõ fecisti,tunc diceris possidere clã,non pro suo. ¶ Si pater.]Pater diuisit bona inter filios,& tradidit:tandẽ filij post mortẽ patris habuerunt ratã diuisionẽ.dicitur,ꝙ filij dicunt possidere,& vsucapere titulo ꝓ suo,si qua ex his, quæ sunt diuisa non fuerunt de bonis patris. ¶ Quod legatũ.]Testator reliquit legatũ Titio,cũ duo essent Titij,hęres dedit vni ex his de quo fortè testator nõ senserat.dicitur,ꝙ ille vsucapiet titulo pro suo.Fran.

capiã[a]? quod si nescio, verius est vt vsucapiam: quia ipsa traditio ex causa,quam veram esse existimo,sufficit ad efficiendũ vt id, quod mihi traditũ est[b], pro meo possideã.Et ita Neratius scripsit, idque verum puto.

¶ Si post cœptam usucapionem partus ancillæ furtiuæ per bonæ fidei possessorem superueniat scientia,quòd ancilla erat furtiua:ita demũ procedit,& completur usucapio, si ignorauit cuius esset:uel sciuit,& sibi denunciare non potuit:uel si potuit,denunciauit:aliàs secus. Paul. *de Castr.*

Idem li.32.ad Sab. LEX IIII.

SI ancillam furtiuam emisti[c] bona fide:& quod ex ea natũ & apud te cóceptum est,ita possedisti,vt intra constitutũ vsucapionis[d] tẽpus cognosceres matrem eius furtiuã esse: Trebatius omnino putat[e],quod ita possessum esset,vsucaptum esse. Ego[f] sic puto distinguendũ,vt si nescieris intra statutum tempus cuius id mancipiũ[g] esset:aut si scieris,neque potueris certiorem dominum facere:aut si potueris quoque,& feceris certiorẽ,vsucaperes[h]. Sin verò cùm scires,& posses,non feceris certiorem:contrà esse[i]: tunc enim clàm possedisse videberis[k]. Neque enim idẽ & pro suo[l],& clàm possideri potest.

¶ Licet filij in potestate res alienas inuentas in hæreditate paterna nõ usucapiant titulo pro hærede,uel pro suo:si tamen fuerunt per patrẽ inter eos diuisæ & traditæ,& ipsi post mortẽ tenuerunt ex illa diuisione,ratam ipsam habentes:usucapiunt titulo pro suo,& ex dicta diuisione. Pau.

c ¶ Emisti.]à fure putans eum dominum.

d ¶ Vsucapiõis.]scilicet,triennium.

e ¶ Putat.]& malè.

f ¶ Ego.]iurisconsultus.

g ¶ Mancipium.]scilicet furtiuum.

h ¶ Vsucaperes.] id est, perficeres vsucapionem cùm scires.s.cuius esset,& per hoc furtiuum:secus autem,si simpliciter aliennm sciuisti:quia non ideo minus vsucapis:vt.s.de vsuca.iusto.§.si posses.quæ est cõtrà.Et adde distinctionem,quæ est supra de publi.si ego §.partus.Accur.

i ¶ Esse.]quia non vsucapit.Accur.

k ¶ Videberis.]contrà.s.de acquiren.pos.l.clam.Solue vt ibi. Vel posset illa secundum hanc loqui:vt is non possideat clàm in casibus hîc suprà positis,quo minus vsucapiat:sed hoc casu,sic.Et eodẽ modo solue in eo titu.l.si de eo.§.seruum.Item est contrà s.de sta.ho.l. qui in vtero.§.præterea.Sed ibi erat iam prægnãs,cùm erat surrepta,vnde non vsucapitur partus.Item facit.C.de vsuca.pro empto. l. si matrem.Item ad denunciationem facit.s.de libe.agno.l.j.§.sed si maritus.&.s.loca.l.item quæritur.§.excercitu.

l ¶ Pro suo.]id est,bona,& mala fide:cùm sint opposita. Vel, pro suo,id est,tit.qui alijs adhæret:& per eum vsucapitur,& clàm.Item not.non inspici initium.Item scientiam superuenientem nocere. In quo est ar.contrà.C.de vsuca.transfor.l.j.§.hoc proculdubio.Sed & furtiuam hîc sciuit.Item facit suprà de vsuca.sequitur.§.de illo.&. l.non solùm.

Sentẽtia superueniens quãdoque nocet.

m ¶ Si pater cũ filiis.]in potestate constitutis.

n ¶ Partitus.]& sic non valuit inter patrem,& filium,cùm non possit nasci inter eos sciuilis obligatio.Accursius.

o ¶ Ex ea causa.]diuisionis.

p ¶ Quod.]id est,quia.Sed inuiti tenentur stare,si solenniter fuit facta:vt.C.fami.er.l.fin.& aut.si modo.&.C.de test l.hac consultissima.§.ex imperfecto.& aut.quod sine.

q ¶ Pro suo.]Dicunt quidam,quòd vbicunque cessat vsucapio pro hærede,quia sunt sui:habeat locum pro suo:quod non placet: quia

verbis,non rebus lex,quæ prohibet:vt.C. pro hærede.l.nihil, esset imposita.Alij,quòd hic sit specialis casus:& ideo hic ponitur vt suus pro hærede vsucapiat.Tertij,quòd erant emancipati.Sed certè tunc & pro hærede haberet locum.Sed hoc verum,si in tempore mortis testator habuisset:hîc autem prius tradiderat. Alij, quòd hîc fuit eis tradita post mortem patris à quodam qui se crediderat debere patri, cũ non deberet: quod non placet. Alij, vt Azo, quòd cœperat possidere pro suo. Tu dic,quòd pater donauit,& tradidit,& diuisit:& procedit vsucapio pro suo ex diuisione,quam ratam habueruut post mortem patris:quæ vicẽ obtinet emptionis: vt.C. communia vtriusque iudi.l.j. Et secundum hoc soluitur contrà suprà pro dona.l.j.§. si pater.Item contrà suprà de vsuca.cùm solus.vbi huiusmodi traditio,siue diuisio non inducit vsucap. Sed expone vt ibi.

¶ Si pater cum filijs[m] bona, quæ habebat,partitus[n] sit,& ex ea causa[o] post mortem patris ea teneãt, quòd[p] inter eos conuenerit vt ea diuisio rata esset:vsucapio his procedet ꝓ suo[q] in ijs rebus, quæ alienæ in bonis patris inueniuntur. ¶ Quod legatum[r] non sit[s], ab hærede tamen perperam[t] traditum sit:placet à legatario vsucapi:quia pro suo possidet[v].

¶ Exceptio usucapionis, uel præscriptionis, est exceptio litis finitæ:ideo potest opponi ad impediendum litis contestationem, sicut exceptio rei iudicatæ transactionis. Pau.de Cast.

*Neratius LEX V.

VSucapio rerum etiam ex alijs[x] causis concessa,interim[y] propter ea,quæ nostra esse existimantes possidemus, constituta est, vt aliquis litium finis[z] esset. Sed id, quod quis cùm suũ esse existimaret possederit[a], vsucapiet, etiam si falsa fuerit eius existimatio. Quod ita tamen interpretandum est, vt probabilis error possidentis vsucapioni non obstet[b]:veluti, si ob id aliquid possideam, quòd seruum[c] meũ, aut eum, cuius in locum hæreditario iure successissem[d],emisse[e] id falso existimem: quia in alieni facti ignorantia tolerabilis[f] error est.

r ¶ Quod legatũ.] legatum erat Titio: duo erant Titij: hæres soluit ei de quo testator nõ senserat.vsucapit.

al.Hermogenian^o.§.Mẽbra.

s ¶ Non sit.]in veritate.

t ¶ Perperam.] propter errorem nominis: & dic siue extranei, siue etiam testatoris erat res:vt nota. suprà pro legato. l.iiij.

v ¶ Possidet.]si habet veram caussam opinandi sibi legatũ. Accursius.

VSucapio.] CASVS. Vsucapio non solùm ex prædictis causis, siue titulis.siue etiam ex alijs causis concessa,ideo est inducta,vt sit finis litium. Secundò dicit,Euenit aliquando, quòd rem, quam credo meam, & non est, vsucapio: vt quia credo, quòd seruus meus emerit,cui mandaverã vt emeret:aut ille,cui successi.Nã in istis causis iustè potui ignorare cùm in alieni facti ignorantia tolerabilis,sit error.Fran.

x ¶ Ex aliis.] non solùm in prædictis titu.suprà specialiter expositis à titu.de vsuca.vsque huc.sed etiam ex alijs, pro quibus specialiter habet locum hic tit.vt dixi exempla suprà eodem.l.j.in princ. Vel dic,non solùm omnibus prædictis, vt etiam hunc comprehendat:sed etiam in alijs,si qui reperiantur. Vel dic econtrà, non solùm hoc tit.pro suo,sed etiam ex alijs superioribus specialibus est hæc ratio.Accur.

y ¶ Interim.]id est, statuto tempore : vel id est,aliquãdo. Accursius.

z ¶ Finis.]Not.rationem,quare vsucapio est inducta:sic.C.de Iud. l.apertissimi.Item est illa,De dominia rerum &c.vt institu.de vsuca.in prin.Accur.

a ¶ Possederit.]Credens ex iusta causa se habuisse.vt subijcit: secus si solum credebat suum.

b ¶ Non obstet.]imo prosit,Azo.secus si non probabilis sit:vt.C. pro donato.l.irritam.

c ¶ Seruum meum.]cui mandaui rem emendã:vt suprá pro emp. l.quod vulgo.

d ¶ Successissem.].sic infrà de re.iur.qui in alterius.&.s ad Velleia.si mulier.

e ¶ Emisse.]cùm verè tamen tradita fuerit:aliâs non.

f ¶ Tollerabilis.]non in suo : vt suprà de iuris & facti ignoratia.l.plurimum.& suprà de acquirenda hæreditate.l. cùm falsum.Accur.

De re

¶ DE RE IUDICATA. ¶ *Dixit qualiter res per præscriptionem quærantur, nunc qualiter per sententiam iudicis. Accursius.*

R Es iudicata.] CASVS. Ego Frãciscus pono casum vt litera iacet: & intellige eam, vt in glossis notatur. Franciscus Accursius.

a ¶ Accepit.] sententia accipit finẽ cõtrouersiæ: quia in ea finis est. Et dicũt quidã hoc verũ. s. rẽ iudicatã dici, quñ iã appellari nõ potest, arg. s. de cod. inde. elegãter. §. si quis post. Nos cõtrà: nã etiam interim dũ potest appellari, est sñia: vt per eadẽ. l. & C. de ap. litigatorib⁹ sed posteà facta appellatione fingitur nec iudicatũ: vt. j. ad Turpil. l. j. §. fi. & fingitur nec prouocatũ appellatione omissa: vt. C. de tẽpo. appel. l. fin. §. fin. Sin autẽ pronunciet iudex appellatiõis, & cõfirmet primã sẽtẽtiã condẽnatoriã, ex qua sñia detur actio: dic vt. s. de infamibus. l. furti. Accursius.

b ¶ Absolutione.] & his verbis tñ, secũdũ quosdã vt &c. C. de sentẽ. & inter. om. iud. l. prolletiã: vt. j. e. in summa. & s. de arbi. l. quid tamen. §. si arbiter. & de compensa. l. quod in diem. §. j. Sed iudex appellationis sufficit, si dicat iustam, vel iniustam: vt. C. de appel. l. eos. circa prin.

*Concor. text. in. §. diffinitiua. ij. q. vj. ad. dogl. vide dãn. c. j. in princ. super verbo, non habente. de fruo. appel. Prag. sanctio.

Digestorum, seu PANDECTARUM.

LIBER XLII.

TITVLVS I.

De re iudicata: & de effectu sententiarum: & de interlocutionibus iudicum.

¶ *Res iudicata dicitur causa, per sententiam iudicis terminata, continentem condemnationem, uel absolutionem, uel aliud æquipollens. Pau. de Cast.*

Modestinus LEX I.

R Es iudicata dicitur, quæ finem controuersiarum pronunciatione iudicis accepit [a]: quod vel condemnatione, vel absolutione [b] contingit.

¶ *Iudex potest in sententia causa cognitia tempus executionis prorogare, uel minuere. Idẽ, si in sententia, nihil est dictum: iudex enim, qui de executione cognoscet, facere potest. Bart.*

Vlpianus li. 7. ad edictũ. LEX II.

Q Vi pro tribunali cognoscit [c] non semper tempus iudicati [d] seruat: sed nonnunquã prorogat, nonnũquàm coarctat [e] pro causæ qualitate [f], & quantitatẽ [g], vel personarum obsequio [h], vel cõtumacia. Sed perrarò intra statutum tempus sententiæ exequẽtur [i]: veluti, si alimenta aliquibus constituantur [k]: vel minori. xxv. annis subueniatur [l].

¶ *Qui habet potestatem condemnandi, habet etiam potestatem absoluendi: & econuersò: & qui non habet unum, non habet aliud. Bart.*

Paulus li. 17. ad edict. LEX III.

Q Vi condemnare [m] potest: is absoluendi quoque potestatem habet.

¶ *Actio iudicati non datur procuratori qui se liti non obtulit, nisi sit in rem suam: idem in tutore, & in actore municipij.*

Vlpianus li. 58. ad edict. LEX IIII.

S I se non obtulit [n] procurator [o]: iudicati actio in eum denegabitur, in dominũ dabitur:

Q Vi pro tribunali.] CASVS. Iudex ordinarius, qui exequitur sentẽtiã, aliquãdo seruat tẽpus statutũ antè quàm exequatur: aliquando prorogat, aliquando arctat: & ponit exempla: & dic ea vt in gloss. Fran.

c ¶ Qui pro tribunali cognoscit.] qualis est ordinarius, qui & sententiã suã, & delegati sui exequitur: vt. j. eo. à diuo. delegatus autem non: cùm executio sit mixti imperij: & sic non potest delegari: vt suprà de iurisd. om. iudi. iubere cognoscit ergo hîc exequendo.

d ¶ Tẽpus iudicati.] Qđ erat olim duorũ mensiũ: hodie quatuor: vt. j. eo. debitoribus. & C. de vsur. rei iudi. l. ij. & iij.

e ¶ Coarctat.] aliàs arctat. Et dic, causa cognita: vt subijcit. Aliàs non: vt. j. eo. l. si se. §. si quis. quæ est contrà. Sed prorogat etiam sine causa, vt ibidem: cùm proniores simus in liberando &c. vt infrà de actio. & oblig. Arrianus.

f ¶ Qualitate.] vt in rei vendi. vbi arctatur, & prorogatur: vt infrà de offi. iudi. §. j. & §. seq.

g ¶ Quantitate.] vt si est quãtitas perua, possit arctari: si multum magna, prorogari: ar. j. de iure fis. l. in fraudẽ. §. fiscalibus.

h ¶ Obsequio.] condẽnato obedienti iudici prorogatur: inobedienti, siue cõtumaci, nõ. Vel dic obsequio, vt quia filius, vel libertus patri, vel patrono sunt dãnati: sic enim prorogatur. At si ecõtrà, potè arctari: ar. j. de libe. ho. exhi. l. iij. §. ij. Sed melius videt dici ecõtrà: & ad hoc. j. de iniur. l. prætor. §. fi. Et dc cõtumacia dic, quia habet pecuniã, & nõ vult soluere: vel ecõtrà nõ habet, nec habere poterit ad magnũ tempus, ar. j. eo. l. debitoribus. & facit. s. de arbi. qd tamen. §. solutioni. & l. si cùm dies. §. fi. & l. Celsus. in princ.

i ¶ Exequentur.] passiuè.

k ¶ Constituantur.] pupillo: quo casu statim tutor cogetur eũ alere: argu. s. de fer. l. ij.

l ¶ Subueniatur.] per in integ. resti. Et idẽ dicas in alijs exẽplis suprà positis, & similibus. Ut ex causa arctetur. Item facit. s. de iure di. l. si debitor. & de leg. j. l. si domus. §. si in pecunia.

Q Vi condemnare.] CASVS. Iudex qui habet merã iurisdictione, ꝙ possit vnã ex partibus cõdemnare, si videat eã condẽnãdã, vt quia habet malũ ius: ille idem iudex poterit eã absoluere, si videat absoluendam, vt quia habeat bonum ius. Fran.

m ¶ Qui cõdemnare.] Quatuor sunt regulæ. Prima hæc, Qui dãnare potest &c. & dic in genere, non in eadẽ causa: nã si potest dãnare iustè, nõ debet eundẽ absoluere: si tamẽ faciat, valet sẽtẽtia: nisi cõtra ius cõstitutionis esset lata: vt. j. quæ sẽtẽtiæ. l. j. §. j. Itẽ nec sic vt qui iam tulit sententiã, possit eã mutare: vt. j. e. l. iudex. Et sic nõ ob. s. de offi. procu. cæ. l. fi. §. fi. Secũda ecõtrà: qui absoluere pôt, condẽnare pôt: hoc fallit in aut. vt clerici apud proprios epi. §. illud palàm. & C. vbi Senato. vel cla. l. quoties. §. adeò. & s. de offi. pro- cõ. solent. Tertia est ꝙ nõ potest dãnare, nec absoluere. Quarta ecõtrà, Qui nõ pôt absoluere, nec condẽnare: vt. j. de reg. iu. l. nemo. Itẽ facit ad. l. s. de adi. leg. l. iij. §. conditio. & j. de reg iu. l. eius est velle. & l. non debet cui pro. Sed ar gu. cotrà s. de iniusto testa. l. fi.

Ordinarius delegatis sen tentiam exequi potest: nõ ecõtra.

S I se non obtulit.] CASVS. Quidã cœpit defendere quẽdã cõuẽtũ, & cõdẽnatus est quæritur, in quẽ fiat executio sentẽtiæ? Et distinguitur: nã si cũ mandato cõuenti venit ad eius defensionẽ, tũc non fit executio in eũ: sed in bonis domini cõuẽti. Si autẽ sine mandato: tũc in eius defensoris bonis fit executio. Quid autẽ de procuratore in rem suã? certè in eius bonis fit executio. Quid de tutore, vel curatore cõdẽnato nomine pupilli, vel adulti? dicitur ꝙ nõ fit executio in bonis tutoris, vel curatoris: sed in bonis pupilli vel adulti. Idem de actore municipũ, quod dictũ est de tutore. ¶ Ait prætor.] Nunc ponit edictũ, quod est tale, prætor ait, cõdemnatus vt pecuniã soluat, subaudi soluere iubebo: apparet ergo ꝙ à iudicato exigitur vt pecuniam soluat. Sed quid erit, si condẽnatus non vult soluere pecuniã, in qua est cõdemnatus: fortè quia nõ habet eam præ manibus, sed vult dare fideiussorem de soluenda pecunia: nunquid auditur? & Labeo dicit, ꝙ auditur, nisi iudex expresserit in sententia, quòd tantum pecuniam soluat: nec volens satisdare audiatur. Sed autor legis dicit, ꝙ pecuniam tantum debet soluere: nec auditur volens satisdare, nisi ex magna causa hoc iudex concedat: quod dic. vt in glo. ¶ Si ex cõuentione.] Si condẽnatus es mihi in. c. & posteà illa. c. mihi promisisti: si animo nouãdi est factũ, recessum est à re iudicata: aliàs non. Sed si dedisti pignora, vel fideiussores pro eo in quo eras condemnatus: non extinguitur executio rei iudicatæ. Sed pone quòd procurator meus est condemnatus, & sic teneor vtili: tandem ego promisi id, in quod erat condemnatus. Non propter hoc extinguitur executio sententiæ. ¶ Si quis.] Condemnatus est Titius, vt soluat mihi. c. infra. xx. dies: quæritur, quando tempus, quod datur condẽnatis, incipiat currere Titio. i. an ex tempore, quo sentẽtia lata est: an ex tunc cùm. xx. dies cucurrerint? Et dicitur, quòd aut iudex posuit minorem terminum, quàm. l. dies, vt fuit in casu posito: & tunc suppletur ei illud, quod deest de tempore legitimo. si autem maiorem terminum dedit, puta, sex menses: tunc quatuor menses tanquã legitimum tempus currunt statim à tempore latæ sententiæ: & eis finitis incipiunt currere alij duo menses, quos vltra legitimum dedit iudex. ¶ Condemnatum.] Nunc exponit illud verbum condẽnatus: quod positum est in edicto: & leuis est hic. §. ¶ Soluisse.] Nunc exponit illud verbum edicti: dixit enim soluat. Et dicitur, quòd soluere quis dicitur multis modis. ¶ Celsus.] Proprietarius nomine serui, in quo habebat proprietatem, fuit condemnatus: tandem eum pro noxa dedit. Dicitur, quòd non liberatur à sententia, nisi ille, qui habebat vsumfructum in seruo, amisit vsumfructum. Franciscus.

n ¶ Si se non obtulit.] obtulisse se liti dicitur, qui sine mandato sponte aliena negotia suscepit.

o ¶ Procurator.] id est, procurans: nam prout se obtulit, non habuit mandatum: prout non obtulit, habuit mandatum, vt hîc primo casu fuit: & suprà de procura. Plautius primo responso.

si se obtulit [a], in ipsum dabitur. Obtulisse autem se liti videtur, qui iudicio pro domino se obtulit: non is, qui in rem suã procurator [b] datus sit. Nam hic alia ratione recusare iudicati actionem nõ potest: quia hîc non in alienam, sed in rẽ suam procurator factus est. ¶ Tutor quoque, vel curator in ea conditione sunt, vt non debeant se videri liti obtulisse: idcircoque debet denegari in eos iudicati actio [c].

¶ Actor municipũ potest rem iudicatam recusare [d]: in municipes enim iudicati actio dabitur [e].

¶ Condemnatus ad soluendũ cogitur præcisè soluere: nec euitat coactionem, si paratus est dare expromissorem de soluendo. Pau. de Cast.

¶ Ait prætor, Condẽnatus vt pecuniã soluat [f]. A iudicato [g] ergo hoc exigitur, vt pecuniã soluat. Quid ergo, si pecuniã quidem soluere paratus non sit, satisfacere [h] autẽ paratus sit? quid dicemus? Et ait Labeo, debuisse hoc quoque adijci [i], Neque eo nomine satisfaciat [k]: fieri enim posse vt idoneũ expromissorẽ habeat. Sed ratio pecuniæ [l] exigẽdæ hæc fuit, ꝙ noluerit prætor obligationem ex obligationibus fieri [m]: idcirco ait, Vt pecunia soluatur. Ex magna [n] tamen, & idonea causa accedẽdũ erit ad Labeonis sententiam [o].

¶ Sententia habet executionem paratam, nisi sit nouata. Bar.

¶ Si ex cõuentione litigantiũ cautũ sit post rẽ iudicatã ei, cui quis cõdẽnatus est: eueniet, vt hic etiã recedat [p], si modò nouatio [q] intercessit. Cæterũ si nõ nouandi cã id factũ est: manebit ordo [r] executionis. Sed & si pignora [s] accepta sint, vel fideiussores in rẽ iudicatã cõsequens erit dicere, non cessare executionẽ: quippe cũ accesserit aliqd rei iudicatę, nõ est [t] à re iudicata recessum. Idẽ obseuãdũ est in eo, cui⁹ procurator cõdẽnat⁹ [v] est.

¶ Si in sentẽtia apponatur minus tempus, quã detur iudicatis à lege: sine causæ cognitione suppletur usque ad tempus legitimum: si autem detur maius, computatur in eo tempus legitimum & utrunque habet, tam legitimum, quàm quod est supra legitimum. Pau. de Cast.

¶ Si qs cõdẽnat⁹ sit † vt intra certos dies [x] soluat, vnde ei tẽpus [y] ad iudicati actionẽ cõputamus? vtrũ ex quo sentẽtia prolata est? an vero ex eo, ex quo dies statutus præterijt? Sed si qdẽ minorẽ [z] diẽ statuerit iudex tẽpore legitimo: replet ex lege, quod sentẽtię iudicis deest. Sin autem ampliorẽ numerũ dierum [a] in sua diffinitione iudex amplexus est: cõputabitur ꝓ reo & legitimũ tẽpus [b], & quod suprà [c] iudex præstitit.

¶ Non dicitur quis condemnatus ut executio poßit fieri, nisi condemnatio ualeat. Pau de Ca.

¶ Cõdẽnatũ [d] accipere debem⁹ eũ q ritè cõdẽnatus sit [e], vt sñia valeat. cæterũ si aliqua ratione sñia nullius momẽti sit: dicẽdũ est, cõdẽnatiõis verbũ nõ tenere. ¶ Soluisse [f] accipere debemus nõ tãtũ eũ, qui soluit: verũ omnẽ oĩno, q ea obligatione liberatus est [g], quæ ex causa iudicati descendit.

¶ Qui seruum noxæ traditum non facit perfectè accipientis: potest ex prima sentẽtia conueueniri. Bart.

¶ Celsus scribit, si noxali iudicio cõdẽnat⁹, eũ seruũ, in quo vsusfructus alien⁹ est, noxæ dedisti: posse tecum adhuc agi iudicati [h]. Sed si vsusfruct⁹ interierit: liberari ait.

¶ Sententia etiam illius, qui non habet iurisdictionẽ, sed notionẽ, mittẽda est executioni. Pau.

Idem li 59. ad edictũ. LEX V.

Ait prætor [i], Cuius de ea re

a ¶ Obtulit.] sine mandato Quod duobus modis fit: vt. d. l. plautius. pe. & vl. rñ. & facit. s. de mino. eum qui. & . j. de exce. doli. l. si procurator. & . s. ad. l. Aquil. proinde. §. si procurator. & . j. iudi. sol. si ad defendendum. Accursius.

b ¶ Procurator datus sit.] vt. s. de ali. iu. non solũ. §. j. & de euic. si cũ venditor. & est tertius casus, vbi in dominũ actio denegat: vt. s. de lib. causa. ordi 10 nata. §. fina.

c ¶ Iudicati actio.] finito officio: vt. C. de admi. tu. l. cũ quædã. & . C. qñ ex facto tuto. l. j. & . s. si quis cau. l. si. & etiã eo durãte non dicitur conueniri tutor, vel curator, cùm alieno nomine conue- 20 niatur: vt. s. de admi. tut. l. ij.

d ¶ Recusare.] vt nõ soluat de sua bursa.

e ¶ Dabitur.] si fiat executio in communi bursa municipum.

f ¶ Soluat.] subaudi, iubebo soluere: aliâs compellã pignoribus 30 captis: vt. j. eodẽ debitoribus.

g ¶ Iudicato.] id est condemnato.

h ¶ Satisfacere.] id est satisdare.

i ¶ Adijci.] in edicto scilicet hoc quod sequitur, Neque &c.

k ¶ Satisfaciat.] id 40 est satisdet.

l ¶ Pecuniæ.] dictũ quidem Labeonis vtile est, Sed &c.

m ¶ Fieri.] vt & . C. de fru. & lit. expẽ. l. termi nato. nisi hoc fieret re ctore volẽte: vt. s. qui. mo. pig. vel hypo. sol. l. j. in princ. & . §. j. & . s. 50 de pig. act. si rem. §. omnis. & . s. si cer. pet. l. ij. §. mutui. in fin.

n ¶ Ex magna.] fortè, sicut dicit. j. e. l. debitoribus & . s. de iud. si debitori. vel verius ꝓ rei qualitate, & ꝑsonarum: vt. s. eo. l. ij.

o ¶ Sententiam.] vt 60 si velit satisdare, audiatur.

p ¶ Recedatur.] à re iudicata.

q ¶ Nouatio.] aliâs nouatio, aliâs nouandi animo: quod erat olim præsumptiuè: hodie ita demũ, si hoc agatur: vt insti. quibus mo. tol. ob. §. præterea. & facit. C. de execu. rei iudi. l. si causam & . C. de transac. sic causa. & 70 supra de mino. xxv. an. si cui. Sed ar. contrà infrà de præ. stip. l. pe. ADDITIO. Dic, quòd ibi interuenit plus in secunda, quàm in prima: hîc autem non, secundum Bar. Imo. & Alexan.

r ¶ Manebit ordo.] qui est. j. eo. à diuo. & . l. debitoribus. & facit. j. de act. & obliga. l. lucio.

s ¶ Pignora.] quo casu etiam, scilicet quando accipiebat pignora, si principale debitum stipulabatur, fiebat olim nouatio.

t ¶ Non est.] sic & . s. quẽadmo. ser. amit. is cui. Sed argu. cõtrà. C. de pac. cõuẽ. l. si. & . j. de precario. l. & habet. §. cũ qs. ADDITIO. Dic secũdũ Bar. hîc, ꝙ ibi prouisio legis est de iure speciali hîc de iu 80 re cõi. Vide eundem. Bart. in. l. & habet. §. cùm quis. j. de preca.

v ¶ Condẽnatus.] nam si nouauit dominus vtilem, qua teneretur ex sententia in procuratorẽ lata: vt. s. ea. l. j. respon. cessat ordo executionis, licet directa non sit nouata.

x ¶ Certos dies.] puta. xx. dies.

y ¶ Tempus.] quadrimestre.

z ¶ Minorem.] quia. xx. tantũ: cũ legitimũ sit quatuor mensiũ: repletur &c. & sic est cõtrà. s. e. l. ij. sed ibi cũ causæ cognitione, hîc nõ sed quidã dicunt, ꝙ arctare tẽpus prodest victori quoad interitũ vt ex tũc de eo teneatur victus: vt ibi: nõ autẽ quoad executionem, vt hîc. Quod nõ placet. Sed qd, si sub cõditione iussit solui? Rñ. demum existẽte cõditione currit legitimũ: licet secus sit in appellatione: vt j. quãdo appel. sit. l. j. §. biduũ. Nã in potestate est litigatoris statim appellare. Accur.

a ¶ Dierum.] Puta, sex mensium.

b ¶ Tempus.] statim 10 à tempore sententiæ.

c ¶ Suprà.] nõ vtrũq; sed quadrimestre habet, vt à lege & duos mẽses, quos vltra dederit iudex, habet à iudice: & hoc, fecerit cũ causa, vel nõ vt diximus. s. eo. l. ij. Itẽ no. ex hoc. §. ꝙ supplet lex 20 quod omittit homo: sic in libertate: vt. s. q sine ma. per totũ. Item in legatis, & fideicommissis, in quibus trãsfertur dominium sine traditiõe: vt. j. de fur. l. à titio.

d ¶ Cõdemnatum.] exponit verba ꝑtoris.

30 e ¶ Condẽnatus.] sit. vt & . j. de pe. l. rei. §. fi. & . s. ad Tertul. l. j. §. fin. & . C. ne de statu defun. si pater. & ar. s. de testa. tu. l. iij. & de test. ad testiũ. §. si quis. & . C. in qui. cau. in integ. rest. non est neces. l. si tutor. & . s. de cod. 40 l. cõficiũtur. §. j. & . s. de sta. ho. vulgò. Verba em cũ effectu &c. vt. s. quod quisq; iur. l. j. in fi. & ne qs eũ, q. l. pe. §. ij. & facit. j. eo. si cùm nulla. Accur.

f ¶ Soluisse.] & hîc exponit verbum prætoris, Soluat.

50 g ¶ Liberatus est.] etiam per alios modos, quibus tollitur obligatio, q sunt instit. quibus mo. tol. oblig. & facit infrà eodem intra.

h ¶ Agi iudicati.] vt & . j. de sol. si hominẽ. Sed contrà. s. de vsu- 60 fru. locum. §. proprietarius. vbi innuit iam nõ teneri, sed fructuarium. Sol. hîc cõstitutus fuit vsusfru. post delictũ cõmissum, vel post iudiciũ susceptũ, vel post cõdẽnationẽ factam: vbi ante. Vel, licet teneatur iudicati, vt hîc, nihilominus is cui datus est, repellit fructuarium nisi præstaret vsusfru. æstimatio- 70 nem, Vel forte agit adhuc iudicati is, cui datus est pro noxa, ad impensas litis. Item cõtrà. s. de dolo, si oleum. §. & si seruum. Sed ibi in eo seruo, in quo alius habet ius pignoris. hîc vsumfru. Vel datur ibi de dolo, id est, iudicati nomine doli. Vel sol. vt ibi.

Ait prætor.] CASVS. Nunc exponit quædam verba, quæ subaudiũtur suprà. l. proxi. §. ait prætor hoc mõ ait prætor cõdemnatum ab eo, cuius de ea re iurisdictio est, soluere cogã. Modò exponit hæc verba, & dicit, quòd melius dixisset, cuius de ea re notio est. Hoc enim nomen notionis spectat ad eos, qui iurisdictionem non habent de quauis causa: vt sunt arbitri, ex quorum sentẽtia da- 80 tur actio quandoque, & etiam exceptio. ¶ Si iudex.] Decem erant tibi legata in testamẽto, vel in codicillis: & in eisdem grauatus eras vt ea mihi restituas: ea accepisti, non mihi das: egi contra te vt ea. x. quæ habuisti, mihi restituas iudex cõdẽnauit te hoc modo, vt quod habes ex testamento talis, vel codicillis, mihi restituas. Dicitur, ꝙ hæc sentẽtia valet. Idẽ est, si testator hæc. x. tibi reliquerit sine scriptis, ex prædicto modo te grauauit. Fran.

i ¶ Ait prætor.] continua cũ eo, quod est. s. proxi. l. §. ait prætor. & subaudi

Lex supplet quod homo omittit.

† Colligit ex isto tex. ꝙ beneficiũ iuris nemini est auferendũ: concor. text. in. c. in dultũ. de reg. iu. in. vj. & ibi per Dy. De materia istius vide etiã notata per gl in. c. cum sit Romana. extrà de ap.

subaudi, ab eo. Accursius.

a ¶ Notio est.] nã verbũ notionis, vt potẽ generali*, ad plures extẽderet. Et φ sit generalius, probat statim: vt. j. de ver. sig. l. notionem.
b ¶ Notionis.] quod aliquis intelligeret tã de ordinario, quam de delegato.
c ¶ Ad eos.] subaudi etiam &c.
d ¶ Non habent.] quales sunt delegati, 10 secũdũ quosdã: quod nõ placet: quia habẽt delegata: vt. s. de of. ei⁹ cui. l. j. §. fi. & l. fi. & de iur. om. iu. l. more. nisi dicas nõ habẽt ordinariã. Dic ergo, φ hoc dicit propter arbitrum cõpromissariũ cũ pœna, & sine pœna assum 20 ptũ. i. electũ: ex quorũ sentẽtijs daẽ actio, qnq; exceptio: vt. C. de arbi. l. cũ antea. & l. ne in arbitris. §. fi. ad quę noua iura hic respexit, nõ ad vetera, secũ dũ quæ nõ erat actio, vel exceptio, nec sñia: vt. C. de arb. l. j. & s. de 30 infa. l. quid ergo. §. ex compromisso.
e ¶ Ex testamento.] hoc si certa quantitas parte actorũ cõtineẽ: aliãs contra: vt. C. de sen. quæ sine cer. quãti. l. iij. vel speciale est hic in actione ex testamẽto, & qualibet vni- 40 uersali actione. ar. s. si pars hære. pe. l. j. §. fi. & s. de rei vẽ. quæ de tota. §. incertę. Sed certè hæc nõ est vniuersalis, sed specialis petitio. Itẽ cõtra. j. de ver. obli. l. vbi autẽ. §. illud dubitationem. Sed ibi verbũ futuri tẽporis 50 est, quod erit natum: vnde est incerta: vt & ar. insti. de le. §. incertis. secus in præsenti: vt quod habet ex te &c. vel præterito, vt hic, & dicta. l. vbi. §. sed qui vinũ. &. §. qui vero. Et est ratio: quia præsentia vel præterita sunt certa: nõ futura: vt insti. de ver. obli. §. cõditiões. & facit. s. de cõtrahẽ. emp. hæc vẽditio. §. huius. &. j. de libe. & Posthu. l. nominatim. Sed quæritur secũdũ Azo. quid si ita dicat iudex? Iubeo te restituere pos. aduersario qualem ipse habebat ante litem contesta. Videtur quòd tencat maximè in possessorijs iudicijs, in 60 quibus etiam sic fertur sententia: Vti possidetis, ita possideatis: vt. C. vti pos. l. j. & Quare nõ posset similiter proferre per verba præteriti imperfecti: vt ita possideatis, vti possidebatis. Et sic non idem in restituendæ possessionis iudicio.
f ¶ Pronunciatum est.] id est relictũ: scilicet à testatore. Et not. codicillos sine scriptura: sic. C. de bo. lib. l. fina.
g ¶ Erit.] cùm certum sit quod relictum est.
h ¶ Probandum.] vt veniat in prædicta sententia.

Miles.] CASVS. Miles existens in castris cõtraxit debitũ: nũc ad illud debitũ conuentus, & cõdemnatus est. dicitur φ 70 tenet soluere inquãtũ facere potest: & intellige, deducto ne egeat.
¶ Decẽ.] Seruus tuus dederat mihi dãnum in decem: egi contra te Aquil. noxali: iudex cõdemnauit te in decẽ, & in sentẽtia expressit, φ possis dare seruum pro noxa, & libereris à cõdemnatione de. x. Et dicitur, φ. x. veniũt in cõdemna. & illa. x. petẽda: seruũ autẽ possis dare pro noxa, & hoc ex ꝑmissu legis: sed secus si ꝑmisisses mihi dare decẽ, aut seruũ noxę dedere. nã hoc casu nõ potero petere ꝑcisè decẽ: cũ tã decẽ, quã Stich⁹ sint principaliter in obli. Sed in primo casu decẽ tãtũ principaliter debentẽ ex sentẽtia, & ea tãtũ petã: licet ex ꝑmissu legis libereris dãdo seruũ ꝓ noxa. ¶ Qui iudicati.] Bona de- 80 bitoris mei mihi cõdẽnati mea autoritate per violentiã accepi, & vendidi. Dicitur, φ teneor & furti, & vi bonorum raptorum. ¶ Iudicati.] Actio in factum, quæ oritur ex sentẽtia, est perpetua, & rei persecu. continet, & datur hæredi, & in hæredem: Fran.
i ¶ Armata.] si tamen in castris contraxit: secus si vacando per mũdum, vel etiam domi: vt instit. de testa. mili. §. j. Item hoc priuilegiũ perdit ignominia missus, ar. s. de testa. mili. l. testamenta eorum. & est eadem hæc. l. cùm. l. itẽ miles. j. eod.

iurisdictio est: Melius scripsisset, Cuius de ea re notio est[a]. Etenim notionis[b] nomen ad eos[c] pertinet, qui iurisdictionem non habent[d], sed habent de quauis alia causa notionem.

¶ *Paria sunt in sententia certam quantitatem exprimere, vel eius uerba ad acta certam quantitatem continentia referre. Bart.*

¶ Si iudex aliquem sic condẽnet, vt quod habet ex testamẽto[e], vel codicillis Meuij, restituat Titio: sic accipiẽdũ est, quasi quantitatẽ nominauerit, quæ testamento, vel codicillis relicta est. Sed & si fidei cõmissum sine scriptura pronunciatũ est[f]: idẽ erit[g] probãdum[h].

¶ *Miles habet beneficiũ, ut non exigatur ab eo nisi in quantum facere potest. Bart.*

*Al. Vlpianus li. 66. ad ed.

*Modestinus LEX VI.

Miles, qui sub armata[i] militia stipendia meruerit, condemnatus: eatenus, quatenus facere potest[k], cogitur soluere.

¶ *Si unum est in obligatione, aliud in solutione: illud petetur quod est in obligatione. Sed si utrunque est in obligatione, utrunque peti potest. Bart.*

¶ Decem, aut noxæ dedere[l] condemnatus, iudicati mihi in decem tenetur[m]: facultatem enim noxæ dedendæ ex lege[n] accipit. Is autẽ, qui stipulatus est decem, aut noxę dedere[o] nõ potest decẽ petere[o]: qa in stipulationẽ singula per se veniunt[p], eaq; singula separatim stipulari possumus[q]: at iudiciũ soli⁹ noxæ deditionis, nullum est: sed pecuniariã[r] cõdemnationẽ sequitur[s]: & ideo iudicati in decẽ agitur: his enim solis condemnatur[t]. Noxæ autem deditio in solutione est, quæ à lege tribuitur.

¶ *Non licet uictori sua autoritate sententiam exequi. Bart.*

¶ Qui iudicati[v] bõa autoritate[x] sua distraxit: furti actione, & vi bonorũ[y] raptorũ tenetur. ¶ Iudicati[z] actio perpetua est, & rei persecutionem continet, Item hæredi, & in hæredem competit[a].

¶ *Intra tempus quod datur iudicatis, potest quis soluere, uel aliter se liberare. Bar.*

Caius li. ad edictũ. LEX VII.

Intra dies cõstitutos[b] quãuis iudicati agi non possit[c], tamẽ multis modis iudicatum[d] liberari posse[e] hodie non dubitatur: quia constitutorum dierum spatium, pro iudicato[f], non contra iudicatum, per legem constitutum est.

¶ *Post litem contestatam etiam in actionibus stricti iuris tenetur reus de interitu, & etiam de fructibus. Pau. de Cast.*

Paulus li. 5. ad plaut. LEX VIII.

Si homo ex stipulatu petitus,

k ¶ Facere potest.] deducto, scilicet ne egeat: vt. j. de regu. iur. l. in condemnatione. Idẽ in patrono causæ*, vt cogatur soluere inquãtum facere potest: cũ & ipse miles sit: ar. C. de aduo. diuer. iudi. l. aduocati. & est ar. bonũ. s. de bo. pos. ex testa. mili. l. j. in princ. nã & in quasi castrẽsi pecu. Idem habet priuilegiũ aduocatus, quod miles in castrensi: vt. C. de aduo. diuer. iudi. l. fori. Itẽ quid in milite cælestis militię b? Rñ. idẽ 10 multo magis: arg. C. de epis. & cle. l. sacrosanctæ. cũ ꝑ eos summi numinis veniã sperem⁹: vt. C. de sum. tri. ni. & fi. catho. epl'a, inter claras. in fine. & facit. C. de execu. rei iudi. stipendia. & l. fin. §. item miles.
20 l ¶ Noxæ dedere.] permissiuè.
m ¶ In decem tenetur.] in his & ante sentẽtiam tenetur. argu. s. de consti. pecu. l. j. §. fina.
n ¶ Ex lege.] quandiu iudicati non conueni tur: vt. s. de peti. hære 30 di. item veniunt. §. idem rectè.
o ¶ Decem petere.] scilicet præcisè: vt &. j. de actio. & obliga. l. obligationum ferè. §. modus. sed. s. sic. & in hoc differt. Accur.
p ¶ Veniunt.] neutra alteri plus accedens, 40 quàm accedatur ei ab altera: & sic ambo sunt in obligatiõe: vt infrà de verb. oblig. si duo. in fine.
q ¶ Possumus.] & ita coniungendo alternatim idẽ facere videamur: scilicet vtrunq; stipulari.
50 r ¶ Pecuniariã.] nisi ex delicto vicarij.
s ¶ Sequitur.] noxæ deditio.
t ¶ Solis condemnatur.] non ergo in noxa, nisi dicat permitto, vel si non dicat permitto, tamen intelligitur: vt insti. de offic. iudi. in prin. & C. de noxali. l. j. Et sic semper in decẽ tantum videtur dãnatus: & tantum decem petuntur act. in factum.
v ¶ Qui iudicati.] id est, damnati.
x ¶ Autoritate sua.] secus si iudicis: vt. s. de reg. iur. l. non vide- 60 tur. §. j. vel condemnati scilicet voluntate.
y ¶ Bonorũ raptorum.] si violẽter hoc fecit: & etiam edicto diui Marci: vt. s. quod me. cau. l. extat. per iudicem igitur. vel executorẽ est facienda venditio: vt. s. de euic. si plus. §. j. & de neg. gest. l. iij. §. si executor. & C. si in causam iu. pi. l. ij. & facit. j. quæ in frau. cre. l. qui autem. §. sciendum.
z ¶ Iudicati actio.] scilicet in factum: vt. C. de re. credi l. actori.
a ¶ Competit.] licet vetus actio fuerit temporalis, vel transitoria: quia ex delicto fortè: vt. s. de pecu. l. licet. §. idem scribit. Vetus quoque durat: sed si vetus fuerit rei vendi. non datur noua: vt nota. C. 70 de iudi. l. j.

Intra dies constitutos.] CASVS. Cõdemnato datur dilatio quatuor mensium ad soluendum condemnationem, nec interim poterit conueniri: liberari autem interim poterit: vt si soluat vel ei accepto feratur. Et redditur ratio. Fran.
b ¶ Intra dies constitutos.] quatuor mensium.
c ¶ Non possit.] scilicet cum effectu: quia datur exceptio in factũ: vt instit. de exceptio. circa prin.
d ¶ Iudicatum.] id est, condemnatum.
e ¶ Liberari posse.] vt per cõpensationẽ: vt. s. de cõpensa. si cũ mi 80 liti. §. cùm intra. Item & alijs modis, quibus tollitur obligatio.
f ¶ Pro iudicato.] id est, condemnato: vt. s. eo. l. si se. §. si quis. in fi. §. & . j. de verb. obli. l. eum qui calendis. §. pe. & de solu. l. quod in diẽ. & de leg. ij. l. si ita. §. Pegasus.

Si homo.] CASVS. Stichum mihi debebas ex stipu. dare: quia non dabas, sum litem contra te contestatus: nec habebas iustam causam litigandi: & interim decessit. Dicitur quòd condemnaberis saltem in fructibus. Fran.

a Scribentes hic dicũt istã gl. vnica in iure ad hoc propositũ, φ aduocati habent priuilegiũ vt non teneãẽ nisi in quãtum facere possunt deducto ne egeant, sicut habẽt aliæ personæ priuilegiatæ. Bolog.
b istã gl. reputat sing. Barba. in. c. Odoardus. extrà, de solut. ad hoc, φ miles cœlestis militiæ æquiparatur militi terrestri.

c Habes hic sing. ad hoc φ actor vendẽs bona sui debitoris de licentia iudicis, non incidit in aliquã pœnã quę gl. clara est. Bol.

Codicilli quãdoque sine scriptu ra fiunt.

post litē cōtestatā[a] decesserit[b]: ab solutionem nō faciendam, & fructuū[c] rationē habendā placet[d].

Sententia nō potest fieri pro furioso non habente curatorem, quia nō est qui pro eo petat: & si aduersarius petat, non potest furiosus in contumacia constitui. Pau. de Cast.

Pomponius li. 5. epist. LEX IX.

Furioso[e] sententia à iudice, vel ab arbitro dici non potest[f].

Propter dolum quis perdit beneficium, ne cōueniatur insi in quātum facere potest. Bart.

Marcellus li. 2. digesto. LEX X.

Qui cùm se patrēfami. fingeret, mutuā pecuniā accepit, & exhæredatus à patre: vel emancipatus sit: quāuis facere non possit[f], debet condemnari[g].

Cōtra morosum cōsideratur interesse quāti plurimi fuerit à tempore moræ. Pau. de Ca.

Celsus li. 5. digesto. LEX XI.

Si calēdis fieri[h] aliquid stipulatus sum: nēpe quandocunque post calēdas accepto iudicio, tāti æstimanda lis est, quanti interfuit mea calendis id fieri. Ex eo enim tempore quodq; æstimatur, quo nouissimè solui potuit[i].

Ei, qui cōuenitur ex cōtractu: licet dolo desierit possidere, ceduntur actiones. Bart.

Marcellus li. 4. digesto. LEX XII.

In depositi[k], vel cōmodati iudicio quāquā dolo aduersarij res[l] absit, condemnato succurri solet, vt ei actiones suas dominus cedat[m].

Qui promittit satisdare, tenetur ad interesse: quod est, quatenus reus principalis facere possit. Bart.

Celsus li. 6. digesto. LEX XIII.

Si quis ab alio decem, ab alio satisdari[n] stipulatus est: æstimandum[o] erit quanti stipulatoris intersit satisdari: idque[p] aut tātundem erit, aut minus, aut interdum etiam nihil[q]: neque enim[r] vani timoris[†] vlla æstimatio est. verum forte saluta, aut nullū iam pretiū æstimationis est aut quantum ex sorte fuerit solutum, tantum de æstimatione decedet[s].

In obligationibus faciendi post moram succedit obligatio ad interesse. Bart.

Si quis promiserit ꝓhibere ne aliquod damnū stipulator patiat: & faciat nequod ex ea re damnū stipulator habeat, facit quod promisit, si minus quia n ōfacit quod ꝓmisit, in pecunia numerata[t] cōdenatur: sicut euenit in omnibus faciendi obligationibus[v].

Iudex potest suam sententiam interlocutoriam reuocare, non diffinitiuam. Bart.

Idem li. 20. LEX XIIII.

Quod iussit[x] [†], vetuitve prætor[y], cōtrario imperio tollere, & remittere potest: licet de

a Contestatam.] hoc quando non habuit causam differēdi: & sic videtur culpa, ꝗ litigauerit, aliàs secus: vt. s. de vsur. l. si quis solutioni. & l. partum. & de peti. hære. l. illud.

b Decesserit.] culpa rei: & sic de homine etiam tenetur: aliàs de fructibus tantum.

c Sed fructuū.] sic in rei vendi. vt. j. iudi. sol. si seruus. Sed si in hoīe nō tenet, qa sine 10 dolo, & culpa decessit: quomodò de fructibus dat̄ sn̄ia? Rn̄d. sic, condēno te in hoīe, & fructib⁹: sed tn̄ qa sine dolo, & culpa decessit, satis est si fructus præstes. Vel dic, de homine absolui, & de fructib⁹ cōdēnari: cætera 20 dic, vt. s. de rei vē. l. vtiq;. & facit. s. deposi. l. si in Asia. §. si.

d Placet.] ante litē contestatam.

e Furioso.] Non pōt. cōtra eū, sed pro eo, sic secūdū quosdā: vt arg. C. de ꝓcur. l. nō eo min⁹. nā ex q̄ 30 bus causis &c. vt in stit. de hæred. quæ ab intest. §. fui. Alij, ꝗ ēt ꝓ eo nō valet in arbitro: vt. s. de arbi. l. diē. §. corā. sed in iudice, sic. Tu dic ētin iudice: & etiā ꝓ eo nō valet, cū habeat̄ loco absentis: vt. s. de iure co. l. 40 ij. §. furiosus. sed mi nor loco ꝑsentis. Nec obstat, ꝗ ꝑ absente cōtumace, vel cōtra eū, sn̄ia datur: vt. C. de iudi. l. ꝑperādū. §. fin au tē. qa cōdēnari. & solui ei pōt: at hīc nō ita. in contractibus autē acqrit̄ furioso eo casu 50, quo ignorāti: vt. s. si cer. pe. l. si à furioso.

Qui cū se.] CASVS. Quidam filiusfami. dicens se sui iuris accepit pecuniam mutuo dicitur, ꝗ licet sit posteà exhæredatus à patre, vel emancipatus: tamen tenetur in solidum. Frā.

f Non possit.] id est, soluere solidum.

g Cōdēnari.] vt &. s. quod cum eo. l. iiij. §. j. & facit. C. ad Mace. l. j.

Si calendis fieri.] CASVS. Promisisti mihi domum facere in calendis: non fecisti, & tunc multum interfuit mea eam esse factam in calendis, licet posteà minus: tamen nihilominus teneris ad 60 illud magnum interesse Fran.

h Si calendis fieri.] si plus interfuit, quā nunc: vt. s. si quis cau. qui autem. §. j. Si verò posteà creuit, & id inspicitur. vt &. s. de act. emp. ratio. §. si per venditorem. & de triticaria. l. in hac.

i Potuit.] id est, debuit: & sic à tempore moræ: vt. s. si cert. peta. l. vinum. &. j. de verb. oblig. l. quod in diē. Sed contrà. j. de act. & obli. cùm quis. Sol. vt ibi: & adde quæ not. in dicta. l. in hac.

In depositi.] CASVS. Si deposui apud te rem, vel cōmodaui: & tu dolo desijsti possidere: cōdemnaris ad æstimationem, & tamen teneor tibi cedere act. meas pro re illa mihi cōpetentes. Frā.

70 k In depositi.] contrà, in stricti iuris iudicijs, sicut in actione in rem.

l Res.] quia dolo desijt possidere.

m Cedat.] Cōtrà. s. de rei ven. is qui dolo. Sol. vt ibi. Item facit. s. commo. l. si is, qui commodatum. in prin.

Si quis.] CASVS. Sempronius promisit mihi. x. Titius promisit, ꝗ faciet me securū de his. x. per fideiussorem. Contra hūc ago, vt faciat quod promisit: & quia nō vult facere, quæritur, qualiter in interesse mihi debeat cōdēnari? Et dicit, ꝗ in tantū in quātū appparet nunc principalem, scilicet, Semproniū nō esse soluēdo, nō 80 inspecto futuro tēpore, scilicet, ꝗ possit effici nō soluēdo. Si ergo tota. x. sunt soluta, in nihilū tenebit̄. Vel si pars, tūc in residuū tenebitur. Si quis.] Promisisti mihi te prohibere, ne aliquod damnū in nemore meo habeā: si hoc facis, bene est: si autem non facis hoc, tunc teneris mihi ad interesse, sicut euenit in omnibus obligationibus vbi promittitur factum. Fran. Accur.

n Satisdari.] id est, fideiussorem dari: vt. s. qui satisda. co. l. j.

o Aestimandū.] in actiōe ex stipulatu, qua igitur, vt satisdetur.

p Idque.] scilicet, interesse.

q Etiā nihil.] si locuplex sit promissor: vt. j. de verb. obliga. si ita stipulatus fuero. §. possum. & arg. l. decem.

r Neque enim.] Rn̄d. tacitæ obiectioni, quasi possit labi facultatib⁹ debitor: & est sic. s. q. & à qui. iul. Sed arg. cōtra. s. de neg. gest. diuortio. &. j. de fur. l. eū, q. §. Papi. At iusti metus habetur ratio: vt arg. s. ad le. Aquil. 10 si seru⁹ seruū. §. si fur nū. & l. in lege. &. s. de euic. l. ij. & de deiec. l. prætor. §. prætor. Ac.

s Decedet.] sic. j. de ver. oblig. l. decem. & l. si quis stipu. §. si qs. & facit. C. de hære. vē. l. ratio. Accur.

t Pecunia nume-20 rata.] i. interesse.

v Obligationib⁹.] vt veniat interesse in cōdēnatione: & hoc se cūdū oēs: vt hīc, &. j. de verb. oblig. si fundum. & l. cū stipulatus sum mihi. §. si. &. s. de aqua plu. arcē. si terti⁹. §. offici. Sed an sit 30 in obligatione, vt ꝑ libellū debeat peti? q̄dā, ꝗ sic: & pro eis est arg. s. de cōdi. fur. l. in re furtiua. in princi. & de cōsti. pecu. ꝓmissor Stichi. in princi. & de ver. obli. l. quoties qs. in prin. & l. si qs stipulatus. §. si. & l. si pœnā. 40 &. s. si cer. pet. l. cūm fundus. §. quod ad pecu. &c. &. s. si qs in ius voc. non ie. l. fin. siue certi, siue incerti cōdictione ibi petat̄ interesse. &. s. de act. emp. l. j. in prin. Alij cōtrà. & pro eis. j. de ver. obli. si seruū. §. pe. & §. si. & 50 l. eū qui ita. §. si. & de cōstit. pecu. l. ꝓmissor hominis. &. s. de noui ope. nun. l. stipulatio. §. siue. & hoc placet. Sed an precise ad factum potest compelli? Videtur quòd sic: vt. d. l. stipulatio. §. siue. secundum H. & suprà quod metus cau. si ex. §. sed & si quis. &. C. de fideicom. lib. l. si. &. s. de procu. sed & hę. §. pe. Ecōtrà quòd non potest: vt hīc, &. C. de actio. empt. l. si traditio. & in cōtrarijs sit speciale. Tertij distinguunt, an possit per alium fieri: & tunc præcisè tenetur, aliàs non: vt. C. de cadu. tol. §. ne autem. Item hoc in factis: in dandis autem præcisè tenetur ad dandum: vt. j. de 60 verb. oblig. vbi autem. §. si.

x Quod iussit.] Puta, ne venirent per talem locum.

y Prætor.] vel quilibet iudex etiā delegatus[a]: & da exēplum, vt quia primò iussit adesse calendis, posteà idibus: vt. s. de arbi. l. dicere. §. si. Et idem in qualibet sententia interlocutoria, quæ nihil dari, vel restitui, vt expensas litis imperet, aut quietè possideri imperet alioquin contrà, puta, in iudicio momentaneæ pos. super quo lata sententia, etiā si appellatio interponatur, tamen debet sortiri effectum. C. si de momen. pos. fue. ap. l. j. secundum Azo. Et secundum hoc omnis interlocutoria, per quam deciditur incidens, vel e-70 mergens, potest mutari: & hoc secundum Azo. & secundum eum vsque ad quatuor menses poterit reuocari: non posteà forte, quasi tunc habeat executionem. Sed quid erit de sententia lata in possessorio? Videtur si est interlocutoria, vt quidam dicunt, quòd possit mutari, secundum Azo. Sed contrà est, scilicet, quia non possit mutari etiam secundum eum: quia nec appellari: vt. C. si momen. pos. fue. ap. l. j. Item hoc posito, quòd sit interlocutoria, continet aliquid restitui, vel dari, vel æquipollens, vt quietè possidere: sed certè diffinitiua est: vt. d. l. vnica no. vnde cessat hæc quæstio. Alij dicūt, quòd si est talis interlocutoria, per quam quæstio incidens, vel emergens 80 decidatur, hanc iudex corrigere non possit, sicut nec diffinitiuam: cùm huiusmodi interlocutoriæ sic inducant excep. rei iudica. in illo. c. sicut diffinitiua: vt. s. de compen. quod in diem vers. si ratione. &. C. si ex fal. instru. l. j. Incidēs autē est b, vt si actor seruus dicitur, & similes: emergens, vt testē admittendum, vel non admittendum: & similes. Si autem talia non contineat, tunc possit mutari: puta, vt adsint partes in idibus, vel calendis: vt suprà de arbi. l. dicere. §. si. & ita hic loquitur. Sed videtur quòd etiam in dictis excēplis nō possit mutari:

† Iste tex. facit ad id, quod voluit gl. in c. ij. §. item nec in verb. precibus. vltra med. de ele. in prag. sanc.

† Concor. tex. in. c. cd cessante. ex tra de appel.

a Et arb. ter, secūdū Bart.

Sententia interlocutoria an possit reuocari.

b Gloss. in hoc non habet locum ne dictu. dic. secūdū Azo. quia incides dicit illud, quod respicit merita causæ, & habet certa ante litis contest. ut exceptio procuratoria, & ceteris & co petitoris.

mutari:vt.C.de dila.l.siue pars.quæ est contra.Solu.[a]vt ibi. Vel distingue in dilationibus,vtrũ à lege,& tunc coarctari tantũ,non mutari à iudice possunt:an à iudice,& tunc mutari:vt.d.l.dicere.in fi. & argu.ŝ.de noui operis nuncia.l.si opus.

a De sentẽtiis.] diffinitiuis[b]:vt.ĵ.eo.Paulus.& de pœ. Diui fratres. de quæsti.l.j.§.fi. & dices.ĵ. eo.l.iudex.

sententijs [a] contra.

Iudices ordinarij exequuntur sententias delegatorum ab eis,& etiam arbitrorum quæ merentur executionem. Paulus de Castro.

Vlpianus lib.3.de offi. LEX XV.

A Diuo Pio rescriptum [b] est magistratibus populi Romani, vt iudicum à se [c] datorũ, vel arbitrorum [d] sentẽtiam exequantur ij,qui eos dederunt.

Potest unus iudex alterius iurisdictionis iudicem requirere,ut eius sententiam exequatur. Bartolus.

Sententiã Romæ dictã [e] etiã in prouincijs [f] posse præsides, si hoc visum fuerit, ad finẽ [g] persequi [h], idem Imperator noster cũ patre suo rescripsit.

In executione primò debent capi mobilia:Secundò immobilia:Tertiò nomina. Bar.

In venditione [i] itaque pignorum captorum faciẽda,primò quidem res mobiles,& animalia [k] capi pignori iubẽtur [l],mox [m] distrahi: quarum pretium si suffecerit, bene est [n]:si non suffecerit,etiã soli pignora capi iubentur,& distrahi.Quòd si nulla mouentia [o] sint: à pignorib[9] [p] soli initium faciũt [q]. Sic denique iudices interloqui [r] solent,si mouentia non sint,vt soli quoque capiantur [s]. Nam à pignoribus soli initium faciendũ

Diuo.] CASVS. Magistratus populi Romani mandabũt executioni sententiam delegatorũ:item arbitrorum.Et intellige,quando partes cõfirmauerunt expressè,vel tacitè,puta,taciturnitate x.dierũ cõpromissum. Item sententia in vna terra dicta poterit mãdari executioni in alia:puta,si cõdemnatus in vna terra nõ habeat bona ibi,sed in alia.Tertiò dicit, Executio debet fieri in bonis condẽnati hoc modo. Primò mobilia, si qua habet condemnatus,accipiẽtur,& vendentur:& si hæc nõ sufficiant,accipiẽtur immobilia,& vendentur:& si hæc nõ sufficiãt,tunc perueniẽtur ad nomina,si qua habeat debitor.Sed pone ꝙ pignora,quæ capta sunt de bonis cõdemnati,nõ possunt vendi:quia nõ inuenitur emptor.Hoc casu dabuntur in solutũ ipsi creditori pro toto debito,licet minus valeãt:qa lex præsumit,ꝙ creditor ex quo ea accepit,ꝙ vult ea tenere loco debiti:& nõ amplius debitũ,nec eius partẽ petere poterit. Si super rebus.] Titius est cõdemnatus mihi in decẽ: & quia nõ soluebat,executor posuit me in pos.cuiusdam prædij:venit quidam,& dicit hoc prædiũ esse suum,& nõ cõdemnati. Dicitur ꝙ executor prædij cognoscet sup hoc:& si viderit esse cõdemnati,procedet in execu.si nõ viderit esse cõdemnati,sed petẽtis:dimittet illud prædium penes petentẽ:& de his debet summatim cognoscere: nec hæc sententia alicui partiũ faciet præiudiciũ,si de proprietate prædij velint postea plenius inter se litigare:& si executor viderit esse prædiũ cõdemnati,quod tamen ipse pręscribebat,& misit creditorẽ in tenutã:vsucapio siue præscriptio interrũpitur.Posteà dicit, cùm executor volebat creditorẽ in tenutã alicuius prædij ponere: obijcitur ab aliquo,ꝙ illud prædiũ nõ est cõdemnati:debet executor illud dimittere,& ad alia bona debitoris condemnati ire.Sed quid si aliquis cõtradicit executori, ne illã rem condẽnati capiat, dicẽs eam sibi obligatã?quæritur,an posit vendi,vt primò satisfiat creditori,qui habet eam in pignus:& posteà victori? Et certè dicitur quòd sic:hinc est,ꝙ si aliquis velit emere hanc rem,& primò satisfacere creditori,qui habet eã obligatã,& residuũ soluere victori:auditur etiamsi nolit hoc creditor. Si post addictũ.] Titius est condemnatus mihi in centũ:& quia non soluebat executor misit me in pos.cuiusdã prædij,& vendidit posteà illud prædiũ,ita ꝙ mihi est satisfactũ:vel mihi ipsi dedit in solutũ: posteà venit quidã,& dicit illud suũ prædiũ.Dicitur ꝙ executor nõ debet se intromittere de hac causa,etiamsi pos.prędij iam esset tradita emptori. Quid autem si emptor nolit soluere pretiũ?nũquid executor debet in hac causa se intromittere,vt cõdemnet emptorẽ,& mandet sententiã executioni in alijs rebus emptoris?Et certè nõ:nam iam hæc causa iret in infinitũ.Pone enim & nũc aliquẽ venire,& mouere quæstionẽ in his rebus emptoris pignori captis.Vel si dicas emptorẽ haberi pro condemnato ad illud pretiũ:pone ꝙ ipse neget se emisse:vel si cõfiteatur se emisse,dicat tamen se pretiũ soluisse:& sic nõ videt̃ habere locũ, quod de cõdemnato dixi.Quid ergo erit?Iam victor videtur derisus:sed ne hoc eueniat,dicamus,ꝙ executor prædiũ captũ pignori nõ debeat vẽdere,nisi statim pretiũ soluat̃:& posito,ꝙ vẽdat, nec soluatur pretiũ,vt fuit in quæstione proposita:tunc executor recuperet prædiũ,& vendat alij,quasi vinculo pignoris nõ sit liberatum donec soluatur pretiũ. Sic quoq;.] Non solũ pręd ictis modis fit executio:sed etiã hoc alio,vt si debitor cõdemnatus nõ habeat corporalia,sed habet nomina debitorũ:tunc nomina capiãtur pignori. Et hęc sunt vera,si cõfiteantur se debere:si autẽ negent,dicũt quidã de hoc debere cognosci,debeãt,vel nõ:sicut fit in corporalibus si de eis vertatur quæstio.sed tamen dicit,ꝙ secus sit in nominibus,vt illa demũ nomina dentur pignori,quę cõfitentur debitores:& tunc vel executor exiget illud nomen,& soluet victori: vel vendet vt corporalia vendi solent,& pretiũ soluet victori secundũ quod melius,& facilius de his duobus ei executori videbit̃. Sed pone quod condemnatus habet pecuniam penes argentarios,vel penes alium: vel deposuit eam.Certè hanc pecuniã accipiat executor,& satisfaciet victori.Idem est,si pupillus sit condemnatus alicui, & pecuniã habebat in arca hic pupillus:nam hanc pecuniam accipiet executor,& mihi victori soluet.Franciscus.

b A Diuo Pio rescriptum.] concor. extrà de foro compe. si quis.ad fi.

c A se.]id est,à Magistratibus populi Romani : & idem de quolibet alio ordinario. Vel dic,à se generaliter loqui : licet rescriptum missum fuerit Magistratib[9] populi Romani.Sic ergo delegatus[c] non exequitur suã sententiam iure nostro, vt hîc.Sed quid in delegato Principis: videt̃ secus,tum quia delegat, vt ordinarius:vt C.de iudi.à iudice. & citat:vt ĩ aut.de lit.§.omnẽ.ibi,Alijs autem omnibus &c.Itẽ si cui executio mãdatur,cognoscit de veritate p̃cum:vt.C. si cõtra ius vel vti.pub.l. & si nõ cognitio.Ergo idẽ & ecõtrà,s.si est cõmissa Principalis:& executio videatur cõmissa, Sed licet hec specialia habet : non tamen hoc cõtra ius cõmune habere debet, cũ hoc non inueniã specialiter:nec ideo quia cognitio mãdatur,videt̃ mãdari executio:licet secus sit ecõtrà: quia executio vt fiat misio,de misto impio est:vt.ŝ.de iuris.om. iud.l.iubere.Sed iure canonũ delegatus à Papa potest exeq:vt extrà,de of. & potesta.iu.deleg.c.pastoralis.§.præterea postulasti. Itẽ secũdum Azo.illud potest quæri,an executio sententiæ posit demandari: & potest apertius proponi quæstio,si mãdari posit,vt in possessionem mittat.Quod dic,vt diximus.ŝ.de offi.eius, cui mãda. est iuris. l.cognitio.§.vt pos.& de iuris.om.iu.l.j.Illud instantius quæritur, an hoc saltem vt posit in possessionem mittere,nõ vt posideat,delegetur.& quidem cuilibet magistratui municipali hoc permittitur. Quod dic,vt.ŝ.de dã.infect.l.iiij.§.an tamen.&.§. si fortè.&.ĵ. ad muni.l.ea quæ.§.Magistratus.ergo delegatur:quia magistratus iure cõpetit:vt.ŝ.de of. ei[9],cui mã.est iur.l.j.in prĩ.secũdũ quosdã.Azo. Itẽ q̃ro de eo,cui vniuersitas causarũ alicuius loci mãdatur.Et dicã nõ trãsire,qđ specialiter non posset delegari, scilicet sententiæ suæ. uel alterius executio:vt.ŝ.de off.eius cui man.est iuris.l.j.j.rñ. licet de illis causis aliquã posit alij delegare.vt.ĵ.quis,& â quo ap.l.j.§.j.Itẽ videtur delegatũ in possessionem mittere:vt in aut.de exhi.§.si vero.Sed ibi nõ aperit de delegato,vel ordinario dicat:quare dic loqui de ordinario.Vel ibi de delegato Principis secundũ quosdã.

d Arbitrorum.] quãdo sine pœna factum fuit arbitrium,& expressè vel tacitè scilicet,taciturnitate.x. dierũ sit homologatum.i.à partibus comprobatum:vt.C.de arbi.l.pe.qđ ius nouũ hîc respexit vel loquitur,quãdo à partibus fuerũt petiti certi iudices.ŝ.nõ. Vel qñ in locũ recusati alij dãtur:vt.C.de iudi.apertissimi.§.fi. Accur.

e Sententiam Romæ dictam.] accedit ad hoc extra, de foro compe.ca.postulasti.

f In prouinciis.]idẽ ecõtrà:vt.ŝ.de iudi.argẽtarium.§. nomine pupillæ.Itẽ de vna ꝓuincia,vel ciuitate in aliã:vt .ĵ. de bo. aut.iud. pos.l.cũ vn[9].§.fi.&.C.de iudi.properãdum.§.si autem reus:Secus in delictis[d],vbi remittitur ad locum delicti:vt in aut. vt nulli iu.§.si verò quis comprehensorum.

g Ad finem.] quia sententia sit efficax.

h Persequi.] aliâs perduci.Accur.

i In venditione.] dixi faciendam executionẽ, & per quos:audi nunc qualiter.

k Animalia.] .Aliâs animales:quæ & ipsa mobilia sunt:vt.ĵ.de verb.sig.l.mouẽtiũ.Et licet non faciat hic ordinẽ inter mobiles,[e]facias tamẽ:vt primò illa,quæ minus debitori nocerẽt:& maximè pecunia.Sed est arg.contra.ŝ.de ven.in pos.mit.l.j.§. diminutio.&.C. de bo.quæ libe.l.fi.§.vbi autem.&.ŝ.de serui.l.sicui.

l Iubentur.]aliâs iubent,scilicet,dicti exequentes:alias,iubẽtur.

m Mox.] hoc dic,vt no.C.de bo.aut.iud.pos.l.cùm proponas.

n Bene est.] Imò videtur contrà:vt.C.de his,qui ad Eccle.confu. l.fi.§.cũ autẽ monitus.Sed illa [f] secundũ istã:vel ibi ex interlocutoria,& sic non liquido:hîc ex diffinitiua:& sic in liquido debito.

o Mouentia.] vel alia mobilia.

p A pignoribus.] impropriè.vt.ĵ.de verb.sig.l.plebis.§.pignus.

q Faciunt.] exequentes.

r Interloqui.] aliâs interim exequi,aliâs interloqui.

s Capiantur.] & sic fertur sub conditione.Sed cõtrà.ĵ.quando appel.sit.l.j.§.biduum.Sed dic[g],quòd hic versus,quòd si nulla &c. non sit de sententia:sed hîc, vt soli &c.& sic dictio qđ, vel non est: vel abũdat.Alij[h],qđ hîc de interlocutoria:ibi de difinitiua. Tertij, ꝙ hîc de pręsenti permittit:ibi prohibet de futuro[i]:ar.ŝ.si cer. pe. l.itaque.Vel licet ferri nõ debeat,lata tñ tenet,& si statuetur tẽpus, intra qđ si nõ appareãt mobilia,capiantur res soli,arg.ŝ.de hær.inst. si quis instituatur.&.ĵ.de bo.aut.iud.pos.seruus.

ADDITIO.

a Illa intelligitur secundum istam Bartol. & Alexan.

b Appellatione sententiæ venit diffinitiua: gl. est cõcor. in.l.j.§.biduũ.ĵ. quando app.sit,ad. do aliam in ca.j.§. itẽ placet.ĵ. in tit.de causa i prag.san.

c Inferior à principe secundũ Alexan.

d Idẽ Bart. Dicit tamẽ Alexan. ꝙ hoc est verũ,si iudex delicti petit remissionem:& tũc posset fieri etiam post sententiam secundum Alexan.

e Idẽ Bart. & Alex. & hoc procedit etiam in reb[9] immobilibus secundũ scriben.

f Ista solu. cõmuniter tenetur secundũ Ange.& Alex.

g Ista solutio displicet Alexã.

h Ista est vera,& nota.secundũ Barto.P.& Alexan.

i Ista etiã est bona,& menti tenẽda secundũ Bart.

Ista vltima sol.etiā placet Pau.& Alex. Vel dic aliter secundū Bar. Pau.& Alex.quòd sententia diffinitiua non potest ferri sub conditione extrinseca,sed bene intrinseca.

a ¶ Quod.] scilicet dicentes,quod nec ea &c.& hoc si habes exequi.

b ¶ Ad iura.] id est nomina:vt.C.quā fi.vel pri.l.ij.&.j.e.§.sic quoq;.

c ¶ Isto modo]nullo excepto priuilegio & vt.§.quod cuiusq; vniuer.l.ciuitatis[a].& de fun.dota.l.j.&.C.de prędijs mino.l.j. [b]Quid autem de Ecclesiasticis?Respon.idem, secundum Azo.

d ¶ Non inueniāt.] vel non iustum pretiū offerentē inueniant. ar.§.de lega.iij.l. non dubium.§.finali.

e ¶ Addicantur.] id est,dentur in solutum.& no. quod quadruplex est via victori. Primò,vt quasi pignora teneat[c].Secundò,si magis velit addicantur sibi pro quantitate debita,non pro minori : vt hîc. Et hæc addictio est,quasi emptio[d]:vt.C. de euic.si prędium.Tertiò,quia potest licitari[e],& emere ab executore,vt quilibet alius : vt.C.si in causam iudi.pignus.l.ij. Quartò,quia si victus callide fecerit:quod nō inueniatur emptor dominiū à Principe impetratur:vt.C.si in causam iudi.l.fi.Et secundū hoc intellige. C.de excep.rei iudi.l. ordo.& facit.C. de iure do.impe.l.fina.§. si autem in tempore.

f ¶ Quæ debetur.] non pro minori,inuito cōdēnato,& executore:vt.j.§fi.hui⁹.§.

g ¶ Creditum.] i.propter creditū:& est appellatio generalis:vt §.si certum peta.l.j.

h ¶ Contentus.] quod pręsumit hęc lex,siue fit hoc actū , siue simplicer [f] accipiat , siue etiam victor dicat, cū victus,& iudex nō cōsentiant:& sic cùm lex præsumat super certo,non admittitur probatio in contrariū vt dicat , quod pro parte debiti accepit:vt no. C.de proba.l.siue possidetis.secus si iudex pro certa quātitate det, vt videmus cotidie fieri.Est ergo tutius victori, emere vt quilibet, quam sic in solutum accipere.

i ¶ Amplius.] alias deest,quā:& tunc[g]& est plana:alias nō deest:& tunc dic,nō amplius,quā quod sibi &c.id est,nihil vltra.Iam enim nihil vltra debitū est,cū præsumatur pro toto accepisse:& verbū amplius expone.i.de cætero:nō autē poterit pignora restituere,& debitum petere.Sed quidā dicūt,quod residuū,ad quod pignus non sufficit, potest petere:& nō plus,si fortè vellet pœnitere de eo, quod pignora accepit:quod præcedens,& sequēs litera non patitur:licet esset æquū & licet sic sit in pignore cōuentionali:vt.C.de iu.do. impe.l.fi.§.sed siquidem[h].Sunt & aliæ differentiæ inter conuentionale prætorium siue iudiciale pignus: vt no.§.de pig.actio.l.j.

k ¶ De cætero.] scilicet debito : adeò vt probatio in contrarium non admittatur.vt dixi.Et sic not.quòd lex præsumit remissionem residui,& transactionem factam,vt aliâs pactionē. vt .C.de pac.l.ij. secus si partem debiti accepisset:vt.C.de excep.l.si ex maiore . Sed alii dicunt,de cætero,id est deinceps , quia velit pœnitere:vt dixi.

l ¶ Petere.] arg.§.de procura.l.in causæ.in prin.

m ¶ Fiat.] ab aliquo iure dominij:idem si iure possessionis [i] ,quia dicat alius se possidere.sed hîc constabat debitorem possidere . Et dic hoc fieri [k] ante addictionem:si autem post,habet tunc locum inferior.§.si post. Accursius.

n ¶ Summatim.] No.similia de summaria cognitione:vt no. C.de iudi.l.iudices.

---

non est . Quòd[a] si nec ea,quæ soli sint,sufficiāt,vel nulla sint pignora soli : tunc peruenietur etiam ad iura[b] .Exequuntur itaque rem iudicatam Præsides isto modo[c] .

¶ Si pignus datur creditori in solutum simpliciter:præsumitur datum pro toto debito. Bart.

¶ Si pignora[+] , quæ capta sunt, emptorem non inueniant[d] :rescriptum est ab Imperatore nostro,& Diuo patre ei⁹,vt addicātur[e] ipsi, cui quis cōdemnatus est:addicantur vtique ea quantitate , quæ debetur[f] .Nam si creditor maluerit pignora in creditum[g] possidere: hisq; esse contentus[h] :rescriptum est,non posse eum,quòd amplius[i] sibi debetur,petere: quia velut pacto transegisse de cætero[k] videtur qui contentus fuit pignora possidere : nec posse eum in quantitatem certam pignora tenere,& superfluum petere[l] .

¶ Coram iudice exequente examinatur quæstio emergens super rebus pignori captis summatim quæ cognitio non facit præiudicium volenti ordinariè agere:& post pignus addictum creditori ad vsucapionem proficiet.Bart.

¶ Si super rebus,quæ pignoris iure captæ sunt controuersia fiat[m] : constitutum est ab Imperatore nostro ipsos, qui rem iudicatam exequuntur, cognoscere debere de proprietate: vt si cognouerint eius fuisse, qui condemnatus est, rem iudicatam exequantur . Sed sciendum est,summatim[n] eos cognoscere debere : nec sententiam eorum posse debitori pręiudicare[o] ,si forte hi dimittendam eam rem esse putauerint,quasi eius sit, qui controuersiam mouit , non eius , cuius nomine capta est: nec[p] eum,cui restituta est,statim habere per sententiam debere , si forte iure ordinario cœperit ab eo res peti. Sic eueniet , vt omnibus integris[q] tantùm vsucapioni res iudicata pficiat[r] ¶Sed & illud debet dici,vbi controuersia est de pignore, id dimitti debere,& capi aliud , si quod est sine controuersia[s] .

¶ Quando est aliquid,quod posset capi sine controuersia:illud, quod captum fuit in quo est cōtrouersia,dimittitur , & præcedens summaria cognitio cessat:& illud,quod est sine controuersia,capietur. Item si mouetur executio , sed pignus venditur:& priori creditori satisfacit, & residuum in causam iudicati conuertitur.

¶ Quòd si res sit pignorata[t] ,quæ pignori capta est,videndum est,an sic distrahi possit:vt dimisso creditore superfluū in causam iudicati conuertatur.Et quamuis non cogatur[v] creditor rem,quam pignori accepit,distrahere:tamen in iudicati executione seruatur , vt si emptorem inuenerit res,quæ capta est,qui dimisso priore creditore superfluum soluere paratus sit: admittenda sit huiusmodi quoq; rei distractio[x] :nec videtur deterior conditio creditoris fieri , suum consecuturi,nec prius ius pignoris dimissuri,quàm ei fuerit satisfactum.

¶ Post rem venditam,& in solutum datam cessat summaria cognitio iudicum exequentium Bartol.

¶ Si post addictum[y] pignus aliqua controuersia emptori moueatur:an sit cognitio eiusdem iudicis, qui sententiam executus fuerit, videndum est . Et cùm semel emptio perfecta sit eiusque, qui sic comparauit, periculum[z] verse tur:non puto locum esse cognitioni. Certè posteà quàm inductus est emptor in possessionem, cessa-

---

o ¶ Præiudicare.] si summatim feratur sententia,nō pręiudicat: vt & .§.de libe. agno. l. si quis à liberis.§. meminisse.secus si plenè:vt not.C. de ordi. cog.l.ij.

p ¶ Nec eum.] mouētem litem. Vel verius id est,victorem.& dic restituta,id est, tradita:vt.j. de verb.sig.l. verbum reddendi.

q ¶ Integris.] id est,oībus integrè venientibus , quæ sunt necessaria ad vsucapionem : & secūdum hoc pficiet vsucapioni, scilicet , faciendæ per creditorem:vt.§. de acqui.possess. Pompo.§.si iussu.secūdum quosdam.Quod potest dici [l] post addictionem: si autem tantùm pignori capiatur vt hîc erat,dices integris omnibus , id est tātam iure debitoris, quā creditoris : item & eius qui mouet cōtrouersiā super re capta in causā iudicati.Et quod subijcit,vsucapioni,scilicet interrū pendæ:fuit eni naturalis interruptio : vt. §.de vsuca.l.naturaliter.nam missus in possess.non potest vsucapere , cùm nō habeat possessionem[m] : vt.§. de acq.poss.l.iij.§.si. &.j.vti poss.l.si duo. §.creditores.

r ¶ Proficiat.] quia pro suo possidens vsu capit.

s ¶ Sine controuersia.] vt .C.quā fi. vel pri.l.ij.&.j.eod.§.sed vtrum.

t ¶ Pignorata.] cuidam alij ex conuentione.

v ¶ Non cogatur.] aliâs scilicet , vt &.§. de pig.actio.l.quāuis.

x ¶ Distractio.] & sic vel creditor conuentionalis pignoris vendet,vel venditioni consentiet : aliâs etiam eo inuito fiet.

y ¶ Si post addictum.] id est captū,& posteà venditū authoritate iudicis:& cōtinua,qu.§.dixit quā cōtreuersia mouet ante addictū pign⁹,vbi sūmatim cognoscit:nūc quā post [n] ,vbi siue de ppⁱetate siue de possessione fiat quod:nō se intromittūt exequētes,cuicūq; fit addicta.Si aūt de ptio:cōsulitur iudici vt omni alia qōne omissa, aut præsenti pecunia vēdat:aut si hoc nō fecerit,res ipsas vbicūq; inueniat,quasi nōdū vinculo pignoris liberatas accipiat . Sed quare magis de pretio? Rñ.quia [o] ibi nō est longa cognitio auferrenē:imò ideo quia nihil videtur fecisse executor,nisi pretiū soluatur:quo soluto totū videt fecisse:cū ei amodò auocari nō possit pretiū: vbi autē fibi res est addicta,semiplenè facit executor:nā demum extinguitur iudicati actio oīno,si res addicta facta est accipietis:vt.j.de sol.si quis aliam . Vnde ea cuncta non cessat eorū audiētia,secūdū quosdā,put habes nō cessabūt,& posteà idē &c.& sic ad proximū dictū referūt: vel secūdū aliū cessar[p] eorum officiū , quia licet non plenè,tamen prout voluit petitor finierūt.arg.§.eo.§.si pignora.sed.pretio non soluto nec plenè,nec semiplenè fecerunt.Azo.[q]

z ¶ Periculū.] quoad hoc.vt teneatur ptiū soluere.Itē quoad executorem

---

Marginal notes (left):

† Frā.Are. in.l.si stipu lat.i.ix.co. j.de verb. oblig repu tat istū tex. singu. ad hoc , quòd si creditor voluntate sua sponta nea accepit pign⁹ in solutum:licet plus ei debeat,quàm valeat pignus,nō tamen potest petere restitutionem: nec habet locū dispositio legis ij.de rescin. vēdi. C.quod habet verum,quando ipse creditor dicit seipsum esse cōtentū de pignore ,p toto debito:vt probat noster tex. ibi:qui cōtent⁹&c. Aliâs non habet locū doctrina Frā. Bolo. a Glos.ista in hoc bene dicit secundū Alexan.

b Hoc pcedit in actione personali,& reali,secundū Alexan.

c Idē Bart. Pau.& Alexan. hæc tamen via nō est secura, secundum Pau.& Alexan.

✠ d Et ideo habet locū euictio, secundū Alexan.

e Ista est melior via, secundum Pau.de Castro hîc.

+ Aliâs posse eum amplius quod sibi debet, &c. aliâs, quid amplius quàm quod sibi debet &c.

f Quo ca u valet si fiat à Principe,à iudice.vel. parte Pau. & Alexan. quāuis Barto in cōtrariū teneat in hoc vlti mo:& malè secundū prædictos scriben.

g Vtraque est bona,secundū Alexan.

Marginal notes (right):

h Ibi loquitur quādo dñium impetratur à Principe: hîc quādo pignus fuit in solutum datū,secundum Bart. & Alexan.

i Idē Bart. Pau.Ange. Alexan. & Imol.

k Idē Bart. & Alexan.

l Iste intellectus est planus, secundū Alexan.

m Idē Imo. & Alexan. cōtra Bart. qui cōtrarium tenet.

n Idē Bart. Pau.& Alexan.

o Iste intellectus bæc responsiones placet Alexā. & sunt de mente Bart.

p Ista cōmuniter tenet secundū Alexā.

q Ista non placet Bar. Pa.& Alex.

cutorẽ,vel victorẽ,qui de euic.non tenetur:ſed non quoad illũ,cui ꝑficit ſolu.vt.ſ.de eui.l.añ.§.j.&.l.ſi pignora &.C.de eui.ſi ob cãm.
a ❡Ceſſabunt.]Si habes,nõne ceſſabũt?Rñ.vtique ceſſabũt:& hoc ſi quæſtio ꝓprietatis,vel poſſeſsionis moueatur:ſecus ſi pretij non ſoluti,vt ſubijcit.Itẽ hoc ſiue tradita ſit iã poſſeſsio,vt hîc ſiue nõ, vt.ſ.ꝓxi.rñ. dũmodò cõtracta ſit venditio. nã & antè fieri poteſt controuerſia:vt.C.de 10 rei vendi.ſi fundũ.& C.de euict.ſi poſt. Vẽditione autẽ nõ facta ſummatim cognoſcetur:vt.ſ.§.ſi ſuper rebus. Itẽ alia litera eſt. Nõ ceſſabũt[a]:Et tunc dic,cũ mouetur quæſtio de pretio.Alij dicunt,priori[b] caſu non 20 ſuſcepiſſe periculũ: hîc ſic,& ſic nõ ceſſat. Alij[c],quòd ſuperiori caſu agitur aduerſus alium,ad quẽ poſſeſſio caſu deuenerat: hîc conueniebatur:& ſic hîc non ceſſat.

b ❡Idemque.]ꝙ in ꝓximo caſu,ſi habes nõ 30 ne: vel ad primũ,nõ ad ꝓximũ,ſi habes,nõ ceſſabũt ſed alij referunt à ꝓximũ etiam ſi ſit,non ceſſabunt.

c ❡Addicta.] alio emptore nõ inuento: vt.ſ.eo.§.ſi pignora.

d ❡Non ſoluat.]exe cutorib' qui vendũt: 40 vt.ſ.de eui.ſi pig.ac.

e ❡Videndum eſt.] hîc poteſt continuari: quid enim &c. vſque illud,meli' &c. & tũc aſſume,& non puto &c. & iunge cũ eo:melius &c.& ſecũdũ hoc,quid eñi & c

f ❡Eſt.] Examinatio 50 quæſtionis:vel lege rectè: & quod dicit nõ,puto vltra procedere debere.id eſt,vt mãdet ſentẽtiã execu tioni,ꝓ ꝑtio nõ ſoluto ĩ alias res ipſi' empto.

g ❡Cæterum.]id eſt, alioquin.

h ❡Longè.] in infi- 60 nitũ. Pone eñi iterũ ab aliquo ſuper rebus illius emptoris captis moueri quæſtionẽ.Itẽ quod ſubijcit,Quid enim &c.dic,ꝙ probat cauſam ſuæ reſponſionis:qđ longè,ſcilicet, res abiret.Nã aut dices qđ condemnabunt emptorẽ,& eius res capient,& diſtrahent:aut dices qđ habebũt pro condẽnato.Hoc ſecũdum dici ſemper non poteſt. Quod enim ſi negat ſe emiſſe,vel dicit ſe pretiũ ſoluiſſe,quod negatur ſolutum?Neceſſe ergo habes dicere 70 cõdẽnationẽ faciẽdam.Sed quocũque diceres,vel pro iudicato habendũ,vel cõdẽnationẽ fieri[d]:ꝓcederes in infinitum:quia qđ in vẽditione primi cõdemnati contingit,poſſet contingere in venditione bonorum ſecũdi,& tertij:& ſic per ſingulos:quod eſſet abſurdum.

i ❡Pro iudicato.] vt ſic non condemnetur:& ſic eſt arg. quòd confeſſus non condemnatur:quod dic,vt.j.tit.j.l.j.

k ❡Non ſe interponant.]ad exequendam ſententiam pro pretio.

l ❡Cùm nec habeat.] ſi eſt,habeat,in ſingulari:dic,habeat is.ſ.emptor cõtra eũ,cui &c.ſed aduerſus eũ,qui pretio pignoris liberatur vt.ſ.de euic.l.antepe.& ſic ſupple:ergo & iſte victor non debet ha 80 bere cõtra eũ empto. Vel dic,is ſcilicet,victor aduerſus eũ empto.

m ❡Cui.]id eſt,à quo:nam frequẽter datiuus pro ablatiuo ponitur. Si habes in plurali,habeant.ſ.exequentes contra victorem:q.d.ſicut non poſſunt iudices ſtare pro emptore contra victorem:ſic nec contra emptorem pro victore:& ſecundum hoc abundat,is:vel etiam legi poteſt cum ſeq.verſi.q.d.is,cui &c.non affici damno &c.

n ❡Afficiatur.]ſ.victor.

o ❡Interponant.] executores prædicti : quia emptor non ſoluit pretium,vt dictum eſt. Accurſius.

p ❡Addictam.]id eſt captam,& venditam.

q ❡Liberatam.]non videt ergo poſſe haberi fidem de pretio ab exequentibus:& ſi habeatur,nõ tranſeat dominium:ar.j. de iure fiſ. ſi procurator.in fi.Sed qualiter auferatur ei,ſi dicat ſe ſoluiſſe pretiũ?Rñ.[e] hoc fortè nõ dicebat:aliâs contrà.

a Iſta non placet Alexan.

b Hæc ſolu. cõmuni ter nõ tenetur ſecundũ. Alexã.

c Iſta etiã non tenetur,ſecũdũ Alexan.

d Iſta glo. eſt de mẽte Bar.Pau.& Alexan.

bunt[a] partes eorundem iudicum. Idemque[b] & ſi ipſi,cui quis iudicatus eſt,res fuerit addicta[c].

❡Si per iudicem exequentem res ſit uendita, pretio non ſoluto ceſſat officium iudicis in pretio exigendo:unde res debet uendi præſente pecunia,uel res uendita reuocari.Bart.

❡Sed ſi emptor,cui pignora ſunt addicta exequente iudice pretium non ſoluat[d]:vtrùm aduerſus emptorem porrigere manus debeant ijdem iudices,qui ſententiam exequuntur,videndum[e] eſt[f].Et non puto eos vltra procedere debere. Cæterũ[g] longè[h] res abibit.Quid enim dicemus? Condemnabunt emptorem,& ſic exequentur aduerſus eum ſententiam?an ſtatim pro iudicato[i] habebunt?& quid, ſi neget ſe emiſſe,aut exoluiſſe cõtendat? Melius igitur erit, ſi non ſe interponant[k]:& maximè cùm nec habeat[l] actionem aduerſus cum is,cui[m] iudicatum fieri deſideratur,nec iniuria afficiatur[n].Oportet enim res captas pignori,& diſtractas,preſenti pecunia diſtrahi:nõ ſic,vt poſt tempus pecunia ſoluatur.Certè ſi ſe interponãt[o]: hactenus debebunt interuenire,vt ipſam rem addictam[p] capiant,& diſtrahant,quaſi nondum vinculo pignoris liberatam[q].

❡Vbi aliæ res non ſunt,nomina capiuntur eorum,qui confitentur:quæ exigentur:uel uendentur ut iudici uidebitur.Bart.

❡Sic quoque[r] iudices exequentur iudicatum,vt nomina iure pignoris capiãt,ſi nihil aliud[s] ſit,qđ capi poſsit.Poſſe enim nomen iure pignoris capi, Imperator noſter reſcripſit.Sed vtrùm confeſsi nomen tantùm capi poſsit,an etiã ſi neget quis ſe debere:videamus. Et magis eſt,vt id dũtaxat[t] pignori capiatur,quod cõfitetur[v].Cæterùm ſi negetur, æquiſsimũ erit diſcedi à nomine:niſi fortè quis exemplum ſecutus[x] corporalium pignorũ,vltra proceſſerit,dixeritque ipſos debere iudices de nomine cognoſcere[y], vt cognoſcunt de proprietate[z].Sed contrà reſcriptum[a] eſt. ❡Item quid dicemus? vtrùm ipſi iudices conuenient[b] nomen,exigentque id, quod debetur & in cauſam iudicati conuertent?an verò vendent nomẽ vt pignora corporalia vendi ſolent?Et neceſſe eſt,vt quod eis facilius videatur ad rẽ exequẽdã,hoc faciãt.

❡Si creditor habet pecuniam debitoris,uel debitori deſtinatam:ipſa pecunia capitur,non debitoris nomen.Bartol.

❡Sed & ſi pecunia penes argentarios ſit:æquè capi ſolet. Hoc ampliùs,& ſi penes alium quem ſit,deſtinata tamen ei,qui cõdemnatus eſt:ſolet pignoris iure capi[c],& conuerti in cauſam iudicati. ❡Præterea pecuniam quoq; depoſitam nomine condemnati, vel in arca recluſam,ſolẽt capere vt iudicato ſatisfiat. Hoc ampli', & ſi pupillaris pecunia in arca repoſita ſit ad prædiorum comparationem,etiã citra permiſſum Prætoris,ab eo,qui exequitur iudicatum,ſolet[d] capi,& in cauſam iudicati conuerti.

❡Perſonæ hic enumeratæ conueniuntur,& exiguntur in quantum facere poſſunt,& ære alieno non deducto fallit in donatario.Bartol.

Idem libr.50.membr. LEX XVI.

SVnt qui in id,quod facere poſ

r ❡Sic quoque.] q.d.nõ ſolùm prædicto 10 modo exequũtur iudicatum,ſed etiã iſto.

s ❡Aliud]corporale. Vel ſit ſcilicet ĩ qſtione:vt.ſ.e.§.ſed illud.

t ❡Id duntaxat.]ſcilicet,nomen.

v ❡Confitetur.]paſſiuè ponitur.R.

x ❡Secutus.]in no- 20 mine,vt cognoſcatur de eo ſicut de corporali pignore.

y ❡Cognoſcere.] ſummatim:vt.ſ.eodẽ.§.ſed ſciendum.

z ❡De proprietate] ante addictionem.

a ❡Reſcriptum.] ergo non confeſsi tan 30 tùm capient.

b ❡Reſcriptũ eſt.] quærit, quare ſecus? Rñ. quia faciliùs in rebus corporalibus habetur ſummaria cognitio:cætera dic,vt no.[f] C.quando fiſcus, vel pri.l.ij.

c ❡Conuenient no 40 men.] Tunc ſcilicet, quando nomen non diffitetur.

d ❡Capi.] ſic dicendo, habeas illud nomen loco pignoris:& iſte poſteà habebit vtilem actionẽ[g], ſicut video in nomine pignori obligato ex cõ 50 uẽtione.vt.ſ.de pig. l.cùm conuenit.& facit.C.de Præto.pig.l. j.&.ij.&.C.de ijs,qui ad Eccle. confu.l.fin. §.ij.Accurſi.

e ❡Solet capi.] pupillo cõdemnato. Ac

SVnt qui in id.] SCASVS. De- 60 bes ſcire,quòd regulariter quilibet conuenitur inſolidum exceptis quibuſdã perſonis,quæ cõueniunt inquãtũ facere poſſunt deducto,ne egeãt:& nõ deducto ære alieno: vt ſocius.Itẽ patrona,& liberi eorũ,& parentes.Itẽ maritus,quãdo conuenitur de dote.Item miles,qui in militia exiſtens contraxit debitum:nam iſti inquãtum facere poſſunt,conueniuntur. Tandem dicit,Quidam eſt debitor multorum ex ſimili cauſa : nec eſt omnibus 70 ſoluendo. Dicitur,quòd occupantis cõditio erit melior:& ſi vnus egerit,non deducitur,quod debetur alijs,qui ſunt ſimilis conditionis.Sic eſt,& in act.de peculio.Et idem ſi filius,vel libertus agat contra patrem,vel patronum:nam non deducitur quod alijs filijs,vel libertis debeẽ. Eſt & alius,q cõuenit in quantũ facere poteſt: vt qui cõuenit ex cauſa donationis:& iſte deducit ꝙ omnbus debet.Itẽ ꝙ ſuprà dixi,quòd ſi vnus filiorum agat contra patrem,vel patronum, eſſe occupantis meliorem conditionem:intelligas tamen,quòd ille coueniatur deducto ne egeat. Item ſi vir conueniatur ab vxore ex cauſa dotis,ſiue ex alio contractu: habet vir hoc priuilegiũ vt con 80 ueniatur inquãtum facere poteſt.Idem econtra ſi vxor conueniatẽ à viro ex aliquo contractu.Item priuilegium quod datur viro,ſi cõueniatur ab vxore,idem priuilegium datur ſocero,& patri viri.Sed quid erit,ſi pater mulieris promiſit dotem genero pro filia : & fecit pactũ,quod genere lucraretur,ſi filia decedat in matrimonio:nunc gener agit contra ſocerũ ad hanc dotẽ:nunquid hic ſocer habet priuilegiũ,ne cõueniatur,niſi inquãtũ facere poteſt? Certè non: & hoc eſt verum ſi ſoluto matrimonio per mortẽ filiæ gener petat dotem:

e Idẽ & ſi diceret: dũ tamen conſtaret iudici emptorẽ non ſoluiſſe.Bar.Ange & Alex.

f Et bene, Bar & Pau.

g Scilicet hypothecariã cauſatã ex pignore capto per iudicẽ : vel vtilẽ actionem perſonalẽ.Ange. & Alexan.

sunt[a], conueniuntur: id est[b] non deducto ære alieno[c]. Et quidem sunt hi ferè[d], qui pro socio cōueniuntur: socius enim omnium bonorúm accipiendus[e] est. Item parens.

Idem lib.10.ad edict. **LEX XVII.**

PAtronus[f], patrona, liberíque eorum, & parentes[g]. Item maritus de dote[h] in id, quod facere potest conuenitur.

Idem lib.46.ad edict. **LEX XVIII.**

ITem miles[i], qui sub armata militia stipendia meruerit, condénatus, eatenus, quatenus facere potest, cogitur soluere.

Paulus lib.6.ad Plautiũ. **LEX XIX.**

INter eos, quibus eadem ex causa[k] debetur, occupantis[l] melior cōditio est: nec deducitur quod eiusdem cōditionis hominibus debetur: sicut fit in actione de peculio[m]: nam & hîc[n] occupantis melior causa est. ¶ Sed & si cum patre, patronóve agatur, non est deducendum æs alienum: maximè ꝙ eiusdem cōditionis[o] personis debetur, vt liberis, libertisque. ¶ Is quoque, qui ex causa donationis conuenitur[p], inquantum facere potest condemnatur[q], & quidem is solus[r] deducto ære alieno[s]. Et inter eos[t], quibus ex simili causa pecunia debẽt: occupãtis potior erit causa. Imò nec totum, quod

si autem adhuc constante matrimonio gener petat dotem à socero, tũc socer cōdẽnãdus est inquantũ facere potest. Item quod dictum est, Socerum genero cōdẽnari inquantum facere potest, fallit, si conuentus neget se socerũ, vel si cōueniatur ex causa doli. Item priuilegium, q̃d datur viro, datur etiã procuratori viri, vel defensori qui cōuenitur nomine viri, & coviuo: postmortem autẽ viri cōuenitur insolidum. Itẽ priuilegiũ, q̃d dixi prędictis personis dari, nõ trãsit ad eorũ fideiussores. Item priuilegiũ, quod datur viro, & alijs personis supra numeratis, non vadit ad hæredes eorũ, sed insolidũ tenentur. Et hoc dicit hæc lex cũ seq. vsque ad.l.si cōuenerit. Fran. Accur.

a ¶ Possunt.] deducto ne egeant: alias nullũ esset priuilegiũ: vt.j. de regu.iur.l. in condemnatione.

b ¶ Id est.] pro, scilicet, ponitur secũdum Io. sic.s. quando act. de pecu. est anna.l.j. §.quandiu. Azo.

c ¶ Aere alieno.] excipe.donatorẽ: vt.j. eo.l.inter eos.§.fi.

d ¶ Ferè.] ferè dicit: quia si negauit se socium esse, insolidum condemnatur: vt.j.e. sed hoc. quia & alij sunt, vt donator: vt. j.e.inter eos.in fi. Itẽ qui cessit bonis: vt.j. qui bo. ce. pos.l. is q bonis. Item filius exhæredatus, vel abstentus. Quod dic, vt not. s.quod cum eo.l.ij. & iij. Vel ferè dicit, quia hîc etiam enumerati non semper habent beneficium: puta, maritus, vel socius, si q̃d dolo facerent: vt.s.ꝑ socio.l.verùm.§. hoc quoq;.&.s.so.ma.l.etiã.§.licet.&.C.de rei vxo.act.§.cũ aũt. Vel tertiò secũdũ H. ferè, ꝑpter donatorẽ dicit, q̃ æs alienũ deducit: vt dixi.

e ¶ Accipiendus est.] contrà.s.pro so.verùm.in princi.vbi etiam specialis rei socium dicit habere beneficium hoc. Sol. hîc sub.maximè. Vel illa ad istam trahitur. Vel hîc interrogatiuè lege: & solue per illam: vel vt ibi. Prima placet.

f PAtronus.] nisi patronatus ius amiserit, quod multis modis fit: vt not.C.de bo.quæ libe.l.fi. Accursius.

g ¶ Parentes.] in infinitũ, cùm sit fauor in omnibus his, accipe: vt. s. de i. ius vo.l.quiq;.§.parẽtes.&.l.sed &.fi.§.liberos autẽ.& de lib. & Posthu.l.cùm quidam. Propriè tamen aliter: vt.s.de gradi.l.Iurisconsultus.§.parentes.

h ¶ De dote.] vt.s.sol.ma.l.maritum. cauet tamẽ de soluendo si peruenerit ad fortunã pinguiorẽ: vt.C.de rei vxo.act.§.cũ aũt. Sed cōtrà inst.de act.§.itẽ si de dote. Sed non est: quia inquantum facultas patitur, vt ibi, idem est, quòd inquãtum facere potest. Item cōtrà. s.de neg.gest.diuortio. Sol. vt.j.eo.l.non tantùm.

i ITem miles.] facit.s.eo.l.miles.in princi.& quod ibi not. Et no. quòd istæ tres leges respiciunt secundam partem rubricæ.

k INter eos.] Ex eadẽ causa in genere dicit.i.ex credito: sed eãdem causam dicit, quia omnibus inquantum facere potest, debet condemnari: & sic omniũ est eadem causa, vel conditio in condemnatione. Aliâs aliter dicitur eadem causa: vt.j.de excep.rei iudi. & an eandem. & aliâs aliter: vt.s.de inoffi.testa.l.circa.

l ¶ Occupantis.] occupare dicitur, qui primò ad sententiam peruenit. vt.s.de pecul.l.si vero. Aliâs qui primò litẽ cōtestatur: vt.s. de leg.j.l.si pluribus. Item hoc accipe inter nõ priuilegiatos, & priuilegiatos æquali priuilegio personali: vt.s.quod cũ eo.l.sed an.& de pecu.l.ex facto. quæ sunt cōtrà, nisi in duabus dotibus. vt.C qui po.in pigno.ha.l.fi.§.fi. Item non videtur melior conditio occupantis, cùm in executione vltimus veniat cum primo: vt.j.e. in iudicati. quæ est contrà. Solu. in hoc est melior: quia totius debiti fit certa cōdemnatio non habito respectu, quòd alij hic idem conuentus damnari potest posteà. at in vltima sententia debet haberi respectus ad primã: vt quod debetur ex prima, ex bonis deducatur: & si quid in bonis superfuerit, secundum eius æstimationem fiat condemnatio. Cùm autem vtraq; sententia executioni mandatur, non potest petere primus, vt primò sibi satisfiat, & posteà alij imò vterq; admittitur, pro rata tamẽ portione debiti cuiusque: scilicet, vt plus accipiat, cui plus debetur: vt ibi. Quod multum prodest vltimo, si fortè bona post vtrãq; sententiam sint minorata. Habetur ergo ratio nõ in executione, sed in sententiæ prolatione. Si autẽ solus secundus primò petat executionem, nõ habetur ratio primi qui non petit: imò secũdi occupantis melior erit causa, vt ibi. Accursius.

m ¶ In actione de peculio.] vbi nõ deducitur. Quod dic, vt.s.de pecu.l.si verò.

n ¶ Et hic.] in actione de peculio: vt.d.l.si verò.& in alijs etiam casibus ibi not.

o ¶ Eiusdem conditionis.] nec alijs, excepto donatore: vt.j. proxi. &.j.eo.l.& exhæredatũ. Accursius.

p ¶ Conuenitur.] ex stipulatione olim: hodie etiam ex nudo pacto datur ex.l.cōdictio: vt.C.de dona.l.si quis argentũ.§.penul.

q ¶ Condemnatur.] si ab eo, cui donauit, cōueniatur: secus si ab eo, cui sic delegatus est: vt.j.eodẽ.l. Nesennius. Azo.

r ¶ Is solus.] & hoc est cōtra.j.e.l.in iudicati. Sed solue vt modo dixi.

s ¶ Alieno.] in quo nõ computatur quod ex simili causa debetur: vt subijcit.

habet, extorquendum ei puto: sed ipsius ratio habenda est, ne egeat.

¶ *Potest esse iudicium inter uirum, & uxorem constante matrimonio ex alia causa, quàm ex causa dotis: quia illa non potest constante matrimonio peti. Paulus de Castro.*

Modestinus lib.2.differẽ. **LEX XX.**

NOn tantùm dotis nomine maritus in quantum facere possit condemnatur[v]: sed ex alijs quoq; cōtractibus ab vxore iudicio cōuentus, in quantum facere potest cōdemnandus est[x] ex Diui Pij cōstitutione. Quod & in persona mulieris æqua lance seruari, æquitatis suggerit ratio.

¶ *Socer uxoris pro dote conuentus hoc beneficium habet: sed socer uiri non, si conueniatur soluto matrimonio. secus si eo constante.h.d. cùm prim.l.seq. Bart.*

Paulus lib.6.ad Plaut. **LEX XXI.**

SIcut autẽ cũ marito agitur, ita & cũ socero[y], vt non vltra facultates damnetur. ¶ Sed an si cũ socero[z] ex promissione dotis agatur in id quod facere potest, condemnandus sit? Quod & id æquũ esse videtur: sed alio iure vtimur[a] vt & Neratius scribit.

Pomponius libro.21.ad Quintum. **LEX XXII.**

SEd hoc ita accipiendũ est, si à socero dos ex ꝑmissione petatur soluto matrimonio[b]. Verũ si matrimonio manẽte dos ab eo q ꝑmisit, petat̃, succurrendũ[c] vtiq;

t ¶ Inter eos.] scilicet donatarios: & facit.j.eo.l.cùm ex causa. &.l.exhæredatus.& de regu.ius.l.Diuus.&.l.quoties.&.l.in cōdemnatione.&.s.de do.l.qui ex donatione.&.s.solu. matri.l.maritus. Hîc quæro secundum Azo.an hæc exceptio, vt quis damnetur inquantũ facere possit, sit dilatoria, vel peremptoria? Videtur dilatoria: quia non semper obstat agenti: vt instit.de excep.§.perpetuæ. &.§.temporales. Item quia si soluatur, non est repetitio: vt.s.de conditio.indebi.l.in diem. &.l.quod nomine. &.l.nam & si maritus. Econtra perpetua: quia post litem contestatam opponitur: imò etiã quandoq; post sententiam: vt.j.eo.l.Nesennius.§.finali. quod nõ est in dilatorijs: nec etiam peremptorijs: vt.C.sen. rescin.nõ pos.l.peremptorias. Sed Ioan. dicit eam dilatoriam.

v NOn tantũ dotis nomine.] Condemnatur. etiam soluto matrimonio: & etiam eo constante in casibus permissis: vt.s.de iure dot.mutus.§.manente.

x ¶ Condemnandus est.] cōstãte matrimonio, nõ soluto: vt.s.de neg.gest.diuortio.in prin. etiamsi durãte matrimonio cōtraxit. Nec obstat.s.de cōsti.pecu.l.iij.vbi ex alio cōtractu etiam soluto matrimonio habet priuilegiũ: sed ibi ideo quia imitatur naturã primi contractus actio de constituta: vt.s.de dona.l.qui id quod.& facit.C.de dona.inter virũ.ꝙ vxo.l.& si de tua. Item hoc in contractu: secus in delicto: vt.j.eo.l.si rerum.& arg.j.eo.sed hoc ita §.j. Accur.

y SIcut.] Cũ socero. patre viri: vt.s.so.ma.l.rei iudi.§.fi.&.l.seq.

z ¶ Cum socero.] patre vxoris. Accursius.

a ¶ Vtimur.] nos ergo sequimur æquitatẽ, in qua lex deficit: vt &.s.solu.matri.l.si verò.§.de viro.&.C.de pact.conuen.super do.l. hac lege.&.de vsucap.dicitur. sed hoc soluto matrimonio: vt inferior lex distinguit: vt.s.solu.matri.l.ex diuerso.in prin.

b SEd hoc ita.] Soluto matrimonio. per mortẽ filiæ: aliâs nõ valeret pactum: vt.s.de pact.dot.l.ij.& debeat lucrari dotem ex pacto: vt.s.de iure dot.l.si de dote.

c ¶ Succurrendum.] Ratio distinctionis hæc est, quia constante matrimonio

Exceptio vt quis condemnetur inquantum facere potest, an sit dilatoria, vel peremptoria.

matrimonio durat affinitas:& in parentibus viri,quia affines sunt vxori:& in parentibus vxoris,quia affines sunt viro:cæterùm vxore mortua,& ita ab vna parte affinitatis vinculo soluto, sicut amoris vinculum,ita & priuilegij decrescit beneficium.

Affinitas an sit constante matrimonio inter parentes viri, & vxoris: & quid soluto matrimonio.

est,vt ne maioris summæ condemnetur, quàm quãtũ facere potest.

¶ *Qui mentitur in eo,quod est causa beneficij, perdit beneficium. Bart.*

¶ Quod autem de socijs dictũ est, vt & hi inquãtum facere possunt condemnẽtur: causa cognita se facturum Prætor edicit. Causæ autẽ cognitio in hoc erit, vt neganti se socium [a] esse, aut ex doli clausula obligato non succurratur.

¶ *Exceptionem iure personali competentem domino, opponit procurator & defensor. Bar.*

Paulus li.6.ad edict. LEX XXIII.

SI cum procuratore mariti de dote actum fuerit [b] : siquidem viuo marito condemnatio fieret, in quantum facere potest [c] condemnabitur. Nam & defensor [d] mariti in id, quod facere potest, damnatur: mortuo verò marito, insolidum [e].

¶ *Exceptio iure personali competit fideiussori. Bartol.*

Pōponi' li.4.epist. LEX XXIIII.

ET si fideiussor [f] accept' sit rei [g] vel actionis, nõ proderit ei [h], si persona pro qua fideiussit, in quantum facere potest, condemnãda est. ¶ Si maritus non fuerit soluendo: licet ipsi marito prosit,qđ facere non possit, (id enim mariti personæ præstatur [i]) hæredi [k] eius hoc non prodest.

Paulus lib.60.ad edict. LEX XXV.

SCiendum † est, hæredes earum personarum [l] non in id quod facere possunt, sed in integrum teneri.

¶ *Si partes concordant qualiter sententia feratur, iudex debet consequi eorum uoluntatem. Pau.de.Castro.*

a ¶ Socium.] facit.§.eo.sunt q.&.§.pro socio.l.verùm.§.hoc quoque.&.l.si vnus.§.fin. &.j.de fideius.si dubitetur.§.j.

b SI cum.] Fuerit. 10 i.fieri postuletur.

c ¶ Facere potest.] s.maritus:vt.§. sol.matri.l.aliã. Et est ratio: quia si nõ obtulit se, in dominũ fiet executio: vt.§.eo.si se. Siue obtulit, actione mãdati, vel nego.gest.recuperaret à dño. Est ergo 20 æquũ vbiq; ꝓcuratorẽ sic dãnari. Acc.

d ¶ Defensor.] sine mãdato: nec ẽm deterior &c.vt.§. de ꝓcu. sed & hæ.§.defendere.&.l. minor.§. qm̃. & facit.j.de excep.l. omnes exceptiones.

e ¶ Insolidum.] nisi 30 filius eiusdem matrimonij successit viro: vt.§.solu.matri.l.etiã.

f ET si fideiussor] hæc lex nõ loquitur in marito, sed generaliter.

g ¶ Rei.] i.speciei,& actionis: scilicet, pro quantitate competen 40 tis. Vel rei, scilicet dandæ, vel tradendæ: actionis.i.acti, siue facti. Vel ꝓ eodẽ pone, rei, & actionis: scilicet, pro re cõpetenti.

h ¶ Ei.] scilicet, creditori: imò fideiussori, Azo. qui insolidũ cõdemnetur, & insolidũ 50 agat mãdati: & hoc, quia personale beneficium est. Aliâs contrà, si rei cohęreat: vt. j.de reg.iur.l.in omnibus. &.j. de excep. l. omnes exceptiones. & inst. de replica.§.fi. &.C. de vsur. rei iudi. l.fi.§.fi. Item hoc, nisi 60 conueniatur vt defensor: vt.§.pro socio l.verum.§.j.

† Ista lex cum præcedẽ.ad hoc alleg. quòd dispositio personalis cum persona extinguitur: cõcor. text.in cano. Pontifices.xij.quęstio.iij.tex. in c.requisisti.de testa.& in c. si gratiosè. de rescript. in.vj.no.in ca. priuilegium.de re iudi in.vj.

i ¶ Præstatur.] sic.j.de reg.iur.l.in omnibus.

k ¶ Hæredi.] non suo: vt.§.solu.matri.l.etiam.

l SCiendum.] Personarum. omnium prædictarum, excepto viro relinquente communem filium: vt.§.l.proxi.dixi.& facit supra quod cum eo.sed si.§.soli.& pro socio.l.verùm.

SI conuenerit.] CASVS. Mutuaui tibi centum hoc pacto, vt non tenearis nisi inquantum facere possis: nunc conuenio te 70 ad ista.c. Iudex huius causæ seruabit hoc pactum non condemnando te, nisi inquantum facere possis. Fran. Accursius.

m ¶ Proferre.] contrà.§.de arbi.l.qualem. Sol. ibi in arbitrio, hîc in iudicio. Vel dic, hîc quid, id est, de quo. Pone quòd plura petere poteram: conuenit vt vnum tantum peterem. Vel hîc iam lite agitata, ibi à principio. Tu dic poni hic casum, quãdo cõuenit vt inquantum facere posset damnetur, qui debebat insolidum damnari: vt.§. de pac.l.si quis crediderit. Quid autem si econtrà? Tunc aut beneficium habet propter reuerentiam personæ: & tunc non potest contra pacisci: vt.§.soluto ma.alia.§.eleganter. Aut iure cõtractus [a]: & 80 tunc sic, vt hîc, &.C.de pact.si quis in conscribendo. Item pone vt. §.communi diui.l.iudicem. Item.C.de resti.l.fin.

a Istã glo. sequuntur Barto.P.& Alexan.

PRæses prouinciæ.] CASVS. Mutuaueras mihi centum sub vsuris: aliquo tempore elapso petis à me ducenta tam pro sorte, quã pro vsuris, & vsuris vsurarũ: iudex me ad hoc condẽnauit: appellationem interposui fortè post.x.dies, & sic mea appellatio pronunciatur iniusta. Dicitur, quòd sententia remanet firma. Franciscus.

Vlpian' lib.77.ad edict. LEX XXVI.

SI conuenerit inter litigatores quid pronuncietur: non abs re erit iudicem huiusmodi sententiam proferre [m].

¶ *Appellatio non ritè interposita non retardat executionem. Bart.*

Modestin' lib.1.Rñs. LEX XXVII.

PRæses prouinciæ in vsuras vsurarũ condemnauit contra leges [n], & sacras constitutiones [o]: ideoq; Lucius Titius contra prolatam sentẽtiam iniustam Præsidis appellauit [p]. Quæro, si nõ secundũ legem Lucius Titius prouocasset: an exigi possit pecunia secundũ condemnationẽ. Modestinus respõdi, si in sentẽtia certa [q] quãtitas continet, nihil proponi cur iudicati agi non possit.

¶ *Si ex duobus delegatis alter ferat sententiam uno modo, alter modo contrario, uel diuerso: utraque sententia pendet quousque per delegantem altera fuerit approbata. Paul.de Castro.*

Idem lib.12.Rñs. LEX XXVIII.

DVo iudices dati [r] diuersas [s] sententias dederunt. Modestinus respondi, vtranq; sententiam in pendẽti [t] esse, donec competens iudex [v] vnam earum confirmauerit.

Idem lib.7.Pandect. LEX XXIX.

TEmpus, quod datur iudicato, etiã hęredibus eius cæterisq;, qui in locũ eius succedũt, tribuitur [x]: videlicet quod ex tẽpore deest: quia causæ magis, quàm personæ beneficium pręstatur [y].

Pomponi' lib.6.var.lect. LEX XXX.

CVm ex causa donationis promissa [z] pecunia est: si dubium [a] sit, an ea res eousque

n ¶ Leges.] vt &.§.de condi.indebi.l.si non sortem.in principio. Accursius.

o ¶ Constitutiones.] vt &.C.de vsuris.l.finali. Et dic condemnauit, scilicet tacitè non expressè: aliâs non valeret ipso iure sententia: vt.C.quando prouoca.non est neces.l.ij.quæ est contra. Alij, ꝙ hîc erat quæstio facti: ibi iuris. Quod in idem recidit. Alij aliter dicunt, vt ibi notaui. 10 Accursius.

p ¶ Appellauit.] post decem dies: vel quia ad minorem iudicem appellauit: vt.j.de appel.l.j.§.si quis.

q ¶ Certa.] vt.C.de senten. quæ sine cer. quanti.l.hæc sentẽtia. & facit.j.quæ sen.sine 20 appel.l.j.§.j.&.j. de appel.si expressim. & j.eodẽ. cum prolatis. Accursius.

DVo iudices.] CASVS. Duo sunt iudices delegati in vna causa: quilibet dedit suam sententiam contrariam alte 30 ri. Dicitur, ꝙ vtraque est in pendenti, donec delegans cõfirmet quã vult. Fran. Accur.

r ¶ Duo iudices dati.] idest delegati [b]: vt non obstet.j.e.l.inter pares. quæ est contra: quia illa in ordinario dicit. Vel hoc intelli 40 ge [c] in interdicto Vti possidetis, cùm vterq; æquè probauit. Item in famil. erciscũ. iudicio, cùm nõ possit apparere quis actor, & quis reus sit. Nec obstat.§. de iudi.l.in tribus.&.l. seq. illud enim intelligitur, vt appareat quis 50 primò de calumnia debeat iurare, secundum Alexan.

b Idẽ Bart.

c Iste intellectus est singularis, & approbatus per Doctos.

s ¶ Diuersas.] ita ꝙ cõtrarias: sic.C.de fide instru.l.scripturæ.

t ¶ In pendẽti.] quia interim neutra adstringit: neutra absoluit: & tempus appellationis 60 à tempore confirmationis cedit.

v ¶ Iudex.] id est qui eos delegauit, secundum quosdam. Vel dic eum competentem, qui ad hoc delegabitur: vt.C.de appellatio.iubemus si qua.& facit.§.de libe.cau.l.duobus.& in authen.vt iudi.non expec.sa.iussi.§.si autẽ. &.§.de arbi.item si.§.finali.&.l.sicuti.&.l.diem.§.si plures. Ex pręditis distingue: aut sunt delegati plures, & tunc obtinet quod hîc dicitur, si sunt pares: aliâs plurium sententia obtinet: vt.§.de arbitr.l. sicuti. Si ordinarij impares: tũc quod est.j.eo.l.Pomponius.aliâs in- 70 cipit, si vni. Si pares, tũc quod in.l.inter pares.& facit.j.de verbo. obligatio.qui ex pluribus.

Sententiæ contrariẹ à diuersis latæ an sit standum.

TEmpus.] CASVS. Condemnatus habet spatium quatuor mensium ad soluendum condemnationem: interim decessit. Dicitur quòd id, quod remanet, ex hoc tempore vadit ad eius hæredem. Franciscus Accursius.

x ¶ Tribuitur.] Et etiam plus quandoq;: vt.C.si penden.appella. mors interuene.l.finali. Accursius.

y ¶ Præstatur.] sic.§.eo.l.& si fideiussor.§.finali.&.j.de regu.iuris.l.in omnibus.&.l.priuilegia. Accursius.

80 CVm ex causa.] CASVS. Ex causa donationis mille mihi promiseras: & est dubium, an hæc omnia soluendo, remaneat tibi vnde possis sustentari. Dicitur quòd conueniam te inquantum facere possis: & hoc maximẽ habet locum, si eras meus pater, qui hoc mihi promiseras. Franciscus.

z ¶ Promissa.] per stipulationem: hodie sufficit nudo pacto: vt.C. de donatio.l.si quis argentum.§.penul.

a ¶ Dubium.] aut certum est cum esse diuitem, & non inquiruntur

facultates:aut certum,quòd eſt pauper:aut dubium, & tunc inquiruntur:ſic.C.de condi.inde.l.fi.&.ſ.de condi.inde. ſufficit. &.ſ.de dolo.l.eleganter.§.non ſolum.

a ❡ Relinquatur.] vt &.j.de reg.iur.l.in condemnatione.&.l.Diuus Pius.Et dicunt quidam,inſolidum teneri donatorem, ſed condemnari inquãtũ facere poteſt. Alij dicũt, nec teneri niſi inquantum facere poteſt: & 10 facit.ſ.eod.l.inter.& j.eodem. Neſennius. §.fin.

b ❡ Parentes.] donantes liberis: vt.ſ.e.l.patronus.Accurſi.

Ebitoribus.] CASVS. Cũ debitor meus confitetur ſe mihi,cẽtum de-20 bere,iudex debet ei præcipere, vt ſoluat dando aliquam dilationem: & ſi modica ſit,nec poſsit ſoluere intra illam dilationẽ, tũc lex dat dila. nam habebit quatuor menſens integros. Et hæc ſunt vera, quando de-30 bitor cõfitens nõ poterit incontinenti ſoluere: ſi autẽ poterat, cum haberet pecuniã præ manibus, & nolebat ſoluere, & ſic eſt contumax: tũc pignoribus captis cogitur incõtinenti ad ſol. aut ſi non eſt contumax, 40 ſed nõ poteſt ſoluere:tunc dilatio dabitur à iudice: & ſi eſt minor quàm legalis, ſupplebitur à lege, vt habeat dilationẽ quatuor menſium,ſi iuſta de cauſa impeditus nõ ſoluat intra primã dilationem:& ſi intra 50 iſtam dilationem nõ ſoluat,tũc res eius pignori capientur: & ſi à tẽpore,quo pignora ſunt capta,ceſſet per duos menſes ad ſoluendum,vendentur pignora,& ſatisfiet creditori.Fran.Accurſius.

dóator is facultates exhaurire poſſit,vix vt quicquam ei in bonis relictum ſit:actio in id, quod facere poſsit,danda eſt,ita vt ipſi donatori aliquid ſufficiens relinquatur [a] .quod maximè inter parentes [b] ,& liberos obſeruandum eſt.

Condemnatis,& confeßis datur terminus ad ſoluendum: & ex cauſa prorogatur: quo elapſo pignora capiuntur,& poſt duos menſes diſtrahuntur.Bartol.

Calliſtrat' li.2 de cog. LEX XXXI

Ebitoribus [c] non tantùm petentibus [d] dies ad ſoluendum dandi ſunt [e] ,ſed & prorogandi [f] ſi res exigat. Si qui tamen per cõtumaciam [g] magis quàm quia non poſſunt explicare pecuniam,differant ſolutionem: pignoribus captis [h] compellendi ſunt ad ſatisfaciendum ex forma, quam Caſsio Proconſuli Diuus Pius in hęc verba reſcripſit [i] ,His,qui tibi [k] fatebuntur ſe debere,aut ex re [l] iudicata neceſſe habebunt reddere [m] ,tẽpus ad ſoluendum detur [n] quod ſufficere pro facultate [o] cuiuſque videbitur: eorumq́ue,qui intra diẽ, vel ab initio datum [p] ,vel ex cauſa poſteà prorogatum [q] ſibi,non reddiderint,pignora capiantur: eaq́;, ſi intra duos menſes [r] non ſoluerint,vendantur. Siquid ex pretijs ſuperſit:reddatur ei,cuius pignora vendita erunt.

c ❡ Debitoribus.] poteſt dici vt loquatur tota lex,quãdo non fuit lis conteſtata,nec proceſsit in figura iudicij:ſed tantùm fuit reus cõfeſſus. Vel poteſt dici,ꝙ vſq; ad verba reſcripti de diffinitiua dicat.

d ❡ Petentibus.] confitentibus[a],vel condemnatis.

a Iſtam gl. appro.Bar.

e ❡ Dandi ſunt.] in ſententia diffinitiua. Quod eſt vel quatuor 60 menſium,vel plus,vel minus ex cauſa:vel dic in præcepto,quod facit iudex in confeſſum citra formam iudicij.

f ❡ Prorogandi.] ſcilicet,ſi iudex minus quatuor mẽſibus dedit ſine cauſa,iam lex prorogat& ſupplet:vt.ſ.eo.l.quarta.§.ſi quis.Ac.

g ❡ Contumaciam.] quia habent pecuniam:ſed nolunt ſoluere. ſic.ſ.man.l. Lucius.in fin.

h ❡ Captis.] ſic inſti.de ſatiſd.tuto.& cura.§.penul.

i ❡ Reſcripſit.] reſcriptum loquitur poſt pręceptum factum in confeſſum citra formam iudicij.

k ❡ Tibi.] Proconſuli.Accurſius.

70 l ❡ Aut ex re] aut pro ſicut:nam quaſi condẽnatus eſt confeſſus: vt.j.titu.j.l.j. Vel dic,verè eſt condemnatus confitens ipſa confeſſione:& ſtatim tempora iudicati currunt:vt.j.ti.j.l.certum.§.ſi.

m ❡ Reddere.] ſcilicet ſtatim, ſi appareant contumaces,cum aliquo tempore tamen:vt.j.de ſolu. quod dicimus.Sed cur non diffinitiuè damnatur confitens,ſed tantùm ei præcipitur?Reſpon. [b] quia non in forma iudicij fuit facta confeſsio,nec fuit iuratum de calumnia,nec lis conteſt.aliâs contrà ſecundum nos:vt.j.eo.ti.l.Iulianus. Alij contrà,vt.ſ.ad.l.Aquil.proinde.in ſi.ſecundum Azo.

b Idẽ Bar. P.& Alex.

n ❡ Detur.] cùm non fuit contumax:vt.ſ.de iudi.l.ſi debitori.

80 o ❡ Pro facultate] ſi ſemp datur pro facultate,ad quid quadrimeſtre inducitur?Reſpon.prodeſt:quia vbi minùs,& ſine cauſa. ſuppletur à lege:ſed vbi tãtum,vel plus dat iudex,licet ſit equum plus dari,non ſupplet lex:vt.ſ.eo.l.iiij.§.ſi.quis condemnatus.Item ſi iudex nil dixit,de quadrimeſtri intelligitur.

p ❡ Datum] à lege:ſcilicet,quadrimeſtre tẽp':vel dic à iudice.Ac.

q ❡ Prorogatum.] quia iudex minus dederat: vt ſupra eodem ſi ſe.§.ſi quis.

r ❡ Duos menſes.] à die captionis. Vel dic,à die ſententiæ.Azo: & hoc dic,vt not.C.de bo.autho.iudi.poſs.l.cùm proponas.& facit.ſ.de compen.l.ſi cùm militi.§.cùm intra.

Sententia lata contra tenorem conſtitutionis:ſi non fuit error expreſſus,valet mero iure. Paulus de Caſtro.

Idem. LEX XXXII.

Vm [s] prolatis [t] † conſtitutionibus [v] cõtra eas pnunciat iudex [x] ,eo ꝙ non exiſtimat cauſam,de qua iudicat,per eas iuuari:nõ videtur cõtra cõſtitutiones ſententiã dediſſe:ideoq́; ab huiuſmodi ſententia appellandum eſt: alioquin [y] rei iudicatæ ſtabitur.

Sententia lata prætextu falſorum teſtium, per reſtitutionem in integrum reuocatur, & delictum punitur.Bart.

Idem lib.5.Cog. LEX XXXIII.

Iuus Hadrianus aditus per libellum [z] à Iulio [a] Tarentino,& indicante eo, falſis teſtimonijs [b] , conſpiratione aduerſariorum teſtibus pecunia corruptis, religionem iudicantis circunuentam eſſe:in integrum cauſam reſtituendam, in hæc verba reſcripſit [c] , Exemplum libelli dati mihi à Iulio Tarentino mitti [d] tibi iuſsi: vt ſi tibi probauerit conſpiratione aduerſariorum teſtibus pecunia corruptis [e] oppreſſum ſe eſſe, & rem ſeuerè [f] vindices †,& ſi quid à iudice tàm malo exemplo circũſcripto iudicatum eſt,in integrũ reſtituas [g] .

Vm prolatis.] CASVS. Cùm haberem cauſam corã iudice,allegaui legem ſcriptam in corpore iuris, vel aliquam ſententiam Principis in ſimili quæſtione, quæ decidit quæſtionem pro me.Iudex cre-10 dens ꝙ hæc lex nihil faceret ad quæſtionẽ, iudicauit cõtra me. Dicitur,ꝙ hæc ſententia tenet, niſi retractetur remedio appellationis.Franciſcus.

† Concor. tex.in.c.cũ iter.e.ti.extra. & iſta l.ſecundum Io.de Imo. & Alexan. hîc eſt ſingu.ad hoc, quòd ſententia lata cõtra tenorem alicui' legis dubię quæ habet plures,& varios intellectus,& ſic, quæ eſt ſuper ambiguo iure lata:illa talis ſentẽtia valet,& nõ eſt oĩno nulla.Bolo.

s ❡ Cum.] ab alijs iudicibus non diffinitiuas, ſed interlocuto-20 rias à Principe. Accurſius.

t ❡ Prolatis.] id eſt oſtenſis,& allegatis ab eo,pro quo faciebant. Et dic, cognitionibus, ideſt ſentẽtijs aliorũ iudicũ in ſimilibus negotijs:& ſecundũ hoc bene exiſtimauit:vt &.C. 30 de ſen.l.nemo. Idem tamen ſi contra exiſtimaſſet. Vel dic,cognitionibus,id eſt ſententijs domini Imperatoris,quæ ſunt lex:vt.C. de legi.& conſti.l.ſi.Et idem, ſi quęlibet alia lex fuit allegata,& à iudice non audita: quia 40 non credidit facere ad rem: & idẽ,etiamſi credidiſſet,cùm nõ expreſsè,ſed tacitè iudicet contra eam: vt.C. quando prouo.non eſt neceſ.l.ij. &.ſ.eodẽ.l. Præſes. &.j. quæ ſen. ſine appel.l.j.§.j. Quidam dicunt, & tertiò 50 vbi expreſsè cõtra legem pronunciat:vt minorem.xiiij.anno.poſſe teſtari:nam valet ſententia ſecundum eos,ſi putauit aliã eſſe,quæ diceret contra,& illam non valere,quæ dicit eum non poſſe teſtari. Vel quia correcta:vel quia non ſic intelligatur[c]:quod non placet.

† No.tex. iſtũ contra ipſos teſtes corruptos, & falſos: quia tales acriter, & ſeuerè ſunt puniẽdi. Et nõ omitto in propoſito de teſte, ꝙ ſi quis in cauſa capitali falſum teſtimoniũ tulerit contra innocẽtẽ:talis puniendus eſt vt homicida,& ſimilitudine ſupplicij. text. eſt egregi'. & mirabilis in.l.j.j. ad legem Cornel. de ſica. quem text. dicit egregium Cor.in ſuis Sin.in verbo, Teſtis. clxij. vbi etiã refert eũ ſin poſt Baldum & Barba.

v ❡ Conſtitutionibus.] aliâs cognitionibus.

x ❡ Iudex.] ſupple.& hoc facit eo &c.

y ❡ Alioquin.] id eſt ſi non appelletur.

Iuus.] CASVS. Aliquis ſuccubuit in cauſa eo,quòd 60 aduerſarius probauit quod voluit per teſtes pecunia corruptos.Dicitur quòd licet nõ appellet,tamen ſi hoc probat,retractabitur ſententia:& etiam teſtes illi puniuntur:& de hoc extat reſcriptum,de quo habetur mentio in litera.Franciſcus.Accurſius.

z ❡ Per libellum.] ſcilicet ſupplicatorium.

a ❡ A Iulio.] ſcilicet condemnato.

b ❡ Ex falſis teſtimoniis.] id eſt dictis teſtium.

c ❡ Reſcripſit.] cuidam Præſidi.

d ❡ Mitti.] tibi Præſidi prouinciæ.

e ❡ Corruptis.] Idem ſi precibus,vel etiam ſine aliqua corruptela dixerunt falſum.Nam idem in teſtibus,quod in inſtrumẽtis de-70 bet eſſe:vt.C.de fide inſtrumen.l.in exercendis.& teſtes inſtrumenta dicuntur: vt.ſ.de fide inſtrumen.l.j.Item quia titu.C.ſi ex fal. inſtru.eſt generalis in teſtibus & in inſtrumentis.Itẽ pro hoc.C.ſi ex fal.alleg.excuſatus ſit.l.j.Sed Placent.[d] contra.nam propter inſtrumenta dicitur omnino retractari:ſed propter teſtes demũ,ſi ſint pecunia corrupti,vel etiam precibus.Nam duo exigebant,ſcilicet eos falſos,& producentis dolum:quod eſſe non poteſt,niſi pretium, vel preces adſint:vt arg.ſ.de iudi.l.ſi Prætor.

c Iſte intellectus eſt ſin. & approbat per Imol.& Alexan.

d Iſta opi. reprobatur per Docto.

f ❡ Seuerè.] id eſt crudeliter.

80 g ❡ Reſtituas.] actione in factum propoſita[e],quæ & contra teſtes,vel doloſè producentem datur:vt.j.ad.l.Cornel.de fal.l.qui nominc.& hoc perpetuò,vel implorato officio iudicis.Et ſic intra quadriennium ex clauſula generali.ſ.ex quibus cau. maio.l.j.in fine. Sed in caſu fauore minoris,ipſo iure[e]:vt.C.ſi ex fal.alleg.l.j.&.ij.& iij.Item contra videtur.j.de exceptio.l.qui agnitis.Sed illa in inſtrumentis dicit:hæc in teſtibus:licet quidam dicant hîc quando pecunia corrupti:ibi non. Vel dic,vt ibi [f].& facit.C.ſi ex fal.inſtru.per totum.

e Iſta reſpõſio nõ congruit literæ:& eam reprobant Imo.& Alexander.

f Idẽ Bart. & Alexan.

g Idẽ Imo. & Alexan.

totū. Itē qd, si ex falso iuramēto est lata? Dic vt. C. de trāsac. l. si ex fal.

SI victum.] CASVS. Alicui capto in turri conuicto propter aliquod delictum, & condemnato, antè quam pœna ei inferretur, portabatur comestio, vel aliquid super quo iaceret: aliquis prohibuit hoc portari. Dicitur, quòd prohibens vtili act. in factum, vel iniuriarum, arbitrio iudicis est puniendus. Fran.

a Si victum.] vnde 10 viuat.

b Vel stratum.] hoc expone, vt. j. de verb. sign. l. verbo victus. & l. instratum.

c Iudicato.] i. condemnato. Sed ad quid differebatur pœna vt. C. de pœnis. l. cum reis. Respon. vt in e. 20 tit. si vindicari. & j. de pœnis. l. prægnantis. Vel dic iudicato. s. spe: ar. §. de iureiur. admonendi.

d Vtilis.] scilicet in factum: vt. §. de præscrip. ver. l. quoties. & arg. §. ad. l. Aquil. liber homo in princip. 30 & l. quēadmodùm. §. Magistratus. Sed in quam pœnā? Respō[a]. vt iudici videbitur: vt. j. de custo. reo. l. si quis reum. & instit. de obli. ex quasi male fi. §. j. & §. si quadru. pau pe. fecis. dica. l. ex hac Item cui dabitur? Re- 40 spon. condemnato, si non est factus seru' pœnæ per sentētiam, vt quia deportatus, vel relegatus: vt insti. quib. mo. ius pa. po. sol. §. cùm autem. Et de capi. dimi. §. minor. Secus si seruus pœnæ: vt quia in metallum est dānatus: vt inst. quib. mo. ius pa. po. sol. §. pœnę quia tunc nō: vt instit. de iniu. §. seruus. nec fisco vt domnio: vt. §. de ijs, quæ pro non scrip. ha. l. si in metallum. licet [b] quidam sibi, & ser- 50 uo facto dicant dari: vt ar. j. de iniu. l. item apud. §. si quis sic fecit. potest etiam criminaliter à quolibet accusari, vt capitalis pœna imponatur: vt. C. de custo. re. l. j. §. fin.

Licinius Ruffinus. libr. 13. Regul.

LEX XXXIIII.

SI victum[a], vel stratum[b] inferri in carcerem quis iudicato[c] non patiatur, vtilis[d] in eum pœnalis actio danda est: vel, vt quidam putant iniuriarum cum eo agi poterit.

In causis publicis ex causa retractatur sententia propter instrumenta de nouo reperta. Bart.

Papyrius Iustus. LEX XXXV.

IMperatores Antoninus, & Seuerus rescripserunt, quáquam sub obtentu nouorum[e] instrumētorum restitui[f] negotia[g] minimè oporteat: tamen in negotio publico[h] ex causa[i] permittere se huiusmodi instrumentis vti.

Ista. l. cum. l. tunc autem. & cum. l. inter pares. & l. duo ex tribus. tractant de una, eademq; materia, Quando sunt plures iudices ordinarij, uel delegati in una causa, & aliqui pronunciant, & aliqui non utrùm ualeat pronunciato: uel si omnes pronunciant, & discordant, quæ sententia præualet. Pau. de Castro.

Paul' li. 7. ad edict. LEX XXXVI.

POmponius † libr. xxxviij. Ad edictum scribit, Si vni ex pluribus iudicibus de liberali causa cognoscenti, de re non liqueat, cæteri autem consentiant: si is iurauerit sibi non liquere: eo quiescente, cæteros qui consentiunt, sententiā pro ferre[k]: quia & si dissentirēt[l], sentētia pluriū obtineret.

Marcellus LEX XXXVII.

TVnc autem vniuersi iudices intelliguntur iudicare, cùm omnes adsunt[m].

Paulus ad edic. LEX XXXVIII.

INter pares[n] numero iudices, si diuersæ sententiæ proferātur: in liberalibus quidem causis secundum qd à diuo Pio cōstitutum est, pro libertate constitutū obtinet[o]: in alijs autē causis p reo qd. & in publicis iudicijs obtinere oportet[p]. Si in diuersis summis cōdēnent iudices[q]: minimā[r] summam spectandam esse Iulianus scribit.

Non ualet sententia plurium altero absente, licet ualeat eo præsente, & nō cōtradicēte. Bar.

Celsus. LEX XXXIX.

DVo ex tribus iudicibus[s] vno absente[t] iudicare non possunt: quippe omnes iudices iudicare iussi[v] sunt. Sed si vnus adsit, & contrà sentiat: stabitur duorum sententiæ †. Quid enim[x] minúsve

IMperatores.] CASVS. Sententia solenniter lata, á qua nō est appellatum, non potest retractari ob hoc, quòd vna partium dicat se inuenisse instrumenta, quæ si à princi. habuisset, obtinuisset. Hoc autem fallit in Republica in casu: quod dic vt in glo. Fran.

e Nouorum.] i. nouiter repertorum: vt arg. C. de transact. l. sub. prætextu. Sed contrà. §. de iureiur. l. admonendi.

f Restitui.] rescindi. Accursius.

60 g Negotia.] i. sententias. Accur.

h Negotio publico.] idem in pupillari. & Ecclesiæ: vt no. C. eo. sub specie. Accursius.

i Ex causa.] si non sit defensor Reipu. soluendo, contra quem habet act. Respu. arg. C. de iudi. l. properandum. in fi. Sed contrà videtur. C. si tu. vel cura. l. etiam & C. de sacrosan. Eccle. l. iubemus. §. pręsidia. & §. œconomus. Vel dic[c], an sit lapsum triennium: & tunc, an præuaricatio affuerit: vt. C. de sen. aduer. fiscum. l. j. lib. x. & hoc petita restitutione offi. iudi. ex clausula generali: vt. §. ex quibus cau. maio. l. j. in fi. & ita intra quadriennium tantùm, secundum Io. vt. C. 70 de tem. in integ. resti. l. superuacuam. Alij[d] actione in factum, & sic perpetuò ob dolum delinquentis. & facit. §. man. l. si hominem. & j. de excep. rei iudi l. cùm de hoc. in fi.

POmponius.] CASVS. Plures iudices cognoscebāt de quadam causa liberali: omnes excepto vno volebant iudicare, Possunt, dum tamen ille vnus iuret ideo nolle iudicare, quia de causa sibi non liqueat: nam tunc cæteri iudicant: cū & si omnes vellent iudicare, & discordarent, sententia plurium teneret. Vltimò dicit. Tunc omnes dicuntur iudicare, cùm omnes adsunt: & statur sententiæ omnium, vel maioris partis. Et hoc dicit hæc lex, & seq. Fran. Ac.

80 k Proferre.] non ergo omnes iudicant: & sic est contrà, in aut. vt iudi. non expe. sa. ius. §. ij. & j. co. l. duo. & §. de arbi. l. sicuti. & C. quando prouo. non est necess. l. cùm Magistratus. Solu. ibi liquebat[e] hinc nō, & hoc hîc iurauit: vt & §. de arbi. l. si de meis. §. proinde. & arg. j. de fur. l. in actione. & §. deposi. l. j. §. si quis argentum. Sed qualiter potest nō liquere, cùm autem probat actor, & obtinet: aut nō, & succumbuit? Respon. vt. dict. l. si de meis. Item hoc, quādo cœpit audire causam, & iam ad sententiam est ventum. ab initio autem cognitionem accipere cogitur, & procedere per superiorem: vt in aut. vt iudi. non expec. §. j. & infra de mune. & ho. l. munerum. §. iudicandi. quæ sunt contrà. Item cùm hic de ordinarijs dicat (quod patet, quia de causa liberali dicit) quare non potest vnus totum expedire etiam alio non vocato: sicut in voluntaria iurisdictione fit: vt. §. de offi. Con. l. j. quod hîc, & j. l. proxi. negat? Respō. hîc habet 10 locum, quando simul cœperūt[f] audire aliâs quilibet solus posset audire incipere, & finire, cùm in solidum iurisdictio videat cōcessa: vt. §. de lib. cau. si pariter. & dict. l. de of. Consu. & argu. C. de aut. præ. l. fi. Idem 20 in delegatis ad vniuersitatem causarum: secus in pluribus delegatis ad vnam, vel ad certas causas, qui nec etiam ab initio separatim incipiunt: vt. j. eo. l. duo. Vel dic, quod in delegatis hîc loquitur, qui de liberali cā 30 cognoscunt, cùm cōtingit abesse præsidē: vt. §. de off. ei', cui mā. est iuri. l. j. §. j. Item nunquid interlocutoria sententia sine alio dabitur ab vno, vt precipiat partes adesse? Quod puto: arg. C. de aut. præ. l. vlti.

40 l Dissentirent.] illi ab isto: pluriū & c. vt. §. de arbi. l. item si vnus. §. fin. Sed an respectu numeri tantū dicitur maior pars? Quod videtur[g]. Alij, vt Azo[h], qd etiam ratione dignitatis: vt ar. §. de pactis. l. maiorem. & discretionis: vt. j. de re mili. l. qui commeatus. in fi. & in aut. de defen. cui. §. nos igitur. Nam si propter meam discretionem alius apparet maior, vt ibi dicitur: multò magis ergo.

50 m TVnc autem.] Adsunt. & etiam sententiam ferunt, vel vni iudicanti consentiūt: vel etiam iudicato. i. sentētię. Si verò dissentiunt: tunc omnes. Si autem est aliquis cui non liquet, ille se excuset iurando: vt. §. l. proxi. Accursi.

INter pares.] CASVS. Duo iudices de causa cognoscentes diuersas sententias dederunt: quæritur, cuius sententiæ stetur. Et distinguitur: nam si est liberalis, statur ei sententiæ, quæ pro libertate est data. Si autem est alia causa, statur sententiæ latæ pro reo. Et hoc etiam in criminalibus causis locum habet. Si autem est causa pecuniaria, & diuersas sententias dederint, vnam in maiori, aliam in 60 minori: statur illi, quæ in minori summa est lata. Fran.

n Inter pares.] aliud si inter impares: vt. §. eodem. l. Pompo. contrà. Item hoc ius habet locum in ordinarijs: secus in delegantis: vt. §. eodem. l. duo. Accursi.

o Obtinet.] vt supra. de manu. l. lege & argu. §. de fidei commis. li. l. in libertatibus. & §. de reb. dub. l. si fuerit. in fi. Et idem in querela inoffi. testa. vt. §. de inoffi. test. l. si pars.

p Oportet.] scilicet, pro reo: & est sic. j. de act. & obli. l. Arrian'.

q Iudices.] etiam delegati. Nec ob. §. eod. l. duo. quia hîc consenserunt in minorem summam: vt supra de arbi. l. diem. §. si plures. Et 70 dic vt ibi.

r Minimam.] sic in stipu. vt. j. de verbo. obliga. l. inter stipu. §. ij. & l. si ita stipulatus fuero decem. & fa. j. de re. iur. l. in obscuris. & de le. iij. l. fideicom. §. si quis.

DVo.] CASVS. Tres erant iudices delegati: duo absente tertio iudicare non possunt, cùm omnes iussi sint iudicare: sed si omnes sunt præsentes, statur sententiæ duorum. Franciscus. Accursius.

s Duo ex tribus iudicibus.] delegatis. Idem in ordinarijs, si cœperint cognoscere: vt dixi. §. eo. l. Pomponius.

80 t Absente.] vel mortuo: vt. C. de pedaneis iudi. l. placuit. & facit supra de arbi. l. sicuti. & l. item si. §. fi. & infra de reg. iur. l. factum.

v Iussi sunt.] nisi aliquis iuret sibi non liquere: vt supra eodem. Pomponius.

x Quid enim minus.] i. quid deficit, quin hoc dicamus.

COmmodis.] CASVS. Quidam athleta pugnauerat ad populi delectationem, & obtinuerat: vnde debebat, siue sperabat habere præmium à Republica. Iste athleta condēnatus est mihi

a Idē Bart.

Aliâs incipit. l. ibi, si vni.

b Idē intellectus est sing. secundum Imol. & Alexan.

c Idē Ange. Imol. & Alexan.

d Idē Pau. & Alexan.

e Idē Bart. & Paul.

f Idē Bart. Paul. & Alexander.

† Concor. tex. in c. fi. extra de re iudi. in ca. quia propter. eo. tit. in ca. j. de his, quæ fiunt à ma. io. par. ca. extra.

g Verū est quando iurisdictio cō petit pluribus.

h Verū est quando iurisdictio cō petit vt vniuersis, secū dum Bart.

in centum,nec bona sua ad hoc sufficiũt.Dicitur,quòd Reipublicę interdicendum est,ne hoc præmium soluat athletę:& hæc pecunia debita tanquam pignus tenebitur.Fran.

a ¶Coronas.] i.victorias: qui enim pugnabant ad delectationem populi,præmium à repub.consequebantur:vt.C.de athletis.l.j.

rum est omnes iudicasse?

¶Commoda præmiorum possunt capi in causam iudicati in subsidium tantum.Bart.

Papinianus. LEX XL.

COmmodis præmiorum,quę propter coronas [a] sacras prę stantur,condemnato placuit inter dici [b],& eam pecuniam iure pignoris in causam iudicati capi.

¶Exceptio merè personalis nõ obstat ei,cui facta est delegatio ex causa lucratiua,uel onerosa: licet obstaret deleganti.Bartol.

Paulus li.quæstio. LEX XLI.

NEsennius Appollinaris [c], Si te donaturum [d] mihi,delega uero creditori meo: an insolidum conueniendus sis?Et si es [e] insolidũ conueniendus,an diuersum putes, si nõ creditori meo, sed ei, cui donare volebã,te delegauero? Et qd de eo [f],cui pro muliere,cui [g] donare volebat,marito eius dotem pro miserit?Respondi. Nulla [h] creditor exceptione summouetur:licet is [i] qui delegatus est,poterit exceptione vti aduersus eum [k] cuius nomine promisit,Cui similis [l] est maritus: maximè si constante [m] matrimonio petat:Et sicut hæres donatoris insolidum condemnatur [n],& ipse fideiussor [o] quem in donando adhibuit: ita & ei cui nõ donauit,insolidum [p] cõdemnatur.

¶Donator conuentus rei uendicatione non habet beneficium,ne conueniatur,nisi inquantum facere potest pro re,uel fructibus.Bartol.

¶Fundum quis donauit [q]. Si non restituat [r],vt quiuis possessor [s] damnandus est. Si autem fundũ restituit:fructuum [t] nomine,si nõ eos cõsumpserit [v],insolidũ cõdemnãdus est:potuit enim nõ periclitari, si statim restituisset. Si dolo malo desijt possidere [x],in litẽ iurabitur, & tanti sequetur condemnatio [y].

¶Exceptio,quæ non impugnat sententiam,potest opponi in executione eius.Pau.de Castro.

¶Insolidum condemnatus donator,actione iudicati, nisi inquantum facere potest,non tenetur [z], beneficio constitutionis.

¶Pronunciata diffinitiua non possunt per iudicem retractari:sed omissa circa pronunciata, si concernunt accessoria,bene possunt suppleri eadem die Pau.de Castro.

Idem lib.Respon. LEX XLII.

PAulus [†] respondi, rescindere quidem sentẽtiam [a] suam prę cedentẽ Prætorẽ nõ posse:reliqua autẽ,quæ ad cõsequentiam quidẽ iã statutorũ pertinent,priori tamẽ sententię desunt circa condemnãdum [b] reum,vel absoluendum,debere supplere,scilicet eodem die.

¶Si plures condemnentur in una sententia,non cẽsetur quilibet cõdemnatus insolidum: sed pro parte,posito quòd insolidum quilibet teneretur, & quòd petitum fuerit quemlibet insolidum condemnari. Item ex persona conrei existentis non soluendo,alter conreus non tenetur quando obligatio est diuisa.Pau.de Castro.

Idem. LEX XLIII.

PAulus respondi eos, qui vna sententia in vnam quantitatẽ condemnati sunt, pro portione virili [c] ex causa iudicati [d] coueniri: & si ex sentẽtia aduersus tres dicta

b ¶Interdici.] vt sibi.s.nõ soluatur, sed victori:vt arg.s.eo. à Diuo.§.fin. Et hoc est 10 verum [a],cùm omnia alia deficiant:aliâs nec priuata pactione possunt obligari: vt.C. q res pi.ob.pos.l.spem. nec publica:vt.C. de excep.rei.iudi.l.stipẽdia.quæ sunt contrà.

NEsennius.] CASVS. 20 Promisi tibi centum dare ex causa donationis: delegasti me creditori tuo, vel ei, cui donare volebas, vel viro tuo causa dotis pro te ꝓmisi:nunc conuenior ab eo, cui sum delegatus:an tenear insolidum, non 30 deducto ne egeam, quæritur? Et dicitur, quòd sic:& adducit similia. Et caue, quia ante non respondet, nisi ad duas quæstiones. Idem tamen dicas in tertia. ¶Fundum.] Donasti mihi fundũ, & tradidisti: tandem 40 desij possidere hũc fundum,& ad te peruenit:nunc ago cõtra te ad fundum. Dicit, quòd si non restituas condemnaris insolidum,& etiam ad fructus extantes insolidum damnaris, si eos possides: si autẽ do-50 lo desijsti possidere, iurabo contra te in litem. ¶Insolidum.] Ex causa donationis conuentus insolidum cõdemnatus poterit obtinere priuilegiũ, ne executio in eius bonis fiat,nisi inquantum facere potest.Fran:

a Idẽ Bart. Ang.& Alexan.qui dicit,ꝙ habet locũ in fructibus præbendæ, vel beneficij clerici condemnati:& idẽ in feudo. Et hoc etiã videnť sentire Bar. & Paul.

c ¶Nesennius Apollinaris.] Iulio Paulo salutem,& hanc quæ-60 stionem.

d ¶Donaturum.] i.traditurum ex causa donationis:sed tamen iam donauerat verbis. Vel etiam dic,quòd nõ donauerat etiam verbis.

e ¶Et si es.] secunda quæstio.

f ¶Et quid de eo.] tertia quæstio.

g ¶Cui.] mulieri.

h ¶Respondi nulla.] tres posuit quæstiones:& hic respõ.ad primam:sed non ad secũdam.Sed idem est in secunda, quod hîc dicitur in prima [b]:vt.s.de dona.qui id.§.fi.& facit in eo.ti.l ij.§. cùm verò. &.j.de doli excep.purè.§.fi.cũ.&.j.de noua.l.si qs ita.&.l.si Titius.

70 i ¶Is.] donator.Accursius.

k ¶Eum.] donatarium.

l ¶Similis.] cùm nec ipse habeat causam lucratiuam:vt.j.de act.& obli.l.ex promissione.Sed contrà.s. de iure dot.l si extraneus. vbi delegatus à muliere habet priuilegium,vt inquantum facere potest damnetur.Sol [c].ibi iam soluto matrimonio mulier contra virũ agit qui non exegerat:hîc vir agebat: Vel vt ibi.Item contrà.s.sol. matrimo.l.si prior vir delegatus secundo viro ab vxore insolidum nõ teneur.Solu [d].ibi promisit sic.Quod mulieri debeo: vbi verba cum effectu accipio:secus si dixisset,Decem,quæ mihi dedit,tibi promit-80 to:argu.s.de iureiur.l.eum qui.§.si mulier.Accursius.

m ¶Si constante.] Idem si soluto:vt.s.eo.l.sed hoc ita,

n ¶Condemnatur.] vt.s.eo.l.sciendum.

o ¶Fideiussor.] repete vt.s.eo.l.& si fideiussor.

p ¶Insolidum.] & hoc in hac exceptione, vt quis damnetur inquantum facere potest:secus in exceptione doli, vbi distinguitur. vt.j.de excep.doli.l. apud Celsum.§. item quæritur.& .§. sed & si mulier&.l.purè.§.penul.&.l.Iulianus.Azo.Item facit.s.de condi,

b Approbatur cõmuniter per docto.

c Reprobatur per Pau. Imo.& Alexan.

d Idẽ Bart. P.Alexan.

ob cau.l.si donaturus.&.l.si extraneus.&.l.qui se.

q ¶Donauit.] & tradidit:sed posteà aliquo modo ad eum possessio redijt:& sic non est contrà.s. de dolo.l. in ædibus.§.j. & .l. cùm de donatione.&.s.de vsur.videamus.§.si actionem.quæ sunt contra. ADDITIO. Dic,quòd ibi in actione stricti iuris,vel malę fidei possessore, quia tunc fructus veniunt à tempore moræ: hîc verò secus.

10 r ¶Restituat.] posteà cũ possidẽs est cõuẽtus actione in rẽ.

s ¶Possessor.] non vt donator inquantũ facere potest.

t ¶Fructum.] perceptorum post litem contestatam.

v ¶Consumpse-20 rit] Nam eis cõsumptis nõ iurabitur in litem pro eis,sed cõdẽnabitur in æstimationem: erat enim malæ fidei possẽor, quia post litem contestatã consumpsit: vt .s. de dolo.l.arbitor.§. non tamen. secundum H. 30 Aliâs sic xtarẽt,cùm rei ve. possent peti, posset pro eis iurari in litem:vt.s.de in lit.iuran.in actionib'. Alij vt Azo, quòd hîc iuretur, quando cõsumpti sunt:& hîc subaudiunt,maximè. Tertij si non consumpsit.s. 40 ante lit. cõtest.quia tunc non tenetur, cũ sit bonę fidei.Quarti, quòd si extant ante lit.contest. officio iudicis,cùm bonæ fidei sit possessor: post litẽ contest. rei vendicatione si extant:si autẽ consumpti sũt nec of-50 iudi. primi,nec rei ven.secundi:sed primi nulla actione, secundi condictione sine causa petuntur:vt C.de condi. ex lege.l. mala fide. Accursius.

x ¶Desiit possidere.] non consumendo.

y ¶Condemnatio.] quanti in litem iuratum fuerit.

60 z ¶Non tenetur.] vt & .s. de do.l.qui id.ij.respon. sic & .s.sol. matrimo.l.ex diuerso.§.fin.& quod cum eo. si filius. Et hoc, si non fuerit primo iudicio super hoc proposita exceptio:aliâs secus [e]: vt. j.de excep.rei iudi.l.duobus&.C.de fide instru.l.fi.§.fi.& .s.de neg. gest.l.fin.autem.§.si rationem.Et pro hoc est,quod notaui.s. eod. si conuenerit.& facit.s.de iure do.l.si extraneus.

PAulus.] CASVS Iudex postquam dedit sententiam diffinitiuam, non potest eam mutare supplere autem poterit, quod deerat: vt si in sententia condemnauerat de fundo, nunc vult supplere in fructibus. Franciscus Accursius.

70 a ¶Sententiam.] vt &.s.eo.l.quod iussit. in fin. & .C. quando prouo.non est neces.l.j.& .j.eo.l.iudex.&.l.acta.§.j.&.l.cùm quærebatur.&.j.de pœnis.l.Diui fratres.Fallit in casibus:vt no.C.sen.rescin.non posse.l.j.

b ¶Circa condemnandum.] vt in fructibus,de quibus omiserat: vt.s.de rei ven.l. ex diuerso. & econtra absoluit, si à fundo petito absoluerat:& facit.C.da fruct.& lit.expen.l.terminato.&.C.quando prouo.non est neces.l.omnem.

PAulus.] CASVS. Duo sunt condemnati in viginti in vna sententia: quilibet videtur condemnatus in decem: & 80 si vnus eorum soluat sua decem,liberatur in residuo. Franciscus Accursius.

c ¶Virili.] etiam si insolidum prius tenebatur: & sententia condemnatis proficit:sic.j. de doli excep.l.fideiussor. Sed contrà.j. de excep.rei iudi.l. euidenter. Sed plenè dic, vt nota .C. si plures vna senten.l.j.

d ¶Ex causa iudicati.] nisi iudex expresserit, vnumquemque teneri insolidum.

† Concor. text. in.c.in lit ris. de offi.& pot. iudi.deleg. extra text. in c. venerabilis. eo. tit.tex.in.c. si compromissarius. §. si verò. de elect.in vj.

e Idẽ Bart.

Ex contractu

Titius pro portione sibi competente exoluit: ex persona cæterorum ex eadem sententia conueniri eum non posse.

Ius exequendi sententiam transit cōtra eum qui in locum condemnati succedit. Barto.

Scæuola. LEX XLIIII.

EX contractu paterno actum est cum pupilla tutore autore, & condemnata est: posteà tutores abstinuerūt eam bonis paternis: & ita bona defuncti ad substitutum [a], vel ad cohæredes peruenerunt. Quæritur, an hi ex causa iudicati teneantur. Respondi, dandam in eos actionē [b] iudicati, nisi culpa tutoris pupilla condemnata est.

Acta non possunt destrui sine consensu partis, & iudicis. Barto.

Paulus lib. I. senten. LEX XLV.

ACta [c] apud se habita, si partes cōsentiant, & iudex hoc permiserit, potest iubere ea die [d]: circūduci [e]: nisi vel negotiū, vel lis terminata sit [f]. De amplianda, vel minuēda pœna damnatorū post sententiā dictā, sine principali [g] autoritate nihil est statuendū.

Hic est casus unicus in iure, quòd ualeat iudicium agitatum cum adulto curatorem non habente. Paulus de Castro.

Contra [h] indefensos minores tutorem, vel curatorem non habentes [i] nulla sententia proferenda est.

Verbum, condemno, uel absoluo, positum in scriptura sententiæ, potest per iudicem mutari antè, quàm sit pronunciatum: posteà non. Paul. de Castro.

EXcontractu.] CASVS. Pupilla conuenta tutore authore in. x. ex contractu paterno, condemnata est. tandem abstinuerunt eam tutores ab hæreditate paterna, & sic hæc bona iuerūt ad substitutum, vel ad cohæredes: quæritur in quos detur actio ex sententia. Et dicitur, quòd in substitutū, vel in cohæredes, & exacti regressum habebūt contra tutores pupilli in casu, si culpa eorum condemnata fuit pupilla. Fran. Accur.

a Ad substitutū.] sed nōne euanuit substitutio adita hæreditate: vt. C. de impu. & alijs substi. post aditā. Et idem de iure accrescendi inter hæredes: vt. ff. de vsufru. accrescen. l. fi. §. finali? Respon. [a] hoc facit substitutio, ac si adita nō esset hæreditas: vt. ff. de mino. l. & si fine. §. sed quod Papinianus. Sed si nō habet substitutū, vel cohæredem: an ad cognatos inferioris gradus deferatur hęreditas? Respon. non [b], sed ad fiscum secundum quosdam: vt. ff. de suc. edi. l. fi. Accur.

b In eos actionē.] cum effectu, & inspecto exitu. & de hoc excipit. Nisi &c. quia & vbi culpa tutoris interuenit, datur similiter in eos actio: exit' verò fit cōtra tutores, qui conueniuntur secundum Azo. [c] Sed H. dicit tunc nullo modo teneri substitutū, vel cohæredes: arg. j. l. proxi. §. fi. Sed ibi nō habebat tuto. vel si habebat, non defendit: hîc defendit, sed malè: & facit. ff. de in integrum restitu. l. fi. & de minori. l. ait Prætor. §. non solùm. & . C. si aduersus rem iudica. l. cùm & minores. Item videtur huic contra. j. eo. l. sępe. in princi. sed non videntur alij, sed illi ijdem, qui sunt cōdemnati. Accursius.

ACta.] CASVS. Acta causæ. id est scripturas factas in causis, potest iudex iubere ea destrui, si partes hoc volunt: & hoc, si causa nondum finita est: at ea finita potest hoc facere iudex etiam inuitis partibus. De amplianda.] Ex quo iudex in sententia imposuerit pœnam alicui: nō potest eam pœnam augere, vel minuere, nisi de voluntate Principis. Contra.] Lata sententia contra minorem indefensum non tenet: & dic vt in glos. Fran.

c Acta.] id est scripturæ de his factæ, quę apud iudicem acta sunt, vel dicta. Azo.

d Ea die] vel posteà vsque ad decisionem. Accursius.

e Circunduci.] id est destrui: vt not. ff. de peti. hæredita. l. si quis libertatem. & facit. ff. de arbi. l. sed & si compromissum. & . j. l. proxi.

f Terminata sit.] transactione, vel sententia, ita quòd non possit appellari: nam tunc iudex potest hoc facere, etiamsi partes non consentiant: sed ante litem finitam non potest, secundum Azo. Vel dic, quòd tunc possunt partes, & si iudex non permittat: cùm suum officium sit finitum, secundum B. Vel dic [d], quòd tunc fieri non potest etiam partibus, & iudice volente, quò minùs decisio teneat: nisi & ab ea expressè recedat.

g Sine principali.] Quid ergo si principale rescriptū fuerit allatū, id est impetratū super hoc? Respon. [e] nō ei credam: vt. C. si cōtra ius, vel vti. pu. l. fi. & de peti. bo. sub. l. j. lib. x. nisi dicat, nō obstāte tali lege, vel legibus: argu. ff. de lega. iij. l. non aliter. & . l. si quis. in princi. & in authen. de testa. imperfec. § sed & si quis. Item nisi propter inopiam: vt. C. de mo. mul. l. eos. in fi. & . ff. de offi. Præsi. l. illicitas. §. fina. & facit. C. de pœn. l. pœnā. & . j. de quæsti. l. j. § fi. & . j. eo. l. iudex. & . ff. eo. l. Paulus. & . j. de appella. l. ab executore. ij. respon. &

a Ista glo. est sing. ad hoc, quòd licet substitutio vulgaris adita hæreditate euanescat: (quod idest etiā in legatis per agnitionē primi legatarij) tamē hoc fallit: Vbi hæres, qui adiuit effect restitutus aduersus ipsam aditionem: Bolognin'. b Reproba tur p Imol. & Alexan. quia nō ad fiscū, sed ad proximiores.

c Cuius opinio approbatur per omnes doctores.

d Ista approbatur alijs duabus reprobatis secundum Bar. Alexā. & alios.

e Cōtra est l. ij. C. de preci. Imp. offe.

quod no. C. senten. rescin. non pos. l. j. Accursius.

h Contra.] sed pro eis potest. vt. C. de procura. l. non eo.

i Non habentes.] vel habentes, sed adesse nolētes [f]: argu. ff. quod cuiusque Vniuer. l. j. §. & quidem. & facit. C. si aduer. rem iudicatam. l. cùm & minores. Accursius.

Hermogenianus. LEX XLVI.

ACtorum [k] verba emendare tenore sententiæ perseuerante non est prohibitum.

Ad hoc, ut ualeat sententia, debent esse præsentes, uel legitimè citati omnes illi, quos negotium tangit, id est, cōtra quos principaliter fuit actum: & si aliqui sunt præsentes, aliqui non, nec citati: non ualet, nisi quoad præsentes, uel citatos. Pau. de Castro.

Paulus li. 5. Senten. LEX XLVII.

DE vnoquoque negotio præsentibus [l] omnibus, quos [m] causa contingit [n], iudicari oportet: aliter enim iudicatum, tantùm inter præsentes tenet. Qui apud fiscū [o] causam defendere sæpiùs conuenti [p] neglexerit: rebus [q] iudicatis subijciendi sunt [r]. Quod [s] ex eo apparet si sæpe cōuenti præsentiam sui facere noluerint.

Dicitur, quòd decretum, siue citatorium si fiat super alienationibus, siue transactionibus, debet scribi uerbis latinis: & intellige inter latinos. Fran. Accursi.

Tryphoninus libr. 2. Disputatio. LEX XLVIII.

DEcreta [t] à Prætoribus latinè [v] interponi debent.

Filiusfamiliâs effectus sui iuris si conuenitur ex contractu celebrato tempore, quo erat in patria potestate si non est hæres patris, condēnatur, duntaxat quatenus facere potest, nec deducitur æs alienum: licet secus in donatione. Pau. de Castro.

Paulus li. 2. Manual. LEX XLIX.

EXhæredatum, vel eum, qui se paterna hęreditate abstinuit: nec ex ipsius [x] contractu, nisi in id quod facere potest [y], condemnādum esse: Quemadmodum autē facere posset credatur, vidēdū est.

k ACtorum.] Dic secundum quosdam, quòd cùm legit sententiam, antè quā legat verbū, condēno, vel absoluo, potest id mutare, & sic aliter sententiare, quā proposuerat, cùm tūc ei aliter videatur: sed post lectam, non potest, cùm nec corrigere possit: vt. j. e. iudex. Vel dic [g] secundò, quòd etiam tota perlecta potest verba difinitiuæ sententiæ mutare retenta sentētia. Nec ob. d. l. iudex. quia nō iudicat iterum, sed declarat iudicatum: vt arg. ff. de test. hæredes §. quod verò. Itē not. arg. pro nobis, quòd licet verba offendere seruata sentētia: vt not. C. de legi. & constitu nō dubium. Ac.

DE vnoquoque.] CASVS. Sententia debet dari præsentibus partibus: & dic vt in glos. Qui apud.] Vna partium citata à iudice suo, puta, à procuratore fisci, noluit venire. Dicitur, quòd sentētia poterit dari. Franciscus. Accursi.

l Præsentibus.] verè, vel interpretatiuè, quia contumaces: vt. j. eo. contumacia. & in aut. vt om. ob. iu. §. si verò neque.

m Quos causa.] quia principaliter [h] contra eos lis mota fuit. aliâs contra: vt. j. eo. sępe. & facit. ff. fami. ercis. l. in hoc iudicio. & . C. res inter alios actas. l. fina. Ac.

n Contingit.] vt tutores, & alij, cum quibus fuit lis contesta.

o Qui apud fiscum.] id est fisci procuratorem iudicem. Idem, si apud alium. Accursius.

p Conuenti.] i. citati: & erat lis contesta: aliâs non posset dari diffinitiua: vt. C. de iudi. l. properandum. §. j.

q Rebus.] priùs condemnandi quasi contumaces. Accursius.

r Subijciendi sunt.] quasi contumaces, si tamen iniustam foueāt causam: vt. C. de iudi. properandum. §. fin autem.

s Quod.] scilicet, ipsum negligere: facit. C. quomodò, & quando iudex. l. consentaneum. & . j. eo. contumacia. §. contumax.

t DEcreta.] id est, edicta citatoria [i] contra absentem. Vel dic, quæ fiunt super alienationibus, & transactionibus per ipsos Prætores: vt. C. de assess. l. ij. Accursius.

v Latinè.] scilicet, inter latinos: sed inter alios eorum lingua, nisi vnus intelligat linguam alterius: vt. ff. de instito. l. sed & si pupillus. §. proscribere. & . C. de sen. l. iudices. & . j. de verb. obl. l. j. §. fi. Accursi.

EXhæredatum.] CASVS. Filius exhæredatus, vel qui abstinuit se ab hæreditate paterna: ex contractu ipsius conuenitur, in quantum facere potest non deducto ære alieno, sicut vir, & patronus: secus in donatore conuento: Nam ibi deducitur æs alienum. Et est ratio: ne ex liberalitate sua inops factus pericliteter. Hoc dicit hæc. l. cum. l. seq. Fran.

x Nec ex ipsius.] nam ex patris contractu nullo modo tenetur, cùm non sit hæres. Accursius.

y Facere potest.] nisi in casibus: vt. ff. quod cum eo, sed si ex parte. §. interdum. & . §. quamquam. & facit. ff. l. j. & . ij. & fin. & . C. quod cum eo. l. eius rei. & . l. si ex.

f Scriben. hîc dicunt istam glos. singu. ad hoc, quòd citatio facta de tutoribus, vel curatoribus, non est sufficiēs ad hoc, vt possit ferri sentētia cōtra pupillos, vel contra minores, si tutor vel curator noluit adesse. De qua materia per Bart. in. l. quod habet. §. si pupillus. ff. de tuto. Bologn.

g Ista placet Paul. & Alexan. & est vera in se.

h Ista approbat per Ang. Imo. Pau. & Alexan.

i Dic quod etiā appellat decreta sententias, secundum Imo.

vtrùm deducto omni ęre alieno [a], vt is,qui ex donatione côuenit [b] ? an vt maritus,& patronus, nullo deducto ære alieno? Et indubitati iuris est, ad similitudinem viri, & patroni eum condénendum [c]. Pinguius enim donatori succurrere debemus,quam ei,qui verum debitum [d] persoluere compellitur.

Triphoninus.li.dispu. LEX L.

Ne ex libertate sua inops fieri [e] periclitetur.

Qui dolo suo effectus est non soluendo:perdit beneficium,ne conueniatur vltrà,quàm facere poßit.Pau.de Castro.

Paulus lib.2.Man. LEX LI.

Si quis [f] dolo fecerit vt bona eius vænirent [g] ,insolidum tenetur [h].

Si creditor consecutus est quantum sibi debetur à debitore,uel ab alio:licet non ex causa debiti,sed propter dolum suum, quia non permisit creditorem uenire in poßeßionem bonorum:nô poteßt de æquitate amplius agere ad debitum. Pau.de Castro.

Si quis creditorem missum [i] in possessionem rei seruandæ causa, non admiserit,& venditor [k] præstiterit creditori,quanti eius inter fuerit:quæsitum est, an debitor liberetur.Et puto improbum eum esse , qui velit iterum consequi quod accepit [l].

In actionibus descendentibus à delicto cessat beneficium, ne quis conueniatur nisi inquantum facere poteßt.Bartol.

Tryphoninus lib.diput. LEX LII.

Si rerum amotarum cum viro [m] agatur:quáquam videatur ea quoque actio præcedentis societatis [n] iure causam habuisse,insolidum tamen condemnari debet: quoniam [o] ex malo contractu [p] , & delicto oritur.

Contumacia est delictum:quod patet: quia punitur.Paulus de Castro.

Hermogenian'.lib.1.Iur. LEX LIII.

Contumacia [q] eorū,qui ius dicenti non obtemperant: litis damno coërcetur [r]. Contumax est,qui tribus edictis propositis,vel vno pro tribus, quod vulgò peremptoriū appellatur [s], literis euocatus [t] præsentiam sui facere cõtemnit. Pœnam contumacis [v] non patitur, quem aduersa valetudo , vel maioris causæ [x] occupatio defendit. Cõtumaces nõ videntur,nisi qui cùm obedire deberent [y] , non obsequuntur:id est,qui ad iurisdictionem eius,cui negât obsequi pertinent.

De tribus dicit,quòd peremptorium est nullum.Bartolus.

Paulus lib.sententia LEX LIIII.

Contra pupillū indefensum, eumq;,qui reipublicæ causa abest,vel minorē vigintiquinque annis propositum peremptoriū

---

a Aere alieno.] vt.s.eo.l.inter.eos.nã solid onatori hoc côcedit.
b Côuenitur.] de quo côstat,vt hîc,&.s.e.l.inter eos.§.is quoq;
c Condemnandum.] & sic nõ deducto ære alieno:& ita est cõtra.s.quod cum eo.l.iiij.in fi.vbi deducit etiam filius,quod creditoribus debet.Solu. [a] donator deducit de omnibus , quibus debet ex causa non simili:sed filius nõ deducit quod debet primis, vt hîc, sed posterioribus,qui 10 secum contraxerūt postquam fuit factus sui iuris,vt ibi.Si quæras quare posterioribus, & non primis deducit? Ibi est ratio: vel hîc [b] fili' iustè fuit exhæredatus:ibi iniustè. Item hîc fortè ex maxima parte institu 20 tus:vnde stultè abstinuit:ibi ex minima,& sic facit bene, quod abstinet.Accursius.
d Debitum.i.non lucratiuum:nam & ex donatione fit verum debitum.
e Ne liberalitate.] Fieri.i.fa 30 ctus:& sic tempus pro tempore ponitur. sic. s.de leg.iij.l.etiam.& facit.s.de ædil.edic.l. ad res do.&.s. de donatio.l.Arist.in.fi. ac.
Si quis dolo.] Casus . Miles.vel maritus,vel similis , qui conueniturin quantū 40 facere potest : in odiū creditorū bona sua dissipauit . Dicit, quòd amodò conuenitur insolidum. Si quis creditorē.] Pone casum,vt in gl.quę incipit,Et si venditor i.debitor &c.ibi,Vel dic tertiò &c. Fran- 50 ciscus.Accursius.
f Si quis.] alioquin si quid posteà acquisierit [e], inquantum facere potest condemnandus est.vt.j.de cess.bo.l.iiij.
g Vænirent.] quia ipsemet vendidit. Vel dic,quòd sic dissipauit,vt necesse sit vēdi per creditores . Licet ergo priùs habeat beneficiū, vt in quantū facere possit condemnetur:quia miles [d] ,vel maritus, vel similis nunc amisit,cõtra eos tamen,contra quos dolo fecit [e]:vt. s.sol.ma.l.etiam.§.licet.Alij ponunt exemplū in eo,qui cessit bo- 60 nis dolosè:secus si non dolosè,quia non perdit priuilegium: vt.j. tit.ij.l.iiij.Quod non placet:quia nemo videtur do.&c.vt.j.de reg. iur.l.nullus videtur.licet sit arg.contrà.s. de dam.infec.l.Proculus.
ADDITIO. Dic,quòd ibi non erat dolus aliquo modo.Imo. & Alexan.
h Tenetur.] sed & priùs tenebatur insolidum,sed tamen non debebat insolidum condemnari. Azo.
i Missum.] id est,mitti iussum.
k Et si venditor.] i.debitor:qui ideo non admisit,vt liberè venderet.Et quod.j.dicit,debitor,pro eodem ponit. Vel dic,venditor. 70 i.executor siue officialis,qui vendidit ipsam rem,in cuius possessionem iussus erat mitti creditor,& soluit ei.Vel dic tertiò,quòd in fraudem creditorum vēdidit debitor:vnde emptor conuentus fuit acti.in factum ex edicto.j.quę in frau.credi.l.j.& nõ veniente eo,iussus fuit creditor mitti in posses. bono.emptoris, & non fuit admissus:vnde cõuentus fuit acti.in factum ex edicto.j. ne vis fiat ei.l.j.liberatur ergo debitor.Idem si alius creditor,vel etiā prorsus extraneus impediat missionem:nam potest conueniri dicta acti.in factū, vt.j.titu.ij.l.si quis.in prin.Alij [f],quòd quidam emit act.creditoris & ei solu.t:& sic venditor.i.emptor.
80 l Quod accepit] vt & .j. de re.iur.l.bona fides. Sed contrà. s.de peti.hæred.l.etiam.§.penul.Sed ibi non petit quod accepit, cū accepit à doloso æstimationem,ab alio petit rem.Item contrà.j.de tab.exhi.l.iij.§.condemnatio . Sed ibi ex causa superueniente agit, quia extitit conditio : hîc ex veteri . An autem hic extraneus exactus debitorem conueniat?argu.quòd sic.s.de euict.l.si plus.§.j.Sed dic contrà:quia propter suum dolum soluit ; vt dict.l.s.de peti.hæred.l.etiam.§.penul.

a Ista est vera,Imol. & Alexan.
b Reprobatur,quia diuinat,secūdum Alex.
c Ista lectura est bona secundum Imo.& Alexandrum.
d Ista potest procedere secundū Imo.& Alexandrum.
e Et bene Imola.
f Quelibet lectura potest procedere secundum Alex.

Rerum. CASVS. Soluto matrimonio vxor agit contra virum actio.rerum amotarum. Dicitur,quòd vir tenetur insolidum:quoniam ex delicto hæc actio oritur.Franciscus Accursius.
m Cum viro.] quod esse potest : vt.s.rerum amo.l.contra.§.ij. &.l.mulier.
n Societatis.] id est,matrimonij.
o Quoniam.] Hęc ratio bona est: & alia: 10 quia solutū est matrimoniū : arg.s.de nego. gest.l.diuortio.Sed hîc posita ratio sufficeret etiam constante matrimonio.vt.s.e.l.sed hoc. in fin.& facit.s. quod cum eo.l.sed si ex parte.§.quáquam.
p Ex malo contra 20 ctu.] id est facto.
Contumacia.] CASVS. Contumax punitur damno litis:nam nõ appellat. Item in expensis, & in similibus. Secundò dicit,quòd cõtumax dicitur qui ter citatus, vel semel pro omnibus,non 30 venit , cū venire posset nõ impeditus morbo,vel alia maiori causa : & cùm venire debet,vt quia erat iudex suus, coram quo erat citatus:vel saltem dubium erat.Franciscus.
q Contumacia.] Contumacia attendi- 40 tur quandoq; respectu non venientis : vt extra de dolo.c.ij.&.c. cū dilecti.ad fi.Quandoque respectu non restituentis vt . s. de rei vendi.l.qui restituere. Quandoque respectu nõ respondentis: vt.s. de interro.act.l.de ætate 50 te.§. qui tacuit. &.§. nihil.Quādoque respectu recedentis [g]:vt extra de dolo.c.prout.& xj.q.iij.certū.& extra de procu.constitutis.& de iudi.c.j.quandoq; respectu nõ exhibentis:vt.j.de appel.l.creditor.§.iussus.Prima contumacia,scilicet de non veniendo,potest contingere tribus modis. Vno,quia peremptoria citatione recepta venire contempsit. Alio, quia malitiosè seipsum occultat. Alio,quia impediuit,ne ad eum citatio perueniret:vt extra,vt lite nõ côtestata.ca.quoniā.§.porrò.& 60 v.q.j.quidam.&.d.c.certum.&.s.de euic.si dictum [h].§.si præsente.
r Litis damno coërcetur.] vt non appellet [i] : vt.s.de iudi.l.& post.§.fi.Item in expensis [k]:vt.C.de iudi. properandum.§.sinautem.Item vt ex causa possit iurisdictionem denegare:vt.s.qui.ex cau.ma.l.sed & si per Prætorem.§.sed & si dum.&.C.de inge.ma.l. diffamari.Item quandoque principalem causam amittit:vt.C.de accusa.l.si ea.&.s.de liberali cau.diui.§.j.sed illud non propter absentiam solūmodò,sed quia nec erat probatum propter contumaciam: ergo non perdit principalem [l] causam:vt.C.de iudi.properandum. §.cùm autē.&.s.de iudi.& post.quæ sunt cõtra.Item facit.C.de re- 70 miss. pigno.l.sico.&.C.quomodò,& quādo iudex.l.cõsentaneū.
s Appellatur.] ad hoc facit.s.de iudi.ad peremptorium.cum sequentibus.Item facit.s.eo de vno quoque.§.j.
t Euocatus.] sicut debet fieri per legem,vel statutum aliàs non potuit citatio arctare citatū:vt extra de electio.c.bonæ memoriæ.
v Pœnam contumacis.] quæ est multiplex: vt modò dixi.& alia,vt.s.si quis ius di.non obtempe.l.j.
x Causæ.] vel iustè:vt.s.si quis in ius voca.non ierit.l.ij.§.item si nihil.&.s.de iudi.si Prætor.in fine.
y Deberent.] quod est siue certum sit esse de iurisdictione 80 vocantis,siue est dubium [m]:vt.s.de iudi.si quis ex aliena.
Contra pupillum.] CASVS. Citatus est pupillus peremptoriè:vel absens reipublicæ causa,vel minor.xxv.ann.& lata est sententia contra eum.Dicitur quòd non tenet citatio,vel sententia. Is qui ad maius.] Titius habens causam coram vno iudice citatur propter aliam causam coram maiori iudice:& iuit,& deseruit interim primam causam.Non dicitur contumax , vt primus iudex possit ferre sententiam in eum.Franciscus.

g Sine licētia secundū Imol.
h Glo.sequuntur Imo.& Alexan.
i Quando est verus contumax. Imo.
k Intellige facta post cõtumaciā & nõ ante Angel. & Imo.
l Hoc verum regulariter.Imo. m Sequuntur Imo.& Alexan.
n Facit ista glo.cū suo text.quòd priuilegiatus nõ tenetur comparere, quando citationis nulla litis est non toria. corrige text. in cle.pastoralis.co.titu. ver.Præterea.&c. super literis. extra de episco.ordi.& sing.in.in... in.q.ij.& in cap.prætereà.de dil.

Nihil

a ¶ Nihil momenti habet.] dissimiliter tamen, quàm in diffinitiua sententia. Nam in absente lata tenet, sed ad appellādū restituitur: vt. ff. de in integ. rest. l. fi. Sed contra pupillū, vel minorē indefensum nullo modo: vt. ff. eo. acta. §. fi. Sed quidam, vt P. dicunt, in absentem idem. f. si iudex sciebat absentiam, vt ipso iure non teneat. Itē possunt differunt: nam pupillus patitur missionē, nō venditionē, nisi ex facto pris descēdat ne gotiū: vt. ff. ex qb. cau. in poss. l. apud Iulianū §. j. & §. fi. Itē tertius missionē, & vēditionē vt. ff. de bo. aut. iudi. poss. l. si minor. licet restituatur. Itē secundus missionem, & vēditionem, licet & ipse restituatur: vt. ff. de dā. 20 infect. l. si finita. §. si fortè. nec ob. quasi debeat in notitiam citati peruenire edictum: vt no. ff. quæ sen. l. j. §. item cùm ex edicto.

b ¶ Contumax.] imò videtur, quòd de vno iudicio ad aliud quis vocari non possit. vt. 30 ff. de in ius vo. l. ij. in fi. & l. iiij. in princ. Sed illa secundum hanc intellige, vt non possit vocari, nisi fit. f. vocatus ad mai' auditoriū.

c ¶ Iudex.] Sententiā diffinitiuam: secus de interlocutoria: vt. ff. eo. quod iussit. Ac.

40 d ¶ Non possit.] vt. ff. de pe. l. Diui fratres. & l. relegati. in fi. & ff. eo. l. cùm quærebatur. & ff. de arbi. l. dicere. in fin. & l. seq. & C. de sen. ex breui. re. l. ij. §. j. & ff. eodē. l. Paulus. in prin. Itē fallit. ff. de offi. Præs. l. illicitas. in fi. Itē ff. de 50 in integ. rest. l. Diuus. Item C. de sen. ex breui. re. l. ij. §. fi. vbi excipit Principem & Præfect. Præto. & Senatū: quasi ipsi corrigant suas sententias. Sed dic nō in hoc excipit: sed vt per alios possint retractare. Item fallit. ff. eo. l. Paulus. in fin. Itē 60 fallit in alijs casibus, quos notaui. C. sen. rescin. non pos. l. j. Item dic ꝙ hac. l. tenuit sententia: quia cōtra ius litigatoris est lata, nō constitutionis: & sic in ordinario, & de legato intelligitur: & sic non est cōtrà. C. de sen. l. j. in fi. & de acu. l. si accusatoribus. & C. quō, & quādo iud. l. si Præses. quia in illis non tenuit ipso iure: & ita ille idem cognoscit, si est ordinarius secus si delegatus: vt. C. quomodò, & quando iud. l. fi. vt proponis.

Concor. ff. eo. in lite in. & in. c. Venerabili. de offi. & po. iu. dele. extra text. in. c. si compromissarius. §. si vero de elec. in. vj.

nihil momenti habet [a]. ¶ Is, qui ad maius auditorium vocatus est, si litem inchoatam deserit, contumax [b] non videtur.

¶ *Iudex non potest suam sententiam diffinitiuam corrigere. Pau. de Castr.*

Vlpianus lib. I. LEX LV.

IVdex posteaquàm semel dixit sententiam [c], iudex esse desinit. Et hoc iure vtimur, vt iudex, qui semel vel pluris, vel minoris condemnauit: ampliùs corrigere sententiam suam non possit [d]. Semel enim, siue malè, siue bene, officio functus † est.

¶ *Sententia, iusiurandum, & confessio in iudicio habent executionem paratam. Bart.*

Idem lib. ad edict. LEX LVI.

POst rem iudicatam [e], vel iureiurando decisam [f], vel confessionem in iure factam [g] nihil quæritur [h] post rationem Diui Marci: quia in iure confessi pro iudicatis habentur.

¶ *Maior decem & octo annis potest esse iudex delegatus, & ordinarius. Item minor decem & octo, & maior quatuordecim, potest esse delegatus si ex consensu partium delegetur: uel ordinarius, si ex certa scientia Imperator eum iudicem dederit. Bartol.*

Idem libr. disputatio. LEX LVII.

QVidam consulebāt, [i] an valeret sententia à minore viginti quinque annis iudice data. Et æquissimum erit tueri sentētiam ab eo dictam, nisi minor decem & octo annis sit. Certè si Magistratum [k] minor [l] gerit: dicendum est iurisdictionem eius non improbari [m]. ¶ Sed & si fortè ex cōsensu [n] iudex minor [o] datus sit scientibus ijs, qui in eum consentiebant: respectissimè dicitur, valere sententiam. Proinde si minor Prætor, vel Cōsul ius dixerit, sententiámve protulerit: valebit. Princeps enim ei, cui Magistratum dedit, omnia agere decreuit [p].

¶ *Ab executione non est incipiendum. Pau.*

Idem lib. disp. LEX LVIII.

SI cùm nulla sententia [q] præcessisset, capta sunt, & distracta pignora: possunt recuperari [r].

¶ *Sufficit, si in sententia exprimatur uerbum, cōdemno, uel æquipollens: & quòd exprimatur certa quantitas expressè, uel per relationem ad acta. Bartol.*

Idem. LEX LIX.

IN summa [s], sufficiet si expresserit iudex summam in sententia, soluique iusserit, vel præstari, vel quo alio verbo [t] hoc significauerit. Ampliùs est rescriptum, & si in sententia non sit summa adiecta: si tamen is, qui petit, summam expresserit [v], & iudex ait, Solue quod petitum [x] est: vel Quantum [y] petitum est: valere sententiam.

¶ *Sententia incerta non ualet.*

¶ Qui sortis quidem condemnationem faciunt, de vsuris autem ita pronunciant, Vsuræ, si que cōpetant, præstetentur: non rectè [z] pronunciant. Debent enim de vsuris quoque cognoscere, & certam facere condemnationem †.

¶ *Sententia lata contra mortuum est ipso iure nulla. Bartol.*

¶ Si quis ex edicto Peremptorio post mortē sit condēnatus, nō valet sentētia [a]: qa morte rei edictū Peremptoriū soluit [b]: ideoq;, vtre

70 e ¶ Post rem iudicatam.] sic. ff. eo. Imperatores.

f ¶ Decisam.] hoc nisi prætextu nouorum instrumentorum: vt no. ff. de iureiur. l. admonendi. quæ est contrà.

g ¶ In iure factam.] sic. ff. ti. j. l. Iulianus. & l. j. & ff. ad. l. Aquil. l. proinde. §. notandum. Accursius.

h ¶ Quæritur.] quia cœpit esse res certa.

i ¶ Quidam consulebant.] CASVS. Sententia lata à iudice minore. xxv. an. maiore tamen. xviij. tenet: cùm, & si Magistratus sit, tenebit quod faciet. Et hoc facit pro me Francisco, cùm adhuc sim intra ætatē. xxv. an. Secundò dicit, Etiā minor. xviij. an. potest in hoc casu cognoscere: vt si ex consensu partium datus sit. Et sic 80 de facto euenit in me Francisco: nam cùm essem intra ætatē. xviij. an. datus fui iudex in quadam causa, & de ea cognoui. Hoc etiā est, si Princeps fecit minorem. xviij. an. Prætorem, vel Consulem. nam sententiæ, quas dabit, tenebunt. Fran.

i ¶ Quidam consulebant.] Minor xviij. annis. Imò videtur debere esse maior. xx. an. ad minus vt. ff. de arbi. l. cùm lege. quæ est cōtra. Solu. ibi de delegato, hic de ordinario: vel, aliud in arbitris, vt ibi Quod nihil est: quia & de iudice ibi dicit. Di. ergo, nō cogitur iudicare, vt ibi: si tamen iudicat, tenet sententia, vt hīc, & not. quatuor ætates: vt dixi. ff. de iud. cùm Prætor. §. non autem. Accur.

k ¶ Magistratum.] s. ordinarium, vt differat à sequenti: item mediocrem, vt differat ab vltimo. §. Accur.

l ¶ Minor.] xxv. maior tamen. xviij. an.

m ¶ Nō improbari.] sed Decuriones esse non possunt: vt. ff. de Decur. l. spurij. §. j. 10 quæ est arg. contrà. Sed ibi nō fuit à Principe creatus, secundum quosdam.

n ¶ Ex consensu.] partium.

o ¶ Minor.] etiam. xviij. annis, dummodò adultus sit: facit. ff. eo. si conuenerit. & C. 20 de iureiur. l. j. & ff. de iurisdi. om. iudi. l. j.

p ¶ Decreuit.] potuit etiam Barbario dare libertatem: vt. ff. de offi. Præs. l. Barbarius. Et no. quòd Princeps dat, siue eligit huiusmodi Magistratus in ciuitate Ro- 30 mana: vt. ff. ad. l. Iul. ambi. l. j.

¶ SI cùm nulla.] CASVS. Bona debitoris mei ante sententiā contra eum latam capta sunt pignori, & vendita. Dicitur, quòd reuocari debet quod factum 40 est: Fran. Accursius.

q ¶ Sententia.] diffinitiua, vel interlocutoria, ne obsit quod est. ff. ex q. cau. in poss. ea. l. Fulcinius. §. j. & facit. C. de execu. rei iudi. l. j. & ij. Et idem, si est minùs solennis: vt. C. de sen. l. prola- 50 tam. Accursi.

r ¶ Recupari.] alias, recuperari: aliàs, reuocari.

¶ IN summa.] CASVS. Si iudex cōdemnat reum in certa quātitate pecuniæ iubēs eam solui, vel præstari: tenet sententia. 60 Idem si dicat, Solue quod petitum est: cū certa quantitas esset petita. Si autem iudex fecit sententiam certam super sorte, de vsuris autem sic dicat, Vsuræ, si quæ competunt, soluantur: non tenet. ¶ Si quis ex edicto.] Citatus est titius peremptoriè: decessit: nunc est lata sententia contra eum. dicitur, quòd sententia non valet, cùm extinctum sit peremptorium morte Titij: & de nouo citatio erat facienda in hæredes Titij. Fran. Accursi.

s ¶ In summa.] proferenda in sententijs. Vel id est, vt generalē tradam doctrinam. Accursi.

70 v ¶ Verbo.] nam sententia magis quàm verba, est inspicienda: vt. ff. de adi. leg. l. iij. §. conditio. & C. quæ res pigno. l. fi. & ff. de iure dot. l. promittendo. Et secundum hoc accipe. C. de sen. l. iij.

t ¶ Expresserit.] quandoque & si non exprimat: vt. ff. eo. ait Prætor. §. fi. & facit. ff. de arbi. l. qui tamen. §. si arbiter. Sed contrà in ea. l. §. Pomponius. Sed ibi nō erat certum aliqua parte actorum. Item facit. C. de senten. quæ sine cer. quanti. l. ij. & iij. & iiij. & ff. de contrahen. emp. l. hæc venditio. §. huiusmodi. Accursi.

x ¶ Quod petitum.] quando species, vel factum.

y ¶ Quantum.] qñ quātitas. Idē, si vnū ꝑ alio ponatur: ar. ff. de le. iij. 80 l. si qs. Itē in cā appellationis recipio, secūdū H. iudicē sic posse pnūciare, vt dicat, Cōdēno, vel absoluo, sicut prim' fecit, licet q̄ iā dixerunt, ꝙ tñ iustā, vel iniustā [a] debeat pnūciare: vt. C. appel. l. eos. Ac.

z ¶ Non rectè.] vt. C. de senten. quæ sine cer. quanti. l. quamquam. & arg. ff. de vsu. l. quod in stipu.

a ¶ Non valet sententia.] vt & ff. quæ sen. sine app. l. pe.

b ¶ Soluitur.] i. possibilitas ferendi in eam sententiam: sed in hæredem transfertur iudicium: vt. ff. de iudi. tam ex. §. fina. Sed secus in

† Ampliabis hoc dictū, vt procedat non tantùm in diffinitiua: vt in. l. j. ij. & iij. C. de sen. quę sine certa quātita. Quod est verum etiā in interlocutoria. l. quid tamen. §. Pōponius. & ibi Bart. ff. de arbit.

[a] Vtraque placet Bar. Dicit tamē Alex. ꝙ ista est magis cōmunis.

decreto fauore mortui interposito:vt.§.de fideicõ.lib.l. cùm quasi. in princ.In beneficio autem dic,vt.j.de reg.iur.l.Neratius.

a ¶ Præstabitur.] ad eodem,si est ordinarius:aliâs secus:vt no.C. quomodò,& quando iudex.l.si vt proponis.& facit suprade iudi.l. & post. §. circunducto.

Q Væsitum est.] CASVS

Vnus ex litigatoribus febricitans discessit à causa,& iudicatum est.Nunc dicitur quòd sententia nõ tenet,cùm morbus Sonticus faciat differre causam.Morbus autẽ sonticus dicitur, qui cuique rei agendæ nocet, vt est febris. Et hoc intellige,si est magna febris,non si leuis veniens in hominem robustum. Item secus in Quartana veteri,propter quam nõ dimittat sua negotia: nam hęc non excusat. Eran.Accursius.

b ¶ Pronunciasse.] pro eo,vel contra eũ: vt.§.e.l.de vnoquoque.licet secus in minore sit:vt.C.de procur.l.non eo.

c ¶ Differt.] siue litigatorẽ tenet, vt hîc, &.§.si quis cau.l.ij.§. si quis iudicio . siue iudicem:vt &.§.de iudi.l.iudex.

d ¶ Sonticus.] i. nocens , quominus possit adesse iudicio.

e ¶ Cuique rei.] de qua quæritur:vt.j.de verb.sig.l.morbus.&. §.de ædil. edi.l.iiij.§. si.&.l.si.§.j.Nam nullus est morbus, quin cuiquam rei noceat.

f ¶ Appellant.] vt &.§. de ædili. edic. l.j.§.sed sciendum.

g ¶ Iudicata.] hoc cùm iudex sciuit,citauit,vel nõ.Idẽ si ignorauit,& nõ citauit:&.C.quõ,& quãdo iudex.l.ea, quæ.Si autem citauit[a],dicam idem,quod in eo,qui absens est probabili & necessaria causa:vt not.§.de in integ.resti.l.si.Sed an teneatur mittere procuratorem?Respon.non:vt.§.si quis cau.l.ij.§.j.Item an idem iudex iudicat?Respon.vt.§.eo.iudex.

integra,de causa notio pręstabit[a]: & qđ optimũ patuerit, statuetur[b].

¶ *Febricitans febre naturali non tenetur expectare,uel in Peremptorio comparare. Bartolus.*

Iulian' ali.vlpia.li.Digest. LEX LX.

Q Væsitum est,cùm alter ex litigatoribus febricitans discessisset, & iudex absente eo pronũciasset:an iure videret pronũciasse[c]:Respon.Morbus Sõticus etiam inuitis litigatoribus,ac iudice, diem differt[c]. ¶ Sonticus[d] autem existimandus est,qui * cuique rei[e] agendæ impedimento est litiganti. Porrò quid magis impedimento est, quàm motus corporis contra naturam, quem febrem appellant[f]? Igitur si rei iudicandæ tempore alter ex litigatoribus febrem habuerit,res non videtur iudicata[g]. Potest tamen dici esse aliquam etiam febrium differentiam. Nam si quis sanus aliâs,ac robustus tempore iudicãdi leuissima febre correptus[h] fuerit,aut si quis tam veterẽ Quartanam habeat, vt in ea omnibus negotijs superesse soleat:poterit dici,morbum Sonticũ nõ habere[i].

¶ *Legem istam declara, ut per glossam supra eodem.l.inter eos.Pau.de Castr.*

Idem lib.Digesto. LEX LXI.

IN iudicati actione[k] non prius[l] ratio haberi debet eius, cui prior reus condemnatus fuerit.

¶ *Intellige istam legem,secundum Dy.quòd hic*

h ¶ Correptus.] quia corrigitur homo in vitijs:aliâs corruptus.

i ¶ Non habere.] vt &.§.si quis cau.l.ij.§.si propter.&.§. de ædil. edi.l.j.§.proinde.Sed arg.contrà,in eo.titul.l.qui tertiana.Sed verbum rectè,ibi positum tollit contrarium.

IN iudicati.] CASVS Si teneor pluribus in quantum facere possum,& vni sum cõdemnatus:postea alius me conuenit.Dicitur ,quòd ei debeo cõdemnari insolidum, non inspecto eo,quòd alij sum condemnatus.Et hoc intelligas in sentẽtia:at in executione spectabitur.Fran.

k ¶ In iudicati actione.] quæ in factum dicitur:vt.C. de reb. cre.l.actori.

l ¶ Non prius.] licet priùs meruerit sententiã:vt hîc & ar.j.de ali. leg.Mela.§.sed si alimẽta.Sed cõtrà.§.e.l.itẽ eos.Sol.hoc generale: illud speciale in illis,qui agũt in quantũ facere potest reus. Alij,qđ illa secundũ istam:vt in execu. loquatur:nam & hîc potior est occupantis cõditio:quod non placet.Tertij,qđ obtinet in sententia danda super actione in factũ:sed in executione,facti illius priùs habetur ratio,qui primam priùs meruit sententiam. Vel dic,vt ibi.Accursi.

m C Vm quærebatur.] Perperam.id est malè.Accursius.

n ¶ Non posse.] vt.§.eo.iudex.Et dic.s.vt ex eisdẽ actis:sed de nouo bene potest iudicare cognoscẽdo iterum,si est ordinarius: secus si delegatus:vt.C.quomodò ,& quando iud .l. si vt proponis. Et dic perperam,vt quia contra mortuum:vt.§.eo.l.in summa.§.fin. Vel contra minorem inde sensum:vt.§.e.l.acta.§.vlti.

SAepe cõstitutũ.] CASVS Licet regulariter dicatur res inter alios iudicata non pręiudicare alijs:hoc tamen recipit distinctionẽ.Nam quandoq; præiudicat alijs sciẽtibus:qñque n õ præiudicat alijs,licet videatur contra eos iudicatum tacitè.Et de hoc vltimo dat duo exempla.Primum in duobus hæredibus debitoris:nam licet vnus eorum condemnetur,alteri non nocet.Secundum exemplum est in duobus hæredibus creditoris:nam licet vnus agat,& succumbat,alteri non præiudicat.Posteà reuertitur ad primũ dictum, vt sentẽtia inter quosdam lata noceat alijs: &dat de hoc quatuor exempla: vt Si creditor patiatur agere de proprietate pignoris:aut maritus socerum,vel vxorem de re dotali:aut emptor vẽditorem de proprietate rei vẽditæ. Idem si libertũ meum defendo in causa libertinitatis mota sibi ab alio & succumbo , & sic iudicatur libertus pe tentis.Nam omnibus his casibus præiudicat . In superioribus duobus non redditur ratio in litera. Vltimò dicit, Titius à te vẽdicabat fundum me sciente, & succubuit: tãdem illum eũdem vendico . Non mihi præiudicat sententia lata cõtra Titiũ. Frã.

o ¶ Sæpe constitutum est.] vt.j.de excep.l. Modestinus.&. C.res inter alios actas l.j.&.C.de fide istru.l. ij.in si.Sed cõtrà.§.e.si ex cõtractu.Sed expone,vt ibi. Item fallit hoc in casibus quatuor, qui sequuntur hîc: scilicet creditore,& debitore:itẽ viro,& vxore:item venditore, & emptore: item patrono,& liberto:& in alijs,quos no. C. quibus res iudi. non nocet.l.ij.

p ¶ Distinctionem.] i.fallit quandoque.

q ¶ Etiam scientibus.] Aliâs,scientibus.s.non solùm litigantibus. Aliâs,consentientibus,scilicet tacitè, non solùm exprescè.Quod in idem recidit.

iudex iudicauit perperàm,id est,iniustè quantum ad ius litigatoris: erat tamen sententia mero iure ualida.Pau.de.Castr.

Afenus libr.8. LEX LXII.

C Vm quęrebatur,iudex si per peràm[m] iudicasset,an posset eo die iterum iudicare : respondi non posse[n].

¶ *Sententia lata contra unum non præiudicat alteri,qui cum prohibere non poterat,uel ab eo causam nõ habebat:secus si poterat prohibere, ab eo causam habebat, & sciens erat. Bartolus.*

Marcell' li.2.de ap. LEX LXIII.

SÆpe constitutum[o] est, Res inter alios iudicatas, alijs non præiudicare. Quod tamen quandã distinctionẽ[p] habet:nam sentẽtia inter alios dicta , alijs quibusdã etiam scientibus[q] obest: quibusdã verò etiam si contra ipsos iudicatum sit[r] ,nihil nocet. Nam scientibus nihil pręiudicat: veluti[s] ,si ex duobus hæredibus debitoris alter condemnetur:nam alteri integra defẽsio est, etiã si cũ cohęrede suo agi scierit[t] .Item[v] si ex duobus petitoribus[x] alter victus[y] acquieuerit[z] ,alterius petitioni non pręiudicatur:idque ita rescriptum est. ¶ Sed scientibus sententia, quæ inter alios data est,obest:cùm scilicet qs de ea re,cuius actio,vel defensio primũ sibi cõpetit[a'] ,sequẽtẽ agere patiať:veluti si debitor[b] experiri[c] passus sit creditorem de proprietate[d] pignoris:aut marit' socerũ, vel vxorẽ de ꝓprietate rei

r ¶ Iudicatum sit.] non directò , sed per consequentiam.Et de his primò statim duo exempla ponit.Quandoque etiam ei,cõtra quem fertur,non nocet:vt.§.eo.l.contra pu.

s ¶ Veluti.] primum exemplum in scientibus,contra quos videtur iudicatum per consequentiam. Accursius.

t ¶ Agi scierit.] vt &.§. de iudi.l.si petitor.Sed argu.contrà.§.de euic.l.quidam.Sed ibi & pretium receperunt cohæredes.

v ¶ Item.] secundum exemplum.

x ¶ Petitoribus.] quia sunt duo hæredes creditoris . Non dicas, quòd sint duo rei credendi insolidum : quia tunc nocet alijs:vt.j.de duo.reis.l.ij.

y ¶ Victus.] per sententiam.

z ¶ Acquieuerit.] sententiæ,non appellando.

a' ¶ Competit.] si vult.

b ¶ Si debitor.] aliâs secundum Pi.debitorem:& tunc est infrà,creditor.Sed cõmunis est,debitor:& creditorẽ.& secũdũ eũ est gl.Ac.

c ¶ Experiri.] vel etiam defendi.Idem potest dici,& si creditor patitur debitorem experiri,vel agere,cùm sit sciens: aliâs secus:vt.j. de excep.rei iudi.l.si mater.§.si.&.l.iudicate.in si.&.§.de pi.l. si superatus.&.C.de pigno. Præses.Et ideo habent hîc quidam literam Pisanam,debitorem,& creditorem.

d ¶ De proprietate.] hypothecariam intentando.Nam debet probare rem esse debitoris:vt.§.de pig.si superatus.&.l.& quæ nondum.§.quod dicitur. Et ponitur experiri propriè in persona creditoris,at in socero,& vxore,& vẽditore,impropriè pro defendere, secundum Io.Sed H.& Ot.idem,& si agere vellet etiam vxor de facto:quod non placet,cùm de iure non posit agere:vt.C. de rei vẽ. l.doce ancillam.Ponitur ergo experiri, secundum Io.prout aptatur ad venditorem & vxorem, pro defendere : sicut & defendere, quandoque ponitur pro agere : vt .C. de testi.l.j. & supra de alie.

Marginalia: * Cuiuscuique rei. — a Scriben. hic istã gl. reputarunt singu. ad hoc,ꝙ sententia lata contra ab. sentẽ ex iusta causa.q tamen legitimè fuit citatus,quem iudex scit abesse ex iusta causa: non valet. Quæstio glo. clara est:ita Bar. tenuit in.l. ea quæ. C. quomodo, & quando iudex. Bolog. — Nota ꝗ res inter alios acta &c. cõcor. text.in ca. inter dilectos. extra de fide instru.text.in ca.cùm super contro uersia. de regu.iuris. extra.in.c. pe.eo.tit. — Res inter alios acta an alijs noceat.

de alie.iudi.l.pen.quod etiam ex sequenti litera apparet. cur autem &c. Et ex eo qđ dicit̃ ĩ pri.huius.§.sed scietibus &c.ibi,actio,vel de fensio. Quod ergo hic dicit agere,supple,vel conueniri.Et not.qđ aliquando experiri semel positum,posteà subauditum, propriè, & impropriè ponitur:sic &.š.de pet.hæ.l.nec vllam.§.omnibus.

a Possessor.] i.emptor.

b Intelligenda.] facit.š. de libe.caus.l. 10 duobus.&.š. de do. inter vir.& vxo.l.ser. uus.communis.in fin.

c Cur autem his.] i.vltimis.

d Superioribus.] id est,primis.

e Prohibere.] arg. pro vtroq;.š.de noxa. l.ĩ dilectis.&.š.de dã. 20.infec.l.fluminum.§. quàquã. Itẽ facit hoc ad id,quod not.š. de pig.act.l. Caius.Item caue tibi:quia hæc ratio non est generalis: nam nec debitor potest prohibere creditorem.Cùm enim creditor superet debitorem: ergo multo magis eũ, quem debitor potest superare.vt.j. de diuer.præs.l.de ac cessionibus.

† Hæc,vel defensione vtatur: in Holoã.ex. emp.nõ le gitur,neq; ego coueni re textui pu to.

f Vti.] id est,sicut.

g Is verò.] No.qđ non reassumit de debitore,& creditore.

h Propter scien- 40 tiam.] aliàs scẽtẽ tiã secundũ Pi.scietiã.

i Agentis.] vxoris fortè, vel socceri, vel venditoris.

k Nam & si.] Audi quartum exemplum.

l Interueniente.] i.ipsum defendẽte:qđ possem facere eo inui 50 to:vt.C.de lib.cau.l. principaliter. Idem si me sciente tantùm,cũ ad me defensio pertineat:vt.š.fecus si ignorante.Sed si fiat aliquo modo seruus alterius, & ab eo manumittatur,mihi etiam nescienti præiudicat:vt.š.de bo. lib.l.si libertus meus.

in dotem acceptæ: aut possessor[a] vẽditorẽ de ꝓprietate rei emptæ: & hæc ita ex multis cõstitutionibus intelligẽda[b] sunt. ¶ Cur autẽ his[c] quidẽ sciẽtia nocet, superioribus[d] verò nõ nocet? Illa ratio est, ꝙ qui scit cohęredẽ suũ agere,vel cõueniri, ꝓhibere[e] eũ, quò minus vti[f] velit ꝓpria actione, vel defensione vtatur[†], nõ potest. Is verò[g], qui priorẽ dominũ defendere causam patitur: ideo propter sciẽtiã[h] ꝓscriptione rei quãuis inter alios iudicatæ summouetur, quia ex voluntate eius de iure qđ ex persona agentis[i] habuit, iudicatũ est. Nam & si[k] libert⁹ meus, me interueniẽte[l] seruus, vel libertus alteri⁹ iudicetur: mihi præiudicatur[m]. Diuersa causa est, si fundum à te Titius petierit[n], quẽ ego quoque, sed nõ ex persona Titij ad me pertinere dico. Nam quãuis contra Titium me sciente iudicatum sit, nullum tñ præiudiciũ patior: quia neq; ex eo iure, quo Titius victus est, vendico: neq; potui Titio interdicere, quò minùs suo iure vtatur: sicuti de cohærede suprà diximus[o].

¶ *Pendente appellatione frustratoria currunt vsuræ. Bartol.*

Scæuola li.digest. LEX LXIIII.

Negotiorum[p] gestorum condemnat⁹ appellauit, & diu[q] negotium[r] tractum[s] est. Quæsitum est, appellatione eius iniusta pronunciata, an quo tardius iudicatum sit[t], vsuræ pecuniæ[v] in condemnationem deductæ[x] medij temporis debeantur[y]? Respondi, secundm ea quæ proponerentur, dãdam[z] esse vtilem actionẽ[a].

m Præiudicatur.] cùm enim iudicatur alterius esse insolidum: ergo meus non esse:vt &.j.de excep.rei iu.l.si inter.

n Petierit.] & victus fuerit, Azo. Et dic diuersa causa, quàm in 60 prædictis quatuor casibus.

o Diximus.] in principio.l.huius. Accursius.

Negotiorum.] CASVS. Quis cõdemnatus ad centũ act. neg.gest. appellauit,& diu ventilata fuit causa, tãdem iniusta appellatio est pronũciata: an vsuræ medij tẽporis debeãtur? Et dici tur, ꝙ sic, & iudex appellationis sup his etiã pronunciabit. Frã. Ac.

p Negotiorum.] directa: puta, in centum.

q Diu.] infra annum tamen, vel biennium: vt in aut.de ijs, qui ingre.ad ap.§.j.quandoque & vltra, quãdo per iudicem stat: vt in aut. vt spon.larg.§.hoc quoque. Accursius.

70 r Negotium.] appellationis.

s Tractum.] id est, prolongatum.

t Iudicatum sit.] à iudice appellationis.

v Pecuniæ.] i.sortis.

x Deductæ.] in consequentiam, scilicet primæ sententiæ.

y Debeantur.] ita quòd iudex appellationis de his pronunciet: vt.š.de vsuris.l.tutor.in prin.Et sic non ob.C.de posi.l.iiij.& secundum hoc, deductæ, est genitiuus: vel dic etiam nominatus: & dices eas deductas in consequentiam à iudice appellationis, & sic deben tur posteà: ne sit contrà.d.l.iiij.depositi.& C.de vsur.l.in bonę fidei 80 §.j.Sed videtur, quòd à die confirmationis, & post quatuor mẽses demum currant: vt.C.de vsur.rei iudicata.l.j. Sed ibi de centesimis dicit, non de ijs, quæ proprio cõtractu currebant: Sed in eo.ti.l.iij. §.sed enim.expressè dicit cessare etiam vsuras contractus: sed ibi transierat in rem iudicatam. hîc non. Vnde hîc distinguitur, secundũ quosdam, frustratoriè appellet, vel nõ: vt primo casu currant: aliàs non: vt hîc, &.j.de appel.l.negotiũ.&.l.Imperator.§.si vterque.&. d.l.de vsur.l.tutor. quæ distinctio potest admitti, si semper dicas frustratoriè appellatum, quando succubuit appellator. Aliàs quare aliquid innouare pẽdente appellatione, cũ quisq; eorũ in prima causa obtinuerit? Quod dic, vt no.C.de sen.quæ sine certa quãtitate.l.j.

z Dandam.] sicut enim post lit.cõtest.currũt vsuræ, nihilominus ex cõtractu: vt.C.de iudi.l.j.ita post sentẽtiam appellationis suspensam, vt hîc, quia nõ videtur pronunciatum: vt.j.ad turpil.l.j.in.fi.

a Vtile actione.] 10 s.neg.gest.& officiũ ei adhærens, secundũ quod, deductę, est genitiui casus: vel actio nem in factum ex sententia, prout est nominatus: & secundum hoc dic vtilem.i. efficacem. Alij dant in factum subsidiariã. 20 vt.š. de præscri.ver. l.quoties.

TITVLVS II.

De confessis.

¶ *In textu ibi confessus, scilicet in iure, seu corã iudice, & non dato libello: & tunc habetur pro condemnato, quia non expedit aliam condemnationem facere: & in confessum nullæ sunt partes iudicis in procedendo, sed in exequendo. Paulus de Castr.*

DE CONFESSIS. ¶ *Dixit de uerè cõdemnatis: hic de quasi. Et habet locum hic ti. post lit. contest. sed ille de interrog.act.ante.*

Paulus lib.ad edict. LEX I.

Confessus pro iudicato est: quia quodammodò[b] sua sentẽtia damnatur.

¶ *Ista lex loquitur, quã do confessio allegatur falsa per confitentem, & uelut eam reuocare dicens, quòd per errorem confessus est. Paulus de. Castr.*

b Confess⁹.] 30 Quodam modò. qa impropriè: sic.C.de fideicõ. l.si.Propriè, nõ: vt.C. ne qs in sua cã.l.j.& facit.š.ti.j.l. post rẽ. & .j.ti.j.l.pen.& .š. de inter.act.de ætate.§.j.& C.de excep.rei iudi.l. 40 fi. Cetera dic, vt no. C.eo.l.j.

Vlpianus lib.ad edict. LEX II.

Non fatetur qui errat[c], nisi ius ignorauerit[d].

Non fatetur.] CASVS. Confessio per errorẽ facti facta non præiudicat confitenti. vt si confiteor te meũ cohæredem, cũ non esses: nam mihi non no- 50 cet. Et intelligas, si probem contrariũ vsque ad sententiam: vt habes hoc exemplũ. š.fami.ercis.l.cùm putarem. Sed confessio per errorem iuris facta nocet confitenti: vt si confessus sum me tibi debere centum ex stipulatione, quam credebam valere, cùm nõ valeret: vt quia inter absentes facta, vel aliàs vitiosa. Fran.

Paulus ad plaut. LEX III.

Iulianus ait, cõfessum, certum se debere legatum, omni modo damnãdum, etiam si in rerum natura nõ fuisset[e], & si iam à natura recessisset: ita tamen, vt in æstimationem eius damnetur: quia cõ

c Qui errat.] in facto, si probetur contra, vsque ad sententiam: vt. C.de iur.& fac.igno.l.error. Et da exemplum, vt ibi per.l.š.fami.er- 60 cis.l.cùm putarem.&.j.eo.l.cùm fideicommissum. Probato ergo contrario ipso iure est tutus, vel saltem sibi restitutio datur: vt dices j.eo.l.penul.in fin.nisi in casu: vt.j.eo.l.si is. Si ergo in alieno facto, planum est: quia probabiliter errat.vt.š.pro suo.l.fi. Si in suo, dicã idem, cũ de damno certet: vt arg.š.de cõdic.inde.l.sed & si me. Item hoc post lit.contest, sed si ante, aut sciens falsum: tunc serua quod dicitur.š.de rei vendi.l.is qui.&.l.sin autem.& de dolo.l. penul. Si ignorat, distingue, an iustè, an iniustè: vt primo casu succurratur, si probetur contrarium: secundo non: vt.š.de interrog.act. de ætate, §.qui iusto.

70 d Ignorauerit.] sume exẽplũ.š.de iuris,& fac.igno.l.fi. puta, confessus est tutor pupillum teneri ex contractu initio sine tutore, credens eum teneri: vel confitetur promissor se teneri ex stipulatione inutili: vt inter absentes, vel alio modo. Et nota in iudicio nocere errorem iuris in damnis: sec⁹ extra: vt.š.de iuris,& fac.igno.l.error in fi. In facto, secus: vt modò dixi. Et est hui⁹ legis ratio.š. de iur. & fac.igno.l.ij. Sed quid, si confitetur legem aliquam aliter dicere, quàm dicat? Respon. non debet etiam de hoc fieri interrogatio, cũ ius certum sit: vt supra de iuris,& facti igno.l.in omni.

Iulianus ait. CASVS. Hæres confessus est se de- 80 bere ex causa legati Stichum, qui iam erat mortuus, & hoc sciebat. certè tenebitur in æstimationem. Franciscus Accursius.

e Non fuisset.] Imò videtur, quod non: vt infra eod.l.fin. quæ est contrà. Solu. hîc sciebat confitens non esse in rerum natura: ibi non. Vel hæc est sententia Iuliani: ibi aliorum. Vel hîc res erat in rerum natura tempore confessionis, licet non tempore sententię; ibi non. Prima placet: & facit.j.eod.l.qui Stichum.

Sis cum quo.] CASVS. Cõfessus es te occidisse seruũ, cũ alius eum occiderat. Dicit ꝙ teneris ex tua cõfessione. Fran.

a Tenetur.] an liberet, qui occidit? Dic, vt. s. de interroga. actio. l. cõfessionibus. Item an idem in cõtractu, & testamẽto? Dic, vt not. s. ad legem Aquil. l. inde Neratius. in fine.

Casum posuit. b Qui Stichum.] Pone ꝙ dixi, Cõfiteor, me debere Stichũ ex ꝓmissione: nam 10 præsumitur promisisse sicut cõfessus est: & sic idem statuetur, ac si verè ꝓmisisset: sed tũc propter morã etiam re mortua teneretur: ergo & hîc. Nam hîc con fessus est post morã, vel ex interpellatione, vel per litis contestationẽ 20 post confessionẽ, vel ante. Vel pone ꝙ simpliciter dixit, Debeo: nam verba cum effectu sunt intelligenda: vt. s. ne quis, eum qui in ius voc. est vi exi. l. pe. præsumit enim ipsum fuisse in mora ante mortẽ. Vel tertiò dic, Stichũ 30 ab alio mortiferè vulneratũ: & confiteris te eum debere, quasi tu occideris. Nam teneris: vt. s. l. proxi. licet etiam[a] post confessionem vita excedat: cùm à die vulneris videat occisus: vt. s. ad legem Aquil. l. ita vulneratus. 40 Idem multò magis, si ipsemet vulnerat. Vel dic secundũ Ioan. ꝙ bene cõstabat ipsum promisisse, & mortuũ esse, sed dubitabatur, an in mora fuisset: & ipse cõfessus est se fuisse, & ita debere: vnde tenet quãdocunq; decessit,

a Ista glos. est sing. ad hoc, ꝙ vulneratus fingitur mortuus à die illati vulneris, si moriatur: & est glos. cara. Bolog.

fessus pro iudicato habetur.

Idem ad Plaut. LEX IIII.

Sis cũ quo lege Aquilia agitur, confessus est, se seruum occidisse: licet non occiderit, si tamen occisus sit homo, ex confessione sua tenetur[a].

Vlpianus ad edict. LEX V.

Qui Stichum[b] debere se confessus est: siue mortuus iam Stichus erat, siue post litis contestationẽ decesserit, condemnandus est.

Idem lib. de omnibus. LEX VI.

Certũ[c] confessus, pro iudicato erit: incertũ[d], nõ erit. Si quis incertũ cõfiteatur: veluti, si corpus[e] sit cõfessus: sed & si Stichum[f] vel fundũ dare se oportere: vrgeri debet, vt certũ confiteatur. Item is, qui rem[g] confessus est, vt certã quantitatẽ cõfiteatur[h]. Sed & si fundũ vendicẽ meũ esse, tuq; confessus[i] sis: perinde teneberis, atq; si dominij mei fundum esse, pronunciatũ esset. Si alia[k] quacunq; actione ciuili, vel honoraria, vel interdicto exhibitorio, vel restitutorio[l], vel prohibitorio dum quis cõuenitur,[m] confiteatur: dici potest in his omnibus subsequi Prætorem voluntatem orationis Diui Marci debere: & in omni omnino, qd quis confessus est, pro iudicato habere. Dabitur igitur ex his actionibus, ex quibus dies datur[n] ad restituendam rem, confesso tempus ad restitutionem: & si non restituatur, lis æstimabitur[o].

Confessio facta in iudicio parte absente, & pro ea nemine recipiente: non præiudicat confitenti. Pau

Si quis absente[p] aduersario† cõfessus sit, videndum, nunquid non debeat pro iudicato haberi[q]: quia nec qui iurat de operis[r], obligatur: nec solet quis absenti[s] condemnari. Certè procuratorem tu torémve præsentem[t] esse sufficit.

Confessio legitimi administratoris, uel procuratoris generalis, non præiudicat domino. Pau. de Castr.

Sed an & ipsos procuratores, vel tutores, vel curatores fateri sufficiat, videamus. Et non puto sufficere[v].

Confessio pupilli non interueniente tutoris authoritate sibi non præiudicat: nec ualet confessio adulti sine curatore: tamen præiudicat, & ualet mero iure, sed aduersus eam potest restitui in integrum, Item confesso in iure datur tempus ad soluẽdum quod datur iudicatis. Pau. de Castr.

50 Azo. Vel dic planè, ꝙ cõstat eũ fuisse, in mora ex interpellatione, vel per litis cõtestationem, vt subijcit: & ex promissione cum teneri. Sed quasi iam homo nõ fit in obligatione, videbatur non tenere confessio, cùm ad nullũ sit vsum homo mortuus: sed tamen tenetur: vt arg. s. de cõstitu. pecu. l. promissor. Et homo est in obligatione: vt j. de verbo. oblig. l. si seruũ. §. nouari. Et dices, condemnandus est in æstimationem: vt plenè not. s. tit. j. l. si quis ab. §. fi. Accursius.

Certum.] CASVS. Qui cõfitetur se debere certũ tenetur: vt puta, seruum Stichum: si autem incertũ, vt puta, corpus: non tenetur. Si autem peterem à te Stichum & fundum: & con- 60 fessus es te vnũ ex his debere, nec dicas quẽ: cogeris dicere. Et secundum hoc debes habere in litera, Sed si Stichum vel fundum & c. Item si confitearis te debere quantitatem, nec dicas quantam: cogeris dicere quantam. Vltimò dicit, Vendicabam à te fundum tanquã meum: & tu hoc confiteris. Dicitur ꝙ perinde habetur ac si iudicatum esset meum esse fundum. Si alia.] Quacunq; actione, vel interdicto quis cõuenitur, & cõfiteatur, habetur pro condemnato: & dabitur tẽpus ad restituendũ in his casibus, in quibus daretur verè condemnatis: & si non restituat, iurabitur in litem. Quod intellige, vt in glos. Si quis absente.] Confessio facta ab vno litigatore al- 70 tero absente, non valet: sicut & si libertus iurat absente patrono, se ei debere operas: nam non obligatur. Item si reus condemnatur actori absenti: nõ valet. Si autem interueniat procurator, vel tutor, vel curator eius absentis: bene sufficit. Confessio autem prædictorum tutorum, vel curatorum pupillo, vel adulto non obest. In pupillo.] Pupillus ex sua confessione non tenetur, nisi tutore autore esset facta: adulti autem confessio tenet, sed potest restitui contra confessionem. Confessi.] Potest intelligi hic. s. de confessione, quæ fit ante litem contestatam hoc modo, vt confessus ante litem contestatam se debere, habeat dilationem quatuor mensium ad sol- 80 uendum: quæ datur condemnatis. Potest etiam intelligi de confessione facta post litem contestatam. Et dic vt in glos. Fran. Accur.

c Certum.] sicut sententia, sic confessio, quæ generat sententiã, debet esse certa: vt. s. tit. j. in summa. & facit. C. de repu. hære. l. sicut. in fine. & arg. s. vsufru. quemadmo. caueat. l. j. §. recte.

d Si incertum.] re & genere, vel re tantũ: vt subijcit, Si quis & c.

e Corpus.] hoc est incertũ re, & genere, sed sequitur vbi re, non genere: prout habes, Sed & si. Et quod dicit Stichum: cùm sunt plures: & fundũ, in genere. Et quod dicit vrgeri debet & c. scilicet, vtroque prædicto casu. Vel verius habeas, Sed si sine culpa. Et dic, quod petebam Stichum, & fundum. s. Sempronianum, & reus confitetur de altero tantũ: nõ tamen dicit de quo. Compellitur ergo, vt dicat de quo, & hoc nisi alternatiuè diceret reus se teneri ad alterũ: quo casu nõ est vltra cogẽdus. & pro hoc facit quod dicit Stichum: quod est certum re, & genere. Et qd dicit fundũ, dic certum, & secundum hoc dic. Est alternatio respondentis non legis: sed secundum primam legis. & facit infra de ver. obl. l. vbi autem. §. qui illud. Accursi.

f Si Stichum.] 20 & aliâs, sed si Stichũ. & aliâs sed & si Stichũ.

g Qui rem] j. quantitatem: vt subijcit.

h Confiteatur.] s. vrgeri debet. Sed qualiter? Respõ. captis pignoribus: vt arg. s. de re iudi. l. debitoribus. Vel multa indicta: vt. 30 s. de vẽ. inspic. l. j. §. quid hoc si non. Vel si velit, habeat eum pro cõfesso contra se: quod aduersarius asserit. Idem si obscurè respõdeat: vt. s. de interrog. acti. l. de ætate. §. si cũ esset. & . §. qui tacuit. & . §. qui nihil. Itẽ 40 quo iure? Dic officio iudicis: vt no. C. co. l. j. in fin. gl. & in aut. de ijs, q ingre. ad ap. §. si.

i Confessus.] per verba præsentis tẽporis: puta, meum esse: arg. s. de ꝓcu. Pompo nius. §. ij. secus si per verba præteriti tem- 50 poris: puta, fuisse: quia non statim habereris pro iudicato: imò adhuc qualiter recessit à me dominium, quæreretur vt. C. de proba. l. siue possidetis. Accursius.

k Si alia.] quàm reali, de qua proxi. dixi.

l Restitutorio.] facit insti. de interdi. §. j.

m Cùm quis conuenitur.] Ex hoc vides, quòd hic ti. habet locum post litem contestatam: vt dixi in rubrica.

n Dies datur.] nam quandoque non datur, si res præsens est: aliâs secus: vt institut. de offi. iudi. §. j. & . s. de rei vendi. l. qui restituere.

60 o Lis æstimabitur.] quanti in litem iurauerit actor, si talis. s. est actio in qua iuretur: vt supra de in litem iuran. in actionibus. Accursius.

p Si quis absente.] absentem accipe à iudicio: vt not. s. de verb. sig. l. absentem. Accursius.

q Haberi.] & verè non debet: vt probat statim supra de interro. act. l. si.

r De operis.] vt si libertus iuret alicui absenti patrono debere operas, secus si præsenti: vt. s. de liber. cau. l. si. & de iureiur. l. si duo patroni. Et sic etiam non obstat. s. de iureiu. l. cum qui. §. si libertus. 70 Vel dic, hîc iurauit patronus deferente iudice sibi deberi operas absente liberto.

s Absenti.] actori: sed reo absenti, & sic: vt. s. de iudi. l. post edictum. Vel solue vt ibi: hodie verò quocunque absente: vt. C. de iud. l. properandum. §. sin autem ex gestis. & . §. sin autem reus.

t Præsentem.] confessioni aduersarij: vt & supra de euic. l. si ideo. ij. respon.

v Non puto sufficere.] vt domino præiudicent, sed sibi sic, vt vtili teneantur: vt. s. ad. l. Aquil. proinde. §. j. & de interrog. act. l. si defensor. §. si fine. Sed quid est, quòd dicit domino non præiudicare? 80 Ad hoc dicũt quidam hoc verum, si cõtrà probetur: & sic videtur generalis consuetudo. Sed quibusdam non placet, quia non videretur in eo speciale, cùm idem esset in maiore: vt supra de interrog. act. l. de ætate. §. fin. Sed dices in minore plus esse: quia potuit fine causa errare, vbi non posset maior pœnitere. Vel in iure: vt. s. cod. l. ij. Alij. vt. H. & Azo. dicũt, absente pupillo non nocere, si petat restitui secundum Azo. Vel etiam sine resti. sed eo præsente, & doli capace, & nõ contradicente pupillo, sic & idem dicunt in Prælatis, & syndicis

† Paul. de Castro inducit hunc tex. ad hoc quòd cõfessio facta ab sente parte, & nullo pro eo eam acceptante, cõfitẽti nõ nocet: cui cõcor. tex. in. c. ex parte. & ibi no. Panor. verficu. Sexto quærit de cõfessione. cùm cõcor. per eum ibi adductis: extra de cõfes. & nota ui in apostil. ad Lan fran. de Oria. in ca. quoniã cõtra falsam. super versi. confessio- nes. nume. xxj. & in apostil. in versic Absente parte. post Bene. Vadum. extra de probatio.

b Bart. hic. Cy. & Bal. in. l. edita. C. de edendo. omnes ista glos. reputãt singul. ad hoc, ꝙ si le qui fuit olim domi nus debet allegare in libello se esse de præ senti domi nũ. nec sufficeret, ꝙ simpliciter allegaret se fuisse domi num. etiam si reus hoc confiteret. Bolog.

& syndicis Ecclesiarum:vt si præsente collegio cõfiteantur, præiudicet:aliâs non.arg.C.de iure delibe.l.potuit . Et idem erit in patre agente causam filij:vt.C.de bonis ma.l.j. Tertij, ꝙ hîc minor litem susceperat tutore,vel curatore authore:& ideo illius confesſio non nocet:vt.ſ.de admi.tu.l.j.§.sufficit Sed Secundũ hoc ad quid iurat de calũnia tutor , vel curator , vt.C.de iuramento calumniæ.l. ij.§. quod obseruari? Rñ. quia si minor. ipse dñs litis efficiaẽ, nõ ꝑstet authoritatẽ minori cõfitẽti vel negãti, vel asseuerãti calũniosè:ipe eñ minor est ĩterrogãdus: vt.d. §.sufficit.&.C.de aut. præ.l. clarum. Vel si ipse tutor,vel curator interrogetur præsente minore,non respondeat calũniosè: ꝗ confesſio minori nõ nocetar.C.de erro.aduo.l.j.Quarti dicunt, quia pendẽte lite hîc desierat esse tutor,vel curator. Quinti dicũt qđ non sufficit . vt ex eorum confesſione impuberi, vel minori detur actio:sufficit tamen fortè vt in factũ detur eo posteà cõdẽnato ex ea cõfesſione Patet ergo ex ea confesſione dari in factũ: vt.j. proxi.§. In procuratore adde quod no.ſ.de procu.l. nõ solùm.in prin.&.ſ de interrog . act.l. si defensor.

¶ In pupillo tutoris authoritatẽ exigimus[a] . ¶ Minorem[b] à confesſione sua restituemus[c] . ¶ Cõfesſi vtiq; post confesſionẽ tempora[d] quasi ex causa[e] iudicati habebũt.

¶ *Confeſſus, & condemnatus, si posteà in executione uult aliquid dicere per quod non uenit contra confeſſionem, uel sententiam de directo, nec illam impugnat, sed modificat: debet audiri, & de hoc poterit cognosci ab illo, cui commiſſa est executio sententiæ : & etiam super hoc pronunciari. Si uerò illud expreſſè contradiceret confeſſioni, & sententiæ, & eam impugnaret de falsitate: non auditur mero iure, sed per iustum errorem bene auditur mediante beneficio restitutionis in integrum. Quam tamen restitutionem facere non potest ille, cui commiſſa est executi sententiæ, sed debet ipsum remittere ad iudicem ordinarium committentem.* Pau. de Castro.

Affricanus lib.5.Quæstio. LEX VII.

CVm fideicommissum peteretur[f] hæres confessus est debere[g] :arbiter[h] ad restituendum[i] datus cõperit nihil[k] deberi. Quæsium est , an posset absoluere. Respondi, posse[l] . Interest enim qua ex causa nihil debeatur[m] . Nam si ob id ꝙ nullũ fideicommissum relictum fuerit: nõ debere eũ absoluere[n] . Si verò quia testator fortè soluendo nõ erat[o] ,aut ꝙ hæres æs omne[p] solutũ esse apud Prætorem dixerat:& cùm controuersia,& cõputatio difficilior esset, arbiter[q] datus fuerit: saluo officio eum absoluturũ[r] . Has enim partes eius esse,vt si in computatione nihil inueniatur,posſit absoluere,sed ex superiore casu[s] ad Prætorem remittere[t] debeat,vt absoluatur.

a ¶ Exigimus.] nihilominùs restituetur: vt .C. si tut. vel cura .l. j.

b ¶ Minorem.] adultum.

c ¶ Restituemus.] secus in sententia,quæ nulla est ipso iure contra eum,si sine tutore sit in iudicio:vt.C.si aduer. rem iudi.l. cùm & minores.& de procu.l.non eo. Accur.

d ¶ Tempora.] id est quadrimestre tempus:vt.C.de vsur.rei iudi. l.ij.&.l.vlti.§.vlti.

e ¶ Quasi ex causa.] nã quasi cõdẽnatus est,vt.ſ.l.j.& sic no.ꝑ eis, qui dicunt nõ dari plus sententiam in confessum:ꝙ falsum dicimus: vt.ſ. eo.l.Iulianus.& not.C.eo.l.j Et quod hîc dicitur, intellige non contest. vt &.ſ.de iudi.l.si debitori. Et eodem modo, si vis,vt.ſ. de re iudi.l.debitoribus.& ad.l. Aquil.l.proinde.§.notandũ. & huic licet pœnitere .vt.ſ.eo.non fatetur. Vel dicas etiam post lit.contest. Et loquitur hîc de quadam actione in factum , quæ ex confesſione oritur:nihilominùs alia ex sententia posteà nascitur. Quidam tamen dicunt primam nouari per illam, quæ oritur ex sententia:argu. C.de vsur.rei iudi.l. si. Vel finge quasi nec nata sit:vt.j.de noua.l.nõ enim illud quæritur,si cum forma quis confiteatur se debere ex venditione:an vtili ex vendito teneatur,vt in iuramento.vt.ſ.de iureiuran.si duo patroni.§.Marcellus.& .§.si quis iurauerit.

CVm fideicommissum.] CASVS Petebam à te decem ex causa fideicõmisſi:& confessus es:tandem iudex coram quo confesſio facta fuit decesſit,& eius successor hanc causam delegauit:nunc corã delegato dicis te debere absolui non obstante tua cõfesſione,cũ ostendas testamẽtũ defuncti,in quo apparet nihil mihi relictũ:quęritur,quid iuris.Et distinguitur , qua de causa te debere absolui dicis:nam si ideo,quod non apparet relictum aliquid mihi, non debes propter hoc absolui:si autẽ ideo,quia dicas bona defuncti non esse soluẽdo creditoribus hæreditarijs,& sic legata,& fideicommissa debere cessare,vel aliqua vice confessus fuisti debita oĩa hæreditaria esse soluta,& subaudi,dolo malo : tamen apparet nunc contrarium:hoc casu debes absolui. In primo autem casu , cùm petis absolui eo,quia nihil apparet relictum : dicimus delegatum iudicem debere mittere te cõfessum ad Prætorem,& ab eo absolueris Fran. Accursius.

f ¶ Peteretur.] quia dicitur in testamento relictum. Accursi.

g ¶ Debere.] quia relictum sit in testamento.

h ¶ Arbiter.] i. iudex delegatus . Sed quare idem , apud quem fuit confessus,non expediuit? Respon. decesſit,& eius successor causam delegauit.

i ¶ Ad restituendum.] id est,ad cognoscendum de restituendo.i. dando fideicommisso:si.j.de verbo.signifi.l.verbum reddẽdi. Non autẽ dicas ad executionem sententiæ:quia delegari nõ potest:vt.ſ. de re iudi.l.à Diuo.in prin. Vel fuit datus ad cognoscendũ causam restitutionis,quam postulabat hæres. Quod non placet.

k ¶ Comperit nihil.] probante hærede errorẽ,quia fecit aperiri testamentũ,vbi nihil fuit inuẽtum. Confesſio enim licet coram alio iudice,tenebat tamen: vt.ſ.de iudi.l.mortuo.

l ¶ Posse.] id est posſibile esse,vt debeat absolui:vt statim distinguitur.

m ¶ Nihil debeatur.] id est nihil deberi dicatur.

n ¶ Absoluere.] hoc in fi. corrigitur Accur.

o ¶ Non erat.] & sic apparet legata nõ deberi:vt.ſ.ad legẽ Falcidiã.l. in ratione.§. quod vulgò.& ad Trebel.l.j.§.penul.

p ¶ Hæres æs omne.] Aliâs,hæres omne æs: & tunc dic,ꝙ apud primum iudicẽ fuit cõfessus deberi cõfitẽs etiã omne æs alienum solutũ,& tũc dic dolo aduersarij:vt.ſ.de iudi. l.si prætor.§. Marcellus.& posteà fuit arbiter datus. Aliâs hæres omne. s. fideicõ. & tũc dic,ꝙ apud prætorem delegantẽ dicit hîc hæres post confesſionẽ.

q ¶ Arbiter.] i. iudex prædictus delegatus.

r ¶ Absoluturũ.] sed quare superiori casu nõ sic? Respon. quia cõtra cõfesſionem faceret absoluendo hîc non:quia nõ absoluit, quia non relictum,sed quia aliâs non debitum. Accursius.

Paulus lib.4.ad edict. LEX VIII.

NOn omnimodò confessus cõdemnari debet[v] eius rei nomine,quæ an in rerum natura esset incertum sit.

TITVLVS III.

De cesſione bonorum.

¶ *Dictum est suprà de cõfeſſis, & condemnatis: uerũ quia cõfeſſi & condemnati detruduntur in carcerẽ, si nõ soluunt: ut. C. eo. tit. l. j. ideo est adinuenta bonorũ ceſſio, ex qua succurritur cõdemnato, ne in carcerem detrudatur.* Bart.

Vlpianus lib.ad edict. LEX I.

CReditori,qui ob restitutionem ædificiorum crediderit: priuilegium[x] exigendi datur[y] .

s ¶ Sed ex superiore casu.] cùm dixit ideo se debere absolui, quia nullum erat in testamento legatum relictum:sed ipse errans in facto sic confessus est. Accursius.

t ¶ Remtttere.] hoc ideò,quia iudex delegatus nõ potest dare in integ.resti.vt.j.ad munici.l.ea quę.§.j. hodie tamen secus:vt.C. vbi,& apud quẽ in integ.resti.l.si.Et not. hîc,ꝙ si maior erret in facto,demum habita restitutione iuuatur,& probato errore:& sic intelligitur.ſ.eo.nõ fatetur. Vel dic quia hîc loquitur in adulto:vt & ſ.l.proxi.§.penul. minor autẽ ipso iure probato errore ante sententiam. Vel dic tertiò,ꝙ hîc erat damnatus post confesſionẽ. vnde nõ, nisi post restitutionẽ iuuatur : vt.C.de iuris & facti igno.l error. sed per restitutionem,sic:vt hîc,&.ſ.de iudi.l.si prętor.§.j.& facit.ſ.de interroga.actio.l.de ætate.§.finali.&.ſ.quibus ex causis.maio.l.j.in fine. Accursius.

Delegatus an posſit in integ. restitutionem dare.

NOn omnimodo.] CASVS. Cùm petẽs à me Stichum ex causa stipu.confessus sum me debere eum , nesciens tamen sit viuus nunc Stichus,vel non. Dicitur quòd iudex non debet me interim condemnare , cùm nesciat super quo. Nam si erat certum eum viuum , tunc in eo me condemnet : si erit certũ eum mortuum, tunc si tempore confesſionis hoc sciebam , cõdemnabit me in æstimationem:aliâs non:vt hîc,&.ſ.eo. Franciscus.

v ¶ Debet.] quia certus debet esse,vtrùm in æstimationem,an in ipsam rem condemnet. Quod in hoc casu non posset facere:argu.C. de fideicom.liber.l.si. Hoc autẽ certo,ꝙ nõ sit in rerum,natura distinguitur:aut sciẽter fuerit confessus , & sic damnetur : vt.ſ.eo.l. Iulianus.quæ est contra. Vel non:& tunc non : vt hîc. Vel solue vt ibi. Accursius.

¶ DE CESSIONE BONORVM. ¶ *Condemnati, & confeſſi, si satisfacere non poſſunt, in carcerem solent detrudi: ut argumento. C. eodem. l. j. & finali. quo timore fit ceſſio bonorum.* Et ideò de hoc dicit hîc.

CReditori.] CASVS. Creditor , qui mutuauit alicui in refectionem domus,habet priuilegium in exigendo tam in hypothecaria, quàm in personali actione,quod dic,vt in glos. Francis.

x ¶ Priuilegium.] tam in hypotheca:vt.ſ.quibus cau.pig.ta.contra.l.j.quàm in personali. Quod dic, vt ſ.qui po.in pig.ha l.interdum.& facit.j.de priuileg.credi.l.si ventri §.j.&.ſ.si certum petatur.l.creditor.

y ¶ Datur.] si extant ædificia. Accursius.

In personalibus.] CASVS. Titius habebat multos creditores.& quidā ex his erant priuilegiati in actione personali:tandem hic Titius accepit.x.mutuo.hoc acto cum hoc creditore,vt de hac pecunia soluatur creditori priuilegiato:& sic fuit.Dicitur, qđ iste vltimus creditor succedit in locum primi.Fran. Accursius.

a Vt.]id est,sub hoc pacto,vt pecunia &c. vt.C.de ijs, q in priorū credi.loco suc.l.j.
10 b Creditores]priuilegiatos in persona li.sic fuit.§.l.proxi.& facit.C.de ijs, qui in priorū credi.loc.suc. l.j.&.l. penul.&.j. de priui.credi.l.si vētri. §.fi.&.§.qui potio. in pig.l.creditores &.§. ad Maced.l.sed Iulia-
20 nus.§.si filius.Ac.

IS qui bonis.] CASVS. Qui cessit bonis,si aliquid posteà acquisierit,poterit cōueniri à creditoribus in quantū facere potest.Secūdò dicit, Cedēs bonis non debet cōueniri etiā ab
30 illis creditorib⁹,quorum timore non cessit. Tertiò dicit, qui cessit bonis, & antè quā vendantur, pœnitet de cessione,& paratus est se defendere: non amittet bona. Et hoc dicit hæc lex, & sequens.Fran. Ac.

40 c Nō væneunt.] vt &.j.eo.is qui.&.C. eo.si quātitatem.& de appel.l. si quis libellos.&.C. eod.l. legis. Arg. cōtrà.C.de act. & oblig.l.sicut.Ar.

d IS qui.] Acquisierit.quod iudicēmo ueat:vt.j.eodē .l. qui
50 bonis.

e Ab aliis.] post agētibus, quorum timore nō cesserit:ad ꝙ facit.§.de arbi.l.item si vnus.j.rñ.de capi.di mi.l.tutelas .§. fin. Et hoc nisi acquirat:vt.j. eo.l.qui bonis.Itē nisi vt bona doceat:ad ꝙ
60 tenetur, vt dices.j. eod.l.penul.

f Quibus.] quibusdam creditoribus absentibus , quorum timore bonis cessit. Accursius.

Idem ad edict. LEX II.

IN personalibus actionibus , qui posteà quidem contraxerunt,verùm vt[a] pecunia eorum ad priores creditores[b] perueniat: in locum eorum succedunt.

Idem lib.ad edict. LEX III.

IS,qui bonis cessit:ante rerum venditionem vtique bonis suis nō caret. Quare si paratus fuerit se defendere:bona eius nō væneūt.[c]

Idem lib.59.ad edict. LEX IIII.

IS,qui bonis cessit: si quid posteà acquisierit[d] :in quantum facere potest, conuenitur. ¶ Sabinus,& Cassius putabant eum qui bonis cessit:nequidem ab alijs[e] ,quibus[f] debet,posse inquietari.

Paulus ad edict. LEX V.

QVem pœnitet bonis cessisse, potest defendendo se consequi,ne eius bona[g] væneant.

¶ *In exigendo,uel conueniendo aliquem,inquātum facere potest,inspicitur quantum ex eius patrimonij fructibus potest redigi, non quantum ex uenditione rerum redigetur.Bart.*

Vlpianus. LEX VI.

QVi bonis suis[h] cessit: si modicum aliquid post bona sua vēdita acquisiuit, iterum eius bona non væneunt. Vnde ergo modum hunc æstimabimus? vtrū ex quantitate eius, quod acquisitū est?an verò ex qualitate[i] ?Et putem,ex quantitate id æstimandum esse eius, quod quæsijt:dummodò illud sciamus,si quid misericordiæ causa ei fuerit relictum,puta menstruum , vel annuum alimentorum nomine:non oportere propter hoc bona eius irerato vænundari.Nec enim fraudandus est alimentis cotidianis. Idem est, & si vsufructus ei sit concessus, vel legatus:ex quo tantum percipitur, quantum ei alimentorum nomine satis est[k] .

Modestinus li.2.Pandect. LEX VII.

SI debitoris[l] bona vænierint: postulātibus creditoribus permittitur rursus[m] eiusdem debitoris bona distrahi[n] , donec suum consequantur:si tales tamen facultates acquisitæ sint debitori, quibus Prætor moueri possit.

¶ *Non auditur uolens bonis cedere antequàm confiteatur debitum,uel antè quàm sit condemnatus.Et est ratio ut in glos.Fran.*

Vlpianus. LEX VIII.

QVi cedit bonis antè,quàm debitum agnoscat[o] ,vel condemnetur, vel in iure confiteatur:audiri non debet[p] .

¶ *Cessio bonorum potest fieri in iure, & extra ius:etiam per nuncium,uel epistolam potest declarari.Fran.*

Martianus lib.Instit. LEX IX.

BOnis cedi[q] non tantùm in iure, sed etiā extra ius potest[?] : & sufficit vel per nuncium , vel per epistolam id declarari.

TITVLVS IIII.

Quibus ex causis in possessionem eatur.

¶ *Dictum est suprà quando fit executio sententiæ,uel confessionis:uerum quia quandoque quis non est confessus, neque condemnatus,sed est cōtumax,ex quo peruenitur ad primum,& secundum decretum:ideo ponitur hæc rubrica.Barto.*

Vlpianus lib.12. LEX I.

TRes ferè[r] causæ sunt ex quibus in possessionē[s] mitti solet : rei seruendæ[t] causa, item legatorum seruandorum[v] gratia,& ventris nomine. Damni enim infecti nomine si non cauetur:non vni-

g QVem pœnitet.] Bona.vt.§.eo.l.iij.hoc tamen fallit:vt dices. j.eo.l.penulti.

QVi bonis.] CASVS. Qui cessit bonis,si post cessionem
70 aliquid acquisiuit,& modicum:nō tenebitur propter hoc.Si autem multum acquisiuit:tunc cōueniri poterit propter hoc.Et inspicitur ex quantitate,sit pretiosum,vel nō hoc,quod posteà acquisiuit,non ex qualitate:vt si menstruū,vel annuum relictū est nomine alimentorum huic,qui cesserat bonis.vel vsufructus alicuius fundi: non propter hoc poterit conueniri à creditoribus suis.Fran.

h Qui bonis suis.] scilicet,omnibus:vt.j.eo.l.penul.nota.

i Qualitate.] vtrùm sit pretiosum,quod acquirit,vel non.

k Satis est.] in quantum ergo facere potest deducto ne egeat,condemnatur.vt hīc,&.§.eo.l.is.qui.&.C. eo.cùm & filij.& de
80 bonis aut.iudi pos.l.iij.&.j.l.proxi.& inst.de act.in fi.Itē per hoc habes,quòd non est liberatus per cessionem:vt &.C.eo.l.j.& in hoc facit.C.solu.matri.l.nec maritus.Accursius.

SI debitoris.] CASVS. Debitor multorum cessit bonis, & sic bona eius vendita sunt à creditoribus,nec suffecerunt:hic debitor multa bona acquisiuit.Nunc dicitur , quòd si non vult residuum soluere,hæc bona nunc quæsita vendentur, ita quòd integrè creditoribus satisfiat.Fran.

l Si debitoris.] qui fortè cùm non defenderetur latitauit, vel bonis cessit.

m Rursus.] id est,post cessionem.Accursi.

n Bona distrahi.] posteà quæsita,quod tamen accipe,vt subijcit:&.§.l. proxima.Accursius.

o QVi cedit.] Agnoscat. confitendo extra ius: vt &.j.l.proxi.cum cau-
10 tione, vel etiam dando fideiussorē:vt arg. C.ad.leg.Fal.l.fi. vel pignus.aliquod dando:vt ar.§.ad Maced. l.sed & si.vel secundā interponendo cautionem:vt.C. de præscri. xxx.an.l.cūnotissimi. §.sed & si.Si autem in
20 iure hīc subijcit.

p Non debet.] si habes secundū Pi.nō: erit ratio,quia creditor dicit, Aut agnoscat debitum,vt sit liquidum:aut defendat se,quia volo probare per testes, quos nunc habeo qui possunt nō
30 esse,quādo iste posteà aliquid ꝗsiuisset: vt arg.§.ad.l.aquil.l.in. l.Aquilia si deletum. Item & illa potest esse ratio:quia si non sit debitor,non patietur iudex fieri cessionē: nam nemo re sua &c. vt insti.de ijs,qui sunt
40 sui, vel alieni iur.§. fi.Si autē creditor dicat,Cedat & ego probabo cū volā:admittitur cessio,licet debitum non sit liquidum. & sic potest legi fine non . Itē an hīc cedēs debeat bona indicare Dicam sic:argu.C. de
50 iure delib.l.fi.§.licētiam.& ibi not. quòd quidam dicunt,ꝙ post cessionem sic solenniter factam non habet locum pœnitētia:sed tunc, qñ simpliciter cessisset:vt.§.e.is qui. quasi duę cōfessiones impediant : arg.C. de
60 plus pet. l.j. Quod non placet:vt argu.C. eo.l.legis.Item not.ꝙ omnibus debet cedere,vt etiam vnum denarium non retineat: licet in post ꝗsitis sit secus:vt.§.e.l.q bonis.& est ꝓ hoc.C.e.cū & filij.& ꝙ dicit̄ de Petro,qui oīa dimisit,licet solā nauiculā dimiserit.

Alexan. hic mapostil.ad Bar. reputat istū text.singu. ad hoc ꝙ cōfessio potest fieri p nuncium. Bolo. Cessione sole-niter facta an sit locus penitentiæ.

Cedens bonis nil omnino retinere debet.

q BOnis.] Potest.vt &.C.eo.l.in omnibus.Et hoc si priùs debitum agnoscat:vt.§.l.proxi.Accursius.

70 QVIBVS EX CAVSIS &c. Dixit quando uocatus uenit, & condemnatur;nunc si non uenit.

TRes fere causę.] CASVS. Tres ferè sunt causę,ex quarū qualibet fit missio ī oīb⁹ bonis.Vna est,qñ mittitur cā debiti seruādi:& fit in bonis debitoris. Alia, quę fit cā legatorū seruandorū cū agerer adlegatū act.psonali, puta ex testamēto.Tertia est,ꝙ vētris noīe.Est & quarta:& ꝑpt hoc dixi,fere.de qua dic vt in gl. Ac.Missio,quę fit ex causa dāni īfecti, nō fit in oīb⁹ bonis:sed in re illa tm̄,ꝑpter quā petebat caueri.Fran.

r Tres fere.] fere dico , propter Carbonianam bonorum pos.&
80 quam scriptus hæres postulat.Accur.

s In possessionem.] omnium bonorum. Ferè autem dicit, quia est & quarta:vt ex Carboniano.

t Rei seruandæ.] i.debiti, vel quantitatis.Sed contrà.C.de ijs, qui ad Eccle.confu.l.fi.§.sed si hoc.Sol.vt ibi.Item contrà , in aut. de exhi.§.si verò.sed illa corrigitur in Carboniano edicto : tamen non corrigitur in ventre,nec in dam.infect.

v Seruandorum.] cū agitur personali actione ex testamēto pro quantitate

quantitate:vt.C.vt in possessionem lega.l.certa.&.ſ.vt in pos. leg.l. quamuis.Accursius.

a Sed rei.]communis:vt &.ſ.de dam.infec.l.iiij.§.j.&.l.quamuis. Accursius.

PRætor ait.] CASVS. Ponitur edictum,quo dicitur, Si aliquis conuentus dedit fideiussores iudicio sistendi causa:idẽ si non dedisset, & non facit potestatem sui, neq; defenditur:in bonis eius Prætor iubet mitti aduersariũ. Postea exponit hoc verbũ, Non facit potestatem sui,id est dicere,qui id agit, ne aduersarius eius copiã sui habeat: vt quia latitet:idem si non latitet, sed sit absens, nec defendatur. Si autẽ defendatur & plenè,ita q cõditio aduersarij non fiat deterior:in eius bonis non fiet missio. Et intelligas de defensore,q ab initio venit, & qui durauit vsque in finem causæ.Fran.

...uersorum nomine fit missio, sed rei [a] tantùm de qua damnum timetur.

Idem lib.ad edict. LEX II.

PRætor [b] ait, In bona eius qui iudicio sistendi [c] causa fideiussores dederit, si neque potestatem sui faciat, neque defenderetur, iri iubebo. ¶Potestatem autẽ sui non facit,q id agit, ne aduersarius eius copiam sui habeat. Ergo latitantis bona iubet possideri. Quid,si non latitet,sed absens non defendatur: nonne videtur potestatem sui nõ facere [d] ? ¶Defendi autem videtur, qui per absentiam suam in nullo deteriorem [e] causam aduersarij sui facit. ¶Hæc verba,neque defenderẽt, παρατατικῶς * ita scripta sunt, vt neque sufficiat vnquam defendisse,si non duret defensio : neque obsit [f] ,si nunc offeratur [g] .

¶ Si contractus, uel quasi descendit ex persona maioris: etiam contra pupillum potest fieri missio, & uenditio. Bar.

Idem libro.9.Ad edictum. LEX III.

APud Iulianum quæritur, Si communem rem cum Titio pater pupilli habuerit, & cõmuni diuidundo iudicio pupillus non defendatur,nihilq; erit,cuius nomine [h] propter personã patris cõdemnatio fieri debeat [i] :vtrum venire bona patris [k] oporteat: an verò rei seruandæ causa possideãtur [l] . Et ait Iulianus,siquidem pater aliquos fructus percepit [m] , aut rem deteriorem fecit,bona eius vænire posse. Si verò nihil sit, propter quod patris bona væneant [n] : bona pupilli possideri [o] .Marcellus autem notat [p] , perquàm iniquum esse,eum,qui nihil [q] cum pupillo contraxit [r] , expectare eius pubertatem. Quę sententia habet rationem:ideoq; contractus cùm ex persona patris descendat: dicendum erit non esse expectandam [s] pupilli pubertatem. ¶Cõtractum cum pupillo potest dici,& si cum seruo eius contractum sit. Cõpetit enim aduersus eum de peculio actio [t] . Vnde probandum est, ex omnibus causis [v] ,ex quibus aduersus pupillum actio datur [x] , hoc idem [y] seruãdum [z] esse.Et facilius hoc erit probandum in seruo, qui in rem domini vertit, aut iussu [a] eius contraxit, aut si institoria [b] cum eo agi possit.Ego puto, & si cum tutore eius contractum est, ex qua causa actio in pupillum datur: magis esse, vt edicto locus sit, quasi [c] cum eo contractum sit.

b Prætor.]Not.duo capita edicti. Vnũ de mittendo,vt hîc:secundum de vendendo: vt ĵ.eo.l.Fulcinius.§.j.

Vide Alc. lib. Dispũc. ij. cap. xij.

c Sistendi.]Idem dico,si fideiussores nõ dedit:vel iudicio sisti nõ pmisit: quia satis est, si nõ facit copiã sui. Sed de hoc plus dubitatur, an autẽ hoc casu debeant citari amici. Non videtur:cùm iam ipse reus comparuit. Idem videtur, si inuẽtus fuit per præconẽ: vt argu.hîc, & in aut. de exhibẽ.§.si verò. & C.de ijs,q ad Ecclesi. confu.l.fin.§.j.Sed tutius est,secundum R.etiam tunc citari amicos:vt.ĵ.eo.hoc autem.§.j.&.ſ.ex quib cau.ma.l.item ait Prætor.§.fin.&.l.ergo.& facit.ĵ.de libe.ho.exhiben.l.iij.§.fi.&.l.fi.in fi.Accursius.

d Potestatem sui non facere.]Et certè non videtur facere sui potestatem:vnde sequitur missio,sed non venditio: sed in latitante venditio sequitur,vt.ĵ.eo.l.in possessione.&.l.Fulcinius.§.j.

e Deteriorem.]ergo debet esse defensor adeò legalis persona, vt defensus,& veritatem negotij sciens:aliâs repellitur. Et pro hoc C. de procu.l.fi.&.ſ.de procu.l.si actor.Item est arg. quòd defensor, vel agens pro absente faciet sumptus omnes, si contingat ad absentẽ mitti, vel pro iuramento calumniæ, vel pro aliqua confessione. De quo etiam dixi.C.de iureiur.l.fi.§.ijsdem præsentibus.

f Neque obsit.]si aliquando non defendebatur.

g Offeratur.]s.defensio:& facit.ſ.de ope.no. nun.l. Prætor. §. hoc autem.& de arbitris,Celsus.§.idem ait.&.l.sed si posteà. &.ĵ. quorũ leg.l.j.§.antepe.&.ſ.de inoffic.testa.l.Papinianus.§. meminisse. &.ſ. de insti.l.sed & si pupillus.§.proscriptum.&.ſ.de condi.inde.l. elegãter.§.si quis.in fi.&.ſ.de in rẽ verso.l.si pro patre.§.versum.& quod ibi not.Sed ar.contrà.ſ.de condi.inde.l.qui ob rem.Item facit.ĵ.iudic.solui.l.iij.§.ob rem.Accur.

APud Iulianum.] CASVS. Rem cõmunẽ habui cũ patre pupilli:nunc ago communi diuidundo contra pupillum, & nõ defenditur:quæritur,an fiet missio in bonis pupilli,& vẽditio?Et distinguitur:nã aut cã ago,de facto patris eius cõqueror, vt quia percepit fructus fundi cõis,vel quia in re cõi dedit dãnũ:& tunc fit missio,& vẽditio de eius bonis:& reddit ratio infra ibi,Marcellus autẽ &c.Si autẽ nõ conqueror de facto patris, sed tãtũ peto diuidi fundũ cõmunẽ:tũc fit missio in bonis pupilli,nõ vẽditio.Idẽ esset,si ageretur cũ pupillo ex cõtractu facto cũ eius seruo,vel actione de peculio,vel de in rem verso,vel simili.Idẽ si de cõtractu facto cũ eius tutore, propter quẽ detur actio in pupillum, ageretur cum pupillo, & non se defenderet:nam his casibus fit missio, sed non venditio. ¶ Si pupillus.]Pupillus successit alicui extraneo,& conuenitur ad legata soluenda,nec se defendit:an fiet missio in bonis pupilli? Et dicitur,quòd sic.Tandem dicit esse in arbitrio creditorum, velint mitti in bonis hæreditarijs,& ea vendi:an velint mitti in bonis pupilli: quasi pupillus videatur contraxisse cum legatarijs adeundo hæreditatem:& non vendi.Et hæc sunt vera,etiamsi successit alicui suo coniuncto. Postea dicit,hoc quod dictum est de missione,quæ fit in bonis pupilli,habet locũ,qñ pupillus non defendit vel à tutore,vel ab alio:siue habeat tutorem,siue nõ:& de hoc debet requiri à iudice tutor, si quẽ habet, & necessarij pupilli, & liberti pupilli,& alij sui amici,q voluerit,pupillũ defẽdere.Et si rñdeãt, nõ:vel taceat,tunc fiat missio in bonis pupilli, & duret, donec defendat. Nã statim cũ veniet aliquis,qui velit defendere,desinent bona eius possideri:et ea quæ dicta sunt in pupillo,seruãtur & in furioso. Itẽ si pupill9 factus adultus se defendat : sine satisdatione hoc faciet. si alius vult eum defendere,cum satisdatiõe iudicatum solui. Et hoc dicit hic.§.cũ.l.seq. & seq.Fran.Accur.

h Nomine.]i.nihil fecit pater,qđ in hoc iudicio veniat:qa nec percepit fructus ex re cõmuni:nec dãnum in ea dedit.

i Debeat.] nisi vt ipsa diuisio fiat.Acc.

k Patris.]id est pupilli, vt ex facto patris,& sic missio,& vẽditio fieri posset.Ac.

l Possideantur.]s. tantùm: quod est, si ex persona sua conueniatur pupillus.

m Percepit.]ex re communi.Accur.

n Væneant.]qa pater non percepit fructus, sed filius : & ita cõueniatẽ ex sua persona,non patris.

o Possideri]non vendi.Accur.

p Notat.]addendo rationem,vel corrigendo. Vel dicas quòd vendantur bona patris siue filius percepit fructus, siue pater, quia ex contractu patris conuenitur [a].

a Hoc est verũ,si sit hæres. aliâs secus vt no. Bal.in.l.si cũ dotẽ. §. tãsi ge edia- mur sol. mat.& ibi ad hoc bo. text.

q Nihil.] Not.nihil,quia secus si non esset consummatum in persona patris:vt in præscriptione patet:quia tunc pro futuro tempore priuilegium habet : vt infrà de iure fisci.l.fiscus.secundum quosdam.Itẽ quid,si pater percepit,sed vult eligere creditor pupilli possideri tantum?Respon.vt.ĵ.eo.§.si.Accur.

r Contraxit.]vel quasi contraxerit:sicut hîc est.

s Expectandam.]& sunt similia,vel concordantia,suprà de rebus eorum.l.magis.§.pupillus.& C.de hæred.act.l.sub prætextu. & suprà de minori.l.Aemilius.&.C.si aduers.vend.pign.l.ij. & de non numerata pecunia.l.si intra. &.C.mandati, si tibi. & de ijs, quibus vt indign.l.Pollia.& suprà de hæredi. instituen.l.si quis instituatur. & infra de actio.& obligatio.l.furiosus.&.C si manda. ita fuer.alic. l.prima.in fine.&.C.de restitutio.mino.l.qui à patre.& suprà de iudic.l.hæredes.Sed cõtrà,infrà de verborum obligatio.l.cùm filius. §.in hac. Sed ibi ex sua persona teneri videtur, si tenetur: licet verba patris fuerint in contractu, vt in testamento pupillari dicimus: vt institu.de pupilla.substitutio.§.igitur. Sed quid, si nulla personalis præstatio,sed sola diuisio petatur fieri etiam contra maiorem,& non veniat: qualiter dabitur interlocutoria & fiet missio.Accursius.

t Actio.]vt &.ſ.de pecu.l.iij.§.Pedius.

v Causis.]cum seruo factis.Accursius.

x Actio datur.]ex facto cum eo, vel ab eo, vel quod intelligatur ab eo,vel cum eo gestum,vel quasi gestum.Accur.

y Hoc idem.]id est cum ipso contractum videatur.

z Seruandum.]scilicet bona possideri:non autem distrahi,sed in tempus pubertatis differenda est distractio.

a Iussu.]facto autoritate tutoris.

b Institoria.]cùm præposuit eum negotiationi cum autoritate tutorum.

c Quasi.]etiam in his casibus,in quibus intelligatur cõtraxisse, priuilegium pupillare habebat.

¶ Si pupillus hæres extiterit alicui [a], exq; ea causa legata debeat: videndum est, an huic edicto [b] locus sit. Magisque est, vt Marcellus scribit, etiã pupilli posse bona possideri: esseque in arbitrio hæreditariorum creditorum quid potius eligant [c]. Etenim [d] videtur impubes contrahere [e], cùm adit hæreditatem.

Paulus lib. 59. LEX IIII.

Sed & is, qui immiscuit [f] se, contrahere videtur.

Vlpianus libr. 59. ad edict. L. V.

HÆc autẽ locũ habent, quoties pupillus non defendatur à quocũq;, siue à tutore [g], siue à curatore, siue habeat tutorẽ pupillus, siue non habeat. Cæterùm si existat aliquis, qui defendere sit paratus: cessabit rei seruandæ causa possessio. ¶ Non defendi pupillum, constare debet, liquereq; prætori, vt sic permittat bonorum possessionẽ. Hoc autẽ constare debet sic, Euocandi [h] sunt ad prætorẽ tutores pupilli vt defendãt [i]. Si aũt nõ habeat tutores: requirendi cognati [k] sunt, vel affines, & siqui fortè alij sunt, quos verisimile est defensionem pupilli pupillæue non omissuros, vel propter necessitudinem [l], vel propter charitatem [m], vel quam aliam rationem. Liberti etiã, si qui sunt idonei, euocandi sunt, exquirendaq; eorum defensio est. Si aũt negent se defendere: aut non negent, sed taceãt: tunc prætor possessionem dabit: tandiu scilicet, quoad non defendantur. Si defendi cœperit pupillus, vel pupilla, desinet [n] possideri. Idem est in furioso [o]. ¶ Ait prætor, Si is pupillus in suam tutelam [p] venerit, eáve pupilla viripotens fuerit, & rectè defendantur [q]: eos, qui bona possident, de possessione discedere [r] iubebo. ¶ Rectè defendi quid sit, videamus, vtrũ tantũ copiam sui facere, & ad suscipiendum iudiciũ paratũ esse, an verò & satisdare omnimodo? Et quidem non solùm ipsis se defendere volentibus, hoc edictum scriptum est. sed in rẽ [s], & sic rectè defendetur, hoc est, vel à se, vel ab alio quocunq;. Sed si alius defendat erit necessaria satisdatio [t]. Si ipse, non puto necessariam satisdationem [v] esse. Ergo oblata defensione deijci poterit interdicto [x] reddito.

Paulus libr. 57. ad edictum.

LEX VI.

IN possessionẽ mitti solent [y] creditores, & si sub conditione eis pecunia promissa sit. ¶ Cùm dicitur [z], Et eius, cuius bona possessa sunt à creditoribus, veneant preterquam & pupilli, & eius, qui Reipublicæ causa sine dolo malo abfuerit: intelligimus bona eius, qui dolo malo abfuerit, posse vænire [a]: & si ab hostibus captus [b]

a ¶ Alicui.] à quo relicta erant legata. M.

b ¶ Huic edicto.] quo missio fit, vt suprà eo. l. ij. in princi. & .j. l. Fulcinius. §. fina.

c ¶ Eligant.] scilicet an bona pupilli possideri tantùm, an hæreditaria possideri & distrahi. Vel eligant, an hæreditaria tantùm: nõ tamen distrahẽtur ante pubertatem ex causa legati: cũ ex quasi contractu conueniatur: & hoc ex edicto. j. de separa. & sic non cõcurrent cum creditoribus pupilli: an vtraque, & tunc concurrent creditores. Sed quomodò in bonis pupilli fit missio cùm etiamsi esset maior, nõ fieret missio ante sex menses: vt argu. s. vt in possess. leg. l. is cui. §. Imperator? Rñ. quod hîc à defuncto debebant secũdũ Azo. Vel hæc secũdũ illã. s. post sex mẽses quãtũ ad bona pupilli hęredis. Sed nonne eadẽ electio locum habet & si ex alia causa hæreditaria debeat? Quod videtur, scilicet bona pupilli possideri, vel hæreditaria possideri, & distrahi. Interim tamen de bonis alitur pupillus: vt. j. de priuile. credi. l. fi. Accur.

d ¶ Etenim.] vtrũ defuncti bona, vel pupilli.

e ¶ Còntrahere.] id est quasi cõtrahere cũ legatarijs: vt. j. de reg. iur. l. quæ legata. & .j. de act. & obli. l. ex maleficijs. §. hæredes. & institu. de obli. quæ ex quasi contractu. §. hæres. Accursius.

f ¶ Sed & is qui immiscuit.] quod est suorum, sed adire extraneorum: vt insti. de hære. quali. & dif. §. extraneis.

g ¶ Hæc autem.] Siue à tutore. Imò semper videtur defendi, cùm iudex eo non defenso debeat dare curatorem: vt. j. eo. l. Fulcinius. §. adeò. Sed forte in prodigis [a], & furiosis. speciale est: cæteris enim non dabit curatorem, nisi petatur ab aliquo nomine minoris. Item ibi non omnino dandum curatorem dicit, sed si videat iudex idoneum, dare poterit: alioquin contrà, Azo. & facit. j. de priui. credi. l. si pupillus. in prin.

h ¶ Euocandi.] vt constare possit.

i ¶ Defendant.] ad quod coguntur captis pig. vt institu. de satisda. tu. §. pe. & etiam remouentur ab officio: vt. j. eo. l. Fulcinius. §. sed & si curator. & .C. de admini. tuto. l. fi.

k ¶ Cognati.] quos habet ibi. Quid enim, si habeat eos in alia prouincia, vel ciuitate? Non dicam eos vocandos: alioquin res abiret in infinitum: quod est prohibitum: argu. s. de re iudica. l. à Diuo. §. sed & si emptor. & arg. s. de procu. sed & hæ. §. non solum. & .s. de rebus eo. l. magis. §. illud. Item quia non esset finis litium: argu. C. de transa. fratris. Vel dic, quòd etiam in qualibet ciuitate, vel loco vbi est verisimile eum habere amicos, & qui sint eum defensuri: sed non dicam singulos esse vocandos: sed generaliter, & publicè proponi debere in quolibet tali loco: vt hîc, & .s. quib. ex cau. maio. l. ergo. & .j. de priuileg. credi. l. si pupillus.

l ¶ Necessitudinem.] id est parentelam.

m ¶ Charitatem.] id est propter Deum.

n ¶ Desinet.] vt. d. l. si pupillus. & .j. de solu. l. si pro me. & facit. j. quod vi aut clàm. l. aut qui. §. & si fortè. Accur.

o ¶ In furioso.] de hoc dic, vt. j. eo. Fulcinius. §. adeò.

p ¶ Tutelam.] aliâs sententiam: & aliâs, tutelam, id est pubertatẽ: vt & .s. de leg. iij. cum filio.

q ¶ Defendantur.] Idem & si antè defendantur: vt. s. proxi. Sed hîc magis est verisimile defendi: cùm & ipsi possint se defendere. Si autem non defendantur, etiam venditio fiet: vt. j. titu. j. l. si minor.

r ¶ Discedere.] i. recedere: sic. s. de acqui. pos. l. si de eo. §. j.

s ¶ Sed in rem.] vt quilibet volens defendere audiatur: vt & .C. de procu. l. exigendi. & facit. s. de iudi. l. rectè. Accur.

t ¶ Satisdatio.] scilicet iudi. sol. quod tria continet: vt. j. iudi. sol. l. iudicatum solui. quod etiam non sufficit, nisi prosequatur defensionem: vt. s. de procur. l. fi. & penul.

v ¶ Satisdationem] prędictã iud. sol. quod non sufficit, sed iudicio sisti, sic, vt in contra. vt. j. de priuil. cre. si pupillus. §. j. Vel secũdum alios nõ debet eã pręstare, si se defendat antè quã fiat missio ex secũdo decreto, vt hîc, si posteà, sic: vt ibi.

x ¶ Interdicto.] Vti possidetis: nã videtur actor eũ inquietare, nisi discedat de possessione, satisdatione oblata. Retinuit enim reus naturalẽ, & ciuilẽ possessionẽ: licet actor fuerit missus in pos. per quod patet quod ex primo decreto tantum erat missio. Illud quærit, si satisdatũ est à defensore, & nõ iurat de calumnia, quod pòt: an cõmittat stipulatio? Rñ. non, quia bonus vir nõ arbitratur: vt. s. de pecu. l. pen. Sed nũquid in possessionẽ fiet missio, vel discedet missus? Rñ. nõ videt defendi, licet quidã contradicant.

IN possessionẽ.] CASVS. Si legatarij, quibus est legata pecunia sub condi. volũt mitti in pos. bonorũ hæredis, ob hoc, quia hæres nõ cauebat eis de danda pecunia adueniẽte cõdi. audiũtur. ¶ Cum dicitur.] Hoc quod dicitur, bona alicuius possessa à creditorib' debere vẽdi, nisi sint bona pupilli, vel absentis Reipublicæ causa sine dolo malo: decet intelligere, quod si dolo malo abfuerit, possunt eius bona vendi. Itẽ creditores mitti possunt in bona debitoris capti ab hostibus. non tamen statim fiet venditio: sed interim curator datur bonis. Item scias, quòd creditores missi in pos. bonorum debitoris non debent ali ex illis bonis. Et hoc dicit hic. §. & in prin. l. seq. Fran.

y ¶ Solent.] facit. j. de separa. l. creditoribus. Sed cõtrà. j. e. l. pe. §. si. Sol. hîc certum erat conditionem extituram: ibi non. Vel intellige, cùm iam extat cõditio, non prius: vt ibi. Vel hîc de legatario: arg. s. vt le. no. ca. per totum: ibi de creditoribus alijs, Vel hîc dicit solent, & non debent. Tu dic, si velint mitti, vt soluatur, non possunt: vt ibi: sed ideo quia non caueatur, sic: vt hîc, & arg. s. de iudi. l. in omnibus. & s. vt leg. no. ca. hæc stipulatio. Et est sic, vt fiat missio vice satisdationis. s. de Carbo. edic. sed si is. §. quoties. Et hoc maximè, quãdo bona sua dilapidat. Vel etiam dicas, non potest vt fiat venditio, sed vt causa pignoris sit in pos. Sic & eisdem modis sol. s. de pecu. l. eo tẽpore. circa prin. & facit. j. de verbo. significa. l. creditores. & .j. de act. & obliga. l. is cui.

z ¶ Cùm dicitur.] in edicto tamen hæc verba non sunt, nec. s. c. l. ij. sed. j. l. proxi. §. j.

a ¶ Vænire.] sic & .s. ex qui. cau. ma. l. item. §. ij. & .j. de priui. cre. cum qui. & .C. de resti. mino. l. ignorare. Sed quare vt specialia ponit de pupillo, & absente Reipublicæ causa, & capto: cùm nullus, qui nõ latitet, patiatur venditionem: vt. j. l. proxi. §. cum hoc? Respon. in pupillo, quia posset capax doli latitare: in alijs non est ratio. Vel dic ideo de his, quia specialiter fuit de his prouidendum: arg. j. de iniur. item apud. §. hoc edictum.

a ¶ Vænire.] id est vendi. Accursius.

b ¶ Et si ab hostibus captus.] facit. j. de priuileg. credito. l. fina. & C. de pact. l. iij.

a Bal. in. l. is, cui bonis. j. de ver. obli. & Alex. hîc in apost. ad Bar. istã glo. reputãt sing. ad hoc propositum quod furioso, & prodigo datur curator etiã nemine petente. Bol. Aduerte tamẽ, quòd talib' non debet dari curator, nisi causa cognita, & habito iudicio medicorũ. In furioso loquor, ne is se furiosum simulet: ita not. in. l. ob seruare. de cura. furio.

Fulcinius.

FVlcinius.] Caſus in hoc prin. cõtinuat. l. præcedẽti. ¶ Prætor ait.] Ponit aliud edictũ, quo dicit, Si debitor fraudationis cauſa latitat, & boni viri arbitratu nõ defendat: bona eius poſsideri, & vẽdi iubet Prætor. Apparet ergo, ꝙ nõ ſufficit latitare niſi frau. cauſa latitet. Idem econtrà: & hoc eſt valde in vſu, vt bona latitantis prædicto modo poſsideantur à creditorib᷒, & vẽdent. Si autẽ bona alicuius tanquam latitantis vendantur, & poſt eà appareat quòd non latitauit, venditio nõ tenuit. Et intellige de latita. quę fit in fraudẽ creditorum, nõ ſi alia ex cauſa, puta, ſi latitet timore hoſtiũ, vel alicuius Tyranni. Si ergo ꝓpter plures cauſas latitet, & inter cæteras hæc ſit, ſcilicet in fraudem creditorũ, ſatis eſt, vt ſic bona eius vendi poſsint à creditoribus: & fiet vẽditio ab omnibus creditoribus, & omnibus ſatisfiet, ſi in fraudẽ omnium latitabat. Si autem in fraudem quorundam creditorũ tantùm, illi mittentur in poſ. & vendent, & eis tantùm prædicto modo ſatisfiet. Et bene dixi, animo fraudandi creditores latitare, ad hoc, vt habeat locum hoc edictum, & ſic animus deſideratur. nã per hoc patet quòd furioſus non dicitur latitare, cùm ſenſum nõ habeat. & ſi nõ defendatur furioſus, fit miſſio in bona ei᷒, vel dabitur curator. Et ſi curator datus nolit eum defendere, remouebitur, & dabitur in curatorem vnus de creditoribus eius, qui nõ amplius vendat de bonis furioſi, quàm ſit neceſſarium. Vẽdetur enim quãdoque de bonis furioſi, vt ſi vrgeat æs alienum, & dilatio dãnum poſsit creditoribus afferre. & ea, quæ dixi in furioſo, ſerua & in prodigo, & in ſimilibus, qui curatorum auxilio reguntur. ¶ Illud ſciendum.] Debitor meus iuit in aliam ciuitatem ad habitandum, vel alia de cauſa. Si palàm ibi ſtat, non dicitur latitare: ſed ſi debitor meus non remoueat ſe de terra, in qua conſuetus eſt ſtare, abſcondat autem ſe in domo, vel cùm eſt in palatio communi vbi redditur ius, abſcondat ſe retro columnas in fraudem creditorum: dicitur latitare. Vltimò dicit, Si cùm Titius deberet mihi centum in diem, vel ſub conditione, in fraudem meam latitet: antè quàm dies, vel conditio venerit, non vendentur eius bona propter hoc debitum. Idem ſi habebam act. contra eum, quæ per exceptionem poterat tolli. ¶ Si quis actione.] Ex contractu filij, vel ſerui tui volebam te conuenire actione de peculio: tu latitas. Certè mittar in bona tua, & vendentur ita, quòd mihi ſatisfiat: licet appareat poſteà nihil eſſe in peculio: ſicut & tenet act. de peculio, licet nihil ſit in peculio. ¶ Item videamus.] Si velim à te vendicare fundum, & latitas: fit miſsio in omnia tua bona, & etiam venditio: & hoc dicit Neratius. Si autem non latitas, ſed abſens es, nec defenderis: tunc fit miſsio in fundum petitum. Sed ſi velim à te hęreditatem quandam petere, & latitas: fit miſsio in res hæreditarias: ſi eas res dolo deſijſti poſsidere, tunc fit miſsio in omnia bona tua, & etiam venditio. Vltimò dicit, Quando mittor in poſſeſsionem rerum hæreditariarum, quod fit poſſeſſore hæredita. latitante: fructus harum rerum facio meos, ſi poſſeſſor latitans nimium fuit cõtumax: vt quia cùm eſſet citatus corã iudice, dixit. Non veniam: vel ſi nihil dixit, tamen nimis ſtetit ad veniendum: puta biennio. Fran. Accur.

ſit, creditores eius in poſſeſsionẽ mittendi ſunt, vt tamen non ſtatim bonorũ vẽditio permittatur, ſed interim bonis curator detur.

Vlpianus lib. ad edict. L. VII.

FVlcinius exiſtimat creditores rei ſeruandæ cauſa miſſos in poſſeſsionem, ex his rebus ali non debere[a]. ¶ Prętor ait, Qui fraudationis cauſa latitat, ſi boni viri arbitratu[b] non defendatur, eius bona poſsideri[c], vendiq́ue[d] iubebo.

¶ *Quando lex requirit actum, & limitationẽ, non ſufficit actus ſine limitatione, nec limitatio ſine actu.* Bar.

¶ Cùm hoc edictum locũ habeat[e] non ſufficit eum latitare[f], ſed neceſſe eſt fraudationis cauſa id fieri: neque fraudationis cauſa, ſi ſine latitatione fiat, ſatis eſt ad poſſeſsionem, & venditionem: ſed oportet fraudationis[g] cauſa latitare. Et eſt frequentiſsima hæc cauſa poſſeſsionis: nam in vſu[h], latitãtiũ bona poſsidentur[i]. ¶ Si quis bona poſſederit alicuius quaſi latitantis, qui non latitabat, & vendiderit: cõſequens erit dicere venditionem bonorum ſecutam nullius[k] momenti eſſe. ¶ Quid ſit autem latitare, videamus. Latitare eſt, vt Cicero definit, turpis occultatio[l] ſui. Poteſt enim quis latitare non turpi de cauſa: veluti, qui tyrãni crudelitatẽ timet, aut vim hoſtium, aut domeſticas ſeditiones[m]. ¶ Sed is, qui fraudationis cauſa latitat, non tamen propter creditores: etſi hæc latitatio creditores fraudet, in ea tamẽ erit cauſa, ne hinc[n] poſsideri bona eius poſsint: quia non hoc animo latitat, vt fraudet creditores. Animus[o] enim latitantis quærit, quo animo latitet, vt fraudet, an alia ex cauſa. ¶ Quid ergo ſi duas cauſas latitandi habuerit, aut plures, inter quas etiam fraudandi creditores, an venditio rectè procedat? Et puto probandum, ſi plures cauſæ ſint latitationis, inter quas eſt & fraudationis cauſa, nocere debere, poſſeq́ue hinc bona vendi[p]. ¶ Quòd ſi aduerſus quoſdã occultare ſe conſilium non eſt, aduerſus quoſdam eſt: quid dicemus? Et rectiſsimè Pomponius ſcribit, non aduerſus omnes latitationem exigendam: ſed aduerſus eum, quem quis decipere, et fraudare latitatione deſtinat. ¶ Vtrũ ergo omnes[q] bona eius vendere poſsint * qui latitat, hoc eſt, etiã ij, aduerſus quos non latitat: quia verum eſt eum latitare? an verò is ſolus, aduerſus quem latitat? Et quidẽ verum eſt, eum latitare, & fraudationis cauſa latitare, etſi[r] non aduerſus omnes latitet: ſed illud ſpectandũ Põponius putat, an aduerſus omnes latitet: eumq́ue ſolum[s] poſſe hanc venditionem impetrare, aduerſus quem latitet. ¶ Latitare autẽ eſt,

* *quia latitat.*

a ¶ Non debere.] non ergo lucratur fructus: vt &. j. titu. j. l. Prætor. & de priuileg. credito. l. fina. in princip. niſi in caſu, propter nimiam contumaciam: vt infrà ea. l. §. finali. Item niſi vt ſuprà, vt in poſſeſ. l. quæ legatorum.

b ¶ Arbitratu.] expone vt. ſ. de procu. l. penul. & fi.

c ¶ Bona poſsideri.] olim omnia: hodie pro menſura debiti: vt. ſ. l. j.

d ¶ Vendique.] non omnia etiam iure veteri: vt. j. ea. l. §. adeò. & C. de ijs, qui ad Eccle. confu. præſenti. Item ſunt multa neceſſaria: vt. j. proxi. §. Item poteſt indici multa latitanti, arg. ſ. de arbi. non diſtinguem᷒. §. ſi arbiter. & ſ. ſi quis ius dicen. non obtemp. l. j. Item facit ſ. qui. ex cau. ma. l. ait prætor. §. pe. & quod cuiuſ. vni. l. j. §. ꝙ ſi. & j. titu. j. l. ſi minor. & ſi ſer. ven. is cuius.

e ¶ Locum babeat.] aliâs, Cùm hoc: & aliâs, Vt hoc. Itẽ aliâs, habere: & aliâs, habeat.

f ¶ Latitare.] vt bona poſsideantur.

g ¶ Oportet fraudationis.] Not. duo neceſſaria vt fiat venditio, vt hîc. ſ. vt latitet, & fraudationis cauſa. Item vt labatur tempus. Item quòd conſtet de debito, ſaltem ſummatim: vt hic. & not. C. de bo. autori. iudi. poſ. cũ proponas. quorum ſi quid defuerit, non tenet venditio: vt ſ. de tranſac. l. cùm hi. §. ſi prætor. & j. de iti. actuq; pri. l. iij. §. itaq; hoc interdicto. Et arg. contrà. C. de iure deliber. potuit. & ſ. de acqui. poſ. l. quẽadmodum. Quid ergo, ſi me abſente actor fuerit in poſ. miſſus, & vẽdidit ꝗ interceſſerũt quatuor prædicta: in veritate tamẽ habebã exceptionem pacti, vel aliam: an admittar, ad rem? Reſpon. non: ſed ad pecuniam exinde redactam. arg. ſ. ſi cer. peta. l. ſi & me. in fine. Sed videtur plene cõſtare debere de debito etiam, vt fiat miſsio: vt ſ. de pecu. l. eo tempore. ſed reſpon. vt infrà eadem. l. §. ſi quis.

h ¶ In vſu.] id eſt vſualiter.

i ¶ Poſsidentur.] & venduntur.

k ¶ Nullius.] ipſo iure, vel impetrata in integrum reſtitutione ex generali clauſula: vt. ſ. ex quib. cau. ma. l. j. in fi. & ar. j. de priui. cre. l. Imperatores. & ſ. de dam. infec. ſi finita. § ſi fortè. & facit. ſ. de tut. & cura. da. ab his. l. Seiæ. & C. de prædi. mino. l. & ſi præſes.

l ¶ Occultatio.] aliâs latitatio.

m ¶ Seditiones.] facit. ſ. ex quib. cau. ma. l. ſuccurritur. & C. de acqui. poſ. l. licet. Accurſius.

n ¶ Ne hinc.] id eſt hac parte edicti, qua permittitur venditio.

o ¶ Animus enim.] nam & voluntas & propoſitum & c. vt. j. de fur. l. qui iniuriæ. in prin. & j. de ſica. l. Diuus. Quomodò ergo animus probatur? Reſpon. quia hoc dixit aliquibus, vel quia dixeram ei, ꝙ cras daturus eram ei libellum. arg ſ. de eden. quædam. §. nihil intereſt. & C. de rei vendi. ſi fundum. Item ſi iam dederat fideiuſſorem: vt ſuprà eo. l. ij. in princip. Item ſi iam lis erat conteſtata: vt. C. de iudi. l. properãdum. §. & ſi quidem. Sed ſi rediens probet ſe iuſta cauſa abfuiſſe, contra prædictam præſumptionem: apparebit venditionem nullius eſſe momenti, cùm aliquid de neceſſarijs defuerit: vt ſuprà ea. l. §. ſi quis poſſederit. & ſic not. ex interlocutorijs non fieri venditionem, niſi prædicta quatuor interueniant, quæ ſuperiori. §. notantur.

p ¶ Vendi.] facit. j. de iure fiſci. l. non intelligitur. §. ſi quis palàm.

q ¶ Vtrum ergo omnes.] ſcilicet creditores.

r ¶ Etſi.] pro quamuis.

s ¶ Solum.] quod verum eſt: ſic &. j. e. §. illud ſciendum. & arg. ſ. ſolu. matrimo. l. etiam. §. licet. & inſtitu. pro ſocio. §. manet. & infrà, de fur. l. verum eſt. argu. contrà. j. quod vi, aut clàm. l. aut qui. §. ſi quis dum. Sed quidam dicunt, huic quæſtioni non reſponderi.

a Desiderat.]vt.s.§.cum hoc.&.§.sed & is.
b Suus non est.]id est suæ mentis, vel apud se.
c Scribit.]scilicet fieri missionem.
d Remouendum.]sic &.C.de procu.l.eum.
e Ex creditoribus.]vt &.j.de cur.bo.dan.l.j.&.j.eo.l.vnus.
f Nō amplius.]vel dic vt no.s.eo.§.j.
g Mittitur.]q.d. ea vendantur, quæ solēt 10 vendi, quando vēter in possessionem mittitur: quę habes.s.de vē. in pos.mit.l.j.§.mulier. & facit.s. de hæredib' instit.l.si quis instituatur.§.item si cōditioni.
h Nō multum.]Imò nihil hoc casu, scilicet in venditione, & reddi 20 tione residui: vt.j.tit. j.si non expedierit. Itē in missione: vt.s. eo.l. hoc autem.§.nō defendi.in fi.§.In alijs autē differunt: vt.j.de reg. iur.l.in negotijs.
i In prodigo.] qđ in furioso.
k Cæterisque.]veluti, qui morbo per- 30 petuo laborant.
l Columnas.]sic.j. de priuileg.cre.l. eum.
m Alterum non.] quod dic, vt not.s. ea. l.§.j.
n Væníre.]& sic intelligitur.j.eo. l. pe.§. fin. Sed immissio fieri 40 potest: vt no.s.eo.in possessionem.
o Dicemus.]vt non fiat vēditio, nec immissio: nisi summatim probetur: vt.s.e.§.cū hoc.
p Per exceptionē.] vt. j. de regulis iur.l. nihil interest.
q Possideri.]Imò cō 50 trà: vt.s.de pecu.l. eo tempore.in prin. Solu. hîc erat dubium, an esset, vel non esset in peculio aliquid: ibi certū, quòd non erat. Vel solue, vt ibi.
r Spectamus.]vt.s. de lib.leg.l.si quis reū. §.idē Iulianus. Et hæc 60 est ratio similiter, quare debeat mitti in possessionem. Et hæc verba, & quod &c. ex pone vt. s. de pecu. l. quæsitum.in prin.
s Bona.] scilicet omnia.
t Vendenda.]id est possidenda: vt & vendi 70 possunt pro rata debiti tantùm: vt.s.e. l.j.§.j.not.& probatur ex coniunctione proxi.respon.
v Bona.]scilicet omnia: & sic Celsus Neratio contradicit in principio. & Vlpiani solutio sequitur, Hoc annotā- 80 dum est &c. Accur.
x Absente.]nam latitantis omnia bona possidenda sunt. Ioan. nisi iure nouo aliud dicas, ad instar personalis in qua fit missio pro mensura debiti: vt in authen.de exhi. & introdu. reis.§.si verò quidam.colla.v.aliud autem in peti.hæred.vbi in possess.rei petitæ tantùm fit missio etiam hoc iure: & contra latitantem, vt infrà proxi.§. Sed quæ est ratio diuersitatis: Fortè quia ibi mittitur in possess.multorum, quæ non sunt hæreditaria, dummodò possideantur pro hærede: & secundum hoc.l.illa.C.de præscript. xxx. an.l.si quis emptionis.§.penulti.&.C. vbi in rem act.l.ij. in absente intelliguntur. Vel potest dici, quòd Neratius intellexit de desinente dolo possidere: secus si possideret etiamsi latitet. Et sic est idem, quod in petitione hæreditatis: vt.j.proxi.§. & facit.s. de interroga. act. l. qui seruum. 10 §.fina.

† Limitabis hāc.l.in cōta.l. fatis & ibi gl. de in ius vo. vt non procedat in priuilegiato, qui citatus cōparere nō tenet: nec patitur secundū decretum, vt no.in.l.non videt.s. de iudi & nota ui in apostis. ad gl.fi.in.l. cōtumacia. in apostis in versic. fiue est dubium s.de re iud. Nec omitto, q latitatio, de qua hic debet fieri tēpore primi, & secūdi decreti aliâs missus non potest vendere: vt not.Bart. in l. ait prætor §.fin.s.ex quib. cau. maio.

cum tractu aliquo latere: quemadmodum factitare est frequenter facere. ¶ Adeò autem latitatio animum, & affectū occultantis se desiderat [a], vt rectè dictum sit furiosum hanc venditionem pati non posse: quia se non occultat: quia suus non est [b]. Planè si non defendatur furiosus, curatorem ei dandum: aut bona eius, vt possideantur, nominatim permittendū esse. ¶ Labeo autē scribit [c], Si nō inueniatur curator, vel defensor furiosi: sed & si curator datus eum non defendat: tunc remouēdum [d] eum esse, & oportere prætorē dare curatorem aliquē ex creditoribus [e], vt non amplius [f], quā necesse est, ex bonis furiosi væneat. eaq; seruanda Labeo ait, quę solēt seruari cùm vēter in possessionē mittit [g]. ¶ Planè interdū bona eius cognita causa vendēda erunt, si vrgeat æs alienū, & dilatio damnū sit allatura creditoribus. Ita autē vendēda sunt, vt quod supersit furioso detur: quia omnis status eius, et habitus à pupilli conditione nō multùm [h] abhorret: quod quidem non est sine ratione. Idemq; & in prodigo [i] dicendum est, cæterisque [k], qui curatorum ope iuuātur. Nec enim quisquā propriè latitare eos dixerit. ¶ Illud sciendum est, posse quem in eadem ciuitate esse, & latitare. & in alia ciuitate esse, & nō latitare. Etenim q in alia ciuitate sit, copiamq; sui faciat in publico, ibique appareat, an latitet, videamus. Sed hodie hoc iure vtimur, vt siue quis eodem loco agat, siue alio, siue peregrè agat: si tamen occursum creditoris euitet, latitare videatur †. Denique eum quoque, qui in foro eodem agit, si circa columnas [l], aut stationes se occultet, videri latitare Veteres responderunt: & posse quem aduersus alterū latitare, aduersus alterū non [m]. Constat autem vt eius ipse possit bona vēdere, aduersus quē latitat.

¶ Quia suprà exponendo edictum facit mentionē exponendo, qualiter quis latitet aduersus creditorem: ideo incipit dicere, qui sunt creditores. Bartolus.

¶ Si in diem, vel sub cōditione debitor, latitet: antè, quàm dies, vel conditio veniat, nō possunt bona eius vænire [n]. Quid enim interest, debitor quis non sit, an nondum cōueniri possit? Nam & si non sit debitor, idē dicemus [o]. ¶ Idem erit dicendum & si quis habeat quidē actionem, sed talem, quæ per exceptionem [p] repellatur. ¶ Si quis actione de peculio filij, vel serui nomine conueniri possit: si latitet, eo iure vtimur, vt possint bona ei' possideri [q], & vænire, tametsi nihil in peculio fuerit: quia esse potest: & rei iudicatæ tempus spectamus [r], vtrū sit, an non sit: & quòd teneat actio, etiāsi nihil in peculio fuerit. ¶ Item videamus, si quis aduersus in rem actionem latitet, an bona [s] eius possideri vænundariq; possint. Et extat Neratij sententia existimantis, bona esse vendēda [t]: & hoc rescripto Diui Hadriani cōtinetur: quo iure vtimur. ¶ Celsus autē lib.vj.Respon.ait, Si fundum, quē petere volo, Titius possideat, neque absens defendatur: commodius se existimare, in fundi possessionē mittendum, quā bona [v] eius possideri. Hoc annotādū est, Celsum consultum non de latitante, sed de absente [x]. ¶ Idē Celsus existimat, Si is, à quo hæreditatem petere velim, latitet: commodissimè fieri posse, vt in possessionem mittar rerū, quas [y] pro hærede, vel pro possessore possidet. Sed si dolo fecerit, quò minus possideret: bona [z] eius possidenda, & vendenda [a] sunt.

¶ Propter nimiā cōtumaciā pōt Prætor decernere, ut ex prio decreto missus fructus lucret. B.

¶ Diuus † quoque Pius in persona eius, qui hæreditatem possidēs copiam sui non faciebat, rescripsit, in possessionem rerū hæreditariarum aduersarium inducendum. In quo rescripto & fructum percipere iussit eū, qui per nimiā cōtumaciam possessoris hæreditatis [b], vt lucro ei cedat [c], in possessionem inductus est rerū hæreditariarum.

Vlpianus. LEX VIII.

SI diu [d] incertum [e] sit, ex te-

¶ SI diu.] CASVS. Si hæres institutus differt adire 70 ex non iusta causa: creditores hæreditarij mittentur in possessio. bonorum causa rei seruandæ, id est debiti. Et quandoque etiam de his bonis venditur per vnum ex creditoribus datū curatorem bonis: pu- 80 ta: si debitum vrget, vel simili de causa qđ dic vt in gloss. Sed pone, quòd duo erant hæredes: vnus repudiat, alter deliberet. Adhuc est idem, vt creditores hæreditarij mittantur in pos. Et hoc di. hæc lex, & seq. Franciscus.

y Rerum, quas.] non ergo omnium: secus in rei vendi. vt. s. §.proxi. Vel dic, vt ibi Accursius.
z Bona.]omnia.
a Et vendenda.]vs que ad quantitatem debiti: vt suprà eodē. 20 l.j.§.j.
b Hæreditatis.] cōstrue in pos.&c.
c Cedat.]scilicet fructus. Sed cōtrà suprà ea.l.in princi. & infrà de solu. Titia. Sol. hîc ponitur nimia contumacia possessoris, scilicet aperta: vt quia dicit non veniam: vel quia per magnum tēpus stetit, quòd non venit, per biennium, puta. Et secundū hoc erit idem in quolibet nimium contumaci. Vel secundū Azo. speciale est in peti.hæredi. Aliâs etiam cōtra 40 apertè contumacem non est hæc pœna. Alij non faciunt vim sit multum cōtumax, vel non: sed speciale in peti.hæredi.dicunt. Tertij, quòd hic fuerit speciale beneficium à Diuo Pio cōcessum. Quarti, quòd non aliter lu- 50 cratur: vt in contra. sed fructus suos facit: quod nihil est. Item eisdem modis solue suprà, vt in possess.leg.l. is cui.§. qui legatorū. Vel ibi est actio personalis, hîc mista. Prima placet. Item quod est lucrum, si hæres est 60 petitor? Respō. etiāsi non sit hæres missus. Argumē. contrà. C. de Carb.edic.l.ij.in fine. Quid i rei vēdi. si fuit missus in pos.rei petitæ? Videtur idem.

† Iste text. est nota. & singu. secundum Bar. ad illud, dum dicitur in summa: ad quę textum est aduertē dū, quia aliter debet intelligi, vt de ducitur, & explicatur hic fere per duas colū. in nouis interpret. Bologni.

d Si diu.]id est futurum est quod diuerterit.
e Incertum.]scilicet biennio: arg.s.loca.l.cùm domini.

Causa

a Causa cognita.]Vtrùm ex iniusta causa differant, vt tunc fiat missio:aliâs non:vt.s.de hære.insti.l.si quis ita stipulatus.in fi.

b Vrgeat.]puta,quia dilatio est damnum allatura creditoribus, secundum quosdam.

c Conditio.]rei,veluti,si testator pœnam promisit nisi certa die solutum sit:vt.j.de cu. bo.dã.l.j.& de hæred. insti.l.si quis ita stipu latus.§.j.Vel dic,cōdi tio:qa institutus est hæres si adeat hæredi tatem intra magnum tempus: vel fortuita, siue dubia.Prima pla cet:& coniungo sequē tem legem, & quod ibi not.

d Vnus ex creditoribus.] vel etiam non creditoribus: vt.j.de cura.bo. dã.l.ij.§.quæritur.qui venderet quantum est necesse: vt.s.l. Fulcinius.§.sed si curator.& facit.j.tit.j.l.iiij. Et no.q̄ non fit venditio, nisi demum cōstituto curatore:& facit.j.tit. j.l.creditore.

e Mittendos.]non vt bona vẽdantur:nisi res, vel conditio vrgeat:vt.s.l. proxi. Accursius.

f Agnoscat.]& si agnoscat partem suã, vtique & pars socij etiam inuito accrescit: vt.s.de acqui. hære. l.qui ex duabus.§.qui semel.& de suis & legi.l.si ex pluribus.Accursius.

g Si pupillus.]Pro absente. q. d. ita mittetur actor in pos custodiæ causa, ac si esset absens,& non defenderet: & facit.s. de arbit.l.diem.§. coram.& de iure co.l.ij. §.pe.&.s.e.l. Fulcini⁹: §.adeò.& quod dicit, tutorem,supple vel similem: vt.s. hoc autem.§.j.

stamento hæres extiturus, necne sit:causa cognita[a] permitti oportebit bona rei seruandæ causa possideri.Et si ita res vrgeat[b] ,vel cōditio[c] bonorum, hoc etiam erit concedendum, vt curator constituatur.

Paulus libro 56. LEX IX.

VNus ex creditoribus[d]. ¶ Si alter ex hæredibus intra tēpora sibi præstituta deliberet adire hæreditatem, alter verò neget se aditurum: videndum est, quid creditoribus agendum sit. Et placet, interim eos in possessionem mittendos[e] custodiæ causa,donec appareat is,qui deliberat, vtrùm agnoscat[f] partem suam, an non agnoscat.

Vlpianus libro 57. LEX X.

SI pupillus præsens sit, tutorē autem non habeat:pro absente[g] habendus est.

Paulus lib.8.ad Plautium. L. XI.

SI filiofamiliâs legatum, vel fideicommissum sub cōditione relictum sit:dicendũ est,tã ipsum, quàm patrem in possessionē mittendos esse:quia[h] ambo spē[i] commodi habent.

¶ *Missus in possessionem ex causa legati, uel fideicommissi,uel ex causa damni infecti non dicitur possidere:sed custodiam rerum,uel rei habere.Fran.*

Pomponius lib.22.ad Qnint. LEX XII.

CVm legati,vel fideicommissi seruãdi causa,vel quia dãni infecti nobis non caueatur, bona[k] possidere Prætor permittit, vel ventris nomine in possessiōne nos mittit:nō possidemus sed magis custodiam[l] rerum, & obseruationem nobis concedit.

Paulus li.16.Respons. LEX XIII.

AD cognitionem Imperatorum à præside prouinciæ remissus[m] : etsi in cæteris[n] litibus Romæ defendere se nō cogitur[o] , tamen in prouincia defendendus est[p] . Nam & exilio temporario puniti si defensor non existat, bona væneunt[q] .

¶ *Tria dicit. Primò,quòd prohibens creditorē, ne possideat bona debitoris: tenetur ei actione in factum.Secundò,quòd legatarius,licet sub cōditione ei legatum fuerit,tamen mittitur in possessionem bonorum.Tertiò dicit, quòd aliud est in creditore conditionali: quia talis non mittitur in possessionem bonorum debitoris.Bar.*

Paulus lib.3.Quæstio. L. XIIII.

SI quis creditorem prohibuerit,ne bona debitoris ingrediatur:datur in eum[r] actio in factum quanti ea res sit.Sed & si quis legatorum seruandorum causa missus[s] in possessionem,admissus nō est:si legati conditio pendeat,licet possit deficere[t] , æstimatur tamē id,quod legatum[v] est:quia interest eius cautum habere. ¶ Creditor autem conditionalis in possessionem non mittitur[x] :quia is mittitur, qui potest bona ex edicto vendere.

Vlpianus lib.de fideicom. LEX XV.

IS, qui rem permutatam accepit,emptori[y] similis est:item is, qui rem in solutum[z] accepit, vel qui lite æstimata rē[a] tenuit[b] ,vel ex causa stipulationis,non ob liberalitatem[c] consecutus est.

SI filio.]CASVS. Filiofamiliâs est relictum legatum sub cōditione: hæres non vult cauere de dando legato in euentum condi. Dicitur, quòd filius,& eius pater mittuntur in pos. quia ambo habent spem de habendo legato.Et dic de hoc,vt in glo.Fran.

h Quia.]si enim durante potestate conditio extitit,patri quærit: alioquin ipsi filio.Aliud in stipulatione:vt.j.de reg.iur.quæ legata.

i Spem.]pater sperat,si filio existente in potestate cōditio existat: aliâs filius: vt.s.de pig.si legati.secus in stipulatione conditionali: quia solus pater est mittendus,cùm solus habeat spem:vt.j.de verb. oblig.l.si filius.& facit.j.de præto.stip.l.Paulus.

k Cvm legati.]Bona.omnia in alijs:sed in causa damni infecti, non:vt.s.eo.l.j.

l Custodiam.]vt &.s.de acqui.pos.l.iij.§.fin.&.l.si quis autem.§. idem Pompo.&.s.vt in pos.leg.l.is cui.in princ.&.j.vti pos.si duo.§. creditores.&.j.quo.leg.l.j.§.quæsitũ.Secus videtur in misso ex Carbo.edic.vt.s.de Carbo.edic.l.iij.§.missum.

AD cognitionem.]CASVS. De prouincia appellaui ad Principem Romæ.Dicitur,q̄ non cogor respondere Romæ in aliqua alia causa,sed in p̄uincia debeo defendi:alioquin bona mea possidebuntur,& vendentur:& adducit simile. Nam damnatus in exilium vsque ad tempus,si tempore finito nō defendatur,& latitet, fit missio in eius bona,& venditio.Fran.

m Remissus.]fortè quia maiori pœna est dignus p̄ delicto aliquo: vel quia appellauit ad Principem,& fuit remissus cùm literis dimissorijs:vt.j.de libel.di.l.j.

n Cæteris.]ad differentiam eius,propter quam remissus est.

o Cogitur.]quia habet ius reuocandi domum.

o Cogitur.]durante cognitione:vt & supra,de iudi.l.ij.§. legatis. Accursius.

p Defendendus est.]per procuratorem:vt &.j.eo̅, qui ap.in pro. defendi.l.j.&.ij.Secus est ergo,si est causa criminalis:vt.j.de pub.iu. l.pe.§.ad crimen.

q Bona væneũt[a] .] Hoc accipe,si finito tē pore relegationis latitet fraudulenter:aliâs facta etiam venditio non teneret:sed tantũ missio:vt argu.s.eo.l. Fulcinius.§.si qs possederit.Hæc autē pœna exilij temporalis, quãdo possit imponi, habes.j.de pœnis.l.ab sentem.§.si sæpius. Et no. hoc pro bannitis.

a Ista gl.est singul. ad hoc,q̄ citatio facta cōtra eum,qui propter partialitates non potest venire ad ciuitatem,nō valet,nec arctat eum ad cōparendũ. Nec valet p̄cessus cōtra eum factus:nã ille, qui non potest cōparere:nō est citãdus. Bol.

SI quis creditorē.]CASVS. Cùm creditor iussu iudicis vellet intrare in pos. bonorum debitoris,prohibitus fuit ab aliquo,ne intraret. Dicitur,q̄ habet act.in factum contra prohibētē quãti eius interest. Item si legatarius cōditionalis volēs intrare in pos.iussu iudicis, prohibitus fuit:habet act.quanti eius interest,id est quãti erat legatum:licet nondũ venerit conditio.Sed secus in creditore conditionali, q interim non mittitur in pos. Frã.

r In eũ.]scilicet prohibentem,quãti ea res sit: vt &.j.ne vis fiat ei.l.j.in prin.

s Missus.]id est mittiiussus.

t Deficere.]cã ipsi⁹ rei. Vel spãliter dicit̃ in legato cōditionali.

v Quod legatũ est.]non vt præstetur tota rei æstimatio, vel dic æstimatio , scilicet tale, quale est.i. quanti nũc posset vendi:vt.j.de fur.l.si quis vxori.§.fi. Vel secũdò dic,q̄ fiet vera æstimatio rei legatæ,ac si nō esset cōditio propter contumaciam rei : vt ar.j.de tab.exhi.l.locum.§.condemnatio.Et pro hoc,quod dixit hic in principio quãti ea res est:vt.j.de ver.sig.l.hæc verba. Et sic aliud est si debetur sub conditione,quamuis non videatur interesse, quasi aliâs non intersit:vt.j.ne vis fiat ei.l.j.§.hæc verba. quæ est contrà: quia conditio potest existere.Item secundum hoc est similiter contrà.j.de regu.iur.l.quatenus.Sed hîc speciale.

x Non mittitur.]vt.s.eo.Fulcinius.§.si in diem.Sed contrà.s. eo. in possessionem.in prin.Sol.vt ibi.

IS qui.]CASVS. Si habeo rem ex causa permutationis, vel est data mihi in solutum:vel cum peteretur à me res,quam possidebam,solui eius æstimationem:vel ex causa stip.mihi res est data:dicor similis emptori.Sed quid facit hæc l.ad titulum hunc? Dic vt in glo.magna.Fran.Accur.

y Emptori.]vt &.C.de rerum permu.l.permutationem.

z In solutum.]vt &.s.de vsuca.sequitur.§.de illo.in fine.

a Rem.]de qua erat quæstio.

b Tenuit.]vt possit vsucapere : vt.s.pro empto.l.j.item vt suprà, de euic.si seruus.Sed non quoad euictionem:vt.s.de rei ven.l.ex diuerso.§.petitor.

c Non ob liberalitatē.]aliâs secus:vt.s.de ædil.edi.l.ad res. Qđ hæc lex ad titu? R̃n.quia misso creditore in pos.dato curatore bonis reuocãtur alienata in fraudē:sed ab eo,qui causam habet lucratiuã, etiamsi nō participauerit fraudē.s.cum donãte:ab alijs, ita demum si fraudē participauerit:vt.j.quæ in frau.cre.qui autē.§. simili. Alij dicunt,quia sicut agente emptore de euic.& non defenso vẽditore fit missio:sic agentibus his de euic.non defenso actore fit missio, sed

hoc ad eum, qui obtulit litis æstimationẽ, non poteſt referri: vt dixi.

DE BONIS AVTORITATE IVDICIS POS. *Id eſt de modo adminiſtrandorum bonorum autoritate iudicis poßidendorum: & cuius iudicis iuſſu poßideantur, & uendantur: ſed ſuperior eſt de cauſa poßidẽdi, & uendendi.*

a Venire.] id eſt peti vt fiat vẽditio à iudice ei* loci vbi &c. q. d. non à iudice, in cuius territorio res ſint ſitæ. *(marg.: * rebus.)*

b Deſt.] vbi domicilium. quod vbi ſit, habes. C. de incol. l. ciues. & j. ad muni. eius. in fi. & l. ſi quis inſtructus. Accur.

c Vt vbi.] Contraxerit. vel etiam alio modo ſortiatur ibi forum. Accur. *(marg.: * al. Pau. lib. 22. ad edict.)*

d Eo loco.] ſ. tantũ: nam & in eo ſecundũ quoſdam: vt arg. ſ. de conſtitu. pe. ſi duo. §. j. Quod non placet, vt hîc, & ſ. de iudi. heres. §. fi. & j. de ac. & ob. cõtraxiſſe. & ſ. de act. emp. l. idem. §. fi. Sed videt, φ nec in loco vbi eſt ſolutio facienda: vt argu. de cõſti. pe. eum qui. §. j. Solu. vt ibi.

Si ſeruus.] CASVS. Dñs in teſtamento ſuo inſtituit ſeruũ ſuum ſibi hæredem ſub cõdi. dandi: puta, ſi dederit centũ: vel ſub condi. alia, puta, non dandi: et dubiũ eſt, an fiat hæres, vel non. Dicitur, φ ad poſtulationẽ creditorũ iudex ſtatuet tempus inſtituto: vt ſi intra illud adeat, bene ſit: alioquin. i. ſi nõ adeat intra prædictũ tẽpus, perinde erit, ac ſi non eſſet hæres inſtitutus: & ſic dabitur curator bonis, vt ſatisfaciat creditoribus: nõ tñ impedieť libertas ſerui, quin fiat liber exiſtente cõdi. licet nõ poſsit amodò eſſe hæres cũ effectu. Et hæc ſunt vera, φ detur curator bonis, qui ſatisfaciat creditorib*, niſi appareat aliqs, qui dicat ſe hæredẽ, vel volens defendere hæredi. nomine defuncti. Nã hoc caſu, qui hoc dicit, audieť, & bona defuncti nõ vẽdent. Frã.

e Sub conditione.] dãdi aliquid: vt. j. dices. Et quod ſubijcit, aut pro. i. Sed primò ſub cõditione non dãdi, ſecũdò ſub cõditione dãdi. Sed aliàs poſuit exẽplum de dubio. ſ. de hære. inſti. l. pignori. vbi ſeruus fuit purè à domino inſtitutus, qui erat pignori obligatus: nam ita demum erit hæres, ſi creditoribus ſatisfaciat. Quod non placet: quia ille non conſequeretur libertatem, niſi priùs creditoribus ſatisfaciat. Hîc autem conſequitur, & ſi non ſatisfaciat: vt infrà, dicit.

f Decerni.] à prætore: & eſt ſimilis denũciatio. ſ. qui ſatiſda. cog. l. ſi fideiuſſor. in prin. & de leg. ij. ſi tñ. & de hære. inſti. l. ſi quis inſti. §. j.

g Non eſſet.] & dab tur curator bonis: vt & ſ. ti. j. ſi diu. & j. de cure. bo. dan. l. j. §. j. Accurſius.

h Quod plerunque.] ſcilicet vt ſit dubium, an hæres ſit &c.

i Dies.] dandæ pecuniæ.

k Bona.] poſsidenda, & diſtrahenda. Accur.

l Obſeruandum eſt.] vt dies ſtatuatur à prætore, & poſteà de bonis non audiatur. Accurſius.

m Competet.] id eſt poterit competere, ſcilicet ſi impleat cõdi. ſicut. ſ. de ſta. lib. l. Labeo.

n Neq; hæredẽ.] quãtũ ad emolumẽtũ: ſed hæres eſt in veritate: nã & dãnoſa hereditas eſt hrditas: vt. ſ. de ver. ſig. l. hrditatis. Et verba cũ effectu hîc accipiũť: vt. ſ. ne qs cũ, q i iusvo. l. pe. §. j. aliàs nõ poſſet dici, φ cõſequereť libertatẽ ex teſtõ, ex quo hrditas nõ adiť, nec aliqs hæres extitit: vt. C. de fideic. l. cã quã. niſi ĩ caſu. ſ. cũ addicunť bõa alicui cã libertatũ cõſeruãdarũ: vt inſti. de eo, cui liber. cã bona. §. j.

o Neque.] quantum ad effectum: quia res hæreditariæ diſtrahẽdæ ſunt: aliàs bona dicuntur, etſi nihil habent emolumenti.

p Siquis tamen.] licet verum ſit bona defuncti poſsideri: ſi tamen extat defenſor, non erit verum.

q Defunctum.] id eſt hæreditatem nomine defuncti: aliàs nullum eſſet iudicium, nulla defenſio. vt. ſ. de iudi. de qua re. §. cũ abſentem.

r Vænire.] id eſt vendi.

Si minor.] CASVS. Minor. xxv. an. habens curatorem conuentus eſt ab aliquo, nec defenditur per curatorẽ, vel per alium. Dicitur, φ bona eius vendẽtur ita, φ ſatiſfiat creditori. Et hæc ſunt vera, ſiue minor non latitabat, vel etiã ſi latitabat de facto: nam de iure non dicitur latitare, cũ ſui nõ ſit idoneus defenſor.

s Si minor.] adultus. nã in pupillo ſec*: vt. ſ. ti. j. l. in poſ. §. j.

t Qui habet curatorem.] ſecus ſi nõ habeat: quia tũc nõ fit vẽditio niſi eorum, quæ nõ poſſunt ſeruari: vel propter graue æs alienũ: vt. ſ. ti. j. l. Fulcini*. §. adeò. ſecundũ quoſdã. Vel dic ſecundum Azo. idẽ, quãdo non habet curatorẽ: vt. ſ. ti. j. hoc autẽ. in princ. ſed in furioſo, & prodigo ſerua quod dicitur in. d. §. adeò.

v Inueniat.] No. ergo*, φ ipſemet ſibi debet inuenire curatorẽ & tunc nec creditores tenẽtur ei inuenire: poſſunt tamen ſi volunt: vt. C. qui pe. tut. l. admonere. *(marg.: a Habes hic glo. ſing. ad hoc, quòd minor citatus debet legitimè comparere: vide licet cũ curatore in citatione hoc non dicatur Bol. Intelligitur enim ita citari minor, vt legitimus comparet: vt in l. non ideo minus. in fi. C. de procur.)*

x Licet.] reſpicit hoc Licet, patitur, verbũ. Vel dic, nõ latitet etiã de facto: vel latitet de fctõ ſed de iure fingit nõ latitare: vt ſubijcit. Quõ fit ergo vẽditio, cũ nõ latitet, vel fingit nõ latitare? vt. ſ. tit. j. l. Fulcini*. §. adeò. ĩ pri. §. quæ eſt contrà? Sed dic ſpeciale in hoc caſu, quia non poteſt latitare: nam aliàs creditor ad ſuum debitum nõ deueniret: quod eſſe non debet: vt. ſ. de eo, quod certo loco. l. j. reſtituitur tamen propter graue damnum: vt ſuprà, de minori. ſi ex cau. in princip. Ex prædictis no. minorem deterioris conditionis, quàm maiorem: quoniam bona maioris non venduntur, niſi latitauerit: ſed bona minoris, ſic. Sed hoc propterea, quia ſi fuerit facta latitatio à curatore: contra eum agere poteſt minor.

Si non expedierit.] CASVS. Pupillus adiuit hæred. patris: poſteà habita reſtitu. abſtinuit: & ſic ꝓpter creditores bona ſunt vendenda. Dicitur, φ vẽdentur ita, φ ſatisfiat creditoribus: & reſiduum, quod remanebit, dabitur pupillo. Tãdẽ dicit, Pupillus adiuit hæreditatẽ, & aliqua geſsit circa hæreditatẽ: poſteà abſtinuit ſe ab hæreditate per in integ. reſti. Dicitur, φ eã, quæ geſsit, tenent. Sed pone, φ quibuſdã ex creditoribus hæreditarijs ſoluit tãdẽ: & ſic bona hæreditario vẽdũtur ꝓpter alios creditores an repetet qđ ſolutũ eſt primo? Et certè ſi ille, cui fuit ſolutũ, fuerat ſolicitus in exigẽdo, alij verò nõ, nũquã auferetur quod habuit propter vigilãtiã ſuã: & alter imputet ſibi, φ fuit piger: ſi aũt vterq; fuerat ſolicitus, & pupillus ſoluit vni tantũ: tũc ſi tantũ in bonis eſt, φ poſsit ſatisfieri alij bene qđẽ: ſi nõ, tũc cõmunicabit iſte quod habuit. Et hæc ſunt vera, qñ pupillus ſoluit ex bonis paternis: ſi autẽ de ſuo proprio: tũc pupillus de hęreditate deducit quod ſoluit de ſuo: ſi autẽ nihil eſt in bonis hæreditarijs: tunc pupillus repetet, quod ſoluit, ab eo, cui ſoluit.

y Retinere.] & per hoc petijt reſtitui vt abſtineret: vt. ſ. de mino. ait Prætor. §. non ſolùm.

z Pupillo reſtituatur.] vt iterum liceat ei adire: quod poteſt: vt. ſ. de mino. l. & ſi fine. §. reſtitutus. & eſt ſic. ſ. ad Trebel. l. ſi pupillus. Vel dic, φ non fuit reſtitutus vt abſtineat. & tamen fit vẽditio propter debitum vſurarium. Quod ei expedit: aliàs eſſet differenda ad ætatem adultam vendit io: vt. ſ. titu. j. l. apud. §. fi. & l. hoc autem. & l. in poſ. §. j. & l. Fulcinius. §. adeò. quæ ſunt contrà: & facit. ſ. de re iudi. l. ex contractu. Accurſius.

TITVLVS V.

De bonis † autoritate iudicis poſsidendis, ſeu vænundandis.

Bona debitoris latitantis uænire debent iuſſu iudicis illius ciuitatis, in qua reus debet defendi: id eſt ubi domicilium habet: uel in loco contractus. Et dicitur locus cõtractus etiam ille, in quo ſolutio facienda eſt.

Caius. LEX I.

Vænire[a] ibi bona oportet, vbi quiſq; defendi debet.

Paulus libro 53. LEX II.

Deſt, vbi domicilium[b] habet.

Caius lib. 3. LEX III.

Vt vbi quiſq; contraxerit[c]. Contractum autem non vtique eo loco[d] intelligitur, quo negotium geſtum ſit: ſed quo ſoluenda eſt pecunia.

Inſtituto ſub cõditione poteſtatiua ſtatuitur tempus, intra quod cõditionẽ impleat, & adeat: aliàs hæreditate priuabitur: ſed libertati præiudicium non fiet. Bar.

Paulus lib. 4. ad edict. LEX IIII.

Si ſeruus ſub conditione[e] hæres inſtitutus ſit, aut dubiũ ſit, an is hæres liberq; futurus ſit: nõ eſt iniquum poſtulantibus creditoribus ita decerni[f], vt ſi ante certum tempus is hæres non extiterit, perinde omnia obſeruentur, ac ſi is hæres ita inſtitutus nõ eſſet[g]. Quod plerunque[h] accidit, ſi ſub conditione dandæ alicui pecuniæ hæres inſtitutus ſit, nec dies[i] appoſitus ſit: ſed hoc, quantùm ad bona[k], ita obſeruandum[l] eſt. Cæterùm libertas ei quandocunque competet[m], & à prætore conſeruanda eſt, etiamſi certum ſit neq; hæredem[n], neque[o] bonorum poſſeſſorem futurum. Si quis[p] tamen hæredem ſe reſpondendo, vel actiones patiendo, defunctum[q] defendat: bona defuncti vænire[r] nõ poterunt.

Minor habens curatorem, ſi à nullo defendatur: patitur mißionem in bona ſua, ſiue latitet, ſiue non.

Vlpianus lib. 60. LEX V.

Si minor[s] xxv. annis, qui habet[t] curatorem, à curatore nõ defendatur, nec alium defenſorem inueniat[v]: bonorum vẽditionem patitur, & ſi non latitet, licet[x] non fraudationis cauſa latitare videatur, qui ſui non eſt idoneus defenſor.

Paulus libro 54. ad edictum. LEX VI.

Si non expedierit pupillo hæreditatem parẽtis retinere[y], prætor bona defuncti vænire, permittit: vt quod ſuperauerit, pupillo[z] reſtituatur.

Geſta per pupillum obſeruantur: licet poſteà ſe abſtineat. Item ſolutio facta uni creditori, altero negligente, non reuocatur: ſed utroque inſtante in ſubſidium communicatur quod ſolutũ eſt: uel pupillo reſtituetur ſi de ſuo ſoluit. Bart.

¶ Si pupillus antè, quàm abstineret [a], aliquid gesserit, seruandum est [b]: vtique si bona fide gesserit. Quid ergo, si quibusdã creditoribus soluerit, deinde bona vænierint? Si quęratur, an repetitio [c] sit: ex causa [d] id statuendum Iulianus ait, ne alterius aut negligentia, aut cupiditas huic, qui diligens fuit, noceat [e].

¶ Quòd si vtroq; instante, tibi gratificatus tutor soluerit: æquũ esse aut prius eandem portionem mihi quæri [f], aut communicãdum [g] quod accepisti: et hoc Iulianus ait: apparet autem loqui eum, si ex bonis paternis solutum sit. Quid ergo, si aliunde [h] pupillus soluerit? reddi ei debebit, necne? & vtrùm ꝑ creditore, an ex hæreditate? Scæuola noster ait, Si aliquid sit in bonis, deducendum ex hæreditate solidum [i] exemplo eius, qui gessit negotia [k]. Sed si nihil sit in bonis: non esse iniquum, aduersus creditorem dãdam repetitionem quasi indebiti [l] soluti.

¶ *Stipulatio collata post mortem promissoris facit hæreditarium esse debitum. Idem, si fideiussor soluit pro debitore post mortem eius: quia habet actionem mandati contra hæredes.*

*Paulus. LEX VII.

al. Cai⁹ lib. 23. ad edict.

HÆreditarium [m] æs alienum intelligitur [n] etiã id, de quo cum defuncto agi non potuit: veluti, quod is, cùm moreretur, daturum se promisisset [o]: item quod is, qui pro defuncto fideiussit, post mortem eius soluit [p].

*Caius. LEX VIII.

al. Vlp. lib. 61. ad edict.

IN venditione bonorum etiam vsusfructus [q] venit: quia appellatione domini fructuarius † quoque continetur [r].

¶ *Creditor missus in possessionem prædij debet fructus uendere, uel locare, si debitor ante missionem hoc non fecit: nisi ipse debitor uendidisset, uel locasset fructus in fraudem creditorũ: nam tunc creditor missus iterum uendit, uel locat fructus prædij. Item mercedes uecturæ suorum iumentorum continentur nomine fructuũ. Item creditor locat quanto tempore sibi placuerit. Et si plures sunt creditores, possunt unum ex eis eligere, qui uendat, uel locet: sin autem Prætor causa cognita eliget unum eorum. Hoc dicit usque in finem legis.*

¶ Siquis fructus ex prædio debitoris capi poterit: hunc [s] creditor, qui in possessionem prædij missus est, vendere, vel locare debet: sed hoc ita demum, si nõ antè vænierat [t], neq; locatus erat [v]. Nam si iam à debitore vel locatus erat, vel vænierat: seruabit [x] Prætor vẽditionem, & locationem à debitore factam, etiamsi minoris [y] distractum est, vel locatum: nisi in fraudem creditorum hoc fiat: tũc enim Prætor arbitrium dat creditoribus, vt ex integro locationem, vel venditioné faciant [z]. De cæterarum [a] quoque rerum fructibus idem erit dicendũ: vt siqui locari possint, locentur: puta, mercedes seruorum, vel vecturæ iumentorum, cæterorumq;, quę possunt locari. ¶ De tempore locationis nihil Prætor [b] locutus est: & ideo liberum arbitrium creditoribus datum videtur quanto tempore locent: quemadmodum illud est in arbitrio eorum, vendant, vel locẽt scilicet, sine dolo malo: ex culpa [c] autem rei non fiunt [d]. ¶ Si vnus sit qui possideat bona, expeditum erit de locatiõe. Quod si nõ vnus, sed plures sint: quis eorum debeat

a ¶ Abstineret.] per in integ. resti.

b ¶ Seruandum est.] vt. s. de acqui. hære. l. quoties. & . j. de sepera. l. ab hæreditate. & . j. de sol. l. ante. & . s. de mino. l. si mulier postquàm. & . l. integrum. Accursius.

c ¶ Repetitio.] eorũ, quæ sunt soluta. Sed qua actiono repetuntur? Respõ. j. statim dices.

d ¶ Ex causa.] quasi dicat cum distinctione est dãda repetitio.

e ¶ Noceat.] quod esse non debet: vt & . j. quæ in frau. cre. pupillus. & . l. q aũt. §. apud. & . §. sciẽdũ. & . s. de mino. l. si mulier. Est ergo locus gratificationi, nisi vtroq; instãte, vt subijcit: & facit. s. de reli. l. fi. Sed cõtra. s. ꝓ socio. l. verũ. §. si cùm tres. vbi reuocat vni solutũ: sed ibi ius fraternitatis est: vt. s. eo. l. in princip.

f ¶ Mihi quæri.] ex hæreditate, de qua adhuc superest.

g ¶ Communicandum.] quando nil superat, cũ omnia essent vẽdita p priores. Sed qua actione reuocãtur, vel cogũtur ad cõmunicãdum? vel à quo? Rñd. Creditores alij agẽt condictione indebiti, vel sine cã: cum ex post facto appareat, non causa vel non debitũ cũ effectu: vt. s. de cõdi. inde. l. tutores. & . j. in fine. huius legis. Quandoq; condi. ex lege: vt. C. de iure deli. l. fi. §. licẽtia. & facit. C. de non nu. pecu. l. si cui.

h ¶ Quid ergo si aliũde.] nõ de bõis patris sed de suo ꝓprio, vel mutuo accepto.

i ¶ Solidum.] & sic fecerũt cruciferi de hæreditate Bõbologni: sed hypothecariæ dominę Hymeldę nõ pręiudicauerũt, quam in bonis illis habebat.

k ¶ Gessit negotia.] scilicet hęreditaria, & tãquam hæres, cùm non esset: qui cõuẽtus de hæreditate deducit quod creditoribus de suo soluit vt. C. de peti. hęre. l. de hærede. & . s. de peti. hære. l. si quis pos. & facit. j. de sepa. l. ij.

l ¶ Repetitionem indebiti.] nã fuit debitum: sed ex post facto indebitum apparet personæ fauore: vt. s. de cõdi. inde. l. interdum. & facit. s. de eo, per quem factum est. l. fi. in prin.

HAereditarium.] CASVS. Ad euidentiam legis nota, ꝙ quando dubitatur, sit soluendo hæreditas, vel non, creditoribus, & legatarijs, præferuntur creditores, vt eis primò soluatur: in nostra autem. l. quia de duobus dubitatur sint creditores vel nõ, decedit ur. Et primus est, Titius promisit mihi. x. cùm decedat: nã post mortem eius incipio posse petere, & creditor dicor hæreditarius. Idem si fideiusseram pro Titio: & eo mortuo pro eo solui: & sic habeo act. mãdati cõtra hæredes eius: nã dicor creditor hæreditarius.

m ¶ Hæreditarium.] ex cuius nomine creditores in pos. mittũtur: & tunc demum impetratur venditio cùm verè constat de debito: vt s. titu. j. Ful. inius. §. i. Accur.

n ¶ Intelligitur.] vt sic legatarius præferatur: vt. s. ad Treb. l. j. §. fi. Item vt separatio impetretur: vt. j. de sepa ra. l. j. in prin.

o ¶ Promisisset.] ad hoc insti. de inuti. stipu. §. ita autem cõcepta. & C. vt acti. ab hærede: & contra hæredes. l. j. Accur.

p ¶ Soluit.] sicque hodie incipiat agere posse mandati cum effectu: quod dic, vt. C. manda. si pro ea.

† Tu dic, ꝙ hoc est impropriè: vt no. gl. in l. cũ manusa. s. de contra. empt. & vend. & gl. in. l. proprietatis. C. de probat. vbi dicit, ꝙ dicitur domin⁹ ratiõe vsusfructus, dicitur etiã dominus ratione pręeminẽtiæ, vt no. gl. in. l. nõ quocunque. §. fundũ in ver. si abest. de leg. j.

IN venditione.] CASVS. Cùm venduntur bona debitoris, vendetur & vsusfru. si quem habebat in fundo alieno. Secũdò dicit, ꝙ creditor missus in pos. prædij debitoris latitantis, potest vendere hunc fundum, vel locare, nisi esset primò venditus, & locatus à debitore: nam istud non retractaretur, nisi esset factum in fraudem creditorum. Nam tunc creditores darent electionem emptori, vel conductori, vt vel habeat emptum pretio iusto, vel conductum iusta mercede: vel reddat agrũ habito, quod dederat. Et qđ dixi de fundo, idem in cæteris rebus, vt in seruis debitoris, vel iumẽtis. Itẽ quod dixi, quòd creditores possunt locare: intellige intra quãtũcũq; tempus: est enim in arbitrio eorũ quanto tempore locent: & de dolo tantùm tenentur, non de culpa, & intelligas leui. Et si vnus est creditor, qui possideat, & velit vendere, vel locare, planum est quia poterit. Si autẽ sunt plures creditores missi, & omnes velint vendere, vel locare: vel cõcordẽt, per quẽ eorum hæc fiant: planum est. Si verò nõ cõueniat per quem fiat venditio, vel locatio: tũc Prætor eliget vnũ de his p quẽ hęc fiãt. F.

q ¶ Vsusfructus.] pertinens ad eum, cuius bona væneunt.

r ¶ Continetur.] quo ad hoc, vt si debitor latitans habeat vsumfr. in aliqua re, ille vẽdatur. Item quoad alia quãdoque: vt. j. de verbo. oblig. liber homo. & . s. de vsufruc. l. vsusfructus. Sed in alijs casibus, non: vt insti. de hære. instit. §. alienus. & . j. de fur. l. falsus. in fi. & . j. de verbo. signi. l. rectè.

r ¶ Continetur.] quã tùm ad ius, cuius dominus rectè dici põt.

s ¶ Hunc.] scilicet fructum, id est prædium, ex quo fructus percipitur. Et ita expone. j. statim. §. de cæterarum &c.

t ¶ Vænierat.] i. antè quã venditus sit. Acc.

v ¶ Erat.] à debitore.

x ¶ Seruabit.] aliud in emptore fundi: vt. C. loca. emptorem.

y ¶ Etiam si minoris.] vt. s. loca. Item vbi vltra dimidiam fuerat deceptus: vt. C. de rescin. ven. l. ij.

z ¶ Faciant.] data electione emptori, vel conductori, vtrũ malit rem emptam, vel conductam iusto pretio, seu mercede: an verò discedere pretio recepto, seu mercede: vt suprà, siquid in frau. pa. l. j. §. siquid in fraudem.

a ¶ De cæterarum.] non tantùm de fructibus prædiorum, Azo. Et sic dic de fructibus, scilicet rerum, de quibus proueniunt fructus.

b ¶ Prætor.] quia plura verba dixit, quàm sint. j. l. proxi. iu princ. & facit. s. de iure delib. l. j. in fine.

c ¶ Ex culpa.] s. leui: vt. j. l. proxi. §. est pręterea. quę est, si nõ potuerit locare sua culpa præstãte impedimẽtũ: si autẽ põt, & nõ facit, nec ipse fructus ꝑcepit: dolus est: vt. s. mã. l. dolus. & . j. l. ꝓxi. §. in cũ. Si bi ergo in debitum computat, vel debitori reddit: vt. j. l. ꝓxi. in prin. Itẽ no. hìc secũdũ quosdã, ꝙ appellatione culpæ nõ cõtinetur lata: nõ ergo bene exponitur quod est. C. mã. l. à procuratore. ꝙ ibi dicit, præstare omnẽ culpã, nã dicũt latã, & leuẽ. Interdũ tamen appellatione culpæ cõtinetur & lata: vt. C. de neg. gest. l. curatoris. & . l. tutori. Sed cõtra videtur. s. de lega. j. si seruus. §. cũ qd ergo. secũdũ Azo.

Culpæ appellatione an lata cõtineatur.

d ¶ Non fiunt.] sic. j. de cur. bo. dan. l. fi.

a Prætorem.] sic insti. de satisda. tu. §. j. & in decre. lxiij. di. ca. fina.
b Vendat.] Vt fortè senior iuniori, ditior pauperiori, nobilis inferiori gradu constituto præferatur.

Prætor ait.] Ponit edictũ, quod habet tria mẽbra. Primum, Si creditor missus in pos. bonorum debitoris percipiat fructus ex illis bonis, nec eos restituat ei, ad quẽ res pertinet, tenebitur ad hoc act. in fa-10 ctum. Secundũ membrum est, Si creditor missus in pos. bonorũ debitoris impendit de suo sine dolo malo: in illis bonis habet act. in factum ad hoc. Tertiũ membrũ est, Si creditor missus in pos. destruxerit bona dolo 20 malo, tenebitur act. in factũ ad hoc emendandũ. Posteà reuertitur ad primũ mẽbrũ, & dicit, quod dixi de fructibus, vt eos reddat creditori: idẽ, si qd peruenit etiãsi pœnã sit cõsecutus creditor ex compromisso, quod 30 fecerat debitor, cùm aduersario, qui aduersarius inciderat in pœnã. Itẽ quod dictũ est in secundo mẽbro, q̃ si quas expẽsas facit de suo creditor sine dolo malo, q̃ eas repetit, est verũ, siue proficiãt ex pẽsæ ipsi debitori, siue 40 nõ: sufficit enim q̃ sine dolo malo expẽdit. Itẽ quod dixi in primo membro, q̃ debent restitui fructus ei, ad quẽ res pertinet: intellige nõ solũ debitori, sed etiã curatori bonis dato. Itẽ huic creditori dabitur act. cõ-50 tra prædictos pro expensis quas fecit de suo, vt in familia debitoris alẽda, vel in prædiis fulciendis, vel in similibus: dũmodò sine dolo malo expẽdit: nõ aũt habet act. neg. gest. sicut nec socius, q̃ cõmunẽ insulã fulsit, 60 cùm & hîc creditor cũ expẽdit in bonis debitoris, cõmune negotiũ dicatur facere. Idẽ hic creditor tenetur, si dolo malo deteriora facit prædia debitoris, vel alias eius res. Tenet eñ tm̃ ꝑpter dolũ, nõ de culpa: licet secus sit ĩ creditore, q̃ habet pignᵒ cõuẽtionale: q̃ tenet etiã de culpa. Et qđ dixi in creditore 70 misso ĩ pos. idẽ ĩtellige in curatore bonis dato vt teneat tm̃ de dolo. Itẽ creditor missus in pos. bonorũ debitoris si nõ vendat de bonis illis, cũ hoc debitori expediret: vel nõ locet fundos debitoris, & minᵒ percipiat fructuũ, quã facceret, si locasset, vel vẽdidisset: tenet ad ĩterésse ꝓ tpe, quo stetit in pos. vel alius pro eo: nõ ꝓ alio tpe. Vltimò dicit, act. in factũ ex primo, & secũdo capite perpetua est, & hæredi, & in hæredẽ datur. Actio in factũ, q̃ ex tertio capite nascit̃ est annalis, & in hæredẽ nõ datur: cũ propter dolũ nascat̃, nisi inquatũ ad eũ peruenit: hæredi autẽ datur. Hoc dicit hæc lex cũ duabus sequen. Fran.

locare, vel vẽdere, quæritur. Et siquidem cõuenit inter eos, expeditissimum est: nã & omnes possunt locare, & vni hoc negotium dare. Si verò non conuenit: tunc dicendum est, Prætorem [a] causa cognita eligere debere, quis locet, vel vendat [b].

Ponit uerba edicti continentis tria capita. Secundum ibi, Quod impensæ. Tertium ibi, sine dolo malo. Vide per te.

Idem lib. 66. ad edict. LEX IX.

Prætor ait, Siquis, cùm in possessione bonorum esset, quos eo nomine fructus cœperit, ei ad quem ad res pertinet [c], non restituat [d]: siue quod impensæ [e] nomine sine dolo malo fecerit, ei non præstabitur: siue dolo [f] malo eius, deterior causa possessionis facta esse dicetur: de ea re iudicium in factum dabo.

Exponit quid contineatur nomine fructuum usque ibi, Est præterea quæsitum.

Quod de fructibus ait: etiam de cæteris, quacunq; ex re [g] debitoris ad creditorẽ peruenerint, intelligendum est. Et sanè debuit hoc ita esse. Quid enim, si ex cõpromisso, vel alio casu pœnã cõsecutus est? Nã eã pœnã quã consecutus est [h], præstare debet. Quod ait prętor sine quod impensæ noĩe sine dolo malo fecerit [i], ei nõ pręstabit: hoc eò spectat, vt siqd ipse erogauerit creditor, si modò sine dolo malo erogauerit, ei hoc præstetur. Sufficit igit̃ [k] sine dolo malo erogasse, etiãsi nihil profuit erogatio eius rei dębitori. His verbis [l], Ei ad quẽ ea res pertinet, etiam curator bonis distrahẽdis datus continebitur [m]: & ipse debitor, si contigerit, ne bona eius væneant. Et ipsi itaque [n] creditori aduersus hos [o] dabitur, actio, quos enumerauimus, siue qd in fructibus recipiẽdis erogauerit, siue in familia alẽda, curãdáve, vel prædijs [p] fulciẽdis, vel reficiẽdis, vel de damno infecto pro mittẽdo, vel pro seruo noxali iudicio defenso: si mõ nõ magis eũ expedit [q] dedere, quã retinere. Quòd si dedere expedit, consequens erit reperere eũ nõ debere [r]. Generaliter etiam dicendum est, quicquid impẽdit in rem, si modò sine dolo malo impendit, petere [s] eum posse. Nam negotiorum gestorũ agere non magis potest, quã si socius cõmune ædificiũ fulsit [t]: quia hic quoque creditor commune, non alienum negotiũ, gessisse videtur.

Creditor de dãno, uel deterioratione prædiorum tenetur de solo dolo, non etiam de culpa.

Est prætereà quæsitũ, si deteriora prædia facta fuerint sine dolo [v] malo creditoris, vel iura [x] eorum amissa, vel ædificia diruta, vel exusta, item familiæ, pecorumq; acta cura [y] non sit, aut possessio alij tradita, sine dolo malo tamẽ: creditor an teneatur? Et apparet eũ non teneri, quia dolo malo caret: eritque melior eius cõditio, quã in pignore [z] creditoris, qui non tantũ dolũ malum, verũ culpam [a] quoque debet. Eadẽ causa est in curatoribᵒ bonorum: nam & isti tenentur vt creditores [b]. In eum quoq;, qui neque vendiderit fructũ [c] prædij, neque locauerit [d], in factum actionem dat Prætor: & in hoc cõdẽnabitur, quanto minus propter hoc perceptum est, quia neque vẽdidit neq; locauit. Cæterùm si tantum perceptũ est, quãtũ perciperet̃ si locatus, vel distractus fructus esset,

c Prætor.] tria dicit hoc edictum. Accursius.
c Pertinet] vt debitori vel curatori dato bõis: vt j. e. §. his verbis.
d Non restituat.] ad quod tenet̃: vt hîc. Sed cõtrà. s. ti. j. Fulcinij. in fi. Sol. vt ibi. Sed quis colliget? Respon. debitor: & si non facit, tũc creditor: vt. s. vt in possess. le. is cui. §. qui legatorum.
e Siue quod impensæ.] Ecce secundum dictum: & agitur hîc contra debitorem: sed superiori contra creditorem.
f Siue dolo.] Ecce tertius casus.
g Ex re.] id est occasione rei debitoris: vt subijcit: sic. j. de incen. rui. nau. l. j. §. ex incendio. & insti. per quas perso. no. acqui. §. j.
h Cõsecutᵒ est.] occasiõe horũ bonorũ: nullũ ergo lucrũ facere debet, sicut nec neg. ge. vt. j. e. creditore ĩ fi. & s. de neg. ge. fin aũt. §. itẽ nec procurator. & s. de procu. q ꝓprio. §. in cæteris. nec hæreditatis pos. vt. s. de peti. hær. l. vtrũ. §. fi. & facit. s. de noxa. si ĩ re cõi. ĩ fi. j. rñ.
i Fecerit.] scilicet creditor.
k Sufficit igitur] sic. s. de nego. gest. l. ed 10 an vltro. §. j. secus in pupillo, cuius in re fit impensa: vt. s. de neg. gest. si pupilli. in prin. & l. litis, & in Ecclesia, & in ciuitate: vt. s. si cer. peta. ciuitas. & C. de sacrosan. Eccl. aut. hoc ius porrectũ. in fi. Itẽ secus in cõuetiona 20 li pignore, in quo im pẽsa nõ stultè demum facta repetitur: vt. s. de pign. ac. l. si necessarias. in prin. & l. si seruos. quæ omnia sunt argu. contra.
l His verbis.] Hoc ad primam partem edicti pertinet.
30 m Cõtinebitur] si bona vendantur: vt & j. de cu. bo. dan. l. ij. in fi. j. respon. & l. fi.
n Et ipsi itaq;.] nũc ad secũdã partem edicti: & facit. j. de cur. bo. dan. l. ij. in princip.
o Hos.] id est curatorem, & debitorem.
40 p Prædiis.] scilicet vrbanis.
q Expedit.] i. putat expedire, cùm ex dolo solo tenetur: vt. s. §. proxi.
r Non debere.] hoc ita si sciebat nõ expedire, cũ ex dolo teneatur tantũ. Alij dicunt 50 hoc speciale in noxalibus, vt teneat̃ vltra dolũ: quod non placet. Sed an saltẽ tãtũ, quãtum seruus valet, repetat? Ar. q̃ sic. s. de neg. gest. si pupilli. §. sed & siquis. Ecõtrà q̃ non: quia nõ tã alieno, quã suo gerebat nomine: 60 vt. j. ꝓxi. §. vnde donare videt̃: vt insti. de rerũ diui. §. ex diuerso. & facit. s. de peti. hę re. vtiles. & de ac. emp. l. emptorem. in princi.
s Petere.] in factum actione.
t Fulsit.] cùm pro parte fulcire non posset: aliàs ageret neg. gest. vt. s. communi diui. l. siquis putans. §. i. & s. famil. erc. hæredes. §. non 70 tãtùm. & de neg. gest. si communes. & facit. s. de noxa. si seruus communis. & s. communi diui. l. & si non omnes. §. fin. & l. in hoc. & s. de pac. l. si cùm fundum. Sed arg. contrà. s. de vsufru. si absente.
v Sine dolo.] & lata culpa: vt. s. si mensor fal. mo. di. l. j. §. ideo.
x Iura.] id est seruitutes.
y Cura.] id est habita cura.
z In pignore.] conuentionali.
a Culpam.] i. leuẽ etiam: vt. s. de pig. act. l. si cùm venderet. §. fin. & insti. quib. mo. re con. ob. §. fi. & j. de reg. iur. contractus. Et not. hîc differentiam inter Pretorium, & conuentionale pignus: vt dixi. s. de 80 pig. ac. l. j. quibus adde alia: vt. j. vt pos. l. j. §. creditores. Item facit. s. de dam. infect. l. si finita. §. siquis damni.
b Creditores.] in possess. missi: licet quidam dicant, id est conuentionales. Accursius.
c Fructum.] id est fundum, ex quo colliguntur fructus.
d Locauerit.] quod facere debet: vt. s. e. l. in venditione. §. j. Item hîc not. q̃ tenetur, si non acquirat: vt. s. de peti. hæredi. sed & si. §. per inde. Ar. contrà. j. quæ in frau. credi. quæ autem. in prin. Item facit. s. de trib.

Pignus prætorium & conuentionale differunt.

de trib.l.illud.§.sed & si mercem.
a Imputabitur.]sic.s.de ali.iu.l.iij.in fi.&.l.non solùm.§.penult.
b Neque hoc imputabitur.]Arg.contrà.s.de dam.infec. si finita.§.si quis metu. Accur.
c Hæ actiones.] f.in factum ex primo, vel secundo capite edicti: non sic ex tertio: vt.j. proxi.§.
d Successores.]sunt enim ex nego.gest.
e Dolo.]i.propter dolum.
f Actio.] in factũ:vt s.eo.l.j.in prin.
g Hæredi.] Persecutionẽ.] ab ei⁹ parte qui deliquit,pœnalis est:sed nõ ex parte actoris, cùm ad interesse detur. Et nota, q hæc ratio sufficiẽs est,sed non necessaria: quia non persecutoriæ vt pœnales dãtur hæredibus:vt insti. de pe.& temp.act.§.nõ autẽ. & facit.s.de ali.iu.l.non solùm.§.fin.&.l.seq. & quod met. cau. quod diximus.§.fi.

Cum vnus.] Casus. Ex quo vnus creditorum missus est in pos. omnibus alijs videt hoc idẽ permissum. Nec videt per liberam personam alijs quæri per pactũ: cùm nec misso aliquid quæratur ex pacto,sed ex eo,quod factũ est in eo.l.in pos. intrare, acquirit alijs. Et hoc est verũ,quãdo missus erat verus creditor:qd prodest alijs. Sed licet misso soluatur postea, nõ nocet alijs qn possint vendere bona.

Is qui.] Dic casum vt in glo.domini mei Accur. Si propter.] Creditor missus possidere non inuenit quid possideat:vt quia prædiũ debitoris est inundatũ, vel ab hostibus occupatum, vel simili de causa non dicit esse quid possideatur : sed tamen perinde est sic ctione iuris, ac si esset in pos.vt si bona debitoris postea appareant,creditor intret pos.earum sine noua iudicis autoritate.Et hoc dicit hic.§.cum.l.seq.

h Ex creditoribus.]scilicet omnibus.Et sic no.duo Primò, quòd non prodest præuenire in tẽpore in pignore prætorio.sic &.s.vt in poss.leg.is cui.§.qui prior.& de dam.infect. si finita.§.si plures. &.l. prætoris.§.eius rei. Secundò, quòd primò missus alijs prodest:ad quod facit.C.de diuer.re.si libellum.&.j.quæ in frau.credi. ait prætor.§.j.&.C.eo.l.fi.Sed vtriq; dicto ob.C.qui po.in pig.hab.l.fi decreto.&.C.vt in pos.leg.si postquam.quæ sunt contrà:quibus dicitur, quòd primo missus præfertur:& sic alijs non prodest, sed nocet.Sol. ibi primò missi ex testamento, secundò ex contractu erãt creditores.Et sic ex diuersis causis,& titulis,& capitulis:hic autem intelligo ex vna.Item opp.vtrique.s.titu.j.l.Fulcinius.§.illud.in fi.Sed ibi in secundo decreto,hic in primo:præterea ibi contra latitantem:secundum quosdam. Item secundò ob.s.vt in poss.leg.is cui.§.si plures.Sed ibi ex causa lucratiua fiebat missio : hic non. Item secundò opp.s.de dam.infect.si finita.§.si plures.Sed ibi speciale. Itẽ obtinet quod hic dicit,si non prætẽdebatur hypotheca:aliàs secus:vt.C.qui po.in pig.hab.l.eos.Item si alij præsentes vsque ad biennium, absentes vsque ad quadriennium veniant,& expensas pro rata refundant:vt.C.e.l.fi.Hodie tamen videtur hoc immutatum : cùm is, qui mittitur,mittatur pro mensura debiti:vt in aut.de exhi.& intro.§.si verò.secundum quosdam.Sed certè non placet:nam quid,si vni centum,alij centum debentur,& in bonis sunt centum tantum?Iam ergo solus primus haberet:quod non est verum. Accur.
i Creditoribus.]degentibus in eadem prouincia intra biennium: alioquin quadriennium:vt.C.e.cùm apud Veteres.
k Et in rem.]id est sine præfinitione personæ.
l Acquirit.]missus,scilicet ex pacto:cui misso per prætorem hæc lex dat possess.sed aliquid ex ordine &c.i.ex eo quod ordinariè factum est per eum in pos.acqui.acquiritur alij possessio:nõ ex pacto. Et est sic.s.de viuris, si quis solutioni.§.fin.&.j.quod vi,aut clàm.l.ij.in prin.
m Possidere posse.] Si ergo principale non valet, nec tacitum: sic.s.de libe.leg. si is, qui duos.&.j.ne vis fiat ei.l.j.§.hæc verba. Argu. contrà.s.de inoffi.test.posthumus.§.si quis ex his. & de hoc dixi.s.de seru.rustici.præd.l.item.§.qui habet.
n Is qui.]feci vocari Titium ad causam : & eo non veniente præcepit iudex me intrare in poss. rerum suarum omnium:& dedit nunciũ Dicitur hic, q nõ videtur hoc generali iussu cõprehendere, nisi in rebus suæ iurisdictionis : ad quod facit.j.de ver.sig.l.pupillus.§.territoriũ. &.C. qui pe.tu.l.ij.Sed quid si nil ibi possidet reus? Respon. pronũciat de mittendo:& iudex loci vbi sunt res, mittet ad instar diffinitiuæ: vt &.s.de re iud. à Diuo.in princ. Sed quidã dicunt secus in interlocutoria:& hic dicit iussus videtur.f.legitimè:cuius cura &c. Et pro eis.C.vbi pe.tu.l.j.contra quos.s.de iudi.Sed & si susceperit.§.fi. Accur.
o Inundatum.] ad quod facit.s.de acqui. poss.l.ij.§.Labeo &.l. qui vniuersas.§.item. Sed cõtrà.s.de acqui. rer.do.adeo.§.insulã. in fi & insti. de rerum diui.§.alia. Sed illud in ꝓprietate: vt.s.de acqui. pos.l.Pomponius. Item ibi ad retinendum:hic ad adipiscendum.
p Potentiam.]Contrà.C.de acquir pos.l.licet.in fi. Sed ibi tantùm ne à persona læderetur,timuit : hic suspicabatur se repelli : imò hic de adipiscenda:ibi de retinenda. Accur.
q Rectè.]facit.s.quod cuiusl.vni.l.j.§.penul.
r Quamuis.]Missus est,id est mitti iussus: sic.C.de edi. Diui Hadri.l.fina.§.j.
s Perinde habetur.]non verè,sed fictè:vt si postea aliquid inuenerit, vel accesserit in bonis debitoris:possit possidere sine noua iudicis autoritate:argumen.suprà de bonorum possessio. sed cum patrono. in fine primo respon. Item & quantum ad hoc, vt si quæ tunc erant,quæ non possideri:vt suprà.l.proxi.in fin. perinde tamen fit in eis contracta hypotheca Prætoria,ac si in possessionem esset ventum:licet aliàs sit opus missione in possessionem : vt.s. de pig.act.non est.Item etiam quoad hoc,vt licet postea aliquid inueniat,& possideat per biennium,vel quadriennium, ex tẽpore primo incipiat alijs creditoribus.dandum:vt.C.eo.l.fi.
t Fuissent.]vt si incorporale aliquid inueniatur:& satisfiat ex eo.

Creditore.] Casus. Creditore misso in possessio. bonorum debitoris, si in illis bonis est actio tempore peritura.cõstituitur vel ipse idem creditor curator, vel alius qui illam act. intentet. Item hic creditor quicquid ex bonis debitoris ad eum peruenit, debet reddere debitori, vel curatori bonis dato. Sed si nondum peruenit,habet tamen actionem:eam cedat: & tenetur ad hoc actio.in factum:& omnia veniunt in ea,quæ veniunt in actio.nego. gest.Franciscus.

† Concor. gl.l.j.C. de postulatio. Quod ego amplio : & nõ ꝓcedat etiã,qñ dubitatur de eius iurisdictione:quia tunc non litigat,vt not. in.c.cùm iu re.& ibi In. extrà. de of fi.deleg.
† Ista lex est summè nõtãda pro declaratione istius tit. & eiusdem C. quæ materia vtilis, &cotidiana ponitur in l. si finita. §.Iulianus. de dãno infec. Vnde si quæris,an in istis immissionibus requirat corporalis missio:an sufficiat verbalis? & Dic sufficere verbalẽ per istum tex. quẽ ad hoc mirabilẽ, & vnicum dicit Bal.in.l. ij.C.ne vxor pro marito.eum dicit singu. Alex. hic ad Bart. Bolo.

nihil ei imputabitur[a]. Præstat autem id per tantũ temporis,quo in possessiõe fuerit vel ipse, vel iussu eius alius,quoad inde de possessione discessum est. Nã neq; hoc imputabitur[b] creditori, cur in possessionem non venerit:neq; illud, cur de possessione discesserit:cùm voluntariũ, & suũ potius negotiũ creditor gerat. Æstimatio autẽ fit quãti interest eius,qui experitur. Hæ actiones[c] neq; temporariæ sunt,& tam hæredibus, quàm in hæredes dabũtur,cęterosq; successores[d]. Si possessionis causa deterior facta esse dicetur dolo[e] ei⁹, qui in possessionem missus sit: actio[f] in eum ex dolo datur, quæ neq; post annum,neq; in hæredes cęterosq; successores dabitur,cùm ex delicto oriatur,pœnæq; nomine concipiatur.

Paulus li.50.ad edict. LEX X.

Nisi quatenus ad eum peruenit.

Vlpianus lib.12.ad edic. LEX XI.

Hæredi autẽ dabitur:quia & rei continet persecutionẽ[g].

Primũ decretũ interpositum ad petitionẽ vel vnius creditoris prodest omnibus alijs creditoribus: secus si primus creditor fuit pignoratus. item primo dimisso,iura cæterorum non læduntur.Bar.

Paulus lib.57.ad edic. LEX XII.

Cum vnus ex creditoribus[h] postulat in bona debitoris se mitti:quæritur, vtrũ solus is, qui petit,possidere potest? an cũ vnus petit,& prætor permiserit,omnibus creditoribus[i] aditus sit?Et cõmodius dicitur, cùm prætor permiserit: non tam personæ solius petẽtis,quàm alijs creditoribus & in rem[k] permissum videri : quod & Labeo putat. Nec videbitur libera persona acquirere alij:q̃a nec sibi quicquã acquirit[l],cui prętor permittit hoc:sed aliquid ex ordine facit : & ideo cæteris quoque prodest. Planè si is postulauerit, qui creditor non est: minimè dicẽdum est,vel eum, qui creditor est, possidere posse[m] : quia nihil egit talis postulatio. Aliter atq; si creditor,cui permissum est possidere, postea receperit debitum suũ:cæteri enim poterunt peragere bonorum venditionem.

Simplex iudicis præceptum ultra eius territorium non extenditur.Bar.

Is,qui[n] possidere iubetur,eo loco iussus esse videtur, cuius cura ad iubentem pertinet†.

Paria sunt,rem non posse reperiri, uel non posse possideri.Item ad secũdum decretũ posset perueniri,licet quis nõ sit ingressus ex primo.B.

Si propter naturam rei,veluti,si prædium inundatũ[o] sit, aut propter latronum potentiam[p] non potest possideri:rectè[q] dicitur,nõ esse quod possideatur.

Paulus li.23.ad edic. LEX XIII.

Quamuis† bona possessa non sint,quia nihil fortè fuerit quod possideatur,aut sine controuersia non possideatur : creditor tamẽ,qui in possessionem missus est[r], perinde habetur[s], ac si etiam possessa bona fuissent[t].

Paulus li.58.ad edic. LEX XIIII.

Creditor in possessionem rerum debitoris misso, cu-

a ¶ Debet.] vel idem creditor, vel alius: vt. j. de cura. bo. l. ij. §. quaeri tur. Et not. q perituras exercet: sic. &. j. de mune. & ho. l. j. §. illud. & ar. s. neg. gest. l. j. &. s. de Car. edi. l. sed & si is. §. quoties. &. s. de admi. tu. l. inter. in fi. & de ventre in pos. mit. l. j. §. item si periculum. &. j. ti. j. l. id priuilegium. in priu. &. §. j. Idem videtur de non perituris: vt. j. de curato. bo. dan. l. ij. circa princ. & de Car. edi. sed si is. §. j. & colli gitur. s. eo. Praetor. j. re 10 spon. &. §. his verbis. & maximè quadiu est incertu, sit aliquis hae res futurus, vel nō: vt s. ti. j. si diu. &. s. eo. l. si seru. Sed Azo restrin git ad perituras tātū.

b ¶ Datur actio.] in factum, vt subijcit: & s. eo. Praetor. in princi. 20 Et dic creditorē, qui & curator est, vel etiā non curator.

c ¶ Consecutus.] con sequi tamen potest, vt poenam ex cōpromis so suo.

d ¶ Omne.] id est omnis vtilitas: culpa autē non tanta venit in hac 30 actiōe, vt ī neg. gest. vt. s. eod. Praetor. §. est autem.

Cum plures.] Casus. Cū plures creditores mis si sunt in poss. bonorū debitoris: debēt instru menta, & rationes debitoris deponi apud 40 vnum de creditoribus, quem maior pars creditorum elegerit: & iste, apud quē sunt depositae, debet facere copiam alijs creditoribus, vt describant quot sunt instrumēta, & de quibus quantitatibus: & non solùm de 50 instrumentis hoc poterūt facere, sed & de alijs bonis: non autem ipsa corpora instrumentorum tota debebūt describere, nisi ex causa, si qua videbitur iudici. Et vltra semel non poterūt describere, nisi iuret aliquis eo 60 rum se primā descriptionem amisisse: nam tunc alia vice describet, & non amplius. Franciscus.

etiam ἀνάγραφα facere, nō ut describant &c. uide in hūc locū Alci. li. 2. Parer. cuius tamē testimoniū à Vintimillio Rhodio improbatur.

rator constitui debet [a], si ei quędā actiones periturae sint. ¶ Datur in creditorē actio [b], qui in possessionem missus est, de eo quod ex bonis debitoris ad eum peruenit. Si autem nondum aliquid consecutus [c] sit: actiones suas praestabit. ¶ Datur autem actio in factū aduersus eum: & omne [d] quod in actione negotiorum gestorum veniret, si posset agi, restituēdum est à creditore.

¶ Creditoribus missis in possessionem permittitur facere inuentarium, & eis datur copia instrumentorum, ut eorum summam perscribant: uel ex causa totum exemplent: & ei, qui semel exemplauit, non permittitur iterum exemplare, nisi iuret se primum non habere. Bar.

Vlpianus. LEX XV.

Cum plures creditores in possessionem rerum debitoris mittuntur: ne corrūpantur rationes, vni hoc negotium à creditoribus [e] esse dandum, quē maior pars creditorum elegerit. Ego puto creditoribus esse dandam copiam instrumentorū * non vt describant ipsa corpora [f] instrumentorū, sed quot sint, & de qua re sint, subnotent sibi, & quasi inuentarium faciant: quod etiam vniuersorum [g] facere eis erit permittendū. ¶ Praeterea nonnunquàm Praetor causa cognita etiā describere aliquid ex instrumentis creditoribus debebit permittere. ¶ Si qua idonea causa interueniat, vtrum semel, an etiam saepius recognitio, & dispūctio [h] concedēda sit creditoribus, videamus. Et ait Labeo amplius, quàm semel [i], non esse concedendam. Siquis tamen, inquit, iurauerit [k] non calumniae causa se postu-

lare, neq; habere, quae dispūxerit: iterum ei faciendam potestatem ait, nec amplius, quàm bis [l].

e ¶ A creditoribus] Aliàs creditori. & aliàs à creditorib⁹: & nō est vis: vt. j. de cur. bo. dā. l. ij. §. quaerit. & facit. s. de admi. tut. l. iij. §. fi. & insti. de satis. tuto. §. sed si plures. &. s. eo. in vendi. §. fi. Et quod dicit, vni, dic quòd omnes possunt: vt dic. l. in venditione. in fine.

f ¶ Ipsa corpora.] scilicet tota, arg. C. de preci. Impe. offe. l. vl. i.

70 g ¶ Vniuersorum.] bonorum, non tantùm instrumentorum.

h ¶ Dispunctio.] id est datorum, & acceptorum in scripturam collatio: vt. j. de verbo. signi. l. cognoscere.

Dispunctio quid sit.

i ¶ Semel.] sufficit semel: sic. C. de iure deli. l. fina. §. sed quia.

k ¶ Iurauerit.] sic. s. de eden. quaedam. §. fina. & in authen. de testi: §. quia verò. Accursius.

l ¶ Quam bis.] Not. bis. sic. s. de lega. iij. l. fideicommis. §. siquis decem. sed argu. contrà. s. de eden. l. veluti. §. j.

DE PRIVILEGIIS CREDITORVM.

Cum bona.] Casus. Cū tractat de bonis debitoris 80 vēdēdis p creditores: & qdā ex eis volūt vēdere, quidā nō, & sunt pares in numero, & cumulo debiti, & ī dignitate: stabit dicto illorū creditorū, q attinēt debitori magis, quā dicto extraneorū: & magis dicto creditorū etiā extraneorū, quā cognatorū debitoris, q nō sunt creditores ei⁹. Itē īter creditores stat magis dicto creditoris, q plus habet recipere. Et hūc casum habes ī gl. dñi mei. Accur. quae īcipit infrà, Creditorib⁹ &c. Vel aliter ego Francis. possum ponere casum vt in praedicta glo. patet. Francis.

m ¶ Cùm bona vaeneunt.] i. creditoribus addicūtur, cùm non inueniant emptorem, & alij sibi cupiunt, & sunt pares in cumulo debiti, & dignitate, & numero personarū. Et sic tota legitur secūdum R. & sic non apparet quae sentētia sit humanior: quia illa seruaretur: vt arg. C. qui bo. ce. pos. l. fi. &. s. de pac. l. maiorem. Vel dic secūdò, q quidā volunt vēdere, quidā non: & sunt pares numero, cumulo, & dignitate: & sic lege 10 totā. Sed haec videtur humanior, non vendi: & sic contradicunt dictae leges. Ad hoc dic, q alijs loquuntur casibus: vna in cessione, alia in remittendo, haec autē in vēdendo. Vel etiā hīc posset esse dubitatio, quae sit huma- 20 nior, cùm fortè debitum sit vsurarium.

al. p au. lib. 23. ad edict.

n ¶ In cōparatione] i. parificatione: à par paris: non à comparo comparas. Azo.

o ¶ Extranei.] qui est & creditor.

p ¶ Cognatúsve.] sic suprà de pact. l. Impe- 30 ratores.

q ¶ Magis tamē creditor.] habet potens, vel potissimus, & non reperitur potior: quia sic superflueret aduerbium magis. Accur.

r ¶ Quàm cognatus.] s. tātùm: & facit ad. l. suprà depositi. l. si 40 plures. & dicta. l. maiorem. &. C. qui bo. cede. poss. l. fi. Accur.

TITVLVS VI.

De priuilegiis creditorum.

¶ Pluribus uolentibus emere praefertur ille, qui est creditor, & cognatus debitoris. item creditor tantum praefertur cognato tantum: & inter plures creditores ille praefertur, qui est creditor maioris summae. Bar.

* Caius. LEX I.

Cum bona vaeneūt [m] debitoris: in cōparatione [n] extranei [o], & ei [p], q creditor cognatúsve sit: potior habetur creditor, cognatúsve [p]: magis tamē creditor [q], quā cognatus [r]: & inter creditores potior is est, cui maior pecunia debetur.

¶ Funeraria actio est priuilegiata siue fuerit funeratus defunctus, siue alius, cuius onus funerandi ad eum spectabat. Bar.

Vlpianus lib. 63. ad edic. LEX II.

Quaesitum est, vtrum ita demum priuilegium habeat funeraria, si is, cuius bona vaeneunt, funeratus sit: an etiam si proponas [s] alium esse funeratum. Et hoc iure vtimur, vt quicunque sit funeratus: id est, siue is, cuius de bonis agitur, siue quid is [t] debuit quod reddere eum [v], si viueret, funeraria actione cogi oporteret, priuilegio [x] locus sit: paruiq; referre dicamus, qua actione hic sumptus repetatur, funeraria, an familiae ercíscundae, an qua alia: dummodo sumptus funeris causa factus sit. Quacunque ergo actione ob funeris sumptum vtatur, etiam fune

Quaesitum est.] Casus. Expendens in funus praefertur caeteris creditoribus, siue expendit in funus eius, in cuius bonis agit: siue in 50 alterius funus, cui ille successit, in cui⁹ bonis sit. Et haec sunt vera, siue agatur funeraria, siue fami. ercisc. siue alia. ¶ Si sponsa.] Priuilegium quod habet mulier in dote repetenda, quod est, vt praeferatur caeteris cre 60 ditoribus, extēditur etiā ad spōsam per verba de futuro quae dedit dotem, cuius non est secutum matrimonium. Item ad eam, quae non potuit esse vxor, ducta tamen de facto fuit: vt quia erat minor. xij. ann. Nam si interim dissoluatur, repetet dotem: & praefertur caeteris creditoribus, vt sic ea possit nubere alij. Item priuilegium, quod habet pupillus contra tutorem, vt praeferatur caeteris creditoribus: habet etiam contra eum, 70 qui gessit pro curatore bona eius, cùm tutor non esset. Et hoc priuilegium datur pupillo, non eius haeredi. Item datur prodigo, surdo, & muto contra curatorem: non autem datur contra curatorem datum bonis absentis, vel capti ab hostibus ipsi absenti, vel capto reuerso. Item non habet hoc priuilegium pupillus contra gestorem negotiorum eius, qui gerat ex amicitia. Item non datur contra curatorem datum ventri: & venter non fit natus. Et hoc dicit hic. §. cum legibus sequenti. vsque ad. §. Diuus. Franciscus.

s ¶ Proponas.] veluti si filiumfamil. vel seruum eius, cuius bona 80 vaeneunt.

t ¶ Quid is.] scilicet haeres. Azo.

v ¶ Eum.] scilicet defunctum: & est exemplum in filio, & seruo, & vxore, & alijs: vt suprà de religio. at si quis. §. finali. & sequenti.

x ¶ Priuilegio.] vt primò satisfiat ei, qui hunc sumptum fecit. Sed an etiam in hypothecis tacitis, vel expressis praefertur? Respon. vt not. s. de relig. l. impensa. Accur.

Funerariam.

a Funerariam ei competere.] id est funerariæ priuilegium: nõ aũt dicas, ꝙ cũ alia cõpetat: vt. ṡ. de relig. at siqs. §. Labeo. ꝙ est cõtrà.
b Priuilegio.] Facit. ṡ. de dona. qui id. in prin. & C. ad Macedon. l. ij. & ṡ. ad Velleia. quamuis. §. si mulier hæres. & ṡ. si quis cau. si eum. §. fi. & quod ibi no. arg. contrà. ṡ. de re iudi. & si fideiussor.

satisfaciẽdo creditoribus, præferentur qui ex causa depositi petunt pecuniã: nisi de ea acceperint vsuras: nam tunc nõ prçferũtur alijs, nisi pecunia deposita extet. Vltimò dicit, Et hi creditores priuilegiati sunt, ex quorũ pecunia solutũ est priuilegiatis, siue directò ad eos peruenit pecunia, siue primò ad debitorem, posteà per eum ad eos. Franciscus.

rariam ei competere [a]. Quare si in stipulatum funeris impensa deducta sit, dicendum est locum esse priuilegio [b]: si modò quis non abijciendi [c] priuilegij caussa stipulatus est.

Sponsa, quæ dedit dotem, habet priuilegium, ut præferatur alijs creditoribus in dote exigenda: licet matrimonium secutum non fuerit.

Si sponsa [d] dederit dotem, & nuptijs [e] renunciatum est: tametsi ipsa dotem condicit [f], tamẽ æquũ est hanc ad priuilegium [g] admitti: licet nullum matrimonium contractum est †. Idem puto dicendum, etiamsi minor. xij. annis in domum quasi vxor deducta sit, licet nondum vxor sit.

Paulus lib. 60. ad edict. LEX III.

Interest [h] enim Reipub. & hãc solidum consequi, vt ætate permittente nubere posit.

Vlpianus lib. 62. ad edict. L. IIII.

Dabimusq; ex his causis ipsi mulieri priuilegium.

Pupilli habent priuilegium, ut præferantur cæteris creditoribus in bonis non tantum ueri tutoris, sed etiã eius, qui protutore gessit. Idẽ in muto. surdo, & prodigo dicitur: secus tamen est in bonis curatoris, qui bonis datus est. Hoc dicit usque ad l. si negotium, quæ plana est.

Siquis cùm tutor non esset, pro tutore negotia gesit [i]: priuilegio [k] locũ esse manifestum est: nec interest, siue ipse debeat qui gessit, siue hæres eius, cæteriq; successores. Ipse autem pupillus habet priuilegium: sed eius successores non habẽt [l]. Sed æquissimum erit cęteris quoq;, quibus curatores quasi debilibus [m] vel prodigis dantur.

Caius. LEX V.

Vel surdo, vel muto, vel fatuo.

Vlpianus lib. 63. ad edic. LEX VI.

Idem priuilegium [n] cõpetere. Sed si bonis datus sit curator vel absentis [o], vel ab hostibus capti, vel dum deliberant scripti hæredes de adeunda hæreditate: non oportebit priuilegium dari: non enim in eadem causa est.

Paulus lib. 60. ad edic. LEX VII.

Si negotium impuberis aliquis ex officio amicitię gesserit: debet bonis eius vẽditis priuilegiũ [p] pupillo conseruari: & ita accepi [q].

Vlpianus li. 63. ad edic. LEX VIII.

Si ventri curator datus sit, nec partus sit editus: priuilegium cessabit [r]. Diuus Marcus ita edixit, Creditor, qui ob restitutionem ædificiorum crediderit, in pecunia, quæ credita erit, priuilegium [s] exigẽdi habebit. Quod ad eum quoque pertinet, qui redemptori [t], domino mandante, pecuniam subministrauit. In bonis mensularij [v] vendendis post [x] priuilegia [y] potiorem eorum causam esse placuit, qui pecunias apud mensam, fidem publicam [z] secuti, deposuerunt [a]. Sed enim qui depositis nummis vsuras à mensularijs acceperunt: à cæteris creditoribus non separãtur [b]: & meritò. Aliud est enim credere [c], aliud deponere. Si tamen nummi extent [d], vendicari eos posse puto à depositarijs [e]: & futu

c Abiiciẽdi.] vt nouãdi animo: vt &. ĵ. de noua. l. aliam. &. ṡ. de re iudi. l. iiij. §. si ex cõuentione.
d Si sponsa.] ꝑ verba de futuro: & sic impropriè dicitur dos.
e Nuptiis.] id est spei nuptiarum.
f Condicit.] s. cõdi. ob causam, vel sine causa: vt. ṡ. de iure do. si sponsa. & ar. C. de cõdi. ob causam. l. ij. & de cõdi. ob causam. qđ seruus. nõ autẽ ex stipulatu ꝓ dote tali. Ac.
g Ad priuilegiũ.] inter personales: sed an habeat tacitam hypothecã, vt mulier ꝓ dote vera: vt. C. de. rei vxo. ac. §. j. & priuilegiatã, vt anteriorib⁹ habẽtibus tacitã secũdum omnes, & etiã expressam secundum M. præferatur? vt. C. q po. in pig. ha. assiduis. §. ad hoc. Respõ. Ioan. ꝙ sic: cùm eadẽ sit æquitas. Alij, ꝙ nec habet tacitã, & sic nec priuilegiatã: & pro eis. d. l. assiduis. ibi. Quis eñ &c. Item illa sunt contra ius cõmune, ergo nõ sunt ad cõsequẽtiã trahenda: vt. ṡ. de legi. & Senatusc. l. quod verò contra rationẽ. Itẽ quia nec pro vera dote tempore huiuslegis erãt priuilegia in hypothecis: vt. d. l. assiduis. in prin. in hac ergo quasi dote non inuenitur innouatũ. stet ergo vt olim: vt. C. de ap. præcipimus. in fin. Sed pro Ioã. est quod hîc dicit, &. ĵ. l. proxi. & illa, dabim⁹. in princi. &. ṡ. sol. matri. l. j. &. C. de bo. quæ lib. l. non sine. &. C. de adul. l. propter. &. ĵ. de adul. l. si vxor. §. Diuus. Item facit ad. l. ṡ. de ritu nupt. l. minorem. &. ṡ. de dona. inter virum & vxo. cùm hîc status. §. fi.

† Et ratio est, qa dos putatiua habet priuilegia verę dotis: & hypothecam in bonis mariti. Not. in. l. si cũ dotem §. fi. ṡ. solu. ma. & in l. j. C. de con. ob causã. Et ideo dicebat Bald. in præal. l. j. ꝙ instrumẽtũ dotis putatiuæ habet executionẽ paratam, sicut nõ putatiuæ.

h Interest.] sic. ṡ. sol. matri. l. j. & de iure do. l. ij. Accur.
i Dabimusque.] Gessit. & malè: ita quòd factus est debitor.
k Priuilegio.] in personali constat: vt. ṡ. de tute. & ratio. dis. l. fi. & ar. ĵ. e. si negotium. Sed an tacitam habeat hypothecam? Quidã non, nisi quando ex pecunia pupilli rem emisset: vt. ṡ. qui po. in pig. ha. idemq;. Tu dic etiam in reali ad instar tutoris: vt. C. de admi. tu. pro officio. & hic, &. ṡ. de pec. ex facto. Accur.
l Non habent.] quia hoc priuilegium non causæ, sed personæ datum est. arg. ṡ. de admi. tu. ex pluribus. & ar. ṡ. de re iudi. & si fideiussor. in fi. & C. de priui. do. l. j. nisi sit suus hçres: vt. C. qui po. in pig. ha. assiduis. §. exceptis.
m Quasi debilib⁹.] facit. ṡ. de cu. fu. l. mulier. &. ṡ. ti. ij. Fulcini⁹. §. sed & si curator. &. §. planè. & de postu. l. j. §. fi. &. ĵ. de mu. & ho. l. j. §. fi.
n Idem priuilegium.] scilicet personale.
o Absentis.] No. absentis bonis dari curatorẽ [a] in actione, quæ datur in eos: quæ qualis sit, dic vt. ĵ. de cur. bo. dan. l. ij. in prin. & facit. ṡ. ti. ij. si diu. &. ĵ. de mune. & hono. l. j. § fi. & de cur. fur. l. ij.
p Si negotium.] Priuilegium. in personali actione nego. gest. non in reali: licet secus in tutore, & procur. vt dixi. ṡ. l. dabimus.
q Accepi.] à præceptoribus.
Si ventri.] Casus in. §. Diuus. vsque in finem. l. Creditor mutuãs in refectionem domorum debitoris prçfertur alijs creditoribus. Et hoc est verũ, siue numerat domino ædificij, siue eo volente redẽptori numeret. Item cùm tractatur de bonis mẽsularij vendendis, &

a Limitabis hoc dictũ, nisi absens esset de proximo rediturus: vt not. in. l. ignorare. C. de restit. mili. qa ad hoc. vt detur, opus ꝙ cõstet de vero contumacia absentis: vt p Bal. & Doct. in rubri. C. de succe. edict.

r Cessabit.] In actione personali neg. gest. quæ daẽ substituto. i. venienti ab intestato cõtra curatorẽ: vt. ṡ. si mulier ven. no. l. j. §. cõpetit. & de neg. gest. l. iij. §. hac actione. Nec obstat, qa alterius nomine gessit, cùm in veritate horũ erat negotiũ: vt in eo. tit. l. si pupilli. §. qd ergo inquit. Nec hypotheca locũ habet. Item nec possessio nomine vẽtris data tenet: vt. ṡ. de vẽ. ĩ pos. mit. l. j. §. j. Et de suo vidsquare mulier alita: nã reddet per act. in factũ substituto, vel hæredi ab intestato: si modò sciẽs fuit: vt. ṡ. de vẽ. in pos. mit. l. j. §. fi. &. ṡ. si mulier vẽ. no. l. j. §. j. & §. ij. Secus si nascaẽ, licet abortiuus, vt. ṡ. de vẽ. in pos. mit. l. j. §. idẽ erit. Nã priuilegio locus est in act. vtili neg. gest. Idẽ in tacita hypotheca, quæ sibi nato, vel substituto, vel veniẽti ab intestato cùm est abortiuus, datur ad instar tutoris: vt. ṡ. de vẽ. in pos. mit. l. j. §. itẽ si periculũ. & ṡ. l. proxi. licet sit arg. cõtrà. ṡ. e. idẽ priuilegiũ. §. j. & facit. ṡ. de nego. gest. cùm pater.

a al. Pau. lib. 3. ad edict.

s Priuilegium.] in personali, & etiam in hypothecaria dupliciter. Quod dic, vt no. ṡ. qui po. in pig. habe. interdum. facit. ṡ. si certũ pet. creditor. & q. cau. pig. tac. cõtra. l. j. &. ṡ. de ces. bo. l. j.
t Redemptori.] i. ei, qui cõduxit opus faciendum sua impensa: vt. ṡ. de rei ven. redemptores. Erat ergo mandati actio quasi priuilegiata, quæ datur in hunc mandantem: vt insti. man. §. j.
v In bonis mensularii.] id est nummularij à fisco præpositi ad mensam publicam: vt infrà statim dicet.
x Post priuilegia.] Imò ante priuilegia debent deponẽtes admitti: vt. ṡ. deposi. l. si hominem. §. quoties. quæ est cõtra. Sol. dic hîc post priui. id est postquàm facta est lex, quæ dat priuilegium deponentibus. Vel post priuilegia, scilicet quædam, cùm post funerariam: vt ṡ. de relig. l. penul. Vel sol. vt ibi.
y Post priuilegia.] id est postpositis priuilegijs.
z Publicam.] à fisco enim proponebantur argentarij, & nummularij, & sic recurrebatur ad eius scripturam, vt ad tabellionis: vt. ṡ. de eden. quædam. §. penulti.
a Deposuerunt.] extet vel non extet: id est dummodò agatur personali actione depositi.
b Non separantur.] sed à depositarijs separantur.
c Credere.] id est mutuare: quod videtur iam facere accipiendo vsuras, & aliud &c. Et sic strictè ponitur, scilicet hoc verbum, credere, sed largè, etiam qui deponit credit: vt. ṡ. si cer. pet. l. j. Sic ergo not. quòd accipiendo vsuras renunciat priuilegio: & sic est cõtrà. ṡ. de admi. tu. qui nominibus. vbi pupillus accipiendo vsuras reliquorum non perdit priuilegium. Sol. hîc ex causa tantùm competebat priuilegium, qua cessante & ipsum cessat: ibi ex causa, scilicet tutelæ, & ex persona pupilli, vel puberis competebat: vnde cùm durat persona, durat priuilegium.
d Extent.] accepit vsuras, vel non, cùm extent.
e A depositariis] i. deponẽtib⁹: vel ꝓpriè, & passiuè. Et no. ꝙ vẽdi

Pupillus accipiẽdo vsuras sortis principalis, reliquorũ non perdit priuilegiũ.

co,hîc,quod ciuiliter,& naturaliter possideo:vt &.s.de rei vendica.officium.&.s.vsufru.quemad.ca.si vsusfructus no.j.respon. Arg. contrà insti.de act.§.contra quoque de vsufruct.&.j. vti possi.l.j.§. perpetuò.Item facit.s.de trib.l.procuratoris.§.sed si dedi.&.C.de iu re do.in rebus.&.s.de pecu.deposui.j.respon.

rum eum qui vendicat,ante priuilegia. ¶ Eorũ ratio potior est creditorum,quorum pecunia ad creditores priuilegiarios peruenit[a]. ¶ Peruenisse autem quemadmodùm accipimus? vtrùm si statim profecta est ab inferioribus ad priuilegiarios?an verò & si per debitoris personam: hoc est, si ei antè numerata sit,& sic debitoris facta creditori priuilegiario numerata sit? Quod quidem potest benignè dici[b] :si modò nõ post aliquod interuallum id factum sit.

*Idem. LEX IX.

Ait prætor,Quod posteà contractum erit,quàm is, cuius bona vænierint, cõsilium ceperit fraudandi,sciente[c] eo,qui contraxerit:ne actio eo nomine[d] detur.

Paulus lib.13. LEX X.

Qvi in nauem extruendam[e], vel armandam, vel etiam emẽdam[f] crediderit:priuilegium habet.

Vlpianus lib.de Offic.com. L. XI.

Si magistratus[g] fideicõmissi[h] seruandi causa in possessionẽ[i] miserint:dare arbitrum[k] possunt ad ea distrahenda,quæ mora deteriora futura sunt: ita, vt pretium ex his redactum,apud fideicõmissarium in causa depositi sit,donec de fideicommisso, quod ei debetur,constet[l].

*al.Paulus li. 63. ad edict.

¶ *Si impubes ab hæreditate paterna se abstinet ipso iure,uel per restitutionem:paternis creditoribus non tenetur ipse,nec ipsi pupillariter substitutus,propter bona posteà acquisita:hæreditate uerò adita,& retenta uterque creditoribus cum effectu tenetur.Barto.*

Iabolenus lib.1.Epistol. LEX XII.

Paterfamiliàs impuberi filio, si ante pubertatẽ decessisset, substituit hæredem. Is filius paterna hæreditate se abstinuit[m], ideoq; bona patris[n] vænierunt[o]: posteà filio hæreditas obuenit[p], qua adita[q] decessit. Quæro, cùm prætor in ipsum pupillum,quamuis posteà hæreditas obuenisset, creditoribus tamen patris actionem non daret[r]: an in substitutum creditoribus patris danda sit actio: cùm[s] ex bonis paternis, quæ scilicet ad creditores missos ad bona pertinent, nihil acquirat[t]: & cùm creditores nihil iuris in bonis pupilli[v] habuerint, eo rumq; nihil interfuerit, adiretur, necne pupilli hæreditas[x]: cùm ea bona[y] omissa[z] à substituto hærede[a], ad creditores[b] non pertinebant. Me illud maximè mouet, quòd præceptoribus[c] iuris placet vnum esse testamentum.Respondi, Quòd prætor filio, qui à paterna hæreditate se abstinet, præstat, ne bonis patris eius venditis in eũ actio detur, tametsi posteà ei hæreditas obuenit, vt creditoribus non reddat:idem in substituto[d] filio[e] hærede seruãdũ nõ est[f]:

a ¶ Peruenit.] in personalibus priuilegijs dicit: vt &.s. de cess. bon.l.ij. An autem in 10 hypotheca, & quando: not.s.quæ res pig. ob.poss.l.Aristo.

b ¶ Benigne dici.] q inferiori etiã casu sint potiores, quorum pecunia peruenit ad primos:& hoc fortè cùm dedit debitori non ad iecto eo, vt daret priuilegiato:hoc autem adiecto,quid refert in continẽti,vel ex interuallo? vt &.j. quæ in frau.credi.ait Prætor. §.j.&.s. de donat. inter virum,& vxorem. l.iij.§.fin.&.j. de solu. Modestinus. Vel hoc cũ dubitabatur, vtrũ 30 dictum est,vel nõ:vt ex breuitate spatij præsumatur dictum esse.Azo.

Ait prætor.] CASVS. Debitor in fraudem creditorum vendidit rem suam emptore participante fraudẽ. Dicit,q 40 actio ex empto non dat emptori, quæ præiudicet creditoribus vendentis.Fran.

c ¶ Sciente.] in fraudẽ fieri:sed in habente ti. lucratiuum non exigitur scientia :vt.j. quæ in frau.cre.l.qui autẽ. §.simili quemodo.

50 d ¶ Eo nomine.] id est ex eo contractu detur contra alienantem:ipsi scilicet,qui se cum contraxit : vt est argu.s. de contrahen. emp.si in emptione. §. item si emptor.Si tamen de facto tradatur res,transit dominiũ:licet reuocetur per creditores:vt.s.de contrahen.emp.l.sciẽs.Sed videtur contrà.j.ti.j.l.j.§.ex contrario.vbi licet debitori facere conditionẽ 60 creditoris deteriorem adijciendo alium: sed illud, quando non in fraudem.Sed quid hæc lex ad titulum?Respõ.quia alij,vtpotè quoad hunc,priuilegiati nõ impediuntur per eum:& factt.j.de cur. bo. dan.l.Imperator.& quæ in frau.cre.l.fina.§.fi.

e Qvi in nauem.] Extruendam.de nouo:sed instruitur,puta, ci barijs nautarum:armatur arbore,& alijs:vt hîc,&.j. eo. quod quis.&.s.qui po.in pig.ha.l. huius. Et not. quòd cùm emitur mea pecunia:personale,vt hîc,&.d.l.quod quis.acquiritur priuilegium:non autem reale :vt.C.de pig.l.quamuis. quæ est contra : nisi expressè ageretur:vt.C.qui po.in pig. licet. Item facit. s. qui po. in 70 pig.ha.l.interdum.

f ¶ Emendam.] aliàs instruendam.

SI Magistratus.] CASVS. Legatarius conditionalis,quia sibi non cauebatur ad hęrede,missus est in pos.omnium bonorũ. Dicitur,quòd si in his bonis sunt aliqua,quæ seruãdo deteriora fierent : debet dari curator bonis, per quem vendantur:& pecunia inde redacta dabitur in depositum legatario, & veniente conditione sibi de ea satisfiet.Fran.

g ¶ Si magistratus.] non municipales,sed maiores : vt.j.ad muni-80 cip.l.ea quæ §.j.

h ¶ Fideicommissi.] relicti sub conditione.

i ¶ In possessionem.] omnium bonorum olim:vt suprà, qui. ex cau.in pos.ea.l.j.

k ¶ Arbitrum.] id est curatorem bonis:vt.s.de bo.auto.iud.possi.in venditione.§.finali.

l ¶ Constet.] existente,vel deficiente conditione.

Paterfamil.] CASVS. Paterfamil.filium suum impuberem sibi hæredem instituit:& si decederet intra pupillarem ætatem, ei substitutũ reliquit,tandẽ filius institutus abstinuit se ab hęreditate paterna,& sic creditores paterni intrauerũt pos.horũ bono. tãquàm vacãtium,& nõ sufficiũt eis.tandẽ iste impubes institutus hæres à quodã extraneo adiuit illã hæreditatẽ,& posteà decessit intra pupillarẽ ætatẽ,& substitutus datus ei à patre successit pupillo:nũc creditores patris volunt agere cõtra substitutũ:quærit, an possint? Et videtur q nõ, 10 cùm substitutus nihil habeat de bonis paternis . Itẽ qa creditores patris nullũ ius habẽt in bonis pupilli aliũde quæsitis, qui non successit patri.Ecõtrà videtur,q sic:cùm testamentum vnũ dicat, in quo fuit institutio, & 20 substitutio : tamen posteà soluit',& dicit nõ posse cõueniri substi.sicut nec pupillum: tum quia filij pudori parcitur, vt potius pa tris bona dicãtur vendi p creditores, quàm filij:tum qa hæc bona, quæ habuit filius, & p cõsequẽs substitutus, 30 nõ habuit à patre. Et hoc dicit vsq; ad.§.at cùm &c. Si autẽ impubes adiuit hæreditatẽ patris,& successit alij, vel nõ,& decessit itra pup.ætatẽ,& substitutus successit,tũc substitutus tenebiẽ creditoribus paternis cùm bo 40 na patris,& filij eadẽ dicant. Et sicuti post quàm adiuit substitutus,si nõ se defendat à creditorib',bona eius vẽdũtur eo inuito:ita eo inuito cogetur respõdere omnibus creditoribus tam patris, quàm filij:nec põt eos 50 separare.Cętera sunt plana.Fran.

m ¶ Abstinuit.] Si abstinuit,ergo non valet testamẽtum patris: ergo nec filij : vt.s.de pupil. substit.l.ij.§. qsqs.ij.respon.quæ est contrà.frustra ergo dicit de substituto.Solu.non timebis iaculum,si ponas impuberem non insolidum,sed cùm alio institutum secundũ Ioan. Vel dic, quòd adiuit, 60 sed per restitutionẽ abstinuit:vnde nihilominus est hęres vt suprà de minorib.ait Prætor.§.sed quod Papinianus. Vel dic,quòd in lege contrà.fuit exhæredatus : hîc institutus: vnde licet non adeat, est tamen hæres:vt suprà de fideicommiss.lib.cùm quasi.§.sed & siquis. & suprà ad Tertullianum.l.ij.§. sed si non.

n ¶ Bona patris.] quasi vacantia.

o ¶ Vænierunt.] à creditoribus.

p ¶ Obuenit.] à quodam extraneo.

q ¶ Qua adita.] decessit in pupillari ætate.Et aliàs est,qua adita:& aliàs,qui ita de &c.id est de hæreditate ad eum perueniente.

70 r ¶ Non daret.] vt &.C.arb.tu.l.eam.nisi in casibus:vt ibi no.

s ¶ Cùm.] & videtur,quòd non,cùm &c.

t ¶ Nihil acquirat.] scilicet substitutus,nec etiam filius.Accur.

v ¶ Pupilli.] non à patre,sed aliunde obuenientibus.Accur.

x ¶ Pupilli hæreditas.] aliunde delata.

y ¶ Bona.] obuenientia ex alienis bonis.

z ¶ Omissa.] id est,si non adijsset substitutus.

a ¶ Hærede.] pupilli.

b ¶ Ad creditores.] scilicet patris.

c ¶ Præceptoribus iuris.] vt.s.de vulg.substitu.l.pater. & instit. 80 de vulga.substitu.§.igitur.

d ¶ Idem & in substituto.] ablatiuus.

e ¶ Filio.] datiuus,sed alij ablatiuus.

f ¶ Seruandum est.] aliàs sine,non:& tunc plana : quia non debet plus onerari substitutus,quàm impubes:vt.s.de acqui.hæred.si pupillus.ij.respon.& ad leg.Fal.qui fundũ.§.qui filios.in fi.§.& contì nuabis literã usq; illuc,at cùm substi. &c.Itẽ coniunge posteà in fine,Quòd si substitutus &c.& dices abstinuisse,siue qa nõ adijt,siue adijt

adijt,ſed reſtitutus eſt vt abſtineat:ſed in.§.at cũ &c.loquitur quando adijt,& non dimiſit. Alibi eſt,cùm non,& tũc muta caſum: quia ſ.cùm abſtinuit inſtitutus:hîc cùm adiuit, & non eſt reſtitutus:quo caſu & ipſe ſubſtitutus tenetur creditoribus patris: & tunc cõtinua literam vſque illuc, Quòd ſi ſubſti.&c.& exinde vſque ad fi.nõ adiuit:vel adiuit, ſed reſtitutus eſt: & quod ſubijcit, Quoniam filij &c. ſcilicet vt poſsit 10 reſtitui:& ſit potius patris &c. Item quod ſubijcit, Denegatur, ſcilicet petita reſtitutione. Sed ſecundum hanc literam opponitur,cùm poterat inſtitutus reſtitui:ergo hęredes eius: vt.ſ.de in integ.reſti.non ſolùm. 20 quæ eſt contrà. Solu. ſecundum P. poterit: ſed hoc hîc non negat: ſed alio modo quã pupillus: quia ille etiam ſine reſtitutione: ſed hîc ſubſti. per reſtitu. in integ.vt.ſ.de acqui. hæredi.in pluribus.& de minoribus, ait Præ 30 tor.§.non ſolùm. Vel melius[a],nõ poteſt hic reſtitui: cùm adeũdo hæreditatem impuberis,paternam voluntatem,& per hoc hæreditatem agnouiſſe videtur: vt ſubijcit infrà ibi, Quemadmodum enim &c. Secus ſi ab in 40 teſtato pupillo ſuccederet: vt.ſ.de acquir. hære.ſi pupillus.j. reſpon.at in.l.contra.nõ dicit in talibus hæredem reſtituendum, in quibus adeundo videtur comprobare: ſed in aliquibus cõtractibus,quos fecerat ille, 50 cui ſucceditur. Vel dic, quòd erat neceſſarius ſubſtitut[9] hæres, puta, ſeruus teſtatoris:vt.ſ.de pupilla.ſubſtitu.ſed & ſi plures.§. quos.& ideo non reſtituitur:vt.ſ.de acquir. hære.l.neceſſarijs.in fi. Vel dic ſecundũ Azo.non ſeruatur idẽ:quia pupillus licet ſemel ſit hæres,abſtinet tamen ipſo iure,niſi ſe immi- 60 ſcuerit:quod non eſt in extraneo ſubſtituto. Item ſecundum eandem literam eſt contrà.ſ.de acquiren.hæredi.l.vij.§.j. Sed ibi non ſe immiſcuerat inſtitutus:nec dicitur ibi, quòd nepos fuerit ſubſtitutus. Ex prædictis patet,quòd tres ſunt caſus:quia aut non adijt, aut adijt,ſed reſtituitur:& vtrobique non tenetur nec ipſe, nec ſubſtitutus creditoribus patris:aut adijt,& retinuit: & tunc vterque tenetur. Sed quidam,vt R.& Io.dicunt,quòd quando adijt,& reſtituitur,quòd ſubſtitutus tenetur:ſed non ipſe. Et hîc erit caſus à capite vſque ferè ad finem illuc, Quòd ſi ſubſtitutus &c. prout habes in litera,non. Et ſecundum hoc quod dicit in principio huius legis,abſti- 70 nuit,ſcilicet per reſtitutionem. Item quod ſubijcit.j.at cùm ſubſtitu.&c.ibi,ſe immiſcuerit,ſupple,& abſtinuit.Accur.

a Alex in.l. quidam elogio. in.ij. col.C.de iure delibe. Poſt Ioan. de Imol. in l.ſi.ff.de acqui.hære.reputat iſtam glo.ſing.ad hoc,ꝙ ſubſtitutus pupillo ſe immiſcenti in hæreditate paterna, ſi pupil. poſteà moritur in pupillari ætate. non põt poſteà petere reſti. in integrũ ex perſona pupilli aduerſùs dictã immiſtionẽ & hoc modo ſeparare hæreditatẽ paternam à pupillari, q̃ iam cõfuſa eſt cum ea. Bolog.

quoniam filij pudori parcitur, vt potius patris,quàm bona eius væneant. Itaque in id,quod poſteà ei obueniat, actio creditoribus denegatur: quia id quod ex aduentitio acquiſitum eſt,non per patrem ad eum peruenit. At cùm ſubſtitutus filio hæreditatem adijt, poſtquàm pupillus ſe paternæ miſcuerit hæreditati: tunc hæreditas & patris, & filij vna eſt, & in omni ære alieno,quod aut patris,aut filij fuerit,etiam inuitus hæres [a] obligatur. Quemadmodùm enim liberum [b] nõ eſt poſt obligationem vt non omnino ſi nõ defendatur, ipſius bona væneant [c]: ita nec ſeparari quidem æs alienum patris, & filij poterit:quo caſu efficietur, vt creditoribus in eum actio dari debeat. Quòd ſi ſubſtitutus hæres hæreditatem non adierit [d]: creditoribus patris in id quod pupillus reliquit [e], actio dari non debet: quoniam neque pupilli [f] bona væ nire debent propter æs alienum patris: neque in bonis patris eſt quod pupillus [g] acquiſiuit [h].

Omnibus bonis debitoris uenditis per creditores,non uidetur uendi ſtatua in honorem eius in ciuitate poſita. Fran.

Paulus lib.55.ad leg.Iuliã. **L. XIII.**

Aufidius [i] refert,ſtatuas in publico poſitas, bonis diſtractis eius, cuius in honorem poſitæ ſunt, non eſſe emptoris bonorum eius:ſed aut publicas [k], ſi ornãdi municipij cauſa poſitæ ſunt: aut [l] eius,cuius in honorem poſitæ ſunt:& nullo modo eas diſtrahi [m] poſſe.

Non debet à principe impetrari,quod de iure communi conceditur. Bar.

Papyrius. **LEX XIIII.**

Imperatores Antoninus,& Verus reſcripſerunt,eos, qui bona ſua negant iure væniſſe [n], præiudicio [o] experiri debere: & fruſtra [p] à principe deſiderare reſcindi venditionem.

Hæres ſuſpectus cogitur ſatiſdare cauſa cognita: & contra non ſatiſdantem proceditur ad miſsionem, & uenditionem. Bar.

Vlpianus lib.2.de omnibus. **L. XV.**

Si creditores † hæredem ſuſpectum [q] putẽt,ſatiſdationem [r] exigere poſſunt ꝑ ſuo debito reddendo: cuius rei gratia cognoſcere prætorem oportet, nec ſtatim eum ſatiſdationis neceſsitati ſubijcere debet [s]: niſi cauſa cognita conſtiterit proſpici debere ijs, qui ſuſpectum eum poſtulauerint. Sed ſuſpectus hæres non ijſdem modis, quibus ſuſpectus tutor, exiſtimatur. Siquidem tutorem non facultates [t], ſed fraudulenta in rebus pupillaribus,vel callida conuerſatio ſuſpectum commendet [v]: hæredẽ verò ſolæ facultates. ¶Planè in recenti aditæ hæreditatis audiendi erunt,qui ſuſpectum poſtulant. Cæterùm,ſi probentur paſsi [x] eum in hæreditate

† Iſta.l.eſt not.ſecũdũ Bart.hîc:& eſt gloſ.j.l. omnibus.ſ. de iudi.

Azo. Alij habent,& hæres:& tunc plana.

e Reliquit.]aliunde acquiſitum.Accur.

f Neque pupilli.]viuentis,& deliberantis.

g Pupillus.]quia ſe adhuc abſtinere poteſt.

h Acquiſiuit.]cùm iam abſtinuit:igitur nec ſubſtitutus tenetur creditoribus patris: & facit.ſ.ad Treb.debitor, §.fi.Itẽ.ſ.quib.ex cau. ĩ poſ.ea.apud Iulianũ.

10 i Aufidius.] aliâs,Furius:aliâs Aufidius: & aliâs Fulcinius.

k Publicas.] i.vniuerſitatis:& ſic impropriè: vt.j.de ver.ſig.l. eum.Sic ponit.C.de ſacroſan.ecc.l.fi.in prin.

l Aut eius.] quoad 20 memoriã: & facit.ſ. de acqr.re.do.ſtatuas. &.j.de exce.Paulus.& j.quod vi, aut clàm.l. is qui in puteum §.j.

m Diſtrahi.] aliâs, detrahi:& al's diſtrahi.

Imperatores.] CASVS. Creditores vẽdiderũt bona 30 debitoris, q tñ ſe defendebat,& ſic iniuſtè vẽdiderũt. Dicit,ꝙ debitor vẽdicabit bona ſua ab emptoribus ſuo iure,nec eſt opus in integrum reſtitutiõe ad hæc. Franciſcus.

n Iure væniſſe.]fortè qa defendebantur: 40 vel dic,qa nõ latitabãt:vt.ſ.qui.ex cau.in poſ. ea. Fulcinius.§.j. Sed in hoc ſecũdo caſu fortè valet vẽditio:ſed per reſti.in inte.reſcinditur: vt.ſ.de dã.infe. l.ſi finita.§.ſi fortè. Alij dicunt,vt M. ꝙ vbi vẽdita ſunt bona ali- 50 cuius ob tributa non ſeruatis ſolennitatib[9]: ꝙ poſſeſsio redit ad eum. Nam contra agẽtem emptorẽ excipiet exceptione pręiudiciali.Accur.

o Præiudicio.]i.rei vendi. quæ præiudicat venditioni, quæ tantùm de facto tenuit. Vel dic ſecundum M.quia præiudicatur ſolutioni, quæ à creditori- 60 bus poſtulatur:non autem dicit de tali præiudiciali,de qua eſt inſtitu.de act.§.præiudiciales.Accur.

p Et fruſtra.]quia cõmuni iure cõceditur,cùm nõ tenuerit venditio:ſic.C.de theſau.l.j.Sed nũqd actor ꝓbat nõ iuſtè factã ꝗ vẽditionẽ? Reſpõ.ſic ſecũdum Azo.quaſi præſumatur legitimè facta.Sed Io.cõtrà:cùm per rerum naturã &c.vt.C.de probatio.l.actor.Accur.

Si creditores.] CASVS. Debitor multorũ deceſsit relicto hærede:creditores hæreditarij volunt mitti in poſſ.bonorum,& vendere,niſi hæres ſatiſdet. Dicitur,ꝙ audiuntur,ſi hæres eſt ſuſpectus,quod cognoſcitur ex facultatibus:licet in tutore ſit ſecus, qui 70 præſumitur ſuſpectus ex malis moribus: non ex facultatibus. Et hoc eſt verum,ſi creditores ſtatim adita hæreditate petunt hoc:non ſi diu poſt. Et ſi nolit ſatiſdare hæres,tunc bona hæreditaria poſsidebuntur,& vẽdentur. Et prædicta ſunt vera,quãdo iam aliqua alienauerat:ſi autẽ nihil vendiderat,tunc ſatis eſt,ſi ei iubeatur,vt non diminuat. Vltimò dicit, Cùm creditores dicunt hæredem non idoneum,& ideo petunt ſatiſdari,& hoc probare non poſſunt:tunc tenẽtur actione iniuriarum ipſi hæredi. Fran.

q Suſpectum.]id eſt non idoneum:& facit.ſ.qui ſatiſda.cog.ſi fideiuſſor.& quod ibi not.Accurſius.

80 r Satiſdationem.]facit,ſuprà de iudi.in omnibus.& quod ibi not.Accurſius.

s Subiicere debet.]prætor.

t Non facultates.]principaliter:vt inſti.de ſuſpe.tuto.§.fin.&.C. de ſuſpe.tuto.l.in poſtulandis.&.ſ.de ſuſpe.tuto.l.ſuſpectum.Sed ſecundariò,ſic:vt.ſ.de Magiſtratibus conue.l.j.§.ij.

v Commendet.]per contrarium,id eſt,accuſet.

x Paſsi.]creditores.

a Etiam inuitus hæres.]ſcilicet ſubſtitutus.

b Liberum non eſt.]habeas non:& dic,quemadmodùm non eſt liberum ſubſtituto poſt obligationem, quam contrahit adeundo, quin bona ſubſtituti væneant per creditores,ſi non defendatur,ſcilicet,ipſe ſubſtitutus:ita &c. Et eſt plana. Vel ſi non habeas,non &c. Dic,quemadmodùm liberum eſt,ſcilicet hęredi pupilli ab inteſtato, poſt obligationem, ſcilicet translatam de patre in filium: vel poſt obligationem,quam contrahit adeundo,ſcilicet cum creditoribus 80 pupilli,non patris:ita contra &c. ſcilicet quando eſt ſubſtitutus, qui adeundo videtur agnoſcere. Vel dic etiam quemadmodum liberum eſt,ſcilicet pupillo poſt obligationem, quam contraxit adeundo:nam poteſt reſtitui:ita econtrario,ſi non petijt reſtitui ſubſtitutus adiens,tenebitur omnibus.

c Væneant.]ſupple,vel non væneant. Et ſic non eſt vis ſit ibi, omnino &c.vel non ſit ibi.

d Non adierit.]ſcilicet patris pupilli: quia pupillus ſe abſtinuit,

Poſt multum.

a ¶ Post multum.] quinquennium: vt. j. tit. j. l. j. §. quod autem dictũ est. Vel arbitrio iudicis: vt. s. de iure delib. l. j. in fi. Accur.

b ¶ Iniuriarum actione.] sic. s. qui satisda. cog. si verò pro condemnato. §. fina.

PRiuilegia.] CASVS. Nota quòd duplex est priuilegium competens aliquãdo creditoribus. Vnũ reale, scilicet hypothecarium: aliud personale, & de hoc hîc dicit. Et sic pone casum, Quidam habet multos creditores priuilegiũ personale habentes: quęritur, quis eorum præferatur. Et certè non inspicitur tempus, vt qui primò cõtraxit, præferatur, sed causa inspicitur, vt quis corũ habeat magis fauorabilem causam: vt est in funeraria, quæ præfertur alijs, puta actioni tutelæ, & similibus. Si autem sunt duo creditores eiusdẽ causæ, tunc concurrunt, licet diuersis tẽporibus cõtraxerunt. Et de hac materia dic plenè vt in glos. magistrali hîc posita, quæ incipit, Vt priuilegiatus &c. Franciscus.

Priuilegiatus an præferatur nõ priuilegiato in soluẽdo: & ĩ repetẽdo quid, si vterque sit priuilegiatus.

c ¶ Priuilegia.] personalia: sec⁹ ĩ realib⁹: vt. C. de priui. fisci. l. ij. Azo.

d ¶ Ex caussa.] vt priuilegiatus præferatur nõ priuilegiato in soluendo, & etiã repetẽdo: vt hîc, & C. de priuile. fisci. l. pecuniã. & s. quod cũ eo. l. sed an & de peculio ex facto. §. fi. Et si ambo priuilegiati: præferatur priuilegiatior, id est cui debet ex priuilegiatiori causa: vt mulier deponentibus, & similibus: vt hîc, & C. qui po. in pign. hab. l. assiduis. §. j. Si verò paria sunt priuilegia, vt duo deponẽtes: & sic eiusdem ti. tunc cõcurrãt: licet vnus ante alium cõtraxerit, vt subijcit: vt. s. deposi. l. si hominẽ. §. quoties. in fi. Hoc tamen fallit in duabus dotibus ex eadẽ substantia debitis, etiãsi personale tantùm priuilegiũ prætẽdatur: vt. C. qui po. in pig. ha. l. fi. §. exceptis. Quod dixi, qñ sunt eiusdem ti. idem & si diuersorum: vt quia vnus habeat cond. ob causam pro dote futura: & alter depositi: vt. s. eo. l. ij. §. fi. & l. si ventre. §. fi. & s. de iure do. l. si ponsa. Vel vnus tutelæ, alter depositi, nisi nominatim probetur alterũ in priuilegio personalis actionis præferendum: vt in quatuor casibus. Primus in fisco: vt. j. eo. quod quis. Secundus in muliere dotem suam repetente. cũ enim ipsa priori tacitæ hypothecæ præferatur, & ita habeat priuilegium potent us alio priuilegio, quoad hypothecam: idem videtur in hoc priuilegio personalium actionum: arg. j. quæ in frau. cre. qui autem. §. sciendum. Tertius in eo, qui credidit in rem reficiendam: vt. s. qui po. in pig. ha. l. interdum. Quartus in funeraria: vt. s. de relig. l. pe. Sed & si contentio est iter eos adeò priuilegiatos: nunquid vnus eorum alteri præferatur? Respon. non per hanc. l. nisi expressè inueniatur contrà: vt infrà eodem. quod quis. & in aut. de æquali. dot. §. his consequens. Inter hypothecarios autem dic præferandum priorem tempore: vt. C. qui po. in pig. ha. si fundum. nisi in casibus, quos. no. j. eo. titu. l. diuersis. & l. eos. quibus casibus inspicitur caussa etiam in hypothecis. Item si alter habeat hypothecam, alter priuilegium: præfertur hypotheca: vt. C. qui po. in pign. l. eos. & suprà, de pac. l. rescriptum. Si autem nullus hypothecam, vel priuilegium habeat: præfertur qui occupat, nisi iam possessa erant bona, vel nisi ambo instarent, & debitor vni soluerit: vt suprà, de bono. autori. iudi. posses. si non expedierit. §. j. & infrà, quæ in frau. credi. l. qui autẽ. §. sciendũ. & l. pupillus. Sed in hoc videtur contra. s. locati. l. in operis. Sol. vt ibi. Accursius.

morari, nec quicquam in eũ possint obijcere criminis, quasi dolosè versato eo: nõ debebit post multum [a] temporis ad hanc necessitatem compelli. Quòd si, quasi suspectus satisdare iussus, decreto Prætoris non obtẽperauerit: tunc bona hæreditatis possideri, vænũdarique ex edicto suo permittere iubebit. ¶ Planè si doceat, nihil ex bonis eũ alienasse, nec sit quod ei iustè præter paupertatem obijciatur: contentus esse Prætor debet, vt iubeat eũ nihil minuere. Quòd si nec inopia laborantem eum creditores ostendere potuerint: iniuriarum actione [b] tenebuntur.

Paulus lib. Singu. LEX XVI.

PRiuilegia [c] non ex tempore æstimantur, sed ex causa [d]: & si eiusdem tituli fuerint, concurrunt [e], licet diuersitates temporis in his fuerint.

¶ Potest capi de bonis pupilli ad eius nutrimentum, licet bona ipsius sint à creditoribus possessa eo, quòd non defendebatur.

Vlpianus lib. 3. LEX XVII.

SI pupillus ex cõtractu suo nõ defendatur, ideoque bona eius creditores possidere cœperint: diminutio ex his bonis fieri debet vescendi [f] pupilli causa.

¶ Bonis debitoris à creditoribus possessis, si satisdederit debitor de iudicio suscipiendo: debent creditores à possessione discedere.

¶ Defendere debitorem sicut antè quàm bona eius possideãtur, licet ita quoque post bonorũ possessionem eius, siue ipse, siue alius defensionem eius suscipiat, debet satisdare [g]. vt satisdatione interposita iudicium accipiatur, & à possessione discedatur.

¶ Qui credit pecuniam in refectionem uel instructionem rei: habet priuilegium primum post fiscum.

*Marcellus. LEX XVIII.

QVod quis nauis fabricandæ, vel armandæ causa, vel instruendæ quoquo modo [h] crediderit, vel ob nauem vẽditam [i] petat: habet priuilegium post fiscum [k].

¶ Qui abest causa Reipublicæ dolo malo: patitur mißionem in bona sua. Qui autem abest causa Reipublicæ bona fide: non patitur mißionem in bona sua.

Idem lib. Singu. LEX XIX.

EVm, qui in possessionem missus sit rerũ eius, qui Reipublicæ causa abfuerit: si apparuerit eũ dolo malo Reipublicæ causa abesse, iure in possessiõe esse placet [l], donec solidum soluatur. Eum autem, qui rerum eius, qui sine dolo malo Reipublicæ causa abfuit, in possessionẽ missus sit, pignus non contrahere [m]: & ideo discedere oportere [n] de possessione.

*Idem. LEX XX.

EVm, qui circa columnas se occultat, vt creditorem euitet, latitare placet. Nam & eum, qui recedit: hoc est, qui subterfugit, ne secum aliqua actio moueatur, latitare placet: tanquam & qui † ab vrbe profugerit, vtique fraudandi causa. Nec enim interest, quod attinet ad latitandum, vtrùm

*al. Mar. lib. 5.

*al. Vlp. lib. 35. ad Sab.

† ali. qui in vrbem.

e ¶ Concurrent.] præterquàm in duabus dotibus ab eadẽ substantia debitis: tunc enim prærogatiua temporis seruatur: vt. C. qui po. in pig. ha. l. vlti. §. duabus.

SI pupillus.] CASVS. Creditores, qui contraxerant cũ pupillo, missi sunt in pos. bono. eius, quia pupillus non defendebatur. Dicitur, quòd de his bonis potest fieri diminutio causa nutriendi pupillum. Secundò dicit, Sicut debitor à principio potest se defendere, si satisdet iudicio sisti: vel per alium potest defendi, nec bona eius possidebũtur: ita si non se defendat à principio, vel per alium, & missio sit facta in bonis eius: nunc volens se defendere, & satisdare iudicio sisti, admittitur, & recuperat possessionem bonorum. Fran.

f ¶ Vescendi.] aliud si ex paterno cõtractu. Vel dic idem, si modò non esset facta venditio, quæ fieri tunc potest, non nunc: vt. s. qui. ex cau. in pos. ea. l. apud Iulianum. & l. in possessione. & facit. s. vt in pos. le. l. is cui. §. qui legatorum. & l. legatorum. & j. eo. l. fin.

g ¶ Debet satisdare.] Iudicio sisti, non iudicatum solui, quando ipse se defendit: vt. s. qui. ex cau. ĩ poss. ea. l. hoc autẽ. §. fi. quæ est contrà. sed si alius, tunc sic: vt. s. qui. ex cau. ma. l. item ait Prætor. §. fina. ADDITIO. Dic quòd non debet satisdare de iudicato soluendo: vt per Bar. in. l. contraria.

h QVuod quis.] Quoquo modo. vel domino dando, vel ipsi redẽptori, vel venditoribus materiarum domino mandante: vt. s. eo. si ventri. §. j.

i ¶ Ob nauem venditam.] vt venditor nauis pretium: vel naui vendita autoritate iudicis. Nam creditores, propter quos est vendita, habent priuilegium personale in bonis emptoris. Tu dic, quòd alius vendidit nauem, & ego credidi debitori pretium: nam habeo personale priuilegiũ: vt hîc, & s. e. qui in nauem. & in aut. de æquali. dot. §. his consequens. Sed argu. contrà. s. de tributo. l. procurator. §. planè. Sed refert, an simpliciter mutuem, vt ibi: an dicam in nauem emendam: vt hîc: an etiam vt sit mihi obligata: vt. C. qui po. in pig. ha. licet reale autem non habeo: vt. C. de pigno. l. quamuis.

k ¶ Post fiscum.] siue antè, siue pòst cõtrahat fiscus, præfert in personali priuilegio ei, qui credidit in refectionem, vt hîc: sed mulier præfertur eidẽ: vt in aut. de æquali. do. §. his consequens. In reali pręfertur iure, qui potior est tempore: vt. s. qui po. in pig. ha. l. si pignus. & C. qui po. in pig. ha. l. si fundum. & facit. s. qui po. in pig. l. interdũ. & l. seq. Accursius.

EVm, qui.] CASVS. Contra debitorem absentem dolo malo fit missio, & venditio: sed si sine dolo abfuit, fit missio, sed nõ venditio. Et finem huius. l. expone, vt in glos. Fran.

l ¶ Esse placet.] etiam vt vendere possit. Accursius.

m ¶ Non contrahere.] scilicet taliter, vt possit fieri venditio: tenetur tamen pignus causa rei seruandæ: vt. s. qui. ex cau. in pos. ca. l. j. §. j. & C. de re mili. l. ignorare. Sed & venditio [a] quandoque fiet ad instar furiosi: vt. s. ti. ij. Fulcinius. §. adeò.

n ¶ Oportere.] scilicet placet eum, qui in solutum talem rẽ accepisset: vel econtra ex prædicta caussa: & hoc petita in integ. resti. prius: vt no. s. ti. ij. Fulcinius. §. si quis possederit. Accursius.

EVm, qui circa.] CASVS. Quocũq; modo qs latitet ne videat & cõueniat à creditore, dicit latitare. & sic fit missio. & vẽditio in

a Alex hic in apost ad Bartol. post alios reputat istã glo. sing. ad hoc q quemadmodum ere alieno vrgẽte & dilatione periculũ afferẽte ipsi creditori potest venire cõtra pupillũ, & furiosum, qui nõ latitãt, adiecũdũ decretũ dato curatore eius bonis: ita & potest veniri cõtraab sentẽ reipu. caussa. quę doctrina gl. nõ videtur possę procedere. Bolo

ditio in eius bonis, siue post columnã se occultet, siue subterfugiat, siue propter hoc exeat de ciuitate, siue non. Fran.

a ¶ Non faciat.] vt.s̃.ti.ij. Fulcinius.§. illud sciendum est. Accur.

quis profugerit, an verò Romæ agens copiam sui non faciat[a].

¶ *Ius pignori cõpetens priuato præfertur. Vel aliter, Priuilegium competens personali beneficio Principis non præfertur priuato habenti hypothecam. Bar.*

Papinianus libro 10. Respon.

LEX XXI.

ANtiochensium Cœlæ Syriæ * ciuitati quod de lege[b] sua[c] priuilegium[d] in bonis defuncti debitoris accepit: ius persequẽdi pignoris durare constitit[e].

Paulus lib. 1. Sententia. L. XXII.

BOnis venditis excipiuntur concubina[f], & liberi naturales. ¶ Respublica creditrix[g] omnibus chirographarijs creditoribus præfertur.

¶ *Pone casum ut.s̃ eo.l. si pupillus.*

Idem libro 5. Sententiarum.

LEX XXIII.

PVpillus[h] si non defendatur in possessione creditoribus constitutis: minoribus ex his vsque ad pubertatem alimenta præstanda sunt. ¶ Eius, qui[i] ab hostibus captus est, bona vænire nõ possunt, quandiu reuertatur.

ANtiochensium.] CASVS. Ciuitas Antiochensium impetrauit priuilegium à Principe, vt habeat tacitam hypothecam ĩ bonis debitoris. Hoc priuilegium nõ nocet creditoribus alijs illi⁹ debitoris, qñ illi præ- 10 ferantur in pignoribus expresßis. Fran.

b ¶ De lege.] id est priuilegio suæ patriæ dato. Accur.

c ¶ Sua.] quia fortè impetrauerat vt præferretur omnibus creditoribus in personali actiõe. Vel impetrauit, 20 vt haberet tacitã hypothecam, quam aliâs non haberet: vt. C. de iure Reipublicæ. l. ij. Vel dic de lege sua, ꝙ ipsamet constituit tale ius municipale, qđ licet: vt. C. quæ sit lõg. consue. l. j. & facit. j. ad muni. l. Lucius. §. fina.

30 d ¶ Priuilegium.] subaudi post.

e ¶ Constitit.] id est si aliqs alius habeat ius pignoris in bonis illis, non admittat propter legem illam municipalem, vel impetrationem, & prefertur huic ciuitati nõ obstãte eo 40 priuilegio, quod de le. &c. & facit. j. ad muni. l. simile. Accur.

* Vide in hanc.l. Al. ca.lib. Dif. pi.j.c.xj. de Cœla Syria. Plin. li.v.c.xxiij.

BOnis venditis.] CASVS. Bonis debitoris venditis per creditores non videntur vendita ancilla, quæ fuit concubina debitoris: nec filij ex ea nati. Secundò dicit, Respublica, puta Ciuitas Bononiensium præfertur cæteris creditoribus in personali. Fran.

f ¶ Concubina.] quę erat sua ancilla, & filij ex ea sui serui: & facit. s̃. de pig. l. obligatione. Accursius.

g ¶ Respublica creditrix.] aliâs creditrix: & aliâs, creditoria, id est chirographaria. Sed fiscus nunquam est chirographarius: vt. C. quib. cau. pig. ta. contra. l. j. & .ij. Dic ergo Bononiensiũ, & sic impro- 50 priè: vt. j. de verbo. sig. cum qui nec. Accur.

PVpillus.] CASVS. Si non defendatur pupillus, & sic est facta missio in eius bona: adhuc tamen ex istis bonis dabuntur pupillo alimenta vsque ad pubertatem. Secundò dicit, debitor multorum captus est ab hostibus: & quia non defenditur, bona eius sunt possessa à creditoribus. Dicitur, quòd non fiet venditio horum bonorum, nisi reuertatur ab hostibus, & nolit se defendere. Fran.

h ¶ Pupillus.] de hoc notaui. s̃. eo. si pupillus. Accur.

i ¶ Eius qui.] de hoc not. suprà, ex qui. cau. in posses. eatur. l. in possessionem. §. j.

60 ¶ DE SEPARATIONIBVS. ¶ *De creditoribus in bona mittẽdis dictum est: sed quia quidam eorum solent separationem bonorum impetrare, ideo de ea subijcit: & expone de ea infrà, quod tempus impetrari posfit, & ex quibus causis denegetur. Accur.*

SCiendum est.] CASVS. Separatio impetratur decreto Prætoris: & impetrant eam creditores hæreditarij, vt separẽtur bona hæreditaria à bonis hæredis, vt sic eis satisfiat in totum, vel plenius, quàm si concurrerent cum creditoribus proprijs hæredis: creditores autem hæredis non impe- 70 trant separationem. Et redditur ratio in litera. Item creditores hæreditarij postquã impetrauerunt separat. præferuntur omnibus creditoribus hæredis, etiam si hæres rem hæreditariam alicui obligauit: & etiam fisco, & municipibus, qui erant creditores hæredis. In casu tamen creditores hæredis impetrant separationem bonorũ hæredis à bonis hæreditarijs: vt si hæres dolo malo in fraudem suorũ propriorum creditorum adiuit hæreditatem debitis grauatam. Itẽ in casu ipse hæres impetrat separat. vt si hæres institutus, & grauatus de restituendo coactus adiuit: tandem non apparet cui restituat: vt quia fideicommissarius decessit antè, quàm sibi hæreditas resti- 80 tuatur: nunc creditores hæreditarij conueniunt hæredem: poterit hæres separat. bonorum propriorum à bonis hæreditarijs impetrare, vt sic tantùm de bonis hæreditarijs satisfaciat creditoribus hæreditarijs, & non de suo. Item hoc casu, si hæres non impetret, poterunt creditores eius hoc impetrare. ¶ Item videamus.] Pater filium suum impuberem sibi instituit hæredem, & ei substituit: tandem impubes adiuit, & decessit, & substitutus successit: nunc creditores substituti bona eius petunt vendi: quæritur, an creditores patris possint impetrare separationem, vt bona patris separentur à bonis substituti? Et dicitur, quòd sic. Hoc idem permissum est creditoribus impuberis, qui cum impubere contraxerant. Posteà dicit, Primus instituit secundum, secundus tertium: creditores tertij volunt vendere omnia bona tertij. Dicitur, quòd creditores primi possunt impetrare separa. bonorũ primi à bonis secundi, & tertij. Item creditores secundi, & ter- 10 tij. Item creditores secundi possunt impetrare separationẽ bonorum tertij: non primi. ¶ Si filijfamiliâs.] Filiusfamiliâs antè quàm militaret, cœpit habere creditores: & peculium paganicũ quod habebat, non e- 20 rat soluendo postquàm cœpit militare, et sic habuit peculium castrense, cœpit habere & alios creditores, & hoc peculium castrense bene est soluẽdo. De istis vltimis creditoribus quæritur, an fiat separatio inter 30 creditores secundos, & primos? Et dicitur, ꝙ sic ad postulationẽ cõtrahentium cum eo iam militante. Idem in alio casu, quando creditor contraxerat cũ non militante: tamen pecunia peruenit in rẽ patris. Nam alij credi- 40 tores reijcient istum à bonis castrensibus. ¶ Illud.] Ponuntur quidam casus, in quibus creditor hæreditarius non potest impetrare separa. Primus, si nouauit obligatione ab hærede. Secundus, si accepit vsuras huius debiti ab hærede. Tertius, si recepit satisdationem de hoc debito ab hærede, licet minus idoneam. Quartus, si bona hæreditaria, & hæredis sint commista, vt vinum hæreditarium cum vino hæredis. Idem in frumento, & similibus, sicut in prædijs, quæ non dicuntur misceri: idem in similibus. Quintus, si est lapsum quinquennium ab adita hæreditate, intra quod non fuit impetrata separatio. Et de prædictis cognoscet Prætor, vel præses: & nullus 50 alius. Est & sextus, vt si creditor hæreditarius accepit pignus ab hærede pro hoc debito. ¶ Quæsitum est.] Si aliqui ex creditoribus hæreditarijs elegerunt fidem hæredis, vt nouando cum hærede, vel pignus ab eo accipiẽdo, vel simili modo: aliqui non: factum illorum non nocet istis, quin isti posfint impetrare separationem bonorum testatoris à bonis hæredis. Et hæc impetratio non proderit illis, qui secuti sunt fidem hæredis. Secundò dicit, postquàm creditores hæreditarij impetrauerunt separationem, & eis erit satisfactum: si quid de bonis testatoris supererit, proderit creditoribus hæredis. non sic econtrà: scilicet quòd bona hæredis prosint amodo creditoribus hæ- 60 reditarijs, ex quo impetrauerunt separationẽ, & redditur ratio in litera: nisi veniam impetrarẽt. & hoc tunc demum cum creditoribus hæredis erit satisfactum. ¶ Item sciendum.] Dominus instituit seruum suum hæredem & liberum. tandem mortuo domino, aliqua acquisiuit seruus, antequam attingeret bona domini: nunc cõuenitur à creditoribus domini cuius est hæres: vult hæc bona post quæsita separare à bonis domini: item quod dominus sibi debebat: vt sic à creditoribus domini non posfideantur. dicitur quòd auditur. Franciscus.

TITVLVS VII.

De separationibus.

¶ *Glossa prima summat totam hanc legem, ut dicit Barto. ideo uide eam.*

Vlpianus libro 67. ad edictum.

LEX I.

SCiedũ est separationẽ solere impetrari decreto Prętoris[k]. Solet aũt separatio permitti creditoribus ex his causis[l]: vt puta, debitorẽ quis Seium habuit: is decesßit: hæres ei extitit. Titius non est hic soluendo: patitur[m] bonorum venditionem. Creditores Seij dicunt bona Seij sufficere sibi, & dicunt

k ¶ Decreto prætoris.] Nota. viij. casibus impetrari separatio- 70 nem. Primò, quando creditores defuncti: vt statim hîc subijcit, & C. eodem. l. ij. & de hæredi. actio. si adulta. Item secundò, creditores hæredis, in casibus, scilicet specialibus duobus. Primò, quando dolosè hæres facit: vt infrà. §. quæsitum. Alius est etiam infrà. §. sed & si quis suspectam. in fin. §. Tertiò, ipse hæres impetrat de suis bonis ab hæreditarijs: vt & infrà ea. l. §. sed si quis suspectam. Quartò, hæres necessarius bona posteà quæsita, si adhuc bona patroni non attigit: vt infrà ead. l. §. fina. Quintò, etiam si attigit, & est minor, vt per restitutionem: vt suprà, de mino. ait Prætor. §. non solùm. Sextò, in patrono qui libertam ab alio institutam reuocat in seruitutem: vt 80 infrà eodem. l. quoties. §. si liberta. & suprà, de in integrum restitutio. non solùm. §. fi. Septimò, creditores castrenses: vt infrà eo. §. si filij. Octauò, substitutus pupillariter bona pupilli à bonis patris pupilli, si pupillus non adijt, vel per restitutionem abstinuit: vt suprà titulo. j. l. pater.

l ¶ Ex his caussis.] supple & similibus, vt modò notaui.

m ¶ Patitur.] scilicet Titius cùm latitet, & non defendatur: vt. s̃. tit iij. l. Fulcinius. §. ij.

creditores Titij [a] contentos esse debere bonis Titij: & sic, quasi duorum [b] fieri bonorum venditionẽ. Fieri enim potest vt Seius quidem soluendo fuerit, potueritq; satisfacere creditoribus suis vel ita semel [c]: et si nõ in assem, in aliquid tamẽ satisfacere: admissis autem, cõmistisq; creditoribus Titij, minus sunt cõsecuturi [d], quia ille nõ est soluendo [e]: aut minus consequentur, quia plures sunt hi creditores [f]. Est igitur ęquissimũ creditores Seij desiderantes separationem audiri, impetrareq; à prætore vt separatim cuiusq; bona creditoribus præstantur. Ex contrario autem creditores Titij separationem non impetrabunt. Nam licet [g] alicui adijciendo sibi creditores [h], creditoris sui facere deteriorem conditionẽ. At qui adijt hęreditatem debitoris mei, nõ faciet [i] meã deteriorẽ cõditionem adeundo: quia licet mihi separationem impetrare: suos verò creditores onerauit, dum adijt hæreditatem quę soluẽdo nõ est: nec poterunt [k] creditores eius separationem impetrare. ¶ Sciẽdum est autem, etiã si res obligata esse proponatur [l] ab hærede pignoris iure, vel hypothecæ: attamen si hæreditaria fuerit, iure separationis hypothecario creditore potiorem esse eum, qui separationem impetrauerit [m]. Et ita Verus, & Anto. rescripserunt. Sed etiã aduersus fiscum [n] & municipes impetratur separatio. ¶ Quæsitum [o] est, an interdũ etiã hæredis creditores possint separationem impetrare, si fortè ille in fraudẽ ipsorũ adierit hæreditatẽ. Sed nullum remedium est proditum. sibi enim imputent [p], qui cũ tali cõtraxerũt: nisi extra ordinẽ putemus Prætorẽ aduersus calliditatem eius subuenire, qui talem fraudem cõmentus est: quod non facilè [q] admissum est. ¶ Sed siquis suspectam hæreditatẽ dicens, compulsus fuerit adire, & restituere hęreditatem: deinde non sit, cui restituat: ex quibus causis solet [r] hoc euenire, & ipsi quidem desiderãti succurri sibi aduersus creditores hæreditarios, subueniemus. Hoc & Diuus Pius rescripsit, vt perinde testatoris bona vænirent, atque si adita hæreditas non fuisset. Creditoribus quoque huiusmodi hæredis desiderantibus hoc idem, præstandum puto: licet idẽ ipse non desiderauerit, vt quędam quasi separatio [s] præstetur. ¶ Item videamus, siquis hæres parenti extiterit cùm esset impubes, deinde intra pubertatem decesserit, & substituti bona væneant [t] qui impuberis hæreditatem adijt: an patris creditores possint separationem impetrare? Et puto posse. Hoc amplius puto, etiam impuberis creditores posse separationem aduersus creditores eius [v] impetrare. Sed hoc videamus: si primus secundum hæredem scripserit, secundus tertium: & tertij bona væneant: qui creditores possint separationem impetrare? Et putem, siquidem primi creditores putant: vtique audiendos, sed aduersus secundi, & aduersus tertij creditores. Si verò secundi creditores petant, aduersus tertij vtique eos impetrare posse: aduersus primi autem, non posse. Et in summa, primi quidem creditores aduersus omnes impetrare possunt separationem: secundi creditores aduersus primi, non possunt: aduersus tertij, possunt. ¶ Si filijfamiliâs bona væneant, qui castrense peculium habet: an separatio fiat inter castrenses creditores & cæteros, videamus [x]. Simul ergo admittentur: dummodò si qui cum eo contraxerunt antè, quàm militaret, fortè debeant separari [y]: quod puto probandum. Ergo qui ante cõtraxerunt, si bona castrẽsia distrahantur, non possunt venire cum castrẽsibus creditoribus [z]. ¶ Item siquid [a] in rem patris versum est fortè: poterit & creditori contradici, ne castrense peculium inquietet, cùm possit potius cum patre experiri. ¶ Illud sciendum est, eos demum creditores posse impetrare separationem, qui non nouandi [b] animo ab hærede stipu-

a ¶ Creditores Titii.] repete dicunt, si non est in litera.
b ¶ Duorum hominum.] scilicet. Seij & Titij. Vel dic duorum bonorum. Azo.
c ¶ Vel ita semel.] id est insolidum. & perficitur oratio, & incipit alia: & si non in assem. Accursius.
d ¶ Cõsecuturi.] creditores Seij.
e ¶ Non est soluendo.] in aliquo.
f ¶ Creditores.] licet Titi⁹ est ĩ aliquo soluendo, & ita supponit duas ratiões quare minus cõsequebantur, secundum Azo. Sed quidam dixerunt, hoc idẽ inutiliter repeti: & sic falsam literam. & dic creditores scilicet Titij. vel dic omnes permisti Seij & Titij. Ac.
g ¶ Nam licet.] id est licitum est.
h ¶ Creditores.] non fraudulenter: aliâs secus: vt. ĵ. §. quæsitũ. & ĵ. quæ in frau. credi. l. ij. Et est arg. contrà. ŝ. de ali. iu. l. j.
i ¶ Non faciet.] licet defunctus facere potuerit, & sic non licet hæredi, qđ defuncto licuit. Arg. contra. ĵ. de reg. iur. l. in hæredem. & in aut. de iureiur. à mo. vbi dicit esse vnã personã vtriusq;.
k ¶ Nec poterũt.] nisi in casu: vt. ĵ. §. quęsitum. quæ est contrà. Accursius.
l ¶ Proponatur.] ei⁹ hæreditatis cuius nomine postulatur separatio: vt subijcit.
m ¶ Impetrauerit.] etiam si chirographarius est. & sic cõtra. C. qui po. in pigno. ha. l. eos. Solu. hoc admittitur hîc beneficio separationis: quam scilicet separationem impetrabat. Item contrà. ĵ. l. proxi. Sed ibi in alienatiõe: hîc in hypotheca. Accursius.
n ¶ Aduersus fiscũ.] cui essent dictæ res obligatæ, Vel dic, fiscus & municipes sunt creditores hæredis. & facit. ŝ. de peti. hæred. itẽ veniũt. §. ait prętor.
o ¶ Quæsitũ est.] extra ordinẽ. Sed nonne etiã ex hoc edicto per officium iudicis, & sic extra ordinẽ subueniĩ alicui? Respon. sic. sed ꝙ hîc dicit, dic, id est nõ ex ordine huius edicti: neque per hoc edictũ. Item hoc eodẽ casu subuenitur per inferius edictum, quæ in fraudem creditorũ: vt ĵ. quæ in frau. cre. l. iij. & l. hac in factũ. Sed ibi secundum Azo. exigitur fraus non solùm hæredis, sed etiam creditorum hęreditariorum: vt. ĵ. titu. ij. qui autem. §. hoc edictum. &. §. similique modo. & §. in hoc. Accursius.
p ¶ Sibi enim imputent.] No. nã q cũ alio &c. vt. ĵ. de re. iu. l. qui cũ alio. Et fa. ĵ. de arbi. diẽ. §. stari. & de peculio. l. posteà. & de ca. di. l. ij. §. hi. & de iudi. l. interdum. §. fi. & si mensor fal. mo. di. l. j. §. j. & de mino. l. cum mandato. in fi. & de dam. infec. qui bona. §. de illo. &. C. de iur. deli. l. fi. §. sin autem. & ŝ. si quis cau. l. ij. §. siquis. & de rei ven. ex diuerso. §. petitor. & commo. l. fi. & ad. l. Aquil. Item mela. in princ. & de exerci. l. j. §. cuius autem. de iureiur. l. si seruus iurauerit. & de peri. & com. l. si via. & ŝ. quibus mo. pig. vel hypo. sol. item. §. siquis paratus. & de insti. sed & si pupillus. §. cęterũ. & insti. qui. mo. re contra. ob. §. penult. & C. de epis. audi. l. & si legibus. & ad Velleia. l. si mulier. Accur.
q ¶ Quod non facilè.] id est aliter quã dolo interueniente.
r ¶ Ex quibus casibus solet.] sunt enim casus, quibus non est, cui restituatur: veluti si decedat fideicommissarius sine hærede: vt ŝ. ad Trebel. l. postulãte. circa prin. & l. apud Iulianum. §. vtrũ. vel si non est præsens, vel infans: vt. ŝ. ad Trebel. l. antepenul. in prin.
s ¶ Separatio.] propriè enim separatio dici non potest, quia nulla est mistio: aditio ẽm habetur pro nulla. & facit. C. de nõ nu. pecu. l. sicui. & ŝ. de bonorum pos. contra tab. l. si post mortem. §. fin. & ĵ. de appel. à sententia. & ĵ. iudi. sol. l. iam tamen. §. in hac. & ŝ. de lib. cau. l. j.
t ¶ Substituti bona væneant.] à parentis creditoribus. idem & si à creditoribus impuberis quibus substitutus tenetur: vt. ŝ. tit. j. l. pater. Accur.
v ¶ Creditores eius] scilicet impuberis. & sic intrãsitiuè legitur.
x ¶ Videamus.] subaudi, & puto nõ fieri. R. & hoc ꝓbat, simul ergo &c. vel nil subaudi, & lege interrogatiuè. & quod sequitur, quod puto probandũ: ad vtranque quæstionem refertur.
y ¶ Separari.] ipsis castrẽsibus creditoribus hoc postulantibus.
z ¶ Cũ castrensibus creditoribus.] hoc postulantibus. habent enim castrenses vt hæreditarij: cùm & hoc peculiũ hęreditas est [a]: vt. ŝ. de testa. mi. l. si certarum. §. Iulianus.

a Et hinc est, ꝙ tale peculiũ ex eisdẽ causis cõfiscatur, ex quibus hæreditas extraneo aufertur: vt no. in l. Senatus. §. si filius. j. ad Sylla.

a ¶ Siquid.] filio creditum R. & facit ad. §. ŝ. locati, cum in plures. §. vestimẽta. & de peculio. l. hinc quęritur. §. j. ibi, cum enim &c.
b ¶ Qui non nouandi.] No. quid sit nouãdi. idem videtur vt. ĵ. proxi. §. & §. si quis pignus. de nouatione autẽ ideo dixit, quia olim ex coniectura huius nouæ personę præsumebatur: vt insti. quib. mo. tol. obli. §. præterea.

Elegerunt

lati sunt. Cæterùm si eum hoc animo secuti sunt, amiserunt separationis cómodum: quippe consecuti sunt nomē hæredis: nec possunt iam se ab eo separare, qui quodámodò eū elegerunt[a]. Sed & si vsuras[b] ab eo ea mente quasi eum eligendo exegerint: idē erit probandum. ¶ Item queritur, si satis acceperunt ab eo, an impetrent separationem? Et nō puto. hi enim secuti sunt eū fortè, quē nouerūt. Quid ergo, si satis idoneum nō acceperunt? Sibi imputēt, cur minus idoneum[c] fideiussorem acceperint. ¶ Præterea sciendum est, posteà quàm bona hæreditaria bonis hæredis mista sunt[d], non posse impetrari separationē. Confusis enim bonis & mistis, separatio impetrari non poterit. Quid ergo, si prædia extent, vel mancipia, vel pecora, vel aliud quod separari poterit? Hic vtique poterit impetrari separatio. Nec ferendus est, qui causatur bona contributa[e], cùm prædia contribui non possint, nisi ita cōiunctæ possessiones sint, & permistæ proprijs, vt impossibilem separationem effecerint[f]. quod quidem perrarò contingere potest. ¶ Quod dictum[g] est, Post multū[h] temporis separationem impetrari non posse: ita erit accipiendum, vt vltra quinquennium post aditionem numerandum, separatio non postuletur. ¶ De his[i] autem omnibus an admittenda sit separatio, necne, Prætoris erit, vel Præsidis notio, & nullius alterius[k]: hoc est[l] eius qui separationem indulturus est. ¶ Si quis pignus ab hærede acceperit: non est ei concedenda separatio, quasi eum secutus sit. Neque enim ferendus est, qui qualitercunque[m] eligētis mente, tamen hæredis personam secutus est. ¶ Quæsitum est, si fortè plures sint creditores, quidam secuti hæredem, quidam non secuti: & ij, qui hæredem secuti nō sunt, impetrauerint separationem: an eos secum admittant, qui secuti sunt. Et putem nihil eis prodesse[n]: hos[o] enim cum creditoribus hæredis numerandos. ¶ Item sciendū est, vulgo placere, creditores quidē hæredis si quid superfuerit ex bonis testatoris, posse habere in suum debitum: creditores vero testatoris ex bonis hæredis nihil[p]. Cuius rei ratio illa est, q qui impetrauerint separationem, sibi debent imputare suam facilitatem[q], si cùm essent bona idonea hęredis, illi maluerint bona potius defuncti sibi separari: hæredis autem creditoribus hoc imputari non possit. At si creditores defuncti desyderēt, vt etiā in bonis hæredis substituātur: non sunt audiendi[r]. Separatio em̄ quā ipsi petierūt, eos ab istis bonis separauit. Si tñ temerè separationem petierunt creditores defuncti impetrare veniam[s] possunt: iustissima[t] scilicet ignorantiæ causa allegata. ¶ Item sciendum est, necessarium hæredem seruum cum libertate[v] institutū impetrare posse separationem: scilicet, vt si non attigerit[x] bona patroni, in ea causa sit, vt quicquid posteà acquisierit, separetur[y]: sed & si quid ei à testatore debetur[z].

Papinianus li. 25. Quæstio.

LEX II.

AB hærede vendita hæreditate, separatio frustrà desyderatur: vtique si nulla fraudis incurrat suspicio. Nam quæ bona fide medio tempore per hęredem gesta sunt[a], rata conseruari solent.

¶ Cùm fideiussor principali succedit, extinguitur obligatio fideiussoria, si ad incommodū creditoris non cedit. aliàs secus. Item post admissos creditores hæredis, creditores defuncti ad eius hæredis bona possunt habere regressum. Bar.

Idem li. 27. quæstio. LEX III.

DEbitor[a] fideiussori[b] heres extitit, eiusq́;[c] bona venierūt. Quamuis obligatio fideiussoris extincta[d] sit, nihilominus separatio impetrabitur, petente eo, cui fideiussor fuerat obligatus: siue solus sit hæreditarius creditor, siue plures. Neque enim ratio iuris quæ causam fideiussionis propter principalem obligationem, quæ maior fuit, exclusit: damno debet afficere creditorem, qui sibi diligēter

a ¶ Elegerunt.] & facit. ꝯ. de lege cómis. l. de lege. §. post diem. & C. de pac. conuen. l. fi. & ꝯ. nau. cau. sta. l. idem. §. fi. & ꝯ. de re iudi. si se. §. si ex conuentione. & C. eo. ti. l. est iurisdictionis. Accur.

b ¶ Vsuras.] facit. ꝯ. depositi. l. si hominē. §. quoties. & C. de iure do. impe. l. ij. & j. quæ in frau. cre. l. ait prætor. §. si quid. Et est præsumendum, si futuri tēporis ab eo vsuras accepit, vel etiam pręteriti ex quo fuit hæres. Quid aūt si prioris? nā videtur approbasse fidem ipsius, si partem sortis accipiat: & ideo nō potest impetrare separationē. Argu. ꝯ. ad Mace. sed Iulianus. in fin. & l. seq. & idem si accipiat vsuras: vt. C. de nō nu. pec. l. cū fidem. Item facit. j. de vac. mu. l. penul. §. fi. Acc.

c ¶ Cur minus idoneum.] facit. ꝯ. mā. l. inter causas. §. abesse. & qui satisd. cog. si ab arbitro. & j. de fideiusso. l. ij.

d ¶ Mista sunt.] vt frumētū, vinū, & similia. quod de facto accipe. de iure em̄ postquàm hæres hæreditatē adijt: & sua ꝓpria, & cuius est hæres bona communia sunt, & vnū patrimoniū quantum ad ius. Accur.

e ¶ Contributa.] id est mista.

f ¶ Effecerīt] veluti cū alluuio depellit partē, vel crustā vni' prædij in aliud prædium, & facit eam vnitam: vt. ꝯ. de acqui. re. do. adeò. §. præterea.

g ¶ Quod dictū est.] in edicto de separationibus. quod non habemus.

h ¶ Post multum.] facit instit. de litera. ob. §. multum.

i ¶ De his.] de quibus suprà diximus cessare separationem. Azo.

k ¶ Nullius alterius.] ergo demādari nō potest: vt. ꝯ. de offi. eius. l. j. & facit. ꝯ. de transac. l. cùm hi. §. sed nec prætor. & j. de regu. iur. l. vbicunque.

l ¶ Hoc est.] refertur ad prætorem. Accur.

m ¶ Qualitercunq;] aliâs qualitercūq;, & aliâs qualiter. & facit j. quæ in frau. cre. l. ait prætor. §. si quid. & ꝯ. deposit. l. si hominē. §. quoties.

n ¶ Nihil eis prodesse.] quod ergo nō habet per se, nec per alium. Sed arg. contrà ꝯ. quæ res pig. ob. pos. Aristo. & ꝯ. de acquir. hære. l. cùm hæreditatem. & de bo. aut. iudi. poss. cùm vnus. Accursius.

o ¶ Hos.] scilicet, qui secuti sunt fidem hæredis.

p ¶ Nihil.] Nisi creditores hæredis dimissi sunt: vt in contrario. j. e. debitor. in fine. Azo.

q ¶ Facilitatem.] sic insti. quib. mo. re contra. ob. §. præterea.

r ¶ Non sunt audiendi.] meritò audiri nō debent: separatio enim & c. Et facit quòd quis debeat esse contentus eo quod eligit ꝯ. de tribu. l. quod in hæredē. §. eligere. & suprà de iureiurando. l. qui iurasse. in principio.

Electione sua quis contentus esse debet.

s ¶ Veniam.] s. vt in eo, quod superest creditoribus dimissis, admittantur: vt. j. e. debitor R. sed. j. eo. si creditores. est cōtra. Solu. vt ibi.

t ¶ Iustissima.] vt quia bona hæreditaria subita clade perierunt.

v ¶ Cum libertate.] hodie etiā sine libertate: vt insti. q manu. non pos. §. j.

x ¶ Non attigerit.] i. adijt animo: sed non administrauit.

y ¶ Separetur.] cōi iure: vt insti. de hære. qua. & diffe. §. j. sed iure restitutionis minor etiā postquā tetigit: vt. ꝯ. de minor. l. ait Prætor. §. non solùm.

z ¶ Debetur.] supple similiter separetur.

a AB hærede.] Gesta sunt. vendendo, vt hîc: vel alicui creditori soluendo, vt ꝯ. de bo. aut. iu. pos. l. si non expedierit. §. j. Obligando autem non ꝑiudicat separatiōi: vt ꝯ. eo. l. j. §. sciendum. ꝗ est cōtrà. Vel ibi mala fide, hîc bona & facit. ꝯ. de mino. l. in integrum.

DEbitor.] CASVS. Titi' debebat mihi. c. & ꝓ eis fideiusserat Seius: debebat autem Titi' & alijs multis: nunc Titius successit Seio: & cùm creditores vellēt vendere omnia bona Titij, & sic per consequens hæredit. Seianā, volo impetrare separat. hæredi. Seianæ à bonis Titij: cùm bona Seij sint soluendo, & non bona Titij. Dicitur tñ. ꝙ possum: & si bona Seij mihi non sufficiant, & admittar ad bona Titij cū creditoribus eius: sicut & si Titius non successisset Seio: cùm & creditores hæredit. si nō sufficiat hæreditas, possunt venire ad bona hæredis dū tñ prius sit solutū creditoribus hęredis. & econtrà multò magis. Fran.

+ No. q dictum est in summario, & cōcor. l. generaliter j. de fideius. quā l. cū. l. nostra limitabis pulchrè, nō ꝓcedere, quādo cederet ad incōmodū creditoris, secundū Bart. hîc, & & Ale. post eū, qui dicit hāc limitationem pulchram.

b ¶ Debitor fideiussori.] scilicet suo. Accursius.

c ¶ Eius.] s. debitoris & per consequens fideiussoris. Et dic, venierunt. i. de vendēdo tractauerunt: aliâs cōtrà: vt. ꝯ. l. proxi.

d ¶ Extincta sit.] quoties em̄ cōcurrit prīcipalis, & accessoria obligatio in eandē personā, extinguit accessoria: vt j de de duobus reis. l. si duo. & de fideiusso. l. generaliter. & l. hæres. & C. de fideius. l. fideiussores. Et hoc ea ratione: quia pro seipso fideiubere nō pōt. Et ad-

s

prospexerat[a]. Quid ergo, si bonis fideiussoris separatis, solidũ ex hæreditate stipulator cõsequi nõ possit? vtrum portio cum cæteris hæredis creditoribus ei quærenda[b] †erit? an contentus esse debebit bonis, quæ separari maluerit? Sed cũ stipulator iste non adita[c] à reo fideiussoris hæreditate, bonis fideiussoris venditis[d], in residuũ permisceri debitoris creditoribus potuerit: ratio non patitur eum in proposito summoueri[e]. ¶ Sed in quolibet alio creditore, qui separationem impetrauerit, probari cõmodius[f] est, vt si solidum ex hæreditate seruari non possit, ita demum aliquid ex bonis hæredis ferat, si proprij creditores hæredis fuerint dimissi. Quod sine dubio admittẽdũ est circa creditores hæredis, dimissis hæreditarijs[g].

Creditores conditionales, & in diem, & etiã legatarij possunt impetrare separationẽ. Bar.

Idem lib. 12. Respon. LEX IIII.

Creditoribus, quibus ex die, vel sub conditione debetur, & propter hoc nõdum pecuniam petere possunt, æquè separatio dabitur: quoniam & ipsis cautione[h] cõmuni consuletur: legatarios autem in ea tantùm parte, quę de bonis seruari potuit[i], habere pignoris[k] causam, conuenit.

Qui separationem impetrauerunt, non possunt cum creditoribus hæredis cõcurrere, sed ad bona posteà ex hæreditate quæsita: aliunde, nullo modo. Barto.

Paulus lib. 13. Quæstio. LEX V.

Si creditores[l] hæreditarij separationem bonorũ impetrauerint, & inueniatur non idonea hæreditas, hæres autem idoneus: non poterunt reuerti ad hæredem: sed ei, quod semel postulauerint, stare debent. Sed si post impetratam separationem aliquid hæres acquisierit, siquidem ex hæreditate, admitti debebunt ad id, quod acquisitum est illi, qui separationem impetrauerũt. Sed si illis satisfactum fuerit: quod superest, tribuetur proprijs hęredis creditorib⁹. At si ex alia causa hęres acquisierit nõ admittentur, hęreditarij creditores. Quòd si proprij ad solidũ peruenerunt: id, quod superfuerit, tribuendum hęreditarijs quidam putant: mihi autem id nõ videtur[m]. Cum enim separationẽ petierunt, recesserũt à persona hęredis, & bona secuti sunt & quasi defuncti bona vendiderunt, quę[n] augmenta non possunt recipere[o]. ¶ Idẽ q; existimo dicẽdum, & si circa separationem bonorũ decepti minus consecuti sunt, quàm proprij hæredis creditores. Proprij autem hęredis creditores propria eius habent bona, & personam: quę potest, donec viuit, acquirere[p].

Non solùm creditores, sed etiã legatarij possunt petere bonorum separationem.

Iulianus. LEX VI.

Quoties hęredis bona soluendo non sunt: nõ solùm creditores testatoris, sed etiam eos, quibus legatum fuerit, impetrare bonorũ separationẽ, ęquum est ita ut cum creditoribus solidum acquisitum fuerit, legatarijs vel solidum[q], vel portio quęratur. ¶ Si liberta hęres instituta[r], bonorũ possessionẽ secundum tabulas petijsset eius, qui soluendo non erat: quęsitũ est, an bona eius separari ab hęreditarijs debeãt. Respõdi nõ esse iniquum succurri patrono[s], ne oneretur ęre alieno, quod liberta, petendo bonorum possessionem secundum tabulas, contraxerit[t].

Martianus li. 2. Regul. LEX VII.

Qui iudicium dictauerint[v] hęredi, separationẽ quasi hæreditarij possunt impetrare: quia ex necessitate[x] hoc fecerunt.

TITVLVS VIII.

De curatore bonis dando.

Primò loquitur in instituto sub conditione

---

de, quod not. C. de pac. l. debitori. Item facit. C. si antiqui. credi. l. j. & ꝟ. de euic. l. non tamen ei. Accur.

a ¶ Prospexerat.] accipiendo fideiussorem: & facit. ꝟ. qui po. in pig. ha. l. creditor. j. respon.

b ¶ Ei quærenda.] aliàs acquirẽda: & aliâs, exquirenda. Accur.

c ¶ Non adita.] quod creditor consequitur postulãdo separationem. s. vt aditio ꝓ nulla habeat in sui præiudicium.

d ¶ Venditis] vel etiã nõ vẽditis. Imò hodie prius debitor: vt in aut. de fideius. §. j.

†Aliàs, exe quando.

e ¶ In ꝓposito summoueri.] & si iusta fuit causa ignorãtiæ: ne sit cõtrà. ꝟ. l. j. §. penul. in prin. secũdum Bar. H. Et tu dic, secũdum Ioã. speciale hîc: quia & hæredis creditor erat, vt subijcit.

f ¶ Commodius.] de æquitate.

f ¶ Commodius.] Cõtrà. ꝟ. eo. si creditores. Sol. vt ibi.

g ¶ Hæreditarijs] vt superfluũ accipiãt: vt. ꝟ. l. j. §. pen. in prin.

Creditoribus.] CASVS. Creditores hæreditarij, etiam ij, quibus debetur in diẽ, vel sub conditione, possunt impetrare separationẽ: legatarij autẽ possunt postulare separationẽ, cùm habeãt bona hæreditaria obligata, quæ supersunt, postquam satisfactum erit creditoribus hæreditarijs. Fran. Accur.

h ¶ Cautione.] per separationẽ, vel missionem in possessionem. M. vt. ꝟ. quib. ex cau. in pos. eatur. l. in possessionem. Vel dic, ꝙ cauetur eis de soluendo: vt suprà de iu. l. in omnibus.

i ¶ Potuit.] deducto ære alieno: vt & ꝟ. ad Treb. l. j. §. pen. & ꝟ. c. quoties. in prin. & facit. ꝟ. de act. & oblig. l. hæreditariarum.

k ¶ Pignoris.] vt. C. communia de leg. l. j.

Si creditores.] CASVS. Impetrata separatiõe à creditorib⁹ hęreditarijs, si non inuenitur soluẽdo hæreditas, non possunt habere regressum cõtra hæredẽ: sed si separatiõe facta, hæres aliqua acquirat, aut de hæreditate, & ad hæc veniunt creditores hæreditarij: aut aliunde, & tunc non veniunt etiam postquàm esset satisfactum creditoribus proprijs. Idem si in separatione sint læsi creditores hæreditarij: vt minus percipiendo de bonis quàm deberẽt. Ad hæc autem bona post quæsita admittuntur creditores hæredis, & redditur ratio in litera. Franciscus.

l ¶ Si creditores.] proprij creditores hæredis. Accur.

m ¶ Non videtur.] huic respon. & ꝟ. proxi. est contrà. ꝟ. l. debitor. §. quid ergo. Sol. hic corrigit, vt hîc innuit: quidam putãt &c. Alij vt Ir. quòd ibi erat vendita hæreditas: hîc non. Tertij quòd ibi interuenit ignorantiæ causa, hîc non: vt. ꝟ. l. j. §. penul. in fi. Tu dic, quòd hîc dicit de acquisitis per hæredem: & ꝟ. proxi. respon. non erat plenè satisfactum proprijs: vel non est idem quod in hoc respon. per omnia: licet dicat, ideó q; &c. sed intelligitur secũdũ determinationem illius l. debitorem. Et eisdẽ modis solue aliud contra. ꝟ. eo. l. j. §. pe. in fi. vbi dicit admitti hæreditarios ad bona hæredis, cã cognita, etiam post separationem. vel vt puto, nõ ob. ille. §. penul. quia & si non posset satisfieri pro his impetrabunt hæreditarij veniã ex iustissima cã. arg. ꝟ. de i li. iur. l. videam⁹ §. pe. & ꝟ. de iterro. ac. de ætate. §. ex cau. & q. ex cau. ma. l. j. in fi.

n ¶ Quæ.] s. bona.

o ¶ Recipere.] p defunctũ qui nõ est. vel dic per hęredẽ extrinsecus acquirẽtẽ. secus si de hæreditate: vt. ꝟ. eo. l. Accur.

p ¶ Acquirere.] facit. C. arbi. tuto. l. si defunctus. Accur.

Quoties.] CASVS. Nõ solũ creditores hære. impetrare possunt separat. sed etiã legatarij, vt tñ soluatur creditoribus prius, quã legatarijs. Item patron⁹, qui succesit liberto adeunti hæred. alicuius existentis non soluendo: potest impetrare separationẽ bo. liberti à bonis hæredis. Fran.

q ¶ Vel solidum.] si bona sufficiunt: aliâs inquantũ possunt: vt hîc, & ꝟ. eo l. creditoribus. & ꝟ. ad Trebel. l. j. §. penult. Vel dic solidum, quãdo debetur vt æs alienum: vt. C. eo. l. j. Sed ar. cõtra. C. de iure delibe. l. fin. §. licentiam. vbi dicit creditores ꝑferri: sed & hîc præferuntur eorum bona, sed non hęredis creditores: cùm hæreditas habeatur pro non adita, ex quo separatio est postulata: vt. ꝟ. eo. l. debitor §. j. Accur.

*al. Paulus li. 68. digest.

r ¶ Instituta.] à quodam alio non patrono

s ¶ Patrono.] vt possit impetrare separationem, qui posteà libertæ suæ succesit. Vel dic, ꝙ reuocauit eam in seruitutem: & est argumentum pro vtraq; ꝟ. de in inte. resti. l. non solum. in pri. & §. proinde.

t ¶ Contraxerit.] i. quasi contraxerit adeundo: vt insti. de obli. ex quasi contractu. §. hæres. Accur.

Qui iudicium.] CASVS. Creditor hæreditarius licet cœpit agere contra hæredem: tamen potest impetrare separationem. Fran.

v ¶ Qui iudicium dictauerint.] proponendo actionẽ. Vel dic secundum R. etiam contestando: per quod videbantur nouare, & præiudicare: vt. ꝟ. eo. l. j. §. illud. Sed est contrà: quia hæc nouatio proficit non nocet: vt. ꝟ. de noua. aliam.

x ¶ Ex necessitate.] s. perueniẽdi ad suũ, quæ est causatiua necessitas, non præcisa. vel dic quia actio tempore expirabat, argu. suprà de feri. l. prima. in fine. & sic expone suprà de bo. auto. iudi. pos. l. ij. & iij. Accur.

¶ DE CVRATORE BONIS DANDO. ¶ *Datur curator bonis defunctorum: ut in l. j. huius titu. uel dic absentium: ut C. de capti. & postli. re. l. iij. ut ꝟ.*

& suprà ex quibus cau.ma.l.ab hostibus.§.j.uel debitorũ soluere nolentium: ut infrà e.l.fi.& infrà tit.j.l.j.Item quandoque præsentis: ut.C.de bo.quæ libe.l.fi.§.j.in fi.Itẽ in alio:ut C.de cur.fur.l.j.Cætera genera curatorũ dic,ut j.de mu.& hono.l.j.§.fi.& facit.ſ de priui.cre.idẽ priuilegium.§.j.Accur.

Si sub conditione.] CASVS. Heres institutus sub conditione potestatiua, puta, si det.x.fratribus sancti Francisci, adire differt:ad postulationem creditorũ cogetur adire. nã dabitur ei dies intra quã si nõ adeat, ex tũc repellatur:si autẽ hęres institutus sub quacũq; cõditione, dicat se nolle adire, etiã si cõditio existat, tunc bona hęreditaria possidebũtur,& vẽdẽtur, vt creditoribus satisfiat. Si autẽ cõditio est casualis, puta si nauis veniat de Ferraria, & sic interim non potest hæres adire:tũc datur curator bonis, qui custodiat ea,& vẽdat res quæ seruãdo perirẽt. vẽdat etiam alia bona propter æs alienum, si quod vrget:sicut fit cũ venter est in pos.bon. cùm pupill⁹ hæres est, & nõ habet tutorem. Francis.

potestatiua.Secundò,sub cõditione casuali.Tertiò adijcit ad prædicta exemplum. Secunda ibi, Quòd si nihil.tertia ibi,Sicuti cùm uenter.Bart.

Paulus lib.53.ad edic. LEX I.

Si sub cõditione [a] hæres institutus est: cogendus est cõditioni parere, si potest [b]: aut si respõderit se non aditurũ etiãsi cõditio [c] extiterit, vendenda [d] erunt bona defuncti. Quòd si nihil facere potest [e]:curator bonis cõstituendus erit [f], aut bona vẽdẽda. Sed si graue æs alienũ sit,quod ex pœna crescat: per curatorem [g] soluẽdum est æs alienum:sicuti,cùm venter in possessione [h] sit,aut pupillus hęres tutorem non habeat,dècerni solet [i].

¶ Suprà loquitur, quando curator datur bonis defuncti:hic quando bonis uiuentis datur. Bar.

Vlpianus lib.65.ad edic. LEX II.

De curatore † cõstituẽdo hoc iure vtimur,vt prætor adeatur [k],idq; curatorem,curatoresve constituat ex cõsensu maioris partis creditorum: vel præses [l] prouinciæ,si bona distrahenda sunt in prouincia.quæq; per eũ,eos ve,qui ita creatus,creatiue essent,acta [m], facta [n],gestaq; sunt,rata habebuntur [o]:eisq; actiones,& in eos,vtiles cõpetunt [p].Et si quem curatorẽ [q] mittent ad agendũ,vel defendendũ,vti ius esset:nec ab eo. Satis neque De rato [r],neq; Iudicatum solui nomine eius,cuius bona væneant,exigitur,sed nomine ipsius curatoris,q eũ misit. ¶ Si plures [s] autẽ constituantur curatores, Celsus ait,insolidum eos agere posse, & conueniri,nõ pro portionibus. Quòd si per regiones fuerint constituti curatores,vn⁹ fortè rei Italicæ,alius in prouincia:puto regiones eos suas conseruare debere.

¶ Quæritur,an inuit⁹ curator fieri põt?Et Cassius scribit,neminem inuitũ [t] cogẽdum fieri bonorum

a ¶ Si sub conditione.] aliâs is qui sub. aliâs si sub.

b ¶ Si potest.] i.si potestatiua est conditio:cogitur quidem non pręcisè: sed statuitur ei dies intra quam adeat: vt extunc repellatur etiam si vellet implere posteà:vt.ſ.de hære.insti.l.si quis instituatur.§.j.&.ſ.de bo.auto.iud. pos.l.si seruus.& ad hoc.C.de inoffi.testa.l.scimus.§.fi.&.ſ.ad Trebel. l.facta.§.si sub conditione. Accur.

Lud. Ro. in suis. Sing. fol.xiij.singu.xcvij.dicit hic esse casum sing. ad hoc, ꝙ vbicũq; dubitatur de mãdato substituti, ipse substitutus debet tantum cauere,procuratorẽ rẽ ratã habiturum, nõ autẽ dominum. Adde,quid in actore? Bartol. tangit hãc quæ.in l.si actor.j.rem ra.ha.& in.l.si ante.in fi.iud.sol.Bald.in l.nulla.& Sall.in l.qd quis.q vlt. C de procur.& Paul. de cast.consilio.xvj.& Aret.consi. xxix.

c ¶ Si conditio.] quæcunq; sit,casualis,vel potestatiua,vel mista: patet ergo ꝙ amittit hæres hæreditatẽ.Et sic est contrà.ſ.de acqui. hære.is qui hæres.vbi cõditionalis non potest repudiari.Sol.hîc authoritas prætoris præcessit:ibi non tenet per se:arg.ſ.de offi. præto. l.legatus.&.ſ.de orig.iur.l.ij.§.& cùm placuisset.Vel dic non repudiauit hæres hæreditatẽ:sed ius adeundi : etiam si extiterit cõditio. Vel magis pacti quàm repudiationis sunt hæc verba:vt.ſ.de pac.tale.in prin.Vel hic non dicit,teneat,vel non,repudiatio,sed bona vẽdenda:& sic non tenet.& poterit esse hæres si quid remãserit. Sed an hoc casu est curator dandus? Videtur ꝙ non:vt statim innuit. & est ad hoc.C.de bo.aut.iud.pos.l.fi.&.ſ.qui.ex cau.in pos.ea.Fulcinius. §.j.vel dic hîc dandum:& secus ibi.vel quia non fuit petitus.vel ibi bona certum dominum habebant,qui se celabat:quo casu nõ datur nisi in casibus:vt modo notaui in rubrica.at hic loquitur, quando pendet cuius bona sint,vel nescitur pro certo.

d ¶ Vendenda.] ex edicto quodam quod non habemus:cuius meminit lex illa.si quis insti.de hære.insti.& etiam hîc. &.j.l.proxi. & est sententia eius,vel ex senatusconsulto:vt.j.l.Imperatores.

e ¶ Quòd si nihil facere potest.] scilicet hæres,id est nec implere conditionem:nec respondere,quia casualis est. Idem puto secundum Azo.& si possit & nolit:vt.ſ.de hæred.insti.si quis instituatur. § sed si bonorum.&.§.item si conditioni.

f ¶ Constituendus erit.] ad conseruanda bona dũtaxat:vel quæ sunt peritura vẽdet:vt subijcit.&.ſ.de admi.tu.inter bonorum.potest ergo cõstitui,etiã si nullus sit creditor:vt &.j.de munc.& hono. l.j.§.fi.&.ſ.de neg.gest.l.fi.Nec ob.ſ.qui. ex cau.ma.l.si diu. quia satis vrget cõditio vt res non pereat. Sed Azo dixit, vrgebat æs alienum,per.l.illam si diu.& per id quod hic subijcit,&.j.l.proxi. Et secundũ hoc ponit,aut,pro & [a]. Et quod hìc subijcit, sed si graue &c. quid adijcit secũdum eum:nisi dicas quòd.ſ.erat æs alienum, sed nõ graue.sed.j.graue.Vel prius dixit fieri venditionem:nunc solutionem dicat fieri:quare prima litera planior est.

a Similem gl. habes in cle.j.de of.ordi.& in l.pe.C.de verbo.sig.& in l.sæpe.j.de verb.sig.& in.l.ij.C.de obseq.patro.præstã.& plenè in l.si is de re.dub.

g ¶ Per curatorem.] alienantem ad hæc peritura:& etiam non peritura,si oporteat:vt addat prædictis.

h ¶ Venter in possessione.] vt.ſ.de ventre in pos.mit.l.j.§.item si periculum.&.l.curator.§.j.& adde idem.ſ.de hære.insti.l.si quis instituatur.Item facit ad princip.l.C.de iure dot.l.ij.& suprà de arbi. l.locatores.§.idem dicit. Sed an teneatur facere inuentarium? Responsio.sic:vt argumen.suprà de ventre in poss.mit.l.j.§.curatore. cuius exemplum possunt creditores alij habere : vt suprà de bon.auto.iudi.poss.l.fina.

i ¶ Decerni solet.] s.curator.Accur.

De curatore.] CASVS. Primò dicit,qualiter cõstituit curator.Secũdò dicit:gesta per curatorẽ rata sunt.Tertiò,ꝙ põt agere & excipere.Quartò,ꝙ si curator post litẽ à se contestatã cõstituat ꝓcuratorẽ,satisdabit ꝓcurator noĩe curatoris.i.ꝙ curator habebit ratũ.& de similibus tanquam ꝓcurator curatoris: nõ dñi bonorũ.Quintò,si plures sunt curatores in bonis vnius: quilibet põt agere & conueniri insolidum:sed si per partes sunt cõstituti, vt vn⁹ administraret Italica bona,alter ꝓuincialia:tunc quibet bona sibi deputata tãtũ administrabit. Sextò,curator non datᷓ inuitus,nisi in casu: vt cũ nemo voluntarius inuenitur.Septimò, si tres sunt curatores:& vnus eorũ non administret aliquid:alij sic dicitur,ꝙ potest conueniri insolidum iste ꝓut alij:nisi inuit⁹ esset factus curator.& h.d.hæc.l.&.seq. Frã.

k ¶ Adeatur.] à creditoribus,vel ab alijs quorum interest, propter spẽ successionis, s.eius,qui absens est: vt &.ſ.de hære.inst.l. si quis instituatur.§. item si conditioni.&. ſ.de ventre in pos. mit.l.j.§.quoties. vel fortè etiã nullo petẽte,si sibi iudici quoquo modo sit notũ,bona dissipari.ar.ſ.qui petant tuto.l.ij.§.si quidem.& facit.ſ.de fideicom.li. l.ergo.§.creditori.&.ſ.manda.si mandauero.§.si curator.Accur.

l ¶ Præses.] scilicet adeatur.

m ¶ Acta.] in iudicio quolibet modo.

n ¶ Facta.] extra iudiciũ contrahẽdo verbis,sed gesta sine verbis: vt.j.de verb.sig.l.Labeo.in fin.

o ¶ Rata habebuntur.] etiã si minor sit hæres:vt.ſ.de hære. inst. l.si quis instituatur.& de mino.l.in integrũ.&.ſ ti.j . ab hærede.& hoc si fecit, q̃ debet facere ex officio.Sed quod est eius officiũ?Rñ.intentare actiones perituras.Sed an idem in nõ perituris?Rñ.vt.ſ. de bo.aut.iu.pos.l.creditore.in prin.Itẽ officiũ eius est custodire, & distrahere peritura: & si grauet æs alienũ,etiã nõ peritura.Sed curatoris adulti & furiosi plenior est potestas:vt.ſ.de admi.tuto.l.inter bonorũ.differt & in alij:quia actio q̃ datur in istũ,nõ est priuilegiata:illa q̃ in alium curatorẽ,sic:vt.ſ.de priui.credi.l.idẽ priuilegium. Itẽ iste cõuenitur actione mandati:vt.ſ.man.si mandauero.§.si curator.sed ille tenetur neg.gest.vtili:vt.C.de neg.gest.curatoris. Itẽ iste ꝓstat tm̃ dolũ & latam culpam:vt.ſ.de bo.aut iudic.pos.l. prætor.§.est prætereà.&.l.in venditione.§.de eo tempore.Ille leuẽ:vt.C. de neg.gest.l.tutori.Item iurat ille tpe decreti interpositi: quod de isto non inuenitur:vt in aut.vt.ij.qui ob.ha.se perhi.res mi.§.fi . Itẽ hîc inuit⁹ nõ datur:vt.j.§.quæritur.Ille sic:vt insti.de satisda.tu. §. quibus.Itẽ ibi prius gerẽs quã non gerẽs cõuenitur.j.co.l.fi.Itẽ per hoc quod hîc habes, no.eũ habere legitimã administrationem,& sic da calũnia iurat:vt.C.de iur.calũ.l.ij.§.quod obseruari.Accur.

Curator datus bonis viuentis,à dato bonis defuncti differt.

p ¶ Competunt.] quia legitimam habent administrationem.

q ¶ Curatorem.] aliâs curatores,& tunc est plana:aliâs,curatorẽ, & tunc id est,actorem,vel procuratorẽ : quod facere possunt lite à se prius contestata:vt .C.de procura.l.neque.& insti.de curato. §. fi.& hoc subijcit,vti ius esset.est etiam in hoc ius vt sit legitimæ ętatis,qui procurator constituitur,qđ in hoc curatore exigo:vt. C .de le.tu.l.fi.Accursius.

r ¶ Neque de rato.] abundat vna negatio:vt & aliâs.C. de seruis fugi.l.j.& redde singula singulis.s.de rato cũ ad agendũ,de iudicato cùm ad defendendum.Sed an iste curator satisdet?Respon.non:vt.j. rem ra.habe.l.actor.Accursius.

s ¶ Si plures.] facit ad distinctionem huius.§.C.de periculo tuto .l. ij.& si vnus ex pluribus.l.j.&.ii.&.ſ.de administra.tu.l.iij.§.appa ret.vsque in finem & l.sequenti.& suprà de exerci.l.j.in fine.&.l sequenti.& suprà de ijs qui deie.vel effu.l.prima in fi &.l.sequen.&.j. l.proxima.&.ſ.de administratio.tuto.l inter tutores . & dic vt ibi not Accursius.

t ¶ Inuitum.] idem in procuratore:vt.ſ.de procur.l. filiusfamiliâs. inuitus.& facit.C.de bo.auto.iudi.pos.l.inciuile.& suprà quemadmo. testa.ape.sed si quis.secus in tutore & curatore:vt instit. de satisda.

tut.§.quibus.Acc. ADDITIO. Dic secundum Barto.quod aliud in tutore & curatore alio, aliud in curatore qui datur bonis.

a Necessitate.] vt qa nemo volūtarius inuenit, vt bona dispensent.

b Creditores.] facit.ss.de bo.auto.iud.pos.cùm vnus.&.l.fin.&.ss.qui.ex cau.in pos.ea.l.Fulcinius.§.sed & si curator.&.ss.de ventre in poss.mit.l.j.§ eligitur. Accursius.

curatorē. Quod verius est. Voluntarius itaq; quærēdus est, nisi ex magna necessitate a, & Imperatoris arbitrio hoc procedat, vt inuitus curator creetur. Nec omnimodò creditorem esse oportet eum, qui curator constituitur: sed possunt etiam non creditores b.

Si tres curatores fuerint, & vnus ex his nihil attigerit: an in eū, qui nihil attigerit, actio danda est? Et Cassius existimat, modum actori nō debere cōstitui c, posseq; eū, cū quo vult, experiri. Et puto Cassij sententiā veriorem d. Spectādum est enim, quod redactū est e ex bonis illius, quib' curator datus est, non quid ad curatorē vnū peruenerit. Et ita vtimur: nisi inuitus factus est f: nam si ita est, dicendum est, eum non esse cōueniendum g.

Celsus lib.23.digest. LEX III.

SI plures eiusdem bonorū curatores facti sunt: in quē eorum vult actor h, insolidum ei datur actio, tanquàm quiuis eorum insolidum ageret i.

Papyrius lib.1.consti. LEX IIII.

IMperatores Antoninus, & Verus Augusti rescripserūt, Bonis per procuratorē ex Senatuscō-

c Cōstitui.] quo minus cōueniat quē vult: vt subijcit. Accur.

d Veriorem.] secus in tutorib': vt.C.de diui. tute.l.fi.&.C.si tutor nō gess.l.j.nisi spontè gesserint: vt qa inuiti liter erāt dati: & tunc quilibet pro parte teneatur, vt modus actori præscribatur: vt.ss.de admi. tuto.l.tutores qui post.§.curatores. Secūdò, & idē in procuratoribus dicerem, nisi sic mandatum est, vt quilibet teneat insolidū: vt.ss.mā.l.antepen.§.duobus. Alij dicunt, idē hîc, quod in tutoribus. Et quod dicit hîc modū non debere cōstitui: verū est, cùm non gesserint. Sed an habeat beneficium epistolæ? Respon. non: cùm enim ex dolo, & lata culpa tantùm teneatur: vt.ss.de bo. auto.iud.pos.l.prætor.§. est prætereà. nō habet locū epistola: vt arg. ss.de tu.& ra.dist.l.j.§. nūc tractemus. Et hoc si quæras, qualiter cōueniat ex administratione à debitore, vel ab alijs creditoribus. Si autē dicas de creditore hæreditario, qui petit creditū suū tanquàm à debitore, erit idē quod in tutoribus: vt.ss.e.l.§.si plures.&.C.si vnus ex plurib' tu. l.j.& facit.ss.de eden.l.si quis ex.§.j. Sed cōtrà in prin.§.j.ss.de admi. re.ad ci.perti.l.iij. Sed ibi in alio curatore: vel ibi inuitus. Itē argu. cōtrà.ss.de suspe.tu.l.hæc enim.in fi. Sed ibi in tutoribus. Accur.

+ In vetustis exempl. rib' scri. nō habetur totū ex hoc il. li. qui cura. da est.

e Quod redactum est.] ex bonis.

f Factus est.] à principe: quia nihil gessit, & ad eū nihil peruenit.

g Conueniendum.] nisi in subsidium altero nō existēte soluēdo: vt.C.si tutor non ges.l.j.&.l.ij.H.&.ss.de admi.tut.l.iij.§.j.

a Istā sol. sequit' Bar.

h I plures.] Actor. Si dicas.i.creditor hæreditarius, planū est: vt &.ss.l.j.circa princi.&.§.j.de Car.edi.l.sed & si is.§.si impubes. Et sic est idem quod in tutoribus: vt.C.si vnus ex pluribus.l.j. Si dicas actor.i.qui agit cōtra curatorem quasi malè administrauerit: & sic est actor creditor, qui agit mādati: tūc facit ss.de vētre in pos. mit.l.j.§.si verò non tantùm.&.ss.mandati.si mandauero.§.si curator. Et etiam dominus bonorum veniēs qui ageret actione in factū: vt arg.ss.de bo.auto.iud.pos.l.prætor.in princ.&.§.his verbis.&.§.est prætereà. nisi cessisset bonis: vt.j.l.proxi.

i Ageret.] i.administraret: & facit.ss.l.proxi.in fi. Accur.

Imperatores.] Pone casum vt in gl.quæ incipit, vocat &c. F.

k Ex senatusconsulto.] cùm fortè esset Senator debitor: vt.ss.de cura.l.ij.& de cura.fur.l.curator. aliàs per Prætorem: vt no. ss.l.j. Vel dic, quòd nihil prohibet & Prætorem, & Senatum circa vendenda bona tractasse: & dicta.l.curator.quæ specialiter in Senatore loquitur, intelligitur, quando bona, quæ constabat esse alicuius, venduntur: quo casu non constituitur alter curator: vt not. suprà.l.j. Accursius.

Fraudator quis dicat.

l Fraudatori.] Vocat fraudatorem debitorem, cuius bona vendita sunt, qui noluit soluere creditoribus, & qui ad hoc cedit bonis, vt creditores fraudentur: vt quoniam dicit non habere act. contra curatorem bonis datum, cuius autoritate bona vendita sunt: sed datur alijs, quorum interest, si malè administrauerit: vt no.ss.l.proxi. Vel dic secundò, quòd vocet fraudatorem creditorem ex quocunque contractu, qui ad hoc constitutus est, vt cæteri creditores fraudarentur: qui dicit non habere actionē contra debitorem de eo contractu, quem fecit. secundum H Et est ad hoc.ss.de priui.cre.l.ait prætor. Vel b tertiò secundum R. vocat debitorem, cuius bona vendita sunt: cui si qua competebat actio contra aliquem suum debitorem cessione bonorum facta, ei adempta videtur, & cōpetet emptori bonorū: & sic fuit.ss.de opc.liber.si bona. Et hoc primo modo accipitur fraudator: vt.j.ti.j.l.fi.in prin.&.C.de ijs, qui in frau. credi.l.fi. Vel quartò vocat fraudatorem creditorē hui' debitoris, cuius bona vendita sunt: & sic fraudatorem.i.fraudatū. Vnde quidam habēt in litera, creditori, & non habent fraudatori. Huic quidam nō datur actio in debitorem qui cessit bonis. Quod accipe, nisi aliquid de nouo acquirat, quod dignum emolumentū haberet: vt insti.de ac. .fi. Accursius.

b Istæ duæ lectu. vltimæ approbantur per Bartol. hîc, reprobatis duabus primis.

sulto l distractis, nullā actionē ex antegesto fraudatori competere.

Creditor posteà ueniens non potest reuocare curatorem, quem alij creditores elegerunt cō muni consensu ad uendenda bona debitoris, qui bonis cessit.

Iulianus li.46.digest. LEX V.

SI debitor m foro n cesserit, & creditores priuato consilio coierint, & elegerint vnū o, per quē bona distrahantur, vt portio ipsis, quæ ex redacto fieret, solueretur: mox extiterit alius qui se creditorē dicat: nullam quidem actionem aduersus curatorem p habebit, sed bona debitoris vnà cum curatore vēdere q poterit: ita, vt quæ à curatore, & creditore ex bonis extrahuntur, omnibus pro portione r præstentur.

TITVLVS IX.

Quæ in fraudem creditorū facta sunt, vt restituatur.

Primò ponit edictum Prætoris: & eius uerba materialiter. Secundò illud edictum exponit. Secunda ibi, Ait ergo Prætor. Et hic incipit exponere illa uerba, gesta sunt. Bart.

Vlpianus li.68 ad edict. LEX I.

AIt Prætor s, Quæ fraudationis causa gesta t, erūt cū eo v qui fraudē nō ignorauerit x, de his

I debitor.] CASVS. Debitor multorū, i iudicio cessit bonis: tandē creditores elegerūt quēdam qui esset curator: vt venderet hæc bona, & satisfaceret de pretio creditoribus: nunc apparet aliquis creditor prædicti debitoris, qui non interfuerat electioni curatoris: vult reuocare istum curatorem. Dicitur, quod nō pōt: sed si vult ipse cū curatore vēdere bona auditur & pretiū inde redactū soluetur omnibus creditoribus pro portione. Fran.

m Si debitor.] Insularius fortè. Acc.

n Foro.] i. negotiationi, cui præerat, cū aliud fortè nō haberet. Vel dic, foro venaliū mercium. Non enim hic accipies forū.i.locū iudicij secūdū H. Vel dic, foro, id est, loco iudicij cessit bōis: vt.ss.de cessi. bo. l.pe.& fi. Accur.

o Vnum.] s.curatorem: vt subijcit.&.ss.de bo.auto.iu.pos.l.in venditione.§.si.fuit tamen à Prætore approbatus: alioquin contra.ss.eo. l.ij. Accursius.

p Aduersus curatorem.] ad eū remouendū.ar.ss.de pac.l.rescriptum.circa prin. Sed an pro mala administratione? Rñ. si & eius negotia gerere proposuit, sic aliàs non. Sed alij creditores tenent huic negotiorum gest. vel in factum, vt.ss.mandati.l.si mandauero.§.si curator. quæ videtur contrà alij dicunt, quod ibi publicè fuit ordinatus: hîc priuatim.

q Vendere.] Quid si iam vendiderit curator? Rñ. aut nondum dederat pretium, & tunc habet locū prædictus.§.si curator. aut soluerat, & habet locum quod dicitur.j.tit.j.l.qui autem.§. sciendum. &.l.pupillus.

r Pro portione.] sic.C.ad legē Fal.in imponenda.&.C.de bonis auto.iu.pos.l.pro debito. Accur.

QVE IN FRAVDEM CREDITORVM FACTA SVNT, VT RESTITVANTVR. *Bene conuenit eum præcedentibus titulis.*

AIt prætor.] CASVS. Debitor multorū gessit aliqua in fraudē creditorū cū eo, qui fraudē participabat tandē debitore cōuento à creditoribus, & nō comparente, creditores sunt missi in pos. bo. debitoris: & ordinato curatore volūt vendere: quæritur qd iuris sit de alienatis in fraudem? Et dicitur, quod reuocatur act. reuocatoria, quæ dabitur curatori bo. vel ipsis creditorib' cōtra contrahentē cū debitore. Dabitur etiā cōtra alienantē in fraudē: & hoc dicit Prætor. Secundò cōmendat Vlpi. hoc edictū. Tertiò exponit hæc verba, Gessit in fraudem credi. siue gesta sunt. Et dicitur, quod omnē cōtractū cōprehendit factū in frau. credi. siue vendit. siue acceptilat. siue pignora liberet, vel præbet exceptionē debitori suo: puta, faciēdo pactū de nō petendo, siue qd aliud faciat in fraudē cre. vel seruit. amittit.i. remittit per pactū, vel non vtendo. Itē in rem suā pro derelicto habuit: nam hæc omnia reuocantur. Hoc dicit vsque ad.l.qui autem. Fran.

s Ait prætor.] est ergo edictum: sed interdictum quando quod dicitur: vt.j.de sol.l.pupilli in prin.

t Gesta.] à creditore.

v Cum eo.] debitore.

x Non ignorauerit.] sed si ignorauit, tenetur si habet titulum lucrati

lucratiuum:vt.j.e.qui autē.§.simili modo.&.C.e.l.pe. Et sic intelligitur.s.si quid in frau.pa.l.j.§.dolū.quæ est contrà.Idē si est gestum cum pupillo,vt teneatur ignorans:vt.j.e.l.qui autē.§.si quid cum.

a ¶ Curatori.]quia potest esse,& non esse creditor.

b ¶ Intra annum.]vt &.C.e.l.fi.Sed cōtrà.s.si quid in frau.pat.l.si patronus.§.hæc actio. Sed ibi de eo, quod ad eum peruenit contra quem agitur:sic enim 10 esset & hîc, vt.j.e.ait Prætor.§.hæc actio.

c ¶ Potestas.] ad qđ tria sunt necessaria:vt j.de diuer. præscr.l.j. Accur.

d ¶ Actionem.]S.in factū quæ vocatur Pauliana:qa à Paulo prætore fuit inducta:& cō 20 petit ad omnia reuocanda, q̄ in fraudē creditorū alienata sunt: vt.j.e.l.hac in factum. Alij Paulianā ad corporalia, sed in factum ad incorporalia dicūt competere.Et adde de his,& alijs reuocatorijs,quod nota.C.si qd 30 in frau.pa.l.ij.

Pauliana actio in factum, quæ cōpetit ad omnia reuocanda, quæ in fraudem creditorum sunt alienata, quare ita sit appellata.

curatori[a] bonorum, vel ei, cui de ea re actionē dari oportebit, intra annū[b], quo experiundi potestas[c] fuerit, actionem[d] dabo: idq; etiam aduersus ipsum, qui fraudem fecerit, seruabo[e]. ¶ Necessario prætor hoc edictum proposuit: quo edicto consuluit creditoribus reuocādo ea, quæ in fraudem creditorū alienata sunt. ¶ Ait ergo prætor, Quæ fraudationis causa gesta erūt. Hæc verba generalia[f] sunt, & cōtinent in se omnem omnino in fraudem factā alienationē, vel quēcunq; contractum. Quōcūq; igitur fraudis causa factum est: videtur his verbis reuocari, qualecunque fuerit: nam latè ista verba patent. Siue ergo rem alienauerit, siue acceptilatione[g], vel pacto aliquem liberauerit.

Idem lib.62.ad edic. LEX II.

IDem erit[h] probandum. Et si pignora liberet, vel quem aliū in fraudē creditorum[i] præponat[k].

Idem lib.66.ad edic. LEX III.

VEl ei[l] præbuit exceptionē, siue se obligauit fraudandorum creditorum causa[m], siue numerauit pecuniam, vel quodcunq; aliud[n] fecit in fraudē creditorū: palàm est, edictum locum habere. ¶ Gesta fraudationis causa accipere debemus non solùm ea, quæ cōtrahens gesserit aliquis: verumetiam si fortè data opera[o] ad iudicium non affuerit[p], vel litem mori patiatur[q], vel à debitore non petit, vt tēpore liberetur, aut vsumfructum, vel seruitutem amittit[r].

relicto habuit:vt.s.pro derelicto.l.si id.Accursius.

QVi autem.] CASVS. Aliquis noluit acquirere quod posset:& hoc fecit in fraudem creditorū.Bene valet quod fecit, nec reuocatur:per creditores,puta,si noluit implere cōdit. sub qua stipulatus erat aliquid,vel repudiat hære. vel legatū sibi relictum. Idē si emancipauit filium suū,qui erat hæres institutus, vel lega.ei relictum,& hoc 10 fecit in fraudem cre. Idē,si seruū suū ab aliquo hæredē institutū alienauit:& sic hæreditas iussu emptoris est adita,& ei q̄sita nā hæc nō reuocātur,nisi alienatio ī frau.cre. esset facta.Et.h.d.vsq; ad.§.apud Labeonē. 20 ¶ Apud Labeonē.] Si debitor multorum soluat vni ex creditoribus iussu iudicis,nō spectat ad hoc edictū: nam non reuocatur à cæteris creditoribus: licuit enī sibi vigilare.Et hæc sunt vera, qn̄ satisfactum est isti 30 antē,quā creditores sint in pos.bo. debitoris:si verò posteà satisfactum est isti:tunc quod accepit cōicabit cū alijs creditoribus. Itē sciat,ꝙ hoc edictū punit contrahentē in frau.credi.cū debitore.si enī cōtrahat nō ī 40 frau.cred. vel cōtra hat,sciētib⁹ creditoribus & cōsentiētibus: non tenetur, licet debitor fraudem haberet. ¶ Si quid cum pupillo.] Si debitor multorum donauit rē alicui quam pupillo fraudē, ignoranti:si ex hoc læ 50 dātur creditores, reuocabitur hoc, quod donatum est. Idem multo magis, si extraneo donauit ī frau.cr. licet donatarius fraudem ignorauit:& tenebitur in quantum locupletior est ex isto dono. Sed pone ꝙ ser- 60 uus me⁹ emit aliquā rē à debitore vendente in frau.cred. & ipse seruus participauit fraudē:in quantū teneor ego dn̄s,quærit. Et distinguitur:nā aut ego dn̄s hoc ignorauí,& tunc teneor de peculio vel de in rē verso:& hoc idem dicas in filio. Si aūt hoc sciui:tūc meo noīe conuenior insolidum. Itē si debitor in frau. cred. plura legauit, & hæres hæc legata soluit creditoribus:reuocantur hæc legata. Vltimò dicit.hæc actio durat anno vtili, & incipit ex die contractus facti. Franciscus.

Et omnino qui aliquid fecit, vt desinat habere[s] quod habet: ad hoc edictum pertinet.

Paulus li.18.ad edict. LEX IIII.

IN fraudem facere videri etiā eum, qui non facit quod debet facere, intelligendum[t] est: id est, si non vtatur seruitutibus.

*Caius. LEX V.

SEd & si rem suam pro derelicto habuerit, vt quis eā suā[v] faciat.

* al. Pau. lib. 23.

¶ *Qui negligit acquirere non potest dici hoc facere in fraudem creditorum. Hoc dicit: cætera huius.l. satis plana sunt.*

Vlpianus li.16.ad edict. LEX VI.

QVi autem cùm posset aliquid quærere, non id agit, vt acquirat: ad hoc edictum non pertinet. Pertinet enim hoc edictum ad diminuentes patrimonium suum, nō ad eos, qui id agūt ne locupletentur[x]. ¶ Vnde si quis ideo conditioni non paret, ne cōmittatur stipulatio[y]: in ea conditione est, ne faciat huic edicto locum. Proinde & qui repudiauit hæreditatem, vel legitimam, vel Honorariā, vel testamentariā: nō est in ea causa, vt huic edicto locū faciat: noluit enim acquirere, non suum proprium patrimoniū diminuere. ¶ Simili modo dicēdū est, & si filiū suum emācipauit, vt suo arbitrio adeat hæreditatē: cessare hoc edictū. ¶ Sed & illud probandum est, si legatum repudiauit[z]: cessare hoc edictum: qđ Iulianus quoq; scribit. ¶ Si serū suum hæredem institutū quis alienauit, vt iussu emptoris habeat hæreditatē:

e ¶ Seruabo.] de hoc dic,vt.j.e.l.fina. in fin. Accursius.

f ¶ Generalia sunt.] & sic generaliter intelligēda:vt &.s.de aleato.l.j.§. quod autē. & s.de min.l.ait prætor. in prin. &.s.si quid in 40 fraudem patro.l.j.§. j.ibi,Omne igitur &c. Sed contrà.j.de verb. sign.l.Labeo.in fi.Sol. hîc ex interpretatione.Accursius.

g ¶ Acceptilatione.] vt &.C.e.l.fi.Accur.

h ¶ IDem erit.] hoc iūge præcedentibus. 50 & quod subijcit,& si pignora &c.incipit noua cōstructio,quæ pēdet vsque ad.§.gesta. Accur.

i ¶ In fraudem creditorum.]vt.j.e.si pignus.licet non sit alienatio:vt eadē.l.dicit.

k ¶ Præponat.] prius 60 ei soluendo, cùm oēs instarent: argu.j.e.pupillus. aut rem hypothecando,dum simul omnes instarent.Accur.

l ¶ VEl ei.]scilicet debitori paciscendo,vel iuramentum deferendo:vt.s.de iureiur.l.nam posteà.§.sed & si quis.

m ¶ Creditorum causa.] deferendo creditori,vt iuret sibi deberi:vt.d.§.sed & si quis.Vel adeundo malam hæreditatem: vt suprà de separa.l.j.§.quæsitum.

n ¶ Aliud.] hoc dic, vt infrà de solut.l.pupilli debitor.in principio. 70 Accursius.

o ¶ Opera.] à debitore: & ab alio, cui debitor prodesse volebat, Azo. vt fortè esset contumax: vel cùm promisisset alij, sub pœna, iudicio sisti.

p ¶ Affuerit.]vt contumax damnaretur.Accur.

q ¶ Patiatur.] cùm potuit litem contestari, & non fecit, secundum H.Quod non placet:quia statim subijcit hîc respon. Dic ergo, quòd dimisit perire instantiā triennio,in qua produxerat testes,qui post testificationem mortui sunt.Accur.

r ¶ Amittit.]id est remittit per pactum,vel non vtendo.

80 s ¶ Desinat habere.]puta patiendo se iudicio vinci,vel aliàs in fraudem obligando se.Accur.

t ¶ IN fraudem.] Intelligendum est.Not.qui non facit,facit: vt & infrà,de reg.iur.l.qui non facit.&.s.de ædil.edic.l.quis sit fugitiuus.§.idem ait,si seruus.& infrà de re milita.l.omne.in fine.& suprà de liber.agnoscen.necare.& infrà de verborum signific.alienationis.ij.respon.Accur.

v ¶ Ed & si rem.]Vt quis eam suam.quod est coipso,quòd pro de-

70 x ¶ Locupletentur.]Ad hoc,& inferiora,facit.s.si qd in frau.pat.l.j.§.vtrū.&.j.de reg.iur.l.nō fraudantur.in prin.&.s.pro socio.l.nemo.§.j.&.j.de iniur.l.iniuriarum.§.si qs de honorib⁹.&.s.ad Trebel.postulante.i n fi.&.j.de ver.sig.l.alienationis.§.j.&.j.de iure fisci.l.cū quidā.Sed contrà.j.eo.tit.l.in fraudē.in prin.Sol.vt ibi. Item arg.cōtra.s.de hære.vē n.l.ij.§.non tm̄.&.s.ad le. Aquil.si seruus ser uū.&.s.vsufr.quēadmodū ca.l.iij.§.j.& de peti.hære.l.sed & si.§.pro inde.&.s.si quis omis.cau.testa.l.j.§.penu.Sed ille in suis tractatib⁹. Item contrà.j.eo.ait Prætor.§.penul.Sol.vt ibi.Accur.

y ¶ Stipulatio.]erat enim ei promissum aliquid,si ascenderet Capi 80 tolium:vt.j.si quid in frau pa.l.j.§.vtrum.

z ¶ Legatum repudiauit.]Sed nonne cùm legatum repudiat, de suo diminuit,cū statim adita hæreditate fiat dn̄s? Rn̄d. si dicas a hîc repudiauit ante aditam hæreditatem,nihil est:vt.j.de reg.iur.l. qui potest.§.primo.& infrà quorum lega.l.prima.§.quod ait.& suprà de successio. edict.l.prima.§.decretalis.Sed rn̄. quòd licet posteà repudiet,non diminuat,cùm fingatur non esse quæsitum:vt.s.ad.le. Aquil.nam sicut.

a Roma & Frā.Aret.in l.is,qui hæres s.de acq.hære.re putāt istam glo.sing.ad hoc,ꝙ legatum nō potest repudiari ante aditā hæreditatē:quasi nō posit tolli ius de futuro Pro quo ob primē facit text.in.l. qui potest. §.j de reg. iur.j quem tex. allegat hæc gl. Bol.

siquidē in venditione [a] nulla fraus est, sed in hæreditate [b] sit: cessat [c] hoc edictum: quia licuit ei etiam repudiare hæreditatē. At si in ipsa serui alienatione fraus est, reuocabitur [d]: quemadmodùm si eum in fraudē manumisisset. ¶ Apud Labeonem scriptum est, eum, qui suū recipiat, nullam videri fraudem facere [e]: hoc est eum, qui quod sibi debetur recipiat: eum enim, quem Præses [f] inuitum soluere cogat [g]: impunè nō soluere, iniquum esse. Totū enī hoc edictū ad contract⁹ pertinere, in quibus se Prætor nō interponit [h]: vt puta, pignora [i]: vēditionesq; [k]. ¶ Sciendum est Iulianum scribere, eoq; iure nos vti, vt qui debitam pecuniam accepit [l] antequàm bona debitoris possideantur: quamuis sciens soluendo non esse recipiat: non timere hoc edictum [m], sibi enim vigilauit [n]. Qui verò post bona possessa debitum suum [o] fecerit [p]: hunc in portionem vocandum, exæquandūq; cæteris creditoribus. neq; enim debuit præcipere [q] cæteris post bona possessa: cùm iam conditio omnium creditorū par facta esset. ¶ Hoc edictum eum coërcet, qui sciēs eum in fraudem creditorum hoc facere, suscepit quod in fraudē creditorū faciebat. Quare si qd in fraudem creditorū factum sit: si tamen is, qui accepit, ignorauit, cessare [r] videntur verba edicti. ¶ Præterea illud sciendū est, eum, qui cōsentientibus [s] creditoribus aliquid à fraudatore vel emit, vel stipulatus est, vel quid aliud contraxerit: non videri in fraudem creditorum fecisse. Nemo enim [t] videtur fraudare eos, qui sciunt, & ad hoc consentiunt. ¶ Si quid cum pupillo [v] gestum sit in fraudem creditorum: Labeo ait omnimodò [x] reuocandum, si fraudati sunt creditores: quia pupilli ignorantia, quę per ætatem contigerit, non debet esse captiosa creditoribus, & ipsi lucrosa, eoq; iure vtimur. ¶ Simili modo dicimus, & si cui donatum sit, non esse quærendum, an sciente eo, cui donatum est, gestū sit: sed hoc tantum, an fraudentur creditores. Nec videtur iniuria affici is, qui ignorauit, cùm ei lucrum extorqueatur [y], nō dānum infligatur. ¶ In hos tamen q ignorantes ab eo, qui soluēdo non sit, liberalitatem [z] acceperunt: eatenus actio erit danda, quatenus locupletiores facti sunt: vltra non. ¶ Simili modo quæritur, ab eo qui soluendo non sit [a], si seruus [b] ignorante domino ipse sciēs rem acceperit [c], an dominus teneatur. Et ait Labeo hactenus eum teneri, vt restituat quod ad se peruenit, aut vt dūtaxat de peculio damnetur, vel si quid in rem eius versum est. Eadē in filiofamiliâs probanda sunt. sed si dominus [d] sit, suo nomine conuenietur. ¶ Item si necessarius hæres [e] legata [f] præstiterit, deinde eius bona vænierint, Proculus ait, etiam si ignorauerint legatarij [g]: tamen vtilem actionem [h] dandam. quod nequaquam dubium est. ¶ Huius actionis annum vtilem computamus, quo experiundi potestas fuerit, ex die factæ venditionis [i].

¶ *Cùm res uendita reuocatur, pretium emptori non restituitur: nisi in utilitatem debitoris appareat esse conuersum. Bar.*

Paulus lib. 62. ad edic. LEX VII.

SI debitor in fraudem creditorum minore pretio [k] fundum scienti emptori vendiderit: deinde ij, quibus de reuocādo eo actio datur, eum petant [l]: quæsitum est an pretiū restituere debeant. Proculus existimat omnimodò restituendum esse fundum, etiā si pretium non restituatur [m]. & rescriptum est secundum Proculi sententiam.

Venuleius. LEX VIII.

EX his colligi potest, nec quidem portionem emptori reddendam ex pretio: posse tamē dicere

a ¶ In venditione.] ff. non acquirenda. Accur.

b ¶ Sed in hæreditate.] non tamen alienatione interueniente. Accursius.

c ¶ Cessat.] id est, non reuocabitur. Accursius.

d ¶ Reuocabitur.] Sed nunquid reuocabitur hæreditas cū seruo qñ in serui alienatiōe fraus interuenit? vel an seruus tantùm? Et dic, vtrūq;: vt ff. de reg. iur. l. cùm principalis.

e ¶ Facere. vt. & ff. de regu. iur. l. nihil dolo. & ff. de condi. ob. cau. l. si donatarius. §. j. & facit ad hunc, & ad se. §. C. depositi. l. fi. & C. de iur deli. l. fin. §. & si pfactā. & ff. de bo. aut. iu. pos. l. si non expedierit. §. j. in princi. & C. de manumis. testa. l. fi. §. finaūt: & ff. de mino. l. si mulier in fi. Ar. contrà. ff. de trib. illud §. proinde Accursius.

f ¶ Quem Præses.] vel alius iudex. Accursius.

g ¶ Cogat.] actore agente.

h ¶ Non interponit.] iubendo, vel approbādo: vt hîc fecit. Et sic no. quòd iussus, vel autoritas iudicis excusat [a]: vt ff. de reg. iur. l. non videtur. §. qui iussu. & ff. de iurisdi. om. iud. l. si quis id. §. doli. & de infamibus. l. furti. §. qui iussu.

[a] Adde qd notaui in apostil. ad l. quāquā. in versi. iudicis iussum ff. de aqua plu. arcē.

i ¶ Pignora.] in fraudem contracta: vt ff. e. ait Prætor. §. si cui. & idem est in venditione. Accursius.

k ¶ Venditioneq;.] quæ fiunt nulla cogente necessitate.

l ¶ Accepit.] aliâs, recepit. Accursius.

m ¶ Hoc edictū.] sec⁹ est in fisco: vt C. de priuile. fisci. l. pecuniam. & facit ff. proxi. §. & quod ibi no. Accursi⁹.

n ¶ Vigilauit.] facit. ff. de pecu. l. summa. §. sed & si alij. & de separationibus. l. debitor. in fi. j. respon. & ff. eod. pupillus. & l. ait prętor. §. si cùm in diē.

o ¶ Suum.] scilicet debitoris. Accursius.

p ¶ Fecerit.] i. receperit. Acc.

q ¶ Præcipere.] sic ff. de re iudi. l. penul. & de bo. autho. iudi. pos. l. si non expedierit. §. j. ij. rñ. Accur.

r ¶ Cessare.] in ti. nō lucratiuo accipere: vt ff. eod. l. j. in prin. & ff. e. l. si debitor. & sic nō est contrà ff. eo. §. simili. Vel dic in lucratiuo: & tunc determinatur. ff. eo. §. in hoc. Sed quid si tempore contractus bona fide contraxerit sed cùm traditur, scit in fraudem creditorum alienari? Rñ. teneri: qa gestum est aliquid tunc: vt ff. l. j. in prin. Accursius.

s ¶ Consentientibus.] scilicet expressè, vel quibusdam coniecturis hoc appareat. Sed quid si videntes tacuerunt? videntur consentire: argu. C. de remis. pig. l. j. & l. ij. §. fina. sed fortè distingues vt suprà quibus modis pignoribus vel hypo. solu. l. sicut. §. non videtur. Accursius.

t ¶ Nemo enim.] vt & ff. de reg. iur. l. nemo. & ff. de actio. emp. l. j. in fi. & ff. quod falso tuto. auto. l. j. in fi.

v ¶ Si quid cum pupillo.] in quem alienatum est. Accur.

x ¶ Omnimodò.] id est siue habeat titulum lucratiuum, siue nō lucratiuum: siue sciat, siue non: dum tamen tutor sciat: vt ff. e. ait Prætor. & sic potest notari hic esse deteriorem conditionē pupilli, quàm aliorum: in quibus alijs distinguitur: vt ff. proxi. dixi. Vel dic secundum Azo. quòd loquitur de pupillo, cui donatum erat. nā primo casum dubitabilē ponit: postea minus dubitabilem & generalē in. §. simili. sic & ff. ad legem Aquil. l. si seruus seruum. §. rupisse. Accursius.

y ¶ Extorqueatur.] sic ff. e. si fraudator. in prin. & C. eo. l. ignoti. & ff. de regul. iur. in re obscura. & C. de iure delibe. l. fi. §. & si legatarij. & de codic. l. fi. §. pe. & ff. e. l. penulti.

z ¶ Liberalitatem.] in casu etiam ille, qui non liberaliter accepit, non tenet in plus: vt ff. eod. ait prætor. §. ait prætor. Accur.

a ¶ Soluendo non sit.] & qui fraudat creditores.

b ¶ Si seruus.] alienus. Accursius.

c ¶ Rem acceperit.] ex causa peculiari: nō dominica: nec domini mandato.

d ¶ Dominus.] vt qa præsens est, & posset contradicere: vt suprà de libe. cau. l. imo. in fine. aliàs non præiudicat, scilicet si non potest cōtradicere: vt ff. de contrahen. empt. l. in huiusmodi. & adde distinctionem, quam habes ff. de ędil. edic. l. cùm mancipium.

e ¶ Hæres.] puta seruus debitoris, hæres institutus à debitore.

f ¶ Legata.] relicta à debitore in fraudem. Accursius.

g ¶ Legatarii.] scilicet fraudem commisisam.

h ¶ Actionē.] vel indebiti: vt C. de iure deliberan. l. final. §. sed & si legatarij. vel fauianam, vel in factū. & facit ff. si in frau. pa. l. j. §. i.

i ¶ Venditionis.] vt & ff. e. l. ait prætor. §. annus. & C. eodem. l. fi. actum.

Saturninus lib. de inter.

¶ I debitor.] Debitor multorū vendidit rem cuidam in frau. creditorum etiam minori prætio, quàm valeret. & emptor participauit fraudem. quæritur an si creditores agant reuocatoria, debeant restituere pretium emptoribus quod pro re dederāt? Et dicitur quòd non, nec totum pretium nec partem: nisi hoc extaret penes debitorem vendentē. & hoc dicit hæc lex & sequen. Franciscus Accursius.

k ¶ Minore pretio.] hoc non curandum: cùm sciens fuerit emptor: sed vt apertius fraus appareat, hoc dicit.

l ¶ Petant.] per paulianam, vel in factum: vt not. suprà eodem. l. j. in principio.

m ¶ Non restituatur.] id creditoribus Sed nunquid soluendum est ab eo, qui in fraudem vendidit? videtur quòd non: vt C. de rescind. ven. l. ij.

ven.l.ij qui.sed illud dico speciale in fisco:licet sit argu.contra.C.de præscrip.xxx.ann.l.j.Azo.hîc enim videntur restitui,si salui sunt:vt J.proxi.& facit.C.de rei ven.si mancipium. Sed contrà.s.si quid in fraudẽ.pac.l.j.§.siquid in fraudẽ vbi pretiũ restituitur emptori.Sol. quare ibi secus sit obseruandum:euidens est ratio,secundũ R. quia ibi fuit ignorans emptor,qui emit à liberto vendente in fraudẽ patroni:hic sciens.Ac.

ci illam rem apud arbitrũ ex causa animaduertendam, vt si nummi soluti in bonis extent, iubeat eos reddi: quia ea ratione nemo fraudatur.

Paulus lib.62.ad edic. LEX IX.

Qui à debitore [a] cuius bona possessa non sunt [b], sciens rem emit:iterũ alij bona fide ementi vẽdidit.quæsitum est an secundus emptor cõueniri [c] possit. Sed verior est Sabini sentẽtia, bonæ fidei emptorem non teneri:quia dolus ei duntaxat nocere debeat,qui eum admisit [d]:quemadmodum diximus [e] non teneri eũ [f], si ab ipso debitore ignorans emerit. Is autem,qui dolo malo emit,bona fide autem ementi vendidit:in solidum pretium rei quod accepit,tenebitur [g].

Qui à debitore.] CASVS. Emi à debitore in frau.cre.vendente:& sciens hoc emi.& ante quàm bona debitoris possiderentur à creditoribus, ego emptor hãc rem alij vẽdidi bona fide ementi.quęritũ an creditores possint hãc rem reuocare ab isto emptore bonæ fidei? Et dicitũ q nõ:sed ego eis teneor ad pretium qđ habui ex hac re.Fran.Accur.

a ¶ Qui à debitore.] in fraudem creditorũ vendente.Accur.

b ¶ Nõ sunt.] à creditoribus etiam: alioquin secundus emptor teneretur hypothecaria: vt.C.de prætorio pignore.l.fina.

c ¶ Conueniri possit.] reuocatoria.Accursius.

d ¶ Qui eum admisit.] vt &.C.de rescin.ven.l.dolus.& de pericul. & commod.dolum. & suprà de publiciana. sed & si.§.prætor. & infrà de except.doli.l.apud Celsum.§.de authoris. & infrà de regulis iur.l.fraudis.

e ¶ Diximus.s.eo.qui autem.§.hoc edictum.

f ¶ Eum.] primum emptorem.Accursius.

g ¶ Tenebitur.] creditoribus reuocatoria. & sic pretium loco rei succedit.& facit.s.de rei ven.Iulianus. in princi. &.J.de regu.iur.l. factum.Accursius.

Ait prætor.] CASVS. Ponit edictum cuius sensus est:qui contraxit cum debitore multorum in frau.cre.cõtrahente,vel emit à debitore,vel similem contractum fecit:& hic contrahens participauit fraudem cum debitore:tenebitur intra annum vtilem restituere quod de bonis illius debitoris habuit,creditoribus eius. & ad hoc inducta est actio in factum.Item quandoq; tenetur & si fraudem non participauit:vt quia ex titulo dona.habuit rem. Tãdem loquitur Vlpia.& exponit verba edicti,& dicit:hoc quod dictum est in frau.credi. factum reuocari:est verum,si creditores ex hoc habẽt damnum : vt quia non possunt consequi solidum quod eis debetur, cùm debitor tantùm nõ habeat.Sed pone quòd debitor in frau. cre. aliqua vendit.posteà istis creditoribus soluit quod eis debet,& incipit alios creditores de nouo habere.nunquid isti alij possunt reuocare prędicta alienata?& distinguitur an isti primi creditores sint liberati de pecunia secũdorum:& tunc eis secũdis cõpetit hæc actio ad reuocãda alienata:aut de alia pecunia:& tunc non possent reuocare. Item quod dictũ est in edicto q cõtrahens cum debitore participauit fraudem:bene dictũ est.si enim cõtrahens sciret debitorem habere multos creditores:non tamẽ aliam fraudem habuit, nõ tenebitur hac actione,nisi creditores denunciassent ei ne cõtraheret cum debitore.Sed quid si tutor pupilli,vel curator adulti sciens cõtrahat cũ debitore multorum in frau.cre.an pupillus vel adultus ex hoc tenebitur?& dicit q sic in quãtum ad eos peruenit. ¶ Præterea.] In frau. cre.à debitore alienata reuocãtur siue vnus creditor erat tempore alienationis,& adhuc est:siue plures erãt,& adhuc omnes sunt,vel vnus eorum tantùm nunc remãsit,cum alijs sit satisfactũ. Sed pone q cõtrahens cum debitore scit vnũ creditorem fraudari, non alios, nũquid habet locum hoc edictum?certè sic:vt ille solus reuocet.Sed pone q satisfactũ est fraudato.cessat hoc edictũ : & sic reuocatoria. sed si offeratur quod debetur fraudato,& nolit recipere:nõ eliditur actio ex hoc edicto. ¶ Si fraudator.] Debitor in frau.credi. aliqua alienauit, & decessit relicto hærede. creditores hæreditarij secuti sunt fidem hæredis:& quia hæres non soluebat,imò latitabat:bona eius venduntur. dicitur q bona hæredis dicuntur vendi, non defuncti.& ideo non est quærẽdum quæ defunctus in fraudẽ alienauit: nec reuocantur. ¶ Si quid in fraudem.] Quidam hæres suus vel extraneus minor.xxv.ann.adiuit hæreditatem,& aliqua de hæred.in frau.cred.hæreditariorum alienauit.tandem hic hæres abstinuit se ab hæredi.petita in integ.resti.quæritur an creditores possint reuocare alienata per hæredem. Et dicitur quòd sic vtili act. quare non directa?dic vt in gloss.hoc idem dicas in seruo hærede instituto qui posteà abstinuit habita in integ. restitu. Sed an alienata per defunctum reuocari possunt,distinguit.aut creditores non sunt secuti fidem hæredis:& tunc reuocantur.aut sunt secuti:& tunc non reuocãtur.& exempla vtriusque sunt in litera.

¶ Si impubes.] Debitor alienauit aliqua in fraud.credito.hic debitor decessit relicto hærede filio impubere.impubes adita hæredi. aliqua alienauit in fraud.cre.tã hęreditariorum quã propriorũ:vel eius tutor alienauit: & separat.à creditoribus hæreditarijs impetrata.dicitur q creditores reuocabũt alienata ĩ frau. eorum.

Vlpianus lib.13.ad edic. LEX X.

Ait Prætor, Quæ Lucius Titius [h] fraudandi [i] causa, sciẽte [k], in quibus [l] bonis [m] de ea re [n] agitur, fecit:ea [o] illi [p], si eo nomine [q] quo de agitur, actionem ex edicto meo competere [r] esse ve [s] oportet, & si non amplius quã annus est [t] cum qua de re agitur, experiundi potestas est, restituas. Interdum causa cognita, & si scientia non sit [v], in factum actionem permittam.

¶ *Creditores præteriti habent reuocatoriã: nõ creditores post secuti,nisi in locum priorum successerint.Barto.*

¶ Ita demum reuocatur quod fraudandorum creditorũ causa factũ

¶ Si cum in diem.] Debitor in frau.cre. debitum quod in diem debebat, ante diẽ soluit.dicitur q quicquid in medio tẽpore habuit creditor, cui solutũ est, reuocabitũ per alios creditores. Itẽ si debitor in frau. cre.dedit rem suam pignori vni suo creditori antiquo, reuocabitũ hoc pignus per alios creditores.Itẽ si mulier in frau.cre. accepto tulit Titio qđ Titi⁹ hoc habeat, vt hîc Titius hoc habeat in dotẽ,nõ tenet hæc acceptilatio.sic ergo obligatio debiti in antiquo statu reponitur.Item si debitor in frau.cre.cõstituat vsumfr.in fundo suo,vel vsumfru.sibi debitum remittat,vel alicui promittat aliquid in annos singulos:reuocabitur quod faciet.

¶ Si debitorẽ.] Debitorem meum & pluriũ aliorũ fugientẽ fui persecutus & pecuniã secum ferentẽ ei abstuli.an tenear reddere alijs creditoribus?& disting. aut hoc feci ante quã creditores missi sint in pos.eius:& tunc non reddo.aut post:& tunc reddo.

¶ Si ex constitutione.] Quidã debitor in frau.cre.aliqua alienauit, & testõ reliquerat libertatẽ seruis suis:tãdẽ nemo volebat ei succedere ex testõ vel ab intestato.venit qdã,& petijt hæc bona hęreditaria sibi dari cã libertatum conseruandarũ,promittens de solido soluendo creditoribus.dicitur q amodò creditores non possunt reuocare alienata per defunctũ,cũ solidũ consequanũ ab accipiente hæc bona.Secundo dicit.annus huius actionis incipit currere à tẽpore quo vendita sunt bona in frau.cre.Tertiò dicit per hanc act.in factũ reuocanũ res alienatæ in frau.cre.cũ sua cã.i.cũ fructib⁹ pceptis à pos.& pcipiẽdis.dũ tñ expẽsæ,si q̃ sunt factæ necessarię,deducanũ: & ẽt volũtarię deducanũ si factę sunt volũtate creditorũ vel fideiussorũ debitoris.& si ancilla fuit vẽdita in frau.cre.reuocabiũ,& etiã partus si quẽ habuit.& vt generaliter dicam:scias q per hanc acti. reuocabitur res alienata in pristinũ statum.Item obligatio si remissa erat in frau.cre.reuocabitur in pristinum statum,perinde ac si nõ esset facta remissio,adeò q & commodum medij tẽporis veniat : vt puta fructus.vsuræ autẽ medij temporis non veniunt nisi prius erãt debitæ iure stipul.vel iure cõtractus bonę fidei.& si obligatio erat sub die vel sub condi.reuocabitur in pristinũ statum.si autẽ erat tẽporalis, vt qñ minoris,quam remisit debitori in frau.cre.illa reuocari poterit intra tantum tempus quantum supererat ei,& nõ intra annum. Vltimò dicit.hæc actio durat perpetuè in eo quod peruenit ad cõuentum,siue sit fraudator siue alius.Item hæc act.datur creditoribus & hæredibus eorum.Item datur in accipientem & eius hæredem in id,quod ad eum peruenit.& hoc dicit hîc.§.cũ sequẽtibus. & cum.l.seq.Fran.

h ¶ Lucius Titius.] debitor.Accursius.

i ¶ Fraudandi.] creditores.

k ¶ Sciente.] acceptore.Accursius.

l ¶ Quibus.] id est de quibus.Azo.

m ¶ Bonis.] quæ accepisti.Accursius.

n ¶ De ea re.] i.fraude vel alienatione fraudulenta.

o ¶ Ea.] scilicet bona.Azo.

p ¶ Illi.] s.creditori.aliâs illis.s.qui conqueruntur. & accipe restituas.Accursius.

q ¶ Si eo nomine.] i.nomine fraudis propter quã agitur.

r ¶ Competere.] s.directo,vt creditori.Azo.

s ¶ Esse ve.] vtiliter vt procuratori bonorũ:vt &.s.eo.l.j.in prin.

t ¶ Annus est.] supple qui fluxit,cũ &c.nã vtilis ann⁹ est.& qđ subijcit de ea re.i.alienatione.Sed quid differt hoc edictũ ab illo.s.e.l j. Respõ.nihil nisi quo ad verba:quia hîc loquitur in secunda persona s.in prima.sed vt exponat,ideo repetit.vel alius prætor fecit illud, & alius istud.

v ¶ Scientia non sit.] contrahẽtis cũ fraudatore:puta cũ intercessit t tu.lucratiuus:vt.s. eo.l.qui autem.§.similiq; modo.

a Habuerit.] fraudantes creditores suos.
b Vendiderunt.] & non sunt dimissi insolidum. & facit. C. de ser. pig. dato ma. l. si creditoribus. &. j. de reg. iur. l. fraudis. Accursius.
c Simpliciter.] id est si suam pecuniam, non posteriorum. Hu. Vel id est sine intentione dandi pecuniam secundario prioribus: scilicet cum id non agebatur inter istum fraudatorē & hos secundos creditores. Vel dic, id est no nō directo peruenit: vt. s. de priuileg. credi. si ventri. §. fi. & facit. s. de bo. au. iu. pos. l. cū vnus. &. j. eodem. Papinianus.
d Horum.] posteriorum.
e Noluit.] in alienādo. & facit. s. solu. ma- 20 tri. l. etiā. § quanquā. &. s. qui. ex cau. in pos. ea. Fulcinius. §. quòd si aduersus.
f Cōtendendum.] id est dicendum: vt & j. proxi. §.
g Vendente.] secus post venditionem: vt s. pro empt. l. alienam. 30 Accursius.
h Testato.] id est coram testibus. Accur.
i Perseuerat.] sic &. C. de rei ven. si fundum. &. s. de eden. quę dam. §. sed & si ei. & s. de leg. pręstan. virilis. §. si adiecerit. &. s. manda. si hominem. Sed ar- 40 gu. contrà. C. de rescin. vend. si maior. sed ibi non erat ius nūciādi. Item arg. contrà. s. quod fal. tu. auth. l. ij. Ac. ADDITIO. Dic secūdum Bar. hic quòd ille, qui denunciabat, certabat de lucro: sed ille, cui denunciabatur, certabat de damno: ideo est potior cōditio eius, cui denūciabatur: quia potest dicere, non credidi tibi. secus si essent in pari causa: vt hîc: vt per Bar. hîc.
k Conscientia.] facit. j. de reg. iur. l. frau- 60 dis. &. s. proxi. §. & s. qui & à quibus. l. in fraudem. Accur.
l Actione.] in factum ex hoc edicto. & est fortè ratio secūdum Azo. quia hæc actio vt fauiana est personalis, nō in rem scripta: vt suprà, si qd 70 in frau. pat. l. j. §. antepenulti.
m In curatore.] secus in procuratore: vt infrà, de doli except. apud Celsum. §. illa etiam. &. §. si quis non li. & facit infrà, de regu. iur. l. neque interdicto. & suprà, de dolo. Sol. sed ex dolo. & de tribu. l. iij. §. j. & de pec. l. summa. §. si dolo. Sed contrà. j. ne vis fiat ei. l. j. §. hoc edicto. Sol. vt ibi.
n Ad eos.] scilicet pupillos. Accursius.
o Posse quæri.] scilicet in eo quod dicitur &c. subaudi, & vtrum ita habeat locum reuocatio non aliter hoc, scilicet quæritur. Accursius.
p Iidem sint creditores.] qui tunc erant cùm alienatio fiebat. & quod subijcit, etiam si vnus &c. incipit respōdere. Vel pōt dici q̄ respondet infrà probandum &c. Accursius.
q Fraudati sunt.] quæritur an habeat locum reuocatio. sic & dices infra responderi, probandum.
r Quum.] id est quando. Ioan.

est, si euentum fraus habuerit [a]: scilicet si ij creditores, quorum fraudandorum causa fecit, bona ipsius vendiderunt [b]. Cæterū si illos dimisit quorum fraudādorum causa fecit, vt alios posteà sortit[9] est: si quidē simpliciter [c] dimissis prioribus quos fraudare voluit, alios posteà sortitus est: cessat reuocatio. Si autē horum [d] pecunia, quos fraudare noluit [e], priores dimisit, quos fraudare voluit: Marcellus dicit reuocationi locum fore. secundum hanc distinctionem & ab imperatoribus, Vero, & Antonino rescriptum est, eoque iure vtimur.

Non sufficit scire creditorem alienantem habere creditores: sed oportet fraudem participare, ut hoc edictum locum habeat. Bar.

Quod ait prætor, sciente te, sic accipiamus, te cōscio, & fraudem participante. Non enim simpliciter si scio illum creditores habere: hoc sufficit ad contendendum [f] teneri eum in factū actione: sed ita, si particeps fraudis est.

Non potest uideri fraude carere, qui emit cōtempta denunciatione facta à creditoribus, ne emeret à debitore in fraudem alienante. Bar.

Si quis particeps quidem fraudis non fuerit, veruntamen vendente [g] debitore testato [h] conuentus est à creditoribus, ne emeret: an in factum actione teneatur si comparauerit? Et magis est vt teneri debeat. Non enim caret fraude, qui conuentus testato perseuerat [i]. aliàs autem qui scit aliquem creditores habere: si cum eo contrahat simpliciter sine fraudis conscientia [k], non videtur actione [l] teneri. Ait Prætor, sciente te, id est eo qui conuenitur hac actione. Quid ergo si fortè tutor pupilli scit, ipse pupillus ignorauit: videamus an actioni locus sit, vt scientia tutoris noceat: idem etiam in curatore [m] furiosi & adolescentis. Et putem hactenus istis nocere scientiam tutorum siue curatorū, quatenus quid ad eos [n] peruenit. Præterea sciendū est posse quæri [o], quod dicitur In fraudem creditorum alienatum reuocari posse si ijdē sint creditores [p]: & si vnus creditor sit ex illis: qui fraudati sunt [q]: siue solus tunc fuit: siue quū [r] cæteris satisfactū est, hic solus remansit. probādum est, adhuc actioni [s] locū [t] fore. Illud certè sufficit, & si vnum scit creditorem fraudari, cæteros ignorauit: fore locum actioni. Quid ergo si ei quē quis scit fraudari, satisfactum est: nunquid deficiat actio? quia qui supersunt, non sunt fraudati? Et hoc puto probandum [v]. Non tamen si dicat aliquis, Offero quod debetur ei quem scio creditorem: audiend[9] erit vt actionem [x] eludat †.

Si filius qui potest abstinere ab hæreditate paterna, faciat aliquid in fraudem creditorū, & petat in integrum restitui eo, quòd immiscuit se hæreditati paternæ, si restitutus fuerit, cōpetit hæc actio reuocatoria creditoribus ad reuocandum quæ alienata sunt per defunctum si creditores nō sunt secuti fidem hæredis. Si autem eius fidem secuti sunt: tunc tantum reuocantur ea, quæ hæres alienauit. h. d.

Si fraudator hæredem habuerit [y], & hæredis bona venierint [z]: non est in bonis de quibus agitur, factum [a]: & ideo cessat hęc actio. Si quid in fraudem creditorum fecerit filius q̄ se poterat abstinere & in integrum sit restitutus, quia se immiscuerat: vel si quid fecerit hæres voluntarius [b], & vel pæ[*]tatem, vel per quam aliam causam [c] iustam in integrum meruit restitutionē: dicendū erit vtilē [d] actionē cōpetere. Idē [e] & in seruo necessario. Sanè cū illa distictiōe hoc admittēdū [f] esse Labeo scribit, vt si quidē protin[9] [g] bona vēdiderint creditores, vel paciscētibus creditorib[9] se necessarius immiscuerit: vtriusq; [h] fraus [i] reuocetur: id est testatoris & ipsius [k]. Si verò passi sunt hęredē necessarium creditores [l] esse in possessione, & quasi in creditū habuerunt nomen eius: vel dulcedine [m] vsurarum, vel qua alia ratio ne secuti sunt [n]: dicendum est, nihil reuocari ex ijs, quę testator alienauit. Si impubes patri hæres extiterit, eiusq; [o] mortui bona væneant: separatione impetrata [p],

s Actioni.] ab oībus exercendæ. Sed quid si nullus remansit de his? Rñ. vt. s. ea 10 l. §. ita demum. Acc.
t Locum.] licet vnus tm̃ creditor sit in cuius fraudem est alienatum.
v Probandum.] vt deficiat.
x Actionem eludat.] fraudati & volētis reuocare quicquid 20 alienatū est: licet vltra sit debitū: & quia proficiet alijs creditorib[9]. Azo. & hoc post missionem in possessionē: arg. s. eo. qui autem. §. sciendū. vel dic non audiri qn̄ couentus est reuocatoria. si autem antè vellet sol- 30 uere, audietur fortè. ar. s. de aliena. iud. mutan. l. iij. §. fi. Accur.

† aliàs, elidat, & aliàs excludat.

y Habuerit.] & creditores fidem eius secuti sunt. aliàs enim ïpetrarēt separationē.
z Venierint.] non fraudatoris.
a Factum.] i. alie- 40 natā in fraudem. nō enim fraudatoris bona veneunt, sed hæredis. & facit insti. de hære. quali. & diff. §. j. Accursius.
b Voluntarius.] fortè extraneus.
c Causam.] vt quia per metum adierat: vt 50 s. quod me. ca. l. si mulier. §. penul.
d Vtilem.] quia nō propriè in bonis de q̄bus agitur, factum intelligitur: cū sint hæreditaria: nec defunctus in eis fecerat, sed hæres: sed quia qn̄ hæc bona hæreditaria 60 hæredis fuerunt, vtilis actio cōpetit. M. & facit. s. de min. l. si mulier. Accursius.
e Idem & in seruo.] vt det vtilis nā & iste p restitutionē impetrare pōt separationē etiā postquā se immiscuit: vt. j. de mi. ait 70 ptor. §. nō solū. antè verò ēt citra rest. vt. s. de separa. l. j. §. fi. Acc.
f Hoc admittēdū.] i. hāc actionē cessare. si bona eius veneant.
g Protinus.] i. ante quā hæredis psonā fidē q; sequatur. R. Ac.
h Vtriusque.] pris 80 & impuberis. Acc.
i Fraus.] facta in bonis patris.
k Et ipsius.] creditoris filij.
l Creditores.] in partem se venturos.
m Dulcedine.] No. dulcē accipere vsuras.
n Secuti sunt.] facit. s. de separa. l. j. §. illud sciendum.
o Eius.] s. patris. Accursius.
p Impetrata.] s. à creditoribus patris impetrantibus vt bona patris

patris à bonis impuberis separentur: vt. ṡ. de separat. l. prima. §. item videamus.

a ¶ Item curatoris.] supple & testatoris. & hoc si creditores non sunt secuti fidem filij: alioquin nō reuocant alienata à defuncto: vt. ṡ. prox. §. hîc ergo patris fraudē reuocabāt eius creditores: filij fraudem reuocabunt eius filij creditores.

vtriusque fraus erit reuocāda, pupilli, vel etiam tutoris, item curatoris [a].

¶ Si quis in fraudem creditorum citius soluit quàm debuerit: competit hæc actio propter commodum repræsentationis pecuniæ. h. d.

¶ Si cū in diē mihi deberetur, fraudator præsens soluerit: dicendum est in eo quod sensi commodū in repræsentatione: in factum actioni locum fore. Nam prætor fraudem intelligit etiam in tēpore [b] fieri. ¶ Si cui solutū quidē nō fuerit, sed in vetus creditum pignus acceperit [c], actione [d] tenebitur: vt sæpissimè constitutum est.

¶ Liberatio à debito facta ab uxore ipsi marito causa dotis cōstituendæ: facit huic edicto locum. hoc dicit.

¶ Si cùm mulier fraudandorum creditorum consilium inijsset: marito suo, eidemq; debitori in fraudem creditorum acceptum debitū fecerit, dotis constituendæ causa: locum habet hæc actio: & per hāc omnis pecunia qua maritus debuerat, exigitur: nec mulier de dote habet actionem. Neq; enim dos in fraudem creditorū constituāda est: & hoc certo certius est, & sæpissimè constitutum [e]. ¶ Exitus autem actionis [f] erit vt stipulatio, q̄ accepta facta fuerit, ex integro interponatur. ¶ Per hanc actionem etiā vsusfructus [g], & eiusmodi stipulatio, in annos singulos dena dare spondes? exigi potest.

¶ Qui pecuniam sibi debitam à debitore fugiente abstulit, communicare non cogitur alijs creditoribus ante bona possessa: secus si post bona possessa. Bar.

¶ Si debitorem meum & complurium creditorum cōsecutus essem fugientem, & pecuniam secum ferentē, & abstulissem ei, id quod mihi debebatur: placet Iuliani sententia, dicentis multum interesse, antequàm in possessionem bonorū eius mittātur creditores, hoc factum sit: an postea. si ante, cessare in factum actionem. si posteà, huic locum fore [h]. ¶ Si ex constitutio

b ¶ Etiam in tempore.] vt &. j. e. oēs. §. fi. & facit insti. de act. §. tēpore. &. ṡ. ad legē Falcidiā. l. j. §. si quis. Sed quid si pro tali debito datum fuerat pignus videtur nō esse locum reuocationi: quia in hoc prætor se interponeret: vt. ṡ. de iudi. l. in oībus. Azo. &. ṡ. eo. qui autem. §. apud labeonem. sed in puro debito dic vt. j. proxi. Accursius.

c ¶ Acceperit.] ī fraudē creditorum.

d ¶ Actione.] reuocatoria. Sed contra. j. eo. l. illud. Solu. ibi ab initio obligauit, sed non tradidit: hîc nō obligauit ab ītio: vel hic accepit postquā esset postulatū mitti ī possessionem: ibi antè: ar. j. ea. l. §. si debitorē. vel hîc in fraudē creditorū: ibi non: argu. j. eod. l. cùm in vetus. Accursius.

e ¶ Cōstitutum.] vt &. j. eo. l. fi. §. j. &. C. eo. l. ij. &. j. eo. l. hac in factū. §. fi. libertus tn̄ in fraudē patroni dotē constituere potest: vt. ṡ. si quid ī frau. pa. l. j. §. sed & si libertus.

f ¶ Actionis.] s. in factum reuocātis quod mulier fecit. ṡ. proxi. rn̄. vt. j. eo. l. hac in factum.

g ¶ Vsusfructus.] siue remissus, siue alij in fraudem creditorū cōstitutus: & idem in alio exemplo quod sequitur.

h ¶ Locum fore.] & ita neutro casu pupillus. & sic est contrà. ṡ. quod met. cau. l. extat. & C. vi bono. rap. l. res. & de iud. l. null'. &. j. eo. pupillus. §. qd ergo si cum in eo &c. Sol. hic autoritate iudicis factum est. In cōtraris non secundum Al. & secūdum hoc verbum abstulissem, dic per iudicem: vt & j. de fur. q vas. in prin. & l. interdū. §. j. Vel dic [a] q ēt sine autoritate iudicis: sed ideo qa fugiebat, & iudicis tā citò copia haberi non poterat: arg. C. qn̄ lice. vnicuiq; sine iudi. l. j. si autē sit copia iudicis, tunc secus: vt in contrarijs. Alij dicunt, q hoc corrigitur per legē illam res. quod non placet. Alij, q ibi de rigore: hîc de æquitate: quod in idem recidit cū secunda. Item facit. ṡ. eo. l. qui autem. §. sciendum. Accur.

i ¶ Si ex constitutione.] cuius verba sunt institu. de eo cui liber. causa bo. addi. §. i. Accursius.

k ¶ Cessare.] contra eos quibus alienauit defunctus.

l ¶ Gesserat.] exponendo cautionem de solido soluendo cuiq;: vt. d. §. j. institu. & C. de manu. testa. l. fi. per quod videntur creditores seq

[a] No'a q vbi alicui non adest facultas adeundi iudicē, vel ipsi' copia ī prōptu, haberi non potest pro re mea recuperanda: tūc propria authoritate & manu possum rē auferre. Cōcor. in ca no. j. & ij. xxiij. quæstio. j. gl. est in ... ius gen. j dist.

fidem eius: ar. ṡ. ea. l. §. si quid. in fi.

m ¶ Venditionis bonorum.] quæ reuocātur, vt pote in fraudem alienata: vt &. ṡ. eo. l. qui aūt. §. fi. & facit. ṡ. eo. l. j. in prin. &. C. eo. l. si actu. &. ṡ. eod. l. in princi. &. hoc in id quod peruenit ad accipientem. vt infrà. §. actio.

ne [i] diui Marci bona sint addicta alicui, libertatum conseruandarū causa: dicendum erit actionem cessare [k]. ita enim succedunt, vt rata sint quæ paterfa. gesserat [l]. ¶ Annus huius in factum actionis computabitur ex die venditionis bonorum [m].

¶ Per istam actionem in factum reuocātur res alienatæ in fraudem creditorum cum sua causa, id est cū fructibus perceptis à possessore & percipiendis, expensis necessarijs, deductis & etiam uoluntarijs si uoluntate creditorum factæ sunt. hoc dicit.

¶ Per hanc actionē res restitui debet cū sua scilicet causa. & fructus non tantùm qui percepti sunt, verū hi qui percipi potuerunt [n] à fraudatore, veniunt: sed cū aliquo modo, scilicet vt sumptus facti deducant̄. nā arbitrio iudicis nō pri' cogendus est rem restituere, quàm si impensas necessarias [o] cōsequatur. ¶ Idemq; erit probandum, & si quos alios sumptus ex voluntate fideiussorum creditorumque fecerit [p].

¶ Si ancilla fuerit alienata in fraudem creditorū & peperit, reuocatur ancilla cū ipso partu. h. d.

¶ Partū [q] quoque in hanc actionem venire, puto verius esse. Præterea generaliter sciendum est ex hac actione restitutionē fieri oportere in pristinum statum: siue res fuerint, siue obligationes: vt perinde omnia reuocētur ac si liberatio facta nō esset. propter quod etiam medij tēporis cōmodū quod quis cōsequeretur liberatione nō facta p̄standū erit, dū vsuræ [r] non p̄stentur, si in stipulatum deductæ non fuerint: si non talis [s] cōtractus fuerit, in quo vsuræ deberi potuerunt etiam non deductæ [t]. ¶ Si conditionalis fuit obligatio, cum sua conditione: si in diem, cum sua die restituenda est [v]. Si tamen ea erat [x], cuius dies finitur [y]: potest [z] dici restitutionem intra id tempus posse postulari, quod tempus supererat obligationi: non vtique intra annū. ¶ Hæc actio [a] post annū

n ¶ Percipi potuerunt.] nec ti. excusat quod est speciale: aliâs secus: vt not. C. de rei ven. si fundū. Itē in id quod dicit fructus medij temporis venire, est contra. j. eo. l. fi. §. non solū: Solu. hic cohærebant solo tempore alienationis, vt & ibi dicitur secundum B. Vel hoc lit. contest. vt & ibi dicitur. Vel sol. vt ibi.

o ¶ Necessarias.] vtiles autem aufert sine læsione rei: cū sit malęfidei pos. vt. C. de rei ven. domum. & hoc in sumptibus factis circa rem: vt. ṡ. de impen. in reb. do. fa. l. iij. §. nos generaliter. expensas aūt fructuū indistinctè seruat: vt. ṡ. fa. er. fundus. & de pe. hær. si à patre. §. fina. & ad hoc. ṡ. de vsur. videamus. §. in fauiana. & si ser. ven. & si fortè. § fi.

p ¶ Fecerit.] puta voluntarios. nam prædictos etiā citra voluntatē prædictorum facto recuparat.

q ¶ Partum.] conceptum ante alienationē: secus si post: vt. j. e. l. fi. §. non solum in fi. §. &. §. proculus. Acc.

r ¶ Dum vsuræ.] s. medij tēporis restituta prima obligatione: nisi in duobus casibus quos subijcit. ad qđ est contrà. j. eo. l. fi. §. nō solū. Sed ibi de fructibus: hîc de vsuris. vel hic in personalib' præstationibus: ibi in fructibus naturalib'. Vel solu. vt ibi. Acc.

s ¶ Aut si non talis.] aliâs est si nō talis: aliâs deest nō: sed subauditur, & repetitur suprà positū. vel tertiò supple in fine debebuntur. s. vsuræ.

t ¶ Non deductæ.] in stipulatu: vt in bonæfidei iudicijs: vt. ṡ. de vsu. l. mora. §. bonę fi. & facit. C. de vsu. l. iij. Accur.

v ¶ Restituēda est.] sed si pura tūc ipsa pecunia: vt &. ṡ. de iure do. l. licet. §. fi. &. j. e. l. hac in factum.

x ¶ Erat.] s. obligatio.

y ¶ Cuius dies finitur.] puta anno, vt quāto minoris: vel sex mēsibus, vt redhibitoria: & tpe quo debitor eā remisit in frau. cre. fortè mēsis supererat. & sic facit pro eo qđ no. ṡ. ex qui. cau. maio. l. sed & si per prætorem. §. quoties. & secundum hoc dic finitur i. finit' est

z ¶ Potest.] veluti cū apud fraudatorem quis ad tēpus fideiussit: q̄ obligatio eo tpe veniēte finitur: vt. C. de fideius. l. vlti. Accur.

a ¶ Hæc actio.] Dic casum secundum R. & Azo. in acceptore qui tenetur vsque ad annum: vt. ṡ. eo. l. j. in pin. quod accipe etiā si nō p̄uenit qđ sperabat accipere ex contractu quē fecit cū debitore. Itē inti. nō lucratiuo distinguit̄ interuenerit fraus, vel nō. Sed si p̄uenit,

Acceptor tenetur vsque ad annum: quod est verum etiam si nō peruenit qđ sperabat accipere ex cōtractu quē fecit cū debitore.

vel dolo fecit quo minus perueniret:tunc perpetuò: & non distinguitur ti.vel fraus.& secundum hoc cōcorda literam: & non est cōtrà $.e.l.qui autē.in prin.vbi dicit non teneri debitorē si nō acqsiuit: qa secus in acceptore. Alij,vt Ir.faciunt hunc.§.loqui in debitoro,quē dicūt teneri in id,quod peruenit ad eum ex fraudatoris contractu: vel dolo fecit, quo minus perueniret: & sic est cōtra.d.l. qui aūt. sed ibi de extrīsecis lu 10 cris nō curatur : sed hic de eo qđ occasiōe ipsius cōtractus fraudatorij accipere potuit,& non accepit.& ad hunc casum facit. j.eo.l.fi.in fi.&.s.e.l.j. in prin.

a De eo quod.]quidā habent hīc iterum 20 post annū, vt R. alij habent cancellatum.

b Fraudator sit.] i.qui in fraudem susceepit:secūdū nos.vel i.qui in fraudē alienauit secundū Ir.

c Alius quis.] vt à fraudatore suppositus vel hæres,vel bo.pos. 30 secūdū vtrunque.& facit.j.l.proxi. secūdū primū casum.Sed qđ si acceptor alij donauit dicūt quidā non teneri:cū dol⁹ auctoris obesse nō debeat. & multò minus secūdus emptor:vt.s.l.qui à debitore.Sed contrà videtur:vt.j. de except. 40 doli.l.apud Celsum.§. si quis autem.

d Hæc actio.] reuocatoria vel restitutoria.

e Successoribus.] s.creditorum.

f Hæredes.] s.accipientis à fraudatore. 50 & qđ dicit datur:dic inquantum ad eū peruenit.& sic continua. legem proxi.

SI pater.] CASVS. Licet cōcedat pater filio liberā administrationē peculij:non videt̄ per hoc cōcedere,vt ipse alie- 60 net peculiū in frau. cre.peculiariū: & hoc casu si filius alienat, non tenetur pater:sed reuocāt creditores alienata.Sed pone ꝙ pater concessit filio vt alienaret in frau.cre.& alienauit ita ꝙ non est soluendo:tunc videtur ipse pater alienasse, & tenetur creditoribus insolidum quasi dolo desijt habere peculium:& creditores filij vidētur esse creditores patris. Fran.Accur.

† aliâs,non datur.

† aliâs, cassius tamē.

de eo quod [a] ad eū peruenit aduersus quē actio mouetur,cōpetit.iniquum em̄ prætor putauit in lucro morari eū,qui sensit lucrū ex fraude.idcirco extorquendū ei lucrum putauit. Siue igitur fraudator [b] sit ipse ad quem peruenit,siue ali⁹ quis [c] :cōpetit actio in id , quod ad eū peruenit,dolove malo eius factū est quominus perueniret. ¶ Hæc actio [d] hæredi cæterisq; successoribus [e] cōpetit. Sed & in hæredes [f] similesq; personas datur †.

Venuleius Saturninus li.6.de interdict.

LEX XI.

CAssius † actionem introduxit in id quod ad hæredē peruenit.

¶ *In generali concessione non uidetur concessa fraus.* Barto.

Marcellus li.18.digesto. LEX XII.

SI pater filiofa.liberā peculij administrationem dederit:non videtur hoc ei cōcessisse,vt in fraudem creditorum alienaret [g] .talem enim alienationē non habet. At si hoc quoque cōcessit filio pater, vt in fraudē creditorū facere possit: videbitur ipse fecisse [h] :& sufficiēt cōpetētes [i] aduersus eū actiones. Et em̄ filij creditores [k] ,etiā patris sunt creditores:& cū eo eiusdem [l] generis videlicet habebunt actionē:vt his de peculio pręstari necesse sit [m] .

Paulus li.69.ad edict. LEX XIII.

ILlud constat eū, qui pignus tenet [n] ,hac actione nō teneri [o] . Suo enim iure vt pignus tenet,nō rei seruandæ causa possidet.

¶ *Hoc edictum competit ad hoc ut res alienatæ restituantur uel actiones,uel ut actiones cedātur ab eis,quibus competunt.h.d.*

Vlpianus li.6.disputat. LEX XIIII.

70 g Alienaret.]vt &.s.ad macedo l.iiij.in prin.& de pecu.l.q peculij.& arg.j.quod vi aut clā.l.iij.§.planè.& ad munici.l.luci⁹.§. pe.

h Ipse fecisse.] s.pater de fictione iuris:cū per alium fecerit.

i Competentes.] s.de peculio:etiā si nihil sit in peculio cū dolo fecit quo minus esset:vt.s.de pe.l.summa in prin.Item & in factum ex edicto de alie.iu.mu.ca.fa.qa dolo desijt possidere peculiū.Itē & in factū pauliana,scđm ꝙ secūdo modo exposuimus s.e.ait ꝑtor.§.pe.

k Creditores.]etiam partes sunt creditores.

l Cum eo eiusdē.]aliâs cū eo eiusdē &c.aliâs cū eiusdē gñris &c. vt.s. quā directā habent cōtra filiū eādē de peculio aduersus patrē.

80 m Necesse sit.]etiā si nihil sit in peculio,vt modò notaui.

ILlud.] CASVS. Titi⁹ debebat.x.mihi Frācisco,& obligauerat ꝓ hoc debito mihi quandā rē,& nō tradiderat. tandē iste Titius est debitor aliorum,& nūc rem obligatam mihi tradit.non videiur tradere rem in frau.cre.& si hęc actio cessat.Frā.

n Tenet.]cū ab initio esset sibi hypothecatū:licet non traditū secūdū Ir.aliâs secus:vt.s.eo.ait.Prætor.§.si cui.vel dic vt ibi.Itē hoc nisi in frau.credi.factum sit:vt.j.eo.l.cū in vetus.

o Non teneri.]Sed nec alia supple,vt consonent sequentia. nā qñ rei seruandæ cā tunc proficit alijs,& tenetur:vt.s.de bo.au.iu.pos.l. cū vnus.&.C.de bo.au.iu.pos.l.fi.non aūt dicas ꝙ missus rei seruandæ cā teneatur hac actione,nisi in fraudē & illud fieret:vt.s.e.l.iij.§. fi.quo etiam casu loqui potest quod hīc dicit.

HAc in factum [p] actione non solùm dominia reuocātur [q] , verū etiam actiones [r] instorātur. Eapropter competit hæc actio & aduersus eos,qui res [s] possident, vt restituant [t] :& aduersus eos quibus actio cōpetit,vt actionē cedāt. Proinde si interposuerit quis personam Titij vt ei fraudator res tradat:actionem mandati cedere [v] debet.Ergo & si fraudator pro filia sua dotem dedisset scienti fraudari creditores:filia [x] tenetur vt cedat actionem de dote aduersus maritum.

¶ *Qui scit se habere creditores , & facultates suas non sufficere: uidetur alienare in fraudem creditorum.h.d.*

Iulianus li.44. LEX XV.

SI quis,cùm haberet Titiū creditorem,& sciret se soluendo non esse,libertates [y] dederit testamento: deinde dimisso Titio, post eà Sempronium creditorem habere cœperit: & eodem testamento manente decesserit:libertates datę ratæ esse debēt,& si hæreditas soluendo non sit [z] :quia libertates [a] vt rescindantur,vtrūque in eorundem persona exigimus,& cōsiliū, & euentum, & si quidem creditor cuius fraudandi consilium initum erat [b] ,non fraudatur:aduersus cū qui fraudatur , consilium initum non est, libertates itaque ratæ sunt.

Paulus li.5.respon. LEX XVI.

NIsi [c] priores [d] pecunia posteriorum dimissi probētur [e] .

* Vlpianus. LEX XVII

OMnes debitores,qui in fraudem creditorum liberant:

HAc in factū.] CASVS. Per hāc act.in factū reuocant̄ res alienatæ & 10 etiā obli.remissæ.Itē obli.cessę à debitore. sed si cū debitor meus vellet tibi tradere rē in fraudē meā & aliorū creditorū,tu aliū interposuisti vt ei traderet:teneberis hac act. vt cedas act. mandati cōtra interpositū. Vltimò dicit ī frau.cre. 20 debitor dedit do.pro filia sua,creditores agent cōtra filiā vt cedat act.de dote cōtra virū. Frā.Accur.

p Hac in factum.] alibi dicitur pauliana vt.s.de vsur.videam⁹. §.in fauiana. & ponit 30 illud adiectiuè à paulo prætore.& per hāc corporalia & incorporalia reuocant̄:vt hīc &.s.l.ait ꝑtor.§.ann⁹. licet qdā aliter dicāt vt no .s.eo.l.j.in pin.

q Reuocātur.] fuerunt ergo trāslata:vt &.s.de contrahen.em 40 pti.si sciens.

r Actiones.]remissę in fraudē. Accur.

s Qui res.] s.corporales.si habeas non aliâs sine non.& plana est.

t Restituant.] s.reponēdo se in pristinā obligationē, si in diē 50 vel cōditiōales erāt: aliâs ipsa pecunia:vt. s.e.l ait.ꝑtor.§ ꝑtereà &.§.si cōditionalis.& j.eo.l.oēs.in prin.

v Cedere debet.] Si hoc velit creditor, exigitur. nam contra eū agere pōt,& ipse agit mandati:vt.s.si qd 60 in frau.pa.l.pe.Acc.

x Filia tenetur.] Ad hoc.j.e.l.fi.§.j. &. s. eo.l.ait Prætor.§.si cum mulier.

* al.Iu.li. 49. dige.

SI quis.] CASVS. Debitor Titij in fraudē eius reliqt libertatē in testō seruis, sciens se nō esse soluendo. tandē hic debitor satisfecit Titio,& effectus est debitor Sempronij cui nūc non est soluendo.mō q̃rit̄ an Sempronius possit has libertates reuocare?Et dicitur ꝙ nō:cū nō in ei⁹ 70 fraudē manumiserit:nisi de pecunia Sēpronij satis factū fuerit Titio:nā tūc succedit in locū eius.&.h.d.hæc.l.& seq.Frāc.Accursius.

y Libertates.]directas.Azo.

z Non sit.] sic.s.eo.l.ait prætor.§.ita demum.&.§.illud.&.j.de regulis.iur.l.fraudis.Sed contrà.s.qui & à quibus.l.in frudem.Solu. vt ibi.

a Libertates.] s.directe.quod dic vt nota.C qui manu.non pos.l. prima.Accursius.

b Inuitum erat.]aliâs inerat.s.debitor.aliâs initum erat.

c NIsi.]aliâs incipit Papinianus.

80 d Priores.]scilicet creditores.

e Probentur.]quia tunc posteriores in locum priorū succedere videntur:vt.s.eo.ait prætor.§.ita demum.Accur.

OMnes.] CASVS. Obligatiōes remissæ in frau.cre.reuocātur in pristinum statum per hanc acti. Secundò dicit. Lucius habens multos creditores in fraudem eorum dedit animo donandi omnia bona sua libertis suis eisdēq; filijs naturalibus. dicit ꝙ reuocant̄ hęc bona ꝑ creditores,licet hāc fraudē ignorauerint illi liberti eiusdēq;

eiuſdemq; filij. Tertiò dicit. In odium creditorum vir ſoluto matrimonio reddit dotem vxori incontinẽti: cũ nõ teneretur niſi annua bima trima die dicitur ꝙ mulier tenetur hac ac. inquantũ intereſt creditorum: non tã cito eã ſolutã fore. Fran. Accur.

a ¶ Per hanc actionem.] in factũ, vel Paulianã: vt. ſ. eo. l. hanc in factum.

per hanc actionem[a] reuocantur in priſtinam obligationem[b].

¶ *In donatione omnium bonorum præſumitur fraus. Item ſufficit libellum concludere præſumptiuè, Bar.*

¶ Lucius Titius cùm haberet creditores: libertis ſuis ijſdemq; filijs naturalibus vniuerſas res ſuas tradidit[c]. Reſpondi. Quamuis non proponatur[d] conſilium fraudandi habuiſſe: tamen quia creditores habere ſe ſcit, & vniuerſa[e] bona ſua alienauit, intelligendum eſt fraudandorum creditorum conſilium habuiſſe: ideoq; & ſi filij eius ignorauerint hanc mẽtem patris ſui fuiſſe hac actione tenentur[f].

¶ Si vir vxori, cùm creditores ſuos fraudare vellet, ſoluto matrimonio præſentem dotem reddidiſſet, quam ſtatuto tempore[g] reddere debuit: hac actione mulier tãtum præſtabit, quãti creditorum intererat dotem ſuo tẽpore reddi. Nam prętor fraudem etiam in tempore fieri intelligit[h].

Papinianus li. 27. quæſtio. LEX XVIII.

SI pignus vir vxori, vel vxor viro remiſerit: verior ſententia eſt nullam fieri donationem exiſtimantium[i]. quod ſine dubio, ſi in fraudẽ creditorum fiat, actione vtili reuocabitur. Idemq; & ſi quis debitor[k] in fraudem creditorum pignus omiſerit.

¶ *Qui reſtituit bona defuncti fideicommiſſa ante tempus non uidetur in hoc edictum committere. idem in eo, qui totam hæreditatem reſtituit, cùm poſſet quartam trebellianicam retinere. hoc dicit cum. l. ſequenti.*

Idem li. 12. reſpon. LEX XIX.

PAtrem, qui non expectata morte ſua[l] fideicommiſſum hęreditatis maternę filio ſuo ſoluto poteſtate[m] reſtituit omiſſa[n] ratione Falcidiæ[o], & plenam fidem, & debitam pietatem ſecutus exhibitionis, reſpondi creditores non fraudaſſe.

b ¶ Obligationem.] aliàs actionẽ, & aliàs obligationem.

c ¶ Tradidit.] animo donandi.

d ¶ Non proponatur.] in libello tuo. Azo. vel verè: fictitie tñ ſic: vt ſubijcit. ſic &. ſ. de do. cã mor. l. & ſi debitor conſilium. Acc.

e ¶ Vniuerſa.] ſi ergo partem bonorum, vel rẽ alienauit, ceſſat hæc præſumptio, & oportet probari dolũ & euẽtum. Accur.

f ¶ Tenentur.] in id quo locupletiores facti ſunt: vt. ſ. eo. l. qui aũt. §. in hos. etiã citra ſcientiã: vt. C. eo. l. pe. Sed videtur, ꝙ nõ hac actiõe, ſed alia teneatur donatarius donanti & creditoribus: vt. ſ. de dona. l. hæreditatem. Solu. ibi hæreditas: hîc res vniuerſæ: & ſic ibi eſt nomen iuris: hîc non. ar. ſ. de iureiu. l. mulier. Vel ibi ſub conditione dedit vt ſatisfaceret creditoribus: & ſic appertè nõ ſe fraudare dicit: hîc nõ hoc edicto: ar. ſ. de manu. teſt. l. ſi qs locuples. in fi.

g ¶ Statuto tempore.] annua bima trima die: hodie poſt annum. vt. C. de rei vxo. act. l. j. §. cùm autem.

h ¶ Intelligit.] vt. ſ. eo. l. ait. prætor. §. ſi cũ in diem.

SI pignus.] CASVS. Vir remiſit vxori pignus quod ab ea habebat pro derelicto qđ ei debebat. quęritur an hæc remiſsio teneat? Et dicit̃ ꝙ ſic nec videt̃ donatio. ſed ſi in fraudẽ creditorũ eſt facta, reuocat̃ vtili ac. ex hoc edicto: ſicut & in quolibet alio debitore, qui remitteret pignus. Fran. Accur.

i ¶ Exiſtimantium.] & ſic valet remiſſa: vt & C. ad vellei. l. etiã. & l. iubemus. & ſ. ad velleia. l. quãuis. & ſ. qbus mo. pi. vel hyp. ſol. l. j. §. j. & l. Lucius. & ſic nõ eſt legatum: vt ſ. de leg. iij. l. iij. §. fi. Accurſius.

k ¶ Si quis debitor.] etiã non maritus vel vxor. idem econtra: vt ſ. eo. ait Prætor. §. ſi cui ſolutum.

PAtrem.] CASVS. Berta inſtituit virũ ſuũ hæredẽ: & cũ rogauit ꝙ reſtituat hæc bona filio cõi. modò hîc vir poterat differre reſtituere bona filio vſque ad mortem ſui, ſi abſtineret ab emancipando. non abſtinuit, imò eum emancipauit & ſtatim reſtituit bona in frau. credito. ſuorum. dicitur quòd hæc reſtitutio non reuocatur. Franciſcus.

l ¶ Morte ſua.] ſ. patris: intra qđ fortè tp̃s rogat⁹ erat vt reſtitueret hæreditatem: & tunc eſt cõtra. ſ. eo. ait prætor. §. ſi cũ in diẽ. ſed dices, gratia fideicõmiſſarij dilatat̃: vt. ſ. de leg. ij. l. ſi ita. §. Pegaſus. Vel pone ꝙ præſenti die rogatus erat reſtituere: & non expectauit mortẽ ſuã in quã poterat differre: cũ nõ poterat cogi emãcipare: & ſic nec reſtituere: vt. ſ. de leg. iij. ſi legatarius. §. fi. & l. fideicõ. §. ſi filio. & §. ſi cui. niſi probet̃, ꝙ dilapidaret: vt. ſ. ad Tre. l. Imperator. & ſic nõ eſt cõtra dictã legẽ ait Prætor. §. ſi cùm in diẽ. & facit. j. l. proxi. & C. de fideicõmiſ. l. poſt mortẽ. & quod ibi no.

m ¶ Soluto poteſtate.] i. emancipato. Accurſius.

Caliſtratus li. 2. quęſtio. LEX XX.

DEbitorem, qui ex ſenatuſcõſulto. Trebel. hæreditatem reſtituit, placet non videri in frautem creditorum alienaſſe portionem, quam retinere potuiſſet: ſed magis fideliter facere[p].

Scæuola li. 1. reſpon. LEX XXI.

DEbitor in fraudem creditoris cum vicino de finibus pignori dati fundi pactus eſt[q]. quæſitũ eſt an is, qui à creditore emerit, de finibus agere[r] poſſet. Reſpõdi ſecundum ea, quæ proponerentur, non idcirco minus agere poſſe, ꝙ debitor ignorante[s] creditore pactus eſſet.

¶ *Si debitor habens multos creditores dat uni eorum pignus, non reuocatur: niſi in fraudem aliorum creditorum pignus datum ſit. Bar.*

Idem li. 5. reſpon. LEX XXII.

CVm in vetus creditum vnus creditorum pignora accepiſſet, quæro an in fraudem cæterorum creditorum factum, nullius momenti eſſet. Reſpondi creditorem non idcirco prohibendum à perſecutione pignorum, quod in vetus creditum, vt obligarẽtur, pactus eſſet: niſi id & in fraudem cæterorũ creditorum factũ ſit: * & cauſa iuris[t] occurrat qua creditorum fraudes reſcindi ſolent.

* *& ea uia iuris occurratur.*

¶ *Pactum factum inter creditores & hæredes non nocet libertatibus & legatarijs. Barto.*

Idem li. 32. digeſt. LEX XXIII.

PRimo gradu ſcripti hæredes cùm animaduerterent bona defuncti, vix ad quartam partem æris alieni ſufficere: famæ defuncti conſeruandæ[v] gratia ex conſenſu creditorũ authoritate præſidis puĩcię ſecũdũ cõſtitutionẽ[x] ea conditione adierunt hæreditatem, vt creditoribus dũtaxat partem[y] præſtarent. quæſitum eſt an manumiſſi teſtamento, & liber-

n ¶ Omiſſa.] i. non retenta Falcidia.

o ¶ Falcidiæ.] trebel. & dic ꝙ pendet cõſtructio vſque illuc, reſpondi &c. nã ſoluit ibi quæſtionem.

DEbitorem.] CASVS. Debitor multorum hæres inſtitut⁹ eſt ab aliquo, & rogatus de reſtituẽdo hære. Titio. cũ poſſet retinere Falcidiam trebellianicã nõ retinuit, ſed totam hr̃ditatẽ reſtituit. dicitur ꝙ nõ videt̃ in frau. cred. feciſſe, ſed magis fideliter adimplere officiũ ſuũ. Franc. Acc.

p ¶ Facere.] vt & C. ad. l. Fal. l. j. & facit. ſ. l. proxi.

DEbitor.] CASVS. Obligaueras mihi fundum pro. x. tandẽ tu ĩ fraudẽ mei paſſus es te decipi à vicino tuo circa aſſigna. finium: & ego iſtũ fundũ vendidi iure creditoris. q̃rit̃ an ẽptor poſſit mouere quæſtionem vicino de finibus & ſic prędicta aſſignatio non noceat ei. & dicitur ꝙ põt. Frã. Accurſius.

q ¶ Pactus eſt.] vt voluit vicinus: ita ꝙ de ſuo fundo vicino acceſſit. Accur.

r ¶ Agere poſſit.] hypothecaria: ſed pauliana nõ agit: niſi vterque fraudẽ admiſerit. Accurſius.

s ¶ Ignorante.] ſec⁹ fortè ſi ſciente: vt. ſ. de re iudi. l. ſæpe. §. j.

CVm in vetus.] CASVS. Cũ haberẽ multos creditores: vni eorũ dedi pignus. quærit̃ an alij creditores poſsint reuocare? Et dicit̃ ꝙ nõ: niſi in fraudẽ eorum feci, & verè ex hoc patiãtur damnum. Frã.

t ¶ Et cauſa iuris.] aliâs & cauſa iuris occurrat qua &c. i. euẽt⁹. aliâs & ei vna iuris cã occurrat̃ qua &c. i. actione ĩ factũ, qua &c. & dic. i. dãni euẽtu, vel aliâs & ea via iuris &c. & expõe eodẽ modo. & facit. ſ. ea. l. ait Prætor. §. ſi cui. & l. illud.

PRimo gradu.] CASVS. Cũ hæredes dubitarẽt adire quia videbant hæredi. non eſſe ſoluendo: pacti ſunt cũ creditoribus hæreditarijs de certa parte debiti non petenda: & ſic adiuerunt hæreditatem. quæritur an libertates relictæ in teſtamẽto debitoris teneant: & an legata teneant. & dicitur ꝙ libertates tenent, niſi ſint relictę in frau. cre. lęgata autem non debentur, ſi hæreditas non eſt ſoluendo. Fran. Accurſius.

v ¶ Conſeruandæ.] ſic inſtit. qui manu. non poſ. §. j.

x ¶ Secundũ conſtitutionem.] diui Marci fortè: quæ loquitur de bonis adeundis cauſa libertatũ conſeruandarũ: & de ſolido ſoluẽdo creditoribus: vt. C. de teſta. manu. l. fi.

y ¶ Partem] dimidiam puta: vt. j. de verbo. ſign. l. nomen filiarum. §. portionis.

a ❡ Libertates.] s.directę.nam fideicómmissarię ex solo euentu re uocãtur:vt.C.qui manumit.non pos.l.j.& finali.

b ❡ Legata autem.] non enim debẽtur nisi ex hæreditate:quæ nõ est nisi ære alieno deducto [a]:vt &.s.de dona.cã mortis.l.& si debitor consilium.&.C.ad le.falci.l.successores.sed in libertatibus directis duo necessaria sunt:vt dixi.

a A.l.de gl. in l.fi.C.de pac.& in.l.j.& ibi bonus tex.C.de hære.vel actio.vẽ.& in l.si mari te.s.so.ma.

Pupillus.] CASVS. Pupillus successit patri:& vni creditorum hæreditariorum soluit.tãdẽ abstinuit ab hæreditate patris.nunc paterna bona vendunt̃ à creditorib' paternis: & qa non sufficiunt,petunt creditores cõicari qd̃ ille creditor accepit.q̃ritur an rectè petãt. & distinguit.nam aut oẽs creditores ĩstabãt & tunc tutores pupilli,vel ipse pupillus vni soluit: & hoc casu audiũtur.an verò iste tantũ iurabat, cæteri non:& hoc casu nõ reuocãtur:quia licuit vigilare.Quod autẽ dixi,qñ oĩbus creditoribus instantibus vni solutũ est,ꝙ reuocat̃, est verum qñ ab inuito extorsit creditor.si autẽ spontè vni soluit pupillus vel eius tutor,nunquã hoc reuocabitur.& nota bona verba hîc in fine legis.Fran.Accursius.

tates ex testaméto,& legatum & alimenta consequi possent. Rñdi libertates [a] quidem si in fraudem creditorum datæ non essent, competere:legata autem [b] ,si soluendo hæreditas non esset,non deberi.

❡ *Quod uni ex creditoribus est solutũ per gratificationem uel extorsionem, uenit communicandum cæteris.Bart.*

Idem li.sing. LEX XXIIII.

PVpillus patri hæres extitit, & vni creditorum soluit:mox abstinuit hęreditate paterna.bona patris væneunt:an id,quod accepit [c] creditor,reuocãdum sit, ne melioris conditionis sit quã cæteri creditores?Distinguimus an per gratificationem acceperit,an non, vt si per gratificationem [d] tutorum acceperit,reuocetur ad eandẽ portionem,quã cæteri creditores fuerint laturi.Si verò iustè [e] exegerit cæteri creditores neglexerint exactionem,& intereà res deterior facta sit,vel mortalitate, vel subductis rebus mobilibus,vel rebus soli ad irritum perductis:id,quod acceperit creditor,reuocari nullo pacto [f] potest:quoniam alij creditores suæ negligẽtiæ expẽsum ferre debeãt.Quid ergo si cũ in eo essent bona debitoris mei vt venirent [g], soluerit mihi pecuniam? an actione reuocari ea possit à me?Distinguendum [h] est,an is obtulerit mihi, an ego illi extorserim inuito: vt si extorserim inuito reuocetur. si non extorserim [i] ,non reuocetur [k]. Sed si vigilaui, meliorem meam conditionem feci: quia ius ciuile†, vigilantibus [l] scriptum est:ideoque nõ reuocatur id quod percepi.

❡ *Si debitor multorum creditorum liberauit fideiussorem quẽ acceperat à suo debitore:si uterque sit, uterq; tenebitur.si autem alter eorũ scierit,ille, qui scit tenebitur.Barto.*

Venuleius. LEX XXV.

SI fraudator fideiussori suo [m] scienti acceptum [n] tulerit:si & reus non ignorauerit,vterque tenebitur [o] .si minus,is q scierit [p] . Si tñ ille cui acceptum factum est soluendo non sit:videndum est an in reum etiam si ignorauerit,actio danda sit,quia ex donatiõe capit [q].

c ❡ Id quod accepit.] ante bona possessa.& sic totam.l.intellige, aliâs indistinctè reuocatur:vt.s.e.qui autem.§.sciendum.

d ❡ Vt si per gratificationem.] vtroq;.s.instante:vt.s.de bo.auto.iudi.possi.si non.§.j.

e ❡ Iuste.] id est non malignè.

f ❡ Nullo pacto.] i.nulla rõne.sic &.s.de cond.indebi.tutores.in fi.&.j.de reg.iur.nihil dolo.&.s.eo.qui aũt.§.apud.&.§.sciendum.Sed cõtrà.s.pro soc.l.verũ.§.si cũ tres.vbi socius reuocat.quod alter socius habuit à tertio socio.So.hîc fuerũt negligentes:ibi non fuerũt. Vel ibi de æquitate:hîc de rigore.Vel ibi speciale:quia ius fraternitatis habet societas.vt.s.pro soc.l.verũ.in prin.& no.hic ad negligẽtiam:vt.C.de anna.excep.l.secunda in principio.&.s.eo.qui autem.§.sciendum.

Societas ius fraternitatis habet.

g ❡ Vt venirent.] quia non erant soluendo,non tamen erant possessa adhuc.Accursius.

h ❡ Distinguendum est.] innuit apertè supradicta nõ esse distinguẽda.R.Sed certè imò:& p̃dicta prima distinctio admittitur:vt &.s.de bo.auto.iu.pos.si non expedierit.§.j.Azo.ergo hic vnum membrũ subdiuidit.s.qñ non fuit gratificatus.

i ❡ Extorserim.] similis distinctio habetur.s.de legatis.iij.l.xj.§.si rem.

k ❡ Non reuocetur.] nisi posterior erã tẽpore:vt.C.de iure deli.l.fi.§.si verò hæredes secundum quosdam.sed illam in pignore dicit, non in personali.

l ❡ Vigilantibus.] adde cõcor.s.eo.l.qui autem.§.sciendũ.Acc.

SI fraudator.] CASVS. Debitor multorum in fraudem eorũ accepto tulit fideiussori quem acceperat à debitore suo. & sic per hoc peruenit liberatio ad debitorẽ suũ.quæritur an nõ solũ detur reuocatoria in fideiussorẽ,vt reponat se in oblig,sed etiã in ip̃m debitorẽ.& distinguitur.nam aut sciuerũt ambo hãc fraudẽ:& tũc ambo tenẽtur.aut fideiussor tm̃ sciuit fraudẽ:& tunc ipse tenebitur & nõ reus,nisi in subsidiũ:vt qñ fideiussor nõ esset soluendo.Sed pone ꝙ accepto tulit ipsi debitori:& sic etiã fideius.liberatur:& certè in ip̃m debitorem fit restitutio & in fideiussorem si scierit hanc fraudem.& non tenetur fideiussor etiam in subsidium:quia de damno certat,non de lucro.& hîc est casus principij huius legis vsque ad ver.in duobus aũt &c.in eo aũt ver.põt ponere casum: vt ibi in glo. habes.Sed ne ego Franciscus videar trãsire,vt muscipula super pullinas,audi huius versi.casum.Quidã debitor multorũ habens duos reos debendi eiusdem quantitatis,in frau.cre.vni eorũ accepto tulit:& sic per consequens & alter est liberatus.quæritur an vterque hac acti.reuocatoria teneatur.Et certè par vtriusque cã est hoc est dicere si ille cui est acceptolatũ,tenetur:& alter si non tenetur, nec alter tenetur.vidẽdũ est ergo qñ teneat̃ ille cui est acceptolatũ.& certè tenet̃ qñ participauit fraudẽ,vel ẽt si nõ p̃ticipauit fraudẽ, dũ tñ ex cã lucratiua sit ei acceptolatũ,& eisdẽ casibus tenet̃ & alter:aliâs nõ.

❡ Si à socero.] Quidã debitor multorũ in fraudẽ eorũ dedit mihi fraudẽ scienti prædia in dotẽ pro filia sua.dicitur ꝙ teneor reuocatoria creditorib'.& si conuentus ab eis restituo p̃dia, liberor ab actio.de dote. nec teneor etiã vxori meæ emancipatæ à suo patræ,si postea ab eadẽ diuertam.sed si antequã cõueniar à creditoribus,restitui prædia vxori meę quæ diuertit à me:ac.de dote conuentus ab ea teneor creditoribus: eo ꝙ sciui fraudẽ:nec repetã à muliere p̃dia. idẽ est & si sine iudice ei restitui.si aũt ignorassem fraudem,& restitui mulieri p̃dia:nõ teneor creditoribus: sed ipsa tenet̃.si aũt tã ego quã ipsa sciuimus: vterq; nostrum tenetur, Si autem neuter nostrũ sciuit fraudem, tunc ipsa tenetur,vel statim dare p̃dia, si ei sunt restituta p̃dia.si nondũ sunt restituta,cauere debebit de restituẽdis cũ ad eã peruenient. ego aũt nõ teneor ex quo fraudem ignoraui: cùm non est causa lucratiua videor habere, sicut nec creditor cui est solutum, quod sibi debetur. indotatã enim vxorem nõ accepissem. Vltimò dicit. Pone ꝙ quidã extraneus in odium creditorum suorũ dedit mihi dotẽ pro ea.dicitur ꝙ si fraudẽ hãc sciui,teneor restituere prædia.Itẽ vxor mea semper tenebitur.i. siue ipsa sciuerit,siue nõ.& etiã eius pater tenebitur saltem,vt caueat se restituturũ hæc pręedia,si ad eũ peruenerint.

❡ Si procurator.] Procurator meus videns quẽdam debitorem multorum velle vendere prædia in fraudẽ creditorũ,iussit seruo meo vt emeret illa prædia:& emit.dicitur ꝙ ipse procurator tenetur hac act.non ego.

❡ Non solũ.] Fundus alienatus in fraudem cred.reuocatur.& etiã fructus,qui cohęrẽt solo tempore quo venditur.Itẽ fructus,qui post litem motam percepti sunt.medio autẽ tempore fructus percepti nõ veniũt.Itẽ partus ancillæ in frau.cre.venditæ,conceptus & natus post alienationem non venit in hanc actio.secus si saltem esset conceptus tempore alienationis.

❡ Fructus autem.] Qui emit fundũ in frau.cre.tenetur hac act.& ad fundum & ad fructus,qui tẽpore emptionis cohærẽt fundo: siue fuerint tunc maturi,siue non.& hoc probat triplici ratione.Prima quia vnũ emere videtur emendo solum cum fructibus.Item qui habet fundũ valẽtẽ.c.in hyeme,& tẽpore messium sunt ibi fructus valẽtes.x.non dicit̃ habere duas res,scilicet fundũ.c.valentẽ,& fruct' valentes.x.sed vnã rẽ dicitur habere.s.fundum valentẽ centũ.Item qui habet domũ,nõ dicitur duas res habere.s.solum & superficiẽ: licet separatim possit vendere solum deducta superficie.

❡ Hæc actio.] Cicero alienauit multa in fraudẽ cre.nõ est dubium quin acceptatores bonorum teneantur reuocatoria.sed an Cicero teneatur hac ac?Et videtur ꝙ non:quia cũ omnia bona, quæ superant penes eum,sint possessa à creditoribus:absurdum est eum conueniri qui nihil habet.sed tñ dicit,si nihil põt recuperari ab acceptatoribus: dãdã act.in eũ in omne,id,qd̃ posteà,q̃rit vsq; ad saculũ & perã:& vt etiã in carcerẽ detrudat̃ & si nõ põt solidũ soluere.F.Ac.

m ❡ Suo.] id est sibi obligato. Accur.

n ❡ Acceptum tulerit.] & per hoc etiam reus liberatur: vt infrà de acceptilatio.& per iusiurandum.§.& si fideiussoribus. Accursius.

o ❡ Tenebitur.] i.reus & fideiussor:etiã si ex causa non lucratiua fiat acceptilatio.

p ❡ Scierit] s.tenebitur in solidum:alter verò in quantũ locupletior est,si causa lucratiua est.

q ❡ Capit.] & puto dandam etiã non in subsidiũ:quia ille cui donatur in

† Concor.text.in can.nunciatum.lxxiiij.dis.& quòd pigris & negligentibus iura non subueniant, bene facit tex.ĩ l.nõ enim negligentibus.s.ex quibus cau.maio.

tur in fraudem creditorum: siue sciat, siue ignoret, tenetur quaten⁹ locupletior est: vt. s. eo. qui aũt. §. in hos. & adde de dona. cau. mortis. l. & si debitor consilium. & hoc casu insolidũ videtur locupletior: vt s. de dolo. itaq;. in subsidiũ autẽ maxime tenebitur: vt hîc, &. s. de eo per quem fac. l. fi. in prin. & de dolo. l. ideoq;. in fi. M.

a ❡ Non æque.] vt in ipsum reum datur q capit ex donatione.

b ❡ Faciat.] & puto non dandam: quia lucrũ non capit, sed dãnum euitat secundum omnes.

c ❡ In duobus.] puta Titius meus debitor & aliorum habet duos reos debendi: & in fraudẽ creditorum accepto fert vni. certè sicut ille tenetur cui acceptolatũ est: vel nõ tenetur secũdũ distinctionẽ scietiæ & lucratiuæ causæ: ita & alter: quia par vtriusq; causa est & facit. C. de duo. re. l. fi. Accur.

Habet's hic tex. sin. al hoc ꝓ dos data si. ꝓ patre dicitur perisse ex causa lucratiua: sed au tem est quo ad maritũ: nam dicitur habere ex causa one. rosa siue so luto matrimonio, siue constãte etiã si vir habeat lucrari dotem per mortẽ mulieris. Bolo.

d ❡ Restituerit eã.] creditoribus agentibus reuocatoria.

e ❡ Emancipatæ.] quo casu soli sibi esset restituenda: vt. C. de rei vxo. ac. §. videam⁹. Accursius.

f ❡ Hæc actio.] in factũ, q datur cõtra accipientẽ à fraudatore secus in ea est, que cõtra alienatẽm datur vt. j. eo. l. in fi.

g ❡ Non pœnæ.] nam si pœnæ nomine daretur, non liberaretur ab vxore: vt arg. s. ne quis eũ, qui in ius vo. l. fi. Accursius.

h ❡ Absolui solet.] ab vxore conuentus.

i ❡ Reus.] qui & maritus fuit.

k ❡ Si restituerit.] s. creditoribus.

l ❡ Eum actione.] s. hac reuocatoria. non obstante exceptione rei iudicatæ, & hoc ꝓpter suam scientiam. Accursius.

m ❡ Ad mulierem.] Nã etiã indebita impedit repeti sciẽtia: vt. C. de cõdi. inde bi. l. j.

n ❡ Videndũ.] aliàs videdũ & aliàs deest.

o ❡ Competat ei.] re linquit tacitẽ respondẽdũ, q non sit repetitio nec hic quidẽ: vt Ir. & H. sed M. cõtra, quasi indebito soluto. Accursius.

p ❡ Is.] s. vir. Accur.

q ❡ Ignorauerit.] patre dante dotẽ pro ea in fraudem creditorũ.

r ❡ Filia.] creditoribus. hac actione in factum. Accursius.

s ❡ Peruenisse.] & hoc est verũ, q̃n dos iam ei reddita est: aliàs locum habet quod sequitur de cautione. Accursius.

t ❡ Non dandam.] non enim ex donatione capit: licet dos dicatur donatio: vt. s. de dona. l. j. Accursius.

v ❡ Indotatam.] & sic quodammodo sibi debitum videtur accepisse pro onere matrimonij: & sic similis est creditori: vt. j. de actioni. & obligatio. l. ex promissione. & . C. de impo. lucra. descriptio. l. prima. §. j. Accursius.

Contrà, si reo scienti acceptolatũ sit: fideiussor quoque si & ipse scierit, tenebitur. Si verò ignorauerit nunquid non æquè ᵃ actio in eum dari debeat, quoniam magis detrimentum non patitur, quàm lucrũ faciat ᵇ? In duobus ᶜ autẽ reis par vtriusque causa est.

❡ *Iste. §. ponit casum longum, quem lege prout punctuaui: & satis planus erit tibi.*

❡ Si à socero ᶠ fraudatore sciẽs gener acceperit dotem: tenebitur hac actione. & si restituerit eam ᵈ, definit dotem habere: nec quicquam emancipatæ ᵉ diuortio facto restituturũ Labeo ait: quia hęc actio ᶠ rei restituendæ gratia, no pœnæ ᵍ nomine daretur: ideoque absolui ʰ solet reus ⁱ si restituerit ᵏ. Sed si prius quàm creditores cum eo experirentur, reddiderit filię dotem iudicio dotis nomine conuentus: nihilominus eum hac actione ˡ teneri Labeo ait: nec vllum regressum habiturum ad mulierem ᵐ. Si verò sine iudice: videndum ⁿ est an vlla ei repetitio competat ᵒ. & certè competit. Quòd si is ᵖ ignorauerit ᑫ, filia autem scierit: tenebitur filia ʳ. si verò vterque scierit, vterq; tenebitur. At si neuter scierit, quidam existimãt nihilominus in filiam dandam actionem, quia intelligitur quasi ex donatione aliquid ad eam peruenisse ˢ: aut certè cauere eam debere, quod cõsecuta fuerit, se restituturam. In maritum autem, qui ignorauerit, non dandam ᵗ actionem: non magis, quàm in creditorẽ, qui à fraudatore quod ei deberetur, accepit cùm is indotatam ᵛ vxorem ducturus non fuerit. ❡ Item si extraneus filiæfamiliàs nomine fraudãdi causa dotem dederit, tenebitur maritus si scierit: æquè mulier ˣ: nec minus & pater si non ignorauerit ʸ: ita vt caueat, si ad se dos ꝑuenerit ᶻ, vt restituat eam.

❡ *Pone casum in terminis: quia obscurus est tex. propter breuitatem suam, Procurator meus videns quẽdam debitorem multorum creditorũ velle vendere prædia in fraudem creditorum, ius sit seruo meo ut emeret illa prædia qui emit. dicitur hic quòd ipse procurator tenetur hac actione, non ergo. h. d. §. seq. vide per partes. loquitur de fructibus usque ibi, hæc actio.*

❡ Si procurator ignorante domino ᵃ cũ sciret debitorem ᵇ eius fraudandi cepisse consilium, iussit seruo ᶜ ab eo accipere ᵈ: hac ipse ᵉ actione tenebitur, nõ dñs ᶠ. ❡ Non solũ ipsam rem alienatam restitui oportet, sed & fructus qui alienationis tẽpore terræ cohærẽt: quia in bonis fraudatoris fuerunt. item eos qui post inchoatũ iudiciũ recepti sunt. medio aũt tpe perceptos, in restitutionem nõ venire ᵍ. Item partum ancillæ per fraudẽ alienatæ, medio tpe editũ, in restitutionẽ nõ venire: quia in bonis nõ fuerit. ❡ Proculus ait ʰ: si mulier post alienationẽ cõceperit, & antequã ageretur, pepererit: nullam esse dubitationem quin partus restitui nõ debeat ⁱ. Si verò cũ alienaretur, ꝑgnans fuerit: posse dici edictũ quoque partũ restitui oportere. ❡ Fructus ᵏ autem, qui fundo cohæsissent, nõ satis se intelligere Labeo ait, vtrum dũtaxat qui maturi, an etiã qui immaturi fuerint, ꝓtor significet ˡ. Cæterũ etiam si de his senserit, qui maturi fuerint: nihilominus ᵐ possessionẽ restitui oportere ⁿ. Nam cùm fundus alienaretur: quod ad eum, fructusque eius attineret, vnam quandam rem fuisse, id est fundum: cuius ᵒ omnis generis ᵖ alienationem fructus sequi. nec enim eum, qui tempore hyberno habuerit fundum ᑫ centum: si sub tempus messis vindemiæve fructus eius vendere possit decem, idcirco duas res, id est fundum centum, & fructus decem eũ habere intelligendum: sed vnam, id est fundum centum & decem: sicut is quoque vnam rem habere, qui separatim solum ædium ʳ vendere possit.

❡ *Hæc actio non tantùm in eos datur, qui rem alienatam per fraudem tenent: sed etiam in debitorem, qui fraudulenter alienauit: licet ea,*

x ❡ Mulier.] siue sciuerit siue nõ: cũ quantum ad eã sit causa lucratiua: vt. s. proxi. Accursius.

y ❡ Si non ignorauerit.] maximè tenetur in quantum dicitur. vt caueat: vt subijcit.

z ❡ Peruenerit.] quod esse potest, si hoc stipulat⁹ est: vt &. s. de cui. l. pater.

a ❡ Ignorante domino.] qui sibi mandauit.

b ❡ Debitorem.] eius qui nũc experiri desiderat.

c ❡ Seruo.] eiusdẽ cuius est ꝓcurator. Ac.

d ❡ Accipere.] i. emere, vel alio titulo rem aliquã accipere. Ac.

e ❡ Ipse.] s. ꝓcurator. Accursius.

f ❡ Nõ dominus.] q̃a ignorauit secundũ quosdã. idẽ si sciuit: nisi habeat ratum. nã in generali mandato talia illicita non continentur: vt ar. s. eod. si pater. &. s. de cond. in debi. l. si procurator. §. Celsus. Accur.

g ❡ Nõ venire.] Cõtrà. s. eo. ait prætor. §. per hanc. &. §. ꝓtereà. Sol. ibi de donatorio: vt de fructibus medij tẽporis teneatur: hîc de ẽptore. Vel ibi de fructib⁹ ꝓuenietib⁹ natura hîc de ꝓueniẽtibus cultura. Vel hîc tradidit rẽ fraudator ibi erat apud eũ î quẽ alienabat in fraudẽ. Vel ibi de actio. in factũ, hîc de vtili in rẽ. Tu dic illam secundũ istã & facit. s. de vsu. l. videam⁹. §. in fauiana.

h ❡ Proculus ait.] facit. s. proxi. §. Accursius.

i ❡ Non debeat.] id est non debet.

k ❡ Fructus.] Quidã habẽt in textu, vt fructus autem fundo cohæsissent: & dic esse verba edicti: & supple aut ꝓtor rẽ cũ fructib⁹ restituat: vt fruct⁹ ãt &c. alij habẽt vt fruct⁹ ãt fundo cohęsisse: & tunc supple, vt dicas fructus autẽ &c.

l ❡ Significet.] restituendos. Accursius.

m ❡ Nihilomagis.] ꝓ nihilominus: aliàs nihilominus: & tunc bene stat. Accursius.

n ❡ Oportere.] cum fructibus etiam non maturis. nam hoc verbo restitui videtur claudere fructus omnes: vt. s. de vsur. videamus generaliter §. in fauiana. & meri- to. nam &c.

o ❡ Cuius.] scilicet fundi. Accursius.

p ❡ Omnis generis.] i. quolibet modo facta: siue per donationẽ, siue per venditionem. vel dic omnis generis fructus. i. maturi, & immaturi. Accursius.

q ❡ Fundum.] Quo ad hybernale tẽpus: sed quo ad legem falcidiã detrahendam pluris videtur fundus quando ad sunt fructus: vt. s. ad legẽ Fal. l. in. l. Falci. placuit. Accur.

r ❡ Aediũ.] deducta superficie. nã vna res est. i. domus. & facit. j. de

reg.iur.l.propemodum.

a ¶ Fraudatorem.]qui alienauit in fraudem.

b ¶ Essent.]nisi de nouo acquirat quod habeat idoneũ emolumentum:vt &.§.de cur.bo.dã.l.imperator.& de ces.bo.l.qui bonis.

c ¶ Possent.]ab acceptoribus:quia distraxit vel sic alienauit ꝙ nescitur quibus, cũ essent mobilia.Accursius.

quæ alienauit,non possint recuperari.h.d.

¶ Hæc actio etiam in ipsum fraudatorem [a] datur:licet Mela nõ putabat in fraudatorem eã dãdã:quia nulla actio in eum ex ante gesto post bonorũ venditionem daretur: & iniquum esset actionem dari in eum cui bona ablata essent [b]. Si verò † quædam de his dispdidisset,sic vt nulla rõne recuperari possent [c]:nihilominus actio in eum dabitur [d]:& prætor non tam emolumẽtũ actionis intueri videtur in eo qui exutus est bonis,quàm pœnam.

d ¶ Dabitur.]in factũ ad hoc, vt in carcerẽ ponatur:vt subijcit.& ar.j.ad le. Iul.pecu.l.sacrilegij.qd nõ fieret post ces. boñ.nisi qñ non cõpareret res vt hĩc,&.§. de ces. bo.l.j. Vel hic nõ cesserat bonis. Vel dic secundò, datur in eũ actio. s.insolidũ si qd de nouo acquirat vsque ad saculũ & perã: cesserit vel nõ cesserit bonis: vt.§.de re iudi. si qs dolo.nã nõ est indulgendũ malitijs:vt.§. de rei vẽ.l.ĩ fundo.§ cõstituim⁹. Vel dic tertiò secundum quosdã teneri in id quod ad eũ peruenit occasiõe dictæ alienationis in fraudem factę:vt.§.eo.ait ꝑtor.§. hæc actio. Vel dic quartò ꝙ cessit bonis:& tñ tenetur inquãtũ facere põt si qd ą̃rat:vt.C.eo.l.fi.& nihilominus fortè capietur in persona: vt subijcit, sed prætor &c. & sic addat. sed Pla.expositiuè legebat.Accursius.

† Not. istũ text.ad hoc ꝙ ille q alienat bona sua in fraudẽ creditorũ suorum: si non reperiuntur illa bona nõ potest cedere bonis, sed debet carcerari.Bolog.

Digestorum, seu PANDECTARVM LIBER XLIII.

TITVLVS I.

De interdictis,seu extraordinariis actionibus [e],quæ pro his competunt.

¶ DE INTERdictis, seu &c.

¶ Qualiter de iure ciuili agatur.§ dixit.nunc qualiter de iure prætorio:quo plerũque de possessione per interdicta agitur.ut instit. eo.in prin.ideo de interdictis dicit.Plerũque dixi:quia quandoque de proprietate per interdicta agitur:ut.j.l.ij.§.quædam.& econtra per alias actiones agitur de possessione,ut per condictionem indebi.ut §.de condi.indebi.l.indebiti.& triticaria:ut.§.de tritiica.l.j.in fi.& l.ij.uel per cond.ex lege:ut.C.de acqui.pos.l.fi.&.C.loca.l.si quis. uel per officium iudicis:ut.§.de rei uen.l.fi.

¶ Iurisconsultus in hac lege & seq.prosequitur diuisionem interdictorum.Et primò ponit diuisionem respectu rerum pro quibus cõpetunt interdicta,Secũdò respectu effectus ĩterdicti.Tertiò ponit aliã diuisionẽ respectu tẽporis quo dãtur.Quartò ponit unã regulã.Quintò ponit unam diuisionem respectu iuris pro quo dãtur.Secunda ibi,Interdictorũ. Tertia ibi,Interdictorũ quædam.Quarta ibi, Interdicta . Quinta ibi,Interdictorum.Bar.

e ¶ Extraordinariis actionibus.]s.in factũ:sic dictis:qa extra antiquã solẽnitatẽ interdictorũ ꝓponũt:vt ĩsti.e.§.fi.sed ą̃ erat olim differẽtia inter ea cũ actiões, & cũ solẽniter ꝓponebãt:vt.§. de orig. iur.l.ij.§ oĩm?Rñ.solẽnitates actionũ à iure ciuili,interdictorum à iure ꝑtorio inducebantur. Vel secundum Azo.quia solẽnitas verborũ circa actiões generaliter in personis oĩm formabat: sed ĩ interdictis ĩ psonis petẽtiũ tñ: & ipsi tñ vti poterãt.& hoc põt notari.j. de vi & vi.ar.l.j.in prin.& ne quid in lo.pu.l.ij.in prin.vnde dicunt inter duos reddi:vt instit.eo.§.sunt tamen.sed hodie non est differentia:cũ nulla hodie formetur à prætore,vel iudice viuente. est ergo interdictum nihil aliud quã actio prætoria:& quodcũq; proponatur non est vis.s.actio in factũ,vel interdictum:licet quidã dicãt hodie non proponi interdicta:arg.C.eo.l.pe.& fi.Accur.

Videamus.]CASVS. Est primò videndum de quib⁹ rebus cõpetant interdicta.& certè cõpetunt tã de rebus diuinis,quã de humanis,de diuinis,vt de locis sacris vel religiosis.de rebus hominũ cõpetũt interdicta dupliciter.nã vel de rebus quæ sunt alicuius:vel de rebus ą̃ non sunt alicuius:& de his primò dat exẽpla,vt de libero hoĩe exhibendo & deducendo.Interdicta aũt quæ cõpetunt pro rebus alicuius,quædã sunt publica,ą̃dã singulorũ.publica sunt interdicta,quæ tractant de locis publicis,& vijs & de fructibus publicis.Interdicta aũt singulorũ.i.ad singulorũ vtilitatẽ spectãtia,quædã sunt vniuersalia:vt interdictũ quorũ bonorũ,quædã singularia,vt interdictũ vti possidetis:& interdictũ de itinere actuq; priuato. Tandem ponitur diuisio in qua cõprehendũtur oẽs superiores:& est talis. Interdictorũ tres sunt species. quædam eñ sunt exhibitoria: vt interdictum de tabulis exhibendis,& similia.quædã ꝓhibitoria: vt interdictum ne quid fiat in loco sacro:& similia. quædã restitutoria vt vnde vi.quædã mista.i.tam prohibitoria quàm exhibitoria:vti est interdictũ de libero homine exhibẽdo:cũ & exhibitio fiat ex hoc interdicto & prohibitione detineatur. Tandẽ ponitur alia diuisio, & est talis. Interdictorũ quædã ad præsens tp̃s referũtur, quædã ad pręteritũ.ad p̃sens vt est interdictum vti possidetis.nã in eo obtinet q lit. cõtestatæ tpe possidet nõ vi:nõ clã:nõ p̃cario.de p̃terito sunt ĩterdicta vt interdicta De itine.actuq;.nã in eo obtinet q hoc anno iuit.Itẽ ĩterdictũ de aqua æstiua. Posteà ponit notabile dictũ,vt licet quædã interdicta videãtur in rẽ cõcepta,vt quod vi aut clam:oĩa sunt ĩ personã:quia qui tenetur aliquo interdicto, est obligatus. Tãdem ponit alia diuisio interdictorum.nã quædam sunt annalia,vt ĩterdictum vnde vi.de eo quod nõ peruenit ad violentum:& ferè oĩa alia.ą̃dã sunt perpetua:vt vnde vi ĩterdictũ in eo, qd peruenit ad violentum. Tãdẽ ponitur alia diuisio interdictorũ.nã quædã sunt inducta hoĩm causa:quædã cã diuini iuris & religionis.diuini iuris,vt interdictũ ne quid in loco sacro.religionis,vt de mortuo inferendo.hoĩm causa sunt interdicta quædã ad publicã vtilitatem pertinentia.quædã causa sui iuris tuẽdi:quædam causa rei familiaris.& de his omnibus dat exẽpla.& hoc dicit hæc.l.cũ prin.seq.Frã.Accur.

Interdictũ in tãtũ cum actione prętoriana conuenit,vt altero sæpe alterius loco vtamur.

Vlpianus. LEX I.

Videamus de quib⁹ rebus interdicta cõpetũt. Et sciendũ est interdicta, aut de diuinis rebus,aut de humanis competere.De diuinis,vt de locis sacris [f],vel de locis religiosis. De rebus hoĩm interdicta reddũt: aut de ijs,ą̃ sunt alicui⁹ aut de iis,ą̃ nulli⁹ sunt. ¶ Quæ nullius sunt,hę sunt liberæ psonę:de quib⁹ exhibẽdis [g],& deducẽdis interdicta cõpetunt. ¶ Quæ sunt alicui⁹:hæc sunt aut publica,aut singulorum [h].Publica sunt de locis [i] publicis,de vijs deq; fluminibus publicis.Quæ autem singulorũ sunt,aut ad vniuersitatẽ pertinẽt,vt interdictũ Quorũ bonorũ [k]:aut ad res singulas, vt est interdictũ Vti possidetis, & De itinere [l] actuq;. ¶ Interdictorum [m] autẽ tres sunt species: exhibitoria [n]:prohibitoria [o]:restitutoria [p].Sunt tamẽ quædã interdicta & mista [q],ą̃ & prohibitoria sunt, & exhibitoria. ¶ Interdictorum quædã in præsens,quædã in præ-

f ¶ Sacris.]de sacris duo exempla,de religiosis alia duo ponit:vt.j. eo.l.ij.§.j.Accursius.

g ¶ Exhibendis.]hoc ad illud de li.ho.exhi.& ad illud de liberis exhibẽdis referri põt:sed quod subijcit.s.deducẽdis,tñ ad secũdũ, vt habes.j.de lib.ho.exhi.l.j.& de libe.exhi.l.j.&.iij.in princ.liberi eñ hoĩes & filij nostri ĩ bõis nulli⁹ sunt:vt hĩc &.§.de rei vẽ.l.j.§.j.

h ¶ Aut singulorum.]insufficiens videtur diuisio:vt insti.de re.diui.§.j.sed illa quo ad eũ tractatũ,hæc quo ad istum loquitur.Itẽ contra.j.de iniur.sane.Sol.vt ibi.

i ¶ De locis publicis.]de his per ordinẽ dicet.j.ne quid in loco publi.vsque ad titu.de vi & vi arma.

k ¶ Quorum bonorum.]quod solũ est vniuersale:vt.j.ti.j.l.j.ĩ fi.

l ¶ De itinere actuq;.]s.priuato.de quo est.j.de iti.actuq; pri.l.j.

m ¶ Interdictorum.]superiores diuisiones,licet alijs verbis, hĩc repetuntur.R.

n ¶ Exhibitoria.]vt de tabulis exhiben.vt.j.de tabu.exhibẽ.l. iij.§.hoc interdictum.

o ¶ Prohibitoria.]sunt.s.ne quid in loco publico fiat:vt.j.ne quid in loco publi.fiat.l.ij.§.j.

p ¶ Restitutoria.]vt quod factum est tollatur:vt.d.l.ij.§.prætor ait.cætera exempla quære insti.eo.§.j.

q ¶ Mista.]sicut de libe.ho.exhi.& de lib.exhi.nã exhibitio fit per ea.sed & prohibet prætor detineri hominem liberum. & prohibet vim

vim fieri patri quo minus ducat filium:vt.j.de libe.ho.exh.l.j.&.iij. in princ.&.j.de lib.exhi.l.j. sed ex alia cã mistum est interdictũ, ne vis fiat ei.s.prohibitoriũ & restitutoriũ.prohibet enim vim fieri pos sidenti,& amissam pos.iubet restitui.ad quod est.j.ne vis fiat ei.l.pe. §.cùm prætor.&.l.j.§.hæc actio.

teritum referuntur. In præsens vt Vti possidetis [a].in præteritum,vt De itinere [b] actuq;,& De aqua æstiua. ¶ Interdicta omnia licet in rẽ videant concepta [c],vi tamen ipsa [d] personalia sunt. ¶ Interdictorum quædam annalia [e] sunt, quædam perpetua.

¶ *Hic ponit aliam diuisionẽ interdictorum. Et prima est diuisio respectu personarum, quibus competunt. Secunda respectu rerum pro quibus cõpetunt. Tertia respectu effectus. Quarta similiter respectu effectus. Secunda ibi, Interdicta aũt tertia ibi, Quædam interdicta. Quarta ibi, Hæc autem.*

Paulus li.58.ad edict. LEX II.

INterdictorum quædam duplicia [f] sunt:quædam simplicia [g]. Duplicia dicuntur, vt Vti possidetis [h]. Simplicia sunt ea,veluti exhibitoria [i],& restitutoria:item prohibitoria [k], De arborib^9 cædẽdis, & De itinere actuq;. ¶ Interdicta autem cõpetunt,vel hominũ causa,vel diuini iuris,vt de religiõe [l]: sicut est, Ne quid in loco sacro [m] fiat:vel quod factum est,restituatur & de mortuo [n] inferẽdo,vel sepulchro ædificãdo. ¶ Hominum causa competunt,vel ad publicam vtilitatem pertinentia [o],vel sui iuris tuendi gratia, vel offici tuendi causa,vel rei familiaris. ¶ Publicæ autem vtilitatis causa competit interdictum, Vt via publica vti liceat [p],& flumine publico [q]: & Ne quid fiat in via publica [r]. ¶ Iuris sui tuendi causa, De liberis exhibendis [s] †:item de liberto exhibẽdo. Officij causa [t], De homine libero exhibendo. Reliqua verò interdicta rei familiaris causa dantur.

¶ Quædam interdicta rei [v] persecutionem continent, veluti De itinere actuq; priuato [x].nã proprietatis causam continet hoc interdictum. Sed & illa interdicta, quę de locis sacris & religiosis proponuntur [y]:veluti [z] proprietatis causam continent. Item illa de liberis [a] exhibendis,& quæ iuris sui tuandi causa diximus competere: vt nõ sit mirum si quæ interdicta ad rem familiarem pertineant, & proprietatis,non possessionis causam habeant. ¶ Hæc autẽ interdicta, quæ ad rem familiarem

a ¶ Vt vti possidetis.] nã qui psentialiter.i.lit.contesta. tempore possidet non vi, non clam, nõ precario:obtinet:vt.j. vtrobi.l.j.in fi.

b ¶ Vt de itinere.] nã in eo vĩcit,qui hoc anno iuit:vt.j. de itine.actuq; prima.l.j.in prin.& quod de aqua subijcit, habes.j.de aqua cotid.& æsti.l.j. in prin.

c ¶ Concepta.] s. qñque:vt qđ vi,aut clã: vt.j.quod vi,aut clã. l.comeptit.§.in summa.& interdi.de ope. no.nũ.vt.s.de no.ope. nũ.l.pe.& fi.& sic in actione,quod me.cau. vt.s.quod metus cau. l.metum.§.cùm autẽ & ad exhibẽ.vt.s. ad exhib.l.de co.§.fi.

Interdictorũ quędam sunt ad tempus, & illa sũt anualia: alia perpetua,& quid inter vtraq; sit discrimi nis.

d ¶ Vi tamen ipsa.] quia obligatus est, q tenetur interdicto aliquo,ad id,quod venit in eo interdicto: sed in actione in rẽ nõ est quis ad aliquid obligatus:nec aliqua obligatione tenetur: vt insti.de act.§.j.

e ¶ Annalia.] vt vnde vi,& de eo, qđ non peruenit ad violentũ: vt.j.de vi & vi ar.l.j. in prin. Et idẽ ferè in omnibus:cũ & ptoris imperiũ anno tm durabat:vt insti.de perpe. & temp.actio.§.eas verò quædã tñ sunt perpetua & subijcit:vt interdictum de tabu.exh.l.vt.j.de ta.exh.l.iij.§.fi. Potest igitur sic distingui:si contineant rei persecutionem:nec dentur ex maleficio:dẽtur perpetuò. sin autẽ sunt ex maleficio,aut non continent rei persecutionem,terminantur anno:nisi de eo,quod peruenit ad maleficium,vel hæredem eius de quo perpetuo agitur:vt.j.de act.& obli.l. in honorarijs.&.j.de vi,& vi.ar.l.j.in prin.

INterdictorum.] Casus vsque ad §.quædã.vidistis.s.in proxi.

¶ Quædã interdicta.] In quibusdã interdictis vertitur, quæstio proprietatis,vt in interdicto, De itinere actuq; priuato,qñ intentaẽ ab eo,qui vult reficere iter.nã agens eo debet probare dñium seruitutis:& de hoc habes.j.de iti.actuq; pri.l.iij.§.ait Prætor.&.§.hoc autem. Itẽ interdictis,quæ danẽ pro rebus sacris,vel religiosis, vertiẽ qstio quasi proprietatis,nõ vere:cũ sint in bonis nullius:vt est ĩ terdictũ, Ne qd in loco sacro fiat,& similia de quib^9 habuistis.s. circa prin.l.qui enim eam intentat,debet probare rẽ esse sacram vel religiosam. Itẽ interdictum de liberis exhibendis est simile superiori. nã pater qui illud intẽtat,debet probare iliũ suũ filium quem petit. In fine dicit.& amodo non mireris,si in interdic.quæ dantur pro re familiari,probatur causa proprietatis quandoq;,vt dictũ est: cũ & hoc eueniat in his,quæ dantur cã diuini iuris tuendi,vt dictum est.

¶ Hæc aũt interdicta.] Interdicta q pro rebus familiaribus danẽ: qdã sunt inuenta adipiscendę pos.cã qdã recuperandæ.qdã retinende.quædã duplicia.i.tã recuperãdæ pos.quã adipiscẽdæ.& de oĩbus dat exẽpla,excepto vltimo.& de illo dat exemplũ:vt in interdicto, Ne vis fiat ei:vt habes exẽplũ.j.ne vis fiat ei.l.iij.§.cũ ptor.Frã.Ac.

f ¶ Duplicia sunt.] in qbus quilibet est actor & reus:vt vti pos.si.vt insti.eo.§.tertia. qñque aliter dicuntur duplicia:vt.j.ea.l.§.fi.

g ¶ Simplicia.] in quibus alter agit,alter est reus:vt.d.§.tertia.sed & in duplicibus qui prouocat, habeẽ actor,vel fortè discernitur:vt ar.s.de iudic.in tribus.& facit.s.de procura.si defunctus.§.fin.Accursius.

h ¶ Vti possidetis.] vt.j.vti pos.si duo.§.hoc interdictũ.& vtrobi.vt.d.§.tertia.& de superficiebus:vt.j.de superfi.l.j.§. proponitur & de aqua coti.& æsti.quandoque.vt cùm proponitur inter emptores,& hæredes,& bo.pos.vt.j.de aqua coti. & æsti.l.j.§.ait prætor, inter hæredes.

i ¶ Exhibitoria.] exẽpla horũ accipe.s.l.proxi.§.interdictorum.in primo interdictorum.

k ¶ Prohibitoria.] supple.s.hoc de arboribus cædendis : quod est phibitoriũ:vt.j.de arb.cædẽ.l.j.in prin.& de iti.actuq; pri.quod est similiter phibitoriũ:vt.j.dixi:qa nõ oĩa prohibitoria sunt simplicia sed quædã duplicia sunt:vt vti possi.& vtrobi:vt insti. eo.§.tertia.

l ¶ Vt de religione.] exẽplificatiuè lege:quia & sacra sunt & religiosa.vel dic:vt.i. sicut:& sic statim duo de quolibet ponuntur expla.

m ¶ Ne quit in loco sacro.] exẽplum diuini iuris.& est hoc j.ne qd in loco sacro. l.j.de restitutorio, de quo subijcit,non habemus,sed eius meminit.j.ne quid in loco pub.l.ij §.locorum.

n ¶ Et de mortuo.] exẽplũ religionis.& habes hoc.s. de mor. infer.l.j.in princ.&.§. prætor ait, potest addi & quintũ, Ne quid fiat in loco sa.vt.j. ne quid fiat in loco sa.l. pe.& fi.nam & sanctæ res quodãmodo diuini iuris sunt:vt.s. de rerum diui.l.j.in pri. & insti.de rerũ diui. §.sanctæ.

†No.quod dicitur de interdicto, de libero homine exhibendo:qa facit vt possim similiter habere interdictũ de vasallo exhibendo,seu ciue, vel monacho,vel pupillo exhibendo, vel alia persona, in qua ius habeo: simile de vxore exhibẽda.l.j de liberis. ho. exhi. quod tenẽ mẽti secundũ Bar. hic.

o ¶ Pertinẽtia.] supple vel ad priuatã ad priuatã dico vel sui iuris &c.

p ¶ Vti liceat.] vt.j. ne qd ĩ loco.pu.l.ij.§.fi.

q ¶ Flumine publico.] j.vt in flu.pub. na.lic.l.j.in prin.

r ¶ In via publica.] vt.j.ne qd in loco publi.l.ij.§.ait prætor in via.sunt & alia, q colige à tit.j.ne quid in lo.pu.vsque ad tit. de vi,& vi ar.& facit.s.eo.l.j.§.quæ sunt alicuius.

s ¶ Liberis exhibendis.] in quibus habemus ius patriæ potestatis:vt institu.de pa.po.in prin. In libertum habemus iuspatronatus: in neutro habemus dominium:vt.s.eo.l.j.circa princi.& ideo non pertinent ad rem familiarem. adde his interdictum de vxore exhib.vt.j.de libe.exhiben.l.ij.

t ¶ Officii causa.] quod debet homo homini:vt.s.de ser. export ã. l.seru^9 ea.& caue tibi:quia hæc subdiuisio,aliâs ad publicã, & aliâs ad priuatã vtilitatẽ se refert alia verò fieri põt q respicit exercitiũ: quia sunt publica. i.publicè cuilibet competunt: & sic sunt popularia:& hæc sunt octo.alia priuata:quia tantum ei cuius interest dãtur:& hæc sunt.xxviij. quod dic,vt institu.eo.§.interdictorum. alia sunt publica.

v ¶ Rei.] id est proprietatis.

x ¶ Priuato.] s.secũdũ qđ datur volenti reficere iter:vñ pbat dñiũ seruitutis:vt.j.de iti.actuq; priua.l.iij.§.ait ptor.&.§.hoc aũt.& idẽ in interdicto,quod datur pro aqua ex castello ducẽda:vt.j.de aqua cotidia & æsti.l.j.§.fi.idem de interdicto, De arbo.cædẽ.vt.j.de arb. cæden.l.j.in prin.&.§.non solùm.

y ¶ Proponuntur.] quæ dixi fore.v.vt.s.ea.l.§.j.

z ¶ Veluti.] i.quasi.nam in veritate non habemus eorũ proprietatem:vt insti.de rerum diui.§.nullius.

a ¶ De liberis.] & de his habuistis ĩ.§.iuris sui.& supple hîc obtinẽt cãm,quasi pprietatis:nã nec hi sunt in nostro dñio:vt.s.l.j. circa prin.est ergo pprietas & quasi:vt hîc:sic & possessio vera, vt in rebus corporalibus:& quasi,vt in corporalibus:vt.s.de serui.l.quoties.sed in quo est.s.causa proprietatis,& hîc quasi? Respond. suprà oportet probari domininium seruitutis quamquam possessorio agatur:hîc filiationem & libertinitatem,& rem sacram vel religiosam: sicut si ageretur petitorio iure domini: vel quasi:vel simili:vt per in factum:vt.C.de sa.san.eccle.sancimus.&.s.de rei vend. quæ religiosis.vel in re præiudiciali:vt.s.de rei vend.l.j.Item effectus victoriæ erit similis causæ proprietatis,vel quasi:quia sicut causa proprietatis finita totum finitur,sic hîc,&.d.l.j.de aqua coti & æsti.l.j. §.fi.secus in possessorio:quia secunda quæstio proprietatis remanet vt C.eo.l.incerti.

b ¶ Vt non sit.] Nã cũ interdicta de religiosis & sacris,& de his, q sunt iuris sui tuendi causa inuenta,hoc habeãt,scilicet causam proprietatis:non mirum,si & illa, quæ ad rem familiarem petinent, hoc habeant quandoque. nam si id de quo minus videtur in-

esse,inest:multo magis id de quo magis.& facit ad.§.§.de publicia. l.eum.§. publiciana.

spectant [a] :aut adipiscendæ sunt possessionis:aut recuperandæ:aut retinendæ. ¶Adipiscendæ possessionis sunt interdicta,quę competunt ijs,qui ante nō sunt nacti possessionē. Sunt autē interdicta adipiscendæ possessionis,Quorū bonorū [b] .Saluianum quoque interdictum quod est de pignoribus [c] , ex hoc eodē genere est:& Quo itinere vēditor vsus est,quo minus [d] emptor vtatur , vim fieri veto. ¶Recuperandæ possessionis causa interdicta proponuntur sub rubrica [e] Vnde vi. Aliqua [f] enī sub hoc [g] titulo interdicta sunt. ¶Retinendæ possessionis causa sunt interdicta Vti possidetis [h] . ¶ Sunt autem interdicta (vt diximus [i]) duplicia tam recuperandæ,quàm adipiscendæ possessionis.

Vlpianus li.68.ad edict. LEX III.

IN interdictis exinde ratio habetur fructuum,ex quo edicta [k] sunt non retro [l] .

Paulus li.68.ad edict. LEX IIII.

EX quibus causis annua interdicta sunt:ex his de eo quod ad eum cum quo agitur peruenit, post annum iudicium dandum Sabinus respondit [m] .

Idem li.13.ad Sabi. LEX V.

a ¶ Spectant.] quę sunt vnum mēbrū subdiuisiōis supra positę in.§.j.& facit insti.eo.§.sequens. Accursius.
b ¶ Quorum bonorum.]de quo est.j.ti.j.
c ¶ De pignoribus.] i. de possessione rerū coloni tacite obligatarū:vt.C.de sal. īterdi. l.j.& de hoc est.j. de sal.interdic.l.j.
d ¶ Quo minus.] quo casu emptor de quasi possessione seruitutis adipiscēdæ cōtendit:cuius verba nō habem⁹: sed eius mēs est.j.de itine.actuque priua.l.penul.Accur.
e ¶ Sub rubrica.] directū.s.& vtile:vt vsufructuario & vsuario:vt.j.de vi,& vi arma.l.iij.§.vnde vi. & §.itē si non vsusfruct⁹. simile videtur in interdicto de preca.l.j.in prin.§.j.
f ¶ Aliqua tamen.] s.alia interdicta recuperādę possessiōis.
g ¶ Sub hoc titulo.] Id est; post hunc ti.sic.§.si cer.peta.l.j.
h ¶ Vti possidetis.] & vtrobi.vt inst.eo.§. recuperādę.& ētillud ne vis fiat ei: arg.j.ne vis fiat ei.l.j.in princ. &.§.in prin.
i ¶ Diximus.]§.eo.l.j.in prin.sed alio modo hic, & alio modo ibi.ergo hic sunt duplicia recuperādæ & adipiscendæ possessionis:vt est interdictum ne vis fiat ei:vt.j ne vis fiat ei.l.si quis missum.§.cùm prætor.

IN interdictis.] CASVS In interdictis veniunt fructus ex die litis contestatę:non priores:& de hoc dic vt in glo.domini mei Accur.Fran.Accursius.
k ¶ Edita.]i lis in eis interdictis contestata.
l ¶ Non retro.]vt &.j.de preca.l.quæsitū.§.ex hoc.sed hoc fallit in interdicto vnde vi:in quo habetur ratio ex die expulsionis:vt.j. de vi & vi arma.l.j.§.ex die.quæ est contra. & idem quandoque in interdicto quod vi aut clā.vt.j.quod vi aut clam.is qui in puteum.§.quod ait pretor.Et nota sex regulas affirmatiuas in īterdictis. Prima ꝙ omnia sunt personalia:vt.§.eo.l.proxi §.penulti. Secunda ꝙ in omnibus habetur ratio fructuū ex die cōtestatę litis:vt hic. Tertia ꝙ in loco cuiuslibet in factum actio datur:vt insti.eo.§.fi.Quarta vt quæstio per interdicta præcedat,cū sint de possessione:vt.C.eo. l. incerti.& quorū bonorum.l.fi.Quinta ꝙ ea quæ sunt annualia,fiūt perpetua de eo quod peruenit ad eum cum quo agitur:vt.j.l.proxi. Sexta ꝙ ea quæ sunt annua ad agendum,sunt perpetua ad excipiendum:vt.C.de excep.licet.Addunt & septimā,ꝙ omnia reddātur noxaliter:quod est falsum.cum enim ea tīn quæ ex maleficio sunt,noxaliter dētur:vt.j.l.proxi.ergo non alia.Ecōtra quatuor no.regulas negatiuas.Prima ꝙ nullum interdictū infamat:vt.j de vi & vi ar.l. neq;.Secūda,quia nullum solēniter redditur:vt inst.e.§.fi.Tertia,qa in nullo habetur ratio fructuū ante lit.cōtest.nisi in interdicto vnde vi.Quarta ꝙ nullum redditur inter nō subiectos:vt.C.eo.l.ij. Adde & quintam,quia nullum penaliter redditur.

Interdicta sex regulas affirmatiuas & quatuor negatiuas cōtinēt.

EX quibus.] CASVS Interdictū vnde vi durat anno de eo qđ nō peruenit ad vim inferentē.at de eo quod peruenit,perpetuo durat:vt.j.de vi & vi arma.l.j.in prin.Fran.Accur.
m ¶ Sabinus respon.]vt &.j.de actio.& oblig.l in honorarijs. & infrà de vi & vi arma.l.j.in princip.&.§.fina.&.l.iij.§.j.&.C. vnde vi.l.vi pulsos.

INterdicta.] CASVS Quædā īterdicta sunt noxalia:vt sunt eaquę ex delictis seruorū dātur:vt si seruus me⁹ vi deiecit aliquē nā teneor vel emēdare damnū,vel dare seruū pro noxa.Itē si seruus meus fecit aliquod opus vi vel clā in meo fundo ex quo habes damnū seruitutis quam habes in prædicto fundo:quia ea vti non potes: nā si volo restituere.i.destruere opus mea impensa:in amplius nō teneor.si autē volo tīn patiētiam præstare tibi vt destruas opus,& nō impensas:teneor dare seruum pro noxa:vel ad impēsas cōdēnabor. si autem nec patientiā præstare volo,nec opus destruo in tantū condemnabor in quātū iudex existimauerit:perinde ac si ego fecissem. de quo dic vt in gl. domini mei Accur.Frā. Accur.

INterdicta noxalia ea sunt,quæ ob delictum eorum quos in potestate [n] habemus, dantur : veluti cum vi deiecerunt [o] ,aut vi aut clā opus fecerūt.Sed officio iudicis cōtinetur,vt dominum sua impensa opus restituentem absoluat [p] .patientiam tollendo operi præstantem,noxæ dedere iubeat & absoluat [q] .si non dedat: quantum impensæ in tollēdo opere erogatum sit tanti condemnet . sed si neque patientiam præstet,neque ipse tollat opus,cū possit:in tantum condemnet in quātum iudex [r] æstimauerit,atq; si ipse fecisset.

n ¶ In potestate.]seruili,non filiali : vt insti.de noxa.§.fi.
o ¶ Vi deiecerunt.] vt &.j de vi & vi ar. l.j.§.quod igitur adijcitur.
p ¶ Absoluat.]ab impensis destructionis.
q ¶ Et absoluat.]ab expensis.& ad hoc facit.j.quod vi aut clā si alius.in prin.
r ¶ Iudex.]vt dānū sartiatur,& īpēdia domino restaurentur : vt.j.quod vi aut clā.l. is qui.§.quod ait prætor.Ioan.

TITVLVS II.

Quorum bonorum.

¶ Dictum est supra de interdictis in genere: nunc sequitur de interdictis in specie: & præmittitur de interdicto Quorum bonorum , quod est generale, & denominatur à prima parte bonorum.hoc dixit.Bartolus.

Vlpianus li.67.ad edict. LEX I.

AIt prætor, Quorum bonorum ex edicto meo [s] illi possessio [t] data est:quod de his bonis pro hærede [v] aut ꝑ possessore possides,possideresve si nihil vsucaptum [x] esset, quoque dolo malo fecisti vt desi-

¶ QVORVM BONORVM. ¶ *A primis uerbis interdicti nominatur:sicut & in alijs interdictis.dixi ergo in genere de īterdictis:nūc in specie:& primo de vniuersali quod solū istud inuenitur:& datur directū bonorum possessori:utile hæredi de iure ciuili:sicut ecōtra peti.hære.directa hæredi: utilis bonorum possessori:& differt à petit. hæredi. & consonat:ut no.in rubri* C.eo.

AIt ꝑtor.] CASVS. Agnatus me⁹ decessit.ei volo succedere.vn̄ in eius bonis petij bo.pos.vn̄ agnati,& habui.& sic ei succedo de iure ꝑtorio.nunc volo cōseq bona corporaliter . dicit ꝙ agā interdicto quorū bonorū cōtra eū qui tenet hæc bona ꝑ hærede vel pro possessore:vel dolo desijt possidere. Secūdo dicit:per hoc īterdictū peto restitui.i.dari bona,& ad vniuersitatē bonorū spectat quod expone vt in gl.& vocat̄ quorū bonorū:& est adipiscendę pos. & eo interdicto conueniuntur corporū possessores:nō autē debitores hæreditarij.& hoc dicit hæc.l.& seq.Frā.
s ¶ Ex edicto meo.]secus si à iure ciuili:quia tunc vtile:vt not. in rubric.
t ¶ Possessio.]Subaudi bonorū:vt sit vna dictio,& denotet ius:vt.§.de bo.pos.l.iij.§.j.nam verbum possessionis simpliciter positum factū denotat:vt.§.de acqui.pos.l.j.§.si vir.decretalis ergo verbotenus data erat,non facto.
v ¶ Pro hærede.]aut pro possessore.hæc verba expone insti.eo.§. pro hærede.& §.pro possessore.
x ¶ Vsucaptū.]sed cū possidere pro hærede vel ꝑ possessore,nō sit habere titulum:vt.C.in qui.cau.cessat lō.tē.prę scri.l. hæreditatē. quō habet locū vsum vsusca?Rn̄.probabilis fuit error:vt.§.de vsusca.nō solū.§.quod vulgo.& secūdū hoc ad possidētē ꝑ hærede refertur.nā si ꝑ possessore,nō nisi.xxx.an.præscriberet.qua ꝑscriptione & hoc interdictum de peti.hære.tollitur:vt.C.de peti.hær.l. hæreditatis.sed hoc nō videt̄ p[illegible] are:qa secundū hoc post vsusca . tenet̄ hoc interdicto.nā sicut dicit:siue possides pro hærede vel ꝑ possessore:siue possideres.s.ꝑ hærede vel ꝑ possessore:nisi qa est vsucaptū:teneris ad rē vel ad æstimationē,qđ nō videt̄:vt.d.l.C.de pe.hær.& in quibus cau.ces.lō.tē.ꝑscri.quare dic vsucaptū nō habeo q̃ conuenit sed à quodam tertio isto dolosè dimittentę vsucapere. sed contra hanc opi.nā quō potuit interpellare vsusca?Rn̄.iste ei vēdidit,vnde emptor vsucapit:licet q alienat,malā fidē habeat:vt.C.de ꝑscr.lō.tē. l.j.vel dic vt no.§.de pe.hę.sed & si lege.§.sed & si culpa.sed & prima pōt saluari:vt ītigas:& si nihil vsucapis cū eo,quod dixerat ꝑ hære. possides.& quod dicit possideresve &c.iunge cū eo quod dicit:quoque dolo &c.& ad hoc facit.C.eo.l.ij.&.§.de peti.hære.l.etiam.§.itē si quis dolo.& pro socio.l. nemo ex socijs.in fine.

Restituas.

neres possidere: id illi restituas [a]: ¶ Hoc interdictum restitutorium est [b], & ad vniuersitatem bonorũ, non ad singulas [c] res pertinet: & appellatur Quorum bonorũ: & est adipiscendæ possessionis vniuersorum bonorum.

Paulus lib. 20. ad edic. LEX II.

Interdicto [†] Quorũ bonorũ, debitores hæreditarij nõ tenent [d]: sed tantùm corporũ possessores.

TITVLVS III.

Quorum legatorum.

Vlpianus lib. 67. ad edic. LEX I.

Hoc interdictum [e] vulgò Quorũ legatorũ appellat̃. Est autem & ipsum [f] adipiscẽdæ possessionis: & cõtinet hanc causam, vt quod quisq; legatorũ noĩe nõ ex voluntate hæredis occupauerit, id restituat hæredi. Etenim æquissimũ prætori visum est, vnũquẽq; nõ sibi ipsum [g] ius dicere, occupatis legatis: scilicet hoc ab hærede petere. Redigũtur igitur ad hæredem [h] per hoc interdictũ ea, quę legatorũ nomine possident̃: vt ꝑinde [i] legatarij possint eum conueni re. ¶ Hoc interdictũ, & hæredem hæredis, bonorũq; possessoris [k] habere, rectè propter vtilitatem huius edicti dicendum est: necnõ cęteros quoq; successores.

¶ *Vbicunque incertitudo causatur ex facto rei: admittitur libellus incertus.* B.

¶ Quia autẽ nonnunquã incertũ est, vtrũ quis pro legato, an ꝑ hærede, vel pro possessore possideat: bellissimè Arrianus scribit hereditatis petitionem instituendam, & hoc interdictum reddẽdum: vt siue quis pro hærede, vel pro possessore possideat, petitione hæreditatis teneatur: siue pro legato possideat, hoc interdicto teneatur: queadmodũ solemus facere, quoties incertũ est [l], quę potius actio teneat. Nam duas actiones di-

a ¶ Restituas.] nisi incõtinenti paratus sis probare res tuas: vt no. C. de edic. diui Hadri. tol. l. ij.

b ¶ Hoc interdictum restitutorium est.] vt & insti. eo. §. restitutoria. vt verbum restituas dandi significationem habeat: vt. j. de ver. sig. l. verbum. ac si dicat non prohibitorium vel exhibitorium.

c ¶ Nõ ad singulas.] imò & ad singulas: vt j. de fur. l. hoc ampli⁹. & l. seq. q̃ sunt cõtra: vt. s. e. l. in princ. hoc innuit vbi dicit ꝙ ex his &c. sed rñ. sub. tm̃. s. nõ tãtũ ad singulas &c. vel dic dat̃ alicui non q̃a successit in res singulares, sed quia in vniuersitatẽ: ideo ad eũ ꝑtinere dicit̃: sic est in peti. hær. vt. s. de peti. hær. l. regulariter. in fi. & l. licet.

d Interdicto]. Non tenẽtur. & ĩ hoc differt à peti. hære. vt. s. de peti. hęred. l. etiã. §. fi. differt & in alijs: vt not. s. in rubri. actione ergo hæredi. eos conueniet.

† Habemus hic tex. qui ꝓbat quòd verbũ bonorũ denotat possessionem. istũ text ad hoc dicit singu. barba. in addi. ad Bal. in l. j. C. de vsufru. Adde Car. in cle. j. q. ix. extrà de rebus ec. nõ alienã. Bar. in l. centurio. s. de vulg. & pupilla. glo. in ca. ij. de rebus eccl. nõ alie. lib. vj. cum ibi no. per Are.

¶ QVORVM LEGATORŨ. ¶ *Scilicet possessionẽ quis occupauerit: id restituat hæredi. Legatorum. sicut superius est adipiscẽdæ possessionis, sic & hoc: ut. j. in princ. & ideo de hoc post illud ponit.* Accursius.

Hoc interdictum.] CASVS. Hoc interdictũ, cuius mens est infra statim, vocatur quorũ legatorũ: & est adipiscẽdæ poss. & habet locum quoties legatarij sua autoritate acceperunt aliquid legatorũ nomine. nam tenẽtur illud dare. non enim æquum est ius dicere sibijpsis. & ad hæredem veniunt hæc bona. & datur hoc interdictũ hæredi, & hæredi hæredis: & bonorũ posses. & eius hæredi. ¶ Quia autẽ.] Nũc dicit, ꝙ aliquãdo datur hoc interdictũ cũ alia actione: vt si incertus est hæres, quo titulo possideat: conuẽtus an tanquã legatarius, an tanquã hęres vel possessor. nam hoc casu proponit vtrũq;. i. petitionem hæreditatis & hoc interdictũ. sic & aliâs: vt si nesciam qualiter quis possidet rẽ hæredi. an tanquã ex causa emp. vel simili, an tanquam hæres. nam & hoc casu agam vtraq; via. s. rei ven. & petitione hæreditatis. ¶ Si quis.] Rem donatã à testatore causa mortis, donatarius sua autoritate accepit. dicitur, ꝙ reuocat eam hæres per hoc interdictũ: non totã: sed in eo quod est vltra falcidiã. Secundo dicit. Testator plures hæredes instituit, & vni eorũ ante partẽ aliquid legauit: siue per hoc verbum pręcipit: siue per alium modũ: cùm quatuor erãt olim modi legãdi: vt habes insti. de lega. circa prin. & ille sua autoritate rem legatã recepit. dicitur, ꝙ tenetur per hoc interdictum eã reddere cohæredibus: excepta portione hæreditaria quã in ea re habet. ¶ Quod ait.] Verba edicti quæ & quod non habemus, vult exponere: & erãt fortè talia: quorũ legatorum poss. legatarius occupauit, id reddat: siue habeat, siue dolo desijt habere: nisi habeat volũtatẽ eius ad quẽ ea res pertinet: & si satisdatum est: vel per eum. s. hæredẽ vel per bo. pos. non stat. & hæc verba vult exponere Vlpi. per ordinẽ. & primo illud verbum: dolo desijt habere &c. i. desijt habere facultatẽ rei restituẽdæ. tãdem dicit. si alicui legatus est vsusfructus, vel vsus alicuius rei, vel seruitus aliqua: & legatarius sua autoritate accipit: an tenetur hoc interdicto quæritur? Et videtur ꝙ non: quia talia non dicũtur possideri, sed teneri. tamẽ dicit, ꝙ bene habet locum. Sed pone, ꝙ legatarius conditionalis, vel in diem est missus in pos. causa legatorum seruãdorum, quia sibi hæres nõ cauebat. nũquid tenetur hoc interdicto? Et dicitur ꝙ non: cùm non possideat: sed custodit. item quia iussu iudicis tenet, nisi hæres satisdet, & non reddat rem legatarius. nã amodò tenebitur hoc interdicto: cùm videatur amodò possidere. Tandem dicit. hoc interdicto tenetur legatarius, itẽ eius hæres, & cæteri successores. Posteà vult exponere verba illa, nisi habeat voluntatẽ eius &c. & sunt sic intelligẽda, vt si hæres vel bo. pos. postquàm adiuit, ratificat qđ legatarius fecit: cessat hoc interdictum. secus si ante aditam hæreditatẽ ratificet. nã tunc non valet. Sed pone, ꝙ legatarius duas res sibi legatas ambas occupauit: hæres vel bo. pos. postquàm adiuit, in vna re ratificauit: in alia non. in vna cessabit hoc interdictum: in alia non. Idem si in vna re legata & in parte rei ratificat, in parte nõ. Tandem dicit. hoc interdictum cõpetit, siue legatarius cœpit possidere rem legatã, siue eius hæres: vel successor etiã singularis. Postea dicit: quod dixi voluntatẽ hæredis facere cessare hoc interdictũ, est verũ, siue à princ. ceptæ pos. interueniat volũtas hæredis: siue posteà. & sufficit semel voluisse: licet pœniteat. sed si duo sunt hæredes, & vnus ratificat qđ fecit legatarius, alius non: quo ad ratificãtẽ cessabit hoc interdictũ: quò ad aliũ durabit. Posteà exponit alia verba: hæc. s. & si satisdatũ sit: nã hæres debet satisdare de legato dãdo, ad hoc, vt vincat in hoc interdicto. & debet talis satisdatio dari, quæ duret & præstet̃, vel ipsi legatario, vel eius procu. & satisda. est ꝑ quibusdam rebus legatis: ꝑ quibusdã nõ: pro his pro quibus est cautum, & eorũ augmentis habebit locũ hoc interdictum: pro alijs cessabit. Posteà exponit vltima verba: hæc s. vel per eũ nõ stat. nã si nõ stat per bon. poss. quo minus satisdet: habet hoc interdictũ cũ effectu: nec debet ipse offerre, sed petenti præstare morã nõ debet. Tandẽ dicit: legatarius hoc interdicto conuẽtus si nõ cedit, condẽnatur in interesse. Tandẽ dicit. Pone, ꝙ legatarius nõ vult sibi satisdari sed caueri. dicitur ꝙ audit̃. Sed pone, ꝙ vult pignora: & hæres spõte dat. bene est. sed si legatarius non vult sibi aliquo modo caueri, cogitur tamen reddere rem legatam: nisi nunc conuentus pœnitet, & vult sibi caueri, nam pœnitens auditur. Idem ecõtra. nam si per bo. pos. stabat, quia nolebat satisdare, & modo vult: auditur in hoc interdicto. & hoc inspicitur tempore lit. conte. & hoc dicit hic. §. cum l. sequen. vsq; in eius finem. Fran.

e ¶ Hoc interdictum.] cuius verba non habemus: sed eius mẽs est j. §. & continet.

f ¶ Et ipsum.] non solùm superius.

g ¶ Non sibi ipsum.] vt. C. ne quis in sua caussa. l. i. & C. de iudæis. l. nullus. & suprà de acquiren. poss. si ex stipulatione. & suprà de re iudi. l. miles. §. penul. & infrà quod vi, aut clam. l. j. §. & parui. & suprà pro leg. l. penult.

h ¶ Ad hæredem.] nulla opposita exceptione: vt hîc, & argumen. infrà quod vi, aut clam. l. j. §. & parui & C. loca. si quis conductionis. Accursius.

i ¶ Vt proinde &c.] sed videtur, ꝙ ius suũ amiserit: vnde nõ possit amodò agere: vt. C. de leg. nõ dubiũ. quæ est cõtra. sed ibi erat hæreditas adita: hîc non secundũ Azo. Alij aliter, vt ibi. Itẽ eodẽ modo cõtra. s. quod met. caussa, extat. & j. ad legem Iul. de vi. pri. l. pe. sed ibi qui abstulit, habebat ius in re, vel pro re quã abstulit. hic nullius erat, cùm ante aditã hæreditatẽ abstulit: vel si post, erat sua propria. nam adita hæreditate fit legatarij, adeò ꝙ præsumatur ex die mortis sua fuisse: vt. j. de fur. à Titio. Itẽ ad idẽ ob. C. vnde vi. l. cùm quærebatur. sed ibi loquitur de vacãte possessione, quę est alicuius, puta absentis: hic nullius. Alij dicũt, ꝙ hæc per illã corrigitur. Item ob. eodem modo. C. vnde vi. l. si quis in tantã. sed hîc nemo possidebat. Itẽ eadẽ ratione habet locũ interdictũ vnde vi. Item nec ob. j. de cri. expi. hære. l. ij. quia ibi extraneus non legatarius occupauit. Item nec obst. in alium modum infrà de doli ex. l. dolo. & suprà de car. edi. l. iij. §. summatim. vbi si euidenter appareat non filius, non datur ei carbonianum. at hic etiam si euidenter appareat deberi, legatum tamen reddit. Sed solu. vt dixi dicta. l. dolo. Item no. hoc edictum tunc demum habere locum secundum quosdam, & bene: cùm hæres vult vti retentione falcidiæ: non aliâs: vt. C. eodem. l. j. in princip. & in fine. Item not. hoc interdictum dari contra titu. possidentem: vt hîc: quod non est in superiori. sed datur contra eum, qui possidet pro hærede vel pro possessore: vt suprà titu. j. l. circa prin. Accursius.

Interdictũ quorũ bonorũ datur contra eum qui possidet pro hærede vel pro possessore: & vtrũ cõtra titulo possidentem.

k ¶ Bonorumque possessoris.] sic ergo & hęredi & bonorũ possessori datur secundum tabulas. Accursius.

l ¶ Incertum est.] hæredi.

l ¶ Incertum est.] propter factum, non ius: maximè aduersarij: vt in præcedenti exemplo. Ad quod simile est, quod dicitur. s. de præscrip. ver. l. j. ij. & iij. & l. si rem tibi. j. respon. Azo.

a Dictamus.]si verò certum esset plures cópetere,& ex eodem facto:& idé per sequétes:actione vna nó omnibus esset vtédum: vt.j. de act.& obli.l.plura.sin autem diuersæ ex diuersis factis,omnibus vtendű est:vt.j.co.ti.l.qui seruum.&.j.de priua. deli.nunquàm.Ir.

b Velle co... [illegible]]scómodű.Not.ergo aliquem simul ,ponere duas actióes posse: & sic sunt cótra.C.de codicil.l.fi.in princi.Sol. vt ibi. &.j.de reg.iur. 10 l.nemo.§.quoties. & ſ.de tribu.quod in hęredé.§.eligere.& de lega.ij.cùm filius.§.varijs.Sol. secűdű Azo. hic cóuetus nó certificabat actoré de qualitate possidendi: sic nec actor reum certificet de qualitate agen-20 di. & licet hic dicat, quoties&c.quasi generalis.s.cű dubitamus, restringe,si dubitem[o], ,ppter factű conuenti: vt erat hic. & idé pót cótingere, si possessor rei nó certificet hęredé, possideat titu. vel non:& sic nescit, agat 30 rei védicatio.vel petitio.hære.& idé in similibus. aliâs si ex alia causa dubito,secus est secűdum eum. Alij aliter soluűt:vt no. in d.l.qđin hæredé.§.eligere.& facit.ſ.de acq. poss. naturaliter.§.nihil.&.ſ.nau cau. stab. 40 l.licet.§.possumus.

* Nota ex isto text. qualiter falcidia ipso iure resecat. cócor.text. in.l. linea margaritarum.& in.l. plautius.§. ad.l.falci. quod facit ad id quod volui Bar. hic.

c Cessabit.] Py.est: vtiq; necesse habebit interdictum.s.vtile. & túc plana. sed commu nis est,vtique cessabit interdictű:& túc dire ctű dic: sed vtile locű habet,quia&c.vel dic verius cessat.s.in totű: 50 qa non tota res reuocat, sed quatenus est vltra modum falci.vt C.ad le.Fal.si qs quadringentorű. sed in legato reuocat totű: vt ſ.e.l.§.redigűtur.No. ergo hic casum in quo differt legatű à donatione: sed regulariter 60 cóueniűt[a]: vt instit. de dona.§.j.& hæc est ratio:quia in traditione differt: cùm donatio à testatore,& legatű ab hęrede detur:vt insti.de leg.§.j.

a Ista glos. debet intelligi, vt loquatur in donatione causa mortis, quæ in aliquibus habet conuenientiá cű legato: vt notaui í a postil.ad..l Macellus. §.j.in apostil.in versi. differűt.super glos. in ver. reuocatæ sunt. ſ. de do cau. sa mor.

d Præceptionis.]s. possideat.

e Alio genere.] 70 Quatuor enim sunt genera legatorű:vt in sti.de leg.§.j.

ctamus[a], protestati ex altera nos velle cósequi[b], quod nos cótingit.

Si donatarius rem sibi donatam causa mortis sua authoritate accipit, reuocatur per hoc interdictű in eo,quod est ultra Falcidiá. idé est in ea re,quá quis occupat,quæ sibi prælegata fuit: quia tenetur eam restituere:& intellige quocűque genere legati fuerit relicta.Bar.

Si quis[*] ex mortis causa donatióe possideat, vtiq; cessabit[c] hoc interdictű:quia portio legis Falcidiæ apud hæredé ipso iure remanet, etsi corporaliter res insolidű translatæ sunt. Qui verò ex causa præceptionis[d] possidet,vtiq; tenetur hoc interdicto:sed pro ea scilicet parte,quá iure legati habet:nó pro ea etiá quam quasi hæres habet. Idemq; erit dicédum, etiam si alio genere[e] legati vni ex hæredibus legatum sit. Nam & hìc dicendum est pro ea parte, qua hæres est, cessare interdictum.

Exponit uerba edicti.& dicit,quòd istud interdictum habet locum:etiá siquis propria authoritate occupat seruitutem, uel usumfructum sibi legatum: licet talia non propriè uideantur possideri sed teneri.hoc dicit.

Quod ait prætor[f], aut dolo desijt possidere.sic accipere debem[o], si desijt facultaté habere restituendi. Vnde quæsitum est,si vsusfructus,vel vsus fuerit alicui relictus, eumq; occupauerit:an hoc interdicto restituere sit cópellendus. Mouet ꝙ neq; vsusfructus, neq; vsus possidetur[g]: sed magis tenetur. Potest tamen defendi competere interdictum. Idem dicendum est, & in seruitute aliqua relicta[h]. Quæsitum est siquis legatorum seruandorum causa missus sit in possessionem:an hoc interdicto teneatur ad restitutionem. Mouet illud primum, quòd non possidet is,qui missus est in possessioné legatorum seruandorum causa: sed potius custodit[i], deinde quòd prętorem habet[k] huius rei authoré. Tutius tamen erit dicendum,hoc interdictű cópetere: maximè[l] si satisdatű sit iam legatorum nomine,nec reddat.tunc enim etiá possidere videtur[m]. Legatorű nomine non tantű ipsum possidere dicimus,cui legatum est:verű hęredem quoq; eius[n], cæterosq; successores. Quod ait prętor[o], Voluntate eius ad quem ea res pertinet:ita erit interpretandum, vt si post aditá hæreditaté, vel bonorű possessionem agnitam[p], volútas eius accommodata est legatario, vt possideret:interdictű cesset[q]. Quòd si ante aditá hęreditaté,bonorúmve possessioné[r] agnitá hoc factum est:rectiùs dicetur eam voluntatem non nocere debere[s]. Si duæ res legatæ sint,altera ex voluntare occupata, altera non ex volűtate:eueniet,vt altera reuocari possit[t], altera non. Idemq; erit probandum,& in vna re, cuius pars ex voluntate, altera pars non ex voluntate occupata est. nam pars sola per interdictum auferetur[v]. Illud tenendum est, siue à te,siue ab eo,cuius in locum successisti,possideri aliquid cœptum est:æquè interdicto huic locum fore. In locum successisse accipimus, siue per vniuersitaté, siue in rem[x] sit successum. Prodest autem possidere,quoties voluntate eius ad quem ea res pertinet,possideri cœptum est. Sed & si posteà voluntas accesserit[y] eius, ad quem ea res pertinebat: tamen prodesse possessori debere. Vnde siquis cœperit quidem ex voluntate[z] eius, ad quem ea res pertinet possidere,posteà verò voluntas non perseuerat, nihil nocet: quia semel[a] possidere cœpit ex voluntate.

Vnus hæredum consentiendo, ut res legata possideatur: non præiudicat cohæredi uolenti hoc interdictum intentare.

f Quod ait prætor.]verba fortè erant talia:quorum legatorum possessionem legatarius occupauit, id reddat:siue habeat, siue dolo habere desijt: nisi habeat voluntate eius,ad quem ea res pertinet: vt.j.§.quod ait j.& si satisdatum sit: vt.j.§.quod ait.ij.nam hic duo impediunt hoc interdictum.s.voluntas,& cessatio satisdationis &c.

g Possidetur.]scilicet ciuiliter:vt.ſ.de acquiren.rerum domi.l. 80 acquiritur.§.fina.sed naturaliter sic:vt suprà de acquiren. possess. naturaliter.§. ADDITIO. Dic istud esse verum in re,in qua est vsusfructus,secundum Barto.hic.

h Relicta.]vt debeatur ex prędio hæreditario:& legatarius occupauerit.secus econtra:si alius debeat prædio hæreditario: quia túc non venit in hoc interdicto:sicut nec in petitione hæreditatis:vt suprà de petitio.hæredita.l.& non tantùm.in fine.quæ est contra. Sol. vt ibi not.hoc titu.etiam incorporalia venire: vt hîc: quod non est in superiori:vt suprà titu.j.l.fina.

i Custodit.]vt &.ſ.pro hærede.l.ij.in prin.& de acqui.pos.l.iij.in fi.&.l.siquis ante.& vt in pos.le.l.is cui.in prin. & quibus ex cau. in pos.eatur.l.cùm legati.arg.contrà.ſ.cómuni diui.l.cói diuidűdo. §.si duo.fit autem hæc missio cùm hæres non satisdat præstari legata existente die,vel conditione.Accursius.

k Habet.]per quod videbatur hoc interdi 10 cto non teneri:arg.ſ. de acqui. poss.l. iustè.

l Maximè.]abundat.sic.C.de testa.ma. l.fi.§.j.nam si nó satisdat heres,ille nó exit: vt.ſ.vt in poss.le.si pecuniæ.§.fi. vel supple, idé & si paratus fit satisdare,vel etiá soluere 20 rit:vt.j.de solu.l.si ,p me qs.& sic ń abűdat.

m Videtur.]propter interuersionem quá facit:vt.ſ.de acqui.pos.siquis rem.& j.de vi,& vi arma.l. colonus.

n Eius.]s.legatarij, ad qué legatum transmittitur,si purum est 30 vel purificatum:vt.C. de cadu.tol.§.cùm igitur.&.§.finautem.

o Quod ait prætor.]supple hæc verba,vt dixi.ſ.eadé.l.§. quia autem.

p Agnitam.]scilicet secundum tabulas.

40 q Cesset.]si tamé errore facti credés bona sufficere consensit: reuocat per códitioné indebiti:qđ vltra dodrátem est occupatű: vt.ſ.ad.l.fal.l.j.§.si legatarius.&.C.ad.l.falci.l.error.Alij dant in factum.

50 r Possessioné.] secundum tabulas.

s Debere.]cótra.C. de pac.l.j.Solu. vt ibi. cócor.ſ.de lega.ij.si ita scriptű.§.si sub conditione.&.ſ.de pigno. l.j.§.in specie.&.ſ.qđ iussu.si tutor.§.fi.&.ſ. qui.ad liber.,pcla.non 60 licet.l.pe.&.ſ.de rescin.ven.si Titius.arg. contra.C.de tépo.appel.l si.in fi.&.j.à quibus appel.non licet.l. j.§.j.&.ſ.de aqua plu. arcé.l.in diem.&.ſ.de euict.l.vendicanté.& ſ.de pigno.si fundű.§. aliena.quibus legibus 70 potest renúciari iuri futuro. Quid auté in ipsa apprehésione, vel partű ante? Rń. idem, vt valeat:argu.C.de pac.petens.idem si prius:sed postea ratum habet:vt.j.§.prodest.Accursius.

t Reuocari possit.]quæ nó ex volútate occupata est.Accursius.

v Auferetur.]facit.ſ.de acqui.pos.si ex stipulatione.Accursius.

x Siue in rem.]hoc speciale secundum Io.vt personalis actio sequatur successorem rei:regulariter contra:vt.ſ.ad Trebel.l.j.§.ꝗ si 80 hæres.& de iudi.si fideicommissum.§.tractatum.sed de iure excipiendi constat:vt.ſ.de excepti.rei ven.l.fi.&.j.de diuer.& temp.pręscrip.l.de accessionibus.&.ſ.de pactis,si tibi.§.pactum.

Actio personali quando queri succe... [illegible] cuitur.

y Accessit.]fa.ſ.de aqua plu.ar.l.si autem.in fi.

z Ex voluntate.]post aditam hæreditatem,vel bonorum pos. agnitam:vt.ſ.ea.l.§.quod ait prætor.

a Quia semel.]sufficit semel voluisse:vt.ſ.ad Macedo.l.fin.autě.& de aqua plu.arc.l.si in diem.&.C.de actio & oblig.sicut.& instit. de re-

de re.diui.§.in alienum locum.& arg.ff.de fideicom.lib.l.quidam.in fi.j.respon.Sed ar.cõtra.ff.de diuor.& re.si pœnituit. vbi admittitur pœnitentia eius, qui miserat libellum repudij: sed ibi voluntas non pœnitentis affuerat tantum: hic vtriusque.

a Quos.]quos habes.ff.eo.l.§.hoc interdictum.Accur.

b Nisi satisdatum sit.]f.nõ dabo interdictũ,nisi satisdatũ sit.s. ab hærede ipsi legata-10 rio de reddendo lega to salua falcidia.

c Mittatur.]f.legatarius qui iã accepta satisdatiõe restituerat: quæ nunc fortè inopia fideiussorum facta est inutilis: vt &.ff. vt in pos.leg.l.planè.

d Ipso iure.] f.cùm 20 cautum est sibi.Azo.

e Per mãdati actio nem.]vt quia ꝓcuratori eius est cautũ. ad quod est.ff.de acq.pos. l.possessio quoq;.§.si.

Diuersum.]

f Accreuerit] iure conuentionis,vel vsufructu, vel allu-30 uione.

g Tenẽtur]ipsi legatario ab hærede dati.

h In totum.]quasi in omnẽ causam, quæ ea occasione ꝓuenit,si deiussisse videat: vt.ff. de loc.& cõduc.l.queq-ro.&.j.de fideiuss.siqs ꝓ eo.§.si nũmos.& ar. 40 ff.ad Velleia. non pu tat.§.j.& facit.ff.de dã. infect.l.dãni.§.si is.& ff.de pac.dota.l.iter.§. cùm inter.& fcdm hoc de parte q̃ accreuit po terit agi interdicto.

i Sed petenti.]f.legatario. oportet ergo eũ interpellare. ad qđ 50 est.ff.de ope. libe.l.cũ patronus.sed ar. contra.C. de iure emphy. l.ij.&.C.de cõtrahen. stipu.l.magnã.&.j.de ver.obli.si fundũ.&.j. ti.j.l.j.in princ.&.ff.vt in pos.le.l.j.§.non exigit.&.C.de luitio.pig. l.final. ADDI. 60 TIO. Dic secundũ Bartol.hic,ꝙ ibi certa dies erat apposita ad aliquid faciẽdum:quæ dies interpellat ꝓ homine:hic verò dies erat apposita,in qua hæres debet satisdare.

k Condemnari.]veniunt etiam fructus à die contestationis liti s:vt.ff.de interdic.l.iij.

70 l Voluit.] aliàs voluit:vt quia & hæres voluit.aliàs noluit:& tũc.dic similiter:quia & hæres noluit,sed fideiussorem dedit: nec co gitur dare pignora:vt.j.de prœto.stipu.l.prætoriæ.Accur.

m Satisdetur.]quia non petit:vel si petijt, oblatam accipere noluit.Accursius.

n Possessorem.]secundum tabu.quò minus satisdaret: & sic non fuit admittendus ad interdictum.

o Sed modò.]cùm vult agere interdicto.

p Editur.]i.ponitur in iudicio per contest.lit.& sic not. hic posteriorem moram nocere[a].fic.ff.de peri.& cõmo.l.illud.&.j.de verbo. 80 obl.si seruum.§.sequitur.item facit.ff.de ope.no.nun.l.prętor ait.§. si paratus.& de arbi.l.Celsus.§.idem ait.

¶ Si alter ex hæredibus, ijsúe ad quos[a] ea res pertinet, voluerit rẽ à legatario possideri: alter non: ei qui noluit, interdictũ cõpetet: ei q̃ voluit, non competere palàm est.

¶ *Idem est aliquid non facere, & aliquid facere, non tamen debito modo.h.d.*

¶ Quod ait prætor: nisi satisdatũ sit[b]: accipere debemus, nisi perseueret satisdatum: scilicet vt si non perseueret cautum, mittatur[c] in possessionem legatorum seruãdorũ causa. ¶ Satisdatũ sic arbitror, si sic satisdatũ sit, vt legatario, vel ipso iure[d] acqsita sit idonea cautio, vel ꝑ mãdati actionẽ[e] acquiri possit: & tũc interdicto locũ fore.

¶ *Si satisdatum est pro quibusdam rebus legatis, pro quibusdam non: pro his pro quibus est cautum, & eorum augmentis, competit hoc interdictum: pro alijs uerò non.h.d.*

¶ Si quarũdam rerum nomine satisdatum sit, quarũdam non sit satisdatum: earum rerum nomine sine impedimento agi poterit, de quibus satisdatum est, cæterarum non poterit.

Paulus li 64.ad edic. LEX II.

Diuersum est, si posteà pars legato accreuerit[f]. nam hoc nĩc tenẽtur[g] fideiussores ĩ totũ[h].

¶ *Non uidetur bonorum possessor esse in mora, si non ferat spontè hanc satisdationem, sed tunc demum si petitam non præstat.h.d.*

¶ Quod ait prætor: si per bonorũ possessorem nõ stat vt satisdetur: sic accipimus, si paratus sit satisdare. Non ergo offerre debet satisdationem: sed petenti[i] satis, moram non facere. ¶ Ex hoc interdicto, qui non restituit, in id quod interest, debet cõdemnari[k]. ¶ Si legatarius repromissione cõtentus fuit: dandum est interdictũ: Idem dicẽdum est, si legatarius pignoribus voluit[l] sibi caueri. ¶ Si per legatarium factum sit, quò minus satisdetur[m]: licet cautũ non sit, tenetur interdicto. Sed si fortè factum sit per legatarium, quò minus satisdetur: eo aũt tẽpore, quo editur interdictũ, satis accipere paratus sit: nõ competit interdictũ, nisi satisdatum sit. Itẽ si per bonorum possessorẽ[n] steterit, quò minus satisdaret, sed modò[o] paratus est cauere: tenet interdictũ. Illud enim tempus inspicitur, quo interdictum editur[p].

¶ NE VIS FIAT EI, QVI IN POSSESSIONEM MISSVS EST.

¶ *Hic titu.tanquam generalis ad omnia possessoria: ut infrà eo.l.j.§.est autem.proponitur & est prohibitorium & restitutorium: ut infrà eo. si quis missus.§.cùm prætor.*

It prætor.] CASVS. Primò ponitur edictũ. posteà Vlpia.verba edicti exponit. Edictũ est tale. Si aliquis dolo malo vetuit, quò minus quis mitti iussus, siue à me, siue ab aliquibus qui iurisdi.habent in pos.alicuius rei. in pos.esset, vel prohibendo intrare, vel iam ingressum deijciendo, in eum acti. in factũ dat ptor quãti interest ꝑhibiti. Posteà Vlpia. cõmendat hoc edictũ, 10 di. bñ dixit ptor: nam frustra iuberet de mittendo hoĩes in tenutã: & frustra mitteret nisi ꝓhiberet vim inferri missis vel ĩtrare volentibus. Tandẽ dicit: hoc edictũ gñale est, & locũ habet in omnibus q̃ mittunt vel iu-20 bentur mitti in poss. bo. siue cã rei seruãdæ, siue legatorum cã: siue vẽtris: & habẽt isti ꝑ hibiti act. in factũ: nec est vis, q̃s fit ꝓhibens, siue dñs rei, siue non. Itẽ siue prohibeat intrare, siue ĩgressum ꝓhibeat. idẽ est, & siue 30 in hac ꝓhibit. interueniat vis, siue nõ: idẽ est. Vltimò dicit. pone ꝙ ꝓhibẽs intrare hac de cã ꝓhibuit, q̃ a rem illã credebat suã: vel sibi obligatã: vel nõ esse illi⁹, ĩ cui⁹ bonis debebat fieri missio: cessabit hoc casu hoc in-40 terdictũ. ¶ Hęc verba.]Nũc exponit verba edicti, i.lla.f.quanti ea res erit: & dicit, ꝙ ĩ hac act. venit qcqd interest ꝓhibiti, ꝙ nõ habuit pos. qđ expõe vt in glo. dñi mei. Accur. si ergo nihil debebat isti, q erat iussus mitti: 50 licet nõ fuerit admissus, nõ tñ habet hãc acti. Posteà dicit. Pupillus & furiosus licet ꝓhibeãt intrare iussum, nõ tñ tenẽtur hoc interdicto. fallit in eo pupillo, q̃ est capax doli. Quid si tutor noĩe pupilli ꝓhibuit? teneẽ pupill⁹ in quãtũ tutor 60 est soluendo. & et ipse tutor tenet. Quid si fili⁹, vel seru⁹ volũtate patris vel dñi prohibuit? ipse pater & dñs tenetur. Posteà dicit. Hæc act. q̃ dat ex hoc edicto, durat anno. hoc fallit in legatario ꝓhibito: & bene dixi dari intra annũ, cũ sit pœnalis. Itẽ in hæredes nõ dat, nisi in id, q̃d ad eos 70 peruenit: hæredib⁹ aũt dat. & bñ dixi: sec⁹ esse in legatario. nã legatario vel fideicõmissario ꝓhibito dat hæc act. ꝑpetuò: & in hæredẽ dat: & reddit ratio: nã si ꝓhi bẽs offerat satisdat. de legato soluendo adueniẽte die: vel cõdit. liberatur ab hac act. etiam si erat alius, quã hæres: & si in hoc releuatur, meritò in hoc grauetur, vt teneatur hac act. perpetuò, & in hæredem hoc casu vadat. Fran. Accur.

s. mãda. & in l.mora. & ibi dixi in apost. ad Dy. in eod. ver. l.ff. solu ma.

a Limitatio huius pri. ... moram nocere

TITVLVS IIII.

Ne vis fiat ei, qui in possessionem missus est.

¶ *Diuiditur in tres partes. Primò ponuntur uerba edicti. Secundò commendatio eius edicti. Tertiò expositio edicti. secunda ibi, Hoc interdictum summa. tertia ibi, Hæc uerba. uel ibi, Est autem generale. litera per se satis plana est, si bene punctues eam.h.d.*

Vlpianus li.62.ad edict. LEX I.

Ait prætor, Si qs dolo malo fecerit, quò minus quis permissu meo, eiúsve cuius iurisdictio de ea re fuerit[q], in possessione bonorũ sit[r]: in eũ in factũ iudicium quanti ea res fuerit[s], ob quam in possessionem missus[t] fuit, dabo[v]. ¶ Hoc interdictũ summa prouidẽtia prætor proposuit. Frustra enĩ in possessionẽ mitteret rei seruandæ caussa, nisi missos tueretur[x], & prohibẽtes venire[y] in possessionem coerceret. ¶ Est autẽ generale hoc edictũ. ꝑtinet enim ad oẽs qui in possessionẽ à prætore missi sunt. Cõuenit enim prætori, omnes quos in possessionem misit,

q De ea re fuerit.]quem oportet habere imperium: vt.ff.de iurisdi.om.iudi.iubere.Accursius.

r Bonorum sit.]impediendo missionem, vel eijciendo: vt.j.e.§.j. &.§.hæc actio.Accursius.

80 s Quanti ea res fuerit.]hoc expone vt.j.e.§.hæc verba.

t Missus.]verè, vel destinatione.

v Dabo.]idẽ habes.ff.de dãno infec.l.dies.§.an tamen.&.ff.quibus ex cau.in pos.ea.l.penult.& de re iudi.l.si quis dolo.§.j.habet & aliud auxilium: vt.j.co.siquis missus.

x Tueretur.]quoad satisdetur: vt.j.vt in pos.lega.l.is cui.§.qui in possessione.Azo.&.ff.qui satis.cog.de die.§ planè.

y Venire.]iussu prætoris.& facit.ff.de acqui.poss.l.permisceri.§.

species.item facit.j.de iniur.l.iniuriarum.§.conductori.&.j.l.proxi.in eo,scilicet quod hic dicit conuenit prætorem tueri.

a Siue dominus.]cùm fuerit conuentus vt soluat,alio enim conuento,vel nullo nil ei nocet:vt.s.e.l.§.si quis ideo.

b Venire.]ab initio.

c Cùm venisset in possessionem.]sic.j.de vi,& vi ar.l.j.§.vi possidere.&.s.de dam.10 infec.dãni.§.pe.& de acqui.pos.clàm.in fi.

d Vt vim fecerit.]sufficit enim dolo phibitũ.sed sivi factũ est,nũ qd habet locũ cõstitutio,siqs in tantã. quod videt: vt ar.j.e.si quis missus?Sed rñ.nõ.cùm enim nõ possidet missus, 20 vel mitti iussus, vt.s.de acq.pos.l.iij.§.fi. nõ habet locũ interdictũ vnde vi, nec si quis in tantam: vt.j.de vi, & vi ar.l.j.§.interdictum autem hoc.

e Prohibuit.]Sufficit enim dolo malo phibitum esse:vt.s.ea.l.30 in princi.

f Putabat.]etiã supinè:cùm dolus tantũ veniat, nõ lata culpa: vt.s.e.l.in princi. sic.j.ad l.Cor.de sic.l.in lege.&.j.de furt.l.inter oẽs.§. rectè. hoc ergo ipm summatim cognoscit:vt.s.de re iudi.l.à 40 diuo.§.si super.& facit.s.ne quis eũ,qui in ius voc.l.antepe.§.fi.

g Vtilitatẽ creditoris.]qa exceptiõe per emptoria submoueri nõ põt:nõ ergo iurat i litẽ: secus in eo q exemit: vt.s.ne qs eũ, qui in ius voc.l.pen.§.j.

50 h Possessionem habere.]si ergo poss. nõ valet,nisi duos denarios,& debitũ sit cẽtũ : duos denarios habet tantùm creditor. Itẽ si pos. valet plus debito : nõ cõsequit plus debito scdm Azo. quo itéresse ab isto soluto, 60 an debitor verus liberetur,si fortè iste sit alius?Respon. sic:vt.s.de re iud.si quis dolo.§.j.arg.contra.s.ne quis eum,qui in ius voc.l.pe.in fi.&.l.fi.sed ibi in eo quod est in pœna.nam iuratur ibi in litẽ: & sic exceditur verum interesse creditoris.

tueri[a]. Sed siue rei seruãdæ causa, siue legatorũ aut ventris nomine in possessioné missi fuerint,habét ex hoc edicto in factũ actioné:siue dominus[a], siue alter prohibuerit. Hæc actio nõ tãtùm eum tenet qui phibuerit qué venire[b] in possessioné:sed etiã eũ à quo quis de possessióe pulsus est, cùm venisset in possessionem[c], nec exigitur,vt vim fecerit[d], qui prohibuit[e]. Si quis ideo possessione prohibuerit, quia suã putabat[f], vel sibi obnoxiam,vel certè non esse debitoris: consequens est, vt hoc interdicto non teneatur. Hæc verba, quãti ea res erit, ob quã in possessioné missus erit: cõtinent vtilitaté creditoris[g]: vt quãti eius intersit possessionem habere[h], tanti ei is, qui prohibuit, cõdemnetur. Proinde si ob falsum creditũ,vel ob falsam petitioné missus est in possessionem:vel si exceptione[i] submoueri potuit:nihil ei debet pdesse hoc edictum:quia propter nullã[k] causam in possessionem missus sit. Hoc edicto,neq; pupillum, neq; furiosum teneri cõstat[l]:quia affectu carent. Sed pupillũ eum debemus accipere, qui doli capax non est. Cæterùm si iam doli capax sit, contra erit dicẽdum[m]. Ergo & si tutor dolo fecerit,in pupillũ dabimus actioné:si modo soluẽdo[n] sit tutor. Sed & ipsum tutoré[o] posse cõueniri Iul. scribit. Si domini vel patris volũtate prohibitus quis sit à possessione: in ipsos dabitur actio,quasi per aliũ hoc fecerint[p]. Hãc actioné, excepta legatorũ missione[q], intra annũ[r] cõpetere, & non postea, sciendũ est: cùm sit pœnalis[s]. Nec in hæredes similesq; personas dabitur, nisi in id,qđ ad eos peruenerit: sed hæredibus similibusq; personis dabit. Nam cùm[t] prohibitus quis est legatorum, vel fideicõmissorum caussa possessionem adipisci: tunc actio & perpetua est,& in hæredem dabitur. quia est in potestate successorum euitare interdictum satisdatione oblata[v].

Prohibitus siue suo nomine intrabit, siue alieno: habet locum hoc interdictum. Item prohibens suo nomine, uel alieno tenetur. h.d.

Paulus li.58.ad edict. LEX II.

SVo quis[x], an alieno nomine prohibitus sit, nihil interest. hæc enim verba, quãti ea res est, referenda sunt ad personam domini[y]. Item tam is tenetur qui suo nomine, quàm qui alieno nomine[z] prohibuit[a].

De duobus remedijs breuius, & melius est eligendum. Item iudices debent præcepta, & edicta sua tueri: deinde usq; ad finem legis dicit in quæ bona missus põt uti hoc interdicto. h.d.

Vlpianus li.58.ad edict. LEX III.

SIquis missus[b] fuerit in possessionem fideicommissi seruandi caussa,& non admittatur:potestate[c] eius inducendus est in possessionem,qui eum misit[e]. Aut si quis velit vti interdicto[f]: consequens erit dicere interdictum locum habere.sed melius erit dicere

bitore.sic &.j.titu.j.l.iij.§.cõdemnatio.secũdum quosdã: quod nõ placet secundũ H. imò 10 improbè facit,qui cõsecutus ab extraneo quod sua interest,iterum petit à vero domino:vt.s.de re iud.si quis dolo.§.j. Accur.

t Nam cùm.]bñ dicit excepta legatorũ missione.nam &c.

v Satisdatione oblata.]de soluẽdo le- 20 gato adueniente die vel cõdi.ergo idẽ debet licere faciẽti vim misso in possessionem: quia quod hæres obligatus est facere,quilibet eo inuito soluere potest vel facere:vt insti.qui.mo.tol.ob.in 30 princ.cũ ergo in hoc releuetur,grauetur in alio.s.q actio sit perpetua & trãsitoria: arg. s.de iureiuran.l.eum qui.sed aliàs qui impedit missioné,nõ libera tur satisdando: sed oportet præstare interesse præcisè:vt.s.e.l.§. 40 hæc verba.& eadem ratio est in damno infecto.

Suo quis.] CASVS. Prohibitus siue intrabat suo nomine,siue alieno:vt quia pcurator habet locũ hæc actio: & inspicitur interesse dñi. 50 Itẽ prohibens,& qui fecit prohiberi:tenentur ambo. Fran. Acc.

x Suo quis.]s. veniens in possessioné.

y Ad personã domini.]sic.s.siqs cautio.l.penultima.

z Alieno noẽ.]veluti procuratorio.

i Exceptione.]nisi fortè erat talis,ex qua solutum repeti non potest:quia quod fecit iudex,debitor fecisse videtur : vt.C.de euictio. l.si ob causam.

k Propter nullam.]hoc est contrà.s.quib.ex cau. in pos.eatur.l. penul.§.j.in fi.Solu.vt ibi.

l Constat.]licet faciãt cõtra hoc edictũ,quia &c.& est ratio bona: 70 vt.s.e.in princ.& hoc nisi locupletiores sunt:vt.s.de dolo, sed si ex dolo.&.s.de act.emp.l.Iulianus.in fi.&.s.quãdo ex facto tuto.l.iij.

m Contrà erit dicendum.]nam tenetur vt ex quolibet delicto: vt insti.de ob.ex de.§.pe.præter carnis:vt.j.de adul.si minor.

n Soluendo.]cõcor.s.de admi.tu.l.fi.in prin. & de pecu.l.summa. §.si dolo.Sed contra.j.de reg.iur.neq;.Sol. ibi deliquit non nomine pupilli.& plenè dic,vt ibi.Item eodem modo respon. ad.l.j.tit.j.l.pe. contra.&.s.de act.emp.l.Iulianus.§.idem Iul.in fi. &.j.quod vi, aut clam,is qui in puteum.§.si tutoris.in quibus dicitur indistinctè non teneri de dolo tutoris:at hic distinguitur sit soluendo,vel non.ecõ- 80 trà alij dicunt eum indistinctè teneri:vt.s.de euic.l.iiij.&.s.de ædi li.edic.quod si nolit.§.quod in procuratore contra.Sol. hic subaudi maximè,secundum H.& sic ad cedendum tenebitur:vt.s.de tribu.l. procuratoris.§.i.vel dic vt no.super quolibet contrario.

o Tutorem.]facit.j.l.proxima.

p Hoc fecerint.]vt.j.de vi,& vi arma.l.j.§.quoties.&.§.quod igi tur adijcitur.in prin.&.s.de noxa.si ex duobus.§.illud.

q Missione.]& damni infecti:vt.s.de damno infec.si quis missum.

§.actio.&.l.quarta.§.an autem.

r Intra annum.]post prohibitionem numerandum.

s Pœnalis.]Pœnalis est cùm contra extraneũ cõpetit hoc edictũ. nam pœna soluta nihilominus verũ debitũ à debitore petetur, sed si ipse dominus præstitisset,per interdictũ esset liberatus à vero de-

60 a Prohibuit.]vt suprà de dam.infect.si quis missum.in princi. &.§.j.tenetur etiam ille pro quo fit prohibitio:vt suprà.l.j.§.si domini.&.C.de accu.non ideo.sed altero soluente alter liberatur:vt.j.de vi,& vi ar.l.j.§ quoties.

SIquis.] CASVS. Ex caussa fideicõmissi iussus mitti in pos. non fuit admissus.dicitur q ipse iudex debet eum mittere viribus suis,vt captis pignoribus,& etiam manu militari. habet etiam prohibitus hoc interdictum,ne vis fiat.sed melior est prima via. Tãdem dicitur,quòd mittitur quis aliquando in bona ipsius hæredis. & hoc casu prohibens tenetur etiam prædictis duabus vijs. Cùm 70 prætor.]Mortuo viro vxor nomine filij quem habet in ventre, petijt mitti in poss.& iussa mitti non fuit admissa, vel post missionem fuit deiecta.habet vtroq; casu consilium. Primò vt non prohibeatur,vt per hoc interdictum ne vis fiat.vel aget act.in fac.ad interest se sicut creditores prohibiti possidere agunt. Secũdò dicit.viro mortuo mulier se petijt mitti in possess.bono.nomine ventris. si modicũ quid pro ea faciat, quòd sit prægnans: debet mitti, sicut pupillus mittitur in poss.bonorum,si modicum quid pro eo faciat, quòd sit filius:& si dicta mulier iussa mitti nõ fuit admissa:vel fuit deiecta: habet prædictas vias.Fran. Accur.

80 b Siquis missus.]destinatione.

c Fuerit.]à prætore.

d Potestate eius.]id est officio. puta captis pignoribus, vel multam indicendo:vt institut.de satisda.tuto.§.quibus. & suprà de ven.insp.l.j.§.quid ergo.vel mittendo nuncios,vel officiales qui im mitt ant.

e Misit.]i.iussit mitti. Accursius.

f Interdicto.]f.isto,ne vis fiat ei.

a ¶ Iure suæ potestatis.] i. officio: vt modo dixi: & hoc si iudex est ordinarius non delegatus: vt no. ·s. de offi. eius cui man. est iurisf. l. penul. §. vt possessio. nisi fortè à Papa vel à principe esset delegatus secundum quosdam: quia sunt similes ordinarijs: vt C. de iudic. à iudice iudex datus.

b ¶ Militarē.] vt quia ministris vel suis officialibus non pōt: vnde cōgregat milites: vt & 10 C. de ijs q la. vel ali. l. ij. Sed videtur, ꝙ non his vijs sit eūdum, sed tātùm per interdictū: vt. ·s. sivē. no. mu. ī pos. mit. l. j. §. necessario. ¶ est cōtra. Sol. ibi subaudi tantùm. vel aliter vt ibi. & facit. ·j. pxi. §. & ·s. de rei ven. qui restituere. Accur.

c ¶ Certis modis.] post sex mēses: vt. ·s. vt in pos. leg. is cui. §. imperator. & C. vt ī pos. leg. l. circa.

d ¶ Vtilem.] i. efficacē in factum. Accur.

e ¶ Extraordiaria.] hoc expone vt. ·s. §. px. 30 & contrariū ibi posi tum & hic posset poni.

f ¶ Prohibitorium est.] prohibet eñ prætor, ne vis fiat ei, qui in pos. mittit. Itē si qsiam ingressus fuerit & deijciatur, hac actiōe agere poterit: vt ·s. e. l. j. §. hæc actio. Accur.

40 g ¶ Sed si mulier] prohibita cùm venisset in poss.

h ¶ Ad exēplum creditorū.] pro quibus maximè est hoc edictum: vt. ·s. eo. l. j. §. sed siue rei.

i ¶ Interdicto.] inter dicitur ne prohibeatur. 50 in facti agitur, si prohibita fuerit intrare: vel postea deiecta. & facit. ·s. de euict. l. vend cantem. in fine.

extra ordinē prætores ipsos iure suæ potestatis [a] exequi oportere decretū suū, nonnūquàm etiā per manū militarē [b]. ¶ Cōstitutum est ab Antonino, vt etiā in bona hęredis quis mittatur certis modis [c]. ¶ Si quis igit in his bonis non admittatur: dicēdum est actionē hác vtilem [d] cōpetere. Cæterùm poterit vti & extraordinaria [e] executione. ¶ Cùm prætor ventrem in possessionē mittit: hoc interdictū & restitutoriū & prohibitorium [f] est. Sed si mulier [g] velit in factum actione vti ad exéplū creditorū [h] magis, quàm interdicto [i]: posse eā experiri sciendum est. ¶ Si mulier dicatur calumniæ causa in possessionem venisse, eo ꝙ non sit prægnans [k], vel non ex eo prægnans: vel si de statu mulieris aliquid dicatur: ex epistola diui Hadriani ad exéplū [l] præsumptionis Carboniani edicti ventri prætor pollicetur possessionem [m].

¶ Iussus per iudicē ire in possessionē, eo quòd non cauebatur ex causa dāni infecti: si prohibeatur ingredi possessionē, potest uti hoc interdicto contra prohibentem: & etiā si quid dāni passus fuerit, habet auxilium huius interdicti. h. d.

Idem lib. 69. LEX IIII.

PEr interdictū [n] etiā ei subuenit prætor, qui dāni infecti ab eo [o] in possessionem missus est, ne vis ei fiat. Pœna autē eius, qui nō promittit [p], vel satis non dat [q]: ea est, vt in possessionē mittatur aduersarius. Siue ergo promittat, siue per eum non fiat [r] quò minus promittat: nō tenebit interdictū: repulso eo per exceptionem qui experitur. ¶ Prætor in eum qui neq; cauit, neq; possidere passus est eum, qui missus est, iudicium [s] pollicetur in tantū, quantū præstare eum oporteret, si de ea re cautum [t] fuisset. Sed ex alia [v] caussa hoc iudiciū proposuit, si eo [x] tempore quo in possessionē mitti desyderabat [y], prætoris adeūdi potestas non fuerit, scilicet vt si cū potestas prætoris adeūdi nō esset, dāmnū interim datū est: haberet iudicium [z], qui damnum passus est. ¶ Item subiectum [a] est, si ex alia caussa [b] qui in possessionē missus [c] est, prohibitus esse dicitur, habere in factum actionem.

TITVLVS V.

De tabulis exhibendis.

¶ Diuide in duas partes. Primò ponit uerba edicti. Secundò iurisconsul. exponit per quæstiones. Secunda ibi, Si quis fortè. textus planus est.

Vlpianus li. 68. ad edictum. LEX I.

PRætor ait, quas ta-

k ¶ Non sit prægnans.] ad hoc suprà de ijs qui not. infami. l. cùm non prægnans.

l ¶ Ad exemplum.] vt si afferatur argumentum, vel modice pro eo faciens, mittatur in poss. Ir. sicut si offeratur pro pucro: vt suprà de Carb. edic. l. iij. §. causæ cognitio.

m ¶ Possessionem.] ergo multò magis ex quo est in ea, dimittet.

60 Per interdictum.] CASVS. Si nomine domus ruinosæ quam possidebas, petij caueri mihi de damno infecto: & cùm iudex præcepisset, noluisti cauere: debet me mittere in poss. domus ruinosæ: & si phibeas me intrare, vel me ingressum deijcias: habeo hoc interdictum. Secundò dicit, quòd habeo act. in factū ex hoc edicto ad interesse, id est intantum inquantum daretur actio ex stipula. si promissum esset. Tertiò dicit, quòd si eo tempore quo petebam mitti cum effectu, cùm iudex iam iusserat me mittendum, domus tua cecidit supra meam, & sic habeo damnum: habeo actio. in factum ex hoc edicto. Vltimò dicit, siue iussus mitti ex causa damni 70 infecti, siue ex alia causa repellatur, habet locum hæc actio in factum. Francis.

n ¶ Per interdictum.] scilicet quod est. ·s. l. j. in prin. & idē per aliud speciale quod est. ·s. de dam. infect. prætor.

o ¶ Ab eo.] scilicet prætore.

p ¶ Non promittit.] nuda cautione cum suo nomine.

q ¶ Satis non dat.] per fideiussores cum alieno.

r ¶ Non fiat.] sic. ·j. de reg. iur. l. in iure ciuili.

s ¶ Iudicium.] scilicet in factum.

t ¶ Cautum fuerat.] vt & suprà de dam. infect. prætor. §. in eum. & 80 l. dies. §. an tamen. & ·s. in eum. & l. si finita. §. penult. & sic ad interesse: vt infrà rem ratam hab. si procurator. & sic ad aliud datur hæc actio, cùm ex alia causa in poss. fuerit missus: vt suprà eo. l. j. §. hæc verba. secundum quosdam. sed certè imò ad idem, cùm interesset vbique.

v ¶ Sed ex alia.] scilicet non solum quando iudicis decreto paritum non est.

x ¶ Si eo.] supple, scilicet si eo & c.

y ¶ Desyderabat.] cum effectu, cùm iam missus erat destinatione.

z ¶ Iudicium.] i. actionem in factum contra dominum ruinosę domus: licet à nemine sit prohibitus. sic est in edicto illo de damno infecto: vt. ·s. de dam. infec. si finita. §. eleganter. & sic competit actio hoc casu ex alia caussa quā ex eo, ꝙ non admittitur iussu Prætoris, vel missus reijciatur. Alij dicunt, ꝙ hic ab alio quo fuit prohibitus.

a ¶ Item subiectum 10 est.] à prætore.

b ¶ Ex alia caussa.] quā ex caussa damni infecti: vtputa rei serua dæ, vel simili. Vel dic secundum M. ex alia, quā ex ea: quia prętoris copia non fuerit. prima placet. Vel dic, non solum quādo per 20 prætorē, sed etiam si ipse fuit impeditus ex sua persona vt legatione: vel absentia: vel alia iusta caussa.

c ¶ Missus.] i. missu iussus.

¶ DE TABVLIS EXHIBENDIS.

30 *¶ Ei, qui utitur interdicto quorum bonorum, & quorum legatorum: expedit agere hoc interdicto. & ideo de hoc ponit differentiam inter actio. ad exhi. & in factū, & hoc interdictum & illud, quemadmo. testa. ape. no. ut dixi. ·s. ad exhi. 40 ben. l. iiij. in fi.*

PRætor ait.] CASVS. Titius fecit testamentū in scriptis: in quo instituit hæredem, & reliquit legata: mortuo Titio Seius tenet il 50 lud testamentū, vel dolo desijt habere. dicitur, ꝙ poterit hæres & legatarij agere cōtra Seiū interdicto de tabulis exhibendis. & qd dixi in testamento, idē in codicillis, vel alia vltima voluntate. Secūdo dicit. Si aliquis confitetur penes se esse testamentū: cogitur exhibere per interdictum, quemadmodum testamenta aperiantur. & si dicat se non posse exhibere, vel non debere exhibere ita citò: dabitur ei tempus intra quod exhibeat: & cogitur per hoc interdictum. & habet locum hoc interdictum in testamento, & in omni alia vlti- 60 ma voluntate: siue valeat: siue non. siue sit vltima, siue prior. Idem si dubitetur de statu testatoris: vt quia dicatur fuisse filium vel seruum. Item habet locum hoc interdictum ad testamenta filiorumfa. qui fecerunt testamentum in castrensibus & quasi peculijs. Itē habet locum ad testamentum eius, qui dicitur decessisse apud hostes. non autem habet locum ad testamenta viuentis adhuc. Itē habet locum ad testamentum deletum, siue in totum sit deletum, siue in partem. Item & si plures sunt tabulæ testamenti: habet locum hoc interdictū. & hoc intellige vt dicitur. ·s. l. j. in versi. proinde & c. in gl. quæ incipit, vel particulariter scriptæ. Item qui tabulas testamēti depo 70 suit: potest hoc interdicto conueniri. Itē si apud quē depositæ sunt: quicunq; sit, etiā si sit, qui ædes tuetur, vel aliquis tabellio. Itē si apud seruum depositæ sunt, tenetur dominus eius hoc interdicto. Tādem dicit: quid si testator tabulas quas fecit, possessas à Titio velit petere? dicit ꝙ nō habet hoc interdictū: sed agat act. ad exhibēdū: & exhibitas vendicet. quę actio ad exhibendū datur, omnibus qui rem suā dicunt quā petunt exhiberi. Tandem dicit. Titius possidens tabulas testamenti desijt dolo possidere. tenetur hoc interdicto. Poterit etiam lege Cornelia testamentaria accusari, quasi dolo testamentum sumpserit. nec enim per maius delictum releuatur à minori. Sed 80 pone, ꝙ nō amouit neq; celauit tabulas: sed eas tradidit alij, ne teneretur exhibere, non autem animo supprimendi tabulas: tenebitur hoc interdicto: non autem lege Cornelia. Postea dicit. hoc interdictum exhibitorium est, & est exhibere, copiam facere tabulæ apprehendendæ & legendæ, & apud Pretorem exhibentur, vt ipse prætor iubeat testes venire ad recognoscenda sigilla. & si non veniant spōtè, coercebit eos: & illi agunt hoc interdicto, quibus est aliquid legatum in testamento prædicto. & si conuentus hoc interdicto non ex-

bulas[a] Lucius Titius ad causam testaméti sui pertinétes reliquisse dicet: siue hæ penes[b] te sunt[†], aut dolo malo tuo factũ est, vt desinerent[c] esse: ita eas[d] illi exhibeas. Itẽ si libellus[e] aliúdve[f] quid relictũ esse dicetur: decreto[g] cõprehẽdam[h]. ¶ Si quis fortè confiteatur penes se esse testamétum, iubédus est exhibere[i]: & tẽpus[k] ei dádum est, vt exhibeat, si non põt in præsentiarũ[l] exhibere. Sed si neget se exhibere posse, vel oportere[m]: hoc interdictum competit. ¶ Hoc interdictũ pertinet nõ tantùm ad testaméti tabulas, verùm ad oĩa, quæ ad causam testamenti pertinẽt: vtputa, & ad codicillos[n] pertinet. ¶ Siue autẽ valet testamẽtũ, siue non valet, quod ab initio inutiliter[o] factum est: siue ruptum[p] sit, vel in quo alio vitio[q] sit: sed & si falsum[r] esse dicatur, vel ab eo factum, qui testamenti factioné nõ habuerit: dicendum est interdictũ valere. ¶ Siue supremæ tabulæ sint, siue non sint, sed priores[s]: dicédum est interdictũ hoc locũ habere. Itaq; dicédum est ad omnem omnino scripturá testamenti, siue perfectá, siue imperfectá[t] hoc interdictũ pertinere. ¶ Proinde & si plures tabulæ[v] sint testaméti ei⁹, qui sępius fecerat: dicédũ est interdicto locũ fore. Etenĩ, quod ad causam testaméti pertinet, quicquid quoquo tépore factũ est, exhiberi debet. ¶ Sed & si de statu discepte tur[x]: si testator filiusfamiliâs, vel seruus hoc fecisse dicatur[y] etiam hoc exhibebitur. Itẽ si filiusfamiliâs fecerit testamentũ, qui de castrẽsi peculio testabatur: habet locum hoc interdictum. Idẽ est, & si is qui testamentũ fecit, apud hostes decesserit[z]. ¶ Hoc interdictũ ad uiui tabulas non pertinet[a]: quia verba prætoris reliquisse[b] †fecerunt mẽtionẽ. ¶ * Sed & si sine dolo malo testamentum[c] sit deletum.

Paulus li. 64. ad edict. LEX II.

VEl totum, vel pars eius.

Vlpianus. LEX III.

LOcũ habet[d] hoc interdictum. ¶ Si tabulæ in pluribus codicibus scriptæ sunt, omnes interdicto isto continẽtur: quia vnũ testamentũ est. ¶ Si tabulæ[e] testamenti apud aliquẽ depositæ sunt à Titio: hoc interdicto agendũ est & cum eo qui detinet[f], & cũ eo qui deposuit[g]. Proinde & si custodiá tabularũ ędituus[h], vel tabularius suscepit: dicendum est teneri eum

Testaméti tabulæ an & quando sint exhibẽdæ.

† Aliâs relicti, & aliâs reliquit.

* al. legitur, Sed & si dolo testamẽtum sit deletũ, affirmatiuè.

hibeat, tenetur inquantũ interest petẽtis. vnde si hæredi nõ exhibeãtur: cõdemnabitur possessor tabularũ in æstima. hæredi. Itẽ si legatario nõ exhibeãtur tabulæ testamẽti: fit cõdẽnatio in valentiã legati. & hoc est verũ, etiã si cõditionale erat legatũ. nec cauebit se restituturũ hãc æstima. si deficiat cõditio legati. Sed an posit petere legatarius, ex quo habuit æstimat. per hoc interdictũ? & certè si habuit ab hærede, amo-10 dò nõ poterit petere legatũ ab eodẽ hærede. Si autẽ habuit existimat. legati ab alio: bene poterit petere legatũ ab hærede. idẽ in hærede si habuit ęstima. hæredi. à Titio, quia noluit tabulas testamẽti exhibere. nã hæ-20 redi. ipsam poterit petere ab alio, qui posidet eã. secus si ipse Titius posidet hære. Vltimò dicit, hoc interdictum & post annũ durat, & hæredi cæterisque successoribus cõpetit. & hoc dicit cum duabus legibus sequẽ. 30 Fran. Accur.

† Not. secũdũ Bart. hîc quòd ista dictio penes, hîc largius sumit quã ĩ. l. penes. ĩ. de ver. sig. & hoc voluit hic glo.

a ¶ Tabulas.] Sic ergo videtur, quod nõ pertineat hoc edictum ad scripturam quæ fit hodie in testamẽto nũcupatiuo: sicut video in bonorũ pos. secundum tab. vt. C. de bo. pos. secũdum tab. l. bonorũ. 40 & edicto diui Hadr. toll. vel constitutione quã habes. C. de edict. diui Hadr. tol. l. fi. secũdum H. Vel dic vtile dari: vt. d. l. bonorũ. & no. in. d. l. de edic. diui Hadri. tol. l. fi.

b ¶ Penes.] pro apud ponitur, quod largius 50 significat: vt. ĩ. de verbo. sig. l. penes. cõpetit enim hoc interdictum contra depositariũ: vt. ĩ. l. iij. §. si tabulæ. Acc.

c ¶ Vt desinerent.] quid si dolo fecisti, quo minus à principio peruenirent? Dicam cessare interdictum. sic. s. quæ in frau. cred. qui autem. in princi. argu. contra. s. de peti. hæredi. sed & si lege. §. perinde.

ADDITIO. Pro sol. huius contrarij distingue secundũ Bart. post Dy. sic, quòd aut quis est mihi obligatus ex cõtractu vel quasi, ex quo tenetur acquirere: & tunc habent locum omnes leges quæ dicunt, quòd ille, qui apprehendit, tenetur tanquam possessor. aut 60 non est obligatus ad hoc ex contractu vel quasi: & habent locum leges quæ dicunt eum non condemnari.

d ¶ Ita eas.] vt apud te sunt, non à te corruptas.

e ¶ Si libellus.] veluti epistola fideicommissaria.

f ¶ Aliúdve.] puta codicillus. Accursius.

g ¶ Decreto.] id est edicto isto.

h ¶ Comprehendam.] id est comprehendo. sed quandoque cessat hoc interdictum: vt infrà eo. l. fina. Et in tabu. viui: vt infrà eo. § fina. quæ sunt contra.

i ¶ Exhibere.] per interdictum quemadmo. testa. aper. vt. s. quem-70 admo. test. apc. l. ij. in fi.

k ¶ Et tempus.] fortè tale vt est. C. de dila. l. j. & facit insti. de offi. iudi. §. si ad exhibendum.

l ¶ In præsentiarum.] id est in præsenti.

Edictũ de tabulis exhibẽ. vt locũ habeãt, quę requirunt.

m ¶ Vel oportere.] id est si dicat se non debere exhibere. alterũ ergo horum est opus, vt habeat locum hoc edictum, scilicet quòd neget se exhibere posse, vel neget se debere. In tertio verò cùm potest, sed non vult: habet locum dictus titu. quemadmo. testa. aper. d. l. ij. §. fina. secundum Azo. sed H. dixit hoc concurrere cum illo in eo casu, cùm habet, & dicit se non debere exhibere, ar. d. §. Accur.

80 n ¶ Codicillos.] qui non pertinent ad testamentum: quia & in eis est testatio mentis, vel quia non valebant quandoque, nisi testamento confirmarentur: licet hodie secus: vt insti. de codi. §. j. Acc.

o ¶ Inutiliter.] præterito filio puta.

p ¶ Ruptum.] agnatione posthumi.

q ¶ Vitio.] puta irritum capitis diminutione testatoris: vt insti. qui. mo. testa. infir. in prin. & §. alio.

r ¶ Sed & si falsum.] in hoc est contrà. ĩ. e. l. fi. sed hic antequàm de falso ageret: ibi iam cœperat agi. Alij quod ibi criminaliter agebat de eo: hîc ciuiliter. vel ibi asscripsit sibi: hic non. prima placet. Accur.

s ¶ Sed priores.] postquàm aliæ factæ sunt.

t ¶ Imperfectam.] hoc est cõtra. ĩ. ad le. Cor. de fal. si quis legatũ. vbi pro imperfecto dicit hoc interdictũ non cõpetere. Solu. cũ habet aliquod vitiũ testamẽtum, quod est in aperto, puta literã, vel falsitatẽ apertã: tunc nõ 10 est exhibendũ. sed si vitiũ sit abscõsum, vt in omnibus istis casibus: tunc est exhibendum: nisi statim qui cõuenit, sit paratus probare ipsum esse falsum, vel ruptũ, vel nullum: arg. s. ad exhi. l. iij. §. ibidẽ. & do Car. 20 edic. l. iij. §. caussæ. & s. vt in pos. leg. l. si is à quo. secundũ H. hic ergo potest esse imperfectio & aperta & obscura. Alij dixerũt, quod pro imperfecto & falso nec hoc interdictũ, nec edictum quẽad. test. ape. nec lex Cor. de fal. lo-30 cum habet: licet aliquis sibi in eo asscribat, vt in contra. pro falso vero & perfecto. vel pro vero & imperfecto locũ habent prædicta: vt hîc, & s. quẽadmo. testa. ape. l. ij. §. j. Tu dic secundũ Azo. quod pro imperfecto qua-40 libet ex caussa datur hoc interdictũ, excepto pro imperfecto consignationis siue sigillationis, vt ibi: pro falso autem non negatur ibi competere hoc interdictum. apparet ergo tabulas accipi etiam abusiuè: cùm pro-50 priè sit testamentum perfectum & signatũ: vt. d. l. quemadmodum testa. ape. l. ij. §. j.

v ¶ Plures tabulæ.] vel particulariter scriptæ in diuersis locis: vel integraliter scriptæ vbilibet: vel aliæ primæ, vel aliæ posteriores: vt. ĩ. l. iij. §. j. & insti. de testa. §. penul.

x ¶ Disceptetur.] supple, veluti si &c. Accursius.

y ¶ Dicatur.] qui testari non possunt, nisi de castrensi vel quasi, in quo testatur filius: vt subijcit, & insti. qui. non est permis. face. testa. in prin. Accursius.

60 z ¶ Decesserit.] cuius testamentum valet ex leg. Cor. vt institu. qui. non est per. fa. te. §. fi.

a ¶ Non pertinet.] nec illud quemadmo. testa. apc. vt. s. quẽadmo. testa ape. l. ij. §. si dubitetur. facit ad hoc. ĩ. l. iij. §. si ipse.

b ¶ Reliquisse.] hoc facit ad id quod no. instit. qui ma. non poss. §. fi. Accursius.

c ¶ Testamentum sit deletum.] puta secundum R. cancellatum, vel incisum per errorem: magis autem si aliqua culpa interuenisset lata, vel leuis. & facit. s. de secun. tabu. l. j. §. si linum. & §. si furioso.

d ¶ LOcum habet hoc interdictum.] si tamen adhuc legi pos-70 sit testamentum. si autem dolo hoc fuisset factum: tunc ex ea parte tenetur, quasi dolo desijsset posse exhibere in totum, vel in partem: vt. s. c. l. j. in prin. & facit. ĩ. de fur. hoc ampliùs. & l. sequen. & s. ad l. Aquil. qui tabulas.

e ¶ Si tabulæ.] facit. s. e. l. j. §. interdictum. ibi, proinde & si plures &c. & s. de secun. tabu. l. j. §. si quis in duobus.

f ¶ Detinet.] quia potest exhibere: vt. s. ad exhiben. Celsus. in princi. est ergo scriptum interdictum in rem: vt suprà de inter. l. j. §. penulti. & argu. suprà quod met. cau. l. metum. §. cùm autem. sed hoc casu fortè dabitur depositario tempus, vt domino denunciet: vt in au-80 thenti. vt omnes obe. iu. §. si igitur. & C. vbi in rem act. l. ij. nec ob. in authenti. de depo. in princi. quia hic nec interdicit depositi restitutionem: sed litem contestatur, & agit hoc interdicto vt fiat exhibitio.

g ¶ Deposuit.] potest enim depositum suscipere: & sic exhibere. Accursius.

h ¶ Aedituus.] id est qui ædes tuetur: vt institut. de tuto. §. tutores. Accursius.

Omnibus.

interdicto. ¶Si penes [†] seruos tabulæ fuerint: dominus interdicto tenebitur. ¶Si ipse testator dū viuit, tabulas suas esse dicat, & exhiberi desideret: interdictum hoc locum non habebit, sed ad exhibendum erit agendum, vt exhibitas vendicet. quod in omnibus [a] qui corpora sua esse dicunt instrumentorum, probandum est.

¶Primò ponit unum dictum, & eius rationem. secundò ponit unam dubitationem circa illud: & illam declarat. tertiò ponit unum aliud dictum, & illud determinat, secunda ibi, nec præiudicatur. tertia ibi, Et posse. Bar.

¶Si quis dolo malo fecerit, quo minus penes eū tabulæ essent, nihilominus hoc interdicto tenebitur, nec præiudicatur aliquid legi Corneliæ testamentariæ [b], quasi dolo malo testamentum suppresserit. Nemo enim ideo impunè retinet tabulas, quòd [c] maius facinus admisit cum exhibitis tabulis admissum eius magis manifestetur. Et posse aliquem dolo malo facere, vt in eam legem non incidat: vtputa, si neque amouerit, neque celauerit tabulas: sed idcirco alij tradiderit, ne eas interdicenti exhiberet: hoc est, si non supprimendi animo, vel consilio [d] fecit, sed ne huic exhiberet. ¶Hoc interdictum exhibitoriū est. Quid sit exhibere, videamus. Exhibere hoc est, materiæ ipsius apprehendendæ [e] copiam facere. Exhibere autem apud prætorē oportet: vt ex authoritate eius signatores admoniti veniant ad recognoscēda signa [f]. & si fortè non obtēperent testes, Labeo scribit coerceri [g] eos à prætore debere. ¶Solent autem exhiberi tabulas desiderare omnes omnino, qui quid in testamento adscriptum habent [h].

¶Primò ponit unum dictum, & eius rationē. Secundò ponit unam dubitationem circa prædicta, & eam declarat. Secunda ibi, Inde quæritur. Bartolus.

¶Condēnatio autē huius iudicij quāti interfuit [i], æstimari debet. Quare si hæres scriptus hoc interdicto experiatur: ad hæreditatem referēda est æstimatio. & si legatū sit, tantū venit in æstimationem, quantū sit in legato. & si sub cōditione legatū sit: quasi conditione existente sic æstimandū est [k], nec cōpelli debebit ad cauendū, se restiturū [l] quicquid cōsecutus est, si cōditio defecerit: quia pœna cōtumaciæ præstatur ab eo qui nō exhibet. ¶Inde quæritur, si hinc [m] cōsecutus æstimationē legatarius, posteà legatū petat: an sit audiendus. Et putē, si hæres idē præstitit, exceptione doli repellendum. si alius, repelli non oportere. Ideo & si hæres sit, qui interdicto vsus, æstimationem est consecutus: eadē est æstimationis distinctio [n]. ¶Interdictum hoc, & post annū [o] cōpetere constat. sed & hæredi cæterisq; successoribus competit.

Paulus li. 69. ad edict. LEX IIII.

Si sint tabulæ testamenti apud pupillū, & dolo tutoris desierint esse: in ipsum tutorem competit interdictum. æquū est enim ipsum ex delicto suo teneri, non pupillum [p].

Iabolenus li. 13. ex Cassio. LEX V.

De tabulis proferendis interdictum competere non oportet, si hæreditatis controuersia ex his pendet [q], aut si ad publicam [r] quæstionē pertinēt. Itaq; [s] in æde sacra interim deponendæ sunt, aut apud virum idoneum.

---

a ¶Omnibus.] scilicet vt habeant actio. ad exhi. sed non q habeant interdictū de tabu. exhi. nā hæres est dominus testamenti: & tñ habet interdictum de ta. exhi. vt. §. ad exhi. l. iij. §. si quis extrà. & . §. queād. testa. aper. l. iij. vel hic secundum R. q hic dicit de his, qui dicunt ex sua persona: sed hæres nō ex sua, sed hæreditario iure dicit sua. sic ergo hic nota non cōcurrere hoc interdictum cum actio. ad exhi. nisi in hærede: 10 vt dixi. & facit. §. ad exhib. l. iij §. fi. & . C. ad exhi. l. instrumenta. Accursius.

[margin] Iste text. facit, quòd si apud monachum est aliquod instrumentū vel liber alicuius nota ij, vel sui ipsius q forte fuit notarius antequam religionis ingressum: debet agi contra monasteriū vt hic per Bar.

b ¶Testamētariæ.] per hoc interdictum: sicut nec ecōtrà: vt. C. quando ci. ac. l. j.

c ¶Quam maius.] facit. §. de pœnis. l. relegati. in fi.

d ¶Animo vel consilio.] propositū enim & volūtas &c. vt. §. de fur. qui iniuriæ.

e ¶Apprehendendæ.] & legendæ: vt. §. queād. testa. ape. l. ij. §. inspecto. & describendæ: vt. §. ad. l. Fal. l. penult. §. fina. Azo. & . §. queād. testa. ape. l. j. in prin. & facit. §. ad exhiben. l. ij. & . §. de ver. signi. l. plus est. & . §. de libe. ho. exhi. l. iij. §. ait Prætor.

f ¶Signa.] id est sigilla. & facit. §. quemad. testa. ape. l. j. in fi.

g ¶Coerceri.] captis pignoribus vel multis: vt instit. de satis. tut. §. quibus. & . §. de vē. inspi. l. j. §. quid ergo. & . §. siqs iusdicē. non obtē. l. j. in prin. & facit. C. de testi. l. pe. in prin. & . §. de testi. l. in. uiti. ar. sumpto à cōtrario. Sed cōtrà. §. quēad. testa. ape. l. sed & si quis. vbi dicit nō cogi eos venire corā iudice. Sol. ibi extra territoriū iudicis erāt. Ac.

h ¶Adscriptum habent.] pro quo cōpetit eis actio. aliàs secus. vt si lego tibi fundum, si decem dederis Titio. nam Titius nec legatarius dici potest: vt. §. siquis omis. cau. testa. siqs sub condi. & sic nō habet hoc interdictum: arg. §. ad exhi. l. iij. §. sciendum.

i ¶Interfuit.] eius qui agit.

k ¶Aestimandum est.] sed certè non tantum interest: cùm adhuc hæreditatem petere non posset vel legatum: vel etiā non est conditio: & sic est contra. §. de reg. iur. l. quatenus. Solu. hic speciale propter contumaciam, vt hic subijcit, vt per eam augeatur. sic econtra speciale vt quandoq; minuatur: vt. C. de sen. quæ pro eo quod interest. l. j. in eo quod non permittitur excedere duplum interesse communis. sic & . §. qui. ex cau. in pos. ea. l. penul.

l ¶Restituturum.] exigitur ergo statim: & est speciale, aliàs cōtra. §. ad le. Aquil. l. in lege Aquilia si deletum. Acc. ADDITIO. Dic secundum Barto. quòd hic cōuenitur quis propter dolum: ideo condemnatio repræsentatur: ibi propter culpam: ideo differtur,

m ¶Si hinc.] id est per hoc interdictum.

n ¶Distinctio.] vt si à possessore hæreditatis æstimationem sit consecutus: amplius eam non petat. si ab alio æstimationem consecutus est hæreditatem à possessore petere non prohibetur. ad quod est. §. de petitio. hæredi. nec vllam. §. penul. & . §. de solu. Stichum. §. dolo. nec est contrà. §. de regu. iur. l. bona fides. quia hic speciale vel à diuersis exigitur hīc: secus si ab vno: vt. §. proxi. & in cōtrario. & . §. de fur. l. ei qui furti. in fi. & . §. ne quis eum qui in ius. l. fi. Itē contra. §. de re iudi. siquis dolo. §. fi. Sol. hic speciale: quia occultat probationē: arg. C. de hæreti. l. quoniam. in fi. Itē cōtra. §. de noua. l. fundū. vbi etiam ab vno petitur res & æstimatio. Sol. ibi sunt duæ stipulationes: & eo animo interpositæ, vt vtraq; habeat effectum scilicet rei, & æstimationis rei.

o ¶Post annum.] nec enim est pœnale, habito saltē respectu ad actorē: vt. §. de actio. & obliga. in honorarijs.

Si sint.] CASVS. Cùm quidam pupillus possideret tabulas testamenti: & eas peterem mihi exhiberi: dolo tutoris eius desierūt esse apud eum pupillū. dicitur, q tutor ex hoc dolo conuenitur hoc interdicto ad interesse: & de suo soluet. Franci. Accursius.

p ¶Non pupillum.] facit. §. quod vi, aut clàm. l. is qui. §. si tutoris. & . §. de actio. emp. Iulianus. §. idē Iul. & §. de reg. iu. l. neq;. & C. vnde vi. l. meminerint. & . §. tit. j. l. j. §. hoc edicto. & quod ibi no.

De tabulis.] CASVS. Ponit duos casus in quibus non agitur hoc interdicto pro tabulis exhibēdis. Primus est, vt si in testamēto est Titius institutus hæres: & nūc duo sunt Titij: quorū quilibet contendit se hæredē institutū: & petit hære. per pe. hære. amodò aliqs eorū nō potest hoc interdictū proponere, cùm præparatoriū sit: & ideo ante litē contest. super petit. hære. potuit hoc interdictū intentari: non post: vt hīc. Secūdus casus est, vt quādo aliquis petit testamētum exhiberi occasione legati sibi relicti, quod ipsemet sibi ascripserat in testamento: & sic ex hoc debet legatū amittere, & fisco applicatur. nam hoc casu non auditur agens hoc interdicto: & hoc casu deponetur interim testamentū in ęde sacra, vel apud bonū virū. potes & alia exēpla dare in hoc secūdo casu: vt in gl. & si bene inspicias, vtrūq; casum inuenies in glossis præceptoris mei. Acc. Fran.

q ¶Pendet.] quia & lis contestata est: vtputa duo sumus Titij: & in tabulis est institutus Titius. vterq; nostrum per peti. hære. insolidū sibi asserit hæreditatē. non ergo agetur amodò hoc interdicto, quia est præparatorium, sicut & actio ad exhiben. & ideo ante lit. cōtest. super peti. hære. debuit proponi. Accursius.

r ¶Ad publicam quæstionem.] quod est falsum dicatur: si tamē controuersia iam cœpta sit, secundum quosdam. Vel dic, q est si nō sunt tabulæ signatæ, nec fuerunt ibi signationes: vt. §. ad leg. Cor. de fal. l. siquis legatum. Vel tertiò quod est si in eis sit relicta hæreditas fisco. nam tunc verè pertinent ad publicam quæstionem, secundum H. Vel quartò secundum Azo. quia is, qui agit interdicto, sibi asscripsit in testamento, cuius caussa petit sibi exhiberi tabulas. quod lege Cornelia vetitum est: & relictum fisco applicatur, cùm auferatur indigno: & secundum hos quatuor modos non est contra. §. eo. l. j. §. hoc interdictum. Vel dic vt ibi.

s ¶Itaque.] quia non agitur interdicto his duobus casibus: & ille apud quem sunt, posset eas vitiare: itaq; &c. sed secundum vltimas

duas expositiones secundi casus:quare non apud fiscum vt digniorem:vt.s.de fide instru.l.fi.Respon.& ipse dicitur vir idoneus.vel ibi non erat hæreditatis quæstio:hîc sic.

¶ NE QVID IN LOCO SACRO FIAT.

¶ *Interposito titulo superiori occasione illorum ti.scilicet quorum bonorum, & quorum legatorum, redit ad propositã materiam, scilicet ne uis fiat ei, scilicet ad prohibitoria interdicta: & primò de dignioribus. est enim hæc causa diuini iuris, ut.s. de interdictis.l.ij.§.j.*

A It prætor.] CASVS. Prætor ꝓhibet ne qd fiat vel immittatur in loco sacro, vt in sacrario vbi vasa sacra reponũtur: & intelligas prohiberi, Ne quid in loco sacro fiat, quod sit ad deformitatẽ, vel incommodum:at ornamẽti causa bene possunt aliqua fieri.tãdẽ dicit ꝙ curã siue custodiam ædium & locorũ sacrorum debẽt habere, q ædes curãt.i.ædiles curules, qui ædes tuentur.Fran.

a ¶ Sacro.]Sacer est q ritè & per pontifices deo consecratus est: vt insti. de rerum diui.§.nullius.

b ¶ Nõ de sacrario.] s.vbi sacra reponũtur: vt.s.de re.diui.l.sacra.§.illud verò.Azo.

c ¶ Aedes sacras.]i. deo cõsecratas:vt.s.dixi.& supple:nõ solùm hoc interdicto ꝓspicitur, sed & dom⁹ fiscalis dicitur sacra. insti. de vsuca.§.i.& de his dicũt qdã hîc loq:& hi q curãt, dicũt æditui: vt instit. de tute.§.ij.

† Locus sa cer quis sit.

TITVLVS VI.

Ne quid in loco sacro fiat.

Vlpianus lib.68.ad edic. LEX I.

A It prætor, In loco sacro[a] facere, inue eũ immittere qd, veto. ¶ Hoc interdictum de loco sacro, non de sacrario[b] competit. ¶ Quod ait Prætor, Ne quid in loco sacro fiat: non ad hoc pertinet qd ornamẽti causa fit: sed qd deformitatis, vel incõmodi. ¶ Sed & cura ædiũ locorũq; sacrorũ mãdata est ijs, qui ædes sacras[c] curant.

Hermogenianus lib.3.iur. LEX II.

IN muris, itemq; portis[d], & alijs sacris locis[e] aliquid facere ex quo damnum, aut incommodum irrogetur[f]: nõ permittitur.

Paulus lib.5.Senten. LEX III.

NEque muri, neque portæ habitari sine permissu principis[g], ꝓpter fortuita incẽdia, pñt.

TITVLVS VII.

De locis & itineribus publicis.

Pomponius lib.3.ad edict. LEX I.

CVilibet in publicum petere permittẽdum est id, qd ad vsum hominũ ꝑtineat[h]: veluti vias publicas, itinera[i] publica:& ideo quo-

IN muris.] CASVS. In muris & portis ciuitatis Romanæ, & in alijs locis sacris, vt in muris municipiorũ prohibetur aliqd fieri, qd fit ad dãnũ, vel incõmodũ. Itẽ & in muris & portis vetat habitari:& hoc est timore incendij, ne habitãtiũ culpa incẽderetur turris:nisi inhabitẽt de permissu principis. Vel aliter potes exponere finem legis:qd dic vt in gl.dñi mei Acc.&.h.d.hæc lex & seq.Franc.

d ¶ Portis.]ciuitatis Romanæ:vt insti.de rerum diuisio.§.sanctæ.& suprà de re.diui.l.fina.

e ¶ Locis.]vt in muris municipiorum: vt.s.de rerum diui.l.sed diũi.§.fi.&.l.sacra.§.muros.Accur.

f ¶ Irrogetur.] damnum priuato: vt.j.titu.ij.l.ij.in princip. vel etiam ipsi reipub.

g ¶ NEque muri.]Principis.s.permittentis propter &c. vt arg.s. de offi.præfe.vigi.l.j.vel dic ne ibi possit oriri incendium.

¶ DE LOCIS ET ITINERIBVS PVBLICIS.

¶ *Differt ab inferiori rubri ut ibi dices.*

C Vilibet.] CASVS. Si aliquis claudat viam publicam:quilibet de populo potest agere hoc interdicto, vt restituatur in pristinum statum. Francis.

h ¶ Pertineat.]i.si aliquis clauserit viam publicã, cuilibet permittatur agere interdicto vt restituatur in pristinũ statum: vt &.j.ti.j.l.ij.§.prætor ait.& facit.j.de popula.act.l.j.

i ¶ Itinera.] Via latior, iter min⁹ dr:vt ar.isti.de serui.§.j.&.§.via.

k ¶ Interdicitur.]id est interdictum redditur.

l NEmini.]Facit.j.tit.i.l.ij.§.ait prætor.Accur.

V Iæ.] CASVS. Ego Frãciscus habebã fundũ iuxta fundũ Titij.fecim⁹ viã in medio de parte mei agri, & de pte sui:& sic stetit diu, ita ꝙ nõ extat mẽoria.dr ꝙ ꝓsumit publica. Scdò assignat differẽtiã īteruias militares, siue publicas:& vias vicinales.nã publicæ hñt exitũ ĩ mare, vel ĩ flumẽ, vel in aliãviã publicã.vicinales aũt viæ qñq; habẽt exitum in vias publicas:qñq; sine exitu sunt.Franc.

m ¶ Numero sunt.]imò priuatæ, qñ ex collatiõe priuatorũ:vt.j.ti.j.l.ij.§.vicinales.q est cõtra.sol.vbi à publico emit solũ viæ vicinalis:cõstat publicã.vbi priuati cõferũt ex agris suis, vel emũt alicui⁹ agrũ, vt inde faciãt viã, & nõ extat memoria:& tũc idẽ vt hîc. sed si extat memoria, tũc est priuata:vt ibi. Alij ꝙ hîc habet exitũ ad vias publicas sine iniuria publicorũ:ibi non.q nõ placet:vt ĩ fi. hui⁹.l.vbi non facit vim, vbi habeant exitum. sed pro eis.j.tit.j.l.ij.§. priuatæ viæ.& dic esse triplex gen⁹ viarũ:vt.j.tit.j.l.ij.§.viarũ. Acc.

libet postulãte de his interdicitur[k].

Paulus li.68.digest. LEX II.

NEmini[l] licet in via publica monumentum extruere.

Idem li.33.ad Sabi. LEX III.

VIæ vicinales, quæ ex agris priuatorum collatis factæ sunt, quarum memoria non extat publicarum viarũ numero[m] sunt. Sed inter eas & cęteras vias militares[n] hoc interest, quòd viæ militares exitum ad mare, aut in vrbem, aut in flumina publica, aut ad aliam viam militarem habent. harum autẽ vicinaliũviarũ dissimilis est cõditio:nã pars earũ in militares vias exitum habet, pars sine vllo exitu intermoritur[o].

TITVLVS VIII.

Ne quid in loco publico, vel itinere fiat.

¶ *Diuide in quatuor partes totum hunc titulum. Primò ponit narratiunculam quandã, quæ loco cuiusdam summarij est. Secundò ponit uerba edicti prætoris. Tertiò exponit uerba edicti. Quartò quasdam quæstiones uel difficultates dissoluit circa hoc edictum. Secunda ibi, Prætor ait. Tertia ibi, Hoc interdictũ. Quarta proprium locum non obtinet: sed sicut sanguis in corpore, sic per totum hunc titulum diffunditur. Collige prudenter, & sapienter discerne: & non errabis.*

Vlpianus. LEX PRIMA

IN loco publico Prætor prohibet ędificare:& inter-

n ¶ Militares.]id est publicas.Accur.

o ¶ Intermoriun-tur.]facit.s.de serui. rusti.prædio.l.fi.

¶ NE QVID IN LOCO PVBLICO, &c. ¶ *Superiori titulo specialit, hic generaliter in omni publico dicit: ut infrà eo.l.ij.§. publici. sic & suprà ad le. Aquil si seruus seruũ. §. inquit. uel superior præparatorius est: nec est ibi aliquod interdictũ: hic autem quatuor ponit. Primum in.l.ij.in prin. Secundum in.§. ait Prætor. & sunt prohibitoria tantũ. Tertium in §. Prætor. & est restitutorium. Quartum in. §. fi. & est prohibitorium.*

IN loco publi.] CASVS Primò dicit: ꝑtor ꝓhibet ædificare ĩ loco publico: & ob hoc ꝓponit hoc ĩterdictũ. Secũdò ponit edictũ:ꝑtor ait, Ne qd fiat, vel immittat ĩ loco publico, ꝓpter qd dãnũ alicui daret:nisi lege ꝑmittẽte: vel senatuscõsulto vel edicto:vel decreto principis ꝑmittẽte fieret.& da exẽpla de his vt ĩ gl.& si factũ sit in cõtrariũ, interdictũ nõ dabo.s.restitutoriũ:& sic habeas ĩ litera, nõ dabo.aliâs deest nõ:& tũc dic, dabo interdictũ restitutoriũ qñq;: vt qñ op⁹ eẽt factũ ĩ via publica vel in itinere publico:vt de hoc habes j.e.l.§.ait ꝑtor. Posteà loquit Vlpia. & dicit ꝙ hoc edictũ prohibitoriũ est, & spectat ad publicã vtilitatẽ:spectat etiã ad priuatã: vt si hoĩes q ibi ꝓpè morant, possint ꝑ loca publica ire liberè: & inde habere lumẽ ad domos suas:& tñ iuris habet aliqs ad obtinẽdũ vsum publicũ, qd fit ꝓponẽdo hoc ĩterdictũ:quãtũ aliqs ad ꝓhibẽdum vsum publicũ, qd fiebat ædificãdo. Posteà exponit verbũ publico: nã publicũ cõprehẽdit areas ciuitatũ, & agros, & insulas, & vias publicas. hoc autẽ interdictũ nõ extẽdit ad ea loca, q sunt ĩ fisci patrimonio:& si de istis locis fisci erit qstio:ꝑfecti.i.ꝓcuratores Cæsaris erũt iudices. habet itaq; locũ hoc interdictũ ĩ locis, q sunt in vsu publico.i.cuiusq; ciuitatis. Tãdẽ dicit. in solario domus meæ posui velũ, puta linteũ vel similẽ pannũ:& hoc nocet luminib⁹ dom⁹ tuę:agere potes hoc interdicto vtili:ne hoc velũ immittã. Vltimò dicit:ędificasti ĩ loco publico, nec ꝓhibit⁹ es:modò cũ reficere vis illud ædificium, volo ꝓhibere ne reficias, ex hoc interdicto dicit ꝙ possum. ¶ Aduersus.]Molẽ ĩ mare deiecisti. habeo hoc ĩterdictũ vtile contra te, si illud mihi nocet. aliâs nõ. & tñ domũ in littore maris facere possis, si mihi vel alij nõ nocet. si autẽ ĩ mari vis piscari, vel nauigare, vel lauare te ĩ flumine publico, vel in curia cõis ꝓspicere: nõ possum te ꝓhibere: imò si ꝓhibeo te de facto, teneor tibi ĩiuriarum act. ¶ Meritò.]Nũc expõit Vlpia. verba illa edicti, q dicũt, qua ex re dãnũ alicui det. & meritò ꝓspicit ꝑtor, Ne dãnũ ex loco publico alicui det. nã & quoties prĩceps ꝑmittit alicui ædificare ĩ loco publico:intelligit ꝑmissum de eo ædificio qd nõ noceat priuato. vnde si ex hoc ope aliqs amittere sperat liberũ aspectũ:habet hoc interdictũ. si aũt sperat amittere aquã, q de meo fundo ad suũ ibat nõ iure seruitutis:nõ ꝓpter hoc habet hoc ĩterdictũ. si aũt ædificat ĩ publico, & nocet ædificio qd feceras ĩ eodẽ loco publico, nõ habes hoc ĩterdictũ: cũ & tu illicitè ædificas: sec⁹ si licitè: vt qa ꝑmissu prĩcipis ædificaueras. ¶ Siqs à prĩcipe.]Impetraui à prĩcipe vt ĩ loco pub. puta in curia com

* al.Pap. lib.64.

ria cõis ædificare. ita demũ videt̃ cõcessum, si sine iniuria siue dãno alicui' ędificẽ: nisi expressè in cõtrariũ dictũ sit in rescripto. Secũdò dicit: ædificaui in publico nemine ꝓhibẽte. nõ cogor destruere istud op' ꝑ hoc interdictũ. si tñ obstet publico vsui: is, q ꝓcurat opcrib' publicis, destruet id opus ex officio suo. si aũt nõ obstat, dimittat: sola riũ tñ dabit̃ de hoc ædificio ipi ciuitati. Sed si cùm vellẽ ædificare in publico, parabã iã me ad hoc: dicit ꝙ iudicis officio cogor ad cauẽdum, vt decętero nõ ædificem, nec ego, nec mei hæredes. Vltimò dicit: sec' est in locis sacris quã in locis publicis. nã vetat̃ aliqd fieri in loco sacro: & si fiat, cogit̃ restitue re in pristinũ statũ. hoc dicit vsq; ad. §. Prętor ait. Franciscus.

Hal. Pap. lib. 68. ad edict.

dictum proponit[a].

V lpianus. LEX II.

Prætor ait: Ne quid in loco publico[b] facias, inve eum locum immittas, qua ex re quid illi damni detur, præterquã quod lege[c], senatuscõsulto[d], edicto[e], decretóve[f] principũ tibi concessum est: de eo quod factũ erit, interdictum[g] dabo. ¶ Hoc interdictum prohibitoriũ[h] est: & tam publicis vtilitatibus, quã priuatorum per hoc prospicitur. Loca enim publica vtiq; priuatorũ vsibus deseruiũt: iure scilicet ciuitatis[i], non quasi propria cuiusq;[k]. & tantũ iuris habemus ad obtinẽdũ[l], quãtum quilibet ex populo ad prohibendũ habet. Propter quod, si fortè opus in publico fiat, qd ad priuati dãnum redũdet, prohibitorio interdicto potest conueniri: propter quã rẽ hoc interdictũ propositum est. ¶ Publici loci appellatio queadmodũ accipiatur, Labeo definit: vt & ad areas, & ad insulas, & ad agros, & ad vias publicas, itineraq; publica pertineat[m]. ¶ Hoc interdictũ ad ea loca, quæ sunt in fisci patrimonio, nõ puto pertinere. In his enim, neq; facere quicquã, neq; prohibere priuatus potest. Res enim fiscales[n] quasi ꝓpriç & priuatç principis sunt. Igitur siquis in his aliquid faciat[o]: nequaquã hoc interdictũ locũ habebit. Sed si fortè de his sit cõtrouersia, ꝓfecti[p] eorũ iudices sunt. Ad ea igitur loca hoc interdictũ pertinet, quæ publico vsui[q] destinata sunt: vt si quid illic fiat quod priuato noceret, prętor intercederet interdicto suo. ¶ Cũ quidã, velum[r] in mæniano[s] immissum haberet, qd vicini luminibus officiebat, vtile[t] interdictũ cõpetit: ne quid in publico immittas, qua ex re luminibus Caij Seij officias.

¶ Sicut prohibetur prætoris interdicto, ne quid noui in loco publico fiat: ita etiam prohibetur ne iam factum restauretur. h. d.

¶ Siquis qd in publico[v] loco positum habuerit, reficere velit†: huic interdicto locum esse Aristo ait, ad prohibẽdum eum reficere. ¶ Aduersus eum, qui molẽ in mare proiecit, interdictũ vtile[x] competit ei, cui fortè hęc res nocitura sit. Sit autẽ nemo dãnum sentit: tuendus est is, qui in littore ædificat, vel molem in mare iacit. ¶ Siquis in mari piscari, vel nauigare ꝓhibeat̃, nõ habebit[y] interdictũ: queadmodum nec is, qui in cãpo publico ludere, vel in publico balneo lauare, aut in theatro spectare[z] arceatur: sed in omnibus his casibus iniuriarum[a] actione vtendum est. ¶ Meritò ait prætor: Qua ex re quid illi damni detur. Nam quotiescunq; aliquid in publico fieri permittitur, ita oportet permitti, vt sine iniuria[b] cuiusq; fiat: & ita solet princeps, quoties aliquid noui operis instituẽdum petitur, permittere. Damnum autem pati videtur, qui commodũ[c] amittit, quod ex publico cõsequebatur, qualequale[d] sit. Proinde sicui prospectus, vel aditus sit deterior vel angustior: interdicto opus est. ¶ Siquid in loco publi-

a ¶ Proponit.] vt. ĩ. l. proxi. in princ. & facit. ĩ. quod vi aut clã. l. vim facit. §. fi. & ĩ. de ope. pub. si legatum. §. fi.

b ¶ Prætor.] In loco 30 publico. hęc & sequentia exponũtur. ĩ. eodẽ. l. ij. §. publici. & sequen.

c ¶ Lege.] s. municipali, vel dic scripta: & secundũ hoc ponit̃ vt genus: sequentia vt spẽs.

d ¶ Senatuscon.] permittente: vt. ĩ. de flu. 40 quo minus.

e ¶ Edicto.] Prætoris: vt. ĩ. de via pub. l. j. in prin. & §. j. & l. fi. §. fi.

f ¶ Decreto.] vt. ĩ. eo. §. siquis à principe. & s. de serui. l. seruitutes. §. publico. & ĩ. de flu. l. quo minus.

50 g ¶ Interdictũ.] s. prohibitoriũ. Py. et non dabo. aliàs deest nõ dices ergo, cũ factũ est in via publi. vel in itinere publico, dabitur interdictũ restitutoriũ: vt ĩ. e. §. Prætor ait, qd. & sic etiã itellige. s. si ser. vẽ. si qñ. §. fi. si aũt i a 60 lijs locis pub. nõ habet locũ interdictũ restitutoriũ sed prohibitoriũ tantũ: vt. ĩ. c. §. si quis nemine. & sic vtraq; litera est bona. & facit. s. de interdic. l. ij. §. publicè. & de ope. no. nũ. l. j. §. nũciatio. & ĩ. de ope. pub. si legatũ. §. fi.

h ¶ Hoc interdictum prohibitorium.] duntaxat: vel dic etiam restitutorium qñq;: vt. s. proxi. respon. no.

i ¶ Ciuitatis.] forte cuiusq; alterius, non Romanæ: cùm ius ciuile dicitur cuiuslibet ciuitatis: vt institu. de iure nat. §. j. sic ergo quæ- 70 libet ciuitas publicũ habet, secundum Azo. Vel dic Romanæ ciuitatis tantùm, cum non adijciatur nomen: vt institu. de iure na. §. sed ius. est ergo sensus: iure ciuitatis id est iure ciuili Romanorum, quod omnes sequimur. & sic tam de publicis Romæ, aliarum ciuitatũ dicit, quæ modò sunt in vsu pub. vt. ĩ. c. l. §. hoc interdictũ.

k ¶ Cuiusque.] s. priuati hominis. s. iure seruitutis.

l ¶ Ad obtinendum.] scilicet vsum publicum: quod facimus proponendo edictum quantum quilibet ex populo ad prohibendum habet: quod sit ædificando secundum Ioann. & sic cum sumus in pari caussa, potior est mea conditio qui prohibeo: vt suprà communi di- 80 ui. l. sabinus. & si fer. vẽ. l. an vnus. Item quia sum in quasi possessione vsus: vnde potior est conditio possidentis: cùm adhuc alter non ædificauerit. Item & tertia, quia publicum ius vniuersitatis tueor principaliter vel secundario: & sic non tantùm, sed plus iuris habeo ego qui interdico. Vel dic secundum B. tantum habemus ad obtinendum, scilicet ædificando, quantum quilibet ex populo & c. id est durat mihi facultas ædificandi quousque est facultas prohibendi. vel dic tertio quòd neuter vult ædificare, sed vterque vti. hoc ergo casu neuter vincit: quia tantum ius habet vnus quantum alter: vt in plaustris obuiantibus apparet: quo casu vel gratificationi locus est: vt arg. s. de reli. & sum. fu. l. fi. vel forti, argu. suprà de iudi. l. in tribus. nisi fortè alter potuerit præuidere: alter non. argu. suprà loca. & condu. l. siquis domum. §. j. & facit. C. de ser. & aqua. l. per agrũ. Vel dic quarto tãtũ ius habet, vnus ad vtẽdũ loco pub. quãtũ iuris habem' ad prohibẽdũ, Ne qd ĩ loco publi. fiat qd nobis aliqd molestiæ inferat. Acc.

m ¶ Pertineat.] quæ scilicet sint in vsu publi. vt. ĩ. proxi. §. aliter accipitur publicum vt C. de vsur. l. acceptã. quæ est contra.

n ¶ Fiscales.] i. ciuitatis Romanæ vel ipsi' imperij. & facit. C. de quadri. præscrip. l. fin. in prin.

o ¶ Faciat.] authoritate prætoris vel decreto, non iure actionis: vt. s. de acquir. re. do. l. quamuis.

p ¶ Præfecti.] hoc est 30 procuratores Cæsaris: & sic soluitur contra. C. vbi caussæ fiscales. l. ad fiscũ. vel lege substantiuè. i. propositi sunt quidã iudices s. dicti procuratores. sic accipitur. s. de fideicõ. lib. l. iiij. §. si bona. vna, scilicet cum 40 præside: vt. C. si aduersus fiscũ. l. ij. Acc.

q ¶ Publico vsui.] cuiuslibet ciuitatis non Romanæ: vt dictũ est. & sic quælibet ciuitas habet publica. Vel dic etiam de publicis Romanæ ciuitatis, quæ modò sunt in publico 50 vsu: vt &. s. loquitur de his quæ sunt in patrimonio: non tamen in vsu pub. ar. s. de cõ trahẽ. emp. sed Celsus.

r ¶ Cum quidam velum.] de panno, vel alia materia: sic dictũ, quia habet instar veli, vel qa velat lumen.

60 s ¶ In meniano.] i. solario: à menib' sic dicto[a]. & facit. ĩ. de verbo. signi. l. malum. §. j.

t ¶ Vtile.] quia in suo non publico fecit: licet extendatur in publico: quia in suo vsque ad coelum liberum esse debet: vt. s. de ser. l. fin. & ĩ. quod vi, aut clàm. l. fi. §. penul.

v ¶ In publico.] quod cùm posuit, prohiberi potuit.

x ¶ Vtile.] quia solum est commune, non publicum: vt instit. de rediui. §. quia. nulla enim communia sunt publica, vel econtra. & facit 70 C. de ope. pu. l. v. & de ser. rusti. prædio. l. imperatores.

y ¶ Non habebit.] quia nihil ille in publicum facit vel immittit: 70 vel etiam in commune.

z ¶ Spectare.] non opere facto, sed aliàs manu adhibita. sed in his omnibus præterquàm in mari potest dici quòd detur vtile: vt. ĩ. de loco publi. fru. l. j. Similiter posset dici in mari: nam cùm hoc ponatur in paritate cum istis alijs, & in alijs competat vtile: in mari debet competere: sic in via publi. vt. ĩ. c. §. fi. & ad hoc est. ĩ. de flu. l. j. §. si in mari. & ĩ. vt in flu pub. na. li. l. j.

a ¶ Iniuriarũ.] vt. ĩ. de iniu. l. iniuriarũ. §. fi. sed & hoc vtile: vt dixi.

80 b ¶ Sine iniuria.] id est damno. ad quod est suprà si ser. ven. l. sicuti. §. penulti. & §. fina. & infrà eadem. l. §. siquis à principe. & s. de reli. & sum. fu. siquis se. in fi. j. respon. & C. de preci. impera. offe. l. ij. & s. e. §. cùm quidam. Accur.

c ¶ Commodum.] contra. s. de dã. infec. proculus. & s. de aqua plu. arcen. l. j. §. sicut. sed in publico hic fit opus: ibi in priuato facientis. vnde non sic arcetur ibi.

d ¶ Qualequale.] id est qualecunq;.

† Concor. tex. in. c. cõ suluit. & qd ibi nota. ex trà de iude. tacit. l. fanci mus. secun dũ no. Bal. ibi. C. de te sta.

a Quid sit mænianum pulchrè Budæus. s. de ijs qui deie ce. l. si vero. Solũ est cõ mune: non publicũ. & per hoc no ta differentiam inter cõmune & publicum.

a Aedificauero.] i. ædificare voluero: vt. ĩ. §. si quis nemine. Azo.
b Nullo iure.] tibi debito. Accursius.
c Effecerit.] id est facturum sit. Accur.
d Competit.] & potest esse ratio: quia primum à me: secundum à Deo habes.

e Ei.] ædificio quo ad lumen puta: vt. s̃. proxi. §. Accursius.
f Aedificaueras.] nil dolosius doloso &c. ad hoc. s̃. de dolo, si duo. & ĩ. de fideiuss. si Titius. in fin. & s̃. de dam. infec. qui bona. §. siquis iuxta. Azo. & ĩ. quod vi, aut clam, si alius. §. bellissimè. & C. de libe. cau. si filiũ. & de inoffi. test. in arenam. & s̃. ne quis eũ qui in ius vo. l. ij.
g Concesso.] à principe, vel senatu: vt. s̃. proxi. §.
h Sic cõceditur.] s. generali cõcessione vel simplici. quod est. s̃. eo. §. meritò. & C. de inoffic. testa. si quãdo. in prin. & ĩ. de aqua coti. l. j. §. illud tamen illic. & ĩ. ad Trebel. l. sed cùm ab hærede. & C. de emã. l. nec auus. & ĩ. quod vi, aut clã. l. iij. §. planè. & ĩ. ne qd in flu. pub. l. j. §. sunt qui putant.
i Impetrauerit.] imò videtur non posse impetrari cum incõmodo aliorũ: vt. s̃. de seruit. l. seruitutes. §. publico. in fi. Solu. hic expressè petitũ & concessum fuit: ibi simpliciter: vt hic prædixit. Vel hic cum incõmodo. s. paruo, non magno: vt ibi: argu. s̃. de reli. siquis se. in princi. & C. de preci. impera. off. l. ij. vel ibi subaudi maximè. Accur.

co ædificauero [a], vt ea quæ ex meo ad te nullo iure [b] defluebant, desinãt fluere: interdicto me non teneri Labeo putat. Planè si ædificium hoc effecerit [c] vt minùs luminis insula tua habeat: interdictum hoc competit [d].

Qui illicitè facit: non potest alium arguere, qui ipsum impedit in simili actu: iuxta quod dicit Iuuenalis. Nil Iudæus Iudeo, nil Catilina Cethego. h. d.

Idem ait, si in publico ædifice: deinde hoc ædificium ei [e] obstet, quod tu in publico ędificaueris [f]: cessare hoc interdictum: cùm tu quoq; illicitè ędificaueris: nisi forte iure hoc tibi concesso [g] ædificaueris.

In rescripto principis uidentur concessa, quæ alijs incommodũ non afferunt: nisi expressè aliud diceretur in rescripto. hoc dicit.

Siquis à principe simpliciter impetrauerit, vt in publico loco ædificet: non est credendus (aliâs, credendum) sic ędificare, vt cum incommodo alicuius id fiat: neq; sic conceditur [h] ædificare: nisi fortè quis hoc impetrauerit [i].

Aedificia, quæ fiunt in locis publicis nullo prohibente: non debent facta destrui, si non obstant usui publico: sed debet ipsis imponi annua pensio. secus est in locis sacris: quia ædificia ibi posita debent destrui propter religionem. h. d.

k Siquis nemine.] nec prætore: vt. ĩ. l. fi. nec priuato: quia & tunc tolleretur: vt supra de operis no. nun. l. j. §. nunciatio. & l. prætor ait. Accursius.
l Non restitutorium.] hoc in cæteris publicis, non in via, vel itinere publi. vt. ĩ. e. §. prætor ait. quia nec in flumine publico: vt. ĩ. ne quid in flu. pub. l. j. § penul.
m Deponere.] ex officio, non ex interdicto: & ad hoc. s̃. de dam. infect. fluminum. §. quid ergo.
n Solarium.] aliâs solarium, à solo. aliâs salariũ: ad qđ. ĩ. de ope. pub. si legatum. in fi. & hoc si ei dimittitur. si autem auferatur: dic de expensis circa finem distinguendum: vt inst. de re. diui. §. ex diuerso.
o Adhuc.] aliâs, si tamen ad nullum hoc opus &c. i. non habet adhuc faciem operis: vt. s̃. de ope. no. nun. l. stipulatio. §. opus.
p Vetamur.] vt & s̃. ti. ij. l. j. Accursius.
q In via publica vel itinere.] quod minus est, quàm via: vt & in via priuata vel itinere: vt insti. de serui. circa princi.
Ait prætor.] CASVS. Ponitur aliud edictũ. nã prætor vetat quid fieri in via publica, vel itinere publico per quod impediatur vsus viæ. tãdem exponit Vlpianus, & dicit: viam publicã eam dico, cuius etiã solũ publicũ est. priuatæ enim viæ solũ priuatũ est, vsus tamen communis est. at vię publicę etiã solũ publicũ est, & certæ latitudinis. & fiunt ab eo, qui ius publicãdi de prædijs hominum habuerit, & facere vias: vt est Princeps & Senatus. Posteà dicit: viarum quædã sunt publicæ, quædã priuatæ, quædã vicinales. publicæ sunt vt strata panicalis: & strata galeriæ: & similes. & istę dicuntur etiã consulares. priuatæ sunt, quæ ab agro tuo, agro meo debentur. vicinales sunt, quæ in vicis sunt: vt in cardina delectabili nostra villa est: quæ & publicæ dicuntur. quod est verum, si ex collatione priuatorum sint factæ: secus autem, si ex collatione singulorũ hominum sit via publica refecta: vt est strata, quæ vadit versus galeriam, quæ multùm mala est in in hyeme. nam licet homines eam reficiant ponendo sabulum ibi, & lapides: non propter hoc eorũ est via. publica autem via dicitur, & quæ ab agro ad agrũ ducit hominẽ: vel quę plures homines ad agros ducit. & exit homo de via publica, siue consulari, & intrat priuatã, vt est via posita iuxta sanctũ Paulũ de Ravone: quæ via vocatur mebuncellũ. Nam de via publica eximus, & intrauim⁹ viã illã strictã, & imus ad vineas nostras, quas ibi habemus, quæ via est nostra, & aliorum: ibidem vineas habentiũ. & habet locum hoc interdictũ pro via rustica, non vrbana. non ergo habet locum in strata sancti Proculi, vel alia via, quæ sit intra ciuitatem. sed si in eis aliqs faciat opus: vbertus de vgenę potestas boñ. faciet restitui in pristinum statum, siue via in totũ sit occupata per illud opus: siue in partẽ. Itẽ tenetur, qui cloacam faciat decurrere in viam publicã, ita ꝙ vsus viæ impeditur. Itẽ tenet̃ hoc edicto qui fossam in suo faciat, vt ibi aqua coadunet̃, & decurrat in viam publicã. sed si faciã in meo opus, ex hoc tamen aqua in via publica collecta redundat, ita ꝙ homines nõ possunt cõmodè trãsire: teneor perinde, ac si aliquid immittã in viam publicam, ita ꝙ aditus liberior impeditur. Sed si habeo fundũ iuxta viã, & venit aqua ex fundo vicini, & intrat meũ fundum & tandem vadit in viam publicã, ita ꝙ vsus viæ impeditur: quæritur quis nostrũ tenetur. & dicitur, ꝙ si aquam istam recipio spontè, teneor ego hoc interdicto. sed si non spontè, tenetur vicinus meus: & in casu prædicto quando teneor, sufficit ꝙ agã cõtra vicinũ meũ, vt non immittat aquã in meo fundo. Itẽ teneor hoc interdicto, si in meo loco iuxta viã facio sulphurariam, & sic via publica efficitur pestilens. Itẽ teneor hoc interdicto, si teneo porcos, & mando eos ad pascendũ in via publica: & ipsi cauãt viã, ita ꝙ impeditur vsus viæ.
Deinde ait prætor.] Nunc exponit alia verba edicti. s. hæc quo ea via, idq; iter deterius sit, vel fiat, hoc est dicere: siue statim per illud opus sit deterior via: siue posteà. Deterior autẽ dicitur fieri via, vt cùm vsus eius impeditur: vt cùm esset plana via, facta est cliuosa: & similibus modis quos habes in litera. Tractatum est.] Dicitur, ꝙ non possum facere pontem, siue specum supra viam publicã. Hoc interdictum.] Hoc interdictũ est perpetuum & populare, & fit cõdemnatio in eo, quanti actoris interest. Prætor ait.] Nunc ponit aliud edictum, quo iubet destrui, siue restitui quicquid est factũ in via publica, vel itinere publico. Secũdò dicit: hoc edictũ ex ea caussa proficiscitur, ex qua & superius. s. propter publicam vtilitatẽ: in hoc tamen differt a superiori: quia hoc restitutorium est, illud prohibitorium. Item scias. quòd hoc interdicto tenetur, qui fecit opus in via publica. Itẽ qui ab alio factũ emit, vel ex caussa legati tenet. Sed qui fecit opus in via publica, & illud posteà habuit pro derelicto: an teneatur? quidã dixit ꝙ nõ, sed malè. dicas ergo eũ teneri. posteà dicit: Arbor fundi mei cecidit vi venti, vel alio modo in viã publicã, ita ꝙ hoĩes cõmodè nõ possunt inde ire. quæritur, an tenear hoc interdicto? Rñ. si eã nõ habeo pro derelicto, teneor. si autẽ habeã pro derelicto: nõ teneor, nisi prohiberẽ eũ qui vult inde remouere arborẽ. Idẽ Labeo.] Vicinus meus viã corrupit ex opere qđ fecit. licet illud opus mihi prosit: nõ teneor hoc interdicto, sed ipse. si autẽ mea & sua volũtate fecimus fieri: tũc vterq; nostrũ hoc interdicto tenebit̃. Secũdò dicit: hoc interdicto tenetur, qui fecit opus in publica via: siue adhuc illud opus possideat, siue dolo desijt possidere. Tertiò exponit verbũ restituas: & restituere debet viã in pristinum statũ: siue remouẽdo qđ posuerat, siue adijciẽdo qđ detraxerat. & si ille qui fecit opus, illud possideat: tenet̃ suis impẽsis restituere. si autẽ alius possidet: tũc tenet̃ possidẽs tantũ patiẽtiã pręstare. Quartò dicit: hoc interdictũ est perpetuũ, & datur quãti actoris intersit.
Prætor ait.] Nunc ponit aliud edictũ, quo cauetur ne vis fiat, quò minùs quis via publica, vel itinere publico vtatur. Franciscus.

Siquis nemine [k] prohibente in publico ædificauerit, non esse eum cogendum tollere: ne ruinis vrbs deformetur: & quia prohibitorium est interdictum, non restitutorium [l]. Si tamen obstet ædificium id publico vsui: vtiq; is, qui operibus publicis procurat, debebit id deponere [m]: aut si non obstet, solarium [n] ei imponere. Vectigal enim hoc sic appellatur solarium, ex eo quòd pro solo pendatur. Si tamen adhuc [o] nullum opus factum fuerit: officio iudicis continetur, vti caueatur non fieri. & ea omnia etiam in persona hæredum cæterorumq; successorum erunt cauenda. Locorum sacrorum diuersa est caussa. In loco enim sacro non solùm facere vetamur [p], sed & factum restituere iubemur. hoc propter religionem. Ait prætor: In via publica, vel itinere [q] publico facere immittere've quid quo ea via itér've deterius sit, fiat, veto [r]. Viam publicam eam dicimus, cuius etiam solum publicum est. Non enim sicut in priuata via, ita & in publica accipimus. Viæ enim priuatæ solũ alienum est: ius tamen

r Veto.] hoc prohibitorium: sed sequens. ĩ. § prætor ait. restitutorium est: & protenditur hic tractatus vsq; illuc.

Competit.

eundi & agēdi nobis competit [a]. Viæ autem publicæ solū publicū est, relictum ac directū certis finibus [b] latitudinis ab eo, qui ius publicādi habuit [c]: vt ea publicè iretur, cōmearetur. ¶ Viarū quædā publicæ sunt †, quædam priuatæ, quædā vicinales. Publicas vias dicimus quas Græci [d] βασιλικὰς * nostri prætorias, alij consulares vias appellāt. Priuatæ sunt quas agrarias [e] quidam dicūt. Vicinales viæ sunt, quę in vicis [f] sunt, vel quę in vicos ducunt. Has quoq; publicas esse quidam dicunt. quod ita verū est, si non ex collatione priuatorum hoc iter constitutum est [g]. Aliter atq; si ex collatione priuatorum reficiatur. Nam [h] si ex collatione priuatorum reficiatur: nō vtiq; priuata est [i]. Refectio enim idcirco de cōmuni fit, quia vsum vtilitatémq; communem habet. ¶ Priuatæ viæ dupliciter accipi possunt: vel eæ quæ sunt in agris: quibus imposita est seruitus, ita vt ad agrum alterius ducant [k]: vel eæ quæ ad agros ducunt: per quas omnibus cōmeare [l] liceat: in quas exitur de via cōsulari: & sic post illam [m] excipit [n] via, vel iter, vel actus ad villā ducens. Has ergo quę post consularem excipiunt, in villas, vel in alias colonias [o] ducētes: putem & ipsas publicas [p] esse. ¶ Hoc interdictū tantùm ad vias rusticas [q] pertinet: ad vrbicas verò non. Harum [r] enim cura pertinet ad magistratus: quia scilicet, si viæ publicę exemptus [s] commeatus [t] sit, vel via coarctata: interueniunt magistratus. ¶ Siquis cloacam in publicam viam immitteret [v], exq́; ea re minus habilis via per cloacam fiat: teneri eum Labeo scribit. immisisse enim eum videri [x]. Proinde & si fossam quis in suo fundo fecerit, vt ibi aqua collecta in viam decurrat: hoc interdicto tenebitur. immissum enim habere & hunc videri.

¶ Qui patitur quod necesse habet pati, quantum ad hoc interdictum excusatur: secus est si uoluntate sua aliquid contra hoc interdictum molitur. exemplum habes in text. hoc dicit.

¶ Idem Labeo scribit, siquis [y] in suo ita ędificauerit, vt aqua in via collecta [z] restagnet [a], non teneri eum interdicto: quia non immittit aquam [b], sed non recipit. Nerua autem melius scribit vtrunq; [c] teneri. Planè si fundus [d] viam publicam contingat, & ex eo aqua deriuata deteriorem viam faciat: quæ tamen aqua ex vicini fundo in tuum veniat: si quidem necesse habeas eam aquam recipere, interdictum locum habebit aduersus vicinum tuum [e]. Si autem necesse non sit [f], non teneri vicinum tuum: te tantū teneri eum enim [g] videri factum habere, qui vsum eius aquæ habeat. ¶ Idem Nerua † scribit, si tecum [h] interdicto agatur: nihil vltra facere te cogendū, quàm vt arbitratu eius, qui tecū experitur, cùm vicino experiaris [i]. Cæterùm aliter obseruantibus futurum erit, vt tenearis etiā, si iam bona fide cum vicino egeris, neq; per te stet quò minùs arbitratu actoris cum vicino experiaris [k]. ¶ Idem ait, si odore [l] soli locus [m] pestilētiosus fiat: non esse abs re de ea re interdicto vti. ¶ Hoc interdictum etiam ad ea [n] quæ pascuntur in via publica, itineréve publico, ne deteriorem faciant viam, locum habet. ¶ Deinde [o] ait prætor: Quò ea via, idq́; iter deterius sit, fiat: hoc est, siue statim deterior sit via, siue posteà [p] ad hoc enim pertinēt hęc verba, sit, fiat. Etenim quædā sunt talia, vt statim facto suo noceant: quædam talia vt impræsentiarū [q] quidem nihil noceant: in futurum autem nocere debeāt. ¶ Deteriorem autem viam fieri sic accipiendum est, si vsus eius ad commeandum corrumpatur. hoc est ad eundum vel agendum: vt cùm plana fuerit, cliuosa fiat: vel ex molli a-

a ¶ Competit.] s. serui iure: vt &. s. si ser. ven. loci. in prin.
b ¶ Finibus.] i. octo pedum in porrectum. xvj. in anfractum ad instar priuatæ: vt. s. de seruit. rustico prædio. l. viæ latitudo. licet & illa de publica, & priuata possit intelligi.
c ¶ Habuit.] vt Princeps. vel Senatus: vt. j. de flu. quò minus. &. s. de na. re. l. quęris. &. s. de euic. lucius. & arg. s. de aqua plu. arcen. quod Principis, & e-10 tiam quælibet ciuitas: vt. s. e. l. §. j. Accur.
d ¶ Quas græci basilicas.] græcè. & no. φ prætoria consularis militaris pro publica via ponuntur: vt hîc, &. s. titu. j. l. fina. §. sed inter.
e ¶ Agrarias.] Quia 20 ab agro debentur.
f ¶ Quæ in vicis.] prædiorū in rure, non in vrbe: vt. j. proxi. §. Accursius.
g ¶ Constitutū est.] ab initio de nouo.
h ¶ Nam.] verba superioris edicti. Azo.
i ¶ Priuata est.] scili-30 cet per hoc ita demū, si collatione priuatorum sit facta ab initio de nouo. & facit. j. de itine. actuq; priuato. l. iij. §. penul.
k ¶ Ducant.] has. s. vocauit agrarias.
l ¶ Commeare.] etiā non habētibus ibi prę-40 dia. fortè curia publica etiam dicitur.
m ¶ Post illam.] consularem.
n ¶ Excipit.] eūdem. Accursius.
o ¶ Colonias.] id est agriculturas.
p ¶ Publicas.] Si memoriam hominum ex-50 cedant: etiam si priuatorū collatione reficiantur: vt. s. ti. j. l. si. in prin. ergo patet vicinalem quandoq; habere naturā publicæ: vt quando non collatione priuatorum. itē & quando collatione priuatorū: sed nō ex-60 tat memoria: non tamen est publica: vt. s. tit. j. l. fi. aliâs si extat, tunc habet naturā priuatæ: vt patet ex prædictis: non tamen est prorsus priuata. Accursius.
q ¶ Ad vias rusticas.] non dicas priua-70 tas, sed rusticas, id est in rure constitutas. de vijs autem vrbanis superiori interdicto interdici posse mihi videtur: cùm ad omnia loca publica pertinere videat. Acc.
r ¶ Harum.] scilicet viarum vrbanarum.
s ¶ Exemptus.] in totum: arctata in parte propter alicuius ædifi-80 cium: ita φ iri non potest: & loquitur de via publica tātùm, non de vrbana: sed in rure: & nō est. §. si viæ &c. vel dic de qualibet. & facit. s. tit. j. &. l. j. &. l. ij. &. s. quemad. serui. amit. l. si locus.
t ¶ Commeatus.] expone vt. j. §. deteriorem.
v ¶ Immitteret.] siue superponendo, siue faciendo decurrere: cùm infra domum fit: vt. j. proxi. §. & arg. s. si ser. vendi. l. sicuti. §. Aristo. sed congregatam debet purgare: vt &. j. de cloa. in prin.
x ¶ Eum videri.] scilicet constat.

† Vide de his vijs in. c. j. & ibi Bal. j. col. versi. itē viæ publicæ. in tit. quæ sunt regal. & Bart. cepo. in tit. de ser. ru. ti. de via. ca. j.
* vide in hūc locum Alci. lib. præter. ij. hoc ipso titu.

y ¶ Siquis in suo.] aliâs. §. idem. & aliâs, siquis in suo.
z ¶ Collecta.] ex prædijs puta aliorum, vel ex eo quod ibi pluit.
a ¶ Restagnet.] id est redundet.
b ¶ Aquam.] viuam.
c ¶ Vtrunque.] i. immittentem: & qui ita ædificat vt aqua ibi collecta restagnet: & hoc casu cum distinctione. nam si ideo ædificat, quia prius ibi a-10 qua incōmodum afferebat: non tenetur. si autē liberè priùs per viam currebat aqua, nec damno isti erat: tenetur. sic. j. ne quid in flu. pu. l. j. §. sunt qui, &. s. de aqua plu. arcē. l. j. §. sed & apud Seruiū. & l. in summa. §. j. 20 sed M. faciebat vim vtrū cōtra antiquam formā ædificat, an nō.
d ¶ Fundus.] s. tuus.
e ¶ Tuum.] necessitas enim te excusat, ne videaris facere: vel ne videaris esse in culpa: vt &. s. loca. in naue. Saufeli. in fi. secūdum 30 Azo.
f ¶ Non sit.] s. te recipere aquam ex vicini fundo.
g ¶ Eum enim.] s. tantum: vt referatur hæc ratio ad illū casum, qñ necesse habet recipere aquam: ad qđ est. s. de aqua plu. ar. si tertius. 40 in prin. & de dā. infec. qui bona. §. cū inter. & qđ subijcit vsum. i. seruitutē secundum Azo. sed H. dicit referri ad proxi. dicens, φ verba istius interdicti sunt intelligēda, cùm aliquis facit directò: vel immittit 50 in viā publicā. vnde qui facit vel immittit alio mediāte, nō tenetur hoc interdicto. sed certè. s. proxi. dicit cōtra. nisi dicas eū sensisse de directo: sed scilicet dicit vtili eum teneri, qui immittit alio mediante. sed pri-60 ma placet.
h ¶ Si tecum.] qui nō habes necesse recipere aquā, & sic ad proximum casum referatur. Accursius.
i ¶ Experiaris.] interdicto Vti possi. vt. s. si ser. ven. sicuti. §. Aristo. Sed nunquid libe-70 raris cedendo? Rñ. sic: quia ideo teneris quia habes actio. nam secus si non haberes: vt superiori casu: & ideo liberaris cedēdo: vt. s. de pecu. l. quod debetur.
k ¶ Experiaris.] Quod esse non debet.
l ¶ Idem ait odore.] aliâs si vicino solo. & aliâs odore soli. Et dic 80 odore. i. fetore terræ etiam priuatæ, vt quia fecit ibi sulfurariam.
m ¶ Locus.] publicus.
n ¶ Ad ea.] s. animalia. contra eum ergo agitur, qui ea ducit ibi pascendo: vt porcos qui terram fodiunt.
o ¶ Deinde.] non nouum edictum ponit: sed verba superioris exponit.
p ¶ Siue postea.] sic. s. de pac. iurisgen. §. siue autem.
q ¶ In præsentiarum.] id est in præsenti.

† Habemus reg. φ quis inuitus compelli nō pōt ad agendū. C. vt nemo inuit. quod tamen fallit in casibus ibi no dicta mē φ in illis casibus liberaī ab agendo, cedēdo iura ei, qui poterat cōpellere eum ad agendū. istū text. ad hoc propositū dicit nō esse alibi Bald. in. l. si socer § lucius. s. solu. matri.

ſpera:aut anguſtior ex latiore:aut paluſtris ex ſicca. ¶ Tractatũ eſt, an permittendum ſit ſpecus[a], & ponté per viam publicã facere. Et pleriq; probant eum hoc interdicto teneri[b]. nõ enim oportere eũ deteriorẽ viã facere. ¶ Hoc interdictũ perpetuum[c] eſt,& populare[d]: condẽnatioq; ex eo facienda eſt, quanti actoris[e] interſit. ¶ Prętor[f] ait, Quod in via publica itineréve publico factũ immiſſúmve habes, quo ea via idve iter deterius ſit, fiat, reſtituas. ¶ Hoc interdictũ ex eadẽ cauſſa proficiſcitur, ex qua & ſuperius: & tantum intereſt, ꝙ hoc reſtitutoriũ, illud prohibitoriũ eſt. ¶ Hoc interdicto[g] nõ is tenetur[h], qui in via publica aliquid fecit: ſed is qui factũ habet. Proinde ſi alius fecit, alius factũ habet: is tenetur, qui factum habet. & eſt hoc vtilius: quia is poteſt reſtituere[i] qui factũ immiſſúmve habet. ¶ Habere eum dicimus, qui vtitur, & iure poſſeſsionis fruitur. ſiue ipſe opus fecit, ſiue ex cauſſa emptionis, vel cõductionis, vel legato, vel hæreditate, vel quo alio modo acq̃ſiuit. ¶ Vnde Offilius putat eum, qui pro derelicto haberet id opus, quod fecit: ſi viam publicã corrupit, & reliquit: nõ teneri[k] hoc interdicto. non enim habet quod fecit. Sed an in eũ actio debeat dari, videamus. Et puto vtile interdictũ cõpetere[l]: vt quod in via publica ædificauit, reſtituat[m]. ¶ Si ex fundo tuo arbor in viã publicã ſic ceciderit, vt itineri impedimẽto ſit, eáq; pro derelicto habeas: non teneri te Labeo ſcribit. Si tamẽ actor (inquit) ſua impẽſa arborẽ tollere paratus ſit: rectè tecũ acturũ[n] interdicto de via publica reficiẽda. Sed ſi pro derelicto non habeas: rectè tecũ agi hoc interdicto. ¶ Idẽ Labeo[o] ſcribit, ſi vicinus meus opere viã corruperit: quãuis opus q̃d fecit, tam mihi quã ipſi vtile[p] ſit: tamẽ ſi is vicinus fundi ſui cauſſa id fecerit, me tamẽ non poſſe hoc interdicto[q] conueniri[r]. ſi autẽ cõmuniter hoc opus fieri curauerimus: vtrumq; noſtrũ teneri hoc interdicto. Locum habere etiã aduerſus eum, qui dolo malo fecit, quo minus poſsideret vel haberet. Etenim parẽ[s] eſſe cõditionem oportere eius, qui quid poſsideat, vel habeat, atq; eius, cuius dolo malo factum ſit, quò minus poſsideret vel haberet. Et mihi videtur vera Labeonis ſententia. ¶ Reſtituas, inquit. Reſtituere videtur, qui in priſtinũ ſtatũ reducit. quod fit, ſiue quis tollat id, quod factũ eſt, ſiue reponat id, quod ſublatũ eſt: & interdũ ſuo ſumptu. Nam ſi ipſe[t] cum quo quis interdixerit, fecerit, vel iuſſu eius alius, aut ratũ habitum ſit, quod fecit: ipſe ſuis ſumptibus debet reſtituere. Si verò nihil horũ interuenit, ſed habet factũ: tũc dicemus patientiam ſolã eum præſtare debere[v]. ¶ Interdictũ hoc nõ eſſe tẽporarium[x] ſciendũ eſt. pertinet enim ad publicã vtilitatẽ: cõdemnatióq; ex eo faciẽda eſt, quãti actoris[y] interſit tolli, quod factũ eſt. ¶ Prętor ait[z], Quò minus illi via publica, itineréve publico ire agere liceat, vim fieri veto.

Celſus li. 39. digeſto. LEX III.

Littora[a], in quæ populus[b] Romanus imperium habet, populi Romani eſſe arbitror[c]: maris aũt cõem vſum oĩbus hoĩbus, vt aëris: iactaſq; in id pilas, eius eſſe qui iecerit: ſed id cõcedendũ nõ eſſe, ſi deterior littoris mariſve vſus quoquo modo futurus ſit[d].

a ¶ Specus.] hoc expone vt. ſ. de riuis. l. j. §. ſpecus.

b ¶ Teneri.] no. non licere facere pontem ſupra viam publicam. & facit. ſ. de ſer. l. fi. & . j. de flu. l. fi. Sed argu. contra. ſ. communia prædio. refectionis. ſed ibi in via priuata dicit. Itẽ facit. j. de itine. actuq; priua. l. iij. §. penul. & de riuis. l. fi. §. fi.

c ¶ Hoc interdictũ perpetuum.] i. ſempiternum ſecundũ vetera iura: vt inſtit. de perpe. ac. in prin. tit. vel dic vſq; ad cẽtum annos: vt. C. de ſacr. ſan. eccle. l. fin. ſed hodie vſq; ad. xxx. an. vt C. de præſcri. xxx. an. ſicut. Sed contra. j. de popu. ac l. fin. vbi dicitur, ꝙ omnis popularis eſt annalis. Sol. hoc ſpeciale fauore publicæ vtilitatis. argu. j. e. l. §. interdictum.

d ¶ Et populare.] ſic ſ. de operis no. nun. l. in ꝓuincia. §. fin. ſecus in ſuperiori interdicto: vt. ſ. eadem. l. §. aduerſus.

e ¶ Quanti actoris.] facit. j. quod vi, aut clam, ſemper §. in hoc interdicto. ad deſtructionẽ autẽ eius, quod factũ eſt, agitur ex inferiori interdicto proxi. §. prætor ait &c. & adde quod not. j. ea. l. §. hoc interdictum. aliâs eſt in. l. prox. ſi vicinus.

f ¶ Prætor.] ecce aliud interdictum.

g ¶ Hoc interdicto.] i. iſta parte edicti reſtitutorij. Accurſius.

h ¶ Nominis tenetur.] ſupple tantum. qui ergo facit & factũ habet, tenetur ad deſtruendũ ſuis ſumptibus. qui fecit, & factũ non habet: tenetur ad impenſam. qui habet, & non fecit, ad patiẽtiam: vt hĩc, & . j. §. reſtituas. & . j. de flu. l. j. §. fin. & arg. j. quod vi, aut clàm. l. cõpetit. §. in ſumma. & . ſ. de aqua plu. arcen. l. is cum quo. & ſecũdum hoc expone hunc. §.

i ¶ Poteſt reſtituere.] ad hoc tamen nõ tenetur, ſed ad patientiam, vt dixi.

k ¶ Non teneri.] etiã ad impenſam.

l ¶ Competere.] Etiã ad deſtruendũ: non tantum ad impenſam: cùm non ſit alius, qui deſtruat. aliâs ſecus: vt j. §. reſtituas. & facit. ſ. de his qui deie. vel ef. ſi vero. §. poſitum. Accurſius.

m ¶ Reſtituat.] ſ. de aqua plu. arcen. l. is cum quo.

n ¶ Acturum.] ſi prohiberes eum arborem tollere, & ſic viam reficere: vt. j. de via pub. l. j. in prin. ſed & hoc vtili: vt. ſ. proxi. §. Accur.

o ¶ Idem Labeo.] aliâs incipit lex, ſi vicinus. Accurſius.

p ¶ Vtile.] facit. ſ. de inoffi. teſt. poſthumus. §. ſi quis ex his. & de vſufru. ſi abſente. & . j. quod vi, aut clàm. l. j. §. fi.

q ¶ Interdicto.] directo. Accurſius.

r ¶ Conueniri.] aliâs contineri.

s ¶ Parem.] ſic. j. de reg. iur. l. qui dolo. & . l. parẽ. & . ſ. de rei vẽdi. ſin autem. §. ſed & his. & . ſ. de damno infec. prætor. §. planè.

t ¶ Si ipſe.] aliâs ſi ipſe, cum quo quis inter &c. aliâs ſi ipſe, ꝙ quis inter &c.

v ¶ Debere.] ſic ſeruatur in actione aquæ plu. ar. vt. ſ. de aqua plu. ar. emptor. & . l. poſt venditionem. & . l. is cum quo. & in ope. no. nun. vt. ſ. de ope. no. nun. l. pe. & fi. & quod vi, aut clam: vt. j. quod vi, aut clam. l. competit. §. in ſumma. & facit. ſ. e. l. prout non eſt ibi. l. ſi vicinus. §. hoc interdicto. & de ali. iud. l. iij. §. j.

x ¶ Temporarium.] contra. j. de popu. ac. l. fi. ſed hoc ſpeciale eſt: vel hoc cùm popularis non eſt ex maleficio, ſed opere facto.

y ¶ Actoris.] Quid ſi nihil, vel parũ intereſt: quia de alia cõtracta eſt: eſt enim populare. cũ ex eadẽ cauſſa eſt, qua ſuperius: vt ſ. e. § hoc edictũ. Item an alius aget? & eadẽ poſſunt quæri. ſ. §. hoc interdictũ. Ad hoc rñ. ꝙ poſsit intelligi hic & ille. §. quando pro ſuo iure agit, nõ populari: vt arg. j. de popu. actio. l. j. vnde alius aget pro ſuo iure, & populari: & etiã ipſemet pro ſuo iure populari: vt infrà de li. homi. exhi. l. iij. § . penulti. nec dicimus agere ex eadem cã: vt . j. de popu. acti. l. iij. Vel dic ratione præteriti intereſſe hoc intelligitur: nihilominus ergo præcipitur deſtrui, vel non fieri opus, argumen. infrà vti poſſidetis, ſi duo. §. fin. & ſecundum hoc non eſt populare: prout ex cauſſa ſui fit condemnatio. Vel dic tertiò inſpici intereſſe totius populi. nam ei cõpetit, vt toti populo. an autem per teſtes probetur intereſſe, dic vt infrà quod vi, aut clam. l. ſemper. §. in hoc interdicto.

z ¶ Prætor ait.] Ecce quartum interdictũ: vt in rubrica. & facit infrà vt in flumi. publi. l. j. §. j.

Littora.] CASVS. Littora, quę tenet populus Romanus: eius ſunt. Secundò dicit communis eſt vſus maris, ſicut aëris: pilas autem quas iactat quis in mare, ſuæ adhuc durant: ſed deijcere non poterit, ſi impeditur per hoc vſus maris. Item in littore maris poteſt quilibet ędificare, niſi vſus publicus ex hoc impediatur. Item ſi per publicum locum eſt riuus, & is nocere mihi poteſt: agam vt mihi caueatur de damno, ſi quod continget. Poſteà dicit: qui hoc interdictum ne quid in loco publico fiat, intentare vult: poteſt hoc facere, etiam per procuratorem. Vltimò dicit: qui in loco publico ædificat nullo prohibente: non tenetur deſtruere per hoc interdictum: tamen quia facit contra edictum, illud debet deſtrui iudicis officio: ne aliâs illuſoria ſint edicta: quod eſſe non debet. & hoc dicit hæc lex cum ſequentibus vſque ad finem titu. Franciſcus Accurſius.

a ¶ Littora.] maris ſcilicet. Accurſius.

b ¶ Populus.] ſunt enim quædam, quæ à ſarracenis poſsidentur.

c ¶ Arbitror.] Quò ad iuriſdictionem. ſic & . C. de quadrien. præſcri. l. j. §. j.

d ¶ Facturus ſit.] facit. ſ. de acqui. re. do. l. quod in littore. & . l. quãuis. & de rerũ diui. l. in tantum. ſed videtur etiã, ſi fiat deterius, ꝙ liceat: vt

ceat:vt.ſ.de ope.no.nuncia.l.j.§.nunciatio.in fi.

a In littore.]Impediretur.tunc enim vel à magiſtratu eſt prohibendum,vel vtili interdicto agendum.& hîc eſt contra.ſ.de ope.noui.nun.l.j.§.nunciatio.Solu.vt ibi.

b Si per publicũ.]Nocebit.i.nocere poteſt: vt.ſ.de ſtatuli.l.Labeo.aliquando nõ cautione ſed actione eſſet opus.Azo.

c Denoxa.]ab vniuerſitate,ſi publicè ducaẽ:alioquin à priuato.ſed aliâs eſt non ſ.vt nõ domino i.etiã non domino,cuius tamen intereſt,vt vſufructuario,creditori,bonæ fidei poſſeſſori caueaẽ.dico ita,vt res per iudicẽ apud quem actio proponitur,diſponatur ita ne damnum poſsit pati.non autẽ dico,q cautio dãni infecti petatur per actionẽ.ſed ſi cautionem petere vellet,bene poſſet per offic.iudi.vt.ſ.de ſer.vrba.pdio.ſi fiſtulæ.&.ſ.de dã.infec.fluminũ.in princ.Sed q actio erit dño vel nõ dño ex le.xij.tabu?Rñ.in factũ vel condictio.ex lege,quæ ex antiqua lege datur,vbi nõ eſt alia actio:vt.ſ.de cõdic.ex lege.l.j.& hoc ſi nõ habes noxa.ſi autẽ habes noxa.ſ.p noxa futura.Vel dic.i.damnum datũ reſarciatur.Sed qua actione? Rñ.ante.l.Aquil.inuenta erat illa,quæ pro alijs dãmnis:vt.ſ.ad.l.Aquil.l.j.hodie vtilis Aqui.vel in factũ ſubſidiaria Aquil.quę datur pro damno dato.

al.Iu.li.48.dige.

Cautio dã. ni infecti an petat p actionẽ:an verò per officium iudi[illegible]

d Si qui.]Facultas eſt.pro dãno priuato:vt.ſ.de procura.l.licet.&.l.non cogendum.§.qui ita.

e Sicut is.]aliâs licet is &c.& infrà habent ita tantum &c.

f Deformetur.]item alia ratione:vt.ſ.e.l.ij.§.ſi quis nemine.& facit ad hanc rationem.C.de priua.ædifi.l.ij.&.ſ.ad exhibẽ.l.gemma.

g Aduerſus edictum.]i.ptore prohibẽte:vt.j.de re.iur.qui vetante.alij dicunt,cùm non eſt perfectum ædificium,tollat: aliâs nõ.

h Tollere.]non per interdictum,ſed iudicis officio: vt.d.§.ſiquis nemine.

i Eluſorium.]quod eſſe non debet:vt &.ſ.de iudi.ſi prætor.

Scæuola li.1.rñdit. LEX IIII.

In littore iure gentium ædificare licere: niſi vſus publicus impediretur[a].

Paulus li.16.ad Sabi. LEX V.

Si per publicum locum riuus aquæductus priuato nocebit[b]: erit actio priuato ex lege xij.tabularũ,vt de noxa[c] domino caueatur.

*Vlpianus. LEX VI.

Et qui interdicto hoc experitur, ne quid in loco publico fiat,quò damnum priuato detur: quamuis de loco publico interdicat,nihilominus procuratoris dãdi facultas eſt[d].

Idem li.48.digeſt. LEX VII.

Sicut is[e],qui nullo prohibẽte in loco priuato ædificauerit, cogẽdus non eſt demoliri,ne vrbs deformetur[f] ruinis:ita qui aduerſus edictum[g] prætoris ædificauerit,tollere[h] ædificium debet:alioquin inane,& eluſorium[i] prætoris imperium erit.

TITVLVS IX.

De loco publico fruendo.

Vlpianus li.68.ad edict. LEX I.

Prætor ait, Quò minus loco publico quẽ is,cui locandi[k] jus fuerit,fruẽdũ alicui locauit,ei qui cõduxerit[l],ſociòve[m] eius ex lege locationis frui liceat:vim fieri veto. ¶ Interdictũ hoc publicæ vtilitatis cauſſa pponi palã eſt. Tuetur enim vectigalia publica, dum prohibetur quis vim facere ei,qui ad fruendum conduxerit. ¶ Sed ſi ſimul veniant ad interdictũ mouendum,ipſe qui conduxerit, & ſocius eius:magis eſt,vt ipſe conductor præferatur[n]. ¶ Ait prætor,Quò minus ex lege locationis frui liceat. Meritò ait ex lege locationis. Vltra legem enim[o] vel contra legem[p] non debet audiri, qui frui deſyderat.

Paulus li.5.Sententia. LEX II.

Concedi[q] ſolet vt imagines & ſtatuæ, quæ ornamento reipublicæ ſint futuræ, in publicum ponantur.

TITVLVS X.

De via publica & itinere publico reficiendo.

Vlpianus li.68.ad edict. LEX I.

Prætor ait, Quò minus illi viã publicam itérve publicum aperire, reficere liceat:dũ ne ea via idve iter deterius fiat, vim fieri veto. ¶ Viam aperire eſt ad veterem altitudinem latitudinemq; reſtituere. Sed & purgare, refectionis portio eſt[r]. Purgare autem propriè dicitur ad libramentum[s] proprium redigere,ſublato eo, quod ſupereſt.Reficit enim, & qui aperit,& qui purgat: & omnes oĩno qui in priſtinum ſtatũ reducunt[t]. ¶ Siquis in ſpecie[v] refectionis deteriorẽ viã facit:impunè vim patietur[x].propter quod neq; altio-

¶ DE LOCO PVBLICO FRVENDO.

Prætor ait.] CASVS. Aliqs cõduxit pro ſe,& p ſocio campũ Rheni,vel molendinũ cõis.prohibet Prætor vim fieri cõductori,& eius ſocio,quò minùs vtanẽ & fruãtur re cõducta ſecundũ legẽ,ſiue pactũ appoſitum in locatione.Secũdò dicit,hoc interdictũ ob publicã vtilitatẽ factũ eſt.Nam per hoc interdictum tuentur publica vectigalia,dum prohibeẽ vim fieri vtẽti re cõducta ex forma locat.Tertiò dicit,vis fiebat conductori,& eius ſocio,quò minùs fruanẽ re cõducta.vterq; vult agere hoc interdicto.præfereẽ cõductor ſocio ſuo.poſteà exponit Vlpianus verba illa.ſ.ex lege locaẽ.& bene dixit prætor,q prohibet vim fieri fruẽti re cõducta ex lege locati.nam ſi vltra legem vel contra legem frueretur,vel frui vellet:non audiretur:& exponẽ hæc verba vt in glo.Fran.

k Locandi.]vt publicanus,vel qui talibus præeſt:vt.ſ.tit.j.l.ij.§.ſiquis nemine.Accur.

l Conduxerit.]Fortè etiã ad modicũ tempus.licet enim non habeat rei ven.poteſt tamẽ agere ad retinendũ ſuã naturalẽ poſſ.vt.j.de ſuperfi.l.j.§.quod ait.aliâs nullũ eſſet ſpeciale hîc:quia & cõducens à priuato ad nõ modicũ tẽpus,haberet except.& ac.& interdictum ne vis fiat ei,ſecundum Azo.Vel dic huic ad modicũ tẽpus cõducẽti dari in rem vtilẽ,vt priuato ad magnũ.& facit.j.vti poſsi.ſi duo.§.cùm inquilinus.Itẽ aliter hîc publicũ quã.ſ.tit.j.l.ij.§.publici.accipitur:cùm ibi pro eo quod eſt in vſu publico accipiatur: hîc non:ſed pro quolibet loco fiſci,Cæſaris,ciuitatis,municipij:vt j.vt in flu.pu.na.li.§.eſt ergo,ſed quandoq; cõcurrũt:vt.d.§.ſiquis nemine.

m Sociòve.]hic eſt caſus vbi ex alterius cõtractu agit ſocius.aliâs non,niſi ceſſa actione:vt.ſ.pro ſocio.l.iij.in princ.ſic &.ſ.ſi ſer.vẽdi.l.loci.§.ſi fundus.ſed Ioan.non ex cõtractu ſocij,ſed propter contractũ dixit dari vtile:ſed conductori directum: & eſt etiã aliud ſpeciale,vt ad hæredem tranſeat: vt.ſ.pro ſocio.l.adeò.& facit.j.de iniu.l.iniuriarum.§.conductori.Azo.

n Præferatur.]qa directa præfertur vtili:vt ſ.de publi.l.pen.ſed quandoq; ecõtrà: vt dixi.ſ.de procura.in cauſſæ.§.fi.

o Vltra legem enim.]i.vltra ſtatutũ tempus.

p Legem.]i.pacta,vel ſi non ſoluit penſionem.nec enim fides eſt ſeruãda ei, qui non ſeruat[a]:vt &.j.de reg.iur.l.cùm par.§.illi.

a Tu dic cõtra per tex.in.c.tertio.& quod no.Panor.ibi.col.ij.ver.venio ad ſecũdã partẽ.extrà de iureiur.quod eſt verũ ſecũdũ præal leg.Panor.& Feli.vbi ſ.qñ pmiſſiones non ſunt adinuicẽ reſpectiuę:ſed tendunt ad diuerſum factum:& ita ſolũas contraria p gl.alle.& tex.in reg.frangẽti fidẽ.de re.iu.li.vj.

Concedi.] CASVS. Cõceſsit princeps, quòd quis poſsit ponere ſtatuã in honorem ciuitatis Boñ.ſi amodò volens ponere prohibeatur, habet hoc interdictũ. Franciſcus.

q Concedi.]Quid ad ti?Reſpõ.vt ſi poſteà prohibeatur, habeat hoc interdictum.& facit infrà de except.Paulus.& ſuprà de acqui.re.do.ſtatuas.& de priuile.credi.l.Aufidius.

¶ DE VIA PVBLICA REFICIENDA.* ¶ *Titulus iſte non ad aliud pertinet, niſi quia qui uiam publicæ reficiebat, uidebatur aliquid facere: ſed hoc facere non eſt prohibitum. Dic ergo de uia publica qualiter reficiatur, & amittatur. Præterea hic de urbana & ruſtica ſed ſuprà tit.ij.tantũ de ruſtica: ut.j.l.ij.§.hoc interdictum. & ſic non ſuperfluit hic titulus.*

* *Vide in hũc titulũ de uia publica Ant. Augu lib. 1.emendatio.cap.1.*

Prætor ait.] CASVS. Prætor prohibet vim fieri volenti reficere viam publicam,vel eam aperire:& ſiquis eum impediat,tenetur impediens hoc interdicto. Poſteà exponit Vlpianus verbum aperire. Item qui purgat,dicitur reficere.quid autem ſit purgare,exponit.Tandem dicit:aliquis dicens ſe velle reficere viam,reficiendo eam, deſtruebat eandem.dicitur,quòd poteſt prohiberi abſque pœna. Poſteà dicit: hoc interdictum eſt perpetuum,& omnibus & in omnes datur. Item in eo venit intereſſe agentis.Poſteà dicit:ſi populus Romanus non vtatur via publica longo tempore, non propter hoc amittit eam. Franciſcus.

r Portio eſt.]i.ſpecies.ſic ponitur.ſ.de condictio.ob cauſſam.l.ſi.Azo.

s Ad libramentum.]id eſt ad modum.Ot.vel id eſt ad pulchritudinem.

t Reducunt.]i.reficiunt.

v Siquis in ſpecie.]id eſt velamine.

x Patietur.]ab aliquo etiam ſua authoritate.

a ¶ Neque longiorem.] per circuitus, vel anfractus. & facit. C. de sacrosan. eccle. qui sub prætextu.
b ¶ Interdicit.] i. interdictum proponit. Azo.
c ¶ Glaream.] i. sabulum cum paruis lapillis. Accur.
d ¶ De strata.] i. de via facta lapide manu strato: ad quod est. s. de aqua plu. arcē. si pri⁹. §. j. sed videtur hoc facere licere: vt. s. de dā. infe. l. fluminū. in prin 10 ci. quæ est cōtra. Sol. ibi ad publicā vtilitatem: vt ibi notatur.
e ¶ Actoris interest.] hoc expone vt. s. ti. ij. l. ij. §. pe.
f Viam non potest.] nec ergo ad sanc. Iac. aliâs multis ire non liceret: & 20 est speciale[a] cōtra regulam. C. de præscrip. xxx. an. oēs. vel est ideo quia videtur excipere, si alius impediat: qđ ius excipiēdi non tollitur tēpore: vt j. de excep. do. l. purè. §. fi. & hoc est etiā si cē tum an. non iuit, fauo 30 re publicę vtilitatis.

a Imò non est speciale secūdū Barbic.

* Tota hæc lex græcè scripta fuerat, vel Accursio teste & eā reperies in fine libri græcis literis, & alia expositione: ideo elige.

Aediles.] CASVS. Hæc lex notabilis est, & tradit circa quæ debēt curā habere ędiles curules. debēt enim procurare, vt vię in Burgis positæ, itē si intra ciuitatem sint positæ, ade- 40 quētur: & effluxiones nō noceant domibus: & pontē fieri faciant supra vias, vt erit necesse. Itē studeāt vt domus iuxta viam positæ nō ruant: & ꝙ dñi eas domus ruētes reficiant: & si dñi nolunt emendare, mul- 50 tent eos. Itē curent ædiles vt nullus fodiat vias, vel subruat, vel faciat aliquod opus in vijs. & si aliqs homo cōtra faciat: si sit seru⁹: qui inueniet eum in hoc opere, verberet eū. si autē sit liber, ducatur ad ædi- 60 les, & punietur ab eis. Itē cogētur destruere, qui fecerūt. Itē quilibet homo debet construere viā ante faciē domus suæ: item aquæductus. & intelligas de dñis domorū, nō de conductoribus. Si autē dñs domus non reficiat viam, & cōductor reficiat: detrahit tātū de mercede. Itē curēt ædiles vt ante stationes nihil ponat: nisi fullo ante stationē, quā conduxit poneret vestiméta vt siccētur. Itē qui facit rotas in statione, poterit eas ante stationē ponere. Idem intelligas de magistro garsone magistro foranorū, nostro hospite. Debētautē prædicti ita ponere, vt non impediat vehiculū ire. Itē debēt ædiles curare, vt rixæ non 70 fiāt in vijs, neq; turpia deijciantur in vijs neq; morticina, vt canes mortui: neq; coria. secus fit in quadragesima in nostra ciuitate. nā qui habēt falcones, vel similes aues occidūt canes, vt carnē dēt comedere auibus, & proijciunt corium in vijs: & hoc sæpe ego Franc. vidi in biriota laudabili venatore nostro charissimo vicino. Franc.

¶ Aediles.] no. bonam legem græcam. Accursius.
g ¶ Secundum ciuitates.] vt per burgos. idem si in ipsa ciuitate.
h ¶ Non labilia.] id est non ruant.
i ¶ Illabilia.] id est non ruinosa.
k ¶ Si autem.] i. contra factum fuerit.
80 l ¶ Trochos.] i. rotas, quibus vehūtur ligna. & idē in similibus.
Si in agrum.] CASVS. Si in agrū vicini viā publicā deieci teneor act. in factū ad interesse vicino. & da exēplū, cū via iret iuxta fundū tuū: & fortè habebat hæc via aliquos angulos. idēsi nō haberet cauam fundi tui ripam, vt inde homines irent. Item qui viā publicam exarauerit: tenetur ad munitionem viæ. Franciscus.
m ¶ Viæ reiectæ.] i. propter viam reiectā actio in factū Io. vel vtilis aql. vel vt dicūt quidā, nomē est actionis actio viæ reiectæ. Acc.

rem, neq; longiorem[a], neq; latiorem, neq; humiliorem viam sub nomine refectionis is, qui interdicit[b], potest facere: vel in viam terrenam glaream[c] inijcere: aut sternere viam lapide, quæ terrena sit: vel econtrario de strata[d] terrenā facere. ¶ Interdictum hoc perpetuò dabitur, & omnibus & in omnes: & habet condemnationem in id, quod actoris interest[e].

Iabolenus li. 10. ex Cassio. LEX II.

Viam publicam populus non vtendo amittere non pōt[f].

Ex ædilium curulium singulari libro Papiniani. LEX III.

Aediles * curules studeant & quæ secundū ciuitates[g] sunt viæ vt vtiq; adæquentur: & effluxiones non noceāt domibus: & pontem faciant vbicūq; oportet. Studeant autem vt proprij parietes, & aliorum aliquid, quæ circa domos quæ ad viam publicam ducūt, non labilia[h] sint: quatenus vt oportet emundent domini domorum & construant. Si autem non emundauerint, neq; construxerint: multent eos, quoad illabilia[i] faciant. Curent autem, vt nullus effodiat vias, neq; subruat: neq; construat in vijs aliquid. Si autem[k] seruus quidem fuerit, ab obuiante fustigetur: si liber, demonstretur ædilibus: ędiles autē damnificent secūdum legem: & quod factum est, dissoluant. Construat antē vias publicas vnusquisq; secundum propriam domum: & aquæductus purget, qui sub diuo sunt, id est cœlo libero: & construat ita, vt non prohibeatur vehiculum transire. ¶ Quicūq; autem mercede habitant: si non construat dominus, ipsi construentes computent dispendium in mercede. Studeant autem, vt ante ergasteria * nihil proiectum sit, vel propositum: præterquàm si fullo vestiméta siccet: aut tecton * trochos[l] exterius ponat. Ponant autem & hi, vt non prohibeāt vehiculum ire. Non permittant autē rixari in vijs: neq; stercora proijcere: neq; morticina, neq; coria iacere. Translatum Pisis.

Paulus li. Sententia. LEX IIII.

Si in agrum vicini viam publicam quis reiecerit: in tantum in eum viæ reiectæ[m] actio dabitur, quanti eius interest cuius fundo iniuria[n] irrogata est. ¶ Qui viam publicam exarauerit: ad munitionem eius solus cōpellitur[o].

TITVLVS XI.

De fluminibus: & ne quid in flumine publico ripáve eius fiat, quo peius nauigetur.

Vlpianus li. 68. ad edic. LEX I.

Ait prætor, Ne quid in flumine publico ripáve eius facias, [...]

* ergasteriū græcè, officina dicitur latinè.
* vide in hūc locū Alcia. lib. præter. ij. hoc ipso tit. Est autē græcis tecton, faber, præterea tim ligna rius.

n ¶ Iniuria.] i. damnū. hoc tamen fallit in casu: quod dic vt. s. quē admo. serui amit. l. si locus. §. si.
o ¶ Compellitur.] Qui si non est soluendo, vicini coguntur: vt. s. e. ædiles. §. construant. & nequid in loco publico si. l. ij. §. viarum. Accursius Florentinus.

¶ DE FLVMINIBVS: ET NE QVID IN FLVMINE &c.
¶ Et pro, id est ne quid 10 &c. uel de flumine non nauigabili: & ne quid in flumine &c. scilicet nauigabili &c.

Ait prætor.] CASVS. Pro hibet ne qd fiat, vel immittatur in 20 flumine publico, vel in eius ripa, quo statio id est locus, vbi naues appodiatæ securè stant, vel iter nauigij deterius fiat. Secundò dicit: flumē discernit à riuo, vel magnitudine, vt qa flumē est magnū: vel opiniōe rusti 30 corū ibi iuxta morātiū. Tertiò dicit: flumen aliud perenne: aliud torrēs. perēne est qđ semp currit: & tor rens qđ in hyeme currit: & licet perēne aliqua æstate siccet, non definit ꝑ hoc esse perēne. Quartò dicit: flu 40 mē aliud publicū, aliud priuatū. publicū est, qđ perenne est, vt rhen⁹: & flumē dicis: & ad hæc publica habet locū hoc interdictum: non ad priuata. Posteà exponit quid sit ripa: & certè ripa est, quæ tenet flumen 50 secūdū naturalē cursum fluminis. si enim aliquo tēpore superexcrescat aqua, & vadat vltra ripas cōsuetas: nō efficit, qđ occupat nūc ripa. itē si decrescat flumē, nō minuit. si aūt flumē cœpit pl⁹ de terra occupare, vt 60 qa creuit alio flumine adiuncto: bene hoc casu crescet ripa. ¶ Si insula.] Insula in flumine publico nata est: in ea aliquis facit opus. dicitur, quòd videtur nō in publico facere: & sic cessat hoc interdictum. nam hæc insula non est publica, sed illorum qui habent ibi iuxta agros: nisi isti agri sint limitati, id est limitibus assignati: quia tunc eis non accrescit insula: sed occupantis fiet. & quod dixi in insula: idem est, & si flumen alueum dereliquit: & per aliū locū cœpit currere. nam alueū antiquū desinit esse publicū: & fit illorū, qui habent prædia ibi iuxta. vnde si fiat opus aliquod in tali alueo: cessat hoc interdictum. Idem est, & 70 si flumen dereliquit alueum nouum quod fecerat. nam hoc nō reuertetur ad antiquos dominos: sed fiet eorum, qui habent prædia ibi iuxta. ¶ Si fossa.] Fossa quædam est manu facta, per quā currere incipit flumen. publica ex hoc fit: & si aliquid amodò in ea fiat, habet locum hoc interdictum: secus si flumen inundauit agrum meum, non alueum ibi faciendo. nam non fit publicus ager meus. & si quid operis fiat in agro meo prædicto, non habet locum hoc interdictum. idem est, si flumen vadat circunquaq; agrum meum. nam meus ager remanet: nec hoc interdictum habet locum, si quid operis fiat in eo. idem & si fiat in flumine priuato. ¶ In publico flumine.] Nunc 80 exponit hoc verbum in flumine: & dicit: quod fit in aqua fluminis, dicitur fieri in flumine. si autem fit in ripa aliquod opus, non dicitur fieri in flumine. Posteà dicit: non vetatur omne opus fieri in flumine publico, vel eius ripa: sed illud tantum opus quo facto deterior fit statio, vbi naues appodiantur, vel nauigatio fiat deterior: & sic apparet, quòd in flumine nauigabili habet locum hoc interdictum. at in flumine non nauigabili non videtur habere locum: sed æquius est, vt dicamus, si opus fiat in flumine non nauigabili,

nauigabili, ita q aqua siccetur, vel aquæ cursus impeditur: vtile hoc interdictum dari, vt liceat hoc opus tolli. Postea exponit verbũ statio positum in edicto. Posteà exponit verba vltimi edicti: hæc scilicet: iter nauigij deterius fiat. nam intelligo, siue ipsum nauigiũ fiat deterius per hoc opus, siue nauis, siue iter iuxta aquã fiat deterius, quod iter iuxta aquã caussa nauigij erat. & vt breuiter dicã, qualitercunq; nauigatio 10 incommodior fit per hoc opus: habet locũ hoc interdictũ. ¶ Labeo scribit.] Si fecisti opus in ripa per quod impeditur vsus nauigandi: licet caussa ripæ tuendæ feceris, nõ propter hoc te defendes: sed hæc est iusta 20 exceptio faciendi opus: quasi dicat se fecisse lege concedente, vt conceditur. j. l. pro xi. Secundò dicit, hoc interdictũ habet locum, & in opere quod fit in mari per quod portus, siue statio, siue nauigium impedia 30 tur. Tertiò dicit, hoc interdictum vtile datur, & quãdo opus fiebat in flumine publico non nauigabili. ¶ Deinde ait prætor.] Nunc ponit aliud edictum, cuius sensus est: si facis opus in flumine publico, vel eius ri 40 pa, siue immissum ab alio habeas, per qđ statio, siue iter nauigij deterior fiat: ait prætor vt illud opus restituas. Secundò dicit, primum edictũ est prohibitorium: secundũ restitutoriũ: & ad idẽ spectant, scilicet ad cõ 50 moditatẽ nauigãdi. Tertiò dicit, qui possidet opus, per quod impeditur nauigium: licet illud opus non fecerit, tenetur hoc interdicto, scilicet vt restituat, siue destruat opus illud. Franciscus Accursius.

60 a ¶ Statio.] vbi naues tute stant: vt. j. e. l. §. stationem. Accur.

b ¶ Nauigii.] aliâs nauigio, id est propter nauigium.

c ¶ Sit fiat.] sit in præsenti, fiat in futuro[a] vt. s. ne quid in loco publico. l. ij. §. deinde 70 ait prætor.

[a] No. q ex eo q verbũ fiat, denotat futurum tẽpus adde glos. cõcor. & ampliori modo lo. quére in. c. j. §. ipsas actiones. de re. ser. in pra. sanc. in verbo fiãt.

d ¶ Flumen à riuo.] Hic riui nomine aqua fluens accipitur. Accursius Florentinus legum doctor.

e ¶ Existimatione.] id est opinione. sic & s. de fun. instru. l. cùm de lanionis. §. asinam.

80 f ¶ Semper.] i. sine fine. sic &. C. de diuer. re. l. ij.

g ¶ Aliqua.] i. aliquibus temporibus: ita q plerũq;. sic. j. e §. ripa. & instit. ad. l. aquil. §. is autem.

vel immittas quo statio[a] iterve nauigij[b] deterius sit fiat[c]. ¶ Flumen à riuo[d] magnitudine discernendũ est, aut existimatione[e] circuncolentiũ. ¶ Item fluminum quædam sunt perennia, quædam torrentia. Perenne est, quod semper[f] fluit. Torrens est, quod tantum hyeme fluit. Si tamẽ aliqua[g] æstate exaruerit, quod alioquin perenne fluebat: non ideo minùs[h] perenne est. ¶ Fluminum quædam publica sunt: quædam non. Publicum flumen[i] esse Cassius definit, quod perẽne[k] sit. hæc sententia Cassij (quam & Celsus probat) videtur esse probabilis. ¶ Hoc interdictũ ad flumina publica pertinet. Si autẽ flumen priuatum sit, cessabit interdictum. Nihil enim differt à cæteris locis priuatis flumen priuatum. ¶ Ripa autem eius ita rectè definitur: id[l] quod flumen continet, naturalem[m] rigorem cursus sui tenens. Cæterùm, si quando vel imbribus, vel mari, vel qua alia ratione ad tempus excreuerit: ripas nõ mutat. Nemo deniq; dixerit, Nilum qui incremento suo Ægyptũ operit, ripas suas mutare, vel ampliare. Nam cùm ad perpetuã sui mensuram redierit[n], ripæ alueí eius muniendæ sunt. Si tamen flumen naturaliter creuit, vt perpetuum incrementum nactum sit, vel alio flumine admisto, vel qua alia ratione: dicendum est proculdubiò ripas quoq; ipsum mutasse: queadmodum si alueo mutato, alia cœpit[o] currere. ¶ Si insula in publico flumine nata fuerit: inq; ea aliquid fiat: non videtur in publico fieri. Illa enim insula, aut occupantis est, si limitati[p] agri fuerunt: aut eius, cuius ripam contingit: aut si in medio alueo nata est, eorum est, qui prope vtrasq; ripas prædia possident[q]. ¶ Simili modo, & si flumen alueum suum reliquerit, & alia currere cœperit: quicquid in veteri alueo factũ est, ad hoc interdictum non pertinet. Non enim in flumine publico factum erit, quod est vtriusq; vicini: aut si limitatus est ager, occupantis alueus fiet. certè desinit esse publicus. Ille etiam alueus, quem sibi flumen fecit[r]: & si priuatus antè fuit, incipit tamen esse publicus: quia impossibile est, vt alueus fluminis publici non sit publicus. ¶ Si fossa manu facta sit, per quam fluit flumen publicũ[s], nihilominus publica fit: & ideo si quid ibi fiat, in flumine publico factum videtur: aliter atq; si flumen aliquam terram inũdauerit, non alueum sibi fecerit. tũc enim non fit publicum, quod aqua coopertum est. ¶ Item si amnis[t] aliquid circumeat: sciendum est manere eius cuius fuerat. Quod igitur illic factum est, nõ est factum in publico flumine. Nec pertinet ad hoc interdictum, si quid in priuato factum sit: nec quidem si in priuato flumine fiat. Nã quod fit in priuato flumine: perinde est, ac si in alio loco priuato fiat. ¶ In flumine publico factum accipere debemus, quicquid in aqua factũ est. Nam si quid extra factum sit: non est in flumine publico factũ. & quod in ripa fit, non videtur in flumine publico factum. ¶ Nõ autem omne quod in flumine publico ripáve fit, coercet prætor: sed si quid fiat quo deterior statio & nauigatio fiat. Ergo hoc interdictum ad ea tantùm flumina pertinet, quæ sunt nauigabilia: ad cætera non pertinet. Sed Labeo scribit non esse iniquum, & si quid in eo flumine quod nauigabile non sit, fiat, vt exarescat, vel aquæ cursus impediatur: vtile[v] interdictum competere, ne vis ei fiat, quò minus id opus quod in alueo fluminis ripáve eius ita factum sit: vt iter cursúsve fluminis deterior sit fiat, tollere, demoliri, purgare, restituere viri boni arbitratu possit. ¶ Stationem[x] dicimus à stando. Is igitur locus demonstratur[y], vbicunque naues tute stare possunt. ¶ Ait prætor, Iterve nauigij deterius sit fiat. Hoc pro nauigatione positum est. Imò nauigium solemus dicere, etiam ipsam nauem[z]. Iter ergo nauigij potest, & sic accipi: Iter nauis deterius fiat. ¶ Nauigij appellatione etiam rates continentur: quia plerunq; & ratium vsus necessarius est. ¶ Si pedestre[a] iter impediatur, nõ ideo minus iter nauigij

h ¶ Non ideo minus.] idem ergo per contrarium est in torrente.

i ¶ Publicum flumen.] scilicet id demum. alia enim sunt priuata: vt rapo & mellum zellum. Azo. sed via publica dicitur, cuius solum est publicum: vt. s. ne quid in loco publico. l. ij. §. viam.

k ¶ Perenne.] i. perpetuum: & si non omni tempore fluat.

l ¶ Id.] scilicet est ripa quod continet &c. sic flumen est accusatiuus. ripa dico tenẽs sci 10 licet vltro citroq;.

m ¶ Naturalem.] i. cõsuetũ cursum sui. i. fluminis. cæterũ &c. vel dic flumẽ, dico cõtinẽs &c. & hoc subijcit cæterũ &c. & facit j. e. l. pe. &. j. de verb. sig. littus. & instit. de re. di. §. est autẽ. &. s. 20 ea. l. §. itẽ fluminũ. & s. de acqui. re. dom. l. adeo. §. insula. in fin. & C. de allu. & palu. l. ij.

n ¶ Redierit.] id est naturalem quam & solet tenere.

o ¶ Cœpit.] Facit. s. de acquiren. re. do. ergo. §. alluuio. Accur.

30 p ¶ Si limitati.] i. certis finibus determinati, vt nulla occasione dominium eorum possit augeri. & quod hic de insula dicitur, idem est de iure alluuionis: vt. s. de acquire do. l. in agris. aliâs est in litera militares 40 agri, id est militibus assignati. Accursius.

q ¶ Possident.] ad hoc. s. de acquiren. re. do. adeo. §. insula. &. l. inter eos.

r ¶ Fecit.] hoc est vetus.

s ¶ Publicum.] totũ. Idem si pars ad naui 50 giũ ex rheno, vel aqua, quæ ex sauiana trahitur ad ciuitatẽ: nisi dicas, quia non est perenne omne priuatum: vt. s. §. fluminũ.

t ¶ Si amnis.] facit in sti. de re. di. §. insula.

v ¶ Vtile.] Si ex eo nõ nauigabili, aliud naui 60 gabile fiat: vt. j. §. si in mari. &. §. sequen. & l. quo minus. secundũ H. vel Azo. etiã si non fiat illud nauigabile: vt quia caput ad mare tenet. An autem per rhenum fiat aliud nauigabile, vt Padus: quod videtur: quia si 70 rhenus & alia ibi nõ immittant scilicet caput, redditur non ita aptum ad nauigandũ. Accursius.

x ¶ Stationẽ.] ad hoc j. de verb. sign. portus.

y ¶ Locus demonstratur.] s. stationis verbo. Accursius.

80 z ¶ Nauem.] sic accipitur. C. de sacr. san. eccl. l. iubemus nullã. in fi. & sic not. duobus modis dici nauigium.

a ¶ Si pedestre.] qđ ẽ iuxta aquã, quo itur qũq; funib⁹ trahẽdo,

quod dicitur restara vel piarda vulgariter: vel de eo per quod descenditur vel itur ad aquam siue naues.

a ¶ Deterius fit.] Vnde non competit hoc interdictum.
b ¶ Rapidius.] Facit.s̃.de aqua plu.arcen.l.j.§.ij.Azo.
c ¶ Si non.] verba exceptionis quæ non debet dari: rectè interdiceres si non &c. Accur.

deterius fit[a]. ¶ Deterior statio, itemq; iter nauigij deterius fieri videtur, si vsus eius corrũpatur, vel difficilior fiat, aut minor, aut rarior, aut si in totum auferatur. Proinde siue aqua deriuetur, vt exiguior facta minus sit nauigabilis: vel si dilatetur, vt diffusa breuem aquã faciat: vel cõtra si coãgustetur, vt rapidius[b] flumen faciat: vel si quid aliud fiat quod nauigationem incommodam difficilioremve faciat, vel prorsus impediat, interdicto locus erit. ¶ Labeo scribit non esse dandam exceptionem ei qui interdicto conuenitur, Si non[c] ripæ tuendæ caussa id factum sit: sed ita excipiendũ ait, Extra quã[d] si quid ita factum sit, vti lege fieri licuit. ¶ Si in mari aliquid fiat: Labeo ait competere vtile[e] interdictum, Ne quid in mari inve littore fiat quo portus, statio, iterve nauigio deterius fiat. Sed & si in flumine publico non tamen nauigabili fiat idẽ putat[f]. ¶ Deinde ait prætor, Quod in flumine publico ripaúe eius fiat: siue quid in eo flumine ripaúe eius factum immissumúe habeas quo statio iterúe nauigio deterius sit fiat, restituas. ¶ Superius[g] interdictum prohibitorium est: hoc restitutorium, ad eandem caussam pertinens. Iubetur autẽ is qui factum vel immissum habet, restituere quod habet: si modo id quod habet, stationẽ vel nauigiũ deterius faciat. ¶ Hæc verba, Factũ habes, vel immissum habes. ostendunt non solũ eum teneri q fecit vel immisit[h], sed & cũ q factũ vel immissum habet. Deniq; Labeo scribit, si auctor[i] tu⁹ aquã deriuauerit, teneri te hoc interdicto si ea tu vtaris.

¶ Hæc lex tria facit. Primo ponit dictum usq; ib[l], si modo. ibi dictum suum limitat usq; ibi, sed & si. ibi ponit limitationis exemplum usq; in finem. Bar.

d ¶ Extra quam.] Et hæc verba except. rectè agitur si quid factũ sit: extra quã vti. &c. lex aũt permittit quãdoq;: vt.j.l. proxi. vel sic: rectè ageres nisi quia fecit lege permittente vel principe.

e ¶ Vtile.] aliâs vtile, aliâs tale. Sed contra.s̃.de ope.no.nun.l.j.§.nunciatio.versi. ꝙ si quis in mari.

f ¶ Putat.] vt exemplo interdicti de flumi.pu. hic interdicatur, sicut de mari dictum est, mutatis verbis tantum: cùm eadẽ sit sententia secũdum Roge.

g ¶ Superius.] facit s̃. nequid in loco pu. l.ij.§. prætor ait quod in mari.

h ¶ Hæc verba.] Immisit. siue habet nunc, siue non: quod dic vt s̃. ne quid in loco publi.l.ij.§.restituas.

i ¶ Auctor.] id est vẽditor.

Q Vo minus.] CASVS. Ex flumine publi. potest duci aqua nisi imperator aut senatus vetet. & hæc sunt vera quãdo flumen non est nauigabile, vel ex eo non fiat aliud nauigabile. de his enim fluminibus nõ posset duci aqua, cùm hoc lex vetat. Franciscus Accursius.

k ¶ Aqua.] nõ tamen per viã publicã: vt. s̃. de aqua plu.arcẽ. si in publico.§.fi. & facit.s̃. de serui. rustico. prædio.l.impatores. Quid si ducebã aquam ex flumine infra sed alius incipit ducere suprà, ita ꝙ me impedit: an potest? videtur ꝙ sic per.l.istã. Argu. cõtra j.titu.j.l.j.§.sunt autẽ qui. &.s̃. ne quid in loco pub.l. ij.§. merito. & videt̃ verius. Acc.

l ¶ Non permittitur.] à lege, etiã si prĩceps permitteret, nisi diceret non obst.l.ista vel alia: vt.s̃. de aqua plu.arcẽ.l.si autẽ.§.fi. & est arg.insti.de hæ.qua.& dif.§.testamenti. Item ad hoc ꝙ princeps & senatus æquiualeant in concedendo, facit s̃.de aqua plu.arcen.quod principis. & quod no.in.l.fin autem.in fi.

Princeps & senat⁹ equipollent in cõcedendo

F Lumina.] CASVS. Flumina publica quæ fluunt, & ripæ eorum sunt publicæ. ripa autem dicitur quæ continet plenissimum flumen: & ea loca cedunt ripæ quę incipiunt vergere siue declinare versus aquam vsq; ad aquã. nam ripæ & prædicta loca sunt pub. quo ad vsum. Franciscus.

m ¶ Pubice sunt.] quoad vsum, sed flu. etiam quo ad proprietatẽ: vt.s̃.de rerum diui.l.nemo.in fi.&.l.riparum.
n ¶ Continet.] quod & habes.s̃.l.j.§.ripa.
o ¶ Secundum.] id est iuxta.
p ¶ Publica.] aliqua ergo & hoc subijcit, cnm ripæ &c. & dic ripæ

datiuus: & cedant scilicet loca. & dic cedunt, vt sint publica quo ad vsum quod dicit vsq; ad aquam, id est naturalem cursum aquæ[a]: siue vnde naturaliter consueuit fluere. Quid ergo si inter duos montes currit? Et videtur vsq; ad cacumen montis esse publicũ, cùm semper vergit ad aquam, sed dic vergit propter attractionem aquæ: sed in prædicto casu non sic. Sed quid si nil vergit ꝓpter tractionem aquæ, quia saxosus est vsq; ad aquã? Rñ. dicam esse publicum vsq; ad locũ qđ plenissimũ flumen excurrit: vt &.s̃.prox.& arg.j.de verbo. signi. l.littus.

a Add: Bal. in rub. s̃ de rerũ di. col. vj. ver. sed dubitat̃ cũ appendices. & Bart. cepo. in tit. de repa. & in ti. de ser. ru.

Pomponius li.34.ad Sab. L. II.

Q Vo minus publico ex flumine ducatur aqua[k], nihil impedit, nisi Imperator aut senatus vetet: si modo ea aqua in vsu publico non erit. Sed si aut nauigabile est, aut ex eo aliud nauigabile fit: non permittitur[l] id facere.

Paulus li.16.ad Sab. LEX III.

F Lumina publica quæ fluunt, ripæq; eorum, publicę sunt[m]. Ripa ea putatur esse quæ plenissimum flumen continet[n]. ¶ Secũdum[o] ripas fluminum loca nõ omnia publica[p] sunt, cum ripæ cedant ex quo primum à plano vergere incipit vsq; ad aquam.

Scæuola li.5.rñ. LEX IIII.

Q Væsitum est an is qui in vtraq; ripa fluminis publici domum habet, pontem priuati iuris facere posset. Respondi non posse[q].

Q Væsitum est.] CASVS. Habeo prędia ex vtraq; parte fluminis. volo facere pontẽ supra flumen. dicitur ꝙ non possum, & sic est lex cõtra nos: habemus enim pontẽ pulcherrimum supra flumen in nostra villa delectabili nomine Ricardina. sed hæc lex nõ nocet, cũ cõsuetudo nostræ ciuitatis sit in contrarium: supra vias enim publicas videmus cotidie fieri solatia, & super fluminibus pontes. Fran.

q ¶ Non posse.] idem in domibus: quod dic vt.s̃. ne quid in loco publico.l.ij.§.tractatum. Accur.

TITVLVS XII.

Ne quid in flumine publico ripave eius fiat quo aliter aqua fluat quàm priore æstate fluxit.

¶ Diuide titulũ istum in duas principales partes. In prima ponit interdictum prohibitorium. In secunda interdictum restitutorium. secunda ibi, Deinde ait prætor. Item prima subdiuiditur in quinq;. Primo ponit uerba edicti. Secũdo narratiunculam quandam per modum summarij cuiusdam. Tertio exponit edictum. Quarto quæstiones aptat ad primum edictum. Quinto declarat cui & contra quos hoc edictum competit. secũda ibi, Hoc interdicto. tertia ibi, Ait prætor. quarta ibi, Si quis ex riuo. quinta ibi, Hoc interdictum cuius. Secunda pars principalis subdiuiditur in duas. Primo ponit uerba edicti restitutorij. Secundo differentiam ostendit inter hæc duo interdicta. secunda ibi, Hoc interdictum.

¶ NE QVID IN FLVMINE PVBLICO RIPAVE &c.

¶ Differt à superiori tit. quia illud propter nauigij utilitatem, hoc propter agrorum uel aliam quã nauigij prohibet in flumine fieri. Item ille de nauigabili uel quasi dicit, hic de oĩ flumine: ut.j.l.j.circa prin. Itẽ differt ab inferiori: quia hic prohibetur fieri in publico, ibi cõtra uetat fieri uim facienti & utenti. Acc.

Vlpianus li.68.ad edict. LEX I.

A It prætor, In flumine publico inúe ripa eius facere, aut in id flumen ripamúe eius immittere, quò aliter aqua fluat quã priore

A It prætor.] Casus. Primo ponitur edictum cuius sensus est: ne quid fiat in flumine publico vel eius ripa per qđ aqua aliter fluat quã priore ęstate cõsueuit fluere. Secũdo loquit̃ Vlp. & dicit: hoc edicto ꝓspicitur ne deriuationibus flumina exarescant: & ne mutatis alueis vicinis damnum inferatur. & habet locum in flumine nauigabili & non nauigabili: & is demum hoc interdicto tenetur qui fecit opus, vel aliquid immisit, per quod aqua aliter fluat quàm priore æstate consueuit fluere: nec inspicitur currat minus aquæ vel plus per hoc opus: sed si mutetur aquæ cursus, cum vel depressior fiat aqua vel altior, & sic rapidior: & sic lædantur ex hoc colentes circunquaq; flumen. ¶ Si quis ex riuo.] Siue ducebam aquam per riuum coopertum, & nunc prædictum riuum aperio: vel econtra: & hoc sit damnum colentium agro ibi iuxta iter: si immutem alueũ fluminis: hoc interdicto teneor. Secundo quæritur, an subueniatur ei qui fecit opus caussa ripæ muniẽdæ, licet per hoc opus aqua aliter currat? & videt̃ ꝙ nõ: cũ ex hoc ope lædãtur vicini. de æqtate tñ dicas cõtrariũ: vt ipe nõ teneat̃. idẽ & si muniat agrũ suũ ripis magnis siue agge

siue aggeribus vt p hoc defendat agrũ suũ à flumine. nã nõ tenet̃, licet per hoc cursus aquę mutetur. Tertio dicit, bene dixi teneri eum qui facit opus per quod aqua aliter fluit. & bene dixit prętor priore ęstate: cũ in ęstate magis sit certus cursus aque quã in hyeme. ęstas autẽ finitur in autũno: & si in fine ęstatis ago de opere quod hac ęstate est factũ, inspicitur principiũ precedentis ęstatis nõ proximę: & datur hoc interdictũ cuique ex populo, & contra eũ qui facit vt aqua aliter fluat quã sit cõsueta. datur & in hæredẽ: & dic de hoc vt in gloss. ❡ Deinde ait prętor.] Nũc ponit aliud edictũ, & est sensus. Si habes factũ aliquid vel immissum in flumine publi. vel in ripa eius p quod aqua aliter fluat quã priore ęstate: debes id restituere, id est destruere. Secũdo dicit, hoc edictũ restitutoriũ est, & ad opera iam facta locũ habet: primũ autẽ prohibitorium est, & nõdũ facto opere locũ habet. Itẽ tenetur q dolo malo fecit, quo minus haberet factũ. i. possideret: & tenebitur hoc interdicto, & veniet inter esse. Frãc.

æstate fluxit, veto. ❡ Hoc interdicto prospexit prætor ne deriuatiõibus minus[a] cõcessis flumina exarescãt, vel mutatus alueus vicinis aliquã ĩiuriã[b] afferat. ❡ Pertinet autẽ ad flumina publica: siue nauigabilia sint, siue nõ. ❡ Ait prætor: Quo aliter aqua fluat[c] q̃ priore æstate fluxit. Nõ omnis ergo qui immisit vel qui fecit, tenetur, sed qui faciẽdo vel immittendo efficit aliter quã priore æstate fluxit, aquã fluere. ❡ Quod autẽ ait, aliter fluat, non ad quantitatem[d] aquæ fluẽtis pertinet, sed ad modum[e] & ad rigorem cursus aquæ referendum est. Et generaliter dicendum est ita demũ interdicto quẽ teneri, si mutetur aquæ cursus per hoc quod factum est: dum vel depressior rel altior fiat aqua, ac per hoc rapidior sit cum incõmodo accolẽtium. & si quid aliud vitij accolæ[f] ex facto eius q cõuenitur, sentiant: interdicto locus erit. ❡ Si quis ex riuo tecto[g] per apertum ducere[h] velit: vel cõtra, q antè[i] aperto duxit, nũc opto velit[k]: interdicto teneri placuit: si modo hoc factũ eius incõmodum circa accolentes afferat. ❡ Simili modo & si incile[l] ducat, vel alio loco faciat[m], vel si alueũ fluminis mutet, hoc interdicto tenebitur. ❡ Sunt autem qui putãt excipiendum hoc[n] interdicto, Quod eius ripæ muniendæ[o] causa non fiat: scilicet vt si quid fiat, quo aliter aqua fluat: si tamen ripæ muniendæ causa fiat, interdicto locus nõ sit. Sed nec hoc quibusdam placet. Neque enim ripæ cum incommodo accolentiũ muniendæ sunt. Hoc tamen iure vtimur[p], vt prętor ex causa æstimet an hanc exceptionẽ[q] dare debeat. Plerunque enim vtilitas suadet istam exceptionem dari. Sed & si[r] aliqua vtilitas vertatur eius

qui quid in flumine publico fecit (pone enim grande damnum flumen ei dare solitum, prædia eius depopulari) si forte aggeres aut quam aliam munitionem adhibuit vt agrum suum tueretur, eaque res cursum fluminis ad aliquid[s] immutauerit: cur ei nõ consulatur[t]? Plerosque scio prorsus flumina auertisse, alueosq; mutasse dum prędijs suis cõsulũt. Oportet enim in huiusmodi rebus vtilitatem[v], & tutelam facientis spectari, sine iniuria[x] vtrique accolarum[y]. ❡ Is autem hoc interdicto tenebitur, qui aliter fecit fluere aquam quàm priore æstate fluxit: & idcirco aiunt prętorẽ priorem æstatem cõprehendisse, quia semper certior est naturalis fluminũ cursus æstate potius quã hyeme, Nec ad instantem[z] æstatem, sed ad priorem hoc interdictum refertur: quia illius ęstatis fluxus in dubitatior[a] est. ❡ Æstas ad æquinoctium autumnale refertur[b]: & si quid forte ęstate interdicetur[c], proxima superior æstas intuenda erit. Si verò hyeme, tunc non proxima[d] hyemi æstas, sed superior erit inspicienda. ❡ Hoc interdictum[e] cuiuis ex populo competit: sed non aduersus omnes, verũ aduersus eum qui id egit[f], vt aliter aqua flueret, cũ ius non haberet. ❡ Hoc interdictum & in hæredes[g] cõpetit. ❡ Deinde[h] ait prætor quod in flumine publico ripaúe eius factum sit: siue quid in flumine publico ripaúe eius immissum habes: si ob id aliter aqua fluat atque priore ęstate fluxit, restituas. ❡ Hoc interdictum restitutorium proponitur. superius[i] enĩ prohibitorium est: & pertinet ad ea quæ nõdum facta sunt. Si quid igitur iam factum est: per hoc interdictũ[k] restituetur. Sed si quid ne fiat prospicit̃: superiore inter-

a ❡ Minus.] i. nõ à principe enim vel à senatu esset facienda. Accur.

b ❡ Iniuriam.] i. dãnũ: vt. ĩ. de iniurijs. l. j. circa prin.

c ❡ Aqua fluat.] facit. s̃. de ser. cor. l. j. §. psuadere. & . ĩ. de verbo. sig. l. sępe. Accur.

d ❡ Ad quantitatẽ.] scilicet ꝙ currat minus vel plus, nisi qualitas cursus mutet̃, ꝙ vel citior, vel tardior, vel strictior, vel latior, vel altior, vel depressior sit, ita ꝙ sit incõmodũ vicinorum.

e ❡ Ad modum.] id est, qualitatẽ. vel. i. vt eo modo fluat vt priore ęstate.

f ❡ Accole.] aliâs accole, & aliâs accolẽtes. Accur.

g ❡ Si quis ex riuo tecto.] i. cooperto: qđ licebat.

h ❡ Ducere velit.] i. qui ante ducebat per riuuũ coopertum, nũc vult ducere p apertũ.

i ❡ Ante.] id est priore ęstate. Accur.

k ❡ Velit.] s. ducere.

l ❡ Incile.] locus vbi lapis vel terra incidi tur, vt aqua de flumine trahatur: vt. ĩ. de riuis. l. j. § incile.

m ❡ Facit.] quam fuerat scilicet incile.

n ❡ Excipiendum hoc.] i. exceptione repellendũ, hoc. s. modo &c. quasi dicat, bene me conuenires nisi ripæ muniendę causa facerem.

o ❡ Muniende causa.] secũdũ quorundam opinionem. Accur.

p ❡ Vtimur.] spretis prædictis sententijs.

q ❡ Exceptionem dare.] s̃. ti. j. l. j. labeo. contrà. sol. ibi erat damnum nauigij: hic autem non erat vicinorum.

r ❡ Sed & si.] & ita demũ &c. Azo. vel melius nõ solũ muniẽde eius ripæ, sed &c. & facit. C. de palu. l. j. & . ĩ. titu. ij. l. j. §. is autem. Accur.

s ❡ Ad aliquid.] id est aliquantulum.

t ❡ Consulatur.] q. d. bene consulitur.

v ❡ Vtilitatem.] maximam. Accursius.

x ❡ Sine iniuria.] maxima. ad qđ est. C. de preci. impe. of. l. ij. & . s̃ ne quid in loco pub. l. ij. §. aduersus. & . §. si quis à prĩcipe. & . s̃. de aqua plu. l. j. §. de eo. in fi. & . s̃. de ędil. edi. l. quis sit fugitiuus. §. apud. & s̃. de serui. rusti. prę. l. impetratores.

y ❡ Accolarum.] al̃. accolentium.

z ❡ Nec ad instantem.] id est pręsentẽ.

a ❡ Indubitatior est.] aliâs indubitabilis, & al̃s. ĩdubitatior.

b ❡ Refertur[a].] vt. s. tunc finiatur. at' incipit in eqnoctio vernali. & hoc largè accepto vocabulo: & sic cõtinet sex mẽses: vt. ĩ. de aqua coti. & ęsti. l. j. §. ęstatem. Sed strictè cõtinet tres: cũ in quatuor partes diuidatur annos secũdũ cõpotũ. s. hyemem, ver, æstatẽ, & autũnum: & quęlibet pars habet tres mẽses: & est equinoctiũ autũnale in nocte sancti Matthei: & sic decimo die exeũte septẽbri, sed vernale decimo die exeunte Martio: & per consequens potes scire qualiter etiã quatuor tẽpora diuidũtur accepto medio inter prædicta. & dicitur equinoctium, quia dies & noctes coęquãtur. qđ bis in anno cõtingit. s. in autumno & vere: vt ĩ. de aqua coti. & æsti. l. j. §. ęstatem. Accur.

[a] Ista glos. est no. secũdũ Bart. ad hoc ꝙ ęstas largo modo sumendo cõprehẽdit sex mẽses. sed strictò mõ cõprehendit tres tantũ: quod facit ad multa q̃ videre poteris in. l. j. §. ęstatẽ. ĩ de aqua cotid. & ęsti.

c ❡ Interdicetur.] i. de eo qđ de hac ęstate fuit factũ, interdicet̃: adeò ꝙ si in fine estatis ago, inspicit̃ qualiter cucurrit etiã in prĩcipio pręcedẽtis ęstatis: & sic fere per xviij. retro. Si autẽ ĩ fine hyemis ago, inspicit̃ etiã principiũ prioris ęstatis, nõ dico prox. si forte in principio fluxit, nõ posteà: & sic ferè ad duos annos retro inspicit̃: vt hîc subijcit, & . ĩ. de aqua coti. & æsti. l. j. §. priorem. Accursius.

d ❡ Non proxima.] cũ enim prior sit inspicienda, vt verbis edicti dicitur: prius autẽ est propriè qđ aliquid habet post se: sed proxima ęstas nullã habet post se: ergo pręcedens inspicitur: vt. d. §. priorẽ. arg. tamẽ cõtra instit. de hære. ab intest. §. si plures. & . ĩ. de verbo. sig. l. in vulgari. & . l. proximus. & . l. proximi.

e ❡ Hoc interdictum.] scilicet prohibitoriũ quod est. s̃. e. in prin.

f ❡ Id egit.] aliâs qui id agat, faciendo scilicet vel immitendo.

g ❡ Et in hæredes.] lit. cõte. cũ defuncto, vel vt pstet patiẽtiã restituẽdi, vel vt restituat̃. Sed quomõ restituit̃, qđ nec est factũ? est enĩ hoc phibitoriũ: vt. ĩ. §. hoc ĩterdictũ. dic ergo ĩ hr̃edes, nõ q̃si ĩ hęredes, sed q̃si possessores. hoc aũt dico ne obsit. ĩ. đ pop. ac. l. fi. vbi dicit̃ popularẽ actionẽ nõ dari ĩ hęredes: hoc ãt ẽ populare: vt s̃. proxi. §.

h ❡ Deinde.] hoc est secundum edictum: & est restitutorium: superius prohibitorium: vt. ĩ. proxi. §.

i ❡ Superius.] de quo dictum est. s̃. eo. l. j. vsque ad. §. deinde.

k ❡ Interdictum.] scilicet prohibitorium.

a Coercebitur.]i.destruet hoc interdicto secūdo.Sed quid si pri mū non fuit modum:an secundū habeat locū?Innuit hîc q̄ non. sed dic contra:vt.s.de ope.no.nunci.l.j.§.j. Accur.

b Haberes.]Sed qualiter fiet condemnatio hoc casu?respon.pro interesse agentis:& iurabitur in litem:vt argu.j.quod vi,aut clàm. l.semper.§.in hoc interdicto. vel dic, vt not.s.ne quid in loco publi.l.ij.§.penul. Itē ro an sit populare? Rñ. sic,sicut & superius:vt supra § hoc interdictū cuius.Accur.

dicto erit vtendū.& si quid post interdictum redditum fuerit factū,coercebitur[a]. In hoc interdicto restitutorio nō est iniquum (vt Labeo ait) venire,etiam quod dolo malo factum est,quò minus haberes[b].

TITVLVS XIII.

Vt in flumine publico nauigare liceat.

§ VT IN FLVMINE publico nauigare liceat.¶ Differt à superioribus:ut notaui suprà in proxi.rub.

Vlpianus libro 68.ad edictum

LEX VNICA.

PRætor ait.] CASVS. Ponitur edictum quo vetatur fieri vim volenti ducere nauem siue ratem per flumen. Item vim fieri prohibet voléti onerare & exonerare nauem in ripa fluminis Itē prohibet vim fieri voléti nauigare per lacum, per fossam,& per stagnum publicū: & qui prohibetur a prædictis habet hoc interdictum ne prohibeatur. Posteà loquitur Vlpia.& dixit:per hoc interdictū prouidetur Ne vis fiat voléti nauigare per flumen publicū.sic & aliàs positū est interdictum,Ne vis fiat voléti vti via publica:vt de hoc habes.s. ne quid in loco pu.l.ij.§.fi.quę autem dixi de lacu, stagno & similibus:vera sunt si erant publica.Posteà dicit quid sit lacus, & quid sit stagnum,& quid sit fossa:& prædicta possunt esse publica & priuata. Posteà dicit:qui conduxit stagnum,vel lacū publicum,si prohibeatur piscari ibi,eo,habet hoc interdictum vtile.Idē si à ciuitate quis cōduxit lacum perusinum. Sed si quis vult agere vt ripa fluminis deprimatur, vt sic pecora possint ire inde ad bibendum:non auditur. 70 si autem prohibeas me ducere oues ad bibendum in flumine publico : habeo hoc interdictum . Franciscus Accursius.

*Publica no planè qui lacum vel stagnū conduxit &c.

PRætor ait,Quò minus illi in flumine publico nauem ratē agere,quóve min⁹ in ripa onerare exonerare liceat, vim fieri veto. Itē ait,Vt per lacum,fossam,stagnū publicū nauigare liceat:interdicā[c]. Hoc interdicto prospicitur,Ne quis in flumine publico nauigare prohibeat. Sicut enim ei,qui via publica vti prohibetur, interdictum suprà positum est[d]: ita hoc quoque proponendū prætor putauit. Si priuata sunt suprascripta[e] :interdictum cessat. Lacus est,[f] qui perpetuā habet aquam. Stagnum est quod temporalem continet aquam ibidem stagnātem:quæ quidē aqua plerunque hyeme colligitur[g]. Fossa est receptaculum aquæ manufactum[h]. Possunt autem etiā hæc publica[i] esse * & non publica. Planè qui stagnum,vel lacū publicū cōduxit:si piscari prohibeatur,vtile interdictum[k] competere Sabi.consentit:& ita Labeo. Ergo & si à municipibus conductū habet:æquissimum erit ob vectigalis fauorem interdicto eum tueri[l]. Si quis velit interdictū tale mouere, Vt locus[m] deprimatur pecoris appellādi gratia:nō debet audiri.& ita Mela scribit. Idem ait tale interdictum cōpetere, Ne cui vis fiat, quò minus pecus ad flumen publicum ripamúe fluminis publici appellat.

TITVLVS XIIII.

De ripa munienda.

§ DE RIPA MVNIENDA.¶ Scilicet publici fluminis.

Vlpianus libro 68.ad edict.

LEX VNICA.

PRætor ait.] CASVS. Primò ponitur 10 edictū, quo est cautū ne vis fiat volenti facere opus causa ripæ, agriúe, qui circa ripā est tuendi:dum ne ob id nauigatio deterior fiat:dū tamen caueat, vel satisdet de damno infecto,si quod intra.x.an.contingeret:vel paratus sit cauere, vel 20 satisdare. Posteà loquitur Vlpi. & dicit: & valde est vtile reficere ripas. sic & aliàs est interdictum propositum circa vias publicas reficiendas:vt habes.s.de via publ.l.j. & bene dixit prætor, 30 dū ne ob id nauigatio deterior fiat. nā secus esset si fieret deterior.is ergo, qui vult reficere ripā fluminis, debet cauere,vel satisdare secūdū qualitatē personę.quod expone vt in glos.domini mei Ac.& præstabitur vi- 40 cinis, qui habent agros ibi iuxta : etiā si sint agri ex alia parte fluminis & debet præstari ante opus factū. nam post opus perfectū,nō præstabit hæc cautio sed si damnum det,habet locum subsidiaria aquiliæ in 50 factū. Vltimò dicit ea quę dicta sunt in ripa fluminis munienda, habet etiā locum in ripa stagni, & lacus, & fossæ.Fran.

PRætor ait, Quò minus illi in flumine publico ripaúe eius opus facere,ripæ,agriúe, qui circa ripā est,tuendi caussa liceat,dum ne ob id nauigatio deterior fiat: si tibi damni infecti in annos decem[n] boni viri arbitratu,vel cautū[o],vel satisdatum est,aut per illum nō stat,quò minus boni viri arbitratu caueatur,vel satisdetur: vim fieri veto. Ripas fluminum publicorum reficere munire vtilissimum est. Sicuti igitur De via publica reficienda,interdictū propositū est[p]:ita etiā De ripa fluminis muniēda,proponendum fuit. Meritò adijcit,Dum ne ob id nauigatio deterior fiat. Illa enim sola refectio tolerenda est,quæ nauigationi impedimēto non est[q]. Is autem,qui ripam vult munire, de damno futuro debet, vel cauere, vel satisdare secūdū qualitatem[r] personæ.& hoc interdicto expressum est, vt damni infecti in annos decem viri boni arbitratu: vel caueatur,vel satisdetur. Dabitur autē satis vicinis:sed & ijs,qui trans flumen possidebunt. Etenim curandum fuit, vt eis ante opus factum caueretur. Nam post opus factum,persequendi hoc interdicto,nulla facultas[s] superest, etiā si quid damni posteà datum[t] fuerit:sed lege Aquilia[v] experiendū est. Illud notandū est,q̄ ripę, lacus fossæ, stagni muniendi caussa hic prætor nihil cauit:sed idē erit §.is autem. Accur.

n In annos decem.] id est vsque ad decimum annum:quo finito, noua interponetur cautio. Accur.

o Vel cautum.]Idē prætor videtur sibi cōtrarius.nā.s.ded.in fec. l. prætor.§.de eo. quæ est contrà. dicit simpliciter satisdādū: hîc adijcit vel cautū. Sol.aliàs præcise satisdat:sed hîc quia publi 70 cè expedit fieri, quādoque cauet. vel verius illud cum eadem distin. recipitur, qua istud,quàm dices.j.e.

c Interdicam.]id est interdictum proponam quo vetabo fieri impedimentum nauiganti.Sed nunquid vtile dabitur de mari ad instar huius,& ad instar viæ publicæ,de qua subijcit?Rñ.sic,vt no. s.ne quid in loco publi.l.ij.§.si quis in mari.Accur.

80 d Positum est.]vt.s.ne quid in loco publi.l.ij.§.fi.Accur.

e Suprascripta.]flumen lacus,stagnum &c. Accur.

f Lacus est.]facit.s.de acquiren.re.do.l.lacus.Accur.

g Colligitur.]aliàs cogitur,aliàs colligitur.Accur.

h Manufactum.]vt sæpe fit intra castra.

i Hec publica.]id quod est.j.de verbo.sig.l.littus.ij.

k Interdictum.]non hoc,sed superius suprà de loco publi.fru.l. j.in princi.vel dic,hoc & illud simul concurrere hoc casu.& facit.j. de iniur.l.iniuriarum.§.conductori.

l Tueri.]aliàs tueri,& tunc eum,scilicet conductorem.aliàs teneri:& tunc eum qui prohibuit cōductorē vti.Accur.

m Locus.]ripæ fluminis.

p Propositum est.]vt.s.de via pub.l.j.

q Non est.]aliàs agitur ex illo edicto:vt.s.de flu.l.j.in princip.ad quod est instit.de interdi.§.prohibitorium.

r Qualitatem.]vt si suo nomine petat quis:ei satisdandū est si no 80 mine publico,debet repromitti:vt.s.de operis no.nun.l.nō solū.§. sicut.vel dic ecōtrà,si ille q.pmittit,caueat suo noīe,debet repromittere.si alieno,satisdare:vt.j.de pto.stip.l.j.§.stipula. sed sufficit cautio secūdū Ir.vel dic,si sit honestę vitę,pbatęq;:sufficit cautio secūdū quosdā.nec ob.s.de dam.infe.l.ptor.§.de eo.vt in prin.huius.l.dixi.

Petens nomine repub. non nomine debet repromittere. sed nomine alieno,debet satisdare.

s Facultas.]quia prohibitorium est:& non restitutorium.

t Datum.]aliàs datum,& aliàs factum.

v Aquilia.]i. ex mente huius,vt in factum subsidiaria Aquil.vt argu.

argu.ꝫ.de ferui.vrba.prædi.l.ſi fiſtulæ.°

DE VI, ET VI ARMATA. Primum in genere. ſecundum in ſpecie. & eſt idem quod unde ui. & continua. Dictum eſt ſuprà de interdi.adipiſ.poſ.ut quo.bo.& quo.leg.nũc recuperãdæ. Vel dixit de prohibitorijs: nunc de reſtitutorijs: ut inſti.de interdi.§.j.

TITVLVS XV.

De ui, & ui armata.

Vlpianus li.69. LEX I.

Prætor ait, Vnde tu [a] illum vi deiecisti, aut familia [b] tua deiecit: de eo-que [c], quod ille tunc ibi [d] habuit, tãtummodò intra annum [e]: post annum verò de eo, quod ad eum [f] qui vi deiecit peruenerit: iudiciũ dabo. ¶ Hoc interdictum proponitur ei, qui vi deiectus eſt. etenim fuit æquiſsimũ, vi deiecto ſubueniri. propter quod ad recuperandam [g] poſſeſsionẽ hoc interdictũ proponit. ¶ Ne qđ aũt p vim admittatur, etiã legibus Iulijs publicorũ, & priuatorũ [h] proſpicitur: necnõ cõſtitutionibus principũ [i].

Hoc interdictum non habet locum pro uiolentia compulſiua, ſed expulſiua. Bart.

Hoc interdictũ non ad omnem vim ptinet, verũ ad eos tãtũ q de poſteſsione deijciunt [k]. Ad ſolã autẽ atrocẽ [l] vim pertinet hoc interdictũ: & ad eos tantũ, qui de ſolo deijciuntur: vt puta de fundo, ſiue de ædificio: ad alium autẽ nõ pertinet. Et ſi quis de area deiectus ſit, ſine dubio interdicto loc⁹ eſt.

¶ Et generaliter ad omnes pertinet hoc interdictum, qui de re ſolo cohærenti deijciuntnr. Qualiſcũque enim fuerit locus, vnde qs vi deiectus eſt: interdicto locus erit. Proinde & ſi ſuperficiaria [m] inſula fuerit, de qua quis deiectus eſt: apparet huic interdicto locum fore. ¶ Illud vtique in dubium nõ venit interdictũ, hoc ad res mobiles nõ pertinere [n]. nã ex ea cauſa furti, vel vi bonorũ raptorum actio cõpetit. poteſt & ad exhibendũ agi [o]. ¶. Planè ſi quæ res ſunt in fundo, vel in ædibus vnde quis vi deiectus eſt: earũ etiam rerũ nomine interdictum competere nõ eſt ambigendũ [p]. ¶ Si quis de naue vi deiectus [q] eſt, huic interdicto locus non eſt: argumento eius qui de vehiculo deiectus eſt: quẽ nemo dixerit interdicto hoc vti poſſe. ¶ Planè ſi quis de ligneis ędibus deiectus fuerit, nemo ambigit interdicto locũ fore: quia qualequale [r] ſit quod ſolo cohæreat [s], vnde quis deiectus eſt vi: habet locum interdictum.

Quacunque poſſeßione quis rem ſoli detineat: ſi deijcitur, habet locum hoc interdictum. hoc dicit.

¶ Deijcitur is qui poſsidet, ſiue naturaliter, ſiue ciuiliter [t] poſſeſsi

Prætor ait] CASVS. Ponitur ædictũ cuius ſenſus eſt. Si deiecíſt aliquem de loco quẽ poſsidebat, vel familia tua deiecit: datur ei interdictũ contra te ad recuperandũ poſ. Item ad omne id, quod ibi p hoc amiſit: licet ad te non peruenit, datur ei interdictũ hoc contra te intra annum. de eo aũt, quod venit ad te, datur ei hoc interdictũ perpetuò. Poſteà loquitur Vlp. & dicit. hoc interdictũ datur deiecto: & valde eſt æquũ ſubuenire deiecto. & per hoc interdictũ reſtituitur poſſeſsio deiecto. & vis nõ ſolùm prohibetur hoc edicto, ſed etiã legibus iulijs publicorũ & priuatorũ: item & conſti.principũ. Poſteà dicit. hoc interdictũ habet locum, cùm quis deijcitur de poſſeſsione: & pro vi atroci cõpetit: id eſt, in qua dolus ineſt. & eis cõpetit, qui deijciuntur de ſolo, ſiue area, ſiue domo, ſiue de ſuperficiaria inſula quis deiectus eſt. pro re aũt mobili abrepta, vel ſubrepta non habet locum hoc interdictũ: ſed ſufficit furti & vi bo.rap.act. ad exhibẽdũ. in caſu tamen hoc fallit. ſi enim in domo vel in fundo de quo ſum deiectus, erant res mobiles, & has amiſi, habeo interdictũ etiam nomine prædictarum rerum. Si autẽ de naui ſum deiectus, vel de vehiculo: nõ cõpetit hoc interdictum. ſecus ſi de domo linea, vt de parietibus facta deiectus ſum: nã habet locũ hoc interdictũ: nec refert an deiectus poſsidet ciuiliter. i. animo & corpore, vel animo ſolo: an naturaliter, vt fructuarius, qui poſsidebat pro ſuo. i. p iure qđ habebat. hinc eſt, q ſi vir donet fundũ vxori: & ipſa deijciatur: habet hoc interdictum: colonus autẽ licet deijciatur de agro quem colit, nõ habet hoc interdictum. ¶ Ait prætor.] Nũc exponit Vlpi. quædã verba edicti, hæc ſcilicet deieciſti: aut familia tua deiecit. & bene eſt habita mẽtio familiæ: Nã per primũ verbũ ſcilicet deieciſti, continetur tantũ deijciẽs: nec pertinet ad eũ, cuius familia deiecit. tenetur ergo per primum verbum, qui ſuis manibus deiecit, vel iuſsit aliquibus vt deijciãt. hinc eſt, quòd & ſi familia mea te deiecit meo iuſſu: ego videor deieciſſe. Poſtcà dicit. ſi procurator meus ad hoc conſtitutus te deiecit: & ipſe tenetur, & ego. & vno noſtrum litis æſtimationem præſtante alter liberatur. Idem eſt, & ſi aliquem deieciſti ſine meo mandato præcedente: tamen habeo ratam deiectionem: nam teneor & ſic ratihabitio comparatur mandato. Quod autem de familia dictum eſt in edicto, ſic intelligas: vt ſi ſine meo iuſſu deliquit familia mea te deijciendo: factum eius emendem hoc modo. nam id, quod ad me peruenit ex illa deiectione, reddam. pro reſiduo autem liberabor dãdo familiam pro noxa: nec videor damnum pati: cùm in hoc ſit permiſſum ſeruis damnificare dominos. Appellatione autem familiæ continentur, & plures ſerui: & etiam vnus ſeruus, ſi deijciat aliquem, videtur familia deieciſſe. & appellatione familiæ continentur & ij, quos tenemus vt ſeruos: puta libertos & liberos homines quos tenemus vt ſeruos noſtros. ſi tamen volo defendere familiam ſeruorum meorum quæ deiecit aliquem: teneor ſaltem quod ex hac deiectione habui, reddere: ſi autem filius meus, vel famulus vi deiecit aliquem, teneor vtili hoc interdicto, vt reddam quod ad me peruenit ex hac deiectione. Vltimò dicit, familia tua deiecit me de fundo quem poſsidebam: tandem mouet quidam tibi quæſtionẽ ſeruitutis: dicens te non eſſe liberum. tandem inchoata liberali cauſa egi contra te hoc interdicto: & poſteà fuiſti liber pronunciatus. tandẽ probaui qualiter familia tua me deiecit: debes mihi reſtituere poſ. fundi. h.d. vſque ad. §. ſeruus. Fran. Accur.

a ¶ Tu.] qui conueniris. & conſtrue, dabo iudiciũ, ſupple de ea poſſeſsione reſtituenda vnde vi. &c.

b ¶ Familia.] non tua voluntate. aliâs tu videris deieciſſe: vt. j. §. meritò. &. §. ſeq. & ſic fruſtra poneres hic de familia.

c ¶ De eoque.] repete dabo iudicium de eo reſti. &c.

d ¶ Ibi.] id eſt in ipſa poſſeſsione, mobilia puta, vel ſe mouentia. & hoc ſecundariò, non principaliter: vt j. §. illud.

e ¶ Annum.] vtilẽ: vt j. e. §. annus. & ad idẽ. C. e. l. ij. & de exce. l. licet. & adde nõ diſtincto puenerit ad te vel non: propter id quod ſubijcit poſt annũ &c. aliâs condictio per. l. ſi quis in tantã, perpetua eſt: vt. j. de perpe. act. in prin. & fa. ꝫ. de interdi. l. ex quibus. & ꝫ. cõmuni diui. l. cõmuni diuidũdo. §. iul. Ac.

f ¶ Ad eum.] i. ad te qui deieciſti. & eſt apoſtrophe. i. mutatio perſonarũ. ſic. C. de tranſac. ſi pro fundo.

g ¶ Ad recuperandam.] Eſt enim ſpoliatus ſtatim reſtituendus, & poſtea cauſa proprietatis agẽda, vt C. ſi per vim vel alio modo. l. j. Accur.

h ¶ Priuatorum.] ſcilicet iudiciorum. vel dic delictorũ: vt per legẽ Iul. de via publi. & priua. vt. j. ad le. Iul. de via pub. & priua. quarum pœna eſt vt inſti de pub. iud. ꝫ. itẽ lex. & facit inſti. de interdi. §. recuperande. §. qui autem.

i ¶ Conſtitutionibus principum.] quę ſunt. C. e. ſi quis in tantã. & in alijs titulis. &. C. finiũ re. ſi cõſtituerit. &. ꝫ. quod metus cauſa, extat. ſed lex extat, locũ habet quãdo non eſt facta vis: ſed ſua authoritate alienã rem temere apprehenderit etiã clam. Sed hoc interdictũ quãdo vis eſt facta cum armis, vel ſine armis dolo malo. Sed ſi qui in tantã, etiã ſine dolo: cũ detur cõtra eum qui credidit ſibi licere: vt inſtit. vi bo. rap. §. ij. Itẽ hoc in immobilii tantũ: vt. j. § ad eos. &. §. illud. illa etiã ad mobilia: vt inſtit. vi. bo rap. §. pe. & ſic quando que concurrit hec cum illa, & potes addere modos quibus violẽtiæ puniuntur: vt not. ſuper. l. illa, extat. Accur.

k ¶ Deiiciuntur.] vi expul. non compul. vt. j. e. ſi rerum.

l ¶ Atrocem.] i. que dolo fit cum armis vel ſine armis. H. Vel atrox dicitur[a] quę ſit contra bonos mores: nullo intercedente conſenſu patientis: vt. d. l. ſi rerum.

m ¶ Superficiaria.] idem in fructuario & vſuario: vt. j. eod. l. iij. §. vnde vi. &. §. ſeq.

n ¶ Non pertinere.] ſcilicet principaliter.

o ¶ Agi.] quod non eſt in immobili: quia ſe exhibet: vt. C. quando & qui. l. ij. §. hoc vbi.

p ¶ Ambigendum.] aliâs ambigendum, aliâs ambiguum. & hoc ſecundum Io. vt hic patet, &. ꝫ. eod. proxi. reſpon. &. j. e. §. ſi fundus. & arg: ꝫ. de ſer. corru. l. ſi quis. §. ſi. & . l. ſeq.

q ¶ Deiectus.] aliâs detractus, aliâs deiectus.

r ¶ Qualequale.] aliâs vt ! y. qualequale. aliâs quale, quid ve.

s ¶ Cohereat.] vt ei cedat: vt. ꝫ. de acqui re. do. adeo. §. cũ in ſuo. aliâs ſecus: vt eo. ti. Titius. ſed quid de arbore? Accur.

t ¶ Ciuiliter.] dicit Ir. i. iuſte. naturaliter. i. ĩiuſtè. pro quo eſt quod ſubijcit de vxore: vt. j. e. §. qui vi, & ſic etiã exponebat quod ſubijcit naturali. i. iniuſta: pro ſuo. i. ciuili ſiue iuſta. Alij dicunt, & H. ciuiliter, id eſt animo: naturaliter. i. corpore & animo, vt qa ĩſiſtebat. pro quibus. j. e. §. interdictũ autẽ. &. §. ſiue autẽ. Vel dic ciuiliter. i. animo & corpore, vel animo ſolo. Naturaliter: vt in fructuario: vt. ꝫ. de

a Tu dic. q iniuria atrox dicit ex magnitudine vulneris: vt no. Spe. ĩ ti. de adu. § vij. verſi. ſi. Itẽ ex aſpectu. no. idẽ Spe. in ti. de probat. § . iij. verſi. iiij & l. vulneris. de iniur. Itẽ reſpectu loci: vt oculus vel caput: vt l. pretor. § . ſi dicat. eo. ti. & no. plene per gl. & doct. in. § atrox. inſti. de iniur.

deat.nam & naturalis [a] poſſeſsio, & pro ſuo,ad hoc interdictũ pertinet.Denique & ſi maritus vxori donauit,eaque vi deiecta ſit:poterit interdicto [b] vti:non tamen ſi colonus [c].

Commodum eſt non modicum ſingulas res ſingulis uerbis,aut propoſitionibus exprimere.hoc dicit.

Ait prætor,Deieciſti,aut familia tua deiecit.Meritò familiæ mẽtio habita eſt.Nam cùm deieciſti, verbum referatur ad perſonã eius qui deiecit:nec pertineat ad eum, cuius familia deiecit:(nec enim ego videor deieciſſe, ſi familia mea [d] deiecerit:)ideo conſequens fuit addere, Aut familia tua deiecit.

Hoc interdicto tenetur mandans,ſicut mandatarius:uno tamen ſatiſfaciente,alter liberatur,& poteſt cum utroque agi.h.d.

Deieciſſe autem etiam is videtur,qui mãdauit vel iuſsit [e],vt aliquis deijceretur.Parui enim [f] referre viſum eſt,ſuis manibus quis deijciat,an verò per alium. Quare ſi familia mea ex volũtate mea deiecerit: ego videor [g] deieciſſe. Quoties verus [h] procurator deiecerit:cum vtrolibet [i] eorum, id eſt ſiue cum domino,ſiue cum procuratore agi poſſe Sabinus ait: & alterius nomine alterum eximi [k] :ſic tamen [l], ſi ab altero eorum litis æſtimatio fuerit præſtita. Non enim excuſatus [m] eſt, qui iuſſu alicuius deiecit:non magis quàm ſi iuſſu alicuius occidit. Cùm autem falſus [n] eſt procurator:cum ipſo tantum procuratore interdici debere,Sabini ſententia vera eſt. Sed & ſi cùm quis alium deiecit,ratum habuero [o] :ſunt qui putant ſecundum Sabinum & Caſsium,(qui ratihabitionẽ mandato [p] cõparãt) videri me deieſsiſſe,interdictoq; iſto teneri. & hoc verius eſt. Rectiùs enim dicitur ratihabitionẽ in maleficio mãdato cõparari. Quod ergo adijcit̃,aut familia tua vi deiecit.meritò ſcriptum eſt in eum caſum,in quẽ familia mea vi deiecit [q]. Cæterùm ſi iuſsit: vi deiecit ipſe [r]. Nec grauari [s] debet dominus,qui nõ iuſsit:ſed ſeruorũ ſuorũ factũ pſtare,& ſi nõ iuſſu eius deiecerũt.nam nõ grauabitur [t] dominus hoc nomine:quippe cũ aut peruenit ad eũ [v] aliqd,& reſtituet. aut non peruenit, & ipſos ſeruos maleficij cauſſa noxæ dedendo,in dẽnis erit [x]. Quòd enim noxæ dedere cõpellit̃,in dãno nõ debet [y] reputare:cũ ſeru⁹ hoc [z] modo * poſſit domini cõditionẽ deteriorẽ facere. Familiæ autem appellatio ſeruos cõtinet.Sed quæritur, quẽ numerũ ſeruorũ cõtineat:vtrùm pluriũ an verò & duorũ, vel triũ. Sed veri⁹ † eſt in hoc interdicto [a], etiã ſi vnus ſeruus vi deiecerit:familiã deieciſſe videri. Familiæ appellatione, & eos quos ſeruorum [b] loco habemus,contineri oportere dicendum eſt.

Nolens defendere ſeruum,aut familiam deijcientem ſubit pœnas huius interdicti de eo quod ad eum peruenit. h.d.

Si quis tamẽ neget ſe ſeruũ, vel familiam defendere, cogẽdus eſt pati hoc interdictũ:ad hoc ſcilicet vt quod ad eum peruenerit,reſtituat [c]. Si filiusfamilliâs vel mercenarius vi deiecerit: vtile interdictũ cõpetit [d]. Si aduerſus eum [e] qui in libertatem ex ſeruitute,vel cõtra petitur:poſt inchoatũ liberale iudiciũ vtar interdicto [f], & liber iudicatus fuerit, & apparuerit ignorãte eo à ſeruis eius vi me

acquiren.poſ.naturaliter.&.ĩ.eo.l.iij.§.vnde vi.& his etiam duobus modis expone quod ſequitur,nam & naturalis &c.

a Et naturalis.]Placẽ.exponit,naturalis & pro ſuo:adiecta copula.& ſecundum hoc oppo.de fructuario,qui nõ poſsidet pro ſuo, & tamen hoc interdictum habet:vt.ĩ.eo.l.iij §.vnde vi.ſed rñ. imò pſuo.ſ.iure quod habet.tu expone vt prædixi . alij non habent pro ſuo.

10 b Interdicto vti.]quàmuis contra ius ciuile poſsideat.

c Si colonus.]ſ.deijciatur,poterit interdicto vti:quia nõ poſſidet:niſi prius interuertat poſſeſsionẽ. vt in contrarijs.ĩ.eo.l.colonus.&.l.cũ fundum. 20 ſed vxor rẽ ſibi à marito donatã poſsidet: vt.ſ.de acquirẽ. poſ.l.j.§.ſi vir,licet ſit arg. cõtra.ſ.de dona.inter vi.& vxo.ſi eũ qui . in prin.ſed ibi ſol.ſed an locatori competit qui tãtum ciuiliter poſsidet ſecũdum quoſdã?

30 d Si familia mea.] me ignorante vel inuito.& ſic no.nõ fuiſſe ponẽdũ verbum niſi neceſſariũ in edicto:vt &.ſ.quod me. cau.l.j.in fine.

e Vel iuſsit.]vel ratum habuit:vt.ĩ.eo.in fi.proxi.§.

40 f Enim.]quo ad hoc edictũ:vt hîc &.ĩ.eo.l. idẽ.§.cum procu. aliâs autẽ quandoque refert:vt arg. cõtra.ĩ. de ſolu.l.fugitiuus.&. C.de theſau.l.j.§.qđ in alienis . & .ſ. de iure do.ſi mulier.§.ex aſſe. &.ſ.de acqui.hæ. Paulus rñd.per procur. 50 quæ ſunt arg.cõtra.& facit ad. §.hunc & ſequẽtem.ſ.de do.inter vi.& vxo.l.iij.§.ſed ſi debitorẽ.& derep.l.ij. §.ſiue.& de vſur.l.ſiqs ſolutioni.§.j & de iniur.l.itẽ apud.§. feciſſe.&.ſ. de eo per quem 60 fac . erit.l.j.§.j. & .ĩ. dere. iur.l.is dãnũ.&. l.hoc iure §.ij.&.ſ. qđ cuiuſque vniuerſi . l. item.§.j.

g Videor.] quadã interpretatione.

h Quoties verus] ad hoc ſpecialiter cõſtitutus.nam generali 70 mãdato non videtur mãdari illicitũ:vt.ſ.de cõdi.indebi.ſi pcurator.§.quòd ſi indebitum.aliâs aliter accipitur verus:vt.ĩ.de ſolu.l. vero.in princ.

Mãdato generali illicitum nõ cõtinetur.

i Cũ vtrolibet.]ad hoc eſt.ĩ.de iniur.l.non ſolum.§.ſi mãdato. &.§.ſeq.&.ĩ.quod vi,aut clàm.l.denique.§.fin.&.ſ.ad le.Aquil. liber homo.&.C.de act.l.non ideo.

k Eximi.]i.liberari.

l Si tamen.]i.liberatur ſi &c.vno ergo ſoluẽte alter nõ tenebit̃. ad qđ eſt.ſ.de his q de.l.j.in fi.&.l.ij.Sed op.ſ.de pe.hæ.l.etiã.§.pe. Rñ.hęc ſecũdũ illã,vt cõuẽto eo ad quẽ res puenit,alter nõ teneat̃. 80 ſecus ecõtra:vt ibi.Vel hîc ad neutrũ peruenit poſſ.Ibi alter habebat.vel ſecũdũ Io.dic ꝙ ad intereſſe datur interdictũ.vnde cũ ab vno ſit cõſecut⁹:nõ intereſt amplius.vel quo ad interdictũ liberat̃, nõ quo ad alia:quod in idẽ recidit.Itẽ op.ĩ.ſi familia fur.feciſ.di.l. quoties.vbi ſi emẽdet manumiſſus vnus de familia:nõ liberat̃ dñs familiæ noĩe.ſed dic,vt dixi quo ad interdictũ,quo intereſſe venit, hic loquit̃.& eodẽ modo rñ.ad aliam opi.ſ.de noxa.l.ij.§.is qui.Vel dic,ꝙ licet ibi tã dominus,quã ſeru⁹ manumiſſus teneat̃,vnus tamẽ

per alium exactum,imò etiam electum liberatur.vt.e.ti.l.electio.

m Non enim excuſatus].imò videtur excuſari:vt.ĩ.de reg.iu. l.is damnum.in fin.primi reſpon.ſed ibi erat non atrox, & perſona ſubiecta quæ parere neceſſe habuit,ideo excuſatur.

n Cùm autem falſus.]quod eſt etiã ſi mandatum habeat generale:vt modò dixi.

o Ratũ habuero.] Duo videntur neceſſaria.Primũ, quòd meo 10 nomine geſtũ ſit: aliâs ratũ habere non poſſum:& ſi habeã,nõ teneor:vt.ĩ. de preca. ſi ſeruus.Secũdũ,ꝙ habeã ratũ tãquã nomine meo factũ:aliâs ſecus:vt ſi audiẽs nomine meo factũ,dixi,doleo.ꝙ nomine meo eſt 20 factũ : nec ſic ratum habeo, ſed aliâs bene gaudeo. hoc enim gaudiũ nõ cõparatur mãdato.multò minus ergo teneor quãdo non meo nomĩne actũ prędicto modo gaudeo.

p Mandato.] facit C.ad Macedo.l.fi.&.ĩ. 30 de ſolu.l.vero.in fin. Itẽ hoc [a] in his maleficijs,quę per alium poſſunt explicari. ſecus ergo in adulterio: vt arg.C.de cadu.tol.l.j. §.ne autem.

q Vi deiecit.]domino ignorante vel inuito.

40 r Deiecit ipſe.] interpretatione legis: vt.ſ.e.l.proxi.§.Ac.

s Nec grauari.]vt ſuo nomine teneatur.

t Nõ grauabitur.] niſi in ſeruis.aliâs . ſine non.

v Ad eum.]non dicas domino quæri: vt 50 ſ.de acqr.poſ.qđ ſeruus.& hoc eſſe põt,vt dices.ĩ. §. ſi aduerſus.

x Erit.]aliâs eſt non erit:tunc plana . aliâs ſine nõ,& tunc dic, in dẽnis erit,vt nõ teneatur pręſtare dãni æſtimationẽ,vel reſarcire de ſuo,ſed ſeruos opor 60 tebit eum præſtare pro noxa.Azo.

y In dãno debet.] aliàs nõ debet &c . & aliàs ſine nõ:& tũc dic pro dãno.ſ.alteri dato debet cõputare quod dat, vt quaſi ipſe dãs habeat damnum.

z Hoc modo.]ſ.de 70 linquẽdo:vt pro noxa det̃.Itẽ ſe occidẽdo:vt ſ.de peculio.ſed ſi dãnũ.§.ſi ipſe ſeruus [b].& facit inſti.de noxa.§.j.an autẽ pro hac vi ſeruus poſsit accuſari?Reſpõ.vt.ĩ.de accu.l.hos.§.omnibus.

a Interdicto.]non autem aliàs:vt in contrario.ĩ.de verb . ſig . l. de teſtamento.§.vnicus.nam hoc ſpeciale.

b Seruorum.]vt libertos,vel liberos homines , vel ſeruos alienos quos pro noſtris tenemus: & etiam liberos quos tenemus vt liberos,ſed velut ſeruis vtimur.ad quod facit.ſ.de publicia.l . j.§.familię.& de ædil.edi.ædiles §.familiæ.&.ĩ.vi bo.rapt.l.ij. §. familiæ. & de verb.ſig.pronunciatio. §.familiæ.

80 c Reſtituat]ad hoc.ſ.quod me.cauſa,quod autẽ diximus §.j. &.ſ.re.amo.l.vna.&.ſ.de cõdi.fur.l.Iul.& de pec.leg.l.iij.§.ex furtiua.&.ĩ.e.ſi vi me,ſ.de do.l.ſed ſi ex dolo.§.j.

d Competit.] aduerſus patrẽ,vel dñm in quãtũ ad eos peruenit: qa de familia ſunt:vt.ſ.pxi.dictũ eſt ſcđm H & Azo Vel dic in eos.i. filios & mercenarios.& dic vtile.i.efficax.& facit.ĩ.e.l.ĩterdicto.ii. ſeqẽtib⁹.

e Si aduerſus eũ.]cui⁹ familia deiecit me:vt apparet ex ſeqẽtib⁹.

f Interdicto.]litẽ conteſtando,quod ſolum poſſum: vt. ſ.de lib. cau.l.

a Iſta gl.eſt ſingul.reputãda ad hoc propoſitũ, ꝙ maleficiũ meo nomine geſtũ poteſt ratificari per me,ſi poteſt geri per aliũ,aliâs autem non : vt in adulterio. Bolog.

* aliâs in hoc poſsit.

† Iſte text. eſt not. ad hoc ppoſitũ, ꝙ vnus tãtũ dicitur conſtituere familiã : & hoc etiã voluit Bald. in l.fi.§.finautem. C. ad Treb.Bolo.

b Aliâs eſt .l.ſequen.

deiectum: in possessionem restituar[a]. ¶ Quod seruus, vel procurator, vel colonus tenẽt: dominus videtur possidere[b]. Et ideo his deiectis, ipse deijci de possessione videtur, etiam si ignoret[c] eos deiectos, per quos possidebat. Et si qs igitur alius per quẽ possidebã, deiectus fuerit: mihi cõpetere interdictum nemini dubium est. ¶ Interdictum autem hoc nulli competit, nisi ei, qui tunc cùm deijceretur, possidebat[d]: nec alius deijci visus est, quã qui possidet. ¶ Siue autem corpore[e], siue animo[f] possidens quis deiectus est: palàm est eum vi deiectum videri. Idcircoque si quis de agro suo, vel de domo processisset nemine[g] seruorum relicto, mox reuertẽs prohibitus sit[h] ingredi in ipsum prædium, vel si quis eum in medio itinere detinuerit[i], & ipse possederit[k]: vi deiectus videtur. ademisti enim ei possessionem[l], quam animo retinebat, & si non corpore.

¶ Vbi est eadem ratio, ibi lex extendi debet ad ulteriores casus, cũ lex quãdoque utatur uocabulis exempli caussa dandi. h.d.

¶ Quod vulgò[m] dicitur, Æstiuorũ hybernorũq; saltuũ nos possessiones animo retinere: id exempli cã[n] didici proculũ dicere. nã ex omnibus prædijs ex quib⁹ nõ hac mente recedimus, vt amittere possessionem velimus, idem est.

¶ Non uidetur deijci, qui possessionem adhuc non apprehendit. h.d.

¶ Eum qui neque animo, neque corpore possidebat, ingredi autẽ, & incipere possidere[o] prohibeat: non videri vi deiectum verius est. deijcitur enim, qui omittit possessionẽ[p], non qui nõ accipit. ¶ Vim vi[†] repellere licere Cassius scribit: idque ius natura[q] cõparatur. Apparet[r] autẽ (inquit) ex eo arma armis repellere licere. ¶ Vi possidere[s] eum diffiniẽdũ est, qui expulso veteri possessore, acquisitã[t] per vim rerum possessionẽ obtinet: aut[v] qui in hoc ipsum aptatus, & præparat⁹ venit[x], vt cõtra bonos mores, auxilio, ne prohiberi possit ingrediens in possessionem, vim faciat[y]. ¶ Sed qui per

cau.l.ordinata. Accursius.

¶ Quod seruus.] CASVS. Seruus meus vel procu. vel colonus possidebat agrũ meũ: ego videor possidere. vnde si ipse deijciatẽ ego videor deiect⁹ et habeo hoc ĩterdictũ: qa hoc ĩterdictũ cõpetit ei, qui tpe deiectionis possidebat. siue possidebat aĩo & corpore, siue animo tãtũ. vnde cũ de agris Ricardiæ venissem, nõ aĩo desinẽdi possidere, sed retinendi pos. & aliquẽ ibi pro me non dimisi: nũc reuertẽs ad prædictos agros, prohibes me intrare, vel in via prohibuisti me ire: & incœpisti illos agros possidere, vi videor deiectus, licet animo possidebã, non corpore. nec obstat, quod vulgò dicitur saltuũ, æstiuorum, & hybernorum possessionẽ animo teneri, quasi in alijs agris secus sit, nã in illis dicitẽ causa exẽpli: idem tamen potest esse in omnibus alijs agris, ex quibus agris nos domini recedentes habentes animum retinẽdi poss. possidemus eos animo. si autẽ cùm vellẽ apprehendere pos. vt quia hæres sum alicuius, vel ex alia causa, me prohibes intrare: non habet locũ hoc interdictum. ¶ Vim vi.] Si vis me deijcere de fundo per vim, possum me defendere similiter p vim: & si cũ armis volebas me deijcere, cũ armis me defendã. Secundo dicit. quis dicatur vi possidere: & certè qui per vim expulit possessorem fundi de fundo, & ipse incœpit possidere. Itẽ qui venit armatus ad fundum meũ: vt si aliquis vellet eũ inde deijcere, posset se defendere, & intrauit posses. fundi mei, cũ ego eũ nõ expectassem, sed præfugiebã: & iste videtur vi possidere. & hoc etiam dicitur. j. §. idẽ Labeo &c. si autem fundi mei pos. defendo per vim: nõ dicor vi possidere. Post eà dicit: qui deiecit me de fundo per vim: si ab alio deijciatur: habet hoc interdictũ. Tandem dicit, qui deijcitur de loco quem possidebat: quicquid dãni ob hoc habet, recuperat per hoc interdictũ. pristina enim causa restituenda est, ac si nõ esset deiectus. Vltimò dicit deiectus sum de fundo, & amisi plures res, quas ibi habebam. licet mihi restituatur fundus, habeo adhuc hoc interdictum, ratione rerum quas amisi. si autem volo pro illis rebus agere ad exhibendũ: possum. Item vi bonorũ raptorũ. hoc dicit vsque ad. §. qđ aũt. Frãc.

a ¶ Restituar.] ex illa parte edicti, aut familiæ &c. & not. si restituitur possessio ergo fuit amissa: vt. j. eo. §. siue autẽ. sed domino nõ quæsita: vt. s. de acqui. pos. quod seru⁹. quod potest esse: vt. s. de vsusca. non solùm. §. si dominus.

b ¶ Possidere.] vt & . C. communia de vsusca. l. j.

c ¶ Ignoret.] vt & . s. de acqui. poss. peregrè. §. quibus. & facit. l. iij. §. quod seruus. & . l. si de eo. §. j. & . j. eo. l. fi. & . s. ea. l §. deijcitur. in fi. sed qui dicunt istos insolidum naturaliter possidere per. l. s. communi diui. l. cõmuni diuidun. §. neque: quomodo hoc intelligunt? rñ. possident: non tamen pro suo: & ideo in fructu diuersum.

d ¶ Possidebat.] sic. s. de regu. iur. l. nemo. videtur rem amittere, not. quòd per hoc apparet, quòd vsufructuarius retinet possessionem, licet non sit in conspectu, solo animo: cùm lex dicat dari ei vnde vi interdictum: vt. j. eo l. iij. §. vnde vi. quidam tamen dicunt eum habere quandam ciuilem per quam retinet illam naturalem: quod non videtur, cùm dominus ciuilem habeat: & ea insolidum penes duos esse non possit: vt suprà de acquiren. poss. l. iij. §. ex contrario. Idem dicimus in colono: vt licet non sit in fundo, tamen dominus per eum naturalem retinet. Item not. hic duo necessaria, vt competat interdictum. Primũ, quòd verè corpore vel animo possideat deiectus tempore deiectionis: vt hîc, & . j. proxi. Secundum, ꝙ vere possessionem amittat: vt. j. proxi. §. in fi. & . j. eo. l. §. non autem. Tertium autem non est necesse. s. ꝙ possessio quæratur violento: cùm etiam de eo quod non peruenit, competat intra annum: vt. s. eo. l. in prin. & sic intelligitur. s. de vsusca. l. non solùm. §. si dominus.

e ¶ Siue autem corpore.] i. iniustè: vt in re donata vxori à viro.

f ¶ Animo.] id est ciuiliter & iustè: vt. s. e. l. §. deijcitur. & . j. §. qui à me. vel dic corpore: vt quia insistat rei: animo quãdo nõ insistit. ad quod sequitur idcirco &c. & . §. quod vulgò. & no. ꝙ aliquis possidet ciuiliter & naturaliter: vt qui est in re vel in conspectu: alius ciuiliter: vt qui aliunde redit: & alius naturaliter tantũ, vt fructuarius.

Possidere potest quis tripliciter.

g ¶ Nemine.] quia aliquo ibi relicto per eũ possidet: nec amitteret possessionẽ, nisi ille expelleretur: vt. j. eo. §. non autem.

h ¶ Prohibitus sit.] an hic non admittens possideat vi? hîc innuit ꝙ sic: vt. s. de acqui. pos. l. clã. §. fi. Sed cõtrà. s. de vsusc. l. sequtur. §. idẽ si occupaueris. vbi dicitur, quòd clàm tantùm, nõ vi. Sol. vt ibi.

i ¶ Detinuerit.] sic & . C. vbi de possessione agi opor. l. j.

k ¶ Possederit.] qui eũ detinuit vel deiecit. & dic maximè. nã idẽ & si nõ acquisiuit possessio. vt modò no. prox. §. vel ideo dicit vt appareat ꝙ res vitiosa est facta. nã etiã sine hoc habet locũ in terdictũ vnde vi: vt dixi. Vel refert se ad casum, vbi sic detinuit: vbi est necesse, vt possideatur. vel dic quartò, ipse possederit scilicet qui deiectus est. & secũdũ hoc possedit in preteritum. & secũdum alios intellectus tres primos possedit, scilicet posteà.

† No. quòd vnicuiq; est licitum vim atque iniuriã propulsare. Adde tex optimũ quẽ etiã gl. hic allegat in. l. scientiã §. qui cũ aliter. j. ad legem Aquil. adde ad istud videndum ang. in l. j. j. ad le. Cor. de sicarijs.

l ¶ Possessionem.] ei ob timorem accedere nolenti: vt & . s. de acquiren. poss. sed si nolit. & . l. si id quod. §. fi. sed si te absente occupauit, & timore non redijsti, non tamen in itinere te detinuit: an habeat locũ interdictũ vnde vi? constat ꝙ amittis: vt d. l. sed si nolit. & . l. possideri. §. siquis nũciet. & . l. si id quod. §. fi. H. negauit & habet locũ. l. cùm quærebatur. secundũ eũ qui dixit vacuã, & quæ animo & ciuiliter tenetẽ. Placẽ. dicebat idẽ. s. & addebat debere eũ venire ad locũ, vt sic tũc ab ingressu repellatur, & ex tũc cõpetit ei interdictũ: vt ar. s. quod metus cau. metũ ibi, ꝙ deijci nõ expe. &c. sed hæc additio nõ põt stare. nã cũ nõ admittitur, nõ possidebat ergo nõ datur ei interdictũ: vt. s. pxi. §. amiserat enim priùs propter timorẽ: vt dixi. sed ipse respõdebat, quasi hodie, cũ nõ admittitur, videatur deiectus: vt & aliâs quis retro fingitur vsus: vt. j. de iti. actuque pri. l. j. §. si quis propter. Azo. & Io. dixit dari vtile interdictũ ad exemplum eius, quod dicitur de familia, & mercenario qui aliũ expulerũt de prædio, & prædij pos. peruenit ad dominum ex delicto eorum. tenetur enim dominus vtili interdicto ratione peruẽtionis. multò ergo magis debet teneri iste, qui deliquit, cùm ad eũ propter suspicionẽ meã peruenerit possessio: vt. s. e. l. §. si filius. & . §. siquis tamẽ neget. Itẽ pro eis quod dicitur dari ei, qui deijci non expectauit: sed vidit homines venire: & si illi veniebãt, licet nõ fuerint ingressi: vt. s. de vsuca. nõ solum. §. si dominus. & . j. eo. §. idem Labeo. Item pro hoc. j. eo. l. iij. §. qui armati.

m ¶ Quod vulgo dicitur.] vt. s. de acquir. pos. l. iij. §. saltus. & l. peregrè. §. fi. & . l. quamuis.

n ¶ Exempli caussa.] q. d. nõ est speciale in istis. Sed quã retinet animo? Azo. naturalẽ. vel dic ciuilẽ, vt not. s. de acqui. pos. l. j. in prin.

o ¶ Possidere.] veluti hæres fortè.

p ¶ Possessionem.] quã antea habebat. ad quod est. §. interdictum autem. & quod ibi no. & . j. de re. iu. non videtur rem Accur.

q ¶ Natura.] i. iure naturali: vt & . s. de iust. & iu. l. vt vim. & ad idẽ s. ad. l. Aquil. scientiã. §. qui cũ aliter. & . s. quod me cau. sed & part⁹.

r ¶ Apparet.] quia armata vis aliter nõ potest repelli, nisi cum armis. ad quod est. j. e. l. iij. §. cùm igitur. & . C. eo. l. rectè.

s ¶ Vi possidere.] subaudi etiam.

t ¶ Acquisitam.] ab expulso, non expulsore: vt. j. eo. l. cùm à te.

v ¶ Aut.] aliâs vt, & aliâs aut.

x ¶ Venit.] vt per vim possessionẽ teneat.

y ¶ Faciat.] ne prohiberi possit. Tria ergo sunt: quia inuadit & tenet per vim, vt in primo casu. aut tãtum tenet per vim, & in hoc paratus venit auxilio. s. tali, vt etiã siquis vellet eum deijcere, posset se

tueri nõ aũt inuasit ꝑ vim:q̃a dominus præfugerat,& hoc eodẽ casu Vlpia.dicit idẽ,quod Labeo:vt.ĩ.§.ꝓxi.Tertius est in eo,qui tenet suã:& tũc licet:vt subijcit,sed qui &c.C.eo.l.j.& ĩ.l.iij.§.cũ igitur.&.s̃.eo.§.vim vi.Vel dic primò casu,occupauit per vim,sed pacificè tenet.nec enim aliquẽ timet.Secũdò inuasit,& tenet ꝑ vim: & ad hæc duo paratus venit. Tertiũ nõ muto. In quarto, scilicet in.§.itẽ Labeo.idẽ dices,quãdo tãtũ tenet per vim.nã præfugerat dominus.Alij dicũt primũ loqui de eo qui inuasit possesionẽ,quã ali⁹ inuaserat: vt &.ĩ.ea.l.§.q̃ à me.

vim possessionem suam retinuit: Labeo ait nõ videri vi possidere. ¶ Idẽ Labeo ait eũ,q̃ metu turbę perterritus fugerit:vi videri deiectũ [a]. Sed Põponius ait, vim sine corpore [b] aliquo locũ nõ habere. Ergo [c] etiam eum,qui fugatus est superuenientibus quibusdã:si illi vi occupauerint [d] possessionẽ, videri vi deiectũ [e] ¶ Qui à me vi [f] possidebat:si ab alio vi deijciatur, habet hoc interdictũ [g]. ¶ Qui autem vi deiectus est:quicquid dãni senserit ob hoc,ꝙ vi deiectus est, recuperare debet. Pristina enim causa [h] restitui ei debet quam habiturus [i] erat si nõ fuisset vi deiect⁹.

¶ Non liberatur uiolentus deiector restituto fundo:nisi & restituantur alia ablata de ipso fundo.Et potest agi ad exhibendum pro rebus mobilibus,si uult ipse deiectus,uel is ad quem res pertinent.Bart.

¶ Si fund⁹,à quo vi expulsus sum mihi restitutus esset:cæteræ verò res quæ vi ablatæ sunt,non restituantur:hic dicẽdũ est interdictũ nihilominus tenere: quia verum est me vi esse deiectũ. Planè siq̃s velit de possessione quidẽ rei soli per hoc interdictum experiri [k],de rebus verò mobilibus ad exhibẽdũ actione:potest hoc in suo arbitrio habere.& ita Iulianus scribit. ¶ Idem scribit,& si quis vi bonorum raptorum de huiusmodi rebus velit experiri.

a ¶ Vi videri deiectũ.]licet alio tẽderet nec occupauit:vt bene reprehendatur ꝑ Pomponium.

b ¶ Corpore.] id est sine facto corporali, id est occupatione.

c ¶ Ergo.]aliâs ergo, aliâs ego.

d ¶ Occupauerit.] cũ dominus præfugerit, exigitᷓ occupatio. aliâs non habet locũ hoc interdictũ,vt hic dicit,&.s̃.quod metus cau.l.metũ.ij.rñ.&.ĩ.l.iij.§.proinde.Sed cõtra.s̃.de vsuca.non solũ.§.si domin⁹.vbi nõ exigitᷓ occupatio. Sol. secũdũ B.exigitur occupatio,vt habeat locũ interdictũ,vt hîc, nõ quo ad amittendã possessionẽ:vtibi.& ꝓ eo.ĩ.l.iij.§.ꝓinde. Vel dic secundũ Mar. etiã quò ad interdictũ non exigi occupationẽ, si modò illo tẽdebãt: vt in cõtrario.sec⁹ si alio vt.d.§.proinde.hîc autẽ subaudies, maximè si illi vi &c.vł etiã dicit ideo: quia sec⁹ si nõ occupassent,sed metu sibi dari fecissent:vt.ĩ.l.si rerũ.Vel tertiò, vt denotet rem vitiosam.& dicit,si illi &c.& in.l.cõtraria.in fi.& de his no.ĩ.l.iij.§ proinde.Accursius.

e ¶ Vi deiectũ.]& vi possessum.sed sine occupatione non erit vi possessum:licet posit esse vi deiectus:vt modo dixi.quid ergo si dudum possessionem occupauerit.

f ¶ Qui à me vi.]expulsiua.

g ¶ Habet hoc interdictũ.]directũ secundũ Io.vt &.ĩ.eo.l.colonus.&.l.cũ fundũ.ar.C.de præscrip.xxx.an. si quis emptionis.§.sed & siquis.&.s̃.quod me.cã,si cũ exceptiõe §.Pędius.Itẽ quid si à meipso deijciatᷓ ex interuallo?Rñ.videtur habere cõtra me,cũ tãtũ incõtinẽti mihi liceat:vt.ĩ.eo.qui in pos.non ob.exceptio per.l.j.de excep.do.l.dolo.quia illud in petitorijs.sic ergo videtur me teneri, & posteà agere.ecõtra videtur casus legis,vt non tenear:vt.s̃.quod me.causa.sed & partus.§.quæri.sed illud quo ad ac.quod me.cau.in qua dãnũ exigitᷓ:vt eo.ti.l.sed & partus.§.fi.in cõsti.si quis in tantã minus dubij est.Sed cur furi nõ datur actio furti:vt.ĩ.de fur.itaq;? Rñ.fortè ne inuitentur homines ad furãdũ:ad quod facilius inuitarentur,quàm ad inuadẽdũ.ar.s̃.de pac.do.cõuenire.quod nõ placet:vt.s̃.de pac.l.si vnus.§.pacta.quæ.sed ideo,quia & si reciperet, alij redderet id ipsum:qđ in fure nõ cõtingeret.vel iõ aliud,q̃a hic nõ potuit à vi custodire:sed fur à furto sic:vt.ĩ.de act.emp.si ea res.

h ¶ Pristina enim causa.] id est vtilitas.

i ¶ Habiturus.]Quid ergo si vsucapiebat:& pauci dies superant ad complendum?arg.ꝙ veniat.vt &.ĩ.§.non solum.& ar.s̃.de fun.dota.si fundum.Sed arg.contra.ĩ.de fur.si is cui.§.fi.

k ¶ Experiri.]Sed nunquid hoc verum est,etiam si ad violentum non perueniret?arg.ꝙ sic.s̃.ea.l.in prin.

¶ Quod aũt ait prætor.] CASVS. Nũc exponit Vlpi. q̃dã verba edicti:hęc.s.q̃q; ibi habuit.& dicit,ꝙ oẽs res cõprehẽdit:siue erãt deiectæ,siue ei cõmodatæ vel depositæ,vł obligatæ.Posteà exponit verbũ tũc,positũ in edicto.i.dicere,vt res quas habuit in fundo,tũc cũ fuit deiectus,veniat in hoc interdicto:siue tũc amisit eas: siue posteà:vt q̃a oues ibi remãserũt,& ꝑierũt:vel serui remãserũt, & ꝑierũt.nã deijciẽs noĩe oĩm tenebitᷓ.hinc est,ꝙ & si dom⁹ de qua deiectus quis est cõbusta sit:posteà tenetur deijciẽs emendare, etiã cùm semper fuerit in mora.Posteà exponit verbũ ibi,positũ in edicto:& est dicere,ꝙ res quas habebat scilicet in tota illa possesione de qua est deiectus,veniãt in hoc interdicto.Posteà exponit verbũ intra annũ positũ in edicto.nã ille annus vtilis est:ex die deiectionis vtilitas quã habuisset deiect⁹, si deiectio nõ esset facta,venit ĩ hoc interdicto,quia tenetᷓ deijciẽs quo ad æstima.etiã si desijt possidere.Posteà quæritur an hoc interdictũ detᷓ liberto contra patronũ:itẽ filio cõtra patrẽ si ab eis sint deiecti? Et dicas ꝙ non, sed in factũ detᷓ:& hoc si vis fuit sine armis. si autẽ cũ armis: tunc dabitur bene hoc interdictum, & liberto & filio cõtra patronum & patrẽ.Itẽ hoc interdictum datur hæredi,& cæteris successoribus. Itẽ datur ei,qui desijt possidere per deiectionẽ.Pone enim,ꝙ deiecisti me:nõ autẽ meã familiam. cùm adhuc possideam,non habeo hoc interdictũ. Quid autẽ si me expulisti & partẽ familię meę,partẽ in fundo ligasti:vel si totã familiam meã ligasti? bene babeo hoc interdictum, cùm desierint possidere. Sed quid si me inuenisti in fundo meo,& me ibi ligasti, & tenebas me ita ligatum? habeo hoc interdictũ cũ deiectus videar.Posteà dicit:nõ solùm deijciens tenetur hoc interdicto:sed & hæres eius tenetur act. in factum ad id,quod ad eũ peruenit ex vi defuncti siue illa vis facta fuit cum armis,siue sine armis: & perpetuò datur cõtra hæredẽ:cùm detur in id,quod ad eum peruenit. Quid autẽ cõtineatur nomine armorum,specificat.scilicet fustes, lapides & similia.Et dicitur vis armata,siue hæc arma habuerunt à principio,siue posteà cœperunt habere. Itẽ si cum armis venerunt ad deijciẽdum,licet armis nõ fuerũt vsi in deiectione armata:tamẽ vis dicitur.sufficit enim deterror armorum,aliâs terror.Sed pone, quòd aliquis existẽs in fundo suo vidẽs armatos credẽs eos ad eum venire:fugit de fundo,armati alio iuerunt?non videtur vi deiectus. idẽ si audiuit armatos venire:siue erat verum,siue non:& fugit propter hoc de fundo:illi tamen non intrauerunt:non videtur vi deiectus.Tandem dicit:cùm irem ad Ricardinam, & vellem in agros meos intrare:prohibitus fui à quibusdã armatis. videor deiectus armis.Tandem dicit:qui cum armis vult me deijcere.possum & armis resistere:& si iam me deiecit,possum eum expellere absque pœna:& hoc incontinenti,non ex interuallo. & hoc dicit hic.§.cum.l.seq.& prin.sequẽtis vsque ad.§.cùm procurator.Fran.Accur.

¶ Exponit iurisconsul. quædã uerba edicti,& est tex. satis facilis (quia plura scribere esset inutiliter membranam occupare) usque ibi, Interdictum hoc.

¶ Quod autẽ ait prætor. Quęque ibi habuit. sic accipim⁹, vt omnes res contineantur:non solum quæ propriæ illius fuerũt, verùm & si quæ apud eum depositæ sunt, vel ei commodatæ [l],vel pignoratæ, quarũque vsum, vel vsumfructũ, vel custodiam habuit, vel siquæ ei locatæ sunt. Cùm enim dicat prætor,habuit:omnia hæc habendi verbo [m] continentur. ¶ Rectissimè autem prætor addidit, tunc ibi habuit. Tunc sic accipimus, cùm deijceretur. Et ideo siquid posteà desijt illic esse, dicẽdum erit in hoc interdictũ venire.sic fit, vt etiam si homines, vel pecora demortua sint post deiectionem: interdicto locus sit. ¶ Denique Iulianus scribit eum, qui vi deiecit ex eo prædio,in quo homines fuerãt,propius esse:vt etiam sine culpa eius mortuis hominibus, æstimationem eorum per hoc interdictũ restituere debeat: sicuti fur hominis etiã mortuo eo tenetᷓ [n].

l ¶ Commodatæ.]Sed quomodo in deposito,cùm nõ teneatᷓ nisi dolum cõmiserit.& in cõmodato,cùm & ibi custodia aduersus vim parum proficiat:vt.s̃.cõmodati, ad eos?Respon. secundum quosdã culpa cõmisit,quia potuit defendere:nec fecit. Alij ꝙ peruenerat culpam post quã quis de casu tenetur:vt.s̃.cõmo.l.in rebus. Alij ꝙ per pactũ se adstrinxerat ad casum.ar.s̃.depositi.l.j.§.sæpe. quibus casibus cùm teneatur,interest eius.& ideo agit.aliâs cùm nõ teneretur,nec ageret:vt.ĩ.de fur.l.eum qui.§.is apud quem.&.§.præterea.&.§.non solum.Tu dic etiam agi si non intersit ex prædictis causis: & aliud in furto:& hoc odio inuadentis.aduersus quem non potest præuideri:vt.d.l.ad eos.&.s̃.lo.sed & de damno. & de act.emp.l.si ea res.In quo ergo dãnabitur violentus si non restituat res tales? Respon.in rerum æstimationẽ quasi tantum intersit,cùm ad eas personaliter sit adstrictus.Sed ar.cõtra.ĩ.eo.l.interdicto.sed certè vltra rei æstimationem interesse potest magis,non autẽ minus:vt ibi exponitur litera.

m ¶ Verbo.]in latissima significatione.Azo.

n ¶ Tenetur.]vt.&.s̃.de condi.fur.l.fi.& de fur.l.subtracto.&.C.de condi.

de condi. fur. ante. & quod me. cau. l. j.
a ¶ Vbi enim quis.] vbi. i. postquam, vel statim. & subaudi eum.
b ¶ Stetisse videtur.] i. semper est in mora: vt. j. e. l. pe. & de verb. obli. l. nemo. §. si. nõ ergo distinguitur: erãt perituræ penes actorem vel nõ: ô Martine: sed pro te est. s. quod me. cau. si cũ exceptione. §. quod si homo. ibi, sicuti in interdicto &c. sed expone vt ibi. Itẽ pro te s. de peti. hæ. si à domino. §. si prædio. sed rñ. vt ibi. pro nobis autẽ sunt prædictæ côcor.
c ¶ Vel locum.] in quo moratur: ad quod est. j. de ver. signi. l. locus. Accur.
d ¶ Quibus.] s. pos.
e ¶ Interdicto.] aliàs edicto, aliàs interdicto. & facit. j. de diuer. & temp. præscrip. l. j. Accur.
f ¶ Fructuum.] etiam percipiẽdorum: vt. C. eo. si de possessione.
g ¶ Interdictis.] vt & s. de interdi. l. in interdictis. & j. de precario. l. quæsitum. §. ex hoc. est ergo hoc speciale in interdicto quod vi, aut clàm: vt j. quod vi, aut clã, sem per. §. in hoc interdicto. & s. de vsu. l. videamus. §. in fauiana.
h ¶ Non solùm autem fructuum.] vt & s. §. proxi.
i ¶ Si vi.] aliàs se vi deiectum non esse. aliàs si vi deiectus nõ esset. & fa. C. e. l. si quã do actum.
k ¶ Non possidet.] deiecit tamen. Azo.
l ¶ Cogitur.] scilicet æstimationem, vt & j. eo. l. si vi me.
m ¶ Iisdem competere.] filijs vel libertis. Accur.
n ¶ Hic.] id est isto casu. Accur.
o ¶ Competit.] Non aliàs. & secundũ hanc distinctionem accipe: vt. s. de obseq. l. ij. & l. licet. quibus indistincte denegari dicitur interdictum. & facit s. de dolo. l. non debet. & de in ius vocan. l. sed si hac lege. §. pen. Accur.
p ¶ Et cæteris.] de iure prætorio. Accur.
q ¶ Competit.] vt in fi. de perpe. & tempo. act. §. sed heredibus. econtra in hæredẽ nõ datur, nisi peruenit: vt. j. §. fina.
r ¶ Possidet.] vt. j. ti. j. l. j. §. consequẽter. Accursius.
s ¶ Præbet.] aliàs præbet. & aliàs probat.
t ¶ Retineo.] hoc est planum in ea possessione quã eorũ scilicet corpore & animo possideo: vt peculiariter. si autẽ meo animo & eorum corpore. & sic ciuilem per me, naturale retineã per eos, & tũc idẽ. Nã cum retineam a naturale per colonos, & similiter etiã ciuile nõ videor amisisse, quia est mista naturali, vt pote digniori: domino er go expulso, neutra perdit: vt hîc: sed colono expulso tunc vtraque perditur quasi ciuilis cõcomitetur naturalem amissam: vel quia in coloni persona repræsentatur dominus: vt. s. de acqui. poss. peregre §. quibus. & s. eod. l. quod seruus. Sed licet domino solo deiecto non perdat dominus: secus tamen si sua voluntate spontanea alij tra-

a Singu est ista glo. ad hoc quod vbi dominus deijcitur de possessione: tamẽ adhuc eã retinet per colonũ sui ibi exi stẽ: secus autẽ si spõ tanea volũ tate posses. sione trade ret alteri: quia tũc esset perditio domino nec eam retineret per colonũ existẽ tẽ in eo fun do. Bolo.

Huic consequens esse ait vt villæ quoque & ædium incẽdio cõsum ptarum pretiũ restituere cõpellatur. Vbi enim quis a (inquit) vi deiecit, per eũ stetisse videtur b, quo minus restitueret: & idcirco constare ait eũ, qui vi deiecerit, quiuis dolo malo desierit possidere, hoc interdicto teneri. ¶ Ibi autem ait prætor, vt ne quis & ea, quæ illic non habuit, cõplectat. Sanè quod ait prætor, ibi: quomodo accipimus? vtrùm in eo loco vnde vi deiectus est? an verò in omni possessione? Et melius dicetur nõ ad angulum vnum referendum, vel locum c in quo fuerit: verum ad omnes partes possessiõis, qua qs d caruit cùm deieceretur. ¶ Annus in hoc interdicto e vtilis est. ¶ Ex die quo qs deiectus est, fructuũ f ratio habetur: quãuis in cæteris interdictis g ex quo edicta sunt, nõ retro cõputetur. Idẽ est & in rebus mobilibus quæ ibi erant. nam & earum fructus cõputandi sunt ex quo quis vi deiectus est. ¶ Nõ solũ autẽ fructuũ h in hoc interdicto ratio habetur: verũ cæterarũ etiã vtilitatũ habẽda est. nã & Iu. refert in hoc interdicto omnia q̃cũq; habiturus vel assecuturus is erat, qui vi deiectus est, si vi i deiectus nõ esset: restitui. Eorum autẽ litẽ à iudice æstimari debere: eũq; tãtũ cõsecuturũ, quãti sua interesset, si vi deiectus nõ esset. ¶ Ex interdicto Vnde vi etiã is: qui non possidet k, restituere cogitur l.

¶ *Hoc interdictũ denegatur liberis & libertis aduersus parentes & patronos: nisi ui armata expulsi sint liberi uel liberti: & datur eis loco interdicti denegati actio in factum. h. d.*

¶ Interdictũ hoc quia atrocitatẽ facinoris in se cõtinet: quæsitum est an liberto in patronũ, vel liberis aduersus parentes cõpetat. Et verius est, nec liberto in patronũ, nec in parẽtes liberis dãdũ esse. meliusq; erit in factũ actionẽ ijsdẽ cõpetere m: aliteratq; si vi armata vsus sit aduersus libertum patronus, vel aduersus liberos parens. Nam & hic n hoc interdictum cõpetit o. ¶ Hoc interdictum hæredi & cæteris p successoribus competit q.

¶ *Retinenti possessionem per suos, licet ipse deiectus sit: non datur hoc interdictum, nisi forte hi, qui remanserunt in fundo, & ceperint à deijciente possideri. h. d. cum. §. seq.*

¶ Non alij autẽ quã ei qui nõ possidet r, interdictũ Vnde vi competere, argumentũ præbet s qđ apud Iulianũ relatum est: si quis me vi deiecerit, meos autem non deiecerit: nõ posse me hoc interdicto experiri, quia per eos retineo t possessionẽ q vi deiecti nõ sunt. ¶ Idem Iuli. refert, si seruos quosdã vi repulerit, alios retinenuerit, & vinxerit, aut etiã eis imperauerit v, vi te deiectũ intelligi: desijsse enim possidere x: cũ serui ab alio possideãtur. Et quod in parte y seruorũ dictũ est, idẽ in omnibus dici ait, si forte nemo depulsus esset, sed possideri ab eo cœpisset qui ingressus in possessionem esset. ¶ Quid dicturi essemus tractat, si alio possidente z ego quoque ingressus sim in possessionem, & non deijciam possessorem, sed victum opus facere cogam: quatenus (inquit) res erit a? ego verius puto eum quoque deiectum videri, qui illic vinctus est b.

¶ *Hoc interdictum inquantum est rei persecutorium: datur etiam in hæredes in id quod ad eos peruenit, & datur perpetuo. h. d.*

¶ Ex causa huius interdicti in hæredem, & bonorum possessorem, cæterosque successores in factũ c actio competit in id quod ad eos peruenit d.

Paulus li. 65. ad edict. LEX II.

Dolóve malo eorum factum est quò minus perueniret.

Vlpianus li. 69. LEX III.

Idem est & si quis armis deiectus est: quia ex facinoribus defunctorum de eo quod ad hæredem...

dat: licet colonus nõ eius sed velit meo nomine retinere. Itẽ & ideo retineo ego deiectus per colonũ: qui a si perdo per eũ deiectũ, multò magis retineo per eũ nõ deiectum: vt arg. C. de vsufru. l. antepe. Itẽ facit. j. de verbo. obliga. si ita stipulatus fuero per te.
v ¶ Imperauerit.] pro suo commodo, vel etiam vt exirent.
x ¶ Possidere.] s. te intelligendũ est, & sic interdictũ datur. Sed opponitur: quia hoc eodẽ casu videtur dari quod metus cã: vt. s. quod me. cau. l. metũ. §. idẽ ait, & si forte. er go hoc cessat: vt. j. e. l. si metu. Sed hic priuatur pessessor possessione: & recedit deijciẽs: sed in. l. metum. nõ: sed tantũ vt patiatur ædificare. Itẽ oppo. quia videtur vis turbatiua & sicuti posside. dari. ergo nõ hoc: vt. j. eo. vim facit. Sed rñd. vt modò dixi: quia hæc & si non expulsiua: tamen priuatiua est vis. eo enim quod ligat possidẽtẽ, videtur eũ priuare possessione. ad qđ est. j. de libe. ho. exhi. l. ij. at in turbatiua nõ eũ deijcio: sed tãtũ turbo: nõ permittẽdo eũ arare & colere: vt dicta. l. vim facit. Accu.
y ¶ In parte.] seruorum. No. quod dixi. s. de vsur. q scit. in prin.
z ¶ Si alio possidẽte.] libero s. hoĩe.
a ¶ Esset.] id est quid iuris sit.
b ¶ Vinctus est.] qa non distat à seruo &c. qui vinctus detinetur vt. j. de libe. ho. exhi. l. ij. & oppo. & respõ. vt modò dixi. Item quid si imperaui colono tuo, vt pro me possideat & facit timorẽ: videtur te vi deijci: vt hîc dicitur.
c ¶ In factum.] quæ in locũ interdicti dat: instit. de inrerdi. §. fin. & nihilominus hic datur interdictũ. ar. j. eo. l. idem. §. hoc inter. dictum.
d ¶ Peruenit.] & perpetuo: vt & j. l. idẽ est. §. j. & s. qđ metus cau. quod autẽ. & l. seq. & de dolo. l. quod in hæredẽ. & l. seq. & C. ex deli. def. l. j. & C. eo. vi pulsos. & j. de reg. iur. l. sicuti. Nam turpia & c. vt. s. de calũ. l. hæredem. Accursius.
Idem.] Casus in hac lege vsq; ad. §. cũ procurator. continuatur. l. præced.

¶ Cũ procurator.] Si procurator meus deiecit aliquẽ de fundi possessione cũ armis me iubẽte, vel ratũ habẽte: teneor, quia ego vi deor deiecisse. idẽ in familia. Itẽ tenet cuius instigatu familia mea deiecit aliquẽ. Itẽ hoc interdictũ dat post annũ in id qđ peruenit ad deijciẽtẽ. ¶ Vnde vi.] Si prohibet fructuari° vti frui fundo in quo habebat vsumfru. habet hoc interdictũ. prohiberi autẽ dicitur fructuarius siue existẽs in fundo in quo habebat vsumfru. deijciatur, siue cũ exisset spõte de fundo, nũc volẽs redire non fuit admissus. sed si ab initio velit incipere vti frui, & fuerit prohibitus. nõ habet locũ hoc interdictũ: sed rei vẽdi. agat. quod expone vt in gloss. & prædicta habent locum in vsufructuario domus siue fundi. in fructuario

vero rei mobilis secus est:nisi res prædictæ mobiles solo cedant,vt sunt tigna,quæ sunt in domo & q̃ dixi in fructuario:& ex quacunq; causa sit cõstitutus vsus vel vsusfru.i.siue inter viuos,siue in testamẽto:idẽ est.Et vt breuiter dicã qualitercunq; fructuarius possidẽs deiectus sit habet hoc interdictũ,& durat ei etiã si postea capite sit minutus,& sic amisit vsumfr.& hoc casu da bitur pro preterito dã no,non vt pro futuro 10 tẽpore cõstituat vsus fru.& dabit etiã hære dib⁹ & in hæredes deijciẽtes datur in factũ in id quod ad eos peruenit.Fran.

dem peruenit,actio [a] datur. Sufficit enim nõ in lucro versari eum heredem:non etiã damnum subire. ¶ Hęc actio,quę aduersus heredem,cęterosq; successores pertinet,perpetuò [b] competit: quia in ea rei psecutio continet̃. ¶ Armis [†] deiectum quomodo accipimus Arma sunt oĩa tela : hoc est & fustes & lapides:nõ solũ gladij, hastæ,& frameę id est rõpheæ [c]. Planè & si vn⁹,vel alter fustẽ vel gladiũ tenuit [d]:armis possessor deiectus videt̃.Plus dicit̃ & si inermes venerũt:si in ipsa cõcertatio ne [e] q̃ inermes venerãt,eo processerũt,vt fustes [f] aut lapides sumerent,vis erit armata. ¶ Qui armati venerũt,& si nõ armis vsi sunt ad deijciẽdum, sed deiecerunt [g] : armata vis facta esse videtur.Sufficit enim terror armorum [h] .vt videantur armis deiecisse.

¶ *Fugienti & relinquendi possessionem suam uano metu, non succurritur hoc interdicto. Bartolus.*

¶ Siquis aũt visis armatis qui alio tendebant,metu hoc deterritus profugerit, non videtur vi deiectus [i] :quia non hoc animo fuerũt qui armati erant,sed alio tendebant. Proinde & si cum armatos [k] audisset venire, metu discesserit [l] de possessione: siue verũ,siue falsum audisset, dicendum est nõ armis eum esse deiectum [m],nisi possessio ab his fuerit occupata. ¶ Si autem cùm dominus veniret in possessionem, armati eum pro hibuerunt,qui inuaserant possessionem : videri eum armis deiectum [n].

¶ *Vim ui repellere licet incontinenti, non autem ex interuallo.h.d.Bar.*

¶ Eum [†] igitur [o] ,qui cum armis venit,possumus armis repellere: sed hoc confestim , non ex interuallo:dummodo sciamus non solùm resistere [p] permissum ne deijciatur:sed & si deiectus quis fuerit,eumdem deijcere,no ex interuallo,sed ex continenti [q].

¶ *Imputatur domino si procurator deiecit aliquem,scilicet si dominus mãdauit, uel ratum habuit quod procurator fecit. Idem dicendum est in familia domini. Bart.*

a ¶ Actio datur.] Vi debat̃ q̃ nõ cũ armis facta est, non deberet dari in heredes,etiam 20 de eo qđ ad hæredes peruenit:qa acrius pu nit̃ criminaliter deijciẽs quã cũ vis facta est sine armis:sed tamẽ cõtra est,quia datur. vel dic ecõtra videba tur dari etiã si nõ peruenit propter immani tatẽ criminis , sed ta- 30 mẽ non datur nisi in id qđ puenit,vt subijcit:sufficit enim &c.

b ¶ Perpetuò.] ad qđ faciunt cõcor. positæ. s.l.j.§.fin.

c ¶ Romphœæ.] lanceæ quæ habẽt rostrũ vel rãponã ad homines capiẽdos.Alij hñt 40 rãbolas.& facit.j.de verbo.sig.l.armorũ.& insti.de interdi.§.qui autẽ.Idẽ in telo:vt.j. de fur.si pignore.§.ij.

d ¶ Retinuit.] ne cũ eo percuteret.H. vel dic,vnus vel alter,quasi non omnes.

e ¶ Concertatione.] aliàs concertatione,& aliàs deiectione, & aliàs certamine.

50 f ¶ Vt fustes.] ex eo q̃ non inspecto prin.sed fine dicitur hic vis: sume arg.q̃ si alio tendentes cùm viderent me fugisse,mutato proposito ingrediantur,q̃ videar vi deiectus inspecto fine.

g ¶ Sed deiecerunt.] s.sine armis:qa forte armatis visis fugerũt: aut cũ venissent armati,eis depositis deiecerunt possidentes.Acc.

h ¶ Armorum.] Arg.ad quæstionem quæritur an oporteat aliquẽ expectare primo se percuti.s.q̃ non:vt no.C.vnde vi.l.j.& fa.ad.§.s. de cal.l.& generaliter.ij.rñ.& quod quisque iur.l.iij.ij.rñ. &.C.de fur.l.si quis.&.s.deposi.l.j.§.itẽ senatus.& facit.s.ad legem Aquil. sed & si quæcunque.&.C.de sica.l.ij.&.iij.

60 i ¶ Vi deiectus.] imò videtur vi deiectus:vt.s.de vsufca.l. non solùm.§.si dominus.Sol.non videtur vi deiectus vt habeat interdictum,vt hîc:sed quo ad hoc vt amittat possessionem,sic:vt ibi secundum Azo. Alij q̃ hic alio ibant:ibi illud.quod non placet, quia quo ad admittedã possessionem non referet ibant illud,vel non: vel etiam in nullo loco.nam semper amittitur :vt ibi.

k ¶ Cũ armatos.] alio tendentes secundum Ip.& Azo.& sic loquitur eo casu,quo superius proxi.rñ.& hoc etiam casu loquitur suprà quod me.cau.l.metum.ij.respon.& quod subijcit,siue verum &c.scilicet eos esse paratos ad eundum alio,siue non:& quod sub- 70 ijcit non esse vi deiectũ:supple,nec alio modo quo ad interdictũ, vt &c.sed quo ad perdendam possessionem sic:vt suprà de vsusca. non solùm.§.si dominus.quæ est huic respon.contraria in eo quod subijcit non videri deiectum vi.Alij dicunt illud tendentes : non alio.& quod subijcit siue verum &c.scilicet eos esse armatos vel nõ verè tamen veniebant,& illud secundum eos.Item quod subijcit non esse armis deiectum,sed sine armis videtur deiectus:& ita habebit interdictum pro vi simplici , non pro vi facta cum armis secundum eos.Ad idem tamen vtraque datur cùm ciuiliter agitur: vt arg.suprà proxi.§.qui armati.& ideo hæc opinio non placet.

80 l ¶ Discessisset.] si alio tãdebant:vt dixi:& tamen metu discessi, ergo amisi pos.meo animo.vnde licet mutato proposito apprehendant eam,non tenentur:quia tunc non possidebam:vt suprà eodẽ l.j.§.interdictum. Respond.datur vtile.arg.suprà eodem.l.j.§. familiæ. Vel dic quòd recessit non animo deserendi pos.sed forte sub illa conditione,si illi intrarent.arg.suprà de acqui.pos.l.si me in vacuam.secundum Azo.Item op.alia ratione quòd non videtur competere interdictum etiam si fuerit occuppata.nam nomine naturalis non:quia erat vacans.nomine ciuilis nõ : quia non alius, sed sua opi.& forte vana priuauit eũ:vt ar.j.de fur.l.si quis in seruitute. in fi.cuius vani timoris nulla est æstimatio:vt.s.de re iudi.l. si quis ab alio.in prin.Respon.non sola opinio,sed aduersarius propter quem opinio procedit,eũ priuauit:vt arg.C.de rap.vir.l.vnica.& hîc animus amittendi præuenit inuasionem. Econtra, si inuasio pueneri t animũ: vt si absens 10 non redij , credẽs me nõ admittendum , vel eijciendum: tũc dic vt not.s. eo.l.j.§.interdictum.

m ¶ Deiectum.] contrà.s.de vsusc.l.nõ solum.§.si domin⁹. Sol. hîc tãtum audiuit eos venire,& fugit.ibi vi 20 dit eos venire, & fugit . quod non placet, sed solue vt modò no. hoc eodem respõ.& facit.s.si quis omis. cau. testa.l. si quis omit.& no.q̃ fallit hæc regula,qui occasionẽ dam ni &c.vt.s.ad legẽ Aquil.qui occidit.§.pe.

30 n ¶ Deiectũ.] facit j.ea.l.§.vnde vi.&.l. colonus.&.s.e.l.j.§. siue autẽ.& distingue super præmissis: quia cũ æstimaui aliquos venire & fugi:aut falsum erat,quod ęstimaui:aut verũ: aut cũ venerũ: aut illo veniebant 40 aut alio tendebant: & cũ alio tendebant: aut dum fugi, sunt ingressi,aut non . si falsum esset penit⁹ quod æstimaui : & si possessionem amisi, quia fugi: vt.d.§.si dominus tamen nec edictum quod me.cau.nec vnde vi locum habet:vt.s.quod me.cau.l.metũ.ij.respõ.&.s.§.proinde.si verò veniebãt,sed aliò tẽdebant,nec sunt ingressi:tunc idẽ:vt.s.prox. 50 §.si quis autẽ.Si verò alio tẽdebãt,sed tñ dũ fugi sunt ingressi: locũ habet vnde vi,quasi vi deiectus,& quasi ex postfacto ad id venisse videantur:vt.s.§.armis deiectũ.&.§.proinde.vbi & de hoc not. si verò ad hoc veniebant:tunc etiam si non sunt ingressi,locum habet interdictum vnde vi:vt.s.de vsufc.nõ solùm.§.si dominus.& de vsufca.l.sequitur.§.& si tu me.& innuit.s.proxi.§.si quis autem licet dominus Bul.in hoc casu proximo superiori dicebat q̃ nõ,sed vi deiectũ videri quoad perdẽdam pos.vnde intelligebatur in.d.§.si dominus,nisi sequeretur ingressus.& pro eo.s.eo.l.j.§.idẽ Labeo.&.s. proxi.§.proinde.sed eas expone,vt in qualibet nota:si verò sunt in- 60 gressi pos.tunc sine dubio secũdũ omnes vnde vi interdictum locũ habet.vt.s.l.j.§. idẽ Labeo.&.s.§.proinde in fi.Si verò non fugi, sed aliàs me absente sunt ingressi,nec reuertentem admiserunt:vnde vi locum habet:vt hîc,&.s.e.l.j.§.interdictũ:&.s. de acquir . pos. l.clãm.§.fi.Si verò me reuertentem non fugauerint in prædicto proximo casu,sed metu discessi, & accedere nolui:quasi metu videor essa possessisse.& edictum quod metus causa non vnde vi locum habet: s.quod me.cau.l.metum.iij.respon.&.§.sed & si per vim.secus si nõ redij,credens me non admittendum,vel deijciendum,quia habeo in terdictum.vt no.s.e.l.j.§.interdictum.

70 o ¶ Eum igitur.] quia is qui armis deiecit,iniustè facit,& ideo tenetur:igitur &c.& no.arma armis repelli:vt &.s.e.l.j.§.vim vi.& sic cum moderamine.quod no.C.eo.l. j.

p ¶ Resistere.] vt &.s.e.l.j.§. vim vi.&.§.vi possidere.in fi.

q ¶ Continenti.] i. antequã ad alia extranea diuertat negotia:vt j.de ver.obl.l.cõtinuus.j.rñ.& de duobus re.l.duos.§.fi.&.j.de adul. l.quod ait.§.quod ait.&.s.de testa.heredes.§.fi.Sed quid si in villis deiect⁹ venit ad ciuitatem pro amicis,& in hoc biduo vel triduo laborat,an interim possideat? Quidam non,etiam ciuiliter,sed veniens recuperat argu.j.eo.l.qui possessionem.Sed potest dici quòd possi- 80 deat ciuiliter,& spem habebit recuperandi naturalẽ.Nec obst.l.illa qui pos.quia reuertitur in pristinam causam quo ad naturalẽ:vel quatenus de facto est extra.ciuilis autẽ nõ admittitur:sed perseuerat eadẽ.Item non ob.quòd biduo vel plus ibi moratur in talibus: quia sic est opus in talibus . nã & propter aduocatũ datur dilatio: vt.j.ex quibus cau.ma.l.ait Prætor.§.fin.Item testatori ad necessarias causas:vt.C.de test cùm antiquitas.& fideiussor accipitur inter duos reos:vt.d.l.de duo.re.l.duos.§.fi.

Venit.

† Not istũ text q̃ armorum appellatione cõprehẽdũtur fustes lapides,& omne id, qđ nocere potest: quod sing. intelligo hoc esse verũ impropriè:sed nõ propriè. gl. est singulariter notanda in cle.j. de sta.mo. sup verbo arma . quã singulariter dicit no.Angel.in.§.ex maleficijs. instit.de actio.in vj.col. idẽ Ange.in.§.recuperandæ insti.de interdi. Adde tu limitãdo hunc tex.ni si in statuto de armis:qa fustes lapides & similia nõ comprehendun tur.glo. est de hoc sin. in.cle.j.§. nos eorũ. in verb.arma . extra de statu mo.de quo per Areti in suo tracta. malefi . in gl in ver.armatus.& p Lud.pota. in.l.j.§.occisorum.s.ad Sylla.

† Iste text. est singularissimus ad hoc,q̃ defensio rerũ & personæ est permissa.cui concor.glo.in §.quod verò instituit. de iure natu gen.& ciuili.quod dictum est adeò verũ, vt qui pot se defendere,& non sa cit:non defendens pec cat.c.nõ in ferenda. xxiij.q.j.ij.&.c.si.&.dd. quãte. cum gl.& doct. extra de sent. excõ. & iij.q.j.c. nulli.& seq. & si nõ pot aliter,defendat se clamore:vt in ij.§.hoc autem ad Sylla.& glo.in alle.c.quã ti.Bolo.

a Tu limita hoc dictum nisi esset ad uocatus

Cũ ꝓcurator armatus venit [a], & ipſe dominus armis deieciſſe videtur:ſiue mandauit,ſiue(vt Iulianus ait)ratum habuit. Hoc & in familia dicendum eſt. Nam cùm familia ſine me [b] armata venit [c]: ego nõ videor veniſſe,ſed familia: niſi iuſsi,vel ratũ habui [d]. Hoc interdictum etiam aduerſus eum proponitur,qui dolo malo [e] fecit. quo quis armis deijceret. Et poſt annum [f] redditur, in id, quod peruenit ad eum qui prohibuit.

Hic incipit exponere quando interdictum iſtud detur fructuario. ſupra uero dixit quando pro rei proprietate.

Vnde vi interdictum [g] neceſſariũ fuiſſe fructuario [h] apparet, ſi prohibeatur vti frui fructu fundi.

Hoc interdictum competit contrà eum, qui prohibet frui fructuarium,qui iam uti frui incœperat:non contra eum,qui ab initio prohibuit ne frueretur.Et pertinet hoc interdictum ad res immobiles non ad res mobiles:& competit etiam uſuario ſicut ufructuario. hoc di. uſque ibi, Qui uſuſfructus.

Vti frui autem prohibuiſſe is videtur, qui vi deiecit vtentem & fruentem:aut nõ admiſit [i] eum, cum ex fundo exiſſet nõ vſuſfructus deſerẽdi cauſa. Ceterũ ſi quis ab initio volentẽ incipere vti frui prohibuit:hoc interdictum locũ, nõ habet [k]. Quid ergo eſt: Debet vſufructuarius vſumfructum vẽdicare [l]. Pertinet autem hoc interdictum ad eum,qui fundo frui prohibit' eſt. Sed pertinebit etiam ad eum,qui ædificijs vti frui prohibetur. Conſequenter autem dicemus,ad res mobiles [m] hoc interdictũ nõ pertinere,ſi quis vti frui prohibitus eſt re mobili:niſi rei ſoli cedebant res mobiles. Si igitur ibi fuerint [n],dicendum eſt etiam ad eas res referri,hoc interdictum debere. Item ſi non vſuſfructus ſed vſus ſit relictus:competit hoc interdictũ.Ex quacũq; enim cauſa [o] conſtitutus eſt vſuſfructus, vel vſus,hoc interdictum locum habebit.

Capite minuto uel mortuo fructuario qui prohibitus eſt uti frui, competit hoc interdictum hæredibus fructuarij,& contra hæredes prohibentis actio in factum ad damnum præteritum reſarciendum, non ad conſtituendum uſumfructum:quia extinctus eſt morte uel capitis diminutione fructuarij.h.d.ll.ſeq.propter ſuam breuitatem non ſummantur.

Qui vſuſfructus nomine qualitercũq; [p] fuerit quaſi in poſſeſſione,vtetur hoc interdicto, Sed ſiquis poſteaquàm prohibitus eſt capite minutus [q] ſit,vel mortuus rectè dicitur,hæredibus & ſucceſſoribus cõpetere hoc interdictum non vt in futurum conſtituatur [r] vſuſfructus,ſed vt præterita cauſa,& damnum præteritum [s] ſarciatur. Hæres quoq; ſimili modo debebit in factum actionẽ ſuſcipere in id,quod ad ſe peruenit [t].

Idem li.10.ad edictum. LEX IIII.

SI vi me deiecerit quis nomine municipum [v], in municipes mihi interdictum reddendum Põponius ſcribit,ſiquid ad eos peruenerit [x].

Idem li.11.ad edictum. LEX V.

SI rerum [y] † tibi poſſeſſionẽ vi tradidero,dicit Ponponius Vnde vi interdictum ceſſare:quoniam non eſt vi deiectus,qui compulſus eſt in poſſeſſionẽ inducere [z].

Paulus li.66.ad edictum. LEX VI.

IN interdicto Vnde vi tanti cõdemnatio facienda eſt, quanti intereſt poſſidere. & hoc iure nos vti,Pomponius ſcribit:id eſt, tanti ren videri [a],quanti actoris intereſt poſſidere:qđ aliàs min' [b] eſt:aliàs plus. Ná ſæpe actoris pluris intereſt hominẽ [c] retinere, q̃

a Venit.]ſupple & aliquem de poſſeſsione deiecit.
b Sine me.]domino.
c Venit.]ſupple & aliquem de poſſeſsione deiecit.
d Habui.]facit ſuprà eodem.l.j.§.quoties.&.§.deieciſſe &.§.merito.Accurſius.
e Dolo malo.] puta ſuaſiſti familię meę vt quẽ deijciat quaſi ille meam poſſeſsionẽ 10 occupaſſet: arg.ſ. de dolo.l.cum quis.Acc.
f Poſt annum.] vt.ſ.eo.l.j.in princi.& de interdi.l. ex quibus. & communi diui.l.cõmuni diui.§.Iulianus. Accurſius.
g Interdictum neceſſarium.] id eſt 20 vtile:vt & aliâs ſuprà de dam.infec.l.dãni.§.penul.vel dic hoc etiam directum dari: vt arg.ſuprà eodem.l.j.§.deijcitur.Accur.
h Fructuario.] & vſuario:vt.j.§.item ſi non.& de his tractat vſque in finem.l.Item 30 & ei qui habitationẽ habet:vt.ſ.de dona.l. aquilius.Sed an ei qui de reali ſeruitute deijcitur cõpetat?Rñ. nõ: vt.ſ.de vſuſca.l.ſequitur.§.ſi viã. ſic & nouum opus permittitur nunciare habenti ſeruitutem perſonalem, 40 nõ realem: vt ſuprà de no. ope.nũ.l.j.§.fi. &.l. qui viam.in illis ergo recurrit ad interdictum directũ & vtile de itinere priuato:& de aqua:vt.j. de itine.actuq́ue priua.l. j.in princi.& de aqua coti.& æſti.l.j.ĩ prin.
50 i Non admiſit.] retinuit ergo in abſentia poſſeſsionem ſuã, ſcilicet naturalem vt hic,&.ſ. de vſufruct. l.arboribus.§.iulia.& ar.ſ.e.l.§.fin autẽ.ſed an deiecto fructuario à naturali videatur deijci ꝓprietarius de 60 ciui.vel contra?Rñ. nõ:cùm nõ niſi per deiectionem,vel per hoc ꝙ nõ admittitur quis in poſſeſsione, perdat aliquis poſſeſsionem: vt.ſ.de acqui.poſ.ſi id quod ſecus in re mobili qua priuatur vnus per hoc ꝙ alteri eorũ 70 ſurripit: quia etiam ignorans perdit:vt.ſ.de acqui.poſ.l.rẽ quæ.
k Locum non habet.]ſed cum fructuarius veniẽs ſolo aſpectu poſſeſsionem acquirat:vt.ſ.de acquir.poſ.l.j.§.ſi iuſſerim.&.l.quod meo.§.ſi venditorẽ.videtur ſi poſteà appropinquans prohibetur,ꝙ deijciatur:& ſic habeat interdictũ.ſed rñd.hic fuit prohibitus etiã antèquàm poſſet locum videre.Accurſius.
l Vendicare.]Sed quomodo vendicat,ſi nũquã poſſedit?Rñ.fuit relictus in vltima volũtate:vt.ſ.quemadmo.ſer.admit.ſi partem.§. fin.vel etiam inter viuos:ſed cœpit aliquando poſsidere,& poſteà deſijt.ſi autem non fuiſſet inductus in poſſeſsionem,tunc agitur ex 80 ſupu.vel ex contractu ex quo conſtitutus eſt.
m Ad res mobiles.]vt tigna & ſimilia quæ ibi habebat. Accur.
n Fuerint.]ſcilicet in ædificio idemq́ue ſi in domo eſſent:vt.eo.l. j.§.ſi fundus.Azo.
o Quacunque enim cauſa.]teſtamento,vel inter viuos.
p Qualitercunque.]aliâs qualiter:aliâs qualitercunque.
q Minutus ſit.]maxima vel media capi.di. olim etiã minima:vt. C.de vſufru.l.corruptionem.& inſti.de acqui.per arroga.Accur.
r Conſtituatur.]quia extinctus eſt ca.di. vel morte.ſecus ſi non vtendo propter ipſam deiectionem:vt.j.eo.ſi plures.in princ.&.l.ſi de fundo.&.ſ.de vſufru.l.cuiuſcunque.Accurſius.
s Præteritũ.]id eſt fructus percepti & etiã percipiẽdi veniant in diẽ finiti vſufr.nõ poſt:vt &.ſ.de vſufru.qui vſumfr.§.fi.&.l.quęſitũ.&.l.cuiuſcũq;. An autẽ ipſa quaſi poſſeſſio reſtituat?Rñ.fortè ſic:licet cito per dñm 10 poſsit ei auferri.nam eſt momẽtanea :vt.C. e.l.momẽtaneæ. Acc.
t Peruenit.]ſic.ſ.e. l.j.in fi.&.l.iij.in prin.
SI vi me.] CASVS. Aliqs noĩe municipij me deiecit de fundo.tenẽtur municipes hoc ĩterdicto. 20 Franciſcus.Accur.
v Municipum.] q ſint municipes,habes. j.ad mu.l.j.& fa.ſ.de dolo.ſed ſi ex dolo.§.j. & qđ me.cau.l.me.§.j. &.ſ.de ac.poſ.l.ij.Ac.
x Ad eos ꝑuenerit] ſed obijcit.aut municipes habuerũt ratã illã 30 deiectionẽ,& tũc tenẽtur inſolidũ:vt.ſ.e. l.j.§.quoties.aut nõ:& tunc non ideo tenẽtur interdicto: vt.j.e.l. cũ à te.ſed dic vtili,nõ directo:vt & aliâs.ſ.eo. l.j.§.ſi filius.&.§.ſi qs tamẽ.& arg.ſ. qđ me. cau.l.ſi cũ ex.§.in hac. 40 Vel ſubaudi hic maxime,& dic ꝙ mandauerũt,vel ratũ habuerũt municipes,& fa.C. vnde vi.l.meminerint.
SI rerum.] CASVS. Metu coactus dedi tibi rẽ meã. nõ habet locũ hoc interdictũ,ſed act.quod 50 metus cauſa.Franci.
y Si rerũ.]aliâs incipit,ſi metu.& aliâs ſi rerũ tibi poſſeſsionẽ vi tradidero : & tunc dic vi.ſ.cõpulſiua.Ac.
z Inducere.]nõ ergo pro vi cõpulſiua locũ habet hoc interdictum:ſed ac.quod me. 60 cau.vt .ſ. quod me. cau.l.metũ.§.ſed & ſi per vim.&.l.ſi mulier. §.qui poſſeſsionem.
INterdicto.] CASVS. In interdicto vnde vi ñt condẽnatio in intereſſe agẽtis: quod eſt, quando vltra rei æſtima.quid 70 enim ſi deieciſti me de fundo, in quo erant ſerui mei : & eos ſeruos per hoc amiſi,quos volebam propter aliquam cauſam torqueri:vel erant hæredes inſtituti:& ſic hæredi.admiſi?certè hoc totum damnum æſtimatur.Franc.
a Videri.]id eſt æſtimari.
b Minus.]non dicit minus rei vera æſtimatione.hoc enim non eſt:vt infrà de fur.l.ſi vendidero.§ cum autem.loquitur ergo ſic, quia vltra rei pretium extenditur intereſſe,quandoque in maiorem ſummam : quandoque in minorem , ſecundum Azo. & facit ſuprà eodem .l.prima.§.qui autem.& quod ibi not.Et hoc inter- 80 eſſe probabitur iuramento in litem contrà doloſum, vel contumacem inuaſorem nolentem reſtituere:vt & ſuprà de rei ven.l. qui reſtituere.in fin.& infrà quod vi aut clàm.l.ſemper.§.in hoc interdicto.
c Hominem.]qui erat in poſſeſsione inuaſa aſſcriptitius:vel ſeruus:vel colonus:vt.ſ.eod.l.j.§.ſi fundus.&.§.rectiſsimè. Vel dic ꝙ inducit ſimile in homine ſeruo:puta rapto,quia actione vi bo.rapto.repetitur:vt quaſi idem ſit. & hic. Accurſius.

moraturus: quia tũc nõ daretur dilatio: imò quęrat pars alium aduocatũ.ita no. Bar.in.l. ait prætor. §. fi.per illum text.ſ. ex quib. cauſa. & in.l. fi.in fi.ſ.de vaca. mune. & meli' in.l. ſed ſi vnius.§.qđ autẽ. de iniur.& Feli. c.j.in.prin. extra vt lite nõ cõte. de quo not. in apoſtil. ad Iac. rebuff. in.l.vnica. nu.ij.ĩ ver. cauſam. C. de ſen. aduer. fiſcũ latis retrac li. x.& in.l omnes iudices. in prin. vbi etiã notaui in apo. in.ver.Andreas de barulo. C.de dila. eo.tit. & in apoſt. ad Lãfran. in.c.quoniã contra fal. ſam.§.dilationes. extra de prob.

† aliâs, ſi iterum.

a ¶ Quanti is est.] id est valet homo.
b ¶ Habendæ.] in seipso de aliquo facinore. & quod subijcit probandæ, scilicet in alium ad quod est. ff. ad exhiben. l. fi.
c ¶ Adeundæ.] ad quod est infrà de fur. l. si quis vxori. §. penulti. Accursius.

quanti is[a] est: veluti cùm quæstionis habendæ[b], aut rei probandæ, aut hæreditatis adeundæ[c] gratia intersit eius eum possidere.

Idem li. 27. ad edi. LEX VII.

Cum à te vi deiectus sim: si quis[d] vi eandem possessionem possidere cœperit, non possum[e] cum alio quàm tecum interdicto experiri.

Idem li. 4. ad edict. LEX VIII.

Vicinius dicebat vi possideri quoties vel[f] non dominus (cum tamen possideret[g]) vi deiectus est.

¶ *Secundum commoda quæ quisque sentit: ita onus subire tenetur.*

Idem li. 66. ad edict. LEX IX.

Si plures hæredes[h] sunt: vnusquisque non in amplius, quàm ad eum peruenerit, tenetur. qua de causa interdum insolidum tenebitur is, ad quem totum peruenerit, quamuis ex parte[i] hæres sit. ¶ Deiectum[k] ab vsufructu[l], in eandem causam prætor restituere[m] debet: id est in qua futurus esset, si deiectus nõ esset. Itaque si tempore[n] vsusfructus finitus fuerit, postquam deiectus est à domino[o]: nihilominus cogendus erit restituere[p], id est, vsumfructum iterum† constituere[q].

† al. interdũ, & aliàs interim.

¶ *Si post deiectionem facta sit consolidatio vsusfructus & proprietatis: non tenetur proprietarius iterum usumfructum constituere: agit tamen usufructuarius contrà eum, per quem perdidit usum fructum. hoc dicit. l. sequens exponit quid sit uim facere.*

Caius li. 2. ad edict. LEX X.

Si de fundo proprietarium[r] prædo expulerit, atque ob id fructuarius constituto tempore[s] nõ vsus, perdiderit ius suũ: nemo dubitat, quin tũc domin⁹ (siue experiatur cũ fructuario aduersus prædonẽ siue non experiatur[t],) retinere[v] debeat reuersum ad se vsumfructũ: & quod fructuarius perdidit, id ad damnum[x] eius pertineat, cuius facto perijt.

Pomponius li. 7. epistolarũ. LEX XI.

Vim facit[y], qui nõ sinit possidentẽ eo, quod possideat, vti arbitrio suo: siue inserendo, siue redigendo, siue arãdo, siue ædificando, siue quid omnino faciendo, per quod liberam possessionẽ aduersarij non relinquit.

¶ *Colonus non admittens emptorem fundi habet interdictum contra deijcientem si deiectus sit: & dominus habet interdictum contrà colonum non admittentem emptorem. Bart.*

Marcellus li. 19. digest. LEX XII.

Colonus eũ, cui locator fundum vendidit, cũ is in possessionem ire iussus esset, non admisit[z]: deinde colonus vi ab alio

Cum à te. ¶ CASVS. Deiecisti me de fundo: & alius posteà te deiecit. habeo hoc interdictũ cõtra te, & cõtra illum. Secũdò dicit: hoc interdictũ datur etiam nõ dño deiecto de fundo quẽ possidebat. & hoc dicit hæc. l. & seq. Franciscus Accursius.

d ¶ Si quis vi.] vel si ne vi: non curo.

20 e ¶ Non possum.] ad quod fa. ff. e. l. j. §. qui vi à me & ff. de acqui. pos. l. fi. & ff. ti. j. l. j. §. fi. & ff. de vsusca. l. sequitur. §. si tu me. & ff. si serui. ven. loci. corpus § competit. nisi. forte cũ fueras nõ soluẽdo: vt in ar. cõtra. ff. de furtis. l. itaq; circa prin. Item facit. C. si. certũ peta. l. non vnde. Acc.

f ¶ Vicinius.] Vel p & : vel p salte.

g ¶ Possideret.] largè accipe, id est detineret: vt & ff. co. l. j. §. quod autem ait. & fa. ff. de vsusca. sequitur.

40 §. si tu me. Accur.

Si plures. ¶ CASVS. Deiecisti me de fundo meo: & cœpisti possidere. decedis posteà relictis pluribus hæredibus quilibet hæredũ tuorũ in id quod ad eũ peruenit, & tenetur. & si totũ ad vnũ peruenit, in totũ ille tenebitur. Secundò dicit. habebã vsumfru. in fundo tuo deiecisti me de possessione prædicti fundi. & sic eum non vtendo & fruendo amisi. dicitur quod agam hoc interdicto, per quod compelleris restituere. i. constituere vsumfru. in pristinum statum quo fui deiectus. Fran.

h ¶ Hæredes.] scilicet violenti. Accursius.

i ¶ Ex parte.] fa. ff. cõmoda. l. iij. §. hæres. & l. in cõmodato. §. ij. & ff. de præto. stipulatio. l. ij. §. sed si vnus. & ff. de rei vendi. si possessor. 60 & ff. quod metus cau. quod diximus. §. fi. & ff. de edẽdo. l. si quis ex arg. §. cogetur. & ff. de aqua cotidia. & æstiua. l. j. §. competit. & infrà quod vi aut clam. semper. §. hoc interdictum. Accursius.

k ¶ Deiectum.] per proprietarium deijcientem, vt subijcit. Accur.

l ¶ Ab vsufructu.] qui est quasi possessor iuris. ADDITIO. Istã glo. iunctã suo tex. reputat Bar. fin. ex qua no. quod licet fructuarius rem naturaliter possideat: vt. l. naturaliter. ff. de acquir. pos. tamen ius vsusfructus quasi possidet ciuiliter & naturaliter. & melio rem glos. habes in. l. ait prætor. §. item ei. ff. ex qui. cau. ma. secundũ eundem Bart.

70 m ¶ Restituere.] aliàs sustinere. aliàs restituere. Accur.

n ¶ Si tempore.] secus si alio modo: vt. ff. eo. l. iij. §. penul. Accur.

o ¶ A domino.] id est proprietario.

p ¶ Restituere.] etiã post annũ: cũ ad eum peruenit: quia reuersus est ad proprietatem. vnde secus esset si alius deiecisset: quia intra annum teneretur insolidum: sed post in solidum nõ: sed nihil ad eum peruenisset, sed ad proprietatem redijsset: vt. ff. l. j. in prin.

q ¶ Interdictũ.] cõstituere. facti, non iuris varietatẽ notat verbũ interdũ. Sed quæ glo. est hæc &c? Rñ. bona: quia quod remissum est, restitui nõ potest: quod videbatur ex verbo restituere: sed de nouo 80 aliquis cõstituitur priori omnino consimilis. & facit. ff. ad. l. aquil. itẽ mela. §. fi. & l. seq. & ff. de vsufru. l. cuiuscunque. in prin. Accur.

Si de fundo. ¶ CASVS. Habebã proprietatẽ in fundo tuo in eo dẽ vsumfru. habebas: deiecti sumus ambo de pos. fundi. & tu nõ vtendo siue fruendo amisisti vsumfru. si agã interdicto: siue ego solus, siue tu mecum: recuperabo fundum in plena proprietate, id est, cum vsufr. nec teneor cõstituere vsumfru. tibi, sed tu tuo interdicto ages contra deijcentem ad interesse. Franciscus Accur.

r ¶ Proprietarium.] nec nõ fructuariũ. nã si solus proprietarius esset expulsus, & nõ fructuarius: nõ dabitur interdictũ proprietario quasi per frutuariũ retinuerit possessionẽ: vt. ff. co. l. j. §. siquis vi me. secũdũ quosdã. vel ibi in eis dicit, qui pro me possident: fructuarius autẽ nõ pro domino, sed pro se: id est, suo iure possidet. Accur.

s ¶ Constituto tẽpore.] s. x. vel. xx. annis: vt. C. de vsufr. l. corruptionem. & de serui. & 10 aqua. l. sicut. Sed quo modo posteà poterit agere fructuarius interdicto, cum deijciẽs non teneatur post annũ, nisi de eo, quod ad eum peruenit: & vsusfru. reuersus est ad proprietatẽ, vt hîc, & dixi. ff. l. proxi.? Rñ. pone 20 eũ fuisse litẽ cõtestatum intra annum. Vel dic, quod loquitur hîc secundum iura vetera quando peribat vsusfructus anno vel biẽnio: vt. d. l. corruptionem. in prin. & annus huius interdicti põt extẽdi longè vltra, cũ 30 sit vtilis: vt. ff. e. l. j. §. annus. Vel melius cũ possit extendi hic annus valde vltra decẽ vel viginti annos: non exigo quod hic loquatur secũdum vetera iura: vel quod fuerit lis contesta. secũdũ H. quod vltrà possit extẽdi: patet. ff. 40 de diuer. præscrip. l. j. Accursius.

t ¶ Nõ experiatur.] scilicet cum fructuario: sed ipse solus. Acc.

v ¶ Retinere.] id est nõ cogendus est de nouo concedere. & hoc cũ extraneus inuasit. secus si dominus: vt. ff. 50 l. proxi. in fi. Accur.

x ¶ Ad damnum.] Sed quid si predo non est soluẽdo? Rñ. agitur cõtrà proprietariũ vt cõstituatur de nouo: ar. ff. de eo per quẽ fa. erit. l. fi. & ff. l. proxi. in fi. & ff. de fun. do. l. si marítus. secũdũ quosdã. Sed B. & H. cõtra. Sed eis oppo. amissum per flumẽ restituit: vt. ff. qbus mo. vsusfru. amit. l. si ager. sed rñ. hic fuit vi le: ibi nõ. Item hic agere potuit: ibi nõ à flumine recuperare: nisi eo recedente. & facit. ff. si certum peta. l. periculum. Accur.

Vim facit. ¶ CASVS. Loquitur hæc. l. de vi inquietati-60 ua. & sic partũ facit ad titulũ. & casum sic pono. Fraci. q non finit possidẽtẽ vti & frui suo arbitrio: dicit vim facere siue aret in fundo, siue ędificet ĩ fundo: siue qd aliud faciat p qd nõ dimittat q te possessorẽ possidere. Vel aliter pone casum vt ĩ gl. dñi mei F. Ac.

y ¶ Vim facit.] extra materiã est hæc lex: & nihil faciẽs ad titulũ. nõ enim pro hac violentia, cũ sit inquietatiua, & nõ expulsiua, põt dari hoc interdictum, sed illud: vti possidetis: vt. ff. vti pos. si duo. §. hoc interdictũ sufficit. & ff. si ser. vẽ. sicuti. §. aristo. ĩ fi. §. sic & alias est lex extra materiã, quã habes. ff. qui. ex cau. in pos. ea. l. hoc autẽ. in fi. l. Vel aliter loquit hæc lex in naturali possessione tantũ, cum 70 aliquis, scilicet prohiberet vsufructuariũ arare &c. volẽs eũ priuare & deijcere de naturali possessione vsusfructus, nõ volẽs domino auferre ciuilem: & sic pro naturali, dabitur fructuario vnde vi: pro ciuili, dabitur domino, vti pos. & facit. ff. de acquir. pos. l. pe. §. j. & ff. de iniur. l. iniuriarum. §. si quis me prohibeat. & ff. de ope. no. nũcia. l. quia in pos. §. fi. & de procu. l. non cogendum. §. fi.

Colonus. ¶ CASVS. Locaui fundum cuidam rustico: puta gualengo vituperabili colono nostro. posteà istum fundũ vendidi Titio, & ei permisi vt intraret pos. fundi quando vellet. & cum intrare vellet emptor, rusticus siue colonus, quod idem est non di-80 misit eum intrare posteà colonus deiectus est de pos. fundi à quodam extraneo. dicitur quod habeo interdictum vnde vi cõtra colonũ ob hoc, quod non admisit emptorem, quasi per hoc me deiecisse videatur, nisi iustam causam retinendi habeat: puta impensarum. Item ipse colonus habet interdictum vnde vi contra deijcientem. Franciscus Accursius.

z ¶ Non admisit.] emptorem, vel etiam alium nomine domini cũ tem: vt & ff. eo. l. cùm fundum. & ff. de relig. ossa. §. fina.

Compe-

a ¶ Competiturum.]contrà eum qui vi deiecit colonum. Accur.
b ¶ Ipsumque]colonum.
c ¶ Simili.]aliâs simili.& aliâs similiter.ꝙ fa.s̄.loca.si merces.§. qui fundum. &.s̄.ne vis fiat ei.l.j.§.hæc actio.&.j̄.ti.j.l.si duo.§.cū inquilinus. Accursius.

deiectus est.quærebatur, quis eorum haberet interdictum Vnde vi.Dixi nihil interesse,colonns dominum ingredi volentem prohibuisset:an emptorem, cui iussisset dominus tradi possessionem, non amiserit.igitur interdictum Vnde vi colono competiturū [a], ipsumque [b] simili [c] interdicto locatori obstrictum fore:quā deiecisse tunc videtur,cùm emptori possessionem non tradidit:nisi fortè propter iustam [d] & probabilē causam id fecisset.

¶ Damnatus interdicto Vnde ui uel quolibet alio interdicto,infamis non fit:scilicet infamia iuris. Fran. Accur.

Vlpianus li.9.ad Sabi. LEX XIII.

NEque Vnde vi,neque aliud interdictū,famosum [e] est:

¶ Etiam ui uel clàm pōßidens si deiectus fuerit,est restituendus. Bart.

Pomponius lib.29. LEX XIIII.

SEd si vi armata †deiectus [f] es: sicut ipsum fundum recepisses etiam si vi,aut precariò aut clā eum posslderes [g]:ita res quoque [h] mobiles ‡ omnino recipies.

¶ Non liberatur deijciens licet possessionem perdat sine dolo: quia uitiose possessionem adeptus erat. Bart.

Paulus li.16.ad Sabi LEX XV.

SI vi me deieceris, vel vi aut clàm feceris:q̄uis sine dolo & culpa amiseris possessionē,tamen dānandus es,quanti mea intersit: quia in eo ipso culpa tua processerit.ꝙ ‡ omnino vi deiecisti, aut vi aut clam fecisti [i].

Vlpianus li.33.ad edict. LEX XVI.

INterdicto Vnde vi vti potes. si à filiofamiliàs deiectus es:vt eius causa quod ad patrem peruenit,ipse teneatur [k].

Iulianus li.48. digesto. LEX XVII.

QVi possessionē sibi ereptā in ipso cōgressu [l] recuperat: in pristinam causam [m] reuerti potius,quā vi possidere [n] intelligendus est. Ideoque si te vi deiecero: illico tu me:deinde ego te: Vnde vi interdictum tibi vtile [o] erit.

¶ Interdictum recuperandæ possessionis concurrit cum petitorio Bart.

Papinia.lib.26.quæst. LEX XVIII.

CVm fundū,qui locauerat,vēdidisset,iussit [p] emptorē in vacuam possessionem ire:quem [q] colonus [r] intrare prohibuit.posteà emptor vi colonū expulit, de interdicto Vnde vi quæsitum est. placebat,colonum hoc interdicto venditori teneri:quia nihil interesset [s], ipsum [t], an alium [v] ex volūtate eius missum [x] intrare prohibuerit. Neq; enim [y] antè amissam possessionem videri [z], quā si tradita [a] fuisset emptori:quia [b] nemo [c] eo aīo esset,vt possessionē amitteret ꝑpter emptorē,quā [d] emptor adeptus non fuisset [e]. Emptorem quoq;,qui posteà [f] vim adhibuit: & ipsum interdicto colono teneri. Non enim [g] ab ipso,sed à vēditore per vim fundum esse possessum [h],cui possessio per vim esset oblata. ¶ Quæsitum est,an emptori succurri debeat [i] si voluntate [k] vēditoris colonum postea vi expulisset? Dixi,nō esse iuuandum: quia mandatum illicitum [l] susceperit. ¶ Eum, qui fundum

d ¶ Propter iustā.] expēsarum fortè:vt.s̄.de acq.pos.l.si qs rem.&.C.eo.l.si arbiter.& 10 s̄.loca.si colon⁹.& ar.j̄.de fur.l.q iiur.§.fi.& s̄.de pig.act.l.si necessarias.i prī.vł ignorātię qa ignorabat dn̄m hoc velle,vel illi vēdi disse.Idē dicūt qdā, si propter iniuriā id faciat animo interuertēdi:quod non placet: 20 qa iā sic nō haberet locū hæc lex,cū semꝑ faciat prauo animo, cū nō reddat ei,à quo habet:vt.C eo.non abre.&.C.loca.l.si quis cōductiōis.licet ergo malè faciat quia non reddit:& sic puniatur: tamē priuatur domi- 30 nus bono vel malo animo faciat. Accur.

e NEque vnde vi.] Famosum. id est non efficit infamis infamia iuris dānatus aliquo interdicto:de facto tamē infamāt quædam:vt vnde vi, & qđ vi aut clā. 40 & ideo in parētē vel patronū non dantur: vt.s̄.eo l.j.§.hoc interdictum. &.s̄.de obsequijs.l.licet.& fa.j̄.de act.& obli.l.cessat.

SEd si vi.] CASVS. Ego vi armata deiectus sum de fundo,quem posside- 50 bā vitiosè:puta vi vł clàm,vel precariò.recuperabo ipsam poss. & res mobiles,si quas amisi ex hac deiectione. Fran.

f ¶ Deiectus es.] fortè etiā ab eo,à quo vitiosè possidebas. Azo. vt & insti. de interdi. 60 §.recuperādæ. Acc.

g ¶ Possideres.] & aliquis te deiecisset:vt &.s̄.eo.l.j.§.qui vi.à me.&.l.cùm à te. Accur.

h ¶ Quoque.]vt &.s̄.eo.l.j.§.si fundus à quo.sed contra. huic.l.s̄.cōmuni diui.l cōmuni diuidundo.§.iiij.vbi dicit precariam possessionem non pergere ad vigorem iudicij.So.ibi non parit iudicium communi diui.sed interdictum vnde vi parit:vt hîc.

SI vi.] CASVS. Tu me deiecisti de fundo quē possidebā: vel vi aut clā feceris.& eū fundum desijsti possidere:licet sine 70 dolo & culpa:tamen teneris quanti mea interest. Fran. Accur.

i ¶ Fecisti.]facit.suprà eodem.l.j.§.rectissimè.&.§. quia interdictum.&.j̄.e.l.pe.&.j̄.quod vi aut clàm,competit.§.in summa. Item facit:s̄.de mino.l.j.ex causa.§.si mulier. Accur.

INterdicto.] CASVS. A filiofa.tuo deiectus sum vi.ad id quod ad te ex hoc peruenit,teneberis. Fran.

k ¶ Ipse teneatur.]scilicet filius. ad quod est.s̄.l.proxi.vel ipse scilicet pater ad quod est.s̄.de pecu.l.licet.§.ex causa.& ad vtranque fa.s̄.l.j.§.si filiussa. Accur.

80 QVi possessionē.] CASVS. Tu deiecisti me per vim de fundo.ego incontinenti eum per vim recuperaui.non punior.Secundo dicit.vi te deieci:tu illicò me,& ego te.bene teneor hoc interdicto Fran.

l ¶ Congressu.]id est in ipso conflictu.

m ¶ Causam.]id est in pristinam detentionem.sic ergo qui possessionē incontinenti recuperat,fingitur non amisisse, secundū Azo.

n ¶ Quod vi possidere.]id est quam possessionē vi adeptus sit. & sic videtur ꝙ vsusca.non interrūpitur per talia. Sed arg.contra. s̄.de vsusca.l.naturaliter.itē facit.s̄.de libe.& posthu.l.filio quē.ibi videlicet,ꝙ non translatus &c.vt insti.qui.mo.ius pa.pot.sol.§.si ab hostibus. Accur.

o ¶ Vtile erit.]id est efficax.sed pone ꝙ te vi deieci:tu incontinēti recuperasti.an perdo ius meū? hæc lex innuit ꝙ nō.nam iniuria effectū non habuit:vt.s̄.quod quisque iur.l.j. in fi.Itē si ex interuallo recupero:an perdo 10 condic.ex.l.si quis in tantam.quam habebā saltē ad pœnā: & potes addere quod no.s̄.eo.l.iij.§. cùm igitur. Accursius.

CVm fundum.] CASVS. Locaui tibi fundū: & eū postea Titio vendidi: 20 & cōcessi eū intrare in pos.fundi cū Titius vellet intrare,tu eum prohibuisti.agā cōtra te interdicto vñ vi:qa per hoc videor ꝓhibitus.& si emptor expellat colonū de fundo: tenebit emptor etiam si expulit colonum de 30 voluntate sine mandato vēditoris. Vltiò dicit. expulisti me de fundo.habeo interdictum hoc cōtrà te.egi rei vendi.hoc interdicto omisso.ea pendente possum hoc interdictū intētare. Frā. Acc.

p ¶ Iussit.] locator, 40 idemque venditor.
q ¶ Quem]emptorē.
r ¶ Colonus.] prius etiam malè cogitans: vt.j̄.patebit. Accur.
s ¶ Interesset.]vt &.s̄.l.colonus.
t ¶ Ipsum.]scilicet vēditorem.
v ¶ An alium.] em- 50 ptorem.
x ¶ Missum.] id est mitti iussum vel mittendum.
y ¶ Neque enim.]verè enim venditori cōpetit interdictū quia adhuc possidebat tempore quo colonus non admisit emptorē:licet 60 colonus prius cogitasset sibi possidere:vt &.C.de acqui.poss.cū nemo.Item patet per hoc ꝙ domino datur interdictum:quod ei non daretur nisi tempore quo emptor non admittitur possideret:vt &.s̄.e.l.j.§.interdictū autē hoc.Nō ergo solus coloni animus dominū priuat:vt dictum est & hoc patet.sed si colonus deserat eo animo, vt dominus perdat bene perdit dominus naturalem:vt.s̄.de acqui. pos.l.si colonus.& diximus.C.communia de vsuscā.l.j.

z ¶ Videri.]dominum.
70 a ¶ Tradita.]à domino vel à colono.
b ¶ Quia.]& quasi non videatur amissa,quia nemo &c.
c ¶ Nemo.]dominus.
d ¶ Quam.]possessionem.
e ¶ Non fuisset.]cùm ergo venditor possessionem non amiserit:is à colono videtur deiectus.& facit.s̄.de acqui.pos.si me vi.sed contra in eodem ti.quod meo.§.si à furioso. Accur.
f ¶ Posteà.]ex interuallo.secus si incontinenti:quia sicut domino licet per se incontinenti recuperare possessionem:vt suprà eodem.l.iij.§.eum igitur.&.l.qui possessionem.sic & per alium [a]. vel 80 secundum Io.non licet ei per alium hoc facere.sic.j̄.de sol.fugitiuus.&.C.de thesau.l.j.& fa.s̄.eo.l.j.§.qui vi à me.
g ¶ Non enim.]ideo dico venditori contra colonum cōpetere interdictum:quia non ab ipso.s.emptore,sed &c. Accur.
h ¶ Possessum.]à colono.
i ¶ Debeat.]vt non teneatur interdicto. Accursius.
k ¶ Voluntate.]scilicet etiam expressa. Accursius.
l ¶ Illicitum.]vt & insti.manda.§.illud. Azo.

Interdicta quędam de facto infamant.

† Concor. glo.in.c.significauerunt & ibi no. Panor. extrà de testa. & in.c. quia. de iudi.fa.c.quemlam de electi.inanti.

‡ omnimodo.

‡ omnimodo.

a Ista glo. est sing. ad hoc propositū quòd facultas capiendi propria authoritate vel faciēdi vindictam de offensa pōtest exerceri per alium non solū ꝑ nosmetipsos quibus cōpetit ista facultas: qđ verū intellige in cōcessione legali. secus in vindicta ꝑmissa alicui à statuto: quia nō potest alteri cōmitti: & per alium explicari. Bolog.

a ¶ Vendicauit.]rei ven.proposita.
b ¶ Iudicio.]rei vendica.
c ¶ Interdicto.] vnde vi.& sic no.hic ꝙ petitoriū & possessoriū re cuperādæ pos.simul possunt intētari:qđ iure canonū planū est:vt extra de causa.pos.& ꝓprie.c.pastoralis[a].Itē pro hoc quia ad diuersa cōpetūt:vt.ſ.de acqui.pos.l.naturaliter.§.j.Itē non aduersant sibi istæ petitiōes:sed sibi cōpatiūtur:item quia non debet diuidi cōtinētia causæ:vt.C.de iudi.l.nulli.sed Io.& Azo cōtra.s.ꝙ etiā interdictū recuperandæ possessiōis vel adipiscēdæ non possit simul.s.cū petitorio intari:& pro eis .C. de interdictis.l.incerti.& de rei vē.l.ordinarij.& de iudi.l.nulli.& de le.ij.cū filius.§.varijs.Sed quomodo huic respōdetur quæ dicit,pēdente iudicio &c.Sed dicūt ꝙ hic renūciauit petitorio,sed qualiter?imò est causa finita omnino renunciatione:vt.C.de pac.l.postquā.Sed dicūt,imò nec sic est finita.s.si reus vult dari sententiā:vt in aut.de liti.§.omnē.Alij tenētes eādē opinionē,rñ.huic.l.qa differt agere petitorio,& prosequitur tantum possessorium quod de nouo proponitur:& sic nō simul agit vtraq; via.& fa.j.de exce.rei iud.l.& an eandē.§.si &.ſ.de rei ven.is qui.& quod no.ſ.de iudi.l.si de vi. Ac.

a Concor. text.in.c.j.&.ij.præal. tit.de causa pos.& proprie.&in.c.j.e.tit.li.vj.gl.in.c.epi.de reb⁹ ecc. nō alie.& ī cap.si quis.quam.xiij. dis.aduerte tñ quod si simul intententur,pōt iudex diuidere libellū:& de vtroque pronūciare si ibi constiterit vt per In no.in.c.sub orta.in gl.sua.in ver. decernimus de re iud.& in.c.cū dilectus.extra de cau pos.& proprie.& glo.in.l.naturaliter.ſ.nihil commune de ac qui.pos.

*al. Labeo.li.3.

vendicauit[a] ab eo,cū quo interdicto Vnde vi potuit experiri,pendēte iudicio[b],nihilominus interdicto[c] rectè agere placuit.

¶ *Ad uiolentum expulsorem pertinet periculum interitus indistinctè. Barto,*

Triphoninus li.15.dis. LEX XIX.

MErito Iulianus respōdit,si me de fundo vi deieceris, in quo res mouētes fuerunt, cùm mihi interdicto Vnde vi restituere debeas,nō solū possessionē soli sed ea etiam quæ ibi fuerunt: ꝗꝗ ego morā fecero[d] quò minus interdicto te cōuenirem: subtractis tamen mortalitate seruis,aut pecoribus,alijsvé rebus casu interci dētibus,tuum onus[e] in eis nihilo minus restituēdis esse: qa ex ipso tēpore delicti plus quàm frustrator[f] debitor constitutus es,

*Iabolenus LEX XX.

MErito.]C ASVS. Deiecisti me de fundo,in quo erāt pecora & serui.licet tardaui agere,& mortua sunt iterim pecora,& mācipia:tamē teneris ad æstima.omniū rerū,cū tu semper à tēpore deiectionis fueris in mora.Secūdo dixit,si colonus meus vel inquilinus deijcitur: ego videor deiectus,& habeo hoc interdictū.& hoc dicit hæc.l.& seq.Franciscus Accursius.

d ¶ Moram fecero.]quæ mihi nō nocet:vt hic,&.ſ.de vsuris,videamus generaliter.§.item si tu.Sed arg.cōtrà.ſ.de aqua plu.arcē.l.emptor.sed in alio casu loquitur.Accursius.

e ¶ Onus.]vt &.ſ.eo.l.j.§.rectissimè.&.C.de fur.l.subtracto.& .C. qđ me.cau.l.j.& ar.C.de cōdi.fur.l.añpe.nec distinguit erāt peritu ræ apud deiectum,vel non:vt hic & præmissis legibus patet.

f ¶ Frustrator.][b]plus est qui inuadit,quā sit ille,qui est frustrator.& est frustrator ille,q est in mora ex interpellatione.ſ.de vsur.l.iij.§.si.non ex delicto.vt erat hīc.In quo ergo est in plus debitor? Rñ.quia sine illa interpellatiōe tenet de interitu:sed alius licet differat & frustetur solutionē,nō tenet de interitu:nisi post interpellationem:vt.j.de verbo.obli.l.si ex legati.Itē in alio:quia iste tenet de interitu:siue erat interitura penes actorē,siue nō:sed alter non etiā post morā si erat interitura penes actorē secūdū quosdā:p qb⁹ est.ſ.qđ met⁹ cau.l.si cū ex.§.qđ si hō.& de rei vēdi.itē si verberatū.§.si.sed dic tu in hoc cōtra per.l.ſ.de leg.j.cū res.§.si.&.l.apud iulianū.§.hi.& ad illas rñ.vt in qualibet earū not.Item fa.ſ.de noxa.quoties.§.emptor.&.C.de si.instru.l.si.

b Nota.ad hoc qn̄ dicatur quis frustratoriè agere & gl.cōcludit ꝙ ille dicif frustrator, q est in mora ex interpellatione: hoc addito ꝙ huic dici mus,frustra petis quod int⁹ habes. Bologni.

g ¶ SI colonus.]Colono.nā rē sibi locatā &c.vt.ſ.loca.l.nemo.& per eos prim⁹ locator possidet:vt.ſ.de acq.pos.l.qui vniuersas.§.si.& his deiectis primus locator deijcitur:vt hic,& facit.ſ.de religio.ossa.§.si.&.C.de acqui.pos.l.si.

¶ VTI POSSIDETIS.¶ *Post interdictum unde ui,quod pos.restituit,sequitur hoc quod defendit:ut infra eo.§.& consequenter.*

AIt prætor.]C ASVS. Pone casum in hoc prin.vt in glo.domini mei Accur.quæ incipit,pone casum &c.Secundo dicit hoc interdictum non habere locū in cloacis:cùm inter aliquos sit quæstio quis possidet cloacam, contendens quilibet se possidere in solidum,& non alium.& quare non habeat locum,dic vt in gloss.magistra domini mei Accur.hic posita quæ incipit,fortè.Tertio in versiculo,neque pluris &c.dic casum vt in gloss.domini mei Accur.quæ incipit,si à me possides &c.Quarto dicit,hoc interdictum de soli possessore locū habet:& in eo obtinebit.qui potior erit in possessione:& est prohibitorium circa retinendam pos.id est,ne vis fiat ei,qui inuenitur potior in possessione.Quinto dicit causam,quare hoc interdictum positum est.nam cum in rei vendi.alius debeat esse possessor,alius actor:& quandoque possessor nō est dominus,quandoque sic:occurrit pluries ꝙ quilibet contendit se possidere.vnde aut sponte concordant quis sit possessor,& quis agat rei vendi.& tunc planū est:& seruabitur conuentio.aut non concordant:sed quilibet contendit se possidere,& sit res soli:tūc hoc interdictum intentatur inter eos,& appellatur vti possidetis.& est inductum causa retinendæ possessionis,vt ne vis fiat ei,qui inuenitur potior in pos.& merito hoc inter dictū est positum iuxta superius vnde vi:cùm per illud restituatur possessio,per hoc tueatur possessor.Itē hoc defendit possessorē,illud oppugnat possessorem violētum,& cogit eum restituere pos.quam per vim occupauerat.Posteà dicit,omnis quæstio de pos.aut est,vt nobis restituatur pos.quam non habemus:aut,vt nobis retinere liceat, quod possidemus.restituit autē possessio,& per interdicta,vt ꝑ vnde vi,& per quorū bonorū.Itē per act. vt ꝑ triticariā:vt habes de hoc exēplū.ff.de tritica.l.j.in fin.&.l.seq. & per condi.indebi.dic vt in gloss.Retinet autē possessio quādoque ope excep.vt pacti,vt iurisiurandi,& similib⁹ modis:vt si fecisti mihi pactū ꝙ pos.talis fundi à me nō petes.& sic in similibus.quādoque ope interdicti vti possidetis:vt in hoc titulo sunt exempla.Et ille demū possessor per hoc interdictum defenditur,qui possidet non vi,nō clàm,non precariò ab aduersario.sic ergo hoc interdictum datur possessori.actio autē,id est rei vendicatio non datur possessori.Et habet locū hoc interdictū siue cōtendat de possessione totius fundi,siue partis certe fundi:siue pro indiuiso cōtendat quis se possidere,vt dimidiā fundi pro indiuiso,& habet locū circa pos.soli,& sic rei immobilis.Vltimò dicit.benè dictū est in edicto,ꝙ ille defenditur per hoc interdictum qui possidet nec vi,nec clàm nec precariò.nā si vi possideret,aut clàm,aut precario ab aduersario,succumberet in hoc interdicto.si autem possideret vi,vel clàm,vel precariò quo ad extraneum:non quo ad aduersarium bona obtineret in hoc interdicto.& hoc dicit hæc.l.& seq.Fran.

SI colonus tuus vi deiectus est: ages Vnde vi interdicto . Idē est,si inquilinus tuus vi deiectus fuerit. Paulus . Idem dici potest de coloni colono[g],item inquilini inquilino.

TITVLVS XVI.

Vti possidetis.

VLpianus li.69.ad edictū. LEX I.

AIt ꝑtor[h], Vti[i] eas ædes,de quibus agitur: nec vi,nec clàm, nec ꝑcario alter ab altero possidetis:quo min⁹ ita possideatis , vim fieri veto.De cloacis hoc interdictū nō dabo[k],neque pluris[l], quā quanti ea res erit,intra annū,quo primum experiūdi[m] potestas fuerit,agere permittam. ¶Hoc interdictum de soli[n] possessore

h ¶ Ait prætor.]pone casum inter proprietariū & vsufru.quorum vnus ciuiliter & alter naturaliter possidet:licet quilibet de altero negaret.vnde pro vtroque datur sententia:vt.j.eo.l.si.&.C.eo.l.j.& quod subijcit ædes:idem dic in qualibet re immobili:vt.j.e.l.j.§.hoc interdictum in omnibus. Ergo gratia exempli de ædibus dicit.Pro incorporalibus autem locum habet vtile:vt pro quasi possessione vsufru.vel vsus & cæterarū seruitutum:vt.ſ.de serui.quoties.ij.& si serui.vendi.l.ij.in fi.licet nonpropriè possideantur:vt.ſ.de acqui rē.re.domi.feruus.§.incorporales.Itē quod subijcit nec vi &c.expone hæc tria vt notatur.C.e.l.j.in gloss.j.clā &c.in glo.§.de vi:& in possessione.in gloss.§. precariò tenet à me &c.Itē qualiter formabitur sententia in hoc interdicto,nota.ibi in glossa.§.sed qualiter formabitur &c.Accur.

i ¶ Vti.]id est sicut.

k ¶ Non dabo.]fortè ideo quia per tria edicta in eis aliâs prouidetur.primum est prohibitorium:ne prohibeatur quis reficere priuatam cloacam.Aliud est prohibitorium,ne quid fiat vel immittatur in cloacam publicam.Tertium est restitutorium:vt factum vel immissum quo vsus cloacæ deterior fiat,restituatur:vt.j.de cloacis.l.j.rñ.§.fi.§.pen.Vel dic ideo,quia cloaca non per se continetur,sed ipsi solo adheret:vnde satis est si de ipso solo proponatur:vt ita & si non principaliter,per consequentiam tamen agatur de omni inquietatione,quam circa solum sustinet,vel circa cloacas vel circa similia.Accursius.

l ¶ Neque pluris.]si à me possides vi vel clàm vel precariò:& si vinco te hoc interdicto iudex qui te condemnat vt me non inquietes,condemnabit & te in meo interesse,scilicet quanti res est.id est quāti mea interest possedisse retro ab anno citrà , non vltrà:vt hic,& infrà.l.si duo.§.fina.sed ad prohibendam vim & possessionem tuendam perpetuò agitur : & currit isic annus à die redditi interdicti retrò:vt argu.infrā de itine.actuque priua.l.j.§.annum.Accursius.

m ¶ Experiundi.]est ergo annus vtilis:vt.j.de diuer.& temporal.prescri.l.j.Accur.

n ¶ Hoc interdictum de soli.]at pro mobili,vtrobi:quod quare sic dicatur,dic vt infra vtrobi.l.j.pro incorporali.hoc vtile:vt nota

scriptum est[a], quem potiorē prætor in soli possessione habet: & est prohibitorium ad retinendam possessionem. ¶ Huius autem interdicti proponēdi causa hęc fuit, ꝙ separata debet esse possessio à proprietate[b]. Fieri etenim potest vt alter possessor sit, dominus nō sit: alter dominus quidem sit, possessor verò non sit. fieri etiam potest, vt & possessor idem & dominus sit. ¶ Inter litigatores ergo quoties est proprietatis controuersia: aut conuenit vter possessor sit, vter petitor: aut non conuenit. Si conuenit, absolutum est. ille possessoris commodo, quem conuenit possidere, iste petitoris onere fungetur[c]. ¶ Sed si inter ipsos contendatur, vter possideat, quia alteruter se magis possidere affirmat[d]: tunc si res soli sit, de cuius possessione contenditur, ad hoc interdictū remittentur. ¶ Est igitur hoc interdictum, quod vulgo Vti possidetis appellatur, retinendæ possessionis. nam huius rei causa redditur, ne vis fiat ei, qui possidet: & consequenter proponitur[e] post interdictum Vnde vi. Illud enim restituit vi amissam possessionem: hoc interdictū tuetur ne admittatur possessio. Denique prætor possidēti vim fieri vetat: & illud quidem[f] interdictum oppugnat possessorem[g], hoc tuetur. ¶ Et (vt Pædius ait), omnis de possessione controuersia, aut ad hoc pertinet, vt quod non possidemus, nobis restituatur[h]: aut ad hoc, vt retinere nobis liceat, quod possidemus. ¶ Restituēdæ[i] possessionis ordo aut interdicto[k] expeditur, aut per actionē[l] †. Retinendæ itaque possessionis duplex est via: aut exceptio[m]: aut interdictū[n] exceptio datur ex multis causis[o] ei, qui possidet. ¶ Perpetuò[p] autem huic interdicto insunt hæc, quòd nec vi, nec clàm, nec precario ab alio possideas. ¶ Interdictum autem possessorē prædij[q] tuetur: quod est Vti possidetis. Actio enim nunquā vltro[r] possessori datur: quippe cùm sufficiat ei, quòd possideat.

¶ *Hic iurisconsultus incipit exponere uerba edicti prætoris. Bart.*

¶ Hoc interdictum locum habet, siue quis totum fundum possidere se dicat, siue pro certa[s] parte, siue pro indiuiso possideat.

¶ Hoc interdictum in omnibus etiā possessionibus, quę sunt soli, sine dubio[t] locum habebit: dūmodò possideri possint[v]. ¶ Quod ait prætor[x] in interdicto, Nec vi, nec clàm, nec precariò alter ab altero possidetis: hoc eò pertinet, vt si qs possidet vi[y], aut clàm, aut precariò: si quidem ab alio, prosit ei possesio. si verò ab aduersario suo, nō debeat eum propter hoc, quòd ab eo possidet, vincere. has enim possessiones non debere proficere,[z] palàm est:

*Paulus li. 65. ad edictū. LEX II.

IVsta[a] enim, an iniusta aduersus ceteros possessio sit, in hoc interdicto nihil refert. Qualiscūque enim possessor[b], hoc ipso ꝙ possessor est, plus iuris habet, quā ipse qui non possidet[c].

¶ *Ex duobus possessoribus ille succumbit, qui ab altero possidet iniustè: sed si uterque iniustè possideat, neuter uincit. Barto.*

Paulus li. 69. LEX III.

nota. in princ. huius. l. licet aliâs contra. Accur.

a ¶ Scriptum est.] illo scilicet possessore quem &c.

b ¶ A proprietate.] in iudicio rei ven. causa cuius hoc proponitū interdictū: vt insti. de inter. §. retinē dæ. & facit. ṡ. de iudi. inter litigātes. Alij exponūt: quia nō debet de pos. & proprietate simul agi. de quo dixi. ṡ. titu. j. l. antepe. §. fi.

c ¶ Fungetur.] repete, quem conuenit. Accursius.

d ¶ Affirmat.] ex hoc sumunt quidam arg. ꝙ si quis se possidere nō affirmat, possessionem tamē alterius inquietat: vt hoc interdicto conueniri non possit: & pro eis est. ȷ. eo. l. j. §. retinēdæ. sed arg. cōtrà. ȷ. eo. l. si duo. §. si vicinus.

e ¶ Et consequenter proponitur.] s. vti pos. interdictum: quia quæ causa vnius est & alterius, scilicet vt quis possideat, & alius sit possessor licet diuerso modo: vt hic dicit.

f ¶ Quidem.] aliâs quoque.

g ¶ Possessorem.] scilicet violentum.

h ¶ Nobis restituatur.] largè accipe, scilicet siue restituatur amissa: siue nondum quęsita. Accur.

i ¶ Restituēdæ.] largè, vt. ṡ. proxi.

k ¶ Interdicto.] recuperandæ vel adipiscēdæ pos. Accur.

l ¶ Per actionem.] scilicet in factū redditam loco interdictorū: vt insti. eo. §. fi. vel dic etiam ciuilem: vt condi. inde. vt. ṡ. de cōdi. inde. l. indebiti. §. sed & si nummi. & per tritica. vt. ṡ. de trit. l. j. in fi. & l. ij. & sine causa: vt. ṡ. si cer. peta. si quis nec. §. res pignori. Sed oppo. ꝙ hodie interdicta non habeant locū: vt. C. de interdi. l. incerti. in fi. Rñd. verū est, cum ea solennitate qua olim: sed non solēniter & hodie possunt proponi. Accur.

m ¶ Exceptio.] de hoc statim īfra ponit.

n ¶ Interdictum.] Vti possi. & sic not. ꝙ hoc interdictum habet instar exceptionis.

o ¶ Multis causis.] vt pacti: rei iudicatę: & iurisiurandi, & alijs similibus. si ergo contra me agis, vt meam naturalem tibi libere dimittam, rectè has exceptiones obijciam. si autem non vt tibi dimittam agis: sed me tantum turbes: hîc non excipio, cùm non agas: sed vti possidetis ago: licet quidam contrà: vt not. suprà eadem. l. §. huius autem. Accursius.

p ¶ Perpetuo.] id est generaliter. sic insti. de satisda. tut. §. j. si enim aliquo de his modis à mo possideas: succumbis in hoc interdicto. aliâs obtines: vt infrà. §. fin. & expone hæc verba vt suprà eodem. l. j. in princ. Accur.

q ¶ Prædij.] ex mente: licet verba de ædibus tantum dicant: vt. ṡ. j. respon. Accursius.

r ¶ Vltro.] id est quo vltronea voluntate intendat possessor rei vē. Sed op. de commodante, & similibus: vt. ṡ. de rei. ven. l. officium. & de priui. cre. si ventri. §. in bonis. & ṡ. vsufru. quemadmodū caueat, si vsufru. Rñ. ei non datur actio per quam neget rem actoris, sed rei: vt dixi insti. de ac. §. contra quoque. Item oppo. de actione iniuriarum, quæ possidenti datur: sed hic rei ven. denegat, non iniuriarum: vt no. ṡ. de act. emp. l. qui pendentem. & ȷ. de iniur. l. iniuria rum. §. si quis me. Item oppo. de actione in factum, quæ datur loco interdicti huius: vt insti. eo. §. fi. Sed rñ. illam non excludit hîc: sed rei ven. & triticariā, & indebiti, & similes. & fa. C. de alie. iudi. mutan. causa fa. l. j. Sed quid dicemus hoc casu? ecce dū ego essem absens, & animo retinerem possessionem: alius intrauit vt possideret clàm, non à me, sed ab alio. rediens ego non suspicor me posse expelli: nec tamen volo violenter eum expellere, eo ꝙ auctor nolo esse alicuius mali, qđ inde inuenire posset. quomodo consuletur mihi? rei ven. intentare non possum, cùm ciuiliter possideamus. Interdictum istud intentare non expedit: cùm possessor nō possidet à me vi, & clàm, vel precario. Respondent quidam, quòd ex quo nolo eum expellere violēter. videor desinere animo possidere: & sic amitto ciuilē: vt. ṡ. de acquiren. pos. l. ñj. § in amittenda. & sic intentabo rei vendi. secundum quosdā. vel dic, ꝙ eam intentē cōtra naturaliter possidentem, licet ciuiliter possideā: cùm etiā si naturaliter & ciuiliter possideam, intento eam contrà detentatorem: vt modò dixi per legem de rei ven. l. officiū. & aliâs. Accursius.

s ¶ Pro certa.] nam incerta pars possideri non potest: vt. ṡ. de acquire. pos. l. possideri. §. incertam. & l. locus Azo.

t ¶ Sine dubio.] locū habebit ex interpretatione: licet verba in ædibus tantum dicāt: vt. ṡ. in prin. huius legis: & fa. ȷ. vtrobi. l. j. & C. eo. l. j. & ȷ. de precario. l. q precariò. & insti. de interdi. §. sed interdicto. & ṡ. eo. l. §. hoc interdictum. Accursius.

v ¶ Possint.] non aliter: vt pro ecclesia, foro, basilica, theatro, re sacra vel religiosa. nā hæc non possidentur: vt. ṡ. de acqui. pos. l. j. §. fin. & l. q vniuersas. §. j. nisi velis dicere, vt his possit dari, à quibus dicimus posse vendicari: vt. C. de sacrosan. eccle. l. sancimus. de serui. autem cloacæ dixi suprà eodem in prin.

x ¶ Quod ait prætor.] in prin. huius legis.

y ¶ Possidet vi.] non quòd me deiecerit omnino, sed me turbat, cum & interdictum teneatur possessorem: vt. ṡ. §. & cōsequenter. & eodem modo de clàm dicas, ꝙ me absente clàm intrasti. vnde ciuilem retineo. & idem in precario. aliâs si vtranque vel saltē ciuilem, qñ cōcessi precario, vel si vtrāq; cōcessi, cū non possideā, nō habeo hoc interdictū: vt & ȷ. de precario. l. qui precariò. cętera supple circa hæc tria verba: vt no. sup. eisdē verbis. C. eo. l. j. Itē quid[a] si de te deieci: tu me inquietas: an succumbes? Videtur ꝙ nō: quia à te ego possideo vi expulsiua, & tu à me inquietatiua secundū Azo.

z ¶ Non debere proficere.] possessori contra aduersarium.

a IVsta.] Bene dixi, si ab alio possidet vi, vel clàm vel precario: & nō à me: quia illa possessio prodest ei contra me. iusta enim &c.

b ¶ Possessor.] scilicet naturalis: iniustus quò ad alios.

c ¶ Non possidet.] id est quàm is, qui nec naturaliter, nec etiā iniustè possidet quò ad alios. & facit huic. l. & fini superioris. ṡ. de acquir. pos. l. fi. & ṡ. si ser. vendi, l. loci. §. competit. Accur.

† Infero ex hoc text. cū sua gl. ꝙ in hoc interdicto ordo iudiciarius est seruandus. cui concor. tex. in. c. ij. extrà vt lite nō cōte. gl in cle. j. vt lite penden. & in. c. dilecti. cum ibi no. đ maio. & obe.

* Caius.

a Ista gl. est fin. secūdū Alex. hîc in additio. ad Bar. ad hoc quod quāuis ex interuallo nō sit licitū expellere violentum possessorē tamen est licitum eū inquietare pro qua gl. bene facit tex in. l. si de eo. §. ṡ. de acqui. pos, licet Alexā. eū nō alleget.

SI duo [a] quoque possideāt insolidum, videamus, quid sit dicendum. quod qualiter procedat, tractem[°]. Si quis proponeret possessionem iustam & iniustā: ego possideo ex iusta causa, tu vi, aut clàm: si à me possides, superior sum in interdicto. si verò non à me: neuter nostrum vincetur [b]. nā & tu possides, & ego. ¶Hoc interdictū duplex est [c]: & ij quibus cōpetit, & actores & rei sunt. ¶Hoc interdictū sufficit ei, qui ædificare in suo prohibetur, etenim videris mihi possessionis controuersiam facere, qui prohibes me vti mea possessione [d]. ¶Cùm †inquilinus dominum ædes reficere volentem [e] prohibet, æque competere interdictum Vti possidetis placuit [f]: testarique dominum [g], non prohibere inquilinum, ne habitaret, sed ne possideret [h].

¶ Iste.§. usque ad.§. Creditores. diuiditur in duas partes principales. primò, loquitur quando habeo protectum, quod est fundatum in solo à me possesso, & protenditur supra alienū. secundò, quando habeo cœnaculum, quod totū fundatur super ædificio ab alio possesso. secunda ibi, sed si supra eas ædes. Prima, subdiuiditur in duas: quia primò loquitur, quando ædificium protenditur supra solum ab alio possessum. secundò, quando protenditur supra solum commune. secunda ibi, Labeo. Bart.

¶ Item videamus, si actor [i] vicini tui ex fundo tuo vites in suas arbores traduxit: quid iuris sit. Et ait Pompo. posse ei [k] denunciare [l] vt vites præcideret [m]. idque Labeo scribit. aut [n] vti eum [o] debere interdicto Vti possidetis de eo loco, quo radices continentur vitium. Nam si tibi [p] vim fecerit, quo minus eas vites vel præcidas, vel

SI duo.] CASVS. Ego dico me possidere fundum in plena proprietate. tu dicis te possidere naturaliter. dicis enim te habere vsumfr. in eo fundo, & sic turbas me in ciuili. dicitur, ꝙ si agimus inter nos vti possidetis ratione ciuilis: si tu à me possides vi, vel clā, tu succumbes. si autem ab alio possideas vi, aut clàm, & tu obtinebis, & ego. Secundò dicit, hoc interdictū est duplex, & quælibet pars dicitur actor & reus. Tertiò dicit, cū vellē ędificare in meo solo: prohibes me. agā cōtrà te interdicto vti possidetis. videris enī controuersiā pos. mihi facere prohibēdo me ædificare. Quartò dicit, cùm domum locassem Titio, & posteà vellem eam reficere, Titius me prohibet. dicitur, ꝙ possum agere hoc interdicto vti possidetis contrà eum: & protester, ꝙ eū dimittā inhabitare domū re fectiōe facta. Quintò dicit, Castaldio vicini mei vites mei fundi trāsduxit in arbores vicini mei. dr, ꝙ possū ei denunciare, vt illas vites incidat. & si hoc non faciat nec patiatur me eas transducere vel incidere: agam interdicto Vti possidetis, quasi me possidere vetet. ¶ Item videamus.] Tignum vel trabē in mea domo posui: ita quòd supra solum vicini mei ibat, non autem ibi appodiabat: vt hoc. §. dicitur, quòd interdictum Vti pos. non competit vtrique nostrum, sed tantum tibi. Secundò dicit, habeo domum iuxta tuam, & inter meam domum & tuam, est quædam curia paruula communis, id est mea, & tua. feci in ea domo protectum aliquod, ita quòd cooperit curiam communem, & sustentatur supra tuam domum. dicitur, quòd ages contra me hoc interdicto, per quod prohibeor ita habere. sed si ego habeam à te de hoc seruitutem: tunc in hoc interdicto obtinebo. Tertiò dicit, Titius supra domum meam ædificauit: & fecit ibi cænaculum, id est, camerā quandam, & in ea stabat. quæritur, quis nostrum dicatur possidere cœnaculum, vt sic in eius possessiōe defendatur per hoc interdictū? & dicit ꝙ si ad cœnaculum ibatur per domum meam tantum: tunc ego dicor possidere cœnaculum: vnde dabitur hoc interdictum, per quod prohibetur ille ibi stare. si autem ad cœnaculum ibatur ex publico, puta ex via: tunc ille dicitur possidere cœnaculum, & non ego: & ei datur hoc interdictum, per quod defendetur in pos cœnaculi. Item superficiario datur hoc interdictum, si de voluntate domini soli fecerit superficiem. competit etiam ei vtilis in rem, si desinat possidere. Itē dominus soli habet hoc interdictum contra omnem etiam superficiarium, si vltra legem locationis ædificet. ¶ Creditores.] Si creditores sunt missi in pos. rerum debitoris causa rei seruandæ, & turbentur in hac pos. an habeant hoc interdictum, quæritur? & dicitur quòd non. idem in eo, qui est missus nomine ventris causa legatorū. Secundò dicit, Tignum supra domum tuam proieci: sustinebatur tamen à mea domo tantum, non à tua. an habeas hoc interdictū quæritur? & dicitur ꝙ sic, vt tollam istud tignum. Tertio dicit, tradita est mihi possessio fundi ab eo, quem credebam possidere. dicitur, ꝙ non videor istum fundum possidere vi. ¶ In hoc interdicto.] Pone casum duobus modis vt habes in glo. domini mei Accur. quæ incipit, Ponunt quidam casum &c. Franciscus Accursius.

a ¶ Si duo.] Pone casum. Impedis me colere, vel ędificare, vel aliter re mea vti: vt. s. ti. j. l. vim facit. & l. j. §. vi possidere. & j. eod. §. hoc interdictum. & §. cū Inquilinus. & §. item videamus. in fi. & j. quod vi, aut clàm. l. j. §. hoc interdictum. Sed qualiter contra sic impedientem datur hoc interdictum, cū nō se possidere contendat? Rñ. imò. qua enim ratione facit mihi quò minus possideam, eadem & ipse possidere videtur, ꝙ mihi facit abesse. vel dic, non est necesse, vt & se possidere contendat: sed sufficit, ꝙ me possidentem inquietet, vt mihi contra eum detur interdictum. agam etiam iniuriarum. Sed quid si me turbet causa seruitutis quam sibi asserit? Rñ. habet locum vtile & negatoria: vt. j. eo. l. si vicinus. Vel secundò, pone casum, ꝙ qui asserit se habere vsum fru. sua authoritate intrauit possessionem, protestando nolle se auferre ciuilem domino: sed vt suā naturalem habeat. ratione enim ciuilis, quę sibi turbatur, habet dominus Vti possidetis. ratiōe naturalis, habet vnde vi: vt. s. ti. j. l. iij. §. vnde vi. & secundum hoc iusta, id est ciuilis. iniusta, id est naturalis. Potes etiam ponere in clàm, vel etiam in precario: vt no. C. eo. in verbo clā. & in verbo precario. Sed quid in eo, qui clā possidet: nōne statim cū proponitur interdictum, incipit vi possidere: cùm iam non clā, sed contra denunciationem possideat? Rñ. origo spectāda est: vt. s. de acqui. pos. l. clàm. Item ꝙ subijcit insolidum duos possidere: videtur contrà. j. de preca. duo. & s. commo. si vt certo. §. fi. & s. de acqui. pos. l. iij. §. ex cōtrario. Sol. patet ex prædictis: quia diuersimodè possident, nō eodem modo: sed vnus ciuiliter, alter naturaliter: sed eodē modo nō: vt in cōtrarijs: ad quod est. j. de precario. l. & habet. §. eum. Alij dixerunt, vt M. cū suis gosianis, ꝙ duo etiam insolidum possident ciuiliter & naturaliter. Tertij vt R. ꝙ duo ciuiliter, sed nō naturaliter possunt insolidum possidere: vt not. s. de acq. pos. l. iij. §. ex cōtrario.

b ¶ Vincetur.] in eo quia vterq; est actor. actorem enim vincere nil aliud est, quàm reū sibi condemnari. hic autē neuter alteri cōdemnabitur. Nā vterque possidebit Vti possidetis. cū ergo sit vterq; actor: vt. j. proxi. §. neuter vincit. In eo verò quòd vterque est reus, vterque vincit. & sic loquitur insti. eo. §. hodie. quæ est cōtra. reū enim vincere est, nō auferri, quod apud se habet: hoc est absolui. Itē quæro hoc casu quando vterque vincit: quis intēdit rei ven? rñ. Al. ꝙ nullus: quia vterque possidet: vt insti. de act. §. cōtrà quoque. & s. l. j. §. interdictū. Alij dicūt propter necessitatem possessori dari rei vē. & dirimi sorte: vt ar. s. de iudi. l. in tribus. Sed Ioan. dicit vtrunque posse agere alia ratione: quia videtur renunciare commodo possessionis intēdendo rei ven. vel ideo quia quod dicitur nō dari actionē possidenti, verū est omnino ciuiliter & naturaliter: ita scilicet, ꝙ non alius. sic ergo naturaliter possidenti dabitur pro ciuili: & econtrà. Itē quid si prædiū meū possideā ciuiliter: alius autē qui neq; ciuilē neq; naturalē habet possessionē, tibi vēdat, & te inducat in possessionē: nōne hoc interdicto vincā? rñ. ita: vt. C. quod cū eo, si seruus. idēque & si is qui tibi vendit: à me clàm, vel precario, vel vi possideret: vt non sit melior suo actore: vt. j. de re. iu. l. in his. §. non debeo.

c ¶ Duplex est.] vt insti. ea. §. duplicia. & j. de actio. & obli. l. actionis verbo. in fi. & s. de iudi. in tribus. & l. sequenti. Accur.

d ¶ Vti mea possessione.] sic ergo videt, ꝙ si nō faciā tibi cōtrouersiā possessionis, sed prohibeo ædificare, quia dico me habere seruitutē ne altius tollas: nō cōpetit tibi hoc interdictū, sed actio negatoria: nisi dicas vtile: vt j. §. si vicinus. & fa. s. ti. j. l. vim facit. & s. cōmuni di. si ædes. & si ser. vē. sicuti. §. Aristo. in fi. & §. fi. & j. de iniu. l. iniuriarum. §. si quis me. & s. de acqui. pos. l. penul. §. j. Accur.

e ¶ Volentem.] quod ei licet. C. loca. l. ædem. Accur.

f ¶ Placuit.] scilicet dño cōtra Inquilinū. & tamen Inquilinus non possessionis faciebat cōtrouersiā, sed solū volebat habitare. vel dic, ꝙ possessionis dicitur facere cōtrouersiā, cū nō designat ædificare: vt. s. pxi. §. sed alij dicūt, ꝙ Inquilinus volebat interuertere possessionē finito tēpore locationis: & p sup se asserebat possidere velle. aliâs si tātū inhabitare vult: locatione finita iniuriarū actio. tantū dicunt eum teneri: vt arg. s. de actio. em. l. qui pendentem. Accur.

g ¶ Dominiū.] scilicet oportet. & accipe hoc alio casu qn̄ vellet reficere: qa tūc bene prohibet eū habitare: vt. d. l. ædē. licet de pēsione pro rata remittat, vel reddat quando ex necessitate reædificat: vt. s. loca. qui insulam. in prin. & l. & hæc distinctio. vel dic testari, quod nō prohibebit eum habitare. scilicet facta refectione. Accur.

h ¶ Possideret.] id est non inciperet sibi possidere. Accur.

i ¶ Si actor.] id est administrator, vel castaldio: vt. C. de pcu. l. pcurator. Idem si ipsemet dominus vicini fundi transduxit. Accur.

k ¶ Ei.] scilicet transductori.

l ¶ Denunciare.] scilicet dñm. aliâs denūciari. s. à domino: & si hoc nō fecerit, posteà cogitur iudicis officio, si dominus vult. Ac.

m ¶ Præcideret.] scilicet transductor.

n ¶ Aut.] scilicet si non vult dominus ei denunciare, vt ipse præcidat: vel si domino denunciante non præcedit. Accur.

o ¶ Eum.] scilicet dominum.

p ¶ Nā si tibi.] hucusq; Pō. dictū retulit. nūc author legis loquit. & caue ꝙ Pō. in tertia persona, sed author legis in secūda loquit persona. sicut ergo prohibitio præcisionis, transductionis, & culturæ. inducit

†Iste text. cū sua glos. est sin. secū dū Rom. in suis sing. fo. viij. singu. ccxxxij. ad hoc ꝙ licet locator possit expellere cōductorē de domo quando vult reparare vel reficere eā reparatione necessaria: per l. ædē. C. loca. tamē refecta domo debet & cōpellitur iterū reponere cōductorē in ca. Bolo.

Possidere an possint duo insolidum.

inducit hoc interdictũ:ſic prohibitio ædificatiõis & refectiõis:vt.ſ.ꝓximis duobus.§.Alij dicũt,ꝙ tu dominus denuncias te præciſurũ: vt ſi poſteà aliqd fecerit trãſductor,teneaꝰ quod vi,aut clàm:vt.j.quod vi,aut clã,ſi alius.§.notauimus ſecũdũ Ot.item quod ſubijcit, aut eũ &c.exponũt quidã,ſcilicet trãſductorem,qui agit vti poſsidetis:quia cõtendit ſe poſsidere locũ vbi vites naſcuntur.Accur.

traducas[a],vim tibi facere videtur, quo minus poſsideas. Eum enim qui colere fundum prohibetur,poſsidere prohiberi.Pomponius inquit. ¶ Item videamus, ſi proiectum[b] ſupra vicini ſolũ nõ iure habere dicatur:an interdictũ Vti poſsidetis ſit vtile alteri aduerſus alterum.Et eſt apud Caſſiũ relatũ[c],vtriq; eſſe inutile: qa alter ſolũ poſsidet alter cũ edibus ſuꝑficiẽ[d].¶ Labeo quoq; ſcribit, ſi ex ædibus meis in ædes tuas proiectum[e] habeo: interdicis mecum[f],ſi eũ locũ communiter poſſideamus[g],qui ꝓiecto tegitur: an quo[h] facili* poſsim retinere poſſeſsionem eius ꝓiectiõis.interdico[i] tecũ ſic,vti nũc poſsidetis eas ædes,ex quibus proiectum eſt?

¶ Primò loquitur in eo,qui habet cœnaculum ſupra ædificium alienum,non conductum à domino tanquàm ſuperficiarius. ſecunda ibi, Cæterum.Barto.

¶ Sed ſi ſupra eas ædes quas poſſideo,cœnaculum ſit,in quo alius quaſi dominus[k] moretur: interdicto Vti poſsidetis † me vti poſſe, Labeo ait:non eum,qui in cœnaculo moretur. Semper enim ſuperficiem ſolo cedere[l].Planè ſi cœnaculum ex publico[m] aditum habeat, ait Labeo, videri non ab eo ædes[n] poſsideri,q[o] ὑπόγαιον * poſsidet:ſed ab eo,cuius ædes[p] ſupra[q] ὑπέρον eſſent. Verũ eſt hoc[r] in eo,qui aditum ex publico[s] habuerit.¶ Cæterùm ſuperficiarius proprio interdicto[t],& actionibus à prætore[v] vtetur: dominus autem ſoli tam aduerſus alium, quàm aduerſus ſuperficiariũ potior erit interdicto[x] Vti poſsidetis:ſed prætor ſuperficiariũ tuebitur ſecundũ legem locationis. & ita Pomponius quoque probat. ¶ Creditores miſſos in poſſeſsionem rei ſeruandæ cauſa, interdicto Vti poſsidetis vti non poſſe[y]: & merito:quia nõ poſsident. Idẽque & in cæteris[z] omnibus, qui cuſtodiæ cauſa miſsi ſunt in poſſeſsionem,dicendũ eſt. ¶ Si vicinus meꝰ in pariete[a] meo tectoria habeat,& in pariete ſuo: Vti poſsidetis mihi efficax eſt,vt ea tollere compellatur.¶ Non videor vi poſsidere,ſi ab eo,quem ſcirem[b] vi in poſſeſsione eſſe, fundum accipiam[c]. ¶ In hoc interdicto[d] condemnationis ſumma re-

* vide in hũc locum Alci.li præ. ij. hoc ipſo titu.

† Et hoc text. iuncta ſua gl. infe. ro ꝙ interdictum vti poſsidetis datur quaſi poſſeſſori iuris ne turbetur in eo. cui concor tex. in. c. litet cauſam in prin. & in fi. extrà de proba.

a ¶ Tranſducas.] id eſt ad primũ locũ reducas:& hoc, niſi immiſerit radices in fundum vicini. aliâs ſecus:vt.j.quod vi, aut clàm.l.ſi vitem.

b ¶ Si proiectũ.] aľs protectũ,& aliâs proiectũ:& eſt idẽ quãdo ex domo vnius aliqd ſcilicet tignũ,vel lapis proijcitur ſuprà alterius ſolũ:ita quòd requieſcit ibi hoc modo:vt.j.de verb. ſig.l. malum.§.inter.

c ¶ Relatũ.] & bene ſecundũ quoſdã. nam poſſeſſor ſoli nõ inqetaꝰ in poſſeſsione ſoli: niſi fortè velit in eo ædificare:& tũc cõpetit.Item poſſeſſor ſuperficie non inquietatur à poſſeſſore ſoli. aliâs ſi inquietaretur competeret ei qui poſſidet domum & protectum:ar.ſ.proxi.§.&.j.§.proxi.Alij dicunt relatum,& malè:& dicunt corrigi per inferiorem proxi.§. Labeo:& ſic dicunt dari poſſeſſori ſoli & poſsidenti domũ cum protecto,ne inqeteꝰ.Tu dic relatum, & bene. & quod dicit vtriuſq; collectiuè ponitur, vel cõiunctiuè:quaſi diceret iſti & illi:non diuiſiuè, ſiue diſtributiuè: aliâs ponitur collectiuè:vt.ſ.de contrahen.emp.ſed Celſus.§.j.in fi. nam nec ratione protecti datur ſimul vtrique:quia protectum à poſſidente domũ cui applicatur,poſsidetur.nec ratione ſoli:quia illud ab altero non ab vtroque poſsidetur.datur autẽ alteri,id eſt poſsidẽti ſolũ contra pſoſidẽtem domum:quia iniuſtè protectũ habet & ſic loquitur.j.eo.§.ſi vicinus.nã vſque ad cœlũ liberũ eſſe debet cuiuſque ſoliũ:vt.j.quod vi,aut clàm.l.pen.§.fi.& l.fi.§.pe.& ecõtra ſi poſſeſſor domus iuſtè habet protectum,aget ipſe quaſi turbetur in poſſeſsione domus,qui turbatur in protecto:vt.ſ.proxi.§.vel dic nõ vterque,quia poſsidenti ſolum tandum datur,non poſsidẽti protectũ,ſcilicet quando non iure habet:vt hic dixit in prin.§.ad quod eſt.j.§.ſed & ſi ſupra.Et ita quatuor modis exponitur.Accur.

d ¶ Superficiem.] id eſt protectum,quod domui ſuæ eſt applicatũ: ſed alter purum & nudum ſolum poſsidet.Accur.

e ¶ Proiectũ.] aliâs protectum.aliâs proiectum:& hoc caſu requieſcit ſuper domum tuam:vt differat à præcedenti.§.hoc modo. vnde magis propriè dicitur immiſſum:vt.j.de ver.ſig.l.malũ.§.inter. Vel dicas,quòd & hic non quieſcit.& differt à præcedenti caſu:quia hic ſuper commune ſolum & communiter poſſeſſum alter protegit: ibi ſuper alterius tantùm.

f ¶ Mecũ.] id eſt interdicto agis mecum,& rectè.& ſic ſuccumbam.

g ¶ Poſsideamus.] qui eſt inter meam & tuam domum,& protecto tegitur.nam & ſi cõmuniter poſsideamus:non poſſum protegere te inuito.aliquin hoc interdicto vel communi diui.prohibeo:vt hic,&.ſ.cõi.di.l.cõmuni di.&.l.ſi ædes.&.l.Sabianus.ſi autem alter tantũ noſtrũ poſsidet illum medium locum,ille aget cõtra aliũ protegentem:vt.ſ.proxi.§.dixi.& potes dicere cõtrà,ꝙ hæc verba,ſi eũ locum &c.ſint verba interdicti,vel ponantur conditionaliter.

h ¶ An quo.] hæc eſt alia quæſtio,cui nõ rñ.q.d.ſi iure ſeruitutis dicam me habere immiſſum:& ſic poſſeſsionẽ ſeruitutis mihi defendam:an dabitur hoc interdictum mihi?Rñ.ſic,ar.ſ.de ſer.l.quoties.& ſi ſerui.ven.ſicuti.§.Ariſto.Azo.&.j.eo.l.fi.Sed alij dicunt,ꝙ nõ,ſed tu mecum:vt ar.ſ.proxi.§.&.j.§.ſi vicinus.ſed in illis non aſſerebat ſibi ſeruitutis iure poſſeſsionem.Accur.

i ¶ Interdico tecũ.] id eſt interdicto tecum ago.Et quod ſubijcit, ſicuti &c.ſunt verba Prætoris interdicentis,ſiue interdicti:nõ agẽtis:& ſic ad vtroſque ſermonem refert.Alij habent,interdicto tecũ & ſic ſupple,agam.& quod ſequitur,expone vt dixi.

k ¶ Quaſi dominus.] quia non verè dominus,cùm ſolum ſit meũ, & domus in qua fundatum eſt:& fortè locata ei,qui poſteà cœnaculum fecit hoc modo.

l ¶ Cedere.] quo ad proprietatẽ.nã quo ad poſ.diſtinguiꝰ,an aliũde habet aditum,vel nõ:vt ſtatim dices.& no.quia hoc cœnaculũ ſuſtentabatur ædibus meis hoc modo. nã aliâs nõ diceretꝰ ſuperficies mearũ ædiũ.

m ¶ Ex publico.] aľs priuato ſolo cuis,qui habet cœnaculũ:vt.ſ.de dã.infe.l.pen.§.j.q.d.nõ ex inferiori domo ſupra quam eſt cœnaculum:niſi eſſet ſuperficiarius eius loci vbi eſt cœnaculũ fundatum:vt.j.dicit.

n ¶ Aedes.] id eſt cœnaculum.

o ¶ Qui hypogeõ.] id eſt ſolum,vel inferiorem partem.

p ¶ Cuius ædes.] id eſt cœnaculum.

q ¶ Supra hyperon.] id eſt ædificiũ.

r ¶ Eſt hoc.] ſcilicet vt nomine cœnaculi competat interdictũ ei,qui inhabitat.

s ¶ Ex publico.] vel aliunde:nõ ex inferiori parte:quia tunc ſecus.ſed hæc diſtinctio habeat aliunde aditũ vel non,ceſſat in ſuperficiario:qui licet habeat aditum ex inferiori parte,habet tamen hoc interdictum, cùm habeat illum aditum ex voluntate domini. nam aliâs non diceretur ſuperficiarius:vt infrà proximè.

t ¶ Interdicto.] vti poſsidetis.

v ¶ A prætore.] vtili in rem,& etiam ex conducto vel ex emp.vt infrà ti.j.l.j.§.j &.§.ij.&.ſ.de pig.actio.tutor.§.fina.

x ¶ Interdicto.] ſcilicet ſi ſuperficiarius facit vltra,quàm debeat & hoc eſt quod ſequitur,ſed prætor &c.patet ex prædictis,ꝙ duobus caſibus poſsidet,qui habitat cœnaculũ:ſcilicet cũ aliunde eſt aditus ex publico vel priuato.Item cùm ex inferiori domo,cùm ſit ſuperficiarius:ſed tertio non:quãdo ſcilicet ex inferiori domo, & non eſt ſuperficiarius.& fa.inſti.de rerum diui.§.per traditionẽ. & ſuprà de rei ven.l.ſuperficiario.&.l.prætor.Accurſius.

y ¶ Non poſſe.] nec cõtrà ſe:nec cõtrà alios.& eſt ratio:qa nõ poſſident:vt hîc,&.ſ.de rei ven.l.officiũ.& ſ.de acq poſ.l.iij.§.fi.&.l.ſi quis ante.§.j.& quibus ex cau.in poſ.ea.l.cùm legati.ſecus ergo in conuentionali pignore,cũ creditor ibi poſsideat ſecundũ nos vt.ſ. de acqui.poſ.l.qui pignoris.licet P.contrà:vt no.ſ.qui ſatiſda.cog. ſciendum.§.creditor.Item not.hîc vnam differentiam inter conuentionale,& prætorium pignus.ſunt & aliæ:vt.ſ.de pign. act.l.j.Sed qualiter ſi iſti turbantur,eis ſubuenitur?Rñ.per actio.in factum: & offi.iudi.ſiue manu militari:vt.ſ.ne vis fiat ei.l.j.in prin.§.ſed ſi ue rei.&.l.iij.in prin.&.§.j.

z ¶ Et in cæteris.] vt legati & vẽtris nomine,& damni infe.ex primo decreto:ſed contrà hos datur interdictum quandoque:vt &.ſ. quibus ex cau.in poſ.ea.l.hoc autem.§.fi.Accur.

a ¶ In pariete.] id eſt ſupra parietẽ:cũ dicat detegẽdo:& eſt ratio:qa vſq; ad cœlum &c.vt.j.quod vi, aut clàm.l.fi.§.pe.& fa.ſ.e.l. j.§.item videamus ſi proiectum.Idem tamen ſi requieſcat ſuper pariete meo multò magis:vt &.ſ.eo.l.§.Labeo.&.§.ſed ſi ſupra.

b ¶ Quẽ ſcire.] vel ꝓpriè:vel id eſt vehemẽter opinor:vt &.ſ. de aqua plu.arcẽ.l.ij.§.antepe.& fa.j.de verb.ſig.l.bonæ fidei ẽptore.

c ¶ Accipiam.] non per vim,ſed ex cauſa empti.

d ¶ In hoc interdicto] ponunt quidam caſum, quòd li.conte.in hoc interdicto,& fide facta iudici,quòd aduerſarius poſsideat à me vel vi,vel clàm,vel præca.corporaliter:ille per contumaciam non vult parere arbitrio,ſiue diffi.ſententiæ datæ à iudice ſuper hoc interdicto,vt illam naturalem dimittat.nam condemnabitur mihi in executione ad intereſſe,quanti intereſt mea illam poſ.corporalẽ naturalẽ retinere:& hoc intereſſe declarabiꝰ meo iuramẽto

inlitē, ſicut in vnū vi:vt.ī.tit.j.l.in interdicto.& quod vi aut clàm: vt.ī.quod vi aut clàm.ſemper.§.in hoc.&.ī.de rei ven.l. qui reſtituere. Vel dic ꝙ iudex præcipit non fieri vim mihi:nihilominus condemnat aduerſarium pro intereſſe turbationis factæ mihi ab anno retro ex vi huius interdicti:vt hic,&.ī.eo.l.j.§.j.

a ¶ Ipſius.] obſcurū eloquiū ſtatim exponit,quanti res eſt &c.

b ¶ Retinere.]& libe 10 rè,& in ea non turbatum eſſe.

c ¶ Ipſa res.] id eſt plena proprietas. pro quo erat.C. vnde vi.l. ſiquis in tantam.

d ¶ Pretiū rei.]id eſt plenæ proprietatis.aliud poſſ. vt hîc,&.ī. q͂d met⁹ cau.l.ſi mulier. 20§.q poſſeſſionē nō tñ dico ptiū poſſeſſionis hic dari,cū ipſa poſſeſſio dimittat̃: ſed ptiū ſiue intereſſe turbationis, ſecūdū ſecūdā poſitionem caſus. Vel dic aliud poſ.id ē turbationis poſſeſſionis. ſed ſecundū primā bñ 30 æſtimaret̃ ipſa poſſeſſio ad arbitriū iurātis actoris.& fa.ī.ti.j.interdicto vñ vi.&.ī. ne vis fiat ei.l.i.§.hęc verba.&.j.de fur.l. furtiuā.Item hoc intereſſe poſſeſſionis turbatæ pôt eſſe plus & frequē ter min⁹ quā rei pro- 40 prietas:cū forte ſub pœna dare tenebar hāc poſſeſſionē:q͂d nō potui : vel alia mea ꝑdia vēdita ſunt à creditoribus,vel à fiſco: quia de poſſeſſione iſta propter turbationem non inueni emptorē.

fertur ad rei ipſius[a] æſtimationē.

¶ Quanti res eſt, ſic accipimus, quanti vniuſcuiuſq; intereſt poſſeſſionem retinere[b]. Seruij autē ſententia eſt, exiſtimātis tāti poſſeſſionem æſtimandā, quāti ipſa res[c] eſt.ſed hoc nequaquā opinādum eſt. Longè enim aliud eſt rei pretium[d], aliud poſſeſſionis.

¶ *Habet quatuor partes .in prima eſt contentio inter duos fructuarios.in ſecunda contentio inter dominum & fructuarium, quoniā uterque inuicem agit contra alium. in tertia, ſunt opiniones,una, quòd fructuarius tantum agit pro quaſi poſſeſſione uſuſfructus:uel quòd agit uti poſſidetis.& pro poſſeſſione rei.& iſta ſecunda eſt uerior. In quarta, quando eſt cōtentio inter fructuarium & uſuarium.ſecunda ibi,et ſi alter.tertia ibi, idem erit. quarta ibi, proinde.Bart.*

Idem li.70.ad edictū. LEX IIII.

IN ſumma puto dicendū & inter fructuarios[e] hoc interdictū reddendum. Et ſi alter vſumfructum,alter poſſeſſionē[f] ſibi defendat[g]: idem erit probandum, & ſi vſufructus quis ſibi defendat poſſeſſionem.& ita Pomponius ſcribit. Proinde & ſi alter vſum,alter ſibi vſumfructū tueatur: & his[h] interdictū erit dandū.

¶ IN ſumma.] CASVS. Si dico me habere vſumfr.fundi,& te nego habere vſumfr.inter nos pôt intētari hoc interdictū. Itē ſi dico me habere vſumfr.& ſic naturaľr poſſidere,tu te ciuiliter di- 50 cis poſſidere:pôt inter nos hoc īterdictū locū habere. Tertiò dicit cū poſſiderē fundū naturaľr,in quo habebam vſumfru.& turber in hac poſ.habeo hoc interdictum,per quod defendar in hac poſ. Item inter vſuarium & vſufructuarium eiuſdem fundi poteſt intentari hoc interdictum. Fran. Accur.

e ¶ Inter fructuarios.]aſſerentes ſe poſſidere:& quilibet de alio negat:& poterit eſſe ꝙ alter,vel ꝙ ambo vincerent,& neuter:vt.ī.l. ſi duo.in fine.j.reſpon. Accurſius.

f ¶ Alter poſſeſſionē.]ſ.ciuilē.& ſic no.ꝙ ciuiľr tm̃ poſſidēti,& naturaliter ſiľr tātū poſſidēti datur hoc interdictū p.l.iſtā. Accur.

60 g ¶ Defendat poſ.]id eſt quaſi.vel dic poſſeſſionem rei in qua habet vſumfru. Accur.

h ¶ Et his.]quia vterque habet naturalem poſ.tam vſuarius,quàm fruc.ſed non inſolidum,ſed pro parte indiuiſa. H.& ſic decernet iudex in ſententia:Quia inueni hunc potiorem in poſſeſſione ratione vſus,præcipio nō inquietari ab alio in eo vſu.& ecōtrà dic de alio: vt not.C.eo.l.j.in.gloſſ.§.ſed qualiter formabit &c.& fa.ad.l.ſuprà ad exhiben.l. Celſus.§. Iulianus.&.j.de aqua coti.& æſti.l.j.§.ſi inter.&.C.e.l.j. Accurſius.

¶ DE SVPERFICIEBVS. ¶ *Simile eſt ſuperiori interdicto:ut.ſ.* 70 *l.j.§.proponitur.& ideo poſt illud ponitur. Accurſius.*

AIt prætor.] CASVS Duo cōduxerūt ſuperficiē, vt vnus habeat vſumfru.in ea,alter vſum.iſtis poſſidētib⁹ ſuperficiē nō vi,nō clā,nō precariò,prætor vetat vim fieri,quo minus poſſideāt. Secundò dictū eſt,ꝙ & actio cauſa cognita datur ſuperficiario. Poſteà loquit̃ Vlpi.& dicit:q ſupficiē in alieno ſolo habet,ſi prohibeat̃ à dño ſoli poſſidere,habet act.contrà eū.nā ſi cōduxit ſuperficiē,habet ex conducto.ſi emit,habet ex empto:& per has cōſequitur,quod ſua intereſt.ſi autē ab alio prohi- 80 beatur,tūc aget contrà dñm,vt cedat ei act.puta rei vē.cū nondū traditio eſſet facta ſuperficiario.itē aquil.quas ceſſas intētabit ſuperficiarius cōtra prohibētē.ſed melius eſt,ꝙ ſuperficiari⁹ agat hoc interdicto,quā prædictis perſonalibus:cū q̄nq; nō poſſit ꝓbari locatio,vel emptio.itē q̄a melius eſt poſſidere,quàm in pſonā agere,ꝙ q͂d cōſequatur,ne ꝓhibeat poſſidere. itē vtili in rē pôt agere. Vltimò dicit.hoc interdictū datur ſuperficiarijs ad ſimilitudinē interdicti Vti poſſidetis:& tuetur ſuperficiarium: nec inquiritur qua de cauſa poſſideat ſuperficiem,niſi vi,aut clàm,aut precariò ab aduerſario poſſidet.& vt breuiter dicam,omnia quæ ſeruantur in interdicto vti poſſidetis,& in iſto locū habēt. ¶ Quod autē ait prætor.] Nūc exponit ſecūdā partē edicti.nā dictū eſt cauſa cognita dari act. ſupficiario.quod ſic intelligas. Nā ſi ad modicū tēpus conduxit,puta ad annū,vľ biēniū, & deſinat poſſidere ſuꝑficiē:nō habet act.in rē ꝑ recuperāda poſ. 10 ſi autē ad lōgū tēpus cōduxit ſuperficiem, & deſinat eā poſſidere,tūc habet act.vtilē in rē.dñs autē ſoli habet directā in rē contra poſſeſſorē. ſi agat dñs ſoli cōtra ſuperficiariū act.in rē,tūc re pellitur ope except. 20 Nā cū demus act.ſuperficiario, ſi deſinat poſſidere: multò magis exceptio eſt ei dāda. ¶ Si ſoli poſſeſſori.]Emi ſolū cū ſuper ficie à domino: tādem ſupficies eſt mihi euicta.agam ex ſtipulatu de euic.vel ex empto 30 contra venditorem. ¶ Quod autē]Nūc dicit dari ac.ſuperficiario.nā quaſi quēdam vſumfru.videtur habere ſiue vſum.& cōſtitui pôt eiſdē modis, ſicut & vſufruct. & legari & donari pôt. & ſi plures hñt ſupficiē. 40 poſſunt inter ſe agere cōi di. Vltimò dicit ꝙ ſeruitutes pôt conſtituere ſuperficiari⁹ ſecūdū quod & dominus ſoli pôt cōſtituere:& conſtitutæ petuntur.& ſi impediatur vti ſeruit.ille cui eſt cōceſſa:poteſt vtili interdicto vti poſſidetis vti. Frā. Accur.

TITVLVS XVII.

De ſuperficiebus.

Vlpianus LEX I.

AIt prætor, Vti ex lege locatiōis ſiue cōductiōis ſuperficie, de qua agit,nec vi, nec clàm,nec precariò alter ab altero fruimini[i]:quo minus ita fruamini,vim fieri veto[k]. Si qua alia actio[l], de ſuperficie poſtulabitur: cauſa cognita iudicium dabo.

¶ *Licet pro ſuperficie competant actiones ciuiles:tamen utile eſt hoc interdictum,cum pro poſſeſſione competat. magnum eſt enim commodum poſſidendi. Bart.*

¶ Qui ſuperficiem in alieno ſolo habet,ciuili actiōe ſubnixus[m] eſt. Nā ſi cōduxit ſuperficiē[n],ex conducto eſt actio. Si emit[o]:ex empto agere cū domino ſoli pôt. Etenim ſi ipſe[p] eū prohibeat: quod ſua intereſt,agēdo[q] cōſequet̃. Sin autē ab alio[r] ꝓhibeat̃:præſtare ei actiones ſuas[s] dominus debet,&

i ¶ Fruimini.]Duo ſunt ſuperficiarij eiuſdam ſuperficiei. Sed quo duo poſſunt frui inſolidū? Rñ.diuerſis reſpectibus.quia alter vſumfru.alter vſum habet in ea:vt.j.§.ſi.&.ī.ti.j.l.j.§.ſi. Vel dic gratia honoris dicit fruimini,id eſt vteris ſiue frueris. Accur.

k ¶ Veto.] hoc interdicto quod dicitur de ſuperficiebus,& habet inſtar interdicti vti poſſi.vt.j.§.proponitur. Accur.

l ¶ Actio.]ad agendum petitorio:nam dabitur vtilis in rem:vt.j.§. quod ait.& fa.ī.de loco pub.l.j.

m ¶ Subnixus.]id eſt munitus contra dominum.

n ¶ Superficiem.]id eſt ſolū in quo ſupficies eſt:vel vt ibi ſupficiē ponat:vel cōduxit ipſam ſupficiē cū ſolo.ſi aūt ſupficiē.tm̃ vt inuit, id eſt domū cōduxit:nō haberet in rē de qua.j.dicit:ſed tantum ex 60 conducto ſecundum Ioā.& B.ſed fortè & tunc haberet vtilem in rem,ſi ad non modicum tempus conduxit:vt.j.§.quod ait prætor.

o ¶ Si emerit.]ſcilicet ſuperficiem ſine ſolo.vel dic ſoctiō,emit ſolum vt non debeat ſuum fieri ſolū:ſed debeat ibi ponere ſuperficiē:& ſic fit ſupficiarius.ſi aūt ſolū emiſſet:tunc vel fieret dominus traditiōe facta à nō dño.nā nemo eſt ſupficiari⁹ ſui ſoli:vt.j.l.ſi.vel publicianā haberet traditione facta à nō domino,& ſic nō daretur vtilis quæ ſpecialiter dicitur ſuperficiario cōpetere. Sed ſi dicas,quòd ſuperficiem ſine ſolo emit,opponitur:quia alterius eſt ſolū:alterius ſuperficies:quod non poteſt eſſe:vt.ī.de act & obli.l. obligationum 70 ferè.§.placet. Sed rñ.quòd à ſuperficiario qui cōduxerat,emit ius ſuperficiarium.ſed non valet:quia non ageret ex empto cum dominio:quod hic dicit. Alij dicunt vt ſecundo dixi:quòd emit ſuperficiem,id eſt ſolum à domino,vt habeat ſuperficiem,id eſt domum.& ſic ageret ex empto ad ſolum.idem videtur,ſi emit ſolum vt caſtrū conderet:vel lacum faceret:vel vites poneret.

p ¶ Si ipſe.]locator vel etiam venditor prohiberet non tradendo ſicut vendidit.

q ¶ Agendo.]ex conducto vel ex empto, quibus venit etiam ſingulare intereſſe:vt.ī.de actio.emp.l.j.& loc.& condu.ſi fundus.§.ſi. Sed 80 qualiter dignoſcitur emptor à conductore? Rñ.pretium & mercedis quantitas facit diſcerni. Accurſius.

r ¶ Ab alio.]quidem habent,ab alio prohibeatur.alij,alius prohibeat.& dic quem ipſe prohibere non poſſit:vt.d.l.ſi fundus.

s ¶ Actiones ſuas.]ſcilicet in rem,quam nondum habebat ſuperficiarius,niſi facta traditione. Itē Aquil.ad quod eſt.ī.de contrahē. empt.quod ſæpe.§.ſi res.penſionem etiam remittit,vel reſtituit pro rata:vt.d.l.ſi fundus.

Sed ſoa

cedere. Sed longe[a] vtilius visum est (quia incertum erat, an locatio existeret[b], & quia melius est possidere potius, quã in personam experiri[c]) hoc interdictum[d] proponere, & quasi in rem[e] actionem polliceri[f]. ¶ Proponitur[g] autem interdictum[h] hoc duplex, exemplo interdicti Vti possidetis. Tuetur itaque prætor eum, qui superficiem petit[i], veluti, Vti possidetis interdicto: neq; exigit ab eo, qualẽ causam[k] possidendi habeat. vnũ tantũ requirit, num fortè vi, clã[l], vel precario ab aduersario possideat. Omnia quoque, quæ in Vti possidetis interdicto seruãtur: hîc quoq;[m] seruabuntur. ¶ Quod aũt ait prætor[n], Si alia actio de superficie postulabitur, causa cognita iudicium dabo. sic intelligendũ est, vt si ad tẽpus quis superficiem cõduxerit, negetur ei[o] in rẽ actio[p]. Et sanè causa cognita, ei qui ad nõ modicum[q] tempus conduxit superficiem, in rem[r] actio cõpetit: Is aũt, cuius in solo superficies est: vtique non indiget vtili actione, sed habet in rem, qualem habet de solo. Planè si aduersus superficiarium velit vendicare: dicendum est, exceptione eum remouẽdum in factum data. Nam cui damus actionem: eidem exceptionem competere, multò magis[s] quis dixerit. ¶ Si soli possessori[t] superficies euincatur: æquissimum erit subueniri ei, vel ex stipulatu de euictione, vel certè ex empto[v] actione. ¶ Quod autem[x] & in rem actio de superficie dabitur: petitori quoque in superficiem[y] dari, & quasi vsumfructum siue vsum quendã inesse[z], & constitui posse per vtiles actiones, credendum est. Sed & tradi posse intelligendum est: vt & legari[a], & donari possit. Et si duobus sit cõmunis[b], etiã vtile[c] Communi diuidũdo iudiciũ dabimus. ¶ Seruitutes quoq; prętorio[d] iure[e] constituuntur[f]: & ipse ad exemplum earum, quæ ipso iure constitutæ sunt[g], vtilibus actionibus petuntur. Sed & interdictum[h] de his vtile competit.

Caius. LEX II.

SVperficiarias ædes appellamus, quę in cõducto solo positæ sunt: quarũ proprietas & ciuili & naturali iure eius est cuius & solum.

TITVLVS XVIII.

De itinere actuq; priuato.

¶ *Dictum est suprà de interdictis possessorijs rerum corporalium: sequitur de possessorijs rerum incorporalium.* Bart.

Vlpianus. LEX I.

a ¶ Sed longè.] id est magis, vel valdè.

b ¶ Existeret.] hæc venditio subaudi.

c ¶ Experiri.] vt & insti. de interdi. §. commodum. & insti. de obli. quæ ex delic. §. furti. sed hoc fallit secundum quosdam. ff. de noxali. si quis á multis. & ff. de acqui. re. do. l. qua ratione. §. sed nõ vt literę. sed falsũ est: vt ibi no.

d ¶ Hoc interdictum.] de superficiebus.

e ¶ In rem.] q. d. quia non directa, sed vtilis in rem datur cũ cecidit à possessione superficiarius: vt hîc, & ff. de rei vendi. superficiario. & l. prætor. & de pigno. actio. tutor. §. fi. & ff. si ager vectiga. l. j. in fine. & l. sequen. & de oper. no. nunciatio. l. in prouinciali. §. penulti.

f ¶ Polliceri.] aduersus dominum.

g ¶ Proponitur.] id est datur superficiarijs.

h ¶ Interdictum.] scilicet de superficiebus: quod est duplex: quia quilibet in eo est actor & reus: cùm vterque cõtẽdat possidere se: vt hîc, & ff. ti. j. si duo. §. pen. Ac.

i ¶ Petit.] id est superficiem defendit. nam si non possideret superficiẽ, non daretur hoc sicut nec illud vti possidet. vt. ff. titu. j. l. j. §. & consequenter.

k ¶ Qualem causam.] aliâs quam. & aliâs qualem causam &c. sed certè imò videtur inquiri causa: vt. ff. in prin. vbi dicit, vti ex lege locationis &c. Sed R. dicit, sed non probat. vel ibi contra dominum, hîc cõtra extraneum. vel nec dicit nec probat: sed satis est, quòd possidet, vt superficiarius: & hoc afferat: non dico, quòd dicat se conduxisse vel emisse.

l ¶ Clàm.] hoc expone vt in vti pos. interdicto dixi exponendum. ff. tit. j. l. j. in principio. & §. fina.

m ¶ Hic quoque.] in hoc interdicto de superficiebus. Accursius.

n ¶ Quod autem ait prætor.] ff. proxi. ij. respon. huius legis.

o ¶ Negetur ei.] etiam intra id tempus, si agat ex conducto ad interesse, vel ad mercedem remittendam. vt. ff. loca. & cõdu. si fundus.

p ¶ Actio.] scilicet vtilis, vt hîc, & ff. §. qui superficiem. in fi. no. sed quod erit modicum tempus? Respon. quidam. xxx. dierum. vt arg. j. tit. j. l. j. §. j. Alij biennij: vt. ff. loca. cũ domini. Alij. x. an. vt. C. de præscrip. long. temp. l. fi. & ff. qui & à quibus. l. sed si fidei. §. arist. sed Ir. vsque ad quinquennium: arg. ff. de separa. l. j. §. quod dictum. & j. de verbo. obli. si à colono. & inst. de literarum oblig. §. multum. Tu dic arbitrio iudicis: vt. ff. de iure delib. l. j. í fi. & j. de effra. l. j. §. j. Itẽ quæro an conductio alia, quæ fit ad non modicum tempus, præbeat aliquod ius in re? Respon. non, si fiat à priuato: secus si à municipibus: vt. ff. de loco publi. fru. l. j. & nisi vsufruct. constituatur per locantem: vt. C. de vsufruct. l. si domina. Accursius.

q ¶ Ad non modicum.] aliâs, quia non ad modicum &c.

r ¶ In rem.] scilicet directa pro superficie. & no. hîc argu. ex hoc quòd possum à te vendicare domum vel fundum, quem alius habet à me in emphyteosim, non obstante iure alterius. sed argu. contrà. ff. de condi. indebi. l. indebiti. in fi. l. & de rei vendi. l. fructus. in fin.

s ¶ Multò magis.] hoc fallit. ff. quorum lega. l. j. §. rediguntur. sed consonat. j. de excep. do. l. dolo. & ff. quibus ex cau. ma. l. necnon. §. ex empto. & j. de reg. iur. l. inuitus. §. j.

t ¶ Si soli possessori.] qui emit à domino solum, & superficiẽ pleno iure. & sic est plana. Alij dicunt hunc omisse à superficiario: & agere de euict. contra dominum: si modò ipse suo venditori & suus venditor vero domino denunciauit. quod non placet.

v ¶ Ex empto.] quando emit. Sed quid si conduxit? Respon. & ex conducto, & ex stipulatu agit: vt. ff. loca. si fundus. §. j.

x ¶ Quod autem.] non solùm superficiario cùm possidet, damus exceptionem, vel hoc interdicto tuebitur sibi possessionem: sed etiã si alius possideat, placet superficiario petenti dari in rem. Vel aliter. Non solùm domino datur directa, sed & superficiario placet dari vtilem. & secundum hoc est sensus, vt petitori, id est superficiario detur vtilis rei vendicatio pro superficie aduersus possidentem. & habet ipse vsumfructum quendam siue vsum in superficie, & potest alteri cõstituere illam vtilitatem petendam ab alio, cui erat constituta per vtilem actionem ex iure cesso. Itẽ potest dare, & tradere illam seruitutẽ, & constituere potest & donare, & legare talẽ seruitutem, vel vtilitatẽ, siue commoditatem vsusfruct. vel vsus, id est ipsam superficiem, siue ius quod habet in ea. Alij sic. quia superficiarius habet in rem: ergo & illi cui est constituta seruitus, si petat, petere potest cũ effectu seruitutẽ in superficie sibi cõstituta, siue sit seruitus vsus, siue vsusfruct. vel alia seruitus. Et ita dictio petitori primo pro superficiario supponit, secũdo pro eo, cui est constituta seruitus à superficiario. prima placet. Sed cũ superficiarius potest alium superficiariũ facere secundum primam: quare vsufructuarius non sit? Respon. quia vsufruct. habet instar dominij, vnde duo non possunt esse insolidũ domini: vt. ff. de vsufru. l. vsufruct. in multis.

y ¶ In superficiem dari.] vt possit hæc omnia quæ sequuntur, habere vel facere.

z ¶ Inesse.] quod superficiarius habet.

a ¶ Legari.] vt & ff. de lega. j. si domus. in fine.

b ¶ Cõmunis.] scilicet superficies.

c ¶ Vtile.] vt & ff. famil. ercifcun. l. item prædia. & argu. ff. cõmuni diui. l. communi diuidundo. in prin.

d ¶ Prætorio.] ab eo, qui non est dominus directò, vt superficiarius quem prætor facit loco domini dando ei vtilem in rem: vt hic, & ff. in princi. huius. l. & ff. quibus modis vsusfruct. amitta. l. j. circa principium. Accursius.

e ¶ Iure.] scilicet per pactum à superficiario. nam prætor tuetur pacta: vt. ff. de pact. l. iurisgentium. §. prætor ait. vel dic verius, iure ciuili constituuntur à domino, vt subijcit. & ff. communia prædio. l. j. Accursius.

f ¶ Constituuntur.] in superficie.

g ¶ Constitutæ sunt.] à vero domino soli. & facit. ff. de pigno. si ab eo. & ff. titulo. ij. l. finali.

h ¶ Interdictum.] Vti possidetis.

i ¶ Vtile.] scilicet de his seruitutibus à superficiario alij constitutis, vt & ff. de serui. l. quoties. & ff. si serui. ven. l. sicuti. §. Aristo. sed alij dicunt de itine. actuq; priua. vt argu. j. titu. j. l. j. & facit. ff. de operi. noui nuncia. l. in prouinciali. §. penultimo.

SVperficiarias.] CASVS Superficiaria domus dicitur, quæ in conducto solo posita est. & suppleas licere: vt in glos. & proprietas domus eius est illius, cuius est solum. Franciscus.

k ¶ In cõducto.] vel empto: nõ tamen vt soli dominiũ trãseat: sed licẽtia habẽdi & tenẽdi supficiẽ: vt. ff. l. j. §. qui superficiẽ. in prin.

l ¶ Eius est.] non enim iure directo, sed vtiliter superficiarius est dominus: & habet in rem: vt not. ff. l. proxi. §. qui superficiem. in fi. §.

¶ DE ITINERE ACTVQVE PRIVATO.

¶ *Superiori titu. de possessione rerum corporalium retinenda: hîc de possessione rerum incorporalium.*

Prætor ait, Quo itinere actuque[a] priuato, quo de agitur, vel via, hoc anno, nec vi, nec clã, nec precariò ab illo vsus es: quo minus ita vtaris, vim fieri veto[b]. ¶ Hoc interdictum prohibitoriũ est, pertinens ad tuendas tantummodo rusticas seruitutes[c]. ¶ Hoc interdicto prætor non inquirit, vtrum habuerit seruitutem iure impositam, an non[d], sed hoc tantum, an itinere actuque hoc anno vsus sit[e], non vi, non clàm, non precariò: & tuetur eũ, licet eo tẽpore, quo interdictum redditur[f], vsus non sit. Siue igitur habuit ius viæ, siue non habuit: in ea conditione est, vt ad tuitionem prætoris pertineat: si modò hoc anno vsus est, vel modico tempore[g], id est, non minus, quàm triginta diebus. Neq; ad præsens tempus refertur vsus: quia plerũque itineribus, vel via non semper vtimur, nisi cùm vsus exegerit. itaq; annui temporis spatio conclusit vsum[h]. ¶ Annum ex die interdicti[i] retrorsum computare debemus. ¶ Si quis hóc interdicto vtatur: sufficit alterutrum[k] probare, vel iter, vel actum in vsu habuisse. ¶ Iulianus ait quoadusq;[l] ingressus est fundum, eousq; interdictum ei competere, quod verũ est. ¶ Iulianus rectè ait, eum qui propter incõmoditatem riui, aut propterea, quia via publica interrupta erat[m], per proximi vicini agrũ iter fecerit[n]: quãuis id frequẽter[o] faciat, nõ videri omnino vsum esse. Itaq; inutile[p] esse interdictũ: nõ quasi precariò vsum, sed

Prætor ait.] CASVS. Ponit edictum cuius sensus est: quo itinere via actuque priuata priuato hoc anno es vsus non vi, non clàm, non precariò ab alio: quo minus ita vtaris, prętor vetat fieri vim. Secundo dicit. hoc interdictum est prohibitorium, & spectat ad tuendas rusticas seruit. eundi vel non sed solum spectatur si hoc anno vsus est: non cõtinue: sed satis est esse vsum .xxx. diebus. & computatur annus retro ex tempore lit. cõtest. super hoc interdicto. & vt in hac pos. defendar, sufficit me esse vsum intra annũ retrò itinere vel actu: & vsque ad quem locum fundi tui iui, vsq; ibi hoc ius acquisiui. ¶ Iulianus.] Si per fundum tuum iui ad meum, cùm per viam publicam non possem ire, vt qa rupta erat: licet frequẽter vadã, non acquiro hoc ius, id est seruit. nec mihi hoc interdictũ datur, licet prohibear ire: quia non videor vsus nec fundo, nec illo ad quem ibam. idẽ si itinere priuato non iui: quia riuus illud rupe rat: vel via publica rupta est, per quã ibã ad iter. Idem, si erat iter priuatum, per quod ibam ad fundum seruiẽtem: & quia destructus est, non potui ire. Vltimo dicit. siue ego iui per fundum vicini per annum, habeo ammodo hoc interdictum, per quod tueor in pos. seruit. siue colonus meus, vel hospes iuit: satis est etiam si ignorauit dominus fundi per quem ibatur. si autẽ quis credens suũ fundũ, ad quẽ ibat per fundũ vicini, cũ esset & meus, iuit per annũ: sibi acquisiuit hoc ius, nõ mihi. ¶ Si quis propter]. Cùm iuissem per annũ per fundum tuum: sequẽti anno non iui propter inundationẽ aquę, vel aliter prohibitus non iui, vel quia in vinculis existens nõ potui ire. Dicitur ꝙ impetrabo in integ. resti. ex illa parte edicti, si qua alia mihi iusta causa esse videbitur, in integrum restituã quã habes. ff. ex qui. cau. ma. l. j. in fi. quasi hic annus non cucurrit: sed inspiciatur annus primus, quo fui vsufrũ. Tãdẽ dicit, cũ ago hoc interdicto, & datur dilatio aduersario .xx. dierum, & propter hanc dilationẽ causa interdicti mei deterior fit: restituar quasi hoc tẽpus .xx. dierũ non cucurrerit. ¶ Si tibi.] Habebam fundum dominãtem: cui vicini fundus debebat seruitutem vię. hunc fundum dominãtem cõcessi tibi precario animo transferendi pos. nũc tu impetrasti precariò à vicino prædicto ius eundi per suum fundũ istũ: postea ꝓhibet te ire. an habeas hoc interdictũ, quęritur? Et dicitur quod non, cùm precariò habeas hoc iter ab aduersario. Et reddit̃ mirabilis ratio. nam cũ mihi competat hoc interdictũ: si prohiberes ire, satis sit, & si non competat: cùm duo simul hoc interdictum habere nõ possint nec obstat quod iter habes in precariò. cùm enim illud ego iter habere precariò non possum, cùm aliâs sit meum: nec per istum habere videar. & qualitercunque colonus meus per illud iter vadit, aut is, cui precariò cõcessi, ego ire videor. sicut ergo opinio sua, vt quia precariũ habet, mihi nõ nocet: sic nec mihi prodest opinio sua: vt cũ haberem precariò ius eundi per fundum vicini ad meum: & ego tibi istum fundum meum concessi precariò, & es vsus itinere tanquã debito fundo, & per annum, non competit mihi hoc interdictum propter opinionem tuam. in fine tamen dicit in primo casu dari interdictum tibi, cui precariò concessi fundum dominantem. ¶ Si quis supradicto.] Saltem .xxx. diebus in anno iui per fundum tuum non vi, non clàm, non precariò: tamen postea cœpi ire clàm. non nocet mihi. vnde si prohibear ire, hoc interdicto vtar. & redditur ratio. quod enim quæsitum est: ex superuenienti delicto non tollitur. hoc dicit cum. l. seq. Fran. Accursius.

a ¶ Actuque.] quid hîc sit, habemus. s. de serui. rusti. præ. l. j. Ac.

b ¶ Veto.] & est simplex, non duplex: vt. s. de interdic. l. ij. in princi.

c ¶ Rusticas.] tantummodo seruitutes. Quid ergo, si turbetur mihi vrbana? Respon. fortè vtile. Item nec ad omnem rusticam: quia non ad aquæductum: vt. j. titu. j. l. j. §. qnod autem. nam ibi non exigitur spatium .xxx. dierum. Accursius.

d ¶ An non.] Quid prodest ei, si est in pos? Rñ. quidã. quia pręsumit̃ cõpetere ei seruitus: siue negatoria cõueniatur, siue cõfessoria agat, qđ potest, licet possideat: vt. s. si serui. ven. & si fortè. §. sciendum. & pro eis est. C. de ꝓba. siue possidetis. & l. ij. & de pig. actio. l. nec creditores. & C. si aduer. credi. l. j. & aut. de testi. §. si verò. Alij dicunt, prodesse quo ad hoc, vt si impediat̃ postea ire, possit resistere: scilicet extra iudicium. & sic redditur interdictum: non in iure, sed in ipso prædio, licet se defendere ex vi eius interdicti. At si in iudicio agatur confessoria, à se possidente, vel non possidente: vel negatoria ab alio contra se possidentem, vel non possidentem: necesse habet de iure suo docere. at si agat ex secũdo capite, quod est. j. l. iij. §. ait prætor. poterit turbari: nec ipse poterit resistere, nisi ꝓbet competere seruitutem. Tu dic, prodest probare vsum .xxx. dierũ, propter duo. Primò quia si possidet, & agit confessoria, vel cõuenitur negatoria: nõ oportet eum cauere de nõ vtendo: sed aduersarius cauet, de nõ impediendo, vsq; ad finitum iudicium in negatoria. secus si nõ possideret, & ageret vel conueniretur, pro seruitute: quia tunc caueret, de non vtendo, vsq; ad finem iudicij: vt. j. de aqua coti. & æstiua. l. penul. In secũdo prodest: quia si extra iudicium turbetur in vtendo: nõ solum resistere potest, sed etiã in iudicio agere hoc interdicto, vt pronuncietur esse in possessione: per quod non præsumitur habere seruitutem, si cadat à possessione, & agat confessoria: sed se existente in possessione non poterit à domino eijci, qui agit negatoria: nisi probet, non competere seruitutẽ: quod probabitur hoc modo, ꝙ per eos, qui ibi propè stabant, nõ fuit visus ire, cùm nõ potuerit iuisse quin videretur: vel quia dicit se iuisse tali die, vel mense. vt probatur quòd fuerit alibi: vt. C. de cõtrahen. & committen. stipu. optimam.

e ¶ Vsus sit.] iure seruitutis: vt. j. eo. l. fi. & . s. de aqua plu. arcen. l. j. in fi. & . s. quemadmo. ser. amit. l. fi. & . j. eo. §. Iulianus rectè. Sed an sufficit, si suo sacramento dicat, se iuisse iure seruitutis? Arg. ꝙ sic. j. titu. j. l. j. §. hæc interdicta. & . §. Aristo. Sed fortè secus, in illo interdicto: vt. j. ca. l. §. si tibi fundũ. in fine. Dic ergo, hoc ꝓbari per testes, quòd iuit, vel viderũt eum ire. Item iure seruitutis: quia dicant se vidisse constitui seruitutẽ, à tali qui putabatur dominus illius prædij, & tamen non erat. vel Titio fuit legata, hæc seruitus: & iste vocabatur Titius: & putauit de se sensum, cũ de alio senserit in veritate testator: vt argu. s. pro legato. l. pro legato. Item cũ ꝓbetur me vsum, an onus ꝓbandi, ꝙ vi vel clàm, vel precariò fuerim vsus, vel nõ, competit mihi, vel aduersario? quidam, ꝙ aduersarius debet probare, ꝙ iuerim vi, vel clàm, vel precariò. Sed potes dicere contrà, quasi hæc omnia debeam probare scilicet me vsum, & triginta diebus, & non vi, vel clàm vel precariò. Argu. prin. huius. l. & argu. §. si serui. vendi. l. si quis diuturno. ꝓbabitur autẽ per testes: vt. s. dixi. Accursius.

f ¶ Interdictum redditur.] per litis contest. vt. j. eo. §. præterea sciendum. sed in vti possi. præsens possessio inspicitur tempore lit. contest. vt institu. de interdic. §. hodie tamen.

g ¶ Modico tẽpore.] aliter accipit̃ alibi modicũ: vt. s. de arbi. si cum dies. §. fi. & de cõsti. pecu. l. ꝓmissor. & . s. ti. j. l. j. §. quod autẽ ait.

h ¶ Conclusit vsum.] scilicet .xxx. dierũ: quod facilè est toties in anno ire. duo ergo sunt necessaria: ꝙ intra annum: & ꝙ .xxx. diebus. quorũ si quod defuerit, cessat interdictũ. Sed quid si talis erat locus, ad quem ibatur, vt nõ nisi semel in anno, vel bis fuerit necesse ire? an duplicabitur tempus, vt per biennium, vel maius tempus sufficiat iuisse, per .xxx. dies? argu. ꝙ sic. s. quemadmo. ser. amit. si sic. & . C. de ser. l. finali. Accursius.

i ¶ Annũ ex die interdicti.] id est, ex die cõtestatæ litis, in hoc interdicto. Et sic not. ꝙ non præsens possessio inspicitur. & facit. s. de ser. l. seruitutes. & . l. quoties. & . C. de pręscri. lon. tẽpo. l. ij. Accur.

k ¶ Alterutrũ.] vt in eius possessione obtineat, de quo probat: vel fortè per pos. actus retineat pos. itineris. sed econtrà, nõ ita: vt arg. s. quemadmo. ser. amit. l. ij. Accursius.

l ¶ Quoadusque.] idem, vsque ad quẽ locũ in fundo. ad quod facit. s. de acqui. pos. l. quod meo. §. fi. Sed argu. contra. s. quẽadmodum ser. amit. l. si stillicidij. §. fi. sed ibi, in proprietate retinenda, quá habet: hîc autem quærere volebat ius possidendi. Accursius.

m ¶ Interrupta erat.] ruina.

n ¶ Iter fecerit.] ad suum agrum dominantem.

o ¶ Frequenter.] etiam .xxx. diebus. Accursius.

p ¶ Inutile esse.] scilicet ei.

Nec vsum

a ¶ Nec vsum.] facit.j.eo.l.fi.&.ſ.quemadmo.ſerui.amit.l.ſi locus. §.fin.Accurſius.
b ¶ Agro.] etiam neque ad quem iuit: neque per quem iuit. Accur.
c ¶ Propter incommoditatem.] niſi præcedenti anno eſſet vſus tunc enim reſtitueretur: vt.j.e.l.§.ſi quis autem propter. Azo.

quaſi nec vſum [a].ergo ſecundum hoc neutro agro [b] vſus videt̃, multò enim min⁹ illo vſus eſt per quẽ non iuit propter incommoditatem [c] riui, aut propterea, quia via publica interrupta erat. Idem erit dicendum, & ſi non erat via publica [d], ſed iter priuatum. nam & hic eadem [e] quæſtio eſt. ¶ Is cuius colonus, aut hoſpes, aut aliquis alius iter ad fundum [f] fecit: vſus videtur itinere, vel actu, vel via: & idcirco interdictum habebit. & hoc ita Pæditus ſcribit, & adijcit, etiã ſi ignorauit [g] cuius fundus eſſet, per quem iretur: retinere eum ſeruitutem. ¶ Si quis autẽ cũ putaret fundum ad ſe pertinere, ſuo nomine iter fecerit [h], amicus meus: vtique [i] ſibi [k], nõ mihi interdictum acquiſiuiſſe intelligitur. ¶ Si quis propter inundationem [l] vſus non ſit itinere actúque, hoc anno, cùm ſuperiore [m] vſus ſit, poteſt repetita [n] die, hoc interdicto vti, per in integrũ reſtitutionẽ [o], ex illa [p] parte, Si qua mihi iuſta cauſa eſſe videbitur. Sed & ſi per vim hoc ei contigerit [q]: in integrum eum reſtitui oportere Marcel. probat. ¶ Præterea & alijs caſibus [r] interdictum repetita die competit, ex quibus quis in integrum reſtitutionem impetrare ſolet. ¶ Præter eà ſciendum eſt, ſi dilatione data [s] aduerſario futurum eſt, vt cauſa interdicti mei deterior fiat: æquiſſimum eſſe repetita die, interdictum reddi [t].

¶ Primò ponit unum dictum. Secundò illud probat, per dictum Iuliani. Tertiò ex illo dicto determinat unam quæstionem à ſeipſo. ſecunda ibi, idq;. tertia ibi, Quæ ratio. Bartol.

d ¶ Via publica.] quæ ducebat vſque ad locum ſeruiẽtem: ſed per agrum alterius vicini: & ſic priuata. ac.
e ¶ Eadem quæſtio eſt.] & ſolutio eadẽ. & fa.j.titu.j.l.j.§. ariſto. Accurſius.
f ¶ Ad fundum.] nomine & volũtate eius, q hoc interdicto agere vult, licet hoc non ſit neceſſe, quo ad retinendam proprietatem ſeruitutis ſecundum quoſdam. & fa.j.§.quoties.&.j.l.iij.§. vti videmur. & quemadmodũ ſeruit' amit. l.v.&.l. vſu. cum ſeq. &.l.qui fundum etiã.
g ¶ Ignorauit.] fa.ſ. de bo. autho. iud. poſ.l.cùm vnus. Ac.
h ¶ Iter fecerit.] in fundo vici.
i ¶ Vtique.] reſpon.
k ¶ Sibi.] ergo in hac præſcrip. nõ requirit̃ titulus: vt hic, &.j.eo.ſi tibi fundum.in fi.ibi, tu tamẽ &c. ſed nec poſ. eius fundi, ad quem itur hîc: ſed quaſi poſſeſsio itineris exigitur. Accur.
l ¶ Propter inundationem.] ſupple, vel alio iuſto impedimento ſimili: vt.ſ.§.Iulianus. Accurſius.
m ¶ Cum ſuperiore.] ſcilicet anno vſ' ſit.xxx. diebus. Ac.
n ¶ Repetita die.] ad hoc facit.j.proximo.§.&.ſ. de fide inſtru.l.repetita.&.ſ.ad exhiben.iul.§.fi. Ac.
o ¶ Per in integrum reſtitutionem.] imò videtur eum non eſſe reſtituendum, ad lucrum cũ alterius damno: vt.ſ. ex qui. cau.ma.l.denique.&.l.nec vtilem. ſed hoc ſpeciale: vt & aliâs ĩ.e. titu.l.Iulia.§. cũ quoque. Vel verius hîc iam fuerat lucratus eundo in anno præcedenti: & ſic magis anhelat non perdere. ſed in.l.denique. ad lucrũ aſpirat.
p ¶ Ex illa parte.] quam edicti partem habes.ſ.ex qui.cau.ma.l.j. in fi.&.l.ſed & ſi per prætorem.§.fin.& facit.ſ. de ſer.ruſti.prædi.l. Attilicinus.
q ¶ Contigerit.] quod nullo modo fuerit vſus, hoc ſecundo anno: ſecus econtrà, ſi fuit vſus vi. nam diſtingueretur, hoc eodẽ anno fuiſſet vſus bona fi. vel non. vt.j.§.fi.&.l.ij.& facit.ſ.quẽadmo.vſuſfruct.amit.l.ſi ager.&.l.cùm vſuſfructus.&.C.de appel.l.præſes. &.C.qui pe.tuto.vel cura.l.cum te.
r ¶ Et aliis caſibus.] puta, quia in vinculis ſeruitutéve conſtitutus non potuit vti: vt.ſ.qbus.ex cau.ma.l.j.& facit.ſ.pxi.§.&.j.§.pxi.
s ¶ Dilatione data.] deliberatoria: vt eſt hodie.xx.dierum, per aut. offeratur.
t ¶ Reddi.] facit.ſ.de iudi.l.ij.§.in omnibus.&.ſ.qbus ex cau.maio.l.ait prætor, in fi.&.l.ſed & ſi per prætorem.§.hoc quoque Item, facit ad diem repetitam.ſ.proxi.§.
v ¶ Si tibi fundum.] dominantem.
x ¶ Conceſſero.] vt aliquam habeas poſſ. ſi enim, vt ſolam habeas detentationem, fortè, vt calefacias te ibi ad ſolem: non poſſet tibi precariò concedi via: cùm fundum illum non poſſideas, cui viam concedi cupis. H.

y ¶ Fundi.] ſcilicet ſeruientis.
z ¶ Vtaris.] quod ſuperfluo feciſti etiam quo ad vtẽdum, cùm vti potueras, ſine hoc: vt.j.de precca.l.quæſitum.§.ſi ſeruitutẽ. Accur.
a ¶ In ſpecie.] argu.ſumpto inde à contrario ſenſu: & caue, quia quaſi eundem caſum ponit. Accurſius.

¶ Si tibi fundũ [v] precariò cõceſſero [x], cui via debeatur deinde tu à dño fundi [y] precariò rogaueris, vt hac via ad eum fundũ vtaris [z]: an noceat tibi exceptio, ſi aduerſus eum velis interdicere, à quo precariò viam rogaſti? Et magis eſt, vt noceat. idq; colligi poteſt, ex eo, quod Iulianus ſcribit in ſpecie [a] huiuſmodi. (Quærit̃ enim) ſi ego tibi fundum precariò dedero, cui via debeat̃: & tu rogaueris [b] precariò, vt ea via vtaris: nihilominus interdictũ [c] vtile mihi eſſe: quia ſicuti [d] me precariũ rei meæ nõ tenet [e], ita etiã nec per te precariò poſſidere intelligor. Quoties enim colonus meus, aut is cui precariò fundũ dedi, via vtitur [f]: ego ire intelligor: propter quod rectè dico, me itinere vſum eſſe. Quæ ratio (inquit) efficit, vt ſi ego viam precariò rogauero, & tibi fundũ [g] precariò dedero: quãuis hac mente ieris, quaſi fundo meo deberetur: inutile interdictum [h] eſſet: & precariò eo itinere [i] vſus eſſe videar. non immeritò. non enim opinio tua, ſed mea quærẽda eſt. tu tamẽ, vt credo, poteris [k] interdicto vti: & ſi de hoc nihil ſcribat Iulianus. ¶ Si quis ſupradicto tẽpore anni, nõ vi, non clã, nõ precariò itinere vſus ſit [l]: verũ poſtea nõ ſit vſus [m], ſed clàm precariò ve: videndũ eſt, an ei noceat. Et magis eſt, vt nihil ei noceat, quod attinet ad interdictũ.

Paulus. LEX II.

Nec enim corrũpi, aut * cõmutari, qđ rectè trãſactũ [n] eſt, ſuperueniente delicto poteſt.

* Mutari.

b ¶ Tu rogaueris.] vicinum: vt in ſuperiori exemplo.
c ¶ Interdictum.] ergo à contrario tibi inutile: quia ſicut duo inſolidum, nõ poſſunt poſsidere: igitur nec hoc interdicto vti etiã ratione eiuſdem vſus, & eiuſdem temporis. finito autem precariò fundi conſtat tibi eſſe inutile interdictũ: ſi autem nõ rogaſſes viam precariò ageres tu, & non ego: vt.j.in fine hui'.§.ibi. tu tamen &c. Vel dic poſſe vtriq; dari quando naturalem poſſeſſionem non ciuilem trãſtuli: vt.j.eod.li.ij.§.idem Iul.& arg.hîc ſit tale: quia ſi precariò fundum, & non viam habuiſti: interdicto vteris. ergo à contrario, ſi viam precario habuiſti à domino fundi ſeruientis, non vteris interdicto.
d ¶ Sicuti.] verè mihi vtile: quia &c.
e ¶ Non tenet.] ſi egomet precariò acciperẽ: vt &.j.de preca.l.iij.§.item ſi rem. &.l.in rebus.§. fi.&.j. de regu.iur. neque pignus.
f ¶ Via vtitur.] qualitercũq;, & cuiuſcũq; nomine: vt patet ſ.&.j.pxi.l.iij.§.vti.
g ¶ Fundum.] dominantem.
h ¶ Inutile eſſe.] ſcilicet mihi.
i ¶ Itinere.] licet tu non ſis vſus eo itinere tanquã precariò: ſed velut fundo debito. Accurſius.
k ¶ Poteris interdicto vti.] quod ita verũ eſt, ſi tibi fundũ precariò conceſsi vt ibi habeas, poſſeſsionẽ ciuilẽ & naturalẽ: vt.ſ.pxime dicit Hu. Et no. hîc argumẽtũ, q hoc interdictũ dat̃ etiã ei qui alieno nomine vſus eſt nõ vi, nõ clàm, nõ precariò: ſi modo is cuius nomine vſus eſt, nõ poſſit iſtud interdictũ habere: quod nõ eſt in iſto vti poſſide. illud enim non datur poſſidenti alieno nomine: etiã ſi nõ vi, nõ clàm nõ precariò poſſideat ab aduerſario: vt no.ſ.tit.ij.ſi duo.§.creditores.& arg.ſ.de rei ven.l.officiũ. ſecundũ quoſdam.& facit.ſ.e.l.§.ſi quis autem cùm.
l ¶ Vſus ſit.] xxx.diebus: & nõ vi, nõ clam, nõ precariò. alioquin interrupta eſſet præſcriptio. nam in.l.proxima dicit tranſactũ, id eſt completũ negotiũ ſecundũ Hu.& pro hoc.C.qui teſta.facere poſ.l. furioſum. vel dic ſecundũ Azo. fortè ſatis eſt in principio habitã bonam fidẽ: arg.j.l.iij.j.reſpon. ad inſtar corporaliũ rerũ: vt.C.de vſuſca.transfor.l.j.§.ſed nihilominus. Item quid dices econtra, ſi primò fuit vſus vi, vel clàm, vel precariò: & poſtea bona fide? Dicam non dari ei interdictũ inſpecta origine: vt.j.l.vnde.§.ſi quis ab actore.
m ¶ Vſus.] taliter vt primò: ſed clàm &c. Vel ſic, ſi nullo modo ſit vſus poſtea: vel ſi ſit vſus, ſed clàm &c.
n ¶ Nec enim.] Tranſactum, id eſt completũ.& ſic.no.vt dixi.ſ. proxi.§.& facit.j.tit.j.l.j.§.idem ait eum.&.C.de interdi.ma. l.ij.&.ſ.de ritu nuptiarum.l.ſi qua.in prin.&.ſ.de vſuſcap.l.hæres eius.&.ſ.pro ſuo.ſi ancillã.&.ſ.de dona.l.donationes in cõcubinã. in principio. &.ſ.de eden.l.ij.§.his.&.ſ.de excuſatio. tuto.l.tutor

petit' in pri.&.j.e.l.pe.&.ſ.de acq.rerũ domi.l.bonæ fidei.§.in cõtrarium.&.C.de adminiſtra.tuto.l.ſancimus.&.ſ. de acqui.poſſeſ.l.

Vclàm.&.l.ſi de eo.§.pen.& inſti.qui teſta.fa.poſ.§.item furioſi. Vnde.] CASVS. Tu alicui fundum vendidiſti,per quẽ ibã ſaltem .xxx. diebus in anno.nunc emptor me ire prohibuit: & ſic poſtea clàm cœpi ire. dicitur quod interdictum hoc bene mihi competit contra emptorem ne me ꝓhibeat: & intra annũ competit.Secundò dicit. ſi prohibitus à te per fundum tuum ire, iui: clàm dicor ire Idem ſi colonus meus prohibitus ire vel ſimilis, & hoc ſciens iui: clã dicor ire. ſi autem ignoraui hoc,& iui:non dicor clam ire.& ſi.xxx.diebus ſaltem in anno iui bene competit mihi hoc interdictum. Tertiò dicit.ſi prohibitus ſum à te ire per fundum tuum: prodeſt hoc emptori,qui à te emit:vt ſic mihi competat hoc interdictum contra te, nõ cõtra emptorem. idẽ in alio tuo ſucceſſore vniuerſali vel ſingulari.& redditur mirabilis ratio in fine.§. ❡In hoc interdicto.] In hoc interdicto, quo agitur ne prohibear ire per fundum tuum quo anno retro iui: venit intereſſe meum, id eſt cõdemnatio fit in eo quanti mea intereſt, nõ eſſe prohibitũ.Secundo exponit verbum vſus,quod eſt in edicto.nam ſiue iui per fundum vicini,ſiue ſeruus meus,vel colonus,vel hoſpes iuit,ego videor iuiſſe,& vſus eſſe, & hoc interdictum acquiſiſſe,vt ſic ſi prohibear ammodo ire,habeã hoc interdictũ.& per omnem perſonam videor vti itinere, per quã aliâs retinetur nobis ſeruitus:vt de his perſonis habes.ff.quemadmodũ ſer.amit.l.v.&.vj.hoc tñ fallit in fructuario. Nã ꝓ fructuariũ vtentẽ retineo ſerui.fundo debitas.non autẽ ꝓ fructuariũ euntẽ per fundum vicini acquiro hoc ius eundi,nec hoc interdictum. Tertio dicit:habeo proprietatem nudam in fundo.tu in eodẽ fundo vſumfruct. habes:. quilibet noſtrum iuit per fundum vicini ad iſtum per annum.ſi aliquis noſtrum prohibeatur ammodo ire,vel à domino fundi,vel ab extraneo prohibito competit hoc interdictum.Quartò dicit:per fundum tuum ad meum iui per annum:& ſic habeo hoc interdictum.ſi prohibear ire,ammodo & hoc interdictum competet ei,cui donabo iſtum fundum meũ,ſi traditione ſecuta ipſe prohibeatur vti itinere.Quintò dicit:emit Titius fundum ex meo mandato:& hic Titius per fundum vicini iuit per annum ad fundũ quem emerat.& poſtea iſtum fundũ mihi tradit. ammodo poſſum ire ſicut Titius poterat:& ſi prohibear,habeo hoc interdictum. Sextò dicit: qui iter per fundum vicini ad ſuum acquiſiuit eũdo per annum.hoc interdictum ei competit:& etiam ei, qui cœpit habere vſumfru.vel vſum in fundo dominanti,ſiue ex cauſa emp. ſiue legati. idem ſi ex cauſa dotis.aliâs aliqua alia ſimili emptione cœpit habere fundum dominantem.nam ſi prohibeatur nouus dominus ire per fundũ vicini:competet ei hoc interdictũ. ❡Ait prætor.] Nũc ponit aliud edictum,cuius ſenſus eſt talis.ſi iter,vel actum acquiſitum per annũ eundo per fundum vicini non vi,non clã,non precariò,reficere velim:prohibet prætor mihi fieri vim,quo minus reficiam prout mihi ius eſt.Secundo dicit.qui hoc interdictũ proponit,debet cauere aduerſario de damno infecto occaſione refectionis. Tertio dicit.valdè eſt vtile hoc interdictum.nam quomodo poſſet quis ire & agere commodè,niſi ei liceret reficere?Quarto dicit.per ſuperius interdictum poſitũ in principio tituli intentat,ſufficit ei,ſi probet ſe vſum itinere,vel actu per annum retrò nõ vi,non clàm,non precariò.qui autem hoc intentat,debet duo probare;& ſe vſum prædicto tempore non vi,non clam,non precario:& quod habet ius reficiendi:id eſt quod ſeruitus ei competit itineris vel actus. & ſi alterum de his omittit, id eſt non probat, ſuccumbit in hoc interdicto. & merito duo debet probare:qui reficere vult nouum enim vult facere opus. ſed agens ſuperiori primo interdicto vnum probare debet,ſcilicet ſe vſum non vi,non clàm, non precariò per annum: quia nihil noui vult facere,ſed ire & agere vt prius. ❡ Fieri autẽ poteſt.] Nunc exponit Vlpia.verba edicti vti ius eſt:& bene dixit prætor,ꝙ habet reficere prout ei ius eſt.poteſt enim eſſe ꝙ quis habet ius eundi,id eſt ſeruitutem:nõ autem reficiendi ius habeat:vt quia cautum eſt expreſsè ꝙ non debeat reficere,vel ꝙ vſq; ad certũ modum debeat reficere.ſecundum ergo quod eſt actum ſiue cõuentum per pactum in cõſtituenda ſeruitute de reficiendo: ſeruabitur.& quãdo quis poteſt reficere iter,vel actum debet reficere ſecundũ priſtinã formam.id eſt non à priore itinere iter producat in longũ,aut deprimat.ſi autẽ velit facere pontem ſupra riuũ, qui riuus corrũpebat viam priuatã, vel iter ſuũ: hoc ei ꝑmittit,ſi cõmodè alias ire nõ poterat.Fran.Accur.

[margin: † Aliâs inde.]

[margin: * Et ſi.]

Vlpianus. LEX III.

VNde † etiam illud Labeo ſcribit,ſi cum à me rectè via vtebaris,fundum vendidero, per quẽ vtebaris:deinde emptor te prohibuit:licet clàm videaris ab eo vti, (nam qui prohibitus vtitur,clàm vtitur [a]) tamen interdictum tibi competere intra annũ [b]: quia hoc anno non vi,non clàm, non precariò vſus ſis. ❡Item ſciẽdum eſt, nõ tantũ eũ [c] clàm via vti,qui ipſe prohibitus vtitur: verùm eũ quoque per quem [d] quis [e] id ius retinebat,ſi eo prohibito,per quem retinebat [f], vtatur [g]. ❡Planè ſi ignoraui prohibitum * & perſeuerauero vti [h]: nihil mihi nocere, dicẽdum eſt. ❡Si quis ab authore meo aut vi,aut clàm,aut precariò vſus eſt: rectè [i] à me via vti prohibetur, & interdictum ei inutile eſt: quia à me videtur,vel vi, vel clàm, vel precariò poſsidere,qui ab authore meo vitiosè poſsidet. Nam & Pædius [k] ſcribit, ſi vi, aut clàm, aut precariò ab eo vſus ſit, in cuius locum hæreditate,vel emptione, alióve quo iure ſucceſsi: idem eſſe dicendum. Cùm enim ſucceſſerimus in locum eorũ: æquum [l] non eſt,aduerſus nos nocere,quod aduerſus eum non nocuit, in cuius locum ſucceſsimus. ❡In hoc interdicto æſtimatur [m], quanti [n] eius intereſſet,via non prohiberi, ſiue itinere. ❡Vti videmus ſeruitutibus etiam per ſeruos,vel colonos,vel amicos,vel etiã hoſpites, & ferè per eos omnes,qui nobis [o] retinent ſeuitutes. Sed enim † per fructuarium [p] nobis quidẽ ſeruitus retinetur:per fructuariũ autẽ interdictum hoc,domino nõ competere, Iu.ait. ❡Idem Iulianus ſcribit,ſi meus vſusfructus in fundo tuo, proprietas verò tua fuerit,& vterque noſtrum per vicini fundum ierit [q] vtile interdictum de itinere non habere: & ſiue fortè ab extraneo [r] fructuarius prohibeatur ſiue etiã à dño [s],

a ❡ Vtitur.] certè imò vi: vt.j. quod vi aut clàm.l.j.§. quid ſi cõtra. Sol.prohibitus, clàm vti dicendus eſt, ſi dũtaxat tũc vtatur, cùm id putet ꝓhibentem ignorare, & præ timore nõ audet,vti illo ſciẽte.ſi autẽ prohibit' apertè illo ſciẽte vtitur:nihilominus vilipẽdens eius denunciationem, iudicãdus erit vi vti:vt ibi dicitur. Ro.ſecũdũ Ioan.

b ❡ Intra annum.] No.hoc interdictũ annale eſſe:& emptor victus hoc caſu aget ex empto cõtra venditorem: vt.ſ. de actio. emp.l.ſi quis fundum.

[margin: † Ludouic. ro. in ſuis ſing. fo.vj. ſin. clix.re. putat iſtũ text.ſingu. ad hoc ꝙ procurator legis vt eſt vſufru non poteſt domino quærere ſeruitutẽ. Bolo. Adde ꝙ licet procurator legis qualis eſt vſufructuarius nõ poſſit domino illam tamen quæſitam retinere poteſt vt l.vſufru.cũ l.ſeq &.l. ſina.ſ.quẽadmodum ſerui. amit.]

c ❡ Non tantum eum.] ſcilicet dominum.

d ❡ Per quem.] melius dixiſſet,pro quo Azo.

e ❡ Quis.] colonus vel ſimilis.

f ❡ Retinebat.] ſcilicet dominus.

g ❡ Vtatur.] ſciens planè &c.

h ❡ Vti.] per me vel per aliũ.Quid ergo,ſi per eum qui prohibitus fuerit?fortè aliud erit.Sed arg.contrà.ſ.e.l.j.§.ſi tibi fundum.

i ❡ Rectè.] nunc reſpon.

k ❡ Et Pædius.] non ſolum ego Vlpia.Accurſius.

l ❡ Aequum.] facit.C.de fruc.& lit.expen.l.ij.in ſi.&.j.de regu.iur.l.inuitus.§.cũ quis.&.j.de excep.rei iudi.l.ſi à te.§.ſi.&.ſ.de iudi.edictum.Sed quid,ſi ille,qui cœpit vti,vel vi, vel clàm cõtra actorem meum vſus eſt poſtea contra me bona fide?Dicam inſpici originem:vt not.ſ.l.j.in ſi.&.j.l.ſicut.Accurſius.

m ❡ Aeſtimatur.] aliâs æſtimatur.aliâs examinatur.

n ❡ Quanti.] apparet ergo,ꝙ debet fieri condemnatio,ne prohibeatñ nunc:& fortè ne in futurũ.vel cautio fortè erit præſtanda,ne in futurũ prohibeatur,donec conſtet debeatur ſeruitus necne:arg.ſ.ſi ſer.ven.l.egi.&.l.harũ.Item debet cõdemnari ad damnũ, quod hîc paſſus eſt,propter ꝓhibi.puta ſi circa fructus damnũ paſſus eſt: quia colligere eos nõ potuit,ideo quia via vti non potuit.& eſt ſic.ſ.vti poſsi.ſi duo.§.finali.Alij hîc exponunt: quando dicit ſcilicet per contumaciam ſe nunquam deſinere,quin prohibeat me volentem vti:tunc quidem condemnabitur quanti mea intereſt me non prohiberi.ſed prima placet ſecundum Ir.& Hug.

o ❡ Qui nobis.] qui ſunt iſti,habes.ſ.quẽadmo.ſerui.amit.l.v.&.vj.in prin.&.l.vſu retinetur.vſque ad.l.ſi.

p ❡ Per fructuarium.] audi quare dixit ferè.per vſum ergo fructuarij,non agit dominus hoc interdicto:ſed ipſe fructuarius ſic: vt hîc,&.ſ.ſi ſeruitus ven.l.ij.§.ſi.& ſic fallit hæc regula hîc præmiſſa. Item fallit in colono,qui cõduxit ad nõ modicũ tẽpus,cũ habeat ius in re ad inſtar fructuarij.vnde cùm dixit hîc, de colono,accipe qui cõduxit ad nõ modicũ tempus.Item fallit,cũ quis putat ſuũ fundũ eſſe,qui eſt meus:& ſic vtiñ ſeruitute.nam ſeruitus retinetñ:vt.ſ.quẽadmodũ ſerui.amit.l.nam ſatis.j.reſpõ.&.l.deniq;.eſt tamen interdictũ mihi inutile:ſed ſibi cõpetit:vt ſ.e.l.j.§.is cuius.&.§.ſe.&.§.ſi tibi fundũ.in ſi.§.item fallit cũ precario via mihi debita eſt:tu putans debitam fundo vtaris:cùm tibi fundum conceſſerim.precariò: vt.ſ.eo.l.j.§,ſi tibi fundum.in ſine.§.

q ❡ Ierit.] xxx.vicibus hoc anno,non vi,non clàm,non precariò.

r ❡ Ab extraneo.] extraneum accipe etiam dominum vicini fundi, per quem itum eſt.

s ❡ A domino.] ſcilicet proprietatis.

A fructuario

sed & si dominus à fructuario [a]: competet. Nam & si quilibet prohibeat ire: interdictum [b] aduersus eum competit. ¶ Hoc interdictũ & ei cōpetit, qui donationis causa fundi vacuã [c] possessionem adeptus est. ¶ Si quis ex mandato meo fundum emerit: æquissimum est, mihi hoc interdictum dari, vbi ille vsus est, qui mãdato meo emit. ¶ Sed & si quis vsumfructũ emerit, vel vsum, vel cui legatus est & traditus: hoc interdicto vti poterit. Hoc amplius & is, cui dotis causa fundus traditus est, experiri hoc interdicto poterit. Et generaliter [d] ex omnibus causis, quæ instar venditionis habent, vel alterius contractus: dicendum est, huic interdicto locum fore. ¶ Ait prętor [e], Quo itinere actuque hoc anno non vi, non clàm, nõ precariò ab alio vsus es: quò minus id iter actumque, vt tibi ius est [f], reficias, vim fieri veto. ¶ Qui hoc interdicto [g] vti volet: is aduersario damni infecti, quod per eius vitium datũ sit, caueat. ¶ Vtilitas sua sit hoc quoque interdictum proponere [h]. Nam consequens erat, ei, qui itinere vtitur, interdictum proponere, vt refici iter posset. Quemadmodum [i] enim aliâs, vti potest itinere, vel actu commodè, quàm si refecerit? Corrupto enim itinere, minus commodè frui, aut agi potest. ¶ Hoc autem à superiore distat [k]: quòd illo quidem interdicto vti omnes possunt, qui hoc anno vsi sunt [l]: hoc autem interdicto eum demum vti posse, qui hoc anno vsus sit, & ius sibi esse reficiendi doceat [m]. Ius autem videtur ei esse reficiendi, cui seruitus debetur. Itaque qui hoc interdicto vtitur, duas res debet docere: & hoc anno se vsum, & ei seruitutem competere [n]. Cæterũ si desit alterutrum, deficit interdictũ: nec immeritò. Qui enim vult ire agere tantisper [o], quoad de seruitute constet [p], nõ debet de suo [q] iure docere. Quid enim perdit, qui patitur eum hoc facere, quod hoc anno [r] fecit? Enimuero qui vult reficere aliquid † noui facit: neque debet ei permitti id moliri in alieno, nisi * verè habeat seruitutem. ¶ Fieri autem potest, vt quis ius eundi habeat & agendi, reficiẽdi ius nõ habeat: quia in seruitute constituẽda cautũ sit [s], ne ei reficiendi ius sit: aut sic [t], vt si velit reficere, vsq; ad certũ modũ reficiendi ius sit. Meritò ergo ad refectionẽ se prætor retulit [v]. Vt tibi, inquit [x], ius est, reficias. Vti ius est: hoc est, reficias, sicuti per seruitutem impositã licet. ¶ Reficere sic accipimus, ad pristinã formam iter & actum reducere: hoc est, ne quis dilatet [y], aut ꝑducat [z], aut deprimat [a], aut exaggeret [b]. Aliud enim est reficere: longè aliud [c] facere. ¶ Apud Labeonẽ quęritur, si pontẽ quis nouũ velit facere [d], viæ muniendæ causa: an ei permittatur? Et ait, permittendum [e], quasi pars sit refectionis huiusmodi munitio: Et ego puto verã Labeonis sententiam: si modò, sine hoc cõmeari non possit [f].

Venuleius. LEX IIII.

Veteres nominatim adijciebant [g], vt ea quoq; [h], quæ ad refectionẽ vtilia essent, apportãti [i] vis nõ fieret [k]. quod superuacuum est: quoniã qui apportari nõ patit̃ ea, sine quib⁹ refici iter nõ possit, vim facere videtur, quò minus [l] reficiatur. ¶ Si quis autẽ cũ posset compẽdiaria [m] apportare, quę refectioni necessaria sunt, longiori itinere velit apportare,

a ¶ A fructuario.] scilicet prohibeatur.
b ¶ Interdictum.] scilicet istud. & sic not. aduersus quemlibet prohibentem dari hoc interdictum.
c ¶ Vacuam.] id est fundum: & vacuam eius possessionem nomine cuius eundo sibi interdictum quæsierat, qui donauerat eum mihi. & facit. ĩ. proximis duobus. §.
d ¶ Et generaliter.] facit. s. si seruit. vendi. l. ij. §. fin. & s. proxi. duobus. §.
e ¶ Ait Prætor.] sequitur aliud edictum prætoris: quod sicut & superius est prohibitorium.
f ¶ Vt tibi ius est.] in hoc fiet vis. ĩ. §. fieri.
g ¶ Qui hoc interdicto.] facit. ĩ. eo. apparet. §. fi. & ĩ. de riuis. l. Seruius. §. si quis riuum. Accursius.
h ¶ Proponere.] id est dare. & facit. s. cõmunia prædio. l. refectionis.
i ¶ Quemadmodum.] id est qualiter. Accursius.
k ¶ A superiori distat.] quod est in principio ti. Accursius.
l ¶ Vsi sunt.] xxx. diebus non vi non clàm, non precariò. Accur.
m ¶ Doceat.] aliâs doceat. & aliâs oporteat. Accursius.
n ¶ Competere.] Sed nonne satis est, si probet vnũ id est seruitutem suam esse: vt. s. si ser. vendi. loci. §. si quis. & hoc etiã quędam verba innuere videntur, scilicet ius autem &c. & ĩ. fieri autẽ &c. Respon. possent dici duo necessaria, si à primo incipias: secus si ab altero: vt & alias. C. de iure delibe. potuit. & de iof. do. l. si liqueat. & s. de acq. pos. l. iij. §. ĩ amittẽda. & l. quẽadmodũ. Sed huic opinioni obstat, ꝙ dicit̃ si desit alterutrum sed tũc pones, ꝑ altero: vt & aliâs. s. de le. j. si ex toto. §. j. Vel dic in cõfessoria si prohibeatur reficere: satis est si prohibetur seruitus competere agẽti confessoria: sed in hoc interdicto secundo, duo probantur: vt hîc, & s. si serui. vẽdi. loci. §. si quis mihi. sed in primo capite vnum sufficit: vt in principio huius. §. & s. si serui. vendi. l. ij. §. Pomponius. Item no. hîc: quoties duo vel plura sunt necessaria, alterum adesse nõ sufficit: vt & s. de diuor. l. fi. §. ait lex. & in authẽ. vt immo bi. ante nup. do. l. veruntamen. colla. v. & C. de autho. præstan. l. fin. Itẽ no. ꝙ hoc secũdũ caput obtinet instar ꝓprietatis: vt & s. de interdic. l. ij. §. quędã. Itẽ cõtrà. ĩ. de riuis. l. j. §. hoc in interdictũ. Sol. speciale ĩ riuo: vt & ibi dices. Itẽ facit. s. de Car. edi. l. iij. §. missũ. Ac.
o ¶ Tantisper.] id est solummodo.
p ¶ Constet.] scilicet sit debita, vel non.
q ¶ De suo.] ex necessitate, vt probet sibi seruitutem competere: vt & s. si serui. vendi. l. ij. §. Pomponius.
r ¶ Hoc anno.] q. d. nil. sed certè imò plus facit: quia cauet. quod dic vt. ĩ. titu. j. l. penul. Azo.
s ¶ Cautum sit.] si autem hoc non sit cautum, reficere licet: vt & s. si seruitus ven. loci. §. si quis mihi.
t ¶ Aut sic.] scilicet sit cautum.
v ¶ Prætor retulit.] dicendo hæc verba, quæ sequuntur.
x ¶ Inquit.] Prætor. s. c. l. ait prætor.
y ¶ Ne quis dilatet.] in latum. Accursius.
z ¶ Producat.] in longum: quia actum erat in constituenda seruitute, vt vsque ad certũ locum liceret reficere, non vltra.
a ¶ Deprimat.] in profundum. Accur.
b ¶ Aut exaggeret.] in altum. & facit. s. de via pu. l. j. §. si qs sub. Sed contrà. s. communia prædio. l. refectionis. §. sed & depressurum. vbi dicit̃, hoc licere. Sol. vt ibi.
c ¶ Aliud.] hoc secundũ verborũ significationẽ, vt hîc. & arg. s. de riuis. l. j. §. deinde ait prætor. & s. de via publi. l. j. §. j. & s. de noui oper. nunci. l. j. §. si quis ędificium. & s. de vsufruct. l. hactenus. in fi. & l. seq. & l. sed cùm fructuarius. §. fi. Item in eod. titu. l. vsufru. nouũ. sed quandoq; nõ interest inter reficere, & facere: vt argu. s. de mor. infe. l. j. §. penultimo. Accur.
d ¶ Velit facere.] scilicet aliquem riuũ, qui corrumpit viam.
e ¶ Permittendum.] hoc in priuata via: secus in publica: vt. s. ne quid in loco publi. l. ij. §. tractatum. & de via publi. l. j. §. si quis sub specie. quæ sunt contra. Accursius.
f ¶ Non possit.] cõmodè. argu. ĩ. eo. apparet. Azo.

Veteres.] CASVS. Cũ vellem reficere iter, vel actum meũ: faciebam apportari lapides, vel ligna: causa reficiendi prædictũ iter. vicinus non patitur hæc portari. de isto prohibente veteres specialiter ponebant in edicto, sed supfluè: qui enim has res portari vetat, per cõsequẽs reficere vetat, & sic habet locũ nostrũ edictũ, absq; aliquo supplemẽto: si autem magis commodè aliunde possem facere portari, sed faciebam portari tantum, per istud iter: & per hoc destruitur fundus, in quo est iter: hoc casu bene possum prohibere, absq; pœna: & hoc dicit hæc lex, & prin. seq. Fran. Accursius.

g ¶ Adiiciebant.] in edicto prætoris.
h ¶ Ea quoque.] non solum reficere posse.
i ¶ Apportanti.] aliâs deportanti.
k ¶ Non fieret.] supple vt probaret supradicta duo: vt. s. l. proxi. §. hoc autẽ à superiori, alia autẽ portare posset, non solum reficere.
l ¶ Quo minus.] vt. ĩ. de riuis. l. Seruius. §. fi. & l. j. §. j. & argu. s. si quis ali. test. prohi. l. ij. in prĩ. & s. si ser. vendi. loci. §. si quis. & l. ij. §. ij. & cõmuni præd. l. refectionis. §. si partiũ. Et ex his concor. collige arg. ꝙ tacitè videntur concedi ea, sine quibus expressim cõcessum non potest exerceri. sic & s. de iurisdi. omniũ iudi. l. ij. & econtra, ꝙ sicut principale non debet impediri, sic nec illud, per quod peruenitur ad id: vt ex præmissis concor. Accursius.
m ¶ Compendiaria.] scilicet via. id est breui.

† Videtur glos. esse in cõtrariũ in c. cõsuluit. extra de iudeis. secundum Pe. de Anch. ibi: vbi refectio castri permittitur licet cõstructio prohibeat. quod solue vt per gl. & Alex. in. l. j. §. si quis ædificium. s. de ope. no. nũ. scilicet ꝙ refectio antiqui operis totaliter diruti dicatur noua cõstructio. aliâs nõ: ad quod est glos. in. l. j. §. pe. s. de mor. infé.

* Iure.

a ¶ Causam] id est proprietatem,in qua iter debetur.
b ¶ Sibi.] respondet tacitæ obiectioni , quare sic impediatur reficere:sed hic non ab alio. sed à seipso. & fa.§.de serui.si cui.& continua cum.l.seq.Accursius.

Apparet.] Casus in prin.positus est in.l.seque.¶ Hoc interdictum.] Habeo serui. itineris,per fundū tuum ad meum:possum reficere illud iter.: & 10 habeo hoc interdictum ne prohibear,& hoc interdictū datur emptori mei fundi,& datur successoribus meis, etiā in emptore fundi seruientis: & qđ dictum est,hoc interdictum dari habenti serui.itineris:est verū 20 siue eam habeat iure pacti,siue iure præscriptionis longissime:& qui hoc interdicto agit, debet cauere de vitio operis ,si quod ob hoc contingeret. F.

c ¶ Apparet.] iunge cum præcedenti.l.
d ¶ Emptorem.] fa. 30 §.l.iii .in princ.&.§. idem Iul. vsque ad.§. ait prætor.&.J.ti.j.l. j.§.ait prętor.&.§.de inter.l.ij.§. hoc autē. in fin.
e ¶ Seruitutem iure impositam.] per testamentum,vel per pactum . & dic seruitu40 tem:scilicet itineris vel actus de quibus, hic titulus tractat.
f ¶ Longæ.] id est lōgissimæ : cuius non extat memoria.nam longo tempore seruitus non potest acquiri.s.itineris vel actus:cū nō habeat perpetuā causam:vt.§. de ser.l.seruitutes.In alijs autem,quæ habent perpetuam causam , non posset hoc intelligi:quia in his non habet locum hoc interdictum :vt.§.e.l.j.§. j.Item posset propriè poni pro spatio.x.an.vel.xx.etiam in itinere 50 vel actu : vt nota.§.de seruit.l. seruitutes prædiorum.in glo.sed hæc bona &c.in fin.
g ¶ Hoc interdicto.] secundo de reficiendo.nam primum competit etiam,si nullum de his habeat;vt.§.e.l.j.§.ii.& facit.§.de aqua plu.arcen.l.si.&.C.de serui.& aqua.l.j.&.ij.&.l.si manifestè.
h ¶ Qui hoc interdicto.] scilicet de reficiendo.
i ¶ Operis.] i.de damno,quod operis vitio contingit. Azo.& fa.§. l. vnde.§.qui hoc.

vt deteriorē causam [a] eūdi faciat: impunè vis ei fiet:qa ipse sibi [b] im pedimento fit,quò minus reficiat.

Vlpianus. LEX V.

Apparet [c] ergo eum, qui non patitur hæc congeri: vim facere,quò minus quis perficiat. Planè si quis, cū posset alia parte agri, sine incommodo domini fundi impensam apportare , id egit , vt alia parte apportaret : impunè ei vim fieri,rectè placuit. ¶ Hoc interdictum non solùm ipsi, verùm successoribus quoque esse dādum, non est ambigendum . Emptori quoque dabitur, & in emptorē [d] . ¶ Si quis seruitutem iure [e] impositam non habeat, habeat autem velut longæ [f] possessionis prærogatiuam ex eo , quod diu vsus est seruitute: hoc interdicto [g] vti potest. ¶ Qui hoc interdicto [h] vsurus est,de vitio operis [i] cauere aduersario debet.

§ Si quis seruitutē iure impositam habeat &c.

Paulus. LEX VI.

Sicut enim non nocet ei,qui sine vitio vsus est [k] ,quod eodem

Sicut enim.] CASVS. Si anno vsus sum non vi,non clam, non precariò:licet postea vtar vi,vel clàm,non nocet mihi,quin 60 habeam hoc interdictum .Itē si bona fide vsus sum itinere per fundum tuum,per annum,non nocet hæredi meo , vel ei qui emit à me fundum dominantem:licet vi,aut clàm vtantur illo itinere. Frā. Ac.
k ¶ Vsus est.] scilicet postea:vt.§.eo.l.j.§.fi.& l.ij.&.iij. in princi.
l ¶ Vsi sunt.] ad hoc est.§.l.proxi.§.hoc interdictū.&.§.de interdi. l.ij.§.hoc autem.in fin.§.&.§.de pu.sed si res.§.in hac ratione.Ac.

Si per fundum.] CASVS. Vsus sum itinere,per fundū tuū non vi,non clā nō precariò:nō tamē iure serui. quā credere me habere,vsus sum.sed habēs animū discedēdi statim cū ꝓhiberer:ꝓpter meū vsum non acquiro,hoc interdictum, de itinere actuq; & c. 70 sed est necesse,vt credā me habere serui.eundi, & ideo vtar itinere:& per talem vsum acquiro,hoc interdictum primum.Fran.Ac.
m ¶ Nec precariò facit.] §.l.j.in prin.&.C.de ser.& aqua.l.j.
n ¶ Suo iure.] id est,sua seruitute.sic ius pro seruitute ponitur [a] instit.de rebus cor.& incor.§.fin.& facit.§.e.l.j.§.Iul.rectè ait.&.J.tit. ij.l.penulti.§.hoc interdictum.in fin.§.&.§.aristo.&.§. quemadmo. ser.amit.l.fin.

a Concor. glo.in rub. extra de iu di.mandi.

o ¶ Ius.] id est seruitutem.
p ¶ Possedisse.] vel quasi cum incorporalia propriè non possideantur:vt.§.de acqui.re.do.seruus.§.incorporales.

80 ¶ DE AQVA COTI. ET AESTIVA.
¶ Vsus aquæ sicut itineris est quædam quasi possessio:ideoque hanc sicut illam prætor tuetur interdicto reddito.

Ait prætor.] CASVS. Ponit edictū,cuius sensus est. Qui aquam de loco alieno duxit,ꝑ annū:quo min' in futurū ducat,prætor vetat fieri vim. Secūdò loquit' vl.& dicit;hoc edictū est ꝓhibitoriū,& est etiā restitutoriū:qđ

anno vitiosè vsus est:ita emptori hæredíq; nō nocebit, ꝙ ipsi vitiosè vsi sunt,si testator venditórve rectè vsi sunt [l] .

Celsus. LEX VII.

Si per fundum tuū nec vi , nec clàm,nec precariò [m] cōmeauit aliquis,non tamen tanquā id suo iure [n] faceret,sed si prohiberetur , non facturus: inutile est ei hoc de itinere actuq; interdictū. Nam vt hoc interdictū cōpetat, ius [o] fundi possedisse [p] oportet.

TITVLVS XIX.

De aqua quotidiana & æstiua.

Vlpianus lib.70.ad edict. LEX I.

Ait prætor:Vti hoc anno aquam , qua de agitur, nec vi, nec clàm , nec precariò ab illo duxisti: quò minus ita ducas, vim fieri veto [q] . ¶ Hoc interdictum prohibitorium est [r] , & interdum restitutorium [s] :& pertinet ad aquā

expone,vt in glo.& habet locum,in aqua cotidia.& illa aqua dicitur cotidiana,non tantum illa,quæ cotidie ducitur,sed & illa, quæ omni tempore posset duci,duci tamen aliquo tempore non expedit.Et cotidiana aqua differt ab æstiua in vsu:cotidiana enim ducitur & æstiuo tempore:sic & dicuntur vestimenta æstiua,quibus quis vtitur in æstate,sic castra æstiua dicūtur:sed verius est, vt dicamus discerni æstiuam aquā 10 à cotidiana , inspecta mente hominum vtentium.nam si aqua quæ perpetuò duci potest, non tamen quis vtitur ea,nisi in æstate,æstiua dicat idem multò magis , si aqua est talis, quæ non potest duci nisi in æstate.& si natu 20 ra locorū sit talis, vt nō recipiant aquā,nisi in æstate , æstiua aqua dicitur. postea exponit verbū edicti, scilicet anno : nam sufficit vna die anni duxisse aquā,vel vna nocte.sic ergo cotidiana aqua dicitur,quæ omni tempo 30 re duci potest: licet aliquo tēpore, quandóq; non vtat. æstiua autem est, quæ æstate tantū ducitur:siue alio tempore possit duci, siue nō:& hoc interdictum habet locum in aqua perenni , quæ tamen duci possit. sunt 40 enim quædam aquæ, quæ duci non possunt: vt aquæ puteales,id est quæ sunt in puteis, & similes. in istis tamen potest concedi haustus aquæ.Postea dicit: hoc interdictum de aqua: item interdictum de fonte,competunt ei,qui ducebat aquam ex capite aquæ.caput autem aquæ dicas locum vnde aqua nascitur:& de hoc tradit exempla.Et cōpetit hoc interdictū illi,qui iure seruitutis vtebatur ista aquæ ductione: siue habebat serui.ad hoc,siue non,sed 50 credebat se habere.Item hoc interdictum competit siue ducebat aquam causa irrigandi agros suos:siue causa sui,& familiæ , etiam si ducebat istam aquam ad domū suam:nec est vis,siue hæc aqua erat frigida,siue calida:nam & in quibusdam terris vtitur aqua calida ad irrigādos agros,& siue aqua,quā vis ducere,fit intra vrbem,siue extra:idem est.& permittit prætor,per hoc edictum eodem modo duci aquam,quo hoc anno ducta est,id est per eundem riuū:cūm per maiorem vel prorsus aliū riuum ius aquæ ducēdæ,ad fundum meū, debet omnibus partibus fundi:si autē ad fundū emptū , iuxta meum antiquum positū velim ducere aquā:nō possum,nisi primo antiquū 60 meum fundū intraret aqua.nam postea possem eam ducere ad aliū meum fundum emptū:nisi hoc esset cum magno incōmodo domini aquæ.Quid autē,si aliā aquā immisceo in riuum,cum ea aqua, quam sum cōsuetus ducere? certè ꝓhiberi possum,ne hanc aquā ducam.& ab eo loco ducere prohibeor,quo coiungitur aqua.verius autē est, vt à prin.aquæ prohibear ducere.Sed pone,ꝙ habeo ius ducendi.x. oues ad fontē tuū causa bibendi.duco.xx.certè ꝓhibeor in.x.ducendis tantū,nō in alijs Postea dicit : hoc interdictū competit tantū ei, qui putat se habere ius ducēdi aquā.& sufficit ꝙ à prin.duxit aquā, nō vi,nō clàm,nō precariò:sed credens se habere ius ducendi aquā, 70 licet postea vi vel clàm ducere cœpit aquā. Sed quid si à prin.anni duxit aquā : postea per se aqua veniebat:& aliquis nunc prohibeat aquā venire? Dicit,ꝙ habet locū hoc interdictū.Itē habet locū hoc interdictū,quādo quis credit se habere ius ducēdi aquā,de tertia in tertiā diem,vel de quinta in quintā diem , & cœpit ducere per vnā diem:& postea ꝓhibeatur ducere alia tertia die,vel quinta.nam habet locum hoc interdictum. secus autem si nunc volebat ducere omni die:nam bene posset hoc casu prohiberi. Vltimò dicit.prohibitus ducere aquam,quā per annum duxeram:si ti longo tempore, quòd non sum ausus ducere aquam:& sic nō vtendo amisi ius aquæ 80 ducendę: agam contrà te hoc interdicto,per quod constitues mihi seruit.de nouo.h.d.vsq; ad.§.si fundum. Franciscus.
q ¶ Vero.] facit.§.tit.j.l.j.in prin.&.J.de fonte.l.j.in prin.&.J.§. quod autem &c. Accursius.
r ¶ Hoc interdictum prohibitorium est.] vt.j.ea.l.§.labeo. sic & superius:vt.§.titu.j.l.j.§.j.
s ¶ Restitutorium est.] vt cogaris destruere,quod fecisti:si fortè aliquid fecisti,quò minus possim aquā ducere,vti hoc anno dux. & facit.j.

& facit.j.ea.l.§.præterea illud sciendum.&.§.labeo.
a ¶ Cotidiana.] de æstiua dicitur.j.eo.§.deinde.
b ¶ Non illa est.] scilicet sola.& facit.j.de verbo.signi.l.malũ.§.fi.
c ¶ Differt vsu.] vt apparet ex sequentibus.
d ¶ Non iure.] quia ꝓ vtraq; dant interdicta, licet diuersa: vt.j.ea.l. §.quod autẽ diximus.
e ¶ Tempore.] vt interuallo mensium, vel dierum. nõ autem hyemis vel æstatis: sic actio legis aquiliæ aptitudine dicitur pœnalis: licet non semper sit ibi pœna: vt instit.ad.l. aquil.§. his autem verbis. & fa.s. de flumi.l.j.§.ij. Accursius.
f ¶ Dicendum.] tria ergo exiguntur, vt aqua sit cotidiana. primò vt cotidie, & omni tempore sui natura duci posit. Item vt nullo tempore impediatur eius vsus ꝓpter naturam loci, cui Seruit: vt hic, &.j.e.l. de interdicto. Item, tertiùm, scilicet propositum vtentis, scilicet, quod eo proposito vtatur, quod omni tempore velit ea vti, & si cotidie ducat: vt hîc. & facit.s. de ser. vrb. prædio.l. foramen. Accursius.
g ¶ Vna die.] secus in superiore interdicto: quia. xxx. diebus: vt.s.titu.j.l.j.§. hoc interdicto.
h ¶ Non sit.] quia hoc non curo posit vel non posit hyeme duci. Accursius.
i ¶ Non solet.] quia fortè nec expedit. & fa.j.e.l.de iterdicto. & fa.s.de ser.vr.prędi.l.foramen.& de seruit.rustic.prædi.l.vna est via. Accursius.
k ¶ Duci.] scilicet cotidie. ad quod facit dicta.l.foramen. & .s.de flu.l.j.§.ij. Accursius.
l ¶ Duci.] scilicet cotidie.
m ¶ Extra meatus suos.] alias sui. Ac.
n ¶ Non aliunde.] hoc iure veteri: hodie secus: vt.s.de serui.rusti.prædio.seruitus aquæ ducendæ. & facit.l.ex meo. Accur.
o ¶ Etiam seruitus] q.d. nõ solũ possessorium, sed etiam petitorium poterit acquiri. vel dic etiam iure ciuili, nõ solũ prætorio. qñque etiam non ciuili, sed prætorio tãtum constituitur seruitus aquę: vt in lacu, & stagno & alijs, quæ nõ habent perpetuã aquã: vt.s.de serui.vrbano.prædio.l. foramen.&.j.co.de interdicto. Accursius.
p ¶ Incilia.] hoc statim exponitur. & .j. de riuis.l.j.§.icilc.Ac.
q ¶ Ex lacu.] hoc accipe prætorio non iure ciuili: vt modò dixi.
r ¶ Sudoribus.] prouenientibus supra terram.
s ¶ Primum.] id est, in quo loco sit primo constitutũ ius aquæ.
t ¶ Et qualitercunque.] id est, siue testamento, siue inter viuos.
v ¶ Non in iure.] nota ignorantiam iuris non prodesse: facti sic: ar. s.de vsusca. nunquã. in prin. Accursius.
x ¶ Iure.] seruitutis vel alterius iuris qd putaret se habere: vt.j.§. illud quæritur & .§. præterea. & .§. idem labeo.&.§.arist. & bona fide: quod innuunt illa verba hîc posita: nec vi, nec clã, nec pręca. Et est generale in qualibet seruitute quærẽda tẽpore, vt hęc duo debeant ĩteruenire: ꝙ iure seruitutis, & bona fide vtat: vt.s.quẽadmodũ serui.amit.l.fi.licet in seruitutis proprietate non exigant quidã bonam fidem, per.l.s. si serui.vendi.l.si quis diuturno. quod nõ placet[a]: hic autem non est necesse ꝓbari verè sibi deberi seruitutẽ: sicut dixit in superiori interdicto.vt.s.tit.j.l. j.§.ij. Alij dicũt quod est necesse: arg.s.tit.j. l.fi. quod non placet: quia hæc lex dicit cõtrà.§.illum. Accur.
y ¶ Illud.] facit. s. cõmunia ꝑdio .l.ij.
z ¶ Præterea.] aliàs præterea: & aliàs propterea. Accursius.
a ¶ Non sint fundi.] id est non sit seruitus fundi, quia non coheret solo, sed opꝰ manu factũ ligneum vel lapideum vnde ducit. vnde non est seruitus fũdi, sed aliud ius. ac.
b ¶ Quia quocunque.] vna est dictio quia: & notat rationem. q.d. quocunque loco velis: id est ad quęcunque locum, ad prædium etiam vrbanum: vt.j.proximo. §.&.§. siue autem. vel quemcunque, alium fortè: vt ibi lauer totus, vel pedes mei, vel meorum equorum. aliàs est qui à quocunque, scilicet homine, cui ius ducendi competit.
c ¶ Refrigeratæ.] postea ipsa ductione: licet exeant prius calidæ de cauernis terræ. Accursius.
d ¶ Non sit necessaria.] est tamen necessaria ad aliquem vsum aliàs cõtrà.s.de serui. l. quoties. & facit.s. §. illud quæritur. Accursius.
e ¶ Illud tamen illic.] id est in edicto posito.s. in prin. huiꝰ. l. vbi licet exprimat ductionem faciẽdam vt olim: non tamen

[a] Nã hodie de iure canonico nulla præscriptio sine xxx. siue xl. annorum currit cũ mala fide: vt habetur in c. vigilanti. c. si diligẽti & c. fin. extra de præscri. & in regu. la possessor. de reg. iur. lib. vj. dispositio cuius iuris cano. habet hodie locũ de iure ciuili: qua oĩa iura statuẽtia pſcript. cũ mala fide currere: vt.l.oẽs. & l sicut. de præscript. xxx. vel. xl. annorũ hodie sunt correcta: vt no. gl. Inno. Anto Imo. Panor. & alij in. c. fi. præalle. de pſcript. gl. in præalleg. regula possessor. ang. & Imo. in l.sequit.§. si viã s. de vsucapi. & Bal. in. l q. bus diebus. §. dñs. de cõdi & demon. & Alexan consi. clxxxv. incipiẽte viso titulo quęstionis. col. xij. versi. venio. ad secundũ dubiũ. vol. ij.

cotidianam. Cotidiana[a] autem aqua non illa[b] est, quæ cotidie ducitur: sed ea, qua quis cotidie posset vti, si vellet, quanquam cotidianã interdum hyeme ducere non expediat, & si duci posit. ¶ Duo autem sunt genera aquarum: est cotidiana, est & æstiua. Cotidiana ab æstiua differt vsu[c], non iure[d]. Cotidiana aqua ea est, quę duci assiduè solet, vel æstiuo tẽpore[e], vel hyberno: etiam si aliquãdo ducta non est. Ea quoque dicitur cotidiana, cuius seruitus intermissione tẽporis diuisa est. ¶ Æstiua autẽ ea est, qua æstate sola vti expedit: sicut dicimus vestimenta æstiua, saltus ęstiuos, castra æstiua: quibus interdum etiam hyeme plerunque autem æstate vtimur. Ego autem probãdum puto, ex proposito vtentis, & ex natura locorum aquam æstiuam ab aqua cotidiana discerni. Nam si sit ea aqua, quæ perpetuò duci posit, ego tamẽ sola æstate ea vtar: dicendũ est, hanc aquã esse ęstiuam. Rursus si ea sit aqua, quæ non nisi æstate sui natura duci posit, æstiua dicet. Et si ea sint loca, quæ natura non admittant aquam, nisi æstate: dicẽdum[f] erit, rectè æstiuam dici. ¶ Quod autem scriptũ est in interdicto hoc, Vti hoc anno aquam duxisti: hoc est, non cotidie, sed hoc anno, vel vna die[g], vel vna nocte. Ergo cotidiana quidem aqua ea est, quæ cotidie duci posit, vel hyeme, vel æstate, & si aliquo momento temporis ducta nõ sit[h]. Æstiua autem est ea, quæ cotidie quidẽ duci posit, vel ęstate vel hyeme: ducit autẽ ęstate tantũ, non etiã hyeme: non quia nõ posit & hyeme, sed quia nõ solet[i]. ¶ Loquitur autẽ prætor in hoc interdicto, de ea aqua sola, quę perẽnis est. Nulla enim alia duci[k] aqua potest, nisi quæ perẽnis est. ¶ Quãquã autẽ ad perẽnes aquas dixerimus hoc interdictũ pertinere: ad eas tamen perẽnes pertinet, quæ duci[l] possunt. Cæterũ sunt q̃dam aquę, quæ & si perennes sint duci tamen non possunt: vt puta puteales: & quæ ita sunt submersę, vt effluere extra meatus[m] suos, & vsui esse non posint. Sed huiusmodi aquis, quæ duci non possunt, haustus seruitus imponi potest. ¶ Hæc interdicta de aqua, itẽ de fonte, ad eam aquam pertinere videntur, quæ à capite ducitur, nõ aliunde[n]. Harum enim aquarum etiam seruitus[o] imponi iure ciuili & cõstitui potest. ¶ Caput aquæ illud est, vnde aqua nascit: si ex fonte nascatur, ipse fons. si ex flumine, vel lacu: prima incilia[p], vel prĩcipia fossarũ, quibus aquæ ex flumine, vel ex lacu[q] in primũ riuum compelli solent. Planè si aqua sudoribus[r] manando, in aliquẽ primũ[s] locũ confluere, atq; ibi apparere incipit: eiꝰ hoc caput dicemꝰ, vbi primũ emergit. Et qualitercunque[t] sit cõstitutũ ius aquæ: dicendum est hoc interdictũ locũ habere. Sed & si iure aqua nõ debet alicui: si tamẽ iure ducere se putauit: cũ nõ in iure[v], sed in facto errauerit, dicendũ est, eòque iure vtimur, vt interdicto hoc vti posit. Sufficit enim si iure[x] se ducere putauit nec vi, nec clã, nec precariò duxit. ¶ Illud[y] quæritur, vtrum ea tantũ aqua his interdictis contineatur, quæ ad agrum irrigandum pertinet: an verò omnis, etiam ea, quæ ad vsum quoq;, & commodũ nostrũ pertinet. Et hoc iure vtimur, vt hæc quoque contineatur. propter quod etiam si in vrbana prædia, quis aquam ducere velit, hoc interdictum locũ habere potest. ¶ Præterea[z] Labeo scribit, & si quidem ductus aquarũ non sint[a] fundi, quia quocunque[b] duci possint: tamen ad hoc interdictũ pertinere. ¶ Idem Labeo scribit, etiam si prætor hoc interdicto, de aquis frigidis sentiat: tamen de calidis aquis interdicta non esse denegãda. Namque harum quoque aquarum vsum esse necessarium: nõnũquam enim refrigeratæ[c], vsum irrigandis agris præstant. His accedit, quod in quibusdam locis & cũ calidæ sunt irrigandis tamen agris necessariæ sunt: vt Hierapoli. Cõstat enim apud Hierapolitanos, in Asia agrum aqua calida irrigari. Et quãuis ea sit aqua, quæ ad irrigandos agros non sit necessaria[d], tamen nemo ambiget, his interdictis locum fore. ¶ Siue autẽ intra vrbem sit aqua, siue extra vrbem: huic interdicto locus erit. ¶ Illud tamẽ illic[e] intelligẽdum est, eo-

aperit eandem qualitatem.quod hic interpretatur. Accursius.

a ❡ Neque amplioris modi.] ad quod est.s. de iti.actuque priua. l.iij.§.penultimo.&.s.de seruit.l.si cui.

b ❡ Neque aliàs.] id est per alium modum.

c ❡ Eiusdem modi.] aliàs eiusdem numeri nunquam esse. Et sic dic eiusdem fundi, vt etiã emptum comprehendat, qui est vnitus cũ primo. aliàs eiusmodi 10 esse: & deest nunquã & est sensus vt fundo debita, omnibus partibus fundi debeatur: vt .s. de seruitutibus rustic.prædio.l.via.§. fi.& .s. quemadmodũ seruitus amit.l.si partem. Accursius.

d ❡ Velit.] scilicet 20 partem. secus verò ante ingressum: vt in contrarijs: vt.s.de ser ui.rusti.præd.l.ex meo &.C.de serui.& aqua. l.non modus. Accur.

*Aliàs eiusmodi esse vt indif ferenter ad eas à quolibet parte fundi duci possit. ergo &c.

e ❡ Nisi.] hoc ita de aqua nisi &c.& facit.s. de pericu.& commo. l.j.§.licet.& solu.ma. 30 l.ij.§.j.

Poterit.

f ❡ Admittit] potest ꝓhiberi. Io. nõ etiã.j.

g ❡ Vt non in tota.] facit.s. de aqua plu. arc. l.iij.§.fin.&.j.§. proxi. contrà: sed ibi patet solu.

h ❡ Trebatius ait.] contradicens Offi- 40 lio. facit.s. quorũ le ga.l.j.§.si duæ.&.s. ad Velleia.l.vir.vxo.§. fin.&.s.de codi.fur.si seru' fur.§.fi.&.s.quẽ admo.ferui. amit.l.si is cui. Itẽ.s.§.proxi. cõtra. sed ibi nõ pote rat diuidi. hic sic. Ac.

i ❡ Aristo.] facit.s.de serui.actuque priua.l.j. §.Iulia.& .l.fi.&.s.ea. l.§.hæc interdicta.&. s. quemadmo. serui. amit.l.fin. Accursius.

k ❡ Fuerit.] scilicet vsus.

l ❡ Esse enim.] aliàs est em.& aliàs, esse em & facit.s.ti.j.l.j.§.fin. 60 &.l.ij.&.iij.ĩ pri.ac.

m ❡ Videatur.] not. & facit .s. quęad.test. aper.si in duobus.§.j. & de verb.obl.l. cùm seruus.&.s. quemad. ser.amit.l.qui fundũ. & arg.s.de le.& sena. l.de quibus.in fine.& arg.s.de vi & vi arma. 70 l.si de fundo. Ac.

n ❡ Penitus.] posset quis legere correctiuè: vt & aliàs inst.de excu.tu.§.similiter eos. sed hoc non puto, ar. dictarum.ll. Item habet hoc locum quando iure seruitutis ducitur: & non aliàs: vt.s.§.Aristo. Accursius.

o ❡ Die.] id est de tertio in tertiũ diem. ad quod est.s.de seruit.l.iiij §.interualla. Accursius.

p ❡ Rectè.] potest esse de supposito.q.d.non vi: non clàm: non preca.vel de apposito,& abundat. vel pro & pone.

q ❡ Possessoris.] fundi ex quo ducitur aqua. Accursius.

80 r ❡ Alternis diebus.] id est siue duxeris vna vice, quasi con tinuè deberetur tibi. siue vna vice, quasi alternis diebus: quod est quando de tertio in tertium diem: vt.s.posuit,& hoc etiam repetit, vt addat, illud autem &c. Accursius.

s ❡ Vno die.] vt.s.eo.§.quod autem.&c.

t ❡ Habens.] vel se habere credens. Accursius.

v ❡ Quinto quoque die.] id est de quinto in quintum diẽ, credẽs se habere ius: vel vna die vtẽs, credẽs se habere ius de quinto ĩ quin tum diem: hodie verò cùm agit credens se habere ius ducendi alter nis diebus: & ad talem seruitutem vult trahere suum vsum, quem hactenus habuit: quod non potest.& facit.s.qui.mo.vsusfru. amit.si communem.§.fi.&.l.si quis alia.&.l.fi. Accursius.

x ❡ Prodesse videtur.] vt interdicens ne sibi alternis diebus ducẽti vis fiat, consequatur: cùm hoc ius non putauit se habere. Ac.

dem modo prætorem duci aquã iussisse, quo ducta est, hoc anno. Proinde neque amplioris[a] modi, neque aliàs[b] permisisse potest videri. Quare si alia aqua sit, quã qs velit ducere, quam hoc anno duxerit, vel eandem, per aliam tamen regionem velit ducere: impunè ei vis fiet. Illud Labeo dicit, omnes partes illius fundi, in quem locum aqua ducitur, eiusdẽ modi[c] *esse. Ergo & si fortè actor confinem agrum emerit, & ex agro, in quẽ hoc anno aquam duxerit, postea fundi empti nomine velit[d] aquã ducere: ita demum rectè eum hoc interdicto vti, vt de itinere actuq; *vti putant: vt semel in fundum suum ingressus, inde egredi, qua velit possit: nisi[e] ei nocitum sit, ex quo aquam duxit. ❡ Item quærit, si quis aquæ, aquam hoc anno ducebat, aliam aquam admiscuerit, an impunè prohibeatur? Et extat Offilij sententia, existimantis rectè eum prohiberi, sed eò loci, in quo primũ aquam aliã in riuũ admittit[f]: & Offilius in tota aqua eum rectè prohiberi ait. Ego Offilio assentio, nõ posse diuidi: quia non potest ita in parte eius vis fieri, vt nõ in tota[g] aqua fiat. ❡ Trebatius ait[h], cũ amplior numerus pecoris ad aquam appellitur, quã debet appelli, posse vniuersum pecus impunè prohiberi: quia iunctum pecus ei pecori cui appulsus debebatur: totum corrumpat pec coris ad aquam appulsum. ❡ Marcellus autem ait: si quis ius habens pecoris ad aquam appellendi, plura peccora appulerit, non in omni bus pecoribus esse eum prohiben dum. Quòd verum est: quia pecora separari possunt, ❡ Aristo[i] putat eum, demum interdictum hoc habere, qui se putat suo iure vti, non eum, qui scit nullum se ius ha bere, & vtitur. Idem ait eum, qui hoc anno aquam duxerit, nec vi, nec clàm, nec precariò, & eodem anno vitiosè vsus est: rectè tamen hoc interdicto vsurum: quod referri, ad id tempus potest, quod sine vitio fuerit[k]. est enim[l] verũ, hoc anno non vi, non clàm, non precariò vsum. ❡ Quæsitum est, si quis ante annum aquam duxerit: deinde sequẽti tempore, (hoc est, intra annũ) aqua influxerit ipsa sibimet non eo ducẽte: an huic interdicto locus sit? Et refert Seuerus Valerius, cõpetere ei hoc interdictũ, quasi duxisse videatur[m]: licet penitus[n] perspicientibus, nõ videatur iste duxisse. ❡ Item quęsitum est, si quis dum putat tertio quoq; die[o] habere, se ius aquæ ducendæ, duxerit vna die: an rectè[p], & sine captione possessoris[q] duxisse videatur, vt hoc interdictum locũ habeat. Ait enĩ prætor, Vti hoc anno aquã duxisti. Idẽ si alternis diebus[r]. ❡ Illud autem nihil interest, vtrũ quinto die aqua debeatur, an alter nis diebus, an cotidie ei, qui hoc interdicto vti velit. Nam cùm sufficiat, vel vno die[s] hoc anno aquam duxisse: nihil refert qualem aquæductum habens[t] duxerit: dum si quis cum quinto quoque die[v] vteretur, quasi alternis diebus ducens interdixerit, nihil ei prodesse[x] videtur. ❡ Præterea illud sciendum est: si cùm aquam duxisses[y], aduersarius te prohibuerit[z]: deinde tu interim ius aquæ ducendæ amiseris[a]: in restitutionem[b] hoc venire, vt tibi præstetur, per hoc interdictum, quod amisisti. & hoc verum puto. ❡ Si fundum, ad quẽ aquam ducebas

y ❡ Duxisses.] etiam 10 vna die: vt & sic com petat tibi hoc interdi ctũ: vt.s.proxi.§. Ac.

z ❡ Prohibuerit.] & sic potes agere hoc interdicto vt non prohiberis.

a ❡ Amiseris.] anno vl' biẽnio: hodie decẽnio vel vicẽnio: vt.C. 20 de ser.l.sicut. Ac.

b ❡ In restitutionem.] faciendam ex hoc interdicto, scilicet vt non ꝓhibearis, consequeris: & hoc vt de nouo constituatur seruitus. sic.s.de vi & vi arma.l.si de fundo. &.l. si plures.§.j. Alij 30 dicunt q̃d impetras in integ.rest. ad interdictum restituendum: quo restituto cõsequeris per illud vt non ꝓhibearis, & vt renoue tur seruitus.& facit.j. proxi.§.&.s.de vsuca. sequitur.§.si. Itẽ nota ꝙ ex eo ꝙ datur inter 40 dictum post amissam viam secundum quod primo exposuimus, videtur durare vltra annum: secus in superiori: vt.s.titu.j.l.j. in princi. vel dic & hoc intra annum tantum cõpetere, scilicet vtile: quo scilicet fuerit ꝓpotestas experiundi: vt arg.s. vti pos.l.j.§. j. intra quem annum potuit currere annus, vel biennium in seruitutibus, qui erat continuus. Accursius.

❡ Si fundum] JC. *S V S*. Prohibitus sum ducere aquam ad 60 fundũ meũ quã erã cõsuetus ducere. competit mihi hoc interdictũ, etiã si istũ meũ fundũ vendã: & dabit ad id, quod interfuit mea me non fuisse ꝓhibitũ. Secũdò dicit. hoc interdictũ competit contra omnem 70 prohibentem me ducere aquam: siue prohibens sit dominus fundi, de quo ducebam aquam siue non. Tertio dicit, inter duos est quęstio: cõtendens quilibet se habere ius ducẽdi talem aquam per eũdem riuum. inter eos proponitur interdictũ vti possidetis. Quarto dicit: per interdictum positum in principio tituli prohibetur ne aliquis faciat opus: vt fodiẽdo vel simili modo per quod aquã nõ possim ducere cõmodè, & sine corruptione aquę. Quinto dicit. possum tibi concedere ne fodiam in fundo meo, cum fortè timeas ne fons tuus per hoc deficeret. ❡ Deinde ait prætor.] 80 Nũc ponit aliud edictũ cuius sensus est. Si de aqua tua duxi prio re æstate non vi: non clã: non precariò: quo minus ita ducã, prætor prohibet mihi fieri vim.& habet locũ inter hęredes & bonorũ pos. & emptores. Postea loquit' Vl.& dicit hoc interdictũ de aqua æstiua loquitur.& debet differre interdictum primum, ab hoc secundo: quia in primo habetur mentio anni, in hoc, æstatis habetur mentio. & dicit quando incipiat ęstas: & quantum duret & si sic bene inspicis: aliquãdo in hoc edicto spectatur tẽpus vltra annũ. Quid enim si in

ſi ĩ vltima die huius æſtatis ꝓhibes me ducere aquã,& ea fui vſus in princi.p̃cedẽtis æſtatis:& ſic ꝓpe annũ & ſex mẽſes?inſpicit̃ retrò. tã dẽ dicit. Cõſuet° fui ducere aquã in hyeme tm̃:nũc ꝓhibeor ducere habeo hoc interdictũ vtile. Sed pone ꝙ hac æſtate tãtũ cœpi ducere aquã,& duxi ſaltẽ.xxx.diebus:in eadẽ æſtate me prohibes ducere, habeo vtile interdictum. Poſtea exponit vltima verba edicti:ſcilicet hæc inter hęredes &c.& dicit quod verba referuntur ad vtrũq; edictum, vt hæc interdicta dentur hæredibus & emptoribus & alijs ſucceſſoribus ſicut & interdictum de itinere actuq́ue priuato. ¶ Ait prætor quo ex caſtello.] Nunc ponitur aliud edictũ,cuius ſenſus eſt: ab eo cui ius concedendi fuit,conceſſum eſt mihi ex caſtello aquam ducere.quo minus ducam,prætor prohibet vim fieri mihi. Item ſi volam reficere,debebo cauere de dãno infecto.Poſtea loquitur Vlpi.& dicit.hoc edictum neceſſarium eſt.ſuperiora enim habent locum cum à capite duco aquam.hoc autem cum ex caſtello,id eſt ex receptaculo quod publicam cõtinet aquã.ſi autẽ ex alio loco publico puta ex riuo publico pmiſſũ eſt mihi ducere:habet locũ hoc ĩterdictũ vtile.& à prĩcipe talia cõcedunt̃.& quãdoq; conceditur prædijs, quandoque perſonis extinctis extinguitur priuilegium : vt ſic nec vadat ad emptorem niſi impetret qđ de facili ei cõceditur. Et eſt notãdum,quod in hoc interdicto dirimitur tota quæſtio, nec aliquid reſeruat̃ ad dirimẽdum. nam ſi princeps cõceſsit,qđ nunc ꝓbabitur:planum eſt:& defendetur in ductione aquæ. aliâs,id eſt ſi non conceſsit princeps:tũc nõ defendit̃. At in ſuperioribus circa poſſeſsionem agitur,vt ſi quis anno vel æſtate vſus eſt,ille defendatur in poſ. aquæ,& reſeruetur quæſtio veræ ſeruitutis. Fran. Accurſius.

a ¶ Nihilominus tibi.]ſi quid tua intereſt te quõdã prohibitũ nõ fuiſſe.R.ſemel ergo interfuiſſe ſufficit:vt.ſ.proxi.§.&.j.de fur.inter omnes.emptori autem conſtat competere:vt infra.§.ait prætor.

b ¶ Vtile.]id eſt efficax ſecundum quoſdam.vel ad differentiam directi,quod competit ei,qui adhuc dominus eſt. Accurſius.

c ¶ Vtrum dominium quis.] ille ſcilicet qui prohibet, qui agit vel conuenitur. Accurſius.

d ¶ Habeat.] ſcilicet fundi à quo debeatur ſeruitus. Accurſius.

e ¶ Tenetur.] ſcilicet qui prohibet,quicunque ſit. Accurſius.

f ¶ Ceperit.] ſcilicet competere alicui. Accurſius.

g ¶ Vendicari.] confeſſoria.etiam ſi alius ſit à prohibente.

h ¶ Suum.] ſcilicet vſum & etiam ius aquæ ducendæ.

i ¶ Duplex.]vti poſ.qđ verè duplex eſt.vel verius dicitur de corriualibus,ꝙ eſt duplex,cũ quilibet eſt actor & reus.Nam quilibet aſſerit ſe quaſi poſsidere,& alium negat:ſicut in vti poſsi.vt.ſ.vti poſ fide.l.ſi duo.§.j.Alij dicũt duplex : quia prohibitorium & reſtitutorium:vt.ſ.e.l.j.§.j.vel duplex id eſt vtile.& directũ.ſecũda placet. Ac.

k ¶ Per hoc interdictum.] quod eſt.ſ.eo.l in prin.

l ¶ Ceſsio valet.]cum vicini hoc intereſt:puta ne fons eius ſiccetur:vt.ſ.de ſerui.quoties.& de dam.infe.procul.&.l.fluminum.§.fi. aliâs non valet:vt.d.l.quoties.&.ſ.de pactis.l.nemo.

vendideris & tradideris:nihilominus tibi [a] interdictum vtile [b] eſt. ¶ Competit hoc interdictum aduerſus eum,qui prohibet me aquã ducere. Et nihil intereſt vtrum dominium,quis [c] fundi habeat [d],an non.idcirco & is tenetur [e] interdicto:nam & ſi ſeruitus cœperit [f]: aduerſus quemuis poteſt vendicari [g]. ¶ Si inter riuales †,id eſt, qui per eundem riuum aquam ducunt,ſit contentio,de aquæ vſu,vtróq; ſuum [h] eſſe contendente: duplex [i] interdictum vtrique competit ¶ Labeo putat,per hoc interdictũ [k] prohiberi quẽ, ne quid in illo fundo faciat,fodiat,ſerat, ſuccidat, putet,ędificiet,qua ex re ea aqua,quã ille hoc anno per fundum tuum,ſine vitio duxit,inquinetur, vitiet̃, corrumpatur, deteriórve fiat: & ſimiliter de ęſtiua aqua debere interdici ait. ¶ Si quis hoc ceſſerit, ne liceat,ſibi aquã quærere, ea ceſſio valet [l] ¶ Deinde ait prætor [m], Vti priore æſtate aquam, qua de agitur:nec vi,nec clàm, nec precariò ab illo duxiſti:quò minus ita ducas,vim fieri, veto. Inter heredes & emptores, & bonorũ poſſeſſores interdicam [n]. ¶ Hoc interdictũ de aqua æſtiua proponit̃. ¶ Quod aũt dixim° [o] æſtiuã aquã aliquãdo diſtare ab aqua cotidiana: ſciendũ eſt etiã ĩterdictis [p] diſtare: qđ [q] q de aqua cotidiana ĩterdicit ita interdicit, Vti hoc anno aquã duxiſti. At q de æſtiua: Sicuti priore æſtate.nec immerito. Nã q hyeme nõ vtit̃ [r],referre ſe nõ ad præſentẽ [s] æſtatem, ſed ad priorem debuit.

† Hic ſumpta & exquiſita ſimilitudine, dico, ꝙ corriuales ſiue riuales dicuntur,qui eũ eadẽ muliere cõſuetudinẽ habẽt,cũ qua accedunt quaſi ad eundem riuum. vide gl in canone horrendus. xxxij. q.v.

m ¶ Deinde ait prætor.] ſecundum edictum prætoris.

n ¶ Interdicã.] id eſt ꝓponã interdictũ : qđ dic vt.j.e.l.ait p̃tor.

o ¶ Quod autem diximus.] ſ.ea.l.§.j.&.§.duo.&.§.quod autẽ.

p ¶ Interdictis.] i. in ꝓpoſitione interdictorũ diſtãtia debet eſſe.

q ¶ Quod.] id eſt quia.

¶ Æſtatẽ ĩcipere * peritiores tradiderũt,ab æquinoctio vernali [t] & finiri æquinoctio autũnali [v] : & ita ſenis menſibus æſtas diuidt̃, atq; hyems. ¶ Priorẽ æſtatem ex comparatione duarũ æſtatum accipi: propter hoc, ſi æſtate interdicat̃, nõnunquã annũ & ſex menſes [x] continere.quod ita contingit, ſi in initio vernalis æquinoctij [y] ducta ſit aqua,& ſequenti æſtate [z] pridie æquinoctij [a] autũnalis interdicatur. & proindè ſi hyeme interdicatur,hęc res etiá in biennium [b] extẽditur. ¶ Si quis hyeme tantũ aquã ſolitus fuerit ducere,æſtate nõ fuerit ſolit°:vtile [c] interdictũ ei competit. ¶ Qui hac æſtate [d] duxit,non ſuperiore,vtile interdictũ habet. ¶ Ait prætor [e], Inter hæredes,& emptores,& bonorum poſſeſſores interdicam [f]. Hæc verba nõ ſolũ ad æſtiuã,verũetiã ad cotidianã aquã referẽda eſſe ſciendũ eſt. Nã ſicuti,de itinere actuq;,& ſucceſſorib° dant̃ interdicta & emptori [g],ita hęc quoq; dãda prętor putauit. ¶ Ait pręt or [h], Quo ex caſtello illi aquã ducere ab eo,cui ei° rei ius fuit,pmiſſum eſt quomin° ita vti pmiſſum eſt,ducat:vim fieri veto:qñq; [i] de opere faciẽdo interdictũ erit,dãni ĩfecti caueri iubebo. ¶ Hoc interdictũ neceſſariò propoſitũ eſt. Nã qa ſuperiora ĩterdicta ad eos ptinẽt,q à capite ducũt,vel impoſita ſeruitute: vel qa putãt impoſitã: æqſsimũ viſum eſt,ei quoq; q ex caſtello ducit [k] (.i.ex eo receptaculo qđ aquã publicã ſuſcipit)

* Sic peritiores.

r ¶ Non vtitur.] id eſt vti non poteſt, vel nõ cõſueuit.at in interdicto de aqua coti.& æſti.refert ſe ad præſentem annũ etiã hyeme:quia toto anno vti poteſt & conſueuit. Azo.vt.ſ.e.l.j.§.duo.

s ¶ Præſentem.] q.d. quia breui tẽporis ſpatio concludetur vſus aquę,cum fortè prima die æſtatis interdicat̃: vt.j.§.priorem.

t ¶ Vernali.]deſinẽti.

v ¶ Autũnali.] incipienti:ſed in vtroq; videt̃ cõtra ſcilicet vernali incipiẽti:vt.j.proxi.ibi,ſi in initio equi.&c.& dic ꝙ quatuor ſunt anni tẽpora:hyemis, quæ incipit medio nouẽbris : & durat tribus mẽſibus.finita hyeme ĩcipit ver: & durat tantundẽ ſimili computatione habira poſtea æſtas:quæ ſimiliter computatur, poſtea autũnus. Item quãdoq; dicit̃ annus habere duo tempora: hyemem & æſtatẽ: vt hîc ſenis menſibus &c.j. proxi. vbi dicit in initio æquinoctij verni.& poſtea dicit ſequenti æſtate. vnde æſtatem appellat illos ſex mẽſes:qui ſunt ver & æſtas.& adde quod nota.ſ.ne quid in flu.pu.l.j.§.æſtatẽ. Acc.

Anni quandoq; quatuor ſunt tpa quandoq; duo.

x ¶ Sex menſes.]vna die minus ſi bene computaueris.

y ¶ Aequinoctii.] id eſt prima die verni æquinoctij iuſtè eſt finitum ſecundũ Azo.vel etiã dic ꝙ illa dies ſit æſtatis,vt dixi.nam habes neceſſe dicere ꝙ ſit in æſtate. Accur.

z ¶ Sequenti æſtate.] ſ.ſequẽtis anni.

a ¶ Pridie æquinoctii.] ſcilicet vna die ante. Accurſius.

b ¶ In biennium.] vna die minus. Accurſius.

c ¶ Vtile.] ad inſtar eius quod pro æſtiua datur:vt.ſ.§.deinde. vel dic non directum quod pro aqua perennij datur:vt.ſ.§.quod autem. Accur.

d ¶ Qui hac æſtate.] ad minus modico tempore,id eſt.xxx.diebus.arg.ſ.titu.j.l.j.§.hoc interdicto. Accurſius.

e ¶ Ait prætor.] ſ.eo.§.deinde.

f ¶ Interdicam.] id eſt interdictũ reddam.& erit duplex hoc caſu:vt not.ſ.de interdic.l.ij.in princi. Accurſius.

g ¶ Et emptori.] vt &.ſ.tit.j.l.apparet.§.hoc interdictũ.& arg.j. de fonte.l.j.in fin.& de riuis,ſeruius.§.ijſdem.& ſic videntur in rem ſcripta.nam dantur in quẽlibet prohibentem:vt &.ſ.ea.l.§.competit.& dantur etiam emptoribus,licet nõ ſint ſucceſſores iuris:quod in alijs actionibus non eſt:vt.j.arbo.fur.cę.l.fi.nec in alijs interdictis quandoque:vt.ſ.de noui ope.nun.l.nõ ſolum.§ morte.ſed in quorũ legatorum eſt ſimile:vt.ſ.quorum.lega.l.j.§.in locum. Accurſius.

h ¶ Ait prætor.] tertium interdictum.& dicit quo ex &c.id eſt ex quo caſtello &c.

i ¶ Quandoque.] que,pro &:& ſic ſunt duæ partes.& facit ſupra.cõmunia prædio.l.ij.aliâs eſt quandocunque:& tunc ſenſus eſt planus.

k ¶ Ex caſtello ducit.] nõ iure verè debitæ ſeruitutis:nec quòd credat ſeruitutem ſibi debitam ab aliquo priuato.

a ¶ Sed & si a'io ex loco.] publi. vt seq. §. permittitur.
b ¶ A principe.] vt & ff. de aqua plu. arcen. l. si in publico. §. sine permissu. & ff. de serui. l. si seruitutes. §. publica. & de ser. rust. prædi. l. imperatores. & est necessaria concessio quando aqua est in publico vsu: vt ff. de flumi. l. quo minus.
c ¶ Nulli competit.] imò & senatui: vt ff. de flu. l. quominus. quę est contrà. Sol. quod 10 dicitur nulli alij cōpetit: nō de principe, sed de eo, cui permisit loquitur. & ita nullum est contrarium: vel nulli alij quā principi vel senatui. Vel dicas senatum non habere ius concedendi: vt hic: licet habeat 20 vetandi: vt ibi. licet H. dicat quod qui habet ius vetādi habeat & concedendi: sed nō sequitur. nam nuncio nouum opus ne fiat in publico: non tamē possum cōcedere.
d ¶ Amittitur.] facit ff. de ser. rust. prædio. 30 l. pecoris. & l. gro. & ff. communi diui. arbor. §. si. & C. de iu. immu. l. j. & C. de reg. iur. l. priuilegia. Ac.
e ¶ Transit.] prædij cui debebatur seruitus aquæ ducendę cō cessa personæ. Acur.
f ¶ Impetrabile.] 40 idest facile potestim petrari: & debet ei facille concedi. & est simile hoc inuestiturę feudorū: mortuo em̄ vasallo facile potest impetrare hæres masculus inuestituram: quia debet ei dari: & debet iurare: & econ 50 tra, quādoque est dif ficilis impetratio: vt abolitio accusationis vt ff. de bo. lib. l. q cū. §. sed & si minor. Ac.

† Illustris doct. Fran. Are. in. l. a. pud Iulia. nū. §. constat. in. ij. col. de leg. j. reputat istū tex. cū sua glo sin gu. ad hoc ppositū φ beneficium consuetum concedi à principe dicitur impetrabile: id est de facili posse impetrari. Bolo.

interdictum dari. Castellum accipe, si ex castello permissum est. Sed & si alio ex loco [a] permissum est: dandum erit interdictū. ¶ Permittitur † autem aquam, vel ex castello, vel ex riuo, vel ex quo alio loco publico ducere: idque à principe [b] conceditur: alij nulli [c] competit ius aquæ dandæ. Et datur interdum prædijs, interdum personis. Quod prædijs datur, extincta persona nō extinguitur. Quod datur personis, cùm personis amittitur [d]: ideòque neque ad alium dominum prædiorum, neque ad hæredem, vel qualemcunque successorem transit [e]. Planè ei ad quem dominium transit, impetrabile [f] est. Nam si docuerit prędijs suis aquam debitam, & nomine eius [g] fluxisse, à quo dominiū ad se trāsijt: indubitatè impetrat ius aquæ [h] ducendæ. Nec est hoc beneficium [i], sed iniuria, si quis fortè non impetrauerit.

¶ Meminisse autem debemus, in hoc interdicto [k] totam quæstionem finiri assignationis [l]. Nō em̄ præparat hoc interdictum causam [m], vt superiora interdicta: nec ad possessionem temporariā pertinet: sed aut habet ius assignatū [n] sibi: aut non habet: & hoc interdictum finitur totum.

‡ Iulianus. ‡ Pomponius. LEX II.

g ¶ Nomine eius.] personaliter ei concessa seruitute. Accursius.
h ¶ Aquæ.] dicunt quidam impetrari ad cautelā. nā & sine impetratione cōpetit. quod nō placet: quia. ff. proxi. dicit amittitur. salte cū exceptione repellēdus erat: vt ff. de serui. rusti. pdio. l. pecoris. Ac.
60 i ¶ Nec est hoc beneficium.] imò debiti solutio, priuilegij scilicet concessio: vt ff. de do. hoc iure. §. pen. & de adi. leg. l. rem legatam. & de leg. ij. l. vnum ex. §. si de falcidia.
k ¶ Interdicto.] scilicet de ex castello aqua ducenda. Accursius.
l ¶ Assignationis.] id est iuris assignati, vel non assignati aquę ducendæ. nam finitur in hoc interdicto quęstio proprietatis, id est debeatur seruitus vel non, quod non est in superioribus: scilicet de aqua coti. & æsti. imò reseruatur postea: & sic obtinet hic causam proprietatis: vt ff. de interdi. l. ij. §. quedā. cùm ergo hoc interdicto ago, dico me habere ius ducendi: quia concessit qui potest: sed non sic 70 in superioribus: sed sufficit duxisse probare: vt ff. ea. l. j. §. hæc inter dicta. & C. titu. j. l. j. §. hoc interdictum. Accursius.
m ¶ Causam.] proprietatis postea agitandam. sed quidam dicunt. i. seruitutem. nam licet hoc interdictum competat, non tamen proprię dicitur seruitus prima placet. Accursius.
n ¶ Assignatum.] à principe.
¶ I diurnarum.] CASVS. Concessum est mihi vt aquam accipiā de die tm̄, vel de nocte tm̄, seruabit forma cōcessionis. Frā.
o ¶ Quàm qua.] aliâs quanquam. id est quamuis: alias quā qua: & tunc plana est, & facit. ff. quemad. ser. amit. l. si communem. §. j. & de ser- 80 uitu. l. iiij. §. modum. & l. via. §. j. Accursius.
¶ Oc iure.] CASVS. Aqua potest duci causa irrigādi agrū. Itē causa pecoris, vt sic non sit necesse pecora ire ad aquā castelli. Item simili de causa potest concedi aqua. Secundo dicit. ex cō cessione principis ducebam aquam ex flumine: bene possum: dum tamen non noceam per hoc vicinis etiam his, qui sunt vltra flumen. si flumen erat strictum. Tertio dicit. concessum est mihi vt ducam aquam ex flumine publico, si flumē recedat alibi, & sic mutet subito alueum, cōcessio est extincta, secus si paulatim mutet alueum. Sed quid si pars fluminis separauit se ab alueo cōmuni, & iuit per aliam partem relictis prędijs in medio inter se, & antiquum alueum? certè nunquā possum ire ad partem illam fluminis causa ducendi de aqua illa: & redditur ratio in litera. ¶ Aqua quæ in riuo.] Ducere sum solitus certā aquā per riuum tuum. nūc aqua surgit in riuo, & sic plus aquæ nunc per 10 riuum tuum venit ad me. nō prohibeor per hoc ducere. Secūdo dicit. duxi aquā tāto tempore cuius non extat memoria: amodo iure mihi debetur. Tertio dicit. q habet ius aquæ cotidianæ ducēdę per riuū tuū, potest ibi in 20 riuo facere fistulas, vel aliquid aliud simile: dum tamen per hoc nō noceat tibi, nec illis qui ius habent ducendi aquā per prædictum riuū. Quarto dicit. habeo ius ducendi aquā per riuū tū suprariuū: vis facere pōtem, vt supra cum du- 30 cas aliā aquā: bene potes dū tamen hoc mihi non noceat. Fran.

SI diurnarum aut nocturnarū horarum aquæductum habeam: nō possum alia hora ducere quàm qua [o] ius habeam ducendi.

‡ Idem. LEX III.

HOc iure vtimur, vt non solum ad irrigandum [p], sed etiam pecoris causa, vel amœnitatis aqua duci possit. ¶ Ex flumine aquam ducere plures possunt [q]: ita tamen, vt vicinis non noceant [r]: vel si angustus amnis sit etiam ei, qui in alia ripa sit [s].

‡ Vlpianus.

¶ *Diuiditur in tres partes. Primo, loquitur quando flumen mutauit alueum repente nullo loco priuato dimisso in medio. Secundo, quando mutauit alueum paulatim. Tertio, quando mutauit loco priuato dimisso in medio. & habet iste totus. §. duas lect. Primo, quando quis ducebat aquam iure sibi cocesso à principe: vel ab alio habente ius concedendi. Alia lectura est, quādo quis ducit aquam à flumine per fundum alienum iure seruitutis. Barto.*

¶ Si aquam ex flumine publico duxeris [t], & flumen recesserit, nō potest subsequi flumen, quia ei loco [v] seruitus imposita nō sit, quâuis is locus [x] meus sit. Sed si alluuione [y] paulatim accesserit [z] fundo tuo: subsequi potest: quia locus [a] totus fluminis seruiat ductioni. [b] Sed si circūfluere [c] cœperit mutato alueo non potest: quia medius locus nō seruiat, interruptaq; [d] fit seruitus. ¶ Aqua, quæ in riuo nascit [e]: tacitè lucrifit ab eo, q ducit [f]. ¶ Duct⁹ † aquę, cui⁹

p ¶ Ad irrigādum.] scilicet agrum: vt ff. l. j. §. illud. Accursius.
q ¶ Possunt.] vt & ff. de flumi. l. quo minus. Accursius.
40 r ¶ Non noceāt.] aliâs deest nō noceāt, sed est subaudiendū. & facit. ff. de ser. rust. prędi. l. Imperatores. & ff. ne quid in flu. publ. l. j. §. si qs ex riuo. Accur.
s ¶ Sit.] nocere non debet, nedum proximis vicinis ex eadem 50 parte. Accur.
t ¶ Duxeris.] ad prę dium tuum proximū flumini. Azo. principe permittente: vt ff. l. j. §. penul. vel secundū H. dic, duxeris per meum fundum, qui erat inter tuum & flumen.

† De isto texto vide gl. in. c. j. ff. statuit & decreuit. in verb. primi legio. de cau. f prag. sanc. vbi istū textū adhocalle gat, & con fuendo & priuilegij exquipatur. addo quod illud est ac curatè notando per fine pro factū & illudum dicere, & priuilegiū & illudum pro uidicatū vide glo. in c. supp. ff. pri uilegijs, & ff. c. ver tra de ver bo. signific.

v ¶ Ei loco.] id est nouo alueo fluminis, propter quem alueum aliud videtur flumen.
x ¶ Locus.] id est alueus vetus sit meus, id est tuus iure vicinita- 60 tis: vt institu. de re. diui. §. insulā. secundum Azo. & sic est hic mutatio personarū: sic & C. de in ius vocan. l. fin. vel secundum H. meus, propriè ponitur, iure scilicet vicinitatis: vt dixi. Accursius.
y ¶ Si alluuione.] pone quòd ducis aquam ex flumine, quod est iuxta tuum prædium nullo alio prædio medio. Accursius.
z ¶ Accesserit.] aliquid de terra: & sic paulatim recedit flumen à prędio tuo, & sic refert, subitò, an pedetentim mutet alueū: vt ff. de acquir. re. do. l. ergo. §. alluuio. & est hic arg. contra eos qui petunt aquaticum vbicunque mittuntur molendina.
a ¶ Locus.] supple factus per alluuionem fluminis.
70 b ¶ Ductioni.] id est nō impedit seruitutē: licet secus esset alie nus locus medius: vt ff. de ser. rusti. prędi. l. qui sella. §. finali. & communia prędi. l. in tradendis. Accursius.
c ¶ Circūfluere.] prędium quod est trans flumen, vel id est quod est iuxta mutatum alueum, fluit vndiq;. nam & si prędium meum sit proximum veteri alueo, vel vni brachio fluminis, non tamen habeo seruitutē in remoto brachio fluminis: quia locus medius impedit: vt. d. l. qui sella. §. finali.
d ¶ Interrupta.] Sed de equitate videtur restituenda, vt debeatur ex nouo vel nouis alueis: vt arg. ff. de serui. vrb. prędio. l. seruitutes. 80 §. si sublatum. sed fortè aliud est, quando debetur ex flumi. publi. seruitus, aliud quando ex agro. priuato alicuius. Sed quid si ad antiquum alueum redditur? Respon. potest dici restaurari. nec etiam dicit quòd fuerit missa, sed interrupta: vt ff. cōmunia prędio. l. in tradendis. in fine. & de serui. rusti. prędi. l. tria.
e ¶ In riuo nascitur.] per quem iure aquam duco.
f ¶ Qui ducit.] Videbatur posse prohiberi ducere: vt ff. l. j. §. ite queritur. sed tamen aliud est. Accursius.

Memoriam

a ¶ Memoriam.] scilicet hominum qui nunc viuunt. ad quod facit ℥. de aqua plu. arcen. l. j. in fin. sed videtur non tantum expectari, sed decem annos sufficere: vt. C. de ser. & aqua. l. ij. Solu. hic ignorante domino fuit ducta, ibi sciente. vel sol. vt ibi. Accursius.

b ¶ Quilibet.] non tamen lapidem sternere: nisi hoc nominatim in aqua concedenda actu sit, vt etiam per lapidem aquam ducere liceret: vt. ℥. de aqua plu. arcen. si prius. §. placuit. contra. Azo.

c ¶ Riualibus.] id est corriualibus, qui aquam per eundem riuum iure ducunt. vel dic riualibus, id est de riuationib' faciat dominodeteri' aquariū. ad quod facit. ℥. de ser rusti. prædi. l. quintus. & ℥. titu. j. l. apparet. & supra communia prædio. l. refectionis.

d ¶ Si aqua.] facit. ℥. de aqua plu. arcen. l. supra. Accursius.

origo memoriam [a] excesserit, iure constituti loco habetur. ¶ Is, qui ius aquæ cotidianæ habet, vel fistulam in riuo ponere, vel aliud quilibet [b] facere potest: dummodo ne fundum domino, aut * aquariū riualibus [c] deterius faciat. ¶ Si aqua [d] ducatur: etiā supra eam alia aqua per pontem, qui supra riuū factus sit, iure ducitur, dum inferiori riuo non noceatur.

*Aquagium.

¶ *Ex uno fonte potest pluribus concedi ut aquam ducant: & si inter se discordant, possunt agere communi diui. inter se. h. d.*

Iulianus. LEX IIII.

LVcio Titio ex fonte meo, vt aquam duceret [c] * concessi. quæsitum est, an & Mæuio concedere possim, vt per eundem aquæductum aquam ducat. & si putaueris posse cedi per eundem aquæductum duobus, quemadmodum vti debeant? Respōdi [f]: sicut iter, actus via pluribus cedi, vel simul vel separatim potest [g]: ita aquæ ducēdæ ius rectè cedetur [h]. Sed si [i] inter eos, quibus aqua concessa est [k], non conuenit quemadmodū vtantur: non erit iniquum vtile [l] iudicium reddi: sicut inter eos, adquos vsusfructus pertinet, vtile communi diuidundo iudicium reddi plerisque placuit [m].

*Cessi.

LVcio Titio.] CASVS. Dicitur quod pluribus possum cōcedere, vt aquam ex meo fonte ducant: & adducit simile in itinere & actu. & si discordent inter se quibus tēporibus vtat' vnus, & quibus alter agent inter se communi di. Fran.

e ¶ Duceret.] per aquæductum etiam meum.

f ¶ Respondi.] Respondet primæ quæstioni. Accursius.

g ¶ Potest.] vt & ℥. communia prædi. l. qui per certum.

h ¶ Cedetur.] imò contra: vt. C. de ser. & aqua. l. aquam quæ est contra. Sol. sine iniuria primorum potest: vt hic, & ℥. de ser ui. rusti. prædi. l. ij. §. aquæductus. aliâs nō, nisi consentiant. vt in contrario: vt. ℥. de aqua plu. arcē. l. in concedendo.

I dem. LEX V.

CVm constet [n], non solū temporibus, sed etiam mensuris posse aquam diuidi †: potest etiam eodem tempore alius cotidianam, alius æstiuam aquam ducere: itavt ęstate diuidatur inter eos aqua, hyeme solus ducat is, qui cotidianæ ius habet.

† Concor. gl. in. c. j. §. si quis de manso. in ver. fed in concessio aque in tit. de contro. inuesti. in lib. feu. no. Cepo. i tra. de ser. ui. vrb. ca. xxxj.

i ¶ Sed si.] nunc respon. secundæ. Ac.

k ¶ Concessa est.] simul, vel separatim.

l ¶ Vtile iudicium.] scilicet comuni diuidundo, vt præfata iura mensura, vel temporibus diuidantur: vt. ℥. communi diui. l. arbor. §. fi. & ℥. l. proxi. Accursius.

m ¶ Placuit.] vt. ℥. de vsufru. l. si vsusfructus legatus. §. sed si inter. & ℥. communi diuidundo. §. si duo. Accursius.

CVm constet.] CASVS. Ius aquæ ducendæ potest diuidi & certis temporibus, & certis mensuris. hinc est, quod si concessi ius ducendi aquam duobus puta Titio & Sēpronio, vni in æstate, puta Titio, alij continuè, puta Sempronio: sic diuidetur, vt dimidia æstate ducat Titius: Sempronius alia dimidia æstate ducat, & to ta hyeme. Secunda parte dicitur. duo ducebant aquam per eundem riuum diuersis horis: puta vnus à mane vsque ad nonam: alius postea: si istis mutauerunt horas: & quilibet tempore alterius duxit: bene retinent hoc ius aquæ ducendæ. Fran.

n ¶ Cum constet.] potest cōtinuari cum præcedenti. l. & erit. §. potest etiam eodem &c. vel cum seq. litera: & non erit ibi. §. Accur.

o ¶ Separatim.] puta vnus ad horam tertiam: alius postea: nec ex tempore vel ad tempus, sed sub modo dicitur constitui: vt. ℥. de ser. l. iij. §. fi. & l. v. §. j. Accursius.

p ¶ Inter se.] aliâs interim. & aliâs interea. & aliâs inter se.

q ¶ Amplius.] aliâs amplius: & aliâs ampliori. Accursius.

r ¶ Seruitutibus.] scilicet amittendis. id est ad serui. amit. quod quantum sit, not. C. de seruitu. l. sicut. Accursius.

s ¶ Amisissent.] Imò videtur amisisse: vt. ℥. quēadmo. ser. amit. sicō munem. §. j. quæ est contrà. Sol. hic voluntate domini sic permutaue runt. vel hic per talem mutationem non nocent domino: sed ibi sic. vel hic duo: ibi vnus: & hic duę seruitutes: ibi vna, vnde hic quilibet per alium vtitur. perinde ergo est, ac si per se: vt. ℥. quēadmo. seruit. amit. l. vsu. & facit. ℥. de aqua plu. arcen. l. si prius. Accursius.

¶ *Si duo aquam ducunt diuersis temporibus alternatim: si mutant horas, uel tempus: non eo minus retinent seruitutem aquæ ducendæ. h. d.*

¶ Inter duos qui eodem riuo aquā certis horis separatim [o] ducebant, conuenit, vt permutatis inter se [p] temporibus aqua vterentur. quęro, cùm amplius [q] tempore seruitutibus [r] præfinito ita duxissent, vt neuter eorum suo tempore vsus esset: num ius vtendi amisissent [s]. Negaui amisisse.

*Neratius. LEX VI.

DE interdicto de aqua ęstiua' item cotidiana quærentes, primum constituendum existimamus, quæ esset aqua ęstiua, de qua proprium [t] interdictum ad prioris æstatis tempus relatum reddi solet: hoc est, æstiua aqua vtrum ne ex iure ęstiuo duntaxat tempore vtendi [v] duceretur: an ex mente propositoq; ducentis, quod æstate eā ducendi cō siliū haberet, an ex natura ipsius aquæ, quæ ęstate tātum duci potest: an ex vtilitate locorum, in quę aqua duceretur. Placebat igitur, aquam ob has duas res [x], naturam suam, vtilitatemq; locorum, in quæ deducitur, proprie appellari [y]: ita, vt siue eius natura erit, vt nisi ęstate duci nō possit, etiam si hyeme quoque desyderaretur, siue omni tempore anni duci eam ipsius natura permitteret: si vtilitas locorum in quę ducitur, æstate duntaxat vsum eius exigeret, æstiua rectè diceretur.

DE interdicto.] CASVS. Sicut aqua quam duco, duci non possit, nisi ęstate sui natura: siue omni tempore possit duci: ducatur tamen æstate tantùm: quia ex pedit agro meo tantùm hoc tempore: ęstiua dicitur. Fran.

* Martianus.

t ¶ Proprium.] qd est. ℥. eo. l. j. §. deinde.

v ¶ Vtendi.] accipe æstiuo duntaxat, quia in constit. dictū est, in ęstate ducatur tm. ac.

x ¶ Duas res.] supple. s. naturā &c. ac.

y ¶ Appellari.] scilicet æstiuam. sed certè & ex proposito vtentis: vt. ℥. eo. l. j. §. duo autem. Accursius.

Paulus. LEX VII.

SI de via, itinere, actuque & aquæ ductu agatur, huiusmodi cautio præstanda est, Quandiu quis [z] de iure suo [a] doceat, se non

SI de via] Agit Titius interdicto de itinere actuq; priua. vel illo de aqua cotidia. & æstiua. pro retinenda quasi possessione seruitutis. cauebit domino vtenti sua libertate, quod eum non impediet, donec ipse actorobtineat. ad quod est. ℥. ti. j. l. iij. §. hoc aūt. ibi, tantisper &c. In secundo agit dominus in possessione libertatis existens negatoria: & hic cauebit, qui sibi asserit seruitutem: & ita primo casu ponit possessorium, secūdo petitorium intentatur: & secūdum hoc expone literā: & dic agat, scilicet interdicto: & quod dicit præstanda est &c. subaudi, scilicet ab actore. Accur.

z ¶ Quis.] scilicet actor. Accursius.

a ¶ De iure suo.] id est de possessione sui iuris: vel etiam de iure quandoque: vt in secūdo capite interdicti de itinere priuato, & interdicto aquę ex castello ducendæ: vt. ℥. de iti. actuque pri. l. iij. §. hoc autem. & de aqua coti. & æsti. l. j. §. pen. & quod dicit agentem &c. sub. i. actu vtentem dominum, non vt seruitute: quia res sua &c. vt. ℥. vsufruct. quēadmo. ca. l. vti frui. & quod dicit, quod si neget &c. subaudi negatoria agat dominus in possessione libertatis existens. nam huius modi actiones etiam possidenti dantur: vt. ℥. si ser. ven. & si fortè. §. sciendum. Et quod dicit debebit &c. subaudias, qui sibi. ę seruitutem asserit, cùm non possideat: quia non est vsus hoc anno secundū naturā interdicti de quo agit sine pręiudicio &c. ad qđ est. ℥. de iudi. l. ij. §. in omnibus, vel dic secūdo in prima parte, ꝗ egit possessorio, & obtinuit. dū cauet dñs vincēti in interdicto: & secūdū hoc dic pręstanda est. s. postea in causa proprietatis: vt agatur supple & obtineat actor secūdū H. vel dic secundū P. Primus casus in negatoria, secundus in cōfessoria ponitur: & vtroque casu cauet qui agit, alteri parti quæ possidet. Alij quod prima pars loquitur, quando aduersarius est in possessione: vnde cauet actor, quod non impediet, donec quæstio finiatur. Secūda, quando non possidet aduersarius, & tunc actor cauet se non vsurum, donec quæstio finiatur. & facit. ℥. de nouo oper. nun. si prius. & ℥. de vsur. l. cuiuscunque. Accursius.

Vi per fundum.] CASVS. Habeo ius ducendi aquam per riuum tui fundi. possum in eo riuo facere fistulas & omne quod volo, dum ex hoc non lædatur dominus fundi. Franciscus.

a ¶ Iter.] id est riuus, per quem duceret aquam. Accursius.

b ¶ Quacunque.] aliàs quacũq;, scilicet parte. aliàs quodcũq;. ac.

c ¶ Aquæductum.] mutando per locum seruientem ab eo loco, vbi primo fuerat: 10 vt. ff. de serui. l. si cui. & facit. ff. eo. hoc iure §. j. & §. is qui. Ac.

d ¶ Interuertat.] Nam quædã tacitè in sermone excipiũtur.

¶ DE RIVIS.

¶ *Parum prodesset ius aquæ de qua suprà dixi:* 20 *nisi liceret purgare riuum ideo de hoc dicit: ut infrà. l. fina. §. j. & infra. l. j. §. j.*

† Limitabis hanc. l. per text. in l. j. in prin. & l. sunt q putãt. ff. ne quid in flu. pu. scilicet nisi cũ vicinorum iniuria ducat.

Prætor ait.] CASVS. Si per riuum tuum vel specum, vel septa duxi aquã prio- 30 re æstate non vi, non clàm, non precariò: & nunc volo reficere prætor prohibet vim fieri quo min' reficiã vel purgem. Postea loquitur Vlpi. & dicit quis sit riuus & spec' & septa, & quid sit incile, & quid sit refice- 40 re & purgare, & intelligas de refectione quæ fit causa aquæ ducendæ. nec est vis habeam seruit. ducendi, an non. sed sufficit me fuisse vsum ductione aquæ non vi: non clã: non precariò. ¶ Sed si quis terrenum.] Ri- 50 uum terrestrem volo facere lapideũ. nõ possum. idẽ si per aliũ locum quam per consuetum volo ducere aquam: non possum. idem si riuum vellem deprimere vel extollere vel dilatare vel apertum cooperire: 60 vel econtrà: non possum. & hoc dixit Offilius. Vlpianus autem prædicta cõfirmat excepto eo, qui aperit riuum prius coopertum, vel econtrà. nam hoc potest facere nisi domin' fundi ex hoc lædatur: vt quia oues 70 suas erat consuetus mandare ad bibendũ in isto riuo: nunc non posset si cooperiret. idẽ si simle damnum habeat dominus. & hoc etiã dixit Labeo: & etiã Põponio non placet q per hoc dominus soli perdat. & expone hãc literã vt in gl. Seruius autẽ dixit nõ posse me aperire coopertum riuum, & econtrà, si maiorem vtilitatem dominus ostendat, nisi causa aquæ conseruandæ, ne defluat vltra riuum, faciam. & hoc dictum Seruij confirmat Vlpi. & h. d. hic. §. cum. l. seq. & prin. seq.

✱ Vsus.

✱ Locũ restituit Alcia lib. pter. ij. hoc ipso tit. nisi malis legere, ἀπὸ τοῦ ῥεῖν. Id est à fluendo.

✱ Inde.

80 e ¶ Riuos.] hoc expone statim. Accursius.

f ¶ Vti.] id est sicut. Accursius.

g ¶ Hoc interdictum.] & facit supra communia prædi. l. refectionis. in princi. & §. j.

h ¶ Ait ergo prætor.] quia vtilissimum: ergo proponendum. Azo.

i ¶ Specus.] indeclinabile nomẽ. imò inuenio specũ: vt. ff. e. Seruius. in prin. & est specus locus altus supra terrã ædificatus, ex quo ducitũ aqua. vt. ff. eo. Seruius. quãdoque tamẽ ponitur p fossa, qua recipitur & colligit aqua vt. ff. de aqua plu. ar. l. ff. Itẽ sic & ĩ authoribus ponit quãdoque p loco vmbroso, & tenebroso solis, secundũ Azo. H. dicit specus esse, vt si quis faciat foueam, & sic vndique locum eminẽtiorem vnde posit prospici aqua in fundo collecta: vt ponitur. d. l. ff. aliàs pro subterraneo meatu. vt. ff. l. Seruius. in princ. & §. j. Accur.

Specus varia significat.

impediturum agentem, & aquam ducentem, & iter faciẽtem. Quòd si neget ius esse aduersario agendi: cauere sine præiudicio amittendæ aquãue ducẽdi seruitutis debebit, donec quæstio finiat, nõ se vsurũ.

¶ *Ille qui habet ius ducendi aquam, potest ducere per quamcunque partem uult ab initio; sed postea non potest mutare.* Bartol.

Scæuola. LEX VIII.

CVi per fundum † iter [a] aquæ debetur: quacunque [b] vult, in eo riuum faciat licet: dum ne aquæductum [c] interuertat [d].

TITVLVS XX.

De riuis.

¶ *Diuiditur in quatuor partes. Primo, ponitur edictum. Secundo, commendatio edicti. Tertio, explanatio ipsius edicti. Quarto, aptantur quæstiones ad ipsum edictum secunda ibi, Hoc interdictum. tertia ibi, Ait ergo prætor. quarta ibi, Hoc interdictum competit. uide bene tex.*

Vlpianus. LEX I.

PRætor ait, Riuos [e], specus, septa reficere, purgare, aquæ ducendæ causa, quo minus liceat illi, dũ ne aliter aquam ducat, quam vti [f] priore æstate non vi, non clàm, non præcariò à te duxit: vim fieri veto. ¶ Hoc interdictum [g] vtilissimum est. Nam nisi permittatur alicui reficere: alia ratione ✱ vsui incommodabitur. ¶ Ait ergo prætor [h], riuum, specus [i]. Riuus est locus per longitudinem depressus, quo aqua decurrat, cui nomen est ῥύαξ ✱. ¶ Specus autem locus est ex quo despicitur [k] ✱ vnde spectacula sunt dicta. ¶ Septa ea sunt quæ ad incile [l] opponuntur aquæ deriuandæ compellendéve ex flumine causa siue ea lignea sint, siue lapidea, siue ex alia qualibet materia, ad continendam transmittendám que aquam excogitata [m]. ¶ Incile autem est locus depressus ad latus fluminis: ex eo dictus, quod incidatur. Inciditur enim vel lapis vel terra, vnde primum aqua ex flumine agi [n] posit. ¶ Sed & fossæ & putei hoc interdicto continẽtur [o]. ¶ Deinde † ait prætor, reficere, purgare. Reficere est, quod corruptum est in pristinum statum ✱ instaurare. Verbo reficiendi, tegere, [p] substruere [q], sarcire [r], ædificare [s], item aduehere [t], apportareque [v] ea, quæ ad eam rẽ opus essent, continentur. ¶ Purgã di verbum plerique quidem putãt, ad eum riuum pertinere, qui integer est: sed palàm est & ad eum riuum pertinere, qui refectione indiget [x]. Plerunque enim & refectione & purgatione ✱ indiget. ¶ Aquæ, inquit [y], ducendæ causa. Meritò hoc additur: vt ei demum permittatur & reficere & purgare riuum, qui aquæ ducendæ causa id facit. ¶ Hoc interdictum cõpetit etiam ei, qui ius aquæ ducendæ non habet [z]: si modo aut priore æstate, aut eodem anno aquam duxerit: cûm sufficiat, non vi, non clàm, non precariò duxisse. ¶ Sed si quis terrenũ riuum signinũ ✱ [a] (id est lapideũ) facere velit videri eum non recte hoc interdicto vti. Non enim reficit, qui hoc facit. & ita Offilio videtur. Proinde & si per alium locũ [b] velit ducere: impunè prohibetur. Sed & si eundẽ riuũ deprimat, vel attollat [c], aut dilatet, vel extendat, vel operiat apertũ, vel cõtrà [d]: ego cæteros [e] quidem impunè [f] prohiberi puto: at eum qui operit apertũ, vel contra, non puto prohibendum: nisi si quam maiorem vtilitatem suam aduersarius [g] ostendat.

Paulus. LEX II.

LAbeo non posse ait ex aperto riuo terrenum [h] fieri: quia commodum domino soli auferretur appellendi pecus, vel haurien-

k ¶ Despicitur.] id est deorsum aspicitur. Accursius.

l ¶ Ad incile.] hoc ex 10 ponitur. ff. pxi. §. Ac.

m ¶ Excogitata.] quæ appellamus clusam. Accursius.

n ¶ Ex flumine agi.] id est duci. Accur.

o ¶ Continentur.] cum & in his haustus seruitus imponi possit: vt. ff. tit. j. l. j. §. quã- 20 quam. Accursius.

p ¶ Tegere.] supra aquam. Accursius.

q ¶ Substruere.] i. subtus aquam struere. Accursius.

r ¶ Sarcire.] collapsa. Accursius.

s ¶ Aedificare] de nouo. Accursius.

30 t ¶ Aduehere.] plaustro vel asino. ac.

v ¶ Apportare] dorso. & facit. ff. de itine. actuque priua. veteres. & l. iiij. §. pen. & ff. eo. Seruius. §. fi. Ac.

x ¶ Indiget.] riuus. Accursius.

y ¶ Inquit.] scilicet 40 prætor: vt. ff. in prĩ. l. Accursius.

z ¶ Non habet.] resicit ergo etiam, qui de iure seruitutis non p bat. & sic est contra. ff. de iti. actuque pri. l. iij. §. hoc autem, sed speciale in riuo, & aliud in itinere: vt. ff. l. fi. 50 Accursius.

a ¶ Signinum.] de terreno silicinum siue lapideum. Sed contrà ff. l. Seruius. §. j. Solu. hic lapidibus puta co dalis, vel similibus inordinatè compositis prohibet. Ibi cæmentitium permittit. vel ibi 60 facit murum ad latus, vt aqua non vagetur. si autem fundum riui velit de terreno lapideum facere, non potest: vt hic. Accur.

b ¶ Alium locum.] id est si alium locum non seruientem velit reficere, vel per alium 70 locum non seruientem ducat aquam: bene poterit prohiberi. Accursius.

† Iste est tex. melior de iure ad hoc propositum scilicet vt sciamus quid sit facere, vel reficere. ad quod vide Bal. in l. si vt proponis. iij. C. de nup. Bologni.

✱ Restaurare.

✱ riuus indiget.

✱ Signinũ opus est quod contusis atq; confractis testis addita calce conficitur ut admonet Nebri. & Pli. & Colum. lib. j.

c ¶ Vel attollat.] id est exaltet.

d ¶ Vel contrà.] repete, impunè phibet. & facit. ff. tit. iij. l. iij. §. pe. sed contrà. ff. communia præd. l. refectionis. §. j. ibi, depressurum vel alleuaturum &c. Solu. ibi magnam vtilitatem consequebatur si deprimebat riuum, vel alleuabat, hic non. vel sol. vt ibi. & facit. ff. ne quid in loc. pub. l. ij. §. restitu is. & ff. ne quid in flu. publ. l. j. §. quod 80 autem ait. Accursius.

e ¶ Cæteros.] qui dilatant vel extendunt, & omnes prædictos præter operientem vel aperientem.

f ¶ Impune.] id est sine pœna.

g ¶ Aduersarius.] i. dominus soli. & per consequens si fiat damnum. sed secundum Azo. hæc ratio nõ valet: vt. ff. l. proxi. sed certè imò cõtrà si bene intelligatũ ibi sententia Pomponij secũdũ Azo

h ¶ Labeo.] Terrenum. & sic coopertum. Accursius.

Quod

di aquam,quod [a] sibi non placere Pomponius ait : quia id domino magis ex occasione, quam iure cõtingeret:nisi ab initio inimponenda seruitute id actum [b] esset.

V lpianus. LEX III.

SEruius autem scribit [c], aliter duci aquam, quæ ante per specum [d] ducta est,si nunc per apertum ducatur [e]. Nam si [f] operis aliquid faciat quis,quò magis aquam conseruet [g],vel contineat:non impunè [h] prohiberi. Ego puto [i] & in specu contrà:si non maior vtilitas versetur aduersarij [k]. ¶ Seruius & Labeo scribunt,si riuum, qui ab initio terrenus fuerit, qui aquam nõ continebat,cæmentitium [l] velit facere: audiendum [m] esse. Sed & si eum riuum,qui structilis [n] fuerit,postea terrenũ quis faciat, aut partem riui:æquè non esse prohibendũ. Mihi videtur verius, * vrgentem & necessariam refectionem esse admittendam. ¶ Siquis nouum canalem,vel * fistulam in riuo velit collocare, cùm id nunquam habuerit,vtile [o] ei hoc interdictum [p] futurum Labeo ait. Nos & hic opinamur vtilitatem eius, qui ducit, sine incommoditate [q] eius,cuius ager est * spectandam. Si aqua in vnum lacum ducatur, & inde per plures ductus * ducatur:hoc interdictum vtile erit volẽti reficere ipsum lacum. ¶ Hoc interdictum ad omnes riuos pertinet:siue in publico,siue in priuato sint constituti. Sed & si calidæ aquæ [r] riuus sit:de hoc reficiendo competit interdictum. Aristo & de cuniculo [s] restituendo,per quẽ vapor [t] trahitur in balnearijs † vaporibus, putat vtilem actionem competere,& erit dicendum vtile interdictum * ex haccausa competere. ¶ * Eisdem autem personis, & in easdem interdictum hoc datur,quibus, & in quas de aqua interdicta [v] redduntur, quæ suprà sunt * enumerata. ¶ Siquis riuum reficienti opus nouum nunciet * bene dictum est posse contẽni [x] operis noui nunciationem. Cùm enim prętor ei vim fieri vetet:absurdũ est p operis noui nunciationem eum impediri. Planè per in rem actionem dicendum est posse aduersus eum vendicari [y] ius ei non esse * & hoc dubium non est. De damno quoque infecto cauere eum debere, minimè oportet dubitari. ¶ Siquis eum apportare, [z] aduehereque [a] ea, quæ refectioni necessaria sunt prohibeat: hoc interdictum ei [b] competere Offilius putat. quod verum est.

Venuleius. LEX IIII.

DE riuis reficiendis ita interdicetur , vt non quæratur, an aquam ducere actori liceat. Non enim tam necessariam

* Vrgentes & necessarias refectiones esse admittendas.

* Fistulas.

* Spectandum.

* Conducatur.

† Balnearibus vaporarijs.

* Etiã ex hac causa.

* Iisdem.

* Enumerate.

* Bellè.

* Hoc est dubium.

a ¶ Quod.] scilicet qđ debeat aliquo modo fieri deterior conditio domini:hoc ait Pompo. sibi non placere.& sic cõsonat Pomponius cum Labeone:quia si fieret deterior cõditio domini,non de iure fieret. sed occasione quadam iniusta vel assumpta iniusta occasione ex causa seruitutis,& ideo nõ est permittendum fieri,nisi ab initio &c. vt subijcit secundum Azo. Et H. vel nisi sit maior vtilitas ei⁹ cui debetur seruitus, quã damnum domini. ar. š.l.proxi. in fi. vel secundum alios dic, qđ scilicet vt non possit cooperire apertum, & econtra.& secundũ hoc Pompo. videtur contradicere Labeoni.q.d. bene poterit riuum apertũ cooperire:quod intelligũt si maiorem vtilitatem cõsequatur inde, quã incommodum inferatur domino:vt.š.l. ꝓxi.in fi.& sic nõ cõtradicit,cum alio casu loquatur.sed Põpo. intellexit Labeonẽ simpliciter dixisse. & sic reprehendebat eum in casu quẽ ponit Põponi.s.quando vtilitatem magnam habet cui seruitus debetur. & secundum hoc expone sequentia sic:qa &c.q.d.non est bona ratio Labeonis : quia id commodum quod aufertur domino, magis auferetur ex occasione .s. extrinseca, hoc est pactorum,per que fuit seruitus constitua, quam iure, id est occasione damni dati in fundo. pro quo damno ageretur : hic autem non agitur . & secũdum hoc dic iure:scilicet quo proditum est cuiq; damnũ suæ rei emendari. vel dic secundum intellectum M. quia id commodum,quod aufertur domino magis occasione seruitutis impositæ contingit quam ex iure.i.seruitute tali vt non liceat ei domino in suo pecus ad aquã appellere. hæc enim seruitus nõ valeret, nisi interesset vicinorum:vt.š.de serui.l.quoties . vel dic secundum eundem,quia domino daretur occasio infestandi eum, cui seruitus debetur,ex qualibet etiam leui causa, si nullo modo debet dominus damnificari.

b ¶ Actum.] facit.š.de ser.rusti.præ.cùm essent.§.fin. Accursius.

SEruius.] Hoc principiũ continuatur cum casu pręceden. ¶ Seruius.] Si riuum terrestrem volo lapideum facere,quia aquam nõ continebat prius:bene possum.& ecõtrà possum facere,dum tamẽ hoc sit necessarium riui refectioni. Item nouum canalem vel fistulam possum in riuo ponere,si hoc non nocet domino fundi . Itẽ si aqua ex pluribus locis veniens in riuũ latum colligatur,& inde per plures riuos ducatur:si volo illum locum reficere, audior . Vltimò dicit:hoc interdictum competit volenti reficere riuum,per quem ducit aquam,siue in priuato solo sit,siue in pu. Item siue ducatur aqua frigida,siue calida. Item ad cuniculos pertinet.& quid sit: dic vt in gl.& ijsdem personis datur & contra eos,quibus dantur superiora interdicta in titulo superiori posita. ¶ Siquis riuum.] Reficienti riuum non potest nunciari nouum opus,sed contra eum potest agi in rem negatoria,per quam negatur ius ei non esse. Item reficiens riuũ tenetur de damno infecto cauere. Vltimò dicit.cũ vellem reficere riuum,prohibeas me portare calcem,& lapides & simila,quæ portabam causa reficiendi riuum.competit mihi hoc interdictum. Fran.

c ¶ Scribit.] sñiam Labeonis malè dicẽtis sequẽs secundũ quosdã: imò nõ sequẽs secũdũ Azo. qa Labeo bñ dixit,& Põpo. secũ cõsonauit:vnde cũ Seruius statim corrigat,nõ fuit secutus bene dicẽtẽ.

d ¶ Per specum.] hîc accipitur pro subterraneo meatu. aliâs accipitur.š.l.j.§.specus.secundum H. vel dic locum altũ,opertũ tamen,

e ¶ Ducatur.] & ideo est prohibendus,si maiorem vtilitatem suam ostẽdat dñs soli.& secũ illũ hoc nõ corrigitur Seruius.vel dic secũdũ Azo. Seruium loqui simpliciter:& sic corrigitur vel determinatur.

f ¶ Nam si.] bene dico prohiberi superiori respon.nam &c.

g ¶ Conseruet.] ne defluat vel spargatur extra ripas riui. Accur.

h ¶ Non impunè.] i. non sine pœna . nam tenebitur hoc interdicto : quia prohibere non debet. sed in superiori casu qui aperit,vel operit, hoc nõ facit:& ideo prohibetur secundum Seruiũ.

i ¶ Puto.] scilicet cũ seruio sentiens . & in specu contrà. s.quam sit in superiori proxi. respon.nam si &c . & sic nõ corrigit̃ secũdũ H.vł secũdũ. Azo cõtra.quã dixerat Serui⁹:& sic corrigo Seruiũ hoc casu,cũ maior vtilitas &c.vt hîc, &. š.eo.l.j.in fin. Accur.

k ¶ Aduersarii.] i. domini soli. Et no.ex prędictis:quia aut est actum in imponenda seruitute vt liceat operire apertum , vel econtrà:aut vt non liceat, & hoc seruabit̃: vt.š.eo.l. proxi. in fi. aut nihil est actum:& tunc licebit operire apertum:& econtrà;si tamen dominus soli nullũ habet damnũ: vt.š.e.l.j.§.ego cæteros. Si verò subeat dãnum :tunc si maius est cõmodũ vtentis,permittitur:aliâs nõ : vt. š.e.l.j.in fi.& hęc secũdum Labeonẽ & Põpo. intelliguntur. Op⁹ aũt quòd sit causa cõseruandi aquam,vel retinendi , necessariò fortè:sine prædicta distinctione potest fieri: vt.š.proxi.respon.nã & si &c. j.e.ꝓxi.§. Ac.

l ¶ Cæmentitiũ.] i. murũ de lapidibus ad latus riui , vt aquam contineat. Accursius.

m ¶ Audiendum.] contrà.š.eo.l.j.§.siquis. Sol. vt ibi. Accursi.

n ¶ Structilis.] i.arte hominis & manibus factus. Accursius.

o ¶ Vtile.] nam directum datur quando iam habuit Accursius.

p ¶ Ei hoc interdictum.] non solum in alijs casibus:vt.š.eod.l.j. in fi.& l.ij.& .j.in principio. Accursius.

q ¶ Incommoditate.] facit.š.tit.j.hoc iure.§.is qui.& .š.de itine. actuque priua.l.iij.in fine. Accursius.

r ¶ Calidæ aquæ] Ad qđ.š.de aqua coti.& æstiua.l.j.§.idẽ Labeo.

s ¶ De cuniculo.] per quem aqua calida vbi posuit,immittitur:vel in quo congeritur vt inde ducatur. Accursius.

t ¶ Vapor.] id est aqua calida. Accursius.

v ¶ Interdicta.] quæ sunt tria,de cotidiana. Item æstiua . Item ex castello:ut.š.ti.j.l.j.in prin,& .§.deinde.& .§.ait prętor.s.hæredibus & in hæredes & emptores;vt.j.ea.l.§.ait. prætor. Accursius.

x ¶ Posse contemni.] vt & .š.de no.oper.nũcia.l.de pupillo.§.siqs riuos.& .j.de cloacis.l.j.§.siquis purganti . nisi causa damni infecti: vt.š.de no.oper.nun.l.j.§.nunciatio.versic.quod siquis in mari.& .j. proxi. Accursius,

y ¶ Vendicari.] per negatoriam. Accursius.

z ¶ Apportare.] Dorso. Accursius.

a ¶ Aduehereque.] plaustro vel asino. Accursius.

b ¶ Competere ei.] facit.š.l.j.§.deinde. Accursius.

DE riuis.] CASVS. Qui agit hoc interdicto ; sufficit quod probet se priore æstate vsum esse aqua,per illum riuum nõ vi, nõ clã,nõ ꝑcario:& nũc ꝓhibuit scilicet seruiẽt.nõ aũt reqrit̃ habeat de hoc i⁹,vł nõ habeat:licet sec⁹ sit ĩ interdicto de itinere reficiẽdo: cũ hoc casu multũ læderentur hoĩes si nõ reficerent̃ riui nisi primo deseruiẽ.ꝓbaret̃:cũ interim homines possent perire siti. at in itinere

non esset tanta læsio:maximè in æstate. Fran,

a ¶ Refectionem] quo casu duo probat.vt.§.de itine.actuque priua.l.iij.§.hoc autẽ. At hic vnum scilicet se vsum hoc anno:vt .§.eo. l.j.in prin.& facit.§.l.j §.hoc interdictum competit. Accursius.

b ¶ Difficultas.] Et si potest iri,licet cùm difficultate. Accursius.

c ¶ Quæ.] scilicet difficultas eundi. Ac.

refectionem [a] itinerum,quam riuorum esse: *quoniam non refectis riuis omnis vsus aquæ auferretur,& homines siti necarentur. Et sanè aqua peruenire nisi refecto riuo non potest;at non refecto itinere difficultas [b] tantùm eundi agendique fieret,quæ [c] temporibus æstiuis leuior esset.

LITVLVS XXI.

De fonte.

Vlpianus. LEX VNICA.

PRætor ait,vti [d] de eo fonte,quo de agitur , hoc anno aqua nec vi,nec clàm,nec precariò ab illo vsus [e] es,quò minus ita ea vtaris, vim fieri veto. De lacu,puteo,piscina [f] item interdicam.

¶ Vbi est eadem ratio,ibi est idem ius. Bartolus.

¶ Hoc interdictum proponitur ei qui fontana aqua vti prohibetur. Seruitutes enim no tantùm aquæ ducendæ esse solent;verùm etiam hauriendę. Et sicut discretę [g] sunt seruitutes ductus aquæ,& haustus aquæ:ita interdicta separatim redduntur. ¶ Hoc autem interdictum locum hahet,si quis vti prohibeatur aqua : hoc est , siue haurire aquam prohibeatur:siue etiam pecus ad aquam appellere. Et eadem sunt hîc dicenda,quæ ad personam attinent [h] ,quæcunque in superioribus interdictis diximus. ¶ Hoc interdictum de cisterna nõ competit. Nam cisterna nõ habet perpetuam causam:nec viuam habet aquam. Ex quo apparet in his omnibus exigendum,vt viua aqua sit. Cisternæ autem imbribus concipiuntur. Denique constat interdictum cessare,si lacus,piscina,puteus aquam viuam non habeat. ¶ Planè si quis ire ad haustum ꝓhibeatur: æquè interdictum sufficiet. ¶ Deinde ait prætor, Quò minus fontem,quo de agitur,purges reficias,vt aquam coërcere,vtique ea posśis;dum ne aliter vtaris , atque vti [i] hoc anno non vi,non clã, non precariò ab illo vsus es: vim fieri veto. ¶ Hoc interdictũ [k] eandem habet vtilitatem , quam habet interdictum de riuis reficiendis. Nisi em̃ [l] purgare,& reficere fontem licuerit : nullus eius vsus erit. Purgandus autem & reficiendus est ad aquam coërcendam , vt vti quisque aqua posśit: dummodo non aliter vtatur , quàm sicuti hoc anno vsus est. ¶ Coërcere aquam est continere sic ne defluat, vel dilabatur:dummodo non permittatur [m] cui nouas venas quærere, vel aperire hic enim innouat aliquid præter,quam præcedenti annos vsus est. ¶ Sed & de lacu puteo,& piscina reficiendis, purgandis,interdictum competit:& omnibus [n] personis dabitur , quibus permittitur interdictum de aqua æstiua.

TITVLVS XXII.

De cloacis.

Vlpianus. LEX I.

PRetor ait, Quò minus illi cloacã,quæ ex ędib⁹ ei⁹ in tuas ptinet ędes,q̃ de agit̃ purgare reficere [o] liceat,vim fieri veto. Dãni infecti, quod operis vitio factum sit , caueri iubebo. ¶ Sub hoc titulo [p]

¶ DE FONTE. ¶ De ducenda dixit: nunc de haurienda. Ac.

PRætor ait.] CASVS. Ponitur edictum cuius sensus est. Si anno hauriui aquã de fonte tuo non vi,non clã. nõ præcariò. prætor prohibet mihi vim fieri quò minus hauriã. idem si ad lacum tuũ puteum vel piscinam consuetus sum ducere oues meas: prætor prohibet ne mihi vis fiat . postea loquitur Vlp.& dicit : hoc interdictum datur ei, qui fontana aqua vti prohibetur. nam sicut seruitus est de ducendo aquam,itẽ de haustu aquæ:sic & duo interdicta reddita sunt. vnum de deducenda aqua:vt in ti.de aqua cotidia.& æstiua. per totũ. aliud de aqua haurienda : vt hic. nã agam hoc interdicto contra eum,qui me ꝓhibet haurire aquam, vel ducere pecus : & in viua aqua habet locum : non in cisterna. Item habet locum si prohibear ire ad haustum aquæ,& datur his personis,quibus & superiora. ¶ Deinde ait prætor.] Per hoc edictum quod hic ponitur,prohibetur vim fieri volenti reficere fontem. nam parum valeret vsus fontis,nisi posset refici. & debet refici, vt aquam cõtineat fõs,nõ vt exeat aqua:vel ne aliter vtatur, quàm priori anno sit vsus. & hoc idem (dicit) interdictum datur volenti reficere lacum,puteum & piscinam:& eĩs personis dabitur,quibus interdicta de aqua cotidiana & æstiua dantur. Fran.

d ¶ Vti.] id est sicut.

e ¶ Vsus es.] s. hauriendo.

f ¶ Piscina.] ad quam pecus appellitur.

g ¶ Discretæ.] i. separatæ.

h ¶ Attinent.] s. agentis : vt quod persona agentis probare debet in superioribus interdictis;id debeat probare agendo isto interdicto.s.quod vsus est,putans se suo iure vti ad quod est.§. de aqua cotidi.& æsti.l.j.§.aristo. Accursius.

i ¶ Vti.] i. sicut. Accursius.

k ¶ Hoc interdictum eandem.] vbi eadem ratio vel vtilitas, ibi idem ius:vt hîc,&.§.ad.l.aquil. illud.& instit.de legi.patro.tut.§.j. &.§.de ritu.nup.l. libertum.§.j.&.j.de verb.obl.l.à titio.&.C.de lib.præte.l.j.Item facit.§.ti.j.l.si.

l ¶ Nisi enim.] audi viuam rationem quarè hoc edictum est factum: & sic vbi ratio locũ habet,& lex,siue responsio.ad quod facit quod notaui.§.de legi,& senatuscon.l.non omnium. Quandoque tamẽ generalior est responsio,quam ratio:quia ratio restringit superius dictum:vt.§.de acquir.poss.l.si is qui,& de calum.hæc actio.in princi. Accursius.

m ¶ Non permittatur ei.] scilicet qui habet ius hauriendi ex fonte,& aliâs cui. Accursius.

n ¶ Omnibus.] vt emptoribus , hæredibus , & similibus:vt .§. de aqua coti.& æsti.l.j.§.ait prætor.

¶ DE CLOACIS. ¶ *Et iste ut riui indigent purgatione:ut fœtor cessset riui,& commoditas ueniat. Accursius.*

PRætor ait] CASVS. Ponit̃ edictum cuius sensus est. Si volo reficere, vel purgare cloacã , quæ ex ędibus meis ad tuas pertinet ædes:prætor prohibet mihi fieri vim. Item de damno infecto cauere debeo, si operis vitio daret damnum. Postea loquitur Vlp. & dicit. duo interdicta sunt circa cloacam: vnum prohibitoriũ. & hoc est primum. aliud restitutorium, de quo habes.j.e.§.deinde. Terciò dicit. bene fecit prętor quod voluit posse purgari & refici cloacas:cùm ad tutelam hominum hoc spectet.& habet locũ hoc interdictũ in priuatis cloacis : non in publicis. Postea dicit quid sit cloaca. Item hoc primum interdictum est prohibitorium. Item appellatione cloacæ continẽtur tubus,& fossa alitur qua stricta , vt sunt Florentiæ. Itẽ fistulæ. Itẽ non est vis siue vi, siue clàm , siue precariò vtebar cloaca: q̃a semper dat̃ mihi hoc interdictũ vt reficiã siue purgem , & est hoc ratione publicæ vtilitatis. Itẽ q̃d dictũ est ĩ edicto ex ædbus meis:intelligas pro oĩ ędificio item & si ab area mea in tuã areã. idẽ si ex domo in agrũ Idẽ si priuatã cloacã in publicam immittere volo . Item facere possum priuatã cloacam quæ vadit in publicam. Postea exponit verba pretoris, q̃

dicũt,ĩ ædes tuas ptinet siue dirigat̃. hoc est:siue extẽdat̃ in ædes tuas,siue sint ædes tuæ,vicinæ meæ siue remotæ. possum etiã parietẽ dom⁹ tuæ aperire vt reficiã vel purgem cloacã:& debeo postea restituere:nec potest mihi nouum opus nũciari. ¶ Deinde] Nũc ponitur aliud edictum quo dicitur. si aliquid est factũ in publicã cloacam,siue immissum quo vsus eius deterior fit : prætor iubet id destrui. Idem pretor prohibet ne aliquid fiat,vel immittatur in publicam cloacam. postea loquitur Vlpia. dicens quod hoc interdictum spectat ad publicã cloacã:ne quid in publica cloaca fiat vel immittatur,per quod vsus eius deterior fit,vel fiat. Vltimò dicit:licet interdictũ primũ loquat̃ in cloaca priuata reficiẽda,idẽ tñ in facienda cloaca priuata ne vis fiat facienti:cùm & olim hoc idẽ esset in cloaca,quę fieret in publico. Itẽ factã poterit reficere . facere priuatam cloacam soli ędiles debent concedere.&.h.d.hic.§.cũ.l.seq. Fran.

o ¶ Purgare reficere.] duo capita sunt huius interdicti,& vtrunque prohibitorium.

p ¶ Sub hoc titulo.] scilicet de cloacis:non autem dicimus id est interdicto:quia in isto hic nullum est restitutorium. sed quod subijcit duo,imò tria,vel quatuor:nam hæc sunt duo capita reficere, & purgare. Item.j.eo.§.deinde. sunt alia duo,reficere,& non immittere. sed respondeo duo interdicta , id est duo genera interdictorum: scilicet

ſcilicet prohibitorium,& reſtitutorium:& hæc tria,ſcilicet prohibitoria ſunt duo:hic tertium in.§.deinde.in fi.at vti poſ.non datur: vt.ſ.vti poſ.l.j.§.j.Accurſius.
a ¶ Minantur.] cęleſtes peſtilentias & fames.
b ¶ Si non reficiantur.] facit.ſ.de noui oper.nuncia. de pupillo. §.ſi quis riuos.Ac.

etiam interdictum de publica non habemus quò ad verba.
s ¶ Interdixiſſe.] ait Labeo.
t ¶ Cloacam.] priuatam.
v ¶ Per interdictũ.] vt.ſ.l.j.in prĩ.idẽ de publica:vt.§.deinde.ac.
x ¶ Nouam.] ſcilicet priuatam.& idem de publica.

duo interdicta prætor ſubijcit: vnum prohibitorium,alterum reſtitutorium:& primum prohibitorium. Curauit autẽ prætor per hæc interdicta, vt cloacæ & purgentur, & reficiantur: quorum vtrumque ad ſalubritatem ciuitatum,& ad tutelam pertinet. Nam & cœlum peſtilens & ruinas minantur [a] immunditiæ cloacarum. item ſi non reficiantur [b]. ¶ Hoc autem interdictum propoſitũ eſt de cloacis priuatis. Publicæ enim cloacæ publicam curam merentur. ¶ Cloaca autem eſt locus concauus †,per quem colluuies quædam † fluat. ¶ Hoc interdictum quod primum proponitur:prohibitorium eſt:quo prohibetur vicinus vim facere,quò min⁹ cloacę purgentur & reficiãtur. ¶ Cloacę appellatione & tubus [c],& * fiſtula [d] cõtinentur. ¶ Quia autẽ cloacarum purgatio & refectio ad publicam vtilitatem ſpectare videtur idcirco placuit non eſſe interdicto addendum, Quod non vi, nõ clàm,non precariò ab illo vſus eſt: vt etiam ſi quis talem vſum habuerit,tamen non prohibeatur volẽs cloacam reficere * & purgare. ¶ Deinde ait prętor, q̃ ex ædibus eius in tuas ptinet ædes [e] Hîc ædes accipere debes pro omni ædificio. hoc eſt,ex ędificio eius in tuũ ędificium. ¶ Hoc amplius Labeo putabat huic interdicto locum eſſe, & ſi area ab vtralibet parte ædium ſit,& ſi fortè(inquit)cloaca ducta ſit ex vrbano ædificio in proximum agrũ. ¶ Idem Labeo ait,etiã eum,qui priuatam cloacã in * publicam immittere velit, tuendum ne vis ei fiat. Sed & ſi quis velit talem cloacam facere,quę exitũ habeat in publicam cloacam, non eſſe eum impediendũ Pomp. * ſcribit. ¶ Quod ait prætor, pertinet. hoc ſignificat,quod ex ędibus eius in tuas ædes pertinet: hoc eſt dirigitur, extenditur, peruenit. Et tam ad proximum vicinum hoc interdictum pertinet, quàm aduerſus vlteriores, per quorum ædes cloaca currit. Vnde * Flauius Mela ſcribit competere hoc interdictum,vt in vicini ędes veniat & reſcindat pauimenta purgandæ cloacæ gratia. Verendum tamen eſſe Pompo. ſcribit, ne * eo caſu damni infecti ſtipulatio committatur. Sed hæc ſtipulatio non committetur ſi paratus ſit reſtaurare id,qđ ex neceſsitate reficiẽdę cloacæ cauſa reſcindat. ¶ Siquis purganti mihi cloacam vel reficienti, opus nouum nunciauerit: rectiſsimè dicetur contempta nũciatione poſſe me reficere [f] id,qđ iam inſtitueram [g]. Sed & damni infecti cautionem pollicetur,niſi paratus [h] ſit reſtituere * quod operis vitio factum ſit. Nam ſicuti reficere cloacas,& purgare,permittendum fuit:ita dicendum eſt, ne damnũ ædibus alienis det. ¶ Deinde ait prætor [i], Quod in publica cloaca factum ſiue immiſſum habes,quo vſ⁹ ei⁹ deterior ſit fiat,reſtituatur [l]. Item ne quid [k] fiat immittatúrve,interdicam. ¶ Hoc interdictum ad publicas cloacas pertinet,ne quid in publicam [m] cloacam immittas,néve facias, quo vſus eius deterior ſit,néve fiat.

Venuleius. LEX II.

Qvanquam de reficienda cloaca [n], nõ etiam de noua facienda hoc interdicto [o] comprehẽdatur [p]:tamen æquè interdicendum [q] Labeo ait,ne facienti cloacam vis fiat:quia eadẽ vtilitas ſit. Prætorem enim [r] ſic interdixiſſe [s], Ne vis fieret,quò minus cloacam [t] in publico facere liceret. idque Offilio,& Trebatio * placuiſſe * Idem dicendum ait,vt factam cloacam purgare & reſtituere permittendum ſit per interdictum [v]: nouam [x] verò facere is demum cõcedere debeat,cui publicarum viarum cura ſit [y].

TITVLVS XXIIII.

Quod vi aut clam.

Vlpianus. LEX I.

Pretor ait, Quod

c ¶ Tubus.] eſt foramen cloacæ, vnde purgatur colluuies aquæ.
d ¶ Fiſtula.] eſt aliud inſtrumentũ ad idem. Accurſius.
e ¶ In tuas pertinet ædes.] etiam nõ iure ſeruitutis. Ac.
f ¶ Reficere.] vel purgare.vt.ſ. de ope. no.nun.de pupillo.§. ſiquis riuos. &.ſ. de riuis.l.iij. §. penul. & ſunt arg.ad contenendas nũciationes .j. de reg.iur.l.propter neceſsitatẽ.&.ſ. qđ fal. tut.autho.l.ſi id inqt. &.j.de fideiuſ. ſi fideiuſſor.&.ſ.p emp.l.ij. §.fi.& .l. alienam. &. C.de riſcin.ven.ſi maior.&.C.de libe.cauſa l.iij.&.ſ.de pub.l.papinianus.&.ſ.de pec. l.ſiquis ſeruũ.& .ſ. de relig.at ſiquis.§.idem labeo. & .ſ. manda.l. quintus.Sed arg.contra.ſ.de fideicõ. lib.l. cum verò .&.j.tit.j.l. iij.&.C.de rei vẽdi. l.ſi fundum.Accur.
g ¶ Inſtitueram.] i. in cœperam.
h ¶ Niſi paratus.] aliâs. ſi paratus.& ſecundum primum dic cautionem.i. actionẽ, quæ oritur ex cautione,quæ interpoſita eſt cauſa damni infecti, pollicetur niſi &c. Secũdum aliam ſic.quia vult prętor,vt debeat cauere de damno infecto,quod operis vitio factum ſit id eſt,cũ opus deſtructum propter purgationem,& refectionẽ cloacæ reſtituitur. de damno infecto cauẽdum eſt: vel dic ſecundum eandem literam.ſi.i.quãuis paratus ſit reſtituere quod operis vitio factum eſt:tamen dãni infecti cautionem pollicetur.i.actionẽ,quæ oritur ex cautione, q̃ cauſa damni infecti interpoſita fuit ſi qđ aliud eſt dãnũ.&c. ac.
i ¶ Deinde ait prætor.] hoc eſt reſtitutorium:vt.ſ.§.j.Ac.
k ¶ Reſtituatur.] id eſt deſtruatur.
l ¶ Item ne quid.] Ecce tertium prohibitorium.
m ¶ Publicam.] aliâs non habetur publicam.
n ¶ Qvanquam.] Cloaca.ſcilicet priuata.
o ¶ Interdicto.] quod eſt.ſ.eo.l.j.in prin.Accurſius.
p ¶ Comprehendatur.] quantum ad verba.
q ¶ Interdicendum.] quo ad ſententiam &c.Accurſius.
r ¶ Prætorem enim.] argumentatur de publica ad priuatam:quod

y ¶ Cura ſit.] vt ędiles:vt.ſ. de via publi. l.ædiles. qui ex prætoribus erant:vt inſtitu. de iure naturali .§. prætorum. non ergo coram omni prætore poterat agi vt liceret facere nouam cloacã, vel priuatam:ſed tantum coram eo qui curam viarum habebat, cùm multi eſſent prętores: vt.ſ. de origi. iur.l.ij.§.cunque cõſules.vſque ad.§.iuris ciuilis.vel verius primo petit licentiam faciãdi ab ędilibus:qua habita agitur coram quolibet magiſtratu.

¶ QVOD VI, AVT CLAM.

¶ *Superiora interdicta reſpiciunt futurum tempus:hoc præteritum Vel dixit ſuprà ſeparatim de ui tam preterita, ut in unde ui interdicto: quàm præſenti:ut in uti poßide.nunc de quodam miſto:ſcilicet tam pro ui quã pro eo quod clàm factũ eſt:quod pro preterito & præſenti datur ut infra eodem is qui.§. q ait prætor. Et no. q quidam dicunt eſſe duo interdicta:unũ quod ui: quando ui eſt factum.aliud quod clã.quãdoclàm. quod Io.non approbat. qualitercunque enim ſit factum, agitur quodui, aut clàm. facit infra eo. is qui in puteum .§. hoc interdictum. Item de ui tractatur uſq; ad.§.clã. in.l.iij.poſtea de clàm uſque ad.§.hæc uerba.in.l. v.& ibi exponit quod factum eſt. Accurſius.*

Prætor ait.] CASVS. Quôd vi,aut clàm feci nõ vt ius permittit in re,de qua nunc agitur,prętor iubet me hoc opus deſtructurum. Vlp.poſtea loqtur,& dicit.hoc interdi. reſtitutorium eſt, & per hoc occurritur calliditati ædificantiũ vi,aut clàm.& ſiue in alieno fundo ædificẽ vi aut clã,ſiue in meo, ab alio tamen poſſeſſo:teneor hoc interdicto:nec poſſum obijcere q̃ ĩ meo fũdo feci,cũ eũ nõ poſsideã & ad ſola ędificia q̃ fiũt vi aut clã in ſolo,habet locũ hoc ĩterdictũ. Poſtea exponit qs dicatẽ vi ędificare & certè ille q ædificare ꝓhibitus ædificat:vel qui cõtrà nũciationẽ per lapillũ factã ædificat:vel qui contrà teſtationẽ.i.denũciationẽ corã teſtibus factã ædificat.itẽ q curauit .i.ꝓcurauit ne ꝓhiberetẽ,ſciẽs ſe debere ꝓhiberi:tenetẽ hoc ĩterdicto.ſed ſi ꝓhibit⁹

Tub⁹ quid ſit.
† Cauus. † Clam.
* Fiſtulæ
* Vel purgare.
* Publicũ
* Putat.
* Fauius.
* In eo caſu damni infecti ſtipulatio nõ committatur.
* Quid ibi operis &c.
* Placuiſſe, dicendũ aut ut facta &c.
* Aliâs ipſe.

destitit tunc ædificare:& alia die ædificat:videt̃ vi facere. Sed pono quod cùm ędificabas in fundo siue solo à me possesso,ego infirmita te ductus,vel nolẽs te offendere,vel amicum tuum qui & meus erat amicus,non prohibui:non videris vi edificare.sed si cùm vellem ve nire ad prohibendum te aliquis mihi in via restiterit,cum armis ne venirem,& non veni: & hoc factum est te ignorante:non videris vi ędificare, cùm 10 factum alterius tibi ignoranti non debeat nocere. h.d.cũ .l.seq.

vi[a] aut clam[b] factum est[c] :qua de re agitur id,cum experiundi pote stas[d] est,restituas[e]. ¶Hoc interdictum restitutorium est: & per hoc occursum est calliditati eorũ, qui vi,aut clam quædam moliuntur[f]. Iubentur enim ea restituere[g]. Et parui refert,vtrum ius faciendi[h] habuerit quis:an non. Siue enim ius habuit[i],siue non:tamen teneturhoc interdicto * propter hoc quod[k] vi,aut clàm fecit. Tueri * enim ius suum debuit, non iniuriam * committere.

¶ *Nulla paratur defensio ei,qui contrà iuris dispositionem molitur.h.d.*

¶ Denique est quæsitum, an hoc interdicto vtenti, exceptionem possit[l] quis obijcere, Quod non iure meo[m] fecerim.Et magis est, ne possit. Nam aduersus vim † vel quod[n] clam factũ est:nulla iusta[o] exceptione se tueri potest. ¶ Hoc interdictum ad ea sola opera pertinet,quæcunque in solo[p] vi, aut clàm * facta fuerint[q].

¶ *Hic incipit exponere uerba edicti.*Hoc dicit.

¶ Quid sit vi factum aut clàm,videamus. Vi factum videri Quintus Mutius scripsit, si quis contra quam[r] prohiberetur, fecerit. & mihi videtur plana esse Quinti Mutij definitio[s]. ¶ Sed si quis iactu, vel[t] minimi lapilli prohibitus facere,perseuerauerit[v] :hunc quoque vim fecisse videri Pędius, & Pomponius scribunt eóque iure vtimur. ¶ Sed & si quis contrà

a ¶ Vi.] compulsiua: vt.s̃.quod me. caus.l. metũ.§.j.vel ea, quæ consensu caruit:vt.j̃. e.l.§.quid sit vi.&.§. sed & Aristo.

b ¶ Clam.] expone 20 vt.j̃.eo.l.iij.§.fi.

c ¶ Factum est.] nõ vt ius permittit: quia fortè ab alio possidẽte:& supple, in ea re qua &c. Et not. quod non dicit in priuato: quia & in publico locum habet:vt.j̃.l. iij. §.planè.&.l.vim facit 30 §.fin.Accursius.

d ¶ Experiundi potestas.] ex hoc patet quod vtilis est:vt. j̃.de diuer.rescrip.l.j. qđ accipe ad sui principiũ: sed ad cursum continuus est:vt.s̃.de aqua plu.ar.l.atteius. in prin.Accursius.

40 e ¶ Restituas.] i. destruas, & in pristinum statum ponas.qđ dic vt.j̃.de ver.signi.l. cùm prætor. & facit. s̃.cõi diuidũdo .l.cõi duidũdo.§.Iulia. Ac.

f ¶ Moliuntur.] id est ædificant.

g ¶ Restituere[a].] 50 sed & v ti pos.interdictum locum habet: vt .s̃.vti pos.l.si duo. §.si vicinus.sed hoc expedit potius secundum quosdam.

h ¶ Faciendi.] in illa re.Azo.

i ¶ Ius habuit.] sed si habuit ius : ergo nõ 60 tenetur.arg.C.de adul.Gracchus.sed hic habet ius, quia dominus est soli:sed non habet quia alius possidet:vnde non habet ius inuito possessore.& facit.s̃.ad le.Aquil.quemadmodum.§.pen.&.s̃.de no. ope.nũ.pętor.§.ait prætor.& quo.le.l.j.§.rediguntur. Sed arg. contrà.s̃.de itine.actuque priua.l.veteres.

* Propter eà quòd aliâs propter quod ui &c.
* Autem.
* Comminisci.
† Aliâs,qđ vi aut clam &c.
* Fiunt.
a Ista glos. est sing.ad hoc, ꝙ regula illa q̃ habet dolo facis : quia petis quod restitutur⁹ es:non habet locũ in possessorijs. quod verũ intelligenisi incõtinẽti possit probari: quia in eis etiã admittitur. Bo.

k ¶ Propter hoc quod.] id est quia. vel propter id quod &c. Io.

l ¶ Possit.] scilicet conuentus.Accursius.

m ¶ Non iure meo.] verba sunt exceptionis.q.d.rectè ageres,quãdo non iure feci.

n ¶ Quod] i.quia tunc non fecerim iure meo,sed vbi feci iure meo, 70 vt in casu superiori:videor non teneri.sed quidem exceptio non valet.Accursius.

o ¶ Nulla iusta.] s.tali:aliæ tamen quatuor possunt opponi:vt.j̃.e. l.prohibere.§.sed si permiserit.&.l.si alius.§.bellissimè. &.§. est & alia.&.l.semper.§.hoc interdictum. facit.s̃.ad exhibẽ.l.iij.§. ibidẽ.

p ¶ In solo.] vel in re cohærenti solo.Io.vt.j̃.si alius.§.notauimus. & dic solo,vel eius,cui ædificat:vel eius,cui nocetur:vel etiam tertij:vt.s̃.de aqua plu.arcen.si colonus.&.l.quanquam.§.idem.

q ¶ Fuerint.] aliâs fiunt,& aliâs fuerint,scilicet facta.

r ¶ Contra quam.] i.contra prohibitionem,quã facit aduersarius. 80 ad qđ est.j̃.sed & si quis.&.j̃.de re.iur.quo tutela.§.vi factũ.&.s̃.ꝙ me.cau.l.metũ.§.idẽ ait & si fortè.&.j̃.e.l.vim.&.s̃.de no.ope.nun. prętor.§.nonnulli.Sed cõtrà.s̃.de itine.actuque pri.l.iij.in prin.Sol. vt ibi.Vel secundò hic expone contra quã&c.i.fecit vt non prohiberetur:nunciando puta aliquid triste prohibere volenti . ad quod est.s̃.ad Sylla.l.iij.§.subuenitur.&.j̃.eod.§.sedet Aristo &.j̃.e.l.vim facit &.s̃. de eo.per quem factum est.l.j.§.j. Accursius.

s ¶ Definitio.] i.assignatio:nec est vera definitio.est ergo plana,vt pro omnibus his operibus habeat locum interdictum,vt restituatur opus,exceptis illis casibus, vti impunè cõtemnitur nunciatio:vt.s̃. de no.ope.nuncia.l.de pupillo.§.si quis riuos.&.s̃.de riuis. seruius. §.fi.&.s̃.ti.j.l.j.§.si quis purganti.& exceptis illis casibus vbi competit exceptio contra hoc interdictum:vt no.s̃.§.denique.Accursi.

testationem[x] denunciationémq; fecerit:idẽ esse[y] * Cassius & Trebatius putant.quod verum est[z]. Sed & Aristo † ait,eum quoq; vim facere * quicùm sciret se prohibẽdum, per vim molitus est,ne prohiberi posset[a]. ¶ Item Labeo dicit,si quem facientem prohibuero,isq; destiterit impresentiarũ[b], rursusque postea facere cœperit: vim eum videri fecisse[c] :nisi permissu meo facere cœperit,vel qua alia iusta causa[d] accedente.

¶ *Amicitia nolentis prohibere quem opus facere,excusat à pœna huius interdicti.*Hoc dicit.

¶ Si quis tamen imbecillitate impeditus[e] ,vel etiam ne offenderet vel te[f] ,vel eum,qui te magnifaciebat[g] ,ideo non venerit ad prohibendũ:non videbitur[h] aduersari⁹ vim fecisse.& ita Labeo scribit.

¶ *Vis facta aduersario meo per alium mihi nõ imputari,si nõ consentio uiolentiã inferenti.h.d.*

¶ Idem Labeo ait,& si te volentẽ ad prohibendum venire, deterruerit aliquis (armis fortè) sine vllo dolo malo meo[i] ,ac propter hoc non veneris: non videri me vim fecisse.

Venuleius. LEX II.

NE in aliena[k] potestate sit cõditionem meam nihil delinquentis deteriorem facere.

Vlpianus. LEX III.

PRohibere autem non vtique per semetipsum necesse est: sed & si quis per seruum suum, vel procuratorem prohibue -

t ¶ Vel.] pro saltem.

v ¶ Perseuerauerit.] non præstita satisdatione de opere 10 demoliendo.& facit. s̃.de operis no. nũ.de pupillo.§. meminisse. & si ser.ven. & si fortè.§.ij.

x ¶ Contra testationem.] id est nunciationem coram testibus factam. denunciatio quandoque sine te 20 stibus fit.

y ¶ Idem esse.] vt faciat vi.

z ¶ Verum est.] vt faciat vi.

a ¶ Possit.] quia ergo per eũ factum est, ne prohibeatur: debet pro eo haberi, ac si prohibitus esset:vt 30 &.j̃.de re.iur.l.ad ea quæ.§.semper.&.l. in iure ciuili. &.s̃. vt in pos.lega.l.is cui .§. si ex duobus. &.s̃. de no.ope.nũ.prætor.§. si quis paratus.&.s̃.q bus ex cau. in pos.ea. l.ij.§.hæc verba.in fi. &.s̃.quorũ leg.l.fina. 40 in fi.&.s̃.de ripamu. l.j.in prin.&.s̃.quibus mod.pign. vel hypo. sol. itẽ liberatur .§. si quis paratus. &.s̃. de leg.ij.l.titia.§.seia.& arg.s̃.de inof.testa.nihil.ij.respõ.& de iure iur.l. si non fuerit. & de euic.l.si ideo.§. fi. 50 &.s̃. si quis cau.l.ij. §.fi.&.s̃. ne vis fiat ei, qui in pos.l.fi.in prin.

b ¶ Impresentiarum.] id est in præsenti.Accursius.

c ¶ Fecisse.] vt.j̃.l.iij. §.illud.

d ¶ Iusta causa.] postea : vt rescripto 60 principis:vel si satisdederit.vt.j̃.l.iij.§.si quis paratus.Accursius.

* Casselius.
† Iste textus est sing.ad hoc,ꝙ ille dicit interpellatus, qui facit vt non interpellet. pro quo facit textus in.l. si ideo.s̃.de euict. text. in.l.si eum qui iniuriarum.s̃.si qs cau.Bolog.
* Quicũque sciret se prohiberi per uim &c.

e ¶ Impeditus.] ad quod est.j̃.de fur.l.pen.

f ¶ Te.] facientem opus non vi,non clàm.

g ¶ Magnifaciebat.] id est te valdè diligebat.

h ¶ Non videbitur.] id est non videris tu.

i ¶ Meo.] quia ex parte mea nullus dolus fuit.

k NE in aliena.] Facit.s̃.de arbi.l.ne in potestate.&.j̃.de re.iur. l.non debet.&.s̃.ne quid in loco publi.l.ij.§.item nerua. &.s̃. de neg.gest.l.qui soluendo.Sed argumen. contrà .j̃. quarum rerum acti.l.j.§.exceptiones.Accursius.

70 PRohibere.] In hac.l.continuatur id quod dictum est.s̃.in fin. proxi.casus præceden. Et dicit.Siue egomet prohibeã,siue per seruũ meũ,siue ꝑ ꝓcuratorẽ,siue p similẽ personã:idẽ est:nec obstat qđ p liberã personã mihi quærit̃.nã ꝓhibitio facit te vi facere:imò & cùm clàm ædificas,ex tuo facto teneris.& sufficit ꝙ semel prohibearis pro toto tẽpore,vt totũ ædificium posteà factum debeas destruere:nisi postea tibi pmisissem ędificare , vel ꝓcurator vel tutor, vel curator meus permisisset. Sed si in loco publico prohibitus ædificẽ:teneor hoc interdicto:nec ꝓdest pmissio pręsidis nisi lex municipalis hoc facere,id est posse pmittere ꝑsidi permisisset . permissio 80 aũt principis,vel eius cui hoc pmisit princeps,scilicet posse pmittere in loco publico ædificare,bene tenet.Item si prohibitus ædificare satisdat,satis fit,nam non videtur vi facere.Item si esset prohibitus quis ædificare à vicinis,quia tinetur de damno infecto : & de hoc satisdet:satis fit. ¶ Clàm facere.] Nunc exponit verbum clàm. & ille clàm dicitur ędificare,qui celat aduersario opus,quod facit: quem,si sciret,credit quod ei controuersiam moueret coram iudice,vel de facto saltem sine iudicio:& de hoc timet, vel timere de-

buit.item si non credat, credere tamẽ debebat. Item clàm dicitur facere quia dixit aduersario de opere, quod erat facturus, alia tamen forma, quam fecit. de quo da exemplum vt in glos. vel qui tardè dixit. & h.d. hic. §. & l. se. & prin. seq. Fran.

rit [a], rectè videtur prohibuisse. idẽ est, & si mercenarius meus prohibuerit. Nec quem moueat quis prohibuerit [b], ꝙ per liberam personam actio acquiri non solet [c]. nam prohibitio hæc demõstrat te vim facere. Quid mirũ? cum etsi clàm [d] feceris, habeam tamẽ actionem? Ergo magis facto tuo delinquẽtis, quàm alieno acquiritur mihi actio. ¶ Illud sciendum est, non omnibus momẽtis vim esse faciẽdam [e]: sed semel inter initia facta vis perseuerat [f].

¶ Qui permittit opus fieri: si interdictũ proponat, patitur exceptionem conuentionis. h.d.

¶ Sed si permiserit [g]: aduersus eũ, qui vtitur interdicto, exceptio [h] erit necessaria. Non tantùm autẽ si ego permisero, sed & si procurator meus, vel tutor [i], qui tutelam administrat [k] pupilli, vel curator furiosi siue adolescentis: dicendũ erit exceptioni locum fore [l].

¶ Officiarius publicus non potest ultrà permittere, quàm sibi concessum sit à lege: uel consuetudine.

¶ Planè † si præses, vel procurator reipublicæ permiserit in publico loco facere, Nerua scribit exceptionem locum non habere: quia etsi locorũ (inquit) publicorũ procuratio data est, concessio [m] tamẽ data [n] non est. Hoc ita verum est, si non lex municipalis [o] procuratori reipublicæ amplius concedat.

¶ Quãdo quis iuris defensiones proponere paratus est: uidetur cessare clandestina aut uiolenta monitio. hoc dicit.

a ¶ Prohibuerit.] vel cum mandato: vt & s. de procura. l. procurator. vel etiam sine mãdato: vt arg. s. de peti. hære. item veniunt. §. à quo. Accursius.

10 b ¶ Quis ꝓhibuerit.] nec etiã econtra quis ꝓhibeatur, dñs, an eius ministri: vt. s. de no. ope. nun. de pupillo. §. seruo. & §. nunciationem.

c ¶ Non solet.] vt. s. de cõsti. pec. l. & licet. & facit. s. de vsu. l. si qs 20 solutioni. §. fi. & s. de ope. no. nũ. si procurator. & s. de bo. auto. iudi. possi. cùm vnus. in prin. & j. e. interdictũ.

d ¶ Et si clàm.] ita ꝙ nec per se, nec per aliũ prohibuit dominus.

e ¶ Faciendam] vt locus sit illi interdicto.

30 f ¶ Perseuerat.] hoc inter easdẽ personas: secus in diuersis: vt. j. e. vim facit. §. tandiu. & facit. s. eo. l. j. §. idẽ Labeo. & arg. j. de fur. quãuis. & s. quod me. cau. videamus. Sed cõtrà. j. e. l. is qui. §. interdictum. Sol. ibi fa- 40 cta fuit remissio: hîc non. Itẽ facit. s. de leg. ij. l. Titia Seio. §. vsuras. & s. vt in pos. leg. si is à quo. §. fi. Sed ar. contrà. j. de verb. sig. l. vasa vinaria. Itẽ contrà. s. de iti. actuq; princ. ua. l. iij. in princ. Sol. vt ibi. Item contra. s. de 50 vsur. l. mora. ibi, cum sit omissa &c. sed magis concordat. Itẽ arg. contrà. s. de acquir. re. do. qui bona. §. j. Acc.

g ¶ Sed si permiserit.] post prohibitionẽ, & hic pũctua. Acc.

h ¶ Exceptio.] s. conuentionis: vt & j. tit. j. 60 l. j. & s. de pac. iurisgen. §. pe. & s. de ope. no. nun. l. j. §. itẽ quæritur. & s. qui. mo. pig. vel hypo. sol. si consenserit.

i ¶ Vel tutor.] quia hi loco dominorum habentur: vt. j. de furt. interdum. §. qui tutelam. & arg. j. de iniur. sed & si vnius. §. j. Accur.

k ¶ Administrat.] ad differentiam eius, qui contutori administrationem cessit: vel qui ad instruendum datus est: vt. j. de solu. quod si fortè. §. j. Accur.

l ¶ Locum fore.] scilicet conuentionis de rigore. Sed an minor poterit restitutionem implorare? videtur quòd sic: vt suprà de minori. l. ait prætor.

70 m ¶ Concessio.] id est remissio.

n ¶ Data.] etiam de rigore. ad quod est. s. de trãsac. l. cum hi. §. si prætor. & s. de iureiuran. l. eum qui. §. in popularibus. & C. de transac. l. præses. & s. de donati. l. filius. & s. de pac. l. contrà. §. si filius. & C. de pac. filius. & s. ad Maced. l. si filius. in prin. & s. de rebus co. l. magis. §. non passim. Et not. ex præsenti & superiori responso ꝙ maiorem potestatem habet priuatus administrator quàm publicus.

o ¶ Municipalis.] sic ergo consuetudo specialis derogat [a] legi specialiter: vt hîc, & C. de emanci. libe. l. j. & s. communia prædio. venditor. §. si constat. & s. quod cuiusque vniuer. l. item §. j. item facit. j. e. 80 aut qui. §. idem ait.

p ¶ Dederit.] prædicta concessio fuerit data sup.

q ¶ Probandum.] exceptioni locum fore.

r ¶ Interdicendum.] id est denunciandum, vt statim subijcit, ne opus fiat &c.

s ¶ Scribit.] Facit. s. de ope. no. nun. l. prætor. §. si quis paratus. & l. stipulatio. §. j. & quorum lega. l. ij. §. j. & j. de fideiuss. si dubitetur. in prin. & s. de vsusca. l. si is qui. §. si seruus. Accur.

[Margin:] † Ifte. §. est vale sing. secũdũ Bar. ad hoc ꝙ in mãdato generaliter facto à republicanõ venit aliena- tio rerũ sua rum. Bolo.

[Margin:] a Cõsuetudo specialis legi derogat. Quod limitabis si est rationabilis & legitima: vt per ca. fin. extrà de præscr. & in l. recepti tiam s. de cõst. pec. & cũ hoc restric. amplia vt procedat in. l. tã scripta quã ciuili: vt no. gl. in c. j. de cogno. spi. & in c. j. cũ gl. de cog. fen.

¶ Sed & si à principe, vel ab eo, cui princeps hoc ius concedendi dederit [p] ‡ idem erit probãdum [q]. ¶ Si quis paratus sit se in iudicio defendere aduersus eos, qui interdicendum [r] putant ne opus fiat: an videatur vim facere desinere? Et magis est vt desinat: si modò satis offerat, & defendere paratus sit, si quis agat. & ita Sabinus scribit [s]. ¶ Sed & si quis damni infecti paratus sit cauere, cùm propter hoc tantũ esset prohibitus, vel quia nõ defendebat, vel damni infecti non repromittebat: consequens est dicere desinere [t] eum vim facere.

¶ Exponit uerbum clàm, positum in edicto. textus planus est. hoc dicit.

¶ Clàm facere videri Cassius scribit eum, qui cælauit aduersarium, neque ei denunciauit [v]: si modò timuit [x] eius cõtrouersiam [y], aut debuit timere. Item Aristo putat eũ quoque clàm facere, qui cælandi animum habet eum, quem prohibiturum se intellexerit: & id existimat, aut existimare debet, se prohibitum [z] iri.

Venuleius. LEX IIII.

Seruius etiam clàm facere eum ait [a], qui existimare debeat sibi controuersiam futuram: quia nõ opinionem eius, & resupinam existimationem sequi oporteat: ne melioris conditionis sint stulti, quàm periti.

Vlpianus lib. 7. ad edic. LEX V.

Avt qui aliter † fecit, quàm denunciauit: vel qui decepto

[Margin:] ‡ alij addunt permissum sit: id &c.

t ¶ Desinere.] sublata causa tollitur prohibitio: vt. s. proxi. §.

v ¶ Denunciauit.] hîc continua inferiorem. l. aut qui.

x ¶ Timuit.] i. si credidit eum moturum sibi controuersiam: & ita frequenter timuit: inde est quòd clàm fecit: aut saltem debuit credere, & ita consequenter timere.

y ¶ Cõtrouersiam.] de iure, & in iure moueri.

z ¶ Probibitum.] de 10 facto & sine iudice: vt differat à præcedenti casu. sic. s. quod metus cau. l. isti quidẽ. & facit. s. ad leg. Aquil. ob id. & l. idem iuris. & j. l. proxi. & s. ad Macedo. l. Iul. & s. ꝓ empt. l. qui fundũ. §. seruus meus. & s. de contra- 20 hen. empt. eaq́;. §. j. & j. de reg. iur. l. quo tutela. §. vi facit. & s. si cer. peta. l. quod te. & depos. l. si seruus. & j. de fur. l. qui rem. & s. de acquiren. possess. l. clàm.

a ¶ Seruius.] Ait. idẽ quod superiori. §. 30 sed addit. quia &c. ad quod facit. s. de noxa. l. non solum. & s de petit. hære. si à patre. §. si prædo. & s. de iur. & facti ign. l. nec supina. & concordantiæ superioris §.

Avt qui.] Casus in prin. continua- 40 tur præcedenti casui. ¶ Si quis.] Nunc dicit quòd qui denunciat se opus facturũ, & facit, non semper clàm dicitur facere: qa si denũciat in quo loco vult ædificare: & dies & hora, in qua denunciat, scribatur: 50 et opus, quod dicit se facturum, bene sit. si autem hoc non facit, vt dictum est, clàm dicitur ædificare. & siue denuncietur aduersario, siue procuratori eius, siue amicis, siue domui eius, siue fœminæ in domo aduersa- 60 rij existenti: satis sit. Item satis est nõ habere animum cælandi. Itẽ si ædificare volo in publico: sufficit ꝙ denũciem procuratori reipublicæ. Item si ædifico in solo, quod credo tuum, cum sit Titij, & animo cælandi tibi? certè clàm dicor ædificare quò ad Titium. Idem si ædificem animo cęlandi seruo tuo, vel ꝓcuratori tuo: satis sit vt tibi domino competat hoc interdictum. Vltimo dicit. nũciaui tibi quòd opus vellem facere. tu nũciasti mihi ne facerem. si ammodo faciam, teneor hoc interdicto. vi enim videor fecisse. ¶ Hæc verba.] Nunc exponit verba posita in edicto. hoc scilicet factũ est & mutius prædicta verba sic intelligit: quod tu fecisti, aut aliquis tuorũ fecit, vel 70 aliquis alius tuo iussu. labeò etiam extendit ad hæredes prędictorum vt omnes teneantur hoc interdicto. Itẽ si tutor vel curator, vel procurator municipum vel syndicus ædificet vi vel clàm nomine pupilli, vel ciuitatis: & si multi sint ædificantes: tenentur ipsi ædificantes hoc interdicto. Vel aliter potes intelligere hunc punctum vt in glos. quæ incipit, scilicet ædificantes &c. in fi. gl. Si autem seruus meus ędificauit vi vel clàm: si meo nomine vel suo ędificauit, teneor hoc interdicto: si autem nomine extranei, puta Titij, cum quo nunc stabat, si ædificat vi, vel clàm, vel eius iussu, tunc ipse Titius tenetur, non ego. Sed pone quòd iussu tutoris vel curatoris vel procura- 80 toris vel duumuiri factum est opus vi vel clàm, & hoc opus iusserunt fieri nomine pupilli, vel adulti, vel ciuitatis, tenetur hoc interdicto pupillus & adultus & ciuitas, & dicitur teneri & iubẽs, scilicet ipse tutor & similes. Si autem mandaui Titio vt quoddã opus iuberet alicui facere, & iussit, & ille fecit vi, vel clàm opus: tenetur hoc interdicto qui fecit, non Titius: & ego teneor. nam cum verba edicti sint generalia, scilicet factum est: non solùm qui fecit tenetur hoc interdicto, sed & qui fieri iussit. Franciscus.

[Margin:] † Bar. hîc dicit quòd iste text. deberet scribi literis aureis: ad hoc propositũ ꝙ vbi aliqs citaĩ ad aliquẽ actum, si ille actus aliter agiĩ, vel in qualitate, vel in substantia quã fuerit dictũ in citatione nõ valet, & censetur factus parte nõ citata. Bolo.

y

¶Aut qui aliter.] Qui clàm ædificat, & dominum non certificat: facit clàm. Aut si dominum certificat, sed alio modo postmodũ facit: similiter facit clàm. dixit enim, non faciam ibi nisi murum terreum, de quo dominus non curauit, sed posteà facit de lapidibus: quẽ dominus sciens non permisisset. & quod subijcit, vel qui de &c. idem dicit, sed clarius. vel supra in qualitate: hic in substãtia operis decipit eum, ad quẽ pertinet non fieri, cuius interest nõ fieri: vt qa dixit se facturum fouea, & fecit murũ. Sed opp. videtur φ iste faciat vi, non clàm. nam facit ne prohibeat: vt s. l. j. §. sed & Aristo. Respõ. s. sciui quid faciebat: sed impeditus prohibere non poterã: hîc ignorabam. nã crederam quòd aliud faceret: & sic facit clàm. & facit. j. proxi. §.

eo fecit, ad quẽ pertinuit non facere: vel consulto [a] tunc denunciat aduersario, cũ eum scit nõ posse [b] prohibere: vel tam serò denũciat [c], vt obuiare prohibiturus priusquã fiat, non possit. & hoc ita Labeonem probare Aristo ait. ¶Si quis se denũciauerit opus facturũ: non semper videtur non clàm [d] fecisse, si post denunciationẽ fecerit. debebit em̃ (& ita Labeo [e] ait) & diẽ [f], & horam [g] denunciatione cõplecti, & vbi, & quod opus facturus sit: neque quidem perfunctoriẽ [h], aut obscurẽ dicere, aut denũciare: neq; tam arctare aduersarium, vt intra diem occurrere [i] ad prohibẽdum non possit [k]. Et si fortè non sit, cui denũcietur [l], neq; dolo malo factũ sit, ne sit: amicis deniq; aut procuratori, aut ad domũ [m] denũciandum est. ¶Sed & Seruius [n] rectè ait sufficere fœminæ [o] viro notum facere opus se facturũ [p], vel deniq; sciẽte [q] eo facere: quãquam etiam illud sufficiat, cælandi [r] animum non habere. ¶Idẽ ait, si quis in publico municipij velit facere, sufficere ei [s], si procuratori [t] reipublicæ denũciet. ¶Si quis dum putat locum tuum esse, qui meus est: cælandi tui, non mei causa fecerit: mihi interdictum [v] competere. ¶Idẽ dicit, & si serui mei, vel procuratoris cælandi causa factũ sit: mihi interdictum competere. ¶Si quis * cum denũciasset opus se facturum, eiq; denunciatum esset ne faceret, fecerit: vtilius puto probandum vi eum fecisse.

a ¶Consulto.] id est ex consilio.
b ¶Non posse.] id est tunc cum scit eum nõ posse loqui.
30 c ¶Denunciat.] Sed nõne incõtinenti cum certificatur, potest prohibere? Quidã dicũt φ non: sed ad locum debeat ire: vt argu. s. de ope. no. nun. l. de pupillo. §. nũciationem. quod non placet quo ad hoc iterdictũ: 40 vt. j. e. si quis eũ. Dic ergo hic, nõ possit cõmodè: quia voluit vocare testes, & interim ille recedit: vt ar. s. de vsur. l. sciendum. Vel erat dominus absens cum dixit familiæ domini: vt. j. §. & si fortè. Vel dic φ volebat nũ50 ciare in re præsenti. hoc quidẽ propter tarditatem nunciationis non potest.
d ¶Non clàm.] istud non, est additũ Ir. sed sine eo stare posset.
*cum non denunciasset.
e ¶Labeo ait.] aliàs nõ habetur ait, & tũc intelligitur.
60 f ¶Diem.] scilicet facti operis.
g ¶Et horam.] in hoc est argu. cõtrà. j. de accu. l. libellorum. circa prin. sed in alio casu est. Item in eo quod subijcit, quod opus est &c. est argu. cõtrà. s. de ope. noui nun. l. j. §. potest autem. sed ibi in nunciante ad prohibendum, hîc in ædificante nunciante, id est certificante dominum. Itẽ quod subijcit, neque quidem &c. facit. s. de interrog. act. de ætate. §. nihil. & de contrahen. emp. l. ea quæ. in fi.
h ¶Perfunctoriẽ.] id est obscurẽ [a]: vt & subijcit. vel dic, id est 70 deceptiuẽ.
a Quid proprie significet vox perfunctoriè: pulchrè Bu. in l. emptorem s. de actio emp.
i ¶Occurrere.] ad locum operis, cũm ibi velit nunciare. potest tamen & ibidem: vt modo dixi.
k ¶Non possit.] si ergo à prædictis non cauet: clàm facit.
l ¶Denuncietur.] ab ædificante: vt patet ex prædictis & inferioribus.
m ¶Ad domum.] Argu. φ si venditor sit absens sine dolo, nec sciat emptor vbi sit: saltem amicis aut procuratori aut domi est denunciandum, vt possit de euic. agere. ad quæ facit. C. de anna. excep. l. penul. & s. de dam. infec. l. iiij. §. prætor. & s. de libe. agno. l. j. in prin.
80 n ¶Sed & Seruius.] Aliquis volebat ædificiũ facere, cuius nomine poterat mulier agere, quod vi aut clàm. certẽ si vir certificetur, sufficit, quasi sit procurator vxoris: vt & C. de procur. l. ij. & l. maritus. Vel quasi ipsa sciat quod ipse scit. argumen. C. de episco. audien. l. & si legibus. & secundum hoc dictio fœminæ est genitiuus: vel vero, id est marito, est datiuus. Non autem econtrà esset idem: vt infrà de iniur. l. ij.
o ¶Fœminæ.] cuius interest ne opus fiat.

p ¶Facturum.] aliquem puta.
q ¶Sciente eo.] vt. j. de appel. cũm quidam.
r ¶Cælandi animum non habere.] quamuis non denuncietur.
s ¶Sufficere ei.] ædificare volenti.
t ¶Procuratori.] scilicet illi, cui lex municipalis dedit potestatẽ hanc, vt posset concedere hominibus ædificare in publico loco: vt. s. eo. l. prohibere. §. 10 illud.

*¶Hic incipit exponere uerbum, factum est, positum in edicto: & diuiditur usque ad finẽ: quia primo, ponit dictum Mucij. secundo, reprehendit eum in eo, quod dixit tu. tertio, reprehendit in eo, quòd dixit tuorum. quarto, in eo reprehendit, quòd dixit tuo iussu. quinto, ponit unam regulam generalem. secunda ibi, Labeo autem. tertia ibi, Si quid seruus. quarta ibi, Similiter. quinta ibi, Et cum interdictum. Bar.

¶Hæc verba, Quod vi aut clàm factũ est, ait Mutius ita esse [x], Quod tu [z], aut tuorum quis fecerit, aut tuo iussu factũ est. Labeo autem ait, plures [a] personas cõtineri his verbis. nam ecce primum hæredes eorum [b], quos enumerat Mutius, cõtineri putat. Idem ait, & aduersus procuratorem, tutorem, curatorẽmve municipũ, vel syndicũ, si alieno nõie [c] aut suo fecerit, interdici posse [d]. ¶Si quid seruus meus fecit, non ob id [e] mecum actio est, sed ob id, quòd meo nomine [f], aut suo [g] fecerit. Nam & si tuum seruum mercenariũ habuero: quicquid ab eo factũ fuerit meo nomine: ob id non tecum [h], sed mecũ [i], cuius iussu aut nomine id opus à seruo tuo factũ fuerit, agẽdũ erit hoc interdicto. ¶Similiter, quod iussu cuius factũ erit: ob id non cũ eo [k], sed cuius [l] nomine iusserit, hæc actio est. Nã si procurator [m], tutor, curator, duumuir municipij, quod eius nomine [n] ageretur, cuius negotium procuraret, fieri iusserit: ob id agẽdum erit cũ eo [o], cuius nomine factũ quid erit: non cũ eo, qui ita iusserit. & si tibi mãdauero, vt opus fieri iuberes, & in ea re mihi parueris: mecum, (inquit,) non tecum [p] erit actio.

v ¶Interdictum.] Idẽ in damno: vt. s. ad le. Aquil. scientiam. §. sed & si defendẽdi. Et in iniuria: vt. j. de iniur. l. eum qui. §. si iniuria. & furto: vt. C. vnde vi. l. cũm quærebatur. in fin. & facit. s. de 20 neg. gest. itẽ si cũ putaui. sed arg. cõtrà. s. qui. ex cau. in pos. ea. l. Fulcinius. §. quod si aduersus. & s. sol. matri. l. etiam. §. licet.
x ¶Ne faceret.] fuit ergo factum in absentia operis: quod sufficit ad hoc interdictũ: sed 30 cõtra sic ad illud de ope. nõ. nũ. vt. s. de ope. no. nun. l. de pupillo. §. ij.
y ¶Ita esse.] scilicet accipienda.
z ¶Quod tu.] fecisti.
a ¶Plures.] Quàm dixerit Mutius.
b ¶Hæredes eorũ.] Hi tenentur ad patien40 tiam tantum: vt. s. de oper. no. nun. l. pen. secus si ipse tutor non fecisset, sed iussisset fieri: tunc enim non teneretur tutor, sed is, cuius nomine iussit: vt s. proxi. §. secundum quosdam.
c ¶Alieno nomine] 50 scilicet ædificãtes: vt & s. de aqua plu. arce. l. quãquam. §. si fed ad uersus dominũ sed ad patientiam. j. eo. is qui. §. si tutoris. vel dic defendetes: sed dominus ædificauit. Accur.
d ¶Interdici posse] id est interdictũ pro60 poni posse.
e ¶Non ob id.] i. hoc ipso. Ioan.

f ¶Meo nomine.] id est dominico.
g ¶Suo.] id est peculiari. Io.
h ¶Non tecum.] directò, sed noxali. Io. vt. j. si alius. in prin.
i ¶Mecum.] me habente ratum: vt. j. e. deniq;. §. si colonus.
k ¶Eo iubente.] scilicet tantum, vt statim dices.
l ¶Sed cuius.] repete, sed cum eo cuius &c.
m ¶Procurator.] qui iussit scilicet generalis. nam hic dominus nõ 70 mandauit. Sed inferiori respõso, & si tibi &c. mãdauit dominus. At hîc ratum habuit: aliàs nõ tenetur: vt infrà deniq;. §. si colonus.
n ¶Eius nomine.] in minore accipe, si locupletior est: nõ aliàs nisi ad patientiam: sed tutor tenetur: vt. j. e. is qui. §. si tutoris.
o ¶Cum eo.] subaudi tantum qui &c. Vel dic, tenetur, cum suo nomine iusserit opus fieri: vt. j. l. proxi. non cũm eo iubente nomine domini: vt hic. Vel hic mandatum est vt iuberet. j. vt opus faceret, ipse autem alium facere iussit. & secundum hoc non sunt contrà. quæ signabo quæ sunt. j. proxi. respon. Primam hic approbabo, cum dicã, hoc dominum non mandasse.
80 p ¶Non tecum.] j. l. proxi. contrà. Solu. quidam dicunt hanc per illam corrigi. alij nõ tecum, scilicet directò: sed vtiliter: vt infrà eodem. is qui. §. si tutoris. Vel dic, refert vtrum iubeam te facere, an te iubere facere. si enim te iubeam facere, & tu alium iusseris: & ille fecerit: tenetur qui fecit, & ego: teneris & tu: quia videris fecisse. & hoc casu loquitur. infrà. l. proxi. si ego. Si autem iussi te iubere facere, & tu alium iusseris, & ille fecerit: tenetur qui fecerit: teneor & ego: tu verò non teneris, quia non videris fecisse: cũm non fueris iussus

iuſſus facere.& ſic hîc loquitur.& ſecũdum hæc non ſunt contraria ſ.ad leg.Aquil.l.liber homo,& de iuriſd.om.iudi.ſi quis id.§.penul. &.j.de iniur.non ſolum.§.ſi mandato.&.l.ſed ſi vnius.§.ſi iuſſu. quæ & ſuperiori reſponſo ſunt contrà.niſi quia ibi diximus non interceſsiſſe mandatum domini.Item facit ad hoc reſpõſum.ſ.ne vis fiat ei qui in poſ.miſ.l.j.§.ſi domini.&.ſ.de vi & vi ar.l.j.§.deieciſſe. & j.arborum fur.cæſa.l.furtim.§.ſiue autẽ.& j.de reg.iur.l.is damnum. Itẽ facit.ſ.de aqua plu.arcen.ſi colonus.Accurſius.

¶Et cùm[a] interdictum hoc ſic ſit ſcriptũ.Quod vi aut clàm factum eſt.non ita,Quod vi aut clàm feciſti.latius porrigi,quàm ad eas pſonas, quas ſuprà memorauimus[b], Labeo putat. & hoc iure vtimur, vt ſiue ego feci, ſiue fieri iuſsi[c]: interdicto Quod vi aut clã tenear.

Paulus. LEX VI.

SI ego† tibi mãdauero opus nouum facere,tu a lij[d] :nõ poteſt videri meo iuſſu factum.teneberis ergo & tu[e], & ille.An & ego tenear,videamus. Et magis eſt, etiã me,qui initium rei præſtiterim,teneri[f].Sed vno ex his ſatisfaciẽte, cæteri liberantur[g].

Vlpianus. LEX VII.

SI alius fecerit me inuito[h]:tenebor ad hoc,vt patiẽtiam præſtem[i]. ¶Neratius quoque ſcribit eum,cuius ſeruus vi, aut clàm fecerit:aut ſua impenſa[k] ex hoc interdicto opus reſtituere debere: aut patiẽtiam[l] reſtituẽdi præſtare,& ſeruum noxæ[m] dedere debere.Et planè ſi mortuo alienatóve ſeruo interdiceretur[n], patiẽtiam dũtaxat præſtare[o] debere ait[p]:ita vt emptor[q] eo interdicto poſsit cõueniri,vt aut impẽſam præſtet, aut in noxam det:dominoq;[r] operis opus ſua impẽſa reſtituẽte,aut dãnato quia non reſtitueret[s] :emptorem liberari[t].Eadem[v] & ſi cõtrà dominus ſerui[x] vel opus reſtituiſſet, vel in litis æſtimationem dãnatus eſſet[y]. Quòd ſi noxæ tantũ eum dediſſet[z], aduerſus dominum operis[a] vtiliter interdici. ¶Ait Iulianus, Qui ante nunciationis[b] remiſsionẽ[c],cõtrà quàm ꝓhibitus fuerit,opus fecerit:duobus interdictis tenebiť: vno quod de operis noui nunciatione cõpetit:altero,Quod vi aut clàm[d]. Remiſsione autem facta[e] intelligendus non erit vi, aut clàm facere, quãuis prohibeatur[f].Licere enĩ debet ædificare ei, qui ſatiſdederit:cùm poſſeſſor hoc ipſo[g] conſtituatur:clamq; facere,quãuis ꝓhibeatur[h],nec ante remiſsionẽ, nec poſteà exiſtimãduseſt:cùm is,qui opus nouum nũciat,non poſsit videri cælatus[i], & præoccupatus[k] antè,quàm cõtrouerſiã faceret[l]. ¶Belliſsimè apud Iulianũ quæri-

a ¶ Et cùm.] aliâs at cum. & non eſt hic.§. ſecundum Alex.

b ¶ Memorauimus] i.ad omnem poſſeſsionem,ſaltem ad patiẽtiam : vt.j.e.l.competit.§.fina.

c ¶ Fieri iuſsi.] meo nomine vel etiam alieno.

SI ego.] CASVS. Ego mãdaui Titio vt opus faceret:& Titius iuſsit alij facere.hoc caſu tenetur faciens opus,tenetur & Titius, teneor & ego. & vno ex his ſoluente liberantur alij.Franci

d ¶ Tu alij] tuo nomine,ſecus ſi meo. Acc.

e ¶ Tu.] quia nomine tuo fecit.Accur.

f ¶ Teneri.]ſi meo nomine mãdauit.& facit ad initiũ iſtud.C. ad leg.Iul.de vi.l.quoniam.&.j.vi bo.rap.l.prætor.§. hoc edicto. &.j.de iniur.l.non ſolum.§.ſi mãdato. &.j.e.ſemper.§.ij.Sed contra.ſ.l.proxi.§.fi.ibi,& ſi tibi &c.Sol.vt ibi.

† Bald.in.l.vnica §.ne autem ver. extrà quęro mandaui titio.iſtũ tex. ſingularem exclamat & mẽti tenendum ad hoc quòd ſi quis mandauit tibi vt cõmitteres homicidiũ,& tu madatarius poſteà mandaſti alteri idẽ homicidiũ & perpetratum fuit iſtud vltimũ: quis teneatur : an primus mãdãs:an ſecũdus :an verò ipſe ſolus homicida,& dic ꝙ omnes tenẽtur per iſtũ tex.Bolo.

g ¶ Liberantur.] ergo dolus aliorum remanet impunitus. & facit ſ.quòd metus cau.l.quod diximus.in prin.Accur.

SI alius.] CASVS.Debebam ſerui.itineris per fundũ meum tibi.aliquis me inuito in hoc fundo ædificauit,ita quòd iter tuũ impeditur.teneor tibi hoc interdicto in hoc,vt præſtem tibi patientiam deſtruendi hoc opus. Si autem ſeruus meus hoc opus fecit : ſi quidem mea voluntate, teneor deſtruere meis expenſis. ſi ſine mea voluntate fecit:teneor tantum patientiam præſtare: & ſeruum pro noxa dare.Sed ſi ſeruum vendidi,præſtabo patientiam deſtruendi: & emptor vel impenſas præſtabit in deſtruendo opere :vel ſeruum dabit pro noxa.Sed ſi me volente fecit opus,licet eum poſteà vendam,teneor præſtare impenſam & patientiam.& ſi hoc præſtem,liberatur emptor.Idem ſi emptor præſtet.nam ego liberor. ſed ſi emptor dedit ſeruum pro noxa:nõ liberor,quin teneor hoc interdicto. Vltimo dicit.qui poſt prohibitionem facit opus, tenetur & hoc interdicto:item interdicto de operis noui nunciatione,niſi remiſerim nunciationem.nam tunc non tenetur.& qui poſt prohibitionem facit:ſiue facta remiſsione,ſiue non,non dicitur clàm facere: cum non poſsit dici cælatus,qui iam prohibuerat. ¶ Belliſsimè.] Agens hoc interdicto poteſt quandoque repelli ope exceptionis:vt ſi opus feciſti vi aut clàm : quod opus dat mihi damnum, & ego deſtruo illud opus vi aut clàm:ſi tu agas hoc interdicto,quòd deſtruxi opus vi aut clàm:ego excipiam quia tu illud opus feceras vi vel clàm.& hoc eſt verum,ſi enorme damnum ex hoc opere habebam,aliàs non debui deſtruere.Ponitur alia exceptio,quæ huic interdicto obuiat : vt ſi vicini ædem deſtruxi cauſa extinguendi incendij : & propter hoc agatur contra me hoc interdicto,vel aquil. nam ſi magiſtratus deſtruxit,& iure:non tenetur.ſi autem ego priuatus deſtruxi:tũc aut habebam iuſtum timorem,vt quia prope domum deſtructam vertat ignis,& non teneor.aliâs teneor hoc interdicto ad ſimplum,id eſt ad intereſſe.Idem eſt dicendum,ſi Aquil.agatur.ſi autem deſtruxi domum vicini nullo orto incendio,licet poſteà oriatur ibi propè,bene teneor.& redditur ratio. ¶ Notauimus.] Hæc verba edicti quãuis latè pateant,vt ex ſupradictis patet:ſcias tamen hoc edictum locum habere in opere,quod in ſolo tantum fit.Qui ergo colligit fructus fundi mei:non tenetur hoc interdicto. qui autem incidit arbores fundi mei,vel ſalictum,vel arundinem,vel vites vineæ meæ:tenetur hoc interdicto.non autem ille,qui colligit fructus.nam tenetur furti. ¶ Si quis aceruum.] Dic caſum vt in glo.ſubſequenter dicit.feciſti foſſam in ſylua publica. bos meus in eam incidit, & læſus eſt.teneris hoc interdicto. Item qui deſtruxit ſummitatem domus meæ,licet non vſque ad ſolum:tenetur hoc interdicto. & dat exempla in tegula remota.Item ſi ramum de arbore incidit. Et eſt hoc verum de tegula ſi erat ſupra domum,& inde ſit remota. ſi autẽ nondum erat ſupra domũ poſita, & aliquis eam remouerit : non tenetur hoc ĩterdicto.Pro fera autem domus, vel pro claui, vel pro cancello ſublato non datur hoc interdictũ. Si autem ſtatuam affixam domui, vel ſimile qd, quis remoueat, hoc interdicto teneť. Item qui arauit vi,vel clàm in agro alterius, vel foſſam fecit : hoc interdicto teneť. Qui autem aceruum lignorum exiſtentem in agro Titij remouit extra agrum portando ligna : hoc interdicto non tenetur, cùm per hoc non lædat fundum,nec aceruus cohærebat ſolo. & hoc dicit hic.§.cum tribus legibus ſequen.:Franciſcus.

h ¶ Inuito.] i. in meũ prȩiudicium:puta ſeruitutis alij debitæ.Accurſius.

i ¶ Præſtem.]vt opus tollatur: vt &.j.cod.l.ſemper.in prin.

k ¶ Impenſa.] cũ præceſsit , vel ſecuta eſt domini voluntas.

l ¶ Patientiam.]cum eo inuito factum eſt. Accurſius.

m ¶ Noxæ.]Ad hoc.ſ.de peti.hære.l.illud.§.fi.&.j.e.l.nam & ſi ſeruus.&.l.deniq;.§.fi.&.ſ.de dolo.l.elegãter.§.ſi quadrupes.& de noxa.l.electio. Sed cõtrà.ſ.de aqua plu.arcen.l.ſi tertius.§.Celſus.Solu.vt ibi.Accur.

n ¶ Interdiceretur.]id eſt interdicto ageretur.

o ¶ Præſtare.]ſcilicet venditorem.

p ¶ Ait.]Neratius.

q ¶ Emptor.]dum viuit ſeruus.

r ¶ Dominóque.]ſcilicet quondam venditore.

s ¶ Non reſtitueret.]quod eſt quando voluit dominus.

t ¶ Liberari.]vt &.j.ſi fa.fur.fe.di.quoties.in prin. Et arg.j.e.ſemper.§.fina.Accurſius.

v ¶ Eadem.]ſcilicet dicenda ſunt.Accur.

x ¶ Serui.] ſcilicet emptor.

y ¶ Eſſet.]quia venditor liberabitur.

z ¶ Dediſſet.]ſcilicet emptor ſeruum.

a ¶ Aduerſus dominum operis.]id eſt venditorem,cuius voluntate factum eſt.

b ¶ Nunciationis.]poſt prohibitionem factæ.

c ¶ Remiſsionem.] id eſt ante ſatiſdationem præſtitam, quæ pro remiſsione eſt. Vel dic etiam propriè nam duobus modis fit remiſsio:ſcilicet conuentione,& iure,id eſt præſtita ſatiſdatione.

Remiſsio duobus modis fit.

d ¶ Quod vi aut clàm.] vt &.ſ.de oper.no.nun.prætor.§.nonnulli.&.l.j.§.j.nec ſuperfluit alterum:vt in.d.l.j.§.j.no.

e ¶ Facta.]quod fit conuentione,vel præſtita ſatiſdatione.

f ¶ Prohibeatur.]ſcilicet iterum.

g ¶ Hoc ipſo.]quòd ſatiſdedit.& dic poſſeſſor ſcilicet iuris ſecundũ quoſdam:cuius cauſa fit nunciatio:vt.ſ.de ope.no.nun.l.de pupillo.§.impoſititiam.ſed certè imò & ſoli:quia & naturalem cauſam habet quandoque nunciatio:vt ibidem.& hoc quando voce tantum:vt & ſuprà de operis noui nunciatio.l.j.§.in operis.& ſuprà ſi ſerui. vẽdi.& ſi fortè.§.j.ſecus ſi iactu lapilli : vt ea.l.de pupillo.§.meminiſſe.Accurſius.

h ¶ Prohibeatur.]ſcilicet nunc.Accur.

i ¶ Cælatus.]facta remiſsione.

k ¶ Præoccupatus.] prohibitione, cum animum cælandi eum non habuit.

l ¶ Faceret.]domino fundi.nam ad hoc vt non videatur ædificans clàm ædificare,debet dicere domino fundi:notum ſit tibi,ꝙ ego volo ędificare in tali loco:& in tali die,& hora incipiam.& quędã [illegible] debet dicere:vt habes.ſ.e.aut qui.§.j.Accur.

tur,an exceptio hęc noceat in hoc interdicto, Quod tu non vi[a],aut clàm feceris: vtputa, vtor aduersus te interdicto, Quod vi aut clá fecisti:an possis obijcere mihi eãdem exceptioné quòd nõ vi[b], aut clàm fecisti?Et ait Iulianus æquissimum esse hãc exceptioné dari[c]. Nam[d] si tu (inquit) ædificaueris vi,aut clàm: ego idem demolitus fuero vi,aut clàm:& vtaris aduersus me interdicto:hanc exceptionem mihi profuturã[e].quod non aliter procedere debet,nisi ex magna[f],& satis necessaria causa:alioquin[g] hæc omnia officio iudicis[h] celebrari oportet.

Domus uicini potest impune destrui timore ignis,si ignis usque illuc peruenit,sin autem non peruenit usque illuc,tenetur destruens.h.d.

Est & alia exceptio, de qua Celsus dubitat,an sit obijciẽda: vtputa,si incẽdij[i] arcendi causa vicini ædes intercidi, & Quod vi aut clàm mecum agatur, aut dãni etiã iniuria.Gallus enĩ dubitat,an excipi oporteat,quòd incẽdij defendẽdi causa factum sit.Seruius autem ait,si id magistratus fecisset[k], dandam esse: priuato non esse idẽ cõcedendũ[l].Si tamẽ id vi,aut clàm factum sit, neq; ignis eousq; peruenisset,simpli litẽ æstimãdam[m]. si peruenisset[n], absolui eum oportere. Idẽ ait esse, si damni iniuria actum foret,quoniã nullam iniuriam, aut damnum dare videretur[o],æquè perituris ædib⁹. Quòd si nullo orto incẽdio[p] id feceris[q], deinde posteà incendium ortum[r] fuerit:non idem erit[s] dicendum: quia non ex postfacto, sed ex præsenti statu[t],damnũ factũ sit, necnè,æstimari oportere,Labeo ait.

Dixit supra expositionẽ Quod ui aut clàm, litẽ & factũ quo ad personam faciẽtis. nunc exponit quo ad locum in quo debet esse factũ,usq; ad.l.is qui in puteum.§ quod ait prætor.Bar.

Notauimus[v] suprà quãuis verba interdicti latè pateant[x]:tamen ad ea sola opera pertinere interdictum placere,quæcũq; fiant in solo.Eum enim,qui fructũ tangit[y], non teneri interdicto[z] Quod vi, aut clàm.nullum enim opus in solo facis.aut qui arbores succidit, vtiq; tenebitur:& qui arũdinẽ, & qui salictum.terræ enim, & quodãmodo solo ipsi corrũpendo manus infert[a]. Idẽ & in vineis succisis. Cæterùm qui fructũ[b] aufert: furti debet conueniri. Itaq; si quid operis in solo fiat:interdictum locum habet. In solo fieri accipimus & si quid circa arbores[c] fiat,non si quid circa fructũ arborum. Si quis aceruũ stercoris[d] circa agrũ pinguedinis† causa deiecerit:cum eo, Quod vi aut clàm factum est, agi potest:& hoc verũ:est, quia solo vitium[e] adhibitum sit. Planè si quid agri colendi[f] causa factum sit: interdictũ Quod vi aut clàm locum non habet, si melior causa facta sit agri[g],quãuis[h] prohibitus quis vi aut clàm fecerit. Præterea si fossam feceris in sylua publica, & bos meus in eam inciderit: agere possum hoc interdicto[i]:qa in publico factũ est. Si quis ædificium demolitus fuerit, quamuis non vsq; ad solũ: quin interdicto teneatur, desijt dubitari. Proinde & si regulã de ædificio sustulerit, magis est, vt interdicto teneatur.

Venuleius. LEX VIII.

Nam origo huius rei[k] à solo[l] proficiscitur. Cæterùm per se solæ regulæ non possidentur[m],sed cum vniuersitate ædificij. nec ad rem pertinet, affixæ[n] sint,an tantum appositæ.

Vlpianus. LEX IX.

Nam & si ramos[o] quis de arborib⁹ abstulerit,adhuc interdictũ hoc admittimus.hoc ita, si de ædificio tegulas[p] sustulerit. Cæterùm si non de ædificio, sed seorsum positas: cessat hoc inter-

† al. inpinguandi.

a Quod tu non vi.] verba exceptiõis,rectè ageres ꝑ eo ope &c.
b Quod non vi.] verba exceptionis,& expone vt modo.
c Dari.] hoc verum est in hoc interdicto. secus in interdicto vnde vi:vt &.C.ad leg.Iul.de vi.l.si quis.quæ est contrà.tunc enim amittit ius suum secundum B.vt.C.vnde vi:l.si quis in tantam.nisi incontinenti faceret:vt.ſ.de vi & vi arma.l.qui possessionem.Accur.
d Nam.] quod dixit in genere: nũc ponit in specie.
e Profuturam.] facit.ſ. ne qui l in loco pub.l.ij.§.idem ait. & ſ.de do.si duo. &.ĩ.de regu.iur.l.cum par.§.illi.&.C.de libe. cau.si filium. &.ſ.ne quis eũ qui in ius vocã.l.ij. & de eo per quẽ fac. est l.penulti.&.l.fi.§.fi.& ſ.de compẽ.l.si ambo. Accursius.
f Ex magna.] puta si iudicis non habuit copiam, cuius authoritate opus destrueretur. Arg.C.de decur.l. generali. &.ſ. quæ in frau.cre. ait prætor. §.si debitorem. Vel si enorme damnum patitur. & secundum hoc loquitur.ĩ.e.l.fina.§.si ad ianuam.
g Alioquin.] id est si iusta causa non intercedit.
h Iudicis.] quasi dicat non authoritate destruentis.
i Incendii.] verba exceptionis.
k Fecisset.] iure. aliâs ipse teneretur: vt ſ.ad leg. Aquil.l.quẽadmodum.§.magistratus.quæ est cõtrà. nisi sit summus:vt.ĩ.de iniur.l.nec magistratibus.
l Concedendum.] vt scilicet habeat exceptionem.
m Aestimandam.] contra priuatũ, id est quod solum interest: vt arg.ſ.de vi & vi arma.l.si vi à me. &.ĩ.e. is qui in puteum.§. si fundus.
n Si peruenisset.] Ad domũ destructã. & facit.ſ.ad Velleia. aliquando.§.fi. &.ĩ.de incen.rui. nau.l.iiij.& ſ ad legẽ Rho.de iact. l.fin.§.si ea.& infrà ad Turpil.l.in senatus.§. si propter. &.ſ.loca. si prius.
o Videretur.] s.ille qui destruxit ædes.
p Incendio.] id est nulla occasione incendij habita,cum nullum incendium esset inde, sed quia volebat dare damnum vicino.
q Id feceris.] id est destruxisti ædes vicini.
r Ortum fuerit.] propter quod si ædes non essent destructæ anteà, iste posset nunc de iure destruere.
s Non idem erit.] vt scilicet seruetur prædicta distinctio.Sed contrà.ſ.ad legem Aquil.si quis fumo.§.quod dicitur. vbi indistinctè dicit eum non teneri damni iniur. Solu. ibi iustus metus est: hîc non:vt ibi not. Vel secundum P.ibi pœnalem denegat: hîc simplicem concedit.
t Statu.] vt si tunc imminet metus iam orto incendio.& facit.ſ.de [illegible]men.ad testium.§.j.& suprà qui & à qui.l.Iulianus.&.ĩ.de verde in[illegible].si filius.& de stipu.seruo.vsusfructus.Accur.
o Fœmi[illegible]

v Notauimus.] ſ.eo.l.j.§.hoc interdictum ad ea.
x Pateant.] vt.ſ.eo.l.j.in prin.&.l.aut qui.§.fi.in fi.
y Tangit.] id est colligit.
z Interdicto.] & tamen pro interesse fructuum datur:vt.ĩ.e.quãquàm.Sed arg.contrà.ſ.de rei vend.l.fructus pendentes. & facit.ĩ. arbo.fur.cæsa.l.ij.
a Manus infert.] incidendo arbores vel arborum ramos. & facit.ſ.de testamẽ.l.ad testium.in fin. & infrà eo.l.si immaturam. & l.nam & si ramos.&.l. fina.§.penultimo.Accursius.
b Fructum maturum.] aliâs Aquil. tenetur,& hoc interdicto: vt.ſ.ad legem Aquil. si seruus seruũ. §.si oliuam &.ĩ.e.l.si immaturam.
c Circa arbores.] contrà.ſ.de ope. noui nuncia.l.j.§. hoc autem.Sol. hîc loquitur de interdicto quod vi aut clàm. quod latius patet quòd edictum no. ope.nun. de quo tractatur ibi.Accur.
d Si quis aceruum stercoris.] Titius in suo agro in confinio iuxta agrũ vicini aceruũ stercoris causa vitãdæ pinguedinis fecit:quę nec sibi nec vicino expediebat: & sic trãsijt ĩ vicini ꝑdium.agit vicinus hoc interdicto.Cęterùm si sibi nocet,& vicino ꝓdest,non agit vicinus: vt hîc,&.ĩ.e.l. si immaturam. Idẽ si sibi expedicbat,sed nõ vicino: & tunc dic causa pinguedinis inferendę in vicini ꝑdiũ. vel dic qa sibi expedit. & ponendo in suo,nocet in alieno:permittit quidẽ fauore agriculturæ.Ar.ſ.de aqua plu. ar.l.j.§.de eo. Alij dicũt ꝙ posuit in quodã loco iuxta agrũ vicini: vt per eũ veniens pinguedo deflueret ad suum.Accur.
e Solo vitium.] cõtrà.ĩ.eo.l.fin.§.si stercus.sed ibi tantũ trãsibat cũ eo, non proijciebat: aliâs teneret, vt hîc.
f Agri colendi.] s. sui,cui non expediebat pinguedo. Acc.
g Agri vicini.] vt ĩ.e.l.si immaturam.ij. respon. Vel dic etiam sui. Argu.suprà de aqua pluuia arcen.l.j.§.de eo.
h Quamuis prohibitus.] facit infrà de re milita.l.iij.§.qui rem, Accursius.
i Hoc interdicto.] sed &.l.Aquil.si non est prohibitus vel si nesciuit:vt.ſ.ad le.Aquil.qui foueas.&.l.quẽadmodum.in prin.l.
k Nam origo.] Rei.i.ædificij vndę tegula tollitur.
l A solo.] vbi fundatur.Azo.
m Non possidentur.] vt.ſ.de acquir.poss.qui vniuersas. &.ſ.de vsu.l.eum qui.& facit.ĩ.de tig.iniun.l.j.Accur.
n Affixæ sint.] clauis,vel calce fortè.Accur.
o Nam & si ramos.] quod & suprà proximè dictum est, Accursius.
p Tegulas.] fixas vel positas in ædificio.

a ❡ Specularium.] non affixum. aliâs speculum. & facit. ĵ. de furt. l. si cretæ. Accursius.

Cancellus varia significat.

b ❡ Cancellus.] Cancelli dicũtur immunitates murorum secũdum Isido. & vulgò dicũtur merli. sed non ita hîc accipitur: sed pro ostio ex diuersis lignis fenestrato facto: vt & accipitur. s̃. de leg. j. l. cætera. §. fina.

c ❡ Affixum.] qa tũc partes domus sunt: vt ĵ. de fun. instr. l. quæsitũ. §. Põponius. sed in statua secus videt̃: vt s̃. de sepul. vio. l. ij. quę est cõtrà. Sol. religionis fauore & ꝓ statua nõ affixa dabit̃ interdictũ qđ vi aut clàm: vt ibi, & ĵ. l. is qui. §. j. & facit. s̃. de priui. credi. Aufidius.

d ❡ Arauerit.] ꝑdium vicini, quo facto deterior fit ager.

e ❡ Tenebitur.] vt. ĵ. e. si vitem. §. j.

f ❡ Aceruum.] lignorum vel alterius materiæ.

g ❡ Si non ad vsum] s. prauum. i. si aceruũ extra fundũ meũ deijcias dispergẽdo ip̃m, hic non corrũpit solũ: sed si per ipsum solũ, locũ haberet interdictũ: vt. s̃. eo. si alius. §. si quis aceruum.

† al. infundit vt hoc facto aquã corrumpat.

h ❡ Quia aceruus] ❡ Nõ cohæret.] i. non est affixus solo. Sed contrà s̃. cõmunia pręd. l. pe. Sol. hic dicit aceruum lætaminis vel lignorũ nõ ædificatũ: ibi aceruum lapidis ædificatum. & verum est, vel nullo modo est cõtrà.

dictũ. Si tamen sera, vel clauis, vel specularium [a], vel cancellus [b] sit ablatus: Quod vi aut clàm agi nõ poterit. ❡ Sed si quis aliquid ædibus affixũ [c] auulserit, (statuã fortè: vel qđ aliud:) Quod vi aut clàm interdicto tenebitur. ❡ Si quis vi, aut clàm agrũ arauerit [d], aut fossam fecerit: hoc interdicto tenebitur [e]. & si aceruũ [f] succẽderit, vel disperserit: si nõ ad vsum [g] agri cõuertat, interdicto locus non erit.

Venuleius. LEX X.

Quia aceruus solo non cohæret [h], sed à terra sustinet̃: ædificia autem solo cohærent.

Vlpianus lib. 71. ad edic. LEX XI.

Is qui in puteum [i] vicini aliqd infuderit †, & hoc facto aquam corruperit: ait Labeo interdicto Quod vi aut clàm eum teneri: portio enim agri videtur aqua viua, quẽadmodum si quid operis in aqua fecisset. ❡ Quæsitum est, si statuam in municipio positã ex loco publico [k] quis sustulerit [l], vel vi vel clàm: an hoc interdicto teneatur? Et extat Cassij sentẽtia, eum, cuius statua [m] in loco publico in municipio sit posita, Quod vi aut

Is qui in puteũ.] CASVS. In puteum, quẽ habebas in agro tuo inieci aliqd, per quod aqua est corrupta. teneor hoc interdicto. & redditur ratio in litera: sicut si aliquod aliud opus fecissem in tuo puteo siue aqua. Secundo dicit. statuam in loco publico posuisti: eam remoui. teneor hoc interdicto tibi: & furti actione teneor ciuitati. Si tamẽ per se cadat statua: & statuam supra sepulchrũ tuorũ fecisti ponere causa ornandi sepulchri: & ego remoueo: teneor tibi hoc interdicto. Idẽ si ostium sepulchri tui auellam siue remoueam. Idẽ si radices vineæ tuæ abstuli. nam teneor hoc interdicto. ❡ Quod ait prætor.] Nunc quædã verba edicti suprapositi declarat: hæc. s. quod vi aut clàm factum est. nã ad quod tẽpus referãtur, dubitabatur. s. vtrũ ad prę́sens tẽpus, quo agitur: an ad præteritũ? & certè si factum opus durat: præsens tempus, quo agitur, spectatur. si autẽ desijt opus factũ durare: vt quia opus quod fecisti, ego destruxi meis expẽsis, agere possum posteà hoc interdicto, & venient expensæ, quas feci, vt eas mihi emendes. Item damni emẽdatio si quod ob illud opus habui. Vltimo dicit. hoc interdictũ habet locum in opere, quod est factũ vi tãtum, vel clàm tantum. Itẽ si pars operis facta est vi: & alia pars clàm sit facta. & ponitur exẽplum in litera. ❡ Si tutoris.] Seruus pupilli vel adulti fecit opus vi, vel clàm iussu tutoris, vel curatoris: tenetur ipse tutor, vel curator vtili actione in factum: vel vtili hoc interdicto. & pupillus & adultus tenentur præstare patientiam destruẽdi operis. & hoc delictum non sequitur seruum. hinc est, quòd si manumittatur seruus prædictus: non tenebitur, cum iustè obtẽperauerit in hoc tutori vel curatori. & no. bonam regulam in fine. §. ❡ Si posteà quàm.] In meo fundo fecisti opus vi vel clàm, & sic habeo hoc interdictũ cõtrà te. dicit̃ ꝙ licet vendã posteà istũ fundũ, durat mihi hoc interdictũ: & quicqd ob hoc consequar, non reddam emptori: cum opus fuerit factũ ante venditionem. & si antè quàm tradam, opus in eo sit factum, competit mihi hoc interdictum. & quicquid ob hoc fuero consecutus: reddam emptori. & not. bonam regulam in fine. §. Sed pone quòd vẽdidi fundum tibi pro decem hoc pacto, vt si alius offerat plus, sit inemptus: & tradidi. posteà aliquis in eo fundo fecit opus vi, vel clàm. dicitur quòd tibi competit hoc interdictum. & si alius offerat plus pro isto fundo, inemptus sit: cogeris mihi cedere interdictum istud: sicut fructus fundi medio tempore perceptos. Posteà dicit, qui vult ædificare in fundo, non debet semper denunciare possessori, vt euitet hoc interdictum. pone enim quòd vendidi fundum tibi: & tradidi tibi precario. qui vult ædificare in eo, sufficit quòd tibi denunciet. cum ergo non possidenti denunciatur (aliâs teneretur ei hoc interdicto) ergo fundo vendito sub pacto addictionis in diem & tradito competet ei hoc interdictum pro opere, si quod in eo fiet. si autem nondum sit traditus, licet precarij rogatio interuenit: hoc interdictum venditori competit, pro opere, si qđ fiat vi, vel clàm si autem precariò sit in pos. fundi, vel ex causa conduct. & opus ali quod aliquis in eo fundo faciat vi vel clàm: ei cõpetit hoc interdictum. nã & colono nõ datur. si autem vendito fundo sub pacto addictionis in diẽ allata fuit melior conditio, & sic pos. trãslata ad venditorem, si amodo opus fiat, vi vel clàm, hoc interdictum competit vẽditori. Sed pone quòd vendidi tibi fundum pro decẽ hoc acto, vt si tibi displiceat, sit inemptus, & incipis hunc fundum possidere: si amodo aliquis in eo fundo faciat opus vi, vel clàm, tibi competit hoc interdictum. Item si dixissem, si displiceat Titio extraneo: sit inemptus. Item si dixissem si nauis venerit ex Asia, competit tibi hoc interdictũ. Itẽ si sub pacto legis commissoriæ vendidi: quod exẽplum habes in gloss. Vltimo dicit. q opus facit in fundo alieno vi vel clàm: tenetur hoc interdicto domino fundi & omnibus alijs, quorum interest opus non esse factum, vt fructuario & colo. hinc est, quòd si arbores fundi mei incidisti: teneris mihi hoc interdicto, & etiam ei, qui habet vsumfruct. in fundo isto. Item Aquil. competit. Item si egomet incidi: teneor fructuario hoc interdicto, & aquil. vtili. & hoc dicit hic. §. cum lege sequen. & prin. sequen. Francis.

clàm agere posse: quia interfuerit eius eam non tolli. Municipes autem etiam furti acturos: quia res eorũ sit [n] quasi publicata †, licet interdictũ sit eius, cuius statua fuerit [o]. si tamẽ deciderit, ipsi eam detrahẽt [p]. & hæc sentẽtia vera [q] est. ❡ Si qs de monumento statuam [r] sustulerit: an ei, ad quem ius sepulchri pertinet, agere permittatur? Et placet & in his interdicto locũ esse. Et sanè dicendũ est, si qua sepulchri ornandi [s] causa apposita sint, sepulchri esse videri. Idẽ est, & si ostium [t] auellat [v], uel effringat [x]. ❡ Si quis in vineas meas venerit, & radices [y] abstulerit: hoc interdicto [z] tenebitur.

† publica.

❡ Exposuit respectu personarũ, & posteà respectu loci in quo fit: nunc exponit respectu tẽporis in quo factum est, uel durat factum. Bar.

❡ Quod ait prętor [a], Quod vi aut clàm factũ est. ad quod tẽpus referatur, videamus: vtrũ ad ꝑteritũ [b] tẽpus, an ad prę́sens [c], quę species & apud Iulianũ exposita est. Ait enim in hoc interdicto præsentis tẽporis significationẽ accipi debere [d]. Si tamen [e] ex opere [f] dãnum datum, aut dominus, aut is, cuius fundo nocitum erit, sua impensa

i ❡ Is qui in puteum.] facit suprà de aqua pluuia arcen. apud. ij. respon. Accur.

k ❡ Ex loco publico.] scilicet municipij.

l ❡ Sustulerit.] id est remouerit. Accur.

m ❡ Statua.] scilicet quando in honorem eius posita est: non causa ornandi municipij. est ergo ciuium: vt. s̃. de acqui. re. do. statuas. & s̃. de priui. cred. l. Aufidius.

n ❡ Eorum sit.] verè. vel dic secundum quosdam, non verè, sed quasi: vt. d. l. statuas.

o ❡ Fuerit.] & adhuc est, vt statim dices.

p ❡ Detrahent.] & non tenebuntur interdicto ei, qui posuit. Acc.

q ❡ Vera est.] de his statuis varia iura sunt. dic ergo, quia aut in honorem ponentis, aut ciuitatis sunt positæ. si ciuitatis: dominium est ciuitatis. sed quia ponentis interest: & ipse quod vi aut clàm habebit. Si in honorem ponentis, ciuium non est: sed ponentis. vendere tamen vel auellere non potest, sed ipsis datur defensio, & aduersus possidentes actio. sed ille fortè ageret qui posuit: vt suprà de priuileg. credito. l. Aufidius. & de acquirẽ. rerum domi. statuas. Accursius.

r ❡ Statuam.] sepulchri causa appositam.

s ❡ Ornandi.] aliâs ornandi, & aliâs ordinandi.

t ❡ Ostium.] sepulchri causa appositum.

v ❡ Auellat.] aliâs euellat: aliâs appellat, & aliâs appulerit.

x ❡ Effringat.] fortè rem aperit. & facit. ĵ. de sepul. vio. l. ij. & s̃. proxi. §. & l. nam & si. §. ij. Accursius.

y ❡ Et radices.] aliâs radices, aliâs radicas.

z ❡ Hoc interdicto.] nec minus lege Aquil.

a ❡ Quod ait prætor.] s̃. eo. l. j. in prin.

b ❡ Ad præteritum.] si factum est, nec durat.

c ❡ Ad præsens.] quando durat.

d ❡ Debere.] scilicet si factum durat.

e ❡ Si tamen.] licet ad præsens tempus referatur, tamen &c.

f ❡ Ex opere.] scilicet quod est factum vi, aut clàm.

sustulerit[a]: vtilius[b] probari quod Iulianus tētat, vt & damnum farciatur[c], & impendia restituātur.

Hic exponit significationem istius uerbi aut. Bartolus.

Hoc interdictū cōplectitur id, quodcunq; vi aut clàm factū est. Sed interdū euenit vt quid & vi, &[d] clàm fiat, partim vi, & partim clàm, in eodē opere vtputa cū prohiberem[e] fundamēta posuisti. posteà cùm conuenisset ne reliquum opus fieret, absente & ignorante me reliquum opus perfecisti. vel contra fundamenta clàm fecisti: deinde cætera me prohibente ædificasti. ¶Hoc iure vtimur, vt & si & vi, & clàm factum sit: interdictum hoc sufficiat[f].

Si tutor uel curator aliquid ui, uel clàm fecerit: non tenetur pupillus, uel furiosus de dolo ipsorum, sed tantum ad patientiam tollendi operis. hoc dicit.

Si tutoris, aut curatoris iussu factum sit[g]: cum placeat quod Cassius probat ex dolo tutoris, vel curatoris pupillū, & furiosum nō teneri[h]: eueniet, vt in ipsum tutorē & curatorē aut vtilis actio[i] cōpetat: aut etiā vtile interdictū[k]. Certè ad patientiā tollēdi operis vtiq; tenebuntur pupillus & furiosus. Et an ignoscitur seruo ad noxā[l], qui obtemperauerit tutori vel curatori? Nam ad quædā quæ non habent atrocitatem facinoris, vel sceleris, ignoscitur[m] seruis: siue dominis siue ijs, qui vice dominorum[n] sunt, obtēperauerint. Quod & in hoc casu admittendum est.

Expositis uerbis edicti iurisconsultus hic incipit dicere, cui cōpetat hoc interdictum usque ad l. denique. §. si colonus. ibi tractat contra quē competat usque ad finem l. competit. abinde usque ad fi. tractat quasdam quæstiones ordinarias permistim. Barto.

Si posteà quàm vi aut clàm factum est, venierit fundus[o]: an venditor nihilominus[p] experiri possit hoc interdicto, videam[o]. Et extat sentētia existimātium, nihilominus cōpetere ei interdictū hoc, nec finiri vēditione[q]. Sed nec ex empto actione erit quicquā præstādum emptori ex eo opere[r], qđ ante vēditionem factum est. Satis enim est, quod vtiq; propter hoc opus viliori prædium distraxerit[s]. Certè & si non viliori vēdiderit: idem erit probādum. Planè si post venditionem fundi opus factū est, & si ipse experiatur venditor: quia nondum[t] traditio facta est, tamē ex empto actione emptori tenebitur[v]. Omne enim commodum, & incōmodum ad emptorē pertinere[x] debet. ¶Si fundus[y] in diē addictus sit: cui cōpetat interdictū? Et ait Iulianus interdictū Quod vi aut clàm ei cōpetere, cuius interfuit[z] opus nō fieri. Fundo enim in diem addicto, & cōmodū & incōmodum omne ad emptorē (inquit) pertinet ante, quàm vēditio trāsferatur[a]: & ideo si quid tūc[b] vi aut clàm factū est: quāuis melior conditio allata fuerit[c], ipse[d] vtile[e] interdictum habebit[f]: sed eam actionē, sicuti fructus medio tēpore perceptos, venditi iudicio præstare cogendū ait. ¶Aristo autem scribit possessori nō semper esse denūciandum[g]. Nam si quis (inquit) fundū mihi vēdiderit, & necdum eum tradiderit: & vicinus cùm opus facere vellet, & sciret me emisse, & in fundo morari[h], mihi[i] denūciauerit[k]: esse eum tutum futurū, quod ad suspicionem clàm facti operis pertinet. quod sanè verū est. Ergo[l] si post in diē[m] addictionē factā fundus precario traditus[n] sit: putem emptorē interdictū Quod vi aut clàm habere. Si verò aut nondū traditio[o] facta est, aut etiam facta est precarij rogatio[p]: non puto dubitandum, quin vēditor interdictum habeat. ei enim competere debet, etsi res ipsius periculo non sit. Nec enim

a Sustulerit.] id est destruxerit. sed si qui fecit, destruxit: tenetur ad damna præterita: licet nunc non sit vi aut clàm factum: vt. j. eo. l. competit. §. fina.

b Vtilius.] quàm contrarium.

c Sarciatur.] per vtile interdictum quod vi aut clàm. ad vtrunq; ergo tēpus refertur: et præsens & præteritū.

d Et clàm.] & ita ordina, vt quid fiat partim vi, & partim clā in eodem opere.

e Prohiberem.] cōtrà. s. e. prohibere. §. illud. sed hic interuenit remissio, & ideo non perseuerauit prohibitio. Accursius.

f Sufficiat.] siue ergo vi tantū, siue clàm tātùm, siue vi & clā, locū habet hoc interdictū. & sic tunc ponitur aut, pro &: vt. C. de ver. sig. cum quidam.

g Factum sit.] siue vi siue clam: à seruo pupilli.

h Non teneri.] contrà. s. quod iussu. l. j. §. fi. & l. ij. & de tribu. l. iij. §. j. sed ibi in cōtractu iussit: hîc in delicto iussit tutor, vel curator. & adde quod de hoc not. s. de pecu. l. in summa. §. si dolo. & s. ne vis fiat ei q in poss. l. j. §. in hoc edicto. & s. de ac. emp. iulianus. §. idē Iulianus. & facit. s. de tab. exhi. l. penul. & de dolo. l. sed si ex dolo. in princi. & j. de excep. do. apud Celsum. §. si quis cum tutor. Accur.

i Actio.] in factum.

k Vtile interdictum.] directū enim interdictū intēditur contra ipsum pupillū, vel furiosum, cuiusnomine iussio facta est. argu. s. e. aut. §. fi.

l Ad noxam.] vt si manumittatur, nō sequatur caput. Acc.

m Ignoscitur.] vt & j. de act. & obl. l. seruus. & de reg. iur. l. ad ea. & j. de iniur. si vnus. §. si iussu. in fi. & s. de noxa. l. ij. §. j. & j. ad legē Cornel. de fal. l. diuus. §. itē senatus. & j. de regu. iuris. l. is damnum.

n Vice dominorum.] quales sunt tutores, vel curatores: vt. s. pro emp. qui fundum. §. si tutor. Acc.

o Fundus.] in quo aliquid vi aut clàm factum est.

p Nihilominus.] id est non ideo minus.

q Nec finiri venditione.] sic in act. arb. fur. cæ. vt. j. arb. fur. cæ. l. fi. & interdicto de aqua coti. & æsti. vt. s. de aqua coti. & æsti. l. j. §. si fundum. item sic. s. fi. regun. in iudicium.

r Ex eo opere.] id est eius operis nomine exacto. ad quod facit s. de peti. hære. l. at vbi. Accur.

s Distraxerit.] Ad quod facit. s. de contrahen. empt. l. fundi. & de ser. expor. l. si venditor. in fi.

t Nondum traditio.] sic ergo traditione facta agit emptor, etiā pro opere ante traditionem facto. Et sic not. quòd hoc interdictum sicut act. aquæ plu. arcen. datur etiam successori in rem: vt supra de aqua plu. arcen. l. tertius. §. si quis prius. Argu. contrà. s. de edeu. l. quædam. §. is autē. hoc tamē plus est in actio. aquæ plu. arcē. quia ea agitur pro opere ante vēditionem facto: vt ibi. quod hic nō est. & s. proxi. & per hoc quidam signāt eam cōtrariam. & est ratio: quia ibi ad destructionē operis, ex quo damnum timetur in futurū: hîc pro dāno preterito: vt & s. e. l. §. quod ait. & facit in eo. ti. de aqua plu. ar. l. post venditionem.

v Tenebitur.] ad id quod cōsecutus est. vel ad act. cedendā: vt & s. de cōtrahē. emp. quod sæpè. §. si res. & j. de fur. l. eū q. in prin. Sed contrà. s. de hære. vē. l. vēditor ex hæreditate. in fi. Sol. vt ibi. dixi in solutione contrarij dicta. l. eū qui.

x Pertinere.] post vēditionē cōtingens: vt & s. de peri. & cōmo. rei ven. l. id quod. in prin. & j. §. Aristo.

y Si fundus.] in quo aliquid vi aut clàm factum fuerit.

z Interfuit.] vel quia sua sit res, vel quia in ea habeat ius, vel quia possideat vel teneat quoquo modo: vt & j. §. Aristo. & §. fi. & l. quāquàm. vel etiā nō possideat, vel teneat quandoq;: vt. j. e. denique. §. si ex socijs. & l. competit. in prin. Accursius.

a Transferatur.] i. antequàm conditio melior fuerit allata: qua interueniente res venditori restituitur: vt. s. de in diem addi. l. vbi. §. idem Iulianus. & l. iter.

b Si quid tunc.] scilicet quando vēditio non est resoluta.

c Fuerit.] s. posteà.

d Ipse.] s. emptor.

e Vtile.] i. efficax.

f Habebit.] quia eius interest, vel quia possidet.

g Denunciandū.] ab eo qui vult ædificare.

h Morari.] sciētevēditore, & non cōtradicente: vt. C. de acqui. pos. l. minus. aliàs præ do sum: vt. s. de acqui. pos. si ex stipulatione. vel dic morabar: quia iuerā causa vēdendi. nō autē possidebā bona vel mala fide adhuc. Tu dic verius, quod nō tradidit quò ad proprietatem: tradidit tamen precariò. & qđ dicit morari. s. precariò. pro hoc. j. co. §. ibi nam & statim &c.

i Mihi.] scilicet tantum.

k Denunciauerit.] se opus facturum: quod dic vt suprà eodem. aut qui. §. si quis.

l Ergo.] quia & non possidenti datur: ergo &c. vel dic: quia tradita possessione datur emptori, ergo hoc modo tradita competit. Accursius.

m In diem.] id est venditionem factam sub hoc pacto.

n Traditus.] aliàs traditus sit: & aliàs non sit, scilicet liberè & absolutè: sed vt tantùm in possessione esset. secus si nullo modo: vt infrà ibi, nam & statim &c. & dicit secundo emptori plus offerenti, vel melius priori, cui sub dicto pacto fuit vendita.

o Traditio.] ad transferendum dominium, nec precarij rogatio.

p Rogatio.] non tamen traditio. Accur.

Ad em-

al. nō ale gitur sem per.

multum facit, quòd res emptoris periculo sit. Nā & statim post venditionem contractam periculum ad emptorem [a] spectat:& tamen antè, quàm vlla traditio fiat, nemo dicit interdictum ei competere [b]. Si tamē precario sit in possessiōe: videamus, n e [c] (quia interest ipsi [o], qualitercūque possidet) iā interdicto vti possit [d]. Ergo & si conduxit, multo magis. Nā & colonum posse interdicto experiri, in dubiū nō venit. ¶Planè si postea, quàm melior cōditio allata [e] est, aliquid operis vi aut clàm factum sit: nec Iulianus dubitaret interdictū venditori competere. Nam & inter Cassium & Iulianū de illo, quod medio tēpore [f] accidit, quæstio [g] est: non de eo opere, quod postea contigerit. ¶Si ita prædiū vænierit, vt si displicuisset, inemptum esset: facilius [h] admittimus interdictum emptorem habere: si modò est in possessione [i]. Et si rescisio emptionis in alterius [k] arbitrium cōferatur: idē erit probādū. Ideóq; est, & si ita venisset, vt si aliquid euenisset [l], inemptum esset prędiū. Et si fortè cōmissoria [m] vænierit: idem erit dicendum. ¶Idem Iulianus scribit interdictum hoc nō solum domino prædij [n], sed etiā ijs, quorum interest opus factum nō esse, competere.

V enuleius. LEX XII.

QVanquàm autem colonus et fructuarius f ructuum nomine in hoc interdicto admittantur [o]: tamen & domino id competit, si quid præterea eius intersit.

V lpianus. LEX XIII.

DEnique si arbores in fundo cuius vsusfructus ad Titiū pertinet, ab extraneo, vel ꝓprietario succisæ fuerint: Titius & lege Aquilia [p], & interdicto [q] Quod vi aut clàm cum vtroq; eorum rectè experietur. Labeo scribit. si filio [r] tuo prohibente opus factum sit [s]: & te habere interdictum, ac si te prohibēte opus factum esset: & si lium tuū nihilominus [t]. ¶Idē ait, aduersus filiumfa. in re peculiari [v] neminē clàm videri [x] fecisse. Nāque si scit eum filiumfa. esse: non videtur eius cælādi gratia fecisse, quē certū est nullā secum [y] actionem habere. ¶Si ex socijs cōmunis fundi vnus arbores succiderit, socius cum eo hoc interdicto experiri potest [z]: cum ei cōpetat cuius interest. ¶Vnde & apud Seruium amplius relatum est, si mihi cōcesseris [a], vt ex fundo tuo arbores cędam, deinde eas alius vi aut clàm ceciderit, hoc interdictū mihi cōpetere: quia ego sum, cuius interest. quod facilius erit admittendū, si à te emi, vel ex alio contractu [b] hoc consecutus sim, vt mihi liceret cædere. ¶Quæsitū est, si cùm prædium interim nullius esset, aliquid vi aut clàm factū sit: an posteà dominio ad aliquem deuoluto, interdicto locus sit: vtputa, hæreditas iacebat: posteà adijt hæreditatem Titius: an ei interdictum cōpetat? Et est apud Iulianum sæpissimè relatum, hoc interdictum hæredi competere eius nomine [c], quòd ante aditam hæreditatem factum sit. Nec referre Labeo ait, ꝙ non scierit [d] qui hæredes futuri essent. Hoc enim posse quē causari etiā post aditam hæredicatem. Nec illud quidem obstare Labeo ait, ꝙ eo tēpore [e] nemo dominus

a ¶Ad emptorem.] vt instit. de contrahen. emp. §. cum autem. &. s. proxi. §. &. §. si postea.
b ¶Competere.] emptori. venditori enim competit, sed tamen venditor cogitur cedere interdictum emptori: vt. s. §. si postea. in fi.
c ¶Ne.] id est an.
d ¶Possit.] q.d. potest: vt in prin. istius. §. aristo. & in ver. si verò.
e ¶Allata est.] possessione ex toto ablata priori emptori. Acc.
f ¶Tempore.] aliàs eo opere. Accur.
g ¶Quæstio est.] & soluta: vt. s. §. proxi. Accursius.
h ¶Facilius.] quàm superiori casu. Accur.
i ¶In possessione.] 20 qualitercunque: vt. s. §. proxi.
k ¶In alterius.] vt si placuerit alteri socio meo.
l ¶Euenisset.] vt si nauis ex Asia venerit.
m ¶Commissoria.] vt si pretium nō soluatur intra certum tem-30 pus, res sit inempta. Accursius.
n ¶Prædii.] facit. s. si ser. vendi. & si fortè. §. sciendum.
o QVanquā.] Admittātur. s. e. si alius. §. notauim[o]. contrà. Solu. hîc loquitur cùm quid circa so-40 lum factum est, & læditur dominus in fructibus, & alijs: ibi verò cum fructus tantūmodo tanguntur. & facit. s. ad. l. Aquil. si seruus seruum. §. inquit lex. &. j. e. competit. in princ. &. s. l. proxi. §. si fundus.
50 DEnique.] Principium huius. l. continuatur cum fine casus præcedentis.
¶Labeo scribit.] Fecisti opus ī fundo patris mei me prohibente. tu videris fecisse perinde ac si pater meus prohibuisset: & sic patri meo 60 & mihi interdictum hoc competit. quod expone vt in glo. Secūdò dicit. in fundo peculiari mei filij non castrensis peculij, vel quasi fecisti opus clā propter me filium: non competit interdictum quod clàm factum est. cum cælatio, quò ad me filiū pro nō facta habeatur. 70 Tertio dicit. vnus ex socijs arbores fundi cōmunis incidit. tenetur hoc interdicto socio suo, cùm eius intersit. hinc est, quòd si animo donandi concessi tibi incidere arbores fundi mei: & antè, quàm incideres, alius incidit: habes hoc interdictum contra incidentē. Itē si ex causa emptionis, vel ex alio contractu cesseram tibi incidere. Itē & hæredi datī hoc interdictū pro opere facto in fundo hæreditario etiā ante aditā hæreditatē. nec obstat, ꝙ nemo erat dominus fundi tēpore operis. & pro opere facto in sepulchro, quod tamen nullius est, cōpetit hoc interdictum ei, ad quem ius sepulchri spectat. plus etiam dicit, scilicet ꝙ hæreditas iacēs locum domini obtinet. ¶Si colonus.] 80 Colonus meus fecit opus vi, vel clam. si quidem me vel ratum habēte, vel volēte, teneor hoc interdicto: sicut & si procurator meus fecisset me volente, vel ratum habente. hinc est si colonus meus arborem, de qua erat controuersia inter me & vicinum, incidit: si quidem me iubente, teneor hoc interdicto ad patientiam & impensam: & etiam colonus ad prædicta tenetur. si autem me non iubente fecit: teneor patientiam præstare. colonus autem ad vtrunque tenetur, scilicet ad impensam & ad patientiam. Idem est in seruo. nam si seruus meus fecit opus me ignorāte, & eum seruum vēdidi, teneor ad patiētiam tantùm emptor autē tenetur, vel ad impensas: vel dare seruum pro noxa. imò ipse seruus factus liber tenebitur. & vt breuiter dicam: possessor loci in quo factū est opus vi vel clàm eo ignorāte vel inuito: tenetur hoc interdicto vt patientiā præstet. Sed pone ꝙ locaui tibi agrum vt vites ibi ponas, siue plātes, & tu lapides de hoc agro remouisti, & in ꝓ-10 dium vicini posuisti me ignorante: teneor ad patiētiā tantùm. s. vt patiar reponi lapides in isto fundo, vel vt cedā act. si quā ob hoc habeo contra illū colonū. colonus autē tenetē etiā ad impēsas. & hoc dicit hic. §. cū. l. 20 seq. & prin. seq. Frā.
p ¶Et lege Aquilia] vtili: vt. s. ad. l. Aquil. itē mela. §. fi. & arg. j. ar. fur. cæ. l. j. Accur.
q ¶Interdicto.] vtili. nā & vnde vi habet vtile: vt. s. de vi & vi ar. l. iij. §. vnde vi. & facit. j. de furt. l. inter. §. 30 ij. &. iij. &. s. qui. mo. vsusfru. amit. l. sed interdictum.
r ¶Si filio tuo.] aliâs non est in textu vox, tuo.
s ¶Factū sit.] & sic ab aliquo extraneo.
t ¶Nihilominus.] Sed nūquid patre præ-40 sente? Rn̄. nō, sed absente: vt. s. de iudic. si longius. &. j. de iniur. sed si vnius. §. filiusfamiliâs.
v ¶In re peculiari.] non castrēsi vel quasi, sed alia.
x ¶Videri.] ergo interdicto isto ex ea par-50 te qđ clàm filius agere non potuit, etiā patre absente, sed ex ea parte qđ vi, habet locū, & datur patri & filio: vt. s. proxi. Acc.
y ¶Secum.] facit. s. de pe. l. eo tēpore. in prin. &. j. iudi. sol. l. vir bonus. sed certè imò ha-60 bet hoc interdictū locū etiā iure veteri: vt j. de ac. & obl. l. filiusfamiliâs. quæ est contra. Sol. hîc de directo, ibi de vtili, vel hîc nullum habet secūdū Labeonē, sec[o] scđm quosdā alios. vel nesciebat filiūfa. qui opus fecerit. vnde nō eū, sed patrē cælare voluit. arg. s. e. 70 aut qui. §. si quis dum. vel nō habet vt possit exercere cōtra patris volūtatē: habet tn̄ sibi quæsitā, quā exercebit patre cōsentiente, vel absente, vel etiā præsente & vili: vt. j. de iniur. sed si vnius. §. filiofa. vel in cōtrario habet ex ea parte quod vi, non ex ea quod clàm: vt hîc. vel habet ad exercendum in absentia patris. patri tamen quæsita est hoc casu: vt. s. de iudi. l. si longius. §. j.
y ¶Potest.] etiā cōmuni diui. vt. s. cōmuni diui. & si nō omnes. §. venit. idē ergo si aliud opus. & facit. j. de furt. si socius. &. s. e. si alius. §. notauimus. sed edictum de oper. no. nun. locum non habet: vt. s. de ope. no. nun. l. j. §. hoc interdictum. quæ est contrà.
80 a ¶Concesseris.] aliâs consenseris, & aliâs concesseris scilicet causa donationis.
b ¶Ex alio contractu.] quàm dona. de quo primo dixit: & tn̄ non possidebā. nec enim dn̄s eram adhuc, vt. s. de dona. l. quis saxum.
c ¶Eius nomine.] scilicet operis.
d ¶Non scierit.] faciens opus clam vel etiam vi ab aliquo prohibitus. & facit. j. tit. ij. quæsitum. §. quod si à Titio.
e ¶Eo tempore.] quo faciebat opus. & facit. s. de re. diui. l. j. &. s.

ad legem Aquil. ob id. Accur.

a ❡ Possum.] s. ego, ad quem ius sepulchri pertinet: vt. §. e. is qui in puteum. §. si quis de monumento. & . j. de sepul. viol. l. ij.

b ❡ Hæreditas.] vt & . §. de vsuscap. l. hæres & hæreditas. & . C. depo. l. cùm hæreditas. Accursius.

c ❡ Teneri me.] sed & colonus tenebitur: vt j. proxi. §.

d ❡ Habuero quod.] alias habuero, quasi mea fecerim quæ procurator & c. i. fecisse intelligendus sum. aliàs est cancellatũ, mea fecerim: & i idẽ recidit. & facit. §. e. aut qui. §. similiter. & qđ ibi no. & . j proxi. §.

e ❡ Domini.] q ius impedi non habuit. aliàs solus iubẽs: vt in ar. cõtrà. §. ad le. Aql. l. liber homo. in prin.

f ❡ Patientiam.] s. tm.

g ❡ Quàm patientiam.] nouũ opus tollit: vt & . §. de aqua plu. ar. l. quãquã. §. idẽ Iulianus. & . l. si colonus. & . §. ne quid in lo. publi. l. ij. §. restituas. & de alie. iudi. l. iij. §. itẽ.

h Nam & si seruus.] Dedat. vt §. de aqua plu. arcẽ. l. si tertius. §. Celsus. contrà. sol. vt not. §. l. si alius. in prin. Accur.

❡ nõ tantũ

Semper.] Coxsvs. Hoc pri. huius legis vsq; ad. §. si in sepulchro. vide in fi. casus præcedẽ. quia ibi cõtinuat. ❡ Si i sepulchro.] Si iussu meo terrã posuisti i sepulchro alterius, teneor hoc interdicto. si autem iussu pluriũ hoc fecisti, põt et cũ vno agi insolidũ, & cũ singulis agi, pro partib' tamen. si autẽ quilibet per se proposuerat iubere, tandẽ iusserũt per vnũ fieri: singuli tenẽtur insolidum, & vno soluẽte nõ liberãtur. possunt etiã cõueniri actione sepulchri violati. ❡ Hoc interdictũ.] Hoc interdictum datur i hæredes in id, quod ad eos peruenit, & intra annũ datur à tẽpore operis cõpleti, siue à tẽpore, quo desijt laborari. & hic annus currit scienti opus factum, nõ ignorãti, licet opus sit factum. & dat exẽpla qualiter põt ignorari opus factũ. ❡ In hoc interdicto.] Qui agit hoc interdicto cõtra faciẽtẽ opus: cõsequit opis destructione vltra omne interesse, quod habuit occasione operis facti: vt agẽs hoc interdicto restituatur in pristinum statum, vnde si seruitus, vel vsusfruct. fundi est amissus per hoc opus: emendari debet interesse, vel per iusiurandum actoris, vel iudicis officio taxatione facienda. Posteà dicit. qui poterat destruere opus quod fecerat vi, vel clàm, per quod lædor ego, vsufructuarius: vt quia possideat agrum, in quo erat factum opus: si desinat possidere dolo vel culpa: adhuc tenetur perinde, ac si posset destruere. Vltimo dicit. si aliqua actione agit, & consequitur interesse suum occasione facti operis, hoc interdictum amodo non habebit: vtputa, si egit ex locato, vel pro socio contra conductorem vel socium, qui fecit opus in fundo conducto, vel communi, per quod opus deterioratus est ager. Fran.

❡ Iulianus.

fuerit. Nam & sepulchri dominus nemo fuit: & tñ si quid in eo fiat, experiri possum [a]. Quod vi aut clàm. Accedit his, quòd hæreditas [b], domini locũ obtinet. Et rectè dicetur, hæredi quoq; cõpetere, & cæteris successorib': siue antè, quàm successerint, siue posteà sit aliquid vi aut clàm admissum.

❡ *Hic iurisconsultus incipit tractare cõtra quẽ datur hoc interdictum. Bar.*

❡ Si colonus meus opus fecerit: si quidem me volente, vel ratum habente, perinde est, atq; si procurator meus fecisset: in quo placet, siue ex voluntate mea fecerit, teneri me [c]: siue ratũ habuero [d]: quasi ea fecerim, quæ procurator meus fecerit. ❡ Iulianus ait, Si colonus arborẽ de qua cõtrouersia erat, succiderit, vel quod aliud opus fecerit: si quidẽ iussu domini [e] id factũ sit, ambo tenebũtur ✻, non vt patientiam [f] præstent, sed vt impensam quoq; ad restituendum præbeant. Si autẽ dominus non iusserit, colonus quidẽ tenebitur, vt patiẽtiam, & impẽsam præstet: dominus verò nihil amplius, quàm patiẽtiam [g] præstare cogendus erit.

❡ Vlpianus. LEX XIIII.

Nam & si seruus meus ignorante me opus fecerit, eũq; vẽdidero, vel manumisero: mecũ in hoc solum agi poterit, vt patiar opus tolli: cũ emptore autẽ serui, vt aut seruũ noxæ dedat [h]: aut impensam, quæ in restitutione facta fuerit, præstet. sed & cum ipso manumisso rectè agi poterit.

Vlpianus. LEX XV.

Semper aduersus possessorem operis hoc interdictum cõpetit. idcircoq; si quilibet inscio vel etiã inuito me opus in fundo meo fecerit: interdicto locus erit [i].

❡ *Locator non tenetur de eo, quod conductor ui uel clàm fecit, nisi ad solam patientiam operis restituendi.*

❡ Is, cui fundum ✻ pastinãdum [k] locaueras, lapides sustulit: & in vicinũ proiecit prædiũ. Ait Labeo, te vi aut clàm non teneri: nisi id iussu tuo factum sit. Ego conductorẽ teneri puto: locatorem [l] autem non aliàs, nisi aut patientiam præstare possit [m]: aut aliquã actionem habeat, quam præstet [n]: cæterùm teneri nõ oportere [o]. ❡ Si in sepulchro † alieno terra congesta fuerit iussu meo, agẽdũ esse Quod vi aut clàm mecum [p] Labeo scribit: & si cõmuni consilio plurium factum id sit, licere vel cum vno, vel cum singulis [q] experiri. Opus enim, quod à pluribus pro indiuiso factum est, singulos insolidum obligare [r]. Si tamẽ proprio quisq; eorum hoc fecerit cõsilio: cum omnibus esse agendum: scilicet insolidum. Itaq; [s] alter conuentus alterum nõ liberabit [t]: quinimò perceptio ab altero [v]. Superiore [x] etenim casu alterius conuentio alterum liberat. Præterea sepulchri [y] quoq; violati agi potest. ❡ Hoc interdictum in hæredes cæterosque successores dat in id, quod ad eos peruenit [z]: & post annum non cõpetit [a]. Annus autem cedere incipit, ex quo id opus factum perfectũmve est, aut fieri desijt, licet perfectũ non sit. alioquin si à principio operis cœpti annũ quis numeret: necesse est cũ ijs, qui opus tardissimè facerent sæpius [b] agi. ❡ Sed & si is sit locus, in quo opus factũ est, qui facilè nõ adiretur [c], (vtputa, in sepulchro quod vi aut clàm factũ est, vel in abdito [d] alio loco:) sed & si sub terra fieret opus, vel sub aqua, vel sub cloaca aliqđ factũ sit: etiã post annũ causa cognita cõpetit interdictum de

i ❡ Locus erit.] vt præstem patientiam: vt infrà. l. competit. §. in summa. & suprà eo. l. denique. in fi. & facit ad hoc quòd inuitus per alium obliger: vt. §. de pecu. l. si quis seruum. §. etiam.

k ❡ Pastinandum.] id est vt nouas vites poneret.

l ❡ Locatorem.] non iubentem: nec ratum habentem.

m ❡ Possit.] vt tunc ad patientiam.

n ❡ Præstet.] id est cædat. & fortè locati: vel fortè ad pœnam, quam promiserat mihi, si tale opus faceret: cum fortè ad similem viin tenear vicino.

o ❡ Non oportere.] scilicet sic vt suis sumptibus inducat lapides in fundũ suum.

✻ Pastina ri quid, Columella li. 4. Re. rust. cap. 23.

p ❡ Mecum.] facit supra eod. is qui in puteum. §. si quis de monumento.

q ❡ Cum singulis.] separatim: quia plura sunt delicta.

r ❡ Obligare.] vt possim aliquem eorũ insolidum conuenire: vt infrà de furt. l. vulgaris. §. si duo. sed cum omnes conuenio, cum singulis experiri pro partibus videor. ad q facit infrà de verborũ obligatio. l. in executione. § ij.

s ❡ Itaque.] quia vnũ est delictum à pluribus commissum: itaque & c.

t ❡ Non liberabit.] eo casu, cum proprio consilio quisque hoc facit.

v ❡ Ab altero.] scilicet non liberabit hoc casu, quãdo proprio consilio fecerũt. Sed aliud in superiori casu. vel dic in superiori casu sola conuentione alios liberari: secundo sola perceptione: vt argumen. suprà de his qui deiec. vel effu. l. perceptione. & facit. suprà quod fals. tut. author. l. nouissimè. §. finali. & . l. sequen. & suprà de pecu. l. si ex duobus. § sed licet. & suprà qđ metus causa. l. si cum exceptione. §. final. & l. sequen. & de vi & vi armata. l. prima. §. quoties. & de tuto. & rat. distr. l. si ex duobus. & de legatis primo. l. si ex toto. §. primo. & . C. de conditio. furt. l. prima. Accursius.

✻ Iste. §. est singul. secũ dũ Bar. hic ad hoc q. licet pro vno furto à tota familia meo rũ seruorũ cõmissum obligatus, tantũ pro vno furto cet pro vno delinquente: tñ hoc est verũ, qñ cõmuni volũtate & cõsilio furtum factũ est. Se cus autẽ si quilibet de familia mo tu proprio furtum fecerit: quia tunc plura furta: & vt pro pluribus furtis ego sum obligatus. Bolo.

x ❡ Superiore etenim casu.] quando communi consilio, quod est quando curauerunt vt per vnum facerent, vel etiam nullus eorum sine alijs fecisset. sed proprio consilio dicuntur facere, quando omnes fecerunt: & quilibet per se facere proponebat. ad quod est, suprà de iurisdictione omnium iudicum. si familia.

y ❡ Sepulchri quoque violati.] & criminaliter, & ciuiliter per actionem in factum: quæ datur in centum aureis: vt infrà de sepul. vio. l. prætor. j. respon. & . §. j.

z ❡ Peruenit.] vt arg. §. de calum. in hæredem.

a ❡ Non competit.] vt & suprà de aqua pluuia arcen. l. Atteius. & §. eo. l. j. primo respon.

b ❡ Sæpius agi.] id est sæpe posse agi prius, quàm fieret: quod incongruum esset vt ageretur antè, quàm opus fieret. Accursius.

c ❡ Non adiretur.] ab illo cuius erat. Accur.

d ❡ In abdito.] id est in absconso.

Quod factum

a ❡ Quod factum est.] facit. j. proxi. §. & C. de excusa. tuto. l. quinquaginta. & ff. de ædil. edic. quod si nolit. §. si quid ita. & ff. quãdo act. de pecu. est anna. l. j. §. annus. & C. qui admit. ad bono. pos. quicũque. & ff. de calum. l. annus.

b ❡ Abfuisset.] per annum.

c ❡ Anno.] vt & ff. pro xi. §. & ff. de bo. pos. secundum tab. l. qui ex libertis. §. j. & C. de resti. mili. l. j. & ij. & iij. & de temp. in in integ. restit. l. j. secus autem in eo, qui necessaria causa tantum abfuit: vt. ff. de mi. l. papinianus exuli. Accursius.

d ❡ Non esse.] facit qd notaui. ff. ne quid in loco publi. l. ij. §. hoc interdictum. & §. interdictum.

e ❡ Restitutionem.] id est destructionem.

f ❡ Nonnunquam.] sed multoties. Accur.

g ❡ Intereat.] facit ad hoc. j. de verbo. sig. l. cùm prætor. & ff. de vsur. l. videamus. §. in interdicto. & j. eo. si opus. §. fin. & ff. qd metus cau. si cũ exceptione. §. j. & l. metũ. §. sed si vsusfru. & ff. de vi & vi arma. si plures. §. deiectum. Accur.

h ❡ Diruisse.] aliàs diruisse, & aliàs desruisse.

i ❡ Iurauerit.] argu. quòd actor non habeat necesse probare interesse suum, quod petit: sed tantũ sacramento habet illud declarare. ad quod facit. C. vnde vi. l. si quãdo. & hoc accipe quando pro dolo: secus si pro culpa: quia tũc legitimè est probandum: vt instit. de verbo. oblig. §. fina. & facit ad hoc iuramẽtum. j. de fur. l. in actione. §. de veste. & ff. de in lit. iur. l. j. & ff. de rei vẽ. l. qui restituere. & l. quòd si possessor. & ff. de peti. hære. sed & si lege. §. hæc verba. & ff. ne quid in loco pub. l. ij. §. hoc interdictum. & infrà, de regu. iur. l. qui dolo.

k ❡ Culpam quoq;.] imò & si sine dolo, & culpa amiserit possessionem, tamen ad interesse damnandus est: vt ff. de vi & vi arma. l. & si vi me.

l ❡ Quæ tamen.] id est cuius culpæ interest. Accursius.

m ❡ Iudicis.] scilicet ciuiliter, si actor non possit vel nolit iurare in litem. arg. ff. eo. §. in hoc interdicto. in fi.

n ❡ Erit.] vt arg. ff. mã. l. si procuratorẽ. §. mandati. & j. de solu. quoties.

eo, quod factum[a] est. nã causa cognita annuam exceptionẽ remittendam: hoc est, ex magna & iusta causa ignorantiæ interueniente.

❡ Licet interdictum istud sit annale sicut alia interdicta prætoria: tamen non currit ei, qui rei publicæ causa abest, sed reuersus habet annũ integrum. & ponit simile in minore. hoc dicit.

❡ Si quis reipublicæ causa abfuisset[b], deinde reuersus interdicto Quod vi aut clã vti vellet: verius est eum nõ excludi anno[c]: sed reuersum annum habere. Nam & si minor annis. xxv. reipubli. causa abesse cœpisset: deinde maior effectus sit dum abest reipub. causa: futurum est, vt ex quo redit, annus ei cõputetur, non ex quo impleuit xxv. annum. & ita diuus Pius & deinceps omnes principes rescripserunt. ❡ In hoc interdicto tanti lis æstimatur, quanti actoris inter est id opus factum non esse[d]. Officio autem iudicis ita oportere fieri restitutionem[e] iudicandum est, vt in omni causa eadem conditio sit actoris, quæ futura esset, si id opus, de quo actum est, neque vi, neque clàm factum esset. ergo nõnũquam[f] etiam dominij ratio habenda est: vtputa, si propter hoc opus, quod factum est, seruitutes amittantur, aut vsusfructus intereat[g]. quod nõ tantũ tunc euenit, cũ qs opus ædificauerit, verũetiã si diruisse[h] opus proponatur, & deteriorem cõditionẽ fecisse, vel seruitutũ vel vsusfructus, vel ipsius proprietatis: sed quod interfuerit: aut per iusiurãdũ, qđ in litẽ actor iurauerit[i], aut si iurare nõ possit, iudicis officio æstimandum est.

❡ Qui dolo facit quo minus possit: censetur tamen posse. hoc dicit.

❡ Eum autem, qui dolo malo fecerit, quo minus possit restituere: perinde habendum, ac si posset.

❡ Culpam[k] quoque in hoc interdictum venire erit probandum: quę tamen[l] arbitrio iudicis[m] æstimanda erit.

❡ Qualia actione consequitur interesse, hoc interdictum non habet. hoc dicit.

❡ Quia autem hoc interdictum id quod interest continet: si quis alia actione fuerit consecutus id, quod sua interfuit opus non esse factum: consequens erit[n] dicere hoc interdicto nihil eum consequi oportere.

Paulus. LEX XVI.

Competit hoc interdictum etiam ijs, qui non possidẽt[o] si modò eorum interest. ❡ Si quis vi aut clàm arbores non fructiferas[p] ceciderit, veluti cypressos: domino duntaxat competit interdictum. Sed si amœnitas[q] quædam ex huiusmodi arboribus præstet: poterit dici & fructuarij interesse propter voluptatẽ & gestationẽ[r]: & esse huic interdicto[s] locum.

❡ Hic. §. ponit tres casus quos poteris perpendere ex textus elegantia. punctua bene, & clara erit litera.

❡ In summa, qui vi aut clam fecit, si possidet, patientiam & impensam tollendi operis: qui fecit nec possidet[t], impẽsam, qui possidet, nec fecit, patientiam tantummodo præstare debet.

Iulianus. LEX XVII.

Interdictum Quod vi aut clã, per quemuis[v] domino acquiritur, licet per inquilinum.

Celsus. LEX XVIII.

Si immaturam syluam cæduã cæcidit quis: interdicto Quod vi aut clàm tenetur. Si maturam similiter cæduam, neque damno dominus affectus est: nihil præstabit[x]. ❡ Non absurdè respõsum est, si magistratum rogasses vt aduersarium tuum adesse iudicio iuberet, ne opus nouum tibi nunciaret: clã videri opus[y] fecisse, quod interim feceris. ❡ Interdictum[z] Quod vi aut clam competere filiofamiliás colono arboribus succisis, Sabinus ait.

Paulus. LEX XIX.

Vim facit tam is, qui prohibitus facit, quàm is, qui quò

debet præstare. Quarto dicit. qui fecit opus in meo fundo inquilino meo prohibẽte: habeo hoc interdictum. Quinto dicit. qui syluã meã immaturam incidit, hoc interdicto tenetur. secus si maturam. Sexto dicit si cùm vellem facere opus in tuo, feci ꝙ tunc temporis potestas te vocaret in ius, vt sic interim possem facere: clàm videor facere. & sic hoc interdictũ competit contra me. Vltimo dicit: filius locauit fundũ Titio. venit qui dã, & incidit arbores fundi. tenetur hoc interdicto illi filio. & h. d. hæc. l. cum duabus. ll. seq. Fran.

o ❡ Qui non possident.] vt & ff. eo. quàquam. & l. deniq;. §. si ex socijs. Accur.

p ❡ Nõ fructiferas.] i. nõ ducẽtes fructus.

q ❡ Amœnitas] quia multum redolent. Sed argu. contrà. ff. si quid in frau. patro. l. j. §. & alias.

r ❡ Gestationem.] id est spatiationem[a].

s ❡ Interdicto locum.] vt & ff. eo. l. de niq. in prin.

t ❡ Nec possidet.] nec dolo fecit, quo minus possideat: vt. ff. l. proxi. §. pẽ. & facit. ff. de aqua plu. ar. l. si vẽditor. & ff. quod met. cau. l. si cũ ex. §. sed & si culpa. & ff. de alie. iu dic. l. iij. §. item.

v ❡ Interdictum.] Per quemuis. scilicet prohibentem: vt. ff. eo. prohibere.

x ❡ Si immaturam.] ❡ Præstabit.] facit. ff. ad. l. Aquil. si seruus seruum. §. si oliuã. & §. idem & in sylua. & §. si salictum. & j. de verbo. signi. syluam. & ff. eodem. si alius. §. si quis in fi.

y ❡ Opus.] facit. ff. eod. l. j. §. quid sit vi. & §. sed & aristo.

z ❡ Interdictum.] vel dic, ꝙ fili[9] erat colon[9]. vel dic, ꝙ cõpetit filio si succedatur colono si lij: vt. ff. e. quanquam. & facit. j. de act. & oblig. l. filiusfamil. Sed contrà. ff. e. l. denique. §. j. Solu. hîc cælare filium voluit: ibi nõ. vel hîc loquit de re, quæ spectabat ad damnum filij: suprà, de re patris. vel hîc ex ea parte qđ vi: non ex ea, quod clàm: vt ibi. Accur.

❡ Vim facit.] CASVS. Vi dicit facere opus, qui prohibitus facit, vel qui dolo fecit, quò minus prohiberetur: vt pronunciando aduersario aliquid triste: vel claudendo ostium aduersarij, ita quòd aduersarius non potuit exire ad prohibendum. Secundo dicit. qualitercunque quis sit prohibitus opus facere, vel per verba, vel per lapilli iactum, vi dicitur facere, & eousque, donec res in eodem statu durat, id est donec aduersarius in ædificando consentiat. hæres autem prohibitus si in ædificando procedat, ignorans de prohibitione facta defuncto: non tenetur hoc interdicto. De opere autem, quod fit in naui, vel alia re mobili: licet fiat vi, vel clàm, cessat hoc interdictum. si autem fiat in solo, siue in publico, siue in priuato, vel religioso vel sacro, & fiat vi, vel clàm, habet locum hoc inter-

a Quid sit gestatio, pulchrè Budæus. ff. de seru. rusti. prædi. l. qui. sella.

Modestinus.

❡ Competit.] CASVS. Hoc interdictum datur etiã non possidenti, si modò eius intersit: & da exempla vt suprà eo. l. quãquam. & l. denique. §. si ex socijs. Secundo dicit. qui incidit arbores fundi non producentes fructus, vt cypressum: tenetur hoc interdicto domino fundi, non fructuario: nisi fructuarius habebat ex his amœnitatem. Tertio dicit. qui fecit opus vi, vel clam. si illud opus possidet, tenetur ad patientiam, & impensam. si non possidet, ad impensam tantum, sed ille qui possidet, & non fecit: patientiã tantũ

dictum. Franciscus.

a ❡ Periculum.] puta aliquid triste: vt arg. ff. de eo per quem fac. est l. j. §. ij. & facit. ff. eo. l. si immaturam. §. penul. Accur.

b ❡ Iactantis.] vt. ff. eo. l. j. §. sed & si quis.

c ❡ Desinit.] quia non est res in eodem statu: imò mutatur. Accur.

d ❡ Nō incidere.] nā & in hoc casu videtur res mutata. Sed cōtrà. ff. de oper. no. nun. l. pe. Sol. nō tenetur hic, vt praestet impensas: tenetur tamen ad patientiā: vt ibi. Item cōtra. ff. de ope. no. nun. l. nō solū. §. fi. Sol. ibi sciuit, vel scire potuit, hîc ignorauit. vel aliud est in hoc īterdicto, aliud in ope. no. nun. Item cōtrà. ff. de oper. no. nū. l. fina. Sed aliud in hoc quā in illo interdicto. Vel dic vt not. ff. de alie. iudic. l. iij. §. opus. Accursius.

e ❡ Non cōtinetur.] vt. ff. eo. si alius. §. nota uimus. & argu. ff. de vi & vi ar. l. j. §. illud. & §. planè. & §. si quis de naue. & ff. l. j. §. hoc interdictum.

f ❡ Siue in priuato.] vt indemnis actor omnino seruetur: cū verbum restituas, haec omnia cōprehēdat, quae actoris intersunt tēpore contestatae litis: vt ff. de vsur. l. videam⁹. §. in fauiana. & facit. ff. de ser. l. fi. & ff. ne quid in loc. pub. l. ij. in prin. & ff. de ope. no. nun. l. j. §. siue autē. & ff. e. prohiberc. §. planè. Sed ar. contra. ff. de aqua plu. ar. l. si in publico. & est ratio vt ibidē. Accur.

minus prohibeatur, cōsecutus est. periculum [a] (puta) aduersario denunciando aut ianua praeclusa. ❡ Prohibitus autem intelligitur quolibet actu prohibētis, id est vel dicentis se prohibere, vel manum opponentis, lapillúmve iactātis [b] prohibendi gratia. Tandiu autem vim facit prohibitus, quandiu res in eodem statu permanet. nam si postea conuenerit cum aduersario: desinit [c] vim facere. ❡ Item si prohibiti haeres, vel is, qui ab eo emerit, ignorans causam praecedētem, fecerit: dicēdum esse Pomponius ait, non incidere [d] eum in interdictum. ❡ Quod in naue fit, vel in alia qualibet re, vel amplissima, mobili tamen: nō continetur [e] hoc interdicto. ❡ Siue in priuato [f], siue in publico opus fiat, siue in loco sacro, siue religioso: interdictum competit.

Pomponius. LEX XX.

Si opus, [g] quod quis iussus est à iudice, qui ex hoc interdicto sumptus [h] est, restituere, alius quis vi aut clam sustulisset [i]: nihilominus idem ille omnino iubetur opus restituere [k].

❡ *Si dominus iubet opus fieri bona fide, non putans se ab aliquo prohibendum: licet seruus qui facit, timet prohiberi: tamen non tenetur dominus hoc interdicto. hoc dicit.*

❡ Si iussero seruū meū opus facere: cū (quātū ad me [l] ptinet) in clā destini suspicionē nō veniret: seruus, aūt meus putauerit, si resciisset aduersarius, phibiturū eū [m]: an tenear? Et nō puto [n], cū mea persona sit intuenda [o]. ❡ In opere nouo, tā soli, quā coeli [p] mēsura faciēda est.

g ❡ I opus.] C A S V S. Dic casum principij huius. l. vt in glos. domini mei Acc. ❡ Si iussero.] Iussi seruo meo vt faciat opus. opinio mihi erat (non suspicans de aliquo) q aliquis si sciret, prohiberet. seruus autem suspicabatur se prohiberi ab aduersario si resciisset. fecit op⁹. mea opinio inspicitur, non serui, & sic cessat hoc interdictum. Secūdo dicit. siue fiat opus vi, vel clàm in loco meo: siue supra meam domum: habeo hoc interdictum. Tertio, si propter opus factum vi, vel clàm amisi seruit. hoc damnum veniet in hoc interdicto vt emendetur. Franciscus.

g ❡ Si opus.] Titium conueni hoc interdicto quasi opus fecisset in meo: cum Seius fecisset, & damnatus est Titius. sentētia praeiudicat veritati, & sic Titius destruet. vel potest dici: tenetur idem ille. s. qui fecit: scilicet Seius. nam nō liberatur alter: scilicet Seius per hoc, q condemnatur Titius, nisi satisfactum esset: vt. ff. eo. semper. §. fi.

h ❡ Sumptus.] id est assumptus vel acceptus.

i ❡ Sustulisset.] id est in altum exaltasset in veritate.

k ❡ Restituere.] si adhuc superest. Accur.

l ❡ Ad me.] id est ad meam opinionem.

m ❡ Eum.] scilicet aduersarium serui.

n ❡ Et non puto.] me teneri. Accursius.

o ❡ Intuenda.] vt. j. de litigio. l. ij. in fi. sed nomine serui teneor: vt. ff. eo. l. nam & seruius. Accursius.

p ❡ Tam soli quàm coeli.] quia coelum quod supra aedes meas est, vsque ad coelum liberum esse debet: vt. ff. de ser. l. fi. & j. l. proxi. §. pc. vel coeli, id est aeris: quia fortè aerem corrumpit apponēdo stercus, vel cloacam aperuit. ar. ff. de cloacis. l. j. §. j.

q ❡ Ius aliquod.] fortè seruitutem.

r ❡ Ex hoc interdicto.] vt & ff. eo. l. semper. §. in hoc. Accur.

❡ Si quis propter opus factum ius aliquod [q] praedij amiserit: id restitui ex hoc interdicto [r] debet.

Venuleius. LEX XXI.

Si vitē meā ex fundo meo ī fundū tuū depresseris [s], eaq; in fundo tuo coaluerit: vtile est [t] interdictū Quod vi aut clā intra annū. sed si annus praeterierit, nullā remanere [v] actionē & radices, quę in fundo meo sint, tuas fieri [x]: quia his [y] accessiones sint. ❡ Si qs vi aut clā arauerit [z]: puto eū teneri hoc interdicto, perinde, ac si fossam fecisset. Nō enim ex qualitate [a] operis huic interdicto locus est, sed ex opere facto, qd cohaeret solo. ❡ Si ad ianuā meam tabulas fixeris, & ego eas priusquā tibi denunciarē, refixero [b]: deinde inuicē īterdicto Quod vi aut clā egerimus: nisi remittas mihi, vt absoluar: cōdēnandum te, quasi rē nō restituas, quanti mea interfit: aut certè [c] exceptionē mihi profuturā [d], Si nō vi, non clā, non precariò feceris. ❡ Si stercus per fundū meū tuleris, cùm id te facere vetuissem: quanquā nihil damni mihi feceris, nec fundi mei speciem [e] mutaueris: tamē teneri te Quod vi aut clā Trebatius ait. Labeo cōtrà: ne etiam is, qui duntaxat iter per fundū meū fecerit, aut auem egerit [f], venatúsve fuerit sine vllo opere: hoc interdicto teneatur [g]. ❡ Si quis proiectū, aut stillicidium in sepulchrū miserit: etiā si ipsum monumentū nō tangeret, rectè cū eo agi Quod in sepulchro vi, aut clàm factum sit, quia sepulchri sit non solum is locus qui recipiat humationem, sed

S ❡ I vitem.] C A S V S. Vitem fundi mei traxisti in tuū fundū: & coaluit in fundo tuo, id est imposuit radices. habeo hoc interdictum vtile contra te vsque ad annum, vt vitis in meum fundū reducatur, vltra non: imò radices, quae erant in fundo meo, cedūt tibi. Si araui in fundo tuo p vim vel clā: teneor hoc interdicto, sicut & si fossam in eo fecissem. & no. bona verba hic in fine. Tertio dicit. tabulam ad meum ostiū fixisti. ego eā remoui antè, quàm tibi denunciarē. si tu agas ob hoc cōtra me, habeo hoc in terdictū cōtra te ī quo cōdēnaberis, nisi me facias absolui. vel habeo exceptionē contra te, quia vi, vel clàm fixeras. Quarto dicit. si stercus per tuum fundum portaui te inuito: non ob hoc teneor interdicto. & adducit similia. Quinto dicit. si protectū domus meae vel stillicidium extendi vi vel clàm supra sepulchrum alicuius: teneor hoc interdicto. & no. bona verba hîc in fine. §. Sexto dicit. si denunciaui tibi, q tale opus volebam facere, & statim facio: nō videor, clā facere, & sic cessat hoc interdictū. secus si ex interuallo opus postea feci. Fran.

s ❡ Depresseris.] i. detraxeris vi aut clā.

t ❡ Vtile est.] mihi vt vitis in meum agrum reducatur.

v ❡ Remanere.] scilicet ad hoc vt vitis de fundo tuo reducatur in meum: sed bene dabitur actio in factū ad aestimationē vitis perpetuò, vt credo, ar. ff. de rei ven. l. in rem. & facit. j. arbo. fur. cae. si plures. §. j. & ff. de rei ven. l. si frumentum. §. de arbore.

x ❡ Tuas fieri.] s. omnino. vt pro eis non tenearis. Io.

y ❡ Quia his.] quae in agro tuo coaluerūt.

z ❡ Arauerit.] aliâs arauerit, & aliâs exarauerit.

a ❡ Ex qualitate.] id est non debemus inspicere in hoc interdicto quale sit opus quod vi aut clàm sit, vtrum sit formatū, vt est domus: an informe, vt arare: sed illud solū qd fit in solo. arg. ff. de ope. no. nun. l. stipulatio. §. opus.

b ❡ Refixero.] id est remouero. Accursius.

c ❡ Aut certè.] hoc intelligendum, quando ego refixi tabulas primo positas ex magna & necessaria causa: vt arg. suprà eo. si alius. §. bellissimè. Vel dic verius, quòd hic dicitur exceptionem mihi dandam indistinctè, intelligatur siue ex necessaria causa refixi tabulas, siue non. quod enim fixum est in ianua mea à me possessa, possum authoritate mea demoliri. argumen. suprà ad legem. A quil. quemadmodum. §. j. Quod autem legitur. suprà eodem. si alius. in. §. bellissimè. intelligendum est quando aedificauit aliquis clam in suo, non in meo. & facit suprà, de eo p quē fac. erit. l. j. §. si reus. & suprà, ne qd in lo. pub. l. ij. §. idem ait. & ff. solu. matri. viro. & ff. de dā. infect. l. qui bona. §. si quis quia. & ff. ne quis eū qui in ius voc. l. ij. & ff. quod me. causa, sed & partus. §. quaeri. Accursius.

d ❡ Profuturam.] hanc, scilicet & facit. C. quando liceat vni. l. j. Sed arg. contrà. C. ne quis in sua cau. ius. l. j.

e ❡ Speciem.] aliâs faciem, & aliâs speciem.

f ❡ Egerit.] id est auem portauerit.

g ❡ Teneatur.] quod etiam non debet. Sed contrà, suprà eodem. l. si alius. §. si stercus. Solu. vt ibi. Sed iniuriarum tenetur, & ire non licet: vt. C. de ser. l. per agrū. & j. de iniur. l. iniuriarū. §. si quis me. Acc.

Supra

a ¶ Supra id cœlum.]ad hoc.§.de serui.l.fin.&.§.l.proxi.§.penu.& facit.§ eo.si alius.§.notauimus.
b ¶ Posse.]vt &.j.de sepul.vio.l.iij.§.sepulchri.& facit.§.vti posside. l.si duo.§.item videamus.
c ¶ Denunciauerat.]palam,non clam & obscurè:vt.§.eo.in prin.

¶ DE REMISSIONIBVS. ¶ *Dixit §. de ope.no.nun.nũc de remissione. Vel dic quia nũciatio parit interdictũ quod ui aut clam, & remißio tollit:ut.§.ti.j.l.si alius.§.j.ideo post præcedentem ti.meritò hunc ponit.*

AIt ptor.] CASVS. Ponitur edi-20 ctũ, cuius sensus est. Qui habet ius prohibẽdi ne eo inuito fiat opus:si nunciat ne fiat, tenet.& si postea remittatur,tenet remisso,& in opere poterit procedi.Postea loquit Vlp. & dicit. Apparet per verba edicti tenere re-30 missionem,cùm nunciatio tenuit. remissio autem fit,vel per communẽ volũtatẽ vtriusque,vel satisda.præstita.& si post satisda.fiat remissio:superfluè fit. Item is potest nũciare, qui est dominusfundi, in quo fiebat opus:vel 40 qui habet ibi seruit. vel vsumfru. potest etiam fructuarius vendicare seruitutem.Itẽ remissio facta à fructuario tenet. fructuarius autem non potest nunciare domino proprietatis ædificãti:sed si ex illo opere habeat 50 fructuarius damnũ, habet cõfessoriam.Itẽ qui habet seruitutem vrbanam in dotem, potest nunciare, si in ea fit ab aliquo extraneo opus.Iteq habet fundum obligatũ,in quo fit opus,potest renunciare:item remittere potest. Fran.Accur.

omne etiam supra id cœlum [a] eoque etiam nomine sepulchri violati agi posse [b].

¶ *Quæ incontinenti fiũt postquam aduersarius certificatus:uidentur bona fide fieri.hoc dicit.*

¶ Si is, qui denunciauerat [c] se opus facturum, confestim opus fecerit: clàm fecisse non intelligitur.nam si post tempus, videbitur clàm fecisse.

TITVLVS XXIIII.

De remissionibus.

Vlpianus libro 62.ad edictum.

LEX VNICA.

AIt pretor, Quod ius sit [d] illi prohibere,ne se inuito fiat:in eo nunciatio tenet.ceterũ nunciatione remissa [e] faciet. ¶ Sub hoc titulo remissiones [f] proponuntur:& verba pretoris ostendunt remissionẽ ibi demũ factam valere [g] ,vbi nunciatio tenet: & nunciationem ibi demum voluisse pretorẽ tenere [h], vbi ius est nũcianti prohibere [i] ne se inuito fiat. Cæterùm [k] siue satisdatio interueniat [l] ,siue nõ:remissio facta [m] hoc tantum remittit,in quo tenuit nũciatio [n]. Planè si satisdatũ est [o] ,& exinde remissio facta est:nõ est remissio necessaria [p]. ¶ Ius is habet nouum opus nunciandi [q] ,qui aut dominium [r] ,aut seruitutem [s] habet. ¶ Item Iuliano placet fructuario vendicandarum [t] seruitutũ ius esse:secũdũ qđ opus nouum nunciare poterit vicino,& remissio vtilis erit.ipsi autem domino prædij si nũciauerit, remissio inutilis erit.neq; sicut aduersus vicinũ, ita aduersus dominum agere potest [v] ius ei non esse inuito se altius ædificare [x]: sed si hoc facto [y] vsusfructus [z] deterior fiat,petere vsumfructum debebit. Idẽ Iulianus scribit de cæteris,quibus aliqua seruitus [a] à vicino debetur. ¶ Ei quoque,qui pignori fundũ accepit:scribit Iulianus nõ esse iniquũ detẽtionẽ [b] seruitutis dari.

60 d ¶ Quod ius sit.]siue propter seruitutẽ,vel propter proprietatẽ vel publicã caussam:& sic perpetuò siue nõ perpetuò,sed eatenus donec satisdetur,ꝙ ius habent omnes post denunciationẽ de calũnia iurantes.arg C.ad legem iul.repe.l.fi.& sic non est contrà.§.de ope.no. nun.l.j.in prin.vbi plenè dixi.
e ¶ Remissa.]vel de iure si satisdederit: vel forsan conuentione: & hoc,cùm tenuit nunciatio.si autem non tenuit,quia potuit sperni:vt §.de ope.no.nun.de pupillo.§.toties.tunc dic remissa,scilicet ipso iure:quia non tenuit nunciatio.& semper dic faciat, scilicet sine metu interdicti quod vi,aut clàm:vt.§.ti.j.l.si alius.§.j.
70 f ¶ Remissiones.]faciẽdæ ei,cui nũciatũ est.& sunt tres.vna ex conuentione,alia à iure,qñ scilicet tenuit nunciatio.& tertia quia non tenet:quia potest sperni.nam tunc lex habet pro remissa.Accur.
g ¶ Valere.]id est effectũ habere vbi nũciatio tenet.si autem nõ tenet,non est necessaria remissio:scilicet cum postea appareat illũ qui nunciauit,non habere ius nunciandi:& sic potest legi sine nõ.vel dic vbi non tenet,quia potest sperni,non est remissio necessaria.& sic si ne non.aliàs est,non tenet:& tunc dic,ibi est facta remissio, scilicet à iure,sine vlla satisdatione,vbi nunciatio nõ tenet:quia potest sperni.Item est contrà.§.de ope.no.nun.l.j.in prin.Sol.vt ibi plenè dixi.
80 h ¶ Tenere.]scilicet cum effectu.
i ¶ Prohibere.]quod est vt.§.dixi.vel perpetuò propter seruitutẽ, veluti ne altius tollat:vel ad tempus, id est donec satisdetur. quod ius habent omnes post nunci.de calumnia iurantes.Accur.
k ¶ Cæterum.]id est si non habent ius nunciandi.
l ¶ Interueniat.]quo casu fit remissio ipso iure.
m ¶ Facta.]ex conuentione vel etiam à iudice,vel prætore.
n ¶ Nunciatio.]cum effectu.

o ¶ Satisdatum est.]vel per nunciatorem steterit,quo minus satisdetur,vel quia de calumnia non iurat.Accur.
p ¶ Necessaria.]quia ipso iure per satisdationem erat facta.
q ¶ Nouum opus nunciandi.]scilicet perpetuò: cæterùm si non sit ius prohibendi,tunc eatenus,quatenus satisdetur.
r ¶ Dominium.]tunc continet causam naturalem.
s ¶ Seruitutem.]per-10 sonalem:& tunc distinguitur vt dixi.§. de ope.no.nũci.l.j.§.fi. &.l.seq. vel vrbicam, & non rusticam: vt.l. qui viã.vel dic vt not. §.de serui.vrba.prædi. l.inter.§.fi.&.l.q viã.
t ¶ Vendicandarũ.] scilicet per cõfessoriã. 20 imò non:vt.§.si vsusfru.peta.l.j. in princi. Sol.vt ibi.Accur.
v ¶ Agere potest.] fructuarius.
x ¶ Aedificare.]ergo qui non habet ius prohibẽdi,non habet ius remittendi.
y ¶ Facto.]id est ope-30 re facto à proprietario.
z ¶ Vsusfructus.] s. per confessoriam.
a ¶ Seruitus.]vrbica: vt &.§.si ser. vendi. & si fortè.§.j.Vel dic plenius vt not.§.de serui. vrba. prædio.l. inter seruitutes.
40 b ¶ Detentionẽ.] quia petitio datur: vt §.de ser.l.ei qui.& nũciare ei permittitur: vt.§.de ope.no. nun.l. creditori. ergo & remittetur:vt.§.in prin. huius.l.

TITVLVS XXV.

De precario.

¶ *Primò dicit, quid sit precarium. Secundò ex quo iure descendit,& in quo differt à donatione.Itẽ in quo simile est cõmodato.Franc.Accur.*

Vlpianus lib.71.ad edictum. LEX I.

PRecariũ est [c] ,quod precibus petẽti vtẽdum cõceditur tandiu, quandiu is,qui cõcessit patitur.qđ genus liberalitatis [d] ex iure gẽtiũ descendit. Et distat à donatione, eo quòd qui donat,sic dat ne recipiat [e] .qui precariò cõcedit,sic dat, quasi tunc recepturus cum sibi libuerit precarium [f] soluere.Et est simile [g] commodato. nam & qui commodat suam rẽ: sic cõmodat, vt non faciat rem accipiẽtis [h] ,sed vt ei vti re cõmodata permittat.

*Iulianus. LEX II.

AIt prætor. Quod pcariò ab

¶ DE PRECARIO. 50 ¶ *Et hoc restitutoriũ est:ut.j.eo.l.ij.§.j.sicut superius,quod ui aut clam: ut.§.titu.j.l.j.§.j. Accur.*

c PRecariũ est.]Interdum strictẽ accipitur: vt hîc,& interdum largè:vt.C.de præscrip.xxx.an.l.ij.

*Vlpianus.

60 d ¶ Quod genus liberalitatis.]ex hoc dicitur in quodã simile donationi:vt.j.e.l.interdictũ.&.j.de fur.eũ qui.§.is q precario.qa videt inesse in precario,quædã vsus donatio,& tñ distat à donatione, eo ꝙ qui donat &c.Itẽ videtur esse simile contractui, quẽ sæpe fieri videmus:scilicet quòd donat quis alicui in amicitiam. potest enim reuocare,quando velit.
e ¶ Ne recipiat.]vt &.§.de do.l.j.in princip.& de do. cau. mor.l. senatus.§.j.
f ¶ Libuerit precarium.]vt & infrà.l.proxi.&.l.& habet.in prin &.l.cum precario &c.
70 g ¶ Simile.]sed nõ p omnia.Nã differt:quia cõmodatũ datur ad certũvsum,vt patet per.l.illius ti.cõmodati:nã sic dicitur accõmodo scalas,vt apponas fenestris:pugillares,vt scribas:equum, vt ad villam ducas.quod nõ est in precario,vt ad certũ vsum concedatur:& ex hoc oritur secũda differẽtia:qa hoc quãdocunq; reuocatur:illud expleto vsu:vt hîc,&.§.cõmoda.in cõmodato.§.sicut.Tertio differt: quia hîc de dolo & lata culpa tantũ tenetur: nisi lit.contest.vt.j. eo. quæsitum.§.eum quoque.&.§.si seruitute. At ibi etiam de læuissima,nisi casualiter aliud contingat:vt.§.commo.si vt certo.§. nunc videndum.Item secundum quosdam differunt in quarto: quia com-80 modatum in mobilibus,precarium in immobilibus frequenter sit. vnde presumũt in dubio,in re mobili commodatum, & in immobili precarium,quæ nõ placet,cũ & immobilia commodẽtur:vt.§.cõmo. l.j.§.j.& mobilia precario concedantur:vt.j.eo.in rebus.in princip.

Precarium & cõmodatum differunt.

h ¶ Accipientis.]vt &.§.commo.l.rei.&.l.seq.

AIt prætor.] CASVS. Ponitur edictum,cuius sensus est:qđ precario ab aliquo accepisti,siue nunc habes,siue dolo fecisti, quò minus haberes:prętor ait,vt restituas.Secũdò loquitur Vlpi.&

dicit.hoc interdictum restitutorium est,& æquitatem continet:nam æquum est,vt re mea vtaris donec volam:vltra non.& non solū agitur hoc edicto de reuocādo precarium,sed etiam præscriptis verbis actio competit.Tertiò dicit.Res corporalis potest cōcedi precario, & incorporalis:vt si precario concedam tibi ire per fundum meum. dat & alia exēpla.Itē in re mobili consistit precarium.Itē qui precario rē habet, dicitur 10 possidere.Itē hoc interdicto tenetur, non qui rogauit,sed qui habuit precario rem. vnde si filius meus, vel seruus à te rogauit precario rem aliquā,& concessisti:ego dicor habere,nō ipse:& ego teneor. Itē si rem meam 20 precario mihi rogāti concessisti, non dicor eam precario habere, cùm res mea sit. Itē si rē tuam habeo precario,vsque ad natale:& eo veniente adhuc retineam:dicor ex nouo precario habere, etiā si non interuenerūt rogamina, pro hoc nouo 30 precario.Si autē intra natale rogaui te,vt proroges tēpus, & prorogasti,idem precarium durat:sed si finita die, id est post natale te rogaui vt eandē rem concedas precario, & concessisti: nam nouū est 40 precariū. Sed pone, quod ante natale factus es furiosus,vel decessisti. licet adhuc post natale teneam rem:nō extenditur precariū. Itē si procurator meus.i. nuncius, siue gestor meorum negotiorum, me mādante, vel ratū 50 habēte, meo nomine rogauit,vt tu concederes rē precario, & concessisti: ego dicor habere precario. Itē qui rogauit me, vt possit stare in fundo meo precario:puta ad solē,nūc in hyeme, & concessi: nō dicit possidere, sed 60 ego:sic nec fructuarius,nec colonus, nec inquilinus dicuntur possidere:licet sint in prædio.&.h.d.hæc.l.cum tribus seq.& prin.quartæ.Fran.

illo habes, aut dolo [a] malo fecisti vt desineres ✠ habere:qua de re agitur,id illi restituas.¶Hoc interdictū restitutoriū est: & naturalē habet in se æquitatem.nāq; precarium reuocare volēti competit [b]. Est enim natura æquū,tandiu te liberalitate mea vti,quādiu ego velim:& vt possim reuocare cū mutauero voluntatē. Itaq; [c] cū quid precario rogatum est:nō solū hoc interdicto vti possumus,sed etiam præscriptis verbis [d] actione, quæ ex bona fide [e] orit.¶Habere precariò videtur, qui possessionē vel corporis [f] vel iuris [g] adeptus est ex hac solūmodo causa, quòd preces adhibuit, & impetrauit precibus vt sibi possidere aut vti liceat.

Caius. LEX III.

VEluti [h] si me precariò rogaueris,vt per fundum meum ire vel agere tibi liceat, vel vt in tectum,vel in aream ædium mearum stillicidium,vel tignum in parietem immissum habeas.

Vlpianus. LEX IIII.

IN rebus [i] etiam mobilibus precarij rogatio cōsistit.Meminisse aūt nos oportet,eū q̄ pcario habet,etiam possidere [k].Et tenetur hoc interdicto nō vtiq; [l] ille, q̄ precariò rogauit, sed q̄ precariò habet.Etem fieri pōt,vt q̄s nō rogauerit,sed habeat pcariò:vtputa seruus meus rogauit:mihi acq̄siuit precarium,vel aliquis [m] alius,qui iuri meo subiectus est.Item si rē meā precariò rogauero:rogaui quidē precario, sed non habeo precariò, idcirco, quia receptum [n] est, rei [o] suæ precarium non esse. ¶Item qui precarium ad tēpus rogauit [p] finito tempore,etiam si ad hoc tēpus non rogauit, tamen precariò possidere [q] videtur.intelligitur enim dominus,cùm patitur eū, qui precariò rogauerit,possidere:rursus [r] precariò concedere [s].

Pomponius. LEX V.

SEd & si manente adhuc precario,tu in vlterius tempus rogasti:prorogatur precarium.nam nec mutatur causa possessionis,& non constituitur eo modo precarium,sed in longius tēpus profertur. si verò præterita die rogas: propius est, vt soluta iā causa precarij non redintegretur, sed noua causa constituatur [t].

Vlpianus. LEX VI.

CErtè si interim dominus furere cœperit, vel decesserit: fieri non posse, Marcellus ait vt precarium redintegretur [v].& hoc verum est.¶Si procurator [x] meus me mandante, vel ratum habente precarium rogauerit: ego precario propriè habere dicor †.¶Is, qui rogauit, vt precariò in fundo moretur [y]:non possidet, sed possessio apud eum, qui concessit remanet. Nam & fructuarius (inquit) & colonus, & inquilinus sunt in prædio, & tamen non possident [z].¶Iulianus ait,eum qui vi alterū deiecit [a],& ab eodē pcariò rogauit [b]:desinere vi possidere [c],et incipere precariò: neq; existima-

a ¶Dolo.]vel lata culpa:vt.j.eo.quæsitum.§.eum quoque.
b ¶Competit.]hoc interdictum.
c ¶Itaque.]quia est æquum,& in precarij concessione geritur negotium:itaque,&c.vt arg.§.commo.l.in commodato.§.sicut.
d ¶Verbis.]Contra.j.eo.l.interdictum.& ibi plenè dices.
e ¶Bona fide.]i.ex æquitate.Vel,quia bona fides hīc desiderat: vt 70 restituatur,sicut actū est:& ī quolibet cōtractu etiā stricti iuris:& vt dolus absit:nō autē dico quod sit bonæ fidei:cū tm̄ ī duobus casibus sit bonæ fidei:vt insti.de act.§.actionum.vel secundum Azo.erit hoc casu bonæ fidei:vt & in duobus alijs casibus,per legem istam.
f ¶Vel corporis.]id est rei corporalis.
g ¶Vel iuris.]id est seruitutis:vt.j.l.proxi.&.l. & habet.§.ij.
h ¶Veluti.]facit.§.de itine.actuque priua.l.j.§.si tibi.
i ¶In rebus.]sic in commodato:vt.§.commo.l.j.
k ¶Possidere.]de hoc dic vt.j.eo.& habet.§.in eum.
l ¶Non vtique.]id est certè.
80 m ¶Vel aliquis.]siue me mandāte,vel ratum habente:vt.j.eo.l. certè.§.j.
n ¶Receptum est.]vt &.§.de acqui.pos.l.si de eo.§.fin.&.j.de reg.iu. neq; pignus.&.§.deposi.l.qui rē.hoc autē verū est nisi respectu pos. qua aduersarius superior est:vt.§.de acqui.pos.l.si aliquem.&.j.l.certe.in fi.sic &.§.de contrahen.emp.l.si in emptione.§.suæ rei.
o ¶Rei.]Nisi respectu pos.vt.j.eo.certè.§.vlti.
p ¶Rogauit.]Quidā dicūt,quod in hoc differt à cōmodato, quasi precarium non constituatur ad tēpus:sed cōmodatum sic. sed certè & precarium:vt.j.l.proxi.in fi.& hoc expone,vt statim dices.Accur.
q ¶Possidere.]§.de nouo,cū causa prioris sit sublata: vt.j.l.proxi. in fin.& facit.§.loca.itē quæritur.§.fi.&.l.qui ad certū.& dic, vt ibi.
r ¶Rursus.]& sic est nouum precarium.

s ¶Concedere.] hic continua legem,certè. ¶Sed & si manēte] t ¶Causa constituatur.] facit.§.de iudi.l.ij.§.sed si iudex. & de arbi.l. si cū dies. in prin.&.l.labeo.§.penul.&.fi.&.j. de verb. obli.l. cum stipulatus sum mihi à proculo.

Certè.] Casus prin.huius.l.vsque ad.§.iulianus ait: 20 cōtinuatur casui præcedē. ¶Iulianus ait.] Te vi deieci de fundo & eundē à te petij precario:dicitur, quod si desino vi possidere, dicor ammodo precario possidere.idem si istū fundum à te emi:nam pro emptore dicor possidere.Secundò dicit:Rē 30 meam obligaui tibi & tradidi:eandē à te precario petij:& concessisti:dicitur quod precario dicor possidere. Tertiò dicit:Rem alienam quā quis possidet, potest precario concedere,& tenet precarium. 40 &. h. d.hic.§.cum.l. seq.Francis.

v ¶Redintegretur.] neque per expressam concessionem,vel pro rogatione furiosi, neque per tacitā. Itē non per tacitam hæreditatis.s.concessionē.sed si expressè hęres cōcede 50 ret,esset nouum precariū omnino,nō primum verè,vel presumptiuè redintegratum, vel resuscitatū.ad hoc §.loca. qui ad certum. & de acquir.pos.l.si is qui animo.Sed arg. cōtra.§.solu.ma.l.ij.§.voluntatem.sed ibi pro 60 pter patrem.Itē quid si recipit furiosus, vel hæres adit,an redintegretur tacite,cum adhuc nō erat reuocatum, licet finitum?Quidam quòd sic.sed dicunt nouum precarium: sicut si de nouo concederetur.ad quod facit infrà eo.l.quæsitum.§. quod à titio.& quod ibi not.

x ¶Si procurator.]prout dicit mandante,dic procurator.i.nūcius. in mea enim persona cōcepit contractum precarij.aliàs,sibi nō mihi quæritur precarium:vt.§.de acqui.pos.l.possessio.§.fi.Item prout dicit ratum habente:dic quòd gestor negotiorum rogauit meo nomi- 70 ne:& in persona mea concoepit verba contractus,propter eandem rationem:vel fortè ad instar possessionis,quæ quæritur per tales,& hoc precarium quæritur:vt.C.per quas perso.l.j.
y ¶Moretur.]fortè ad solem:non vt possideat ciuiliter, vel naturaliter.& facit quod no.j.eo.& habet.§.eum.
z ¶Non possident.]colonus & inquilinus nullo modo, etiā naturaliter:vt.§.de vsucap.non solū.§.quod vulgò.licet sit ar.contrà.§.cō muni diui.l.communi diuidundo.§.neque.Fructuarius autē non ciuiliter:vt hīc,&.§.de acquir.re.do.l.acquiritur.§.fi. sed naturaliter sic,vt.§.de acqui.pos.l.naturaliter.
80 a ¶Deiecit.]de fundo.
b ¶Rogauit.]scilicet possidere.
c ¶Possidere.]qui dominus non erat:vt statim colligitur.res ergo vi possessę,& si in potestatē domini non restituuntur:sed in eius,qui est expulsus:vsu capiuntur.secus in furto:vt suprà,de vsusca. sequitur.§.quod autem.quæ est contrà.& facit infrà eodem.l.fina. in princi.&.§. de acqui.possess.quod meo.in princip.Item facit ad rationem diuersitatis suprà,de vi & vi ar.l.j.§.qui vi à me. & quod ibi not. item facit.

† Nota, vbi agitur de acquirendo:& sic de lucro captando: in quo vertitur ad minicul. acquisitionis qui per alium facit: ipse met propriè facere videtur.ad hoc istū tex. dicit vnicū in iure Bald. in l. vnica. neautem in fi.col.C. de cadu. tol. Bolo. adde istū tex. tu post Bal. dicit vnicū Iason in §. j. institu. de act. in vltima col.i.§. vt fic. vbi dicit eum mirabilem.

Marginal: ✠ possidere.

item facit.ꝭ.commo.l.j.&.ꝭ.de acqui.pos.l.iij.§.illud.
a ¶Posse.]si non esset res eius,qui deiectus est:aliâs contrà : vt.ꝭ.de vsucap.l.sequitur.§.lana.
b ¶Non possit.]videbatur enim,quòd non vt.ꝭ.eod.l.in rebus. §. item si rem.
c ¶Possessionis.] s. respectu. & facit.ꝭ.de acqui.pos.l.qui pigno ri.&.C.de distra.pign. 10 l.creditore.&.ꝭ.de pi gno.act.si rem alienã. §.fina.
d ¶SEd & si eam.]Vt tenear.facit.ꝭ.com mo.l.ita. &.ĩ. l. proxi. in fi.j.respon.

QVæsitum est.] CASVS. Rogatu mei scholaris 20 concessi librum meũ scholari alterius docto ris,quasi scholari meo concedens:habeo man dati contra scholarem meũ:& ipse habet hoc interdictum de preca- rio contra scholarem, qui habuit librum,sed si non cogente, vel mã 30 dante meo scholari, sed instigãte, alij scho lari concessi librũ, & pactũ mihi fecit scho- laris meus, de hoc li- bro reddendo:tenetur scholaris meus act.pręscriptis verbis,& in fa ctũ. ¶Quod à Titio.] Rem quam habui pre- 40 cario à defuncto:vi- deor habere,& ab hæ- rede eius, vel ab alio eius successore, etiã si ignorẽ quis sit hæres. Secundò dicit: Conces sisti mihi rẽ precario, & eam postea vendidi sti Titio. & Titius nõ reuocauit eã à me:imò 50 dimisit penes me esse aliquo tempore videor habere precario eã à Titio, & ei competit hoc interdictum. ¶Eũ quoq;.]Per verba edi cti patet eũ teneri hoc interdicto, qui habet rẽ precario, & qui do- lo desijt habere. Quid 60 si culpa desijt habe- re? certè nõ tenetur. se cus est in commodata rio, qui tenetur & de culpa. & quare sit se- cus, redditur ratio in litera. tenetur tamen precario habens, etiã de lata culpa. Secundò dicit:Per hoc interdictũ petitur res precario concessa restitui in pri 70 stinà causam:& si non fiat restitutio prædicto modo:condẽnatio fit in interesse quãtum interfuit agẽtis,à tpe redditi interdicti fructus etiã veniũt a prædicto tempore:Tertiò dicit:Cõcessi tibi fundũ pre cario.nõ fuisti vsus seruit.debita illi fundo:& sic est amissa nõ vtẽ- do:an tenearis, quærit. Et dicitur,ꝙ nõ,nisi fuisti in dolo, vel culpa lata.de his enim tenet tñ, qui precario rẽ habeat. at post litẽ motã in hoc interdicto venit & leuis culpa & leuissima.Quartò dicit:Hoc interdictũ dat post annũ.& reddit ratio in litera.Quintò dicit : Hoc interdicto tenet hæres eius,qui habuit rẽ precario:siue ad hæredem venit res precario concessa:siue dolo fecit,quò minus veniret.F.

re,sibi ipsum causam possessionis mutare:cũ volũtatẽ eius quæ deiecit,cœperit precariò possidere.nã si ab eodem emisset:inciperet etiã pro emptore posse [a] dominiũ capere. ¶Quæsitũ est,si quis rem suam mihi pignori dederit, & precariò rogauerit: an hoc interdictũ locũ habeat. quæstio in eo est, vt cõsistere precarium *rei suę nõ possit [b]. mihi videtur verius precarium cõsistere in pignore: cùm possessionis [c] rogetur,non proprietatis. & hęc est sententia etiam vtilissima. cotidie enim precariò rogãtur creditores ab ijs,qui pignori dederũt. & debet consistere precarium.

*rei suæ posit.

Venuleius. LEX VII.

SEd & si eam rem, cuius possessionem per interdictũ Vti possidetis retinere possem(quãuis futurum esset,vt tenear [d] de proprietate,)precariò tibi concesserim,teneberis hoc interdicto.

*Vlpia. *Idem. LEX VIII.

QVæsitum est,si Titius me rogauerit,vt re Sẽpronij vtatur:deinde ego Sempronium rogauero,vt concederet:& ille dum mihi vult præstitum,cõcesserit [e] : Titius habet à me precariò:et ego cum eo agam interdicto De precario:Sempronius autem nõ aget cũ eo:quia hæc verba [f], ab illo precariò habes, ostẽdunt ei demũ cõpetere interdictũ, à quo qs precario rogauit:non ei cuius res est [g]. an tamen Sempronius mecum quasi à me rogatus interdictum habet? Et magis est, ne habeat [h] : quia non [i] habeo precarium, cùm non mihi [k],sed alij impetraui. mandati tamen actionem potest aduersus me habere:quia mandante [l] me dedit tibi. Aut si quis dixerit, nõ mãdato [m] meo,sed magis me intercedente hoc fecisse, dicendũ est, in factum [n] dandã actionẽ etiã aduersus me. ¶Quod à Titio precariò quis rogauit:id etiam ab hærede [o] eius precariò habere videtur. et ita Sabinus & Celsus scribunt,eoque iure vtimur. ergo & à cæteris successoribus habere quis precariò videtur. Idem & Labeo probat, & adijcit,etiam si ignoret [p] quis hęredem: tamen videri eum habere precariò ab hærede. ¶Illud tamen videamus, quale sit. si à me precariò rogaueris,& ego eam rẽ alienauero: an precariũ [q] duret re ad alium translata. Et magis est, si ille nõ reuocet, posse interdicere [r], quasi ab illo precariò habeas, non quasi à me:& si passus est aliquo tempore à se precariò habere: rectè interdicere, quasi à se precariò habeas. ¶Eum quoque precariò teneri voluit prætor, qui dolo fecit vt habere desineret. Et illud annotatur, ꝙ culpã non præstat is, qui precariò rogauit, sed solũ dolum [s] præstat: quamuis is, qui commodatum susceperit, non tãtũ dolum, sed etiã culpã præstet. Nec immeritò dolũ solũ præstat is, qui precariò rogauit: cùm totũ hoc ex liberalitate [t] descẽdat eius, qui precariò concessit, & satis sit. si dolus tãtũ præstetur, culpã tñ dolo proximã contineri qs meritò [v] dixerit. ¶Ex hoc interdicto restitui [x] debet in pristinã causam. Quod si non fuerit factum, cõdemnatio in tantum fiet, quanti interfuit actoris ei rẽ restitui ex eo tempore, ex quo interdictum editũ [y] est. Ergo & fructus [z] ex die interdicti editi præstabunt.

80 e ¶Concesserit.]scilicet Titio.
f ¶Quia hæc verba.]quæ sunt.ꝭ.eo.l.ij.in prin.
g ¶Cuius res est.]vt.ꝭ.l.proxi. Accursius.
h ¶Ne habeat.]ad hoc ergo,vt interdicta mihi cõtra te dẽtur:oportet ꝙ precario habeas,& à me subaudias, vel ab alio, cui successimus,vel in rem:vt.ĩ.§.quod à titio.&.§.illud.
i ¶Quia non.]non enim tenetur hoc interdicto,qui precario rogauit:sed qui precario habet:vt.ꝭ.eo.l.in rebus.§.j.
k ¶Cum non mihi.]arg.quòd hoc sit de substantia precarij, scilicet recipere rem ad vsum suum precibus porrectis. & hoc innuitur ex ipsa descriptione precarij.vt.ꝭ.l.j.
l ¶Mandante.]quodammodo.
m ¶Non mandato.]non mandando,nõ fideiubendo,sed aliter precibus rogando.s.instigando & suadendo,cũ aliâs facturus nõ erat. nam & aliâs propter 10 exhortationem quis tenetur:vt.C. ad.l. iul. de vi priua.l.seruus.
n ¶In factum.]ex hoc interdicto de precario. ex quolibet enim hæc actio datur,si alia specialiter non nominetur:vt insti.de inter di.§.fi.& secũdum hoc 20 ego à sempronio, & tu à me habes precario : & tu mihi, & ego sibi hoc interdicto teneor.quod verum est, si Sẽpronius mihi tradidit,& ego tibi postea.si autem meo mãdato, tibi tradidit , tunc ego mãdati teneor, & 30 tu mihi de precario: vt.ꝭ. Vel dic, actio in factum, id est præscri. ver.vt superius loquitur, cùm ego rogaui, vel mandaui volẽs me obligare sibi mandati, vel etiam promisi sibi per stipulationẽ : quo casu,ex ea possem con 40 ueniri, & ipse dedit Titio meo mandato, q me rogauerat. Si autẽ nõ obligaui me per stipulationem, nec mandaui vel rogaui,nolẽs me obligare mandati, sed pactum fecit, cùm credebat Titio me restiturũ precariũ, te- 50 nebor præscript.ver. id est actio.in factũ:vt hîc dicit. & ad hoc, ꝙ mando non animo obligandi me mãdati.C. de neg.gest.si negotiũ. facit.ꝭ.mã.l.si mandauero.§.si curator.
o ¶Ab hærede.] sed nunquid est nouũ pre- 60 carium quod habere videtur ab hęrede? credo ꝙ sic,arg.ꝭ.l. certè. j. respon. primũ enim precarium finitum est morte.nam per mortẽ defunctus desijt velle: & precarium eatenus durat,quatenus durat voluntas concedentis,ar.ꝭ.eo.l.ait pretor.§.j.& facit infrà eo. l. cum 70 precario.§.fina.
p ¶Ignoret.]sic.ꝭ.quod vi aut clam.l.denique.§.quæsitum.
q ¶An precarium.]in persona emptoris:vt sic faciat cum precedẽtibus.& hanc bene soluit.alij dicunt,in persona venditoris:& sic dicunt,ꝙ hîc non soluitur quæstio,sed soluunt quòd duret.ar.ĩ.de act. & obli.l.quecunque.econtra videtur,ꝙ non,arg.ꝭ.de aqua plu. ar.si tertius.§.si prius.esset enim iniquum eum teneri duobus, emptori, vt subijcit:& venditori:vt.ꝭ.de exerci.l.ne in plures.
r ¶Interdicere.]interdicto proposito ab emptore.
s ¶Dolum.]vt.ĩ.de reg.iur.l.contractus.
80 t ¶Ex liberalitate.]cõmodatũ verò ab initio liberalitatis est, post necessitatis:vt.ꝭ.cõmo.l.in cõmodato.§.sicut precariũ. in omni tpe liberalitatis.in prin.& in fi.vt.ĩ.e.l.cum precario. &.ꝭ.e.l. iij.§.j.
v ¶Meritò.]quæ dolo comparatur:vt.ꝭ.si men.fal.mo.di.l. j. §. ideo.
x ¶Restitui.]scilicet precarium.
y ¶Editum est.]vt & in alijs:vt &.ꝭ.de interdic.l.in interdictis. in fi.&.ꝭ.de vi & vi arma.l.j.§.ex die.
z ¶Et fructus.]facit.ĩ.§.proxi.

Precarij tẽpus,in volũtate concedentis consistit.

¶Si seruitute [a] vsus non fuerit is qui precariò rogauit, ac per hoc amissa sit, videamus, an hoc interdicto teneatur. Ego arbitror non aliâs, quàm si dolo fecerit. Et generaliter erit dicẽdum, in restitutionem venire dolum, & culpam latam [b] duntaxat: cætera non venire [c]. Planè post interdictũ * editũ oportebit dolum & culpã, & omnem causam [d] venire. Nã vbi moram quis facit precariò: omnẽ causam debebit restituere. ¶Interdictum hoc post annum [e] competere Labeo scribit, eoq; iure vtimur. Cùm enim nonnunquã in lõgum tempus precarium cõcedatur, absurdum est dicere interdictũ locũ non habere post annum. ¶Hoc interdicto eius hæres [f] qui precariò rogauit, tenetur [g], queadmodum ipse: vt siue habeat, siue dolo fecerit, quo minus haberet, vel ad se perueniret, teneatur. ex dolo autem defuncti hactenus, quatenus ad eum peruenit [h].

¶*Precarium potest constitui inter præsentes & inter absentes. Fran. Accur.*

Caius. LEX IX.

PRecaria possessio constitui potest vel inter præsentes vel inter absentes: veluti per epistolam, vel per nuncium [i].

Pomponius. LEX X.

QVamuis ancillã [k] quis precariò rogauerit: id actũ videtur, vt etiã quod ex ancilla natum esset, in eadem causa haberetur [l].

Celsus. LEX XI.

SI debitor rem [m] pignoratã precariò rogauerat, soluta pecunia precarium soluitur: quippe id actum est, vt eousque [n] precarium teneret.

¶*Pactum contra substantiam contractus est nullum. Bar.*

*Idem lib. 25. digesto.

LEX XII.

CVm precario † aliquid datur: si conuenit, vt in calendas [o] Iulias precariò possideat: nũquid exceptione adiuuandus est, ne antè ei possessio auferatur. Et nulla vis est huius conuentionis [p], vt rẽ alienam domino [q] inuito possidere liceat. ¶Precarij rogatio ad hæredem eius qui precariò concessit, trãsit [r]. ad hæredẽ aũt eius qui precario rogauit, nõ trãsit [s]: quippe ipsi duntaxat, non etiam hæredi eius concessa possessio est.

Pomponius. LEX XIII.

SI seruus tuus tuo mãdato precario rogauerit, vel etiam ratum habueris [t] quod ille rogauerit tuo nomine: teneberis quasi precariò habeas. Sed si te ignorante, suo nomine, vel seruus, vel filius rogauerit: non videris [v] tu precariò habere: sed illi [x] erit actio de [y] peculio, vel de in rem verso.

Paulus. LEX XIIII.

INterdictum de precario meritò introductũ est: quia nulla eo nomine iure ciuili [z] actio esset. Magis enim ad donationẽ & beneficij causam, quàm ad negocij contracti spectat precarij conditio.

---

a ¶Si seruitute.] debita rei concesse precario.

b ¶Et culpam latam.] vt. §. §. eum. Et no. ex his, φ statim cũ datur precarium: oritur actio de precario, & ex tũc tollitur. xxx. an. aliud in actione tutelæ & pro socio, quæ nascũtur demum finita tutela, & societate: vt. C. pro socio. l. tandiu. & . §. de tute. & ra. dis. l. si tutor. §. fin. & l. seq. & l. nisi. in prin. Accur.

c ¶Non venire.] s. leuem & leuissimam.

10 d ¶Et omnẽ causam.] vt & . §. fini. regun. l. iij. §. post litẽ. & §. si certũ petatur. l. cũ fundus. in prin. Acc.

e ¶Post annũ.] est & alia ratio: quia est rei persecutoriũ: vt. j. de act. & obli. l. in honorarijs. & facit institu. de 20 perpe. & tempo. act. §. absurdum enim. Acc.

reddditũ.

f ¶Hoc interdicto eius hæres.] Sed quo modo eius hæres tenetur, licet dolo fecit, quo minus ad se perueniret, cum ad hæredẽ nõ transeat precariũ: vt. j. cũ precario. §. fin. 30 quæ est cõtrà? Respõ. ipse tenet de eo, quod ad se puenit: vnde debet teneri, si dolo fecit φ ad se nõ perueniret, quasi hęc æquiparentur: vt. §. depositi. l. j. §. an in pupillum.

g ¶Tenetur.] vt & . C. eo. l. ij. licet ipsi non sit 40 quęsita possessio precario: vt. j. l. cum precario. §. fina. Sed contrà. j. de diuer. præscript. l. cum hæres. Sol. vt ibi.

h ¶Peruenit.] imo insolidum: vt. §. deposi. l. si hominem. §. datur. sed illud quãdo ex cõtractu defuncti trãsit 50 ius ad hæredẽ. quod hîc nõ fit. & facit. j. de act. & obliga. l. ex depositi.

i ¶PRecaria.] Per nũcium. facit. C. si qs alteri vel sibi. l. si. & . §. de constit. pecu. l. qui autem. §. fi.

QVãuis.] CASVS. Pone, quòd concessi Sempronio ancillam meam 60 precario: si postea nascatur ex ea filiolus: quæritur, an ego videar illum concedere? Respond. quòd non. Franciscus. Accursius. doctor peritissimus.

k ¶Quamuis ancillam.] vt eam precario habeat.

l ¶Haberetur.] idem in commodato: vt. j. de fur. l. cum qui. §. non solum. & facit. §. deposi. l. j. §. quæ depositis. & commoda. si vt certo. §. vsque adeò.

SI debitor.] CASVS. Scholaris librum, quem obligauit, habuit precario ab vsurario: soluto postea debito, finitur precariũ. 70 Francis. Accursius.

m ¶Si debitor rem pignoratam.] facit. §. eo. l. certè. §. fi.

n ¶Eousque.] id est donec solueretur pecunia.

CVm precario.] CASVS. Concessi tibi librũ precario, vsque ad natale: possum & ante natale repetere. Sequens. §. est planus. Franciscus. Accursius.

o ¶In calendas.] id est vsque ad calendas.

p ¶Conuentionis.] hoc ideo, quia ad certum vsum non est data: vt suprà, deposi. l. j. §. finali. & . §. est autem. alioquin non ageret: vt suprà, commoda. l. in commodato. §. sicut. quæ est contrà. & suprà, 80 de pact. l. si quis in conscribendo. vel aliud est ad certum tempus: vt hîc. aliud conuenire de non reuocando ad certum tempus: vt ibi.

q ¶Domino inuito.] id est eo, qui concessit precario, licet non sit rei dominus: vt. §. eo. l. sed & si. respectu enim eius, qui habet precario, dicitur dominus. Sic quandoque dicitur seruus dominus respectu eius, cui mandauit.

Seruus quãdoque dicitur domin⁹.

r ¶Transit.] vt & . §. l. quæsitum. §. j.

s ¶Non transit.] licet interdicto plerunque possit conueniri: vt. §. eod. l. quæsitum. §. fina. quæ est contrà: vt in societate contingit, quæ etiam ad hæredem non transit, & tamen actio pro socio in hæredem datur. idem in mandato: vt suprà, manda. l. inter causas. in princip. vel dic, non transit, nisi quatenus ad eum peruenit, vel dolo fecit, quò minus perueniret: vt ibi: quod satis in idem recidit. Item contrà. j. de actio. & obli- 10 ga. l. ex promissione. & . l. ex contractibus. sed hîc speciale, ea ratione, quia ius tenendi vel persequẽdi ex cõtractu, non transit ad hæredem: quia conceditur amico: cùm forte hæres inimicus sit. sic. §. de tribu. illud. §. 20 fina. Vel hæc actio, quæ datur à prætore, non est natiua: & ideo non sequitur regulam illam. & facit suprà, de peti. hære. Itẽ veniunt. §. sed non omnia. in fi. §. item facit infrà, de diuer. præscript. l. cùm hæres. Sed contrà. j. 30 eo. si adoptauero. Solu. vt ibi.

† al. Iuli. † Ista lex facit pro qui dã gl. sing. posita in. c. ij. de cõsue. li. vj. & no. ex ista l. φ non valet pactum per quod immutatur natura precarij.

SI seruus.] CASVS. Seruus me⁹ habuit rem precario, à Titio, me hoc mandante seruo, vel ratum habente. ego videor habere precario: & teneor hoc interdi- 40 cto. si autẽ me ignorante habuit, & nõ habente ratum: teneor de peculio, vel de in rem verso. Fran.

t ¶Vel etiam ratum habueris.] cùm sine mandato, rogauit.

v ¶Non videris tu.] etiam si ratum habeas, nõ tuo nomine gestũ: vt suprà, de nego. gest. si pupilli. §. sed si ego. & facit. §. de pe. l. depositi. §. primo. & de pigno. act. si creditor. §. fina.

x ¶Sed illi.] concedenti. Accursius.

y ¶Erit actio.] s. præ- 60 scri. verb. vel dic de precario, quæ datur. §. eo. quæsitum. §. ex hoc. quæ dicitur in factum: vt insti. de interdi. §. fi.

INterdictum.] CASVS. Hoc interdictum meritò est induictum contra eum, qui habet rem precario: quia nulla actio ciuilis nominata competit: & redditur ratio, quare hoc interdictum competit. Secundò dicit: Hoc interdicto non tenentur hospites, & qui gratis habitant. & dic, de hoc, vt in glossa. Tertiò dicit: Etiam iura possunt concedi precario: vt tigni immittendi, in meam domum, vel in protectum. Quartò dicit: Qui concedit rem precario, & stipulatur sibi reddi: non habet hoc interdictum. & dic rationem, vt in gloss. Quintò dicit: Concessi tibi rem precario hoc 70 pacto, vt habeas possessio. bene tenet, & habes naturalem, ego ciuilem. Sextò dicit: Precarium potest constitui in præsentia rei, quæ datur precario, & in absentia. & hoc dicit hæc. l. & seq. Franciscus. Accursius.

z ¶Iure ciuili actio esset.] vt infrà, de fur. l. cum qui. §. is, qui precario. Sed in hoc est contra suprà eodem. l. ij. §. j. in fin. §. & infrà eod. l. duo. §. fina. quibus dicitur, quòd datur præscript. verbo. quæ est ciuilis: vt suprà, de præscript. verbor. l. j. & . l. si tibi. Solu. non est ciuilis, sed nominata, vt hîc: est tamen ciuilis innominata, vt in contra- 80 rijs. vel secundum Roge. refert concedatur precarium simpliciter: & tunc interdictum solum: vt hîc. aut cum pacto reddendi quando libuerit reuocare: & tunc præscript. verbo. vt in contrarijs. aut etiam stipulatio: & tunc sola ex stipulatu: vt infrà. l. proxi. §. cùm quis. Tertij distinguunt: aut precarium constituitur datione, & tunc præscript. verb. vt in contrarijs: aut permissione, vt quia tu rem meam possides, quam tibi precario permitto: vt hîc, argumen. infrà eodem. l. vnusquisque. & . l. finali. & sic plus portat precarij

precarij rogatio, quàm precarij datio.

a ¶ Negotij contracti.] scilicet causam. & continua. l. sequentem.

b ¶ Et habet.] scilicet hoc interdictum.

c ¶ Velimus.] vt. ff. ait prætor. §. j. quod nõ esset si esset donatio

d ¶ Non intelliguntur.] si dicas hospites, id est inquilinos: ipsi magis sunt ratione còductionis quàm precarij: siue cum domino siue sine eo habitent. Vel si 10 dicas, quod gratis: tũc vi detur eis domus commodari: vt. ff. commo. l. j. §. fi. Vel si dicas hospites qui ad hospitiũ recipiuntur per caupo nem vel stabularium, qui nihil pro domo dãt, sed pro comestibilib^9. & quandoque pro le- 20 cto: tunc magis dicitur detineri in domo quàm ipse domum teneat, vel pro conducto vel precario.

e ¶ Protectum.] ad quod facit. ff. eo. l. ij. §. fi. & l. iij.

f ¶ Non competit.] si ergo cauit sibi per sti- 30 pulationem: quia tũc competit sibi auxiliũ ciuile: vt instit. de act. §. de constituta. nõ debet petere hoc interdictum: vt. ff. l. proxi. Itẽ & alia ratione: quia stipulando videtur renũciare interdicto. ar. C. de pac. conuen. l. fi. est 40 & tertia: quia stipulando videtur agi, vt ex donatione actio nõ oriatur: vt. j. de noua. l. cùm enim.

g ¶ Eum hominem.] id est eius hominis possessionem.

h ¶ Corpore.] id est naturaliter.

50 i ¶ A possessione] & sic ciuiliter. & distinguè hic: aut hoc est actum, vt omnis possessio detur: vt. ff. co. in rebus. §. j. & de acq. pos. Pomponius. §. si is qui. aut vt nulla: vt. ff. e. cer tẽ. §. is qui. & de acqui. pos. l. si quis ante. §. idẽ 60 Pòponius. aut vt habeat naturalẽ tãtum: vt hic, & hoc in dubio videtur per hunc. §. & in hoc & in primo casu datur interdictũ vti pos. præterquàm contra dñm: vt. j. e. l. qui precario. & facit. ff. communi di. l. cõi diuidũdo. §. inter prædones. & sic est in creditore & debitore: quorum quilibet quo ad quid possidet: vt not. ff. qui satisda. cog. l. sciendum. §. creditor.

k ¶ Quo quis.] hic dic, vt. ff. de precario. vel dic non refert in præ- 70 sentia rei vel absentia: vt. C. de cõtrahen. emp. l. j. & j. e. l. vnusquisque. Vel dic siue in villa, siue in vrbe. ar. ff. qui satisda. cog. sciendum. §. j.

¶ Si adoptauero.] CASVS. Titius habebat rem precario ab aliquo. eum arrogaui. videor ego habere precario. Secũdò dicit: Qui habet rem precario hoc acto, vt habeat pos. habet interdictum vti possidetis contra omnem qui contendet hanc rem possidere excepto concedente. Tertiò dicit: Potest quis dare precariò rem suam, licet non possideat. Quartò dicit: Duo non possunt eandem rem habere insolidum. sic nec duo vnam rem possunt vi, aut clàm insolidũ possidere. Quintò dicit: Seruus meus concessit rem precario alicui 80 me hoc ratum habente: ego videor concessisse. & mihi hoc interdictum competit. Sexto dicit: Qui concedit rem precariò: habet hoc interdictum & act. præscrip. verb. & h. d. hæc lex & tres seq. Fran.

l ¶ Ego quoque.] Contrà videtur: vt. ff. eo. l. cum precario. in fin. & j. de diuer. præscrip. l. cum hæres. Sol. hic ea persona quæ rogauit, ad huc viuit: quod non est ibi. Vel hic tenebat adoptator patiente domino: (idem esset in hærede) ibi non. arg. ff. quæsitum. §. illud. & facit. ff. de pecu. l. in arrogatore.

Iulian⁹. Iste text. est notand⁹ ad hoc pro positum, quod dominij & etiam possessio omnij bono rũ illius, qui arrogat in arrogãtem trãseũt, sine vlla apprehensione. Bolo.

Iulian⁹.

cij causam, quàm ad negotij[a] contracti spectat precarij conditio.

Pomponius. LEX XV.

Et habet[b] summam æquitatẽ, vt eatenus quisque nostro vtatur, quatenus ei tribuere velim[c]. ¶ Hospites, & qui gratuitam habitationem accipiunt, non intelligũtur[d] precariò habitare. ¶ Precario habere etiam ea, quæ in iure consistunt, possumus vt immissum, vel protectum[e].

¶ *Prouisio hominis tollit prouisionem legis. Bartolus.*

¶ Cùm quis de re sibi restituenda cautum habet, precarium interdictum ei non competit[f]. ¶ Eũ qui precariò rogauerit, vt sibi possidere liceat: nancisci possessionem nõ est dubium. An is quoque possideat, qui rogatus sit, dubitatũ est. Placet autem penes vtrunque esse eum hominem[g], qui precario datus esset: penes eum, qui rogasset, quia possideat corpore[h]: penes dominum, quia nõ discesserit animo à possessione[i]. ¶ Quo quis[k] loco precariò aut possideat, aut cœperit possidere: nihil refert, quod ad interdictum pertinet.

Idem. LEX XVI.

Si adoptauero[†] eum, qui precariò rogauerit: ego quoque[l] precariò possidebo.

Idem. LEX XVII.

Qui precariò fundum possidet, is interdicto Vti possidetis aduersus omnes, præter cum quem rogauit[m], vti potest.

Iulianus. LEX XVIII.

Vnusquisque potest[n] rẽ suã quamuis nõ possideat, precariò dare ei, qui possideat.

m ¶ Qui precariò.] Rogauit vt possideat: vel saltem naturaliter: alioquin interdicto isto vti non potest: vt. ff. vti poss. l. si duo. §. creditores. & habes idem quod hic suprà. vti poss. l. j. in fin. & l. sequen.

n ¶ Vnusquique potest.] faci. j. eo. l. fi.

Idem. LEX XIX.

Duo insolidum precario habere non magis possunt, quã duo insolidum vi possidere aut clàm. Nam neque iustẽ[o], neque iniustẽ possessiones duæ[p] concurrere possunt. ¶ Qui seruum meum precario rogat[q], videtur à me precariò habere, si hoc ratum habuero[r]: & ideo precario interdicto mihi tenebitur. ¶ Cùm quid precariò rogatum est: non solũ interdicto vti possumus, sed & incerta actione: id est præscriptis verbis[s].

Vlpianus. LEX XX.

Ea, quæ distracta sunt, vt precariò penes emptorem essent quoad[t] pretiũ vniuersum persolueretur: si per emptorem steterit, quò minus persolueretur vẽditorem posse consequi[v].

Venuleius. LEX XXI.

Cvm precariò quis rogat, vt ipsi in eo fundo morari liceat: superuacuum est adijci, ipsi, suisque. nam per ipsum suis quoque permissum vti videtur[x].

Iulianus. LEX XXII.

Si is, qui pro possessore[y] possideret precariò, dominum rogauerit, vt sibi retinere rẽ liceret: vel is, qui alienam rẽ emisset[z], dominũ rogauerit, apparet eos precariò possidere: nec existimandos mutare sibi causam possessionis, quibus à domino concedatur precariò possidere. Nam si id, quod possideas, alium precariò rogaueris: videri te desinere ex prima causa possidere, & incipere precario[a] habere. & contrà si possessorem precario rogauerit is, soluere pretiũ.

o ¶ Duo insolidũ.] Neque iustè. ciui les iustè: iniustè naturales. sed quare non e- 10 contra exponit. s. iusta naturalis: iniusta ciuilis? Respõ. quia frequentius cõtigit vt ali quo absente alius nan ciscatur possessionem naturalem iniustè ingrediẽdo fundum: quã eum existẽtem in fundo vi expelli: vel quod il- 20 le suspicetur se posse expelli: & sic ei auferat iniustè possessionẽ ciuilẽ: ideo melius est sic exponere. nam ad ea &c. vt. ff. de leg. & se na. l. nam ad ea.

p ¶ Duæ cõcurrere] in eundem hominẽ & eandem rem: vt. ff. de 30 acqui. pos. l. iij. §. ex cõ trario. & ff. commoda. l. si vt certo. §. si duob⁹. Sed contrà. ff. vti pos. l. si duo. in princ. dic vt ibi. Item contrà. ff. de dã. infec. l. si finita. §. cũ autem. Solu. vt ea. l. §. vbi verò.

q ¶ Rogat.] vt ei ali- 40 quid precario cõcedat.

r ¶ Habuero.] imò vi detur etiã me inuitum obligare de peculio agendo hoc interdicto: vt. ff. de pecu. l. qs seruũ. §. etiã. Sed dic spãle in precario: quod merã liberalitatẽ continet, & est simile dona- 50 tioni: vt diximus. ff. e. l. & seruus donãdo nõ obligat dominum: vt ff. de pac. l. cõtra iuris. §. si filius.

s ¶ Præscriptis verbis.] hoc est contrà. j. de fur. l. cum qui. §. is qui precario. & ff. eod. l. interdictum. & ibi 60 plenè dixi.

Vlp. al. Venulei⁹.

¶ Ea quæ.] CASVS. Vẽdidi tibi librũ: & concessi tibi eũ precario donec solueres pretiũ. si nõ soluas: possum repetere librum hoc interdicto. Secundò dicit. Cùm cõcedo tibi fundum precario vt in eo moreris: superuacuum est dicere vt tuis hoc liceat. nam intelligitur. & hoc dicit hæc. l. & seq. Fran. Accursius.

t ¶ Quoad.] id est donec.

70 v ¶ Consequi.] interdicto de precario. sed si soluatur pretiũ, deficit precarium: vt. j. eod. l. si debitor. & facit. ff. de peri. & commo. rei vendi. l. serui.

x ¶ Cvm precario.] Vti videtur. ea ratione quia ad certum vsum non datur. & facit. j. de verb. obli. l. si stipulatus. & ff. de vsu & ha. l. ij. §. j. & l. iij.

¶ Si is qui pro possessore.] CASVS. Possidebam rem tuam pro prædone vel pro emptore: quia eam emeram à non domino, nunc eandem petij à te precario, & habui. dicitur quod bene tenet precarium. Sed pone, quod tu dominus rei eam petijsti à me precario & cõ- 80 cessi. dicitur quod tenet bene precerium. Vltimò dicit. Pupillus si accipit rem precario sine tutoris authoritate bene tenetur. nã si habet eam, iustum est, quod reddat. vel si dolo desijt habere. secus si sine dolo desijt habere. nam tunc non tenetur. Fran. Accur.

y ¶ Si is qui pro possessore.] maximè: qa idẽ si bõa fide: vt subijcit.

z ¶ Emisset.] & sic bona fide.

a ¶ Precario.] facit. ff. de acqui. possess. interdum. & l. quod meo. & ff. eo. l. vnusquisque.

qui rem auocare ei posset, teneri eum precario: quoniam aliquid ad eum per hãc præcarij[a] rogationẽ peruenit, id est possessio quæ aliena sit[b]. ¶ Si pupillus sine tutoris autoritate præcariò rogauerit: Labeo ait, habere eũ præcariã possessionem, & hoc interdicto teneri. Nam quo magis naturaliter possideret, nullum locum esse tutoris autoritati: recteq́; dici ꝙ præcario habet: quia quod possideat, ex ea causa possideat, ex qua rogauerit: nihilq́; noui prætorẽ cõstituere[c], quoniam siue habeat rem, officio iudicis teneatur. siue non habeat, non teneatur.

TITVLVS XXVI.
De arboribus cædendis.

Vlpianus. LEX I.

Ait prætor, Quæ arbor ex ædibus tuis in ædes[d] illius impendet: si per te stat, quò min⁹ eã adimas: tunc quò minus illi eam arborem adimere, sibique habere liceat, vim fieri veto. ¶ Hoc interdictum prohibitorium est[e]. ¶ Si arbor[f] ædibus alienis impendeat: vtrum totam arborẽ iubeat prætor adimi: an verò id solum, quod super ædes excurrit, quæritur. Et Rutilius ait ex stirpe excidendam. idq́; plerisq; videtur verius. Et nisi dominus adimat arborẽ: Labeo ait permitti ei,[g] cui arbor officeret, vt (si vellet) succideret eam, lignaque tolleret. ¶ Arboris appellatione etiam vites continentur[h]. ¶ Non solum autem domino ædium, sed etiam ei, qui vsumfructum habet, competit hoc interdictum: quia & ipsius interest, arborem[i] istam nõ impẽdere. ¶ Præterea probandum est, si arbor cõmunibus ædibus impẽdeat, singulos dominos habere hoc interdictum: & quidem insolidum: quia & seruitutum vendicationem singuli habeant[k]. ¶ Ait prætor. Si per te stat, quò minus eam adimas: quo minus eam arborem illi adimere liceat, vim fieri veto. Prius itaq; tibi datur adimẽdi facultas. si tu non facias[l]: tunc vicino prohibet vim fieri adimere volenti. ¶ Deinde ait prætor, Quę arbor ex agro tuo in agrum illius impendet: si per te stat, quò minus pedes quindecim[m] à terra eam altius[n] coerceas: tũc quo minus illi ita coercere, lignaq́; sibi habere liceat, vim fieri veto. ¶ Quod ait prętor, & lex duodecim tabularũ efficere voluit: vt quindecim pedes altius rami arboris circũcidãtur, & hoc idcirco effectum est, ne vmbra arboris vicino prædio noceret. ¶ Differentia duorum capitum interdicti hæc est: si quidem arbor ædibus impendeat, succidi[o] eam pręcipitur. si verò agro impẽdeat: tantum vsq; ad quindecim pedes à terra coerceri.

Pomponius. LEX II.

Si arbor ex vicini fundo vento inclinata in tuum fundum sit: ex lege duodecim tabularũ de adimenda ea rectè agere potes, ius ei non esse,[p] ita arborem habere.

TITVLVS XXVII.
De glande legenda.

Vlpianus. LEX VNICA.

Ait prætor. Glandem, quæ ex illi⁹ agro in tuũ cadit, quò minus illi[q] tertio quoq;[r] die legere[s], auferre[t] liceat, vim fieri veto[v]. ¶ Glãdis no

a ¶ Precarii.] facit C. loca. si quis conductionis.
b ¶ Aliena sit.] ad hoc. ṡ. l. certe. §. fi. & l. seq.
c ¶ Constituere.] reddendo in eũ interdictum. nam idẽ esset in quolibet maiore. hic enim pupillus sicut quilibet maior tenetur de dolo & lata culpa: cũ sit proximus pubertati: vt. ṡ. cõmo. l. iij. in prin. quæ etiam corrigit. l. j. eiusdem tit. in fi. item & . ṡ. depositi. l. j. § an in pupillum. & de dolo. l. hęredibus. §. j. Quod verò hic subijcit siue nõ habeat: supple nec dolo vel lata culpa habere desijt. Vel dic loqui in non proxi. pubertati, sed infantiæ. hic ergo si habet, tenetur: si non habet, nequaquã. nam dolum vel latam culpam cõmittere nõ potest: vt. ṡ. de rei vendi. quod infans. & ad. l. aquil. sed & si. §. sed & si infans.

¶ DE ARBORIBVS CAEDENDIS.

Ait prætor.] CASVS. Ponitur edictũ cuius sensus est. si arbor ex edibus tuis in meas impẽdet: si volo illam arborẽ adimere: prætor vetat mihi fieri vim. Secũdo Dicit Vlpia. hoc edictum est prohibitorium. & per hoc edictum prohibetur mihi fieri vim quo minus totam arborẽ adimam: & à stirpe eam possum excidere, & ligna tollere potero nisi dominus eius incidat. & q̃d dictum est de arbore: idem dicas in vite. & nõ solũ mihi domino domus cui arbor tua nocet, hoc permittit, sed etiam ei qui habet vsumfruct. in ista mea domo. Item si plures sunt domini dom⁹ cui nocet arbor tua: quilibet habet hoc interdictum vt non prohibeatur tollere arborem. Vltimo dicit. Prius ꝑmittit dño. tollere arborem. & si non tollat tunc ille cui nocet poterit tollere. ¶ Deinde.] Nunc ponitur aliud edictũ: cuius sensus est si arbor ex agro tuo in meũ agrum pendet: nisi tu tollas ramos vsque ad quidecim pedes super terram ego potero tollere. & prætor prohibet ne mihi vis fiat. hoc etiam dicit lex duodecim tabularum & est ratio ne vmbra ramorum meo agro noceret. Et differt hoc edictum à primo: quia per primum prohibet vim fieri prætor totam arborem incidenti. at in hoc incidenti vsque ad quindecim pedes ramos supra terram. Vltimo dicit. Si arbor tui fundi vento inclinata in meum fundum sit: agã ex lege duodecim tabularum vt adimatur quasi non sit tibi ius ita habere. & hoc dicit hic. §. & lex seq. Fran. Accur.

d ¶ In ædes.] id est in prædium vrbanum: quod quid sit, dic vt. ĵ. de verborum signifi. l. vrbana.
e ¶ Prohibitorium est.] vt. ṡ. de interdic. l. ij. circa prin.
f ¶ Si arbor.] materialiter hæc verba ponuntur.
g ¶ Ei.] publica autoritate: vt. C. de pig. l. iij. Azo. sed H. sua autoritate: vt. C. de pigno. act. l. pignoris. & . C. quando lice. vni. sine iudi. se vindi. l. liberam.
h ¶ Continentur.] vt & . ĵ. arb. fur. l. vitem. in prin.
i ¶ Arborem.] quoniam domum sua impensa tegere & resarcire debet: vt. ṡ. de vsufru. hactenus.
k ¶ Habeant.] scilicet insolidum si seruitus debeatur domui communi: vt. ṡ. si serui. vendi. loci. §. si fundus. & l. & si forte. §. si ædes. Sed argu. contra. ṡ. de dam. infec. l. ex damni. §. quoties.
l ¶ Non facias.] Not. de conuersione electionis: vt & . C. de solu. l. j. & . ĵ. proxi. §. & . C. communia de lega. l. fi. §. j. & arg. C. de cõmu. ser. ma. l. j. §. si autem.
m ¶ Pedes quindecim.] ergo si vltra q̃n decim pedes impẽdeat arbor tua, nõ possum agere: forte quia tunc nõ vr̃ per vmbrã mihi nocere circa fructus: vt. ĵ. proxi. §. secus verò si edificare vellẽ, cũ vsque ad celũ meum sit: vt. ṡ. q̃d vi aut clã. l. fi. §. pe. & facit. C. de interdi. l. j. & . ṡ. vti pos. l. si duo. §. itẽ videam⁹. sed & si nolim ædificare: sed remoueri: adhuc potero vt. d. §. itẽ videamus. & . ṡ. de seru. l. fi. & . ṡ. ad. l. aquil. quemadmodum. & . ĵ. l. proxi. non autẽ per hoc interdictũ, sed per negatoriam.
n ¶ Altius.] à terra.
o ¶ Succidi] à stipite.
p ¶ Si arbor.] Ius ei non esse. hic illorũ confunditur sententia qui dicũt negatoriam non habere locum nisi remissa seruitute. H. Sed Ot. respondit: non datur hic negatoria: sed actio in factum ex lege. xij. tabu. vt insti. de actio. §. ij. & facit. ṡ. si ser. vẽdi. l. si cũ me⁹. & . l. si quãdo. & . ĵ. arb. fur. ces. l. si plures. §. si arbor. & . ṡ. ad. l. aquil. quemadmodũ. §. j. & . ṡ. de relig. ossa. in prin. & . ṡ. ne quid in loc. publi. l. ij. in prin.

¶ DE GLANDE LEGENDA.

Ait prætor.] CASVS. Glans ex arbore tui fundi cecidit in meum fundum. prætor vetat tibi fieri vim quo minus eam possis colligere vsque ad tres dies. & appellatione glandis omnes fructus continentur. Fran.

q ¶ Illi.] cauenti de damno infecto: vt suprà, ad exhiben. l. iulianus. §. ij.
r ¶ Quoque.] non solum primo & secũdo, sed etiam tertio. & sic habeas quoque. aliâs quoquo.
s ¶ Legere.] id est colligere.
t ¶ Auferre.] id est portare.
v ¶ Veto.] primus & secundus & tertius dies computantur ab eo tempore quo cecidit glans: & ideo ponit de tertio. Vel quia collectio glandis vix durat ad tertium diem. nam citius colliguntur. vel quia duobus vel tribus diebus conuertuntur in terram: ita vt nulli earum nomine competeret actio: cum sine dolo tuo fructus in rerum esse natura desierit: non quia interdictum tam breui sopiatur tempore. nam intra annum duraret si fructus staret, & plus: vt. ĵ. de act. & obliga. l. in honorarijs. sed si dolo desijsset habere, tunc intra annum tenetur. & facit suprà, de aqua coti. & æsti. l. j. §. item quæsitum. & suprà, de præscript. verbo. l. qui seruandarum. §. finali. Sed quæritur ad quid fuit introductum hoc interdictum, cum non possit intendi nisi prima die, vel secunda vel tertia: cum rei vẽdi. habeat

beat vsque ad triennium? Respon. non onerat probatione actor id proponendo: secus in rei vē. quia ibi nō restituitur res nisi plenè probanti de intentione sua: vt. C. de rei ven. l. fi. secundum Ald. Vel aliter secundum Azo. necessitas imponitur ei in cuius terram cecidit, vt singulis tribus diebus semel liceat auferre: & sic habeas quoquo: i. singula tertia die.

a ¶ Continentur.] vt ĵ. de verb. sig. l. qui venenum. §. glandis.

mine omnes fructus cōtinētur[a].

TITVLVS XXVIII.

De libero homine exhibendo.

Vlpianus. LEX VNICA.

Ait prętor, Quem liberum hominē dolo malo retines: exhibeas. ¶ Hoc īterdictū proponit tuēdæ libertatis causa: videlicet ne homines liberi retineātur à quoquam.

*Vlpianus. LEX II.

Nihil enim multū à specie seruientium differunt, quibus non datur facultas[b] recedendi[c].

Vlpianus. LEX III.

Quod[d] & lex * Flauia prospexit[e]. neque hoc interdictum aufert legis Flauiæ executionem. nam & hoc interdicto agi poterit, & nihilominus accusatio legis Flauiæ institui, & versa vice, qui agit Flauia, poterit nihilominus & hoc interdictum habere: præsertim[f] cùm alius interdictū, alius Flauiæ[g] actionē habere possit. ¶ Hæc verba, quem liberum, ad omnem liberum hominem pertinēt: siue pubes sit, siue impubes: siue masculus sit, siue fœmina[h], siue vnus, siue plures[i], siue sui iuris, siue alieni[k]. hoc enim tantum spectamus, an liber sit. ¶ Is tamen qui in potestate habet, hoc interdicto non tenebitur[l]: quia dolo malo non videtur habere, qui iure suo vtitur[m]. ¶ Siquis eum, quē ab hostibus redemit, retineat[n]: in ea causa est, vt interdicto non teneat. non enim dolo malo facit. Planè si offertur pretium: interdictum locum habet. Sed & si eum remisit pretio non accepto: dicendum est, interdicto locū fore, si posteà quā semel remisit, velit retinere. ¶ Si eum quis retineat filium, quē non habet in potestate: plerunque sine dolo malo facere videbitur[o]. Pietas enim gemina[p] † efficit sine dolo malo retineri[q]: nisi euidens dolus malus intercedat[r]. ¶ Proinde & si libertum suum, vel alumnum vel noxæ deditum[s] adhuc impuberem[t]: idem erit dicendum. Et generaliter, qui iustam causam habet hominis liberi apud se retinendi, non videtur dolo[v] malo facere. ¶ Si quis volentem retineat[x]: non videtur dolo malo * retinere. Sed quid si volentem quidē retineat: non tamen sine calliditate circūuentum, vel seductum, vel solicitatum[y]: neque bona, vel probabili ratione hoc faciat? Rectè dicetur dolo malo retinere. ¶ Is, qui nescit apud se esse hominem liberum, dolo malo caret[z]: sed vbi certioratus retinet, dolo malo non caret. Planè si dubitat[a], vtrum liber an seru⁹ sit vel facit stat⁹ cōtrouersiam: recedendum erit ab hoc interdicto, & agenda causa libertatis. Etenim rectè placuit, tunc demum hoc interdictum locum habere, quoties quis pro certo liber est. Cæterùm si quæratur de statu: non oportet præiudicium fieri alienæ cognitioni[b]. ¶ Ait p̄tor[c],

Marginal notes: * al. Venuleius. — * Flauia, & sic in sequentibus lege. — † genuina. — * facere. — Pietas duplex est.

¶ DE LIBERO HOMINE EXHIBENDO.

Ait prætor.] CASVS. Ponitur edictum cuius sensus est. si hominem liberū dolo malo retines: prætor ait vt exhibeas. Secūndò loquitur Vlpia. & dicit: hoc interdictū causa tuendæ libertatis est inductum, scilicet ne homines liberi teneant vt serui: quod simile seruituti erat. Potest retinens etiam accusari lege Flauia. & vna via non tollit aliam: maximè si à diuersis intentetur. Tertiò dicit: quod dictum est in edicto liberū, intelligas siue masculū, siue feminam, siue puberē, siue non: siue vnū siue plures, siue sui iuris, siue alieni: dum tamen liber sit. Quartò dicit: qui tenet filiū suum quē habet in potestate: nō tenetur hoc interdicto. Item qui teneteum, quem emit ab hostibus: non tenetur hoc interdicto, nisi sit solutū pretium. sed si remiserit pretium, & adhuc eū teneat: tenetur hoc interdicto. Itē qui retinet filium suū emācipatum lusorem fortè ob hoc, ne ad ludum vadat: nō tenetur hoc interdicto. Itē qui libertum suū, vel alūnum, vel noxæ sibi datū adhuc impuberem tenet, quem credebat seruū: non tenetur hoc interdicto, nisi eum induxerit blanditijs ad tenendum. Item, is demum hoc interdicto tenetur, qui sciens liberum hominem tenet eū: secus si ignoret eum esse liberum, vel dubitet, vel facit ei quæstionē status: nam hoc interdictū cessat. & h. d. hæc l. & prin. seq. ¶ Ait prætor. Exhibeas.] Nunc exponit Vlpi. verbum positum in edicto hoc. s. exhibeas. & dicit, quid sit exhibere. Secundò dicit. hoc interdictum competit omnibus volentibus illud intentare. remouentur tamen suspectæ personæ, si vellent intentare, cùm & accusare possint, suā suorumq; iniuriam prosequendo: & si plures simul veniant, ad hoc interdictum intentandū, præfertur idoneior: quod æstimatur ex coniunctione & fide, & dignitate. & si aliquis egit hoc interdicto: alius non poterit illud interdictum intētare, nisi de pręuaricatione primi doceatur. hoc idem est in publicis iudicijs. Sed pone, quòd per primum iudicium conuentus soluit æstimat. litis: fortè. l. aureos? adhuc hoc interdictum poterit intentari, & ab eodem, qui primò egit, & ab alio. Item absens in hoc interdicto condemnatur. Item si hoc interdicto conuentus non defendatur: in bona eius eundem erit. Item, qui sciens liberum hominem, eum tenet, licet possessus ignoret statum suum, tenetur hoc interdicto. Item, qui liberū hominem credēs seruum, eum emat, & habeat, non tenetur hoc interdicto. Item, qui liberum hominem, sciens liberum, teneat, cogitur statim exhibere: nec dabitur ei dilatio, intra quam exhibeat. & hoc intelligas, si erat in præsenti ille possessus. Vltimò dicit: creditor volebat agere hoc interdicto, vt debitor suus, qui stabat celatus propter debitum exhiberetur. dicitur, quòd non auditur, sed mittatur in bonis eius. & h. d. hic totus tit. Fran.

b ¶ Nihil enim.] Facultas. Hîc not. quod dixi. C. de vsufru. l. antiquitas. & facit. ĵ. de condi. & demō. titio. §. ij. C. de capti. & post. reuer. l. ab hostibus. Accur.

c ¶ Recedendi.] Istę tres leges continuantur.

d ¶ Quod.] s. vt liberi exhibeantur.

e ¶ Prospexit.] vt. ĵ. ad. l. flauiā. l. nō statī §. fin. & C. ad. l. fla. l. si fratrem.

f ¶ Præsertim.] i. maximè. nam & idē vtrū que intētare potest vt C. qn̄ ciuilis act. l. j. & ŝ. de tab. exhi. locū. §. si quis dolo. Sed arg. cōtrà. ĵ. de iniur. l. qđ senatus. §. fi.

g ¶ Alius flauiæ.] est enim hæc actio publici iuris. vt. C. ad le. flau. l. fi. & l. plagij.

h ¶ Siue fœmina.] ad hoc. ŝ. de neg. gest. l. iij. in prin. & de consti. pecu. l. j. §. j. Accur.

i ¶ Siue plures.] singularis numerus. s. quē liberum, concipit paralē. sic econtra. ĵ. vi bono. rap. l. ij. §. vel cuius bona.

k ¶ Siue alieni.] nō tū detinētis: vt statim subijcit.

l ¶ Non tenebitur.] nisi in casu: vt. ĵ. ti. j. l. j. in fi. & l. seq.

m ¶ Vtitur.] ad hoc. ĵ. de reg. iur. l. nullus. & ĵ. de furt. l. cum creditor. & ŝ. de dā. infe. l. fluminum. §. fi. & l. ꝑculus. & ĵ. de iniur. l. iniuriarū. §. is qui iniu. & ŝ. pro socio. l. meritò.

n ¶ Retineat.] vt & C. de capti. & postl. reuer. l. si liberum.

o ¶ Videbitur.] alea tor fortè erat.

p ¶ Gemina.] Vna est cōis oīm hoīm: quę vocatur officium. alia singularis. s. inter patrē. & filiū, q̄ dicit pietas: & sic est gemina q̄a homo, & quia pater. & facit. ŝ. de adonec ei. §. eorum. & qđ no. C. de neg. ge. officio. & ꝑ hoc. ŝ. de rit. nu. l. non solum. §. de vno. & etiam. ŝ. de proba. l. procula.

q ¶ Retineri.] s. videri. Accursius.

r ¶ Intercedat.] & probetur: vt. C. de dolo. l. dolum. & ŝ. de dolo. l. & eleganter. §. fin.

s ¶ Deditum.] s. ei, qui putabat eū seruū, cū liber sit: vt. ĵ. l. fi. ij. rn̄.

t ¶ Impuberem.] videt eīn eū tenere, propter vtilitatē ipsius impuberis. & subaudi, maximè impuberem: vt subijcit.

v ¶ Dolo.] facit. ŝ. de bo. liber. qui cùm maior. §. si patris. & ĵ. de regu. iur. qui in ius. §. nemo.

x ¶ Retineat] vt & ŝ. de aqua plu. arcen. l. in diē. & ŝ. de ædili. edi. l. quæritur. §. si vēditor. & ĵ. de iniur. l. j. §. vsq;. & C. de trāsac. l. cum donationis. & C. de pig. l. liberum.

y ¶ Solicitatum.] facit. C. de rapt. vir. § huic. & ŝ. de seruo cor. l. j. §. j. & ij. & C. de aposta. l. cum.

z ¶ Caret.] ad hoc. C. de incest. nu. l. qui contrà & ĵ. de exc. do. l. ij. §. generaliter. & ŝ. de tribu. l. illud. §. si cuius. ibi, si tamen &c. & ŝ. de acqui. pos. l. clam. & ŝ. de peti. hære. item veniunt. §. petitā. & l. sed & si lege. §. de eo.

a ¶ Dubitat.] Tria ergo sunt: scire, & dubitare. & sic est arg. q̄ aliquis potest rn̄dere, dubito.

b ¶ Cognitioni.] aliâs cognitioni. & aliâs conditioni. & dic alienæ. i. de libertate, super qua cognosceret fortè alius iudex, si nequit iste de libertate iudicare. Accursius.

c ¶ Ait pretor.] ŝ, eo. l. j.

a Præbere.]facit.ff.de tabu.exhiben,l.cum.§.hoc interdictum. & ff.ad exhi.l.exhibere.&.ff.de verb.sig.l.fi.&.l.plus est.&. ff. quemad. testa.ape.l.ij.§.inspectio.

b Nemo enim.]pro hoc facit.ff.ad exhi.l.si liber.& instit.de suspe. tuto.§.consequens.

exhibeas. Exhibere est in publicum producere, & videndi tangendique hominis facultatem præbere [a]. Propriè autem exhibere est extra secretum habere. ¶Hoc interdictum omnibus competit. Nemo [b] enim prohibendus est libertati fauere. Planè ex causa suspectæ personæ remouendæ sunt, si fortè talis persona sit, quam verisimile sit colludere, vel calumniari [c]. ¶Sed & si mulier, vel pupillus hoc interdictum desideret pro cognato, vel parente vel affine suo solicitato [d]: dandum esse eis interdictũ, dicendum est. Nam & publico iudicio reos [e] facere possunt, dum suas suorumque iniurias exequũtur. ¶Si tamen plures sunt, qui experiri volunt: eligendus est à prætore, ad quem maximè res pertinet, vel is, qui idoneior est. & est optimum, ex coniunctione, ex fide, ex dignitate actorem hoc interdicto eligendum [f]. Si tamen postea quàm hoc interdicto actum est, alius hoc interdicto agere desideret: palàm erit, postea alij non facile dandum, nisi [g] de perfidia prioris potuerit aliquid dici. Itaque causa cognita amplius, quàm semel interdictum hoc erit mouẽdum. nam nec in publicis iudicijs permittitur amplius agi [h] postea, quàm semel actũ est, quàm si præuaricationis fuerit dánatus prior accusator. ¶Si tamen reus cõdem natus malit litis æstimationem [i] sufferre, quam hominẽ exhibere, non est iniquum, sæpius in eum interdicto experiri, vel eidem sine exceptione [k], vel alij. ¶Hoc interdictum & in absentem esse irrogandum [l] Labeo scribit: et si nõ defendatur, in bona eius eũdũ ait. ¶Hoc interdictũ perpetuũ [m] est.

*At exhibere.

c Vel calumniari.] ad hoc.ff.de re mili. nõ omnes.§.à barbaris.& ff.de suspec. tuto.l.tu10 tor.§.si tutor.

d Solicitato.]& detento.

e Reos facere.] vt &.ff.de accusa.l.j. &.ij. &.l.hos accusare.&.C. qui accusa. non pos.l. de crimine.

f Eligendum.] facit.ff. de sepul.viola.l. 20 prætor.§.si plures. & ff.de popu.act.sed & si §.is cuius.&.ff.de accusa.si plures. quid ergo si pares? Respon. locus est gratificationi. arg. ff.de relig.l.fi.

g Nisi de perfidia.] expositiuè, non exceptiuè sic ponitur, nisi 30 propter verbum facilè. sic. ff. de procura.l. nisi.& facit.ff.de iureiuran.l.eum.§.in popularibus.

h Amplius agi.] nisi ille, qui accusat loco secũdo, prosequatur suã vel suorum iniuriam, & doceat se ignorasse 40 de accu. primi: vt.ff. de accu.si cui.§.isdem. & facit.ff. de præuarica. l. præuaricationis.

i Aestimationem.] fortè quinquaginta aure. vel quantum arbitrabitur bonus vir. argu.ff.de ijs, qui deiec. vel effu.l.j.§.j &.§.sed 50 cum.vel quãti in litem iurauerit. argu.ff. de in lit.iuran.l. in actione.§.planè.&.ff. de rei vẽdi.l. qui restituere. Sed nunquid de calumnia iurabitur? potest dici, quòd sic: quia ex quo conceditur, quod maius est: & id quod 60 minus est, debet esse concessum. secũdũ Io.

k Sine exceptiõe.] rei iudicatę. quod est contra naturam popularium actionum: vt.ff. de popu.ac. l. iij. Item arg.contra.ff.de exce. rei iudi.l.si quis cũ eo. §. planè. & facit. ff. de 70 noxa.l.qui expluribus.sed hic speciale. Accursius.

*rogãdũ. *sed si.

l Irrogandum.] potest quippe absens condemnari, licet tempore sententiæ non fuerit præsens: vt &. C. de adulte. l.quamuis adulter.

m Perpetuum.] id est sine fine: vt &.C.de præscri.long.temp. quæ pro libertate.l.sola.& facit suprà, de via pub.l. viam publicam. & est hoc contra naturam popularium actionum: vt infrà.de popu. ac. l.fin. Accursius.

n Si quis liberum.] Pro seruo.vt & suprà eod.l.proxi.§.si eum. 80 ibi, proinde &c.

o Putauerint.]& bene nisi ponas eum, non posse statim exhiberi: vel absentem esse: quo casu tempus dabitur. & quod subijcit modicum tempus, scilicet.x.dierum: vt.ff.de consti.pecu promissor. aliàs dicitur modicum quatuor mensium: vt.ff.de arbi.si cum diem.§.fi.& l.se.aliàs.xxx.dierum, vt.ff.de iti. actuque priua.l.j.§.ij.

p Quoniam.] quasi dicat, in pœnam præteriti facti, denegatur ei dilatio.

q Ex edicto.] ff.quib⁹ ex cau.in pos. eatur.l.ij.& facit.ff.de inius voc.l.plerisq;.&.l.satisq;.

¶DE LIBERIS EXHIBENDIS, VEL DEDVCENDIS. ¶*Hoc interdictum, non potest per procuratores exerceri: nisi nominatim mandatũ sit: & pater ualetudine uel alia causa impediatur: ut.ff.de procu.l.Pomponius.*

Venuleius li.4. LEX IIII.

Si quis liberum hominem ignorantem suum statũ retineat: si tamẽ dolo malo retineat, cogitur exhibere. Trebatius quoq; ait nõ teneri eum, qui liberum hominem pro seruo [n] bona fide emerit, & retineat. ¶Nullo tẽpore dolo malo retineri homo liber debet, adeò vt quidam putauerint [o], nec modicum tẽpus ad eum exhibendũ dandum: quoniam [p] præteriti facti pœna præstanda est. ¶Creditori nõ competit interdictum, vt debitor exhibeatur. Nec enim debitorem latitantem exhibere quisquam cogitur: sed in bona eius ex edicto [q] prætoris itur.

TITVLVS XXIX.

De liberis exhibendis, vel deducendis.

Vlpianus. LEX I.

Ait prætor, Qui quæve in potestate Lucij Titij est si is, eave apud te est, dolove malo tuo factũ est, quo minus apud te esset: ita eum [r] eamve exhibeas. ¶Hoc interdictum ꝑponitur aduersus eum [s] quem ꝗs exhiberẽ desiderat eum [t], quem in potestate sua esse dicit & ex his verbis [v] apparet ei cuius in potestate est, hoc interdicto [x] prætor non admittit causam cur apud eum sit is qui exhiberi debet: quemadmodum in superiori interdicto: sed oĩno restituendum putauit si in potestate est. Si verò mater sit, quæ retinet (apud quam interdum magis quàm apud patrem morari filium debere ex iustissima [y] scilicet causa & diuus Pius decreuit [z], & à Marco, & Seuero rescriptum est) eq̃uè subueniẽdũ ei erit [a] ꝑ exceptionẽ [b].

Ait prætor.] CASVS. Ponitur edictũ cui⁹ sensus est. si cũ qui est in potestate mea, puta filiũ meũ, apud te habeas, vel dolo desijsti habere: prætor ait, vt exhibeas. Secundò loquitur Vlpi. Et dicit: hoc interdictũ dat aduersus detinẽtẽ eũ, quem 20 quis desiderat exhiberi? & datur ei, qui eum detentum, in sua potestate esse dicit. Tertiò dicit. nõ curat ex qua cã sit fili⁹ me⁹ apud aliũ: sed omnimodo cogitur restituere eũ, ex quo est in mea potestate: nisi fit maior, quæ teneat filiũ meum, cũ quoq; expediat, apud eã esse magis, quã apud me. Idẽ si apud aliũ sit filius meus, & iudicatum sit eũ non esse in mea potestate.

Si quis filiam.] Pater filiã suam nuptam 40 Titio, & cũ eo existente in bona voluntate, vult eã aducere: vel petit eã sibi exhiberi causa dissoluẽdi matrimonij. dicitur q̃ nõ pòt & redditur ratio in litera: secus tñ si petam eã exhiberi cã exercendæ patriæ po50 testatis in eam, vt cã castigandi eam ob aliquam ignominiã, quã sibi ipsa dixerit: nam tũc auditur dũ tñ modicè castiget. Vltimò dicit. pater filiam suã nuptam Titio tenebat, inuito Titio. poterit Titius agere in60 terdicto, de vxore exhibenda, ac deducẽda.&.h.d.hic.§.&.l.seq̃ue. Fran.

r Ita eũ.] i. ita vno casu, vt alio. sed quo modo exhibet, qui nõ habet: licet dolo habere desijt? & certè non poterit: sed iurabitur 70 in litem.& facit.ff. de rei ven.l.j.§.j.

*ex verbis edicti. *omnimodo.

s Aduersus eum.] scilicet, detinentem.

t Desyderat eum.] scilicet filium.

v Ex his verbis.] edicti.

x In hoc interdicto.] & superiori.s.de libero ho.exhi.nã ibi quæritur causa.s.volens, vel inuitus: vt.ff.ti.j.l.iij.§.si quis volentem. q̃d hîc non quæritur, nisi in casu: vt.ff.l.fi. Itẽ ibi quæritur dolo, vel non dolo. hîc autẽ quasi semper dolus videtur: vt.ff.ti.j.l.iij.§.si quis cũ. aliàs si cum quis.

80 y Ex iustissima.] quia lactabat eum.

z Decreuit.] quod dic, vt.C.diuor.fac.l.j.& ij.&.C. de pa. pote.l. penul.&.ff.eo.l.deinde. §.etiam.

a Erit ei.] s.matri, sicut superiori ti. subuenitur ei, qui nõ dolo retinet. Sed contra ff.de ven.inspi.l.j.§.post editum autẽ partum. Solu. ibi mater non iusta causa tenebat, hîc sic. ibi enim volebat veneno occidere. secundum M.

b Per exceptionem.] scilicet doli.

Per in

¶ Pari modo si iudicatum fuerit, non esse eum in potestate: etsi per iniuriam[a] iudicatũ sit, agenti hoc interdicto obijcieda erit exceptio rei iudicate ne de hoc quæratur, an sit in potestate[b], sed an sit iudicatum. ¶ Siquis filiam suam, quæ mihi nupta sit, velit abducere, vel exhiberi sibi desideret: an aduersus interdictum exceptio dãda sit: si forte pater cõcordans matrimonium, & fortè liberis subnixũ velit dissoluere. Et certè hoc iure vtimur, ne bene concordantia matrimonia iure patriæ potestatis turbentur.[c] quod tamẽ[d] sic erit adhibẽdũ, vt patri persuadetur, ne acerbè patriam exerceat potestatem.

*Venuleius. LEX II.

Imò magis de vxore exhibenda ac deducenda, pater etiam, qui filiam in potestate habeat, à marito rectè conuenitur[e].

¶ *Supra posuit de liberis exhibendis: nunc dicit de liberis deducendis.* Bar.

Vlpianus. LEX III.

Deinde[f] ait pretor, Si Lucius Titius in potestate Lucij Titij est: quo minus eum Lucio Titio ducere liceat, vim fieri veto. ¶ Superiora[g] interdicta exhibitoria sunt, hoc est, pertinentia ad exhibitionem liberorum[h], cæterorumque,[i] de quibus suprà diximus. ¶ Hoc autem interdictum[k] pertinet ad ductionem, vt ducere quis possit eos, in quos habet ius ductionis. Itaque prius interdum, quod est de liberis exhibendis, præparatorium est huius interdicti. Quò magis enim quis duci possit, exhibendus fuit. Et ex eisdem causis hoc interdictum tribuendum est, ex quibus causis de exhibendis liberis competere diximus. Itaque quæcunque ibi diximus[l], eadem hic quoque dicta accipienda sunt. ¶ Hoc autem interdictũ cõpetit non aduersus ipsum filium, quem quis ducere vult: sed vtique debet esse is, qui eum interdicto defendat. Cæterùm cessat[m] interdictum, & succedere poterit notio prætoris[n]: vt apud eum[o] disceptetur, vtrum quis in potestate sit, an non. ¶ Iulianus ait, quoties hoc interdictum[p] mouetur de filio ducendo[q], vel cognitio[r]: & is, de quo agit, impubes est: aliàs differri oportere rẽ in tempus[s], pubertatis, aliàs representari[t]. idque ex persona eorum inter quos controuersia erit, & ex genere[v] causæ constituendum est. namque[x] si is, qui se patrẽ dicit: autoritatis, prudentiæ, fidei exploratæ esset, vsque in diem[y] litis impuberem apud se habebit. Is verò qui controuersiá facit[z]: si humilis[a] sit, calumniator noctęque nequitiæ, representãda[b] cognitio est. Item[c] si is, qui impuberem neget in aliena esse potestate, vir sit omnibus modis probatus[d], tutor vel testamento, vel à prætore datus: pupillum, quem apud se habuit, in diem litis tuetur. is verò, qui patrem se dicit, si suspectus est quasi calumniator, differri litẽ nõ oportebit[e]. si verò vtraq; psona suspecta est, aut tãquã infirma[f] aut tãquã turpis: nõ alienũ erit (inqt) dispõi apud quẽ[g] puer interim educetur, & controuersiam in tempus pubertatis differri: ne per collusionem, vel imperitiam alterutrius contendentium, aut alienę potestati paterfamiliàs addicatur, aut filius[h] alienus patrisfamiliàs loco constituatur. ¶ Etiam si maximè eum probet filium pater in sua potestate esse: tamen causa

a ¶ Per iniuriam.] id est contra ius litigatoris. & facit. ꝟ. de libe. agno. l. j. §. fi. & l. seq. & ꝟ. ad treb. seruo inuito. §. cum prætor. & C. de re iudi. l. j.

b ¶ In potestate.] facit. ꝟ. de ædili. edic. quod si nolit. §. in factum. & ꝟ. de iudi. l. si prætor. in prin. & de iureiuran. l. non erit. §. dato.

c ¶ Turbentur.] vt & C. de repudi. l. dissentientis. & de fur. l. fi. in fi. & de inof. testa. l. cũ tote. & l. filia. & ꝟ. de dona. inter vir. & vxo. l. cũ hic status. §. si socer.

d ¶ Quod tamẽ.] hoc referri potest, ad id qđ dixerat. ꝟ. ea. l. §. j. scilicet potest hoc interdictum competere ei, in cuius potestate est: qđ tamen sic, &c. vel referas ad proxi. s. patri obstare exceptio. si velit ducere filiam suam alij nuptã. quod tamẽ sic erit adhi. i. dandum interdictum &c. Si eñ non velit turbare matrimonium, sed patriã potestatẽ modicè exercere: non obstabit ei, hæc exceptio: sed agere poterit, cum effectu. & hoc est, quod tñ &c.

*Hermogenianus.

e ¶ Imò.] Rectè conuenitur. interdicto de vxore exhibenda: qđ nõ habemus: ad instar eiꝰ, quod habemus: vt hîc, & C. e. l. fi. & facit. C. de nupt. l. si inuita. Sed arg. contrà. ꝟ. ti. j. l. iij. §. hæc verba.

Deinde ait prætor.] CASVS. Ponitur aliud edictum, cuius sensus est. si Lucium Titium in mea potestate existentem aliquis eũ detineat, quò minus possim eum ducere: prætor vetat mihi vim fieri. Secũdò loquitur Vlpia. & dicit. interdicta superiora. scilicet. ꝟ. ti. j. posita. & ꝟ. e. l. j. sunt exhibitoria: hoc autẽ pertinet ad deductionem. Itẽ superius interdictum scilicet. ꝟ. eod. positum est præparatorium huius. & his de causis habet locũ hoc interdictum, ex quibus superius. ꝟ. l. j. positum, & datur hoc interdictum contrà detinentem eum, qui est in mea potestate. si autẽ filius per se stet, & neget se in mea potestate esse: cessat hoc interdictum: & habet locum officium iudicis, vt coram eo de hoc cognoscatur, scilicet sit in mea potestate vel non. ¶ Iulianus ait.] Si agere volo hoc interdicto, contra Titium possidentem filium meum impuberem: vel officio iudicis agere volo, contra ipsum filium meum impuberem, qui stat per se, & negat se esse in mea potestate: aliquando debeo differre agere, vsque in tempus pubertatis: aliquando non: nam aut vterque litigantium bona fide litigat, id est actor & reus habent bonam fidem: & tunc vsque in tempus pubertatis impuberem, apud se babebit: aut reus mala fide contendit, & ego non: & tunc statim ago. si autem ego mala fide agam, reus verò bona fide se defendat habebit pupillum vsque ad finem litis, & statim de causa cognoscitur. si autem vterque nostrum mala fide litiget, differtur causa vsque in diem pubertatis: & interim stabit puer, apud aliquam idoneam personam. ¶ Etiam.] Si pater sit impius, mater verò bona: & filius penes matrem staro vult: pater hoc interdicto agendo succumbet. Secundò dicit. cùm cognoscitur de impubere masculo vel fœmina, vel proximo pubertati, an sit in mea potestate: & aliquis nostrũ sit calumniator: interim debet puer stare penes matremfamiliâs: & matrẽ famil. inteligas notæ authoritatis fœminã. i. bonæ cõuersationis, & vitæ. Fran. Accur.

f ¶ Deinde.] dixit de exhibendis, nunc deducendis, & hoc capite interdicti.

g ¶ Superiora interdicta.] de libero hoĩe exhibendo, & de liberis exhibẽdis. & facit. ꝟ. de interdic. l. j.

h ¶ Liberorum.] i. filiorum.

i ¶ Cæterorumq;.] liberorum hominum, qui non sunt filij.

k ¶ Interdictum.] s. de ducendis.

l ¶ Diximus.] ꝟ. l. j. per totum.

m ¶ Cessat.] vbi alius detinet, locum habet interdictum: vt in prin. vbi alius non detinet, cessat: vt hîc. sed in hoc cõtrà. ĩ. e. l. pe. & C. eo. l. j. vbi à nemine detinetur, & tñ habet locum interdictũ. Sol. simpliciter est q̃stio filiationis, cessat vt hîc. vbi & hæreditatis, quam dico mihi per eum quęsitam, tũc habet locũ, vt ibi: vt ar. C. de testa. ma. l. cũ testamẽto. Alij distinguunt, an quæstio filiationis est: & per cõsequens ptãtis: & habet locũ interdictũ. an potestatis tñ. filiũ eñ se cõfitet. & tũc nõ vt ibi & hîc & disting. no. ꝟ. de rei vẽ. l. j. §. j.

n ¶ Prætoris.] i. officium iudicis. ad quod est. ꝟ. de rei ven. l. j. §. j.

o ¶ Eum.] prætorem, siue iudicem. Accur.

p ¶ Interdictum.] de liberis deducendis Accursius.

q ¶ Ducendo.] aduersus alium. Accur.

r ¶ Vel cognitio.] aduersus eum.

s ¶ Rem in tempus.] id est causam nam rei appellatione cã continetur: vt. ĩ. de verb. sig. l. rei.

t ¶ Repræsentari.] i. statim terminari.

v ¶ Et ex generẽ.] vtrum sit iusta, vel iniusta.

x ¶ Namque.] secundo casui respon.

y ¶ In diem litis.] i. in tẽpus puhertatis: & sic cõtradictor nõ est hîc calũniator. aliâs statim expediret: vt. ĩ. statim secũdũ Hu. Vel dic propriè in diẽ litis. i. donec lis erit finita: q̃ statim finitur: cũ resistens sit calumniator. & sic tradetur patri quasi possessio: & nihilominus aget, quod est notãdũ, secundum quosdam. sed non placet: quia tunc interim deponitur puer: vt. ĩ. §. in hoc.

z ¶ Facit.] excipiendo, & sic reus dicitur facere cõtrouersiam actori. sic. C. de euict. l. si controuersiam.

a ¶ Humilis.] id est vilis.

b ¶ Repræsentanda.] i. statim determinãda, & pro pupillo, si id rõ vel modicè suggerat. ar. ĩ. de carb. edic. l. iij. §. duæ.

c ¶ Item.] nunc contra.

d ¶ Probatus.] scilicet est.

e ¶ Non oportebit.] apparet ꝙ quicunq; eorum sit calũniator, nõ differtur: sed si vterq;, tunc secus vt subijcit.

¶ Infirma.] i. non firma ad hoc factum.

g ¶ Quem.] tertium.

h ¶ Aut filius.] ad hoc. ꝟ. eo. l. j. §. si vero.

a ¶ Obtinuit.] in illo rescripto.
b ¶ In hoc interdicto.] nō ergo differtur hoc casu: & fit depositio. nam alter erat calumniator: vt. s. §. iulianus. Accur.
c ¶ Fœminam prætextatam.] id est puellam.
d ¶ Proximè.] aduerbium est.
e ¶ Prætextati.] sed aliâs est ætati: & tunc proxime est nomen.
f ¶ Accederet.] id est contingeret.
g ¶ Prætor.] ad hoc. s. §. si verò vtraque.
h ¶ Proximè.] aduerbium.
Prætextati qui dicātur. i ¶ Prætextati.] Prætextatus dicit, qui adhuc est impubes: à prę texta, quod est genus vestis, qua vtebantur impuberes: de qua fit mentio institu. de iniur. §. j.
k ¶ Accedere.] id est contingere.
l ¶ Puberem.] aliâs impuberem.
m ¶ Authoritatis.] strictè hîc. alibi largiᵘˢ ponitur, vt. j. de verb. sig. l. pronūciatum. §. matrem. & dixi. s. de sta. ho. nam ciuiū. & fa cit. s. ad tertul. l. j. in princip.
SI eum.] CASVS. Ego dico, te esse in mea potestate, & meo iussu adiuisse hæreditatē. possum cō tra te, de hæredi. agere: & hoc interdictum contra te intentare: licet stes vt paterfa. Frā cis Accur.
n ¶ Ait.] vt & C. eod. l. j. Sed cōtrà. s. eo. l. proxi. §. hoc autem. Solu. vt ibi.
SI filius.] CASVS. Filius meᵘˢ stat sponte penes te, & dicit, se nō esse in mea potestate, non habeo hoc interdictū: sed offi cium iudicis, cū perin de sit, ac si per se staret nisi tu dicas, eum esse in tua potestate, & nō in mea: ego contrà. nā tūc hoc interdictum habet locum. Fran.
o ¶ Haberet.] & sic ha bet locum offi. iudi. vt s. eo. l. iij. §. hoc autem.

cognita mater in retinendo eo potior erit. idq; decretis diui Pij quibusdā continetur. obtinuit[a] enim mater ob nequitiam patris, vt sine diminutione patriæ potestatis apud eam filius moretur. ¶ In hoc interdicto[b], donec res iudicetur, fœminam prætextatam[c], eumq;, qui proximè[d] prætextati[e] ætate accederet[f], interim apud matrēfamiliâs deponi prætor[g] iubet. Proximè[h] autem prætextati[i] ætatē accedere[k] eum dicimus, qui puberem[l] ætatem nunc ingressus est. ¶ Cùm audis matremfamili. accipe notæ authoritatis[m] fœminam.

Africanus lib. 4. LEX IIII.

SI eum, qui se patremfami. dicat, ego in mea potestate esse, & iussu meo adisse hæreditatem dicam: tam de hęreditate agi oportere, quàm ad interdictum de filio ducendo iri debere ait[n].

Venuleius. LEX V.

SI filius sua sponte apud aliquē est, inutile hoc interdictū erit, quia filius magis apud se, quā apud eum est, in quem interdicetur: cùm liberam facultatem abeundi vel remanendi haberet[o]: nisi inter duos, qui se patres dicerent, controuersia esset, & alter ab altero exhiberi eū desideraret.

TITVLVS XXX.
Vtrobi.

Vlpianus. LEX VNICA.

PRætor ait Vtrobi[p] hic homo, quo de agit, maiore[q] pte huius anni fuit: quo minus is eum ducat, vim fieri veto. ¶ Hoc interdictum de possessione rerum mobilium locū habet: sed obtinuit, vim eius exæquatam fuisse Vti possidetis interdicto[r], qđ de rebus soli[s] cōpetit: vt is in hoc interdicto vincat, qui nec vi, nec clam, nec precario, dum super hoc ab aduersario inquietatur, possessionem habet.

¶ VTROBI.

PRætor ait.] CASVS. Ponitur edictum, cuius sensus est. Si aliquem hominem possedi maiore parte anni: & aliquis nunc eū teneat: prætor prohibet mihi fieri vim, quò minus ducam eum. Secundò loquitur Vlpia. & dicit. hoc interdictum habet locum in re mobili: & est simile interdicto vti pos. quod habet locum in re soli. & hoc interdicto obtinet, qui nec vi, nec clàm, nec precariò ab aduersario possidet tempore litis motæ. Franciscus.
p ¶ Vtrobi.] i. apud quē. & ex duobus cōponitur: quod est vtrum, & vbi. & sic vtrum pro a pud, & vbi, pro quem. Is autem, ex duobus potior erat, in hoc interdicto, qui maiore parte anni possederat: sed hodie tempore litis contest. vt hîc, in fin. & instit. eo. §. sed hodie. & supra, de interdi. l. j. §. interdictorum quædam. & C. eod. l. j. Sed quare diuersa nomina dantur his interdictis? Respon. quia immobilia proprie dicuntur possideri. dicitur enim possessio, quasi pedum positio. & est argumen. suprà, de acquir. possess. l. j. in princip. meritò ergo, ibi datur vti pos. quod ad mobilia aptari non potest: cùm non possideantur propriè: sed apud aliquem sunt: sed abusiuè etiam mobilia dicuntur hodie possideri, in vsu loquendi. Item quare reseruauit hunc titu. & non posuit suprà, iuxta illum ti. vti pos? Respond. quia tractaturus erat de interdictis quibusdam circa mobilia, vt superioribus titu. ideo hunc ti. cum illis reseruauit.

q ¶ Maiore.] hoc expone vt infra de verborum significatio. l. maiorem.
r ¶ Interdicto.] datiui casus.
s ¶ Rebus soli.] vt. s. vti pos. l. j. §. ij.

¶ DE MIGRANDO. ¶ id est de recedendo.

PRætor ait.] CASVS. Ponitur edictū cuius sensus est. Si domum tuam cōduxi sub certa pēsione, & in eam indux seruū & eum volo extra domū abducere, prætor phibet mihi fieri vim in tribus casibus. Primus, si non eram obligatus pro pēsione: sol ueram tñ pēsionē. Secundus, si meo nomine tibi satisfactū est. Tertius si paratus eram soluere, & per te stabat. Postea loquit vlpia. & dicit: hoc interdictum datur inquilino, nō colono. subueniatur tñ colono extra ordinē. Itē vtile hoc interdictum, datur inquilino, qui gratis habitabat, & si nondum debebam pensionē soluere: quia nō venerat tempus quo eam debebam soluere: & interim volo agere hoc interdicto, vt possim extra here res: nō audior. Itē si cōducam domū tuam pluribus annis: & soluta pēsione vnius anni, volo agere hoc interdicto, & aducere res, quas adduxeram in domum tuam, non audior: nec est visquā tum ad hoc, vt compe tat mihi hoc interdictum, siue res, quas volo abducere, sint meæ, siue nō. Itē siue sint obligatæ, siue nō, pignoris tñ noīe erāt ibi. si autē pignoris nomine ibi fiut īducta: adhuc habet locū hoc interdictū, vt possint extra hi. Item hoc interdictū perpetuū est: & hęredibus, & in heredes datur. Itē datur hoc interdictū, pro rebus cōmodatis inquilino, vel depositis, quas in domum cōductam induxerat: & h. d. hæc. l. & seq. cum gl. Fran.

TITVLVS XXXI.
✱ De migrando.

✱ In hunc titulum de migrando vide Ant. Augu. li. emendat. cap. 14.

Vlpianus. LEX I.

PRætor ait, Si is homo, quo de agit, non est ex ijs rebᵘˢ de quibᵘˢ inter te[t] & actorem[v] conuenit[x], vt quæ in eam habitationem, de qua agitur introducta, importata, ibi nata, factave essent, ea pignori tibi p mercede eius habitationis essent: siue ex his rebus esset, & ea merces tibi soluta, eove nomine satisfactum est, aut per te stat[y], quo minus soluatur ita: quo minus ei, qui pignoris nomine eum induxit inde abducere liceat, vim fieri veto. ¶ Hoc interdictum proponitur inquilino qui soluta pēsione vult migrare[z]. nā colono non competit, cui rei[a] etiam extra ordinē subueniri potest. ergo infrequens[b] est hoc interdictum. Si tamē gratuitā quis habitationē habet, hoc interdictū vtile ei competit. ¶ Si pensio nondum debeatur[c], ait Labeo interdictum hoc cessare: nisi paratus sit eam pensionem[d] soluere. Proinde si sæmestrem soluerit[e], & se-

t ¶ Inter te.] & locatorem domus.
v ¶ Et actorem.] inquilinum qui agit hoc interdicto. aliâs auctorem.
x ¶ Conuenit.] tacitè. vel expressè. & facit. s. quib. cau. pig. ta. cōtra. l. si non inducta. hoc autem intellige, si portatur vt perpetuò ibi sit: vt. s. de pig. l. debitor.
y ¶ Per te stat.] facit. C. de vsu. l. acceptam. & de operis noui nūcia. l. prætor. §. deinde.
z ¶ Migrare.] i. exire, vel recedere cum rebus suis.
a ¶ Cui rei.] s. in colono, non dico migranti, sed recedenti. vel dic in colono, & in quilino. ad qđ est. s. ne vis fiat ei, si quis missus. sic aliâs differentia est, inter colonum & inquilinum: vt. C. locati. l. certi iuris. Accursius.
b ¶ Infrequens.] i. valde freques: cū & detur vtile colono etiā. sic. s. de liberis & posthu. gallus. §. ille. vel id est minus frequens: cū nunquàm detur colono, & inquilino interdum non detur: sed extra ordinem subueniatur. Accur.
c ¶ Nondum debeatur.] quia tempus in conuentione expressum, nondum præterijt.
d ¶ Eam pensionem.] totam etiam futuri temporis.
e ¶ Soluerit.] ratione præteriti. non enim efficaciter pro futuro debetur.

betur:nisi elapso tempore:arg.✝.solu.ma.l.diuortio.§.respon. Azo.

a ¶ Debeatur.] conuentionis iure:non quia tanto tempore fit vsus habitatione. Item hoc intellige, cùm conduxit in singulis sex mensibus, secundum Hug. vel etiam dic, quod in annum:& tunc erit argumẽ tum quod in medio anni est soluenda pensio.sic.C.de aduoca.diuer. iudi.per hanc.§.sexcenti autem. Accursius.

b ¶ Ita tamen.] ergo à contrario, si hoc modo specialiter nõ est actum, licet migrare etiam non soluta pensione futuri temporis: & sic est contra.✝. loc. l.si in lege.§.si domus. Solu. hîc de necessaria migratione:ibi de voluntaria. Ir. vel solue, vt ibi, vel hîc sunt plures conductiones, scilicet singulis sex mensib. vel annis:ibi vna. & facit.✝.loc. l. dominus hor.§.si. & de dã. infec.vti que.

c ¶ Nõ exegisse.] quã tum ad hoc, vt competat hoc interdictum.

d ¶ Pignori res.] qua aliena.

e ¶ Non possint.] veluti si res tales sunt quarum commercium est interdictum:vt homo liber.

f ¶ Nec retineri.] cõpetit enim & si nõ sint obligatæ:nec pignoris nomine inductæ: nec ex verbis edicti apparet:vt.✝.ea.l.in prin. & l.proxi.

g ¶ Hoc ĩterdictũ] Vtile.id est efficax:vt.✝.l.j.in prĩ. vel propriè illud in rebus inquilini, licet obligatis. & facit.✝.l.proxi. §.illud.

¶ DE SALVIANO INTERDICTO.

SI colonus] CASVS. Ego Franciscus, locaui titio fundum pro pensione certa. in hunc fundũ induxit ancillam nomine pignoris, & eam vẽdidit, & peperit penes emptorem. dicitur, quod habeo hoc interdictum, etiã ad partum recuperãdũ. Secundò dicit: si fundũ duorum Titius conduxit, & insolidũ cuiq; res Titij in fundum adductæ sint obligatæ:dicitur, quòd si tertius has res incipit possidere, quilibet istorum poterit agere insolidum hoc interdicto:si aũt alter eorũ possidet: potior est possessor. si autem erat actum, vt pro partibus cuique sint obligatæ, tunc quilibet eorum in parte poterit agere hoc interdicto, & contra extraneum, & inter se. Idem est, si habes rem communem cum aliquo colono, & tu meum fundum conduxisti, & causa pignoris hanc rem induxisti: nam pro parte erit mihi obligata, & competit mihi hoc interdictum. Vltimò dicit. Conduxit Titius fundum duorum, & induxit in eum fundum res causa pignoris : si agatur hoc interdicto inter eos, obtinet possessor: si autem tertius possidet has res, agitur Seruiano iudicio : & hoc dicit hæc lex & sequens. Franciscus.

h ¶ Vtile interdictum.] apparet partum apud emptorem natum obligatum esse:vt supra, de pign.act.l.si conuenerit.§. si fundus. sed contrà supra, de pigno. paulus.§.j. Solu. ibi concepit apud emptorem, & peperit mater:hîc nata tantum :sed apud debitorem concepta. Alij dicunt etiam hîc nata apud debitorem. Item in eo, quod dicit emptorem teneri:& sic datur contra extraneum : vt hîc, & infrà l.proxi.§.j.est contrà.C.eo.l.j. vbi dicit non dari in extraneum. sed dic directum non dari, vtile sic:vt hîc, &.✝.l.proxi.§.j. vel dic, vt ibi.& quere, vt ibi.

i ¶ Essent.] quod in dubio præsumitur:vt.✝.eo.l.fi. Accur.

k ¶ Extraneos.] i. colonum, qui est extraneus respectu creditorũ: vel dic propriè:& hoc ne ob.C.eo.l.j.quæ est contrà sed sol.✝.j.rñ.l.j. Item, quod dicit aduersus, &c.s.in solidum:& sic est occupãtis cõditio melior. Idẽ in hypothecaria, per omnia, qd in hoc interdicto:v.✝.de pig.si debitor. sed secus in quasi Seruiana:vt.✝.l.fin. in fi. vel dic veri' idem in quasi Seruiana? & illam ex pone vt ibi iã dices. & adde quod not. in.l.illa, si debitor. Item facit. ✝.de publi.l.siue. §.si duobus.

l ¶ IN saluiano.] Possessor vincet. Collige ergo, quod cũ quis rem obligat duobus simpliciter: quod insolidũ cuilibet pro suo debito obliget: vt &.✝.de pign.l.si fundus.§.si duo.

l ¶ Ad Seruianum.] in quo id veniet, vt si possidentis conditio melior:vt.✝.de pigno.l. si debitor. & sic idẽ iuris est in hypothecaria & quasi Seruiana & interdicto Saluiano: & ex quo insolidum res tenetur duob' quod potior sit occupãtis conditio & possessoris. Sed Secundum H. quare hîc dicit:& erit descẽdendũ.i. decurrendũ ad Seruianã. Rñ. quia interdictum cessabat cũ contra extraneũ ageretur. vt hîc erat vt.C. eodem. l. prima. Sed quidam dicũt, quòd quasi Seruiana differt in hoc, ab hypothecaria & interdicto: quasi in ista quasi Seruiana:nec sit possidentis nec occupantis conditio melior. & l.illam, si debitor. in hypothecaria tantum, & non in quasi Seruiana intelligunt.

mestris debeatur [a], inutiliter interdicet, nisi soluerit & sequentis semestris: ita tamen [b], si conuẽtio specialis facta est in conductione domus, vt non liceat ante finitum annum, vel certum tempus migrare. Idem est, & si quis in plures annos conduxerit, & nondum præterierit tempus. Nam cum in vniuersam conductionẽ pignora sint obligata: consequens erit dicere, interdicto locum non fore, nisi liberata fuerint. ¶ Illud notandum est, prætorem hic non exegisse [c] vt in bonis fuerit cõductoris: nec vt esset pignori res [d] illata, sed vt pignoris nomine inducta sit. Proinde & si aliena sint, & sint talia, quæ pignori teneri non possint [e], pignoris tñ nomine inducta sint: interdicto huic locus erit. Quòd si nec pignoris nomine inducta sint, nec retineri [f] poterunt à locatore. ¶ Hoc interdictum perpetuũ est, & in successores, & successoribus dabitur.

✝ Caius. LEX II.

HOc interdictũ inqlino etiã de illis rebus, quę non ipsius sunt, sed fortè commodatæ ei, vel locatæ, vel apud eũ depositæ sunt, vtile esse, [g] non dubitatur.

Totũ hoc à quibusdã nõ habetur.

✝ al. Pau. & incipit Titul. De Saluiano interdicto.

TITVLVS XXXII.

De Saluiano interdicto.

✝ Caius. & est secunda. l. istius tit.

✝ Iulianus. LEX I.

SI colonus ancillã in fundũ pignoris nomine iduxerit, & eã vendiderit: qđ apud emptorem ex ea natum est, eius apprehendendi gratia vtile [h] interdictum reddi oportet. ¶ Si colonus res in fundum duorũ pignoris noĩe intulerit, ita vt vtrisq; insolidum obligatæ essent [i]: singuli aduersus extraneos Saluiano interdicto rectè experientur: inter ipsos verò si reddatur hoc interdictum: ✝ propter parem scilicet causam, ✝ possidẽtis conditio melior erit. At si id actum fuerit, vt pro partibus res obligaretur: vtilis actio & aduersus extraneos [k], & inter ipsos dari debebit per quam dimidias partes possessionis singuli apprehendant. Idem seruari cõuenit & si colonus rem, quam cũ alio colono communem habeat pignoris nomine induxerit: scilicet, vt pro parte dimidia, pignoris persecutio detur.

Vlpianus. LEX II.

IN Saluiano interdicto, si in fundum communem duorum pignora sunt ab aliquo inuecta: possessor vincet [l], & erit eis descendendum ad Seruianum [m] ✝ iudicium.

✝ interdictum.

Digestorum, seu PANDECTARVM LIBER XLIIII.

TITVLVS I.

De exceptionibus, seu præscriptionibus, & præiudiciis [n].

¶ *Sicut actor tenetur probare suam intentionem: ita reus suam exceptionem. Pau. de cast.*

Vlpianus. LEX I.

¶ DE EXCEPTIONIBVS. ¶ *Quid sit exceptio, & unde dicatur: quæ sit earum diuisio quibus & quando earum detur auxilium, & de præiudicialibus excep, ubi locum habeant, dicitur.✝.e.l.j.& l.ij.& l.si post.& l.fundum.& insti.de actio.§.præiudiciales. Item de præiudicialibus actionibus.secundum Accur.*

ADDITIO. Cõtinuat Bar. sic. Dictum est.✝.de pluribus partibus iuris, & de actionibus, & suprà proxi. de interdi. quæ sunt arma actoris. sequitur de exceptionibus, quæ sunt arma rei: & quia nom en exceptionis est generale, & quædam sunt præscriptiones, & quæ dam exceptiones præiudiciales : ideo subijcit de præiudicialibus.

n ¶ Præiudiciis.] præiudicium dicitur, siue præiudicialis actio siue præiudicialis exceptio. secundum Io.

Agere etiam.] CASVS. In exceptionib⁹,qui eas opponit,actoris partibus fungitur:quia debet eas probare: & largè intellige excep.vt cõprehendat replica.& duplicat.Item reus excipiendo fungitur partibus actoris: qa debet probare excep.Franciscus Accur.

a ¶ Videtur.] tùm qa factũ ponit, vt actor, ex quo petit absolui: tũ quia onere proba-10 tiõis grauatur:vt.s. de prob.l.in exceptionibus.dic ergo agere &c.i.actoris officium exercere.nõ aũt est a ctor:vt.j.de verb. sig. verbum oportebit. §. actiõis.quę est cõtrà. Cũ verò nõ ponit, sed positũ negat, vt in ex 20 cep.de non nu.pe.nõ probat:vt. C. de non num.pe.l.si ex cautione.idem & sisit pro eo præsumptio,quæ trãsfert onus in actorem: vt.C.de pa.l.ij.Acc.

b ¶ Exceptione.] ponitur nomẽ exceptionis,p omni exceptione,& duplicatiõe, & replicatione.vt &.j.e. l.ij.§.j.& inst.de repli. §.j.Sed certe de his exceptionibus,quæ actori cõpetunt,nõ est dubiũ,sed de ijs quæ reo competunt dubiũ est. & ideo supponit.nam reus &c. quasi dubiũ 40 remouendo: & nam ponitur,pro certe.Nã si redderet rationem idẽ esset positũ, & id quod pro ratione poneretur. quod esse nõ debet.

c ¶ Actor est.] non prius tamen de calumnia iurat, quã actor: 50 vt.C.de iuramen.calum.l.ij.§.j.&.s.de iudi.l.in tribus. Accur.

Exceptio.] CASVS Exceptio est exclusio ei⁹ quòd petitur:siue petatur aliquid ex forma actionis,vt regulariter hîc fit.siue ex for 60 ma condẽnatiõis:vt cũ agitur contra filiũ cõdẽnatum ex cã mutui:& ipse excipiat de Macedoniano.Secundò dicit,quid sit replicatio.Tertiò dicit,exceptio & replicatio exclusoriæ sunt.Quartò dicit,de natura excep.& replicat.& triplicat.& de similibus. Quintò dicit.quædam excep.sunt dilatoriæ:vt tu nõ potes esse procu.vt qa miles vel fœmina,vel quia qui te fecit,non potuit:vt quia minor erat.& quædam sunt peremptoriæ:& de his plenius habebis in.l.sequenti.Franciscus.

Agere etiã is videt^a, qui exceptione^b vtit. Nã reus, in exceptione actor est^c.

¶ Exceptio est actionis exclusio:sed replicatio est exclusio exceptionis.Itẽ exceptio datur reo: replicatio datur actori.tamen etiam replicatio dicitur exceptio Pau.

Idem. LEX II.

Exceptio^d dicta est,quasi q̃dam exclusio, quæ interponi actioni cuiusq; rei solet ad excludendum id,quod in intẽtionem^e condemnationemve^f deductum est. ¶ Replicationes^g nihil aliud sunt quã exceptiones: & à parte actoris veniunt,quæ quidem ideo necessariæ sunt,vt exceptiones excludant. Semper enim replicatio idcirco obijcitur, vt exceptionem oppugnet. ¶ Illud tenendum est, omnem exceptionem,vel replicationem exclusoriã esse. Exceptio actorẽ excludit^h replicatio reũ:* sed contra replicationem solet dari duplicatio:& contra duplicationem* triplicatio:& contra triplicationẽ rursus quadruplicatio* & deinceps multiplicantur nomina dum aut reus,aut actor obijcit.

solet dari triplicatio. — * *& ita.*

¶ Nota distinctionem duplicem:quia quædam exceptiones sunt dilatoriæ: quædam peremptoriæ.Item dilatoriæ,quædam sunt dilatoriæ iudicij:quia quædam differunt iudicium:ut sunt illæ, quæ opponuntur contra personas in iudicio consistentes: puta contra procuratorem, quod non est procurator, uel legitime constitutus:uel quòd non potest esse.uel contra actorem: puta, quòd est excommunicatus uel bannitus:uel contra iudicem,quòd non habet iurisdictionem. & ista exceptio dicitur declinatoria: quæ debet ante alias proponi.Pau.

¶ Sanè solemus dicere, quasdam exceptiones esse dilatorias,quasdã peremptorias:vtputa dilatoria est exceptio,quæ differt actionẽ: veluti procuratoria exceptio dilatoria est.Nam qui dicit nõ licere^i pcuratorio nomine agi:nõ prorsus litem inficiatur,sed personã euitat.

Caius. LEX III.

Exceptiones^k aut ppetuæ & peremptoriæ sunt: aut temporales & dilatoriæ.Perpetuæ atque perẽptoriæ sunt, q̃ semper^l locũ habent,nec euitari possunt:qualis est doli mali,rei iudicatæ: & si qd cõtra leges^m senatúsve consulta^n factũ esse dicetur. Item pacti conuẽti perpetui,id est,ne omnino pecunia petatur. ¶ Temporales atq; dilatoriæ sunt,quæ nõ semper locum habent, sed quæ euitari possunt:qualis est pacti conuẽti tẽporalis,id est ne fortè intra quinquẽnium ageretur. ¶ Procuratoriæ^o quoq; exceptiões dilatoriæ sunt: quæ* nõ semper locũ habent, sed interdum* euitari possunt^p.

¶ Cùm quæritur an agens sit effectus locupletior:inspicitur tempus litis contestatæ.Pau.

Paulus. LEX IIII.

In pupillo,cui soluta est debita pecunia sine tutoris authoritate,si quæratur an doli exceptione submoueri debeat, illud tẽpus inspicietur* an pecuniã,vel ex ea aliquid aliud habeat,quo petit^q.

hec à quibusdam nõ habentur. — * *an pecuniam aliquis, vel. &c.*

70 d ¶ Stricte.] accipe cũ statim de replicatione subijciatur & de alijs:licet quidã largè hîc accipiãt:ar.j.eo.§.illud.Accur.

e ¶ Intentionem.] intentio vel ipso iure tenet & tunc dicit exceptio actionis:vel ipso iure non tenet:& tunc dicitur exceptio intẽtionis:vt hîc innuit.& hoc est,quod dicunt exceptio facti.

f ¶ Condemnationemve.] hoc in casibus:vt.s.ad maced.l.tamets. & de re iudi.l.nesennius.§.fi.&.j.de fideiuss.l.si fideiussores.§.idem rñ.&.C.de iur.& facti igno.l.j.vt &.s.sol.ma.l.ex diuerso.§.fi. aliàs non:vt.C.sen.rescin.non posse.l.peremptorias.Põt etiã dici intẽtione.s.facti:cõdẽnatione.i.qñ tenet cõdẽnatio de iure:& tunc dic con-80 dẽnatione.s.faciendam:id est dicere:cedẽnationis petitionem.sic. s.de admi.tu.l.j.& secundũ hoc nõ dicit aliquid de ijs,quæ post sententiam opponuntur.Accursius.

g ¶ Replicationes.] replicationes ab exceptione eatenus differre dicimus,q replicationes quandoq; vltra biennium non extẽduntur vt.s.de pec.quæsitum.§.in dolo.exceptiones autem vltra biennium sine temporis præfinitione extenduntur: vt infrà de exception. do. l.purè.§.finali.

h ¶ Excludit.] excludit enim exceptio actionem : replicatio verò exceptionem.ad quod est instit.e.in princi.& de replica.in princip. &.C.e.l.non exceptionibus.

i ¶ Non licere.] hoc expone vt.j.l.proxi.

Exceptiones.] CASVS. Excep.quædã sunt perpetuæ,& peremptoriæ:quędam tẽporales & dilatorię. & de omnibus dat exẽpla.Franc.

10 k ¶ Exceptiones.] generali⁹ accipit hîc, quàm.s.proxi.§.

l ¶ Semper.] i.in quacunq; parte iudicij opponi possunt. Accur.

m ¶ Contra leges.] vt iuliam fundi dotalis:vt insti.qui.alie.li. in prin.Azo.

20 n ¶ Consultum.] Velleianum: vt.C.ad Velleia.l.ij.Accur.

o ¶ Procuratoriæ.] vel quia dicit aduersariũ non posse dari,vel fieri procuratorẽ, vel quia non est: vt.s.de proba.l.in exceptionibus.§.sed & si procu-30 ratoria.&.s.de dam. infect.l.inter. §. cauere. & facit.s.l. proxi. in.fi.Accur.

p ¶ Possunt.] Item exceptiones fori:vt.C.e. l.fi.Itẽ vt repellatur, qui non satisdat rem ra.hab.vel iudicatum solui : vt.s.de procur. 40 Põpo. §.rati. Sed de quibusdam dubitatur sint tẽporales, an etiã perpetuę ratione futuri facti, vel accidẽtię: vt.s.de condi.inde.l.sufficit. Itẽ de ea, qua gs damnatur inquantum facere potest : quã Io. dixit peremptoriã:qa 50 nõ multum refert to tum perimatur, an nõ totum. Item pro eo,q post litem contest.potest opponi:sed secundum Hug.eadẽ ratione posset dici nõ peremptoria, quia etiam post sententiã opponitur.vnde dicit eam tẽ 60 poralẽ,quia & si solvatur,repeti non pot: vt.s.de cõdi.inde.l.nã & si maritus.quod fieret si esset perpetua, cum sit fauorabilis : vt.s. de condi.indebi.qui excep.Item quia potest ad meliorem fortunam peruenire ipse,vel hæres eius,vel hæres hæredis,nec enim est verisimile,q omnes eius successores sint ægeni arg.C.arbit.tute. si defunctus.Item dubitatur de excep.non nu.pecu.item dotis. & quia quidam dicunt anomalas:quod non est verum,quo ad hoc,vt sint temporales,vel perpetuæ.nam prima est temporalis, scilicet.xxx.dierum 70 vel biennij:vt.C.de non nu.pecu.l.in contractibus.in prin.§ j.& in dote idem,q est temporalis:vt.C.de dote cau.non nu.l.fin.& aut.ibi posita.sed quo ad onus probandi potest dici anomala, cum non sequatur regulam aliarum exceptionum:vt no.s.e.l.j. Item dubitatur de illa,quam opponit fideiussor,vt primò cõueniatur reus:& quam opponit extraneus possessor, vt primò agatur personali:vt in aut. de fideiuss.§.j.&.§.sed neq;.sed dic anomalas.nam potest esse & erunt temporales.Item & q perpetuæ,si ab illis satisfiat : vt in dicto corpore authenticorum.§.j.& hoc respectu dicimus opponi,post lit.contest.&c.ad instar peremptoriarum:vt.C.sen.rescind. non post.l.per-80 emptorias. & facit.s.l.proxi. & instit. eo.§. appellantur. &.C.e.l.si pactum.Accursius.

In peculio.] CASVS. Dedi decem quæ debebã pupillo: & sine tutoris authoritate solui: nunc ipse pupillus candem pecuniam à me petit.obijciam ei excep.doli.& inspicitur tẽpus,quo nũc agit:vt si nunc est locupletior,ex ea pecunia:obijciatur ei prædicta excep.cum effectu.Fran.Accur.

q ¶ Quo petit.] facit.j.de excep.do.l.apud.§.si quis pupillo.& insti. qui.alie.

qui.alie.li.§.si autem.Sed contrà.ff.de peti.hæred'.l.si à patre.§.pe. Sol.aliud ibi:cum nec metu facilitatis debeat ius suum inconcussum relinquere:nec debeat teneri,nisi inquantum locupletior est:vel ve rius vtrunque inspiciatur:vt ibi Item quandoque sufficit, si non est pauperior:vt.j.de solu.l.in pupillo.& facit.ff.de nego.gest.litis. & de condi.indebi. interdũ. Accursius.

m Idem dicitur.]s.vt possit vti excep.indulta in integ.resti.do-lo aduersarij interueniente,in circũscriptione:secus si sui facilitate: vt.ff.de mino.in causæ.&.C.de fideius.mi.l.ij.quæ sunt contrà. & facit.ff.de procu.l.minor.Accur.

Iulianus. LEX V.

IS qui dicit se iurasse, potest & alijs exceptionibus vti cum exceptione iurisiurandi,vel alijs solis[a] .Pluribus enim defensionibus vti permittitur[b] .

Contra legatarium petentem rem legatam, à tertio possessore, potest excipi de dolo defuncti. Paulus de castro.

Idem. LEX VI.

SI rem[c] legatam petat legatarius:de dolo testatoris excipitur. Nam sicut hæres, qui in vniuersum ius succedit, submouetur exceptione: ita & legatarius debet submoueri , quasi vnius rei successor.

Exceptiones merè personales,non transeunt in fideiussorem:secus in merè realibus,& etiam in mistis,in quibus habetur respectus ad personam,& etiam læsionem:ut est exceptio Velleiani,uel Macedoniani:& illa quæ competit minori circumuento.Pau.de cast.

Idem. LEX VII.

EXceptiones, quæ personæ cuiusq; cohærent,nõ trãseũt ad alios:veluti[d] quã soci⁹ habet exceptionem in id,quod facere possit, vel parens,patronúsve,non competit fideiussori[e] .Sic mariti fideiussor post solutum matrimoniũ[f] datus,insolidum dotis nomine cõdemnatur. Rei autem cohærentes exceptiones,etiam fideiussoribus competunt:vt rei iudicatæ[g] , doli mali, iurisiurandi, quod metus causa factum est. Igitur & si reus pactus sit in rem: omnino[h] cõpetit exceptio fideiussori. In tercessionis[k] quoque exceptio,itẽ quod libertatis oneradæ causa petitur[l] ,etiam fideiussori competit. Idem dicitur[m] & si pro filiofamiliâs[n] contra senatusconsultum quis fideiusserit,aut pro minore viginti quinq; annis circũscripto[o] .* Quod si deceptus nõ sit[p] :iure tũc nec ipse ante habet auxilium , quã restitutus fuerit,nec fideiussori dã da est exceptio.

Ista lex procedit secundum omnes,quando exceptiones non sunt inter se cõtrariæ,sed possunt se adinuicem compati,puta,exceptio pacti.Pau.

Idem. LEX VIII.

NEmo prohibetur pluribus exceptionibus vti,quamuis diuersæ[q] sint.

Qui excipit:non uidetur cõfiteri,quod actor proponit in libello.Fran.

Marcellus. LEX IX.

NOn vtique existimatur confiteri de intentione aduersarij cum quo[r] agitur[s] ,qui exceptione vtitur.

Sententia lata contra unum,non præiudicat alteri:cui si succedit ille,contra quem lata est,potest ea non obstante prosequi hæreditariam causam.Pau.

Modestinus. LEX X.

MOdestinus respondi[t] : Res inter alios iudicata, alijs * non obest[v] .Nec si is[x] contra quẽ iudicatum est,hæres extiterit ei[y] , contra quem nihil pronunciatum est,hæreditariam litem ei inferenti præscribi ex ea sententia posse, quam proprio nomine disceptans ante, quàm hæres extiterit, exceperit[z] .

Qui per errorem approbat instrumenta falsa,uel sententiam latam ipsorum pretextu: non prohibetur de falso accusare,& sententiam petere rescindi, per in integrum restitutionẽ. Pau.

* Idem. LEX XI.

QVi agnitis[a] instrumẽtis,qua si vera essent,soluerit post sententiam iudicis : quæro , si postea cognita rei veritate, & re pertis falsis instrumentis accusare

---

IS qui.] CASVS. Exceptio iu 10 risiurandi, cum alijs except. potest opponi: vt si iuraui me non debere tibi.x.te deferente,item fecisti mihi pactum de non petendo: has duas possum obijcere.& alia exẽpla possunt dari.Fran.Acc.

a Vel alijs solis.] 20 scilicet potest vti.Accursius.

b Permittitur.] vt j.l.nemo.&.j.de regu. iur.l.nemo. Sed argu. contra.ff.de iudi.sed & si susceperit.in princi. &.ff.de lega.commis. si per emptorem.&.ff.de trib.l.quod in hæredẽ. 30 §.eligere.

c SI rem.] Pone casum: vt.j.de doli excep.l.apud. §. siquis autem.& contrarium, quod ibi est de.l. an vitium.quæ est.j.de diuer.præscrip.& hic dicere potes. & facit.ff. de acquir.pos.pompo-40 nius.§.sed & legatario.& de pu. ac. l. eum qui.§.in hac. & distingue hoc vt dixi.j. de reg.iur.quod ipsis.Ac.

EXceptiones.] CASVS. Exceptiones, quæ cohærent personæ,non trãseunt ad alios : vt ecce 50 patronus & parẽs, & socius & maritus habent excep. vt non teneantur,nisi in quantũ facere possunt.hæc exceptio non competit fideiussoribus eorum. illæ autẽ excep.quæ cohærent rei, bene dantur fideiussoribus:vt 60 est except.doli mali. rei iudicatæ. iurisiurã di. quod metus causa. Item pacti de non petendo. Item exceptio, quæ competit mulieri intercedenti,datur & eius fideiussori.Item exceptio Macedoniani,quæ datur filiofa.datur & eius fideiussori. Itẽ exceptio,quæ datur minori læso dolo aduersarij:competit & eius fideiussori.Fran.Accursius.

d Veluti.]ea scilicet exceptio quam. Accursius.

70 e Non competit fideiussori]scilicet si conueniatur quasi fideiussor, non quasi defensor : vt supra,pro socio.l. verum. in principio.&.§.j.

f Post solutum matrimonium.]nam antè, prohibitũ est fideiussorem nomine dotis dari:vt.C.ne fideius.do.den.l.j.& facit. ff. de re iudi.sed hoc ita.&.l.si cum.

g Rei iudicatæ.]Sed nonne in his casibus reus remanet naturaliter obligatus?ergo fideiussor non erit liberatus:vt.j.de fideius.l. vbi cunque.sed intellige eam,vt ibi nota.Accur.

h Omnino.]interdum aliter:vt.ff.de pact.l.quod dictum.& de li-80 be.lega.l.iiij.§.j.

i Fideiussori.]facit.j.de reg.iur.l.in omnibus.&.j.de fideius.l. ex persona.&.j.de censi.l.forma.§.quanquam.&.C. co. titu. l. defensiones.sed fideiussoris ad fideiussorem non datur: vt infrà, de fideiussoribus.l.amissi.§.j.

k Intercessionis.]veluti si mulier intercedens dederit fideiussorem:vt.ff.ad vell.l.si mulier contra senatuscon.§.j.

l Petitur.]vt infrà, quarum re.ac.non datur.l.j.§. quæ onerandæ.

n Pro filiofami.] vt.ff.ad mace.sed si pater.§.non solum.

o Circunscripto.] 10 dolo aduersarij:vt di xi.Accur.

p Non sit.]s.dolo aduersarij:sed sui facilitate.Accur.

Quod si exceptus sit in re, tunc nec &c.

q NEmo.]Diuersæ & etiam contrariæ secundum Ioan.vt quia soluisse, & se tutũ præscriptione dice 20 ret:vt.ff.c.is qui.&.j. de reg.iur. l. nemo ex his.in prin . sed aliud in actionib⁹:vt.e.l. nemo.§.quoties. Accur.

r NOn vtique.] Quo.reus supple quo &c.

s Qui.] reus : quia non cogitur statim probare:vt.C.de proba. 30 l.exceptionẽ.nam ponit eam sub conditione:id est,si actor fundauerit intentionem suã:vt.C.de except . si quidem . vel ponitur nomen exceptionis,pro qualibet defensiõe cõtra intẽtionem:vt opponitur pactũ tẽporale,& si verè deberet 40 quod tamen negat. & facit.ff.fami. ercisc.l. qui familiæ.&.C. de pscript.lon.tẽ.l.emptor &.j.de regu.iur.l. qui tacet.vel dic loqui in excep.non nume. pec. & similibus.

non obest.

50 MOdestinus.] CASVS. Res inter alios acta, a his non præiudicat. hinc est, quod si petij à te fundum,& succubui: tãdem successi Titio: & tãquam hæres eius hunc fundum à te peto:non obstat mihi ex 60 cep.quasi alia persona,nũc sim in hac causa.Fran.

Iulian⁹.

t Modestinus respondi.]aliàs ĩcepit res inter alios &c.R.

v Non obest.]vt &.ff.de re iudica.sæpe.in principio.&.C. res inter alios actas.l.inter.&.C. quibus res iudic.non nocet.l.j.& secunda.Accursius.

x Nec si is.]duo hæredes creditoris:quorum vnus agendo pro 70 sua parte succubuit.Item vnus de duobus reis stipulandi agendo succubuit.Sed quid,si tecum rei vendi.egi nomine meo,vel agendo vel defendendo:& pronunciatum est rem tuam esse:deinde successi Titio,quia agere posset except.non obstante:nunquid ergo hæreditariam causam peragẽdo nocebit mihi exceptio?R ñ.non:per.l.istã. Item quid si egi nomine eius,cuius erat,cũ tamen mandatum nõ habebam:nunc cũ ei successi,volo agere ex meo?Rñd.secundũ quosdã obstat mihi exceptio.Accur.

y Ei.]s.socio puta,vel cohæredi.

z Exceperit.]quia ex alia causa agit:& ideo non ob.except.vt.j. 80 ti j.& an eadem.secundũ quosdam.imò persona alia videtur:vt ea l.&.eo.ti.l.si is.§.si te.Accur.

QVi agnitis.] CASVS.Cõuictus ex falsis instrumentis,quod cõfessaui esse vera:si conueniar ex snia,possum obijcere except.quia ex falsis instrumentis conuictus sum:& hoc continet prĩcipalibus consti.nec præscriptio mihi obstat,vt dicas , snia lata est, nã non valet talis præscriptio siue allegatio.Fran.

a Qui agnitis.]id est non reprobatis.Accur.

a ¶ Velit.] de falso.idem si ciuiliter,de falso velit agere,secundu Io.vt &.C.de transac.l.si ex falsis.licet ex hac.l.& ex ea, quæ est in C.de fide instru.l.ij.§.contrarium innuatur,scilicet φ non possit agi ciuiliter,donec viuit delinquens qui possit criminaliter accusari: quod plenè dixi.C.de fide instru.l.fi.

b ¶ Subscripserat.] confitendo esse vera.

c ¶ Ex præcepto.] vtrunque pro eodem.s 10 ꝑ interlocutoria.vel dic pro præcepto in definitione sententiæ appositio.

d ¶ Cōstitutiōibus.] vt.C.de proba.l.cum precibus.&.C.si ex falso instru.l.j.

e ¶ Præscriptionē.] id est exceptionē reo 20 absoluto,ex falso instru.idē & econtrà reo damnato.nā actor nō excipit si reus repetat, quod soluit per condictionem sine causa: vt C.si ex fal.instru.l.j.& l.pe.& hoc petita[a] pri[o] in integ.restit.vt.ꝭ.de re iudi.l.diuus. licet 30 hīc innuat ipso iure. Accursius.

f ¶ Præscriptioni.] aut dicet præscriptioni locum non esse s.falsorum instrumentorū: vt sic.s.teneatur stare instrumento:licet falso. & hoc non placet: quia esset contrà.ꝭ.de 40 re iudi.l.diu[o]. aut dicet,præscriptioni locū non esse,scilicet rei iudi.quo minus etiam solutum repetat. & hoc placet & tunc est contrà C.de fide instru.l. fi.§.fi.solu.ibi à princ. sciuerat instrumēta falsa reus,& scripta fue- 50 rat questio falsi:& tādem expectauit:hīc autem credidit vera, vt in prin.huius.l.dic ergo exceptioni locum non esse,sed potius repetitioni,si soluit. Accursius.

a Bal.in l. querelam. C.de falci. Imo.& Alexan.in.l.diuus ꝭ de re iud.istā gl. reputāt singul.ad hoc, φ replicatio,seu exceptio falsi, & quòd sententia lata fuit propter falsas ꝓbationes,quæ datur cōtra sententiam, quādo eius petitur executio: non cōpetit.nisi petat prius rest.in inte. ante quadriēniū iux ta.l.fi.C.de tēpo.in in te rest.quæ gl.benè pōderata in suis vlt. verbis, sentit cōtrarium. Bolog.

✱ Alphenus.l. Iulianus.

velit[a],& probare falsa esse instrumenta, ex quibus conueniebatur, cum instrumentis subscripserat[b] ex præcepto[c],siue interlocutione iudicis:an præscriptio ei opponi possit,cùm principalibus constitutiōibus[d] manifestè caueatur, si res iudicata esset ex falsis instrumētis, si postea falsa inueniantur, nec rei iudicatæ præscriptionem[e] opponi.Modestinus respondi ob hoc,φ per errorem solutio facta est, vel cautio de soluēdo interposita proponitur ex ijs instrumentis, quæ nunc falsa dicuntur: præscriptioni[f] locum non esse.

¶ *In præiudicialibus actionibus,uel exceptionibus, ille habet necesse probare, qui asserit. Paulus.*

Vlpianus. LEX XII.

Generaliter[g] in præiudicijs actoris partes sustinet, habet intentionem secundū id, quod intendit[h].

¶ *Post finitum iudicium uniuersale, non prohibentur moueri singularia iudicia, uel inter eosdem,uel inter alios.hoc dicit.Pau.*

Vlpianus. LEX XIII.

Si post litē[i] de hæreditate contestatam,res singulæ petant[k]: placet,nō obstare exceptionem[l], quòd præiudicium hæreditati nō fiat.Futuri enim iudicij[m],non facti[n] nomine huiusmodi exceptiones comparatæ sunt.

¶ *Si pater agit ex contractu filij: potest sibi obijci exceptio de facto eiusdem filij.hoc dicit. Paulus.*

✱ Alphenus. LEX XIIII.

Filiusfamiliàs peculiarem seruum vendidit, & pretium stipulatus est.is homo redhibitus[o], & postea mortu[o] est:& pater eius pecuniā ab emptore petebat, quā filius stipulat[o] erat.Placuit æquū esse,in factum exceptionem[p] eum obijcere,quòd pecunia ob hominē illum expromissa est,qui redhibitus est[q].

¶ *Contra exceptionem iusiurandi,non admittitur replicatio,de periurio.Pau.*

✱ Iulianus li.4. LEX XV.

Aduersus exceptionē iurisiurandi replicatio[r] ✱ doli mali non debet[s] dari:cùm prætor id agere debeat,ne de iureiurando[t] cuiusquam quæratur.

¶ *Quādo duo iudicia sic se habent,quòd absolutoria lata in primo,parit exceptionem rei iudicatæ in secundo, & condemnatoria lata in secundo, parit reo præiudicium in primo:concursus non admittitur:alias secus.h.d. cum duabus.ll.seq.Bar.*

Africanus. LEX XVI.

Fundum Titianum possides, de cuius proprietate inter me & te controuersia est[v]:& dico ꝓterea viam ad eum per fundū Sempronianum,quē tuū esse cōstat deberi.Si à te viā petā:exceptionem: Quod præiudiciū[x] ꝑdio non fiat[y] vtilē tibi fore putaui: videlicet φ

g ¶ Generaliter.] In præiudicialibus actionibus ille ꝓbare debet, qui intēdit:puta siquis proclamat de seruitutis possessiōe in libertatem,ipse probare debet se liberū:& econtrà si petatur de posses- 60 sione libertatis in seruitutē,dominus onere probationis fungitur, secundū R.vt.ꝭ.de lib cau.liberis.§.fi.vel dic in præiudicialibus excē.& pone exēplū ꝭ.e.fundū titianū.φ ei dicit nō potest petere viā, quia non primò vendicasti:licet reus sit.in rei ven. tamen actor est, s.cundū id,quod intendit.s.remouere actorē ab intētione sua.vnde oportet vt probet rei vendi.primò institutam:vel instituat eā prius.

h ¶ Intendit.] id est asserit,siue agendo,siue excipiendo,vt dixi casum.intendit enim agendo vincere reum.item excipiendo intendit remouere actorem à petitione sua.secus autem si excipiens non intendat:sed negat intentionem actoris:vt not.ꝭ.eo.l.j.

70 i ¶ Si post litem.] Quidā ponūt casum:si ego possideo hæreditatem,& spes est,vt mihi moueatur peti.hære.vel mota est per lit.cōtest.& aliquis alius,vel etiā vniuersalis petitor velit me cōuenire ante sentētiā,pro legato,vel alia personali,vel reali:possum eū remouere exceptione,ne fiat præiudiciū peti.hære.vt.C.de pe.hære. l.fi.in prin.&.ꝭ.de peti.hæ.siquis liber.post sententiā autē latā in peti.hæ.non ob.illi exceptio:vt hīc,& secundū hoc intelligas,post litē de hæreditate cōtestatā,& terminatā.& secūdū hāc positionē dicunt corrigi hodie hanc legē,per.l.fi.§.j.ij.&.iij.C.de pe.hære. l. vbi. nec ante sententiā obstat hodie exceptio.vel si velis tueri hāc positionē: 80 dic,φ ibi loquis,qn cōuenitur ex cōtractibus defuncti depositi vel cōmodati,vel pro legatis:hīc rei ven.vel aliter hīc petitor hæreditatis agebat aliqua singulari:ibi extraneus agebat cōtra possessorem, vel petitorem hæreditatis.sed Io.aliter ponit huius.l.casum.s.si ego possideo hæreditatē,& ante lit.contest.mecū de hæreditate:velim cō uenire debitores hæreditarios,vel possessorem rei hæreditariæ, nō possum:ne fiat præiudicium petitioni hæreditatis.Post litē autē contestatam,nō obstat mihi exceptio illa:nam postea potero conuenire debitores illius,siue possessores:si actio est peritura tempore. Item si negligā hoc facere:actor qui me conuenit peti hære.poterit prædictos conuenire:vt.&.ꝭ.de peti.hæ.l.si bonæfidei.&.l.diuus pius.ecōtrā si tractes,de eis conueniendis.s.possessoribus hæ.tunc loquitur. C.de peti.hære.l.fi.per totum.& no.φ in duobus differūt hæ positiones casuum.Primò est conuenitur possessor. Secundò agit.Itē primò demū post sniam. 10 Secundò post litem contestatam.& secundum vtrūq;nō obstat ꝭ.de peti.hæ.si quis liber.§.illa demū.quæ signatur contrà. Pro prima positione est.ꝭ. eo.l.fundum.Accur.

k ¶ Petantur.] per extraneos,vel per vni- 20 uersalem petitorē hæreditatis agentem cōtra possessorem hæreditatis rei vendicatione,vel alia singulari personali,vel reali actione secundū primū casum. Vel econtrà petātur per possessorem vel petitorem hæredi 30 tatis agentē contra extraneos reali, vel personali, secundum alium. Accur.

l ¶ Non obstare exceptionem.] ob.tñ exceptio rei iudi.si ex eadē causa res singulas peteret ex qua hæreditatē petijt:secus 40 si ex alia:vt.ꝭ.tit.j.l. si quis.§.si &.l.iul.secundū illā sententiam quādo lis finita erat.

m ¶ Iudicii.] in spē sc rendæ secundum primum casum. vel.i.litis contestandæ.secundum Io.

n ¶ Non facti.] sc secundū 50 primum casum,vel li. contest.secundum. Io annem.

✱ Papinianus.

✱ Vlpianus.

✱ dolo malo.

Filiusfamiliàs.] CASVS. Filiusfa.seruū peculiarē vendidit Titio pro.x.& stipulatus est pretium dari.tandē quia erat vitiosus,redditus est filio:& postea decessit hic seruus.pater huius filij vult petere prędicta.x.à Titio.dicitur φ repellitur excep.in factum.Fran.

60 o ¶ Redhibitus.] ipsi filio etiam extra ius.Accur.

p ¶ Exceptionem.] nam & eum repetere posset si soluisset:vt.ꝭ.de ædil.edic.quod si nolit.§.in factum.multo fortius excipit,si non soluit. Accursius.

q ¶ Qui redhibitus est.] hoc ita,si redhibendus erat aliter non: vt.C.de pac.l.filius.Accur.

Aduersus.] CASVS. Detuli tibi iuramentum:& iurasti te non debere mihi.x.nunc adhuc ago.contra te,ad illa.x. tu excipis de iuramento.ego replico,φ dolo iurasti:& sic falsum dicitur, φ non audior.Fran.

70 r ¶ Replicatio.] ei qui detulit,vel eius successori.ceterùm creditori in cuius fraudē dicitur delatū,datur:vt.ꝭ.de iureiur.nā postea.§.sed & si quis.Accur.

s ¶ Non debet.] eo solo,φ periurium cōmisit.

t ¶ Ne de iureiurando.] iustè necne iuratū sit:sed hoc solū an iuratum sit:nisi in casibus in quibus quæritur iustè necne iuratum sit vt.ꝭ.de iureiur.admonēdi.&.ꝭ.de crimine stellio.l.fi.&.C.de iureiur.l.fina.& facit.ꝭ.de iureiur.in litem.l.fi.& de dolo.l.quod si deferente.

Fundum Titianum.] CASVS. Petebā à te fundū Titia- 80 num:hac causa pendente peto à te viam mihi deberi,per fundū tuū Sēpronianū,ad istū Titianū.dicis,φ nō audior:ne ꝑ hāc secūdā cām fiat pīudiciū primę.secus ecōtrà vt in.l.seq.& sic ratio sit diuersitatis,dicitur in gl.l.seq.quæ gl.incipit.i.res.&.h.d.hæc.l.& seq.Fran.

v ¶ Controuersia est.] ergo superius in.l.si post.intelligendum est post litem contest.& finitam secundum quosdam.

x ¶ Præiudicium.] qualecunque.

y ¶ Non fiat.] id est non fieri debeat.

Viam

a Viam.]hoc exceptionem recipit.ſ.de ſerui.l.ei qui pignori.
b Meum.]& ideo ſi ſuccubui in petitione fundi,remouebor à petitione viæ,ſed ſi ante viam &c.
c Ed ſi ante.]Titianum.ſ.iudicio iam cœpto in via.
d Corpora ſunt.]i.res.nã nulla ſeruitus eſt corporea. Itẽ videtur hæc mala ratio: nam idẽ videtur poſſe ſignari in ſuperiori caſu:ſed alia eſt rõ di 10 uerſitatis,quia ĩ iſto caſu per ſecundã quæſtionem,non poteſt fieri p̃iudicium primę q̃ſtiõi,qa maior res vertitur in.j.quã in ſecunda:cũ ex prima fiat p̃iudiciũ ad ſecundam: ſed non ecõtrà.ſed in ſuperiori caſu ecõtrà: 20 & ideo fieret præiudicium priori per poſteriorem:vt.j.e.l. rei &.ſ.de iudi.l.per minorem.Itẽ alia ratione,quia in primo caſu ſi pronuncietur mihi viam deberi præſumitur qualitercunque, ꝙ fundus ſit me⁹: alio 30 quin via mihi nõ debetur.ſed in iſto licet pnuncietur me⁹ fundus, non præſumitur debita via. ſed certe ambæ iſtę rationes ad idẽ tẽdunt.Sed oppo. ſi primo petij viam: & poſtea fundum & ſuccũbam in fundo: non 40 ne fit mihi præiudiciũ in via?Rñ.nõ reo ſed vtilitas fit reo: & rei fauore, hoc dicit. & facit.ſ.de ſer.vrb.p̃di.l.iij.§.qui habet.& j.eo.l.fundi.

non aliter mihi viam [a] deberi probaturus ſim,quã ſi prius probauerim fundum Titianum meũ [b] eſſe.

Paulus li.50.ad edic. LEX XVII.

SEd ſi ante viam deinde fundũ Titianum [c] petam:quia:& diuerſa corpora ſunt [d],& cauſæ reſtitutionum [e] diſpares ſunt,nõ nocebit exceptio [f].

Africanus. LEX XVIII.

FVndi,quem tuum propriũ eſſe dicis,partem [g] à te peto : & volo ſimul iudicio quoq; communi diuidundo agere ſub eodem iudice. Item ſi eiuſdem fundi,quẽ tu poſſideas,& ego propriũ meum [h] eſſe dicam,fructus cõdicere tibi velim:q̃ſitũ eſt [i],an exceptio, Quod præiudiciũ fundo partive eius nõ fiat,obſtet,an deneganda ſit.Et vtobique putat interuenire prætorem debere,nec permittere petitori priuſquàm de proprietate conſtet [k],huiuſmodi [l] iudicijs experiri [m].

*Vtrubi que.

*Marcellus. LEX XIX.

OMnes exceptiões [n],quæ reo competunt,fideiuſſori quoque etiam inuito reo competũt [o].

*Martia nus.

Paulus li.de conceptione formularum. LEX XX.

EXceptiones opponuntur,aut quia factum ſit, quod fieri oportuit:aut quia factum ſit, quod fieri non oportuit:aut quia factũ non ſit, quod fieri debuit [p].Quia factum ſit,quod fieri oportuit: datur exceptio [q] rei venditæ & traditę [r] & rei iudicatæ [s].Quia factũ eſt,quod fieri non oportuit: datur exceptio doli mali. Quia [t] non factum eſt , quod fieri debuit, vt bonorum poſſeſsionis [v] non datæ.

*Neratius. LEX XXI.

REi maioris pecuniæ præiudicium fieri videtur,cũ ea quæſtio in iudicium deducitur,quę vel tota [x] vel ex aliqua parte communis eſt quæſtioni de re maiori.

Paulus. LEX XXII.

EXceptio eſt contradictio [y] quę modo eximit [z] reum à damnatione:modò minuit [a] damnationem. Replicatio [b] eſt contraria exceptioni & quaſi exceptionis exceptio.

*Hermo genianus

Labeo li.6. LEX XXIII.

PAulus [c] ait †. Siquis ſtatuam in municipio ea mente poſuit vt ea municipij eſſet:& eam petere vult:excludi eum oportet præſcriptione in factum data.

†Aliâs incipit,ſiqui ſtatuam.

Hermogenianus. LEX XXIIII.

e Reſtitutionum.] i.ipſe reſtitutiones,qa altera per patientiam 50 altera per corporalẽ traditionem:vt.j.ſ.de ſerui.vr.prædi.l.j.§.fi.Vel dic,ꝙ ex alia cã.nam fundus vt meus, ſeruitus vt debita:vt no.C.de vſufr.l.corruptionem.Quid ergo,ſi ſimiliter intentet vtrãque?Rñdeo primo fundum debes petere:cũ altera ſit prę iudicialis,ar.C.de adul.l.quoniam.
f Non nocebit exceptio.]ſcilicet hæc quòd præiudiciũ petitioni viæ non fiat.
FVndi.] CASVS.Cũ peterẽ à te partẽ certã fundi,quẽ tu tuum totũ dicebas:hac cã pendẽte volo agere cõi diui.nõ audior. 60 Item ſi à te petã totum fundũ:& hac cã pendente petã eius fructus, per conditionem:dicitur ꝙ non audior.Fran.
g Partem.]pro indiuiſo.
h Proprium meum.]prius petij fundum tuum rei vendica.nunc per condictionem fructus peto.
i Quæſitum eſt.]in ſuperiori caſu.
k Conſtet.]& ſic obtineã.& ſic facit contra nos:qa & ſi nõ obtineã deberẽ agere publiciana,& ſic cõi diui.& ſicut denegatur cõi diui. vt hîc:ſic etiã denegabit publiciana,ſed dic,ꝙ hîc volebã agere cõi diui.ex eadẽ cã:dicẽs me directè dñm ꝑ parte.& plenè dic,vt not.ſ. 70 de euic.l.minor.& facit.l.ſi venditor.&.l.ſi mancipiũ.eo.ti.&.ſ.fa. ercif.l.j.&.l.fundus. Accur.
l Huiuſmodi.]i.communi diuidundo vel condictione. Sed nonne cotidie fit contra in fructibus?Rñ.hîc primitus principaliter petuntur,quod non licet:ſed vt acceſſoriè. Accur.
m Experiri.]quæſtiones iſte,& quæ fiunt ſuprá eodem.l.fundum contingentes ſunt.& hoc eſt quod dicitur.ſ.de iudic. per minorem. Ioannes.
n OMnes exceptiones.]cohærentes rei:& in integro ſtatu rei: vt.C.eo.l.defenſiones.&.C.de non nu.pe.l.tam mandatori. Et 80 no.quòd hæc eſt huius.l.ſententia,ꝙ ſi qua exceptio competit reo eadem & fideiuſſori datur:fideiuſſor etiam inuito reo eam opponat. ſub hoc enim prætextu,quia lex aliud ſonare videtur,quã velit, & magiſtri & ſcholares ſæpe decipiuntur.& ſecundum hoc non obſtat ſ.eo.l.exceptiones.&.C.de non nu.pecu.l ſi cui.&.ſ.de do.ſi fideiuſſori.&.ſ.de lib.leg.l.ſi quis reum. &.j.de fideiuſ.l.ex perſona.&.l.ſi teſtamento.&.l.ſi ſtipulatus.
o Competunt.]reo manẽte in integro ſtatu:vt.C.eo.defenſiones.

Accurſius.
EXceptiones.] CASVS. Exceptio competit ob id quod factũ eſt,& fieri debuit:vt ſi vendis mihi rẽ,& tradis.Itẽ except. rei iudicatæ,qñ à me eã petis,repello te p̃ exce.qñq; ob id qđ eſt factũ,qđ fieri non debuit:vt doli mali exce.qñq; ob id qđ nõ eſt factũ. quod dic vt in gl.fi.
p Quod fieri debuit.] poteſt adijci quartus modus, quia 10 non fit quod fieri nõ oportet:qđ potes habere per multa exempla,vt in omni exceptione intentionis maximè:vt.ſ.eo.l.ii. Ac.
q Exceptio.]puta rei quã vendidiſti mihi,dominus non eras: poſtea factus domin⁹ 20 eius vendices.Acc.
r Et traditæ.]vt.ſ. de excep. rei vendi.l. j.Accur.
s Iudicatæ.] quia iudicatũ eſt, pro reo, qui ius habebat idem econtrà ſi contra eũ: & ſoluit:vt.j. tit.j.l.ſi quis cũ totũ.§. planè. 30 ſi autẽ eſt dãnatus, & non ſoluit:non habet locum exceptio hæc.
t Quia.] veluti ſi patronum in ius vocauit.
v Poſſeſsionis.]veluti ſi emancipatus à debitore hæreditario 40 petat nondum petita bonorum poſſeſsione repellitur except. non petitę bon.poſ. & not. ꝙ impropriè ponitur hæc excep. cum non data bo.poſ.nulla ſit actio cõtra hęreditariũ debitorẽ. vel dic,ꝙ fuit petita bon. 50 poſ.& ita agnita, vnde competit actio.ſed obſtat exceptio,quia data non fuit à prætore viuo ſecundum Io.ſed hodie fortè non obſtat:vt.C.qui admit.ad bo.poſ.l.fi.Item in bonorum poſſeſſoria hæreditatis pe.põt poni q̃ nõ competit non habita bono poſ.vel etiam rei vendi.contra ſingularem poſſeſſorem rei hæreditatis.
REi maioris.] CASVS.Si moui litẽ cõtra te:& hac pendẽte moueam tibi aliã litem,quæ in totum tangit primam:obijcit mihi excep.quaſi hæc cauſa præiudicaret primæ:quod eſſe nõ debet 60 de quo da exẽplum.ſ.eo.l.fundum.&.l.fundi.idem ſi in aliquo tangeret primam : vt quando moui quæſtionem hæredi.interim volo agere contra debitores hæredi. petendo debita tanquam hæres. nam per hoc fieret præiudicium primæ:quod eſſe non debet.Franciſcus.Accurſius.
x Vel tota.]de tota pone exemplum ſuprà eodem fundum .&.l. fundi. De parte, vt quando ante litem conteſtatam in pe. hæredi. agit petitor contra debitores hæreditarios : vt dixi ſurpà eodem ſi poſt.alia exempla da,quæ nota.ſuprà de iudic.l.per minorem. Accurſius.
70 EXceptio.] CASVS. Dicitur ꝙ exceptio eſt contradictio per quã quis qñq; cõſequitur abſolui in totum:vt exceptio rei iudi.& ſimiles.qñq; conſequitur vt in minus condemnetur:vt exce. quam opponit vir,vt dotem reddere non teneatur,niſi inquantum facere poteſt.idem in patrono,& ſimilibus. Replicatio autem eſt exceptionis excluſio.Franciſcus.
y Contradictio.]aliâs condictio,& aliâs contradictio. qualiter in victo.exemp.legitur.
z Eximit.]vt rei iudi.& ſimiles.
a Minuit.]vt ea,quæ facit damnari inquantum facere poteſt: vt. 80 ſ.eo.l. exceptiones,quæ perſonæ.
b Replicatio.]facit.ſ.eo.l.ij.
PAulus.] CASVS.Poſui ſtatuam in ciui.bon.eo animo , vt ſit huius ciuitatis,ſi ammodo volo eam tollere,opponitur mihi except.in factum.Fran.
c Paulus.] facit. ſ.de acqui.re.do.ſtatuas.&.ſ.de priui.cre.l.furius &.ſ.quod vi aut clam.is qui in puteũ.§.j.& ſuprà de pu.lo.fru. concedi.Accurſius.

Filiusfa.] CASVS. Filius iurauit patrē suum nō teneri ad decē, quæ Titius petebat à patre. & hoc iuramētū pstitit deferē te Titio. dicitur ꝙ per hoc iuramentum acquiritur exceptio patri, si amodo conueniatur. Fran. Accur.

a Filiusfa.] fa. ff. de iureiu. l. quanto magis. & . j. quarum re. ac. non da. l. si filio.

b Quærit] est enī pmissum ei patris cōditione meliorē facere, 10 deteriorē nō ita azo.

DE EXCEPTIONE rei iudi. ¶ Cui detur victori in quā, & nō victo & quando: hic recita di stin. quā habes. j. eo. si mater. §. ij ad quos transeat ut. j. eo. si à te. § iul. & l. 20 ité. & l. si mater. §. hoc iure. & l. si cū testamento. §. fi. supple per similitudinē pacti, quod est. ff. de pac. & hæredi. §. fin. & l. fideiussoris. & C. si unus ex pluribus. l. j. & ff. de inoffi. testa. post humus. §. si quis. & j. de dol. l. denunciasse. §. quæ 30 ritur inter quos. & j. e. l. si mater. §. hoc iure. in fi. & §. si ego. & §. fi. & j. eo. l. exceptio rei iu. & l. iudicatæ. j. rū. & §. fin. & ff. de re iudi. l. sæpe. & ff. de inoff. testa. l. papi. §. si ex causa. & de statu homi. ingenuū. & de lib. 40 agno. l. j. in fi. & l. si nō secundum Io. Accur.

Filiusfami.[a] exceptionem iurisiurandi patri quærit[b], si eum dare non oportere iurauerit.

TITVLVS II. De exceptione rei iudicatæ.

¶ *Sententia lata contra unum, super una re, nō parit exceptionem rei iudicatæ, contra alterum super alia re. hoc primo. nec etiam contra eundē & super eadem re, si causa, propter quam fuit lata, cessat. hoc secundo. si verò non cessat, tunc bene parit contra eundem, & etiam cōtra aliū, qui reputatur eadem persona, si iterum agat, pro eadem re, & ex eadem causa: licet intentet actionē diuersam. h. d. Pau.*

Vlpianus li. 2. ad edict. LEX I.

Cum res inter alios iudicatæ nullū alijs præiudicium[c] faciāt: ex eo testamēto vbi libertas data est, vel legatum agi potest[d], licet ruptū[e] vel irritum[f], vel non iustum[g] dicatur testamentum: nec si superatus fuerit legatarius, pīudiciū[h] libertati fit.

Idem. LEX II.

Qui cū hærede eius egit,[i] qui filium præterierat, & exceptionē submotus est, Si non[k] in ea causa sint tabulæ testamenti, vt cō tra eas[l] bonorū possessio dari possit[m] * omittente[n] emancipato, filio[o] bonorum possessionem, nō iniquè restituetur[p], vt agat cum hærede. & ita Iulianus li. iiij. Digesto. scribit.

Idem. LEX III.

Iulianus * lib. iij. Digesto respōdit exceptionē rei iudicatæ obstare, quoties eadem quæstio inter easdē personas reuocatur. & ideo, & si singulis rebus petitis[q] hæreditatem petat[r], vel contrà: exceptione submouebitur.

Idem. LEX IIII.

Rei iudicatæ exceptio tacitè continere videtur omnes personas, quæ rem in iudicium deducere solent[s].

Idem. LEX V.

De eadē[t] re agere videtur, & qui non eadem actione agit, qua ab initio agebat: sed etiam si alia experiatur, de eadem tamen re: vt puta, si quis mandati acturus[v], cum ei aduersarius iudicio sistendi causa promisisset, propter eandem rem agat negotiorum gestorum[x] vel condicat: de eadē re agit. Rectè itaque definietur: cum demum de eadem re non agere, qui prorsus rem ipsam non persequitur. Cæterùm cùm quis actione mutata experitur, dummodo de eadem re experiaē (& si diuerso genere actionis, quàm instituit) videtur de eadē re agere.

Cum res.] CASVS. In quodā testamento inter cętera quæ erāt relicta, erāt legata & libertates. Tandē vn⁹ ex legatarijs petijt legatū, & succubuit: q ateststm in uētū fuit nō valer: vt qa ruptū agnatiōe posthumi, vel irritū. grif. an hoc præiudicat seruis quibus relictę sunt libertates? Et dicitur, ꝙ nō, quia res inter alios acta, alijs non præiudicat. Franc. Accur.

c Præiudiciū.] vt. ff. ti. j. modestinus. nisi in casib⁹, quos dic, vt no. C. quibus res iu. non no. l. j. & facit. ff. de transac. l. iij. in prin. Azo.

d Potest.] ad libertatem, vel legatum. Accur.

e Ruptum.] agnatione posthumi. Accur.

60 f Irritum.] capi. dimi. Accur.

g Non iustum.] id est non solenne. ad quæ facit. j. de fal. l. si quis legatum. Accur.

h Præiudicium.] plenū: sed qualequale, argu. ff. de re iudi. l. sæpe. Sed contrà. ff. de inoffi. testa. papinianus. §. si ex causa. Sol. vt ibi. nam ibi rūpit, quod est hîc, declarat. & sic hîc contra nullum pręiudicat. Item cōtrà. ff. de pigno. l. iij. in prin. Sol. vt ibi. Accur.

Qui cum hærede.] CASVS. Pater filium emancipatū præterijt, & extraneum instituit, & reliquit legatū Titio. Titio, cū vellet petere legatum, opposita fuit excep. ꝙ emancipatus con 70 tra tab. agebat, & postea volebat agere peti. hæredi. & sic succubuit Titius. Tandem emancipatus omisit contra tab. dicitur quòd ipse Titius restituitur in integrum vt possit adhuc petere legatum. Fran. Accursius.

i Qui cum hærede eius egit.] petendo legatum, sed secus in creditore habetur: vt. ff. ad treb. l. cum hæreditas ex trebel. hodie idem in lega. vt in contrario. C. de peti. hær. l. fi. lex tamen alia etiam in legatarijs, idem dicit: vt. ff. si cui plus quàm per. l. fal. l. hoc autem. §. j. Azo.

k Si non.] verba exceptionis. Accur.

80 l Eas.] emancipato præterito. Accur.

m Possit.] quia fieret præiudicium pet. hæredi. quam est propositurus, qui petit contra tabulas

n Omittente.] vel expressè, vel tacitè per temporis cursum. Accursius.

o Filio.] cum enim emancipati mentionem facit: an idē in suo præterito? Respon. tunc ab initio ipso iure testamentum esset nullū. nec tractu temporis conualesceret: vt insti. de exhęre. lib. in prin. Sed de æquitate[a] conualesceret vtiliter si ille suus fili⁹ nihil aduocare vellet: vt. ff. de iniu. testa. l. filio. & l. posthumus. Itē dic hic bonorū possessionē edictalē. nam decretalem, repudiare non potest: vt. ff. de suc. edic. l. j. §. decretalis. Accursius.

a Ista glosa est sing. ad hoc propositum, & licet testamē tum, in quo filius in potestate est preterit⁹ sit ipso iure nullū: tamē si filius preteritus, non vult aliquid petere: rectè ualescit, vti liter de equitate. Bolo. lib. iiij.

p Restituetur.] per in integ. resti. vt no. ff. de transact. l. iij. §. j. & facit. j. de act. & obli. 10 l. qui cū hærede. & ff. de cōtra tab. si præteritus. & ff. de bo. libe. quādiu. & . j. de iure fis. l. apud. Accur.

Iulianus.] CASVS. Exceptio rei iudicatæ habet locū, quando eadem quæstio iterum inter eas- 20 dem personas mouetur. hinc est, ꝙ si singulas res petij rei vē di. & succubui, postea easdem volo petere, vt hære. ex eadem causa, vt pri⁹: certè repellor excep. rei iudi. idē econtrà. Secūdò dicit in. l. seq. quòd except. 30 rei iudicatæ cōprehēdit omnes personas quæ possunt rem deducere in iudiciū: qd expone, vt in glo. Accur. quæ incipit: cum habeant legitimā &c. Hinc est, ꝙ si tutor nomine pupilli egit, & succubuit, obstabit ex- 40 cept. pupillo agere volenti. item si procurator egit, & succubuit, obstabit except. domino agere volenti, ad idem. Tertiò dicit. Si ad eandem rem agat, qui prius egerat & succubuerat: licet alia act. nunc agat, obstabit ei excep. rei iu. & ponitur exemplū. vt ecce tenebaris mihi ad. x. act. mandati. posteà tu venisti ad gerenda negotia mea, & non exegi à te ista. x. cū vellem agere contra te promisisti mihi iudicio sisti: fortè quia immobilia non possidebas. egi contra te actio. mandati, & succubui, posteà volo agere act. negotiorum gestorum, vel certi condictione, ad eadem. x. obstabit mihi excep. & hoc dicit hæc lex & duæ sequē. Franciscus.

60 q Petitis.] rei vendi.

r Petat.] ex eadem causa, non postea superueniente. & facit. ff. de pactis. l. si vnus. §. item si pactus. & infrà eodem si quis in totum. §. fina. & . ff. de peti. hæred. l. postquàm. & suprà de contra tabul. l. post. §. illud.

s Rei iudicatæ.] Solent. cū habeant legitimam administrationē priuatam publicam vel priuatam. publicam, vt tutor vel curator: priuatam vt pcurator. & ideo si victus fuerit tutor, curator pcurator: exceptio obstat pupillo adulto, & ei qui procuratorem dedit, & econtrà. Ceterùm si coniuncta persona agat, quæ potest sine mandato a- 70 gere: vt. ff. de procu. sed & hæ. si hæc persona vincatur, non obstat exceptio dño: nisi habeat ratū: vt. j. iu. sol. l. iij. §. j. & hoc in actore, & ei⁹ pte pōt habere locū. Itē ex pte rei pōt locū habere, qa ad defendē dū oēs admittūtur oblata cautiōe iu. so. quo casu, si sīīa ferat̄ pco, q se obtulit defensioni: pderit exceptio reo, si ab eo petat̄. nō autē no ceret ei nisi esset tutor, vel curator: vt. j. eo. si mater. §. hoc iure. & facit. j. rē. ra. ha. si sine. & . j. de lit. l. j. in fi.

t De eadem.] dūmodo causa petendi eadem sit, quæ ab initio idē est priori iudicio. Accursius.

v Acturus fit.] & egit, aliàs nō obstaret rei iud. exceptio, nisi egisset, & sententia lata esset. Accur.

80 x Negotiorum gestorum.] pone, ꝙ tenebat̄ actiōe mādati ad. x. postea illa deuoluta sunt in actione neg. gest. puta, quia à se nō exegit cū ipsi⁹ absentis gereret negotiū, sine mādato postea: vt. ff. de negest. l. diuortio. & . ff. man. l. si remunerādi. §. apud iul. & l. si negotia. & facit. ff. de act. emp. nō est nouū. & de iureiu. l. duobus. §. exceptio. & . C. de edē. l. edicta. & insti. de act. §. si qs aliud. & . j. c. l. cū grif. Azo.

Singu-

* omittē te.

Singulis.] CASVS. Si plures competunt ad idẽ: sufficit vnã intentari. & redditur mirabilis ratio in litera: vt cum habeo rei ven. & condi. furti. contra furem ad rem surreptam, sufficit vnam intentari. & idem in similibus. & de his, dic plenè vt in glo. hîc positis. Franciscus.

Actiones plures, an simul proponere liceat.

Paulus. LEX VI.

Singulis controuersijs[a] singulas actiones[b], vnũq; iudicati finem sufficere[c], probabili ratione placuit: ne aliter modus litium multiplicatus, summam atq; inexplicabilem[d] faciat difficultatem, maxime, si diuersa pronunciarentur[e]. Parere ergo* exceptioni rei iudicatæ, frequens[f] est.

Exceptionem.

Qui petit totum, & succũbit, obstat exceptio rei iudicatæ, si postea uult petere partem, ex eadem causa, secus si ex diuersa. Pau. de cast.

Vlpianus. LEX VII.

Siquis cum totum petisset, partem petat: exceptio rei iudicatę nocet. nam pars in toto est[g]. eadem enim res accipitur, & si pars petatur eius, qđ totum petitũ est. nec interest, vtrũ in corpore hoc quæratur, an in quantitate, vel in iure[h]. Proinde[i] siquis fundum petierit, deinde partem petat, vel pro diuiso, vel pro indiuiso: dicendum erit, exceptionem obstare. Proinde & si proponas mihi certum locum[k] me petere ex eo fundo, quẽ petij: obstabit exceptio. Idem erit probandum, & si duo corpora fuerint petita, mox alterutrum corpus petatur. nam nocebit[l] exceptio. Idem si quis fundum petierit mox arbores excisas[m] ex eo fundo petat: aut insulam petierit, deinde aream petat, aut tigna vel lapides[n] petat. Idem si nauem petiero postea singulas tabulas vendicẽ. ¶ Si ancillam prægnantem[o] petiero, & post litem cõtestatam conceperit, & pepererit, mox partum eius petã: vtrũ idẽ petere videar, an aliud, magnæ quæstionis est. Et quidem ita definiri potest, toties eandem rem agi, quoties* apud iudicem posteriorẽ id quæritur[p], quod apud priorem quæsitum est. In his igitur ferè[q] omnibus exceptio nocet: sed in cæmentis & tignis diuersum est. nam is, qui insulam petit[r], si cæmẽta, vel tigna, vel aliquid aliud suum petat in ea conditione est, vt videatur aliud petere[s]. etenim cuius insula est, nõ vtiq;[t] & cæmenta[v] sunt* deinde ea, quæ iuncta sunt ædibus alienis, separata[x] dominus vendicare[y] potest. ¶ De fructibus eadẽ quæstio est, & de partu. hæc enim nondum erant in rebus humanis, sed ex ea re sunt, quæ petita est, magisq; est, vt ista exceptio petitori non noceat.[z] ¶ Planè si in restitutionẽ vel fructus vel etiã part⁹[a] venerũt[b], æstimatiq;[c] sunt: consequẽs erit dicere, exceptionem obijciẽdam[d]. ¶ Et generaliter (vt Iu-

per.

denique.

a ¶ Singulis controuersiis.] vnam cõtrouersiam, dicit vnã causam. i. factum illud ex quo actio nascit̃: de quo, cùm semel actũ fuerit: quãuis actione & occasione aliarum actionũ non debet iterum quæri de eodem, saluo si plus est in secunda: vt. ĩ. vi bon. rap. l. j. Item eo soluo si non fuit oẽs causas persecutus, cũ actio esset generalis: vt. C. de iudi. l. ij. & secundũ hoc põt poni casus, p has. ll. vt. ĩ. de actio. & obli. l. plura. & de pecu. l. hinc quæritur. j. rñ. & . ś. de noxa. l. ĩ de lictis. §. fi. Not. etiam, ꝙ non licet plures simul pponere: vt hîc, & . ĩ. de reg. iu. l. nemo ex. §. quoties. nisi in casu: vt. ś. quorũ leg. l. j. §. quod ait prætor. & facit. ĩ. de verbo. sig. si qua pœna. Item no. ex eo, quod subijcit de infinitate vitãda. ad qđ est. ś. de dã. infec. l. si finita. in princi. Item no. de cõsuetudine. sic ś. de publi. l. si publicanus. §. fin. Accur.

b ¶ Actiones.] i. vnã actionem ex multis ad idem competentibus.

c ¶ Sufficere.] & excipi de re iudi. licet alia actione agatur.

d ¶ Inexplicabilem.] per hoc non remouet, quin liceat plures actiones protestari & p alterã ptestamur, quod petimus. verum si proposita vna pronũciatũ sit cõtra me: obstabit exceptio si alia agam act. ex eadẽ causa. aliter dicentibus inexplicabilis esset litium finis, & hoc secundũ quosdã. sed de hoc, dic vt no. ś. de trib. quod in hæredem. §. eligere.

e ¶ Pronunciarentur.] nunc pro actore, nunc pro reo.

f ¶ Frequens.] id est consuetum est.

Siquis cum totum.] CASVS. Petij rem totã: & succubui nunc peto partẽ eiusdẽ rei ex eadẽ cã: dicitur, ꝙ obstabit exce. rei iudi. nec est vis, siue id, quod petijt cõsistat in corpore. siue in quãtitate, siue in iure. & de hoc vltimo da exemplum, vt habes in gl. domini mihi Accur. quæ incipit: vt in vsufruc. &c. & in litera subijcitur exẽplũ, de corpore: vt si petij totum fundum rei vendica. & succubui: postea volo petere partẽ eiusdem fundi pro diuiso, vt à fossa to suprà: vel pro indiuiso, vt partem dimidiam: vel tertiam, obstabit mihi exceptio. Idẽ si petij duas res, & succubui: postea vnã ex his tantũ volo petere, ex eadem causa, obstabit mihi excep. Postea dicit, petij fundũ, & succubui: postea volo petere arbores excisas de fundo prædicto: vel si petij domũ, & succubui nunc volo petere tigna, vel lapides ex eadẽ cã: vel petij nauẽ & succubui: posteà volo petere tabulas eiusdẽ nauis: vel si petij ancillam quam dicebã prægnantem, & lite pendente cõcepit, & peperit & succubuit: posteà volo petere partum eius: quæritur an in omnibus istis casibus obstet excep. rei iudi? Et dicitur, ꝙ ferè in omnibus istis casibus obstat except. & bene dixi ferè: quia in casu illo vbi petij insulã, & succubui: & postea volo petere lapides, vel tigna domo destructa: dicitur: ꝙ non obstat excep. & traditur notabilis ratio in litetera, idem est in fructibus fundi, vel partu ancillæ. nam petito fundo, vel ancilla, si succubui, bene possum petere partum eius, vel fructus: nisi in petitiõe fundi, vel ancillæ obtinuerim, & restitutus mihi fuit fundus, vel ancilla cũ æstimat. fructuum vel partus. nam ammodo fructus non possum petere. In fin. regula traditur notabilis in litera. & hoc dicit hæc lex & seq. Fran.

g ¶ In toto est.] vt. ĩ. de reg. iur. l. in toto & pars.

h ¶ In iure.] vt in vsufr. vt si petij totius fundi vsumfr. & postea partis: nã diuisionem recipit: vt no. ś. de vsufr. l. v. in cæteris seruitutib⁹ secus, quia indiuiduæ sunt: vt. ś. ad leg. fal. l. j. §. si vsufruc. licet quidam etiam in eis ponant casum, vt si petij viam, & posteà peto iter: quod nihil est, quia tunc aliud peto, cum aliud sit via, & aliud iter: vt. ś. de ser. vrb. prædi. l. j. & . ĩ. l. si mater. §. si quis iter. Item potest poni in hæreditate, quæ est ius: vt. ĩ. §. fi. & . ś. de pac. si vnus. §. antepenul. Item potest poni: si primò petij fundũ, posteà vsumfr. causalẽ. secus autem si formalẽ: vt. ĩ. eo. si cũ testamẽto. §. si fundum. & facit. ś. de leg. ij. cũ filius. §. domin⁹. Item facit ad. l. ś. de dã. infect. dies. §. si intra. & ĩ. de ver. obli. l. qui vsumfru. & . ĩ. e. egi. & . ĩ. de ver. sig. l. recte dicimus. §. fi. & . l. appellatione. & . l. pupillus. §. fi. est argumentũ cõtrarium.

i ¶ Proinde.] exemplum de corpore.

k ¶ Certum locum.] non habita mentione partis.

l ¶ Nam nocebit.] vt & . ĩ. eo. si cùm testamẽto. §. ij.

m ¶ Excisas.] arg. cõtra. ś. de pig. act. si conuenerit. §. si quis.

n ¶ Lapides.] ex eadem causa qua petijt fundũ. aliud si ex alia vt. ĩ. proxi. §. & facit ś. de pac. si vnus. §. antepenul.

o ¶ Si ancillam prægnantem.] i. quam dicebat prægnantẽ, sed non erat. Accur.

p ¶ Id quæritur.] ex eadem causa.

q ¶ Fere.] quare dicit ferè, statim subijcit: sed in cæmentis &c.

r ¶ Petit.] & succubuit.

s ¶ Aliud petere.] hîc est contrà. ś. proxi. §. sol. vt ibi. Itẽ cõtrà. ś. de pac. si vnus. §. antepenul. Sol. vt ibi.

t ¶ Non vtique.] semper, sed qñque. Accur.

v ¶ Cæmenta.] s. per consequentiam, licet hoc frequenter contingit s. ꝙ cuius est domus, & cæmenta.

x ¶ Separata.] nisi iam duplum consecutus fuerit per act. de tigno iniuncto.

y ¶ Vendicare.] vt. & . ś. de acqui. re. do. adeò. §. cum in suo. & inst. de rerum diui. §. cum in suo.

z ¶ Non noceat.] si habes sine non plana est: & tunc consonat suprà proximo. §. idem si quis fundum. & de pac. si vnus. §. antepen. Si verò habeas, non noceat, vt habent ferè omnes communiter: tunc cõcordat quod suprà dixi de cæmentis: & secundum vtrunque dic reũ absolutum Potest tertiò legi prout habes non scilicet quòd reus fuit condemnatus, & in matre: & sic non habet except. vt. ĩ. eo. l. euidenter. & bene tunc continuatur, planè &c. sed secundum mediam positionem est contrà. C. de lib. cau. l. fi. Sol. hic dominij inter duos, ibi liberalis causa agitur: vt ibi diximus. vel hîc alia ex causa petijt, ibi ex eadem causa, qua contra matrem. & facit. ś. de vsufru. l. partum. Sed & in hoc quod lite pendente, ex re petita peruenit: potest dici, quòd si per se potest peti, non obsit exceptio rei iudic. aliâs sic: vt. C. de iudi. l. j. & . C. depositi. l. iiij. & facit. ś. de rei vendicatio. l. ex diuerso. §. j.

a ¶ Partus.] nominatiui casus. Accur.

b ¶ Venerunt.] hîc dicit, quando possessor condẽnatus est.

c ¶ Aesti matiq;.] que pro vel, & supple æstimatio eorum præstita est.

d ¶ Obiiciendam.] ĩ. eo. l. euidenter. contrà. Sol. bene dicimus condẽnato proficere exceptionem: si tamen soluit: vel soluere parat⁹ est: sed à tali prodesse liberet nos dominus. Vel dic, obijcitur exceptio in eo in quo videtur absolutus à re scilicet cum præstitit æstimationem, cum sit emptio: vt. ś. pro emptore. l. iij. & . ś. de rei vendi. l. eius. rei. Item contra. ś. de lib. ho. exhi. l. iiij. §. penul. solu. speciale ibi fauore libertatis.

a ¶ Vel alio.] vel pro etiam.
b ¶ Iudicii.] id est actionis.
c ¶ Petitis.] rei vendi.
d ¶ Petat.] hæredatario iure: & hoc si ex eadem causa, ex qua primo petij res singulas. idẽ econtrà. secus autẽ, si ex alio: vt. C. de peti. hæredi. l. hæreditatis. Item quid si primo rẽ vnã petij & succubui: nunc ex eadẽ causa to 10 tam hæreditatem peto: an obstet exceptio? Respon. quidã, si ideo primò succubui, quasi nô sim hæres, ob. si verò quasi non sit hæreditaria, tunc non, arg. C. de euit. l. j.
e ¶ Hæreditario.] & succubuit.
20 f ¶ Petat.] i. agat cô tra eundem debitorẽ peti. hæredi. cũ se hæredẽ côtendat. vt. ꝭ. de peti. hære. l. nec vllam §. fi. & l. seq.
g ¶ Deduci.] vt & . ꝭ. de peti. hære. item videndum. §. fi.
h ¶ Item parte.] Pe 30 tita. & amissa.

¶ Si à te.] CASVS. Ego Franciscus egi contra te pet. hære. & fuisti absolutus, quia non possidebas aliquam rẽ hære. postea cœpesti res hære. possidere: & iterũ volo agere contra te 40 petiõe hær. bene possum. Idem est sicut primò, si egi, iudicatum fuit me esse hæredẽ, & fuisti cõdẽnatus in resti. rerum hære. quas possidebas. nam si ammodo aliquas alias incipias possidere, & iterum velim agere con 50 tra te peti. hære. bene potero.

¶ Si quis.] Pone casum, vt habes in glos. dñi mei Acc. quæ incipit, quem putabas &c. ¶ Iulianus scribit.] Ego Frãci. petij à Titio quẽdam fundũ, & succubui. postea Titius fundũ istũ vendidit Sẽpronio, & tradidit 60 si eũdẽ fundũ à Sẽpronio petã: obstabit mihi exceptio rei iud. & sic excep. ista cõpetens venditori vadit ad emptorem: non ita econtrà: vt si egi contra emptorem fundi, ad fundum quẽ emerat dicẽs meũ, & succubui, & dic fundus reuertatur ad venditorem: puta ex causa redhibit. vel simili de cã, & eundem fundum, ab illo venditore petã non obstat mihi exceptio. Hinc etiam est, si rem hæred. quam dicebã meã, vendidisti: & tradidisti: & eam ab emptore euici: si tu eam à me petas, non obstat tibi exce. ex persona emptoris. Idem si succubui agendo contrà emptorem: non obstat mihi, nec agam ad eandem, rem contra venditorem. & hoc dicit hic. §. & lex sequens. Fran- 70 ciscus.

i ¶ Si a te hæreditatem.] aliter si iudicatũ esset non esse meam.
k ¶ Meam esse.] Sed de hoc casu quæ dubitatio erat? Respon. quia quædam possidebat: vnde in illis fuit condemnatus, & sic per consequentiam in alijs videtur absolutus. sed contrà est. Hug.
l ¶ Nihil possidebat.] quid si tunc possidebat: sed tamen absolutus fuit quasi non possideret: si postea agit: nunquid ob. exceptio rei iudicatæ? videtur ꝙ sic: vt aliâs in patre qui iurauit nihil esse in peculio. vt. ꝭ. de iureiur. l. qui iurasse. §. si pater. Econtrà videtur, ꝙ nô cùm sit male absolutus, nec possit dicere se per iniuriam absolutum 80 vt. ꝭ. de leg. j. si seruus plurium. §. j. & de iudi. l. si prætor interrogabitur enim an antè sñiam possidebat: & sic per mendacium, tunc videtur absolutus, & sic non nocet exceptio. an postea cœpit: & tunc non ob. exceptio, si ideo fuit absolutus, quasi non possideret. similis quæstio fit in dicto. §. si pater. sed dicam, quòd huiusmodi interrogationibus respondere non tenetur secundum Ioan. & sic habet exceptionem ex iniuriosa sententia. & adde quod not. ĵ. eodem si quis ad exhibendum. & facit. C. ad exhi. l. neque. & . ĵ. eodem. si rem meam. & l. si quis ad exhi. & . ꝭ. de procu. l. si post datum. Azo.
m ¶ Non nocere.] quia vtrinque pro me iudicatum videtur.
n ¶ Si quis fundum.] quem putabas te possidere, cœpisti defendere, & condemnatus fuisti. deinde fundum æmisti, & possidere cœpisti, & si petitor agat actione prima, qua egit, quando obtinuit & tu opponas exceptio. rei iudicatæ, ipse replicabit de re secundum se iudicata: vt. ĵ. eo. l. cui 10 denter. stultus tamẽ est, qui prima act. agit & non executioni sententiam petit mandari. Vel aliter, dic casum. Primò absolutus fuisti, quia non possidebas: postea emisti, & possidere cœpisti. deinde actor egit & ob 20 tinuit, & nunc iterũ agit actiõe prima. Vel tertio pronunciatum fuit rem esse petitoris & reus absolutus, quia non possidebat, nec dolo desierat possidere. & sic vterque vincit. Sed tũc quõ po 30 test absolui, cum lite contestata, non sit cõdẽnandus: vt. ꝭ. de rei ven. l. is qui? Rñd. ibi asserebat se possidere hîc non nec fuit hîc interrogatus, an possideret. & facit ad finẽ. §. ĵ. eodem euidenter. & . ꝭ. de pig. si fundus. §. creditor. Accur- 40 sius.
o ¶ Replicare.] ne ei côtra quem iudicatũ est, prosit rei iudi. exceptio. vt. ĵ. eo. euidenter.
p ¶ Solere.] quæ actori ante venditionem competebat: vt. ĵ. ti. j. l. pe. §. penult. & facit. 50 C. de euic. l. emptori. & . ĵ. eo. si mater. §. iulianus. Item côtrà, vt noceat emptori quod venditori nocebat: vt ꝭ. de pigno. si superatus. §. fi. & . ĵ. eo. l. exceptio.
q ¶ Non debere.] s. si reuertatur ad venditorem res, vel per redhibitionem, vel per pactũ 60 legis commissoriæ, vel addictiõis in diem: quibus casibus lata sñia pro emptore vel contra eum, nec prodest, nec nocet venditori, secũdũ quosdã. Sed Io. dicit in prædictis casibus trãsire: quia redhibitio talis similis est venditioni, & fit accessio possessionis vẽditori: vt. ꝭ. de acqui. pos. l. põponius. § præterea. & . ꝭ. de vsusca. l. si hominem. & ĵ. ti. j. si ex duobus. §. vendidi. Et quod hîc dicit, intellige eo casu, quõ res redijt ad venditorem, quia cecidit emptor à possessione, & venditor accepit sine vitio: quibus casibus non prodest agenti, & vincẽti côtra emptorẽ, vt subijcit, nec nocet si emptor vincit: vt. ĵ. l. proxi. sed certè sic nô esset differẽtia, si dicas, sine titulo redire: cũ & idẽ es 70 set, si & primus trãsitus esset sine tit. quod hæc lex vult esse differẽtiam. vnde teneas primam, & redde rationem: quia venditoris interest prodesse emptori: sed non econtra: vt. ꝭ. de pac. l. fideiussoris. nec obstat de accessione possessionis: quia hîc hominis factum, & labor, ibi non. Vel dic tertiò, ꝙ emptor fuit absolutus ante quàm emeret, & postea emit, & tandem redhibuit. & facit. ꝭ. de pi. l. iij. §. fi. & . ꝭ. qđ quisq; iur. l. iij. §. si is. & de ser. l. pro parte. Sed ar. côtra. ꝭ. de iureiu. l. duobus. §. j. & de pecu, quæsitum. §. si annua. & de pact. l. si cũ emptore. in prin. & ad treb. l. facta. §. si hæres.
r ¶ Rem.] s. eius hæreditatis quã possidebas. sed ego asserebam me 80 hæredem verum. quod tu negabas.
s ¶ Si non ea.] verba exceptionis, rectè ageres, si non ea &c.
t ¶ Item si victus.] ab emptore. & posteà actione in rem à te petiero. Accursius.
v ¶ Tu.] scilicet possidens.

¶ Si mater.] CASVS. Titius filium suũ impuberem instituit hæredem. Titio defuncto filius eius adiuit hæredita. & decessit intra pupillarem ætatem. mater huius pueri petijt bona pueri: cum

lianus definit) exceptio rei iudicatæ obstat, quoties inter easdẽ personas eadem quæstio reuocatur, vel alio[a] genere iudicij[b]. & ideo si hæreditate petita singulas res petat, vel singulis rebus petitis[c] hæreditatem petat[d], exceptione submouebitur. ¶ Idem erit probandum, & siquis debitum petierit à debitore hæreditario[e], deinde hæreditatem petat[f], vel contrà, si ante hæreditatem petierit, & postea debitum petat. nam & hîc obstabit exceptio. nam cùm hæreditatem peto, & corpora & actiones omnes * quæ in hæreditate sunt, videntur in petitionem deduci[g].

Iulianus. LEX VIII.

Item parte fundi petita[h] * si familiæ erciscundæ, vel communi diuidundo agat: æquè exceptionem submouebitur.

*quæcunque.

¶ *Absolutus in actione reali, uel mista ex eo, quia non poßidebat: si postea incipiat poßidere, potest iterum conueniri, & non habet exceptionem rei iudicatæ. Pau.*

Vlpianus. LEX IX.

Si à te hæreditatem[i] petam, cũ nil possideres: deinde vbi cœperis aliquid possidere, iterũ hæreditatem à te petã, an noceat exceptio ista? Et putẽ, siue fuerit iudicatum hæreditatẽ meam esse[k], siue aduersarius (quia nihil possidebat[l]) absolutus est: nô nocere[m] exceptionem.

*qui.

¶ *Legitur tribus modis, in glos. secũdum primã lecturam, quod sententia lata solum in fauorem actoris: quia reus fuit condemnatus, & ius actoris declaratum. secundum secundam, fuit lata solum in fauorem rei, qui reus fuit absolutus, quia non poßidebat: & ius actoris non fuit declaratum. secundum tertiam, quæ est notabilior alijs: fuit lata partim in fauorem actoris, quia ius suũ fuit declaratum: partim in fauorem rei: quia reus fuit absolutus ex eo, quia non poßidebat. Pau. de cast.*

¶ Si quis fundum[n], † quem putabat se possidere, defenderit, mox emerit re secundum petitorem iudicata, an restituere cogatur? Et ait Neratius, si actori iterum petenti obijciatur exceptio rei iudicatæ, replicare[o] eum oportere de re secundum se iudicata.

† Iste text. deberet scribi literis aureis, secũdũ Bart. hîc ad hoc secũdũ vnã lec. ꝙ sententia lata côtra nô possidentẽ, tanquã possidẽtẽ, si de nouo cœperit possidere, mandabitur sentẽtia executioni: ad quod ad de tu mat. in suis not. fo. viij. singul. cxxxviij.

¶ *Exceptio competens contra auctorem, transit contra singularem successorem: non sic econuersò, & eodem modo exceptio competens singulari successori, non transit ad auctorem, re ad ipsum reuersa. Paulus.*

¶ Iulianus scribit, exceptionẽ rei iudicatæ à persona auctoris ad emptorem transire solere[p] retrò autem ad auctorem ab emptore reuerti non debere[q]. Quare si hæreditariam rem[r] vẽdideris, & ego eandem ab emptore petiero, & vicero: petenti tibi nô opponam exceptionem, Si nô ea[s] res iudicata sit inter me & eum, cui vendidisti.

Iulianus. LEX X.

Item si victus[t] fuero: tu[v] aduersus me exceptionem non habebis.

¶ *Si in petitione hæreditatis præcedat generalis petitio, & specialis persecutio, obstat exceptio in omnibus casibus, nisi actor ope restitutionis iuuetur. Bar.*

Vlpianus. LEX XI.

Si mater † filij impuberis defun-

† Quærit de solenni dubio, an sententia retractaretur prætextu testamenti de nouo reperti: sicut iuramentum iudiciale, per l. fi. C. de rebus cre. & iureiurand. cùm ibi plenè nota. & dic ꝙ Lud. Ro. in suis singul. fol. vj. singul. cxcv. latè examinat hanc quæstionẽ, tandem côcludit, ꝙ retractatur sentẽtia, per glo. in l. j. §. rô. ꝭ. quem ad. testa. a pe. pro qua dicit hîc esse casum in hac. l. in pri. rectè intuenti. qui tertio probat contrariũ, si bene inspiciatur Bolo.

cum debeat ei succedere ex senatuscon.tertuliano, generaliter sua peti.proposita credēs fuisse datum substitutum illi puero:& allegabat illam substitutionē non valere,quia ruptum erat testamentum Titij natiuitate alicuius:postea testamento Titij aperto non inueniatur,quòd aliqua substitutio fuerit facta.& sic hæc mater iterū vult petere bona prædicta. queritur an obstet exceptio rei iud.& dicitur q̄ sic,sed tñ ex causa. 10 i.quia mater est,suc curritur ei,cū vnam causam tñ primo elegerit.vel dic ex causa i.quia posteà apertæ sunt tabulæ, succurritur matri ope in integrum restit. Secundò dicit.petij à te Stichū dicens meum,nō adiecta causa credens eū 20 esse meum,quia Titius eum mihi tradiderit: hoc non expresso: & succubui.postea volo eundem petere,quasi ex causa hæreditaria sit meus.dicitur,q̄ repellor except.rei iud. secus autem est si petij à te fundum,quē 30 dico meum ex alia cā, quā priº?nā hoc casu nō repellor exc.rei iu. ¶ Item Iulianus scribit.] Ego & tu eramº hæredes Titij.tu credens quēdam fundum à Sempronio possessum esse hæreditariū 40 petijsti ptē eiº fundi à Sēprōio succubuisti posteà eādē ptē à Sempronio emi, tu contra me vis agere ac.fa.er. ad istum fundum diuidendum,quasi hæreditarius sit iste fundus.dicitur q̄ repellā te per exceptionem rei iud. & sic ex persona venditoris mei cōpetit mihi exceptio rei iudic.per inde ac si mecum à princ.egisses.ad partem fundi,& succubuisses.nā 50 repellāte iterum agere volentem. ¶ Eādem causam.] Non solùm idētitas personarum facit eandem causam videri,vt in emptore & venditore dictum est,sed etiā eadē causa petendi.id est si petitio secunda concordet cum prima:si autē non concordet,tunc non obstat exceptio:vt si petij rem aliquā,à te,quasi meam,cū non esset:& sic succubui:posteà illa re,à vero domino mihi legata,iterum eam à te peto:non obstat mihi exceptio.secus autem si petij seruū tanquàm meū,& succubui:& posteà captus fuit seruus ab hostibus:& posteà de captiuitate euasit:& iterū istum seruum à te petam: dicitur q̄ repellor excep.rei iudi.sed si ex dñio nouiter acquisito peterem, non 60 obstat exceptio:vt puta,re mihi sub cōditione legata à domino,in terim pendente condi.eam emi à non domino:& istam rē petij quasi meam à quodā possidente eam,& succubui:postea existente conditione legati eandem rē petij: dicitur,q̄ non repellor.Sed quid si ferdebam rē meam ex causa hæredi.& prædictam rē petij,dicēs,me dominū,& succubui:postea eam volo petere quasi meam ex causa donatione,certè repellor excep.rei iudi.& redditur notabilis ratio,in fi.§. ¶ Si quis iter.]Petij iter per fundū tuum,& succubui:nunc volo petere actum per eundem fundum.dicitur,q̄ non obstat exceptio. ¶ Hoc iure.]Dicitur,q̄ ex parte actoris obstat exceptio omnibus 70 personis,quæ possunt rē in iudicium deducere:vt est procurator, tutor,curator,& similes.ex parte autē rei prodest exceptio etiam defensori rei:qui reus fuerat primò absolutus.Item si petij Stichum à Titio,quem promiserat mihi,& succubui:& eundem Stichum petā à patre Titij,ex eadē causa,qua prius egerā contra Titium:hoc addito quia de peculio tunc agebam:dicitur,q̄ obstat mihi excep. ¶ Si egero.]Habebam prædiū iuxta tuū.ratione operis in tuo facti aqua pluuia dat damnū prædio meo:egi contra te action.aquæ plu. arcen.& succubui.fi vendidi fundū meū,& ēptor agat prædicta act. contra te,repellitur excep.Idē si tu vendidisti tuum fundum,& agā 80 contra emptorem:nam repellor. ¶ Item si rem.]Titius petij à te librū,quē dicebat suū,& succubuit tandē bozolus fœnerator dicit illū librū obligatū sibi à Titio pro x.& agit hypothecaria contra te,ad eundē librū:quæritur an ei obstet exceptio rei iudi.Et distinguitur:nam aut obligauerat eum Titius bozolo ante quā ageret Titius:& tunc nō obstabit exceptio bozolo.nā & Titius potest petere,& bozolus pignoratitiā act.saluam habere potuit.aut postquā egerat Titius,& succubuerat,obligauit eum bozolo:& tunc obstabit exceptio bozolo.Fran.

ĉti ex senatusconsulto [a] bona vēdicauerit [b] idcirco,quia putabat rupto [c] patris eius testamento neminem esse substitutum [d],victaq; fuerit quia testamētum patris ruptū non erat:postea autem apertis pupillaribus tabulis apparuerit non esse ei substitutum [e]:si peteret rursus hæreditatem,obstaturam exceptionē rei iudicatæ,Næratius ait: ego exceptionem obesse ei rei iudicatæ,non dubito:sed ex causa [f] succurrendum erit ei,quæ vnam tantum causam egit rupti testamenti.

¶ In actiōe reali si est petitio generalis,& persecutio specialis:obstat exceptio in omnibus casibus:secus si una causa specialiter exprimatur. Barto.

¶ Denique & Celsus scribit,si hominem [g] petiero,quem ob eam rē meum esse existimaui, quòd mihi traditus [h] ab alio est [i],cùm is ex hæreditaria causa meus esset : rursus petenti mihi obstaturam exceptionem. ¶ Si quis autem [k] fundum petat suum esse eò,q̄ Titius eum sibi tradiderit:si postea eum alia ex causa petat,causa adiecta non debet submoueri exceptione.

¶ Exceptio competens uenditori,transit in emptorem.Paulus.

¶ Item Iulianus scribit:Cùm ego & tu hæredes Titio extitissemus: si tu partem fundi,quem totū hæreditarium * dicebas, à Sempronio petieris,& victus fueris,mox eādem partem à Sempronio emero:agenti tibi mecum familiæ erciscundæ obstabit [l] exceptio: quia res iudicata sit inter te & venditorem meum.nam & si * à te [m] eandem partem petissem [n],& agerem familiæ erciscundæ, exceptio mihi obstaret,quòd res iudicata sit inter me & te.

¶ Si in actione reali proponatur petitio generalis:absolutoria lata parit exceptionem rei iudicatæ ex omni causa,quæ tunc competebat: secus si ex causa quæ de nouo superueniat: nisi fingatur retrò competijsse.Bar.

¶ Eandem causam [o] facit etiam origo [p] petitionis.Cæterùm si fortè petiero [q] fundū vel hominem, [r] mox alia causa [s] noua post petitionem mihi accesserit,quæ mihi do-

* dicebamus.

* ante.

a ¶ Senatusconsulto] Tertulliano,ex quo matres vocātur ad hæreditatem filiorum:vt insti.ad tertul.

b ¶ Vendicauerit.] generaliter proposita petitione sua.Hug.

c ¶ Rupto.]agnatione posthumi.& hanc solam causam allegabat.

d ¶ Substitutum.] de iure.

e ¶ Substitutum.] de facto.

10 f ¶ Sed ex causa.] scilicet quia est mater aliâs secus:vt.j.prox. §.denique &c.&.§. eādē.vel quia nō rei vē. sed actione mista egit & sic nō ob.j.§.deniq; &c.&.§.eandē.vel qa persecuta est vnā cām ar.C.de iud.licet.hoc 20 non valet:vt.j.proxi.§.deniq; &c.vel qa postea aptę sunt tabulę:vt ar.ff. de trāsa.de his &.ff.de iterrog.ac. l.de ętate.§.ex cā & dic p̄ í integrū. restitutio nem.secus si transegit quia tunc etiam sine resti.vt.ff.de transact. 30 l.iij.§.j.& ibi plene dixi.& facit.ff.de insti tutoria.l.habebat.& de innoffi.test.l. eum qui.&.C.de impub.& alijs sub.l.precibus.

g ¶ Si hominem.] non adiecta causa:sed absolutè:non tñ reus tenebatur recipere ta 40 lē libellum:vt no.C. de bona excep.l.fin.& distingue:quia aut agore ali,aut personali. primo casu si absoluit quia nō possidet : ago postea incipiente eo possidere:vt.ff.eo.si à te.in prin.&.j.si rē.&.l.si quis ad exhiben.&.C. ad exhib.l.denique.nam cessat causa absolutionis:vt.ff.eo.si à te.& l.ij.si verò absoluitur quia non probo me dñm:nocet in re petita,nō 50 in alia:vt.j.eo.si ex testamēto.sed & in eadem obstat si generaliter petij.i.origine petitionis in libello non nominata obstat:licet ex alio tunc putarem me dominum quàm nūc: vt hoc.§.deniq;.&.j.§.eādem.in fi.§.quod tamen fallit in matre,quia mater,vt in.j.responso huiº.l.secus autem si originem nominauit: vt.§.si quis autem.& hoc si ago ex veteri dominio.Si verò ex superuenienti post sñīam nō nocet nisi fingatur ei & tunc competisse:vt.§.eandem.Secundo casu,si egi personali non nominata origine petitionis in libello:aut prosequor simpliciter,dicens debitum,non allegans causam: & tunc nocet in omnibus:vt.C.de anna.exceptio.l.final.aut ex certa causa vel 60 causis prosequor : & tunc licet in omnibus noceat,replicabitur tamen:vt.C.de iudi.licet.& de his etiam nota.C.ad exhibend.l.neque. Accursius.

h ¶ Traditus.] hoc non expressit.aliâs contra est infrà proximo. §.Accursius.

i ¶ Ab alio est.]aliâs esset.

k ¶ Si quis autem.]facit.C.de inge.ma.l.pc.Accur.

l ¶ Obstabit.]& ita per adiudicationem res subducitur de iudicio sicut aliâs per vsusca.vt.ff.fami.erciscun.sed & ff.facit.ff.fami. erci. l.hæredes eius.§.describit.

70 m ¶ Nam & si à te.]mutat personas.i.ego,qui fui superatus à venditore tuo,fuissem superatus à te idem est.

n ¶ Petissem.]& succubuissem.Accursius.

o ¶ Eandem causam.]non solum idētitas personarum facit eandem causam esse:vt.ff.proxi.sed idētitas originis petitionis.

p ¶ Origo.]origo petitionis & causa petitionis idē est:vt &.j.eo.& an eadem.in principio.

q ¶ Petiero.]& succubuero.

r ¶ Hominem.]causa adiecta,& victus sum.

s ¶ Alia causa noua]nō implicat dictio alia:qa nullū dñiū primo 80 habui:& sic ēt intētiōis & rei iud.cōpetit exceptio.si verò acquisiui: nulla cōpetit:vt &.j.e.si is q hæres in pri.vel dic q̄ dñs erā : sed nūc ex alia cā extrinseca sum dñs:vt.j.ibi,fortè &c.Sed q̄ro,qd si possidebat aliquis rem tuam quā petisti,& victus fuisti:deinde ad te peruenit possessio eiusdē rei,& eā vendidisti,& dñium trāstulisti postmodū ab eo emisti,vel ab alio,cui emptor vēdidit:iterū peruenit possessio ad eū,qui te vicit:tu agere vis cōtra eū qa ex noua causa factus es dñs:quærit vtrū possis?Rñ.obstat exceptio rei iudica.cū ei q̄

quo posteà emit, esset obstatura secundum H. Item quid si dominus antè quã euinceret, creditori obligauit, & priuatus fuit: deinde creditor ex pacto vel ex lege Titio vendidit: & postea quondã dñs à titio emit: nunquid obstabit exceptio? Rñ. non: quia ei, à quo emit, nõ esset obstatura: vt ϳ. ea. l. §. fi.

a ❡ Tribuat.] ex qua nunc ago.
b ❡ Quem petieram.] ab aliquo qui 10 possidebat meũ hominẽ ante quã caperetur. Azo.
c ❡ Non nocebit exceptio.] & facit ad hoc. ꝟ. ad exhibẽ. de eo §. sæpius. & ϳ. eo. l. si is qui hæres. in princ. & ꝟ. de dãdo infe. damni. §. si is qui. & ꝟ. de ex- 20 cu. tut. l. cũ ex oratione. & ꝟ. de transactio. l. qui cũ tu. primo rñ. & ꝟ. de euict. l. vẽdicãtem. & ꝟ. de iureiur. l. duobus. §. exceptio. & C. de peti. hæred. l. hæreditas.
d ❡ Dominio.] puta emi rẽ medio tempore 30 vel dñs fecit me hæredem. Sed quid si ex testo illo legati iure petissem, & succubuissem? Rñ. si ideo quia nondũ extiterat conditio: non obstabit exceptio. si verò quasi nõ legatum, forte sec⁹ quia nõ acciditpostea 40 noua causa: quod: hic exigit.
e ❡ Petam.] & succubam.
f ❡ Rursus petam.] Sed nunquid ex pluribus causis possum habere dominiũ? Videtur ꝙ nõ: vt. ꝟ. de acq. pos. l. iij. §. ex plurib⁹. 50 at hĩc ĩnuit ꝙ sic. Respon. cũ cœpit esse meũ ex secunda cã, desijt ex prima: vt. ϳ. ad le. fa. fundo legato. & de lega. j. si mihi semproniũ. & de hære. inst. l. iij. §. qui fideicom.
g ❡ Hæc noua.] Ar. contrà. ꝟ. ad legẽ Rho- 60 diam de iac. l. nauis. §. fina.

minium tribuat [a] : nõ me repellet ista exceptio: nisi fortè intermissum dominium medio tempore, rediit quodã postliminio. Quid enĩ si homo, quem petieram [b], ab hostibus fuerit captus, moxq; postliminio receptus? Hac exceptione submouebor, quia eadem res esse intelligitur. At si ex alia causa dominium fuerim nactus, non nocebit exceptio [c]. & ideo si fortè sub cõditione res mihi legata fuerit deinde medio tempore acquisito dominio [d] petam [e] mox existẽte cõditione legati rursus petam [f] : purẽ nõ obstare exceptionem. Alia enĩ causa fuit prioris dominij: hæc noua [g] nũc accessit. Itaque acquisitũ quidem posteà dominium aliã causam facit: mutata autẽ opinio petitoris non facit [h], vt puta opinabatur ex causa hæreditaria se dominium habere. mutauit opinionẽ, & cœpit putare ex causa donationis. hæc res non parit petionem [i] nouã, nam qualecũq; [k], & vndecunque [l] dominium acquisitũ habuerit, vendicatione [m] prima in iudicium deduxit [n].

❡ *Seruitus itineris diuersa est à seruitute actus: ideo succumbens in prima, non repellitur à petitione secundæ. Pau.*

❡ Si quis iter petierit, deinde actũ petat: puto fortius defendendum, aliud [o] videri tunc petitum aliud nunc: atque ideo exceptionem rei iudicatæ cessare.

❡ *Ex parte actoris dicitur in iudicium deducere non solum ille ad quem pertinet res quæ petitur, sed etiam eius legitimus administrator, vel uerius procurator: & sententia lata contra eos non cet: & ad quem res pertinet, tanquã cõtra ipsum lata, sit sed ex parte rei dicitur in iudicium deducere etiam defensor sine mandato. Pau.*

❡ Hoc iure vtimur, vt ex parte actoris in exceptione rei iudicatæ eæ personæ contineantur, quæ rẽ in iudicium deducunt [p]. inter hos erit ꝓcurator cui mãdatũ est tutor vel curator furiosi, vel pupilli actor municipij. Ex persona autem rei etiam defensor enumerabitur [q] : quia aduersus defensorem agit, qui litem in iudicium deducit [r].

❡ *Filius in potestate potest acquirere patri exceptionem rei iudicatæ. Pau.*

❡ Si quis hominem [s] à filiofamiliàs petierit, deinde eundem à patre petat: locum habet hæc exceptio.

❡ *Sententia lata contra me nocet ei qui postea causam habuit à me super eo super quo lata est, nisi ratione noui facti, sed ei qui causam habuit per prius, non nocebit. Paulus.*

❡ Si egero [t] cum vicino aquæ pluuiæ arcendæ, deinde alteruter nostrum prædium vẽdiderit, & agat emptor [v], vel cum eo agatur [x] : hæc exceptio nocet: sed de eo opere, quod iam erat [y] factum, cùm iudicium acciperetur. Item si rem. quam à te petierat [z], Titius pignori Seio dederit [a], deinde Seius pignoratitia [b] aduersus te vtatur: distinguendum erit, quando pignori dedit Titius. & si quidem antè, quàm peteret, non oportet ei [c] nocere exceptionem. nam & ille petere debuit, & ego suam habere debeo pignoratitiam [d] actionem. Sed si postea petijt, [e] quã pignori

fructum. & de noua. si pupillus. §. si. sed dic, ibi nihil fit: vt. s. fiat noua tio: attamen valet stipulatio. Item oppo. ϳ. eo. si cũ testõ. §. si fundum. sed ibi petebam postea vsumfructũ ex eadẽ cã, qua primo petieram fundum: quia causalem petebam per negatoriam: non formalem per confessoriam. & facit. ϳ. de acce. & per iusiurandum. §. si tamẽ viam. Azo.

p ❡ Deducunt.] intentione officij, seu legitimæ administratiõis, 10 nõ sic inconiuncta ꝑsona: vt dixi. ꝟ. e. l. iiij. Accursius.
q ❡ Enumerabitur.] sed quare magis ex ꝑte rei, quã actoris defensor cõnumeratur. Rñ. quia quilibet defendit etiam sine mandato: sed nõ agit: vt. C. 20 de procu. l. exigendi.
r ❡ Deducit.] ⁹ vt si lata sit ꝓ defensore, exceptio prosit dño, sed contra eum lata mini me: nisi secuta ratihabitione, quæ mãdato cõparatur: vt. ꝟ. de iudi. licet. & de procura l. plautius. sed certè 30 nec lata pro defensore ꝓderit dño, nisi habeat ratũ: sed idem ex ꝑte agẽtis, cui⁹ noĩe aliqs sine mãdato agit, sine dubio est obtinendũ vt habẽdo ratũ noceat & ꝓsit: aliàs nõ: vt. ϳ. rẽ ra. ha. l. iij. §. falsus. & ꝟ. de iudi. l. licet 40 & ꝟ. de procura. l. in causæ. Quam ergo differentiã inducit hĩc? Rñ. quia facilius admittitur qs ad defendendum sine mãdato: quia admittitur etiã si cõstet non habere mãdatũ: quod non est sic quando agit.
50 s ❡ Si quis hominem.] quẽ filius personali actione principaliter debebat. Vel dic secundo, quem pater duntaxat debebat existẽte filio patris defensore: vt. ꝟ. de iureiur. l. quanto magis. & C. de procura. l. exi- 60 gendi. & sic secũdum primum casum ago secundo contra patrem ex eadem causa & c. sed cum adiectione de peculio. Quid ergo de rei vendi? Rñ. idem ea ratione, quia filij res, patris intelliguntur: & quasi vna persona secundum iuris ciuilis artificium? vt instit. de inuti. stipu. §. ei verò hoc si fuerat in potestate, vel quia verò est emãcipatus: si quidem pater habeat ab eo causam, vt habeat locum: vel quia in eadem re vsumfructum habet idem. s. vt habeat locum exceptio: alioquin non multò magis ergo si est in potestate, & conuenitur posteà pater qui tenetur ratione vsusfructus locum habet 70 bet exceptio.
t ❡ Si egero.] & succubuero.
v ❡ Emptor.] qui emit ab actore.
x ❡ Agatur.] excipiendo secundum quosdam.
y ❡ Erat.] non de coquod post: vt. ꝟ. de aqua plu. ar. l. atteius. §. si. Sed contra videtur: quia etiam pro futuro damno ex opere datur aque plu. arcen. act. si ergo postea agatur, deberet nocere exceptio. sed nõ est ita: quia licet pro futuro dãno detur, non tamen pro futuro facto vel opere: vt. ꝟ. de aqua plu. arcen. l. j. §. j.
z ❡ Petierat.] & tu absolutus fueras.
80 a ❡ Dederit.] soluta conuentione.
b ❡ Pignoratitia.] i. hypothecaria.
c ❡ Ei.] scilicet Seio.
d ❡ Pignoratitiam.] id est hypothecariam. & hoc si fuit ignorãs cùm agebat debitor: alioquin nocet: vt suprà de re iudica. l. sæpe. & ϳ. eodem. l. iudicante. §. si debitor. & suprà de pigno. si superatus. in principio.
e ❡ Petiit.] Titius, & succubuit.

h ❡ Non facit.] s. parere nouam petitionem.
i ❡ Non parit petitionem.] nisi in casu, vt in prin. huius legis.
k ❡ Nam qualecunque.] ciuile vel naturale sedm Io. dũ tñ directè. & dic ciuile per vsucap. & naturale per traditionẽ, & alios modos: vt insti. de vsu & ha. §. fi. Alij dicũt directũ vel vtile: vt cõprobẽt qđ dictum est. ꝟ. de euict. l. minor. §. j. sed pro Io. quia cũ simpliciter nomen dominij profertur, ad directum non vtile refertur: vt. ꝟ. si ager vect. l. j. §. qui in perpetuum.
70 l ❡ Vndecunque.] i. ex quacunq; causa. Azo.
m ❡ Vendicatione.] generaliter proposita non adiecta causa.
n ❡ Deduxit.] nisi fortè in prin. petionis suæ ex ea sola cã putabat se dñm esse, licet illud ab initio non expressit: vt. ϳ. e. l. si ex testamento. quod non puto hĩc verum: vt ibi dices.
o ❡ Aliud.] imò idẽ: & sic repellitur: vt. ϳ. eo. egi. quæ est contra. Sol. ibi ex eadẽ cã: hĩc ex diuersa: cũ alia sit seruitus itineris: alia actus vt. ꝟ. si ser. ven. l. loci. §. j. licet quo ad cõmoditatẽ actus cõtineat etiã iter: vt insti. de serui. §. actus. vel quod ibi secũdo petitur, est pars integralis primi petiti: vel econtra hæc pars subiectiua, non integra- 80 lis. non est enim iter pars integralis ad actum, cùm actus sit per se integra seruitus: licet sit subiectiua quò ad cõmoditatem. sed R. soluit ꝙ hĩc peto postea actum: ita quòd non cõtineat iter, etiã quo ad cõmoditatem. i. vt possim ire cũ iumento: sed non solus per me: & sic dicit esse actũ sine itinere, etiam quo ad commoditatẽ: vt. d. l. loci. §. j. Itẽ oppo. quia videtur iter pars integralis: quia qui stipulatur primò actũ, & posteà iter: perinde est, ac si primò totũ, & posteà partẽ: & sic non videtur valere stipulatio: vt. ϳ. de verbo obli. l. qui vsum-

a Deducit ad suipatro cinium. no. gl singu. di. Alex. hic in apostil. ad Bar. ad hoc ꝙ si quis me defendit sine mãdato: & lata est sententia in fauorẽ eius, vel contra eũ: possum ego ratificare illam sententiã. Bol.

Pater & filius vna persona censentur.

Dede

a ¶ Dederit.] Scio. Quid ergo si ante sñiam latam? Rñd. obstaret ei rei litigiosæ exceptio: quia rei litigiosæ inhibetur alienatio: vt. C. de litig. l. fina. & C. de rebus alie. non alie. l. fi. & in authen. de non alie. §. alienationis.

b ¶ Noceat.] scilicet Scio.

Cvmqueritur.] CASVS. Tũc obstat exceptio rei iudi. cũ eadem quãtitas 10 vel corp⁹, vel ius petitur, quod prius petebatur, & eadẽ causa, & eadẽ conditio personarũ, & nisi hæc oĩa simul concurrant, nõ obstabit exceptio. & quod dixi idẽ corpus non intelligas strictè. s. ꝙ per omnia sit tale 20 vt prius. sed licet sit petitio mutata in quãtitate corporis aucta vel minuta: idem corpus largo sensu sumpto dicatur, vt sic obstet exceptio & dic de his vt in glo. & hoc dicit hæc. l. cũ sequen. & prin. seq. Fran. Acc.

30 c ¶ Corpus.] sit qñ que in alio corpore obstat: vt. ŝ. de vsufru. si titio. §. j. q̃ est contra Solu. vt ibi. Item argumentum contra. C. de lib. causa. l. fina. & hoc de corpore expone. j. l. & an eadem. §. j.

Paulus

dederit [a]: magis est, vt noceat [b] exceptio rei iudicatæ.

¶ Nota hic quod ad hoc ut dicatur eadem causa, & sic obstet exceptio: requiritur triplex idẽtitas: scilicet rei, ut eadem res corporalis uel incorporalis petatur, nunc quæ fuit primo petita. & identitatis causa. Item identitas personarum & altero deficiente non obstat exceptio. Pau.

*Iulianus. LEX XII.

Cvm quæritur, an hæc exceptio noceat necne: inspiciẽdũ est, an idem corpus sit [c].

Vlpianus. LEX XIII.

Qvantitasque [d] eadem, idemque ius [e].

Paulus. LEX XIIII.

Et an eadem [f] causa petẽdi, & eadem coditio personarum [g]. quæ nisi omnia concurrant [h], alia res est. ¶ Idem corpus in hac exceptione, non vtique omni pristina qualitate vel quãtitate seruata nulla adiectione diminutioneve facta sed piguius pro communi vtilitate [i] accipitur. ¶ Qui cùm partẽ vsusfructus haberet, totum * petijt [k]: postea partem accrescẽtem petat: nõ submouebitur exceptione: quia vsusfructus non portioni sed homini accrescit [l].

Petit, & succubuit.

¶ Actio personalis simpliciter proposita restringitur ad causam quam quis in iudicio est prosecutus: secus in reali. Bart.

¶ Actiones [m] in personã, ab actionibus in rem, hoc differunt: quòd cùm eadem res ab eodem mihi debeatur [n], singulas obligationes [o] singulæ causæ [p] sequuntur, nec vlla earum [q] alterius petitione [r] vitiatur. at cùm in rem ago non expressa causa, ex qua [s] rem meam esse dico: omnes [t] causæ vna petitione apprehenduntur [v]. Neque enim amplius quam semel res mea esse potest: sæpius autem deberi potest.

¶ Succumbens in possessorio non prohibetur agere petitorio. Pau.

¶ Si quis interdicto [x] egerit de possessione, posteà in rem agens non repellitur per exceptionem:

m ¶ Actiones.] assignat differentiam inter ac. in rem simpliciter propositã. i. nõ expressa cã: quia emi à tali: vel qa ex tali successione cõpetit mihi dominium: & personalẽ: vt peto. x. certi conditione: vel etiam fundũ. & in hoc est differentia, quia in reali licet in processu vnam 20 posteà causam prosequor: non prodest, qn repellar rei iudi. exceptiõe quacũq; cã agã, modo ex eo quod tũc cõpetijt. nã cũ ex vna cã tantum possit esse mea, ex ea videor deduxisse in iudiciũ: ne aliâs videar ex nulla. 30 sed ĩ personali si vnã prosequor agendo, posteà alia nõ obstat, quia illã solã videor in simplici petitiõe cõprehendisse, quã post eã prosequor cũ ex illa & ex hac qua nunc ago, possit mihi deberi. si ergo excipiť, re- 40 plico. & sic nõ obstat cũ effectu: vt. C. de iudi. licet. & facit instit. de leg. §. si rem & de actio. §. sic itaq;.

d Qvantitasq;.] Quò ad essentiam. 40 nam si primo. x. nunc. v. petam: repellor. Idẽ econtrà si primò. v. nunc decẽ repellor quantũ est in. v. vt. ŝ. eo. si quis cum. §. nec interest.

e ¶ Ius.] vt. & ŝ. eo. si mater. §. si quis iter. & l. si quis cũ totum. circa prin. & caue quia hæc tria ad vnum tendunt scilicet circa eandem rem.

Et an.] CASVS. Principium hui⁹. l. vide in. l. prox. casu precedẽ. ¶ Qui cùm partem.] Partem vsusfructus in fundo Titij 50 habebã. petij totum vsumfr. succubui. partem autem meam amiseram non vtendo. socius meus amisit partem suam, & sic mihi accrescit. volo petere nunc istam partem, quæ mihi accreuit. dicitur ꝙ possum: quia hoc augmentum fit mihi: & sic personæ, non rei. ¶ Actiones.] Dic casum vt in glo. quę incipit, assignat differentiã. ¶ Si quis interdicto.] Egi contra te ad pos. fundi interdicto Vnde vi & succubui: posteà eundem fundum volo vendicare, dicitur ꝙ possum nec obstat excep. rei iudi. quia prius egeram ad poss. nunc ad ꝓprietatem. Potes etiam ponere casum in interdicto adipiscendæ possessionis: vt quorum bonorum. itẽ in interdicto retinendæ, vt in in- 60 terdicto vti possidetis. Fran. Accur.

f ¶ Et an eadem.] si est eadẽ, repellor aliâs non: vt hîc, & ŝ. l. si mater. §. eandẽ. & l. de eadẽ. & no. de hoc. ŝ. si mater. §. denique.

g ¶ Personarũ.] i. an eædẽ: vt hîc, & ŝ. e. l. si qs cũ totũ. §. gñaliter. qđ largè accipe vt cõprehẽdas successores actoris & rei vniuersales & etiã in rẽ, non qñ redijt ad venditorẽ: vt. ŝ. si à te. §. fi. itẽ cõprehẽdũtur ꝑsonæ, quas no. l. rei iudicatę. l. & si mater. §. hoc iure & §. si qs hoĩem. itẽ qđ plus est, qñq; etiã extraneos oĩno interpretor et easdẽ personas: vt. ŝ. de re iud. l. sæpe. & ŝ. si mater. §. fin. sed certè, & si hæc tria cõcurrũt, qñq; nõ obstat: vt si absolutio fiat ab obseruatione iu- 70 dicij: vt. ŝ. de iu. l. nõ idcirco. §. fi. vel ꝓpter ĩceptã actionẽ: vt. §. si mẽsor fal. mo. l. j. §. iõ. vel si agat iure speciali, vt minor vel fiscus vel si miles: vt. C. de sen. aduer. fi. l. j. & C. si aduer. rẽ iu. per totũ. & ŝ. de iu. si prætor. & ŝ. de iure iu. l. admonendi. & de re iudi. l. imperatores.

h ¶ Concurrant.] verè, vel interpretatiuè.

i ¶ Vtilitate.] quæ est vt finis sit litiũ: vt. ŝ. pro suo. l. fin. & dic pingui⁹. i. largius quã verba patiantur: vt. ŝ. de ser. vr. ꝑdi. seruitutes. §. si sublatum. & est exẽplum in quãtitate corporis aucta, vel minuta. j. eo. si cũ testõ. §. j. itẽ de alia exẽpla in quantitate aucta vel minuta, & qualitate etiã mutata: vt. ŝ. si qs cũ totũ. per totã. l. & j. e. l. egi. & 80 l. si fundum meum. & facit. ŝ. de iudi. l. proponebatur. Sed ar. cõtra ŝ. de pig. ac. si cõuenerit. § si quis. & ŝ. ad exhi. l. iulia. ŝ. sed & si qs. & ŝ. de vsufru. l. qui vsumfructũ areæ. in prin.

k ¶ Petit.] & succubuit.

l ¶ Accrescit.] vt & ŝ. de vsufru. l. si titio. in fi. & de vsufr. accres. l. interdũ. & ar. j. de acce. l. & per iuiusiurã. §. j. sed nõne agẽdo mõ habeo necesse dicere mihi legatũ quod amisi, & sic me collegatariũ cui accreuit? Rñ. Primò dicã ꝙ accreuit, & secũdo causam quare accreuit. & sic non est proxima cã illa, propter quã videor repelli: vt arg. j. e. si is q hæres. j. rñ. vel dic, ꝙ primò succubui in parte socij tunc nõ aucta: non in mea: imò obtinui in mea. vel dic verius distinguendum quã ex cã succubui. s. an quia nõ fuerit mihi legatus, an qa non vtendo admiseram: vt no. in. d. l. si titio. in fi. & hoc secundo modo accipitur hîc.

n ¶ Debeatur.] ex pluribus causis: quod dic ꝑ exẽpla: vt. ŝ. de act. emp. l. non est. & C. de peti. hære. l. hæreditas. & insti. de leg. §. fi. & j. de act. & obli. si is qui. & C. de inoffi. test. l. cũ qui. & l. cõtra maiores & ŝ. de arbit. l. de rebus. Sed argumẽ. contra. ŝ. de noxa. l. in delictis. §. finali. Accursius.

o ¶ Obligationes.] aliâs actiones. Accursius.

50 p ¶ Causæ.] cũ primò contractus, & ex eo obligatio, & ex obligatione oriatur actio: quid vocat hîc cãm quæ sequiť, obligationem Rñ. fortè actionẽ, q̃ sequiť suã cãm, vt vltra eã nõ extẽdatur: vt peto Stichũ ex stipu. debitum gñali certi conditione. nam nõ trahitur ad testamentũ si idẽ Stichus debeatur ex testõ: vt. j. de act. & obl. l. si is. vel dic ꝙ obligationes vocat cõtractus, vel quasi delicta, vel quasi ex quibus oriuntur obligationes: & causas vocat obligationes, q̃ sunt causa agendi: vel tertio, causas vocat expressionẽ: obligationẽ vocat, qđ exprimitur: quasi dicat, causæ exꝑsio restringitur ad causam, quæ exprimitur: vt plures non comprehendat.

60 q ¶ Earum.] s. obligationũ vel causarum. Accur.

r ¶ Petitione.] in processu iudicij declarata.

s ¶ Ex qua.] statim ab initio: sed postea ex primo. ad qđ facit. ŝ. e. l. si mater. §. deniq;. cũ eñ res nõ possit esse mea, nisi ex vna cã: qd miri si vna petitione excludar ab ea, qualiscũq; sit. s. petitio: vt arg. ŝ. de acqui poss. l. iij. §. ex plurib⁹. Itẽ quæritur an idẽ dici possit in actiõe hypo. nã eadẽ res mihi & alij põt esse obligata: itẽ mihi ipsi ex multis causis potest esse obligata. Accursius.

t ¶ Omnes.] quib⁹ allego meã: nõ quibus est mea. ne obsit. ŝ. de acq. posses. l. iij. §. ex pluribus. & secundum hoc facit. ŝ. si mater. §. eandem. 70 in fi. Sed contrà. ŝ. de euic. l. minor. §. j. sed dic vt ibi.

v ¶ Apprehenduntur.] Rõ ista potius videť in cõtrariũ. nã qa pluribus ex causis põt res deberi, plures debent intelligi venire in iudicium. Itẽ quia ex vna cã põt esse mea, vna tñ venire debet: sed secus est. nam actione in personã simpliciter proposita, si cãm vnã fuero prosecutus, & succubuero, agã ex alia. quare? quia illam solã intelligor deduxisse in iudiciũ. & hoc ideo dico, qa ex illa mihi deberi potuit. Itẽ põt esse, ꝙ debetur ex hac quã ꝓpono. At vbi actionẽ in rẽ ĩdistinctè ꝓpono & vnã cãm ꝓsequor & succũbo: postea nõ admittor. quare? quia aut ex hac noua cã sum dñs, aut nõ. si sum dñs: ergo 80 hãc cãm nõ videor primo deduxisse in iudiciũ. nã cũ petiero simpliciter vt meũ: absurdũ est dicere, ꝙ veniret ex cã, ex qua nõ sum dñs licet eã nõ sim ꝓsecutus. nec ergo hîc põt dici: vt. ŝ. s. ꝙ mea erat ex illa & ista cã: qa ex vna tñ sum dñs. si verò ex hac noua me non esse dñm dicerem: me ipsum excluderem secundum Io. & Azo.

x ¶ Si quis interdicto.] adipiscẽdæ vel recu. vel reti. possessiõis: & dic egerit & succubuerit: & facit. ŝ. vti pos. si duo. §. fi. & ŝ. de acq. pos. l. naturaliter. §. nihil. & ŝ. de vi & vi arma cũ fundum. §. fin.

a ¶ Poſſeſsio.]ſcilicet vertitur.

SI inter me.] CASVS. Poſsidebã quaſdã res cuiuſdã hæreditatis.hanc hæred.dicebam meam & petebam à te res quas poſſidebas:tu verò dicebas tuã hæredi.& petebas à me res quas poſsidebã.dicitur ꝙ bene poſſunt hæc duo iudicia moueri.Secundo dicit: ſi pronunciatur meã eſſe hæredi . ammodo ſi tu agas cõtrà me ad res quas poſsideo pe-10 ti.hæred.obſtat tibi except. rei iudi.nã ex quo prõnũciatum eſt meam eſſe hæredi . per conſequens pronunciatum videtur tuam non eſſe . ſed ſi pronunciatũ eſt meã hæredi . non eſſe : propter hoc non vi-20 detur pronunciatũ tuam eſſe: quia poteſt eſſe quòd non eſt mea nec tua hæreditas. Frã.

quoniam in interdicto poſſeſsio [a], in hac actiõe proprietas vertitur.

¶ *Ad poſitionem unius contrariorum ſequitur deſtructio alterius.ſed ad deſtructionem unius non ſequitur alterius conſtructio.Paulus.*

Caius. LEX XV.

SI inter me & te cõtrouerſia de hæreditate ſit,& quaſdam res ex eadem tu poſsideas,quaſdã ego nihil vetat,& me à te, & inuicem te à me hæreditatem petere. Quia ſi * poſt rem iudicatam [b] à me petere cœperis,intereſt, vtrum meã eſſe hæreditatem pronunciatum ſit,an contra [c].nam ſi meam eſſe [d] nocebit tibi [e] rei iudicatæ exceptio:quia eoipſo:quòd meam eſſe pronunciatum ſit,ex diuerſo pronũciatum videtur tuam nõ eſſe [f]. ſi verò meam non eſſe: nihil de iure tuo iudicatum intelligitur:quia poterit nec mea hæreditas eſſe, nec tua.

¶ *Ei qui egit & obtinuit:ſi iterum uult agere actione prima,non obſtat exceptio rei iudicatæ,* Paulus.

Iulianus. LEX XVI.

EVidenter [g] enim iniquiſsimũ eſt, proficere rei iudicatę exceptionem ei,contra quem iudicatum eſt.

¶ *Abſolutus ex eo quòd non poßidebat,nec dolo deſijt poßidere:ſi de nouo poßidere incipiat, poteſt iterum conueniri.*Pau.

Caius li.3o ad edic.prouin. LEX XVII.

SI rem meam à te petiero,tu autem ideo fueris abſolutꝰ, quòd probaueris [h] ſine dolo malo te deſijſſe poſsidere : deinde poſteà cœperis poſsidere,& ego à te petam:

* poſteà.

b ¶ Rem iudicatã.] pro me.

c ¶ An contra.]ſcilicet meam non eſſe, vt poſtea ſubijcit.

30 d ¶ Eſſe.] ſ.iudicatum ſit.

e ¶ Nocebit tibi.] imò ius etiã agẽdi ex tali ſententia eſt quæſitum etiam nomine illarum rerum,quas ille non poſsidebat:ſi tñ pronunciatũ fuit: vt ĩ litera dicit,quæ hære-40 ditas ad me pertinebat:vt.ꝭ de iureiurã. ſed & ſi poſſeſſori.§.fi.

f ¶ Non eſſe.]facit.ꝭ. de procura.l. pomponius.§.ſed & is.&.ꝭ.de iureiurand.l.ſi duo.§. marcellus.&.ꝭ.de lib. cau diui.& ĩ.eo.l.pe. §.latinus.in fi.§.

50 g ¶ EVidenter.] Petij fundum rei ven.& obtinui. itẽ peto eundẽ rei ven.ex cipis,quia iudicatum ſit:replico , quia pro me:vt.ꝭ.ſi à te.§. j . & ar.ꝭ.de rei ven.ex diuerſo.§.vbi.Sed contrà.C.de vſur.rei iud. 60 l.fi.vbi nouatᷣ actio per ſnĩam.ſed dic nouatur ad bonũ actoris vicentis:quia datur exceptio,vt ibi dixi.Itẽ contra.C.ſi plures vna ſnĩa.l.j.&.ij.&.ꝭ. man. ſi mandato.§.paulus.&.ĩ.de appel.ſi quis ſeparatim.§.quoties.& .ꝭ. de re iudi.l. paulus rñdit eos,quibus dicitur viriliter teneri condẽnatos,etiã ſi prius inſolidum tenebãtur.Sol.tacita eſt ibi abſolutio ſolidi eoipſo,ꝙ fit cõdemnatio ſimpliciter.Item cõtra.ꝭ.de iure au. an.l.ij.Sol.vt ibi.Item cõtrà.C.depoſiti.l.iiij.Solu.vt ibi.Itẽ contrà. ꝭ.eo.ſi quis cũ totum.§.planè.Sol.vt ibi.

SI rem meam.] CASVS. Ego Fran.egi contrà te rei vẽ. ad 70 fundum:& fuiſti abſolutus:quia ꝓbaſti te deſijſſe poſsidere abſque dolo.poſtea cœpiſti poſsidere illum fundum eundem.nunc volo iterum eum à te vendicare.dicitur ꝙ poſſum non obſtante excep. rei iudi.Fran.

h ¶ Probaueris.]hic no.duo mirabilia.Primũ ꝙ quis præſumitur poſsidere quod aliquando poſſedit.quod eſt contra Io.ſed dic hoc ꝓbari eoipſo,ꝙ contrarium non probatur:vt no.C.ad exhi.l.nõ ignorabit.&.C.de proba.l.ſiue.poſ.Secũdũ ꝙ quis præſumitur in dolo niſi cõtra probet.ad quod eſt ſic.ꝭ.loca.l.ſi quis fundum.§ . imperator & C.de pericu.tut.l.pe.& ſic eſt contra.ꝭ.de prob.l.quoties.§.qui do-80 lo.ſed & hoc dic probari eoipſo,ꝙ contrarium nõ probatur.arg.C. qui mi.non poſ.ſuper ſeruis.&.C.de teſta.l.oĩm.vel dic in vtroque probare admiſſum nõ iuſſum & potes hîc adire quod no.ꝭ.de iureiu. l.qui iuraſſe. §. ſi pater.& facit.ĩ.l.proxi.&.ꝭ.de noxa. quoties.§.ſi iuſſum.& .ꝭ.de pecu.l.quæſitum.§.is qui.

SI quis ad exhibendum.] CASVS. Egi contra te acti.ad exhibendum, vt exhibeas librum quẽdã. fuiſti abſolutus : quia apparuit te non poſsidere. nunc incœpiſti eundẽ poſsidere . ſi iterũ ago cõtra te act. ad exhibendũ,nõ obſtat mihi exceptio:quia ꝓ præſenti poſ.nunc ago.Fran.

¶ Rei iudicatæ.]Quid ſi iudex eũ ſimpliciter abſoluit nõ adiecta cã quare?Rñ.Ioan.ꝙ ſi non poſsidebat,vel dolo deſijt poſsidere:pręſumitur eũ abſolutũ:ideo aliâs contrà.Itẽ quid ſi duas cauſas adiecit:puta quia reus nõ poſsidebat: & qa hic nõ probat de iure ſuo ſecundũ Hug . obſtat 10 alij ex proxima cã. argu.inſtit.de nup. §. affinitatis.& adde qđ no.ꝭ.eo.ſi a te.in prin. & facit.ꝭ.ad exhi.l. tigni.§.pe.&.§.fin.&.ĩ. rem ratam ha.l.procurator.&.C.ad exhi.neque.&.ꝭ.l.proxi.

non nocebit mihi exceptio rei iudicatæ.

Vlpianus. LEX XVIII.

SI quis ad exhibẽdum egerit, deinde abſolutus fuerit aduerſarius,quia non poſsidebat,& dominus iterũ agat nacto eo poſſeſsionem:rei iudicatæ [i] exceptio locũ non habet:quia alia res eſt.

¶ *Quando eſt aliquod ius,quod poteſt in iudicium deduci per modum agendi,& per modum excipiendi:ſi primo fuit deductum per modum excipiendi,& ſuper illo ſuccubuit reus:non poteſt iterum deduci ab eodem per modum agendi, ſi tendit ad eundem finem cum exceptione.* Paul.

Marcellus. LEX XIX.

DVobus diuerſis temporibus eandem rem pignori dedit [k], egit poſterior [l] cum priore pignoratitia [m],& obtinuit.mox ille [n] agere ſimili actione inſtituit. quæſitum eſt,an exceptio rei iudicatæ obſtaret [o] ?Reſpondi,Si oppoſuerit exceptionẽ rei ſibi ante pignoratæ [p] ,& nihil aliud nouũ & validum,adiecerit:ſine dubio obſtabit eandem enim quæſtionem [q] reuocat in iudicium.

¶ *Petitio generalis quo ad res reſtringitur ad illas,de quibus facta eſt proſecutio tam in actione perſonali,quam in reali.*Paulus.

Pomponius li.16.ad Sabinum. LEX XX.

SI ex teſtamento actum ſit [r] cũ hærede ab eo,qui cum totũ argentum ei legatum erat, mẽſas dũtaxat ſibi legatas putaret, earumque duntaxat æſtimationem in iudicio feciſſet:poſteà eundem petiturum de argento quoque legato Trebatius ait: nec obſtaturam ei

DVobus.] CASVS. 20 Obligaui rẽ meam Titio,puta librum:eãdẽ rẽ poſtea Sempronio obligaui.Sempronius egit hypothecaria cõtra Titiũ poſsidentẽ pignus:& obtinuit Sẽpronius:& ex vigore ſnĩæ datum eſt pignꝰ 30 Sempronio: nunc titius vult illud idem pignus per hypothecariã petere à Sẽpronio cũ ſit ſibi obligatum, & prius. quæritur an poſsit?& diſtinguitur nam aut de prioritate pignoris fuit tractatũ in cauſa prima,& tũc 40 obſtat exceptio rei iud. Titio nunc volenti agere . & hoc dicit hæc.l. Quid autem ſi non fuit in prima cauſa de prioritate pignoris dictum? hic caſus non eſt in.l. iſta.dicas tñ tu ꝙtunc bene poterit Titius agere: vt 50 hîc habes in gl. Frã.

k ¶ Dedit.] aliquis.

l ¶ Poſterior.] ſ.creditor.

m ¶ Pignoratitia.] id eſt hypothecaria.

n ¶ Ille.] ſ.qui ſuccubuit.

o ¶ Obſtaret.] [a] rñd. ſic ſi oppoſuerat. ſ. in 60 iudicio priori.& ſic de ſuo iure quæſitum fuit.ſed ſi ductus facti ignorantia,vel iuris nõ oppoſuerit,exceptio non obſtabit:vt.ĩ.eo.l.fi.§.latinus.ibi,cùm autem &c.

p ¶ Pignoratæ.]quod potuit.vt.ꝭ.qui po.in pignor.ha.l. creditor. in principio.

q ¶ Quæſtionem.]ergo datur intelligi ꝙ ſi ſimpliciter ſe defenderat non oppoſita illa exceptione,ꝙ iteratò poſsit audiri.ſed cur,qui iam ſimpliciter egit,amplius non auditur:vt.ꝭ.eo.ſi mater.§.deniq;? Rñd.ibi,agendo ſimpliciter dominium qualecunque, & vndecunq; 70 in iudicium deduxit.hîc autem,de pignore diſputauit tantum,nõ de prę̨lationis iure.pone ergo te mecũ egiſſe,dicẽdo ꝙ mihi cẽtũ mutuaueras,ego negaui te mutuaſſe,nec aliam defẽſionẽ elegi: ꝓbaſti, victus ſum quærit̃,ſi petis adhuc,an exceptionẽ pacti obijcere pñt? ar.hic ꝙ ſic.Sed op.C.ſen.reſcin.non poſ.l.ij.Reſpon.pôt : quia exceptio.aliã poſteà nõ obijciã actioni quæ ex ſnĩa oritur : licet obijci poſsit primæ.ſed hîc nõ contradicit ſentẽtię latæ de pignore ſi ğrat de meo iure pignoris,& eius ꝑlatione,cũ res poteſt eſſe obligata:ſed exceptionẽ pacti facti cõtra principalẽ & primam obligationem nõ obijciã ego ſententiæ,ſed primæ petitioni:ex qua iterum poteſt agi, 80 quia contra eam nullum pactum feci.Accur.

SI ex teſtamento.] CASVS. Quidã teſtator legauit mihi omne ſuum argẽtũ.ego credens mihi eſſe legatas tm̃ mẽſas ſuas argẽteas eas petij act.ex teſtamẽto,& earũ æſtima.habui.nũc ſciẽs ꝙ omne argẽtum erat mihi legatum,reſiduum argentũ petere volo. dicitur ꝙ poſſum:non obſtante rei iudi.excep.cùm aliud nunc petã, quàm prius petierim.Fran.

r ¶ Si ex teſtamento actum ſit.] perſonali actio. ex teſtamento: quæ ſi

a Scribẽ. hîc maximè Dy. dicunt iſtã gloſ.ad hoc fore ſin gu. ꝙ exceptio perẽpto. poteſt opponi poſt ſententiam,vbi agitur de quæſtione ant. qua & idẽ eſt ſi nõ retardauit ſen tentiã , ſed ſupplet : vt ĩ.l.ſi ſoror. cum ibi no. C.de colla tio.

quæ si gñaliter ꝓponat̃,& posteà certa cã ĩ iudicio examinat̃:in alijs nõ obstabit exce.alioqn cõtra eũ ꝓ oĩ argẽto cõpeteret rei iudi. exce.si rei vẽ.esset actũ:vt.s̃.e.si mater.§.deniq;.&.§.eãdẽ.&.l.& an eadẽ.§.actiões.vel dic,egit rei vẽdicatio.& ideo obstat exce.rei iud.in oĩ.s.cã,ex qua peti potuit id,qđ est petitũ : hoc aũt nõ vr̃ petitum:& ideo ĩ eo nõ obstat exceptionem:ꝙ[a] non sit petitum quod nec actor petere putasset[b], nec iudex in iudicio sensisset.

*Iulianus. LEX XXI.

SI cùm testamento argentum[c] mihi legatũ esset,egerim cum hærede: & posteà codicillis prolatis vestem quoq; mihi legatam esse appareat:non est deducta in superius iudiciũ[d] vestis causa:quia neque litigatores neque iudex de alio quàm de argento actum intelligant[e].

Qui petijt gregem, & succubuit: non auditur uolens iterum eundem petere licet sit auctus uel diminutus:quia hoc non diuersificat substantiam:nec etiã auditur si uult aliqua capita ipsius gregis petere. Pau.

Si petiero gregẽ[f], & vel aucto vel diminuto numero gregis, iterum eũdem gregem petam:obstabit mihi exceptio. Sed & si speciale corpus ex grege[g] petã[h]:si tũc[i] fuerit[k] in eo grege, puto obstaturam exceptionẽ. Si Stichum & Pamphilum tuos esse petieris, & absoluto aduersario Stichũ tuum esse petas ab eodem : exceptionem tibi obstare constat[l].

Qui petijt fundum, & succubuit:non admittitur ad petẽdum usumfructum causalem eius: quia uidetur petere idem ex eadẽ causa. sed qui petijt usumfructum formalem, & succubuit: non prohibetur petere usumfructum causalem, uel proprietatem: quia non dicitur petere idem nec ex eadem caussa. Paulus.

Si fundum meum esse petiero[m],deinde postea vsumfructũ[n] eiusdẽ fundi petam[o],quia ex illa caussa,ex qua fundus meus erat, meus est:exceptio mihi obstabit: quia qui fundum habet, vsumfructum[p] suum[q] vendicare non potest. Sed si vsumfructum, cùm meus esset[r] vendicaui:deinde proprietatem nactus:iterum de vsufructu experiar[s] :potest dici alia res esse:quoniam postquã nactus sum proprietatem fundi, desinit meus esse prior vsusfructus[t],& iure proprietatis quasi ex noua caussa rursus meus esse cœpit[v].

Exceptio rei iudicatæ competens domino super actione de peculio,competit ei qui fideiussit pro seruo. Pau.

Si pro seruo meo fideiusseris, & mecum de peculio actũ sit[x] : si postea tecum eo nomine agatur, excipiendum est de re iudicata[y].

Siue mutetur persona, siue caussa petendi: censetur alia quæstio esse & diuersa, & non obstat exceptio rei iudicatæ etiam si sit eadem caussa defensionis. Paul.

Paulus. LEX XXII.

SI cum vno† hæredum depositi

---

cep.rei iud.Est ergo aliud gñalitas causæ vt in rẽ,vt actoi, vt in cõtrarijs : & aliud generalitas rei, si vnam prosequor:vt hîc dicitur. & facit ad.l.C.de fur.post deci.&.ĵ.l.ꝓxi.&.C.de iud.l.iij. & C.de trãsac.l.si de certa.& instit. de act.§.si minus.&.s̃.de arbi.de rebus.&.s̃.cõmuni diui.l.vt fundus. &.s̃. ad Velle.l.tutor.§. in proposito.&.§.qd ergo.Accur.

a Quòd.]i.quia.

b Putasset.] Videt̃ ergo ꝙ obstaret aliâs exceptio.i.si omne argẽtum in iudiciũ deductũ sit:licet æstimatio non nisi de mẽsa facta fuisset.ergo si peto â te.xx.& tu es condẽnatus in.x. in alijs x.videtur ꝙ tacite sis absolut⁹. & sic tibi cõpetit exceptio rei iudi.quod nõ puto verũ: & quod hîc dicitur.sic accipe.s.ꝙ nec prima facie obstet exceptio. vnde nec op⁹ est replicationis auxilio. quod aliâs esset necessarium.s.si omne esset in iudicium deductũ: vt.C.de iudi.l.ij. Acc.

SI cùm testamento.] CASVS. Credẽs mihi esse legatum argentum,illud petij,& succubui. posteà apertis codicillis testatoris apparet mihi vestem legatam. volo eã petere.dicitur ꝙ possum,cum aliud prius petierim.Secũdo di.petij gregẽ ouium,& succubui:nunc aucto vel minuto grege iterum eum peto.dicitur ꝙ obstat excep.Tertio di.petij decem animalia:puta decem oues,& succubui:nunc peto vnam ouem ex illis : dicitur ꝙ obstat exceptio & hoc secundum Io. Vel secundum H.dicas.petij gregẽ ouium,& succubui:nunc volo petere vnam ouem de illis,obstat exceptio. Quarto di.petij à te Stichum & Pamphilum rei ven.& succubui:nunc peto Stichum tantum ex eadem causa:dicitur quòd obstat except.

Si fundum.]Petij à te fundum rei ven.& succubui:posteà volo petere à te vsumfructum causalem eiusdem fundi. dicitur quòd obstat mihi exceptio:quia ex eadem causa videor petere vsumfru. scilicet ratione dominij fundi.sed secus in vsufruct.formali:quia illum non peto ratione dominij quod habebam in fundo:sed quia mihi cõstitutum per pactum vel similem modum:imò si haberem dominium fundi, vsumfructũ formalem non possem habere,cùm res mea mihi non posit seruire iure seruitutis.Secundo di.petij à te vsumfru. formalem cuiusdam fundi:quia mihi constitutum.& sic act.confessoria egi:& succubui:quia non probaui de iure meo.posteà emi istum fundum à verò domino:& peto à te vsumfruct.causalem eiusdem fundi:cùm fundus sit meus:& per consequens vsusfruc.& sic negatoria ago.dicitur quòd bene possum agere. nec obstat mihi exceptio rei iudi.cùm ex alia causa petam nunc vsumfructum quàm prius. Si pro seruo.]In contractu quodam fideiussisti pro seruo meo. ex illo contractu serui cõuentus sum act.de peculio,& fui absolutus. si agatur ex fideiussione tua contra te:habes except.rei iudic.ex persona mea.Franc.Accur.

c Argentum.]loquitur in personali.vel dic in generalitate rerũ: vt supra.l.proxi.dixi.

d Iudicium.]differt hoc à superiori:quia suprà actor vicit,qui æstimationem acceperat.hîc succubuit.

e Intelligant.]vt.s̃.l.proxima.

f Si petiero gregem.]& succubuero.

g Ex grege.] Sed nonne grex potest esse alienus, & quædam capita mea?Respon.vtique:vt.s̃.de rei ven.l.j.in fi.&.l.ij.&.iij.nam quaratione grex meus esset,& ex eo aliena capita quædam reperiri possunt, eadem & grex alienus, & quædam capita possunt mea esse.

Quomodo ergo hîc obstat exceptio?Respon.Io.Hîc non petijt gregem sub nomine gregis:sed dixit, vendico ista decem animalia. nam quia singulariter omnia vendicauit,& succubuit : obstat exceptio : scilicet nunc si volo petere vnum caput gregis, sicut & in proxi. §. statim sequitur.& secundum hoc etiam non obstat suprà eodem si quis cum totum.§.sed in cæmentis.nam domus partes non possunt per se censeri,sed grex sic:vt supra de vsuca.l.eum qui. &.l. rerum mistura.§.fina. Sed Hug.dixit satis esse si totum gregem petij, licet non dicendo has decem oues.argu. suprà eodem.& an eadem.§.idem corpus. Accursius.

h Petam.] nunc secundo.

i Tunc.] scilicet cũ primo petij,& succubui.

k Affuit.] scilicet hoc caput quod nunc peto.

l Constat.]vt suprà siquis cum totum.§.idem erit.& suprà.§. proxi.

m Petiero.]& fuerit possessor damnatus secundum quosdam.Sed cõtra suprà eo.l.euidenter.dic ergo quòd fuit absolutus:vt suprà siquis cũ totum. in fin. primi respon.

n Vsumfructum.] causalem.

o Petam.]per negatoriam act. nam non posidenti datur:vt.s̃. si vsusfru.pe.vti frui. §.fi.Sed quid si primo petij vsumfru. causalem,& nunc fundum? Rñ.non obstaret exceptio,quia alia res est.

p Vsumfructum.]scilicet causalem.& est bona ratio.non qua ratione obstat in fundo:eadem in vsufru.causali.sed secus in formali.ille enim non potest peti ex eadem caussa &c.quia & sic nõ obstat excep.rei iudicatę:quia agit ex alia caussa qui petit formalem.Alij sic. aliud in formali,& tunc ei non obstet exceptio rei iudicatæ: imò ipso iure agere non potest:quia qui &c.& secundum hoc dices condemnatum in fundum priorem.

q Suum.]s.formalẽ:quia sua res nemini seruit:vt suprà si vsufru. pe.vel ad alium pertinere negetur.l.vti frui.

r Esset.]iure seruitutis:& sic formalem,nec obtinui ideo , quia in probatione defeci.& sic fuit simpliciter absolutus aduersarius . Quid ergo si ille cùm de suo iure probasset,eum esse fructuariũ esset pronunciatum:tamen deinde proprietatem nactus vsumfru. per negatoriam peto,quid erit?Respon.idem est,cum modò agam pro causali.argumen.huius.§.Item quid si egi primò pro causali : nunc dominus interim factus ago pro eodem?Rñ.idem per hunc. §. nam & sic potest poni casus.

s Experiar.]scilicet negatoria actio.nam ea petitur vsufru. causalis:vt suprà si vsufruct.peta l.vti.sed formalis per confessoriam: vt.s̃.si ser.ven.l.ij.

t Vsusfructus.]scilicet formalis.

v Ceperit.]sed cur aliud in seruo,qui redijt postliminio:vt suprà l.si mater.§.eandem?Respon.hoc facit postliminij fictio:vel dic, ibi cœpit eum habere ex caussa priore,hîc verò minime.Accur.

x Actum sit.]& fui absolutus.

y Iudicata.]Facit.ĵ.de sol. cũ qs.§ de pecu. Sed cõtrà in eo.tit. l.egisti.Sol.hic fuit absolutus quia soluit seruus.nã tali casu etiã cõdemnato datur exceptio:vt suprà siquis cum totum.§.planè.vel hic fuit ideo absolutus,quasi non fuerit contractum cum seruo.ibi verò quia nil erat in peculio.& facit.s̃.de iureiur.l.qui iurasse.§.penul.

SI cum vno.] CASVS. Egi cum hærede Titij act.depositi ad centum quæ deposueram penes eum:& succubui: nunc volo agere contra alium hæredem Titij.dicitur quòd possum. Itẽ si cum hærede Titij egi ex dolo Titij defuncti,quem dolum Titij hæres cõmisit circa depositum:nunc volo agere contra eundem ex dolo suo proprio:bene possum:quia de alia nunc ago:nec obstat mihi excep. rei iudi.si succubui in prima:quia de alia re agitur.Fran.Accur.

*Pomponius.

† Ad materiam & declarationẽ presentis.l. vide Bal.in l.j. ver. modò quæro C. si vnus ex pluribus.

A

a Agetur.] nisi vna fuit causa defensionis: vt. j. de app. si qui separatim. §. si. quæ est contrà. &. l. à sententia. quæ est argu. contrà. & facit. s. depositi. l. j. §. si apud duos.

b De alia re.] facit. s. de transac. l. non est ferendus. §. si.

SI in iudicio] CASVS. Ex aliquo cõtractu debes mihi centum: & promiseras certas vsuras pro illis cẽtum dare. petij vsuras, & succubui. bene possum posteà petere sortẽ, scilicet centum. Secũdo dicit. deposita fuit pecunia penes te sub vsuris, & sic teneris ad. vsuras iudicis officio: quia inhæret actio. depositi, si iudicis officio petij vsuras, & succubui: quia non proposueram actio. cui inhæret officium: si posteà ago depositi ad pecuniã depositã, & iudicis officio petam te cõdẽnari in vsuris totius tẽporis, ex quo incœpisti vt i hucusque: bene possum. Franc. Accur.

c Petitæ sint.] s. ex stipulatu: siue bonæ fi. siue stricti iuris contractum ponas. non enim in bonæ fidei iudicijs alia est petitio sortis, & alia vsurarũ: vt C. deposi. l. iiij.

d Persequi.] offi. iudic. quod non potuit, cùm non esset actio proposita ad eas petẽdas: nec prĩcipalis fuerat proposita de sorte. & ideo non erat cui iudi. offi. accederet. & facit. s. de iure dotium. cum post. §. vsuras. & de vsuris. l. lite contestata. & infrà de verborum obligatio. l. cum stipulati sumus. &. C. de iudic. l. j. Accursius.

SI quis rẽ.] CASVS. Ego Frãc. emi fundum à non domino. cum à me venditi caretur, obtinui. si eũdẽ fundũ posteà desij possidere: & verus dominus eum possidere cœpit: & ego eũ fundum à domino possidente eum petam: & ipse excipiat quòd sit dominus fundi: ego replicabo, quia secundum me fuit iudicatum, cùm eum possidebam. Franciscus Accursius.

actum sit: tamen & cum cæteris hæredibus rectè agetur [a], nec exceptio rei iudicatæ eis proderit. Nã etsi eadem quæstio in omnibus iudicijs vertitur: tamẽ personarum mutatio, cum quibus singulis suo nomine agitur, aliam atque aliam facit rem. & si actum sit cum hærede de dolo defuncti, deinde de dolo agatur hæredis: exceptio rei iudicatæ non nocebit, quia de alia re [b] agitur.

Absolutoria lata super usuris non parit exceptionem rei iudicatæ super sorte. hoc primo. nec etiam super usuris si lata sit ex eo quòd ineptè fuerint petitæ, si posteà aptè petantur. hoc secundo. Pau.

Vlpianus lib. 4. LEX XXIII.

SI in iudicio actum sit, vsuræq; solæ petitæ sint [c], non est verẽdum, ne noceat rei iudicatæ exceptio circa sortis petitionem. quia enim non competit, nec opposita nocet. Eadem erunt, & si quis ex bonæ fidei iudicio velit vsuras tantum persequi [d]. nam nihilominus vsuræ futuri tẽporis cedũt. Quãdiu enim manet contractus bonæ fidei, currunt vsuræ.

Possessor absolutus ex eo quòd dominiũ rei ad ipsum pertineat: si à possessione cadat, & ad actorem perueniat: potest uirtute dictæ sententiæ ab eo recuperare. nec ille auditur uolens de dominio probare: quia ueniret contra sententiam. Pau.

Iulianus. LEX XXIIII.

SI quis rem à non domino emerit, mox petente domino absolutus sit [e], deinde possessionẽ amiserit, & à domino [f] petierit aduersus exceptionem [g]. Si non eius sit res [h], replicatione hac adiuuabitur, Si non res [i] iudicata sit.

Ex causa de nouo superueniente, qui primò

Exceptio dominij nõ semper obstat publiciana agenti.

e Absolutus sit.] scilicet ita quòd & suam fuisse pronunciatum sit: aliàs non ideo ius petendi haberet argumen. suprà de iureiurã. l. sed & si. vel etiam tantum absolutus fuit, sed publicianam propter emptorem intendit, si à possessione cadat: & ita erit hic vnus casus specialis, in quo exceptio dominij non obstat agenti publicianã. vel fortè aliud est in sententia: vt hîc. aliud in iureiurando: quia sententia hoc casu maioris authoritatis sit, quàm iusiurandum. & facit. suprà de public. l. j. & fin. & suprà de noxalibus. l. generaliter. & de rei vendica. l. si à Titio. &. l. si culpa. &. j. de except. doli. l. apud Celsum. §. si à Titio.

f A domino.] scilicet possidente.

g Aduersus exceptionem.] scilicet hanc, si non &c.

h Sit res.] dicebat enim possessor: si non esset res mea, rectè age res: sed quia res est mea, non rectè agis.

i Si res.] id est rectè exciperes, si res quam peto non esset mihi adiudicata: sed quia est mihi adiudicata per sententiam, non rectè excipis.

SI is qui.] CASVS. Petij à te hæreditatem Titij quam possidebas: & succubui: quia non eram hæres: cum fortè Titius adhuc viueret: posteà sum factus hæres Titij: & nunc hæredi. prædictam à te peto. dicitur quod possum. Est in potestate.] Emi à te seruum vitiosum. dicitur quòd possum agere vel redhibitoria intra sex menses, vel actio. quanto minoris fuit seruus cùm venditus fuit: & in hac secũda venit quandoque redhibitio totius rei: vt si tale erat vitium, quod si sciuisset eum actor non emisset. & si vna agam, & succumbam, deinde alia velim agere: obstat mihi exceptio rei iudica. Si te negotijs.] Gestor negotiorum meorum sine mandato petijt fundum meum à quodam possidente rei vendi. & succubuit: & non habui ratum quod fecit. deinde mandaui si bi vt ageret rei vendi. ad illum fundum. dicitur quòd potest agere non obstante exce pt. rei iudi. Idem est si gestor negotiorum meorum sine mandato egisset mea negotia meo nomine ad fundum mihi dandum certi condict. ex stipu. vel simili personali: & succubui: deinde ei mandaui, vt ageret pro me ad illum fundum. nam bene poterit agere. Franciscus Accursius.

succubuit, admittitur ad agendum. item absolutoria lata in actionẽ quantò minoris. facit præiudicium in actione redhibitoria, quatenus ad idem tendunt: & econuerso. item sententia lata contra falsum procuratorem non nocet domino, si factum illius non ratificauit: etiã si postea ipsum eundem procuratorem constituit ad eandem litem: & illa sententia non obstante ille idem procurator admittetur. Paulus.

Iulianus. LEX XXV.

SI is, qui hæres non erat, hæreditatem petierit [k], & postea hæres factus eandem hæreditatem petat: exceptione rei iudicatæ non submouebitur [l]. ¶ Est in potestate emptoris an intra sex menses redhibitoria agere malit: an ea quæ datur, Quantò minor is homo, cùm veniret [m], fuerit. nam posterior actio [n] etiam redhibitionem continet [o], si tale vitiũ in homine est, vt eum ob id actor empturus non fuerit. Quare verè dicetur, eum, qui alterutra earum egerit: si altera post ea agat, exceptione rei iudicatæ [p] submoueri. ¶ Si te negotijs meis obtuleris, & fundum nomine meo petieris [q], deinde ego hanc petitionem tuam ratam non habuero, sed tibi mandauero, vt ex integro eundẽ fundum peteres: exceptio rei iudicatæ non obstabit. alia enim [r] res est facta interueniente mandato. Idem est, & si non in rem, sed in personam actum fuerit.

Vbi deficit fundamentum: superedificari non potest. Paulus.

Africanus. LEX XXVI.

EGi tecum, ius mihi esse ædes meas vsque ad decem pedes altius tollere [s]. postea ago ius esse mihi vsque ad viginti pedes altius tollere. exceptio rei iudicatæ

k Petierit.] & succubuerit.

l Non summouebitur.] vt suprà eodem. l. si mater. §. eandem. & C. de petit. hæredi. hæreditas.

m Veniret.] Hic nota differentiam inter quanto minoris prætoriam, & ciuilem. quod dic vt dixi suprà de act. empt. l. Iulianus. in prin.

n Actio.] scilicet quanto minoris.

o Continet.] vt & suprà de edil. edic. l. bouem. §. aliquando.

p Rei iudicatæ.] & ita contra suprà de ædil. edict. l. si tamen. §. non nocebit. vbi non nocet agenti nec quanto minoris qui primò redhibitoria egerat & succubuerat. Solu. hîc agit quãtò minoris ciuili ad redhibendum. ibi quantò minoris prætoria valet. Alij dicunt quod hîc venditor fuit damnatus & soluit: cui datur exceptio: vt. s. si quis cùm to. §. planè. vel verius, refert an ideo absoluitur in redhibitoria, quia tempus sit lapsum: vt ibi: an quia emptor non potuit probare vitium fuisse tempore contractus, vel emisse se: vt hîc.

q Petieris.] rei vendi. & succubueris.

r Enim.] nimirum: quia res etiam non sit deducta in priore iudicio: vt. s. de iudi. l. si prætor. & facit. j. iudi. sol. si ante. &. s. qui satisda. cog. Iul. &. C. ad exhi. l. neq;. &. s. de excep. l. modestinus. &. s. de transact. qui cum tu in prin.

EGi tecum.] CASVS. Dicebas domum meam domui tuæ debere seruit. altius non tollendi: & in possess. huiusmodi seruit. eras. nunc act. negatoria ago contra te, dicens mihi ius esse altius cã eleuandi vsq; ad decem pedes: & succubui. iterum volo agere cõtra te negatoria: dicens mihi ius esse eleuare vsq; ad. xx. pedes. Dicitur quod obstat mihi exceptio. Idem est si dicã mihi ius esse ædificare per decem pedes vltra, siue supra illos decem pedes, quos amiserã. nam repellor excep rei iudi. Idem est si fundum à te petij rei vendi. & succubui: nunc volo petere insulam natam in flumine iuxta frontem agri, quem prius petij quasi accreuerit illi fundo vt meo. dicitur quod obstat excep rei iud. Fran.

s Tollere.] & contra me iudicatum fuit: & dic quòd eras in possessione seruitutis.

Obstabit.

a ¶ Obstabit.] suprà si quis cum totum in prin. Sed cõtrà in. l. si mater §. si quis iter. Solu. vt ibi.

b ¶ Ad alios decem.] scilicet ab alijs decem vnde victus sum quasi supra illos decem velim intendere ius mihi esse decem pedes altius ædificare.

obstabit [a] proculdubio. Sed & si rursus ita agã, ius mihi esse altius ad alios [b] decem pedes tollere, obstabit exceptio: cùm aliter superior pars iure haberi [c] non possit, quàm si inferior quoque iure habeatur.

¶ *Qui succubuit in principali: non admittitur iterum ad agendum pro accessorijs. Pau.*

¶ Itẽ si fundo petito [d], posteà insula, quæ è regione [e] eius in flumine nata erit, petatur: exceptio [f] obstatura est.

¶ *Exceptio quæ obstat uenditori: obstat etiam emptori qui posteà causam habuit. Pau.*

Neratius. LEX XXVII.

CVm de hoc, an eadẽ res est, quæritur: hæc [g] spectanda sunt, personæ. idipsum, de quo agitur. causa proxima actiõis [h]. Nec iam [i] interest, qua ratione quis eã causam actionis cõpetere sibi existimasset [k], perinde ac si quis posteà, quàm contra eum iudicatum esset, noua instrumenta causæ suæ reperisset [l].

Papinianus. LEX XXVIII.

EXceptio rei iudicatæ nocebit ei, qui in dominium successerit eius, q̃ in iudicio expertꝰ est [m].

¶ *Sententia lata pro libertate danda contra unum ex hæredibus, alteri cohæredi non nocet mero iure: tamen fauore libertatis debet seruari etiam in eius præiudicium ut careat dominio serui, & efficiatur liber, cùm non possit effici liber pro parte: tamen conseruatur indemnis: quia*

c ¶ Pars iure haberi.] sicut in vsufructu causali, qui non potest esse sine proprietate. vnde victo de ꝓprietate, si petã causalem vsumfruct. obstat excep. vt. s̃. si cõ. §. si fundum meum. & facit. s̃. de aqua plu. arcẽ. l. sed interdum.

d ¶ Petito.] & possessore absoluto.

e ¶ E regione.] id est ex parte fundi petiti, & sic ei accessit.

f ¶ Exceptio.] hoc ideo, qa rei accrescit: sicut aliâs in proprietate legata: secus in vsufruc. quia personæ accrescit: vt. s̃. de vsufruc. l. si Titio. §. fin. & s̃. e. & an eadem. § qui cùm partem. petendo ergo insulam videtur & fundum petere: nisi cùm nascitur è regione agri limitati, vbi non habet locum alluuio: vt. s̃. de acquir. re. do. l. in agris.

CVm de hoc.] CASVS. Cũ quæritur an sit eadẽ res, siue causa quam nunc intento, ei quam primo intẽtaui, vt sic obstet excep. rei iudi. ea sunt spectanda. s. an sint eædẽ personæ. Itẽ an sit illud idem nunc petitum quod prius erat petitum. Itẽ an sit eadem causa petendi quæ prius erat. & si hæc tria concurrunt: dicitur hæc eadẽ, quæ prius: vt sic obstet excep. rei iudi. hinc est, quòd si petij rem rei ven. dicens me dominum: & succubui: iterum eandem rem volo petere dicẽs meam quia emi: non audior: sicut & si dicerẽ me noua instrumenta reperisse ad probandum quòd res sit mea: & per hoc vellem iterum agere. nam non audior. Franc. Accur.

g ¶ Hæc.] scilicet tria.

h ¶ Proxima actionis.] & si quid horum defuerit, non habet locũ exceptio rei iud. vt plenè diximus. s̃. eo. l. cùm quæritur. & l. seq. & hic quòd causa proxima est, quia emi à Titio. remota est, quia mea. & vtraque inspicitur: vt. s̃. e. si mater. §. si quis autẽ. Quare ergo hîc dicit de proxima, & non de remota? Respon. quia qui egit adiecta causa proxima, iterum agens ex eadem non auditur. sed si ex alia, auditur. qui ex remota egit & succubuit, nulla causa adiecta posteà, remota vel proxima: non auditur, cum omne ius &c. vt. s̃. eo. l. si mater. §. eandem. & dicitur proxima actionis, id est causa agendi ex qua actio procedit.

i ¶ Nec iam.] hoc restringas ad actio. in rem: vt. s̃. e. l. si mater. §. denique. & §. eandem. secus in personali: vt. s̃. eo. si ex testamento. & l. si cùm testamento. in prin.

k ¶ Existimasset.] cùm primò egit: nam non auditur modò cùm simpliciter primo egerit, nisi in matre: vt & l. si mater. j. respon.

l ¶ Reperisset.] qui non admittitur nisi in casibus: vt. s̃. de iureiur. l. admonendi. & s̃. de re iudi. l. imperatores. & facit. C. de transactio. sub prætextu. Accursius.

EXceptio.] CASVS. Petij rem rei ven. & succubui. si amodo hæres meus eam rem petat, vel alius successor ab eodẽ: obstat ei exceptio rei iudi. Fran.

m ¶ Expertus est.] per hoc probatur dominiũ remanere penes me actorem, licet contrà me sit iudicatum. & sic obstat exceptio. & pro hoc. s̃. de condi. inde. iul. & s̃. l. si mater. §. eandem. ibi, & ideo si forte &c. si autem pro me sententietur, & res erat rei: an sentẽtia faciat me dominum? dic ꝙ non, eadem ratione. sed & si sequatur traditio, nec tunc videtur, quia tradidit mihi vt meam, cum sit sua: & sic non videtur transire: vt suprà de condict. ob cau. l. iij. §. subtilius. sed si cadam à possessione: agam publiciana: vt suprà de publi. l. iij. in fine. Item sicut hoc transit ad damnum, sic ad proficuum: vt suprà si a te. §. Iulianus. & ad hoc infrà de regulis iuris. l. aliud. §. fina. & l. in his. §. j.

ab ipso manumisso debet refundi pretium partis suæ. Paul.

Idem li. II. LEX XXIX.

IVdicatæ [n] quidem rei præscriptio cohæredi, qui non litigauit, obstare non potest [o]. Nec in seruitutẽ [p] videtur peti post rem pro libertate [q] iudicatam, nondum ex caussa [r] fideicommissi manumissus: sed prætoris [s] oportet in ea re sententiam seruari, quam pro parte [t] victi seruare [v] non potest. Nam & cùm alterum ex cohæredibus inofficiosi quæstio tenuit, aut etiam duobus [x] separatim agentibus [y] alter obtinuit, libertates competere placuit [z]: ita tamen, vt officio iudicis indemnitati victoris [a], futuriq; manumissoris consulatur [b].

¶ *Sententia lata contra auctorem non præiudicat singulari successori, qui ante illam caussam habuit, si non fuit citatus, uel requisitus ad caussam. Paul.*

¶ Si debitor de dominio rei, quã pignori dedit, nõ admonito [c] creditore caussam egerit, & contrariam sententiam acceperit: creditor in locum victi successisse non videbitur, cùm pignoris conuentio sententiam præcesserit [d].

¶ *Qui egit petitione hæreditatis simpliciter, & succubuit: licet caussam intestati duntaxat fuerit prosecutus, non auditur uolens iterum agere ex testamento. Paul.*

Paulus. LEX XXX.

IVdicatæ.] Dic casum in princi. vt in gloss. domini mei Accur. quæ incipit, duo possidebant &c. ¶ Si debitor.] Obligaui tibi fundum meum, posteà egi rei vendi. ad istum fundum contra Titium eum possidentem non admonito te creditore, & succubui. dicitur quòd hæc sententia non nocet tibi creditori, quin possis agere hypothecaria. Fran.

n ¶ Iudicatæ.] Duo possidebant seruum, qui seruus contra vnum hæredem egit, dicendo sibi deberi fideicommiss. libertatem, & obtinuit. si alius hæres petat eum in seruitutem, non debet ei obijci exceptio rei iudicatæ, quia iste hæres, qui defuit in priori iudicio, non videtur petere in seruitutem post rem iudicatam contra se, & hoc de rigore. sed tamen prioris cohæredis sententia seruabitur in totum de æquitate: scilicet, vt totus dicatur liber, quia non potest eum seruare tantum pro parte cohæredis victi: quia nemo potest esse pro parte liber, & pro parte seruus: sicut vides quãdo agitur de inofficioso testamento contra vnum hæredem: & obtinet: tunc pro parte testamentum rumpitur: libertates verò insolidum dantur, alio cohęrede indemni conseruato. Ir.

o ¶ Non potest.] quò minus possit petere seruum, pro quo agente alio cohærede iudicatum est vt manumittatur. Azo. ad quod facit s̃. de re iudicata. l. sæpe.

p ¶ In seruitutem.] s. cùm aduersus hunc qui petitur, nulla sententia sit lata ab eo enim qui petit, non videtur peti in seruitutem post rem pro libertate iudicatam, cùm contra eum nunquàm fuit lata sententia vel dic, nec seruitutẽ videtur peti, sub. debere: quia non debet vocari ad seruitutem.

q ¶ Pro libertate.] ex caussa fideicommiss. præstanda. si enim pro libertate competente lata sententia fuisset, & cohæredi obstaret, quia faceret ius sententia: vt suprà de lib. cau. diui fratres & de sta. ho. ingenuum. Accur.

r ¶ Ex caussa.] quò ipso videbatur magis posse peti.

s ¶ Sed prætoris.] licet dixerim non obstare exceptionem, quò minus petam seruum, obstat tamen quò minus obtineam seruum. & hoc est, sed & prætoris &c. vel secundum aliam expositionẽ dic, bene dico non admitti hunc contra sententiam, sed &c.

t ¶ Pro parte.] s. pro parte victi cohæredis tantum: quia nemo pro parte liber, & pro parte seruus esse potest: vt. s̃. de lib. cau. l. duobus. & facit. s̃. de adi. leg. legata. §. fi. Sed contrà C. de ser. commu. manumis. l. j. §. fi. sed illud expone vt ibi not.

v ¶ Seruare.] aliâs præstare. & aliâs seruare.

x ¶ Duobus.] s. filijs.

y ¶ Agentibus.] contra scriptum hæredem.

z ¶ Placuit.] insolidum, vt & s̃. de inoffi. testa. l. nam & si. §. fin. & de colla. bo. l. pater filium. & C. de inoffi. testa. l. cum duobus. & s̃. de lega. ij. cùm filius. in princ.

a ¶ Victoris.] in querela.

b ¶ Consulatur.] etiam superiori casu: non solum isto.

c ¶ Non admonito.] aliâs contrà. s̃. de re iudi. l. sæpe.

d ¶ Præcesserit.] Secus si sententia pignoris caussam præcessisset:

vt.s.de pig.si superatus.&.s.e.l.si mater.§.item si rem.

Ex sextante.] CASVS. Quidā instituit tres hæredes:quēdam suū agnatū.s.Titium & Sēpronium in duabus vncijs,duos alios,putat Cornelium in.x.vncijs.Titius cœpit possidere dimidiā totius hæreditatis:& Sēpronius aliā dimidiā : nunc Cornelius agit cōtra Titiū ad id totū hæreditatis,quod possidet:& sic ad dimidiā totius hæreditatis: di 10 cēs testamētū,in quo Titius fuit institutus ꝑ parte,& Sēpronius pro alia, nō tenere:vt qa falsum. & sic se tan quā ꝓximiorē ab intestato debere succedere:& succubuit. nunc vult ille idē Corneli⁹ petere à ꝑdicto Titio 20 vnciam hæreditatis, cū sit institutus in duabus.dicit ꝙ repellitur exce.rei iudi.qa dicendo falsum,& succūbēdo,perdidit relictū ꝑdictū duarū vnciarū. ¶ Latin⁹ Largus.] Latinus largus ꝓposuit quādā quæstionē,quā 30 nunc Paulus author huius legis vult decidere:quę quęstio talis est.Sēpronius decessit, & successit ei Mæuius suus filius.bona tñ Sēpronij cœpit possidere Titius, dicēs se hæredē Sempronij, & nō Mæuium &c.Mæuius 40 cùm hæc bona peteret à Titio , venerunt ad transac. & tradidit Titius Mæuio nomīe trāsac. quædā de reb⁹ hæreditarijs.Itē quendam suū propriū agrū ipsius Titij, quē agrū obligauerat Titi⁹ pri⁹ auo Mæuij.i.patri Sē50 pronij:& etiā eum agrū obligauerat alijs: nūc alij creditores hypothecaria egerunt ad istum fundum cōtra Mæuium,& probauerūt eis obligatum,& sic obtinuerunt:tandem Mæuius inspexit rationes aui,& vidit prædictū fundum,quē nunc amiserat,fuisse prius obligatum auo suo,quàm illis creditoribus:vult agere Mæuius hypothecaria ad illum fundum contra illos qui euicerant illum fundum prius.illi opponunt except.rei iudi.quæritur an obstet Mæuio hæc excep.Et videtur ꝙ obstat.nam si peto à te rei ven.fundum, & obti60 neo,& restitutus est mihi fundus:si tu eū à me vēdices, obstat tibi excep.nam cum iudicatum fuit per primā sentētiam rem meam esse, per consequēs iudicatur tuam non esse. ecōtrà videtur non obstāte excep.hoc argumēto.petij à te fundum rei vend.& fuisti absolutus. postea desijsti possidere illum fundum, & ego cœpi possidere. si tu eum vendices,& ego dicam fundum meum esse,non tuū,non obstat mihi prima sententia,in qua tu fueras absolutus à petitione mea·cū per hoc non fuerit iudicatum tuā esse rem.in nostra ergo quęstione, cùm Mæuius fuit conuētus hypothecaria,& de sua Mæuij hypotheca non fuit cōpositum,licet succumbat Mæuius,non obstat ei quò 70 minus nunc possit sua hypothecaria agere.nec obstat prima sentētia:quia potest esse quòd hic fundus fuit obligatus illis, & etiā Mæuij auo prius:sed non potest esse quòd dominiū vnius fundi sit duorum hominum insolidum:videtur autem nocere Mæuio quòd fuit factus dominus fundi,& sic extincta hypotheca.sed dicas quòd non fuit factus dominus fundi.& sic habeat nunc act.hypothecariā non obstante etiam prima sententia.Fran. Accur.

Ex sextāte [a] hæres institutus, qui intestatò legitimus hæres esse posset,cùm de iure [b] testamēti faceret quæstionē,ab vno ex institutis dimidiam partem hæreditatis [c] petijt, nec obtinuit. Videtur in illa petitione etiā partem sextātis [d] vēdicasse [e] : & ideo si cœperit ab eodē ex testamēto eandem portionem [f] petere:obstabit rei iudicatæ [g] exceptio. ¶ Latinus Largus [h],Cùm de hæreditate [i] inter Mæuium, ad quē pertinebat [k], & Titium,qui cōtrouersiam mouerat [l],trāsigeretur: traditio rerū [m] hæreditariarū Mæuio hęredi à Titio factæ est:in qua traditione etiā fundū ei [n] suū proprium [o], quem ante multos annos auo [p] eiusdem Mæuij hæredis obligauerat,queq; alijs posteà in obligationē deduxerat,ex causa pacti tradidit. his ita gestis,posterior Titij creditor ius suum [q] persecutus est,& obtinuit. post hoc autem iudicium Mæuius hæres reperit in bonis auitis [r] chirographum eiusdē Titij ante multos annos conscriptum, per quod apparuit eum fundum qui in causam transactionis venerat , etiam auo suo ab eodē Titio fuisse obligatū. Cùm ergo constet prius auo Mæuij hæredis in obligationē eundem fundum datum de quo Mæuius superatus est [s]:quæro an ius aui sui quod tunc, cùm de eodem fundo ageretur,ignorabat : nulla exceptione opposita exequi possit [t].Respondi, Si de proprietate [v] fundi litigatum esset, & secundū actorem pronunciatum fuisset:diceremus peteti ei,qui in priore iudicio victus est,obstaturā rei iudicatæ exceptionē: quoniā de eius quoq; [x] iure quæsitum videtur [y], actore petitionem implente [z]. Quod si [a] possessor absolutus [b],amissa possessione eundem fundū ab eodē,qui prius non obtinuit [c], peteret:nō obesset [d] ei exceptio [e]. nihil enim in suo [f] iudicio de iure eius [g] statutum videtur. Cùm autem pignoratitia [h] actū est aduersus priorem creditorem [i],potest fieri,vt de iure possessoris non sit quæsitum:quia non vt in proprietatis quęstione,quod meum est [k], alterius non est:ita in obligatione vtiq; consequens est,vt non sit alij obligatum, quod [l] hic probauit sibi teneri.& probabilius [m] dicitur,nō obstare exceptionem [n] : quoniam de iure possessoris quæsitum non est, sed de sola obligatione [o]. In proposita autem quæstione magis me illud mouet, nūcùm de hæred.&c.

a ¶ Ex sextante.]id est ex duabus vncijs, quæ est sexta hæreditatis:vt institu.de hære.institu.§.hæreditas.

b ¶ De iure.]id est de vitio testamenti:vt quia falsum vel inoffic.& 80 ideo succumbens perdit relictum:vt &.s.de inoffi.test.Papi.§.meminisse.secus si solenne:quia tunc non perdit:vt in cōtrario:vt.s.de ijs qui.vt indig.l.post legatum.§.j.quæ est contra secundum R. vel verius secundum Ioan.Azo.& Hug.etiam si non solēne, perdit hīc. & sic non refert,qua ex causa de iure testamenti quærat.sed ideo dicunt hunc repelli,quia proposuit peti.hæredi. generalem, non expressa causa ex testamēto,vel ab intestato:licet posteà in causæ processu vnam causam tantùm fuerit prosecutus:quare obstat rei iudi. exceptio,licet ex alia caussa agat:vt.s.l.si mater.§.deniq;.&.§.eandem.sed si expressisset caussam, puta ab intestato : non obstabit ei postea agenti ex testamento exceptio rei iudica.vt.s.l.si mater.§. siquis autem.& de peti.hæredi.legitimam.& de inofficio.testa. l. mater.Sed an exceptio electionis? dic sic,nisi sit cōiunctus vsq; ad quartum gradum:vt.C. de codicil.l.fina. Alij dicunt quòd non.in personali autem simplici10 ter proposita omnia veniunt: licet in processu expresserit:vt supra & an eadem. §. actiones. & secundum hoc non valet oppositio,quæ sit sic, aut petendo ab intestato scit sibi deferri ex testamento,& videtur taci20 tè renunciare: & sic non tanquam iudicatum,sed tanquam repudians repellitur: vt suprà de acquiren. hære.l.filium emancipatum.aut ignorauit: & non repellitur : vt suprà de acqui.hære.l.si is.§.fina.& quia caus30 sam expressisset: vt suprà & an eadem. §. actiones. ideo dico ꝙ hīc nō obstat, quia egit non expressa caussa:vt dictum est.

c ¶ Hæreditatis.] cū ille eam possideret, & alius hæres dimidiā.

d ¶ Sextantis.] id est 40 vnciam, ex qua erat institutus.

e ¶ Vendicasse.] & sic in ea vncia succubuisse videtur.

f ¶ Portionem.] id est vnciam.

g ¶ Iudicatæ.] sed ab alio petet aliam vnciam.

50 h ¶ Latinus Largus.] scilicet quæstionem proponit talem,

i ¶ Cùm de hæreditate.] Sempronij puta.

k ¶ Pertinebat.] in veritate.

l ¶ Mouerat.] resistendo.sic & suprà de procur.non solum.§. si statis.Accursius.

m ¶ Rerum.] quarundam ex caussa transactionis.

n ¶ Ei.] scilicet Mæuio.

60 o ¶ Proprium.] Titij.

p ¶ Auo.] i.patri Sempronij.

q ¶ Suum.] agendo hypothecaria contra Mæuium.

r ¶ Auitis.] i.aui sui Mæuij.

s ¶ Superatus est.] à posteriore Titij creditore. Azo.

t ¶ Possit.] agendo hypothecaria.

v ¶ Si de proprietate.] affert de hoc argumen.quare videatur obstare exceptio. Accursius.

x ¶ De eius quoque.] rei. Accursius.

y ¶ Videtur.] cùm enim res iudicatur esse actoris,videtur simul iu70 dicari rei non esse:vt.s.si inter.R.&.j.proxi.

z ¶ Implente.] i. fundum esse suum docente.M.

a ¶ Quod si.] rndet argumentando,quare ad quæstionē non facit.

b ¶ Absolutus.] s.ea ratione,quia actor deficit in probatione.

c ¶ Non obtinuit.] i. succubuit petendo.

d ¶ Non obesset.] ei possessionem nacto quocunq; modo.

e ¶ Exceptio.] scilicet rei iudicatæ.

f ¶ In suo.] s.rei:& ideo dicitur suum iudicium,quia regulariter vbi habet reus forum,ibidem regulariter debet conueniri.

g ¶ Eius.] scilicet qui tunc possidebat.

80 h ¶ Pignoratitia.] id est hypothecaria.

i ¶ Creditorem.] hoc est eius hæredem.hoc est Mæuium.

k ¶ Meum est.] vt.s.eo.si inter.Accursius.

l ¶ Quod.] illud subaudi.

m ¶ Probabilius.] Nunc respondet.

n ¶ Exceptionem.] Mæuio agenti hypothecaria.

o ¶ Sola obligatione.] scilicet creditoris qui agit:vt suprà eodē. l.duobus Accursius.

Constituto.

quid pignoris ius extinctũ sit dominio acquisito. neq; enim potest pignus perseuerare domino constituto [a] creditore: actio tamen pignoratitia [b] cõpetit. verũ est enim & pignori datum, & satisfactum non esse [c]: quare puto non obstare rei iudicatæ [d] exceptionem.

Qui egit rei uendicatione, & succubuit: non prohibetur eandem rem petere actione personali. Paulus.

Idem lib. 4. LEX XXXI.

PAulus respondi ei, qui in rem egisset, nec obtinuisset [e]: posteà condicenti [f] non obstare [g] exceptionem rei iudicatæ.

a Constituto.] quia res sua non potest esse sibi obligata: vt hîc, & ;.de reg. iur. l. neque pignus. & ;. de pig. act. l. ij. hoc tamen quandoque fallit: vt. C. de iure do. l. in rebus. sed ibi non erat plenè domina. Item contrà ;. ad Trebel. l. debitor. sed ibi non durauit dominus. Itẽ in præsenti casu. sed potest dici quòd hîc non fuit dominus cùm tradẽs dederit quasi rem accipiẽtis, & accipiẽs eodem animo accepit, credens esse hæreditatis: vt. ;. de condic. ob cau. l. iij. §. subtilius. & facit. ;. de le. iij. l. senatuscon. & de acqui. hære. l. si seruum quis. in princi. Quid ergo si fuit factus dominus: vt quia sciens dantis accepit? fortè adhuc videtur idem arg. huius literæ: verũ est enim &c. sed non aperit an sit res obligata licet competat hypothecaria. Accur.

b Pignoratitia.] i. hypothecaria, qa non fuit Mæuius domin⁹.

c Non esse.] Ergo hypothecaria durat, ꝗ talem condictionem habet: nisi soluta pecunia: vt hîc, & ;. ad Velleia. l. aliquando. §. de pignoribus. & de pig. l. grege. §. etiam. & de pig. act. si rem alienã. §. omnis.

d Iudicatæ.] caussa enim dominij, scilicet exceptio, de qua magis dubitatur, non nocet: nec hæc ergo nocere debet, de qua min⁹ videtur. sed certè etsi dominij noceret, non tamen sententiæ, scilicet exceptio noceret, cùm non de iure possessoris fuit quæsitum primo iudicio: vt &. ;. eo. l. duobus.

al. Iulianus.

PAulus.] CASVS. Egi cõtra te rei vendi. ad fundũ, & succubui: nunc eandem rem peto à te certi cõdi. ex stipu. vel simili. dicitur quòd non obstat mihi prima sententia. Fran. Accur.

e Nec obtinuisset.] id est non obtinuit. imò succubuit.

f Condicenti.] id est in personam actione agenti.

g Non obstare.] quia condicere potest etiã qui dominus non est. Sed quid si restitutionẽ rei ideo, quia mea erat, stipulatus sum: deinde egi rei vendi. & succubui: si agam ex dicta stipulatione, an repellar? Respon. non, per legem istam. nam potest esse mea: non tamen tenuit stipulatio. & econtrà licet sit absolutus, tamẽ adhuc est mea: vt &. ;. eo. l. exceptio.

TITVLVS III.

De diuersis & temporalibus præscriptionibus, & de accessionibus possessionum.

Ad hoc ut utilia currant tempora requiritur quòd non sit impedimentum agendi nec ex parte actoris, nec rei, nec iudicis. Diuiditur in duas partes. Primo, ponit causam legis cõdendæ. Secundo, ponit statutum suum. secunda ibi, Et quidem. Barto.

Vlpianus lib. 74. ad edic. LEX I.

QVia tractatus de vtilib⁹ dieb⁹ frequẽs est [h], videamus, quid sit experiũdi [i] potestatem habere. Et quidẽ in primis exigendum est, vt sit facultas agendi [k]. neq; sufficit reo experiundi secum potestatẽ facere, vel habere eũ [l], qui se idoneè defendat: nisi actor [m] quoq; nulla idonea caussa impediatur experiri. Proinde siue apud hostes sit [n], siue reipublicæ caussa absit, siue in vinculis sit, aut sic tempestate in aliquo loco vel regione detineatur, vt neq; experiri, neq; mandare [o] posſit: in ea caussa est, vt experiundi potestatẽ [p] non habeat. Planè is, qui ea valetudine impeditur, vt mandare posſit, in ea caussa est, vt experiundi potestatẽ habeat. ¶ Illud vtiq; neminẽ fugit, experiundi potestatem non habere eum, qui prętoris [q] copiã nõ habuit. Proinde ij dies [r] cedunt, quibus ius prætor reddit [s].

Marcellus. LEX II.

Cõtinuatio Bart.

DE DIVERSIS ET TEMPORALIBVS PRAESCRIPTIONIBVS &c.

Dictum est suprà de excep. in genere, item de exceptione rei iudic. uerum quia est quædam exceptio cum tempore: ideo ponitur ista rubrica. Itẽ quia in præscribendis rebus datur acceßio poßeßionum: ideo ponitur de acceßione poßeßionum. Barto.

Præscriptionum alia vnius diei: alia duorum: vt. ;. de appel. à sententia. §. fi. & quando appellandum sit. l. j. §. biduum. quãdoq; trium: vt. C. de iudic. l. fi. & hoc non prosequor, quia magis est laboriosum quàm subtile. de vsuscapi. tamẽ triẽnij dic quòd per eam quæritur dominium: vt. C. de pact. l. traditionibus. dummodo quatuor interueniant: scilicet bona fides: & titulus. & quòd res non sit vitiosa: & quòd possesſio sit continua vsque ad vltimam diem, quam tetigisse sufficit. & idem in præscriptione decem vel viginti annorum: vt. ;. e. l. in vsuscapione. secus in præscriptione personalium actionum: vt ;. de act. & obli. l. in omnibus. Item per præscriptio. x. vel. xx. an. non quæritur dominium. quod dic vt not. C. de bon. mater. aut. ibi posita super. l. j. Item vsuscapio non interrumpitur lit. contest. quod secus est in præscri. quod dic vt no. ;. de rei ven. si post acceptũ. Itẽ per præscriptionẽ. xxx. anno. nõ inducitur nisi exceptio qa tẽpus &c. vt. ;. de act. & obl. l. obligationũ ferè. §. placet. sunt & aliæ præscript. diuersæ. Sed hîc notãdum est, ꝙ quædã præscriptiones habent continua tẽpora: & hoc regulariter omnes: nisi specialiter inueniamus lege cautum cõtrà. s. quod sit vtile. Aliæ vtilia: & hæ subdiuiduntur, quia quædam ad sui principiũ & processum: ad quod sunt tria necessaria: vt. ;. l. j. Aliæ ad sui principium tantum: vt. ;. de calum. l. annus. & ;. de ædil. edic. l. cùm sex. & ;. de adulte. quinquennium.

QVia tractatus.] CASVS. Cùm tractatus vtilium dierum sit frequens: videndum est quid sit experiũdi potestatem habere, id est qui dies dicantur vtiles: nam paria sunt ambo prædicta. & certè tria sunt necessaria, vt experiundi potestatem quis dicatur habere, & sic dies vtiles cedãt. Primum, vt actor per se, vel per alium potuerit agere. Itẽ ꝙ re⁹ potuerit se defendere ꝑ se vel ꝑ aliũ. Itẽ, ꝙ sit copia iudicis. Frã. Ac.

h Frequens est.] bona ratio, quare sit videndum: vt. ;. de lib. lega. l. legaui.

i Experiundi.] Sed quomodo per hoc sciemus vtiles dies? Rñ. quia hæc duo paria sunt: scilicet habere potestatem experiundi: & diem vtilem cedere: vt hîc patet.

k Agendi.] hæc ergo tria sunt necessaria, vt experiundi potestatem quis habeat id est facultatem agẽdi per se, vel per aliũ: item, potestatem conueniendi eum per se, vel per alium respondentem: & ius reddentis copiam.

l Eum.] s. reum.

m Nisi actor.] quod de actore dicit, non videtur necesse: quia & si actor impeditur, cedit vtilis dies: vt. ;. e. l. si seruus. quæ est cõtrà. Solu. currit de iure cõmuni, vt ibi: sed actor restituitur in integrum ex clausula generali. ;. ex quib. cau. ma. l. j. Vel dic de vtili ob. loquitur: ibi de continuis. vel hîc post obligationem commissam vel contractã intercesſit idonea caussa, quæ abstulit copiam agendi. Ibi autem nil post satisdationem acceptam contingit. Vel hîc contraxit liber [a], ibi seruus. vel ibi erat, qui poterat agere nomine domini, vt seruus in iudicio momentaneæ possessio. nec obst. quod ibi dicit, non an is agere &c. quia de stipu. dicit, nõ de iudicio principali. hoc non placet.

a Alex. in l. si finita. §. si de vectigalibus. in pe col. ;. de dam. infect. hanc gl. singu. reputat ad hoc ꝙ per lit. contesta. inducitur quasi cõtractus non autẽ ex sententia inducitur. Bolo.

n Apud hostes sit.] & facit. ;. de stipu. ser. si seruus.

o Mandare.] alij caussam agendam.

p Potestatem.] Hîc quæritur, si citatus ad sententiam, vel ad veniendum ad ius, cùm satisdederit iudicio sisti, impeditus iusta caussa non venit, mittere tamen potuit, an sit contumax, vel incidit in stipula. videtur quòd sic per. l. istam, & suprà de mi. l. Papinianus. & qui. ex cau. ma. sed & si per. §. aduersus. sed in illis duabus ex iniusta caussa abest, ex qua pœnam non præmium debet habere: vt suprà de nego. gest. siue hæreditaria. Item ista loquitur in actore, sed tu quæsiuisti in re: quia actor potest præuidere quando agat: vt. ;. titu. j. purè. §. fin. Item vnum pro eo. aliud sit igitur contra eum, vt satis sit si posſit mittere procuratorem: vt suprà de iureiur. l. eum qui. Item quò ad aliud, non quò ad contumaciam præsumendam. dic ergo quòd procuratorem mittere non tenetur. aliâs parum prodesset sibi relaxatio: vt. ;. si quis cau. l. ij. §. si quis iudicio. & . ;. de re iudic. l. quæsitum.

q Prætoris.] i. nullius notionem.

r Dies.] scilicet tantum. & intellige quæ hic dicuntur, in diebus, qui sunt vtiles quò ad sui initium, & progressum: secus in ijs, qui ad sui initium sunt vtiles tantùm: sed post continui: vt infrà quando appellã. sit. l. j. §. dies. & suprà de redhi. l. cùm sex. & infra de adulte. l. quinquennium. & suprà de calum. l. annus Item facit infrà de adult. l. miles. § sexaginta. & suprà de ædil. edic. sciendum. §. fina. & . l. quod si nolit. §. si quis ita. Item quæro an hodie corrigantur huiusmodi vtiles dies vel anni? Respon. non: nisi circa tractatum de rest. in integ. vt. C. de temp. in integ rest. pe. l. fi. quod enim nõ mutatur, stet: vt. C. de app. præcipimus. in fi. & de testa. sancimus. Item etiã in vsusca. triennij & . x. & . xx. & . xxx. & . xl. an. & alijs constat tempus esse cõtinuum. vt. ;. de vsusca. l. nunquam. §. in vsucapionibus. Accursius.

s Reddit.] sed nonne omni die reddit, præter feriatos: vt. C. de feri. l. omnes? Respon. idem & si quocunque modo impeditus non reddat, vel non impeditus: cùm & in continuis daretur restitutio: vt suprà ex quibus causis ma. l. j. & . l. sed & si per prætorem. §. ij. Accursius.

In tempore.] CASVS. Cùm certum tẽpus sit constitutum iudicatis, intra quod potest appellari, item, intra quod cõdemnatio debet solui, item, intra quod instãtia litis perit: dicitur ꝙ in hoc tempore dies intercalaris non computatur. i. bissextilis: sicut nec in vsucapionibus, nec in actionibus, quæ certo tẽpore finiuntur: vt in ædilitijs pluribus. secus si vẽdo tibi fundũ pro centum & nisi intra. xxx. dies soluas 10 pretiũ, sit ineptus. nã in his. xxx. diebus computatur dies bissextilis: licet quidam contrà, & male. Francisc. Accur.

In tempore constituto iudicatis, an intercalaris dies proficere iudicato necne, debeat: quæritur. item de tẽpore quo lis perit. Sic sine dubio existimãdum est. vt auctum tẽpus litis intercalari die existimetur: veluti si de vsucapione sit quæstio, quæ tempore cõstituto expleri solet: aut de actionibus, quæ certo tẽpore finiũtur: (vt ædilitiæ pleræq; actiões: & si quis fundum ea lege vendiderit, vt nisi in diebus .xxx. pretiũ esset solutum, inemptus esset fundus,) dies intercalaris ꝓficiet emptori. Mihi contrà videtur.

Modestinus. LEX III.

Longæ possessionis præscriptioné tam in prædijs, quàm in mãcipijs quæ in prædijs morãtur, quæ partes fundi sunt, locum habere manifestum est.

Seruus hæreditarius, uel capti ab hostibus, potest satis accipere. in iudicio momentaneæ pos. ab aduersario de iudicio sisti, & statim tempora triennij incipiunt currere. h. d.

Labeo. LEX IIII.

Si seruus hæreditarius, aut eiꝰ, qui in hostium potestate sit, satis acceperit: cõtinuo dies satisdationis cedere incipiet. intueri enim debemus, an experiundi potestas fuerit aduersus eum, qui obligatus est: non an is agere poterit, qui rem in obligationem deduxit. alioquin erit iniquissimum, ex conditione actorum obligationes reorum extendi, per quos nihil factum erit, quò minus cum his agi possit.

Vlpianus li. 3. LEX V.

An vitium auctoris, vel donatoris, eiúsve, qui mihi rẽ legauit, mihi noceat: si fortè auctor meus iustum initiũ possidendi nõ habuit, videndũ est. Et puto, neq; nocere, neq; prodesse. nã deniq; & vsucapere possum, qđ auctor meus vsucapere nõ potuit. Ex facto propositũ est, quendã cùm rem pignori dedisset, eandẽ distraxisse, hæredéq; eius redemisse. quærebatur, an hæres aduersus pignoris persecutionem exceptione lõgæ possessionis vti possit? Dicebã hũc hæredẽ, qui pignus ab extraneo redemit, posse exceptione vti: quia in extranei locum successit, non in eius, qui pignori dederat: quemadmodum si ante redemisset, & sic deinde hæres extitisset.

Accessio possessionis procedit de possidente

a In tempore constituto.] vel ad appellationem interponendam, vel de tẽpore ad 20 executionem sententię dato. s. quatuor mẽsium. Accursius.

b Intercalaris.] id est bissextilis: q qualiter colligitur, dic vt s. de mino. l. iij. §. minorem. & j. de verbo. sig. l. cùm bissextus.

c De tẽpore.] triennij anni vel bieñij ad 30 appellationem exercendam.

d Sic sine.] nunc respondet. Accur.

e Vt auctum.] si sic, cum interpellat, dies intercalaris ꝓdest actori appellanti. Acc.

f Veluti.] i. sicut est 40 in vsucapio. nã ibi non quæritur tempus de momẽto ad momẽtum, & sic prodest domino rei, nõ vsucapiẽti ꝓdest: vt. s. de vsuca. l. in vsucapionibꝰ.

g Solet.] s. triennio. nã & hæc dies intercalaris non cõputatur, 50 quo quod prodest domino rei.

h Pleræque.] nam in redhibitoria, quia tollitur vtili, non ita de leui fieret computatio anni intercalaris, & ideo non computatur.

i Videtur.] vel lege sine interrogatione proficiat emptori, & sic dic in omnibus esse correctum. vel cum interrogatione: & tũc mihi contra videtur, scilicet in hoc casu posteriori. sed secundum hoc, cur aliter in hoc casu: cùm aliàs dicatur diem intercalarem non computari in diebus anni, vt. s. de mino. l. iij. §. minorem? Respon. aliud est vbi dilatio indulgetur temporis per species, vt ita dicam, vt annua vel menstrua, vel anni vel mensis. aliud si per indiuidua, vt horum 60 dierum, quo casu dies intercalaris computatur: quia dies intercalaris dies est, & enumeratio dierum hoc facit, & sæpe expressa nocent, quia dixit triginta dies, secus si menses, secundum H. vel secundum Ioan. & Bul. aliud vbi dilatio indulgetur à lege, & aliud vbi tempus statuitur à partibus. vbi à partibus, obtinet quod dicitur in fin. l. Vbi à lege, obtinet quod in superiori parte. l. vt suprà de mino. l. iij. §. minorem. & j. de verborum significa. cùm bissextus. sic & aliàs. s. de arbi. Celsus.

k Longæ.] id est. x. vel. xx. ann. hodie: vt. C. de vsucap. transfor. l. j. olim biennio in Italia, sed in prouincia. x. vel. xx. fortè: vt in- 70 stit. de vsucap. in princi.

l In mancipiis.] si dicas præscribi cum prædijs, planum est. si dicas sine prædijs, quod verum puto per. l. istam, & per. l. C. de ser. fugiti. l. j. sumpto ibi argu. à contrario, scilicet in non fugitiuo, tunc obstat. C. de agri. & censi. l. quemadmodum. sed ibi fraudulenter sibat. Item obstat. s. de lega. j. si quis inquilinos. & de fundo instru. & instru. leg. l. si fundum. & j. de verborum significatio. l. alienationis. Respon. hic est quædam exceptio, non potest alienari sine prædio, ergo nec vsucapi. Item contrà. C. in quibus cau. cessat long. temp. præscript. l. in seruorum. sed ibi in simplici seruo, hic in seruo glebæ. Itẽ 80 quòd aliquid possit tempore fieri, quod non pacto: not. suprà quẽadmo. serui. amit. l. nam satis. §. si verò per latitudinem. & facit infrà de furt. l. ancilla.

Si seruus.] CASVS. Seruus hæreditatis iacentis, vel seruus capti ab hostibus, in casu quo poterat esse in iudicio, vt in momentanea possess. accepit satisdat. ab aduersario iudicio sisti. quæritur an statim incipit currere tempus huic satisdationi, cùm durare debeat triennio hæc satisdatio? & dicitur quòd statim incipit currere tempus triennij, non inspecto quòd seruus non possit agere ex hac stipulatione, sed solummodo inspecto quòd reus potest conueniri. aliàs esset iniquum ꝙ ex conditione actorum rei obligatio extendatur. Franc. Accur.

m Satis acceperit.] iudicio sisti. Accursius.

n Incipiet.] quo ad actionem excludendam. & sic est contrà j. de stipu. ser. si seruus 10 hæreditarius. Sol. hic stipulatus fuit iudicio sisti in talem casum vbi agere poterat, vt in momentanea possess. vel in possess. absentis turbata. in quibus casibus seruo agere permittitur. nec obstat quod innuitur quòd 20 seruus agere non potest: quia verum est ex hac stipulatione, sed de primo iudicio bene potest agere, vt dictum est. quo ad hoc autem vt incipiat deberi, idem est: quia ex vtraq; incipit deberi. Sed quanto tempore 30 tollitur hæc stipulatio iudicio sisti? Rñd. quanto principalis: vt s. si quis cau. si eum. §. si. vel ad plus triẽnio, nisi in scriptis, & nisi in caussa publica: vt C. de fideius. l. pe.

o Fuerit.] qui ita adesse videtur, si tria 40 adsunt: vt not. s. l. j. Accursius.

p Non an is.] s. l. j. contrà. solu. vt ibi. Itẽ facit. s. de nau. fœno. l. fina. & de vsur. l. pecuniæ. §. j. & de constitu. pecu. l. hactenus. Sed argu. contrà. s. de dã. infec. si finita. §. elegãter. Accursius.

50 An vitium.] CASVS. Titius non dominus vendidit mihi fundum vel donauit vel legauit, quem fundum mala fide possidebat, vel sine titulo. quæritur, an ego possim præscribere istũ fundum non obstante mala fide actoris? & dicitur ꝙ bene possum præscribere. Idem in vsucapi. rei mobilis seruatur. Ex facto.] Obligaui Titio domum meam: postea eam Sempronio vẽdidi, & decessi. hæres meus eam domum emit à Sempronio prædicto. quæritur, an hæres meus possit hanc domum præscribere longo tempore contra Titium creditorem? & dicitur ꝙ sic. successit enim hæres meus in hunc 60 fundum loco Sempronij. Fran.

q An vitium.] personale. secus in reali: vt. C. de acqui. possess. l. vitia. loquitur ergo hĩc, cùm vitium personæ cohæret: vt dolus: vt. C. de rescin. ven. dolus. & s. quæ in frau. credi. qui à debitore. ita tamẽ, si ipse noluit accessione sui auctoris vti: vt. s. de acquir. pos. Pompo. in fi. si enim vtitur accessione sui auctoris, debet vti cum sua caussa & vitijs: vt. s. de acquir. pos. l. Pomponius. §. cùm quis. & j. titu. j. l. a- pud. §. de auctoris. si verò sit rei cohærens vitium, vt furtum, empto ri quoq; nocere constat, & omni, qui quoquo modo rem acceperit: vt. j. titu. j. apud. §. de auctoris dolo. & §. si quis autem. & C. de acqui. 70 poss. vitia.

r Non habuit.] quia fortè habuerit rei alienæ scientiam, vel non habuit titulum.

s Neque nocere.] cùm contra me agitur, sed cum eo ago, obest si habeo lucratiuam caussam, vt in contrarijs. j. tit. j. apud. §. si quis autem. & s. de exceptio. si rem. Item non nocet mihi, nisi velim vti accessione: quod possum ad præscript. xxx. annorum. Item etiam iure veteri ad præscrip. x. vel. xx. ann. vt. s. de acqui. possess. l. Pomponius. §. cùm quis. & §. fin. sic. C. de præscript. long. temp. l. j. sed hodie secus in hac, scilicet. x. vel. xx. ann. vt in authenti. ibi posita. & adde quod 80 no. infrà de regu. iur. l. quod ipsis. & facit suprà de publ. l. eum qui. §. prætor.

t Vsucapere.] facit. s. pro emp. qui fundum. §. procurator. & instit. de vsucap. §. quod autem.

v Pignori.] scilicet in illa. Accursius.

x Si ante.] scilicet quam esset hæres.

y Extitisset.] no. ergo quòd plus iuris habet hæres, quam defunctus: vt. s. de peti. hære. & non tantum. §. veniũt. & sic est arg. cõtra. j. de reg.

(margin) hæc à quibusdam nõ habentur.

(margin) Bald. in. l. cũ qui. §. in hac. & ibi Ange. in. §. prætor ait s. de publi. in rem act. & aret. in. l. pompo. §. cũ quis. s. de acquir. pos. omnes reputant istum text. singul. ad hoc ꝙ licet aliàs malafides auctoris noceat hæredi etiã nõ posit præscribere ex persona sua p scriben. casu. no. in ca. si diligẽti. ex trà de præscr. tamen vbi hæres ante mortẽ defuncti vel post acquisiuit aliquẽ titulũ particularem in re, ex quo etiam si nõ esset hæres posset rem illã præscribere: nõ nocet sibi vitium defuncti. Bolog.

ʃ.de reg.iur.qui in ius.&.l.aliud.§.fi.quidam tamẽ dicunt ꝙ hîc replicatur contra hæredem de æquitate.arg.ʃ.quibus mo.pig.vel hypo.sol.sicut.§.illud.& pro eis est arg.contrà.s̃.tit.j.l.penul.§.fi. in eo quod durat.& ibi hypothecaria dominio acquisito creditori sic:hîc durat dominio acquisito hæredi ex alia causa.

ad secũdum, uel tertium poßidentem, non ab eo, qui titulum habet, & tamen non poßidet. h.d.

Africanus. LEX VI.

SI duobus eandem rem separatim [a] vendiderim: ea possessio, quæ vtráq; vẽditionem [b] præcesserit, soli priori emptori, cui et tradita sit, proficit. Deniq; & si quam rem tibi vendiderim, rursus à te emam, & Titio vẽdam: omnem [c] & meam & tuam possessionẽ Titio accessuram, videlicet quòd & tu mihi, & ego illi possessionem præstare debeamus. ¶ Vendidi tibi seruum, & conuenit, vt nisi certa die pecunia soluta esset, inemptus esset. qđ cùm euenerit [d], quæsitum est, quid de accessione tui [e] temporis putarem? Respõdi id seruari, quod seruatur cùm redhibitio [f] sit facta. hunc enim perinde haberi [g], ac si retrorsum homo mihi væniset: vt scilicet si venditor possessionem posteà nactus sit, & hoc ipsum tempus [h], & quod venditionem præcesserit, & amplius accessio hæc [i] ei detur, cum eo [k], quo apud eum fuit à quo homo redhibitus [l] sit.

*Martianus. LEX VII.

SI quisquam in fluminis publici diuerticulo [m] solus pluribus annis piscatus sit: alterum eodem iure vti prohibet [n].

Vlpianus. LEX VIII.

IN accessione tẽporis & id tempus, quo in fuga sit seruus [o] domino [p] eius procedere, verum est.

SI duobus] CASVS. Vendidi fundũ Titio, & tradidi ei: eundẽ fundũ vendidi Sẽpronio. dicitˀ ꝙ tẽpus quo possedi, ꝓderit Titio ad præscri. cõplendã. Sed pone, ꝙ vẽdidi fundum Sempronio & tradidi: eundẽ redimo ab eodẽ, & vẽdidi Titio. dicitur ꝙ tẽpus quo ego possedi, & Sẽpronius possedit, proderit Titio. ¶ Vẽdidi.] Seruũ alienũ, quẽ bona fide possidebã, vẽdidi tibi pro cẽtũ hoc acto, vt si nõ soluas prædictum pretiũ vsq; ad annum, sit inemptus. euenit, ꝙ nõ soluisti pretiũ tempore statuto: & sic fundus reuertitˀ ad me. quæritˀ, an tẽpus, quo tu possedisti ꝓsit mihi ad vsuscap. eius serui cõplendã. & dicitur ꝙ idem esse debet in hoc casu, quod seruatˀ cùm ex causa redhibit. rehabuissem seruũ: vel quia eũdem emissem à te. & sic tam primũ tẽpus, quo possedi seruum antè quàm vẽderem, & tẽpus quo emptor eum possedit: & hoc quo nunc possidebo: coniungũtur simul ad vsuscap. complendam. Fran.

*Marcellus. li. 3.

a ¶ Separatim.] Primo vni, secundo alij.

b ¶ Vẽditionem.] facit. C. de rei ven. quoties. et. s̃. de pub. l. fine. & quod ibi no.

c ¶ Omnem.] i. priorem & posteriorem.

d ¶ Euenerit.] i. quia pecunia non fuit soluta intra tempus conuentum: & sic emptor tenebatur rem reddere venditori. Accur.

e ¶ Tui.] emptoris.

f ¶ Redhibitio.] per actionem redhibitoriam. Accur.

g ¶ Haberi.] nisi agatur vt sub conditione vẽditio contrahatur. tũc enim non vsucapit emptor: vt. s̃. pro emptore. l. ij. §. sub conditione. ideoq; eius non vtetur accessione: vt. s̃. de acqui. poss. pomponius. §. si is. Item contrà. s̃. titu. j. l. si à te. §. fina. solu. aliud in illa exceptione. vel sol. vt ibi. Accursius.

h ¶ Ipsum tẽpus.] qa possidet posteà, quàm redhibitus est homo.

i ¶ Accessio hæc.] scilicet dicta.

k ¶ Cùm eo.] s. tempore, quasi dicat, accessio dicti temporis.

l ¶ Redhibitus sit.] largè dic redhibitum, cùm referatur ad hæc tria responsa, scilicet ad pactum legis cõ. vel addictionis in diem. Item ad redhibitoriam, & ad secũdam emptionem, de quibus tribus tangit hic. §. & facit. s̃. de vsuscap. si hominem. & de acquiren. posseſſ. pomponius. §. præterea.

SI quisquàm.] Pone casum secundum Io. In parte fluminis piscatus sum pluribus annis: & cum nunc essem in actu piscãdi, quendam ibi ad piscandum venientem prohibere volo. dicitur quòd possum. Vel aliter pone casum vt in gloss. domini mei Accursij quæ incipit. s̃. de vsuscap. & c. Fran. Accur.

m ¶ Diuerticulo.] id est in parte fluminis.

n ¶ Prohibet.] s̃. de vsuscap. l. fi. contrà. sol. hîc piscatus est spatio xxx. vel. xl. ann. ibi, spatio minori vel hîc sine incommodo vicinorum, ibi, cum incommodo. vel secundum Io. hîc in quasi possessione piscandi fuerat, ibi non. & secundum hoc non est contrà. ʃ. de iniur. l. iniuriarum. §. fi. vbi dicitur teneri iniuriarũ: quia hic in possessione piscandi, ibi non. vel dic quòd rescriptum præcesserat. sed tunc obijcitur: si rescriptum ex hoc habuit, nullo tempore prǽscrip. opus est. sed respon. quia & aliâs præcedente rescripto opus est præscriptione: vt. C. de fun. pa. l. fi. Item videtur contrà, scilicet ꝙ rescriptũ cũ præscriptione simul non habeant locũ, extra de rescrip. c. veniẽs.

IN accessione.] CASVS. Cùm seruum alienum vsucaperem: seruus fugit. dicitur ꝙ tempus, quo fuit in fuga, computatur in vsuscapione complenda. & ita loquitur prin. glo. hic positæ, quæ incipit, putatiuo &c. Vel aliter pone casum vt in eadem glo. Fran. Accursius.

¶ Res soli, id est res immobiles præscribuntur longo tempore. de quo etiam habuisti suprà eodem. l. longe. Franc. Accur.

*Martianus. LEX IX.

REscriptis quibusdã diui magni Antonini cauetur, vt in rebus * soli locus sit præscriptioni diutinæ [q] possessionis.

Papinianus. LEX X.

INtra * quatuor [r] annos vacantium bonorum delator [s] facta denunciatione [t] destitit. post quatuor annos secundo delatori venienti prior nũciatio, quò minus præscriptione temporis [v] submoueatur, non proderit: nisi prioris præuaricatio [x] detegatur. quo declarato: non solum præscriptio, sed & negotij quæstio perimetˀ [y]. ¶ Quadriennij tempus, quod bonis vacantibus nũciandis præscriptum est [z], non ex opinione hominum, sed ex substantia vacantium bonorum dinumerabitur. ¶ Quatuor autem anni post irritum testamentũ factum, & intestati possessionem [a] ab omnibus repudiatam, qui gradatim [b] petere debuerunt: vel post temporis finẽ, quod singulis præstitutum est [c], computabuntur [d].

¶ Quod defunctus non potuit usucapere, nec hæres poterit, licet ignoret uitium defuncti. hoc dicit.

*Idem li. 2. LEX XI.

o ¶ Seruus.] nisi diu steterit in possessione libertatis paratus suscipere iudiciũ liberale, vel nisi in medio tẽpore fuerit ab alio possessus: vt s̃. de acquiren. pos. l. j. §. per seruũ. & l. possideri. §. si seruus. & l. per eum. §. fi. & s̃. de vsuca. l. is qui. §. si seruus.

p ¶ Domino.] putatiuo. sic. C. de præscript. lon. tẽp. l. j. & s̃. de cõdic. inde. seruo. si enim esset dominns, nõ vsucaperet: vt. s̃. de vsuscap. sequitur. §. lana. vel dic ꝙ verus dominus erat: sed præscribit contra act. Quod metus caussa: & cõtra vtilẽ in rẽ: vt. C. quod me. cau. l. iiij. vel erat is qui dominus factus cõtra creditores præscribit: vt. C. si aduer. credito. l. j. & ij. & facit. ʃ. de fur. l. serui & filij. §. fi. Accursius.

q REscriptis.] Diutinæ. i. lõgæ. quod dic vt. s̃. eo. l. lõgæ. Accursius.

INtra quatuor.] CASVS. In hoc princi. dic casum vt in gloss. domini mei Accur. quæ incipit, bona vacantia fisco &c. ¶ Quadriennij.] Quadriennium quo præscribitur nunciatio vacan. bonorum, non incipit currere ex opinione hominum id est extunc, quando credunt bona esse vacantia: sed extunc, quando nemo vult succedere ex testamento vel ab intestato: vt quia omnes repudiauerant. Fran. Accur.

r ¶ Intra quatuor.] bona vacantia fisco quidam sine titu. possidebat. detuli fisco. extunc præscribit quadriennio. sed si ego desistã, interim non prodest secundo agenti mea nũciatio. ad hoc. C. de quadri. præscrip. l. j. & suprà de vsucap. l. quamuis. & infrà de iure fisci. l. j. §. fi.

s ¶ Delator.] i. denunciator [a].

t ¶ Denunciatione.] simpliciter, non per contestationem vel iudiciariam conuentionem. aliâs contrà: vt. C. de præscrip. xxx. ann. sicut. & l. cùm notissimi. in princi. vel dic per contestationem. sed ipsa non egredietur personam, cùm ciuilis interruptio sit: vt. C. de nõ nume. pecu. si cui. & . s̃. ne de sta. defun. l. ij. §. præscriptio. Sed quomodo potest illud dici, cùm primus & secundus defert nomine fisci: ergo non debet obstare secunda exceptio: cùm ipse deferat gerendo negotium fisco? sed fortè hoc accidit ideo, quia primus delator destit: vel fiscus intra quadriennium ratum non habuit: arg. ʃ. rem ra. ha. l. bonorum. Accursius.

v ¶ Temporis.] quadriennij.

x ¶ Præuaricatio.] facit. C. de sen. aduer fis. l. j. & de præuari. l. ij.

y ¶ Perimetur.] corruptore habito pro confesso: vt. ʃ. de iure fisci. l. eius qui. Accursius.

z ¶ Præscriptum est.] vt intra hoc tempus nuncietur.

a ¶ Et intestati possessionem.] i. bonorum possessionem.

b ¶ Gradatim.] colligitur ergo ꝙ tunc demum sunt vacantia, cum priuatus non habet ius petendi: vt. C. de cadu. tol. l. j. §. fi. & . C. de bo. vacan. l. vacantia. Accursius.

c ¶ Præstitutum est.] ad deliberandũ. & facit institu. de vsuca. §. fi.

d ¶ Computabuntur.] & post denunciationem fisco factam. quod dic vt not. C. de quadri. præscrip. l. j. Accursius.

*Marcellus.

* mobilibus.

* *Hac. l. turbatum se cõqueritur Zas. primum, quod à gl. malè explicetur. tum deinde, quod doctores in eam mira sint parsimonia usi in scribendo, quam obrẽ tu uideto quid ipse sentiat.*

*Iulian⁹.

a Delatores qui dicãtur, pulchrè Bud. s̃. l. plurimum. de iur. & facti igno.

Cum hæres.] CASVS. Si testator rem quandam mobilem habebat precario,& decessit relicto hærede: dicitur quòd hæres hanc rem non potest vsucapere,licet ignoret eam rem precariò fuisse defuncto concessam.nam cùm hęres in ius omne defuncti succedit,ignorantia hæredis vitia defuncti non excludit,& sic non potest vsucapere hæres quod defunctus nõ potuit vsucapere.idẽ est in præscriptiõe rei im 10 mobilis concessæ defuncto precariò,vt hęres eius nõ possit vsucapere. Francisc. Accursius.

Ignorãtione.

Cum hæres in ius omne defuncti succedit ignorantia sua defuncti vitia [a] non excludit: veluti cùm sciens [b] alienum vel precariò possedit. Quamuis enim precarium hæredem ignorantem non teneat, nec interdicto rectè conueniatur [c]: tamen vsucapere non poterit [d], quod defunctus nõ potuit. Idem iuris est,cum de longa possessione [e] quæritur. nec enim rectè defendetur [f], cum exordium rei [g] bonæ fidei ratio non tueatur.

Paulus. LEX XII.

Creditor, qui præscriptione longæ possessionis à possessore pignoris submoueri posset, pignus distraxit. quæro, an possessori salua sit exceptio aduersus emptorem? Paulus respondi etiã aduersus emptorem eandem exceptionem [h] competere.

Hermogenianus. LEX XIII.

In omnibus [i] fisci quæstionibus: exceptis causis, in quibus minora tempora [k] seruari specialiter constitutũ est, viginti annorum præscriptio custodit. Reipublicæ rationes subscriptę & expunctę [l]: aduersus eum quidẽ, qui administrauerit, vltra viginti: aduersus verò hæredẽ, vltra.x. annos retractari non possunt.

Scæuola. LEX XIIII.

De accessionibus possessionum nihil in perpetuum, neq; generaliter [m] definire possumus [n]. consistunt enim in sola æquitate. Planè tribuũtur ijs, qui in locum aliorum succedunt, siue ex contractu, siue ex volũtate [o]. hæredibus enim,& ijs, qui loco successorum habentur, datur accessio testatoris [p]. Itaq; si mihi vendideris seruum, vtar accessione [q] tua. & si mihi pignori dederis, & ego eandem rem alij pignoraui: meus creditor vtetur accessione tui temporis, tam aduersus extraneum quã aduersus teipsum, quandiu pecuniam mihi nõ exolueris [r]. Nam qui me potior est, cũ ego te superatur [s] sim, multò magis aduersus te obtinere debet [t].

a Vitia.] scilicet personalia: qa hîc de personalibus loquitur: vt suprà de acquiren. possessio. l. Pomponius. §. 20 is qui. &. §. fina. Accursius.

b Sciens.] scilicet defunctus.

c Conueniatur.] vt. s. de preca. l. cùm precario. §. fi. Sed contrà in eodẽ titu. quæsitum. §. final. Solu. non tenet, vt hîc, nisi pos- 30 sideat, vel dolo desierit possidere, vt ibi. sed certè hîc videtur loqui de possidente. vel non tenetur hęres sicut defunctus: quia non tenetur nisi possideat vel dolo desierit possidere. vel aliter non tenetur ab initio, 40 cùm sit ignorans, & desineret possidere: cũ putat suum esse: quia re sua abuti putat: vt s. de petitio. hæredita. si quid possessor. §. ficut. sed ex post facto, id est postquàm fuit certioratus: & sic iam tenetur. & licet desinat possidere: tenebitur. argumen. infrà titul. j. l. ij. §. circa. &. §. generaliter. Vel dic, tenetur interdicto propter possessionem defuncti: vt ibi. de precario non tenetur, propter suã pos- 50 sessionem: quia ad hæredem nõ transmisit. vel hîc de directo, ibi de vtili. vel hîc ignorans tenuit, ibi sciens.

d Non poterit.] quia hæres sciebat rem alienam.

e Possessione.] alia quàm precaria, & dic possessione, id est præscriptione, quæ venit ex possessione.

f Defendetur.] scilicet hæres qui possedit longo tempore, computato illo testatoris vel non computato.

g Rei.] est enim intuendum exordium in persona testatoris, quia ista eadem persona intelligitur: vt in principio huius legis. &. C. de fruct. & lit. expen. l. secunda. &. C. de acquirenda possessio. l. vitia. & 60 suprà de vsucap. sequitur. §. hæres. &. l. si is. §. Marcellus. secus in singulari successore: vt suprà. l. an vitium. & adde hic quod no. s. de publi. si ego. §. paratus. & C. pro hære. l. nihil.

Creditor.] CASVS. Fundum obligaui Titio. eundem Sempronio vendidi, vel ex alia simili causa tradidi. Sempronius tenuit illum fundum decem vel viginti annis, & sic est tutus except. præscript. contra hypothecariam. posteà Sempronius istum eundem fundum vendidit Ciceroni. dicitur quòd hæc eadem exceptio. quæ competebat Sempronio, competit Ciceroni cõtra Titium hypothe. agentem. Francis.

70 h Eandem exceptionem.] facit C. si aduersus credi. l. j. &. ij. &. s. tit. j. l. exceptio. Accursius.

In omnibus.] CASVS. In bonis delatis fisco si fiscus non petat, & stet per viginti ann. repellitur deinceps excep. rescript. nisi in casibus quibusdam, in quibus minora tempora statuuntur: vt est in bonis vacantibus, de quibus habuisti. suprà hoc eodem titu. Item in alio casu, quem dic vt in gloss. hîc posita, quæ incipit, minora tempora &c. Reipublicæ.] Administrator reipublicæ rationes reddidit, & subscriptæ & expunctæ, id est cancellatę sunt vsque ad viginti ann. viuente administratore, & eo mortuo vsque ad 80 decem annos poterit venire contra illam computa. vltra illud tempus non. Francis.

Præscriptio an & qualis possit in fiscũ per priuatum seu priuilegiatum obijci.

i In omnibus.] vbi fiscus actor est.

k Tempora.] minora tempora statuuntur in bonis vacantibus: vt suprà. l. intra. Item in bonis in fiscum commissis ob vectigal non solutum: vt. C. de vectiga. l. ij. Item in alio casu: vt suprà ad Sylla. l. in cognitione. aliàs ergo contra fiscum currit præscriptio. xx. ann. vt hîc, & infrà de requiren. re. l. ij. iij. &. iiij. Sed contrà. C. de præscript. xxx. ann. l. omnes. &. l. competit. &. C. de sacr. sancta eccle. l. fina. Solu. quidam dicunt, quòd hîc dicat de præscriptione, quam fiscus obijcit alij. non quam alius fisco. quod non placet: imò de vtraq;, siue vtrisq;. Alij dicunt quòd fisco obijcitur præscriptio triginta ann. in casibus illis: scilicet vbi minora tempora sunt statuta, & verba illa casibus exceptis, possunt ponere iuxta verbum illud constitutum est. Sed nec hoc 10 placet. Alij dicunt ꝙ hîc loquitur quando quis administrauit rationes fisci, ibi in alijs personalibus. pro quibus est infrà proximo. §. Alij dicunt, & bene, in delatis nondum quæsitis, hîc loquitur, quæ fi- 20 sco deferuntur varijs ex caussis: vt infrà de iure fisci. l. j. illa, omnes. & illa, competit. in quæsitis. & illa: vt inter diuinum. in rebus ciuitatum aliarum, non romanæ: & in speciali bus quatuor casibus 30 loquitur, & secundum hoc nil est contrà. Vel dic quòd generaliter loquatur in quæsitis & quærendis, & illas tres solue vt in qualibet earum not. Item contrà. C. de fundis reipubli. l. cum. vbi. xxx. 40 ann. præscribitur seruus publi. sed ibi de seruo principis dicit. præterea est ibi fauor curiæ præscribentis, quæ etiam naturales filios facit legitimos: vt institu. de nuptijs. §. finali. Item fallit hæc lex. C. de fund. patri. l. fina. Penultimam solutionem approbo.

l Expunctæ.] id est cancellatæ: & pone erratum fuisse in com- 50 putatione. sic infrà de re mili. l. ex caussa. sed quid sit propriè dispungere, legitur infrà de verborum significat. l. cognoscere. §. j. Accursius.

De accessionibus.] CASVS. Quando possessio vnius accedat alij, non potest generaliter de hoc doctrina tradi: cùm in sola æquitate consistat. sciens tamen quòd possessio alicuius prodest ei, qui in locum eius succedit, siue ex caussa contractus succedat: vt ex venditione vel simili. siue ex vltima voluntate, vt hæres. item legatarius & similes. hinc est, quòd possessio venditoris prodest emptori. item possessio debitoris prodest 60 creditori, cui dictam rem obligat. Item si creditor obligat eam alij: prodest huic secundo creditori possess. primo obligantis: vt sic completa vsucap. habeat directam hypothecariam donec soluatur debitum primo creditori. Item si gestor negotiorum tuorum obligauit mihi rem, quam possidebas & vsucapiebas: & tu postea habuisti ratum: proderit mihi possessio tua vt compleam vsucap. prædictæ rei. Item si obligasti mihi rem, quam vsucapiebas, hoc pacto apposito, vt si non luas vsque ad carnisprivium, possim eam vendere: si eam vendo ex forma pacti, emptori proderit possessio tua ad complendam vsucapionem. 70 Franciscus.

m Generaliter.] expositio perpetui.

n Possumus.] Sic. s. de legi. & senatuscon. l. neq;. le. &. s. de vsur. l. mora. Accursius.

o Ex voluntate.] scilicet vltima.

p Accessio testatoris.] vt. s. pro emptore. l. ij. §. etiam.

q Accessione.] vt. s. de contrahend. emp. l. dolia. §. cum qui. &. s. quorum lega. l. j. § illud. &. s. de vsuca. l. id tempus. &. s. de excep. rei iudi. l. fina. Accursius.

r Non exolueris.] ad quod est. s. de pig. grege. §. cum pignori. & 80 de pigno. act. l. petenti. Accursius.

s Superaturus.] qui me superaturus est: multò magis te superabit, cùm ego te superaturus essem. Accursius.

t Debet.] vt habeat directã hypothecariã cõpleta vsucapio. quasi à domino res obligata videatur: alioquin vtilem haberet, vt. s. de pigno. si ab eo. sed fallit hæc regula: vt. s. qui po in pigno. l. claudius. Item. s. ad Tertullia. l. ij. §. obijcitur. &. l. æquissimum. §. si ex filio. & institu. ad Tertul. §. pater. scilicet in matre defuncti & auo. Item in authent.

aut.quibus mo.nat.effi.sui.§.discretis.&.ſ.ad Trebel.ex facto. ſ. in muliere,quæ excludit naturales filios excludentes cognatos.Itē ſal lit in muliere,quæ præfertur his,quorum pecunia res refertæ ſunt: non tamen habentibus expreſſas hypothecas:vt in aut.de æqua.do. §.his conſequens.&.ſ.qui po.in pig.l.interdum.item.ſ. de iniuſto te ſta.l.pe. Item ſi diligo te,tu illū, non ſequitur,ꝙ ego diligam illum. Item ſi ego ſum 10 tuus vaſallus, & tu alterius: nō ſequitur, ergo ego ſum illius, poſſet tamen dici ꝙ in turbatione in. l. allegata claudius. nō fallit,quia ibi non ex natura contractus, ſed propter rem iudicatam,id eſt ne præiudi- 20 cet inter alias. Item in ſecundo caſu nō fallit,quia ibi pater non poterat excludere matrem,& ita non procedit arg.quid enim ad rem ſi alibi excludit? Idem reſpon.in patre. nam pater non excludit auum:vnde nō po- 30 teſt procedi.

a ¶ Conceſsiſſe venditionem]& ſic ſufficit ſemel velle.ſic. ſ. de aqua plu. ar. l. in diem.&.ſ.de acqui.hęre.ſiquis mihi bona.§. fi.Accurſius.

¶ Sed ſi pecuniam mihi ſolueris, hoc caſu acceſsione tua non vtetur. ¶ Itē ſi abſente te is,qui negotia tua videbaꝰ adminiſtrare, ſeruum mihi vēdiderit:tuq; reuerſus ratū habueris:omnino acceſsione tua vtar. Itē ſi mihi pignus dederis,& cōuenerit,niſi pecuniā mihi ſoluiſſes,licere ex pacto pignus vēdere,idq; vendiderim, emptori acceſsio tui tēporis dari debebit, licet inuito te pignora diſtracta ſint.iam eñ illo tēpore quo cōtrahebas,videris conceſsiſſe vēditionem [a] ,ſi pecuniam nō intuliſſes.

Venuleius. LEX XV.

IN vſuſcapione [b] ita ſeruatur vt etiā ſi minimo momēto nouiſsimæ diei poſſeſſa ſit res ,nihilominus * expleatur [c] vſucapio: nec totus dies exigitur ad explendum cōſtitutū tēpus. ¶ Acceſsio poſſeſsionis fit non ſolū tēporis, quo apud eum fuerit vnde quis [d] emit: ſed & eius, qui ei vendidit, vnde tu emiſti. Sed ſi medius aliquis ex auctoribus nō poſſederit: pręcedentiū auctorū poſſeſsio nō proderit [e] ,quia cōiuncta non eſt: ſicut nec ei,qui nō poſsidet,auctoris poſſeſsio accedere poteſt [f] . ¶ Item adijciendū eſt [g] :vnde emiſti,aut vnde is emit, cui tu emēdū mandaueras:& ꝙ apud eū,qui vēdendum mandauerat. Quod ſi is quoq; cui mandatū erat [h] ,alij vendendū mandauerit:non aliter huius,qui poſtea mandauerit, dandā acceſsionē Labeo ait, quā ſi idipſum dominus ei permiſerit [i] . ¶ Sed & ſi à filio vel ſeruo rem emero,acceſsio tēporis , quo apud patrē aut dominū fuit,ita dāda eſt mihi,ſi aut volūtate patris dominive,aut cùm adminiſtrationē peculij haberet,vēdiderit [k] . ¶ Item danda eſt acceſsio cum eo tēpore, quo apud pupillū fuit:à cuius tutore,cùm is tutelā eius adminiſtraret [l] ,emiſti. Idēq; in eo, qui à curatore pupilli furioſive emerit, ſeruandū eſt:& ſi vētris nomine, aut eius,qui rei ſeruādæ cauſſa in poſſeſsione eſſet,dotisve nomine diminutio facta ſit. nam id quoq; tēporis accedit [m] . ¶ Hæ autē acceſsiones non tam latè accipiēdæ ſunt,quā verba earū patēt:vt etiā ſi poſt venditionē traditionēq; rei * traditæ apud venditorem res fuerit [n] ,proficiat id tēpus emptori:ſed illud ſolū,quod ante fuit,licet venditionis tempore eam rem venditor non * habuerit [o] . ¶ Ei, cui hæres rem hæreditariam vendidit:& hæredis tempus , & defuncti debet accedere.

Paulus. LEX XVI.

ACceſsio ſine noſtro tempore [p] nobis prodeſſe non pōt.

TITVLVS IIII.

De doli mali & metus exceptione.

¶ *More prudentis philoſophi ponit diuiſionē ſuam,dicens.Primo,uidēdum eſſe qua de cauſſa hæc doli exceptio ſit inuenta. Secundo, quomodo fiat dolus. Tertio,contra quas perſonas datur. Quarto, quanto tempore duret: poſtea proſequitur membra ſua declarando.*

Paulus. LEX I.

QVo [q] * dilucidius intelligi poſsit hæc exceptio : prius * de ea videamus, quare ꝓpoſita [r] ſit:dein-

IN vſuſcapione.] CASVS. In vſuſcapione complēda ſufficit tangi vltimam diem triennij vt habeatur pro completa. ¶ Acceſsio.] Si rē alienam quam bona fide poſsidebas , mihi vēdidiſti:proderit mihi tempus quo tu eam poſſediſti.Itē tempus, 50 quo auctor tuus poſſedit, vt ſic citius cōpleam vſucapi. Secundo di.medius auctorū meorum non poſſedit rem,vtputa venditor venditoris mei. præcedentiū poſſeſsio non proderit mihi:ſed auctoris mei poſſeſsio. 60 Scias ergo ꝙ poſſeſsio eius à quo emi,vel à quo emit procurator meus pro me:prodeſt mihi.Itē ſi emi à procuratore Titij rē à Titio poſſeſſam: & Titio hoc volēte:prodeſt mihi poſſeſsio Titij.Sed pone ꝙ Titius Sēpronio mādauit vt vēdat quandā rem à Titio poſſeſſam : & Sēpronius hoc idē mandauit Cornelio.dicitur ꝙ non aliter poſ.prodeſt mi- 70 hi niſi voluntate Titij hoc eſſet factū.quod expone vt in glo.domini mei Accur . Sed pone quòd emi quandā rem à filio tuo, vel ſeruo tuo:an tēpus quo tu pater poſſediſti,proſit mihi? Dicitur ꝙ non:niſi tua volūtate vendidit,vel niſi habuerit liberā adminiſtrationem peculij.Item ſi emi rem pupilli,vel adulti vel furioſi à tutore eius , vel curatore:poſſeſsio pupilli,vel adulti proderit mihi. Itē ſi vētris nomine aut cauſſa rei ſeruādæ in poſſeſ.quis fuerit miſſus rei quā tu poſsidebas,& eam rem à te emi,etiā hoc tēpus quo alius eam detinuit,proderit mihi. ¶ Hæ autē.]Quod dictū eſt poſ.vēditoris prodeſſe emptori:intelligendū eſt de poſſ.quā habuit antè, quā vende- 80 ret:non de ea,quā poſteā,quā vendidit habuit.& licet tēpore, quo vendidit,non poſsidebat rem quā vendidit,ſed emptor eam poſſidebat ex cauſſa depoſiti vel ſimili:tamen tempus quo vēditor poſſedit, proderit emptori.Item ſi hæres rem hæreditariam vendidit:tempus quo teſtator poſſedit:item tempus,quo hæres poſſedit,proderit emptori.Franc.

b ¶ In vſuſcapione.]triennij.&.x.vel.xx.an.vt &. ſ. de vſuſca.l. in vſuca ſecus * in præſcrip.xxx.an.vt.j.de act.& obli.l.in omnibus, quæ eſt contrà.& eſt ratio:vt.ſ.de libe.& poſthu.l.cùm quidam. vel hîc cōtra reales,ibi,cōtra perſonales.prima placet.&facit.j.de verbo.ſig.anniculus.Sed arg.cōtra.ſ.de auro & argē.leg.& ſi non ſint. §.quid ergo.&.ſ.de mino.l.deniq;.§.minorem.

c ¶ Expleatur.]id eſt compleatur.

d ¶ Vnde quis.]id eſt a quo.Accurſius.

e ¶ Non proderit.] vt hîc,&.ſ.de acquir. 10 poſ. l. Pomponius. §. quæſitum.

f ¶ Poteſt.]vt &.j. de acquir.poſ.l. Pomponius.in fine.

g ¶ Item adiiciendū eſt.] caſibus ꝑdictis.

h ¶ Erat.] ſcilicet vt venderet.

i ¶ Permiſerit.]ſem- 20 per autē cōceſſum intelligiꝰ niſi ſit prohibitum:vt.ſ.māda. ſi pro curatorē.§. j. ſed quidam dicūt hic eſſe ſpeciale vt exigaꝰ permiſſio ſpecialis.Accur.

k ¶ Vendiderit.] vt ſ.de vſucap. ſi ſeruus.

l ¶ Adminiſtraret.] 30 ſunt enim quidā, qui nō adminiſtrāt: & de his dic vt.ſ.de autho. tu.& ſi pluribus.

m ¶ Accedit.]i. dāda ſit acceſsio.ad quod facit.ſ.vt in poſ.leg.l. is cui.§.qui legatorū. & l.quæ legatorū. &.ſ. de ven.in poſſ.mit.l. j. 40 §.diminutio.&.ſ. de acqui.poſ.l. poſsideri. §.fi.Itē facit ad ſuperius rñ.ſ.de iure do. l. ſiue generaliter &. C. de nup.l.furioſi.

n ¶ Res fuerit.]qui redemit quoquo modo.ad qđ eſt.ſ.de vſu. l.id tēpus.in princi. & 50 §.in re.Accurſius.

o ¶ Non habuerit.] ſed erat apud emptorē,vel vt depoſita,vel vt commodata, vel vt pignorata.aliud ſi eſſet apud aliū : vt.ſ.c.l. §.j.ibi,ſed & ſi &c.j.e. l.fi.&.ſ.de acqui. poſ. Pōponius. § . quæſitū. 60 Vel dic ꝙ nō erat tēpore venditionis , ſed tempore traditionis.

ACceſsio] CASVS. Si emi à te rem alienā bona fide : tēpus quo tu eam poſſediſti,proderit ita demum mihi,ſi ego incipiam poſsidere illam rem.hoc autem fallit:quod dic vt in glo.Fran.Accur.

p ¶ Noſtro tempore.]hoc fallit in hærede,cui procedit vſuſcapio 70 ſine poſſ.vt.ſ.de vſuſca.l.cœptam.&.l.nūquam.§.vacuum.&.l.iuſto.§.nondum.Item facit ſuprà de acquirend.poſſeſſ. l. Pomponius, §.fina.

¶ DE DOLI MALI ET METVS EXCEPTIONE.

QVo dilucidius.] CASVS. Vt hæc exceptio doli rectè intelligatur,eſt primo vidēdum qua de cauſſa fuit inuenta.Secundo,quomodo fiat dolus:& ſic per hoc ſciemus quando obſtat exceptio doli . Tertio dicit , videndum eſt contra quas perſonas obijci poſsit hæc exceptio. Vltimo,videndum erit quanto tempore duret hæc exceptio. Et certè ſcias , ꝙ 80 hæc exceptio eſt inuēta ideo,ne dolus alicuius ei quod ius ciuile admittebat , contra naturalem æquitatem proſit . quod dic vt in glo.hîc poſita.Item ſciendum eſt,ꝙ ex eo quod fit , præſumitur dolus quandoq; in contractibus,quandoq; in teſtamentis: quādoq; in legibus.& da exempla vt in glo.Fran.Accur.

q ¶ Quo dilucidius.]quò,pro vt.Et no.ꝙ quælibet res diuiſa melius intelligitur:vt inſtit.de leg.§.ſed non vſq;.

r ¶ Propoſita.]de hoc dicet ſtatim. §.ideo. &.j. l. proxi. in princi.

Marginal notes: * repleatur. — * vēditæ. — * habuerat. — * lucidius. — * de cauſa — eſt ſing. ad hoc quòd in præſcriptiōe. xxx. vel.xl. annorū requiritur totum tempus eſſe cōpletū adeò quòd ſi vna dies vel etiā momētū vltimi diei ſuperesset : nihil eſſet:ſecus in præſcriptiōe.x. vel.xx. annorū Bolo. — Res quælibet diuiſa melius intelligitur.

&.§.circa.
a ¶ Dolo.]de hoc dicet.ỿ.ea.l.§.sed an dolo.Accursius.
b ¶ Quando obstet.]i.quibus casibus.quod dic vt.ỿ.l.proxi.§.j.& idem dicit proxi.dictum.§.contra quas personas detur.
c ¶ Inspiciemus.]vt.ỿ.eo.l.purè.§.fi.
d ¶ Ciuilis.] nam tenet obligatio de iure ciuili: sed opponitur exceptio de iure prætorio:vt.C. de inuti. stipu.l.dolo.
e ¶ Ex facto.] i. ex qualitate facti: vt C. de rescin. ven. dolus. vel aliter.i. ex eo qđ factum est,vel cōmissum, dolus præsumitur:vt.š.man.l.dolus. &.l.si procuratorem. §.dolo.&.§.si ignorantes. Sed oppono. quod aliàs dicitur ex perspicuis indicijs debere probari:vt.C. de dolo.l.dolum? Rñd.& tunc illum[a] admissum probat cum ex qualitate facti perspicuè ostendit.Item oppo.qui dolum dicit &c.vt.š. de probat. quoties. §. qui dolū.Rñ.satis probatur dolus si qualitas facti,in qua est dolus,probatur.
f ¶ In cōtractibus.] da exemplū de incidenti,& de eo,q dat caussam cōtractui:vt.š.de act. empt. Iulia. §. si venditor. &.§.seq. & de dolo.l. & elegāter. in princip.& infrà eodem per multas leges.

a No. glo. ad hoc ꝙ dolus probat͂ si qualitas facti in quo consistit probat͂ hoc addito ꝙ dol͂ quādoque probatur etiā ex cōiectu ris per glo. in c.fin. de renuncia. li.vj. Bolo.

✱ ex qua. caussa,

de quemadmodum dolo[a] fiat.per quæ intelligemus,quādo obstet[b] hæc exceptio. deinde aduersus quas personas locum habeat. nouissimè inspiciemus[c], intra quæ tempora competat hæc exceptio. ¶ Ideo autē hanc exceptionē prætor proposuit, ne cui dolus suus per occasionem iuris ciuilis[d] contra naturalem æquitatem prosit. ¶ Sed an dolo quid factum sit, ex facto[e] intelligitur. Et quidem dolo fit tam in cōtractibus[f], quàm in testamentis[g], quanquam in legibus[h].

Vlpianus. LEX II.

PAlam autem est hanc exceptionem ex eadem caussa[i] propositam ✱ex qua proposita est de dolo malo actio.

¶ *Exceptio doli aduersus eum contra quem proponitur,non est in rem, sed ex parte eius, qui eam proposuit sic.h.d.*

¶ Sequitur, vt videamus in quibus caussis locū habeat exceptio, & quibus personis obijciatur. Et quidem illud annotandum est[k], quòd specialiter exprimendum est,de cuius dolo quis[l] quæratur: non in rem[m], Si in ea re[n] nihil dolo malo factum est: sed sic, Si in ea re nihil dolo malo actoris factum est. igitur docere debet is,qui[o] obijcit exceptionem,dolo malo actoris factum esse: nec sufficit ei, ostēdere in rem dolum esse: aut si alterius[p] dicat dolo malo factum, eorum personas specialiter debebit enumerare: dummodo eæ sint, quarum dolus noceat[q]. ¶ Planè ex persona eius,qui exceptionem obijcit: in rem opponitur[r] exceptio. neq; enim quęritur aduersus quem dolus commissus sit: sed an in ea re[s] dolo malo factum sit à parte actoris[t].

¶ *Qui perseuerat petere usq; ad litem contestatam quod sine caussa stipulatus est, uidetur dolo petere. h.d.*

¶ Circa primā speciē, quibus ex caussis exceptio hęc locū habeat, hæc sunt, quæ tractari possunt:

g ¶ In testamentis.]edendis vel supprimendis:vt.C.si quis ali.test. prohi.l.j.&.ij.C.ad.l.cornel.de falsis.l eum.C.de inoffi.test.l.fratris. in fi.&.š.de leg.ij.cùm pater.§.Titio Accursius.
h ¶ In legibus.]condendis vel interpretandis,non cancellādis: vt faciebat quidam valicosius papiensis.nam iudici interdum interpretari permittitur:vt.ỿ.de appel.ab executione.Accursius.

PAlam autem.] CASVS. Nunc dicit ꝙ hæc exceptio est inuenta ex ea caussa,ex qua de dolo:& est ista.s.ne malitia alicui' sit ei lucrosa. Secūdo vult dicere,in quibus casibus habeat locū hæc exceptio,& qbus personis obijciat͂.& est sciēdū, quia hæc exceptio obstat ei,qui dolum cōmisit in ea re,quā petit,nec sufficit ab aliquo cōmissum dolū.nā exceptio ex alterius dolo alteri nō obstat,nisi ex dolo testatoris,ex cuius dolo potest opponi exceptio cōtra hæredē. & idē in similibus,quæ exēpla habes in glo.hîc posita q̃ incipit,nocet quidē hæredi &c.psona autē eius q eā opponit, est hæc exceptio in rē.sufficit enim in ea re cōmissum dolū ab eo qui vult agere: licet nō cōtra eū qui eā excep.vult opponere. Postea vult dicere quibus ex caussis hæc exceptio locū habet:& ecce si stipulor à te sine cā,& ex ea stipulatione agā,obstat mihi exceptio doli. Itē si spe futuræ numerationis stipulor à te.x.deinde nō numero, & agā ex ea stipulatione,obstat mihi exceptio doli,cū cā nō fit secuta. Itē si promittis mihi.x.in dotē dare pro Berta:& finito matrimonio ea à te petam.nā obstat mihi exceptio,cū cā ob quā promisisti,sit finita. Itē si stipulatus sum à te decē mihi dari,& purè:postea feci tibi pactū de nō petēdo vsq; ad annū:si intra annū petere volo,obstat mihi exceptio pacti:& etiā exceptio doli.dolū enim facio tibi cū cōtra pacti formā agere volo.& vt generaliter dicā,vbicūq; alia exceptio habet locū,& hæc excep.doli pōt oppōi. ¶ Nō malè.]Mutuaui tibi.x. sub certis vsuris: & accepi vsuras ꝓ futuro tēpore: puta pro anno.si interim volo petere sortē,obstat mihi exceptio. videor enim fecisse pactum de non petendo sortē pro toto anno, pro quo accepi vsuras. ¶ Itē quæritur.]Habebas seruū,cui erat relicta libertas si daret decem.emi à te illū seruū,ignorās de libertate ei relicta prædicto modo.stipulatus sum à te de dupla si euincatur à me. nunc seruus dedit mihi.x.& sic est impleta conditio libertatis,& sic euincit se in libertatē:volo agere cōtra te ex stipulatione duplæ. dicitur ꝙ possum:dum tamē in illa dupla velim cōputare.x.quę habui à seruo.si enim velim cōputare,repellor excep.doli.hoc tamē fallit.si enim illa.x.quæ dedit mihi seruus,erāt ex re mea, vel ex peculio quod ad me spectabat,non teneor illa decē cōputare in dupla, quā à te sum habiturus. Sed pone ꝙ antè quàm mihi traderes seruum,ipse seruus dedit tibi decem & sic se euincit postea in libertatē.agam contra te act.ex empto vt illa.x.recipiā à te.& est hoc verū si sum paratus tātò minus ex dupla exigere à te,alioquin repellor excep.doli. & hoc dicit hîc.§.cum.l.seq.Franc.

i ¶ Ex eadem caussa.]ergo ideo ne vel malitia sua sibi sit lucrosa, vel istis simplicitas damnosa:vt.š.de dolo.l.j.in princ.
k ¶ Annotandum est.]Scilicet circa personas,contrà quas opponitur,& à quibus.
l ¶ Quis.]s.reus.
m ¶ Non in rem.]poterit opponi doli exceptio.
n ¶ Si in ea re.] rectè ageres si &c.& da exēplum vt.ỿ.e.apud Celsum.§.item quæritur. &.§.sed & si mulier.& l.purè.§. si cui. exceptio ergo doli personalis est ex parte illius,qui dolū cōmisit: vt cōtra eum solūmodo opponatur: contra aliū non,nisi ab eo habeat caussam lucratiuam,vel propè,vel nō lucratiuā, sed tamen res reuersura est ad dolosum:vt.ỿ.e.apud. §.siquis ex caussa. sed ex parte eius,qui eam opponit, est in rē:vt s.quilibet possidens si cōueniatur ab eo,qui dolū cōmisit,vel committit:vt.C.de rei vē. l.si possit scilicet opponi exceptio doli.sed videtur illud falsum. nam si factū fuerit pactum de non petendo fideiussori:non prodesset reo, nec obstat exceptio si à reo petat.debet autem posse opponi ab omnibus,qui possident, sicut dicitur hîc. vnde distinguitur vtrum dolus committitur in re acquirēda, vel obligatione: pro qua,vel ex qua modo agitur:quo casu locum habet quod hic dicit. aliàs si non in acquirenda committit dolum, sed in eo quod venit cōtra pactū:non ob.excep.vt.š.de pactis.l.fideiussoris.quæ est contrà. Item facit.š.de dolo.l.sed ex dolo.§.fina.Accursius.
o ¶ Is qui.]scilicet reus.
p ¶ Alterius.]quàm actoris.
q ¶ Noceat.]Nocet quidem hæredi dolus testatoris:& alij vniuersali successori:vt per bon.pos.vel per Trebel.vel per hoc ꝙ bona sint addicta caussa libertatū conseruandarū, vel per arrogationē, & similia:vt.ỿ.de reg.iur.l.quod ipsis. Itē dolus auctoris,à quo quis habet caussam lucratiuam:vt.§.siquis autem.vel propè lucratiuā: vt §.auctoris.si tamē agat iste qui caussam habet à doloso:vt.§. si quis autem.aliter si ipse conueniatur:vt.š.titu.j.an vitium. Item nocet ei,qui non ex caussa lucratiua habet à doloso, quando res ad eum est reuersura:quod dic per exempla: vt in creditore: vt.ỿ.§. siquis autem.ibi,idem tractat &c. Item marito.solu.matrimo.non constante:vt.ỿ.codem.l.apud Celsum §.sed & si mulier.&.§.apud Iulia. Itē dolus tutoris vel curatoris obijcitur minori vel alij personæ, quæ habet curatorem quatenus sunt locupletati:vt.ỿ.l.apud.§.illa.&.§. siquis.ibi,quæ in tutore &c. Sunt & aliæ personæ de quarum dolo obijcitur:quas videre potes.ỿ.eodem.l.apud.§.in hac.&.§.quæsitū. &.§.mandati.sed & singularis successor & ex caussa non lucratiua repellitur si velit vti accessione temporis sui auctoris,non aliàs:vt ỿ.eo.l.apud Celsum.§.de auctoris.&.š.de acquirend. posses. Pomponius.§.cùm quis.

Dolus testatoris an & quando noceat hæredi.

r ¶ In rem opponitur.]contra.š.ad Macedo.sed & Iul.§.sed & si filius.&.š.de secun.tab.l.penul.§.planè.in fi.contrà.&.š. si ser. vendi.§.competit.contrà.
s ¶ Re.]acquirenda, non retinenda. vt dicta lege de pactis.l. fideiussoris.
t ¶ Actoris.]id est an actor in ea re dolum commiserit.& largè accipe hic dolum,vt etiam si bonam fidem habuit in re acquirenda, si tamen deficit titulus vel aliquod de illis, quæ sunt necessaria ad publicianam,repellatur hac exceptione,si postea rem illam à quocunque possessore vendicet:vt &.C.de rei vendi.l.fin.vel dicas hîc non tunc,sed nunc dolum committere,quando petit.argumen.intrà proxi.§. Item si habuit scientiam rei alienę,loco doli accipitur,cùm nec vsucapere posit,nec publicianam habere. Et cadem in persona li quæsita,siue dolo promittentem induxit,siue etiam bona fide: sed tamen caussa deest,quæ adesse credebatur. Dic ergo factum in præteritum,vel etiam fieri in præsenti:vt.ỿ.proxi.§.&.ỿ.de verbo. obli. l.siquis cùm aliter. Accursius.

Sine caussa.

Siquis sine caussa [a] ab aliquo fuerit stipulatus, deinde ex ea stipulatione experiatur: exceptio vtiq; doli mali ei nocebit [b]. licet enim eo tempore, quo stipulabatur, nihil dolo malo admiserit [c]: tamẽ dicendũ est eum, cùm litẽ contestatur * dolo facere, eo ꝙ perseueret ex ea stipulatione petere: & siue cùm interponeretur, iustam caussam habuit, siue non: tamen nunc nullã idoneã [d] caussam habere videtur. Proinde [e] & si crediturus [f] pecuniã, stipulatus est, nec crediderit: & si certa fuerit caussa stipulationis, quæ tamẽ aut nõ est secuta [g], aut finita est [h]: dicendum erit nocere exceptionem.

Qui paciscitur de pecunia non petenda usque ad tempus, & petit ante tempus: patitur duplicem exceptionẽ, scilicet pacti, & doli mali: & ubique fit, ubi quis petit, quod per exceptionem potest elidi. h.d.

Item quæritur, siquis purè stipulatus sit certam quantitatem, quia hoc actũ sit, sed post stipulationem interpositã pactũ sit, ne interim pecunia vsq; ad certum diem petatur: an noceat exceptio doli mali? Et quidẽ de pacto conuento excipi posse, nequaquã ambigendum [i] est. Sed & si hac exceptione quis vti velit: nihilominus poterit. Dolo enim facere eum, qui cõtra pactũ petat, negari nõ potest. Et generaliter sciendũ est, ex omnibus in factum [k] exceptionibus [l] doli oriri exceptionẽ: quia dolo facit, quicunq; id, quod qualibet exceptione elidi potest, petit. Nam & si inter initia nihil dolo [m] malo fecit, attamen nunc petendo facit dolosè: nisi talis sit ignorantia [n] in eo, vt dolo careat. Non male dictum est [o], si creditor vsuras [p] in futurum acceperit, deinde pecuniam nihilominus petat, antequã id tempus prætereat, cuius temporis vsuras accepit: an doli exceptione repellatur? Et potest dici, dolo eum facere. accipiendo enim vsuras, distulisse videtur petitionem in id tempus, quod est post diem vsurarũ præstitarum, & tacitè conuenisse, interim se non petiturum. Item quęritur, si statuliberũ mercatus quis fuerit iussum decem dare, cùm hoc ignoraret [q], & duplam stipulatus fuerit, deinde decem acceperit [r]. * Euicto eo in libertatem, agere ex duplæ stipulatione potest [s]. sed nisi decem, quæ implendæ conditionis caussa acceperit, deduxerit [t]: exceptione submouendus erit. & hæc ita Iulianus quoq; scribit. Si tamẽ ex re emptoris, vel ex peculio, quod ad emptorem pertinebat, pecuniam dederit statuliber, potest dici exceptionem non nocere [v]: quia dolo non faceret.

Paulus. LEX III.

Item si ob id [x], ꝙ antequam dominiũ ad me transferatur, venditori dederit decem [y], agam ex empto vt decem recipiam [z]: ita puto competere mihi actionem, si paratus sim ex duplæ stipulatione eum liberare [a].

Qui dolo non mandat, quod aliàs esset mandaturus si dubitaret factum non secuturum: censetur esse in dolo. h.d.

Vlpianus. LEX IIII.

Apud Celsum quæritur: si cũ Titio mãdassent creditores

---

* dolo malo.

a An hic libellus sit admittendus: peto decẽ. quia promisisti: tu vide Lanfrã. de oria. in c. quoniam contra falsam. §. petitiones. nu. xxv. versic. vidimus. in fi. & ibi notaui in apostil. ad eum post Benedic. vadum extrà de ꝓbatio.

* Ducto.

a Sine caussa.] vel quia in stipulãdo caussa non exprimitur à cõtrahentibus: vt. ſ. de proba. l. cùm de indebiti. §. fin. vel exprimitur quæ ab vtraq; parte inesse creditur, & non inest: vt si credo te vendidisse vel mutuasse procuratori meo: & ideo ex caussa venditionis vel mutui promitto: vt. C. de non num. pecu. l. si ex caussa. Idem & si tu etiã in hoc credebas te mutuasse procura. vel aliũ pro te. Sed quid si ego qui promitto sine caussa, scio caussam nõ inesse, tu credas inesse? Rñ. videor donasse: & sic teneor: vt arg. ĩ. de reg. iur. l. cuius. & C. ad l. fal. l. fi. secus fortè si & tu scias caussam non inesse: qa in pari caussa &c. vt. ĩ. de verbo. obli. si seruũ. §. sequitur. & adde quod not. C. de non nume. pecu. l. generaliter. in distinctione ibi posita. Item an hic libellus sit admittendus, peto decẽ quia promisisti [a]? videtur ꝙ non, cũ in promissione non sit caussa sufficiens, vt hîc, sicut nec hæc sit caussa sufficiens, quia rex est in Francia: sed adijcere debet: quia promisisti ex caussa mutui, vel simili: licet sit arg. contrà. ſ. titu. ij. l. cùm de hoc. sed illam expone vt ibi. ergo nec ita, peto par caponũ singulis annis, quia tui maiores promiserunt: sed debet adijci, ꝓ possessionib⁹ quas à meis maioribus maiores tui habuerunt. probata tamen diuturna præstatione præsumitur promissio, & caussa: vt no. ſ. de vsuris. l. cùm de in rem verso.

b Nocebit.] tenet ergo, sed exceptione eliditur, nisi caussa ꝓbetur: vt not. C. de nõ nume. pecu. l. generaliter.

c Admiserit.] quia credebat caussam inesse quæ non erat.

d Idoneam.] ſ. non aderat caussa nec re, nec spe, hîc aderat saltem spe: vt in exemplo quod sequitur, proinde &c.

e Proinde.] id est ergo.

f Crediturus.] non tamen credidit: vt suprà si certum peta. l. qui pecuniam.

g Non est secuta.] vt in mutuo.

h Finita est.] vt matrimonium. & facit suprà de pactis. l. iurisgentium. § siue. & infrà de pollicitatio. l. j. §. si verò. & suprà de condict. sine caussa. l. j. & l. qui sine. & infrà de fideiusso. si stipulatus esses. in principio. & infrà de verborum obligatio. l. siquis cùm. & infrà. §. & generaliter.

i Ambigendum est.] vt instit. de except. §. præterea. & . ſ. de pactis. l. item quia. Accursius.

k In factum.] omnes dicuntur in factum: quia ex facto vel non facto oriuntur: vt suprà de exceptio. l. exceptiones. & arg. ĩ. eo. apud. §. aduersus. quæ est contrà. Accursius.

l Exceptionibus.] vt. ĩ. eo. l. qui æquitate. & ſ, de præscrip. ver. l. quoties.

m Nihil dolo.] quia ignorauit, quare non debeat petere: vt infrà de regu. iur. l. qui in ius. & facit suprà de pactis iurisgen. §. siue. & suprà depositi. l. siquis inficiatus. in princip. & suprà de tribu. l. illud. §. sceuola.

n Ignorantia.] vel nisi reuerentia personæ hoc faciat: vt. ĩ. eo. apud. §. aduersus. quæ est contra.

o Non malè dictum est.] quærendo.

p Vsuras.] facit supra de pactis. l. qui in futurum. & de le. commiss. l. lege. §. fi. & l. post diem.

q Ignoraret.] emptor scilicet eum statuliberum esse. quid ergo si sciuit? Respond. idem ex quo stipulatus: vt infrà eodem. l apud. §. item Labeo. & C. de euict. si fundum. Sed contrà suprà de contrahenda emptione. l. ea quæ. sed ibi sanitatem: hic pecuniam emptor est stipulatus, scilicet duplum. Item secus si fuit sciens, & stipulatus non fuit: vt suprà de euict. l. qui libertatis.

r Acceperit.] nam in persona emptoris potest impleri conditio libertatis: vt suprà de statuli. si statu libera. §. j.

s Potest.] emptor.

t Deduxerit.] de duplo quod nec petit.

v Non nocere.] & sic decem sibi data habebit, quia & sua & duplum pretij habebit à venditore.

x Item si ob id.] scilicet agam ex empto, quod est infrà. Accursius.

y Decem.] non ex re sua: alioquin contra: vt suprà posuit in emptore. & suprà de act. empt. l. Iulianus. §. sed & siquid præterea. Item subaudi hîc, & postea hominem tradidit mihi ignoranti liberum eũ factum: & postea se euicit in libertatem ex caussa præcedenti venditionem: alioquin malediceret ex duplæ stipulatu venditorem conueniendum, cùm non videtur venditor ea debere teneri, nisi post traditionem emptori factam euincatur: vt suprà de euictione. l. euicta. §. j. secundum Azo. & Hugo. sed quidam dixerunt argu. huius legis posse agi de dupla pro euictione re euicta etiam ante traditionem, & post vẽditionem.

z Recipiam.] quæ occasione rei emptæ ad eũ peruenerunt: cùm seruum hac datione liberum factum præstare non possit.

a Eum liberare.] pro rata parte, & in decem.

Apud Celsum.] CASVS. Creditores hæreditarij excepto vno mandauerunt Titio, vt hæreditatem non idoneam debitoris defuncti adiret. ille autem vnus bene mandasset illud idem si ad mandatum aliorum Titius non adisset: & Titius adiuit hæreditatem prædictam. nunc creditor non mandans vult petere debitum quod sibi debetur ab isto Titio. dicitur quòd repellitur except. doli, in eo quod inuenitur vltra vires hæreditatis: quod intelligas vt in gloss. Iulianus scribit.] Titius infirmus caussa mortis consobrino vxoris suæ promisit dare centum volens eam pecuniam ad vxorem suam peruenire. deinde Titius conualuit. si ex illa promissione cõuenitur Titius: habet excep. doli mali. Si in arbitrum.] De caussa quam habebam contra te, compromisimus in arbitrum: & promisimus obedire dicto arbitri in omnibus, & sub pœna. tandem cùm arbiter præcepisset mihi, vt tali die coram eo adessem: infirmitate ductus non iui, & sic incidi in pœnam. si aduersarius eã à me petat, habeo excep. doli. Itẽ quærit.] Pone casum vt in gl. domini mei Accur. quæ incipit, pōt ita exponi.

hæreditarij, vt adiret hæreditatem [a], vnus non mandasset decipiendi eius caussa [b]. mandaturus alioquin, si nõ foret hic aditurus, deinde agat, an exceptione repellatur? Et ait Celsus, doli eum exceptione repellendum [c]. ¶ Iulianus scribit, Siquis cùm æger esset, centum aureos vxoris suę cõsobrino spopõdisset [d], volẽs [e] scilicet eam pecuniam ad mulierẽ peruenire, deinde cõualuerit: an exceptione vti possit, si cõueniatᵣ? Et refert [f] Labeoni placuisse, doli mali exceptione vti eũ posse. ¶ Si in arbitrũ [g] cõpromiserimus: deinde cũ non stetissem [h] ob aduersam valetudinẽ, pœna cõmissa esset: an vti possim doli exceptione [i]? Et ait Pomponius, prodesse [k] mihi doli exceptionẽ. ¶ Item quæritur [l] †, si cum eo à quo tibi sexcenta deberentur, compromiseris: deinde per imprudentiã [m] pœnã centum stipulatus fueris? Labeo putat cõuenire officio arbitri, iubere tantum tibi dari, quantũ re vera debeatur [n], & si non fiat [o], non vetare ne quid amplius petatur: sed etiam si id omissum fuerit [p], peti posse quod debeatur: Labeo dicit: & si fortè pœna petatur [q], doli mali exceptionem profuturam [r].

Qui locupletior fact⁹ est solutiõe sibi facta, si iterũ petat, summouetur doli exceptione. h.d.

¶ Siquis pupillo soluerit sine tu-

¶ Siquis pupillo.] Quod debebam pupillo, solui ei sine tutoris authoritate. ex ea pecunia factus est locupletior. si iterum eam pecuniam à me petat: obstat sibi exceptio. nam & si mutuam accepit pecuniam sine tutoris authoritate, & eam conuertit in suam vtilitatẽ: si ad eã conueniatur & accipiat, replicabitur. & quod dixi in pupillo, idẽ in adulto & in furioso. ¶ Itẽ Labeo.] Emi à te seruũ fugitiuum sciens esse fugitiuum: stipulatus tamen sum à te eum non esse fugitiuum. postea inuenitur fugitiuus. ago ex stipul. prædicta. tu excipis quia sciebã fugitiuũ: ego replicabo, quia sum stipulatus. non teneris act. ex empto, nec alia. ¶ Quod si is cui pecunia.] Titius debebat mihi Francisco. x. hîc Titi⁹ mãdauit Sẽpronio vt hoc nomen à me emat. ego autem de hoc debito trãsegi cũ Titio. postea nomẽ istud Titij vẽdidi Sẽpronio ignorãti prædictam transact. & promisi nõ agere cõtra Titium ad dicta. x. & per me nõ fieri quò minus exigeret ab eo. postea egi contra Titiũ ad decẽ, & fuit condẽnatus, quia nõ potuit de transac. probare: & soluit mihi dicta. x. nunc Sempronius vult agere cõtra me ex promissione quã ei feci. dicitᵣ ꝙ potest nõ obstãte excep. doli, nisi sim paratus reddere quãtũ ab eo recepi. nã si hoc reddã, in tãto obstat sibi excep. & hoc, si habes in litera, ab emptore. aliâs est à debitore: & tũc plana. ¶ Labeo.] Egi contra te rei vẽd. ad seruũ & obtinui: tandẽ iussu iudicis promisisti intra certũ diẽ dare eũ mihi, & sub pœna hoc promisisti: tandẽ nõ dedisti intra diẽ: & sic incidisti in pœnã. nunc volo petere pœnã: & ipsum seruũ. dicitᵣ ꝙ obstat mihi except. doli. vnũ enim de his petere debeo, non ambo. ¶ Itẽ quæritᵣ.] Obligaui tibi vniones ꝓ. x. i. margaritas pretiosas: & cõuenit vt redderes mihi easdẽ margaritas prædictas solutis. x. nũc culpa tua amisisti magaritas, & sic teneris ad æstimatᵣ. & si agas cõtra me ad. x. ego excipiã exce. doli: quia nõ reddis mihi margaritas ꝓut cõuenit: nec reddã tibi debitã. i. prædicta x. ¶ Si minor.] Minor mihi seruũ suũ donauit & tradidit: nũc à me vendicat: dicitᵣ ꝙ obstat sibi excep. doli, nisi reddat impensas, quas in seruũ feci circa alimẽta, vel circa alia. ¶ Præterea.] Si aliqs petat aliqd ex tęstamẽto cõtra volũtatẽ testatoris, repellitᵣ excep. doli. hinc est ꝙ si hæres institutus in testamẽto Titij (de qua institutione Titius testator pœnituit expressè vel tacitè: q̃ exẽpla da vt in glo. q̃ incipit, vt quia &c.) hic hæres petit hæreditatẽ ex prædicta instit. repellitᵣ excep. doli. Secũdo dicit, testator instituit me hęredẽ in vna vncia hæreditatis, quæ vncia valebat ducẽta. & si hoc nollẽ, legauit mihi. c. ego accipere legatũ volo, & nõ vnciã iure instit. dicitᵣ ꝙ audior, nec repellor excep. doli. Sed pone ꝙ repudio institutionẽ habẽs pretiũ ob hoc à substituto. dicitᵣ ꝙ legatũ petere non possum quasi hæredi. videar habere. & sic repellar excep. doli. ¶ Quæsitũ.] Cùm haberẽ vsumfructũ in fundo tuo: cõsensi tibi vt vẽderes fundũ. dicitur ꝙ videor per hoc amisisse vsumfru. vnde si eũ vsumfruc. amodo petã. obstat mihi excep. ¶ Marcellus.] Pone casum vt in glo. quæ incipit, fortè posset hoc modo intelligi &c. ¶ Cõtra senatus.] Mutuaui. x. cuidã filiofa. qui se asseruit esse sui iuris. si agã ex mutuo cõtra eũ & ipse excipiat ex Macedoniano, ego replicabo de dolo. ¶ Labeo.] Cùm te cõuenirẽ ad fundũ, trãsegi tecũ, & ꝓmisi dolũ non cõmitti: vt si amodo petã à te fundũ, & sic cõtra trãsac. veniã, licet possis me cõuenire ex stipu. ꝓpter dolũ istũ: quia cõtra trãsact. venio: tamen excipere de dolo potes, quia licet in prima petitione fundi dolum non commisi, nunc tamen committo cum cõtra transact. venire volo. & hunc casum habes in fi. glo. quæ incipit, potes pũctuare &c. vel aliter potes ponere casum vt in princi. eiusdem glo. hoc dicit vsq; ad. §. aduersus. Franc.

a ¶ Hæreditatem.] non idoneam: quo casu cõtra eos doli exceptio, & pro non mãdantibus de dolo actio datur, in eo. s. ꝙ vltra vires hęreditarias cõueniretur: vt. s. de dolo. l. fi. vel dic mandauerunt remittentes partem debiti: ad quã. s. remissionem partis tenentᵣ alij si maior pars remittãt: vt. s. de pac. l. iurisgentium. §. fi. & l. seq. & secundum hoc dic mandaturus. s. maximè. nam tenetur stare maiori parti: vt dixi. Tertij dicũt, ꝙ hic nihil voluit remittere: quo casu non tenetur stare sententiæ aliorum, nisi aliâs erat mandaturus si non adiret. & l. iurisgentium. intelligunt tantum tunc, quando omnes volunt remittere: sed non æqualiter: vt tunc stare teneatur sententiæ maioris partis. & facit. s. man. l. si hæreditatem. & ad velleia. l. fina. in principio.

b ¶ Caussa.] Sed quomodo scire poterimus vtrum iste demandasset aut non, vt obstet ei doli mali exceptio vel non? Respon. per præfationes [a] suasiones & admonitiones quas fortè iam ei fecerat vt adiret: vt suprà de leg. j. si seruus plurium. §. fi. & argu. infrà de verb. obliga. Titia. §. j.

c ¶ Repellendum.] sed cur, cum nec dicẽdo, nec faciẽdo dolum commisit? Respõ. hoc ideo, quia fraudulosè tacuit. nam & aliâs fraus doloso præiudicat: vt. C. ad Velleia. l. si sine.

d ¶ Spopondisset.] volens donare caussa mortis. nisi enim mortis fiat mentio, non intelligitur mortis caussa donatio: vt suprà de dote ꝑlegata. Seia. imò præsumitur donatio inter viuos: vt suprà de donationibus. caussa mortis. l. Seia. in fine. hîc ergo caussa mortis donatio reuocata fuit per conualescentiam: vt & suprà de don. caussa mortis. l. mortis caussa. §. Titia. & si certum petatur. l. non omnis.

e ¶ Volens.] an tamen hæc volũtas sit valida vt mulier stipuletur, not. C. de dona. cau. mor. l. j.

f ¶ Refert.] scilicet Iulianus.

g ¶ Si in arbitrum.] aliâs arbitrum, & aliâs arbitrium.

h ¶ Non stetissem.] vbi præcepit arbiter.

i ¶ Exceptione.] Si à me petatur.

k ¶ Prodesse.] quod speciale circa iudicia & arbitria intelligo. aliud igitur in contractibus. nam ibi cum effectu pœna committitur: vt infrà de verbo. obliga. continuus. §. illud. in fine. & facit suprà si quis cau. l. ij. § si quis. & l. iiij. §. item si quis. & de arbit. si cum di. §. si quis ex. ADDITIO. Dic quòd illud dictum gloss. est falsum quando dicit quòd est speciale in iudicijs: per. l. si vehenda. §. idem iuris suprà ad legem Rho. de iac. & no. in. l. quod te suprà si certum peta. Nec obst. lex continuus. §. illud. j. de verbo. obliga. quia verum est ꝙ difficultas nõ excusat ab eo, quod principaliter deuenit in obligationem, sed ab eo, quod deuenit in pœnæ commissionem, difficultas excusat secundum Bart. hic.

l ¶ Item quæritur.] potest ita exponi hic. §. quòd verè sexcenta debentur: & quòd centum tantum credebat actor sibi deberi: fuit tamen factum generale compromissum de eo, quod deberetur vel peteretur: & quod dicit pœnam centum id est pro centum, quæ sola actor imprudens sibi deberi putabat. & secundum hoc non est pœna minor, quàm id quod creditur deberi. vel etiam dic, quòd de sexcentis fuit compromissum: sed alio tempore primo fuerat pœna promissa quando credebat sola centum sibi deberi. & expones eodem modo pœnam centum id est pro centum quæ deberi putabat. Vel dic secundo casu quòd bene sciebat actor sexcenta deberi, sed non credebat sibi licere stipulari nomine pœnæ vltra centum: & sic est minor pœna quàm res quæ petitur, & de qua compromissum est: & secundum hoc dic pœnam centum id est centum nomine pœnæ. Accursius.

m ¶ Per imprudentiam.] secundum primum casum imprudentia est circa sortem, secundum alium circa pœnam. Accursius.

n ¶ Debeatur.] scilicet sexcenta: cùm de omnibus est compromissum secundum vtramq; positionem. & facit ad hoc officium æquitatis. C. de iudi. l. placuit.

o ¶ Et si non fiat.] i. non condemnet in sexcentis: sed in centum tantum: non debet vetare de quingentis non petendis.

p ¶ Fuerit.] i. fecit quod non debuit. s. vetando de quingentis peti: nunc non poterunt peti quingenta. sed quare hoc, cùm de toto compromissum fuit, & fortè etiam totum petitum? Respon. quia persecutio non fuit in totum: vt. C. de iud. l. licet. & s. de excep. rei iudi. & an eadem. §. actiones. & hoc secundum vtrũq; casum. vel dic verius omisit. s. nil dicendo de quingentis: & tunc poterunt s. peti integra sexcenta: quia sententia non valet ipso iure in qua. s. sententia in parte condemnauit: in alia tacuit: vt. s. de arbi. l. de rebus. & C. de appel. l. eos. in princ. ibi, omnẽ caussam &c. Sed aliud in iudicio ordinario: vt quidam dicunt: quia ibi videtur tacitè absoluisse in eo, quod tacuit. & pro eis. C. si aduer. rem iudi. l. j. sed verius idem in eo. & dic ꝙ ibi in reliquo absoluit: vt ibi no.

q ¶ Petatur.] à te: qui vis petere quingenta, & sic non stas firmus cõpromisso. Accursius.

r ¶ Profuturam.] s. si paratus sit tãtũ & minus de sexcẽtis accipere quantum

a Ang. in l. j. s. de eo p quem fact. quo minus quis in iudi. sistat dicit hanc gl. de iure meliorem ad hoc ꝙ ex his q̃ quis ante dixerit: ꝓbatᵣ animus eius & quo animo quis fecerit aliqd. bolog.

† Alex. hîc in apostillis suis ad Bar. & Imo. in l. scire debemus. j. de verb. obli. omnes reputant istum tex. singul. ad hoc ꝙ si actor vult petere partem debiti, puta l. decẽ tũ sibi debitis: pôt reus opponere & dicere ꝙ agat super toto: qa sic intendit frustrari toties ab eo. Bologni.

Sentẽtia in parte lata an valeat.

quantum est pœna:aliâs contrà est.š.pro socio,siquis à socio. & .l. seq.vel dic secus:quia pœna apponitur loco contēptus arbitri: quia meritò potest hic contēni,cum sententia non valuerit: quia non de toto iudicauit.& sic nil remittitur de sexcentis occasione pœnæ.Ibi autem successit loco rei.arg.š.de arbi.l.siquis rem. &.l. non distinguemus.in princ.quæ esset contra si diceret tantum remitti de sorte quanta est pœna: 10 quia sic referret esset maior pœna, vel minor:quia lex illa nō distinguemus,non vult interesse.vel ecōtrà si diceres hic non tenere sententiam ideo, quia pœna fuerit minor, sed certè non est ideo: sed quia in parte tacuit,vt dictum est.& 20 sic non obstat. & facit š.de arbit.l. Labeo. & de eo per quem factū est.l.ex hoc.§.fin. Accursius.

toris authoritate id,quod debuit, ex qua solutione locupletior factus sit pupillus: rectissimè dicitur exceptionem petentibus nocere.nam & si mutuam acceperit pecuniam,vel ex quo alio contractu locupletior factus sit:dandam esse exceptionē [a]. Ideq; & in cæteris [b] erit dicēdum, quibus non recte soluitur.nam si facti sint locupletiores:exceptio locū habebit. Item Labeo scribit,siquis fugitiuum esse sciens emerit seruum, & stipulatus fuerit fugitiuum nō esse,deinde agat ex stipulatu:non esse eum exceptione repellēdum, quoniam hoc conuenit [c] :quāuis ex empto actionem non haberet. sed si non conuenisset,exceptione repelleretur: Quod si is,cui pecunia debebatur,cum debitore decidit [d] ,& nomen eius vendidit [e] Seio [f] ,cui debitor mandauerat [g] , vt nomen emeret: deq; ea re emptor stipulatus est [h] ,deinde creditor eam pecuniā retinet, quā per iudicem abstulit [i] :an emptor [k] ex stipulatu possit experiri? Et Offilius putat,si venditor nominis paratus non sit reddere quantum ab emptore [l] acceperit:non nocituram [m] exceptionem doli mali [n] .& puto sententiam Offilij veram.

Qui petit quod promissum est sub pœna, & cum hoc ipsam pœnam: submouetur exceptione doli.h.d.

Labeo ait,si de homine petito [o] secundum actorem fuerit iudicatum,& iussu iudicis satisdatum [p] sit [q] ,hominem intra certū diem [r] tradi:& si traditus nō fuisset, pœnam quoq; stipulatus sit:petitorē, qui & hominē vēdicat [s] ,& pœnā petit,exceptione [t] esse repellendū. iniquum enim esse, & hominem possidere [v] ,& pœnam exigere [x] .

Creditor, qui perdidit sua culpa pignus, quod reddere promiserat soluto debito: si debitum petat, & non reddat pignus: submouetur doli exceptione.h.d.

Item quæritur,si vniones [y] tibi pignori dedero,& conuenerit,vt soluta pecunia vniones redderentur:& hi vniones culpa tua [z] perierint,& pecuniam petas. & extat Neruæ, & Attilicini sententia, dicentium ita esse excipiendum,Si inter me & te non conuenit,vt soluta pecunia vniones mihi reddantur.sed est verius, exceptionem doli mali nocere debere. Si minor mihi infantem donauerit deinde eum vendicet: exceptione doli mali repellendus est, nisi alimenta [a] reddat,& si quis alius sumptus probabilis in eum factus sit. Præterea sciendum est,siquis quid ex testamento contra voluntatem [b] petat:exceptione eum doli mali repelli solere.Et ideo hæres qui non habet voluntatem,per exceptionem doli mali repellitur [c] . Siquis ex vncia hæres sit scriptus, ex qua ducenta consequi potuit: deinde propter hoc legatum [d] ,in quo centū erant,prætulit [e] ,ne molestijs hæreditarijs implicaretur:an si legatum petat, exceptione doli mali submoueatur?Et ait Iulianus non esse eum submouendum. Quod si à substituto pretium accepit, vel

a Esse exceptionem.]i. replicationē.

b In cæteris.]vt furiosis:& ijs quibus est 30 interdictū bonis: & adultis curatores habentibus:vt.ĵ. de verbo.obliga.is cui.&.C. de in integ.rest. mino. l.si curatorem.& facit C.de admi.tut. sancimus.&.ĵ.de sol.in pupillo.&.l.pupillo.& insti.quibus alie.non li. 40 §.fi.Accur.

c Conuenit.]š . de cōtrahē.emp. ea quæ. cōtrà.Sol.hîc expressim de ipso vitio stipulatus est,& ideo nō potest repelli except.Ibi in genere.s.eum esse sanum.vel hîc stipulatus erat pretiū:ideo ea 50 git de pretio: ibi non erat stipulatus,& ideo nec agit,quia sciebat. Item contrà.C.cōia de leg.l.fi.§.fi.sol.ibi speciale.& facit.C. de ædil.act.l.iij.§.j.&.C.de euic.l.si fundum.&.C. cōmu.vtriusq; iudi. si fratres.in fi.&.š.de æ- 60 dil.edic.l.si tamen.§. in ædilitijs.

d Decidit.] paciscē do se pecuniam non petiturum:imò actionem se venditurum ei cui debitor nomen emendum mandauerat.Ego primum approbo.dic ergo decidit.i.transegit.Accursius.

e Vendidit.]post transactionem.

f Seio.]qui ignorabat transactionem factam.

g Mandauerat.]ante transactionē:vnde facta postea trāsactione debuit reuocare mandatum antè,quàm emeret mandatarius.

70 h Stipulatus est.]ꝙ creditor non peteret vel exigeret pecuniā à debitore,nec faceret quò minꝰ iste emptor exigat illā pecuniā.

i Abstulit.]debitori agendo cōtra ipsum,quia debitor cùm nō potuisset probare transactionem factam,cōdemnatus est: & sic soluit.

k Emptor.]contra venditorem.

l Ab emptore.]aliâs debitore:& tunc planum est.aliâs ab emptore.s.nominis:& tunc dic idem & si sit paratus secundum quosdam: & sic subaudi maxime.vel secundum Azo.dic ꝙ si paratus esset,noceret doli mali exceptio in eam summam quæ reddatur: non in aliā quam potuisset extorquere emptor á debitore.vel si habes à debito 80 re acceperit,tunc planum est.Illud certum est debitorē teneri emptori ad mandandum actionem:puta condictionē sine caussa ad recipiendum indebitum,quia post transactionem reuocare debuit mādatum ante venditionem.

m Non nocituram.]emptori agēti ex stipulatu cōtra vēditorē.

n Doli mali.]quia non debet locupletari cum aliena iactura.

o Petito.]rei vendi.vt.ĵ patebit.

p Satisdatum.]iudi.solui.Accursius.

q Sit.]quod faciendum est:vt insti.de offi.iudi.§.j.

r Intra certum diem.]puta intra mensem post sentētiā dandam.

s Vendicat.]non ergo nouatur actio prima per sententiam:quod dic vt not.C.de iudi.l j.vel dic vendicat retinendo.sic. C. de carbo. edic.l.j.Accursius.

t Exceptione.] facti fortè quo ad hominem:ne obsit ĵ.de act. & obli. l. obligationū 10 ferè.§.fi vel fit nouatio quo ad effectū,non ipso iure:& ideo dicit ibi quasi.vel hic accepit hominem postquā iam non debebatur: sed pœna tamen debebatur: vnde videtur remisisse pœnam.š. de eo quod certo loco. l. 20 fin.in fi. Vel dic,si vtrumq; petat post diē: in homine videtur repelli ipso iure:in pœna nullo modo:vt in.l. contraria.vnde si placet reo non repellat ipso iure in homine:qđ est cōtra se. i. cōtra actorem,quia fortè ex- 30 pediebat ei potius habere pœnā,quā hominem:quod est contra se.i.reum:sed tamē opponat exceptionē doli si petatur vtrunq;. sed si ante diem petat: in pœna ipso iure repellit: in homine nullo modo repellitur.

40 v Possidere.]i. petere vt sic possideat.vel propriè.

x Exigere.]nam maioris ęstimationis fuit homo quā pœna:quia in residuo.s.si esset maior pœna: non obstaret exceptio:vt.š.dixi ea.l.§.item.& facit.C. 50 de contrahen. stipul. nuda.&.š. siquis cau. si duo.&.ĵ.de verb.obli.ita stipulatus. in fi. Sed contrà.š.de transact.qui fidē.sed ibi actum fuit. Itē facit. š. de act.empt.l. prædia. &.ĵ.de stipu.ser.l.j. §. fina.

60 y Si vniones.]i. margaritas pretiosas.

z Culpa tua.]secus si sine culpa:vt insti.quib.mo.re contrahi.obli.§.fi.&.C.de pigno.actio.l.quæ fortuitis.in fi.Item quomodo fit hæc compensatio quantitatis ad speciem:vt &.š.de pigno.act.si conuenerit?Respon. Hug. re amissa ad quantitatem tenetur debitori creditor:vt.C. de compensa.l.fi.Item cum ipso iure compensatio tollat actionem:quomodo excipitur,vt.d.l.fi?Rñ.exceptio intentionis hic dicitur doli: quæ loco cuiuslibet datur:vt.š.proxi.§.vel verius non compēsationis est hęc 70 exceptio,sed quia non seruas fidem restituendo pignus,nec ego tibi seruabo restituendo debitum:vt.C.de pac.l.cùm proponas.

a Nisi alimenta.]& est ratio,quia is qui conuenitur,habet caussam possidendi à vendicante:alioqꝰ in contrà: vt š. de rei vendicatione,si autē.§.fi.&.l.cęterū.&.l.ꝙ si.Vel dic in infante:aliud in eo, cuius potuit esse aliqua opera,vt ibi.vel distingue inter expensas in docendo & alendo:vt ibi no.& facit.š.de donationibus inter virum & vxorem,si id quod.§.siquis.&.š.de minoribus.l.intra.§.fina.&.C. de prædijs mino.si prædia.

b Contra voluntatem.] vt quia pœnituit expressè vel tacitè, 80 quod dic per exempla.š.de auro & argento.leg.l.scribit §.itē scribit.&.C.de fideicommiss.lib.l.fideicommissaria.& de lega.ij.Lucius. §.fi.&.C.de ijs quib.vt indig.l.hæreditas.& facit.ĵ.de regu.iur.l.qui cum alio §.fi.Accursius.

c Repellitur.]à legitimo,vel à debitoribus hæreditarijs.

d Legatum.]ita relictū vt non vtrūq;,sed alterū perciperet:alioquin contrà.š.de leg.j.qui filiabus.§.fi. &.l.& quidem totum. Azo.

e Prætulit.]i.magis voluit quàm.cc.tanquam hæres.

quod pretij loco haberi posit, ne adeat hæreditatem: petens legatū, dolo (inquit) facere intelligitur, ac per hoc doli exceptione repellitur[a]. ¶ Quęsitum est, si cùm fundi vsumfructū haberem, eum fundum volente me vendideris[b]: an vendicanti mihi vsumfructū exceptio sit obijcienda. Et hoc iure vtimur, vt exceptio doli mali noceat[c]. ¶ Marcellus[d] ait, aduersus doli mali exceptionē non dari replicationē doli mali. Labeo quoq; in eadē opinione est. Ait enim iniquum esse, communem malitiam petitori quidem præmio esse: ei verò cum quo ageretur, pœnæ esse: cùm longè ęquū sit ex eo, quod perfidè gestū est, actorem nihil consequi. ¶ Contra senatuscōsulti quoq; Macedoniani exceptionem, de dolo dandam replicationem, ambigendum non est: eamq; nocere debere, & constitutionibus & sententijs authorū[e] caueatur. ¶ Labeo, & si ex stipulatu actio cōpetat[f], propter doli clausulam tamen nocere doli[g] exceptionem[h] ait, si aduersus ea[i] (inquit) factū erit. posse enim petitorē antequā stipulatio pœnæ cōmittatur, nihil dolo malo[k] fecisse, & tunc facere cùm petat propter quod exceptionē esse necessariā[l].

¶ Parentibus & patronis non obijcitur exceptio doli, licet ex suo contractu agant uel ex alieno: cum eis semper honor sit deferendus: hæres tamen liberti potest opponere talem exceptionē patrono, non tamen libertus hæredi patroni. h.d.

¶ Aduersus parentes[m] patronósq; neq; doli exceptio, neq; alia quædam[n], quæ patroni parentisve opinionem apud bonos mores sugillet, competere potest: in factum tamen erit excipiendum: vt si fortè pecunia non numerata dicatur, obijciatur exceptio pecuniæ non numeratæ. Nihil autem interest, vtrum patronus ex suo cōtractu, an verò ex alieno cōueniatur[o]. semper enim reuerētia ei exhibenda est tam viuo quàm

a ¶ Repellitur.] videtur ꝙ non: quia non adiuit hæreditatem, sed certè pretium est pro aditione: vnde legatarius perinde tenetur ac si adisset: vt. C. siquis omis. cau. testa. l. j. & .ij.

b ¶ Vendideris.] tu proprietarius.

c ¶ Noceat.] contra videbatur ideo, quia nō poterat prohibere eum vēdere: & sic sine pręiudicio consentire poterit, siue non præiudicabit si cōsentiat: sed poterit distingui sciebat ius suum vbiq; durare vel non. Item si erat aliàs venditurus, vel non, nisi ipse consensisset. Arg. ff. quib. mo. pignus vel hypo. soluitur, sicut. §. nō videtur. & facit. ff. de euict. l. quidam. & .C. de remis. pigno. si probaueris.

Casum ponit.

d ¶ Marcellus.] Fortè posset hoc modo intelligi. Aliquis promisit certa die ad iudicium venire: & si non veniret, promisit pœnam. dolo non venit. cùm veniret postea ad iudicium, stipulator dolo fecit ꝙ nō venit reus. si agat cum eo de pœna, poterit ille obijcere exceptio. doli. nam & tu aduersus me fecisti, id est dolū commisisti scilicet ꝙ ego non veni. contra quā exceptionē nō replicabitur. Vel alit. fortè actor transegit de negotio cum reo, qui incidit in pœnam, quia ad iudicium non venerat: & postea pœnam petat. obijcitur doli exceptio: quia & de pœna transactum videtur: vt. ff. siquis cau. l. ij. in prin. vel induxi te dolo ad promittendum: postea induxisti me dolo ad liberandum. si agam, excipis: & ego non replico. vel da exempla vbi dolus cum dolo compensatur: vt. ff. de eo per quem factum. l. fi. §. fi. & .ff. de dolo. l. si duo. & de contrahen. empt. l. domū. in fi. Item vbi delinquunt, & vnus alium accusat: vt. j. eo. si procurator. & . ff. ne quis eum qui. l. ij. & .ff. siquis cau. l. si duo. §. j. & .ff. si quid in fraudē patrona. l. j. in princ. Accursius.

e ¶ Authorum.] quæ sunt in. C. & .ff. ad Macedo. per totum. in illis s. casibus, in quibus cessat Macedo. vt si afferat se sui iuris: vel in similibus: vt. C. ad Macedon. zenodorus. & .l. j. Accursius.

f ¶ Competat.] potes pūctuare hic cōpetat: & quod sequitur, propter doli &c. est de apposito: & secundū hoc erit casus vt. j. de verb. obli. siquis cum aliter. Vel dic, stipulatus fui dolū nō cōmitti, vel locaui tibi opus faciendum certa mercede, postea dolū cōmisisti. possum agere contra te ex stipulatione: & excipere de dolo, si agas cōtra me ad mercedem. & sic no. ꝙ exceptio doli competit cum actione ex stipulatu: vt &. j. ea. l. §. in stipulatione. & facit. j. de verb. obli. doli. Vel verius, cùm tecum transigerem, stipulatus fuisti dolum non committi. licet non committam dolum prius, tamen tunc committo, cùm peto veniendo contra transactionem. nam superiori positione casus non petendo, sed malè operando incidit in pœnam.

Doli exceptio cum actione ex stipulatu cōcurrit.

g ¶ Doli.] veluti si reo stipulanti actor promisit se in tota lite nihil dolo facere. Accursius.

h ¶ Exceptionem.] videbatur doli exceptio in hoc casu non competere: cùm ex stipulatu actio propter doli clausulam cōpetit: quod remouet. Accursius.

i ¶ Aduersus ea.] promissa, quæ erant, dolum non committi.

k ¶ Nihil dolo malo.] vt quia à principio putabat sibi deberi secundum primam positionem. & facit. ff. siquis cau. l. ij. & .ff. e. l. ij. §. circa. & .§. item quæritur.

l ¶ Necessariam.] & actionem ex stipulatu quam primò intendere non potui, vtpote non commissam: & sic iudicium non potuit esse in pendenti: vt. ff. de iudi. l. non quemadmodum. Item stipulatio doli est pœnalis respectu conuenti, non agentis. vel etiam dic pœnam promissam si dolus committeretur: & facit arg. contrà. ff. de eo per quē fac. erit. l. j. §. si reus. Accursius.

¶ Aduersus.] CASVS. Nūc dicit ꝙ excep. doli vel similis vt metus, non potest opponi à liberto vel filio contra patrem vel patronum: sed excep. in fac. loco eius. vnde si pecuniam non numeratam petat pater à filio, vel patronus à liberto: obijcietur eis excep. non numeratæ pecu. nec est vis, siue pater vel patronus ex suo contractu agat, siue ex alieno: quia semper except. doli nō opponitur eis. item nec hæredibus eorum. hæres autem liberti bene potest hanc excep. doli contra patronum defuncti obijcere. sed cùm exceptio doli contra patronum vel patrem non posit opponi: videtur ꝙ non debeat clausula doli in cōtractu inter eos inito apponi, quasi superflua. sed falsum est, cum clausula prædicta apposita agatur ex stipula. si dolus cōmittatur ea non apposita, ageretur de dolo. In hac except. dicitur ꝙ excep. doli opponi potest domino & patri ex dolo commisso à seruo vel filio, & ecōtrà. & da exemplum vt in glo. quæ incipit patris, vel domini. Et quod dixi dolū serui vel filij nocere domino vel patri, verum est indistinctè, si in contractu peculiari quem mecum fecerunt, dolum commiserunt quandocunq;. si autem super re dominij caussa mecum contraxit seruus domini sui voluntate: si in ipso contractu commisit dolum, nocebit domino, vel si postea cō misit. Itē ex dolo procuratoris in rem suam constituti excipi potest contra dominum: & contra ipsum procuratorem quicunq; eorum agit: siue sit cōmissus dolus ante litē contestatam, siue post ea: vt quia fecerat prædictus procurator pactum de non petendo à me, quod ei debebam vsque ad annum, & modo intra annum vult petere. si autem nō erat in rem suam procurator, sed simplex: tunc de dolo lite penden. ab eo commisso, vt quia corrupit iudicem, potest excipi etiam cōtra dominum, cuius erat procurator. si autem procurator habet liberā administra. tunc de dolo quandocunq; ab eo commisso potest excipi etiam contra dominum. ¶ Mandaui.] Mandaui Titio vt stipuletur à te. c. sibi dari pro me. Titius mandauit Seio vt hæc. c. stipuletur à te. & ego vel Seius induximus dolo vt ista. c. promitteres: & promisisti. dicitur quòd si Seius ex illa stipulatione agat: potest excipi de dolo ab eo Seio commisso, vel à me commisso. ¶ Item quęritur.] Debitor meus induxit te dolo vt. c. quæ ipse mihi debet, promitteras loco eius: & promisisti. si ex illa stipulat. agam contra te, non potes mihi excipere de dolo debitoris mei, sed contra eum agere potes, vt te liberet, vel vt tibi reddat quicquid pro eo solueris. Secundo dicit. mulier induxit te dolo vt ei promitteres centum. & promisisti. tandem illa nupsit mihi, & te debitorem delegauit mihi pro dote in illis centum quæ ei promiseras. si agam contra te ad centū: non potes excipere de dolo mulieris ne indotata sit. ¶ Apud Iulia.] Accepi filiam Titij in vxorem, & ipsa dolo induxit patrem suum vt mihi pro ea promitteret dare in dotem mille libras. & sic promisit prædictus pater vxoris meæ, qui est mihi socer. quæritur, si mortuo socero meo ab hærede eius petam prædicta mille: an obstet mihi exceptio ex dolo vxoris meæ? & dicitur quòd sic. Idem si ego commisissem prædictum dolum. nam opponeretur mihi exceptio doli. ¶ Illa etiam quæstio.] Si cum tutore alicuius contraxi, & tutor commisit in hoc contractu dolum, ex quo dolo pupillus est effectus locupletior: dabitur exceptio doli in pupillum volentem agere ex contractu tutoris, inquantum pupillus est locupletior effectus. & da exemplum vt si tutor me induxit dolo, vel metu vt rem pupilli emam: inquantum pupillo datur actio ex contractu tutoris, in tantum mihi competit exceptio doli: nec est vis prædictus tutor satisdederit rem pupilli saluam fore, an non: item non est vis sit soluendo prædictus tutor, an non. nam sufficit quòd administret. diuinare enim non cogitur, qui cum tutore contraxit, de hoc, si tutor satisdederit, vel nō: sit soluendo, vel non. Si autem contrahens cum tutore participauit in ipsa fraude simul cum tutore, dolus eius ei nocet, non pupillo. hoc dicit vsq; ad. §. siquis non tutor. Franc. Accur.

Reuerentia & iusta ignorātia doli exceptionē tollunt.

m ¶ Aduersus parentes.] in infinitum: vt suprà de in ius vocan. l. ij. §. ij. Et not. hîc ꝙ reuerentia & iusta ignorantia tollunt hanc exceptionem: vt hîc, & suprà. l. ij. §. generaliter. & facit suprà de obsequijs. l. licet.

n ¶ Quædam.] vt quod metus caussa: vt. j. e. l. §. metus.

o ¶ Conueniatur.] i. propter exceptionem repellatur. arg. ff. de excep. l. j. vel dic de actio. & replicatione dici. Accursius.

Defuncto.

defuncto [a]. Si autem cum hærede liberti patronus agat, puto excipere debere de dolo patroni hæredem liberti. libertum auté de dolo patroni, & ſi ab hærede eius cõueniatur, minime exceptioné obiecturũ [b]. namq; cõuenit, tam viuo, quã mortuo patrono à liberto honoré exhiberi [c]. ¶ In ſtipulatione [d] planè doli clauſula non erit detrahẽda: quia ex doli clauſula non de dolo actio intẽditur, ſed ex ſtipulatu. ¶ In hac exceptione & de dolo ſerui [e], vel alterius perſonæ [f] iuri noſtro [g] ſubiectæ excipere poſſumus, & de eorũ [h] dolo quibus acquiritur. Sed & de ſeruorũ & filiorũ dolo, ſi quidem ex peculiari eorũ negotio actio intẽdatur, in infinitũ [i] exceptio obijcienda eſt. ſi auté non ex peculiari [k] cauſſa, tunc de eo dũtaxat excipi oportet qui admiſſus [l] ſit in ipſo negotio quod geritur: non etiam [m], ſi poſtea dolus [n] aliquis malus interueniſſet. Neq; enim eſt ęquum ſerui dolũ amplius domino nocere, quã in quo opera eius eſſet vſus. ¶ Quæſitum eſt, an de procuratoris dolo, qui ad agendũ tantum datus eſt, excipi poſsit [o]. Et puto rectè defendi: ſi quidé in rem ſuam procurator datus ſit: etiam de præterito eius dolo [p], hoc eſt, ſi ante acceptum iudicium dolo quid fecerit, eſſe excipiendũ [q]. Si verò non in rem ſuam, dolum præſenté [r] in exceptione [s] eſſe conferendum. Si autem is procurator ſit, cui omnium rerũ adminiſtratio conceſſa [t] eſt: tunc de omni dolo eius excipi poſſe [v], Neratius ſcribit. ¶ Mandaui Titio, vt à te ſtipularetur, deinde Titius Seio: & ſtipulatus à te Seius eſt [x]: & iudicium edidit [y]. Ait Labeo excipiẽdum eſſe [z], tam de meo, quàm de Seij dolo.

¶ Si debitor alium induxit dolo ut creditori ſuo reſpondeat de debito: creditor petens à ſecundo debitore non repellitur exceptione doli commiſsi à ſuo priore debitore. hoc dicit.

¶ Item quæritur, ſi debitor meus te circũueniebat [a]: teq; mihi reum dederit: egoq; à te ſtipulatus fuero: deinde petam: an doli mali exceptio obſtet [b]. Et magis eſt, vt nõ tibi permittatur de dolo debitoris mei aduerſus me excipere: cũ non ego te circũuenerim: aduerſus ipſum autem debitoré meum poteris experiri [c]. ¶ Sed & ſi mulier poſt admiſſum dolum [d] debitorem ſuum marito in dotem delegauerit: idem probandum erit, de dolo mulieris non eſſe permittendum excipere: ne indotata [e] fiat. ¶ Apud Iulianum quæſitum eſt, ſi hæres ſoceri, à quo dos peteretur, exciperet de dolo [f] mariti & mulieris, cui [g] pecunia quęreretur: an obſtatura eſſet exceptio ex perſona mulieris? Et ait Iulia. ſi maritus ex promiſsione dotis ab hęrede ſoceri petat. & hęres excipiat de filiæ dolo, cui ea pecunia acquireretur [h]: exceptioné obſtare [i]. Dos enim, quam maritus ab hærede ſoceri petit, intelligitur (inquit) filiæ acquiri, cùm per hoc dotem ſit habitura. ¶ Illud non explicat Iulianus, an & de dolo mariti excipi poſsit. Puto autem eum hoc ſentire, vt etiam de dolo mariti exceptio noceat: licet videatur nulla dos filiæ (vt ait) quæri [k]. ¶ Illa etiam quęſtio ventilata eſt apud pleroſq;, an de dolo tutoris exceptio pupillo experienti nocere debeat? Et ego puto vtilius, & ſi per eas perſonas pupillo faueatur: ta-

a ¶ Defuncto.] vt hæredi: vt. ĩ. e. §. libertum.

b ¶ Obiecturum.] aliter in acti. de dolo, quæ contra hæredem datur, quia de ratione calculi & non perfidiæ agitur: vt. ſ. de dolo, & hæredibus. fortè ſecus in hærede parentis: vt. ĩ. eadem. l. §. final. vel dic ibi loqui de exceptione in factum: vel dic de actione in factum. Accurſius.

c ¶ Exhiberi.] & ẽ rõ q̃a ex vna parte pœna ex altera fauor ẽ, & fauor extendi &c. vt. ſ. de libe. & poſthu. l. cũ quidã. & . ĩ. de pœnis, interpretatione. Acc.

d ¶ In ſtipulatione.] adiunge. ſ. illi. §. Labeo. q. d. videtur ſtipulatio dolũ nõ committi, ſuperflua: quia & ea non interpoſita agitur de dolo commiſſo: ſed certè tũc agitur acti. de dolo. hîc ex ſtipulatu: vt hîc, & ſ. de dolo. l. & eleganter. §. non ſolũ. vel verius dic, in hac ſtipulatione quam promittit patronus liberto: quo caſu videbatur nõ interponi: quia cùm nõ agatur de dolo, vel nõ excipiatur de dolo cõtra eũ: videbatur nec in ſtipulatione poſſe venire dolum eorum. ſed tamen contra eſt: vt hîc dicit. argu. ſ. de pactis. l. ſi vn⁹. §. illud.

e ¶ Serui.] ſ. alieni.

f ¶ Perſonæ.] vt filij.

g ¶ Iuri noſtro.] i. iuri Romanorum. nam de dolo ſerui mei excipere non poſſum: ſed alius contra me. Item & ego de dolo ſerui alterius.

h ¶ Eorum.] patris vel dñi, ſi ipſi fortè fecerunt pactũ de nõ petendo, vel petãt pecuniã non numeratã. item pone exemplum de dolo patris & dñi: vt. ſ. de contrahen. emptio. ſed ſi ſeruo.

i ¶ In infinitum.] i. ſemper: ſiue tẽpore cõtractus, ſiue poſtea, dũmodo nõ donet: vt ſ. de pactis. l. cõtra iuris. §. j. ſiue ergo in cõtractu, ſiue poſtea dolus (id eſt pactũ quod parit excep. doli.) cõmittatur, excipitur ſicut ſi liber cõmitteret: vt. ſ. eo. l. ij. §. circa. & §. itẽ quæritur. Acc.

k ¶ Non ex peculiari.] ſed dominica.

l ¶ Admiſſus.] actum aliquid, cuius cauſſa poſtea ſit dolus.

m ¶ Non etiam ſi poſtea.] vt ſi dominicam pecuniam mutuauit: & poſtea fecit pactũ ex interuallo de non petendo: vel in perpetuũ, vel etiam ad tempus: vt. ſ. de pactis. l. ſi autem. Sed contrà. ĩ. e. l. purè. §. actoris. Sol. ibi loquitur eo caſu cùm habeat adminiſtrationem à domino permiſſam, in qua dolum commiſit: hîc non: ſed ad aliud negotium. & facit. ſ. de eo per quem factum erit. l. ij.

n ¶ Dolus.] i. pactum pariens excep. doli.

o ¶ Excipi poſsit.] contra dominum vel procuratorem.

p ¶ Dolo.] No. dolum præteritum dici qui ante litem conteſtatam commiſſus eſt: vt. ſ. de peti. hæredi. nec vllam. § his autem.

q ¶ Excipiendum.] contra dominum vel procuratorem quis eorũ agat. nam & dominus agere poteſt: licet alium conſtituerit procuratorẽ in rem ſuam: vt. C. de noua. l. iij. & ſit exemplum: dolo Titij emi rem ſuam à Seio: quẽ Titiũ poſtea in rem ſuam procuratorẽ facio ad eam petendam actio. ex empto: vel in rem: vel publiciana quæ mihi non daretur: vt pote malæfidei.

r ¶ Præſentem.] vt puta ſi corrupit iudicem: vt. C. de pœna iudi. l. j. & hoc poſt lit. conteſt. non ante: vt. ĩ. e. l. ſi procurator. in prin. & . §. ſi poſt litem. vel etiam da exem. vt. ĩ. e. l. purè. §. actoris. & hoc in iudicijs. Ad contractus autem dic vt. ĩ. proxi. §.

s ¶ In exceptione.] etiam contra dominũ.

t ¶ Conceſſa.] id eſt libera.

v ¶ Poſſe.] vt & . ſ. de tribut. l. procuratoris. in prin.

x ¶ Eſt.] dolo inducẽdo te ad promittendũ ipſe Seius vel ego. ſed nũquid & dolo Titij, ſi ei actio cedatur? Dicam ſic ſi in rem ſuã: vt. ſ. prox. §. ſecus ſi vt ſimplex procurator Seij vel metus interueniat: quia tantum de præſenti dolo excipitur.

y ¶ Edidit.] petendo id quod erat ſtipulatus.

z ¶ Eſſe.] contra Seiũ, & cõtra me ſi ceſſa actione agam, quaſi ego videar Seiũ procuratorẽ conſtituiſſe, cũ ipſum conſtituit procurator meus: vt. ſ. de exerci. l. j. §. magiſtrũ. & ideo excipitur de dolo in ſtipulãdo commiſſo: licet fuerit ſimplex procurator. i. ad vnum negotiũ ordinatus. ſed vbi ad litẽ ordinatur, non nocet eius dolus, licet poſt litem conteſta. admittatur. i. recipiatur vt noceat: vt. ſ. proxi. §. vel dic ꝙ ſi ego feci pactũ de non petendo, nocet Seio, vel ſi Seius fecit, nocet mihi: argu. ſ. e. l. ij. §. item quæritur. & . ĩ. e. l. §. apud Iulianum. Accurſius.

a ¶ Circumueniebat.] inducendo te dolo vt patiaris te delegari mihi.

b ¶ Obſtet.] mihi. Accurſius.

c ¶ Experiri.] vt te liberet: vel ſi pecuniã ſoluiſti, reſtituat: & hoc cõdictione certi vel incerti: vt ſuprà de condi. cau. da. ſi donaturus. §. ſiquis indebitum. & ſuprà de donatio. ſi quis delegauerit. & infrà eodem purè. §. ſi eum.

d ¶ Dolum.] ad inducendum debitorem ſibi mulieri promittere.

e ¶ Indotata.] vt & ſuprà de condict. cau. da. ſi donaturus. §. fina. & infrà eodem. purè. §. ſi eum. Sed contrà infrà proxi. §. in prin. Sol. vt ibi. Accurſius.

f ¶ De dolo.] cõmiſſo in ſtipulãdo dotẽ, vel etiã poſtea paciſcendo de non petendo: vt arg. ſ. e. §. mandaui. Sed ſi maritus pepigit, licet non agat: vt. ĩ. proxi. ver. illud non explicat: tenetur tamen mulieri: vt. ſ. de iure dot. ſi extraneus. & . l. cùm vir.

g ¶ Cui.] ſcilicet mulieri.

h ¶ Acquireretur.] ſi dos ſit data. Accurſius.

i ¶ Obſtare.] ſ. proxi. §. ſed & ſi mulier. cõtra. Sol. ibi loquitur cùm nondũ erat ſolutũ matrimoniũ. vnde dos intelligebatur debitũ viri. hîc, cùm ſolutum erat, & ſtatim eſt peruentura ad mulierem dos. quod colligi poteſt. ĩ. e. purè. § ſi eum. ſic ergo refert, agat vir conſtãte matrimonio, vel eo ſoluto. vel poſſumus dicere ꝙ hîc loquitur in eo caſu, in quo maritus fraudem participauit.

k ¶ Quæri.] ſi opponatᷣ exceptio marito: & ſic erit indotata: per qđ

videbatur maritum non repellli:vt.s.proxi.§.sed & si mulier.sed ta men contrarium est.Accursius.

a Cum eo.]alio modo:vt permutando fortè,non donando:vt. C. de admini.tut.l.non omni.

b Factus est.]vt si dolo vel metu me induxit vt emerem rem pupilli:inquantū sibi datur actio,intantū mihi competit exceptio. vel si tutor dolo per-10 suasit alicui vt hære ditatem repudiet pupillo ab intestato obuenientē.& facit.s. de do.si ex dolo.& de acti.emp.Iul.§.sed cum ex facto.Accursius.

c Distinguendū.] esse.]quantum ad id, in quo locupletatꝰ est 20 pupillus:sed ad id,in quo locupletatus non est,habet actionē con tra tutorē in id, quod ad eū ex suo dolo peruenit,vel distingui po test:sit tutor soluēdo, vel non:alioquin con trà:vt.s.de admini. tu to.l.si.j.rñ.&.s.de tri-30 bu.l.iij.§.si seruus pu pilli & de pecu.l.summa.§.j.item. s. ne vis fiat ei.l.j.§.hoc edicto. contrà.in fi.&.s.quan do ex fac.tu.l.j.&. iiij. Sol. ibi extra contra-ctum dolum cōmisit: hîc in contractu. vel ibi non fuit locuple-40 tior ex dolo tutoris. Accursius.

men dicendum esse,siue quis eme rit à tutore rem pupilli, siue con-tractum sit cum eo[a] in rem pupil li,siue dolo quid tutor fecerit, & ex eo pupillus locupletior factus est[b] ,pupillo nocere debere:nec il-lud distinguēdum esse[c] , cautum sit ei[d] ,an non:soluēdo sit tutor, an non[e] :dummodo rem admini-stret[f] . Num enim diuinat[g] is, qui cum tutore contrahit?Planè si mi hi proponas collusisse aliquē cum tutore[h] :factum suum ei nocebit. ¶ Siquis non tutor,sed pro tuto. re negotia gerat: an dolus ipsius noceat pupillo, videamus. Et puto non nocere[i] . Nam & si is qui pro tutore negotia gerebat, rem vendiderit[k] ,& vsucapta sit[l] :ex-ceptionem non nocere[m] pupillo rem suam[n] persequenti[o] ,etiam si ei cautum sit:quia huic rerum pupilli administratio cōcessa non fuerit. secundum hoc magis[p] opi-nor de dolo tutoris[q] exceptionē

pupillo esse obijciendā. ¶ Quæ in tutore[r] diximus,eadē in curato-re quoq; furiosi dicēda erunt: sed & in prodigi , vel minoris vigin-tiquinq; annis. de dolo autem i-psius minoris vigintiquinq; an-nis exceptio vtiq; locum habebit. Nam & de pupilli dolo interdum esse excipiendū,nequaquā ambi-gendum est,ex ea ætate,quæ dolo non careat. Deniq; Iulianus quo-q; sæpissime scripsit,doli pupillos qui prope pubertatem sunt, capa-ces esse[s] . Quid enim, si debitor ex delegatione pupilli pecuniam creditori eius[t] soluat,fingentis se (inquit)pubescere[v] ? Ne propter malitiæ ignorantiam bis eandem pecuniam consequatur[x] . Idem seruandum in furioso ait, si cùm existimaretur compos mentis es-se, iusserit debitorem creditori soluere:vel si,quod exegerit ,do-mi habeat[y] . ¶ De auctoris dolo[z] exceptio emptori non obijcitur.

desij postea possidere:dicitur quòd si volo eum vendicare quasi vsu ceperim:obstat mihi excep.doli ex persona auctoris mei,cum lucra tiuam habeam caussam.idem si habebam eum in pignus,& desij pos sidere,& petam eum in hypothecaria:nam obstat mihi dolus aucto ris mei.nam si possem eum petere,esset reuersurus ad dolosum.secus autem est in emptore, cui dolus auctoris nō nocet, si vsucepit ex suo tantum tempore, 10 nō auctoris. Idem in eo,qui ex caussa per-mut.vel in solu.vel ex simili caussa habuit à doloso.nam dolus auctoris non nocet prædictis si nolunt vti ac-cessione sui auctoris. secus si ex caussa noxæ equum habui à do 20 loso. Idem si modico pretio emi rem à dolo so.nam nocet mihi do lus auctoris mei si de-sij possidere prædictā rem,etiam si nolui vti tēpore auctoris mei. emptori autem,qui e-mit iusto pretio, vel aliquo dato loco pre-30 tij : non nocet dolus auctoris.sed non vult vti accessione aucto-ris,nisi ipse emptor sit in dolo.nam si dolum commisisset: suus do-lus ei noceret. ¶ Si à Titio.] Emi fundum Sempronij à Titio, & traditus est mihi. post 40 ea Titius Sempro-nio successit: & nunc eundem fundum vendidit Mæuio & tradidit.dicitur quòd istum fundum possum petere à Mæuio.nam & si Titius factus dominus prædicto modo eum à me peteret,defenderem me per excep.in factum.vel doli. Item si Titius inciperet eum possidere:possem ab eo eum petere per publicianam: non obstante quòd dominus erat rei. ¶ Metus caussa.] De except. metus non est dictum:quasi sufficiat excepti.doli vbicunq;,cùm sit generalis.vtilius tamen est vt dicamus de excep.metus. scias enim 50 quòd excep.metus distat ab excep.doli.nam excep.doli obstat tan-tum ei, qui dolum commisit in re quam petit.at excep.metus obstat cuicunq; qui petat illam rem , in qua est commissus metus ab ali-quo.Item excep.metus competit cuicunque passo metum , præter-quàm si à patre patiatur metum,& hoc viuente patre.post mortem enim patris si filius passus metum à patre abstineat se à patris hære di.potest vti excep.metus contra hæredes patris,prout aliæ perso-næ maiores.xxv.ann.metum passe.hoc dicit vsque in finem legis. Fran.Accur.

d Ei.]s.pupillo.

e An non.]cautum sit rem pupilli saluam fore.

f Administret.]quia ex qua persona lucrū capit,ex eadē & dam num sentire debet:vt.j.de reg.iur.l.ex qua.Sed videtur ecōtra indi-stinctè nō nocere dolū tutoris pupillo:siue sit soluēdo,siue nō:vt.j. de reg.iur.l.neq; ex interdicto.quæ est contrà.Sed ibi loquitur quā do tutor aliquid facit vel contrahit in rebus suis,non pupilli.

Dolus tutoris an & quā do noceat pupillo.

g Diuinat.]sic.s.mandati.l.si fideiussor.

50 h Cum tutore.]& non sit pupillus locupletior.

¶ Siquis non tutor.] CASVS. Quæritur, an dolus protuto ris noceat pupillo.& dicitur ꝙ non.& ponitur exēplum,protutor. i. qui se tutorē pupilli credebat,vendidit rem à pupillo possessam , vt noceret in hoc pupillo.emptor eam suscepit. dicitur ꝙ pupillus pe-tita in integrū restitutione recuperabit illā rem:& sic dolus protu-toris non nocet pupillo.secus autē est in dolo veri tutoris.nam eius dolus nocet pupillo:vt sic exceptio doli cōtra pupillū possit oppo-ni.Itē curatoris dolus nocet furioso.item prodigo.item adulto.item ex dolo minoris.xxv.an.obijcitur excep.doli cōtra ipsum minorē. 60 Item ex dolo pupilli capacis doli,vt quia sit prope pubertatē, ob-ijcitur excep.doli in ipsum pupillū:vt si debitorē suū delegauit cre-ditori suo.nam amodò agere vult contra debitorē suū delegatum. Idem si furiosus tunc temporis cùm sanæ mentis videretur, delegat debitorē suum creditori suo.nam amodo si agat furiosus contra de-legatum:obijcitur sibi excep.doli.Idem si debitor furiosi soluat fu-rioso quod ei debet:& hanc pecuniā habeat saluā.nā si amodo vult agere contra debitorē suum,obstat sibi exceptio doli. ¶ De aucto-ris.]Dolo induxisti quendā vt vēderet tibi quandā rem puta equū: & vendidit tibi & tradidit:& non vidisti eum aliquo tēpore.& cum 70 mihi vendidisti & tradidisti:& vsucepi eum.nunc desij possidere. volo eum vendicare à possessore,quia eum vsucepi.quæritur an ob-stet mihi excepti.doli ex persona auctoris,qui eum per dolum ha-buerat & distinguitur.si enim equum vsucepi ex meo tempore tan-tum:tunc dolus auctoris mei non nocet mihi.si autē in vsuca. præ-dicta vsus sum tēpore auctoris mei:tunc nocet mihi except . doli ex dolo auctoris mei.sic ergo patet,ꝙ vitiū personale auctoris mei , id est ,dolus nocet mihi si volo vti accessione sui tēporis.aliàs non. se-cus est in vitio reali:vt quia res sit furtiua quam emi.nam nocet mi-hi hoc vitium velim nolim,vt non possim eam rem vsucapere. ¶ Si 80 cum legitima.]Agnatus tuus instituerat me hæredem persuasisti. mihi dolo malo vt illam hæreditatem repudiem.repudiaui.& sic ab intestato habuisti illam hæreditatem,& eam vendidisti Sempronio. Sempronius agit contra me peti.hæredi.ex iure cesso ex caussa ven-di.ad rem hæreditariam quam possideo . dicitur quòd potest : nec possum ei obijcere dolum ex persona auctoris sui. ¶ Siquis autē.] Titius equum quendam sibi acquisiuit per dolum. eum equum mihi donauit,vel legauit,& traditus est mihi, & eum tenui triennio, &

i Non nocere.] vt & suprà de publicia. l. quæcunque. §. finali. 60 Accursius.

k Vendiderit.]dolo vt noceret pupillo.

l Vsucapta sit.]idem & si nō vsucapta est:vt suprà de eo qui pro tuto.l.ij.

m Non nocere.]fortè nisi inquantum peruenit ad eum,ne locu-pletetur cum aliena iactura.

n Suam.]quo ad opinionem.si enim sua esset,non vsucaperetur : vt.s.de acquir.rerum do.bonæfidei.

o Persequenti.]per in integrum resti.nam vendicare nō posset, cùm sit facta illius per vsusca.

70 p Magis.] quàm eius,qui pro tutore gessit. vel electiue po-natur.

q Tutoris.]veri.

r Quæ in tutore.]vero.

s Esse.]vt &.s.de dolo,hæredibus.in fi.

t Eius.]s.pupilli.

v Pubescere]quasi dicat agens amodò repellitur ne &c. vel lege cum præcedentibus.& facit.s.de dolo.l quid enim.Accursius.

x Consequatur.]quod bona fides non patitur:vt infrà de regu. iur.l.bona fides.& facit ad idem.C.de vsuca.pro emp.l.eum.

80 y Habeat.]hic autem inspicitur tempus,quo agitur:vt.j. de so lu.in pupillo.

z De auctoris dolo.] auctor meus suum venditorem dolo in-duxit ad vendendum. si ego à possessione cado, & vendico di-cens me vsucepisse: si quidem ex meo tempore tantum , nocet mihi dolus auctoris : vt hîc, &.C. de præscript. longi temporis.l. j. hodie nocet: vt in authenti.ibi posita. & sic hîc, primum respon. corrigitur.

Auctoris.

si autem auctoris [a] accessione vtitur [b]: æquissimum visum est, eũ, qui ex persona auctoris vtitur [c] accessione, pati dolum auctoris [d]. Et per hoc æquè [e] traditur [f], rei quidem coherentem [g] exceptionẽ etiam emptori nocere: eam autẽ, quæ ex delicto personæ [h] oriatur, nocere non oportere [i]. ¶ Si cùm legitima hæreditas Caij Seij ad te pertineret [k], & ego essem hæres institutus, persuaseris mihi per dolum malum, ne adeam hæreditatem: & posteàquàm ego repudiauerim hæreditatem, tu eam Sempronio cesseris pretio accepto [l], isque à me petat hæreditatem [m]: exceptionem [n] doli mali eius, qui ei cessit, non potest [o] pati.

¶ Obstat exceptio auctoris ei, qui causam lucratiuam habet. idem si quis habeat pignus, & desijt possidere: & petat illud hypothecaria. nam obstat dolus auctoris secus autẽ est in causa non lucratiua ubi dolus auctoris non nocet. hoc dicit usque ad. §. si à titio.

¶ Siquis autem ex causa legati vendicet, aut si is, cui ex causa donationis res præstita est, vendicet: an de dolo exceptionem patiatur ex causa eius, in cuius locum successerit [p]? Et magis putat Pomponius, summouendum: & ego puto exceptione eos esse repellendos [q], cùm lucratiuã causam sint nacti. Aliud est enim emere: aliud ex his causis succedere. ¶ Idẽ tractat Pomponius & in eo, qui pignori accepit, si Seruiana vel hypothecaria actione experiatur. Nam & hunc putat Pomponius summouẽdum, quia res ad eum [r], q dolo fecerit, reuersura est. ¶ Auctoris autẽ dolus (sicut diximus) emptori non obijcietur. sed hoc in emptore solo [s] seruauimus: itẽ in eo, qui permutauerit, vel in solutum acceperit: item in similibus, qui vicem emptorum [t] obtinent. Cæterùm si noxę [v] deditus quis sit. Pomponius putat passurum exceptionem quam ille pateretur, qui noxæ dediderit. Proinde ex quacunque alia causa [x] quæ prope lucratiuam habet acquisitionẽ. quæsisse quis videatur: patietur exceptionem doli ex persona eius, in cuius locum successit. Sufficit enim si is, qui pretium dederit, vel vicem pretij (cum sit bonæ fidei emptor) vt non patiatur doli exceptionem, ex persona auctoris vtique, si ipse dolo caret [y]. alioquin si dolo nõ careat, peruenietur ad exceptionem doli, & patietur de dolo suo [z] exceptionem. ¶ Si à Titio fundum emeris qui Sempronij erat, isque tibi traditus fuerit pretio soluto [a]: deinde Titius Sempronio hæres extiterit, & eundem fundum Mæuio vendiderit, & tradiderit. Iulianus ait, æquius esse prætorem te tueri [b]: quia & si ipse Titius fundum à te peteret, & exceptione in factũ cõparata, vel doli mali summoueretur. & si ipse eum possideret, & Publiciana peteres: aduersus excipientem, si non suus [c] esset, replicatione vtereris: ac per hoc intelligeretur [d], eum fundum rursus vendidisse, quem in bonis nõ haberet.

¶ Vtilius est singulas res singulis uerbis exprimere. Et est differentia inter exceptionem doli, & exceptionem metus: quia prima complectitur tantum personam eius qui dolo fecit. secunda uero est scripta in rẽ. & sufficit in aliqua re metum commissum esse adhoc ut competat. Item secunda non competit filio contra parentem eo uiuo: secus eo mortuo. hoc dicit usque ad. l. seq.

¶ Metus causa exceptionem Cassius non proposuerat [e], cõtentus doli exceptione, quæ est generalis [f]. sed vtilius visum est, etiam de metu opponere exceptionem. etenim distat aliquid à doli exceptione: q [g] exceptio doli [h] perso

a ¶ Auctoris.] id est venditoris.

b ¶ Vtitur.] i. vti vult. sic ponitur. j. de verb. obli. si stipulatus sum. nõ enim vitiosa possessio potest adiũgi nõ vitiosæ: vt hîc, &. s. de ac. pos. l. põponius. §. cũ quis. &. §. fi. nisi secundũ iura noua ad prescrip. xxx. vel. xl. anno. vt in aut. vt spon. larg. §. rursus. Accursius.

Possessio vitiosa an nõ vitiosæ possit adiũgi.

c ¶ Vtitur.] id est vti vult: vt dixi.

d ¶ Auctoris.] agẽdo in rẽ quasi vsuscepit.

10 e ¶ Aeque.] aliâs deest æquè.

f ¶ Traditur.] quia tũc oportet ipsum vti adminiculo sui auctoris, cũ vitium comitetur rem sicut lepra: vt insti. de vsuca. §. furtiuæ.

g ¶ Cohærentẽ exce 20 ptionẽ.] vt quia furtiua: vel vi possessa. aliâs aliter accipitur: vt. s. de excep. l. exceptiones. §. rei.

h ¶ Personæ.] hic collige vitiũ personæ vel personale: vt dolus auctoris dans cõtractui causam: vel incidens. 30 Itẽ mala fides: quia credidit vendentẽ nõ habere ius vendendi. Item scientia rei alienæ, vt in commodatario & similibus. Item collige aliud reale, qđ dicitur cohærẽs rei: vt hîc dicit: vt si est furtiua, vel vi possessa: vel 40 data præsidi contra legẽ iul. repetundarũ. Sunt & alia vitia nec personalia, nec realia: sed quasi realia dicimus: vt res pupillaris: vt liber homo. quæ omnia dic vt C. de acq. pos. l. vitia. & facit ad. §. istum. s. de diuer. & 50 tem. præ. an vitium. & l. de accessionibus. & s. quæ in frau. cre. quæ à debitore. Acc.

i ¶ Non oportere.] nisi velit vti accessiõe auctoris. sed & hoc cor rigit: vt in prin. §. dixi.

k ¶ Pertineret.] ab intestato. Accursius.

60 l ¶ Pretio accepto] igitũ fuit vẽditio.

m ¶ Hæreditatẽ.] agẽdo petitione hæreditatis ex iure cesso, vel actionibus hæreditarijs ex iure cesso: cũ hæreditatẽ, vel rẽ hæreditariã possideã, vł teneã hæreditati.

70 n ¶ Exceptionẽ.] ex hoc. §. videtur probari q qui actionem emit à doloso, non debeat summoueri exceptione, licet summoueretur dolosus: posset tamẽ quis contradicere fortè. hîc enĩ nõ actionẽ, sed hæreditatẽ emit: & vtiles intẽdit noĩe suo: vel directas noĩe cedẽtis: in qb' quærẽdis, puta adeũdo hæreditatẽ, cedẽs nõ adhibuit dolũ sed adhibuit ĩ pcedẽti, id est, ĩ repudiatione. Itẽ & si dolo me induxit vt traderẽ, & tradidi possessionẽ: & 80 tu vẽdis emptori: nõ obijcit doli exceptio: quia rei vẽdicationẽ habet ex traditione sibi facta: licet dolus præcesserat in alia traditione. sed vbi me induxisti dolo vt pmitterẽ, & eã actionẽ vendis emptori: obijcitur doli exceptio: quia eadẽ actione vtitur, in qua dolus est commissus, & quasi adminiculo auctoris vtatur repelletur secundum Azo. & ita quod primò sub fortè dixerat. posteà indubitanter dicit. Accursius.

o ¶ Non potest.] sed de dolo datur contra dolosum: vt. s. de dolo, siquis affirmauerit. j. respõ. &. C. de dolo. l. si maior. & facit. j. de ver. sign. l. lege. &. C. de peri. & cõmo. rei vendi. l. dolum.

p ¶ Successerit.] prædicto singulari titulo. & dic q auctor dolo induxerit eum à quo habuerit.

q ¶ Repellendos.] etiã si noluerit vti accessione auctoris. Sed cõtrà. s. ti. j. l. an vitium. Solu. mala quidem fides auctorum ex lucratiua causa tradentiũ 10 successoribus eorum nõ nocet, nisi eorum velint cõtinuare tẽpora, & sic eorũ vti accessione: vt. s. Dolus autẽ eorum auctorum semper nocet: vt hîc. vel aliter possidẽti non nocet, vt ibi. sed non possidenti & agẽ 20 ti sic: vt hîc.

r ¶ Ad eum.] scilicet debitorem, qui dolo inducendo suum autorem habuit rẽ. Accursius.

s ¶ Solo.] hæc dictio, solo, excludit illos tantũ, qui habent causam lucratiuam: & sic lar 30 gè dicitur: vt & aliâs s. de statu liberis. l. statuliberi. §. quintus.

t ¶ Emptorum.] in quibus est eadẽ æquitas, vt & C. de peri. & cõmo. rei vendi. dolũ. Accur.

v ¶ Noxæ.] hîc habet quasi lucratiua causa.

40 x ¶ Causa.] vt si res digna magno pretio, modico sit empta secũdũ Io. & s. s. quæ in frau. cre. l. qui autẽ § hoc edictum. &. §. similimodo.

y ¶ Caret.] quia etiã ipse sciuit aliená quando emit, vel suum ven 50 ditorem induxit dolo. Accur.

z ¶ Suo.] Duobus ergò casibus tantum repellitur successor rei singularis: propter dolum auctoris. scilicet quando vtitur adminiculo. Itẽ & quando habet causam lucrati 60 uam vel quasi. Item tertio pro suo, scilicet dolo: vt hîc. Accur.

Successor rei singularis quando quęrpropter dolum auctoris repellitur.

a ¶ Soluto.] maxime. vt. s. de pub. l. de pretio. vel dic vt s. de rei ven. si à titio. Accursius.

b ¶ Tueri.] petẽdo & defendendo: quia & c. 70 & est bona ratio: vt j. de re. iu. l. nemo plus iuris &c.

c ¶ Non suus.] verba exceptionis.

d ¶ Intelligeretur.] præsumptione iuris: cũ in ea causa sit, vt possit auocari à Titio, qui factus est dominus. sic enim dominiũ habet, vt non sibi sed alij prodesse conseruarique debeat ab ipsa. ar. C. communia de leg. l. fin. §. sed quia. & facit de verbo ad verbũ. s. de rei vẽ. l. si à titio. & plenè expõe vt ibi. Itẽ facit. s. de exce. rei vẽ. l. si à titio. 80 Sed cõtrà. s. de actione emp. si ea res. §. fi. Sed ibi à diuersis emimus vt vnus à domino: alius à non domino. hîc autẽ ambo ab vno prius nõ domino, postea domino. Itẽ est hîc casus, vbi publi. datur contra dominũ. Sunt & alij quos dic vt no. s. de pup. l. pe. & l. fina. Accur.

Publiciana contra dominũ dat.

e ¶ Proposuerat.] in tractatu suo cũm tractaret de hac actione.

f ¶ Generalis.] vt. s. l. ij. §. & generaliter.

g ¶ Quod.] id est quia.

h ¶ Exceptio doli.] prima differentia.

a ¶ Complectitur.] scilicet tantum.
b ¶ Dolo.] vt. s. l. ij. §. & quidem. &. §. planè. &. §. docere. Accur.
c ¶ Causa.] & est ratio in promptu: quia cũ contra quemlibet detur actio quod metus causa: vt. s. quod metus causa, si cũ. §. in hac. ergo & contra quemlibet datur exceptio: vt. j. de reg. iur. l. inuitus. §. sicui. & hoc, cũ dominus rei per metum tradiderit. si verò tradidit eam non dominus: õ iniquũ esset si diceremus eũ habere, exceptionẽ, vel etiã actionẽ contra verũ dñm: vt. s. de pu. l. penul. Intelligitur ergo. l. ista in cæteris personis, q̃ nullã habent causam ab eo, qui metum adhibuit. Accur.

nam complectitur [a] eius, qui dolo [b] fecit: enimuero metus causa [c] exceptio in rem scripta est, & si in ea re nihil metus causa factũ est: vt nõ inspiciamus, an is, qui agit, metus causa fecerit aliquid, sed an omnino metus causa factum est in hac re à quocunque, non tantũ ab eo, qui agit. Et quãuis [d] de dolo auctoris exceptio doli non obijciatur: verumtamen hoc iure vtimur, vt de metu non tantum ab auctore, verum à quocunque adhibito: exceptio obijci possit [e].

¶ Illud sciendum est, hanc exceptionem de metu eum obijcere debere, qui metum non à parente passus est, cuius in potestate [f] fuerit, cæterùm [g] parenti licere deteriorem condititionem liberorũ [h] in rebus peculiaribus [i] facere. Sed si se abstinuerit hæreditate paterna: succurendum ei erit, vt alioquin [k] succurritur [l].

¶ *Si hæres petat id, quod sibi purè debetur, & ipse illud idem debeat sub conditione: non summouetur doli exceptione si paratus est satisdare de reddendo conditione adueniente: aliàs secus h.d. Paragraphorum sequentium quidam breues sunt: ideo summant seipsos: quidam casum ponunt in terminis, §. uerò actoris, gloss. ponit casum.*

Paulus LEX V.

PVrè mihi decem debes, ea tibi sub conditione legaui: interim hæres meus, si petat, doli exceptione non est sub mouẽdus [m]: cùm possit etiam deficere conditio [n]. itaque legatorum stipulationem interponere [o] debebit. sed si non caueat hæres: doli exceptione submouebitur † expedit enim legatario retinere [p] summam magis quam mitti in possessionẽ rerum hæreditariam. ¶ Sicui legata sit via, & is lege Falcidia locũ habente, totam eam * vendicet non oblata æstimatiõe quartæ partis [q] summoueri eum doli exceptione Marcellus ait: quoniam suo commodo hæres consuluit. ¶ Si donaui alicui rem, nec tradidero: & ille cui donaui, non tradita possessione, in eo loco ædificauerit me sciẽte [r]: & cùm ædificauerit, nactus sim ego eam possessionem, & petat à me rem donatam: & ego excipiam, quòd supra legitimũ modum [s] facta est [t]: de dolo replicandum est. dolo enim feci, quia passus sum eum ędificare, & non reddo impensas. ¶ Actoris [v], qui † exigendis pecunijs præpositus est, etiam posterior dolus [x] domino nocebit. ¶ Si seruus venijt ab eo [y], qui hoc dominus permisit, & redhibitus sit domino: agenti venditori de pretio [z]: exceptio opponitur redhibitoria, licet etiam is qui vendidit, domino pretium soluerit [a]. Etiam [b] mercis non traditę [c] exceptione submouebitũ [d]

d ¶ Et quãuis.] secunda differentia.
e ¶ Possit.] nã & metus habet in se ignorãtiam: vt. s. quod metus causa, si cum. §. in hac & facit. s. vti possi. l. j. in fi. & l. seq. & de dãno infec. l. qui bona. §. cum inter.
f ¶ Potestate.] tũc: sed nunc non est cum conuenitur.
g ¶ Cæterum.] pro, quia: vel cæterum pro alioquin: vel cæterũ, pro sed.
h ¶ Liberorum.] existentium in potestate: si dicas eum conueniri à patre. & facit. C. de annali excep. l. j. §. si.
i ¶ Peculiaribus.] profectitij vel aduentitij: inter quæ nõ erat differẽtia iure isto: sed tunc quomodo retinet hoc peculium si ab hæreditate abstinet: vt. C. de col. si donatione. in fi.? Respõ. quia vt bene merito erat ei cõcessum, vel dimissum: vel vt conferens pater in eum filium supremũ iudiciũ: vt no. d. l. si in donatione. hodie in aduentitio planum est: cùm mortuo patre filius debeat id habere vt. C. de bo. que libe. cum oportet. circa prin.
k ¶ Alioquin.] id est aliàs.
l ¶ Succurritur.] maioribus. xxv. an. metũ passis: secus in hærede patroni; vt. s. eo. §. aduersus. ibi, libertum &c. vel dic hic dari excep. in factum vel actio. in factum filio contra hæredem patris.

PVre.] CASVS. Decem quæ mihi debebas purè, ea tibi sub cõditio. legaui hæres meus poterit interim ea petere: dũ tamen caueat de. x. dandis legatario veniente condi. si autẽ nõ vult cauere hæres, repellitũ à peti. excep. doli. ¶ Si cui.] Legata est tibi via per quendã fundum. legantis hæres vtitur falcidia in legatis. dicitur q̃ nisi offeras æstimationẽ quartæ partis viæ: obstat tibi exceptio doli si petas viam. ¶ Si donaui.] Donaui tibi fundum: & antè quàm traderem eum tibi, ædificasti in eo me sciente, & non contradicente. & sic per hoc desij possidere. & postea cœpi possidere illũ fundum cũ ædificio. tu petis à me fundum: quia tibi donatum. ego excipio: quia vltra modũ fuit donatio: & sic non valuit. dicitur, q̃ tu replicabis de dolo: quia dolo facio cũ retineo fundum cũ ædificio, nec reddo impẽsas, quas feceras me sciente & patiente. ¶ Actoris.] Dic casum vt in glossa quæ incipit: feci te actorem &c. ¶ Si seruus.] Mandato meo vẽdidisti seruum meum vitiosum pro. x. emptor videt eũ vitiosum. reddidit seruum mihi. si procurator meus petat à te pretium: obstat sibi excep. doli etiam si de suo soluerat mihi procurator meus: sed repetet à me pretium actio. mandati vel sine causa. Eadem seruantur, si sine mandato gerens negotium meum, seruum meum vendidit: & postea habui ratum: & prædicta contigerunt, quæ suprà. ¶ Si eum qui.] Si cùm velles mihi donare mille, delegaui te vt ea promitteres creditori meo, & promisisti: si ab eo conueniaris, non potest obijcere excep doli. petit enim quod sibi debetur. idem est si mulier eum, qui sibi mille donare volebat, delegauit eũ mihi, vt promitteret mihi illa mille pro ea: ı ! otem. nam t enetur. Idem si dolo induxit Titium vt mihi. c. pro ea promitteret in dotem dare. nam tenetur: nec habet except. doli. poterit tamen agere contra eam vt liberetur ab illa promissione. vel si iam soluit, petat ab ea id, quod pro ea soluit. idem in primo casu. nam donans aget contra me delegantem vt faciam eum liberari in eo, quod promisit vltra modum. vel si iam soluit, à me repetet. ¶ Non sicut.] Actio de dolo est temporalis. finitur enim hodie biennio. sed exceptio doli est perpetua. & quæ sit ratio diuersitatis, redditur in litera. Fran.

m ¶ Summouẽdus.] vt &. s. de libe. legat. l. non solum. §. fina. sed contra. s. si cer. pet. l. pecuniam. Sol. vt ibi.
n ¶ Conditio.] aliud si omnino est extitura: vt. s de cond. inde. l. quòd si ea.
o ¶ Interponere debebit.] scilicet hæres promittit legatario de tanta pecunia danda, si conditio extiterit: vt &. s. vt lega. no. ca. l. j.
p ¶ Retinere.] scilicet magis quàm &c.
q ¶ Quartæ partis.] scilicet loci, per quem via debebitur secundum Ir. quia seruitus non habet partes. Tu dic, id est iuris, quod est via: arg. s. si seruit. vend. loci. in prin. & de leg. ij. cùm filius. in prin. & s. ad le. falc. l. lege fal. interueniente. Accursius. Vel dic melius, non oblata quarta parte totius æstimationis meæ: & ita exponitur. s. de legat. ij. cùm filius. in prin.
r ¶ Sciente.] & non cõtradicen, quod pro traditione est: vt. C. de acquirend. possess. l. j. Accur.

† Expedit enim legatario potius retinere summã quàm mitti in possessionem rerum hæreditariũ.
* uindicet

† Iste text. est not. ad hoc q̃ procurator cõstitutus ad promittendum potest etiã pœnã apponere in ea promisione sic da per eum. Dolog.

s ¶ Modum.] cc. aureorum olim quingentorum hodie: vt. C. de donatio. l. penult.
t ¶ Facta est.] & vtique replicandum. dolo enim &c. facit. s. de dolo. l. si cum & mihi. Accursius.
v ¶ Actoris.] feci te actorem generalem ad mutuas pecunias exigendas, tuque cùm hoc tibi nominatim mandaui, transactionem cum Titio fecisti: & ob eam tibi decem promisit: & secum pactus es, vt si contra transactionem feceris, non liceret tibi decem petere. porrò contra transactionem fecisti. si ego à Titio decem petiero, quæ tibi promisit, repellor: vt suprà. l. apud. §. quæsitum. vel secundum H: gon m dic quòd erat generalis procurator & specialis ad causam agendum. & est ei solutum pendente lite: postea ipse, vel dominus petit, cùm fortè non restituit chirographum: vt. d. §. quæsitum. in fin. & secundum hoc non obstat. §. in hac: vt ibi dixi. Dic ergo secundum primum casum actoris: id est administratoris. secundum alium id est agentis. vel si dicas partem solutam pendente lite & postea petit, totum amittit: quia petit plus: vt insti. de actionibus. §. siquis agens.
x ¶ Dolus.] post transactionem commissus secundum primum casum: vel post solutionem commissus secundum alium.
y ¶ Ab eo.] procuratore.
z ¶ De pretio.] scilicet contra emptorem.
a ¶ Soluerit.] de suo.
b ¶ Etiam.] hic est. §. secundum quosdam. vel non est: & sic melius legitur: & secundum hoc dic mercis: id est serui: & impropriè seruus dicitur merx: vt suprà de tributoria, lege prima. Accursius.
c ¶ Non traditæ.] suprà quando tradidit. hîc, quando non fuit traditus. Accursius.
d ¶ Submouebitur.] si petit pretium ab emptore procurator. & facit. s. de pactis, si cum emptore. §. fin. Accur.

Soluit.

a Soluit.] de suo Accur.
b Aduersus dominū.] actiōe mādati: vel dic fine cā vł indebiti.
c Nostrum.] fine mandato.
d Vendidit.] & ratum habuimus.
e Modum.] quingentorum sol. hodie.
f Suum.] id est sibi debitū. q. d. non habet causam lucratiuā: al's secus: vt. j. e. iul. Acc.
10 g Maritus.] cui mulier delegauit volentem sibi donare.
h Mulieris.] quę do lo aliquem ad promit tendū induxit marito.
i Accepisset.] vtiq; non: vt. s. apud. §. sed & si mulier.
k Diuerterit.] & 20 nūc petit maritus vt mulier reddat: & sic loquitur suprà ea. l. §. apud iul.
l Condictione.] certi, vel incerti.
m Debitorem.] in eo, quod est vltra legi timū modum. & facit s. mādati, si mandato. 30 §. si iudicio. & §. quo ties. Item facit ad tota lem. §. j. de noua. l. siqs delegauerit. §. fin. & l. doli. & s. de do. l. q id quod. in fi. & l. vt mihi & C. de noua. l. si pater. & j. tit. j. l. j. §. q si patronus. & s. de re iu dicata. l. nec lennius. in 40 prin. & j. de reg. iur. l. nihil dolo. & C. de cōdi. indebi. l. si citra. & s. de condi. cau. data. l. si donaturus. §. si quis indebitā. & §. fin. & s. e. l. apud celsum. §. item quæritur. & s. de iure do. cùm in fun do. §. si. Accur.
50 n Certo tempo re.] anno olim: sed ho die biennio: vt. C. de dolo. l. fi.
o Competit.] s. de pecul. l. quæsitum. §. in dolo contra. Sol. hîc, in exceptiōe: ibi, in repli catione. & per hoc est huius. l. ratio. nā actor 60 qui replicat, habet in sua potestate, quādo agat, & sic quādo replicet secundum Io. & Azo. vel ibi in alienato vel manumisso seruo post annū: quod etiā olim erat tempore actionis de dolo: vnde nō competit actio vel replicatio, quod in idem recidit. vel dic vt ibi. Sed opp. nōne etiā reus habet in sua potestate: vt. C. de inge. ma. l. diffamari. & C. de remis. pig. l. si eo? Sed respon. quicquid dicāt alij: tene & c. vt. s. de iure dotium. l. cū in fundo. §. q si mulier. Item oppo. C. de non nume. pec. l. si intra. & l. si quasi. sed speciale est ibi. & sic est etiā speciale. C. de dote cau. non nume. authen. quod locum. & potest esse ratio quia rele 70 uatur approbando. & sic in hoc grauetur: argu. s. de iureiuran. l. cum qui. In alijs excipientibus non sic: vt. s. de excep. l. j. & facit. C. de excep. l. si pactum.
p Conueniatur.] & facit. C. de dil. l. si quando. & authen. quod fiori. & de anna. excep. l. j. §. fina.
S I opera.] CASVS. Obtuli tibi. x. quæ debebā. tu noluisti. illa. x. amisi sine perdidi. ammodo si petas ea decem à me, obstat tibi doli exceptio. Idem est, si creditori tuo solui, & non habes ratū. nam si petas ammodo à me: obstat tibi exceptio doli. Franc.
q Si opera.] quia oblatā non recipit: vt. j. de solu. l. qui. x. in prin 80 ci. quæ scilicet non recipere dicitur opera: vt. C. de ope. lib. l. liber ti. & facit suprà de fideicommis. liber. l. si filius. §. fi. & j. de verb. obligatio. l. in executione. §. si.
r Idem est.] vt debitor habeat excep. licet creditor non habeat ratum: quia cogitur ratum habere: vt. s. de nego. gest. pomponius. & l. soluendo. & l. si liber. & de pignora. actio. solutum. §. solutam. ibi, vnde si domum & c. vbi & de hoc dixi. si vero creditore præsente, & contradicente soluerit creditori eius, non liberaretur: vt. C.

& qui pecuniam iam domino sol uit[a]: & ideo is, qui vendidit, aget aduersus[b] dominum. Eandē causam esse Pædius ait eius, qui nego tium nostrum[c] gerēs vendidit[d]. ¶ Si eum, qui volebat mihi dona re supra legitimum modum[e]: delegauero creditori meo: non pote rit aduersus petentem vti exceptione: quoniam creditor suū[f] re petet. In eadē causa est maritus[g]. necenim hic debet exceptiōe sum moueri, qui suo nomine agit. Nū quid ergo nec de dolo mulieris[h] excipiendum sit aduersus maritum, qui dotem petit, non ducturus vxorem nisi dotem accepisset[i] nisi iam diuerterit[k]? Itaque conditione[l] tenetur debitor, qui delegauit, vel mulier: vt vel liberet debitorē[m], vel si soluit, vt pecunia ei reddatur.

¶ *Liberalior est lex cum eo qui ignorat quan do sit inuadendus, quàm cum eo qui potestatem habet agendi quando uult. hoc dicit.*

¶ Non sicut de dolo actiò certo tempore[n] finitur, ita etiam exceptio eodem tempore danda est. Nam hæc perpetuò cōpetit[o], cū actor quidem in sua potestate habeat, quando vtatur suo iure: is au tē, cū quo agitur, non habeat pote statem, quando conueniatur[p].

¶ *Damnum quod quis sua culpa sentit, sentire uidetur.*

Caius LEX VI.

SI opera[q] creditoris acciderit, vt debitor pecuniam, quam soluturus erat, perderet: exceptio ne doli mali creditor remouebitur. Idem est,[r] & si creditori eius numeratam pecuniam ratam cre ditor non habeat.

Vlpianus. LEX VII.

IVlianus ait. Si pecuniam, quā me tibi debere existimabam, iussu tuo spoponderim ei, cui donare[s] volebas: exceptione doli mali potero me tueri, & præterea conditio[t] mihi aduersus stipulatorem cōpetit, vt me liberet. ¶ Idē Iulianus ait. si ei[v], quem creditorē tuum esse putabas[x], iusso tuo pecuniam, quam me tibi debere existimabam, promisero, petentem, doli mali exceptione submoueri debere: & amplius, agendo cum stipulatore consequar, vt mi hi acceptam faciat stipulationem. & habet hæc sententia Iuliani humanitatem[y]. vt etiam aduersus hunc vtar exceptione & condictione, cui sum obligatus[z].

Paulus. LEX VIII.

DOlo facit, qui petit quod redditurus est[a]. sic si hæres damnatus sit non petere à debitore: potest vti exceptione[b] doli mali debitor, & agere ex testamento.

¶ *In pari causa turpitudinis potior est condi tio possidentis. h. d.*

Idem LEX IX.

SI procurator rei pecunia accepta donari se passus sit, & cùm domino iudicati[c] agatur: tuebitur[d] se doli mali exceptione nec quod accepit procurator, auferri ab eo potest[e]. Nam turpi-

de soluto. l. inuito. & facit. j. de nouatio. l. si Stichum. §. fina. & C. de exc. l. j. Item si ratum haberet spontè liberaretur ipso iure: vt. j. de so lu. l. solutam.

IVlianus ait.] CASVS. Credens me tibi debere. c. cū in veri tate non deberem, ea centum promisi Titio pro te, cui donare volebas. si Titius ea. c. à me petat, obstat sibi exceptio doli. Item & condi. sine caussa pos10 sum agere contra eū vt me liberet à promis sione, quā ei feci. Idem & si ea. c. promisi Titio pro te, cui credebā te tātum debere, cum nihil deberes. Franci. Accur.
s Donare.] sic. s. de dona. l. ij. §. cùm verò. 20 secus si tuo creditori: vt. s. e. purè. §. si cū. Accursius.
t Condictio.] sine causa: vt. s. de condictio. sine caussa. l. j. §. qui autem. & l. qui sine. Accur.
v Si ei.] aliàs, & aliàs. §. idem Iulianus.
30 x Putabas.] aliud si in veritate deberes: vt. s. purè. §. si eum. & facit. s. de dona. l. ij. §. item si ei. Ac.
y Humanitatem.] facit. s. l. j. §. ideo.
z Obligatus.] sine iusta causa: vt. s. de cō di. sine cau. l. qui sine. 40 & facit. s. de pactis, si cum.

DOlo facit.] CASVS. Po nitur regula: & est talis. Dolo facit, qui petit, qđ redditurus est. & subijcitur exēplū. hæres grauatus nō petere à debitore hære50 ditario, si petat: obstat ei exceptio doli. Itē debitor potest agere ex testamento contra hæredem vt liberetur. Fran.
a Redditurus est.] eidem: secus si alij: vt s. so. matrimo. l. si socer. §. j. Item procurator 60 domino. Item hoc verum, si clarum & liquidum sit quod debet ei reddi. aliquin nō: vt. s. quorum legatorū. l. j. §. rediguntur. quæ est cōtrà. Itē secus in al o casu: vt. C. qui po. in pig. ha. authen. item possessor. quę est cōtrà. sed illud speciale propter suum mēdaciū. sic & s. de rei ven. l. fi. quæ est contrà. Alij dicunt hæc in petitorijs: sed prędicta in possessorijs. sed hoc reprobo: quia idem in possessorijs: vt. s. de Carbo. edi. l. iij. §. sum matim. vel dic q paratus incontinenti est probare, obtinet quod dicitur hîc: aliàs obtinet. d. l. quorum legatorū. argu. s. ad exhiben. l. iij. §. ibidem. & s. vt in pos. lega. si is à quo. & dixi de hoc. §. locati. si 70 quis conductionis. quæ est similiter contrà: sed solue vt ibi not. Itē not. hîc de dolo prę sumpto: vt. s. mandati. l. dolus.
b Vti exceptione.] vt & j. de fideiuß. l. si ex testamento. in princi. nisi ratione ignorantiæ: vt. s. l. ij. §. & generaliter vel ratione affectionis, vel reuerentiæ. vt. s. apud celsum. §. aduersus.
SI procurator rei] CASVS. Reus passus est se cōdēnari pecunia corruptus, si ex hac sententia cōtrà dominū agatur, habet dominus excep. doli. & qui pecuniam dedit procuratori causa corruptelæ: nō repetit ab eo, cui dedit. Fran.
c Iudicati.] i. actione in factum de re iudi. Accur.
80 d Tuebitur.] cōtrà. s. de dolo. l. & eleganter. §. si dolo. Sol. ibi procurator actoris: hîc rei. vnde ibi non cōueniebatur dominus sed agebat. & ideo ibi non datur de dolo, nisi spontanea oblatio profit: vt. s. de ali. iudi. mu. causa fa. l. iij in fi. & quia facilius per actionem primam, quā per actionem de dolo consequitur actor. Item ibi de actione de dolo deneganda: hîc de exceptione concedenda. & facit. s. de r iudi. l. iiij. §. condemnatum.
e Ab eo potest.] procuratore scilicet per dantem. nā in pari cau-

al. Iulianus.

ſa potior &c.vt ſuprà de condi.ob turpem cau.l.ſi op.turpem.& hîc ſubijcit:nam &c.

Malum minus de duobus eligendum eſt.

a ¶ Accepta.]ab actore.

b ¶ Iuſtius.]id eſt minus iniuſte:nam neutrum iuſtum.Et ſic not.ꝙ de duobus malis minus malum eſt eligendum:vt.j.de re.iur. quoties.&.ſ.l.apud §.mar cellus . Sed an dominus,cuius procurator eſt,poſsit repetere?vi-10 detur ꝙ ſic : vt.ſ. de procu.qui ꝓpri §.pro curator vt in cæteris. de neg.geſt.l.fin autẽ. §.item ſi fundum.&.l. liberto .§. j . Et quod ſubijcit deceptus eſt, ſcilicet procurator.& decipit ſcilicet actor qui mutuam pecuniã 20 dedit,impropriè tamen:vt.C.de tranſac. l.cùm donationis.&.j. de reg.iur.l.nemo videtur fraudare.vel vere decipitur qui ſe cor rumpi patitur.& facit ad primum reſpon.ſ. ſi ſer.ver.ſi de communi.Accurſius.

ter accepta [a] pecunia iuſtius [b] pœnes eum eſt,qui deceptus [c] eſt,quã qui decepit [d].

Martianus LEX X.

CVm vir aut vxor in area ſibi donata aliqd edificaſſet: plerîſque placet, doli mali exceptiõe oppoſita rẽ ſeruari poſſe [e].

¶ *Dolus procuratoris commiſſus ante litem conteſtatam non nocet domino:ſed poſt litem conteſtatam dolus commiſſus à procuratore nocet domino.Item tutoris dolus nocet pupillo. item dolus procuratoris poſt litem conteſtatam commiſſus puniendus eſt.nocet ergo committenti:id eſt domino: qui reputatur eadem perſona cum procuratore.Bar.*

Neratius LEX XI.

SI procurator [f] agit, de dolo eius excipi non debet,quia aliena lis eſt:iſque [g] à re [h] extraneus eſt neque alienus dolus nocere alteri [i] debet. ¶ Si poſt litem conteſtatam dolo quid fecerit [k]:an exceptio eo nomine in iudiciũ obijcienda ſit, dubitari poteſt: quia litis conteſtatione res [l] procuratoris fit,eamq́ue ſuo iam quodãmodo nomine exequitur. Et placet,de procuratoris dolo excipiẽdum eſſe.Idẽ de tutore [m],qui pupilli nomine ageret,dicendum eſt. ¶ In vniuerſum autem hæc in ea re [n] regula ſequenda eſt,vt dolus [o] omnino puniatur,&ſi nõ alicui [p], ſed ipſi,qui eum admiſit [q],dãnoſus futurus erit.

30 c ¶ Deceptus ſit.] ſcilicet ꝓcurator.Accurſius.

d ¶ Decepit.]ſcilicet actor.Accurſius.

CVm vir.] CASVS. Donauit vir vxori aream : & vxor in ea ædificauit. ſi vir repetit,quod do 40 nauit.obſtat ſibi doli exceptio.Fran.

e ¶ Rem ſeruari poſſe.] id eſt impenſam: vt &.ſ.de rei vendi.l. ſin autem.§.in re petita.&.ſ.de dona. inter virum & vxo.ſed ſi vir lanam.§.ſi vir vxori.& hoc ſi fuit bonæ 50 fidei, credens donationem valere . Quid ergo ſi credidit nõ valere:& ſic eſt prædo: vt.ſ.de acquir.poſ.qđ vir?Reſpõ.adhuc idẽ: licet quidam contrà:vt no.ſ.de dona.inter virum & vxo.l.ſi vxor filio.in fi.& facit.j.eo.paulus.

SI procurator.] CASVS. Dolus procuratoris ad vnam cauſam conſtituti commiſſus ante litem conteſta.non nocet do 60 mino.& da exemplum vt in gloſ.quæ incipit,ad vnam rem datus &c.ſed ſi commiſit dolum procurator poſt lit.conteſt.vt quia iudicem corrupit:hîc dolus nocet domino:vt ſi ammodo agat dominus vel procurator,obſtet ei exceptio doli.Item tutoris dolus nocet pupillo.In fine dicit regulam.dolus procuratoris poſt lit . conteſt. commiſſus puniendus eſt.nocet ergo committenti,id eſt domino, qui reputatur eadem perſona cum procuratore.Fran.Accur.

f ¶ Si procurator.]ad vnam rem datus:ſecus ſi eſſet generalis,& haberet liberam.Item ſecus ſi in rem ſuam:vt ſuprà.l.apud.§.quæſitum.& dic,emi rem à Sempronio dolo Titij interueniente. nunc 70 autem conſtitui Titium procuratorem meum ad rem exequendã vel ſuo nomine rem meam doloſè ſciens meam alienauit:& nũc nomine meo vendicat.non quidem obeſt ei dolus ſuus ante litem conteſta.commiſſus.& ſic eſt arg.pro prælato vendicante rem eccleſiæ quam ipſe alienauit:quod nõ excipiatur de dolo ſuo:cum agat nunc nomine eccleſiæ.licet poſſet dici,quòd & tunc erat prælatus cùm vendidit:ſed hîc non erat procurator.Accur.

g ¶ Iſque.]ſcilicet dolus.Accurſius.

h ¶ A re.]ſcilicet quæ petitur.

i ¶ Alteri.]ad quod ſuprà de acquiren.rerum domi.per ſeruum.§. 80 fin.& de reg.iur.l.non debet.ſ.de procur.l.ignorantis. Accurſius.

k ¶ Fecerit.]puta iudicem corrupit:vt.ſ.apud.§.quæſitum.

l ¶ Res.]i.inſtantia:vt &.C.de procu.l.nulla.

m ¶ Idem de tutore.]& plus:quia de omni dolo eius pupillus tenetur.quod dic vt.ſ.apud.§.illa etiam quæſtio.Accur.

n ¶ In ea re.]id eſt in dolo à procuratore commiſſo.

o ¶ Dolus.]poſt litem conteſtatam commiſſus.

p ¶ Non alicui.]ſcilicet alteri noceat.

q ¶ Admiſit.]ſcilicet procuratorem, cum duo eſſent rei credendi, vel domini rei, quam tertius poſsidebat ad quam petendam vnus eorum conſtituit procuratorem,qui poſt litem conteſtatam corrupit iudicem,nocet danti:nõ autem eius ſocio.vel dic eum ſcilicet dolum:ac ſi dicat,dolus debet nocere committendi.ſatis autem dominus committere præſumitur,cùm eius procurator poſt litẽ conteſta.cõmittat:cũ vna 10 perſona reputentur.

¶ *Qui habet aliquam exceptionẽ contra actorem,ut pacti de non petendo, uel iuriſiurandi, uel ſimilem:habet etiam exceptionem doli.h.d. Franc.*

Papinianus li.4. LEX XII.

QVi æquitate defenſionis [r] infringere actionem poteſt: doli exceptione tutus eſt [s].

Paulus. LEX XIII.

LIberis exhæredatis qui nihil [t] ex patris iudicio meruerunt, rupto teſtamento [v] ius ſuum conſeruandum eſt [x] : nec opponetur doli mali exceptio.quod non ſolùm in perſona eorum [y],ſed in hæredibus [z], & in perſona liberorum quoque eorum obtinendum eſt.

*Iulianus. LEX XIIII.

*Paulus lib 4.

PAulus reſpon [a].eum,qui in alieno ſolo ædificium extruxerit, non aliàs ſumptus conſequi poſſe,quã ſi poſsideat,& ab eo dominus ſoli rẽ vendicet:ſcilicet oppoſita doli mali exceptione.

Scæuola. LEX XV.

FIdeiuſſor euictionis nomine condemnatus, id prædium, quod euictum eſt,&omnia præſtare paratus eſt, quæ iure empti cõtinentur.quæro,an agentẽ emptorem ex cauſa iudicati exceptione doli mali ſubmouere poteſt?Reſpon. exceptionẽ quidem oponi poſſe [b] :iudicem autẽ æſti-

r QVi æquitate defenſionis] id eſt exceptione aliqua:quia omnis venit ex æquitate.

s ¶ Tutus eſt.]niſi ratione perſonarũ &c. vt.ſ.e.apud. §. aduerſus.&.l.ij.§.& genera 20 liter.

LIberis.] CASVS. Pater exhæredauerat filios ſuos,& extraneũ inſtituit tandem ruptum eſt teſtamentum natiuitate poſthumi.dicitur ꝙ filij exhæredati & poſthumus habe- 30 bunt bona patris eorum ab inteſtato: nec poteſt opponi eis agẽtibus ad bona exce.doli . & hæc bona tranſmittent filij ad hæredes ſuos etiam extraneos.Fran.

t ¶ Qui nihil.] quia vere fuerunt ingrati. 40 ſed & ſi aliquid habuiſſent iure inſtitutiõis ex teſtamẽto rupto teſtamẽto ꝑderẽt.

v ¶ Rupto teſtamento.] agnatione poſthumi.

x ¶ Conſeruandum eſt.]vt ſcilicet ab inteſtato ſuccedere poſ- 50 ſint : vt.ſ . de contra tabula. l . filium.circa prin.&.ſ.de inoffi. teſta.l.mater.

y ¶ In perſona eorum.] ſcilicet filium.

z ¶ In hæredibus.]id eſt non ſolùm ipſis liberis,ſed etiam hæredibus extraneis ipſorum:& etiam ab inteſtato venientibus:& in filijs eorum ſcilicet liberorum obtinet. & quod de extraneis dixi: dic, ſi prius adierunt liberi ab inteſtato.aliâs enim nõ adita non tranſmit 60 tit:niſi liberis:vt.C.de cadu.tol.l .j.§.in nouiſsimo.&.ſ.de act.em. l.idemq́ue.Accur.

PAulus.] CASVS. Qui in alieno ſoli credẽs ſuum ædificat: non poteſt repetere impenſas à domino ſoli niſi poſsideat ſolũ. & tunc ope except.doli conſequetur impenſas à domino ſoli vendicante ſolum.Fran.

a ¶ Paulus reſpon.]facit ſuprà ad Trebel. l.hæres. & inſtitu .de rerum diui.§.ex diuerſo.& ſupra communi diuid.l.in hoc iudicio. &.C.de ſeruitu.& aqua.l. ſecunda & ſuprà de conditione indebiti, ſi in area . & plenè nota ſuprà de rei venditio. l. in fundo Ac- 70 curſius.

FIdeiuſſor.] CASVS. Vendidi fundum,& de euictio. promiſit:& dedi fideiuſſorẽ de hoc euicto fundo emptori . emptor egit contra fideiuſſorem,quẽ ei dederam nomine euictionis: & condemnatus eſt fideiuſſor ad intereſſe.offert fundum emptori: & quicquid plus eius intereſt. ſi ammodo fideiuſſor conueniatur ex ſententia:habet except. doli . iudex autem æſtimabit impenſas factas ab emptore in cauſa euicti. & in his condẽnabit fideiuſſorem emptori.Fran.Accur.

b ¶ Poſſe.]Bul.diſtinguit an ſtatim poſt condemnationem offerat 80 fideiuſſor rem euictam,& totum intereſſe.an non:vt primo audiatur:ſecundo non:argumẽ.j.de verborum obligatione. ſi ita.§.Sciatur. Sed videtur quòd etiam ſtatim reſtituendo non euitet condemnationẽ:vt.ſ.de euictio.l.emptori.quę eſt contra.Sol.hîc petebat intereſſe , quod in condemnatione venerat:& damnatus ei ſoluebat dando fundum:& quicquid plus intereſt: ibi ſolummodo ſeruum.Item contra in eodem tit.l.habere licere.in fi.Solu.ibi ex ſtipulatu ad duplum fuit actum : hîc ad intereſſe. quod ſatis habet,ſi prædium & quicquid

quicquid plus interest, ei det. cōtra hanc tamē solutionem est in eodem tit. l. euictus. vbi dicit idem in stipulatione duplæ: sed ibi non erat adhuc res restituta actori. & secundum hoc dic fideiussorem damnatum ad interesse ex promissione quā fecit de euictione. sed quidam dixerunt eum condemnatum ad duplū: & tunc dices in. l. emptori. & in. l. habere licere. ꝙ principalis fuit qui offerebat: hic autē fideiussor, qui facilius auditur. & facit. s. de pignoribus, si fundū. §. si plures. & .s. mādati. l. si verò nō remunerādi. §. fi. Accur.

a Pro dānis.] quæ passus est in iudicio. Accursius.

SI debitor.] CAIVS. Cū. x. debe bā cuidā furioso: eo delegāte me cū creditorem cum sanæ mētis: creditori eius solui. si ammodo curator eius à me petat prædicta. x. habeo exce. doli in eo quod de istis. x. in vtilitatē furiosi processit. Fran. Accur.

b Si debitor.] furiosi. Azo.

c A furioso.] creditore.

d Eius.] furiosi scilicet. secus ergo si non creditori: quia nulla esset delegatio: nec in eius re procederet. qđ hic dicit fore necesse: licet debitor prætēdat iustam ignorātiā: vt in arg. contra. j. de sol. l. vero. §. j. & insti. mandati. §. item si adduc. Accursius.

e Existimabat.] debitor delegatus. Acc.

f Cum eo.] s. debitore furiosi: & agebat curator furiosi. Acc.

g Furiosi.] facit. s. co. l. si operā. in fi. Ac.

PAter pro filia.] CAIVS. Sempronius maritauit filiā suā Titio: & c. dare in dotē conuenit. fecit tamē pactū cū Titio vt ipse aleret ei filiā, eiusque seruos. postea Sempronius do nec dos solueret man dauit literas Titio, in quibus cōtinebatur se præstaturū vsuras Titio pro emptore dotis non solutæ. dicitur ꝙ si conueniatur ex ista promissione: habet excep. doli: quasi per errorē facta fuerit, ex quo alebat filiam & eius seruos.

Auus.] Quidam habebat nepotes ex filia: legauit cuilibet eorū. c. & dixit sic, ignoscite mihi, quia tā parum vobis lego. nā vobis potuissem magis relinquere nisi quia à patre vestro. xv. que sibi mutuaui, non potui recuperare. item quia ferè omnē substantiā meam amisi. nūc hæredes testatoris petūt. xv. prædicta ab illis nepotibus hæredibus debitoris. dicitur ꝙ repellun tur excep. doli: quasi testator videat remisisse ea per verba quæ dixit in testamento.

Ex quadrante.] Cū essem hæres cuiusdā in tribus vncijs, & tu in nouē: emi à te illas nouē vncias certo pretio: & promisi tibi ꝙ cuidā creditori hæreditario puta Titio soluā ex istis nouem vncijs quod ei delegaui. te postea defuncto Titius accusat de falso testamentum, in quo ego & tu eramus instituti: & se debe re prædicta bona habere ab intestato dicit: & sic denunciatum est mihi ne minuam de prædictis bonis pendente quæstione falsi. dicitur ꝙ si interim hæredes venditoris petant à me pretium prædictū: habeo excep. doli.

Marito.] Berta ex viro primo habuit filiam puta agnesiam: tutelam cuius agnesiæ gessit pater bertæ qui est auus ad agnesiam pupillam: & malè gessit: qui tutor decessit relicta filia sua berta hærede, & quibusdam alijs. tandem berta habens secundum virum, & ex eo filium, condidit testamentum: in quo instituit virum, & filium quem ex eo habebat, in dimidiam omnium bonorum: & filiam suam Agnesiam in alia dimidia sub hac conditione, si Agnesia nō conueniat alios hæredes bertæ. quæ berta successit patri in eo, ꝙ pater bertę malè gessit tutelam eius: reliquit etiam legata prędictæ agnesiæ. nunc agnesia repudiat hęreditatem bertę: & vult habere legata, & agere act. tutelæ cōtra hæredes bertæ. dicitur ꝙ nō potest. quia & legata sub prędicta condi. relicta finguntur: vnde obstat exce. doli. Fran.

maturum, vt pro damnis[a] emptoris satisfiat.

Hermogenianus LEX XVI.

SI debitor[b] à furioso[c] delegatus, creditori eius[d] soluat, quē compotem mentis esse existimabat[e]: & ita iterum cum eo[f] agatur: exceptione doli mali in id, quod in rem furiosi[g] processit, defenditur.

Alens filiam suam, quam nuptui tradidit: nō tenetur ad vsuras dotis tardius solute: licet per errorem promiserit. b. d.

Scæuola LEX XVII.

PAter[h] pro filia dotem promiserat, & pactus erat, vt ipse aleret filiam suam, eiusque homines. Idem homo rusticanus genero scripsit quasi vsuras præteritas† ex dotis promissione[i], quæsitū est cum ipse filiā suam exhibuerit, & maritus nullam impensam fecerit, an ex chirographo ex stipulatu agēti genero exceptio obstare debeat? Rńd. si, (vt proponitur) pater cum eam exhiberet, per errorem[k] promisisset[l]: locum fore doli mali exceptioni.

Verba enunciatiua in modum causæ prolata, exceptionem inducunt. Bart.

Auus† nepotibus ex filia legauit singulis cētena: & adiecit hęc verba, ignoscite: nam potueram vobis amplius relinquere nisi me Fronto pater vester malè accepisset, cui dederā mutua quindecim, quæ ab eo recuperare non potui: postremo hostes mihi ferè omnem substantiam abstulerūt. Quæsitum est, an si aui hæres ab his nepotibus patris sui hæredibus petat quindecim, contra voluntatē defuncti facere videatur, & an doli mali exceptione submoueatur. Respondi, exceptionē obstaturam[m].

Pendente lite de re empta, non potest cogi emptor ad pretium soluendum. Bart.

Ex quadrante hæres scriptus, à cohærede ex dodrante instituto emit portionem[n] certa quantitate: ex qua[o] aliquam summam[p] in nominibus[q] ex calēdario[r] vti daret[s], stipulanti spopondit. defuncto[t] venditore hæreditatis, testamentum falsum Septitius accusare cœpit, & hæreditatem ab emptore petijt: & ne quid ex ea minueret, impetrauit[v]. quæsitū est cognitione falsi pendente, an hæredes[x] ex stipulatu petentes[y], doli exceptione submouerentur. Respondi hæredes venditoris, si ante euentum cognitionis pergant, petere exceptione doli mali posse submoueri[z].

Conditio apposita in institutione, in legatis ex fideicommissis intelligitur repetita. Bar.

Marito & filio cōmuni ex parte dimidia[a] scriptis hæredibus, filiam suam ex priori matrimonio natam, ita hæredem instituit: Mæuia filia mea ex sex vncijs mihi hæres esto, si cum cohæredibus tuis parem rationem[b] feceris pro mea portione[c] in diem mortis[d] meæ eius actus qui pendet ex tutela tua, quā Titius pater meus[e], auus tuus administrauit. quæsitū est, an quia sub conditione instituta filia esset, si omitteret hæreditatem, vti s[ua]luam tutelæ actionem haberet, legata quoque sibi à matre data cōsequi posset. Respōdi secūdū ea, quę proponerentur, eam, de qua quæritur, contra

h Pater.] scilicet rusticus.

i Promissione.] scilicet se præstaturum. & ad hoc facit. s. mandati. l. si creditor. §. si in ter. & de iure dot. cū post. §. vsuras. & .s. solu. matri. l. in insulam. §. vsuras.

k Per errorē.] quod præsumitur, quia fuit rusticanus: vt. s. de proba. l. cum de indebito. & in hoc facit. s. de iure do. l. iure succursum. §. fi.

l Promisisset.] i. tractasset. Accur.

m Obstaturam.] quia videtur voluisse eos consequi liberationem: quia dixit, recuperare non potui. ad quod facit. s. de rei vē di. l. emptor. §. ancillā & .s. de proba. l. procula. & .s. famil. erci. l. ex patre. §. intestato. & .s. de leg. ij. l. lucius §. fi. & .s. de leg. iij. l. fideicō. §. hæc verba. & ad trebel. l. qui filium. & de do. l. ex hac Accursius.

n Portionem.] i. dodrantem. Accur.

o Ex qua.] id est ex quo dodrante.

p Summam.] id est quantitatem.

q In nominibus.] consistente.

r Ex calendario.] hoc enim & vēditori: quia liberatur à creditore hæreditario: & debitori eidēque emptori ꝓficiebat. & facit. s. de le. iij. l. qui filium.

s Daret.] creditori hæreditario, cuius erat calendarium. vel dic, ꝙ erat hæreditarium, in quo continebatur etiam debitum à defuncto. vel dic quòd dicit se soluturum de debito, quod debet debitor hęreditarius scriptus in calendario defuncti. & secundum hoc concordat inferior glos. Accursius.

t Defuncto.] hoc si contingit.

v Impetrauit.] quod faciendum fuit: vt. s. de peti. hære. diuus. Accursius.

x Hæredes.] scilicet venditoris. Accursius.

y Petentes.] scilicet pretium. Accur.

z Submoueri.] nisi dent fideiussores de euictione: vt. s. de peric. & commo. rei ven. l. pe. §. j. & .C. de euic. l. si post. hic enim non dabat: & ideo emptor non debet nomina cedere. sed certè neque potuit: quia impetratum fuit, vt non diminueret aliquid ex hæreditate. & hoc secundum tertiam expositionem superiorem.

a Dimidia.] id est sex vncijs. Accur.

b Ratione.] i. eos nō cōuenias act. tutelæ pro parte qua hæredes sunt. nā pro tua parte extiguit actio: vt. C. de hęre. act. si adulta. Ac.

c Portione.] fuerunt enim & alij hæredes aui præter hanc, quorum parte non curauit liberari. Accur.

d Mortis.] id est cūm fuero mortua. Accur.

e Meus.] cuius hæres sum. Accursius.

† al. præstā das. al. qua si vs. præteritas debe ret. alias, quasi vsuras per singulos an. nos præstādas. &c.

† Ludouicus Ro. in suis singul. fo. xix. singu. dxxix. dicit hic casum esse singularem ad hoc, vt si le gatum sit factum filio debitoris cum his verbis, & plus tibi reliquissem si pater tuus mihi soluisset id quo mihi tenetur: per hoc inducitur liberatio debiti patemi ipso existente hærede. ad quę nostrū textum est tamē aduertendū dili geter: put aliquādo vl dere potestis hic in [illegible] Bolo. cuius verba pos sent adduci pro declaratione text. sed causa breuitatis supprimitur.

a ¶ Voluntatem.] quia etiam in legato videtur repetita cōditio: & sic non obstat. ʃ. de lega. j. qui filiabus. quæ est contra. & pro hoc. ʃ. de cōdi. & demōstra. auia. itē eadē ratione nō ob. ʃ. de leg. j. l. filio.
b ¶ Exceptionem.] sed videtur q cōditione defecta, ipso iure deficit actio. sed hoc vbi est expressa conditio: secus si tacita. vel forte vtrobique eadem est ratio: & hic, dic exceptione, scilicet doli de facto. vel refert inter 10 cōditiones negatiuè positas, in quibus mutiana cautio, scilicet de restituendo legato si contra cōditionē fecerit, solebat interponi, vt etiam interposita cautioē obstet exceptio petenti, si velit contra conditionē venire: vt hic. talis enim erat hæc cōditio, si nō egeris actione tutelæ. qualiacunque igitur verba fuerint: hic cōsonāt. & facit. ʃ. de cōditio. & demonstra. si cui.

voluntatem[a] petere, & ideo exceptionem[b] doli obstaturam.

TITVLVS V.

Quarum rerū actio non datur: & de exceptione iurisiurandi.

Vlpianus LEX I.

Iusiurandum vicē rei iudicatæ[c] obtinet, non immerito: cum ipse quis iudicē[d] aduersarium suū de causa sua fecerit, deferendo ei iusiurandum. ¶ Si pupillus sine tutoris authoritate detulerit iusiurandum, dicemus non obstare[e] exceptionē istam[f]: nisi tutore auctore in iudicio[g] delatio facta sit. ¶ Si petitor fundi iusiurādū detulerit aduersario, vt si auctor eius iurasset suum fundum se tradidisse, ab ea controuersia discessurus[h]: exceptio possessori[i] fundi dabitur.

¶ *Pro se tantum iurans, sibi tantum parit exceptionem: secus si in rem iuret. h. d.*

¶ Si fideiussor iurauerit, si quidē de persona sua tantum iurauerit, quasi se non esse obligatum[k]: nihil reo proderit. si verò in rem[l] iurauerit: dabitur exceptio reo quoque.

¶ *Dominus seruum qui negotia sua gessit manumittens potest à libero facto stipulari, quæ sibi debet ipse seruus de negotijs gestis. h. d.*

¶ Si manumisero eū seruum, qui negotia mea gesserat in seruitute: deinde stipulatus ab eo fuero, qui negotia mea gesserat, quicquid ob eam rem[m], si tunc[n] liber fuisset, eū mihi dare oporteret, id dari: deinde ex stipulatu agam: non submoueri me exceptione. neque enim oneratum se hoc nomine potest quæri libert⁹, si lucrū abruptum[o] ex re patroni non faciat.

¶ *Imposita à patrono liberto causa onerandæ libertatis, peti non possunt, siue statim, siue ex interuallo imposita sunt: & declarat dictum suum dilucide usque ad finem legis per diuersos casus: & in. §. si seruus. in. l. sequen.*

¶ Quæ onerandæ† libertatis causa stipulatus sum, à liberto, exigere non possum[p]. Onerandæ autem libertatis causa facta, bellissimè[q] ita definiuntur, quę ita imponūtur liberto, vt si libertus patronū offenderit, petātur ab eo, semperque sit metu exactionis ei subiectus[r]: propter quem metū quiduis sustineat patrono præcipiente. In summa, si incontinenti[s] im

¶ QVARVM RERVM ACTIO 30 non datur. ¶ Quandoque à prin. non nascitur actio, ut in turpibus: ut infra de uerbo. oblig. generaliter. & l. sequen. quandoque nascitur, sed inefficax: ut cum dolus uel metus interuenit: ut. C. de inutilibus stipula. dolo. quandoque efficax, 40 sed postea fit inefficax, ut per pactum uel similem causam: ut ʃ. ti. j. & ij. & iij. & iiij. non ergo de omnibus hic tit. dicit: sed de quibusdam & inordinatè.

Iusiurandū.] CASVS. Iusiurandum habet similitudinē cum sententia. nam qui defert iusiurandum aduersario, facit eum iudicem in causa sua. Secundo dicit. pupillus detulit iusiurādum aduersario: & iurauit se non debere. si agat pupillus tutore auctore ad illa. x. non obstat ei exceptio iurisiurandi, nisi illud iusiurandum detulisset tutore auctore. Tertio dicit. cùm peterem à te fundū quē possides, & dicis te emisse à Titio domino fundi: & tale pactū tecū feci q discedā à petitione fundi si Titius iuret suum fundum tibi vendidisse, & tradidisse: si hoc iurat Titius, & petā ammodo à te fundū: 60 opponitur mihi exceptio. Quarto dicit. aut fideiussor meus de se tātū iurauit se nō esse obligatū. i. non fideiussisse: & hoc nō prodest mihi. si autē iurauit pecuniā nō fuisse numeratam, vel iurauit solutā fuisse: tunc prodest mihi: & dabitur mihi exceptio ex iuramento eius. ¶ Si manumisero.] Stichus seruus meus gessit negotia mea, & malè. eū manumisi. postea stipulatus sum ab eo mihi dari tantū, inquātū teneret si liber existēs gessisset bona mea prædicto modo. dicit q ex hac ꝑmissione tenetur, nec videor causa libertatis onerandę prædicta stipulatus, cùm velim eum lucrari de meo. ¶ Quæ onerādæ.] Quæ stipulat patronus à liberto causa libertatis onerā70 dæ, nō potest petere: vt si promisit libertus patrono dare. x. pro qualibet vice qua eū offendet, & sic propter hoc libertus semper sit in metu, & quicqd mali facit sibi patron⁹, sustineat libertus. & hoc est verū, qū iuxta manumissionē patronus stipuletur prædicta, vel similia pacta fiāt. si autē ex interuallo. i. dudū post manumissionem prædicta stipulet patronus à liberto, bene tenet libertus: cū spontè videatur promisisse: nisi nimia patroni reuerentia ductus, vel metu hoc promisit. nam & hoc casu habet libertus excep. ¶ Si onerādę.] Cū manumitterē Stichū, feci secū tale pactū stipu. vallatū: vt quā docūque ipse libertus offenderet in aliquo me patronum, sim socius 80 eius in bonis suis. i. bona sua sint mihi & sibi cōia. dicit q si agā cōtra eū ex prædicta cōuentione ad bona sua cōmunicāda: habet excep. Secundò dicit. exceptio, quę dat liberto, de eo, qd ꝑmisit onerādæ libertatis causa: cōpetit & eius fideiussori. itē ei, q pro liberto se principaliter obligauit. itē defensori liberti. itē hæredi eius. nec est vis siue fuerit promissum patrono, siue alij volūtate patroni. si autē patron⁹ delegauit libertū creditori suo in eo, qd libert⁹ debebat ex promissione libertatis causa facta: tūc debitor delegatus tenet cū effectu: sed libertus per condi. hoc repetet à patrono. Vltimo dicit, hæc exceptio de eo quod libertatis onerādæ causa promissum est, cō petit liberto. item eius hæredi. item competit contra patronum, & eius hæredem. Fran.

c ¶ Iudicatæ.] hoc dicit vt. ʃ. de iureiuran. l. ij.
d ¶ Iudicem.] impropriè: & sic supple quasi sic. C. de fidei. l. quęstionem. & sic non ob10 stat. C. ne quis in sua causa. l. j. vel illud in cōtentiosis iurisdictionibus: hoc in voluntarijs. ar. ʃ. de adop. l. iij. & fac. ʃ. de confes. l. j. prima placet.
e ¶ Non obstare.] qa replicatur etiam sine restitutione: vt. ʃ. de 20 iureiuran. l. iusiurandum. §. j. quę est cōtra. & fa. ʃ. de pactis. l. contra iuris. in prin. Ac.
f ¶ Istam.] scilicet iurisiuran.
g ¶ In iudicio.] idem si extra: vt. ʃ. de iureiur. l. tutor. & argu. ʃ. de adminiʃt. tuto. quo 30 ties. §. nec vtique. & arg. ʃ. manda. l. idemque. §. fideiussores.
h ¶ Discessurus.] fuit ergo pactū de non agē do sub cōditione, si talis iurauerit: quod valet existēte cōditione: vt. ʃ. de iureiuran. l. si quis cum debitore: & 40 sic non obstat argu. contra. ʃ. de diuer. & tempo. præscript. l. pe. §. penul.
i ¶ Possessori.] dubitatio erat, an idem in reali actione quod in personali, vt possit iusiurandum deferri, vel an iusiuran. alterius 50 alteri prosit: sed & pacti dari potest: vt. ʃ. de pac. si tibi. §. pactum.
k ¶ Non esse obligatum.] id est se non fideiussisse. Accur.
l ¶ In rem.] s. pecuniam non esse numeratā, vel solutam fuisse: cū sic ei defertur: vt. ʃ. de iureiuran. duobus. §. ij. & l. fi. §. si fideiussor. secus si pactum sit fideiussori: quia tunc demū reo prodest, si hoc agatur. vt. ʃ. de pact. l. fideiussoris. & l. videlicet. Sed quid in dubio? Rn. de toto iurasse videtur. vt. ʃ. de iureiuran. l. fi. circa prin. cū locum solutionis obtineat: vt. eo. titu. l. duobus.
m ¶ Ob eam rem.] id est ob gestionem.
60 n ¶ Si tunc.] scilicet cum gereret.
o ¶ Abruptum.] i. surreptum à liberto ipsi patrono, vel ecōtrà, ipsi liberto ereptum per stipu. patroni: & ad hoc. ʃ. quę in frau. cre. quæ autem. §. simili. & l. fi. circa princ. Item idem intelligo secundū Azo. si non fieret lucrum: sed malè administrauit dolo vel culpa: argu. ʃ. de nego. gest. cum actum. & l. at qui. & facit. ʃ. de manu. testa. l. seruum. & C. de li. cau. l. fi. & C. an seruus ex suo facto. l. promisisse. Sed quæ erat dubitatio? Respon. secundum Io. & quia causa onerandæ libertatis, & quia sicut de nego. gest. non tenetur, ita nec de stipu. sed per eo interposita. venit ergo in hanc stipulationem quantum eum 70 ex bona fide pręstare oportet. & hoc videtur promittere: vt & alias. ʃ. loca. l. quæro. circa prin.
p ¶ Non possum.] vt & C. de ope. liber. l. si qua. in fi. Accur.
q ¶ Bellissimè.] i. pulchrè. & bene differentia assignatur: sed certè imò non bene aperit: dic ergo: aut stipulatur aliquid simpliciter patronus incontinenti: vel ex interuallo annuum vel menstruū vel semel pręstandū: & tunc potest peti quasi donum, vel munus, vel opera. Si autem non simpliciter, ne animo exigendi simpliciter, sed si patronum in aliquo offenderit: tunc demum exigat, non aliàs. tunc dicitur causa libertatis onerandæ imponi: vt hic subijcit, & j. e. l. fi. in 80 fi. hoc tamen distincto: quia si incontinenti hoc modo stipuletur, præsumitur satis causa onerandæ libertatis promissum. si autē ex interuallo promittitur, eodem modo imputet sibi libertus, nisi probet quòd nimia reuerentia, & amore, quem habuerat in patronum, sic promisit, vt hic subijcit: & ita ex eo, quod ex interuallo fit, transfertur onus probandi in libertum. Accur.
r ¶ Subiectus.] scilicet patrono. Accur.
s ¶ Incontinenti.] id est tempore, quo manumittitur.

† Iste. §. facit in ar. ad id quod no. in ꝓemio prag. sanc. glos. super verbo Carolus. citra. medium. ubi loquitur de possessione violenta.

Liberto.

positũ quid sit liberto[a] quod ἀπε-ωρούμενου† oneret eius libertatem. dicendum est exceptioni locũ fore. Sed si post interuallum, habet quidem dubitationẽ (quia nemo cogebat eum[b] hoc promittere) sed idem erit probandum: & hoc tamen causa cognita, si liquido appareat libertũ metu solo[c], vel nimia patroni reuerentia ita se subiecisse, ✳ vt vel pœnali quædã stipulatione se subijceret. ✳ ¶ Si onerandæ libertatis[d] causa societatem libertus cum patrono coierit, & patronus cum liberto pro socio[e] agat: an hæc exceptio sit necessaria? Et puto ipso iure tutũ esse libertum[f] aduersus exactionẽ patroni. ¶ Exceptiones onerandæ libertatis causa, sicut & cæteras[g] exceptiones, fideiussori non esse denegandas, sciendum est: nec ei[h] quidem qui rogatu liberti reus factus[i] est: sed nec ipsi liberto[k], siue procurator ad defendẽdum à reo[l] datus fuerit, siue ei[m] hæres extiterit[n]. Cùm enim id propositum sit prætoris, in huiusmodi obligationibus reo[o] succurrere: non seruaturum propositũ suum nisi fideiussorem quoque, & eum, qui rogatu liberti reus factus fuerit[p], aduersus patronum defenderit. Etenim parui refert, protinus libertus patrono cogatur dare: an per interpositam fideiussoris vel rei[q] personam. ¶ Siue autem ipsi patrono sit promissum, siue alij voluntate patroni: onerandæ libertatis causa videtur factum: & ideo hæc exceptio locũ habebit[r]. Quod si patronus libertum[s] suum protinus† delegauerit creditori: an aduersus creditorem cui delegatus promisit libertatis onerãdæ causa, exceptione ista vti possit, videamus. Et Cassius existimasse Vrseium refert, creditorem quidem minimè esse submouendum exceptione, quia suum receperit: veruntamẽ libertum à patrono posse condicere, si non transigendæ controuersiæ gratia id fecerit[t]. ¶ Item si libertus[v] debitorem suum patrono delegauerit: nulla exceptione submouendus patronus[x] est: sed libertus à patrono per conditionem[y] hoc repetet. ¶ Hæc exceptio non tantùm ipsi liberto, verùm successoribus[z] quoque liberti danda est: & versa vice hæredem[a] patroni submouendum, si hoc persequatur, sciendum.

✳Paulus. LEX II.

SI filiofamiliàs delatum sit iusiurandum, & iurauerit patrem suum dare non oportere: danda est patri exceptio[b]. ¶ Si in alea[c] rem † vendam[d] aut ludam[e]: si euincatur, de euictione teneri non debebo: & si euicta re conueniar, exceptione submouebitur emptor. ¶ Si seruus promittat domino pecuniam, vt manumittatur, cùm aliàs non esset[f] manumissurus dominus: eamque liber factus spondeat[g]: dicitur non obstare exceptionem patrono, si eam petat. non enim onerandæ libertatis caussa hæc pecunia promissa est: alioquin iniquum esset[h]: dominum seruo carere, & pretio eius. Toties ergo onerandę libertatis caussa pecunia videtur promitti, quoties sua sponte domin⁹ manumiserit, & propter eã velit libertum pecuniam promittere, non vt exigat[i] eam, sed vt libertus eum timeat, & obtemperet ei.

✳ al. Iuli.

a ¶ Liberto.] promittenti prædicto modo.
b ¶ Eum.] scilicet libertum. Accursius.
c ¶ Metu solo.] aliter accipitur hîc metus quàm. C. de transac. interpositas. & not.[a] hîc arg. quòd mulier quæ rem suam vẽdidit, vel hypothecauit: si renunciauit metu, vel reuerẽtia, quòd possit reuocare. Idem de clerico, qui metu & reuerentia episcopi renunciauit præbendę, licet nõ 10 interueniat corporis cruciatus. Accur.
d ¶ Libertatis.] puta si in aliquo me offenderis, ero socius tibi in bonis tuis. i. mihi & tibi sint cõmunia: vt arg. j. de bonis lib. l. j. §. fi. vel dic, erimus socij te ponente cen-20 tum in societate: & ego ponam tandundẽ: cum hoc patrono expediebat: quia libert⁹ bene scit negotiari.
e ¶ Pro socio.] ad cõmunicanda bona secũdum primum casum: vel ad conferendum secundum alium, cum 30 offenderit in aliquo libertus patronum: sic enim agitur ꝑ socio: vt not. s. communi diui. l. j. Accur.
f ¶ Libertũ.] quia cõtractus est bonæ fidei: sed in cõtractibus stricti iuris, vt in stipulatione obligatur, sed 40 excep. habet: vt. s. §. quæ onerãdæ. & infrà prox. §. & fa. s. de ope. lib. l. labeo ait. Accur.
g ¶ Cæteras.] rei cohærentes: vt. s. de excep. l. exceptiones. §. j. & C. de exceptio. l. defensiones. & ad velleia. l. mulierem.
50 h ¶ Nec ei.] scilicet denegandas. Accur.
i ¶ Reus factus.] est transferẽdo in se obligationem vel totam, vel eius partem: qui dicitur expromissor vt. s. de dolo. l. & eleganter. §. seruus. Accur.
k ¶ Liberto.] scilicet 60 non esse denegãdas.
l ¶ A reo.] id est exꝓmissore. Accursius.
m ¶ Siue ei.] scilicet expromissori.
n ¶ Extiterit.] libertus.
o ¶ Reo.] id est liberto. Accursius.
p ¶ Factus fuerit.] 70 trãsferẽdo in se obligationem: vt. s. dixi.
q ¶ Vel rei.] qui rogatu liberti principaliter se obligauit. vt. C. de vsu rei iudi. l. fi. §. fi. & s. de pac. l. quod dictum. Accursius.
r ¶ Habebit.] s. de condi. inde. si non sortem. §. libertus. contra. Sol. ibi debebantur patrono siue officiales, siue artificiales. hîc non cum effectu.
s ¶ Libertum.] facit. s. ti. j. purè. §. si cum. & quod ibi not.
t ¶ Id fecerit.] i. quod promiserat creditori patroni.
v ¶ Itẽ si libertus.] conuersus casus ad superiorem: sed tamen idẽ 80 iuris est.
x ¶ Patronus.] sed cur secus in fideiussore & expromissore: vt suprà. §. exceptiones. qui excipiunt: vt ibi. sed hîc, debitor delegatus non excipit: quia huius non interest, cùm cuicunque soluat, liberatur: at illi aliâs non tenentur, & interest eorum potius non soluere, quàm solutum patrono à liberto repetere: vt. j. de fideiusso. si stipulatus esses. in prin.
y ¶ Per cõdictionẽ.] sine cã, vel certi: vt ar. s. si cer. pet. l. si & me.
z ¶ Successoribus.] in vniuersum ius: secus in singulari: vt. s. j. rñ.
a ¶ Hæredem.] secus in successore singulari: vt. s. §. siue aut m. in fine.

SI filiofa.] CASVS. Filius iurauit deferente aduersario patris patrem non debere. x. quæ ab eo petebantur. dicitur ꝙ hæc except. prodest patri. ¶ Si in alia.] Pone casum vt in gloss. quæ incipit, puta &c. ¶ Si 10 seruus.] Seruus promisit mihi. x. vt eã manumittã. & manumisi. & liber factus eadẽ x. mihi ꝓmisit. Dicit ꝙ tenet. nec videtur libertatis onerandæ causa promisisse. tunc enim videtur promissum causa libertatis 20 onerandæ, quando aliquid stipulatur patronus non animo exigendi, sed vt libertus eum timeat, & optemperet ei. Francis. Accursius.
b ¶ Exceptio.] vt. s. de except. l. fina. & s. de iureiuran. l. quan-30 to magis. Quid autem econtrà, si pater iurat filium dare non oportere? Respon. forte datur exceptio filio, argumen. j. de verborum obligat. quodcunque. §. si ita quis. secundum Hugo. imò sine fortè: vt. s. de iure 40 iuran. qui iurasse. §. pater. Accur.
c ¶ Si in alea.] intelligo aleam esse ludum. Sunt enim quidam cõcessi. vt. s. de ale. l. antepe. & penul. & fi. vn de cũ non cõmittitur iuribus fortunæ: non habet locum quod hîc 50 dicitur de venditione secũdum Hu. Item & cùm committitur, & nõ est prohibitum, vt ad vnum caponem. non habet similiter locum. & facit. s. de proba. l. in exceptiõibus. in fi. Accur.
d ¶ Vendam.] puta si 60 vicero, vendas mihi fundum Titianum: & si viceris vẽdam Sempronianum pro decẽ tibi. vel ipsam rem tibi vendidi: & pretium lusi, vel ipsam æstimatam lusi. vel dic venturo filio principis, cùm putarem ab eo proijci 70 in vulgus, vendidisti mihi quasi in aleam fortunæ illud quod eras accepturus: & quod posteà accepisti, mihi dedisti, & est euictum: non teneris: argu. s. de contrahen. empti. l. nec emptio. & de act. emp. l. ex empto. §. fi. ibi, quemadmodum &c. vel secundum R. vendo ego ludens, & pretium mihi ludenti soluis: quod perdo. de euic. non teneor: sicut nec tu vsucapis: vt. s. pro empto. l. siquis cùm sciret. & intelligebat etiam in ludo permisso.
e ¶ Aut ludam.] ipsam rẽ: vel æstimationẽ: vel inæstimatã: & intelligo hoc casu quãdo inæstimatã etiã in ludo permisso secũdũ Ro.
80 f ¶ Non esset.] maximè. Accur.
g ¶ Spondeat.] idẽ si non spopondisset. nam hoc casu etiam ex promissione in seruitute facta tenet: vt. C. an seruus ex suo facto. l. iij. qđ est speciale cõtra regulã primę. l. in eo. ti. & facit. s. de li. cau. l. fi.
h ¶ Alioquin iniquum esset.] Not. sic. s. de act. em. l. ex empto. §. ibidẽ. & s. de cõd. cau. data, si pecuniã. §. quod distracturus. Accur.
i ¶ Non exigat.] purè, & non expectata conditione: vt. hîc fuit. & facit. e. l. j. §. quæ onerandæ. & quod ibi not.

a Bald. in l. j C. de bo. ma. in vlti. col. & Alc. hîc ĩ apost. ad Bart. istã gl. singu. reputarũt ad hoc ꝙ silentiũ propter patris reuerentiam interueniens censetur traditio. & nimia reuerẽtia & metus æquiparantur. sed glo. secũdũ eos est nimis restricta: quia nõ magis loquitur in patre vel filio quã in alijs quos timere oportet. Bolo.

† id est imminens.

✳ totũ hoc in exem. germanico nõ habetur.

† in scriptis multis exẽ. nõ habetur vox protinus.

† Iste est casus sing. secũdũ Bart. in cuius intellectu ipse multum ac multum laborat circa vnum: vtrũ venditio rei facta in ludo valeat vel non: de quo te remitto ad eũ & ad dicta hîc in interpreta. Bol.

TITVLVS VI.

De litigiosis.

Vlpianus LEX I.

Litigiosam rem non facit denunciatio [a] quæ impediendæ venditionis causa fit.

Lis duorum primi & secundi non facit rem litigiosam: quæ uenditur ab eo, qui litẽ pro ea re nõ patiebatur. h. d.

Si inter primum & secundum lis contestata sit [b], & ego à tertio emero, qui nullam controuersiã patiebatur: videamus an exceptioni [c] locus sit. Et putem subueniẽdum mihi: quia is, qui mihi vendidit, nullam litem habuit: & quia [d] potest fieri vt duo in necem eius litẽ inter se iungant [e], qui cũ ipso litigare non poterant [f]. Si tamen cum procuratore, tutore, curatoréve alicuius acceptum iudicium sit: consequens erit dicere, quasi cum ipso [g] litigetur, ita ad eum exceptionem pertinere [h].

Ad hoc ut res fiat litigiosa. inspicitur scientia siue ignorantia eius, qui emit, & non eius, cui acquiritur. h. d.

* Iulianus LEX II.

Si seruus, cum emeret [i], sciuit, ignorauit autem dominus: vel contrà: videndum est, cuius potius spectanda sit scientia. Et magis est vt scientia inspicienda sit eius, qui comparauit: nõ eius, cui acquiritur: & ideo pœna litigiosi [k] competit: sic tamen, si non mãdato domini emit. nã si mãdato [l], etiam si sciuit seruus, dominus autem ignorauit, scientia nõ nocet: vt & Iulian⁹ in re litigiosa scribit.

Patitur pœnam dupli, qui rem litigiosam consecrat, uel dedicari facit. Item æquũ est eum commodum percipere pœnæ cõmissæ, qui damnum substinuit. h. d.

Paulus. LEX III.

Rem de qua controuersia est, prohibemur in sacrum dedicare: alioquin dupli pœnã [m] patimur, nec immeritò [n]: ne liceat quoquo modo duriorem aduersarij conditionem facere [o]. Sed duplum, vtrum fisco, an aduersario præstandũ sit, nihil exprimitur. Fortassis autem magis aduersario præstandũ sit: vt id veluti solatium habeat pro eo, quòd potentiori aduersario traditus est [p].

TITVLVS VII.

De actionibus & obligationibus.

Hæc lex multum artificialiter procedit per diuisiones obligationum. & diuiditur cum duabus. ll. seq. & prin. quartæ in sex partes. In prima, ponit primam diuisionem obligationum. In secunda, subdiuisionem. In tertia, declarat quomodo contrahitur obligatio re. In quarta, quomodo cõtrahitur uerbis. Quinto, quomodo consensu. Sexto, ponit & declarat quomodo contrahitur obligatio ex maleficijs. secunda ibi, Obligationes. tertia ibi, Re contrahitur. quarta ibi, Verbis autem. quinta in. l. sequen. sexta in principio. l. quartæ, usque ad. §. siquis absentis. & textus est planus.

* Paulus. LEX I.

Obligationes aut ex contractu nascunt̃, aut ex maleficio, aut proprio quodam iure [q] ex varijs causarum figuris [r]. ¶ Obliga-

DE LITIGIOSIS. *Quia & hæc est exceptio: ideo iste tit. hic ponitur post alias exceptiones.*

Litigiosam.] CASVS. Eoipso ꝙ denuncio Titio ne Stichũ seruum, quẽ possidet vendat: licet posteà vẽdat, non fit res illa litigiosa. Secundo dicit. primus petebat à secundo Stichum seruũ, & lis est de hoc contestata. emi istũ Stichũ à quodã Titio. c. est mihi traditus: & postea eũ desij possidere: nunc eũ petere volo à possessore. Dicitur ꝙ non obstat mihi exceptio litigiosi. & redditur ratio in littera. Tertio dicit. emi Stichũ ab eo cum cuius tutore vel curatore vel procuratore agebatur ad illum Stichũ. & est mihi tradit⁹ ille stichus. & postea desij possidere eũ dicitur ꝙ si volo petere illũ stichũ, repellar excep. litigiosi si sciẽs litigiosum eũ emi. Frã.

Denunciatio an inducat malam fidem.

a Denunciatio.] facta fuit venditori: vt hîc, &. C. e. l. j. in fi. idẽ si emptori: vt. C. de rescin. vẽdi. l. si maior. Sed an inducat malã fidẽ? Rñ. sic, si cœperit habere malã fidem, aliâs nõ: vt. ff. de mino. l. tutor. &. ff. qđ fal. tut. autho. l. si id inquit. & secundũ hoc intelligitur. C. de rei vendi. l. si fundũ. In casu fortè p̃sumit̃ mala fides: vt. ff. quæ in frau. credi. ait p̃tor. §. ita demũ. Acc.

* Vlpia. lib. 7.

b Contestata sit.] hodie nõ est opus contestatiõe: vt in authẽ. de lit. in prin. nisi personali actione fortè: vt. C. eo. l. ij.

c Exceptioni.] exceptionẽ patitur, qui rem litigiosam emit: quia si cecidit à possessione, & petit eam ab aliquo, obstat exceptio rei litigiosæ. & facit. ff. quæ res pig. ob. pos. l. j. §. eam rem.

d Quia.] aliâs ꝙ id est quia.

e Iungant.] fortè etiam simulatè: arg. suprà de transac. cùm hi. §. si cum is. Accur.

Litigiosi vitiũ nõ afficitur.

f Non poterant.] id est difficile erat. Et not. hîc, quòd vitium litigiosi non afficit rem. aliâs noceret cuilibet: vt furti vitium. Acc.

g Cum ipso.] minore, vel domino: vel furioso. Accur.

h Pertinere.] emi ergo ab eo, cum cuius tutore vel cura. vel procura. agebatur. repellar exceptione si sciens emi rem litigiosam: vt infrà. l. proxi. & agam nunc contra aliquem possidentem: & sic est in rem ex parte opponentis hæc exceptio: sicut exceptio doli: vt suprà de doli excep. l. ij. §. j.

Si seruus.] CASVS. Seruus meus emit rem litigiosam: & ipse sciebat rem litigiosam, ego non. vel econtra. dicitur ꝙ sciẽtia serui inspicitur, non mea domini: vt si sciuit noceat mihi vitium litigiosi. & hæc sunt vera, quando sine meo mandato emit. si autem meo mandato emit: hoc casu inspicitur mea scientia, vel ignorãtia, non serui. Fran. Accur.

i Cum emerit.] rem litigiosam, & nomine peculiari: vel domini eo sine mandato domini Accur.

k Pœna litigiosi.] id est repellitur exceptio. qui emit: si à possessione cadat, & vendicet. non enim erat illa pœna statuta per leges istas: sed hodie statuitur: vt. C. eodem. l. fi. & facit. ff. de publi. l. eum qui. §. in hac. in fi. & suprà de contrahen. emp. l. in huiusmodi. &. ff. de vsucap. sequitur. §. labeo.

l Si mandato.] imò & si mandatũ interuenit, debet inspici serui scientia: vt. ff. de ædil. edic. l. cũ mancipiũ. ibi, & certũ incertũve. quę est contra Sol. hîc, de certo emendo mandauit, puta Sticho: quo casu ipse dominus videtur emisse. ibi mãdauit in genere. puta emas quẽdam talem seruum ad tale opus faciendum. Alij dicunt hîc, domino præsente, ibi absente. & facit. ff. de iur. & fac igno. l. iniquissimũ. &. ff. quod vi aut clam, si opus. §. j. &. ff. de cõtrahen. emp. sed & si seruus. &. ff. de lib. cau. l. imò Accur.

Rem de qua.] CASVS. Si de re aliqua est tibi mota lis à me, & tu eã dedices, teneris in duplum. nam iniquũ esset per te fieri duriorẽ mihi aduersarium sine pœna. & hoc duplum mihi dabitur. & redditur ratio. Fran. Accur.

m Pœnam.] non inuenio in alio casu pœnam statutam: nisi quæ statuitur hodie. C. e. l. fi. quæ est cõtra.

n Nec immeritò.] scilicet statuimus pœnam dupli: vt sic terreantur homines à talibus. Sed quæritur an fiat religiosa? Respon. nõ, si aliena erat: & hoc innuit in fine huius. l. sicut nec religiosam facit quis rem alienam: vt insti. de rerum diui. §. religiosam.

o Facere.] fit deterior si fiat religiosa, vel si fiat sacra, quantum in eo est: si etiam adiungeretur ædibus cùm esset tignum. vt. ff. de rei vendi. in rem. §. tignum. Item si fiat alienatio in potentiorem, arg. ff. si ex noxa. causa. l. j. §. j. non tamẽ hîc dupli pœna locum habet, nisi in casu quem hæc lex ponit. Accur.

p Traditus est.] s. actor. Accur.

* Caius li. 2. Aureorum.

DE ACTIONIbus & obligationibus.

Obligationes.] CASVS. Obligationes quędam nascũtur ex contractu: quædam ex maleficio: quædam ex varijs figuris causarum. quod vltimum expone, vt in glos. hîc posita. quæ incipit quæri consueuit &c. Secũdo dicit, ꝙ oblig. quę nascuntur ex cõtractu, quędam fiunt re, quædã verbis: quædã literis: quædã consensu: De obliga. quæ fiũt re, dat quatuor exempla. s. in mutuo. item in commodato. item in deposito. item in pignore, quod datur creditori: nam est obligatus ad rem reddendam soluto debito. Sequitur de obliga. quę fit verbis: & primo qualiter fiat. nam fit ex interrogatione & responsione cũ quid dari fieriúe nobis stipulamur: & quãdoque quis obligatur suo nomine: quàdoque alieno, & iste vocatur fideiussor. Posteà dicit ꝙ cũ stipulor aliquid dari quod dari nõ potest: vt liberũ hominem, vel rẽ sacrã, nõ valet stipulatio. itẽ si rem meam stipulor mihi dari. idem si sub impossibili condi. stipulor: nã non valet stipulatio. Item furiosus non potest stipulari, vel promittere. item puer, qui est talis ætatis vt non intelligat quid agat, non potest stipulari vel promittere, nisi sit talis ætatis, vt possit loqui, & habeat aliquẽ intellectũ. itẽ mutus, itẽ surdus nõ possunt stipulari vel promittere. & redditur ratio in litera. Sequitur de obliga. quæ fiunt cõsensu: vt est venditio, locatio & similes: & ideo dicũtur cõsensu, quia nõ est opus scriptura, neque literis, neque verbis. hinc est, ꝙ inter absentes possunt fieri. itẽ in eis veniunt ea, de quibus nõ est actum: vt vsuræ ex mora: & alia, de quib⁹ dic vt in gl. & hoc dicit hęc lex & seq. Frã.

Quæ sunt obligationes quæ oriuntur ex varijs figuris causarũ.

q Iure.] subaudi scilicet. Accur.

r Figuris.] Quæri cõsueuit, quæ sunt istæ obligationes quæ oriũtur ex variis figuris causarum? Respõ. quidam. illæ quę sunt ex quasi contractu, & ex quasi maleficio: & talem dicunt conditionem furtiuam

furtiuā:scilicet ex quasi cōtractu,& ex quasi maleficio: & secundū hoc sunt tm̄ tria mēbra. Alij dicunt vt H. hoc esse dictū propter cō dictionē furtiuā. quæ habet insignia cōtractuū & maleficiorū, non tamen est ex maleficio,quia datur in hæredē,vt instit. de obli. quæ ex delic. in fi. Itē nō ex cōtractu:quia nō daretur inquātū est locupletatū peculiū tantū, sed insolidū,quatenus peculiū insolidū pateret:vt.s. de pecu.l.iij. 10 §.ex causa.& secūdū H dic.s.ex cōtractu.s. vel quasi. Itē ex maleficio,supple,vel quasi: vt sit argumentatio à sufficienti partiū enumeratione:& secundū hoc sunt quinque mēbra. Vel intelligendū est de obligationibus, 20 quæ non sunt iure.s. ordinario: sed magis proprio quodā iure.i. extraordinario separato à contractu vel quasi:& maleficio vel quasi:vt actiones,quę dātur loco interdictorū:vt in interdicto qđ vi aut clam:& eo casu 30 cū datur cōtra eū,q non fecit.sed ratū habet:vel de noxa.quib^9^ conuenit dominus ex delicto serui: vel de pauperie: vel de act. quod met.cau.quæ datur contra bonæ fidei possessorē,& in similibus.de vtilibus autē 40 dico per prætores dari,nō oriri ex cōtractu,ex quo directa,vt alio facto,ex quo dat directa:vt ex albo prętoris corrupto. nā cū quis vendit actionem suā:emptori datur vtilis,non nascit.vel dic, datur vtilis nō ex illa 50 vēditiōe: sed potius ex ipso veteri cōtractu:vt no. C. de leg. ex legato,de act. in rē dic q nō nascit ex obligatione:vt insti. de act. §.j. vñ nec propriè dicitur actio,vt.j.co. actio. Itē stipulationes prætorie & interdicta 60 nō sunt ꝓpriè actiones:vt.j.co.l. actionis verbo. De actionibus quæ oriunt ex pactis incōtinenti appositis: dicūt quidā q sunt ex varijs figuris causarū: sed potest dici ex contractu,cùm sint obligatoria talia pacta, 70 vel conuentiones. Nam [a] & ipsum pactū est contractus. Accursius.

a Ista glos. est sing. secūdū Bald. in.c. quinta uallis. extrà de iureiur. ad hoc q pactū nudū est contractus innominatus. eā etiam dicit sing. pau. in l. legem C. de pac. de quo etiā vide p in con si xliiij. vbi dicit q appellatione pacti nō venit cōtractus nominatus ex cōmuni vsu loquendi.

tiones ex contractu [a], aut re contrahuntur, aut verbis, aut cōsensu [b]. ¶ Re contrahitur [c] obligatio, veluti mutui datione. ¶ Mutui autem datio consistit in ijs rebus, quæ pondere, numero, mensuráve [d] constant: veluti vino, oleo, frumento, pecunia numerata: quas res in hoc damus [e], vt accipientis fiant, postea alias recepturi eiusdem generis & qualitatis. ¶ Is quoque, cui rem aliquam commodamus, re nobis obligatur: sed is de ea ipsa re [f], quam accepit restituenda tenetur. & ille [g] quidem, qui mutuum accepit, si quolibet casu, quod accepit, amiserit: nihilominus obligatus permanet [h]. Is verò qui vtēdum accepit, si maiore [i] casu, cui infirmitas humana resistere non potest (veluti incendio, ruina, naufragio) rem, quam accepit, amiserit: securus est: aliàs tamen exactissimam diligentiam [k] custodiendæ rei præstare compellitur: nec ei sufficit eam diligētiam adhibere, quam suis rebus adhibet, si alius diligentior custodire potuerit. Sed & in maioribus [l] casibus, si culpa eius interuenerit [m], tenetur: veluti si quasi amicos ad cœnam inuitaturus, argentum, quod in eam rem vtendum acceperit, peregre proficiscens secum portare voluerit & id aut naufragio, aut prædonum hostiúmve incursu amiserit. ¶ Is quoque [n] apud quem rem aliquā deponimus, re nobis tenetur [o]: qui & ipse de ea re quam accepit restituenda tenetur, Sed is etiam si rem negligenter custoditam amiserit, securus est. Quia enim nō sui gratia accepit, sed eius, à quo accepit: in eo solo tenetur, si quid dolo perierit. negligentiæ verò nomine ideo non tenetur, quia qui negligenti amico rem custodiendam committit: de se queri [p] debet. magnam tamen negligentiam [q] placuit in doli crimen cadere. ¶ Creditor quoq;, qui pignus accepit, re tenetur [r]: quia & ipse de ea re quam accepit restituenda tenetur. ¶ Verbis [s] autem obligatio contrahitur ex interrogatione & responsione, cùm quid dari, fierive nobis stipulamur.

¶ Sed aut proprio nomine quisq; obligatur, aut alieno. Qui autem alieno nomine obligatur, fideiussor vocatur [t]. & plerunque ab eo quē proprio nomine obligamus, alios accipimus, qui eadem obligatione [v] teneantur: dum curamus, vt quod in obligationem deduximus, tutius nobis debeatur. ¶ Si id, quod dari stipulemur [x], tale sit vt dari non possit [y]: palàm est, naturali ratione inutilem [z] esse stipulationem: veluti si de homine libero, aut iam mortuo vel ædibus deustis facta sit stipulatio inter eos, qui ignorauerint [a] eum hominem liberum esse, vel mortuum esse, vel ædes deustas esse. ¶ Idem iuris est, si quis locum sacrum, aut religiosum dari sibi stipulatus fuerit. Nec minus inutilis est stipulatio, si quis rem suam, ignorās suam esse stipulatus fuerit. Item sub impossibili conditione [b] factam stipulationem constat inutilem esse. ¶ Furiosum (siue stipuletur, siue promittat) nihil agere, natura [c] manifestū est. Huic proximus est, qui eius ætatis est, vt nondum intelligat [d] quid agatur. sed quo [e] ad hunc, benigniùs acceptum est. Nam qui loqui potest, creditur [f] & stipulari, & ꝓmitte-

a ¶ Obligationes ex contractu.] impropriè ponitur: vt.j. de verbo signi.l. labeo. Accursius.

b ¶ Consensu.] quartū membrū, scilicet literis, nō ponitur: quia iure ciuili fuit introductus: & sic per has leges incognitus: vel q. non est frequens: vel dic q sub hoc verbo.s. verbis, cōtinetur. nā verborū obligatio aliàs enunciatiuorū.i. sine literis. aliàs in scriptis. sed instit. eo. ponitur hoc membrum. Accur.

80 c ¶ Re contrahitur.] hæc & sequētia expone: vt insti. qui. mo. re contrahi. ob. per totum. & caue tibi: quia hîc nō ponit de indebito inter obligationes ex cōtractu: licet in insti. ponat: sed inter eas, quæ sunt ex quasi contractu: vt.j.l. ex maleficio. §. is quoque. Acc.

d ¶ Mensurave.] de his dixi.s. si certum peta.l.ij.§.j. Accur.

e ¶ Damus.] ex proposito. tamen sæpe easdem res recipimus etiam ignorantes. Accursius.

f ¶ Ipsa re.] in hoc differt à mutuo: & dic vt instit. eo. §.ij. Accur.

g ¶ Et ille.] secunda differentia.

h ¶ Permanet.] vt & C. si cert. pet.l. incendium. præterquā traiectitia: vt.s. de nauti. fœ.l. nautica. sed hoc nō est ex natura mutui: sed pacti: vt.s. de nauti. fœ.l.j. Item excipe.s ti.iij. si opera. Accur.

i ¶ Si maiore casu.] id est fortuito. Accur.

k ¶ Diligentiā.] hoc distingue vt.s. cōmo.l. si vt certo. §. interdū. & facit lex, in rebus.

10 l ¶ In maioribus] scilicet fortuitis. Acc.

m ¶ Interuenerit.] scilicet casus.

n ¶ Is quoque.] dic vt insti. eo. §. pręterea.

o ¶ Tenetur.] nisi ita posita sit, vt certa quātitas reddat: tūc egreditur suos terminos: 20 vt.s. depo.l. lucius.

p ¶ Queri.] i. sibi imputare debet: vt insti. eo. §. penul. Accur.

q ¶ Negligentiam.] i. latā culpā: vt.s. depositi.l. qđ nerua. & facit.s. ad treb.l. mulier. §. sed enim. & .s. de suspec. tut.l. impuberi- 30 bus. §.j. &.j. de verb. signi.l. magna. sed in casibus tenetur de fortuito casu. quod dic vt s. depositi.l.j.§. sæpe euenit. Accur.

r ¶ Tenetur.] quo ad pignora: sed quo ad hypothecariam secus. nam illa cōtrahitur so 40 lo cōsensu: vt.s de pigno. act.l.j. & de hoc dic vt nota. insti. qui. mo. re cōtrahi. obli. §. fi. Accursius.

s ¶ Verbis.] hucusq; de his quæ re contrahūtur: nūc de his quæ verbis. quod dic vt in sti. de verb. ob.i. prin.

50 t ¶ Vocatur.] largissimè acceptus etiā pro expromissore quādo liberatur reus, accipitur: quia fidem suā ponit pro alio. strictè aliter: vt instit. de fideiusso. & dic vt ibi. Accursius.

v ¶ Obligatione.] 60 quantū ad rem, quæ vna est: & quia vna solutio vtranque tollit. alia est tamen vnius, & alia est alteri^9^ obligatio. & sic quo ad formam diuersæ sunt, vt in duobus reis promittendi. vt.j. de duobus reis.l.iii.§. fi. Accur.

70 x ¶ Stipulemur.] als stipulef, passiuè.

y ¶ Non possit.] vel quia non est, nec esse potest: vt chimera vel quia stipulator non habet cōmerciū propter religionis diuersitatem, vt iudeus mácipij christiani. vel ratione delicti, vt hæreticus. quibus casibus inutilis est stipulatio. aliter si promissor non habet rei comercium, stipulator habet: vt.j. ti.j.l. multum.

z ¶ Inutilem esse.] indiget enim stipulatio naturali & ciuili rōne.

a ¶ Ignorauerint.] per quod videbatur valere: sicut emptio liberi hominis valet inter ignorantes: vt.s. de cōtrahē. emp. qui officij. 80 §.j. &.l. liberi. &.l. domum. &.j. ti.j.l. nemo. & institu. de inuti. stip. §. si impossibilis. Accursius.

b ¶ Conditione.] natura scilicet vel iure. quod dic vt instit. de inuti. stipu. §. si impossibilis. Accur.

c ¶ Natura.] quia consentire impeditur.

d ¶ Intelligat.] scilicet plenissimè. Accur.

e ¶ Quo.] id est quantum. Accur.

f ¶ Creditur.] dummodo aliquem sensum habeat: & nō sit infans:

vt.j.ti.j.l.j.&.l.mulier.nisi in casu:vt.j.rem pupil.sal.fo.l.seruum.& de his duob' dixi insti.de inuti.stip.§.furiosus.&.§.pupill'.& facit. s.q.ex cau.in pos.eat,fulcini'.§.planè interdictũ.&.j.ti.j.l.fi.§.j.Ac.

a ❡ Posse.]tutore authore,vt opus est.Accur.

b ❡ Mutum.]de hoc dic vt instit.de inuti.stipu.§.mutuum.Accur.

c ❡ Qui etiã.]s.surd'.

d ❡ Posit.]qđ quandoque cõtingit,qñq; non:vt.C.qui testa.fa. 10 pos.l.discretis.

e Consensu.]dic vt institu.de ob. ex cõsensu.Accur.

f ❡ Ideo autẽ.]prima ratio.

g ❡ Proprietas.] id est qualitas.Accur.

h ❡ Consentire.]i.simul & presentialiter 20 sentire.secus si dicã, vellẽ rẽ meam vẽdere ei,q est absens.quo audito.ille dicat ꝙ vellet emere.vel velit. nam semp cũ dicit lex inter absentes cõtrahi, subijcit per nũciũ, vel epĩam.Itẽ ꝙ dicit obligationẽ verbis cõtra-30 hi: non ideo dicit, ꝙ non exigatur cnosensus:sed quia non sufficit.at in his,quæ consensu cõtrahũtur,sufficit,& nõ exigit verborũ solennitas:vt.j.l. proxi.§.pe.&.§.fi. Itẽ no.*distinctionẽ ex vi nominis.nã vbi distin 40 cta sunt nomina vt emptor & vẽditor:nascũtur duę actiões,& vtraq; directa.Idẽ est vbi idẽ nomẽ est,vt socius.porrò vbi nomen à nomine descẽdit, vt mandatarius à mãdatore:duæ sunt actiones:vna directa,& a-50 lia contraria.

i ❡ Item in his contractibus.] secunda ratio.Accur.

k ❡ Præstare oportet.]nõ de eo solo, qđ dictum est:vt ecce de vsuris ex mora:& circa partus & fructus. sed in stipu.aliud est: 60 vt insti.de obl.ex cõ sensu.in fine.Accursius.

re rectè posse[a]. ❡ Mutum[b] nihil pertinere ad obligationẽ verborũ natura manifestum est. ❡ Sed & de surdo idẽ dicitur:qui etiã[c] si loqui posit[d],siue promittat, verba stipulantis exaudire debet:siue stipuletur,debet exaudire verba ꝓmittẽtis. Vnde apparet,non de eo surdo nos loqui qui tardius exaudit,sed qui omnino non exaudit.

*Vlpia. alias Paulus lib. 3.

*Iulianus **LEX II.**

Consensu[e] fiunt obligationes in emptionibus,vẽditionibus,locationibus,conductionibus,societatibus, mandatis. Ideo autem[f] istis modis consensu dicimus obligationem contrahi:quia neque verborum, neque scripturæ vlla proprietas[g] desyderatur, sed sufficit eos,qui negotia gerũt, consentire[h]. Vnde inter absentes quoque talia negotia contrahuntur: veluti per epistolam vel per nuncium. Item in his contractibus[i] alter alteri obligatur de eo, quod alterum alteri ex bono & æquo præstare oportet[k].

a Ista glo. est not. & singu. nor. ꝙ aliquãdo actiones directæ nascãtur ex vtraque parte. Bologni.

Paulus **LEX III.**

Obligationum substantia[l] non in eo consistit,vt aliqđ corpus nostrum, aut seruitutem nostram faciat:sed vt alium nobis obstringat ad dandum aliquid,vel faciẽdum,vel præstandum. ❡ Nõ satis autem est dantis esse nũmos, & fieri accipientis, vt obligatio nascatur[m]:sed etiam hoc animo dari & accipi oportet[n],vt obligatio constituatur. Itaque si quis pecuniam suam donandi causa dederit mihi: quanquàm & donantis fuerit,& mea fiat,tamen nõ obligor[o] ei:quia nõ hoc inter nos est actum[p]. ❡ Verborũ quoque obligatio constat,si inter contrahentes id agatur[q]. Nec enim si per iocum puta,vel demonstrandi intellectus[r] causa ego dixero tibi,spõdes?& tu respõdeas,spondeo: nascetur obligatio.

Obligationum.] CASVS. Natura obligationũ ex cõtractu vel quasi descendẽtium non est,vt aliquid fiat nostrũ: sed vt aliquis obligetur dare, vel facere vel præstare. Secundo dicit: ad hoc vt aliquis obligetur mihi ex mutuo non sufficit vt de meo suũ fiat:sed vt eo animo dem & ipse accipiat vt obligetur tantundẽ reddere. pone enim ꝙ do tibi.x.animo donãdi.certè non obligàris. Tertio dicit:ex stip.tunc oritur obligatio, quando id agitur inter 70 cõtrahentes.quid enim si per iocum,vel causa docendi magister discipulo promittat decem, vt cùm discipulus quæreret à magistro quomodo mihi fieret stipulatio,certè non oritur obligatio. Franci.

l ❡ Obligationum substãtia.]id est esse & natura proficiscens ex contractu:vel quasi:nisi stipulatio sit inita cum ecclesia:quo casu transfertur dominium ex obliga.vt.C.de sac.san.eccle.l.fi.secus si obligatio oriatur ex maleficio:vt.s.de publi.l.commissa.Idem est in tacitis fideicõmissi.tacitè relictis nõ capacibus:vt.j.de iure fisci, imperator.& facit.C.de pactis.l.traditionibus.Accursius.

m ❡ Nascatur.]ex mutuo.Accur.

80 n ❡ Accipi.]supple oportet.Accur.

o ❡ Obligor.]ei.ciuiliter:sed naturaliter ad antidora:vt.s.de pe. hæ.l.sed & si le: e.§.consuluit.Accur.

p ❡ Est actum.]vt.s.si certum pet.l.non omnis.l.& si ego.Accur.

q ❡ Id agatur.]facit ad hoc & superius.s.de contrahen.emp. nuda.&.j.de accepti.l.an inutilis.&.j.de iniurijs.l.illud.&.s.de pact. l.j.§.fi.& de alie.iu.l.quia redhibita &.s.de arbi.diem.§.penul.&.s. de præscriptis verbis,si tibi rem.&.j.de fur.si quid fur.Accur.

r ❡ Intellectus.]i.si velim demonstrare quomodo fiat verborum obligatio:& ideo dicam hæc verba.Accur.

Ex maleficiis.] CASVS. Sequitur videre de oblig.ex maleficio:& certè oriũtur ex furto,ex rapina,ex iniuria,& ex similibus. ❡ Si quis absentis.]Nunc vult dicere de obli.ex quasi cõtractu.& ecce.si gessi negotia aliena:si quidem cum mandato,oritur obligatio ex cõ 10 tractu, ex quo nascitur actio mandati. si sine mandato, oritur obligatio ex quasi cõtractu, ex quo nascitur actio neg.gest. & redditur ratio in litera. Item actio tutelæ est ex quasi cõtractu: & cõpetit pupillo con 20 tra tutorem in eo, quod de suo tutor soluerat. Item hæres dicĩt obligatus ex quasi contractu ad soluenda legata legatarijs. Item is, qui indebitũ accepit, dicitur obligatus ex quasi contractu ad reddendum 30 ea act.puta certi condi.generali,qua tenetur accipiens mutuũ. ❡ Si iudex.] Nunc dicit de obligatio. ex quasi maleficio.itẽ is, ex cuius cœnaculo, siue suo.siue conducto, siue gratis habitauerit, est deiectum, vel 40 effusum aliquid, ita quòd alicui transeunti nocuit: tenetur ex quasi maleficio. Item is, qui habet aliquid positum supra locum quo vulgo iter fit, qđ si caderet, posset alicui nocere:tenetur ex quasi maleficio. hinc 50 est,quòd si filius seorsum à patre habitauerit,& ex domo in qua habitauerit, aliquid est deiectum, vel aliquid teneat appensum cuius casus posset nocere, tenetur ipse filius ex quasi maleficio: non pater eius. 60 Item exercitor nauis,aut cauponæ, aut stabul.tenetur ex quasi maleficio de damno, quod dederunt in mercibus mercatorum, & hospitantium nautæ, vel alij,quorum opera vtitur in naui caupona,vel stabulo.& redditur ratio in litera. Fran.

Caius lib.4.rerum quotidian.siue aureorum. **LEX IIII.**

Ex maleficijs[s] nascũtur obligationes,veluti ex furto, ex damno[t], ex rapina,ex iniuria: quæ omnia vnius generis sunt. nam hæ tantũ ex re consistunt[v]: id est ex ipso maleficio[x]:cum alioquin ex contractu obligationes non tantùm re consistant,sed etiam verbis,& consensu.

❡ *Hic incipit iurisconsultus mistim tractare de generibus omnium obligationum.& iste.§. tractat de actione negotiorum gestorum: sequens autem de actione tutelæ.§.is quoque.de condictione indebiti.§. si iudex. de contractibus ex quasi maleficio usque ad fi.l.h.d.*

❡ Si quis absentis[y] negotia gesserit,si quidem ex mandato, palàm est ex contractu nasci inter eos actiones mandati, quibus inuicem experiri possunt de eo,quod alterum alteri ex bona fide præstare oportet. Si verò sine mandato, placuit[z] quidem sane eos inuicẽ obligari, eoque nomine proditæ sunt actiones, quas appellamus Negotiorum gestorum:quibus[a] æque inuicem experiri possunt de eo[b],quod ex bona fide al-

s ❡ Ex maleficiis.]de contractibus ad maleficia transit.

t ❡ Ex damno.] nisi per imperitiam damnum fiat: vt cùm medicus malè secuit per imperitiam: quia tunc est obligatio ex quasi maleficio.sed certè dicas nasci ex maleficio, vt hic:secus in iu- 70 dice, qui per imprudentiam malè iudicauit: quia tunc est obligatio ex quasi maleficio:vt.j.eo.l.si iudex. Accur.

Medicus ob imperitiam ex maleficio obligatur.

v ❡ Consistunt.] Sed nonne iniuria fit verbis, & literis: vt infrà de iniurijs.l.prima.§.j? Respondeo, licet literis, vel verbis maleficium committatur:nihilominus re cõtrahi dicitur.sed si fiat contractus verbis, non tamen fit re: & sic de cæteris.& facit instituta de obligationibus quæ ex delicto.in principio & dic vt ibi.Accursius.

x ❡ Maleficio.] quod quatuor modis committitur: scilicet facto, dicto, consilio, & scriptura: & ista quatuor genera septem 80 modis distinguuntur: scilicet causa, persona, loco, tempore, qualitate, quantitate, euentu. vt infrà de pœnis, aut facto. Accursius.

Maleficiũ quatuor modis committitur.

y ❡ Si quis absentis.]transit nunc ad quasi contractus.& dic vt institu.de oblig.quæ ex quasi contractu nascũ.Accur.

z ❡ Placuit.]scilicet prudentibus.

a ❡ Quibus.]scilicet actionibus.

b ❡ De eo quod.]scilicet natura huius actionis inspecta. Accur.

Neque

a ❡ Neque ex maleficio.] supple. vel quasi: alioquin ab insufficiẽti partium enumeratione malè argumentaretur.
b ❡ Neque vllum maleficium.] imò videtur ꝙ sic: vt. ĵ. de re. iu. l. culpa. sed ibi in alio casu loquitur: puta in eo, quo loquitur constitutio, cum querebatur.

s ❡ Non proprie.] non est enim tale rei vitium. Accur.
t ❡ Neque ex contractu.] vel quasi.
v ❡ Peccasse.] aliàs deliquisse. verè peccauit: quia imperitia, culpę annumeratur. quare ergo non ex maleficio tenetur, vt in aquilia? Respõdeo speciale in iudice: aliud in aquilia. Accur.

Imperitia culpæ annumeratur.

terum alteri præstare oportet. sed neque ex contractu, neq; ex maleficio[a] hæ obligatiões nascũtur. Neque enim is, qui gessit, cũ absente creditur ante contraxisse: neque vllum maleficium[b] est, sine mandato suscipere negotiorum administrationem. Longe minus is cuius negotia gesta sunt, ignorãs[c] aut contraxisse aut deliquisse intelligi potest. Sed vtilitatis causa receptum est inuicem eos obligari. Ideo autem id ita receptum est, quia plerunque homines eo animo peregre proficiscũtur, quasi statim redituri, nec ob id vlli curam negotiorum suorũ mandant: deinde nouis causis interuenientibus, ex necessitate diu tius absunt. quorum negotia deperire[d], iniquum est: quæ sanè deperirent, si vel is, qui obtulisset se negotijs gerendis, nullam habiturus esset actionem de eo, quod vtiliter de suo impendisset: vel is, cuius negotia gesta essent, aduersus eum qui inuasisset[e] negotia eius, nullo iure agere posset[f]. ❡ Tutelæ quoque iudicio qui tenetur: non propriè ex contractu obligari intelligitur. Nullum enim negotium inter tutorem & pupillum contrahitur: sed quia sanè non ex maleficio[g] tenentur, quasi ex contractu videntur teneri. & hoc casu duæ sunt actiones. Non tantum enim pupillus cum tutore, sed & contra tutor cum pupillo habet actioné, si vel impenderit aliquid in rem pupilli, vel pro eo fuerit obligatus, aut rem suá[h] creditori eius[i] obligauerit[k]. ❡ Hæres quoque qui legatum debet: neque ex contractu, neque ex maleficio[l] obligatus esse intelligitur[m]. Nam neque cum defuncto, neque cum hęrede contraxisse quicquàm legatarius intelligitur[n]. maleficium quoque nullum in ea re esse, plusquàm manifestum est. ❡ Is quoque, qui non debitum acceperit, per errorem soluentibus[o] obligatur quidem quasi ex mutui datione, & eadem actione tenetur, qua debitores creditoribus: sed nõ potest intelligi is, qui ex ea causa tenetur[p], ex contractu obligatus esse. Qui enim soluit per errorẽ: magis distrahendæ[q] obligationis animo, quàm contrahendæ dare videtur. ❡ Si iudex[r] litem suam fecerit, non propriè[s] ex maleficio obligatus vtique videtur: sed quia neque ex contractu[t] obligatus est, & vtique peccasse[v] aliquid intelligitur (licet per imprudentiam) ideo videtur quasi ex maleficio teneri[x]. ❡ Is quoque ex cuius cœnaculo vel proprio ipsius, vel conducto[y], vel in quo gratis habitat, deiectum effusúmve aliqd est ita vt alicui noceret: quasi ex maleficio teneri videtur. Ideo autem non propriè ex maleficio obligatur, quia plerunque ob alterius culpam tenetur, aut serui, aut liberi. Cui similis est is, qui ea parte, qua vulgo iter fieri solet, id positum aut suspensum habet, quod potest[z], (si ceciderit), alicui nocere. ❡ Ideo si filiusfamiliàs[a] seorsum à patre habitauerit, & quid ex cœnaculo eius deiectum effusúmve sit, siue quid positum suspensúmve habuerit cuius casus periculosus est: Iuliano placuit in patrem neque de peculio[b] neque noxalem dandam esse[c], actionem, sed cum ipso filio agendum[d]. ❡ Item exercitor[e] nauis, aut cauponæ, aut stabuli, de damno, aut furto quod in nauæ, aut caupona aut stabulo factum sit, quasi ex maleficio teneri videtur: si modò ipsius nullum est maleficium, sed alicuius eorum quorum opera nauem[f] aut cauponam aut stabulum exercet. cum enim neq; ex contractu[g] aduersus eum constituta est actio, & aliquatenus culpæ reus est ꝙ opera malorum hominum vtetur: ideo quasi ex maleficio teneri videtur.

❡ *Actio temporalis nõ extinguitur nisi finito toto ultimo dic. Fran.*

Ignorans nõ obligatur.

c ❡ Ignorans.] Not. ignorãtẽ nõ obligari: vt. C. de tab. l. generali. Itẽ ex eo quod subijcit no. ꝙ ignorãs nõ delinquit: quod intelligo, nihil oĩno à se gesto. & ita nullá est oppositio: alioquin contra. vt. ĵ. ad l. e. cor. de sicarijs. l. iij. §. j. & l. iiij. & §. de legi. & senatusc. on. l. j. in prin.
d ❡ Deperire.] i. iuscõstitui ita vt depeat. & fa. §. decõtraria act. tu. l. j. in princ.
e ❡ Qui inuasisset.] aliàs inuasisset, aliàs iuuasset.
f ❡ Posset.] per hoc ergo ꝙ agere põt, seruatẽ ne pereãt: quæ negligẽter administrata pi rent. nõ autẽ dico, ꝙ per hoc ꝙ agere põt, inuitetur aliqs ad gerẽdum, sed terretur. & facit. §. de neg. gest. l. ij. Accur.
g ❡ Non ex maleficio.] supple vel quasi ex maleficio: vt & instit. eod. §. tutores. & dic plenè vt ibi. sed illud est fortè in actio. de rationibus distrahẽdis: qa ex dolo tuto ris plerũq; cõpetit: vt. §. de tute. & ratio. distra. l. j. in princ. & §. si. Sed actio ex testamẽto quãq; daẽ in duplum pro legato relicto venerabili loco: vt insti. eo. §. si. & tamen est ex quasi cõtractu: vt. ĵ. proxi. §.
h ❡ Rem suam.] scilicet tutoris.
i ❡ Eius.] s. pupilli.
k ❡ Obligauerit.] scilicet tutor.
l ❡ Neque ex maleficio.] vel quasi.
m ❡ Intelligitur.] ergo ex quasi cõtractu. hoc tamen argumẽtũ fallit in tacita stipu. vt. §. de adop. l. his verbis. Itẽ in vtili: vt. C. de act. & oblig. l. nominibus. quæ datiuæ nõ natiuæ dici debent: vt dixi. §. eo. l. j. in prin. & facit insti. eo. §. hæres. & qd ibi not. Acc.
n ❡ Intelligitur.] hĩc est cõtra. §. quibus ex cau. i. pos. ea apud iuś. in fin. Sol. ibi videtur contrahere: sed nõ cõtrahit. Accur.
o ❡ Soluentibus.] datiuus: vel subaudi a, & est ablatiuus.
p ❡ Tenetur.] in genere, scilicet conditione: vna tamen denominatur ex mutuo: alia indebiti. vel dic eadem, scilicet certi conditio generalis, quæ ad omnia certa datur.
q ❡ Distrahẽdæ.] sed tamẽ tacita obligatio inter eos nascit extra id, qd agiẽ: vt. §. cõmoda. si is q. §. liberto. Et adde qđ no. insti. quibus mo. re. contrahi. obli. §. j. & de obliga. ex quasi contractu. §. fi.
r ❡ Si iudex.] incipit de his, quæ sunt ex quasi maleficio. Accur.

Actio ex testamento quãdoque datur in duplum.

x ❡ Teneri.] in quantum maiori iudici æquum videtur. si dolo, tunc insolidum: vt insti. de obli. quæ ex quasi de. in princi. & ibi no. & facit. §. de iudi. si filius. & ĵ. de extraor. cognı. l. fi. & C. de pac. l. fi. Sed contra. C. de arbi. aut: decernit ius Solu. ibi specia le: quia ibi fuit iuratũ, quod lex non vult. Itẽ facit. C. de pœna iu. l. j. & ij.
y ❡ Vel conducto.] fa. §. de his qui deie. vẽ effu. §. pe. & insti. de oblig. ex quasi delic. §. penultimo & quod ibi not.
z ❡ Quod potest.] facile. non aliàs secundum Io.
a ❡ Si filiusfa.] qa est quasi maleficiũ: & sic non contractus vel quasi.
b ❡ Neque de peculio.] quia nõ est contractus vel quasi: vt suprà de his qui deiec. l. j. §. cum seruus. & dic vt ibi. Accursius.
c ❡ Dandam esse.] quia sic nulla nomine filij datur: vt insti. de noxa. §. fi.
d ❡ Agendum.] & eo damnato tenetur pater actione in factum de peculio: vt. §. de nox. l. quoties. & l. sequẽ. in seruo autem seorsum habitante dic vt. d. §. cùm seruus. Et notant hic qui dãt tria specialia, quæ in vero maleficio locum non habent. Primum, quod præstat vnus quasi maleficiorum liberet alium: vt suprà de his qui deiec. l. iij. Item quòd agit vnus quasi maleficorum. soluens contra eum qui verè deliquit: vt suprà de deiec. si verò. §. cùm autem. Tertium, quia nõ datur noxaliter: quod est falsum: vt suprà de deiec. l. j. §. si seruus. & de hoc dixi in. §. cũ seruus. & facit suprà de deiect. l. si verò. §. prætor ait.
e ❡ Item exercitor.] hoc expone vt suprà de exerci. l. prima. §. exercitorem.

Specialia tria quæ in vero maleficio locum nõ habent.

Actio duplex nascitur ex edicto, nautæ cau. sta.

f ❡ Quorum opera nauem.] Nota duplicem actionem nasci ex illo edicto nautæ, caupo. stabu. vna, in simplum, qua petitur ab exercitore res data: & in naui deposita: hæc hæredi & in hæredem datur. secunda, in duplum cùm quis conqueritur de damno dato in rebus ab alijs, vel furto: & de hac hîc loquitur. & facit insti. eo. §. pe. & quod ibi not. Accur.
g ❡ Neque ex contractu.] vel quasi. & facit. §. nau. cau. stabu. l. debet. & l. ita. Accur.

a In omnibus.] Actionibus.scilicet personalibus. Accur.
b Obligatio.] nec ipso iure,nec per exceptionem:sed eo finito finitur per exceptionem,nõ ipso iure:vt.j.eo.obligationum ferè.§.placet.Sed cõtra.s.de vsusca.l.in vsucapiõe.&.s.de diuer.præscri.l.penul.in prin.Sol.hîc in redhibitoria,& quantò minoris in factũ, vel similibus paruo tẽpore duraturis. Vel verius dic,vt ibi secũdũ Ioã.Vel potest dici ꝙ 10 vltimus dies compleatur:vt intelligam^9 cõpletũ quãdo inchoatus est: sicut in vsucapionibus dicitur.& sic erit idem quod in vsucapione:quod nõ placet. Sed secundum hoc quod dicimus ꝙ debebit hic cõpleri vltimus dies:sic opponitur.dies à media nocte incipit:vt.s.de feri.l.more.Sed pone pscriptionẽ temporalẽ incœpisse tertia hora diei naturalis:nũquid eadẽ hora erit cõpleta prescriptio?Rñ.nõ: sed diem illum totum 30 cõpleri oportet. Sed secundũ hoc quãto minoris plus anno durat & idẽ in alijs.Rñ sic.min^9 enim durare nõ possunt:plus sic. amo ergo durat quãdo rectè in capite diei naturalis fuit contractus. Vel dic non sic accipi 40 vltimũ diem:sed ex horis.xxiiij.& sic quacunque hora fiat contractus,sufficit in eandem horam reduci:vt in ętate:vt.s.de mino.denique.§.minorem.& facit.j.de verb.sig.anniculus.Accur.

✱ Iulianus.

Paulus LEX V.

In omnibus temporalibus actionibus,^a nisi nouissimus totus dies impleatur, non finitur obligatio^b.

Filius dum est in potestate,non potest agere contra patrem.h.d.Fran.Accur.

Pomponius LEX VI.

Actiones aduersus patrem filio præstari^c non possunt, dum in potestate^d eius est filius.

Idem LEX VII.

Sub hac conditione,Si volã^e. nulla fit obligatio.Pro nõ dicto enim est,quod dare,nisi velis, cogi non possis^f.nã nec^g hæres promissoris eius,qui nunquã dare voluerit,tenetur:quia hæc conditio in ipsum promissorem nunquam extitit^h.

Filiofami.nulla competit actio:nisi quatuor quæ sunt in litera.h.d.Fran.

Paulus LEX VIII.

Filiusfamiliàs suo nomine^i nullam actionem habet, nisi iniuriarum,& Quod vi aut clã^k, depositi^l,& commodati, vt Iulianus putat^m.

c Actiones.] Præstari.i.competere. Vel dic præstari,id est cedi ab aliquo.hoc autem fallit in castrensi,vel quasi peculio:vt.s.de iudi.l.lis nulla.& dic vt ibi.Item in casu:vt.s.ad trebel.l.imperator.& in authen.vt liceat ma.& auiæ.in prin.& nisi in hæreditate 50 fratris & sororis.Accur.

d Dum in potestate eius.] sed si fuerit emancipatus,venia petita agit:vt.C.de in ius voc.l.fi.Accur.

Sub hac.] CASVS. Promisi tibi.x.dare si volã.non teneor, nec hæres meus.Fran.Accur.

e Si volã.] ego stipulator secũdũ quosdã,vel dic ego promissor:& sic bene cõsonat litera,quæ sequitur:licet sit mutatio personarum.

f Non possis.] facit.j.de verb.sig.l.debitor.

g Nam nec.] dixi in persona promissoris:idẽ est in hęrede eius.& hoc subijcit,nã &c.secũdũ B.sed secũdũ hoc inuit ꝙ promissor ali-60 quã voluit antè quã decederet,ꝙ hæres eius teneat:vt dicimus in illa,cũ volueris:vt.j.titu.j.siquis stipulatus.quod non placet:cum nullo modo valeat hæc si volam,vel si voles,per legem istam.Tu ergo dic sicut dictum est in illa,si volã:ꝙ nec promissor nec eius hęres teneatur.nam idem est in illa,cum volueris,scilicet,ꝙ nõ teneatur hæres promissoris mortui si decessit antè quàm constituisset se velle dare:& hoc est,nam &c.Si velis tueri Bul.dicas ꝙ non sequitur ꝙ si hæres eius qui nunquàm voluit,nõ tenetur:ergo si voluit defunctus,tenetur hæres:quia non semper valet argu.à contrario sensu.& sic in idem recidit:ꝙ non valeat.Item cum non sit differen-70 tia si veneris,& cũ veneris:& in ista:si morieris:& cùm morieris: vt.j.titu.j.quodcũque.§.non solũ.quare sit differentia inter has,cũ voluero:& si voluero:vt.j.de ver.obli.centesimis.§.fin.?Rñd.quia lex interpretatur hanc,cùm voluero,sic scilicet,cùm cõstituero me velle & est similis expositio.s.de lega.j.si mihi & tibi.§.j.Item quæritur an hæc cõditio.cũ voluero,sit perpetua:an tẽporalis: propter id quod dicitur.s.de cõdictio.indebi.sufficit.&.l.in diem.&.l.sed & si sub cõditione.Rñ.est tẽporalis ex eo ꝙ statim solutione facta impleta est cõditio.& facit.j.ti.j.stipulatio nõ valet.&.l.centesimis.§.pe.& fi.&.C.de contrahen.emp.l.in vendentis.&.s.de contrahen. 80 emp.quod sæpe.§.j.Item contra.C.vt actio.ab hære.& contra hæredem.l.j.Sol.non ideo denegatur actio in hęredem,ꝙ nõ possit incipere contra hæredes:sed quia non extitit conditio stipulationis secundum Io.sed hoc non sufficit:quia quælibet conditionalis etiã apud hæredes committitur & contra hæredes si conditio extat,& spes est debitum iri:vt insti.de ver.obli.§.ex conditionali.sed dicas ꝙ hîc non potest impleri:quia in persona sua posuit.Accursius.

Conditio cum voluero,an sit tẽporalis vel perpetua.

h Nunquàm extitit.] nec ạmmodo potest extare.& sic non ob. insti.de ver.obli.§.ex conditionali.Accur.

Filiusfamiliàs.]

i Suo nomine.] & sic directò:vtilem autem quandoque habet:vt.s.de iudi.l.si longius.§.j.

k Quod vi aut clã.] s.qđ vi aut clã.l.deniq;.§.j.cõtra.So.vt ibi.

l Depositi.] vt &.s.depositi.l.iulian^9.Ac.

m Putat.] imò & querelã:vt.s.de inoffi.te-10 sta.l.filius.quæ est cõtra.Itẽ act. popularẽ. Itẽ aliàs vt dixi.s.de iudi.l.si longius.§.j.& facit.j.de iniur.sed si vnius.§.filio.&.s.de pac.in personã. Item hoc in castrensi vel quasi:vt.s.de iud.l.lis. in aduẽtitio autem nõ 20 exercet:vt.C.de annali excep.l.j.in fi.& de bonis ma.l.j.nisi sit exemptus à patria potestate.

✱ Iulianus.

Vlpianus LEX IX.

Naturales obligationes nõ eo solo æstimãtur,si actio aliqua earum nomine cõpetat^n: verumetiam eo,si soluta pecunia repeti non possit^o.

Paulus LEX X.

Quæcunque gerimus,cũ ex nostro contractu originẽ trahũt,nisi ex nostra persona initiũ obligationis sumant,inanẽ nostrum actum^p efficiunt:& ideo neque stipulari,neque emere, vendere,contrahere,vt alter suo nomine rectè^q agat,possumus.

Quandocunque dolus purgatur per actionẽ descendentem ex contractu uel quasi: tenetur hæres sicut defunctus.Bart.

Pomponius LEX XI.

Ex depositi,& cõmodati,& mandati,& tutelæ,& negotiorum gestorum^r ob dolũ^s malum defuncti hæredes insolidum tenentur^t.

Vlpianus LEX XII.

In factum^v actiones etiã filij

Naturales.] CASVS. Naturalis obligatio cognoscitur non solũ cũ actio inde orit,quod 30 cõtingit cũ nudo pacto conueni tibi dare x.ex causa donat.sed si actio nõ nascatur:si tamẽ soluatur,non potest repeti.quod cõtingit in pacto nudo excepta donat.& da exempla vt in gl.Frã.Acc.

n Competat.] vt ex 40 pacto nudo donationis:vt.C.de dona.l.si quis argentum.§.penul.nec tamẽ tunc dico nasci ex naturali obligatione actionem,sed ob eam dari.Accur.

o Non possit.] facit.j.de fideiuss.l.fideiussor.§.j.

p Quæcunque.] Inanẽ nostrum actũ.ita intelligitur hæc lex, ꝙ non possum ex meo actu alij aliquam obligationem acquirere:nisi mea intersit:sed tunc nõ ille agit,sed ego ad interesse meũ: vt.j.tit.j.l.liber homo.§.fi.& hoc si mihi stipulor vt illi des,vel etiã 50 illi extraneo.nam semper ago si mea interest.si autem mea non interest,& volo quòd valeat:tunc mihi & suo nomine stipulor:& sic mihi directa sibi cedẽda,& sibi vtilis quæritur.licet M.semper dederit ex alterius stipulatione,quia hoc in casibus multis inueniebat:vt insti.de inuti.stipu.§.ei verò qui diximus.Item nota quòd dicit alter,quia seruus domino,filius patri bene quærit.Item in casibus etiam cùm alij stipulor,valet.quod dic vt insti.d.§.ei verò qui. & facit infrà titu.j.stipulatio ista.§.alteri.&.C.de iure do.si genero.& de inuti.stipu.l.j.&.iiij.&.C.si quis alteri vel sibi.l.multum. Accursius.

Obligatio an & qñ alteri per alterum quæri possit.

60 q Rectè.] id est directè,& suo nomine.

r Ex depositi.] Negotiorum gestorum.idem ex quolibet contractu vel quasi:vt infrà eodem.l.ex contractibus.sed fallit in casibus quos dic vt suprà depositi.l.qui hominem.§.datur.In maleficijs est secus:vel vbi extra contractum committitur dolus.nam non tenetur,nisi lite contestata.vel in id,quod ad eum peruenit:vt.C.ne ex delict.defun.l.j.& dicto.§.datur.& suprà de dolo,in hæredem.& facit infrà de reg.iur.l.ad ea.§.fina.sed insti.de perpe.acti.§.penu.contra.sed ibi dolus dederat causam contractui:vnde ex eo agi non potest,cùm ipso iure sit nullus.hîc incidit secundum quos-70 dam.Accursius.

s Ob dolum.] & latam culpam.

t Tenentur.] hoc sine distinctione aliqua,siue lis sit cum defuncto contestata,vel quid ad eos peruenit certè imò & si non sit contestata,tenetur insolidum ex dolo vel lata culpa.sed de leui nõ,nisi lis contestata sit,vel quid ad eum peruenit:vt C.de hære.tuto.l.j.& suprà de hære.tuto.l.si Accursius.

v In factum.] cum quatuor sint genera actionis in factum. Primum,quod æquiualet actioni præscrip.verb.Secundum,ex omni edicto & interdicto,ex quo non datur alia actio. Tertium, 80 subsidiaria aquil.Quartum generalis: vt insti.de interdict.§.fin. de qua loquitur hîc?Respondent quidam de generali,de qua dicitur.C.de sacr.sancta.eccle.l.sancimus.contra quos est suprà de in ius vocan.si libertus.vbi in illa quæ est ex edicto,dicit habere locum legem istam. & facit pro eis suprà eodem filiusfamiliàs vbi datur quod vi aut clàm:quasi non dẽtur alia interdicta,vel edicta: vel actiones ex eis:quia nihil obest interdictum aliud non dari:& tamen in factum eorum loco redditam dari.Nã de dolo non datur. contra

Actionis in factũ quatuor sunt genera.

familiàs possunt excercere[a].

Serui criminaliter & naturaliter obligantur: ciuiliter autem nequaquàm. h.d.

Idem li.7. LEX XIII.

SErui ex delictis quidem obligãtur[b]: & si manumittãtur, obligati remanent[c]: ex contractibus autem ciuiliter quidẽ nõ obligãtur[d], sed naturaliter & obligãtur & obligant. Denique si seruo, qui mutuã mihi pecuniã dederat, manumisso soluam, liberor[e].

Licet creditor aut legatarius agẽtes repulsi fuerint per hæredem exceptione eò quòd emancipatus sperabatur repetere bo.pos. cõtra ta. si tamen emancipatus omittat bo.pos. poterunt iterum agere creditor & legatarius. h.d.

Iulianus LEX XIIII.

QVi cum hærede egit[f]: exceptione summotus est, Si non in ea causa tabulæ testamenti sint, vt cõtra eas emãcipato bonorũ possessio dari possit. Emãcipato bonorũ possessionem omittente, non iniquè postulabit creditor, restitui[g] sibi actiones aduersus scriptum hæredem. nam quamdiu bonorum possessio contra tabulas filio dari potest, hæres quodammodo debitor non est[h].

Idem li.4. LEX XV.

QVi à seruo hæreditario mutuam pecuniam acceperat, & fundum vel hominem[i] pignoris causa ei tradiderat, & precariò rogauit: precariò possidet. Nam seruus hæreditarius sicuti per traditionem accipiendo, proprietatem hæreditatis acquirit; ita precario dando efficit, ne res vsucapi possit[k]. Nam & si commodauerit, vel deposuerit rem peculiarem, commodati & depositi actionem acquiret. hoc ita, si peculiare negotium cõtractum est. nam ex hac causa[l] etiam possessio acquisita intelligi debet[m].

Idem LEX XVI.

OMnes debitores, qui speciẽ[n] ex causa lucratiua debent, liberãtur[o], cùm ea species ex causa lucratiua[p] ad creditores peruenisset.

Idem li.3. LEX XVII.

SI is qui Stichum sibi dari stipulatus fuerat[q], hæres extiterit ei, cui ex testamento idẽ Stichus debebatur[r]: si ex testamẽto Stichum petierit: non consumet stipulationem: & contra, si ex stipulatu Stichum petierit, actionẽ ex testamento saluam habebit: quia initio ita cõstiterint hæ duæ obligationes, vt altera in iudiciũ deducta, altera nihilominus integra remaneret[s].

Idem LEX XVIII.

EX promissione dotis non videtur lucratiua causa esse: sed quodammodo creditor aut emptor intelligitur[t], qui dotem petit. Porrò cũ creditor vel emptor ex lucratiua causa rẽ habere cœperit, nihilominus integras actiones retinet: sicut ex cõtrario qui ex non lucratiua causa rem habere cœperit, eandem non prohibetur ex lucratiua causa petere.

Seruus in leuibus excusatur propter domini iussum: in atrocibus uero non: imò datur iudicium in ipsum factum liberum. h.d.

---

cõtra quasdã personas: sed in factũ sic. & ad idẽ. ff. de dolo, nõ debet Io. dixit hîc loqui de his, quæ semper in factũ sunt, vt populares. i. quæ aliud nomẽ nũquã habuerunt: vt de albo: & de deiectis: & aliæ multæ. & secundum hoc etiã illæ quæ sunt ex edictis, ex quibus nõ fuit vnquã alia actio, sed sola in factũ, idẽ erit. vt. ff. de eo per quem fac. erit. l. fi. & alia infinita. & hoc satis dici potest: vt de popularibus secundũ Io. Item de alijs, quæ semper hoc nomẽ habuerunt, habeat locũ. & hoc p. l. si libertus. ff. alle. &. ff. mã. si verò nõ re. §. si filio. nõ autẽ illa, quæ est subsidiaria aquiliæ vel æqualet actio. præscrip. ver. cũ principalis nõ detur filio de aquilia. nec accessoria vt in factũ. ar. ff. siquis cau. si eũ. §. qui iniuriarum. Accur.

a Exercere.] & suo noĩe & directo. Azo.

SErui.] CASVS. Serui si delinquunt, tenẽtur etiã facti liberi. Itẽ ex contractibus serui naturaliter obligãtur, non ciuiliter: & obligant alios sibi. hinc est. ꝙ q accepit mutuũ à seruo, & eidem manumisso soluit, liberaẽ. Franciscus. Accur.

b Obligantur.] alijs non dominis: vt. j. de fur. l. serui. §. fi.

c Remanent.] directo: quod nõ cõtingeret nisi ab initio nata fuisset: vt. j. eo. l. obligamur. in fin. & . ff. ad syl. l. si exhæredatus. in fi. & . ff. quod cũ eo. sed & si. §. quãq. Acc.

d Non obligãtur] nisi in pecunia pro libertate promissa: vt. C. an seruus ex suo facto. l. iij. & facit l. licet & . j. de reg. iur. l. in personam. & . j. siquis test. li. esse ius. fu. l. j. in principi. Accur.

e Liberor] vt & . j. de solu. l. si quis seruo. & . l. quod seruus. & . ff. si cer. peta. eius qui. in prin. Accursius.

QVi cum hærede.] CASVS. Legatarius vel creditor hæreditarius petebat ab hærede scripto legatum, vel debitum. repulsus est: quia sperabatur filium testatoris præteritum velle agere contra tabulas. postcà filius præteritus omisit prædictam bono. pos. contra tabulas. dicitur quòd legatarius, vel creditor, qui fuit repulsus, aget iterum non obstante predicta absolutione. Franciscus Accursius.

f Qui cum hærede egit.] scilicet legatarius vel alius creditor. Accursius.

g Restitui sibi.] qui amisit, ex noua causa agit. & sic non obstat exceptio rei iudi. vt. ff. de excep. rei iudi. l. si mater. §. eandem.

h Debitor non est.] nã verè debitor est: sed nõ potest cõueniri ac si nõ esset hæres in stipu. in diẽ: vt. j. ti. j. l. cũ qui calẽdis. §. quoties. sed hodie tenetur: vt. C. de peti. hære. l. fi. & per omnia hîc dic vt no. in alia quæ est quasi de verbo ad verbũ. ff. de excep. rei iudi. l. qui cum hærede. & facit. j. de verb. sig. l. creditor. Accur.

QVi à seruo.] CASVS Seruus hæreditarius mutuauit tibi. x. & tu quẽdã fundũ hæreditariũ quẽ possidebas, obligasti ei: & tradidisti: & eundem fundum precariò habuisti ab illo seruo dicitur quòd hic debitor possidet fundum precariò: & ideo cessat prescriptio. nam sicut seruus acquirere potest dominia rerum hæreditati: ita & vsusca. contra hæreditatem currentem impedire. hinc est quòd seruus hæreditarius commodando vel deponendo rem peculiarem acquirit act. commodati vel depositi hæreditati. prædicta sunt vera: quando ex causa peculiari contraxit. & quod plus est, etiam possessio acquiritur hæreditati. Fran.

i Vel hominem.] hæreditariũ à se bona fide possessum. Accur.

k Vsucapi possit.] à tenente. alij dicunt à quocũque: quasi precarium sit vitium rei. & sic no. ꝙ retinetur possessio hæreditati, vt per ministrum. & facit. ff. de acquiren. hære. l. gerit.

l Nam ex hac causa.] scilicet pecu lij. & facit. ff. de pig. actio. si rem. Accur.

m Intelligi debet.] scilicet hæreditati. & per hoc futuro hęredi: vt insti. de stip. ser. in prin. imò non. s. queritur possessio hæreditati: vt. ff. si quis test. lib. l. j. §. scæuola. sed hîc dicit fingi. qd si non ex causa peculiari rem pignori acceperit? rñd. idem est. nã non tantũ ex peculiari, verũ etiam ex causa dominica quærit domino possessionẽ ignoranti: vt. ff. de acqui. pos. quod seruus. & . l. si me in vacuam. ergo & hæreditati: quia vicem defuncti sustinet: vt. C. depositi. cùm hæreditas. largè ergo hic accipe peculiũ. i. nõ ex maleficio: vt. d. l. quod seru⁹. maximè autẽ verũ est in peculiaribus, in quib⁹ vsuscapio currit dominis ignorãtibus: vt suprà pro soc. l. ij.

OMnes debitores.] CASVS. Teneor dare tibi Stichũ ex causa dona. vel simili causa lucratiua. eundẽ Stichũ acqsiuisti ex cã legati à quodã tibi relicti: vel ex simili causa lucratiua. dicitur ꝙ liberatus sum à te. secus aũt est si promiserim eum tibi dare ex causa emptionis: deinde successisti cuidã cui debebatur idẽ Stichus ex cã legati. nã licet eũ Stichũ acquisieris ex predicta causa legati: adhuc tñ tibi teneor. idẽ econtra. s. vt licet eũ à me habeas act. ex testamento, itẽ si ex causa dotis eũ Stichũ acquisiuisti, adhuc ego tibi teneor quasi non ex lucratiua causa habeas. Et vt breuiter dicã: cũ ex causa nõ lucratiua tenear tibi dare Stichũ: nõ liberor, licet eum habere cœperis ex causa lucratiua. Idẽ in conuerso casu. & hoc dicit hæc. l. cum duabus seq. Fran.

n Qui speciem.] puta Stichum. aliud si in genere. itẽ aliud si alij seruo meo solueris: vt. ff. de leg. j. si seruus lega. §. j.

o Liberãtur.] scilicet à creditoribus:

p Lucratiua.] aliud si nõ lucratiua: vt. j. l. pxi. & . l. ex pmissiõe. & facit insti. de leg. §. si res. & . j. de so. quoties. & . j. de fideius. l. si reus. & . ff. de act. emp. l. nõ est nouũ. & . j. ti. pxi. l. cũ qui ita. in princ.

q SI is qui.] Stipulatus fuerit. ex causa non lucratiua.

r Debebatur.] cũ quo est iá vna persona fictione iuris: vt in aut. de iureiur. à mo. presti. & sic debet eidẽ modo ex lucratiua cã, & nõ lucratiua. Alij dicũt, ꝙ est stipulatio ex cã lucratiua: sed legatum nõ: quia fit ob meritũ: vt. ff. pro socio. l. nec adiecit. quod nõ placet. tertij dicunt, ꝙ propter diuersitatẽ personarum hoc contingit; quæ diuersitas fuit in prin. & sic dicunt vtrãque causam lucratiuã; & secundum hoc non contradicit lex superior. sed prima placet.

s Remaneret.] vt. j. l. proxima.

t EX promissione.] Intelligitur. si ergo ab aliquo mihi debetur Stichus, & alius eum mihi in dotem dederit, non liberatur primus. & facit. C. de impo. lu. de. l. j. & suprà. l. proxi. & suprà manda. l. iulianus ait. & de dona. inter vi. & vxo. l. si quis pro vxore. §. si vxor. & . ff. de. condi. ob cau. l. si donaturus. §. j. & . ff. qui. mo. pig. vel hypo. sol. sicut. §. si debitor.

Seruus.] CASVS. Si seruus delinquit iussu domini, vt occidedo aliquē vel furtū faciēdo, vel aliquod simile graue delictū faciēdo: tenet liber factus. & sic non excusat eū iussus dñi. si autē in rixa aliqua quæ erat inter dñm serui, & quēdā aliū, aliqua de causa seruus iussu domini immiscuit se, & aliquod leue facinus commisit: nō tenetur prædictus seruus liber factus: quia iussus domini excusat eum in his modicis delictis. Fr.

Vlpianus LEX XIX.

Seruus non in omnibus rebus sine pœna domini dicto audiēs esse solet: sicuti si dominus hominem occidere, aut furtum alicui facere seruū iussisset. quare quāuis domini iussu seruus piraticā[a] fecisset, iudicium[c] in eū post libertatē reddi oportet: & quod cunq; vi fecisset quæ vis à maleficio non abesset, ita oportet eū[d] pœnas pendere[e]. Sed si aliqua rixa ex litibus & contentione nata esset, aut aliqua vis iuris retinendi causa facta esset, & ab his rebus facinus[f] abesset: tunc non conuenit prætorem, quod seruus iussu domini fecisset, de ea re in liberū iudicium dare[g].

Idem LEX XX.

Contraxisse[h] vnusquisq; in eo loco intelligitur, in quo vt solueret, se obligauit.

Promisisti mihi decem corbes olei Mutinæ usque ad carnisprivium: & de hoc dedisti fideiussorem: qui similiter promisit. debet inspici quantum ualeat oleum in carnisprivio, h.d.

Affricanus LEX XXI.

Cvm quis in diem mercem stipulatus, fideiussorem accepit: eius temporis æstimatio spectanda est, quo satis acceperit[i].

Idem LEX XXII.

Traiectitiæ pecuniæ nomine, si ad diē soluta non esset pœna[k] (vti[l] assolet) ob operas[m] eius, qui eam pecuniam peteret, in stipulationem erat deducta. is, qui eam pecuniam petebat[n], parte exacta petere desierat[o]: deinde interposito[p] tēpore interpellare[q] instituerat. Consultus[r] respondi, eius quoque[s] temporis, quo interpellatus[t] non esset, peti posse pœnam[v]: amplius, etiam si omnino interpellatus non esset: nec aliter non committi stipulationem, quàm si per debitorem nō stetisset[x] quò minus solueret. alioquin[y] dicēdū esse, si is, q[z] interpellare cœpisset, valetudine impeditus interpellare desijsset, pœnam[a] non committi. De illo sanè potest dubitari, si interpellatus[b] morā ipse fecerit, an quāuis pecuniā postea offerat, pœna nihilominus committatur. Et hoc rectius dicitur[c]. Nam & si[d] arbiter ex compromisso pecuniam certo die dari iusserit, neque per eum, qui dare iussus sit steterit, non committi pœnam respondi: adeò[e], vt & illud Serui[9] rectissimè existimauerit: si quādo dies, qua pecunia daretur, sententia arbitri comprehensa non esset: modicum spatium datum videri[f]. Hoc idem dicendum est, & cùm quid ea lege vænierit, vt nisi ad diem pretium solutum fuerit, inempta res fiat[g].

Vbi non requiritur consensus tacitus uel expressus: furiosus potest obligari: & obligatio sibi quæri, sicut homini sanæ mentis. Bar.

Pomponius li. Sing. reg. LEX XXIII.

Si à furioso[h], cum eum committi.

Alphenus. — *Pēdere qua liter accipiatur.* — *Iulian[9].* — *Iulian[9].* — *Text[9] cū suo principio & iun. §. de il lo. §. e. l. An gel. in. l. si post tres. istā. l. repu tat sing ad hoc q licet aliâs amittatur more purgatio vbi non est dies & pœna: tñ hoc habet locū vbi præcesſit geminata interpellatio: & per consequens geminata mora: nam tunc nō ad mittitur morepurgatio. Bolog.*

a Audiens.] al's audiēs. aliâs obediens.
b Piraticam.] i. nauticā rapinam. Accur.
c Iudicium.] directum. Accur.
d Eum.] seruum liberum factū. Accur.
e Pendere.] media correpta. i. substinere. vnde versus. Peudo do pœnam: dum pendeo, suffero pœnam.
f Facinus.] id est dolus. Accursius.
g Iudicium dare.] cū domini tuēdi causa quid fecerit, excusat: vt. s. ad Sylla. l. j. §. excusat. si autē iussu domini, & in atrocioribus nō excusatur: sed minus punit: vt. C. ad l. iul. de vi. l. seruos. in nō atrocioribus in totū excusat per. l. istā & suas cōcor. aut sine iussu: & tūc nec in atrocioribus, nec in alijs excusatur. & cōcor. s. quod vi aut clàm. is qui. §. si tutores. & . j. de iure iu. l. sed si vni[9]. §. si iussum. & . s. de noxali. l. ij. & . s. rerum amota. l. mulier. §. j. & . j. de regu. iur. l. ad ea. & quod ibi not. & . l. velle. & . s. ad. l. aql. liber homo. & quod ibi nota. Accursius.

Contraxisse.] CASVS. Cū essemus Bo. promisi tibi dare. c. in ciuitate Mutinæ. & de hoc est factus contractus Bo. Dicitur q possum conueniri Mutinæ ad illa. c. quasi ibi videat contraxisse. Fran.

h Contraxisse.] facit. s. de iudi. l. hæres. §. fin. & . s. de bo. auth. iudi. posi. l. iij. & quod ibi no.

Cvm quis.] CASVS Promisisti mihi dare. x. corbes olei mutinæ vsque ad carnisprivium. & de hoc dedisti fideiussorē, qui similiter promisit. dicitur q æstimatio olei inspicitur, quantum valeat in die carnisprivij. Fran.

i Acceperit.] vt solueretur. & sic est plana secūdum Azo. nec est cōtra. j. tit. j. l. quoties in diē. & . s. de tritica. si res. in fi. & . s. de re iudi. si calendis. & . s. si certum peta. vinum. quæ sunt contra. vel hîc, fideiussor conuenitur. in contrarijs, reus. prima placet.

Traiectitiæ.] CASVS. Mutuaui. c. cuidā mercatori vltra mare eūti: & misi secū seruū meū Stichū ad recipiēdā istā pecuniā quā ei soluere debebat in paschate, prout mecū cōuenit. & si nō solueret illa die, pro qualibet die, qua differret, promisit mihi, xx. solidos loco pœnæ ob opas serui mei, quas amitto. Tādē seruus veniēte paschate nō habuit pecuniā: & cœpit seru[9] eā petere à mercatore. & parte pecuniæ accepta, reliquā distulit petere: & elapso aliquo tpe cœpit petere à mercatore residuā pecuniā. Dicit q incidit mercator in pœnā etiā pro illis, in qbus seruus cessauerat in petēdo: imò & si nūquā seruus petijsset, in pœnā incidisset mercator: & tūc demū nō incideret in pœnā cū per eūnō staret, quò min[9] solueret: vt si obtulisset. si aūt diceret nō cōmitti pœnā sine interpellatione: eueniret quoddā absurdū: vt si cœpisset seruus petere, & valetudine impeditus cessaret à petendo: non incideret mercator in pœnā: quod esset absurdū. Posteà dicit, q paschate veniēte incidit in pœnā mercator si nō soluit: licet nō sit interpellatus: licet posteà offerat. & bene dixi non cōmitti pœnā, si per debitorem non stat. nā & si arbiter aliquē cōdēnat dare. x. certa die, & per condēnatum non stet, quia ipsa obtulit dic statuta: non incidit in pœnam. sed si nō adiecit diē: tunc intra modicū tempus debet soluere: aliâs incidit in pœnā. Vltimo dicit. emi ego Frācīscus rem à te pro. x. & si ea. x. nō soluā vsque ad pascha, sit res inempta. nā si veniēte paschate nō soluā pretium prædictum: inempta fit res. Fran. Accur.

k Pœna.] hæc est pœna respectu soluentis: nō accipiētis: quia interim operas serui perdebat.
l Vti.] puta quinque solidos quolibet die pro operas serui.
m Ob operas.] serui missi ad repetendā pecuniā ad locū cōtractus, vbi debet fieri solutio: ad qd. s. de nau. fœn. l. serui. & . l. nihil.
n Petebat.] cùm nō esset soluta ad diē.
o Desierat.] sed non remisit residuum.
p Interposito.] i. aliquibusdiebus elapsis. Accursius.
q Interpellare.] pro residuo.
r Consultus.] s. ego author huius legis. i. interrogat[9] super hoc.
s Quoque.] id est dicere, non solū pro illo tēpore petet pœnā expensarū quę interpellauit eū, sed & eius &c. Accursius.
t Interpellatus nō esset.] quia dies interpellat: vt hic, &. C. de cōtrahen. & cōmit ten. stipul. l. magnam. Accursius.
v Pœnam.] expensarū quas fecit seru[9] ad istā pecuniam petēdā præpositus. Accur.
x Non stetisset.] ipse cunia, scilicet oblata.
y Alioquin.] seq tur hoc absurdū si dicas sine interpellatione nō cōmitti: quia dicendum est.
z Qui.] scilicet seruus cōstitutus ad istā pecuniā petendam.
a Pœnam non cōmitti.] quod non est verum. & facit. s. de vsuris. l. mora. Accur.
b Interpellatus.] à seruo. Accursius.
c Et hoc rectius dicitur.] scilicet vt pœna committatur non obstante quòd nullus admonuit post obligationem: vt. d. l. magnā. & suprà proximè.
d Nam & si.] hoc refertur suprà nec aliter nō comitti &c. quod ibi dixit, probat per simile in contrario casu: hoc modo: bene dixi suprà quòd tunc non committitur, cùm per promissorem non steterit. nam &c. vel refertur ad proximum aliquo subaudito. Accursius.
e Adeò.] vt bene dico, cōmittitur pœna. vbi dies est statuta: quia & committitur si non sit expressim statuta. Accur.
f Datum videri.] vt etiam si per promissorem steterit. purget moram: vt suprà de arbi. l. si cum dies. §. fina. siue ergo arbiter apponat certum diem vel non: sed lex quadrimestre tempus: elapso tempore committitur pœna. sed altero casu potest purgari, altero non: vt hîc, & . d. l. si cùm dies. §. fi. & . l. seq. Accursius.
g Res fiat.] vt ad diem non soluta pecunia fit res inempta sine vlla interpellatione: vt suprà de in diem addic. vbi. §. sed Marcellus. & si non steterit per eum, non fit inempta: vt suprà de lege com mis. l. fi. Accursius.

Si à furioso.] CASVS. Hęc lex ponit plures casus. qb[9] actio furioso acqrit. Prim[9]. qñ accepi pecuniā mutuo à furioso, credēs eū sanæ mētis: & eā in rē meā cōuertā. nā acqrit certi cōdictio generalis furioso. ex qb[9] cū causis ignorātibus acqrit: ex eisdē & furioso acqrit: vt si seruus furiosi stipulet ab aliquo aliquid. Itē cū datur damnum in bonis furiosi. fit legetur furioso. Idem in similibus casibus, qui ponuntur in. Fran. Accursius.
h Si à furioso.] Hæc lex ponit multos casus, quib[9] etiā acqritur. actio

Casus in quibus quæritur actio furioso.

actio furioso:vt hîc,&.§.de leg.ij.cûm pater.§.furdo.&.§.si cer.pe-ta.si à furioso.& quod ibi not.&.ĵ.eo.furiosus.Item & iniuriarum: vt.ĵ.de iniur.l.illud.Accur.

a ¶ Conditio.] certi generalis,vel sine cã:vt.§.si cer.pe.l.si à me.
b ¶ Stipulatur.] nam acquiritur actio ex stipulatu furioso.
c ¶ Fuerat.] scilicet u riosus.
d ¶ Ei.] s.furioso.
e ¶ Conditio.] certi generalis, vel sine causa.Accur.
f ¶ Conditio.] de qua §.dictum est.
g ¶ Acquiritur.] ratione consumptionis magis quàm cõsensu: vt hîc,&.§.si certũ peta.si à furioso.&.l. nõ omnis.§.si pupillus.
h ¶ Actionum genera.] Duo. imò tria: quia mistæ: vt instit.de acti.§.quædã.sed illæ sub his cõprehenduntur: & hîc dic vt not. insti.de actio.§.j.Accursius.
i ¶ Quæ cõdictio.] largè accipe pro omni personali: vt insti.e. §.appellamus.
k ¶ Rem nostrã.] vel quasi nostram : vt per publi.vel hypothecariam:& aliæ quæ enumerãtur instit.de act. ĵ.&.ij.colũ.Vel dic φ gratia exempli dicit de ista.
l ¶ Possidetur.] vel quasi possidetur.
m ¶ Possidet.] vel do lo fecit,quo min⁹ possideret. & facit.§. de rei vẽd.sinautẽ.§.j.&.C.de alie.iudi.l.j. Itẽ sunt quædam persona les,quæ contra possidentem dantur:vt noxales,quæ cũ capite ambulant. Item quod vi aut clam.& aquæ pluuiæ arcen.sed aliæ personales non:vt ex empto contra vẽditorem siue possideat siue non.
n ¶ Eundem.] & aduersus hæredem eius. Accursius.
o ¶ Actionum autem.] hanc diuisionẽ non multum approbat. Ioannes.
p ¶ Lucri causa.] sui maximè.Accursius.
q ¶ Aliquo.] scilicet liberto.Accursius.
r ¶ Ex facto.] ex maleficio cognito iure ciuili vnde propria fit actio.
s ¶ In factum.] quæ pro eo facto datur, qđ in speciale nomen maleficij non cadit.Azo.
t ¶ Vocatus est.] vt.§.de in ius voc.l.si libertus.&.l.penul.&.l.si.
v ¶ Aut ciuiles.] largè accipe introducas à qualibet parte iuris præterquã ex edicto prætoris.nam illę honorariæ sunt,& quæ ve tineantur:vt.ĵ.titu.j.stipulationum.§.prętoriæ.& dic plenè.vt insti.de actio.§.sed iste.sed dubitatur,de quibusdam:quod dic,vt ibi notaui.Item no.φ licet obligationes sint de iure gẽ.actiones, tamẽ de iure ciuili sunt:vt.§.de origi.iuris.l.j.§.deinde.Accur.
x ¶ Omnes pœnales.] Etiam ad hæredes.i.hæredibus & in hæredes:nisi in casu:vt.§.ne de sta.defun.l.j.§.sed interdum.&in alio:vt.§.de ope.liber.l.si operarũ.& in alio:vt.C.de rei vxo.act.l.j.§.& hoc ex rei.& plenè no.C.ex delic.defun.l.j.& facit.ĵ.eo.secundum est.& ĵ.de reg.iu.l.pœnalia.& insti.de perpe.& tẽp.actio.§.ij.

† Hæc clausula,& cum ei al. abest in scriptis nostris exemplaribus non ulla betur.

potem mẽtis esse putarẽ, pecuniã quasi mutuam acceperim : eaque in rem meam versa fuerit:conditio[e] furioso acquiritur. Nam ex quibus causis ignorantibus nobis actiones acquiruntur, ex ijsdem etiam furiosi nomine incipit agi posse: veluti cũ seruus eius stipulatur[b],& cũ furtũ ei fit,aut dãnũ ei dando in legem Aquiliã cõmittitur:aut si fortè,cũ creditor fuerat[c],fraudandi eius causa debitor alicui rẽ tradiderit. ¶Ideq; erit si legetur ei[d],vel si per fideicõmissum ei relinquatur.Item si is,qui alieno seruo crediderat,furere cœperit:deinde seruus in rem domini id,quod mutuũ acceperat,verterit:furioso cõdictio[e] acquirit. ¶Item si alienã pecuniã credendi causa quis dederit,deinde compos mẽtis esse desierit:posteà cõsumpta ea conditio[f] furioso acquiritur[g].& qui negotia furiosi gesserit,negotiorum gestorum ei obligatur : & † eum obligat si ei aliquid abest.

¶ Posita supra diuisione obligationũ: nũc ponit diuisionẽ actionũ:dicẽs quòd quędã sunt in rẽ quędã in personã.& ponit quando cõpetat actio in rem,& quando in personam.postea dicit quòd actiones quędam sunt ex contractu, quędam ex facto,quędam in factum.Item quę dam ciuiles,& alię honorarię.& ponit exempla de omnibus ut in glo.Fran.Accur.

*Vlpianus LEX XXIIII.

Actionũ genera sunt duo[h]: In rem,quæ dicitur Vendicatio:& In personam,quæ Cõdictio[i] appellat.In rẽ actio est, per quã rem nostrã[k],quæ ab alio possidet[l],petimus:& semper aduersus eũ est,qui rẽ possidet[m]. ¶In personã actio est,qua cum eo agimus,qui obligatus est nobis ad faciendum aliquid vel dandum:& semper aduersus eundem[n] locum habet ¶Actionum autem[o] quædam ex cõtractu,quędã ex * facto:quedam in factũ sunt. Ex contractu actio est,quoties quis sui lucri causa[p] cũ aliquo[q] contrahit: veluti emendo,à vẽdendo,locando,conducendo,& cæteris similibus. ¶Ex * facto[r] autẽ actio est quoties ex eo teneri quis incipit quod ipse admisit: veluti si furtũ vel iniuriam commiserit: vel damnum dederit. ¶In factum[s] actio dicitur,qualis est (exẽpli gratia) actio quæ datur patrono aduersus libertum,à quo contra edictũ prætoris in ius vocatus[t] est. ¶Omnes autẽ actiones aut ciuiles[v] dicuntur,aut honorariæ.

*Idem LEX XXV.

Omnes pœnales actiões post litem inchoatam etiam ad hæredes[x] transeunt.

Papinianus LEX XXVI.

Obligationes,[y] quæ nõ proprijs viribus[z] cõsistunt:neque iudicis officio,neq; prætoris imperio,neque legis potestate confirmantur.

Idem li.diferen. LEX XXVII.

Actio in personam[a] infertur,petitio in rem,persecutio in rem vel in personã[b] rei persequendæ gratia.

¶ Actio iudicati non tollitur, propter mutuã pecuniam eidem debitori,postea datam:licet de actione iudicati,non sit facta mentio,in secunda obligatione.h.d.

Paulus LEX XXVIII.

Lucio Titio cũ ex causa iudicati pecunia deberetur:& eidem debitori qui condẽnatus fuerat,aliam pecuniã crederet:in cautione pecuniæ creditæ non adiecit,præter eam[c] pecuniam debitã[d] sibi ex causa iudicati. quæro, an integræ sint vtræq; Lucio Titio petitiões.Paulus respõdit[e] .nihil proponi,cur non sint integræ.

Scæuola LEX XXIX.

Seruus[f] effectus,non idcirco, φ postea indulgẽtia principali libertatem consecutus est,redijsse dicitur in obligationem creditorum.

¶ Impoßibilis conditio uitiat omnem contractum:quia hoc tacitè uidetur agi inter contrahentes,ut non ualeat:cum impoßibilis conditio contractui apponitur.hoc dicit.

¶ Obligationes.] CASVS. Obligatio,quæ non consistit ex sua propria virtute:vt promissio de homicidio faciendo. vel furto & similes nõ cõfirmantur officio iudicis, vel prætoris imperio,vel legis potestate.Franc.
y ¶ Obligationes.] aliàs actiones, aliàs obligationes.
z ¶ Viribus.] vt de homicidio faciẽdo,vel furto:& impossibiles: & sic reprobatæ:alioquin si nõ sunt reprobatæ,cõfirmantur officio iudicis:vt.§. de act.emp.l.qui per collusionẽ.Item prætoris imperio:vt.§.de cõsti. pecu.l.j.Itẽ legis potestate:vt.C.de rei vxo. actio l.j.in prin.& facit.ĵ.de reg.iur. quod in initio.Accur.
a ¶ Actio in personã.] strictè: vt hîc.largius.§.eo.actionum . largissimè: vt infrà.eod.actionis verbo.Accur.
b ¶ In rem vel in personam.] vt quãlibet persecutoriã, vel mistã cõprehendat : vel extraordinaria petitio, vt fideicõmissaria olim:vt insti.de fideicõ.here.in prin.itẽ petitio salarij aduocati,& mercedes doctorũ,& nutricia nutricum,& philãthropha proxenetarũ dicũtur persecutiones.vt.ĵ. de var.cog.l.j.per totum.& ĵ.de verb.sig.l.pecuniæ.§.actiões. Acc.
¶ Lucio Titio.] CASVS. Cõdẽnatus est mihi Titi⁹ in.c.eidẽ Titio mutuaui alia.c.& ea ꝓmisit reddere.nec est habita mentio pecuniæ,in qua fuit cõdẽnat⁹.Dicitur,φ ius meũ integrũ durat contra Titium,in illis alijs centum.Fran.
c ¶ Præter eam.] quã nunc dabat.Accur.
d ¶ Debitam.] s.esse.
e ¶ Paulus respõ.] dubitatio erat, quia alteri videbatur renũciasse.
¶ Seruus.] CASVS. Quidã propter delictũ est dãnatus in metallum,& sic amisit oĩa bona sua,& est effect⁹ seruus pœnæ, & per consequens est liberatus à creditoribus suis,cũ nihil habeat.postea habuit indulgentiam à principe:& sic reuersus est in ciuitatem.nõ autẽ bona recuperauit.Dicitur,φ nec creditoribus suis tenetur.Fran.
f ¶ Seruus.] vel hominis per ingratitudinẽ,vel supplicij:quod verius est:& hoc nisi recuperauerit bona,vel per eum steterit:vt.ĵ.de sen.pas.si deportatus.&.l.in insulã.vel quotam partem bonorum, non dico rem singularem vel res singulares:vt.C.de sen.pas.l.iiij.& insti.de fideicõ.hære.§.si quis vna.Sed quid,de eo qui à morte suscitatur? forte aliud,quia recuperat bona[a]:vt no.§.de leg.& sena.cõsul.l.ex his.Accur.

Margin notes: * peccato. — al.Põp.lib.5. — Actionis nomen triplicĩter sumitur. — al.Põp.li.Singul. — * peccato. Obligatio nisi constant de iure gentium, actio nostri sunt, de iure ciuili. — a Addeq

Ang.in.l.si marito. §. de solu.ma. tenet cõtra hãc gl. non tamẽ recedas ab opi. huius glos. per ea quæ notaui in. l. ea, quæ ratio.in apost. eo.ver ʒ.de regu.iur. + Ista lex. est notabilior quæ fit in iure, ad id quod dicitur in ium mario. Bo lo. Et adde quid dicendũ de istis conditionibus impossibilibus oppositis in matrimonio videple nein. c. vlt. de cõdi.ap posi. extra. & in cano soler.xxxij. quæstiõe.ij.

N On solum.] CASVS. Stipulatio sub impossibili conditione facta non tenet. idem in omni alio cõtractu: vt emptio ne: locatione: & similibus contractibus. Fran.

a ¶ Conditioni.] in faciendo appositæ: aliàs secus, si in non faciendo: vt.ʒ.ti.j.l.impossibilis.&.l.stipulatio hoc modo.&.l.in illa.in fine.& facit insti.de inu ti.stipula.§.si impossibilis.& supra si cert. pe. certi condictio .§. 10 itẽ quæri.&.ʒ.de reg. iur.l.impossibiliũ. &. s.eo.l.j.§.si id.&.s. de statu libe.l.cũ hæres. §.nõ est.sed contra.C. de cõdi.ob cau.l.si mi litẽ.vbi ex donatione facta sub impossibili cõdi.scilicet, vt miles sit procurator, datur 20 actio, siue repetitio: sed ibi re fuit obligatio: hic consensu.vel dic, vt ibi. Item contra insti.de hæredi.institué.§. impossibilis: sed ibi fauor vltimæ volũtatis, vt valeat remota cõditiõe: nisi cõditio impossibilis legati apponat, in per 30 sona hæredis: vt insti. de lega.§.fi.

b ¶ Cogitatio est.] præsumptiõe iuris: sed & hac ratione cessante, idem est: vt puta, quia vellet aliqd agi. ar.ʒ.ti.j.l.generaliter. &.l.seq.itẽ non refert 40 quic credebãt fortè conditionem esse possibilem, quæ erat impossibilis: quia errant in iure naturali. dic er go hic maximè. Acc.

C Vm ex vno.] CASVS. Cũ ex vno delicto plures act. descendũt: omni- 50 bus potest agi. quod intelligas: in eo, quod plus est in vna, quàm in altera. & da exemplum in arboribus furtim cæsis, ex quo delicto plures act. oriuntur: vt.ʒ.ar.furtim cæsarum.l.j.Fran.

c ¶ Cũ ex vno.] aliud 60 si ex diuersis: qa tũc insolidũ qualibet agitur: vt.ʒ. de priua.delic.l.nunquàm. & dic plenè vt no.s.nau.cau. stabu.l.idẽ.§.fi.Acc.

Martianus. LEX XXX.

N On solũ[a] stipulationes impossibili conditioni[a] applicatæ, nullius momẽti sunt: sed etiã cæteri quoque contractus (veluti emptiones, locationes) impossibili cõditione interposita, æquè nullius momenti sunt: quia in ea re, quæ ex duorum plurium ve consensu agitur, omniũ voluntas spectatur: quorũ proculdubio in huiusmodi actu talis cogitatio[b] est, vt nihil agi existiment apposita ea conditione quam sciãt esse impossibilem.

Hermogenianus LEX XXXI.

C Vm ex vno[c] delicto plures nascũtur actiones, sicut euenit, cũ arbores furtim cæsæ dicũtur[d]: omnibus experiri permitti, post magnas varietates obtinuit[e].

¶ *Actiones pœnales transeunt, in hæredes lite contestata cum defuncto: aliàs non. h.d.*

Paulus li.3.decre. LEX XXXII.

C Onstitutionibus, quib[f] ostẽditur hæredes pœna nõ teneri, placuit, si viuus cõuẽtus fuerat, etiam pœnæ persecutionẽ remissam non videri: quasi[f] lite cõtestata cum mortuo.

¶ *Propter seruum cæsum competunt duæ actiones: iniuriarum scilicet, & Aquiliæ. & si actum fuerit una, agetur altera in id, quod plus est in ea. h.d.*

Idem li. Sing. de concurrentibus actionibus. LEX XXXIII.

Q Vi seruum alienum iniuriosè[g] verberat: ex vno facto incidit & in Aquiliam, & in actionem iniuriarũ. Iniuria enim ex affectu fit: damnum ex culpa: & ideo possunt vtræque competere. Sed quidam aiunt, altera electa alteram consumi[h]. Alij per legem Aquiliam actionem iniuriarum consumi: quoniam desijt bonum & æquum esse iniuriarum condamnari eum qui æstimationem præstitit. sed si ante iniuriarum actum esset, teneri eum ex lege Aquilia. Sed hæc[i] sententia[k] per prætorem inhibenda est: nisi in id, quod amplius ex lege Aquilia cõpetit, agatur. Ratiõabilius[l] itaque est eam admitti sententiã, vt liceat ei, quam voluerit actionem prius exercere[m]. quod autẽ amplius in altera est, etiã hoc consequi. ¶ Si is, cui rem commodauero, eam surripuerit:[n] tenebitur quidem ex cõmodati actione, & cõdictione[o]: sed altera actio alteram perimit, aut ipso iure, aut per exceptionem, quod est tutius: ¶ Hinc[p] de colono respõsum est, si aliquid ex fundo tuo subtraxerit, teneri eum & conditione[q], & furti, quin etiã ex locato. Et pœna quidẽ furti non cõfunditur[r]: illę autem inter se miscentur[s]. & hoc in legis Aquiliæ[t] actione dicitur, si tibi commodauero vestimenta, & tu ea ruperis. vtræque[v] enim actiones rei persecutionem cõtinẽt. Et quidẽ post legis Aquiliæ actionẽ vtiq; cõmodati finietur: post commodati autem an Aquilia remaneat in eo, quod in repetitione triginta dierum amplius est, dubitat. Sed verius est remanere[x]: qa simplo accedit[y], & simplo subducto locũ non habet.

¶ *Primò ponit unam regulam, in actionibus prætorijs persecutorijs. Secundò ponit unam regulam in actionibus pœnalibus. Tertiò ponit unam regulam qualiter transeunt actiones contra hæredes. Quartò ponit exemplum de actio-*

d ¶ Cæsæ dicuntur.] vt.ʒ.arb.fur.cæsa.l.j.&.l.facienda.&.l.sed si de arboribus.

e ¶ Obtinuit.] Ad id, quod minus in vna, quàm in altera continetur: vt.ʒ.vi bo.rap.l.j.& arg.infrà arborum fur.cæsa.l.j.& sic non 70 obstat.ʒ.eo l.pe.& facit ʒ.de priua.delic.l.pe.

C Onstitutionibus.]

f ¶ Quasi.] expressiuum est veritatis.& sic plana est hæc: nec obstat.s.de eo per quem fac.est.l.fi. quæ est contrà.& facit.s.eo.l.omnes. vel dic, q non perpetuatur cõuentio sola, sed trãsire facit, ad hæredes: & sic non obstat dictum contrariũ. vel dic, loquitur in annali & petitoria, & libellus est principi datus: vt.C.quãdo lib.prin. da.l.j.&.ij. vel dic vt.s.si quis cau.si eum.§.qui iniuriarum.ibi, si nõ &c.& facit.s.de inoffi.testa.l.posthumus.in fi.&.l.sequen.

Q Vi seruum.] CASVS. Seruum meum iniuriosè verbe- 80 rasti, ita q ei rupisti brachiũ. Dicitur, q teneris iniuriarũ act. & aquil. & vtraque potest intẽtari contra te. sed alij dicunt, q vna electa, alia tollitur. Alij dicũt, q si agatur aquil. tollitur act. iniuriarũ, aut ecõtrà. verius autẽ est, q & si agatur vna, altera possit intentari in id quod plus sit in ea. Si is cui.] Cõmodaui scholari librũ: & eũ cõtrectat ad aliũ vsum. Dicitur, q tenetur cõmodati. item condict. furtiua. & vna intẽtata, altera tollitur. Secundò dicit colonus subtraxit arbores fundi mei, vel ali quid aliud. Dicitur, q tenetur condict. furtiua. itẽ act. furti. itẽ ex locato. & si agatur vna istarum, non tollitur act. furti, sed inter se bene tolluntur. Itẽ aquil. tollitur, per act. locati, in hoc casu. Tertiò dicit. Commodaui tibi vestimenta, & tu ea fregisti. teneris cõmodati act. item aquil. & si agatur aquil. tollitur act. cõmodati. secus econtrà. nã in eo, quod vltra est in aquil. remanet post act. commodati. Franciscus.

g ¶ Iniuriosè.] ita q 10 rũpit brachium. Accursius.

h ¶ Consumi.] dicũt quidam, & male.

i ¶ Et hæc.] non solũ aliæ superiores.

k ¶ Sententia.] q teneatur Aquilia primò conuentus iniuriarũ.

l ¶ Rationabilius.] 20 nunc soluit.

m ¶ Exercere.] Sed nonne ad aliud & aliud dantur, cum vna ad contumeliam, alia ad damnum datur? ergo vna alteram tollere non debet: cum nec possit in vna venire, quod in altera continetur: vt suprà ad.l. 30 aquil. sed & fi.§.j.&.ʒ. de iniur. item apud.§. si quis verberato? Respondeo, imo potest. Nam agendo iniuriarum, & iuramento pro quanto vellet &c. potest etiã damni rationem petere. argu.s. de vi & vi ar.l.j.§.illud 40 vtique.&.§ planè. sed & lex expressa est: quæ venit in iniuriarum actione, & damnum: vt.C.de iniur.l.dominũ. sed aliud in actione de peculio & tribu. quia tolluntur de ctione non consydera 50 to, quantum per alia exegit: vt.s. de tribu. quod in hæredẽ.§. eligere. cum ibi ex contractu, hic ex maleficio loquatur. & facit suprà loca.l.si vulnera ueris.& suprà cõmo. vnde quæritur in fin. Item not. hic quòd l 60 terã nõ exercet, nisi in id quod excedit: vt s.de actio. emp.l.ædia. Sed contrà infra de priua delic.l.pen. Sol. hic loquitur, cum ex

Actio de peculio & tributoria an tollantur electione.

vno facto plures procedũt actiones: ibi ex diuersis: vt ibi diximus.

n ¶ Surripuerit.] vtendo ad alium vsum.

o ¶ Condictione.] furtiua: vt.s.de condi.fur.l.qui furtum. Accur.

p ¶ Hinc.] id est, ex supradicto responso.

70 q ¶ Condictione.] furtiua.

r ¶ Non confunditur.] id est non tollitur: vt.s.pro socio.l.rei cõmunis. Sed contrà.ʒ.de fur.l.si is cuius. Sol vt ibi. Accur.

s ¶ Miscentur.] id est vna per alteram tollitur: & sic intelligitur. d.l.is cuius.

t ¶ Aquiliæ.] vt tollatur per locati: & econtra: vt suprà loca.si vulneraueris.

v ¶ Vtræque.] commodati & aquil. Accur.

x ¶ Remanere.] aliàs sine non: & aliàs non remanere. si habes sine non, nil est contrà: & tunc, q subijcit simplo subducto, locum nõ ha 80 bet scilicet petitio simpli, sed huius actionis sic. & sic est argu. q iure actio. veniat. argu.C.de iudi.l.j. si verò habeas cum non, quasi dicat, non remanet petitio simpli: tũc bene stat litera sequens: & inuit peti offi.iudi. pro quo est etiam.C.de posi.l.iiij. sed tunc est contrà.s.cõmo. vnde quæritur. in fi. Sol, hic de stricto iure, ibi de æquitate, quæ præualet: vt.C.de iudi.placuit. Item cotrà.s.ad leg.aquil. item mela.§.si plures.in fi.Sol.vt ibi. Accur.

y ¶ Accedit.] repetitio triginta dierum.

In honora

nibus p̄secutorijs,q̄ dantur cōtra ius ciuile.secū da ibi,cæteræ.tertia ibi,Honorariæ autē. quarta ibi,Ille autem.quinta ibi,Sed cum rescissa.Barto.

Idem LEX XXXIIII.

IN honorarijs [a] actionibus sic esse definiendum Cassius ait, vt quæ rei persecutionem habent,hę etiam post annum [b] darentur: cęteræ [c] intra annum. Honorariæ autem,quæ post annum non dantur [d],nec in hæredem dandę sunt: vt tamen lucrum ei [e] extorqueaẽ, sicut fit in actione doli mali, & in interdicto Vnde vi,& similibus. Illæ autem rei persecutionem continent,quibus persequimur, quod ex patrimonio [f] nobis abest: vt cū agim⁹ cū bonorū possessore debitoris nr̄i:item Publiciana [g],q̄ ad exēplum vendicationis datur [h]. Sed cum rescissa vsucapione reddiẽ [i], anno finitur: quia contra ius ciuile datur. ¶ In duumuiros [k] & in rempublicam etiam post annum actio datur, ex contractu magistratum municipalium.

*Idem. LEX XXXV.

CEssat ignominia [l] in condictionibus,quamuis ex famosis causis pendeant [m].

Vlpianus lib.3. LEX XXXVI.

ACtionis verbo [n] continetur in rem,in personā,directa [o], vtilis [p],prēiudicium [q]:sicut ait Pōponius. Stipulationes etiam quæ prætoriæ sunt:quia actionum instar obtinent [r]: vt damni infecti legatorum,& siquæ sunt similes. Interdicta [s] quoque actionis verbo cōtinētur. ¶ Mistæ sunt actiones, in quibus vterque actor est: vt puta Finium regundorum, Familiæ erciscundæ, Communi diuidundo,interdictum Vti possidetis, & *Vtrobi [t].

Idem lib.3. LEX XXXVII.

NOn figura [v] literarum, sed oratione [x], quam exprimūt literę,obligamur:quatenus [y] pla-

Aliâs Vlpianus lib.ij.

Vtrubi.

IN honorariis.] CASVS. Actiones honorariæ,item prætoriæ,quę habent rei persecut.cōpetūt,& post annū.cæteræ ītra annū & da exēplū.vt in glo.hîc posita.Secūdò dicit.act. p̄torię q̄ post annū nō danẽ,nec in hæredē danẽ,nisi vt lucrū si qđ est, ab hærede extorqueaẽ:vt est ī act.de dolo & ī interdicto vñ vi & ī sĩlib⁹.Tertiò dicit.illę act.continẽt rei persecut. quibus prosequimur, quod ex patrimonio nobis 10 abest.& da exemplū vt in gl.Acc. quę incipit:vt &c.Quartò dicit,quod act. rescissoria, id est antiqua act. in rem vel in personā quæ redditur ope restit.vsusca. rescissa anno finitur: quia cōtra ius ciuile competit. 20 Quintò dicit.cū duūuiri accipiunt pecuniam mutuo nomine ciuitatis & nō est versa in vtilitatē ciuitatis tenẽtur ipsi duūuiri etiā post annū. si aūt esset versa pecunia in vtilitatem ciuitatis: tunc tenetur ciuitas etiam 30 post annū,ad illā pecuniam reddēdā.Frā.

a ¶ In honorariis.] id est in prętorijs.Hîc not.duas regulas.Prima,quod prętorię rei persecutoriæ sunt p̄petuæ,vt quorum bonorum: pub. & similes:vt.j.eo.§. ille aūt. 40 sed hoc fallit in ædilitijs,vt redhibiẽ. quę sex mensibus:& quanto mi. quę anno durat:vt.§.de ędil.edi. sciendū est.§.fi.& l.si vēditor.& l.ꝑ si nolit.§.si qs.sed illud ideo,qa cōtra ius ciuile danẽ.Itē eodē modo rñdetur.j.ea.l.§.sed cū:recissa.Itē fallit hęc regula.§.qđ fal.tut.auth.l.huius actionis.§.his actiones.sed rñdeo:illa in dolo cōcipiẽ qđ est delictum:& sic patet,ꝑ illa regula habet locum in illis persecutorijs tantū quę non sunt ex maleficio. Item eodem modo responderi potest.§. quę in frau. credito .l. qui autem.§.fi.& l.ait pretor.§.annus.licet alij respondeant,quod illud 50 in eo,quod non peruenit,per.l.eandem, ait prætor.§.penul. Item fallit.C.de dolo.l.fi.sed ibi est delictum. Item fallit.§.de eo per quē fac.erit.l.j.§.pe.Sol.vt ibi.Item fallit.C.vnde vi.l. vi pulsos.&.§.de vi & vi ar.l.j.ī prin.sed & ibi est delictū.Itē fallit.§.de alie.iudi.mu. cau.fac.non solum.§.fi.sed ibi vertitur delictum.sic & fallit in omnibus alijs p̄secutorijs p̄torijs,qbus vertiẽ delictū sicq; regula remanet ī his,in qbus delictū nō vertiẽ.vt in p̄dictis legib⁹ patet.&.j.e.l. §.ille.Secūda regula est,ꝑ cætere pretoriæ.i.pœnales,vel etiam nō pœnales,dūmodo ex delicto,sint anna.qa & tm̄ durabat pretoris imperiū:vt hîc,& inst.de p̄pe.act.in prī.& sunt exēpla ī albo cor. vt.§. 60 de iud.om.iu l.l.si quis id.item.§.de in ius voc.l.penulti.item.j.de popu.act.l.fi.&.§.de deiec.& effu.si vero.§.pretor.&.§.fi.sed & hoc fallit.vt in act.furti manifesti:qa licet sit pretoria, nō tñ tollitur anno:sed perpetuo durat,de eo,ꝑ peruenit:quia absurdū &c. vt insti. de perpe.& tēp.acti.circa prin.& est forte ratio frequētia furtorū: vt arg.j.de pœnis,aut facta.§.fi.Adijciẽ tertia regula,qa illaque sub secunda regula continentur,non dantur in hæredem:vt eisdē exemplis probatur:nisi ad hæredem peruenit:vt exemplificat in acti. de dolo:vt hîc,&.§.de dolo,itaque. & in interdicto vnde vi:vt hîc,&. d.l.vi pulsos.sunt enim turpia lucra hæredibus extorquenda: vt.§. 70 de calū.l.in hæredē.Item quod subijcit de similibus,da exemplū, ex edicto de calū.vt.§.de calū.l.j.&.l.in hæredem.& alia multa,quę magis laboriosum quam subtile est inuenire:in casu tamen ad hæredem peruenit:& tamen non tenetur:vt.j.vi bo.rap.l.ij.§.fi. item in alio:vt.§.de calum.hæc actio.

Actiones prętorię rei persecutoriæ regulariter sunt perpetuæ: pœnales vero annales sunt.

b ¶ Post annum.] vt in actio.de nego.gest.& de peculio.Accur.

c ¶ Ceteræ.] prætoriæ.Accursius.

d ¶ Non dantur.] vt pœnales.Accursius.

e ¶ Ei.] id est ab hærede.

f ¶ Ex patrimonio.] vt quia promisit mihi decem defunctus,cui 80 succedit aliquis de iure pretorio.nam rei persecutionem cōtinet, non pœne,secūdum Io.Sed quid ad rhombum,cum de pretorijs hîc dicat?Respon.Io.quia qualitas actionis variatur,ex variatione debitoris:vt.§. de noxa.electio.§. item si ex pluribus. Item quid de actio.iniuria?videtur non pœnalis:quia nec in duplum vel in triplū, vel quadruplum datur,vel dic dupliciter dici pœnalē: primò quia tibi non adest:secundò quia mihi non abest ex patrimonio. Accur.

Actio iniuriarū an sit pœnalis.

g ¶ Publiciana.] ista prætoria & rei persecutoria.

h ¶ Vendicationis datur.] vt.§.de pbli.l.eum.§.publicana.

i ¶ Redditur.] actio in rem vel personalis:prout erat prius,quæ dicitur rescissoria: de qua dicitur insti.de actio.§.sed iste.&.C. ex quibus cau.ma.l.fi.melius dixisset,de peti.in integ. rest.quā de actio.rescissoria:sed & hoc admitto:qa statim post reuersionē habeat ipsam: sed inefficacem, nisi petat in integ.rest.intra annum.si verò petierit, anno finiẽ. vel 10 dic, qđ habeat eam petita resti.sed nisi lis super ea contestetur, tollitur anno, & hodie quadriennio: vt. C. de temp. in integ. resti.l.fin.

k ¶ In duumuiros.] id est magistratus municipales, vel magi- 20 stratus ciuitatis: vt C.de iudi.l.fi Hi enim tenentur etiā post annum:licet officium eorum anno finiatur:qđ accipe, quando non est versa in vtilitatem ciuitatis:aliâs nō ipse, sed ciuitas,vt subijcit vt.§. si cer.pe.l. ciui- 30 tas,& si quis cau.l.fi. & hoc ad instar tutoris & pupilli: vt.C. de iure reipublic.l. rempublicam.nam & iste necessario subit munus, vt tutor:vt in aut. de defen. ciui. §. penul. Est tamen arg. contrâ.quòd etiā fini 40 to officio teneatur: vt infra de admi.re ad ciui.perti.l.iij.§.in eum.sed ex eodem.§.in fi.dico.contrà. & ibi in prin.animo nouandi promiserat & animo liberandi ciuitatem.item Impropriè ponitur res publi.vt.j.de verb.sig.l.eum qui vectigal.& §.ex quibus cau.ma.sed & si per prætorem.§.itē inquit.nam de alia quam Romana habes necesse dicere,per id quod dicit duumuiros.

CEssat.] CASVS. Condemnatus in condict.furtiua,vel simili non infamatur.Fran.Accursius.

l ¶ Cessat ignominia.] id est est infamia.

50 m ¶ Pendeant.] vt condictio furtiua:sed tamen grauatur eius opinio:vt.§.de obsequijs.l.honori.& facit.§.vnde vi.l.neque.& nota quod omnes sunt personales:vt inst.de actio.§.appellamus.

ACtionis verbo.] CASVS. Hoc vocabulum actio,largissimè acceptum comprehendit act.in rem.i.act.in personam directas & vtiles & præiudiciales.itē stipulationes pretorias, vt dāni infecti.Item stipul.legatorum & similes.item interdicta.Secundò dicit.quedam act.sunt mistę,in quibus quilibet est actor & reus:vt est actio finium regundorum,& similes.Fran.

n ¶ Actionis verbo.] largissimè accepto.sic.§.de dolo.l.& elegā- 60 ter.in princi.&.j.de verbo.signi.pecunię.§.actionis.& facit.§.eo. l.actio.Accursius.

Actiones famosę p̄sonales sunt

o ¶ Directa.] que ex mente,& verbis legis:vtilis,quæ ex mēte tantum:vt.§.si qua.pau.fe.di.l.j.in prin.&.l.fi.Item exemplum.C.de hære.ven.l.emptor.

p ¶ Vtilis.] actio.

q ¶ Præiudicium.] id est,præiudicialis actio:vt institut.de act.§. præiudiciales.

r ¶ Obtinent.] & sic nota,quod nihil est id,cui idipsum simile est:vt j.rem ra.habe.non solum.&.j.de præto.stipu.l.j.§.j.

70 s ¶ Similes.] vt de dupla:vt.j.de euic.l.ij.

t ¶ Interdicta.] quæ non sunt actiones,sed vim actionum habẽt: & dicuntur interdicta, id est inter duos reddita : vt .§.vti posi.l.j. Accursius.

v ¶ Et vtrobi.] aliâs dicūtur mistæ.id est ī rem,& in personā:vt īsti. eo.§.mistæ.& facit ad.§.§.fami.er.inter cohæredes.&.§.de interdi. l.interdictorum.&.§.de iudi.l.in tribus.&.§.vti posi.si duo.§.j.

NOn figura] De obligatione literarum dicit hæc lex, vt ipsa contrahatur, non figura scilicet sola:nam & figura, & oratio quam exprimit figura literarum,inducit hanc obligationem : imo 80 magis ibi operatur figura,cùm ex ea dicatur obligatio literarum. Alij dicunt,quod figura nil operatur.quod non placet:quia eadem ratione habent necesse dicere,quod verba non obligent,sed intellectus verborum tantum:quod non est verum.nam quod ibi scilicet in stipulatione,verba:hîc scriptura debet operari.

x ¶ Sed oratione.] nec oratione sola sine literis.hæc enim duo faciunt eam efficacem.

y ¶ Quatenus.] id est quia.

a Quod.] lapso biennio: vt insti. de lit. obli.
b Scriptura.] regulariter, vel quantum ad officium.
c Vocibus.] quibus fit stipulatio. Accursius.

Filiusfamiliâs.] CASVS. Filiusfa. obligatur ex omnibus cōtractibus, tāquā homo sui iuris: & ob id cū eo potestagi. Frā.

d Ex omnibus.] descēdentibus. ex cō tractibus, vel ex male ficio vel quasi.

cuit non minus valere quod [a] scriptura [b], quam quod vocibus [c] lingua figuratis significaretur.

Caius. LEX XXXVIII.

Filiusfamiliâs ex omnibus [d] causis tanquam paterfamiliâs obligatur [e]: & ob id agi [f] cum eo, tanquā cū patrefamiliâs [g] potest [h].

Paulus. LEX XXXIX.

Hæreditariarum [i] [†] actionum loco [k] habentur & legata [l], quamuis ab hærede cœperint [m].

Idem. LEX XL.

Voties [n] lex [o] obligationem introducit: nisi nominatim cauerit, vt sola ea [p] actione [q] vtamur, etiam veteres [r] eo nomine actiones competere [s]. Si ex eodem facto [t] duæ competant [v] actiones: postea [x] iudicis potius [y] partes esse, vt quod plus sit in reliqua actione, id actor ferat, si tantundem, aut minus [z], id cōsequatur [a].

Vlpianus. LEX XLI.

IS, cui sub conditione legatum est, pendente conditione non est creditor: sed tūc cū extiterit cōditio: quamuis eum qui stipulatus est sub conditione, placet etiam pendente conditione creditorem esse [b]. Creditores eos accipere debemus, qui aliquam actionem [c] vel ciuilem habent (sic tamen, ne exceptione submoueantur) vel honorariam actionem, vel in factum [d].

Paulus. LEX XLII.

OBligari potest paterfamiliâs [e] suæ potestatis, pubes, compos mentis. pupillus sine tutoris authoritate non obligatur [f] iure ciuili. Seruus autem ex contractibus non obligatur [g].

Ponit quatuor modos obligatorios. Primum declarat ibi, Circa diem. Secundum ibi, Conditio uero. Tertium ibi, Modus autem. Quartum ibi Accessio uero.

Idem. LEX XLIII.

OBligationum fere [h] quatuor causæ sunt. aut enim dies in his est, aut conditio, aut modus [i], aut accessio [k]. Circa diem duplex inspectio est. nā vel ex die incipit obligatio, aut confertur in diem. Ex die: veluti, Calendis Martijs dare spōdes? cuius natura est hæc, vt ante diē nō exigatur [l]. Ad diem

10 e Obligatur.] insolidum.

f Ob id agi.] vt. s. de noxa. quoties. & l. seq. & s. de iudi. l. tam ex. & de ædendo, prætor. §. sed & si filius. & s. de peculio, si quis cum filio. & l. & ideo. sed fallit. j. de polli. si 20 quis rem. §. voto. Itē. s. ad maced. per totū: quæ sunt contrà. sed hodie ad exercitium patri competit: vt. C. de bo. mater. l. j. & de bo. que libe. l. fi.

g Cum patrefamiliâs.] vt puta insolidum viuente patre.

30 h Potest.] an econtrà agat, dic vt. s. eo. filius.

Haereditariarum.] CASVS. Legatarij dicūtur creditores hæreditarij: & act. eis cō petentes hæreditariæ dicuntur. Fran.

40 i Hæreditariarū.] hæreditariam vocat, qua tenetur hæreditas.

k Loco.] legatarij ergo & fideicommissa. creditores dici possunt hæreditarij, si inter eos controuersia sit de legatis soluendis si bi. si autem inter creditores & eos potiores sunt creditores: vt. s. de separa. l. creditoribus. & l. quoties. & C. de iure delib. l. fi. sed & si 50 legatarij.

l Et legata.] pura, non conditionalia: vt. j. is cui.

m Cœperint.] hoc faciebat dubium: sed vtrobiq; hæres ex causa hæreditatis tenetur.

n Voties.] Exemplum: si quis à non domino emerit bona fide, & per traditionem accepit, & nōdum sit vsucaptum: si cadat à possessione, habet pub. aliud exemplum. ait prætor: si quid do lo malo factum esse dicetur: si alia actio non sit, de dolo dabo. sed illud vbi lex inducit nouam, & non remouet veterem: vtraque agi potest: vt. C. de peti. hære. l. fi. in fine. Accursius.

60 o Lex.] siue vetus siue noua.

p Ea.] de qua in lege continetur.

q Actiōe.] quā ītroduxit: vt patet ī cōstituta reiecta receptitia: vt C. de cōst. pe. l. ij. itē ī ac. ex stip. reiecta rei vxo. act. vt. C. de rei vxo. act. l. j. in prin. item obtinet hoc qn̄ ex vno facto: vt. s. e. l. cū ex vno.

r Veteres.] si tale sit negotium, vbi & veteres competūt: vt. C. de sepul. viol. l qui sepulchū. in fin. & j. de reg. iur. quoties duplici. & s. de con. ex leg. l. j. Item est exemplum de condi. ex. l. noua & antiqua & hypotecaria, quæ datur creditoribus ad reuocandas res datas in solutum ab hærede: vt. C. de iure deli. l. fi. §. licentia. Item exemplum est. C. de peti. hære. l. fin. vbi est nego. gest. & ex. l. condictio. 70 Item de act. arb. fur. cæs. noua in locum aquil. antiquæ.

s Actiones competere.] dicebant.

t Si ex eodem facto.] id est delicto.

v Competant.] veluti aq. & iniu. vt. s. eo. cū ex vno. & l. q seruū.

x Postea.] Quia vna fit actum, cum iam alia esset actum: vel postea in sequenti iudicio.

y Potius.] scilicet quam contrarium.

z Minus est.] in posteriori. Azo.

a Consequatur.] scilicet, quod tantum venit in priori. & facit. j. 80 vi. bo. ra. l. j. Accursius.

IS cui.] CASVS. Legatarius conditionalis non dicitur creditor nisi prius existat conditio, sed ille qui stipulatur sibi decem dari sub condit. creditor dicitur etiam interim. Vltimò dicit. Creditor ille dicitur, qui habet aliquam act. saltē ciuilē, vel honorariam, quæ excep. non possit tolli: vel honorariam: vel in factum extraordinariam, de qua habes. C. de sacrosan. eccle. l. sancimus. Franciscus.

b Creditorem esse.] quantum ad hoc creditoris locum obtinet, vt in possessionem mittatur, item vt ei caueatur, item vt in Falcidiæ ratione debitū deducatur: vt supra ex qui. cau. in pos. ea. l. in possessione. & de iudi. in omnibus. & supra ad le. falci. in quantitate. §. magna. Item quo ad hoc vt spem trāsmittat: vt instit. de verbo. obliga. §. ex conditionali. In legato secus: vt. C. de cad. tollend. §. sin autem. nisi in persona liberorum [a] vt. §. in nouissimo. Accurs.

c Actionem.] scilicet habeant.

d Vel in factum.] extraordinariam: vt. C. de sac. san. eccles. l. sancimus. & facit. j. de verb. sign. creditores. & l. creditorum. & l. si cui. Accur.

OBligari.] CASVS. Paterfa. 20 mil. suę potestatis pubes pōt obligari. pupillus autem sine tutoris authoritate, non potest obligari. seruus non obligatur ex con tractibus. Franc.

e Obligari potest paterfamiliâs.] naturaliter & ciuiliter.

30 f Non obligatur.] ciuiliter, sed naturaliter: vt instit. de fideiuss. in princ. & s. e. serui. nisi in casu: vt. C. an seruus ex suo fac. l. iij. & facit. j. eo. pupillus. & s. eo. l. j. §. furiosum. & j. titu. j. l. pubes. & j. de noua. si pu 40 pillus. & l. j. §. j. & s. de nego. gest. ait prætor. §. pupill. & s. de pecu. l. nec seruus. & instit. de inuti. stipula. §. furiosus.

g Non obligatur.] sed ex delictis sic: vt. s. eo. l. serui. Accur.

OBligationum.] CASVS. Obligationum, id est, cōuentionum ex quibus oritur obligatio, quatuor sunt causæ. aut enim 50 dies imponitur in eis: aut conditio: aut modus: aut exceptio: & de his per ordinem exempla dat. tunc circa diem. quandoq; enim ponitur dies, vt obligatio ex die incipiat: vt promittis. x. ex calendis Martij. nam ante calendas non possum exigere. quandoque ponitur dies, vt vsq; ad eam debeas: vt si promisisti. x. vsq; ad calēdas Martij. & hoc casu elapsis calendis adhuc teneris. idem in legato. tamen si agam, opponis mihi except. vel pacti, vel doli. sic & cum trado solū sine superficie. nam superficies ipso iure sequitur solū, & sic ad te venit: tamē ope excep. retineo superficiē. Sequitur de condi. videre. & conditio ponitur quandoq;, antequā sit cōpletus contractus: vt promisisti mihi. x. si nauis veniat ex Asia. & hoc casu ante cōdi. nō pos60 sum agere. quandoque apponitur conditio finito contractu. vt si promiseras mihi centū pure: & hoc pacto facto apposita fuit conditio, quod tenearis si nauis venerit ex Asia. nam ante condit. possum agere cum effectu. sed postquam aduenit condit. si agam: obstat mihi exceptio. Sequitur videre de modo. & modus apponitur obligationi, hoc modo: promittis mihi decem aut Stichum: nam vno de his soluto, promissio alterius tollitur: nec vnum tantum de his possum petere, sed est in electione tua quoduis soluere, donec vtrumque extat. Sequitur de accessione videre. & certe accessio quandoq; fit rei, quā70 doque personæ. personæ hoc modo. promittis mihi decē aut Titio dare. vel hoc modo: promittis mihi decem aut Stichum sertium Titio dare. & homine, scilicet Sticho soluto Titio, liberaris à me ope except. Si ita.] Si non dederis mihi talem fundum, promisisti mihi centum dare. Dicitur quod centum possum, & debeo petere: liberaris tamen dando fundum. Secundò dicit. promisisti mihi te facturum nauem mihi. & si non feceris: promisisti mihi centum dare. Dicitur qđ prima obligatio videtur nouata, per secundam. & sic ad centum agam. & hoc intelligas cum tantum tempus præterijt, quo nauis potuerit fieri, & non fuit facta. Fran.

80 Obligationum.] id est cōuentionū ex qbus oritur obligatio.

h Ferè.] philosophicū tēperamētū. vel dic propter locū qui etiā apponi potest: vt insti. de verb. obli. §. loca. itē. ppter purā obligationem. Item & duæ, de his possunt aggregari, scilicet dies & modus.

i Aut modus.] vt illud aut illud.

k Accessio.] vt si stipulor mihi aut Titio. Accurs.

l Non exigatur.] vt instit. de verbo. obli. §. omnis. & s. de manda. l. si mandato Titij. §. Paulus.

[Marginal notes:]

* Aliâs Sceuola.

† Iste tex. est singu. & vnic^9 in iure, ad hoc quòd hæreditas videt grauari, qñ hæres grauat suo no mine appellatiuo: vnde omnis succedēs in hæreditate videtur, ex hoc grauatus. Bolog.

a Alexā. in l. cū ex fi. lio. de vul. ga. & pup. sub. s. in j. col. & in l. cum quidā. C. de imp. & alijs sub stit. hāc gl. extollit pro singul. ad hoc, qđ licet legatū conditionale, aliâs non transmittatur ad hęredes mortuo legatario, añ mortem testatoris, vel euētum conditionis: tamē hoc fallit in legato facto liberis. Bolog.

Dare

autem, Vsque ad calēdas dare spōdes [a]. ¶ Placet [b] autem ad tempus obligationem constitui nō posse [c]: non magis, quàm legatum [d]. nam quod alicui deberi [e] cœperit: certis modis deberi [f] desinit. Planè post tempus stipulator vel pacti cōuenti, vel doli mali exceptione submoueri poterit. Sic & in tradendo [g] si quis dixerit, se solū sine superficie tradere: nihil [h] proficit quò minus & superficies [i] transeat, quæ natura [k] solo cohæret. ¶ Cōditio verò efficax est, quæ in constituenda obligatione inseritur, non quę post perfectam eam ponitur: veluti [l], Centum dare spōdes, nisi nauis ex Asia venerit? Sed hoc casu [m], existente conditione, locus erit exceptioni pacti conuenti, vel doli mali. ¶ Modus autem obligationis est, cum stipulamur decem, aut hominem. nam alterius solutio totá obligationem interimit: nec alterum peti potest [n], vtique, quandiu vtrunque est. ¶ Accessio verò in obligatione, aut personæ, aut rei fit. Personæ, cùm mihi aut Titio stipulor. Rei, cum [o] mihi decem, aut Titio hominem stipulor. vbi quæritur, an ipso iure fiat liberatio, homine soluto Titio [p]. ¶ Si ita stipulatus sim à te, Si fundum non dederis [q], centum mihi dare spondes? sola centum in stipulatione sunt, in exolutione [r], fundus. ¶ Sed si nauē fieri stipulatus sim, & si non feceris, centum: videndū, vtrum duæ stipulationes sint, pura [s], & conditionalis: & existens sequens conditio non tollat priorem: an verò transferat in se, & quasi nouatio prioris fiat. quod magis verum [t] est.

Idem lib. 5. LEX XLIIII.

IS, qui ex stipulatu Stichum debet, si eum ante moram manumiserit: isque [v] priusquam super eo promissor conueniretur [x], decesserit: non tenetur. non enim per eum [y] stetisse videtur, quò minus eum præstaret.

Idem lib. 17. LEX XLV.

FVriosus & pupillus, vbi ex

a ¶ Dare spondes.] vt postea non tenearis: vt. ȷ̃. tit. j. l. eum qui. §. qui ita. & . ſ. manda. l. si fideiussor. in fi.

Qualiter intelligantur istæ obligationes, ex die, & ad diem.

b ¶ Placet.] his verbis, promitto tibi libram ceræ vsque ad decem annos: vel lego tibi tale quid dandum vsque ad decem. an. abinde in antea nolo teneri. Et not. ꝙ stipul. nō potest ita cōtrahi vsque ad tempus: puta decem annos, vt post tēpus desinat ipso iure teneri. Itē in legato: vt in exēplo supra posito: & est ratio: quia obligationes debent esse perpetuæ. vt. ſ. de serui. l. iiij. & ita non ipso iure post tempus tolluntur, sed exceptione: quia tempus non est modus & c. sed solútione, pacto, nouatione tolluntur: in casibus nudo pacto: vt in iuriarum & furti.

b ¶ Placet.] No. diligenter differentias inter has obligationes: quia ex die, etiam ante diem tenetur, licet non cum effectu: ad diem etiam postea tenetur, licet sine effectu.

c ¶ Non posse.] scilicet vt ipso iure definat teneri post tēpus: scilicet per excep. vt sequitur: aliâs cōtradiceret superioribus: & quod aliâs dicitur præscrip. xx. an. tolli actionē, intellige per excep. remanet cū naturalis, & ciuilis tollitur.

d ¶ Quàm legatū.] sed in vsufr. ad tēpus legato dubitari potest: vt. ſ. de vsufr. leg. l. iiij. licet secus esset in alia seruitute: vt. ſ. de serui. l. iiij. sed & ibidem respon quod licet ad tempus constituatur, tamen etiam post tempus duret: sed exceptione repellatur actor. & sic etiam intellige. ſ. vsufru. quemad. ca. l. si vsufruct. nomine. §. plane. item cōtrà. C. de leg. l. fi. Sol. vt ibi. Item facit. ſ. de leg. j. l. nemo potest.

e ¶ Deberi.] inter quos non est dies vel tempus. sunt autem illi modi insti. qui. mo. tol. obli. per totum.

f ¶ Deberi.] scilicet nouatione, solutione, & pacto.

g ¶ Sic & in tradendo.] talis est similitudo: sicut naturale est obligationis vt non regatur tempore: & sic impossibile, vt eo regatur: nec de tempore curemus. sic naturale est huius traditionis soli vt nō curetur de pacto superficiei, quasi impossibili, nec eo regatur: sed sic, vt in obligatione exceptio habet locum: sic & in hac traditione exceptio locū habet, vt cōcedatur huic, qui excipit habitare exceptione opposita: vt arg. ſ. de le. j. l. si fundum sub cōditione. §. qui fundum. & est hîc arg. optimum in quęstione sabbatina. si excepi arborem cum vēdebam fundum, & eandem decidi, & postea radices eius pullos vel pullones emiserunt quos mihi vendicare volo, quia nomine arboris radices continentur. vt. ȷ̃. arb. fur. cę. l. vitem. & solo cohęrent, vt hîc. ergo quod ex re mea superest, iure vendico: vt. ſ. de rei ven. l. nō solum. §. j. vt sequatur matris conditionem: vt. C. de rei ven. l. partum. vel vicem primæ arboris, in cuius locum natura eius posuit. ar. ſ. de iudi. proponebatur. Itē vt superficies non separatur à solo, sic nec arbor à radicibus: vt hîc dicitur. econtrà de pręsenti arbore videtur cogitatum. arg. ſ. de auro & argen. leg. si ita. Item licet nomine arboris contineātur radices: non tamen continētur nisi propter arborem tunc stantem: sed illa desijt esse: ergo & hoc desijt competere, quod inerat tacitæ: vt lego vsumfruct. & inest in legato iter. perit vsusfructus. nemo dicet remanere iter: licet aliâs non periret iter capitis diminutione. Sol. potest distingui, nascantur hi pullones viuente prima arbore, an non. arg. ſ. vnde cog. l. j. §. si quis. vel an nascantur super terram super truncum primæ arboris, an sub terra. argu. ȷ̃. arb. fur. cæ. l. antepe.

Arboris nomine radices cōtinentur.

h ¶ Nihil proficit.] de rigore iuris: secus de æquitate.

i ¶ Et superficies transeat.] hîc est contrà. ſ. de superfi. l. j. §. j. Solu. speciale ibi. vel dic, vt ibi dixi.

k ¶ Natura.] superficiei.

l ¶ Veluti.] Exemplum secundi casus. duos ergo casus ponit: quia si sub conditione, nec cessit nec venit dies, vnde ipso iure peti non potest: sic non est necessaria exceptio: vt. ȷ̃. de verb. sig. l. cædere. Secundus, quando pura fuit, sed postea vtroq; consentiente apposita est conditio. quo casu statim potest agi ex pura: sed exceptio conditione non existente opponitur.

m ¶ Sed & hoc casu.] scilicet, secūdo cū post ponitur cōditio vtroque volente, sic. illū excōmunico nisi satisfecerit intra. x. dies. nā interim est excōmunicatus, vt quidā dicūt. secus si pręponatur cōdi. sed his aperte cōtrarium est, quod dicitur. ſ. de cōd. & demō. quibus. §. quidam. sed illud in legatis habet locum. vt. & . ȷ̃. de adi. leg. si legatum. item contrarium his. ſ. de in diem addic. l. ij. Sol. vt ibi plenè dixi. Accursius.

n ¶ Peti potest.] solum vel pręcise: vt. ȷ̃. de sol. qui hominem. §. stipulatus. & . ſ. de re iudi. l. miles. §. j. nisi alterū desit: vt hîc, & . ſ. de eo quod cer. lo. l. iij. §. qui stichum. & . ſ. de cōtrahē. emp. si in emptione. §. pen. vel si alterum factum sit stipulatoris: vt. ȷ̃. ti. j. si stichū. sed si alter præsens sit, alter absens: tunc vel præsentis debetur, vel absentis æstimatio, nisi fuerit in mora promissor: vt. ſ. de leg. j. l. cū res. §. sed si stichum.

o ¶ Rei, cum.] Exemplum accessionis rei, & personæ. Accur.

p ¶ Soluto Titio.] & determinatur, ꝙ nō ipso iure: sed per excep. ȷ̃. tit. j. l. fi. §. cum mihi. licet Azo & Hug. hîc scripserint cōtrarium. sed prima quæstio huius. §. est in stit. de inuti. stipul. §. si quis alij. & . ȷ̃. ti. j. cū qui. §. q ita. & hæc est secūda pars, permista accessio rei, & personæ. sic. ſ. de eo quod cer. lo. l. ij. §. proinde mista.

q ¶ Non dederis.] quæ cū incipit à conditione, committitur quādo desijt posse dari fundus. qđ dic vt. ȷ̃. tit. j. ita stipulatus. facit. ſ. ad legē fal. l. j. §. item si ita. & . ſ. manda. l. si quis pro eo. & . ſ. de pe. le. l. j.

r ¶ Exolutione.] quia cœpit à conditione, non à pactione.

s ¶ Pura.] vt nauem fieri.

t ¶ Quod magis verum est.] vt fiat nouatio, & prima in secundā trāsferatur: qđ est verum tunc demū, cū extiterit cōditio, nō prius: vt hîc, & . ȷ̃. de noua. l. quoties quæ extitit cùm potuerit facere nauē, & non fecerit: vt. ȷ̃. ti. j. l. ita stipulatus. Interim ergo non est nouatio, vt. ȷ̃. ti. j. l. ita stipulatus. in fine. olim ergo fiebat nouatio cùm hoc agebatur expressè, vel tacitè: vt hîc, & . ȷ̃. de noua. l. omnes & . C. de noua l. fi. hodie secus: vt. C. eo. l. fi. an autē interim ante cōmissionē pœnæ possit fieri nouatio? Rñ. sic, cū pura fuerit stipulatio: nec est similis ei, quādo idem purè, & postea sub cōditione promittatur: vt. ſ. de cōdi. inde. Iul. §. vbi autē: quia ibi idem, hîc diuersum debebitur in conditionis euentū. Itē not. ꝙ lit. cōtest. in nouatione * cōmittitur pœna si ante cōmissa nō est: & si iam nō habeo ius in nouatione * secundū hæc iura: sed debeo petere pœnā: vt arg. ȷ̃. ti. j. si titius. Itē videtur cōtra. ſ. de excep. do. apud celsum. §. labeo. quia etiam veteri iure hęc nouatio non fieret iure ipso hoc casu: sed dic, vt ibi. Itē videtur contrà. ȷ̃. ti. j. qui romæ. §. flauius. quia & ibi post nouationem talem petitur vt fiat quod iam videbatur nouatū: sed ibi fauor libertatis. Itē cōtrà. ſ. de actionibus empt. l. prædia. sed ibi est exceptio facti, non actionis: vt ibi diximus. Item ad idem contrà. ȷ̃. de stipu. seruo. l. j. §. fi. Solu. vt ibi. & facit. C. de pact. l. si pacto. & . ſ. pro socio, duo. & . ſ. quando dies leg. ce. l. si pænum. quando autem huiusmodi stipulationes committantur, plenius dices. ȷ̃. titu. j. ita stipulatus. hîc enim solum effectum nouatione expedimus. Accursius.

* Aliâs in naui.
* Aliâs in naui.

IS qui.] CASVS. Promiseras mihi stichum dare: & antequā esses in mora stichum manumisisti. & antequam conueniaris super eo, stichus decessit. Dicitur, quod non teneris. Fran. Accursius.

v ¶ Isque.] scilicet stichus. Accursius.

x ¶ Conueniretur.] ante moram. Accursius.

y ¶ Per eum.] quia decessit ante moram. & facit. ſ. de noxa. electio. §. si is. & . ȷ̃. titu. j. si seruum. §. j. & . l. is qui. & . ſ. de peti. hæred. si à patre. §. si possessor.

FVriosus.] CASVS. In obliga. quæ descendunt ex re, id est sine consensu partium: obligari potest pupillus & furiosus etiā sine authoritate tutoris, vel curatoris. & da exēpla. in fundo quem habebam communem cum pupillo vel furioso, impendi aliquid de meo. nā obligatur mihi pupill' p hoc, vt reddat mihi partē expensarū.

si pupill' doli capax dat mihi dãnũ ĩ fundo cõi.nã tenet mihi.Fran.

a Ex re.] id est cum facti sunt locupletiores.H.vel dic ex re,id est sine consensu partium,etiam si non sit locupletior:vt patet in exemplo quando damnum dat.

b Dederit.] cum est capax doli:vt.j.de reg.iur.l.pupillũ.&.s.de rei vẽ.l. quod infans. &facit ad.l.s.cõmuni diui.l. si quis cum.§. deniq;.& de neg.gest. 10.l.iij.§.& si furiosi.&. s.de contra.act.tu.l.j. in pri.&.s.exqui.cau. in pos.ca.l.iij.&.s.pro socio.l.vt in conditio nibus.in fin.

re actio venit,obligantur etiam sine curatore,vel tutoris authoritate:veluti si cõmunem fundum habeo cum his, & aliquid in eum impendero, vel damnum in eo pupillus dederit [b] .nam iudicio communi diuidundo obligabuntur.

Rrian'.] CASVS. Cum tractatur siue quæritur de aliquo obligando: 20 multum,si possumus, curamus vt non obligetur . at cum tractamus,de aliquo liberãdo:omnes sumus proni in hoc. & da exempla vt in gl.quæ incipit,exemplũ &c.Frã.

c Propensiores.] i.fauorabiliores. Ac.

Promptiores debemus esse ad liberandum, quàm ad obligandum.h.d.

Idem lib.4. LEX XLVI.

ARrianus ait,multum interesse, quæras, vtrum aliquis obligetur, an aliquis liberet. Vbi de obligando quæritur: propẽsiores [c] esse debere nos si habeamus occasionem, ad negandum. Vbi de liberando, ex diuerso, vt faciliores [d] simus ad liberationem.

30 d Vt faciliores simus] exemplũ. pactum de non petendo,ipso iure tollit naturalem obligationẽ, & elidit ciuilẽ:sed pactũ de petẽdo,nõ tollit primum de non petendo ipso iure, sed ope replicationis.Itẽ 40 exemplum.j.de reg. iur.l. fauorabiliores. item.j.tit.j.stipulatio ista.§.in stipulationibus.item.s.de iureiu. l.fi.§. sed cũ aliquid.

Concor. text. in ca no. veniam nunc.& ibi glos.xxxv. q.ix.

Intelligere & consentio.

Idem. LEX XLVII.

IN quibuscunque [e] negotijs sermone opus non est, sufficiente consensu: in his etiam surdus interuenire potest:quia potest intelligere: veluti in locationibus, conductionibus,emptionibus, & cæteris.

IN quibuscun-que] CASVS. In cõtractibus in quibus solus consensus 50 sufficit,nec est opus loquela siue verbis,vt est in vendi.& loca.& in similibus:in illis potest interuenire surdus,& obligatur.Fran.

Idem libr.8. LEX XLVIII.

EX contractibus [f] venientes actiones,in hæredes dantur, licet delictum [g] quoque versetur: veluti cùm tutor in tutela gerenda dolo fecerit,aut is apud quẽ depositum sibi debetur,sed cuilibet de populo.

e In quibuscunque.] & cæteris similibus,quę fiunt cõsensu:vt.s.eodẽ.l.consensu : & facit.j.titu.j.l.stipulationes.§.fin.&.s. loca.l. qui ad certum.&.s.de contrahen.empt.l. in venditionibus.&.j. de re.iu.l.vbi.&.j.eo.l.obligamur.§.fi.

EX contractibus.] CASVS. Actio descendens ex contractu,in hæredem competit:licet per eam puniatur delictum siue dolus.hinc est,quod actio tutelæ competit contra hæredes tutoris, 60 & petit emẽdari dolus defuncti.Idẽ in act.depositi si depositarius cõmisit dolũ in re deposita.nam hęres eius tenetur act.depositi.& si hic tutor vel depositarius sit filiusfa.vel seruus,& cõmittant prædictum dolum:tenetur pater,& dominus de peculio,non noxali.Frã.

f Ex contractibus.] vel quasi.secus in delictis extra cõtractum: nisi secundũ quosdã in.l.iul.repetũdarũ:vt.j.ad.l.iul.repetũda.l.iij.

g Delictum.] id est actus.

h Commiserit.] scilicet dolum in cõtractu.vt.s.de dolo,si oleũ. §.pen.&.facit.s.eo.l.ex depositi.&.s.de trib.l.& quia.& depo.si hominem.§.fi.vbi plenè dixi, de hac materia.& contraria solui. item 70 facit.s.de ca.di.l.ij.§.fi.Accursius.

situm est.quo casu etiã, cũ filiusfami.aut seruus tale quid commiserit [h] ,de peculio actio datur,non noxalis.

Pomponius libro.7.ex Plautio.

LEX XLIX.

QVod quis aliquo anno dare promittit,aut dare dãnatur [i] : ei potestas est,quolibet eius anni die dandi.

QVod quis.] CASVS. Qui tenetur omni anno certũ quid dare:quolibet die anni dando liberatur.Fran.

i Damnatur.] à testatore:vt.j.de reg.iur.l. cum in tempus.& de annu.leg.l.eam.vel à iudice,vel à lege:vt.C.de rei vxo.ac.§.exactio. &facit.j.ti.j.l.continuus.§.ij.ibi,nam & quod est &c.&.l. qui hoc anno.sed.l.liber homo,§.decem.est argu.contra.Item facit.C.quando dies lega.ce.l.j.&.j.de solu.l.quod in diem.Accursius.

Celsus.lib.2. LEX L.

NIhil aliud est, [k] actio quàm ius [l] ,quod sibi debeatur [m] , iudicio [n] ,persequendi [o] .

NIhil aliud est.] Hodie.scilicet.nam olim erat solennitas verborum quædam,quæ impetrabatur à collegio pontificum.vt 80 s.de origi.iur.l.ij.§.deinde.sed est sublata hodie:vt.C.de formulis. l.ij.Est autem actio,formula quædam agendi:vt.j. de fur.l. si seruus nauem.Accursius.

Actio quid sit.

k Quã ius.] hoc ponit ad differentiam rerum corporalium:vel ad differentiam officij iudicis,quod datur in locumdeficientis actionis.Accursius.

l Quod sibi.] ponit hoc ad differentiam popularium actionum, vel accusationum criminalium,quibus prosequitur, non quod tantum sibi debetur,sed cuilibet de populo.

m Debeatur.] hoc ponitur ad differentiam rei ven.qua nõ prosequitur,quod sibi debetur:quia non est ille sibi ad aliquid obligatus:vt insti.de actio.§.j.

n Iudicio.] Hoc ad differentiam eius, qui sequitur nocturnum populatorem: vt.C. quando liceat vni.l.liberum.Accursius.

o Persequendi.] 10 hoc ad differentiam exceptionum,quibus non persequitur quis aliquid : sed persecutus defendit: licet in probatione sustineat partes actoris:vt.s.de except.l.j.Sed quæritur an bonorũ possessio sit actio? quod 20 videt ex diffinitione eius.fic.s.de bo.pos.l. iij.§.bonorum igitur. sed dicã, quod nõ : & illa diffinitio datur ibi per causam.id est bonorũ possessio est causa, quare quis consequitur ius persequẽdi,retinendiq;,&c. vt ibi. 30 cætera, dic vt instit. eo.in prin.

Bonorum possess. an sit actio.

Ponit aliam diuisionem obligationum quam prosequitur per exempla dilucida.

Modestinus. LEX LI.

OBligamur [p] aut re, aut verbis,aut simul vtroq; [q] , aut consensu,aut lege,aut iure honorario,aut ex necessitate, aut ex facto. Re obligamur, cũ res ipsa intercedit [r] . Verbis, cũ præcedit interrogatio,& sequitur cõgrua responsio [s] . Re & verbis [t] pariter obligamur,cũ & res & interrogatio intercedit. Cõsentiẽtes in aliquã [v] rem,ex cõsensu obligari necessario [x] ex volũtate nostra videmur. Lege obligamur [y] ,cũ obtẽperantes legibus,aliquid secundũ præceptum legis,aut contra faci-

OBligamur.] CASVS. Quandoq; quis obligatur re,quãdoq; verbis,quãdoq; simul interueniente vtroq;,id est,re & verbis.quandoq; consensu, quan40 doq; lege,quandoq; iure honorario, siue prætorio, quãdoq; ex necessitate, quandoq; ex facto.& de omnibus dat exempla per ordinem.In fine legis dicit,quod nudo consensu fiunt obliga.quandoq;.& da exemplum 50 in vẽditio.& in similibus contractibus,quæ & verbis fieri possunt. Item & nutu quandoque fiunt obligat.& da exemplum vt in glos.Fran.

p Obligamur.] hoc obligamur, generaliter accipe hic.id est cũ subijcimur necessitati faciendi aliquid,aut nõ faciendi:siue ex contractu.siue extra contractum:siue ex delicto:siue extra delictum:vt patet per exempla inferiora.

q Vtroque.] id est verbis,interueniente re,vt statim dicam.

r Intercedit.] da exemplum.s.eo.l.j.§.j.&.§.ij.

s Responsio.] vt.s.eo.l.j.§.verbis.

60 t Re & verbis.] id est verbis tãtum,interueniẽte tamen re.sic. s.si certũ peta.certi cõdictio.§.quoniam.& erit exemplum huius.l. j.de noua.l.cum enim.eo ergo casu nõ re,sed verbis tantũ cõtrahitur.nam numeratio non ad obligandum,sed causa implendæ stipulationis sit substantia ergo contractus impletur ex re:nõ autem actio nascitur.Sic & pignus dicitur cõtrahi re,nõ quòd res exigatur(consensu enim solo contrahitur) sed quia etiam traditio interuenit.sed quidam dicunt re & verbis:vt promitto tibi decem,vt des mihi Stichum:nam dante te Stichũ obligor re & verbis.quod nihil est.nam interueniente re:non ex re, sed ex promissione mea teneor:vt arg. 70 C.de rerum permuta.l.ex placito.sicut si promittam.x.si nauis venerit ex Asia.nam naue veniente,non ex nauis euentu , sed ex mea promissione oritur obligatio.

a Alex.hic in apost.ad Barto.post Nicol. de neap.in rubri.sol.ma. s. dicit hãc glo.sing.alij bal.Roma. Imo.& ale xã.in l.i.d. titu.ad hoc quod pater tenetur omnino dotare filiã iam no ptam de iu milis est in cano. fanctã.xx. xij.q.ij in cano.de ra pto.xxxvj. q.j.etiam si inuito pa tre fit ra pta.per gl. in.d.can. de rapto. Bolog.

v Consentientes in aliquam.] puta societatẽ contrahendam,vel emptionem.

x Necessario.] id est ex vtilitate:vel dic, si consentimus animo contrahendi:necessario sequitur,quòd obligemur.

y Lege obligamur.] fortè cùm colonus finito tempore conductionis in conductione remansit,vel cum quis negotium alterius facere cœpit,vel vsuras pacto tenus debitas longo tempore soluit,vel 80 alimenta inutiliter relicta per triennium prǽstitit,secũdum M.prima duo,non placent,secunda duo,sic.vel dic, lege obligamur,obtẽperantes scilicet legibus,cùm collocantes filias nuptui,dotem post ea constituere obligemur:vel filios ex matrimonio procreãdo cos hæredes instituere obligamur secundum R. quod autem subijcit, aut contrà &c.vt quia fecimus furtum : vt instit.de obliga. quæ ex delicto.§.j.& noli repetere obtemperantes.sed hæc diuisio non solennis non est in arbore actionum.

Perpetuo:

mus. Iure honorario obligamur ex ijs, quæ edicto perpetuo [a] vel à magistratu fieri præcipiunt, vel fieri prohibentur. Necessitate obligantur quibus non licet aliud facere, quàm quod præceptum est: quod euenit in necessario hærede [b]. Ex facto [c] obligamur, cùm in facto [d] summa [e] quæstionis consistit. Etiã nudus [f] cõsensus sufficit obligationi, quamuis verbis hoc exprimi possit. Sed & nutu solo pleraque consistunt [g].

Idem libr. regul. LEX LII.

PLura delicta in vna re [h] plures admittunt actiones: sed non posse omnibus vti, probatum [i] est. Nam si ex vna obligatione [k] plures actiones nascantur: vna tantummodo, non omnibus vtẽdum est. ¶ Cùm generaliter [l] adijcimus, eive, ad quem ea res pertinebit. & arrogatorũ [m], † qui iure nobis succedunt, personas comprehendimus [n].

Idem libr. 5. LEX LIII.

COntractus imaginarij [o] etiã in emptionibus iuris vinculum non obtinent: cùm fides facti simulatur, non intercedente veritate.

* Iabolenus. LEX LIIII.

IN omnibus rebus [p], quæ dominium trasferunt, concurrere oportet affectus ex vtraque parte contrahentium. Nam siue ea venditio, siue donatio, siue alia quælibet causa contrahendi [q] fuit: nisi animus vtriusq; cõsentiat, perduci ad effectũ id, quod inchoatur [r], non potest.

Pomponius. LEX LV.

QVæcunq; actiones serui mei nomine [s] mihi cœperint competere, vel ex lege duodecim tabu. vel ex lege Aquilia, vel iniuriarũ, vel furti, eędẽ durãt, etiã si seruus postea, vel manumissus, vel alienatus, vel mortuus fuerit. Sed & cõdictio ex causa furtiua cõpetit: nisi nactus possessionem serui aut alienauero [t], aut manumisero eũ.

Idem. LEX LVI.

IN omnibus negotijs cõtrahendis, siue bonæ fidei [v] sint, siue nõ sint [x]: si error [y] aliquis interuenerit, vt aliud sentiat, puta qui emit aut qui cõducit [z], aliud qui cum his cõtrahit: nihil valet, quod actũ sit. & idem in societate quoque coëunda respõdendum est: vt si dissentiant, aliud pro alio existimãtes: nihil valeat ea societas, quę in consensu consistit [a].

Calistratus. LEX LVII.

SCiendũ est, ex omnibus causis lites cõtestatas, & in hæredem similesq; personas transire [b].

* Lucius. LEX LVIII.

PVpillus mutuam pecuniam accipiendo nec quidem iure naturali [c] obligatur.

---

† Aliâs, & arrogatorum, & eorũ qui &c.

* Labeo.

* Ventuleius aliâs Lucinius.

---

a ¶ Perpetuo.] aliqua edicta præcipiũt aliquid fieri: vt pacta seruari. eorum ergo obseruãtiæ tenemur iure honorario. aliqua prohibent, vt ne quid ĩ loco publi. fiat: & si ĩa quorũ obseruãtię, id est, ad non faciendum tenemur eodem iure: & quod subijcit magistratu: dic viuente. vel dic, id est edicto ædilium.

b ¶ In necessario hærede.] vt insti. de hęr. quali. & dif. §. j. Ac.

c ¶ Ex facto.] veluti ex maleficio: vt. s. e. l. actionem. §. actiones. Azo.

d ¶ In facto.] id est maleficio. Accursius.

e ¶ Summa.] id est diffinitio, vel sñia. Azo.

f ¶ Etiam nudus.] nudus est cum ex vna parte tm̃ fiunt verba: & quod subijcit verbis, hincinde. Item qđ subijcit sequenti versiculo nutu, quãdo ex neutra parte fiunt verba. vel dic, nudo consensu, id est nudo pacto expressis verbis vel non. & quod subijcit verbis: scilicet sollẽnibus & quod dicit nutu, scilicet sine vllis verbis.

g ¶ Consistunt.] vt fideicom. vt. s. de leg. iij. l. nutu. & C. de fidei cõmis. l. & in epistola.

PLura.] CASVS. Ex vno delicto plures act. quandoque nascuntur: nõ tamen omnibus potest agi. & da exẽplũ vt. s. e. l. cũ ex vno. & l. qui seruum. Item ex vno contractu nascũtur, quãdoque plures act. vt contra procuratorem meum habeo mandati, & certi cõdic. & vna tantum ex eis act. possum agere. in vltima parte legis, pone casum, vt. j. de verb. signi. l. sciendum. §. pen. Fran.

h ¶ In vna re.] scilicet quia ex vno facto, veluti cum quis seruum alienum iniuriosè verberat: vt. s. eo. qui seruum.

i ¶ Probatum est.] nisi in alia plus sit: vt. s. eodem. l. cum ex vno. quę est contra. Item contrà. j. de priua. delic. l. nunquam. Solu. ibi ex diuersis factis, hîc ex vno.

k ¶ Ex vna obligatione.] que fit ex contractu, vel quasi: vt ex mandato quia mandati est actio, & certi condictio: vt. j. de reg. iur. l. nemo ex. §. j. & s. de excep. rei iudi. l. singulis. Si verò dubitet, quę sibi competat vtranque sub alternatione proponere potest: vt. s. quorum lega. l. j. §. quod ait.

l ¶ Cum generaliter.] Exemplum. j. de ver. sign. l. sciendum. §. pe.

m ¶ Arrogatorum.] id est arrogantium.

n ¶ Comprehendimus.] quia illa est successio per vniuersitatem, quæ per arrogationem fit vt institu. per quas perso. no. acqui. §. fin.

COntractus.] CASVS. Si fingo vendere librum, cum donem: non valet iste contràctus venditionis imaginarius, siue fictitius. Fran.

o ¶ Codtractus imaginarii.] aliâs dicitur imaginaria emptio, quia paruo tempore sit duratura penes emptorem: vt. s. de manu. l. iiij. §. si ab ignoto. sed sic, vt hîc accipitur. s. de contrahẽ. emp. l. nuda. & in aut. quomodo opor. epi. §. & neq; ex idiota. & facit. C. plus valere quod agitur. per totum, & s. de do. inter vi. & vxo. quod autem. §. si vxor. Franciscus.

IN omnibus.] CASVS. In contractibus qui fiunt causa dominij alicuius rei transferendi, vt in vendit. & similibus, oportet & vendentem habere animum tradendi dominium, & emptorem acquirendi. & nisi hunc animum habeant, non perducetur ad effectum ille contractus. Fran.

p ¶ In omnibus rebus.] id est in contractibus. vel dominium pro obligatione ponit. quod non placet.

q ¶ Contrahendi.] secus in quasi contractu, vbi ignorans, quis obligatur.

r ¶ Inchoatur.] vt &. s. loca. l. si decem. & de cõtrahen. emp. l. in venditione. & j. de regu. iur. l. interdum. & s. de pac. l. j. in fine. & j. de accep. l. pluribus. & j. eo. l. in omnibus.

QVæcunque.] CASVS. Omnis actio, quæ est mihi quæsita nomine serui mei, vt aquil. item actio iniuriarũ pro iniuria facta seruo meo, item furti vel similis durat mihi, etiã si ille seruus desijt esse meus: vt quia vẽdidi eũ, vel manumisi eũ. Item cõdictio furtiua quæsita mihi nomine serui mei subrepti, durat mihi, etiam si desij seruum habere: dum tamen non redijt in meã potestatem. Fran.

s ¶ Nomine.] id est nomine maleficij cõmissi in seruũ meum: & sic nõ obstant contraria: vt argu. s. de euic. si seruũ. & l. euicta. §. fin. & de ædili. edic. si hominem. & s. vsufruct. quẽadmo. ca. l. iij. in fi. quia in cõtractibus loquũtur. & facit ad. l. s. de seruo cor. l. doli. §. fi. & s. deposi. l. j. §. si seruus deposuit. & j. arb. fur. cę. l. fi. & j. de fur. l. inter omnes. in principio. & s. ad legem aquil. quãquàm. §. j. & s. cõmuni diui. in hoc iudicio. & s. ad legẽ aql. huic scripturæ. §. si seruus. & s. de actio. emptio. l. seruus quẽ. vt si cũ castrasti: vel fortè furto manifesto eum subtraxisti. itẽ aquil. quia cum vulnerasti: vel iniuriarum, quia cum verberasti: vel furto manifesto eũ subtraxisti: & sic est prætoria. ad quę. s. ad legẽ aquil. si seruus seruum. §. & si puerũ. & instit. de noxa. §. j. & de perpe. & tempo. actio. §. j. Accursius.

t ¶ Alienauero.] imò & si non alienauero nec manumisero. satis enim est, quòd pos. rei habeo: vt. s. de condi. fur. l. siue manifestus. ij. respon. Item & secundum Ioan. alienare sponte sufficit, vt desinat condictio competere: vt in eadem. l. siue manifestus. §. fi. qualiter autem alienare, vel manumittere possit, vt possessio non redeat ad me, no. in dicto tit. de condi. fur. l. & ideo. Accur.

IN omnibus.] CASVS. In omni cõtractu, siue sit bonæ fidei, siue stricti iuris: si contrahentes errarunt, vnũ sentiẽs vnus, aliud alius: non valet, quod sit. & idem est in societate. Fran.

v ¶ Bonæ fidei.] id est bonæ fidei sunt.

x ¶ Non sint.] sed stricti iuris.

y ¶ Error.] vt in corpore, vel qualitate, vel ĩ cõtractu: secus si in noĩe vel similibus. quod plenè no. s. de cõtrahen. empt. l. in venditionibus.

z ¶ Qui conducit.] quãdoq; valet licet interueniat error: vt. s. de act. emp. si sterilis. §. quãuis. Itẽ in accessiõe. s. de cõtrahẽ. emp. l. si in emptione. in prin. & idẽ est in iudicio similiter cũ quis Stichũ promisit: vt. j. de verb. obl. l. inter stipulantẽ. §. ij. Item in alio casu, vt eo. ti. si mihi & titio. §. j. si aũt in pẽsione dissentiant, cũ locator putat locare minori, conductor putat cõducere maiori: tenet locatio: vt. s. loca. si decem. & facit. j. tit. j. continuus. §. j. & s. pro socio. l. vt sit. & j. de accepti. pluribus. & s. si certum peta. l. si ego. & s. de acquiren. re. do. l. cum in corpus.

Locatio an valeat, si interueniat error.

a ¶ Consistit.] id est cõsistere debet: vel forte dicit hoc ad differentiã illius societatis, quę re tantũ intercedẽte fit, quę nõ propriè societas appellatur: veluti cũ duobus res donatur, vel venditur: vt instit. de obli. ex quasi contractu. §. item si inter. aliâs est non consistit.

a Adde quđ notaui in. l. pupillus. in apostil. in co. ver. posito super glo. in ver. j. de regu. iur.

b SCiendum.] Transire. vt. j. de regu. iur. l. non solet. & l. seq. & j. de nouatio. l. aliam. nisi in casibus: vt dixi. s. eo. l. omnes.

PVpillus.] CASVS. Pupillus accipiẽs mutuũ sine tutore: non tenetur etiam naturaliter. & loquitur de infante. Fran.

c ¶ Nec quidẽ iure naturali.] imò naturaliter saltẽ tenetur: vt. j.

de noua.l.j.in fi.&.§.quando dies vsufr.le.ce.cum illud.§. hæredes &.j.de solu.l.in numerationibus.§.fi.&.§.de iureiuran.l.fi.&.§.com mo.l.sed mihi quæ sunt contrà.Sol.hîc de infante. vel hîc quando promisit ipsi tutori:cætera dic,vt.d.l.de nouationibus.

Nunquam.] CASVS. Pone casum,vt in vi bo.rap.l.j.& vt.§.eo.cui seruum.& l.ex vno.& dic de hoc, vt in glos. hîc posita, quæ incipit, id est re 10 &c.Franciscus.

a Pecunia.] id est re:vt.j.de verb. signi. l.iiij.siue ex eodem facto competant, non tollit vna aliam nisi in exactio.& tunc in quantum potest plus exigi per secundam, intantum dabitur: vt.j. vi 20 bo.rapt.l.j.&.§.c.qui seruum.&.l.cû ex vno aut ex diuersis factis cõpetunt:& tunc nec exactione nec petitio ne vna alteram tollit: vt.j. de priua. delic.l. nunquam.licet diuersa facta,pro vno com putentur ratione con 30 tinuationis: vt.j.de fur.l.ei qui.& adde ꝙ no.instit. si qua. paupe.fe.di.§.fin.

Procurator.] CASVS. In hac prima parte.l.dic casum,vt in glos. quæ incipit, hîc est græcũ &c. Seia.] Seia epi- 40 stolã mãdauit Lucio Titio in hęc verba. Si ita diligis me,vt cõsuesuisti:incontinenti visis literis meis vẽdas rem tuam quam ibi habes,& veni huc ad me & omni anno dabo tibi decẽ vel alia verba erant in epistola, in q 50 bus non est vis. Dicitur,quod ex hac epistola tenetur Seia illi Lucio Titio,si ille vendita re sua venit: cum ista forte indigeat eum in procuratorem habere. secus si sit malæ suspicio:vt quia ista causa luxuriæ volebat eum.nam hoc casu non teneretur ex dicta epistola ad decem annua.Fran.

b Infrascripta.] Hîc est græcum cuius interpretatio est hæc. Scias,quod ego exigã à debitoribus Seij argẽtum,& mittam tibi ad faciendum vasa.& non plus est in epistola.debebat enim Seius mittere vasculario argentum ad faciendum vasa communia futura. vnde 60 querebatur an ex tali epistola à ꝓcuratore suo facta Seius debebat obligari vasculario:& dicit,quod non.

c Ex eo.] scilicet tempore.

d Ex personis.] præsumẽdo secundum qualitatem personarum, an turpis posit ibi esse suspicio.vt quia meretrix, & causa luxuriæ: & non tenetur.si autem,quia gerebat negotia sua,tenetur.

e An actio.] vt sic saltem detur vtilis in factum vbi nulla inerat causa turpis:vt.§.de pact.do.l.inter socerum.§.conuenit.

† Aliâs re.

* Admisit.

* Locum hunc restituit Alciati libro. dispũ. j.ca.xxv.& ita vertit: Lucius claudius agnoui,put adscriptũ est, reliqua à nobis debita esse. Alii quidã vltimam particulam, ita vertit. Reliqua apud nos debita.

* Lucius Claudius, aliâs Calandius recognoui quemadmodum supra scriptum est.reliqua à nobis debentur.

Vlpianus. LEX LIX.

Nunquam actiones pœnales de eadem pecunia † concurrentes,alia aliam consumit.

Confessio procuratoris extra iudicium facta, non obligat dominum.h.d.

Scæuola. LEX LX.

Procurator Seij * misit sub scriptionem ad argentarium vascularium in verba infra scripta: * Λούκιος * Κλαύδιος ἐπέγνων κα θὼς προγέγραπται, τὰ λοιπὰ παρ' ἡμῖν ὀφει λόμενα. * quæro,an Caium Seium obligare potuerit.Respondi,Seiũ, si alioquin obligatus nõ esset,nõ ꝓpterea quod ea scriptura,quę ꝓponeretur, interposita sit, obligatũ esse. Seia cum salarium cõstituere vellet,ita epistolam misit. Lucio Titio salutem. Si eodem animo,& eadem affectione erga me es,qua semper fuisti:ex continenti acceptis literis meis, distracta re tua, veni: & tibi,quandiu viuam, præstabo annuos decẽ, scio enim, quod valde me bene ames. Quæro, cum & rem suam distraxerit Lucius Titius,& ad eam profectus sit, & ex eo c cum ea sit, an ei ex his epistolis salarium annuum debeatur? Respondi,ex personis d causis que eum, cuius notio sit,æstimaturum, an actio e danda sit.

Continuatio.

DE VERBORVM OBLIGATIONIBVS.

70 *Dictum est supra.ti.proxi.de obligationibus in genere:modò videamus in specie de obligationibus verborum.*

Stipulatio non potest.] CASVS. dominus Vlpianus iuriscõsultus tractattur,de verb.obl.more sapiẽtis philosophi,ostendit quomodo confici posit stipulatio:& quomodo non. & primò dicit, quod stipulatio non potest confici,nisi vterque,id est stipulãs,& promittens loquantur inuicem:quia stipulatio fit per cõceptionem verborum.& ideo si quis loqui nescit,sicut mutus,aut infans, vel absens ita lõge,vt audiri non posit:non potest stipulari,vel ꝓmittere.qualiter ergo pro 80 videbitur,si quis sit mutus, absens vel infans,vt posit sibi actionẽ ex stipulatu acquirere,aut promittere stipulanti? Rñ. quod debet stipulari ꝑ seruũ suũ:& sic acquirit sibi actio ex stipulatu:aut si vult obligari,debet promittere per seruum suum,& erit obligatus actione,quod iussu.Sed quid?eramus duo simul:ego interrogaui te, promittis mihi.c.ex causa emptionis talis rei:tu antequam respõderes recessisti à me.Dicit,ꝙ hîc non cõtrahitur verborũ obligatio.siue vero te interrogaui,& antequã rñderes recessisti,& statim reuersus ad me respõdisti,promitto:tenet stipulatio:dũmodo sit modicũ interuallũ temporis:quia illud non vitiat stipulationem. Si quis ita.] Interrogaui Titium.promittis mihi centũ scuta?& ipse respondit quid ni?quod vulgariter dictum est,pour quoy non?certe obligabitur mihi ex promissione sua.Si vero interrogaui eum,ꝓmittis centum?& ipse non respondit verbo, sed inclinauit caput: vt faciunt 10 Lombardi: non obligabitur mihi, nec eius fideiussor. Si quis simpliciter.] In isto §. ponuntur tres casus. primus est. Titius interrogat Mæuium purè, promittis mihi centũ?Mæuius respõdet:promitto si nauis ex Asia venerit. vel sic iterrogat Mæuium, promittis mihi si Imperator in Italiã venerit?& ille respondet:ꝓmitto purè. 30 vel sic, ꝓmittis mihi centũ soluere i festo paschæ? & Mæuius respõdet:ꝓmitto in festo Pentc. soluere:certe his trib casibus, nõ valet stipulatio: quia nõ est debita facta respõsio ad 40 interrogationẽ. Et regulariter,cũ aliquid detrahit, vel aliqd addit stipulationi,hoc est rei,quę in stipulatum est deducta: ipsa stipulatio vitiatur, nisi ipse sti 50 pulator respon siõe facta,incõtinenti ostendat responsionẽ sic factã sibi placere:quia tunc valet stipulatio. Si stipulanti.] Dictũ est in præcedenti.§.ꝙ stipulatio vitiatur,si adijciat aliqd stipulationi vel detrahat.& est ille.§.intelligẽdus,si adijciat in qualitate stipulationis.iste.§.intelligit si detrahat,vel adijciat aliquid stipulationi in quãtitate.& dic sic.Titius ait Sempronio.ꝓmittis mihi.x?Sẽpronius respõdet, promitto.xx.vel si dicit,promittis.xx.alter respõdet promitto.x.certe valet stipulatio,in hoc,quod respõsum est:licet debeat respõsio con 60 gruere interrogationi:tñ valet stipulatio. Sed si mihi.] Superiores duo.§.tractãt si adijciat stipulationi in qualitate vel quantitate, quid iuris sit.hic.§.tractat de tertia specie,scilicet si adijciatur species,vel detrahat.Et dic sic.Ego volebã à te stipulari stichũ: tu respondisti,promitto Stichum & Pamphilũ.an stipulatio valeat?& respondetur,ꝙ valet tantũ in Sticho:licet adiectus fuerit Pamphilus.& ratio est:quia tot sunt stipulationes,quot sunt species in stipulatione deductæ.sed sic est,ꝙ vna est vtilis,altera inutilis:sed vtilis per inutilẽ nõ vitiat.valet ergo stipulatio in Sticho vitiata alia parte stipulationis in Pamphilo. Eadẽ autẽ.] Sed quæritur si ego latinè 70 te interrogo:tu aũt mihi græcè respõdeas:an valet stipulatio?Respon.ꝙ sic.& hoc locum habet in omni lingua:dũmodo loquentes se intelligant,vel per se,vel per interpretem verum.Franciscus.

Digestorum, seu PANDECTARVM LIBER XLV.

TITVLVS I.

De verborum obligationibus.†

Stipulatio non potest concipi,nisi vtroque loquente,& sermonis efficaciam intelligente.Barto.

Vlpianus lib.48.ad Sabinum. LEX I.

Stipulatio f nõ potest concipi nisi vtroque loquente g. Et ideo neq; mutus, neq; surdus, neq; infans stipulationem cõtrahere possunt h: nec absens i quidem: quoniam exaudire

† Quidam hîc tituli ita legunt De stipulationibus.

f Stipulatio.] id est verborũ obligatio.vel dic aliter: vt.j.e.l.v.§.stipulatio.& sic totale,id est interrogatio cũ respõsione dicit stipulatio.sic in authẽ.de æqua do.§.j.sed ꝓpriè stipulatio,id est, interrogatio secundũ Prisci.vt insti.qui.mo.tol.obli.§.nõ idẽ iur. Et sic nõ ꝙ genus à digniori parte sui,sumit nomẽ.sed quãdoq; dicit stipulator.i.ꝓmissor:vt.§.de cõdi.indebi.si nõ fortẽ.§.penul.& dicit stipulatio à stipite:vt insti.eo.in prin.& deriuat à stipulo quod est firmũ:& 80 g Loquente.] altero interrogante:& altero respondente:vt instit.eo.in princi.

Genus à digniori sui parte nomẽ sumit.

h Possunt.] vt.§.tit.j.l.j.§.penul.&.§.finali.& insti.de inuti.stipu.§.mutum.&.§.j.&.j.eo.l.mulier.&.C.de contrahen.stipu.l.optimã.& de inuti.stipu.l.iij.sed in infante fallit:vt.j.rem pupil.sal.fo.l.seruum.vel dic,vt ibi.Accursius.

i Nec absens.] vt instit.de inuti.stip.§.item verborum.Sed contrà.§.de dona.inter virum & vxo.l.ea quæ.Sol.vt ibi.

Si quis

ſe inuicẽ debent. ¶Si quis igitur [a] ex his velit ſtipulari: per ſeruum præſentem ſtipuletur, & acquiret [b] ei ex ſtipulatu actionem. ¶Itẽ ſi quis ex his obligari velit [c], iubeat: & erit Quod iuſſu [d] obligatus.

¶Omiſsio reſponſionis uitiat ſtipulationem, non modicum interuallum. Bartol.

¶Qui præſens interrogauit, ſi ante, quàm reſpõderetur [e] †ſibi, mox diſceſsit [f]: inutilem efficit ſtipulationem. Si verò pręſens [g] interrogauit, & antequam reſpõderetur, diſceſsit, & reuerſo reſpõſum eſt [h] obligatur. interuallum enim †me-dij [i] temporis modicum non vitiauit obligationem.

¶Sufficit quo ad obligationem conſenſum colligi ex uerbis, per interpretationem: ſecus ſi ex ſignis & actibus colligitur. Bartol.

¶Si quis †ita interroget, dabis? & reſponderit, quid ni [k]? etiam is vtique [l] in ea cauſa eſt vt obligetur. cõtrà [m], ſi ſine verbis annuiſſet [n]. non tantùm [o] autem [o] ciuiliter, ſed nec naturaliter [p] obligatur, qui ita annuit [q]. & ideo rectè dictum eſt, non obligari pro eo ne [r] fideiuſſorem [s] quidem.

¶Diuerſitas qualitatis obligationis inter interrogationem, & reſponſionem uitiat ſtipulationem: niſi diuerſitas illico complacuerit. Bartol.

¶Si quis ſimpliciter [t] interrogatus fuerit, & ille ſub conditione reſponderit [v], Si illud factum erit, dabo. non obligari eum [x] conſtat. aut [y] ſi ita interrogatus, intra calendas quintas dabis? reſponderit, Dabo idibus. æque [z] non obligatur. nõ enim ſic reſpondit *vt in interrogatus [a] eſt. Et verſa vice, ſi interrogatus fuerit ſub conditione: reſponderit purè [b]: dicendũ erit eum nõ obligari. ¶Cùm adijcitur [c] aliquid [d], vel detrahitur obligationi ſemper probãdum eſt vitiatam [e] eſſe obligationem: niſi ſtipulatori diuerſitas reſponſionis illico [f] placuerit. tunc enim alia [g] ſtipulatio contracta eſſe videtur.

¶In maiori ſumma, minor ineſt. Bartol.

¶Si ſtipulanti [h] mihi decem, tu viginti *ſpondeas: non eſſe contractam obligationem, niſi in decẽ [i], conſtat. econtrario quoque, ſi me viginti interrogãte, tu decem reſpondeas: obligatio, niſi in decẽ, non erit [k] contracta. licet enim oporteat congruere [l] ſummam: attamen manifeſtiſsimum eſt, in viginti & [m] decem ineſſe.

¶Vtile per inutile, non uitiatur. Bartol.

¶Sed ſi mihi Pãphilum ſtipulãti, tu Pamphilũ & Stichum [n] *ſpõderis: Stichi [o] adiectionem pro ſuperuacuo habendam puto. nã ſi tot [p] ſunt ſtipulationes, quot ſunt corpora: duę ſunt quodãmodo [q] ſtipulatiões, vna vtilis [r], alia inutilis [s]: neq; vitiat vtilis ꝑ hãc ĩutilẽ [t].

¶Diuerſitas linguæ non uitiat ſtipulationem: dummodo contrahentes intelligant per ſe, uel per interpretes. Bartol.

¶Eadem autẽ an alia lingua reſpõdeatur, nihil intereſt. Proinde ſi quis latinè interrogauerit, & reſpondeatur ei græcè: dummodo congruenter reſpondeatur: obligatio conſtitua eſt. idem per contrarium. Sed vtrum hoc vſque ad græcum ſermonem tantùm protrahimus, an verò & ad aliũ, Pœ-

a ¶Si quis igitur.] ſurdus, mutus, infans, abſens. Yr. ſed de infante videtur cõtrà: quia nõ poteſt velle: vt. ſ. ti. j. l. j. §. pe. vnde dicunt alij, ſecũdũ Io. ſi qs ex his, ſi alijs ab infante, ſiue volũtate tñ ei⁹ bene acquirit ei per ſeruũ: vt. j. rẽ pu. ſal. fo. l. ij. vel dic tertiò, ſi qs ſupple aliquẽ ex his. nam vox vnius &c. vt inſt. de inuti. ſtip. §. poſt mortẽ.

b ¶Acquiret.] ſeruus etiam ignoranti.

c ¶Velit.] expone vt. ſ. eo. obſtat velit p ſeruum. & quod ſubijcit iubeat, ſcilicet ſtipulator fieri.

d ¶Et erit quod iuſſu.] ſed qualiter iubebũt hi? Rñ. mutus ſcriptura: abſens epiſtola vt. ſ. quod iuſſu. l. j. ij. rñ. &. §. ſed & ſi ſerui. ſed de infante eſt contrà in ea. l. §. ſi pupillus. Sol. hîc cum tutore iuſsit, vt ibi: vel ad alios hîc ſe refert, nõ ad pupillum.

e ¶Reſpõderetur.] ad interrogata.

f ¶Mox diſceſsit.] Sit hîc mox, vel non ſit: non eſt vis, cùm nũquã redierit. vel ex ĩteruallo: vt. j. eo. continuus. in prin.

f ¶Diſceſsit.] nec ſtatim redijt. R. ſed lõgè poſt, vel nullo modo. R.

g ¶Si vero præſens.] vltima ſunt cõtraria primis. ſed non ſunt: quia in ſequenti ſtatim redijt.

h ¶Reſponſum eſt.] in continenti [a], ſine magno interuallo. M. vel etiam [b] longo nullo actu interueniẽte qui obſit ſtipulationi: vt. j. eo continuus & . l. quæ extrinſecus. & . j. de duob. re. l. duo. in fin. & . l. ſi ex duobus.

i ¶Medii.] aliâs modici.

k ¶Quid ni.] id eſt cur non.

l ¶Etiã is vtique.] non ſolũ ſuperior quã do incontinẽti redijt.

m ¶Contrà.] i. nõ obligatur.

n ¶Annuiſſet.] humeris vel capite. ſed in his quæ fiunt conſenſu, ſecus: quia ibi non ſunt verba neceſſaria vt. j. eo. l. ſi ſtipuler. §. fi.

o ¶Non tantum autem.] hoc autem, bene eſſet poſt dictionem obligatur ciuiliter &c. P.

p ¶Sed nec naturaliter.] niſi fortè hoc actum eſſet, vt ſaltem pactionis iure obligetur: vt. j. de accept. l. an. inutilis. j. reſpon. Accur.

q ¶Annuit.] ſine verbo.

r ¶Ne.] Abundat negatio. ſic. ſ. de dam. infec. fluminum. §. j. Ac.

s ¶Fideiuſſorem.] principali non valente. Accurſius.

t ¶Si quis ſimpliciter.] id eſt purè.

v ¶Reſponderit.] hoc modo ſcilicet.

x ¶Non obligari eum.] niſi diuerſitas &c. vt. j. proxi. §.

y ¶Aut.] & hîc eſt diuerſitas, in qualitate.

z ¶Aeque non obligatur.] niſi & hæc diuerſitas placuerit, cum animo diſſentiendi, actum eſt.

a ¶Vti interrogatus.] debẽt enim cõgruere interrogatio & rñſio.

b ¶Reſponderit purè.] diſſentiendi animo. & hoc expreſsè. ſcilicet purè promitto. alias videtur ad interrogationem reſpondiſſe: vt inſtit. de inuti. ſtip. §. pręterea.

c ¶Cùm adiicitur.] & generaliter dico, cùm adijcit. &c.

d ¶Aliquid.] quod conſtat in qualitate. ſequens. §. in quantitate ſecundum Io. & Azo. vt ſtatim plenè diſtingnam. ſed Hug. intelligebat hunc. §. quando in quantitate eſt diuerſitas, propter hoc dicit. j. niſi &c. quod in ſummis intelligebat: non autem quando diuerſitas eſt, in qualitatę. de quibus ſummis dicit ſequens. §. ſi ſtipulanti. item facit. ſ. de conſti. pe. l. j. §. eum qui.

e ¶Vitiatam.] cùm diuerſitas ſtipulationis conſiſtat in qualitate: veluti purè, vel ſub conditione promittat. B. & Io. ſi autem diuerſitas ſtipulationis conſiſtat in rebus, quę continentur in ſtipul. diſtingue. ſit pecunia, an ſpecies. ſi pecunia, & detrahitur, valet indiſtinctè in eo, quod reſpondet ſi adijciatur: indiſtinctè valet in eo, in quo cõſonãt, in adiecto nõ niſi diuerſitas, &c. in ſummis autem alternatiuè poſitis dic vt. j. eo. inter ſtipulantem. §. ſi ſtipulante. licet ſecundum Io. hæc materia confusè ſit ſcripta. Azo. ſi autem ſpecies: tunc ſi interogo de vna, & reſpondeat de alia: non valet: vt inſt. de inuti. ſtipul. §. ſi de alia. ſi autẽ de pluribus interrogo, & ille de vna rñdeat: tunc aut copulatiuè: & valet in ea ĩ qua reſpondit: vt. j. proxi. §. ſed & ſi mihi. & . j. e. inter ſtipulantem. §. ſi ſtipulante. in fin. aut alternatiuè: & tũc nulla valet: vt. j. eo. inter ſtipulantẽ. §. ſi ſtipulãte. in prin. ſed ſi ſimpliciter reſpondeat, ad omnia videtur reſpondiſſe: vt inſti. de inuti. ſtip. §. pręterea. ratio eſt differentiæ in ſumma, & in ſpeciebus: quia quot ſpecies, tot ſtipulationes: ſed in ſummis vna. Sed quid ſi ſtipuler omnes ſeruos tuos: tu oẽs præter vnum promittis? reſpon. Io. non valere, niſi diuerſitas &c. ſed ſi legas omnes, nõ poſſum alios accipere: alios dimittere: quaſi vnum ſit legatum: ſecus ſi legas duos. vt. ſ. de leg. j. l. legatarius. & de leg. ij. l. ſi duob⁹.

f ¶Illico.] id eſt ſtatim. ſic. j. de ſol. l. j. & . j. tit. j. l. duos.

g ¶Alia.] ſ. quam prima. & hoc eſt præſumptione huius iuris. at veritate inſpecta non valet ſecunda, cùm non pręceſſerit interrogatio, talis qualem reſponſio declarat.

h ¶Si ſtipulanti.] hîc eſt diuerſitas in quantitate.

i ¶Niſi in decem.] niſi diuerſitas &c. Io.

k ¶Non erit contracta in decem.] contrahitur ergo non attento placuerit diuerſitas, vel non: quia qui viginti ſtipulatur, & decem ſtipulatur, vt ſubijcit. & ſic ſemper videtur placere ſecundum Azo. Sed contrà inſt. de inuti ſtipu. §. pręterea. in princi. Solu. ibi nolebat ſtipulator valere [c], niſi in maiori ſumma. alij & hîc ſubaudiunt, ſi placet diuerſitas. Item facit. j. eo. inter ſtipulantem. §. ſi ſtipulante. ij. reſpon. Item contrà. ſ. loca. ſi decem. Sol. vt ibi.

l ¶Congruere.] vt eadem in rñſione, quę in ſtipula. cõſiſtat. Azo.

m ¶Et decem.] ſic. ſ. de arbi. diem. §. inde quęrit apud iul. ſi ex trib⁹. & de ĩ lit. iur. in. l. añpe. & de hær. inſt. l. quoties. §. ſed ſi maiorẽ. Ac.

n ¶Et Stichum.] copulatiuè. Accurſius.

o ¶Stichi.] de Pamphilo tamen valet ſtipulatio.

p ¶Si tot.] quod pro conſtanti habetur: vt. j. eo. ſcire debemus. & l. quod dicitur.

q ¶Quodammodo.] rebus inſpectis, quæ ſunt duæ.

r ¶Vtilis.] ſ. de Pamphilo.

s ¶Inutilis.] de Sticho: quia in ea non præceſsit interrogatio.

t ¶Per hanc inutilem.] no. vtile per inutile &c. vt infra eodem. l. inter ſtipulantem. §. ſi ſtipulante. in fin. & ſupra de conſtit. pe. l. ſed & ſi decem. & . C. de do. l. ſancimus. in prin. & . j. codẽ. l. quę extrinſecus. Sed argu. contrà. ſ. de arbi. pedius

† Alias nõ habetur, ſi antequã rñderetur ſibi

† In ſcriptis noſtris exẽplaribus legitur, interuallũ enim mediũ non &c.

† Collige ex iſta litera iuncta. l. j. ſ. e. & ibi expreſſius, & meli⁹ dñ dicit, niſi vtroq; loquẽte, &c. vnã doctrinã, ꝑ quotieſcunque verba requiruntur de ſubſtantia, forma act⁹, nõ ſufficit actũ adimplere per ęquipollẽs: ſed in forma ſpecifi-ca debet p-fici.

† Pius Antonius Bartolinus in adnot. ad ll. c. lv. legit, nõ tantum nõ ciuiliter. Tu vide de vſu negationis Budeum in prioribus adnot. ad Pandectas. l. 20 iure de ritu nup.

a Sequuntur omnes ſcriben. hic

b Approbatur, ꝑ oñes doct. dẽpto Pau.

* uti.

Diuerſitas ſtipulationis an & qñ vitiet obligationem.

* reſpõdeas.

* reſpon-deris.

c Ange & Fran. are. hic reputãt iſtã glo ſin gu. ad hoc ꝗ vbi conſtat de volũtate partiũ vt ĩ maiori quantitate nõ inſit minor: non cõtinetur nec habet locum reg. noſtri tex. Bolog.

a Pœnum.] saracenicum, vel africanum.
b Sabini.] qui dixit aliquid, per quod videbatur per eandem linguam responderi debere.
c Puto] aliâs puto, & aliâs patior: & dic & verû, id est & veritas. ac.
d Vt vterque.] facit instit. eo. §. vtrum. & C. de test. l. hac consultissima. in fin. & . j. de fideiuss. l. græcè. & . s. de re iudi. l. decreta. contrà. Solu. ibi inter latinos: vt. s. de inst. sed & si pupillus. §. literis.

num forte, vel Assyrium, vel cuiusuis alterius linguæ, dubitari potest ex scriptura Sabini. Sed verum puto, vt omnis sermo cótineat verborum obligationem: ita tamen, vt vterque alterius linguam intelligat, siue per se, siue per verum interpretem.

Quælibet stipulatio, uel cótinet aliquid dari, uel continet aliquid fieri. Pau.

Pau. libr. 17. ad edictum. LEX II.

Stipulationum quædam in dando, quædam in faciendo consistunt.

Stipulatio dandi est diuidua natura, & effectu: sed stipulatio seruitutis est simpliciter indiuidua: & stipulatio generis, & alternatiua est diuidua natura, & indiuidua effectu. Barto.

Et harum omnium quædam partium præstationem recipiunt: veluti cùm decé dari stipulamur. Quædam non recipiunt: vt in ijs, quæ natura diuisionem non admittunt: veluti cum viam, iter, actum stipulamur. Quædam partis quidem præstationem natura sui recipiût, sed nisi tota détur, stipulationi satis non fit: veluti cû hominé generaliter stipulor, aut lancem, aut quodlibet aliud vas. Nam & si Stichi pars soluta sit: nondû in vlla parte stipulationis liberatio nata est: sed aut statim repeti potest, aut in pendéti est, donec alius det. Eiusdem côditionis est hæc stipulatio, Stichum aut Pamphilum dari?

In obligatione diuidua natura, sed indiuidua effectu, si sint plures promissoris hæredes, quilibet tenetur pro parte sed partis præstatio liberationem non præbet. sed in obligatione indiuidua omnino hæredes promissoris tenentur in solidum, & hæredibus stipulatoris insolidum actio competit. h. d. Barto.

Stipulationû.] CASVS. Ista lex ponit diuisionem stipulationum. & dicit, quod quædã sunt stipulationes, quæ tédunt ad dãdum, sicut est: promitto tibi decem. quędam tendunt ad faciendum: vt promittere scribere librum, & similia. & primò expedit illam partem, quæ consistit in dando, & eam subdiuidit: dicés, qđ quędã recipiunt diuisionem: vt cùm promitto. x. possum enim quinq; dando creditori, ipso tamé volête recipere partem solutionis, in parte illa liberari. quędam verò nõ recipiût diuisioné: vt cû homo promittitur, in genere, vel vas. nam etiam si pars illius hominis, vel vasis soluatur, nõ liberatur debitor, in illa parte soluta. Item si promitto viam, vel actû: non potest ista stipulatio diuidi scilicet partem soluendo. idem in stipulatione alternatiua specierû. & hoc vsque ad. §. ex his igitur. Fran.

e Stipulationum.] Dictum est. s. inter quos & quomodo, & quibus verbis & qualiter vitietur: & qua lingua côtrahatur stipulatio: nunc ponit diuisionem stipulationum. dicit ergo, stipulationû &c.

f In dando.] id est promissione dandi. & est hæc diuisio bimembris: potest & tertium membrû addi: vt mista ex dando & faciendo, vt reddere rationem: sed sub simplicibus mistam comprehendit legislator b. Itê sub faciêdo côprehéditur non facere c: vt inst. de nup. §. si vxor. ibi, se abstinuerunt &c. secûda diuisio est trimébris. Azo.

g Et harum.] ergo & earû, quæ sunt in faciendo: quia & factum quoddam diuiduum dicitur d: vt. j. eo. l. eadem. §. cato. & . l. in stipulationibus. §. operarû. & . s. de oper. lib. l. si quando. Itê vsusfr. vt. s. de vsufr. l. v. nec obstat e, qđ dicit in e. ti. de oper. lib. l. libertus. §. j. & . j. eo. l. stipulationes. quia pro parte non soluitur stipulatori, scilicet inuito: sed volenti fic. vel dic, non stipulatori vni: sed vbi pluribus debetur, cuique pro parte soluitur. item earum quę in dando, quædam recipiunt diuisionem: quędam non: vt statim ponit exemplum.

h Præstationem.] id est, vt quis pro parte dando liberetur. quod accipe volente stipulatore recipere: vt. s. de vsur. tutor. §. lucius. Item recipit præstationem partis, vt & hæredes promissoris teneantur, pro hæreditarijs portionibus.

i Cum decem dari.] vt si quinque soluantur, liberatio in parte stipulationis contingat. Accursius.

k Viam.] qui viam stipulatur vel iter, stipulatur factum f. nam patientia pro traditione est: vt. s. de ser. l. quoties. & pati est facere: vt. j. eo. vbi autem. §. qui id quod. Itê no. quod natura cómunis earum, quæ sunt in faciêdo, est vt nõ diuidãtur: vt hîc dicit: quia si promissor soluat, pro parte, non liberatur etiam pro parte. & hæredes promissoris singuli insolidum tenerêtur: sed fallit vt modò dixi. Itê econtrà natura earum, quæ sunt in dãdo, est, vt diuidãtur: sed & illa fallit: vt subijcit. j. eo. l. in executione. §. pro parte. Sût & alia exempla de factis. j. eo. l. stipulationes. & facit. j. de acept. l. & per iusiurandum. §. j. & . s. si quid in frau. patro. l. iij. §. pe. & si serui vêdi. loci. §. si fundus. & . j. de sol. q hominé. in prin. & . s. de côdi. & demon. in facto. l. si autê, quia nõ est factû, velit aliqs agere ad interesse: hæc actio, q ponit ad interesse, recipit diuisioné: vt. j. eo. l. stipulationes nõ diuidunt.

l Non fit.] nec pro parte quidem.
m Lancem.] in genere.
n Soluta fit.] ab eo, qui in genere hominem promisit.
o In vlla parte.] id est, in aliqua. nec etiam in ea, quæ est soluta inspecto futuro. Accursius.
p Liberatio nata est.] aliâs in diuersis hominibus rectè partes soluerentur: quod esset absurdum. ad quod facit. s. de optio. le. l. ser uo & . j. eod. l. in execu. §. pro parte. & de leg. j. ex toto. §. fin. & . l. si quando. §. fin. & de leg. ij. l. si quis duobus. Accursius.

q Repeti potest.] condic. ob causam secundû quosdam. & hoc de rigore iuris.
r In pendenti.] ex æquitate, quæ prævalet: vt. s. de condic. indebi. l. si non fortem. §. si decem.
s Detur.] homo vel reliqua pars in eo. & sic posterior solutio &c. vt. d. §. si decé. Sed obijcitur. aut soluta pars à promissore, pro parte liberat: & sic nô pedet: aut in nihilû: & sic insolidum remanet obligatio ergo nõ pendet, sed statim, vt indebitû potest repeti? Respon. nec obligatus g est, nec liberatur pro ea parte. & si obijcis: fuit obligatus, & nõ liberat: ergo obligatus permanet in solutione. Respon. non sequitur: quia est quoddam mediû inter obligationem, & liberationé: scilicet cessatio obligationis ad tempus: nec est extincta: vt. j. de solu. qui res. §. areã. Item nota ex prędictis h, & infra dicendis, q si homine certû debeã, liberor soluendo parté. si decedam, vnusquisque hæredû pro parte tenetur, & pro parte soluédo liberat: vt. j. de solu. si stipulat' sum mihi, aut Sticho. §. j. Si in genere: tenetur quidem quisq; hæredû, pro parte tantû, & tamen soluendo partem, quam modo debet, non liberatur: sed mirabile est: sed hoc ideo, quia non soluunt, vt debeat. Quid ergo dices: liberatur, vel nõ? Respon. quantû ad præsens tempus in parte liberati sunt: vt. j. de accep. l. qui hominem. sed propter futuri temporis fictioné in pendenti est, donec alij soluant: vt. j. de condi. indc. l. sinõ fortem. §. si decem. & hoc futuro inspecto, dicit hîc etiam in parte soluta non contingere liberationem. si ergo soluant, in eodem intelligetur fuisse liberatus: si non, in pretium hominis condennabuntur. ille tamen, qui impediuit, tenetur ceteris: vt. s. fami. ercisc. hæredes. §. si incerto. secundum Azo. sed videtur, q pro parte hominis in genere promissi soluta in parte contingat liberatio: vt. j. c. §. si tamen. quæ est contra. Sol. ibi volenti stipulatori: hîc inuito. Vel verius ibi in specie debebatur. Vel ibi sequentes soluût in eodem homine: & ideo à principio videtur bene soluta alia pars: vt l. si non forté. §. si decem. ADDITIO. Ista glos. reprobatur hîc in omnibus tribus solutionibus secundum Ia. ideo dic secundum Bar. & omnes scrib. in. d. §. si tamen. quod ibi loquitur in solutione ficta: hîc in solutione vera.

t Pamphilum.] & soluetur pars Stichi. Accur.

v Ex his igitur.] CASVS. Dictum est in proxi. §. quasdã stipulationes esse indiuisibiles, & ideo nõ posse promissorem liberari partem soluendo. Quid erit in hæredibus promissoris: nûquid isti poterunt liberari soluendo partem rei deductæ in stipulationé indiuisibili? Respôdet iurisconsultus q nõ, & rationé ponit: quia natura obligationis non mutatur propter hæredû personas. & ideo si res deducta in stipulationem, non recipit diuisionem: hæredes tenentur quilibet insolidum: tamen si vnus soluit totû, potest ab alijs repetere actioné famil. ercisc. Ex quo.] Sicut suprà dictum est promissoris hæredes insolidum teneri: ita verû est stipulatoris hæredes quélibet insolidû habere actionem. licet aliqui dixerint hoc casu, quando stipulator, qui rem indiuisibilem fuerat stipulatus moritur, extinguit obligationem: non tamen verum est, quia stipulatio non euanescit, propterea q res indiuisibilis difficile soluitur. Si tamen.] Supra dictum est, quòd quædam sunt stipulationes indiuisibiles: & insolidum. hîc quæritur. Titius promisit mihi hominé in genere. moritur. antequàm mihi soluat, relictis duobus vel pluribus hæredibus, certum est, q tenetur mihi quilibet insolidum: conueni tamen vnû hæredem: & ipse soluit mihi parté hominis promissi: nunquid habebo actionem cótra alios, pro reliqua parte hominis? Respon. quòd sic. Idem est si vnum hæredem liberaui pro parte. & idem in ipso promissore, & eius fideiussoribus. Item si.] Expedito illo membro stipulationis indiuisibilis, quę consistit in dando, ponit aliud membrum, quod consistit in faciendo. & ponitur sic casus vsque ad. l. eadem duo erant: scilicet Titius & Mæuius. Titius stipulatus est à Mæuio hoc modo. Promittis mihi Mæui, neque per te, neque per hæredem tuum, fieri quo minus mihi liceat ire per fundum? Respondet Mæuius: promitto. post hoc moritur Mæuius promissor relictis

a Reprehéditur per omnes, sed expone inter latinos, id est intelligibiliter.

b Et extat scriptura Sabini

c Patitur.

Istû textum valde not. quia sæpius occurrunt interpretationes linguæ græcæ: cui in terpres an dicantur testes, vel ne, dic breuiter q non, sed potius expositores dicuntur casus est hic. Bolog.

Vide, si libet, Andreę Alciati cómetarios in hãc legem, & duas proximas sequentes, in libello suo, de stipulationû diuisione.

b Ista glos. sequuntur doct.

c Sequunt Bar. & Alexan. & vide latius Ia. in §. si. j. eo.

d Damnat per Bart. P. Are. Alexã. & Ias.

e Displicet cómuniter scrib.

f Et ius secundû Bar. Ange. Ludo. ro. Imo. Alex. & Iacontrariam opinioné tenent Pet de bella perti. Christo. Petrus de bello visu: & omnes citramontani.

g Datio nem.

g Imò in obligatione generica secundû Bar. Alexã. Are. & Ias.

h Istam par tem sequuntur Bart & Alexan.

sor relictis duobus,vel pluribus hæredibus. vnus hæredum Mæuij venit contra promissorem Mæuij:nunquid alij heredes tenentur de hoc Titio?Rñ.q sic in listinctè,siue cum poenę,siue sine poena facta sit promissio. Sed ponamus econtrà:scilicet q stipulator Titius moritur relictis pluribus hæredibus.vnus hæredum suorũ prohibetur ire. tunc est differẽtia an facta sit stipulatio cum poena, vel sine poena est adiecta stipulationi, puta cẽtum: certe cõmittetur ista poena ad omnes hæredes stipulatoris insolidum:tamẽ alij,qui nõ sunt prohibiti,si petãt poenam, poterit ipsis obijci exceptio doli mali.Si verò nulla est adiecta poena,ille hęredes qui prohibit' est, petet tãtum interesse, pro parte sua.Idem dicendum est in illa stipulatione. promittis mihi per te non fieri, quò minus mihi & hęredi meo habere liceat? quia si cum poena promittatur, committitur poena omnibus hæredibus stipulatoris.si verò sine poena: poterit tantum agere ille hęres,qui prohibitus est. Et ratio istorũ est,scilicet quãdo poena adijcitur, vel non: quia vbi nulla poena addijcitur,nihil interest eius,qui non est prohibitus.ergo nõ potest agere.sed vbi poena est adiecta:non quæritur vtrum omnium intersit,vel vnius tantum:sed solum an commissa sit poena,vel non,& insolidum omnibus hæredibus committitur.Item promissoris hæredes omnes tenentur:licet vnus prohibuit.ratio:quia interest prohibiti,vt à nullo penitus prohibeatur.Fran.

† Id est qualitas obligationis indiuiduæ quo ad libertatẽ secundũ Bal.

† repetitionem.

¶ Ex his igitur [a] stipulationibus nec hæredes [b] quidẽ pro parte soluendo liberari [c] possunt [d], quãdiu nõ eãdem rem [e] omnes dederint [f]. Non enim ex persona hæredũ cõditio † obligationis immutatur [g]: & ideo si diuisionem res promissa nõ recipiat [h],veluti via [i],hæredes promissoris singuli insolidum tenẽtur [k].Sed quo [l] casu vnus ex hæredibus solidum [m] pręstiterit * petitionem habebit à cohærede familiæ erciscũdæ iudicio [n].Ex quo quidẽ accidere posse Põponi⁹ ait, vt & stipulatoris viæ vel itineris hæredes singuli insolidum [o] habeãt actionem [p].Sed quidam hoc casu [q] extingui stipulationem putant [r]:quia per singulos [s] acquiri seruitus non potest [t].Sed non facit [v] inutilem stipulationem difficultas præstationis [x].

a ¶ Ex his igitur.] quia talis est natura obligationis in genere & alternatiuæ vt.s.dictum est,igitur &c.licet pro parte tantũ teneretur,nec nisi pars possit à singulis peti.Azo.& sic de vltimis tantum duabus dicit,vt quãdo homo,ĩ genere vel sub alternatione ꝓmittiť.

b ¶ Nec hæredes.] scilicet promissoris,non solũ ipsi promissores.

c ¶ Soluendo liberari.]licet non possit peti nisi pars:vt.j.eo.l.in executione.§.pro parte.

d ¶ Possunt.] obijcitur solutioni eius &c.vt insti.qui.mo.tol.ob.in prin.Rñ.hoc ideo,quia nec defunctus sit soluendo &c.vt.s. proxi.§.&.j.eo.l.in executione.§.pro parte.& ipsi sunt loco vnius.

e ¶ Non eãdem rem.] totam.

f ¶ Dederint.]& vltima solutio &c.vt.d.§.si decem.

g ¶ Immutatur.]vt.j.de præto.stipu.l.prætoriæ.§.incertam. &.s. de condi.& demon.l.cui fundus.Sed obijcitur de marito & vxo.vt. C.de pri.do.l.vnica.Rñ.conditio non mutatur, sed cõdemnatio moderatur,vt aliter fiat personæ mulieris,cum suo priuilegio contra maritum,& aliter hæredibus eius.Item oppo.de lega.j.l.legatarius. sed hîc passiuè:ibi actiuè. Item oppo.j.eo.l eadem.§.fin.sed ibi dices.Item quid si vnus,de hæredibus dissentiat?Respõ.statur maiori parti.vel verius tenetur alijs:vt.s.fa.ercis.hæredes.§.si incerto,

h ¶ Non recipit.]sui natura.

i ¶ Veluti via.]vt &.s.de accep.& per iusiurandum.§.j.& .s.eo.in prin.huius.l.&.s.de serui.l.viæ.& de leg.iij.fideicom.§.penul.

k ¶ Tenentur.]vt &.j.de reg.iur.l.ea.quæ in partes.

l ¶ Sed quo.]quod est in omnibus prædictis.Accursius.

m ¶ Solidum.]quod sui natura nõ recipit diuisionem,vt via,vel etiam debitum in genere, vel alternatiuè.& facit.s. fa.er. inter cohæredes.§.quod ex facto.

n ¶ Iudicio.] quia pro parte expediri non potuit.

o ¶ Insolidum.]non solũ hæredes promissoris insolidũ tenentur.

p ¶ Actionem.] contra supra famil.er.l.hæredes.§. an ea. in fin.§: Solu. [a] ibi ventum erat ad æstimationem:quia non præstabatur via: sed ad ipsam seruitutem insolidum agunt, licet peruenerit ad eam causam &c.vt.j.eo.l.pluribus.§.fin.&.j.proxi.&.j.eodem .l. existimo.Sed & si partem fundi cui viam stipulatus est,alienet: corrumpitur stipulatio:vt supra de serui.l.pro parte ratio est, quia stipulatio ad hæredem,non ad emptorem transit:vt supra de vsufru. sed & si quid [b] §.si operas.Item contra supra de ser.rusti.prædi.si vnus.§.si. secundum vnam literam.Solu.vt ibi.Accursius.

a Approbatur per Bar. & Ias. Stipulatio ad hæredẽ transit.

b Aliàs est, ẽp.l.aliud.

q ¶ Hoc casu.] i.stipulatore itineris decedente, vt ratio sequens probat.Azo.

r ¶ Putant.]sed male.videbatur enim,quod sicut vnus ex pluribus dominis pro parte seruitutem acquirere non potest:vt.s.de serui.l. pro parte.ita stipulatio facta,per defunctum non transit ad hęredes quod falsum est:imò singulis acquiritur.

s ¶ Per singulos.] id est,per quosdam sine alijs.vel dic facilè,vt statim dicam.

t ¶ Non potest.]facile diuersis temporibus.hoc enim vix contingit: contingere tamẽ põt:vt.s.cõia ꝑdi.l.fi.& de ser. rust.prę.l.si vnus.ĩ prin.&.j.eo.l.pluribꝰ.§.& si.& hoc in impositione seruitutis in re cõi faciẽda: vt ibidẽ diciť.sed hęc difficultas,non impedit præstationem seruitutis, vt statim subijcit:ergo nec acquisitionem.Azo.

† Pulchrè in hunc.§. Alcia. lib. para. j. c. viij.

¶ Per sententiam,& acceptillationem unus ex hæredibus promissoris,qui tenebatur in genere, potest liberari.h.d.Bart.

¶ Si tamẽ [y] hominẽ [z] stipulatus, cum vno ex hæredibus promissoris egero [a]:pars duntaxat cæterorũ obligationi supererit,vt exolui possit [b]. Idemque est & si vni ex hæredibꝰ [c] acceptolatũ sit [d].Idẽ [e] est in ipso ꝓmissore, & fideiussoribus eius,q̃d diximꝰ in hęredibꝰ.

¶ Vno ex hæredibus promissoris contra faciente omnes tenẽtur,pro hæreditaria portione. sed si uni ex hæredibus stipulatoris contra fiat: pro parte sua tantùm stipulatio cõmittetur ad interesse:ad pœnam uerò committetur insolidum, licet alij agẽtes exceptione doli repellantur.Bar.

¶ Item si in facto [f] sit stipulatio, veluti si ita stipulatus fuero, Per te non fieri, neque per hæredem tuum, quò minus mihi ire agere liceat:& vnus ex pluribus hęredibus ꝓhibuerit:tenẽtur quidẽ &

v ¶ Sed non facit.] valet enim stipulatio & singuli [c] insolidum petere possunt: sed difficile est, vt idem pluribus solui possit. Azo.sed hæc difficultas non impedit, quò minus insolidum agatur.habebit ergo [d] vnꝰ cohæredum partẽ alterius, ex quo insolidum agit, secundum quosdam: & secundũ hoc, qui primo agit, obtinet,& vtitur seruitute.Sed Io. [e] non refert ad proximũ dictũ sed in genere dicit. q.d.impossibilitas vitiat,non difficultas:vt.j.l.continuus.§. illud.nam si pauper centum marchas,mihi promittat,tenetur.licet ergo sit difficultas,poterit tamen fieri per partes successiuè:vt.s.communia prædi.l.fin & secũdum hoc,qui primò agit,obtinet:sed non vtitur seruitute, nisi quando omnes egerint.arg.d.l.receptum.s.com.prædi.& facit.s. de act.epm.l.fi.si verò nõ præstetur via,agit ad interesse,quod diuiditur [f]: vt.s.fa. erc.hæredes.§.an.ea.

c Idem Bar. & Ias. Idẽ an possit pluribus solui.

d Ista illatio placet Ias.& est de mente aliorum.

e Placet Ia. quicquid dicat Bart.

x ¶ Præstationis.] id est acquisitionis, vel præstationis per partes successiuè:vt.d.l.receptum.Accursius.

y ¶ Si tamen.] licet pars Stichi soluta non præstet liberationem, cum in genere promissus est.& secundum hoc dic hominem,scilicet certum secundum P.Alij dicunt [g] in genere:vt &.s.locutus est.

z ¶ Hominem.]suprà dictum est,quod stipulationum quædam cõsistunt in dando,quædam in faciendo: & quædam recipiunt partis præstationem sui natura,liberationem:quædam non. circa prædictam materiam ponitur talis casus:si tamen &c.

a ¶ Egero.] & partem accepero. ADDITIO. Dico quo imo exponitur egero,id est succubuero,secundum Bart.hîc.

b ¶ Exolui possit.]quo facto priori liberatio cõtingit:alioquin cęteris nolẽtibꝰ manet in suspẽso [h],& hoc ꝓut dicit deberi in genere.

c ¶ Ex hæredibus.]promissoris.Accursius.

d ¶ Acceptolatum sit.] vt liberatio contingat ei, quando in speciei [i]:vel vsquequo ab alijs soluatur,in suspenso sit, quando in genere.sed videtur,quod ipse & alij omnes statim liberentur: vt.j. de accep.l.si ex pluribus.j.rñ.quæ est contrà. Sol.vbi in rem: hîc in personam.Vel ibi [k] duo erant rei debendi insolidum.meritò ergo acceptillatione ibi liberatur:hîc non.Vel hîc diuisionem recipit [l], ibi non.porrò si debitori generis accepto fertur etiam in vna specie generis,statim liberatur:vt.j.de accep.& per iusiurandum.§. si is qui hominem.Accursius.

e ¶ Idemque est.] scilicet vt si promissor partem soluerit: vel in partem acceptolatum ei sit:vt in residuo teneatur fideiussor:& sic acceptilatio pro parte fiet scilicet quando in specie,licet in pendenti sit donec reliqua pars soluatur quando in genere.Accursius.

f ¶ Item si in facto.]sequitur de his,quę sunt in faciendo.Sed quid est tunc in obligatione,si promittis facere domum:an factum,scilicet præcisè.vel interesse?Arg.quod factum.s.de aqua plu.ar. si tertius.§.officium. in fin.Item an teneatur præcisè ad factum?Rñ. post moram etiam ad interesse.Vel dic etiam [m].ad factum agendo potest actor ĩteresse cõsequi,maximè si petijt fieri:& si nõ faceret, petijt interesse.arg.j.eo.si seruum.§.fi.&.s.de cõsti.pec.l.promissor.&.s.de ope.lib.qui libertinos.in fi.Itẽ ne Istę leges,scilicet hæc & sequentes duę sint sibi cõtrarię:distingue an factũ est ĩdiuiduũ,an diuiduũ. Primo casu,vt per te non fieri:aut vnus de hæredibus promissoris facit contra.& tũc omnes:tenenť:vt hîc:&.l.eadẽ.in prin.&.§.j.aut ecõtrà vnus hæredũ stipulatoris ꝓhibetur:& tũc aut cũ poena, aut non,vt hîc.& ratio differentiæ est.j.e.l.ꝓxi.Si diuiduũ.vt ampliꝰ nõ peti:tũc solus,q cõtra facit teneť:vt.j.e.l.ea.§.j. nec distinguiť inter hrdes ꝓmissoris & stipu.vel poena sit apposita, vel nõ.& pleniꝰ distĩ

f Hoc est verũ qñ qs cõsequitur ꝑ viã actionis. Barto. Arc.Alexa. & Ias.

g Et bene Bar. Arc.P. Alex.& Ias.

h Imò immediatè lata sentẽtia, vel interposita acceptilatione liberatur. Bart. Pau. & est de mente consiliorum.

i Imò in genere:sed hic cõtingit liberatio, in solutiõe facta:ibi in solutione vera secundũ Bart.

k Placet bar Dy.& pau.

l Obligatione: non effectu.Ias.

m Hanc gl. tanquã nõ ti tenendã ad hoc nota quod actio ad factum, & etiam ad ĩteresse pñt simul agitari,q intentari in eodẽ libello.Bologni.et per istã gl. not. adhuc, qđ libellus procedit,ĩ quo petitur vnũ vel aliud ꝓmissum, & si non fiat: petitur interesse. Bolog.

ximus.§.si quis cau.l.si seruus.§. si plurium.

a Cohæredes eius.] quilibet pro portione hereditaria: licet propter alienum factum. Azo.

b Probant.] vt &.§.fam.erci.inter.§.quod ex facto.&.l.heredes.§.in illa. Accursius.

cohæredes eius [a], sed familiæ erciscundæ iudicio ab eo repetent, quod præstiterunt. hoc & Iul. & Pompo. probãt [b]. Contrà autẽ, si stipulator decesserit, qui stipulatus erat sibi hæredique suo ire agere licere, & vnus ex hæredib⁹ eius prohibeatur: interesse dicemus [c], vtrum insolidum stipulatio committatur [d] an pro parte eius, qui ꝓhibitus est: Nam si pœna [e] stipulationi adiecta sit: insolidum committetur [f] stipulatio. sed qui [g] non sunt prohibiti [h]: doli mali exceptione [i] submouebũtur. Si verò pœna nulla apposita sit: tunc pro parte [k] eius tãtum, qui prohibitus est, committetur stipulatio [l].

Vlpianus li.18. ad Sabi. LEX III.

IDem [†] iuris [m] est, & in illa [n] stipulatione: Mihi hærediq; meo habere licere [o]. Sed hæc differentia [p] illam habet rationem, quod vbi vnus ex hæredibus [q] prohibetur, non potest cohæres ex stipulatu agere, cuius nihil interest, nisi pœna subiecta sit. nam pœna subiecta efficit, vt omnibus committatur [r], quia hic [s] non quærimus, [t] cuius intersit. Enimuero vbi vnus ex hæredibus [v] prohibet, omnes

c Interesse dicemus.] in modo stipulandi.

d Committatur.] singulis. & hoc mero iure.

e Si pœna.] certa.

f Committetur.] vt stricto iure omnes cohęredes pœnam petere posſint: quia non quærit̃ cuius intersit.

g Sed qui.] licet autem insolidum committatur.

h Prohibiti.] & ideo eorum interest.

i Exceptione.] quę semp nititur ęquitate: vt.§. de excep. do.l.j. & sic ille, qui agit, petit pro parte sua tãtum interesse & pœnam: vt.j.eo.l. eadem.§.Cato.& facit.§.si quis cau.si seruus.§.fi. Item.§. de manu. testa.si ita.

† Vide & ĩ hãc.l. Alciati cõmentarios.

k Tunc pro parte.] quia naturalis causa nula est, quare eis non prohibitis cũ effectu debeatur. & facit.§.si quis cau.si seruus.§.fin.

l Stipulatio.] quia tantum eius interest. sed cohæredum non. Azo.

m IDem iuris.] id est eadẽ pœnę distinctio: vt & hîc pœna adiecta committatur insolidum, petitio hæredibus stipulatoris prohibito vno: pœna non adiecta pro parte prohibiti. R.

n In illa.] quod in illa per te non fieri.

o Licere.] miranda nouitas, subtilis subtilitas: quis eam ruminabit?. sed hæc verba expone: vt.j.eo. stipulatio ista.

p Sed hæc differentia.] scilicet pœnæ adiectę, vel non adiectę. Vel ita, vt hîc stipulatio quæratur illi soli, qui prohibetur, nõ etiam cohęredi, nisi fortè pœnam stipulatus sit promissoris autem hæredes omnino tenentur, vno prohibente. Accursius.

q Ex hæredibus.] stipulatoris.

r Committatur.] stricto iure: aliud per doli excep. vt dictum est. Accur. ADDITIO. Istud non est verum in omnibus stipulationibus pœnalibus, scilicet quod in effectu stipulatio pœnalis non committatur, si alicuius nõ interest, vt colligitur, hîc ex doctrina Bar. & Ia. qui ponit sex limitationes, ex isto tex.

s Quia hic.] in stipulatione pœnali.

t Non quærimus.] quo ad cõmittendam: vt.j.eo. stipu.§. alteri.

v Hæredibus.] promissoris. Accursius.

EAdem dicemus.] CASVS. Principium huius.l. nihil aliud dicit, nisi ꝙ idem est dicendũ, in hac stipulatione, ꝓmittis ꝙ nullũ dolũ cõmittes cõtra me neq; tu neq; hæres: quã ꝙ dictũ est.§.in.§. itẽ si in facto. scilicet ꝙ si stipulator relinquat plures hęredes, & contra vnũ cõmittat̃ dol⁹: ille solus agere poterit, qñ sine pœna ꝓmissum est: secus, qñ cũ pœna: vt.§. dictũ est. Cato lib.xv.] In hoc §. ponitur ita casus. Titius ꝓmisit mihi aliquid. moritur relictis pluribus hæredibus. quęrit̃ si cõtra promissionẽ factum fuerit, qualiter hæredes teneãtur? Et rñdetur distinguendo: aut factũ (qđ est deductum in stipulationẽ) est diuiduũ, vel indiuiduũ. Si factum est indiuiduũ, veluti facere iter, & vnus hęredũ facit cõtra stipulation. omnes tenentur. & rationẽ subdit ibi, quia qđ &c. Si verò factũ deductũ in stipulationẽ est diuiduũ, sicuti qñ ꝓmittitur ampli⁹ nõ petere: tũc si vnus hæredũ, venit contra stipulationẽ, ipse solus tenetur, nõ alij. & rationẽ subdit ibi: differẽtiæ hãc &c. quia quando factũ est indiuisibile, nõ potest veniri, nisi cõtra totã stipulationẽ. sed qñ est diuisibile: potest veniri cõtra eam in parte. Sed videamus.] Pone casum, vt in gl. nam nullibi melius ponitur. Si is qui duplã.] Titius emit fundũ à Mæuio valentem. ccc. aureos. & est stipulatus à venditore duplum pretij, si fundus euincatur. moritur Mæuius venditor relictis tribus hæredibus. postea fundus euincitur. quæritur quomodo agent isti hæredes Mæuij contra Titium? Respon. ꝙ agent quilibet, pro parte sua, & sic quilibet pro centum. Item ego habebam vsumfru. in fundo tuo. caui tibi me vsurum arbitrio boni viri: & restiturũ fundum. finito vsufructu, tu decedis relictis pluribus hæredi. nunquid ipsi habebũt actionem contra me quilibet pro parte sua? Respon. quòd sic. Idem est dicendum in stipulatione, ex noui operis nunciatione, & damni infecti: vt eodẽ modo ponas casum, sicut positus est in fructuario. Sed videbatur cõtra in stipulatione damni infecti: quia opus non potest destrui ꝓ parte: sed oportet totũ destrui. sed hoc non obstat: quia vt agi posſit pro parte, est introductum in vtilitatẽ stipulatorum: quare &c. Quid autẽ in ꝓmissore damni infecti, vel duplæ euictionis? Dicendum est, ꝙ hæredes promissoris nõ pñt liberari satisfaciẽdo, ꝓ parte: sed oportet quẽlibet conueniri insolidum. Fran. Eadem.] quę dicta sunt, in illa parte non fieri: & alia ꝓxi. Accur.

tenentur hæredes. Interest enim prohibiti, à nemine prohiberi.

Paulus lib.12. ad Sabi. LEX IIII.

EAdem [†] dicemus, & si dolum abesse à te hæredeque tuo stipulatus sim: & aut promissor, aut stipulator pluribus hæredibus relictis decesserit.

Pœna adiecta facto indiuiduo si contra fiat per unum ex hæredibus promissoris, pro parte hæreditaria committitur contra omnes. in facto uerò indiuiduo pro parte contra facientis tantũ modo, sed aduersus ipsum promissorem insolidum. h.d. Barto.

Cato [*] lib.xv. scribit, pœna certæ [x] pecuniæ promissa, si quid aliter factum sit [y]: mortuo promissore, si ex pluribus hærehibus [z] vnus contra, quàm cautum sit, fecerit [a]: aut [b] ab omnibus hæredibus pœnam committi pro portione hęreditaria [c], aut [d] ab vno [e] pro portione sua. [f] Ab omnib⁹ [g]: si id factum, de quo cautum est, indiuiduum sit: veluti [*] Iter fieri [h]. quia quod in partes diuidi nõ potest, ab omnibus quodãmodo factũ videret̃ [i]. At si de eo [k] cautũ sit [l] qđ [m] diuisionẽ [n] recipiat, veluti Amplius non agi [o] tunc eum hæredem, qui aduersus ea fecerit, pro portione sua solum pœnam [p]

† Legem hanc totã ex pãdectis Florentinis restituit Ange. politianus lib. epistolarũ illu. virorũ. xj. epistola vltima: cõmentarijs aũt enarrauit Alciatus in libello suo de stipulariorum diuisione.

* Vide in hunc.§. cõmentarios Vdalrici zasij.

* Iter fieri uel non fieri.

x Certæ.] id est certa pœna.

y Aliter factum sit.] ꝙ promissum est.

z Pluribus hæredibus.] promissoris

a Fecerit.] & sic obligatio incœperit ab hærede.

b Aut.] id est aliquando.

c Hæreditaria.] scilicet tantum.

d Aut.] id est aliquando &c. Accur.

e Ab vno.] vt si pœna erat in. xx. & .iiij. erant hæredes, cadet contra faciens in. v. & alij nullo modo.

f Pro portione sua.] quilibet etiam vno solo faciente contra promissionem.

g Ab omnibus.] cõmittitur. s. pœna pro portione hæreditaria.

h Fieri.] vel nõ fieri. s. cũ ꝓmisit ꝑ me non fieri, quò minus per fundum meũ tibi agere liceat. R. & secũdũ hoc supplebis nõ fieri, scilicet per me &c. sed hoc exẽplũ nõ videt̃ bonũ: q̃a inter hoc, qđ hîc exigit̃, & illud qđ mõ specificasti. s. per me nõ fieri, &c. sit.j. similitudo. ibi, differentię. &c. vsq; illuc: sed videamus, &c. sed potest ueri, vt dicas, ꝙ ibi sit similitudo, scilicet inter primũ. s. iter fieri: & hoc scđm, ꝑ te nõ fieri: quod satis placet. Vel dic, nõ fieri. s. aliq̃d aliud, ꝑ qđ impediatur meũ iter. at illa, per te nõ fieri, quo minus mihi agere liceat, est gñalior. prima placet. Sed quę est differẽtia inter hãc stipulationẽ, iter fieri, & hanc secundã: ꝑ te nõ fieri? &c. Rñ. prima, vt fiat & pręstetur, secunda, vt pręstitũ nõ impediatur. & fortè alius ꝑstiterat: nõ ille, qui modo promittit non impediturum.

i Factum videretur.] sed ille tenet̃ familiæ erciscũdę cohęredib⁹. & facit.§. de ope. nu. nun. l. de pupillo.§. si pluriũ. Accur.

k At si de eo.] scilicet facto. secus autem in dato promisso. id est in promisſione dandi: vt.j.l. proxi.§. fi. Accur

l Quòd.] id est quia.

m Diuisionem.] speciale in hoc facto, ꝙ sit diuiduũ. sed sui natura omnia facta sunt indiuidua: vt.§. eo.l.ij. in prin.

n Non agi.] condictione certi, quæ ex mutuo, vel ex stipulatu descendit. R. vel alia etiam actione. Accur.

o Solũ pœnã committere.] j.l. ꝓxi.§. fi. cõtrà. sol. cũ aliquid fieri, vel non fieri ꝓmittitur: hęc distinctio diuidui, & indiuidui est adhibibenda, ibi cũ aliquid dari promissum est, secũdũ Io. idem secundũ Ir. per hæc verba distinctio diuidui, & indiuidui ad factũ per tinet, non ad dationem, &c. ratio est: q̃a qđ ab vno dari debet, meli⁹ potest per aliũ dari, quã vnius factum per alterum explicari: & ideo nõ imputat̃ cohæredi, si non adimpleat. factum alterius cùm est diuiduum, nec etiã põt facere cohæredẽ habere ratum, sicut põt pro eo soluere. vel hîc & ibi committitur, sed non quantum ad exactionem & dic

& dic plenius,vt no.§.si quis cau.si seruus.§.fi.Accursius.

a Committere.]quia actiones hæreditariæ ipso iure,inter hęredes diuisæ sunt.Accursius.

b Præstari.]aliâs peccari.id est,phiberi:qa peccat q phibet.Ac.

c Non fieri.]quam habes.§.eo.l.ij.§.fin.

d Sed videamus.] hanc scrupulosam literam,sic intellige.fecerat.§.comparatione inter casum illū iter fieri,& illum,non fieri quo minus agere ire liceat. nunc autem obijcit contra hanc similitudinem dicēdo ne,id est,an in hoc casu iter fieri,qui est primus huius.§.nō sit idē quod in hoc sequenti casu,ire agere licere,ad quem eum comparasti?sed magis idem,quod in hoc sequenti de rato:hoc est,dicere an non sit indiuiduum,sed magis diuiduū. vel dic ecōtrà,vt verbum hoc,nō referas,ad iter fieri,sicut.sed ad iter non fieri:& sic econtrà. & certè dicit Pau. nō esse idem,scilicet hoc casu iter fieri,quod est in isto de rato.nam illic de rato est diuiduum factum:vt subijcit.at hic iter fieri,vel ire agere licere,est indiuiduum,vt dictum est.& hoc si habeas,Pau.respon.non esse idē.& sic Py. sed alibi deest non,& tūc dic:nec hic cùm non amplius agi stipulor:non sit idem,quod est cum stipuler,per te non fieri,&c.& vtique non idem est:sed magis idem,quod in illa Titium hæredemque &c.& verè,idem est hic:nam hac stipulatione Titium hæredemque,&c.solus tenetur,qui non habuit ratum,& solus ex stipulatione aget.& sic vbi factum est diuiduum,non differt inter hęredes stipulatoris,& promissoris.

committere [a]. Differentiæ hanc esse rationem, quia in priore casu omnes commisisse videtur, quod nisi insolidum peccari [b] non poterat illam stipulationem, Per tenō fieri [c] neque per hæredem tuum quò minus mihi ire agere liceat. Sed videamus [d] ne non idē hic sit, sed magis [e] idem quod in illa [f] stipulatione, Titium hæredémque eius ratum habiturum [g], Et * Pau. rñ. non idem esse [h]. Nam [i] hac stipulatione & solus [k] tenebitur [l], q nō habuerit ratū: & solus aget [m], à quo fuerit petitum, (idque & Marcello videtur) quamuis ipse dominus pro parte ratum habere non potest [n].

Stipulatio dupl. fructuaria, damni infecti, & de ope. no. nuncia. si ad interesse committitur, inter hæredes stipulatoris diuiditur: secus si ad factum. Bart.

Si is, qui † duplam stipulatus est, decesserit pluribus hæredibus relictis, vnusquisque ob euictionem suæ partis pro portione sua habebit actionem. Idemque est in stipulatione quoque fructuaria [o], & dāni infecti [p], & ex operis noui nunciatione Restitui [q] tñ op[9] ex operis noui nūciatione p parte nō potest [r]. Hęc vtilitatis causa ex parte stipulatorū recepta sunt. Ipsi autē pmissori ppte, neq; restitutio [s] neq; defensio contingere potest.

e Magis idem.]scilicet fit.Ir.

f In illa stipulatione.]videri potest.

g Habiturum.] vbi stipulatio diuidi potest.

h Non idem esse.]Py.est non.sed aliâs deest,non.

i Nam.]vere non est idem in hac stipulatione,quod in illa,secundum primos duos casus,scilicet iter fieri,& non fieri, & per te non fieri,quò minus ire,&c.nam &c.

k Et solus.]ex hæredibus promissoris.

l Tenebitur.]nomine poenæ.

m Solus aget.]ex hæredibus stipulatoris.Accursius.

n Non potest.]imo potest:vt.j.rem ra.ha.si pcurator.ij.rñ.Sol.vt ibi.Item facit.§.ad.legē fal.poenales.§.Iulianus.&.j.de præto.stip.l. prætoriæ.§.incertam.&.§.famil.ercis.inter cohæredes.§.si quis.Ac.

o Fructuaria.]vt si stipulat' sum te vsurū,& fruiturū arbi.boni viri,& finito vsufr.restituturū.de qua habes.§.vsufr.queād. ca. l.j.

p Et damni infecti.]Stipulatio damni infecti diuiditur inter hęredes stipulantis:vt hîc,&.j.de præto.stipu.l.prætoriæ.§.incertam. Idem in actione in factum,qua agitur, vt destruatur, quod factū est post nunciationem, vt subijcit.sed licet vnus agat,de hæredibus stipulantis,vel contra vnum de hæredibus promissoris,totum opus restitui,vel destrui debet:aliâs non liberatur conuentus,vt subijcit: vt.d.l.prætoriæ.in prin.&.§.de ope.no.nun.l.ante pe.§.quæsitum.

q Restitui.]quamuis dixerimus vnumquemque hęredum agere, p parte,nō tamē restitutio,id est,destructio noui operis fit p parte.

r Hæc.]vt pro parte agere possint hæredes stipulatoris.

s Neque restitutio.]id est,destructio noui operis. & hoc, p eo quod est factum facta nunciatione.Io.& quod subijcit,neque defensio,scilicet nomine pedium pro dam.infect.Io.quia aut pro toto est cauendum,aut in totam possessionē fit missio:vt.§.de dam.infect. l.in stipulatione.Sed contrà.§.de nego.gest.si cōmunes [c]. sed ibi est sol.sed Ir.hîc exemplificauit,quod si quis promiserit se defensurum. pro parte defendendo, non liberatur. Vel tertiò dic, defensio in causa euictionis,de qua primò dixerat. nam nec venditor nec alter eius hæredum potest particulariter defendere emptorem in causa euict.vt.j.eo.in executione.§.insolidum.&.l.cum ex causa.Item hęredes promissoris de dam.infec.pro partibus tenent:vt.j.de præto.

In arche typis non habet,neq; per hæredē tuum. Et Paul. respon non idem esse, non est in archetypis. a Vterque intellectus placet Bar. &.p.displicet tamen lasagacopa ratio stad dissimile: si cut si fieret de Titio ni groad Titium albū: ideo dic vt per eiidem hic in si.ij. colum.

† Rapha. & Alex.hic dicunt istū text.singu. ad hoc,q licet pmisfio de defendēdo in causa euictionis sit indiuidua ex parte hęredū pmissoris si agatur vt defendant:tamen secus ex parte hęredū stipulatoris.nā ex parte eorum est diuidua. Alexan. tamen dicit hoc sibi nō placere,quia semper ex vtraq; parte est indiuidua:post, tamē sustentare opi. Raph. per istum tex. dum dicit vtilitatis causa: q verba important tantum dicere sicut specia le est iuxta l. seruū.i.ci. glo.j.rem pupil.sal. fo.& sic dicemus specialē esse ex parte stipulatoris, Bolog.

b Ista non placet Bar. c Ibi loquitur quando res est plurium pro rei cautionis.Bar.

stipu.l.ij.§.incertā. Apparet ergo ex prædictis,quod hæredes vendentis,& ædificantis post prohibitionem non possunt liberari particulariter satisfaciendo:nec à principali,nec à poena [d],si fuerit promissa.Idem de defensore:vt in fin.no.modò. sed secus in hæredibus fructuarij,cùm diuisionē recipiat vsusfr.restitutio.Et idem in dāno dato post satisdationem de dāno infecto, vt dictum est. Accur.

Tipulationū.] CASVS In hac.l. ponitur diuisio stipulationū:quia alię sunt iudiciales, aliæ sunt prætorię,aliæ cōuentionales, aliæ cōmunes tam prætoriæ, quàm iudiciales. & p sequitur per ordinem declarando:dicens q iudiciales sunt, quę proficiscuntur à mero iudicis officio: vt est cautio de dolo. Exemplum. Creditor cùm sibi solutum est, debet reddere pignus debitori. & cum hoc iudicis officio cōpellitur cauere,quod pignus illud nulli alteri vendidit: vel si sit res immobilis, quod nullam seruitutem illi rei pignoratę imposuit. Prætoriæ verò stipulationes sunt, qs prætor introduxit:vt est stipulatio damni infecti. & cum his etiā continentur ædilitiæ stipulationes: qa ædiles prætores erāt. Conuentionales stipulationes sunt,quę fiūt inter contrahentes: vt si vendo tibi librum certo pretio:& cum hoc stipulor à te, quod vadas pro me romam.quia hæc stipulatio est cōuentionalis.Cōmunes stipulationes sunt quæ proficiscūtur à iudicis officio,& à prętoris iurisdictione:sicuti est rem pu.sal.fo. nam aliquando hoc fieri præcipit iudex:aliquando ipse prętor.Item dupulæ stipulatio pro aliqua re vendita venit,à iudice:& pro animale forte morboso venit,ab ædilitio edicto. Stipulatio.]Nunc post diuisionem stipulationum,ponit definitionem stipulationum: dicens, quod stipulatio est verborū cōceptio,qua ille,qui promitit, interrogatus pmitit se facturum id,qđ ab eo petitur.Satis acceptio autē est stipulatio quæ continet & secum trahit fideiussorem, vel pignorum dationem, & ponit similitudinem : quia sicut satisfacere & soluere, quod debemus,ita satis accipere est dare fideiussores,vel pignora quibus quis contentus esse debet.qui fideiussores,vel pignora obligabuntur,sicut principalis promissor. Si fortem.]Titius promisit mihi centum soluenda in festo paschę:& si non solueret, tunc promisit poenam.l.aureorum.moritur Titius relictis duobus hæredibus. vnus hæredum soluit medietatem sortis,scilicet.l.termino adueniente:alter hæres nihil soluit.quęritur an nihilominus poena.l.cōmittatur insolidum?Et respon.quod sic contra ambos hæredes.sed ille, qui moram fecit in soluendo,debet seruare cohæredem suum indemnē. Idē est si arbiter,ex compromisso facto sub poena,tulit sententiam. nam si vnus hæredum paruit sententię,alter non:nihilominus committitur poena insolidum.nam in huiusmodi stipulationibus non potest aliter constitui,quin fiat iniuria stipulatori.Fran.

Hic ponitur tertia diuisio stipulationum quadrimembris.nam omnis stipulatio,siue contineat dari,siue fieri:item siue sit diuidua, siue indiuidua,est uel iudicialis,uel prætoria,uel conuentionalis uel communis de quibus pone exemplum, ut in tex.usque ad.§.stipulatio.Pau.

Pomponius. LEX V.

Stipulationum aliæ iudiciales sunt, aliæ prætoriæ, aliæ conuentionales, alię cōmunes tam pętorię quam iudiciales [t]. Iudiciales [v] sunt duntaxat quæ à mero iudicis officio proficiscuntur: veluti de dolo cautio [x]. Prætoriæ [y], quæ à mero prætoris officio proficiscuntur, veluti damni infecti. Prętorias autem stipulationes sic exaudiri oportet, vt in his contineantur etiam ædilitiæ. nam & hę à iurisdictione veniunt. Conuētionales sunt, quæ ex cōuentione

t Quā iudiciales.]id est simul.Io.Sed certè non quatuor, imo tres species tantum videntur:scilicet iudiciales, conuentionales,& communes:vt.j.de præto.stipu.l.j.in princi.quæ est contrà.Solu.vt ibi[e].Item facit insti.de diui.stipu.& plenè dic,vt ibi.Accursius.

v Iudiciales.]scilicet stipulationes.Accursius.

x Cautio.]cum super aliqua alia re principaliter cognoscit, & ex officio iudicis cautionem interponit, iudicialis est cautio : vt de dolo,vt hîc.& est exemplum.§.de pigno.actio.l.creditor. & de rei vendi.l.si post acceptum.Accursius.

y Prætoriæ.]cū principaliter aditur,vt caueat. vt cautio dā.infec.vt subijcit.&.§.de dā.infec.l.ptor.§.in eū[f].&.l.dies.§. hoc aūt. &.l.hoc ampli'.ī prin.Itē cautio legatorū.vt.§.vt le.no.ca.l.j.in prī. Itē ędilitię,quādo emptor agit cōtra vēditorē,vt caueat de vitijs,& morbis.vt subijcit:vt.§.de ædil.edic.l.j.§.aiūt.&.l.si vēditor.&.l.ita quę.&.l.ędiles quia & hi ædiles erant ptores:vt insti.de iure na.§. ptorū.& sic istę cautiones veniunt à iurisdictione prætoris,vt subijcit:vt insti.de diui.sti pu.§.ptoriæ,Itē differūt,scilicet pretorię,&

d Intellige q particularis solutio non impedit cōmitti: sed ea commissa quilibet pro parte tenetur. Barto.

Vide hic Alciatum qui legit in illa stipulatione, arg. l. Plautij de auro & arg. leg. item dicit ita eē in lra Pisana.

e Dic,p ibi diuidit vna species,scilicet prætoria.hic diuiditur stipulatio, pro sui generalitate.Bart. Pau.& Alexan.

f Versi.est sub.§. de eo.

iudiciales: quia pretorias [a] induxit pretor mortuus: sed iudiciales, alii iuris prudentes. Sed Io. etiam addit aliam differentiam [b], quia prętoriæ sunt quæ per solum iudicem ordinarium interponuntur. iudiciales, que per quemlibet etiam delegatum. Sed videtur, quod cautio damni infecti sit communis: vt. ff. de dam. infect. l. j. & l. iiij. &. ǂ. §. communes. sed ibi statim dices. Communes [c] autem sunt, quę quandoque principaliter, quandoque secundario petuntur: vt rem pup. sal. fo. si enim tutorem legitimū habeo, ob hoc ipsum iudicem adeo, vt satisdet. Item si nō habeo, adeò vt habeam, & sa tisdet, & sic secundariò. Item si plures sumus tutores: possum adire, vt & tutor sol' administret, & satisdet, vel permittat mihi administrare, & recipiat satisdationem: & sic secūdariò: vt insti. de satisda. tuto. §. j. & . ij. Item cautio de rato: quod dic, vt insti. eo. §. cōmunes. Sed hic videtur appellare communes, quæ à pretore mortuo interponuntur, & per iudicem viuentem expediuntur: vt. ǂ. e. §. cōmunes sed dic, vt ibi. Accursius.

a ¶ Reorum.] id est contrahentium.

b ¶ Quarum.] q. d. vbicunque & in quacūquere potest fieri, alius contractus & stipulatio, tenebit regulariter. sed fallit quandoque. & ideo dixit, pœnę, vt propter rem sacram, & religiosam, & liberum hominem: quorum venditio valere potest inter ignorantes, non autem stipulatio [d]: vt. ff. de contrahen. emp. l. & liberi. & ǂ. eo. inter stipulantem. §. sacram.

reorum [a] fiūt. quarum [b] totidem genera sunt, quot, penè dixerim, rerum contrahendarum. nam [c] & ipsę ex verborū obligatione fiunt & pendent ex negotio contracto.
¶ Communes sunt stipulationes, veluti Rem [d] saluam fore pupillo. nam & prætor [e] iubet rem saluam fore pupillo caueri, & interdum iudex, si aliter [f] expediri hæc res non potest. Item duplæ [g] stipulatio venit à iudice [h], aut ab ædilitio [i] edicto.

¶ *Stipulatio sumitur, pro interrogatione & re sponsione, & debet continere aliquid in futurū præstandum. Satisdatio uerò sumitur, pro principali obligatione, & accessoria: puta fideiussoris. Pau.*

¶ Stipulatio autem est verborum conceptio [k], quibus is, qui interrogatur, daturum facturúmve [l] se id quod interrogatus est [m], respōdet.

¶ *Satis acceptio est, cum fideiussore. Barto.*

¶ Satis acceptio est stipulatio quę ita obligat promissorem [n], vt expromissores [o] quoque ab eo accipiantur, id est, qui idē promittāt [p]. Satis autem accipere [q] dictum est eodem modo, quo satis facere [r]. Nam quia id, quo quis contentus erat, ei præstabatur, satis fieri [s] dictum est: & similiter quia tales, qui

a Istā differentiam approbant Bart. Bald. Alex. Paul. & Ias.
b Et malè secundū P. Alexan. & Ang. & est de mēte aliorum scriben.
c Dic, q cōmunes dicuntur, quę reperiuntur in qbusdā casibus pro vice à prætore mortuo: in quibusdam ab alijs iuriscōsultis. Bart. Paul. Alex. & Ias.
d Reprobatur, p Bart.

c ¶ Nam.] q. d. bene dixi ferè, vbi potest fieri alius contractus, potest fieri & stipulatio: quia & post celebratum contractum, potest supponi & hoc est, nam & c.

d ¶ Rem.] quæ necessaria est: vt. ff. qui satisda. cog. l. de dic. §. tutor.

e ¶ Nam & prætor.] mortuus. sed si hac ratione dicatur cōmunis, ergo omnis pretoria est cōmunis: & sic de damno infecto: vt. ff. de dam. infect. l. j. & l. iiij. §. j. vnde dic, qđ istud non est probatio, quod sit cōmunis: sed probat dictam stipulationē debere interponi, hoc modo, bene dico debere eam interponi. nam & c. Accursius.

f ¶ Si aliter.] id est si sine iussione non caueat.

g ¶ Item duplæ.] non solūm superior est probabilis, & interponenda: sed & hæc.

h ¶ A iudice.] viuo.

i ¶ Ab ædilitio.] vt seruo vendito, & alijs pretiosis rebus: vt. ff. de euic. l. emptori. & hæc est communis: quia principaliter, & secundariò potest adiri iudex super talibus. Accursius.

k ¶ Conceptio.] ex qua oritur obligatio, quę verborum dicitur. & sic aliud est stipulatio: aliud verborum obligatio. sed quidam dicunt, idem esse [e].

l ¶ Daturum facturumve.] in futurum. & licet etiam dicat dare: tamen pro futuro ponitur, scilicet in id tempus, quo est facienda solutio. non ergo valet, si dicā, promittis, qđ das vel promitto, qđ do. fallit in illa, sanum esse, & similibus: vt. ff. de euict. l. si ita quis. Itē in iudicio sisti [f]: vt. ǂ. eo. quoties quis. & fortè quia verba infinitiui modi etiam ad futurum respiciunt. & ideo dicuntur infinita, quia omne tempus respiciunt. rectè enim dicitur [g] volui legere, volo legere, & volam legere. Item secus [h] est in pacto: vt. ff. de pac. l. tale. in prin.

m ¶ Interrogatus est.] secus si ad aliud rñ. Quid si se facturum, vel curaturum, quod alius quid det, vel faciat? Rñ. de se promittit. Item opponitur. ff. de euic. l. quia dicitur. vbi fit per verba præsentis temporis. sed & ibi interpretatur pro interesse poni: vt ibi dicitur.

ADDITIO. Dic quod ibi loquitur, quādo quis promittit de facto alterius, per verbum præsentis temporis. Pau.

n ¶ Promissorem.] id est principalem reum.

o ¶ Expromissores.] id est fideiussores.

e Capiēdo stipulatio nem p ei' effectu. Barto
f Vel dic, q non fallit, & ī illis legibus, per verba præsentis temporis interponitur: sti pulatio tñ refertur ad tempus futurum, secundū bar.
g Idē Bar. P. ale. & ia.
h Imo idē secundum. Bar. Pau. & Ia.

p ¶ Promittant.] modo plus, interdum minus.

q ¶ Accipere.] ex parte stipulatoris

r ¶ Satisfacere.] ex parte promissoris.

s ¶ Satisfieri.] pignorū vel fideiussorū datione, vel solutiōe. vt. &. ff. de pig. act. l. sire. §. fi. & l. seq. & facit. ff. q satisda. cog. l. j. & ǂ. de ver. sig. satisda. & ǂ. de pre to. stipu. l. pretoriæ. & de col. bo. l. j. §. iubet.

bus contentus quis futurus esset, ita dabantur, vt verbis obligarentur: satis accipi dictum est.

¶ *Protestatio partis ab uno ex cohæredibus non impedit quin pœna committatur insolidum in obligatione dandi. Bartol.*

¶ Si sortem promiseris, & si ea soluta non esset, pœnam: etiam si vnus ex heredibus tuis portionem suam ex [*] parte [t] soluerit, nihilominus pœna committetur [v], donec portio cohæredis soluatur [x]. Idemque est, & de pœna ex cōpromisso, si vnus [y] paruerit, alter non paruerit [z] sententiæ iudicis [a]. sed à cohęrede ei [b] satisfieri debet [c]. nec enim aliud in his stipulationibus [d] sine iniuria stipulatoris constitui potest [e].

¶ *Is, cui bonis est interdictum, potest sibi acquirere, non autem obligari etiam naturaliter. Bar.*

[*] Vlpianus. LEX VI.

Is, cui bonis interdictum est [f], stipulando sibi acquirit: tradere verò non potest, vel promittendo obligari: & ideo nec fideiussor pro eo interuenire poterit: sicuti nec pro furioso [g].

¶ *Impossibilis conditio affirmatiua, uitiat stipulationem, secus in negatiua. Barto.*

[*] Paulus. LEX VII.

Impossibilis conditio, cum

t ¶ Ex parte.] aliàs ex parte: aliàs ex forte.

v ¶ Committetur.] etiam insolidum: vt tā tum pro parte hæreditaria omnes teneātur, & etiam qui suam partem soluit insolidum. sed pro parte soluta obstat exceptio opposita à soluente: vt. ff. si quis cau. si seruus. §. j. secundum Azo. Sed Io. dicit [i] non obstare excep. etiā pro parte soluētis, & inhæret il li verbo, nec enim & c. in fin. huius l. & alia, qua dicit, nil prodest & c. vt. ff. famil. ercis. heredes. §. in illa. quia ista loquitur in contractibus: illa si quis cau. in iudicijs [k]. Item videtur pro parte tātum committi pœna: vt. ff. eo. l. eadem. §. cato. ibi, at si de eo & c. Sol. vt ibi [l] Item contrà. ff. si quis cau. si seruus. §. j. Solu. ibi in facto. vel ibi in iudicijs: vt dixi. Sed op. his solutionibus, ex eo, quod subijcit stare sententiæ arbitri. nam stare sentētiæ, factum est & diuiduum: sed speciale, ne lites multiplicent, & metu pœnę pareat sentētię.

x ¶ Soluatur.] nam hoc erat in promissione. f. pœnam solui, nisi tota sors soluatur: vt. ff. de act. empt. lucius. idem in pignore: vt. C. de distract. pig. quandiu.

y ¶ Si vnus.] compromittentium: cum essent plures, ex vna parte. vel vnus hæredum. Azo.

z ¶ Non paruerit.] vt committatur insolidum. i. in totum, vt teneatur quilibet pro parte: vt. ff. Accursius.

a ¶ Iudicis.] i. arbitri.

b ¶ Ei.] qui paruit.

c ¶ Debet.] fami. ercis. vel cōmu. diui. ppter pœnā ei' facto cōmissā.

y ¶ In his stipulationibus.] quæ scilicet fiūt in cōtractibus.

d ¶ Constitui potest.] cùm omnes hęredes quantū ad hanc obligationem, pro vno & vicem vnius sustineant [m]: vt. ff. de cōdi. & de. l. cui fundū. Item quod de forte solutum est, cōputat in pœnā: nisi ad iectum esset vtrūque præstari non soluta pecunia tota: vt. ff. de exce. do apud. §. labeo. & de transac. l. qui fidē. Si queras, quæ est ratio inter danda & facienda? Rñ. vt dixi in. §. cato. Vel dic, propter singularia præcepta pecuniæ: vt. ff. si cer. peta. l. singularia. Item nota quod quidā dicūt: qđ si vnus partē soluat p rata: & de forte & de pœna vi detur soluisse. sed hoc vnde? Itē facit. ǂ. c. l. in executione. §. item. Ac.

¶ Scui.] CASVS. Titio tanquā prodigo fuit interdictū bonis. quęritur an sibi stipulando acquirere possit? Et rñ. quod sic: sed non potest, pmittendo alteri se obligare, vel aliquid dare. & ideo si pro sua promissione dederit fideiussorem, non valet datio: nec fideiussor obligabitur. Fran. Accursius.

e ¶ Is cui bonis interdictū est.] ppt, pdigalitatē: vt. ff. de cur. fu. l. j. in prin. Sed qro, an statim à lege, vt furioso, etiā antequā interdicat bonis? qd videt: qa similis est furiosis: vt. ff. de tut. & cura. da. ab his. ſ. g. Sed dic cōtrà & c. scilicet vt demū facta interdictiōe fit ' cura pxi mi agnati. Itē qđ si nō, pdigo, vt pdigo det curator? videt' nō tenere: vt. ff. de tut. & cura. da. l. seię. Alij cōtrà [n]. Itē collige q similis est pupillo: vt. insti. de auth. tu. in prin. & ǂ. de castrē. pecu. l. ex castrēsi. §. j.

g ¶ Pro furioso.] imò videtur teneri pro vtroque: vt. ǂ. de fideiuſ. l. marcellus. Sol. vt ibi. Accursius.

Impossibilis.] CASVS. Ista. l. ponit differentiam inter conditionem impossibilem cōceptam affirmatiuè: & conditionē impossibilē conceptā negatiuè: nā si dico hoc modo, Promitto tibi si digito coelū tetigero. nulla cōtrahitur obligatio: Si autem dico hoc modo

i Et bene bar. p. & Io.
[*] forte.
k Vel præparatorijs iudiciorum Bar. Pau. & Alexan.
[*] Alias Iulianus.
l Ibi loqt quādo pœ na adijcitur facto diuiduo. hic quādo pœna adijcitur dationi diuiduæ. bar. p. & Ia. in cōtrarium.
[*] Iulianus aliàs Vlpianus.
m Idē Bar. Paul. & Alexan. canonistæ tamē dicūt, q de æquitate sol. uentis pro parte non cōmittitur.
n Idē Bar.

modo.si digito cœlum non tangam, promitto centum.certe statim ero obligatus.Fran.

a ¶ Concipitur.] affirmatiuè:si digito cœlum tetigeris. vt insti.de inuti.stipu.§.si impossibilis.sed in legatis dic,vt insti.de leg.§.fin.& de hære.inst.§.pe.[a] Item dic impossibilem de natura,vt diximus:vel de iure:vt quia turpis vt.j.eo.si plagij. Item facit.§.ti.j.l.non solū.

b ¶ Nō ascendero.] & sic,in non faciendo.cum enim eius cōtraria sit impossibilis, ergo ista necessaria b: ideoque vera,& præsens. Præterea cùm ille,qui stipulatur sub conditione,quę omnino est extitura, purè, id est non in diem videatur stipulari:vt.j. de noua.si pupillus.§. qui sub conditione. ergo qui stipulat, sub ea quæ iam est verè, purissimè stipulatur. Item facit.§.de hære. insti.l.seruum meum. §.j.&.j.l.proxi.in fin. Accursius.

Idē bar Ang.& Ia.

b Approbe. tur p Bart. Bald. Ang. Pau.& Ias.

in faciendo concipitur [a], stipulationibus obstat: aliter,atque si talis conditio inseratur stipulationi, Si in cœlum non ascendero [b]. nam hæc vtilis & præsens est, & pecuniam creditam continet.

¶ *Dies adiecta conditioni ualidæ quæ in facto promissoris consistit,in stipulatione intelligitur repetita.secus in inualida .uel quæ in facto promissoris non consistit.Bart.*

Paulus. LEX VIII.

IN illa stipulatione, Si calendis Stichum non dederis,decem dare spondes?mortuo homine quęritur, an statim ante calendas agi possit [d]. Sabinus & Proculus expectandam diem actori putant:qđ verius est.tota enim obligatio sub conditione [e],& in diem [f] collata est:& licet ante †conditionem cōmitti videatur,dies [g] tamen super est.Sed cum eo,qui ita promisit,Si intra calendas digito cœlum non tetigerit, agi protinus potest. hoc & Marcellus [h] probat.

¶ *Potest quis agere sine actione, cùm speratur oriri in contestatione.Bart.*

Pomponius. LEX IX.

SI Titius & Seius separatim [i] ita stipulati essent, Fundum illum si illi nō dederis,mihi dare spōdes?finem [k] dandi alteri fore, quòad iudicium [l] acciperetur: & ideo occupantis [m] fore actionem [n].

Idem libr.3. LEX X.

IN illa stipulatione.] CASVS. Promisi tibi hominem certum,vel equum certum soluere in festo Pētecostes. & si non soluero illo termino:promisi decē nomine pœnæ. homo promissus,vel equus moritur intra termi num. quęritur vtrum pœna statim possit peti?Et dicitur hîc, qđ est dies promissionis expectandus:quia tota obligatio est comprehensa sub cōditione, & sub die.& licet ante conditionē sit pœna commissa:tamen dies in quem erat collata,est expectandus, qui adhuc superest. Sed si promitto hoc modo,Si intra festum Paschæ non tetigero digito cœlum,promitto decem.certe statim conueniri potero.Fran.

† Actio= nis.

† alias,à cō ditione.

† Tetige= rim alias tetigeris.

c ¶ Decem dare.] scilicet calendis.Accursius.

d ¶ Agi possit.] cum certum sit iam de Sticho agi non posse.

e ¶ Sub conditione.] scilicet si stichum non dederis.

f ¶ Et in diem.] scilicet in calendas.

g ¶ Dies tamen.] qui impedit ne agatur.nam dies pars stipulationis est:vt.§.de eden.l.j.§.diem.& facit.j.eo.si ita stipulatus.Sed con trà.j.eo.hoc iure.Sol.vt ibi.Accursius.

h ¶ Et marcellus.] quia sublato principali scilicet promitto, si digito cœlum non tetigero:tollitur accessorium,scilicet intra calendas.& facit.§.l.proxi.&.§.si quis cau.si eum.§.homo sisti.&.j.eo.ve luti.§.fin.

SI Titius.] CASVS. Eramus duo,tu Petrus & ego Ioānes. dixisti Titio: Promittis mihi dare hominem,si Ioanni non dederis?postea ego dico similiter Titio?Promittis mihi dare eundē hominem,si Petro non dederis?ille promittit nobis ambobus separatim.quęritur nunc,quando erit finis dandi alteri nostrum,ita quod soluendo vni nostrum ipse Titius non possit ab alio conueniri?Rñ. quod finis erit dandi vsque ad lit.cōtest. quia tunc illius est melior conditio,qui prius occupauerit,per litis contestationem.Fran.

i ¶ Separatim.] incontinenti,vel non.Accursius.

k ¶ Finem.] id est terminum.nam vsque tunc, quò fiet contestatio, ab vno poterit alij folui.Accursius.

l ¶ Iudicium.] saltē de facto.& tūc ipsa cōtestatione incipit ei com petere actio:qm̄ antequā ad iudiciū ita de facto veniret,nō cōpetebat actio.sed si obijciat,nō habet actionē añ cōtestationē:ergo nō potest agere?Rñ.imo:arg.§.c.l.si decē[c].&.j.rem ram.ha. si indebitum. & dixi.C.e.l.nuda[d].non ergo expectatur, quod desinat posse alteri dari.&.sic est cōtra.j.c.ita si stipu.Sol.speciale in pplexis:vt hîc.sic. j.de cōsti.inst.l.si titi[e]. Vel fingit[e] impossibile,alijdari,cū litē cōtestatus sum:qđ innuit finē dādi &c. Vel distingue [f], aut in eadē persona similiter.Stichū nō dederis.x.mihi dabis:vt ibi.aut in diuersis:vt hîc:

c Illa lex, nihil facit secundum Barto. d Omnia illa iura ni hil faciunt secundum Alexan. e Ista est vera Alex f R,proba tur p Bart.

sicut si stipuler fundū mihi dari aut Titio:vt.j.de sol.qui res.§. qui stipulatur.vbi quidē si postea petā amplius Titio dari nō potest:vt. j.de sol.si quis stipulatus fuerit decem in melle. in fin. Alij faciunt vim,an sit eadem res vel diuersæ:vt si non dederis illi Stichum, dabis mihi decem,vt ibi:at hîc eadem res.Accursius.

HOc iure † vtimur, vt ex hac stipulatione, Si Lucius Titius ante calendas Maias in Italiam non venerit,decem dare spōdes?non ante quicquam peti possit [o], quam exploratum sit, ante eam diem in Italiam Titium venire non posse [p] .neq; venisse:siue eo viuo siue mortuo id acciderit [q].

¶ *Quid si pater non fuerit reuersus?respondeo. acquiritur filio.h.d.Paulus de Castro.*

Paulus. LEX XI.

FIlius dum in ciuitate est, si stipuletur patri reuerso ab hosti bus [r] videtur acquisisse.

¶ *In alternatiua summarum & temporis, minus est in obligatione.Bart.*

Pomponius. LEX XII.

SI ita stipulatus fuero, Decem aut quinque dare spondes [s] ?v. debentur [t]. & si, intra calendas Ianuarias [v] vel Februarias [x] dare spondes? perinde est quasi calendis Februarijs dari stipulatus fuerim [y].

¶ *Glos. intelligit istam .l. quantum ad tempus, quod est ante diem calēdarum:quia illo tempore non potest agere stipulator: siue fuit stipulatus ante calendas dari, siue in calendis.sed quantum ad diem calendarum glos.uult,quod sit differentia:quia primo casu poterit agere:in diem calendarum,quia non habuit reus terminum, nisi pro tempore,quod est ante calendas.sed in secundo casu non poterit agere,nisi eo finito.Tu dic breuiter,quod etiam in primo casu non potest agere nisi finito die calendarum,quia illa uerba ante calēdas,intelligūtur fauore debitoris ut maiorē*

m ¶ Occupantis.] id est,qui prius egit lit. contest.aliâs aliter sumitur verbum occupare:vt.§.de pecu.l. si vero.Itē facit .j. de iniur.iniuriarū.in pri. Itē facit.§.de leg.ij.si titio.& de adi.le.l.iij. §.sed & cum quis. & de cost.pecu.l.pe. Itē no.quod locus est gratificationi antequā petas,vt possit dari cui vult:vt &.§.de relig. l.fi.& de le.ij.l.si quis §.si inter duos.Ac.

n ¶ Actionem.] cum effectu, & pcisè. Ac.

HOc iure vtimur.] CASVS.Promisi tibi centum aureos,si Titius ante festū Paschę in Italiam non venerit.certe nihil peti poterit à me, donec Titius tantum tardauerit venire in Italiam, quod certū sit ipsum ante Pascha venire in Italiam non posse,siue mortuus sit titius:siue adhuc viuat.Frā. Ac.

o ¶ Peti possit.] quia nec debet.

p ¶ Non posse.] si ergo exploratum sit nō posse venire:licet ante diem poterit agi. & sic est contrà.§.e. l. in illa.Sol.hîc licet dicat, quod non possit peti,antequā sit certū eum venire non posse,nō tamē sequitur qđ possit statim peti : cū certū sit eū venire nō posse secūdū.B. Vel hîc potest peti ante de rigore:sed obstat exceptio de ęquitate ante calendas,secundum Azo.vel ibi cùm obligatio est in diem:quia ita videtur repetisse.x.calē.dare spōdes?& est ratio quare ibi videatur repetisse calē.quia Stichum dare,sicut & decem,est de eius facto [g]. ait hîc non est repetitio de calendis, quia Titium venire non est de eius facto:sed tñ dare decē,secūdū Io. Vel hîc dixit ante calēdis [h]. Vel ibi [i] incipit à pactione,hîc à cōditione. qđ nō placet. Alij [k], qđ ibi apponitur dies causa cōmittendæ stipulationis, vt post calēdas debeat:hîc etiā faciēdæ solutionis,vt tunc soluat Vel secūdū Ir.hic agitur ante:quia sic fuit actum inter cōtrahentes:ibi nō. Accursius.

† Bal.in.l. siquidē.C. de except. in pe.col.& alex.hic reputant istū text.singu. ad hoc, qđ vbicūq; deducitur in iudiciū aliquid conditionale,vel tale quid, qđ sit fundamentum intentionis nostræ:illud conditionale,vel illud fundamentū, debet prius & ante omnia liquida ri.Bolog.

g Istā gl. approbant. Bar. Ange. Alex.& Ia. h Hæc nō placet:quia est contra c. cōmissa. de elect. li. vj. secūdū Barto. i Reprobatur,p Bart. k Iste sunt diuinatio - nes secūdū Bartol. hic.

q ¶ Acciderit.] si ergo iam tunc mortuus erat,cū fiebat stipulatio: portius peti poterit.& facit.§.de acquiren.hær.l.si quis hæres.Ac.

FIlius dum.] CASVS Pater meus erat captus ab hostibus: ego q remāsi in ciuitate:stipulat' sum.quæritur an patri meo acquirā?Et rñ. qđ est in pēdenti huiusmodi acquisitio.nā si pater meus reuertat,erit sibi per me ista stipu.acquisitū.si aūt moriatur pater apud hostes:erit mihi acquisitū per istam meam stipulationē. Fran.

r ¶ Ab hostibus.] fingēte iure postliminij semper in ciuitate fuisse. & facit.j.de capti.& postli.re.l.bona eorū.§.quod si filius.& de stip. ser.l.si seruus.§.seruus capto.Accursius.

SI ita.] CASVS. Titi' stipulatus est à Mæuio hoc modo.Dabis mihi.x.aut.v.Męuius rñdet simpliciter,dabo. quęrit qđ Męuius debeat?Et rñdet iurisCōsultus,qđ tantū.v.debet.Itē si promitto hoc modo. Ego dabo tibi intra festū paschæ:idē est.ac si dixissem,dabo tibi in festo paschæ: quia petere non poteris, nisi festo paschæ trāsacto.Idē si stipulatus quis sit hoc modo dabis ante festū pentecostes?dabo:qa nō poterit peti nisi trāsacto festo.h.d.cū.l.seq.Frā.

s ¶ Spondes.] tu respondisti simpliciter.& sic in sequenti casu.

t ¶ Debentur.] præcisè.q.d.non alternatiuè.

v ¶ Ianuarias.] quod plus est.Accursius.

x ¶ Februarias.] quod minus est.

y ¶ Stipulatus fuerim.] id enim,quod minus est,intelligitur prę cisè:cum in electione pmissoris est vtrū velit præstare.& facit.§.de

arb.l.diem.§.quarto.&.ȷ.eo.inter.stipu.§. diuersa.&.l.si ita stipula. fuero.&.ȷ.de fideiuss.inter eos.in prin.[a]. Accur.

a Istam gl. sequitur I-mo.

b Cōtrariū tenēt Paul. & Imol.

a Qvi ante.] Stipulatur.in vtroque enim casu ante calendas agi non potest,sed in diem [b]calēdarum differtur. quod dic vt. ȷ.eo.eum qui.§.qui ita.Accursius.

Si ita.] CASVS. Ego volebam domum ædificare in certo loco. veni 10 ad architectum,& cō ueni secum pretio,q̄d ædificaret mihi hanc domum,quæ poterat cōmodè ædificari intra duos annos.Architectus promisit mihi, quod ædificaret intra triennium. Postea dimisit præterire tem 20 pus,scilicet annum, cū dimidio , ita quod verisimile est, & certum,quod non potest ædificare anno cum dimidio:nunquid agere possum contra architectū ad interesse? Respōdetur,quodsic, ex quo certum est nō 30 posse fieri domum intra tale tempus . ante autem non tenebitur promittens: nec eius fideiussor.Idem est, si quisdamnauerit hęredem suum insulā ædificare,vel domū. Sed ponamus sic,quodiste architectus , qui pro- 40 miserat intra certū tempus ædificare,ædificauit mediam partē domus.hæc pars consumpta est incendio. nunquid habebit tempus integrum,ad ędificandum domum iterum,vel tantum residuum tempus,fortè annum cum dimidio?Respondetur,quòd habe 50 bit integrum tempus.& hoc intellige quando conuenit inter partes,quod periculum esset promissoris:aliter non teneretur de casu fortuito.hoc dicit cum.l.seq.Fran.

† Doc. hic cōmuniter intelligunt, istū text.q̄ vbicunque tēpus adducitur ad solutionē gratia debitoris,q̄ paria sunt dicere in calendis, vel ante calēdas. Bol.

habeat dilationē,scilicet finitas:& sic etiam dies calendarum includitur in termino. Pau.de Ca.

Vlpianus. LEX XIII.

Qvi ante† calendas proximas stipulatur[a] :similis est ei,qui calendis stipulatur.

Stipulatio facti,committitur cùm transierit tantum tempus, quod factum potuit explicari, & p casum repetitū redintegratur dilatio.Bar.

Pomponius. LEX XIIII.

Si ita stipulatus essem abs te, Domum[b] ædificari. vel si hæredem meum damnauero insulam ædificare : Celso placet,non ante agi posse ex ea causa , quam tempus præterisset,quo insula ædificari possit[c] . nec fideiussores dati ante diem tenebuntur[d] .

Idem. LEX XV.

Et ideo hæsitatur[e] , si aliqua pars insulæ facta sit,deinde incendio cōsumpta sit: an integrum tempus computandum sit rursus ad ædificandam insulam : an verò reliquum duntaxat expectādum, quod deerat. Et verius est vt integrum ei detur[f] .

Si unus ex alternatiuis stipulatoribus efficiatur,non soluendo:non liberatur promissor.Bar.

Idem. LEX XVI.

Si Stichum[g] aut Pamphilum mihi debeas , & alter ex his

b Domum.] cum adiectione loci.aliàs non valet:vt ȷ.de eo quod cer.lo.l.iij.§.si quis insulam.&.ȷ.eo.l.qui insulam.

c Possit.] imò statim,ex quo incipit mora faciendæ insulæ fieri: vt.ȷ.eo.stipulationes.§.planè si insulam.Sol. vt ibi.Item facit.l.si insulam.&.l.insulam intra.&.l.existimo.§.fi.&.ȷ.lo.l. insulam.§.ij.&. ȷ.eo.l.cum stipulatus sum mihi.&.l.interdum.in prin.

d Tenebuntur.] quia tacitè inest dies.Accursius.

60 e Et ideo.] Hæsitatur.id est dubitatur.

f Detur.] hæc vera vbi conuenit,vt promissoris esset periculum:vt.ȷ.loca.l.martius.quæ est contrà.& ibi plenè dixi.Ac.

Si Stichum.] CASVS. Promisisti mihi Stichum,aut Pamphilum alternatiuè , & sic potest soluere quem velis ego postea emi vnum ex his seruis,puta Stichum . certe tu tenebris mihi soluere Pamphilum præcisè,postquàm Stichus factus est meus. Stipulatio.] Pone casum,vt in glo. Fran.

g Si Stichum.] aliàs lex,aliàs.§.Accursius.

h Aliqua causa.] non lucratiua:sed certe idem si lucratiua . & 70 ab eodem etiam:& quia alia res est. & sic non obstat instit. de leg. §.si res.secundum H.Accursius.

i Reliquus.] vel saltem æstimatio deterioris serui,qui ex alia causa meus factus est,si is qui apud te est,melior est.arg.ȷ.de leg.j. cùm res.§. sed si.Hoc ideo, quia iniquum est,si promissor deberet modo præstare meliorem,cum ab initio poterat se liberare dando deteriorem,cum in mora non fit:aliàs secus:vt.ȷ.de solu.stichum.in princi. adeo etiam,vt tuus factus ammodo solui non possit:vt .ȷ. de leg.ij. Mæuius.§.duobus. Vel illa,de rigore loquitur:secus de æquitate[c]: vt.ȷ.de solu.qui decem.§.stichum.in fine.

c Ista reprobat p Bart. & alios potest tamen sustineri,secūdum Rapha.& Alexan.

80 k A te.] præcisè.Accursius.

l Stipulatio.] promittis mihi decem,pro singulis annis,& supple quoad viuam[d],vt bene cōueniat,quod dicit,quod est incerta & q̄d subijcit de legato:vt insti.eo.§.at si ita.&.ȷ.c.eum qui.§.qui ita . vel etiam si non fuit dictum,tamen intelligitur.arg.C.de leg. in annalibus.Hæc quidem stipulatio est vna propter vnam conceptionem,secundum M. Sed certe idemest in legato , si relicto quo constat esse plura:licet vna sit conceptio:vt subijcit.vnde dic[e] ,q̄ vna est:quia

d Ista supplerio est superflua.

e Istæ duæ rationes sequentes tenetur secū dum Ias.

vna actio nascitur pro omnibus annis , sed in legatis plures actiones.arg.ȷ.quādo dies leg.ce. cum in annos.& de an.leg.cū in annos. Item & ideo est vna,quia semel inspicitur cōditio stipulatoris:non sic in legatis : vt.ȷ.de dona.cau.mor.l.senatus.in fi.&.ȷ.eo.si filius. Nec obstat.ȷ.e.pluribus.§.ȷ.vt ibi dixi.Item est incerta : quia nō est certū quantū viuā.Itē est perpetua , & etiā si dixi quo ad viuā:quia ad tēpus deberi nō po- 10 test, sed hęres meus exceptione repellit[f]: vt.d.§.at si ita.&.ȷ.tit. j.l. obligationū ferè.§. placet. nō sic in legato , quod sit perpetuū sic relictū, singulis annis tibi decē lego : siue dicā,quoad viues, siue nō.nam nisi de hæredi 20 bus legatarij expresse dicas , nō intelligit: vt.C.de lega.l.in annalibus.te ergo mortuo ipso iure,nō debeo amplius:quia voluntas vltima est validior.nā & recta via sine traditione facit dominiū trāsire : vt.ȷ. de fur.l.a Ti- 30 tio.& adde quod no. ȷ.de dona. cau. mor.l. senatus.§.fina.& facit ȷ.de capi.dimi.l.penul. &.ȷ.de transac.l.cū hi. §.modus. Sed arg.con trà[g].ȷ.de annuis leg. l.annua.§. fina.& l.penul.&.ȷ.de vsufruc.lega.defuncta.in fi.Acc. 40 m Simile.] id est hoc modo relictum.

n Finiretur.] quia non fuit dictū de hęredibus.aliàs contrà: vt C.de leg.l.in annalibus.Accursius.

f Reprobatur,per Ias. post doct.

g Illę leges loquuntur quando legatū est relictum alicui dignitati vel ecclesię quę non quam moriuntur secundū Ias.

meus factus sit ex aliqua causa[h] : reliquus[i] debetur mihi à te[k] .

Stipulatio annua est una pro omnibus annis, sed legatum annuum nō est unum,sed tot dicuntur, quot annis durauit : quia pro primo anno est purum,pro sequentibus conditionale . & si legatarius decedat : pro annis non incoeptis non transmittit ad hæredes , quia extincta est conditio.Paulus de Castro.

Stipulatio[l] huiusmodi, In annos singulos. vna est, & incerta, & perpetua : non autem finitur, quemadmodum simile[m] legatū morte legatarij finiretur[n] .

Stipulatio non potest conferri,in uoluntatem,uel arbitrium debitoris.Paulus de Castro.

Idem. LEX XVII.

Stipulatio[o] non valet in rei promittendi arbitrium collata conditione.

Qui bis idem promittit , non tenetur ex secunda promissione , nisi prima in effectu esset inualida.Barto.

Pomponius. LEX XVIII.

Qvi bis idem promittit , ipso iure amplius quàm semel non tenetur[p] .

Dissolutio matrimonij debet esse libera à pactis conuentionalibus.Barto.

Idem. LEX XIX.

Si ita stipulatio[q] facta fuerit, Si culpa tua[r] diuortium factū fuerit,dari[s] :nulla stipulatio est[t] :

Stipulatio.] CASVS. Promitto tibi centū aureos,si volam vel si voluero:an valeat stipulatio? 50 certe nō,quia nulla est obligatio cuius potestas est collata in arbitrium promittentis:quia fortè nunquā vellet soluere.Fran.Accur.

o Stipulatio.] siue dicā si volam:vt.ȷ.tit.ȷ.sub hac.siue si voluero:vt.ȷ.e.l.centesimis.in fi.& dic vt no.ȷ.si quis stipulatus.secus si volueris:vt.ȷ.eo.l.centesimis.§.fin.& facit.ȷ.de cōtrahen.emp.l.quod sæpe.§.penul.Accursius.

Qvi bis.] CASVS. Stipulatus es à me hodie Pamphilū. cras iterum,venis & stipularis à me eundem Pamphilum. quæritur nunquid tenear tibi bis soluere hunc Pamphilū?Respon. quòd non,sed semel soluendo liberor à te.Fran.Accur.

60 p Non tenetur.] scilicet soluere,vel quo ad vtilitatem stipulantis,tenetur tamen[h] ex vtraque stipulatione:vt.ȷ.manda.l.si mandauero.§.interdum.&.ȷ.de fideiuss.l.hæres à debitore.§.j.Sed contrà.ȷ.e.l.si dari.sed ibi ideo secus : quia creditoris interest.Dicet quis,& hīc interest,saltē ratione præscriptionis:vt.C.de præscrip. xxx.anno.l.cum notissimi.§.sed & si quis.sed non credo cogitandū de tali interesse[i].Arg.ȷ.de noua.si pupil.§.qui actum.illud constat quòd cum qui actione bonæ fidei tenetur,possumus stipula. oblig.[k] vbi fit nouatio : secundum M.quod & dixi.C.de noua.l.fin.& facit ȷ.de ope.no.nun.l.cūm procurator.&.ȷ.de procura.licet.§.ea.&.ȷ. 70 de rescin.ven.l.si id quod.§.si pupilli.& de lega.j.planè.§.j.&.ȷ.de vsufru.si alij.§.rerum.Acccursius.

h Cōtrariū tenēt Bart. Pau. Alex. & Ias.

i Placet Bar.& Pau.

k Idē Bart. Pau. Alex. & Ias.

Si ita stipulatio.] CASVS. Titius volebat Bertam ducere in vxorem,& quia dubitabat quòd ipsa faceret diuortium culpa sua,stipulatus est hoc modo Berta domina charissima,scio le uitatem mulierum:quia vbi velis nolunt:vbi nolis cupiunt vltrò.& ideo volo quòd mihi promittas centum nomine pœnæ si tua culpa diuortium factum fuerit.quæritur vtrum talis stipulatio valeat?Et dicitur quòd non : quia contenti esse debemus pœnis legum, quæ sunt constitutæ contra facientes diuortium culpa sua. Franciscus 80 Accursius.

q Si ita stipulatio.] per vxorem à viro. & idem videtur econtrà.

r Si culpa tua.] ô marite.

s Dari.] scilicet centum nomine pœnæ.Alij dicunt vt dotem & donationem propter nuptias.quod non placet:quia hæc est legitima pœna:vt.C.de repu.l.consensu.Accursius.

t Stipulatio est.] quia improbata est moribus bonis.R.vt.C.de nup.l.

nup.l.neq;.Accursius.

a ¶ Compræhensis.] vt si stipuler dotem & donationẽ lucrari:vt C.de repu.cõsensu.vel si matrimoniũ est sine dote:si mulier stipuletur centũ libras auri,cũ vir habeat quadringenta,vel amplius in bonis:vt.C.de repu.l.fi.circa prin.& est ratio in prima parte legis huius:vt.C.de nupt.l.neque & de inuti.stip.l.ij.&.ſ.de cõdi.& demon.l.Titio.§.ij.& fa 10 cit.j.eod.l.titia. Sed contra:vt.ſ.de dona.inter virũ & vxo.l.ea quæ.Sed ibi præcesserat pecunia à stipulatore.sed hodie dantur arræ:& super eis potest apponi pœna vsq; ad quadruplum: vt.C. de spõsa.l.fi.§.fi. Acc.

20 ADDITIO. Dic ꝙ ibi est modica pœna,scilicet in arris: sed in sponsalibus est magna,& est de mente scribentium.

quia cõtenti esse debemus pœnis legibus comprehẽsis [a] :nisi & stipulatio tantũdem habeat pœnæ, quanta lege sit comprehensa.

¶ *Poteris obligari de dando mihi id, quod alius mihi debet,cùm ipse debitor esse desierit. Paulus de castro.*

Vlpianus. LEX XX.

HViusmodi stipulationes nõ sunt inutiles. Quod tibi [b] Titius debet,cum debitor esse desierit,dare spondes?nam valet stipulatio quasi sub quauis alia conditione concepta [c].

¶ *Falsa causa non uitiat stipulationem sicut legatum.Barto.*

Pomponius. LEX XXI.

SI diuortio [d] facto ea,quę nihil in dotẽ [e] habeat,dotis nomine centũ dari sibi stipuleť:vel quæ centũ dũtaxat habeat,ducenta dotis nomine stipuleť: Proculus ait [f],si ducẽta stipuleť, qui centũ habeat,sine dubio centũ quidẽ in obligatione [g] venire alia autẽ centũ actione de dote [h] deberi. Dicendum itaq; est,etiã si nihil sit in dote, centũ tñ venire in stipulationẽ:sicuti cũ filię,vel matri vel sorori,vel alij cuilibet [i] dotis nomine legaretur *vtile legatũ esset [k].

¶ *Error in materia stipulationẽ nõ uitiat.Bar.*

HViusmodi stipulationes.] CASVS. Dicit hæc lex ꝙ possum sti- 30 pulari à te quod tibi Titius debet,in id tempus cũ desierit soluẽ. esse.nam talis stipulatio valet quasi concepta sit sub quauis conditione eueniẽte. Frã.

b ¶ Quod tibi.] aliâs mihi,aliâs tibi.& si habes mihi,hæc erat du- 40 bitatio:quia fideiuſ. in id tempus se obligare videť quo nõ constabit principalis : vt j.de fideiuſ.l.si quis postquã.Sed cõtra est, quia ex p̃senti [a] tpe sumit vires stipu.vt arg. j.e.l.si filius.Si habes tibi:idẽ dubiũ erat. 50 quasi in id tẽpus,à quo incipere nõ poterit:& sic totũ pro vna stipulatione poniť.Quod ergo dicit in plurali huiusmodi stipulationes.i.hæ & similes.alij faciũt duas, qđ tibi &c. itẽ cũ debitor &c.

c ¶ Concepta.] pendet ergo:vt si Titius soluẽdo esse desierit,teneat obligatio.aliâs cõtra.Dic ergo,cũ debitor esse desierit, scilicet soluendo id est,quia factus erit non soluendo.Accursius.

SIdiuortio.] CASVS. Cùm Titia nupsisset Mæuio : fecit diuortiũ & stipulata est.c.nomine dotis.quæritur quantum sibi debeatur?Et breuiter respon.ꝙ si ista Berta dedit centũ & sit stipulata ducenta.debebũtur sibi centũ actione ex stipulatu, & centũ 60 actione de dote.Si verò nihil dedit in dotẽ,& stipuletur centũ nomine dotis,debebuntur ei ista centũ ex stipulatu actione. Et ponit exemplum.nam si vir legat vxori vel alij leget certam quantitatem, quę in dotem data fuit:licet nihil datum sit in dotem , tamen debetur,non ratione dotis,sed ratione legati. Fran.

d ¶ Si diuortio.] secus [b] si constante matrimonio:vt.C.de do.cau. l.quod de suo.Vel dic ꝙ etiam cõstante matrimonio valet [c]:quia in id tempus est collata quo potest valere:vt arg. [d] ſ.de do.inter virũ & vxo.si eum.§.finali.Sed arg.contra.j.eo.l.sed interim.§.finali.& l.sequen.Accursius.

70 e ¶ In dotem.] vel quia nihil dedit:sed propter necessarias expensas exhausta est dos tota:vel virũ liberauit per accepti.Accur.

f ¶ Proculus ait.] aliâs deficit.

g ¶ In obligationẽ.] nouam.Accursius.

h ¶ De dote.] id est ex stipulatu,quę vndique datur hodie,viro & vxori. Accursius.

i ¶ Cuilibet.] vt vxori vel etiam extraneę.& dic ꝙ non errando fuerit facta supradicta promissio.vnde inspicitur tantũ quę sit quantitas comprehensa : aliâs non valet:vt.ſ.solu.matri.l.penul.§.mulier.quę est contrà.

80 k ¶ Legatum esset.] iure legati,nõ dotis & hoc falsa causa nõ obstante : vel cum certum corpus,vel instrumenta dotis demonstrata sunt:vt institu.de lega.§.sed & si vxori.&.C.de fal.cau.adiec. lega.l.iij.&.l.finali.Accursius.

SI id quod.] CASVS. Eramus simul tu & ego : & debebas mihi summam pecunię.ego vidi quòd haberes in domo tua pulchram petiam quam putabam esse de auro puro,cùm esset æs tantum.petij à te summam pecunię mihi debitã.tu respondisti:Non habeo argentum nunc,nec possum tibi soluere:rogo te habe patientiam in me.dixi ego.Promittis mihi dare illam petiã auri quam altera die cum tecum cœnarẽ habebam in manu mea?tu dixisti: promitto.quæritur,vtrum tenearis mihi tradere illam petiam æris:vel si sit aliqua obligatio contracta inter nos? Rñ.ꝙ sic: quia consensimus in vnum corpus : tamen tu teneris mihi ad interesse, vel de dolo actiõe,eo quod me de- 10 cepisti.Fran.Accur.

*   inutile.

a Ista ratio displicet Bar.Pau.& Ias.ideo dic ꝙ intelligi tur cũ desierit esse debitor scilicet ciuiliter vel effect° fuit nõ soluendo. secundũ Bar.

b Ista est vera secundum Iaso. post doct.

c Hoc verum si vir præmoriatur. Bart & Ias.

d Reprobatur:nec aliquid facit secundum Iaso.

Paulus. LEX XXII.

SI id, quod aurum putabam, cum ęs esset stipulatus à te fuero.tenebris mihi huius æris [l] nomine : quoniã in corpore [m] cõsenserimus: sed ex doli mali clausula [n] tecũ agam,si sciens [o] me fefelleris.

¶ *Debitor speciei eius interitu liberatur ante moram,quæ interpellatione contrahitur si fiat maiori uel tutori pupilli.Bar.*

Pomponius. LEX XXIII.

SI ex legati [p] causa,aut ex stipulatu hominem certum [q] mihi debeas [r] :nõ aliter post mortẽ ei° mihi tenebris, quã si per te steterit quo minus viuũ eum mihi dares,quod ita fit [s] ,si aut interpellatus nõ dedisti,aut occidisti eum [t].

Paulus. LEX XXIIII.

SEd si ex stipulatu Stichum debeat pupillus : non videbitur per eum mora fieri [v] , vt eo mortuo teneatur,nisi tutore authore, aut solus tutor [x] interpelletur.

¶ *Si prima stipulatio est inutilis:ualet sequẽs stipulatio sup eodẽ:qa cõtinet utilitatẽ.Pau.de Ca.*

Pomponius. LEX XXV.

SI dari stipuler id,quod mihi iã ex stipulatu debeatur,cuius stipulationis nomine exceptione tutus sit promissor obligabitur ex posteriori stipulatiõe:qa superior q̃si nulla sit,exceptione obstãte [y].

l ¶ Huius æris.] quia stipulatio stricti iuris est.Accurs.

m ¶ In corpore.] & præcipuè cum errauimus vterq;.

n ¶ Clausula.] si fuit interposita.vel de dolo [e] ad interesse pri- 20 mo ex stipul.secũdo ex doli actio.vt.ſ.de do.& eleganter.§.nõ solũ.sed venditio,quę est bonæ fidei,non teneret [f]:vt.ſ.de cõtrahen.empt.l.in venditionibus.in fin.&.l.cũ ab eo.§.fin.& agiť ibi ex clausula doli si est 30 promissum,vel actio. de dolo,si sciuerit.vel ex empto:vt ſ.de act. empti. l. si sterilis.§. quamuis.

o ¶ Si sciens.] scilicet non esse aurum.& facit.ſ. de pig.act.l.j. §.fin.Accur.

SI ex legati.] CASVS. Ti- 40 tius mihi debebat hominem certum ex causa legati, vel ex stipulatu actione.moritur iste homo qui debebatur mihi.quæriť, vtrũ possim Titium conuenire ad hominẽ mihi dãdum,vel ad prætiũ 50 eius?Et respõ.quod si per ipsum steterit,quo minus mihi solueret hominẽ hũc:tenebitur mihi etiam homine mortuo.& declarat quo modo intelligatur stetisse per debitorem . scilicet si interpellatus non soluit:vel eum occidit.Similiter dicitur:si pupillus Stichum debeat:non videtur moram fecisse in soluendo,nisi interpellet pupillus authore tutore,vel ipse tutor solus.hoc dicit cum.l.seq.Fran.

e Idẽ Bart. & Ias.

f Reprobatur . ideo dic ꝙ hoc est,ꝑpterea ꝙ ille contractus est onerosus. iste autẽ lucratiu° Barto. Paul.& Ias.

p ¶ Si ex legati.] ſ.de leg.j.titiæ.in fine.

q ¶ Certum.] genus enim perire non potest : vt .ſ. ad.leg. fal.l. in ratione legis Falcidiæ.§.incertæ autem.

r ¶ Debeas.] scilicet purè . si enim in diem vel sub conditione : & 60 post diem vel conditionis exitum interpellatus non dedisti,aut occidisti:teneberis.secus si prius:vt.j.eo.l. cum filius.§.fin. Item tunc dies interpellaret:vt.ſ.titu.j.l.traiectitiæ.Accursius.

s ¶ Quod ita fit.]vt per te videatur stetisse:quod est notandum:vt. ſ.de leg.j.titiæ.in fin.&.j.eo.l.cùm filiusfamiliâs.in prin.&.ſ.si cerpe.l.quod te.& facit.ſ. de admi. tuto.l.tutor qui repertorium .§. si post.& insti.de lega.§.si res legata &.j.eod.l.si seruum.& .j.de ope. liber .l.cum patronus.in prin.&.ſ.de hær.vendi.l. venditor ex.ibi, non enim &c.&.j.de fideiusso.si à colono.§.fi.Accursius.

t ¶ Occidisti eum.] non merentem.aliâs contra [g]:vt.ſ.de lega.j.l. 70 quid ergo.§.si hæres.&.j.eo.l.qui seruum.Accursius.

g Idẽ Imo. ꝙ Alexan.

v SEd si ex stipulatu.] Mora fieri,imò:vt.ſ.de euict.l.si dictum. §.fin . quæ est contrà.Solu.vt ibi.& facit.j.eo.l. si pupillus.& de re.iur.l.nulla.Idem de adulto habẽte curatorem:vt.C.de integ. rest. mi.l.si curatorem.& adde quod no.ſ.de vsur.l.mora.Accursius.

x ¶ Tutor.] nomine eius.Accursius.

SI dari.] CASVS. Debebas mihi centum actione ex stipulatu. feci tibi pactum de non petendo post certum tempus. ego sum stipulatus à te hoc modo.promittis mihi quod debebas ex tali stipulatione,in qua centum debebas ? tu respondes , promitto. 80 quæritur,ex qua stipulatione mihi tenearis? Et respon. quod ex secunda:quia prior stipulatio est inefficax propter exceptionem pacti de non petendo.Fran.

y ¶ Obstãte.] sed opponitur supra de pact.l.si vnus.§.pactus.Solu. illud est cum ipso iure agitur vt tollatur prima : aliâs secus : vt hîc. Per sequentem ergo suppletur quod primæ deest aliâs non . cum non interesset:vt infra stipulatio ista.§.alteri.& supra eod.l.qui bis. & facit supra de leg.j.si creditori.

Stipulatio turpis est ipso iure nulla. Bartol.

Vlpianus. LEX XXVI.

Generaliter nouimus turpes [a] stipulationes nullius esse momenti [b].

Pomponius. LEX XXVII.

Veluti si quis homicidium vel sacrilegium se facturum promittat, sed & officio [c] quoque prætoris continetur, ex huiusmodi obligationibus actiones denegari.

Quousque potest conditio deficere: non potest agi. Pau. de Castro.

Si stipulatus hoc modo fuero, Si intra biennium Capitolium nõ ascenderis, centum dari: non nisi præterito biennio rectè petam [d].

Stipulatio rem tardi, continet merum factum. Pau. de Castro.

*Paulus. LEX XXVIII.

Si rem tradi stipulamur: non intelligimus proprietatem eius dari stipulatori [e], sed tm̃ tradi.

Tot sunt stipulationes, quot sunt species, uel summæ specialiter designatæ. sed si res uniuersaliter uel generaliter designetur, stipulatio una erit. Bartol.

Vlpianus. LEX XXIX.

Scire debemus †in stipalationibus tot esse stipulationes, quot summæ sunt [f], tótque stipulationes esse, quot species [g] sunt. secundum quod euenit, vt mista [h] vna summa vel specie, quę non fuerit in præcedenti [i] stipulatione, non fiat nouatio, sed efficiat duas esse stipulationes. ¶ Quãuis autẽ placuerit tot esse stipulationes quot sunt summæ, totq; esse stipulationes quot res: tamen si pecuniam quis, quæ in conspectu eius est stipulatus sit, vel aceruũ pecuniæ: non tot sunt stipulationes, quot nũmorum corpora: sed vna stipulatio. nam per singulos denarios singulas esse stipulationes, absurdũ est. ¶ Stipulationẽ [k] quoq; legatorũ cõstat vnã esse [l]: quãuis plura corpora [m] sint, vel plura legata [n]. sed & familiæ, vel omniũ seruorũ stipulatio vna est. itemq; quadrigæ aut lecticariorum [o] stipulatio vna est. At si qs illud [p] & illud stipulatus sit: tot stipulationes sunt, quot corpora.

Quod meum est, possum stipulari mihi tradi, non mihi dari. Bar.

Si à fure hominem [q] sim stipulat⁹ [r]: quæsitũ est, an stipulatio valeat? Mouet quæstionẽ, ꝙ stipulatus hominẽ meũ * videor. Nõ valet [s] autem huiusmodi stipulatio, vbi quis rem suã stipulatus [t] est. Et constat si quidem ita stipulatus sim [v], quod ex causa condictionis [x] dare facere [y] oportet. stipulationem valere, si verò hominem [z] dari stipulatus fuero: nullius momenti esse stipulatio-

Generaliter] CASVS. Promisisti mihi hominẽ occidere: vel carnes comedere in quadragesima. vtrum possum te compellere ad hoc faciendum: & si non facias, an habeam aliquod inter esse? Et respon. quod non quia turpes stipulationes nullius sunt momenti. hoc dicit cum prin. l. seq. & . §. si stipulatus. planus est. Fran.

a ¶ Turpes.] id est turpitudinem cõtinẽtes: siue super turpib⁹ reb⁹ interpositas, sed 10 turpiter factæ valẽt. sed obijcit exceptio: vt. C. de inuti. stipu. l. dolo. & facit instit. de inuti. stip. §. quod turpi. & . ff. de pact. l. iuris gentium. §. generaliter. & . j. e. si plagij. & l. si stipuler. vt id. & . l. stipulatio hoc modo. 20 Aliæ sunt præter legem: vt. j. stipulatio ista. §. alteri. aliæ secũdum legem. Quandoque autem bona fide fiunt, sed res habet in se dolum: vt. j. eo. l. si quis cum aliter. Item quandoque etiam honestum stipulor: & tamen non ago: neque 30 etiam ad pœnã: vt. j. eo. titia. in prin. & est ratio vt ibi. Accur.

b ¶ Momenti.] iure ciuili: sed nec prætorio: vt. j. l. sequẽ. licet dicatur pacta seruabo. Accursius.

c Veluti.] Officio. si concedas tales stipulationes valere, & hoc sinõ 40 habes & aliâs dic non solũ iure ciuili sed & c.

d ¶ Petam.] vt. j. eo. l. quicquid. §. fin. si autẽ ante constet ascendere non posse, an possit agere? dic vt no. ff. 50 l. hoc iure. & . l. in illa. Accursius.

Si rem.] CASVS. Stipulatus sum à Titio hoc modo. Promittis mihi tradere equum tuũ. respondet Titius: promitto. quæritur, quid mihi debeat? Et respon. quod tantum tradere. non autem tenetur mihi proprietatẽ equi dare: sed sufficit qđ tradat. Frã.

e ¶ Dari stipulatori.] vt. & . ff. de act. emp. datio. §. j. & de cõtrahẽ. emp. si ita. §. fin. Sed contra infra eodem. l. in conuentionalibus. §. j. 60 Solu. vt ibi.

Scire debemus.] CASVS. Titius interrogat Seium hoc modo. Promittis mihi. xxviij. vel sic: promittis mihi Stichũ & Pamphilum? quæritur, nunquid sunt hîc quatuor stipulationes, duæ in. xx. & octo, & duæ in Sticho & Pãphilo? Et respõ. quod sic: quia tot sunt stipulationes, quot sunt summæ in stipulatum deductæ, vel corpora. Et facit quandam illationem, quod si nũc stipulor. xx. post paululum adijcio quinque: non fit nouatio, sed erũt duæ stipulationes. ¶ Quãuis.] Dictũ est supra, ꝙ tot sunt stipulationes, quot sunt summæ, & quot sunt corpora deducta in stipulatũ. hoc tamen nõ est 70 ita latè intelligendum, quod si stipuler cumulum pecuniæ, quæ est coram me, intelliguntur tot esse stipulationes, quot sunt denarij. nam hoc esset absurdum. ¶ Stipulationem.] Pater tuus legauit mihi duos seruos: Stichum videlicet & Pamphilum. vel legauit mihi cẽtum scuta ex vna parte, & centum ducatos ex alia parte. certum est quod hîc sunt plura legata, pro quibus petendis habeo act. ex testamento. Ego volens mihi prouidere, & cumulare omnia legata sub vna cautione, venio ad te, & dico sic. Pater tu⁹ legauit mihi tot summas, & tot corpora. redigamus omnia sub vna stipulatione. tu dicis: ego sum cõtentus. dico ego: Promittis ergo mihi omnia ista, que le- 80 gauit mihi pater tuus, solues in festo Pẽteco. tu rñdes: ꝓmitto. est hîc vna stipulatio plurium corporum, siue summarũ. licet sint plura legata. Et subdit alia exẽpla nam & familiæ & seruorum est vna stipulatio. Itẽ si quis stipulatus sit quadrigas & lecticarios. Si verô qs stipuletᷓ ꝑ cõiũctionẽ copulatiuã, sicuti, ꝓmittis illũ seruũ & illũ? plures sunt stipulationes. ¶ Si à fure.] Quidam Brito subtraxit equũquendam, qui fortè erat meus. ego venio ad eum, & interrogo ipsum. Promittis mihi dare equum, quem altera die furatus es? ille dicit: promitto. an valeat talis stipulatio? Respon. ꝙ nõ: quia potest esse ꝙ equus ille est meus, stipulatio autẽ rei meæ non valet. Quomodo ergo stipulabor ab hoc fure? Dicendum est, ꝙ sic debeo stipulari. O brito brito promittis mihi dare quod te reddere oportet conditione furtiua. Ille respon. promitto. hoc modo facta stipulatio valet. ꝙ si post hanc stipulationẽ factã equus iste decedat sine mora furis, certè ipse liberabit 10 quia stipulatio nouauit cõdictionem furtiuam: & sic non tenebitur condict. furti propter nouationem: nec ex stipulatu acti. propter interitum speciei. Franciscus.

f ¶ Summæ sunt.] vna stipulationis con- 20 ceptione comprehensæ, vt ꝓmittis decem & quinque. Accur.

g ¶ Species.] vna stipulationis conceptione comprehensæ, vt Stichum & pamphilum. Accursius.

h ¶ Mista.] id est adiecta. & dic primo de- 30 cem: secũdo decem & quinque. primo, Stichũ: secundo Stichũ & Pamphilũ. Sed quæ est hæc illatio, secundum quod euenit & c. Respõ. quia quælibet per se: ergo Pamphili per se, & Stichi per se. & sic nihil additur pri- 40 mæ, sed alia adiũgitᷓ & nouatio non fit, nisi aliqđ noui primę addatur, & sic remanet prima etiam iure veteri.

i ¶ In præcedenti.] nam si fuit in præcedenti, sequẽs est nulla: ac si stipulatus actum, stipuletur iter vel si sti- 50 pulatus vsumfru. stipuletur vsum. vel primo, quindecim, secundo, quinque ex eadem causa: vt. j. cod. l. qui vsumfr. & facit. j. eo. titia. §. fi. & . j. eo. pluribus. & . ff. de euic. quia dicitur. & de arbi. l. quid tamen. sed vna est stipulatio propter vnam summam, & dic vt dixi. ff. eo. l. qui bis. Accursius.

k ¶ Stipulationem.] qua stipulor ab hęrede quicquid mihi debet ex causa legati. Accursius.

60 l ¶ Vnam esse.] propter vnã causam, ex qua debentur, & propter vnam conceptionem. Accursius.

m ¶ Corpora.] in vno legato: vt grege, & seruis omnibus.

n ¶ Plura legata.] vt cũ legauerat hoc & illud, & sic plura sunt legata. secus si homines octo aut decem: quia tũc est vnũ: vt. ff. de lega. j. si ex toto. § fi. quæ est cõtra. Sed quid prodest, si vnũ vel plura? Respõdetur, quia cum est vnũ, nõ possunt pro parte accipi, & pro parte repudiari serui: vt ibi dicitur. & facit. ff. de leg. j. legatarius. & de lega. ij. l. ij. & . iiij. & . v. & . vj. & . l. si quis seruum. §. j. Item quo ad stipulationem quid prodest sit vna vel plures? Respondetur. propter 70 redhibitionẽ. nam vnũ propter aliud redhibetᷓ: vt. ff. de ædil. edict. cum eiusdem. Item oppo. [a] legauit dñs omnes seruos suos vel peculium: ergo non Stichum. sed si petam Stichum: dicã ex causa legati, scilicet mihi deberi. sic tignũ domus emptæ petitur ex empto: non tamen est emptum. Arg. ff. de vsucap. cum qui. in fine. Accursius.

o ¶ Lecticariorum.] licet enim multa in his corpora sint, tamen plura sunt quæ vnum corpus faciunt.

p ¶ Illud.] aliud si sub disiũcta cõiũctione: vt Stichũ aut Pãphilũ: vt ff. qñ di. leg. ce. cũ illud. & . j. e. inter stipulãtẽ. §. ij. & de leg. ij. si illud.

q ¶ Hominem.] quem mihi furatus est.

80 r ¶ Stipulatus.] mihi dari. aliud si tradi: vt. j. co. l. nemo.

s ¶ Non valet.] assumit. R.

t ¶ Stipulatus est.] dari: vt insti. de actio. §. sic itaq;. & . j. c. l. vbi. ĩ fi.

v ¶ Stipulatus sim.] animo nouandi.

x ¶ Condictionis.] furtiuæ. Accursius.

y ¶ Facere.] scilicet te. Accursius.

z ¶ Hominem.] puta, Stichum subtractum: & sic non refert quid ex æquipollentibus fiat. quod not. ff. pro socio. l. finali.

*Pomponius.

† Scribentes hic communiter intelligunt istum text. quẽ ad hoc reputãt subtilẽ, ꝙ tot sunt stipulatiões quot sunt res vel summæ in obligationem deductę, licet sit vna verborum cõceptio. sed si nõ sunt specificatę: sed sub vniuersali vel generali nomine collectę sunt, cẽsentur vna stipulatio continens plura corpora. Bol.

*plerũq; uideor.

[a] Frã. aret. hic istã gl. reputat sin gu ad hoc ꝙ ille cui debent centum nõ potest petere quinquaginta simpliciter, sed debet petere quinquaginta ex centũ sibi promissis. Bol.

Quo si

a ❡ Quòd si posteà.] quàm stipulatus sum, quod ex causa condictionis te dare, facere oportet.

b ❡ Poterit.] Hoc intelligūt quidam, vbi stipulatio intercessit non animo nouādi, sed vt pluribus fortè actionibus teneātur. tunc enim post stipu. si viuat, condicetur: si mortuus fuerit, minimè: sed ex stipulatu agetur. si verò stipulatio nouādi animo, & purè ĩtercessit: tūc siue viuat, siue mo10 riatur, condictio tollitur: & ex stipulatu agetur. nec distinguitur præsens absénsve fuerit seruus: vt. s. de condi. furt. l. parui. & dic plenè vt ibi. Vel dic hîc loqui, de condi. certi, quæ tollitur interitu speciei: & sic 20 facta fuit animo nouandi stipu. & facit. j. de noua. l. si Stichum. in princip. hæc vltima placet.

nem. Quòd si posteà [a] sine mora decessisse pponatur seruus, nō teneri furem cōdictione, Marcellus ait. quādiu enim viuit, cōdici poterit [b]. at si decessisse pponatur, in ea conditione est, vt euanescat cōdictio propter stipulationem [c].

❡ *Solennitas intrinseca præsumitur. Bar.*

Idem. LEX XXX.

SCiendū est generaliter quòd si quis scripserit se fideiussisse, videri omnia solenniter [d] acta.

❡ *Gloss. in principio intelligit hanc legem siue conditio sit intrinseca: puta si desierit mea esse. siue extrinseca: puta si nauis ex Asia uenerit. & bene dicit. Pau. de Cast.*

Pomponius. LEX XXXI.

SI rem meam sub conditione stipuler [e]: vtilis stipulatio est, si conditionis existentis tempore mea non sit.

* Vlpianus. LEX XXXII.

SI in nomine serui, quem stipularemur dari, erratum fuisset, † cùm de corpore cōstitisset [f]: placet stipulationem valere.

❡ *Quid si moriatur ante diem? respondeo tenetur: quia dies interpellat, & constituit promissorem in mora. Pau. de Cast.*

c ❡ Stipulationem.] animo nouādi factā. R

SCiendum est.] CASVS. Emit à me Titius equū. sed 30 ego volui habere fideiussorē pro pretio. Mæuius, q stabat iuxta, & erat amicus Titij: dixit. ego ero fideiussor Titio, pro isto pretio equi. bene, dixi ego. scribe ergo, quòd es fideiussor eius qui scripsit. quæritur vtrū 40 obligetur pro hac fideiussione? Respon. ꝙ sic, qa præsumitur stipulatio ĩtercessisse ex eò, quòd scripsit se fideiussisse pro Titio, & omnia solenniter acta præsumuntur. Franc. Accur.

* Pompo.

† Adde, qd notaui in. l. si mei. in apost. ad tex. in ver. in nomine tantū ſ de acquiren. pos.

d ❡ Solenniter.] i. interrogationē præcessisse, & responsionē secutā esse: vt insti. de fideius. §. fi. & de inuti. stip. §. si scriptū. &. C. de cōtrahen. & cōmit. stip. l. j. Itē intellige, quādo in instrumento principalis debiti, hoc scripsit. si enim in alia charta, non inuenitur causa: & sic 50 nō valeret: vt. s. de proba. l. cùm de indebito. in fi. Itē an admittatur probatio in cōtrariū? quidā nō. tu dic ꝙ sic: vt. s. de pac. iurisgētium. §. quod ferè. Itē no. ꝙ præsumitur solēnitas: vt hîc, & dictis concor. Sed cōtrà. s. de publicia. l. quæcūq;. §. fi. sed hîc non potest esse fideiussio, nisi interrogatio & respōsio sit. & ideo hîc cōsequuntur. ibi autē emptio potest esse de facto, sine authoritate tutoris. Itē hæc lex locū habet in his, qui iure cōmuni possunt eff caciter obligari. secus ergo in muliere & minore. nā non præsumo vel minorem iurasse, vel mulierē Velleiano renunciasse, vel illud sciuisse, per quod Velleianum cesset: quia sic aliquid extrinsecus intelligeretur: quod esse non de60 bet: vt. d. l. de publi. quæcunq;. in fi. Item no. arg. [a] quòd ex quo aliquid inuenitur scriptum, præsumitur voluisse scribēs. sic. C. de non nume. pecu. aut. contrà qui propriam. &. s. de dona. ex hac.

SI rem meam.] CASVS. Rem meam stipulor à te sub cōditione si imperator in Italiam venerit. an valeat huiusmodi stipulatio? Respon. quòd si tēpore existentis conditionis res illa mea non sit, valet stipulatio: aliâs non. Fran. Accur.

e ❡ Stipuler.] s. dari. puta, si nauis ex Asia venerit: vel si mea esse desierit hinc ad annum: quo casu inspicitur, an sit mea tēpore existētis cōditionis, & tunc non valet: quia quod meū est &c. vt. s. l. scire. 70 i si. an non. & tunc valet: vt hîc, &. j. e. existimo. &. s. de cōtrahen. emp. l. existimo. & de leg. j. cætera. Sic ergo inspicitur tēpus existentis cōditionis: licet aliâs diceretur inspici tēpus præsens: vt. j. e. si filius. quæ est cōtrà. Sol. illud quo ad acquisitionē: hoc quo ad substantiam cōtractus valeat, aut non: licet huic solutioni insit argu. cōtra. j. de stipu. seruo. l. vsufr. Itē an sit rei cōmercium, inspicitur præsens tēpus: vt. j. inter stipulantem. §. sacrā. itē quid ecōtra si stipulor in casu in quo mea futura sit, & illam rem quæ nunc non est mea? Respō. aut si cum mea erit, & non valet: vt insti. de inutil. stipu. §. versa vice. Si dicam: si nauis ex Asia venerit: & interim fiat mea: aut ex cau80 sa lucratiua: & non tenetur: vt. s. tit. j. l. omnes. aut ex non lucratiua: & tunc ad æstimationem tenetur promissor: vt. s. titu. j. si is. sed si purè rem meam stipulor dari, non valet: licet mea desinat esse: vt. j. de solu. l. qui decem. §. Stichum. & facit. s. de vsufr. l. quoties. §. quod si Titius. & de condi. & demon. Mæuia.

a Scriben. hic maximè Bal. dicunt istā gl. not. ad hoc ꝙ instrumētum publicū in dubio præsumitur ef. se confectū de partium voluntate: & pro ratione dic hoc ideo: quia hec est solēnitas intrinseca. quare non mirum si præsumatur interuenisse in a. Qu. Bolog.

SI in nomine.] CASVS. Habebas vnicum seruum, qui vocabatur Stichus: ego putabam eum vocari Pamphilum. dixi tibi: promittis mihi dare seruum tuum Pamphilum? dixisti, promitto. certè talis stipulatio valet: licet in nomine sit erratum: quia in corpore consensimus. Fran. Accur.

f ❡ Constitisset.] aliâs non valet: vt. j. e. inter stipulantem. §. si Stichum. quæ est cōtra. & facit. s. de cōtrahen. emp. l. in emptionibus & vēditionibus. & de re. du. l. pe. & de leg. j. l. iiij. &. s. e. si id quod. &. j. e. q extrinsecus. §. fi. & C. de testa. l. si in noīe.

Pomponius. LEX XXXIII.

SI Stichus certo die dari promissus * ante diē [g] moriatur: non tenetur [h] promissor [i].

* post.

❡ *Si res non est in commercio stipulatoris: non ualet stipulatio. secus si non est in commercio promissoris. Barto.*

* Vlpianus. LEX XXXIIII.

* Pompo.

MVltum interest, vtrum ego stipuler rem, cuius cōmercium habere non possum [k]: an qs promittat. Si stipuler rem [l], cuius commercium non habeo [m]: inutilem esse stipulationem placet [n], si quis promittat rem, cuius cōmercium non habet [o]: ipsi nocere [p], non mihi.

❡ *Si stipulatio continet impossibilitatem de iure uel natura: non ualet. Bar.*

Paulus. LEX XXXV.

SI stipuler, vt id fiat, quod natura fieri non concedit [q]: nō magis obligatio consistit, quàm cùm stipulor, vt id detur, quod dari nō potest [r]: nisi per quem [s] steterit, quò minus [t] facere id possit. ❡ Itē

SI Stichus.] g ❡ Ante diem.] si 10 non dolo & culpa eius. Accursius.

h ❡ Nō tenetur.] etiā si interpellatus iam erat: vt. j. eo. cū filius. §. fi. nam qui in specie tenetur, eius interitu liberatur: vt. s. e. l. si ex legati. &. j. eo. l. is qui. &. j. e. l. si seruū stipu20 latus fuero.

i ❡ Promissor.] quia anteà nulla petitio: ergo nulla mora: vt. j. e. si pupillus.

MVltum.] CASVS. Ista lex ponit pulchram differentiam, inter stipulationem factā, de re, cu30 ius cōmerciū quis nō habet, & pmissionē rei etiā cui9 cōmerciū qnis nō habet. Nam si qs stipulet rem, cuius cōmercium nō habet: est tantum inutilis stipulatio: & nullū præstat interesse. si verò quis promittat rē cu40 ius cōmercium non habet: nocet sibi: quia tenebitur stipulatori ad interesse. Fran.

k ❡ Non possum.] tamen in communi haberi potest. Azo.

l ❡ Rem.] s. cuius cōmercium non habet. Et dic, ꝙ licet lex ista ita generaliter distinguat, tamē subdistingui potest: quia si rei non est cōmercium generaliter, quia sacra sit: non valet: vt. j. inter stipu. §. sacram. & de leg. j. l. apud Iulianum. §. fi. & de lega. ij. l. mortuo boue. & de leg. iij. fideicōmis. §. si seruo alieno. Si autem in communi est, sed 50 in promittente non est: tenetur indistinctè quacunq; ex causa impediātur habere rei cōmercium: vt. s. de leg. ij. mortuo boue. §. Labeo. In stipulatore subdistingue, an propter vitium personæ: & debetur ei æstimatio: vt de le. j. filiusfamiliâs. §. si quid alicui. aut propter sectæ diuersitatem, vt in iudæo & mancipio christiano: vt. C. ne iudæ. manci. christi. l. j. vel propter delictum, vt in hæretico: & tunc nihil debetur: vt hîc, & de leg. ij. mortuo. §. Labeo & facit suprà quę res pig. ob. pos. l. j. §. fina.

Re nō existēte in cōmercio ad quid teneatur stipulator seu promissor. & obserua hanc distinctionem.

m ❡ Non habeo.] propter delictum proprium, vel sectæ diuersitatem: prout dixi. Accursius.

60 n ❡ Placet.] aliter in legato. tunc enim quamuis habere rem non possit: si tamen haberi potest, æstimatio debetur si testator sciens legauit: vt dicitur de militia seruo legata: vt. s. de lega. j. l. filiusfamiliâs. §. si quid alicui. & de lega. iij. fideicommis. §. si seruo. secundum Ir. Vel vt ibi dixi, erat personæ vitium: hîc delictum. vel diuersitas sectæ: vt modo not.

o ❡ Non habet.] cum habeam ego, veluti iudæus seruum christianum promittat, cuius commercium non habet. Accur.

p ❡ Nocere.] nam interesse præstabit, difficultas enim &c. vt. s. eo. l. stipulationum. §. ex quo. in fi.

70 SI stipuler.] CASVS. Idē est stipulari, vel promittere facere quòd non potest fieri, & promittere dare, quod nō potest dari. ❡ Itē quod leges.] Stipulor à te aliquid quod est cōtra legē. dicēdum est, ꝙ stipulatio non valet, cùm est ibi perpetua causa prohibitionis. Et licet ista causa prohibitionis cesset: tamē si sit posteà cōtra bonos mores, non tenet stipulatio. Exēplum est. Si stipulor sororem meam mihi nupturam (duplex est enim soror, naturalis, & adoptiua) quāquam ista stipulatio cessaret in sorore naturali: tamē adhuc remaneret in sorore adoptiua, propter bonos mores qui prohibent matrimonium contrahi cum sorore adoptiua etiam emancipa 80 ta. ❡ Si in locando.] Planus est. Fran. Accur.

q ❡ Non concedit.] vt hippocentaurum, vel vt cælum digito tangas. Accursius.

r ❡ Dari non potest.] vt Stichus qui mortuus est: vt. j. e. inter. §. penul. & facit ad hoc insti. de inuti. stipu. in prin. Accursius.

s ❡ Per quem.] scilicet promissorem.

t ❡ Quò minus.] veluti si in mora fuit promissor, & interim Stichus decesserit: vt dicto. §. penultimo.

quod leges fieri prohibēt, si perpetuam causam prohibitionis [a] seruaturū est, cessat obligatio: veluti si sororē suam [b] nupturā sibi aliqs stipuletur. quāquam etiā si nō sit perpetua causa, vt recidit [c] in sorore adoptiua [d], idē dicendū sit: quia statim contra bonos mores sit.

Contractus, qui cælebratur consensu, ualet etiam adhibita solennitate uerborum. Bar.

Si in locando, conducendo, vendendo, emēdo, ad interrogationē quis non responderit [e]: si tamen consentiat [f] in id, quod responsum est [g], valet quod actū est: quia hi cōtractus nō tam verbis, quàm consensu confirmantur [h].

Contra stipulationem, in qua sit dolus adhibitus, uel quæ in se dolum habet: doli exceptio obijcitur. Barto.

Vlpianus. LEX XXXVI.

SI quiscū aliter eum cōuenisset obligari [i], aliter per machinationē [k] obligatus est: erit quidem subtilitate iuris obstrictus [l], sed doli exceptione vti potest. Qui eīm per dolum obligatus est, cōpetit ei exceptio. Idē est & si nullus dolus intercesserit [m] stipulantis, sed ipsa res in se dolum habet [n]. Cùm enim quis petat ex ea stipulatione [o], hoc ipso dolo facit, φ petit.

Nota quòd quando quantitas ut species debetur: perit periculo stipulatoris. Bar.

Paulus. LEX XXXVII.

SI certos nūmos [p], puta qui in arca sunt, stipulatus sim, & hi sine culpa promissoris perierint: nihil nobis [q] debetur [r].

Stipulatio habere licere. simpliciter interposita omnes cōtinet inspecto rigore uerborū. sed ex iuris interpretatione ex facto promissoris, et successoris ipsius tantū cōmittitur. idem si de se tantū promisit, sed nō pro facto extranei, etiā si expressè sit dictum: nisi pœna sit apposita. Bar.

Vlpianus lib. 49. ad Sabin.

LEX XXXVIII.

STipulatio ista, Habere licere spondes? hoc cōtinet, vt liceat habere [s], nec per quemquam [t] omnino [*] fieri. quo min⁹ liceat nobis habere. quæ res facit vt videatur reus ꝓmisisse, per omnes futurū [v], vt tibi habere liceat. videt [x] igitur tra factū fuerit. Sed quatenus.

* fiat.

a Prohibitionis.] aliàs deest: sed intelligitur prohibitionis.
b Si sororem suā.] sed an valet in alia, quæ non sit soror? Rñ. nō: vt. j. e. Titia. licet sit arg. cōtrà. s. de spon. l. ij. quare ergo hîc dicit de his, quæ perpetuò prohibētur? Respon. ideo, quia in his ipso iure nō tenet stipulatio: licet in alijs teneat: sed obstat exceptio. & facit. C. de legi. & cō. l. non dubium.
c Recidit] i. accidit.
d Adoptiua.] quam 10 possum accipere finita adoptione: vt insti. de nup. §. ij. sed in naturali bene est perpetua causa prohibitionis.
e No respōderit.] incontinenti. vel quātum ad verba non est responsum.
f Consentiat.] cum 20 interrogato, ab interrogante ex interuallo etiam.
g Responsum est.] ex interuallo.
h Confirmantur.] vt & . s. titu. j. l. in quibuscunq;. & facit. s. de contrahē. emp. l. in venditionibus.

* consentiatur aliàs consenti = tur.

30 Si quis.] CASVS. Promisi tibi fundū meū deducto vsufr. posteà per dolū suasisti mihi, φ ꝓmitterē tibi cū vsufru. certè non valet ꝓmissio siue stipulatio. Sed qd? emi à te equum minus iusto pretio. f. ꝓ octo 40 scutis, qui valebat xx. hoc tamē non feci dolo. postea stipulor à te equū prædictum mihi tradi: an possim agere ex illa stipulatione? certè non: quia dolo facit, qui vult petere ex stipulatione, quæ continet iniquitatem. Francis. Accursius.
i Obligari.] veluti promitti fundum sine vsufruct. vel excipiendo iter & actum.
k Per machinationem.] id est dolum: veluti fundum cū vsufru. 50 vel non excipiendo iter. Sed H. dicit, vt cum proposueram obligari, dolo inductus sum: quod non placet: quia non in qualitate, sed in substantia deciperer. Alij etiam intelligunt hanc legem quando super contractu bonæ fidei interuenit stipulatio: nos in stricti iuris: vt C. de inutili. stipu. l. dolo.
l Obstrictus.] de rigore.
m Intercesserit.] in contrahenda stipulatione.
n Dolum habet.] qui propriè non potest dici dolus: sed ipsa res iniqua est: vt si sine causa promiserit totum, vel pro parte stipulatus sum rem quam minus emi dimidia iusti pretij. vel da exemplum de 60 dolo superueniente: vt suprà de except. do. apud cellum. §. Labeo. &. l. ij. §. item quæritur.
o Ex ea stipulatione.] quæ re ipsa iniquitatem continet.
SI certos.] CASVS. Habebam in arca mea centum scuta vetera in vna bursa, quæ mihi donata fuerunt à patre meo, tali tēpore. tu stipulatus es à me ista centum scuta. postmodum fur quidā subtraxit mihi ista centum scuta. an tibi tenear illa soluere vel alia centum? Respōdetur, quòd nec illa, nec alia tibi debeo, ex quo perdita sunt ista. Franc. Accur.
p Si certos nummos.] qui habentur quasi quædā species: non vt 70 quantitas: vt. s. de leg. j. planè. §. sed hoc ita. &. l. sed si certos. &. l. si seruus. §. qui quinque. & ad le. Fal. in ratione. §. diligenter.
q Nobis.] mutat numerum.
r Debetur.] quia magis certam speciem, quàm genus stipulari videor: & ideo nimirum si interitu speciei liberatur. Accursius.
SIipulatio ista.] CASVS. Titius promisit Seio hoc modo. Ego promitto tibi Sei quòd pacificè possidebis fundum Cornelianum: nec vllus homo te infestabit in hoc facto quin liceat tibi habere. Quæritur hic de quibus videtur Titius ꝓmisisse Seio, de se & suis hæredibus tantum: an etiam de extraneis? Respon. quòd non vi 80 detur promisisse nisi de se, & suis hæredibus: quia si de extraneis promisit, non videtur stipulatio valere: quia nemo potest factū alienum promittere. & sic restringit iurisconsultus illam partem stipulationis tantum ad personam promissoris & suorum hæredum. Sed si quis velit promittere factum alienum: debet adijcere pœnam hoc modo. Ego promitto tibi, φ licebit tibi habere hunc fundū: nec quisquam te turbabit in possessione eius: & si quisquam te turbet, promitto tibi cētū aureos. nā istā pœnā poterit stipulator exigere, si cō[tra factū fuerit.] Sed quatenus.] Quærit quō erit satisfactū huic stipulationi? Rñdetur, qñ neq; ipse ꝓmissor, neq; hæres eius, neq; hæres hæredis turbat possessionē ipsius stipulatoris. Si qs forte.] Dicit. s. proxi. §. per quas personas non debeat fieri cōtra stipulationē habere licere: vt ipsi stipulatori satisfactum videatur. hîc. s. ostendit, quid fieri debeat, vel nō fieri vt satisfiat stipulationi. Et dicit, φ si quis de possessióe 10 pura, aut de vsufru. aut vsu solo eius rei, de qua promisit habere licere, cōtrouersiā faciat: licet de ꝓprietate nihil quæratur: tamē videt facere cōtra stipulationē. nam quo tiescūq; minuitur alicui ius suum, quod ha 20 bet, non videtur sibi licere habere. Quæsitum.] Semper continuat materiā suam de stipulatione habere licere. & quærit quā rem possit quis ꝓmittere habere licere: suā tātum, an etiā alienā. Et resp. φ non tm̄ suā, 30 sed etiā alienā. sed in aliena ita demū stipulatio habebit effectū, si puenerit in dominiū ꝓmissoris: qa si semp aliena remaneat, inutilis. erit stipulatio. Sicut.] Dictū est. s. in. §. sed quatenus. φ non tātum promissor 40 ipse tenet si fecerit cōtra stipulationem, sed etiā hæredes eius. hîc dicit, φ sicut ipse stipulator habet ac. cōtra ꝓmissorē & hæredes eius, si veniāt contra ꝓmissionē suā: ita etiā hæredes stipulatoris si ipsis habere nō liceurit, poterūt agere. Sed quid? promisi tibi habere licere fundū Cornelianū. iste fundus peruenit ad aliquē alium extraneum: ille turbatur in possessione fundi illius: vtrum possit agere cōtra me? Respō. quòd non: nec refert si quis addat in hac stipulatione istud pronomē 50 mihi, vel non addat: quia semper intelligitur mihi promissum vel hæredibus meis, & nulli alteri extraneo. Hi qui.] Titius habuit Stichum seruum: qui seruus stipulatus est à me hoc modo: promittis mihi, φ licebit domino meo habere hūc fundum? dico, promitto. certè valet stipulatio: sicut si aliquā aliam rem stipulatus esset Stichus domino suo. Quid autem, si sic dicat seruus. promittis mihi, φ licebit mihi habere fundum hunc? an valeat talis stipulatio? Et arguit primo iurisconsul. quòd non: quia in hac stipulatione habere licere, ius versatur, quod seruo competere non potest. quid iuris potest habere in hoc fundo: licet de facto possit auferri ab eo: & ipse ab alijs auferre. nec obstat, quòd seruus potest stipulari sibi ire agere licere: qa 60 in hac stipulatione factum versatur. Tamen finaliter concludit iurisconsul. quòd seruus & filiusfamil. possunt sibi stipulari habere si cere: quia intelligenda est hæc stipulatio in seruo & filiofami. de possessione naturali non auferenda. & sic sibi licere habere saltem naturaliter: cum seruus naturaliter possidere possit. Hæc quoque.] Planus est. Si seruus stipulet, quòd sibi liceat possidere vtilis est stipulatio, quāuis enim de iure ciuili seruus, nihil possidere possit: tamen naturaliter detinere potest. Habere.] Quia multoties fecit mentionem, de hoc verbo habere: exponit nunc quid significet habere. & dicit quòd non tantū habere dicitur rem ille, qui est domi 70 nus rei: sed plerunque etiam ille habere dicitur, qui non est dominus rei: sicut si quis rem depositam tenet, dicitur eam habere apud se. hoc dicit vnico contextu vsque ad. §. si quis ita. Fran. Accur.
s Liceat habere.] hoc sine dubio.
t Nec per quenquam.] etiam per extraneum [a]. Vel hîc inquirēdo non diffiniendo. vel verè omnium factum continet: sed in se & hæredibus tenet, in extraneis non. vel dic, hoc secundum quosdā: quod reprobatur statim. Azo.
v Futurum.] id est neminem facturum quò minus habere li 80 ceat. Azo.
x Videtur.] id est præsumitur prima facie. potest etenim aliter dici, & aliter agi inter partes: vt promittat sic se facturum, vt etiam per alios liceat habere. id est, quòd alius non mouebit controuersiam: quod tenere puto: argu. infrà eo. quoties quis. ergo in hac significatione quando promitto me curaturum, possum promittere rem alienam habere licere: non in prima quando simpliciter: vt infrà ea. l. §. quæsitum. Item quod hîc dicit habere licere, idem videtur &

a Istam gl. approbant hîc Raph. Imo. Pau. Lud. & Alexand.

b Istam sen tentiam sequuntur hîc Bartol. Imo. Lud. & Alex.

tur, & de eo, qui promittit dolum malum abesse, vel absuturum esse:sed videtur interpretari lex omnes istos suum factum promittere:vt.j.eo.inter stipulantem. in princip.secundum M. quæ est contrà.Solu.vt ibi.

a ¶Obligatur.] vt insti.de inuti.stip.§.si quis alium. &.j.de fideiuss. l.sicut reus.

b ¶Vtimur.] vt factū alienū promittēdo nō obliget[a] q.s.M. ideoq; dicēdum, vt de facto alieno non videat̃ promissum. ADDITIO. Dic hoc verū, nisi in promissione appositū fuerit iuramentum:quia tūc propter iuramentum valet.secundum Ia.

a Ista glos. iuncto tex. non procedit in casu singulari.l. qui autē.§. j.s.de consti.pec.fecit dic Bal.in.l. j.C.de.con stit.pecu.

alienum factum promisisse. nemo autē alienum factum promittendo obligatur[a]. & ita vtimur[b]. Sed si se[c] obligat, ne ipse faciat, quò minus habere liceat, obligat̃ etiā, ne hæres suus faciat vel quis cæterorum [d]successorū efficiat[e], ne habere liceat. ¶ Sed si quis promittat per alium[f], nō fieri, præter hæredem[g] suū:dicendum est inutiliter eum promittere[h] factū alienū[i]. ¶ At si quis velit factum alienum promittere:pœnam, vel quanti ea res[k] sit, promittere potest. ¶ Sed quatenus habere licere videbitur? Si nemo[l] controuersiam faciat: hoc est, neque ipse reus, neque hæredes eius, heredūue successores[m].

¶Hæc stipulatio continet non fieri, quò minus liceat habere actionem dominij, uel alterius iuris habiti, uel habendi. Bar.

¶Si quis[n] forte non de proprietate, sed de possessione[o] nuda cōtrouersiam[p] fecerit, vel de vsufructu, vel de vsu, vel de aliquo alio iure eius, quod distractum est[q]: palàm est committi stipulationem. Habere enim nō licet ei, cui aliquid minuitur ex iure quod habuit[r].

¶Quæsitum est, vtrum propriam demum rem, an & alienā promitti possit habere licere? Et magis est, vt & aliena promitti possit. quę res[s] ita effectū habebit, si propria promissoris esse cœperit[t]. Quare[v] si perseuerauerit aliena, dicendum erit stipulationem non committi, nisi pœna adiecta sit[x]: cùm neque per eum, neq; per successorē eius quicquàm factum sit[y].

¶Hæc stipulatio committitur contra promissore, & eius successores, & stipulatori & eius successoribus. Bar.

¶ Sicut autem ex parte rei[z] successores eius cum ipso tenētur: ita etiam ex parte actoris committitur stipulatio ipsi stipulatori cæterisq; quicunq; ei succedunt[a], scilicet si rem ipsius habere non liceurit. cæterùm si alij habere non licuerit: certo certius est, non committi stipulationē. & nihil interest, vtrum ita stipuler, Habere licere? an, Mihi habere licere[b]?

¶Hæc stipulatio ius continet, si potest: alias refertur ad factum. Bar.

¶Hi, qui sunt in aliena potestate, ijs[c], in quorum sunt potestate, habere licere stipulari possunt ea ratione, qua cætera quoque his possunt stipulari. Sed si seruus fuerit

c ¶Sed si se.] & tunc est plana. aliàs, sed se &c.

d ¶Cæterorū.] vt iure honorario vel fideicommissario.

e ¶Efficiat.] Vel alter quē prohibere possit:vt.s.de dā.infect.l. fluminum.§. quāquā. &.s.loca. si fundus. & sic potest intelligi.j. eo.inter stipulantem. §.j.vel aliter vt ibi.

f ¶Per alium.] extraneum.

g ¶Hæredē.] hęc sunt verba hoīs promittentis, præter hęredē &c.

h ¶Promittere.] nisi in casu: vt.s. de acti. empt.l.emptorē.§.si. quæ est contra. & dic plenè, vt ibi. M. ADDITIO. Dic, q ibi promissor tenetur de facto tertij & vincentis ex natura præcedētis cōtractus: hic nullus præcessit contractus, de quo teneat de euictione secundum Barto. & Imo.

i ¶Alienum.] aliàs si simpliciter dixisset, & non dixisset præter hæredem suum: factum promittere videtur: vt modo dixi. M.

k ¶Ea res.] in pœnali enim stipulatione non inspicitur interesse[b] quando non interest stipulantis: vt infrà ea.l.§. alteri. Sed opponitur, cum loco mei interesse hæc stipulatio pœnalis ponitur: hoc casu duplum quantitatis in priore stipulatione tacitæ comprehensæ non egreditur secundum quosdam: & ideo inspiciendum est, quæ sit quantitas conditionalis stipulationis, id est pœnalis, vt non excedat duplum secundum eos[c]. sic inspicitur, quæ sit conditio turpis, vel honesta vel præcedentis stipulationis, vel sequentis: vt in dicto.§.alteri. pœnalis enim stipulatio præcedentem stipulationē vtilem facit: non vt inde nascatur actio, sed metu pœnæ cogitur: sicut sententiæ arbitri, qui sine sacramento cognoscit, vel à iudice nō datur, non cogitur aliquis acquiescere per actionem, quæ inde nascatur: quia nulla nascitur: sed per pœnam compromissi &c.

l ¶Si nemo.] respondet, eatenus si &c.

m ¶Successores.] Sed nonne qui controuersiam mouet, exceptione pacti remoueri potest? vtique: non ergo de iure litigat. eadem ergo ratione potest committi in aliena re: quia etiam non iure potest facere quis controuersiam. Sed contrà dicitur, infrà ea.l.§.j. &.§. quæsitum? Respon.[d] licet per exceptionem repellatur. de iure tamē litigat proponēdo ius quod habet in re vēdi. quod in re aliena diuersum est. nec enim per pactum desijt esse dominus: vt.C.de trāsa. siue apud. Item videtur hæc stipulatio idem continere, quod transactio. sed certè secus est hīc: quia transactio etiam super re aliena fieri potest, quæ etiam semper perseueret aliena: hæc non. Item illa super re dubia tantum per litem, id est propter litem. hæc ex omni causa: quę etiam ex liberalitate mera interponi potest. & est eius promissionis sensus vt ratione iuris præsentis vel futuri non agam: & si aliquod istorum defuerit, non committitur. nec est contra in eo, quod dicit de pœna: vt infrà e.§.quæsitum.vt ibi not. & ideo nec in re aliena, nec in seruo stipulante vel promittente committi potest: vt infrà e. §.quæsitum. &.§.sed si seruus. sed vbi rem alienam mihi habere licere promittis, & sic iniustè aduocas & obtines: an post sententiam contendere potes rem alienam, & iniustè latam sententiam: nec tenearis ex stipu. argu. quòd non supra de lega.j.si seruus plurium. §.j. Illud certum est, quòd lite contestata non committitur: quia non dum declaratum est rem esse tuam: nisi ad expensas fortè quas potes petere etiam constante iudicio: vt not. infrà proxi.§. Item si rem meam promisi habere licere, & euincam: nonne repellam agentē ad interesse: quia non excipit? Respon. non[e]: vt suprà de euict.l.vendicantem. Item nec potero dicere per iniuriam pro me iudicatum: vt suprà de lega.j. si seruus plurium.§.Item cū hæc stipulatio ius contineat: vt.s.e.§.ij. quomodo pro re mea quam promisi habere licere, committitur, cum de iure euincere non possum? Respon. licet contineat ius, tamen propter factū cōmittitur: vt.j.hac.l.dicitur. Sic committitur stipulatio & si non de iure agat quis: vt.j. rem ratam hab.l.si fine. §.cùm autē. Vel dic, quòd hīc de iure egit, quia dominium nō amisit per talem promissionem, vt modo diximus.

b Hoc verò quando pœna est in stipulatione deducta: secus si pœna promittatur pacto quantitque vesti to cohæren contractus: quia tūc inspicit an intersit: vt est sing. in l. fer uus ea.s. de ser. export. secundū Imo. hic.

c Hæc opinio non est vera. nec obstat. d.l.j.quia loquitur in stipulatione qua adijcit certi: hic aute continet incerti. secundum Bar.

d Hæc verba & cōmunis scdū Iaf.

Transactio super re aliena fieri pot.

e Ista respōsionem sequitur Bar. & Imo.

n ¶Si quis.] qui mihi promiserat habere licere.

o ¶De possessione.] per aliquod, puta interdictum.

p ¶Cōtrouersiam.] & cum effectu, vt etiā vicerit[f]. aliàs, id est si constaret adhuc iudicium: forte tātum nomine sumptuum committeretur, scilicet hæc stipulatio: vt infrà rem ratam ha. amplius. Vel verius distingue, vt diximus in contrario.s.de euict. habere licere.

f Super isto periculoso articulo cōclude, quòd stipulatio habere licere, fuerit inter ponatur iu. per. contractu emptionis, siue supra alio: non cō mittatur nisi lata sentētia. secundū Ias.

q ¶Distractum est.] per promissorē in stipulationem, per hanc stipulationem habere licere.

q ¶Distractum est.] His ergo casibus, & pro aliena re cōmittitur. sed dic imò est suum ius: vt &.j.de bo.liber.l. in seruitute. &.j. de solu. etiam. &.j. de verbo. signi.l.habere.

r ¶Quod habuit.] aliud in stipulatione dupli. illa enim non cōmittitur seruitute reali euicta: vt.s. de euic.l. quod ad seruitutes.

s ¶Quæ res.] id est stipulatio.

t ¶Cœperit.] alioquin nec ipse promissor nec successor eius cōtrouersiam mouere potest. Azo. Vnde stipulatio non valet. M.

v ¶Quare.] quod hīc dicitur quare si perseuerauerit aliena, &c. videtur contrarium.s.proxi.§.sed ibi erat[g] promittentis ius, quod euincit: vt ibi dixi: hīc autem prorsus aliena. Item contrà.j.e.inter stipulantem, nam qui promittit habere licere, nō promittit simplex abnutiuum. sed curaturum se ne alius faciat: vt ibi. nam in aliena re culpa potest admitti: vt suprà de lega.j.cum res.§ sed si alienus. Sed solue vt ibi in.l.inter stipulantem. Item contrà, suprà de act. empt.l. ex empto.§.qui autem. aliàs est iste.§.in.l.emptorem. sed aliter sonant ista verba in venditione: aliter in stipulatione. nam re euicta tenetur ex empto ad pretium: vt ibi dicit: & plenè ibi dixi. hic est secus.

g Ista glo. sequitur communiter scriben. hic.

x ¶Adiecta sit.] ita, scilicet si per extraneos tibi habere non licuit: vt.s.e.l.§.sed si quis. &.§.at si quis. &.§.sed quatenus. si verò sic promittat pœnā, si per me tibi habere non liceat, & perseuerat aliena: non cōmittitur stipulatio pœnę, licet lis cōtestetur, scilicet quia nullum ius habet. Pœnam autem accipe certam, vel incertam: vt.j. iudi.sol.l.nouissima.§.j.

y ¶Factum sit.] suum enim factū, non alienum promisit. M. sed ipse litem non potuit de iure mouere: & ius continet. vt.j.§.ij.

z ¶Ex parte rei.] id est promissoris.

a ¶Succedunt.] in vniuersum ius. nam huiusmodi stipulatio ad hęredes, vel ad arrogatorem tantum transit: vt suprà de vsufruc. sed & si quis.§.si operas. idem[h] videtur secundum B. & M. & in successore rei cui habere licere interest stipulantis: vt.s. de euictio.l.si pro re pu.§.j.

h Ista secūda opi. est vera: & procedit si fiat cessio actionis: & non aliàs. Bart. Imo. & Alexand.

b ¶Licere.] nō adiecto mihi. nam intelligitur: sed de extranea persona, non intelligitur: vt.j.e.si ita stipulatus.§. Chrysogonus. in fin. & facit insti. de stipu. seruo.§.siue autem.

c ¶His.] parentibus & dominis.

stipulatus sibi habere licere: quæsitum est, an rectè stipulatus videatur? Et ait Iulianus * lib. ij. digest. si seruus stipuletur sibi habere licere: aut per se non fieri, quò minus habere stipulatori liceat, promittat: stipulatio (inquit) non committitur[a]: quamuis auferri[b] res ei, & ipse auferre eandem posit[c]. Non enim factum[d], sed ius[e] in hac stipulatiõe[f] vertitur[g]. Cùm verò[h] stipulatur, per promissorem non fieri, quò minus sibi ire agere liceat[h]: non ius stipulationis, (inquit) sed factũ versatur. Sed mihi videtur[i], licet iuris verba contineat hęc stipulatio, Habere licere: tamen sic esse accipienda, vt in seruo & filiofamiliâs[k] videatur actũ esse de possessione[l] retinenda[m], aut non auferenda[n]: & vires habeat hæc stipulatio.

¶ *Verbum poßidere intelligitur ciuiliter, nisi conditio personæ faciat intelligi, de naturali detentatione. Barto.*

¶ Hæc quoq;[o] stipulatio[p], Posidere mihi licere spondes? vtilis est. quam stipulationẽ seruus an posit vtiliter etiã in suã personã cõcipere, videamus. * Et quãuis iure[q] ciuili seruus non posideat, tamẽ ad possessionẽ[r] naturalem hoc[s] referẽdum est: & ideo dubitari nõ oportet, quin & seruus rectè ita stipuletur[t]. Planè si tenere[v] sibi licere stipulatus sit seruus: vtilem esse stipulationem cõuenit. Licet enim posidere ciuiliter non posint[x]: tenere[y] tamen eos dubitat nemo. ¶ Habere, dupliciter accipitur. Nam & eum habere dicimus qui rei dominus est: & eũ qui dominus quidẽ non est, sed tenet[z]. Deniq; habere nos rem apud nos depositam solemus dicere.

¶ *Stipulatio interposita, super iure personali, ad hæredem non transmittitur nisi exprimatur. Bartolus.*

¶ Si quis ita stipulatus fuerit, Vti frui sibi[a] licere: ad hæredẽ stipulatio ista non pertinet. Sed & si sibi non addiderit: non puto stipulationem de vsufructu ad hæredem transire[b] †. eoq; iure vtimur[c].

¶ *Stipulatio doli simpliciter interposita, etiam dolum hæredis comprehendit, non extranei, nisi pœna fuerit apposita. Bar.*

¶ Sed si quis vti frui licere sibi hæredíq; suo stipulatus sit: videamus, an hęres ex stipulatu agere posit. Et puto posse: licet diuersi sint fructus[d]. Nam & si ire agere stipu-

* li. 50. digest.

* Sed.

† Iste text. est sing. in casu suo, secũdũ Paul. & Cuma.

a ¶ Non committitur.] de rigore: cùm seruus agere vel conueniri non posit.
b ¶ Auferri.] de facto.
c ¶ Posit.] ꝑpter quod videbatur & alijs se obligare, & alios sibi.
d ¶ Factum.] s. tantum: vt. s. de acqui. pos. l. possesio quoque. §. j.
e ¶ Sed ius.] id est effectum iuris.
f ¶ In hac stipulatione.] habere licere.
10 g ¶ Vertitur.] q̃a seruo competere non potuit.
h ¶ Cum verò.] interserit nouum casum.
h ¶ Liceat.] quod potest: vt īsti. de stip. ser. §. sed cùm factum.
i ¶ Mihi videtur.] prædicta emendanti.
20 k ¶ Filiofamiliâs] de quo non posuit in quæstione: quia non causat dubium.
l ¶ De possesiõe.] i. naturali detentatione. ad quod est ar. contrà. j. de solu. stichũ. §. vsumfructũ. in fi. & s. de cõdi. & demõ. l. qui
30 hæredi. & s. de acqr. poss. l. quod seruus. & l. possesio. §. j. & s. de pact. l. & hæredi. §. qđ si seruus. & §. doli. & j. proxi. §. Accur.
m ¶ Retinenda.] sibi.
n ¶ Non auferẽda.] alij. R. ad quod est. s. de pecul. nec seruus. &
40 de pact. l. cõtra iuris ciuilis §. si filius.
o ¶ Hæc quoque.] nõ solum illa, cui nõ adijcitur mihi. R. Vel dic, non solum illa, habere licere.
p ¶ Stipulatio.] Inspecta ratione facti.
q ¶ Iure ciuili.] Inspe
50 cto: vt. j. de regu. iur. quod attinet.
r ¶ Ad possesionem.] id est, vt de facto quæratur ei possesio.
s ¶ Hoc.] i. hæc stipulatio posidere mihi licere. pluribus tamen modis dicitur quis posidere de iure ciuili. Primò vt hîc dicitur, quod ad personas refertur: quod in seruum non cadit vt sic posideat. Secundò dicitur ciuiliter posidere, qui posidet animo solo. Item tertiò, qui posidet iustè: quod hîc non quæritur.
t ¶ Stipuletur.] arg. etiã ad quæstiones[a] de facto. quæritur enim à rustico, & dicit vidisse se hunc tenere & posidere: & nescit quid sit possesio. quam etiam peritisimi definire non sunt ausi, ꝙ debeamus
60 intelligere[b] de possesione, quæ facti est. Item debemus interpretari, vt res valeat: vt. s. de lega. j. l. si quando. & j. ad Municip. l. j. in fin. & de reb. dub. l. quoties. & l. vbi.
x ¶ Planè si tenere.] hîc tenere, & superius posidere tantũdem importãt: sed hoc casu indubitãter rñdetur vtilem esse stipulationem.
v ¶ Non posint.] vt pro suo posideant.
y ¶ Tenere.] id est naturaliter possesioni incumbere. & facit suprà proxi. §. cum suis concor.
z ¶ Sed tenet.] idem cum posidet: vt. j. de verbo. sign. l. habere duobus. & l. id apud se.
70 ¶ Si quis ita.] Casum in hoc. §. cum seq. vsque ad finem sic pone. Stipulatus sum à te, vt mihi liceat vti frui. post mortem meã hæres meus vult vti hac stipulatione: & vult vti frui, sicut ego feci: an posit? Et respon. quòd non: possum tamẽ bene stipulari vti frui pro me, & pro hærede meo. & probat hoc arg. à simili, ibi: Nam & si. quia si stipulor mihi ire agere licere: competit etiã hæredi meo. ¶ Si quis.] Volebam mihi cautum esse, ne in certa quadam re, per Titium dolus committeretur. super hoc consului iurisperitum, vt me doceret qualiter stipulari deberem, qui mihi respondit, quòd si volo dolum promissoris abesse alicui rei, sufficit quòd ita stipuler. Titi promit-
80 tis mihi dolum abesse ab hac re, & absuturum esse? ille respondet, promitto. certè hac promisione obligat se Titius, & etiam suum hæredem. Dico ego: domine doctor, bene me docuistis: sed ego sum homo suspiciosus. timeo submergi in terra solida: & semper vereor ne decipiar. ostendatis mihi quomodo tutus esse potero à dolo ipsius promissoris, hæredum eius, & omnium aliorum? Respondet iuriscõ. oportet quòd in stipulatione tua adijcias pœnam hoc modo. promittis mihi, quòd dolus abest absuturusq; est: & si cõtra factum fuerit: pœnam centum aureorum promittis? promitto, dicit ille. certè hoc modo poteris tutus esse à dolo promissoris, & hæredum suorum. si tamen aliquis extraneus dolum committat cõtra te: poteris petere pœnam à promissore: & sic loco dãni, quod habuisti propter dolum cõmissum, habebis pœnã illam centum aureorum. ¶ Suæ personæ.] Planus est. & vide gl. ¶ Inter.] Sæpè promittunt homines sibi inuicem sub certa die, aut
10 sub conditione, quæ omnino est extitura: & aliquãdo sub die incerta: vel sub cõditione quã nõ est certum euenire. Quærit ergo quæ est differẽtia inter ꝓmisionẽ factam die certa, & factam in diem certã. Respõdet
20 iuriscõ. ꝙ ille, q̃ promittit in diem certã: statim potest soluere. & nõ videtur plus facere, quàm debeat: & ideo non repetit quasi nimis cito soluerit. Ille aũt, qui promisit in diem incertũ. s. si hoc aut illud factũ fuerit:
30 si ante soluat, non videtur fecisse, qđ ꝓmisit. s. tantum: imò plus: quia repetit solutum. ¶ Alteri.] Volo stipulari hoc modo: Mæui ꝓmittis mihi, ꝙ dabis centũ Titio? an valeat talis stipulatio? Rñ. ꝙ nõ: quia nemo pōt alte
40 ri stipulari: nisi seruus dño suo: aut filius patri suo. Quid ergo faciẽdũ est, si volo alteri stipulari? Certè debet pœna apponi: veluti, Mæui promittis mihi, ꝙ cẽtũ dabis Titio, & si nõ dederis ꝓmittis. l. noĩe pœnæ:
50 si ille dicat promitto, & nõ fecerit, quod promisit: poterit pœna ab eo exigi. ¶ In stipulationibus.] Habebam duos seruos stichos. vnus erat albus, alter niger: & vnus multo melior alio. stipulatus es à me hoc modo. ꝓmittis mihi seruũ tuum Stichũ? dixi, promitto. veniente die solutionis tu vis habere albũ, qui est melior nigro. & dico ego. non cogitaui de albo, qñ promittebã: sed de nigro. tu dicis. volo habere, qui mihi placet. Nũc quæritur quid iuris? Rñ. ꝙ tu debes habere nigrũ: quia fit interpretatio cõtra te. s. ꝙ sensimus de nigro: non de albo. ¶ Eum qui.] Stipulatus sum à Titio hoc modo: ꝓmittis mihi dare decẽ & Seio decẽ? nũquid Titius debet. xx. mihi. s. decẽ & decẽ
60 Seio? Rñ. ꝙ tantũ decẽ debet: quia illa decẽ quæ mihi promisit, eadem promisit & Seio. ¶ Si stipuler.] Stipulatus sum à Titio hoc modo. promittis mihi soluere, quod mea intererit: vel promittis me indẽnem seruare? Et dicitur, ꝙ sic. Et ponit iuriscon. exemplum. tu & ego eramus tutores vnius pupilli: ego cesi tibi administrationẽ tutelæ: & stipulatus sum à te rem pupilli sal. fo. stipulatio ista valet: interest enim mea fieri, quod stipulatus sum: quia ego obligarer pupillo, sicut tu si malè administrares. ¶ Si quis insulam.] Promisisti mihi Titio insulam facere: deinde vadis ad Mæuiũ, & dicis ei: ego promisi Titio facere insulam: sed sum ita occupatus, quòd non possum
70 seruare, quod promisi. vis tu illam insulam facere: & quod iustum fuerit dabo tibi. tu promittis mihi, quòd facies. certè valet stipulatio. & potero agere ad interesse contra te, si non facias. Et similiter pone, in quinque exemplis seq. ¶ Si quis ergo.] Possum stipulari, ꝙ sistas Stichum iudicio. item possum stipulari à te, quòd ædifices mihi locum sacrum: quia si diceremus non posse stipulari ædificari locum sacrum, sequeretur, quòd nec agere possemus ex locato & conducto: quod esset contra iuris dispositionem. duæ leges sequen. claræ sunt. Franciscus Accur.
a ¶ Sibi.] non refert, apponat, vel non. sic. s. §. sicut. in fi. §. & j. titu. ij.
80 l. j. in princ. Sed argu. contra. C. de consti. pecu. authenti. si quando.
ADDITIO. Dic quòd ibi impersonalitas ex parte promissoris vitiat, ex parte autem stipulatoris non: vt hîc, secundum Bar.
b ¶ Transire.] defunctus tamen vsumfruc. habebit: quia sibi stipulatus videtur: vt. j. eo. tit. l. ita stipulatus. §. Chrysogonus.
c ¶ Vtimur.] quia personale est.
d ¶ Fructus.] id est vsusfructus. Vel dic, vt alij dicunt: quia stipulator percipiet, vt fructum, hæres verò vt causam: & sic mutat nomen vsusfruc.

Posidere quis ciuiliter multis modis pōt.
a Istã glo. sequũt scribẽtes hîc. & Bart. in. l. de ætate. s. de mino. & idẽ Bar. in. l. j. s. si cer petat.
b Ista glo. perscribẽ. hîc reputat sing. ad hoc propositũ ꝙ testes debent deponere & interrogari super his quæ cõsistũt in facto: cuius facti ratione assignare non tenentur si de ea ratione non interrogẽtur. Bol.

letur sibi hærediq; suo licere: idem probamus [a]. ¶ Siquis dolum malum promissoris hæredisque eius abesse velit [b], sufficere dicimus, abesse, absuturũq; esse, stipulari. si vero de pluriũ [c] dolo cauere velit [d], necessarium esse adijci, Cui rei dolus malus si non abest, vel non abfuerit: quanti ea res erit, tantam pecuniam [e] dare spondes [f]?

¶ Quæro hic quando quis stipulatur sibi & hæredibus suis aliquid quod sit ad hæredes transmissibile: utrũ in persona hæredis erit noua actio uel stipulatio. Pau.

¶ Suæ personæ [g] adiungere quis hæredis [h] personam potest. sed & adoptiui patris persona coniungi poterit.

¶ Debitum in diem certum potest solui ante diem: secus si in diem incertum. Barto.

¶ Inter certã incertamq; [i] diẽ discrimen esse ex eo quoq; apparet, ꝙ certa die ꝓmissum, vel [k] statim dari potest [l]. totum enim [m] medium [n] tẽpus ad soluendũ liberum promissori relinquit̃ [o]. at qui promisit, [p] si aliquid factũ [q] fuerit. vel cùm aliquid factum sit: nisi cùm id factum fuerit, dederit: non videbitur fecisse, quod promisit [r].

¶ Non potest quis alteri stipulari nisi filius uel seruus: sed metu pœnæ stipulationis ei paretur. Bartol.

¶ Alteri stipulari nemo potest [s], preterquàm si seruus dño, [t] vel filius patri stipuletur. inuẽtæ enim

vsufruct. in persona hæredis.

a ¶ Probamus.] quo ad hoc, vt hæredi debeatur, & hæres agere possit. sed in hoc differũt: quia superior nõ transit ad hæredẽ, nisi sit actum: hîc transit: vt. ff. eo. l. ij. in fin. & ff. fami. ercis. hæredes. §. an ea. Item hic ad hæredem hæredis superior non: vt. C. de vsufru. l. antiquitas. Itẽ alius est vsufru. in persona hæredis: alius in persona stipulatoris: vt hîc, & C. de vsufr. l. antiquitas. & ff. quibus modis vsufru. amit. l. repeti. quod hîc non est.

b ¶ Velit.] stipulari.

c ¶ De plurium.] scilicet extra personas hæredum.

d ¶ Velit.] à promissore.

e ¶ Pecuniam.] s. nomine pœnæ.

f ¶ Spondes.] quia nõ sufficit ita stipulari omnẽ dolum abesse, cum alienũ factũ promittitur: sed pœnam debet stipulari: vt hîc. & facit. j. eod. l. ex ea parte. & ff. vsufruct. quemadmo. caue. l. huic stipulationi. & j. de verbo. signifi. l. hæc verba, cui. & ff. §. quæsitum. Sed cõtrà. j. eo. inter stipulantem: in prin. Sol. vt ibi.

g ¶ Suæ personæ.] stipulãtis dolum abesse.

h ¶ Hæredis.] futuri. nam viuens hæredẽ non habet: vt. ff. de hære. ven. l. j. Sic & patris adoptiui dic futuri. & sic stipulando, vt hîc: & promittendo, vt. ff. potest adiungi. Si autem dicas præsentis: patris: tunc dic ꝙ põt adiungi stipulãdo, nõ promittendo, nisi & promittẽdo faceret cõditionẽ patris meliorem: vt. C. de pact. l. filius. imò etiã conuentionis. idest si conueniatur pater, refert contrahat filius cum extraneo ante arrogationem: & tunc non teneatur pater. vel post: & tunc sic: vt instit. de acquir. per arro. §. fi. ff. de pec. l. in arrogatorem.

i ¶ Incertámq;.] nõ eam quæ est oĩno extitura: vt j. de noua. l. si pupillus. §. j. vbi dicitur pura. i. in diẽ. sed dies dicit̃ hîc incertus propter conditio. argu. ff. de leg. j. l. talis scriptu. & de condi. & demon. l. dies incertus. bene dico statim posse solui nisi gratia stipulatoris [a] fiat dilatio arg. ff. de leg. ij. si ita sit reli. §. pegasus. sicut accidit in primitijs agrorũ, quas non statim tenetur accipere sacerdos, sed nouem diebus debent esse apud matrem. idest spicam, quæ est mater grani. quod tempus gratia sacerdotis incertum est.

[a] Bal. hîc & doc. reputãt istã glo. sing. ad hoc ꝙ vbicũq; tẽporis dilatio habet & cõtinet in se vtilitatẽ creditoris: non tenetur creditor recipere debitum sibi oblatũ à debitore ante illud tẽpus. tu etiam iũge hoc verbũ ꝙ non cogitur etiã recipere solutionẽ debiti alibi quam in loco destinatę solutionis. Bol.

k ¶ Vel.] pro etiam.

l ¶ Dari potest.] licet non peti nec repeti solutũ potest etiam ante diem: vt ff. de condi. inde. l. in diẽ. & facit. C. de fideicõmis. l. post mortem. & de leg. j. l. filiusfamiliâs. §. apud Marcellum. Sed argu. contrà. suprà de an. leg. eum qui. & l. liberto. §. largius erupianus consuluit. & ad Trebel. sed si ante.

m ¶ Totum enim.] verè potest ante dari: totum enim &c.

n ¶ Medium.] hæc ratio recipit exceptionem: vt infrà eod. liber homo. §. decem.

o ¶ Relinquitur] j. eod. continuus. §. cum ita. & j. de solu. quod in diem. & l. qui res. §. mihi decem. & j. eo. l. eum qui calendis. in fi.

p ¶ Promisit.] Alia differẽtia potest assignari quæ nascitur ex ista. nam quod in diem certum promittitur, ante solutum non potest repeti. idem in conditione, quæ omnino est extitura. si autem incerta, vel talis, de qua est dubium sit temporalis an perpetua: solutum ante potest repeti: vt. ff. de condi. indebi. l. in diem. & l. quod si ea. & l. sufficit.

q ¶ Factum.] puta si Titius ascenderit Capitolium.

r ¶ Quod promisit.] scilicet tantum, quia plus. ergo locus est repetitioni: vt. ff. de cõdi. indebi. l. sub conditione. Vel dic ꝙ ex alia causa videtur soluisse, & hæc non desijt: & ideo indebitum apparet: & sic repetitur: vt. ff. de condi. indebi. l. qui promisit.

sunt huiusmodi obligationes † ad hoc, vt vnusquisque sibi acquirat, quod sua interest. cæterum vt alij detur, nihil interest mea [v]. Planè si velim hoc facere, pœnã stipulari conueniet [x]: vt si ita factũ non sit, vt cõprehensum est: cõmittatur [y] stipulatio etiã ei cuius nihil interest [z]. Pœnam enim cũ stipulatur quis, nõ illud inspicit̃ [a], qd intersit eius [b]: sed q̃ sit quantitas [c] quæq; cõditio stipulationis [d]. ¶ In stipulationibus [e] cùm quæritur quid actum sit: verba contra stipulatorem interpretãda sunt [f]. ¶ Eum, qui ita dicat, Mihi decẽ, & Titio [g] decem. eadem decem, non alia decem [h] dicere credendum est [i].

† al stipulationes.

¶ Qui alteri stipulatur, potest ex ea stipulatione agere si sua interest. Bart.

¶ Si stipuler alicui, cùm mea interesset: videamus an stipulatio cõmittatur. Et ait Marcellus stipulationẽ valere, in specie huiusmodi, Is, qui pupilli tutelã administrare cœperat, cessit administrationem cõtutori suo: & stipulatus est rem pupilli saluã fore [k]. ait Marcellus, posse defendi, stipulationem valere. Interest enim stipulatoris fieri quod stipulatus est: cùm obligatus futurus esset pupillo si aliter [l] res cesserit. ¶ Siquis insulam faciendã promiserit, aut cõduxerit, deinde ab aliquo insulã stipulatori

s ¶ Alteri stipulari nemo potest.] vt. j. de re. iu. l. quo tutela. §. fi. & ff. titu. j. quæcunque. & insti. de inuti. stipu. §. alteri. & C. de inuti. stipu. l. vt inter.

t ¶ Domino.] quia æstimatur eadem persona cum domino: vt. ff. de ope. leg. l. si Pamphilo. sicut filius cum patre: vt. ff. de libe. & posthu. l. in suis. & institu. de inuti. stip. §. quod si quis. & C. de impube. & alijs substi. l. si.

v ¶ Nihil interest mea.] & si quandoq; intersit, tunc valet: vt j. §. si stipuler. & §. siquis insulam.

x ¶ Conueniet.] qñ prima nulla erit: sed secunda pœnalis valebit: qa prima est præter legẽ secus si cõtra legẽ esset: quia nec prima nec scda tenebit: argu. j. eo. l. stipl̃o hoc mõ. & hoc mõ intelligitur. ff. ad. l. fal. quod de bonis. §. j. nam ibi contra legẽ est. sed & si pœna citra stipulationem pacto deducitur, inspicitur intersit vel non: vt in contrario. ff. de ser. ex. l. seruus ea.

Stipulatio cõtra legẽ facta nula est.

y ¶ Committatur.] scilicet pœnalis.

z ¶ Nihil interest.] stipulantis. s. cui naturalis est quæsita obligatio, vt alij detur. sed quomodo cõmittitur pœna, cùm nulla mora nulla petitio ĩ principali? Respõ. de facto fit contestatio: sicut si promittas. x. cum petiero: vel si nauis venerit ex asia: & me litem cõtestãte venit: vt not. C. de contrahẽ. stip. l. nuda. Accur.

a ¶ Non illud inspicitur.] ad pœnã committendam.

b ¶ Intersit eius.] quod alteri stipulatus est impleri. ad quod est. ff. eo. l. iij. & ff. de recep. arbi. l. pœna.

c ¶ Quantitas.] vt non immodica sit. s. nõ vltra duplũ: vt. C. de sen. quæ pro eo quod interest. l. vnica. §. sancimus. Alij cõtra, vt quãtitas legitimarũ vsurarũ inspiciatur si est vsurarius: vt. C. de vsur. l. cum allegas. & ff. de act. empt. Iulianus. §. idem Papinianus respondisse se refert &c. Sed prima sententia confunditur. ff. de eui. l. si dictum. Ioã. tu dic plenè vt not. C. de sent. quæ pro eo. l. vnica. §. sancimus.

d ¶ Conditio stipulationis.] non impossibilis: non turpis. & dic vt. ff. in princ. legis.

e ¶ In stipulationibus.] conuentionalibus. aliud in prætorijs: vt j. de præto. stipu. l. in prætorijs.

f ¶ Interpretanda sunt.] vt hîc. s. eũ qui &c. & sic fine. §. legit̃. vel dic, stipulatus sum à te Stichũ, & tu dicis te sensisse de albo: ego me sensisse de nigro. & in vtroq; potest tenere stipulatio: vt hîc, & j. e. l. qui ex pluribus. & ff. de re. dub. l. cũ quæritur. si autẽ cõstat te sensisse de alio, me de alio: obtinet quod legitur. j. e. inter stipulantẽ. §. si stichum. si autem dicis te sensisse de albo, ego de nigro: & in vno tantum potest tenere stipulatio, quia alter est stipulantis: obtinet quod est. j. e. quoties. vbi plenius dicetur: & facit. j. e. quicquid. & j. eo. proxi. §. & j. eo. l. qui sic. & ff. tit. j. l. Arrianus.

g ¶ Titio decem.] secus si dixit dena: quia tunc. xx. & non eadem erunt dena.

h ¶ Alia decem.] vt. ff. de leg. j. siquis te.

i ¶ Credendum est.] an ergo valeat in totum? Rñ. nõ sed in v. alia pars est inutilis: vt instit. de inuti. stipu. §. ꝙ siquis sibi. nec placet vt dicas Titium adiectum: vt Ir. dixit: quia id esset si dixissem aut: sed hîc dixi &: vt insti. dic. tit. §. siquis alij. in fi. & j. e. si mihi & Titio. Sed arg: contra. huic. §. ff. de leg. ii. mæuius. in princ.

k ¶ Saluam fore.] vel sibi vel pupillo rem pupilli saluam fore stipulatus est: vt. j. proxi. §. not.

l ¶ Si aliter.] i. malè. & facit inst. §. sed & siquis. & de satisda. tut. §. j.

fieri [a] stipulatus sit: aut si qs, cùm promisisset Titio fundũ Mæuiũ [b] daturum [c] ∗ aut si is [d] non dedisset, pœnã se daturum, stipulatus [e] à Mæuio fuerit fundum Titio datum [f] iri: itẽ si quis locauerit id faciẽdum quod ipse conduxerit: cõstat habere eũ vtilem ex locato [g] actionẽ. ¶ Si quis ergo stipulatus fuerit, cùm sua interesset ei dari in ea erit causa, vt valeat stipulatio. Vnde & si ꝓcuratori meo dari stipulatus sim: stipulatio vires habebit [h]. & si creditori meo: qa interest mea [i], ne vel pœna committatur, vel prædia distrahantur, quæ pignori data erant.

¶ Sed quid si promisisti illum sisti, in paßiuo? tunc esset aliqua dubitatio quasi uidearis promisisse factum illius. Pau.

¶ Si quis ita stipulatus fuerit, Illũ sistas [k]. nulla causa est cur nõ obligatio constet [l].

¶ Opponitur huic legi de.l.inter stipulantem. in.§.sacram.infrà eo. Sol. ibi quando fuit stipulatus ædem sacrã mihi dari: quod fieri non potest: cum non sit in cõmercio: & non potest nec sufficit donatio alicuius priuati. hic uerò ut ipsam ædificet: & postquàm est ædificata, non est in dominio meo. Pau. de Cast.

¶ Ædem sacrã, vel locum religiosum ædificari, stipulari [m] possum [p]: alioquin [n] nec ex locato agere possumus [o].

¶ Primum dictum huius legis procedit quando dominus stipulatur seruo aliquid quod poterit acquiri ipsi domino: puta dominiũ uel aliquod factum expediendum ab aliquo in personã serui, ut rem illi tradi uel restitui. si uerò factũ expediendum à seruo, puta quòd liceat ire & agere, non ualet stipulatio nisi domini intersit peculiariter quòd seruus poterit ire, & non impediri: sicut in patre & in filio. Pau.

Paulus. **LEX XXXIX.**

Dominus seruo stipulãdo sibi acquirit: sed & pater filio: secundum quod [p] leges permittunt.

a ¶ Fieri.] per hæc verba, promittis mihi ꝙ dabis vel facies illi? & sic expone sequẽtia exempla. sic ergo conceptis verbis agam si mea interest: non autẽ ille aget cui stipulatus sum: vt. C. de dona. l. cũ res. &. j. e. l. liber homo. §. fi. Sed si dixissem, ꝓmittis illi hæc? prorsus est inutilis: etiã si mea interesset secũdum Azo. & H. quia nullum verbum hîc ponitur per quod videatꝰ mihi qd queri nisi in tutore pupilli, & in curatore su-10 riosi, & actore vniuersitatis: vt. s. de consti. pec. l. eũ. §. iiij. &. v. &. vj. &. vij. in casibus tñ per ꝓcuratorẽ quęritur actio: quos dicvt insti. de inuti. stip. §. si quis alij. Accur.

∗ &c.

b ¶ Mæuium.] i. quòd Mæuius dabit tibi, sed 20 si habes Męuianum, dic quia promisit ꝙ dabit ei fundum Mæuij. Accursius.

c ¶ Daturum.] duobꝰ modis legi potest: si habeas Mæuianum, & si habeas Mæuium.

d ¶ Si is.] Męuiũ scd̃m secũdam literã: secũ-30 dũ aliam. i. promissor.

e ¶ Stipulatus.] promissor dictus.

f ¶ Datum.] per ista verba, promittis mihi ꝙ dabis vel facies illi &c. vt. s. proxi. §.

g ¶ Vtilem ex locato.] i. efficacem, secundũ Io. vel directa ces-40 sante: quia alteri stipulatus est. & facit. s. loca. l. si tibi alienam. &. l. si cui.

h ¶ Vires habebit.] et agam ex huiusmodi stipulatione ad interesse, licet dationẽ contineat: vt. j. e. liber homo. §. fina.

50 i ¶ Interest mea.] dari: aliâs nõ: vt &. s. de pact. l. si vnus. §. qd̃ si sine ꝑsona. & instit. eo. §. alteri. vsq; in fi. §. &. s. eo. l. si ꝓcuratorẽ. §. si quis mandauerit.

k ¶ Sistas.] i. sisti iudicio facias: & sic tuum non alienum factũ ꝓ-60 mittis: vt. j. eod. quoties quis.

l ¶ Constet.] ad interesse: vt. d. l. quoties.

m ¶ Stipulari.] interest enim propter religionem.

n ¶ Alioquin.] id est si diceres non valere stipulationem.

o ¶ Possumus.] s. si ædificandam locaremus: quod esset iniquum. sed non bene argumentatur. nam res sacra potest vendi: non tamen per 70 stipulationem promitti: vt insti. de inuti. stipu. in prin. Accur.

p Dominus.] secundum quod. si ea quæ iuris sunt, stipulatus fuerit. sin autem quæ facti sunt, non ita, vt. j. e. l. quod dicitur. §. ij. vt scilicet tenere ei filio liceat. vel ita si ex re patris stipulatio fiat, insolidum patri quæratur. si aliunde, proprietatẽ habebit filius: pater verò vsumfru. vt. C. de bo. quæ libe. l. cùm oportet. in princ. & insti. de inuti. stipu. §. ei qui. &. C. de contrahen. stipu. l. ij. &. s. de pac. l. & hæredi. §. nos autem. &. j. de stipu. ser. l. si ex re. §. si ipsi. & de solu. Stichum. §. quæsitum.

q Si filius.] Acquiritur. Idem ecõtra videtur, & facit insti. de sti-80 pu. seruo. in prin.

Evm qui calendis.] CASVS. Sunt certi dies in quolibet mẽse, qui idus vocãtur: alij verò calendæ. Ego promitto tibi ꝙ soluam tibi calendis Ianuarijs. sunt fortè multi dies huius mensis qui cõtinentur sub calendis. de qua ergo die calendarum intelligitur in stipulatiõe? si sit expressum per nos qua die soluatur, stabitur illi promissioni. si non sit expressum, consyderabitur de qua die senserimus. si autem nõ possumus veritatem facti inuenire: intelligitur

Pomponius. **LEX XL.**

Si filius meus seruo meo stipuletur, acquiritur [q] mihi.

¶ Qui stipulatur calendis, intelligitur de proximis: nisi aliud actum sit. Bar.

Vlpianus. **LEX XLI.**

Evm, qui calendis Ianuarijs stipulatur: si adijciat primis, vel proximis: nullã habere dubitationem, palam est. sed & si dicat, secũdis, vel tertijs, vel quibuslibet alijs [r]: æquè dirimit quæstionem. si autem non addat, quibus calendis Ianuarijs, facti quæstionem inducit, quid fortè senserit, hoc est, qd inter eos actũ sit. vtique enim hoc sequimur quod inter eos actũ est: easq; [s] assumemus. si autẽ nõn appareat, dicendum est, (quod Sabinus ait) primas calendas [t] Ianuarias spectandas. Planè si ipsa die calendarum quis stipulationẽ interponat, quid sequemur? Et puto actum videri de sequentibus [v] calendis.

¶ Si dies nõ additur: præsenti die debetur. Bar.

¶ Quoties autem in obligationibus dies non ponitur, præsenti [x] die pecunia debetur: nisi locus [y] adiectus spatium temporis inducat, quo illò possit perueniri. verũ dies adiectus efficit, ne ꝓsenti die pecunia debeatur [z]. ex quo apparet diei adiectionem pro reo esse, non pro stipulatore [a]. Idem in idibus [b] etiam & in nonis probandum est, & generaliter in omnibus diebus.

¶ Quando una præstatio est facienda: petitur in fine temporis. Bar.

∗ Pomponius. **LEX XLII.**

Qvi hoc anno [c] ∗ aut hoc mẽse dari stipulatus sit: nisi

∗ Papini.

∗ aut qui hoc.

promissio facta in primam diem calendarum. Sed pone quòd hodie incipiunt calendæ huius mẽsis, & hodie mihi promittis dare calen. quæritur de quibus intelligitur? Respond. quòd de sequentibus intelligitur facta promissio. ¶ Quoties autem.] Titius stipulatus est à Mæuio. Mæui promittis mihi dare centum ex causa tali? Respondet Mæuius, ꝓmitto. quęro, quando debeantur ista centum? Et respõ. quòd præsenti die fa-10 ctæ stipulationis. Sed ponamus sic: dicit idẽ Titius cum esset Lug. cum Mæuio, Mæui ꝓmittis mihi dare centum scuta Parisius ꝓ tali causa? Respondet Mæuius, promitto. certè hîc non debetur die pręsenti: quia expectã-20 dũ est quòd Mæuius possit venire Parisius. & posteà facit vnã illationẽ quæ clara est, ibi, ex quo &c. ibidem &c. sicut suprà dixit obseruandũ esse in calendis, ita etiam in nonis & idibus seruabitur. Fran. Accur.

30 r ¶ Aliis.] s. calendis. Accursius.

s ¶ Easque.] scilicet calendas.

t ¶ Calendas.] nisi natura aliud inducat, vt partum Arethusæ in calendis Ianua. nã de his quæ post partum sunt, intelligitur: vt. j. 40 e. interdum. in prin. Sed cõtra ad id quod dicit de primis. s. e. stipulatio ista. §. in stipulationibus. &. s. de palationibus. &. s. de pa-ctis. l. veteribus? Respon. nisi de primis intelligeretur, nec de secũdis eadem ratione, nec de tertijs: & sic de 50 singulis. vt ergo valeat, dicitur vt de primis videatur actũ. arg. j. de verb. sig. l. bogu. j. de verb. sig. l. boues. §. j. item quid si in diebus vel post dies promisit, non adiecto alio? intra biduum tenetur: vt. j. de verb. signi. l. inter illam. §. fi. 60 Accur.

v ¶ Sequentibus.] qa quod est minimũ, sequendũ est. Accur.

x ¶ Nõ ponitur præsenti.] s. de consti. pecu. l. promissor. §. j. cõtra. Sol. vt ibi. & facit. j. de sol. l. quod dicimus. & de regu. iur. l. in omnibus. Accur.

y ¶ Locus.] vel res adiecta, vel alia causa: vt. j. e. continuus. §. item qui insulam. &. l. interdum. in prin.

70 z ¶ Debeatur.] cũ effectu vt possit peti. nam præsens est obligatio: sed differtur exactio: vt insti. e. §. id autem. &. j. e. l. centesimis. in prin. quæ sunt contra. & facit. j. de ver. sig. l. inter illam. &. l. cecere. &. s. eo. stipula. §. inter. & infrà eo. continuus. §. cum ita. &. §. itẽ quęritur. &. l. liber homo. Accur.

z ¶ Non pro stipulatore. vt. j. de reg. iur. l. cum tempus. quandoq; pro stipulatore: vt argu. s. de lega. ij. si ita. §. pegasus. & de an. lega. l. cum. aliâs incipit Iabolenus.

a ¶ In idibus.] vt de primis intelligatur si aliud non apparet: vt dixit de calendis.

80 Qvi hoc anno.] CASVS. Promisi tibi dare centum aureos anno præsenti. tu non potes me conuenire nisi in fine anni. F.

b ¶ Qui hoc anno.] Nota tres casus: quia aut stipulor hodie dari: & statim petam: vt infrà eodem. liber homo. §. decem. aut in anno: & tunc quod hîc. aut annuum: & tunc in initio: vt. s. de an. leg. in singulos. &. C. quando dies lega. ce. l. j. vel dic vt ibi. & facit. s. titu. j. l. quisquis. & insti. de inuti. stipu. §. penul.

Non rectè

a ¶Non rectè petet.]obstat enim exceptio:sed competit actio: vt diximus.§.l.proxima.

¶Si quis arbitratu.] CASVS. Aedificasti iuxta domum meam:& vltra terminos posuisti aedificium tuum.feci te vocari in ius vt destruas opus illud. tu dicis mihi. nolo litigare. eligamus Lucium Titium, qui diiudicabit inter nos: & secundum quod ipse dicet destruat opus quod 10 feci.es tu contentus? sum dicis.& sic promittis:promitto.posteà adueniete die arbitrij ego absentaui me.et ita arbiter noster nō pronūciauit propter moram meā.dicitur hic quod promissor non tenetur quasi moram fecerit. 20 Quid autē erit si per arbitrū stetit,quò minus pronuncietur? Respond.quod stipulatio efficitur inutilis,quia non est à persona arbitri recedendū, nec poena, quae adiecta erat, committetur. hoc dicit cum.l.sequēti. Frā. 30 Accur.

omnibus partibus anni, vel mēsis praeteritis non rectè petet [a].

¶Arbitratore non arbitrante non ualet stipulatio: & ab eius persona non receditur.Bar.

Vlpianus. LEX XLIII.

Si quis arbitratu puta Lucij Titij sibi restitui [b] stipulatus est: deinde ipse stipulator moram fecerit quo minus arbitretur Titius:promissor,quasi moram fecerit,non tenetur [c]. Quid ergo,si ipse, qui arbitrari debuit, moram fecerit?Magis probandum est,à persona non esse recedēdum [d] eius,cuius arbitrium insertum est [e].

Paulus. LEX XLIIII.

Et ideo, si omnino non arbitretur, nihil valet stipulatio: adeo, vt & si poena adiecta sit [f], nec ipsa quidem committatur.

¶Non refert an per seipsum quis stipuletur, an filius uel seruus eius, quo ad acquisitionē ei fiendam:nec refert an illi stipulētur expreßè patri uel domino, an sibi ipsis: quia utroque casu acquiritur illis.Pau.de Cast.

Vlpianus. LEX XLV.

Quodcunque stipulatur is, qui [g] in alterius potestate est, pro eo habetur, ac si ipse [h] esset stipulatus.

¶Subiectus alienae potestati potest stipulari cū ipse morietur, sicut non subiectus.Pau.de Cast.

¶Sicuti cùm morietur quis, stipulari potest:ita etiam ij, qui subiecti sunt alienae potestati,cùm moriētur [i],stipulari [k] possunt.

¶Si stipulatio patris confertur in tempus existentiae sui iuris:filio quaeritur utilis actio. Bart.

¶Si quis ita stipulatus sit, Post mortem meam filiae meae dari, vel ita, Post mortem filiae meae mihi dari, vtiliter erit stipulatus:sed primo casu filiae vtilis actio cōpetit [l], licet [m] haeres ei non existat.

¶Inter si & cum,non est differētia cum apponūntur actui extrinseco.Bar.

¶Non solum ita stipulari possumus, Cùm morieris [n]: sed etiam, Si morieris. Nam sicuti inter haec nihil interest, cùm veneris, aut, si veneris: ita & ibi nihil interest, si morieris,aut,cùm morieris. ¶Filius patri dari stipulari videt, etsi hoc non adijciat [o].

¶Nota hic,quòd dies conuentionalis seu tēpus certum an & quando,non impedit oriri obligationem ciuilem & naturalem.Pau.de Ca.

Paulus. LEX XLVI.

Centesimis calendis dari vtiliter stipulamur:quoniā praesens obligatio est,in diem autē dilata solutio [p].

¶Stipulatio facti, quae personam promissoris concernit:ad haeredem non transmittitur.Bar.

¶Id autem quod in facto est, in mortis tempus conferri non potest [q]:veluti, Cùm morieris, Alexandriam venire spondes?

¶Promißio cum uolueris,ualet si ante mortem declares te uelle: secus in promißione si uolueris.Barto.

¶Si ita stipulatus fuero,Cùm volueris [r]:quidā inutilem esse stipulationem aiunt [s]. Alij ita inutilem esse,si ante,quàm constituas [t],moriaris.quod verum est. Illam autē stipulationem, Si volueris, dari: inutilem esse constat.

b ¶Restitui.] puta equum locatū:vel restitui,id est destrui aliquod opus.

c ¶Nō tenetur.] nisi fuerit in posteriori mora:vt.§.de peric.& cōmo.rei ven.l.illud. & distingue vt.C.de cō 40 trahen.emp.l.fi.

d ¶Non esse recedēdū.]vt.§.de ar.l.in cō promissis.&.C.de con trahen.emp.l.fin.& de condi.& demon.l.mul ta.&.l.in testamēto.et cōtrà.§.pro soc.l.si coita.Sed 50 cōtrà.§.pro soc.l.si societatem.Sol. vt ibi. Item cōtra.C.cōmunia de lega.l.fi.§.j.Sed ibi speciale in legato, ne pereat. Itē cōtra.§. de oper.liber. si libertus iurauerit.sed ibi fuit arbitratus:sed ini què: hic nō fuit vllo modo. Item contrà.§. de contrahenda emptio.haec venditio.sed ibi fuit arbitratus,& ini- 60 què:hic,nullo modo.Accur. ADDITIO. Ista glo.reprehenditur per Barto.& alios:quia speciale est ibi:vt dicit gloss.in.l.fina. C.de contrahen.emp.

e ¶Insertum est.]nominatim.Accursius.

f ¶Et ideo.]Adiecta sit.si arbitrio non pareatur.

¶Quodcunque.] CASVS. Tantum operatur filius qui stipulatur pro patre:quantum si ipse pater stipularetur sibi. idem in seruo,& eius domino. ¶Sicuti.] Certum est quòd possum ita stipulari.promittis dare cum moriar?promitto.Ita si habeam filium:ipse potest promittere hoc modo:promitto tibi soluere cùm pa 70 ter meus morietur.idem in seruo. ¶Si quis.]Habeo filiam.volo ei prouidere de aliqua summa pecuniae.vendo Titio quendā fundum: & stipulor ab eo hoc modo.promittis cētum quae debes mihi ex causa venditionis,dare filiae meae post mortē meam?ille respondet promitto.talis stipulatio valet.Econtrà possum ita stipulari, promittis mihi dare centum post mortem filiae meae? & hoc casu post mortem filiae meae competit mihi actio directa ex stipulatu.priori verò casu competit actio vtilis filiae meae ex stipulatu. ¶Non solum.]Planus est. ¶Filius dari.]Habeo filium qui taliter stipulatur:Maeui promittis mihi dare?ille respondet promitto.certè 80 videtur stipulatus esse patri:licet patris nomē non expresserit in stipulatione.Franc.Accur.

g ¶Is qui.]filius vel seruus.

h ¶Si ipse.]pater vel dominus,in cuius potestate est filius vel seruus stipulatus.& sic parificat filium stipulari patri:& ipsum patrem sibi.vel dic,ipso filius scilicet sibi:& tunc parificat filium stipulanti patri:& sibi ipsi filio:sed & tunc excipe factum:vt suprà eodem.stipulatio.§.hi.& instit.de stipula.seruo.§.sed cum factum.itē & tunc fallit in seruo:vt infrà de stipula.ser.l.ij.&.l.antepenulti.& facit infrà rem pup.saluam fo.l.si filius.& infrà ea.l.in fin. in filio tamē restringe ad profectitia.at in aduentitijs solus vsusfructus patri quaeritur:vt.C.de bo.quae libe.l.cùm oportet.Accur.

i ¶Cùm morientur.]ipsi vel illi, in quorum potestate sunt. ratio, quia initium inspicimus.& facit.C.de con trahen.stipu.l.scrupulosam.& insti.de inuti 10 li stipul.§.post mortem.Accur.

k ¶Stipulari.]illis in quorū potestate sunt. Accursius.

l ¶Competit.]ex interpretatione M. Sed contrà.§.de pact.do.l. cum dos.ibi, si verò filia &c.Sol.vt ibi.item 20 facit in eodem titu. si ita conuenit. & suprà de ope.libe.l.cùm patronus.§.j.& suprà de pact.l.& haeredi.§. nos autem. Item contra in eodem tit.l.si tibi decem.§. si pactus. sed ibi vt extraneo pepigit,hic vt filio. item 30 facit.C.de pact. conuē.l.pater pro filia. & suprà de solu. matrimo. l.Caius.

m ¶Licet.] videtur ergo idem esse, si haeres existat: sed certè tunc directa daretur: vt suprà de pac.l.auus sic.C.de legi.& con.l. 40 non dubium. non ergo aduersatur actioni,sed formae actionis. sic in verbo etiam suprà de pericu.& commod. rei vendi.si quis serui.

n ¶Cùm morieris.] vt & suprà de cōdi.indebi.l.qui promisit.& 50 l. nam si cum. & de manumiss. testa.l. qui duos.& infrà eo.l.huius. &.C.quando dies leg.ced.l.ex his.

o ¶Adijciat.] vt detur patri, impersonaliter:vel seruo patris: vt.§.in prin. huius legis.sed in seruo & filio fallit:vt ibi diximus.Accur.

60 ¶Centesimis.] CASVS. Promitto tibi dare calendis centesimis.dicitur quòd obligatio est perfecta & praesens: licet tempus solutionis sit dilatū in calendas centesimas quod ita si ante soluеretur,non posset repeti. ¶Id autem.]Quaedam sunt stipulationes quae possunt conferri in tempus mortis:veluti quae consistunt in dando. Quaedam,quae consistunt in faciendo:& non possunt conferri in tempus mortis:sicut promitto Romam ire cùm moriar. ¶Si ita.]Pone vt in gloss.Fran.Accursius.

p ¶Dilata solutio.]vt.§.eo.l.eum qui calendis.Accur.

q ¶Non potest.]nisi per haeredem possit explicari:vt.C.de contra- 70 hen.stipul.veteris.contrà.&.l.fina. & argu.C.de caducis tollen.§. ne autem.

r ¶Cùm volueris.] vt quando volueris dari,sit in eius potestate, non ipsum dare[e]:vt.§.de rebus dub.l.vtrum.§.penul.& de pac.do.l. si.§.fi.& facit.§.de ser.l.iiij.

s ¶Aiunt.]promitto tibi si volo:si volam:cum volam[f]: si voluero: non valet.cum voluero, valet:vt hic,&.§.de act.& obli.l.sub hac. & j.e.si quis stipulatus sit Stichum. Sed quae est differentia inter primū & secundum responsum huius.§?Respon.quia in primo,causa differendi[g],in secundo,expressa est conditio.aduerbium enim tempora- 80 le,cum,adiungitur praeterito subiunctiui:& significat praeteritionem primo casu.vel quia primo significat tempus incertum, in quo velit:quod non est in sequenti:quae tantum est in voluntate promittentis.idē in fideicōmisso similibus verbis relicto:vt.§.de leg.iij.l.fideicōmiss.§.sic fideicom.sunt tamen arg.cōtraria: quia non videtur interesse inter si & cùm:vt.§.l.proxi.§.non solum.&.§.de condic,indebi.l.qui promisit.quae sunt arg.contraria.

t ¶Constituas.]quando velis.

[Margin notes, left:]
* Iulia. al.Pomp. Scribētes hic cōmuniter intelligunt istum tex.& dicūt quod si arbitrator fuit assumptus super contractu perficiēdo: nisi fequatur arbitramētum: contractus non perficitur: nec à persona ei arbitrato. nis recedi vt.§.recurratur ad arbitrium boni viri, iudicis & secūdū ei arbitrij perficiatur. aliter tamē text.triplici ter pōt intelligi. de quo hic in nouis inter pre.Bolog. a Ista glos. malè loquitur secūdū Ludo. Cuma. Alexā. Sozi. & Ia.

b Dic ibi arbitratus fuit inique: hic verò nullo mō, secūdū Bar. & alios.

c Idē Bar. & est de mē te aliorum.

d Vtraque lectura placet Ang.P. Alex.& Ia.

[Margin notes, right:]
* Pulchrè in hanc l.alciat.lib.dis. iij.cap.j.

e Imo ipsū dare secundum Bart. Imo.& ale.

f Gl.malè loquitur, secundū Pet. de bella perti.Imo.ale. & Ias. licet Bar. eam sequatur.

g Id est cā dādi dilationem ad de liberādū voluntatem:nō autē quod cesseratur in libera voluntate. secundū Ias. reprehēditur tamē ista gl. puta in gl. super ver.si ita. §. ea.l.

QVi sic stipulatur.] CASVS. Debebas mihi cētū ex cā vēditiõis cuiusdā fundi: & soluere debebas in festo Pente. ego vt magis secur⁹ essem, stipulatus sum à te illa cētū & hoc mõ. ꝓmittis mihi soluere illa cētū, ꝗ mihi debes, in festo Paschæ? ille rñdet, ꝓmitto. ꝗrit an statim petere possim: vel an debeā expectare vsq; ad festū Paschæ: Et resp. ꝙ debeo expectare vsque ad festum Paschæ, nec ante possum petere: quia vi 10 det repetita dies Paschæ in ista stipulatione. Fran. Accur.

a ¶ Qui sic stipulatur.] animo nouandi.

b ¶ Stipulari] vt obligatio præsens sit. vel pura. Accur.

c ¶ Calendis.] Argu. de repetitione. & facit 20 ꝟ. l. qui bis. & l. si dari. & quod ibi no. & l. stipulatio ista. §. eum qui. & instit. ad legem Aquil. §. ex hoc capite. argu. contrà. j. ad munici. l. j. in fi.

SI decem.] CASVS. Stipulatus es à me cētum hoc mo 30 do. ꝓmittis mihi soluere centum cum petiero? ego respondeo, ꝓmitto. quærit, vtrū ista stipulatio sit cõditionalis, an non? Respõdetur ꝙ non est cõditionalis, sed pura. & hoc quod adiectū est cum petiero, non cõti 40 net aliquā cõditionem, sed quādam admonitionem: vt citius soluatur. & ideo licet prius moriaris quàm à me petas: hęres tuus potest petere. Fr. Acc.

† Barto. hic dicit hunc tex. valde notandum ad illud ꝓpositum qđ in summario dicitur. adde ad materiam Bar. in. l. à testatore. ꝟ. de cõdi. & demon. eūdē in. l. diē proferre § j. ꝟ. de arbi. Bolog.

† al. ex stipulatu.

¶ *In stipulatione nouante dies præcedentis obligationis intelligitur repetita. Bar.*

Vlpianus. LEX XLVII.

QVi sic stipulatur[a], Quod te mihi illis calēdis dare oportet, id dare spondes? videtur non hodie stipulari[b], sed sua die, hoc est calendis[c].

¶ *Facultas denunciandi transit ad hæredes, non facultas implendæ conditionis. Bar.*

Idem. LEX XLVIII.

SI decem, † cùm petiero[d], dari fuero stipulatus: admonitionē magis quādam, quò celerius[e] reddantur, & quasi sine mora: quàm conditionem habet stipulatio: & ideo licet decessero, priusquàm petiero, nō videt defecisse cōditio[f].

¶ *Mora principalis nocet fideiussori, & patri: secus econtra. Bar.*

Paulus. LEX XLIX.

CVm filiusfamiliâs Stichum dare spopōderit, & cùm per eum[g] staret[h] quò minus daret, decesserit Stichus: datur in patrē de peculio actio, quatenus[i] maneret filius stipulatori † obligatus[k]. At si pater in mora fuerit[l]: non tenebitur[m] filius: sed vtilis actio[n] in patrem dāda est. quæ omnia[o], &

d ¶ Si decem cùm petiero.] hæc est conditionalis, quo ad verba, non quo ad mentem[a]. sic econtra. j. e. l. interdum. secus si sic[b] dixisset: si petiero: quia conditionalis erit: vt & ꝟ. e. l. si titius.

50 e ¶ Celerius.] id est quandocunque petiero.

f ¶ Conditio.] cum nulla fuit conditio, non defecit: & ideo quicūq; hæres erit, petere poteft. & facit. ꝟ. de tute. l. muto. §. hanc autem. & C. quando di. lega. ce. ex his & j. e. liber. §. decē. & l. si ita quis promisit. j. respon. & ꝟ. de condi. & demon. l. Titia hæredi. & C. de iure do. l. si mulier. & de leg. j. stichum. Accur.

a Approbatur per Bar. Imol. Paul. & Alexan. b Sequitur Bart. Imol. Cuman. & Alexand.

CVm filiusfamiliâs.] CASVS. Pamphilus filiusfa. ꝓmisit Titio seruum Stichū: stetit per eum, quo minus mihi solueret, & sic Stichus decessit. quæritur, quomodo pater de hoc facto teneatur. Respondetur ꝙ tenetur de peculio: quia si filius habet peculiū, 60 pater tenebitur soluere pretiū Stichi serui, qui decessit. si verò pater fuerit in causa, ꝙ seruus non sit solutus, & decesserit seruus iste: filius non tenebitur amplius: sed datur actio vtilis in patrē. & idem dicendum est in persona fideiussorum. ¶ Si stipulatus.] Promisisti mihi per te non fieri, quo minus mihi agere vel ire liceret. & quia eras homo fallax, nolui promissioni tuæ stare, nisi fideiussorem dares, quem dedisti. per fideiussorem stetit, quòd ire non potui, vel agere. quæritur, an mihi tenearis ad interesse, vel tuus fideiussor? & respondetur quòd neque tu teneris, neque fideiussor. si verò per promissorem factum est quo minus ire agere possim: tu teneris mihi & 70 etiam fideiussor ad interesse meum. ¶ In hac stipulatione.] Dictum est. ꝟ. in. l. eadem. §. cato. ꝙ possumus stipulari per aliquem non fieri neque per hæredem suum, quo minus nobis agere ire liceat. Hic ponitur talis casus. Ego stipulatus sum à te per te non fieri neque per hæredem tuum, quo minus mihi ire agere liceat. hæres tuus ignorauit hanc stipulationem esse factam, & me impediuit ire agere. quæritur an teneatur mihi, attento, quòd ignorauit stipulationē esse interpositam? & dicitur quòd tenetur quamuis ignoret stipulationem esse factam. pupillus verò non potest de hac stipulatione teneri.

¶ Si promissor.] Promisit Titius Seio hominem dare in festo Paschę, 80 certum est quòd per interpellationem constituitur quis in mora, si debite facta sit. Sed pone quòd Seius petijt à Titio hunc hominē ante Pascha: & sic ante terminum. post hanc interpellationē ante diem decessit homo promissus, quæritur an Titius liberatur interitu speciei? Et dicitur quòd non: quia non potuit interpellari ante diē promissionis. Francisc.

g ¶ Per eum.] scilicet filium.

h ¶ Staret.] id est cùm esset in mora: vt. j. de sol. si mihi alienum. & ꝟ. eo. l. si ex legati. Accursius.

i ¶ Quatenus.] id est quia vel aliter. vt. j. de regu. iur. l. quatenus. vel supple hîc, eatenus quatenus & c. Accur.

k ¶ Obligatus perpetuò.] propter moram. Azo. ad quod est. j. de fi deiuss. l. si à colono. §. fina.

in fideiussoris persona dicuntur.

¶ *Obligatio non faciendi committitur si cōtra fiat per principales: secus si per fideiussores. B.*

¶ Si stipulatus sim per te non fieri, quò minus mihi ire agere liceat, & fideiussorem[p] accepero: si per fideiussorem steterit: neuter[q] tenetur: sed si per promissorem[r]: vterque.

¶ *Stipulatio de non faciendo cōmittitur si contra fiat per hæredem etiam ignorantem: secus si est pupillus. Barto.*

¶ In hac stipulatione, Neque per te, neque per hæredē tuum fieri[s]: per hæredem fieri videtur[t], quāuis absit[v], & ignoret[x], & ideo nō facit, quod fieri ex stipulatu oportet, Non videtur autē per pupillū stetisse[y] ex huiusmodi stipulatione[z], si pupillus hæres erit[a].

¶ *Interpellatio facta non congruo tēpore constituit quem in mora. Bar.*

¶ Si promissor hominis ante diē, in quem promiserat, interpellatus sit, & seruus decesserit[b]: non videtur[c] per eum stetisse.

¶ *Nō sufficit se abstinere à malo, nisi fiat quod bonum est. Barto.*

Vlpianus lib. 10. ad edictum.

IN illa stipulatione, LEX L.

l ¶ Fuerit.] per interpellationem sibi factā.

m ¶ Non tenebitur] liberatur em interitu 10 speciei. Accur.

n ¶ Sed vtilis actio.] directa enim non competit: quia liberato filio & pater ab accessoria liberat stricta ratione. Ro. vt & ꝟ. de vsur. l. mora. in fine. & j. eo. l. mora. Sed videtur de dolo dari: vt. ꝟ. 20 de dolo. si fideiussor. Solu. vt ibi.

o ¶ Quæ omnia.] scilicet dicta de patre & filio: vt. j. de solu. Stichum aut Pāphilum. circa princi. & l. cum quis. §. si quis. in fin. §. & facit. ꝟ. de iureiurā. l. eum qui. §. j. & de le- 30 ga. j. cum res. §. fin. & de ope. liber. l. si libertus moram. & de solu. inter. in fi. & j. proxi. §. Item no. patrē cum filio ex vna parte pari ficari: & fideiussorem cū principali ex alia: vt hic, & j. de fur. l. eū qui. §. an pater. sed fal 40 lit. ꝟ. de mino. deniq;. §. sed an hoc. & ꝟ. de his q not. infa. seruus.

p ¶ Fideiussorem.] de cuius facto nihil ꝓmissum est.

q ¶ Neuter.] ex ea stipulatione: sed fideiussor ex suo facto tenetur: sicut quilibet prohibēs tenetur[c] scilicet actione iniuriarum & confessoria, si eius Interesset prohibitum non esse. Sed hoc est cōtra. ꝟ. proxi. §. cùm hic fideiussor 50 ex sua mora teneri deberet: vt. j. de reg. iur. l. in condemnatione. §. vnicuique. Ad hoc respōdē quòd tu promisisti de tuo facto, & fideiussor de tuo, non de suo[d]. Sed opp. ergo nulla est fideiussoris obligatio: vt. ꝟ. stipulatio ista. ij. respon. quia alienum factū non potest promitti. Sed respon. speciale[e] in fideiussore. vel promisit indemnitatē. vel dic secundum Io.[g] quòd hic curaturum promisit. Sed tunc opp. ergo in aliud fideiussit: ergo non tenetur: vt. j. de fideiuss. græcè. §. si quis stichum. Sed respon.[h] quòd circa idem illa duo versantur. vnde non est aliud. vel vt omnis[i] cesset querela, id est quæstio, dic quòd simpliciter fideiussit, fideiubeo. & non obstant prædicta. & sic refert 60 sit in dando: vt. ꝟ. per. §. si quis stichum. & non valeat. an in faciendo: vt hîc dicitur. Accur.

c Istam gl. sequuntur Bart. Bald. Imol. Ang. Paul. Alex. & Ias. d Gl. in hoc bene loquitur secūdū prædic. scriben. e Reprobatur per Bar. f Ista est vera secundum Bar. g Ista etiā est vera Bar. h Idē Bart. Imo. Alex. & Ias. i Ista pōt esse vera. Bart. k Approbatur per Bar. Bald. Imol. Ange. Cuma. Alexā. & Ias. l Istam gl. sequuntur cōmuniter omnes scribentes.

r ¶ Sed si per promissorem.] scilicet steterit. Accur.

s ¶ Fieri.] supple, quo minus mihi ire agere liceat.

t ¶ Videtur.] scilicet si prohibeat.

v ¶ Absit.] tempore stipulationis.

x ¶ Et ignoret.] factam fuisse promissionem. Sed contrà. j. de regu. iur. qui in alterius. Solu. mero iure tenetur: vt hîc. sed restituitur ex clausula generali: vt ibi, quia in alio & c. vt. ꝟ. pro suo. l. fi.[k]

y ¶ Stetisse.] hoc videtur contra. C. si aduer. ven. pig. l. ij. & ꝟ. qui. ex 70 cau. in pos. eatur. l. apud Iulianum. Sed hic[l] factum pupilli, id est si prohiberet pupillus, faceret committi, scilicet stipulationem: quia quot prohibitiones. toties committitur: vt. j. e. l. si sic. vnde & si teneretur, subueniretur: ergo non teneatur: sed in cōtrarijs ex solo defunsti contractu & ipso nihil faciente tenetur.

z ¶ Stipulatione.] per hæredem non fieri.

a ¶ Erit.] alias erit. & alias fit. & supple, & tutorem non habeat, secū dum quosdā cum nec alius ei moram facere videatur: vt. ꝟ. de vsur. l. cum quidam. §. si pupillo.

b ¶ Decesserit.] ante diem post interpellationem.

80 c ¶ Non videtur.] istud non cancellauit Ir. sed non bene.

IN illa stipulatione.] CASVS. Promisisti mihi per te non fieri quo minus mihi ire agere liceat. quæritur quid in hac stipulatione contineatur? Et respond. quòd non solum hoc, scilicet quòd me non prohibeas, vel hæres tuus, sed etiam quòd cures & facias quòd ire & agere possim.

¶ Item in stipulatione.] Vendo tibi hæreditatem: & quia in illa hæreditate erāt aliqua debita scrupulosa quæ non erat spes recuperari posse:

Per te nõ fieri [a]. nõ hoc [b] significa tur, Nihil te facturũ, quò minus facere possim [c]: sed Curaturũ, vt facere possim. ¶ Item in stipulatione emptæ hæreditatis, Quanta pecunia [d] ad te peruenerit, dolóve malo tuo factũ est, eritúe, quò minus perueniat: nemo dubitabit, quin teneatur, qui id egerit [e] ne quid ad se perueniret.

¶ *Debitor speciei liberatur si ante moram species illa desijt esse in commercio. Pau. de cast.*

Idem. LEX LI.

IS, qui alienum [f] seruũ promisit: perducto eo ad libertatẽ, ex stipulatu actione non tenetur. sufficit enim si dolo culpáve [g] careat.

¶ *Verba dubia in stipulationibus conuentionalibus interpretantur ex mente cõtrahentium: in prætorijs, interpretãtur ex mente prætoris. Bar.*

Idem. LEX LII.

IN cõuentionalibus stipulationibus contractui formam [h] cõtrahentes † dantur. enimuero prætoriæ [i] stipulationes legem accipiũt ex mente [k] prętoris, qui eas proposuit. deniq; in prætorijs stipulationibus nihil immutare licet, neque addere, neque detrahere [l].

¶ *Promissio traditionis uacuæ possessionis non continet nudum factum, sed causam bonorum. Bartolus.*

¶ Siquis vacuam possessionẽ tradi promiserit: non nudum [m] factũ hæc stipulatio continebit, sed causam bonorum [n].

¶ *Clausula generalis non refertur ad specificata. Bartolus.*

Iulianus. LEX LIII.

STipulationes commodissimũ est ita componere, vt quæcunque specialiter [o] comprehendi possunt, contineantur. Doli autẽ clausula [p] ad ea pertinet [q], quæ in præsenti occupari [r] non possunt: & ad incertos [s] casus [t] pertinet [v].

¶ *Stipulatio specierum diuiditur in quotas: stipulatio generum diuiditur in numeros. Bar.*

Idem. LEX LIIII.

IN stipulationibus aliâs [x] species, aliâs genera deducuntur. Cùm species stipulamur: necesse est inter dominos [y], & inter hæredes [z] ita diuidi stipulationẽ, vt partes corporum [a] cuique debeãtur. Quoties autẽ genera stipulamur: numero fit inter eos [b] diuisio: veluti [c] cùm Stichum & Pamphilum quis stipulatus, duos hæredes æquis partibus relinquit: necesse est vtrique partem dimidiam Stichi & Pamphili deberi. si autẽ idem [d] duos homines stipulatus fuisset [e], singuli homines singulis hæredibus eius [f] debentur.

¶ *Stipulatio plurium operarum diuiditur nu=*

---

rari posse: interposuisti hanc stipulationem. promittis mihi reddere omnem pecuniam quæ ad te peruenerit de hac hæreditate, vel quæ dolo tuo ad te non peruenerit? ego respondeo: promitto. certè si ego facio dolo aliquo ne ad me perueniat pecunia: teneor tibi. F.

a ¶ Per te non fieri.] scilicet quo minus mihi ire agere liceat.

b ¶ Non hoc.] scilicet et solum. Sed in Py. non est non. Accur.

c ¶ Possim.] aliâs possim. aliâs possis. s. facere vt non impediar. Idem cũ promittit habere licere: vt. j. eo. inter stipulãtem. in prin. vbi plenè dixi. idem in verbo finere: vt. s. loca. si in lege. & facit. s. eo. stipulatio ista. in prin. Accursius.

10 [margin: possis. possis.]

d ¶ Quanta pecunia.] verba stipu. vt. s. de leg. iij. quisquis. & j. de verb. signi. l. cùm stipulamur.

e ¶ Egerit.] vt & s. de hære. ven. l. ij. §. nõ tantum. fic. s. siquis omis. cau. testa. l. ij. §. sanè. & s. solu. matri. l. si verò. §. ij. Sed arg. contrà. s. quæ in frau. cre. l. qui autem. Accursius.

30 ADDITIO. Dic ibi loquitur in debitore, qui tenebatur ad nõ alienandũ: & sic patrimonium suum non diminuendũ: hîc verò tenetur ex forma promissionis etiã ad acquirendum, secundũ Bar. & Iaso.

40 [margin: † Et ideo eorum mẽs in ambiguo sermone e. rit seruãda. secundum Barto. & alios.]

IS qui.] CASVS. Titius habebat seruũ Stichũ, quẽ ego promisi Mæuio. Titius Stichum istum manumisit. dicitur q; ego liberatus sum à promissione mea. Fran. Acc.

50 f ¶ Is qui alienum.] maximè. sed ideo sic dicit: quia in suo non sic facile euenit quòd possit manumittere sine culpa. Accursius.

g ¶ Culpáve.] quæ & in alieno adhiberi potest: vt. s. de lega. j. cùm res. §. sed si hæres. & insti. de lega. §. si alienus. & j. eod. si seruum. §. si autem. & facit. s. de leg. j. si hæres. & insti. de lega. §. sed si vxori. & j. de solu. si mihi. & l. qui res. §. aream. Accur.

60 IN conuentionalibus.] CASVS. Volebã tibi vendere aliquem fundum. conuenimus de pretio inter nos: tu promisisti per stipulationem. nomine pretij, & dedisti fideiussorem. dicitur hîc q; in hac stipulatione cõuentionali vel simili possum addere vt si nimis promisisti, possimus detrahere de pretio, vel tollere fideiussorem de obligatione. Sed ponamus. domus tua minabatur ruinã domui meæ. ego conueni te vt caueres mihi de damno infecto. certè si in hac cautione damni infecti debeat adhiberi fideiussor, non possumus detrahere fideiussoris dationem. & sic de similibus. quia hoc pertinet ad ipsum prætorem. Fran. Accursius.

h ¶ Formam.] possunt enim addere & detrahere.

70 i ¶ Prætoriæ.] damni infecti, & rẽ pupil. saluam fore, & similes: vt. j. de præto. stipu. l. j. in prin.

k ¶ Ex mente prætoris.] & non contrahentium.

l ¶ Neque detrahere.] nisi ipsi prætori: vt. j. de præto. stip. l. j. in fi. quæ est cõtra. Sed videtur etiã cõtraheñti licere: vt. j. de præto. stipu. l. j. §. stipulatio. & de dam. infe. si finita. ij. rñ. & s. de euic. si dictũ. quæ sunt cõrã. Sol. nõ licet [a] vt remaneãt prætoriæ. mutatio enim facit cõuentionales. Io. vel nõ licet eis iam præstitis iuxta formam à prætore datã. vel nõ licet addere vel minuere. ex necessitate enim præstãdæ sunt nisi aduersarius eas remiserit. Cõuentionales autẽ ex voluntate sola interponũtur: & ideo addere & detrahere licet: vt. s. si certũ peta. l. lecta. & facit. j. de præto. stipu. l. antepe. & s. de dam. infec. si finita. in prin. & deposi. l. j. §. si conuenerit. & de pac. l. j. Accur.

[margin: a Istam sequitur Bal. ange. Paul. & Cuma.]

80

m ¶ Non nudum.] id est solam trãslationem possessionis quæ respectu proprietatis quæ abest, dicitur nuda: sed etiam interesse quod causam, id est vtilitatẽ bonorum continet: vt quia rẽs est deteriorata: vt. j. e. si fundum. fructus autem non cõtinet principaliter: vt. s. de acti. emp. datio. §. j. Sed à tempore more [b] vel lit. contesta. per consequentiam: vt. s. de vsu. l. videamus. §. si actio. Sed contra in eo. titu. de vsu. l. si stipulatus. Solu. ibi dixi duo dari, & vacuam possessionem tradi. arg. s. de leg. j. si quando. hîc vnum. Item non proprietatẽ continet: vt. s. e. l. si rem tradi. quæ est contrà. vel secundum Azo[c]. hîc venit proprietas: quia successit stipulatio ex tali causa, ex qua aliâs dominiũ trãsfertur: aliâs secus: vt ibi. vel hîc pl[o] dicit [d]. s. vacuam possessionem tradi: ibi tantũ 10 rem tradi. Accur.

[margin: b Dummodo petatur fructus vt interesse secundũ Bar. Imo. alexã. & Ias.]

[margin: c Hæc lectura placet Bar. auge. Bald. P. Cuma. ale. & Ias.]

n ¶ Causam bonorum.] i. vt in eadem [e] causa bona præstẽtur, in qua tunc erant.

[margin: e Ista etiã reprobatur per prædic. scriben.]

STipulationes.] CASVS. Ista. l. dat consilium q; contrahẽtes omnia cõprehẽdẽt spãliter, q; cõprehẽdere possunt: & hoc propter hominũ malitiam: qui etiam claras pactiones nituntur cauillari. doli verò clausula ptinet ad ea, quæ non possunt in præsenti videri aut fieri, sed in futurum timentur &c. Fran. Accur.

20

30 o ¶ Specialiter.] vt esse: bibere &c. vel vt scriberes librum de atramento tuo nõ deno &e: nec discipulus tuus ibi scribet, & sine titulis. Accur.

p ¶ Clausula.] i. dolũ malum abesse spondes.

q ¶ Pertinet.] subauditur etiam, secundũ R.

40

r ¶ Occupari.] aliâs occupari. i. dominari vel dici. s. commodè. aliâs occurrere, scilicet ad dicendum: in futuro tamen timetur.

s ¶ Ad incertos.] id est infinitos.

t ¶ Casus.] vbi dolus 50 committi possit.

v ¶ Pertinet.] non ad connumeratos: vt. j. eodem. l. doli. Alij vt R. supplent tantum: vt quia non discipulum, sed alium prauum facit scribere. quæ secunda in idem recidit. Accursius.

IN stipulationibus.] CASVS. Duo sunt modi stipulandi in omnibus rebus. aut enim genera stipulamur, aut species. si species stipulamur, veluti promittis mihi dare Stichum & Pamphilum? & si decedo relictis duobus hæredibus: isti duo hæredes non habebunt singuli quemlibet seruum: sed quilibet medietatem cuiusque serui. si verò genera stipulamur: veluti, promittis mihi duos homines? & stipulator moritur relictis duobus hæredibus, quilibet hæres habebit vnum hominem. ¶ Operarum.] Dixit superiori. §. quando genus promittitur, potest diuidi res promissa siue corpora in numerum. hîc dicit quòd quando stipulamur operas, possunt diuidi in numerum. Exemplum. Sumus duo qui stipulamur operas octo dierum à liberto nostro. istæ operæ possunt diuidi per numerum, id est quòd quilibet nostrum habebit operas vnius diei vicissim. si ego hodie habeo: tu habebis cras operas. vel si ego 70 per quatuor dies: tu per alios quatuor habebis. in summa diuidentur operę, quòd tu habeas per medium, ego per alium medium diem. Si autem libertus malit offerre pecuniam pro operis: tunc quilibet stipulator habebit medietatem pecuniæ illius. Franciscus Accursius.

60

x ¶ Aliâs.] id est quandoque.

y ¶ Inter dominos.] cùm seruus communis stipulatur.

z ¶ Hæredes.] cùm liber homo stipulatur, & pluribus hæredibus relictis decedit.

a ¶ Corporum.] aliâs eorum. & aliâs corporum.

80 b ¶ Inter eos.] dominos vel hæredes: vt. s.

c ¶ Veluti.] exemplum vbi in specie stipulatur. Accur.

d ¶ Si autem idem.] exemplum in genere.

e ¶ Fuisset.] in genere.

f ¶ Hæredibus eius.] quod aliter statui non potest sine captione alterius: cum ferè semper diuersæ æstimationis sunt species genera nõ ita. & facit. j. eo. l. si centum. Sed contrà. j. de sol. cum stichus. Solu. vt ibi [f] item facit. j. eo. in executione.

[margin: f Nõ obst. quia debet intelligi secundũ istã.]

a ¶Operarum.]puta operarum decem dierum.
b ¶Operarum.]scilicet singularum.Accursius.
c ¶In numerum.]vt singulis hæredibus vel dominis stipulãtis debeantur:vt.s.de ope.lib.l.si quando.&.l.libertus qui post.§.ideo.Ac.
d ¶Stipulatus.]à liberto vel etiam.ab alio.Accur.
e ¶Partem.] diuidit ergo opera:vt hîc,&.s.de oper.lib.l.si quãdo. Sed contrà.j.e. stipula 10 tiões.§.idẽ.& de ope. lib.l.libertus qui post. Sol.hic consensit[a] vterque vt possit diuidi & præstari pro parte. ar. j.in fi.l.vel dic partem operæ,id est partẽ æstimationis operæ: sicut dicitur.s.si ser.ven.loci.§.si fundus.nõ opera.vel dic[b] ꝙ petet totam operam quilibet: vt in cõtrarijs:sed soluetur pars æstimationis:& sic dicit̃ peti æstimatio ĩspecto exitu.
f ¶Vt his.]scilicet successoribus patroni.Accursius.
g ¶Edantur.] vt in 30 fundo communi vel alia re.
g ¶Edantur.]sic singulariter promisse.Accursius.

a Reprobatur p Imol. alex. & Ias. q a text.fundat se in necessitate.
b Istæ duæ tendunt ad idem: & approbantur per angel. Imo.alexã. & Ia.hîc: & per Bart. & alios in.l.sti pulatione. j.eo.
incidit.
aut consentiãt patroni &c.

mero:secus si una opera.Bar.

¶Operarum stipulatio similis est ijs stipulationibus,in quibus genera comprehenduntur:& ideo diuisio eius stipulationis non in partes operarum [b],sed in numerũ [c] *cedit. Quòd si vnam operam seruus communis stipulatus [d] fuerit: necesse est vtrique dominorũ partem [e] operæ tantam, quantam in seruo habuerit,petere.Solutio autẽ eius obligationis expeditissima est, si æstimationem operæ malit libertus offerre *aut si consentiãt patroni vt his [f] communiter operæ edantur [g].

¶Facultas soluendi adiecta non transit ad hæredes eius.Paulus.

Idem. LEX LV.

Cum quis sibi aut Titio dari stipulatus est:soli Titio, non etiam successoribus [h] eius rectè soluitur [i].

¶Qui stipulatur sibi & alij decem: de ijsdem decem,non de alijs intelligitur.Bar.

Idem. LEX LVI.

Eum,qui ita stipulatur,Mihi & Titio decẽ dare spondes? *verisimile est semper vna decem [k] cõmuniter sibi,& Titio [l] stipulari:si

Cum quis] CASVS Promisisti c. aureos dare Titio aut Seio.tu potes soluere cui volueris ex 40 istis duobus: & vni soluendo liberaberis. Sed ponamus ꝙ Titius mortuus est relictis hæredibus. quærit̃, vtrũ soluendo hæredibus liberaberis sicut si soluisses Titio?Respõ.ꝙ nõ: quia non est à persona Titij recedendum,qui erat in stipulatione cõprehensus.Franciscus Accursius.

verosimilius.

50 h ¶Successoribus.]quia certa persona est,à qua recedi non potest.Accursius.
i ¶Rectè soluitur.]quia causa tantum solu.adiecta est: & facit.j. de solu.l.cùm quis.&.s.de pigno.is qui promisit.&.j.de solu.si stipulatus.&.l.præceden.&.j.de fideiusso.si mihi aut.&.j.eo.l.fin.in principio.&.s.de conditio.& demonstra.qui hæredi.& in eo.titu.l.cùm ita.in fine.Accursius.

Eum qui.] CASVS Stipulatus sum hoc modo.Mæui ꝑmittis dare decem mihi & Titio?quæritur,an videar tantũ.x.stipulatus,an.xx?Et dicitur ꝙ tantum decem.& adducit simile in legato, 60 quod est clarũ. ¶Te & Titiũ.]Stipulatus sum à te hoc modo.Promittis tu dare & hæres tuus Titius? quæritur, quid profit persona hæredis aposita in stipulatione?Respon.ꝙ nihil:sed est superuacua. Nam siue sit hæres Titius solus:tenebitur solus. siue sit hæres cùm alijs,tenebitur pro parte hæreditaria.& licet per appositionẽ personæ Titij videatur cõuenisse inter me & te ne ab alio possim petere, quàm à Titio:tamẽ inutile est pactũ:quia à quocũque qui erit hæres, petere potero. ¶Qui sibi.]Stipulatus sum mihi dari & filio meo.debitor volens liberari,cũ me non reperiret,soluit filio meo.quæritur vtrum rectè soluerit,& sic liberatus sit?Et respon.ꝙ sic:quia filij per 70 sona est adiecta stipulationi magis causa solutionis quàm ꝙ ei acquiratur.& hoc locum habet siue filius maneat in potestate patris, siue emancipetur.vsque ibi,nec ad rem.vbi soluit tacitam quæstionem:quia posset quis dicere:quomodo tu dicis mihi,quòd filio solui possit,cùm ita sit,quoties pater filio stipulatur,sibimet acquirit. soluit quòd hoc non obstat:quia persona filij non est adhibita in stipulatione causa sibi acquirendi:sed tantum vt sibi solui possit. vsque ibi,quòd si soli. Dicit:secus est si ego stipulor filio meo soli, non adiuncta persona mea:quia tunc non rectè filio soluitur: quia persona filij magis applicatur obligationi,quàm solutioni. ¶Qui ita stipu-
80 latur.]Stipulatus sum à te hoc modo. promittis mihi vinginti aureos quoad viuam?tu respondes,promitto. quæritur hîc,quando petere possim?Respondetur quòd statim.sed an hæres meus petere poterit? Dicitur quòd sic ipso iure:tamen exceptione repelli potest: & subiungit de hoc duo exempla quæ sunt clara. ¶Qui ita.]Idem est dicere,promitto tibi ante festum Paschæ, & promitto tibi in festo Paschæ. ¶Qui proprietatem.]Planus est. ¶Si à te.]Stipulor à te fundum Sempronianum.postea venio ad Titium, & stipulor ab eo eũdẽ fundum sine vsufru.hoc est nudam proprietatem. quæritur hîc,vtrũ tu liberatus sis propter istam secundam stipulationem,quasi videatur esse facta nouatio?Respon.ꝙ non:quia non tantum est deductum in istam secundam stipulationem sicut est in prima.non enim posses liberari à me soluendo fundum sine vsufru.imò semper possem à te petere vsumfruc.illius fundi. Sed si tu solueris mihi fundum integrũ,ille secundus pro- 10 missor liberat̃ à me. ¶Si hominem.]Stipulor à Titio seruum Stichũ purè sine vlla cõditione.postea eũdẽ Stichum stipulor à Seio sub cõditione si nauis ex Asia venerit. cõtingit ꝙ iste Titius interpellatus antè cõditio- 20 nis euẽtũ,quæ apposita est in secũda stipulatione, non soluit:& sic est in mora. post quam morã Stichus seruus decedit. dicitur hic ꝙ statim possum agere cũ Titio,qui morã fecit: nec Seius mihi tenebitur soluere si con- 30 ditio euenerit.Sed ponamus ꝙ ego Titio acceptũ tuli istũ Titiũ. certè existẽte cõditione Seius mihi tenebit̃ soluere Stichũ seruũ. Sed quæ est ratio diuersitatis,ꝙ si decesserit seruus,Seius liberat̃:si verò Titio acceptola- 40 tum sit, nõ liberatur Seius?Respon.ꝙ ratio est,quia quãdo seruus decedit, nõ est amplius in rerum natura,& sic peti nõ potest quod nõ est.Sed q̃n liberat̃ Titius ꝑ acceptilationẽ adhuc viuente Sticho:superest id quod peti potest.s.seruus Stichus: quem Seius promiserat.h.d.& est pulcherrimus.§.Fran.Accur.

cuti qui legat Titio, & Sempronio, nã aliud intelligitur [m],quàm vna decem cõmuniter duobus legare.

¶Expressio futuri hæredis nihil operatur: & perinde habetur ac si expressus non esset.Bar.

¶Te & Titium hæredũ tuũ [n] decem daturũ spondes? Titij persona *pro superuacua [o] comprehensa est.siue enim solus hæres extiterit,insolidum tenebitur. siue pro parte [p], eodem modo,quo cæteri cohæredes eius,obligabit̃. & quãuis conuenisse videat̃ [q],ne ab alio hærede,quàm à Titio peteretur [r]: tamen inutile [s] pactum conuentũ cohæredibus eius [t] erit.

¶Filio adiecto ad solutionem etiam post emancipationem potest solui.secus si adijciatur ad obligationem.Bar.

¶Qui sibi aut filio suo dari stipulatur: manifestè personam filij in hoc complectitur,vt ei rectè soluatur.neque enim interest, sibi, aut extraneo cuilibet:an sibi,aut filio suo ꝗs stipuletur [v].quare vel manenti in potestate, vel emancipato [x] filio rectè soluitur *.Nec ad rem pertinet ꝙ qui filio suo dari stipulatur,sibi acquirit [y]:quia cõiũcta [z] sua persona stipulator efficit

superuacuè.
neque.

50 k ¶Vna decem.]licet bis[c] ea posuit:vt.s.e.stipulatio ista.§.cum qui.Accursius.
l ¶Et Titio.]Sed sola quinque[d] debebuntur:vt.j.eo.si mihi. & institu.eo.§.siquis.
m ¶Non aliud intelligitur.]vt.s.de lega.j.si duobus.in prin.&.l.si pluribus in prin.&.l.si quis testamento.secus si dixerit dena:vt.d.l.siquis testamento.
n ¶Hæredem tuum.]quem solum credebas[e] futurum hæredem ad quod est.s.de pac.tale.§.fi.& de lega.ij.cùm pater.§.cùm æstimaret.& de lega.j.si duobus.§.hæres.&.j.eo.iulianus scribit.
60 o ¶Pro superuacua.]hæc inutilis adiectio vitiat̃,& non vitiat. siue enim sit hæres solus,tenetur solus.siue pro parte, tunc pro parte.siue in nihilum,& tunc in nihilum:sed ille,qui hæres erit.sed hũc casum non ponit lex ista:sed tũc,quando cum alio fuit hæres:in quo dubium erat[f] quod hac.l.determinatur.
p ¶Pro parte.]extiterit hæres.Accur.
q ¶Videatur.]tacitè.
r ¶Peteretur.]quod valeret.vt.s.de pac.auus.
s ¶Inutile.]imò videtur vtile.& sic ꝙ solum Titium tangat pactũ obligatorium:vt.d.l.auus.& de pac.do l.auus.quæ sunt cõtra. Solu.
70 ibi[g] erat nominatim actum vt tãtũ vni ex hæredibus prospiciatur, scilicet filio:hîc secus.Item hic ad obligandum[h],ibi ad liberandum. non ergo hîc alios excludebat,ꝙ hunc teneri volebat:licet hoc prima facie videbatur:vt hîc dicitur.ibi autem,per hoc ꝙ filiũ exclusit, id est separauit,non videtur alios exclusisse, imò potius inclusisse. Vel solue vt ibi.Item contra.j.eo.continuus.§.fi.Sol.ibi[i] stipulatoris,hîc promissoris:& ibi in facto. ADDITIO Istã approbant Bar.Imo.Ange.Alexan.& Ias.
t ¶Eius.]quia non possunt dicere vt teneatur hîc Titius tantum. Accursius.
80 v ¶Stipuletur.]quia vterq; pro adiecto habetur,siue sit extraneus,siue filius.Acursius.
x ¶Vel emancipato.]aliud[k] in extraneo:vt.j.de so.cum quis.j.respon.quod est contra.& facit.l.stichum.§.vsumfructum.vel dic vt in qualibet earum dixi.
y ¶Acquirit.]vt.s.eo l.dominus.& insti.de inuti.stipu.§.eum qui.&.j.eo.l.quod dicitur.Accur.
z ¶Quia coniuncta.]personæ filij.

c Approbatur per Bar. Pau. & Ias.
d Idẽ Paul. & Ias.
e Idẽ cẽdebas alios futuros hæredes secundum Imol. Cuma. & Ias.
f Ista glo. est de mẽte Bart.Ange. & aliorum.
g Reprobatur per Imo. Alex. & Ia.
h Ista etiã reprobatur. Bart. Bald. Alex.& Ias.
i Istareprobat per B.
k Imò non est aliud secundum Ba & Ias.

Solutionis.

a ¶ Solutionis.] vt. j. de sol. stichum. §. quæsitum. & . s. de constit. pec. sed si filio. §. si mihi. sed cùm pater filio in potestate constituto stipulatur, sibi acquirit. item & sibijpsi stipulans, sibi acquirit. ergo cùm dicit sibi, aut filio, superfluitas est: vt. j. de stipu. ser. l. sed & si sibi. Respon. hoc casu filius pro adiecto habetur. Accur.

b ¶ Intelligatur.] qđ fit, cùm gratia obligationis quærendæ appo natur: cū nō sibi & filio, sed filio tantū stipulet, vt subijcit. Acc.

c ¶ Solutioni.] vt & j. e. si duo. & . l. si ita stipula. §. chrysogonus. & . s. de sol. stichum. §. quæsitum. sed cōtrà. s. solu. mat. Caius. sol. ibi etiā actio quæritur ne pti: non mirum ergo si 20 potest ei solui.

d ¶ Decē.] menstrua, vel annua.

e ¶ Confestim.] non enim ponitur tēpus cā dilationis: sed potius causa diuisionis tēporis quid, & ex quo peti possit: sicut & qui sti pulatur hodie: vt. j. eo. 30 l. liber. §. decem. Acc.

f ¶ Pacti.] cùm adhuc teneat obligatio. Acc.

g ¶ Palàm est.] cū dixit quo ad viuam. Accursius.

h ¶ Calendis.] aliquid diurnum, puta decem: & facit. s. de an. leg. legatum.

40 i ¶ Petere.] quia ad tempus deberi non potest: quia perpetuò durat de rigore. certis enim modis tollitur obligatio. Accur.

k ¶ Submouebitur.] de eo quod post calen. excurrit.

l ¶ Nam.] à simili.

50 m ¶ Seruitus.] quæ ad tempus esse non potest: vt. s. de ser. l. iiij.

n ¶ Submouebitur.] cum adhuc vigeat obligatio: vt. d. l. de serui. & facit. s. de actio. & oblig. l. obligationum ferè. §. placet. & instit. eo. §. at si ita. & . s. e. sed 60 & si stichum.

o ¶ Ante calendas.] dic, nihil interest quantum est in tempore ante calendas: quia neuter petet ante: sed in diem calendarum differtur: vt. s. eod. l. qui hoc anno. vel dic secundum Io. & Hug. ᵇ ante calendas, scilicet finitas: vt si stipuler ante inchoatas: quia tunc in diem calendarum peterem: sed Azo ᶜ dixit speciale hîc: & secundum literam intelligit, vt paria sint omnino. aliud ergo si stipuler ante diem iouis: quia 70 tunc petam in diem iouis, & aliud si ante calendas: quia tunc non petam in diem calendarum secundum eum. vel dic quarto, quòd hîc dicatur siue proxi. siue non, vt idem sit vtrobique, vt de proximis intelligatur: vt suprà eodem. eum qui. & per omnia sic exponitur. suprà, eo qui ante.

p ¶ Sed habere.] potest. secus si non posset: vt. s. eo. l. multum. Acc.

q ¶ Sempronianum.] pleno iure. Accur.

r ¶ Non nouabitur.] quia aliud in secunda stipulatione venit, quā in prima: & hoc probat hoc modo: quia nec etiam si à te ipso stipuler postea eundem fundum detracto vsufruct. fiat nouatio: & hoc meri- 80 tò, quia & c.

s ¶ Fundum.] scilicet tu & alius promissor.

t ¶ Petam.] id est petendo ᵈ fundum consequerer vsumfr. vt. j. e. iul. §. j. & . j. de sol. l. etiam. sed op. cōtra prædicta quasi videar idem stipulari secundo quod primo: & sic fiat nouatio. nam dominium plenum totum est, proprietas nuda & vsusfr. sunt partes. videor ergo secundo stipulari partem eius, quod prius eram stipulatus totum: vnde ca tenus statim fiat nouatio: quod hic negat. ad quod est. s. de vsufru. l. iiij. & . j. l. qui vsumfructum. sed respon. fictitiè dici: quia qua ratione soluto fundo peto adhuc fundum propter vsumfru. qui deest, eadem oportet dici fundum solutum non esse eū qui petitur, nec primò pro missum esse eum, qui secundo promittitur: verè tamen idem & adde quod no. j. l. qui vsumfructum. in fi. Accur.

vt non acquirendæ obligationis gratia, sed solutionis ᵃ causa personam filij adhibuisse intelligatur ᵇ. Quòd si soli filio suo, qui in potestate sua sit, dari qs stipulatus sit: non rectè filio soluetur: quia filij persona obligationi magis quàm solutioni ᶜ applicatur.

¶ *Obligatio sui natura est perpetua, & non finitur tempore ipso iure etiam ex partium conuētione, sed ope exceptionis: quod tribus probatur exemplis. Bar.*

¶ Qui ita stipulatur: Decē, ᵈ quo ad viuā, dare spondes? confestim ᵉ decem dari rectè petit: sed hæres eius exceptione pacti ᶠ conuenti submouendus est. nam stipulatorē id egisse, ne hæres eius peteret, palam est ᵍ: quemadmodum is, qui calēdis ʰ Ianuarijs dari stipulatur, potest quidem etiam post calēdas petere ⁱ, sed exceptione pacti submouebitur ᵏ. nam ˡ & hæres eius, cui seruitus ᵐ prædij ita concessa est, vt quoad viueret, ius eundi haberet, pacti conuenti exceptione submouebitur ⁿ. ¶ Qui ita stipulatur, Ante calendas ᵒ proximas dare spondes? nihil differt ab eo, qui calendis dari stipulatur.

¶ *Qui habet rem non plenè, potest stipulari quod sibi deest. Pau.*

¶ Qui proprietatē sine vsufructu habet: rectè vsumfructum sibi dari stipulatur id enim in obligationem deducit, quod non habet, sed habere potest ᵖ.

¶ *Quod solutum non inducit liberationem: illud promissum non inducit nouationem. Itē solutione totius liberatur debitor partis. Bar.*

¶ Si à te stipulatus fuero fundum Sempronianum ᵠ, deinde eundem fundum detracto vsufructu ab alio stipuler: prior stipulatio non nouabitur ʳ: quia nec soluendo fundum ˢ detracto vsufructu liberaberis, sed adhuc à te rectè fundi vsumfructum petam ᵗ. Quid ergo est cùm mihi fundum ᵛ dederis? Is quoque liberabitur, ˣ à quo detracto vsufructu fundum stipulatus fueram.

¶ *Stipulatio conditionalis animo nouandi moram præcedentem non purgat: & cùm certum est secundam stipulationem committi non posse, potest statim agi ex prima. & re deficiente in conditionis euentu, secunda committi non potest secus si extat: licet prima obligatio sit sublata. Bartolus.*

¶ Si hominem, ʸ quem à Titio purè stipulatus fueram, Seius mihi sub conditione promiserit ᶻ, & is ᵃ pendente ᵇ conditione post moram Titij decesserit, confestim ᶜ cū Titio agere potero: nec Seius existente cōditione mihi obligatur ᵈ. At si Titio acceptum fecissem: Seius existente cōditione obligari ᵉ potest. Idcirco hæc tam variè ᶠ, quòd homine mortuo ᵍ desinit esse res, in quam Seius obligaretur: acceptilatione autem interposita ʰ, superest homo, quem Seius promiserat.

¶ *Effectus obligationis conditionalis transit ad hæredes. Bartolus.*

Idem. LEX LVII.

Si quis, si Titius consul factus erit, decem dare spoponderit: quamuis pendente cōditione promissor moriatur, relinquit ⁱ hæredem obligatum.

¶ *Si secunda stipulatio continet plus, quàm prima, præsumitur nouatio: secus si minus: nisi actū sit expressè. hoc dicit. Bar.*

Paulus. LEX LVIII.

v ¶ Fundum.] pleno iure.

x ¶ Liberabitur.] qa duæ lucratiuæ causæ 10 & c. vt. s. tit. j. l. omnes debitores. & facit. j. de so. l. quoties. Accur.

y ¶ Si hominem.] certum puta Stichū. Acc.

z ¶ Promiserit.] scilicet nouādi animo ᵉ: aliàs nulli quæstioni locus esset secūdū Ro. alij nō nouandi animo di- 20 cunt.

a ¶ Et is.] Stichus. Accursius.

b ¶ Pendēte.] aliàs pēdente: aliàs existente.

c ¶ Confestim.] nō expectando euentum cōdi. Sed videt Titij moram purgatā propter promissionem Seij: & 30 sic interitu rei liberatur Titius: vt. j. de sol. l. qui decē. §. cum mihi Stichū. in fin. §. & . j. de noua. quoties. ibi, vnde Marcellus & c. Solu ᶠ. ibi. s. in. l. quoties. secūdus nomine primi promisit, quasi fideiubendo pro eo: hîc, pro 40 seipso non pro Titio. Alij, q̄ hîc, fuit in mora Titius post promissionē Seij: ibi, ante fuerat: & sic poterat esse purgata. sed hæc nō videtur bona solutio. cū enim Titius sub cōtraria conditione tenebatur: vt. s. si certū peta. l. 50 pecuniā ante cōdi. nō potest constitui in mora: vt. s. e. l. cū filius. §. fin. nisi dicas q̄ fuerat in mora postea occidēdo. sed tunc malè diceret, post moram decessit: imò propter morā. sed euades dicendo q̄ primo lætaliter eū vulnerauit, & sic fuit in 60 mora: & postea decessit. Tertij q̄ hîc Seius nō promisit animo nouādi ᵍ. ibi sic. Quarti ʰ vt R. quòd hîc fuit actum quòd propter promissionem Seij etiā animo nouandi factam non purgaretur mora Titij: ibi non fuit actum. Item oppo. quia pendente conditione petitio est nulla: vt. s. si cer. peta. l. pecuniam. ergo nulla mora: vt. s. eo. l. si pupillus? Respon. ⁱ illud quando ipse idem promisit. & sic loquitur. j. de sol. qui decem. §. cùm 70 mihi. in prin. §. & de nouatio. l. si rem. ibi, & sic prius & c. & . l. si stichum. in prin. hic alius, & non pro debitore. Vel dic ᵏ quòd hîc, postea in mora cœpit esse lætaliter vulnerando: vt modò dixi: ibi, in contrarijs ante fuerat in mora. Vel dic ˡ etiam si ante secundam promissionem fuit in mora: refert, per interpellationem, vt ibi, an quia occidit, vt hîc. Accursius.

d ¶ Obligatur.] cùm res non subsistit: vt. j. de noua. l. quoties. j. rñ.

e ¶ Obligari potest.] Sticho viuo conditione existente.

f ¶ Variè.] cum vtroque casu existente conditione non inuenitur quid nouetur.

80 g ¶ Homine mortuo.] pendente conditione.

h ¶ Interposita.] vt in casu secundo.

Si quis. CASVS. Promisisti mihi decem sub cōditione si rex Parisius veniat. pendente cōditione tu decedis. videbatur quòd obligatio esset extincta, eo q̄ nō euenit cōditio te viuēte: sed nō sic: quia hæres tuus tenebitur post te quando conditio euenerit. Fran.

i ¶ Relinquit.] Idem econtra in stipulatore. vt insti. eo. §. ex conditionali. Accursius.

ᵃ Idē Bart. Imol. Paul. & Alex.

¶ qui Calēdas usque dari. aliàs qui usque in Calēdis Ianuarijs.

¶ sibi stipulatur.

ᵇ Sequūtur Bar. Bal. Angel. Imo. P. Cuma. Alex. & Ias.

ᶜ Reprobatur per Bart. Ange. & P.

ᵈ Imol. dic q̄ no. apost. tum petere fundum: sed tantū partē non solutā. secūdū Bar. & alios.

ᵉ Istam sequūtur Bar. Angel. Cuma. P. Imo. Alex. & Ia.

¶ pendēte.

ᶠ Approbatur per B. B. ange. Paul. Imol. Cuma. & Ia. licet alex. dicat q̄ diuinet.

¶ hærede tamen.

ᵍ Ista reprobatur p Bar. ang. P. alex. & Ias.

ʰ Diuinat secūdū Bar. licet fit in se vera ex mēte omnium doct.

ⁱ Reprobatur per Bar. alex. & Ias.

ᵏ Sequūtur Bar ang. P. Imo. alexā. & Ias.

ˡ Iste casus etiā aprobatur per Bar. angel. Paul. Imol. Cuma. alexan. & Ia.

QVi vsumfructum [a] fundi stipulatur, deinde fundum [b]: similis est ei, qui partem fundi stipulatur, deinde * fundum totum: quia fundus dari non intelligitur si vsusfructus [c] detrahitur. Ex contrario, qui fundum stipulatus est, deinde vsumfructum: similis est ei, qui totum stipulatur, deinde [d] partem. Sed qui actum [e] stipulatur, deinde iter: posteriore stipulatione nihil agit [f]. sicut qui decem, deinde quinque [g] stipulatur, nihil agit [h]. Item si quis * vsumfructum, deinde vsum stipulatus fuerit: nihil agit: nisi in omnibus nouandi animo hoc facere specialiter expresserit [i]. tunc enim priore obligatione expirante [k], ex secunda introducitur petitio [l], & tam iter, quàm vsus, necnon quinque exigi possunt.

In aestimatione, quae uenit iudicis officio, inspicitur tempus morae. Bar.

Idem. LEX LIX.

QVoties in diem, vel sub conditione oleũ quis stipulatur: eius [m] aestimationem eo tempore * spectari oportet, quo dies obligationis venit [n]. tunc enim ab eo peti potest [o]: aliquin [p] rei captio [q] erit [r].

Idem. LEX LX.

IDem erit, etsi Capuae certũ olei pondus dari quis stipulatus sit. nam eius temporis fit aestimatio, cùm [s] peti potest. Peti autem potest, cùm primum in locum perueniri potuerit.

Non ualet stipulatio per quam aufertur libera testandi uoluntas. Bar.

Iulianus. LEX LXI.

STipulatio † hoc modo concepta, Si haeredem me non feceris, tantum dare spondes? inutilis est: quia contra bonos mores [t] est haec stipulatio.

Seruus acquirit inuito domino. Bar.

Idem lib. 2. LEX LXII.

SEruus vetante domino, si pecuniam ab aliquo stipulatus sit: nihilominus obligat domino promissorem [v].

Stipulatio semel commissa, iterum non committitur: & ad ueritatem disiunctiue sufficit alterum esse uerum. Bar.

Africanus. LEX LXIII.

SI ita quis stipuletur, Siue nauis ex Asia venerit, siue Titius consul factus fuerit [x]: vtra prius conditio extitisset, stipulatio committetur: & amplius committi nõ potest [y]. Sed enim cum ex duabus disiunctiuis conditionibus altera defecerit [z]: necesse est, vt ea, quae extiterit, huiusmodi stipulationẽ committat [a].

Potest fieri stipulatio sub conditione ut existente conditione retrò à die interpositae stipulationis annua pecunia debeatur. Bar.

Idem. LEX LXIIII.

HViusmodi stipulatio interposita est: Si Titius consul factus fuerit, tunc ex hac die [b]

QVi vsumfructum.] CASVS. Facit hic iurisCon. quatuor comparationes. Prima est ista. stipulor à te vsumfructũ fundi Titiani: deinde stipulor à te totũ fundum. i. cũ proprietate & vsufructu. certe dicit ꝙ haec stipulatio similis est illi, quãdo quis stipulatur partem alicuius rei, deinde totam rem stipulatur. nam vsusfr. est pars fundi. Sed ponamus ecõtrà. stipulor à te totum fundũ, deinde vsumfru. certe similis ero ei, qui primò totũ stipulatur, postea partem. Sed qui primò actum stipulatur, deinde iter, nihil prodest sibi secunda stipulatio: sicut, qui primò decẽ stipulatur, deinde. v. nihil agit quo ad suum commodum. ponit etiã aliud exemplũ, quod sequitur de vsufructu & vsu. nã vsus semper est in vsufructu. Caetera plana sunt. Frã. Ac.

a Qui vsumfructum.] qui partem dominij obtinet.

b Fundum.] pleno iure. Accur.

c Vsusfructus.] ab eodem: secus si à fideiussore: vt. j. de fideius. l. si à reo. §. si reo. vbi valet secunda quę hîc non valet. Accur.

d Deinde.] & ideo inutilis est haec stipulatio. & hoc per similia ostendit. Accur.

e Sed qui actũ.] aduersari videtur dictio sed: quasi aliud sit in superioribus, quã in sequẽtibus stipulationibus. nam impossibile est ꝙ iter sit pars actus: sed vsusfruc. bene est pars fundi: sed tamẽ idẽ est in vtroq; casu secũdum Hu. & sic aduersat ad factũ, non ad ius. vel dic [a] aduersatur ad primũ casum, quãdo primò partẽ, postea totum: quia ibi valet secunda, nisi in ea parte [b] quae venerat in prima. haec autem quando primò totum: nihil valet. secunda, cùm totum venerat in prima. & semper intellige quo ad vtilitatem stipulantis [c]: vt not. suprà eo. l. qui bis.

f Nihil agit.] secus econtra, si primò iter, postea actum: quia secunda valet: vt infrà, de nouat. l. si pupilus. §. fi. Item hoc quò ad vtilitatem: diuersae tamen sunt seruitutes: vt suprà, si seruit. vendi. l. loci. §. j. Accursius.

g Deinde quinque.] de eisdem decem.

h Nihil agit.] quò ad vtilitatem: verè tamẽ tenetur ex vtraque [d]. & idem in superiori de fundo: vt. s. eo. l. qui bis. Accur.

i Expresserit.] non ergo fit nouatio si primò totum, postea partẽ stipulor: vt. s. e. l. eum qui. §. pe. & hîc, &. j. de nouatio. l. si pupillus. §. fi. nisi expressè dicatur vt fiat: vt hîc, & plenè dixi in dicta. l. si pupillus. §. fi. quod hodie est generale [e]: vt. C. de nouatio. l. fi. item facit. s. de excep. rei iudi. l. cum testamento. §. ij. & de vsufru. lega. si alij. in prin. & de vsu & habi. per seruum. §. j.

k Expirante.] id est deficiente.

l Petitio.] distingue quia fundi interpretatiue vsusfru. pars est. v. x. verè: vsus pars vsusfru. & iter pars actus, nec verè, nec interpretatiuè. vnde primis casib' fit nouatio secũdum has leges. ĩ alio, vel similibus non nisi agatur. Vel dic ꝙ non fit nouatio [f]: vt statim dixi. Acc.

QVoties.] CASVS. Promisisti mihi circa festum sancti Michaelis, certam mensuram olei, vel frumenti soluere in festo Paschae. tu non soluis mihi termino promisso. volo à te exigere aestimationem illius frumenti. quaeritur cuius temporis erit aestimatio habenda? Respondetur quòd tantum aestimabitur, quantum valebat in festo Paschae quando soluere tenebaris. si enim aliter fieret, promissor posset decipi: scilicet si fieret aestimatio vltra festum Paschae: quia tunc plus valet. Similiter pone casum in. l. sequenti: quando quis promittit aliquid soluere alio loco, quàm in quo promissum est: quia fiet aestimatio in id, quantum valebat in loco vbi peti primum potest Franciscus.

m Eius.] scilicet olei. Accursius.

n Venit.] vt &. s. si cer. peta. l. vinum. &. j. de verb. sig. l. cedere. &. s. de tritica. l. si res. & de re iudi. l. si calendae. & de act. emp. datio. §. fin. sed. s. man. l. si hominem. contrà. vbi tempus quo agitur [g], sed ibi non erat dies appositus. itẽ s. tit. j. cũ quis. contra. sol. ibi acceperat fideiussorem post diẽ solutionis: vel ibi in fideiussore: hîc in reo. vel dic vt ibi. ADDITIO. Dic ꝙ illa debet intelligi secũdum istam. Bar.

o Peti potest.] cùm effectu.

p Alioquin.] id est si aliud tẽpus inspicit.

q Captio.] id est damnum.

r Erit.] i. esse posset.

s Dem erit.] Cùm aliàs quo. & facit. j. eo. interdum. &. l. continuus. §. cùm ita. & cõcordantiae superioris legis.

STipulatio.] CASVS. Titius stipulat' est à Maeuio, promittis mihi centum si me nõ instituas haeredem? an haec stipulatio valeat? Dicitur ꝙ non: quia est contra bonos mores. Frã. Ac.

t Cõtra bonos mores.] & ideo in poena nõ teneris: vt. s. ti. j. l. non solum. &. s. ad leg. Falcid. quod de bonis. §. j. &. C. de trãs. l. cum donationis. &. s. e. l. generaliter. &. C. de pac. l. fi. &. C. de inuti. stipu. l. ex eo. &. j. e. si homo. &. s. de pac. iurisgen. §. marcellus.

SEruus.] CASVS. Habeo seruum Stichũ: cui dico: caue ne aliquã pecuniã stipuleris à Titio. nihilominus non obstãte phibitione mea seruus meus stipulatur à Titio. c. vtrũ mihi Titius obligetur, quaerit? Respon. quòd sic. Fran. Accur.

v Promissorem.] vt &. s. de acquiren. re. do. l. etiam inuitis. & suprà, de iur. do. l. quemadmodum. sed non retinet inuitus: vt suprà, de dona. l. hoc iure. §. non potest. & facit. s. de pecu. si quis seruũ. §. etiã.

SI ita quis.] CASVS. Stipulor à te hoc modo. promittis mihi dare centum si Titius consul factus fuerit, aut Maeuius tribunus plebis? certè quisquis istorum duorum factus fuerit aut consul aut tribunus: teneberis mihi, vsque Sedenim. ponamus quòd Titius mortuus sit: & sic non poterit consul fieri: vtrum tenearis mihi si Maeuius fiat tribunus? Respon. quòd sic: quia ex duabus disiunctiuis sufficit alteram esse veram. & si vna defecerit: altera existens facit committi obligationem. Fran. Accur.

x Fuerit.] supple. promittis mihi decem. Accur.

y Non potest.] postquam semel commissa est. & est sic infrà, iu di. sol. cum quaerebatur. &. s. de arbit. l. si duo. §. fina. nisi saepe fiat contra: vt. j. eodem. l. si sic stipulatus. pe. char. & arg. j. rem pupil. sal. fo. nõ quasi. §. si quis curator. &. s. rem ra. habe. l. si procurator. quae sunt eo ità. sed ibi interest. Itẽ secus si copulatiuè: vt infrà eodem. si quis ita stipulatus. & suprà, de condi. institu. si haeredi. &. s. de haeredi. instit. l. lucius. Accursius.

z Altera defecerit.] vt quia Titius mortuus est, qui vltra cõsul esse non potest.

a Committat.] id est faciat vt committatur. si vtraque ergo vel altera extiterit, committitur: si nulla, non committitur.

HViusmodi.] CASVS. Titius stipulatur à me hoc modo. Si imperator Romam venerit, tunc ex hac die in annos singulos. c. dare promittis? Respondeo promitto. post duos annos imperator Romam venit. quaeritur, nũquid Titius poterit à me petere pro duobus annis praeteritis? Et respondetur quòd sic. Caetera sunt plana. Franciscus Accursius.

b Ex hac die.] praesenti.

---

* non est fundum.

* fructuũ

* spectare.

a Ista placet Ang. P. Alex. & Ia.

b Imo etiã in ea. secundum Ias.

c Imo dic ꝙ etiã ipso iure non valet secunda secundũ Ia.

d Nihil est secũdũ Ias.

e Approbatur per Bar B. P. Ange. Imol. Cu. ma. Alexã. & Ias.

f Approbat p Bar. Ang. p. Ale. & Ia.

g Dic ꝙ ibi petebat aestimatio iure actionis: hic officio iudicis. Ange.

† Ad materiã hic tradita per Bart. videlicet an valeat donatio omnium bonorũ praesentium & futurorũ addo gl. in c. j. in princ. in versi. quicunque. ibi, sed an valeat & de sublatio. de me. literis. in prag. san.

a ¶ Huius temporis.] medij.
b ¶ Quoque.] non solum futurorum. Accur.
c ¶ Qui ante impletam.] sed post stipulationem interpositam.
d ¶ In id tempus.] consulatus. Accur.
e ¶ Collata.] id est dilata.
f ¶ Præstentur.] vt. j. e. si ita stipulatus fuero. §. chrysogonus. & facit. C. de test. l. præpo steri. M. & insti. de inu ti. stip. §. itē si quis. Sed cōtrà. s. de vsur. l. cùm quidam. Solu. vt ibi. Et ideo non valet stipula tio pteriti tpis: qa cursus vsurarum est odio sus. hic aūt valet: qa a ctus stipulatoris nō est odiosus. qđ nō placet: 20 vt. s. si cer. pet. l. lecta. § fi. Dic [a] ergo q si ille minores & nunc maiores soluerent, excederet modus legitimarū vsurarū. vñ nequaquā fraus fiat, inhibet ibi: quæ ratio hic cessat.

Vsurarum cursus odiosus est.

a Sequitur Bart. Alex. & Ias.

† Tunc. de ista dictione addo ad Bart. hic gl. in c. j. §. itē quod ad di ctas. in ver bo tunc de coll. in præ gma.

※ Iulian° al. Florentinus.

in annos singulos dena dare spondes? post triennium conditio extitit. an huius temporis [a] nomine agi posset, non immeritò dubitabatur. Respondi eam stipulationem vtilem esse, ita vt in ea eorum quoque [b] annorum, qui ante impletā [c] conditionem intercesserint, præstatio in id tempus [d] collata [e] intelligatur: vt sententia eius talis sit, Tunc † cùm Titius consul factus fuerit, in annos singulos, etiā præteriti temporis habita ratione, dena præstentur [f].

¶ *Verba superuacua, item dissonantia in mente stipulationem non uitiant. Bar.*

※ V lpianus. LEX LXV.

Qvæ extrinsecus, & nihil ad præsentem actum pertinētia adieceris stipulationi, pro superuacuis [g] habebuntur, nec vitiabūt obligationem: veluti si dicas, Arma virumq; cano, spondeo [h]: nihil ominus valet [i]. ¶ Sed & si in rei quæ promittitur, aut personæ appellatione [k] varietur [l], non obesse placet [m]. nā stipulanti denarios [n], eiusdem quantitatis aureos spondendo, obligaberis. Sed & seruo stipulāti Lucio domino suo: si Titio, qui idem sit [o], daturum te spōdeas, obligaberis.

¶ *Quod ego per me non possum: neque ab alio stipulari fieri possum de re ad me pertinen te. Bartolus.*

P aulus. LEX LXVI.

Qvæ extrinsecus.] CASVS. Verba superflua nihil ad rē ptinentia non vitiant obligationem. exemplum est in textu. ¶ Sed & si.] Erat coram nobis quidam seruus meus qui vocabatur Stichus. tu credens eū vocari Pāphilū, dixisti mihi: pro 40 mittis mihi hūc seruū tuum Pamphilum? respondi promitto. quæritur, cùm errauerisin nomine serui, & de corpore constet: an teneat obligatio? dicit q sic. textus ponit aliud exēplum quod gl. pe. bene declarat. Item idē est, 50 si aliquis seruus stipuletur dño suo, q vocatur Lucius: tu rñdeas te velle dare illi domino Titio: qui idem est: valet stipulatio. Fran.

g ¶ Pro superuacuis.] vt. C. de testa. l. testamentum. & . j. de reg. iur. l. non solent. & . j. de noua. l. fi.
h ¶ Spondeo.] hoc si incontinenti secundum Ioan.
i ¶ Valet.] scilicet stipulatio.
60 k ¶ Appellatione.] veluti si sic dicam: hunc equum in præsentia constitutum promittis? & sit bos [b]. vel ita, promittis mihi Titium hominem istum? & appellatur Stichus. licet sit in appellatione [c] variatum: si tamen de re constat, valet stipulatio. vel verius statim ponit exemplum de vtroque.
l ¶ Varietur.] intellectu autem consonetur.
m ¶ Placet.] cùm de corpore constat.
n ¶ Denarios.] in quibus sit æs & aurum vel argentum tantum. nā potest esse quòd erant denarij tantum aurei, qui frequentabantur in regione illa. & ipse promisit alios denarios aureos eiusdem quan 70 titatis: & sic duobus modis legitur: vt suprà, de au. & argen. lega. l. j. in fi. Accursius.
o ¶ Idem sit.] id est qui Lucius vocatur. Accur.

b Ista glo. est not. ad hoc q licet error innomine appel. latiuo vitiet dispositio nem tamen hoc non habet locum, quando res in qua erratur demonstrat adoculum Bolo. est ta gl. est sing. secundum Ange. Cuma Alexand. & Ia.

Si minor.] CASVS. Titius debebat Mæuio minori. xx. ann. Stichum seruum. iste Mæuius stipulatur à Titio quòd manumittat seruum Stichum. quæritur, an valeat stipulatio? Respon. q non. Si verò Mæuius esset. xx. annorū, valet stipulatio talis: quia lex quæ prohibet manumittere, loquitur de minore. xx. annis, non de maiore. Franciscus Accursius.
p ¶ A debitore.] qui seruum debebat.
80 q ¶ Non est executio.] quod enim ipse facere non potest, nec ab alio stipulari fieri potest. nam nec venditio eo pacto ab eo facta valet: vt. s. de ser. ex. si minor. Accur.
r ¶ Viginti annorum.] aliàs est maior: & aliàs non: vt quia teti git vltimam diem vicesimi anni: vt. s. de manu. l. j. Accur.
s ¶ Lex.] prohibens minorem. xx. an. manumittere. non autem de maiore.

Illa stipulatio.] Principium huius. l. est planum. ¶ Eum qui.] Stipulatus sum à te hoc modo: promittis te curaturum q mihi. x. dentur? respondes, promitto. Quæro vtrum à te. x. petere possim? Respon. quòd non: quia potes liberari dando debitorem locupletem. Franciscus Accursius.
t ¶ Fore.] contra videbatur: quia non continet [d] expressè factū promittentis: vt & in illa, furem non esse. & dic, siue tutor est qui à cō tutore stipulatur, siue 10 ipse minor: vt instit. de inuti. stipu. §. alteri.
v ¶ Danda.] id est pro mittis te curaturū q Titius dabit. siue enim fit ibi curari, bene est: siue non, intelligitur: vt suprà, si certum petatur. l. finale. §. finali. & facit infrà eodem. 20 si ita stipulatus fuero. §. possum. Accursius.
x ¶ Non posse.] s. de leg. j. l. si hæres iussus. cōtra. Sol. aliud est iubere facere, aliud iubere curare vt fiat. sic & aliud est promittere facere: aliud promitte 30 re curare vt fiat.

d Imò cōti net secūdū Bart. Imol. P. & Alex.

Si minor. xx. annis à debitore [p] suo stipuletur seruum manumissum iri: non est executio [q] stipulationis danda. Sed si ipse xx. annorum [r] erit, non impedietur manumissio: quia de minore lex [s] loquitur.

¶ *Stipulatio prætoria non uitiatur, licet non cō tineat factum promissoris. Pau.*

※ I ulianus. LEX LXVII.

Illa stipulatio ※ Rem saluā fore [t] promittis? valet.

※ Vlpia.
※ Decem salua fore promittis.

¶ *Impersonalitas circa uerbum executoriū obli gationis stipulationem non uitiat. Bar.*

¶ Eum, qui decē ※ danda [v] sibi curari stipulatus sit, non posse [x] decē petere, quoniam possit promissor reum locupletem dando liberari, Labeo ait. Idemque & Marcellus lib. vj. Digestorum refert.

※ dari.

Si pœnā] CASVS. Volebam proficisci ad nūdinas. dixi Titio: veni mecum ad nundinas. Respondit, nō possum: qa non habeo pecuniā ad quicquam comparandum. Ego dixi ei: pro 40 mitto tibi cōcedere certam summā, vt possis mercari in nūdinis, sub pœna centū aureorum. certe talis stipulatio valet, & est certa propter pœnam adiectā. Si verò promisi ei simpliciter credere pecuniam nō adiecta pœ 50 na, stipulatio illa valet: sed est incerta: quia ad interesse tenebor Titio, si non mutuauero ei, quod promisi. Fran. Accur.

¶ *Obligatio dandi quando mea non totaliter in terest: ad interesse committitur. Bar.*

P aulus. LEX LXVIII.

Si pœnam [y] stipulatus fuero, si pecuniam mihi non credidisses: certa est & vtilis [z] stipulatio. Quod si ita stipulatus fuero, Pecuniā te mihi crediturum spondes [a]? incerta [b] est stipulatio: quia id venit [c] in stipulationem, quod mea interest [d].

¶ *Pœna adiecta præcedenti dispotioni impossi bili, non potest committi. Bar.*

※ V lpianus. LEX LXIX.

※ Papinianus.

Si homo [e] mortuus [f] sisti nō potest, nec pœna rei [g] impossibilis

y ¶ Si penam.] puta centum. Accur.
z ¶ Et vtilis.] quia pœna certa ibi apposita est. Accur.
a ¶ Spondes.] nec pœnam fui stipulatus.
b ¶ Incerta est.] quia continet [e] factum, id est traditionem: non vt 60 det, scilicet dominium vnde aliena pecunia concessa liberatur qui promisit se crediturum. secus si se daturum, vel mutuaturum spondet: vt infrà eodem. vbi. in fine. & suprà, si certum petatur. l. j. ad quod factum agitur actione ex stipulatu: sed ad interesse condi. cert. vt not. suprà, si certum petatur. l. certi condictio. in princip. Accursius.
c ¶ Quia id venit.] sic apparet interesse incertum, & sic actione ex stipu. peti. sed in primo responso agitur condi. certi: sed dic incertum inspecto prin. vt modò dixi Accur.
d ¶ Interest.] si ergo non interest, non potest agi: vt. j. eo. si quis stipu 70 latus. §. fi. Sed quid potest interesse, cum statim potest repetere? Respon. tenebatur sub pœna alij. & facit. s. de re iudi. si quis ab alio. §. fina. Accursius.

e Reprobatur per Bar. & alios dē pto. Ias.

Si homo.] CASVS. Stipulatus sum à Titio, quòd sisteret in iudicio hominem, qui tamen iam mortuus erat: & si non sisteret, feci eum promittere pœnam. x. aureorum. dicitur hic, quòd quia impossibile est hominem mortuum sisti, ideo pœna rei impossibilis peti non potest. & ponit simile, sicut si quis sit stipulatus hominem mortuum: & si non dederit, promissor promisit pœnam. nā non valet tota stipulatio. Franciscus. Accur.
80 e ¶ Si homo.] si id est quia. vel propriè. Accur.
f ¶ Mortuus.] tempore promissionis. Sed quid si tunc non decessit, sed post? videtur distingui an in iudicio promisisti eum sisti: & tunc liberatur promissor: ar. s. si quis cau. l. ij. in princi. an in contractu: & tunc non: licet ante moram decedat. sed verius est, vt hic etiam non committatur. secundum Io. Accur.
g ¶ Nec pœna rei.] i. promissionis impossibilis. & facit. s. qui satis. cogan. si decesserit. & si quis cau. si eum. §. j. & . j. de regu. iur. l. impos-

ſibilium.&.s.e.l.impoſsibilis.&.j.quæ ſen.ſi.app.l.pe.&.fi.s.tit.j.l.j.§.ſi is cui.Item eſt contrà.s.eod.ſtipulatio iſta.§.alteri. Sed hîc ideo non confirmatur adiectione pœnæ,quia impoſsibilis: ibi nihil impoſsibile,vel turpe inuenitur.

a ¶ Quemadmodum.] de faciendo ad dandum facit comparationem.

committetur: quemadmodũ [a] ſiquis Stichum mortuum dari ſibi ſtipulatus,ſi datus non eſſet, pœnam ſtipuletur [b].

¶ Infans ſtipulari non poteſt.Bar.

*Idem. LEX LXX.

MVlier,quæ [c] dotem dederat populari meo * Glaberoni Iſidoro [d],fecerat eum [e] promittere dotem,ſi in matrimonio deceſsiſſet [f],infanti:& deceſſerat [g] conſtante matrimonio. Placebat ex ſtipulatu actionem non eſſe:quoniam qui fari non poteſt,ſtipulari non poteſt [h].

¶ Hic ponitur forma contractus qualiter pœna debeat apponi facto,vel non facto. & hoc ſit, pro ſummario.Bar.

*Idem. LEX LXXI.

CVm qd [i] vt fiat, ſtipulamur pœnam:ſic rectè concipiemus,Si ita factum non erit [k].Cũ quid ne fiat [l]: ſic, Si aduerſus id factum ſit.

¶ Stipulationes ſeruitutum nullatenus diuiduntur:ſtipulatio factorum partis præſtatione non impletur:ſed poſt moram ſuccedit obligatio ad intereſſe,quod diuiditur, & in petitionem deducitur.

Idem. LEX LXXII.

STipulationes non diuiduntur earum rerum, quæ diuiſionẽ non recipiunt:veluti viæ,itineris, actus,aquæductus,cæterarumque ſeruitutum [m]. Idem puto, & ſi-

b ¶ Stipuletur.] hîc enim & pœna nõ committitur:cùm ſtipulatio ſit impoſsibilis, niſi iam erat in mora:vt j.eo.l.inter ſtipulantẽ.§.pe.Accur.

MVlier.] CASVS. Berta volens nubere cuidã Iſidoro ſtipulata eſt hoc modo: ſi in matrimonio deceſſero: Iſidore promittis dare dotẽ infanti:quem fortè ex alio viro habebat mulier.Iſidorus promiſit. moritur vxor iſta.quęritur vtrum iſti infanti cõpetat actio ex ſtipulatu? Reſpon. quòd non:quia puer non poteſt ſtipulari:ergo nec poteſt ei competere actio ex ſtipulatu.Frãciſ.Accur.

c ¶ Mulier quæ.] nubebat. Vel dic, alia quæ dabat pro ea.Ac.

d ¶ Iſidoro.] Trinomius erat hîc vir. Ac.

e ¶ Eum.] maritum.

f ¶ Deceſsiſſet.] mulier quæ nubebat.

g ¶ Deceſſerat.] vxor prædicta.

h ¶ Non poteſt.] niſi ſtipuletur rem ſaluam fore: vt.j.rem pu. ſaluã fore.ſeruũ. quocunque modo poſsit balbutire [a].remanet ergo mulieri ſua actio:vt.s. ſi cer.pe.l.certi.§.quoniam.& facit inſtit. de inuti.ſtipu.§.furioſus. ibi, ſed quod diximus &c.&.s.l.j.in princi.& j.de regu.iur.l.in negotijs. Accurſius.

CVm quid.] CASVS. Iſta lex docet cõceptiones ſtipulationum in vtranque partem.ſ.cum aliquid fieri volumus, & cum aliquid fieri nõ volumus.Cùm ergo aliquid fieri volumus, debemus ita ſtipulari:promittis mihi ire Romã:& ſi non feceris] centum? cũ rò aliquid fieri non volumus,debemus ita ſtipulari:promittis mihi,quòd non prohibebis me ire agere:& ſi aduerſus ea feceris,centũ promittis? Franciſcus.

i ¶ Cum quid.] quid ſi vtrunque? dic vt inſti.e.§.fi.& facit.j.eo.continuus.§.fi.Accurſius.

k ¶ Non erit.] promittis pœnam.Accurſius.

l ¶ Fiat.] ſcilicet ſtipulemur.

STipulationes.] CASVS. Vide gl.quæ bene declarat vſque ad.§.ſiquis ita. ¶ Siquis.] Locaueram tibi opus aliquod faciẽdũ pretio mille aureorum:quod quidẽ opus debebas perficere circa feſtum ſancti Ioãnis.Ego videns tempus perficiendi ædificij appropinquare,& te eſſe negligentem:ſuſpicatus ſum, quòd non perficeres opus iſtud.veni ad te,& dixi tibi.amice charisſime:tu nullam diligẽtiã facis,pro opere quod mihi promiſiſti facere.tẽpus appropinquat:timeo qđ nõ poteris ſeruare ꝑmiſſa.Tu mihi quaſi indignabũdus reſpondes.Quid in me diſplicuit amicitiæ tuæ? nunquid ſemper me fidelẽ reperiſti?ſcio,quã graue ſit fidẽ fallere.mallẽ perdere mille aureos,quã nõ ſeruare quod promiſi.Ego verò tibi rñdeo:promitte ergo mihi ſub tãto quãtũ valet ædificiũ:ſi nõ perfeceris circa feſtũ ſancti Ioannis.tu dicis:ꝑmitto.Nũc quærit̃ hîc qñ dies iſtius ſtipulationis cædit? rñ.ꝙ trãſacto feſto ſancti Ioãnis:qa ante cõueniri nõ poteras.Sed ponamus:domus mea minabat̃ ruinã. ſtipulatus ſum à te vt eã fulcires,aut ſtipulatus ſum, vt domũ mihi de nouo ædificares.quæro an nõ poſsim agere niſi domus ruat? & rñdet̃,ꝙ nõ eſt expectãdũ,ꝙ dom' ruat:nec ꝙ tãtũ tpis prætereat,quãto tpe inſula fieri poſſet:ſed ſufficit ꝙ fiat mora:ita vt certũ ſit ꝙ nõ poteris ædificare tpe ꝑmiſſo:quia tũc potero agere quãdo cœperit mora fieri.Frã.

m ¶ Seruitutum.] præter vſumfructũ [b] q recipit diuiſionem:vt.s.ad

*Papinianus.

*Glabrioni al. Glaboni.

*Papini.

a Ange.hîc dicit iſtam gl.ſingu.ad hoc & non eſſe alibi,ꝙ licet aliâs infans poſſit ſtipulari in caſu illo valde ſing. l.ſi ſeruũ.j.rem pu. ſal.fo. tamẽ ſaltem balbutire debet vt ſtipulari poſsit. Bol.

b Iſta ſolu. eſt vera in

l.ſal.l.j.§.ſi vſusfru.&.l.ſi is qui quadringenta.§.quidã.ſed inter hæredes promiſſoris nõ recipit diuiſionẽ,ſecũdũ quoſdã [c],ſicut nec aliæ ſeruitutes.Qualiter autẽ ſtipulatio viæ,aut itineris vel cõſimilium non diuidatur,palã eſt:quia ſi vnus dñorũ fundi cõis ſtipuletur viã ipſi fundo,nõ valet [d] ſtipulatio:vel promittat alij fundo [e].ſed & ſiqs

quis faciendum aliquid ſtipulatus ſit: vtputa fundum tradi,vel foſſam fodi,vel inſulam fabricari,vel operas [n], vel quid his ſimile.horũ enim [o] diuiſio corrumpit ſtipulationem.Celſus tamen libro trigeſimooctauo Digeſtorũ refert,Tuberonem exiſtimaſſe:vbi quid fieri ſtipulemur, ſi non fuerit factum [p],pecuniam dari oportere [q]: ideoq; etiam in hoc genere diuidi ſtipulationem. ſecundum quæ Celſus ait poſſe dici [r],iuxta [s] æſtimationem facti [t] dandam eſſe petitionem [v].

¶ Pœnalis ſtipulatio adiecta obligationi factæ, cùm adiectione diei:demum committitur adueniente die:aliàs cũ cœperit eſſe in mora inchoandi,ad particulare intereſſe committitur.B.

¶ Si quis ita ſtipulatus ſit: Si ante calendas Martias primas opus [x] perfectum non erit, tunc quanti id opus erit,tantam pecuniam dari:diem [y] promiſsionis [z] cedere [a], non ex quo locatum eſt [b] opus,ſed poſt calẽdas Martias:qa nec cõueniri ante calendas [c] Martias reus promittendi poterat. ¶ Planè ſi inſulam fulciri, quis ſtipulatus ſit [d]: non eſt expectandum vt inſula ruat,vt ſic * denique agi poſſit.Nec ſi inſulam fieri [e]: vt tantum tẽporis præter erit quãto inſula fabricari poſsit [f],ſed vbi iam

ſtipuletur viam fundo ſuo, & poſtea partem eius alienet:huiuſmodi diuiſio corrũpit ſtipulationem: vt.s. de ſerui.l.pro parte. Item mortuo ꝑmiſſore vel ſtipulatore, ſolida à quolibet via petitur: vt.s.eo.l.ij.& de ſer.l.vię.ſed hoc nõ eſt facilè aſsignare in alijs ſtipulatiõib',quæ hîc ſubijciunt̃:vt in indiuiduis vt ſiquis faciẽdũ aliquid ſtipulet̃,puta domum ædificari:idẽ dices tñ:vt ſi vnus dominorum fundis cõis ſtipuletur in loco cõmuni domũ ædificari, inanis ſit ſtipulatio: & ſi dominus loci.ſ.totius ſtipuletur ibi domum ædificari, & poſtea partem alienet:diuiſio corrumpit ſtipulationem: licet his duobus videatur ar.cõtrà.j.e.l.cõtinuus.in fin. l. vel ſtipulatio huiuſmodi non diuiditur:quia ante perfectũ opus nõ poteſt dici promiſſor, in aliqua parte multiplicatiua.i.quota ad ſimilitudinem dupli tripli:ꝙ ſic multiplicatur liberatus: vtputa tertia, vel quarta.hoc in facto indiuiduo: ſecus in diuiduo, vel in dando:vt.s.e.l.iiij.§. cato. Vel dic,ꝙ non diuiditur inter promiſſoris hæredes,ſed inter hæredes ſtipulatoris.Qđ in facto conſiſtit,recipit diuiſionem:ſicut diximus in vſufru.& dicitur ſuprà eod.l.ij.&.l.ea.§.cato.&.l.in ſtipu. Accurſius.

n ¶ Vel operas.] s.eo.l.in ſtipulationibus.§.operarum.contrà. Sol. vt ibi.& facit.j.de ver.ſig.l.v.§.opere.&.l.ædificia.§.perfeciſſe.

o ¶ Horum enim.] id eſt ſi aliquid ex prædictis pro parte ſtipuler, vel inter hæredes meos:diuiditur ſi pro parte petere velint. Acc.

p ¶ Si non fuerit factum.] quod in ſtipulatione conuenerat.

q ¶ Dari oportere.] id eſt intereſſe.nam ex omni ſtipulatione facti tacitè intereſſe [f] ſtipulari videor:niſi fiat:vt.s. de re iudi.ſiquis ab.§.fi.ſecundum Azo.& hîc in fi.huius.§.

r ¶ Dici.] in ſuperiori caſu de fouea vel inſula.Accur.

s ¶ Iuxta æſtimationem.] id eſt æſtimato facto.Accur.

t ¶ Facti.] ſcilicet noui operis.

v ¶ Petitionem.] ſcilicet pro parte in omnibus obligationibus faciendi:vt.d.l.ſi quis ab.§.fi.Accur.

x ¶ Opus.] quod ei locauerat:vt.j.patet.non tamen eſt in ſtipulatione opus fieri.

y ¶ Diem.] nunc reſpondet.

z ¶ Promiſsionis.] quanti id opus eſt.

a ¶ Cedere.] cum effectu:vt.s.e.l.cum qui calendis.vel dic nullo modo.tota enim obligatio in diem,& ſub condi.eſt:vt.s.eo.l.in illa.

b ¶ Locatum eſt opus.& ſtipulatio facta.Accur.

c ¶ Ante calendas.] ſ.finitas:quia ita accipiebatur inter eos ante calendas:vt.s.eo.cũ qui.§.qui ita ſtipulatur,ante calendas. ſecundũ vnam expoſitionem.Et no.ꝙ talis eſt ratio.ideo non cedit dies, quia conueniri non poteſt.ſed melior eſſet econtrà. Vel dic, ꝙ hîc promiſſum fuit opus fieri ante calendas:& ſic ante calendas agi non poteſt,neq; ergo & tunc quando opus fieri non eſt in ſtipulatiõe:vt.s.

d ¶ Stipulatus ſit.] non ſtatuto tempore.Accur.

e ¶ Inſulam fieri.] ſcilicet ſtipulatus ſit aliquis &c.& ſubaudi, non eſt expectandum &c.

f ¶ Poſsit.] s.e.ſi ſtipulatus eſſem abs te.cõtrà.ſolu ibi domum fieri, vel fulciri:qđ ſine pœna ſtipulatus eſt,hîc cùm pœna.& põt hoc intelligi

ſe ſecundũ Bar.P.Ale.& Iaſ.

c Diſplicet prædic.

d Diſplicet Paul. Imol. Alex.& Ia.

e Diſplicet etiam Cuma.P.Ale.& Iaſ.

* deinde.

f Scribẽtes hîc præcipuè Bal.dicũt iſtã gl.ſing.ad hoc ꝙ intereſſe venit tacitè præſtãdum in omni obligatione factorũ ſicut ſi fuiſſet expreſsè deductũ inter cõtrahentes. idẽ voluit gloſſ.& ibi Bar.in.l.ij.s.de actio emp.Bolo.

telligi ex superiori litera huius.§.ad quod est.j. eo. cum stipulatus essem à proculo.vel dic hic agi non ad id quod interest domum non esse factam:sed ad id quod interest non esse incoeptam,secundum Io. ar.j.e.continuus.§.item qui.vel expone,quod ibi dicit ædificari posse,id est inchoari ad ædificandum.vel ibi ante tẽpus non fuit in mora:hîc sic.vel utrobique sit poena:sed hîc ad factum statim post moram:ibi ad poenam 10 agitur demũ die præterita.Item quod dixi fulciri in superiori ꝑxi.respon. non aperit quando committatur:& ideo dic cõmitti quantum tantum tempus præterijt,quo fieri potuerit: vt.j.l. existimo.§. ex hac.que est contrà.vel 20 si velis hîc dicere idẽ esse in fulciri, quod in insulam fieri:solue, ꝙ hîc fuit appositum tẽpus:ibi non:quod non placet. vel hîc poena: ibi non.vel dic agi hîc ad id quod interest domum non esse inchoatam fulciri, secundum 30 Io.vel ibi ante tẽpus, quo fieri potuit, non fuit in mora:hîc sic.Accursius.

a ¶Coeperit.] secũdũ quosdam hîc nõ potest mora purgari: sed falsum videtur:vt.j.eo.l. continuus.§. item qui insulam.&.l.si insulã. 40 b ¶Fieri.] vt iam certũ sit fieri ante diẽ nõ posse:quod post interpellationem maxime intelligitur.Azo.& secundum hoc dies fuit appositus,vel dic, ꝙ non fuit.Et quando dicatur fieri mora,dic vt.j.eo.continuus.§. item qui insulam.Accursius.

coeperit [a] mora faciendæ, insulæ fieri [b]: tunc agetur,diesque obligationis cedit.

¶Stipulatio pura secundum uerba quandoque ex natura rei recipit dilationem.Bar.

Paulus. LEX LXXIII.

INterdum pura [c] stipulatio ex re [d] ipsa dilationem capit: velutí si id,quod in vtero [e] sit,aut fructus [f] futuros,aut domum ædificari [g] stipulatus sit.tunc enim incipit [h] actio, cùm ea per rerũ naturã præstari potest [i].Sic qui Carthagini dari stipulatur, cùm Romæ sit: tacitè tempus cõplecti videtur [k], quo perueniri Carthaginem potest.Item si operas [l] à liberto quis stipulatus sit: nõ ante dies earum cedit,quã indictæ fuerint,nec sint præstitæ. ¶Si seruus hæreditarius stipulatus sit:nullã [m] vim habitura est stipulatio,nisi adita hæreditas sit,quasi cõditionem [n] habeat. Idem est,et in seruo eius,qui apud hostes est.

¶Licitum est moram purgare.Bart.

¶Stichi promissor post moram offerendo,purgat moram [p].Certè [q] doli mali exceptio nocebit [r], qui pecuniam oblatam accipere noluerit [s].

¶Quando in obligatione uenit quod nõ est uariabile ex natura rei,uel promissoris uoluntate: stipulatio continet certum,alias incertum.Bart.

Paulus. LEX LXXIIII.

STipulationum quædam certæ sunt,quædã incertæ. Certum est, quod ex ipsa pronũciatione [t] apparet [v],quid,quale [x], quantumque [y] sit:vt ecce aurei [z] decem, fundus Tusculanus,homo Stich⁹, tritici [a] Africi optimi modij centum,vini Campani optimi amphoræ centum.

Vlpianus. LEX LXXV.

VBi autem non apparet,quid quale, quantumq; sit in stipulatione:incertã [b] esse stipulationẽ dicendũ est. Ergo siquis fundum sine propria appellatione [c],vel hominẽ generaliter sine proprio nomine, aut vinum frumentúmve sine qualitate [d] dari sibi stipulat [e]:

n ¶Quasi cõditionem.] id est si adeatur hæreditas.

o ¶Moram.] in cuius commissione multa sunt necessaria:vt not.s. de vsu.l.mora.& facit.s.de pericu.& commo.rei ven.l.illud.

p ¶Moram.] nisi lis [b] cõte.sit:vt.j.e.l.si insulã.vel actoris intersit:vt j.e.l.si ita qs.§.scia.& nisi esset poena apposita.nã tũc nõ purgat:vt.s. ti.j.traiectitiæ. nisi circa iudicia: vt.s.siquis cau.& si post tres.& arbitria: vt.s. de arbi. si 10 cũ dies.i si.&facit.s. de cõsti.pec.l.sed si alia.&.j.de so.l. si debitor.&.s.de migrãdo. l. j.in prin.&.j.eo.si seruum.§. sequitur. Acc.

q ¶Certe.] de specie ad quantitatem transit.

r ¶Nocebit ei.] petẽti postea.Accursius.

20 s ¶Noluerit.] sine iusta cã.Azo.si postea est amissa:vt.j.de so.l. qui decem.in princi.& facit.s.de excep.do.l.si opera.Accur.

t ¶STipulationũ.] Pronũciatione. intendentis.i.stipulantis aliquid dari sibi.

30 v ¶Apparet.] corã iudice.

x ¶Quale.] i.si species sit vel etiam quãtitas: vt optimum:vt.j.l.proxi.dies.Accursius.

y ¶Quantunque.] quando quantitas.

z ¶Aurei.] quid.decẽ,quãtũ.fund⁹, qd tuscu 40 lanus,quale. homo, qd.Stichus.quale. sec⁹ aũt si homo in genere: vt.j.l.proxi.in princi.

b Displicet Bar.Paul.& Alex.ꝙ Ias. ideo dic ꝙ ibi quando aliud petit & aliud offertur hic quando qd petit offertur realiter: quo casu potest moram purgare & sit cõtestã se cũdum præ dic.scriben.

❧ Caius.

c ¶ASVS. Certũ & indubitatum est:quoties quid aliqs purè ꝑmittit,qd possibile est præstari:statim debet.Sed ponamus.Titius ꝑmittit mihi fructus fundi cuiusdã:vel ꝑmittit mihi 50 foetũ alique qadhuc est in vtero.certe in hac stipulatiõe inest dilatio tacitè.s.donec fructus nascant:vel id qd in vtero est, producat. & ponit de hoc duo exẽpla,quæ sunt clara. ¶Si seruus.] Titi⁹ defunctus reliquit hæredẽ.erat autẽ in hæreditate Titij seruus quidã Stichus qui antequã adiretur hæreditas,stipulatus est à Mæuio centũ dari hæredi futuro Titij.Ista stipulatio nõ valet,nisi adita fuerit hæreditas:quia tũc sumit vires.idem est si seruus stipuletur domino,qui est apud hostes.nã si reuertatur dominus,valet stipulatio:si nõ reuertatur,nõ valet. ¶Stichi promissor.] Promisi tibi Stichũ certo die soluere.post diem lapsum si non soluo,sum in mora.quõd si tunc decede 60 ret Stichus,non liberarer interitu speciei post moram commissam. venio ad te,& offero tibi Stichum:tu non vis accipere.certe ego per oblationem istam purgaui moram: & sic non tenebor si seruus decedat.& ponit simile:quia ille,qui non vult accipere pecuniam oblatam,censetur esse in dolo.Franciscus.Accursius.

c ¶Interdum pura.] quo ad verba tantum:vt.s.de condi. & demõ. l.j.in fi.sic econtra conditionalis pro pura:vt.j.de nouatio.si pupillus.§.qui sub conditione.

d ¶Ex re.] non ex die,vel sub conditione.Accur.

e ¶In vtero.] Arethusæ.

70 f ¶Aut fructus.] fundus Semproniani.

g ¶Aedificari.] certo loco aliàs non valeret:vt.s.de eo quod cer. lo. l.non vtique.§.fiquis.in fi.Accur.

h ¶Incipit.] cum effectu scilicet.

i ¶Præstari potest.] vel per eum factum est quò minus possit.

k ¶Complecti videtur.] arbitrio iudicis statuendum:vt.j.e.continuus.§.cum ita.ad hoc.j.e.inter stipulantem.§.pro quo & illud & in fi.de eo.§.loco.Accursius.

l ¶Item si operas.] scilicet incertas.aliud [a] si certas, vt artificiales: vt.s.de oper.li.hæ operæ.in fi.&.l.quoties.&.l.cum patronus.

80 m ¶Nullam.] distinguẽdum est vbi seruus hæreditarius stipulet iacente hæreditate.nã si ipsi hæreditati:statim quærit.& si hæredi futuro proprio noĩe adiecto:nihil cuiquã.si verò nõ adiecto.tũc si fuerit adita,acquirit:aliàs nõ:vt.j.de stip.ser.l.seruus hæreditarius futuro.&.l.seruus hæreditarius.similiter vbi seruus stipulatur nominatim dño capto ab hostibus.si eũ reuertet,acqrit.si nõ:minimè. nã fingitur prima hora captiuitatis mortuus si apud hostes decedat:vt insta,de stipu.ser.si seruus communis.§.seruus capto. Accursius.

a Imò idem decertis,& incertis Bar. Io.& Pau.

a ¶Tritici Africi optimi.] quale.modij centũ,quantũ.vini, quid. campani,quale.amphoræ centum,quantũ.hæc enim omnia sunt certa.& facit.s.si certum petatur.l.certum.& prõ certis certi condi.pro incertis [c] ex stipulatu agitur:vt insti.eo.in prin.Accur.

VBi autem.] prin.huius.l.est satis planũ.No.tñ vnũ loco ipsius casus,ꝙ positiuus significans qualitatem aliquam est incertus 50 superlatiuus verò est certus:ibi,vsq; adeò. ¶Fundi.] Promisi tibi vsumf.vineæ meæ.nũquid ista stipulatio est incerta? Respon. ꝙ sic: quia penitus incertũ est quantũ nascetur in vinea,& quãtũ durabit. ¶Illud.] Promisi tibi fructus,qui nascent in tali vinea mea:aut partũ ancillæ meæ.vtrũ stipulatus sis incertũ?respon.ꝙ sic:quia incertũ est quid nascatur.sed si ego promitto tibi frumẽtũ quod iã est in horreo meo,vel vinũ quod est in cauea mea:videor certũ promisisse: qa faciliter sciri põt quãtũ sit vel in horreo,vel in cauea. ¶Qui verò.] Iste.§.cõtinuatur ad superiorẽ:qa dictũ est.s.in fi.§.ꝙ si stipulor frumẽtũ,quod in horreo tuo est:videor certũ stipulatus. ¶Quid autem 60 est.] si stipulor hoc modo.ꝑmittis mihi dare,quod Titi⁹ tibi debet: vel quod mihi ex testamẽto debes?an ista stipulatio sit certam,vel incerta?videtur,ꝙ sit certa duabus potissimè rationibus.Prima, qa certum est,id quod Titius tibi debet:& quod ex testamẽto mihi debes:ergo certum deduco in stipulationem.Secũda ratione:qa si fideiussor ꝑmittat fideiubẽdo,pro aliquo,id fide mea esse iubeo attamẽ videtur certum promittere.Tamen non obstãtibus rationibus istis stipulatio promittis mihi,quod Titius tibi debet.vel quod ex testamẽto mihi debes?est incerta:licet parua sit differentia inter hanc & illam superioris.§.in fin.de frumento in horreo reposito. ¶Qui id 70 quod.] Stipulationes quæ in faciendo vel in non faciendo cõsistũt, sunt incertæ. ¶Qui illud.] Stipulatus sum à te.xx.vel talem equum tuum.quæritur vtrum certum sim stipulatus vel incertum?& videtur ꝙ certũ:quia certæ res in hac stipulatione designantur. Tamen iurisccon.distinguit.aut ego reseruaui mihi electionem:& tũc stipulatio est certa.aut non reseruaui mihi electionem petendo,quod volueo:& tunc stipulatio est incerta. ¶Qui sortem.] Debebat mihi Titius.c.ex mutuo.pro quibus præstabat mihi quolibet mense certas vsuras.stipulatus sum ab eo sorte & vsuras simul.dicitur hîc,ꝙ certũ stipulor,& incertũ.nã ratione sortis certũ sum stipulatus.ratione 80 vsurarum stipulatus sum incertum.§.seq.est planus.Francis.

b ¶Incertam.] Incertũ dicit,& qd in obligatione vertit vt si deficit vnũ de prædictis:& quod natura sui incertum est: vt factum est.M.

c ¶Sine propria appellatione.] Hîc nulla est stipulatio [d]: vt.s.de iur.do.l.cum post.§.gener.&.j.eo.ita nisi.vt.j.eo.qui ex pluribus. & facit.s.de lega.j.si domus.

d ¶Sine qualitate.] cùm quantitate tamen expressa.Io.Accur.

e ¶Stipulat.] hîc quodlibet dãdo liberat:vt.s.manda.si fideiussore.

c Idẽ Paul. & sequitur Angel. & Por.in.§.j. insti.eo.

d Idẽ Bar. P.& Alex.

incertum[a] deducit in obligationẽ: vſqueadeò[b] ,vt ſi quis ita ſtipulatus ſit, Tritici Africi boni modios centum? Vini Campani boni amphoras cẽtum? incertum videatur ſtipulari: quia bono melius inueniri poteſt. quo[c] fit vt boni appellatio[d] nõ ſit certæ rei ſignificatiua: cũ id, quod bono melius ſit, ipſum quoque bonum ſit. At cùm optimum quiſque ſtipulatur: id ſtipulari intelligitur, cuius bonitas principalem gradum bonitatis habet. quæ res efficit, vt ea appellatio[e] certæ rei ſignificatiua ſit.

Vſusfructus eſt incertus propter uarietatẽ pecuniæ, ad quam quis tenetur. item in uino meliori poteſt ſolutio uariari ex uoluntate: ſed quando non poteſt uariari, tunc eſt incertum. hoc dicit. Bartolus.

Fundi certi ſiquis vſumfructũ ſtipulatus fuerit: incertum intelligitur in obligationem deduxiſſe[f]. hoc enim magis iure vtimur.

Sufficit rem eſſe certam etiam per relationẽ ad aliud. h. d. Pau. de caſtro.

Illud dubitationẽ recipit: ſi quis id, quod ex ea ancilla natum erit, aut fructus, qui in fundo Tuſculano nati erunt, dari ſibi ſtipulatus ſit: an incertũ ſtipulatus videatur. Sed ipſa natura manifeſtiſsimum eſt incertam eſſe hanc ſtipulationem. Sed qui vinum aut oleũ vel triticum quod in horreo eſt, ſtipulatur: certũ ſtipulari intelligitur[g].

Qui verò à Titio ita ſtipulatur, Quod mihi Seius debet, dare ſpondes? & qui ita ſtipulatur, Quod mihi ex teſtamento debes, dare ſpondes? incertum in obligationem deducit: licet Seius, certum debeat, vel ex teſtamento certum debeatur: quãuis[h] iſtæ ſpecies[i] vix[k] ſeparari poſsint ab ea, quam propoſuimus[l] de vino, vel oleo vel tritico, quod in horreo repoſitũ eſt. Et ad hoc occurrit[m], ꝙ fideiuſſores certum videntur promittere, ſi modò & is, pro quo obligantur, certum debeat: cum alioquin[n] & ita interrogentur, Id fide tua eſſe iubes?

Obligatio fieri, uel non fieri, eſt incerta. Bar.

Qui id, quod[o] in faciendo, aut in non faciendo conſiſtit, ſtipulatur: incertum ſtipulari videtur. In faciendo, veluti foſſam fodi, domũ ædificari, vacuam poſſeſsionẽ tradi. In non faciendo, veluti per te non fieri, quò minus mihi per fundum tuum ire agere liceat: per te non fieri, quò minus hominẽ mihi Erotem habere liceat.

Obligatio alternatiua, ſi electio eſt promiſſoris, continet incertum: ſi creditoris, certum dicitur continere. Bar.

Qui illud aut illud ſtipulatur, veluti decem, aut hominem Stichũ? vtrum certum, an incertum deducat in obligationem, non immeritò quæritur. nam & res certę deſignantur[p], & vtra earũ potius præſtanda ſit, in incerto[q] eſt. Sed et cũ quis[r] ſibi electionẽ conſtituit, adiectis his verbis, Vtrum ego velim[s]. poteſt videri certum ſtipulatus: cùm ei liceat, vel hominẽ tantum, vel decem tantum intendere ſibi dari oportere. Qui verò ſibi electionem non conſtituit: incertum ſtipulatur.

Qui ſtipulatur ſortem & uſuras, ſtipulatur certũ quo ad ſortẽ: incertũ quo ad uſuras. Bart.

Qui ſortẽ ſtipulatur, & vſuras quaſcunq;[t]: certum[v] & incertũ[x] ſtipulari videtur: & tot ſtipulationes ſunt, quot ſunt res[y].

Qui tenetur ad dandum: dare preciſe compellitur. Bartolus.

✱ Hanc ſtipulationem, Fundũ Tuſculanum dari? Offilius ait certi eſſe[z], continereq́ue, vt dominiũ omnino efficiat̃ ſtipulatoris quoquo modo.

Facultas eligendi non tranſit ad alium præter ſtipulatoris hæredem. Bar.

Paulus. LEX LXXVI.

SI ſtipulatus fuerim, Illud aut illud, quod ego voluero. hæc

a Incertum.] vt ſi deficit vnum de prædictis.
b Vſqueadeo.] ſcilicet dicitur incertum.
c Quo.] id eſt propter quod. Accurſius.
d Appellatio.] non ergo dabitur certi condictio, pro mutuo: niſi vbi optimum mutuatus eſt quis. ſed reſponderi poteſt in mutuo conſyderari bonitatẽ rei quæ datur, vt ſecundũ eam ſit mediocris vel optima: & quaſi certũ ſit in obligatione, fiat redditio vel ſolutio. at vbi non præcedẽte bonitate quam oporteat nos expectare, ſtipulor aliquid in põdere numero, vel menſura: incerta erit ſtipulatio, niſi exprimatur qualitas: vt hîc dicit. Quidã tamen dixerunt[a], ꝙ vbi ſtipulor. c. amphoras vini boni, detur cõditio certi: quaſi certũ ſit in quantitate, licet nõ in qualitate. ſed certe illud nomen quanti refert̃ ad ea quæ ſunt in põdere numero vel menſura: & ad eadem refertur aliud nomen quale. Illud autem nomen quid refertur ad ſpẽs quas oportet demonſtrare, & etiam ad quantitates. Idem dicebat in homine in genere promiſſo: quia certũ quid, licet quale incertũ: ꝙ competat cõdictio certi: quod nõ placet: quia ad ſpẽs refertur nomen quale. quod eſt. s. l. proxi. Itẽ oppo. quia & in auro eſt incertitudo qualitatis: ſed tamẽ dicitur ꝙ certũ ſtipulor: vt. s. l. proxi. Sol. quidam dicunt[b]: aliter ibi accipitur certum, ſcilicet vbi eſt quid, & quãtũ, licet non quale. hîc autem ſtrictius & ibi etiã quale exigitur certũ. vel aliter[c] ibi intelligitur de his, quæ frequẽtãtur: & ſic certis etiã quo ad quale: vt. j. de reg. iur. l. ſemper. Accurſius.
e Appellatio.] ſcilicet optimi.
f Deduxiſſe.] & ideo[d] ex ſtipulatu cõpetit actio: ſed certe imò certũ: vt. s. de vſufru. ea re. quæ vſu conſu. l. tribus. circa prin. quæ eſt cõtrà. Sol. hîc ſpeciei[e] puta fundi fuit vſufr. ibi quãtitatis. ſ. xv. miliũ fuit vſuſfru. vel ibi reſpectu incertioris. i. facti. vel vt ibi. itẽ &. s. de triti. l. j. §. generaliter. cõtrà. Sol. ibi qđ ex p̃ſenti debebat̃, fuit deductũ in ſtipulatione: vel aliter incerta erat quantum ad vtilitatem: quia neſcimus quantũ duret, & ita dicitur hîc. Ibi verò certa erat quantum ad rem: & ideo per triticariam petitur. imò contrà non eſt[f]: quia triticaria bene competit ad incertum. Accurſius.
g Intelligitur.] No. non refert quid ex æquipollentibus dicatur. ſed obijcitur: hîc non apparet, quid quale, vel quantum ſit in obligatione: ergo incerta eſt ſtipulatio: vt. s. eod. in princ? Reſpon. non prima[g] facie: ſed ex poſtfacto ex his verbis apparebit.
h Quamuis.] correctiuum eſt ſecundum Io.
i Species.] duæ prædictæ: & quod [g] eius debet: & quod ex teſtamẽto mihi debes ſecundum Io.
k Vix.] quia non poſſunt ſeparari: imò certa eſt ſecundum Io. licet Bu. dixit ſtipulationem de eo, quod mihi Titius debet, vel ex teſtamento debes, incertam eſſe. Io.
l Propoſuimus.] s. §. proxi. Accur.
m Occurrit.] mihi in argumentum vt ſit certa ſecũdum Io. occurrit etiam tertium arg. s. de re iudi. l. ait prætor. §. j. Sed argu. cõtra. s. de vſu. l. quod in ſti. & j. de iure fi. l. ita fidei[h]. & ad. l. Fal. l. pœnales. §. iul. in prin.
n Cũ alioquin.] i. aliter quã principales debitores. & facit. s. de leg. ij. ſi ita ſcripſiſſet. & de leg. j. non quocunque. §. qui Caium.
o Qui id quod.] Facit inſti. eo. §. fi. Accur.
p Deſignantur.] & ideo videbatur certa. Accurſius.
q Incerto.] & hoc videbatur.
r Cũ qs.] nũc ſoluit.
s Velim.] idem videbatur & cum dixi vtrũ velis: ſed nõ eſt ita: qa in primo caſu ſtatim poſſum eligere, in hoc nõ. & facit. j. de iniur. l. prætor. §. quod autẽ prætor.
t Quaſcunque.] ſine quantitate: & tunc inutilis: vt. s. de vſu. l. tutor. §. fi. vel dic triẽtes: & tunc vtilis: & dicitur incertũ propter hoc, qa neſcimus quãtum differt ſoluere ſortem.
v Certum.] quantũ ad ſortem.
x Incertum.] quantum ad vſuras.
y Quot ſunt res.] ſors & vſura: vt. s. de eo quod cer. lo. l. centum. vel dic, quot annis ſoluatur vſura. Accurſius.
z Certum eſſe.] ſi ſtipulor fieri, venit intereſſe: vt. s. de re iudi. ſi quis ab. §. fi. Idem ſi rẽ tradi:[i] vt. s. eo. l. ſi rem tradi. idem ſi rem pręſtari: vt. j. eo. ſi fundũ. ſed vbi dari: tũc quod hîc, vt omnimodo fiat mea: vt hîc, &. s. de contrahen. empt. ſi ita. §. fi. quod poteſt intelligi[k] ſi fiat traditio: aliâs ad intereſſe ſi hoc reo placeat: vt i dictis. ll. ſic etiam dicimus in. l. qui reſtituere[l]. &. s. de act. emp. l. j. vel dic preciſè poſſe agi vt fiat, ſi hoc actori placet: vt. s. de oper. no. nun. ſtipulatio. §. ſiue autem. & facit inſti. de act. §. ſic itaque. Item quod ſubijcit[m] quoquo modo. ſ. per ſe vel per alium. Itẽ per traditionẽ vel alio modo. Item vel tunc vel poſtea, vt vſucapione, conſumptione. nam quocunque modo fiat: eius non intereſt ſecũdum Io. Item ſic debet fieri, vt auelli non poſsit, vt. s. de leg. j. l. non quocunque. ij. reſpon.

SI ſtipulatus.] CASVS. Titius ſtipulatus eſt à Mæuio hoc modo. promittis mihi dare Stichum ſeruum aut Pamphilum, quem ego voluero? Reſpondet Mæuius, promitto. certum eſt quòd ſtipulator habet hîc electionem. Sed ponamus, quòd Titius ſtipulator moritur: an hæres eius habeat electionem petendi, quem iſtorum voluerit? Dicitur hîc, quòd non: quia iſta electio eſt perſonalis: nec tranſit ad hæredem. an autem obligatio tranſeat in hæredem? Dicitur quòd ſic: licet ſtipulator mortuus ſit antequam eligat.
Cùm ſtipulamur.] Debes mihi ex venditione certam ſummã pecuniæ:

a Et male Bar. Alexã. & Iaſ.
b Diſplicet Bar. P. Ale. & Iaſ.
c Idem Bar. Paul. Alex. & Iaſ.
d Sequitur Ia. & eſt de mente aliorum.
e Placet Bar. P. Ale. & Iaſ.
f Approbatur per Bar. Paul. & Iaſ.
g Sequuntur prædicti ſcriben.
h Sol. ibi certus fundus nõ erat expreſſus: nec ibi relatio debet fieri ad tacitũ propter ſuſpicionẽ cõmiſſæ malitie. Bart. & Iaſ.
i Iſtam doctrinam ſequũtur Bar. Imol. Alex. & Ia.
✱ Hæc ſtipulatio.
k Reprobatur per Bar. Imo. Alex. & Iaſ.
l Iſte duę leges non obſtãt: quia loquuntur in obligatiõe omnẽ rẽ reſtitui, vel rẽ tradi: nõ autem in obligatione rẽ dari. Iaſ.
m Iſtã gl. ſequitur Imol. hic.

cuniæ vel debebas mihi ædificare domum. vt magis certus sim, ꝙ mihi soluas, vel domum facias: stipulor à te hoc modo: promittis mihi dare vel facere quod te dare, vel facere oportet? tu respõdes, pmitto. quæritur quid deducitur in hanc obligationem? respondetur, ꝙ tantum illud, quod debebas mihi tempore huius stipulationis: nõ id quod in futurum posses mihi debere. nec enim est in hac stipulatione, sicut in iudicijs. nam si te cõuenio de peculio: licet tempore accepti iudicij nihil sit in peculio: si tamen cœperit postea esse: teneberis mihi. similiter dicendũ est in peti. hæredi. si autẽ velim mihi puidere in futurũ: debeo sic stipulari. pmittis mihi qđ tedare, vel facere oportet oportebitve: tũc eñ futurum etiã deducitur in obligationem. Fran. Accursius.

electio personalis[a] est: & ideo seruo vel filio[b] talis electio ✝ cohæret[c]: in hæredes tamen transit obligatio[d] &[e] ante electionem mortuo stipulatore.

Verba præsentis temporis non porriguntur ad futura. hoc dicit. Bar.

Cùm stipulamur, Quicquid te dare facere oportet: id quod[f] præsenti die duntaxat debetur, in stipulationem deducitur: non, vt in iudicijs, etiam futurum[g]: & ideo in stipulatione adijcitur etiam verbum oportebitúe. vel ita, præsens, in diémve. hoc ideo sic, quia qui sic stipulatur, Quicquid te dare facere oportet: demonstrat eam pecuniam, quæ iam debetur[h]. quòd si totam demonstrare vult. dicit, oportet[i] oportebitúe[k]. vel ita, præsens, in diémve[l].

Ex hæreditate iacente, ex cursu diei appositæ pœna committitur. Bar.

Idem. LEX LXXVII.

AD diem sub pœna pecunia promissa, & ante dië[m] mortuo promissore, cõmittetur[n] pœna[o], licet non sit hæreditas eius adita.

Quantum ad acquisitionem tẽpus contractus inspicitur. Bar.

Paulus li. 72. ad edictum. L. LXXVIII.

SI filiusfamilias sub conditione stipulatus, emancipatus fuerit deinde[p] extiterit conditio: patri actio competit: quia in stipulationibus id tempus spectatur quo cõtrahimus[q] ✝.

In actione stricti iuris, non ueniunt fructus, nisi à die litis contestatæ.

Cum fundũ stipulatus sum, non veniunt fructus[r], qui stipulationis tempore fuerunt.

Præsentia personæ inducit ut alteri per alterum actio quæratur. Bart.

Vlpianus LEX LXXIX.

SI procuratori præsentis fuerit cautum: ex stipulatu actionẽ vtilem domino competere[s] nemo ambigit.

In ambiguis assumimus interpretationẽ, quæ uitio caret. Bar.

Idem. LEX LXXX.

QVoties in stipulationib[9] ambigua[t] oratio est: commodissimum est id accipi, quo res, de qua agitur, in tuto sit[v].

a Personalis.] vt non ægrediatur personam meã, vel mihi hæredis. Accur.
b Filio.] sic stipulanti, illud aut illud, quod velit.
c Cohæret.] vt & .j. eo. l. fi. in prin. sed videtur egredi personã: vt .s. de leg. .j. l. fi. §. si quis ita. vbi transit in legatariũ talis electio. Sol. ibi erat verbum indicatiui modi. s. velim: hîc subiunctiui volue ro. quod nõ placet: vt dicam. .j. eo. l. fi. Dic ergo, ꝙ non est contra: quia personalis est electio seruo vel filio stipulante & viuente: sed non est personalis quin ad legatarium transeat, vt ibi, & ad hæredem: vt hîc subijcit: aliàs est non.
d Cohæret.] scilicet patri vel domino.
d Obligatio.] & sic electio. ad quod est. C. de iure delibe. l. cum antiquioribus. Accursius.
e Et.] pro etiam. Accursius.
f Cum stipulamur id quod.] nunc respondet.
g Futurum.] Hîc est contrà. .s. de iudi. l. non quemadmodum. & .l. non potest. Sol. dic non futurum, vt in iudicijs. scilicet non venit futurum. & sic concordat. vel dic venire futurum in iudicijs[e]. s. quandoque: vt in act. de pecu. vt. .s. de pecu. quæsitum. in princi. & in peti. hæreditatis: vt. .s. de peti. hæredi. l. si quo. & aliàs quandoque: vt not. .s. de pigno. act. l. si rem alienam. §. fi.
h Debetur.] & peti potest. hoc dico propter pecuniam, quæ in diem debetur: sed adhuc peti non potest.
i Oportet.] sub. quicquid te dare facere oportet oportebitve & c.
k Oportebitve.] vel hoc tm: vt .j. de ver. sig. l. verbum oportebit.
l In diémve.] id est non solum præsens, sed etiam futurum. & facit. .j. l. si à colono. Accursius.

AD diem.] CASVS. Titius stipulatus est à me. c. soluẽda in die sancti Ioannis: & casu quo non soluerem, promisi. l. nomine pœnæ. morior ante festum sancti Ioannis: nec hæreditas mea est adita ab aliquo. quæritur si ista. c. non soluantur in festo sancti Ioannis, an pœna committatur? Et dicitur, quòd sic. Fran.
m Ante diem.] ergo ante[d] moram.
n Committetur.] eo die, quo dare debuit: quo tempore videbatur pœnam non esse commissam. s. cum nõ per debitorem stetisset: sed ca su, quò minus soluisset. Azo. & facit. .j. de nau. fœno. l. fi. Sed quidam dicunt, quòd obstet excep. vt ar. .s. de vsur. l. pecuniæ. §. j. in fi. §. quod non placet. & ibi loquitur in contrario casu. item facit. .s. de fideicõ. lib. l. thais. §. stichus. Accursius.
o Pœna.] quia mora in rem est. Accur.

SI filiusfamiliàs.] CASVS. Habeo filium in potestate, qui stipulatur à Titio cẽtum. certum est ꝙ filius mihi acquirit. post hanc stipulationem emancipo eum. quæritur vtrum actio mihi competat post emancipationem eius? Respon. quòd sic: quia tempus quo stipulabatur, inspicitur. Cum fundum.] Stipulatus sum à te fundũ cornelianum, vel vineam maturam: vtrum fructus mihi debeantur, qui sunt in ea, propter istam stipulationem? dicitur quòd non. Fran.
p Deinde.] post emancipationem.
q Quo contrahimus.] secus in legatis cõditionalibus[f]: vt .j. de re iu. l. quæ legata. & .s. qñ dies le. ce. si vsufr. in fi. & .s. de pig. l. si legati. & .C. de condi. inser. l. si v xor. & facit .j. de reg. iu. non omne. §. j. & .j. de stip. ser. l. fi. Sed cõtra. .j. de fideiu. l. si debitori. §. si filius. & .j. e. l. quidã. in fi. sed fuit subsecuta numeratio. vnde eius tũc tempus inspicitur. ar. .j. de noua. l. cum enim. & .s. de iure do. profectitia. §. pe. itẽ cõtra. .s. man. si vero non re. §. si filio vbi ex mãdato recepto dñ est in potestate, agit emã 10 cipat[9]. Sol. vt ibi. idẽ contrà .s. eo. si rẽ meã sol. vt ibi.
r Non veniunt fructus.] nisi sit lis contesta. vt. .s. de vsur. videamus. §. si actione. Sed contrà. .j. eo. si fundum. certo die. sed illud interesse non consistit in lucro captando: puta fructuum: sed in dãno vitãdo. s. quãti intersit morã factã non esse: & sic fructus veniunt nõ vt fruct[9]. vel subtilius[f] dicitur: qa ibi non fundus ipse sed factũ est in obligatione. s. fundũ præstari, vnde agitur quanti interest .s. factã non esse morã in præstando. sed hîc fundus ipse est in obligatione: qa promisit dari: & sic nõ veniunt fructus, qui erãt tẽpore stip. & sic plenè dixi in d. §. si actione. Itẽ cõtra. .s. de act. emp. l. iul. §. si fructibus. sed ibi[g] in emptione, quæ est bonefidei: hîc in stipulatiõe. vel melius vt no. d. §. si actione. secundum Ioã. & de acti. emp. datio §. j. item facit. .s. quæ in frau. cre. l. fi. §. vt fructus. Item contrà de rei ven. fructus pendentes. sed hîc[h] fecti erant: vel ibi[i] vt sint mei, nõ vt mihi debiti: hîc autem non sunt, vt mihi debiti: quia non debentur.
s Si procuratori.] Competere. hoc in prætorijs: vt .j. de præto. stipu. l. v. in alijs non secundum quosdam. vel dic in omnibus[k]. nam in prætorijs etiam si esset absens dñs, acquireret ei[l]. Itẽ hoc valet in stipulatiõe, & datiõe cõcœpta in persona stipulãtis procuratoris, vel etiam in stipulatione tantum: vt. .s. de consti. pecu. l. eũ qui. §. iul. & adde quod no. in sti. c. e inuti. stip. §. si quis alij. & .s. de proc. l. quod curator. & facit. .s. si quis cau l. pe.

QVoties.] CASVS. Tu eras venator: & ego etiam: sic diligebamus canes: promisisti mihi vnũ canem. & cũ ego peterem canem tuum venatorium: dixisti, ꝙ non intelligebas de cane latrabili: sed ꝙ dares mihi piscem marinũ, cum primum capi posset. quæritur quid iuris vtrum debeã expectare, ꝙ capiatur. vel dixisti te intellexisse de sydere cælesti: quod tamen nunquam præstari potest. certe erit interpretandum, ꝙ promiseris mihi canem latrabilem quia aliter intelligendo stipulatio fieret inutilis. forte enim nunquã posset capi piscis ille marin[9]: nec sydus cæleste dare vnquàm posses: quare erit res in partem interpretanda, vt non pereat. Fran. Accur.
t Ambigua.] vel propter æquiuocationem, vel propter amphibologiam vel compositionem, vel diuisionem: vel generalitatẽ, vel consimilium, vel alternationem: vt per totum hunc titulũ. Aequiuocatio est in dictione: vt cũ vna dictio æqualiter significat plura: vt in hac dictione canis: quę significat marinum, latrabilẽ, & cęleste syd[9]. amphibologia fit in oratione: vt in hac oratiõe, liber Aristotelis. nã hæc duplex est & ambigua. nam vno modo põt intelligi, ꝙ sit editus ab Aristotele alio modo potest intelligi[m] ꝙ sit proprius ipsius. vel in hoc exẽplo, littus aratur. nã ppriè significat terrã scindi: transumptiuè operã perdi. in compositione & diuisione ponas exemplum in hac oratione: duo & tria sunt quinque. secundum quòd est diuisa, est falsa. nam tunc intelligitur, quòd duo sunt quinque: & tria sunt quinque: quod est falsum.
v Tuto sit.] si in vno cõsensim[9n]: debet. s. si verba fuerũt apta: aliàs non: vt .s. de le. .j. l. iiij. si cõstat nos dissensisse, nil est: vt .j. e. inter stipulantem. §. stichũ. si dubitetur de quo senserit: si quidem põt valere secundũ intellectum vtriusque, quia neuter Stichus est stipulatoris: datur electio promissori: vt. .s. e. stipulatio ista. §. in stipulationibus[o]. & de re. du. l. cum quæritur. si non põt secundũ intellectũ vtriusque valere: valebit[p] secundũ intellectũ illius, qui põt: vt hîc: vt quia alter

✝ non cohæret.

a Ista reprobatur per omnes doctores.
b Approbatur per Bar. & Ias.
e Idẽ Bart. Pau. & Ale. & Ias.
d Ista glo. est sing. secũdũ Paul. ble.
e Rationẽ diuersitatis vide per gl. in l. si vxorem. C. de cõdit. inser. Ias.

✝ No. initiũ spectari. cõ cor. iura allega. per gl. optimam in c. dudum. in prin. de ele. gl. est in c. j. §. itẽ circa. in verb. legatorum. de col. in prag. sanc.
f Placet bar. Paul. & Alexan.
g Ista est vera secundum Imol. Alex. & Ias.
h Reprobatur: io dic, ꝙ illa lex loquitur respectu iuris realis & sic domini, hîc verò respectu iuris personalis: iõ fructus non veniunt tãquam pars fundi secundum Bald. Imo Alex. & Ia.
i Ista placet scrib.
k Idẽ Alex. & Ias.
l Malè loquitur gl. in hoc secũdũ Alexand.
m Cũ hac sententia gl. tenent Bar. & alij.
n Vide gl. similẽ in .l. stipulatio ista. §. in stipulationib[9] .s. eo. & distinctione huius gl. sequũt. Imo. & Ias hic.
o Versi. est sub §. alteri.
p Ista glo. est de mente Bar. P. & Ia.

eſt ſtipulatoris:vel quia dixi hodie decē Boñ.dari:& alter dicat ſenſiſſe de alia Bononia:ſecundum cuius intellectum nō poſſet valere. & facit.j.e.l.qui ex pluribus.& de re.du.l.quoties. & de le.j.l.apud iul.§.ſeio.&.j.eo.continuus.§.j.&.l.quicquid abſtringendæ. &.l. ſi mihi & titio.§.ſi ſtipulatus.&.s.de reb.dub.vbi.&.j. de regu. iur.l. ſemper.

¶ *In ſtipulationibus prætorijs ſimpliciter conceptis uidetur quis promittere ſe curaturum. itē in obligatione facti ſuccedit obligatio ad intereſſe.Bartolus.*

Idem, LEX LXXXI.

QVoties quis alium ſiſti[a] promittit,nec adijcit pœnā[b], (puta vel ſeruum[c] ſuum[d],vel hominem liberum[e])quæritur,an cōmittatur ſtipulatio?Et Celſus ait, etſi non eſt huic ſtipulationi additum, niſi ſteterit, pœnam dari:id quanti intereſt ſiſti,contineri[f].& verum eſt quod Celſus ait[g].nam qui alium ſiſti promittit,hoc promittit,ſe acturum[h] vt ſtet[i].

¶ *Aliquando ſtipulatio procuratoris refertur ad intereſſe domini.Bar.*

¶ Si procurator ſiſti aliquem ſine pœna ſtipulatus ſit,poteſt defendi nō ſuam,ſed eius, cuius negotium geſſit,vtilitatē in eam rem[k] deduxiſſe[l].idq; fortius dicendum eſt, ſi quanti ea res eſt,ſtipulatio * opponatur procuratoris.

¶ *Non poteſt quis ſtipulari rem ſuam ſibi dari, ſed reſtitui ſic,& etiam æſtimationem eius.Paulus.*

Vlpianus. LEX LXXXII.

NEmo rem ſuam vtiliter ſtipulatur[m],ſed pretium rei ſuæ non inutiliter.Sanè rem meā mihi reſtitui[n],rectè ſtipulari videor[o].

¶ *Periculum interitus ſpectat ad debitorem moroſum.Bart.*

¶ Si poſt moram promiſſoris homo[p] deceſſerit[q]: tenetur nihilominus perinde ac ſi homo[r] viueret. & hic moram videtur feciſſe, qui litigare[s] maluit, quàm reſtituere.

¶ *Quis non poteſt factum alienum promittere ſed ſimpliciter promittendo uidetur promittere ſe curaturum quando præcedit contractus,ex cuius natura hoc uenit.Bar.*

* Idem, LEX LXXXIII.

INter ſtipulantem & promittentem negotiū[t] contrahitur. itaq; alius pro alio promittens da-

* propo-natur,

* Paulus.

QVoties.] CASVS. Titius fecit mihi furtū.conueni eū corā iudice act. furti.tu quia diligebas eum, excuſaſti cauſas abſentiæ:& quia procurator eras, promiſiſti mihi,ꝙ eum ſiſteres in iudicio, nō adijciēs aliquā pœnā huic promiſsioni.tu nō ſiſtis Titiū ſicut ꝓmiſiſti.quæritur ad quid mihi tenearis? Rñ.ꝙ teneris mihi ad intereſſe,quāti ſcilicet mea intereſt eum ſtatum fuiſſe. ¶ Si procurator.]Cōueniebar actiōe noxali propter ſeruū meū. conſtitui procuratorē. procurator ille promiſit aduerſario meo ſeruum ſiſtere in iudicio.non facit quod promiſit.quæritur vtrum aduerſarius meus poſſit agere ad intereſſe: eo ꝙ nō ſeruatum eſt, quod eſt promiſſum.et reſpōdetur ꝙ ſic:licet illa ſtipulatio quanti ea res eſt,videatur fuiſſe procuratoris. Fran.

a ¶ Siſti.] in iudicio.Ro.

b ¶ Nec adiicit pœnam.] ſi non ſteterit.Ro.

c ¶ Vel ſeruum.]quibus caſibus ſtipulatoris intereſt ſiſti, vt in criminalibus,& in poſſeſsione momentanea:& ſi eſt Cæſaris ſeruus,vel etiam aliâs in cauſa noxali : vt.s.ſi ex noxa.cauſa aga.l.ij.§. j. aliâs non:vt.s.ſi quis cau.l.quoties.

d ¶ Suum.]ſcilicet promiſſoris.

e ¶ Liberum.]ſcilicet ſiſti promittit.

f ¶ Contineri.]colligitur ergo in obligatione intereſſe deduci, vbi factum promittebatur:vt.s.ſi quis in ius vo.non ie.l.ſi.ſic.j.rem ra. ha.l.ſi procu.&.l.in ſtip.&.s.de euic.l.ſi ita quis.& not.s.de re iudic. ſi quis ab alio.§.fina.

g ¶ Ait.]videbatur factum alienum promittere : ſed lex interpretatur proprium.& hoc eſt.nam qui &c.Accurſius.

h ¶ Acturum.]& ideo niſi ille ſteterit,ad intereſſe tenetur, cùm magis ſuum factum quàm alienum promiſit.R.

i ¶ Vt ſtet.]ſcilicet ille quem ſiſti promiſerit.Accur.

k ¶ Rem.]id eſt in ſtipulationem.Accur.

l ¶ Deduxiſſe.]& ideo quanti intereſt domini,in ea ſtipulatione venit:vt hic,&.s.ſi quis cau.l.ſi procurator.& facit.s.de in lit.iuran.l. videamus.

NEmo.] CASVS. Stipulor à Titio hoc modo,Titi promittis mihi dare rem meā?an talis ſtipulatio valeat? Dicitur ꝙ non. Si autem dico ſic,promittis centū pro pretio talis fundi mei?talis ſtipulatio valet.Itē poſſum ſic ſtipulari,promittis mihi reſtituere talē equum meum quē detines? ¶ Si poſt moram.]Promiſi tibi hominē Stichum,conueniſti me in iudicio vt tibi ſoluerem:& litē es cōteſtatus.Stichus moritur.quæritur,an mihi tenearis.Reſpondetꝰ ꝙ ſic,ac ſi Stichus adhuc viueret.& in fine declarat quis videatur morā facere.nam ille qui plus diligit litigare quā ſoluere quod debet. Fran.

m ¶ Stipulatur.]ſcilicet purè.ſed ſub condi.poteſt : vt.s.eod. ſi rem meam.& dari:vt.s.eo vbi autem.in fin.&.s. vſufru. quemadmodum ca.l.ſi.in fi.&.s.eo.l.ſcire.in fine.

n ¶ Reſtitui.]ſcilicet de facto:vt.s.e.l.ſi rem.Accur.

o ¶ Videor.]propter poſſeſsionem.

p ¶ Homo.]non periturus,eodem modo penes ſtipulantem,aliâs cōtra.s.de conſti.pecu.l.ſi duo.M.ſed Io.[a] contra.

q ¶ Deceſſerit.]mora non purgata:vt.s.e.interdum.§.fi.

r ¶ Si homo viueret.]nam adhuc poteſt peti:vt.j.eo.ſi ſeruum.§.fi.

s ¶ Litigare.]iniuſtè.aliâs ſecus : vt.s.de peti.hære.illud.&.s.de vſu.l.ſi qs ſolutioni.&.j.de re.iu.l.qui ſine.quæ ſunt contrà. Accur.

a Iſta opi. Io. eſt vera & cōmunis ſecundum Bar.& alios mod. vt in l. quod te s.ſi cer. pe. licet contra eam teneat Iaſ.

INter ſtipulantem.] CASVS. Hæc.l.in principio ſuo nihil aliud dicit quàm hoc, quòd ſcilicet nemo poteſt alteri ſtipulari: quia verba ſtipulationum debent proferri inter præſentes:& ſic negotium,id eſt ſtipulatio fit inter præſentes. ¶ Et qui ſpondet.] Promiſi tibi quòd dolus malus aberit ab aliqua re inter nos acta, & ſic te ſtipulante promiſi.promitto tibi quòd dolus malus abeſt,& abfuturus eſt.quæritur,quid promiſiſſe videar,an de meo dolo ſolūmodo,an etim de alieno?Reſpondetur,hæc ſtipulatio comprehēdit nō tantùm ꝙ dolus meus abſit,ſed ꝙ curare debeam etiam ꝙ dolus alterius huic rei non interueniat.Idem dicit eſſe in illa ſtipulatione,habere,licere & in illa,neque per te,neq; per te hæredem tuum fieri.ſ. quin mihi ire agere liceat.

¶ Si Stichū.]Habebas duos ſeruos Stichos: vnū albū: aliū nigrū ſtipulatus ſum à te Stichū ſimpliciter,nō exprimendo nigrū,neq; albū petij à te Stichū albū,qui melior erat. tu dixiſti te ſenſiſſe de nigro,& nō de albo: nec poteſt cōſtare de quo ſenſerimus.quęritur, vtrū ſtipulatio valeat.Et reſpōdetur ꝙ talis ſtipulatio eſt inutilis, propterea ꝙ non cōſenſimus in vnā rē.Secus eſt in iudicio.nam retento eodē themate ſi petiero per libellum, vel ſimplici petitione Stichum,nō addendo vel exprimendo album vel nigrum: certè ſtabitur dicto meo,qui ſum actor,de quo ſenſerim. & ratio eſt:quia ſtipulationes quæ fiunt extra iudicium,fiunt voluntate partium:& vtriuſque cōſenſu.ſi ergo conſenſus deficit,non valet ſtipulatio.Sed iudicia redduntur in inuitos,& neceſſe eſt ꝙ ſtetur dicto actoris:quia reus ſemper negaret ſe de illo quem dicit actor,ſenſiſſe:eſt enim proprium reorū ſemper fugere. ¶ Si ſtipulante.]Titius ſtipulatur à Mæuio hoc modo,ꝓmittis mihi dare Stichum aut Pamphilum?Mæuius rñdet animo diſſentiendi,promitto Pamphilum.quæritur,an Meuius teneatur?Rñ. ꝙ nō.Sed quid?Idem Titius ſtipulatur à Mæuio promittis mihi.xx. aut.x.Mæuiꝰ rñdet promitto decē.an teneatur in decē?reſpō.ꝙ ſic: & ratio differentię eſt inter ſtipulationes ſpecierum & ſummarum: quia in ſummis ſemper intelligimus eſſe promiſſum, quod minus eſt decē aut minus ſunt quam.xx.

¶ Item ſi ego.] Stipulatus es à Titio ſic.promittis mihi Stichū,& ꝓmittis mihi Pamphilū?Titius rñdet.promitto Stichum.quęritur,an teneatur pro Sticho.dicitur ꝙ ſic:quia tot ſunt ſtipulationes quot res deductæ in ſtipulationem:ergo ſi ad vnam reſpondetur,valet ſtipulatio. ¶ Sacrā rem.]In hoc.§.vſque.ad.§.ſi rem.eſt prolixior textus & clarior quā caſus poni poſſet:& procedit perpulchra argumēta,quæ confirmat per exempla clariſsima : quare videatur textus, qui facillimus eſt.

¶ Si rem.]Promiſiſti mihi equum talem ex cauſa donationis.poſtea legatus eſt mihi equus iſte,& ſic ſunt hîc duæ cauſæ lucratiuæ.ſ. donatio & legatum.quæritur hîc,cùm acquiſiuerim equum iſtū ex cauſa legati lucratiua,nunquid euaneſcit prima ſtipulatio? Reſpō. ꝙ ſic . Idem eſt ſi hæres fuero domino illius rei,quæ mihi promiſſa eſt per ipſum dominum.vſque ibi.§.ſi verò.Sed ponamus ꝙ dominus illius rei mihi promiſſę me inſtituat hæredem:ſed tamen illam rem à me legauit alteri:& ſic non eſt apud me remanſura.Certè hoc caſu non euaneſcit ſtipulatio:& intellige quando ſunt inſtitutus in parte hæres:quia ſi in totum,non eſt contra quē agere poſſem,bene aduertendo ad literam.aliter enim textus ſtare non poſſet:caderet em̄ caſus in impoſsibile.Idem eſt & ſi ſit legata ſub conditione.ratio ga licet ipſe debitor dediſſet,quæ eſt legata ſub conditione, certè non eſſet liberatus:ſi autem defecerit conditio,& res penes eum remanſerit,euaneſcit petitio.

¶ Stichum.]Stipulatus ſum à te Stichū:q fortè mortuus erat.an valeat talis ſtipulatio?& diſtinguitur:aut tu eras in illo caſu vt mihi tenereris etiam mortuo Sticho:quia eum fortè mihi ſurripueras:& tunc etiam mortuo Sticho mihi teneris:quia ſemper fur eſt in mora aut eum ſimpliciter ſum à te ſtipulatus,cauſa emptionis vel donationis.tunc enim ſi mortuus erat tempore ſtipulationis vel poſt, ante tamen moram:non teneris mihi quia mortuo homine promiſſo ante moram promiſſoris,liberatur promiſſor.

¶ Si quis.]Ancilla Titij cōmiſit noxā cōtra me:cōueni Titiū noxali actione,q promiſit ancillā,quæ prægnās tūc erat,ſiſtere in iudicio iſta ancilla interim peperit:poſteà ſiſtitur per dñm.quæritur,an rectè ſiſtatur?& rñdetur ꝙ ſic.h.d. hæc tota.l.vſq; ad eius ſi. Fran.

t ¶ Negotiū.]id eſt pacto negotium conſtituitur,id eſt conſtitui debet.Ir.

a ¶ Non obligatur.] ipse, nec ille quem daturum vel facturum promisit. Accursius.

b ¶ Quemque.] idem in constituta pecunia: vt.ss.de consti. pecu. l. cum qui.§.sed si quis.& facit j.de fideius.sicut reus.&.ss.de inter. act. l.si sine.§.j.

c ¶ Abnutiuū.] id est abnegatiuum: hoc est non à se solo dolū abesse: sed curaturū &c. 10 vel secūdum M.id est nō solū annuit dolum à se abesse, sed ab alio: & in idem recidit cum prima.

d ¶ Dolus malus.] idcirco obligatur subaudi.

e ¶ Habere licere.] videtur contrà.ss.e. stipulatio ista.§.sed si quis promittat. &. §. quæsitū.ibi, quare & si perseuerauerit &c. vbi dicit φ pro extraneis non tenetur.solu.[a] hîc præcessit contractus, in quo talia veniebant iure contractus etiam extraneo euincēte. ibi 30 nō: vt no.ss.de act.em. l.emptorem.§.qui autem. vel hîc tenetur [b] de alijs, quos prohibere potest: ibi non poterat prohibere.ar.ss.lo. si fundus.vel secundū M.[c] refert: φmitto simpliciter habere li. & tunc obtinet quod hîc: 40 quod etiam de extraneis tenetur.an expresssim per me & per alios habere li.& tūc fit simplex abnutiuum: vt in cōtra. vel secūdū Io.[d] non committitur stipulatio: vt ibi.s. propter factū φmissoris vel hæredis alio.s.euincente: 50 committitur tū ideo, quia non curauit hoc nō effici: vt hîc. vel dic φ dicitur: idemque in illis stipulatiōib[9] &c. referri ad prin.legis.s. φ alius pro alio promittens non obligatur: vel hîc promisit[f] se curaturum, φ alij fineret habere licere.item in eo quòd præcedit dolum malum &c.est contrà.ss.eo.stipulatio ista.§.siquis dolum.Sol. vt dixi in antepe.& vlti.sol.præcedentis contrarij[g]: vel vt in secunda & ter 60 tia[h].& facit.j.iudi.sol.l.nouissima.&.ss.eo.in illa stip.per te.&.ss.lo ca.l.in lege. Accursius.

f ¶ Per te.] scilicet Titium. Accur.

g ¶ Fiat.] domus à Seio quam promiserat mihi facere.

h ¶ Nihil actum.] vt.j.eo.continuus.§.j.& arg.ss.de cōtrahen. emp. in venditionibus.&.ss.ti.j.l.in omnibus.sed contra in eo.ti.de cōtrahē.emp.si in emptione.in prin.sed ibi accedebat vēditioni[i]: hîc principaliter promittebatur. Vel hîc[k] constabat dissensisse: ibi nō. & ad- de distinctionem quam no.ss.eo.l.quoties. Accursius.

i ¶ Existimauit.] sed malè. Accur.

70 k ¶ Sed hîc.] id est in iudicijs. Accur.

l ¶ Nam stipulatio.] ratio differentiæ. Accur.

m ¶ In inuitum.] facit.ss.de procu.l.neque fœmina.&.l.si reus.

n ¶ Actori.] vincenti, & declarare volenti: aliàs nulla fieret ei condemnatio: vt.ss.de rei vendi.idem pomponius scri.si frumentum.§.final.& facit supra, de iudi.solemus.&.l.si quis intentione.&. C. de an na.except.l.fina.

o ¶ Alioquin.] si non stemus dicto actoris. Accur.

p ¶ Semper.] scilicet in re dubia.

q ¶ Si stipulante me Stichum aut Pamphilum.] & sic est stipu- 80 latio alternatiua.

r ¶ Spoponderis.] animo dissentiendi.

s ¶ Non teneri.] secus in legatis.arg.ss.de auro & argen.lega. l. qui lancem.secundum quosdam.sed diuersus est casus. Accur.

t ¶ Diuersa causa est summarum.] hîc enim licet diuersitas respō sionis non placeat: illico tamen stipulatio tenet, secundum Azo. Ac.

v ¶ Quod minus est.] & apparet ex verbis: at in speciebus nō apparet: quia & si vnus sit vilior, potest tū esse soluenti & eligēti vtilior, vel dic: id est verisimile est vt ita videatur spopōdisse simpliciter spōdendo: non tamen dico φ maior quantitas eligi non possit.pôt enim vt.ss.de leg.ij.si ita relictum.§.si.sed illa non dicit hoc.sed in speciebus nō est adeò violenta præsumptio: & secundum has.s.duas expositiones exponit spōderi: id est promitti.vel tertio est ratio[l]: quia φ superuacuo habetur, vel.xx.nec plus valet quā si simpliciter decē promitteret. & secūdū hoc spōderi: id est interrogari: vt.ss. de leg.ij. sempronius. & facit.ss.de ar.l.diem §.si plures.&.j.de fide ius.inter eos.in princ. &.de leg.iij.nūmis. & j.eo.l.si ita stipulatus fuero.x.aut.xv.&.ss. de re iudic.l.inter pa- 20 res.§.fi.&.j.de regu. iur.l.semper in obscuris.&.ss.de adi.lega .l. iij.§.si quis plus. Sed cōtra.j.de so.l.qres.§. stipulatur.so.vt ibi.

x ¶ Pamphilum.] & sic plures stipulationes: vna de vna re, alia de alia quia tot sti- 30 pulatiōes quot res: vt scire debemus.

y ¶ Ex duabus.] quā tū ad res, quarū vna est vtilis, altera inutilis.

z ¶ Stipulor.] purè vel sub conditione.

a ¶ Et cum.] verè præ dictæ causæ impedīūt 40 obligationem: nam eædem inducūt liberationem obligationis iam constitutæ.

b ¶ Profanam.] scilicet alienam.

c ¶ Stichum.] s.alienum.quod dic vt.j. e. si seruū.§.j.&.ij. Acc.

d ¶ Facto.] largè culpa & mora accepta.

e ¶ Res.] s.promissa.

f ¶ Si rursus.] si id est quamuis.

g ¶ Ex libero.] vt.j. de sol.qui res.§. aream. & insti.de inuti.stipu.§.j.& facit.j.eo.l.liber homo.& de sol.l.si mihi alienū.& de adi.le.l.si seruus.in fi.Sed contra.ss.de leg.iij.si chorus §.fi.sed ibi[m] fuit culpa hæredis: quia seruum manumisit.& quod dicit ibi in contrario φ seruus factus petitur, expone.i.æstimatio propter 60 moram vel culpam hæredis.alij[n], quòd aliud in legato quā in stipulatione.

h ¶ Effectus sit.] quod quibus modis contingat, dic vt insti.de iure perso.§.penul.

i ¶ Quidem.] cōtra videbatur in superiorib[9] casibus: quia cessante causa, cessat effectus: & huiusmodi rationis est probatio, quod postea sequitur: nam & si nauem &c.& pro quo &c.sed hîc non tenet hæc regula.s.cessante cā, &c.propter rationem hîc positam.dic ergo φ nō reuocatur propter hāc rationē.s.quoniā &c.& secūdū hoc dic vna causa esset liberandi.s.omnino re facta sacra: & sic oportet trās 70 iri de non esse ad esse: secus in naui, & vino: quia ibi transitur de esse ad plus esse.vel dic aliter, non reuocantur in obligationē.s. hac ratione allegata, quoniā &c.& hæc non est bona ratio quare debeat reuocari, & sic est ratio remotiua.

k ¶ Eadem causa.] contraria: vt.ss.de do.inter virū & vxo.l.mortis suæ.vel eadem cessans. Azo.vel.i.rei mutuatio, secundum Al. Acc.

l ¶ Obligandi.] quod possit dari Accu.

m ¶ Non possit.] & sic liberaī promissor, quia fit liber seru[9] factus.

n ¶ Aut dari possit.] & sic teneatur promissor.R.& sic redde singula singulis.

80 o ¶ Et si nauem.] nunc inducit similia, propter quæ videtur res sacra facta profana, redire in obligationem sicut nauis facta, & refecta.vel est rationis pdictæ remotiuæ probatio.q.d. merito ob dictā causam, quia dicitur cessante causa cessare effectum, videtur obligatio reduci: nā & redit in naui & fructibus propter eandem rationem & hoc est, nam & c.

q ¶ Spoponderit.] non dominus.

r ¶ Dissoluerit.] eo proposito vt eam reficiat.

---

turum facturúmve eum, non obligatur[a].nā de se quemq;[b] promittere oportet. ¶ Et qui spondet dolum malū abesse, absfuturūq; esse, non simplex *abnutiuū[c] spondet: sed curaturum se vt dolus malus[d] absit. Idemque in illis stipulationibus, Habere[e] licere. item, Neque per te[f], neque per hæredem tuum fieri, quò minus fiat[g].

¶ Dissensus uitiat stipulationem: sed non iudicium. Barto.

¶ Si Stichū stipulatus, de alio sentiam, tu de alio: nihil actum[h] erit. quod & in iudicijs Aristo existimauit[i]. Sed hîc[k] magis est, vt is petitus videatur, de quo actor senserit. Nam stipulatio[l] ex vtriusque consensu valet: iudicium autem etiam in inuitū[m] redditur: & ideo potius actori[n] credendum est: alioquin[o] semper[p] negabit reus se cōsensisse.

¶ Si alternatiuè interroganti respondeatur de uno, uitiatur stipulatio in specie: licet secus in summis: item secus si præcedat interrogatio copulatiua. Barto.

¶ Si stipulante[q] me Stichum aut Pamphilum, tu vnum daturum te spoponderis[r]: constat non teneri[s] te, nec ad interrogatum esse responsum. Diuersa causa est summarum[t]: veluti, Decem aut viginti dare spondes? hic enim & si decem spoponderis, rectè responsum est: quia semper in summis id quod minus est[v], spōderi videtur. ¶ Item si ego plures res stipuler, Stichum puta & Pamphilum[x]: licet vnum spoponderis, teneris. videris enim ad vnam ex duabus[y] stipulationibus respondisse.

¶ Si res à commercio cōmuni eximatur, super eā obligatio non contrahitur, & contracta extinguitur: nec reuiuiscit impedimento cessante. secus si fructus nati perirent: aut si nauis reparandi animo dissoluatur: tunc enim obligatio non extinguitur, sed cessat: ideo reassumit effectum impedimento cessante. Bar.

¶ Sacram rem vel religiosam, vel vsibus publicis in perpetuum relictam (vt forum aut basilicam) aut hominem liberum inutiliter stipulor[z]: quāuis res sacra profana fieri, aut vsibus publicis relicta in priuatos vsus reuerti, & ex libero seruus fieri potest. Nam & cùm[a] quis rem profanam[b], aut Stichū[c] dare promisit, liberatur, si sine facto[d] eius res[e] sacra esse cœperit, aut Stichus ad libertatem peruenerit: nec reuocantur in obligationē si rursus[f] lege aliqua, & res sacra profana esse cœperit, & Stichus ex libero[g] seruus effectus[h] sit: quoniā quidem[i] vna atque eadē causa[k] & liberandi, & obligandi[l] esset, quòd aut dari non possit[m], aut dari possit[n]. Nā & si nauem[o] quā spoponderit[p] dominus dissoluerit[q], & ijsdem tabulis compegerit quia eadem nauis esset, incipiet

---

Marginal notes:

ss animi uitium.

a Idē Bar. P.& Alexā. non tamen cōgnouit lite re secūdum Ias.

b Ista est uera in se secūdū Bar. Angel.de peru. Alex.& Ias.

c Nihil est secūdum B. P.& Ias.

d Istā solu. iungas cum præcedenti b. & erit uerissima Bar. Ang. Imol. & Alexand.

e Displicet Bart.& Ias.

f Ista nō habet dubiū. secūdū Bar.

g Et bene secūdū Bar. h Et malè Bar.

Idē Bart. Alex.& Ias. k Displicet prædictis.

l Ista cōmuniter tenet secundum Alex.

m Ista est falsa secundum Ias.

n Ista approbaī per Christo.de castel.& Ia.

obligari [a]. Pro quo & illud dici posse Pædius scribit, Si stipulatus fuero ex fundo centum amphoras [b] vini, expectare debeo donec nascatur:& si natū,sine culpa pro missoris consumptum sit, rursus expectare debeo donec iterum na scatur,dariúe possit:& per has vi ces aut cessaturum [c],aut valiturā stipulationem. Sed hæc [d] dissimilia sunt. Adeò enim cùm liber homo [e] promissus [f] est,seruitutis tēpus expectandū non est,vt ne hæc quidem stipulatio de homine libero probanda sit, Illum,cùm seruus esse cœperit,dare [g] spondes? item, Eum locum cum ex sacro religioso've profanus esse cœperit *dari? quia nec præsentis [h] obligationē temporis recipere potest: & ea duntaxat,quæ natura sui possibilia sunt [i],deducuntur in obligationem. Vini autem [k] nō speciem,sed genus stipulari *videmur [l]:& tacitè in ea tēpus [m] continetur. Homo liber certa specie continetur: & casum [n] aduersamq́; fortunam expectari hominis liberi,neque ciuile,neque naturale est [o]. Nam de ijs rebus negotium rectè gerimus, quæ subijci vsibus,dominioq́; nostro statim possunt [p]. Et nauis si hac mente [q] resoluta est,vt ad aliū vsum tabulæ destinarentur: licet mutato consilio perficiatur [r],tamen & perempta prior nauis, & hæc alia [s] dicenda est. Sed si reficiendæ nauis causa omnes tabulæ refixæ [t] sint,nondum intercidisse nauis videtur:& compositis rursum tabulis,eadem nauis esse incipit:sicuti de ædibus [v] deposita ligna ea mēte vt * reponatur,ædiū sunt [x]. Sed si vsque ad aream deposita sint [y],licet eadem materia restituatur,alia erit [z]. ¶Hic tractatus [a] etiam ad prætorias stipulationes pertinet,quibus de restituenda [b] re cauetur,& an eadem res sit quæritur.

¶ Duæ causæ lucratiuæ non possunt concurrere circa eandem rem,nisi una sit reuocabilis. Bartolus.

¶ Si rem,quam ex causa lucratiua [c] stipulatus sim,nactus fuero ex causa lucratiua [d]: euanescit stipulatio. Sed & si hæres extitero domino [e] rei: extinguit stipulatio [f]. ¶Si verò à me hærede [g] defunctus [h] eam legauerit [i],potest agi ex stipulatu [k]. Ideóq; [l] est,& si sub conditione legata sit:quia & si ipse [m] debitor [n] rem sub conditione legatam [o] dedisset [p],non liberaretur [q]. sed si conditione deficiente remanserit [r] penes me petitio [s] infirmabitur:

¶ Res perempta post mortem potest condici: & in stipulationem deduci. h.d. Bar.

¶ Stichum [t] qui decessit,si stipuler:si quidem condici [v] etiam mortuus potest,vt furi [x]: vtiliter me stipulatum Sabinus ait. Si verò ex alijs causis [y],inutiliter: quia & si

---

a ¶ Obligari.] vt.§.eo.§.& nauis.in fi. Accur.

b ¶ Centum amphoras] non adijciendo,quod ibi natum erit:vt.§. de triti.vino & oleo.l.cùm certus:& de contrahen.emp.l.si debitor. §.veri simile.quæ sunt contra.& facit.§.de an.leg.l.legatum est. §.vini.&.§.quando dies leg.ce.l.firmio.&.§.de ali.& cib.le.l.lucius.&.].de stipu.ser.l.vsufruct.& §.de cōdi.& de.l.j.§.fi.

c ¶ Cessaturam.] non ante extinguit. sic & 10 §.eo.l.ij.in fi.j.respō. & sic egregiè & propriè dicit.

d ¶ Sed hæc.] respō.& remouet prædictā ex similibus inductā probationem, & assignat in eisdē dissimilitudinē.ostēdit naque φ liberum hominē stipula 20 ri nō possumus cùm seruus erit,vel rem sacram cū erit profana: sed nauē cùm erit refecta sic, vel vinū, quod nascetur in tua vinea vsque ad.x.an.causam horū triplicē assignat: quia ea,quę natura sui possibilia sunt, dedu 30 cūtur:quæ possibilitas nō est in libero homine vel re sacra, sed naue & fructu sic. Itē qa aduersam fortunā &c. Itē qa vinum in genere, homo in specie promittitur. Accur.

e ¶ Liber homo.] id est seruus qui est effe 40 ctus liber. Accur.

f ¶ Promissus.] quod videtur esse in superiori casu eo facto libero.

g ¶ Dare.] quod est in naue & fructibus sec°: vt si dicam, promittis nauem cū erit refecta.

h ¶ Præsentis.] Prima ratio differentiæ.

50 i ¶ Possibilia sunt] quæ possibilitas hîc non reperitur. Accur.

k ¶ Vini autem.] hæc est ratio secundæ differentiæ:vel aliam assignat dissimilitudinem in fructibus. Accursius.

l ¶ Videmur.] supra 60 dicto casu.Ir.ideoque non liberatur promissor vini, vt promissor hominis eo producto ad libertatem:quia hîc in specie,ibi in genere stipulatur:genus autem perire non potest:vt.§.ad.l.fal.l. in ratione.§.incerte. Accursius.

m ¶ Tempus.] quando nascetur.

n ¶ Casum.] hæc est ratio tertia. Accur.

o ¶ Neque naturale est.] quandoque contrà:vt.§.de fideicom. li.l. generaliter.§.si homini.& facit.§.de contrahen.empt.l.si in emptione.§.liberum.

p ¶ Possunt.] in tempore,quo conficitur stipulatio natura vel iure 70 non impediente:ad quod est.].de stip.seruo.l.vsufr.in fi.& inst.de inuti.stipu.in prin.

q ¶ Mente.] aliam dissimilitudinem assignat in naui ab homine, in quo non distinguitur qua mente manumittatur. ad cuius dissimilitudinis probationem inducit de domo: & hæc est, sicuti de ædibus &c. non tamen est omnino simile ei quod dicit de naui, id quod inducit de domo.vnde subijcit:sed si vsque &c. Alij vt M. dicunt,aliud esse in naui quàm in homine. sed certè idem in naui dici potest quandoque. sed certè tunc non esset bonum simile quod sequitur de domo, ibi, sicuti &c. porrò licet alia sit domus in 80 veritate vt hîc, tamen in vtilitate eadem intelligitur , scilicet quo ad seruitutes ne pereant: vt suprà, de serui.vrb.prædi.l. feruitutes.§.si sublatum. Sed ne quis putaret inutile inquirere an sit eadem nauis vel domus, remouet dicens, hîc tractatus etiam ad prætorias &c. vt euenit in stipulatione fructuaria. & facit suprà,quibus modis vsusfruct. amit. quid tamen. §. j. &. §. in nauis. & de leg.iij.l.lana.§.nauc.& de iudi.proponebatur.&.].de solu l.qui res.§.aream. Accursius.

r ¶ Perficiatur.] i.reficiatur.

s ¶ Alia.] ideoq́; & promissor liberatus intelligitur.

t ¶ Refixæ.] id est dissolutę.

v ¶ De ædibus.] forte promissis.

x ¶ Sunt.] vt.§.de act.em.& vendi.granaria.in fi. Accur.

y ¶ Deposita sint.] vt §.de contrahen.empt. l.granaria.in fi.

z ¶ Alia erit.] hoc in 10 domo speciale, quia area est pars domus. Azo. sed hic videtur magis ratio in contrarium.

a ¶ Tractatus.] sed ne quis putaret esse inutile hoc inquirere sit eadem domus vel nauis: remouet dicens, 20 hic tractatus,scilicet qui dictus est de naui & de domo scilicet.

b ¶ De restituēda.] proprietario à fructuario cū vsusfruct. relictus erat vel promissus erat sub conditione:qua pendēte si proprietarius domū depo 30 suerit,vt dictum est scilicet:quæri solet,an eadem res sit an alia, vt proinde sciatur,an ad rem ipsam an ad interesse teneri debeat quasi dolo desijsset possidere:vt sic ad exhibendū teneatur. M. ad quod est.§.qui.mo. 40 vsusfru.amit.l.repeti §.fi.vel dic rectè vt §.de vsusfruc. queād. ca.l.j.

c ¶ Lucratiua.] puta ex donatione.

d ¶ Lucratiua.] puta ex legato.

e ¶ Domino.] s. eius rei,quam eram stipu 50 latus ab alio.

f ¶ Stipulatio.] quia &c. vt institu.de leg.§. si eadem res.&.§.tit.j. omnes.& de lega.j.§. seru°.§.ij.&.§.Stichū. &.].de sol.quoties.& de noua.l.fundum.

g ¶ Hærede.] s.qui debeo recipere rem ex 60 stipulatione.

h ¶ Defunctus.] qui dominus rei fuerat.

i ¶ Legauit.] puta vt differat à sequenti. Accur.

k ¶ Ex stipulatu.] contra eū qui promisit ex causa lucratiua:qa nō videtur mihi quæsita res quæ penes me remansura non sit.ad quod est.].de fur.à titio.& no.de perseuerantia.ad quod est.§.de leg.j.non quocunque.

l ¶ Idemque est.] vt possit agi ex stipulatu.

m ¶ Et si ipse.] meritò hæredi re debita sub conditione ab eo legata poterit agi cōtra promissorem ex stipulatu:quia etiā si ipse debitor, 70 q est hæres,rē à se promissam ita legatā stipulatori soluat nō liberat multòmagis ergo & si nō soluat & hoc est quia & si ipse soluēdo &c.

n ¶ Debitor.] Qui est hæres. Accursius.

o ¶ Legatam.] scilicet à seq.

p ¶ Dedisset.] scilicet creditori. Accur.

q ¶ Non liberaretur.] quia existēte cōditiōe legati mea creditoris scilicet esse desijt. M.& ideo statim ago:vt.].de solu.cum quis.§.qui hominem.

r ¶ Remanserit.] s.penes stipulatorem cui soluta est. Accur.

s ¶ Petitio.] ex stipulatu contra promissorem.& facit.§.de condi.in 80 de.l. sub conditione.

t ¶ Stichum.] si stipulor tradi,non dari:quia meus erat:vt dixi.§.e. scire.§.fi. Accursius.

v ¶ Condici] quod potest fieri mortuo eo post moram:vt suprà de cōsti.pec.l.promissor stichi.aliàs non valet:vt.§.eo.scire.§.fi. Accur.

x ¶ Vt furi.] quia semper est in mora:& mora trahit ad se periculū ante nouationem.ad quod est.§.de condi.fur.l.penul.& fi.

y ¶ Ex alijs causis.] mora vera vel psumpta non interueniēte. Ac. Idem

Mare spōdes.

* uidetur.

Area pars domus dicitur.

* deponatur.

Morosus & furasimila tur.

a ¶ Idem dicitur.] vt valeat stipulatio. Accur.
b ¶ Facta.] No. assimilari morosum & furem, quod facit ad interitũ: vt no. s. e. cum filius. §. fi. & facit. s. de iureiur. eum qui. §. j. & quod ibi not. &. C. de contrahen. stip. l. non moriturum. Accur.
c ¶ Defunctum.] seruum. Accur.
d ¶ Stipuler.] animo purgãdi morã. M. quæ non placet. imò æstima tio debetur, & nõ pur-10 gatur mora. Accur.
e ¶ Promiserit.] vt do minus noxali conuen-tus. Accur.
f ¶ Prægnans erat.] quę habet exceptionẽ: vt. s. siquis cau. l. ij. §. ij. & facit. s. si ex noxa. causa aga. l. j. §. j. & siquis cau. l. siquis quẽ-20 quam.
g ¶ Intelligitur.] & ideo nõ tenetur ex ea stipulatione. & facit. J. de solu. si mihi decem. Accursius.
Si insulã.] CASVS. Promisisti mihi facere insulã intra duos annos: tu per 30 misisti trãsire vnũ annum: ita φ non potes amplius intra tempus promissum ædificare. quæritur, vtrũ possis morã purgare. Distinguit. aut ego sum litẽ contestatus contra te: & non potes amplius te purgare à mora. aut 40 nõ sum adhuc litẽ cõ testatus: & tunc ædificando potes morã purgare. Fran.
h ¶ Si insulam.] id est domum in mari, quæ est quasi insula: & dici tur insula quasi in salo. i. in salso posita, secundum Isidorum.
50 i ¶ Non sim.] si nihil interesset mea: vt. J. eo. si ita quis promiserit. §. feia. & facit. s. de penu leg. l. j. in fi. j. rñ. & s. man. si hominẽ. & de cõsti. pe. sed & si alia. &. s. eo. interdũ. §. fi. & l. existimo. §. fi. & l. qui romæ. §. itẽ quæ-60 ro. & J. iudi. sol. cùm quærebatur. §. proinde. &. J. e. si serui. §. sequitur. sed contra. s. eo. stipulationes non diui. §. planè. Sol. ibi fuit pœna apposita. hîc non. vel secundum M. illa trahitur ad istam.
k ¶ Placet.] quasi mora purgata.
l ¶ Si ædifices.] ad hoc vt libereris à præstatione interesse. sic & qñ ius meum est factum deterius: vt dixi. hoc autem fallit. s. de publi. l. hoc edicto. in princip.

In executione.] CASVS. Ista est pulchra & elegans lex, & ponit quatuor species obligationum. Nam prima species est siue executio, quando res deducta in stipulationem potest peti di-70 uisim. exemplum ponitur ibi in. §. Prima species. & est quando pecunia promittitur. ratio est: quia stipulatore mortuo quilibet hæres peteret pro parte sua hæreditaria: vel promissore mortuo à singulis hæredibus exigi poterit pro parte hæreditaria. Secunda species est quando res deducta in stipulationem non potest diuidi: vt cum opus testator iusserit fieri: quia quilibet hæres tenetur insolidum. vsque ibi. §. quòd si stipulatus. Ponit exemplum primæ speciei, non secundæ: & dicit ad confirmationem primi dicti: quia si Titius promittit Seio per se aut per hæredem suum non fieri, quò minus ei ire agere liceat: & si aduersus ea factum fuerit, pœnam pro 80 mittit Titius: moritur ipse Titius relictis pluribus hæredibus. vnus eorum prohibet Seium ire agere. certè propter vnius prohibitionem cæteri cohæredes omnes tenentur: ille tamen qui prohibuit, tenetur cæteris cohæredibus ideo, quia venit contra promissum. Secunda species est huic primæ directæ contraria, scilicet quando totum peti necesse est: nec diuisionem recipit executio obligationis: vt quando testator præcipit fieri per hæredes suos aliquod opus alicui. Nam executio obligationis non potest diuidi in partes. i. effectus operis. Est tertia species qñ res in parte peti põt: sed non potest nisi tota simul solui. exemplum. Titius promisit mihi hominem incertum. moritur relictis tribus hæredib⁹. possum à quo libet partem hominis petere: sed solui non potest nisi totus ab vno, vt liberetur: quamobrem si cæteri soluant aliâs partes hominis, bene est. si non: iste qui partem suã soluit, con uenietur pro reliquis partibus. Est & quar-10 ta species, quãdo aliquid quod promissum est, petendum est inso lidum: tamen solutio potest diuidi. exẽplũ. Titius vendidit mihi fundũ, & promisit de euict. moritur relictis tribus vel plurib⁹ hæ redib⁹. venit quidam 20 tertius qui vult fun dum à me euincere. de iure debeo denunciare. omnibus hæredib⁹ vt me defendere ve niant. si tamẽ euictus fuerit à me fundus: q libet hæredum soluen do pro parte liberabi tur. vsque ibi, Item si. 30 istud est exemplum tertiæ partis: & satis clarum. vide tex.

¶ Quicunque.] Titi⁹ promisit mihi centum sub conditione, si Sei⁹ ad nundinas veniret videns iste Titius ver sutus hõ, φ Seius veni re vellet ad nũdinas, 40 & sic impleret condi tio: dolosè persuasit Se io ne iret ad nũdinas. quæritur, an nihilominus mihi teneatur ipse Titius in cẽtum. Respondetur φ sic: qa p ipsum stetit quò minus conditio impleretur. Fran.
50 m ¶ Quatuor cau sas esse.] formales in instituendo & exigen do, secundũ quam for mam debet peti & exi gi. M.
n ¶ Pecuniæ certæ.] idem in certa specie promissa, vt Stichum.

deberetur morte promissor liberaretur. Idem dicitur [a] & si mora facta [b] defunctum [c] stipuler [d].

¶ Licet ancilla desinat esse prægnans: nihilominus debet sisti in eadem causa. hoc dicit. Paulus. de castro.

¶ Siquis ancillam sistere se in aliquo loco promiserit [e], quæ prægnans [f] erat: etsi sine partu eam sistat, in eadem causa eam sistere intelligitur [g].

¶ Debitor ante litis contestationem potest moram purgare, & euitat pœnam solutionis uel interesse. non sic post lit. contest. super interesse uel pœna. Pau.

Idem. LEX LXXXIIII.

Si insulam [h] fieri stipulatus essem, & transierit tempus quo potuisti facere: quandiu litem con testatus non sim [i], posse te facientem liberari placet [k]. quòd si litẽ iam contestatus sim: nihil prodesse tibi si ædifices [l].

¶ Obligatio dandi certam quantitatem est diuidua quo ad obligationem & solutionem: obligatio faciendi uel non faciendi est penitus indiuidua. Bartolus.

Idem. LEX LXXXV.

In executione obligatiõis sciẽdum est quatuor causas esse [m]. Nam interdum est aliquid quod à singulis hæredibus diuisim consequi possumus: aliud quod totum peti necesse est, nec diuisim præstari potest: aliud quod pro parte petitur, sed solui nisi totum non potest. aliud quod solidum petẽdum est, licet in solutione admittat sectionem. ¶ Prima species pertinet ad promissorem pecuniæ [n] certæ: nã & petitio & solutio ad portiones hæreditarias spectant [o].

¶ Secunda [p] ad opus quod testator fieri iusserit [q]. nam singuli hæredes insolidum tenentur: quia operis effectus in partes scindi nõ põt.

¶ Quod si stipulatus [r] fuero per te hæredemve tuum nõ fieri quo mi nus eam [s], agam [t]: & si aduersus ea factum sit, tantum dari [v]: & vnus ex pluribus hæredib⁹ promissoris me prohibeat: verior est sententia existimantium vnius facto omnes teneri: quoniam licet ab vno prohibear, non tamen in partem prohibeor: sed cæteris familiæ erciscundæ iudicio sarciet [x] damnum.

¶ Obligatio generalis & alternatiua est diuidua quo ad solutionem. Bar.

¶ Pro parte autem peti, solui autẽ nisi totum [y] non potest, veluti cum stipulatus sum hominem incertũ. nam petitio eius scinditur: solui autem nisi insolidum non potest [z]: alioquin in diuersis hominibus recte partes soluerentur [a]: quod nõ potuit defunctus facere: ne quod stipulatus sim, non consequar [b]. Idem iuris est & si quis decem aut hominem stipulanti promiserit [c].

¶ Denunciatio debet fieri cuilibet hæredi insolidum: item defensio non diuiditur, sed interesse diuiditur. Bar.

¶ Insolidum vero agi [d] oportet, & patris solutio affert liberationẽ, cũ ex causa euictionis intẽdimus.

o ¶ Spectant.] Siue 60 stipulator siue promissor decesserit. & facit. s. eodem. l. ij. in princi pio. Accursius.
p ¶ Secunda species ad opus.] vbi neque petitio neque executio diuiditur. M. idem in omni seruitute, excepto vsufruc. vt. s. eodem. l. secunda in princip. &. s. si ser. vendi. l. loci corpus. §. si fundum. in fine. §. Accursius.
q ¶ Iusserit.] scilicet hæredibus.
r ¶ Quod si stipulatus.] quòd pro sed [a]. & sic accipe quòd non te neretur insolidum: vt. s. & sic non est hoc exemplum ad præmissa: sed ad primum membrum. & facit. s. cod. l. ij. §. item si in facto. & famil. 70 ercisund. hæredes. §. in illa. & l. inter cohæredes. §. quod ex facto. Accursius.
s ¶ Eam.] per iter. Accursius.
t ¶ Agam.] per actum.
v ¶ Dari.] puta centum nomine pœnæ. Accursius.
x ¶ Sarciet.] circa hoc plenè diximus. s. co. l. ij. in prin. Accur.
y ¶ Nisi totum.] id est in totum. Accur.
z ¶ Non potest.] vt liberetur: sed soluta sua parte conueniuntur alij & si soluant in eadem re, bene est. aliâs ipse idẽ conuenitur: vt. s. co. l. ij. §. primo.
80 a ¶ Soluerentur.] ab hæredibus. M.
b ¶ Non consequar.] aliâs est non. & aliâs deest &c.
c ¶ Promiserit.] nam solutis quinta in pendenti est: vt supra de conditionib. indebitis si non sortem. §. penultimo. & facit infra de solutionib. qui hominem. & l. stipulatus. §. primo.
d ¶ Insolidum verò agi.] id est denunciari: vt dicit in exemplo, & sic impropriè.

[a] Ista reprobatur p Bar. potest tamẽ esse vera quãtum ad pœnam vel interesse. Alex. & Ias.

a ℣ Auctoris.]id eſt venditoris.
b ℣ Præſtatio.]euictionis fortè duplæ,vel eius,quod intereſt:vt.j.eo,l.cùm ex cauſa.&.ſ.de euic.ſi rem quæ.§.j.& facit.ſ.depo.l.ſi duo hæredes.&.ſ.ſi ſer.vendi.l.loci.§.ſi fundus.j.reſpon.
c ℣ Item ſi ita.]hoc reſpicit tertiam ſpeciem,in qua pro parte petitur ſolui, ſolui autem niſi totũ non pôt.Acc.

nam auctoris [a] hæredes inſolidum denunciandi ſunt, omneſq; debẽt ſubſiſtere,& quolibet defugiente omnes tenebuntur:ſed vnicuique pro parte hæreditaria præſtatio [b] iniungitur.

℣ Stipulatio penalis adiecta obligationi dandi etiam certe ſpeciei pro ſolido committitur niſi ſolidum detur.hoc dicit.Bar.

℣ Item ſi ita [c] ſtipulatio facta ſit, Si fundus Titianus [d] datus non erit [e],dari [f] centum?niſi totus detur,pœna committitur centũ:nec prodeſt [g] partes fundi poſſe dari ceſſante vna, quemadmodum nõ prodeſt ad pignus liberandum partem [h] creditori ſoluere [i].

℣ Nota hic optimam regulam, quòd quando ſtat per eum qui futurus eſt obligari per euentum conditionis, quo minus conditio eueniat, perinde tenetur,ac ſi conditio eueniſſet.Pau.

℣ Quicunque ſub conditione [k] obligatus curauerit ne conditio exiſteret,nihilominus [l] obligatur.

Vlpianus. LEX LXXXVI.

QVod dicitur [m], Tot ſtipulationes eſſe,quot res: ibi locum habet,vbi res exprimuntur [n] ſtipulatione.cæterum ſi non fuerint expreſſæ,vna eſt ſtipulatio.

℣ Nota hic, quòd ſicut non ualet ſtipulatio rei meæ ita nec rei,quæ non eſt mea:ſed confertur in tempus quo erit mea.Pau.

Vlpianus. LEX LXXXVII.

NEmo rem ſuam futuram in eum caſum quo ſua ſit [o],vtiliter ſtipulatur [p].

℣ Mora rei nocet fideiuſſori niſi creditoris mora quo ad fideiuſſorem præceſſerit:mora tamen fideiuſſoris ipſi ſoli nocebit.h.d.Bar.

Idem. LEX LXXXVIII.

MOra † rei fideiuſſori [q] quoque [r] nocet.ſed ſi fideiuſſor ſeruum obtulit [s],& reus moram fecit: mortuo Sticho, fideiuſſori ſuccurrendum eſt. ¶ Sed ſi fideiuſſor hominem occiderit,reus liberabitur [t]:fideiuſſor autem ex ſtipulatione conueniri [v] poteſt.

℣ Verba præſentis temporis ad futura non trahuntur.Pau.

Idem lib.9.ad Plaut.
LEX LXXXIX.

SI à colono [x] cui fundũ in quinque annos locaueram, poſt tres annos ita ſtipulatus fuero, Quicquid te dare facere oportet? non amplius in ſtipulationem deducitur,quàm quod iá dari oportet.ſin autẽ adijciat, oportebit ve, etiá futura [y] obligatio deducitur.

℣ Litis conteſtatio curſum uſurarum non impedit.Barto.

Pomponius. LEX XC.

d ℣ Titianus.]in huiuſmodi datione non habetur diſtinctio diuidui [a], & indiuidui, ſicut habetur in faciendo:vt not.ſ.eo.l.v.§.ſi. Accurſius.

a Approbatur per Bar. Pau.Alexã. Are.ĩ.l.iij.§.capto.ſ.eo.

e ℣ Non erit.]Qui dari promiſſus erat, vel nec etiam promiſſus.
f ℣ Dari.]quando ipſe fundus eſſet ꝓmiſſus.ſic.ſ.de actio. empt.l.lucius.ſed hoc caſu neque ad fundũ, cùm nõ ſit in obligatione, neque ad pœnã prodeſt: vt.j.eo ita ſtipula. vel dicas fundum fuiſſe in promiſsione. Accur.
g ℣ Prodeſt.]quin pœna committatur in totũ. diſtinguit tamen Io.aut volenti & ſpontaneo creditori pars vna ſoluta ſit, quo caſu pœna committitur pro parte:an etiã decepto creditori, vt cùm debitor diceret ſe ſtatim vel proxi.ſoluturũ aliam partẽ, rogat vt creditor ſub hac ſpecie accipiat illam partem, & poſt non ſoluit aliam. nã hoc caſu cõmittitur pœna inſolidũ, & tamẽ in ea cõputandũ eſt pretiũ ſolutæ partis.verbi gratia, promiſi fundum valẽtem.xl.& ſi non ſoluerem,promiſi pœnam.c. ſolui. ego medietatem fundi creditori decepto:vt dictum eſt.commiſſa eſt inſolidum pœna.c.ſed tamen in illis.c.computabitur pretium medietatis ſolutæ, ſcilicet.xx.iniquum enim eſſet,& rem poſsidere,& pœnam exigere: vt.ſ.de excep.do.apud celſum.§.labeo.& de pac.reſcriptum.§. ſi pacto.Item ſi aliquis de hæredibus non conſentiat,compellitur per iudicem vel per ſortem:vt.C.communia de lega.l.ſi.vel ſtatur maiori parti.arg.ſ.de pac.maiorem.Azo.
h ℣ Partem.]debiti.
i ℣ Soluere.]vt.ſ.ſi quis cau.l.ſi ſeruus.&.C de luitio.pi.l.j.&.ſ.fami.erciſ.hæredes.§.in illa.&.C.de diſtrac.pig.l.quandiu.Accur.
k ℣ Sub conditione.]ſi ſtipulator aſcenderit Capitolium. Acc.
l ℣ Nihilominus.]hoc fallit [b] quando licet impedire:vt ſi viceris me iaculum iaciendo.hoc autem quod hîc dicitur,ideo eſt,ne ex dolo ſuo lucretur:vt.j.de regu.iur.in iure.Accur.

b Iſtam gl. ſequuntur Alex. & Ia. & eſt ſing. ſecundum eoſdem.

QVod dicitur.] CASVS. Dictum eſt ſuprà eo.titu.l. ſcire debemus.quòd tot ſunt ſtipulationes quot ſunt res deductæ in ſtipulationem. Quæritur, vt hoc dictum locum habeat, quomodo concipienda ſit ſtipulatio? Reſpondetur quòd hoc modo. Mæui dabis mihi ſeruum Stichum,& cẽtum aureos,& equum tuum ruffum?ille reſpondet,dabo.certè hic ſunt tot ſtipulationes, quot res. ſed ſi iſte tres res eſſent poſitæ in vno loco ſimul,& dicerem ſic:dabis mihi omnes res iſtas? tunc tantum eſt vna ſtipulatio : quia non ſunt hîc ſingulariter expreſſæ : ſicut ſuprà fuerunt diuiſim deſignatæ. Franciſcus.
m ℣ Quod dicitur.]vt.ſ.eo.l.ſcire debemus.&.ſ.de euic.l. cùm plures.&.j.eo.titia.in ſi.&.l.pluribus.in prin.& facit.ſ.de lega. ij. quoties.in ſi.Accur.
n ℣ Exprimuntur.]nominatim,& etiam copulatiuè.veluti cùm ſtipulor,rem iſtam dabis,& iſtam & illam &c.non autem exprimũtur, veluti dabis omnes res iſtas.
NEmo.] CASVS. Titius legauit mihi Stichum ſeruũ ſub conditione ſi nauis ex Aſia venerit.veni ad hæredem Titij: & dixi ei,promittis mihi quòd dabis mihi ſeruum Stichum ſi nauis ex Aſia venerit?hæres dicit,promitto.nunquit iſta ſtipulatio eſt vtilis? reſpondetur quòd non, quia nihil plus conſequitur legatarius per hanc ſtipulationem:quàm conſequeretur per actionem ex teſtamento.Franciſcus.
o ℣ Sua ſit.]Ex lucratiua cauſa.ſecus ſi ex non lucratiua:vt.ſ.tit.j.ſi is qui Stichum.ſed non ſufficit expoſitio hæc [c]: nam legatarius rem ſibi ſub conditione legatã ſtipulatur ab hærede in eum caſum, quo ſua futura ſit,& ex cauſa lucratiua:vt.ſ.vt leg.no.caue.l.j.§.ſi quis ſub conditione.& ideo dic vtiliter ſtipu.vt plus.ſ.conſequatur per ſtipulationem.neque enĩ legatarius plus conſequitur per illam ſtipulationem quã actione ex teſtamento:& ſecundũ hoc erit bonũ [d] exemplum,vt ſi res erat tibi legata ſub cõditione,& ſtipuler eã ſub eadem conditiõe. M.vel dic [e] vt ſi ſtipuler partũ ancillæ meæ prægnãtis,vel ſub cõditione legatæ à teſtatore,dandum à me hærede,ſtipuler in eum caſum quo conditio de fecerit, ſecũdũ M. & facit.ſ.eo.l.ſcire debemus.§.ſi.Accur.

c Et bene Bar. Ale. & Iaſ.
d Imò erit malum Bar. Alex.& Ia.
e Reprobatur per prædictos.

p ℣ Stipulatur.]vt ſi ſtipulor à te rem aliquam ſi erit mea [f].
MOra rei.] CASVS. Titius promiſit Meuio hominem Stichum:& vt certiorem faceret creditorem,dedit Sempronium fideiuſſorẽ. Titius iſte interpellatus vt ſolueret ſeruũ iſtũ,fuit in mora:poſt hoc Stichus ſeru⁹ moritur.quæritur,hîc vtrum fideiuſſor teneatur poſt rei interitum ſicut ipſe reus Titi⁹ qui fuit in mora ſoluẽdi? Et reſpondetur ꝙ ſic, quia mora rei nocet fideiuſſori.ſi verò Semproni⁹ fideiuſſor ſeruum obtulit,& re⁹ Titius moram fecit: mortuo ſeruo erit ipſi fideiuſſori ſuccurrendum.Sed ponamus ꝙ iſte fideiuſſor ſeruum occidit:certè reus principalis liberabitur,& ipſe fideiuſſor ſolus poterit ex ſtipulatione conueniri.Fran.

† Dynus & Ale. hîc reputãt iſtũ text. ſingu. ad hoc pro ꝓfitum ꝙ licet mora principalis. debitoris noceat fideiuſſori: tũ hoc non eſt verum niſi creditor pri⁹ fuiſſet cõſtitutus in mora à debitore.bologni.
f Idẽ Bart. Alex.& Iaſ.

q ℣ Fideiuſſori.]non tamen ſic vt fideiuſſoris augeatur obligatio [g]: vt.ſ.de eo quod cer.lo.l.centum.ſed vt producatur.i.vt tranſeat cõtra fideiuſſores [h] & etiam contra hæredes:vt.j.eo.ſi ſeruum.§.nũc.& facit.ſ.de vſur.l.ſi quis ſolutioni.§.j.&.l.mora.§.ſina.&.j.de ſiiuſ.l.ſi à colono.§.j.Accur.

g Idẽ Paul. & Ia.
h Aprobat per Bart. P. & Ia.

r ℣ Quoque.]vt ſi promiſiſti Stichum,& dediſti fideiuſſorem,& fuiſti in mora.nam aduerſus te & eum obligatio perpetuatur. Accurſius.
s ℣ Obtulit.]ante mora rei [i],vt innuit.idem ſi poſt:nã morã rei purgauit.Alij vt Hug.dicunt poſt moram rei.aliâs ſecus:vt.j.eod.ſi ſeruum.§.ſequitur.&.ſ.de peri & cõmo.illud.

i Approbat per Bart. P. Alex.& Ia.

t ℣ Liberabitur.]interitu ſpecie,cũ in mora non eſſet. Accur.
v ℣ Conueniri poteſt.]poteſt quia in totam cauſam fideiuſsit: vt.j.l.iij.§.nunc videamus nam licet reo liberato fideiuſſor ſtricta ratione liberetur,hoc tamen caſu ex æquitate adhuc tenetur fideiuſſor ex ſtipulatu vtili.ſed videtur de dolo actione teneri:vt.ſ.de dolo,ſi fideiuſſor.quæ eſt contra Sol.hîc,de æquitate vtili ex ſtipulatu:ibi,de rigore de dolo vel dic ex ſtipulatione.i.propter ſtipulationem datur de dolo.vel hîc,poſt ſuam moram,ibi ante occidit. vnde priſtina teneri non potuit,cũ reus ea eſſet liberatus:tenetur ergo de dolo.& plenè dic vt ibi no.& facit.j.de ſol. qui decem.&.ſ.eo.l.cũ filius.Accurſius.
SI à colono.] CASVS. Locaui tibi vineã meã p.x.annos ita vt quolibet anno dares mihi.x.ſcuta.tranſactis tribus annis ſtipulatus ſum à te hoc modo:promittis mihi ſoluere quod debes ex locatione vineæ meæ?tu dicis promitto.quæratur,quid in hanc ſtipulationem eſt deductum?certè tantum triginta ſcuta,quæ debentur mihi pro tribus annis præteritis,& non futura penſio vineæ. Si autem volo deducere in ſtipulationem penſionem futurum annorum, debeo addere in ſtipulatione:promittis dare quod debes ex tali locatione,vel in futurum debebis?tunc etiam futura penſio comprehendetur in hac ſtipulatione.Fran.
x ℣ Si à colono.]vt omnes fructus eſſent ſui,& certa pecunia mihi daretur.
y ℣ Futura.]id eſt cuius effectus eſt de futuro : ipſa tamen præſens eſt,ſi eſt in diem.& facit.j.de verb.ſig.verbum oportere.&.ſ.eo.ſi ſtipulatus

pulatus fuerim.§.j.

CVm stipulati.] CASVS. Mutuauit tibi quidam vsurarius centum ducatos:ita vt omni mẽse solueres sibi pro vsuris quinque ducatos.post paucum tempus venit ad te.vt colorem det vsuris suis,stipulatur à te quinque ducatos nomine pœnæ & loco vsurarũ soluendos omni mẽse quo in solutione cessaueris post hoc facit te in ius vocari propter sortẽ.nunc quæritur, vtrum durãte iudicio per aliquot mẽses pœna ista debeatur? Rñ. ꝙ sic dubium erat huius legis:quia cœpto iudicio videbaẽ facta nouatio, & videbatur stipulatio pœnæ esse perẽpta: sed secus est, vt hîc,&.C.de iudi.l.j.Sed hæc.l.iure nouissimo, quo vsuræ omnino prohibitæ sunt, locũ non habet vllo modo.Sũt enim à christiano homine penitus extirpandæ vsuræ:vt ne quidẽ vllum vestigiũ remaneat quæstus infelicissimi. Fran.

CVm stipulati[a] sumus pro vsuris[b] legitimis pœnã[c] in singulos menses si sors soluta nõ sit: etiam si sortis obligatio in iudiciũ sit deducta, adhuc tamen[d] pœna crescit: quia verum est pecuniam solutam non esse[e].

Re perempta, uel à communi commercio exẽpta tenetur debitor, si mora uel culpa præcesßit ipsim, uel eius, qui ab eo causam habet. Bar.

Paulus. LEX XCI.

SI seruum Stichum stipulatus fuero, & nulla mora interueniente seruus decesserit: si quidem occidat eum promissor, expeditũ est[f]. Sin autem negligat infirmum[g], an teneri debeat promissor, consyderandum est: vtrũ quẽadmodum in vendicatione hominis, si neglectus à possessore[h] fuerit, culpæ huius nomine teneẽ possessor[i]: ita & cum dari promisit[k]? an culpa, quod ad stipulationẽ attinet, in faciendo[l] quidem accipiẽda sit, non in non faciẽdo[m]? quod magis probandum est: quia qui dare promisit, ad dandum, non ad faciendũ tenetur. Sed si sit quidem res in rebus humanis, sed dari non possit, vt fund⁹ religiosus puta vel sacer factus, vel seruus manumissus, vel etiã ab hostibus si capiatur culpa in hũc modũ dijudicatur, vt si quidẽ ipsius promissoris res vel tẽpore stipulationis vel posteà fuerit, & quid eorum acciderit[n], nihilomin⁹ teneatur. Idemque fiet[o] & si per aliũ postea quàm ab hoc[p] alienatus sit, id contigerit[q]. Si autem alienus fuerit, & ab alio tale quid acciderit, non tenetur: quia nihil fecit[r]: nisi si postea quã moratus[s] est solutionem, aliquid huiusmodi acciderit. quam distinctionem & Iulianus sequitur. Item si homo qui fuit promissoris[t], ex præcedenti causa ablatus ei fuerit[v], ꝙ[x] statuliber[y] fuit: perinde ha

a Cùm stipulati.] verbi gratia dixi, promittis mihi centum & vsuras quatuor denariorũ omni mẽse quo cessaueris in solutiõe, vel pœnã quatuor denariorum pro omni libra? Accur.

b Pro vsuris.] i. loco vsurarum. Acc.

c Pœnam.] non excedentem legitimas vsuras.

d Adhuc tamen.] licet nouatio iudicis intercesßit: vt C.de vsuris rei iudi.l.fi.&.C.de iudi.l.j.& erat hîc ea dubitatio, quæ ibi: quia[a] videbatur nouatio facta.

e Non esse.] non enim ita nouatur vt tollatur prima: sed durat, vt & omnis eius accesßio.

a Bene erat nouatio:sed nõ talis per quã prima actio tolleretur. P. & Alexan.

SI seruum.] CASVS. Promisit Titius mihi Stichum seruũ: qui non interueniente mora mortuus est. an promissor teneatur? distinguitur: quia si non fuit causa mortis suæ, non tenetur. si verò eum occidit, non liberatur. quid autem erit? promissor seruum istũ non occidit: sed cùm infirmus esset, eum neglexit. an teneatur? Respondetur quòd sic. vide glos. super verbo, in non faciendo. & ponit tex. argumenta pro & contrà: quæ satis clara sunt. Sed & si.] Promisi tibi certum fundum. Iste fundus factus est religiosus. vtrum nihilominus tibi tenear dare fundum? certè distinguitur. Nam si iste fundus erat meus tempore stipulationis, vel post, antè tamen, quàm religiosus fieret: si post fiat religiosus per me, tenebor tibi. & pone in alijs exemplis quæ ponit textus. si autẽ ego promisi tibi fundũ alienum, & per alium factus est religiosus: tunc non tenebor tibi, nisi moram fecero in soluendo. Item si homo.] Glos. ponit casum. De illo.] Titius instituit me hæredẽ in omnibus bonis suis: in quibus bonis erat vnus seruus: postea idẽ Titius fecit codicillos, in quibus iussit vt restituerem seruum istum Sẽpronio. ego nesciens à me hoc esse petitum per testatorem, occidi seruum istum. vtrum nihilominus tenear Sempronio? Respon. quòd sic. Sequitur.] Est vetus & approbata regula in iure: quoties quis moram facit, perpetuatur obligatio. sed hæc regula recipit talem limitationem siue distinctionẽ. Nam si promissor ipse est causa moræ, quia occidit hominẽ promissum: tunc tenetur: quia occidit, nec potest morã purgare. si verò tãtum moram fecerit in soluendo, & extat res promissa: potest postea offerendo moram purgare. hoc enim est ex bono & æquo. quam sententiam hîc multum laudat Paulus iuriscon. & Celsus similiter & Iulianus. & ponit arg. à simili in ff.§. quod declara vt in gl. super verbo, par. per. l. ij. ff. ne quis eum qui in ius vo. vi exi. & est iste pulcher §. Nunc videamus.] Dictum est. ff. proxi. §. qualiter obligatio perpetuatur per moram: & qualiter mora potest purgari. in hoc. §. ostenditur per quas personas perpetuetur obligatio: & ad quorum onus perpetuetur obligatio. & breuiter respondetur, quòd potest perpetuari obligatio propter moram commissam à principali promissore: & etiam transit contra hæredes suos. Item potest perpetuari per fideiussorem: & etiam in eius hæredes transit. An filius.] Paterfamil. filio suo iussit vt promitteret seruum Stichum Sempronio. filius secundum iussionem patris promisit. postmodum iste filius occidit Stichum promissum. quæritur, vtrum obligatio perpetuetur contra patrem? Respon. quòd sic: quia pater censetur esse in hac obligatione quasi accessorius: sicut ff. proxi. §. dictum est, scilicet quòd obligatus accessoriè perpetuat obligationem.

Effectus huius cõstitutiõis.] Quæreret aliquis qs est effectus. i. potestas illius cõstitutionis. ff. in. §. sequitur. ꝙ. s. si homo promissus moriatur culpa debitoris, ꝙ perpetuetur obligatio? Respond. ꝙ est illa potestas: quia licet homo perijt, tñ adhuc peti potest, licet quis pretium eius consequaẽ. Item põt huius hominis mortui promissori acceptum ferri: & si fideiussor pro ea obligatiõe accipi põt Itẽ talis obligatio põt. etiã nouari si expresse dictum sit inter partes vt nouetur obli. Frã.

f Expeditum est.] vt teneatur[b] vt. j. §. sequitur. primo responso. & ff. e. l. si ex legati. in fin. Accur.

b Actione ex stipulatu vtili si debitũ sit pure. Alexan. Are. & Ia.

g Infirmum.] ideoque mortuus sit Acc.

h A possessore.] bonæfidei. Accur.

i Possessor.] etiam bonæfidei post litem contest. vt. ff. de rei vẽdi. l. qui petitorio. §. q in rem. & l. si verò custodiendus. & l. si & homo. Accur.

k Promisit.] nomine culpæ teneatur: scilicet negligentiæ nomine. Accur.

l In faciendo.] s. si occiderit, vel causam mortis præbeat. Acc.

m In non faciendo.] puta in non curãdo. i. non medicando: in quo culpam non esse accipiendam probat, cùm subiũgit, quia qui dare pro. &c. sic accipe[c] quod magis &c. s. quòd culpa non sit in non faciendo tantũ: sed in faciendo. s. occidendo. & pro hoc. ff. de hære. vendi. l. venditor. §. quemadmodum. vel dic secundum Io.[d] quòd magis sit probandum vt in negligendo culpa admissa sit: & sic teneatur. & pro hoc. ff. de ædili. edi. quod si nolit. §. si mancipium. ibi, culpã &c. &. ff. de vsur. l. videamus. in prin. &. ff. de peti. hære. ei qui. §. cùm prædia. & de consti. pecu. qui autem. §. si quis. Item pro hoc, quod dicitur de legato aliàs: nam circa legata[e] consideratur hæredis culpa in prætermittendo, & diligentia in faciendo ea, quæ diligens faceret: & propter vtrunque tenetur: vt. ff. de leg. j. l. cum res. § penult. & l. quid ergo. §. si hæres. Item pro hoc. ff. ad syll. l. iij. §. ij. quæ omnia sunt arg. contraria primæ positioni: & quod subijcit, quia &c. est ratio quare erat dubitandum. non quare hoc sit probandum.

c Reprobatur per Bar. Pau. Alexã. Are & Ias
d Gl. sequiẽ Imol. Paul. Alex. & Ias.
e Approbatur per bar. Ang. Imol. Alex. & Ias.

n Acciderit.] per eum qui rem promisit. Ir. s. si culpa promissoris acciderit: secus si ante. s. moram moriatur: vt in argumẽto contrà. ff. tit. j. l. is qui.

o Idemque fiet.] s. vt teneatur, vt fortasse per eum, qui post emit Vel aliter[f] acquisiuit: quoniã suo facto videtur id accidisse, cũ post promissionem alij tradidit: vt. ff. de rei vendi. l. Iulianus scribit, si hominem. & institu. de lega. §. sed si alij. & rem ra. hab. l. si indebitum. §. fina.

f Sequũtur Bart Ale. & & Are.

p Ab hoc.] promissore.

q Contigerit.] vt manumissus sit, vel aliquid prædictorum contigerit. sed contra. ff. e. inter stipulãtẽ. §. sacrã. sol. hîc de suo: ibi de alieno: vt & hîc subijcit, si autem &c. Accur.

r Fecit.] s. dolo, vel culpa. sed nonne in alieno potest committi culpa, vt. ff. de legatis. j. cùm res. §. sed si alienus? Item in suo potest non esse culpa, vt quia præmio fiat liber contra domini voluntatem: vt. C. quibus ex cau. sert. pro præmio liber. ac. l. prima? Respondeo. hîc & superiori dicto respexit frequentiam. argumentum. ff. de lega. & senatusconsultum. l. nam ad ea. si tamen in alieno est culpa tenetur: vt. l. cùm res. & si in suo non est, non tenetur: vt infrà. §. proximo frequenter enim contingit vt in suis sit culpa, in alienis non & facit ad hæc & sequentia. j. de solu. l. si mihi alienum. & l. qui res & insti de leg. §. si res leg. & §. si verò. & ff. tit. j. si is qui. & quod nota. ff. de condictio. inde. l. neratious. & ad trebel. l. quidam. §. si qs filiũ. & qui & à quibus. l. hæres seruum. & de legatis primo si quis inquilinos. §. j.

s Moratus est.] id est distulit.

t Promissoris.] tempore stipulationis.

v Fuerit.] ante moram. Accursius.

x Quod.] id est quia. Accursius.

y Statuliber.] Exemplum. promisit tibi dare Stichum: postea quidam me instituit, & Sticho legauit libertatem sub conditione si existente conditione Stichus fuerit liber. non teneor. Accursius.

a Teneatur.]& magis eſt quòd teneatur.Azo.
b Putat.]ſcilicet vt teneatur : vt inſtitu.de leg.§.ſi verò hæredis. Accurſius.
c Petitum.]hominem.Sed quomodo eum manumiſit ſiue purè, & ſic legatarij:ſiue ſub conditione legatus erat:& tunc non poteſt manumittere : vt.ſ.qui & à quib⁹. l. generaliter. §.j.ſed dic quòd hæredis erat.Sed tũc oppo. 10 ſ.qui & à quibus.l.hęres. ſed reſpon. hæres nihil ibi agit quin teneatur ad ęſtimationẽ: ſed libertas tenet. & fac hic quæſtionẽ quã ibi.ſ.de condi. indebi. l.in ſumma.§. ſi ſeruũ. & ibi ſol.ſecundum Io. ADDITIO. Dic 20 quòd ibi loquitur in alia actione.Bar.Are.
d Sequitur.]cùm in ſpeciebus certis de culpa locuti ſimus, ſequitur vt videamus in genere.Accur.
e Perpetuari.]quãtum ad hoc, vt non liberetur interitu ſpe- 30 ciei ſecundum R. ſic ergo perpetuatur, id eſt perpetua remanet, ſi prius erat perpetua. ſi autem prius erat tẽporalis:& tunc erit ſimile[a] fieri,id eſt remanere:vt.ſ.de iudi.l. iulianus.
f Conſtitutio.]vt 40 teneatur:vt quia occidit:vt.ſ.ea.l.in prin. & mora nõ purgatur. aliâs non cõueniret ſequentibus.Accur.
g Moratus ſit tantũ.] & poſtea obtulit.
h Non fuerit.]quia ſoluere voluit. Accurſius.
50 i Extinguatur.] oblatione.
k Eam moram.]ad quod facit. ſ. de pericu. et commo. l. illud. &.ſ.eo.interdum.§. fina.& ſiquis cau.l. & ſi tres.&. C. de fideiuſ l. ſancimus.&.ſ.de conſti.pe.l.ſed & ſi alia. & 60 de condi.fur.l.parui. Sed contrà.l.fi.de condi.fur.ſed ibi litem ſuſcipere non rem reddere volebat. Accur.
l De bono.]quamuis enim ſtricto iure pœna commiſſa eſt, & ſtrictum ius dicit eum omino teneri poſt mo- 70 ram:ſed quia æquum eſt taliter eundem hanc pœnam euadere, ſi obtulit, tale eſt, ac ſi non fuiſſet in mora. Accurſius florentinus legum doctor.
m Et æquo.]non ſtricti iuris,vt teneatur adhuc.
n Iuris.]ſcilicet ſtricti.
o Par.]i.ſimilis:vt.ſ.ne quis eum quí in ius vocatus.l.ij.& de mino. l.verum.§.fina.& de vſur.l.j.in fi.&.j.de regu.iur.l.quoties.
p Perſequitur.]non video.
q Hæc conſtitutio.]quæ de perpetuãda obligatione loquitur.Acc.
q Hæc conſtitutio.]id eſt conſtitutum veterum:vt.ſ.proxi.§.
80 r Perpetuam obligationem.]mora vel etiam culpa.
s Quibus.]id eſt ad quorum onus.Accur.
t Producant.]id eſt perpetuent.Accur.
v Obligationem.]faciendo ſcilicet moram.Accur.
x Acceſſores.]id eſt fideiuſſores.Accur.
y Dubium eſt.]an eorum facto perpetuetur.Accur.
z Perpetuare.]in ſuam perſonam.Accur.
a Tollat.] occidendo ſcilicet.Accur.

† Alex. hîc dicit iſtum tex.ſing. & alibi non reperi ad hoc quod licet debitor ſciẽs. peccãs in faciẽdo vel in negligẽdo teneatur:vt in prin. noſtre legis.& idẽ ſi ignorãs peccauit faciendo illicitũ actũ aliàs autem non ſi iuſtè ignorauit:p l.qd te.cum ibi not.ſ. ſi cert. pet. tñ hoc vltimũ fallit in hærede qui obligatur ex cauſa lucratiua.nã licet peccet ipſe etiam ignorãter faciendo actum licitũ, tamen tenetur Bol.
a Approbatur per Bar. Imo Paul. Alex. & Ia.

bendus ſit ac ſi alienum promiſiſſet:quia ſine facto ipſius deſijt ei[o] eſſe. De illo † quæritur, an & is qui neſciens ſe debere occiderit,teneatur[a] ?quod Iulianus putat[b] in eo qui cũ neſciret à ſe petitũ[c] codicillis vt reſtitueret, manumiſit.

Vltima mora nocet : & in pari cauſa melior eſt conditio poſſidentis.Bar.

Sequitur[d] de eo videre quod veteres conſtituerunt, Quoties culpa interuenit debitoris, perpetuari[e] obligationẽ.quemadmodũ intelligendum ſit.Et quidẽ ſi fecerit promiſſor quo minus ſoluere poſſit,expeditũ intellectũ habet conſtitutio[f] .Si verò moratus ſit tantum[g] ,hic hæſitatur an ſi poſtea in mora nõ fuerit[h] ,extinguatur[i] ſuperior mora. Et celſus adoleſcens ſcribit eũ qui morã fecerit in ſoluẽdo Sticho quẽ promiſerat,poſſe emendare eam morã[k] poſtea offerendo. eſſe enim hãc quæſtionẽ de bono[l] & æquo[m] :quo in genere plerũq; ſub authoritate iuris[n] ſciẽtiæ,pernicioſe(inquit)erratur.Et ſane probabilis hæc ſententia eſt: quam quidẽ & Iulianus ſequitur. nã cũ quæritur de dãno, & par[o] vtriuſq; cauſa ſit:quare nõ potior ſit qui tenet, quã qui perſequitur[p] ?

Mora principalis obligationem perpetuat quo ad ſe,& fideiuſſores, & eorum ſucceſſores:mora fideiuſſoris quo ad ſe, & ſucceſſores ſuos.Barto.

Nunc videamus in quibus perſonis hęc cõſtitutio[q] locum habeat. quę inſpectio duplex eſt:vt primo quæramus quæ perſonæ efficiant perpetuam[r] obligationem,deinde quibus[s] eam producant[t] .Vtique autem principalis debitor perpetuat obligationem[v] :acceſſores[x] autem an perpetuent,dubiũ eſt[y] : Pomponio perpetuare[z] placet.

b Itaque.]dixi quæ perſonæ efficiant perpetuam:nunc incipit quibus producatur.
c Ipſorum.]debitorum vel fideiuſſorum.
d Fideiuſſoribus.]ſcilicet ſecundis.
e Perpetuãt.]ſ.fideiuſſores primi.& ad hoc.j.de fideiu.grecè.§.fi.
f Cauſam.]hos articulos duos : ſcilicet quod perſonæ perpetuẽt,& 10 quibus producãtur: non plenè proſecutus eſt : vnde ſciendũ quod principalis debitor moram adhibens perpetuat[b] obligationẽ tã contra ſe & ſucceſſores ſuos,quã cõtra acceſſores.i.fideiuſſores & hæredes eorum. at 20 fideiuſſor contra ſe & ſucceſſorem ſuum, non contra reũ:vt hîc &.ſ.eo.l.mora.§.fi.& §.penulti. & ſic patet cõtra quos perpetuatio fit.Ecõtra perpetuat ſtipulator,vel procurator eius denunciãs promiſſori:vt.ſ.de peti.hæredi.item ve.§. 30 petitam.vel eorũ geſtor[c]:vt.ſ.de vſur.ſi quis ſolutionem.§.fi.
g Producat.]id eſt perpetuet.
h Acceſſorem.]id eſt mandatorẽ. ad quod eſt.ſ.eo.cũ filius.ij.reſpon.&.ſ.de hære. vendi.l.qui filium.Accur.
40 i Effectus.]quæreret ali quis, quid eſt vtilitas huiuſmodi conſtitutionis: ad quod reſpon.
k Huius conſtitutionis.]veteris:vt.ſ. §.ſequitur.in prin.
l Poſsit.]poſt morã filij mortui.ſed cũ adhuc in obligatiõe ſit 50 quomodo poteſt pretiũ conſtitui:vt. ſ. de conſti.pecu.l. promiſſor?Rñ.quia & nõ debitum pro debito põt conſtitui:vt.ſ.de conſtitu.pecu.l.j.§.an põt vel dic,quaſi debitum eſt:cùm agendo ad ho- 60 minẽ,pretium conſequar.Accurſius florẽtinus legum doctor.
m Sed & acceptum.]patri propter factum filij.Accur.
n Creditur.]præcedente nouatione.i. aquiliana ſtipulatiõe,quæ an fieri poſsit,ſequitur, 70 nouari autem &c.
o Obligationis.]quod iuſſu.Accur.
p Obligatio.] qua pater nomine filij teneatur.Accur.
q Nec pecuniam.]i.intereſſe.& ſic no.intereſſe non eſſe in obligatione:vt dixi.ſ.de act. emp.l.j.in prin.
r Poſſe.]ſiue hominem ſiue pretium ſtipuler animo nouandi:vt.ſ. de conſti.pecu.l.promiſſor.
s Si hoc actum.]vt nouetur, & facit infrà de nouatio.ſi aliquam rem,
SI ita ſtipuler.] CASVS. Iſta lex cũ ſequenti planæ ſunt, 80 & in.l.triticum.gl.ponit caſum.Fran.Accur.
t Hæredi.]Si fuerit prohibitus:licet & ego fuerim impeditus : vt j.eo.ſi ſic.vel licet factum meum continere tantũ videatur quod ego colligens impediar.idem eſſet & ſi nomen hæredis adiectum non eſſet, vt.ſ.de proba.l.ſi pactum.Accur.
v Datur actio.]q.d.non tantum mihi viuenti ſi prohibear,actio datur:ſed hæredi meo datur exceptio.
x SI ſic.]Sumam. id eſt eligam.

b Per interitum. Ange.
c Quando denũtiatur vt creditor ſoluat & debitor & creditor ſunt eiuſdem fori. Barto.& Ange.

Quare em̃ facto ſuo fideiuſſor ſuã obligationem tollat[a] ? Cuius ſententia vera eſt. Itaq;[b] perpetuatur obligatio tam in ipſorum[c] quàm ſucceſſorum ſuorũ perſona. Acceſſoribus quoque ſuis,id eſt ſfideiuſſoribus[d] perpetuant[e] obligationem,quia in totam cauſam[f] ſpoponderunt.

Mora filij perpetuat obligationem cõtra patrem.Bar.

An filiusfamilias quod iuſſu patris promiſit,occidendo ſeruum producat[g] patris obligationem, vidẽdum eſt.Pomponius producere putat:ſcilicet quaſi acceſſorem[h] intelligens eum qui iubeat.

In obligationibus dandi res perẽpta poſt moram durat in obligatione quo ad petitionem,acceptilationem & nouationem.Bar.

Effectus[i] huius cõſtitutionis[k] ille eſt,vt adhuc homo peti poſsit[l] Sed & acceptũ[m] ei poſſe ferri creditur[n] ,& fideiuſſorem accipi eiuſdem obligationis[o] noĩe. Nouari autem an poſsit hæc obligatio[p] ,dubitationis eſt quia nec hominem qui nõ eſt,nec pecuniam[q] quæ non debetur,ſtipulari poſſumus.Ego puto nouationem fieri poſſe[r] ,ſi hoc actum[s] inter partes ſit.quod & Iuliano placet.

Ex ſtipulatione continente factum perſonale ſtipulatoris, poteſt hæres agere ſi de ipſo facta eſt expreſſa mentio.Pau.

Idem. LEX XCII.

SI ita ſtipuler, Per te non fieri quo minus mihi hærediq; meo vindemiam tollere liceat?etiam hęredi[t] datur actio[v] .

Electio eſt creditoris,ſi uerba executiua referantur ad eum.Bart.

Idem. LEX XCIII.

SI ſic ſtipulatus fuero, Per tę non fieri quo minus hominẽ ex ijs quos habes, ſummã[x] ?

Electio

a ¶ Electio mea erit.]videtur ꝙ contra me fieri deberet interpretatio in ambiguo:sed non est ambiguum.& facit.j.de regu.iur.l.in ambiguijs.Sed an hæres meus poterit eligere?argumentum ꝙ nõ.s.eo.si stipulatus fuerim illud.Vel dic contra:vt ibi,& argu.s.de leg.j si sic.§.fi.Accur.

Casum posuit.

TRiticum dari.]Vt tollas infinitas ambages, quas hîc not.dominus Ioã.
10 & omnia sine scrupulo,vel dubietate ꝓcedat:dic casum.Stipulatus sum à vobis triticum.facti est quæstio: quia quæritur de quo intelligatur.nam si habito respectu ad præcedentem cõtractum, cogitauimus de certo
20 vt verbi gratia si mutuaui tibi triticũ boñ. & de illo cogitauim⁹, valet stipulatio: & id habetur pro exp̃sso. & hoc in prima.Vltimo dicit,ꝙ si stipulor triticum non cogitando de aliquo certo,nec ex precedenti contra-
30 ctu:non valet stipulatio.Accur.

† Bar.hîc inducit istum textum ad hoc ꝙ incertitudo vitiat stipulationem. tu autẽ dic esse secus de æquitate canonica: qa semper poterit,vt declaretur arbitrio boni viri.ita no.Arch.sing.in.c.sunt nõ nulli.j.quæstione.j.& Ant.de Bu.in.c.ex parte.extrà de deci.& Ale.sing in.l.ita stipulatus.la grãde.s.de ver.obl.in.iij col.

electio mea erit [a].

¶ *Incertitudo uitiat stipulationem,nisi ex coniecturis probabilibus declaretur.*Bar.

Marcellus. LEX XCIIII.

TRiticum [b] dari oportere stipulatus est aliquis [c].facti quęstio [d] est,non iuris.igitur si de aliquo tritico cogitauerit [e],id est certi generis,& certæ quantitatis:id habebitur pro expresso: alioquin si cum destinare genus [f] & modũ vellet [g],non fecerit:nihil stipulatus † videtur [h],nec vnum quidem modium.

¶ *Qui stipulatur opus fieri:debet locum exprimere ubi,& talem quòd intersit stipulatoris.*Bartolus.

Idem. LEX XCV.

QVi insulam fieri stipulatur: ita demum acquirit obligationem,si appareat quo in loco fieri insulam voluit:si tamen ibi insulam fieri [i],interest eius.

¶ *Si debitor occidit seruum debitum ex iusta causa:est ac si alius occidisset sine sua culpa,uel dolo si prius non erat in mora.*Pau.

Idem. LEX XCVI.

QVi seruum mihi ex stipulatu debebat:si in facinore [k] eũ deprehenderit,impune eum occidit:nec vtilis actio erit in eum constituenda.

¶ *Stipulatio inutilis non nouat præcedentẽ utilem.*Pau.

Celsus. LEX XCVII.

b ¶ Triticum.]i.segetes siue bladum [a].est enim generale nomen ad omne id,quod in area teritur alio modo appellatur per excellentiam frumentum. Tertio modo dicitur
40 meleca &c.
c ¶ Aliquis.]non designato modo vel genere.
d ¶ Quæstio est.]cũ quæritur an valet stipulatio talis.M.
e ¶ Cogitauerit.]stipulator, promissore fortè hoc intelli-
50 gente.vel dic cogitauerit vterque:qđ in idem recidit:veluti,cum certum triticum mutuũ dedisset, informiter sibi triticum dari stipuletur.nam de eo stipulari videtur. cum ea quæ in præfactionibus &c.vt.j.eo.l.titia.& argu.s.si certum petа.l.cùm quid mutuum.
f ¶ Genus.]puta africum vel dic hordeum puta.
g ¶ Vellet.]in stipula.vel præfactione:& dic modum id est quantitatem.
h ¶ Videtur.]idem est si nudam traditionem facio postea determi-
60 naturus titu.& causam traditionis:& aliqua ex causa impeditus id non fecero.M.& facit.j.eo.ita stipula.&.s.de vsur.quod in stipulatione.&.C.de do.pro.l.j.

a Bar.in.l.j.§.de eo.in fi.istam gl.ad hoc allegat ꝙ bladũ est omne id quod in terra seritur:& aliàs pe.de rauẽ.in suo alphabeto in verbo bladũ vidit de hoc dubitari.

QVi insulam.]CASVS. Si quis stipuletur sibi insulam fieri:debet locum designare,in quo fieri eam vult: aliâs non valet stipulatio.Fran.Accur.
i ¶ Fieri insulam.]quia locus stipulãtis est,non alterius : inuentæ sunt enim &c.vt insti.de inuti.stip.§.alteri.&.s.eo.stipulatio ista.§.alteri.cùm enim in facto est si interest,agit:aliâs non:vt hîc,&.s.de re iudica.si quis ab alio in fine. & facit suprà de eo quod cert.lo.l.
70 tertia.§.si quis insulam.& sic nota.duo fore necessaria vt valeat hæc stipulatio.

QVi seruum.]CASVS. Promisi tibi seruum meũ Stichũ: postea inueni eum adulterantem vxorem meã.occidi eum. vtrum tenear tibi?Respond.ꝙ non Fran.
k ¶ In facinore.]vt si adulterare vxorem suam inuenerit.& facit.j.de fideiuss.l.capitis.s.de pignorib.seruum quem.& de lega.j.quid ergo.§.si hæres.&.s.de pigno.act.l.eleganter.in fin.& infrà de solu.sibi.§.finali.

80 SI ita stipulatus.]CASVS. Stipulatus sum à te,ꝙ seruum tuũ sisteres in iudicio:& si nõ sisteres,promisisti hippocẽtaurũ. hippocentaurus est animal fictũ nũquã visum in rebus humanis.certè habebit hęc stipulatio,ac si solũmodo ꝓmisisses seruũ sisti sine hippocẽtauro.¶ Possum vtiliter.]Certũ est ꝙ nemo põt alteri stipulari. Quid aũt est,si hoc modo dicã:Titi,ꝓmittis mihi dẽcẽ q̃ mihi debet Mæuius?ista stipulatio valet:quia possum agere ad interesse si non satisfecerit.si tñ Mæuius pro quo promisit Titius,est locuples:nihil possum à Titio petere nihil enim interest mea dari à Titio cùm Mę-

uius sit sufficiens.
¶ Si tibi nupsero.]Vide gl.super verbo,raro.Fran.
l ¶ Essem.]pro non adiecto enim habetur,cũ nihil sit:& ideo ad interesse agitur ex stipulatu:vt &.j.eo.si stipulatus fuero.§.fi.&.s.eo.quoties quis.inutilis ergo adiectio non vitiat.ratio legis est:quia si secunda teneret, tolleretur prima iure nouationis:vt.s.ti.j.l.obligationũ ferè.§.fi.ve-
10 rum est iure isto.hodie secus:vt.C.de noua.l.fi.§.fi.nunc autẽ quia non tenet,nõ nouat vt.j.de noua.l.nouatio autem.

SI ita stipulatus fuero,Te sisti: & nisi stiteris, hippocentaurũ dari?perinde erit atque si te sisti solummodo stipulatus essem [l].

¶ *Qui promittit se soluturum pro alio, promittit factum ideo succedit obligatio ad interesse,secus in eo,qui se daturum promittit.*Bar.

¶ Possum [m] vtiliter à te ita stipulari,Nomine [n] Titij te mihi soluturum [o] spondes?neque eñ hoc simile est illi,Te daturũ [p]? sed ex ea stipulatione,dum interest mea,agere tecum [q] possum: & ideo si locuples [r] sit Titius,nihil ex hac stipulatione consequi possumus. Quid enim mea interest [s] id à te fieri,quod si non feceris, æque saluã pecuniam habiturus sum.

¶ *Inter sponsum & sponsam non ualet promissio ex causa lucratiua,quæ in matrimonij tempus confertur.*Barto.

¶ Si tibi † nupsero,decẽ dare spondes?causa cognita denegandã actionem puto: nec raro [t] probabilis causa huiusmodi stipulationis est. Idem si vir à muliere eo modo nõ in dotem stipulatus est [v].

¶ *Quando est impedimentum mista consyderatione rei & personæ,ualet stipulatio si impedimentum cessat tempore existẽtis cõditionis.*Bar.

Marcellus. LEX XCVIII.

EXistimo posse id quod meum est,sub conditione [x] stipulari:

m ¶ Possum.]nota ꝙ in isto.§.not.differentia inter istas stipulationes:scilicet qñ sti-
20 pulor te curaturũ ꝙ mihi decẽ soluantur: & illam,promittis te illi daturum.
n ¶ Nomine.]qui decem mihi puta debet.
o ¶ Soluturum.]subaudi,si non curaueris illũ mihi soluere: vt.s.eo.l.illa.§.j.& sic
30 non obest.C.de fideiuss.l.iure nostro.&.l.non rectè.bene eñ curas si reum locupletẽdas:vt.d.l.illa.Accur.
p ¶ Daturum.]i.cum stipulor illi te daturũ.videbatur autem simile:quia sicut hæc est inutilis qñ alteri sti-
40 pulor:ita hęc qñ promittis aliũ daturũ.sed certè non alium:sed te daturũ promittis.
q ¶ Tecum.]neq; minus ex illa,illi te daturũ,si mea intersit: vt.s.eo stipu.ista.§.si qs insulã.&.j.eo.liber homo.§.fi.
50 r ¶ Locuples.]& per omnia idoneus:& etiam ex facillitate conueniendi. quid enim si aberat vltra mare: vt ar.s.qui satisdare cogantur.l.ij.in prin.
s ¶ Interest.]quare [b] non videtur se obligare,nisi in casu,cùm debitor tuus ad inopiam peruenit.M.& facit.s.de re iudi.si quis ab alio.&.j.eo.l.decem.&.l.si quis stipula.§.fi.
t ¶ Nec raro.]si habes raro:dic bene dico denegari cùm causæ cognitione:non verò indistinctè.nam qñque valet,& frequenter.qñ ergo valet,& qñ non?Respon.si ex causa dotis & donationis propter
60 nuptias fiat,valet ante matrimoniũ & post:vt.C.de dona.ante nu.l.si constante.Item pro arris matrimonij contrahendi:vt C.de sponsa.l.mulier.Item in casu,quẽ habes.j.eo.ex ea.§.j.Item ex causa donationis inter sponsos:vt s.de dona.inter vir.& vxo.l.fin.Econtra nõ valet qñ donatio fit in casu futuri matrimonij:vt hîc:&.C.de dona.ante nup.l.quod sponsæ.vt eñ ipsam mulierem non possum stipulari:vt.j.eo,l.titia.&.C.de inuti.stipu.l.ij.ita nec in cõditiõe alteri⁹ stipulationis potest apponi.sed Io.dixit non valere etiam si cã dotis vel donationis propter nuptias fiat si proponat̃ conditio si nupsero: vt hîc.& dic nec raro,id est nũquã.aliâs litera est,nec rara &c.quã
70 expone vt ex prædictis patet.
v ¶ Stipulatus est.]s.actionem denegandam dico repete secũdũ ea quæ in contrario casu modo dixi.Accur.

† Scribent.no.istũ textũ pro sing.ad hoc ꝙ pactum appositũ per mulierẽ de lucrãdo aliquid si contraheret matrimonium cũ tali:non valet & hoc sane debet intelligi vt adhibeatur causæ cognitio.Bol.

b al.quasi.

EXistimo.]CASVS. Habeo fundũ quẽdã,quem timeo fortè perdere:ideo volo mihi prouidere,& stipulor à te hoc mõ:Titi promittis mihi dare fundum talem,qui nunc meus est cũ me⁹ esse desierit?an talis stipulatio valeat?Rñ.ꝙ sic.Item possum à te stipulari viã ad fundũ aliquẽ,qui tempore stipulationis nõ est meus:& hoc probat duobus exemplis.Primo,si hæc superiora vera non sunt, sequeretur ꝙ si stipulatus sim fundum alienum sub conditiõe,& pẽdẽ-
80 te cõditione interim mihi donatus aut legatus sit: ꝙ perimeretur stipulatio:quod tamen esset inconueniens,cũ possit fundus ille iterũ nõ meus fieri.Aliud exẽplũ ponit ibi,sed si:& est tale:qa si p̃dicta vera non essent,sequeretur ꝙ si dominus ipse fundi stipularetur viã sub conditione,ꝙ fundo alienato extingueretur stipulatio:est tamẽ & hoc cõueniẽs &c.¶ Ex hac stipulatione.]Pone casum vt.s.eo.l.si ita stipulatus essem.Fran.
x ¶ Cõditiõe.]si desierit esse mea:vel si nauis ex Asia venerit:vt &

Promissio ex causa lucratiua an & qñ valeat inter sponsum & spõsam quãdo causa illa lucratiua in matrimonij tẽpus cõfertur.

item viam ſtipulari ad fundũ poſſe, quàmquã interim fundus nõ ſit meus [a]. aut ſi [b] hoc verum nõ eſt [c] & alienum fundum ſub conditione ſtipulatus fuero: iſque ex lucratiua cauſa meus eſſe cœperit: confeſtim perimetur ſtipulatio [d]. Sed ſi fundi [e] dominus ſub cõditione viam ſtipulatus fuerit [f], ſtatim fundo alienato euaneſcit ſtipulatio [g]: & maximè [h] ſecundum illorum opinionem qui etiam ea quæ rectè conſtiterint, reſolui putant [i], cum in eum caſum reciderint à quo nõ potuerunt conſiſtere [k].

Stipulatio facti habentis factum succeßiuum committitur ad particulare intereſſe, ſtatim quã do quis fuit in mora inchoandi: licet non tranſiuerit totum tempus, quo potuit perfici. Bart.

Ex hac ſtipulatiõe, Inſulam fulcire ſpõdes? quãdo naſcatur actio quæritur. Et vtique non eſt expectandum vt ruat. Nec enim nihil ſtipulatoris [l] intereſt fultam inſulam potiꝰ eſſe, quàm non eſſe: nec tamen recte [m] agetur ſi nondũ prę terierit tantum temporis, quo fulcire potuerit redemptor.

Obſcuritas omnimoda uitiat ſtipulationem: & ſi poteſt interpretari, interpretatur pro promiſſore: ſed ubi uerba ſunt clara, interpretationem non recipiunt. Barto.

Celſus. LEX XCIX.

Qvicquid [n] † adſtringẽdę obligatiõis cauſa dictum [o] eſt: id niſi palam verbis exprimatur, omiſſum eſſe intelligẽdum eſt: aut certe ſecundum promiſſorem [p] interpratamur: quia ſtipulatori liberum fuit verba late [q] concipere: nec rurſus [r] promiſſor ferendus eſt, ſi eius intererit de certis potius vaſis fore aut hominibus actum [s] eſſe.

Non dicitur quis non feciſſe, quouſque finitũ eſt tempus intra quod fieri poteſt. Pau. de Caſt.

Si ſtipulatus hoc modo fuero, Si intra biennium Capitolium non aſcenderis, dari? non niſi præterito biennio recte petã. Nam & ſi ambigua verba ſunt [t], ſic tamẽ exaudiuntur, ſi immutabiliter verum fuerit te Capitolium non aſcendiſſe [v].

Cõditio de præterito, uel de præſenti non ſuſpendit. h. d. Bart.

Modeſtinus. LEX C.

Conditio in præteritum [x], nõ tantum in præſens tempus relata, ſtatim aut perimit [y] obligationem, aut omnino non differt.

Adultus non habens curatorem naturaliter, & ciuiliter poteſt obligari. Pau.

Idem li. 4. LEX CI.

Pvberes [z] ſine curatoribus ſuis poſſunt ex ſtipulatu obligari [a].

Qui promittit ſumptus factos in lite de re: non tenetur ad ſumptus factos in lite de pretio. Bartol.

Idem li. 5. LEX CII.

Venditores emptori pro eui-

ꝫ. eo. l. ſi rem. & de leg. j. cætera. §. tractari. ver. ſed ſi ſub condtione.

a ❡ Non ſit meus.] quia poteſt fieri meus: & non erit tunc ſeruitus conſtituta: ſed debita: vt in contra. ꝫ. cõia prædi. l. j. Sed objicitur: ſi ſtipulatio non capit vires ex præſenti, nullius momenti eſt: vt. & . j. de ſtipula. ſer. l. vſusfru? Rñ. hoc verum eſt cùm viribus deficit ratione perſonæ: ſecus ſi ratione rei: vt hîc.

b ❡ Aut ſi.] nam ſi ſupradicta non poſſent fieri: ſequeretur quẽ nõ poſſe ſtipulari ſub conditione. quod incõueniens eſſet.

c ❡ Non eſt.] ꝙ valeãt prædictę ſtipulatiões: aliâs deeſt non: & tũc dic ꝙ ſi hoc &c. ſ. ꝙ valet ſtipulatio prædicta: & in idem recidit. ſi non valet, dico hæc inconueniẽtia ſequuntur. Accur.

d ❡ Stipulatio.] quod inconueniens eſſet. M. cũ poſſet fieri nõ meꝰ exiſtente cõditione. Item ſequit̃ hîc aliud inconueniens: quia ſi fundi &c.

e ❡ Sed ſi fundi.] ponit aliud exemplũ inconuenientis.

f ❡ Stipulatus fuerit.] fundo ſuo.

g ❡ Stipulatio.] ſimiliter quod verum nõ eſt: cum exiſtente conditione poſsit eſſe ſuꝰ.

h ❡ Maxime.] ſequitur inconueniens. Accurſius.

i ❡ Reſolui putant.] generaliter. cũ fallat: vt. j. eo. cũ pluribus. §. & ſi placet. & j. de reg. iur. l. in ambiguis. §. j. ita ꝙ ibi qui ſtipulat̃ viã ſub conditiõe fundo ſuo, alienato fundo ante condi. non irritatur ſtipulatio medio tempore inter factam ſtipulationẽ, & conditionis euẽtum, cùm meus ſit, cũ cond. extiterit, quia in ſtipulatione tempus cõtractus inſpicitur: vt. j. eo. continuus. §. cum quis &. j. de ſtip. ſeruo. l. vſusfruct. & facit. ꝫ. de ſerui. pro parte. & facit. ꝫ. eodẽ. l. ſi filius. in principio. Accurſius.

a Omnes ſcriben. hîc alleg. iſtum tex. pro ſingul. ſecũdũ vnã lec. in ver. nec rurſus. ad hoc ꝙ habẽs poteſtatem interpretandi non põt interpretari niſi ſemel tantum: ſed ei licet eligere ſemper quũ habet poteſtatẽ eligendi & ita poteſt variare: ſed ĩ eo qui habet poteſtatẽ declarandi non licet. Bolo.

k ❡ Conſiſtere.] quod falſum eſt id eſt quæ regula non eſt vera ſemper. Accurſius.

l ❡ Nihil ſtipulatoris.] aliâs eſt, nonnihil intereſt: id eſt aliquid intereſt: cũ nemo inhabitare velit. aliâs deeſt nihil: & tunc dic, bene dico non expectari poſt ruinam: quia ſi id expectaretur, vt dicebant quidam, ergo non committeretur: quia ſicut non committeretur ea fulta, & poſtea ruente: ſic & ea non fulta & ſic nõn intereſſet fulta vel non fulta: qđ non debet eſſe.

m ❡ Nec tamen recte.] quanti interſit perfectam eſſe: ſed nõ inchoatã: vt. ꝫ. eo. ſtipulationes. §. ſi quis. & facit. ꝫ. e, ſi ita ſtipulatus eſſem.

n Qvicquid adſtringẽdæ.] Pone caſum ſecũdum gl. ij. ſuper verſi. dictum.

❡ Si ſtipulatus.] Sum à te ſtipulatus centum ſi intra annum romam non ieris. non poſſum agere niſi anno præterito. Fran.

❡ Quicquid.] dic ꝙ quicquid fuit ſtipulatione vallãdum: ſi nõ eſt ſtipulatione vallatum, habetur omiſſum: aut certe ſi obſcurum eſt, interpretabor ſecundũ promiſſorẽ, ſi poteſt ſecundum eius voluntatẽ valere. ſed ſi nõ põt ſecundũ voluntatẽ ipſius valere, interpretabor pro ſtipulatore ſi valere põt. vel dic aliter quòd ſi ſit obſcurũ, omnino non valere: ſi autem interpretari põt, interpretabor. Accur.

o ❡ Dictum eſt.] i. dicendum ſecundum quoſdã: & hoc propter hoc quod ſequitur: niſi verbis exprimatur: quod ſignificat in futurum &c. ſed non oportet ſic exponi. nec enim dicit ſimpliciter niſi verbis expreſsis exprimatur: ſed addit palam, id eſt euidentibus & manifeſtis verbis, vt ſi quis ſtipuletur à magiſtro nouo brocar. ſua, putans omnes rationes in hoc comprehendi: non tenetur quidem magiſter niſi ad hoc brocar. vel fundum vel vinum in genere: & hoc propter nimiam obſcuritatem: vt. j. eo. ita ſtipulatus. vel qñ conſtat diſſenſiſſe: vt. ꝫ. eo. inter ſtipu. §. ſi ſtichum.

p ❡ Secundum promiſſorem.] hoc in eo caſu intelligẽdum eſt, qñ dubitatur quid actum ſit, & duorũ modorum vtroque poteſt valere ſtipulatio: vt ꝗ a vnus dici ſe ſenſiſſe de albo Sticho: alter de nigro. tũc enim accipiendum eſt, quod promiſſor elegerit: vt no. ꝫ. eo. l. ſtipulationibus. vel hominem in genere: vbi non eſt tanta obſcuritas ideoq; valet & quẽlibet dando liberatur: nõ tñ talẽ quẽ habere nõ expediat: vt ſubijcit: & ſic addit, aut &c. nec rurſus promiſſor &c. vt puta promiſit oĩa vaſa ſua, & dicat ſe tñ de vitreis intellexiſſe vel de viliſsimis ſeruis, cùm omnes ſuos ſeruos ꝓmiſerit. vel dic ſecũdo ꝙ aut &c. proſequatur eũdẽ caſum, & corrigat præcedẽtia. Item & quod dicit: nec rurſus &c. põt ſecũdo intelligi. ſ. ꝙ promiſit ſeruũ, poſt eà elegit: & iterum vellit variare. nã nõ põt: licet ſua intereſt. Sed tũc eſt contra. j. eo. l. q ex pluribus. & l. eum qui. §. j. Sed dices ꝙ ĩ illis legibus habebat electionẽ ex vi verborũ ſtipulatiõis, ſeu ex natura alternatiuę ꝗ a illud aut illud fuit ſtipulatꝰ, ſed hîc non habuit iõ electionẽ: ſed ꝗ a dubitabat̃ de quo ſenſerit. ſed ſecũdũ primũ intellectũ prædictæ. ll. nõ ob. Itẽ ad id quod dicit ſtari dicto ꝓmiſſoris. eſt contra. j. eo. ſi mihi. §. ſi ſtipulatus. Sol. ſpeciale eſt in veſte: & maxime cũ oẽm veſtẽ ſtipulatus erat quęcunq; mulie bris eſſet. Ir. imò iõ eſt illud: quia ſignificatio verborũ facit pro ſtipulante: licet ꝓmiſſor fœminea veſte vtatur: vt. j. proxi. rñ. Itẽ cõtra ad idẽ. ꝫ. qui ſatiſ. cog. de die. Sol. vt ibi. Itẽ in iudicio ſecus: vt. ꝫ. eod. inter ſtipu. §. ſi ſtichum. & eſt ratio vt ibi. item facit. j. de ver. ſignifi. l. nepos proculo. & . ꝫ. de contrahen. emp. l. labeo. & de actoni. emptio. ſi ſeruus. Sed argumen. contra in prin. huius. l. ꝫ. ſi cert. peta. l. cũ quid. ſed ibi eſt de natura negotij id eſt cõtractus mutui: quod intellige tacitè.

q ❡ Late.] id eſt apertè.

r ❡ Nec rurſus.] id eſt econtra.

s ❡ Actum.] facit. C. de dona. ſi quis argentum. §. j.

t ❡ Verba ſunt.] Poſunt eñ trahi ad ſingula eiuſdem biennij tempora, vt cum vna die vel ſecunda vel tertia non aſcenderis, verum ſit te non aſcendiſſe. & facit inſti. eo. §. in diem.

v ❡ Non aſcendiſſe.] ſ. in aliqua parte biennij. Accur.

Conditio.] CASVS. Promiſi tibi decem aureos, ſi imperator anno proximo præterito romæ fuit: certè iſta cõditio, quæ relata eſt in præteritum, ſtatim facit valere obligationem: aut ſtatim eam nõ valere oſtendit: ſicut illa, quæ confertur in præſens tempus, vt dicendo ſi imperator romæ eſt, promitto. Fran.

x ❡ In præteritum.] puta ſi Titius conſul fuit. Accur.

y ❡ Perimit.] i. cõſiſtere non permitti. ſimilis improprietas eſt. j. e. de cem. & ibi, eruiſti animam meã de inferno inferiori. & facit. ꝫ. ſi certpeta. l. cùm ad præſens & de iniuſto teſtamento. cùm in ſecundo. §. j. & . j. eodem ſi ita ſtipulatus fuero hanc. & inſti. eod. §. ex conditionali. Accurſius.

z Pvberes ſine curatoribus.] id eſt non habẽtes curatores. R. & M. & ſic eſt hoc ex parte ſubiecti.

a ❡ Obligari.] licet iuuentur reſtitutione. & ſic ſoluetur contrariũ. C. de in integrũ reſtitutione. mino. ſi curatorem. Alij dicunt quòd naturaliter non ciuiliter obligantur, ſed tunc non egerent reſtitutione. Accurſius.

a ❡ Obligari.] ciuiliter & naturaliter.

Venditores.] CASVS. Titius & Seius vendiderunt fundum quendã Sempronio, & ꝓmiſerũt emptori de eui. & vltra promiſ

promiserunt restituere expensas, quas faceret Sempro. in lite cum ageretur, cōtra eum de proprietate fundi huius post pretium exolu tum, venit vnus venditorum, & petit partē pretij sui à Sempronio. Sempronius probat solutum esse totū pretium sic victus est vēditor. post hoc vēditor iste petit sumptus litis, quos sibi dicit deberi ex sti pulatu: quæritur, an si bi debeantur? Rñd. ꝙ non: quia stipulatio facta de sumptibus litis 10 reddendis, intelligit tantum causa euictio nis. Fran.

ctione cauerant quanti eius [a] inter esset [b], sed & specialiter se agnitu rus [c] si in lite [d] mota sumptus fe cisset [e], emptori stipulanti promi serant. post mortem emptoris vn⁹ ex venditoribus ad iudicium voca uit hæredes [f], pretiū sibi deberi di cens: hæredesque eius, sumptus in defensione causę [g] factos, cum pro barent pretium solutū fuisse, ex sti pulatione petebant. Modestinus re spondi, si eas impensas venditores promiserant, quæ ob litem de pro prietate institutam factæ essent [h] minime ex stipulatu [i] peti posse quod erogatum est, dum alter ex venditoribus pretium quod iā fue rat exolutum [k], petit.

Liber Homo uel fundus hostium in stipulatio nem deduci non potest. Bar.

I dem li. 5. LEX CIII.

Liber homo in stipulatum dedu ci non potest [l]: quia nec dari [m] oportere intēdi, nec æstimatio eiu⁹ præstari [n] potest, non magis quā si quis dari stipulatus fuerit mor tuum hominem [o], aut fundum [p] hostium.

Sufficit contractum impleri à contrahente, uel ab alio eius nomine. Bar.

V enuleius. LEX CIIII.

Cum seruus pecuniam pro li bertate pactus est, & ob eam rem reum dederit: quamuis seruus ab alio [q] manumissus est, reus ta men rectè obligabitur: quia non

a ❡ Eius.] s. emptoris. Accursius.

b ❡ Interesset.] si res euinceretur.

c ❡ Agnituros.] Quid si non essent pro missi tales sumptus in 20 causa, licet res nō sit euicta? Rñ. pōt dici ꝙ nihilominus præstari debent & si non sint ꝓ missi: quia & hoc sit interesse: vt ar. §. de li. leg. l. penul. lex ista ta men ar. est contra. secundū Ioan. sed dic vt C. de euic. l. j. Accur.

30 d ❡ In lite.] de rei proprietate.

e ❡ Fecisset.] emptor. Accursius.

f ❡ Vocauit hæredes.] emptoris. Ac.

g ❡ Causæ.] motæ ad pretium, non super re euincenda. Accur.

h ❡ Essent.] quod i du 40 bio præsumeretur.

i ❡ Ex stipulatu.] qa non fuit mota quæstio proprietatis, sed pretij: ad quod est. j. co. si ita quis. in fi.

k ❡ Exolutum.] scili cet venditoribus.

l ❡ Liber homo.] Non potest. aliud 50 in emptione. R. vt. §. de contrahend. empt. liberi. Accur.

m ❡ Nec dari.] cū nō posit fieri accipiētis. ad quod est institu. de inuti. stipu. in princi pio. Accursius.

n ❡ Præstari.] cùm liber homo non recipiat æstimationem: sed qnq; vt seruus æstimatur: vt no. §. co. l. si seruum. §. de illo.

60 o ❡ Hominem.] in casibus hoc valet: vt. §. eo. inter stip. §. penul.

p ❡ Aut fundum.] qui dari non potest. sicut em̄ à couersatione nostra exempti sunt ipsi: ita res eorum: sed tamen legari potest fundus hostiū: vt. §. de le. j. ab omnibus. §. etiam. & l. id quod. & l. seruus. & est ratio: quia in stipu. præsens tempus &c. Item secus in seruo nostro ab hostibus capto: vt. §. de act. emp. l. si. ADDITIO. Iste in tellectus procedit sine scrupulo secundum scribentes, licet in se bonus sit, tamen non conuenit verbis literę, secundum Ia.

Cum seruus.] CASVS. Stichus seru⁹ meus promisit mihi. xxx. aureos si eum manumitterem: & pro hac summa dedit mi 70 hi expromissorem. Stichus iste ab alio manumittitur quàm à me. vtrum expromissor teneatur mihi in. xxx? Respō. quòd sic, quia nō quæritur &c. intellige tamen quòd opera mea sit Stichus iste manu missus. Franciscus.

q ❡ Ab alio.] veluti hærede instituto iussu eius, qui manumissurū se ꝓmisit. M. & sic volūtate aut facto eius, vel facto fortè quasi media tor acceperit pecuniam, ita ꝙ adiuuaret eum, vt manumitteretur. aliud si iā manumissus erat vel liber: vt. §. de condi. cau. da. l. iij. §. si liber. & §. si quis. Accur.

r ❡ Manumittatur.] opera accipientis. Io. & sic nō bene colligitur 80 hic generale. non refert à quo, pro quo tamen. s. generali sunt hæc arg. §. de senato. l. senatoris filium. §. neque. & de inoffi. testa. posthu mus. §. si quis ex. & §. quemadmodum testa. ape. l. antepenul. §. j. & §. de vsufca. l. naturaliter. & de fidei c. lib. l. generaliter. & de preci. im pe. offeren. & l. vniuersis. & §. de peti. hære. item veniunt. §. à quo & infrà eodem à titio. & C. de natu. liber. l. si quis seu. in fine. & suprà mandat. l. si verò non re. §. si filio. & suprà de aqua coti. & æsti. l. pri ma. §. quæsitum. Sed argu. contrà. C. de inoffi. testa. l. scimus. §. repletio

a Dic ꝙ idē est i vltimis volutati bus quod in contractib⁹ scilicet ꝙ fundum ho stiū nō quis sit non pro mittere neque permittere neque lega re possum purè, sed si fuerit nostro factus, & pro mittere pos sum, vt in iuribus in gl. alle. secundū Bar.

nem [b]. Accursius.

Stipulatus.] CASVS. Stipulatus sum à te Stichum seruum aut Pamphilum seruum. electio est tua promissoris, quē velis da re. tu offers mihi Stichum. nolo eum recipere. qui post hoc moritur. an possim contra te agere ad Pamphilum? Rñ. ꝙ non. quia per debi torem nulla est mora facta, & ideo liberat cum obtulerit quod debebat. Fran.

quæritur à quo manumittatur [r], sed vt manumittatur.

Vna ex rebus alternatiue debitis oblata post eius interitum debitor liberatur. Bart.

I dem li. 3. LEX CV.

Stipulatus sum Damā aut Ero tem seruum [s] dari. cum Da mam dares [t], ego quo minus acci perem, in mora fui. mortu⁹ est Da ma. an putes me actionem ex stipu latu habere [v]? Respondi secundum Masurij Sabini opinionem, puto te ex stipulatu agere non posse. nā is rectè existimabat, si per debito rem mora non esset [x], quo minus id quod debebat [y], solueret: conti nuò [z] eum debito liberari [a].

In obligationes generis subalterni est electio debitoris, & potest uariare usque ad solutionem. Barto.

I dem li. 6. LEX CVI.

Qui ex pluribus fundis [b] qui bus idem nomen imposi tum fuerat [c], vnum fundum sine vlla nota [d] demonstrationis stipu latur: incertum stipulatur, id est eū fundum stipulatur quem promis sor dare voluerit [e]. tandiu autem voluntas promissoris in pendenti est, quandiu id quod promissum est, soluatur [f].

Valet promissio facta pro aliquo emancipan do. Bar.

I dem lib. 8. LEX CVII.

Vtrum turpem talem stipula tionem putes, an ne, quæro: pater naturalis [g] filium quē Titi⁹ habebat in adoptionem, hæredem

10 s ❡ Seruum dari.] electione tibi promis sori seruata, quā per legem habebas. Ac.

t ❡ Dares.] i. dare velles. & sic ponitur. §. de contrahē. emp. l. si mihi bibli. quę aliàs incipit, Labeo bibli. & §. de cōdi. & demō 20 stra. l. pater seuerinā j. respō. & de iure do. si rem æstimatam.

v ❡ Habere.] Erotis nomine. Accur.

x ❡ Non esset.] s. per creditorē. Accur.

y ❡ Debeat.] s. debitor. Accur.

z ❡ Continuo.] mor 30 tuo vel aliàs perdito seruo secundum Io. & hoc ipso iure. secus si in genere debeo homi nem, & Stichum offe rā qui postea perierit quia per exceptionem liberor, cùm Stichus in obligatione nō es set: vt ar. §. de leg. j. hu 40 iusmodi. §. ij. & de le ga. ij. statuliberum. §. stichum. Item est pro illa fal. opi. quæ est. §. de acquiren. pos. l. iij. §. in admittenda.

a ❡ Liberari.] proti n⁹, id est cū exhibet [d]. & facit. j. de solu. l. qui decem. in prin. & l. si 50 debitor. & C. de cōd. infer. l. cū quidā. in fi. & §. de arbi. celsus in fi. & §. de contrahend. ęp. l. si in em. §. pe. Ac.

Qui ex pluri bus.] CA SVS. Habebam tres fundos vocatos eodem nomine. s. Corneliano: promisi tibi fundum Cornelianum sine aliqua alia demonstratione. certè videor tibi incertum promisisse. ratio, qa possum dare tibi quē 60 volucro: & voluntas mea est in pendenti, donec soluam vnum ex his fundis. Fran.

b ❡ Qui ex pluribus fundis.] Seianis. Accur.

c ❡ Fuerat.] Seianum. Additio. Erant tamen separati regiōibus & terminis. aliàs si dominus vnum fundum in plures partes diuisis set gratia commodioris culturæ, promittendo fundum Seianum prę sumitur totum promittere. & ita intelligitur. l. caius. §. titius. de leg. j. Pau. & Ia.

d ❡ Nota.] alia, sed dicendo: promittis fundum Seianum: & sic non[e] obstat suprà de iure dotium. cum post. §. gener. & infra eodem ita sti 70 pulatus.

e ❡ Voluerit.] Nota. quòd vbi duobus modis potest valere contra ctus, & incertum est, de quo senserint contrahentes, electio est pro missoris: & illud quod voluerit promissor, intellige etiam leuissi mum. argumentum suprà de legatis primo apud. §. scio. Sed argumē tum cōtra suprà de legatis primo qui duos. Accursi⁹. Additio. Dic ꝙ ibi loquitur in legatis, & sic in vltimis volūtatibus: in quibus ele ctio est legatarij, & sic creditoris, vt no. glo. magistra. in. l. lucio. de leg. tertio, sed in contractibus electio est creditoris: vt hic, secundū Barto. & Ia.

80 f ❡ Soluatur.] quia sæpius voluntatem mutare potest etiā post sententiam secundū quosdam: vt. j. e. l. eum qui. §. fi. & ibi no. aliud in legato. vt. §. de leg. ij. l. statuliberum. in fine.

Vtrum turpem.] CASVS. Pater adoptiuus potest aliquid accipere à filio suo adoptiuo vt eum ęmancipet: nec est de hoc stipulatio facta turpis. hoc dicit. l. in se ponit casum ad longum. Fran ciscus.

g ❡ Pater naturalis.] & legitimus.

b Versi est in. §. j. in fi.

c Imò intel ligetex. pro priè dares. i. actualiter offerres: qa ad cōstituē dū credito rē in mora requirit rea le & actua lis obliga tio. l. acce ptam. C. de vsur. secun dū P. & Ia.

d Subaudi secuto inte ritu. vel a liàs perdi to seruo se cūdum. Ias.

e Quia in cōtrarijs sti pulatio fuit facta in ge nere genera lissimo: hic in subalter no.

f Electio in dubijs est promissoris: secus autē in generali promissione & i indefini ta: vt not. in l. si cui. §. de ser. & an & quando sit electio pro missoris & quando cre ditoris vide Gui. de cu. in l. cum hę reditas ni. j. cū his quę notaui ad eū ibi in a posti in ver sic. est ele ctio debito ris. C. de pe ti hæredi.

a ¶ Si patria.] sub hac conditione. M.
b ¶ Liberatus.] facit. C. de inoffi. testa. filij.
c ¶ Dedisset.] s. aliquem reum. M.
d ¶ Manumisisset.] i. emancipasset, & ita factum est. M.
e ¶ Pater.] quondam adoptiuus.
f ¶ Vt pote.] in li. R. vtique. aliâs vt pote.
g ¶ Emancipaturus.] sponte. verum 10 cogi posset officio iudicis[a]: vt. s. de condi. & demon. si cui. & de adop. l. nônunquã. nô autem iure actionis: vt. s. si tab. test. nul. ex tabunt. l. filius.
h ¶ Curaretur]i. magis eũ timeret: vt frequẽter senes dicunt: 20 operas tamen ei imponere non potest: vt. s. si à paren. quis manu. fue. l. j. §. si parens. &. l. pe. eo. tit. si à parẽte. Accur.

a Hoc non est verũ nisi pater aliquid recipe ret pro eo emãcipãdo vt. d. l. si cui & not. p gl. in. l. cogi. §. si pater. s. ad treb. se cundũ Bar. & Ias.

Titio.] CASVS. Possum stipulari decẽ sub cõditione, si quacũq; v- 30 xorẽ duxero, dabis mihi cẽtum? sicut possum stipulari generaliter, si quis in capitolium ascẽderit centũ dabis? ¶ Nulla.] Planus est. Fran.
i ¶ Personæ facto.] pendens. Rog.
k ¶ Parere.] i. contra- 40 ctus parit obligationem conditione existẽte: ad quod est. s. de contrahen. emp. l. hæc venditio.
l ¶ Si quis.] aliud simile. Roge.
m ¶ Reddi.] Nota ꝙ vbi in diuersis factis nõ potest rõ diuersitatis 50 reddi: idem ius statuendũ est: vt &. s. de iniu. rup. testa. l. iij. §. sed & hi. &. C. de inoffi. do. l. penulti. &. s. ad leg. aquil. l. illud. & in sti. de leg. pa. tu. & . C. de lib. præte. l. j. Acc.
n ¶ Ex voluntate.] expressa, sed tacita sic 60 vt promittis[b] mihi decem si ascenderis capitoliũ, & supple hîc tantum. Item contra. s. eo. cẽtesimis. §. si ita sed ibi nõ fuit expressa. Itẽ facit. s. ti. j. l. sub hac[c]. Accur.
o ¶ Promittentis.] vel etiam stipulan- 70 tis.

b Idem tenet Bart. P. & Ia. per. l. quicqd. §. fin. s. eod.

c De qua ponitur exẽplũ per. P. hîc ad istã.

SI ita stipulatus.]
p ¶ Quod minus.] s. in summis.
q ¶ Longius.] in tempore.

instituit si patria[a] potestate esset liberatus[b]. pater eum filium adoptiuum non alias emancipare voluit quã si ei dedisset[c] à quo stipularetur certam summam si eum manumisisset[d]. post emancipationem adijt hæreditatem filius, petit nũc pecuniam pater[e] ex stipulatione supra relata. Respondi. Non puto turpem esse causam stipulatiõis, vt pote[f] cum aliter filium emancipaturus[g] nõ fuerit. nec potest videri in iusta causa stipulationis, si aliquid adoptiuus pater habere voluerit propter quod à filio post emancipationẽ magis curaretur[h].

¶ Stipulatio concepta sub conditione quæ pendet ex facto certæ personæ, valet: & ubi diuersitatis ratio reddi non potest, idem ius est. Bar.

Idem lib. 10. LEX CVIII.

ATitio ita stipulatus sum, Si qua mihi nupserit, decem dotis eius nomine dare spondes? quærebatur an cõsistat talis stipulatio. Respõdi, Si stipulanti mihi dos ita promissa est, Quancunque vxorẽ duxero, dotis eius nomine cẽtum dare spondes? nihil in causa est quare ea pecunia conditione completa non debeatur. Nam cum conditio etiam ex incertæ personæ facto[i] parere[k] obligationem possit veluti, Si quis[l] in Capitoliũ ascẽderit, decem dare spondes? vel, Si quis à me decem petierit, tot dare spondes? cur non idem & in dote promissa respondeatur, ratio reddi[m] non potest.

¶ Stipulatio in uoluntatem promissoris conferri non potest. Ia.

¶ Nulla promissio potest consistere quæ ex volũtate[n] promittẽtis[o] statum capit.

¶ In alternatiua summarũ inspicimus id quod est minus. in alternatiua tẽporis inspicimus id quod est longius. Barto.

Pomponius. LEX CIX.

SI ita stipulatus fuero, decẽ aut quindecim dabis? decem debentur. Item si ita, Post annũ aut biennium dabis? post biennium deben-

tur: quia in stipulationibus id seruatur, vt quod minus[p] esset, quod que lõgius[q] esset, videretur in obligationem deductum[r].

¶ In contractibus non est locus iuri accrescendi. Barto.

Idem li. 4. LEX CX.

SI mihi & Titio cuius in potestate non sim† stipuler decem: non tota decem, sed sola quinque mihi debẽtur. pars enim aliena deducitur, vt quod extraneo[s] inutiliter stipulatus sum, non augeat[t] meam partem.

¶ Quando uerba sunt clara pro stipulatore: interpretationem restrictiuam non recipiunt. hoc dicit. Bar.

¶ Si stipulatus fuero à te, Vestem tuam quæcunq; mulieb ris est, dare spondes? magis ad mentem stipulantis quàm ad mẽtem promittẽtis id referri debet[v]: vt quod sit in ea re[x], id æstimari debeat, non quod senserit promissor[y]: Itaque si solitus fuerat promissor muliebri[z] quadã veste vti, nihilominus debebitur[a].

¶ Contractus stricti iuris recipit interpretatio nem extensiuam quando aliàs nõ habet effectũ. Bartol.

Idem li. 5. LEX CXI.

SI stipulatus fuero per te nõ fieri quo minus mihi illa domo vti liceat: an etiam si me non prohibeas, vxorem tamen meam prohibeas: vel contra vxore mea stipulata, me prohibeas, cõmittatur stipulatio? Et satius est hæc verba sic accipi[b]. Nam & si cum stipulatus fuero per te non fieri, quo minus mihi via itinere actuq; vti liceat: nomine, sed alium nomine meo ingredientem prohibeas: sciẽdum est cõmitti stipulationem.

¶ Qui habet electionem per futurum subiunctiui: non potest uariare. secus si per futurum indicatiui. Barto.

Idem. LEX CXII.

SI quis stipulatus sit Stichum aut Pamphilum, vtrum ipse vellet[c]: quem elegerit, petet: & is

s ¶ Quod extraneo.] nota de extraneo.
t ¶ Non augeat.] sed nec minuat. Sed contra. s. de cõtrahẽ. em. l. fundus ille. Sol.[d] ibi bonæfidei, hîc stricti iuris: vel ibi obesset vẽ- 20 ditori volenti totum vendere emptori: sed hîc, nihil obest stipulatori habenti obligationem pro parte: nec promissori, sed adest. & facit. s. eo. l. eum qui contra. &. l. stipulatio ista. §. in stipulationibus. &. s. eum[e]. Sol. vt 30 ibi. Itẽ facit instit. de inuti. stip. §. si quis. & in aut. vt cũ de ap. co. §. fi. Acc.
v ¶ Debet.] imò ad nullius, sed ad rei veritatem, vt subijcit. & sic non est contra. s. e. l. quicquid. vel sol. vt ibi. nec est contra. s. de 40 reb. dub. l. cùm quæritur. quia & ibi erat dubium: vt. s. eo. l. stipulatio ista. §. in stipulationibus. Accur.
x ¶ Ea re.] id est in veritate. Acc.
y ¶ Senserit promissor.] occultè, & cõtra omnem verborum significationem. Acc.
50 z ¶ Muliebri.] & iô eam virilem dicebat: & ideo dare nolebat. Accursius.
a ¶ Debebitur.] nisi eam nominatim excẽperit. sed aliud in lega to, in quo non continetur: vt. s. de auro & ar 60 gento. lega. inter vestem. nam ibi volũtas legantis non legatarij inspicitur. Accursius.
b SI stipulatus fuero per te.] Sic accipi. vt committatur vtroque casu, & cum me, & cum vxorem meam prohibeas. ad 70 quod est. s. de vsu & habi. cæterum. & de ser. leg. l. pater. & de p ca. l. pen. & de itinere actuq; priua. l. veteres. & de ri. nupt. l. j. & de vi & vi arma. l. prima. §. si quis vi me.

d Istã primam solutio. sequit Rapha. Cuma. & Ias. hîc.
† Quia si essem in sua potestate: possem sibi stipulari, & valeret eo dum Bald.
e Illa iura nõ cõdicũt sed concordant secundum sa lic: & not. ibi glos. & Bar. Colligit Bar. ex mẽte huius. l. q in contractibus non habet locũ ius accrescẽdi: sed hoc non est indistincte verũ. tu ergo dic q in contractibus gratuitis & bonæ fi. habet locum: vt in l. si. & ibi Bal. C. de inut. stip. & in l. re coniũcti. Alex. plenè post Bart. & facit. ff. de gatiuam cũ decẽ fallen. ad quem remitto. s. de leg. iij.

r ¶ Deductum.] facit. s. e. si ita stipulatus fuero. &. j. de fideiusso. inter eos. in princ. &. j. de regu. iur. semper. de arbi. diem. §. si plures. & s. eod. inter stipu. §. si stipulante. & de lega. ij. si ita sit. §. fi. & de lega. 80 iij. nummis. &. j. de pe. si præses.

SI mihi.] Certum est quòd nemo potest alteri stipulari. Ponam[us] sic casum. Ego sum stipulatus decem mihi & Titio in cuius potestate non sum. quæritur hîc, quantum mihi debetur? Respon. ꝙ quinque tantum: nam pro his quinque tantum cõsistit obligatio: in alijs quinque non potest consistere: quia nemo alteri stipulari potest, nec mihi accrescit altera pars. s. quinque.

¶ Si stipulatus.] Vtebaris aliquo tempore veste muliebri. sum à te stipulatus vestem tuam muliebrem. tu dicis te nullam habere: ego dico ꝙ imò habes vnam quã soles portare. tu replicas, & dicis illã non esse muliebrẽ, ex quo eam portabas qui vir es. quæritur hîc, quid iuris sit, quomodo interpretabimur hanc stipulationem? Respon. secũdum mentem ipsius stipulantis, non secundum mentem promittentis. vnde si solitus est promissor aliquando portare vestem muliebrem, certè illam debebit soluere. Fran.

SI quis stipulatus.] CASVS. Istud principium. l. pulchrũ est, & breuiter hoc intendit: quia facit differentiam inter stipula 80 tionem, dabis quem volam, & istam, dabis quem voluero: quia prima scilicet quem volã, habet talem potestatem quòd licet semel elegero, possum mutare voluntatem: & alium eligere: sed in hac si voluero, secus est: quia si semel elegero: non possum amplius mutare voluntatem, & intelligitur ante susceptum iudicium.

¶ Si quis ita.] Glo. ponit casum. Franciscus.
c ¶ Ipse vellet.] stipulator. Accursius.

Quem

erit solus in obligatione. An autẽ mutare volũtatem posſit,& ad alterius petitionem transire, quærẽtibus respiciendus erit sermo stipulationis: vtrum ne talis sit, Quem voluero: an, Quem volam [a] .nam si talis sit, Quem voluero. cum semel elegerit, mutare voluntatẽ nõ poterit. si vero tractum habeat sermo illius,& sit talis, Quem volã: donec iudicium dictet, mutãdi [b] potestatem habebit.

¶ Qui promittit satisdare, si non satisdat, tenetur ad interesse: quod est inquantum principalis non est soluendo, uel si conueniri non potest. Bartol.

¶ Si quis ita stipulatus fuerit, Pro centum [c] aureis satisdabis?& reũ dederit in istam summam: Proculus ait semper in satisdationis stipulationẽ id venire, quod interesſet stipulãtis: vt aliàs tota sors ineſset, veluti si idoneus promiſſor [d] non sit [e] : aliàs minus, si in aliquo idoneus eſſet debitor: aliàs nihil, si tam locuples eſſet, vt nostra nõ interſit satis ab eo accipere: nisi quòd plerunque idonei non tam patrimonio quàm fide quoque [f] æstimarentur.

¶ Prorogatio termini impedit pœnam committi, sed commiſſam non perimit. Bart.

Proculus. LEX CXIII.

CVm stipulatus † sim mihi, ô Procule [g] ,si opus arbitratu [h] meo ante calendas Iunias effectũ non sit, pœnam: & protulerim [i] diem [k] : putas ne verè poſſe me dicere, arbitratu meo opus effectum non eſſe ante calẽdas Iunias: cum ipſe [l] arbitrio meo aliam [m] diem operi laxiorem dederim? Proculus respondi, Non sine causa distinguendum est, interesſe vtrum per promiſſorem mora [n] non fuiſſet quo minus opus ante calendas Iunias ita vt stipulatione comprehẽsum erat, perficeretur [o] : an cum iam opus effici non poſſet ante calendas Iunias, stipulator diẽ in calendas Augusti protuliſſet. Nam si tunc diẽ stipulator protulit, cũ iam opus ante calendas Iunias effici non poterat: puto [p] pœnam eſſe commiſſam: nec ad rem pertinere ꝙ aliqđ tẽpus ante calendas Iunias fuit quo stipulator non desyderauit [q] id ante calandas Iunias effici, id est quo nõ est arbitrat⁹ vt fieret quod fieri non poterat. aut si hoc [r] falsum est: etiam si stipulator pridie calendas Iunias mortuus eſſet pœna commiſſa non eſſet [s] , quoniam mortuus arbitrari non potuiſſet,& aliquod temp⁹ post mortem eius operi perficiendo superfuiſſet. Et propemodum [t] etiam si ante calendas Iunias futurum eſſe cœperit, opus ante eam diem effici non poſſe: pœna commiſſa est [v] .

¶ Qui non dat fideiuſſorem, & non liberat ut promisit, tenetur ad intereſſe. Bart.

¶ Cum venderet aliquis, promisit emptori fideiuſſores [x] præstari,& rem venditam liberari [y] : quæ vt liberetur, nunc desyderat emptor: & in mora est is qui ex stipulatione id fututum promisit. quæro qđ iuris sit? Proculus respondi. Tanti litem æstimari [z] oportet, quanti actoris intereſt [a] .

a ¶ Quem volam.] Quare magis in vno quàm in alio, grammatici certant. Io. nã habebant græci verbum infinitũ quoddã in cuius locum ponitur verbũ hoc volã,& secundũ eos poterat mutare voluntatem. inde est,& ꝙ hic mutet secundũ M. vel secundũ Azo. est ratio: quia futurũ subiunctiui modi, si voluero: à præterito indicatiui formatur. quæ autem de præteritis sunt, certiora sunt: vnde nec obligationem morantur. & iõ q̃a omnino certum est quod elegit semel, nõ põt posteà pœnitere, vt hîc,&. ſ. de leg. iij. fideicõmiſ. §. si fideicõmiſ. Futurum verò indicatiui modi, ſ. volam, à præsenti tẽpore formatur, quod quasi medium temp⁹ est,& habet se ad futurum,& præteritum respicit. vnde medio modo in eo statuitur: scilicet vt nec semper voluntatem mutet. nã non mutat post lit. cõtest. vt hîc,&. ſ. de eo qđ ce. lo. l. iij. §. & generaliter. nec omnino ei adimitur potestas. põt enim quandocunque ante li. contest. vt ſ. ad tertul. l. fili⁹. Sed contra. ſ. de leg. j. huiusmodi. §. stichum. Solu. in legato facta electiõe statim dominiũ est legatarij: quod in stipulatione secus est. & eodẽ modo respõdetur. ſ. de leg. ij. si statuliberum. §. fin. & de optio. lega. l. apud aufidium. in fi. l. quę sunt contra. Itẽ facit. ſ. de procu. l. si is qui. contra. So. vt ibi, quia fuit ibi lis contestata. Itẽ contra. j. eo. cũ. §. j. sed ibi erat rei electio, hic actoris. Item ibi, tacitè, hîc, expresſè.

b ¶ Mutandi.] sic prę uaricatio est lege conceſſa: vt. ſ. soluto matri. si cum do. §. eo autem tempore. Accur.

c ¶ Pro centum.] promisit Titius satisdare ꝓ centũ aureis mihi soluendis, quos ipse vel alius vel etiã nullus mihi debebat, sed modo inspicere debebant mihi deberi, & sic reum quẽdam & fideiuſſorẽ dare promittebat. reum dedit fideiuſsorẽ non dat. igitur ad intereſſe ago, quod quãtũ sit dicit. vel dic ꝙ fideiuſſorem tantum mihi promittebas, cũ haberem reum teipsum vel alium. vt &. ſ. de re iudi. si quis ab alio. i princ. & dedisti quẽdam reum qui fideiusſit: qui post apparet non idoneus. ago vt denuo des ad intereſſe. quod quantũ sit, dicit: & secundũ hunc casum est contra. j. de fideiuſ. l. qui satisda. in fi. sed ibi sciẽter nõ idoneũ accepit: hîc ignorãs. sed secũdũ hunc casum si tu nihil habes, nec reus datus: quo modo aliũ dabis? Rñ. quia aliquẽ inuenis qui pro te fideiubet, etiam si nihil habes: cũ spes sit ꝙ habeas. & facit. ſ. si certum peta. l. fin. in fi. &. ſ. eo. illa stipula. §. cum. &. ſ. de eo per quem fac. est. l. fina. in fine. Accursius.

d ¶ Promiſſor.] id est reus secundum primum casum. vel id est fideiuſſor secundum alium.

e ¶ Non sit.] in aliquo.

f ¶ Quoque.] & ex conueniendi facilitate. ad quod est. ſ. qui satiſ. co. l. ij. in prin. & facit. ſ. de tu. & cur. da. ab his. l. scire oportet. Ac.

CVm stipulatus.] CASVS. Textus iste satis longus est. Pro casu tñ succinctè ad clariorem positionẽ casus dic. Promisisti mihi facere domũ,& eã cõplere ante annũ sub pœna centũ aureorũ. Ego ex voluntate mea fui contẽtus tibi prolongare tẽpus vsque ad annũ cũ dimidio: vel duos annos. Quæritur, cũ domus ista nõ fuerit facta ante annum, sicut promisisti: vtrum pœna sit commiſſa? Distinguitur: aut prolongaui tibi tempus istud cum eſſemus tam prope finem anni, ita vt non eſſet spes ꝙ poſſes perficere domum ante annum: & tunc committitur pœna. Aut tantum temporis supererat ꝙ poteras perficere domum tamen ego quo leuius poſſes perficere, dedi tibi longius tempus: & tunc non cõmittitur pœna. hæc posita sunt sub bræuib⁹, quia textus satis prolixus est.

¶ Cùm venderet.] Titius vẽdidit mihi fundum: & promisit mihi dare fideiuſſores ꝓ euict. Item promisit eum liberare à creditore cui obligatus erat peto à Titio vt seruet quod promisit. nõ vult, sed est in mora. quæritur ad quid agere posſim contra Titium? Respondetur quòd ad intereſſe meũ quanti mea intereſt hoc quod promiſſum est factum fuiſſe. Franciscus.

g ¶ O procule.] aliâs ô Procule, aliâs à Proculo. Accur.

h ¶ Arbitratu.] tam in qualitate operis, quàm in opere perficiendo & prorogando.

i ¶ Protuli.] id est ꝓlongaui.

k ¶ Diem.] in calẽdas Augusti, vt subijcit.

l ¶ Cum ipse.] ego.

m ¶ Aliam.] in calendas augusti: vt subijcit.

n ¶ Mora.] id est ceſsatio.

o ¶ Perficeretur.] quo casu ipso iure nõ committitur pœna: vt. ſ. de arbi. celsus. §. fi. &. §. idem ait, si iuſserit. Sed arg. contra. ſ. de mino. l. ęmilius. licet hîc non respondeat huic quæstioni.

p ¶ Puto.] & bene: vt in fi. §. Accur.

q ¶ Non desyderauit.] imò diem prorogauit.

r ¶ Si hoc.] ſ. eum nõ debere prædicere seu denunciare.

s ¶ Non eſſet.] si diceres hoc eſſet falsum.

t ¶ Et propemodum.] nunc soluit. Accur.

v ¶ Commiſſa est.] de rigore: sed de ęquitate obstat exceptio: vt ar. ſ. si q̃s cau. l. ij. in prin. & locati, cùm in plus. §. j. plus etiã dico ꝙ si nõ competat exceptio: quod quidam dicunt: non tñ potest agi ante calẽdas Augusti ad pœnam: quia pœnæ stipulatio dilata videtur: vt. ſ. eo. in illa stipulatione, si calendis. &. j. eo. insulam. sed tamen (vt dixi) exceptione remouetur etiam post calẽdas: quia diem protulit. pro quo est. ſ. de legi. & constit. l. post diem. nam & aliâs committitur: sed non exigitur: vt. ſ. de exce. do. apud celsum. §. si in arbitrium. sed pro eis est infrà eodem insulam. sed hîc pœna: ibi non sed R. sic hîc de hoc scripsit. hac distinctione tunc vtimur, cùm pœnam præstari & opus postea nihilominus fieri conuenit: aliâs si opus fieri post moram promiſſoris stipulator elegerit: quãquàm pœnalis stipulatio eſſet commiſſa, tamen eliditur exceptione: cùm non vtrunque sed alterum tantum reus stipulandi prosequi debeat: vt. C. de transact. l. cũ proponas. & suprà de pactis rescriptum. §. primo quod verum puto. & facit suprà de damno infecto. l. damni. §. Sabinus. Accursius.

x ¶ Fideiuſſores.] pro euictione. Accur.

y ¶ Liberari.] sine hoc tenetur: vt. C. de euict. ex prædijs. & dic liberari à creditore cui erat obligata.

z ¶ Aestimari.] in condẽnatione: non in obligatione: vt no. ſ. de re iudi. si quis ab. §. fi.

a ¶ Intereſt.] actione præscrip. ver. vel ex empto informata: quia

† Alexã. hîc in princ. dicit istũ tex. sing. & mirabilem ad hoc, ꝙ prorogatio termini si facta sit ante quã cõmiſſa sit pœna: facit ꝙ pœna nõ cõmittitur, licet in primo termino opus promiſſum non fiat: sed si facta est prorogatio termini postquã pœna est commiſſa, ea nõ resoluit Bolog.

pactum fuit incontinenti factum, non ergo præcisè a ipsum fact ſi ſic.ſ. de act.emp.l.j.in prin.&.i.l.proxi.

SI fundum.] CASVS. Promiſiſti mihi dare fundũ certa die, & non das teneris mihi ad intereſſe quanti mea intereſt eſſe mihi datum fundum ea die. Fran. Accur.

a ¶ Intersit.] ergo fructus. Sed contra. ſ. de vſur. videamus. §. ſi actionem. So. vt ibi. Itẽ cõtra. ſ. eo. ſi filius. §. fi. Sol. ibi. Item ſecus ſi dari & tradi: vt. ſ. de vſur. l. iiij. Itẽ cõtra. ſ. de ac. emp. l. datio. §. j. So. vt ibi. Ac.

ITa stipulatus.] Glo. prima ponit caſum, ideo vide eam. Franciſcus.

b ¶ Ita stipulatus.] Iſta lex tota sũmatim hoc vult dicere: quia aut ſtipulatio incipit à præcedenti cõditione: & committitur tunc, cùm certũ erit non poſſe dari vel fieri: vt ſi Stichum nõ dederis, tantũ promittis nomine pœnę? aut incipit à pactione: vt eſt, promittis Stichũ: & ſi non dederis tantũ promittis? & tũc ſtatim cũ potuit dari vel fieri: Et eſt ratio, quia in conditionali ſtipulatione: nõ ante cedit dies, quã fuerit ĩpleta cõditio: vt. j. de verbo. ſig. l. cedere diem. ſed in pura qñ incipit à pactione. tunc ſtatim. vnde pœna ſtatim cõmittiĩ qđ intellige cum extra iudiciũ interpellatus fuit congruo loco & tempore. Accurſius.

[a] pulchrè in hanc. l. Alc. li. para. j. ca. x. & duob' ſequen.

c ¶ Loco.] in iudicio, vel etiam alibi. Accurſius.

Vlpianus. LEX CXIIII.

SI fundum certa die præſtari ſtipuler, & per promiſſorem ſteterit quo minus ea die præſtetur, conſecuturum me quanti mea interſit [a] moram factam non eſſe.

¶ Pœnalis ſtipulatio uitiatur ex errore uel incertitudine, quæ principalem ſtipulationem reddit inutilem. ſin autem utilem conuentionem pœnalis ſtipulatio ſubſequatur, tunc pœnalis committitur cum ſuper prima mora contrahitur. quòd ſi non conuentio ſed conditio pœnalem ſtipulationem præcedat, tunc committitur cum omnino conditionem exiſtere certum erit: ſed in ultimis uoluntatibus abſque diſtinctione à tempore ceſſationis pœna committitur. quæ pœna ſolũ modo exigetur. niſi actum ſit ut utrunque petatur. Bar.

Papinianus. LEX CXV.

ITa ſtipulatus [b] * ſum, Te ſiſti in certo loco [c]? ſi non ſtiteris, quinquaginta aureos dare ſpõdes? Si dies in ſtipulatione per errorem omiſſus fuerit, cum id ageretur vt certo die [d] ſiſteres, imperfecta erit ſtipulatio, non ſecus [e] ac ſi quod pondere, numero, menſurave continetur, ſine adiectione ponderis, numeri, menſuræ ſtipulatus eſſem [f], vel inſulam ædificari non demonſtrato [g] loco, vel fundum dari non adiecto nomine [h].

Quòd ſi ab initio id agebatur, vt quocunque die [i] ſiſteres, & ſi non ſtitiſſes pecuniam dares: quaſi quælibet ſtipulatio ſub conditione concepta, vires habebit. nec ante committetur ſtipulatio, quã fuerit declaratum reum promittendi ſiſti non poſſe [k]. ¶ Sed & ſi ita ſtipulatus fuero, Si in capitolium non aſcenderis, vel Alexandriam non ieris, centum dare ſpõdes? non ſtatim committetur ſtipulatio, quãuis Capitolium aſcendere, vel Alexandriam peruenire potueris [l], ſed cum certum eſſe cœperit te Capitoliũ aſcẽdere vel Alexãdriã ire nõ poſſe. ¶ Itẽ ſi quis [m] ita ſtipuletur. Si Pamphilum [n] nõ dederis, centum dare ſpondes? reſpondit Pegaſus non ante committi ſtipulationẽ, quàm deſijſſet poſſe Pamphilus dari. Sabinus [o] autẽ exiſtimabat, ex ſententia [p] contrahentium, poſtquàm homo potuiſſet dari [q], confeſtim agendum [r]: & tandiu ex ſtipulatione [s] nõ poſſe agi, quandiu per promiſſorem nõ ſteterit quo minus eum daret. idque defendebat exemplo penus legatæ [t]. Hæredem etenim, ſi dare potuiſſet penũ, nec dediſſet: cõfeſtim in pecuniã [v] legatã teneri [x]

d ¶ Certo die.] op. ergo habetur pro expreſſo: vt. ſ. eo. triticum. & ſi cer. peta l. cum quid. ſed hîc agebatĩ tñ à ſtipulatore: in illis ab vtroque. vel quia dicitur te ſiſti certo loco, ſic accipe, quia conuenerat inter nos vt ſiſteres certo die: & ante diẽ te certificarẽ. cũ id propoſuerã: per errorẽ omiſi. non valet ſtipulatio: vt hîc ſecus in dãno infecto, quia ibi ſpeciale eſt vt ſeruetur quod de conſuetudine eſt de die: vt ibi dicitur: vt. ſ. de dã. infect. ſi finita. in princip. quæ eſt contra. vel ibi in perpetuũ ſe teneri credebat, hîc cõtra. hîc ẽm actor errando omiſit diẽ: reus autem nũquã voluit obligare ſe in perpetuũ: imò ad diem quem proponeret actor in ſtipulatione: ſed ipſe errore omiſit. at ibi vterq; hoc agebat, ꝙ ſtipulatio cõmitteretur qñcunq; dãno dato: & credebat reus ſe ſic teneri promittere: vnde iudex reo ſubuenit: vt ibi vel hîc, à ſtipulatore tñ agebatur vt teneatur ad id tempus, quod de conſuetudine eſt, & non in perpetuum. & ideo non valet. ibi ab vtroq; Itẽ cõtra. ſ. qui ſatiſd. cog. de die. ſol. vt ibi. Ac.

ADDITIO Dic ꝙ illa lex habet duas lecturas. nam intelligiĩ primò de diſcordia, quæ eſt inter partes de die apponẽda in ſtipulatione ante cõtractam ſtipulationẽ: & ſecundũ hoc nõ obſtat huic. l. Alio modo intelligitur, primò de diſcordia poſt ſtipulationem interpotã, in qua dies fuit omiſſa: & tunc ob. & quidam ſoluerẽt ꝙ ibi in ſtipulatione iudiciali: hîc in conuentionali ſecundũ Bart. hic.

e ¶ Non ſecus.] ſed idem.

f ¶ Stipulatus eſſem.] vt. ſ. eo. triticum. & de leg. ij. quidam in teſtamento. Accurſius.

g ¶ Non demonſtrato.] & hoc non valet: vt. ſ. de eo quod certo lo. l. ij. §. ſi quis inſulam. & de iudi. eum qui inſulam.

h ¶ Nomine.] nihil valet: vt. ſ. de iure dotium. cum poſt. §. gener. Sed contra. ſ. eo. l. qui ex pluribus. Sol. ibi adiectũ fuit nomen: quia promiſit vnũ de fundis Seianis: hîc nullo modo. vel hic agebatur vt certus promitteretur: ibi non. Item opponitur vt. ſ. de optio. leg. l. ij, ſed ſecus in homine in genere promiſſo vel legato. & eſt ratio. ſ. e. inter ſtipulantem. § ſacram. ibi homo liber &c. & de leg. ij. quod in rerum §. fi. & l. penul. in fi. Et eodem modo opponitur & reſpondetur de domo: vt. ſ. de leg. j. ſi domus. licet ſit ar. contra j. de verbo. ſig. locus. §. fi. Item videtur contra. ſ. co. vbi autẽ non apparet. in prin. ſed reſpõ. vt ibi expoſui.

i ¶ Quocunque die.] non ergo palàm exprimitur: ſed obijcitur. ſ. eo. l. quicquid. Reſpon. æſtimatur omiſſum quantum ad actionem pariendam, non quantum ad vitiandam ſtipulationem: & ſic pro nõ facta eſt ſtipulatio ſine adiectiõe diei. ſic ẽm dicendo de die nõ curauimus: & ideo expectatur commiſſio pœnæ tantũ quantum & vbi incipit, alias à conditione, vt ſubijcit: licet hîc præcedat pactio veſtita. alij dicũt quocũq; dic. ſ. placet promiſſori.

k ¶ Non poſſe.] vel morte, vel alia ratiõe: vel ſi tempore iam finita ſit actio, quæ aduerſus reũ ſi ſtetiſſet erat intentãda. Itẽ addunt hîc quidam hoc corrigi per inferiorẽ diſtinctionem. ſed hoc falſum eſt. Aliud ẽm in prædicto caſu iudicio ſiſti: quia ibi collatum eſt in arbitrium rei qñ faciat: vt ex his apparet ſecũdũ quoſdam. vel hîc ſpeciale in iudicio ſiſti. vel verius, hîc dies pro omiſſo habeĩ quo ad obligationem ſeu actionẽ vt modo notaui. Acc.

l ¶ Peruenire potueris.] & non feceris. Accurſius.

m ¶ Item ſi quis.] ſtipulatio quæ à conditione faciendi cœpit qñ cõmittatur, dictũ eſt nunc de ea, quæ à conditione dandi.

n ¶ Si Pamphilum.] ſ. de condi. cau. da. qđ ſeruius. in fi. Accur.

o ¶ Sabinus.] contradicens Pegaſo in totũ ſed nec ipſius ſententia valet, niſi in caſu, id eſt cũ res nõ incipit à cõditione, cũ verò incipit à cõditiõe, valet: neque id verũ eſt quod Pegaſus dicit. nõ enim ſuſpẽdiĩ, ſed ſtatim committitur pœnalis ſtipulatio vel obligatio, ac ſi ſub alternatione illud aut illud ſit ſtipulatus. & eſt alterum in ſolutione, alterum in obligatiõe: facultas verò erit reo nõ ſoluendi donec cõueniatur reus, ad exemplum noxalis. vel verius ſeruabis Pegaſum vbi à conditione incœperit. Accur.

p ¶ Ex ſentẽtia.] quæ ante omnia inſpicitur: vt. j. de reg. iu. l. ſemper. Accurſius.

q ¶ Potuiſſet dari.] nec ſit datus vt. ſ. eo. ſi ex lege.

r ¶ Agendum.] nõ ergo expectãdũ eſt quouſq; Pãphilus deſinat poſſe dari. M. in mora ergo videtur ſi nihil impediat quò minus daret & non dedit: vt. ſ. de actio. empt. l. datio §. ſi per venditorem. Sed & alia exiguntur: ſcilicet ꝙ interpelletur, & credat ſe debere, ſecundũ H. vt in diſtinctione de mora diximus. Vel fortè non exigitur mora vel interpellatio, quia non ex mora, ſed ex conditionis euentu committitur ſtipulatio: ſicut & vbi pactio præceſſarat nuda: vbi non poterat eſſe mora, quia nulla petitio: & tamen committitur lite. conteſta. vt. C. eodem. l. nuda. & infrà eodem ſi pupillus. Nec eſt contra ad id, quod dicit quòd exigatur interpellatio, & credat ſe debere. j. de fideiuſ. l. fideiuſſor obli. in fi. quia ibi loquitur in diuerſis perſonis. In eo autem qui ſcit ſe promiſiſſe, non exigitur interpellatio, vt ſtipulatio committatur pœnalis non enim videtur cælatus &c. vt. ſ. de actio. emp. l. j. in fi. Sed an poſsit hæc mora purgari? quidã ſic, alij non cùm ſit facta de iure communi. ſed plenè dic. vt. ſ. ſi quis cau. & ſi poſt tres. Accur.

s ¶ Ex ſtipulatione.] ſ. pœnali Accur.

t ¶ Legatæ.] hoc modo, penum lego: & ſi non dederis, decẽ dato. vel ſic, ſi penũ non dederis, decẽ dato: vt hîc, & . ſ. de pen. lega. l. j. per totum & . ſ. ad legẽ. fal. l. j. §. ſi ita, & quando dies lega. ce. ſi penum. Accurſius.

v ¶ In pecuniam.] quæ legata erat, ſi penum non daret. Accur.

x ¶ Teneri.] id eſt vt pecuniam præſtet. cùm penum non det qui dare poteſt.

scripsit. id quoque vtilitatis causa, receptum est ob defuncti [a] voluntatem, & ipsius rei naturam [b]. Itaque potest [c] Sabini sententia recipi [d], si stipulatio non à conditione cœperit, veluti [e], Si Pamphilum non dederis, dare tantum spódes? sed si ita [f] concepta sit stipulatio, Pamphilũ dare spondes [g]? & si nó dederis, tãtum dare spódes? quod [h] sine dubio verum erit [i], cum [k] id actum probatur [l] vt si homo datus non fuerit [m] & homo & pecunia [n] debeatur. Sed & si ita cautum sit, vt sola pecunia non soluto homine debeatur, idem defendendum [o] erit: quoniam volũtas fuisse probatur vt homo soluatur [p], aut pecunia [q] petatur.

¶ Non sequitur priuatio, nisi præcedat habitus. Barto.

Idem li.4. LEX CXVI.

Decẽ stipulatus à Titio, post ea quanto minus ab eo consequi posses, si à Meuio stipuleris: sine dubio Meuius periculũ [r] † potest subire. Sed & si decẽ petieris à Titio, Mæuius non erit solutus [s] nisi iudicatum Titius fecerit. Paulus notat. Nó enim sunt duo rei [t] Titius & Mæuius eiusdem obligationis, sed Mæuius sub conditione debet [v], si à Titio exigi non poterit. igitur nec Titio conuento Meuius liberabitur, qui an debiturus sit incertum est. & soluente Titio non liberabitur Mæuius, quia nec tenebatur, cũ conditio stipulationis [x] defecit: nec meuius pendente stipulationis conditione recte pót conueniri. à Meuio enim ante Titium excussum [y] non rectè petet.

† A nonnullis additur vniuersum.

a ¶ Defuncti.] cuius adimplendæ studiosi esse debemus. Accur.

b ¶ Naturam.] pendet enim conditio de potestate hæredis. secus si legatarij: vt si non ascenderis capitolium, tibi lego decẽ: quia caues & percipis: vt. §. de condi. & demon. l. mutianæ. & in penu verũ puto quod dixit Sabinus. sed alij & in penu distinguunt, vt in stipulatione: vt incipiat à cond. vel pac. quod nó placet: vt modo. §. notaui.

c ¶ Itaque potest.] 10 modò distinguit, & dictionem suam modò cum dicto vnius, modò cum dicto alteri᷒ approbat. Accur.

d ¶ Recipi.] quæ est vt statim post moram agi posit.

e ¶ Veluti.] hic incipit à conditione: & 20 seruat Pegasi sentẽtia.

f ¶ Sed si ita.] hæc est vera Sabini sententia. & non incipit à cõditione.

g ¶ Spondes.] Apparet ex prędictis ꝙ vbi à pactione vestita pœnalis stipulatio inci- 30 pit, committitur quã do cæpit dari vel fieri posse qđ in pacto deuenerit. secus si nuda pactio ꝑcessit, quia tunc lit. contest. vt. C. eo. nuda. Sed contra. §. eo. §. quod si ab initio. vbi præcessit pactio vestita, nec tñ seruatur opi 40 nio Sabini, Sed Pegasi. Sol. vt ibi dixi. Si verò à conditione cœperit obligatio, tunc qñ desijt posse dari vel fieri quod in conditione præcedebat. & sic op. ĵ. de fideius. l. fideiussor. §. fi. Sol. ibi pactio facta cum reo præcessit stipulationem, quæ cum fideiussore fa- 50 cta videtur: quia mora rei & pactio sua fideiussorem obligãt secundum Io. Item oppo. §. eo. l. si titius. contrà. Sol. ibi loquitur in quadã stipulatione implicita. & implicitis regulæ legistarũ sicut dialecticorum deficiunt. Regula dialecticorum hæc est. De quolibet affirmatio vel negatio vera. fallit: quia si ego dico, ego iuro me peierare: non potes dicere ꝙ bene iurem: quia peieraui. Itẽ nec ꝙ malè: quia si iuraui peierare, & peieraui: feci quod iuraui. similiter est in hoc, Ego dico falsum. quia si dicis ꝙ dicit verum, & ipse dicit se dicere falsum, ergo verum est ipsum dixisse falsum. si autem dicas ꝙ dicit falsum ergo falsum, & ipse non dicit nisi hoc, ego dico falsum 60 est ipsum dicere falsum: ergo dicit verum. & iste locutiones dicuntur implicitè apud legistas: vt si Titius nó erit hæres, Seius hęres esto: & econtra si Seius hæres non erat. Titius hæres esto. & hic similiter, vt si titius stipuletur, si Seio decem non dederis, mihi dare spondes? & econtra Seius, si decẽ Titio non dederis: mihi dare spondes? Item op. §. de manu. testa. libertas. §. j. Sol. ibi speciale. Item in penu similiter est speciale: vt. §. §. idẽque defen. &c. & hoc not. §. si quis cau. & si post tres. & facit. C. de pac. l. si pacto. Accur.

h ¶ Quod.] pro sed. & dicas ꝙ distinctionem ponit in casibus in quibus habet locum Sabini opinio. nam si pactio ꝑcedit, aut id agitur 70 vt prima actio transeat in sequentem stipulationẽ: & nouatur prima: vt. §. ti. j. obligationum ferè. §. fi. quo casu existente cõditione tñ id, qđ in seq. stip. est dictũ, petere potero, quia id actũ est. aut est actũ ꝙ vtraq; maneat, & ex vtraque agetur. existente conditione: vt & §. de transf. l pe. §. pe. & antepe. & hoc dicit, sed ordine diuerso. hic eñ est ordo legendi, ꝙ pro sed. & sine dubio verũ erit, vt si homo datus non fuerit: & homo & pecunia debeatur, cũ id actum probatur. Ac.

i ¶ Erit.] tunc scilicet.

k ¶ Cum.] i. qñ. nam aliter non: vt hîc & §. tit. j. l. obligationum fere. in fi. & §. penul. in fi. Accur.

80 l ¶ Probatur.] præsumitur ergo nouatio, nisi contra probetur: vt hîc. & §. ti. j. obligationum ferè. in fi. & §. de transa. l. qui fidem. sed infrà innuitur contra, quoniam voluntas &c. nã ibi probatur ꝙ nó fuerit nouatio. sed dic ibi probari eoipso, ꝙ nó probatur contra. hodie verò non præsumitur: vt C. de no. l. fi. Accur.

m ¶ Non fuerit.] postquã potuit dari. Accur.

n ¶ Pecunia.] ex vtraque obligatione vires habente nulla facta nouatione.

o ¶ Defendendum.] vt sola pecunia tunc debeatur. vel dic vt statim post morã agi posit vbi cœpit à pactione vestita obligatio. sed primæ expositioni melius adiungitur, qñ &c. Tertij dicunt idem defen. &c. vt inspicias vtrum probetur id fuisse actũ vel nó. sed approbo primam.

p ¶ Soluatur] qui in solutióe est añ morã.

q ¶ Pecunia.] quæ so 10 la ĩ obligatióe est. M.

r ¶ Decem.] Periculũ. in toto vel in parte secũdum quod Titius in toto vel in parte nó est soluẽdo [a] vt. ĵ. de ver. sig. si ita à te stipu. & ĵ. de sol. l. si decem.

s ¶ Non erit solutus.] i. expeditus. qñ 20 adhuc pót obligari. & sic impropriè ponit sic & §. de hære. vẽ. qđ si sic. & secundum hoc quod subijcit, Paulus no. i. scribit approbando prædicta. non enim &c. vel dic secundum Ir. solutus. i. liberatus & sic propriè. & secun 30 dũ hoc dicit, Paulus no. id est reprehẽdit. non enim &c. nam sic loquebat̃ quasi iam fuisset obligatus. qđ nó est verum: vt Paulus dicit. Et est reprehensio similis. §. de in ius vocã. l. libertus. in ver. remittere. & facit 40 §. mã. l inter causas. §. fi. & ĵ. de reg. iu. si qs obligatione.

t ¶ Rei.] scilicet debẽdi. Accursius.

v ¶ Sub conditione debet.] s. hac. R.

x ¶ Stipulationis.] quia interim nihil debet: vt. §. de pigno. grege. §. si sub conditione. Accur.

50 y ¶ Excussum.] si dubitetur an posit soluere debitum solidum. aliâs si certum est habere quinque tantum, quasi impleta conditione stipulationis à Mæuio petam: vt ar. §. de act. emp. l. emptorem. § . j. & sic soluitur contra. §. si cer. peta. l. fi. j. respon. Accur.

a Scriben. hîc maximè Bal. dicunt hanc. gl. fore notabilẽ ad hoc propositũ ꝙ fideiussor potest cõueniri principaliter sine alia excussione quãdo constat seu notorium est debitorem principalẽ pro quo intercessit nó esse soluendo. quibus adde Bar. in l si § si cer. pet. & in. l. si seruũ. §. videamus. & in. l. decẽ e. tit. & aliquid in. ca. ex rupto. & ibi Bald. extrà de iureiurand. vbi dat aliam limitationem ad authen. ꝑsente. C. de fideius. quã per hũc tex. limitabis. P.

Idem. LEX CXVII.

SI centũ homines quos ego hæresve meus elegisset, stipulatus ante quàm elegerim, duos hæredes reliquero: numero diuiditur stipulatio [z]. Diuersum erit si iã electis hominibus successerint [a].

¶ Liber homo bonæ fidei possessori ex stipulatione obligatur: & ex qua causa ab alio stipulando mihi acquirit, ex eadem tibi promittendo non obligor. Itẽ ex promissione facta fructuario vel bonæ fidei possessori à seruo, dominus de peculio non tenetur. Bar.

Idem li.27. quæstionũ. LEX CXVIII.

LIber homo qui bona fide mihi seruit: quod stipulanti

¶ SI centum.] CASVS. Stipulatus sum centum homines, quos ego vel hæres meus elegerimus. mortuus sum ante, quàm eligã, duobus hæredib᷒ relictis. stipulatio diuiditur, vt pro ea parte, qua quisque hæres est, eligat. si autem prius elegere, quã ipsi succedãt, tunc non poterunt eligere: sed pro portione serui electi cuiuscunq; erunt. Franciscus.

60 z ¶ Stipulatio.] vt pro ea parte qua quisq; hæres est, eligat, & in ea succedat. s. quinquaginta. Sed quid si duos hæredes instituit: & sic aliquis seruus inuenitur qui non potest diuidi numero: quia dispar sit numerus? Rñ. in eo portiones hæreditarias haberi: ac si vnum essem stipulatus. Accur.

a ¶ Successerint.] hîc pro portione hæreditaria electi serui cuiusque erunt: vt. ĵ. de sol. cum stichus. & §. eodem. l. in stipulationibus.

¶ LIber homo.] CASVS. Quidam liber homo bona fide mihi seruiebat: promisit mihi aliquid ex re mea, puta pensionem domus meæ. an mihi teneatur? Videtur quòd non, quia seruus nó obli 70 gatur domino suo, sed tamẽ hîc aliud est: quia iste liber homo, qui bona fide seruit, potest mihi obligari. nec tamen hoc locum habet à contrario: scilicet si ego ei aliquid promittam ex re mea, quòd illi tenear. Nam quomodo tenerer ei? quia etiam si ab alio aliquid stipulatus esset, mihi illud quæreret. vsque ibi, hîc itaque ponit exemplum: quia si seruus fructuarius, vel alienus ꝓmittit fructuario vel emptori ex re ipsius, non datur actio de peculio in dominum verum ipsius serui: quia in his casibus fructuarius vel emptor habentur ꝓ dominis. ¶ Decem hodie.] Certum est ꝙ si quis promittat mihi idibus Ianuarijs soluere, non potero eũ conuenire nisi vltima die iduũ 80 transacta. sed si quis promittat hoc modo, promitto hodie soluere decem, nec videtur nimis cito peti: quia hîc non est dies apposita causa differendæ obligationis: sed vt ostẽdatur præsens fuisse obligatio.

¶ Decem mihi.] Stipulatus sum à te hoc modo: promittis mihi decem aut Titio? tu respondes promitto. quò ad id quod mihi promisisti, habeo actionem certi ex stipulatu. quò autem ad respectum Titij habeo actionem incerti ad interesse;

quia si mea interfuit potius solui Titio, ideo quòd sub pœna ei promiseram, certè teneris mihi ad interesse, si non solueris Titio. Fran.

a ¶ Propè est.] philosophicũ temperamẽtũ est. nam bene est vtilis & tenet, & ideo dicit propè, quia quantum ad effectũ non videtur vtilis, nisi cũ appareret illũ esse liberum, tunc enim demum agit ex ea stipulatione, nam ante non agit cum putat eum esse suum seruũ. ar. ff. commo. si is qui. 10 §. si libero. & secundum hoc intelligitur quod hic dicitur & ff. de acqui. re. do. homo liber. §. j. & facit. ꝟ. de stipu. seruo. liber homo.

mihi promittit, ꝓpè est [a] vt omnino sit vtile [b], quamuis ex re mea [c] promittat [d] Nam quid aliud dici potest quo minus [e] liber homo teneatur? Nec tamen ideo si stipulanti eidem ex eadem causa [f] spõdeã, tenebor. Quemadmadum etenim habebit eius actionẽ aduersus me, quod ab alio stipulatus quæreret mihi [g]: Hoc itaque latere fructuario seruo, vel alieno qui bona fide seruit, cõparabitur [h]. Seruꝰ autẽ [i] frutuctuario si promittat ex re ipsius vel alienꝰ q bõa fide seruit [k] emptori [l] nulla de peculio dabitur in dominum actio [m]. nam in his casibus domini esse intelliguntur [n].

¶ *Adiectio instantis temporis exactionem non differt. Bart.*

¶ Decem hodie dare spondes? Dixi posse vel [o] eodem die pecuniam peti, nec videri præmaturius agi non finito stipulationis die: quod in alijs temporibus [p] iuris est. (Nã peti non debet [q], quod intra tempus comprehẽsum solui potest [r].) In proposito [s] enim diem non differendæ actionis causa insertũ videri, sed quo præsens ostẽdatur esse responsum.

¶ *Si datio referatur ad stipulatorem, obligatio continet certum. si ad alium, continet incertum. Bartol.*

¶ Decem mihi aut Titio, vtri ego velim, dare spondes? Ex eo quod mihi dandum est, certi stipulatio est [t]: ex eo quod illi soluẽdum est, incerti [v]. finge mea interesse Titio potius quàm mihi solui, quoniam pœnam [x] promiseram si Titio solutum non fuisset.

¶ *Clausula generalis non refertur ad specificata. Barto.*

Idem. LEX CXIX.

DOli clausula quæ stipulationibus subijcitur [y], non pertinet ad eas partes stipulationis, de quibus nominatim cauetur [z].

¶ *Conditio de præterito deficiens reddit stipulationem inutilem ab initio. Bart.*

Idem. LEX CXX.

SI ita stipulatus fuero, Hanc [a] summam centum aureorũ dare spondes? & si maxime [b] ita exaudiatur ille sermo, Si modo centum aureorum est, non facit conditionem hæc adiectio [c]: quoniã si centũ non sint [d], stipulatio nulla est [e]. nec placuit instar habere conditionis sermonem qui non ad futurum, sed ad præsens tẽpus refertur, & si contrahentes rei veritatem [f] ignorent.

¶ *Qui promisit cauere ad sensum sapientis, & non cauet, ad interesse tenetur. Barto.*

Idem. LEX CXXI.

EX ea parte cautionis [g], Dolumque malum huic rei promissionique abesse abfuturumque esse stipulatus est ille. spopondit ille: incerti [h] agetur stipulatiõis vtiliter interponendæ [i] gratia.

¶ *Potest maritus se obligare uxori ad pœnam si tenuerit concubinam. Bal.*

¶ Mulier ab eo cuius in manum cõueniebat [k] †, stipulata fuerat du

b ¶ Vtile.] quia persona est quæ obligari potest.

20 c ¶ Ex re mea.] nõ eñ rem meam promittit. Accursius.

d ¶ Promittat.] puta pensionẽ domus meæ. Accur.

e ¶ Quo minus.] id est quàm vt teneatur. Accursius.

f ¶ Ex eadẽ causa.] 30 i. ex re mea. Accur.

g ¶ Quæreret mihi.] nullo modo propter regulã iul. vt. ff. de vsufr. sed si quid. §. & generaliter.

h ¶ Comparabitur.] in hoc conueniunt liber hõ bona fide possessus, & seruus alienꝰ 40 & fructuarius. oẽs enim de re nostra nobis acquirunt. Item si eis non ex re mea promittã, non teneor. sed in hoc differunt: quia liber homo promittẽs dño obligatur: at illi minimè. & hoc nota. his verbis, seruus au- 50 tem &c. secũdum R. Accursius.

Liber homo & seruꝰ alienus bonafide possessi nobis de re nostra acquirunt.

i ¶ Autem.] pro sed.

k ¶ Seruit.] s. bonæ fidei possessori q emit. Accursius.

l ¶ Emptori.] ex re emptoris.

m ¶ Actio.] nisi deducatur id peculium. quod penes bonæfidei possessorem est: vt. ff. de pe 60 cul. si creditor. §. fi. vel nulla ex promissione, sed aliâs ex cõtractu alio sic, vt ibi.

n ¶ Intelliguntur.] fructuarius & bonæfidei possessor. vnde tãquã à suo non valet stipulatio. ad quod est. ff. de bo. autho. iu. pos. in venditione. §. j. Accur.

o ¶ Vel.] pro saltem. & aliâs pro etiam.

p ¶ In aliis temporibus.] vt in calendis, vel in idibus, vel in annis vt præmaturius videar agere: vt institu. eo. §. in diẽ. & ff. e. eũ qui calendis & l. qui hoc anno. quæ sunt contra. Accur.

q ¶ Non debet.] licet posit ipso iure.

70 r ¶ Potest.] ex voluntate, non ex necessitate: vt. ꝟ. de solut. quod in diem.

s ¶ In proposito.] s. casu. & facit. ff. eo. l. si decem cũ petiero. & ff. de leg. j. talis. §. quod si fortè. Accur.

t ¶ Stipulatio est.] scilicet mihi.

v ¶ Incerti.] i. condi. incerti ad interesse quod est incertum cõpetit mihi. s. non illi: vt & C. de inut. stip. l. iij. in fi. & ff. si quis in ius voc. l. fina. & dicitur incertum inspecto principio, sed iudex facit certum. Accursius.

x ¶ Pœnam.] s. post stipu. & ita incertum erat eo tempore. s. contra 80 ctæ stipulationis, quantum consequeretur. Accur.

DOli clausula.] CASVS. Vendidisti mihi fundum quemdam, & stipulatus sum à te ꝙ nõ est cuiquam obligatus. Item ꝙ nullam seruitutem debet: deinde subijcio clausulam generalẽ hoc modo, & ꝙ in ea venditione nullũ dolũ cõmittis. certè ista clausula generalis non pertinet ad duas superiores expressas, sed si aliquem alium dolum committas excepto eo quod suprà expressum est. Franciscus Accursius.

y ¶ Subiicitur.] expresse.

z ¶ Cauetur.] dolũ non cõmittit, & subaudiũt quidã in fi. tm̃. Et no. generale verbũ non pertinere ad ea de quibus nominatim cauet. ar. ff. qui. ex cau. ma. sed si ꝑ prætorẽ. §. deinde. & no. ff. e. stipulationes. & facit. ff. de alimẽ. leg. alimenta. §. basilice. & ꝟ. de pe. l. sanctio legũ. & de vulg. sub. l. cohæredi. §. qui patrẽ. Sed ar. cõtrà. ff. ad. l. aquil. l. si seruus seruũ. §. inquit 10 in fi. sed ibi generalis clausula fiebat tm̃ pro ijs, quæ expressa sunt, hic pro alijs. vnde non refertur ad nominata. Item ar. cõtra ff. de alimen. leg. libertis quos. in prin.

Verbum generale non respicit, aut pertinet ad ea, de quibus nominatim cauet.

ADDITIO.

Dic ꝙ ibi speciale & 20 generale proferuntur ob eandẽ causam, & in diuersis scripturis. secũdum Bar. hîc.

SI ita stipulatus.] CASVS. Erat in conspectu nostro, id est tuo & meo sũma q̃dã pecunię quã putabamus esse centũ 30 aureorũ. dixi tibi. ꝓmittis mihi summam istã centũ aureorum? tu dixisti, promitto: si modo centum aureorum est. quęrit hîc, q̃d hæc cõditio (si modo. c. aureorũ est) operet? Rñdetur ꝙ nihil prodest tali s cõditio, q̃a 40 nõ est propriè conditio dicẽda, q̃ non ad futurum, sed ad præsens refertur, licet ipsi contrahentes ignorẽt rei veritatem. Fran.

a ¶ Hãc.] facta demõstratione. Accur.

b ¶ Maxime.] nã & aliter exaudiri põt, pu 50 ta quã puto summã cẽtũ aureorũ esse. sic. ff. de cond. insti. l. institutio. Accur.

c ¶ Hæc adiectio.] vel q̃a tot sunt, & valet. vel nõ sunt tot, & non valet. propriè ergo est cõdi. quæ in futurũ est: vt. ff. si cer. pe. l. itaq;. & ff. de iniusto testa. l. cũ in secundo. si- 60 ue itaq; nominatim fuit adiectũ, summã quæ centũ aureorũ est, siue non fuit dictũ quæ est, sed tantũ cẽtum aureorum, semper ita demum valet stipulatio, si centum aurei sunt, nec est conditionalis propriè vt dixi.

† Quidsit in manũ cõuenire, pulchrè hadrianus Cardinalis in li. bel. de modo lati. lo. in cap. in manum conuenire.

d ¶ Non sint.] sed pauciores. Accur.

e ¶ Nulla est.] ff. de le. j. si seruus legatus. §. qui. v. contra. sol. hîc actũ fuit vt aliâs non valeat: ibi non est actum.

f ¶ Veritatem.] veluti si Rex Francorum viuit: vt insti. e. §. pe. Ac.

EX ea parte.] CASVS. Si q̃s promittat dolũ malum abesse, vel abfuturũ esse: si nõ facit quod promisit, põt agi cũ eo incer- 70 ti ad interesse ꝓpter stipulationẽ interpositã. ¶ Mulier.] Titiꝰ habebat cõcubinã quãdã: Berta volens nubere Titio, timebat ne aliqñ iterũ reuerteretur ad cõcubinã: ideo stipulata est ab eo centũ aureos si tẽpore matrimonij reassumeret cõcubinã suã. vtrũ hæc stipulatio sit licita? Respondet ꝙ sic: est enim secundũ bonos mores. ¶ In insulã.] Stipulatus sum à Mæuio centũ aureos cũ moriet. deportatus est ipse Mæuius in insulã. vtrũ petere possim cẽtũ aureos? dicitur ꝙ non: quia oportet expectari mortem naturalem: nec sufficit ciuilis. ¶ Ex facto.] Promisisti mihi dolum abesse: an hæc promissio tua transeat contra hæredem tuum? Respondetur quòd sic. Fran.

80 g ¶ Ex ea parte cautionis.] quæ sequitur. Accur.

h ¶ Incerti.] id est ad interesse condictione certi: vt & ff. de arbi. diẽ. §. fi. Accursius.

i ¶ Interponendæ.] i. interpositæ. sic tẽpus pro tẽpore & ecõtra ponitur. C. de legi. & consti. l. j. Vel propriè hîc promiseras mihi promittere ad sensum sapientis mei, qui posteà dicit sub pœna dupli promitti, vt interponas agam.

a Ioan. de imo. hîc reputat istam gl. sing. ad hoc. q̃ sapiens potest declarare ꝙ in cõtractu celebrando remisso ad cõsilium sapientis quis se obliget ad pœnam. Bolog.

k ¶ Co nueniebat.] i. reconciliabatur. Accur.

Assequi.

a Assequi.]quia consuetudinem repetijt. Accur.
b Non posit.]à marito. & facit.ʒ.e.si ita stipulatio facta fuerit.
c Nisi moriente eo.]naturaliter. & sic no. ꝙ appellatione mortis naturalis intelligitur nõ ciuilis. sic.ʒ. de leg. ij. cùm pater. §. hæreditate. & de dona. inter vi. & vxo. sed si mors. §. cùm igitur. & ar. de lega. ij. si ita qs. §. is cui. & in aut. de nupt. §. secũdum occasionẽ. Sed ar. cõtrà. ʒ. pro socio. l. actione. §. publicatio ne. & de bo. poss. cõtra tab. l. j. §. fi. Accur.

centa, si tẽpore matrimonij cõcubinæ consuetudinẽ repetisset. Nihil causæ esse respõdi cur ex stipulatione ꝙ ex bonis moribus concepta fuerat, mulier impleta cõditione pecuniã assequi [a] non posit [b].

Non sufficit ciuiliter factum. Bar.

In insulam deportato reo promittendi, stipulatio ita concepta, Cum morieris, dari? non nisi moriente [c] eo committitur.

Quando dolus purgatur per actionẽ: ex contractu datur actio contra hæredem, etiam ante litis contestationem. Pau.

Ex facto rei promittẽdi, doli stipulatio hæredem eius tenet: sicut ex cæteris alijs contractibus: uelu ti mandati, depositi [d].

Si tẽpus adijcitur gratia creditoris uel utriusque, non potest solui ante tempus. Item oblatio facta in congruo loco & tempore, debitorem non excusat. Barto.

Scæuola li. 28. dige. LEX CXXII.

QVi Romæ pecuniã mutuam acceperat [e] soluendam in longinquam prouinciã [f] post mẽses tres, eamq; ibi [g] dari stipulanti spoponderat: post paucos dies Romæ testato [h] creditori [i] dixit [k] paratum se esse Romæ eam numerare [l], detracta ea summa quã creditori [m] suo vsurarũ nomine dederat. Quæsitum est, cum integram [n] summã in quam ex stipulatione obligatus est, obtulerit [o]: an eo loco [p] in quo soluenda promissa est, sua die [q] integra peti posit? Respondi posse stipulatorem sua die ibi vbi soluendam stipulatus est, petere [r].

Qui est positus ad recipiendam solutionem, non potest terminum prorogare, nisi tempus & locus fuerint in eius uoluntatẽ collata. Bart.

Callimachus mutuam pecuniam [s] nauticam recepit à Sticho seruo [t] Seij in prouincia Syria, inciuitate Bery to [v], vsq; Brentesium: idq; creditũ esse, in omnes [x]

d Depositi.]secus in delictis, de quibus dic vt. C. ex delictis de fun. l. j. & facit. ʒ. tit. j. ex deposito. &. ʒ. depo. l. si hominẽ. §. dat. &. j. de reg. iur. l. ad ea. §. fi.

20 QVi Romæ.] CASVS. Eramus Romæ tu & ego. carebas pecunijs. quare ad me venisti pe tens vt tibi pecuniam mutuarem sub vsuris, quã promittebas mihi reddere Parisius post tres menses: dedistiq; 30 mihi certã partẽ vsurarũ. post paucos dies venisti ad me, & obtu listi mihi pecuniam, quã mutuatus fueras à me, detracta ea sum ma vsurarũ quã mihi dederas. ego nolui recipere pecuniam. post hæc cùm venissemus 40 Parisius, volui te ibi conuenire. vtrum posim? Respon. ꝙ sic, licet mihi pecuniam Romæ obtuleris. Callimachus.]Casus planus est. Flauius Hermes.]Hic. §. ponit tres casus. Primum, inter ipsos con trahentes: alios duos inter hæredes contrahentium. casus primus talis est. Flauius Hermes quidã dedit seruum Stichum cuidam Claudio sub tali pacto quòd eum manumitteret: & si non manumitteret, stipulatus est Hermes pœnam à Claudio & hærede suo. vtrum iste Hermes posit conuenire Claudium pro libertate istius Stichi? Respon. quòd sic. vsque ibi. Item quæro. Ponamus quòd Claudius iste non manumisit seruũ: & mortui sunt ambo Flauius & Claudius. hæ 50 res Flauij vult petere pœnã ab hærede Claudij. vtrũ hæres Claudij posit vitare pœnam si manumittat seruum? Respon. ꝙ sic. vsque ibi. Item quæro. Quid autem si hæres Flauij Hermetis nolit conuenire hæredem Claudij vt manumittat, vel pœnam prẹstat: an nihilominus hæres Claudij debeat præstare libertatẽ seruo propter conuentionem factã ab Hermete & Claudio? Respondetur ꝙ sic. Cohæredes.]Erant duo cohæredes: quidã puta Titius, & mulier quædam: qui diuiserunt inter se omnem hæreditatem excepto quodam fundo, & fecerunt pactum, ꝙ si quis partem suam alienare vellet, eã cohæredi suo venderet, & hoc pretio centũ. xxv. & apposuerunt pœ 60 nam si aliter factum esset. f. centum aureorum. Mortuus est Titius cohæres huius mulieris relictis liberis suis hæredibus. mulier ista volens vendere partem suam fundi, dixit tutoribus filiorum, ꝙ fun di partem emerent aut venderent secundum conuentionem factam. Tutores noluerunt quicquam facere. hæc ergo mulier vẽdidit partẽ suam vni extraneo. quæritur vtrum pœna sit cõmissa per ipsam? Re spõ. ꝙ nõ, quia obstabit tutoribus doli mali exceptio. Augerius.] Erant duo patresfamiliâs: vnus habebat filium nomine Augerium: alius qui dicebatur Publius Mæuius, habebat seruum nomine Stichum. dicebat Stichus seruus Augerio filiofa. pater tuus debet do 70 mino meo summã pecuniæ, hoc est ẽ faceret si ei solueret: diu est ꝙ sibi debet. Augerius solicitus pro conseruatione famæ patris sui. promisit huic seruo Publij quòd solueret ei tantam summam quantam constaret deberi à patre suo Publio Mæuio. mortuus est pater Augerij antè, quàm constaret quantum deberet huic Publio Mæuio. quæritur vtrum iste Augerius posit conueniri ab hæredibus Publij, vel ab ipso Publio? Respondetur quòd non, quia stipulatio ista fuit quasi cõditionalis, quæ non fuit impleta: quare deficit etiã stipulatio. Seia hæres.]Titius & Seius administrauerunt tutelam vnius pupillæ. mortui sunt tutores, & etiam pupilla: vnus tutorum 80 reliquit hæredem Seiam: hæres pupillæ fecit cõueniri Seiam tanquam hæredem vnius tutoris actione tutelæ ad reddendam rationem & reliqua. Seia transegit cum hærede, & soluit maiorem partem pecuniæ: in residuam cauit, & vsuras promisit: postmodum iste hæres non vult seruare transactionem factam cum Seia: sed facit iste rum eam conueniri coram iudice: & victus est: appellat & vbique vincitur. posteà ista Seia sciens tamen se debere aliquid de reliquis tutelæ, obtulit summam, quam debebat: hæres pupillæ non vult recipere. quæritur nunc, an ista Seia teneatur ad vsuras istius pecuniæ? Certè respondetur ꝙ non, cùm per eam non stetit, quò minus solueret, sed per hæredem qui noluit recipere. Duo fratres. Titius habens duos filios Seiũ & Mæuiũ, moriens instituit eos hæredes: & fideicõmisit, ꝙ si vnus moreretur, restitueret hæreditatẽ suam alteri fratri. fratres isti diuiserunt inter se hæreditatem, & promiserũt inuicem sub pœna nũ 10 quã cõtra hãc diuisionem venire. moritur vnus fratrum, alter frater petit hæreditatem ab hẹredibus qua si ex fideicommisso relictam. opponebatur sibi de transactione facta cum defuncto, & iudicatum est contra 20 eum quasi de hoc fideicõmisso etiam trãsegisset. Quæritur hîc, vtrum pœna quam apposuerunt ipsi fratres quando diuiserunt hæreditatem, sit commissa? Respond. quòd sic. vide glo. super verbo, proponun 30 tur. Fran.

e Acceperat.]& cõ uenerat, hoc scilicet, soluendam & c.
f Prouinciam.]nõ ergo aliâs soluere potest inuito stipulatore, vt. ʒ. de eo quod cer. lo. l. is qui [a].
g Ibi.]in prouincia. 40 Accursius.
h Testato.]id est coram testibus.
i Creditori.]à quo acceperat mutuum.
k Dixit.]debitor.
l Numerare.]& sic ante terminum.
m Creditori.]eidem, à quo acceperat mutuum, fortè aliquid dederat à principio vsurarum nomine. vel dic dederat. id est conuenerat dare. Accursius.
n Integram.]computato eo, quod non primo soluit. aliâs litera dicit cũ non integrã: & tunc dic non integrã sine eo quod iam soluit.
50 o Obtulerit.]nec præstat cæteras vtilitates, quas stipulator ha buisset si suo loco & die facta omnia fuissent: vt suprà de eo quod certo loco, is qui [b]. & caue quòd non aperit vtrum offerat vsuras futuri temporis, sed sortem & vsuram præteritam sine dubio offert. Quæro ergo, quid si debitor sub vsuris accipiens mutuum, per pactum agat vt vsq; ad annum non soluat, nunquid prius potest soluere? Respondeo, non, nisi socius temporis etiam futuri solueret vsuras, cum gratia stipulatoris fuerat id pactum. Quid ergo si ab initio soluerit vsuras duorum mensium? Respon. bene potest etiam ante soluere, cùm nil interfit creditoris. Item quid si dedit pignus vt 60 loco vsurarum creditor fructus caperet cum. pacto vt nõ liceat lue re in eo anno? Respondeo, non luet ante: secus si conuenisset in perpetuum non luere: quia non valet, quia magis alienare, quàm ob ligare videtur: vt in aut. de non alienandis & permitandis rebus ecclesiæ. alienationis. Item quid si nihil est actum expressè, id est dicit non est quòd non posit soluere ante annũ? Respondeo, fortè potest soluere quando vult: vt arg. j. de solu. quod in diem. &. ʒ. titu. j. quod quis. & argu. ʒ. si cer. pet. l. qui pecuniam. quia dilatio fit fauore debitoris: vt. C. eo. l. eum qui calendis. in fin. vnde in eius læsionem & c. vt C. de leg. & consti. l. quod fauore. & econtra creditoris fauore vide 70 tur: vt. ʒ. mandati. l. ij. §. tua & mea. vnde si non potest alij æquè be ne mutuare, nõ tenetur recipere: nisi vsuras totius anni soluat. arg. C. de act. & obl. sicut. & ʒ. de an. leg. l. eum. & de vsu. l. in fideicommis si. §. cùm pollidius. vbi videtur distinguere an posit alij æquè bene mutuare, vel non. Accursius.
p Loco.]in prouincia. Accursius.
q Die.]i. post tres menses. Accursius.
r Petere.]quia ante tempus soluere non potuit secundum quosdam. quod falsum est: vt suprà titu. j. quod quis. dic ergo, ratio loci hoc facit: vt infrà de fideiuss. l. fideiussor ob. §. qui certo. &. C. de solu 80 l. obsignatione. in fin. Item cõtractus celebratus gratia vtriusq;: vt C. de act. & oblig. l. sicut. & arg. ʒ. de annuis leg. l. iabolenus. aliâs in cipit cum.
s Pecuniam.]reddendam post ducentos dies: vt infrà dicit.
t Seruo.]præposito pecunijs fœnerandis. Accursius.
v Beryto.]quæ est in ea prouincia scilicet accepit: & ab ea vsque Brentesium scilicet deferendam: & etiam ibi soluendam.
x In omnes.]i. intra omnes.

† Iste text. est sing. ad hoc ꝙ vbi creditor recusat recipere pecuniã: tunc sufficit oblatio verbalis, & simul tomagis in sacculo. ita communiter firmãt doctores, luc Bol.

a Al. incipit, si quis.

b Aliâs, incipit, si quis.

a Dies.]id est post dictos dies soluatur ibi. Accur.
b Mercibus.]scilicet obligatis.
c Et quas.]illis mercibus similiter obligatis, quas &c.
d Beryto.]scilicet redeundo.
e Inuecturus.]id est importaturus.
f Conuenitque]pacto incōtinēti apposito quo restringit̄ prima conuentio ducentorum dierum.
g Vti.]pro postquā. Accur.
h Callimachus.] debitor. Accur.
i Inde.] †à Beryto.
k Proximæ.]& magis vicinæ, quàm ducentos dies.
l Emptis.]scilicet obligatis.
m In nauē immissis.]Brentesij.M.
n In Syriam.] vbi accepta est pecunia.
o Proficiscatur.]i. reuertat̄, hoc est iter arripiat. Accur.
p Suprascriptam.] id est idus.
q Ciuitate.] scilicet Brentesio.M.
r Continuo.]i. statim.s.in dictis idibus non expectatis dictis ducentis diebus.
s Pecuniam.]i. sortem & vsuram. Acc.
t Persequētibus.] hominibus puta procuratoribus vel seruis vicarijs, vt eā perferrent. ad quod est.§.ti. j.l. traiectitiæ.
v Vt.]persequentib* dico ad hoc &c.
x Eaque.]scilicet dicta vsque hic.
y Titii.]q supra nominatus est Seius. sic §.de pign.act. Caius.
z Sed cùm ante.] supra formam cautionis: nunc qualiter factum processit.
a Mercibus.]reparatis Brentesij.M.
b Erote.] prorogante diem: qui duntaxat missus erat vt eā perferret & nihil vltra faceret. Accur.
c Peruenturus.] à Beryto redeundo.
d Enauigauerit.] trāsactis idibus, & sic cōmissa est stipulatio.
e Naue submersa] post idus.
f Perferēdas.]Brētesium.
g Eo tempore.]nauigare autē cœpisset eo tēpore &c. videbatur enim post idus mi [illegible] merces in n[illegible], cùm post idus nauigare cœpisset.

† al. à Brentesio.

† al. cōuentionem.

nauigij dies[a], ducētos, sub pignoribus & hypothecis mercibus[b] à Beryto cōparatis, & Brentesium perferēdis, & quas[c] Brentesij empturus esset, & per nauem Beryto[d] inuecturus[e]. conuenitq;[f] inter eos vti[g] cum Callimachus[h] Brentesium peruenisset, inde[i] intra idus Septembres quæ tūc proximæ[k] futuræ essent, alijs mercibus emptis[l], & in nauē[m] immissis, ipse in Syriam[n] per nauigium proficiscatur[o]: aut si intra diē suprascriptam[p] non reparasset merces, nec nauigasset de ea ciuitate[q], redderet vniuersam continuo[r] pecuniam[s] quasi perfecto nauigio, & præstaret sumptus omnes persequentibus[t] eam pecuniam, vt[v] in vrbem Romam eam deportarent. eaq;[x] sibi rectè dari fieri sic interroganti Sticho seruo Lucij Titij[y] promisit Callimachus. Sed cum ante[z] idus suprascriptas secū dum conuentionem mercibus[a] in nauem impositis, cum Erote[b] seruo Stichi quasi in prouinciam Syriam peruēturus[c] enauigauerit[d]; quæsitū est, naue submersa[e], cum secundum cautionem † Callimachus merces Berytū perferēdas[f], in nauem misisset eo tēpore[g] quo iam pecuniā Brentesij reddere Romam perferendam deberet: an nihil prosit Erotis[h] consensus, qui cum eo missus erat, cuiq; amplius nihil[i] de pecunia suprascripta post diem cōuētionis permissum vel mandatum erat, quàm vt eam receptam Romam perferret: & nihilominus actiōe ex stipulatu Callimachus de pecunia domino Stichi teneatur? Respondi secundum ea quæ proponerētur, teneri[k]. Itē quæro[l], si Callimacho post diem suprascriptam nauigante, Eros[m] suprascriptus seruus consenserit, an actionem domino suo semel acquisitam adimere potuerit? Respondi non potuisse: sed fore exceptioni[n] locū si seruo[o] arbitrium datum esset eam[p] pecuniā quocūq; tēpore[q] in quēuis locū reddi.

Stipulatio pœnalis non nouat præcedentem conuentionem ex caussa onerosa. Item ubi est pœna & non dies: admittitur purgatio moræ. Item ex pacto libertatis agere potest seruus domino differente. Barto.

Flauius Hermes hominē Stichum manumissionis caussa donauit[r], & ita de eo stipulatus est, Si homo Stichus de quo agitur, quē hac die tibi donationis caussa manumissionisq; dedi, à te hęredeq;[s] tuo manumissus, vindictāq;[t] liberatus nō erit, qđ dolo malo meo †non fiat, pœnæ nomine quinquaginta dari? stipulatus[v] est Flauius Hermes: spopōdit Claudius. quæro an Flauius Hermes Claudiū de libertate Stichi cōuenire possit[x]. Respondi nihil proponi cur nō possit[y]. Itē quęro an si Flauij Hermetis hæres à Claudij hærede pœnam suprascriptam petere voluerit, Claudij hæres libertatem Sticho præstare debeat vt pœna liberetur[z]. Respōdi posse. Item quæro, si Flauij Hermetis hæres cum Claudij hærede ex caussa suprascripta nolit agere an nihilominus Sticho libertas ex cōuentione quæ fuit inter Hermetem & Claudium (vt stipulatione supra scripta ostenditur) ab hærede[a] Claudij præstari debeat[b]. Respondi debere.

Qui tenetur sub pœna uni alienare: in illo existente in mora potest alienare cui uolet. hoc dicit. Bart.

Cohæredes †cū prædia hæreditaria diuiserant, vnum prædium cōmune reliquerunt sub hoc pacto, vt siquis eorum partem suam alienare voluisset, eam vel cohæredi suo vel eius successori venderet[c] centū vigintiquinq;. q si quis aliter fecisset, pœnā centū inuicē stipulati sunt. quæro cum cohæres mulier cohæredis[d] liberorum tutores sæpius testato[e] conuenerit, & desyderauerit vt secundum conuentionē aut emerēt aut ven

o Seruo.]Eroti. Accursius.
p Eam.]accipere. Accursius.
q Tempore.]quo vellet.
r Donauit.]vt tantum vindicta manumittatur, & nō alio modo, quare non alloquitur alijs legibus. Accursius.
s Hæredeque.]q; id est vel. sic infrà de verb.signi.sæpe.
t Vindictaque.] tunc interesat vindicta manumitti: quia efficiebatur ciuis Romanus secundū quosdam.
v Stipulatus est.] trāsit de tertia ad primam: & tandem redit ad tertiam personam.
x Possit.]actio.prę scriptis verbis vt manumittatur. Accur.
y Non possit.]cōtra ad inferius responsum suprà de fideicōmis. lib.l. Thais.§. intra.solu. vt ibi. Item contra. C. si man. ita fuer.alie.l. fina. Solu. hic fuit actum vt vindicta fieret manumissio: aliàs intelligitur de effectu beneficij, vt ibi: quod semper est in dubio: vt suprà de ser.expor. si venditor. & dicunt quidam quòd alius est effectus quando fit vindicta quia tunc fit ciuis Romanus. sed quando constitutio succedit, tunc non: cum alij sint latini, alij deditij. quæ distinctio. l. non inuenitur.
z Liberetur.]fauor libertatis est, ne pereat quòd post commissam pœnam purgatur mora. vel secundum Ioann. loquitur quando non est commissa pœna. & improprie[a] dicit liberetur, quia vel ipse hæres debet manumittere. & est sic suprà v-sufruct. quemadmodum ca.l. tertia.§. primo. & ad legem Aquiliam. si seruus seruum.§. si calicem diatretum. Item tale tollit suprà de eui[c]t. qui alienam. & eodem modo solut. suprà titul. i. traiectitiæ. §. de illo. &.§. idem Pōponius. &.C. de contrahenda stipula.magnam. Item contrà suprà qui fine ma.l. latinus. sed hīc ante duos menses agebatur ad pœnam: sed nec morte donatarij perierat libertas: quoniam nec ipse præcisè debuit manumittere: sed vel ipse vel hæres eius: & ideo.§. dixi hæredem non incidisse in pœnam.

† al. in eo.

a Contrarium tenet Bart. Paul. Frāc. & Alex.

+ Dy. & Alexā. hic dicunt istum text. singul. ad hoc q il le qui promisit alteri vedere sub pœna, habita prius requisitione, si alteri vē dat non incurrit pœnam. Bolo.

b est diuinatiua secū dū Bart. P. Ale. & Frā.

c Sequitur Bar. P. Frā. & Alexan.

d Sequitur prędic. scri.

h Erotis.]serui creditoris, cuius consensu alio & alio tempore nauigauit &c.
i Nihil amplius.]nisi vt perferret. Accur.
k Teneri.]& sic periculum pertinet ad debitorem naui submersa post moram: vt. C. de nau. fe. cum proponas.
l Item quæro.]repetit vt aliquid addat in fi. de excep. vel credebat seruum non bene intellexisse, vt frequenter fieri videmus: vel.§. in vsuris: hīc in sorte & in omnibus.
m Eros.]seruus.
n Exceptioni.]tunc. Accur.

a Ab hærede.]§. qui fine ma. ad lib. perue. l. mancipia. contra. Sol. hīc donator non volebat seruum effici liberū, nisi vindicta. ibi aliter. vel hīc per fideicom. ibi directo secundum quosdam.
b Debeat.]instante seruo.
c Venderet.]aut eorum partem emeret: vt patet.§.
d Cohæredis.]qui scilicet cohæres decesserat pluribus relictis hæredibus.
e Testato.]extra ius etiam.

Exceptionem.

a Contrariũ tenet Fran. Paul. Alex. & las.
b Idē Frã. aliter tamē soluit Alex.
c Approba tur per Bar. Fran. Paul. & Alexan.

a ¶ Exceptionem.] nam ipso iure commissa est pœna. hoc ergo si quidē intelligitur, vt si alius non vult emere, extero vendere possit sine dãno pœnæ secũdum Io. & facit. ff. de arbi. Celsus. Sed contrà. ff. de pac. l. nemo. sed hîc ad pœnã b. & sic etiã non obstat. ff. de distr. pig. si creditor. §. fi. Itē facit. ff. de act. emp. si sterilis. §. si tibi. in fi
b ¶ Cõstitisset.] Posteà non c tamen tempore stipulationis cõstabat: nec ante constite-10 rat. aliàs est hîc non consti. &c.
c ¶ Non extitisset.] q. d. si nondum tēpore stipulationis constiterit, de debito: & p hoc conditionalis stipulatio in præteritum concepta nõ poterat com mitti in æternum: quia 20 falsa de pterito sunt impossibilia. vel dic secundum d R. si est actum vt patre viuente cõstare deberet, quid & quantũ deberet: qđ videtur secũdum verba. nam demum patre viuēte cõstare potest eũ debere: sed eo mor-30 tuo cõstare potest eũ debuisse: vt & ff. e. cum stipulamur. & facit. ff. de vsur. l. Seia. & ff. de manumis. test. q filiũ.
d ¶ Solo pacto.] fine stipulatione aquil. & accep.
e ¶ Partē.] pecuniæ.
f ¶ Cauit.] per stipu-40 lationem.
g ¶ Hæres.] s. pupillæ.
h ¶ Tutelæ.] actione.
i ¶ Et victus.] hæres pupillæ. Accur.
k ¶ Prouocauit.] secundò.
l ¶ Pronũciata est.] à principe.
m ¶ Mora.] obtulit er-50 go hæres tutoris.
n ¶ Petierit.] Hæres pupillæ. hoc autē ideo dicit ne posterior mora noceret: vt. ff. de pe. ri. & cõ. l. illud. Accur.
o ¶ Vsuræ.] ex mora s. residuæ pecuniæ non redditæ. Accur.

* vide in hoc. §. Alex. li. disput. j. c. xiij. Alex. etiã hic di. citãs tex. nõ alibi ad hoc, q mor tuus non di citur debere, sed debuisse. Bol.
d Idē Bar. & alij.

† Alex. hic & moderniores repu tant istum text. singu. ad hoc, q si nõ stat per debitorem, quo minus soluat creditori suo: sed stat per creditorem nõ currunt contra eum vsuræ. Bol.

derent: hicq; nihil tale feceri nt: an si mulier extero vendiderit. pœna ab ea cētum exigi possit? Respondi secundũ ea quæ proponerētur, obstaturã doli mali exceptionē a.

¶ Facultas implendi conditionem, ad hæredem non transit. Bar.

¶ Augerius ✠ filiusfamiliâs seruo Publij Mæuij stipulanti spopondit se daturum quicquid patrē suum Publio Mæuio debere cõstitisset b. quæsitum est patre defuncto antequàm constitisset quid quantũq; deberet: an si aduersus hæredem eius actum fuisset, aliũmve successorem, & de debito cõstitisset, Augerius teneatur. Respondi si conditio non extitisset c, stipulationē non esse commissam.

¶ Non currunt vsuræ, si creditor est in mora recipiendi. Barto.

¶ Seia hæres † vnius tutoris cũ hærede pupillæ transactione solo pacto d facta, maiorem partem e soluit, in residuam cauit f, & vsuras pmisit: sed illico negauit hæres g se transactionē seruare: & apud iudicē tutelæ h egit: & victus i prouocauit k ad cõpetentem iudicem: & ab eo quoq; ad principem idem prouocauit: & iniusta hæc quoq; prouocatio eius pronũciata l est. quæsitũ est cum per hæredē pupillæ mora m intercesserit quo minꝰ pecunia in stipulationē deducta, ab hærede tutoris solueretur, nec vnquã petierit n: an ei hodie debeã tur vsuræ o ab hærede tutori? Respõdi ✠ & si Seia ante cessasset ex stipulatione pecuniam offerre, iure p vsuras non deberi.

¶ Iniusta sententia, per quam quis contra diuisionem facere declaratur, facit pœnam committi. Barto.

¶ Duo fratres q hæreditatē suam inter se diuiserunt, & sibi cauerũt nihil se contra eam diuisionem facturos: & si contra quis fecisset, pœnam alter alteri promisit. post mortem alterius, qui superuixit, petijt ab hæredibus eius hæreditatem, quasi ex caussa fideicõmissi sibi à patre relicti debitã: & aduersus eum pronunciatum est, quasi de hoc quoq; transactum fuisset, quæsitum est an pœna commissa esset. Respondi secundum ea quæ proponerētur r, commissam esse.

¶ Promissio ob turpem caussam de præterito uel de futuro, est ipso iure nulla. Barto.

Papinianus. LEX CXXIII.

Si plagij s faciēdi vel facti caussa concepta sit stipulatio, ab initio non valet.

¶ Stipulatio facti, quæ habet diem, non committitur ad interesse ante diem: licet certum sit ante diem fieri non posse. Barto.

Idem li. 2. LEX CXXIIII.

Insulam intra biēnium illo loco t ædificare spondes? ante finem biennij stipulatio non cõmittitur: quãuis reus promittendi nõ ædificauerit, & tantum v residui temporis sit, quo ædificium extrui nõ possit. neq; enim stipula-

parte quam habuit frater præmortuus, vt à fratre superstite. in alia autem secundum hoc remanet fideicom. quam habuit, vt suam fraterr præmortuus. dic ergo, q in hac diuisione agitur de euic. pro parte meæ partis tantum: puta: ego hæres præmortui habeo ex diuisione dimidiam quæ est citra Rhenum: & in illa partē habeo iure meo: partem ex persona co hæredis mei ex diuisione. si ergo ex fideicõ. petat quod habeo ex 10 persona mea, in mea parte nil ei obstat: qa in ea non habeo caussam ab eo: nec de euic. tenetur. aliam autem petere non potest quã habuit iure suo: quia de sua parte restituēda non sum rogatus: vt de lega. iij. pater. §. 20 quindecim. & etiam, quia de euic. tenetur, nisi fuerim sciens: quo casu non ago nisi stipulatus sim: vt. C. de euic. si fundum sciens. Item plus potest petere qui superuixit. s. æstimationem eius particulæ, quã habebat in sua 30 dimidia per diuisionem ex persona præcedentis. modo enim nõ licet habere ex diuisione: sed ex fideicõ. tanquam alio euincente: vt. ff. de eui. l. si vēdideris. & l. nõ tamē. & secundũ duas primas solu. male fuit hîc iudi-40 catũ: & hoc est cõtra ius agētis: & secundũ tertiã bene: secundum quartã bene in parte, & male in alia parte: vt patet ex præmissis. Itē patet ex prædictis solu. quæstionis. s. si ille cui faciēda est restitutio rei ab aliquo, 50 eam emit: an modo habeat locũ in ea fidei cõ. per. d. ll. de euic. & ff. ad. l. falci. fundo. vel dic vt ibi. Itē cõtra. ff. de pact. l. tres fratres. solue, vt primũ cõtrà. si fuerit ibi dolus. Itē cõtrà. ff. de leg. iij. pau

✠ *si Seia non cessasset. &c.*

p ¶ Iure.] s. exceptionis cum per eam non steterit. sed si obtulisset & 60 assignasset & deposuisset, tunc ipso iure: vt. ff. de vsu. l. j. in fine. & hoc vbi fuissent promissæ. aliàs ex mora etiam non debentur.
q ¶ Duo fratres.] qui rogati fuerunt, vt si quis eorum, sine liberis decessisset, suam partem alteri per fideicom. restitueret.
r ¶ Proponuntur.] Duo dicit. primum q fuit pronunciatum contra petentem, quasi hoc sit remissum. Secundum, q licet habeat exceptionem conuentionis, per quam fuit absolutus reus, & sit ea vsus: adhuc tamen petitur pœna: & sic vtrunq;. sed in primo an fuerit bene iudicatum? si dicas quòd sic (quod videtur dicendum) tunc consonat, supra quibus modis pig. vel hypothe. sol. l. Titius. Sed contrà. ff. 70 de transact. l. qui cum tutoribus. vbi non videtur frater remittere act. pro parte fratris: cuius fratris partem posteà habet per fideicõ. Sol. e hic fuit male f iudicatum secundum H. vel dic secundò bene: quia non opposuit replicationē: quòd potuit: vt suprà de pact. l. tres fratres. quod in idem recidit: quia male, scilicet contra ius agentis. nec ob. ff. dicta. l. Titius. quia sicut facilius contrahitur in re aliena, domino scilicet præsente: ita facilius soluitur pignoris obligatio creditore præsente: argu. in eodem titu. l. si consensit. Vel dic tertiò secundum Ro. hîc cauit nihil se & c. id est nec hæreditario nec fideicommiss. nomine: vel exprimendo g hoc vel sic agendo: quod potest 80 probari: vel etiam ex ipso verbo hoc præsumitur h, quia dicit nihil & c. Ibi verò simpliciter, & sic omnino bene fuit iudicatum: & quod hîc dicit, quasi de hoc & c. expressiuum est veritatis: vt & aliàs, suprà de transact. l. j. vel quartò i hîc in diuisione, in qua tenetur quilibet alteri de euictione: vt suprà famil. erciscun. hæredes. §. penulti. ibi in transactione, in qua non tenetur: vt. C. de transactio. si pro fundo. qui ergo de euictione tenetur, non debet contrauenire: vt supra de euict. l. vendicantem. Sed hæc solu. non valet nisi in ea

e Idē Bar. Bal. & Pau.
f Imò bene Ale. & Frã.
g Hæc diui nat ad text. Bar. & Frã. & Alexan.
h Cõtrariũ tenent Bar. Pau. Franc. & Alexan.
i Contra hãc solu. te net hic Bar. in sexta sol. & in prima quæstione, q sequit Pau. Franc. & Alexan.

lo callimacho. §. j. sol. vt ibi. Ad secũdũq; qđ dicit etiã pœnã peti: est cõ 60 trà. ff. de pact. l. rescriptũ. §. si pacto. vbi sufficit alterũ. sol. si teneas supra bene iudicatũ in totũ vel in partē, promptũ est dicere pœnam commissam. sed obstat exceptio: vt in contrario. vel fortè fuit hîc actum vt vtrũq; possit peti: vt. ff. eo. ita stipulatus. in fi. vel ibi in contractu: hîc in sententia. Si autem dicas, q male fuit iudicatũ: tunc dic pœnam commissam eo inspecto, q sententia est lata: cui stãdum est, ex quo non appellatur. sed hîc multo magis locum habet exceptio: vt in contrarijs. Sed quid hoc casu quando fuit male iudicatũ: si fuerit in principali, præiudicat in accessorijs: vt. ff. de rei ven. ex diuer-70 so. §. vbi. item ex eo quod hîc dicit, quasi & c. videtur argu. q in sententia caussa sit exprimenda k: vt dixi. C. de iudi. properandum. §. illo. & ff. si men. fa. mo. dixe. l. j. §. j.
s ¶ In plagij.] Promitto tibi centum si feceris plagium, vel quia fecisti. hæc secunda est magis dubitabilis: prima non: vt. ff. de fideiuss. si à reo. §. fi. hæc, promitto tibi centum si Titius fecit plagiũ, valet. Alij l dicunt poni exempla per legem. ff. de condic. ob tur. cau. l. fi. puta. promittis mihi decem, vt reddam tibi filium tuum, vel seruũ quem plagio abstuli? Accursius.
¶ Insulam.] CASVS. Promisisti mihi ædificare domum in-80 tra duos annos. non possum agere contra te, nisi finitis duobus annis, quamuis non supersit tantum temporis, quãto ædificari possit domus: quia stipulationis substantia, quam ab initio sumpsit, nõ mutatur ex postfacto. Idem est in stipulatione iudicio sistendi caussa facta. cætera clara sunt. Francis.
t ¶ Loco.] aliàs non valet: vt suprà de eo quod certo loco. l. ij. §. si quis insulam.
v ¶ Et tantum.] subaudi quamuis. Accursius.

k Adde, qđ notaui in. l. legatario in apost. in ver. caussa in sententia exprimēda. super gl. in ver. absit. ff. de fideicõ. liber.
l Et male Bar.

a Mutatur.]ſi quidẽ expectandus eſt dies actoris:quia tota obligatio ſub conditione & in diem collata videtur : vt.ſ.e.in illa.Ioan. Sed contrà.ſ.hoc iure.ſolu.vt ibi[a].Item cõtrà.ſ.e.ſtipulationes non di.§.planè.ſolu.vt ibi ſolui aliam,quæ huic concordat. ſic.ſ.eod.l.ſi ſtipulatus eſſem à te.vel hîc[b] adiecit tempus,ibi non.item contrà.ſ.eo.cum ſtipulatus ſol. vt ibi[c].& facit.ſ.e.exiſtimo.§.ſi.Accur.

a Tene ibi tertiam ſol.
b Idẽ Bart. Franc.& alexand.
c Approbatur per doc. quia ibi in pœna cõuẽtionali hîc non.

b Si.]id eſt quãuis.

Cum ſtipulamur.]Caſus huius legis habitus eſt ſuprà de verbo ad verbũ.l.ſi ſtipulatus fuero.§.j.Fran.

c Cũ ſtipulamur.] facit.ſ.e. ſi ſtipulatus fuero.§.j.& ſ.eod.ſi à colono.

Si ita.] CASVS. Pone caſum vt.ſ.in.l.huiuſmodi. Titius.] Titius promiſit mihi fundũ quendã,puta Cornelianũ, ſine vſufructu: poſt octo dies iterum promiſit mihi vſumfructũ eiuſdẽ fundi. certe hîc ſunt duæ ſtipulationes:& ille qui fundũ promittit ſine vſufruct. & poſtea vſumfructũ promittit eiuſdem fundi,ad minus tenetur,quàm ille,qui vna ſtipulatione ꝓmittit ſimul fundum pleno iure,id eſt, nõ detracto vſufru. Nam primo caſu,ſi ille,qui promiſit vſumfructũ, ſoluerit eum, & ſit amiſſus,& poſtea ſoluerit fundũ : liberabitur . ſed ſecũdo caſu,qui fundũ pleno iure promittit : ſi primo vſumfructũ ſoluerit, & ſit amiſſus,& poſtea fundũ tradidit: non liberabitur vllo modo : niſi efficiat, ꝙ fundus pleno iure ſoluatur. Chryſogonus.] Vide gloſſ.quæ ponit caſum . Si ita.] Promiſi tibi, ꝙ ſiſterẽ ſeruũ meum in iudicio :& caſu quo non ſiſterem, promiſi tibi hippocentaurum, quẽ tamẽ dari eſt impoſsibile.Certe iſta ſecunda ſtipulatio pœnalis eſt inutilis : & perinde eſt,ac ſi tibi pure promiſiſſem.Franc.Accur.

...tionis ſtatus , cuius dies certus in exordio fuit,expoſtfacto mutat[a]. Ideq́; & in ſtipulatione iudicio ſiſtendi cauſa facta placuit : ſcilicet vt ante diem ſtipulatio non committatur , ſi [b] certum eſſe cœperit pareri ſtipulationi reſiduo tempore non poſſe.

Verbum præſens non trahitur , ad futurum. Bartolus.

Paulus. LEX CXXV.

Cum ſtipulamur[c], Quicquid te dare facere oportet . nihil aliud in ſtipulationem deducitur, quàm quod præſenti die debetur. hoc enim ſolũ hæc ſtipulatio demonſtrat.

Exiſtente conditione retro poteſt deberi pecunia.Bartolus.

Idem. LEX CXXVI.

Si ita ſtipulatus fuero, Si Titius conſul factus fuerit,tunc ex hac die in annos ſingulos dena [d] dare ſpondes?poſt triennium conditione exiſtente triginta peti poterunt.

Qui promittit uſumfructum,& proprietatem ſeparatim:ſoluto uſufructu liberatur.ſecus in eo , qui plenam proprietatem promiſit.Bart.

Titius à Mæuio fundum [e] detracto vſufructu ſtipulatus eſt,& ab eodẽ [f] poſt eiuſdẽ fundi vſumfructũ [g] eſt ſtipulatus.Duæ ſunt ſtipulationes:& minus eſt in eo vſufructu quẽ per ſe [h] quis promiſit, quàm in eo qui proprietatẽ comitatur [i]. Deniq; ſi ille vſumfructũ dederit[k],eũq́; ſtipulator non vtendo amiſerit:tradendo poſtea fundum detracto vſufructu,liberabitur [l]. Non idem contingit ei qui fundum pleno iure promiſerit,& vſumfructum dederit , deinde amiſſo eo proprietatẽ ſine vſufructu tradiderit etenim ille liberatus eſt [m] dando vſumfructum , hic in nulla[n] parte obligationis exoneratur,niſi pleno iure fundum effecerit ſtipulatoris.

Per liberam perſonam , non quæritur nobis actio ex ſtipulatione,ſed ex numeratione ſic. Et qui ſtipulatur imperſonaliter, ſibi ſtipulari uidetur:& nunquam perſona extrinſecus ſubintelligitur.Bart.

Chryſogonus[o] Flauij Candidi ſeruus actor ſcripſi corã ſubſcribente [p] & aſsignante [q] domino meo,accepiſſe me à Iulio Goza agẽte[r] rẽ Iulij Quintiliani[s] abſentis,mutua denaria mille: quæ dari [t] Iulio Quintiliano , hæredive eius,ad quem ea res pertinebit, calendis Nouembris,quæ proximæ ſunt futuræ ſtipulatus eſt Gozas libertus & rem agens Quintiliani : ſpopondit Flauius Candidus dominus meus ſub die ſupraſcripta.ſi ſatis eo nomine factum nõ erit,tũc quo tẽpore poſt ſolueretur[v],vſurarũ nomine denarios [x] octo præſtari ſtipulatus eſt Iulius Gozas[y] :ſpopondit Flauius Candidus dominus meus , & ſubſcripſit.Reſpondi[z],Per liberã perſonam,quæ neq; iuri noſtro ſubiecta eſt neq; bonafide nobis ſeruit, obligationẽ nullã [a] acquirere nobis poſſumus [b]. Plane ſi liber homo noſtro nomine [c] pecuniã daret vel ſuam vel noſtrã[d],vt nobis ſolueretur:obligatio nobis pecuniæ creditę acquireretur [e]:ſed qđ patrono libertus dari [f] ſtipulatus eſt,inutile eſt[g]:vt nec ad ſolutio-

d Dena.]ideſt decẽ propriè autẽ ſignificat bis decẽ:vt ſ.de leg.j. ſi quis teſtamento.in prin.& facit.C.de teſta. præpoſteri. & ſ.ſi cert. pet.l.lecta in fin.Sed contra ſ.de vſu.quidam.Sol.vt dixi.ſuprà.eo.l. huiuſmodi.Accur.

e Fundum.]id eſt nudam proprietatem.

f Ab eodem.]ſcilicet Mæuio.Accur.

g Vſumfructum.]ſine proprietate.

h Per ſe.]id eſt ſeparatim ſine fundo.Accur.

i Comitatur.]ſcilicet cum fundum ſtipulatus eſt.

k Dederit.]quem ſeorſum ſtipulanti promiſit,& ſic liberatus eſt à ſecundo vinculo.

l Liberabitur.]promiſſor.

m Liberatus eſt.] qui promiſit vſumfructum ſiue fundum. Accurſius.

n Hic in nulla.]qui promiſit fundum pleno iure.ſed nõne qui ſoluit partem rei,quã debet ſoluere, liberatur,pro ea parte : vt.j. de ſolu.ſi ſtipulatus.§.qui decem ? ſed dic,[d] quòd hæc cauſalis non eſt pars.Item nec eum ſoluit ſed formalem ſoluit:ad quem nullo modo erat obligatus.Accurſius.

d Idẽ Bar. & alexand.
e Hanc gl. in eius declaratione ſequuntur Bar. Franc. P.& alexã.

o Chryſogonus.]ſ.ego.& dic,[e] ꝙ tres hîc ponuntur ſub cõpendio quæſtiones,& ſolutiones earũ : cauſæ quoq; dubitationis in duabus poſterioribus.Nã prima modicũ dubitationis habet: quæ eſt vtrum Gozas libertus ſtipulando pecuniam Quintiliano reddi,ipſi quæſierit actionem.Secunda,vtrum ſaltem ipſa numeratione libertus patrono obligationem quæſierit,licet ſtipulatio ipſi facta non tenuit. Tertia vtrum ſtipulando vſuras ſine proprij nominis adiectione,ſibijpſi quæſierit actionem.Prima eſt,plana .cũ enim per liberã perſonam,quæ in noſtra poteſtate nõ eſt:neq; bona fide nobis ſeruit nõ acquirimus actionẽ : regulariter ergo nec hîc patrono eſt quæſita.In ſecunda dubitationem faciebat : quia ſiue numerationẽ ſtipulatio , ſiue ſtipulationem præcedit numeratio: vnica oritur obligatio ex ſtipulatu:non ex numeratione:vt.j.de noua.l.vj. &.vij.cũ ergo,hæc ex ſtipulatione nõ ſit quęſita,vt dixi: ergo videtur,ꝙ nec ex numeratione.ſed rñ.ꝙ dicitur vnicã ex ſtipulatione ꝓcedere obli.ſiue numerationẽ præcedat ſtipulatio,ſiue ſequatur:locum habet vbi vtilis interponit̃ ſtip. cũ ergo hîc fuerit inutilis,vtilis numeratio nõ poterit ꝑ eã.ſ.inutilẽ ſtipulationẽ vitiari.itaq; cuicũq; pecuniã numerauit libertus noĩe patroni,acquirit̃ patrono actio: vt. ſ. ſi cer.pe.certi cõd.§.ſi nũmos.In altera vero q̃ſtiõe dubitationẽ inducit ex eo, ꝙ nomen Quintiliani poſitũ in ſtipulatione ſortis,tacitè videbat̃ repetitũ in ſtipulatione vſurarũ. Augebat dubitationẽ ſimiliũ ĩductio. videbat̃ enĩ nomẽ patroni in ſtipulatiõe vſurarũ tacitè repetitũ: ſicut in ſtipulat. qñq; tẽpus tacitè ineſt : vt ſ.e.interdũ.qñq; cõditio:vt ſ.de iure do.plerũq;.§.ſi qñ.ſed tñ rñ. nũquã pſona in ſtipulatione intelligit̃, niſi expreſſa fuerit· itaq; nec hîc:maximè:qa tacitè intellecta perſona eſſet inutilis ſtipulatio:vt arg.j.eo.Titia.§.j.ſic &.ſ.de fideicom.lib.l.ſi.

Numeratio ſiue vnica ꝓcedat ſtipulatione, ſiue ecõtrà ſtipulatio numerationem, oritur obligatio ex ſtipulatu non ex numeratione.

p Subſcribente.]ſ.domino:quod eſt.j.

q Aſsignante.]quia fecerat ſignum,ibi,vt mos erat.

r Agente.]i.numerante nomine patroni abſentis.

s Quintiliani.]patroni ſui.

t Dari.]i.reddi patrono.& ita audi,quod vitiat.

v Solueretur.]i.quantum ſortis differatur.

x Denarios.]viij.ſingulis menſibus.

y Gozas.]ecce ergo perſona Quintiliani non adijcitur:ſed imperſonaliter non adiecta ſua vel patroni perſona.

z Reſpondi.]hoc interponitur.

a Nullam.]ergo,nec hîc per libertum debet acquiri : quia liber eſt:licet quæſita actio extendatur quandoq;:vt ſ.de vſur.ſi quis ſolutioni.§.fina.ſed obſt.ſ.de calum.l.generaliter.§.fin.ſed reſpon.hoc ibi contingit propter delictum.at hîc contractus eſt.Item opp. C. de iure do.l.ſi.in prin.Reſpon.illud legis poteſtate fauore dotis:vel ibi ius fingit eam contraxiſſe.

b Poſſumus.]regulariter.

c Noſtro nomine.]quod fecit hîc libertus nomine patroni.

d Noſtram.]vt hîc erat.Accurſius.

e Acquireretur.]propter ſingularia præcepta:vt.ſ.ſi cert. peta certi.§.ſi nummos·

f Dari.]id eſt reddi.

g Inutile eſt.]quia alteri ſtipulari &c.nec ei ſolui poteſt,cũ nõ ad hoc ſit

hoc sit positus:vt.C.per quas perso.l.j.&.§.eo.eum qui.§.qui sibi.
a ¶ Absentis.] patroni.
b ¶ Quærebatur.] quãtũ ad æstimationẽ:vel dic ex numeratione.
c ¶ Quæramus.] pro stipulantis intentione.
d ¶ Ipse.] libertus.
e ¶ Possit.] & certe non potest: nisi in casu:vt.C. si cer.pe.l.iiij.
f ¶ Stipulamur.] in continenti:vt.j. de nova.cũ enim pecuniã.
g ¶ Nascuntur.] cum stipulatio est vtilis.cæterum si inutilis est, condictio nascitur ex numeratione: vt dictum est.
h ¶ Sed vna.] si actũ est ꝙ ex numeratione sola nascatur actio: tunc ex ea.si vt ex stipulatione:tunc ex ea. si verò est dubiũ:tunc ex ea, quæ præcessit, secũdũ H.arg.j.de stipula.ser.si communis seruus. sed aliter not. d.l.j.de noua.cùm enim Accursius.
i ¶ Sequatur.] incontinenti.& dic, stipulatio inutilis:vt alij si stipulat⁹ sum. Azo. ex qua nec patrono nec sibi acqrit actio: patrono nõ: quia non potuit.sibi nõ:quia noluit.sic.C.siquis alteri vel sibi.l. multũ.domi nus tamen vendicat eã si extat:aliàs condicit si eius nomine est numerata, vt.§.dictũ est.aliàs si libert⁹ suo nomine mutuat.habet ipse actionem : vt.C.si cer.pet.l.iiij.Accur.
k ¶ A naturali.] ex qua oritur certi condictio,vel domino si eius nomine est facta: vel numeranti : vt dictum est.
l ¶ Sequens stipulatio.] hoc intelligunt, cùm stipulatio est valida. quo casu ex sola ea oritur actio.at cũ inualida, tunc ex sola numeratione actio quæritur:vt.§.si cert.pet l.certi condictio. §. quoniam . sed hoc non placet:quia contra hanc literam est.

nem proficiat adiectio absentis [a] cui principaliter obligatio quærebatur [b]. ¶ Superest vt quæramus [c] an ex numeratione ipse [d] qui contraxit,pecuniam creditam petere possit [e].nam quoties mutuam pecuniã dantes,eandẽ stipulamur [f]: nõ duæ obligationes nascuntur [g], sed vna [h] verborũ. Plane si præcedat numeratio, & sequatur [i] stipulatio:nõ est dicendũ recessum esse à naturali [k] obligatione. Sequens stipulatio [l] in qua sine adiectione [m] nominis vsuras stipulat⁹ est, non eodẽ vitio laborat [n]. neq; em maligne [o] accipiendũ est.eidẽ stipulatũ vsuras, cui & sorté,videri [p].ideoq; in liberti persona valet stipulatio vsurarũ,& cogitur eam patrono cedere [q]. Plerũq; enim in stipulationibus verba ex quibus obligatio orit, inspicienda sunt [r]: raro autem inesse tẽpus [s] vel conditionem [t] ex eo quod agi apparebit,intelligendum est : personam nunquàm [v],nisi expressa sit.

¶ *Inutilis stipulatio pœnalis, non reddit inutilem stipulationẽ sortis:nec ipsam nouat.Pau.*

¶ Si ita stipulatus fuero, Te sisti: & nisi stiteris, aliquid dari quod promittenti impossibile [x] est:detracta secunda stipulatione,prior manet vtilis , & perinde erit ac si te sisti [y] stipulatus essem.

¶ *Interpellatio quæ nõ constituit principalem in mora:non nocet fideiussori.Bart.*

m ¶ Sine adiectione.] impersonaliter.
n ¶ Laborat.] quò superior:vt sit inutilis.
o ¶ Maligne.] quia certe malignum esset.
p ¶ Videri.] sed potius sibi.q.d.nõ est ita accipiendũ,vt vsuras quas simpliciter stipulatus erat,dño stipulatus videatur,sed sibi potius.
q ¶ Cedere.] per actionem mandati si mandato,vel etiam neg.gest. si sine mandato gerebat.Accur.
r ¶ Sunt.] sicut in casu isto quando simpliciter stipulatus est vsuras.
s ¶ Tempus.] vt.§.eod.interdum.
t ¶ Vel conditionem.] vt suprà de iur. do.plerunque.§.si ante.
v ¶ Nunquàm.] Intelligendum.scilicet est inesse. ad quod facit.C. de consti.pe.auth.vbi posita.&.§.eod.stipulatio ista. §. sicut autem. &.§.de acqui.pos.quod meo.§.si furioso.Accur.
x ¶ Impossibile est.] puta Hippocentaurum.
y ¶ Sisti nullo addito.] & not.ꝙ hìc & superiori.§.nõ vitiatur vtile,per inutile.& facit.§.eo.si ita stipulatus fuero.Accur.

Si pupillus.] CASVS. Pamphilus pupillus habẽs tutorẽ, sine eius authoritate promisit mihi seruũ Stichum:& fideiussorem dedit.facit hìc pupillus moram in soluendo:& sic Stichus decedit.quæritur an fideiussor teneatur propter moram pupilli.respon. ꝙ non:quia nõ proprie intelligitur ibi mora fuisse,vbi nulla potuit esse petitio.si autem Stichus adhuc viueret, fideiussor esset obligatus dare eum:vel si ipse moram fecisset.Franc.
z ¶ Promittat.] & sic naturaliter obligat,cũ nõ sit locupletior:vt.j. de noua.l.j.cui accedit fideiussor:vt instit.de fideius.§.j.Accur.
a ¶ Seruus.] promissus.
b ¶ Post moram.] quæ non est mora:vt subijcit.

c ¶ Ibi fieri.] oppo.C.de cõtrahen.& cõ.sti.nuda.Sol.speciale in pupillo naturaliter obligato: quia ni l scit:vt.§ de iu.& fa.igno.l.fi. nõ sic in alio naturaliter obligato: vt ibi.vel non est mora quantum ad interitum,vt hic:sed quo ad hoc,vt lit.cõte.committatur stipulatio, sic:vt ibi.Item contra insti.de fideiul.§.fideiussores. sed hìc non est plus re vel loco vel tẽpore vel caussa. & facit.§.e.si ex lege. in fi. &.l.seq.&.j.de re. iur. nulla.
d ¶ Sua mora.] quia ipse fuit interpellat⁹. aliud autem est in fideiuss.furio.&.j.de fideiuss.l. Marcellus. contrà.sol.secundũ Ro[a]. refert euidenter pupillus an furiosus aliqd promittat.nam in furioso nulla:nec naturalis : nec ciuilis orit obligatio etiã cum authoritate.tut. quia sensu caret. at pupillus præsertim pubertati ꝓximus cum authoritate tuto.ciuiliter & naturaliter obligatur,& sine tuto. naturaliter. nõ ergo mirũ si pro isto accedit fideiussor, pro furioso nõ:vt.j.de reg.iur.l.in negotijs. & in cõtrario.&.§. ad Trebel.l.si eius.in prĩci.&.§. quando di. le. ce.cùm illud. & . j. de sol.si stichũ.&.C.qui admit.ad bono.poss.l.bonorũ.& de iure deli be.si infanti. & pleni⁹ dixi super contrario.

a Approbatur,per Bar. Paul.& Ias. Pupillus an possit , & qñ naturaliter,vel ciuiliter obligari: & quid in furioso.

Scæuola. LEX CXXVII.

Si pupillus sine tutoris authoritate Stichum promittat [z], & fideiussores dederit:seruus [a] autem post moram [b] à pupillo factã decedat : nec fideiussor erit propter morã pupilli obligatus. Nulla enim intelligitur mora ibi fieri [c],vbi nulla petitio est . esse autẽ fideiussorem obligatum ad hoc vt viuo homine conueniatur, vel ex mora sua [d] postea.

¶ *Si persona, uel res ad obligationem adijcitur inutiliter:non prodest ad solutionem.Bar.*

Paulus. LEX CXXVIII.

Si duo rei stipulandi ita extitissent, vt alter vtiliter, alter inutiliter [e] stipuletur:ei qui nõ habet promissorem obligatum, non rectè soluitur:quia nõ alterius nomine ei soluitur, sed suæ obligationis [f],quæ nulla est.Eadem ratione in eo qui Stichum aut Pamphilum stipulatur:si in vnum cõstiterit obligatio [g] quia alter stipulatoris [h] erat.etiã si desierit eius [i] esse,non rectè soluitur:quia [k] vtraq; res ad obligationem ponitur, non ad solutionem.

¶ *Ad ueritatem copulatiuẽ requiritur utrũq; esse factum:& ad ueritatem disiunctiuẽ sufficit alterum tantum.Bart.*

Scæuola. LEX CXXIX.

Siquis ita stipulatus fuerit,Decem aureos dabis si nauis ex Asia venerit, & Titius consul factus [l] est? non aliàs dabitur quàm

Si duo rei.] CASVS. Titius & Seius ambo stipulati sunt à Sempronio.c. aureos:sed diuersimodè sunt stipulati:quia vnus vtiliter,alter inutiliter,puta dabis. c. si digito cœlũ tetigero si essent vtiliter stipulati ambo, posset vni solui insolidum.sed quia vnus eorũ est inutiliter stipulatus : ideo non potest ei solui:quia cuilibet soluendũ est non pro alterius obligatione, sed pro sua.cùm ergo iste nullam habeat obligationem: non rectè ei soluetur. Idem est, si ego stipulor Stichum aut Pamphilum. nam si vnus est meus,nõ potest in illo cõsistere obligatio: licet etiam desinat esse meus:nõ mihi rectè soluetur.& ratio est:quia isti duo serui nõ sunt positi in stipulatione ad solutionem:sed ad obligationem.Franc.
e ¶ Inutiliter.] si digito cœlum tetigero:vel ex interuallo: vt.j. tit. j.si ex duobus.Accursius.
f ¶ Suæ obligationis.] s.nomine.Accur.
g ¶ Obligatio.] tantum.s.&c.
h ¶ Stipulatoris.] ideoq; in eo non consistit oblig.vt.§.eodem.l.scire debemus.§.si.
i ¶ Eius.] s.altero iam mortuo:& sic obligatio est sublata . & sic expone.j.de sol.qui decem.§.si stichum [b].j.rñ.nec obstat in fi.eiusdẽ. §.quod hìc ponitur pro contrario.Accur.
k ¶ Quia.] ratio bona:vt.§.e.l.eum qui §.qui sibi.in fi.&.§.e.l.si ita stipulatus §.chrysogonus.ibi,sed quod patrono &c.& no.hic arg.ꝙ qui promittit illud aut illud,duo promittit:vt.§.no.de consti.pecu. l.illud.Item facit.§.de leg.ij.Meuius.§.duobus.& de re iudi.miles.§. j.Accursius.

b Solutum lius, vt hìc per Bart.

Si quis.] CASVS. Si duæ conditiones apponuntur,in stipulatione copulatiuè:necesse est vtrãq; impleri ante quàm stipulatio committatur:& hoc si affirmatiuè apponantur. si verò apponantur negatiuè:tunc necesse est,quòd neutra impleatur, vt stipulatio committi possit.Item si apponantur duæ conditiones disiunctiuæ affirmatiuè:sufficit vnam impleri vt committatur stipulatio . si autem negatiuè sufficit alteram non impleri.exempla sunt plana in textu.Franc.Accur.
l ¶ Factus est.] vt.j.de fideiuss.si à reo.&.§.de rebus dub.si is qui.§. vtrum.Et not.quatuor diuersas stipulationes.& facit.§.de condict.

& demon.l.cum pupillus.§.j.&.ꝭ.de hære.insti.si te.in fi.& de condi. insti.l.v.& insti.de hære.institu.§.penul.

a ¶ In contrarium.]scilicet dicitur, Accursius.

b ¶ Huic.]differt à proximo[a] in contrariũ &c.quia hic præcessit cõditio, supra stipulatio, vel suprà præteritũ.s.sit, hîc præsens.s.est.

a Aliâs à ꝓposito idẽ in cõtra.&c.

si vtrunq; factum sit. Item in contrarium[a], Dare spondes si nec nauis venerit, nec Titius consul factus sit? exigendum erit vt neutrũ factum sit. Huic[b] similis scriptura est. Si neq; nauis venit, neq; Titius consul factus[c] est. At si sic, Dabis si nauis venit, aut Titius cõsul factus sit? sufficit vnũ factum. & cõtra, Dabis si nauis nõ venit, aut Titius consul factus non est? sufficit vnum non esse[d] factum.

¶ Si pater stipulatur filio, quòd iuris est, sibi acquirit: secus si id quod est facti per filium explicandi: filius uerò quærit patri: siue factum, siue ius stipuletur eidem. Bar.

Paulus. LEX CXXX.

QVod dicitur Patrẽ filio vtiliter stipulari, quasi sibi ille[e] stipuletur. hoc in ijs verum est quæ iuris[f] sunt, quæq; acquiri patri possunt. alioquin si factũ cõferatur in personã filij, inutilis erat stipulatio: veluti vt tenere[g] ei, vel vt ire agere liceat. cõtra autem filius vt ire agere patri liceat, stipulando acquiret ei[h]. imò & quod in suam personam filius conferre non potest, hoc patri[i] acquiret.

¶ Persona hæredis promissoris, in his quæ contra hæredes transeunt, superuacuè adijcitur in stipulatione: & ideo licet tantum unus fuerit nominatus, omnes tenentur. Pau.

Scæuola. LEX CXXXI.

IVlianus scribit, si neque per te neq; per hæredẽ tuũ Titium[k] fieri quo minus mihi ire agere liceat, stipuler: non solum Titium teneri se prohibeat, sed etiam cohæredes[l] eius.

¶ Si in re soluta deficit aliquod ius: adhuc ipsa res peti potest. h.d. Barto.

¶ Qui fundum † sibi aut Titio dari stipulatur: quamuis fundus Titio traditus sit, nihilominus petere fundum potest, vt sibi de euictione[m] promittatur[n]. nam interest eius qui mandati actione fundum recepturus sit à Titio[o]. Sed si donationis caussa Titium interposuit[p], dicetur traditione protinus reum[q] liberari[r].

¶ Qui aliquem tanquam filium promittit tractare: ipsum emancipare, instituere, uel exhæredare tenetur de iure, uel de facto: aliàs pœna cuiusq; stipulationis committitur. Bar.

Paulus. LEX CXXXII.

QVidam[s] † cùm filium alienum susciperet[t], tradenti promiserat certam pecuniam si eum aliter quàm vt filium obseruasset. quæro[v] si postmodum de domo eum propulerit, vel moriens nihil ei testamento reliquerit: an stipulatio committatur: & quid[x] intersit vtrum filius, an alumnus vel cognatus agentis[y] fuerit[z]. Præterea[a] quæro, si filium suum quis legitime in adoptionẽ dederit: & ita vt supra[b] scriptum est, stipulatio intercesserit, eumq; pater adoptiuus exhæredauerit, vel emancipauerit: an stipulatio

c ¶ Factus.] subaudi, dare spondeo.

d ¶ Non factũ esse.] C.de instit. & substi.l. generaliter. contrà. sed ibi[b] aut pro & ponitur, vt.ĵ.de ver.sig. sæpe. Item facit.ĵ.iudi.sol. cum quæritur.

b Idẽ Bart. Bal.P Alex. & Ias.in dicta, l. generaliter.

QVod dicitur.] CASVS Dicitur in antiqua regula, ꝙ pater potest filio stipulari. quæritur quomodo hoc intelligatur. Respõdetur, ꝙ intelligitur de ijs, quę sunt iuris: sicut cũ pater stipulatur filio dari: sed in ijs, quæ sunt facti, no habet locum hęc regula: veluti si stipuletur pater filio, ꝙ ei ire agere liceat. filius verò bene potest patri stipulari ea, quę sunt facti: vt ꝓmittis mihi, ꝙ patri meo licebit ire agere per fundum tuũ. nã per talem stipulationẽ patri quęrit filius. Fran.

e ¶ Ille.]s.filius secundũ R. imò pater secundũ Io. vt ĩsti.de ĩuti.stip.§.ei verò qui.

f ¶ Iuris sunt.]puta, aliquid dari: sed tradi est factũ: vt.ꝭ.de vsur. si stipulatus. Quid ergo si aliquid filio tradi stipuletur? Respon. idẽ, vt valeat: licet nõ sit iuris. est enim tale quod ei acquiri põt. Item & potest dici, ꝙ hîc factũ non confertur in personam filij: imò in personã eius, q debet tradere ei filio. & sic cũ non cõferatᷣ in filij ꝑsonã, vtilis est stipulatio. sed hîc vetat, qđ à filio est faciendũ, vt subijcit exẽplũ. Item nec oĩa, quę in dãdo, sed ea, quæ non possunt patri quæri: vt ex causa profectitia, vel etiã aduentitia, id est quo ad vsumfructum: vt.C.de bon. quæ libe.l.cum oportet.in prin.& hîc subijcit. Quęritur ergo, an hoc valeat vt domus filio fiat in solo patris, vel in solo filij? Respon. idem, quòd si aliquid filio tradi stipulatur, propter rationẽ ibi positam: quia refert sit faciendum filio ab alio, an ab ipso filio: quo casu non valet: vt hîc subijcit. Accur.

g ¶ Tenere ei.]filio. factum enim filij patri acquiri non potest: sed nec ipsi filio: cum ideo filio quæritur, vt patri quæreretur: vt.ꝭ.e.l. dominus seruo.&.C.eo.[c]l.ij.

c Id est de cõtrahẽ. & cõmit. stip.

h ¶ Acquiret ei.]iure potestatis.

i ¶ Patri.]veluti si patri vxorem ducenti decem stipuletur pro dote: vt.ĵ.de stipu.seruo. item si alter. vel seruitutem prædio, cùm filius non habet prædium.

IVlianus.] CASVS. Stipulatus sum à te hoc modo: promittis mihi, quòd neque per te, neque per hęredem tuum Titium fiet quo minus mihi ire agere liceat? si plures habeas hæredes cum Titio: certè non solum Titius tenebitur, sed etiam cæteri cohæredes eius. ¶ Qui fundum.] Habebam Titium procuratorem meum. & sic sum stipulatus à te. promittis mihi aut Titio dare fundum? tu dicis, promitto. post hoc tu das fundum istum Titio. Quæritur vtrũ possim contra te agere ratione istius fundi? Respõ. quòd sic. nam petam fundum à te: & ratione istius petitionis consequar, quòd mihi caueas de euictione. si autẽ volebam fundum donare Titio, & sic eum interposui huic stipulationi: tunc tradendo fundum ipsi Titio, liberabitur promissor. Francis.

k ¶ Titium.] superuacuè ponitur persona Titij: vt not. suprà eo.l. eum qui.§.j.

l ¶ Cohæredes.]sed famil. ercis. iudicio ab eo repetet quod præstiterit: vt not.ꝭ.e.l.ij.§.item si ex facto.&.l.in execu.&.ꝭ.famil. ercisc. l. inter cohæredes.§.quod ex facto.

m ¶ De euictione.]ecce ergo aliud in peti. deducitur, & aliud consequitur: vt & suprà eodem. si seruum. in fin. & infra de solut. etiam. item hoc, si talis contractus præcedit, in quo de euic. teneri debet. item not. hîc, rem peto, & rem habeo: de quo dic, quoties soluit debitor rem ad quam tenebatur, & aliquid restat ab eo adimpleri: si quidem in ipsa re quam soluit, adhuc tota res ab eo peti potest: vt hîc, & dicta lege etiam. de solu.&.l. si rem meam. si autem illud quod est soluendum, non est supra illud, quod soluit, quia solutum plenè est solutũ, scilicet si cùm debeantur decem, soluit quinq;: tunc in eo quod soluit, est liberatus, & non petitur: vt infrà de solu. si stipulatus.§.qui decem. si autem hominem in genere tibi debeo, & eum vulnerauero, & postea soluerim tibi: distingue vt ple. not. suprà de dolo. l. & eleganter.§.non solum. & facit suprà de condict. caussa da.l. fina. & suprà solut. matri. si marito.§. fina. & de solut. qui sibi.

† Scribent. hîc istũ tex. reputãt sin. ad hoc, ꝙ si vendidi tibi rẽ, quam tu emptor donasti Titio: si ab eo euincatur, non sum obligatus titio de euictione. Bolog.

n ¶ Promittatur.] quemadmodum si ipsi stipulatori traditus fuisset.

o ¶ A Titio.]suo fortè procuratore. aliâs non mandati, sed neg. gest. vt.ĵ.de solu.l. vero.§. interdum. Alij dicunt, vt M. tacitum intelligi mandatum, argum. huius.§.&.ĵ. de solu. qui res.§. qui stipulatur.

† Istam legẽ mathe. math. sing. suo clxxvj. incip. no. ꝙ si aliquis ꝓmittit, dicit esse sing. post Barto. hîc ad hoc ꝙ qui promittit aliquã sub certa pœna tractare, vt filiũ: tenetur de facto illũ emancipare aut hæredem instituere exhæredare. pro quo facit glo. meo iudicio in l. literæ. vbi notaui in gl. in ver. affectus.ꝭ. de iure codi.

p ¶ Interposuit.] qa illa donare volebat.

q ¶ Reum.]i. promissorem. Accursius.

r ¶ Liberari.]ex donatione enim non tenetur de euictione, nisi ex dolo, quia sciens promisit rem alienã, vel pacto M. quia promisit de euictione: vt.C.de euic. quoniã auus. & fa ꝭ.de vsufr. sed & siquis stipu. in princi. in dubio autem non præsumo domum: vt.ꝭ.de proba. l. cùm de indebito.§.j.

QVidam cum filium.] CASVS. Habebã filiũ meũ, quem dedi tibi ad tibi seruiendũ: & stipulatus sum à te ꝙ si eũ aliter, quã ac si filiũ tractares, ꝙ caderes in pœnã.c. aureorũ: tu promisisti. Itẽ dedi tibi filiũ meũ in adoptionẽ, & stipulatus sum similiter, ꝙ eũ tractabis vt filiũ. nõ obstãte promissione tua, tu eũ repellis de ddmo tua: vel moriẽs nihil ei relinquis: vel eũ emãcipas sine aliqua donatione. quæro vtrũ stipulatio cõmissa sit? Rñ. ꝙ sic in vtroq; casu: nec refert vtrũ cognatus meus, an filius vel alũnus sit quem tibi trado sub tali pacto vel stipulatione. hoc dicit vsq; ad.§. filiusfamiliâs. vide text. satis prolixum, & clarum. ¶ Filiusfamiliâs.] Habebam filium in potestate mea, qui mutuabat pecuniam cuidam Titio: & stipulatus est à Mæuio hoc modo. Męui amice charissime promittis mihi si non possim, consequi pecuniam meam à Titio, quam ei mutuare volo, quòd eam mihi reddes, tanquam fideiussor eius? ille promittit. post hæc, ego filium meum emancipo: & tunc mutuat Titio illam pecuniam. Quæritur an mihi patri debeat aliquid fideiussor. Respondetur quòd nec fideiussor, nec principalis quicquam mihi debent. Fran. Accur.

s ¶ Quidam.]tres ponit quæstiones. Accur.

t ¶ Susciperet.]sed non adoptando. accipiebat autẽ à patre fortè, qui tradebat ad seruiendum. Accursius.

v ¶ Quæro.]prima quæstio. Accursius.

x ¶ Et quid.]secunda quæstio.

y ¶ Agentis.]i. tradentis qui agit ex stipu.

z ¶ Fuerit.]ille filius alienus. Accursius.

a ¶ Præterea.]tertia quæstio. Accursius.

b ¶ Vt supra.]puta promittis.c. si aliter quàm vt filiũ obseruasses.

In vtroq;

committatur. Respondi, Stipulatio vtilis est in vtroq; casu[a]. Igitur si cõtra cõuentionem factum sit: cõmittetur stipulatio[b]. ¶ Sed videamus[c] prius in eo qui legitimè adoptauit: an possit cõmitti[d] si eũ exhæredauerit vel emancipauerit[e]. Hæc enim pater circa filium solet facere. Igitur non aliter eum quàm vt filium obseruabit[f]. ergo exhæredatus de inofficioso[g] agat[h]. Quid ergo dicemus si & meruit exhæredari, vel emãcipari? Planè hoc remedio[i] carebit. Quare sic[k] debuit interponi[l] stipulatio, vt si eum emancipasset vel exhæredasset, certum quid promitteret. quo tamẽ casu cõmissa stipulatione[m], potest quæri an exhæredato permittẽdum esset de inofficioso dicere: maximè si patri[n] naturali hæres extitisset: & an victo[o] denegãda est ex stipulatu actio. Sed si ei[p] qui stipulatus est, non debuit denegari victo filio: nec ipsi denegãda erit debitæ pecuniæ executio[q]. In eo autẽ qui non adoptauit[r], quem intellectum habeat hæc cõceptio si eum aliter quàm vt filiũ obseruasset, non perspicio. an & hic exigimus[s] vel exhæredationem vel emancipationem, res in extraneo ineptas[t]. Sed & si[v] is qui legitimè adoptauit, nihil facit cõtra verba stipulationis cũ vtitur patrio iure: in eo qui hoc non facit, licet superuacuo[x], dici tamen poterit commissam esse stipulationem.

¶ *Si stipulatio sub conditione potestatiua concipiatur: quantum ad acquisitionem tempus existentis conditionis inspicitur.* Bar.

¶ Filiusfamiliás ita stipulatus est, Quantam pecuniam Titio credidero, fide tua esse iubes? & emancipatus credidit. patri non debebit quicquam fideiussor: quia nec reus[y] ei tenetur.

¶ *Stipulatio semel ad interesse commissa, si factum est reiterabile, iterum committitur quoties contra fiat: nisi aliter actum sit.* Bar.

Scæuola. LEX CXXXIII.

SI sic stipulatus sim, Neq; per te, neq; per hæredem tuũ vim fieri spõdes? & egi ꝙ mihi vim feceris: rectè remanet factũ hæredis in stipulatione[z]. nam & ex ipsius[a] posteriore vi[b] potest cõmitti stipulatio. nõ enim ad vnã vim tantum pertinet[c]. nam sicut & ipsius & hæredis caput[d], ita & ipsius[e] vis & hæredis vel sæpius facta complectitur[f]: vt condemnetur quãti interest[g]. At si sic volumus[h] factã esse stipulationẽ, Neq; per te neq; per hẹredẽ tuũ fieri? vt ad vnã[i] vim primã pertineat: si vim fecerit, amplius ex hæredis facto committi nõ poterit[k]. hoc ita, si actum sit[l], quasi ex ipsius vi

a ¶ In vtroque casu.] i. cum expulit, vel nil reliquit. Itẽ cum exhæredauit, vel emancipauit. Item quando in adopt. & quando sine adopt. est traditus: & sic in primo & tertio. Et caue tibi, quia in fine videtur corrigere.

b ¶ Committetur stipulatio.] hoc patet lippis & tonsoribus: sed opus est ostendere, qd velint hęc verba, si eũ aliter, quàm vt filium ob. & hoc subijcit, in eo &c. licet nõ planè per hãc enim respõsionẽ, & mediæ quæstionis, nõ solùm primę & tertiæ[a] colligit sol. vt nõ intersit ad cõmittẽdam stipulationẽ quis fuerit stipu. ex prædictis, pater, vel alius, cùm prudẽtibus rationem affectionis haberi placuerit: vt. s. man. l. cum seruus.

a aliâs secũde.

c ¶ Sed videamus.] tertiã hîc ꝓsequitur.

d ¶ Committi.] scilicet stipulatio.

e ¶ Emãcipauerit.] & videtur quòd non. hoc enim &c. Accur.

f ¶ Obseruabit.] ecce per hoc innuit, ꝙ per talia stipulatio nõ committitur.

g ¶ De inofficioso.] olim planè: sed hodie secundum distinctio. C. de adopt. l. cum in adoptiuis.

h ¶ Agat.] quasi non ex stipulatu fecit. Accursius.

i ¶ Remedio.] i. non solùm non cõmittitur stipulatio, sed nec de inoffic. aget: vt &. s. si quid in fraudem pa. l. fi. Accursius.

k ¶ Quare sic.] hoc nõ ad proximũ refert quãdo meruit exhæredari. nam tunc non valet stipulatio, cum per hoc inuitaretur filius ad offendendũ patrem: vt. s. de pac. do. l. cõuenire. sed refertur ad superius ibi, igitur non aliter &c. scilicet quando non meruit exhæredari.

l ¶ Interponi.] vt propter hoc committatur.

m ¶ Commissa stipulatione.] quia alterutrum eorum fecit: vel exhæredauit vel emancipauit.

n ¶ Si patri.] qui stipulatus fuerat si exhæredasset, vel emãcipasset. vnde hanc stipulationem vel actionem habeat nunc filius hæres ad pœnam. vnde cum alio iure agere possit, nõ videtur habere querelam: vt insti. de inoffi. test. §. tam autem. Sed contrà est: quia illam habet, vt quilibet extraneus hæres patris: & hanc querelã suo noĩe.

o ¶ An victo.] cum egit de inoffic. iure suo.

p ¶ Sed si ei.] patri naturali.

q ¶ Executio.] ex stipulatione patris cuius hęres est: cũ supradicto modo interposita fuerit stipulatio, & amiserit in querela filius.

r ¶ Non adoptauit.] vt fuit. j. respon.

s ¶ Exigimus.] vt committatur stipulatio. Accur.

t ¶ Ineptas.] vt &. s. de libe. & posthu. si posthumus. §. fi.

v ¶ Sed & si.] id est quamuis secundum R.

x ¶ Superuacuo.] R. & M. sic legũt: si, id est quamuis. verus adoptator non cadit in stipu. cum vtitur paterno iure: ille tamen qui non fecit, id est non adoptauit, committit in stipu. si exhæredet vel emancipet: sed superuacuo: quia repellitur exceptione actor. alij vt H. sic, quia hæc verba, cũ vtitur paterno iure[b], possunt determinare præcedentia: & exponuntur exhæredando vel emancipando: & sequentia expone sic: in eo qui hoc non fecit, id est non adoptauit: licet superuacuo scilicet exhæredet vel emancipet: quia res est inepta in extraneo: dici tamen poterit &c. Item possunt determinare sequentia: & tunc lege præcedentia sic: nihil facit contra verba stipulationis, si eum exhæredet vel emancipet: tamen cùm vtitur paterno iure in eo qui hoc non fecit, id est in eo filio qui se non dederit in adoptionem: licet superuacuo exerceat in eum paternum ius, id est exhæredet vel emancipet: quia res est inepta in extraneo: dici tamẽ poterit &c. Tertij legunt[c] interrogatiuè. quasi dicat. nequaquam poterit dici commissam stipulationem. vel verius[d] secundum Azo. planè potest legi, vt talis notetur ratio: si adoptans vtitur paterno iure cũ exhæredat, vel emãcipat, & ideo non tenetur ex stipulatu: ergo qui hoc non fecit, id est exhæredat vel emãcipat, non vtitur paterno iure: & ideo ex stipulatione tenetur: siue sit verus adoptator, siue non. nam vt verus pater tenetũ instituere vel exhæredare: ita hîc idẽ facere debet metu pœnæ, licet superuacuo: argu. s. de cõdi. insti. l. mulier. §. pe. & sic dicimus cõmitti. Sed qui sub interrogatione legunt, dicunt non committi: & secũdum hoc verba, cũ vtitur paterno iure, determinant præcedentia: vt in secunda lectura dixi: & hunc approbo intellectum. Vel quinto tota loquatur, de vero adoptato: & dic in eo, qui hoc non fecit. i. non vtitur patrono iure: sed de domo propulit: vel testamento præterijt. Et no. ꝙ nõ valet pœna, quã promittis si eum nõ instituas: quia cõtra bonos mores. valet autẽ stipulatio pœnæ si exhæredes: quãquam æquiualere videatur eũdem non institui, & eũ exhæredari. i. pœnã si non instituas, vel si exhęredes. Itẽ not. ex prædictis ꝙ secũdum quosdã cõmittitur: sed inefficaciter: secundũ Azo. cum effectu: secundũ alios nullo modo: vt patet ex prædictis rationibus. Accur.

b Pater iure patrono potest emãcipare vel instituere. q gl. facit contra sing. roma. cccxlij. vbi dicit ꝙ qui ꝓmisit aliquẽ tractare vt filium, debet illũ instituere, vel ex ingratitudinis caussis exhæredare.

c Ex malè Paul.

d Et bene Bar. & Pau.

y ¶ Nec reus.] cùm se obligauerit donec filius in potestate fuerit: vt. s. si certũ peta. l. qui pecuniam. & cum caussa naturalis secuta est post emancipationem, quæ confirmauit stipulationem secundũ R. & facit. s. ad Macc. si filius. §. fi. &. j. de fideius. l. si debitori. §. fi. &. s. mã. si verò nõ remunerandi. §. si filio. sed contrà. s. e. si filius. sol. vt ibi. Accur.

SI sic stipulatus.] Ista lex est Scæuolæ: & secundũ suum morẽ satis obscura. CASVS. talis est. Stipulatus sum à te, ꝙ neq; tu, neq; hæres tuus vim mihi facietis. si tu mihi vim feceris: nõ est extincta stipulatio cõtra hæredẽ: quia posset fieri, ꝙ ipse etiã mihi vim faciet. nam sicut ista stipulatio continet factum tuum, & hæredis, & sic duo facta: ita duæ videntur quodãmodo esse stipulationes. si vero agimus inter nos, vt per primam vim factam extinguatur etiam secunda stipulatio: tunc prima vi commissa, secũda stipulatio extinguetur, quasi tota vis sit consumpta per primam vim: & agetur ex hac stipu. quanti interest eius, qui vim passus est, vim non esse commissam. Franc.

z ¶ Hæredis in stipulatione.] vt ipsius. s. facto committatur stip. Azo. licet semel commissa fuerit ex facto promissoris.

a ¶ Et ex ipsius.] principalis promissoris.

b ¶ Posteriore vi.] iam enim fecerat vim, & ex ea erat condemnatus.

c ¶ Pertinet.] sed ad plures pertinet stipulatio: quod euidẽtius aperit, cùm sit æquum. nam &c.

d ¶ Caput.] aliâs capit scilicet stipulatio. aliâs caput. & quod dicit hæredis, idem si non dicatur: vt. C. de proba. l. si pactum.

e ¶ Ipsius.] s. hæredis.

f ¶ Complectitur.] i. comprehenditur in hac stipulatione.

g ¶ Quanti interest.] s. vim non esse factam.

h ¶ Volumus.] s. ponere secundum quosdam.

i ¶ Vt ad vnam.] s. ꝙ sit factum secundum quosdam.

k ¶ Non poterit.] cum commissa sit ex facto defuncti, secundũ eos.

l ¶ Si actum sit.] quia hæc stipul. cõmittitur toties quoties vis fit, nisi contra actum ponamus: ergo si actũ sit expressim, quasi vt ex ipsius promissoris vi prima tota consumpta sit stipulatio: ita. s. vt illa posteriore vi cõmitti nõ possit: si hoc inquã actũ sit: tunc ad solã vim pri-

mam pertinebit. Vel ita. si actum sit hoc expressim, vt ad solam vim primā pertineat: tūc quasi ex ipsius ꝓmissoris vi prima cōsumatur stipulatio. & hoc secūdum eos qui habēt in litera sic: ergo si actū sit, quasi ex ipsius vi sit. Alij habēt in textu: hoc ita, si &c. vt. s. ad solam primā vim pertineat. In alijs libris hoc totū deest, ergo si actum &c. quod autē subijcit, qđ nō est verū. s. vt ex prima vi cōsumatᷓ stipul. nisi actū sit. poterit au10 tem tota planius legi vt exponas: at si sic volumus factā esse &c. i. intelligere esse factam stipulationē prædictā in dubio &c. & postmodum accipe ergo si actū sit. s. ꝙ semel tantum cōmittatur: tunc quasi ex ipsius ꝓmis20 soris prima vi tota cōsumpta sit: & quod subijcit: quod non est verū &c. vt dictū est, expone vt. s. in ea. gl. Ad id autē, quod dicit hæc lex, ꝙ pluries committatᷓ, facit. j. rē pup. sal. fo. l. iiij. §. pen. & rē ra. hab. si procu. &. s. si 30 cui plus quàm per legē Fal. l. iij. §. quæsitū. &. s. vsufru. quēadmo. ca. l. j. §. habet aūt. Sed cōtrà. s. de hære. vēdi. l. vēditor. in princ. sed expone, vt ibi. Itē contra. s. de arbi. si duo. §. fi. sol. hæc stipulatio in teresse cōtinet: & si sę40 pius interest, sæpius cōmittitur. Illa verò pœnā certā continet: quę semel cōmittitur, & nō pluries. arg. j. rē ra. hab. si ꝓcurator. & insti. de inuti. stip. §. alteri. sed & in facto diuide sit tale, quod reci

tota sit consumpta. quod non est verum.

Stipulatio pœnalis inter sponsos, & eorum parentes super sponsalibus interposita, est ipso iure nulla. Barto.

Paulus. LEX CXXXIIII.

Titia quæ ex alio [a] filium habebat, in matrimoniū coijt Caio Seio habēti filiam [b]: & tempore matrimonij consenserunt vt filia Caij [c] Seij filio Titiæ [d] despōderetur: & interpositum est instrumentū: & adiecta est pœna si quis eorum [e] nuptijs impedimēto fuisset: & posteà Caius Seius constante matrimonio diem suū obijt: & filia eius noluit nubere [f]. quæro an Caij Seij hæredes teneātur ex stipulatione? Respondi ex stipulatione q̄ ꝓponeretᷓ, cum nō secūdū bonos mores [g] interposita sit, agēti [h] exceptionem doli mali obstaturam [i]: quia inhonestū † visum est vinculo pœnæ matrimonia [k] obstringi, siue futura, siue iam contracta.

Quæ in præfationibus dicuntur: in sequentibus repetita intelliguntur. Bar.

Idem respondi [l]. Plerunque ea quæ in præfationibus conuenisse concipiuntur, etiam in stipulatio-

piat iterationem, vt hîc. an non: vt fundum tradi. si semel cōsecutus 50 sum interesse meum: amplius non agam. Item contrà, suprà eo. l. si quis ita. sol. vt ibi. Accur.

Titia quæ.] Casus hîc satis planus est. Hîc est optimus textus, ꝙ in cōtrahendis matrimonijs non debet adijci pœna: quia libera debent esse matrimonia. ibi, quia inhonestum est visum. Idē respondit plerūque.] Venisti ad me, & rogasti, vt tibi mutuarem centum aureos sub vsuris. fui contentus, & cōuenimus inter nos, ꝙ non peterem sortem interim, ꝙ vsuræ soluerētur. tradidi tibi pecuniam mutuam quā petebas. post cōtractum cōpletum stipulatus sum à te sortem & vsuras istius pecuniæ, quā tibi mutuaui: nec tamē repeti60 uimus, vt quādiu solueres vsuras, non peterem sortem. Quæritur hîc vtrū intelligatur ista conuētio esse repetita. Respō. ꝙ sic: nec potero sortem petere quādiu solues vsuras. Idem respondit cum Septitius.] Qui scribit se fideiussisse pro aliquo: intelligitur intercessisse stipulatio, & omnia solēniter præsumūtur. Idem respōdit quoties.] Facimus tu & ego multos cōtractus. vēdo tibi librū pro decē scutis. loco tibi domum pro. xx. aureis: & omnibus his subijcio vnā stipulationē sic: promittis ergo omnia supradicta seruare? tu respondes, promitto. certè sufficit ista stipulatio pro omnibꝰ superioribus, & videtur quasi ad quemlibet contractum esse responsum. Fran.

70 a Ex alio.] scilicet viro iam mortuo.
b Filiam.] ex alia vxore.
c Caii.] nata ex alia vxore.
d Filio Titiæ.] nato ex alio marito.
e Si quis eorum.] vel filia Caij: vel filius Titiæ.
f Noluit nubere.] scilicet filio Titiæ. Accur.
g Bonos mores.] vt. C. de pact. l. pacta.
h Agenti.] ad pœnam.
i Obstaturam.] secus est in legato relicto Titio vt Bertam ducatᷓ: vt. s. de condi. & demon. l. Titio. §. Titio. Accur.
80 k Matrimonia.] cōtrahenda, vt hîc: vel soluenda, vt. s. e. si ita stipulatio facta. fortè quia nō interest pecuniariter: & hoc exceptis arrisᵇ: vt. C. de spon. l. fi. in fi. Sed an inter extraneos debet esse hæc libertas? Respondeo non. vnde valet si promittis mihi decem si illa illi nupserit: vel non nupserit: vel repudiauerit. arg. s. de cōdi. & demon. l. si cūm ita. in fine. & l. Titio §. j. Alij contra: vt. C. de sponsa. l. fi. in si no. Sed an pignus dari poterit? Respon. nō pro pœna: vt. C. de leg. & senatuscō. l. non dubium. sed loco arræ sic: vt ipsum sit princi-

† No. qualiter libera debent esse matrimonia. cōcor. tex. in. c. requisiuit. de sposa extra.

a Istud procedit in matrimonio carnali. secꝰ ī spirituali: vbi quis sub spe premij nō debet induci: vt si fiat promissio abbati de recipiendo aliquem in monachū qa tūc esset simonia: vt in ca. nobis. & ca de simo. secūdū Bar. & Pau.
b Et bene. & dic aliud in arris Bar.

pale, seu accessorium matrimonij: vt. C. de inuti. stipu. l. ij. Quid autē si pecuniariter interest mea, quia fœmina est diues, quam stipulor in vxorem? fortè valet interesse: vt. s. de spon. l. ij. Accur.
l Idem respondi.] pone exemplum. s. de pact. l. itē quia. in fi. Item sic instit. ad. l. Aquil. §. pe. & hoc nisi interuallū longū interueniat: vt C. de vsu. l. per retentionē [c]. plerūq; autem qualiter dicatᷓ. s. hoc in litera: in fine dicit. Itē 10 facit C. de acti. empt. si tibi. & de rescin. vē. l. si in fi. & de cōdi. instit. l. cū seruꝰ. & de serui. vrb. ꝓdio. si binarū [d]. & de leg. j. talis. in fi. & l. seruo alieno. §. ij. & C. si mā. ita fu. ali. ne ꝓ. l. j. in fi. & s. de ædil. edi. l. si viā. Acc. 20 m Vt non.] velu ti si cōuenisset vt Stichum mihi dares Carthagine: & postea stipulor eundē Stichum & decē dari mihi hodie vel ecōtra. nō em intelligitᷓ repetitū Carthagi. & sic no. ꝙ vitio sus intellectus tacitus 40 non subauditᷓ. sic. C. de cōdi. inser. l. cū patrē. & arg. s. siquis omis. caussa te. l. ꝙ autē in prin. & s. e. si ita stipu. §. chrysogonus. in fi. §. & s. ex quibꝰ caussa. l. & qui data. §. sed hoc.

nibus repetita credūtur: sic tamē vt nō [m] ex ea repetitione inutilis efficiatur stipulatio.

Verbum promisit, redactum in scriptis, intelligitur per stipulationem. Bart.

Idem respondi, Cùm Septitius literis suis præstaturū [n] se cauerit pecuniam & vsuras eius semisses quæ apud [o] Semproniū depositę sunt: si inter p̄sentes actum est, intelligēdū est etiā à parte Lucij Titij ꝓcessisse verba stipulationis [p].

Licet unicus sit conceptus uerborum, tot tamen dicuntur stipulationes, quot præcesserunt conuentiones ad quarum roborationem uenit stipulatio. Bar.

Idem respondi, quoties pluribus specialiter [q] pactis stipulatio vna omnibus subijcitur: quamuis vna interrogatio, & responsum vnum subijciatur, tamen perinde haberi ac si singulæ species in stipulationem deductæ [r] fuissent.

Terminus solutionis usurarum cedit à die stipulationis interpositæ quando stipulatio est pura, & usuræ debentur non propter moram: sed propter stipulationem. & uerba, Qua die petiero, non reddunt stipulationem cōditionalem: sed faciunt monitionem. Pau.

Scæuola. LEX CXXXV.

Si ita quis promiserit: Decem tibi dabo qua die petie-

n Præstaturum.] 50 Lucio Titio. Accur.
o Quæ apud.] s. sors & vsura. & sic quasi fideiussor erat.
p Stipulationis.] i. interrogationis. & not. ar. duplex: ex quo scriptū est, præsumitᷓ factum solēniter. sic. s. de do. ex hac. Ex quo est factum: ꝙ solenniter sit factū. sic. s. eo. scien50 dum. & ibi plenè dixi. & facit. C. de contrahen. stip. l. j. & s. de pact. iurisgen. §. quod ferè. & s. tit. j. non figura. Accursius.
q Specialiter.] de facto. nam de iure communi non valebant illa pacta, quia nuda: ne videatur dicere idem. j. eo. pluribus. vel nō absonum est idem ibi & hic dici, vt siue de facto, siue de iure pacto interposito dicantur res plures.
r Deductæ.] ergo sunt plures: vt insti. de inuti. stipu. §. quoties. & j. eodem pluribus. in princi. & s. eo. l. quod dicitur. & l. scire. & de euic. l. quod autem. Accursius.

Si ita quis.] CASVS. Stipulatus sum à te hoc modo: Titi 60 dabis mihi. c. ea die, qua petiero, & vsuras per dies. xxx. continuos? tu respondes, promitto. Nunc quæritur ex qua die incipiant currere vsuræ, an ex die stipulationis interpositæ, an ex die qua petitæ fuerint vsuræ? Rñdetur ꝙ ex die stipulationis interpositæ. Item quando cedit dies petendæ pecuniæ? Rñdetur ꝙ ex die stipulationis incipit cedere. Seia cauit.] Quædā mulier vocata Seia promisit Lucio Titio, ꝙ secundū eius mandatū emeret sibi ortos aut certos alios fundos: quod & fecit: & iterum promisit quotiescunq; ipse Lucius Titius solueret pretium ipsorū ortorū, seu fundorū cum vsuris, ꝙ transferret in eum dominium fundorum seu ortorum. dein 70 de incontinenti conuenerunt inter se ꝙ Lucius Titius solueret pretium in festo paschæ, & fundos acciperet. iste Lucius Titius non expectauit festum paschæ: sed ante terminum obtulit Seiæ partem pretij: sed paulo post obtulit vniuersum pretiū cum vsuris: sed Seia accipere noluit: & semper est paratus Lucius soluere pretium cum vsuris. Quæritur nunc vtrum ista Seia possit agere ex stipulatu contra Lucium Titium, attento quòd ipse est paratus soluere, & obtulerit Seiæ summam cum vsuris? Respondetur quòd si non post longū tempus obtulit, & Seiæ nihil interest propter moram factam: ꝙ iudex in hoc cognoscet, & secundum quòd ei equum visum fuerit, ita 80 tuei. Ea lege.] Seia soror mea donauit cuidam Titio vnum fundum ea conditione vt iste seruus non perueniret in potestatem fratris sui, aut ad filium, & quasdam alias personas: & ita donatarius Titius promisit post aliquid tempus iste donatarius moritur & reliquit hæredem Seiam & fratrem suum, cui prohiberat Seia dare seruum istum. Quæritur nunc vtrum ista Seia possit agere ad interesse, contra cohæredem suum. Respondetur quòd sic pro sua parte. vide gloss. super verbo, interest. Filia quæ.] Filia quæ exhæredata,

c Dic, ꝙ hic loquitur in his in qui bus partes conueniunt antequam fiat contractꝰ: vt. s. de pac. l. itē qa §. fi. secundum Bar.
d Dic, ꝙ ibi ex interual lo fuit facta traditio. al. secꝰ: vt hic.

Intellectus vitiosus tacitus nō est subaudiendus.

e Ang. in l. sciendū. ff. de edil. edi. in princ. & Ale. in l. vbi autem. §. ii. ud. s. eisdē glos. dicunt sing. ad hoc ꝙ permittēs id quod Titius debet: videtur promittere vt fideiussor: non autem vt principalis. Bolo.

exhæredata, egit actione inofficiosi testamenti: & transegit cum hæredibus aliquo sibi dato: & interposita est stipulatio doli. post hoc hæredes stipulati sunt ab ea ne amplius ageret, & ꝙ in hoc dolus nõ inesset. post hanc transactionem ipsa Seia reperit, ꝙ testamentũ erat falsum. agit de falsitate testamenti. Quæritur vtrum committatur stipu. doli. Respondetur ꝙ non: quia nihil pertinet ad hanc secũdam actionem falsi testamenti. Franc.

a Vsuras.] aliàs cõtrà: vt. s. de vsur. l. tutor. §. fin.

b In dies.] quolibet.

c Deberi.] cõtra videbatur, per verba stipula. qua die petieris: vt extunc currerẽt vsuræ. sed contrà. rñ. quia non animo differendi obligationẽ, sed vt celerius soluatur, interponitẽ: vt. s. si decem cùm petiero. sed si accepisset dilationẽ, tunc ex mora: vt. s. si cer. pe. l. lecta est. in fi. nisi nominatim esset dictum vt extũc præstentur vsuræ: vt. s. e. l. huiusmodi. & l. si ita stipulatus fuero, si Titius. & fa. C. de iur. emphy. l. ij. & s. e. l. liber homo. §. decem.

d Debebo.] sic scilicet promissam, cũ primum &c.

e Seia cauit.] id est promisit per stipulationem.

f Eo.] s. Lucio Titio.

g Emisset.] s. Seia.

h Cùm.] i. quando.

i Pretium.] s. quod de suo dederit. Accur.

k Ab eo.] s. Lucio Titio.

l Se in eum.] scilicet Lucium Titium.

m Translaturã.] erat enim dominium Seiæ, nõ Lucij Titij: quia nec ipsa nec venditor cogitauerant, ꝙ acquireret dominium mandanti. & ideo ipsa ac. man. directa tenetur, scilicet ad tradẽdos ortos. & cõtraria agere potest, scilicet ad pretium.

n Incontinenti.] & ideo stipulationi in fuit. Vnde not. ꝙ tam in cõtractibus stricti iuris, quàm bonæ fidei pacta, quæ fiunt incõtinenti, pariũt ac. præscri. ver. & informant veterẽ: vt. s. si cer. pe. l. lecta est. §. dicebã. Acc.

[margin: † al. ancum primũ &c.]

[margin: † Etiam si hæc promissio nõ esset facta: poterat ista seia cõueniri ad translationẽ dominij.]

ris, & eorum vsuras [a] in dies [b] triginta: quæro vtrum vsuræ ex die stipulationis, an ex die qua petita sors fuerit, debeantur? Respõdi secundum ea quæ proponerentur, ex die stipulationis, deberi [c]: nisi aliud actum manifeste proponatur. Item quæsitum est, Quando pecuniã reddere debebo [d]? †cum primum petierit? Respondi secundum ea quæ proponerentur, ex die quo stipulatio facta esset, initium capere.

Ex parte creditoris ad actionem conseruandam admittitur purgatio moræ intra modicum tempus, si aduersarij non interest. Bart.

Seia cauit [e] Lucio Titio, ꝙ mãdante eo [f] ortos emisset [g]. cũ [h] pretium [i] omne cum vsuris ab eo [k] recepisset, se in eum [l] proprietatem ortorum translaturam [m] †. deinde incontinenti [n] inter vtrunq; cõuenit vt intra calendas Apriles primas vniuersam summam mandator numeraret [o], & ortos acciperet. quæritur cùm ante calendas Apriles non omne pretium cum vsuris à Lucio Titio Seiæ solutũ sit, interposito tamen modico tẽpore [p] reliquum pretiũ cum vsuris Seiæ Lucius Titius soluere paratus sit, neq; Seia accipere voluerit, & vsq; in hodiernũ diem per Titium non stet [q] quo minus reliquum pretium solueret: an si nihilominus Lucius Titius Seiæ pecuniam vniuersam [r] soluere paratus sit, ex stipulatu agere possit [s]. Respondi posse, si nõ multo post [t] obtulisset, nec mulieris quicquã propter eam moram interesset [v]: quod omne ad iudicis cognitionẽ remittendum est.

Prohibitio alienationis in contractu non impedit translationem dominij: licet contra facies

o Numeraret.] s. Seiæ.

p Modico tempore.] arbitrio iudicis definiendo.

q Non stet.] hoc propter secundam moram, in qua Titius nõ est: vt. s. de peti. & commo. rei ven. l. illud.

r Vniuersam.] quæ supereſt.

s Possit.] s. fundum sibi tradi.

t Post.] quod iudex dirimit: argu. s. de iure delib. l. j. in fi. & facit s. de excep. do. apud. §. Labeo. & s. eo. interdum. §. fi. & j. de solu. l. si quis stipulatus. & s. de pecu. le. l. ij. Accursius.

v Interesset.] vt. s. si quis in ius voc. l. ij. §. fi. & supple nec lis cõtesta. besset hæc enim tria necessaria sunt vt absint, ad hoc vt purgari possit mora: vt. s. e. l. si insulã. & hęc in pura. secus in cõditionali, & in pœnali: vt no. s. si quis cau. & si post tres. Itẽ facit. j. de solu. ratum. & s. de arbit. Celsus. & l. item si vnus. §. si multo.

x Ea lege sibi.] scilicet Titio.

y Eius.] donatarij. & sic de singulis.

z Titius.] donatarius enim fuit confessus pactum, & etiam per stipulationem promisit se seruaturum.

[margin: a Nihil facit ad propositum. b Male dicit in casu istius. §. quia hic loquitur in actore, quia nõ solet eo tẽ scire: vt. l. nonsolum. j. de re iudi. Bar. & Pau. c Illa loquitur in reo Bar. & Pau.]

a Qui.] s. Titius donatarius.

b Seiam.] donatricem.

c Cui.] scilicet fratri.

d Ne seruiret.] seruus. Accursius.

e Expressum.] s. in donatione caussa mortis.

f Cum fratre.] scilicet donatarij. Accur.

g Possit.] pro ea portione qua Titio successit.

h Interest.] ergo ex huiusmodi stipulatione, quæ est in nõ faciẽdo, agitur ad interesse. Item qđ dicit, vt ne ad fratrẽ perueniret: not. ꝙ etiã curare debuit. vnde & si intestatus decedit, & frater ei succedat, cõmittitur [d], & valet ad cõtractum emphyteoticũ: vbi promittitur nõ alienari in personã potentiorẽ: quia ex testamento, vel ab intestato nõ debet trãsmittere. nõ ergo licet donare Deo vel ecclesiæ si ecclesiã velit facere hæredẽ [e]? Respondeo imo licet in suis: vt ecclesia quodã modo sit de suis: vt arg. in aut. de sanc. epis. §. sed hoc. est enim modus in rebus &c. Itẽ no. ꝙ tenet alienatio: sed ad inter esse agitur: & sic concor. C. de condict. ob caus. l. ea lege. & facit s. de leg. ij. peto. §. fratre. & de act. empt. l. si sterilis. §. si tibi. Sed argu. cõtrà. s. de alie. iudi. ex hoc. §. sed hæredem. & s. de acqui. re. domi. quædã. ADDITIO. Dic ꝙ ibi alienatio prohibetẽ à lege: vñ institutio hęredis nõ videtẽ phibita. hîc de prohibitione hominis certarũ personarũ, q non possunt institui secũdũ Barto.

[margin: d Et bene & pro ista glo. est tex. in. l. codici. §. matre. s. de legat. ij. Pau.]

[margin: e Dic ꝙ si expresse fuit dictum de ecclesia: nullo modo poterit in eam trãsferri dominium etiam per ingressum religionis, si nõ ingrediatur: & eam instituat nullo modo valet institutio. Paul.]

ad interesse teneatur. Bar.

Ea lege sibi [x] donatũ esse à Seia seruum & traditum, vt ne ad fratrem eius [y] aut filium, aut ad vxorem aut socrum perueniret, scripsit: & hoc ita stipulante Seia spondit Titius [z]: qui [a] post biennium hęredes reliquit Seiam [b], & fratrem, cui [c] ne seruiret [d], expressum [e] erat. quæritur an Seia cum fratre [f] & cohærede ex stipulatu possit [g] agere. Respõdi posse in id quod eius interest [h].

Translatio facta super una caussa non obstat agenti ad eandem ex alia caussa. Bart.

Filia quæ de inofficioso agere instituit: & trãsegit [i]: postea cum hæredibus stipulatione interposita, & subiecta doli clausula, apud præfectum de falso testamento egit, nec probauit. quæro an ex doli clausula illa possit cõueniri. Respondi nihil ad eam stipulationẽ id quod postea actum proponeretur, pertinere [k].

Diuersitas uocabulorum inter interrogantem & respondentem circa rem in stipulationẽ deductam, non uitiat, si non uariatur substantia, sed idem importat. Paulus.

Paulus li. 5. LEX CXXXVI.

SI sub vna significatione diuersis nominibus ea res quę in stipulatũ deducitur, appellatur: non infirmat obligationẽ, si alter [l] altero verbo vtatur.

Ante rem perfectam, & consumptam uitiatur stipulatio si deuenit res ad eum casum, à quo non potuit inchoari. Bart.

Siquis viam ad fundum suum dari stipulatus fuerit: postea fundum partẽmve eius [m] ante constitutam [n] seruitutem alienauerit: euanescit [o] stipulatio.

Inter interrogantem & respondentem non debet interuenire actus omnimodo extraneus: alias stipulatio uitiatur. Pau.

i Et transegit.] aliquo sibi dato, vt desisteret à lite. Accur.

k Pertinere.] qa cõprehẽsum est no de inoffi. agatẽ: vt ibi dol' non cõmittatẽ. & fa. C. de inof. test. l. cõtra maiores. & de pe. hære. l. iij. Accursius.

Si sub vna.] CASVS. Stipulabar à te hoc modo: dabis mihi tres solidos? Tu respõdisti ita: dabo. xxxvj. denarios. an stipulatio sit vitiata? Respõdetur ꝙ non, licet diuersis nominibus vna res significetur à stipulãte & promittente. Siquis viam.] Stipulatus sum à te viam per tuũ fundum ad fundũ meũ. postea fundum meum alienaui antequam constitueres mihi seruitutem viæ. certè euanescit stipulatio. Franc.

l Si alter.] ex contrahentibus: vt promittis tres solidos? tu respon. xxxvj. denarios: vt. s. eo. l. quæ extrinsecus. Accur.

m Partemve eius.] pro indiuiso etiam: quod dic vt. j. eo. l. pluribus. §. & si placeat. & s. de serui. l. pro parte.

n Constitutam.] secus si post: quia rei adhærens cum ea trãsiret.

o Euanescit.] secus si stipulator viæ pluribus hæredibus relictis decessisset. nã tũc nõ fit inutilis stipulatio, licet in eũ casum peruenerit à quo incipere nõ potuit [f]: vt. s. de ser. vrb. pđi. l. si vn'. in fi. & j. e. plurib'. in fi. Ideo autẽ aliud in singulari, & aliud in vniuersali successore reperitẽ: qa ad singularẽ nõ trãsit stipulatio: vt. s. de vsufruc. sed & si qs. §. si operis. valeret autẽ in cã illius, qui emit domũ ab eo qui stipulatus fuerat à vicino suo, vt is non prohiberet aquã venire iuxta domũ eius. neq; enĩ agere potest emptor ex ea stipulatiõe. qualiter ergo cõsulit emptori? Rñ. [g] faciat sibi cedi à venditore. Accur.

[margin: f Dic ꝙ gl. loquitur cũ fit alienatio in successores vniuersales, in quos trãsit vna cum dominio actio personalis cõpetens defuncto: secus in successore singulari, in quem nec transit acti uẽ, nec passiuẽ: vt. l. si. §. fina. s. de contrahen. empt. Paul.]

[margin: g Istam sequuntur P. & Ias.]

Venuleius. LEX CXXXVII.

*Continuus[a] actus ſtipulantis & promittentis eſſe debet. vt tamen aliquod momentũ naturæ interuenire poſsit: & cõminus[b] reſponderi ſtipuláti oportet. cæterùm ſi poſt interrogationem aliud[c] agere cœperit, nihil proderit[d], quamuis eadem die ſpopondiſſet.

Diſſenſus inter ſtipulatorem, & promiſſorem circa rem, uitiat ſtipulationem. Paulus.

Si hominem ſtipulatus ſim, & ego de alio ſenſero, tu de alio: nihil actum erit[e]. nam ſtipulatio ex vtriuſq; partis: conſenſu perficitur †.

Si ſolutio in certum locum confertur: ſtipulatio habet diem, qua eo poterit commodè perueniri: & ubi eſt certum, coniecturæ non eſt locus. Barto.

Cùm ita ſtipulatus ſim[f], Epheſi dari? ineſt tẽpus. quod autẽ accipi debeat, quæritur. Et magis eſt, vt totam eam rem ad iudicem, aut ad virũ bonum remittamus[g], qui æſtimet quãto tẽpore diligens paterfamil. efficere[h] poſsit[i] quod facturum ſe promiſit is qui Epheſi daturum ſe ſpoponderit: vt neq; diplomate[k], id eſt diebus ac noctibus, & omni tempeſtate contempta iter continuare cogatur, neq; tam delicate[l] progredi debeat, vt reprehenſione dignus appareat: ſed habita ratione temporis[m], ætatis, ſexus, valetudinis id agat, vt mature perueniat, id eſt eo tempore quo pleriq; eiuſdem conditionis[n] homines ſolent peruenire: eoq; tranſacto, quãuis Romæ remanſerit, nec poſsit Epheſi pecuniam dare: nihilominus ei rectè condicetur[o], vel quia per ipſum ſteterit quo minus Epheſi daret[p]: vel quoniam per alium Epheſi dare poſsit: vel quia vbiq;[q] poteſt ſoluere. Nam[r] & quod in diẽ debetur, ante ſolui poteſt, licet ante peti non poſsit. Quod ſi deplomate[s] vſus, aut felici nauigatiõe, maturius quàm quiſq;[t] peruenerit[v] Epheſum, confeſtim obligatus[x] eſt: quia in eo † quidem tempore atq; facto quod finitum eſt, nullus[y] eſt coniecturæ locus.

Quanto tempore opus poßit ædificari: iudicis arbitrio committitur. Item ſi non inchoatur: ad particulare intereſſe ſtipulatio committitur. Item poſt morã admittitur purgatio. Bart.

Item qui inſulã fieri ſpoponderit: non vtiq; conquiſitis vndiq; fabris, & plurimis operarijs adhibitis feſtinare[z] debet: nec rurſus vno[a] aut altero cõtentus eſſe: ſed modus adhibẽdus eſt[b] ſecundũ rationem diligentis ædificatoris, & temporũ, locorũq;. Item ſi nõ inchoet opus, id tantũ æſtimetur[c], quod in illo interuallo effici poſſit: trãſactoq; tẽpore quo inſulam conſummari oportuerit, ſi poſtea

Continuus actus.] CASVS. Eramus ſimul tu & ego. interrogabam te: promittis mihi. c. aureos? tu non reſpondes ſtatim, ſed diuertis ad alios actus antequàm reſpondeas. certè non valet ſtipulatio. ſi autem aliquid natura requireret: veluti ſicut reſumere anhelitum: vel ſcreare: aut emungere: hoc bene liceret tibi facere, & poſtea reſpondere, ſed nõ diuertere ad alios actus extraneos. Si hominẽ.] 10 Pone caſum vt. ſ. eo. l. inter ſtipulantẽ. §. j. Cùm ita.] Iſte eſt pulcherrimus. §. & dignus ſcribi literis aureis. & caſus eſt talis. Tu & Titius eratis Romæ ſtipulatus es à Titio. c. ſoluenda in ciuitate Epheſina, quæ 20 eſt in Aſia: & ſic longè diſtat à ciuitate Romana. Quęritur vtrum ſtatim debeat iſta. c. ſoluere? Reſpondetur, ꝙ expectandũ eſt donec illuc peruenire poſsit Titius promiſſor. Sed quanto tẽpore eſt expectandũ? 30 dicitur, ꝙ hoc cõmittitur arbitrio iudicis, qui arbitrabitur & ſtatuet nec nimis lõgum tempus, nec nimis breue: ſed æſtimabit quot diebus poſsit diligens paterfamiliâs Epheſum peruenire: ita vt non cogatur iter ſuũ 40 præcipitare die noctuq;: ſed modo cõſueto ire poſsit, & vitare tẽpeſtates terreſtres, & marinas: nec etiam debet ita lente, & delicate ire, ꝙ appareat nimis delicioſus: ſed debet haberi ratio ſex[us], valitudinis, ætatis: qa 50 ſi ſit mulier, tardius ibit: vel non bene ſanus: aut ſenex &c. Tẽpore autẽ debito trãſacto, ſi Titius promiſſor Romæ remãſerit, nihilominus debet ſoluere, quod ꝓmiſit: & hoc tribus rationibus. Prima: quia per ipſum ſtetit, quò minus daret. Secũda: quia vbiq; poteſt ſoluere, nõ tantum Epheſi. Tertia: quia quod in diẽ debetur, poteſt ante diẽ ſolui. Si aũt 60 contigiſſet ꝙ iſte promiſſor citius perueniſſet Epheſum, quã ſolitũ eſt illuc perueniri, quia velocius nauigauit: certè immediate quã Epheſum peruenerit, eſt obligatus ſoluere. & reddit pulchrã rationẽ: quia nõ eſt opus aliqua cõiectura in ijs, quæ certa ſunt. cũ ergo ibi eſt, certũ eſt, ꝙ ſoluere debet, quod promiſit illic ſoluere. Itẽ qui inſulã.] Promiſi tibi ædificare inſulã: non per me ſolũ, ſed adhibitis operarijs. Quæritur hîc qualẽ diligentiã debeo adhibere in ædificãda inſula? Rñdetur, ꝙ mediũ tenuere beati. non enim teneor vndiq; adducere, & cũ labore acquirere fabros. Nec iterũ tam paucos adhibere, vt negligens videri poſsim. ſed eſt modus adhibendus diligen 70 tis patrisfamiliâs. Et ſi inſula non inchoetur: debet tantũ æſtimari interuallũ illius tẽporis. & ſi fortè tẽpus totũ præterierit quo inſula ædificari debuit: ſi reus ædificet poſtea, & actoris non interſit: poterit liberari ædificando. Illud inſpiciendũ.] Iſte. §. habet prolixũ tex. ideo glo. ſuper verbo teneatur: eum ſummat breuiter: quã vide. Si ab eo.] Stipulatus ſum à te certo pretio mihi librũ ſcribi. tu verò ſcribere neſcis: potes tamen per aliũ facere ſcribi. quæritur vtrũ ſtipulatio valeat? Rñd. ꝙ ſic: quia quod per te non potes facere, fac per alium. Cùm quis.] Stipulatus ſum à te hoc modo ſi Titius rẽ ſacrã vel publicã vendiderit: centũ promittis? vtrũ hæc ſtipulatio 80 valeat? Rñdetur ꝙ nõ: quia habetur quaſi ſub impoſsibili cõditione ſit cõcepta. nã nõ poteſt de iure talis res vẽdi: nec ſufficit, ꝙ cõditio ſit poſsibilis de facto: ſed oportet, ꝙ ſit poſsibilis de iure: vt ſtipulatio valeat vſq; ibi: nec ad rẽ pertinet rñdet tacitæ obiectioni: quia quis poſſet dicere. res ſacra poteſt fieri profana, & ſic vendi: & ideo cõditio poteſt fieri poſsibilis. ſed rñdetur ꝙ illud nõ obſtat: quia in ſtipulationibus reſpicimus id, quod nũc poſsibile eſt: nõ qđ in futurum. h. d. iſte elegãs. §. Si vt aliquid.] Pone caſum vt poſui. ſ. eo. l. cùm quid. Præterea.] Dicit iſte. §. quòd non poſſumus ſtipulari dari aliquid: ita vt vni hæredi tantùm quæratur, ſed omnibus acquiri debet. ſed bene poſſumus ſtipulari aliquid facere, vt vni tantũ hęredi quæratur. h. d. vide gl. Franc.

a Continuus.] id eſt contiguus.

b Comminus.] i. ſtatim, non diuertendo ad alia: vt. ſ. e. l. j. §. j. & . j. tit. j. duos. in ſi. 10 & . j. de ſol. l. ratum. Accurſius.

c Aliud.] ſcilicet negotium.

d Nihil proderit.] ad hoc vt valeat: quia non valebit.

e Erit.] fa. ſ. e. inter ſtipulã. §. j. & . l. ſtipulatio iſta. §. in ſtipulatio 20 nibus. & . l. ſi id quod aurum. & . ſ. tit. j. in omnibus. & de cõtrahẽ. empt. l. in venditionibus.

f Cùm ita ſtipulatus ſim.] Romæ cõſtitut[us] vna cũ ꝓmiſſore.

g Remittamus.] vt & . ſ. e. interdum. & 30 de act. empt. l. fin.

h Efficere.] i. facere.

i Poſsit.] inſpecta poſsibilitate eũdi, nõ alia: vt. j. e. l. §. illud.

k Diplomate[a].] i. in duplo vadat quã alius. vel, id eſt duplicato itinere. vel. i. cæleritate. ſed circa iudi 40 cia certũ eſt tẽpus: vt. ſ. ſiqs cau. l. j. & fortè hoc idẽ conſyderabitur hîc ſecundũ Ir.

l Delicate.] ad qđ eſt. ſ. de pig. ac. ſi ſeruus. Accurſius.

m Temporis.] æſtas vel hyems: ſerenũ vel lutoſum. ad quę fa 50 cit. ſ. ſiquis cau. l. ij. §. quod autẽ dicimus. & de admi. tu. l. tutor. qui re. §. j. b

n Conditionis.] curſoriæ vel alterius.

o Condicetur.] ſcilicet Romæ: vt & . ſ. de eo quod certo loco. l. j. & de conſtit. pecu. l. ſi duo. §. j.

p Daret.] & non dedit.

60 q Vbique poteſt.] imo cõtra. ſ. de eo quod certo loco. l. is qui. Solut. hîc volente ſtipulatore: vel dic vt ibi. ADDITIO. Dic ꝙ poſſum, ſi ſoluam totum intereſſe alibi, vt not. in. l. qui Romæ. ſuprà eodem. Bart.

r Nam.] à ſimili. nam nec hîc ante diem: nec. ſ. antequã ad locum poſsit venire: ſed vterq; ante poteſt ſoluere. ad quod eſt. j. de ſolut. quod in diem. & . ſ. eo. qui hoc anno. & . ſ. e. l. liber homo. §. decem. ſecus in treb. reſt. vt. ſ. ad treb. l. ſed ſi ante. & ſecus in alio: vt. ſ. de leg. ij. ſi ita. §. pegaſus. & de annu. le. l. eum. aliâs iabolenus incipit.

s Diplomate.] id eſt duplicato itinere: vel nauigatione vel ce 70 leritate.

t Quam quiſque.] i. quam aliquis alius.

v Peruenerit.] ſcilicet promiſſor.

x Obligatus eſt.] cum effectu.

y Nullus.] aliâs nullius: aliàs nulli. Et not. hîc ſumitur quod dicitur: In incertis non certis locus eſt coniecturis. ſic eſt in authent. de reſti. & ea quæ pa. §. fin. & . ſ. ad le. fal. l. tres partes. quæ eſt pro vtraq; parte: ſcilicet, quòd ſit locus coniecturis: vel nõ ſit locus in rebus certis. Item pro hoc. ſ. de lega. iij. ille aut ille. & de auro & argento leg. pediculis. §. argento. j. de iniur l. ſed ſi vnius. §. filiusfamil. in fin. 80 & . ſ. de dolo. l. arbitrio. §. non tantum.

z Feſtinare debet.] cùm id dictum eſt ne per ſe ſolũ faceret. Acc.

a Vno.] aliâs vtroq;, id eſt duobus.

b Adhibendus eſt.] hîc collige generale: Vitatur amaritudo, vt ex contrarijs efficiatur temperamentum. ſic ſuprà. §. proxi. & . ſ. ſiquis cau. l. ij.

c Id tantum æſtimetur.] hoc facit ad id quod not. ſuprà. eod. ſtipulationes. §. fi.

Pulchrè in hãc leg. Alci. lib. i. para. c. iij.

† Tu dices ſecus in venditione, quę non vitiatur quãuis diſſenſus circa acceſſoria cõtractus interueniat: vt. l. ſi in emptione. ſ. de contrahen. empt. ſtipulatio verò ſic: vt hîc: & in. l. inter ſtipulantẽ. §. ſi ſtichum. ſ. e.

† Adde tex. & glo. in. c. audiẽtiam. de homici. extra text. & glo. in ca no. ſiu. xxx. que. v.

a Vide in hũc locũ cõmentarios Beroald. ad Suetonium in vita Cęſaris auguſti: in id caput quo de ſigilliseius tractat Trãquillus cum inquit: In diplomatibus libelliſque &c.

b Iſtam gl. ſequit[ur] Pet. de bel. pert.

a Reus.] si stipulatoris nõ interfuit: vt. s. l. si ita quis. §. j. diximus. in si. vel nisi lis contesta. sit: vt. s. eo. l. si insulam. Accur.
b Teneatur.] quod verũ est: vt in fi. §. tu dic breuiter mentem siue intellectum istius. §. siue decem, quæ non habeo, siue Stichum qui sit alibi, promittam: teneor non obstante difficultate.

cipem fit: vt. s. de leg. j. apud Iul. §. fina. Accur.
d Natura.] nam non interest siue de natura, siue de iure impossibilitas sit. R.
e Impossibilis est.] de iure.
f Quod ius.] aliâs quamuis.

ædificetur: liberetur reus[a]: sicuti liberatur qui se daturum spopondit, si quandoq; tradiderit.

Difficultas non impedit diem obligationis cedere, & uenire: secus si est impoßibilitas. Barto.

Illud inspiciendum est, an qui centum dare promisit, confestim teneatur[b]: an vero cesset obligatio donec conferre[c] pecuniá possit. Quid ergo[d] si neq; domi habeat, neq; inueniat creditorem[e]? Sed hæc[f] recedũt ab impedimento naturali[g], & respiciunt ad facultaté[h] dandi. Est auté facultas, personæ cõmodũ incõmodũq;[i], non rerũ[k] quæ promittuntur: alioquin[l] siquis Stichũ dare spopóderit, quæremus[m] vbi sit Stichus: vt sic nõ multũ referre videatur, Ephesi daturũ[n] se, an quod Ephesi[o] sit, cùm ipse[p] Romæ sit dare, spondeat[q]. nam hoc[r] quoq; ad facultaté[s] dandi pertinet: quia & in pecunia & in Sticho illud cõmune est, ꝙ promissor in præsenti dare nõ potest[t]. Et generaliter caussa difficultatis ad incõmodũ promissoris, non ad impedimentũ stipulatoris pertinet: ne incipiat dici[v], eũ quoq; dare nõ posse[x], qui alienum seruum quem dominus non vendat, dare promiserit.

Possum stipulari ab eo, qui non potest facere illud, quod per alium est factibile. Bart.

Si ab eo stipulatus sim qui efficere non possit, cùm alij possibile sit[y]: iure factam obligationem Sabinus scribit.

Non sufficit de facto fieri ad pœnæ commissionem. Bart.

Cùm quis[z] sub hac conditione stipulatus sit, si rem sacrã aut religiosam Titius[a] vẽ diderit[b], vel forum aut basilicam, aut huiusmodi res quæ publicis vsibus in perpetuum relictæ sunt[c], vbi omnino conditio iure impleri nõ potest[†], & si velit facere, ei non liceat: nullius momenti fore stipulationem, perinde ac si ea conditio quæ natura[d] impossibilis est[e], inserta esset. Nec ad rem pertinet ꝙ ius[f] mutari potest: & id quod nunc impossibile est, postea est possibile fieri. Non enim secundum futuri temporis ius, sed secundũ[g] præsentis[h] æstimari debet stipulatio.

Quando præcedit conuentio affirmatiua, stipulatio pœnalis debet cõcipi negatiuè: & ecõuerso si præcedit conuentio negatiua, debet cõcipi affirmatiuè. Paulus.

Si vt aliquid fiat stipulemur: & vsitatius & elegantius esse Labeo ait sic subijci pœnam, Si ita factũ non erit. At cum quid ne fiat stipulamur, tunc hoc modo, Si aduersus ea factum erit[i]. Et cum alia fieri, alia non fieri, cõiunctim stipulamur, sic comprehendendũ est, Si non feceris, siue quid aduersus ea feceris[k].

In dandis non potest quis uni ex hæredibus promittere sicut in faciendis. Bar.

Præterea sciendum est, cũ quid dari stipulamur, nõ posse per nos vni ex hæredibus acquiri[l], sed necesse esse omnibus acquiri. At cũ quid fieri stipulamur: etiã vnius[m] personam recte comprehendi[n].

Promißio facta in nundinis intelligitur de ultima die nundinarum. Bar.

Idem li. 4. LEX CXXXVIII.

EVm qui certarum nundinarum[o] diebus dari stipulatur, primo die nundinarum posse petere ait Sabinus. Proculus autem, cæteriq; diuersæ scholę authores, quandiu vel exiguum tempus ex nundinarum spatio superesset, peti non posse existimabant sed ego cum Proculo[p] sentio.

c Conferre.] id est cõgregare & soluere.
d Quid ergo.] dices eum teneri.
10 e Creditorem] rem impossibilẽ promisi sse videtur.
f Sed hæc.] vnde tractamus. s. qñ nec pecuniã domi habet: nec creditorem inuenit.
g Naturali.] est impedimentũ naturæ: vt hippocentaurum da-20 ri. est iuris: vt in re sacra.

Impedimẽtũ aliud iuris, aliud naturæ.

h Facultatem.] subaudi vel difficultaté.
i Incommodumque.] s. psonæ: est difficultas supple & ita inspecta persona dicis aliquid facile, vel difficile: & in vtroq; va-30 let stipulatio. s. siue sit facultas: siue difficultas vt. j. in fi. §.
k Non rerum.] s. habendi impossibilitas.
l Alioquin.] i. si ita impediat difficultas vt impossibilitas: qđ quidam dicebant.
m Quæremus.] se-40 cũdum eorũ sñiam.
n Daturum.] quem constat habere diem: vt. s. §. cùm ita.
o Ephesi sit.] i. rem, quæ sit ephesi, promittit Romæ soluere, vbi ipse promissor sit: vt dicit.
p Ipse.] s. promissor.
50 q Spondeat.] simpliciter, non adiecto ephesi nomine. Acc.
r Nam hoc.] quãdo est res ꝓmissa Ephesi.
s Ad facultaté.] vel difficultatem. q. d. nõ ad impossibilitaté.
t Non potest.] difficultate. nõ impedimẽ-60 to naturali resistente. & ita in vtroq; casu videtur differri obligatio: sed falsum est: quia illa, promitto Stichum Ephesi, Romæ cõstitutus: habet diẽ: sed hæc, promitto Stichum Romæ, qui est Ephesi, Romæ constitutus: non habet dilationem vt subijcit. & ge-70 neraliter &c. vt suprà eodem. l. ij. §. sed non facit &c. sed fallit in casu: vt suprà ad leg. Rhod. de iactu. l. fina. §. penulti. quæ est contrà. Item in iudicijs: vt. s. siquis cau. l. ij. & per totum titu. Accur.
v Ne incipiat dici.] aliud ostendit hîc inconueniẽs ex prædicto falso accidere siquis dicat difficultatem impedire stipu.
x Non posse.] & propter hoc non obligari: cùm tamen obligetur: licet habere non possit.
y Possibile sit.] vt si stipulatus sim codicem mihi scribi ab eo qui scribere nescit. Item not. potest: qui per aliam potest. & est argumẽ. pro filio aduocati vt in feudum succedat si per alium possit seruire. 80 Accursius.
z Cùm quis.] patronus ecclesiæ.
a Titius.] prælatus.
b Vendiderit.] de iure. de facto enim si cogitasset, posset valere. & dic ꝙ stipulator volebat eam vendi: quia stipulator erat patronus illius ecclesiæ: & fuit stipulatus à prælato.
c Relictæ sunt.] quæ non possunt alienari nisi per principem statuentem ius, quod quasi impossibile reputatur. quod per solum prin

g Sed secundum.] s. ius. Accursius.
h Præsentis.] scilicet temporis quo fit 10 stipulatio.
i Erit.] scilicet promittis tantum nomine pœnæ? Accursius.
k Ea feceris.] facit insti. eo. §. fina. & s. eo. cùm quid. Accursius.
l Acquiri.] imò in dãdo potest aliquibus ita, quòd nõ omnibus 20 prouideri: vt & C. de except. l. j. solu. vt ibi. Item contrà. s. de pactis. l. auus. sed illud est in eo pacto quod fit ad excep. & licet in eo pacto ita versetur vtilitas singulorũ quibus prouideri possit: tamen non alijs, qui-30 bus non voluit auus prouidere, consuluit: hîc de eo quod interponitur ad act. puta, vt aliquid detur alicui hæredum secundũ Ioan. vel melius imò idem dicam in stipulatione de dando facto pacto ad exceptioné: 40 cùm ratio diuersitatis reddi non possit: vt s. eod. à Titio. & quod hic dicit acquiri, verũ est iure mero: sed tamen obstat except. ijs, qui contra voluntatem defuncti petunt: vt suprà de ijs quibus vt indi. l. cum quidam. 50 Similiter dicam trãsire ad omnes exceptiones ibi, sed non efficaciter. & hoc est, quod hîc dicit exceptione con. vel act. fami. herci. præcipiet id est habebit ante partem si defunctus durauit in eadem voluntate: vt 60 C. famil. hercis. filiæ. vt ibi: licet prima facie omnibus quæratur: vt hîc.
m Vnius.] hæredis. & est ratio: quia cum dari stipulor, omniũ hæredum semper interest. sed in faciendo secus: vt si stipulor domum fieri demonstrato loco: & illum locum 70 alij prælego: iam non intererit nisi eius cui prælegatus est secundum Io. vel stipulor seruitutem fundo, quem vni eorum prælego: vt suprà de stipul. seruo. proinde. §. fina. sed certè imo videtur hoc non valere: vt suprà eodem quod dicitur. quæ est contrà. Solut. ibi stipulatur vt filius faciat: vt in exemplis hîc positis: hîc vt ei fiat. Vel aliud quando filio, vt ibi fuit. aliud quando hæredi secundum Ot. Accursius.
n Recte comprehendi.] puta domum fieri. Accursius.

EVm qui certarum.] CASVS. Promisisti mihi centũ aureos soluere in nundinis Ferrariensibus, quæ durant per men-80 sem: volui à te petere ista. c. in principio, vel in medio nundinarũ: an possum? Sabinus dicebat, ꝙ sic. sed Venuleius cõtra, & Proculus: ꝙ s. nõ possint peti nisi finitis nundinis. Cũ purè.] Siquis est purè stipulatus illud, aut illud, quod ipse volet: licebit promissori mutare voluntatem quotiescunq; volet. h. d. vide ambas gl. Fran. Accur.
o Nundinarum.] puta Vercellensium: vel Ferrariensiũ. Accur.
p Proculo.] cũ quo est. s. e. qui hoc anno. sed pro Sabino erat mẽs contrahentiũ, quasi pecuniam voluerit expendere in nundinis: & sic

† Sẽtit iste text. ꝙ non sufficit implere conditioné de facto quãdo de iure impleri nõ potest. cuius est contrariũ in. l. Mæuius. in pri. de condi. & demó. & in l. siquis hæreditarium. & ibi Bart. aliâs est. l. si mulier. §. j. de cõd. institu. quæ solue vt in l j s. qui satisda. cogã. & p ea quæ no. in addi. ad guil. de cu. post eũ in. l. cũauũ. nume. xj. in verb possit impleri. C. de instit. & substi.

non intellexit finem expectare. quid autem si hoc vterque sensit? Rnd. seruaretur fortè: arg. ff. si cer. peta. l. cùm quid. Accur.

a ¶ Cùm pure.] non adiecto vtrum voluerit id est simpliciter: & sic est rei electio: vt. ff. de iure do. plerunque. in fine.

b ¶ Quoties.] etiam post scientiam secundum Io. non solum post li. cõtestationẽ: licet Hu. dicat vsque ad lit. cõtestã. tantũ: vt. ff. eo. l. si quis ita stipulatus. sic 10 ergo secundum Ioã. in ipsa executione sententiæ si fuit damnatus, ad hoc, vel illud, poterit variare. Quid ergo si executor exequitur in vno: & tunc ille aliũ eligat: & cùm iudex electũ dari mãdet, iterũ varietur: 20 qualiter fiet executio? Rñd. æstimabitur quanti potest valere actio illa: & in tãtam æstimationẽ fiet executio captis pignoribus: non autem in altero seruorũ. & licet iudex debeat curare dare certã sententiã, vt 30 instit. de actio. §. curare. hîc non potest plus: vt hîc, & insti. de offic. iudi. in princi. & facit. ff. de act. empt. si sterilis. § fi. & ff. e. qui ex pluribus. in fi. Acc.

† De isto verbo, quoties vltra Bar hîc ego adduco bonã glo in c. j. §. taliter. in verbo, quoties. de col in ptag. sanct.

¶ *Qui habet electionem à lege: potest quãdocunque variare. hoc dicit. Bart.*

¶ Cùm pure [a] stipulatus sum illud aut illud dari: licebit tibi quoties [b] † voles, mutare voluntatem in eo quod præstaturus sis: quia diuersa caussa est voluntatis expressæ [c], & eius quæ inest [d].

¶ *In caussa euictionis si pro parte non defendatur: pœna in solidum committitur. Bart.*

Idem. LEX CXXXIX.

Cum ex caussa duplæ stipulationis aliquid intendimus [e], venditoris hæredes insolidum omnes conueniẽdi [f] sunt: omnesque debent subsistere [g]: & quolibet eorum deficiente, cæteris [h] subsistere nihil prodest: quia insolidũ defendenda est venditio cuius indiuisa natura [i] est. Sed cum [k] vno deficiente omnes [l] defuisse videãtur, ideoque omnes teneãtur: vnicuique [m] pro parte hæreditaria præstatio incumbit [n].

¶ *Tot dicuntur stipulationes, quot præcesserunt conuentiones distinctæ: & si distinguuntur per duplicem dictionem geminatam, tot censentur stipulationes, quot tempora. Pau.*

c ¶ Expressè.] in stipulatore: vt si stipulatus sum illud aut il- 40 lud, vtrũ volã: quo casu distingue an dixi volã vel voluero: vt. ff. si quis stipu. aliàs nisi alterũ eorũ dixerit, non habet electionem: sed reus: vt. ff. de iure do. plerunque. in fin. Sed in promissore, aut tacitè habet electionem: & tunc generaliter licet mutare voluntatem: vt dictum est. secus in expressa: quo casu refert an dixit quem volam, an quem voluero: vt plenè dixi in stipulatore. Vel plenius dic, refert inter tacitam & expressam: & inter expres- 50 sas refert vtrum sic. quem voles: vel volueris: vt primo varies quandocunque voles: sicut in tacita. In secundo non varies postquam elegeris: vt arg. ff. eo. si quis stipulatus. Vel tertiò dicas: aut dixi volueris: & tunc quod dixi. aut quod voles: & tunc vsque ad litem contestatam, & non vltrà. Arg. ff. de eo quod cer. loc. l. ij. §. & generaliter. aut simpliciter, & tunc etiam post sententiam. & sic distinguitur inter tacitum mandatum & expressum. nam vbi mandato meo expresso stipulatus es aliquid tibi dari: rectè tibi soluitur, etiam me inuito. at vbi mandatum inest tacitum: vt si stipulatus sum mihi, aut tibi dari: non rectè tibi soluitur si denunciauero vt non soluatur: vt. ff. de 60 sol. l. si quis stipulatus fuerit decẽ in melle. & l. aliud. sic in sententia arbitri differt tempus expressum ab eo, quod inest: vt supra de arbi. l. si si cùm diem. §. fin. & l. sequẽ. & l. Celsus. In legato non est vis voles vel volueris: vt de lega. j. huiusmodi. §. stichum. & de lega. iij. fideicommiss. & de opti. leg. l. apud. in fi. Accursius.

Eligens in stipulatiõe an, & quando possit variare: & quid in aliis contractibus.

d ¶ Inest.] tacitè: vt. ff. de iure dot. plerunque. in fin. & de contrahend. emp. l. penul. & insti. de act. §. huic. Accursius.

Cum ex caussa.] CASVS. Vendidi tibi fundum Tusculanum: & promisi de euictione. morior relictis pluribus hæredibus. post hoc fundus iste est à te euictus. Tu vis conuenire vnum ex 70 hæredibus meis pro euictione. certe nõ potes: sed omnes debes cõuenire: & omnes debent respondere, pro euictione. & si vnus eorum non responderit, nihil prodest cæteris, quòd respondent: quia insolidum est hæc euictio defendenda: cuius natura est indiuisibilis. tamen licet omnes cogantur defendere, vnusquisque pro parte sua soluere tenetur. Fran. Accur.

e ¶ Intendimus.] puta denunciare venditori, vel eius hæredibus. Accursius.

f ¶ Conueniendi.] id est denunciandi.

g ¶ Subsistere.] scilicet insolidum. q. d. non poterit aliquis eorum 80 suam tantum partem defendere.

h ¶ Cæteris subsistere.] pro eorum partibus: scilicet quo ad hoc vt rectè videatur defendere.

i ¶ Natura est.] in hoc vt nõ sufficiat ab vno defendi: vel ideo quia partem non emisset.

k ¶ Sed cùm.] id est quamuis.

l ¶ Omnes.] licet suas partes defendere voluerit, non absentium.

m ¶ Vnicuique.] supple tamen.

n ¶ Incumbit.] omnes quidem tenentur: sed non omnes exiguntur. Bar. vt. ff. de euic. si rem quam. §. j. Accur.

Pluribus rebus.] Planum est principium: similiter &. §. sequẽs planus est. ¶ Etsi.] Vetus est regula iuris: quoties stipulatio incidit in eum casum, à quo incipere non potest, extinguitur. Exẽplum sicut cum stipu- 10 lor seruũ viuũ: nam si seruus moritur, stipulatio extinguitur: quia peruenit in eum casum, à quo incipere non potuit: puta quia non possum stipulari hominem mortuũ. sed hæc regula fallit, vt in tribus exẽplis se- 20 quentibus. Primo in hoc, quia socius fundi cõmunis nõ potest stipulari viam ad fundũ cõmunẽ: si tamen stipuletur, & relinquat duos hæredes: stipulatio nõ extinguitur. istud exemplũ, vt dicit glo. est ineptũ: sed ipsa 30 declarat etiã obscure: pace domini Accursij dixerim. Alia duo exempla vide per teipsum. Fran. Accur.

Paulus li. 3. ad Neratiũ. LEX CXL.

Pluribus rebus propositis [o] ita stipulatio facta est, Ea omnia quæ supra scripta sunt. dari. propius est vt tot stipulationes sint quot sunt res. ¶ De hac stipulatione, Annua bima trima die id argentum [p] quaque die [q] dari? apud veteres variatum fuit. Paulus respondit, & verius est, hic tres esse trium summarũ [r] stipulationes.

¶ *Dispositio non perfecta, & non consummata vitiatur: etiam si ad eum casum deuenit, à quo non potuit inchoari: secus in dispositione perfecta. Barto.*

¶ Etsi placeat extingui obligationem si in eum casum inciderit à quo incipere non potest [s]: non tamẽ hoc in omnibus verum est. Ecce [t] stipulari viam, iter, actum ad fundũ cõmunẽ, socius non potest: & tamen si is qui stipulatus [v] fuerat, duos heredes reliquerit, nõ extinguitur stipulatio. Et pro parte dominorũ seruitus acquiri non potest, acquisita [x] tamen cõfirmatur [y]: & propter partem dominij

o ¶ Propositis.] nominatim in præfatione: vt. ff. eo. Titia. §. fi. & sic non est cõtrà. ff. de donat. caussa mor. 40 l. senatus. §. fina. Vel solue, vt ibi. Sed quæ est vtilitas inquirere an sit vna, vel plures hîc vel inferiori. §? Respond. olim erat, quia mista vna specie vel summa, quæ non erat in stipulatione, non fit nouatio: vt. l. supra scire debemus. & ibi notaui.

p ¶ Argentum.] certum pondus. ne sit contrà supra eo. ita stipulatus. & l. triticum.

50 q ¶ Die.] scilicet anni.

r ¶ Summarum.] fortè malè: vt supra de dona. caussa mor. senatus. §. fina. & supra eodem si stichum. §. j. vel distingue an nominentur anni, vt hîc: an generaliter dicat, singulis annis: vt ibi. arg. ff. e. quod dicitur. vel dic vt not. d. l. si stichum.

s ¶ Non potest.] veluti Sticho mortuo qui viuus promissus erat. R. vel re priuata facta sacra sine facto suo: vt supra cod. inter stipulantem. §. sacram. & not. hoc generale. sic supra eodem, existimo. & de iis quæ pro non script. si in metallum. sic econtrà supra de stat. homi. Paulus.

60 t ¶ Ecce.] Ponit tria exempla, in quibus fallit dicta regula.

v ¶ Stipulatus.] inconueniens videtur exemplum. nec enim res videtur peruenisse ad eum casum, à quo incipere non possit. nam vnicuique hæredum obligatus est promissor insolidum ad præstandam viam: vt supra eodem. l. ij. & ambobus ita stipulantibus, scilicet insolidum, teneret stipulatio. ergo quod dicit obligationem peruenisse ad eum casum &c. dic scilicet per vnicam stipulationem alicuius hæredum. nam ad hoc vt ab eis inciperet obligatio: necesse esset omnes stipulari, vel omnibus viam cedi: vt. ff. de serui. ru. prædio. l. si vnus. & communia prædio. l. fin. Item & aliàs fal- 70 lit institu. de leg. §. econtrariò.

x ¶ Acquisita.] etiam constituta. Accursius.

y ¶ Confirmatur.] i. firma remanet. sic. ff. de ser. rust. prędio. l. vnus. in fi. & habes idem. ff. de ser. l. pro parte. sed videtur & hoc incompetens exemplũ. nam cùm de obligatione sit locutus, quæ peruenit ad eum casum, à quo incipere non potest: hîc non de obligatione exemplificat, sed de seruitute. & potest vtique dici, quod de seruitute ponendo exẽplũ, retulit se ad generale præmissum. s. rem extingui si peruenit ad eũ casum, à quo incipere non valet: quasi nõ de sola obligatione hoc promisisset. Vel dic subtilius. nam cũ seruitus sit res incorpo- 80 ralis, & ideo nõ propriè sit eius traditio vel possessio, sed vsus eius, pro traditione habeatur: vt. ff. de ser. l. si. ideo promissor licet iam cõstituerit eam, non tamen est adhuc ipso iure liberatus: sed præstare tenetur patientiã eũdi. vnde & cauere debet per eũ nõ fieri quò minus eat: vt. ff. de actio. empt. datio. §. si iter. hinc est quod ex empto tenetur, qui seruitutẽ in vẽdẽdo fundo retinuit, si illa tẽpore amissa fit: vt. ff. de cõtrahẽ. emp. in vẽdẽdo. cùm itaque nõ sit ipso iure liberatus constitutor,

constituter, sed ad præstandam patientiam adhuc teneatur: vt not. C. de vsufruc. l. corruptionem. meritò de seruitute ponendo, rectè vi detur exemplificare de obl gatione, quæ ad eum casum peruenit, à quo non potest incipere, nec tamen extinguitur. vel dic ꝙ gratia similitudinis dicit.

a ¶ Si pars.] etiã pro indiuiso. nam pro diuiso etiam ab initio potest constitui: vt. ꝟ. de 10 ser. l. pro parte. &. l. ad certam. &. l. vt pomum. §. j. Accur.

b ¶ Ceperit.] alienatione.

SI seruus.] CASVS. Fili⁹ meus vel seruus meus stipulatur à Titio hoc modo. Titi promittis mi- 20 hi dare rem illã, aut illã, vtrã ego volam? ille promittit. quæritur cuius est electio, patris vel domini, an filij vel serui? Respondetur, ꝙ est filij vel serui stipulanti, & nõ patris vel domini. cætera sunt clara vsq; ad 30 §. pupillus. ¶ Pupillus.] Pupillus postquã fari potest, sibi potest stipulari. obligari autem non potest si est in patris potestate: etiã si pater auctorizet ob ligationẽ suam. pubes verò id est maior. xiiij. annis obligari po- 40 test, ac si paterfa. esset. ¶ Si ita.] Interrogaui te hoc modo. Promittis mihi aut Titio x? tu respondisti, promitto tibi. x. an rectè responderis, vt obligatio cõtrahatur? Rñ. ꝙ sic: quia mihi soli obligatio quæritur, licet 50 Titio rectè solui possit. ¶ Si inter eos.] Eramus Parisius tu & ego: ego stipulatus sum à te hoc modo. promittis mihi hodie Lugduni. c. aureos? an talis stipulatio sit vtilis? Videtur ꝙ non: qa est impossibilis. Quo- 60 modo enim posset ꝑmissor hodie promittere Parisius, & hodie soluere Lugduni, cũ longè hæ duæ ciuitates ad inuicem distent? Sed respondetur, ꝙ hæc stipulatio potest esse vtilis. Ponamus enim ꝙ in mense Maij nos eramus Lugduni. ego dixi institori meo? Titius & ego secuada die Iulij Parisius erimus: & ea die stipulabor ab eo centum aureos: & ideo illos pete ab institore suo, qui est Lugduni similiter Titius promissor dixit factori, siue institori suo, ꝙ die secunda Iulij esset Parisius mihi promissurus: & ꝙ solueret ipsa die institori 70 meo Lugduni. Et cùm essemus ea die Parisius: sum ab eo stipulat⁹ sic: Promittis mihi hodie dare. c. Lugduni? certè hoc modo stipulatio valet. ¶ Cùm mihi.] Iste. §. pulcherrimus quinq; principaliter dicit. primò dicit, ꝙ si ego stipulor à te, & volo in stipulatione adiũgere personã Titij: ꝙ possum facere: dũmodo eandẽ rem stipuler mihi & Titio: veluti, mihi aut Titio hominẽ dare spõdes? Non autem possum mihi vnã rẽ, & Titio alteram stipulari: sicut promittis mihi dare. c. aut Titio fundũ? ꝙ si ita stipulatus sum à te: soluẽdo rem aliã Titio nõ liberaris ipso iure: sed bene per exceptionẽ. vsq; ibi. ¶ Tẽpora vero diuersa.] Dicit ꝙ licet (vt proximè dictũ est) non possim 80 diuersas res mihi aut Titio stipulari: tamen possum vnã rem diuersis temporibus mihi, aut Titio stipulari. veluti, promittis mihi dare centum mense Ianuarij: aut Titio mẽse Februarij? & possum pro Titio citerius tempus apponere, pro me vlterius. exempla sunt in textu vsq; ibi? ¶ Sed rursus.] Vbi dicit, ꝙ possum mihi purè, Titio autem sub cõditione stipulari: sicut, promittis mihi dare idibus Ianuarijs, aut Titio si nauis ex Azia venerit? textus clarus est vsque ibi. ¶ Ex his omnibus.] Vbi ponit conclusionẽ suam: dicens ꝙ licet ad-

filiafami.

Docẽtes hic dicunt ſtũ tex. sin gu & vnicũ ad hoc ꝙ impossibile simpliciter põt deduci in obligatione si ho minis permissione deducitur ad possibilitatem. Bolo.

hoc euenit, si pars [a] prædij seruiẽtis, vel cui seruitus debetur, alterius domini esse cœperit [b].

¶ *Facultas eligendi cohæret personæ. Bart.*

Caius. LEX CXLI.

SI seruus aut filiusfa. ita stipulatus sit, Rem illam aut illam, vtram ego velim? non pater dominúsve, sed filius seruúsve destinare [c] de alterutro debet [d]. Extranei quoq; persona si cõprehẽsa fuerit, veluti hocmodo, Vtram earũ Titius [e] elegerit? non aliter stipulator alterutrius petẽdę facultatẽ habet, quàm si Titius elegerit.

¶ *Vbi est ætatis defectus: patris authoritas non sufficit ad obligandum. Bart.*

¶ Pupillus [f] licet ex quo fari cœperit, rectè stipulari potest: tamẽ si in parentis potestate est, ne authore quidem patre obligatur. pubes verò qui in potestate, est perinde ac paterfa. obligari solet [g]. Quod autem in pupillo [h] dicimus, idẽ & in filiofami. impubere dicendũ est. ¶ Si ita stipulatus fuero, Mihi aut Titio? & tu mihi daturum te spondeas: secundum omnium opinionem ad interrogatum te respondere constat, & mihi soli acquiri [i] obligationẽ. Titio autẽ dũtaxat rectè soluitur [k].

¶ *Angustia temporis uitiat stipulationem, nisi in loco destinato præsentia procuratoris interueniat. Bar.*

¶ Si inter eos [l] qui Romæ sunt, talis fiat stipulatio, Hodie Carthagini dare spondes? quidam putant non semper videri impossibilem caussam stipulationis contineri: quia possit contingere vt tam stipulator quã promissor ante id tẽpus suo quisq; dispensatori notũ fecerit in eum diem futuram stipulationem: ac demandasset promissor quidem suo dispensatori vt daret, stipulator autem suo dispensatori vt acciperet. quod si ita factum fuerit, poterit valere stipulatio.

¶ *Diuersitas rerum, temporum, qualitatum uel conditionum adiectis facto extranei in stipulatione utili, non uitiat, nec ob eiusdem factum ualida stipulatio impeditur. h. d. usq; in fi. Bar.*

¶ Cùm mihi aut Titio stipulor dari: dicitur aliam quidem rem in personam meam, aliam in Titij designari non posse [m]: veluti, Mihi decem, aut Titio hominem. si vero Titio ea res soluta sit quę in eius personam designata fuerit: licet ipso iure non liberabitur promissor, per exceptionem [n] tamen defendi possit. Tempora vero diuersa designari posse, veluti, Mihi calendis Ianuarijs, aut Titio calendis Februarijs. imo etiam citeriorem diem in Titij personam conferri posse, veluti, Mihi calendis Februarijs, aut Titio calendis Ianuarijs dare spondes? quo casu [o] talem esse stipulationem intelligimus, vt si Titio calendis Ianuarijs non dederis [p], mihi calendis Februarijs dare spondeas. Sed rursus mihi quidem purè, aut Titio sub conditione stipulari possum. Contra vero si mihi sub conditione stipuler, aut Titio pure: inutilis erit tota stipulatio: nisi in meam personã conditio extiterit: scilicet quia nisi à me vim acceperit obligatio, adiectio nihil potest.

iectio personæ tertiæ facta in stipulatione sit quãdoq; inutilis: nõ eo minus valet stipulatio in nostra persona: quia vtile per inutile non vitiatur. Franc. Accursius.

c ¶ Destinare.] id est eligere. Accursius.

d ¶ De alterutro debet.] quia personalis est electio: vt. ꝟ. eo. si ita stipulatus fuero. in prin. & quę facti sunt, non trãseunt ad dñm: vt. ꝟ. de cõdi. & demõ. 10 l. qui hæredi. &. ꝟ. de adi. leg. l. legatum nullo. &. j. de solu. stichũ. §. vsumfructũ. &. ꝟ. de vulg. substi. qui liberis. §. fi. &. ꝟ. eo. si quis arbitratu. &. ꝟ. pro socio. l. si seruus socij. & l. verũ. §. patri. Accur.

e ¶ Titius.] nã & hęc 20 personalis est: vt. ꝟ. e. si quis arbitratu. secus in legato: vt. C. cõmunia de leg. l. fina. §. sed & si quis. vbi reducitur ad arbitriũ boni viri. & sic etiã soluitur. ꝟ. de lega. j. l. Iulianus. nam & ibi in legato. Accursius.

30 f ¶ Pupillus.] sed impubes. non autem repetas pupillus: ne sit contrà. j. de verbo. sig. l. pupillus. Vel dic ꝙ impropriè accipit hîc pupillus: vt &. C. de iur delib. si infanti. § fi. & de pecu. l. quã Tuberonis. §. pupillũ. 40 Ratio autẽ est quia tutor ad hoc datur vt eo authore obligetur: sed non patria potestas, cùm etiã sexagenarius sit in potestate: nec tamẽ eget authoritate in cõtrahendo. Itẽ tutorẽ põt cõuenire, nõ patrem, 50 si licet malè gerat. & facit instit. de inuti. stip. §. pupillus. &. ꝟ. eo. mulier. Accursius.

g ¶ Solet.] excepto Mace. & voto: vt ꝟ. ad Maced per totũ. &. j. de pollici. si quis rem. §. voto. &. ꝟ. titul. j. filiusfamiliâs.

60 h ¶ In pupillo.] id est filio masculo.

i ¶ Acquiri.] & sic ad totam obligationem est responsum. secus si Stichum aut Pamphilũ stipulor, & tu Stichum promittis: quia ibi ad obligationem vterque ponitur: vt suprà eodem si duo rei. &. l. inter stipulantem. §. item si ego. Accursius.

k ¶ Soluitur.] si in responsione fuerit insertus. vel fortè sufficit in interrogatione. Accur.

l ¶ Si inter eos.] facit instit. eo. §. loca. &. ꝟ. de eo quod cer. loc. l. ij. §. 70 si quis ita. sed legatum non vitiat angustia temporis: vt. ꝟ. de lega. j. si mihi & tibi. §. si quis seruos. Accursius.

m ¶ Non posse.] vt ipso iure liberetur soluendo adiecto rem ei designatam.

n ¶ Per exceptionem.] aliâs ipso iure, si eadem sit res: vt instit. de inuti. stipul. §. si quis alij. Sed nonne qui soluit aliud pro alio credito ri volenti, ipso iure liberatur? Respon. sic. sed nõ sic qui alij. sed & aliâs ratihabitio comparatur mandato: non tamen datur mandati actio, sed nego. gest. Item & dolus pro possessione est: sed non directè, sed vtiliter tenetur: & sic duo videntur paria: non tamen sunt per o- 80 omnia. & facit. ꝟ. de actio. & oblig. l. obligationum ferè. §. penul. Item contrà. ꝟ. de opc. liber. seruus patroni. & l. nihil. & l. quia. sed speciale in operis. Accursius.

o ¶ Quo casu.] veluti si anterior dies collata est in personã Titij.

p ¶ Non dederis.] & si dederis, non liberaberis: imò non incidis in obligationem: vt suprà eodem. l. decem. & sic intelligitur. j. de solut. l. qui res. §. qui stipulatur. & facit infrà de solu. l. qui hominem. §. stipulatus.

a ℊ Tractari potest.]scilicet, ꝙ non valet obligatio supradicta.
b ℊ Personamadiectam.]& in eam sub conditione.
c ℊ Ex hoc.]s.ꝙ dictum est non posse solui adiecto nisi in personam stipulantis consistat stipulatio. Accursius.
d ℊ Personam.]scilicet Titij.
e ℊ Defecerit.]s.conditio.

terit valere. Hoc tamen ita demũ tractari potest [a], si euidenter appareat pure Titij personã, adiectã [b]. alioquin cum ita stipulor, Si nauis ex Africa venerit, mihi aut Titio dare spondes? Titij quoq; persona sub eadem conditione adiici videtur. Ex hoc [c] apparet, si diuersa cõditio in meam personã [d], diuersa in Titij posita sit, nec in meam personã extiterit conditio: totam stipulationem nullius momenti futuram. extante vero mea conditione: si quidem Titij quoq; conditio extiterit, poterit, vel Titio vel mihi solui. si vero in illius persona defecerit [e]: quasi non adiectus habebitur. Ex his omnibus [f] apparet, licet alterius persona nõ recte [g] adijciatur: non ideo minus in nostram personam vtiliter procedere stipulationem.

f ℊ Ex his omnib⁹.] & quia alterius perso-10 na non adijcitur ad obligationem, sed ad solutionem: & quia si Titij conditio defecerit, nec ipsi poterit solui.
g ℊ Non recte adiiciatur.] quia mortuus. ad quod est. s. de vsur. l. placuit.

20 ℊ DE DVOBVS REIS STIPVLANDI, ET PROMITTENDI. ¶ *Quia in stipu. de quibus dixit suprà titu. j. plures interueniunt quandoq; : ideo de hoc dicit: ut institu. eo. in prin. & quòd dicit duo-30 bus: idem si plures: ut & instit. e. §. duo.*

Qvi stipulatur.] CASVS. Iuriscon. more sapiẽtis philosophi, ne procedamus per ignota, tractaturus de duob⁹ 40 reis, diffinit quid sit reus stipulãdi: & quid reus ꝑmittẽdi: dicens ꝙ reus stipulandi est qui stipulatur: reus promittẽdi est qui ꝑmittit. Fran. Accur.

h ℊ Qui stipulatur reus.] à re, quæ in stipulatione deducitur 50 nõ à reatu. sed alij à re id est veritate. alij à re id est contractu, quo obligatur. alij à re id est firmitate, ideo quia efficaciter stipulatur, & efficaciter tenetur. sic in virgilio: voti reus. i. quia erat voto adstrictus. 60 & sic verbum reus firmitatem significat. Accursius.

TITVLVS II.

De duobus reis *stipulãdi & promittendi.

*in vetustis quibusdam & scriptis & impressis, exemplaribus legitur, de duobus reis constituẽdis. in alijs adijcit, stipulandi & promittẽdi.

Modestinus. LEX I.

Qvi stipulatur, reus [h] stipulãdi dicitur. qui promittit, reus promittẽdi habetur.

ℊ *Hæc adiectio idem facit, ut uideantur constitui duo rei debendi, & credendi. & unius petitione & acceptilatione tollitur obligatio.* Bar.

Iabolenus. LEX II.

Cvm duo eandẽ pecuniã aut promiserunt aut stipulati sunt: ipso iure & singulis insolidũ debetur [i], & singuli insolidum debent: ideoq; petitione [k] & acceptilatione vnius tota soluitur obligatio.

ℊ *Licet prius contrahatur obligatio unius, postea obligatio alterius: non uitiatur constitutio duorum reorum: & frustra timetur nouatio.* Bartolus.

Vlpianus. LEX III.

In duobus reis promittẽdi frustra timetur nouatio. nam licet ante prior responderit, postea posterior: & si ex interuallo cõcipiatur, consequens est dicere pristinam obligationem durare, & sequẽtem accedere [l]. & parui refert, simul spondeant, an separatim [m] promittant: cum hoc actũ [n] inter eos sit, vt duo rei constituantur, neq; vlla nouatio fiat.

ℊ *Potest à quolibet correorum insolidum peti: & etiam pro parte: & una solutio sufficit.* Bartolus.

ℊ Vbi duo † rei facti sunt: potest vel ab vno eorum solidum peti [o]. Hoc enim ius duorum reorũ est, vt vnusquisq; eorum insolidũ sit obligatus, possitq; ab alterutro solidum peti. [p] partes autẽ à singulis peti posse, nequaquã dubium est [q]: quemadmodum & à reo [r] & à fideiussore petere possumus. vtiq; enim cum vna [s] sit obligatio, vna etiam summa est: vt siue vnus soluat, omnes liberentur: siue vni soluatur, ab altero liberatio contingat [t].

ℊ *Siue unica uoce respondeatur, siue pluribus: non uitiatur constitutio duorum reorum.* Bar.

† Paul. de cast & doctor illust. Franc. Are. hîc dicunt húc textum raro alibi reperiri: ꝙ sic faciunt eum sing. ad hoc ꝙ creditor potest petere partẽ debitori à debitore, & partẽ etiam à suo fideiussore petere: & ita diuidere debitũ. q text. ad hoc est clarus. Bol.

Cvm duo.] CASVS. Titius & Seius stipulati sunt à Sẽpronio. c. aureos. Sẽpronius soluit vni eorũ totã summã. an sit liberatus ab alio etiam? Rñ. ꝙ sic. Item Titius stipulatus est à Mæuio & Seio. c. aureos: vtrum possit a quolibet eorum totam summam exigere? postea ibi, ideoq;. facit conclusionem suam: dicens, ꝙ per petitionem factam ab vno reorum debendi & acceptilationem tota obligatio resoluitur. Franciscus Accursius.

i ℊ Insolidum debetur.] cum hoc actum est tacitè, vel expressè, vt duo rei stipulandi sint insolidum: vt. j. e. reos. in fi. & sic etiam in-70 telligitur. j. l. proxi. §. j. & insti. eo. §. pe. sed hodie secus: vt in authẽ. de duobus reis stipu. in prin.

k ℊ Petitione.] accipe hæc duo actiuè & passiuè: vt & cætera verbalia noĩa. nã siue vnus petat, vel accepto ferat: ꝑiudicat alijs: siue ecõtrà ab vno petat: vel ei accepto ferat: proficit alijs. Ad primum. s. ad petitionẽ prout passiuè ponit, cõcor. s. de euic. si per imprudentiã. §. fi. sed est cõtrà. C. de fideius. l. fi. §. ideq;. & . s. deposi. l. j. §. si apud. Sol. hîc petijt lit. cõtest. arg. j. e. ex duobus. In cõtrarijs autẽ petijt extra iudiciũ. vel hîc cũ effectu: arg. illius §. si apud. & argu. j. de fideius. l. cùm is, qui reum. vel hîc petijt animo nouandi: vt j. de noua. si rem. 80 §. si duo. & . s. de in rẽ verso, si pro patre. ij. rñ. Itẽ facit. j. de noua. si rem. §. si duo. & ad id quod subijcit, de acceptilatione: concor. j. de accep. l. & per iusiurandum. §. fi. & l. si ex pluribus, Sed contrà. s. de pactis. si vnus. in prin. Solu. hic socij: ibi non. vel solu. vt ibi. Item argu. contrà. s. de operis noui nunc. de pupillo. in fi. & . l. qui. in re. in princ. [est. §. in. l. de pupillo.] Item facit. s. de pactis, idem. & . s. de iureiur. duobus. Item aliud quam in accep. est si ponas creditorem successisse vni ex duobus reis debendi. nam non extinguitur obligatio alterius: vt in arg. contrà. j. de fideius. lvranius. §. sed cùm duo. Accur.

In duobus reis.] CASVS. Volebam mihi cõstituere duos reos promittendi: Titium scilicet & Mæuiũ. Primo stipulatus sum à Titio. c. aureos. postea ex interuallo iterũ sum à Mæuio stipulatus eandem summam. feci conueniri Titium, vt mihi solueret ista. c. qui respondit, quòd nõ tenebatur mihi soluere: quia facta fuisset nouatio: eo ꝙ stipu-10 latus fueram eandẽ summã postea à Mæuio. quæritur quid iuris? Respondetur ꝙ Titius tenetur soluere: nec potest allegare, quòd facta fuerit nouatio: quia in duobus reis promittendi non fit aliqua noua-20 tio: licet primo ab vno stipuler, postea ab alio. nam non est vis an simul respondeãt: an separatim: dummodo actum sit vt fiant duo rei promittendi.

ℊ Vbi duo rei.] Vidimus supra quid sint duo rei stipulandi, & 30 quid duo rei promittendi. nunc quæritur quomodo exigi possunt. Et respondetur, ꝙ ab vnoquoq; potest tota summa peti: & vnus reus promittendi potest totam summã petere. Itẽ possunt etiam partes peti à sin-40 gulis reis: & singuli rei promittendi possunt partes petere. & ponit similitudinem ibi, quemadmodũ nã sicut à reo potest tota summa peti, vel à fide iussore põt tota summa peti: quia est vna obligatio: ergo etiam 50 vna summa: & si vn⁹ reus soluat, alter liberatur. aut si vnus reus stipulandi exigat totã summã: alter nihil poterit petere. Franc.

l ℊ Accedere.] Nam nec isto iure fit nouatio: nisi hoc agatur expressè, vel tacitè: vt 60 hîc, & infrà de noua. l. oẽs. hodie expressè: vt. C. de noua. l. fi. Acc.

m ℊ Separatim.] contra institut. eo. in princip. sed ibi in reis stipul. hîc promittendi. vel hîc vocat interuallum modicum, quod pro non interuallo habetur: vt infrà eodem. l. duos. §. fin. & quod dicit simul: scilicet vno vocum contextu. & adde quod not. j. eod. si ex duobus. in princip.

n ℊ Actum.] vt. j. eo. l. reos. in fine. Accursius.

o ℊ Peti.] vt & . C. eo. l. j. & . s. l. proxi. Accur.

p ℊ Peti.] s. solidum. sed hodie per aut. determinatur de duobus reis promittendi.

70 q ℊ Dubium est.] sic suprà de lega. j. si ex toto. §. j. & infrà de fideiusso. l. inter. §. duo rei. in fi. §. & . s. de pecu. & ancillarum. §. illud. & . s. commo. l. in commod. §. duobus. Sed argu. contrà. j. iu. sol. l. iam tamen. § penul. ADDITIO. Dic secundum Bartol. quòd ibi loquitur in conuen. & actor scindere volebat. hîc loquitur in creditore volente diuidere secundum Dy.

r ℊ A reo.] audi Io. quia duo rei videntur fideiubere propter hanc similitudinem. sed dicas audio. nam pro me est, cùm nil sit idem ei cui est simile. & hoc dic vt not. suprà ad Velleia. l. vir vxori. in fine. Accursius.

80 s ℊ Cum vna.] imò plures oblig. & actiones quot rei: vt infrà e. candem. in fi. & . l. si reus. & infrà de fideius. l. generaliter. & instit. eo. §. ex huius. solu. dic plures in essentia, vt in contrarijs: sed vna propter vnum debitum & vnam solutionem vt hîc: argu. suprà de cõdi. & demon. l. hæc scriptura. & facit. j. de solu. qui hominem. §. j. in fine. §. Accursius.

t ℊ Contingat.] argu. contrà suprà de interroga. act. l. qui seruum. circa princ.

Duo rei.

DVo rei.] CASVS. Duo rei promittendi poſſunt reſpondere:ſpondemus vel promittimus:aut ſpondeo vel promitto: quia non refert,quomodo reſpondeant, dummodo ad interrogata reſpondeant.Franciſ.

a ¶ Duo.]facit inſtitu.eo.in prin.&.§.j.Accur.

b ¶ Spondetis.]ſcilicet tu & tu.Accur.

NEmo eſt] CASVS. Sicuti poſſunt fieri duo rei ſtipulãdi eiuſdẽ ſummæ vel rei: ita poſſunt fieri duo rei ſtipulandi vel promittendi eiuſdem opere. Exemplum.volebam ædificare domũ,vel pingere aulam:poſſum à Titio & à Mæuio ſtipulari hanc domũ mihi ædificari, vel aulam pingi. Vel pone econtrà,ꝙ Titius & Mæuius ſtipulẽtur à Seio domum ſibi ædificari: vel aliquid aliud fieri. Vide glo.quæ bene declarat has operarũ ſtipulationes. Franc. Accurſius.

Pomponius. LEX IIII.

DVo[a] rei promittendi ſiue ita interrogati, Spondetis[b]? reſpondeant, Spondeo, aut Spondemus: ſiue ita interrogati, Spondes? reſpondeant, Spondemus. recte obligantur.

¶ *Obligationi perſonarũ pôt accedere fideiuſſor: & in ea actiuè & paßiuè poſſunt duo rei conſtitui. Bartolus.*

Iulianus. LEX V.

NEmo† eſt qui neſciat[c] alienas[d] operas promitti poſſe[e], & fideiuſſorem adhiberi[f] in ea obligatione. ideoq;[g] nihil prohibet duos reos ſtipulandi conſtitui, vel promittendi: ſicuti ſi ab eodem fabro duo rei ſtipulãdi eaſdem[h] operas ſtipulentur. & ex cõtrario duo fabri eiuſdẽ peritiæ eaſdem operas promittere intelligũtur, & duo rei promittendi fieri.

¶ *Ex duobus interrogatis, uel interrogantibus qui reſpondet, obligatur: & cui reſpondetur, quæritur obligatio: & ab uno tantum ex correis poteſt accipi fideiuſſor. Barto.*

Idem. LEX VI.

DVos reos promittendi facturus ſum ſi vtrũq; interrogauero[i]. ſed ſi alter duntaxat reſpõderit: verius puto eum qui reſponderit, obligari. neq; enim ſub conditione interrogatio in vtriuſq; perſona fit, vt ita demum obligetur[k], ſi alter quoq; reſponderit. Duobus autem reis conſtitutis, quin liberũ ſit ſtipulatori vel ab vtroq;, vel ab altero duntaxat fideiuſſorem accipere: non dubito. Sed ſi à duobus[l] reis ſtipulãdi interrogatus reſpõdiſſet vni ſe ſpõdere: ei ſoli teneretur.

¶ *Modicum interuallum conſtitutionem reorum non uitiat: nec actus medius conſtitutioni reorum non contrarius. Bar.*

¶ Duo rei ſine dubio ita conſtitui poſſunt, vt tẽporis ratio[m] habeatur, intra quod vterq; reſpõdeat. Modicum[n] tamen interuallũ temporis, item modicus actus, qui modo cõtrarius obligationi non ſit, nihil impedit quo minus duo rei ſint. Fideiuſſor quoq; interrogatus[o] inter duorum reorum reſpõſa, ſi reſponderit: poteſt videri nõ impedire obligationem reorum: quia non longum ſpatium interponitur, nec is actus eſt qui contrarius[p] ſit obligationi.

¶ *Diſparitas qualitatis, quæ ſperatur reduci ad paritatem: non uitiat conſtitutionẽ correorum. Barto.*

c ¶ Neſciat.] i. ſcire non debeat.Accur.

d ¶ Alienas.] aliâs vel alienas.& ponitur vel pro etiam.

e ¶ Promitti poſſe.] i.operam vel operas quas promiſit vnus, poteſt alius promittere:vt ſint duo rei debendi eiuſdem operæ vel earundẽ operarũ. Vt enim ſi Titius Stichum promittit, & Seius eundẽ Stichum: vt ſic ſint duo rei debendi: idẽ Stichus eſt in obligatione vtriuſq;:& eundẽ hominẽ videntur promittere:& ſi vno ſoluente alter liberatur:nec tamen ſolutio vnius eſt ſolutio alterius: ſic in.x. operis pictorijs.Nam eædem ſunt in obligatione vtriuſq;:& eaſdem videntur promittere:& vno ſoluente ambo liberantur:nec tamẽ præſtatio operæ facta ab vno,eſt præſtatio quæ erat facienda ab alio.In hoc tamen differunt:quia in Sticho eſſentialiter vna res debetur: in opera duæ:quia quilibet de ſua actione,ſeu actu intelligit:ſed fictio operatur propter omnimodam ſimilitudinem vt eædem videantur: & hoc ſi ſint æqualiter periti:aliâs non videntur eædem: ſed diuerſæ.ſolutione tamen vnius vterq; liberatur:quia hoc agitur ſaltem tacitè:aliâs ſecus:vt infrà de ſolu l.inter artifices,quæ eſt cõtrà. patet ergo principium legis loqui in duobus reis:ſubſequẽter in reo & fideiuſſore.Tertiò ad reos redit:& cõcipias ſtipu.vt in fideiuſ.ſtatim dicam.Accur.

f ¶ Adhiberi.]non quòd dicat fideiuſſor,promitto quòd ille dabit: nam ſic promitteret factum alienum:quod non valet:vt ſuprà titu.j. l.ſtipulatio iſta.in prin.Item nec quòd dicat promitto, quòd faciam quòd ille dabit.nam ſic aliud promitteret fideiuſſor, & aliud reus principalis:quod eſſe non debet:vt infrà de fideiuſ.l. grece.§. ſiquis Stichum.licet promittat eaſdem operas:puta ſi reus dixit:promitto decem opera:& ſic in genere.& iſte dicat, promitto eaſdem decem operas:& ſic ſimiliter in genere.ſi autem dixerit promitto decem operas pictorias:& ſic in ſpecie.& iſte dicat:promitto totidem operas pictorias:non quòd dicat promitto decem operas pictorias: ſcilicet eaſdem quas reus:quia ſic promitteret factum alienum. & ſecundum hoc dicitur promittere alienas:quia ab alio promiſſe ſunt:& alius tenetur eas præſtare:& ipſe tamen ſuam operationem promittit. Sed contrà.ĩ.de ſol.inter artifices.Sol.vt ibi.& ad hoc accedit quod dixit R.alienas.i.vt quis pro alienis operis ſe obliget.& ad hoc.ĩ.de fideiuſ.l.ſicut reus.Item eædem operæ ſunt propter omnimodam ſimilitudinem.Vel dic,quòd eandem ſcilicet operam promittat quã reus:vt modo dixi in duobus reis. Accur.

g ¶ Ideoque.]pro M.contra Ioan.in eo quod not.ſ.ad Velleia.vir vxori.in fine.ſed Ioan.dicit ideo non eſſe omnino idem: vel licet in hoc ſit ſimilitudo : non ſequitur propter hoc, quòd in omnibus. Accurſius.

h ¶ Eaſdem operas.]Sed quomodo ſunt eædem à duobus debitæ: cùm nec eiuſdem hominis opera poſsit eſſe eadem:vt ſuprà de condict.indebi.l.ſi non ſortem.§.libertus.& de præſcri. verb. ſi operas. quæ ſunt contrà.Sol.hic in genere:& ſic incertas promittũt:ibi certas:inter quas certas & incertas multæ ſunt differentiæ.vt not.in dicto.§.libertus. Vel verius dicuntur eædem propter omnimodam ſimilitudinem,& ſic fictione iuris.Argu.C.de contrahen.ſtipu.l. veteris.ſed in ſui eſſentia diuerſæ ſunt,quo ad præſtationem: & ſic cautè dicit eiuſdem peritie. nam ſecus ſi vnus peritus,& alter imperitus:quia tunc etiam iuris artificio non ſunt eædem,ſed diuerſarum operarũ eſſent promiſſores: vno tamen ſoluente alter liberatur. Vel ſecundũ M.eaſdem id eſt conſimiles.ideo autem ius fingit hîc eſſe eaſdem: quia actum eſt, vt etiam ab alio poſsint præſtari . aliâs ſecus: vt in contrario infrà de ſolut . inter artifices . Et eſt hæc ratio optima.nam & vbi indebitæ ſolutæ ſunt: ſiue certas,ſiue incertas putauerit ſe debere : non poſſunt eædẽ repeti . vt in legibus contrarijs : quia non egit hoc ſoluens vt ab alio ſoluerentur. & ideo eſt alia,quia ab alio vel ab eodem alio tempore præſtanda . hîc autem vna : quia actum fuit,& propter ſimilitudinem peritiæ eædem intelliguntur fictione iuris.Accurſius.

DVos reos.] CASVS.Volebam mihi conſtituere duos reos promittendi: Titium ſcilicet & Mæuium . Interrogaui: Titi & Mæui promittendis mihi.c? ſi reſpondent ambo ad interrogatum:ambo obligabuntur. Sed ponamus,quòd ſolus Titius reſpondeat:certè ſolus Titius obligabitur,non Mæuius.ſed videbatur, quòd nec Titius obligaretur : quia videntur iſtæ ſtipulationes duorum reorum fieri ſub cõditione,ſi ſcilicet alter etiam reſpondeat,& non vnus ſolus.Sed reſpondetur,quòd non eſt ita : imò qui reſponderit,ille obligabitur,non autem alter, qui non reſponderit.Item poſſum ab vno reo promittendi fideiuſſorem petere, ab altero non:quia fortè vni melius confido,quàm alteri . Item ſi duo rei ſtipulandi interrogent Titium an centum promittat : & Titius vni ſoli reſpondeat:illi ſoli obligabitur. ¶ Duo rei.]Sicut in ſtipulationibus alijs modicum interuallum temporis vel actus non contrarius ſtipulationi non vitiat ſtipulationem : ita ſimiliter nec in duobus reis promittendi, ſi vnus nunc reſpondeat, poſt modicum tempus alter.Textus abinde planus eſt.Franciſcus Acc.

i ¶ Interrogauero.]ſubaudi,& ipſi reſponderint.Accur.

k ¶ Obligetur.]qui reſpondet. & eſt ad hoc ſuprà de acquirenda poſſeſsione quod meo.§.ſi furioſo.&.C.de condictione ob cauſſam.ſi repetendi.Sed argumen.contrà ſuprà de ope.noui nun.ſtipulatio. §. habet.Accurſius.

l ¶ Sed ſi à duobus.] conuerſum caſum ad princi. huius legis ponit.Accur.

m ¶ Ratio.]id eſt diſcreta inſpectio,vt prolixum impediat, modicum non.Accurſius.

n ¶ Modicum.]licet autem tempus prolixum poſsit impedire:modicum tamen &c. & ad hoc ſuprà de verbo.obliga.l.j.§.qui præſens. l.continuus.in princip.& de vi & vi arg.l.iij.§. cùm igitur. & infrà de adult.quod ait.& ſuprà de teſtamen.hæredes. §. fin. &.ſ. ad.l.fal. l.j.§.item ſi ita legatum.ibi,& quod dixi incontinenti.ſed contrà ſuprà eodem.l.in duobus.circa princi.Solu.vt ibi.Accurſius. ADDITIO. Dic ſecundum Barto. quòd inter interrogationem & reſponſionem eiuſdem actus cõtrarius,vel longũ interuallum impedit conſtitutionem,vt hîc:ſed longum interuallum inter obligationem vnius & alterius non vitiat.

o ¶ Interrogatus.][a] idem in inſtrumento ſi fortè velit ſecũdo interrogatus primo fieri inſtrumentũ ſuper reſpõſione primi interrogati & reſpondentis,quàm ipſe reſpondeat.

p ¶ Contrarius.]accipe contrarium omnem actum præter obligationem:vt & ibi,Qui non eſt mecum &c.

† Bar. hîc dicit hanc. l. ſingul. ad hoc propoſitũ ꝙ in obligationibus operarum poteſt accedere fideiuſſor: & ꝙ etiã in ea poſſunt cõſtitui duo rei actiuè & paſsiuè. hoc patet ex text.ibi, & fideiuſſorẽ & ibi ideoq;&c. ꝑ quo tex. noſtro allegabis bene facere text. in.l.j.de fideiuſ. ĩ.dũ dicit omni obligatiõi. & qui totũ dicit, nihil excludit. in l. Iulianus. de le.iij.ſ.l. à mandato re.C.mãdati.ergo &c. Bolo.

Operæ ſiue certe ſiue incerte repeti non poſſunt vbi & quando indebitę ſunt, ſolutæ . ratio quare.

a Bart. hîc dicit hãc gl. menti tenẽdam & ſingul. ad hoc ꝙ ſi te interrogẽ: ꝓmittas mihi . c. ducatos & dico facias hoc ſcribere & poſteà reſpõdes ꝓmitto. valet ſtipulatio. & cẽſetur facta non ex interuallo ſed incontinenti prout requiritur per.l.j.ſ. de ver obli & l. cõtinuus. eo.ti.Bolo.

a ¶ Ex duobus.] Casus. Stipulor à Titio & Mæuio. c. aureos. Titius purè mihi promittit, Mæuius autem sub conditione si nauis ex Asia venerit. an talis stipulatio valeat? Respon. φ sic. Sed ponamus, φ conditio non adhuc existat: an interim possim exigere ab eo qui purè promisit totam summam? Dicitur φ sic. Franc.

a ¶ Sub conditione.] sup. & alius purè: vt inst. eo. §. fi. & .]. eo. l. eandem. in fi. Itē vnus ciuiliter & naturaliter, & alius naturaliter tantū: vt.]. e. si ex duobus. §. fina. Sed cōtrà.]. eo. l. eandē. §. sed si quis. vbi disparitas culpæ impedit. sed ibi erat obligatio re interposita: hîc verbis. vel ibi culpæ est disparitas: & sic quodammodo quātitatis: hîc qualitatis diei vel condi. Sed quare secus, ibi dices. Itē contrà.]. e. si id quod ego. §. idem ait: sed ibi re plus est in vna: hîc tēpore. & patebit ratio in. d. l. eandem.

30 ¶ His verbis.] Casus. Inueni quoddam instrumentū in quo scriptū erat. Nos Titius & Seius, quæ præstari tibi Mæuio stipulāti spopondimus, ea soluere volumus cōstabat vnum reorū scilicet Titium non fuisse præsentē in stipulatione. quæritur vtrū Seius insolidū teneatur? Distinguitur. aut actum est vt essent duo rei promittēdi: & tunc solus Seius, q̄ præsens fuit, obligatur. sin autem non sit hoc actum: tūc 50 Seius obligabitur tantum pro sua parte. Fran.

Florentinus. LEX VII.

Ex duobus reis promittendi, alius purè, alius in diē vel sub conditione [a] obligari potest. nec enim impedimento erit dies aut conditio quo minus ab eo qui purè obligatus est, petatur.

¶ *Si minus persona non consistit obligatio: alter tenetur insolidum, si tanquā duo rei se obligant. aliâs in uirilem. Bartol.*

Vlpianus. LEX VIII.

His verbis [b], Ea quæ præstari stipulanti tibi spopondimus: interest quid inter contrahētes actum sit. nam si duo rei facti sint [c] eum qui absens fuerit, non teneri [d]: præsentem autem insolidum esse obligatū: aut si minus [e], in partem fore obstrictum.

¶ *Re, uerbis, consensu, testamento, possunt cōstitui duo rei. Barto.*

Vlpianus. LEX IX.

Eandem rem apud duos pariter deposui, vtriusq; fidem in solidum secutus: vel eandem rem duobus simul commodaui. fiunt duo rei promittendi [f]: quia non tantū verbis stipulationis, sed & cæteris fiunt contractibus [g], veluti emptione, venditione, locatione [h], conductione, deposito, commodato [i], testamento: vtputa si pluribus hæredibus institutis testator dixerit, Titius & Mæuius [k] Sempronio decem danto [l].

¶ *Imparitas culpæ ab initio uitiat constitutionem duorum reorum: secus si ex postfacto. Bartolus.*

¶ Sed si quis in deponendo penes duos, paciscatur vt ab altero culpa [m] quoq; præstetur: verius est nō esse duos reos à quibus impar suscepta est obligatio [n]. Non idem probandum est cum duo quoq; [o] rei culpam promisissent, si alteri postea pacto culpa remissa sit: quia posterior conuentio quæ in alterius persona intercessit, statū & naturā obligationis quæ duos in initio reos fecit, mutare nō potest. quare si socij sint [p], & cōmunis culpa intercesserit: etiā alteri pactū cū altero factū proderit [q].

¶ *Disparitas locorum non impedit constitutionem reorum. Barto.*

¶ Cùm duos reos promittendi faceret [r], & ex diuersis locis Capuæ pecuniā dari stipulatus sit: ex persona cuiusq; ratio proprij temporis [s] habebitur. nā & si maximè [t] parē caussam suscipiūt: nihilominus in cuiusq; persona propria [v]

b ¶ His verbis.] i. significatione horum verborum, quæ sequūtur, eaq; &c. & sic q; breue. potest etiam longum esse: & dic, φ inueniebatur in quodam instrumento duos promisisse: puta Stichum &. x. & constabat vnum de promissoribus fuisse absentem: & inter absentes promisisse: & alium inter præsentes: & quærebatur an præsens teneretur insolidum: & respondi interesse, quid inter contrahentes actum sit, quorum scilicet voluntate hæc scripta sunt.

c ¶ Facti sint.] quo ad propsitum. nam vnus non tenetur: vt subjicit. Accursius.

60 d ¶ Non teneri.] vt &. ȝ. tit. j. l. j. in prin.

e ¶ Si minus.] i. si non sit actum vt sint duo rei debendi. & facit.]. e. reos. §. cum tabulis. & non est cōtrà.]. e. si id quod. vbi imparitas impedit: quia & hîc impedit vt non sint duo rei: sed vnus reus.

¶ Eandem rem.] Casus. Textus iste vsq; ad. §. sed si quis. satis planus est. abinde vsq; ad. l. seque. pone sic casum. Deposui rem apud duos: Titiū scilicet & Mæuiū. certum est φ in deposito depositarius tenetur tantū de dolo & lata culpa. nūc ergo pactus sum, cum Titio φ ipse etiā culpā leuē præstaret, si depositū interiret. certè hîc non sunt duo rei: quia obligatio est impar in eorum persona: 70 cùm vnus strictius sit obligatus, quàm alter. Si autē ab initio sum pactus cum ambobus, vt mihi de leui culpa ambo tenerentur: postmodum vni eorum puta Titio remitto culpam, ita vt tantum de dolo teneatur: propter hanc secundam pactionem non mutatur prima: ita vt Mæuius liberetur à culpæ præstatione quæ ab initio fuit promissa. post facit conclusionem suam ibi, quare &c. si isti depositarij sunt socij, & intercessit communis culpa in deposito: pactum factū, cum vno de culpa remissa, proderit alteri. ¶ Cùm duos:] Titius erat Mediolani, Mæuius autem Florentiæ: vendidi eis ambobus per nuncium vel epistolam certas merces, vsq; ad summam mille aureo 80 rum: qui mihi promiserunt se soluturos illa mille Capuæ: hîc quæritur qualis ratio debeat haberi istorū duorū emptorū: quia quādo quis promittit certo loco soluere, est habenda ratio, quòd illuc possit peruenire. cùm ergo vnus sit Mediolani: longius distat à Capua, quam ille qui est Florentiæ. habebitur ergo ratio vtriusq; diuersimode, secundum φ vnus longius est, alter vero propius. Fran. Acc.

f ¶ Promittendi.] large accipe. i. debendi: vt & verbum credendi: vt &. ȝ. si cer. pet. l. j. sed hodie secus: quia non tenetur insolidum: seu non fiunt duo rei debendi: nisi hoc agatur: vt in aut. de duo. reis. in princi. & facit ad primum. ȝ. depo. l. j. §. si apud. ad secundum. ȝ. commo. si vt certo. §. fi. Accur.

g ¶ Contractibus.] supple fiunt duo rei promittendi. secundū M.

h ¶ Locatione.] vt &. ȝ. loca. itē quærit. §. duo. &. l. cū apparebit.

i ¶ Commodato.] & mandato etiam si hoc non agatur expressim, secundum quos10 dam: vt supra man. l. creditor. §. duobus. & facit supra de constit. pecu. si duo. & de insti. habebat. §. si duo.

k ¶ Mæuius.] scilicet hæres.

l ¶ Danto.] vtriusq; fidem insolidum secutus: vt in prin. legis di 20 xit. & sic non est cōtra.]. eo. siue.

m ¶ Culpa.] leuis: de qua sine pacto non tenetur: vt. ȝ. deposi. l. j. §. si conuenit. &. §. si quis seruum. in fi.

n ¶ Est obligatio.] pura. Sed contrà supra eod. ex duobus. 30 Solu. vt ibi, & eodem modo solue, quod est instit. eodem. §. fin. Sed qualiter hæc imparitas vitiat, & non illa quando vnus purè, & alter in diem vel sub conditione? Respond. quantum ad conditionem non est quæstio, 40 cùm nec interim sit obligatus. quātum ad diē, dic idē, quo ad effectum: sed hîc vterq; purè & efficaciter tenetur. Item quādo vnus purè, alius in diē vel sub conditione: nullus extraneus actus assumitur: sed ab 50 initio sic obligatur. & illa est natura contractus, quòd sic fieri possit. at quando culpa promittitur: extra naturam contractus hoc fit. Item secundum R. ille, qui in diem vel sub conditione promisit: adueniente die, vel conditione purè tenetur vt alius. & sic omnino est par: quæ paritas hîc non separatur. Io. & per hoc etiam patet ratio diuersitatis inter legem illam ex duobus. & infrà eodē l. si id quod. Accursius.

o ¶ Quoque.] i. æqualiter. sed certè idem in hoc videbatur quod in superiori: vt in arg. contrà. ȝ. de in rem verso, si pro parte. §. versum. & de condic. inde. sufficit. & .]. de fideiuss. si d reo. §. sub diuersis. sed 60 ille, quo ad suos contractus.

p ¶ Sint.] ergo non videntur fideiubere nisi sint socij: vt hîc, & arg. ȝ. proxi. respon. quia si remittitur vni culpa, & ille esset principalis: minus, quàm correus teneretur.

q ¶ Proderit.] facit suprà de pact. idem. & de arb. si duo. &. ȝ. de lib. leg. l. iij. §. nunc de effectu. &. l. si is qui duos. & infrà rem ra. ha. si quis. Accursius.

r ¶ Faceret.] isti facti sunt non verbis, cùm inter absentes: sed alijs contractibus per nuncium vel per epistolam. Et φ.]. dicit stipulatus sit, dic id est dari conuenit. & promittendi id est debendi: vel etiam 70 in stipulatione poni potest. sed tunc est contrà. ȝ. eo. l. duos. §. fi. sed certè & hîc potest fieri incontinenti: si ego hîc, & seruus meus Mutinæ eadem decem à diuersis stipulamur: cùm de hoc eum fecerim certum: arg. ȝ. tit. j. l. fi. §. si inter. vel etiam egomet. nec videtur contrarius actus si ad illum locum vadam ad stipulandum: cum alia extranea interim non faciam: vt dicimus in eo, qui incontinenti possessionem recuperat: vt supra de vi & vi arma. l. iij. §. cùm igitur. & pro hoc facit. ȝ. eo. l. in duobus. in prin. Accur.

s ¶ Proprii temporis.] quo potuerit illuc venire: cùm vnus plus quàm alius distet: vt supra de verbo obliga. interdum. & infra de fi80 deiuss. si testamento. §. fina. sic & quandoq; vnus purè, & aliter sub condict. vel in diem promisit. nec est hîc imparitas, quæ vitiet, cum adueniente die vtriusq; tacitè intellecto efficaciter, & æqualiter ambo teneantur.

t ¶ Maximè.] qa maximè videbaŕ ad id qđ dixerat remouendū. tale maximè est. C. quod me. cau. l. iii. & .]. de capt. l in bello. §. medio.

v ¶ Persona propria.] ea tamen dicitur communis: vt.]. de solut. qui hominem. §. j. ex vna, & eo quòd vna solutio vtrumq; liberat: vt

rat:vt.§.eo.in duobus.§.fina.quæ sunt contrà.

Si duo rei.] CASVS. Titius & Seius promiserũt mihi summam.c.aureorum.ego debebã Titio summã.l. aureorum.petij à Seio.c.mihi promissa.Seius vult compensare.l.quæ ego debeo Titio.an possit? Distinguitur vtrũ isti duo rei sint socij,vel non.si sint socij:Seius poterit cõpensare:aliàs non Fran ciscus.Accur.

a Alteri.] vt scilicet compẽsare possit cum alius sit:vt.C.de cõpen.l.eius.secus autem in fideiussore:vt.§.de cõpen.l.si quid.& sic apparet istos nõ videri fideiubere inuicẽ inter se.secus si essent socij:vt in pacto prodesset vni factum pactum etiã alteri:vt.§.de pact.l.idẽ.& facit.§.l.proxi.§.penult.& quod ibi,de hoc dixi.Accursius.

Reos promittendi.] CASVS. In l.ista gl.ponit casum vsque ad.§.cũ tabulis. Cum tabulis.]Textus procedit per terminos ponẽdo casum:& in summa hoc vult dicere.duo rei stipulandi aut promittendi non fiunt nisi hoc exprsse dicatur.Fran.Accur.

b Reos promittendi.] CASVS. Duo rei promittendi videntur fideiubere:scilicet si socij sunt:vel si est actum:non aliàs secundum Ioã.vt not.§.ad velleia.l.vir vxori.in fine.pro parte ergo tenetur vnusquisque, vt principalis:& pro parte vt fideiussor. potest itaque creditor actionem suam diuidere:scilicet vt vnumquemque pro parte conueniat tanquam reos.non enim cogendus est:sed eundem in totum potest conuenire:in dimidia scilicet,vt reum principalem:in alia vt fideiussorem.& ad hoc.C.de fideiusso.tu.l.j.& idem in duobus reis.Accursius.

Casum ponit.

Rei duo promittendi fideiubere videntur si sunt socij: vel si actum est inter eos.

c Accipi.] Ia iure si socij sunt,vel accipi à creditore cùm est actũ. M.etiam in non socijs.& si hoc non est actum:dicit idem.

d Diuidere.]conueniendo vtrunq; in dimidia vt principalẽ. vel conueniendo vtrũq; vt fideiussorem alterius:cum iure isto fideiuss.posit iure conueniri ante reum:vt.C.de fideiuss.iure nostro.non autem dicas,φ vnum vt principalem:alium vt fideiussorem conueniat,& exigat insolidum:quia in quo vnus est principalis,eo cedẽ alius est fideiussor:& sic bis idem exigeretur.

e Reum.]scilicet in dimidia.

f Qui fideiussor.]dic eodem dicit,qui pro parte vt reus principalis,& pro parte vt fideiussor conuenitur.vel dic quòd vnum de reis conuenit vt fideiussorem alterius:argu.§.cod.l.duos.§.duobus.& secundum hoc erit exemplum quando diuidit:sed superiori expositione quando non diuidit.

g Potest.]& sic solidum habebit ab vno.

h Diuersis actionibus.]id est contra diuersos intentatis. vna tamen est actio:vt.§.eo.l.in duobus.in fi.& facit.].de fideiuss.inter eos.§.duo.&.§.eo.l.in duobus.§.vbi.Accursius.

i Cùm in tabulis.]quibus scripta est stipulatio.

k Videbantur.]hoc verum in diuiduis:secus in indiuiduis:sed per ius aut.idem in vtroque casu.

k Videbantur.]nisi alijs iudicijs contra probetur.nõ tamen scriptura repugnat.

l Adiectum.]expressè vel tacitè:sed hodie expressè.& sic addit aut.de duobus reis.vel dic quòd in hoc non addit:quia & olim erat necesse exprimi.sed in hoc quia etiam si exprimitur:hodie tamen non insolidum si sunt soluendo & præsentes,sed in partes conueniuntur. hoc ergo hîc dicit,quòd si instrumentum contineat eos sic obligatos,præsumitur viriliter.& ad hoc suprà de re iudicata. Paulus.&.C.si plures vna sententia.l.j.& de lega.j.si quis testamento

Plures si sunt in vno instrumento obligato tio deteri. & principaliter manet viri liter obligati:& an insolidum possint conueniri: an vero pro partes.

singulorum consistit obligatio.

Correus non socius opponit compensationem,de eo,quod alteri correo debetur.Accur.

I dem LEX X.

Si duo rei promittendi socij non sint:non proderit alteri[a] quòd stipulator alteri eorum pecuniam debeat.

Duo rei possunt inuicem fideiubere:& potest actor actionem diuidere,quo ad quantitatem:& quo ad petendi modum.Bartolus.

I dem LEX XI.

Reos promittẽdi[b] vice mutua fideiussores non inutiliter accipi[c] ,conuenit.Poterit itaque reus stipulandi actionem suã diuidere[d] ,si velit.neque enim diuidere cogendus est,sed poterit eũdem vt principalem reum[e] conuenire.Item eũ qui fideiussor[f] pro altero extiterit,in partes conueniri potest[g] :nõ secus ac si duos pro mittẽdi reos diuersis actionibus[h] conueniret.

Plures intelliguntur in dubio uiriliter obligari,& uiriliter stipulari,nisi aliud actum sit. Bartolus.

Cum tabulis[i] esset comprehẽsum,illum & illum centũ aureos stipulatos:neque adiectum ita, vt duo rei stipulandi essent: virilem partem singuli stipulati videbantur[k] .Et ecõtrario cum ita cautũ inueniretur, Tot aureos dari stipulatus est Iulius Carpius.spopõdimus ego Antonius Achilleius & Cornelius.diuidi in partes viriles debere dixi: quia non fuerat adiectum[l] singulos insolidũ spopondisse,ita vt duo rei promittendi fierent.

Interuallum inter interrogationem & respõsionem impedit respondentem obligari.Bar.

Venuleius. LEX XII.

Si ex duobus[m] qui promissuri sunt hodie[n] ,alter ab altero[o] postera[p] die respõderit[q] , Promitto.non esse duos reos:ac ne obligatum quidem intelligi eum, qui postera die responderit: cũ actor ad alia negotia discesserit, vel pro missor,licet peractis illis rebus,responderit.

Disparitas in obligationis substantia, non impedit duorum reorum constitutionem. Bart.

Si à Titio & pupillo sine tutoris authoritate[r] stipulatus fuero eandem rẽ vel à Titio & seruo[s] , & quasi[t] duos reos promittendi constitui[v] :obligatum Titium solum fore Iulianus scribit:quãquã si seruus spoponderit[x] ,in actione de peculio eadem obseruari debẽt ac si liber fuisset[y] .

Duæ obligationes paris potentiæ inuicẽ non tollunt se:sed maius potens tollit minus potens. Bartolus.

I dem. LEX XIII.

titio.& de lega.ij.si ex pluribus.Accur.

Si ex duobus.] CASVS. Volebam mihi constituere duos reos promittendi Titium & Sempronium.interrogaui hodie Titium promittis mihi centum ille promitit.cras interrogo Sempronium:& ipse etiam mihi promittit.Dicitur hîc,φ non sunt duo rei stipulandi: nec Sempronius obligatur qui postera die respondit. nam stipulator ad alios actus discesserat: licet postea reuersus fuerit. Si à Titio.] Stipulatus sum à titio libero homine & Pamphillo pupilli centum aureos.certum est, φ pupillus sine tutoris authoritate nõ potest obligari,an ergo duo rei promittendi fiũt? Respon.φ sic: sed Titius solus erit obligatus. Item si stipulatus sum à Titio pupillo,& Sticho seruo:dominus quidem serui conueni tur insolidum pro ser uo suo actione de peculio ac si Stichus liber fuisset. Fran.

m Si ex duobus.] simul interrogat[s]. M.

n Hodie.] ex conuẽtione nuda præcedenti. Azo.vel tacitè: qa hodie interrogatur.

o Ab altero.] id est sine altero.ab,enim separationem notat.

p Postera.] id est die post eà sequenti.dicitur enim posterus postera posterum.

q Responderit.] ideo quia non statim post interrogationem respondit:vt.§.titul.j.l.j.§.qui præsens.&.l.cõtinuus.in prin. Sed quid si hodie vnum interrogo, & respondet: cras alium de eadem re, & hoc acto vt sint duo rei debendi? Videtur φ teneantur:vt.§.eo.duobus.in princip.&.l.eandem.in fine.Econtrà quòd non teneantur: vt hîc, & suprà eo.duos.in fine.Sed an vt fideiussor?Respondeo non : quia contrarium agebatur, scilicet vt esset reus, non fideiussor: & sic potest quod non vult, & quod vult, non potest: vt.C.si quis alteri vel sibi. l. multum. Azo. sed dic vt.].eodem.titu.si id quod.in fi.notat.

r Authoritate.]nec etiam est locupletior : aliàs teneretur etiam ciuiliter:vt.§.de autho.tu.l.v.§.pupillus

s Et seruo.]non gerente negotium peculij:nec etiam fideiubet.& sic naturaliter tenetur.

t Quasi.]cum reuera non sit.

v Constitui.]quantum ad destinationem.Azo.& est verbum infinitiui passiui.

x Spoponderit.]non tamen animo donandi.tunc enim de peculio cessaret actio.& secundum hoc punctua ibi,spoponderit.vel post dictionem peculio punctua.& dic in actione de peculio,id est in aliquem actum pertinentem ad peculium. & quod subjicit, seruari debent, scilicet in actione de peculio. & sic in idem recidit. Vel dic, quòd spopondit extra peculium:& tamen dominus tenetur de peculio : quia non videtur fideiubere. tunc enim secus esset: nam etiam de peculio nõ teneretur dominus:vt suprà de peculio licet. §. si filius. & secundum hoc est argumẽ. hîc quòd non videantur inuicem fideiubere duo rei:vt suprà ad Velleia.vir vxori. in fine. Accursius.

y Fuisset.] vt insolidum conueniantur,si tantum est in peculio. Mæuij, sicut liber homo insolidum conueniretur. erunt ergo duo rei promittendi seruus & Titius: quamuis ab altero insolidum, id est à Titio : à domino vero nomine serui peculio tenus sit consecuturus. nec propterea est dicenda dispar obligatio :quoniam æqualiter,quo ad partem tenetur quilibet naturaliter:quanuis persecutio est dispar: sicut & aliàs dicitur æqualis quamuis dilatio sit impar: vt & suprà eodem .l. eandem. §. finali. & .l. ex duobus.

Si reus.] promittendi. CASVS Stipulatus sum à Titio & Mæuio.c.ducatos:& sic sunt duo rei. moritur Titius:cui Mæuius correus suus est hæres.dicitur hîc quòd Mæuius sustinet duas obligationes in se principales.vnam propter se,alteram propter Titium.Sed videtur quòd extingatur vna istarum.nam cum fideiussor succedit reo principali,aut reus principalis fideiussori:obligatio fideiussoria extinguitur:& remanet principalis.ergo hîc à simili fieri debet. Sed rñ.quòd nõ est idem:quia hîc sunt duæ principales obligatiões:& vna non perimitur per alteram:sicuti cõtingit in obligationibus accessorijs & principalibus.Idē est & si reus stipulādi alteri reo hæres extiterit.Frā.Acc.

a Si reus.] aut obligationes sunt pares, aut impares.si pares, & vnus alteri succedat:vt puta reus debēdi reo alteri : vtraque remanet . si impares, vt si reus fideiussori vel econtra succedat: remanet principalis, & accessoria tollitur.

Obligationibus duabus existentibus inuicē vtra illarū tollitur.

b Alteri reo.] id est correo.

c Sustinere.] quia insolidum suo nomine qui superest tenetur, & insolidum nomine morientis:vt.§.de actio.emp.non est nouum.

d Aliqua.] aliàs altera.

e Perimi.] puta accessoriam per principalem:vt &.j.tit.ij.hæres. §.quòd si idem.&.l.lucius.&.l.vranius.ij.respon. Accur.

f Non potest.] & ideo vtraque remanet,siue sint ambæ principales,siue ambæ accessoriæ:vt & infrà titu.ij.l.generaliter.&.l.si duo.&.l.si hæres.§ non est.

g Extiterit.] scilicet alteri reo stipulandi.M.

h Sustinere.] exacto tamen ex vna,vtraque tollitur:& vtroque casu.& quæ sit vtilitas,quòd vtraque remanet,habes.j.de solu.si duo. & facit.§.de actio.emp.non est.& de separa.l.debitor.

Debitū solidum ex personatestato ris potest quis petere:& illud idē & solidū ex persona hæredis.

h Sustinere.] quia potest solidum debitum ex persona hæredis petere,& solidum ex persona decedentis. Accursius.

Et stipulationum.] CASVS. Tu & Titius ædificabatis in solo meo.nunciaui vobis opus nouum.vos ambo promisistis mihi quòd si appareret malè ædificatum,quòd opus destrueretis.nunquid estis facti duo rei promittendi? Rñ.quòd sic.nam & prætoriarum stipulationum possunt fieri duo rei stipulandi & promittendi. Fran.Accursius.

i Et stipulationum.] vt dam.infect.& similium,quas habes.j. de præto.stipu.l.j.Accursius.

k Prætoriarum.] quasi dicat nedum cõuentionalium:

l Duo rei.] debendi,non stipulandi:cum tātùm proprium interesse veniat:vt.j. rem rā.habe.si procurator.& ar.j.l.proxi. ADDITIO. Dic istud esse verum nisi certa quantitas exprimatur: quia tunc possunt duo rei constitui secundum Bart.hic.

Si id quod.] CASVS Gloss.ponit casum,quæ est super verbo,cum vsufructu. vsque ad.§.idemque. Idemque.] Titius & Seius stipulati sunt à Sempronio decem & Stichum seruum qui erat Titij.certe hîc non possunt esse duo rei stipulandi.nam Seio possunt deberi decem aut Stichus:Titio vero tantum decem quia nemo potest rem suam sibi dari stipulari.cùm igitur Stichus sit ipsius Titij:non potest eum stipulari.Et hoc est verum intantum, quòd si Sempronius Titio vel Seio soluerit.x.vel Seio Stichum: nihilominus manet obligatus alteri.post hæc corrigit istud vltimum dictū, & dicit quòd si Sempronius soluerit decem vni eorum,quòd ab altero liberatur.Fran.Accur.

m In singulis personis.] id est singulariter in persona vnius nostrum intelligitur.

a Fran.Arc. hîc reputat istā glo. singul. ad hoc quòd vsusfructus non potest constitui duob⁹ insolidum in ea dem metre. & gl in hoc est clara. Bologni.

n Proprium.] id est proprietas inseparabilis:& non in alterius: vt quia talis res est,quæ vni tantum nostrum acquiri potest.

o Stipulandi.] vt vtrique insolidum debeatur tanquàm principali.

p Cum vsumfructum.] puta duo stipulamur vsumfructum formalem fundi mei à Titio:& sic mihi non potest queri,cum res mea non potest mihi seruire:vt.§.si vsusfru.pe.l.vti frui.& est sic quando nos duo stipulamur rem quæ vnius est nostrum dari:secus si tradi:vt infrà titu.j.l.item si seruus.vel pone² secundò,quòd duo stipulantur à Titio insolidum vsumfruc.eiusdem fundi qui erat. Titij. & sic non poterit insolidum acquiri. sed an pro parte acquiritur, dubium est secundū Io.quod non erit dubium si ponas nos ab initio pro partib⁹ expressè stipulatos cū diuisione hæc seruitus recipiat: vt.§.ad leg. falc.l.j.§. si vsusfructus.vt ergo vna nupta duobus, ita nec vsusfru.duorum potest esse insolidum in eadē re:vel deberi duobus:vt hîc dicitur.

Si reus [a] promittendi alteri [b] reo hæres extiterit:duas obligationes eum sustinere [c] dicendum est. Nam vbi quidē aliqua [d] differentia obligationum esse possit,vt in fideiussore & reo principali: constat alteram ab altera perimi [e]. Cùm vero duæ eiusdē potestatis sunt: non potest [f] reperiri alteram potius quàm alteram consummari. ideoque & si reus stipulandi hæres extiterit [g]: duas species obligationis eum sustinere [h].

Paulus LEX XIIII.

Et stipulationum [i] prætoriarum [k] duo rei [l] fieri possunt.

Disparitas rei debitæ,uel causæ debendi, impedit duorum reorum constitutionem. Bartol.

Caius lib.2. LEX XV.

Si id quod ego & Titius stipulamur,in singulis personis [m] proprium [n] intelligatur; non poterimus duo rei stipulādi [o] constitui : veluti cùm vsumfructum [p], aut dotis nomine [q] dari stipulamur.idq; & Iulianus scribit. Idēque ait [r],si Titius & Seius decem aut Stichum qui [s] Titij sit,stipulati fuerint:nõ videri eos duos reos stipulandi:cum Titio decem tantū,Seio Stichus aut decem debeātur [t].quæ sentētia eo pertinet,vt quāuis vel huic vel illi decē soluerit, vel Seio Stichū: nihilominus alteri obligatus maneat [v].sed dicē dum est vt si decem alteri soluerit ab altero [x] liberetur [y].

Vnus ex reis credendi lite contestata perimit ius alterius.Bar.

Idem. LEX XVI.

Ex duobus reis stipulandi si semel vn⁹ egerit: [z] alteri pmissor offerēdo [a] pecuniā:nihil agit [b].

Videntur hæredes in dubio grauari pro portionibus hæreditarijs.Bar.

q Nomine.] pro ea, quæ est vel futura est vxor alicuius nostrū. nam dos sine matrimonio esse non potest: vt.C.de donatio. ante nup.l. fin.nec deberi contrahenti matrimonium scilicet vt principali creditori:& sicnō duobus : cum duobus nupta esse non possit: vt.j.tit.j. l. item si alter.licet tanquā procurator nomine viri alius possit eandē dotem stipulari:vt.§.de iure do.l.si mulier. & ita demum contracto matrimonio debetur: vt.§.de iure do. stipulationem. Accur.

r Idemque ait.] vt non possint fieri duo rei stipulādi īsolidū.

s Qui.] scilicet Stichus.

t Debeantur.] & sic proprium est in Seio, vt ei tantum alternatiua quæsita sit stipulatio:sed alteri acquisita est in decē,vt hîc dicit debeantur.&.j.subijcit, obligatus manet &c.& caue quòd tā in primo,casu legis,quā hoc secundo est imparitas in re,quæ in stipulationem vtrique deducitur:cum plus vni quā alteri quæratur,vel vni soli.& est sic.§.c.l.eandem.§.sed & si quis.secus si æqualitas vt dixi.§.eo.ex duobus.& sic etiā non obstat.§.e.si ex duobus.§.fi. quia nõ fuit ibi rei imparitas,imò æqualitas vsquequo durat peculium,vel ibi persona promittentis facit imparitatē rei : hîc persona stipulantis,vel saltem vtriusque.Accur.

v Manet.] stricto iure. nam si titio.x.soluit,remanet obligatus Seio in Stichū vel.x.Item si soluit Seio Stichū vel.x.remanet obligatus Titio in.x.nam ex quo non sunt duo rei stipulandi, imparitate impediente.solutione vni facta non liberatur ipso iure ab vtroque,ex quo enim non sunt eiusdem rei stipulationes , ergo diuersarum:& sic alia.x.Titio,& alia.x.vel Stichus debentur Seio . sed hoc est contra mentem stipulantium.& ideo de æquitate dic, quòd si.x. vni soluit,quæ communiter vtrique debebat:ab vtroque liberetur per excep.sed si essent duo rei,tunc ipso iure:vt.§.eo.l.ij. Sed quid si Seio Stichum soluit:nunquid à Titio de.x. liberatur ? hoc non aperit:sed potest dici idem. nā quæ æquitas est vt decem vni solutis,ab vtroque liberetur,scilicet contrahentium voluntas:hæc eadem est soluto Sticho Seio:quia hæc fuit voluntas,vt semel alterum eorum alteri solueretur.Item si Seio Stichum soluat , cõstat cum liberari ab eodem Seio de decem:ergo & à Titio: cùm de eisdē decē de æquitate sentiat.ideo autem de Sticho non repetit,quia dicit decem alteri:quod dici nõ poterat de Sticho, vt alteri cuiquā eorum solutio, ab altero liberetur.nam non vtrique,sed alteri tantum poterat solui.non enim ad solutionem tantum Titio [b] faciendam de Sticho est appositus Titius:imò ad obligationem:quæ obligatio cùm non possit ei quæri,nec solui poterit ei: vt.§.de ver.obli.l.si duo rei. Accursius.

a al. Seio.

x Ab altero.] No.quòd ad hoc vt duo rei fiant stipulandi, oportet quòd stipulentur rem talem,quæ vtrique acquiri possit. Axo.

y Liberetur.] de æquitate. Accur.

Ex duobus.] CASVS. Titius & Mæuius stipulati sunt à Sempronio.c.de iure ita est quòd vni soluendo reus ab altero liberatur.sed ponamus,quòd Titius petijt ,& litem est cõtestatus cõtra Sempronium.post hoc iste Sempronius offert pecuniam Mæuio. an liberetur à Titio? Respon. quòd non:quia Titius præuenit litem contestando.Franc.Accur.

z Egerit.] litem contestando &c.sic &.j.de fideius.si reus.&.§.e.l.ij.&.§.de procur.l.pluribus.&.j.de sol.siquis stipulatus fuerit.x.in melle.&.§.de consti.pecu.idem est.Idem est in accep.& iureiur.ab vno delato:vt.j.de accep.l.& per iusiurandū.§.fi.&.§.de iureiuran. l.duobus.secus in pacto:vt in arg.contrà.§.de pac.si vnus.j.respon. vel ibi secundū Azo.fortè erant socij:hîc non.vel secundò egit vnus, & succubuit:vt ar.§.de arbi.si duo.vel obtinuit,& exegit.argu.§.de pec.l.quoties.§.si creditor.Accur.

a Offerendo.] & soluendo.

b Nihil agit.] quantum ad liberationem.

Siue

a ¶ Siue.] Intelligas legem iſtam in appellatiuis nominibus dicendo: lego rẽ talẽ dandã à primo, & à ſecundo: tertio excepto. vel dixi dandam à primo. iſto caſu pro partibus hæreditarijs tenentur. ſecus ſi proprijs nominibus appellaſſet. nam tunc viriliter tenerentur. ſi verò ab omnib⁹ excepto vno, vel ab omnibus nullo excepto, tunc non viriliter, ſed pro partibus hæreditarijs tenerentur. Ac.

Paulus LEX XVII.

Siue [a] à certis perſonis hæredum nominatim legatum eſſet: ſiue ab omnibus [b] excepto aliquo: Aitilicinus, Sabinus & Caſſius pro hæreditarijs [c] portionibus in totum eos legatum debituros aiunt: quia hæreditas in totũ † eos obligat. Idem eſt cũ omnes nominantur hæredes.

¶ *Factũ unius ex reis debendi nocet alteri. Bar.*

Pomponius LEX XVIII.

EX duobus reis eiuſdem Stichi promittendi factis, alterius factũ alteri quoque nocet [d].

¶ *Si perſona unius ex reis debendi, ab obligatione eximitur, alter remanens non liberatur: & poteſt illi obligationi fideiuſſor accedere. Bartolus.*

Idem LEX XIX.

CVm duo eandem pecuniam debent: ſi vnus capitis diminutione exemptus eſt obligationi [e], alter [f] nõ liberat [g]. multũ enim intereſt vtrũ res ipſa ſoluat an perſona liberetur. Cum perſona liberatur manente obligatione [h], alter durat obligatus. & ideo ſi aqua & igni * interdictum eſt alicui, fideiuſſor poſteà ab eo datus tenetur [i].

b ¶ Ab omnibus.] ſcilicet legatum eſſet.

c ¶ Pro hæreditariis.] prout ad primũ refertur, eſt contrà. ſ. de leg. j. ſi ex toto. §. j. vbi in totum dicit eos teneri. Sol. voluntas teſtatoris hoc facit: vt ſint plures rei inſolidum, vel non: vt quia ibi hoc expreſſit, hîc non. vel ibi verbũ dato, bis legitur: vt ſit perfecta conſtructio. & ideo quis inſolidũ tenetur: ſicut econtrà cuiq; debetur ſolidũ ſi taliter plurib⁹ eſſet legatũ: vt. C. de cadu. tollen. l. j. §. ſi verò nõ omnes. & ſ. de leg. iij. l. coniunctim. ſecundum Azo. & eiſdem modis ſolue vt & ſ. e. l. eãdem. in fi. j. rñ. vel dic, φ in. l. ſi ex toto. dixit teſtator ab illo. vel ab illo hîc verò copulatiuè. Itẽ adhuc oppo. ad primũ dictũ: q̃a nõ pro hæreditarijs, nec inſolidum. ſed φ viriliter debeant, videtur: vt. ſ. de lega. j. turpia. §. fina. & l. ſi hæredes nominatim. quæ ſunt contra. Solu. ſecundum Io. ibi proprijs nominibus damnauit hæredes: hîc appellatiuis. puta duos hæredes quos modo nominaui. argu. j. tit. j. l. ſi communis ſeruus ita. & ſ. ad trebel. l. nonnunquàm. Accurſius.

† al inſolidum.

EX duobus.] CASVS. Tu & ego promiſimus Stichũ Caio. tu illum Stichum occidiſti. an nihilo minus ego tenear mortuo Sticho? Reſpond. φ ſic: quia factum tuum mihi nocet. hoc verũ dicit gloſſ. ſi ſumus ſocij: aliâs non. Fran.

d ¶ Nocet.] Si ſocij ſunt: aliâs non ſecundum M. & Io. & ſic non eſt contrà. ſ. de vſu. l. mora. in fin. quæ eſt contra. Alij vt P. dicunt [a] φ hîc mora fuit in faciendo: quia ſeruũ promiſſum occidit. ibi in non faciendo. cui ob. C. eo. l. fin. vbi de interpellatione dicit quod nocet: ſed ibi cum executione. Tertij, φ interuenit hîc factum: quia agnouit debitum: vt. d. l. ſi C. eo. non autem mora. Quarti, φ hîc fideiuſſerat vnus, pro altero. ibi not.

a Et malè: & ideo dic, φ hic ſunt ſocij: hi nõ ſecũdũ Bar.

CVm duo.] CASVS. Pulchra lex: & caſus eius talis eſt. Tu & ego promiſimus decem Titio. contingit, quòd tu propter aliquod delictũ captus es, & deportatus. tu es liberatus ab obligatione. ſed an ego liberer? Rñ. φ non. videbatur contrà: quia ſi ſoluiſſes, & eſſes liberatus: ego etiam liberatus eſſem. Sed hoc non obſtat: quia aliud eſt per ſolutionem debiti liberari, quàm per aliquem alium modum eximi ab obligatione. poſtea concludit dicens ex ijs, quæ dixit, φ ſi aliquis ſit obligatus, & fideiuſſorem dederit: licet ſibi interdictum ſit aqua, & igni, nihilominus fideiuſſor eius manet obligatus. Fran.

e ¶ Obligatione.] quia deportatus eſt: vt in fin. l. idem ſi maximã ca. dimi. eſſet paſſus, vt alter non liberetur: & idem ſi minimam: vt. ſ. de capi. dimi. l. ij. §. hi.

f ¶ Alter.] correus.

g ¶ Non liberatur.] per deportationem. & dic ciuiliter ſecundum M. vel omnino: vt. j. de fideiuſ. ſi debitori.

h ¶ Obligatione.] naturali. Azo. vel dic etiam ciuili. ſcilicet in altero.

i ¶ Tenetur.] pro altero correo qui remanſerat obligatus. & ſic ſoluitur contrà infrà titu. ij. ſi debitori. vel ſol. vt ibi. & facit infrà de ſol. l. fin.

* de aqua & igni interdictione pulchrè Bud. ſ. de dona. inter vi. & vxo. l. pe.

TITVLVS III.

De ſtipulatione ſeruorum.

Iulianus. LEX I.

CVm ſeruus [k] ſtipulatur: nihil intereſt [l], ſibi, an domino, an vero ſine alterutra † eorum adiectione dari ſtipuletur.

† alterutrius.

¶ *Stipulatio inutilis non tollit domino rei uendicationem. Bart.*

¶ Si ſeruus tuus qui mihi bonafide ſeruiebat, peculiũ habuit quod ad te pertinebat [m]: & ego ex eo pecuniã Titio credidero: nũmi tui manebunt [n]. ſtipulando autẽ mihi ſeruus eandẽ pecuniam, nihil agit [o]. vendicando [p] ergo eã pecuniam ab eo tu conſequi poteris.

¶ DE STIPVLATIONE SERVORVM.

CVm ſeruus.] CASVS. Sumus in tractatu de ſtipulatione ſeruorum. quęritur ergo à domino Iuliano quomodo concipiuntur ſtipulationes ſeruorum. & reſpõdet, quòd non refert an ſeruus concipiat verba ſtipulationis in ſua perſona: vt dicendo, Mæui promittis mihi. c. aureos? an vero concipiantur in perſona domini ſui: vt dicendo, Mæui promittis domino meo centum? an verò ſine expreſſione perſonæ domini aut ſuæ ſtipuletur: ſicut: promittis dare cẽtũ? quia omnibus his caſibus quærit̃ domino per ſeruum. ¶ Si ſeruus.] Seruus meus Stichus bona fide tibi ſeruiebat: quia credebas tuũ eſſe: ſimiliter & ipſe credebat ſe eſſe tuũ. hîc Stichus habebat peculiũ fortè quingẽtorũ aureorũ. tu mutuaſti Titio ex iſto peculio. c. aureos. iſti aurei remanebunt mei: nec ſeruus ſtipulando tibi, eos tibi acquiret. ego verò potero hãc pecuniam mutuatã vendicare à Titio. ¶ Si ſeruus cõmunis.] Tu & ego habebamus Pamphilũ ſeruũ cõmunẽ. hîc ſeruus habebat peculiũ quod ad te pertinebat: ex quo ſeruus noſter pecuniam alicui mutuauit. dicitur hîc φ hæc pecunia tibi acquiritur, licet ſeru⁹ noſter nominatim mihi eam ſtipulatus fuerit: nec propter hanc ſtipulationem debitor liberabitur à te: tamẽ vterque noſtrum habet actionem ad hanc pecuniam. ego quidẽ ex ſtipulatu: quia ſeruus mihi ſtipulatus eſt. tu verò habes actionem: quia pecunia tua eſt. veruntamen ſi ego petã à debitore hanc pecuniam: ipſe poterit me repellere doli mali exceptione. ¶ Quod me⁹ ſeruus.] Habebã duos ſeruos, Stichũ & Pãphilum. Stichus ſtipulatus eſt à Titio. c. dari Pamphilo ſeruo meo. iſta ſtipulatio valet: & mihi quæritur actio. Item ſeruus iſte meus Stichus ſtipulatur ſeruo Titij. c. dare. certe iſta ſtipulatio non valet: nec Titio actio quæritur ex ſtipulatu. ¶ Cõmunis ſerus.] Tu & ego habemus ſeruũ cõmunẽ, Stichũ ſcilicet. iſte Stichus ſuſtinet vicem duorum ſeruorum: in tantum φ ſi ſeruus meus ſtipuletur aliquid huic ſeruo communi Sticho: hæc ſtipulatio perinde habẽda eſt, ac ſi ſeruus meus eſſet ſtipulatus ſeruo meo & tuo, non iſti cõmuni: ſed alijs qui non ſunt cõmunes nobis, ſed cuique noſtrum proprij. diceret ergo aliquis. ergo iſta ſtipulatio facta ſeruo cõmuni eſt pro parte vtilis, & pro parte inutilis: ſicut ſuperiori. §. traditum eſt. Sed reſpõ. φ non eſt inutilis pro parte: imo totũ acquiritur mihi: quia ſeruus cõmunis eſt talis naturæ, quòd quãdo per ipſum vni domino poteſt acquiri: alteri non poteſt: perinde habeatur ac ſi ſeruus eſſet vnius ſolius domini cui acquiritur. ¶ Si fructuarius.] Habeo vſumfruc. in ſeruo Sticho: cuius proprietas eſt Titij. à Lomio vicino iſte Stichus ſtipulatur mihi, vel proprietario Titio. c. aureos. quæritur an proprietarius petere poſſit? Diſtinguitur. aut ſtipulatus eſt ex re fructuarij: & nõ poteſt proprietarius petere. aut ſtipulatur ex alia re: & tũc ꝓprietarius petere poteſt. Sed & ſi promiſſor ſoluat fructuario: liberabitur. ¶ Cum ſeruus.] Textus ponit caſum in terminis: quem vide. Fran. Accur.

k ¶ Cum ſeruus.] propius, nõ cõmunis: vel in quo quis habet ius.

l ¶ Nihil intereſt.] ſcilicet regulariter. nã ſemper domino quærit: vt. j. e. ſiue mihi. & ſic. ſ. de verb. obli. ſtipulatio iſta. §. ſiquis ita ſtip. hoc tamen fallit quando ſe ſtipulatur: vt. j. e. l. ij. & l. ſi ſeruus communis Mæuij. §. j. item in ſtipulatione operarum: vt. j. e. l. antepe. itẽ in alio: vt. j. e. ſi ſeruus cõmunis Mæuij. §. ij. item in quarto: vt inſti. c. §. ſed cum factum. ſed in procuratore diſtinguit Ioan. vtrũ domino: & nõ valet, niſi ſua interſit [b]: ſicut & ſi cuilibet alij ſtipuletur. an ſibi ſtipuletur: licet nomine domini: & tunc acquirit vtilem domino in caſibus quos not. inſtitu. de inuti. ſtip. §. ei qui. ſecus in tutore & curatore & actore municipum. nam vtiles quærunt cuicũque ſtipulentur: vt. ſ. de conſti. pecu. l. eum. §. Iulianus. & §. ſi actori. Ac.

b Scriben. vtique de iſta gloſ. exclamãt valde & reputãt ſing ad hoc φ ſtip. nullo modo valet, & nulli acquiritur actio ex ea ſi ſtipulantis nõ intereſt.

m ¶ Pertinebat.] ex aduentitia cauſſa proueniens: Ioã. quo ad me. quaſi dicat, non ex re mea, vel opera ſerui quæſitum.

n ¶ Manebunt.] nec eſt mutuum niſi recõcilietur modis cõſuetis. Ioan. non tamen ſtipulatione: vt ſubijcit.

o ¶ Nihil agit.] quia non ex re mea, vel opera ſua: vt. ſ. de acquiren. re. do. acquiritur. §. non ſolum. & facit. ſ. de vſufru. ſed & ſiquis §. quæſtionis. ſed contrà. j. e. ſi vſufru. in fin. ſed ibi expones. Itẽ cõtra. C. ſi cer. pe. l. ij. vbi ſtipu. reconciliat mutuum: ſed ibi idem qui numerauit, ſibi ſtipulatus eſt.

p ¶ Vendicando.] rei vendicatione, ſi extat. ſi conſumpta eſt, tu condicis ſecundum quoſdam. ſed tutius imò ego: vt. ſ. ſi cer. pet. nam & ſi fur. Accur.

Stipulatio facta uni non tollit certi condictionem ex mutuo alteri acquisitam. Bart.

Si seruus communis meus & tuus ex peculio quod ad te solũ [a] pertinebat, mutuam pecuniam dederit [b], obligationem tibi acquiret: & si eãdem mihi nominatim stipulatus fuerit, debitorem à te non liberabit [c]: sed vterque nostrum habebit actionem: ego ex stipulatu: tu quòd pecunia tua numerata sit: debitor tamen me doli mali exceptione [d] summouere poterit. Quod meus seru⁹ meo seruo dari stipulatur [e]; id perinde haberi debet ac si mihi stipulet̃ [f]. Item si quid tuo seruo stipulatur, perinde est ac si tibi stipulatus esset: vt altera [g] stipulatio obligationem pariat: altera [h] nullius momenti sit.

Quod uni ex dominis non acquiritur, alteri in solidum quæri potest. Bart.

Communis seruus [i], duorum seruorum personam sustinet. idcirco si proprius meus seruus cõmuni meo, & tuo seruo stipulatus fuerit [k]; idem iuris erit in hac vna conceptione verborum, quod futurum esset, si separatim duæ stipulationes conceptæ fuissent, altera in personam mei serui [l], altera in personam tui serui [m]. neque tamen [n] existimare debemus dimidiam partem tantùm mihi acquiri, alteram partem nullius esse momenti, quia persona serui cõmunis eius cõditionis est, vt in eo qđ alteri ex dominis potest acquirere, alteri nõ potest, perinde habeatur, ac si eius solius esset, cui acquirendi facultatem [o] habet.

Alternatiua inter personas quibus æqualiter potest quæri: uitiat stipulationem. sed si alteri tantùm quæri potest: alius habebitur ut adiectus. Bartolus.

a Ad te solum.] quod quãdoq; cõtingit: vt. s. de pec. l. quis ergo.
b Dederit.] nomine tuo: alias acquirit vtriq;: licet per cõdictionẽ sine causa vel alia actione reddatur: vt. j. eo. si ex re. §. j. & l. penul.
c Non liberabit.] qa cõditionẽ tuã deteriorẽ nõ potuit facere.
d Exceptione.] ne bis idem exigatur. sed certè imo magis ego stipulator debeo admitti: vt. j. de noua. l. si ita. §. fi. & l. seq. quæ sunt contrà. sed ibi qui numerabit, & stipulat̃ sibi vbi distinguitur: incõtinenti: vel ex interuallo. hîc alterius nomine numerat: & alteri stipulatur: & alteri, non sibi numerãti.
e Stipulatur.] ab extraneo.
f Stipuletur.] seruus me⁹ repete. Azo.
g Vt altera.] prima vt. j. eo. siue. Accur.
h Altera.] s. secũda: vt. s. eo. seruus alien⁹. & s. titu. ij. stipulatio ista. §. alteri.
i Communis seruus.] sub quo ad qđ: & quo ad qđ nõ: vt in hoc. §. patet. sed in libero vix hoc inuenit̃: vt. s. de pac. l. si plures. quæ est ar. cõtra reperitur tamẽ qñq;: vt. s. de adop. l. iij. & iiij.

ADDITIO. Pro solu. distingue secundũ Bar. sic ꝙ qñq; habet̃ respect⁹ ad substãtiã ꝑsonæ: & tũc tantũ potest sustinere personã vnius: vt. l. si plures. s. de pac. autha betur respectus ad officiũ: & tũc aut sunt officia repugnantia: & non potest vicem plurium personarũ sustinere: vt. l si quis. de postu. & l. nemo. de asses. aut nõ sunt officia repugnãtia: & potest: vt. l. iij. s. de adop.

k Stipulatus fuerit.] ab extraneo. Ac.
l Mei serui.] Et hæc est vtilis: vt. l. ꝓxi.
m Tui serui.] & hæc est inutilis: vt supra proxi. §.
n Neque tamen.] licet quò ad prædicta vicem duorum sustineat: nõ tamẽ quò ad omnia: vt subijcit.
o Facultatẽ.] Not. ergo regulam hãc: vt hîc, & j. eo. proinde. §. fina. & l. sequen. & s. de aut. tu. si communis. Sed contra huic. §. in. l. proinde. §. si seruus. in princ. j. eo. Sol. hic ab extraneo: ibi ab vno dominorum stipulatur.
p Vel proprietario.] alternatiuè. nam nominatim etiam ex re fructuarij potest proprietario stipulari: vt. j. eo. seruum fructuariũ. licet reddatur per condi. sine causa: vt. j. eo. l. penul.
q Ex re fructuarii.] idem si ex opera, cũ opere ex re esse videantur: vt. s. de acqui. re. do. l. qui bona. in prin.
r Inutilis est stipulatio.] propter incertitudinem: & omnino vt. j. eo. item si seruus. §. fi. & quatuor seq. & j. de sol. qui res. §. si seruus. Alij dicunt inutilem in persona proprietarij. sed quantùm ad vsumfru. tenet: vt probatur per finem huius. §. & in totum tenet. sed tunc contra sunt dictæ leges. j. eo. Sol. ibi non ex re domini alicuius: hîc ex re fructuarij.
s Acquirere non potuisset.] aliâs est nõ potuisset: & tunc plana. aliâs deest: & tũc potuisset. s. aliâs: nõ autẽ hoc casu. vel potuisset i possibile est. s. si nominatim ex re fructuarij stipularetur proprietario: vt. d. l. j. eo. seruum fructuarium. sed si esset aliunde stipulatus proprietarius, peteret: vt subijcit, & j. eo. si ex re. Accursius.
t Si aliunde.] quod non esset ex re fuctuarij.
v Soluisset.] scilicet quod aliũde est stipulatus. & sic ad proximũ dictum refertur, in quo est quasi adiectus: vt & j. e. si ex re. vel dic quò ad primum. & sic colliges primo casu, ꝙ tenuit stip. quò ad fructuarium: vt modò notaui.

Si fructuarius seruus stipulatus esset fructuario vel proprietario [p]: si quidem ex re fructuarij [q] stipulatus esset, inutilis est stipulatio [r]: quia vtrique ex re fructuarij actionem acquirere [s] nõ potuisset. sed si aliunde [t] stipulatus fuisset, proprietariũ petere posse. sed & si promissor fructuario soluisset [v], liberatur.

Si stipulatio principalis confertur in personam unius, pœnalis in personam alterius: prima per pœnalem non nouatur ipso iure: sed ope exceptionis perimitur. Bart.

Cùm seruus cõmunis Titij, & Mæuij stipulatur in hunc modũ, x. calendis Titio dare spõdes? si. x. calendis Titio non dederis, tunc Mæuio. xx. dare spondes? duæ stipulationes esse videntur, sed si calendis, x. data non fuerint, vterque [x] dominus ex stipulatu agere poterit [y]: sed secunda obligatione Mæuio cõmissa, Titius exceptione [z] doli mali submouebitur.

Inter eum qui sibi stipulatur, & rem in stipulationem deductã, debet esse diuersitas. Bartolus.

Vlpianus. LEX II.

Seruus communis ipse sibi stipulari non potest [a] quáuis cõstet eum se stipulari domino posse [b]. Non enim se domino acquirit sed de se ✱ obligationem facit.

✱ al. sed de se domino obligationem nec habetur vox facit.

Idem. LEX III.

Si seruus reipublicæ, vel municipij, vel coloniæ stipuletur: puto valere [c] stipulationem.

Generalis promißio refertur etiam ad eum cui posteà specialiter est promissa. Bar.

Idem. LEX IIII.

Si seruus communis sibi & vni ex dominis stipuletur, perinde est ac si omnibus dominis, &

x Vterque.] Sed quare prima non quæritur vtrique sicut secunda? Respõdeo quia secũda videretur acquiri tãtũ Titio, quia descendit ex prima. econtrà ꝙ tantùm Mæuio: vt puta nominato. sic ergo nec mihi, nec tibi, sed diuiditur de rigore.
y Poterit.] vnus ad decẽ, & alter ad viginti. & hoc de stricto iure: secus de æquitate vt subijcit.
z Exceptione.] nõ autẽ ipso iure. & hoc ideo, quia in persona dominorum cõceptæ fuerunt stip. alioquin ipso iure prior esset nouata: vt in contrario s. de act. & obli. obligationũ ferè. §. fi. quia seruus non habet ius nouandi, cùm domini condi. deteriorem faceret: vt. j. de reg. iur. melior.
a Seruus communis.] Non potest. dicendo vni dominorũ, promittis me mihi? sed si promittis me alij domino, valet. dicet quis: & hoc est tale quale, si sibijpsi stipuletur. nam partem serui quã habet dominus cui stipulatur, acquirit sibi, & adiungit sibi partem promittentis, & per eum alteri domino. perinde ergo est ac si sibi dixisset. Rñ. nõ est verum: imò immediate pars acquirentis acquirit obligationem partis promittentis. & hoc dicit. quod ergo dici nõ potest, scilicet vt acquiratur vni domino ab altero: nec etiã ab extraneo stipulando se sibi: est ratio naturalis & ciuilis. prima qa impossibile est, vt aliquid possit dari sibi ipsi. nam nemo etiã liber est dominus sui: vt s. ad. l. Aquil. l. liber homo. at dari videtur quod fit accipientis: vt insti. de ac. §. appellamus. multò minùs ergo seruus potest sibi dari, vel solui vel acquiri. & sic est hic ratio ciuilis: quia seruus nil habet. & ad hoc. C. si seruus ex. l. j. in prin. Si verò alicui res dari potest: licet nõ etiã facto libero vt in seruitute ad fundum domini: valet stipulatio: vt. j. e. si seruus cõmunis meus. sed non legatum: vt. s. de serui. leg. l. & si maxime. & facit. j. eo. si seruus communis Mæuij. §. j.
b Domino posse.] alteri scilicet ab altero: quia pro parte vna domin⁹. mino partis dari põt: pro ea scilicet parte pro qua non est dominus. Itẽ est cõtra. huic. l. s. e. l. j. in prin. sed illud regulariter: vt ibi dixi.

Si seruus.] CASVS. Respublica alicuius ciuitatis: municipij. vel coloniæ: si habeat seruũ cõmunẽ: ille seruus poterit stipulãdo acquirere reipubli. municipio vel coloniæ. Franc.

c Valere.] licet ipsa vniuersitas non facile stipuletur: quia non facilè consentit: vt. s. de acqui. pos. l. j. §. fin. & l. sequen. & hîc erat hæc dubitatio.

Si seruus] CASVS. Tu & ego habemus seruũ cõmunẽ Stichũ: iste seruus stipulatur sibi, & tibi nominatim. certè perinde est, ac si omnibus dominis & vni nominatim stipuletur: quasi si seruus sic

uus sic dixisset.promittis dominis meis.c.& Titio nominatim & hoc est cōmodū eius,cui nominatim stipulatur:quia tres partes habebit eius,quod deductū est in stipulatione.alter autē dominus tātū quartam partem habebit.vide glo.super verbo,dodrans.Fran.

a Titio.] nominatim. Accur.

b Mæuio.] sine nomine.

c Dodrans.] aliâs deest Titio:sed subaudi.habet enim Titius dimidiā statim tāquā nominatus. Itē dimidiā alterius dimidiæ: quia est vnus de duobus dominis:& idē in superiori casu qn sibi & Titio. Sed contra.s. eo.l.j.§.cōis.in fin.sed reputatur vnius soli esse,cū ei soli acquirēdi facultatē habeat, vt ibi dicitur in exēplo. Item cōtra.C.de leg.l. cū quæstio.§.fi.vbi repetitio testatoris nil operatur.sed illud in vltima volūtate:hoc inter viuos in cōtractib^9.vel illa corrigit. vel veriùs propter repetitionem legati,vel promissionis nō quæritur ampliùs ex volūtate testatoris vel promittentis.sed propter cōditionē psonæ quæ stipulatur:vt quia est seruus.vnde in acquirēdo potest vnius dominorum cōditionē facere meliorē:vt.j.l.pxi.§.fi.vel sol.vt ibi.

ADDITIO. Tu dicas aliter,quando sunt plures nominationes vniformiter,& per eundē modum,nil releuat:secus si nō vni formiter,vt hîc secundum Barto.post Oldra.

† Colligit hic Bart. generalis pmissio refert ad speciale postea subsecutā.quod limitabis nisi speciale illud,ad qd refertur,esset aliâs prohibitū per l.volun tas.in fi. C. de fideicō.

vni † ex his stipuletur:veluti Titio a & Mæuio b,& Titio:& tūc probabile est,vt Titio dodrans c, Mæuio quadrans debeatur d.

Ex stipulatione serui communis acquirit dominus pro parte dominica:nisi fuerit unus nominatus uel iubens. idem in alijs acquisitionibus. Bartolus.

Idem. LEX V.

SEruus communis sic omniū est,non quasi singulorum totus,sed pro partibus vtique indiuisis: vt intellectu magis partes habeant, quàm corpore. & ideo si quid stipulatur, vel qua alia ratione acquirit e: omnibus f pro parte qua dominium in eo habent g,acquirit. Licet h autem ei i nominatim alicui ex dominis stipulari,vel traditam accipere rē, vt ei soli acquirat. Sed si nō vni domino nominatim stipuletur, sed iussu k vnius dominorū l:hoc iure vtimur,vt soli ei acquirat,cuius iussu stipulatus est.

Pomponius. LEX VI.

OFfilius m rectè dicebat, & per traditionem accipiēdo, & deponēdo,cōmodandoq; posse ei soli acquiri qui iussit.quæ sententia Cassij & Sabini dicitur.

Vlpianus. LEX VII.

PRoinde, & si quatuor fortè dominos habuit, & duorum iussu stipulatus n sit, ijs solis acquiret,qui iusserunt.magisque est vt non æqualiter, sed pro portione dominica totum o eis acquiratur. Idem puto, & si nominatim eis stipulatur proponatur.nā & si p omnium iussu stipulatus sit, vel omnibus nominatim q:non dubitaremus omnibus pro dominicis eum portionibus r,non pro virilibus acquirere.

Qui stipulatur ab uno ex dominis: si alteri nominatim,uel iubenti,ualet stipulatio in totū, uel pro portionibus dominicis aliorum Bart.

Si seruus communis ab vno ex socijs stipulatus sit:si quidem nominatim alteri socio:ei soli s debetur, sin autem sine vlla adiectione t purè stipulatus sit, reliquas partes seruus cæteris omnibus socijs præter eam v partem ex qua x promissor domin^9 esset,acquiret. Sed & si iussu vnius socij y stipulatus esset:idem iuris est,quod esset, si eidē socio vel z nominatim dari stipulatus esset.

Quod uni non potest quæri: quæritur alteri qui potest.Bar.

Interdum etiam si neque iussu,neque nominatim alteri ex dominis stipuletur: vni tamen soli acquirere a eum, Iuliano placuit: vt puta, si quid fortè stipuletur, quod vni acquiri non potest,vt totum alijs quæratur:vt.j.e l.item si seruus ij. respon.

d Debeatur.] in vtroque casu:cum idem sit.

SEruus cōmunis.] CASVS. Quærit à dño iurifcon.quare seruus cōis cēsēt esse duorū dñorū,& pro quibus partib^9. Rñdet iurisco. seruus cōis cēsēt esse cōis duorū pro partibus indiuisis:nō q quilibet dñs posit dicere seruū suū totū:quæ tñ partes magis intellectu,quā sensu percipi pñt.& ideo si seruus cōis stipulat dñis suis: cōcurrūt inæquales partes rei,quæ deducta est in stipulationē. Licet autē.] Item seruus cōis Titij & Mæuij pōt vni dñorū soli acquirere:nominatim ei stipulādo sic,promittis Titio domino meo?vel rem aliquā per traditionē accipere nomine vnius domini. Quid autem erit?iste seruus cōmunis non stipulatur nominatim vni dominorū,tamen vnus dominus iussit eū stipulari sibi:an illi soli quæritur?Rñ.q sic.l.sequen.continua cum ista.Franciscus.

e Acquirit.] vt.j.l.proxi. Accursius.

f Omnibus.] vt.s.deposi.l.j.§.si duorū.&.j.l.proinde.&.s.de acquire.rerū do.cōmunis seruus.& hoc nisi propria nomina dominorū ponat.quod dic,vt no.j.eo.l.si cōmunis seruus ita stipuletur. Itē fallit quod hic dicit,quādo vni tātum potest quæri:vt.s.l.j.§.cōis. in fi.§.& pro socio.l.verum.§.si seruo.

g Habent.] Scilicet acquirit.

h Licet.] id est licitum est.

i Ei.] scilicet seruo.

k Iussu.] sed vbi vnus iussit,& aliū nominat:si res pertinet ad iubentem,ei quærit:si ad nominatum,ei quærit:si ad neutrū, prævalet nominatio:vt.C.per quas perso.l.si duo.secundum Io.vel dic secundum Azo.vt ibi no.Accursius.

l Dominorum.] scilicet stipuletur,& simpliciter.

m OFfilius.] facit supra.l.proxi. in fin.j.respon.&.§.sed & si non.

PRoinde.] CASVS. Ista lex continuat ad superiores duas proximas,vbi dicebatur q serui acquirūt dominis,si iusserint stipulari.in hac ponit alia exempla:quæ clara sunt in textu. Si seruus cōmunis.] Quatuor erant,qui habebant seruum cōmunem,Titius,Mæuius,Seius,& Sempronius:& sunt æquales in portionibus. Iste seruus stipulatur sic.hære Titi,promittis centum dare Mæuio domino meo?ille promittit. certè huic soli Mæuio acquirūtur ista centū.Si autē seruus iste stipuletur hoc modo ab vno dominorū: here Titi,promittis dare dominis meis centū?tunc cuilibet dominorum acquiritur pro portione,quam habet in seruo: ita vt cuilibet acquirantur vigintiquinque,& xxv.remaneant apud dominū, qui promisit ista centum.

n Idē est, si iussu vnius domini stipuletur: qa soli ei acquirit,ac si ei soli stipulatus esset. Interdum]. Dictum est suprà, qualiter seruus communis dominis acquirit pro portionibus:aliquando vni soli,scilicet si ille tātum stipulatus sit vel ille solus iusserit. In hoc.§. dicit iurisc. hoc euenire posse,vt vni soli domino quæratur,etiam si non iusserit,neque ei nominatim stipulatus sit. & ponit exemplum.velu ti cùm tu & ego habe remus seruū cōmunē:iste seruus stipulatus est seruitutem ad fundum meum. certè mihi soli acquirit ista seruitus: quia fundus meus est, & non tuus. aliud exemplū est in lege sequē. & in princi.lege seq.quare sequit.§.sed & si. Seruus Titij,& Mæuij stipulatus est hoc modo. Dabis cētū Titio domino meo,aut Mæuio domino meo? an talis stipulatio valeat?Rñ. quòd nō:quia incertū est,cui dominorum acquiratur.h.d.etiā cum lege seq.Fran.

n Stipulatus.] scilicet simpliciter.

o Totum.] vt & s. si seruus cōmunis. Sed pone tres esse dominos, vnus habet in seruo tertiā,alius quartā:& alius sextā. cùm hæc omnia non faciant totum,ergo nō totum acquiritur.sed dic totum,scilicet quod acquirit.hoc autem esse potuit, si alter dominus habuerat pro derelicto,vel decesserat sine hærede, nec erat adhuc capta ea pars.

p Nam & si.] bene dico nisi nominatim.nam.&c.& sic est argu.de toto ad partē:vt no.s.de vsur.l. qui scit i. prin.Accur.

Argumētū de toto ad partem an procedat,& an de parte ad totum.

q Nominatim.] i.expressim:ita.s.omnibus dominis meis. vel etiā expressis nominib^9 proprijs:ita tamē q præcedant appelatiua. nisi sic exponeres,esset contra.j.e.si cōmunis seruus ita in prin.

r Portionibus.] scilicet dominicis.

s Ei soli.] s.nominato:vt &.s.de vsufru.sed si quis.§.seruus fruct. &.j.de accep.l.an inutilis.§.accepto.

t Vlla adiectione.] scilicet domini.

v Præter eam.] i.quotam:puta dimidiam,vel tertiā. Accur.

x Ex qua.] i.quota secundū Io.vel dic ex qua facere simplicem relationē,vt partem ad rem acquisitam:& qua ad partem serui refera rur.nam quā partē habeat in seruo,eandem in re promissa retinet: stipulatione quantum ad eam partē habita pro nulla. sed videtur, quod vni acquiri non potest,vt totum alijs quæratur:vt.j.e l.item si seruus ij. respon. sed illud de his quæ acquiruntur:hîc non quæritur pro parte promittentis.vel retento habetur loco acquisitionis. & si non obst.item contrà.s.pro socio.l.verum.§.si communi seruo. Sed aliud in legato relicto seruo communi ab vno ex dominis: cùm liberalitas largè interpretanda sit: quàm hîc in stipulatione.quæ non est ex causa liberalitatis.vel ibi contemplatione socij reliquit. & eodem modo solu. suprà de conditio.& demonstratio.l. qui hæredi.§.final.& ad legem Falcidiam.l.Plautius.vel plene dic, vt in dicta.l.pro socio.

y Socij.] vt.j.respon.huius.j.

z Vel.] pro etiam.

a Acquirere.] imò nulli:vt.s.de ser.le.l.& si.maximè testamenti facto.sed aliud in legato,quo seruo relictū ita demū valet,si eo facto libero posset valere:vt.s.de lega.ij.debitor.§.fina.sed ei libero, cùm non haberet fundum,non posset ei seruitus legari vel acquiri.

& facit.j.eo.si communis seruus.

a Item si alter.]Seruo.scilicet cõmuni.& facit.§.ti.j.l.si id quod. & quod ibi nota. Accur.

b Item si seruus.]Stipulatus fuerit.vel sibi,vel impersonaliter. de alijs enim sequitur.& dic ab extraneo. aliâs confunderetur pro parte:vt &.§.l.p-inde.§.si seru⁹ cõis.lo. & facit insti.eo.in si.

c Ei soli.]s. dari

10 d Stichum.] qui erat Titij.

e Pertinet.]vt &.§. eod.l.j.§.cõmunis.sed cõtra.§.eo.proinde.§. si seruus cõmunis.ij. rñ.Sol.vt ibi.

f Sed & si cum.] tractat hic.§. quando seruus duorũ,vel plu 20 riũ stipulatur incertũ,vel incerto modo.

g Cõstet.]i. valeat.

h Inutilem.]omnino. & est ratio vt.j.l. proxi.&.l.seq. in fi.&. l.nam.&.j.e. si seruus cõmunis ita.sed cõtra §.e.l.j.§.pe.Sol.vt ibi. Itẽ cõtra.j. de fideiuf. 30 l. fideiussor obli⁹. in prin.sed ibi valet accessoria ratione principalis valide cui adhæret.

i Scripsit.]& bene. Accursius.

k Sed & si ita.] Acquisierit.& sic fieri solutionem noluit.

40 l Inutilis.]No. ratione incertitudinis neutrum valet.sic &. §.de testa.tu.l.duo. & de manu.testa.cùm ex pluribus.sed non videtur bene adduci :quia hic nulla est stipulatio propter incertitudinem.sed ibi dico, ꝙ 50 tenet datio tutoris & legatum : vt patet suprà, de lega.ij. fiquis seruũ.§. si inter.& de condi.& demon. falsa.

m Existimanda est.] quia non apparet,cui acquiratur stipulatio,nec cui fieret solutio :& hoc ratiõe 60 incertitudinis rerũ.

Sed si sibi.]CASVS Item pone sic continuando cum præcedentibus.Ponamus,quòd sic stipulatur seruus. promittis mihi aut Titio, aut Mæuio dominis meis?certè talis stipulatio non valet.Sed quæritur postquam non valet:an tantum adiectio istius stipulationis vi-70 tietur:an verò etiam principale? Respon. quòd adiectio tantùm vitiabitur.Item an istis dominis adiectis solui possit?Respon.quòd non:quia non inuenitur in cuius persona consistit solutio,neque stipulatio:quare &c.rationes etiam huius legis vide in duabus legibus.seq.Fran.

n Sed si sibi.]seruo.

o Aut primo.] domino.aut primo alternatiuè:& sunt hæc propria nomina dominorum.

p Aut secũdo.]domino.

q Probandũ.]quod & dictum est.§.l.proxi.

70 r Stipulationem.]quantum ad primum & secundum:vt sub ijcit.non quantum ad seruum.

s Adiectionem.]Nota vtile per inutile nõ vitiatur*.fic.§.si certum pet.certi condictio.§.quoniam.arg.contra.j. de regu.iur.l.actus.&.§.de arbi.l.parui.& facit.§.eo.l.iij.

t Ex stipulatu.]pro partibus dominicis.

v Locũ habeat.]dic ꝙ quatuor erãt domini:& duos tãtũ noĩauit:vt in prin.l.nã sic bñ põt eis totũ solui,& cõtingit liberatio, & vni eorũ.Sed quid si sunt tãtũ duo,quos nominauit? adhuc videtur idem,vt vel vni eorum totum possit solui,vt liberetur ab vtroque. & hoc cùm posuit sibi.sed.j.proxi.respon. non apposuit sibi.

x Mihi.]aliâs nihil.

y Aut Titio.]quo casu potest solui Titio:vt.§.de verb.obli.l.fin. §.cùm mihi.Accur.

a Vtile per inutile non vitiatur:regulariter est cõtra:& plenè in regula vtile. extrà de re. iur.& in gl. ordi.in.l.pecuniæ fene bris.§. de vsuris.&.c. cũ ipse extrà de arbi. & in.c. maf fana.ĩ fine. vbi bo. gl. extrà de electio.

quod vtrique acquiri non potest, veluti si seruitutem ad fundũ Cornelianũ stipulatus est,qui fundus Sempronij erat,id est alterius ex dominis:ei soli acquirit.

Caius. LEX VIII.

Item si alter ex dominis vxorem ducturus sit,& huic seruo[a] dos promittatur,

Vlpianus. LEX IX.

Item si seruus duorum Titij, & Mæuij hominem qui Titij erat,stipulatus fuerit[b]:ei soli[c] acquirit,cuius non fuit.Sed si stipulatus sit Stichum[d] sic,Et Mæuio & Titio dare spondes? totum eũ Mæuio acquirit.quod enim alteri ex dominis acquirere non potest,id ad eum,qui ad obligationẽ admittitur,pertinet[e].

Qui stipulatur pluribus dominis, quibus æqualiter potest quæri,alternatiuè:inutiliter stipulatur:secus si sibi primo:quia tunc domini ut adiecti habentur.idem si uni quæri non possit: quia habebitur ut adiectus.Hoc dicit cum quatuor legibus sequen. Bartolus.

Sed & si cùm[f] duos dominos seruus haberet, stipulatus fuerit illi,aut illi dominis suis, quæsitum est,an sic constet[g] stipulatio?Cassius inutilem[h] esse stipulationem scripsit[i] : & Iulianus Cassij sententiam probat: eoque iure vtimur.

Iulianus. LEX X.

Sed & si ita stipuletur, Titio decem , aut Mæuio fundum dare spondes?quia incertum est, vtri eorum acquisierit[k] actionem , idcirco inutilis[l] stipulatio existimanda[m] est.

Vlpianus. LEX XI.

Sed si sibi[n] aut primo[o] , aut secundo[p] dominis suis stipulatus sit:& hic tãtundẽ erit probandum[q] , quod Iulianus dixit inutilem esse stipulationem[r] .Sed vtrùm adiectio inutilis est? an tota stipulatio vtilis non est? Et puto adiectionem[s] solam esse inutilem.Eo enim nomine,ꝙ ait mihi, omnibus acquisiuit ex stipulatu[t] actionem. An ergo & in cæterum persona solutio locum habeat[v] , exemplo extraneæ personæ? Et puto,vel solui eis posse: quemadmodum cùm ego mihi[x] ,aut Titio[y] stipuler . Cur ergo cum primo aut secundo dominis[z] stipulatio non consistit[a] ,nec solutio est? Illa est ratio,quia non inuenimus in cuius persona stipulatio consistat,& in cuius solutio.

Paulus. LEX XII.

Nam cùm vterque obligationis capax[b] sit, non inuenimus quis adiectus[c] sit:quia non est qui petere possit[d].

Vlpianus. LEX XIII.

Cvm enim stipulatur domino,aut extraneo seruus; vtrũque constat,& in domini persona stipulatio,& in extranei solutio:at hic[e] τολοίσεῳν † corrumpit[f] stipulationem & solutionem.

Si seruus stipulatur nominatim malæfidei possessori:nec sibi nec domino quærit.Bar.

Iulianus. LEX XIIII.

Seruus meus cùm apud furem esset, furi dari stipulatus est. Negat furi deberi Sabinus † .Sed nec ego ex ea stipulatione agere potero : quia eo tempore quo stipulatus est,mihi non seruiret[g]. Sed si detracta furis persona stipulatus[h] est,mihi quidem acquiretur actio , sed furi nec mandati[i] ,nec alia actio aduersus me dari debet.

z Dominis.]scilicet stipulatur seruus non adiecto sibi.

10 a Non cõsistit.] vllo modo etiam quo ad solu.vt hic, &.§. e. item si seruus.in fi. Accursius.

b Nam cùm vterque.]Capax.i. vterque ponitur,vt ei quæratur obligatio,al ternatiuè tamẽ. Azo.

20 c Adiectus.]adiectus enim non est capax obligationis.i.nõ ponitur, vt ei quæratur stipulatio. Accur.

d Possit.] magis vnus,quàm alius. & sic non apparet quis sit adiect⁹,cũ nõ appareat qs sit principalis.sed 30 vbi alter dũtaxat obligatiõis capax esset, tenet sub alternatiõe facta stipulatio: vt.j. d fide.l.fideiussor.Ac.

e Cvm enim.]At hic.græcum: cuius sensus est . i. cùm stipulatus est primo aut secundo,non adie 40 cto sibi.

f Corrumpit.]scilicet alternatio.

Seruus meus.] CASVS. Quidã fur subtraxit mihi seruum meũ Stichum. hic Stichus cùm apud furẽ esset,stipulatus est ipsi furi. certè 50 nulla quæritur actio furi: quia eo tempore non fuit apud dominum suũ seruus.an autem ego dominus fer-ui possim agere ex hac stipulatione? Rñ. ꝙ nõ. Si verò iste seruus esset stipulatus nõ facta mentione furis, 60 nec domini,sed ĩpersonaliter:vt dicit glo. mihi domino acquiritur actio. Sed ponamus, ꝙ iste seruus sic impersonaliter stipulatus sit ex re furis, & sic dñs habuit , quod stipulatus fuit seruus:an fur possit hoc repetere à dño serui actione mãdati de peculio?Rñ.ꝙ nõ:imò remanet apud dominũ Fran.

† Locum hunc restituit Alci.li. dis.j.c.xi. significat autẽ ἰσάζω, idem quod æqualitatẽ illũ vide to.

† al.negat furi deberi: Sabinus,quia eo tempore quo stipulatus est, mihi nõ serui ret.sed nec ego.ex ea stipul. agere potero Sed si de trac. &c. tu dispice.

70 g Non seruiret.]secundũ hunc ordinem literæ nõ est necessaria gl.quæ incipit:alij habent,sed si habes,quia &c. iuxta primũ res pon.scilicet Sab.quia &c.& tunc sic. Accur .

g Non seruiret.]alij habẽt mihi:& tũc dic,ꝙ istud statim probat non esse:quasi dicat,mala est ratio:qa & si mihi dño seruiat,nõ tñ furi acquirit ex tali stipu.vt &.j.eo.l.seruus alienus. Vt ergo sit bona ratio,dic eũ stipulatũ furi his verbis:.pmittis ei cui seruio? & sic per cõsequẽtiã stipulatus est furi,cũ ei seruiat.sed tñ ei nõ acquirit,cùm sit malęfidei possessor:nec dño,vt subijcit.&.§.de acqui.pos.l.j.§.sed per eũ.vel secundũ R. dic etiã ratione ista ex qua videbat. qa enim 80 nõ mihi sed furi seruiebat:& ab ipso nõ ã me possidebatur:& sic stipulari posse credebatur:quod hîc remouet:& secundũ hoc est ratio remotiua : & est hæc eadẽ cũ prima. alij habẽt ei.& tũc ei nõ seruiret: scilicet sic vt ei possit ꝗrere:quia nõ bonafide:vt in.d.l.de acqui.pos.

h Stipulatus est.]impersonaliter.

i Mandati.]de pecu.cùm fortè ex re furis sit stipulatus, sicut si vsufructuarius stipula.domino ex re fructuarij acquirit domino sed cõditione sine causa reddit fructuario sed hic secus. secundũ Ioan. Siue mihi

SIue mihi.] CASVS. Seruus meus qualitercũq; stipuletur siue dicẽdo, promittis domino meo? siue, promittis mihi? siue, promittis seruo domini mei? siue tantum promittis dare? semper mihi acquirit seruus meus. Fran.

a ¶ Siue.] facit. s. eo. l. j. in princ. & quod ibi no.

SEruus hæreditarius.] CASVS. Mortu⁹ est Titius, qui hæredẽ suum fecit Mæuiũ. erat autẽ in Titij hæreditate seruus quidã. iste seruus nondũ adita hæreditate stipulat⁹ est futuro hæredi Mæuio. an talis stipulatio valeat? Rñ. ꝙ nõ Franci.

b ¶ Nominatim.] puta Titio: & sic non valet, cùm quasi extraneo stipularetur: vt. j. eo. seruus alienus. secus si appellatiuo tm̃: vt. j. eo. l. si ex re. §. fi. q̃ est contrà. sed secus, si neque propriũ neque appellatiuũ, sed simpliciter: vt. j. eo. si seruus hæreditarius. & s. de pac. si vnus. in fi. quia his casibus valet. Alij dicũt, ꝙ hæc corrigit per. l. si ex re. quod nõ placet.

SI cõis seruus.] CASVS. Habebamus tu, & ego seruũ cõmunẽ, & ego habebã fundũ iuxta fundũ Titij: tu verò ibi nullũ fundũ habebas. stipulatus est seru⁹ noster cõis à Titio actũ, vel iter per fundũ suũ ad meũ, sine expressione nominis mei vel tui. ista seruitus itineris, vel actus soli mi[hi] potest acquiri, non [ti]bi: cùm nullũ ibi fundum habeas. quòd si tu etiam ibi fundũ habeas. acquiritur etiã tibi insolidũ. & mihi insolidum seruitus. Franciscus.

Florentinus. LEX XV.

SIue [a] mihi, siue sibi, siue conseruo suo, siue impersonaliter dari seruus meus stipuletur: mihi acquiret.

Paulus. LEX XVI.

SEruus hæreditarius futuro hæredi decem nominatim [b] dari stipulatus, nihil agit, quia stipulationis tempore hæres dominus eius non fuit.

¶ Ex stipulatione serui acquiritur ei domino, cui potest. si stipuletur indiuiduum: quæritur cuilibet insolidum.

Pomponius. LEX XVII.

SI communis [c] seruus meus & tuus viam, vel iter, vel actũ stipuletur sine adiectione nominis nostri: cùm ego solus vicinum fundum habeam, soli mihi eam acquirit. ꝙ si & tu fundum habeas [d], tibi quoque [e] insolidum seruitus acquiritur.

¶ Mortuo uno ex dominis sine hærede, uel hæreditate non adita, ex stipulatione serui quæritur insolidum superuiuenti domino. Bart.

Pomponius. LEX XVIII.

SI seruus communis Mæuij [f] & castrensis peculij [g], defuncto filiofamil. milite, antè quàm adeat institutus hæreditatem, stipuletur: socio, qui solus interim dominus inuenitur, tota stipulatio [h] quæretur: quoniam partem [i] non facit hæreditas eius [k], quæ nondum est [l]. Non enim si quis heredem existere [m] filiofami. dixerit, statim & hæreditatẽ eius iam esse consequẽs erit [n]: cùm beneficium principalium constitutionũ [o] in eo locũ habeat [p], vt filius familiâs de peculio testari possit: quod priuilegiũ cessat [q] prius, quam testamentum aditione fuerit confirmatum. ¶ Si seruus Titij, & Mæuij partem [r] quæ Mæuij est, sibi dari stipuletur [s], nulla stipulatio est: cũ si Titio dari stipulatus fuisset, Titio [t] acquireretur. Quòd si simpliciter [v] concepta est stipulatio, veluti, Partẽ eam quæ Mæuij est, dare spondes? non adiecto mihi [x]: propè est, vt quia sine vitio [y] concepta est stipulatio, sequatur eius [z] personam cuius potest.

¶ Seruus & filius acquirunt patri, uel domino reuerso quocunque modo stipulentur. sed si ibi decedat: stipulatio nominatim concepta est nulla: simpliciter concepta ualet in seruo. Bartolus.

¶ Seruus capto dño [a] ab hostibus decem dari stipulatus est. Quãuis [b] quæ simpliciter [c] stipulatur, vel ab alio acceperit [d], etiam ad hæredem captiui pertinent [e], aliudque sit iuris in persona filij, quia nec tunc fuit in potestate [f] cùm stipularetur, nec posteà

c ¶ Si communis.] vt & s. eo. proinde. in fi. & l. seq.

d ¶ Fundum habeas.] vel eundem cõmunem mecum. vt. s. de ser. vrb. prædio. si vnus. vel alium tuum proprium. Accur.

e ¶ Quoque.] aliâs mihi. aliâs tibi. & in idẽ recidit. & qđ dicit insolidũ: ideo qa nõ põt diuidi: vt. s. de ver. ob. l. ij. circa prin. sed contra huic. l. s. de serui. leg. l. & si maximè. secus in relicto seruat. nec immeritò: cũ in multis inueniat aliud statutũ in pmissis, & aliud in ueniat in relictis secũdũ Azo. & adde rationẽ, vt dixi. s. pinde. in fi.

SI seruus cõmunis.] CASVS. Filius fami. miles defunct⁹ instituit hæredẽ, qui nondũ adiuit hæreditatẽ. erat autẽ seruus cõmunis ipsius filij fa. & Titij: qui seruus stipulat⁹ est dñis suis. quæritur cui acquiratur ex hac stipulatione. Rñ. ꝙ soli Titio. nã seruus est hæreditarius: nec potest hæreditati filij famil. mortui quæri: qa nondum censetur esse alicuius quandiu non est adita. nec potest quæri ei, qui dicitur hæres esse: quia non statim post quàm institutus est, censetur hæres. nam illud priuilegium testãdi quod cõcessit princeps filijsfami. militibus, nõ habet vigorẽ donec testamẽtũ sit cõfirmatũ per aditionẽ hæredis. ¶ Si seruus Titij.] Titius & Mæuius habebãt seruum comunem Stichũ: iste Stichus stipulatus est à Mæuio hoc mõ: promittis mihi partẽ quã habes in me? an talis stipulatio valeat? Rñ. ꝙ nõ. Si autem dicat sic, promittis Titio domino meo partem quã habes in me? talis stipulatio valet. Sin autẽ simpliciter stipuletur sine adiectione personarũ, sicuti promittis partem quã in me babes, dare? certè talis stipulatio valet: qa est cõcepta sine vitio: & ideo sequitur eũ in cuius persona valere potest. ¶ Seruus capto.] Paterfamiliâs quidã non bonus armiger, sed ex his qui faciliter absque impulsu de equo suo cadũt: hîc captus est ab hostibus relictis domi filio & seruo suo. iste seruus est stipulatus domino suo decem cui acquiritur hæc stipulatio? & videtur, ꝙ ad hæredẽ ipsius captiui pertinet: quia cũ seruus simpliciter stipulatur, vel aliquid ab alio acceperit: illud acquiritur hæredi. Econtra videtur, cùm aliud iuris sit in filio, qui tunc non erat in potestate cũ stipularetur: nec posteà reperitur esse in potestate: sicut seruus inuenitur esse in hæreditate. Tamẽ in proposito nostro adhuc manet questio, vtrũ aliquid videatur quæsitum hæredi: sicut à simili cũ seruus hæreditarius stipulatur defuncto vel futuro hæredi. finaliter cõcludit idẽ esse in seruo & in filio: & probat hoc argumento, quod sequitur ibi, nam & filius. quod satis clarũ est. ¶ Cùm seruus.] Habeo vsumfru. in seruo Sticho. iste seruus locat operas suas in quinque annos. morior medio tẽpore locationis: residuũ tẽp⁹ locatiõis quæritur domino. sic enim Iulian⁹ scripsit. Et probatur hoc duabus rationibus, quas vide per te. prima ibi, nam & si secunda ibi, nam & cũ. Franci.

f ¶ Mæuii.] Aliâs meus aliâs Meuij. Ac.

g ¶ Peculii.] id est. filij fa. habentis castrense peculium.

h ¶ Stipulatio.] s. interim: cũ pura stipulatio pendere non debeat: vt. j. e. vsufr. sed restituet posteà partem hæredi adeundi, siue alius, siue ipse idẽ seru⁹ sit institut⁹: vel patri si nõ adeatur: vt s de acquir. re. do. l. in eo. & j de castren. pecul. filiusfamiliâs. §. j. Alij aliter dicunt: vt no. in. l in eo. & hoc verũ propter duplicẽ fictionẽ, vt heredi adeũdi restituatur: scilicet quia hæreditas vicem obtinet domini, & qa posteà fingitur adita ex die mortis.

i ¶ Partem.] i. non facit, vt partem tãtũ habeã: nã capio totũ: vt s. de leg. j. huiusmodi §. si Titio.

k ¶ Eius.] militis.

l ¶ Quæ nondum est.] ante aditionem. si enim esset prius hæreditas, ergo pater iure pecu. nõ posset occupare etiã hærede repudiãte. & ad hoc ꝙ nõ prius sit hæreditas, facit in fi. hui⁹. §. & s. ad leg. Fal. si filiusfa. & arg. s. de op. le. l. si hæres. vel dic nondum esse scilicet eius hæredis.

m ¶ Existere.] scilicet posse. vel dic simpliciter.

n ¶ Erit.] hoc casu: licet generaliter verum sit: vt s. de acquirẽ. pos. cùm hæredes.

o ¶ Constitutionum.] quæ permittunt filiofa. testari in castrensi pecu. vt inst i. qui. non est permis. face. testa. in prin.

p ¶ Locum.] i. cùm ad hoc institutum est.

q ¶ Cessat.] i. nõ sortitur effectũ: adeò vt nõ faciat stipula. purã pendere. & facit. j. de castren. pecu. l. ij.

r ¶ Partem.] in semetipso.

ſ ¶ Stipuletur.] ab altero domino, vel extraneo. Accur.

s ¶ Titio.] in proprio non distinguitur: vt. s. eo. l. j. in princi. & adde quod not. s. eod. l. j.

v ¶ Simpliciter.] id est impersonaliter.

x ¶ Mihi.] scilicet hæc verba.

y ¶ Sine vitio.] quia non posuit sibi.

z ¶ Eius.] scilicet Titij. & facit. j. eo. l. antepenul.

a ¶ Capto domino.] si habes bis domino: primum cũ alijs dictionibus sunt ablatiui absoluti: si semel sunt datiui. Et not. ꝙ non aperit an sub proprio, vel appellatiuo nomine stipuletur. domino: vnde non est vis. Accur.

b ¶ Quanuis.] mutat casum.

c ¶ Simpliciter.] i. impersonaliter.

d ¶ Acceperit.] per traditionem.

e ¶ Pertinent.] vt. j. de capti l. j.

f ¶ In potestate.] s. filius. Et sic no. ꝙ non pendet eius status: vt notatur. C. de senten. pas. l. fi.

a Deprehenditur.] & sic sibi quærit:licet non sit hæres patris.
b In proposito.] quando non simpliciter sed nominatim stipulatur. M.
c Quomodo.] id est sicut.
d Defuncto.] quæ non valet:vt &.§.si cer.pet.l.eius qui.§.quod si stipulatus.
e Futuro.] nomina tim:quæ similiter non valet:vt.§.eod.seruus 10 hæreditarius.
f In hac specie.] scilicet quando nominatim stipulatur seru domino capto.
g Non sibi.] qui fin gitur prima hora captiuitatis mortuus:& sic mortuo videtur stipulari:quare nō valet 20 ex prædictis no.quia filius & seruus stipulā tes cùm dominus, vel etiā pater sunt capti: quia aut nominatim: & tunc idē est in vtro que:quia pendet stipu la.& si redeat, valet: aliàs non.aut simplici ter:& tunc si redeat, 30 idē in vtroque:quia valet,& acquiritur re deunti.si non redeat seruus hæredi,filius si bi acquirit.sed quare plus operatur fictio postliminij quā.l.Cor ne.cùm per postlimi- nium indistinctè quæ ritur redeunti:sed per 40 Corne.non quæri- tur hæredi indistin- ctè,sed distinguitur si lius à seruo? Rñ. facilius debet restitui dominium ei qui aliquā do fuit,quàm de nouo hæredi tribui,qui nō fuit dominus.
h Pecuniam.] i. de 50 petenda pecu.verū si ante finem anni decedat fructuarius, repetit proprietarius p cōdictionem sine causa:& hoc subijcit, sed vnicuique &c. sed in fructib fundi dic,vt. §.de vsufr.l.defuncta. & instit.de re.diui.§.

† Iste text. est sing. ad hoc q̄ si de lega sit ali- cui sub no mine:& sub nomine dignitatis magis attendi tur illud q̄ præcedit, quàm illud quod sequi tur Tamen hoc habet verū: patet §.in grauio ribus & in extraordi narijs: quia videtur po tius facta psonæ quā dignitati. Bolog.

deprehenditur[a], vt seruus in hæreditatem:tamen in proposito[b] casu potest quæri, num ex hac stipulatione nihil acquisitum hæredi videatur, quomodo[c] si seruus hæreditarius defuncto[d], aut etiā hæredi futuro[e] stipulatus fuisset. Sed in hac specie[f] seruus filio exæquabitur. Nam & si filius captiui patri suo stipulatus fuerit dari, res in pendenti erit: & si pater apud hostes decesserit, nullius momenti videbitur fuisse stipulatio: quoniam alij, non sibi[g] stipulatus est.

Si seruus fructuarius aliquid annuum pro operis stipuletur: in initio cuiuslibet anni usufructuario quæretur usufructu durante: pro futuro tempore domino quæretur iure suo. h.d. Bartolus.

Cùm seruus† fructuarius operas suas locasset, & eo nomine pecuniam[h] in annos singulos dari stipulatus esset: finito vsufructu domino residui temporis acquiri stipulationem Iul. scriptum reliquit. quæ sententia mihi videtur firmissima ratione subnixa. Nā & si in annos fortè quinque locatio facta sit: quoniam incertū est, vsufructus in quē diē duraturus sit: singulorū annorū, in initio cuiusq; anni pecunia fructuario quæretur: secūdū quæ nō trāsit ad alterū stipulatio: sed vnicuiq; tantū acquirit quātū iuris[i] ratio pmittit. Nam & eū idē seruus ita stipulatur, Quātam pecuniā tibi intra illum diem dedero[k], tantam dare spondes? in pendenti[l] est, quis ex stipulatu sit habiturus actionem. si enim ex re fructuarij, vel ex operis suis pecuniam dederit, fructuario[m]: si verò aliunde, domino[n] quæretur stipulatio.

Quod uni ex possessoribus quæri non potest: quæritur alij cui potest. Bar.

Scæuola. LEX XIX.

Si alienus seruus duobus bona fide seruiens, ex vnius eorum re acquirat: ratio[o] facit vt ei, ex cuius re aliquid acquisiuit, id totum ei acquirat: siue ei soli[p], siue quasi duobus seruiat. nā & in veris[q] dominis quoties vtrique acquiritur[r], toties partes acquiri. cæterū si alij non acquiratur[s], alium solidum habiturū. igitur eadem ratio erit & in proposito, vt hic seruus alienus, qui mihi & tibi bonafide seruit, mihi insolidū ex re mea acquirat: quia tibi non potest acquiri, quia nō sit ex re tua.

Liber homo bonafide possessus quod nō potest quærere sibi, quærit possessori. quod non potest quærere possessori, quærit sibi, Bart.

Paulus. LEX XX.

Liber homo qui bonafide mihi seruit, si stipuletur[t] ex re mea[v], vel ex operis suis Stichum qui ipsius[x] est; magis[y] est, vt mihi acquirat: quia & si seruus esset meus[z], acquireret mihi, nec enim illud dici debet, quasi ille[a] quoque in peculio[b] eius esset. Sed si ex re mea[c] eum, qui meus est, stipuletur[d] sibi acquiret[e].

60 si verò.& quod subijcit secūdū quæ.i.ex quo quisque annus inspicitur:quasi tot sint stipulationes quot anni,& quot præstatiōes:patet q̄ nō trāsit:sed cuiq; pro suo tēpore suo iure quæritur:vt subijcit,&.§.de vsufru.l.si.operas.Sed cōtra.§.co.ti.l.at si quis.§.si operas vbi dicit,q̄ trāsit:sed dic quò ad cōmodū,nō quò ad ius:vt quæ erat vnius,fit alterius.sic & dicitur trāsire fortuna ad aleā de vno ad aliū secūdū Io.sed secundum M.transit.s.in genere,nō in specie. vel trāsit.s.ius.quo eū iure vnus petit,& alter.nō transit.s.res.non enim eadē res petitur.& adde quod ibi no.Itē facit.C.de aduoc.diuer.iudi.post duos.§.is.&.§.de verb.obli.pluribus.§.de hac.

70 i Ratio iuris.] i.tādiu ex ea stip.fructuario quæritur quādiu durat vsufru.vnde sequitur vt istius anni stipu.cōmissa sit fructuario:sequētis sit in pendenti:nec immeritò.nā &c.sed nō placet secūdū Io.q̄ pura stipulatio sit in pendenti:vt.§.eo.vsufructus. licet sit incertum,quot & quorum annorum alterutri actio cōpetitura sit. continua ergo,bene dico esse dubium ratione sequentis tēporis cui quæratur.nam & sequēti casu est dubiū,nec tamē ibi dicit pēdere.
k Dedero.] id est mutuauero.
l In pendenti.] i.incertum ratione futuri tēporis:sed non præsentis:vt dixi.§.de vsufru sed & si quis.§.interdum.
80 m Fructuario.] scilicet quæritur actio.
n Domino.] id est proprietario.

Si alienus seruus.] Casus. Stich seru tibi,& mihi bōa fide seruit:tū ex re mea aliqd acqrit,qrit an hoc cōe sit tibi & mihi? Rñ q̄ tm̄ ad me ptinet.& probat.Nā ita est in veris dñis:quoties pōt vtriq; acqri,quærit vtriq;.sin autē nō pōt vtriq; acqri:qritur alteri soli totū.igitur sic erit in nostro præsenti casu:si iste seruus non potest tibi quærere,mihi totum quæratur. Fran.

o Ratio.] naturalis:vt.C.de acquir.re.do.qui bona.§.j.sed ciuilis ratio est contrà:vt in contra.§.de vsufru.si seruo fructuario.§.si duos.vbi vnam dimidiam dicit quæri domino proprietatis.vel sol vt ibi.
p Soli.] q.d.siue acquisiuit volens ei tātum quærere:siue vtrique: cùm alij ex re quę sua non est,sed alterius, quærere non possit:vt §.de acquirē.re.domi. 10 si seruus.sed in hoc est contrà.§.eo.si cum duorum.Solu.vt ibi.
q Nā & in veris.] probat per simile:merito,namque &c.
r Acquiritur.] i.acquiri potest.
s Non acquiratur.] id est acquiri 20 possit.

Liber homo.] Casus. Titius liber homo credens se esse seruum meum bonafide seruiebat:ipse ex operis suis stipulatur à quodam extraneo Stichum:qui suus est: an 30 mihi cum acquirat? Respon.quòd sic.nam & si verè seruus meus esset:mihi ex tali stipulatiōe quæreret. & probat hoc à simili: quia si ex re mea quæ rit quod meum est:sibi acquirit. Apud Labeonem.] Pulcher. 40 §.in eo sic pone casum. Quidam paterfa. habet filium,& filiam in sua potestatæ. moritur paterfamil. ista filia nihil petijt de hęreditate paterna:credēs se nullam partem habere in bonis patris. interim frater eius fi- 50 liam procreauit: quā moriens reliquit infentem: cui dati sunt tutores. Isti tutores impetrarunt seruo auito.i.seruo aui istius pupillę,vt scilicet stipularetur certam summam pecuniæ ab his, qui hæreditatē pater- 60 nam emerant. Nunc quæritur vtrum isti pupillæ aliquid sit acquisitum? Respon.primò,quòd seruus semper quærit suo possessori. Tamen si res quæ sunt venditæ per tutores,sunt communes pupillæ & alteri:nō tātum quæritur pupillæ per seruū,sed vtrique eorū. Frā.

t Si stipulatur.] ab extraneo.
v Ex re mea.] puta domum locando meam,vel aliàs contrahendo in re mea. Accur.
x Ipsius.] scilicet liberi hominis.
y Magis est vt mihi.] vt &.§.de acqui.re.do.l.qui bonafide.in prin. Nec obest,q̄ se nō credebat dominum liber homo.ar.§.de iur. 70 & fac.igno.l.regula.§.qui ignorauit. Accur.
z Esset meus.] Ille liber homo,& stipularetur Stichum alienum. Et no similitudinem istam:quia censetur vt seruus.
a Ille.] scilicet Stichus seruus liberi hominis.
b In peculio.] i.patrimonio quod ad eum spectat.sic &.§.ad Tre. l.cogi.circa prin.habet enim duplici iure peculiū:vt.§.de pec.l.huic §.pe.& qd subijcit esset,dic.j.remaneret etiā post stipulatione secundū Azo.sic.§.i.i.l.si mādato meo. Vel aliter bene dico,q̄ similitudo est inter hūc seruū,& liberū hominē bonafide possessum:nō tū tā ta:vt sicut seruus stipulādo peculiū nihil agit vt grat:sic hic nō quæ 80 rat. Vel tertiò non sit Stichus peculij acquirētis:quia nō eū acquirit:sed eius obligationem.vel quartò licet habeatur vt seruus liber homo possessus:non tamen habet peculium.
c Ex re mea.] subaudi,Stichum qui &c.
d Stipulatur.] prædictus liber homo.
e Sibi acquiret.] quia quod mihi acquirere non pōt liber homo bonafide possessus,hoc sibi acquiret excepta possessio.ie:vt.§.de acquiren.rerum domini.liber homo.in fin.

Similitudo est & quæ lis inter liberū homi nē possessum, & seruum alienū eo.li.ā no bis posses sum.

In sua

a ¶ In sua potestate.] scilicet constitutus dum viueret.
b ¶ Nihil ad se.] cùm medietas pertineret. & sic errabat in iure credens, quòd hæreditas non pertineret ad fœminas. vel in facto credens se exhæredatam.
c ¶ Seruo auito.] communi istius puellæ & amitæ suæ errantis.
d ¶ Ab eo.] s. emptore.
e ¶ Vendiderunt.] scilicet tutores.
f ¶ Stipularetur.] seruus auitus.
g ¶ Quanta pecunia.] supple tantū pretij quanta pecunia, id est res hæreditaria.
h ¶ Ad eum] s. empto rem &c. sic &. s. de lega. iij. l. quisquis.
i ¶ Peruenisset.] id est peruenire deberet. vel dic ad eum seruū stipulantē: & tūc propriè accipit pecunia.
k ¶ Ne.] id est an.
l ¶ Acquirere.] vt. s. de acquir. rerum do. l. acquiritur. §. de his.
m ¶ Acquirit.] nō dicas seruū nominatim pupillę stipulatū: quia tūc totū ei acquireret: vt. s. l. proinde. §. si seru⁹. sed simpliciter. Itē adhuc obst. in ea. l. §. sed si iussu. quæ dicit totū quæri iubēti: sed hic iussit tutor, q loco domini est: vt. j. de fur. interdū. §. q tutelā. R. sed secundum Azo. ī spectu affectu quærit vtrisq. nā pupilla pro medietate tenetur restituere: sicut & cum nominatim ex re vnius stipulat: vt. j. l. pe. & l. si ex re. §. j. alij vt Io. q etiā à principio non quærit nisi ꝑ dimidia. & hoc ex vi verborum, quāta pecu. &c. q. d. pro sua parte tm. & sic iussus non trahatur ad partē amitæ. arg. s. de vsufru. l. si seruo fructuarius. §. si duos. ibi, & ait. Tertij dicunt pro dodrāte quæri pupillæ. nam semissem eo q bona fide possidet: quadrantem, quia domina, vt & admita.

¶ *Cùm tractatur de commodo filij: existentia sui hæredis eum facit hæredem etiam errantem & ius ignorantem. Bart.*

¶ Apud Labeonem ita scriptum est, Filium & filiam in sua potestate [a] pater intestatus reliquit. Filia eo animo semper fuit, vt existimaret nihil ad se [b] ex hæreditate patris ptinere. deinde frater eius filiam procreauit: & eam infantē reliquit. tutores autem seruo auito [c] eius imperauerunt, vt ab eo [d] cui res aui hæreditatis vendiderunt [e], stipularetur [f] quanta [g] pecunia ad eum [h] peruenisset [i]. ex ea ne [k] stipulatione quid pupillæ acquisitū sit, peto rescribas. Paulus respondi. Est quidem verum, bona fide possessum seruum, ex re eius cui seruit, stipulantem, possessori acquirere [l]: sed si res quæ ex hæreditate aui communes fuerant, in venditionem hæreditatis venerunt: non videtur ex re pupillæ totum pretiū stipulari: ideóque vtrisque acquirit [m].

¶ *Stipulatio alternatiua inter personas quibus æqualiter potest quæri, vitiatur. Bart.*

Venuleius. LEX XXI.

SI seruus communis ita stipuletur, Calendis Ianuarijs decem Titio, aut Mæuio dominis meis vter eorum tunc viuet, dare spondes? inutilem esse stipulationem Iul. scribit: quia non possit [n] in pendenti esse stipulatio, nec apparere vtri eorum sit acquisitū.

Neratius. LEX XXII.

SEruum fructuarium ex re domini [o] inutiliter fructuario

SI seruus cōmunis.] CASVS. Seruus communis Titij, & Mæuij ita stipulatus est à Sempronio. Semproni dabis dominis meis Titio, aut Mæuio decem calendis Ianuarij: illi. s. qui repericitur esse viuus? an talis stipulatio valeat? Rñ. q non: quia non potest esse in pendenti: nec potest apparere cui dominorum sit acquisitum per talem stipulationem. Fran.
n ¶ Non possit.] supple dici. vel etiā nil subaudias. & est ratio. qa etiā ab initio nulla est, ideo nō pendet. & facit. s. eo. l. item si seruus. cū. l. fe. &. j. de so. qui res. §. si seruus nec ob. s. eo. si seruus cōis Mæuij & castren. pecu. §. fi. in fi. quia ibi non fuit nulla. sed nec ibi pendet ratione præsentis status: vt ibi dixi. & eodem modo soluc. s. de vsufru. sed & si quis. §. interdum. Accur.
SEruum fructuariū.] CASVS. Habeo vsumfru. in seruo Titij: iste seruus stipulaē mihi ex re Titij dñi sui. certè talis stipulatio est inutilis. Si autē stipuletur domino ex re fructuarij: talis stipulatio est vtilis. Idem est in seruo in quo habeo vsum tātū. Idem si duo habent vsumfru. in seruo: & seruus stipulatur vni ex operis suis: quæritur tantū illi pro sua parte quā habet in seruo, scilicet ꝑ parte vsusfructus. h. d. cum duabus legibus seq. Fran.
o ¶ Domini.] scilicet proprietarij.
p ¶ Domino.] s. noīatim. & sic sol. cōtrà. s. de acq. re. do. l. p seruū. §. j. ibi, neq; enim &c. nā ibi p̄sonaliter. vel ibi ex alia causa, hic stipulādo: sed hoc reddit p cōditiōne sine causa: vt. j. e. l. pe. & facit. s. d. l. per seruū. §. fructuarius. & de vsufr. sed & si. §. quæstionis. Itē videtur cōtrà. s. eo. l. j. §. pe. sed expone vt ibi. ratio enim hui⁹ diuersitatis est: quia in primo est extra rē & operā. Itē & qa domini cōditionē nō potest facere deteriorem: sed meliorem pōt vt in secūdo.
q EAdem.] Cui. sup. de eo cui &c. & dic scilicet si stipularetur ex re alterius scilicet vsuarij: nam ex operis suis vsuario stipulari nō potest: vt. s. de vsu & habita. l. per seruum.
r ET si duorum.] Acquiritur. irreuocabiliter: acquiritur tamē insolidū nominato: vt. j. eo. l. sicùm duorum.

stipulari, domino [p] ex re fructuarij vtiliter stipulari.

Paulus. LEX XXIII.

EAdē de eo dicēda sunt, cui [q] vsus legatus est.

Neratius. LEX XXIIII.

ET si duorū vsusfructus sit: id quod ex operis suis alteri eorum stipulatus sit, pro ea duntaxat parte ex qua vsusfructus eius sit acquiritur [r].

¶ *Præscriptio currit à die, quo fuit facultas agendi. Bart.*

Venuleius. LEX XXV.

SI seruus hæreditarius stipulatus sit: & fideiussores acceperit, posteaque adita fuerit hæreditas: dubitatur vtrùm ex die interpositæ stipulationis tempus cedat [s], an ex adita hæreditate: idē [t] si seruus eius qui apud hostes sit, fideiussores acceperit. Et Cassius existimat tempus ex eo computandum [v], ex quo agi cum eis potuerit: id est ex quo adeatur hæreditas, aut postliminio dominus reuertatur.

¶ *Substantia stipulationis purè, uel conditionalis non potest esse in pendenti. sed legatum potest pendere antequàm eius dies cedat. Bart.*

Paulus. LEX XXVI.

VSusfructus sine persona [x] esse non potest: & ideo seruus hæreditarius inutiliter vsum fructū stipulatur [y]. Legari autē ei posse vsumfructum dicitur: quia dies eius non cedit statim [z]: stipulatio autem [a] pura suspendi non potest. Quid ergo si sub conditione stipuletur [b]? Nec hoc casu [c] valet.

SI seruus.] CASVS. Titius habēs seruū Stichū moritur: hæreditas autē eius nō est adita: & sic iste seruus iacente hæreditate dicitur seru⁹ hæreditarius. Iste seruus stipulatus est à Titio cētū aureos soluēdos intra annum: post modicū hæreditas est adita ab hærede. quęritur nūc vtrū tempus solutiōis cedat ab ipsa stipulatione interposita: an ab adita hæreditate? Pōst interserit alium casum antè, quā respondeat ad primū. nunc respondet & dicit, q tēp⁹ cedit ab adita hæreditate: quia tunc primū potest agi contra eos, qui promiserunt. sic etiam respōdeat ad aliū casum. Frā.
s ¶ Cedat.] i. currat.
t ¶ Idē.] ponit simile.
v ¶ Computādum.] ad actionem excludēdā: vt &. C. de præscri. xxx. an. cùm notissimi. §. illud. sed contra. s. de diuer. & tēp. præscri. l. si seruus. Sol. ibi speciale in stipu. iudi. sisti. facilius enim in ea liberātur fideiussores: quia post menses duos, nisi in scriptis vel intra certum tempus fideiusserint: vt. C. de fideius. l. penulti. vel hīc hæredi: ibi hæreditati stipulatus est. vel solue vt ibi. Itē contra. s. de verb. obliga. si filius. sed ibi quo ad acquisitionem. Itē contra. s. eo. seruus hęreditarius. sed ibi pro prium nomē posuit. hic non vt ibi dixi. & facit. j. de excep. l. species. §. fi. &. s. tit. ij. interdum. §. si seruus. &. s. de condi. & demon. si iu diem.

Seruus potest cōditione domini meliorē facere: deteriorem autem non.

VSusfructus.] CASVS. Seruus hæreditarius non potest stipulari vsumfru. quia vsusfr. nō potest esse sine persona. Seruus autē hæreditarius non habet dominū, cui quæratur vsusfr. sed bene potest seruo hæreditario legari vsusfru. Rō: quia dies legati non statim cedit: sed stipulatio quæ est pura, nō potest suspendi. vsq; ibi, Quid ergo. Ponamus, q seruus hæreditarius stipulatur vsumfructum sub conditione: an valeat stipulatio? Rñ. q nō: quia stipulatio debet capere vires ex præsenti, scilicet tempore quo interponitur, licet suspendatur eius petitio aliquando propter conditionem appositam. hic autē nō potest capere vires ex tēpore præsenti. Frā.
x ¶ Sine persona.] in est nisi sit persona cui vsusfructus debeatur: & ideo dicitur seruitus personalis.
y ¶ Stipulatur.] non ergo hæreditas sustinet hoc casu vicem personę defuncti. ar. contra. s. de acqui. re. do. hæreditas. & est ratio specialitatis: quia nec vti nec satisdare hæreditas potest: quod debet fieri: vt. s. vsufru. quemadmodum ca. l. j.
z ¶ Statim.] scilicet cùm adita fuerit hæreditas: vt. C. de cad. tollen. §. in nouissimo. Accursius Florentinus.
a ¶ Pura.] serui hæreditarij super vsufru. & facit. s. eo. si seruus cōmunis ita. &. s. de verb. oblig. inter stipulantem. §. sed hæc dissimilia. sed contrà. s. communia prædio. l. si. in fi. vbi actus viuorum pendet, non defunctorum. sed hic speciale.
b ¶ Stipuletur.] vsumfru. hæreditarius seruus.
c ¶ Nec hoc casu.] facit. s. de verb. obli. si filius. sed contra. l. si rem meam. Sol refert an intrinseca vel extrinseca apponatur conditio.

primo casu intelligitur.l.contraria.vt promittis mihi dare Sticum meũ, si me⁹ esse desierit? talis quippe cõditio etiã si existeret, statim pốt stipul.valere. In secũdo, vt si Titius erit cõsul. promittis mihi Stichũ meũ? nõ valet. vel alio casu hic dicit, quia in vsufr. & in seruo hæreditario stipulante.ibi, in domino stipulãte. Itẽ arg. contrà. ṡ.de vsufru.sed & si qs §.interdũ.sed ibi alio respectu dicit̃ pẽdere.

let stipulatio: quia ex præsenti vires accipit stipulatio, quãuis ex ea petitio suspensa[a] sit.

Idem.li.2. **LEX XXVII.**

SEruus communis siue emat, siue stipuletur[b]: quamuis pecunia ex eo peculio detur, quod alterum ex dominis sequitur, vtrique tamẽ acquirit[c]. Diuersa causa est fructuarij serui[d].

Caius. **LEX XXVIII.**

SI ex re[e] domini domino[f], aut fructuario seruus stipulatus fuerit, domino quidem acquiri obligationem Iuli. scribit: solui autem fructuario posse quasi cuilibet adiecto. ¶ Si seruus communis ex re vnius[g] stipulatus fuerit, magis placet vtrique acquiri[h]: sed eum cuius ex re facta est stipulatio, cum socio communi diuidũdo, aut societatis iudicio de parte recuperanda rectè acturum[i]: idẽ que esse dicendum, & si ex operis suis alteri[k] ex dominis seruus acquirat. ¶ Si ipsi domini singuli eadem decem seruo communi dari fuerint stiputati[l]. & semel[m] responsum secutum fuerit: duo rei stipulãdi erunt: cùm placeat[n] dominum seruo dari stipulari posse. ¶ Sicuti vni ex dominis nominatim stipulando, ei soli acquirit: ita placet, & si rem emat nomine vnius ex dominis, ei soli seruum acquirere[o]. Item si credat[p] pecuniam, vt vni ex dominis soluere-tur, vel quodlibet aliud gerat negotium: posse eũ nominatim exprimere[q], vt vni ex dominis restituatur aut soluatur.

a ¶ Suspensa sit.] nõ ergo habet seruus cõmerciũ: vt. ṡ. de verbo. oblig.l.multũ.Io.& facit.j.de reg. iur.l. qđ in initio.

SEruus cõmunis.] CASVS. Stich⁹ erat seruus cõmunis Titij & Mæuij habebat autem peculiũ quod pertinebat ad Titiũ solum iste ergo seruus emit aliquã rem, & soluit ex pecunia sui peculij, quod sequitur ipsum Titium quæritur. an ista res empta acquirat̃ vtriq; dominorũ, an tantùm Titio? Rñd. ꝙ vtrique acquiritur. Secus est ĩ seruo fructuario. qđ expone, vt in gl. super verbo, fructuarij serui. Fran.

b ¶ Stipuletur.] ab eo, cui pecuniã mutuaturus est.

c ¶ Tamẽ acquirit.] sed ille ex cuius re acquirit recuperat iudi.cõi diui.vt.j.l. ꝓxi. §.j.& .ṡ. cõmuni diui. cõmunis seruus. &.j. eo.si cùm duorum.

Seruus in quo plures habẽt vsum fructum: an cuilibet in solidum ex re sua acq rat: de æquitate iuris: & quid de rigore.

d ¶ Fructuarii serui.] si plures habeant vsumfru.in seruo. nã cuilibet insolidũ ex re sua quæritur de æquitate: vt.ṡ.eo.si alien⁹ seruus. secus de rigore: vt in cõtrario.ṡ. de vsufru.sed & si quis.§. si duos. vł intellige diuersa &c. secundum ꝙ in cõtrario ponitur casus in duobus fructuarijs: & sic cõcordabis.

SI ex re domini.] CASVS. Habeo proprietatẽ in seruo quodã: tu autem vsumfr. iste seruus ex re mea stipulatur mihi aut tibi. certè mihi quærit obligationẽ: tibi autem potest solui tanquã adiecto in stipulatione. ¶ Si seruus communis.] Tu & ego habemus seruũ cõmunem. iste seruus ex re mea stipulatur aliquid quæritur actio vtrique nostrũ: tamen ego habeo actionẽ cõmuni diuidundo ad recuperandũ, quod ad te ex hac stipulatione peruenit. ¶ Sicuti vni.] Dictum est.ṡ.eo.ti. ꝙ quando seruus cõmunis stipulatur nominatim vni dominorũ: ꝙ illi soli acquirit. idẽ est si emat aliquid nominatim vni dominorũ. Item si mutuat pecuniã: & stipulat̃ illã reddi vni dominorũ: aut in quolibet alio negotio potest nominatim stipulando vni dominorum acquirere. ¶ Illud quæsitum.] Titius mortuus reliquit hæredem, qui nondũ adijt: in qua hæreditate iacente erat seruus. quæritur an iste seruus possit stipulari futuro hæredi? Proculus dicebat ꝙ nõ. Cassius verò dicebat ꝙ sic. & probat hoc duplici argumẽto. primo, quia hæres post quàm adijt hæreditatem, videtur defuncto successisse. Itẽ quia statim post quàm paterfami. moritur: familia ipsius hæredis censetur esse facta funesta: licet post certum tempus hæres extiterit.l. seqũẽ. plana est. Fran.

¶ Si ex re.] promittis mihi pro domino meo dari, vel mihi pro eo, qui in me vsumfru. habet. secus si dixit, promittis domino meo vel vsufructuario: quia tunc ratione incertitudinis non valeret.

e ¶ Domino.] quia valet: vt.ṡ.eo.si seruũ fructuariũ. quid ecõtra? Rñ. non valet: quia vterque capax est obligationis. arg.ṡ.eo.sed si sibi. & facit.ṡ.eo.l.j.§.penul.&.j de solu.qui res.§.si seruus.

f ¶ Ex re vnius.] scilicet dominorum.

g ¶ Stipulatus.] scilicet simpliciter.

h ¶ Acquiri.] sed si stipulatus vni esset, vni acquireret: vt.j.ead.l. §.sicuti.

i ¶ Acturum.] ad hoc.ṡ.l.proxi. in prin. cum suis concordantijs.

k ¶ Alteri.] ei scilicet stipulando. nõ ergo nominato tm̃, sed vtriq;: licet actio datur nominato. sed contrà.ṡ.eo.proinde. Sol. ibi non ex re vel opera, sed aliũde. vł illa inspecto exitu, qui per conditionẽ sine causa, vel cõmuni diui. redditur: vt dixi. Alij cõtrà, vt acqratur nominato: sed reddat alij.

¶ *Hæreditatis aditio retro ad tempus mortis trahitur. Bart.*

¶ Illud quæsitum est, an hæredi futuro[r] seruus hæreditarius stipulari possit. Proculus negauit: quia is[s] eo tempore extraneus est. Cassius respondit posse: quia qui posteà hęres extiterit, videtur ex mortis[t] tempore defuncto successisse. quæ ratio illo argumento commendatur, quòd hæredis familia ex tempore mortis funesta[v] facta intelligitur, licet post aliquod tẽpus hæres extiterit. manifestum igitur est serui stipulatione ei acquiri.

Paulus. **LEX XXIX.**

SI seruus communis sic stipulatus sit, Decem illi domino[x], eadem[y] decem alteri[z] dare spondes? dicemus duos reos esse stipulandi.

Idem lib.8. ad Plaut. **LEX XXX.**

SEruus alienus alij[a] nominatim stipulando, nõ acquirit[b] domino.

Idem. **LEX XXXI.**

SI vsufructuarij, aut bonæ fidei possessoris seruus stipuletur, ex quibus causis non solet his[c] acquiri, domino acquiritur. Non idem dicetur[d], si nomen ipsorum in stipulatione[e] positum sit.

¶ *Si seruus uni ex fructuarijs stipuletur nominatim ex re, quæ pertinet ad utrunque, ei soli quærit. Bart.*

l ¶ Stipulati.] s. dari.

m ¶ Semel.] idem & si bis: vt.ṡ.de duo.reis.l. duos. Azo.

n ¶ Placeat.] vt &.ṡ. de verbo.oblig. dominus seruo.

o ¶ Acquirere.] vt &.ṡ. de acquirẽ.re.do. per seruũ.§. sicut seruus. &.l.si is qui.§.j.& suprà.eo.proinde.

p ¶ Credat.] id est mutuet.

q ¶ Exprimere.] sed si non exprimat, quærit vtrique pro dominicis partibus: vt.ṡ.e. si seruus.§.fina.

r ¶ Hæredi futuro.] sub nomine appellatiuo: vt &.ṡ.eo.si seruus hæreditarius. non ꝓprio: vt in contrarijs. ṡ.eo.l.seruus hæreditarius.&.l.si seruus cõmunis Mæuij.§.seruus capto.

s ¶ Is.] id est futurus hæres.

t ¶ Mortis.] vt &.j. de re.iur.l.omnis hæreditas.&.l.omnia ferè.&.ṡ.de acquir.hære.l.hæres quãdocũq; hęreditatem. sed quò ad quædam nõ est verum: vt.j.de fur. hæreditariæ.& suprà eod. vsufru. item facit.ṡ. de pac.si vnus.§.fi.

v ¶ Funesta.] vt ex tunc vsque ad nouem dies non possit in ius vocari: vt.C.de sepul. vio. authẽ. sed nec. vel conuerte literã. quia lugubris familia ex tempore mortis videtur fuisse hęredis. ad quod est suprà ad Sylla. si exhæredatus. & dicitur funesta: quia tam hæres quàm eius familia deferebant vestes lugubres, & aptas ad funus.

Adiecto in stipulatiõe si nõ acquirat: nec etiã acquirit̃ nõ adiecto, quãuis illi posita cõqui ri: & vtrum nominato.

x ¶ SI seruus.] Domino. puta Titio.

y ¶ Eadẽ.] nõ alternatiuè, sed copulatiuè: vt.ṡ.e.itẽ si seru⁹.ĩ fi.

z ¶ Alteri.] scilicet domino puta, Mæuio.

SEruus alienus.] CASVS. Stichus seruus Titij stipulatus est nominatim mihi decem dare. an per istam stipulationem acquirat domino suo? Rñ. ꝙ non. Fran.

a ¶ Alii.] extraneo.

b ¶ Non acquirit.] No. regulam, ꝙ vbi adiecto in stipula. non pốt quæri: nec ei qui adiectus nõ est, acquiretur licet ei acqri possit. sed fallit cũ cõfligit. i. cõcurrit iussus cùm nĩatione: quia acquirit̃ nominato semper, nisi iubentis intersit. tunc enim aqcuiritur iubenti: vt.C.per quas perso.no.acqui.l.si duo.& facit.ṡ.de acqui.re.do.per seruum.§.ꝙ si vnus.&.l.proxi.in fi.

SI vsufructuarii.] CASVS. Habeo vsumfru.in seruo Sticho. iste Stichus stipulatur non ex re mea: aut ex operis suis. certè nõ quærit mihi, sed domino proprietario ipsius serui. Aliud est, si nominatim stipulatus sit seruus: quia tunc nec domino ipsius quæritur. Franciscus.

c ¶ Non solet his.] vt extra rem & operam: vt.ṡ.de acqui.re.do.l. acquiritur.§.de his.&.l.homo liber.§.quicquid.

d ¶ Dicetur.] quia tunc non valet stipulatio, etiam quo ad dominum verum: vt.ṡ.l.proxi.&.ṡ.eo.l.j.§.j.

e ¶ In stipulatione.] facta extra rem & operam.

Si cùm

Si cũ duorũ.] CASVS. Tu & ego habemus vsumfru. in seruo Sticho: iste seruus stipulatur mihi nominatim ex re, quæ est cõmunis tibi & mihi. certũ est, ꝙ mihi promissor est obligatus. si autẽ res deducta in stipulatũ ad me perueniat, tenebor tibi restituere partem tuam actione communi diuidundo. Fran.

Idem. LEX XXXII.

Si cùm duorum vsusfructus esset in seruo, is seruus vni nominatim [a] stipulatus sit ex ea re quæ ad vtrosque [b] pertinet: Sabinus ait, quoniam soli obligatus esset, videndum esse quemadmodum alter vsuarius [c] partem suã recipere posit: quoniam [d] inter eos nulla communio [e] iuris esset. Sed verius est vtili communi diuidundo iudicio inter eos agi posse [f].

Idem. LEX XXXIII.

Si liber homo, vel alienus seruus, qui bona fide seruit, ex re alterius [g] iussu possessoris stipuletur [h]: Iulia. ait liberum quidem sibi acquirere, seruum vero domino: quia ius [i] suo domino cohæreat. ¶ Si duo rei stipulandi vsum fructum in seruo habeant, vel quibus bona fide seruiebat, & iussu vnius à debitore stipuletur: ei soli [k] acquirit.

¶ Liber homo non quærit malæ fidei possessori. Bartolus.

Iabolenus. LEX XXXIIII.

Si seruus testamento manumissus [l], cùm se liberum esse ignoraret, & in causa hæreditaria maneret, pecuniam hæredibus stipulatus est [m]: nihil debetur hæredibus, si modò sciuerunt [n] eũ testamento [o] manumissum: quia non potest videri iusta seruitute seruisse ijs, qui illum liberum esse non ignorabant [p]. Distat autem ab ista, causa eius [q] qui liber emptus, bona fide seruit: quia in eo & ipsius & emptoris æstimatio consentit. cæterùm is, qui scit hominem liberum esse, quamuis ille conditionem suam ignoret: nec posidere [r] quidem eum potest videri.

Modestinus. LEX XXXV.

Seruus [s] hæreditarius, & hæredi futuro [t], & hæreditati rectè stipulatur [v].

¶ Stipulatio serui qui non habet dominum, non ualet. Bart.

Iabolenus. LEX XXXVI.

Quod seruus stipulatus est, quem dominus pro derelicto habebat, nullius est momenti [x]: quia qui pro derelicto rẽ habet, omnimodo à se reiecit [y]: nec potest eius operis vti, quem mero iure ad se pertinere noluit. Quod si ab aliquo apprehensus [z] est,

a ¶ Nominatim.] Quid si nõ noĩatim? ꝓ parte acquirit̃ dño: vt ſ. de vsufru. sed & si qs §. si duos. Io. quæ est cõtrà. & pro parte illi ex cuius re stipulatus fuerat. vel ibi ex re vnius possessoris tm̃, hîc vtriusq;. vel dices hîc acqri dño ꝓ parte. & qđ subijcit hic sali noĩato acqri: dic secũ dũ Azo. non insolidũ, sed ꝓ parte dimidia: & eãdẽ dimidiã cõica retenet̃: quia non põt intelligi ex sua tm̃ re, vel opera magis, quã socij fieri solutionẽ: vt ſ. de leg. ij. cũ pater. in prin. Azo. & nihilominus dñs vtriq; possessori tenet̃. argu. j. eo. l. penul. sed videt̃ contra huic. l. ſ. e. l. si duorũ. Sol. ibi ex operis, hic ex re possessoris. quod non placet: vt. ſ. de acqui. rerũ domi. l. qui bona. in prin. Dic ergo, ꝙ ibi inspecto exitu. & eodẽ modo responad. l. ſ. eo. si alienus. & ad. l. de acq. rerum domi. qui bona fide. §. ij.

b ¶ Ad vtrosque.] puta ex operis, vel locando domũ communem.

c ¶ Vsuarius.] i. fructuarius: sed aliâs est cẽsuarius, & exponitur eodem modo. de vsuario autem dic, vt. ſ. eo. l. eadem.

d ¶ Quoniam.] & videbatur ꝙ non, quoniam &c.

e ¶ Cõio.] i. ꝙ de iure cõi diuidi posit directò. Vsusfructus enĩ diuidi nõ potest: quãuis fructuũ percipiẽdorum diuidat̃ vtilitas vtili iudicio cõi diuidũdo secũdũ R. vt hîc. & sic ꝓ parte vtimur: vt. ſ. de vsu & ha. l. vsus pars. vel secũdũ Io. nulla est cõio: quia nullũ vsum fructũ habẽt cõmunẽ. alius est enim in persona vnius, & alius in ꝑsona alterius: qđ patet: quia vno mortuo eius vsusfru. fit alterius iure accrescẽdi: qđ in proprietate nõ fit omnino: vt. ſ. de vsufru. ac. l. j. §. fi. vel dic, ꝙ nulla cõmunio iuris. i. vsusfr. supple talis qui posit diuidi, vel directũ iudiciũ cõi diuidũd. dari Est enim vsusfruct⁹ ius vtẽdi: & ita quoddã simplex indiuisibile: licet vtilitas percipiendi diuidat̃, vt dixi. & probat̃. ſ. cõi diuidũ. l. cõi diuidũdo. §. cũ de vsufru. sed in dominio secus. nã talis est ibi cõmunio quæ potest diuidi. Vltimò quæro, quo modo vni fructuariorũ nominato totũ quærit̃: cũ sit extra suã rem, & serui operã? Rñ. dicit̃ ex re sua, cũ est ex simili re: id est cõfructuarij. & hæc est ratio, etiam quare magis ex re fructuarij, quã domini vel extranei. Est & alia ratio: quia quod ex re dñi vel extranei est, tm̃ domino: qđ ex re fructuarij, potest fructuario queri & domino. ergo & ex re cõfructuarij alij fructuario.

Vsusfruct⁹ est indiuisibilis, licet vtilitas illi⁹ diuidi posit: & quid sit vsufruc.

f ¶ Agi posse.] facit. ſ. eo, si ex re. §. j.

Si liber homo.] CASVS. Pãphilus liber homo, vel Stichus alienus seruus seruit mihi bona fide ego iubeo ei, vt stipuletur mihi ex re alterius puta Titij. certè si Pamphilus stipuletur, qui est liber, sibi acquirit. ¶ Si duo rei.] Eramus duo rei stipulandi tu & ego, habemus vsumfru. in vno seruo: vel ille seruus nobis bona fide seruit. accidit, ꝙ iussu meo ille seruus stipulatur à debitore. c. certè ipse mihi acquirit obligationem: quia ego iusi eum stipulari à debitore. certè ipse acquirit mihi, non correo meo. Fran.

g ¶ Alterius.] extranei. & sic non sunt contra. ſ. de vsufru. sed & si quis. §. si duos. ibi, ꝙ si nominatim &c. & ſ. de acquir. re. do. qui bona. §. sed & si adijciat. quæ dicũt posidenti nominato quæri. nã intelliguntur ꝙ ex re nominati vel alterius posidentis quæritur: secus si ex re extranei. & pro hoc quod nota. modo. ſ. l. ꝓxi. in fi. Alij dicunt, ꝙ hîc de æquitate, ille de rigore. Accur.

h ¶ Stipuletur.] simpliciter, vel sibi. aliâs contrà: vt. ſ. eod. l. seruus alienus. & l. seq. in fine.

i ¶ Quia ius.] scilicet stipulationis. Accur.

k ¶ Ei soli.] vt iam alij non posit solui: vt ar. ſ. de consti. pe. l. idem est. Et est ratio: quia ex re sua videtur quærere. cum tota obligatio erat ei quæsita: sed tenebitur alteri. arg. j. eo. l. pe.

Si seruus.] CASVS. Titius moriẽs instituit duos hæredes, Titiũ. s. & Mæuiũ: & Stichũ seruũ suum, qui non erat præsens, manumisit. Stich⁹ iste ignorãs se manumissum esse, stipulatus est centũ hæredibus. Titio & Męuio: qui sciebãt cũ esse testamẽto manumissum. vtrũ stipulatio acquirat̃ hæredibus? Rñ. ꝙ nõ: qa post quã sciuerũt esse manumissum, nõ potuit dici seruus eorũ: & sic eis nõ potuit acquirere. videbatur cõtra: quia si emo hominem liberũ, & ille mihi bona fide seruit, acquirit mihi stipulãdo. Sed hoc non obstat: qa in hoc casu cũ liber homo vẽditur bona fide, cõsensus concurrit ab vtraq; parte. s. ab emptore, & à seruo. sed hoc casu non erat cõsensus serui aliquis: cũ se ignoraret manumissum testamento. vltrà dicit in textu, ꝙ nõ solùm nõ videtur seruire iste seruus sic manumissus: imò nec ipsi hæredes videntur eũ posidere, cùm sciant eũ esse liberum. Franc.

l ¶ Manumissus.] directò.

m ¶ Stipulatus est.] à quodam extraneo.

n ¶ Sciuerunt.] scilicet hæredes.

o ¶ Testamento manumissum.] vel aliâs liberum.

p ¶ Non ignorabant.] facit. C. de rei vend. l. j.

q ¶ Causa eius.] aliâs ab eo.

r ¶ Posidere.] spectantur enim singula momenta: vt suprà de acqui. re. do. l. qui bona. §. j. licet in seruo alieno sit secus: vt suprà de vsur. l. qui scit. §. fina. & facit suprà de acqui. re. do. quæsitum. & de acqui. pos. l. qui vniuersas. §. quòd si mobile & suprà si certum petatur. l. eius qui. in fi. Item facit suprà de contrahen. empt. l. & liberi. & l. si in emptione. §. item si. Item facit hęc lex ad id, quod no. ſ. de acqui. pos. l. quod meo.

Seruus hæreditarius.] CASVS. Titius mortuus est. hæredes eius nondum adiuerunt hæreditatem eius. seruus qui est in hac hæreditate, stipulatione sua potest acquirere hæredibus futuris, & etiam ipsi hæreditati. Fran.

s ¶ Seruus.] qui est in hæreditate iacente.

t ¶ Futuro.] appellatiuo nomine: secus in proprio. Accur.

v ¶ Stipulatur.] De hoc dic vt suprà eodem. l. seruus hæreditarius. quæ est contrà. & facit suprà si certum petatur. l. eius qui.

Quod seruus.] CASVS. Habebam seruum quendam Pamphilum. quia malus erat & inutilis, habui cum pro derelicto. seruus iste stipulatus est à Titio centum vtrùm mihi acquirat? Respon. quòd non. si verò iste seruus sic à me pro derelicto habitus fuerit apprehensus ab alio: potest illi quærere. ratio est in textu, vsque ibi, Inter hæreditarium. vbi ponit differentiam, quæ est inter seruum habitum pro derelicto, & seruum hæreditarium nam seruus habitus pro derelicto, censetur esse nullius: seruus verò hæreditarius non videtur esse nullius: cùm contineatur in vniuersitate hæreditatis. Cætera clara sunt. Franciscus.

x ¶ Momenti.] scilicet stipulatio.

y ¶ Reiecit.] sic suprà ꝓ derelicto. l. ij. & de noxa. l. si seruũ pro derelicto.

z ¶ Apprehensus.] antè quàm incipiat se gerere pro libero, potest enim seipsum forsan occupare in libertatem: quia non hoc ipso ꝙ pro derelicto habetur, est liber: vt hîc, & suprà pro dereli. l. fin. nisi esset languẽs: vt suprà qui sine ma. ad liber. l. seruo. & in authẽ. de nup. §. multo. & C. de lati. libertate tolẽ. §. sed scimus. & facit. C. de infan. ex. l. fi. Sed quidam dicunt idem, etiam in nõ languẽte, an

dicta aut.& sic corrigit quod hic dicitur. Accur.

a ¶ Stipulationē.] quā interposuit, cū ꝑ derelicto habeat. vel dic, ꝙ illa nullius momēti sit, vt in principio: nec postea isti, ꝗ eū apprehēdit, acqrit. dic ergo stipulationē quā interposuit post quā apprehensus est. pro prima est. ꝭ. si ex re. ꝭ illud pro secūda facit. ꝭ. proxi.

b ¶ Donatio est.] in incertā personā collata: vt insti. de re. diui. § penult.

10 c ¶ Retinetur.] vnde si iste q̄rit, hæreditati q̄rit: vt. ꝭ. de acq. rerū do. hęreditas.

¶ I cōis.] CASVS. Ista lex tria dicta cōtinet. Primū est, q̄n seru⁹ stipulat̄ dn̄is suis expressis tm̄ noībus ꝓprijs: nō 20 appellatiuo. s. dn̄i. Secūdū dictū est, q̄n stipulat̄ expressis tm̄ nominibus appellatiuis non ꝓprijs. Tertiū dictum, q̄n stipulat̄ dn̄is expresso noīe proprio & appellatiuo. primū in principio. secūdum ibi, Si verò. tertiū ibi, 30 Si verò ita Lucio &c. In primo dicto dicit, ꝗ seruus stipulat̄ dn̄is suis expressis tantum nominibus ꝓprijs, vt dicēdo, ꝓmittis Caio & Seio. c. tūc cuilibet dn̄orū acquirtur. l. Si verò stipulet̄ expressis tm̄ noībus appellatiuis, veluti, ꝓmittis 40 dn̄is meis. c. tūc acquirit̄ stipulatio ꝓ parte, qua quisque dn̄s est: vt si vn⁹ habeat duas partes in seruo, acquirant̄ ei duæ partes de c. alteri tertia pars. Si autē stipulat̄. seruus expressis nominibus 50 proprijs & appellatiuis: tunc quia primo nominauit propria nomina, acquiritur cuilibet dominorū pro parte dimidia: licet aliquando de hoc dubitatum fuerit. Fran.

stipulationem [a] ei acquirere potest. nam & hoc genere quædam donatio est [b]. Inter hæreditarium enim seruum, & eum qui pro derelicto habetur, plurimū interest: quoniam alter iure hæreditatis retinetur [c]: nec potest relictus videri, qui vniuerso hæreditatis iure continetur: alter voluntate domini derelictus, non potest videri ad vsum eius pertinere, à quo derelictus est.

¶ *Si propria nomina exprimantur, uocantur domini in uiriles. si appellatiua, uocantur in dominicas. si utraque exprimantur, in dubio inspicitur quod præcedit. Bar.*

Pomponius. LEX XXXVII.

SI cōmunis seruus ita stipulet̄, Lucio Titio & Caio Seio [d] dare spōdes? ꝗ sunt domini illi [e]: pro virilibus [f] partibus eis ex stipulatiōe sua dari debet. Si verò [g] ita, Dominis meis [h] dare spōdes [i]? pro parte qua [k] domini essent. Si verò [l] ita, Lucio Titio & Caio Seio dominis meis dare spōdes [m]? dubitaretur vtrùm per viriles partes, an pro dominica portione eis deberetur. & interesset [n] quid. cuius demonstrādi gratia [o] esset adiectum, & quæ [p] pars eius stipulationis principalem causam haberet. Sed cùm ad nomina [q] prius

decursum est, rationabilius esse videtur pro virili parte stipulationem [r] eis acquiri, quòd [s] dominorum vocabula [t] pro demonstratione habeatur [v].

Idem. LEX XXXVIII.

SI seruus meus à liberto meo operas sibi dari stipulet̄, inutilem [x] stipulationem esse Celsus scribit: aliter atque si non adiecto hoc verbo, sibi, stipulatus fuerit dari [y].

Idem. LEX XXXIX.

CVm seruus, in quo vsumfructum habemus, proprietatis domino ex re fructuarij, vel ex operis eius [z] nominatim stipulatur: domino acquiritur [a] proprietatis. sed qua actione fructuarius recuperare potest à domino proprietatis, inquirendum est [b].

¶ Item si seruus [c] bona fide nobis seruiat, & id quod nobis acquirere poterit, nominatim domino suo stipulatus fuerit: ei acquiret. Sed qua actione id recuperare possimus, quæritur. Et non sine ratione est (quod Caius noster dixit) cōdici [d] in vtroque casu posse domino.

¶ *Licet stipulatio serui & filij conferatur in tempus existentiæ sui iuris: nihilominus patri & domino quæritur. h. d. Bar.*

d ¶ Seio.] & ita proprijs nominibus. H.

e ¶ Illius.] scilicet serui. Azo.

f ¶ Pro virilibus.] contra suprà eod. proinde. ibi, nam & si omnium &c. Sol. vt ibi.

g ¶ Si verò.] secundus casus.

h ¶ Dominis meis.] idem dico, & si dicam, domino meo: cùm plures habeam dominos. arg. ꝭ. de lib. leg. l. ij. in fi. sed arg. cōtrà. ꝭ. eo. 60 l. sed & si ita. Azo. & facit ad hanc distinctionem. ꝭ. ad Trreb. l. nōnunquam. & de leg. j. turpia. in fi. & l. si hæredes nominatim. & ꝭ. de statulib. l. ita liber. in fi. item facit. C. de impu. & ali. substi. l. j. & ꝭ. de re. du. l. vtrùm. §. fi.

i ¶ Spondes.] & ita appellatiuis tantùm.

k ¶ Pro parte qua.] & ita pro dominicis.

l ¶ Si verò.] tertius casus.

m ¶ Spondes.] & ita proprijs & appellatiuis.

n ¶ Interesset.] argumentando loquitur.

70 o ¶ Gratia.] i. an propria ad designationem appellatiuorum, an appellatiua ad designationem propriorum.

p ¶ Quæ.] & interesset, repete quæ pars &c. M.

q ¶ Ad nomina.] istud ponitur ad correctionem præcedentium, vel ad denotandum præsumptionem, quæ quorum demonstrandi gratia apponuntur.

r ¶ Stipulationem.] si verò prius ad appellatiua est decursum: ꝓ dn̄icis quæritur. & sic sequētia determināt prima secūdū Io. idē dicā & si ꝓmittim: vt Lucio dn̄o & Titio. dn̄o vel ecōtrà. nā semp inspiciā quæ præcedūt. sed qdā dicūt, vt Al. semp ꝓ virili quādo pro-80 pria. & appellatiua ponūtur. & secūdū eos, quod dixit pri⁹, subaudies maximè. sed prima placet: & hoc cū omnibus potest quæri: al's soli ei cui pōt: vt. ꝭ. eo. l. j. §. cōmunis seruus. & l. si alienus seruus. in fi. & institu. eo. §. fi. Item hoc cū nullus solus iussit: nec vnus solus est nominatus: nam tunc ei soli: vt. ꝭ. eod. seruus alienus. & l. proinde. Quid autē si vnus iubet: sed alterū nominat? dic vt no. ꝭ. eo. seruus communis. §. fi. Cū autē seruus est fructuarius, in quo plures habēt vsumfructū: si quidē ex opera stipulatur sine nomine, & iussu fructuariorū: idē dic, quod suprà in pluribus dominis. sed si vnus solus iussit, vel vnus tantū nominatur: ei quæritur. vt. ꝭ. de vsufru. l. si ser uo fructuario. §. si duos. sed iste tenetur ad cōmunicandū: cùm opera quodāmodò est ex re: vt. ꝭ. de acquir. re. do. qui bona. in princ. & ꝭ. eo. l. penul. Si autē vnus iussit, sed alter est nominatus: tūc nomina to, secūdū Io. ꝙ si stipulatur ex re vnius fructuarij tātū: si quidem siue nomine, vel sibi: 10 partem proprietario de stricta ratione, & partē fructuario: vt. d. §. si duos. sed de æquitate soli fructuario: vt ꝭ. eod. l. si alienus. vel etiā dic, vt dixi in. l. si alienus. Si autē nominatim domino ex re fructuarij stipuletur, 20 totū ei quærit: vt. ꝭ. de acquir. re. do. ꝓ serui. §. fructuarius. & d. §. si duos. sed reddit ꝓ condictionē sine causa: vt. ꝭ. eod. l. penul. & sic intelligitur. ꝭ. de acqui. re. do. ꝗ bona. ibi, si adijciat. Si autem ex re domini fructuario, 30 nō valet: vt. ꝭ. eo. seruum fructuariū. si ex re vnius fructuarij alteri fructuario, nō valet: vt. ꝭ. si alien⁹. in fi. nec ob. l. si cū duorum. quia expone vt ibi. Quod in fructuario dixi: idē in possesso à pluribus bona fide: vt. d. 40 §. si duos.

s ¶ Quod.] id est ga.

t ¶ Vocabula.] scilicet appellatiua apposita in stipulatione.

v ¶ Habeantur.] demonstrant enim appellatiua an prius nominati sint domini. & sic no. de ordine scriptu-50 ræ. sic in aut. de hæ. & fal. §. inordinatum. sed ar. contra. ꝭ. de sol. l. nec enim. item facit. ꝭ. si cer. peta. l. cius qui. §. quod si. Accursius.

SI seruus.] CASVS. Habebā libertum: à quo seruus meus stipulatus est hoc modo. promittis mihi operas tales? certè talis stipulatio non valet. Si autem stipulatus esset non expresso hoc pronomine mihi: tunc stipulatio valet. Fran. Accur.

x ¶ Inutilem.] vt suprà de ope. li. l. seruus patroni. & est speciale. sic suprà eodem. l. ij. & l. si seruus communis Mæuij. §. seruus capto. 60 aliàs non refert sibi, vel domino stipuletur: vt suprà eodem. l. j. in prin. quæ est contra. sed quæ est ratio? Respond. quia factum in stipulatione continetur. vnde domino non potest quæri: vt insti. eo. §. sed cùm factum, secundum quosdam. Sed certè ibi de facto serui stipulantis, hic liberti promittentis. Verius tamen dic, quòd non possunt deberi nisi iure patronatus: at seruus non est patronus. & hoc de opera incerta. de certa valet: vt. ꝭ. de oper. lib. l. operæ in rerum. cùm habeat instar pecuniæ: vt. ꝭ. eo. l. à duobus.

y ¶ Dari.] quia tunc valet. Accur.

CVm seruus.] CASVS. Habeo vsumfructum in Sticho 70 seruo: cuius proprietas pertinet ad Titium. iste seruus stipulatur Titio nominatim ex operis suis, vel ex re fructuarij: certè acquirit ipsi Titio domino suo postea subiungit quæstionem qua actiōe possit vsufructuarius recuperare illud à proprietario. & antè quàm respondeat illi quæstioni, subnectit aliam quæstionem: ꝙ scilicet seruus qui nobis seruit bona fide, si stipuletur domino suo nominatim, ei acquirit. Postea respondet illi quæstioni quam indecisam reliquerat, dicens, quòd fructuarius poterit recuperare, quod ex hac stipulatione ad proprietarium peruenit, condictione sine causa. h. d. Fran.

80 z ¶ Eius.] scilicet serui.

a ¶ Acquiritur.] domino proprietatis. sed non ecōtrà: vt. ꝭ. de vsufruct. sed & si quis. §. quæstionis. & ꝭ. eo. l. seruum fructuarium. & ꝭ. de solu. qui res. §. si seruus.

b ¶ Inquirendum est.] & certè condictione sine causa.

c ¶ Item si seruus.] alienus.

d ¶ Condici.] s. condictione sine causa: siue solutum fit: siue non. sed tūc vt actio cedatur, habet etiā locū cōditio incerti primo casu. & facit. ꝭ.

Operæ sine certæ siue incertæ nō possunt per seruū debeti, nisi iure patronatus & an illas posit seru⁹ stipulari.

facit.ſ.ſi cert.peta.cùm fundus.§.j.& de acti.emp.ſi ſeruus.§.ſeruſi.

QVicquid.] CASVS. Seruus meus ita ſtipulatus eſt à Titio.promittis cũ fuero manumiſſus vel alienatus?quæritur an poſt manumiſsionem,vel antè mihi acquiratur?Reſpond. quòd ſic.§.ſeq.planus eſt.Fran.

a Seruus.] ſcilicet noſter.
b Nobis.] ſcilicet dominis.
c Seruit.] id eſt dum noſter ſeruus eſt.
d Vel manumiſsionem.] puta promittis cùm fuero manumiſſus,vel alienat? Accurſius.
e Noſtra fuit] bona ratio:quia initiũ inſpicitur in acqui.hoc caſu & ſeq.vt & ſ.de verb.obliga.ſi filius.Eſt & alia ratio,quia dolo fecit: vt infrà in fi.l.
f In emãcipationis.] puta,cũ fuero emãcipat?.
g Dolo malo.] i.in fraudẽ patris ne ei acquirat,ſic ſtipulaus e.Arg.ſ.pſoc.actione.§.dixim?.& hoc pſumitur,ſi cõtrariũ non apparet: aliàs ſi appareat cõtrariũ,vtilis filio quæritur:vt.ſ.de hære.inſtit.l.quidã.& ibi exẽplũ eſt,quãdo nõ pſumitur dolo: quia nõ volebat patri quæri,qui filio dare volebat. Item aliud exemplũ.ſ.ti.j.l.ſi debitori.§.j.Sed nũquid etiã in ſeruo poſſet eſſe ſine dolo,vt ei manumiſſo quæratur?Rñ. nõ:quia nõ oportet proficere ei libero facto,quod in ſeruitute egit,niſi in caſu.C.an ſeruus ex ſuo facto.l.quãuis,& l.promiſſæ.Item hoc quando ſub conditione intrinſeca.ſi autem extrinſeca,vt ſi Titius fuerit conſul:tunc indiſtinctè quæritur patri & domino:vt ſupra de verb.oblig.ſi filius.Item hoc in contractibus.ſecus in relictis:vt.j.de re.iur.l.quæ legata.&.C.de cõdi.inſer.l.ſi vxor.Accurſius.

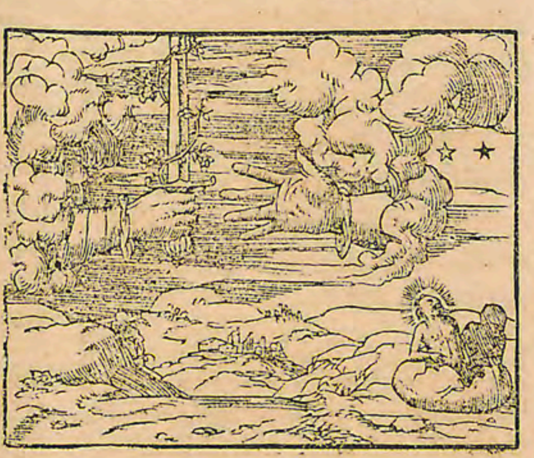
a Addo gl. & ibi ſunt multæ concor. iurium allegatæ in c.duduũ.j. de elec.ex. tra gl.in.c. j.§ item cir ca in verbo, legatorum. decollat.in prjudicanc.

Idem LEX XL.

QVicquid contraxit ſeruus [a] dũ nobis [b] ſeruit [c]:etiamſi ſtipulationem contulerit in alienationem, vel manumiſsionem [d] ſuam,tamẽ nobis acquiſitum erit:quia poteſtas eius tunc cùm id cõtraheret,noſtra fuit [e].

Idemque eſt,ſi filiuſfamiliàs cõtrahat.nanque etiam quod in emancipationis [f] ſuæ tempus contulerit,nobis debebitur,ſi tamen dolo malo [g] id fecerit.

Digeſtorum, ſeu PANDECTARVM LIBER XLVI.

TITVLVS I.

De fideiuſſoribus & mandatoribus.

Omni obligationi & ciuili & naturali accedere poteſt fideiuſſor.Bart.

Vlpianus LEX I.

DE FIDEIVSSORIBVS ET MANDATORIBVS.

Nota differentiam inter fideiuſſorem & mandatorem [b] *.nam ſemper fideiuſſor ſequitur obligationem:vt infrà eo.l.fideiuſſor.ſed mandator ſemper antè:niſi in caſu:ut ſuprà manda.l.ſi verò non re.§.ſi poſt creditam.R. dicit fideiuſſores mandatorum:ſed verius dic principalium debitorum, pro quibus quandoque fideiuſſores, quandoque mandatores interueniunt.*

b Fideiuſ. ſor & mandator differũt,& an vtrũ ab ex promiſſo re.glo.in.l. ſi ſtipulatio.§.ſtipulatio.ſ.de verb.obli. & gl.ordi. in authẽ.de fideiuſſ.in princ.col.j.

OMni obligationi.] CASVS. Iuriſconſultus tractaturus de fideiuſſoribus,primò docet nos dicens,quòd fideiuſſor poteſt adhiberi omni obligationi:ſiue ex contractu:ſiue ex maleficio:ſiue naturali tantùm:ſiue ciuili tantùm:ſiue naturali & ciuili ſimul.Et in.l.ſequen.magis ſpecificat,dicens,quòd obligationi commodati & depoſiti poteſt accedere fideiuſſor:puta,ſi depoſui apud te aliquam rem:tu verò dolum in ea commiſiſti:poſſum accipere fideiuſſorem à te q mihi ſatiſfacies de damno mihi dato in redepoſita,ſimiliter etiam dic de commodato.Fran.Accur.

h Omni.] ſiue ex cõtractu,ſiue ex maleficio.item ſiue naturali & ciuili:vel naturali tantùm:vel ciuili tantùm:vt.j.eod.l.ſtipulatus. &.l.ſequen.&.l.fideiuſſor obligari.§.j.& inſti.eod.in princ.&.C.de non nume.pecu.l.ſi cui.vt ſic comprehendat generaſingulorum: non autem ſingula generum.nam non valet ſi contractus ſit contra legem:vt.j.eo.l.cùm lex.&.C.de lc.& con.non dubium,vel prohibitum fideiuſſorem dari:vt.C.ne fideiuſ.do.den.l.ij.& facit.ſ.manda.l.ſi hæreditatem.§.in ſumma.&.§.j.l.proxi.

i ET commodati.] q.d.nedum pro obligatione,quæ contrahitur verbis,ſed etiam quæ contrahitur re.

k Seruum.] vt.ſ.de condi.inde.l.naturaliter.

OMni [h] obligationi fideiuſſor accedere poteſt.

Iſta lex loquitur de obligatione ſecundaria,quæ contrahitur in commodato,uel depoſito ratione doli,uel culpæ ad intereſſe,& pro illa poterit fideiuſſor accedere,quando depoſitum uel commodatum ſit pupillo ſine tutoris authoritate:uel ſeruo,qui non obligatur niſi naturaliter:& tenetur fideiuſſor,dummodò nõ interueniat illorum dolus uel culpa.nã ſi interueniat dolus,pupillus reputatur maior,& obligatur ciuiliter & naturaliter.Pau.de Caſt.

Pomponius LEX II.

ET commodati [i] & depoſiti fideiuſſor accipi poteſt:& tenetur etiam ſi apud ſeruum [k] vel pupillum [l] depoſitum cõmodatúmve fuerit:ſed ita demum,ſi aut dolo malo [m] aut culpa [n] hi fecerint pro quibus fideiuſſum eſt [o].

Qui dat fideiuſſorem illum,qui non poteſt conueniri:tenetur de nouo ſatiſdare:ſecus ſi dedit fideiuſſorem non idoneum.Bart.

Vlpianus LEX III.

QVi [p] ſatiſdare [q] promiſit [r]: ita demum impleſſe ſtipulationẽ ſatiſdationis videtur,ſi eũ dederit acceſsionis loco,qui obligari poteſt & conueniri [s].Cæterùm ſi dederit ſeruum [t] aut filiũfami.ex quibus cauſis de peculio actio non datur,vel mulierẽ [v] quę auxilio ſenatuſconſulti vtitur: dicendum eſt non eſſe impletam [x].

l Pupillum.] doli capacem,qui de ſolo dalo tenetur naturaliter & ciuiliter:vt.ſ.depo.l.j.§.an in pupillum.vel ſi eſt locupletior:vt.ſ.commo.l.iij. in prin.& eiſdem caſibus tenentur fideiuſſores ĩdubitabiliter.ſed & extra iſtos duos caſus tenentur naturaliter pupilli:ſcilicet in commodato:& ideo tenebitur fideiuſſor:vt infrà eod.l.fideiuſſor. §.j.non autem in depoſito etiam naturaliter niſi ex dolo.ſeruum autem conſtat naturaliter teneri eo caſu, quo liber teneretur naturaliter & ciuiliter.

m Dolo malo.] hoc ad ſeruum & pupillum & commodatum & depoſitum refertur.

n Aut culpa.] hoc non ad depoſitum,itẽ nec etiam ad commodatum in pupillo,vt teneatur niſi naturaliter.

o Fideiuſſum eſt.] ſed & fideiuſſores ob ſuum dolum tenentur vel culpam:vt ſuprà de verbo. obliga.l.mora.& ſuprà de do.l.ſi fideiuſſor.

QVi ſatiſdare] CASVS. Vendidi tibi equum vel fundum.promiſi tibi dare fideiuſſorem pro euictiõe:ad quod tamen non tenebar.vt igitur adimplerẽ promiſsionem meam, dedi tibi ſeruum vel filiũfa. in his cauſis,in quibus non poſſunt fideiubere.vel dedi tibi mulierem in fideiuſſatricem: quæ poteſt te repellere auxilio ſenatuſcon.Velleiani.an ſatiſfecerim promiſsioni meæ?certè non.Sed quid?dedi tibi fideiuſſorem,qui pauper erat: nunquit videor adimpleſſe promiſſum?Reſpõ.quòd ſic:quia debes tibi imputare,quòd talem recepiſti:cùm potuiſſes eum repellere ab initio.Fran.Accur.

p Qui.] ſcilicet debitor.Accurſius.

q Satiſdare.] quod quandoque fit ex voluntate.vt.ſ.qui ſatiſda.cogan.l.fideiuſſor.§.ſi neceſſaria.Accur.

r Promiſit.] ſcilicet fideiuſſores dare.ſic.ſ.qui ſatiſda.cog.l.j.

s Et conueniri.] vtrunque intellige cum effectu.nam ſunt quidã qui poſſunt obligari,& nõ cõueniri:vt.ſ.de in ius voc.l.ij.& hi ſunt non idonei:vt hîc,&.ſ.qui ſatiſda.cog.l.ij.in prin.Accurſius.

t Seruum.] ſeruus ex fideiuſsione nõ tenetur niſi in cauſa peculij intercedat:vt.ſ.eo.ſeruus inſcio.&.ſ.de pecu.licet.§.ſi filius ſed filius etiam non tenetur,ſi intercedat pro mutuo facto in rem ſuam: nec etiam tenetur pater de peculio:vt.ſ.ad Macedo.l.ſed Iulianus adijcit.vel ſi fideiuſsit,cùm nihil eſſet in peculio,nec etiam ſpes vt eſſet,non tenetur pater:vt.C.de pecu.quæſitum.vel aliàs animo donandi:vt.ſ.de dona.l.filiuſfa.aliàs cuim filius fideiubeat etiã extra cauſam peculij,tenetur pater de peculio:vt.ſ.de pec.licet.§.ſed ſi filius & ipſe filius:vt.ſ.eo.l.filius.Accur.

Filiuſfa. nõ tenet,ſi intercedat p mutuo in rẽ ſuã:nec etiã pater poteſt cõueniri actione de peculio.

v Vel mulierem.] hæc non tenetur cùm effectu propter Velleianum:vt hîc,&.ſ.qui ſatiſda.cog.de die.§.qui mulierẽ.&.ſ.ad Velleia.l.j.Accurſius.

x Impletam.] ſic ſuprà qui ſatiſda.cog.l.quoties.& ſiquis in ius voc.non ic.l.j.& maximè ſi ignorãs accepit talem:vt ſuprà de pac. in perſonam.§.qui pecuniam.Arg.contra.ſ.de condi.& demõ. Mæuius.Ac. ADDITIO Dic ſecũdũ Bar.q ibi erat talis cõditio.

quæ lege iure impleri non potest: vnde sufficit si de facto: vt. l. mulier. §. j. suprà de condi. insti. hic poterat impleri de iure. Dy. verò dicit, quòd debet dari fideiussor qui possit conueniri & obligari.

a Idoneum.] quò ad facultatem. aliàs contrà. s. si quis in ius vo. l. j. Accursius.

b Idoneum.] opibus.

satisdationis stipulationem. Planè si non idoneum[a] fideiussorem dederit, magis est, vt satisfactum sit: quia qui admisit eum fideiubentem, idoneum[b] esse comprobauit[c].

Idem LEX IIII.

Potest accipi fideiussor eius actionis, quã habiturus sum[d] aduersus eum pro quo[e] fideiussi, vel mandati, vel negotiorum gestorum[f]. Fideiussor[g] & ipse obligatur, & suũ hæredem[h] obligatum relinquit, cùm rei[i] locum obtineat.

Obligatio principalis extinguit accessoriã, si in eadem causa concurrit: secus in duabus obligationibus paris potentiæ. Bart.

Idem LEX V.

Generaliter Iulia. ait, cum[k], qui hæres extiterit ei[l], pro quo interuenerat[m], liberari ex causa accessionis, & solummodò quasi hæredem rei teneri[n]. Denique scripsit, si fideiussor hæres extiterit ei, pro quo fideiussit, quasi reum esse obligatum, & ex causa fideiussionis liberari eum[o]. Verum reo[p] reum succedentem, ex duabus causis esse obligatum. nec enim potest reperiri, quæ obligatio quam perimat: at in fideiussore & reo reperitur: quia rei obligatio plenior est. nam vbi aliqua differentia est obligationũ, potest cõstitui alterã per alterã perimi. cũ verò duę eiusdem sunt potestatis, non potest reperiri, cur altera potius quã altera cõsumeretur. Refert autem[q] hoc[r] ad speciem, in qua vult ostendere non esse nouũ, vt duæ obligationes in vnius persona concurrant. Est autẽ species talis, Si reus promittendi hæres extiterit alij reo promittendi, duas obligationes sustinet.

Idem LEX VI.

Si reus stipulandi extiterit hæres reo stipulandi: duas species obligationis sustinebit[s]. Planè si ex altera earum egerit, vtrãque consumit: videlicet, quia natura obligationum duarum, quas haberet, ea esset, vt quũ altera earum in iudicium deduceretur[t], altera consumeretur[v].

Idem LEX VII.

Stipulatus sum à reo, nec ab eo fideiussorem accepi: posteà volo adijcere fideiussorem. si adiecero, fideiussor obligatur. & parui[x] refert vtrum purè fideiussorem obligẽ, an ex die, an sub conditione. Adhiberi autem fideiussor tam futuræ[y], quàm præcedenti[z] obligationi potest: dummodò sit aliqua vel[a] naturalis futura obligatio.

Tunc pro naturali sola obligatione potest accedere fideiussor, quãdo non est omnino inefficax: sed saltem est efficax, ut impediat repetitionem indebiti soluti per errorem iuris. Pau.

Iulianus LEX VIII.

Quod enim solutum repeti non potest[b]: conueniens est huiusmodi naturalis obligationis fideiussorẽ accipi posse[c].

Vlpianus LEX IX.

Græcè[d] fideiussor ita accipitur, ἐντέλλομαι, ἐγγυῶμαι. Sed & si dixerit quis, γλίχομαι' θέλω: perinde erit atque si dixerit, ἐγγυῶμαι. Præterea[e] sciendum est fideiussorem omni obligationi adhiberi posse, siue re[f], siue ver-

c Comprobauit.] maximè si talem sciuit. & facit. s. manda. inter causas. §. abesse. & qui satisd. cog. l. si ab arbitro. §. j. & suprà de separa. l. j. §. illud. & s. vt in poss. le. si is à quo. §. fi. Et no. hic mirabilia duo: quia tolleratur ignorantia iuris, vt non afferat recipienti damnum, sed facti non. Sed regulariter contra: vt. s. de iur. & fac. igno. regula. in prin. Vel potest dici, quòd & recipiẽs mulierem potest erra re in facto: vt si credebat eam in rem suam fideiubere: & seruum liberũ credebat. Argu. suprà de contrahẽ. emp. l. quia difficile.

Potest accipi.] Casus. Erã iturus ad nũdinas. tu dixisti mihi. Ego habeo Titium amicum meum Lugduni: si mutuaueris ei centum aureos, bene soluet tibi. ego respondi tibi. Fideiubes tu pro eo, si quicquam mutuauero ei? tu dixisti. Ita fideiubeo. nunquid talis fideiussio pro debito futuro valet? Dicitur quòd sic. §. sequẽs clarus est. Franciscus Accursius.

d Habiturus sum] & sic futuræ: vt. j. si stipulatus. §. adhiberi. Accursius.

e Eum pro quo.] debitorem principalẽ.

f Negotiorum gestorum.] quando te absente, & sine mandato fideiussi: vt. s. manda. l. ex mandato. §. j. & l. qui fide. ij. respon. & facit suprà eo. l. j. & ij.

g Fideiussor.] facit insti. eo. §. fideiussor. & C. eo. l. fideiussores.

h Et hæredem.] suum.

i Rei.] id est debitoris.

Generaliter.] Casus. Ego fideiusserã pro Titio. posteà Titius moriens instituit me hæredem. certum est, quòd sum obligatus tanquàm hæres. sed an duabus obligationibus tenear, scilicet principali & accessoria fideiussionis? Respondetur quòd tantùm principali obligatione teneor: quia accessoria confunditur. vsque ibi, verum reo. vbi dicit, quòd aliter est quando reus principalis alteri principali succedit: quia tũc ambæ manent obligationes. vna enim non consumit aliam: sed in fideiussore & reo reperiri potest, quãdo altera alteram perimat. & ponit exemplum, quando reus reo succedit: veluti cùm vnus reus promittendi succedit alteri reo promittendi. Item si sint duo rei stipulandi, & vnus alteri succedit: ille qui succedit, habet ius duarum obligationum. sed si egerit ex vna earum, altera consumetur. hoc dicit ista lex tota cum. l. sequen. Franciscus Accursius.

k Eum.] fideiussorem. Accursius.

l Ei.] scilicet reo. Accursius.

m Interuenerat.] fideiubẽdo, vel mandando, vel constituendo.

n Teneri.] idem econtra: vt. j. eo. l. cùm reus.

o Eum.] fallit tamen in casu, vt cùm principalis obligationis non sit exactio: vt. j. eo. l. hæres. §. quòd si hic seruus. Accursius.

p Reo.] scilicet debendi. Accursius.

q Refert autem.] scilicet Iulianus. & facit. j. de solu. si duo rei. & s. de duobus reis. l. si reus pro. & j. eo. hæres. §. j. & s. de act. emp. l. non est nouum. & j. l. proxi. & arg. s. de testi. l. ob carmẽ. §. si testes. & s. quẽad. serui. ami. l. nam satis. in fin. & s. qui satisf. cog. de die. §. si iudicatum. & quod no. C. de pac. l. debitori. Accursius.

r Hoc.] scilicet vbi non potest reperiri, quæ altera alterã tollat.

s Si reus.] Sustinebit. actiuè, cùm sit reus stipulandi.

t Deduceretur.] per contestationem litis.

v Consumeretur] Arg. contrà suprà de consti. pecu. l. ite illa. in fi. & infrà eodem si mandato meo. & s. de actio. & oblig. si is qui Stichum. Item facit suprà. l. proxi. cum suis concor.

a Dic quòd duæ principales obligatiões passiuæ nõ tolluntur electiõe: vtibi & l. ij. s. de duob. reis. hic in obligationibus quæ actiuè dantur. secũdum Bar.

Stipulatus sum] Casus. Stipulatus sum à Titio centum: & quia soluendo erat, non accepi fideiussorem. posteà cõperi, quòd debilis erat in facultatibus. volui habere fideiussorem. certè possum petere: & ipse fideiussor adiectus obligabit: siue purè fideiusserit, siue sub conditione. Adhiberi autem.] Iste. §. dicit, quòd fideiussor potest adhibere præcedẽti obligationi: & etiam futuræ: dũmodò speretur esse aliqua obligatio: licet tantum naturalis speretur contrahi. Et ponit exemplũ in. l. sequenti. nã illius obligationis potest fideiussor accipi, ex qua si qd solutũ fuerit, non põt repeti: veluti i Macedoniano. Nã si filius fa. soluat, nõ põt repetere: qa ibi est naturalis obliga. licet ab initio posset creditorem mutuãtẽ repellere ex cep. se. cõ Mac. Fr. Ac.

x Et parui.] vt. j. eod. l. græcè. §. item accepto.

y Futuræ.] vt & s. de iudi. l. non quemadmodum. & insti. eo. §. fideiussor. & s. de pecu. eo tempore.

z Præcedenti.] aliud in mandatore, nisi in casu: quod dic vt. s. mand. si verò non remu. §. si post creditam. Accur.

a Vel.] pro saltem. Accur.

b Quod enim.] Non potest. naturali causa inhibente: vt & s. de act. & obli. l. naturales. Accur.

c Posse.] cum effectu: vt. j. eo. fideiussor. §. j. & s. de iureiur. l. si. licet quidam dicunt obstare exceptionem in naturali: sed secus in ciuili tantùm: vt. C. de non nu. pecu. l. si cui. Accur.

Græcè fideiussor.] Casus clar[us] est vsq; ad. §. prætereà. Hic dicit iurisconsul. quòd omni obligationi põt adhiberi fideiussor siue re cõtrahat: vt si cõmõ tibi aliquã rẽ, possum petere fideiussorẽ, quòd eã mihi restitues. & sic de alijs. Itẽ si cõstituis te mihi soluturũ pa liquo: ista obligatio est ptoria. possum à te fideiussorẽ petere. F. Ac.

d Græcè.] interpretatio græci: mea fide iubeo, volo, dico, cupio. tantum ergo valet vnum ex his, quantum & aliud. & facit insti. eo. in fi. & s. de verbo. obli. l. j. §. sed vtrùm. Accur.

e Præterea.] facit insti. eo. in prin. & s. eo. l. j. & ij.

f Siue re.] vt in commoda. verbo, vt in stipul. cõsensu, vt in emp. & ad hoc. s. eo. l. j. Accursius.

Iure

a ¶ Iure honorario.]vt de consti.vel de iureiur.vel de peculio.
b ¶ Accipi.]vt &.ꝭ.de pecu.eo tempore.Accursius.
¶ Et post litem.] CASVS. Conueni te in iudicio pro centum aureis.tu negasti te debere:& sic lis est contestata. peto fideiussorē de iudicio sistendo.an possim?Rñ.ꝙ sic.Sed ponamus,ꝙ reus sit cōdēnatus. an fideiussor sit liberatus? Distinguitur. aut acceptus est fideiussor tan 10 tùm pro exercitio litis: & tunc fideiussor reo condemnato liberatus est.aut acceptus est fideiussor super tota causa:& tunc fideiussor non liberatur reo condemnato. ¶ A tutore.]Titius in testamento suo dedit Sē 20 pronium tutorem filio suo.de iure autem non tenetur tutor testamentarius dare fideiussorē rem pu.sal. fo.Quid autem si eum dederit?Rñ.quòd ipse fideiussor tenetur. Itē tu comisisti mihi furtum:ego facio te con- 30 ueniri:tu das mihi fideiussorem.certè talis fideiussor tenetur: & generaliter ex omni obligatione potest dari fideiussor. ¶ Illud commune.]Tu promisisti mihi centum. tu das mihi fideiussorem pro ducentis:an talis 40 fideiussor teneatur? Rñd.ꝙ non.Si autem promisisti mihi centū: tu potes dare mihi fideiussorem pro quinquaginta. exemplum sequens est clarū. ¶ Si quis Stichum.]Promisisti mihi Stichum seruum.si Sticus moria- 50 tur,tu eris liberatᵒ. dedisti mihi fideiussorē, qui promisit mihi illum Stichum aut decem. certè talis fideiussor non tenetur: qa acceptus est in duriorem causam.nā si pro solo Sticho fideiussisset,& fuisset mortuus 60 fideiussor & reus liberati essent.sed cùm fideiussit pro Sticho vel pro decē: mortuo Sticho fideiussor tenetur pro decem.Et non tantum non tenetur: ideo quia in duriorē causam acceptus est, sed etiam quia in aliā 70 rem est acceptus ipse fideiussor,quàm ipse reus promiserit.& ponit rationem in sequēti: quia si tu promittis mihi decem:tu non potes dare fideiussorem,vt promittat decem aut Stichum.Sequentia clara sunt vsque ad.l.seq. Fran.Accursius.

† Bart. hîc dicit hunc casum alibi non reperiri ad hoc ꝙ lite contestata potest accipi fideiussor de iudicio sisti:qui nō tenetur post sententiam latam: vt hîc ī tex. versi.sed tā tū litis &c. Bolo.

bis,siue consensu. ¶ Pro eo etiam qui iure honorario [a] obligatus est,posse fideiussorem accipi [b] sciēdum est.

¶ Post litem contestatam potest accipi fideiussor: & fideiussor de iudicio sisti non tenetur post sententiam.Bar.

¶ Et post litem [c] † contestatam fideiussor accipi potest:quia & ciuilis, & naturalis subest obligatio.& hoc Iulianus admittit: eoque iure vtimur. An ergo condemnato [d] reo exceptione vti fideiussor posſit,quæritur?nam ipso iure [e] non liberatur.& si quidem iudicati actionis acceptus non est, sed tantùm litis exercitationis [f]: rectissimè dicetur vti eum exceptione posse. Si verò acceptus fuerit etiam totius causæ:cessabit exceptio. ¶ A tutore etiam qui testamento datus est [g],si fuerit fideiussor datus [h],tenetur. ¶ Sed & si ex delicto oriatur actio;magis [i] putamus teneri fideiussorem. Et generaliter omnium obligationū [k] fideiussorem accipi posse,nemini dubium est.

¶ Fideiussor non potest teneri in causam grauiorem,quàm principalis:sed in nō grauiorem sic.Bartolus.

¶ Illud commune est in vniuersis,qui pro alijs [l] obligātur,quòd si fuerint in duriorem [m] causam adhibiti:placuit eos omnimodo [n] non obligari. In leuiorem planè causam accipi possunt:propter quod in minorem summam rectè fideiussor accipietur. ¶ Item accepto reo purè, ipse fideiussor ex die,vel sub conditione accipi potest. Enimuero si reus sub conditione sit acceptus,fideiussor purè non obligabitur [o].

¶ Alternatiuæ obligationi non potest accedere fideiussor.Bar.

¶ Si quis Stichum [p] stipulatus fuerit,& fideiussorem ita acceperit, Stichum aut decem [q] fide tua esse iubes?non obligari fideiussorem Iulianᵒ ait:quia durior fiat eius [r] conditio: vt pote cùm futurum sit,vt mortuo [s] Sticho teneatur [t]. Marcellus autem notat [v],nō ideo tantùm non obligari,quia in duriorem cōditionem fideiussor acceptus est,sed quia in aliam [x] potius obligationem acceptus est. Denique pro eo qui decem promiserit,non poterit fideiussor ita accipi,vt decem aut Stichū [y] promittat [z]:quamuis eo casu non sit eius [a] conditio durior [b].

¶ Quo ad electionem fideiussor non potest in causam duriorem accedere:sed in causam leuiorem sic.Bart.

¶ Idem Iulianus ait, Si is qui hominem,aut decem dari stipulatus fuerat,fideiussorem ita acceperit, Hominem aut decem,vtrùm ego velim? non obligauit eum:quia durior eius conditio facta est. Cōtrà autem si is,qui hominem aut decem,vtrum ipse stipulator volet,stipulatus est:rectè fideiussorē ita accipiet, Decem aut hominē, vtrum tu voles [c]?fit etenim (inquit)hoc modo fideiussoris conditio melior. Sed & si reum sic interrogauero [d],Stichum & Pamphilum dare spondes [e]?fideiussorem,Stichum aut Pamphilum?rectè interrogē:quia leuior fideiussoris conditio est. ¶ Pro fideiussore accipi fideiussorē posse, nequaquàm dubium est.

Pomponius LEX X.

Fideiussores [f] & in partem pecuniæ,& in partem rei rectè accipi possunt.

¶ Si dubitatur,an fideiussor sit soluendo: non potest opponi simpliciter beneficium diuisionis.Bart.

Vlpianus LEX XI.

ꝭ.de procu.sed & hæ.§.pe.
i ¶ Magis putamus.]Argu.contra.ĩ.eo.si à reo.§.id quod.sed ibi patet solu.Accursius.
k ¶ Obligationum.]quæ descendunt ex cōtractu vel quasi,& maleficio vel quasi.Accursius.
l ¶ Pro aliis.]& ita in mādatoribus spōsoribus & fideiussoribᵒ.
m ¶ In duriorem.] 10 aliâs durioreē, aliâs deteriorem.& dicitur duriore loco, tēpore, & cā:vt insti.de act.§. plus autē.& sic nō est cōtrá.ꝭ.de re iudi.l.& fideiussor.&.ꝭ.eod.l.j. Accursius.
n ¶ Omnimodo non.][a].i.in nihilum. 20 Io.& sic vitiatur vtile per inutile secundū eum.argu.ꝭ.de arbi.l. parui.§.si seruum.Sed alij contra.debent enī teneri vsque ad id,ad quod tenetur reus. ꝑ quibus sunt argu.ꝭ.de consti.pec.l.hactenus. in fin.&.l.seq.&.C.de 30 dona. siquis argētū. §.sed in omnibus. & ꝭ.de vsur.l.pecuniæ. sed alijs casibus loquūtur.Item pro eis.ꝭ.mā da.l. rogatus.sed ibi in maiorem summam, quàm esset mandatū fideiussit,non in maiorem,quàm reus debe- 40 bat. Item pro eis.ĩ. eo.si à reo.ij.rñ.& facit.ĩ.e.l.vsque.in fi.&. l.hi qui.&.l.si testamēto.§.quæsitū.& instit. eo.§.fideiussores.

a De isto verbo omnino siue oīmodo ad do glo.in.c. j.§.necnō. de concub. in prag.san, sup verbo. oīno. alio quin.in verbo omnino. eo tit.

o ¶ Nō obligabitur] quia plus esset tēpore.
p ¶ Siquis Sticum.] & sic minus:quia par- 50 tem,aut quia vnum solum.R.
q ¶ Aut decem.]& sic plus, quia totum, vel quia duo.
r ¶ Eius.]fideiussoris.
s ¶ Mortuo Sticho] & sic liberato reo.
t ¶ Teneatur.]scilicet fideiussor in .x. & 60 sic plus re.Accur.
v ¶ Notat.]reprehendendo Iul.vel addendo.Accur.
x ¶ In aliam.]qa hęc de toto:illa principalis est de parte Acc.
y ¶ Sticum.]quia aliud promittit,& plus & alia est obligatio:li 70 cet nō sit durior eius causa,vt subijcit,imò leuior:cùm Stichum dando liberetur:qui valet fortè quinque tantùm.Et not.ar.ꝙ qui alternatiuè duo promittit,ambo sunt in obligatione:vt.ꝭ.de ver.ob.si duo rei.
z ¶ Promittat.]alternatiuè.Accur.
a ¶ Eius.]fideiussoris.
b ¶ Durior.]nam debet plus causa:cum reus habet electionem ex lege:vt insti.de actio.§.præterea.
c ¶ Tu voles.]tu scilicet fideiussor.secus si in rei arbitrio esset electio:vt.ĩ.eo.si Stichum.in prin.
80 d ¶ Interrogauero.]quia minus debet re ipsa.
e ¶ Spondes.]& ita tenebatur ad vtrunque.Accur.
Fideiussores.] CASVS. Promisi tibi septem corbes vini: & centum aureos.dedi tibi fideiussorem pro tribus corbibus, & pro quinquaginta aureis.talis fideiussor tenetur:quia pro parte pecuniæ & pro parte rei est acceptus.Fran.Accur.
f ¶ Fideiussores.] de hoc dic vt nota suprà loca.l.quæro.in fi.primi casus.

c ¶ Post litem.]nec enim damnosa est nouatio:vt.ĩ.ti.j.l.aliam.
d ¶ Condemnato.] sed non exacto.aliâs contra:vt.C.de fid.tuto. l.non est ambiguum.Accursius.
e ¶ Ipso iure.]quia tēpus nō est modus tollēdæ obligatiōis. Azo, vel quia sententia nō nouat,vt fideiussor liberet̄,si est cōdēnatoria. 80 & sic facit pro eo qđ no.C.de vsur.rei iudi.l.fi.§.si enim nouatur,
f ¶ Exercitationis.]vt iudicio sisti.& no.hunc casum.
g ¶ Datus est.]rem pupil.sal.fore.
h ¶ Datus.]cùm sciret se non teneri dare:vt insti.de satisda.tut.§. j.aliâs non teneretur fideiussor:vt arg.ꝭ.siquis cau.sed & siquis.§. fi.&.ĩ.eo.si postquàm.Et not.arg.quod fieri non debet,factum tamē tenet.sic.ĩ.quādo ap.sit.l.j.§.biduū.&.ꝭ.de ędi.edict.quod si nolit. §.in factum.& de iure do.l.non solum.&.ꝭ.prosoc.quod autem.&.

Factum tenet quod aliâs fieri nō deberet.

SI dubitetur.] CASVS. Titius debitor meus in cētū dedit mihi tres fideiussores. si vnus erat sufficiēs, omnes erāt sufficiētes. cœpi dubitare, ꝙ nō essent soluendo isti fideiussores. vnus fideiussorū venit: & dicit mihi. Amice, tu dicis cōfideiussores meos non esse soluendo: & sic timeo, ꝙ velis me insolidū cōuenire: ecce ego offero tibi cautionē pro cæteris cōfideiussoribus, vt cōuenias eos ꝓ partibus virilib.[a] meo 10 periculo. an iste sit audiēdus? Respondet, ꝙ sic: ita tamen, ꝙ de hoc det fideiussorē: & omnes fideiussores q dicuntur esse idonei, sint præsentes quādo ista cautio præstatur. ¶ Ita demū.] iuris dispositione fideiussores 20 habent beneficiū diuisionis: ita ꝙ conueniuntur pro virilibus partibus. Ponamus, ꝙ sunt tres fideiussores pro Titio in sexaginta aureis. vnus cōuentus in iudicio negat se esse fideiussorē: posteà cōuictus vult opponere 30 beneficiū epistolæ diui Hadriani: an sit audiēdus? Rñ. ꝙ nō: quia perdidit istud beneficiū propter suum mēdaciū. ¶ Filiusfamiliâs.] Filiusfamiliâs duabus ratiōibus potest fideiubere pro patre. ratiōes sunt in tex 40 tu. Sed quæritur, an pater propter hanc fideiussionē filij teneatur actiōe quod iussu? Respōdetur ꝙ sic. Cætera plana sunt vsque ad leg. seq. Fran. Acc.

SI dubitet[a] creditor an fideiussores soluendo sint[b]: & vnus ab eo electus, paratus sit offerre cautionem, vt suo periculo confideiussores conueniantur in partem: dico audiēdum esse eum: ita tamen vt satisdationem offerat, & omnes confideiussores qui idonei esse dicuntur, præstò sint. Nec enim[c] semꝑ facilis est nominis emptio, cū numeratio totius debiti non sit in expedito.

¶ Propter mendacium perditur beneficium diuisionis. h. d. Bart.

¶ Ita demum inter fideiussores diuiditur actio[d], si non inficiantur. nam inficiantibus auxilium diuisionis non est indulgendum[e].

¶ Filiusfamiliâs pro patre utiliter fideiubet: & ex hac causa pater Quod iussu, & de in rē uerso tenetur: & filio emancipato soluenti de castrensi peculio subuenitur. Bar.

¶ Filiusfamiliâs[f] pro patre poterit fideiubere[g]: nec erit sine effectu hæc fideiussio. primò quidem, ꝙ sui iuris effectus poterit teneri in id, quod facere[h] potest[i]: deinde ꝙ & dum in potestate manet, cōdemnari potest. Sed an pater[k] ex hac causa Quod iussu teneatur, videamus. Et puto ad omnes contractus Quod iussu etiā referri[l]. Sed si ignorante patre pro eo fideiusserit, cessat ista actio[m]: tamen quasi in rem patris versum sit, potest agi cū patre[n]. Planè si emancipatus soluerit: vtilis[o] ei actio debebit cōpetere. In potestate etiam manenti eadem actio[p] competit, si de peculio castrensi pro parte soluerit[q].

¶ Vbi nulla subest obligatio: non potest accedere fideiussor. Bart.

Iulianus LEX XII.

QVi contra[†] senatusconsultum[r] filiofamil. crediderit[s], mortuo eo[t] fideiussorem à patre[v] accipere non potest: quia neque ciuilem[x] neque honorariam[y] aduersus patrem actionem habet, nec vlla hæreditas est[z] cuius nomine fideiussor obligari posit.

Idem LEX XIII.

PLanè eius actionis nomine, quæ de peculio aduersus eū competit[a], fideiussor rectè accipitur.

¶ Electo mandatore non liberatur reus principalis, nec econuerso. Item ei qui conuenitur pro alio, debet cedi actio contra principalem: & aliter non debet condemnari. Pau.

Idem LEX XIIII.

SI mandato meo Titio decem credideris, & mecum mandati egeris: non liberabitur Titius: sed ego tibi non aliter condemnā ri debebo, quàm si actiones quas aduersus Titium habes, mihi præstiteris[b]. Item si cum Titio egeris, ego non liberabor: sed in id dumtaxat tibi obligatus ero[c], quod à Titio seruare nō poteris.

¶ Si reus principalis succedit fideiussori: sicut extinguitur obligatio fideiussoria, ita & exceptio personalis quæ competebat fideiussori: nec potest opponi ex persona eius. Pau. de cast.

Idem LEX XV.

CVm reus[d] promittendi fideiussori suo hæres extitetit ...

a ¶ Si dubitet.] si cū constaret eos esse soluendo, in partes con- 50 uenirentur: vt infra. eo. §. si plures. Accur.

b ¶ Sint.] vt sic debitū sit in liquido. Accur.

c ¶ Nec enim.] benè dixi in partē tantùm cōueniendū offerendo cautionem: quia si insolidū cōueniretur, haberet necesse soluere 60 plus: & ita quasi ex venditione cederētur ei actiones: vt. j. eo. l. cū is. cū non haberet pecunias ad manus: quod esset iniquū. vel dic etiā, ꝙ cōfideiussores non haberent quod incōtinenti redderent. & facit in aut. de duo. reis. in prin. Accur.

d ¶ Actio.] ex epistola diui Hadriani.

e ¶ Indulgendum.] punitur mendaciū[a]. sic. C. de non nume. pecu. aut. contra qui propriam. &. §. de re iudi. l. sed hæc ita. &. §. pro so. si vnus. in fi. &. §. quod cum eo. l. sed si ex parte. §. interdum.

f ¶ Filiusfamiliâs.] aliâs. l. & aliâs. §.

70 g ¶ Fideiubere.] vt. C. eo. filius. &. C. quod cum eo. l. si ex alia.

h ¶ Facere.] nisi in casibus: quos dic, vt. §. quod cum eo. l. j. &. l. iiij.

i ¶ Potest.] scilicet insolidum: vt. §. de pecu. l. siquis cum filio. &. l. seq. Accursius.

k ¶ Sed an pater.] pro quo præsente filius fideiussit: siue mandet expresſè pater, siue non.

l ¶ Referri.] vt &. §. quod iussu. l. j. Accursius.

m ¶ Ista actio.] scilicet quod iussu. Accursius.

n ¶ Cum patre.] scilicet de in rem verso: quæ datur illi creditori, qui filio in hanc causam mutuat. ei verò apud quem filius intercesserit, 80 ferit, tenetur pater obligatione principali, nisi animo nouandi filius intercessit: quo casu de in rem verso tenetur pater ei: à quo libe ratur à prima: vt. §. de in rē verso. l. si pro patre. in prin. &. l. si filius.

o ¶ Vtilis.] scilicet mandati, vel negotiorum gestorum: vt. §. manda. l. ex mandato. §. j. directa quippe non tenet: quia ab initio non tenuit mandatum: cùm inter patrem & filium in potestate constitutū non contrahatur obligatio: vt. §. de iudi. l. lis nulla. & ad hoc. §. de hære. institu. quidam. & de verbo. oblig. quidam. in fi. Arg. contra. l. si filius. in eo. ti. ADDITIO. Dic quòd ibi filius soluit spontè: hic ex necessitate præambuli contractus: & sic nemo in necessitatibus liberalis existit: vt. l. rem legatam. §. de adi. leg. cum simili. secundum Bar. hîc.

a Mēdatiū puniri debet. cōcor. text. in. c. su per literis. & ibi nota uit in apost. ad Panor. post alios in versi. pu. nibile. nu. iij extrā de testi. glo. in l. cū de in. debito. §. de ꝓbatio.

p ¶ Actio.] mandati, vel neg. gest. vtilis. Accur.

q ¶ Soluerit.] quia quantum ad id peculium habetur pro patrefamiliâs: vt. §. ad 10 Mace. l. ij. Accur.

r ¶ Qui contra.] CASVS. Titius filiusfamiliâs petijt à me centum aureos mutuò. moritur. ego volo à patre suo fideiussorē petere: an possim? Rñ. ꝙ non: licet ipse filiusfamiliâs 20 habuerit peculium, quod nūc est penes patrem. & est ratio: quia filiusfamiliâs nec iure ciuili obligat ex mutuo, quia cōtratus est illicitus: nec iure honorario, scilicet de peculio: quare &c. Sed ponamus, ꝙ filius contraxit aliter, quàm 30 mutuum accipiendo: & sic pater tenetur de peculio. certè hoc casu poterit fideiussor accipi. Fran. Accur.

† Infero ex hac lege post Barto. hîc ꝙ fideiussor non tenetur, qñ principalis obligatio non valet: cùm paria sint nō esse & esse inualidum. de quo est bo. text. in. l. si seruus. in princ. & ibi doc. & Ale. §. siqs cau. quā tamen legem limitabis per. l. Marcellus. & quod ibi not. Alexā. j. eo. tit. C.

r ¶ Qui contra Senatusconsultum.] Macedonianum. Acc.

s ¶ Crediderit.] id 40 est mutauerit pecuniam.

t ¶ Eo.] filio. Accur.

v ¶ A patre.] qui bona eius iure peculij possidet. Accur.

x ¶ Neque ciuilem.] quæ datur in filium efficaciter, si licitus fuisset cōtractus. Accur.

50 y ¶ Neque honorariam.] de peculio: quæ etiam in vita filij locum non habuit: vt. C. ad Mace. l. penulti. Accur.

z ¶ Nec vlla hæreditas.] sed potius peculium, quod pater occupauit: vt. j. de castren. 60 pecu. l. ij. sed hodie. habet hæredē ab intestato: vt in aut. de hære. ab intesta. §. j. & ideo fideiussor posset accipi nomine hæreditariæ obligationis, quando licitus fuisset contractus. & facit. §. ad Macedo. l. creditorem. Accursius.

a ¶ Planè.] Competit. alicui, qui aliâs cū filio contraxit: vt. j. eo. l. hæres. §. seruo. &. §. ad Maced. l. creditorem. §. planè. nō dando mutuum: quia tunc non datur de pe. act. vt. C. ad Ma. l. pe.

SI mandato meo.] CASVS. Mandaui tibi, vt Titio amico meo pecuniam mutuam dares: quod & fecisti. facio te vocari 70 in ius, & condemnatus es mihi soluere. quæritur vtrū Titius cui dedi, sit liberatus à me? Rñ. iudex non debet me cōdemnare, nisi tu das mihi actiones, quas habes aduersus Titiū. Item ecōtrario, si tu egeris cum Titio: propter hoc ego non ero liberatus: sed tamen in tātū tibi teneor quātū restat tibi de solutione: puta, mutuasti. xx. soluta sunt tibi. x. ego teneor tibi in reliqua decem. Fran. Accur.

b ¶ Præstiteris.] vt &. §. māda. l. si qs alicui. §. fi. & facit. j. e. cū is. & facit. C. eod. l. vlti. &. j. rem pu. sal. fo. si plures. Arg. contra. §. eod. si reus. stipulandi.

c ¶ Obligatus ero.] i. remanebo. sic. §. de iudi. Iulianus. Accur.

80 CVm reus.] CASVS. Ego debebā Sepronio cētū aureos. Titius ꝓ me fideiussit. moritur fideiussor meus, me relicto hærede. obligatio fideiussoria est perēpta: & sic ego conuenio, vt reus principalis. Cū petit à me pecunia, ego volo vti exceptione aliqua, quæ cōpetebat Titio fideiussori meo. Dicitur hîc, ꝙ ego nō sum audiendus: imò mihi potest opponi doli exceptio, si sim extraneus ipsi Sepronio: vel in factū, si sim patronus eius vel parens. Fran. Accur.

d ¶ Cùm reus.] aliâs incipit, cùm reus. & aliâs, si reus. Accursius. perimitur

a Perimitur.] idem econtrà: vt. ſ. eo. generaliter.
b Competenti.] tantum quia ſcilicet perſonalis erat.
c In factum.] ſi patronus erat vel parens: vt. ſ. de excep. do. apud Celſum. §. aduerſus. Accurſius.

rit obligatio fideiuſſoria perimitur[a]. Quid ergo eſt, ſi tanquam à reo debitum petatur? Et ſi exceptione fideiuſſori cõpetenti[b] vſus fuerit, in factum[c] replicatio dari debebit: aut doli mali proderit.

Fideiuſſor poteſt opponere exceptionem ex perſona rei etiam eo inuito. Bartolus.

Idem. LEX XVI.

SI ſtipulatus eſſes à me ſine cauſa[d], & fideiuſſorem dediſſem, & nollẽ eum exceptione vti, ſed potius ſoluere, vt mecum mandati iudicio ageretur: fideiuſſori etiã me inuito[e] exceptio dari debet. Intereſt[f] enim eius pecuniam retinere potius, quàm ſolutam ſtipulatori à reo repetere.

Pactum unius fideiuſſoris non præiudicat creditori contra alium fideiuſſorem agenti. Bartol.

Si ex duobus[g] qui apud te fideiuſſerant in viginti, alter, ne ab eo peteres, quinque tibi dederit[h] vel promiſerit: nec alter liberabitur. & ſi ab altero quindecim petere inſtitueris, nulla exceptione[i] ſubmoueris. reliqua autem quinq;[k] ſi à priore[l] fideiuſſore petere inſtitueris: doli mali exceptione ſubmoueris.

Fideiuſſor non poteſt intercedere penes illũ, apud quem non eſt obligatio actiue: licet intercedat pro obligato. Item alternatiua poſita inter duos quorum uni poteſt acquiri obligatio, alteri non: facit ut primo obligatio acquiratur & alter habeatur, ut adiectus ad ſolutionem. Item adiecto poteſt ſolui etiam inuito creditore, ſi lis per creditorem non erat conteſtata contra ſoluentem. Paulus de Caſtro.

SI ſtipulatus.] CASVS. Stipulatus ſum à te centum aureos abſque vlla cauſa: & ſic non teneris mihi. dediſti tamen fideiuſſorem ꝓ iſta ſumma: qui vult vti exceptione contra me. tu non vis, quòd vtatur tali exceptione: ſed vis, quòd ſoluat: vt poſteà reddas ſibi pecuniam illã. an fideiuſſor poſſit vti exceptione te inuito? Rñ. quòd ſic. & ratio eſt: quia ſecurius eſt non ſoluere indebitum, quàm ſolutum poſteà repetere. Si ex duobus.] Dedi titio viginti aureos mutuò: pro quibus dedit mihi duos fideiuſſores Mæuium & Seium. Seius venit ad me, & dicit. Scio quia potes me conuenire in viginti. ecce ego do tibi quinq;, vt me non conuenias. & fui contentus. quæritur, an ꝓpter iſtud pactũ factũ cũ Seio alter fideiuſſor Mæuius liberetur? Rñ. qđ non: imò potero quindecim ab altero fideiuſſore petere: nec poterit mihi aliquã exceptionẽ opponere. Item ſi velim alia quinque petere à Seio, poterit me repellere doli mali exceptione. Frã. Accur.

d Sine cauſa.] ſpe futuræ numerationis: & nõ numeraſti. vel quia putabam me debere, cùm nõ deberem: vt. ſ. de except. doli. l. j. §. circa. & ſ. manda. ſi fideiuſſor. Accur.
e Inuito.] vt. ſ. de excep. l. omnes. & inſtitu. de repli. §. fin. & ſ. de dona. l. fideiuſſor. Accurſius.
f Intereſt.] vt & ſ. de compen. l. ij. & iij.
g Si ex duobus.] & ſic cuilibet inſolidum tenebatur: vt inſtit. e. §. ſi plures. Accurſius Florentinus.
h Dederit.] quinq; dedit, & tu feciſti pactũ de nõ petẽdo ei aliqđ.
i Exceptione.] etiã quia nõ poteſt cedere actio. cõtra fideiuſſorem liberatum: quod aliàs eſſet faciendum: vt. j. eo. l. vt fideiuſſor. & ſic eſt contrà. j. de ſolu. Stichum. §. ſi creditor. Sol. is qui quinque dedit: vel inutiliter fideiuſſerat, vel excep. tutus erat. argu. ſ. ad Velleia. l. quamuis. §. Marcellus. & . §. ſi mulieri. & . j. eo. ſi Titius, vel alter tranſactioni conſenſit: vel conuenit vt non peteret ad tempus. vel ille cum quo tranſegiſti, fideiuſſor alterius fideiuſſoris erat. Io. vt. j. eo. ſi plures. in fi. vel hic renunciauerat beneficio cedendarum actionum quando intercesſit, quod potuit: vt. C. de pact. l. penul. vel ſecundum R. hic de rigore: ibi de æquitate. Alij dicunt, quòd pactũ nõ intercesſit, ſed datio quinq; vt non peteret: & ideo idem qui quinque dedit, in quindecim poteſt conueniri. ſed certè ſatis eſt pactum, cùm ſic recipiuntur quinque, ne ampliùs petat. M. ſic fortè potuit eſſe quòd ſecũdo fideiuſsit, qui quinq; promiſit vel dedit: & ideo ſi is qui conuentus eſt in quindecim, poſteà conueniatur in quinque: doli mali exceptione ſe tueri poteſt, cum ea quinque à primo conſecutus ſit ſecundum Azo. & eiſdem modis reſpon. ſupra eodem. l. ſi mandato. & ſupra de cotrahen. emp. quod ſępe. §. ſi res. quę eſt argu. contra. Debitor autem vnum fideiuſſorem liberare poteſt: vt infra de ſolu. in his. §. ſi duos. Accurſius.
k Reliqua autẽ quinque.] q̃ dedit ne cũ cõuenires. Acc.
l A priore.] i. ab eodem qui ſoluit: & petebas hac ratione fortè quaſi non propter debitum, ſed propter pactum quinque ſoluerit. & facit ſupra de tute. & ratio. diſtra. ſi ex duobus. Sed contrà ſupra de admi. tut. l. ſi pupillus. Accurſius.

FIdeiuſſor.] CASVS. Dediſti mihi centum mutuò. dedi fideiuſſorem alij, quàm tibi pro iſtis centum. certè talis fideiuſſor non obligabitur: quia fideiuſſor non poteſt obligari alij, quàm ei cui reus principalis eſt obligatus. de hoc ponit tex. aliud exemplum. Titius & Sempronius habent ſeruum cõem Stichum. iſte Stichus nominatim ſtipulatur Titio, dicendo: promittis Titio domino meo: poſtea adiecit fideiuſſorem à quo ſic ſtipulatur: promittis Titio aut Sempronio dominis meis: dicitur hîc, quod Titius poterit petere à fideiuſſore. Sempronius verò non: quia ſeruus non eſt ei ſtipulatus, ſed Titio. Ad quid ergo prodeſt perſona Titij adiecta in fideiuſſione: Reſpõ. quod ad hoc vt ei ſolui poſſit ante litem conteſtatam, non poſt, etiam inuito vel ignorante Titio.

Idem. LEX XVII.

FIdeiuſſor obligari non poteſt ei apud quẽ reus promittendi obligatus nõ eſt[m]. quare ſi ſeruus cõmunis Titij, & Sempronij nominatim Titio dari ſtipulatꝰ fuerit, & fideiuſſorẽ ita interrogauerit, Titio aut Sempronio id dare ſpõdes? Titius quidẽ petere à fideiuſſore poterit[n]. Sempronij verò perſona in hoc ſolum interpoſita videbitur vt ſolui ei[o] ante litẽ conteſtatam[p] etiam ignorante, vel inuito Titio poſsit.

Non poteſt obligari fideiuſſor in cauſam duriorem Bart.

Qui certo loco dare ꝓmiſit: aliquatenꝰ[q] duriori cõditione[†] obligatur, quàm ſi purè interrogatus fuiſſet. nullo eñ alio loco quàm in quẽ ꝓmiſerit, ſoluere inuito ſtipulatore poteſt[r]. Quare ſi reũ purè interrogauero, & fideiuſſorem cum adiectione loci accepero: nõ obligabitur[s] fideiuſſor. Sed & ſi reus Romæ cõſtitutus, Capuæ dare promiſerit, fideiuſſor Epheſi: perinde non obligabit̃ fideiuſſor, ac ſi reus ſub cõditione ꝓmiſiſſet,

Qui certo.] Continuat propoſitum ſuũ oſtendendo, quãdo fideiuſſor videtur accipi in duriorem cauſam, ponẽdo tale exemplum. Stipulatus ſum à te centum ſine adiectione loci: ſed purè. tu das mihi fideiuſſorem Titium, à quo ſtipulor quod mihi ſoluat illa centum Capuę, cùm ſimus fortè Romę. certè talis fideiuſſor non obligat̃: q̃a ĩ duriorem cauſam obligat̃, qui certo loco dare promiſit, quam qui purè promittit. Item ponit aliud exemplum quando reus principalis promittit in loco propinquiori, fideiuſſor verò in remotiori: ſicuit cùm reus promittit ſoluere Capuę cũ ſit Romę fideiuſſor verò ꝓmittit ſoluere Epheſi. Capua enim eſt prope Romam in campania, Epheſus verò in aſia vltra mare: & ſic multò longius. Aliud exemplũ quod ſequitur, clarum eſt. Fideiuſſor.] Dicitur hîc, quòd omni obligationi poteſt accedere fideiuſſor: ſiue ciuili tantum: ſiue naturali tantum: ſiue ciuili & naturali ſimul, dummodò ſit aliqua obligatio, cui poſſit fideiuſſor applicari. vſque ibi, Naturales autem. oſtendit hîc quid ſit naturalis obligatio: & dicit, quòd naturalis obligatio non eſt tantummodò illa, ex qua non poteſt quis agere: verum etiam illa ex qua ſi ſoluo, non datur mihi repetitio. nam impropriè naturales obligationes dicuntur obligationes &c. Stipulatione.] Tu promiſiſti mihi decẽ aureos ſoluere in feſto penteco. purè ſine vlla conditione: dediſtiq; mihi fideiuſſorem, qui ſe promiſit ſoluturum pro te iſta decem ſi imperator in Italia venerit. quæritur, quid iuris? Reſpon. quòd obligatio fideiuſſoris eſt in pendenti. nam ſi Imperator in Italiam venerit ante pentecoſtem: fideiuſſor non obligabitur. ſi verò in die pentecoſt. venerit aut poſt diem penteco. fideiuſſor obligabitur iſte eſt elegans §. Cùm fideiuſſor]. Vendidi tibi equum meum pro viginti aureis, & accepi à te fideiuſſorem ſub conditione, ſi nõ ſolueris mihi. quæritur quando iſta conditio ſit impleta? Reſpon. ꝙ tunc cùm tu fueris interpellatus, & non ſolueris: aut ſi antequã interpellatus ſis, decedis: quia hoc etiã caſu verum eſt te non ſoluiſſe: & ſic conditionem eſſe impletam Franciſcus Accurſius.

m Non eſt.] nam non eſt acceſſoria deficiente principali. ſed fallit in pupillo & ſimilibus: vt. ſ. e. l. ij.
n Poterit.] contra. ſupra de ſtipulatione ſeruorũ. item ſi ſeruus. in fine. Solu. vt ibi.
o Ei.] manenti in eodem ſtatu: vt. j. de ſolu. cùm quis.
p Ante litem conteſtatam.] ſed poſt litem conteſta. non poteſt: vt. j. de ſol. l. ſi quis ſtipulatus fuerit decem. in. §. item.
q Aliquatenus.] id eſt aliquantulum. Accurſius.
r Poteſt.] vt. ſ. de eo quod certo loco. l. iij. §. item Iulianus. & . l. is qui. & . ſ. de verborum obligatio. l. qui Romæ.
s Obligabitur.] ſiue longiori ſiue proximiori loco promittat fideiuſſor, qui in vtroque caſu ad duriorem cauſam eſt acceptus. Sed quidam hoc intelligunt, quando locus fideiusſionis eſt remotior. pro quibus eſt infra eodem. ſi teſtamentum. §. quæſitum. Accurſius.

† Limitabis hunc. §. per. l. ſing. ſecundum Bart. ibi in. l. ſi quis pro eo. j. eo. vt non procedat quod hic dicitur, ſi in fideiuſſione interuenit iuramentum. ꝓ quo eſt gl. in. l. græce. §. illud. ſ. eo. cui addo gloſ. in. l. ſicut. j. e. tit quã ad hoc Imo. ſingu. dixit.

a Vel purè.] quia tunc non teneretur: vt. s. eo. græcè. §. item acceptio. & facit. j. eo. hi qui. Accursius.
b Ciuilis.] obstat tamen hoc casu excep. vt. C. de non nume. pecu. si cui. & est ciuilis. sola.
c Naturalis.] vt & supra eodē quod enim & .l. penulti. & supra de condi. inde .l. naturaliter.
d Actio aliqua.] innuit quòd aliquando nascitur actio ex naturali obligatione sola, quod verum est, quia ex nudo pacto: vt C. de dona. si quis argentum. §. fin. & C. de do. pro .l. ad exactionem. & in alijs not. s. de pact. iurisgentium. §. quinimò.
e Earū.] scilicet obligationum. aliàs eorum. scilicet que debentur. Accursius.
f Dicantur.] inspecto proprio sensu, qui est. j. de verb. signi. l. debitor. Sed arg. contrà. s. eo. ti. l. pecuniæ verbum. §. fin.
g Recepisse] scilicet videtur. vt & . s. de condi. & demon. qui bis. §. dominus. & . s. de do. hoc iure. §. pe.
h Stipulatione.] facit. j. eo. si à reo. j. & ij. respon.
i Credidi.] aliàs credidit. Accursius.
k Re.] in iudicio vel extra. & non est conditionalis hæc obligatio: vt. s. de ver. obligatio. l. si decem. Accursius.
l Teneretur.] hoc ideo, quia mora rei fideiussori nocet: vt. s. de ver. oblig. l. mora. alioquin non teneretur, nisi reus desineret posse dare: vt in contrario. s. de verb. obl. l. ita stipulatus. vbi plenè dixi. Accursi.
m Decessisset.] Sed nonne interpellari debet hæres rei? Respon. fortè hic fine hærede decesserat. alioquin interpellari deberet: vt quod in defuncto debuit fieri, & in herede fiat: vt. s. de arbi. l. diem. §. nec vtimur, & .l. quamuis. Item nota hic argu. ad quæstionem quòd si quis promisit pœnam si non solueret: & mortuus est antè, quàm soluat vel interpelletur: quòd hæres teneatur ad pœnam: nec sit opus eum interpellari. sed dicas vt dixi, quòd hic non reliquit hæredem. vnde si reliquit: debet interpellari: aliàs pœna non potest peti. Accursius.

† alias, naturalis obligationis debitores.

Promittens penā si non soluat, qui moritur ante solutionem vel interpellationē: an eius heres teneatur ad pœnas, nec sit opus eum interpellare.

fideiussor autem in diem certam vel purè[a] promisisset.

Pro sola naturali obligatione potest accedere fideiussor: siue ex ea oriatur actio, siue non: dummodo propter eam impediatur repetitio soluti. Pau.

Fideiussor accipi potest, quoties est aliqua obligatio ciuilis,[b] vel naturalis[c] cui applicetur. Naturales autem obligationes non eo solo æstimantur, si actio aliqua[d] earū[e] nomine competit: verūetiam cū soluta pecunia repeti non potest. Nam licet minus propriè debere dicātur[f] naturales[†] debitores, per abusionem tamē intelligi possunt debitores: & qui ab his pecuniam recipiunt, debitum sibi recepisse[g].

Si propter futurum euentum est dubium, an fideiussor sit receptus in duriorem causam, expectatur ille euentus: & interim fideiussio est in pendenti. Pau.

Stipulatione[h] in diem concepta, fideiussor si sub conditione acceptus fuerit: ius eius in pendenti erit: vt si ante diem conditio impleta fuerit, non obligetur: si concurrerit dies & conditio, vel etiam diem conditio secuta fuerit, obligetur.

Fideiussoria obligatio concepta si reus principalis non soluerit: ex mora rei principalis uel eius morte committitur. Bartol.

Cùm fideiussor hoc modo acceptus esset, si reus quadraginta quæ ei credidi[i], non soluerit, fide tua esse iubes? verisimile est id esse actum, vt cùm interpellatus re[k] nō soluisset, fideiussor teneretur[l]. Sed & si reus antè, quàm interpellaretur, decessisset[m]: fideiussor obligatus erit: quasi hoc quoque casu verum esset reum non soluisse.

Fideiussori soluenti solidum cedenda est actio contra confideiussorem. Pau.

Idem. LEX XVIII.

Fideiussoribus.] CASVS. Mutuaui Titio mille aureos. ipse dedit mihi tres fideiussores pro ista summa. conueni vnum in solidū, qui mihi totā summā soluit. quęrit quō succurrit isti, qui totum debitū soluit? Rn. qđ ego debeo ei cedere actiones, quas habeo aduersus cæteros fideiussores: vt ipse posſit recuperare qđ soluit. Frā.
n Cæterorum.] confideiussorum: vt. j. eo. vt fideiussor. Accur.
o Nomina.] non in solidum: sed pro rata. i. pro parte cæterorū. Ar. s. de tu. & ra. dis. si pupill'. & facit. j. de sol. l. Modesti. Idē i hypothecaria: vt. C. e. cū alter. & .l. sicut & de fi. l. cū eorū. & . j. e. l. Pau. ac.

Qvi debitorem.] CASVS. Debebas mihi centum, pro quibus mihi fideiussorem dedisti. iste fideiussor delegauit mihi debitorem suū pro centū. quæritur vtrū videatur mihi satisfecisse, ita quòd posſit agere mandati actione contra te pro eo, quòd fideiussit pro te? Rn. quòd sic. ratio est: quia qui debitorem suum delegat, intelligitur soluisse pecuniam præsentem. Fran. Accur.
p Delegat.] animo nouandi. Accursius.
q Intelligitur.] sic. s. ad velleia. quamuis. §. planè si mulier. & . de dona. cau. mor. l. mortis causa §. j. & . C. de condi. inde. l. ij.
r Potest.] vt & . s. manda. l. inter causas. §. abesse. & . dic vt ibi. & facit. s. eo. l. iij. in fi. Arg. contrà. §. de pigno. ac. l. elegāter. §. qui reprobos. & facit. s. manda. si verò nō re. §. planè, in prin. & in fi. ADDITIO. Dic qđ in dicto. §. qui repbos. ignorāter recepit, ideo nō præiudicat sibi: hic sciēter, & ideo nocet. arg. s. de iure do. l. pro mittendo. §. si debitorē secundū. Bart.

Fideiussoribus succurri solet, vt stipulator compellatur ei, qui solidum soluere paratus est, vendere cæterorum[n] nomina[o].

Ficta solutio fideiussoris parit sibi actionem contra principalem debitorem. Pau. de. cast.

Idem. LEX XIX.

Qvi debitorē suum delegat[p], pecuniā dare intelligitur[q], quanta ei debetur: & ideo si fideiussor debitorem suum delegauerit, quamuis eum qui soluendo non erat: confestim mandati agere potest[r].

Si pro serui fideiußione soluatur pecunia dominica, uendicatur. si peculiaris pro debito non repetitur: pro indebito condicitur. sed si dominus soluit, ipse ab eo cui soluit. repetit. Bar.

Idem. LEX XX.

Seruus inscio domino pro quodam fideiusserat: & eo nomine pecuniam soluerat. quærebatur, posset ne dominus ab eo, cui soluta esset, repetere. Respondi. Interest[s] quo nomīe fideiusserit. nā si ex causa peculij fideiusserit, tūc id qđ ex peculio soluerit, repetere dominus non peterit[t]. quòd si ex dominica causa soluerit, vendicabitur. si verò non ex causa[v] peculij fideiusserit: quod ex pecunia dominica soluerit, ęque vendicabitur. quod ex peculio, condici poterit.

Iabolenus LEX XXI.

Sed si serui dominus pecuniam soluerit: repetere eam nō ab eo pro quo fideiussit, sed ab eo cui numerauit, poterit[x]: cùm seruus fideiussionis nomīe obligari non posſit. Sequitur ergo, vt ab eo p̄ quo fideiusserat[y], repeti nō posſit[z]: cùm ipse pro quo soluit, ęre alieno obligatus sit[a], nec solutione liberari[b] eius pecuniæ non

Seruus inscio.] CASVS. Titius habēs seruū Stichū absentē pro tempore, qui ignorante dño pro Sempronio fideiussit, & etiam soluit, postea cognoscēs qđ seruus suus Stichus soluerat ex causa fideiussiōis, voluit pecuniam illam vendicare ab eo, cui erat soluta à seruo. quæritur vtrū posſit? Et distinguitur, an iste seruus fideiusserit & soluerit ex peculio suo: & tūc Sempnius dominis non poteri pecuniam istam vēdicare. si verò ex pecunia domini soluerit: dominus poterit eam vendicare. si autem dominus met hanc pecuniam soluerit, poterit eā repetere ab eo, cui soluit, non ab eo, pro quo seruus fideiussit. h. d. cū. l. seq. Frā. Accur.
s Interest.] hæc distinctio in filio locum nō habet: vt & . s. de pecu. licet. §. sed si filius. sed in seruo sic: vt hic, & d. l. licet. §. si filius. Accursius.
t Non poterit.] sine causa. per administrationem enim intelligitur dominium transtulisse secundum quosdam. sed hoc falsum reputo: cum nulla ipso iure sit obligatio: vt. j. c. l. proxi. Item quia etiā si liberam habeat peculij administrationem, non tamen videtur cōcessum alienare ex tali causa: vt. j. de solu. si is cui nummos. §. flauius. & facit. s. de pac. l. contra iuris §. fi. Quod igitur dicit hic poterit condici: puta à fure, vel respectu possessionis: vt. s. de condi. tri. l. j. in fi. & . l. ij. de cō di. inde. l. īdebiti. Vel dic, quòd seruus putabat fideiubere ex causa peculiari. vnde propter iustum[a] errorem & liberam peculij administrationem transit dominum, secundum Azo.
v Non ex causa peculii.] pro creditore peculiari. Accursius.
x Sed si serui.] Poterit. imò videtur actiōe mādati ab eo, pro quo fideiussit seruus: quia soluēdo videt habere ratā fideiussionē: vt. j. eo. si seruus alicuius. quæ est contra. Sol. hic credebat dominus seruum fideiussisse ex cā peculiari: cū secus esset. secus ergo si fuisset sciens. vel ibi agendo mandati, videtur habere ratum: quod & hic esset, si ageret mādati argu. C. de fur. l. j. & ar. s. ad Velleia. l. pe. Ac.
y Fideiusserat.] ex causa non peculiari.
z Non posſit.] etiā naturaliter. & facit hoc ad differētiā quæ assignatur inter pupillū & seruum, insti. qui. mo. re cō. obli. §. præterea.
a Obligatus sit.] i. remaneat. sic. s. e. si. mandato. Accursius.
b Nec solutione liberari.] nisi fortè post consumptionem. Accursius.

a Ista gl. reputat sin gul. ad hoc quod sicut error nō impedit translationē dñij, ita nō esfit ut cōfessus cā per totū in de cōdi in de. ita nō impedit, si tradēs est procurator, vel administrator cui libera gap est traditore. Bol.

mine potuerit, cuius obligatio ad seruum non pertinuit [a].

¶ *Actiones quesitæ hæredi ex facto suo nõ trãseunt in fideicommissarium: uel in eum, qui uenit per contra tabulas, nisi facta cessione. Bartol.*

Africanus. LEX XXII.

HÆres à debitore hęreditario fideiussorem accepit: deinde hæreditatem ex Trebelliano restituit. fideiussoris obligationem in suo statu [b] manere ait: idemque in hac causa seruandum, quod seruaretur cùm hæres contra quem emancipatus filius bonorum possessionem accepit [c], fideiussorem acceperit [d]: ideoque in vtraque specie transeunt [e] actiones.

¶ *Duæ obligationes fideiussoriæ possunt concurrere in persona unius. Bartol.*

¶ Non est nouum, vt fideiussor duabus actionibus eiusdem pecuniæ nomine teneatur. nam si in diem acceptus, mox purè accipiatur: ex vtraque obligatur [f]. & si fideiussor confideiussori hæres extiterit, idem erit [g].

¶ *Non potest quis fideiubere pro seipso: pro alio sic. Bartol.*

¶ Seruo tuó pecuniam credidi [h]: tu eum manumisisti: deinde eundem fideiussorem accepi. si quidem in eam obligationem [i] fideiubeat, quæ aduersus te intra annum sit, obligari eum ait [k]. si verò in naturalem suam: potius esse vt nihil agatur. non enim intelligi posse, vt quis fideiubendo pro se, obligetur [l].

¶ *Si debitor succedit fideiussori: extinguitur accessoria, si principalis est utilis. secus si inutilis. Bartol.*

¶ Quòd si hic seruus manumissus fideiussori [m] suo hæres existat, durare causam fideiusionis putauit: & tamen nihilominus naturalem obligationem mansuram [n]: vt si obligatio ciuilis pereat [o], solutũ repetere non posit [p]. Nec his cõtrarium esse, quòd cùm reus [q] fideiussori [r] hæres existit, fideiussoris obligatio tollatur [s]: quia tunc duplex obligatio ciuilis cum eodem esse non potest [t]: retro [v] quoque, si fideiussor seruo manumisso hæres extiterit, eadem aduersus [x] eum obligatio manet: quãuis & naturaliter teneatur [y], nec [z] pro se quis fideiubere posit.

¶ *Si principalis reus succedit creditori, omnis obligatio extinguitur. si fideiussor: sola obligatio fideiussoria extinguitur. Bartol.*

¶ Quòd si stipulator † reũ hæredẽ instituat, omnimodò fideiussoris obligationem perimi [a]: siue ciuilis, siue tantùm naturalis in reum fuisset: quoniam quidem nemo potest [b] apud eundẽ pro seipso obligatus esse. Quòd si idẽ stipulator fideiussorem hæredem scripserit, proculdubiò solam fideiusionis obligationem perimi [c]. Argumentum rei hoc esse, quòd si pos-

a ¶ Non pertinuit.] etiam naturaliter. facit. ff. de condi. inde. l. si fideiussor. & . §. man. l. Papinianus.

HAeres à debitore.] CASVS. Titius faciens testamentum instituit hæredẽ Seium: & rogauit eum, vt hæreditatem restitueret Sempronio. Seius hæres accepit fideiussorem, à quodam debitore hęreditatis: posteà restituit hæreditatem Sempronio. quæritur vtrum ista actio quã habet Sei⁹ hæres aduersus fideiussorem istũ, transeat ad Semproniũ cui restituta est hæreditas? Respõ. quòd non, sed in suo statu remanet, nisi fuerit cessa ab hærede ipsi Sempronio. & ponit simile ibi. ¶ Idemq; in hac cã.] Istud est planum: veluti si hæres accepit fideiussorem à debitore hęreditario, posteà filius emancipatus petit bonorum possessionem: actio fideiussoria remanet apud hæredem: sed per cessionem trãsit ad filiũ emancipatum. ¶ Non est nouum.] Iuriscon sultus ostẽdit hic modum, quo modo vnus fideiussor potest teneri duabus actionibus nomine eiusdem pecuniæ: vt puta, si fideiussor sit primo in diẽ aceptus, posteà purè accipiatur. Item si sint duo fideiussores, vni⁹ debitoris, & vnius pecuniæ, & vnus fideiussor facit alium hæredem: tunc iste qui est hæres tenetur pro sua fideiusione, & etiam pro eo qui eum instituit hæredem. ¶ Seruo tuo.] Pulcher casus, sed satis difficilis. Ego mutuaui pecuniã Sticho seruo tuo: posteà tu seruum hũc manumisisti: ego istum seruum accepi fideiussorem: quæritur vtrũ ex ista fideiusione teneatur? Distinguitur. nam si seruus iste fideiussit in ea obligatione qua tu intra annum teneris, hoc est in actione de peculio qua patronus tenetur intra annum manumisso seruo quando peculium remanet apud dominum: certè hoc casu iste manumissus tenetur ex sua fideiusione. aut iste seruus manumissus fideiussit pro sua naturali obligatione, qua tenebatur cùm esset seruus: & tunc nullo modo obligatur ex ista fideiusione. non enim quis potest pro seipso fideiubere. Quid autem dicendum erit, si hic seruus non fideiussit pro se in hac causa, sed alium dedit fideiussorem: posteà huic fideiussori suo extitit hæres: an teneatur? Respon. quòd sic: quia durat causa fideiusionis: non tamen tollitur obligatio naturalis. Sed videtur contrà: quòd scilicet naturalis obligatio tollatur: quia si reus fideiussori succedit, actio fideiussoria tollitur: & remanet tantùm principalis: ergo &c. Sed hoc non obstat: qa quando reus succedit fideiussori: non possunt duę obligationes ciuiles consistere in vno reo. sed in nostro casu vna est naturalis tantùm, altera ciuilis: quæ se non impediũt, quin inuicem stare posint. Deinde ibi, retro quoq; ponit casum conuersum superiori, qui clarus est. Si verò ille qui stipulatus est à Titio, & fideiussorem acceperit, posteà Titiũ hæredẽ instituit: fideiussoris obligatio omnino extinguitur. ratio est in textu. Si verò stipulator instituit fideiussorem hæredẽ, sola actio fideiussoria perimit. nam &c. vt in textu. ¶ Cũ tu.] Ego & Titius promisimus Sempronio centum & sic facti sumus duo rei debendi. ego pro me dedi fideiussorem Caium. quæritur vtrum iste Caius posit etiam fideiubere apud Sempronium pro Titio sicut fecit pro me? Respon. quod sic. ¶ Cùm fideiussor.] Titius mutuauit Seio centum aureos. Sempronius fuit fideiussor pro Seio. iste Sempronius post hoc extitit hæres creditori Titio. quæritur hic, vtrum iste fideiussor habeat actionem mandati contra Seium debitorem ad ista centum quasi ipse à seipso exegerit? Et responde. quod nõ: quia reus manet obligatus huic Sempronio: quare non potest intelligi ipsum fideiussorem pro eo soluisse: habet tamen fideiussor, qui creditori succesit actionem ex stipulatu ad ista centum recuperanda. Fran.

b ¶ In suo statu.] i. non corrũpetur: sed stat penes hæredem: vt. ff. de pact. sed si tibi. §. cùm possessor. cedi tamen debent: vt. ff. ad Trebel. l. si hęres. quę est contrà. & sic etiã intelligitur. ff. de constitu. pec. si post. Alij dicunt transire ipso iure scilicet vtiles: sed directè cedi debẽt. & facit. ff. qui. mo. pign. vel hypo. sol. sicut. §. j. Accursius.

c ¶ Accepit.] & obtinuit. Accursius.

d ¶ Acceperit.] antequam succumberet in contra tabu.

e ¶ Transeunt.] scilicet cessæ non ipso iure: vt. ff. de cõtra tabu. l. cùm emãcipatus. & fa. ff. de cõdi. inde. l. ij. §. j. & . l. iij. & . iiij. & . v.

f ¶ Ex vtraque obligatur.] ff. de ver. obl. l. qui bis. contrà. sed illam literam expone vt ibi no. vel ibi fuit bis promissum eodem modo: hic diuerso. Accursius.

g ¶ Erit.] facit. ff. eo. generaliter. in fi. & de acti. emp. non est nouum. Et not. secũdum Azo. si fideiussor fideiussori succedat, nulla tollitur obligatio: vt hoc. §. non est. Si fideiussor stipulãti, vel cõtra: accessoria tãtũ tollitur: vt. j. eo. j. ꝙ si idem sti. & . l. Lucius. Si fideiussor reo tantùm naturaliter obligato succedit: neutra tollitur. si ciuiliter & naturaliter, accessoria tãtũ tollitur: vt. j. e. l. §. quòd si hic seru⁹. Si reus stipulãti vel econtrà omnis tollitur: vt. ff. ad le. Falci. l. j. §. si debitor. & . j. eo. si Stichum. §. à Titio. & de sol. Stichum. §. aditio. Azo. & no. C. de pact. debitori. Accursius.

† Bal. hic dicit istum tex. singu. ad hoc, qđ cessio bonorum facta per debitorem cõtra creditorem, non liberat ipsum fideiussorẽ Bolog.

h ¶ Credidi.] & sic naturaliter fuit obligatus.

i ¶ In obligationem.] intra annum scilicet de peculio: vt. ff. quando act. de pecu. l. j. in prin. Accursius.

k ¶ Ait.] Africanus: vel Iulianus magister Africani. & facit. ff. eo. l. planè. & . ff. ad Mace. l. creditorem. §. planè.

l ¶ Obligetur.] vt. ff. ad Velle. l. tuto. in prin. & . j. ea. l. §. retro. in fi.

m ¶ Fideiussori] tpe seruitutis obligato. qđ esse potuit: vt ĩsti. e. §. j.

n ¶ Mensuram.] ex persona manumissi.

o ¶ Pereat.] vel acceptilatione, vel tpe: vt qa ad tẽpus fideiusserat.

p ¶ Non posit.] naturali causa impediente: vt. ff. eo. l. fideiussor. §. fideiussor. Et est argu. ff. de noui oper. nuncia. de pupillo. in fin. & . l. quia in re [a]. in princi. Accursius.

a Est versi. in dicta. l. de pupillo.

q ¶ Cùm reus.] ciuiliter & naturaliter obligatus.

r ¶ Fideiussori.] vel mandatori: vt. ff. eo. l. Vranius.

s ¶ Tollatur.] vt & . ff. eo. l. cùm reus. & . j. de sol. cùm quis. §. fi.

t ¶ Non potest.] sed hîc vna est ciuilis & naturalis, & altera naturalis tãtùm. & sic duæ naturales sunt in eodẽ: licet vna principalis, & altera accessoria. & ad hoc. ff. ad Velle. l. quãuis. §. si mulieri hęres.

v ¶ Retro.] i. econuerso.

x ¶ Aduersus.] scilicet eum hęredem. Accursius.

y ¶ Teneatur.] ex persona eius, cui succedit.

z ¶ Nec.] repete quamuis.

a ¶ Perimi.] quia & principalis tollitur ipso re: vt. j. de sol. Stichum §. aditio. & . C. de pact. l. debitori. Accursius.

b ¶ Nemo potest.] est autem tunc idem pro quo, & apud quẽ fideiussit: cũ hæres sustinet personã defuncti: vt. ff. ad Vell. l. tutor. Ac.

c ¶ Perimi.] vt sic eximat tm̃ psona ab obligatione: nõ aũt vt perinde habeatur, ac si soluta esset pecunia. & sicut in sequenti ꝓponitur:

nam ibi personale habet bñficium is, qui cessit bonis:vt.j.eo.l.Vranius.ibi,sed cum duo &c.vt.C.de bo.aut.iudi pos.l.ex contractu.& inst.de replica.§.fi.& caue:quia est arg.per contrarium:nam sicut in superiori casu sola accessoria obligatio tollitur, ita & hîc sola durat sublata principali per cessionem bonorum. Alij referunt hic ar. ad probandum quãdo manumissus suo fideiussori,vel ecõtra succedit, quando remaneat fideiussoria obligatio:vt.s.eo.§. quod si hîc. & .§. retro.sed prima placet.& facit.s.qui satisda.cogan.l. de die.§. si fideiussor &.j.de solu.si duo. in fin.& arg.s. de pecul. l. peculium.§. sed & creditor.& argu.s.ad Velleia .l. quamuis. §.si mulieri.

sesio rerum debitoris [a] data sit creditori: æquè dicendum est fideiussorem manere obligatum [b].

Potest unus esse fideiussor duorum correorum.Bartol.

Cùm tu [c] & Titius eiusdem pecuniæ rei essetis: eum qui pro te [d] fideiussit, posse & pro Titio fideiubere respondit, quamuis eandem pecuniam eidem debiturus sit:nec tamen inanem eam creditori futuram.nonnullis enim casibus emolumentum habituram [e] :veluti si ei,pro quo antè fideiussisset,hęres existat [f] .tũc enim confusa prima obligatione [g] posteriorem duraturam.

Successio non habetur loco solutionis,quò ad lucrum hæredis.Bartol.

Cùm fideiussor reo stipulandi hæres extiterit:quæritur an quasi ipse à se exegerit,habeat aduersus reum [h] mandati actionem. Respondit:cùm reus obligatus maneat: non posse intelligi ipsum à se fideiussorem pecuniam exegisse [i] . itaque ex stipulatu potius [k] quàm mandati agere debebit.

Si obligatio consistit in persoma repræsentata,potest accipi fideiussor.Bartolus.

Florentinus. LEX XXIII.

MOrtuo reo † promittendi, etiam ante aditam hęreditatem fideiussor accipi potest [l] :quia hæreditas,personæ defuncti vice fungitur [m] :sicuti [n] municipium, & curia,& societas.

Adiectus fideiussorem accipere non potest. Bartolus.

Martianus. LEX XXIIII.

a Debitoris.] latitantis.

b Obligatum.] cùm non extinguitur principalis:quia missio in bona debitoris non est verè successio vniuersalis:vt.s.manda.l.si ei. Accursius.

c Cùm tu.] scilicet Sempronius.Accur.

d Pro te.] s. Sempronio.

e Habituram.] sic. j.de solu.l.si duo.

f Existat.] fideiussor.vel dic etiam secũdum H. iste creditor apud quẽ fideiusserat hic fideiussor.H.vt j.eo.l.Vranius.§. sed cùm duo.

g Obligatione.] fideiussoria.vel secundum H. principali & accessoria.

† Bal. dicit istum tex. nota. ad hoc quod hæreditas in repręsentando personam assimilatur vniuersitati vel municipio, vel societati.bologni.

h Aduersus reũ.] aliâs reum,& aliâs eũ scilicet pro quo fideiussit.

i Exegisse.] vt.s.de euic.si ei.§.fi. contra. Sol.illud obtinet, cũ creditor debitori succedit:vt.j.eo.l.si debitori.secus autem cùm fideiussor creditori succedit.Accursius.

k Potius.] quàm electiuè. Sed contrà.s.manda.l.si ei.Solu. ibi condemnatus fuerat fideiussor:hic non.

MOrtuo reo.] CASVS Seius debitor meus in decem decessit relictis hæredibus.ante aditam hæreditatem ego peto fideiussorem pro his decem,an possim?Respon.quod sic:quia hæreditas sustinet vicem personæ defuncti. sicut municipium, curia aut societas.Lex.seq.plana est.Fran.

l Accipi potest.] sic.s.de consti.pecu.l.hactenus.in prin.

m Fungitur.] vt & instit.de stip.seruo.in prin.&.C. depo.l. cum hæredi.

n Sicuti.] .scilicet cùm fungitur vice personæ defuncti &c.

o SI mihi.] Adiectus est.facit.s.de consti.pecu.sed & si.§.j.& de verbo.oblig.eum qui.§.qui sibi.Accursius.

p LVcius.] Apud septitium.creditorem.

q Si petierit.] verba epistolæ.

r Frater meus.] scilicet Seius.Accursius.

s Epistolam.] scilicet missam.

t Septitius.] scilicet creditor.

v Deinde Titius.] scilicet mandator.Accursius.

x Fratrem.] reum principalem.& sic successit reus mandatori: vt.j.eo.Vranius.

y Actio.] mandati contraria.principali absorbẽte accessoriã.Ac.

z Possit.] creditor.

a Seii.] qui Seius tenet principali.non actione mãdati contraria.

MArcellus scribit] CASVS. Dedi pupillo.c.mutuò:qui mihi dedit fideiussorem.iste fideiussor vult restitui contra fideiussionem suam sicut pupillus.quæritur vtrum possit? Rñ. quòd non:quia ei non competit mandati actio cõtra pupillum. Fran. Ac.

b Pro pupillo.] idem in adulto habente curatorem, sed non authorizantem:vt.C.de restit.mi.l.si curatorem. Accursius.

c Obligatio.] naturaliter:vt.j.tit.j.l.j.in fin.&.s. ad Trebel.l.si eius.circa prin.& quando dies leg.ce.l.cùm illud.§.j. pro qua obligatione potest intercedere fideiussor:& cùm effectu.vt.s.e. fideiussor.§.fideiussor. & de arbi.l.si pupill'.& de ver.obl.si pupillus.& caue:qa si tutor interuenisset,teneretur ciuiliter & naturaliter: vt.s.de aut.tut.l.impuberes.Itẽ non est locupletior: quia & tunc teneretur ciuiliter:vt C.pro emp.l.fi.&vtroque casu ageret fideiussor mãdati vel alia actione,vt.s.de nego.gest.si pupilli.in pri.& sic non haberet locum,quod in fine huius legis dicitur.Item nec potes dicere, qd nec teneatur naturaliter: quod est quandoque.scilicet quãdo promittit tutori:vt.s. de auth. tuto.l.v.vel quando est infans:vt s.de act.& oblig.l.pupillus. quia tunc non posset accedere fideiussor ei obligationi, quæ nulla est. & facit. C.de prædijs mĩo.l.& si is.hoc ergo casu nõ succurritur fideiussori per restitutionem in integrũ:nisi sicut si pro adulto non habente curatorem:scilicet si dolo creditoris obligatus est:vt.s. de mino.in causæ. &. C.de fideius.mino.l.j. &.ij.& eo modo quo ei qui pro quolibet maiori:vt habes.s. de exce.l.exceptiones. §.intercessionis.& qd subijcit quoniam &c. potest esse recta ratio vel etiam remotiua: quasi videretur subueniri illa ratione:quoniam &c. & prout est recta,facit.s. de pact. l.quod dictum. Quod autem de furioso & prodigo subijcit.dic quòd ipsi nec naturaliter obligantur.vt.j.de regu.iur.l.in negotijs &.s.de verb.obli.l.is cui. in fin.vnde in eo quod subijcit fideiussorem teneri,malè dicit.& sic est contrà in vtroque.s.de verb.obl.is cui in fine.maximè cùm non sit obligatio cui accedat. Solu. non subuenitur per restitutionem: quia nec tenetur secũdũ M.vt.j.e.si à reo.§.si à furioso.in pri.similitudinis ergo causa magis ponit de his,quàm quòd sit idem,quod in pupillo secundum Ro.vnde cautè nõ repetit obligato. & quod subijcit,quoniam &c.dicit ideo ipso iure non tenetur,non autem restitutione iuuatur:quia non habeat actionem mandati.nam si haberet actionem mandati,subueniretur ei per in integrum restitutionem: nec ipse haberet regressum contra eum pro quo fideiussit secũdum quosdam. vel dicas hîc teneri:sed intercessit tali casu, quo & ipse furiosus,vel prodigus tenetur:vt ex cõtractu facto ante vitium. vel etiam posteà quando obligatio descendit ex re:vt.j.eo. si à reo.§. si à furioso.in fine.&.s.de actio.& obliga.l.furiosus.& quod subijcit quoniã &c.potest esse recta ratio vel remotiua.Sed quidam dicunt, quòd non interuenit fideiussor pro his .i. in præiudicium eorum: vt ibi:sed suum proprium sic:vt hîc.quod non placet:quia sic esset accessoria sine principali:& esset contra.l.prædictam .j.eo. si à reo. Alij dicũt,ꝙ hic fideiussit ꝓ furioso,vel ꝓdigo,qui fuerat obligatus tãtũ naturaliter,& ante vitiũ:cui obligationi accedit fideiussor, & tenetur cũ effectu:& tamen non agit mandati:sicut dixi quãdo ꝓ pupillo:quæ naturalis obligatio potuit esse ex nudo pacto,vel etiã modis alijs.cæterum post vitiũ non potest nasci etiã naturalis.quòd satis dici potest.& sic consonat cum pupillo.Alij quòd hic succedit furiosus cuidam,qui erat naturaliter obligatus.Accursius.

d Vt ei.] fideiussori.

SI mihi aut Titio decem stipulatus fuerim, Titius fideiussorem accipere non potest : quia solutionis tantum causa adiectus est [o] .

Pro parte hæreditaria tantùm confusione extinguitur obligatio: & hæredes fideiussoris,uel mandatoris non tenetur insolidum.Bartol.

Marcellus. LEX XXV.

LVcius Titius cum pro Seio fratre suo apud Septitium [p] interuenire vellet, epistolam ita ei misit, Si petierit [q] à te frater meus [r] : peto des ei nummos fide & periculo meo.post quam epistolam [s] Septitius [t] Seio pecuniã numerauit. deinde Titius [v] inter reliquos hæredes, & Seiũ fratrẽ [x] pro tertia parte reliquit hęredẽ. quæro an quia aduersus Seium debitorem Septitij confusa sit actio [y] pro tertia parte, qua Titio fratri suo hęres extitit,cum cohæredibus eius agere insolidum possit [z] .Marcellus respondi,cum cohæredibus Seij [a] non pro maiore, quàm hæreditaria parte mandati agi posse.

Qui fideiubet pro pupillo,furioso uel prodigo naturaliter obligatis, efficaciter tenetur:nec contra eos per mandati actionem regreditur. Bartol.

Vlpianus. LEX XXVI.

MArcellus scribit, Si quis pro pupillo [b] sine tutoris authoritate obligato [c] , vel prodigo, vel furioso fideiusserit, magis est, vt ei [d] non subueniatur : quo-

Quoniam

a ¶ Quoniam his.] scilicet fideiussoribus. & sic transit de singulari ad pluralem numerum. vt. C. de in ius vocan. l. fi. Accursius.

Inter fideiussores.] CASVS. Tres fideiussores erant vnius debitoris. certum est de iure quod per epistolam diui Hadriani actio diuiditur inter eos: sed hoc non fit ipso iure. & ponit rationem ex consequentia: quia si quis istorum trium fideiussorũ decesserit, antequam partem suã soluerit, cæteri tenebũtur soluere partem suam. & sic bene sequitur, quòd non erat diuisio facta ipso iure. Fran. Accursius.

b ¶ Non ipso iure.] sed per iudicem, vel per exceptionem ex epistola diui Hadriani: vt. j. eo. inter. §. j. in fin. & j. eo. l. si contendat.

c ¶ Cæterorum.] confideiussorum. Ac.

d ¶ Respicit.] quod non fieret, si esset ipso iure diuisa. & facit instit. eo. §. si plures. Ac.

Si plures.] CASVS. Titius accepit centũ mutuò à Seio: & dedit duos fideiussores. vnus fideiussit purè: alter sub conditione, si nauis ex Asia venerit. Titius vult conuenire istum, qui purè fideiussit, ad totam summam. ipse dicit, quòd non debet conueniri nisi in virilem: quia alter debet sub conditione: & conditio est extitura. an fit audiendus? Rñ. quòd sic. Ponamus autẽ, quod conditio extiterit. & ille qui fideiussit sub conditione, non fit soluẽdo. quo succurretur Titio creditori? Rñ. quòd actio restituetur in eum, qui purè fideiussit, vt alteram partem soluat.

g ¶ Præterea.] Glo. ponit casum.

¶ Præterea.] Duo sunt fideiussores pro mille. vnus habet plusquam mille in bonis, & sic est soluendo. alter nõ habet nisi quingenta. istorum duorum fideiussorũ bona sunt cõiungẽda, ita quod id quod vnus plus habet quã alter, aggregetur alteri: & sic erunt ambo soluendo.

¶ Sicut.] Duo sunt fideiussores in. c. diuidit obligatio, vt quilibet teneatur in quinquaginta. quid si moriantur relictis hæredibus: vtrum istud beneficium detur eis? Rñ. quòd sic: quia tantũ tenebuntur pro partibus.

¶ Si fideiussor.] Dic Titio. c. mutuò: qui Sempronium dedit mihi fideiussorem. timebam ne Sempronius esset debilis ad soluendum. petij Seium, vt esset fideiussor Sempronij, qui pro eo fideiussit. conueni Semproniũ ad ista. c. qui voluit vt diuideretur actio inter se, & Seiũ suũ fideiussorem. an hoc rectè petat? Rñ. quòd non: imò insolidum conuenitur: quia ipse est loco rei. Itẽ nec reus principalis potest desyderare, vt actio diuidatur inter se & fideiussorem. vsque ibi, proinde. vbi ponit talẽ illationem, quod si sint duo fideiussores, & vnus istorum duorum dederit Titiũ fideiussorem, obligatio non diuiditur inter istum tertiũ fideiussorem, & cũ pro quo fideiussit: sed bene diuidetur inter istum tertium, & alium primum pro quo non fideiussit. Fran. Accursius.

niã [a] his mandati actio nõ cõpetit.

¶ *Si ante diuisionem unus ex fideiussoribus non soluendo, uel sine hærede decedat: ad periculum cæterorum spectat. Bartol.*

Caius. LEX XXVII.

Inter fideiussores non ipso iure [b] diuiditur obligatio, sed ex epistola diui Hadriani. Et ideo si quis eorum ante exactam à se partem sine hærede decesserit, vel ad inopiam peruenerit: pars eius ad cæterorum [c] onus respicit [d].

¶ *Fideiussor qui tenet sub conditione facit locum beneficio epistolæ. sed si tunc soluendo non esset, in alios fideiussores restituitur. Bartol.*

Vlpianus. LEX XXVIII.

Si plures sint fideiussores [e]: & vnus purè, alius in diem vel sub conditione acceptus: succurri oportet [f] ei, qui purè acceptus est, dum existere conditio potest: scilicet vt interim in virilem partem conueniatur. Sed si cùm conditio extiterit, non est soluendo, qui sub conditione acceptus est: restituendam [g] actionem in purè acceptum Pomponius scribit.

¶ *Hæredi, & eius fideiussori datur beneficium epistolæ respectu confideiussoris: secus respectu principalis: & in bonis principalis computantur uires fideiussoris. Bartolus.*

¶ Præterea si fideiussor [h] extiterit hæres fideiussori, siue vnus, siue plures: æquè hic quoque pertinebit ad eandem causam: in quorum persona æquè locum habebunt ea, quæ sunt à diuo Hadriano constituta [i].

¶ *In facultatibus fideiussoris ab eo dati computantur facultates confideiussoris. licet ergo fideiussor meus non sit soluendo, si tamen fideiussor ab eo datus soluendo est. & ego conueniar insolidum: possum petere actionem diuidi inter me & illum: & sic ille reputabitur confideiussor meus: sicut ille pro quo fideiussi: alias non haberem hoc beneficium. Paulus de Castro.*

¶ Præterea † si quæratur an soluendo sit principalis fideiussor: etiam vires sequentis fideiussoris ei aggregandæ sunt [k]. ¶ Sicut ipsis fideiussoribus, ita hæredibus [l] quoque eorum succurrendum Pomponius scribit.

e ¶ Si plures sint fideiussores.] simul accepti: aliàs secus: vt. j. e. si à Titio. Accursius.

f ¶ Oportet.] per epistolam: secus in duobus reis sic acceptis: vt. j. de duobus reis. l. ex duobus.

g ¶ Restituendam.] per in integrum restitutionẽ cõtra rem prius iudicatam. Idem & si nullo modo extititcõditio. videbatur enim à residuo liberatus: tum propter epistolam. tum quia in parte tantum fuerat condemnatus.

¶ *Inter fideiussorem principalem & subalternum sibi non diuiditur actio: sed inter principalem & subalternum alteri sic. Bal.*

¶ Si fideiussor fuerit principalis, & fideiussor fideiussoris, non poterit desyderare fideiussor, vt inter se & eum fideiussorem pro quo fideiusit, diuidatur obligatio. ille enim [m] loco rei est: nec potest reus desyderare, vt inter se & fideiussorem diuidatur obligatio. Proinde si ex duobus fideiussoribus alter fideiussorem dederit: aduersus eũ quidem non diuiditur obligatio, pro quo interuenit: sed aduersus confideiussorem [n] magis est, vt diuidatur.

¶ *Reus qui habet exceptionem: si actor differt agere, forte ut moriantur testes, qui possunt exceptionem probare: correus potest ipsum ad iudicium prouocare implorando iudicis officium: & petendo declarari sibi exceptionem competere. & illi imponi silentium super actione: & sic non solum petere examinari testes ad æternam rei memoriam. Paulus de Castro.*

Caius. LEX XXIX.

Si contendat fideiussor cæteros soluendo esse: etiam exceptionem [o] ei dandam, Si non & illi [p] soluendo sint.

¶ *Dy. per istam. l. dicit quod ex contractu facto sub conditione impossibili, nulla nascitur obligatio ciuilis uel naturalis: quia si nasceretur, posset fideiussor accedere.*

Idem. LEX XXX.

Si sub impossibili † conditione [q] stipulatus sim: fideiussor adhiberi non potest [r].

¶ *Sed an pro inuito poterit quis fideiubere? dic quod sic: tamen repetere non potest ab eo quod soluit. secus quando ignorante: quia repetit per actionem neg. gest. Paulus de Castro.*

Caius. LEX XXXI.

Fideiubere pro alio potest quisque, etiam si promissor [s] ignoret [t].

¶ *Nota hic quod fideiussor non potest obtinere exceptionem dilatoriam in præiudicium debitoris: sed exceptionem fori uel aliam personalem quæ ipsum tantum concernat, bene potest obtinere. Paulus de Castro.*

Vlpianus. LEX XXXII.

h ¶ Fideiussor.] aliàs est si fideiussor extitit hæres fideiussori: & tunc dic hic quoque &c. scilicet fideiussor succedens pertinet ad eandem causam. s. vt impetret beneficium epistolæ contra fideiussores primi: qui & sui cõfideiussores sunt & si duo vel plures fideiussores sint hæredes alterius fideiussoris, impetrent etiam inter se: cùm & ipsi fideiussores principales erant etiam cum alijs confideiussoribus defunctis & suis. aliàs deficit hæres: & tunc dic fideiussor extitit fideiussori. i. fideiussor aliquis accept' est, pro fideiussore: & quod subijcit hic quoque: scilicet fideiussor, qui pro fideiussore accipitur, pertinebit ad eandem causam. i. vt imploret beneficium contra fideiussorem illius qui eum ei dedit: vt in fi. huius legis.

i ¶ Constituta.] in epistola.

k ¶ Aggregandæ sunt.] vt videat ipse soluendo si eius fideiussor est. Accursius.

l ¶ Ita hæredibus.] sic. C. ad Vell. l. hæredes. ar. contrà. j. quod cum eo, sed si. §. soli. Accursi. ADDITIO. Dic quod ibi est beneficium merè personale. sic. j. de solu. matrimo. l. maritum. cum lege sequen. Bar.

m ¶ Ille enim.] pro quo fideiusit.

n ¶ Confideiussorem.] illius qui eum dedit: vt. s. §. præterea in prin. §.

o Si contendat.] Etiam exceptionem. non solùm iudicis officio: vel non solùm poterit agi vt fiat diuisio: sed etiam &c.

p ¶ Et illi.] verba exceptionis.

Si sub impossibili.] CASVS. Stipulatus sum à te. c. si digito cęlũ tetigero. ista est cõditio ĩpossibilis. vtrũ possim à te petere fideiussorem? Rñ. quòd nõ: quia pro impossibili obligatiõi nõ põt accedere fideiussor. F.

q ¶ Si sub impossibili conditione.] in faciendo: secus si in non faciendo: vt. j. de verbo. oblig. l. impossibilis.

r ¶ Non potest.] quia non valet principalis.

Fideiubere.] CASVS. Aliquis potest pro reo ignorante fideiubere. Fran. Accursius.

s ¶ Promissor.] qui erat principalis, pro quo iste nunc fideiubet.

t ¶ Ignoret.] vt &. j. manda. l. ex mandato. §. fideiussori. & j. de neg. gest. l. iij. §. fi. Accursius.

† Adde quod notaui in. l. cum heres. §. non est statuliber & in apost. ad text. in ver. impossibilem cõditionẽ supra de statulibe.

† Bald. in. l. mulier. C. de iure do. et Alex. in. l. si constante in pri. ... [handwritten marginal note, partly illegible]

SI fideiussor.] CASVS. Promisisti mihi centum aureos soluere in festo paschæ. fideiussor tuus soluit mihi per mensem ante pascha. quæritur vtrũ posit te statim cõuenire facta solutione? Rñ. ꝙ nõ, sed expectabit vsq; ad festũ in quo tu debebas soluere. Frã. Ac

a Expectare diem.] ad conueniendum reum actione mãdati: vel neg. gest. vt &. ṡ. mãda. si mãdauero tibi. ĩ prĩ.

SI fideiussor vel alius quis pro reo ante diem creditori soluerit: expectare diem [a] debebit quo eum soluere oportuit.

Ista lex debet intelligi de exceptionibus, rei cohærentibus, quæ transeunt in fideiussores, secus in personalibus. hoc dicit. Paulus de Castro.

Idem. LEX XXXIII.

EX persona rei [b], & quidem inuito [c] eo, exceptio & cætera rei commoda [d] fideiussori cæterisque accessoribus [e], competere possunt.

Instantia causæ transit ad hæredem quo non defendente committitur stipulatio contra fideiussores datos à defuncto iudicatum solui: nisi hæres seruus fuerit petitoris. Bartolus.

Idem. LEX XXXIIII.

SI eum † hominem, quę à Titio petieram [f], pro quo satis de lite acceperam [g], Titius [h] liberum hæredemque reliquerit: si quidem re vera ipsius fuerit [i], dicẽdum est iudicium [k] in eum [l] transferri: & si non patiatur id fieri, committi stipulationem [m]. Si autem homo meus, id est petitoris fuerit [n], neq; iussu meo hæreditaté adierit [o]: fideiussores tenebuntur [p] ob rem nõ defensam. si autem adierit me iubente [q]: stipulatio euanescit [r]. Plane si meus fuerit [s]: & idcirco differam aditionem, vt cùm vicero [t], tunc eum iubeam adire: & interim [v] ob rem non defensam agere velim [x]: non committitur stipulatio: quia vir bonus nõ arbitraret [y].

In causam leuiorem potest quis intercedere, non in grauiorem. Bartolus.

EX persona.] CASVS. Titius promisit mihi. c. & dat fideiussorẽ. ego facio ei pactum de nõ petendo. vtrum fideiussor posit vti ista exceptione pacti sicut reus principalis? Rñ. quod sic. Alia exẽpla sunt in glos. vltima. Fran. Accursius.

20 b Ex persona rei.] manentis in suo statu: vt. C. e. l. j.

c Inuito.] vt &. ṡ. eo. si stipulatus. &. ṡ. de excep. l. omnis.

d Commoda.] quę rei cohærent: vt suprà de excep. l. exceptiones. §. rei.

30 e Accessoribus.] vt mãdatoribus, aliâs est in tex. vel successoribus. & dat Ro. exẽplũ vt in resti. in integrum in quodã casu: vt. C. de fideius. mino. l. ij. & in compensatione, & in conditione taciti temporis.

† Nos habemus qd quando obligatio de sui natura est transitoria ad hæredem: instantia tecum cepta transit ad hæredẽ tuum etiã lite incipiente, & p ad uersarium tuum nõdũ cõtestata. l. defunct⁹. ṡ. de pcur. l. ij. in fi j. de pto. stipu: Quid si obligatio nõ est trãsitoria? dic ꝙ nõ trãsit nisi instantia cepta & lite contestata: per istum text. sing. Bolo.

40 SI eum hominem.] CASVS. Tu possidebas seruum Stichum. ego dicebam ipsum esse meum. quare te feci vocari in ius vt eũ mihi restituas. tu dedisti fideiussorẽ iudicio sisti, vel iudicatũ sol-50 ui. tu posteà moriẽs instituis Stichum hæredem cum libertate. certè iudicium debet transferri in istum seruum. ꝙ si nolit suscipere iudicium: fideiussores conueniẽtur. & hoc verum, si seruus iste tuus fuerit. si verò seruus ille meus fuerit: & adierit hæreditatem non meo iussu: fideiussores tenebuntur, si 60 non defendatur in iudicio. si verò ego iussi istum seruum adire hęreditatem, tunc stipulatio, qua tenentur fideiussores, euanescit. Sequentia plana sunt. Fran.

f Petieram.] vt seruum meum per rei ven.

g Acceperam.] iudicio sisti, vel iudicatum solui: sicut harum legum tempore fiebat: vt insti. de satisd. in prin. in qua iud. sol. est clausula de defendendo: vt. ĵ. iud. sol. l. iudicatum solui. de cuius commissione tractatur in hac lege. Accursius.

h Titius.] idemque possessor.

i Fuerit.] quod etiam ex post facto cognoscetur, vel serui confes-70 sione saltem

k Iudicium.] rei vendi. inceptum & consummandum.

l In eum.] interim hæredem necessarium factum, & si nolit. R. & dic transferri iure hæreditario.

m Committi stipulationem.] contra fideiussores: & etiam contra ipsum iure hæreditario: quia & Titius promisit: nam licet in ea non videatur interesse, quia possessoris erat seruus: interest tamen, vt veritas inquiratur: vt. ṡ. si quis cau. l. si eum. in prin. Accursius.

n Fuerit.] non tamen ipse fatetur hoc. Accursius.

o Adierit.] non vt seruus meus: sed vt Titij libertus eiusque ne-80 cessarius hæres hęreditaté adiuit. R. neque in se iudicium trãsferri patitur. nec enim in dubio possum eum compellere vt adeat: vt. C. de iure delibe. l. penul.

p Tenebuntur.] scilicet si non defendantur. non ergo, quia non paretur: sed quia iudicium recusatur, quod fideiussores promiserãt, stipulatio committitur. secundum R.

q Iubente.] i. velut seruus meus: vt etiam ipse fatetur.

r Euanescit.] quia ego per seruum succedo principali reo: & sic

extinguitur principalis obligatio. igitur & accessoria: vt. ṡ. e. hæres. §. quod si stipulator. Accursius.

s Fuerit.] & hoc etiam fatetur ille: vnde ipso [a] iure vel inuitus efficitur Titij hæres. Accursius.

a Aliàs non ipso iure.

t Vt cum vicero.] contra fideiussores, quia non defenduntur.

Paulus. LEX XXXV.

HI qui accessiõis loco pmittunt, in leuiorem causam accipi possunt: in deteriorem non possunt. ideoq; si à reo mihi stipulatus sum, à fideiussore mihi [z] aut Titio: meliorem causam esse fideiussoris Iulianus putat: qa potest vel Titio soluere. Quòd si à reo mihi aut Titio stipulatus sim, à fideiussore mihi tantũ interrogem: in deteriorem causam acceptum fideiussorem Iulianus ait. Quid ergo si à reo Stichũ aut Pãphilum [a], à fideiussore Stichũ [b], interrogem? vtrum in deterioré causam acceptus est sublata [c] electione? an in meliorem? quod verũ est [d]: qa mortuo eo liberari põt [e].

Fideiubens pro naturali obligatione serui tenetur insolidum: sed pro actione de peculio tenetur dominus quatenus est in peculio. Paulus de castro.

Idem. LEX XXXVI.

CVm fideiubeat aliquis pro seruo: insolidum tenetur [f], etiam si nihil in peculio sit. Plane si pro domino fideiubeat, cũ quo de peculio actio est: duntaxat de peculio tenebitur [g] quod tũc [h] erit cùm res iudicatur.

Fideiussori soluenti debẽt actiones cedi, quia soluendo uidetur eas emisse. B.

Idem. LEX XXXVII.

CVm is [†], qui & reum & fideiussores habet, ab vno ex fideiussoribus accepta pecunia pręstet actiones, poterit quidem dici nullas iam esse, cùm suum perceperit, & perceptione omnis obligatio liberata sit.

v Et interim.] i. dũ vacat Titij hęreditas.

x Velim.] contra fideiussores.

10 y Arbitraret.] s. eum esse defendendum. qui meus sit. & hoc fatetur: vel eum, qui mortuus est dum eius hæreditas vacat. vt arg. ṡ. de procura. l. vel hæreditas. cum eo in fraudem faciam, vt posteà adeat.

20 HI qui.] CASVS Dictum est. ṡ. in. l. græce. §. illud cõe. quod fideius. non potest accipi in duriorem causam: & processit ibi per multa exempla per leges sequentes: hîc iterum tangit de illa materia: 30 qa fideiussor obligatur in duriorem causã: veluti si à reo principali stipulor mihi dari soli: à fideiussore verò stipulor dari mihi aut Titio: melior fit conditio fideiussoris. quia potest vni nostrum soluendo libe-40 rari. si autem ecõtra vt puta, si stipulatus sum à reo principali mihi aut Titio dari, à fideiussore autem stipulatus sum dari tantũ mihi, fideiussor nõ obligatur: quia in duriorem causam acceptus est. Sed quid si à 50 reo principali sum stipulatus stichum aut pamphilum: à fideiussore autem Pamphilũ tantũ? Certè non censetur fideiussor acceptus in duriorem causam: quia mortuo Pãphilo potest fideiussor liberari: quod non esset si promisisset Stichũ aut Pamphilũ: quia tunc vno mortuo deberet aliũ soluere. Frã. acc.

† Amplia bis hãc legem vt pcedat non tantum in fideiussore soluẽte, sed etiã in condẽnato ad soluendũ. per. l. j. C. de fideius. mi. & l. fideiusor. p venditore, ṡ. eo. titulo de quo est gl. in ca. fi. extra de foro cõpe. li. vj.

60 z Mihi.] scilicet tantum.

a Pamphilum.] & sic duo.

b Stichum.] & sic vnum.

c Sublata.] id est ablata quam habet reus scilicet non fideiussor.

d Quod verum est.] scilicet vt in meliorẽ causam accept' sit.

e Liberari potest.] vt &. ṡ. de ver. ob. l. si ex lega. &. ṡ. e. l. grece. §. si quis stichum. hoc tamen ꝙ morti subiectus est Stichus, non videbatur attendendum. vt arg. contra supra de transac. l. cum hi. in fine. ADDITIO. Dic secundum Bart. ꝙ hic attenditur id ad ꝙ res naturaliter tendit: ibi secus.

70 CVm fideiubeat.] CASVS. Tu habes seruũ Stichũ: iste Sticus vult contrahere cum aliquo: ego fideiubeo pro seruo isto. certe ego tenebor insolidum. sed si ego fideiubeo pro te rogante seruo. tenebor tantummodo quatenus est in peculio serui: quod peculium ęstimatur tempore rei iudicatę. Fran.

f Tenetur.] scilicet fideiussor. & facit. ṡ. de consti. pec. l. j. in fi. &. l. ij. & de condi. inde. l. si is cum quo. &. l. naturaliter. & de act. empt. si seruus. §. peñ. Sed contrà. ṡ. si quis cau. quoties. sed in iudicio spãle.

g Tenebitur.] non actio. de peculio: sed vt præstet quantũ est in peculio cum res iudicatur. Nã hoc tempus inspicitur in cõdemna-80 tione peculij: vt ṡ. de pecu. quęsitũ. in princ. &. ṡ. de libe. le. l. si quis reum. §. iul. in fi.

h Quod tunc.] scilicet peculium est inspiciendum tunc &c.

CVm is.] CASVS. Creditor Titius qui habet reum Seium obligatum & fideiussores, accepit solutionem plenam ab vno fideiussore. vtrum posit illi cedere actionem contra reum? Et videt ꝙ nõ: quia facta solutione nullę remanẽt actiones. ergo nullas cedere potest. sed hoc nõ est verũ: quia creditor, qui solutionẽ accepit:

non

non censetur quodãmodo pecuniam quam recipit, in solutum accipere sed videtur vendere fideiussori nomen debitoris: & ideo habet actiones quas cedere tenetur ipsi fideiussori. Fran. Accursius.

a ¶ Præstat.] quod facere debet: vt & .C. eo. l. cùm alter. & .j. rẽ pu. sal. fo. l. si. in prin. Sed contrà .j. eo. l. vt fideiussor. Sol. vt ibi. Accur.

b ¶ Dici.] allegando.

c ¶ In solutum.] s. creditor: vt sic extinguerẽtur obligationes omnino secũdũ quosdam. & intellige quando incontinenti post solutionem cedit actionem. vel si ex interuallo, dic hoc actum in soluendo, vt posteà posit fieri cessio: ne sit contrà .j. de solu. Modestinus. vel etiam dixit soluens, soluo vt cedas. vt. C. de actio. & obliga. l. j.

d ¶ Et ideo habet.] hæc est vera. sed eius contraria non. s. quod ideo teneatur qđ habeat actionem. vt. j. de reg. iur. l. nemo ideo. Item no. quia actio in utilis cedẽti, erit vtilis ei cui ceditur. Sed q̃uo hoc? Respõ. quia & aliâs actionem mãdati vel neg. gest. habet soluens, efficacẽ. s. contra reum. arg. ꝭ. ad Vellꝭ. quamuis. §. plane. posset etiã fortè repetere pecuniã. s. soluens à creditore si nõ cedat: ar. j. rẽ ra. ha. l. fi. §. fin. & de hoc not. C. de iu. do. l. fin. circa prĩ. & facit ad. l. ꝭ. de pe. quod debetur. & .ꝭ. qui. mo. pig. vel hyp. sol. l. soluitur §. si conuenit. & .C. e. l. ij. & .j. de fur. si vendidero. in princip. & j. de solu. stichum. §. pe. & .ꝭ. de pecu. le. l. dominus sticho. & .ꝭ. man. l. Papinianus. & C. de hær. ven. l. ex nominis. & .l. emptor. & ꝭ. de. le. j. si res. & .j. e. si fideiussores. §. idem respon. & .ꝭ. de tute. & ra. distra. cum pupillus. Item an insolidum: dic vt infra de solu. Modestinus. Accur.

stat[a] actiones: poterit quidem dici[b] nullas iam esse, cùm suum perceperit, & perceptione omnes liberati sint: sed non est ita. nõ enim in solutum[c] accepit, sed quodammodo nomen debitoris vendidit: & ideo habet[d] actiones, qa tenẽt ad hoc ipsum vt præstet actiones.

¶ *Fideiubens per errorem pro eo, qui liberatus est tempore, non tenetur. Paulus de Castro.*

Idem. LEX XXXVIII.

SI quis postquam transacto tempore liberatus est, fideiussorem dederit, fideiussor non tenẽt: qm̃ erroris[e] fideiusio nulla est.

¶ *Si in obligatione principali competit electio debitori: non potest in fideiussoria dari electio fideiussori. Paulus de Castro.*

Marcellus. LEX XXXIX.

SI Stichum aut Pamphilum stipulatus essem, vtrum promissor voluisset[f]: non possum fideiussorem ita accipere, Stichum aut Pamphilum, vtrum fideiussor vellet: quia futurũ esset in eius potestate aliũ velle quã reus voluisset.

¶ *Si tempore existentis conditionis non est res uel persona, quæ in obligationem deducatur: fideiussor non obligatur. Bartol.*

¶ A Titio[g], qui mihi ex testamento sub conditione .x. debuit, fideiussorem accepi, & ei[h] hęres extiti[i]: deinde conditio legati extitit. quęro an fideiussor mihi teneatur. Respondi si ei à quo tibi erat sub conditione legatum, cùm ab eo fideiussorẽ accepisses, hæres extiteris: non poteris habere fideiussorem obligatum: quia nec reus[k] est pro quo debeat sed nec res vlla,

SI quis postquam.] CASVS. Stichus libertus debebat mihi præstare operas vsque ad certum tempus: quas præstitit. trãsacto illo tempore putans quod mihi adhuc deberet operas, dedit mihi fideiussorem pro illis operis. an fideiussor obligetur? Rñ. quod non: quia hic fuit error credentis se teneri, cùm non teneretur. & fideiusio facta per errorem nulla est. Fran.

e ¶ Erroris.] s. facti. secus ergo si ex certa scientia: vt. ꝭ. si quis cau. l. sed & si qs. §. si. & adde ꝙ no. ꝭ. mã. si fideius. §. quædã. Itẽ contrà .j. e. l. vbicunq;. Sol. ibi interuenit fideiussor antequã liberetur reus. hic autem posteà. vel plene dic vt ibi. & facit .C. de iu. & fac. igno. l. cùm testamentum. & .l. non idcirco.

f SI Stichum.] Voluisset. & ita non prioris obligationis esset accessio: sed alia quædam obilgatio. & facit supra eodem. l. græcè. §. si quis stichum.

g ¶ A Titio.] hærede.

h ¶ Et ei.] scilicet Titio.

i ¶ Extiti.] & sic omnis obligatio extincta est: vt supra eodem hæres à debitore. §. quod si stipulator & .C. de pact. debitori.

Accessoriũ sine principali esse nõ potest.

k ¶ Nec reus.] No. non esse accessorium sine principali.

VT fideiussor.] CASVS. Titius debitor meus in centum dedit mihi duos fideiussores. Conueni vnum fideiussorem: qui mihi totum debitum soluit. quæro vtrum debeam cedere actionem isti fideiussori contra suum confideiussorem? Respõ. quod non. Fran. Accursius.

l ¶ Non est.] à lege vel à iudice: sed à creditore opposita exceptio. sic vel ante solutionem vel post incontinenti: vel hoc acto etiam ex interuallo: vt infra. l. ij. §. idem respon. & suprà. l. cùm is. & .l. fideiussoribus. & .C. eo cùm alter. secus in tutoribus qui agũt vtili sine cessione: & magistratibus: vt suprà de tut. & ra. distra. l. j. §. nunc tractemus. & suprà de nego. gest. ex facto. quare secus? Respon. illi ex necessitate: hi ex voluntate: argu. C. de nego. gest. tutori vel ideo quia fideiussor habet regressum cõtra alium: sed tutor vel magistratus non. ad quod facit quod no. suprà de procu. l. si minor. in princip. Accursius.

m ¶ Alter.] liberatus alterius solutione.

n ¶ A confideiussore.] cui non est cessa actio.

quæ posit.

¶ *Fideiussori contra fideiussorem non datur actio nisi cessa. Bartol.*

Modestinus. LEX XL.

VT fideiussor aduersus confideiussorem suum agat [illegible] dando non est[l]: ideoque si ex duobus fideiussoribus eiusdem quantitatis alter electus à creditore, totum exoluerit, nec ei cessæ sint actiões: alter[m] nec à creditore, nec à cõfideiussore[n] recte cõuenietur.

¶ *Ab uno ex duobus reis debendi potest dari fideiussor pro tota quantitate. Pau.*

Idem. LEX XLI.

CVm duo rei constituti sunt: siue ab vtroque, siue ab altero fideiussor datus fuerit: insolidum recte accipietur[o].

CVm duo rei.] CASVS. Titius & Mæuius ꝓmiserunt mihi .xxx. aureos: vnus corũ dedit mihi fideius. certè ego possum ab eo todam summam exigere, sicut si ambo dedissent istum fideiussorem. Fran. Accursius.

o ¶ Accipietur.] Nam ipse qui eum dat, insolidum conuenitur. & facit suprà de duobus reis. l. duos. §. j.

¶ *Si fideiussor in defectum principalis accipitur: eo existente soluendo fideiussor non tenetur. Bartol.*

Idem. LEX XLII.

SI fideiussores[p] in id accepti sunt, quod à curatore[q] seruari non posit, & post impletam legitimam ætatem, tam ab ipso curatore, quam ad hæredibus eius insolidum seruari potuerit, & cessante eo, qui pupillus fuit, soluendo esse desierit[r]: non temerè[s] vtilem[t] in fideiussores actionem competere.

¶ *Exceptio, quæ non impugnat sententiam: potest opponi post sententiam. Bartol.*

¶ Idem respondi, Si insolidum cõdemnatus est vnus ex mandatoribus, cùm iudicati conueniri cœperit, posse eum desyderare[v] vt aduersus eos, qui idem mandauerunt, actiones sibi mandentur.

SI fideiussores.] CASVS. Pamphilus adultus habẽs curatores accepit ab eis fideiussores rem pup. sal. fo. post impletã legitimã ętatẽ curatores & eorũ hæredes erãt soluendo: sed iterũ post desierũt esse soluendo. q̃rit̃ vtrũ fideiussores teneantur? Respõ. quod sic. Item fideiussores possunt petere diuidi obligationem. Si ergo vnus fideiussorum cõuentus & condemnatus fuerit insolidum: si post compellatur actione in factum ex re iudicata cõueniri, poterit adhuc petere diuidi actionẽ, vt cęteri etiam pro parte sua soluant. Franciscus Accursius.

p ¶ Si fideiussores.] aliâs incipit fideiussores si &c. aliâs si fideiussores.

q ¶ A curatore.] qui promisit rem adulti saluam fore.

r ¶ Disierit.] scilicet curator.

s ¶ Non temerè.] temerè esset si daretur. sic suprà de proba. si quis liberum. & de repu. l. vxores. & infrà de regu. iur. l. ea. quæ.

t ¶ Vtilem.] nedum directam. sibi enim imputet quod agere supersedit, cùm soluendo fuit: & hic maior factus erat: secus si tunc soluendo non esset: vt. C. de fideius. tut. l. ij. & facit. C. de di. tu. l. j. & .C. de proba. ex persona. & suprà de cui. rem hæredi. Sed contrà infrà eo. si fideiussor. Solu. vt ibi. & facit. j. eo. inter. §. cùm inter. ADDITIO. Dic quod hîc debet discuti hæres sicut defunctus: quia fuit habitus respectus ad rem: quod apparet quia discusio debet fieri ipso volente soluere: vt. l. decem. in fine. ꝭ. de verborum obligationibus. sed in. l. fideiussor. in fine, fuit habitus respectus ad personam: quod apparet quia eo ipso quod est in mora, stipulatio impletur: licet sit soluendo secundum Bar. hîc.

v ¶ Desyderare.] idẽ in fideiussoribus: vt suprà eodem. l. fideiussoribus. & .l. cùm is. Sed contrà .C. eodem fideiussor. in fin. vbi ante sententiam tantum concedit: sed illud in beneficio diuisionis, hic cessionis. vel vt ibi. Item an insolidum fiat hæc cesio? Respon. vt infrà de solu. Modestinus. & facit suprà manda. si quis alicui. §. finali. Item contra .C. sententiam rescindi non posse. l. peremptorias. sed hic speciale vt peremptoria opponatur post sententiam: vt ibi not. Item facit suprà nau. caupo. stabularij. l. licet. §. & si cum.

SI ita fideiussorem.] CASVS. Dedi tibi decem mutuò. tu das mihi fideiussorem, qui ita promittit. fideiubeo pro tali: & ꝓmitto .x. corbes vini pro .x. aureis quos ei mutuasti. certè iste fideiussor non obligatur: quia in aliam speciem est acceptus, quam principalis. & subiungit rationem quia licet species possint ęstimari pecunia, sicut totaureos dari pro tali re: tamen pecunia non potest faciliter æstimari spe-10 ciebus. Fran. Accur.

a ¶ Quod.] id est quia. vel subaudi de eo.

b ¶ Non potest.] secus in constitutore: vt. ff. de consti. pecu. l. j. §. antepenul. Itē ipse debitor: vt. ff. si cert. peta. l. rogasti. licet fideiussor non: vt hîc, 20 &. ff. eo. l. græce. §. si quis stichum

c ¶ Potest.] quia cùm merces datur, in pecunia potest se obligare fideiussor: vt hîc innuit. Sed contra puto arg. d. §. si quis stichũ.

d ¶ Aestimãda est.] Sequitur ergo vt cùm 30 pecunia datur ĩ mercem, nõ possit obligari fideiussor. facit. j. de verb. signi. l. prope. & C. de constit. pecu. l. ij. §. sed vt. &. §. & neminem. Accursius.

¶ *Si principalis promittit pecuniam: fideiussor ad aliam quantitatem non tenetur.* Bar.

Iabolenus. LEX XLIII.

SI ita fideiussorem accepero, Quòd [a] ego decem credidi, de ea pecunia mille modios tritici fide tua esse iubes? non obligatur fideiussor: quia in aliam rem quam quæ credita est, fideiussor obligari non potest [b]: quia non vt æstimatio rerum, quæ mercis numero habentur, in pecunia numerata fieri potest [c]: ita pecunia quoque merce æstimanda est [d].

¶ *Fideiussores diuersorum non recipiunt beneficium diuisionis.* Bartol.

Pomponius. LEX XLIIII.

SI à Titio stipulatus, fideiussorem te acceperim: deinde eandem pecuniam ab alio stipulatus, alium fideiussorem accipiam, confideiussores [e] non erunt: quia diuersarum stipulationum fideiussores sunt.

SI à Titio.] CASVS. Stipulatus sum à te decem, & fi-40 deiussorem accepi. posteà eandem summam stipulatus fui à Mæuio, & alium fideiussorem accepi. dicit hîc quod isti non sunt confideiussores: quia sunt diuersarum stipulationum accepti. Fran. Accursius.

† Bald. hic dicit istum tex singu. ad hoc ꝙ licet fideiussor regulariter non possit obligari ad aliud quã sit obligatus debitor principalis quia obligatio est in dari: tũ secus est quã factum est in obligatione. qa pôt se obligare ad aliud quã sit obligatus principalis: videlicet ad interesse seu ad æstimationem dãni. Bol.

50 e ¶ Confideiussores.] ergo non adiuuantur beneficio epistolæ. & facit. j. eo. inter. §. duo. Sed quid si ab eodem diuersis temporibus? Respon. vt. j. eo. si Titius. ij. rñ.

¶ *Contractus cui non statur, stipulationis impedit commissionem.* Bartol.

Iabolenus. LEX XLV.

STipulatus es † opus arbitratu tuo [f] ante certam diem fieri: quòd si effectum non esset, quanti vt efficiatur opus locasses, tanti fideiussores accepisti: & quia opus effectum non erat [g], alij [h] locasti: & cùm posterior conductor satis non daret [i], ipse tu [k] opus fecisti [l]. quæro, an fideiussor teneatur? Respondi, secundum ea verba stipulationis, quæ à te proposita sunt, fideiussores nõ teneri. Non enim [m] id fecisti, quod in stipulatione conuenerat: id est, opus alij non locasti [n]: tametsi [o] posteà [p] locasti. ea enim locatio * quam secutus non es, perinde est ac si interposita non esset [q], & [r] statim tu opus facere cœpisses [s].

* Quam secutus es &c.

STipulatus est.] CASVS. Ti-60 tius erat bonus architectus: à quo stipulatus sum hoc modò. Titi promittis mihi tale opus facere? ille respondit, promitto. item promittis mihi quod si non feceris, solues expensas, si alij faciendum locauero? promitto. & cùm hoc fideiussorem dedit Mæuium. contingit quod Titius opus istud nõ facit: quapropter ego illud alij locaui faciendum. ille similiter non facit: quamobrem egomet opus istud facio. Nũc quæritur, vtrum Mæuius fideiussor teneatur? Respon. quod non. quia ego non sum prosecutus verba stipulationis: cùm ille secundus conductor opus non 70 fecerit: imò ego illud perfeci: ideo illa secunda locatio habetur ac si non esset interposita. Fran.

f ¶ Arbitratu tuo.] quod ad boni viri arbitrium reducitur: vt. ff. locati. l. si in lege.

g ¶ Non erat.] elapso die: quod est necesse. Item necesse est quod eadem lege locet: vt. ff. loca. item quæritur. §. si in lege.

h ¶ Alii.] verbotenus tantum. Accursius.

i ¶ Non daret.] de opere faciendo tuo arbitrio: vt fecerat primus.

k ¶ Ipse.] id est tuipse. Accursius.

l ¶ Fecisti.] & sic ab vtraque locatione recessisti.

80 m ¶ Non enim.] facit. C. eo. si creditor.

n ¶ Non locasti.] cum effectu. Accursius.

o ¶ Tametsi.] id est quam. Accursius.

p ¶ Posteà.] scilicet verbotenus sine effectu.

q ¶ Non esset.] arg. ff. de in diem addic. l. quid autem. ibi, quasi non videatur &c. & de in rem ver. l. si pro patre. §. versum.

r ¶ Et.] repete. & perinde ac si &c. quasi dicat, si nulla etiam verbotenus facta intercessisset. Accursius.

s ¶ Cœpisses] qđ hîc fecisse videris. & facit. ff. de statuli. l. stichũ. §. fi.

FIdeiussor.] CASVS. Ego vendidi tibi duos fundos: & dedi tibi fideiussorem ꝓ euictione. cõtingit ꝙ vnus fundus euincitur: ideo emptor fecit conueniri fideiussorem: & condemnari incertam summam pecuniæ. ego morior relicto hærede. Nunc quęritur vtrũ iste fideiussor possit conuenire hæredem meum antequã executio fiat cõ-10 tra eũ? Rñ. ꝙ rectè agere potest, & iudicis officio cõtinebitur ꝙ ipse fideiussor liberetur à sua fideiussione per hæredem meum, scilicet solutione, vel alio modo. Fran. Accur.

¶ *Pro venditore fideiussor postquam est condemnatus, agere potest.* Bartol.

Scæuola. LEX XLVI.

FIdeiussor pro venditore fundorum duorum, altero euicto conuentus ab emptore, condemnatus est in certã quantitatẽ [t]. quæsitum est an cum hærede venditoris ante diem quo iudicatum facere compelleretur, agere posset [v]. Respondi, agere quidem posse [x]: sed ex iusta causa [y] ad officium iudicis pertinere quod fideiussor aut defendatur, aut liberetur [z].

t ¶ Quantitatem.] præstandam intra cer-20 tam diẽ qđ facere potest: vt. ff. de re iudi. l. ij. vel si hoc nõ dicat, quatuor mẽses dant: vt C. de vsur. rei iu. l. ij.

v ¶ Agere possit.] scilicet fideiussor. Ac.

x ¶ Posse.] vt &. ff. manda. l. Lucius. & C. mãda. si pro ea.

30 y ¶ Ex iusta causa.] i. propter hanc iustam causam.

z ¶ Liberetur.] solutione, vel alio modo.

¶ *Fideiubens pro contractu per l. reprobato, effectualiter non tenetur.* Paulus de Castro.

Iabolenus. LEX XLVII.

CVm lex venditionibus [a] occurrere voluerit: fideiussor quoque liberatur, eo magis, quod per huiusmodi actionem [b] ad reum peruenitur [c].

CVm lex.] CASVS. Vendidisti mihi rem sacrã, quæ nõ potest vẽdi. l. prohibente. ego dedi tibi 40 fideius. ꝓ pretio soluẽdo. quæritur an iste fideius. teneatur? Rñ. ꝙ non: quia si fideius. cogeretur soluere, ipse ageret contra emptorem actione mandati: & sic re᷒, siue emptor cõpelleretur soluere ex ea emptione, quæ 50 non valet. Fran. Ac.

a ¶ Cùm lex venditionibus.] vt venditionibus dolo, vel metu extortis.: vel quia res est sacra vel religiosa vendita: vt not. institu. de contrahen. empt. §. fi. secus si lex noluit assistere vendi-60 toris priuilegijs: vel ratione simili: vt. C. de fideius. mi. l. j. & . ij. & . C. de prædi. mi. l. & si is. vel dic vt ibi.

b ¶ Actionem.] contra fideiussorem intentandam.

c ¶ Peruenitur.] qđ esse nõ debet hoc casu. aliâs aũt nõ ideo excusatur fideiussor, scilicet quãdo cõtract᷒ tenet: qa scilicet possit redire ad reũ. & caue tibi. quia in re sacra vẽdita hæc nõ est bona ratio: nisi dicas rem venditorem ignorasse: aliâs cùm ipse teneatur, non excusatur fideiussor propter reum, sed propter se. Item quid in fundo dotali? Rñ. fortè idem quod & in minore secundum. H. Accur.

¶ *Pro deportato ex maiori obligatione non potest accipi fideiussor.* Bartol.

Papinianus. LEX XLVIII.

SI debitori deportatio irrogata est, non posse pro eo fideiussorem accipi [d] scribit Iulianus: quasi tota [e] obligatio contra eum extincta sit.

¶ *Si filius numerat, post emancipationem, acquiritur sibi actio: licet tempore patriæ potestatis fuerit stipulatus.* Bartol.

¶ Si filiusfamiliâs in causa peculiari ita fideiussorem acceperit, Quantam pecuniam credidero, fi-

70 SI debitori.] Gl. ponit casum in princ. huius. l. ¶ Si filiusfami.] Titius filiusfamiliâs habẽs peculiũ stipulatᷓ à Mæuio fideiussore cuiusdam, cui vult credere pecuniã: Mæui ꝓmittis soluere pecuniã quã mutuauero illi? ille dicit, ꝓmitto. post Titi᷒ filiusfa. emãcipatur: & tunc mutuat pecuniam. hîc quæritur, vtrum pater istius Titij possit conuenire reum, cui credita est pecunia? Respon. quod non. filius verò poterit eum conuenire. Fran. Accursius.

d ¶ Fideiussorem accipi.] super contractu super quo tenebatur in primò: quia omnis obligatio ciuilis & naturalis translata est in fiscum vt in hæredem: vt. C. ad leg. Iulli. de vi. l. tut. & argu. supra ad 80 Trebelli. l. seius. ij. respon. & pro fisco si potest accedere fideiussor. post pœnam autem naturaliter obligatur ex contractu facto post deportationem: vt. j. de pœ. l. quidam. in fin. & sic potest accipi pro ea naturali fideiussor: vt. ff. de duo. re. l. si. in fin. quæ est contrà. vel ibi mandauit expressè: hîc non: quod nil est. vel ibi tenetur: sed sine effectu, vt hîc: vel vt ibi. Item secus est in fideiussore captiui: vt. ff. de constitu. pecu. hactenus. Accursius.

e ¶ Tota.] id est omnis, vel vtraq;, sic. ff. de pac. l. si vnus. §. pactus. & j. de

j.de noua.quoties.in fi.
a Credat.] id est numeret.
b Nomine suo.] aliàs suo nomine.secũdũ Py.si non est reus &c.
c Debet.] vt &.ff.de verbo.obliga.quidam.Sed contra in eo.titu. si filius.Sol.vt ibi.& facit.ff.ti.j.l.fi.

SI Titius.] CASVS. Titius & Seia simul fideiusserũt pro quodam Mæuio. mulier autem non potest fideiubere ppter senatusconsul.velleianũ.dabitur ergo actio in titium insolidũ subducta muliere: qa nulli licet ius ignorare. Huic similis.] Iste.§. in principio sui clarus est,licet in fine sit obscurus:sed finis ei' declaratur per glo.super verbo posteà, & super verbo ætatis. Cætera sunt clara. Franciscus Accursius.
d Muliere.] per velleia.& insolidum,quãdo insolidum pro alio tenebatur: aliàs si pro parte tenetur,p alio, & pro parte pro se: p parte extranei tantum subducit:vt.ff. ad velleia.idẽ est.&.l.virxo ri.in fin.Sed videtur φ etiam quando pro extraneo itercessit, p virili subducat: & alter viriliter teneatur tantum:vt.C.ad velleia.l. fi paternam.quæ est cõtra.Sol.ibi masculus & fœmina animo nouãdi intercesserũt pro alio: & nõ fuit adiectum, vt insolidum tenerent sin guli: ideoq; pro virilibus portionibus tantũ sunt obligati: vt.ff. de duobus reis.l.reos.§. fi.sed hic Titi' & Seia fideiusserunt non animo nouandi. vnde qui libet tenetur insolidũ: vt instit.de fideius.§.si plures. exempta ergo fœmina à solido, alter remanet obligatus insolidum.

de tua esse iubes? & emancipatus credat [a]: patri quidẽ nomĩe suo [b] reus obligatus nõ tenebitur: filio verò humanitatis intuitu obnoxius esse debet [c].

Fideiussor, qui non potest effectualiter conueniri, facit locũ beneficio diuisionis: nisi cùm fideiussor fuerit sciens uel errans, iniustè uel ex interuallo intercessit: nisi his casibus fuerit in dolo creditor. Bar.

Idem. LEX XLIX.

SI Titius & Seia pro Mæuio fideiusserint, subducta muliere [d] dabimus insolidum aduersus Titium actionem: cùm scire potuerit [e], aut ignorare non debuerit mulierem frustra intercedere. Huic similis & illa quęstio uideri potest, ob ętatem, si restituatur in integrũ vnus fideiussor, an alter onus obligationis in integrũ excipere [f] debeat. Sed ita demum onus alteri totum irrogandũ est, si posteà [g] minor intercesserit, pter incertum ętatis [h] ac restitutionis. Quòd si dolo creditoris inductus sit minor vt fideiubeat [i]: non magis creditori succurrendũ erit aduersus confideiussorem [k], quã si facta [l] nouatione circonuẽ to minore desyderaret in veterẽ debitorem vtilem actionem sibi dari.

Exceptio, quæ competit principali: competit fideiussori. Bar.

Idem LEX L.

SI testamento liberatum debitorem hæres omittat, fideiussorem [m] autem eius conueniat: proderit exceptio doli fideiussori propter improbitatem hæredis, quæ prodesse [n] reo debuerat si con ueniretur.

Vbi solutum potest repeti, uel redditum teneri: talis solutio non parit liberationem. Bartol.

Ex duobus fideiussoris [o] hæredibus, si per errorem [p] alter insolidum exoluat: quidam putant [q] eum habere condictionem [r], & ideo [s] manere obligatum cohæredem [t] Condictione [v] quoque cessante durare obligationem cohæredis probatur, propterea quod creditor†, qui dum se putat obligatum [x] partem ei, qui totum dedit, exoluerit [y], nullam habebit condictionem.

Lex duodecim tabularum diuidit. obligationem inter hæredes ipso iure: ideo quatenus alter ipsorum soluit ultra portionem hæreditariam quocunque errore repetit: sed epistola diui Hadriani non diuidit ipso iure: ideo solutum antequam fiat diuisio per iudicem quocunque errore, non repetitur.

Quòd si duo fideiussores accepti fuerint, verbi gratia, in viginti, & alter ex duobus hæredibus alterius fideiussoris totum [z] creditori exoluerit: habebit quidem condictionem in decem, quæ ipso iure [a] non debuit: an autem & alia quinque repetere possit [b], si fideiussor alter soluendo est, vidẽdum est. Ab initio enim [c] hæres fideiussoris siue hæredes, vt ipse fideiussor, audiendi sunt: vt scilicet pro parte singuli, qui fideiussores sunt: conueniantur [d]. Sed verior, & vtilior

SI testamento.] CASVS. Habebam Titium reum obligatum mihi in decem aureis, & eius fideiuſ. feci testamẽtum in quo liberaui Titium ab isto debito. hæres meus homo callidus vult conuenire fideiussorem Titij, quasi ille non sit liberatus in testamento: an possit? Respon. quod non. imò si conueniatur, poterit opponere doli mali excep. contra hæredem meum. Ex duobus.] Ego eram fideiuſ. pro centum erga Mæuiũ creditorem. mortuus sum relictis duobus hæredibus. vnus hæredum soluit totum debitum, credẽs se totum debere, cùm tamen non teneretur, ni si in parte hæreditaria. hîc quæritur vtrũ alter hæres sit liberatus? Videtur primo quod non. & ratio huius est: quia si alter esset liberatus: iste, qui soluit, non posset repetere partem debiti: quod tamẽ facit: quia condicit id, quod soluit vltra partem suã. Item probatur alia ratione: quia si creditor iste qui totum debitum ab vno hærede accepit, per errorem credens se teneri ad partis restitutionem, restituerit: non poterit cõdicere: quia erat naturaliter obligatus restituere quod indebitum acceperat. Item si duo sunt fideiussores in.xx.& vnus moritur relictis duobus heredibus: si vnus hæredum totum soluit, habebit cõdictionem in.x.ergo &c. tamen in fine ibi, sed verior. concludit quod nullo istorum trium casuum repetitur solutum: quia debitum fuit, licet fideiussores à principio possint iuuari auxilio epistolæ diui Hadriani de obligatione diuidenda. si tamen vnus totum soluerit, non repetet partem indebitam. Quęsitum est.] Iste.§.satis prolixus est in textu: & nihil intendit dicere quam hoc. Sicut habetur ratio taciti temporis in principali reo quando promittit soluere certo loco ita habetur ratio in ipso fideiussore rei principalis. Fran. Accursius.

† Bart. hic dicit hunc text. nõ reperiri alibi ita bene sicut hic: & dicit hic esse casum ad hoc φ illa naturalis obligatio qua qs tenetur ad antidora impedit repetitionem indebiti soluti. Bol.

e Potuerit.] scilicet fideiussor. sic.ff.de bo.posſ.l.iij.§.bonorũ. &.ff.de dona.cau.mor.l.si is cui.& dixi.ff.de iurisdi.om.iud.si idem. & facit.ff.ad velleia.quãuis. Accursius.
f Excipere.] id est subire.
g Postea.] ex interuallo: alioquin postea quã pro eo intercesserat quidam maior: puta Titius.
h Aetatis.] nesciebat enim creditor esset ille minor, vel maior: & sic vtrum posset restitui vel non: & ideo voluit vt Titi' primò intercederet, vt sic teneretur insolidum: licet postea appareat istum minorem esse, & restituendum. sed si simul intercederent: restituto minore nõ teneretur Titius, nisi pro parte secũdũ H. nisi fortè sciuit Titius vel facilè scire potuit eum fideiussorem minorem. argumẽ.ff. proxi. respon. Item quid si prius minorem accepit: postea ex interuallo maiorem hoc eodem respectu? Respondeo. idem multo magis & facit. C.de dona. sancimus.§.ne autem. Accur.
i Fideiubeat.] etiam ex interuallo: non solum simul.
k Confideiussorem.] pretendentem beneficiorum diuisionis ex epistola.
l Facta.] vt decem, quę mihi Titius debebat, animo nouandi stipulor à minore dolo à me inducto ad promittendum: quo casu restituto minore non restituitur mihi actio in veterem debitorem. vt hic subijcit.&.j.de sol.l.qui res.§.huic applicatur. Sed contra. C. de repu. quæ si.l. vnica.§.sed ibi non fuit creditor in dolo: & ideo non restituitur actio in veterem debitorem.& eodem modo sol.ff.ad velleia.l.quidam. nam & ibi licet sciuit, non tamẽ fuit in dolo creditor. hic ergo doloso non succurritur: quia frustra &c. vt.ff. de mino. auxilium. in fi.&.l.si ex causa.§.nũc videndum.&.ff.ad velleia.l.si decipiẽdi,&.ff.&.me qd in loco publi.l.ij.§.idẽ ait, cũ in publi.

m Fideiussorem.] vt.ff.de exceptio.l.omnes.&.C.de exceptio.l.defensiones.
n Quæ prodesse.] scilicet except.& facit.ff.de libe.lega.l.ij.&.l. v.§.siquid.&.l.quod mihi.& vt in pos. lega.l.j.§.si debitori.&.ff.de do.except.l.dolo.
o Fideiussoris.] qui solus fideiusserat.
p Per errorem] cùm pro hereditaria parte teneatur ex.l.duodecim tabularum: vt.C.si cer.peta.l.j.
q Quidam putant.] & bene: vt.j.de solu.l.ex parte.
r Condictionem.] indebiti & sine causa pro dimidia.
s Et ideo.] id est quia habet condictionem, remanet cohæres obligatus. Azo.sed mala ratio: nam & si cesset condictio, manet obligatus cohæres: vt subijcit.
t Cohæredem.] creditori.
v Condictione.] vt quia sciens soluit vt.C.de condi.inde.l.indebitum.
x Obligatum.] saltem naturaliter, ex eo quod indebitum accepit.
y Exoluerit.] i. reddiderit. Accursius.
z Totum.] scilicet viginti.
a Ipso iure.] ex lege duodecim tabul. scilicet pro parte cohęredis.
b Possit.] propter auxilium epistolæ.
c Ab initio enim.] id est antequam soluat.
d Conueniantur.] vt &.ff.eo.si plures.§.sicut. vnde videbat &

in.v.dari repetitionem. Accur.

a ¶ In vtroque casu.] hoc non refertur ad casum vbi ex.l.xij.tab. fuit indebitum. sed ad illos quando ipse fideiussor soluisset omisso auxilio epistolę siue hęredes eius. nec enim videntur indebita soluta, quę Hadriani epistola retineri poterant: vt.j.eo.l.inter fideiussores. quoniam ea post solutionē minime dat repetitionem.

est in vtroque casu [a] illa sententia solutionem non indebitę quantitatis non debere reuocari. quod etiá epistola diui Hadriani significatur in persona fideiussoris, qui totum exoluerat [b].

¶ Fideiussor non potest prius conueniri quàm reus, uel quam posset ipse, si esset reus. Paul. de castro.

¶ Quæsitum est † an fideiussor, qui Capuę pecuniam se daturum Romæ [c] promisit: si reus promittendi Capuæ esset [d], statim [e] conueniri [f] posit. Dixi [g] non magis fideiussorem cōfestim teneri. quá si ipse [h] Capuæ [i] spopondisset [k] cũ reus adhuc Capuá peruenire non potuisset [l]: nec ad rem [m] pertinere, ꝙ hoc latere [n] nemo dubitet nondum fideiussoré teneri [o], quia nec ipse reus promittendi teneretur. nam ecótrario [p] quoq; si quis responderit, quoniam debitor Capuę sit, fideiussorem confestim teneri, nó habita ratione taciti proprij temporis: hoc eventurum, vt hoc casu fideiussor cōueniatur, quo si debitor ipe Romę fuisset [q], non conueniretur. Itaque nobis placet fideiussoriam obligationē conditionem taciti temporis ex vtriusque persona recipere, tá rei promittendi, quam ipsius fideiussoris: quoniam aliud respondentibus [r], contra iuris formam in duriorem cōditionem acceptus intelligetur.

b ¶ Exoluerat.] vt nil repetat: licet ante solutionem iuuari per epistolam posset. Sed contra.s.de condi. indeb.si pœnę.§.j.sed nomine rei soluit: qđ potuit: vt.j.e.inter.§.j.

c ¶ Romæ.] scilicet existens.

d ¶ Capuæ esset.] eo loco quo soluere debet. vnde statim conueniri potest. R.

e ¶ Statim.] subaudi an.

f ¶ Conueniri.] sicut ipse reus illico conueniri potest.

g ¶ Dixi.] licet reus teneatur protinus. Ro.

h ¶ Si ipse.] scilicet fideiussor.

i ¶ Capuæ.] s. existés.

k ¶ Spopondisset.] scilicet dare. & supple eo casu cum &c.

l ¶ Non potuisset.] cũ alibi esset reus. quo casu reũ non teneri statim liqueret. R. vt.s.de verbo.ob.interdum.in princ.&.l.si ita stipu.§.chrysogonus.in fi.§.

m ¶ Nec ad rem.] .i. dicere, nõ ob. ꝙ in hoc secundo casu est promptior ratio pro fideiussore quod non teneat quã in primo, scilicet quia reus non tenetur in secũdo casu: sed in primo sic: quia nihilominus est idē ius in primo, quod in secundo: primo propter tacitũ tempus suum scđò ꝓpter tacitũ tẽpus rei.

† Paũl. de ca & doct. hic inducũt istum text. ad hoc ꝙ fideiussor non potest prius conueniri quã principali discusso, vt est casus in authen. pręsente. & ibi gl. C. eod. quem text. cum isto limitabis ꝑ tex. in capi. ex rupto. extra de iureiur. Debet scilicet nisi fideiusserit cũ iuramento.

n ¶ Latere.] .i. hac parte siue hoc secundo casu. & est prima longa huius verbi latere.

o ¶ Teneri.] hac scilicet ratione, quia &c. quæ cessat in primo casu: sed tamen idem ius est: vt dixi. Accu.

p ¶ Econtrario.] reuera dicendum est fideiussorem vtroque casũ non teneri. nam si quis contradixerit, sequitur inconueniēs, & generali rationi contrarium.

q ¶ Romæ fuisset.] ergo nec fideiussor, qui Romę est. ne sit deterioris conditionis quam ipse reus. Ioã. & facit in authent. de fideius.§.j. ibi cum vtique Papinianus &c. vt.s.de eo quod certo loco.l.cētum.

r ¶ Respondentibus.] hoc scilicet quoniam &c.

SI debitori.] Casus talis est. Vendidi Titio fundum pro.c. ipse mihi dedit fideiussorem. posteà Titius moriens instituit me hęredem, & suũ fideiussorem. & sic ista.c. debent diuidi pro partibus hæreditarijs. dicitur hic quod obligatio fideiussoria perimitur pro l. & sic fideiussor iste nõ tenetur nisi in alijs quinquaginta. & sic possum agere contra istum fideiussorem qui est meus cohęres, ad alia quinquaginta: non quidem tanquam contra fideiussorē, quasi actione fideiussoria, sed tanquam contra cohęredem qui tenetur soluere debita pro parte hęreditaria. & sic maior obligatio extinguit minorem. h.d. ista satis difficilis lex. Fran.

s ¶ Accepto cohærede.] id est eo qui postea fuit cohæres. Nam prius fideiussorem eũm acceperam.

t ¶ Potestate.] vt & supra de liberis legatis.l.si id quod.in secũdo responso. videtur enim hæreditas ei soluisse, vt & infra de solut. stichum.§.aditio. & supra de euictioni. lege si ei. sed tamen non per omnia obtinet successio vim solutionis verè vel fictè, id est acceptilationis vel etiam petitionis vel etiam pacti. Nam solutione ab vno debitore facta, omnes liberantur. vt instituta quibus modis tollitur obligatio. in principio. idem in acceptilatione vni facta. vt supra de liberis legatis.l.si quis decedēs.§. nunc de effectu. idem in petitiōe; vt.s.de duo.re.l.ij. idem in pacto facto vni: vt.s.de pac.l. idem in duobus. & arg.s.de arbi.l.si duo. licet in hoc sit arg. contrà.s.de duo.re.l.eandem.§.sed & si quis. sed per successionem nõ nisi pro parte: vt. infrà. eodem. Vranius. & quandoque in nihilo: vt.s.solu.matrimo.l.si socer.j.respon.

¶ Pro qua quantitate creditor debitori succedit: pro ea sponte soluta obligatio extinguitur. Bartol.

Idem. LEX LI.

SI debitori creditor pro parte hæres extiterit accepto cohærede [s] fideiussore: quod ad ipsius quidem portionem attinet, obligatio ratione confusionis intercidit: aut (quod est verius) solutionis potestate [t]: sed pro parte cohęredis obligatio salua est, non fideiussoria, sed hæreditaria: quoniam maior tollit minorem [v].

¶ Inter fideiussores, qui tenentur insolidum, est locus epistolæ: secus si intercesserunt in uirilem. Bartol.

Idem. LEX LII.

INter eos fideiussores actio diuidenda [x] est, qui solidum & partes [y] viriles fide sua esse iusserunt. Diuersum erit verbis ita conceptis, Solidum, aut [z] partes viriles [a] fide tua esse iubes? tunc enim ab initio non nisi viriles partes singulos debere conuenit.

¶ Quod est solutum: nõ uenit in diuisionis rationem ex epistola de rigore: secus de æquitate. Bartol.

¶ Fideiussor [b] qui partem pecunię suo nomine vel rei promittendi soluit: quò minus residui facta diuisione, portionis [c] iudicium accipiat, recusare non debet [d]. Eam enim quantitatem inter eos,

v ¶ Tollit minorem.] id est principalis accessoriam: cùm fideiussor successit reo pro ea parte. & facit. C. de pact.l. debitori. &.s.de duo.re.l.si reus. Accursius.

INter eos.] CASVS Ista.l. docet quandam conceptionem stipulationis fideiussoris: & dicit quod quando fideiussores hoc modo promittunt, ego promitto tibi quicquid Titio mutuô dederis, solidum, & eius partes. si sic ꝓmittunt ambo fideiussores: certè tunc opus est beneficio epistolę diui Hadriani, vt obligatio diuidatur inter fideiussores. Si verò fideiussores promittunt hoc modo, promitto solidũ, aut partes viriles: tunc non est opus beneficio diuidēdæ obligationis: quia ab initio diuiditur obligatio, cũ ista promissio sit disiunctiua. ¶ Fideiussor] Duo erant fideiussores in centum: vnus fideiussorum soluit suã partē. quæritur vtrũ possit conueniri pro parte residuæ pecuniæ? Respõ. quod sic. ratio est: quia illa pecunia diuiditur quæ reperitur esse debita tempore litis contestatæ. tamen si alter fideiussor sit soluendo tempore litis contestat. succurritur huic qui soluit per exceptionem, si partem suam totam scilicet quinquaginta soluit. ¶ Duo rei.] Titius & Seius promiserunt mihi centum aureos: & sic sunt duo rei promittendi. dedit mihi quilibet fideiussores separatim. fideiussores vtriusque rei volunt me cogere quod diuidam obligationem inter omnes: an hoc cogar facere? Respon. quod non, sed bene cogor diuidere inter eos, scilicet cuiusque partis fideiussores. ¶ Creditor.] Dedi decem mutùò Titio: ipse dedit mihi pignus: & cùm hoc fideiussorem. ego possum omittere venditionem pignoris: & cōuenire fideiussorem: quia in hoc habeo electionem. ¶ Cùm inter.] Vendidi Titio equum meum pro centum aureis pro quibus dedit mihi fideiussores duos. diuisa est inter eos obligatio, ego facio conueniri fideiussores. vnus eorum tempore litis contestatę non est soluendo: volo alium pro totis centum conuenire: an possim? Respon. quod non. postquam enim semel diuisa est obligatio: non possunt fideiussores insolidũ conueniri. Sed ponamus quod ego sum minor: an possim restitui contra hanc diuisionem? Respon. quod nõ: quia sum vsus iure cōmuni: ergo nõ possum me dicere deceptũ esse. ¶ Boni.] Titius dedit.c. mutuo Mæuio. pro quibus dedit Mæuius duos fideiussores. vnus fideiussorũ propter aliquod crimen dãnatus est: & bona sua sunt vendicata fisco: posteà diuiditur obligatio. dicitur hîc ꝙ fiscus tanquã hęres conuenietur in quinquaginta. Frá. Ac.

x ¶ Diuidenda est.] ex epistola.

y ¶ Et partes.] & sic vtrunque. & facit.j.rem pu.sal.fo.l.si.

z ¶ Aut.] Et sic disiunctiuè.

a ¶ Viriles.] Et sic non est opus epistolæ beneficio: cum in summis quod minimum est videatur promissum: vt.s.de ver.obli.l.inter stipulantem.§.stipulante. &.l.si ita stipulatus fuero decem aut quindecim. &.j.de reg.iur.l. in obscuris.

b ¶ Fideiussor.] scilicet vnus ex pluribus. Accursius.

c ¶ Portionis.] quæ cum tangit ex residuo. Accursius.

d ¶ Nondebet.] per epistolam: & hoc de rigore.

Soluendo.

a Solvendo sunt.] maximè secundum quosdam. argu. C. de pact. si creditores.
b Debent.] sed solutam nô debent: & sic non venit in diuisionem.
c Per exceptionem.] ex epistola descendentem, vel dic etiam do li propter electionem secundum quosdam. Accursius.
d Soluit.] suo vel debitori nomine: si modò fuit tantum quanta virilis: aliàs in id quod deest, cessat exceptio. & facit. J. de solu. quoties. contrà. Sol. vt ibi. Accursius.
e Dederunt.] quod esse potuit: vt. ss. de duo re. l. duos.
f Interuenerunt.] quia illi confideiussores sunt.
g Conueniret.] quo casu non est pro hibendus: vt. ss. de duo. re. l. in duobus. §. fi. & facit. ss. eo tit. l. reos. in princip.
h Non cogitur.] quo ad hoc vt suum consequatur. Accur.
i Simpliciter.] secus si in id quod ex pignore redigi non poterit, acceptus fit: vt. C. eo. l. commissis. vel in id quod ex bonis debitoris non possit redigi: vt. ss. eo. si fideiussores. & facit. ss. manda. l. qui mutuam.
k Non pertinet.] vt insti. e. §. si plures. & C. eo. l. liberum. Sed contrà. l. reos. Sol. vt ibi.
l Deceptus.] vt & C. de restitu. in integ. l. non videtur. & ss. de mi no. l. verum. §. sciendû. & J. de sol. in pupillo. & C. de transact. de fideicommiss. & facit. J. so eo. l. amisi. §. inter.
m Vt hæredis.] de quo constat: vt. ss. eo. si testamento. §. q̃ si duo.
n Ita fisci.] qui hæres videtur: vt. C. ad l. Iul. de vi. l. tutoris. sed nô est per omnia: quia si superfit fideiussor, adhuc damnatur ille: & ideo dicit, vt hæredis.

qui soluendo sunt[a], diuidi conuenit, quam litis contestationis tempore singuli debent[b]. Sed humanius est, si & alter soluendo fit litis contestationis tempore, per exceptionem[c] ei qui soluit[d] succurri.

Inter fideiussores diuersorum non est locus beneficio diuisionis. Bartol.

Duo rei promittendi separatim fideiussores dederunt[e]. Inuitus creditor inter omnes fideiussores actiones diuidere non cogitur: sed inter eos duntaxat qui pro singulis interuenerunt[f]. Plane si velit inter omnes actionem suam diuidere, non erit prohibendus: non magis quam si duos reos promittendi pro partibus conueniret[g].

Non cogitur quis prius pignus distrahere, quàm ad fideiussorem uenire. Bartol.

Creditor pignus distrahere non cogitur[h], si fideiussorem simpliciter[i] acceptum omisso pignore velit conuenire.

Facta diuisione periculum pertinet ad creditorem. Bartol.

Cùm inter fideiussores actione diuisa quidam post litem contestatam soluendo esse desierunt: ea res ad onus eius qui soluendo est, non pertinet[k]: nec auxilio ætatis defendetur actor, non enim deceptus[l] videtur iure cômuni vsus.

Fiscus ut hæres fideiussoris potest beneficium diuisionis implorare. Hoc dicit Bartolus.

Bonis damnati fideiussoris fisco vendicatis, inter fideiussores actio posteà si diuidi cœperit: vt hæredis[m] ita fisci[n] rationem haberi oportet.

Damnum amißi pignoris ad creditorem non spectat. Bar.

Idem. LEX LIII.

Amisi[o] ruina[p] pignoris damnum tam ad fideiussoris[q] quam ad rei promittendi[r] periculum spectat. Nec ad rem pertinebit si fideiussor ita sit acceptus, Quanto minus ex pretio pignoris distracti seruari potuerit[s]? istis enim verbis etiâ totû[t] côuenit côtineri.

Damnum contingens pupillo culpa tutoris, recuperat ab illo per actionem tutelæ: sed si sine eius culpa, recuperat per restitutionem in integrû aduersus aduersarium eius, si læsus est. Paulus de Castro.

Inter fideiussores actione diuisa, condemnatus, si desierit esse soluendo: fraus vel segnitia tutoribus qui iudicatum persequi potuerint, damnum dabit[v]. Quòd si diuisam actionem inter eos qui non erant soluendo[x], constabit? pupilli nomine restitutionis auxilium implorabitur.

Fideiussor simpliciter acceptus tenetur ad pretium iustum fundi. Paulus de Castr.

Fideiussores à colonis datos[y], etiam ob pecuniam dotis[z], prædiorum teneri conuenit: cum ea quoque species, locationis vinculum[a] ad se trahat. nec mutat, confestim, an interiecto tempore fidem suam adstrinxerint.

Absolutoria lata pro uno ex mandatoribus, alijs non prodest. Bartol.

Plures eiusdem pecuniæ credendæ mandatores, si vnus in iudicio eligatur[b]: absolutione quoque secuta cæteri non liberantur[c]: sed pecunia soluta[d] omnes liberâtur.

Fideiussores tenentur licet capite principalis sit damnatus. Bart.

Idem. LEX LIIII.

Capitis rei postulati[e] fideiussores, ex côtractu, citra vllâ præscriptionê[f], à creditore q̃ reû postulauerit, rectè côueniuntur.

Qui fideiussor est in principali: non tenetur in eo quod uenit in pigneratitia. Bar.

tur. Fran. Accursius.
o Amisi.] Apud creditorem.
p Ruina.] & sic fortuito casu[a]: aliàs si culpa creditoris, secus: vt instit. qui. mo. re. contra obli. §. fi.
q Ad fideiussoris.] vt nihilominus teneatur actione personali: nô quia non habeat actio nem mandati. Accur.
r Promittendi.] ad hunc prorsus: vt. C. de pigno. act. l. pignus.
s Potuerit.] quod fieri potest: vt. C. eo. l. omissis.
t Totum.] cùm certum fit nihil seruari posse. & facit. ss. de tribu. illud. & C. de hære. insti. l. ij. & ss. de optio. lega. l. cùm optio.
v Damnum dabit.] vt teneantur tutelæ, si in culpa fuerunt. vt. C. arbi. tut. l. ij. Ac.
x Soluendo.] à principio cû diuideretur: secus si post diuisionê facti sunt non soluêdo: vt. ss. l. proxi. §. penul.
y Datos.] simpliciter. sed secus si in certa re: vt. ss. qui satisda. cog. l. ij. in. fi. Accur.
z Dotis.] quæ prædia cum proprijs locauerat maritus vel mulier secundum M. & secundum hoc dic ob pecuniam, id est ob mercedem in pecunia consistentem. vel secundum R. & Io. dic dotis: id est instrumenti prædij: vt & ss. de fun. instr. & instrumen. leg. l. ij. §. dotes. & l. scia. §. j. Vt enim dos onus matrimonij, sic instrumêtum onus prædij sustinet. & secundum hoc dic ob pecuniâ: id est propter deteriorationem, vel etiam ob æstimationem: si ponas æstimata data: quod aliquâ do fit: vt suprà loc. cùm fundus.
a Vinculum.] alioquin contrà: vt infrà eodem si in pignore. & l. si quis pro eo. §. si nummos.
b Eligatur.] in solidum: ne obstet. C. eodê l. liberum.
c Non liberantur.] cæteri.
d Soluta.] ab vno: vt C. eodem. l. fi. & l. reos. & suprà de constit. Pecu. item illa. §. fin. & de tut. & ra. distra. si ex duobus.

a Vt furto qui est casus fortuitus: vt. l. j. C. depo. qd' est verum salua limita. de qua p Bal. ibidem. & in. l. si credi tor. C. de pigno. act. quando est factû à per sona cui erat confisê dum: vt in coniuncto vel famulo: vt no onni no. c. j. extra de com mo. & probatur in. l. imperator. s. loca.

† Lud. ro. in suis sing. folio. xix. singula. ccccxliiij. re putatistum textum singu. iuncta sua glos. in verbo. dotis. in eius secûda lec. ad hoc qd' fideiusf. interedes p conducto re dom' nô solum tene tur ratione pensionis, sed etiam massaritio rum: seu etiam supellectilis rô ne. Bolo.

Amisi.] CASUS. Dedi mutuo decem Mæuio, pro quibus ipse dedit mihi fideiussorem & pign'. illud pign' perijt apud me ruina, naufragio vel alio fortuito casu: quæritur cuius sit periculum? Rñ. q̃ rei & fideiussoris. Cætera clara sunt: vt in glos. per. l. omissis. C. e. Inter fideiussores.] Pâphillus habebat debitorê, & duos fideiussores. obligatio est diuisa inter fideiussores: & sunt condemnati in iudicio. tutores istius pupilli per fraudem, vel negligêtiam omiserunt persequi actionem iudicati contra fideiussores, intantum qd ipsi fideiussores sunt facti non soluendo. certè damnum pertinebit ad tutores. Si autem diuisa fuerit actio inter fideiussores, qui tunc nô erant soluêdo, ita q̃ nulla fraus tutoris intercessit: tunc pupillus potest petere restitutionem in integrum contra istam diuisionem sic factam. Fideiussores.] Locaui tibi prædium in quo erant multa instrumenta rustica. tu dedisti mihi fideiussorem pro mercede locationis. quæritur vtrum iste fideiussor teneatur mihi si fortè ista instrumenta fuerint deteriorata? Respon. quod sic: nec tantum tenetur propter pensionem locationis. Plures.] Titius, Mæuius, & Sempronius mandauerunt mihi vt mutuarem centum Caio: & sic omnes mihi tenentur pro ista summa. conuenio vnum videlicet Titium qui aliquo casu à iudice absoluitur. quæritur vtrum alij duo. s. Mæuius & Sempronius liberentur? Respon. quod non: sed si vnus ex mandatoribus soluat totam summam. omnes alij liberantur.

Capitis rei.] CASUS. Habebam reum quendam in centum & fideiussores pro eo. accusaui reum crimine capitali: & sic non potuit mihi soluere, quia condemnatus fuit. volo conuenire fideiussores eius: ipsi respondent mihi. Amice, per te factum est, quòd reus non soluit tibi: quia eum fecisti condemnari de crimine capitali: quare non volumus tibi soluere, quæritur an fideiussores bene excipiant? Respon. quod non: quia ego bene feci istum accusando. interest enim reipublicæ ne maleficia remaneant impunita. Fran. Accursius.
e Postulati.] i. accusati rei de crimine capitali post fideiussionem. & sunt genitiui casus.
f Præscriptionem.] quia videbatur cùm fit per creditorem accusantem factum, quo minus soluere possit, quod nec fideiussores teneantur: sed tamen tenentur, vt hîc, & C. eodem. l. prima cûm enim publicè expediat reos puniri: vt infrà de iniurijs. l. cum qui. in principio, & infrà eodem. l. si in reo. §. finali. ergo qui hoc facit, nulam pœnam vel dispendium debet pati: vt. C. de adulterio. l. Gracchus. & suprà de

ver.obl.qui seruum.& facit.§.vnde cogna.l.cognatio.ar. contrà.§. de except.l.omnes.

SI in pignore.] CASVS. Dedi Titio.c.mutuo pro quibus dedit mihi fideiussorem & etiam pignus.istud tamē pignus erat alienum,vel alij obligatum:& sic ego sum deceptus.quæritur qualiter mihi subueniat? Rñ. debeo agere contraria actione pignoratitia contra debitorem,qui me decepit an aūt fideiuß. per istā fraudē teneatur? Rñ. ꝙ non: quia ipse non obligauit se pro pignore:sed tātum pro mutuo dato. Frā. Ac.

a ¶ Creditor.] rem alienam vel alij obligatam accipiendo:vt 20 §. de pigno. actio .l. tutor.§.contrariam.

b ¶ Interest.] interest autē habere æque bonum pignus: quia tutius &c. vt institut. de obli.ex delic.§.furti.maximè si est debitum quod pignoris tā tum retentione serua 30 ri poterat: vt.§. de consti.pecu.l. qui autem.§.j.

c ¶ Non poterit.] i. non tenebitur.

d ¶ Non enim.] bona ratio:vt.j.eo.fideiussores.j.respon.

Paulus. LEX LV.

SI in pignore cōtrahendo deceptus sit creditor[a] qui fideiussorem pro mutuo accepit,aget contraria pignoratitia actione: in quā actionem veniet quod interest[b] creditoris: sed ea actio fideiussorem onerare non poterit[c]. non enim[d] pro pignore,sed pro pecunia mutua fidem suam obligauit.

¶ Si uerba sunt apta ad infinitatem: toleratur infinitas.h.d.Bartol.

Idem. LEX LVI.

SI ita stipulatus à Seio fuero, Quantam pecuniam Titio quandocunque credidero, dare spondes?& fideiussores accepero[e]: deinde Titio sæpius credidero: nempe[f] Seius in omnes summas[g] obligatus est,& per hoc fideiussores quoque: & id quod ex bonis eius seruari potest, omnibus ęquo iure proficere debet[h].

¶ Iuramentum non est modus inducendæ obligationis in ingenuo: & ideo non potest ei accedere fideiussor.Bartol.

Idem. LEX LVII.

SI quis pro eo, qui libertus non esset, & operas præstaturum se iurasset, fideiusserit: non tenebitur[i].

¶ Pro obligatione naturali qua pater uel domi nus obligatur filio uel seruo,non potest accedere fideiussor, secus econuerso pro illa qua filius uel seruus obligatur patri uel domino. Paulus de Castro.

SI ita stipulat'.] CASVS. Cai' 40 Seius rogauit me vt pecuniā mutuarē Titio.ego respōdi Caio Seio. promittis ergo mihi quod solues quā tancunque pecuniam quam Titio credidero?ille respondet,promitto.& de hoc fideiussores dedit.ego nō 50 vna vice tantum,sed multis vicibus mutuo Titio pecuniam. quæritur vtrum in omnes summas sit Caius Sei' obligatus & fideiussores?Respon.quod sic.Fran. Accursius.

e ¶ Accepero.] à Seio.& facit.§.de iudi.l.non quemadmodum.

f ¶ Nempe.] id est certè.

g ¶ Summas.] sic.§.de an.le.l.cùm quidam.&.§.de vsu & habita.l. 60 si habitatio.§.vtrum.Sed argu.contrà.§.de lega.iij.fideicōmiſ.§. si quis decem.&.j.de verb.sig.boues.§.hoc sermone.

h ¶ Proficere debet.] vt &.§.de exceptio.l.omnes.&.C.de vsur.l. constitutionibus.

SI quis pro eo.] CASVS. Putabā Pamphilum esse libertū: qui iurauit se præstare operas Titio.ego fideiusi pro eo.an teneat?Respondetur quod non. ¶ Item si filius.] Planus est.vide glo. ¶ Si nummos.] Habeas apud te summam pecuniæ depositam.venit quidam, & petijt vt mutuares ei pecuniam. Tu eras vir laudis auidus:& non audebas dicere te nullam pecuniam habere: sed ac- 70 cessisti ad arcam, & dedisti mutuam pecuniam alienam quę apud te erat:& non fuisti stipulatus illam tibi reddi:accepistique fideiussorem.quæritur an iste fideiussor teneatur?Rñ. ꝙ non.sed ponamus stantibus eisdem terminis ꝙ iste,cui mutuasti pecuniam illam, consumpsit.& sic est nata ex hac consumptione certi condictio.an nūc fideiussor teneatur?Rñ.ꝙ sic:quia in omnem causam videtur fideiussor acceptus,quæ solet ex ea numeratione oriri, siue nasci. ¶ Pro furti actione] Surripuisti mihi librū:& sic teneris mihi actione furti. Itē dedisti mihi damnum in aliqua re:& sic teneris mihi actione legis Aqui.an pro istis duabus actionibus possim accipere fideiussorem? 80 Respon. quod sic.secus est in act. popularibus. rationem vide in glo.v'ti.Fran.Accursius.

i ¶ Non tenebitur.] deficit enim principalis,cùm non sit libertus: vt.§.de ope.liber.l.vt iurisiurā.in prin.& facit.§.qui satisd.cog.l.fin. Sed oppo.ꝙ etiam pro eo qui verè libertus est,non tenet intercessio. nam aut hic fideiussor promittit quod ille daret operas.& tunc nō valet:quia factum alienum:vt.§.de ver.obli.l.stipulatio ista. in prin.aut promisit se præstaturum operas illius:qđ videt̃ imposſi

bile vt istius opere sint illius:vt.§. de condi. inde.non sortem. §. libertus. Aut dicit tot operas dabo pro illo:& sic sunt alię operę:vnde non est intercessio:vt.§.e.si ita fideiussorem. Respon.in primo casu verum dicis:in secundo minime:quia non est de natura imposſibile quin possit operas illius pręstare.pręstat enim faciendo illum pręstare. facere enim videtur qui per aliū facit. In tertio autem casu similiter fortè valeret 10 propter omnimodam similitudinem si eiusdē artis & peritię est fideiussor & reus:vt arg. §. de duo.re.l.nemo. sed sic facta intercessio,sci licet nisi ille dederit tibi tot operas: dabo tibi æstimationem:valeret :nec videt̃ in aliud 20 fideiubere :quia & in hoc condemnaretur reus operis non pręstitis: quia pretium loco rei succedit:vt.§.e.l. si ita.& l.stipulatus es.

¶ Itē si filius à patre, vel seruus à domino stipulatur: nec fideiussor acceptus tenetur[k]: quia non potest pro eodem eidem esse obligatus.Ex diuerso igitur, patre à filio,vel domino à seruo stipulato, fideiussor acceptus tenetur.

¶ Si mutuum non contrahitur ab initio,fideiussor pro eo acceptus nō obligatur. sed si ex post facto reconciliatur consumptione: fideiussor dicitur teneri.Pau.de cast.

¶ Si nummos alienos quasi tuos mutuo dederis sine stipulatiōe[l]: nec fideiussorem teneri Pompo. ait[m]. Quid ergo si consumptis nummis nascatur condictio[n]: Fideiussorem puto obligatum fore. In omnem enim causam[o] acceptus videtur quæ ex ea numeratione nasci potest.

¶ Pro obligatiōe,quæ nascitur ex delicto,potest accedere fideiussor: non sic in actione populari antequam sit alicui appropriata & sua effecta. Pau.de cast.

¶ Pro furti actione fideiussor accipi potest[p]: item pro eo, qui in legē Aquiliā cōmisit.Diuersa causa est popularium[q] actionum.

Scæuola. LEX LVIII.

FIdeiussor antequam reus debeat,conueniri non potest[r].

¶ Stipulatio annua est vna pro omnibus annis. Paulus de castro.

*Caius LEX LIX.

SI à colono stipulatus, fideiussorem

k ¶ Tenetur.] nam filio stipulante à patre pater sibijpsi debitor est factus:quia sicut ab 30 extraneo stipulando s.filius patri acquirit: ita quod à patre stipulat̃: patri statim acquiritur. & idem in seruo stipulante à domino.& si ageret contra fideiussorē,exciperet,nō debitibi:quia & tu mihi teneris actione mandati:quia pro te fideiussi. 40 non ergo pro eodem apud eundem &c. vt &.j.de solu.l.qui homi nem.§. quidam filium. sed secus vbi pater vel dominus stipulatur à filio vel seruo:quia tūc naturaliter filius patri tenetur:vt.§.de condi. 50 inde.frater à fratre.§. quęsitum. & seruus domino:vt.§.de pec.l.nec seruus.& .l. quod seruus.cui naturaliter fideiussor accedit:vt insti.eo.circa prin.Sed hodie videtur quod filius stipulando à patre, potest accipere fideiussorem:cum non patri,sed sibijpsi quęrat filius ex aduentitia causa:vt.C.de bo. que libe.l.cùm oportet. Sed contra videtur insti. de inuti.stip.§.ei qui tuo.Itē not.quod hoc primo ca 60 su naturali obligationi non accedit fideiussor:& hoc ideo,quia ciuilis quę contra fideiussorem nasceretur, quæreretur patri : vt dictum est.

Ali. Paulus.

Filius quarere non possit sibi stipulando à patre:& idem in seruo & dño suo.

l ¶ Sine stipulatione.] secus si stipulatio interuenisset:vt. C.si cer. peta.l.quanuis.

m ¶ Pomponius ait.] quia nec reus tenetur.ad quod facit.§.de administutto.sine hærede.j.respon.

n ¶ Conditio.] vt.§.si cer.peta.l.nam & si fur.

o ¶ Causam.] No.in omnem.sic.§.quorū lega.l. diuersum.j. respō. &.d.l.sine hærede.&.§.de leg.iij.l.nomen.& de vsu si quis solutioni. 70 §.mora.&.§.de magistra.conu.l.fi.&.§.e.amisi.§.fideiussores.&.j. rem pupil. sal. fo.l. si posteà.&.C.de pac.inter empto.in initio. Item no.ex ca.s.principaliter.secus si secundario:vt.§.e.si in pignore. Sed contra hunc.§.j.ad.municip.l. Lucius.§.penul.Sol. dic plenè vt no. §.locati,quæro.

p ¶ Potest.] vt &.j.eo.si à reo.§.fi.

q ¶ Popularium.] quia fideiussor in eis dari non potest. & est ratio:quia qui eā intendere potest,nō est creditor nisi lit.contest.vt.j.de popu.act.l.pe.&.de ver.fig.si cui.nec ergo fideiussor accipi,nisi ex tunc:& nisi pro priuato damno experiatur:vt.§.de procu.l.licet.

80 FIdeiussor.] CASVS. Turogasti me vt Titio pecuniā crederem cum esset Bononię.& pro hoc fideiussisti pro eo.quæritur vtrum possim te conuenire antequam dem pecuniam Titio? Respon.quod non Fran.Accur.

r ¶ Non potest.] licet possit interrogari vel adhiberi,vt.§.e.stipulatus sum.§.fi.ratio huius.l.est,ne plus fit in accessione &c.

SI à colono.] CASVS. Locaui fundum meum colono cuidā in quinque annos ,p certa sūma pecunię. & accepi ab eo fideiussorem

sorem acceperit [a] : vna stipulatio est plurium pensionum: & ideo in vniuersis pensionibus fideiussor tenetur,

Factum rei principalis perpetuat obligationem, etiam quo ad fideiussorem. Pau.

Cum facto suo [b] reus principalis obligationem perpetuat, etiã fideiussoris durat obligatio: veluti si morá fecerit in Sticho soluendo, & is decesserit.

Fideiussor, qui totum soluit, & pignora recipit à creditore: non censetur illa emere sed luere: ideo tenetur illa restituere ad quem pertinent, soluto sibi eo quod soluit. Pau.

Idem. LEX LX.

PAulus respondit fideiussoré, in quem pignora à confideiussoribus data [c] translata [d] sunt [e], non emptoris [f] loco substitutum videri, sed eius [g] qui pignora acceperit: & ideo rationem fructuũ [h] & vsurarum [i] haberi oportere.

Si debitor liberatur à ciuili, fideiussor cum effectu tenetur: secus si prima iure nouationis tollatur. Bar.

Scęuola. LEX LXI.

VBicũque reus ita liberatur à creditore, vt natura debitum maneat: teneri fideiussoré [k] respõdi. Cùm verò † genere nouationis obligatio transeat: fideiussorem [l] aut iure [m], aut exceptione [n] liberandum.

† alias, cùm verò in genere iure nouat. &c.

Mandans simpliciter videtur mandare in eum locum, in quem principalis se soluturum promisit. Bar.

Paulus. LEX LXII.

SI vt proponitur, cum pecunia mutua daretur, ita conuenit, vt in Italia solueretur: intelligendum est mandatorem quoque simili modo contraxisse [o].

Si ad denunciationem fideiussoris debitor idoneus non exigitur: creditori non imputatur. Bar.

* Scæuola. LEX LXIII.

* Paulus.

SI fideiussor creditori denunciauerit, vt debitorem ad soluendam pecuniam compelleret, vel vt pignus distraheret: isq́ue cessauerit: an posit eum fideiussor doli mali exceptione submouere? Respondi non posse [p].

Ex uerbis contractus colligitur fideiussorem teneri in id, quod minus ex uenditione pignoris poßit redigi. Bartol.

Idem. LEX LXIIII.

INter creditorem & debitorem pactum intercesserat, vt si centum, quæ mutua dederat, vbi primum petita fuissent, non soluerentur: ornamenta pignori data intra certum tempus liceret ei védere: & si quo minoris væniffent quam sortis & vsurarum nomine deberetur, id creditori redderet̃ [q]: & fideiussor acceptus est. quæsitũ est, an fideiussor in vniuersam obligari summá potuerit? Rñdi secũdũ ea, quæ proponerẽtur, teneri fideiussorem in id qđ minus ex pigno

Mẹuiũ: à quo stipulatus sum hoc mõ. Mẹui, ꝓmittis mihi qđ colonus meus mihi debet. v. an. ille rñdet, ꝓmitto. nũqu id tenebit̃ fideiussor in oẽm summã. v. annorũ: Rñ. ꝙ sic. ¶ Cũ facto.] Titius ꝓmisit mihi stichũ seruũ: ego petij ab eo Stichũ ꝓmissum. ille nõ soluit: & sic mortit seru', q̃ ꝓpter ipse reus est in mora: & est ꝓpetuata obligatio. q̃rit̃ vtrũ cõtra fideiussores sit etiam perpetua obligatio: Respon. quod sic. quia facto rei est obligatio perpetuata. Fran. Accur.

a ¶ Acceperit.] ita promittis quod ille debebit vsque ad quinquennium: si enim summæ sunt expressę, plures essẽt stipulationes: vt. ꝟ. de verb. obli. l. qđ dicitur, &. l. pluribus. §. j. quę est contra. & facit. ꝟ. de dona. cau. mor. l. senatus. §. fi.

b ¶ Cum facto suo.] vt quia occidit seruum promissum: vel patiendo interpellationẽ: vt subijcit. &. ꝟ. de verb. obli. si ex legati. &. l. mora. &. l. si seruum. §. sequitur. & facit. ꝟ. de vsur. l. siquis solutioni. §. mora. Sed arg. contra. ꝟ. de eo quod cer. lo. centum. sed dic vt ibi. Item facit. C. de interdic. l. j.

PAulus respon. CASVS. Dedi mutuò. c. aureos Titio, pro quibus ipse dedit mihi tres fideiussores: qui mihi dederunt pignora pro ista summa. vnus istorum fideiussorum soluit totam summã: & ideo alij duo fideiussores transtulerunt pignora in istum, qui soluit summã. quęritur vtrum iste fideiussor videatur emisse pignora? Respõ. quod non: & ideo fructus pignorum si quos percepit, debent sibi computari in sortẽ. Fran. Ac.

c ¶ Data.] s. creditori. Et no. ꝙ in vno cõtractu erãt cõfideiussores.

d ¶ Translata.] eo quod soluit.

e ¶ Sunt.] quod fieri debuit, & etiam in personali cessione: vt no. ꝟ. e. vt fideiussor. Accur.

f ¶ Non emptoris.] licet ex lege vel ex pacto potuerit fieri venditio: non tamen iste potuit emere. ad quod est. ꝟ. manda. l. si mandato. §. j. & dedist. pig. l. ij. &. l. cùm seruus. §. j. &. C. de dolo. l. j. & facit. ꝟ de nego. gest. l. fideiussor.

g ¶ Sed eius.] scilicet creditoris.

h ¶ Fructuum.] vt eos sibi computet in sortem, & in vsuras: vt. C. de pigno. act. l. j. &. ij. non autem eos lucretur quasi ex re sua.

i ¶ Et vsurarum.] à fideiussoribus debitarum. s. pro eorum portionibus: vt no. ꝟ. de solu. modestinus. & facit. C. e. l. cùm alter.

VBicunque.] CASVS. Dedisti mutuo. c. aureos Mẹuio: pro quibus dedit tibi fideiussorẽ. iste ribaldus Mẹuius accepit qnquẽnellã: vel cessit bonis. et sic est infamis apud bonos & graues infamia facti. & est liberatus pro tpe iure ciuili: tñ adhuc naturaliter manet obligatus. quęrit̃ vtrũ fideiussor adhuc teneat̃. Rñ. ꝙ sic. Sed ponamus ꝙ tu liberasti istũ Mẹuiũ reũ per nouationẽ. dicit̃ hic quod si fideiussor liberatur ipso iure aut per exceptionem. Fran. Accur.

k ¶ Fideiussorem.] Quid ergo si cum in veritate quis debitor erat vel præscrip. vel sententia absolutoria, vel iureiuran. contra creditorem est tutus, vel pacto: quæ sunt omnes rei cohærentes: nunquid vltra tenetur fideiussor? Respond. minimè. quamuis enim hic generalibus verbis vtitur Scæuola: tamen de exceptionibus personæ cohærentibus respondere cogimur. alię enim omnes fideiussoribus dantur: vt. ꝟ. de excep. l. exceptiones. §. rei. & de iureiuran. l. duobus. & de pac. l. fina. &. ꝟ. eo. fideiussores. §. fina. Erit ergo exemplum in deportato vel relegato debitore: vt. C. eo. l. j. nec ob. ꝟ. eo. si debitori. quia posteà ab eo fuit acceptus. vt plenè dixi. Item erit hic exemplum in capite minuto minima capi. diminu. vt suprà de capi. diminu. l. ij. §. fi. Item in eo qui cessit bonis: vt insti. de repli. §. fin. Item in eo debitore qui ius iniquum impetrauit vt creditori apud quem dederat fideiussorem, non teneretur. ad quod est. suprà. man. l. idemq́ue. §. generaliter. non autem in pacto personali reo facto ponas: quia tunc naturalis tolleretur obligatio: vt infrà de solu. stichum. §. naturalis. Alij dicũt hic de eo fideiussore dici qui iam liberato reo etiam prædictis modis liberandi intercessit: quibus obstat. ꝟ. e. l. siquis post. nisi dicas ex certa scientia datum: vt ibi diximus. præterea est contra mentem huius literæ si consyderes: vt patet in fin. l. Tertij dicunt hic reum tempore liberatum. non dico præscriptione legali, sed pacto. vt quia vsq; ad certum diem voluit teneri, non vltra. Nam nihilominus tenetur naturaliter. & sic fideiussor tenetur: vt arg. ꝟ. manda. l. fideiussor. §. fin. quod nõ placet: quia & tũc est rei cohærens, nisi expressè de reo tantum fuisset dictum. Quartò posset dici, quod etiã de rei cohærẽtibus dicat. Sed quod dicit fideiussorem teneri: dic: sed habet exceptionem, quam & reus. Sed in inferiori casu ipso iure liberat̃.

l ¶ Transeat in fideiussorem.] sed exceptionem habet.

m ¶ Iure.] scilicet ipso.

n ¶ Exceptione.] huius alternatiuæ prima pars est vera. ad quod est. ꝟ. de accepti. l. si ex pluribus. Ac.

SI vt proponatur] CASVS. Fideiussor intelligitur contraxisse sicut principalis reus. & ideo si re' accipit pecuniam mutuò in Gallia vt reddat in Italia: fideiussor tenetur similiter hoc modo. Fran. Accursius.

o ¶ Contraxisse.] s. in Italia vt. ꝟ. de bo. aut. iud. pos. l. iij. & facit. ꝟ. de au. & arg. lega. l. cum aurum. in fin.

SI fideiussor.] CASVS. Titius mutuauit pecuniam Mæuio: pro qua dedit sibi fideiussorem & pignus. fideiussor Mæuij mandauit Titio creditori, vt Mæuium compelleret ad soluendum: vel vt saltem pignus venderet. Titius cessauit facere quod fideiussor mandauit. hîc quæritur vtrum fideiussor, si ab eo petat Titius summam in qua fideiussit, possit creditorem repellere doli mali exceptione, eo quod non fecit quod sibi mandauit? Respon. quod non. Frã. Ac.

p ¶ Non posse.] nisi fuisset acceptus in id, quod à debitore seruari non possit: vt. ꝟ. eo. l. proxi. &. ꝟ. eo. si fideiussores. quę est contrà. Sed hîc simpliciter fuit. acceptus. argu. supra eodem. l. inter. §. creditor: &. ꝟ. de cõsti. pecu. l. vtrũ. &. ꝟ. de manu. qui mutuã. &. l. quintus. Sed ar. contrà. ꝟ. de euict. l. si cùm venditor. Item hodie per aut̃. prius conuenitur reus: vt in aut. de fideiuss. §. j. an autem ante numerationem: sed post fideiussionem nunciatione facta creditori ne numeret proficiat fideiussori, quæstio est sabbatina. Hoc autem quod hic dicitur, est ideo quia non videtur dolo facere qui suo iure vtitur. sed si in necem fideiussoris faciat, contra puto secundum Azo. & H. arg. ꝟ. de rei ven. in fundo. &. ꝟ. de aqua plu. arcen. l. j. §. denique. &. l. ij. §. penul. Accursius.

INter creditorem.] CASVS. Dedi Titio. c. mutuo ꝓ quib' obligauit mihi centũ pignus. & fecim' pactũ, ꝙ si nõ solueret pecùniã possem vẽdere pign': & si minoris esset venditũ pign' quã debiti summa esset, residuũ creditori solueret̃: & de his est accept' fideiussor. pignus istud est venditũ: sed non est totũ pretium redactum ex hac venditione. Nunc quęritur vtrũ fideiussor teneatur in residuã partẽ, quæ nõ poterat redigi ex hoc pignore? Rñ. ꝙ sic. Frã. Ac.

q ¶ Redderetur.] id est solueretur à debitore.

a Redactum esset.] nam nec reus antè conueniri potest, quam venditis pignoribus.vt ex præmissa conuentione patet:& sic in id, quod ex pignoribus seruari nō posset,acceptus videtur:vt.s.&.c.l. Famisi.in prin.& facit.s.de pact.l.iiij.

Fideiussor.] CASVS. Minor.xxv.annis dedit mutuam pecuniā Titio: pro qua accepit fideiussorem. fideiussor iste obtulit pecuniam minori: & iccùm recipere nollet, deposuit eam. quærit vtrum iste fideiussor poterit agere mādati contra Titiū? Respō. quod sic.Fran.

b Poterit.] vt &.s. manda. qui mutuam. §.fideiussor.& facit.s. de mino.l.ait prætor. circa princi.&.C. de vsur.l.acceptam.

Sicut reus.] CASVS. Sicut reus principalis nō potest promittere, nisi factū proprium, ita neque fideiussor ꝓmittit nisi factum proprium. stipulatio ergo fideiussoris debet ita concipi. promittis dare pro Titio? vel, promittis ita esse fide tua? non autem sic: promittis quod reus dabit? Frā.

c Promittant.] scilicet fideiussores.

d Inutiliter.] vt &.s.de verb.obli stipul. ista.in princi.&.l.inter stipulantē.in prin. & de constitu.pecu.l. eū, qui.§.sed & si qs. sed se curaturum, tenet:vt instit.de inuti. stipul.§. fiquis alium. sed suum factum quomodo potest promittere fideiussor quod hic promittit? nā in datione certum est, sed in facto videtur contrà.s.de ver.obli. l.cum filius.§.si stipulatus.&.j.de solu.l.inter. Ad hoc respon.ꝓmittit se præstaturum fundum.nam tunc ꝓpter identitatem rei idem factū videtur in obligatione.vel pone etiam in operis:vt arg.s. de ope. liber.l. libertus morā.& not. s.eod.fiquis pro eo.in princi.& de duo.re.l. nemo.Tertij dicunt[a]

a Ange & Io. de imo. hic reputāt istā gl fing ad hoc qđ fideiussor potest promittere pœnam ad quā non tenet debitor principalis:& obligatur ad eā. Bolog. Adde Bal. in.l.qui cri mécol.viij. C. qui accu sa.non pos. & Alex in l.si quis reum.de cust. reo.de quo ōmo per eundem in.l.græce. §. illud s. e. de fideiuss. & Bal.i l. si pro eo. que est. si C. manda.

ribus venditis redactum esset[a].

Fideiussor, qui pecuniam obtulit creditori, non tamen soluit ex iusta causa, sed consignauit & deposuit.:perinde potest à debitore repetere,ac si soluisset.Paulus de Castro,

Hermogenianus. LEX LXV.

Fideiussor, qui minor.xxv. annis pecuniam obtulit,& in publico loco, metu in integrū restitutionis, consignatum deposuit: confestim experiri mandati poterit[b].

Etiam fideiubendo non potest quis factum alienum promittere.Bartol.

Idem. LEX LXVI.

Sicut reus principalis non aliâs quàm si de sua personapromittat,obligatur:ita fideiussores non aliâs tenentur,quàm si se quid daturos vel facturos promittant[c]. nam reum principalem daturum aliquid vel facturum frustra promittunt; quia factum alienum inutiliter[d] promittitur.

Qui agit ex contractu alterius: censetur illum ratificare.Paulus de Castro,

Paulus. LEX LXVII.

Si seruus alienus pro Titio fideiusserit[e],& soluerit: liberatur Titius[f]: si dominus mandati contra eum agere instituerit. Nam qui mandati agit,ratam habere solutionem videtur.

Iniuriosa sententia contra fideiussorem lata sui culpa,non præiudicat debitori.Bartolus.

Idem. LEX LXVIII.

Exceptione,quæ tibi prodesse debebat vsus, iniuria iudicis damnatus es.nihil tibi præstabitur iure mandati:quia iniuriamillam, quæ tibi facta est, penes te manere quàm ad alium transferri æquius est:scilicet si culpa tua[g] iniustæ damnationis causam præbuisti.

Qui intercedit pro officiali simpliciter,videtur intercedere in interesse, non in pœnam ex maleficio impositam.Bartol.

quod reus promisit decem & fideiussor decem & si non daret,promisit se aliquid facturum nomine pœnæ. & sic incidente eo in pœnam tenetur,vt principalis persona ad pœnam non vt fideiussor.

Si seruus.] CASVS. Ego habeo seruum,qui fideiussit pro Sempronio & soluit. quæritur an Sempronius liberetur? Respō. quod si ego dominus volo agere act. mandati contra Sempronium: tunc ipse Sempronius liberabitur, quia habere ratam videor fideiussionem factam à seruo meo pro Sempronio.Fran.Accursius.

e Fideiusserit.] Ex causa non peculiari:vt .s.codē seruus insciō.

f Liberatur Titius.] Contra.s.e.l.sed si serui.Sol.vt ibi & facit j.rem ra.ha.l.si sine.in prī.&.s.de le.cō.si per emptorē.&.s. ad velſ. l.penulti.&.l.fin.§.penul.&.C.de condi.indebi.l.indebiti.sed si domino ratum non habet, non liberatur Titius:vt.d.l.s.codē sed si serui.&.C.de fur.l.j.

Exceptione.] CASVS. Fuisti fideiussor pro Seio erga Titium.Titius fecit pactum Seio de non petendo : quę etiam tibi competebat tanquam fideiussori. Titius te conuenit in iudicio.tu es vsus ista exceptione,tamen iudex non admisit: & sic te per iniuriam damnaui.tu soluisti: & vis agere mandati contra Seium reum, an possis? Respō.quod non:quia ista iniuria quam tibi fecit iudex, non est ad alium transferenda:sed debet apud te remanere. Item.l. seq.ponit casum ad longum:& legem sequentem vide per te coniuncta glos.Fran.

g Si culpa tua.] maximè.idem est & si sine culpa tua iniustè esses damnatus.Io.Potuit autem iste esse in culpa:vel quia non appellauit nec denūciauit, vt posset dominus appellare vt s.manda.si procuratorem.§. si ignorantes. vel exceptionem non opposuit:vel oppositā non probauit: vel per minus idoneos testes: vt.s.manda. idemque. §.generaliter.&. C. manda.si pro.ca.§. fi. & facit.s.de excep.do. si opera.&.s. de cui. si per imprudentiam. & de hære.vel act.vē.l.ij.§. solet.&.C.man.l.etiam &.s. loca. si merces. §. culpę. Sed arg. contrà in eo. tit. si fundus. in fi.&.s.cōmo. l. ad eos. & dic iniustè,cōtra ius. s.litigatoris,non constitutionis vel legis: quia tunc nulla esset sniā:vt j.quæ sniā sine ap.l.j. in prin.Item quid in dubio præsumitur : Respon. quod fuit in culpa secundum Azo. sed puto contra. arg. s. de proba. quoties. §. qui dolo. & no. C. de pig. act.si creditor.

Idem. LEX LXIX.

Fideiussores magistratuum in pœnam,vel in multam,quam non spopondissent[h], non debere conueniri Imperator decreuit.

Qui intercedit in summam, non tenetur ad usuras.Bar.

Pro Aurelio Romulo conductore vectigalis, in centum annua Petronius Thallus & alij fideiusserāt[i] .bona Romuli fiscus occupauerat[k] vt obligata sibi: et statim conueniebat[l] fideiussores tā in sortem,quam in vsuras[m]: qui deprecabantur[n] .lecta subscriptione fideiussionis,quoniam in sola[o] centum annua se obligauerant, non in omnem conductionē, decreuit Imperator fideiussores in vsuras non teneri[p], sed quicquid ex bonis fuisset redactum,prius in vsuras[q] cedere,reliquum in sortē: & ita in id quod defuisset, fideiussores conueniendos, exemplo pignorum[r] à creditore distractorū.

Non possunt[s] cōueneri fideiussores liberato reo transactione.

Si obligatio fideiussoria tempore tollitur:in aliam transfunditur,& principalis remanet: solutio fideiussoris liberat principalem,& manda ti actionem contra eum parit.Bar.

Tryphoninus. LEX LXX.

Tvtor datus eius filio , cui ex fideiussoria causa obligatus erat,à semetipso exigere debet[t]:& quamuis tempore liberatus erit[v],tamen tutelę iudicio eo nomine[x] tenebitur:item heres eius:quia cum eo ob tutelā,non ex fideiussione[y] agitur. & quamuis non vt fideiussor, sed quasi tutor soluerit:etiam si tempore liberat[z] est, mandati actionem cum habere aduersus reum promittendi

h Fideiussores.] Nō spopōdissent non enim in plus tenentur quam promiserunt: vt.s.e. si in pignore.ꝓmiserunt autem indemnitatem reipu. non vltra:vt &. j. ad muni.l. quoties.§. sed & si filius.&.l.libertus.§.fi.et s.de pecu.l.iij.§.fina.

i Fideiusserāt.] j.fideiubendo promiserant.Ac.

k Occupauerat.] scilicet fiscus si non est in tex. cessante Romulo soluere quod debebat.

l Conueniebat.] s. fiscus.

m In vsuras.] quas non ipsi promiserāt, sed reus sic. aliās si ipsi promisissent expressē vel simpliciter,tenerentur:vt arg.C.de pact.in ter empto. l. in initio. &.C.quod cum eo.l.si mandato.&.C.eod.l.si fideiussor. & argu.s. de ędil.edict.l. Lucius.& no.plenē.s. loca.l. quæro.

n Deprecabantur.] petentes se absolui vel non conueniri.

o In sola.] hæc erat eorum obligatio. vel dic quod est causa responsionis imperatoris.Accur.

p Non teneri.] facit.l.j.e.l.fina.Accursius.

q In vsuras.] quæ possunt peti, non alias : vt.j.de solu.l.in his. §.Imperator

r Pignorum.] vt.s. de pigno. act. l. cùm & sortis.&. C. de vsuris.l.si vsuras.

s Non possunt.] vt.s.de pactis.l.fin.&.s.e.si quis postquam.

t Tvtor.] Exigere debet.facit.s.de nego.gestis,qui sine.&.l.diuortio.&.l.fin autem.in prin.& de peti.hære.sed & si leg. §.sed & culpa.& de admini.tuto.ita autem.§.debitor.&.s.manda.l.si negotia.&.s.de tute.& ra.distra.sed non dantur.

u Erit.] quia ad tempus fideiussit:vt &.s.manda .l. si fideiussor.§. fin.Accursius..

x Nomine.] prioris scilicet obligationis.

y Ex fideiussione.] quantum ad actionem, durante tamen eadē causa.& facit.C.de hære.tu.l.iij.

z Liberatus est.] à fideiussione.

Dixi.

a Dixi.] sic. §. de in rem ver. l. si filius.
b Inhæret.] id est hæret.
c In vtraque.] in illa ex qua potest conuenire fideiussorem, & in illa ex qua potest conuenire reum principalem, & hoc probat. alij. i. in obligatione fideiussoria & in tutelæ.

d Ab obligatione.] quia adhuc erat obligatus.
e Et non titulus.] 10 i. tutelæ &c. & facit. §. de do. l. qui id quod & C. ad mace. l. iij. sed arg. contrà. §. de pecu. l. iij. §. idem scribit. Additio. Tu dic secũdum Barto. hic quod in contrario ex mutatione tituli mutatur ratio legis: sed hic ex 20 mutatione tituli nõ mutatur ratio legis.
f Sed debiti causa.] id est quod debetur ex causa. fideiussionis, licet soluat ex causa tutelæ.
g Pupillo.] vnde videbatur non liberari, sed tamen liberatur, 30 & reum liberat.
h Non potest.] s. aliàs quãdo debitum esset suum principale vt. §. de autho. tut. l. si. quæ est cõtrà. sed hic accessorium est, vel hic cùm soluit nomine rei qui tenebatur adhuc non pro se iam 40 tẽpore liberato: ibi pro se & pro sua obligatione. & hoc hic subijcit. & facit ad hoc. §. manda. l. Papinianus. Itẽ cõtrà. §. de admini. tuto. quoties. §. sicut. vbi indistinctè dicit soluere etiam pro se. Solu. ibi cum iudice 50 secundum Io. Accursius.
i Pro Titio.] principali debitore. secus ergo si pro se. & facit. §. de contrahen. emp. fistulas. §. j. & §. de nego. gest. cum pecunia.
k Maximè eum.] Titium. quia adhuc 60 non erat tempore liberatus: aliàs secus si & ipse esset tempore liberatus: vt. §. mãda. fideiussor. §. j. & §. fi.

dixi[a] inhæret[b] enim in vtraque[c] causa adhuc illius debiti persecutio. nam eius solutione liberabit reum promittẽdi ab obligatione[d] in quã pro eo fideiusserat. & nõ titulus[e] actionis, sed debiti causa[f] inspicienda est. Licet enim is tutor, qui fideiussor apud pupillum pro reo obligatus est, soluerit se authore pupillo[g]: quia reo promittendi liberato, & ipse tutor idemque fideiussor liberabitur, q̃ sua authoritate efficere non potest[h]: tamen si non pro se soluendi animo, sed pro Titio[i] fecit, vt maximè[k] eum liberet: cum eo mandati actionem habebit.

Pro obligato sub conditione potest accipi fideiussor sub duabus conditionibus copulatiuè conceptis, si uerò disiunctiuè: inspicitur quæ prius extiterit. Bartol.

LEX LXXI.

Gaius.

SI à reo sub cõditione fuero stipulatus, potero fideiussorem & in hanc, & in aliam conditionẽ obligare, si modò eas coniũgam[l]. nisi enim vtraque extiterit, nõ tenebitur: cùm reus ex vna tantum conditione teneatur[m]. Quòd si eas disiungam[n], durior fit conditio fideiussoris: nec ob id[o] obligatur: quippe siue communis vtriusque conditio extiterit[p], siue alterutra, videatur apprehendi[q], cùm reus non aliter teneatur, quam si communis[r] extiterit. aut igitur nullo modo tenebitur fideiussor: aut (quod magis est[s]) ita tenebitur, si prius extiterit communis.

Si inter obligationem principalis & fideiussoris est diuersitas conditionis: inspicitur quæ procedit. Bartol.

Sub diuersis quoque conditionibus si fuerint interrogati: interest vtra earũ prior extiterit. si reo iniuncta[t], tenebitur etiam fideiussor cùm conditio eius extiterit, tanquam si statim ab initio reus purè, fideiussor sub conditione acceptus esset. Ex diuerso autem. si fideiussoris conditio prior extiterit, non tenetur, perinde ac si statim[v] ab initio purè acceptus esset, reo sub conditione obligato[x].

Si reus promittit fundum: potest accipi fideiussor in usumfructum. Bartol.

Si reo in fundum obligato, fideiussor in vsumfructum accipiatur: quæsitum est, vtrum obligetur fideiussor, quasi in minus: an non obligetur, quasi in aliud: Nobis in eo videtur dubitatio esse, an vsusfructus pars rei sit, an proprium quiddã. Sed cùm vsusfructus fundi ius sit, inciuile est fideiussorem ex sua promissione non teneri[y].

Pro obligatione naturali, qua tenetur seruus: etiam ipsi domino potest accedere fideiussor, etiam seruo eodem à fideiussore stipulante. Pau.

Adeò à seruo potest fideiussor accipi, vt ipse quoque dominus in id, quod sibi debetur, fideiussorem ab eo rectè accipiat[z]: quem fideiussorem est ab eo ipso seruo interrogari nihil impedit[a]. Si à furioso stipulatus fueris, non posse te fideiussorem accipere certum[b] est: quia non solùm ipsa stipulatio nulla intercessisse, sed nec negotium quidem vllum gestum intelligitur. Quòd si pro reo furioso iure obligato[c] fideiussorem accepero, tenetur fideiussor.

Pro maleficijs non potest accedere fideiussor, sed pro obligationibus descendentibus ex maleficio sic. Bartol.

Id[†], quod vulgò dictũ est, Maleficiorũ fideiussorẽ accipi non posse. non sic intelligi debet, vt in pœnam furti is, cui furtum factum

l Iâ reo.] CASVS. Stipulatus sum à Mæuio decem, si nauis ex Asia venerit, potero te fideiussorem accipere sub alia cõditione, si Titius consul factus fuerit. hoc tamen ita si eas conditiones 70 coniungam sic dicendo: si nauis ex Asia venerit, & Titius consul factus fuerit. Si verò eas disiungam dicẽdo: si nauis ex Asia venerit, vel Titius consul factus fuerit, tunc fideiussor non obligatur, quia est acceptus in duriorem causam. facilius enim existeret illa vel illa conditio, quam ambæ simul. igitur &c. Sub diuersis.] Stipulatus sum à Titio centum sub conditione, si Imperator in Italiam venerit. & accepi ab eo fideiussorem sub alia conditione, si dux Mædiolani Florentiam venerit. refert hic quæ cõditio prior extiterit. nam si cõditio ipsius rei primo extiterit, fideiussor ita demum tenebitur: quãdo eius conditio extiterit quam ab initio reus purè promiserit, & 80 fideiussor sit acceptus sub conditione. Item econtra si conditio fideiussoris prior extiterit: non tenetur: quasi à principio purè acceptus sit: reus verò sub conditione. Si reo.] Stipulatus sum à te fundum Cornelianum, & accepi à te fideiussorem pro vsufructu. Quæritur vtrum fideiussor sit obligatus quasi in minus fideiusserit: vel non obligetur, quasi in aliam rem sit acceptus quam reus principalis. Item alia dubitatio est vtrum vsus fructus sit pars rei: an aliud aliquid. tamen finaliter respon. cum vsusfruct. sit ius fundi: fideiussor qui pro vsufructu fideiussit, teneri debet. Adeò.] Seruus potest fideiussor accipi: ita vt etiam dominus possit accipere ab eo fideiussorem in id, quod sibi debetur. Si à furioso.] Planus est. Id quod.] Est commune prouerbium quod fideiussor maleficiorum accipi non potest. hoc dictum non taliter intelligendum est, quod ille cui furtum factum est, non possit accipere fideiussorem à fure de re sibi restituenda: sed 10 est intelligẽdũ, si duo vel plures furtum fecerint, nõ possunt sibi inuicem dare fideiussores de re furtiua diuidenda. Item si quem hortatus fuero vt furtum faciat: non potest à me fideiussorem accipere, ne furti conueniatur. & est ratio, 20 q͂a ista est turpis societas: & turpis societatis nulla est obligatio, & per cõsequens nullus fideiussor. Fran.

l Coniungam.] per copulatiuam coniunctionem.
m Teneatur.] 30 & sic apparet conditio fideiussoris leuior.
n Disiungam.] per disiunctiuam coniunctionem: vbi alterum extare satis est: vt. §. de verbo. obli. l. si ita quis stipuletur. Ac.
o Nec ob id.] i. & 40 ob id, nam &c. quia in duriorem causam accipi non potest.
p Extiterit.] sub qua promisit reus & fideiussor.
q Apprehendi.] fideiussor in obligatione.
r Si communis.] 50 sub qua reus & fideiussor promisit.
s Magis est.] arg. contrà id, quod no. §. eodem græcè. §. illud. sed refert in quãtitate vel tẽpore: vel quando in qualitate sit plus vel minus.
t Iniuncta.] scili- 60 cet prior extiterit.
v Si statim.] sic suprà de nau. fe. l. nihil. & de vulg. substitu. l. fin. §. Titius. sed argu. contrà suprà ad. l. fal. l. verbum. Ac. ADDITIO. Dic qd hic euentus inspicit quo ad impediendam actionẽ nasci ex hoc contractu: non quo ad tollendam aliam actionem ad eundem effectum 70 tendentem: vt not. per dy. in ca. actus legitimi de regu. iur. lib. vij. secundum Barto. hîc.
x Obligato.] quo casu non suspenditur: sed statim non valet: licet sit aliud in consti. pecu. vt. §. de consti. pecu. l. id quod sub.
y Non teneri.] videtur enim pro parte intercessisse: vt. §. eo. fideiussores. & §. de verbo. oblig. l. qui vsumfructum. & suprà de vsufruct. l. iiij. sed contrà. §. de excep. & per iusiurãdũ. §. illud. Sol. vt ibi.
z Accipiat.] vt & §. eo. si quis pro eo. §. j. & insti. eo. in princ.
a Impedit.] ad hoc vt domino quæratur obligatio: & sic obtinet seruus vicem duorum. sed respon. ipse non videtur stipulatus: imò 80 dominus: quia vox serui vox domini est: vt institut. de inuti. stipul. §. post mortem. in princ.
b Certum est.] nisi fortè scienter intercessit. vt. §. de mino. in causæ. in prin. quod non puto: cùm principalis non teneat: vt hîc, & instit. de inuti. stipu. §. furiosus. & suprà de verbo obliga. l. is cui. & adde quod not. §. eo. Marcellus. Accursius.
c Obligato.] vt cùm obligatio venit ex re: vt. §. de actio. & obliga. l. furiosus. vel etiam ante obligationem: vt institut. qui. non est

† Caue, ne te fallat Barto. dictum nimis generale. admittitur enim in causis criminalibus fideiussor: vt in l. j. cũ ibi no. j. de custo. reo. sed uerum est hoc quãtum ad pœnam pecuniariam, nõ aũt quantum ad corporalem: vt not. gl. in c. cùm homo xxiij. q. v. et Panor. in rubri. de fideiuss. & Alex in alleg l. si quis. hic autem. §. debet intelligi, quãdo pœna est corporalis, ad quã non potest se obligare: vt per gl in præalle. c. cùm homo bal. in. l. j. C. ne fideiuss. do. dentur. & in l. quoties. de noxa. & Ang in trac maleficiorum in gl in verb. fideiussit. in prin.

permis.fac.test.§.item furiosi.

a ❡ Magna ratio.] aliâs magis.& facit.ſ.ad leg.Aquil. ita vulneratus.&.ſ.de pactis.si vnus.§.pacta quæ turpẽ. & propter hoc fideiussor potest adhiberi:vt &.ſ.codẽ greçe.§.sed & si ex delicto.&.l. siquis pro eodem .§. fin.

b ❡ Potius.] Scilicet intelligi debet id qđ dicitur vulgò.

c ❡ Cum alio quo.] aliâs deest cum quo: & tũc plana.sed si habeas:dic cum quo,furtum subaudi fecit. & quod subijcit,admisit scilicet interuenientes aliquos:p eo fortè, qa pacti sunt æqualiter partem præstari: & sic inter se fidem dederunt. Accursius.

d ❡ Vt qui.] supple, ita intelligi debet, vt qui &c.

e ❡ Possit.] facit instit.manda.§.illud.

f ❡ In quibus casibus.] duobus vel similibus.

g ❡ Societas] Esset autem hæc societas quodammodo,si quotam partẽ damni vel partem rei subtractæ per pactũ rehaberet. facit .ſ. pro soc.l. qđ autem.& .l. nec quicquam.&.l.nec præter mittendum. & supra manda .l. si remunerandi .§. rei turpis. & supra de contrahẽ. emp.quod sæpe.§.veneni.&.l. si in emptione .§. item si emptor. & supra de tute.& ra. distra. l.j.§. non tantum.

est,fideiussorem accipere non possit(nam pœnas ob maleficia solui, magna ratio [a] suadet) sed ita potius [b] ,vt qui cum alio quo [c] furtũ admisit, in partem quam ex furto sibi restitui desyderat, fideiussorem obligare non posit: & qui [d] alieno hortatu ad furtum faciendum profectus est, nec in furti pœnam ab eo,qui hortatus est, fideiussorem accipere posit [e] .in quibus casibus [f] illa ratio impedit fideiussorem obligari, quia scilicet in nullam rationem adhibetur fideiussor, cùm flagitiosæ rei societas [g] coita nullam vim habeat.

❡ *Per confusionem persona ab obligatione eximitur, & eius accessoriæ obligationes, secus in correis principaliter obligatis: quia in obligatione remanent. Bartolus.*

Paulus. LEX LXXII.

VRanius [h] Antoninus pro Iulio Polliõe & Iulio Ruffo [i] pecuniam mutuam accipientibus ita vt duo rei insolidum eiusdem debiti fierent,apud Aurelium Palmam [k] mandator extitit [l] :& Iulij bona [m] ad fiscum deuenerunt:similiter & creditori fiscus successerat [n] .Mandator [o] allegebat se liberatum iure confusionis: quia fiscus tam creditori [p] quã debitori [q] successerat. Et quidem si vnus debitor fuisset: non dubitabam, sicut fideiussorem [r] ,ita & mãdatorem liberatum esse. Quãuis enim iudicio conuento principali debitore, mãdator nõ liberat̃ [s] : tñ vbi successit creditor [t] debitori: veluti solutionis iure sublata obligatione [v] ,etiã mãdator liberatur,vel [x] quia non potest pro eodem apud eundem quis mandator esse. Sed cũ duo rei promittendi sunt, & alteri extiterit [y] hæres creditor: iusta dubitatio est,vtrum alter quoque liberatus est ac si fuisset soluta pecunia:an persona tantum exẽpta sit confusa obligatione. Et puto aditione hæreditatis,confusione obligationis eximi personam: sed & accessores ex eius persona liberari [z] ,propter illam rationẽ, quia non possunt [a] pro eodem apud eundem obligati esse: vt quẽadmodum incipere,aliâs non possunt,ita nec remaneant [b] .igitur alterum [c] reum eiusdem pecunię nõ liberari [d] :& per hoc nec fideiussorem vel mandatorem eius [e] .Planè †quia is [f] mandati iudicio eligere potest vel creditorem [g] :competituram ei exceptionem [h] doli mali, si cœperit conueniri. cum altero autem reo vel insolidum [i] ,si non fuerit societas: vel in partẽ [k] ,si socij fuerint:posse creditorẽ [l] agere. Quia si creditor fideiussori hæres fuerit,vel fideiussor creditori:puto conueniens [m] esse confusione obligationis non liberari [n] reum.

❡ *Pactum factum uni ex correis non præiudicat mandatori. Bartol.*

❡ Si ponamus vnum ex reis promittendi pactum [o] esse ne à se peteretur,deinde mandatorem soluisse: mandati iudicio conuenire poterit etiam eum, cum quo pactus est [p] .Non enim pactum creditoris tollit alienam [q] actionem.

h ❡ VRanius.] mandator.

i ❡ Ruffo.] propria nomina debitorum.

k ❡ Palmam.] creditorem.

l ❡ Extitit.] eis præsentibus, vt sic videatur mandare Vranio: vt.ſ. man .l. qui patitur. nam infra dicit mandãtem agere mandati contra eos.ibi,planè quia &c.

m ❡ Bona.] Pollionis pone.

n ❡ Successerat.] antequam Pollionis bona ad eum venirent.

o ❡ Mandator.] Vranius.

p ❡ Creditori.] Aurelio.

q ❡ Debitori.] Pollioni.

r ❡ Fideiussorem.] de quo constat.vt.C.de sol.l.ij.

s ❡ Non liberat̃.] nõ secuta satisfactione:vt.ſ.e.si mãdato meo.ĩ fi.

t ❡ Creditor.] quale est hic cùm ille qui creditori successerit: succedit posteà debitori.

v ❡ Obligatione.] s.principali:vt.ſ.eo.si debitori creditor.&.j.de solu.stichum.§.à titio.&.ſ.de eui.si ei.§.fi.&.C.de pac.debitori.vbi distinxi plenè.

x ❡ Vel.] propriè:vel pro saltẽ pone.& not.hîc.&.j.proxi.ibi,quia nõ possunt &c.&.ſ.ad Vell.tutor.in prin.&.j.de sol.qui hominem. §.quidam.Et no.quod hic est ratio quare alter insolidum vel in partem remanet obligatus:vt.j.dicit.at vbi in rem fit liberatio,tũc etiã alter liberatur.vt in contrarijs suprà de arbi.si duo.& de libe.leg.l. iij.§.nunc de effectu.

y ❡ Extiterit hæres creditor.] i.qui factus est creditor quia successit creditori.

z ❡ Persona liberari.] id est mãdator nõ tenebit̃,ppter illi' psonã.

a ❡ Quia non possunt.] vt.ſ.proxi.respon. Accursius.

b ❡ Remaneant.] quod ergo impedit faciendum, destruit iam factum.de hoc dixi.ſ.de his qui sunt sui vel alie.iur.l.patre.

c ❡ Alterum.] quia tantum persona eximitur. Io.

d ❡ Non liberari.] Sed obligatus remanet:cum distinctione tamẽ: vt.j.statim ibi:cum altero &c. Accursius.

e ❡ Eius.] ipso iure quantum ad eius personam, sed exceptione sic saltem,quia non potest actio ei cedi.

f ❡ Quia is.] scilicet qui mandator extiterat pro vtroque.

g ❡ Vel creditorem.] q debitori successit: hoc est fiscum supple vel alium debitorẽ superstitem. nã cùm insolidum pro eo teneatur: insolidum eum conueniret mandati:vt.ſ.eo.l.cũ duo rei. sed quomodo cũ eligeret, cùm pro eo non teneat̃:vt.ſ. proxi.§.Sed respon.expone scilicet liberari p exceptionem, non ipso iure,scilicet fideiussorẽ:ar.j. proxi.§.

h ❡ Exceptionem.] in otum debitum secũdũ has.ll.quia mandator potest eligere insolidum vnũ de reis sed cùm hodie pro parte debeat agere, vt in authen.de duo. re.in princ. habet exceptionem pro parte tantum.

i ❡ Insolidum.] Ex hoc no. quod duo rei non socij non videntur inuicem fideiubere:quia tunc vnius obligatione soluta nõ teneretur alter insolidum:quod hic dicit. & sic est pro R. & I. contra M. sed ipse dicit hîc fuisse actum vt non videantur fideiubere. & pro eo ſ. de duo re.l.reos.quæ est huic contrà. sed hoc dic vt no.ſ. ad Vell. si vir vxo.in fi.Item qđ hic dicit,est de rigore sed de æquitate repellitur fiscus exceptione pro parte qua successit reo: quia bona fides non patitur vt bis idem consequatur secundum M. & quia non potest cedere actionem contra seipsum q est hæres rei: vt.j.de sol.stichũ.§.pe.&.l.modestin'.sed R.dicit vtroq; casu.i.siue sint socij,siue nõ,insolidũ remanere obligatũ correũ,cũ persona tñ eximit̃:vt.ſ.de duo.re.l.fi.Sed secũdo casu,quia tenet̃ p socio,multò magis exceptione à parte repellit̃:ar.ei' qđ dixerat,planè qa &c.

† Fran.arc. in.l.ex duobus.j.in vlti.colum.ſ. de duo.re. istũ tex. exclamat singu. ad hoc quod liceat alias dolo facit,qui petit remquas restituturus est:cùm cõtra eũ possit talis exceptio obijci:vt in.l.si socer.ĩ princi. ſ. solu. matri.& in.l.dolo facit ſ.de excep. do. tamen hoc non habet verum quando agit ex persona propria: sed ex iure alterius non potest ei obijci hæc exceptio. Bolog.

k ❡ Vel in partem.] mirabile hoc videt̃,cũ & si socij sint, hic tñ p successionẽ nõ liberet̃,nisi p parte,cũ aliâs p acceptillationẽ factam vni liberet̃ insolidũ:vt.ſ.de libe.le.l.iij.§.nũc de effectu.&.l.si is qui duos.ĩ fi.nõ ergo verę vel fictæ solutiõis vim obtinet successio hoc casu:vt & no.ſ.e.l.si debitori creditor.Et est ratio:quia hic psona eximit̃,vt modò no.Itẽ hic distĩguit correũ sociũ à nõ socio.sic &.ſ. de arbi.si duo.& ad.l.fal.l.ĩ.l.falci.hoc esse.&.ſ.de duo.reis.l.si duo.

l ❡ Creditorem.] scilicet fiscum qui successit creditori.partẽ enim debet ipse fiscus:quia eius intelligitur quodammodo socius.

m ❡ Conueniens.] scilicet iuri.

n ❡ Non liberari.] vt &.ſ.eo.hæres.§.quod si idem.

o ❡ Pactum.] cum creditore & hoc ignorante fideiussore.ideoque agit fideiussor:vt.ſ.mãda.si fideiussor.&.l.si procuratorem.§.si ignorantes.vel dic fuisse personale pactum:vt ſ.de pactis.l.vbi.

ADDITIO. Dic aliter secundum Bart.quod hîc fuit factum pactũ vni ex correis debendi:ita quod non prodest alteri reo:& fideiussor soluit pro eo qui remanet sic obligatus:& habet actionẽ etiam cõtra liberatum per rationem in tex.quia non poterit auferre accusationem mandatori,qui contemplatione vtriusque intercessit:vt per eundem.Bart.hic.

p ❡ Pactus est.] scilicet creditor. Accursius.

q ❡ Alienam.] scilicet vertẽtẽ inter mãdatorẽ & reũ pmittẽdi. Ac.

a ¶ Placet mandatorem.] potest dici ꝙ mãdator & fœnerator sup ponant pro eodem.q.d. ꝙ etiam si vnus fœnerator mãdet alij de mu tuando extraneo,tamen tenetur. Vel dic verius quòd mandatarius non per se,sed per alium creditorem suum vel alterius fecit numera tionem:sed ipse fecisse videtur:vt &.§.de admi.tuto.ita autem.§.gef sisse.& ad hoc.§.si cer. pet.l.certi cõdictio.§. si nummos. Accur.

¶ Mandator tenetur siue mandatarius impleat mandatum per se,siue per alium. Bar.

¶ Placet mãdatorem [a] teneri etiã si fœnerator creditori mandet pe cuniam credere.

¶ Acceptilatio facta fideiussori, qui in obligationem non incidit, non prodest fideiussori. Pau.

Caius. LEX LXXIII.

SI fideiussori sub conditione obligato. Si nauis ex Asia venerit, quem sub hoc modo [b] accepi vt vsq; ad tempus vitæ suæ dũtaxat obligaretur, pendente conditione acceptolatum fuerit [c]: & is fideiussor adhuc pendente condi tione mortuus fuerit: confestim à reo petere possum [d]: quia existens conditio neque obligationem in persona iam mortui [e] efficere, neq; acceptilationẽ confirmare posit.

¶ Contumacia rei non auget obligationem fideiussoris. Barto.

Paulus. LEX LXXIIII.

CVm procurator in rem agebat [f], cautionem dederat ratam rem dominum habiturũ. post eà victo eo reuersus dominus iterum de eadem re agebat: & cùm reus haberet possessionem, noluit eam restituere: & ideo magno [g] cõdemnatus est. In amplius fideiusso res non tenentur [h]. hoc enim non debet imputari fideiussorib⁹, quod ille propter suã pœnã præstiterit.

TITVLVS II.

De nouationibus & delegationibus.

SI fideiussori.] CASVS. Acceperam à Titio debitore meo fideiussorem sub cõdi. & ad diem.s. ꝙ teneretur vsque ad mortẽ suam. pendente condi. ego acceptũ fero ei: & interim ipse moritur. dicitur hic ꝙ ego statim possum pe- 10 tere à reo: quia licet postea existat conditio: hoc nihil prodest. Fran. Accur.

b ¶ Sub hoc modo.] & ita sub cõditione & ad diem: vt.§.de act. & obli.l. obligationũ ferè. Accur.

c ¶ Fuerit.] per quem etiam reus liberatur: vt.j.de accep.l.& per iusiuran.§.& si fideius sori. Accursius.

d ¶ Possum.] quid enim bonũ est expectare cõ di.&c. vt hîc, &.§.ad Velleia.l. aliquãdo.§. si. Accursius.

e ¶ Iam mortui.] si 40 autem viuo eo existeret, simul obligaretur & liberaretur: vt j.titu.j. quoties.& per eum etiam reus: vt.j. de accep.& per iusiur. §.& si fideiussori. Item in persona hæredis nõ committitur stipulatio: quia sic actũ erat. Ac- 50 cursius.

CVm procurator.] CASVS. Procurator meus vẽdicabat quen dam fundũ à Titio, & dedit fideiussores me ratũ habiturum quod fecisset. victus est procu. meus. ego postea reuersus iterũ egi, & obtinui. possessor non vult restituere pos. ideoq; delatum est mihi iuramentum in litem, & ipse pos. condemnatus est 60 in magna multa. nec quæritur vtrum fideiussores rei debeat cõuenire pro ista multa? Respon. quod non: nõ enim debet imputari fideiussoribus ꝙ ipse reus pœnam sustinet pro sua contumacia. Fran.

f ¶ Agebat.] ad quod facit.C.de procur.l. quia absente. &.ff.de procura.l. Pomponius.§.sed & is. &.l. qui absentem.

g ¶ Magno.] quia fuit delatum iuramentum in litem.

h ¶ Non tenentur.] qui tenerentur si statim restituisset. & ad hoc facit. supra eo. fideiussores. & supra de procura. qui proprio.§. procurator vt in cæteris. de eo quod certo loco.l. centum. & de in lit. iu ran.l.j.& ad legem Falcid. cùm pater.§. legato. & supra de euict.l. 70 hoc iure.&.l. Herennius.

¶ DE NOVATIONIBVS ET DELEGATIONIBVS.

Dictum est de obligationibus principalibus & accessorijs qualiter contrahuntur, nunc qualiter tollantur. & primo per nouationem. & not. quod per delegationem fit nouatio: ut infrà c. delegare. ideo tamen posuit genus & speciem, quia maximè tractat de ea nouatione quæ fit per delegationem. sic.C. de ser. & aqua. in Rub.

NOuatio.] CASVS. Iurisconsultus tractaturus de nouationibus, more sapientis philosophi, ne pcedamus 80 per ignota, docet nos quid sit nouatio, dicit enim quòd nouatio nihil aliud est quàm prioris obligatiõis in secundã transfusio siue trãslatio. Nec refert qualis sit obligatio: quia omnis obligatio potest nouari: dummodo secunda in quã fit translatio, teneat ciuiliter vel naturaliter. Et omnes res possunt transire in nouatione. & debet hoc expressè agi vt fiat nouatio, aliàs erũt duæ obligationes. Item prodigus cui bonis interdictum est, vel furiosus non potest nouare obligationem, nisi faciat conditionem suam meliorem. hoc dicit cum.l.seq.& sequen. Fran.

i ¶ Nouatio.] effectum iuris vocat nouationem. Et not. ꝙ voluntariam nouationem describit, non necessariam.

k ¶ Ciuilem.] supple & naturalem. in ciuilem enim tantum non potest transferri. nam cum fiat per stipulationem: vt.C.e.l.j.& insti.e. [a] §. prætereà. in prin. & stipulatio habet consensum: & sic naturale vinculũ: vt.§.de pact. 10 l.j. in fin. patet ꝙ non transit in ciuilem tantum. Sed secũdum Al. in stipulatione nõ est naturale vinculum: & sic fit in ciuilẽ tantum secundum eum vt no. in.d.l.j.de pactis. Item in ciuilem tantum videtur fieri per contestationem litis: vt.j. 20 e.l. delegare.

¶ Per sequentem obligationem etiam naturalem tantum nouatur præcedens, qualiscunque obligatio fuerit. Bart.

Vlpianus. LEX I.

NOuatio [i] est prioris debiti in aliã obligationẽ vel ciuilem [k] vel naturalem transfusio [l] atque translatio [m]. hoc est, cùm ex præcedenti causa ita noua constituitur [n], vt prior perimatur. Nouatio enim [o] à nouo nomen accepit, & à noua obligatione. ¶ Illud non interest, qualis præcessit obligatio, vtrum naturalis [p], an ciuilis [q], an honoraria: & vtrum verbis, an re, an consensu. Qualiscunque igitur obligatio sit quæ præcessit, nouari verbis potest: dummodo sequẽs obligatio aut ciuiliter [r] teneat, aut naturaliter [s]: vtputa si pupillus sine tutoris authoritate promiserit [t].

¶ Omnis obligatio potest nouari, si tamen hoc agatur. Barto.

Idem. LEX II.

OMnes res [v] transire in nouationẽ possunt. Quodcunq; enim, siue verbis contractum est, siue nõ verbis [x], nouari potest, & transire in verborũ obligationem ex quacunque obligatione: dummodo sciamus nouationẽ ita demum fieri, si hoc agatur [y] vt nouetur obligatio †. si verò hoc nõ aga-

l ¶ Transfusio.] quãdo in eandẽ personã.

m ¶ Translatio.] quã in aliam.

n ¶ Constituatur.] ex hoc patet manifeste ꝙ si à seruo animo nouandi stipulor, non 30 liberatur prior debitor: quia cum sit inter cessio, non obligatur seruus etiam naturaliter: ergo nulla est secunda in quam prior transferatur: vt.§.tit. j. seruus insciò. &.l.ij. quod secus est in pupil lo, vt in fi. huius legis.

40 o ¶ Nouatio enim.] alludit vocabulo. sic.§.de acqui.poss. l.j. in princip. & potest de qualibet nouatione dici.

p ¶ Naturalis.] tantũ, pura cõtracta cũ seruo vel pupillo sine authoritate tutoris.

50 q ¶ Ciuilis.] supple & naturalis, vel etiã ciuilis tantum: puta literis. nã quæcũq; sit, dummodo petitionem det, vel repetitionem prohibeat.

r ¶ Aut ciuiliter.] hoc expone vt suprà.

s ¶ Aut naturaliter.] scilicet tantum.

t ¶ Promiserit.] hoc constat ꝙ pupillo promittente & naturaliter 60 se obligãte loco primi, fit nouatio: vt hîc, & insti. qui. mo. tol. obl.§. prætereà. Sed quæritur quãdo dicitur naturaliter tantum obligari. nam hic & ad le. Fal. si pupillus, dicitur ꝙ naturaliter obligatur pupillus, sed.§.de act.& obl.l. pupillus. & de cõdi. indebi.l. quod pupillus. quæ sunt cõtra. dicitur ꝙ nec naturaliter. Ad hoc dicũt quidam si est proxi. pubertati, vt quia habet.x. annos & dimidiũ.§. naturaliter obligatur, & ita hîc. si habet minus, tunc non, etiã si esset locupletior. Alij non ætatẽ prædictã, sed si aliquid ad eum peruenit, considerant, vt sic teneat naturaliter vel non. Tertij, vt M. exigũt vtrũq; vt naturaliter teneatur. s. ꝙ sit pximus pubertati: & ꝙ ad eũ per- 70 ueniat aliqd: alioquin nec naturaliter tenetur. Sed tu dic: si est infans, nec naturaliter tenetur, peruenit ad eum aliquid vel nõ: & ita intelligũtur contraria. si autẽ sit maior infante: si quidem promittat suo tutori se authore: nec etiã iure naturali obligatur: vt.§.de aut. tu.l. pupillus. Alij verò promittẽdo obligatur naturaliter tantũ: vt hîc. sic etiã intelligitur insti. qui. mo. tol. obl.§. prætereà. Si autẽ tuto ris authoritate, tũc ciuiliter & naturaliter: sed põt restitui: vt.§.de aut. tu.l. si impuberes. si autẽ est adultus nõ habẽs curatorẽ: tunc ciuiliter & naturaliter, sed potest restitui, si habet curatorẽ. idem in eo quod in pupillo: vt.C.de restit. mi.l. si curatorem habens. vbicunque 80 autem dixi ex pacto pupillum naturaliter obligari tãtum: tenebitur etiam ciuiliter si locupletior est: vt.§. commo.l. sed mihi. in princ.

v OMnes res.] quæ aliàs possunt subijci dominio nostro: vt insti. de inuti. stip. in prin. sic.§. si ser. ven. si quando.§.j.

x ¶ Non verbis.] sed alio quocunque modo: vt §.l. proxi.

y ¶ Agatur.] expressè vel tacite: de quibus est exemplum instit. qui. mo. tol. oblig.§. prætereà. sed hodie expressè tantum: vt.C.eo.l. fina. sed si tantum fieret tacite, etiam dicam hodie competere exceptio-

I

a Scilicet quibus modis tolli. oblig.

† Limitabis hãc.l. p gl. in.l. fi.& qd ibi not. C. eo. vt fallat hæc lit. tribus casibus de quibus ibi & in.l. so lutionem.j. de solut.

vt.j.de præto.stipu.l.penulti.

a ¶ Erunt.]sed exactione facta per vnam, alia tollitur:vt.j.e.l.si stichum.§.fi.Io.& facit.s.de re iudi.l.si se.§.si ex conuentione.

b CVi bonis.] Nisi meliorē. vt si à locuplete sit stipulatus quod inops debebat. Quid autē si ęquè bonum? dicā ꝙ possit vt sic dicatur melior.i.nō deterior: vt.j.de sol.l.in pupillo. & ar.s.de do. l.non debet. in fine. & facit.s.de verb. obliga.is cui.

tur, duæ erunt [a] obligationes.

¶ *Qui non potest alienare, non potest etiā nouare: nisi cōditio sua efficiatur melior.* Pau.

Pomponius. LEX III.

CVi bonis interdictum est, nouare obligationem suā non potest: nisi meliorem [b] conditionem suam fecerit.

¶ *In obligationibus quæ contrahuntur super rebus inseparabilibus à persona, non cadit uera obligatio.* Bar.

Vlpianus. LEX IIII.

SI vsusfructus debitorē [c] meū delegauero [d] tibi, nō nouatur obligatio mea: quamuis exceptione doli mali vel in factum [e] tutus debeat esse aduersus me is, qui delegatus fuerit. Et non solum donec manet eius vsusfructus cui delegaui [f], sed etiā post interitum eius [g], videbimus [h] †: quia etiam hoc incommodum sentit [i], si [k] post mortem meam maneat eius [l] vsusfructus. Et hæc eadem [m] dicēda sunt in qualibet obligatione personæ cohærenti [n].

† dabimus.

¶ *Obligatio pura potest nouari in diem, & ante diem non fiet exactio.* Bar.

Idem. LEX V.

IN diem [o] obligatio potest nouari, etiam priusquàm dies aduenerit. Et generaliter constat ex stipulatione in diem facta nouationem contingere, sed non statim ex ea

SI vsusfructus.] CASVS. Titius debebat mihi vsumfr. alicuius fundi. quęrit an ipsum delegare possim alij ita, vt nouetur obligatio mea? Rñ. ꝙ nō: licet si ab eo petā, possit me repellere doli mali excep. nō solū potest me repellere interim ꝙ manet vsusfru. apud eū cui delegaui, sed etiā si finitus fuerit apud eum. & ratio est, quia si vsusfru. mansisset apud me, me mortuo rediret ad eū qui promisit eū. Cum autē soluit ipsum alteri cui delegat' est: manet etiam apud ipsum me mortuo. bene ergo est ꝙ vbi est onus, ibi debet esse cōmodum. hoc idē dicēdum est in qualibet obligatiōe q̄ personæ cohæret. Frā.

c ¶ Debitorem.] i. qui mihi vsumfructū debebat, nōdum tñ cōstitutum, vel per patiētiam traditum.

d ¶ Delegauero.] im propriè ponitur hoc verbū. nam si propriè fuisset delegatio, et sic nouatio: mota esset obligatio mea, & à me liberat' esset debitor. solūmodo ergo promisit alij me mandante. vel dic quòd propriè ponitur. sed tamē mea obligatio non mouetur: quia impossibile est vt à me separetur, quia hoc ius cohæret personæ meæ. sic.s.de iure do. si mulier.§.ex asse.

e ¶ Vel in factum.] aduersus patrem, vel patronum.

f ¶ Delegaui.] debitor tutus erit excep. Io.

g ¶ Eius.] hominis, vel etiam vsusfructus.

h ¶ Videbimus.] an sit tuēdus. & quidem tutus esse debet aduersus me & post interitum eius: quia &c. Et sic not. quòd vbi est onus, ibi debet esse emolumentum. sic.j.de reg.iur. secundum naturam.

i ¶ Sentit.] id est sentire potest.

k ¶ Si.] id est quia &c. & est hæc ratio rationis hoc modo: est tutus post mortem, quia sentit incommodum: & verè sentit incommodum si, id est quia &c. Accur.

Emolumentum ibi debet esse vbi est onus & detrimētū.

l ¶ Eius.] tenuit ergo cessio: & sic est cōtra insti.de vsufru.§.finitur. Sol. hic speciale, vel hic non cessit, cum nec adhuc cōpeteret vsusfructus, sed actio pro vsufr. Itē cōtra.s.de peri.& cōmo.rei ven.l.necessario.§.fin. vbi ex persona cedentis finitur, hic verò ex persona eius cui est cessum. Sol. ibi iam cōpetebat cedenti ius: hic actio tantum.

m ¶ Eadem.] vt non nouetur obligatio.

n ¶ Personæ cohærenti.] vt vsus & habitatio: vt.s.quando dies vsusfru.le.cedat, si habitatio vel dic dotis: vt.s.de stip.ser.proinde.§.fi.&.l.seq.&.s.de iure do. si mulier.§.ex asse. Accur.

IN diem.] CASVS. Promisisti mihi decē soluere in festo paschæ: ego volo nouare istam obligationē ante pascha: an possim? Respondeo quòd sic, licet ante non possim petere. sic in omni stipulatione concepta in diem, potest nouatio fieri antequàm dies venerit. Franciscus Accursius.

o ¶ In diem.] hic est amphibologia [a]. nam posset dici quòd obligatio quæ est in diem, nouetur quoquo modo. vel econtra ꝙ obligatio pura nouetur in diem. & hæc verior, vt patet ex seq. litera. nam in primo casu, scilicet quando illa quæ est in diem nouatur in purā: etiam potest agi statim. argu.s.de consti.pecu.l.iij.§.fi. & facit.j.e.si Stichum.§.j.&.s.de compen.quod in diem.

a Est autē amphibologia (vt certò grammaticos scire non ambigo) sermonis ambiguitas quæ fit potissimum per accusatiuum qui varium intellectū causat.

SI ita.] CASVS. Ita sum à te stipulatus, Mæui, Titius debet mihi centum aureos: promittis mihi soluere quanto minus fuero consequutus ab eo? an hic fiat nouatio? Respon. quòd non: quia hoc non agitur vt nouatio fiat. ¶ Cùm pecuniam.] Dedi tibi pecuniam mutuam: & incontinenti sum à te stipulatus illam mihi reddi. non fit hîc nouatio, sed est vnus contractus. idem est si prius à te stipulatus fuero, posteà pecuniam numeraui. Ratio horum est in.l.seq. Nam cùm stipulamur pecuniam nobis reddi quam numerauimus, nō nascitur obligatio ex numeratiōe vt deinde stipulatione nouetur, sed magis est intelligendum ꝙ numeratio fiat causa stipulationis implēdæ. Fran.

stipulatione agi posse antequàm dies venerit.

¶ *Obligatio fideiussoria non nouat principalem.* Barto.

Idem. LEX VI.

SI ita fuero stipulatus, Quanto minus à Titio debitore exegissem, tantum fideiubes? non fit nouatio [p]: quia nō hoc agitur vt nouetur [q].

¶ *Si una causa uenit ad implementum alterius: agitur ex implemento, non ex implente.* Bar.

¶ Cùm pecuniam mutuam dederit quis sine stipulatione, & ex cōtinenti [r] fecit stipulationem: vnus cōtractus [s] est. Idem erit dicēdum & si ante stipulatio [t] facta est, mox pecunia numerata sit.

Pomponius. LEX VII.

CVm enim pecuniā mutuam datam stipulamur [v], non puto obligationem ex numeratione nasci, & deinde eam per stipulationem nouari: quia id agitur [x] vt sola stipulatio teneat: & magis [y] implendæ stipulationis gratia numeratio intelligenda est fieri.

¶ *Stipulatio nouans tollit primam obligationem: & purgat moram.* Bar.

Vlpianus. LEX VIII.

SI Stichum dari stipulatus fuero: & cum in mora promissor esset quo minus daret, rursus eundem stipulatus fuero: desinit peri-

p ¶ Nouatio.] scilicet fideiussoris.

q ¶ Nouetur.] sed potius vt priori obligationi fideiussor accedat. & facit.s.de verb. obliga.decem.

r ¶ Ex continenti.] hoc expone vt suprà de duobus reis.l.duos reos.§.fi.

s ¶ Cōtractus est.] s.verborum. & sic intelligi potest.s.si cer.pet.l.ij.§.fi.& facit.j.l.proxi.&.s.de verbo.obl.si ita stipu.§.chrysogonus. Sed cōtrà.s.si cer.pe.l.certi.§.quoniam.sol. vt ibi. Itē cōtra.s.de stipu.ser.l.j.§.ij.sol.vt ibi. Item contrà.C.de contrahē.stipul.l.iij.§.j.sed ibi inutilis stipulatio: hic vtilis. Itē contrà.s.ad Maced.l.contrà.&.s.de verbo.obl. quidam cùm filium. in fi. Solu. ibi ex interuallo: hic incontinenti.

t ¶ Stipulatio. [b]] si habes stip. so: habeas facta fuit, sed si habeas facta, vel nihil vsque ibi, mox pecunia &c.

b Tota hęc gl. in vetustis exē. non habetur.

v CVm enim.] Stipulamur.incontinenti.

x ¶ Id agitur.] hoc est dicere, quando hoc agunt inter se vt ex numeratione nō nascatur obligatio, non nascitur: vt hîc, &.s.si cer.peta.l.non omnis.& arg.l.cùm quid. Si verò dubitaretur vtrum hoc actum sit vel non: præsumitur actum quòd nascatur: sed secuta stipulatione fingitur nec nata: vt.s.de actio.& obli.l.obligationum ferè.§.fi.& de verbo.oblig.si ita stipulatus.§.chrysogonus. at in superiori nulla est fictio: vt no.s.si cer.peta.l.certi condictio.§.quoniam. & facit.s.l.proxi. Accur.

y ¶ Et magis.] repete & quia. ad quod facit.j.rem ra.habe.l.si fine. Sed quid si stipulatus fuero, & posteà non stipulor? Respō. ex numeratione datur mihi certi condictio.

SI Stichum.] Tex. hic in prin. est planus. ¶ Legata.] Pater tuus in testamento suo legauit mihi quendam fundum. ego venio ad te, qui es hæres, & dico tibi: promittis mihi dare fundum quem pater tuus legauit mihi? tu promittis. certè hîc fit nouatio propter istā stipulationem, si hoc est actum, scilicet vt fiat nouatio: & hoc si purè fuit legatus fundus, & in diem: quia certum est diem venturum. Si autem sub conditione sit legatum: non statim fit nouatio: sed ita demum existente conditione: & ponit exemplum ibi, nam aliâs &c. quod satis clarum est.§.seq. planus est. ¶ Idem.] Quando quis conuenitur, & promittit iudicatum soluere: posteà si condemnetur: an actio iudicati sit nouata? Respon. quòd non: quia ista stipulatio solummodo interponitur, vt fideiussoribus sit cautum. ¶ Si decem.] Ego stipulor à te hoc modo. Promittis mihi decem, quæ Titius mihi debet: aut decem quæ Seius mihi debet? Vtrum hic fiat nouatio? Respon. quòd non: quia nec Titius, nec Seius liberatur. ¶ Si ab alio.] Berta cùm mihi nuberet, Sempronius quidam promisit mihi dotem pro ea: post aliquod tēpus ego stipulor ab vxore mea dotem quam mihi promiserat Sempronius pro ea. hic fit nouatio, si hoc actum est vt fiat. nihil enim refert vtrum mulier det dotem, an alius pro ea. itē alius promittendo quod ego debeo, potest me liberare, si animo nouandi hoc factum est. si verò non est factum animo nouandi: tunc vterque promissor tenetur & primus, & secundus, tamē vno soluente alter liberatur. Quid autem erit. titius debebat tibi cētum: ego stipulor ista centum à titio: vtrum ipse liberetur à te propter istam stipulationem?

culum ad promissorem pertinere, quasi mora [a] purgata.

Obligatio in diem uel pura potest statim nouari, sed conditionalis demũ in conditionis euentum. Barto.

Legata vel fideicõmissa si in stipulationẽ fuerint deducta, & hoc est actum vt nouaretur: fiet nouatio. si purè quidẽ vel in diẽ fuerint legata, statim [b]. si verò sub cõditione, non statim nouatio est, sed vbi cõditio extiterit [c]. nã & aliàs qui in diem [d] stipulatur, statim nouat, si hoc actum est: cum certũ sit diẽ quãdoq; venturum. At qui sub cõditione [e] stipulatur: nõ statim nouat, nisi conditio extiterit.

Conceptio stipulationis nouantis potest praecedere stipulationem nouatam. Bar.

Si quis ita stipulatus [f] à Seio sit, Quod à Titio stipulatus fuero, dare spondes? an si posteà à Titio stipulatus sit, fiat nouatio, solusq; teneatur Seius? Et ait Celsus nouationẽ fieri, si modò id actum sit [g] vt nouetur, id est vt Seius debeat quod Titius promisit. nam eodẽ tempore [h] & impleri prioris stipulationis conditionem [i], & nouari ait. eoq; iure vtimur.

Actio iudicati non nouatur per stipulationẽ iudicatum solui. Bar.

Idem Celsus ait Iudicatum solui stipulatione, actionem iudicati non nouari: merito, quia hoc solũ agitur ea stipulatione, vt & fideiussoribus cautũ sit, non vt ab obligatione iudicati discedatur [k].

Si debita à duobus alternatiuè promittantur, nouatio non extinguitur. Bar.

Si decem quae mihi Titius debeat, aut decẽ quae Seius mihi debet, à Titio [l] stipulatus fuero [m]: putat Marcellus neutrum liberari [n], sed Titium [o] eligere posse pro quo decem soluere velit [p].

Potest alius me inuitum liberare, non autem mihi inuito actionem auferre. Barto.

Si ab alio † promissam sibi dotẽ maritus ab vxore dotis nomine stipulatus sit: non duplari dotem, sed nouationem fieri placet, si hoc actũ est. Quid enim interest, ipsa, an alius quilibet promittat? Quod enim ego debeo, si alius ꝓmittat: liberare me põt si, nouationis causa hoc fiat. si autem non nouandi animo hoc interuenit, vterq; quidem tenetur: sed soluente altero, alter liberabitur [q]. Non tamen si quis stipuletur [r] sibi quod mihi debetur, aufert mihi actionẽ: nisi ex voluntate [s] mea stipuletur. liberat autem [t] me is, qui quod debeo, promittit, etiam si nolim [v].

† Not. quẽ & inuitũ & ignorãtẽ liberari, sed non obligari. concor. tex in cano. quaeris. de conse. dist. iiij.

Per stipulationem interpositam à pupillo sine tutoris authoritate, non fit nouatio actionis sibi competentis, nisi eam ratificet postquàm factus est adultus, cùm non possit nouare. Paul. de Castro.

Idem. LEX IX.

Si pupillus [x] sine tutoris authoritate [y] rem saluam fore stipulatus, pubes factus ratam stipulationem habuerit nouãdi causa: tollitur tutelae [z] actio. Si verò nõ habuerit ratam: licet tutelae egisset [a], habet [b] tamen adhuc ex stipulatu actionẽ: sed iudex tutelae non aliter condemnare debet, quàm si ex stipulatione liberatio fieret [c].

Conditio extitura non reddit dispositionem conditionalem, sed puram. Pau. de Cast.

Qui sub cõditione [d] stipulatur, quae omnino extitura est, purè videtur stipulari.

pulationem? Respon. quòd non, quia nemini aufertur actio nisi ipse velit. si autem aliquis promittit pro me quod ego debeo, ipse me liberat, etiam si nolim. Franc.

a Quasi mora.] Sed quid noui hic fuit? Respõ. primo erat morosa & vitiosa: hîc non: & sic aliud hic praesumitur: hodie secus: vt. C. e. l. fi. Alij dicũt & hic expressè debere agi. & facit. ſ. de verb. obl. scire debemus. & . j. de 10 sol. qui decẽ. §. idẽ respon. & . ſ. de cõdi. furt. l. parui. & qđ ibi not. itẽ facit. ſ. de ver. obli. qui bis. & . l. si rẽ. & . ſ. titu. j. haeres à debitore. §. non est. & . j. eo. si rem. in prin.

b Statim.] s. fiet nouatio: sed non petitur 20 nisi die aduenĩete: vt ſ. e. l. in diẽ. sed contrà j. de accept. l. quod in diem. Sed ibi in diem incertũ: vel ibi cõsiderauit effectũ petitiõis.

c Extiterit.] i. tunc apparebit nouationẽ factã: vt. j. de accep. l. quod in diem. Ir.

30 d Qui in diem.] s. debitã. i. q nouat stipulationẽ conceptã in diẽ certam: & secundũ hoc aliâs. i. alio casu quàm legato. põt etiã & aliter legi: & sic duobus modis eisdem.

e Conditione.] i. cõditionalẽ stipulationẽ 40 nouat vel purã sub cõditione. & facit. j. l. quoties. & no. ꝙ hac. l. aequiparatur purũ debitum & in diem, cùm dies vtriusq; cesserit. vnde in diẽ obligatio nouatur per purã, & per in diem: & ecõtra pura per purã, & ꝑ in 50 diem si hoc actũ est.

Debitũ purũ & in diẽ aequiparantur.

f Si quis ita stipulatus sit.] i. promisit. sic. ſ. de cõdic. indeb. si non sortem. §. si centũ. aliâs est à Titio, & tũc plana.

g Actum sit.] vt. ſ. l. ij. §. dummodo. & . ſ. de re iud. l. iiij. §. si ex con 60 uentione. Accur.

h Tempore.] Nõ tamen eodẽ instãti: cùm hoc esset impossibile, vt. ſ. qui. mo. vsusfru. amit. sicut. §. penul. ibi, neque enim &c. & . C. de bo. quae libe. l. fi. §. fi. & not. ꝙ duplex hîc erat dubitationis causa. Prima, quia obligatio, quae nouat, prima reperitur: & quę nouatur, posterior: cùm aliâs sit econtra, sed hic speciale. Secunda, quia non videbatur Titius obligari, sed tamen obligatur eodem momento: & liberatur Seio succe70 dente in obligationem: sicut si alicui sub cõditione obligato mihi, pendente condi. accepto feram, conditione existente simul obligatur, & liberatur: vt infrà titu. j. sub conditio. & de accept. l. quod in diem. Idem si quod stipulatus sum à te sub conditione, stipuler ab alio nouandi animo.

i Conditionem.] Conditio propriè est quod Titius promittit, & sic debitum. & quòd dicit nouari hic: dic, scilicet obligationem secũdam, scilicet Titij: & sic sequens stipulatio momentanea est. & facit j. eo. l. quoties. §. fina.

k Discedatur.] si enim hoc ageretur, fieret nouatio: vt suprà pro80 xi. §. & sic est simile superiori. alij dicunt, putabatur simile superiori: sed non est.

l A Titio.] quodam tertio: vel etiam ab eodem.

m Fuero.] alternatiuè.

n Liberari.] j. e. si is cui decem contra. sol. vt ibi. Item contrà infrà eo. l. à te. sol. vt ibi. Item facit suprà de vsufruct. l. adhuc. ibi, si verò simul in sacculo.

o Sed Titium.] tertium. Accursius.

p Velit.] in dubio praesumo: vt. j. tit. j. l. & magis quod meo. vel secundum quosdam vt innuitur. j. e. l. à te. & . l. si is cui.

q Liberabitur.] licet autem me liberet pro me promittendo: non tamen &c.

r Stipuletur.] quod mihi debetur, supple: si non est hoc in textu.

s Ex voluntate.] praecedenti vel sequẽti: vt. j. e. si qs absente.

t Autem.] pro sed. et 10 est ratio. ſ. de nego. gest. l. soluendo.

v Etiam si nolim.] dummodo neg. gesſ. nõ habeat. & facit. j. de solu. l. solutionem. & . l. si debitori. & . ſ. de exce. l. si opera.

Si pupillus.] Pupillus omnis habet 20 priuilegium in bonis tutorũ suorum. Casus isto pręsupposito talis est. Pupillus quidã habens tutorem stipulatus est ab eo rem suam saluam fore. quod quidem facere nõ potuit sine tutoris authoritate. Pupillus iste factus 30 pubes habet hãc stipulationẽ ratam. certè act. tutelae tollitur. si autẽ hanc stipulationem non habuerit ratã, & agat act. tutelae: stipulatio prior rẽ pupilli saluã fore nõ tollitur. tamẽ iudex non debet tutorem condẽ40 nare act. tutelae: nisi pupillus liberet tutorem à stipulatiõe qua promisit rẽ pupilli saluã fore. Qui sub cõditione.] Stipulatus sum à te centũ sub cõditione si moriar. an ista stipulatio sit pura vel cõditionalis? Re50 spon. ꝙ pura est: quia cõditio est omnino extitura. Qui actum.] Stipulatus sum à te actũ qui plus est quàm iter. deinde sum stipulatus iter. vtrum hic fiat nouatio? Vel sic. stipulatus sum vsumfru. deĩde vsum nudũ: 60 an etiã hic fiat nouatio? Respõ. ꝙ non: quia cùm totũ stipulor: deinde partem: nulla fit nouatio. sed econtra si quis stipuletur iter, deinde actum: fit nouatio: quia plus continetur in secunda stipulatione quàm in prima. Fran.

x Si pupillus.] in duobus est duplicitas. Primò, quia vel ab extraneo est stipulatus sine authoritate tutoris: vel cùm plures essent tutores, ab vno stipulatur sine authoritate alterius. In secũdo quia sti70 pulatur rem pup. sal. fore, id est, id in quo tenebitur si rem non saluauerit in futurum. ad quod. ſ. l. proxi. §. si quis ita. vel rem pu. sal. fo. id est id quod iam debetur occasione tutelae: non dico quòd actio tutelae nascatur nisi finita tutela: vt. ſ. de tute. & rat. distra. l. si tutor. §. fi. & . l. seq. licet quidam dicant contrà.

y Authoritate.] sine qua authoritate actionem tollere non potest: sed nec nouare. Accursius.

z Tutelae.] id est verum priuilegiũ prioris obligationis. s. ex causa tutelae in posteriorem transfertur: nisi causa abijciẽdi priuilegij stipulatio facta sit: vt. j. eo. l. aliam. & . j. de priuile. credi. l. ij. & . iij.

80 a Egisset.] qđ potuit: qa ꝑ nouationẽ sublata nõ est, pupillo nequeunte suã cõditionẽ facere deteriorẽ: vt. j. e. l. nouare. §. pupillus.

b Habet.] videtur superflua haec liberatio: cùm semel soluendo ab vtraque sit liberatus. sed dic ꝙ non est propter hoc, quia si dubitetur de liberatione, statim possit ostendi. sic & . ſ. de peti. haere. l. penul. & facit. C. de bo. quae libe. l. fi. §. penul. & de rei ven. l. non solùm.

c Fieret.] vt & . ſ. l. proxi. §. fina.

d Qui sub conditione.] Pone exemplũ: si moriar, vel si antichri-

stus nascetur:vt.s.de cōdi.inde.l.nam & si.&.l.ꝙ si ea. & de iur.do. l.Iulianus.& tunc est pura.i.non cōditionalis:est tamen in diem, & ideo non potest statim agi:nec etiam fit nouatio prioris ad plenum: vt.s.e.l.in diem.& secundum hoc facit.s.de peri. & cōmo.l.necessariò.§.si ita.& de condi.inde.Iulianus. &.s.si quis omis.cau.testa.l.j. §.qui sub conditione. Vel pone casum vt.s. de ver.obli.l.in illa stipulatio.si calen.in fin. 10 ibi,si nō tetigero cœlū digito &c.& sic bene ponit hic omnino.

a Nihil agit.]Non fit nouatio cùm totum stipulat⁹ stipulor partem, etsi id agitur tacitè:vt hîc dicit. secus si expressè: vt.s.de ver. obli.l.qui vsumfru.il- 20 lud autē cōstat ꝙ secūdū hæc iura ex quibusdā præsumebatur nouatio: vt instit.eo.[a] §.præterea. vel dic ꝙ nec tacitè hîc agitur: cùm aliud sit vnū, aliud sit aliud. vel dic, nihil agitur quātū ad cōmodum: quia nullū 30 aliud emolumētū vel maius cōsequitur propter hoc quàm primo habuit. illud autē cōstat ꝙ bene tenet stipulatio, & aliqua est: quia alia est hæc seruitus quàm prima, sed tamē ex ea agere nihil prodest:nec affert ali- 40 quod emolumētum, nisi hoc fiat animo nouādi:vt.d.l.qui vsumfruc. & facit.s.de vsu & habi.per seruum.§. vsusfruct.

a Scilicet quibus mo. tollit obliga.

b Stipulatur.] vnde non fit nouatio: vt s.de ver.obl.l.scire debemus. & facit.s.de 50 excep.rei iudi.si mater.§.si quis iter.

Si secunda stipulatio continet minus:nō præsumitur nouatio. secus si continet plus.Bar.

Qui actum stipulat̃, deinde iter: nihil agit[a]. Item qui vsumfructū stipulatur:si vsum stipuletur, nihil agit. Sed si quis iter stipulatus, actum posteà stipuletur: aliud magis stipulatur[b]. Aliud enim est iter, aliud actus.

Qui potest recipere solutionē suo nomine, potest etiam nouare:secus quando alieno nomine.Paulus.

Paulus. LEX X.

CVi rectè soluitur, is etiā nouare potest: excepto eo[c] si mihi aut Titio stipulatus sim. nā Titius nouare non potest[d], licet ei rectè soluatur.

Delegatio est propriè quādo debitor unius debitorem suum delegat suo creditori. & sic requiritur duplex debitor:quia delegatus est debitor eius cui fit delegatio, & delegatus est debitori delegantis: & loco delegantis datur.Pau.

Vlpianus. LEX XI.

DElegare, est vice sua alium dare reū creditori, vel cui creditor iusserit[e]. Fit autē delegatio vel per stipulationem, vel per litis contestationem[f].

Delegatus sciens sibi exceptionem competere, eam uidetur remittere:non ignorans non potest excipere cōtra eum, cui facta est delegatio, sed contra delegantem sibi succurritur.Bar.

Paulus. LEX XII.

SI quis delegauerit debitorē[g], qui doli mali[h] exceptione tueri se posse sciebat, similis videtur ei qui donat:quoniā remittere exceptionē videtur. sed si per ignorātiam repromiserit creditori, nulla quidem exceptione aduersus creditorē vti poterit[i], quia ille suū[k] receperit:sed is, qui delegauit, tenetur condictione, vel incerti[l], si nō pecunia[m] soluta esset: vel incerti, si soluta esset: & ideo cū ipse præstiterit pecuniam, aget mandati iudicio[n].

Vlpianus. LEX XIII.

SI non debitorem[o] delegauero quasi debitorē creditori meo, exceptio locum non habebit: sed condictio[p] aduersus eum, qui delegauit, competet.

Stipulatio cōditionalis nouat puram in conditionis euentum : sed statim moram præcedentis obligationis purgat. Item stipulatio pura nouat conditionalem in conditionis euentum si tūc existat persona in quam obligatio cadat.Bar.

Idem. LEX XIIII.

QVoties quod purè debetur, nouādi causa sub cōditione promittitur: non statim fit nouatio[q], sed tūc demū cùm cōditio extiterit[r]. & ideo si fortè Stichus fuerit in obligatione, & pendente conditione decesserit: nec nouatio continget: quia nō superest res eo tempore quo cōditio impletur[s]. Vnde Marcellus[t], & si post morā

CVi rectè.] CASVS. Hîc dicit ꝙ ille, cui solui, potest, ille etiam potest nouare. excipit quasdā personas quibus rectè soluitur: tamē non possunt nouare: sicut est quando quis promittit Titio ipso Titio stipulante: vel alteri: quia vni eorum, scilicet alteri rectè soluitur: & tamen non potest nouare. l.sequen. plana est. Fran.

c Excepto eo.]& alijs quibusdā, vt procurator generali vel speciali, qui ad hoc mādatus erat, vt debitum acciperet: vt.j.titu.j.l.ve- 60 rò procuratori.&.s.de condi.inde.l.si procurator.& de procura.l. procurator cui.&.l.procurator totorum. &.l.mandato. Itē his, qui sunt in potestate nostra: vt.j.e.seruus.&.l.non ideo.&.l.filius.et.s.de pac.l.si vnus.in prin. Item illo cui mandaui solui: vt.j.e.si debitorē. sed Io. vt omnia hæc tolleret, dixit soluitur: scilicet vt sibi debitum, sed tunc non esset exceptio de adiecto. Accur.

d Non potest.]vt.j.tit j.l.quod stipulatus.

e DElegare.]Creditor iusserit: aliâs non est in textu creditor.

f Contestationem.]alio pro me exponendo litem ita vt solus teneatur: vt.j.tit.j.solutionem.&.s.de in rem ver.si pro patre.in 70 prin. sed quæ actio contra delegantem datur? Dic, illa vtilis quæ cōtra debitorem datur directa. Vel sic: vendidi tibi actionē: & te procuratorem in rem tuam feci: & litem contestatus es cum eo. incipit teneri tibi, & à me liberari. hodie verò non fit nouatio, nisi per stipulationem[b]: vt.C.de noua.l.j. vel illud quādo fit per stipulationem, non autem prohiberet fieri per contestationem litis.

b Vide ad hoc.l.singularia.s.si cer.pe &.l. qui vsumfructum.s. de ver.obli. plenius in.l. fi.C de nouatio.

SI quis delegauerit.] CASVS. Ego induxi te dolo, vt mihi promitteres centum, & sic habes excep.doli contra me. volui te delegare creditori meo: tu sciens te habere excep.doli, promisisti istam summā creditori meo, an tenearis? Respon. quòd sic: quia post- 80 quàm sciens te tutum esse exceptione promisisti: videris donare. Quid autem si ignorabas te habere excep. & promisisti, nūquid vti poteris excep. aduersus creditorem meum cui te delegaui? Respon. quòd non. Ratio est: quia creditor quod suum est, persequitur: tamē ego qui te delegaui, teneor tibi condi.incerti si tu non soluisti: vel certi condi. si soluisti. Fran.

g Debitorem.]patientem se delegari.

h Mali.]idem in similibus: vt.j.e.doli.

i Vti poterit.]& ideo solutum repeti non potest.

k Suum.]i.sibi debitū. sic.s.quod cum eo.l.ij. aliud si dolo: vt.s.de excep.do.l.Iulianus.& facit.s.de iure do.cùm in fundo.§.si.& de cōsti.pecu.l.ij.& de do.excep.l.apud Celsum.§.item quæritur.&.l.purè.§.si cum.& de condi.ob cau.l.si donaturus.§.si quis. &.C.e.si pater. Sed quid si est dubium sciuerit vel ignorauerit? Respon. si ex sua persona ei cōpete- 10 bat, præsumo scire. si ex aliena, non: vt arg. s.pro suo.l.fi.

l Vel incerti.]i.sine causa: vt &.s.de cōdi. sine cau.l.sine causa. &.l.j.&.C.de cōdi.inde.l.si citra.

m Pecunia.]scilicet vt liberetur.

20 n Iudicio.]cùm simpliciter mandauerit, id est non delegauerit. Accur.

SI nō debitorē.] CASVS. Titiū qui non erat debitor meus, delegaui creditori meo: cùm tū crederet se esse debitorem 30 meum. creditor meus vult eū côuenire. vtrū possit vti côtra eū exceptione, dicēs ꝙ indebitum promisit? Rñ. ꝙ non. tñ Titius habebit cōdictionem certi contra me, eo ꝙ soluit creditori meo indebitū. Fran. Accur.

40 o Si non debitorem.] credēs se quasi debitorem.

p Condictio.]certi: vt &.s.l.proxi.in fi. Sed argu. contrà.s.ad Velleia.quamuis.§.interdum. Accur.

QVoties.] CASVS. Debe- 50 bas mihi Stichū purè: tu nouandi animo promisisti mihi eundē Stichum sub conditione. an fiat nouatio? Respond. quòd non statim nisi conditione existente: intātum ꝙ si Stichus decesserit pēdente cōditione, & posteà cōditio extiterit: non fit nouatio: quia non subest res promissa. vsq; ibi, Vnde Marcellus.] Promisisti mihi Stichum tu fuisti in mora soluēdi: & sic Stichus mortuus est. post hoc Stichus deducitur in obligationē cōditionalem. dicitur hîc ꝙ mora purgatur per hanc stipulationem non tamen deduci videtur in stipulatio- 60 nem sequentem. Sed si id quod.] Iste.§. ponit casum cōuersum casui superioris.§. pone sic. Promisisti mihi Stichum sub conditione si nauis ex Asia venerit: stipulatus sum à te Stichū istum purè. vtrum fiat nouatio? videtur ꝙ sic: quia plus est in stipulatiōe pura quàm in conditionali. tamen hic dicitur ꝙ non fit nouatio, nisi demum conditione existente. & redditur pulchra ratio. nam hîc sunt duæ stipulationes. prima. s. & secunda, qua videbatur fieri nouatio. cōditio autē facit cōmitti primam stipulationem: & cùm cōmissa fuerit, transfert eam in secūdam stipulationē. & ideo si promissor pēdente cōditione fuerit deportatus, nulla nouatio potest fieri etiam conditione exi- 70 stente. nam cùm conditio existit, non subest persona, quæ obligetur. Francis. Accur.

q Fit nouatio.]quoniam ex conditionali stipulatione tantummodo spes est debitum iri: vt instit.de verborum obligati.§.ex conditionali. ergo nil ex ea debetur. tunc demum ergo cùm cōditio extiterit, nouatio erit. Sed contra infrà de regulis iuris.l.actus. sed speciale in acceptilatione, & similibus: vt ibi. secus in nouatione: licet sit actus legitimus. sic etiam est in stipulatione: vt suprà eodem. si Stichum.§.j.

r Extiterit.]& si defecerit, durat prima: vt instit. quibus modis 80 tol.oblig.§.quod autem diximus. nec obst. instit.de excep.in principio. quòd hîc ex certa scientia non errando promisit sub conditione quod purè debebat: ibi errando: & sic habet exceptionem in factum.

s Impletur.]ad quod est.s.de pericu.& commod.rei vend.l.quòd si pendente.in princi.

t Marcellus.]quia demum existente conditione fit nouatio. Accursius.

Stichus.

a ¶ Stichus.] iam mortuus.
b ¶ Purgari.] Imò non videtur purgari: vt. ff. de ver. obl. l. eum qui ita. §. fi. Sol. fortè illud est distinguendum: fuit in mora, quia interpellatus non dedit: an quia causam mortis occidẽdo præbuerit. vel hîc ab eodem: ibi ab alio: quod non placet. vel sol. vt ibi. Item cõtrà. j. e. l. si rẽ. Sol. ibi fuit expressim actũ vt non purgaretur mora[a]. hîc non fuit aliqd actũ, vt purgaretur. R. Vel econtra secũdum alios. sic ꝗ hic fuit actum vt purgaretur: ibi nõ. vel ibi in absente[b], hic in præsente seruo ꝓmisso secundum alios. vel sol. vt ibi. & facit. j. tit. j. q decẽ. §. cũ mihi stichũ.
c ¶ Statim.] vt & ff. e. si stichũ. §. legata. in fi. & §. sequen.
d ¶ Committit.] vt & ff. e. si stichum. §. ij.
e ¶ Conditione.] scilicet post deportationẽ antequã agnoscant bona à fisco: alioquin nõ videtur differre inter mortẽ naturalẽ & ciuilem: vt. j. e. nouatio. quæ est contrà. vel aliter si mortuus fuerit naturaliter. tũc cũ obligatio cadit in hæredem: non autẽ si fuerit deportatus, vt ibi. & facit. ff. de fideiuss. l. si debitori. & ff. vt in possessio. lega. l. postquàm. in prin.
f ¶ Obligetur.] ciuiliter sed naturaliter sic: vt. ff. de fideiuss. si debitori.

a Istud est diuinare secundũ Bar.
b Ista est vera & notabilis. secũdum Bar.

Stichus[a] in cõditionalem obligationẽ deductus est, purgari[b] moram, nec in sequẽtem obligationẽ deduci putat. ¶ Sed si id, quod sub cõditione debetur, purè quis nouãdi causa stipuletur: ne nunc quidẽ statim[c] nouat, licet pura stipulatio aliquid egisse videatur: sed tũc nouabitur, cùm cõditio extiterit. etenim existens cõditio primã stipulationẽ cõmittit[d], cõmissamq; in secundam transfert[e]. Et ideo si fortè persona promissoris pẽdente conditione[e] fuerit deportata: Marcellus scribit ne existẽte quidem conditione vllam contingere nouationẽ: quoniam nũc cùm extiterit cõditio, nõ est persona quæ obligetur[f].

¶ *Pœna non intelligitur repetita in stipulatione nouata. Barto.*

Iulianus. LEX XV.

SI creditor pœnam stipulatus fuerit si ad diem pecunia soluta nõ fuerit: nouatione facta[g] non committetur stipulatio[h].

¶ *Etiam obligationẽ quæsitam domino per seruum non potest ipse seruus nouare sine uoluntate domini.*

Florentinus. LEX XVI.

SEruus ne peculiarem[i] quidẽ obligationẽ citra[k] voluntatẽ domini nouare potest: sed adijcit potius obligationẽ, quàm pristinam nouet. & hoc verum est.

¶ *Nota hic quòd licet delegatio requirat stipulationem uel litis contest. inter delegatum & illum cui fit delegatio: non sic inter delegantẽ & delegatum: cùm solum requiratur uoluntas delegantis, quæ potest declarari per epistolam, & etiam nutu. Pau.*

Vlpianus. LEX XVII.

DElegare scriptura vel nutu, vbi fari non potest[l], debitorem suum quis potest.

¶ *In stipulatione non intelligitur repetitum pignus uel usura. Bar.*

Paulus. LEX XVIII.

NOuatione[m] legitimè facta & hypothecæ liberãtur, & pignus & vsuræ non currunt.

SI creditor.] CASVS. Promisisti mihi cẽtũ soluere in die paschæ. & si nõ solueres ꝓmisisti. l. loco pœnæ. facimus nouationẽ. tu non soluis ad diem ꝓmissum. vtrũ pœna cõmittat? Respon. ꝗ non. Franc.
g ¶ Nouatiõe facta] eius qd sub pœna debet. i. de forte. Accur.
h ¶ Stipulatio.] s. pœnæ. nam sicut pignus, sic & pœna tollitur sublata principali: vt hîc, & j. co. l. nouatione. Accur.

SEruus.] CASVS. Sticho seruo meo debebat Titi[9] cẽtũ quæ seruus meus ei mutuauerat ex peculio suo. vtrũ Stich[9] seruus possit nouare hãc obligationẽ sine cõsensu meo? Rñ. ꝗ non: imò si secũdò stipulatur, videtur potius adiecisse aliam stipulationem primæ stipulationi. Fran.
i ¶ Nec peculiarem.] nisi vt supra de iureiurand. l. huic contrà. & infra e. l. fina. in princi. & facit infra titu. j. l. fugitiuus. in fine. & de pactis. l. si vnus. in princi.
k ¶ Citra.] faciendo deteriorem condi. domini. vel citra, id est cõtrà. sic. ff. de acqui. pos. l. si ex stipulatione.
l ¶ DElegare.] Non potest. delegans: sed delegatus loqui debet: vt. C. e. l. j. Accur.

NOuatione.] CASVS. Ego mutuaui tibi cẽtum pro quibus obligasti mihi pignus quoddam. ego stipulor ista centum ab alio nouandi animo. sic tu liberatus es. an autem pignus tuum sit liberatum? Respon. quòd sic: nec etiam vsuræ currunt. Fran.
m ¶ Nouatione.] voluntaria, secus in necessaria: vt. C. de iudic. l. j. & infra eo. aliam. hoc autem verum, nisi in contrarium agatur: vt C. de fideiusso. l. nouatione. & C. etiam ob chirog. pecuniam. l. j. Acc.

DOli mali.] CASVS. Tu induxisti me dolo vt tibi promitterem centum vel cum essem filiusfami. dedisti mihi mutuum contra senatuscon. macedonianum. tu videns quòd si me conuenias: ego opponerem excep. senatuscon. vel excep. doli: delegasti me cuidam creditori tuo: puta Titio. Nunc quærit vtrũ possim his exceptionibus vti contra creditorẽ cui sum delegat[9] sicut possem vti cõtra te? Respõ. quòd non: quia in hac secunda ꝓmissione nihil dolo vel cõtra senatusc. factum est. Secus est in muliere: quia semper ꝓmittẽdo pro alio videtur fideiubere contra senatusc. Vellc. Cætera clara sunt vsq; in fi. l. & est pulchra. l. itẽ. l. seq. plana est. Fr.

¶ *Exceptio, quæ obstabat deleganti, non obstat ei cui est delegatum: nisi cõtra eum cadem ratio concedendæ exceptionis subsistat. Bar.*

Idem. LEX XIX.

DOli mali exceptio[n] quæ poterat delegãti opponi, cessat in persona creditoris cui quis delegatus[o] est: Idemq; est & in cæteris similibus exceptionibus[p]: imò & in ea, quæ ex senatuscõsulto filiofamil. datur. nam aduersus creditorem cui delegatus est ab eo qui pecuniam mutuam contra senatuscon. dederat, non vtetur[q] exceptione: quia nihil in ea ꝓmissione contra senatuscon. factum est[r]: ideoque quod soluerit[s], repetere non potest[t]. tantò magis fit ꝗ nec hic solutũ repetere potest. ¶ Diuersum est in muliere, quæ contra senatusconsultum promisit. nam & in secũda promissione intercessio est[v]. ¶ Idẽq; est in minore, qui circunscriptus delegatur: quia si nũc etiam minor est, rursus circunuenitur. ¶ Diuersum † est si iam excessit ætatem vigintiquinque annorum: quãuis adhuc possit[x] resti tui aduersus priorem creditorem. Ideo autem denegãtur exceptiones aduersus secũdum creditorẽ, quia in priuatis cõtractibus[y], & pactionibus non facilè scire petitor potest, quid inter eum, qui delegatus est, & debitorem actum est: aut etiam si sciat, dissimulare[z] debet, ne curiosus videat: & ideo meritò deneganda est aduersus eũ exceptio ex persona debitoris.

¶ *Qui habet administrationẽ bonorum suorũ: potest nouare per se uel per alium. Idem si habet liberam administrationem bonorũ alterius. secus si nec suorum nec alterius. Pau.*

Idem. LEX XX.

NOuare possumus aut ipsi si nostri iuris sumus aut per alios qui voluntate nostra stipulentur. ¶ Pupillus sine tutoris authoritate non potest nouare[a]: tu-

n ¶ Doli mali exceptio.] aliud in exceptione metus: vt. ff. de do. exce. l. apud. §. pen. secũdũ Azo. imò idẽ[c]: cũ promittẽdo videat remittere: vt. C. quod metus cau. l. ij. & ff. eo. l. si quis delegauerit. & C. e. l. j.
o ¶ Delegatus est.] siue sciuit, siue ignorauit: vt. ff. e. l. si qs delegauerit. & not. ꝗ habẽ da est distinctio q colligitur hic. & d. l. si qs delegauerit. & l. si nõ debitorẽ. & de exce. doli, purè. §. si cùm. & de re iudi. l. Nesennius.
p ¶ Exceptionibus] s. nõ introductis fauore, vt rei iudi. vel pacti, & similibus, q nec fauore, nec odio sunt inductæ. certè imò & si odio sunt inductæ, idem est: & hoc subijcit, imò &c.
q ¶ Non vtetur.] cùm tamen contra delegantem posset vti.
r ¶ Factum est.] imò contrà: vt. ff. ad Macedo. l. sed Iul. §. non solum. Solu. vt ibi. Accursius.
s ¶ Soluerit.] si soluit illi qui cõtra senatuscon. fecit, & non repetit: multò magis ab isto qui non fecit contra senatusc. repetere non potest. Accur.
t ¶ Non potest.] vt. ff. de condi. indeb. l. qui exceptionem.
v ¶ Intercessio est.] vt. ff. ad Velleia. quamuis. §. si mulier. contra secundam opinionem M. sed illã nõ approbam[9]: sed Iulia. vel dic vt ibi. ADDITIO. Ibi loquitur secundum opinio. Mar. quę non approbatur secundum Bartolum hîc.
x ¶ Possit.] in quadriennium hodie, olim vtilis anni: vt. C. de temp. in integ. restitũ. l. fina.
y ¶ In priuatis contractibus.] sunt enim quædam publicæ conuentiones: vt. ff. de pact. l. conuentionum.
z ¶ Dissimulare debet.] nec enim tenetur instruere: vt. ff. de publ. l. fi. §. diui. Sed arg. contrà. ff. de in rem verso. l. iij. §. penulti. sed ibi in mutuando: vel alia ratione: quia alium ex alterius contractu insoli dum volebat obligare.

NOuare possumus.]
a ¶ Nouare.] nisi faciat conditionem suam meliorem: vt. ff. e. l. cui bonis. nec delegare: vt. j. titu. j. l. pupillo.

c Ista reprehensio glo. est verisi. ma. secũdũ Bar. hîc.

† Bal. hîc referet istum tex. singul. ad hoc ꝗ licet minor. xxv. an. læsus restituatur. l. j. & ꝑ totum. ff. de mi. tamen si est læsus in tẽpore quadriennij cõcessi ad petendã restitutionem integrũ: restituitur. q text. noster hoc optime probat. tamẽ hoc est limitãdũ in casu. l. fi. C. de rep. hære di. Bolog.

tor pōt, ſi hoc pupillo expediat [a]: itē procurator omniū bonorū [b].

Mandatum de ſoluēdo non extenditur ut poſſit mandatarius promittendo nouare. Bar.

* Idem. LEX XXI.

SI debitorem meum iuſſero tibi ſoluere, nō ſtatim tu etiam ſtipulādo [c] id nouare poſsis [d]: quāuis debitor ſoluendo tibi liberaretur.

Paulus. LEX XXII.

SI quis abſente me à debitore meo ſtipulatus eſt nouandi [e] animo, & ego poſteà ratū habuero: nouo obligationem.

Pomponius. LEX XXIII.

FIlius patris actionem [f] ignorante eo nouare non poteſt.

Per mortem promiſſoris non extinguitur ſtipulatio conditionalis: ſed adueniente conditione committitur contra hæredes uel hæreditatem iacentem. Pau.

Idem. LEX XXIIII.

NOuatio autē non poteſt cōtingere ex ea ſtipulatione, quæ non cōmittitur [g]. Nec huic contrarium eſt, ꝙ ſi ſtipulatus à Titio fuero nouandi animo quod ſub conditione mihi Sempronius debet, & pendente conditione Titius [h] deceſſerit: quamuis ante aditam hæreditatem conditio extiterit, nouatio fiat. hic enim morte promiſſoris nō extinguitur ſtipulatio, ſed tranſit ad hæredem [i] illius cuius [k] perſonam interim hæreditas ſuſtinet [l].

Non omnis cui poteſt ſolui, poteſt nouare. Paulus.

Celſus. LEX XXV.

NOn ideo nouare veterē obligationem quiſquàm rectè poteſt, ꝙ interdum [m] rectè ei ſoluitur. nam & ijs, qui in noſtra poteſtate ſunt, quod ab his creditū eſt, rectè interdum ſoluitur: cùm nemo eorum per ſe nouare priorem obligationem iure poſsit [n].

Quando in ſummis alternatiuè poſitis cadere poterit affectio: utraque ſumma erit in obligatione tam minor quàm maior, ſicut in ſpeciebus. Pau.

Idem. LEX XXVI.

SI is cui decē Titius .xv. Seius debebat, à Titio [o] ſtipulatus eſt quod ille aut ille [p] debeat, dari ſibi: nouatum vtrunq; non eſt: ſed in poteſtate Titij [q] eſt pro quo velit ſoluere, & eum liberare. fingamus autē ita eſſe actum, vt alterutrum daret. nam alioquin [r] vtrūque ſtipulatus videtur: & vtrunq; nouatum [s], ſi nouandi animo hoc fiat.

Curſus uſurarum ex natura actionis procedens, in ſtipulatione nouātе non intelligitur repetitus. Barto.

Paulus. LEX XXVII.

EMptor cum delegante venditore pecuniam ita promittit, Quicquid ex vendito dare facere oportet: nouatione ſecuta vſuras neutri [t] poſt īſecuti tēporis debet.

Si ſecunda ſtipulatio cōtinet aliud, quàm prima: nouatio non præſumitur. Item quando æſtimatio debetur iure actionis, tempus contractæ obligationis: quando officio iudicis, tempus petitionis inſpicitur. Bar.

Idem. LEX XXVIII.

FVndum Cornelianum ſtipulatus: quanti fundus eſt, poſteà ſtipulor [v]. Si non [x] nouādi animo ſecunda ſtipulatio facta eſt, ceſſat nouatio: ſecūda verò ſtipulatio tenet: ex qua nō fundus, ſed pecunia debetur. Itaque [y] ſi reus promittendi [z] fundum ſoluat: ſecunda ſtipulatio iure non tollitur, nec ſi litem actor ex prima conteſtetur. Deniq; meliore vel deteriore facto

---

a Expediat.] ſed pupillus poteſt faciēdo conditionē meliorem: & tutor ita demum ſi pupillo expediat: vt hîc. ergo non videtur quòd plus poſsit tutor quàm pupillus. ſed dic ꝙ poteſt eſſe dubium: vel poteſt eſſe ꝙ nec melior nec deterior cōditio ſit. ſic. ſ. de tranſact. l. cùm hi. §. ſi prętor. vel fortè hîc ſubauditur maximè. ar. j. de acce. l. & per iuſiurandum. §. pen.

b Bonorum.] ſi habet liberam. aliâs nō: vt. ſ. de ꝓcur. cui. & l. ꝓcurator totorū. & C. e. l. non abſtulit.

SI debitorem.] CASVS. Iuſsi debitorē meū tibi ſoluere. an poſsis iſtud debitū ſtatim recuperare? Rñ. ꝙ nō niſi prius cedā tibi actiōes meas & faciam te procura. in rem tuam. Fran.

c Stipulando.] caue, quia non conſenſi vt ſtipuleris. aliâs contrà: vt. ſ. e. ſi ſtichum. §. fina.

d Poſsis.] quia non ideo agere potes: niſi actiones cedam faciēs te procuratorē in rem tuam. & facit. ſ. e. qui rectè.

SI quis abſente.] CASVS. Habebam debitorem Boñ. cum eſſem Romæ, tu ſtipulatus es ab eo me abſente. poſteà ego ſciens iſtā ſtipulationē, habui ratā. dicitur hîc ꝙ nouatio facta eſt valida poſt iſtā ratihabitionem. Lex ſequēs plana eſt. Fran. Acc.

e Nouandi.] vt mihi teneri deſinat. ad qđ eſt. ſ. e. ſi ſtichum. §. ſi.

FIlius.]

f Actionem.] nō etiā ſuam: vt. C. de bo. quæ lib. l. ſi. §. hoc proculdubio. in fin. & ſ. de iure delib. l. ait ꝑtor. §. eſt enim abſurdum. Sed contrà. ſ. de iureiur. l. huic. Sol. ibi poteſt nouare ſeruus vel filius faciēdo conditionē domini vel patris meliorē de inope ad diuitē: deteriorē non: vt hîc. vel ibi habuit liberam adminiſtrationē. & facit. C. de rebus cre. nec filius. & ſ. de pact. l. ſi vnus. in principio. Accurſius.

al. Pomponius.

Seruus poteſt nouare faciēdo cōditionē domini meliorem: deteriorem nō. & idem in filio.

NOuatio autem.] CASVS. Dicitur in hac lege ꝙ nouatio non poteſt fieri ex ea ſtipulatione quæ non poteſt cōmitti: & pone exēplum vt in gl. prima. Videbatur cōtrarium: quia reperitur caſus in quo poteſt fieri nouatio ex ea ſtipulatione quæ non poteſt cōmitti: vt hîc. Pone enim ſic. Sempronius debebat mihi centum purè: hæc centum ſtipulatus ſum à Titio ſub cōditione. pēdente cōditione, ſi Titius moritur: & conditio impleta ſit ante aditam hæreditatem: ſtatim fit nouatio: & tamen ſtipulatio non poteſt committi: cum nullus ſit adhuc hæres, qui cōueniri poſsit: ergo &c. Sed reſpō. quòd hic morte Titij non extinguitur ſtipulatio: quia tranſit ad hæredem ipſius Titij: cuius perſonam interim hæreditas ſuſtinet. Franciſcus Accurſius.

g Non committitur.] hoc eſt exemplum, ſi debes mihi purè, & ſtipulor ſub conditione: vt. ſ. e. l. quoties. vel pone vt. ſ. de verb. obl. l. ſi ita ſtipulatus fuero te ſiſti. in prin.

h Titius.] nouus promiſſor. Accur.

i Ad hæredem.] ſ. eo. l. quoties. in fine. contrà. Sol. aliud in eo qui ex delicto ſucceſſorem habet: aliud in eo qui ex lege vel ex teſtamēto. vel ſolue vt ibi.

k Cuius.] ſcilicet promiſſoris.

l Suſtinet.] facit inſti. de ſtipu. ſer. in prin. & ſ. de acquirē. re. do. l. hæreditatis. & inſtit. de hæredi. inſtituen. §. ſeruus alienus. & ſuprà titu. j. l. mortuo. Accur.

NOn ideo.] CASVS. Dictum eſt. ſ. in. l. cui rectè. ꝙ ille poteſt nouare cui rectè ſoluitur. hoc non eſt ſemper verum. nam his qui ſunt in noſtra poteſtate, rectè ſoluitur id quod ipſi crediderunt: tñ ipſi non poſſunt nouare priorem obligationem. Legem ſequentem vide per te ipſum. Franc. Accur.

m Interdū.] i. antequàm ꝓhibeas ei ſoluere, habēs peculij adminiſtrationē: vt. j. titu. j. quod ſeruus. & facit. ſ. eo. filius.

n Poſsit.] in peiorē cauſam, ſed in meliorem ſic: vt. j. e. l. ſi. & de iureiuran. huic. quæ ſunt contrà.

o SI is.] A Titio. vel prędicto, vel alio.

p Aut ille.] alternatiuè.

q Titii.] noui promiſſoris. Accur.

r Alioquin.] id eſt ſi hoc fingas actum vt vtrunq; det. & ſic ponetur diſiuncta ꝓ cōiuncta: vt. j. de verbo. ſig. l. ſæpè. & ſecūdum hoc non eſt cōtrà. ſ. e. ſi ſtichum. §. ſi decē. & j. e. à te. & pro hac ſol. ſ. de iur. do. plerūque. in fin. Itē nonne quod minus eſt, ſemper videtur renouatū: vt. ſ. de ver. obli. inter ſtipulantem. §. ſi ſtipulāte? Rñ. nō, ſi ꝓmiſſor eligit quod maius eſt: vt hic, & ibi dixi. Acc.

s Nouatum.] vt & j. eo. l. à te.

EMptor.] CASVS. Vendidi Titio equum meum pro cētum ego delegaui ipm creditori meo qui ab eo ſtipulatꝰ eſt iſta centum. quæritur vtrū vſuras debeat mihi aut creditori meo? Rñ. ꝙ neutri debet, nec mihi, nec creditori meo. Fran. Accur.

t Neutri.] venditori non, cui deſierat obligatus eſſe. creditori nō, cui ex ſtipulatu tenetur actiōe: in qua vſuræ non pręſtantur iudicis officio: vt. C. de vſur. l. iij. Sed hîc cōtrà, quia vſuræ pręteriti temporis petuntur ex ſtipulatione: vt hîc dicit Roge. non quaſi vſura, ſed quaſi ſors. Vel dic non venire: quia non quod offi. ſed quod iure actionis poterat peti, hoc eſt nouatum: nec tamen venditori debetur vſura præteriti tēporis, cum officio debebatur, vel extinctum eſt extincta ſorte: vt arg. C. depoſiti. l. iiij.

FVndum.] CASVS. Tu promiſiſti mihi fundum Cornelianum, poſteà promiſiſti mihi pretium eius. vtrum hic ſit facta nouatio? Reſpon. ꝙ non, ſi non nouādi animo ſit facta hæc ſecunda ſtipulatio: tamen ſecunda ſtipulatio eſt valida, ex qua pecunia & non fundus debetur: in tantumquòd ſi promiſſor fundum ſoluat: ſecūda ſtipulatio non tollitur ipſo iure: nec etiam ſi actor conteſtetur litem ſuper prima, tollitur ſecunda. Item ſi actor agat ad fundū, & melior vel deterior factus ſit fundus: æſtimatio eius debetur præſens. ex ſecunda autem ſtipulatione ſi petatur pretium: venit æſtimatio quæ fuit tempore ſecundæ ſtipulationis. Franciſcus.

v Stipulor.] ab eodem vel ab alio, & ſic duæ ſunt ſtipulationes.

x Si non.] id eſt quia non.

y Itaque.] vbi non nouandi animo ſecunda ſtipulatio ſecuta eſt.

z Promittendi.] condemnatus ex prima ſtipulatione ad fundum præſtandum.

a ¶Sine culpa.]supple vel mora.vel largè culpam accipe vt etiam moram comprehendat[a].

b ¶Aestimatio.]nō quæ fuerit tēpore primæ stipulationis interpositæ:sed quāti fundus est tēpore quo petitur : vt.§.mā.l.si hominem.

c ¶Petito.]ex prima stipulatione.vbi autē per culpam vel post moram deterior facta est, habet ęstimatio quāto deterior res facta sit: vt.§.de cōdi.tri.l.pen.

d ¶In altera.]s.stipulatione quanti fundus est dari.

e ¶Aestimatio.] hoc vtiq; vera rōne, qa cū quis stipulatur quāti fundus est,pone ꝙ valet decē:ratione æquipollētium videtur certam pecuniam.s.quāti est pretium fundi,stipulari : vñ merito hîc inspicitur tēpus stipulationis: & facit.§.de ver.obl.l.si à colono.

a Adde gl Bar. & doc. in.l. quod nerua.§. de eo:& in l.si mora.§.so. mat. & plenius in.l.in actionibus.§.de in litē iurando.

sine culpa [a] debitoris posteà fundo,pręsens ęstimatio [b] fundo petito [c] rectè consideratur,in altera [d] verò ea æstimatio [e] venit, quæ secundæ stipulationis tempore fuit.

¶Per litis cōtestationē non fit deterius ius agētis.Itē in stipulatione nouante intelligūtur repetita priuilegia,quæ fauore agētis uel causæ erāt in prima,nisi aliud actum sit.Bar.

Paulus. LEX XXIX.

ALiam causam esse nouationis voluntariæ [f], aliam iudicio accepto †, multa exēpla ostendunt.Perit enim priuilegium dotis [g] & tutelæ,si post diuortiū dos in stipulationem deducatur [h], vel post pubertatē tutelæ actio nouetur,si id specialiter actum est [i]:qđ nemo dixerit lite cōtestata [k].Neq; enim deteriorem causam nostram facimus actionem exercētes [l], sed meliorem : vt assolet dici in ijs actionibus,quæ tempore vel morte finiri possunt [m].

† al. iudicij accepti.

¶Res semel liberatæ per nouationē sine nouo consensu domini non reobligātur. Pau.de Ca.

Idem. LEX XXX.

PAulus respōdi * si creditor à Sempronio nouādi animo stipulatus esset ita vt à prima obligatiōe in vniuersum discederetur [n]: rursus easdem res à posteriore debitore [o] sine consensu prioris [p] obligari non posse.

* In uetustiss.Cod.incip.l.Si creditor &c.

ALiā causam.] CASVS.Duplex est nouatio: quædam est volūtaria,quędā necessaria. Volūtaria est quæ fit per stipulationē extra iudiciū.Necessaria est quę fit in iudicio per litis contesta. Et est magna differentia inter istas duas nouatiōes. Nam per voluntariā nouationē perdūtur priuilegia illius actionis quę nouatur, vt apparet in act. tutelæ:quam si pupillus post pubertatem deducat in stipulatum, perdit sua priuilegia. Itē in act. dotis etiam si nouatur,perduntur eius priuilegia. Secus autem est in nouatione necessaria,quæ per litis contesta.fit:quia per litis contesta. facimus conditionem nostram meliorem:vt licet cernere in actionibus,quæ tempore finiuntur.nam si super eis lis contestetur, perpetuantur.Fran.Accursius.

f ¶Voluntariæ.]quæ fit per stipulationem & per lit. contest. cum alio sponte:vt.j.titu.j.l.solutionem.

g ¶Dotis.]ex parte mariti,qui esset conuentus inquātum facere potest:& ex parte mulieris quæ præponebatur alijs creditoribus.

h ¶Deducatur.]scilicet animo nouandi.

i ¶Actum est.]ꝙ nouetur actio tutelæ causa abijciendi priuilegij: aliàs durat priuilegium:vt.§.de priuile.cred.l.ij.§.parui quoque.

k ¶Lite contestata.]contra ipsum debitorem nostrum.

l ¶Exercētes.]vt.j.de reg.iu.l.non solet.&.§.de vsur.l.lite.& facit C.etiā ob chi.pe.l.j.Sed cōtrà b.§.ad Velleia.aliqñ.§.de pigno.Sol. vt ibi.Itē hoc fallit circa electionē:vt.§.de ver.obl.si qs stipulat^e sit.

m ¶Finiri possunt.]quas perpetuamus, nisi in act.de do.& dic distinctionem vt.C.de iudi.l.j.

b Glos.ista male signat istud cōtrariū imò debet signa.j.l.prox.secūdū Bar. hîc.

PAulus respondi.] CASVS.Titius debebat mihi centum aureos,& pro hac summa dedit mihi pignora.ego nouandi animo stipulatus sum hanc summam sempronio:ita vt omnino ab omni priore obligatione discederem.Nunc quæritur vtrum iste secundus promissor posit obligare pignora quæ erant prioris debitoris?Respon.quòd non.Francis.

n ¶Discederetur.]& sic extinctum est pignus.

o ¶Debitore.]delegato.

p ¶Prioris.]cuius res obligatæ fuerunt quæ iam liberatæ sunt per nouationem.ad quod est.§.loca.item quæritur.§.si.

SI rem aliquam.] Pone casum in hoc princip. vt.§.e.l.quoties. ¶Si duo rei.]Stipulati sumus tu & ego à Titio centum,& sic sumus duo rei stipulādi.hîc quæritur de duabus quæstionibus.Primò an vnus reorum stipulandi habeat ius nouandi.Item secundo quæritur quid iuris vnusquisq; habeat in tali stipulatione? Primò respōdet ad secundam quæstionem & dicit ꝙ vni reorum stipulandi rectè solui potest.Item si vnus reorum petat in iudicio:videtur totā causam in iudicium deducere.vsque ibi,item vnus.ponit aliud, dicens quòd vnus acceptum ferendo tollit totam obligationem.vsque ibi, ex quibus:facit conclusionem quòd vnusquisque videtur sibi acquisisse in hac obligatione,ac si ipse solus esset stipulatus. deinde ibi secundum quod.respondet primæ quæstioni dicens quòd etiam vnus reorum potest nouare totam obligationem.ratio est : quia ea stipulatio de qua paulo antè dixit est similis solutioni.vsq; ibi, alioquin. vbi ponit quædam sequi inconuenientia, si prædicta non essent vera : quia sequeretur quòd si tu & ego haberemus vnum debitorem communem,& ego eum delego creditori meo, & ipse creditor stipuletur ab eo:quia non liberaretur à te:quod tamen est absurdum dicere. Vel si mulier iusit fundum sibi & alij promissum doti promittere, vel ipsamet promittit.nā debitor fundi liberabitur.Fran.

*¶Stipulatio conditionalis nouat puram in cōditionis euentum,si tunc res existat:uel ante secundam stipulationē post moram desierit : uel post secundam facto debitoris perierit.*Bar..

Venuleius. LEX XXXI.

SI rem aliquam [q] dari stipulatus sim,deinde eandé nouandi animo sub conditione ab eodem stipuler:manere oportet rem in rebus humanis vt nouationi locus [r] sit:nisi per promissorem steterit [s] quo minus daret. Ideoque si hominem mihi dare te oporteat, & in mora fueris [t] quo minus dares : etiam defuncto eo teneris. etsi [v] priusquàm decederet, cùm iam mora facta sit, eundem à te sub conditione stipulatus fuero [x], & seruus posteà decesserit, deinde conditio extiterit, cùm iam ex stipulatu obligatus es mihi : nouatio quoque fiet [y].

¶Vnus ex reis credendi potest in alterius præ-

q ¶Si rem aliquam] Dic si purè debes mihi aliquam rem, & stipulor sub conditione: nunquid fit nouatio? Respō. distinguēdum. nam aut res nō existit sine suo dolo : & tunc nō fit nouatio aut existit, vel nō existit suo dolo:quod idem est & tūc fit nouatio.Itē & hoc probo : qa si mihi debes, & es in mora: perpetuatur obligatio re deficiēte. ergo si mihi debes purè, & à te animo nouādi stipulor sub conditione, & res tuo dolo desinat esse tempore existētis obligatiōis:nihilominus fit nouatio:qa tuo facto ppetuasti stipulationem. sic ergo si obligatio durat, potest contingere nouatio.

Nouatio an possit fieri de re per stipulatione cōditionalem debita,si non extet res ipsa.

r ¶Locus.] hoc totū dictum est.§ eo.l.quoties.sed videtur aduersari quod sequit̄,nisi per promissorē &c. Et quod posteà subijcit̄, nouatio quoque fiat: nam cum facta nouatione mora purgaret̄: non deducitur in frequentem stipulationem vel mora vel Stichus: vt ibi docet Mar.Item cùm non sit res eo tempore quo conditio impletur,non contingit nouatio:vt ibi dicitur.Sol.hic fuit actū vt mora transiret in sequentem obligationem,nec purgaretur mora prioris.Ibi verò actum non fuit secūdum R. & secūdum hoc mora fuit hîc commissa ante stipulationem conditionalem , & actum vt obligatio nouetur,non verò mora.Sed opponitur:cùm conditionalis stipulatio nouandi animo facta sit:ex priore stipulatione non est petitio:sed nec ex secunda ante conditionis euentum.ergo nec mora:vt suprà si certum peta.l.lecta.sed hoc est verum nisi ante esset cōmissa.Item cum tempore conditionis non subsit res:non cōmittitur stipulatio:ergo nec fit nouatio ea stipulatione,quæ non committitur. Sed respon.subesse videtur propter moram:licet Ioā. aliter dixerit, scilicet quòd promissor hîc hominem occidit pendente conditione, qua ipse fuit in mora:ideoq; debet teneri vtiliter,ac si homo viuat tempore conditionis . & hoc est ibi, nisi per promis. &c. putà, quia conditione pendente rem promissam sub conditione post morā interemit.sed secundum hoc videtur idem dicere per ea,quæ sequuntur:& si priusquàm &c.vel potes primā partem legis intelligere qñ quis stipulatus est sub conditione seruum, qui fuerat mortuus post moram.quare habet locum in moroso promissore sicut in fure.§.de verb.obli.inter stipulantem.§.penul.sed in contrario non erat mortuus tempore stipulationis:& secūdum hoc dices nisi per promissorem &c.scilicet ante stipulationem eo mortuo post moram. Alij dicunt ecōtra ꝙ ibi erat mortuus post moram ante stipulationē:hîc verò erat in mora ante stipulationem:sed non mortuus : quod est verius.Quod autem sequitur,& si priusquàm &c.intelligitur quando seruus post moram sub conditione promissus,pendente cōditione mortuus est occidente ipso promissore:& hoc est si seruus posteà pendente conditione decesserit:scilicet facto tuo. Si tamen dicatur prius dictum causa euidentiæ vel placationis repeti :non est absonum neque nouum.

s ¶Steterit.]id est in mora fuerit:non tamen aperit ante stipulationem conditionalem vel posteà ea pendente:sed plenè modò dixi.

t ¶In mora fueris.] vnde perpetuata est obligatio:nec hîc aperit quando.

v ¶Et si.]id est quamuis.

x ¶Stipulatus fuero.]animo nouādi:sed nō animo purgādi morā.

y ¶Quodque fiet.] suprà de verborum obligatio.l.eum qui.§.fin. contra.sol.vt ibi.Accur. ADDITIO Dic quòd ibi loquitur quando vnus erat debitor.& ab alio sum stipulatus rem animo nouandi:hîc quando ab eodem debitore.vnde quantum ad eum vide-

tur res extare, cùm interijt post eius moram non purgatam: secus quo ad alium secundum Bar. hîc.

a ¶ Sibi acquisierit.] similiter quæritur.

b ¶ Ferè.] ferè dicit propter id quod dicitur. §. de duobus reis. l. ex duobus. & propter id, quod dicitur. §. de constituta pecu. l. idem est. vel hoc propter casum quādo non sunt socij: vel propter id, quod posteà dicit excepto 10 eo &c. vel ferè inter omnes cōuenit. aliqui enim fortè dissenserunt: & secundum hoc cōuenit inter omnes sapiētes. Accursius.

Iudicium nouare, delegare, & nomen debitoris cedere. Barto.

¶ Si duo rei stipulandi sunt: an alter ius nouandi habeat, quæritur: & quid quisque iuris sibi acquisierit [a] ? Ferè [b] autē conuenit & vni rectè solui, & vnum in iudicio potentem, totam rem in litem deducere. Item vnus acceptilatione [c] perimit vtriusq; obligationē. Ex quibus colligitur vnumquemque perinde sibi acquisisse, ac si solus stipulatus esset: excepto [d] eo quòd etiā facto eius cum quo commune stipulandi ius est [e], amittere [f] debitorem potest. secundum quod si vnus [g] ab aliquo [h] stipuletur, nouatione quoq; [i] liberare eum [k] ab altero [l] poterit, cùm id specialiter [m] agit: eo magis [n], cùm eam stipulationem similem esse solutioni existimemus. alioqn [o] quid dicemus, si vnus [p] delegauerit creditori suo communem debitorem, isq; ab eo stipulatus fuerit [q]? aut [r] mulier fundum [s] iusserit [t] doti promittere viro, vel nuptura [v] ipsa doti eū promiserit? nam debitor ab vtroque liberabitur.

c ¶ Acceptilatione] vt &. j. de accep. l. & per iusiurandum.

d ¶ Excepto.] ecce 20 quare dixit ferè. Accursius.

e ¶ Stipulandi ius est.] aliàs stipulantis, aliàs stipulatiōis. Accursius.

f ¶ Amittere.] acceptoferendo, aliàs admittere. Accur.

g ¶ Si vnus.] reorum 30 stipulandi.

h ¶ Ab aliquo.] vel extraneo vel reo debendi.

i ¶ Quoque.] non solum solutione & acceptilatione: vt suprà dictum est.

k ¶ Eum.] reum debendi.

40 l ¶ Ab altero] reo stipulādi. Sed cōtrà. §. de pac. si vnus. in princi. solu. aliud in pacto: vt ibi. & aliud in nouatiōe vel accepti, vt hîc, ad quod. §. de libe. lega. si quis reum. §. j. hoc nō placet: quia & de nouatione ibi di- 50 cit. vel qd ibi dicit, idemq; in duobus reis stipu. non ad oīa præcedentia refertur: sed ad id, quod dictū est, pactum vnius non nocet alteri: non autem ad id, quod ibi de nouatione præmittit: nisi sic dicatur quòd pactum factum ab vno reorum stipulandi, alteri non noceat: sed nouatio & acceptilatio sic. 60 Vel verius ibi non socijs: hîc de socijs: & quod ibi præmittit de duobus argentarijs socijs, scilicet vt neque pactum neque accepti. vnius alteri noceat, speciale est in argentarijs: vel impropriè dicuntur ibi socij argentarij quorum nomina simul facta sunt: secus in illis, qui sunt socij: vt hîc. vel hîc ab altero volente: ibi non. Vel sol. vt ibi.

* al. Paulus.

Si stipulor ab uno quod mihi debetur à duobus, animo nouandi: uterque liberatur si copulatiue, uel eo casu quo alternatiua ponitur pro coniunctiua.

*Papinianus. LEX XXXII.

A Te hominem, & à Seio mihi decem dari oportere stipulor: ab altero [x] nouandi causa ita, Quod te aut Seium dare oportet. Vtrūque nouatur. Paulus. Merito: quia vtrūque [y] in posteriorem deducitur stipulationem.

m ¶ Id specialiter.] vt fiat nouatio: & expressim hoc casu: vel dic sàtis esse agi iure veteri: hodie opus est exprimi: vt. C. eo. l. fi.

n ¶ Eo magis.] scilicet fiet nouatio.

o ¶ Alioquin.] id est nisi dicas alterum nouare posse, & debitorem 70 cōmunem ab vtroque liberari, vel id est, si dixerimus non esse acceptilationem solutioni similem, secundum H.

p ¶ Si vnus.] ex reis stipulandi.

q ¶ Fuerit.] nam secundum hoc non obligabitur illi, cùm non liberetur à primo creditore & vtroque: quod est absurdum.

r ¶ Aut.] quid dicemus si &c. Accursius.

s ¶ Fundum.] sibi & alij promissum.

t ¶ Iusserit.] promissorem fundi illius: cùm ipsa erat vna de reis stipulandi.

v ¶ Nuptura ipsa.] Duobus modis intelligi potest quòd rea erat 80 stipulādi, & per voluntatē debitoris viro futuro promisit fundum sibi & alij correo debitum. vel rea erat promittendi: & altero creditorum volente ipsa suo viro promisit fundum: & hoc mulieris gratia, secundum Ioan. Quod autem subijcit, nam debitor &c. secūdum vltimam expositionem non refertur ad primum dictum.

A Te hominem.] CASVS. Stipulor à te hominē: & à Seio stipulor decem: posteà ab aliquo tertio stipulor hoc modo: quod illum & Seium dare oportet: promittis mihi? ille promittit: certè fit nouatio: quia totum deducitur in secundam obligationem. Franciscus Accursius.

x ¶ Ab altero.] tertio vel vno reorum.

y ¶ Vtrunque.] cùm hoc actum sit. Rog. ne sit contrà, suprà eo. si is, cui. hic ergo aut pro & accipitur, ibi propriè. ad quod est infrà de verborum significati. l. sæpe.

Exceptio cohærens personæ, quæ obstat delegāti, non obstat ei cui facta est delegatio. Bart.

Tryphoninus. LEX XXXIII.

SI Titius donare mihi volens, delegat [z] à me creditori meo stipulanti spoponderit, non habebit aduersus eum illam exceptionem, vt quatenus facere potest, cōdemnetur [a]: nam aduersus me tali defensione merito vtebatur, quia donatum ab eo petebam: creditor autem debitum persequitur.

Si Titius.] CASVS. Titius homo liberalis volebat mihi donare viginti aureos: ego dixi, optimè venisti: ego habeo creditorē qui me premit cotidie: rogo te da illi hāc summam pro me: quia ei in viginti teneor. Titius promisit creditori meo. de iure 20 autē est quòd donator cōuenitur in quantum facere potest: non in plus. Nunc quæritur vtrum iste Titius donator possit vti hac exceptione, ne conueniatur, nisi in quātum facere potest, aduersus creditorem meū, 30 cui eū delegaui? Respon. quòd non: quia creditor suū debitum recipit, non donationem aliquam. Franc. Accur.

z ¶ Delegatus.] per hoc apparet quòd iam mihi promiserat: aliàs non posset dici delega 40 tio. vel ponit impropriè. sic suprà eodē. si vsusfructus.

a ¶ Condemnetur.] idem si donaturus tibi promiserim ei, cui tu donare volebas. idēq; est si quod tibi me debere existimabā, iussu tuo spopondi credito- 50 ri tuo. sed secus, si qđ tibi debere credebā, iussu tuo spopondi ei cui tu donare volebas, vel ei, quē creditorē tuum putabas: vt. §. de donatio. l. ij. §. j. & de exceptio. do. l. Iulian. & l. purè. §. si cùm. & suprà eodem. l. si quis. & l. si non. & l. doli. & de re iudicata. Nesennius. & facit suprà de dot. l. qui id, quod ex 60 causa. Item contrà suprà de iure dotium. l. si extraneus. sol. vt ibi. Accursius.

Qui habet liberam peculij administrationē, potest nouare: nisi animo donandi hoc facit. Bartolus.

Paulus. LEX XXXIIII.

DVbitari non oportet quin filius seruúsve, quibus administratio [b] peculij permissa est, nouandi quoq; peculiaria debita ius habeant [c]: vtique si ipsi stipulētur: maximè [d] si etiā meliorem suam conditionē eo modo faciant. nam si alium iubeant stipulari, interest vtrum donandi animo [e] alium iubeant stipulari, an vt ipsi filio seruóve negotia gerant: quo nomine etiam mandati [f] actio de peculio acquiritur [g]. ¶ Agnatum furiosi, aut prodigi curatorem [h] nouandi ius habere, minimè dubitandum est, si hoc furioso vel prodigo expediat [i].

DVbitari.] CASVS. Filiusfamiliàs, aut serui, qui habent debita peculiaria, possunt ea nouare si ipsi stipulentur conditionem suam meliorem faciant. Si verò alium iubent stipulari: si faciunt donationis causa, non valet. Si verò ideo iubēt stipulari quasi negotiorum gestorem, tunc valet. §. sequens & seq. clari sunt. Franciscus Accursius.

b ¶ Administratio.] libera: vt. §. de procur. l. procurator cui. & C. quod cum eo. l. si liberam.

70 c ¶ Habeant.] vt suprà de iureiuran. l. huic. Sed contrà, suprà de pactis. l. si vnus. in princip. Solu. ibi in non peculiaribus. vel ibi donando: vt hîc dicit. & sic etiam intellige. infrà titu. j. l. fugitiuus. in fine. & suprà eo. seruus. & facit, suprà de condictio. indebi. l. naturaliter. & de pec. libera. §. fina.

d ¶ Maximè.] abundat: vt & suprà quæ res pignori obligari possunt. l. j. vel idem si non meliorem: dum tamen non deteriorem, nam &c.

e ¶ Animo.] quando non fit nouatio: quia deterior fit conditio.

80 f ¶ Mandati.] vnde non efficitur deterior cōditio, licet non melior. Accursius.

g ¶ Acquiritur.] contra illum, qui stipulatus est animo nouandi à debitore serui, vel filij mandato filij vel serui, per quæ tenebitur stipulator cedere act. ex statu domino vel patri.

h ¶ Curatorem.] legitimum: aliàs est datiuus tantùm: vt instit. de cura. §. item furiosi.

i ¶ Expediat.] de inope debitore ad diuitē: vt suprà eo. l. nouare. §. pupillus.

pupillus. Accursius.

a ¶ Id dare spondes.] sed hæc non videtur vna nisi dicas propter vnam conceptionem, & quia ab vno, plures tamen sunt res: vt. ff. de verbo. obliga. l. pluribus.

quando soluunt vsuras, quas non receperunt, videtur ei quod soluāt lumina vel occulos: sed de sorte non sic eis videtur, cum ipsam acceperint. alij dicunt quod sors: quia sors parit vsuras: sed vsura non parit vsuras.

¶ DE SOLVTIONIBVS, ET LIBERATIONIBVS.

¶ *Dixit de nouationibus, quæ æquiualent solutionibus: ut supra titu. j. l. si rem. in fi. nunc generaliter de solu. Et est sol. rerum, & ita in facto. liberatio est obligationum: et ita iuris tātum. largissimè tamen ponitur: aliàs solu. pro qualibet liberatione: ut infra. e. l. solutionis. sed quidam hic dicunt de liberationibus illis, scilicet ubi remanet obligatio: ut aliquo deportato: quod nō placet: sed de his dicitur. j. de senten. pas. & de bonis dam. dicitur ergo hic generaliter de liberationibus obligationum, tam de his quæ ipso iure, quā etiam quæ pacto contingunt: ut infra eo. stichum. §. naturalis. & singulos casus in hoc titu. & C. e. inuenire magis est laborosum, quam subtile.*

¶ *Vna stipulatio potest nouare plures stipulationes. Barto.*

¶ In summa admonendi sumus nihil vetare vna stipulatione plures obligationes nouari: veluti si ita stipulemur, Quod Titium & Seium mihi dare oportet, id dare spōdes[a]? Licet enim ex diuersis causis singuli fuerant obligati, vtrique tamen nouationis iure liberantur: cùm vtriusque obligatio in huius personam à qua nunc stipulemur, confluat.

TITVLVS III.

De solutionibus & liberationibus.

¶ *Debitor in diuersis summis & ex diuersis causis, cùm soluit unam summam, potest eligere in quam causam uelit eam cedere, & si hoc facit, & creditor tacet, cedit in illam solam. si autē contradicit, se inuicem impediunt: quia creditor recipere non cogitur: & sic in nullam cedit. si autem non eligat, uel eligat, sed non incontinenti creditor potest eligere in quam cedat, dummodo eligat similiter incontinenti, & in illam causam in quam uerisimiliter ipse eligeret pro se, si esset debitor: scilicet in grauiorem. & si hoc facit, & debitor tacet: similiter cedit in illam. si autem contradicit, in nullam cedit: sed cogitur restituere. si autem nouiter eligat, cedit in causam duriorem: & quæ sit durior, hic declaratur. sed si neutra durior est, cedit in antiquiorem. Pau.*

¶ Quoties.] CASVS. Debebam tibi cētum aureos ex causa venditionis fundi, & sine vsuris. item debebam tibi alia centum causa mutui sub vsuris. item alia centum sub maiori pœna, quē sint vsuræ. Soluo tibi centum scuta, & dico, ego volo quòd deducas mihi hoc debitū, qd soluo ī illud debitū, quod debeo tibi sub pœna. tu dicis ego nolo, sed volo tibi deducere in debitum, quod est sine vsuris? Quæritur quis nostrum est potius audiendus? Respon. ꝙ ego debitor, qui soluo. Sed ponamus ꝙ ego sum negligens in eligendo in quod debitum velim solutum esse. quid iuris? Respō. ꝙ tu creditor poteris eligere in quale debitum illud accipias, dūmodo statim eligas: & in illam causam in quam si tu debitor esses, eligeres: & ponit textus multa exempla: quæ vide per te. Sed si à neutro dictum sit in quod debitum soluatur: tunc intelligitur solutum in illud debitum, cuius dies, vel conditio iam venit. h. d. hæc lex cum tribus legibus sequentibus. Fran. Accursius.

Vlpianus. LEX I.

QVoties quis[b] debitor ex pluribꝰ causis[c], vnū debitū soluit: ī arbitrio soluētis est dicere[d], qd potius debitum voluerit solutū: & quod dixerit, id erit solutum, Possumus enim certam legē dicere ei † quod soluimus[e]. Quoties verò[f] non dicimus: id, quod solutum sit, in arbitrio est accipientis, cui potius debito acceptum ferat: dummodo in id constituat solutū, in quod ipse, si deberet, esset soluturus, quoque debito se exoneraturus esset, si deberet: id est, in id debitum[g], quod non est in controuersia[h]: aut in illud, in quod quis[i] pro alio fideiusserat: aut cuius dies nondū venerat[k]. Æquissimum enim visum est, creditorem ita agere rem debitoris, vt suam ageret. Permittitur ergo creditori cōstituere in quod solutum velit[l]: dummodo sic constituat, vt in re sua constitueret[m]. Sed constituere[n] in re præsenti, hoc est, statim atque solutū est[o], debet.

† al. ei, cui soluimus.

Florentinus. LEX II.

CVm in re[p] agenda hoc fiat[q], vt vel creditori liberum sit non accipere: vel debitori non dare, si alio nomine exolutum quis eorum velit.

Vlpianus. LEX III.

CÆterū[r] posteà non permittitur[s]. Hæc res[t] efficit vt in

b ¶ Quoties quis.] Vt plenè liqueat articulus iste, & intelligas vsque ad. §. si duos. dic ꝙ aut est causa principalis non vsuraria: aut est principalis vsuraria. In primo quando est principalis, & non vsuraria: si debitor eligit dicendo: ego soluo in talem causam, & creditor tacet, id erit solutum: quia pactum in traditione appositum est seruandum. Præterea rei nostræ certam possumus dicere legem: & sic loquitur lex ista in primo responso. sed & si debitor dicit, soluo in talem causam: tamen creditor dicit, nolo in hanc causam: inuicem se impediunt: vt. j. l. ij. & licet creditori non accipere, tamē cum damno suo: quia si deponitur & consignatur: denegabitur ei actio postea ipso iure: aliàs ope exceptionis. Si autem debitor tacet, & creditor eligit: statim id erit solutum: dum tamen eligat in causam in quam si ipse debitor esset, solueret. Igitur si aliquid debebatur sine controuersia, paulo non &c. & sic loquitur secundum responsum huius legis. Si autem concordant creditor & debitor, planum est. si autem nullus eligit incontinenti, tunc recurritur ad iuris potestatem: vt. l. cæterum. quæ est vt si in diem vel sub conditione debetur, videatur id solutum cuius dies venit: & magis quod meo &c. & potius &c. in his verò &c. si autem nulla prægrauat, in antiquiorem erit solutum. si autem vna est vsuraria, alia non: neutro eligente tunc computatur in vsurariam tanquam in grauiorem: vt infrà eodem. l. si quid ex famosa. si autem vna principalis & vsuraria: neutro eligente solutum videtur in grauiorem causam. quæ autem sit grauior, dicunt quidam vsurariam: quia tenaces debitores,

c ¶ Causis.] principalibus: aliàs contrà: vt. C. eodem. l. j. & de vsuris. l. si vsuras. & dices. j. e. l. in his. §. imperator. & est ratio dictæ. l. si vsuras. ADDITIO. Dic istā glossam esse veram & bene dicere quando solutio est facta simpliciter electione à nemine facta, secundum Bar. hīc.

d ¶ Dicere.] in ipsa solutione: vel iuxta ante vel post: vt. C. de vsuris. l. si vsuras.

e ¶ Soluimus.] vt ff. de pactis. l. in traditionibus. & C. eo. l. j. & j. eo. paulus. & ff. de ser ui. l. si cui. in prin. & facit. C. de do. quæ sub modo. l. perfecta. & C. de do. l. sancimus. §. ne autem. & ff. de transac. cùm hi. §. si eidem. Accursius.

f ¶ Quoties verò.] aliâs quos verò: & aliâs quòd si.

g ¶ Debitū.] hæc exēpla denotant verisimilitudinem, non necessitatem. nam & si in non grauiorem causam, cō stat per confessionem partium eum solutu rum si deberet: in eandem causam hic accepto feret secūdū Azo. In alio quoque casu prodest electio incontinēti facta: quia si plures essent pares causæ: si in vnam eligit solutionem, potest prodesse ei, si fortè in electa causa nō habet probationes in euidenti secūdū Io. & Azo. sed hoc non placet quibusdā: vt iam dicam. sed & si nunquam eligit, vel ex interuallo: decedit de omnibus pro rata: vt. j. eo. illud. & hoc casu prodesset ei eligere. Item quod de electione dicit, intellige cùm creditor eligit, & debitor tacet: alioquin si consentiat: nō est opus discretione causæ. vel si dissentiat incontinenti, repetit: vt. j. eo. l. ij. secundum Azo.

h ¶ Non est in controuersia.] id est non debet constituere pro eo, quod non est in controuersia: sed pro eo, quod est in cōtrouersia: vt sic vitetur controuersia. & repetitur in sequentibus duobus exemplis hæc glo. Vel si intelligatur affirmatiuè, id est, est ꝙ illud, quod non est in controuersia, debeat solui. q. d. certum & liquidum: nō autem id de quo dubium est per controuersiam, id est per negationem, planum est. & sequentia legentur negatiuè: vt. j. l. iij. & iiij. vel dic haud pro non. & est plana.

i ¶ Quis.] scilicet debitor qui non elegit, vt dictum est. non autē dicas quis extraneus, qui fideiussit pro debitore: quia illud esset grauius debitori: vt. j. eo. & magis. & l. fina.

k ¶ Nondum venerat.] imò potius in illud cuius dies venerat: vt j. eo. l. cùm ex pluribus. & est sciendum quòd hæc exempla denotant similitudinem: vt modò dixi.

l ¶ Velit.] id est velle debet: vt subijcit. & sic ponitur in prin. decretorum. & statim hīc colligitur.

m ¶ Constitueret.] aliud in pretio pignoris venditi: vt. j. eo. l. paulus. §. paulus. in fine.

n ¶ Constituere.] scilicet creditorem accipiendum est.

o ¶ Solutum est.] aliquid: & si non totum.

p CVm in re.] quæ fuit supple, ne propter verbum futurum agenda necesse habeas dicere ꝙ tantū ante habeat fieri. & facit. ff. de vi & vi arma. l. iij. §. cùm igitur. & j. rem ra. habe. quo enim.

q ¶ Fiat.] id est fieri debeat, scilicet electio creditoris vel etiam debitoris: vt subijcit.

r CÆterum posteà.] id est post solutionem factā ex interuallo.

s ¶ Non permittitur.] constituere.

t ¶ Hæc res.] quia creditor debet rem debitoris agere vt suam.

duriorem cauſam ſemper videatur [a] ſibi debere accepto ferre. Ita enim & in ſuo [b] conſtitueret nomine [c]. Quòd ſi fortè à neutro dictum ſit [d]: in ijs quidem nominibus, quæ diem vel cõditionem habuerint, id videtur ſolutum, cuius dies venit [e].

Pomponius. LEX IIII.

ET magis quod meo nomine [f], quàm quod pro alio fideiuſſorio nomine debeo: & potius quod cum pœna, quàm quod ſine pœna debetur: & potius quod ſatiſdato [g], quàm quod ſine ſatiſdatione debeo.

Vlpianus. LEX V.

IN ijs verò, quæ præſenti die debentur: conſtat etiam quoties indiſtinctè quid ſoluitur, in grauiorem cauſam [h] videri ſolutum. Si autem nulla prægrauet, id eſt, ſi omnia nomina ſimilia fuerint: in antiquiorem [i] cauſam. Grauior autem videtur quæ ſub ſatiſdatione debetur, quàm ea, quæ pura eſt [k].

Pone hic caſum quòd debebas mihi centum, & dederas duos fideiuſſores: poſteà ſoluis mihi quinquaginta cum hoc pacto, quòd in alijs quinquaginta tu remaneas obligatus, & etiam unus de fideiuſſoribus: alter autem liberetur ex toto: utrum poterit hoc fieri? Reſpondetur quòd ſic: quod eſt notandum. Pau.

Si duos † quis dedit fideiuſſores: poteſt ita ſoluere vt vnum liberet [l].

a Videatur.] ſcilicet creditor. Accur.
b Suo.] ſcilicet ſi ſoluturus eſſet.
c Nomine.] id eſt creditore iſte creditor. id eſt ita eſt veriſimile. poteſt tamen eſſe econtra: vt no. ſ. eo. l. j.
d Dictum ſit.] nec à creditore aliquo tẽpore: quia prius mortuus eſt: nec à debitore. Vel dictum ſit à creditore: ſed ex ĩteruallo: vt ſtatim dixit. ſed ſecundũ hoc nulla videtur differentia, vt conſtituat ſibi creditor electionẽ incontinenti: an taceat vterque. Sed Ioã. dicit talem eſſe. nam vbi nil ab aliquo dicitur, & nulla ſit grauior, cedit in antiquiorẽ: vt. j. in his. ij. reſpon. vbi verò creditor ſeruat ſibi electionem: etiã in nouam cauſam cedere poteſt ſecundum eius arbitrium. quod poteſt ei prodeſſe etiã in hoc: quia de nouo fortè debito probationes non habet: ſed de antiquo habet: ſecundum Ioan. & Azo. ſed hoc quibuſdam diſplicet: quia ſecundum hoc nõ ita debitoris vt ſuum gerat negotium. Itẽ vbi neuter aliquid dixit: ſed plures cauſæ ſunt grauiores, vel antiquiores: cedat in vnanquãque pro rata: vt. j. eo. illud. vbi verò habet electionem, in vnã tantùm eligere poteſt. ſed Azo. aliter placet. cũ enim ſibi creditor ſeruat electionem etiam in leuiorem cauſam accepto feret, & in quancunque velit: dummodo ſic faciat vt ĩ re ſua faceret. nam & ſi rem ſuam gereret, fortè talis perſona eſt, quæ in leuiorẽ cauſam ſolueret. ſi obijcias: quare ergo dicitur creditorẽ videri accepiſſe in grauiorem? Reſpon. præſumptio eſt quòd ſic ageret ſuum negotium, ſcilicet ſoluendo in grauiorem cauſam. ſed ſi aliter conſtat: & in non grauiorem cauſam computare poterit. Et ſic no. ex prædictis quòd aut debitor eligit, & creditor conſentit: aut econtra creditor eligit, & debitor conſentit: & in his caſibus non eſt opus his legibus. aut debitor eligit, & creditor tacet: vt in princ. titu. aut econtra debitore non eligente creditor incontinenti eligit, & debitor tacet, vel dicit ſcilicet debitor erit, vel eſſe debebit vel ſimilia: vt in ſecundo reſpon. primæ. l. aut altero eligente alter diſſentit: vt. l. ij. aut neuter eligit tunc, ſed ex interuallo vel nunquam: vt hac lege cæterum. in prin. & in fi.

† Adde gl. & Bar. in. l. creditor. §. ſi duobus ſ. manda. & in. l. vnde quæritur. & ibi Ange ſ. commo. & omnino Bald. quia iſta materia eſt intricata. in. l. ſi paternam. C. ad vell.

e Venit.] vt &. j. eo. l. cùm ex pluribus.
f ET magis quod meo noĩe.] facit. ſ. ad Treb. l. ſi res aliena. ĩ fi.
g Satiſdato.] id eſt cum fideiuſſore. hoc tamen patitur exceptionem: vt. j. l. ob triginta. Accur.

IN iis verò.] CASVS. Dictum eſt. ſ. e. l. iij. quòd ſi neuter nec creditor, nec debitor eligat in quam cauſam velit eſſe ſolutum: ꝙ videtur eſſe ſolutum in his nominibus quorum dies aut conditio venit. Quid ſi duo debita cadunt in vnum diem: in quod videtur eſſe facta ſolutio? Reſpon quòd videtur facta in grauiorem cauſam: & eſt grauior cauſa ſiue grauius debitum, quòd ſub ſatiſdatione debetur, quàm id, quod ſine ſatiſdatione debetur. §. ſequentem vide per teipſum. Apud Marcellum.] Debebas mihi centum ſoluenda per terminos: videlicet quolibet termino: xxv. tu tantùm ceſſaſti in ſolutione, ꝙ vſuræ aſcendunt vſque ad. xv. nunc venis & ſoluis. xxv. ego dico tibi quòd volo ea tibi deducere in ſortem & in vſuras. hîc quæritur vtrum omnia iſta. xxx. deducãtur in ſortem, ſcilicet. xxv. & quod ſupereſt, ſcilicet. v. deducentur in vſuras. An verò econtra? Reſpon. quòd primo deducuntur. xv. in vſuras: & quod ſupereſt, ſcilicet alia. xv. deducuntur in ſortem: vt ſic primo & ante omnia ſoluantur vſuræ: poſteà ſors. Rationem accipe in. l. ſequen. Franciſcus Accurſius.

Pecunia redacta ad uenditionem pignoris cõuertitur ad uſuras debitas, no ſolùm ciuiliter & naturaliter, ſed etiam naturaliter, tãtùm pro quibus erat obligatum, & æqualiter, non pro rata: licet ſummæ uſurarum ſint inæquales: & ſiquid ſupereſt, conuertitur in ſortem: ſed pecunia ſimpliciter ſoluta per debitorem non conuertitur in uſuras ciuiliter non debitas, licet naturaliter tantùm debitas, ſed in ſortem. ſi autem ſunt debitæ ciuiliter & naturaliter: tunc prius in uſuras: & ſiquid ſupereſt, conuertitur in ſortem, etiam ſi creditor copulatiuè dicat ſe recipere, tam pro ſorte, quàm pro uſuris. Pau. de caſtro.

Imperator Antoninus cum diuo patre ſuo reſcripſit, cum dictis pignoribus creditor pecuniam redegit, ſi ſint vſuræ debitæ [m], & aliæ indebitæ [n], quod ſoluitur [o] in vſuras [p], ad vtranque cauſam vſurarum, tam debitarum, quàm indebitarum [q] pertinere: puta cùm quædam earum ex ſtipulatione, quædam ex pacto naturaliter debeantur. Si verò ſumma vſurarum debitarum & indebitarum non eadem ſit, æqualiter ad vtrãque cauſam proficit quod ſolutum eſt, nõ pro rata [r]: vt verba [s] reſcripti oſtendunt. Sed ſi fortè vſuræ non ſint debitæ [t], & quis ſimpliciter ſoluerit quas omnino non erat ſtipulatus [v]: Imperator Antoninus cum diuo patre ſuo reſcripſit, vt in ſortem cedant. Eidem autem reſcripto ita ſubijcitur: Quod generaliter conſtitutum eſt, prius in vſuras nummum ſolutum [x] accepto ferendum: ad

h In grauiorem cauſam.] quę ſit grauior, dic vt. ſ. l. j. & l. proxi. & j. e. ſi quid ex famoſo. & l. cùm ex pluribus. Sed contrà. C. eo. l. j. & de vſuris. l. ſi vſuras. ſolu. hic in pluribus principalibus. & eſt ratio, vt no. in dicta. l. ſi vſuras. Accur.
i In antiquiorem.] Qualiter accipiatur antiquior: dic vt. j. eo. l. ſi ex pluribus. §. fin. & l. vbi fideiuſſor.
k Pura eſt.] i. ſimplex. non autem dicit ad differentiam conditionalis. & facit. ſ. l. proxi. in fi.
l Liberet.] ſi dicas quòd quilibet pro parte fideiuſſerat: expeditum eſt. ſi verò dicas quòd ſimpliciter, & ſic tenetur in ſolidum: vt inſti. de fideiuſſo. §. ſi plures. Adhuc dic ꝙ ſoluendo medietatem debiti pro vno eorum eum liberet, & alter remanet obligat⁹: ſi hoc fiat creditore volente. Item plus dico eo inuito: nec obſtat ꝙ nõ admittitur particularis ſolu. vt. ſ. de vſuris. l. tutor. §. Lucius. niſi in caſibus quos no. ſ. ſi cer. pe. l. quidam. quia illud eſt cũ ſuo nomine. hîc autẽ alieno, id eſt fideiuſſoris nomine ſoluebatur: & plerunque cõſequitur quis per alium quod per ſe non poteſt: vt. j. de accept. & per iuſiuran. §. & ſi fideiuſſori. vel dicas ꝙ hic nõ fuit ſolutio particularis, ſed ſolida. ſi enim erãt ambo fideiuſſores ſoluendo, non tenebãtur niſi viriliter ex beneficio epiſtolæ diui Hadriani: vt inſtit. de fideiuſſo. §. ſi plures. & C. de conſtit. pecu. l. fi. ſi ergo ſoluit pro vno dimidiam: ſoluit totum quod ille debebat. Aliud autem dicerem ſi alio non ſoluendo exiſtente velim ſoluere dimidiam pro illo qui eſt ſoluendo & eum liberare: quia non poſſum creditore inuito. & facit infrà eodem. l. quoties. & ſuprà, de fideiuſſo. l. ſi ſtipulatus. §. finali.
m Debitæ.] ciuiliter & naturaliter.
n Indebitæ.] ciuiliter: ſed debitæ naturaliter.
o Soluitur.] ab emptore pignorum.
p In vſuras.] id eſt, quod de iure videtur ſolui in vſur. vt. ſ. de pig. act. l. cum & ſortis.
q Indebitarum.] vbi par ſumma eſt vtrarunque vſurarum. ſcilicet pro rata.
r Pro rata.] Arg. contrà. j. eo. pupilli. §. pe. & ſ. de dam. infec. ſi finita. §. cùm autem. & hoc ſi creditor non eligit: quod poteſt: vt. j. eo. Paulus. §. Paulus.
s Verba.] quæ non habemus.
t Non ſint debitæ.] nec ciuiliter nec naturaliter: & tunc conſonat. ſ. de condi. indebi. ſi non ſortem. in prin. in eo quod dicit, ſi ſorti debitas &c. & ſecũdum hoc rectè legitur hæc litera: quia ſimpliciter ſoluit vſuras non dicendo quas vel in quas omnino &c. Alij dicunt ꝙ non ſunt debitæ per ſtipulationem, ſed nudo pacto ſic. ſ. eo. & j. eo. & tunc applica hunc verſum principio, non ſunt debitæ quas omnino &c. vel fini. in ſortem cedant quas omnino &c. id eſt quia omnino &c. Si aũt rectè legeris: ſcilicet ꝙ ſimpliciter in vſuras ſoluiſſet quas omnino non promiſiſſet: tunc non in ſortem, ſed in vſuram naturaliter debitam cederet: vt in fine huius. §. Dices ergo ſimpliciter, id eſt non dicendo in ſortem vel vſuras. Nec obſtat. C. de vſuris. l. ſi vſuras. C. eo. l. j. quia ibi naturaliter & ciuiliter debentur, hîc verò vel nullo modo ſecundum primum intellectum, vel naturaliter tantùm ſecundum alium, vt &. j. ſtatim dicitur.
v Non erat ſtipulatus.] ſcilicet creditor. vel, id eſt non promiſerat debitor. ſic. ſ. de condi. indebi. ſi non ſortem. §. ſi decem.
x Solutum.] ſimpliciter.

Exoluere.

a ❡ Exoluere.] actionis iure, vel pignoris retẽtione: vt. C. de vſuris. l. ſi vſuras. Accurſius.

b ❡ Conuentione.] quæ peti non poterat.

c ❡ Repeti.] naturali cauſa inhibente repetitionem: vt. C. de vſuris. l. iij. & l. per retentionem. Accur.

eas vſuras videtur pertinere, quas debitor exoluere [a] cogitur. Et ſicut ex pacti cõuentione [b] datæ, repeti [c] non poſſunt: ita proprio titulo non numeratæ [d], pro ſolutis, ex arbitrio percipientis non habebuntur [e].

❡ *Quando mens legis eſt certa: de ordine non curatur. Barto.*

❡ Apud Marcellum [f] libro. xx. Digeſtorum quęritur, ſiquis ita cauerit debitori, in ſortem & in vſuras eius ſe accipere: vtrùm pro rata et ſorti & vſuris decedat: an verò priùs in vſuras: & ſiquid ſupereſt, in ſortẽ? Sed ego non dubito, quin hæc cautio in ſortem & in vſuras admittatur: ſed priùs in vſuras, & tunc deinde ſiquid ſuperfuerit, in ſortem cedat.

Paulus. LEX VI.

NEc enim ordo † ſcripturæ [g] ſpectatur, ſed potiùs ex iure ſumitur id, quod agi videtur [h].

❡ *In cauſam quæ maius periculum comminatur: in dubio ſolutum uidetur. Bal.*

Vlpianus. LEX VII.

SIquid ex famoſa [i] cauſa & nõ famoſa [k] debeatur: id ſolutum videtur, quod ex famoſa cauſa debetur. Proinde ſiquid ex cauſa iudicati [l] & non iudicati debeatur: id putem ſolutum, quod ex cauſa debetur iudicati. & ita Pomponius probat. Ergo ſi ex cauſa quæ inficiatione creſcit, vel pœnali [m] debetur: dicendum eſt id ſolutum videri, quod pœnæ habet [n] liberationem.

❡ *Hanc legem intellige, quando neuter eligit in continenti. ſed ſi debitore non eligente, creditor incontinenti eligeret, poſſet eligere unam tantum. Pau.*

Paulus. LEX VIII.

ILlud non ineleganter ſcriptum eſſe Pomponius ait, ſi par & dierum [o] & cõtractuum [p] cauſa ſit, ex omnibus ſummis pro portione [q] videri ſolutum.

❡ *Si ſeruus eſt adiectus: non poteſt ſolui domino. Bartolus.*

d ❡ Non numeratæ.] vt. ʒ. §. ſed ſi fortè. duobus ergo modis hoc expone, vt ibi diximus.

e ❡ Non habebuntur.] aliter eſt cũ creditor pignus vẽdit: vt ј. e. Paulus. §. j. quæ eſt cõtrà. & l. creditor. §. j. & ʒ. ea. l. §. Imperator.

f ❡ Apud Marcellum.] adiunge cum. l. ſeq.

g NEc enim.] Scripturæ. No. ordinem nõ curari. ſic. ʒ. de pe. l. quidam. & de dã. infec. ſi finita. §. ſi plures. Sed ar. contrà. ʒ. de fideicom. lib. generaliter. §. ſiquis alienum. & in aut. de hæredi. & fal. §. in ordinatum. & ʒ. ad Trebel. l. hęredes. §. fi. & de vul. ſub. l. ij. §. prius. & de ſtipu. ſer. l. ſi communis ſeruus. & de leg. ij. cùm pater. §. à te.

† An ordo ſit curãdus addo gloſ. videndã in c. j. §. itẽ ꝙ ad dictas. de colla. in prag. in verbo, ordinẽ.

h ❡ Videtur.] id autẽ agi videt, quod priùs acceſſit: deinde principale computetur: cùm hoc ius deſideret. vt ſupra. l. proxi. §. eidẽ autem.

SIquid.] CASVS. Tu debebas mihi centũ ex cauſa furti. itẽ debebas mihi alia centũ cauſa vẽditionis. tu ſoluis: & nullus noſtrum exprimit in quã cauſam ſoluatur. certè dicitur hîc, ꝙ videtur eſſe ſolutum in cauſam furti: quia eſt grauior. item ex cauſa iudicati & nõ iudicati debitum videtur eſſe ſolutum in cauſam iudicati. Item debebas mihi decem ex cauſa legis Aquil. & alia decem cauſa venditionis. certè ſi ſoluas nullo noſtrũ exprimente in quam cauſam ſoluatur: videtur eſſe ſolutum in cauſam legis Aquil. quia creſcit per inficiationem. Frã. Ac.

i ❡ Siquid ex famoſa cauſa.] vt furti & tutelę.

k ❡ Non famoſa.] vt ex illis contractibus qui non infamãt. & facit. ј. de regu. iuris. l. ſi in duabus. & ſuprà, de ſuſpec. tuto. l. hæ enim. Accurſius.

l ❡ Iudicati.] quæ durior eſt ꝓpter vſuras maiores: vt. C. de vſur. rei iudi. l. j. & iij & propter id qđ dicit̃. C. de execu. rei iudi. l. ſi cauſam.

m ❡ Pœnali.] ex conuentione forte.

n ❡ Habet.] facit. ʒ. eo. cùm ex pluribus. & ʒ. eo. l. j. & iiij.

ILlud non.] CASVS. Titius debebat mihi viginti ex cauſa venditionis: itẽ alia viginti ex cauſa locationis: & omnia iſta debebat mihi ſoluere in vno die. ſoluit viginti quæ recipio, & nõ dicit in quam cauſam ſoluat, neque ego. dicitur hîc quòd media pars ſcilicet deducentur in cauſam vẽditionis, & decem in cauſam locationis pro æquali portione. ſeq. l. eſt plana. Fran. Accur.

o ❡ Et dierum.] ſecus ſi antiquior ſit aliqua: vt. ʒ. eo. in his. in prin.

p ❡ Contractuum.] quia ex nullo infamia contingit, vel ex quolibet: vt. ј. de reg. iuris. l. ſi in duabus. qui autem contractus infament, habes. ʒ. de ijs qui not. infa. l. j.

q ❡ Pro portione.] nec curo an vna ſumma ſit maior quàm altera: vt dicta. l. ſi in duabus. Accur.

Vlpianus. LEX IX.

SI ſtipulatus ſum mihi, aut Sticho ſeruo Sẽpronij ſolui: Sempronio ſolui non poteſt, quamuis dominus ſerui ſit [r].

❡ *In obligatione quantitatis uel ſpeciei, certè ſolutio partis liberat à parte: ſecus in obligatione generis: niſi in eadem re reliqua pars ſoluatur. Bartolus.*

❡ Qui decem debet: partem [s] ſoluendo, in partem obligationis liberatur [t], & reliqua quinque ſola in obligatione remanent. Itẽ qui Stichum debet, parte Stichi data, in reliquam partem tenetur, Qui autem hominem debet: partẽ Stichi dando, nihilominus hominem debere non deſinit: denique homo adhuc ab eo peti poteſt. Sed ſi debitor reliquam partem Stichi ſoluerit, vel per actorem ſteterit, quò minùs accipiat: liberabitur [v].

❡ *Adiectus nullo modo poteſt liberare, niſi recipiendo ſolutionem. Bar.*

Paulus. LEX X.

QVod ſtipulatus ita ſum, Mihi aut Titio: Titius nec petere, nec nouare, nec acceptum facere poteſt: tantumque ei ſolui poteſt [x].

❡ *In ſolutione quæ ad commodum pupilli non cedit: tutoris authoritas non requiritur. Bar.*

Pomponius. LEX XI.

SI ſtipulatus fuero mihi aut pupillo [y] dari: promiſſor ſine tutoris authoritate ſoluendo pupillo, liberatur à me [z].

❡ *Solutio facta uero procuratori, uel etiam adiecto ad ſolutionem recipiendam, liberat ſoluentem. idẽ ſi ei qui ſemel fuit procurator, ſed poſteà fuit reuocatus, ſi ſoluens ignorabat reuocationem: ſecus ſi ſciebat. poteſtas tamen data adiecto ex forma contractus, reuocari non poteſt. item: facta ei, qui nunquam fuit procurator, adhuc liberat, ſi habet ratam per creditorem. & ad hoc ut non incidat in pœnam ille, qui de rato promiſit: debet incontinenti ratam habere, poſt quàm ſciuit eam factam: cum moderamine tamen: quod iudicis arbitrio relinquitur. Pau.*

Vlpianus. LEX XII.

VEro procuratori rectè ſoluitur. Verùm autem accipere debemus eum, cui mandatum

r SI ſtipulat⁹.] Sit. niſi voluntate ſerui: vt. ј. eod. Stichum. §. vſumfructũ. & ʒ. de condi. & demon. l. qui hæredi.

s ❡ Partem.] vt quinque. Accur.

t ❡ Liberatur.] Arg. contrà. ʒ. de verbo. obliga. Iul. §. j. ſed dic vt ibi, & recolas qđ not. ʒ. de verbo. obli. l. ij. in princip.

v ❡ Liberabitur.] ſi poſteà res perierit ſine culpa ſua: vt. ј. eo. l. qui decem. in princip. & facit. ј. eo. l. qui hominem. §. j.

QVod ſtipulatus.] CASVS. Cùm ſtipulor mihi aut alij alternatiuè: alius nec nouare nec petere nec acceptũ facere poteſt: ſed tantũ ei ſolui poteſt. l. ſeq. plana eſt. Fran.

x ❡ Solui poteſt.] vt ʒ. titu. j. l. cui rectè. nec poteſt ei cõſtitui: vt. ʒ. de conſtitu. pecu. l. ſed & ſi. §. ſi mihi.

y SI ſtipulatus fuero.] Pupillo. pubertati proximo. & facit. ʒ. ſi ſtipulatus. j. rñ.

z ❡ A me.] quia ſolutionis non obligationis cauſa adiectus eſt. tũc enim non liberaretur, ſi obligatio eſſet acquiſita pupillo: niſi cũ authoritate tutoris. Itẽ ј. eo. ſi ſeruus dare decem. contra. Sol. vt ibi. Accurſius.

VEro procuratori.] CASVS. Hæc lex quatuor principaliter dicit. Primò dicit, quòd ſiquis ſoluat meo procuratori cui ſpecialiter mandaui vt pecuniam reciperet: vel cui omnium negotiorum adminiſtrationem dedi: liberatur. Secundò ibi, interdum tamẽ. dicit, quòd aliquando licet non ſit quis procurator: ſi tamen ei ſoluatur, liberatur debitor: ſicuti contingit quãdo quis ſtipulatur ſibi aut Titio: nam ſoluendo Titio liberatur debitor. Tertiò dicit. Pone, ego debebam tibi decem: tu mandaſti mihi quòd ea Titio ſoluerem: poſteà pœnitens mandaſti, quòd non ſoluerem Titio. ego autem ignorans te vetuiſſe, ſolui. certè liberor. ſi autem ſciuero: non liberor. Secus eſt ſi aliquis ſtipulatur ſibi aut Titio: quia licet prohibeat ſtipulator ne Titio ſoluatur: non eo minus ei ſoluendo liberatur debitor: quia ſtipulatio iſta habuit tacitam conditionem, vt ei poſsit ſolui, quam conditionem ſtipulator non poteſt mutare. Quartò dicit: licet non ſoluat quis vero procuratori: ſi tamen dominus: id eſt creditor ratum habeat, liberatur debitor, & debet habere ratum ſtatim poſt, quàm ſcit. quod qualiter accipiendum eſt habetur in. l. ſequen. Franciſcus Accurſius.

a ¶ Specialiter.] vt &. ʒ.eo.l.hoc iure.
b ¶ Administratio.] & libera secundum quosdam, non aliàs: vt argu.ſ.de pcurato.l.pcurator cui.&.l.seq.&.l.procurator.&.l. mādato.& insti.de rerū diui.§.nihil.sed tu dic etiā nō libera: vt hic, &.ʒ.e. qui hominem.§.si Titius.&.l.solutā.&.ſ.de cōdi.indebi.l.si procurator.in princ.&.§.idem Labeo.ver. Celsus. & ſ.de pac.l. qa & solui. &.ʒ. de iniur.l.sed si sovnius.§.procuratorē. Sed an psonis illis quę sine mādato agunt, solui poterit? Respon. nō: vt.ʒ.iudi.sol.l.iij.§.sed si fortè ex liberis. In quibusdam tamen casibus exigitur speciale mādatum: vt.ſ.de procu.l.Pomponius. Acc.
20 c ¶ Nō procuratori.] Argu. contra eos, qui dicūt adiectum teneri actione mandati: & dicunt mandatū interuenire etiam in absentia, licet non per nūcium vel epistolam: qđ est contra naturā mandati: vt.ſ.de procura-30 to.l.j.& pro eis est.ſ. de verbo.obliga.l.Iul. §.j. Accursius.
d ¶ Cuius.] subaudi illi, cuius nomē stipulationi &c. Accur.
e ¶ Sed & siquis.] scilicet creditor.
f ¶ Liberor.] ad hoc facit.ſ.de offi. præsi.l. 40 si fortè.& instit.manda.§.idem si adhuc.& ʒ.eo.l.cùm quis.§.j.& ibi plenius dices.&.ſ. ad Macedo.l. si autem sciente. Sed argu. contrà.ſ.de manu.vin.l. si pater.
g ¶ Mihi.] authori legis.
50 h ¶ Non potuit stipulator.] nisi vt.ʒ.eo. l.cùm quis.in princ.& l.si quis stipulatus fuerit decem in melle.§.j. & facit.ʒ.eo.l.aliud. & adiūge huic legi duas sequentes. Accur.
i ¶ Comparatur.] ad quod est.ſ.de vi & vi 60 ar.l.j.§.sed & cū qs. &.ʒ.de regu.iur. l. hoc iure.§.j.&.ʒ.eo.solutā. &.ſ.de iudi.licet. Sed argu.contrà.ſ.de his qui not.infa.l.quid ergo. Accur.

est vel specialiter [a], vel cui omniū negotiorum administratio [b] mandata est. Interdum tamen & non procuratori [c] rectè soluitur: vt puta ei, cuius [d] stipulationi nomē insertum est: veluti si quis stipuletur, sibi aut Titio.

¶ *Mandatum potest reuocari, sed non facultas soluendi adiecto. Bar.*

¶ Sed & si quis [e] mādauerit, vt Titio soluam, deinde vetuerit eum accipere: si ignorās prohibitum eum accipere, soluā, liberor [f]: sed si sciero, nō liberor. Alia causa est: si mihi [g] proponas stipulatum aliquem sibi aut Titio. hic enim etsi prohibeat me Titio soluere, soluendo tamen liberabor: quia certam conditionem habuit stipulatio, quam mutare non potuit stipulator [h]. ¶ Sed etsi non vero procuratori soluam, ratum tamen dominus habeat, quod solutum est: liberatio contingit. Rati enim habitio mandato comparatur [i].

al. Iuli. Iulianus. LEX XIII.

Ratum autem habere dominus debet [k], cùm primū certior [l] fact⁹ est. sed hoc ὠπλάτει cū quodam spatio tēporis accipi debet: sicut in legato [m], cùm de repellendo quæreretur, spatium quoddam temporis assumitur, nec minimum, nec maximum, & quod magis intellectu percipi, quàm elocutione exprimi possit.

Vlpianus. LEX XIIII.

Quod si fortè quis ita soluat, vt nisi ratum habeatur, cōdicat: si dominus solutionem ratā non habuerit, condictio ei qui soluit, competit [n].

¶ *Solutio facta tutori, qui non administrat, potest tamen administrare si vult: liberat soluentem. sec⁹ si non potest administrare, quia est sibi interdicta administratio per legem, aut per iudicem uel testatorem. solutio uerò facta ei, qui potest ab administratione repelli, non tamen est repulsus, adhuc liberat soluentem. Paulus de castro.*

¶ Sunt quidam tutores, qui honorarij [o] appellātur: sunt qui rei [p] notitiæ gratia dātur: sunt qui ad hoc dantur, vt gerant [q]: & hoc vel pater adijcit, vt vnus puta gerat: vel voluntate tutorum vni committitur gestus: vel prætor ita decernit. Dico igitur, cuicunque [r] ex tutoribus fuerit solutum, etsi honorarijs, (nam & ad hos [s] periculum pertinet) rectè solui [t]: nisi interdicta eis fuerit à prætore administratio [v]. Nam si interdicta est, nō rectè soluitur. Idē dico, & si sciēs quis suspectis postulatis soluat. nā his interim videtur interdicta administratio [x]. Quòd si iam remoto soluerit ei, qui tutor esse desierat, non liberabitur. Quid ergo si soluit ei, cuius ī locū curator erat constituēdus [y], vtputa relegato in perpetuum vel ad tempus? Dico, si antè soluit, quā substitueretur [z] curator [a], oportere liberari. ¶ Sed & si ab futuro causa reipublicæ soluerit: rectè soluit: quinimò et si absenti [b] soluit: si modò nō est ali⁹ in locum eius substitutus. Siue autem legitimi sint, siue testamentarij, siue ex inquisitione dati, rectè vel vni [c] soluitur. ¶ Ei qui notitiæ gratia datus est, an rectè soluatur, videndum est: quia ad instruendos contutores datur. Sed cùm tutor sit: nisi prohibitum fuerit [d] ei solui, puto liberationem cōtingere [e]. ¶ Curatori quoq; furiosi rectè [f] soluitur. Item curatori non sufficientis [g] sibi, vel per æta-

k ¶ Ratum.] Domin⁹ debet. vt non committatur stipulatio ratam rem dominum habiturum contra procuratorem, cui est solutum. & est ad hoc.ʒ. rem 70 ra. ha.l.quo enim.in prin.&.ſ.ad Macedo.l.si filiusfami.
l ¶ Certior.] certus de pecunia soluta.
m ¶ In legato.] neutraliter potest legi, vt si penum hæres non dederit decem dato? vt suprà, ad legem falc.l.j.§.item si talē. Item aliud exemplum: vt suprà, de adi.lega.l.iij.§.si quis Titio. Item aliud: vt suprà manda.l.si hæreditatem.§.j. Et aliud vt suprà, de statulibe.l.si peculium seruo.in fi. Item in masculino genere legi potest, vt si potuit redire Titius legatus: vt suprà, quibus ex causis maio.l.si cui.in prin.&.§.fina.& de iudicijs.l.ij.§.planè.& infrà, de re mili.qui commeatum.in prin.
80 ¶ Quod si fortè.] CASVS. Debebam Titio decem: tu venis ad me, & dicis. Titius mandat tibi, quòd des mihi decem, quæ ei debes. ego dico, ostende literas suas siue procuratoriū. tu respondes: ego promitto tibi, quòd ipse habebit ratam solutionē: solue mihi audacter. dixi: sum contentus tibi soluere sub tali conditione, quòd si Titius creditor meus non habeat ratum, quòd condicam à te istam pecuniam: & bene, dixisti, fiat. Titius creditor non habet ratam solutionem. certè ego potero cōdicere pecuniam istam à te. ¶ Sunt quidam.] Iste.§. benè distinguit genera tutorum: & breuiter dicit, quòd omnibus tutoribus qui hic enumerantur, rectè soluitur. Cætera satis plana sunt cū.§.sequen.& vsque in fi.legis. Franciscus Accursius.
n ¶ Competit.] facit.ſ.de condi.indebi.l.ij.in princi.& de condi. ob cau.l.si procuratori.& C.de cōdi.indebi.l.creditoris.
o ¶ Honorarii.] scilicet 10 cet sui honoris gratia dati: vel dic, id est à prætore dati: sicut dicitur honoraria actio à prætore inuēta. & pro hoc est insti.de iure naturali.§.prætorum. prima placet, non secunda: quia non distinguitur inter eos, qui dant 20 tutores. tuebitur ergo hic tutor, ne aliqs vexet pupillum iniustè. Accur.
p ¶ Qui rei notitiæ.] vt liberti: vt.C.de pericu.tut.l.j.
q ¶ Vt gerant.] id est habeant necesse gerere. honorarij verò nō 30 coguntur gerere: sed possunt si velint, nisi sit eis interdictum: coguntur tamen repellere malè gerentes: vt habes hîc: &.ſ.de admi. tuto.l.iij.§.si parēs.& §.tantundem.& facit insti.de satisda.tu.§.ij.&.ſ.de admini.tu.l.Ti 40 tium.j.respon.
r ¶ Cuicunque.] etiam nō gerenti: vt.ſ. de acquiren.hære.l.pupillum.& sic est cōtrà.ſ.de aut.tu.l.& si pluribus. Solu.ibi nō fuit concessa, sed denegata administratio. Itē etiā reo capitis postulato: 50 vt.ʒ.e.l.quāuis.in fi.
s ¶ Ad hos.] interpositio est.
t ¶ Rectè solui.] sec⁹ in procura.vt.ʒ.eod.l. debitores.
v ¶ Administratio.] & aliquando interdicitur expressim. Itē aliquando tacitè, vt si cō 60 mittatur alij. vt ergo prohibitione administrationis prohiberi videtur sol.ita & ex concessiōe vī ei soli pmitti, cui soli administrationem concedo: vt &.ʒ.iudi.sol.si quis apud.§.ij.&.ʒ.de ritu nuptia.si quis tutor.§.ij.
x ¶ Administratio.] vt &.C.de suspec.tu.l.eum quem.& insti.de su 70 spec.tuto.§.si quis autem. Accur.
y ¶ Constituendus.] præsens ergo erat adhuc: aliàs contrà. vt.ſ.de tutoribus & cura.da.ab his.l.curator. Item maior infante. aliàs contrà: vt.ſ.qui pe.tu.l.ij.
z ¶ Substitueretur.] quia non desinit tutor esse: vt probatur.ſ.de administratio.tutorum.l.fine hærede.§.fina. nam nec amittit ciuitatem vel libertatem: vt.ʒ.de interdic.& releg.l.relegatorum.§.hæc differentia. Accursius.
a ¶ Curator.] & sic ei præsenti.
b ¶ Absenti.] reipublicæ causa tutori.
80 c ¶ Vel vni.] omnia fiunt etiam cum vno: nisi vt.C.de autho. præstan.l.finali.
d ¶ Fuerit.] facit.C.de pericu.tu.l.j.
e ¶ Contingere.] hoc si cum iudice facta fuerit solu.vt.C.de admini.tuto.l.sancimus. secundum quosdam. Tu dic etiam sine eo: sed datur restitutio: vt insti.qui.alie.li.§.nunc admonendi.
f ¶ Rectè soluitur.] vt &.ſ.de cura.furio.l.consilio.§.fi.
g ¶ Non sufficientis.] his casibus soluitur secundum distinctionem illam,

illam, cùm soluitur pupillo &c. vt no. C. si aduer. sol. l. j. & institu. qui. alie. licet. §. nunc admonendi. & facit. j. l. proxi.
a ¶ Causam.] quia datus est bonis. & facit suprà, de acquir. hære. l. pupillus.
b ¶ Pupillum.] & sic non repetit: vt &. s. si cer. peta. l. non omnis. §. si pupillus. Sed contrà. s. de condi. inde. interdũ. Solu. hîc tale debitum erat, quod expediebat pupillo fore solutum, ibi naturale debitũ tãtum erat: vel hîc vsurariũ: ibi non. vel vt ibi. Et adde distinctionem quam not. C. si aduer. sol. l. ij.

tem, vel per aliam iustam causam [a], sed & pupilli curatori rectè solui constat. ¶ Pupillum [b] sine tutoris authoritate nec soluere posse palàm est. Sed & si dederit nummos, non statim fient accipientis vendicarique poterunt. Planè si fuerint consumpti nummi, statim liberabitur.

¶ Pupillus soluendo sine tutoris authoritate, non transfert dominium pecuniæ, quia non potest alienare: & ideo non liberatur, nisi pecunia posteà consumatur: quia tunc consolidatur solutio, & uidetur à principio fuisse translatum. itẽ pupillo sine tutoris authoritate non potest solui, ut soluens liberetur ipso iure. sed si pecunia est salua, uel conuersa in utilitatem pupilli, liberatur ope exceptionibus. Pau.

Vlpianus. LEX XV.

PVpillo solui sine tutoris authoritate non potest. Sed nec delegare [c] potest: quia nec alienare vllam rem potest. Si tamen soluerit ei debitor, & nummi salui sint [d]: petentem pupillum doli mali exceptione debitor submouebit [e].

¶ Debitor conditionalis solutione uera uel ficta, tunc liberatur uerè, quando conditio extiterit, retro tamen fingitur liberatus. Bar.

Pomponius. LEX XVI.

SVb conditione debitor, si ei accepto feratur, posteà conditione existente intelligitur iam olim [f] liberatus: & hoc [g] etiam si solutio re fiat, accidere [h] Aristo dicebat. Scripsit enim, siquis sub conditione pecuniam promisit, deditque eam ea conditione, vt si cõditio extitisset, in solutũ cederet: existente cõditione liberari eum: nec obstare ei, quòd antè eius pecunia facta est [i].

¶ Si procurator pecuniam domini soluat suo nomine, neuter liberatur: sed cõsumpta pecunia liberatur ipse, non dominus. Pau.

Idem. LEX XVII.

CAssius ait, si pecuniam alicui dedi, vt eam creditori meo solueret: si suo nomine [k] dederit [l], neutrum liberari: me, quia non meo nomine data sit: illum, quia alienam dederit: cæterùm mandati [m] eum teneri. sed si creditor eos nummos sine dolo malo cõsumpsisset: is qui suo nomine [n] eos soluisset, liberatur: ne si aliter obseruaretur, creditor in lucro [o] versaretur.

¶ Si ad reuocationem mandati sufficit unum: illud ignorari oportet debitore soluente. si requiruntur duo sufficit ignorari unum, ut liberatio competat: licet recipiens scienter furti teneatur. Bartolus.

Vlpianus. LEX XVIII.

SIquis seruo pecunijs exigendis præposito soluisset post manumissionem: si quidem ex con-

PVpillo.] CASVS. Pupill' nõ potest accipere debitũ sine tutoris authoritate. Sed ponamus, ꝙ pupillus nõ petit debitum, sed delegat alteri: an hoc facere possit? Respon. ꝙ nõ. Si tamen aliqs pupillo soluerit, & posteà iterum pupillus petat: si nũmi soluti sunt salui, pupillus repellitur doli mali exceptione. Fran. Accursius.
c ¶ Sed nec delegare.] vt debitor liberetur, etiam si nummi accipientis fiant. & facit. s. titu. j. l. nouare. §. pupillus. in procuratore dic: vt. j. e. l. debitores.
d ¶ Salui sint.] hoc qualiter intelligitur, habes. j. eo. in pupillo.
e ¶ Submouebit.] ne iuris occasione trahat ad iniquum cõpendiũ, vt. C. pro emp. l. eum. et facit. s. l. proxi. §. pe. & quod ibi not. item facit. s. de except. in pupillo. & de excep. do. apud Celsum. §. siquis.
SVb cõditione.] CASVS. Debebam tibi decem sub cõditione, si nauis ex Asia venerit tu me ante conditionem existentem liberasti. post existit conditio. certè videor liberatus fuisse eo tempore, quò me liberasti. Idem est in solutione facta ante conditionis aduentum: quia conditione existente videtur debitor liberatus eo tempore quo soluit. Franciscus Accursius.
f ¶ Olim.] licet aliud sit in veritate: quia tantum condict. existente obligatur, & per consequens liberatur. nec enim liberatur antè, quã obligetur: vt infrà, de accep l. quod in diem. & argumen. suprà titu. j. l. quoties. §. sed si id. & idem intelligo in sequenti casu: quia demum existente condi. liberatur in veritate: licet fingatur tempore traditionis pecuniæ liberatus. Hoc autem [a] quòd intelligatur iam olim liberatus in primo casu. l. prodest: quia si tempore acceptilationis nullos habebat creditores, & tempore conditionis habet multos, non possunt per Paulianam reuocare liberationem, quasi in fraudem factam: quia fingitur liberatus antè, quàm isti essent creditores: & sic cessare fraudem. ad quod est suprà, quæ in frau. credi. l. j. in fin. Item in secundo casu non communicabitur hæc pecunia inter creditores, qui post traditionem pecuniæ cœperunt esse creditores, & missi sunt in possessionem bonorum, vtpote cùm diu sit, quòd verè vel fictitiè recessit de bonis debitoris. Item nota, quòd sicut fingit lex aliquid quod est impossibile: sic etiam potest fingere quod nullum est. & sic potest intelligi. C. de dona. inter virũ & vxorem. l. antepenulti. scilicet vt fingatur domina fuisse à tempore collatæ in eam donationis.

a Istam gl. not. ad hoc ꝙ alienatio facta ĩ fraudem futuri creditoris, non potest reuocari per Paulianam. hoc idẽ probatur in. l. j. C. de iure fisci lib. x. & ibi Bart. secũdũ vnã lect. istius textus. Bol.

g ¶ Et hoc.] scilicet ꝙ tempore alio liberetur pro vero, & alio liberatus fingatur: accidit etiam si solutio re &c. nam & in superiori casu imaginariè fit solutio: in inferiori fit re: vt insti. quibus modis tol. ob. §. item per acceptilationem. fingitur ergo liberatio tempore traditionis pecuniæ: sed pro vero existente conditione liberatur. Alij, vt H. dicunt sic: & hoc si solutio &c. scilicet quòd alio tempore traditur pecunia, & fit accipientis: & alio fingitur tradita: scilicet tempore existentis conditionis: quod non placet.
h ¶ Accidere.] aliâs accedere: & aliâs accidere.
i ¶ Facta est.] & sic fingitur liberatus: sed pro vero conditione existente liberatur. Item & fingitur liberatus tempore traditionis pecuniæ. hoc enim dicit hæc lex, siue dicas dominium pecuniæ translatum tempore traditionis, siue non. sed an dominium pecuniæ sit trãslatum cum pecunia traditur? Videtur hîc dicere, quòd sic. sed econtrà quòd non. s. de acqui. pos. l. qui absenti. §. siquis. quæ est contrà. Sol. hic non fuit facta: & quod dicitur facta est, id est facta fingitur: & secundum hoc duæ sunt fictiones hîc: prima quòd tunc fingitur liberatus. secũda ꝙ fingitur dominiũ pecuniæ trãslatum: sed pro vero non est trãslatũ. Alij dicunt econtrà. s. quòd hîc est translatũ statim. & quod in contrario dicitur ꝙ demũ existente conditione. s. de fictione: sed pro vero statim. vel hîc fuit data pecunia sub modo per vt, ibi sub cõditione per si. vel hic voluit facere pecuniã statim eius, cui dabat sub cõditione antecedẽdo in solutione. Ibi autẽ noluit rẽ fieri eius cui tradebat nisi conditio existeret. Nec obstat quod dicit: deditq; eã sub cõditione: quia cõditio fuit, vt cederet in solutũ: nõ autẽ in trãslatione dominij: & sic habetur, ac si simpliciter tradidisset: quo casu transit statim dominium: vt. s. de iure do. l. sed nisi. & secundũ hoc nõ obstat in eodem tit. de iure do. si ego. §. si res. &. s. de dona. l. ij. §. si pecuniam. & si cer. pet. l. nõ omnis. vel fortè aliud est in pecunia, quæ vsu cõsumitũ quã sit in specie. hæc nõ valet: vt. d. l. de dona. l. ij. §. si pecuniã. & facit. s. si cert. pe. l. nõ omnis. §. & cum pecunia. Ac.

CAssius ait.] CASVS. Debebam Sempronio centum aureos. dedi tibi hanc summam, vt eam Sempronio pro me solueres. tu nequam homo, quia fortè eidem debebas, dedisti hanc pecuniam tuo nomine, non meo. dicitur hîc, ꝙ neuter liberatur. ego non: quia non dedisti nomine meo. tu non: quia alienam pecuniã soluisti: tamen tu teneris mihi actione mandati, & etiam furti: tamen si creditor eos nummos cõsumpserit sine dolo malo: tu liberaberis, qui eos dedisti. Nam aliter si neque tu, neque ego liberarer: creditor lucrifaceret hanc pecuniam iniustè. Franciscus.
k ¶ Si suo nomine.] pro se, cùm & ipse deberet eidem.
l ¶ Dederit.] ad quod est. C. siquis alteri vel sibi. l. multum.
m ¶ Mandati.] & etiam furti: vt. j. de fur. siquis vxo. §. Iulia. & facit. suprà, manda. l. si verò non. §. dedi. & de nego. gesto. si pupilli. §. si quis pecuniam.
n ¶ Suo nomine.] sed antequam consumat, ratum habere possum: vt. C. de dona. l. si tibi. Accur.
o ¶ In lucro.] quod esse non debet: vt suprà, de condi. indebi. l. nam hoc natura.
SIquis seruo.] CASVS Habebam seruum Stichum fidelem hominem: quem misi in prouinciam quandam, vbi mihi debebatur magna summa pecuniæ, vt eam recuperaret. quædam debita recuperauit: quædam non. Interim ego manumisi Stichum: post manumissionem veniunt hi, qui non soluerant, & soluunt huic Sticho manumisso. quæritur nunc vtrum ipsi liberentur? Distinguitur vtrum ista debita quæ soluta sunt post manumissionem, fuerint contracta ex contractibus domini: an ex contractibus peculiaribus. primo casu necesse est, quòd ignorauerint eum debitores manumissum fuisse, quando soluunt ei. si verò hæc debita sunt facta ex contractibus peculiaribus, tunc non nocet debitoribus, si sciunt eum manumissum, quando soluunt. si tamen ignorent ei peculium esse adẽptũ: & in vtroque casu iste Stichus tenetur domino actione furti, si causa intercipiendi hanc pecuniam à debitoribus recipiat. & probat hoc ratione tali. nam si debitori meo mandauero vt pecuniam soluat Titio meo creditori: deinde vetuero Titium accipere: Titius autem simulans se procuratorem esse, hanc pecuniam recuperet. committit furtum: debitor tamen liberabitur. Fran.

a ¶ Sufficiet.] & necesse est.ad quod est.j.e.l.quod seruus.§.fi.aliàs si sciret mutatum statum,deberet credere mandatum reuocatum : vt institu.manda.§.& huic.

b ¶ Ademptum.]quia præsumitur q̃ non sit ademptum:vt.C. de pecu.eius qui me.liberta.l.j.& facit.s.pro emptore.l qui fundum.§. seruus.& de pac.si vnus. ibi,sic enim & his &c. &.C.e.l.si eum.&.s. de actio. & obli. serui.in 10 §.&.s.si cer.pe.l.eius. &.j.eo.quod seruus.j. respon. Accur.

c ¶ Vtroque autem casu.] id est cũ soluit ex contractu domini, vel causa peculiari, & liberatus est debitor.

d ¶ Domino facit.] id est debitori:quãuis 20 eam cogatur actori cedere si vult se tueri ex cep.creditori autẽ nõ potest acquiri:quia nihil vnquam in illa re habuit: vt.j.de furtis. l.si vẽdidero.§.si vnus. secundum quosdã. sed hæc gl.non videtur bona hĩc,cùm ibi loqua- 30 tur de cõditione furti: hĩc autem de actione furti. dabitur ergo creditori quãdo ab initio accepit,vt domino acquireret:licet postea interuerterit:& debitor liberabitur.ceterũ si ab initio habuit animum lucrandi,furtum 40 faciet domino in cuius permãsit dominio: vt.j.e.cùm quis.§.j.secũdũ quosdã. ad quod est.j.de fur.l.falsus.§.j. &. l.si is qui rem.§.Iulianus.

e ¶ Liberabitur.] si non animo interuertẽ di acceperit ab initio: 50 vt modo superiori casu nota.& facit.s.de p̃cura.l. si procurator. &.C.de fur.l.falsus.& j.e.l.cùm quis.§.j.&.s. e.l.vero procuratori.

Fugitiuus seruus.] CASVS. Stichus seruus meus à me fugiens surripuit mihi nummos quos dedit mutuo Titio.dicitur hĩc, q̃ Titius est mihi obligatus.si autẽ Titius existimabat hũc Stichũ liberũ esse, & ei soluerit:liberabitur à me.Quid autem si iste Stichus nõ recuperauit istos nummos,sed iussit Titium debitorem alicui alteri soluere,& id ratum habuit?Certè hoc casu non liberatur à me. & est ratio:quia primo casu,quando soluitur ipsi Sticho,intelliguntur nummi fieri mei,& quasi mihi soluti.alio verò casu non ita est, scilicet quando iussit alij soluere pecuniam.Fran.

tractu domini,sufficiet[a] q̃ ignorauerit manumissum.quòd si ex causa peculiari:quamuis scierit manumissum,si tamẽ ignorauerit ademptum[b] sibi peculiũ,liberatus erit. Vtroque autem[c] casu manumissus,si interuertendi causa id fecerit,furtum domino facit[d]. Nã & si debitori meo mandauero vt Titio pecuniam solueret,deinde Titium vetuero accipere:idq; ignorãs debitor,Titio simulãti se procuratorem esse,soluerit: & debitor liberabitur[e], & Titius furti actione tenebitur.

¶ *Solutio facta seruo fugitiuo ab ignorante, eum liberat,si pecunia soluta efficiatur domini. Bartolus.*

Pomponius. LEX XIX.

Fugitiuus seruus meus cùm pro libero se gereret[f], nummos mihi surreptos, tibi credidit. obligari[g] te mihi Labeo ait.Sed si eum liberum existimans, solueris ei:liberari[h] te à me.Sed si alij soluisses iussu eius,vel id ratũ habuisset, non liberari[i] : quia in priori casu mei nummi facti essent, & quasi mihi solutum intelligeretur. Et ideo seruus[k] meus quod peculiari nomine crediderit, exigendo liberabit debitorem[l] : delegando autem, vel nouando[m] non idem consequetur.

¶ *Si res non efficiatur perfectè creditoris,debitor non liberatur.Bar.*

Idem. LEX XX.

Si rem meã[n] quæ pignoris nomine alij obligata esset,tibi debitam[o] soluã,non liberabor : quia auocari tibi res possit ab eo qui pignori accepisset.

¶ *Quando duo tenentur eidem ad idem debitum,uno conuento, & etiam condemnato, si adhuc non soluit,non liberatur alter.eo autem soluẽte si alter tenebatur in subsidium, similiter nõ propriè liberatur,sed in obligationem non incidit.Paulus.*

Paulus. LEX XXI.

Si decem stipulatus à Titio,deinde stipuleris à Seio, quanto minus ab illo consecutus sis[p] :etiã si decem petieris à Titio, non tamen absoluitur Seius. Quid enim si condemnatus Titius nihil facere potest?Sed si cũ Seio prius egeris[q], Titius in nullam partem liberabitur[r]. Incertum quippe est, an omnino Seius debiturus sit[s]. Denique si totũ Titius soluerit : nec debitor fuisse videbitur Seius, quòd[t] conditio eius defecerit.

¶ *Intellige hanc legem in debitore paterno,qui contraxerat cum ipso patre: & tunc filius non potest eum liberare,etiam solutionem recipiendo,quia quantuncunque sit coniuncta persona, & possit agere pro patre,non tamen potest solutionem pro eo recipere.Paulus.*

Vlpianus. LEX XXII.

Filiusfamiliâs[v] patre inuito debitorem eius liberare non potest. acquirere enim obligationem potest, diminuere non potest.

¶ *Potest quis alium inuitum liberare soluendo pro eo,uel iudicium suscipiendo animo nouandi.Paulus.*

Pomponius. LEX XXIII.

f ¶ Se gereret.]non diu.aliàs desinerem possidere : vt.s.de acquir. possess.l.iij.§.si seruus.& ideo mihi non quæreret possessionem, sed 70 dominium:vt.s.de acqui.pos.l.j.§.sed & per eum.& de acquirẽ. re. domi.l.si seruus meus.&.l.homo liber. §. quicquid.Item non credit se liberum:vt supra,de acquiren.pos.l.per eum.§.per seruum.secundum quosdam.Sed quid ad Rhombum de possessione? non enim de possessione quærenda,vel dominio hĩc tractatur:sed de obligatione personali,quæ quæritur domino per seruum quantuncunque fugitiuum:vt.s.de verbo.obli.l.seruus vetitẽ.&.s.manda.si mandauero.§. fugitiuus.Accursius.

g ¶ Obligari.] facta consumptione. priùs autem habeo rei vendi. quia seruus non potuit dominium transferre:vt suprà,si certum pe- 80 ta.rogasti.§.fina.

h ¶ Liberari.]imò non videtur liberari:vt.j.e.l. qui hominem. §. si nullo.in fi.§.solu.hic credebat liberum:ibi seruum,quamuis non fugitiuum.vnde non debuit ibi temere soluere ei.vel ibi sciebat fugitiuum:hĩc non.cui solutioni videtur obstare princi.illius.§. Tertiò hĩc de æquitate liberatur:ibi de rigo: e non. vel ibi debebatur pecunia ex venditione:hĩc ex mutuo.& potest esse ratio : quia duo volebat ibi emptor,scilicet dominium rei,& se liberari.Hic autem tãtum liberari:quod facilius consequitur.vel non liberatur ibi,scilicet à rei vendi.Alij dicunt,quòd hic liberatur per exceptionem:ibi non,scilicet ipso iure.arg.s.si cer.pet.cùm fundus.§.j.vel secundum alios fortè aliud est in venditore qui de sola culpa tenetur,quàm in debitore qui soli creditori tenetur soluere:vnde cùm strictius hic teneatur, soluendo ipso iure liberetur:quod nõ placet.

i ¶ Non liberari.]sic s.si cer.pet.l.cùm fun- 10 dus.§.j.sed certè imò videtur quod sic:vt.s. manda.si mandauero. §.fugitiuus.Sol.vt ibi, vel dic aliud in venditore,qui de sola culpa tenetur , vt ibi , quàm in debitore q soli creditori tenetur soluere: quod non placet per.l.: 20 s.si cer.peta.cùm fundus.§.j.

k ¶ Seruus meus.] etiam non fugitiuus.

l ¶ Debitorem.]vt & s.titul.j.l. non ideo.& de pac.l.si vnus. circa princip.

m ¶ Nouãdo.]de hoc dic vt.s.titu.j.l. fin.in 30 princip.

n Si rem meam.] CASVS. Debebam tibi rem aliquam ex causa legati, vel alia causa.istam rẽ ego obligaui Titio:postmodum illam tibi solui: an liberer ? Respon. q̃ non:quia creditor cui 40 eam obligaui, potest eam à te auferre actione Seruiana vel hypothecaria.Fran.

n ¶ Si rem meã.]aut debeo speciẽ:& sic debeo dare,vt non possit vllo modo auelli vel euinci : aliâs non liberor:vt hĩc,&.j. eo. qui 50 sibi aut Titio.&.s.de acquir. pos.l.non videtur.& de statulibe.l. iij.§. siquis seruum.in fi.§.&.s.de act.emp.datio.j.responso.& de lega.ij.Mæuius.§. pe. & j.eo.qui res.j. respon. hoc forte nisi causa præcesserit obligatio- 60 nem:vt in eo qui peruenit ad libertatem:vt.s.de verbo.obliga.l. si seruum.§.sed & si fit quidam.in fine.§.si autem in genere, necesse est corpus sic solui,vt auelli non possit:vt.j.eo.l.cùm quis.§.qui hominem.&.l.qui decem.§.fi.Item no.vt.j.eo.etiam.&.l.qui sibi.sed fallit in casibus not.s.si cer.pet.quidam.

o ¶ Debitam.]puta ex legato.

Si decem.] CASVS. Stipulatus sum à Titio decẽ:posteà stipulatus sum à Seio hoc modo.Sei promittis mihi, q̃ solues quanto minus ex his decem fuero à Titio consecutus?ille promittit.facio conuenire Titium,& condemnari.certè Seius propter hoc non libe- 70 rabitur:quia fortè Titius non erit soluẽdo.si autẽ fecero prius conueniri Seium,certè Titius in nullo liberabitur:nã est incertũ,an Seius sit aliquid debiturus.Nam si Titius totum soluerit:certum est, q̃ Seius nunquam fuit debitor cùm promiserit sub conditione, si non totum fuero à Titio consecutus.cùm ergo totum sim consecutus:deficit conditio. Lex sequens plana est.Franciscus.

p ¶ Consecutus sis.]id est consequi poteris.

q ¶ Egeris.]& malè,quia primo Titium deberes conuenire. Accur.

r ¶ Liberabitur.]per conuentionẽ Seij inutilẽ siue pẽdet causa,siue absolutus sit Seius.Sed quid si de facto cõdemnatus fuit & exactus? 80 videtur teneri Titius,quasi actor ex sua astutia habeat.argu. s. de hære.ven.l.venditor ex.sed dic contrà per.l.s.si cer.pe.l.si.ij.respon. & facit.s.de verbo.obliga.l.decem.& de ijs qui deiec.vel effu.l.perceptione.&.j.de verbo.significa.l.si ita à te stipulatus.

s ¶ Debiturus sit.]ante Titium excussum.

t ¶ Quòd.]id est quia.

v ¶ Filiusfamiliâs.]facit C.de pactis.l.filius.&.C.de rebus credi. l.nec filius.&.s.quod quisque iur.l.iij.§.si filius.Accur.

Solutionem.

SOlutionem.] CASVS. Titius fecit conueniri debitorē ſuū in iudicio. Seius obtulit ſe pro debitore in iudicio, dicens ſe velle accipere iudicium pro iſto debitore. quæritur vtrum iſte debitor liberetur? Reſpon. quòd ſic, etiam inuitus & ignorans. Franciſcus Accurſius.

SOlutionem [a] † vel iudiciū pro nobis accipiendo, & inuiti & ignorantes liberari poſſumus.

Qui pro pluribus obligatus exiſtit, poteſt ſoluere pro quo uult: in dubio uerò uidetur ſoluiſſe pro eo, pro quo prius ſe obligauit. Pau.

Vlpianus. LEX XXIIII.

VBi fideiuſſor [b] pro duobus in dena fideiuſsit, obligatus eſt in viginti & ſiue.xx. [c] ſiue dena [d] ſoluerit, vtrūque reum liberabit. Sed ſi quinque ſoluerit, videamus quē ex reis releuet. In. v. erit ille releuatus de quo actum eſt [e]: aut ſi non appareat, antiquum debitum erit inſpiciendum [f]. Idem & ſi quindecim ſint ſoluta. ſi quidem appareat quid actū ſit in decem [g]: & alia [h] in quinque [i] erunt releuata. ſi verò non appareat: ex antiquiore contractu decē, ex alio quinque erunt releuata.

Qui ſoluit plus ſua parte pro hæreditatis portione, repetit illud plus: niſi portio cohæredis ſibi accreuerit. Pau.

Pomponius. LEX XXV.

EX parte hæres inſtitutus, ſi decem, quæ defunctus promiſerat, tota ſoluerit [k]: pro parte quidē qua hæres eſt, liberabitur: pro parte autē reliqua ea cōdicet. ſed ſi antè quàm cōdicat, ei accreuerit [l] reliqua pars hæreditatis: etiam pro ea parte erit obligatus: & ideo condicenti indebitum, doli mali exceptionem obſtare [m] exiſtimo.

Pretium perceptum ex uenditione pignoris uerè uel fictè, liberat debitorem: niſi uenditio retractabilis ſit. Pau.

Idem. LEX XXVI.

SI creditor fundum pignoratū vendiderit, & quantum ei debebatur. receperit: debitor liberabitur. Sed & ſi acceptum emptori pretium tuliſſet creditor, vel ab eo ſtipulatus [n] eſſet, debitor nihilominus liberabitur. Sed & ſi ſeruus pignoratus à creditore væn ierit: quandiu redhiberi poſsit, non liberabitur [o] debitor: ſicuti quolibet pignore vēdito, quandiu res inempta fieri poſsit [p].

Si in re ſoluta deficit aliquod ius: liberatio nō contingit. Barto.

Vlpianus. LEX XXVII.

ETiam circa ſtipulationē [q], & ex teſtamēto actionem, ſi res tradita fuerit, quæ debebatur, quā diu aliquid iuri [r] rei deeſt, adhuc tamen ipſa res petenda eſt: vtputa fundum poſſum petere, licet mihi traditus ſit, ſi ius quoddam cautionis ſupererit [s].

Soluentes falſo adminiſtratori liberantur, ſi pecunia conuertatur in utilitatem creditoris. Bartolus.

a Solutionem.] ſcilicet faciēdam à nobis. accipiendo alius in ſe pro nobis, id eſt ſol-10 uendo liberamur nos etiam inuiti & ignorantes: vt hîc, & ſuprà, de nego. geſto. l. ſoluendo. & inſtit. qui mo. toll. ob. in princip. & argumen. infrà eo. l. ſi debitor tuus. & .ſ. ti. j. ſi Stichum. §. fi. item iudicium accipiēdo a-20 lius pro nobis animo nouandi & transferēdi omnino iudiciū in ſe, liberamur inuiti: vt ſ. tit. j. l. delegare. & de in rem ver. l. ſi pro patre. ij. reſpon. & de interro. act. qui ex parte. & l. qui ſeruum. Et no. ꝙ talis eſt grammati-30 ca hîc in legendo, Titius nos audiuim⁹. ſed licet debitor ſit inuit⁹: creditorē tamen velle oportet. nam nemo eū agere cogit: vt. C. vt nemo inuitus. l. j. nec ſolutionem recipere: verū tamē poteſt offerri, cōſignari, & deponi: & ſic 40 inuito creditore liberatur debitor: vt. C. de vſu. l. acceptam. Item quod dicit alium ſuſcipientem iudicium pro alio, eum liberare inuitum: videtur contrà in aut. vt omnes obe. iudi. §. ſi verò alter. ibi, ſi quid ipſi &c. Solu. ibi 50 procuratorio nomine, non animo nouandi. vnde poteſt debitor alium conſtituere, & illum non habere etiā creditore inuito, vt ibi, & .ſ. fami. erciſ. l. planè. hic autem in rem ſuam procurator eſſe volebat, & animo nouandi. Item ad vtrunque videtur contrà. j. de reg. iur. l. inuito. & l. inuitus. Sol. illa in priuilegijs: vt dixi in. l. inuito. Item ſolutione liberor ipſo iure: vt inſtitu. quib. mo. tol. ob. in princip. ſed in iudicio liberor per exceptionem tantum ſecundū Al. vt. C. de pac. l. poſt ven. & de interro. ac. l. qui ex parte. vel verius dic, ꝙ ipſo iure, ſi agatur ab vtroque. nam & hic & aliâs aſsignantur vt paria ſolutio & iudiciū: vt hîc, & 60 ſ. ti. j. l. delegare. & de in rem ver. ſi pro patre. ſecundum Azo. Item hæc nouatio iudicio accepto olim præſumebatur, hodie non ſic: niſi exprimatur verbis: vt inſti. qui. mo. tol. obli. §. præterea. & quando fit nouatio, iurabit de calūnia talis procurator in rē ſuā: vt not. C. de iura. cal. l. ij. §. ſin autē reus. Itē an repetat à domino pro quo ſubijt iudicium? Reſpon. ſic, ſi eo animo acceſsit: aliâs non: vt. ſ. de interro. ac. l. qui ſeruum. vtrobique tamen iurat de calum. nam & fideiuſſor conuentus iurat: licet repetat à reo. Accur.

† Collige ex iſta lege quòd quis poteſt inuitus, & ignorans liberari: ſecus obligari: concor. text. in c. quæris. de conſe. diſt. iiij.

VBi fideiuſſor.] CASVS. Duo erant debitores Titij. ſ. Mæuius & Seius: & quilibet in decē. ego fideiuſsi pro ambobus in 70 dena: & ſic ego teneor in viginti ſi ego ſoluo viginti, liberatᷣ vterq; Mæuius & Seius. ſi autē ſoluo viginti iterū vterq; liberatᷣ ꝓ dimidia parte: qa quilibet liberatᷣ in quinq;. Quid autē ſi tantū ſoluo quinque? quis reus erit releuatus? Reſpō. ille de quo actū eſt. ſi verò nihil inter nos actum eſt: quis debitorū releuetur? deducenda eſt iſta ſumma in antiquius debitum. ſi autem ſoluo quindecim ſi appareat quid eſt actum: tunc ille de quo actū eſt, erit releuatus in decem: alter verò in quinque. ſi autem non appareat quid eſt actum: tunc antiquior debitor releuatur in decem alter autem in quinque. Fran.

b Vbi fideiuſſor.] fideiuſsit pro vno in. x. ꝓ alio in alia decem. Io.

80 c Siue.] xx. ſcilicet ſimul.

d Siue dena.] id eſt vna. x. primo: & ex eis vtrunque pro medietate liberat. & alia. x. ſecūdo: & ex eis ſimiliter vtrūq; ꝓ medietate liberat. Nā propter æqualitatē portionū nō attēditur hoc antiquū debitum: vt. j. dicit. Primus enim numerus par eſt: ſecundus impar. vnde & ſuperius melius diuidi pōt. vnde cū ſoluit decē, præſumitur, ꝙ voluerit vnūquemque pro quinque liberare. Sed H. non admittit hoc quando aliquid eſt antiquius altero. & facit. ſ. de condi. inde. l. penæ. §. ſi falſo. Et nota, ꝙ hîc ſcripſit Io. x. & . x. non ſunt. xx. quod patet: quia diſiungit ſiue. xx. ſiue dena. quod eſt verum ſi per ſe vnāquēque. x. conſyderentur non ſi coniungantur.

e De quo actum eſt.] vt &. ſ. eo. l. j.

f Inſpiciendum.] vt &. ſ. in his. in prin.

g In decem.] ſcilicet erit liberatus ille de quo actum eſt.

h Et alia.] ſ. decem.

10 i Quinque.] i. in quinq; erūt releuata.

EX parte.] CASVS. Pater me⁹ debebat decem Titio. moriēs autem me inſtituit hęredē & fratrem meum. ego ſolui iſta. x. inſolidū, credēs me debere tota. x. dicitur 20 hic ꝙ poſſum cōdicere à creditore quinq; quę nō debebā: in alijs quinq; liberor ab eo. Ponamus autem, ꝙ antequàm condicam illa quinq;, altera pars fratris mei obuenit mihi: & ſic tenebar ad tota x. certè ſi velim tūc re 30 petere à creditore, poterit me repellere doli mali exceptione. Fran.

k Tota ſoluerit.] quaſi ipſe ſolidū deberet ei cui ſoluit. & dices ſcilicet vt indebita: vt. ſ. de fideiuſ. ſi teſtamento. §. j. in fi. §. qū ſuo nomīe ſoluit: aliâs 40 cōtrà: vt. ſ. de cōdi. inde. ſi pœnæ. §. j. & . C. de peti. hæredi. de hæreditate.

l Accreuerit.] ad quod eſt. ſ. ſi pars hære. pe. l. ij.

m Obſtare.] remedio cōpēſationis: quæ in ſtricti iuris iudicijs 50 fiebat olim ope exceptionis. hodie ipſo iure: vt inſti. de act. §. in bonæ fidei.

SI creditor.] CASVS. Titius mutuauit mihi centum. pro quibus obligaui ſibi fundum: & feci pactum, quòd ſi non ſoluerem in termino conuento, ipſe poſſet vendere fundum. termino adueniente non ſoluo: quapropter creditor vendit fundum, & accipit pretium ſcilicet centum an ego ſum liberatus? Reſpon. quòd ſic. Idē ſi ipſe creditor remiſit fundū ipſi emptori: aliâs ab alio eſſet ſtipulatus, vſq; ibi, ſed & ſi ſeruus. Sed & ſi ſeruus.] Creditori meo pignoraui ſeruū pro. xx. nō ſoluo. ipſe creditor vēdit ſeruū. dicitur hîc, ꝙ 60 ego non liberor intra tempora, quibus poteſt ſeruus redhiberi. i. intra ſex menſes: quia actio redhibitoria durat ſex menſibus. ſed illis tranſactis ego ſum liberatus: ſicut euenit in quolibet pignore vendito, quandiu poteſt res fieri inempta. Fran.

n Stipulatus eſſet.] animo nouandi.

o Non liberabitur.] ſcilicet omnino vel in perpetuū, ſed ad tempus: vt. ſ. de pigno. act. l. nec enim. & de diſtra. pign. l. reſcriptum. §. j.

p Poſsit.] quod eſſe poteſt, ſi fortè emerat debitor cum pacto addictionis in diem: vt. ſ. de in diem addi l. vbi.

ETiam.] CASVS. Debebas mihi fundum ex ſtipulatione 70 vel ex teſtamento. Tu ſoluis mihi eum: ſed non promittis de euict. dicitur hîc, quòd ſemper poſſum petere fundum debitum quandiu deeſt aliquid iuris huic fundo. lex ſe. clara eſt. Fran.

q Circa ſtipulationem.] nedum in contractibus bonæ fidei: & da exemplum de ſti. ſuprà eo. l. ſi rem. & de actio. ex teſta. da. vt ſuprà, de actio. emp. l. ſi hęres. & de leg. ij. Mæuius. §. penul. ſed videtur non prima, ſed de dolo agi: vt. ſ. de dolo. l. & eleganter. §. non ſolùm. quæ eſt contrà. Solu. hic non ſatisfecit in eo quod ſpecialiter promiſerat, vel ſine promiſsione tenebatur: vnde non eſt liberatus. ibi totum quod promiſit, dedit: licet dolo ſuo deterius factum. argumen. 80 C. ad exhiben. l. exhibitionis. ſecus in contractu bonæ fidei: vbi indiſtincte agitur prima: vt. ſ. commod. l. iij. §. ſi reddita. cætera dic, vt. d. §. non ſolùm.

r Iuri.] id eſt de iure reſtat circa rem aliquid faciendum.

s Supererit.] faciendum: vt de euict. promiſsio. vt &. ſ. de ver. obl. Iulianus. §. j. & facit. ſ. de ver. obli. ſtipulatio iſta. §. ſiquis fortè. &. ſ. eo. l. ſi rem. &. j. eo. qui res. in prin. & l. qui ſibi. §. j. & l. qui decem. §. penul. & inſti. de le. §. ſi cui.

a Debitores.]Si pecunia.ita demum.sed in eo qui verò tutori sol uit,dic vt.j.eo.l.pupillo.Accur.

Cum Stichus.] Casus. Quando duæ species promittuntur duobus creditoribus:nō potest vni vna solui,alteri alia:sed debet cuilibet dimidia solui.secus est in summis:quia possunt solui cuilibet vna summa:si cuti si tu ꝓmittis duobus viginti potes cuili bet decē soluere : quia 10 in summis promissis apparet hoc actum, vt diuidatur actio per nu merū.Lex sequens plana est.Fran.

b Homines.]scilicet specialiter designatos: alioquin contrà : vt.§. de verbo.obli.l.in exe cu.§.pro parte. &. l. in 20 stipulatiōibus.& hoc est,nā ambigua est&c. nam in genere fuit ita facta promissio.

c Ambigua.]id est confusa propter generalitatem [a] ,quando sci licet in genere facta es set promissio.

a Quæ qui dē generalitas est euitanda.cō cor.text. & ibi gl.in ca. ad hæc.ex trà de rescr.

d Duobus modis.] 30 & in specie, & in numero.& facit.§.de con di.indebi.l.si pene.§. si falso.&.§.si certum pe ta.l.nam & si fur. in fi. & de verbor.obliga. si centum.

e Si debitor.] Actio nē. vel dicas,ꝙ debitor obtulit,cōsigna-40 uit, & deposuit: & tūc ipso iure denegat actio : vt.§.depositi.l.j. §.si pecuniā. Vel dic, ꝙ obtulit in iudicio,& tūc denegatur ope exceptionis : vt.§.de pig. actio.l.si rem.§.fin. Vel tertiò dic, ꝙ extra ius fuit oblata , & posteà 50 amissa:vt.j.eo.l. qui decē.in prin.& de ex-cep.doli.l.si opera. Sed hic est contrà.j.e.cre ditor.Solu.vt ibi.Item eidem contrà.§.de arbi.sed si posteà.Sol.ibi non fuit amissa. & facit.C.de condi.ex lege. l.fi.& de admini. tuto. 60 l.tutor pro pupillo. §.fi.&. C. de vsuris. l. acceptam.

Paulus. LEX XXVIII.

Debitores soluēdo ei,qui pro tutore negotia gerit,liberantur , si pecunia [a] in rem pupilli peruenit.

Obligatio specierum diuiditur per quotas:obligatio generis uel quantitatis diuiditur numero Bartolus.

Vlpianus. LEX XXIX.

Cum Stichus & Pamphilus cōmuni seruo promissi sunt: alteri Stichus, alteri Pamphilus solui non potest : sed dimidiæ singulorum partes debentur. Idemque est,si quis aut duos Stichos aut duos Pāphilos dare promisit, aut communi duorū seruo homines [b] decem dare promisit. Nam ambigua [c] vox est decē homines, quem admodum decem denarij : atque vtriusque rei dimidium duobus modis [d] intelligi potest.Sed in nūmis,& oleo, & frumento & similibus,quæ communi specie continentur,apparet hoc actum,vt numero diuidatur obligatio, quatenus & commodius promissoribus stipulatoribusque est.

Creditori,qui pecuniam debitam oblatam sine iusta causa nolit accipere, denegatur actio. Paulus.

Idem. LEX XXX.

Si debitor offerret pecuniam quæ peteretur, creditor nollet accipere : prætor ei denegat actionem [e] .

In operis artificialibus,in quibus uertitur ingenium & disciplina:in dubio intelligitur personæ industria electa. Bal.

Idem. LEX XXXI.

Inter artifices † longa differentia est,& ingenij [f] ,& naturæ, & doctrinæ [g] ,& institutionis [h] :et

† Facit an qui onus le gēdi assum psit,possit p alium legere.de quo est gl. quæ allegat istū tex. in ca.j. §.taliter in verbo, lege re.de col.in prag. sanc. circa mediū ibi,sed vtrū possit vltra quam ad istud addo Bar. in.l. ne mo.§. de duo reis.& ibi Alexan. ad eum.

Inter artifices.] Casus. Tu eras bonus scriptor,ita ꝙ nullus melior erat in hac ciuitate quàm tu : ideo ego eligens industriam tuam conduxi operas tuas,vt mihi librum scriberes.tu locasti librum scribendum alij.an liberteris? Respon.quòd non:quia ego elegi tuam industriam:& ideo non potes alium loco tuo substituere. & sic intellige de quolibet artifice cuius industria eligitur. Cætera vide hîc in glo.Francis.

70 f Ingenii.]id est studij:quod ingenium quæritur cultura laboris : & naturæ, id est naturalis ingenij vel ad idem, id est ingenij naturalis.

g Doctrinæ.]vel qa melius scit docere,vel qa melius est doctus.

h Institutionis.]id est ordinationis faciendæ pro opere:vel insti tutæ doctrinæ.

i Specialiter.]videtur autē hoc agi cum dicitur,promittis te facturum vel facere foueam:vel nisi aliud sit verisimile : vt si est monachus promissor vel miles: quo casu per alium faciendo poterit liberari.

80 k Reum.]etiam simili opera.est enim aliud artificium fideiussoris quàm rei:& ideo non id quod promissum est, videtur solutum. Sed contrà.§.de duobus reis.l.nemo.Sol.hic agitur inter partes : vt etiam diuersorum hæredum operæ intelligantur.item facit.§.de leg. iij.l.fideicom.§.finali.&.§.de statulibe.Stichum.§.fina.&.C. de cadu. tollen.§.ne autem.

l Quare.]similitudinem facit inter eas,quæ sunt in faciendo, & illas quæ sunt in non faciendo vt patiendo:quæ etiam in faciendo dici possunt:vt.§.de verb.oblig.l.vbi autem.§.qui id.

m Patientiam.]scilicet fideiussor.

n Committatur.]reo prohibēte.& committatur aduersus se reū. & facit.§.de ver.obli.cùm filius.§.j.& l.si stipulatus fuerim. in prin. vides ergo ꝙ fideiussor nō tenetur ex mora sua:& est hoc ideo:quia quoties factum in stipulatione continetur, promissor ad duo tene tur,ad factū scilicet & 10 ad īteresse:fideiussor ad solum interesse. sed in quodā casu licet factū sit in obligatione, tenet fideiussor ex mo ra sua : vt.§.de ope.liber.l.si libertus.

Promissor in stipulatione quæ cōtinet factū ad duo tenetur.

ideo si nauem à se fabricandā quis promiserit, vel insulam ædificandam,fossāmve faciendam : & hoc specialiter [i] actum est,vt suis operis id perficiat:fideiussor ipse ædificans,vel fossam fodiens non consentiente stipulatore, non liberabit reum [k] .Quare [l] etiam si illis, stipulationibus fideiussor accesserit,Per te non fieri quo minus mihi ire agere liceat ? prohibens ire fideiussor stipulationem non committit:& si patientiam [m] præstet, non efficiet quo minus committatur [n] stipulatio.

Debitor soluens ei cui erat ablata potestas recipiendi,liberatur si ignorabat causam ablationis.Item procuratori qui exequitur mandatum postquam est reuocatus:non imputatur, si reuocationem ignorabat.Pau.

Iulianus. LEX XXXII.

Si seruus peculiari nomine crediderit:eique [o] debitor,cū ignoraret dominum mortuum [p] esse, ante aditam [q] hæreditatem soluerit,liberabitur.Idemque iuris erit & si manumisso [r] seruo debitor pecuniam soluerit, cum ignoraret [s] ei peculium concessum non esse. Neque intererit,viuo, an mortuo domino pecunia numerata sit. nā hoc quoque casu debitor liberabitur:sicut is qui iussus est à creditore pecuniam Titio soluere, quam uis creditor mortuꝰ fuerit, nihilo minꝰ rectè Titio soluit,si mō ignorauerit [t] creditorē mortuum esse.

Si res soluta adiecto euincatur,agitur actione personali.Pau.

Idem. LEX XXXIII.

Qui sibi aut Titio fundum [v] dari stipulatus est : quāuis

Si seruus.] Casus. Seruus Titij Stichus cùm haberet peculiū,dedit mu 20 tuo centum Seio.moritur Titius relicto hærede.Seius ignorās Titium mortuū,antehæreditatem aditam soluit huic Sticho seruo. an liberetur ? Respon. quòd sic.Idem est si Seius solueriit huic seruo 30 post eiꝰ manumissionem:cùm ignoraret eū esse manumissum. Cætera plana sunt vsque in fi.l.franci.

o Eique.]non manu misso:vt differat à sequenti:vel dic manumisso in vltima volun tate : vt etiam differat 40 à sequenti.

p Mortuum.]aliàs videtur peculium adēptum:& sic non liberatur soluendo ei:vt.§.si cert.pe.l.eius.§.placebat. &. C. de pec. eius qui liber.me. l. j. licet sit contra.§.de insti. si quis mancipijs.§ si pu 50 bes.so.vt in.d.l.eius.

q Aditam.]quo tem pore maximè dubitat: quia nullius in potestate esset.Idem tamen est etiam hæreditate adita.

r Si manumisso.] scilicet inter viuos.

s Ignoraret.]est e-60 nim iusta ignorātia, cùm inter viuos sit manumissus : vt.C.de pecu.eius qui liber.me.l.j.& facit.§.eod.si quis servo.ij respon.&.§. de actio.& obli.l.serui.in fi.&.§.de condi.inde.si non sortem.§.qui filio. &.§.eo.quod seruus.ij.respon.

t Ignorauerit.]sed si scit mortuum,tacitè reuocatum mādatum scire debet:vt insti.manda.§.rectè.&.§.manda.inter causas.§.j.& de dona.l.hoc iure.§.si quis dederit.

70 Qui sibi.] Casus. Tu promisisti mihi aut Titio fundum Cornelianum. tu potes ipsum soluere Titio, qui est additus in obligatione ad solutionem. Ponamus ergo , quòd ipsi Titio soluisti dictum fundum. venit Sempronius qui dictum fundum euincit à Titio. quæritur nunquid ego possim agere contra te ad fundum ? Respon. quòd sic. & ponit exemplum : sicuti si hominem aliquis mihi promiserit, qui erat statuliber : & posteà perductus est ad libertatem , quam mihi soluerat : certè possum ab eo iterum hominem petere. Qui Stichum.] Titius promisit mihi Stichum aut Pamphilum. Titius homo furibundus vulnerauit Stichum : & sic eum mihi soluit. quæritur an liberetur? 80 Respon. quòd non : sicut etiam non liberaretur, si solum Stichum promisisset, & eum vulneratum soluisset. Item qui.] Iste.§.quasi idem dicit, quòd superior : scilicet quòd si quis debet hominem, & offert eum vulneratum : non liberatur. Item si accepto iudicio vulneratum à se,vel vulneratum ab alio ipse offerat : non liberatur.Franciscus.

v Qui sibi aut Titio fundum.]in spem.aliàs non valet:vt.§. de verbo.obli.l.ita stipulatus.

Actionem.

a ¶ Actionem.] pristinam: vt. ꝭ. de verb. obli. Iul. §. j. & C. de transac. l. si pro fundo. §. ex stipulatione. & ꝭ. eo. l. etiam. & ꝭ. de act. emp. l. datio. in prin. & de rei ven. l. ex diuerso. §. vbi. & ꝭ. eo. qui hominem. §. j. in prin. Accursius.

b ¶ Si hominem.] in genere: nam secus contingeret, si certus homo promissus esset: vt. ꝭ. de verb. oblig. l. is qui alienum. & l. si serui. §. fin autem. quæ sunt 10 contrà. & facit. ꝭ. de cõdi. indebi. Neratius. & j. eod. l. cùm quis. §. qui hominem.

c ¶ Eum dando.] hîc & inferioribus casib. dic nõ liberatur. scilicet ab hac actione de dolo: sed à pristina liberat: vt in contrario. 20 ꝭ. de do. l. & elegãter. §. non solum. similis lectio est. ꝭ. mãda. l. si mãdato meo. §. fin. vel aliter si à se vulneratum offerat sine pretio detetiorati õis, & illo nolẽte accipe perierit post eà: nõ liberat debitor si creditor habuit iusta 30 stã causam nõ accipe. alioquin aliud esset: vt j. eo. creditor. & l. qui decem. in prin. & eo casu loquit hîc. & quod dicit dando, id est dare volente, & daret, id est dare vellet. sic. ꝭ. de verb. oblig. l. si stipulatus sum dare. nam post 40 dicit offert. si autem daret, & ille acciperet, hoc ipso videtur remittere pretiũ deteriorationis, vt liberetur ab actiõe qua tenebatur: vt argu. ꝭ. si quis cau. l. ij. in princi. & de eo qđ cer. loco. l. fi. ergo dabitur pro eo, quòd dete- 50 rior est factus, actio de dolo, & sic loquitur lex illa, & eleganter. Vel aliter de stricto iure necesse est dare actionem de dolo, cum alia non sit: liberatur enim dando: & sic loquitur. l. & eleganter. sed de æquitate non liberatur: & sic datur pristina, & ita de æquitate non datur de dolo. Vel dic rem hic esse solutam, & non dari pristinam actionem ad deteriorationem: sed ad cætera damna rerum suarum distractarum datur de dolo: vt ibi, & in eadem. l. §. si procurator.

d ¶ A se vulneratum.] Secus si ab alio: vt. ꝭ. loca. l. sed & de damno. item & quando à se, dic sine causa: aliâs non tenetur: vt. ꝭ. de verbor. 60 obliga. l. qui seruum. Accur.

e ¶ Qui hominem.] in genere promissum.

f ¶ Vulneratum.] à se vel ab alio.

g ¶ Non liberabitur.] expone vt. ꝭ.

h ¶ Si hominem.] scilicet in genere promissum.

i ¶ Condemnandus.] tenebatur enim in genere: vt. ꝭ. posuit. secus si in specie: vt. ꝭ. loca. l. sed & de damno.

fundus Titio datus fuerit, tamen si postea euictus est, habet actionem [a]: quemadmodum si hominem [b] stipulatus esset, & statuliberum promissor Titio dedisset, isq; ad libertatem peruenisset.

Solutio uel obligatio rei deterioratæ facto debitoris, eum non liberat. Bar.

¶ Qui Stichum aut Pamphilũ dare promisit: si Stichum vulnerauerit, non magis eum dando [c] liberatur, quàm si Stichum solum promisisset, & à se vulneratũ [d] daret. ¶ Item qui hominem [e] dare promisit, & vulneratum [f] à se offerret, non liberabitur [g]. Iudicio quoque accepto si hominem [h] is cum quo ageretur, vulneratũ à se offerret, cõdemnari in iudicio debebit. Sed & si ab alio seruum vulneratum det, condemnãdus [i] erit, cum possit alium dare.

Si solutum adiecto ex postfacto apparet indebitum: repetitur à creditore. Pau.

Idem. LEX XXXIIII.

Qui hominem aut decem tibi aut Titio dare promisit [k]: si Titio partem hominis tradiderit, mox [l] tibi. x. numerauerit: nõ Titio, sed tibi [m] partem hominis condicet, quasi indebitum [n] tua voluntate Titio [o] soluerit, Idémque iuris erit etiã si mortuo Titio decem soluerit [p], vt tibi potius quàm hæredi Titij partem hominis condicat.

In obligatione generis solutione partium in diuersis rebus non contingit liberaratio, etiam si fiat diuersis personis, uel à diuersis. Pau. de Cast.

¶ Si duo rei stipulandi hominem dari stipulati fuerint, & promissor vtrique partes diuersorum hominum dederit: dubium non est quin non liberetur [q]. Sed si eiusdem hominis partes vtrique dederit, liberatio contingit: quia obligatio cõmunis [r] efficit vt quod duobus solutum est, vni solutum videatur. Nam ex contrario cum duo fideiussores hominem dare spoponderint, diuersorum quidem hominũ partes dantes non liberabuntur [s]: sed si eiusdem hominis partes dedẽrint, liberabuntur.

Solutio facta adiecto de eo quod est in solutione liberat soluentem à principali creditore etiam de eo quod est in obligatione. Paulus.

¶ Stipulatus sum mihi decem, aut hominem Titio dari. si homo Titio datus fuisset, promissor à me liberabitur [t]: & antequàm homo

Qui hominem.] CASVS. Stipulatus sum à te mihi aut Titio dari decem aut hominem. tu soluisti partem hominis Titio, statimque mihi soluisti decem. certè tu potes partẽ hominis con- 70 dicere à me, quasi mea voluntate Titio solueris indebitum. Idem iuris est, si Titius mortuus est, cui partem hominis solueras, & posteà decem solueris mihi. nam tu poteris à me condicere potius, quàm ab hæredibus Titij. ¶ Si duo.] Titius & Mæuius stipulati sunt hominem à Caio: Caius soluit partem Pamphili Titio, & partem Stichi Mæuio: & diuersorum hominum partes ipsis duobus reis stipulandi soluit. an liberetur Caius? Respon. quod non. si verò tantùm Pamphili partes vtrique soluisset, tunc liberaretur: quia communis obligatio hanc naturam habet, vt quod duobus soluitur, vni videatur esse solutum. Idem est in duobus fideiussoribus, quòd si vnum ho- 80 minem promiserint, non liberantur soluẽdo partes diuersorum hominum: sed bene soluendo partes vnius hominis vtrique reo stipulandi. ¶ Stipulatus sum.] Tu promisisti mihi decem aut Titio hominem dare. tu soluisti Titio hominem. an sis liberatus? Respon. ꝙ sic. sed antequam tu dares hominem Titio: ego poteram decem petere. ¶ Si Titium.] Titium probum hominem eo quòd adesse non poteram, omnibus negotijs meis præposui: posteà vetui eum administrare negotia mea ignorantibus debitoribus meis. ipsi soluerunt huic Titio: an liberantur? Rñ. quòd sic, ex quo ignorauerunt eũ esse reuocatum ab administratione. & reddit iurisc͂õ. pulchram rõnẽ prima dicti: quia qui aliquẽ ꝓponit oĩbus negotijs suis: videtur etiam debitoribus suis mandare vt illi soluant. ¶ Si nullo mandato.] Tu qui debebas mihi centum putabas ꝙ mandassem Titio, vt pecuniam à te exigeret: & sic ei soluisti. certè tu non liberaris: quia ne 10 mo soluẽdo ei qui se offert negotijs alienis liberatur. ¶ Et cùm fugitiuus.] Stichus seruus meus fugiens à me, rem aliquam mihi surripuit: & cùm esset in alia prouincia, vbi non cognoscebatur, gerebat se pro 20 libero: & rem meam vendidit. emptor soluit ei pretium. quæritur vtrum à me liberetur? Respondeo quòd non. ¶ Si gener.] Sempronius dedit Bertam filiam suam in vxorem Seio & dotẽ mille aureorũ. 30 solutũ est aliqua causa matrimonij. Seius gener soluit dotẽ Sempronio socero suo ignorante filia. Dicitur hîc, quod ipse gener non liberatur, nisi filia illam solutionem ratam habeat: nam si liaest particeps huius 40 obligationis. ¶ Si debitorem.] Seius erat debitor meus in centum. iussi eum Titio dare hãc pecuniã, cui volebam donare. c. Titius hanc summã accepit ea mẽte, vt eã mihi daret, non pro se retineret. an Seius 50 debitor liberetur à me? Respondeo. quòd sic. sed & si Titius posteà hanc pecuniam mihi det, fiet mea. ¶ Quidam filiumfa.] Titius vendidi cuidam filiofami. equũ pro cẽtum aureis. & fideiussores ab eo accepit. iste Titius instituit hæredẽ istum filiũfa. qui iussu patris sui adiuit hæreditatem. hîc quæritur vtrum pater possit conuenire fideiussores? Respon. ꝙ nõ. quia quoties ille qui accepit fideiussores ab aliquo reo, instituit reum hæredem, fideiussores liberãtur: quia non possunt eidem pro eodẽ teneri. ¶ Si prædo.] Aliquis puta Seius possidebat hæreditatem nullo titulo, sed tanquàm prædo exegit debita à debitoribus hæreditarijs. cõ 60 uentus est iste prædo: petitione hæreditatis à Titio, & victus, ita ꝙ cũ alijs fructibus & rebus restituit etiam debita, quæ exegerat. quæritur vtũm debitores liberentur? Respon. ꝙ sic. §. se. planus est. ¶ Qui perpetua.] Tu debebas mihi centũ aureos. feci tibi pactũ de non petendo. si tu soluis, potes repetere: & ideo si ex duobus reis promittendi alter fecerit pactum, ne ab eo petatur: si soluat, nihilominus alter correus suus remanet obligatus: quia soluens potest pecuniam repetere. Fran. Accursius.

k ¶ Promisit.] ergo est hæc alternatio rerum & personarũ. Azo.

l ¶ Mox.] id est posteà.

70 m ¶ Sed tibi.] in eum enim competit conditio indebiti, cuius nomine solutio est facta vt. j. rem. ra. hab. si indebitum. in princip. & l. si sine. j. respon.

n ¶ Indebitum.] Quod ex postfacto apparet: vt. ꝭ. de condi. indc. si nõ sortẽ. §. si decẽ. Item facit ar. ꝭ. eo. fugitiuus. in fi.

o ¶ Titio.] nõ eadẽ rõ est totius ad partem: vt in hac. l. j. rñ. & §. j. nã & soluendo totũ hominẽ, insolidũ liberatur: soluendo partem, pro parte non liberatur: ad quod est. ꝭ. de verbo. obliga. l. ij. circa prin. & de leg. j. si quando. §. hæres.

p ¶ Soluerit.] scilicet tibi.

80 q ¶ Non liberetur.] i. non liberatur, & aliâs est quin. & aliâs est quin non & facit. ꝭ. l. proxi. in prin.

r ¶ Communis.] ideoq; cũ sint socij, res est cõicãda: verè tamen sunt duæ: & vnicuiq; sua propria est quæsita: vt. ꝭ. de duobus reis. l. eandem. §. fi. & l. iij. in fi.

s ¶ Non liberabuntur.] facit. ꝭ. de condi. indebi. l. si non sortem. §. fi. & ꝭ. de opti lega. l. seruo generaliter. & j. ea. l. §. pe.

t ¶ Liberabitur.] quia aliud pro alio dare põt voléti creditori.: vt

ꝟ.de consti.pecu.l.j.§.antepe.& dic liberabitur,scilicet per exceptionem,non ipso iure:vt.ꝟ.de verbo.obli.l.fi.§.cùm mihi.

a ¶ Decem.]quæ sola erant in obligatione.

b ¶ Liberabuntur.]ipso iure,si bona fide acceperat vt saluã faciat domino:alioquin per exceptionem:vt.j.eo.cùm quis.§.j.

daretur,ego decẽ[a] petere possum.

¶ Reuocatio mandati non nocet debitori soluenti in cuius notitiam non peruenit.Bar.

¶ Si Titiũ omnibus negotijs meis præposuero : deinde vetuero eum (ignorantibus debitoribus)administrare negotia mea:debitores ei soluendo liberabuntur[b] .Nam is qui omnibus negotijs suis aliquẽ præponit, intelligitur etiam debitoribus mandare vt procuratori soluant[c] .

¶ Soluens falso procuratori qui nunquam habuit mandatum,non liberatur etiam si soluat bona fide credens ipsum habere mandatum. Item si habuit mandatum,& fuit reuocatum:& soluens hoc sciebat,uel scire poterat.Pau.

¶ Si nullo mandato intercedente debitor falso existimauerit voluntate mea pecuniam se numerare, non liberabitur:& ideo procuratori se vltro alienis negotijs offerenti soluẽdo nemo liberabitur[d] .

¶ Et cum fugitiuus[e] qui pro libero se gerebat, rem vendidisset, respõsum est emptores fugitiuo soluentes à domino liberatos nõ esse.

¶ Restituens dotem profectitiam patri sine uoluntate filiæ,non liberatur à filia:& ideo potest repetere.Pau.

¶ Si gener socero ignorante filia dotem soluisset[f], non est liberatus, sed condicere socero potest: nisi ratum filia habuisset[g] .Et propemodum[h] similis est gener ei qui absentis procuratori soluerit, & quia in causa dotis particeps, & quasi socia[i] obligationis patri filia esset.

¶ Soluens alteri de mandato creditoris, liberatur:licet ille non recipiat eo animo quo creditor sibi solui mandauit.Pau.

¶ Si debitorem meum iussero pecuniam Titio dare,donaturus ei: quamuis Titius ea mente acceperit,vt nummos meos faceret, nihilominus debitor liberabitur.sed si postea Titius eãdem pecuniam mihi dedisset[k] ,nummi mei fient.

¶ Si debitor succedat creditori:liberantur fideiussores:licet hæreditas momento penes eum non remaneat,sed acquiratur patri in cuius est potestate.Pau.

c ¶ Vt procuratori soluent.]sic etiã prohibendo administrare, ꝓhibetur etiam solui ei:vt.ꝟ.eo.l.ꝗ si fortè.§.j.itẽ & generali mandato videtur mãdare, vt creditoribus soluatur:vt.ꝟ.de cõdi.indebi.l.si ꝓcurator.&.j.e.l.quodlibet.&.ꝟ.de ꝓcura.l.procurator cui libera.&.l.sequen.

d ¶ Nemo liberabitur.]vt &.ꝟ.de cõdi.inde.si vrbana.§.nam & si seruus.&.§.quòd si nec.&.ꝟ.si cer.pet.l.cùm fundus.§.j.

e ¶ Et cùm fugitiuus.]imò contrà.ꝟ.e.fugitiuus.in fi.solu.vt ibi.& facit.ꝟ.de pec.l.libera.

f ¶ Soluisset.]soluto matrimonio.& idẽ est si soli filię soluisset.

g ¶ Habuisset.]vt.ꝟ.de nego.gest.si ego.

h ¶ Et propemodũ.]nãnon est procurator, sed particeps obligationis vt filio vel socius:& ideo dicit propemodum.

i ¶ Socia.]non est sic socia, vt sunt duo rei stip.quia non si vni soluatur,cõtingit liberatio ab altero:sed sic dicitur actionem eis esse communem, quia filia mortua cõpetit patri insolidũ.Itẽ patre mortuo,vel ea emancipata,filiæ competit insolidum:vt.ꝟ.so.matri.l.ij.§.j.&.l.iij.&.l.dotẽ.&.C.de rei vxo.act.§.& hoc.&.C.sol.matri.l.ij.&.l.filiæ.&.j.eo.l.si filia.§.qui in vita.&ꝟ.ad.l.Falcid.pater filiam.in prin.

k ¶ Mihi dedisset]& tradidisset.sed interim cuius est?Respon.debitoris non.argu.ꝟ.de acquir.pos.l.quod meo.§.si furioso.Sed argu.cõtrà.ꝟ.de vi & vi arma.cùm fundũ.&.j.eo.cùm quis.§.si debitorẽ.Itẽ Titij nõ, quia nõ habuit animũ, vt sibi acquireretur vel donaretur:et dissensus impedit donationẽ:vt ꝟ.si cer.pet.l.si ego. Itẽ creditoris nõ : quia nõ volebat quæri sibi:sed posteà cùm ipse ratum habet,vel accepit pecuniam,fit sua:& sic fingitur retrò fuisse sua,sed in veritate nullius interim fuit : vt diximus suprá , de nego. gestis.l.si ego.

l ¶ Liberari.]imò videtur,quòd pater posit fideiussores conueni re:quia nullo momento videtur hæreditas fuisse penes filium : vt.ꝟ.de acqui.hære.l.placet.& sic videtur,quòd debitor nõ succesit creditori,& ideo extinguitur obligatio principalis.imò pater succesit creditori.Respon.hîc non respondet quæstioni:sed dicit,quoties &c. at in quæstione præmissa non succesit debitor,id est filius:vt dictũ est:igitur non confunditur obligatio:& sic poterunt conueniri fideiussores vel aliter:licet tantum filius teneatur,tamen pater conuenire fideiussores non potest:quia ipse est hæres creditoris nomine filij,& ex filij persona:inde est quòd legata ex filij persona:soluit: vt suprà de legatis primo.l.cum filio.& ideo cum ex persona filij agat: tam filius quàm fideiussores sunt liberati hæreditate patri per filiũ acquisita . vel aliter : pecunia mutuata filio conuersa fuit in rem patris: vel iussu patris erat mutuata filio & sic tenebatur pater de in rem verso,vel quod iussu vnde cũ ipse successerit creditori : confusa est obligatio,& sic fideiussores liberati.& facit.ꝟ.de fideiuſ.l.hæres à debitore.§.seruo tuo.& de peti.hæ.si quid.§.fi.&.l.sed & si lege.§.si minori.& de condi.indebi.l.si vrbana.& ad Vell.l.tutor & de fideiu. Vranius.

¶ Quidam filiumfa.à quo fideiussorem acceperat,hæredẽ instituerat.quæsitũ est si iussu patris adijsset hæreditatem,an pater cum fideiusore agere posset.Dixi quoties reus satisdandi,reo satis accipiendi hæres extiterit,fideiussores ideo liberari[l] ,quia pro eodem apud eundem debere non possunt.

¶ Solutum prædoni,& ab eo uero heredi restitutum liberat soluentem.Bal.

¶ Si prædo id quod à debitoribus hæreditarijs exegerat,petenti hæreditatem restituerit,debitores liberabũtur[m]. ¶ Si decem aut hominem dari stipulatus fuero,& duos fideiussores accepero, Titium & Mæuium,& Titius quinque soluerit: non liberabitur priusquam Mæuius quoque quinque soluat. Quòd si Mæuius partem[n] hominis soluerit: vterq; remanebit obligatus.

¶ Eadem solutio non potest parere liberationẽ & repetitionem.Barto.

¶ Qui perpetua exceptione se tueri potest,solutum repeti[o]: & ideo nõ liberabitur[p] .Quare si ex duobus reis promittendi alter pepigerit[q] ne ab eo peteretur: quãuis soluerit[r] nihilominus alter obligatus remanebit[s] .

¶ Debitor meus ex contractu celebrato cum seruo meo soluendo liberatur à me etiam si erat alienatus uel manumissus,dummodo hoc ignoret uel saltem peculij ad emptionem.Pau.de Cast.

Vlpianus. LEX XXXV.

al. Alphenus.

QVod seruus ex peculio suo credidisset,aut deposuisset id ei,siue venisset , siue manumissus[t] esset,recte solui potest: nisi aliqua causa intercederet ex qua intelligi posit inuito eo cuius tunc is seruus fuisset,ei solui . Sed & si quis pecuniam dominicam ab eo fœneratus[v] esset:si permissu domini seruus negotium dominicũ gesisset,idem iuris[x] est. Videtur enim voluntate domini eos, qui cum seruo negotium contrahunt, & ab eo accipere,& ei soluere.

m ¶ Liberabuntur.]vt &.ꝟ.de leg.ij.l.si qs duobus.

n ¶ Partem.]Iam à Titio quinq; solutis.ad quod est.ꝟ.e.l.j.§.j.& ꝟ.de condic.indebi.si non sortem.§.penult.

o ¶ Repetit.]vt.ꝟ.de condi.indebi.l.qui exceptionẽ.&.ꝟ.ad Mace.l.cùm tamen. Acc.

p ¶ Liberabitur.]ab illa obligatione ineffi caci qua tenebatur:& est bona ratio:qa duos contrarios effectus eadẽ sol.nõ operatur: vt hîc,&.ꝟ.de condic.inde.l.cũ is.§.j.&.ꝟ.de trit.l.alius.ibi cũ igitur &c.sed contra.j.eo.in numerationibus.in fi. Sol.vt ibi.

q ¶ Pepigerit.]ergo nec pactio,quia nõ erãt socij,prodest correo:vt.ꝟ.de arb.si duo reo:vt.ꝟ.de arb.si duo & de lib.leg.l.iij.§.j.& de pact.l.idẽ in duobus nec solutio,quia repetitur pecunia:secus in accept.vt in contrario.ꝟ.tit.j.l.si rem.§.j. Accursius.

r ¶ Soluerit.] scilicet ille,qui posteà pacto facto fuerat liberatus.

s ¶ Remanebit.]quia ille qui soluit,repetit.

QVod seruus.] CASVS. Habebã seruum cum peculio suo.iste seruus mutuauit pecuniam aliquibus: posteà est vẽditus vel manumissus . quæritur vtrum debitores ei recte soluant id, quod ex peculio mutuauit? Rñ.ꝗ sic, nisi appareret aliqua manifesta causa qua posset cognosci dominũ noluisse illi seruo solui.idẽ est si iste seruus gesit negotia domini.cętera clara sunt.l.seq.vide per te.Fran.Accursius.

t ¶ Manumissus.]vel non manumissus:vt.ꝟ.eo.l.fugitiuus.in fin. nisi dominus sit mortuus,& hoc scit debitor:vt.ꝟ.eo.l.si seruus.& si cert.pet.l.eius qui.

v ¶ Fœneratus.]id est mutuam accepisset.

x ¶ Idem iuris est.]quia liberatur soluens & ignorans eum alienatum vel manumissum:vt.ꝟ.eo.l.si quis seruo.& facit.ꝟ.depo.l.quod seruus.&.ꝟ.ti.j.l.non ideo nouare.

Si pa-

a ¶ Si pater meus.] Petissem. & sententia contra me lata fuisset.
b ¶ Consumpsisse.] id est me non amisisse aliquo nato ex vxore postea. sed male putant: quia in quartam saltem mihi præiudico: vt s. si pars hære. pet. antiqui. & de suis & leg. l. i. in testaméto §. est aut.
c ¶ Egisse.] & bene, quia &c. vt. s. si pars hæredi. pet. l. illud. & sic me totum amisisse: quia obstabit exceptio rei iudi.
d ¶ Partem.] quia illã 10 recte potui petere: & ideo in illa obstat mihi exceptio rei iudi. in cæteris non: vt. s. de re iudi. l. si mater. §. eandem. sed certè nec prima quorundam, nec secũda Iul. sententia tenet: quia ego nõ potui petere, nisi quartã: & 20 in illa obstabit mihi exceptio rei iud. vt. d. l. antiqui. & l. j. in fi. & facit. s. de iudi. l. sed & si restituat. §. fin. & de rebus du. l. vtrum.

al. Vlpianus.

¶ *Sententia absolutoria præiudicat actori in eo quòd ex postfacto apparebit ipsum petere potuisse: alteri verò non præiudicat. Pau.*

Iulianus. LEX XXXVI.

Si pater meus prægnãte vxore relicta decesserit, et ex causa hęreditaria totum hoc qđ patri meo debitũ fuisset, petissem [a], nihil me consumpsisse [b] quidam existimãt: sed si nemo natus sit, recte me egisse [c], quia in rerum natura verum fuisset me solum hæredem fuisse. Iulianus notat, & verius est, eam partem [d] me perdidisse pro qua hęres fuissem antequam fuisset certũ neminem nasci: aut quartam partem, quia tres nasci potuerunt: aut sextam, quia quinque. Nam & Aristoteles scripsit quinq; nasci posse: quia vuluæ mulierum totidem receptacula habere possunt: & esse mulierem Romæ Alexãdrinã ex Ægypto, quę quinque simul peperit, & tamen habebat eos incolumes. & hoc in Ægypto affirmatum est mihi.

Q Voties vnus.] CASVS. Duo erant rei promittendi: & duo fideiusso- 30 res. vn⁹ fideiussor gerendo negotium vnius rei soluit pro reo. perinde est dicẽdum, ac si ipsemet reus soluisset partem vnius fideiussoris: tamen de principali sorte nihil minuitur pro qualibet parte: sed tãtum pro parte illius 40 qui soluit, vel pro quo solutum est. Fran.
e ¶ Partem.] puta medietatem debiti, cùm sunt duo fideiussores.
f ¶ Soluat.] specialiter dimidiam pro illo soluo, cũ duo sint: vt dixi.
g ¶ Decedat.] ipso iure etiam modica: quia ille qui soluit, tãtũ causa sui soluit. meritò ergo de sorte nihil decedit: cũ adhuc ille teneať insolidum: cũ ipso iure non sint diuisio inter fideiussores: vt. s. de fideiuss. l. inter fideiussores. & s. manda. l. Papinianus. habebit tamen soluens vel ille pro quo soluit reus excep. pro parte soluta: vt. s. de fideiuss. l. inter eos. §. j. quæ est contrà. vel dic nõ ex sorte, scilicet pro rata cuiusque portionis, id est non vterque fideiussor liberatur pro ra- 50 ta: sed ille solus cuius nomine est facta solutio. & qđ dicit liberať, dic non ipso iure: sed per exceptionem: vt dicto contrario. & sic secũdum vtramque solutionem liberatur fideiuss. per except. vel solue: hic insolidum, ibi in partes tenebatur. & addo quod nota. s. e. l. in his. §. si duos. ADDITIO. Istæ duæ solu. glo. non sunt veræ secundum Bar. hic, ideo dic secundum eundem, ꝙ ante solutionem nullus fideiussorum liberatur ipso iure: sed per exceptionem descendentem ex epistola, si sunt soluendo: vt. s. eo. l. inter fideiussores. aut post solutionem: & tunc aut fideiussor soluit pro parte sua tantum, hoc exprimẽdo, aut soluit simpliciter. primo casu pro parte soluta liberatur ipso 60 iure. casus est hic. pro alia parte quæ respicit fideiussorem, liberatur ope exceptionis taciti pacti: vt. l. si creditores. C. de pac. & s. e. l. i his. §. j. si verò soluit simpliciter: tũc loquitur. l. inter eos. §. j. s. alle.

C Vm quis.] CASVS. Planum est hoc principium. ¶ Si debitorem.] Habebam creditorem Titium, & debitorem Mæuiũ. iussi debitorem Mæuium soluere Titio creditori meo. posteà ipso ignorante vetui ne Titius hanc pecuniam acciperet. Si debitor soluerit, liberatur, si Titius acceperit hanc pecuniam non animo lucrifaciendi eam vel furandi. Nam si animo furandi acceperit, nummi remanent debitoris: & sic non liberatur à me. tamen si istæ Mæ- 70 uius debitor meus vult mihi cedere condictionem furtiuam, quam habet contra Titium creditorem meum: dabitur sibi exceptio contra me. & ponit exemplum à simili. Si maritus habeat debitorem in centum & volens donare vxori iubeat debitorem soluere hanc pecuniam vxori: certè debitor non liberatur: quia nummi non fiunt mulieris. donatio enim inter virum & vxorem non valet. tamen si iste debitor vult cedere condictionem marito quam habet aduersus mulierem, poterit vti excep. aduersus maritum si petat ab eo. Item si mulier hanc pecuniam acceperit animo lucrifaciendi vel furandi: competet marito post diuortium actio furti cõtra mulierem: quia 80 interest mariti nũmos non intercipi. ¶ De peculio.] Habebam seruum cui dederam peculium vt negotiaretur. iste seruus contraxit cum Mæuio ita vt ei deberet centum & dedit fideiussores. fui conuentus à Mæuio: & condemnatus solui Mæuio. hîc quæritur nunquid etiam fideiussores liberentur? Respon. quòd sic. nam vna pecunia soluta potest liberationem efficere in diuersis causis, sicut hîc facit: quia me liberat actione de peculio: & fideiussores serui liberat actione fideiussoria. & adducit Iulianus simile. Nam si quis conuentus in iudicio satisdederit iudicatum solui: posteà condemnatus soluat: à duabus actionibus: scilicet ab actione iudicatum solui, & ab actione ex stipulatu ipse & sui fideiussores liberantur, vsque ibi. ¶ Et magis simile.] Vbi arguit contra prædicta sic. Possessor hæreditatis qui se hæredẽ esse putat: si soluat creditoribus, hæres verus non liberatur. er- 10 go vna solutio non efficit liberationem in duabus causis. sed respondetur ꝙ hîc ideo secus est: quia iste possessor hæreditatis soluit pecuniam indebitã suo nomine: & ideo habet eius repetitionem: quã obrẽ hæres 20 non liberatur, cũ pecunia possit creditori auferri. ¶ Qui hominem.] Tu promisisti mihi hominem in genere. soluisti Stichum qui erat statuliber, id est manumissus sub cõditiõe, si nauis ex Asia veniret. dubitatur 30 hîc an liberatus sis: vel an sit expectãda cõditio: vt si deficiat, remaneat seruus Stich⁹, & sic bene sit solutus. Sed respon. ꝙ non liberaris: nec est expectanda conditio istius manumissionis: imò ego possum agere contra 40 te statim ad seruum mihi soluendum. tu verò poteris cõdicere seruum quem statuliberum soluisti. si verò interim cõditio libertatis defecerit, tu eris liberatus hac solutione Stichi. & ponit Africanus iurisconsultus exemplum: veluti si quis debet. c. sub conditione, & soluit per errorem: scilicet se credẽs purè debere: si conditio interim extiterit, non põt repetere. Sed ponamus ꝙ iste Stichus mortuus est: & posteà cõditio deficit: an liberatus es? Respon. ꝙ nõ: licet Sticho viuente, si cõditio defecisset, tu fuisses liberatus. & ratio est: quia isto casu tua solutione nunquã dominium serui in me transtulisti. Item sequeretur incõueniẽs. Nam si promisisti mihi seruum in genere, & 50 soluisti Pamphilũ in quo Titius habebat vsumfructũ, & vsufruct. non finito seruus Pamphilus decessisset: tu esses liberatus. quod tamen nihil est: quemadmodum si soluisses seruum communem, & is interim decessisset. hoc dicit iste. §. difficilis: & ideo iciũno stomacho scriptus.
¶ Si quis pro reo.] Titius tenebatur mihi aliqua actione tẽporali: qui fuit missus in prouinciam aliquam causa reipublicæ. ipso absente actio mea prescripta est. qua de re fui male cõtẽtus. quidam amicus Titij dixit mihi: ne te crucies propter præscriptionẽ huius actionis: ego fideiubeo pro titio, qui nũc reuersus est. ego habeo annũ ad 60 petẽdã restitutionẽ in integrũ cõtra præscriptionẽ istius actionis: qui pręterijt antequã peterẽ restitutionẽ: & sic ego non potero agere contra Titium. Nunc quæritur an saltem ipse fideiussor teneatur, qui post præscriptionem actionis fideiubendo videtur præscriptioni interrupisse: licet annus restitutionis præterierit? Et respondeo quòd fideiussor tenetur: quia restituitur in eum actio ex edicto: sicut restituitur actio in illum fideiussorem, qui occidit hominem promissum ab aliquo pro quo ipse fideiusserat: quia licet actio perierit mortuo homine: tamen quia ipse fideiussor occidit, actio in eum restituitur. ¶ Qui pro te.] Tu accepisti pecuniam 70 mutuã à Titio: pro qua fideiussit Mæuius: & dedit pignus pro sua fideiussione. Mæuius iste fideiussor instituit te hæredẽ: & sic expirauit actio fideiussoria: quia tu teneris quasi principalis. quæritur tamen an pignus quòd Mæuius obligauit teneat? Respon. quòd sic. Sed ponamus quòd creditor tuus non fuit contentus de fideiussione Mæuij: sed voluit à Mæuio habere alium fideiussorem: quem etiam ipse Mæuius pro se dedit: posteà te hæredem Mæuius instituit: an etiam iste secundus fideiussor teneatur? Respondeo quòd sic, sublata obligatione Mæuij pro qua pro te fideiussit. Franciscus.
80 h ¶ Interponeretur.] facit suprà de legatis tertio. item, legato. §. penultimo: & de auro & argen. leg. l. ij. Sed contrà suprà de verb. obliga. l. eum, qui ita. §. qui sibi aut filio. Solu. ibi potest me nolente: hic verò non potest me inuito. vel ibi in filio: vel ibi in meliorem statum. Item contra infrà eodem. l. stichum aut pamphilũ. §. vsumfruc. Sol. vt ibi. Item facit suprà de condi. fur. siue. §. fina. & seq. & s. de fideiuss. l. si debitori.

¶ *Fideiussor soluens nomine rei, pro parte sua eũ solum liberat. Pau.*

Idem. LEX XXXVII.

Q Voties vn⁹ ex fideiussorib⁹ suã partẽ soluisset, tãquã negotium reo gessisset: perinde habendum est, ac si reus ipse vnius fideiussoris partem [e] soluat [f]: sed tamen vt nõ ex sorte decedat [g] sed is fideiussor solus liberatur, cuius nomine solutio facta fuerit.

¶ *Si conditio adiecti mutatur in deterius, ei nõ potest solui. Barto.*

Africanus. LEX XXXVIII.

C Vm quis sibi aut Titio dari stipulatus sit: magis esse ait vt ita demũ recte Titio solui dicẽdum sit, si in eodem statu maneat quo fuit cùm stipulatio interponeretur [h]. Cæterùm siue iam in

a ¶ Eum liberari.] ipso iure. Accursius.

b ¶ Nummos.] Nam cùm sic fide bona accepit: transfertur dominiũ in dominum propter præcedens mandatum: licet fuerit reuocatum. sic.ff.pro emp.l.ij.§.si à furioso.&.j.de regu.iur.l.semper qui non. & ff.fami.ercis.cùm putarem.secundum B.sed secundum nos aliter intelligimus.l.illam cũ putarem.

c ¶ Debitoris.] in eo quod dicitur hîc,&.j. 10 proxi.respõ.nõ trãsire dominiũ quantuncunque debitor soluẽs voluerit trãsferre: est arg.contrà.ff.de acqui rẽ.pos.l.quod meo.§.si furioso.sed aliud ĩ possessio.quàm dominio: vt eo.tit.si quis vi.§.j.

d ¶ Condictionem.] 20 erat consumpta pecunia: alioquin haberet rei vendi. vt.ff.proxi. dedit intelligi, cùm dixit mansuros eos debitoris: vt patet.ff.de do. inter vi.& vxo. l. vir vxori. ipse etiam furti directo tenetur: vt.ff.e. siqs seruo. & facit ad 30 hãc distinctionem.ff. ad exhiben.l.j.§. vnde quæritur.&.C. de fur. l.falsus.& quod ibi nota.&.ff.eo.l.si quis seruo.in fin.&.l.si seruus. in fi.&.l.vero.§.j.&.j. de fur.l. si vendidero. §.si Titius.&. l. falsus. §.primo.

40 e ¶ Vxori.] scienti virum non posse sibi donare.

f ¶ Quoque.] non solùm superiori casu.

g ¶ Nõ liberari.] ipso iure, sed vi except. vt subijcit.&.ff.de dõn.inter vi.& vxo.l.vir vxori in fi.sed videtur ipso 50 iure: vt eo.tit.l.iij.§. si.cæterum debitorem &c.sed ibi credens donationem valere accepit, vt argu. superioris respon.

h ¶ Si condictionẽ.] furtiuã: vt in superiori casu.& si extat, vendicationem: vt.ff.de do 60 na.inter vi.& vxo.l. vir vxori.

i ¶ Diuortium.] nam cõstante matrimonio non: vt.C.rerum amo. l.fi.&.ff.rerum amo.l.j. in fi.&.l.ij.

adoptionem, siue in exilium ierit, vel aqua & igni ei interdictũ est, vel seruus pœnæ factus sit: non rectè ei solui dicendum est. tacitæ enim hæc conuentio inesse stipulationi videtur, si in eadem causa maneat.

¶ Post mandatum reuocatum debitor ignorans soluendo liberatur ipso iure, si recipiens bonum animum habuerit: alias ope exceptionis, si soluens condictionem cedere sit paratus. Bar.

¶ Si debitorem meũ iussero Titio soluere, deinde Titium vetuerim accipere, & debitor ignorans soluerit: ita eũ liberari [a] existimaui, si non ea mente Titius nummos [b] acceperit, vt eos lucretur: alioquin quoniam furtum eorum sit facturus, mansuros eos debitoris [c]: & ideo liberationem quidem ipso iure non posse contingere debitori: exceptione tamẽ ei succurri æquum esse, si paratus sit conditionem [d] furtiuam quam aduersus Titium habet, mihi præstare: sicuti seruatur cùm maritus vxori [e] donaturus, debitorem suum iubeat soluere. nã ibi quoque [f], quia nummi mulieris nõ fiũt, debitorẽ nõ liberari [g], sed exceptione eum aduersus maritũ tuendũ esse, si cõdictionem [h] quã aduersus mulierẽ habet, præstet. furti tamẽ actionẽ in proposito post diuortiũ [i] mihi cõpetituram [k], quoniã mea interfuit interceptos nummos non esse.

¶ Eadem solutio prodest ad diuersas causas obligationis tollendas. Bar.

¶ De peculio cum domino actum est: id damnatus soluit. Et fideiussores pro seruo acceptos liberari respondi [l]. eandem enim pecuniã in plures causas [m] solui posse. argumento esse, quòd cùm iudicatum solui satisdatum est, & damnatus reus [n] soluat: non solũ actione iudicati, sed etiã ex stipulatu & ipse & fideiussores liberantur. & magis [o] simile esse quòd cùm possessor hæreditatis existimans se hæredem esse soluerit, hæres non liberatur. tunc enim propterea id euenire, quòd ille suo nomine indebitam [p] pecuniam dando, repetitionem [q] eius haberet.

¶ Qui hominem debet in genere, soluendo statuliberum non liberatur, si conditio libertatis eo viuo defecerit: secus si eo mortuo. Bar.

¶ Qui hominem [r] promiserat: si statuliberũ [s] soluat magis puto nõ esse expectandam conditionem [t]: sed & creditorem agere posse, & illi condictionem [v] cõpetere. Quòd si interim conditio defecerit, liberabitur [x], perinde atq; si quis pendẽte conditione soluerit per errorem, & ante quã condiceret, conditio extiterit [y]. Illud nullo modo dici cõueniet, si mortuo Sticho [z] cõditio deficiat, liberari debitorem: quãuis si viuente eo defecerit liberaretur [a]: quoniam isto casu [b] nullo tempore perfectè hominẽ meũ fecerit. alioquin propè erit, vt etiã si eum seruum in quo vsusfructus alienus est mihi solueris, isq; [c] vsufructu manente decesserit, ea solutione liberari videaris. quod nullo modo probãdũ est [d]. sicuti si cõmunem [e] soluisses, isq; vsufructu manente † decessisset.

¶ Pro eo contra quem potest in integrum restitutio postulari, potest accedere fideiussor: & cur sus talis prodest reo præsenti, & nõ absenti. Bar.

¶ Si quis pro reo iam reuerso [f] fideiusserit: qui cũ reipublicæ causa abesset, actione qua [g] liberatus sit: deinde annus [h] præterierit: an fide

k ¶ Competituram.] quia me inuito contrectet. aliàs contrà.

l ¶ Respondi.] vt.ff.de act.emp.si seruus.§.seruum.& de except. rei iud.si cum testamento.§.si.

70 m ¶ Causas.] Omnes liberatorias, ne obsit.ff.l.qui hominem.§.finali. Accursius.

n ¶ Reus.] id est defensor, qui promisit iudic.solui. imò etiam principalis iure isto: vt institu.de satisda.in prin.

o ¶ Et magis.] scilicet quàm dissimile.

p ¶ Indebitam.] Ex persona, non ex causa: vt.ff.de condi.inde.l.si pœnæ.§.j. Accursius.

q ¶ Repetitionem.] secundum hoc posset dici, quia si iste possessor, qui ita soluit, de hæreditate retineat quantum soluit, liberat debitorem à creditore, & creditorem à se: & sic vna retentio facit duas 80 liberationes: & hoc totum dicunt deesse in litera: & sic eam suppleri. Vel dic nihil deesse, scilicet sic. Nam cùm creditor hæreditarius restituit pecuniam possessori ab eo sibi solutam: parit illa pecunia liberationem in duas causas: quia tenebatur restituere per condi.indebi. Item liberatur verus hæres à possessore: quia possessor poterat retinere de hæreditate quantum soluerat paratus cedere condi.indebi.hæredi. vt suprà, de peti.hæredi.l.quòd si possessor. in fin. & hoc si habes in litera simile. aliàs est in litera dissimile: & tunc plana est. & facit suprà de petitio.hæredi.si quid possessor. Accur.

r ¶ Qui hominem.] in genere.

s ¶ Si statuliberum.] s. Stichum iussum esse liberũ, si nauis venerit ex Asia vsque ad annum.

t ¶ Conditionem.] vel vt deficiat, vel vt existat.

v ¶ Condictionem.] scilicet indebiti. sed cõtrà.ff.de cond.indebi. l.Neratius. Sol. ibi in 10 specie, hîc in genere pmisit. Itẽ cõtrà.ff.de statulibe.l. statuliberum medio.§.pe.solu. plenè vt dicta.l. Neratius.

x ¶ Liberabitur.] facit.j.eodem.l.is, qui ali.

y ¶ Extiterit.] vt.ff. 20 de cõdict.indebiti.l. sub conditione.

z ¶ Sticho.] statulibero soluto.

a ¶ Liberaretur.] vt ff.proxi. eius enim interitu liberaretur cuius & solutione.

b ¶ Isto casu.] non p ximo.

30 c ¶ Isque.] scilicet seruus.

d ¶ Probandum est.] facit.j.eodem.l. si hominem.

e ¶ Si communem.] tibi vel alij. ad quod est.ff.eo.si rem.

f ¶ Iam reuerso.] & liberato iam præscri- 40 ptiõe: vt subijcit. sed quomodo tenetur: vt ff.de fideiusso.l. si quis postquàm. quæ est cõtra? Sol. hîc poterat restitutionis iure teneri reus, ibi non: ad quod est.j.eod.ti.l.si debitori. Et nota q hîc præsens restituitur contra absentem, quod est se potest: vt.ff. qui. ex causis ma.l.j.§. item si quis. Sed oppo. contra hunc.§.si quis. innuit enim hîc.§.qd in tra annũ tantum possit restitui læsus, & post acceptum fideiussorem: sed contra vi- 60 detur: quia dando fideiussorem agnoscit debitũ: & sic interrumpitur præscriptio: vt C. de præscript. xxx. anno.l.cũ notissimi. §.sed & si quis. quæ est contrà. Sol. secundũ R. hæc per illã corrigitur. vel dic q ibi ante finitam actionẽ præscriptione agnoscebatur debitum, hîc post. & leuius est conseruare quàm suscitare. vel fortè ignorãte debitore intercessit, quod fieri potest: vt.ff.manda.l.ex mandato.§.j.&.ff.de fideius- 70 so.l.fide iubere. vel dic etiam si det, nec per hoc agnoscat: quia nec lite contestata perpetuatur restitutio: sed demum restitutione habita perpetuatur actio restituta: vt.C.de tempo.in integ.resti.l.final. Vel dic quòd non fatebatur reus se debere, sed dixit, do eum in eo quod apparuerit me debere.

g ¶ Qua.] id est aliqua de iure ciuili.

h ¶ Annus.] s. vtilis, intra quẽ poterat actor in integrum restitui. hodie quadriennium: vt.C.de temp.in integ.resti.l.fi. sed tunc opponitur: quomodo poterit præterire, cùm non potuit cõuenire fideiussorem: vt subijcit.&.ff.de diuer.præscrip.l.j. sed respõ. quòd mutat 80 casum ibi, & quidem &c. nã primo fuit potestas experiundi: & sic p terijt, exinde non fuit potestas experiundi: & sic non præterijt. & scũdũ hoc dices Iul. male dixisse, quia si præterijt annus, quia fuit ptãs experiũdi, & sic liberatur reus, p cõsequẽs & fideiussor ex pso na rei: vt.ff.de excep.l.oẽs. Alij, vt Azo, dicũt, annus.s.cõtinuus, nõ vtilis: propter id, quod subijcit, q nõ fuit ptãs experiundi: & sic tota litera de vno casu dicit. & bene dicit Iul. Nam cõstat q nec anno cõtinuo,

Pñs cõtra absentem quandoque restituitur.

† Aliâs, nõ habet vsufructu manente.

tinuo,nec biennio,nec etiam decennio cōtinuo liberatur fideiussor, si non fuit potestas experiundi:& ita nō currit vtilis annus:& potest esse quòd non est potestas experiundi cum fideiussore vel reo, quia fortè fuit absens,vel in dignitate positus,vel in simili casu:vt plures sunt.§.qui.ex cau.ma.l.j.§.j.vsque in fi.Item si potuit conuenire reū, licet nō fideiussorem: nunquid præterijt annus?Respon.sic.loquitur ergo cùm non potuit cōuenire fideiussorem, vel nec reū ex aliqua causa:& ita sicut contra reū,ita contra fideiussorem nomine rei restituitur intra vtilem annū:aliàs nō, cùm possem reum conuenire,& interrūpere:& per hoc fideiussoris obligationem: vt.C. de duobus reis.l.fi.

iussor liberetur? quod Iuliano nō placebat:& quidem si cum fideiussore experiundi potestas nō fuit [a]. Sed hoc casu [b] in ipsum fideiussorem ex edicto [c] actionem restitui debere:quemadmodum in eum fideiussorem [d],qui hominē promissum occiderit [e].

Si fideiussor debitori succedit:obligatio fideiussoria extinguitur:secus in pignore.Bar.

Qui pro te apud Titium fideiusserat, pignus in suam obligationē dedit.post idem [f] hæredem te [g] instituit. Quamuis ex fideiussoria causa non tenearis [h],nihilominus tamen pignus obligatum [i] manebit.At si idem [k] alium fideiussorē dederit,atque ita hæredem te instituerit:rectius existimari ait sublata obligatione eius pro quo fideiussum sit,eum quoque,qui fideiusserit,liberari.

Si pecunia deponatur per debitorem penes electum per creditorem:periculū est ipsius creditoris.sed si ipse debitor eligit: ita demum est periculum creditoris,si ipse fuit in mora percipiendi:secus si debitor fuit in culpa offerēdi,uel neuter fuit in mora uel culpa:qa tūc pertinet ad ipsum debitorem:sed in debito speciei hoc ultimo casu quando neuter fuit in mora uel culpa, periculum pertinet ad ipsum creditorē, cùm interitu speciei debitor liberetur.Pau.de cast.

Idem. LEX XXXIX.

SI solutus tibi pecuniam, iussu tuo signatam eam apud nūmularium, quoad probaretur deposuerim : tui periculi eam fore [l] Mela libr.x. scribit. quod verum est:cum eo tamen, vt illud maximè spectetur,an per te steterit quò minus incōtinenti probaretur [m], nam tunc perinde habēdum erit, ac si parato me soluere, tu ex ali-

Annus.]etiam pro fideiussore ex persona rei liberato : quia qui potest facere vt possit &c.vt.j de reg.iur.l. q potest. Alij dicunt q secundum hæc iura nō interrumpebatur contra fideiussores,p hoc q contra reum agere-tur:sed hodie sic per dictā.l.vel illa in correis tantū dicit,non in reo &fideiussore,vt hîc patet cùm dicit in his casibus quos nunc seruo &c.

a Non fuit.]verum est q non liberatur.

b Casu.]scilicet quādo fuit experiundi potestas cum reo,non cū fideiussore.vt.§.proxi. & quidem &c.

c Ex edicto.] posito.§.ex qui. cau. maio. l.j.H.

d Fideiussorem.]scilicet restituitur vtilis ex stipulatu.Sed contrà. §.de dolo.si fideiussor. So.hîc de æquitate,ibi de rigore. vel hîc fuit fideiussor liberati debitoris, ibi liberandi:qa hîc nō fuit in mora debitor,ibi sic. vel pleni° dic vt ibi.

e Occiderit.]ante morā rei,& post moram suam:quo casu vtilis actio in fideiussorem datur:vt suprà, de vsur.l.mora.§.finali.

f Idem.]scilicet fideiussor.

g Te.]debitorem.

h Tenearis.]vt suprà,de fideiusso.l.hæres à debitore.Accur.

i Obligatum.]habet enim suas conditiones hypothecaria vt durer donec debitum sit solutum,vel aliàs satisfactū:vt.§.de pi.l.grege.§.etiam.hoc enim pignus cùm liceret ob chirographariam pecuniam etiam retinere:multò magis hoc casu tenebit.hoc in secūdo fideiussore nullo modo potest dici,vt ob pecuniam in qua se non obligauit,teneatur secundum R.& Ir.

k Si idem.]fideiussor.ad quod est.§.de fideiusso.l.græce.

l SI solutus.]CASVS.Debebā tibi.c.aureos. volebam tibi soluere,& obtuli tibi.tu dubitabas an ista pecunia esset bona siue pbabilis.noluisti eā recipere.tamen contentus fuisti q deponeretur apud quendam nummularium donec videretur,si pecunia esset bona.ista pecunia perdita est.quæritur cuius periculo perierit, tuo, an meo?Respondetur quo tuo periculo perijt.& hoc verum est, si per te stetit quò minus pecunia probaretur:quia tunc habēdum est perinde ac si noluisses recipere quando tibi obtuli.Nam quando debitor offert pecuniam creditori,& non vult recipere,& pecunia perit:debitor liberatur.hoc ita,si debitor obtulit pecuniam debito tēpore & loco.Item idem est in hoc casu . vt ecce vendo tibi certam mercem:tu promittis pro ea pretium:tu eras homo modice fidei:quia solebas accipere quinquenālas:aut quia abnegasti proprium signū tuū manuale:ideo nolui tibi tradere merces meas ante quā pecuniā mihi numerares:tandem conuenimus vt iste merces deponant apud certū hominem,& etiā pretiū.quæritur cuius periculo sunt merces & pecunia deposita?Rñdetur,q si emptor elegerit eū, apud quē deponeretur,est periculo suo.itē merx deposita est etiam periculo emptoris.ratio, qa emptio est perfecta, & sic periculū rei venditæ transit ad emptorem.Fran.

qua causa accipere nolles [n].in qua specie nō vtique semper tuum periculū erit.Quid enim si non opportuno tēpore vel loco obtulerim [o]? His cōsequens esse puto, vt etiam si emptor nummos, & venditor mercem,quòd inuicem parum fidei haberent,deposuerint [p] :& nūmi,emptoris periculo sint: vtique si ipse eū apud quem deponerent, elegerit,& nihilomin° merx quoq;,quia emptio perfecta sit [q].

Etiam si tertius soluat debitum liberatur pignus tam conuentionale,quàm prætoriū:& nascitur & acquiritur debitori pignoratia, uel aliud remedium petitione pignoris.Pau.

Marcellus. LEX XL.

SI pro me [r] quis soluerit creditori meo,licet ignorante me: acquiritur mihi actio pignoratitia. Item si quis soluerit legata, debent discedere legatarij de possessione [s] :alioquin nascitur hæredi interdictum [t] vt eos deijcere possit.

Accusato uel inquisito de crimine de quo ueniant bona publicanda,non uidetur interdicta administratio bonorum suorum pendente accusatione uel inquisitione quominus debitores sibi soluendo liberentur, & ipse etiam alij soluere poterit.Pau.

Idem. LEX XLI.

REo [v] criminis † postulato interim nihil prohibet rectè pecuniam à debitoribus solui [x]; alioquin plerique innocentiū necessario sumptu egebunt.

Paulus. LEX XLII.

SEd nec illud prohibitum videtur, ne à reo [y] creditori soluatur.

Quando principalis obligatio tollitur ipso iure,tolluntur etiam accessoriæ tam personales

l Eam fore.] quia mala electio,mali.f.nūmularij, est in culpa: vt.§.de neg.gest.nam & seruus.§.fin.& hoc in primo dicto . vel si bene elegit: quia tū distulit accipere nocet ei,vt subijcit in secūdo dicto,cū tū &c. primo ergo non bene elegit: secundo & si bene, cùm per eum steterit , tertium dictum incipit nam tūc &c.in qua.s.tertia, & sic incipit quartū dictum.

m Probaretur.]pecunia.

n Nolles.]ad quod est.C. qui potio.in pigno.hab.l.prima & suprà eodem.l. si debitor.& suprà de verborum obligatio . interdū. in fi.&.j.eo.l. qui decem.& .§. commo.l.si vt certo.§.abesse.sed contrà.j.e.l.creditor.in princ.solu.vt ibi.

o Obtulerim.] ad hoc.C.eo.l.obsignatione.& quod ibi dixi.& §.de ver.obli.qui Romæ.& de vsur.l.mora.in princ.

p Deposuerint.]apud eundem.

q Perfecta sit.]ad hoc.§.de actio. emp.l. Iulianus.§.offerri.Accursius.

r SI pro me.]CASVS. Debebam Titio.c.pro quibus obligaui ei pignus aliquod.Mæuius amic° meus soluit p me,me ignorante.dicitur hic q acquirit mihi actio pignoratitia ad repetendum pignus meū. vsq; ibi,Itē si qs. Itē si qs.]Pater me° faciēs testamētū instituit me hæredē:& legauit certas res Titio & Seio.isti duo legatarij petierūt se mitti in possessionē cā legatorū seruandorū.post eā solui legata. dicit iurisco. q legatarij debēt discedere de possessione legatorū: alioquin nascitur mihi interdictū,Quorū legatorū,ad restituēdā mihi possessionē.seq.tres.ll.sunt planæ.Fran.

r Si pro me.]facit.§.eo.l.solutionem.& de nego gest.l. soluendo. Accursius.

s De possessione.]impropriè,cum causa legatorū seruandorum missi.sunt:vt.§.quo.lega . l.j.§.quæsitum.hæres enim possidere non desijt.

t Interdictum.]quorū leg.vt.§.quo.leg.l.j.§.quæsitū.vel vti possi.vt.§.quibus ex cau.in pos.ea.l.hæc autem.§.fi.

v REo.]scilicet creditori.

x Solui.]vt &.j.de iure fis.aufertur.§.in reatu.&.j.eod. l. quamuis.§.primo & suprà eodem quòd si fortè.§.quid ergo.excipitur tamen crimē perduellionis:vt.C.ad legē Iul.maie.l.fi.quæ est cōtrà.illud enī speciale est.Itē fallit in eo,qui fugit:cuius bona annotātur,id est sequestrantur:vt.j.de requi.reis.l.fi.§.fi.quæ est contrà.& facit.§.de do.l.post cōtractū. ADDITIO Dic q in.l. cōtraria reus erat cōtumax:hîc verò cōparuerat secundum Bar.hîc.

y SEd nec illud.]ne à reo.s.debitore.

Electio mala in culpa est.

† al.Papinianus.

† Ista.l.iuncta.l.post cōtractum. alleg in gl. facit in arg. iūcto text. in ca. si tibi absenti. de priuil.li. vj. q electores priuādi per sententiam possūt ante priuationē eligere. gl. est in.ca. j. §.q prædicta. in verbo ipso iure.de elect. in pra. sanc. Adde prædictis quod notaui in apost. ad.l. post contractū.in apostil.in verb. condēnatio secuta sit super text. ff. de dona.

a IN omnibus.]Liberationum.ipso iure:quæ sunt.x.vt in sum.in prin.siue hoc interueniat in persona rei,siue fideiussoris.aliud cũ per exceptionem.tunc enim distinguitur:vt.s.de pac.l.& hæredi.§.fi.&.l.nisi.&.l.idem.&.l.videlicet.&.l.quod dictum.

b Appromissores.]id est fideiussores.

quàm reales.item sub accessoria per confusionẽ non tollitur principalis nec ipso iure,nec ope exceptionis.Pau.

Vlpianus. LEX XLIII.

IN omnibus speciebus liberatio num[a] etiam accessiones liberã tur:puta appromissores[b], hypothecæ,pignora:præterquã[c] quòd inter creditores & appromissores confusione facta reus non liberatur[d].

Vna solutio potest parere diuersos effectus non contrarios.Bar.

Marcellus. LEX XLIIII.

IN numerationibus aliquando euenit vt vna numeratione duę obligationes tollantur vno momẽto[e]:veluti si quis pignus pro debito vendiderit creditori.euenit enĩ, vt ex vendito tollatur obligatio & debiti. ¶Item si pupillo, qui sine tutoris authoritate mutuam pecuniam accepit[f],legatum à creditore fuerit sub ea conditione, si eam pecuniam numerauerit[g]:in duas causas videri eum numerasse,& in debitum suum[h],vt in Falcidiã hæredi imputetur:& cõditionis gratia, vt legatum consequatur. ¶Item si vsusfructus pecunię numeratæ legatus fuerit,euenit vt vna numeratione liberetur hæres ex testamento,& vt obliget sibi legatarium[i].Tantundẽ est & si dãnatus fuerit alicui vendere vel locare. nam vendendo vel locando & liberatur ex testamento hæres, & obligat sibi legatarium.

Pactum de pignore dando in solutũ,non præiudicat creditori poßidenti.Bar.

Vlpianus. LEX XLV.

c Præterquã.]hæc exceptio dat intelligi locutũ esse suprà,siue reus liberetur ipso iure,liberetur etiam fideiussor,siue econtra: aliâs non bene exciperet,secundum Hug.

d Liberatur.]puta reus stipulandi successit fideiussori,vel ecõtra. aliud si successisset reo debẽdi:vt.s. de fideius.l.heres.§.quòd si stipulator.&.§.ꝙ si idem. & facit.s.tit.j.l. nouatione. &. j.tit.j.l. & per iusiurandum.§. & fideiussori.Accur.

IN numerationibus.] CASVS. Pulchra lex,& in principio suo hoc dicit, ꝙ sępe vna numeratione tolluntur duæ obligationes.pone sic casum. Tu mutuasti mihi decem : pro quibus dedi tibi pignus.vendidi tibi hoc pignus.hic tolluntur duæ actiones. Prima quæ nata erat ex hac numeratione.s. certi condictio ex mutuo.Secunda quę est ex vendito, quæ mihi competisset, si nihil tibi debuissem.Item ponit aliud exemplũ.Męuius dedit cuidam pupillo pecuniã mutuã, posteà instituit pupillum hæredem sub conditione,si hãc pecuniã soluat.si pupillus hãc pecuniã soluat, videt̃ soluisse ĩ duas causas. Primò in debitum suũ. Secundò vt legatũ cõsequatur. Item aliud exemplum. Si Titius legauit vsumfructum certæ pecuniæ : hæres numerando pecuniam legatario,duo efficit. Nam seipsum liberat, & legatarium obligat ad restitutionem illius pecuniæ finito vsufructu.Aliud exemplum clarum est.Franciscus.

e Vno momento.]& si reus soluerit,liberat̃ etiã fideiussor,& ecõtra:vt insti.quibus modis tollitur obli.in princi. &.s.e.l.cũ qs. §. de peculio.hoc enim,quod hic subijcit,non est bonum exẽplũ:quia non est numeratio,sed remissio.pro eodem tamen est : vt.s. de condi. ob causam.l.si mulier.Et idem in alijs exẽplis in lege ista positis,vt non sint bona exempla ad hanc regulam,sed sint similia.Accur.

f Accepit.]& sic naturaliter tantum tenetur.

g Numerauerit.]id est soluerit.

h In debitum suum.]quod dic naturale,quia proximus pubertati erat:aliâs nec naturaliter:vt.s.de act. & obliga. pupillus. si enim implendæ conditionis causa tantum daretur hæredi,non imputaretur in Falci.Ro.vt.s.ad.l.Fal.l.si pupillus.& facit.s.quando dies lega.cedit,cum illud.§.hæres.

i Sibi legatarium.]de tanta pecunia restituenda finito vsufruc. nec ob.s.eo.l.qui hominem.§.fi.& de condi.indebi.l.cùm is. §. j. vbi eadem solu.non parit duos contrarios effectus : quia hîc non sunt contrarij.Est enim alia causa liberandi, & alia obligandi : at tunc essent contrarij quando liberaret debitorem, & repeteretur vt indebitum.

QVamuis.] CASVS. Sempronius duxerat in vxorem Bertam:à qua dotem.c.aureorum receperat:pro qua dote obligauit sibi fundos quosdã, & promisit, ꝙ si matrimoniũ solueretur, daret in solutum hos fundos pro dote.solutum est matrimonium. nunc dubitatur vtrum mulier possit fundos istos petere? Respond. ꝙ non,si maritus vult reddere dotem,quam accepit.

Idem Frontoni.]Seius fuit tutor alicuius pu.accusatus est crimine capitali ab aliquo:tamen perseuerauit in administratione.quæritur an debitores pupilli possint huic tutori soluere. Respond. quòd sic.Franciscus.

QVanuis[k] stipulãti vxori vir spoponderit[l],dirempto matrimonio prædia, quæ doti erant[m] obligata[n],in solutum dare tamen satis esse offerre[o] dotis quãtitatem.

Per processum criminalem inchoatum cõtra tutorem uel alium administratorem non interdicitur sibi administratio.Pau.

¶Idem Frontoni respondi perseueranti tutori in tutelæ administratione,licet capitis reo postulato,potuisse id,quod pupillo bonafide debetur,exolui[p].

Si species pro specie soluta euincatur in totũ uel in partem,liberatio non contingit.Bar.

Marcellus. LEX XLVI.

SI quis aliam rem pro alia volẽti soluerit,& euicta fuerit res, remanet pristina obligatio[q]. Sed & si ꝑ parte fuerit euicta,tamen ꝑ solido obligatio durat.nam non accepisset rem integram creditor nisi pro solido[r] eius fieret. Sed & si duos fundos verbi gratia pro debito dederit:euicto altero fundo, remanet integra[s] obligatio. Tũc ergo res pro re soluta liberationẽ præstat,cũ pro solido[t] facta est suscipientis[v].Sed si quis per dolum pluris æstimatum[x] fundum insolutum dederit:non liberabitur,nisi id,quod deest,repleatur.

Quando aliquem esse locupletem,est causa actionis dandæ,uel denegandæ:tempus litis contest.inspicitur:& ille dicitur locupletior,qui nõ est pauperior.Bar.

Idem. LEX XLVII.

IN pupillo cui sine tutoris authoritate solutum est[y],si quæ

k Quamuis.]aliâs quãuis,& aliâs calipodius respond. quàmuis &c.

l Spopõderit.] constante matrimonio.

m Doti erant.]id est pro dote,quæ erat c.pone.

n Obligata.]vxori pro ea reddenda.

o Offerre.] vxori cui promisit.sic.C. de pac.pig.l.j. Sed contrà.s.de pig.act.l.Titius.Solu.hîc qñ spopondit dare in solutũ.i. vir erat in possessione pignorũ fuerat creditor, vnde debitori non licet offerre. vel vt ibi.

p Exolui.]facit.s.e.l.reo.&.l.quod si fortè.§.quid ergo.Accursius.

SI quis aliam.] CASVS. Ista lex sub paucis verbis ponit quatuor casus. Primus est.Tu promisisti mihi fundum cornelianum:ego fui contentus, accipe fundum Sempronianum, iste fundus Sẽpronianus est euict᷒ à me.dicit̃ hîc ꝙ prima actio durat mihi. Itẽ alius casus:si tu soluisti mihi fundum quem debebas,& pars eius est euicta, dicitur quòd obligatio manet insolidũ.ratio redditur in textu.Duo casus sequentes facillè intelliguntur per præcedentes.Fran.

q Pristina obligatio.]vt&.C.de sentẽ.l.libera. sed videtur exceptio vtilis ꝑ eui. non prima:vt.C. de euicto. si prædiũ.quę est contrà.Sol.hîc loquitur cũ non sit accipientis,ibi accipientis fuit licet esset alij obligata.vel dic vt dixi in.d.l. libera:Itẽ in eo modo est contra.s.de pig.act.l.eleganter.in prin.ibi,quẽadmodũ pro soluto &c.Sol.hîc eo modo accepit vt non discederet à prima obligatione aliâs quã si fuerit facta eius res,ibi verò non ita. Vel hîc aliud ꝑ alio,ibi aliud pro pecunia.

r Nisi pro solido.]sic suprà de in diem addic.l. ꝙ si vno.cum suis concor.

s Remanet integra.]secus si duos fundos vendiderat:& alter euincatur: vt.s.de eui.cũ plures.quæ est contrà.vt ibi dixi.

t Pro solido.]nã nõ recessit ab obligatiõe nisi fret᷒ hac acqsitiõe.

v Suscipientis.]est & alia rõ:quia nemo inuitus compellitur ad communionem:vt.s.de condi indebi.l.si non fortẽ.§.si centum.

x Aestimatum.] maximè subaudi.nam idem si non pluris: cùm aliâs dare nolebat nisi dolo inductus:vt argu.s.de verbo. obligati. si quis cum.

IN pupillo.] CASVS Mutuaui pupillo centum.dum ab eo peterem,vult se defendere:dicens se non esse locupletiorem factũ ex ista pecunia.ego dico ꝙ sic:& facio eum vocari in ius hîc quæritur si pupillus sit locupletior,quo tp̃e debet illud inspici.R̃ndet̃ ꝙ tẽpore litis contestatæ:quia si tunc habeat saluã illã pecuniã,vel eã in vsus necessarios consumpserit:tenebitur mihi eã soluere.nam cũ rem necessariam emit intelligitur esse locupletior:sicut à simili cessat senatuscõ.macedo.qñ quis mutuat filiofa.in vsus necessarios,licet postea illam pecuniam perdiderit.Fran.

y Solutum est.]i.cui est numeratũ.i. pecunia mutuo data est pupillo

pillo. nam in fine ponit alium casum cùm aliquis suus debitor soluerit ei.

a ¶ Quo agitur.] id est li. conte. vt & .ff. de mino. l. si minor. xxv. annis filio. & de nego. gest. l. litis contest. & .ff. de dona. inter virum & vxo. l. quod autem. sed & rei iudi. vt .ff. de peti. hęre. l. si à patre. §. quo tempore.

ratur quo tẽpore sit locupletior: tẽpus quo agitur[a] inspicitur: aut si exceptio[b] doli mali opposita ei noceat, tempus quo agitur[c], spectatur. Planè (vt Scæuola aiebat) etiam si perierit res ante litẽ contestatam, interdum quasi locupletior[d] factus sit, intelligitur: id est si necessariam rem sibi emit, quã necessario de suo erat empturus. Nam hoc ipso quòd non est pauperior[e] factus, locupletior est. Sic & in filiofa. putabat Macedonianum cessare, si in necessarias[f] causas filius mutuam pecuniam acceperit, & eam perdiderit[g].

b ¶ Si exceptio.] vt cùm debitor soluit ei. & facit. ff. de doli exceptio. l. apud. §. si quis pupillo.

c ¶ Qua agitur.] id est tempus litis contestatæ: vt .ff.

d ¶ Locupletior.] quàm esset futurus si pecuniam non accepisset. nam tantum de suo amisisset: & facit. ff. de peti. hære. sed & si lege. §. j.

e ¶ Non est pauperior.] soluẽdo de suo. Sed contrà .ff. de dona. inter virum & vxorẽ. l. quod autem. §. j. & l. si sponsus. §. concessa Sol. vt ibi. & facit. ff. de mino. l. verum. §. itẽ nõ restituet. & .C. de resti. mi. l. fina. & .ff. quod metus causa. l. si ipsa.

f ¶ Necessarias causas.] vnde tenet quasi locupletior pater: licet non sit. Accur.

g ¶ Perdiderit.] in pupillo autem secus dico si ponas eum pecuniã amisisse, non rem ex ea emptam: quia restituendus erit. nec dicas quod ei fuit solutũ ex necessaria causa: & tamẽ datur ei restitutio si amisit: vt. ff. de mino. l. ait prętor. in prin. & facit. ff. ad macedo. l. si filius. & l. item. §. interdum. Accursius.

¶ In prætorio pignore fructus extenuant debitum. Bartolus.

Marcellus. LEX XLVIII.

Titia† cùm propter dotem[h] bona mariti possideret[i], omnia pro domina egit: reditus exegit: & mouentia distraxit. quæro an ea, quæ ex re mariti percepit, in dotem ei reputari[k] debeant. Marcellus respondi reputationem eius quod proponeretur: non iniquam videri. pro soluto enim magis habendum[l] quod ex ea causa mulier perceperit. Sed si forte vsurarum quoque rationem arbiter dotis recuperandæ habere debuerit: ita computandum, prout quodq; ad mulierem peruenerit, non vt ex vniuersa summa decedat[m], sed prius in eam quantitatem[n] quam vsurarum nomine mulierem consequi oportebat. quod non est iniquum.

† Hîc habemus tex. singul. ad hoc quod dominus probatur ex eo quod quis se gerit vt dominũ in re, & percipit fructus & eos distrahit vt dominus. Pro quo facit etiã tex. in l. quidã in suo. ff. de cõstit. insti. Bolo.

Titia.] CASVS. Titius duxit in vxorem Bertã, à qua dotem accepit: & pro hac dote mulier possidebat bona mariti: & omnia agebat sicut domina omniũ bonorum reditus exigebat. res mobiles vendebat. post hoc solutũ est matrimonium. mulier vult habere dotem suam. nunc quæritur vtrum ea, quæ recepit, cùm vt domina administraret, sint ei computanda in dotem: vt scilicet tanto minus percipiat? Respõdetur quod sic. & hoc vsque ibi, sed si fortè. Sed ponamus. mulier propter retardatã solutionem dotis debet habere vsuras. nunc pone sic. Mulier ista petit dotem suam quæ fortè erat mille aureorum. administrando recepit fortè ducentos aureos. vsuræ autem quæ sibi debentur ratione retardatæ solutionis dotis, sunt centum & quinquaginta. vir dicit: domine iudex, computentur sibi in dotem ducenta quæ recepit ex administratione. mulier respondet. non domine, sed prius computentur in vsuras quas mihi debet. hîc quæritur, quid iudex facere debet. Respondetur quòd prius computabit in vsuras de istis. cc. s. c. & quinquaginta, & alia quinquaginta cõpensabit super dote: sic quod primò & ante omnia vsuræ delebuntur de libro viuentium: posteà super cæteris ponetur ratio. h. d. hæc lex scabrosa & difficilis. Francis.

h ¶ Dotem.] sibi restituendam.

i ¶ Possideret.] iudicis permissu cùm ab aliquo non defenderetur.

k ¶ Reputari.] id est computari.

l ¶ Habendum.] quàm pro lucro: vt & .ff. qui. ex cau. in pos. ea. l. fulcinius. in prin. & de bo. aut. iudi. pos. prætor. in prin. & .ff. de vẽtre in pos. mit. l. j. §. fi. sed videtur non esse pro soluto: vt. j. eo. stichum. §. si creditor. quæ est contrà. solu. hîc bona obligata erant, ibi non. vel hîc fortè authoritate iudicis possidebat, ibi non. vel ibi fortè vt hæres possedit, hîc non.

m ¶ Decedat.] scilicet sortis & vsurarum: licet sit argu. contra. ff. de eo quod certo loco. l. fina.

n ¶ Quantitatem.] cõputãdum est. ad quod. ff. vt in pos. leg. is cui. §. quæri. & . j. eo. paulus. §. j.

Solutam pecuniam.] CASVS. Ista lex ponit modos soluẽdi, & quibus modis quis liberatur soluendo: & quibus personis, vsque ad. §. quod si acceptolatũ sit. vbi dicit quod licet acceptilatione tollatur obligatio: tamen remanet pignoris datio siue obligatio. Frãciscus.

¶ Verbum solutam, iunctum cum uerbo pecuniam, importat ueram & naturalem solutionem per quam debitor liberatur ipso iure: siue soluat creditore, siue eius legitimo administratori: siue cuiquam alteri de uoluntate creditoris. sed uerbum satisfactio, importat etiam solutionem fictã quæ fit per acceptilationem. Paul.

Martianus. LEX XLIX.

Solutam pecuniam intelligim⁹ vtique naturaliter, si numerata sit creditori. Sed & si iussu[o] eius alij soluatur, vel creditori eius, vel futuro debitori, vel etiam ei cui donaturus erat, absolui debet. Ratam quoque solutionem[p] si creditor habuerit, idem erit. Tutori quoq; si soluta sit pecunia, vel curatori, vel procuratori, vel cuilibet successori, vel seruo actori[q], proficiet ei solutio. ¶ Quòd si acceptolatũ sit id propter quod[r] stipulationis nomine hypotheca erat obligata, vel sine stipulatione accepta sit: solutionis[s] quidem verbum nõ proficiet, sed satisdationis[t] sufficiet[v].

o ¶ Sed & si iussu.] facit. ff. de pign. actio. l. solutum. §. solutam. & . j. de regu. iur. quod iussu. & .ff. de exce. do. si opera. Sed contrà de condi. ob cau. l. qui se. §. si autẽ vere. vbi dicitur, quod nõ liberatur qui viro soluit iussu mulieris creditricis. solutio vt ibi. item facit ff. de statulibe. l. mortuo. Azo.

p ¶ Solutionem.] factam alij sine iussu domini.

q ¶ Actori.] pecunijs exigendis præposito. R. vt. ff. eo. l. si quis seruo.

r ¶ Quod.] nominaliter ponitur, & in neutro genere. s. quod erat hypotheca, hypotheca dico obligata nomine stipulationis: vt obligas? obligo. vel sine stipulatiõe, vt subijcit. s. nudo pacto.

s ¶ Solutionis.] i. acceptilationis. nam acceptilatio est solutio seu dissolutio obligationis. non sufficit vel proficiet, vt aliâs est in text. s. vt tollatur pignoris obligatio: subaudi vi acceptilationis, sed vi satisfactiõis. satisfactiõe enim tollitur pignoris obligatio: vt. ff. de pig. act. l. si rem. §. omnis. & l. seq. & .ff. quibus mo. pign. vel hypo. sol. l. item liberatur. sic. j. titu. j. si accepto. & l. fi. & .ff. de rescin. vendi. l. cũ emptor. vel aliter subaudi in litera propter i. si acceptolatũ sit illud principale debitum propter quod &c.

s ¶ Solutionis.] id est acceptilationis: vt. ff. dictũ est. sed videtur quod debeat tolli obligatio pignoris tũc vi acceptilationis: sed certè nõ: quia obligatio pignoris non contrahitur verbis, sed consensu: vt. ff. de pact. l. si tibi. §. de pignore. Alij dicunt deesse in litera, & eam esse falsam.

t ¶ Satisdationis.] aliâs satisfationis. aliâs satisdactionis. Accur.

v ¶ Sufficiet.] aliâs sufficit. aliâs proficit.

¶ Indebitum solutum scienti, contra agẽtem ex eadem causa, ope exceptionis repetitur. Bar.

Paulus. LEX L.

Si cùm aurum tibi promisissem ignoranti, quasi aurum æs soluerim, non liberabor: sed nec repetam hoc quasi indebitum solutum quod sciens feci petentem tamen aurum, exceptione submouebo, si non reddas[x] æs quod accepisti.

Si cum aurum.] CASVS. Promisi tibi massam auri vsque ad sex libras. ego versutus homo solui tibi ignoranti æs pro auro. an liberor? Rñ. quod non. Item licet non liberor: tamẽ non possum repetere illud æs quod sciens solui. tamen si tu petas à me aurum: potero te repellere exceptione donec mihi æs reddideris. Franciscus Accursius.

x ¶ Si non reddas] verba exceptionis. vel dic quod factũ denotat. & facit. ff. de pigno. act. l. eleganter. §. qui reprobos. & .ff. de contrahẽ. em. l. in venditionibus. §. inde quæritur. & . j. eo. si is cui. Item facit. j. de reg. iu. l. cuius per sed ibi exponitur: id est irreuocabilis datio: & hîc est irreuocabilis. nec enim hîc dicit quòd reuocari vel repeti possit. Item arg. contrà. ff. de verb. obl. si id quod. & de pig. act. l. j. sed dic vt ibi. Item facit. ff. de cond. inde. l. si non sortem. §. si centum. & l. Neratius. & .ff. de iur. dotiũ. l. si is qui. §. quod dicitur. in fine. & de ædil. edi. l. videamus. & l. illud. in fine. Accursius.

Idem. LEX LI.

Dispensatori qui ignorante debitore remotus est, ab actu, rectè soluitur. ex voluntate enim domini ei soluitur: quàm si nescit

Dispensatori.] CASVS. Habebam administratorem omnium bonorum meorum qui solebat recuperare debita mea. aliqui debitores ei soluerũt: aliq verò nõ. Reuocaui hũc dispensato-

rem ab administratione sua ignorantibus debitoribus. dubitatur si ei posteà soluant ignorantes reuocatum, an liberentur? Respõdetur quòd sic. lex sequens plana est. legis sequentis casum pone. §. eo. l. si pro me. Franciscus Accursius.

mutatam qui soluit, liberatur[a].

Vlpianus. LEX LII.

Satisfacio[b], pro solutione est.

Paulus. LEX LIII.

Soluere pro ignorante & inuito cuique licet: cùm sit iure ciuili constitutum[c] licere etiã ignorantis inuitique meliorem cõditionem facere.

Paulus. LEX LIIII.

Solutionis verbum pertinet ad omnem liberationẽ quoquo modo factam: magisque ad substãtiam obligationis refertur quàm ad nummorum solutionem[d].

Solutio, quæ debet durare momento ex pacto habito inter partes, non liberat soluentem. Pau.

Vlpianus. LEX LV.

Qui sic soluit vt recuperet, nõ liberatur: quemadmodum non alienantur nummi, qui sic dãtur vt recipiantur[e].

Paulus. LEX LVI.

Qui mandat solui: ipse videtur soluere[f].

Contestatio litis tollit facultatem soluendi circa rem adiectam ad solutionem & circa personam. Bartolus.

Vlpianus. LEX LVII.

Si quis stipulatus fuerit decẽ[g] in melle, solui quidem mel potest antequã ex stipulatu agatur: sed si semel actum sit, & petita decem fuerint, amplius mel solui nõ potest. Itẽ si mihi aut Titio stipulatus fuero dari, deinde petam: amplius Titio solui non potest: quãuis ante litem contestatam possit.

Post constitutum tollitur facultas soluendi adiecto à filio potest soluere pater: & quod adiecto soluitur, potest conduci à domino. Bar.

Idem. LEX LVIII.

a Liberatur.] facit. §. si certum peta. l. eius. & §. e. si quis seruo. & l. quod seruus. & l. vero. §. j. & insti. manda. §. re ✝c. Accursius.

b Satisfacio.] id est datio fideiussoris vel pignoris: quod accipe creditore volẽte: vt & §. quib. mo. pign. vel hypo. solui. l. itẽ liberatur. §. qui paratus. & de pign. act. si rem. §. fi. & l. seq. & insti. de rerum diui. §. vẽdite. & §. de re iudi. l. iiij. §. ait prætor.

c Soluere.] Constitutũ. vt. §. de neg. gest. soluendo. & §. eo. l. si pro me. & §. de excep. do. si opera. Sed cõtrà. C. de iure delibe. l. nec emere. Sol. per obliquum potest, vt hîc. nõ directo: vt ibi: & ibi solue. sic. §. de dona. l. hoc iure. §. non potest. & j. de regul. iur. l. inuito.

d Solutionis verbum.] Solutionẽ. id est numerationẽ. & facit. j. de verbo. signi. l. liberatione. & l. solutionis. & j. rem ratam. habe. amplius. ibi, nã & si &c.

Qui sic soluit.] CASVS. Debebam tibi cẽtum. ego soluo tibi sub hac conditione, vt iterum à te recuperem. an liberer? Respondetur quòd non: quia non alienantur nummi qui sic dãtur vt recuperẽtur. iterum lex sequens plana est. Fran. Accur.

e Vt recipiantur.] ad quod est. §. de dona. cau. mor. l. non videt. & §. commo. l. iij. §. fin. & l. seq. Sed contrà. §. de do. l. qui id quod. §. ea lege. Solu. vt ibi[a]. Item §. si cert. peta. l. si tibi. sol. vt ibi. Item cõtrà. §. eo. l. si quis duos. solũ. vt ibi. ADDITIO. Dic secundum Bar. hîc quòd ille cui soluitur, tenetur reddere ex pacto: sed si statim ipse reddidit ex sua liberalitate, translatio dominij non impeditur: vt in. l. contraria.

a Vel solue vt per Bart. hîc.

f Qui mandat.] Videtur soluere. solutione facta à procuratore: ad quod est. §. eo. solutam. Accur.

Si quis.] CASVS. Tu debebas mihi decem aureos ex stipulatu quia carebas pecunijs, dixi tibi. vis mihi soluere decem cados mellis, vel olei pro illis decem aureis quos mihi debes? tu promittis. dicitur hîc quòd tu potes soluere mel vel oleum, si hoc facias antequam agam contra te ex prima stipulatione ad decem aureos. Nam si semel litem fuero contestatus contra te: amplius non poteris soluere mel vel oleum: sicut euenit à simili in hac stipulatione. promittis mihi aut Titio centum? Nam Titio potest solui antequam lis contestetur: posteà verò non. Franciscus.

g Fuerit decem.] quia decẽ sunt in obligatiõe sed mel est in solutione tantum: & sic dic, id est aut mel. & ita est bonum simile quod sequitur: item si mihi &c. sicut video in adiecto quòd ei non quæritur obligatio. sic hîc mel est adiectum. Item pro hoc primo dicto facit suprà, de re iudi. l. miles. §. decem. & de peti. hære. item veniunt. §. cùm prædiximus. Ad secundum facit suprà, de diuer. & temp. præscrip. l. si ex duobus. & de fideiuss. l. fideiussor obligari. §. fina. Vel potest dici hîc primum dictum glos. poni vt dicimus in vulgari: decem quæ mihi debes, dabis mihi in melle? id est solutionem illorum decem facies in melle: quia dabis decem cados mellis pro illis decem aureis. & tunc etiam decem sunt in obligatione, & mel in solutione. Item facit suprà de actioni. & obli. obligationum fere. §. accessio. & ad leg. Fal. l. j. §. item si ita. & §. eod. l. vero. §. j. & de ver. obl. insulã. Accursius.

Si quis offerenti se negotijs alienis, bona fide soluerit: quærit quando liberet? Et ait[h] Iulianus cùm dominus ratum habuerit[i], tunc liberari. Idem ait, antequàm dominus ratum habuerit, an condici ex ea causa possit? Et ait interesse, qua mente solutio facta esset, vtrum vt statim debitor liberaretur, an verò cùm dominus ratum habuisset[k]. priore casu confestim posse condici procuratori: & tũc demum extingui cõdictionem, cũ dominus ratũ habuisset, posteriore tunc demũ nasci condictionẽ, cũ dominus ratũ nõ habuisset.

Facultas habendi ratum transit in vniuersalẽ successorem eius qui debet ratum habere, & sufficit ratihabitio illius. Paulus.

Si creditor cuius ignorãtis procuratori solutum est, arrogandum se dederit[l]: siue ratũ habuerit ✱ pater, rata solutio[m] est: siue non habuerit, repetere[n] debitor potest.

Potestas ratificandi non perditur facto alterius quàm debentis ratum habere. Pau.

Et si duo rei stipulandi sunt, quorum alterius absentis procuratori datum est: & antequã is ratum haberet, interim alteri solutũ est: in pendenti est posterior solutio, ac prior: quippe incertum est, debitũ an indebitum exegerit[o].

Facultas soluendi adiecto non perditur per constitutum factum creditori: & competit ei, qui tenetur accessoriè. & solutum adiecto censetur solutum principali: & ab eo repetitur si erat repetendum tanquam indebitum solutũ. Pau.

Paulus. LEX LIX.

Si ita stipulatus sim mihi aut Titio dare spondes? & debitor

Si quis offerenti.] CASVS. Titius erat absens in lõginqua regione. Mæuius amicus suus videns negotia sua perire, & possessiones suas, & domos ruinam minari: gessit negotia ipsi Titij: inter quæ recuperauit aliqua debita à debitoribus Titij. hîc quæritur quando liberentur debitores Titij soluẽdo huic Męuio negotiorum gestori. Respondetur quòd tunc demum quando ipse Titius ratam habebit solutionem ab eis factam. Sed dubitatur vtrum interim quòd ratum non habet Titius, debitores possint hanc pecuniam solutã condicere. distinguitur. aut ipsi soluerũt eo animo vt statim liberentur nõ expectata ratihabitione domini negotiorum: & tunc poterunt condicere pecuniam solutã aut soluerũnt ea intẽtione vt tunc demum liberẽtur, cùm Titius creditor ratum habebit: & tunc nõ poterunt condicere nisi cũ certum sit Titium nõ habere ratam hanc solutionem.

✱ in vetustis quibusdam & scriptis & impressis exẽplaribus legitur, siue ratũ habuerit pater solutionẽ, siue non habuerit, repetere &c.

Si creditor.] Mæuius creditor quorũdam habebat procuratorem: cui ignorante Mæuio est facta solutio. posteà iste Męuius dedit se ad arrogandum Sempronio. dicitur hîc quòd si pater adoptiuus Sempronius habeat ratam solutionem, debitores liberantur. si verò non habeat ratam: tunc debitores poterunt condicere pecuniam ab isto procuratore Męuij cui soluerunt. Et si duo.] Titius & Męuius stipulati sunt à Seio. c. aureos: & sic sunt duo rei stipulãdi. vnus eorũ, puta Titius erat absens, cuius procuratori soluit Seius: & antequã Titius ratũ haberet, soluit etiã alteri. certè posterior solutio est in pendenti an sit solutio vel nõ. Nã si Titius cuius procuratori primo solutũ est, habeat ratã solutionem: alter puta Mæuius recipit indebitũ. sin autẽ Titius ratũ nõ habeat: Mæuius recipit debitum. Franciscus. Accu.

h Ait.] quærendo & respondendo.

i Habuerit.] in medio tempore post solutionem ante ratihabitionem.

k Habuisset.] si esset liberatus. & si nõ haberet ratũ, nõ esset liberatus. qñ autẽ dicatur habere ratũ, dic vt. j. rẽ ratã habe. l. quo enim. §. j. & facit. §. eo. l. verò. §. j. & de condi. indebi. l. si procurator. & causa tota lex loquitur in eo qui non habet mandatũ. Item facit. C. de fur. l. falsus. & quod ibi no. & j. de fur. l. falsus. §. j.

l Se dederit.] ante quã ipse ratũ habeat: quo facto iam nõ expectatur sua ratihabitio, sed patris adoptiui. & facit. j. rẽ ratam ha. l. penul. & l. fi. §. fi. Accursius.

m Rata solutio.] aliàs ratã solutionem, & tunc subaudi esse.

n Repetere.] per condictionem ob causam.

o Exegerit.] scilicet posterior: ad quod est. j. eod. cum ex pluribus. §. finali.

Si ita stipulatus.] CASVS Stipulatus sum à te centũ mihi aut Titio solui. certum est quòd tu potes liberari soluendo Titio. Sed ponamus quòd tu posteà constituisti te mihi soluturum:

rum: & sic cōpetit mihi actio de constituta pecunia. dubitatur vtrū adhuc possis soluere Titio adiecto. Respondetur quod sic. Itē stipulat⁹ sum à Pāphilo filio fami. mihi aut Titio decem dari. dicitur hīc quod pater Pamphilū pōt soluere Titio ex peculio filij, dūmodo suo nomine soluat. & reddit rationem: quia soluendo adiecto in obligatione, videtur debitor soluere principali. postea cōcludit ex prædictis quod si adiecto ī obligatiōe soluat indebitū illud pōt à principali stipulatore condici: quia ni hil refert an verò te iubeā adiecto soluere: an verò ab initio stipulatio ita concepta sit. Franciscus. Accursius.

constituerit se mihi soluturū: quāuis mihi competat de constituta actio, potest [a] adhuc adiecto [b] soluere. Et si à filiofamiliàs mihi aut Titio stipulatus sim, pater potest Titio soluere quod in peculio est [c]: scilicet si suo non filij nomine soluere velit. dum enim adiecto soluitur, mihi solui videtur: & ideo si indebitum adiecto solutum sit, stipulatori posse condici Iulia [d]. putat: vt nihil [e] intersit iubeam te Titio soluere, an ab initio stipulatio ita concepta [f] sit.

Vsucapio creditoris pro soluto liberat debitorem soluentem. Bart.

Idem. LEX LX.

Is qui alienum hominem [g] insolutum dederit: vsucapto homine liberatur.

Duæ causæ lucratiuæ non possunt concurrere circa idem. Bart.

Idem. LEX LXI.

Quoties id, quod tibi debeam, ad te peruenit, & tibi nihil absit [h], nec quod solutum est, repeti [i] possit: competit liberatio.

Debitum in seruitute contractum minuit peculium: secus si est contractum in libertate. Item quod semel reprobaui, postea approbare non possum ad actionem consequendam. Bar.

Idem. LEX LXII.

Dispēsatorem [k] meum testamento liberum esse iussi, & peculiū ei legaui, is post mortem meā à debitoribus [l] pecuniā exegit. an hæres me⁹ retinere ex peculio eius quod exegerit possit, quæri-

a Potest.] s. de cōsti. pecu. si verò mihi. cōtra. sol. ibi nō est actū in constituendo vt sol uat adiecto, & ideo nō pōt solui adiecto, sed soli mihi: vel econtra: vt ibi.

b Adiecto.] vt vtraque tollatur obligatio: sicut in casu sequenti quoad concurrunt. Accursius.

c In peculio est.] & liberabitur pater insolidum. s. si suo & c. nam secus si nomine filij soluat. tūc enim nisi totū soluat non liberatur filium: cum filius in totū teneatur vt & arg. s. de consti. pecu. l. j. in fi. & l. ij.

d Iulia.] vt. s. eo. l. quod hominem. in prin.

e Vt nihil.] quantū ad tres pdictos casus huius legis. interestta men ad aliū: vt. j. eo. l. antepenul. & s. eo. ve ro. §. j. quæ sunt cōtrà.

ADDITIO. Dic secundū Bar. hīc quod hīc nihil interest quātū ad ea quæ hac lege dicuntur: sed quātum ad alia bene interest: vt legibus contrarijs.

f Concepta sit.] s. mihi aut Titio. & facit. s. de condi. inde. l. si procurator. §. j.

Is qui alienum.] CASVS. Titius promisit mihi hominem in genere: ipse soluit mihi hominem alienum. quæritur an liberetur? Respondetur quòd si ego vsucepi hominem istum, quòd Titius liberabitur. sint autem non vsucepi, non est liberatus. Franciscus Accursius.

g Hominem.] facit. s. de dona. causa mor. l. qui alienam. & s. man. l. Iulianus ait. §. fi. & de euict. l qui alienā. & de cōdi. inde. l. indebiti. §. j. & j. eo. l. si hominem. Accur.

Quoties.] CASVS. Debebam tibi seruum Stichum in specie. iste Stichus aliqua ex causa puenit ad te, ita quod tibi propterea nihil abest. hoc est dicere, quia fortè tibi nihil constitit. nūc quæritur vtrum ego sim liberatus à te? Rñdetur quod sic: dummodo id quod ad te peruenit, à nullo possit peti vel repeti. lex sequens ponit casum ad longum. Fran. Accur.

h Nihil absit.] propter primum & secundum contractum.

i Repeti possit.] i. quoquo modo aduocari: ad quod est. s. de leg. j. l. non quocunque. in princ. & intellige hanc legem quando causa vtraque erat lucratiua: puta ex lega. vel ex donatione. secus si neutra, vel altera: vt. s. de actio. & oblig. l. si is qui stichum. & l. ex promissione. & con. cor. s. solu. matri. non solùm. in fin. & C. de re iudi. l. j. & s. de acti. em. non est nouum. & de actioni. & obliga. l. omnes. cum suis concordantijs.

k Dispensatorem.] id est seruum generaliter in gerendis negotijs, & per hoc debitoribus exigendis præpositum. Accursius.

l A debitoribus.] hæreditarijs, non serui.

m Post aditam.] quo ipso liber est: vt. C. de caduc. tolend. §. in nouissimo.

tur? Et si quidem post aditam [m] hæreditatem exegerit pecuniam, dubitari non debet, quin [n] de peculio eo nomine retineri nihil debeat: quia liber factus incipit debere [o], si liberantur solutione [p] debitores. Cùm verò ante aditam hæreditatem pecuniam accepit dispensator: si quidem liberantur [q] debitores ipsa solutione, non est dubiū quin de peculio [r] id retinēdū sit, quia hic incipit debere [s] hoc hæredi [t] quasi negotiorum gestorum, vel mandati actione. Si verò non liberatur [v], illa quæstio est, [x] cùm negotium meum gerens, à debitoribus meis acceperis [y], deinde ego ratum non habuero [z], & mox agere velim [a] negotiorum gestorum actione, an vtiliter agam si caueam te indemnem [b] futurum? Quod quidem ego non puto [c]. nam sublata [d] est negotiorum gestorum actio eo quod ratum non habui, & per hoc [e] debitor mihi constituitur [f].

Seruus in quo habeo vsumfructum, potest mihi liberationem acquirere: & eadem solutio potest liberare soluentem à creditore, & creditorē ab altero: & si pater est furiosus, dos debet restitui curatori suo cum consensu filij, uel filiæ, & cum consensu curatoris: & pupillus sine tutoris authoritate non potest liberare suum debitorem nec se alteri obligare efficaciter. Pau.

Idem. LEX LXIII.

Si debitor [g] sit serui fructuarius [h], potest is seruus per acce

n Quin.] aliàs quia. & aliàs quin.

o Debere.] & per hoc quod iam liber cœpit debere: non minuitur peculium. Itē quod dicit debere, dic actio. neg. gest. si & nomine creditoris sit solutum, & ratū habet, quod est eo ipso quod nesciebat dominum mortuum: & nō dominus vel hæres domini conuenit eum. Accursius.

p Solutione.] qa ignorauerunt mortuū creditorē: & per hoc noīe domini ei soluebāt: vt. s. eod. l. si quis seruo. in prin. Alij intelligūt in debitorib⁹ peculiaribus exactis: & hic dicūt eos liberari: scilicet quia ignorauerunt peculiū ademptum. vt. d. l. si quis seruo. §. j. quod non placet: quia pro certo ponit hæc lex in princ. quod peculium ei fuit legatum. Quid autem si illi non liberātur: vt qa sciuerūt dominū mortuum? Dicā dispēsatorē non teneri domino: sed tenetur exactis per condi. indebi. vt s. de condi. indebi. l. si procurator. & illi exacti tenētur hæredibus vt hīc & facit. s. si certum petat. l. eius qui. Accursius.

q Liberantur.] s. propter iustam ignorantiam.

r De peculio.] tradendo ipsi manumisso.

s Debere.] naturaliter adhuc manens seruus.

t Hæredi.] imò pri⁹ hæreditati.

v Non liberantur.] quia fortè sciebant obijsse creditorem.

x Quæstio est.] id est locum habet. aliàs in libera persona gerente negotium meū.

y Acceperis.] quoduis.

z Non habuero.] semel me certiorato.

a Velim.] quod hīc hæres facere nititur retinendo peculium.

b Indennem.] aduersus debitores soluentes.

c Non puto.] j. rem ratam habe. quo enim. §. j. contra. Sol. illud est quantum ad hoc vt possit agi vel non ex illa stipula. de rato, hīc quo ad hoc vt detur mihi actio. neg. gest. vel nō detur contra procuratorem. Accursius.

d Nam sublata.] id non habet locum. nam si dicerem natam eius voluntate, dicerem non tolli: vt. s. de neg. gest. l. Pomponius. quæ est contrà. Accursius.

e Et per hoc.] s. quòd non habuit ratum.

f Constituitur.] mihi debitor. qui prius erat. i. remanet. sic. s. de iudi. l. iulia. Alij dicunt, & per hoc scilicet quod habuissem ratum, debitor mihi constituitur: id est constituetur ille qui exegit: siue sit liber homo, siue sit olim manumissus. Sed quicquid dicas: inuenies act. ne. ge. nasci si vult habere ratū ab initio: & si nō vult, nascitur. pēdet ergo eius natiuitas ex voluntate vnius partis tantū. & sic est contrà. s. de neg. gest. Pōponius. Sol. natiuitas pōt esse in suspenso, vt hīc: sed ex quo est nata, non pōt tolli vnius voluntate: vt ibi: & idem dixi. s. sublata. i. non nata, vel dic vt ibi diximus. Accur.

Si debitor.] CASVS. Debitor tuus habebat vsumfructum in aliquo seruo: tu accepto tulisti huic seruo debitoris tui. quæritur vtrum debitor tuus liberetur? Respondetur quod sic. Fran.

g Si debitor.] alicuius extranei.

h Fructuarius.] qui habet vsumfructum in seruo. Et not. quòd si conditio debeat in persona pupilli impleri: aut est in facto: & tunc etiam sine tutoris authoritate impletur. aut in dando: & tunc non.

a Per acceptilationem.] à creditore in ſeruum factam. ad qđ eſt.ſ.de pact.l.ſi debitor.& de vſufru.l.ſed ſicuti.&.j.de accepti.l.ſpecies.

CVm iuſſu meo.] CASVS. Tu debebas mihi centũ aureos. iuſsi te ſoluere creditori meo. hîc fiũt duæ liberationes. primo tu à me liberaris: ſecũdò ago liberor à creditore meo. Fran.

ptilationem[a] liberare eum. videbitur enim ex re eius acquirere. Idẽ & in pacto dicemus.

Idem. LEX LXIIII.

CVm iuſſu[b] meo id quod mihi deberes ſoluere, ſolueris creditori meo: & tu à me, & ego à creditore meo liberor[c].

Pomponius. LEX LXV.

SI filia furioſi à viro diuerterit, dicendum eſt agnato curatori volũtate[d] filiæ, vel filiæ conſentiẽte agnato ſolui dotem.

Pupillus non obligatur facto ſuo niſi quatenus eſt factus locupletior. Bart.

Idem. LEX LXVI.

SI pupilli debitor iubente eo[e] ſine tutoris authoritate pecuniam creditori eius numerauerit, pupillum quidem à creditore liberat, & ipſe manet obligatus[f], ſed exceptione[g] ſe tueri poteſt. Si autẽ debitor pupilli non fuerat: nec pupillo condicere poteſt, qui ſine tutoris authoritate non obligatur: nec creditori, cũ quo alterius iuſſu contraxit[h]: ſed pupillus in quantum locupletior eſt factus, vt pote debito liberatus, vtili actione[i] tenebitur.

Vna res poteſt ſolui ex duabus cauſis lucratiuis. Item in quantitatibus non habet locum regula de duabus cauſis lucratiuis. Bar.

Marcellus. LEX LXVII.

SI quis duos homines[k] promiſit, & Stichum ſoluit: poterit eiuſdem Stichi dominium poſteà conſecutus[l], dando[m] eum liberari. In nummis minor[n], vel prope nulla dubitatio eſt, nam & apud Alphenum Seruius ait eũ qui nũmus à debitore ſuo acceperit, & liberare[o] eum velit: poſſe ſæpius illos nummos accipiendo ab eo, eíque retro dando, ac rurſus accipiẽdo, id efficere[p]: veluti ſi centum debitorem, decẽ acceptis liberare creditor velit, vt cùm decem acceperit eadem ei retro reddat, mox ab eo accipiat, ac nouiſsime retineat: & ſi[q] in dubitationem à quibuſdam hoc malè deducatur, quòd[r] nõ poſſit videri is, qui ita acceperit, vt ei à quo accepit, retro reddat, ſoluiſſe potius quam dediſſe.

Conditio conſiſtens in dando, in perſona pupilli ſine tutoris uel curatoris authoritate non impletur: ſecus ſi in faciendo conſiſtit. Bar.

Idem. LEX LXVIII.

SI ſeruus decem dare iuſſus ſit pupillo, & liber eſſe, ſiue hæres ſit pupillus, ſiue tantum conditio in eũ collata ſit: an abſente quoque tutore pupillo dando, libertatem conſequatur? Moueris comparatio conditionis quæ conſiſtit in facto veluti ſi pupillo ſeruierit: quæ poteſt[s] impleri citra interuentum quoq; tutoris[t]. ¶ Et quid, inquit, ſi curatorem habeat[v], & furioſo dare iuſſus[x] ſit: an curatori dando liberetur? & finge alicui[y] fundum legatum ſi dediſſet pupillo furioſove. ¶ Et ſciendum eſt in omnibus iſtis caſibus[z] tutori quidẽ vel curatori vtiliter dependi[a]: ipſi autem, id eſt furioſo vel pullo non rectè[b] perſolui: ne datio ex illorũ

b Cum iuſſu.] idem & ſine iuſſu: vt.ſ. de pig. act.l.ſolutũ.§.ſolutam.& de neg.geſt.l.ſi liber homo.

c Liberor.] vna præſtatione. videris enim mihi & meo creditori ſoluere ſecundũ R. ad quod eſt.ſ.de dona.inter virũ & vxo.l.iij.§.fi.&.ſ.eo.l.in numerationibus.

SI filia.] CASVS. Titius homo mente captus habebat filiam quæ erat nupta Titio. Titius maritus mortuus eſt, quæritur cui dos ſolui poſsit, cùm pater filiæ ſit furioſus? Rñ. ꝙ poteſt ſolui curatori ipſius patris furioſi: dummodo filia conſentiat. Fran. Accur.

d Voluntate.] alioquin contrà: vt.ſ.eod. qui hominem.§.ſi gener. Accur.

SI pupilli.] CASVS. Titius debebat decẽ pupillo Mæuio qui tutorem habebat. pupill⁹ ſine tutoris ſui authoritate iuſsit Titiũ ſoluere Seio creditori ſuo. dicitur hic ꝙ pupill⁹ liberatur à Seio ſuo creditore. Titi⁹ tamen manet obligat⁹ ipſi pupillo. tamen ſi pupillus petat à Titio poterit ſe exceptione tueri. Quid autem erit, ſi iſte Titius non erat debitor pupilli: an poterit cõdicere pecuniã à pupillo quam ſoluit iuſſu ipſius pupilli? Rñſpon. ꝙ nõ: quia pupillus iſto iuſſu non potuit ſe obligare ſine tutoris authoritate. An autem à creditore condici poſsit hæc pecunia? Reſpõ. ꝙ nõ: quia debitor videtur contraxiſſe cũ ipſo creditore iuſſu alterius: tamen ne pupillus remaneat in lucro cum aliena iactura, poteſt conueniri actione vtili inquantum factus eſt locupletior: vtpote debito liberatus. Fran. Accur.

e Eo.] ſcilicet pupillo.

f Obligatus.] debitor ſcilicet pupilli.

g Exceptione.] ſi expediat pupillo creditori ſuo ſolutam. Acc.

h Contraxit.] i. quaſi contraxit ſoluẽdo creditori pupilli iuſſu eius: vt inſti.de obli.ex quaſi contractu.§.item is.itẽ no.ꝙ pupillus nõ obligatur condi inde. ſine tutoris authoritate.

i Actione.] mandati vel neg. geſto. ad quod eſt.ſ. de excep.l. pupillo.& de excep.do.apud.Celſum.§.ſi quis pupillo.& de autho. tuto.l.pupillus.& de nego.geſt.l.iij.§.pupillus.& de condictio.inde.l. interdum.

SI quis duos.] CASVS. Tu debebas mihi duos homines in genere. vna vice ſoluiſti mihi vnum, ſcilicet Pãphilũ: & ſic reſtabas mihi debitor in alio, iſte Pãphilus reuerſus eſt in poteſtatẽ & dominium tuũ. tu iterum ſoluis eum mihi. quæritur an libereris? Rñ. ꝙ ſic: ſicut contingit in pecunia numerata. Nam ſi quis mihi debeat cẽtum, & det mihi viginti, egoq; illa viginti ei reddam: & ipſe iterum mihi det: ſicq; quinquies faciat vſque ad centum, videbitur mihi ſoluiſſe: licet quidam fuerint in contraria opinione: vt in text. Franciſcus. Accurſius.

k Homines.] in genere. Accur.

l Conſecutus.] debitor.

m Dando eum Stichum.] Sed nonne ſecũdũ hoc duæ lucratiuæ cauſæ cõcurrũt in eũdẽ ſeruũ? & ſic eſt cõtrà.ſ.de leg.ij.l. Mæuius.§.duorũ? Sol. ibi de ſtricto iure, hîc de æquitate. vel melius ibi debebatur idẽ ex duobus teſtamentis: & ſic ex duabus lucratiuis cauſis. & iterũ ſolui nõ põt, ne frãgatur regula. at hic ex vna ſola, & fortè non lucratiua, ſecũdum H.

n Minor.] dubitatio.

o Liberare.] ſ. naturali ſolutione.

p Efficere.] vt debitor liberet̃ naturali ſolutione. Accurſius.

q Et ſi.] i. quãuis.

r Quod.] rõ eſt qua mouebantur qui dicebant prædicta nõ poſſe fieri. & dices is.ſ.debitor: & ꝑ eis.ſ.e.l.q ſic. Vel econtra põt eſſe ratio cõtra eos quaſi malè dicerent, hoc modo: bene dixi malè: quia is.ſ.creditor ſecũdũ hoc qui ita accepit vt reddat, non põt videri ſoluiſſe potius debitori quàm dediſſe: imò potius videtur donaſſe quã ſoluiſſe. nec enim creditor ſe obligauit ad reddendũ. & ſic nõ obſtat.ſ. eo. qui ſic nã ibi ex pacto ſe adſtrinxerat ad reddẽdũ: quod hîc nõ fecit. & facit.ſ.ſi cert. pe.ſi tibi pecuniã. & ſ.de do.l.qui id qđ.§.ea lege.

Duæ cauſæ lucratiuæ an poſſunt in eũdẽ ſeruum cõcurrere: & quid in libero homine.

SI ſeruus.] CASVS. Sempronius moriens iuſsit ſeruum ſuũ liberũ eſſe ſub cõditione ſi decem dederit pupillo: nec refert an pupillus iſte hæres ſit, an nõ. Quærit̃ vtrũ abſente tutore pupilli poſsit iſte ſeruus ſoluere decẽ pupillo, & ſic libertatẽ cõſeq? videbatur ꝙ ſic. Nã ſi teſtator iuſsit ſeruũ ſuũ liberum eſſe ſi pupillo ſeruierit: põt ſeruus abſente tutore ſeruire pupillo, & libertatẽ cõſequi. ergo etiã dando decem tutore abſente. Et antequã reſpõdeat iuriſconſul. huic quæſtioni: ſubiungit aliam ibi.

Et quid inquit.] Quid ſi teſtator aliquis vel alius iuſsit ſeruũ ſuũ liberum eſſe ſi furioſo decem dederit: an poterit decem dare furioſo abſente curatore? Nunc reſpondet vtrique quæſtioni ibi.

Et ſciendum.] dicens ꝙ in ambobus caſibus rectè ſoluitur tutori & curatori. ipſis autem pupillo & furioſo non rectè ſoluitur tutore vel curatore abſente, ne fortè hoc quod ſoluitur, pereat imbecillitate pupilli vel furioſi. Nec enim fuit mens ipſius teſtatoris vt detur quomodocũq;, ſed vt ſecurè detur, ne res pereat. hoc dicit hæc lex pulchra & aurea. Franciſcus.

s Quæ poteſt.] ſ. conditio in facto conſiſtens.

t Tutoris.] vt & ſuprà de conditionibus, & demonſtrat.l. cùm pupillus.

v Habeat.] aliquis furioſus.

x Iuſſus ſit.] ſeruus, & liber eſſe.

y Alicui.] etiam libero.

z In omnibus iſtis caſibus.] vbi datio vertitur.

a Dependi.] ſ. ſi fideliter fiat à ſeruo: aliâs nõ: vt.ſ.de manu. teſta. qui filiũ & pecunia in rẽ pupilli vel furioſi vertatur: vt.j.e. ſtichũ.§.vſumfructũ.ibi, idq; ita &c.

b Non rectæ.] ſ. in dando: ſecus in faciendo: vt prædixi. Item & ſi in dando eſt contrà.ſ.eodem ſi ſtipulatus fuero mihi. Sol. ibi erat pecunia in vtilitatem pupilli conuerſa: vnde ex poſtfacto videtur bene ſoluiſſe: vt infrà eodem ſtichum.§.vſumfructum. vel ibi erat proximus pubertati. Vel verius ibi erat adiectus: quo caſu imputat̃ ſtipulanti quare talem adiecit. Item primo modo ſolue aliud contrariũ

trarium.ſ.l.in pupillo.Item ar.cõtrà.ſ.de condi.& demon.l.Meuius cui [a].Itẽ ecõtra pupillus poteſt parere:vt.ſ.de cond.& demon.l.conditionibus.

a Dic quòd ibi conditio nullo modo effectualiter poteſt adimpleri: hic ſic ſecundū Bar.

SI hominem.] CASVS. Stichus ſeruus meus in quo Titius vſumfructū habebat,dedit tibi damnū.Tu me facis conueniri vt aut damnū reſarciam tibi,aut ſeruum dẽ ꝓ noxa. dedi tibi ſeruū pro noxa:qui erat obligat⁹ creditori meo, vel in quo alius habebat vſumfructū.quæritur quid iuris? Reſpon.ꝙ tu poteris mecum agere iudicati actione. Nec erit expectandum ꝙ creditor eum vendicet actione Seruiana,vel ꝙ vſuſfructus ſit finitus. tñ ſi cauſa pignoris ſit finita : liberabor à te. Frãciſcus. Accu.

imbecillitate pereat.nec enim hoc egit teſtator vt quoquo modo eſſet datum, expleta videatur conditio.

Non liberatur quis dando pro noxa ſeruum pignoratum:uel in quo habetur uſusfructus.Bartolus.

Celſus. LEX LXIX.

SI hominem [a] in quo vſusfructus alienus eſt,vel qui erat pignori Titio obligatus,noxæ dediſti:poterit is cui condemnatus es [b] tecum agere iudicati [c] :nec expectabimus [d] vt creditor euincat. ſed ſi vſusfructus interierit,vel diſſoluta fuerit pignoris obligatio:exiſtimo proceſſuram liberationẽ [e].

Debitor in diem certum poteſt diem præuenire in ſoluendo etiam inuito creditore. Pau.

Idem digeſto. LEX LXX.

QVod in diem certum promiſſum eſt,vel ſtatim dari poteſt,totum enim medium tempus ad ſoluendum promiſſori liberū [f] relinqui intelligitur.

Per partis ſolutionem factam creditori non tollitur facultas ſoluendi adiecto alteram partẽ. Paulus.

Idem. LEX LXXI.

CVm decem mihi aut Titio dari ſtipulatus ſim: ſi quinq; accipiam,reliquum promiſſor recte Titio dabit.

Poteſt quis ratum habere geſtum nomine ſuo ſi ius eius non erat extinctum contra principalẽ, licet eſſet extinctum contra fideiuſſorem ſoluentem.Pau.

Si fideiuſſor [g] procuratori [h] creditoris ſoluerit,& creditor poſt tẽpus [i] quo liberari fideiuſſor potuerit,ratum habuerit:tamen quia fideiuſſor cùm adhuc ex cauſa fideiuſsionis teneretur ſoluerit,nec repetere poteſt,nec minus agere aduerſus reum mandati poteſt quá ſi tunc præſenti [k] dediſſet.

Actus medius interueniens facto hominis negotium geri non impedit,nec ratihabitionem retrotrahit.Barto.

Item ſi ignorans creditor procuratori ſuo ſolutum,ſeruo debitoris filióve acceptum fecerit,poſt eà autem reſcierit,& id ratum habuerit:confirmatur ſolutio: & qđ accepto latum ſit,nullius momenti [l] eſt.Et contrà ſi ratum non habuerit:quod acceptum fecerit,confirmatur [m]. Sed ſi ignorans ſolutum,litem conteſtatus eſt:ſi pẽdente iudicio ratum habuerit, abſolui oportet illum cum quo actū eſt.ſi ratum non habuerit, condẽnari.

Re perempta poſt oblationem debitor generis liberatur ope exceptiõis:ſpeciei debitor ipſo iure idẽ in debitore generis ex cauſa dotis.Bar.

*Martianus. L. LXXII.

QVi decem debet, ſi eadem

*al.Marcellus.

a Si hominem.]Stichum.

b Condemnatus es.] vt emendes damnum,vel noxæ des.

c Iudicati.] vt &.ſ.de re iudi.l.iiij.§.fin. & arg.ĩ.eo.qui decem.§.penul.&.§.fi.& de lega.iij.l.qui cõcubinã.§.ſi hæres.ſed videtur dari de dolo:vt.ſ.de dolo.l.ſi oleum.§.& ſi tu.quæ eſt contrà.Solu.ibi agitur de dolo i.iudicati nomine doli.ſic.C.de dolo.l.j.vel ſolue vt ibi.Itẽ adhuc non videtur opus eſſe agi iudicati :quia per dationem huius ꝓ noxa denegatur vſuſfru.vel pignoris perſecutio:vt.ſ.de noxa.ſi ex duobus.§.fi.&.l.ſi noxale.in princ. & de vſufru.locum.§.proprietarius.& de dam.infe.hoc amplius.§.fi. Sed reſpon.quia illud ſit dño petente contra fructuarium vt aut conferat ad litis æſtimationem,aut dimittat vſumfr.at creditor hoc nõ petit:ſed agit iudicati:vt hîc dicitur.lex tamen illa,ſi noxale.circa prin.videtur plus obſtare:quia dicit ipſo iure finiri pignus:& hic innuit ꝙ non.nam quia durauit hic pignus,agitur iudicati.Sol.ibi creditor erat præſens quando ſeruus fuit pro noxa datus:nec voluit eũ defendere rationes ſui iuris:vnde ei imputatur:licet non ſic in fructuario:vt ibi dicitur.hic aũt creditor fuit abſens. Vel aliter:ibi ſoluitur pignus ipſo iure ſcilicet prætorio:hic non ipſo iure ſcilicet ciuili.

d Nec expectabimus.]ad hoc.ſ.de act.emp.ſeruus.§.fi.

e Liberationem.]vt.ſ.eo.l.cùm quis.§.qui hominem.&.ſ.eo.l.is qui alienum.cum ſuis concor.

QVod in diem.] CASVS. Si promiſi tibi ſoluere decem in Paſcha,poſſum tibi ſtatim offerre:quia medium tempus apponitur gratia debitoris.Fran.Accur.

f Liberum.]vt ſoluat ſi vult:ſi non vult,non cogatur:vt.ſ.de act.& obli.l.quiſquis.& de ver.obl.l.cum qui.§.quoties.& de re iud.l.intra.&.C.de fideicom.l.poſt mortem.hoc autem fallit cum gratia eius cui debetur,dies ponitur:vt.ſ.de leg.ij.ſi ita.§.Pegaſus.& de vſur.l.in fideicommiſsi.§.cùm Pollidius.& ſic etiam poteſt intelligi.ſ.de conſti.pecu.l.item illa.circa prin.Item contra.ſ.de vſufruct.leg.ſi vſusfructu.mihi.vbi etiam ante biennium agitur vel pro tempore ante biennium.ſed ibi biennium erat ſtatutum:vt ſcilicet vltra hæres non teneretur dare vſumfructum:non autem vt vſque tunc haberet dilationem.

CVm decem.] CASVS. Planum eſt hoc principiũ. Si fideiuſſor.]Titius debebat mihi centũ:pro quibus dedit mihi fideiuſſorem:qui fideiuſsit vſque ad certũ tempus:obtulit pecuniam procuratori meo:ſiue vero, ſiue falſo,& ſoluit,poſt tempus fideiuſſionis finitum ego habui ratam ſolutionem.dicitur hîc ꝙ iſte fideiuſſor non poteſt pecuniam repetere:quia ſoluit eo tempore quo tenebatur:nec erat finitum tempus ſolutionis.ſed & poterit agere mandati aduerſus debitorem quaſi mihi creditori ipſi præſenti ſoluiſſet. Sed ponamus quòd ego ignoraui ſolutum eſſe procuratori meo, accepto tuli ſeruo debitoris mei vel filio eius.poſt autem cũ ſciui ꝙ ſolutum eſſet procuratori meo,ratum habui.dicitur hîc ꝙ ſolutio confirmaẽ:& acceptilatio fit nullius momenti.Item ſi ego creditor ignorans ſolutum eſſe:litem ſum conteſtatus cũ debitore meo,& pendente iudicio ratum habuero : debitor debet abſolui. ſi non habuero ratum:debet condemnari.hoc dicit iſte §.Fran.

g Si fideiuſſor.] non debitor. Ioannes.

h Procuratori.]falſo,vel ad alia conſtituto.

i Tempus.]fideiuſſerat enim vſque ad tempus certum.

k Præſenti.] creditori.Sed contrà.ĩ.rem ratã habe.l.fi.§.fi. Solu. hic ratã habuit ſo. eo tempore quo reus erat obligatus efficaciter : licet fideiuſſor ipſe eſſet liberatus tũc cũ ratũ habuit: ibi cũ reus erat liberatus. & facit ad hoc & ſeq.rñ.ſ.de conſtitu.pecu.itẽ illa.§.quod adijcitur.

l Nullius momenti eſt.] propter ſolutionem.

m Confirmatur.] id eſt firma oſtẽditur acceptilatio.

QVi decem debet.] CASVS. Tu debes mihi decẽ ex aliqua cauſa.venis vna dierum, & offers pecuniã hãc mihi ego homo ſuperbus nõ aduerto ad te, & nõ recipio hanc pecuniã:tu recedis cum his nũmis.& poſt aliquod tẽpus perdis iſtã pecuniá. ego peto à te debitũ iſtud.tu rñdes : dñe mi qđ petis? certè nodum in ſcyrpo quæris.ego perdidi hanc pecuniam quã altera die obtuli tibi.ſi accepiſſes,ego eſſem nunc liberatus:imputa tibi ipſi quòd perdita pecunia.certè nõ dabo aliam.ſurge & ambula:quia nihil aliud à me conſequeris.tolle igitur grabatum tuum,& vade in domũ tuam .dubitatur an bene excipiam?Rñ.ꝙ ſic.Itẽ ſi mulier dedit ſeruum in dotem.ſoluto matrimonio ſi vir offert,& mulier non vult recipere,ſeruuſq; moritur:liberatur ipſe maritus.

Si cũ mihi.]Tu debebas mihi ſeruũ Stichũ: interpellaui te vt eũ ſolueres:tu non ſoluis: & ſic es in mora.poſt hanc morã promittis mihi hunc ſeruum ſub conditione ſi nauis ex Aſia venerit . pendente iſta cõditione ſeruus decedit.nunc quęritur vtrũ debeas mihi ſeruũ. Videtur ꝙ ſic:quia iſta nouatio fieri non potuit:ergo remanet prior obligatio in qua tu morã cõmiſiſti.& ſic teneris.Sed tamen rñdetur ꝙ debitor qui poſt moram promiſit mihi creditori ſtipulanti:non videtur fuiſſe in mora:quia etiam qui poſt morã offert,ipſe purgat moram:ergo ille etiã eam purgat qui volẽte creditore poſt morã ei promittit:Sed ponamus ꝙ poſt morã factã in ſoluendo Sticho,ego ab alio eũ ſtipulor quã à debitore:an mora ſit purgata?Rñdetur ꝙ ſic, ſicut ſi aliquis alius obtuliſſet mihi hunc ſeruum pro debitore meo. Nam liberaretur iſta obligatione,ſi ego recipere noluiſſem.

Idẽ reſponſum eſt.]Fur quidã ſurripuit mihi ſeruum quẽdã : ego ſtipulor ab eo fure quicqd ipſe mihi facere ſiue dare debet.licet fur ſemper ſit in mora:tamẽ ſi ſeruum offerat,& ego nolim accipere, & poſteà ſeruus decedat:fur liberatur.Sed pone ꝙ tempore iſtius ſtipulatiõis ſeruus à fure ꝓmiſſus ſit in prouincia:& priuſquam perueniret in manus furis, deceſſerit:certè fur non liberatur:quia nunquã obtulit eum mihi,cùm facultatem non habuerit eum mihi offerendi.

Stichum aut Pamphilum.] Promiſiſti mihi Stichum aut Pãphilũ cũ Pamphilus eſſet meus:& ſic mihi deberi non potuit.Itẽ ponamus ꝙ meus eſſe deſierit.an liberabitur debitor ſoluendo eum ? Rñdetur ꝙ non:quia nec obligatio nec ſolutio videtur in Pamphilo conſtitiſſe.cætera huius.§.vide per te.

Qui hominẽ.]Iſte.§.ponit quos homines ſoluendo quis liberari non poteſt.primò ſi hominem debeo,& ſoluo ſtatuliberum:nõ libe-

obtulerit[a] creditori, & ille sine iusta causa ea accipere recusauerit: deinde: debitor ea sine culpa sua perdiderit[b] : doli mali exceptiõe[c] potest se tueri, quãquã aliquando interpellatus[d] nõ soluerit. etenim non est equum teneri eũ pecunia amissa. qui non teneretur si creditor accipere voluisset. quare pro soluto id in quo creditor accipiendo moram fecerit, oportet esse. Et sanè si seruus erat in dote, eumque obtulerit maritus: & is seruus decesserit, aut nummos[e] obtulerit, eosque non accipiente muliere perdiderit: ipso iure[f] desinit teneri.

Stipulatio conditionalis animo nouandi tollit effectum moræ si erat res præsens: aliàs secus. Barto.

Si cũ mihi Stichum deberes, & in soluendo morá fecisses, sub conditione eum promisisti, & pendente ea Stichus decessit: videamus an quia nouari prior obligatio[g] non potest petitio serui competat, ea q̃ competeret si non intercessisset stipulatio. Sed in promptu[h] contradictio est. debitor enim cũ stipulãti creditori sub cõditione[i] promiserit: non videtur in solutione hominis cessasse[k] . nã[l] verum est eũ qui interpellatus dare noluit[m], offerentem posteà, periculo[n] liberari. Sed quid si ignorante debitore ab alio creditor eum[o] stipulatus est? Hic quoque[p] existimandus est periculo debitor liberatus: queadmodum si quolibet noĩe eius seruum offerente stipulator accipere noluisset. Idem responsum est[q] si quis cùm surreptus sibi seruus esset, sub conditione stipulatus fuerit quicquid furem dare facere oportet. nam & fur[r] condictione liberabitur si dominus oblatum sibi accipere noluit: si tamen cùm in prouincia fortè seruus esset, intercesserit stipulatio. Sed finge priusquàm facultatem eius[s] nancisceretur fur vel promissor, decessisse seruum. Non poterit[t] rationi quam suprà reddidimus, esse locus, non enim obtulisse eum propter absentiam intelligi potest.

In stipulatione alternatiua si altera de rebus alternatiuè promissis erat stipulatoris tempore stipulationis, censetur altera tantum promissa: & ideo nec obligatio nec solutio tenet in ea quæ erat stipulatoris, etiam si desinat esse sua. sed in stipulatione generis generalissimi potest solui illa quæ erat stipulatoris tempore stipulationis, si posteà desinat esse sua. in obligatione uerò generis subalterni idẽ, si desijt esse sua antequàm obligatio totaliter extinguatur: secus si posteà. Bar.

Stichum aut Pamphilum stipulatus sum, cùm esset meus Pamphilus. Nec si meus esse desierit[v], liberabitur[x] promissor Pamphilum dando. neutrum enim videtur in Pamphilo homine constitisse, nec obligatio, nec solutio. Sed ei qui hominem dari stipulatus est: vnum etiam ex ijs, qui tunc stipulatoris serui erant, dando promissor liberabitur, vi quidem ipsa[y] : ac si is dari stipulatus esset[z], qui eius nõ erat. Fingamus ita stipulatum, Hominem ex ijs quos Sempronius reliquit, dare spondes? cùm tres Sempronius reliquisset[a], eorumque aliquis stipulatoris fuisset[b]. an nunc mortuis[c] duobus qui alterius fuerant, supererit illa obligatio, an non, videamus. Et magis est deficere stipulationem, nisi ante mortem duorum desierit[d] esse reliquus seruus stipulatoris.

ror. Item si soluo seruum qui damnum dederat, & non est solutus noxa: non liberor. Item & ille, qui soluit seruum qui fuerat deditus noxæ, non liberabitur: quia minus dat quàm ille, qui soluit eũ, qui non est solutus noxa. Sed quid si dedit hoĩem vespertilionem. i. eum qui non videt nisi de nocte? certè seruum quidẽ dedisse videtur: licet minus bonũ: tamen plus dat quàm ille, qui dat eum, qui non est solutus noxa, aut eũ qui 10 datus fuit pro noxa. ratio: quia isti possunt auferri ab eo ratione noxæ: vespertilio autem non põt à creditore auferri.

Promissor.] Tu debebas mihi seruum aliquẽ. soluisti talẽ qui aliquo casu nõ potest 20 per me ad libertatẽ perduci. an libereris? Rñ. ꝙ non: quia oportet ꝙ me pleno iure facias dñm serui quem mihi soluis. Fran. Accursius.

a Obtulerit.] aliâs detulit. aliâs obtulit. & dic congruo loco & 30 tempore: vt. s. eo. l. si soluturus.

b Perdiderit.] secꝰ si nõ perdidit: quia adhuc tenetur: vt. C. de vsur. l. acceptã. in fi. &. s. de ar. l. sed & si post eà. nisi in casu: vt. C. de condi. inser. l. fi. ibi, nisi ipse &c.

40 c Exceptione.] & nõ ipso iure, quia erat obligatus in genere & quod in genere est perire nõ põt vt s. ad le. Fal. in ratione §. incerte. si aũt in specie: interitu speciei liberatur ipso iure: nisi esset in mora: vt. s. de 50 ver. obl. l. si ex legati causa. &. l. si seruũ. in prin. & facit ad hoc ꝙ debitor generis liberetur per excep. si pereat post oblationẽ. s. de doli excep. l. si opera. &. s. eo. l. si soluturꝰ & de verb. obli. interdũ. §. fin. sed non videt 60 liberari etiã per except. vt in contrario. j. eo. creditor. sol. vt ibi. Item est contrà. s. de arbi. l. Celsus. in fi. sed ibi in pœna committẽda: hîc in sorte iam debita.

d Iterpellatus.] verum est ante oblationẽ: aliâs cõtrà: vt. s. de pericu. & cõmo. rei ven- 70 di. l. illud. Accursius.

e Nummos.] cũ nummi essent dati in dotem. Accur.

f Ipso iure.] fauore dotis, vt inuitent ad offerendã dotẽ. arg. C. de do. promis. l. ad exactionẽ. &. s. qđ metus cau. l. si mulier. §. si dos. vel dic aliud esse in contractu bonæfidei quàm stricti iuris: vt in bonæfidei ipso iure: in alijs per excep. ar. s. de leg. j. huiusmodi. §. ij. vel qđ dicit ipso iure, referas ad casum qñ seruus erat in dotẽ: at qñ pecunia dic liberationem contingere per exceptionem.

g Obligatio.] ideo quia cũ existit conditio, non inuenit vbi figat vel ponat pedes suos: vt. s. de dona. l. quoties in prin.

80 h Sed in promptu.] nunc respondet.

i Sub conditione.] nã nõ petet seruus. vt. d. l. quoties. circa prin. ibi, vnde &c. & statim reddit hîc rationẽ, debitor enim &c. sed contra. huic & illi. l. quoties. j. eo. ti. si rem. circa princi. ibi, nisi per promissorem &c. sol. vt in vtraq; earum dixi.

k Cessasse.] purgauit autem moram: vt. d. l. quoties.

l Nam.] à simili.

m Dare noluit.] post interpellationem.

n Periculo.] ita & hîc, vt. s. de verbo. obli. sciendum. §. fi. &. l. interdum. in fi. &. l. si seruum. §. sequitur. & de pericu. & commo. rei vendi. illud.

o Eum.] scilicet Stichum.

p Hic quoque.] non solùm superiori casu: sed certẽ imò hoc casu non videtur liberari à periculo per oblationẽ alteriꝰ: vt. s. de verbo. obli. l. eũ qui ita. §. 10 fi. quæ est contrà. sol. vt ibi.

q Respõsum est.] quòd tollatur condictio: vt &. s. de condi. fur. l. parui.

r Nam fur.] à simili. hæc enim duo paria sunt, stipulari à fure, quicquid debet: vt hîc 20 &. s. de ver. ob. scire. §. fi. & offerre furẽ: vt subijcit, &. d. l. parui. in prin. quod intellige hoc secũdo casu si post eà pereat res vt tunc tollatur conditio: sed in primo statim post stipulationem: & tunc tenetur ex stipulatio- 30 ne.

s Eius.] serui.

t Non poterit.] refert ergo sit absens vel præsens. sed contrà in hoc. s. de condi. fur. l. parui. Sol. ibi facultatem habebat ostẽdẽdi seruũ, quia prope absens erat: hîc nequa- 40 quã facultatẽ habere poterat ita absens erat: vel plene dic vt ibi no.

Lucratiuæ caussæ duæ an possint in toto in vnum & eũdẽ concurrere: & quid pro indiuiso.

v Desierit.] altero iã mortuo. & sic obligatione soluta secundũ H. vt ar. j. in fin. §. vel aliter vt ibi dices.

x Liberabitur.] 50 imò videtur ꝙ q semel creditoris est, amplius ei solui non põt etiã si suus esse desierit: vt. s. de leg. ij. Meuius. §. duobus. sol. ibi loquitur cũ duo homine in genere alicui legauerũt: quibus casibus si vnus soluit, al- 60 ter eundem soluere nõ potuit quàmuis desijt esse stipulatoris: ne videãtur duæ causæ lucratiuæ in eadem re cõcurrere quæ possunt ad oculum demõstrari. secus autem in dimidia fundi pro indiuiso legata à duobus, & soluta ab vno: quia illa ad oculum osten- 70 di non potest: vt ibidem dicitur. hîc autem vna causa erat tantum lucratiua: ibi nõ. vnde semel homo mihi solutus si desinat esse meus, iterum solui potest: quia regula non vitiatur. vna enim erat obligatio. Azo. Alij hîc de æquitate: ibi de rigore. item fac. suprà eodem. l. si quis duos.

y Quidem ipsa.] nam promisso homine in genere, nullus erat in obligatione: vt. s. de leg. j. l. cùm incertus. sed si Stichũ aut Pamphilũ, tunc vterq;: vt. s. de verb. obli. l. si duo rei. in aliquibus tamen consonant hi promissores: scilicet generis: & in alternatiuis: vt in contrario suprà de condict. indebi. l. cùm is. §. fi. vel dic ipsa id est ipso iure 80 prædicta ratione.

z Stipulatus est.] seruum puta eius. s. stipulatoris.

a Reliquisset.] futuræ legatur: si fortè habes relinquet.

b Fuisset.] tempore stipulationis. H. vel dic posteà.

c Mortuis.] ante stipulationẽ interpositã: vt nõ cõtradicat prin. sed litera videtur tota post stipulationẽ interpositã: sed secũdũ hoc videt quodãmodo prin. §. repugnare fini. sed dic vt modò dixi. Acc.

d Desierit.] antequã fieret stipulatio. Et nota mirabile, ꝙ refert stipu

ſtipuler Stichũ aut Pamphilũ:& tũc ſi vnus eſt meus, nec obligatio nec ſolutio conſtat in eo cũ ſtipulor vnũ ex illis:vt in fin. huius.§.ſecundũ Azo.& ſic nõ eſt cõtra principiũ.§.vt &.ſ.de ver.obli.ſi duo rei.quæ eſt contraria huic fini,ſed concor.cum prin.vnde & principium ſecundum hoc eſt contrarium fini eadem ratione.

Qui ſoluit rem quam habere creditorem nõ licet,non liberatur:ſecus ſi ſibi habere licet,quãuis uilem.Bar.

Qui hominem debebat: Stichũ cui libertas ex cauſa fideicommiſſi præſtanda eſt,ſoluit. Non videtur [a] liberatus.Similique modo ſi ſoluerit ſeruum qui noxa ſolutus non eſt:non liberabitur [b].Itẽ qui hominem noxæ debitum ſoluit: non liberatur.nam & minus hic [c] ſeruum dedit quàm ille, qui ſeruũ dedit nondum noxa ſolutum.Nũc ergo & ſi veſpertilionem [d] ,aut aliàs turpem dederit hominẽ, idem ſit?Et ſanè datũ negare non poſſumus:ſed differt hæc ſpecies à prioribus.habet enim ſeruum qui ei auferri non poſsit.

Iſtum text.inducit Guil.de cu. in.l. quod te. ſi certum peta.quòd qui tenetur quolibet anno dare alteri unum par caponum:tenetur eos dare uiuos,non mortuos:ut poßit eos ad libertatem perducere eo modo quo ſeruus.hoc ſit loco ſummarij.Paulus.

Promiſſor ſerui eum debet hominem ſoluere,quem ſi velit ſtipulator poſsit ad libertatem perducere [e].

Pecuniam redactam ex uenditione pignoris poteſt creditor uertere in quam cauſam uult. Bartolus.

Idẽ digeſto. LEX LXXIII.

OB triginta [f] nummos pecuniæ creditæ fideiuſſorem in viginti dedit,pignus in decem: & ex vẽditione pignoris creditor decem conſecutus eſt. vtrum ex vniuerſitate id decedit(vt quidam putant [g])ſi in ſoluendis decem nihil debitor dixiſſet an(ſicut ego puto) in totis decem fideiuſſori contingat liberatio:quia dicendo potuit efficere debitor,vt ibi nõ dixit, id potius ſolutum exiſtimetur, quod ſatidato debeatur,magis tamẽ exiſtimo [h] licuiſſe creditori in id, quod ſolus [i] debebat reus, accepto [k] ferre.

a Non videtur.]vt ſ.eod.l.cũ quis.§. qui hominem vt dixi.ſ.de con.inde.l. Neratius. 10 & facit.ſ.de leg.iij. qui concubinam.§.ſi hæres.Accur.

b Non liberabitur.]vt.ſ.e.l.ſi hominem.&de verb. obl.l. vbi autem.§. fin.Acc.

c Nam & minus hic.]ſ.qui dedit ſtatu liberũ,minus dat quã 20 ille qui dat noxę ſubditũ:quia hũc ſtatuliberũ ſtipulator tenere nõ põt exiſtẽte conditione:ſed noxæ ligatũ põt retinere dando æſtimationẽ litis. vel dic hîc.ſ.qui dat ſeruum iam noxæ deditũ:minus dat quã ille 30 qui dat ſeruũ noxæ ſubditum,ſed non datũ, ratione prædicta: & caue ꝙ quidã habẽt hic minus in litera.

d Veſpertilionem.]ª qui non videt in ſero:vt &.ſ.de ędil. edi.l.ſi hominẽ.vel .i. ſpoliatorẽ latronum 40 quaſi vi ſpoliatorẽ: vel id eſt in vili arte conſtitutum:vel .i.ſepulchri violatorẽ vt.ſ.ad Treb.ſed ſciẽdũ.

Veſpertilio quid dicat a Veſpillonẽ legit Nebriſ.in lexico ſuo iuris ciuilis in dictione veſpillo, tu ſi mauis: Budæũ ſequitor.ſ.de eui ctio.l.ſi ita quis.

e Perducere.]i.vt plenè fiat ſtipulatoris vt.ſ.de leg.j.l.ſi à ſubſtituto.§.hæres. & de ver.obli.l.vbi autem 50 non apparet.§.fi. Itẽ & plenè dominus qñque non põt manumittere:vt.C. de his qui non poſ.ad liber.perue.l.j.&.ij.Accur.

OB triginta.] CASVS. Titius debebat mihi triginta aureos. pro vi60ginti dedit mihi fideiuſſorem:pro alijs decem dedit mihi pign9. ego vendidi pignus iſtud:& ſum cõſecutus ex eo decẽ aureos . Nũc q̃rĩt vtrũ iſta decẽ debeãt deduci ſuꝑ tota ſumma: ſicut ſit qñ debitor ex magna ſumma ſoluit partẽ,& nihil dicit ſuꝑ qua deducit nã tũc deducĩt ſuꝑ toto.vel an debeãt iſta decẽ deduci ſuper viginti ꝑ quibus fideiuſſor interuenit:vt ſic fideiuſſor liberetur in decem,vt potius videatur debitor ſoluiſſe in illam ſummã pro qua fideiuſſorẽ dedit:tamen in fine concludit ꝙ creditor poteſt deducere in illã 70 ſummã.ſ.in decem quæ ſolus debebat,hoc eſt ſine fideiuſſore. glo. ponit caſum in.l.ſeq.Fran.

f Ob triginta.]aliâs incipit, vbi ob triginta: & aliâs ob triginta.

g Putant.]fortè nob obſtaret eis.j.eodem.l.cùm ex pluribus. & ſ.eodem in his.&.l.magis.cum ſuis concor.quia illæ omnes loquuntur in debitore ex pluribus cauſis: ſed hic debebat ex vna cauſa tantum.Accurſius.

h Exiſtimo.]de æquitate.vel dic ꝙ corrigit ſeipſum.

i Solus.]ſ.ſine fideiuſſore.

80 k Accepto.]quia & in id pignus acceperat.

l ID quod.]Pone exẽplũ in pœna legali:vt ſi debitor ſurripit pignus creditori:vt.ſ.de pigno.actio.l.ſi pignore.&.j.de fur.l.ſi debitor.&.l.creditoris.&.j.de reg.iur.l.quod à quoquã. &.ſ.de condi.indebi.l.pœne.Itẽ & in cõuentionali,ſi modò erat actũ rato manente pacto:vt.ſ.de ver.obli.l.ita ſtipulatus.in fi.ſi autẽ hoc nõ eſſet dictũ non haberet locum hæc lex,cũ rẽ excludat pœnæ præſtatio quoad concurrit:vt.ſ.de excep.doli apud Celſum.§.labeo.&.ſ.pro ſocio.l.ſi quis à ſocio.&.l.ſeq.& de actio.emp.l.prædia.Accur.

Intentio huius.l.eſt quòd illud quod ſoluitur nomine pœnæ,non computetur in ſortem: & ſic poterat peti ſors,aliàs non diceretur cedere lucro creditoris.Paulus.

Modeſtinus li.Regul. L. LXXIIII.

ID quod [l] pœnæ nomine à debitore exactum eſt:lucro debet creditoris cedere.

Idem lib.Regul. LEX LXXV.

SIcut acceptilatio in eũ [m] diem præcedentes perimit actiones: ita & confuſio [n].Nam ſi debitor hæres creditori extiterit:confuſio hæreditatis perimit petitoris actionem.

Non ualet ceßio facta poſt ſolutionem cõtra correum pariter obligatum,niſi pactum de cedẽdo præceſſerit.Bar.

Idem li.reſpon. LEX LXXVI.

MOdeſtinus reſpõdi [o], Si poſt ſolutionem [p] ſine vllo pacto [q] in omne quod ex cauſa tutelæ [r] debebatur, actiones poſt aliquod interuallum ceſſæ ſint [s] ,nihil ea ceſsione actum eſt:cùm nulla actio [t] ſuperfuerit.Quòd ſi ante ſolutionem hoc factum eſt [v] : vel cùm conueniſſet [x] vt mandarentur actiones, tunc ſolutio facta eſt,& mandatum ſubſecutum eſt:ſaluas eſſe mandatis actiones: cum nouiſsimo [y] quoque caſu pretium magis mãdatarum actionũ [z]

SIcut acceptilatio.] CASVS. Si tibi fecero generalem acceptilationem qui es debitor meus oẽs actiões quas habeo cõtra te,perimuntur.Item etiam ſi inſtituero te hæredem:oẽs actiones dilabuntur.Fran.Ac.

m In eum.]ſ.quo facta eſt.

n Confuſio.] ſ.per10imit actiones : vt & j.eo . Stichũ.§.aditio. & noli repetere in eũ diem.

MOdeſtinus reſpondi.] CASVS. Pone caſum in pluribus tutorib9 vel in pluribus fideiuſſoribus.Tres erant tuto20res vnius pupilli:vel tres fideiuſſores vni9 debitoris: vnus tutorum ſoluit id quod debebatur pupillo ratione malè adminiſtratæ tutelæ,vel vnus fideiuſſorũ ſoluit totũ debitũ ꝑ quo fideiuſſerãt tres fideiuſſores 30 in ſoluendo.nihil dixerunt de actionibus cedendis:poſt verò interuallũ ſoluẽs vult ꝙ ſibi cedãtur actiones. dicitur hic ꝙ non põt illud petere poſtquàm eo tẽpore quo ſoluit nihil dixit.ſi verò ante ſolutionẽ vel in ſo40lutione hoc actũ eſt vt.ſ.mandarent actiones, & poſteà ceſſæ ſunt actiões ceſsio valebit.& reddit rõnem ibi,cũ nouiſsimo &c. Fran.Accur.

o Modeſtinus reſpondi.]& bene.

p Poſt ſolutionẽ.] 50 factã ab vno reo debendi vel vno fideiuſſore.]

q Sine vllo pacto.] facto de actionibus cedendis.Accur.

r Tutelæ.]malè adminiſtratæ.Accur.

s Ceſſæ ſint.] ſ.tutori qui inſolidũ ſatisfe60cit pupillo.

t Nulla actio.] ſcilicet actori.ſic.ſ.de fideiuſ.l.cũ is. habet tamen tutor in rem vtilẽ,licet non ceſſam,vt.ſ. de tute.& ra.diſtra.l.j.§.nunc tractemus.ibi & ſi fortè &c.ſed videtur ex interuallo etiam facta ceſsio valere:vt.ſ.de adminiſtra.tuto.l.. ſi minoris.quæ eſt contrà.Sol.ibi fuit actum tempore ſolutiõis vt poſt eà fieret ceſsio: vt & hîc ſubijcit.Item contrà.j.eo.Stichum.§.ſi mandato.vbi etiam ex interuallo ceditur:ſed ibi ſoluerat pro ſua obligatione tantum mandator & tutor:vt ibi not.vel actum fuit vt poſt 70 eà poſſent cedi.& eiſdem modis ſolue aliud contrarium ſuprà de peculio.lega.l.dominus.Sticho.in principio & aliud ſuprà de tute. & ratio.diſtr.l.alterius.Item contrà ſuprà mãda.l.Pomponius.vbi ſoluente mandatore vel fideiuſſore non liberatur reus,& ſic ſupereſt actio:& põt dici cedi:ſed in eis plenè dic vt ibi not.In tutoribus autem & correis ſerua quod hic dicitur.Item contrà.ſ.de lega.primo.l.ſi res obligata in fine.ſed & ibi ante ſolutionem facta fuit ceſſio. ADDITIO Iſta ſolu. non placet Bar.ideo dic ꝙ ibi loquitur in duobus reis quorũ vnus erat obligatus,alius nõ:ſed ſoluebat cauſa liberandæ & retinendæ rei ſuæ:ſed hic loquitur in pluri80bus pariter obligatis,ſecundum eundem. Bar.

v Factum eſt.]ſcilicet ceſsio.

x Conueniſſet.]ante ſolutionem vel in ipſa ſolutione.

y Cum nouiſsimo.]i.in poſteriori caſu.

z Actionum.] Sed an inſolidum contra correum debendi à creditore ſint cedendæ actiones:& an in tutoribus?Io. dicit ꝙ nõ ſunt inſolidũ cedendæ:licet alij contrà.ſed pro parte tã in correis,quàm

Actiones an ſint cedẽdæ contra correũ debendi à creditore : an verò à tutoribus, & vtrũ inſolidum, & an in parte.

solutum,quam actio quæ fuerit, perempta videatur.

Idem. LEX LXXVII.

IN liberto antiquior [a] cõtract⁹ [b] operarum esse non potest,sine q̃bus [c] libertas ei data non esset [d].

Commistione nummorum reconciliatur solutio. Barto.

*Iabolenus. LEX LXXVIII.

SI alieni nummi inscio vel inuito domino soluti sunt [e] : manent eius cuius fuerunt [f] .Sed si misti [g] alijs sint,ita vt discerni nõ possint:eius fieri qui accepit [h] ,in libris Caij scriptum est:ita vt furti actio domino [i] cum eo [k] qui dedisset [l] ,competeret [m] .

Per aspectum quæritur dominium rei solutæ. Bartolus.

Idem li.12.epistola. LEX LXXIX.

PEcuniam [n] quam mihi debes, aut aliam rem,si in conspectu meo ponere te iubeam: efficitur vt & tu statim libereris, & mea esse [o] incipiat.nã tũc quòd [p] à nullo corporaliter eius rei possesio detinetur,acquisita mihi [q] & quodammodo manu longa [r] traditã existi

in tutoribus:ar.ff.de tute.& ratio.distra.l.cũ pupillus.&.j.de cẽ.l.cũ possessor.& de administra.tu.l.si plures.&.ff ad legẽ Rho.de iactu.l.j.&.ij.§.æquissimum.&.ff.de pecu.l.quæsitum.§.sed si velit. alioquin lucraretur.sed lex illa,cũ pupillus .apertè videtur contrà Ioan .sed eam punctua vt ibi nota. Alij dicũt aliud in tutoribus vt scilicet fiat cessio insolidum, quã in correis:qui scilicet tutores & non cessa actione habent vtilẽ p̃ parte. si enim tutor ex se habet actionẽ p̃ parte:ergo si cessa fuit insolidum:ne nihil cessio operetur: sicut cũ primo partem,post lego alterã partem: videor legare aliã:vt.ff.de leg.ij.l.Mæuius. §.duorum.sed hoc nihil est.Itẽ si cessio fiat vni ex tribus.an fiet in solidum saltẽ pro duabus partibus: quod si est,an cedet ipse actio. illi quem insolidum cõuenit pro tertia.In fideiussoribus autem & mãdatorib⁹ dic vt no.ff.mãda.l.Papinianus.Itẽ facit ad hoc. C.de contra.iudi.tu.l.j.&.ij.&.C.de actio.& obli.l.j.&.ff.q.mo.pig.vol hypo.sol.l.soluitur.§.si cõuenit.Ac.

* al. Cassio.

IN liberto.] CASVS. Seruus Stichus cũ manumittertur,promisit præstare operas post manumissionem. cùm conueniretur,vult se defendere,dicens q̃ non teneṫ de operis quas p̃misit quia sit contractus fact⁹ in seruitute de quo manumissus nõ teneṫ, sed hęc allegatio nõ valet:qa ista p̃missio nõ cẽseṫ esse facta in seruitute, sed propè in ipsa libertate: cũ non esset cõsecutus libertatem nisi operas promisisset.Fran.Accur.

a Antiquior.]id est anterior.

b Contractus.]quo ipse liber factus teneatur.nam de contractibus in seruitute non teuetur .post manumissionẽ autem iste primus est:quia in ipsa manumissione vel paulo post fit:vt.ff.de libe.cau.l.fina.&.C.de ope.lib.l.j.itẽ quod dicit operarum,supple quàm.apparet ergo q̃ si nulla causa prægrauaret,& libertus solueret : in hunc contractum patronus accepto ferret:vt.ff.eo.l.in his.in prin.

c Sine quibus.]id est sine operarũ impositione.

d Non esset.]fortè.

SI alieni.] CASVS Tu debebas mihi.x.aureos: soluisti mihi de pecunia aliena,puta Titij,ipso Titio inuito.certè tu nõ liberaris:quia nũmi manent eius cuius fuerũt ante.si aũt ita misti sint vt abinuicem tui & alieni discerni non possint,tunc acquirũtur mihi creditori:sed dño nũmorũ cõpetit actio furti p̃ his nũmis.F.Ac.

e Soluti sunt.]scienti creditori.vel fortè etiam ignoranti:vt ar.ff.de acqui.re.do.l.traditio.

f Fuerũt.]& hoc casu loqṫ.j.e.si is cui.ĩ prĩ.& ita nõ fiũt accipiẽtis.

g Misti.]cum alijs nummis.

Fur quãdo quę rei furti nę dominiũ transfert.

h Accepit.]quasi sint consumpti per immistionem cũ alijs : vt hîc &.ff.si cer.peta.l.nam & si,in fi.&.l.non omnis.§.fi.& institu . de vsufructu. §.constituitur.Sed contra.ff.de rei vendicatio.si frumentum.in principio. & instituta de rerum diui.§.quòd si frumentum Solu.speciale est hîc in pecunia:argu.ff.si certum peta.l . singularia. vt debitum hîc dicatur suscepisse.Item facit.ff. eod.l.is qui.item hoc si bona fide acceperit.quid autem si mala?Item not. secũdum quosdam q̃ hic est casus quo fur rem furtiuam dando,dominium transfert,secundũ quosdam.Accur.

i Domino.]nummorum.

k Cum eo.]scilicet debitore.

l Dedisset.]id est soluisset.

m Competeret.]qñ sciens alienos soluit,certi condictio : arg.ff.si cer.peta.l.si cùm seruum.

PEcuniam.] CASVS. Titius debebat mihi centum aureos: vult mihi soluere.iubeo vt ponat ibi ante me:& dimittat ibi dicitur hîc quòd Titius liberatur:quia cũ illa pecunia à nullo possideatur,acquiritur mihi,& longa manu tradita esse videtur.Franciscus.Accursius.

n Pecuniam.] aliâs si pecuniam . & aliâs pecuniam incipit hæc lex.

o Mea esse.] nã cũ possesio quæratur:vt.ff.de acqui. posses.l.j.§.pe.&.l.qđ meo.§.si vẽditorem.&.l.pe.§.fi.ergo & dominium, qđ ab ea separari non potest.& facit.j.de fur.l.falsus.§.ij. & de iure do.l.si ego.§ . dotis ibi, quid enim interest &c.

manda est.

Quælibet obligatio dissoluitur eo modo quo ligatur. Barto.

Pomponius ad q̃ntum. LEX LXXX.

PRout quisque [s] contractus est ita & solui [t] debet : veluti cũ re [v] contraximus [x] , re solui debet [y] :& cum verbis aliquid cõtraximus,vel re [z] vel verbis obligatio solui debet.Verbis veluti cùm acceptum promissori [a] fit.Re, veluti cùm soluit quod p̃misit. Aequè, [b] cùm emptio,venditio , vel locatio contracta est : quoniam consensu nudo contrahi potest [c] ,etiam dissensu contrario dissolui potest [d].

Hæres adiecti non potest solutionem recipere. Bartolus.

Idem ad Quin.mu. LEX LXXXI.

SI stipulatus sum mihi aut Titio dari:si Titius [e] decesserit,hęredi [f] eius soluere non poteris [g].

Res indiuidua quo ad solutionem potest quibusdam ex hæredibus solui mandato iudicis. Bartolus.

Si lancem [h] deposuerit apud me Titius, & pluribus hæredibus relictis decesserit: si pars hæredum [i] me interpellet [k] ,optimum quidẽ esse si prætor aditus [l] iussisset me

p Quod.] id est quia.

q Mihi.]creditori.

r Longa.] Nota. aliter dicitur breuis manus:vt.ff. de iure do.l.licet.§.j.

PRout quisque.] CASVS. Ista lex nihil aliud dicit, quàm quòd omnis cõtractus soluitur per ea per quę factus est vel ligatus : vt si verbis fact⁹ sit,verbis dissoluaṫ. si re , etiã rei solutione soluaṫ.si consensu:tũc dissensu soluaṫ. Fran.Accursius.

s Prout quisque.] aliâs prout quisque contractus est . aliâs prout quodque contractum est alio & alio modo celebratum.

t Solui.]i.resolui. & dic debet . i. põt.nã p̃t solui & alijs modis vt cõpensatiõe:& cõfusione:& similibus . vnde Ro.dixit melius dixisset, potest. & sic est.ff.de offi.procon.l.obseruare.§.fi.vel propriè ponitur.non enim excludit quin alijs modis fieri possit.& facit ad hanc regulam.ff.de acqui.pos.l.quamuis saltus.&.j.de reg.iur.l.nihil tam.&.l.fere.

v Cum re.]vt in mutuo.

x Contraximus.]contrahitur enim obligatio q̃nque re:& q̃nq; verbis:& alijs modis:vt.ff.de act.& obli.l.j.§.j.

y Debet.]vt &.j.eo.l.verborum.

z Vel re.]id est solutione facta.

a Promissori]à creditore.Accur.

b Aequè.] i.similiter:per æquè,id est sicut.

c Contrahi potest.]non subnixa re vel verbis.

d Potest.]si res integra est:vt.C. quando lic. ab empto. dis.l.prima.

SI stipulatus.]Clarum est hoc principium.

Si lancẽ.]Iste.§.ponit pulchrã practicã.Titius deposuit apud me lãcẽ.i.scutellã auream vel argenteã.ego decedẽs relinquo quatuor hæredes.duo à me petũt hãc lãcẽ.ista lex dat cõsiliũ q̃ adeã iudicẽ,vt eius authoritate seu p̃cepto restituã illis duob⁹,& sic liberabor ab alijs duob⁹ hæredibus.si tñ sine p̃cepto iudicis restituã illis duobus & bona fide:potero liberari.consulit tñ tutius esse q̃ restitutio fiat authoritate iudicis.Franciscus.

e Titius.]adiectus .

f Hæredi.]tacitũ em̃ mãdatũ ita morte mãdatarij finiṫ,vt expressum:vt insti.mãda.§.itẽ si.sed hanc rõnẽ hic adiungere non placet: quia hic expresim reuocari non posset:vt.ff. eodem vero . ergo nec tacitè deberet reuocari:quod falsum est:vt.ff.l.si quis stipulatus . §.item.nec tacitum mandatum hîc interuenit:nisi aliud actum sit : vt diximus.ff.eodem.l.vero.in principio.& facit.ff.de verb.obli.si stipulatus.in princ.&.l.cũ quis.in princi.&.l.fi.in prin.&.ff.eo.cum quis. in prin.&.j.eodem.Stichum.§.vsumfructum.& de condi. & demon. l.qui hæredi.Sed argumen.contra.ff.de ver.obli.l.ij.ibi,non enim ex persona hæredis &c.

g Non poteris.]nisi esset dictum de hærede.& est ratio : quia hîc certa persona fuit adiecta.

h Si lancem.]& sic indiuiduum:vt.ff.depo si.l.j.§ si pecuniam.

i Hæredum.]si autem omnes,vt.d.§.si pecuniam.

k Interpellet.]vt lancem depositam reddam.

l Aditus.]à me.Accursius.

a ❡ Hæredum.] interpellantium.
b ❡ Non teneri.] id est ipso iure liberari.
c ❡ Sine dolo malo.] qui solus in deposito venit & lata culpa: vt. ff. deposi. l. quod nerua.
d ❡ Liberabor.] quia tantũ dolum coercet.
e ❡ Non incidam.] ratione doli, sed ratione rei restituendæ in cidã in obligationem & in actione depositi, quia nascitur obligatio & actio ex die depositionis: vt. ff. deposi. l. j. § idem Pomponius. ibi, planè si &c. & . §. cũ aũt. & ideo liberor quo ad hoc. Sed alij dicunt ꝙ non nascit actio depositi nisi dolo commisso. pro quibus est arg. ff. depo. l. si quis inficiatus. sed ibi de condi. fur. dicit quæ pro dolo depositarij datur item pro eis hec lex: sed eã expone vt dixi. prætereà cũ ipsi fatetur obligationem nasci, licet nõ actionẽ quomodo hic exponunt nõ incidam in obligationẽ? Sed for tè dicunt, nõ incidã vt possim cõueniri: & ita secundũ eos obligatio nascitur, non act. Itẽ pro eis quod diximus in multis alijs casibus in quib⁹ obligatio nascitur nõ actio: vt no ta. C. de rerum permu ex placito. Accur.

†Dic ꝗ hic esse tex. sin. ad hoc ꝓ positũ, ꝗ ad te ctus solutioni licet nõ possit agere suo nomine ꝓprio tamẽ potest agere nomi ne procuratorio domini de quo Alexã. in l. in stipulationibus. in vlti. col. ff. de ver. obl. Bolo.

f ❡ Optimum.] vt omnino doli suspicionem effugias. ad quod est. ff. de min. l. ait Prætor. §. permittitur. Accur.
g ❡ Facere.] No. ꝗ aliquid possum per mesa cere, quod est vtilius per prætorem. vt. C. de pig. l. creditores. Accursius.

SI cum corneli- us.] CASVS. Quidam nomine Cornelius vir liberalis volens Seiam quandã mulierẽ nuptui tradere, fortè quia erat coniucta persona ipsi Seiæ, dedit fundum quendã in dotem Sẽpronio viro ipsius Seiæ: nec aliquod pactũ apposuit Cornelius ꝙ soluto matrimonio redderetur sibi fundus. pro curauit tñ ꝙ Sempronius & Seia paciscerẽtur inter se vt soluto matrimonio fundus iste redderetur sibi Cornelio. hîc quæritur vtrum soluto matrimonio, si mulier nolit, fund⁹ iste debeat restitui per maritum ipsi cornelio? R̃n. ꝙ non: sicut à simili si nullum pactum interuenisset de fundo reddendo: & soluto matrimonio mulier iussisset fundũ reddi deinde vetaret reddere: certè maritus nõ deberet reddere. sin autẽ vir reddidisset fundũ, & nõ habuisset cãm existimandi se inuita muliere hoc facere: bene fecisset fundũ reddendo: nec deberet ille fundus redire ad Seiam. Fran. Accur.

h ❡ Si cum Cornelius.] extraneus. Accursius.
i ❡ De eo.] fundo.
k ❡ Reddendo.] sibi Cornelio. Accur.
❡ Cauisset.] l. Cornelius. & per hoc videtur mulieri donatum: vt. C. de pac. conuen. l. ex morte. in fin. & . ff. sol. ma. l. si cũ do. in princip. & . C. de rei vxo. actio. §. accedit.
l ❡ Effecit.] Cornelius.
m ❡ Seia.] vxor.
n ❡ Cornelio.] tanquam suo procuratori scilicet Seiæ. R. nam si vt eidem donaret, aliud esset dicendum secundum quosdam. imò pu to idem esse. arg. contra. C. de act. & obli. si quidẽ. & . ff. de do. l. ij. §. si pecuniam. & . l. hoc iure. §. ij.
o ❡ Vetante Seia.] cùm ipsa iussit.
p ❡ Sicuti.] f. tunc non rectè Cornelio redderetur.
q ❡ Non tuto.] id est non tutè. Accur.
r ❡ Redderetur.] vt & . j. eo. l. aliud.

parti hæredum [a] eam lancẽ tradere: quo casu depositi me reliqs cohæredibus non teneri [b]. Sed & si sine prætore sine dolo malo [c] hoc fecero, liberabor [d]: aut (qđ verius est) nõ incidam [e] in obligationem. Optimũ [f] autẽ est id per magistratum facere [g].

❡ *Pactum de soluendo tertio ex interuallo appositum, idem operatur quod simplex mandatũ. Paulus.*

Proculus li. 5. epistolarum.

LEX LXXXII.

SI cùm cornelius† fundum suum nomine Seiæ viro eius dotidedisset, nec de eo [h] sibi reddẽdo [i] quicquàm cauisset [k], effecit [l] vt vir & Seia [m] inter sese pacíscerent vt diuortio facto is fundus Cornelio [n] redderetur: non puto diuortio facto virum vetente Seia [o] eũ fundum Cornelio redditurum esse: si cuti [p] si cũ pactum conuentum nullum intercessisset, diuortio facto mulier iussisset eum fundum Cornelio reddi: deinde antequã redderetur, vetuisset: non tutò [q] reddere tur [r]. Sed si ante quàm Seia vetaret, Cornelio eum fundum reddidisset [s], nec causam habuisset existimandi inuita Seia se facturum esse [t]: nec melius nec æquius esse existimarem eum fundum Seiæ reddi [v].

❡ *Qui soluit debitũ naturaliter tantum: nõ repetit. Barto.*

Pomponius lib. 14. ex varijs.

LEX LXXXIII.

SI tuo seruo credidero, cumque redemero, & is manumissus mi hi soluerit: non repetet [x].

❡ *Ex duobus obligatis ad idem debitum, uno cõ uento alter non liberatur: sed uno soluente sic. Paulus.*

Proculus lib. 7. episto.

LEX LXXXIIII.

EGisti de peculio serui nomine cũ dño. Nõ esse liberatos [y] fideiussores [z] eius respõdi. At si idẽ seruus ex peculio suo permissa [a] ad ministratione [b] eius peculij, nummos soluisset [c]: liberatos esse fide iussores eius rectè legisti.

❡ *Qui tardius dat minus dare uidetur. Paul.*

Callistratus li. 2. LEX LXXXV.

SOlidum nõ soluitur nõ minus quantitate [d] quàm die [e].

❡ *Procuratori litis non potest solui nisi adhoc datus sit, h. d. Bart.*

Paulus li. ad Sab. LEX LXXXVI.

HOc iure vtimur, vt litis ꝓcuratori [f] nõ rectè soluatur [g]. Nam absurdum est, cui iudicati [h] actio non datur, ei ante rem iudicatam solui posse. si tamen ad hoc datus sit, vt & solui ei possit, soluendo ei liberabitur.

❡ *Generalis procurator ad negotia, potest soluere creditoribus domini: nec requiritur alia ratihabitio domini. Pau.*

Celsus li. digest. LEX LXXXVII.

QVodlibet debitum [i] solutum [k] à procuratore [l] meo nõ repeto†: quoniam cùm quis procuratorem omniũ rerũ suarũ constituit, id quoq; mãdare videtur vt creditorib⁹ suis pecuniam soluat: neque posteà expectandum est vt ratum habeat.

❡ *Ex re pupilli per extraneum non tutorem si bi non quæritur nisi in subsidium. Bar.*

s ❡ Reddidisset.] vir.
t ❡ Facturum esse.] certè bene facit.
v ❡ Reddi.] i. bene fecisset si ei reddidisset: nec esset equi⁹ vel melius si Seiæ reddidisset. ad quod est. C. de contrahen. stip. l. iij. & . ff. deposi. l. quod seruus. & de acqui. pos. l. fundi.

SI tuo seruo.] CASVS. Tu habebas seruum Stichũ: cui dedi centum mutuò. posteà eũ redemi. i. dedi tibi pecuniam vt eũ manumitteres. ipse manumissus soluit mihi. an possit repetere? Respondetur quòd non. Franciscus. Accur.

x ❡ Non repetet.] remanet enim naturaliter debitor: & ideo impeditur repetitio vt. ff. de condic. inde. l. frater. & . l. naturaliter. & . l. si quod. sed ciuiliter non: vt. ff. de nox a. l. si alienus.

EGisti de peculio.] CASVS. Tu habebas seruum Pamphilum q accepit à me mutuo centum: ego feci te cõ ueniri actione de peculio. tu soluisti partem. dicitur hîc ꝙ fideiussores serui nõ sunt liberati. si autem ipse seruus soluerit pecuniam ex suo peculio cùm haberet administrationem eius, fideiussores eius erunt liberati. glo. ponit casum in l. seq. Fran.

Solues tardius minus soluere videris: & econtra bis soluit, qui citò soluit.

y ❡ Liberatos.] de eo quod non erat in peculio eius qui debebat.
z ❡ Fideiussores.] q a non soluit totum, cũ non esset totum in peculio. Sed contrà. ff. de exce. rei iud. l. si cũ argentum. §. fi. So. ibi seruus soluerat tunc: hic non. Itẽ facit. ff. de act. empt si seruus. in fin. & . ff. eo. l. cùm quis. §. de peculio.

† Ad idem est tex. in. l. Plautius. ff. de procu. ra. & in l. si ꝓcurator. §. si ignorantes. ff. man.

a ❡ Permissa.] scilicet sibi.
b ❡ Administratione.] nam aliàs nulla ratione seruus alienare potest. R.
c ❡ Soluisset.] in solidum.
d SOlidum.] Quantitate id est si non soluit totum quod debebat.
e ❡ Quam die.] sicuti qui decẽ debet, & soluit qnq;: & ita qui debet hodie vel cras, si soluit post cras, non soluit solidũ ad quod. j. de verb. sig. l. si cui, in fi. & . l. minus. & insti. de fideiusso. §. antepenul. & de act. §. plus.

HOc iure.] CASVS. Cõueniebã te in iudicio ad cẽtũ q̃ mihi debebas. feci ꝓcuratorẽ meũ Titiũ tu soluisti huic ꝓcuratori meo. q̃rit an liberer is? R̃n. ꝙ nõ: quia ꝓcuratori litis nõ rectè soluitur. ratio redditur in textu ibi, nã absurdũ est. Si tamẽ habeat expressum mandatum ad hoc: poterit ei solui. Fran.

f ❡ Procuratori.] i. procuratori ad litigãdũ constituto. Accur.
g ❡ Non rectè soluatur.] ad hoc. ff. de pa. l. sed si tantũ. & . C. de trãsact. l. transactionis.
h ❡ Iudicati.] iudicati tñ agit in casu: vt. ff. de procur. actoris. ergo rectè ei tũc soluit. Io. & alijs duobus. f. q̃ñ in rẽ suã, & q̃ñ ad hoc habet mãdatũ. vt. ff. de ꝓcu. l. ꝓcurator. & hîc subijcit, & . ff. e. l. vero. A c.
i QVodlibet debitum.] etiã naturale, vt dicũt: quod est verũ si soluit de suo. nã nisi ratũ habeã, nõ repeto: sed nec tũc quasi ego soluissem, sed si de meo soluissem, tũc videtur ꝙ sic: quasi nõ videat ei esse mãdatũ: vt. j. eo. l. si is cui. §. flauius. in fi. Accur.
k ❡ Solutum.] de bursa procuratoris.
l ❡ A procuratore.] ignorante me tutum exceptione: vt. ff. manda. idemq;. § generaliter. Sed illud est quantum ad acti. manda. dandam vel denegandam procuratori. sed quantum ad partẽ istam nihil re-

fert si debitum efficax est solutum. si inefficax, hoc est indebitū: obtinet tunc quod dicitur. ff. de condi. inde. si procuratori. in princ. Itē facit. ff. de pact. l. sed & id quoque. Accursius.

Filiæ intestato patri.] CASVS. Titius mortuꝰ est intestatus: cui successit filia sua Seia. mater ipsius Seiæ gessit negotia eius: & dedit ei filiæ aliquas res vendēdas argētarijs. & hoc scripsit in libro rationum argentarij. omnibus rebus venditis soluerunt pretium matri huius filiæ. & posteà mater nouē annis administrauit bona filię intantum ꝙ eam etiā marito collocauit, & cęteras res ei tradidit. Nunc quæritur, vtrū ista filia habeat aliquam actionem contra argentarios eo ꝙ non sit ab ipsis pretiū rerū venditarū stipulata? Respōdetur ꝙ argentarij sunt liberati soluendo matri huius Seiæ. si tñ argentarij sciebant matrē nō habere ius administrandi res filiæ, & mater non sit soluendo, non liberantur matri soluendo. Fran.

Scæuola. LEX LXXXVIII.

Filiæ intestato patri hęredis negotia mater gessit, & res [a] vēdendas per argentarios dedit [b]: idque ipsum in codice rationum cōscriptum est. argētarij vniuersum redactum pretiū venditionis soluerunt [c], & post solutionē nouē ferè annis quicquid agendū erat nomine pupillę mater egit, eamq́; marito nuptui collocauit, & res eitradidit. quęsitum est an puella cū argētarijs aliquam actionem habeat quoniam [d] non ipsa stipulata sit ꝑ̃tium rerum quæ in venditionem datæ sunt, sed mater. Respondi si de eo quæreretur, an iure ea solutione [e] argentarij liberati essent: respondēdū iure liberatos [f]. Claudius [g]. Subest enim illa ex iurisdictione [h] pendens quęstio, an pretia rerum quæ sciebant esse [i] pupillæ bona fide soluisse videantur matri quæ ius administrationis nō habebat, ideoq́; si hoc sciebant [k], non liberantur [l]: scilicet si mater soluēdo non sit.

Clausula generalis restringitur ad specificata tantum si hoc fieri potest salua ratione recti sermonis. Barto.

Idem digest. LEX LXXXIX.

Si ex pluribus causis & chirographis creditor ita cauit, Titius [m] Mæuius [n] dico me accepisse & habere [o] & accepto tulisse Caio [p] Titio reliquum [q] omne post rationem positam [r] eius pecuniæ quam mihi Stichus Caij Titij seruus cauerat. quæsitum est an ex cęteris chirographis in quæ non Stichus cauit, sed ipse debitor: integra maneat actio: id est ex reliquis chirographis per ipsum debitorē cautis? Respondi eam solam obligationem dissolutam [s], ex qua solutum proponeretur [t].

Ille qui habet mandatum recipiendi solutionem ex certa causa, non potest ex alia causa recipere. Bart.

Lucius [v] Titius ex duobus chirographis, quibus quadringenta ei à Seio debebantur, altero centum altero trecenta, scripsit Seio [x] vt vnius [y] chirographi centum per Mæuium & Septitium sibi mitterentur. quæro an Seius si Mæuio & Septitio ex trecentis quoque soluisse se dicat, liberatus sit. Respondi si nec mandauit vt ex. ccc. soluerentur, nec sulutum ratū habuit: non esse liberatum [z].

Simplex solutio refertur ad causam antiquiorem, si utraque est usuraria, licet una grauioribus prægrauetur usuris. Barto.

Lucius Titius [a] duabus stipulationibus, vna quindecim sub vsuris maioribus [b] altera, viginti sub vsuris leuioribus Seium eadem die obligauit [c]: ita vt viginti prius soluerentur, id est idibus Septembribus [d], debitor post diem vtriusq; stipulationis cedentē soluit vigintisex. neq; dictum est ab altero [e] pro qua stipulatione soluerentur. q̃ro an quod solutū est, eā stipulationē [f] exoneret cuius dies ante-

a Et res.] filiæ.
b Dedit.] mater.
c Soluerunt.] matri.
d Quoniam.] aliâs qñ: & aliâs quoniā.
e Solutione.] matri puellæ facta per argētarios.
f Liberatos.] imò non: vt. ff. de neg. gest. qui alienam. quæ est contra. Solu. ibi sciuit hic ignorauit. debitor vel hîc soluit ex posteriori cōtractu: ibi ex præcedenti. vel ibi loquitur de debitoribus filiæ: hic de matris debitoribus. vel ibi erant debitores hæreditarij: hic nō. vel hîc ignorabant debitores esse pupillares: vel etiam scientes cū mater erat soluendo. vel ibi erant scientes, & mater erat soluendo.
g Claudius.] notans Scęuolam ꝙ minus sufficienter dixerat.
h Iurisdictione.] à iudice examinanda.
i Sciebant esse.] siue habeas qui, scilicet argentarij: siue quæ. s. ꝑ̃tia: dic sciebāt esse pupillæ, scilicet res venditas, secundum R. vel esse pupillæ, scilicet pretia prædicta, dic id est deberi pupillæ, quia procuratorio nomine erat stipulata: ex qua stipulatione pupilla habet vtilem fortè: vt argu. ff. solu. ma. l. caius. &. C. de pac. conuen. l. pater. in subsidium tamen, vt hîc. sed si ignorabant, liberantur: vt dixi.
k Sciebant.] s. res fuisse pupillæ. R. vel deberi filiæ pretia.
l Liberantur.] argentarij à filia.

Si ex pluribus.] CASVS. Titius quidā habebat multas obligatiōes cōtra caiū quēdā: quas ipse Caiꝰ ꝑtim ipse cōtraxerat, & partim seruus eius Stichus. Accidit ꝙ semel isti duo Titius & Caius posuerūt rōnē simul de suis debitis, intantū vt ipse Titius faceret Caio quittantiam in hæc verba: ego Titius confiteor me recepisse mihi quę satisfactum esse ex oībus contractibus ex quibus ratione inter nos posita inuentum est Caium mihi teneri ex contractibus serui sui Stichi. Nūc quæritur vtrum Caius sit liberatus ex omnibus cō tractibus suis: an verò tantùm ab his quos seruus suus Stichus fecit. Rñ. ꝙ liberatur tm̃ virtute istius quittantiæ à contractibus factis à Sticho seruo suo, nō ab his quos ipsemet fecit cū Titio creditore suo.

Luciꝰ Titius.] Casus istius difficillis & scabrosi textꝰ talis est. Lucius Titiꝰ habebat obligatū Seiū quēdā in. cccc. aureis de istis. cccc. aureis habebat duo chirographa. i. duas schedulas signatas manu ipsius Seij. vna schedula cōtinebat cētū aureos: altera trecētos. Luciꝰ Titius creditor mandauit Seio debitori suo vt mitteret sibi centum quæ in vna schedula erant, per Septitium & Mæuium quosdā quos ad eum miserat. iste Seius debitor volens se bonū virū ostēdere, soluit Septitio & Mæuio non tantū. c. de quibus mandabat Lucius creditor, sed etiam soluit trecenta ipsis Septitio & Mæuio. q̃ritur an liberetur ista solutione. Respon. ꝙ si Lucius non mandauit Seio ꝙ solueret alia. ccc. non liberatur hac solutiōe facta ipsis Septitio & Męuio.

Luciꝰ titiꝰ.] Ego ꝓmisi tibi vna die quindecim aureos sub vsuris maioribus, & xx. aureos sub vsuris minoribꝰ, & pacto apposito ꝙ xx. soluerent in mēse Septēbri. xv. vero mense Decēbri, ego permisi transire mensem Septēbris & Decembris, & sic vtrūque terminum. posteà venio & soluo tibi: xxvj. aureos: & non discerno pro qua summa soluo, an ꝓ quindecim, an ꝓ. xx. Nūc quæritur in quā summam hæc. xxvj. deducantur, an. xx. priꝰ soluta esse videantur in illa. xx. quæ debebantur sub vsuris leuioribus, &. vj. pro vsuris? Respō. quòd solutio debet cedere in vetustiorem obligationem. Fran. Accur.

m Titius.] ego. Ac.
n Mæuius.] creditor. Accur.
o Et habere.] verborū inculcatio.
p Caio.] s. domino debitoris. Et nota. ꝙ iure pacti de non petēdo accipiūtur hęc verba vt suprà de pact. l. tale.
q Reliquum.] quia prius partem acceperat.
r Positam.] i. redditam.
s Dissolutam.] scilicet per pecuniam.
t Proponeretur.] proponitur autem solutum ex reliquis rationibus serui, vt ex verbis Titij patet. Item talis confessio extra iudicium facta non videtur quòd præiudicet, nisi post triginta dies: vt. C. de nō numera. pecu. l. in contract. §. super. &. ff. de pactis. l. tale pactum in principio. & facit. C. de tractationibus. l. si de certa. & suprà de arbitr. l. de his rebus. & de transactionibus. l. cùm Aquiliana. Accursius.

Confessio extra iudicialiter facta an & quando obligat & post quod tempus.

v Lucius.] ita construe, Lucius scripsit Seio vt vnius chirographi ex duobus chirographis quibus. cccc. ei à Seio debebantur. s. altero. c. altero. ccc. per Mæuium &c.
x Seio.] debitori. Accursius.
y Vt vnius.] non adito ex quo vellet sibi solui.
z Non esse liberatum.] in centū ex illis. ccc. si non de hoc mandauit. Sed nunquid licuit debitori eligere: vt suprà eodem. l. prima? Respondeo. illud locum habet præsente constituto vtroque, vel debitoris procuratore, sed hîc erat in absentia, & actor misit procuratorem, secundum R.
a Lucius Titius.] creditor. Accur.
b Maioribus.] hoc faciebat dubitationem.
c Die obligauit.] diuersis horis.
d Septembribus.] id est. xv. calendas octobris.
e Ab altero.] id est neque à debitore soluente, neque à creditore recipiente.
f Eam stipulationem.] vtrum de stipulatione de quindecim vel viginti.

Sortis.

a ❡ Sortis.]nomine.
b ❡ Eorum.]vi. inti.
c ❡ Ex vsu.]vt in vetustiorem obligationem solutio cedat non inspecta causa vsurarum. & facit.s.e.l.in his.circa princ.&.j.eo.l.cùm ex pluribus.in fi.j.respõ.si autem eiusdem essent diei vel horæ, quia suprà posuit quòd eadem die diuersis tamẽ horis: inspiceretẽ causa durior: vt suprà eo. l.j.ij.&.iij.

cessit: id est vt viginti sortis [a] soluta videantur, & in vsuras eorum [b] sex data. Respondi magis id accipi, ex vsu [c] esse.

❡ Solutio facta hæredi qui posteà per in integrum restitutionem est abstentus: liberat debitorem. Barto.

Idem digest. LEX XC.

Filius [d] q administrabat vt hæres paterna bona, pecuniã ex his Sempronio mutuam dedit: & eandem particulatim accepit [e]: deinde se abstinuit [f], quia minor annis erat, ab ea hæreditate. quæsitum est, curator bonorum patris constitutus an aduersus Sempronium [g] vtilem actionem [h] habeat. Respõdi nihil proponi cur non is qui soluisset id quod mutuum ita acceperat, liberatus [i] esset [k].

❡ Per nouationem debitor inuitus & contradicens potest liberari. Bar.

Idem. LEX XCI.

Si debitor tuus [l] non vult à te liberari, & præsens est: nõ potest inuitus à te absolui [m]. Paulus. Imò debitorem tuum & præsentem & inuitũ liberare ita poteris, supponendo [n] alium à quo debitum nouandi causa stipuleris [o]: quod etiam si acceptum non feceris [p], tamen statim, quod ad te attinet [q], res [r] peribit. nam & petẽtem [s] te, doli mali præscriptio [t] excludet [v].

❡ Manumißio similis est morti. Bar.

Filiusqui.] CASVS. Titi⁹ mortuus reliquit hæredẽ filium suũ qui omnia bona paterna administrauit vt hæres: & ex his bonis dedit pecunias mutuas Sempronio: & particulatim eas recepit. posteà videns se læsum hac paterna hæreditate, abstinuit ab ea: quia minor erat. Nunc quęritur vtrũ curator qui erat datus bonis paternis administrandis, habeat aliquam actionẽ aduersus hunc Sẽpronium qui acceperat pecunias mutuas à filio? Respõ. quòd non: quia liberatus est Sẽpronius soluẽdo filio à quo mutuas pecunias acceperat. Fran.

d ❡ Filius.] minor. Accursius.

e ❡ Accepit.] & dic vel cum iudice, vel quòd eam habeat saluam minor: vt quam contra eum defensionem haberet debitor, habeat ecõtra curatorem bonorũ: vt instit. qui.alie.licet.§.fi.& facit.s.de bo. auth.iudi. poss.si non expedierit. §.j.&.s.de re iudica. l.ex cõtractu.s. de minor.l.si mulier. &.l.in integrum.

☩ al. Labeo li. 6. πιθανῶν.

f ❡ Abstinuit.]per in integ.restit.à paterna hæreditate.

g ❡ Sempronium.] cui filius mutuauit. Accursius.

h ❡ Actionem.] potest enim exercere actionem: vt suprà de cura. bon.dan.l.ij.

i ❡ Liberatus.]hoc verum est si saluam habeat pecuniam quã cum iudice soluit.

k ❡ Esset.] Not.non posse liberari debitorem inuito procon.per acceptilationem. sed si ab alio stipulatur quod ipse mihi debet, liberatur inuitus. Accursius.

Si debitor.] CASVS Habeo debitorem qui gaudet se esse tantæ reputationis quòd debitor dici potest. volo eum liberare præsentem, ipse non vult: an ego possim eum cogere? Videbatur ꝙ non. Paulus tamen dicit quòd possum debitorem meum præsentem liberare inuitum: hoc modo. Nam debeo supponere alium à quo stipuler debitum istud: & ita licet ego non acceptum tulerim debitori meo, tamen quãtum ad me attinet, liberatus est à me: quia si petam, poterit me repellere doli mali exceptione. Fran.

l ❡ Si debitor tuus.]creditori loquitur. Accur.

m ❡ Absolui.]id est liberari. Accur.

n ❡ Supponendo.]scilicet aliquem.

o ❡ Stipuleris.]vt & infrà de accept.l.& per iusiurandum.§.tutor. & suprà de noua.l.si Stichum.§.fi.&.l.si quis absente.& de neg.gest, si ex duobus.& suprà de constitu.pecu.vtrum. sed infrà de regulis iuris.inuito.contrà expone vt ibi: quia non directo, sed per medium. Accursius.

p ❡ Non feceris.]id est postquàm stipulatus es ab hoc supposito, nõ liberas eum. Accursius.

q ❡ Attinet.]per stipulationem secundam.

r ❡ Res.]id est obligatio illa prima.

s ❡ Petentem.]à secundo.

t ❡ Præscriptio.]id est exceptio.

v ❡ Excludet.] secundus ergo per exceptionem quia hoc pacto promisit, quòd & deberem eum accepto liberare. primus autẽ ipso iure liberatus est.

Si mihi.] CASVS. Tu promisisti mihi dare seruum Titij: aut tu fuisti damnatus in testamento eum mihi dare. iste seruus ante quàm tu esses in mora dandi, est manumissus à Titio domino suo. Dicitur hîc quòd tu non teneris dare istum seruum, ac si mortuus esset. Frãc. Accursius.

Pomponius li. episto. LEX XCII.

Si mihi alienum seruum [x] dare promiseris, aut testamento dare iussus [y] fueris: isq; seruus antequàm per te staret quo minus dares, à domino manumissus sit: hæc manumissio similis [z] morti est. si autem decessisset, non teneris [a]. Sed & si quis seruũ [b] quem dare promisit, hæres à domino [c] scriptus [d] statuliberum dederit, liberabitur [e].

❡ Obligatio principalis per confusionem extinguit accessoriam. secus in alia æquè principali. Item cui ad idem competunt duæ actiones, debet exprimere quam intendat, Bart.

Scæuola li. 5. quæst. LEX XCIII.

Si duo rei sint stipulandi, & alter alterum hæredem scripserit: videndum an confundatur obligatio. Et placet non confundi [f]: quòd bonum est hoc dicere, quòd si intendat dari sibi oportere: vel ideo dari oportet ipsi, quòd hæres extitit, vel ideo, quòd proprio nomine ei debetur. Atquin magna est huius rei differentia. Nam si alter ex reis [g] pacti conuenti temporali exceptione submoueri potuerit, intererit, is qui hæres extiterit [h], vtrũne suo nomine, an hęreditario experiatur, vt ita [i] possit animaduertere [k] exceptioni locus sit, nécne [l]: ❡ Item si duo rei sint promittendi, & alter alterum hæredem scripserit: non confun-

x ❡ Seruum.] pone Stichum, & ita in specie.

y ❡ Iussus.]ab eo, qui te hæredem instituit.

z ❡ Similis.]Nota manumissionem similem morti: vt & infrà de fur.l.inter omnes. circa princip. & ad id infrà de regu.iur.seruitutem. sed non quo ad omnia: vt suprà de ædil.edic.si hominem.

manumissio quoad aliqua similis est morti.

a ❡ Tenearis.]imò liberaris interitu speciei.

b ❡ Seruum.] scilicet certum pone Titij. Accursius.

c ❡ A domino.]id est à Titio.

d ❡ Scriptus.]scilicet promissor.

e ❡ Liberabitur.]vt & suprà de statuli.statuliberum medio.§. illud. Sed cõtra suprà de condict.inde.l. Neratius. Solu. hîc alienum, ibi suum promisit. & sic ibi statuliberum suo facto: hîc nõ: vt ibi plene diximus. & facit suprà de verborum obliga.l.si seruum. Accursius.

Si duo rei.] CASVS. Titius & Mæuius stipulati sunt à Seio centum: & sic duo sunt rei stipulandi. Titius moritur, & instituit hæredem Męuium. an obligatio confundatur? Respon. quòd non. Sed ad quid prodest scire vtrum obligatio confundatur vel non? Respon. quòd multum: quia si reus stipulandi qui est mortuus, fecisset pactum cum debitore de non petendo: alter qui est hæres, non posset submoueri exceptione pacti conuenti: quod aliâs secus esset. ❡ Item si duo rei.] Duo. scilicet Titius & Seius promiserunt Sempronio centum: & sic facti sunt duo rei promittendi: alter factus est hæres alterius. quæritur vtrum obligatio confundatur? Respond. quòd non. Sed ponamus quòd tu promisisti Titio centum. ego fui fideiussor pro te. tu instituisti me hæredem. certè obligatio mea confunditur cum tua. nam generalis regula est, quoties obligatio accessoria accedit principali, confunditur cum ea. Sed quando duæ obligationes principales sibi inuicem coniunguntur, tunc non confunduntur: sed vna alteri potius videtur accedere. Item si fideiussor reum principalem scripsit hæredem: confunditur obligatio. Franciscus Accursius.

f ❡ Non confundi.]hîc subijcit quæstionem secundam: scilicet an cogatur eligere agat propria vel hæreditaria? & videtur ꝙ non: sed tamen dicit ꝙ sic: & reddit rationem: & dic non confundi continuando ꝙ pro sed. sed si intendat &c. quasi dicat, si intendat sibi dari oportere: vel quia est hæres: vel quia ex sua persona debetur: & nunc accipe, quod bonum est dicere hoc.i.eligere magis vnam illarum caussarum quàm alteram: & ipse respon. atquin &c. & hoc si habeas si: si autem non habeas si, rectè lege: & incipit ibi secunda quæstio, quod bonum est &c. & respondetur posteà, atquin &c.

g ❡ Ex reis.]stipulandi.

h ❡ Extiterit.]alteri.

i ❡ Vt ita possit.]aliâs possis. aliâs possit.

k ❡ Animaduertere.]debitor.

l ❡ Necne.]hîc non erant socij: aliâs pactum vnius alteri noceret: vt

L

ſuprà de arbi.ſi duo.niſi ab alio ſit lis conteſtata:& poſteà alius paciſcatur:vt.ſ.de duob.reis.l.ex duobus.& facit infrà.l.ſi reus pro.& ſuprà de pact.ſi vnus.in princi.& de fideiuſſo. ſi reus. &.l.generaliter.§.j.& infrà.§.proxi.

a Obligatio.] vt ſ.de duo.reis.l.ſi reus promittendi.

b Confunditur.] & ſic interrogatiue lege.& reſpon. non omnis, ſed fideiuſſoria 10 tantum.aliâs,nó cófunditur.

c Obligationi.] ſ. ſcilicet eſt fideiuſſoria tantum.

d Sequelæ.] vt fideiuſſoriæ. Accur.

e Accedit.] per ſucceſsionem.Accur.

f Obligatio.] fide-20 iuſſoria.Accur.

g Alteri.] ſcilicet ob ligationi.

h Parere.] ſcilicet videatur. & facit.ſ.proxi.reſpon.cum ſuis có cor.Accur.

i Reum.] principaſem.

k Confundetur.] 30 niſi in caſu:vt ſuprà de fideiuſſ.hæres à de. §.quòd ſi hîc. & in alio caſu vt in contrario.j.eo.Stichum.§.ali quando.

l Obligatio.] acceſſoria.

m Proculus.] malè. & ſic aduerſatiuè non 40 correctiuè. Accur.

n Diſſentiat.] aduerſando.Accur.

SI is cui.] CASVS. Debebã tibi centum aureos:ſolui tibi de pecunia aliena. tu iterum petis à me debitum. an rectè facias? Reſpon. quod nó 50 quia ſi vis à me iterú petere cétum aureos, tu debes reddere nummos alienos quos tibi ſolui: aliâs poſſum te repellere doli mali exce.Sed pone quòd ego credidi omnes nũmos: & illos ſoluam. certè dicitur hîc quòd ope-60 ror duos effect⁹ obligationé, ſcilicet & ſolutioné,ſiue iſti nummi ſint cómunes,pro ſingulis corporibus:ſiue inſpecta tota quantitate nummorum.Item ſi fideiuſſor Titij erga Seium ſoluat Seio nummos alienos: poterit agere mandati actione contra Titium, ſi Seius iſtos nummos conſumpſerit. Item ſi ipſe fideiuſſor ſoluat nummos quos ipſe ſurripuit, liberatur: ſi prius ſatisfecerit actioni fur-70 ti,vel condictioni furtiue.

ditur obligatio[a]. Sed ſi reus hæredem fideiuſſorem ſcripſerit: confunditur[b] obligatio. Et quaſi generale quid retinendum eſt,vt vbi ei obligationi[c] quæ ſequelæ[d] locum obtinet,principalis accedit[e]: confuſa ſit obligatio[f]. quoties verò duæ ſunt principales: altera alteri[g] potius adijciatur ad actionem,quàm cófuſionem pariat[h]. Quid ergo ſi fideiuſſor reum[i] hæredem ſcripſerit? Confundetur[k] obligatio[l] ſecundum Sabini ſententiam: licet Proculus[m] diſſentiat[n].

Numeratio pecuniæ alienæ liberationẽ uel obligationem non parit niſi ea conſumpta, uel domino ſatisfacto.creditor tamen agens ad reſtitutionem tenetur.hoc dicit.Bar.

†al. Papinia.li.7.quæſt.

*Paulus. LEX XCIIII.

SI is[o] cui nummos debitor ſoluit alienos,nummis integris[p] pergat[q] petere[r] quod ſibi debeatur,nec offerat[s] quod accepit:exceptione doli mali ſubmouebitur. ſin autem communes nummos credam[t] aut ſoluam, confeſtim pro parte[v] mea naſcetur[x] & actio & liberatio[y] ſiue in ſingulis nummis communionem pro indiuiſo quis eſſe intelligat[z]: ſiue in pecunia non corpora excogitet[a], ſed quantitatem[b]. Sed & ſi fideiuſſor alienos nummos in cauſam fideiuſsionis dedit: conſumptis his mandati agere poteſt[c]. & ideo ſi eam pecuniam ſoluat[d] quam ſurripuerat mãdati aget[e] poſtquàm furti[f] nomine vel ex cauſa condictionis præſtiterit.

Solutum ſimpliciter,uidetur ſolutum in cauſam efficacem. & mandatum de ſoluẽdo, ad cauſam efficacem uidetur directum.Bar.

Flauius Ianuarius.] Caſus pulcher. Titius debebat Sempronio centum aureos, qui ex cauſa fideicómmiſsi peti poſſunt,vel ex alia cauſa, non curo. Item debebat eidem Sempronio alios centum aureos ex aliqua cauſa ex qua peti non poterant, tamen ſi ſoluti fuiſſent, non poterant repeti, puta pro vſuris promiſsis nudo pacto. Stichus ſeruus Titij abſente domino ſuo ſoluit Sempronio centum aureos, & Sempronius fecit cautionem ſiue quittantiam huic ſeruo qualiter iſtos centum aureos receperat pro vniuerſo debito Titij. Nunc quæritur in quam cauſam videtur ſolutum quod datum 80 eſt ab iſto ſeruo? Reſpondetur quòd ſi creditor fecit cautionem Titio debitori ſe hanc ſummam in vniuerſum debitum recepiſſe: deducetur tantum in eam ſummam quæ peti poteſt: non in eam quæ peti non poteſt. ſi verò cùm ſeruus ſolueret, diceret ſe ſoluere etiam in eam cauſam ex qua peti non poteſt: nummos creditoris non faceret: quia dominus non videtur ſeruo mandaſſe vt in talem cauſam ſolueret ex qua peti non poteſt, ſicut nec dominus mãdaſſe videtur ſeruo quòd ſoluat eos nummos ex cauſa fideiuſsionis quos non ſuſcepit ad vtilitatem ſui peculij.Franc.

o Si is.] creditor.Accurſius.

p Nummis integris.] id eſt non commiſtis.nam tunc aliud eſſet: vt ſuprà eodem.ſi alieni.& facit ſuprà de pigno. act.l. eleganter.§. qui reprobos.&.ſ.ſi cer.pet.l.non omnis.&.ſ.eod.l. ſi cùm aurum.

Flauius Ianuarius † Papiniano ſalutẽ. Cùm Titius[g] Caio Seio[h] deberet ex cauſſa fideicommiſsi certam quantitatem[i], & tantundem[k] eidem ex alia cauſſa, quæ peti[l] quidem non poterat, ex ſolutione autem petitionem[m] non præſtat: Titij ſeruus actor[o] abſente domino ſoluit eam ſummã[p] quæ ſufficeret ad quantitatem vnius debiti: cautúmque[q] eſt ei ſolutum[r] ex vniuerſo debito †. quæro, id quod ſolutum eſt, in quam cauſſam acceptum eſſe videatur? Reſpondi, Si quidem Titio Seius ita cauiſſet, vt ſibi ſolutum ex vniuerſo credito ſignificaret: crediti appellatio ſolius[s] fideicommiſsi pecuniam demonſtrare videtur[t]. non eam pecuniam quæ petitionem quidem non habet, ſolutione autem facta repeti non poteſt[v]. Cùm verò ſeruus Titij actor abſente domino pecuniã ſolueret[x]: ne dominium quidem nummorum in eam ſpeciem obligationis quæ habuit auxilium exceptionis, tranſlatum foret, ſi ex ea cauſſa ſolutio facta proponeretur: quia non eſt veriſimile dominum ad eam ſpeciem ſoluendis pecunijs ſeruum præpoſuiſſe, quæ ſolui non debuerint[y]: non magis quàm vt nummos peculiares ex cauſſa fideiuſsionis, quàm ſeruus non ex vtilitate peculij ſuſcepit[z] ſolueret.

In obligatione alternatiua ſine culpa debitoris altera re perempta,in ſuperſtite obligatio tantum durat.idem ſi uilior perit eius facto: & per interitum alterius poſteà contingentem liberatur debitor à directa: ſed ad æſtimationem prioris utili conuenitur.Bar.

q Pergat.] id eſt tentet.

r Petere.] adhuc.

s Nec offerat.] de-10 bitori.

t Credam.] id eſt mutuem.

v Pro parte.] ſic ſuprà ſi certum petatur ſi ſocius.

x Naſcetur.] ſcilicet quando mutuaui.

y Liberatio.] quãdo ſolui.

20 z Intelligat.] quod eſt verum de rigore iuris.Azo.

a Excogitet.] quod eſt verius.Azo.vt ſuprà ſi certum petatur. nam & ſi fur. in fin. & facit ſuprà eod. cùm Stichum & Pamphilum. & ad Trebelia.30 deducta.§. nummis.

b Sed quantitatem.] ſcilicet vt quantitatis dimidium meũ ſit ſcilicet decem.

c Agere poteſt.] contra debitoré: quia præſumptione fuit liberatus.

d Soluat.] fideiuſ-40 ſor.

e Mandati aget.] non expectata cóſumptione.

f Furti nomine.] ſcilicet præſtiterit rẽ & pœnam: vel ex cauſa condictionis rem tantũ: vel pone illud vel pro & .Accurſius.

50 g Cùm Titius.] debitor.

h Caio Seio.] creditori.Accurſius.

i Quantitatem.] puta centum.

k Tantundem.] id eſt alia centum.

l Quæ peti.] veluti vſura ex nudo pacto.

60 m Petitionem.] id eſt repetitionem. Accurſius.

n Titij.] debitoris.

o Actor.] etiam habens liberam.

† Hic textus habẽt⁹ ſingul. ad hoc propoſitum quod executor datus in teſtaméto nó poteſt ſoluere debitã naturaliter tantum.pro quo facit.l. ſi procuratori.de condi.indebi.ſ. & ita intellexit Bar.in.l.legau.ſ.de li be.le.Bolo. † Al. credito.

p Summam.] ſcilicet centum. Accurſius.

q Cautumque.] à Caio Seio.Accur.

r Solutum.] dicens confiteor me accepiſſe quod debes: non quòd de toto te liberare vellem, ſentiens me fortè accipere pro rata de 70 vtroque.ſed tamen & verba & mens ſoluentis eſt cótra,quæ præualent.

s Appellatio ſolius.] creditum enim duntaxat dicitur quod exigi poteſt: ſicut & creditor dicitur is tantùm qui habet actionem ſiue excep.vt infrà de verbo.ſigni.l.creditores.& ſuprà de actio.& obli.l.is cui.R.

t Videtur.] aliud in pretio redacto ex venditione pignoris: vt ſupra eod.in his.§.Imperator.

v Non poteſt.] quia vna ſolu. non parit liberationem & repetitionem.

80 x Solueret.] dicens ex credito vniuerſo. Accurſius.

y Non debuerint.] vt & ſuprà de pactis.l.contra iuris.§.fina.& de pecu.libera.& argumen.ſuprà de pigno.l. obligatione.& ſuprà de condi.inde.l.ſi procurator.in prin.nec obſtat ſuprà eod.l. quod libet.vt ibi dixi

z Suſcepit.] nec in rem dominicam quando teneret fideiuſsio ſerui,non aliâs: vt ſuprà de pecu.l.licet.§.penulti.& de fideiuſ. ſeruus inſcio.

Stichum.

STichum.] CASVS. Tu promisisti mihi Stichũ aut Pamphilum, quẽ dare vellem: & sic mea est electio. mortuus est Stichus: an solus Pãphilus peti possit? Rñ. ꝙ sic. Sed pone ꝙ petij à te Stichũ. tu fuisti in mora ipsum soluẽdi. certè si Stichus moriat̃, solus Stichus poterit peti ac si solus fuisset in obligatione. & hoc intellige qñ electio fuit creditoris, nõ debitoris. si autem electio fuit ꝓmissoris: puta qa simpliciter ꝓmisit Stichũ aut Pãphilũ, nõ addẽdo quẽ creditor vellet: tũc si vnꝰ mortuus fuerit q ꝓmissus est, alter poterit peti solus. cætera q̃ sunt in hoc prin. gl. optimè declarat: quam vide. ¶ Aditio hęreditatis] Tu debebas mihi cẽtũ aureos: instituisti me hæredẽ: ego adeo hæreditatẽ tuã. certè obligatio confundit̃. vel ecõtra tu succedis mihi. certè extinguitur obligatio. vsque ibi, si fortè. pone sic. Quicũq; credit pupillo pecuniã: si pupillus non sit factꝰ locupletior, creditor nullã actionem põt intẽdere cõtra pupillũ. Sed ponamus ꝙ Titius mutuauit cẽtũ alicui pupillo: posteà succedit ipsi pupillo. hæreditas fortè euincitur ab isto creditore. vtrũ ipse possit retinere ex hæreditate pupilli id qđ sibi debetur. nõ inspecto an pupillꝰ sit locupletior factus ista pecunia vel nõ? Rñ. ꝙ põt retinere qcqd sibi debebat pupillꝰ indistinctè. ¶ Aliquãdo euenit.] Sunt aliquæ obligationes in aliquibus personis, quę tamẽ sunt inanes, & sine effectu: sicut est obligatio cõtra hæredẽ qui iussus est restituere hæreditatẽ: & restituit fideicõmissario. vel qñ mulier fideiubet pro aliquo: obligatio fideiussoria est inutilis prohibẽte senatuscõ. Velleia. mulieres intercedere pro aliquo. Istis præsuppositis pone sic casum. Titius instituit Mæuium hæredẽ: & iussit hæreditatẽ restituere Seio: & restituit. hæres iste Mæuius non potest cõueniri à creditoribus hæreditarijs: licet sit hæres. si tamẽ Męuius extiterit hæres Seio fideicõmissario: cõuenietur à creditoribus pro debitis Titij. Itẽ si mulier succedit debitori pro quo fideiusserat: actio quæ prius erat inutilis, fit efficax: vt possit cõueniri à creditore apud quẽ fideiusserat. ¶ Quod vulgò.] Dictũ est suprà de fideius. ꝙ quoties fideiussor succedit reo principali, liberatur ab obligatione fideiussoria. Iste. §. illud dictũ limitat: & dicit illud esse verum quoties reus principalis est obligatus plena obligatione. nã si reus est plenè obligatus, & fideiussor suus ei succedit, ipse fideiussor liberatur. vsq; ibi, Et ecõtrario. superior casus erat indubitabilis: iste verò est dubitabilis. tamen dicit iuriscon. ꝙ licet reus principalis habeat aliquam exceptionẽ, & fideiussor ei succedit, ipse fideius. liberatur. & ponitur tale exẽplum. Seius mutuauit pecuniam minori. xxv. an. quam ipse minor perdidit: & sic potuit restitui in integrũ. tamen minor intra tẽpora restitutionis decessit relicto hærede fideiussore suo. certè difficilè est dicere ꝙ ius prætoriũ quod minoribus subuenit, possit facere ꝙ fideiussor teneatur, cùm sua obligatio accessit principali obligationi. & sic cõcludit ꝙ fideiussor ex persona minoris cui successit, habet restitutionẽ in integrum intra tẽpora præstituta restitutioni in integrũ. ¶ Naturalis obligatio.] Vẽdidisti mihi aliquam rem: sed non tradidisti: sic sumus inuicem obligati iure gẽtium ex consensu mutuo. facimus pactum nudum ꝙ discedimus ab ista venditione. dicit hîc iuriscõ. ꝙ ista obligatio qua tu mihi, & ego tibi teneor, est ipso iure nulla. nam vinculum æquitatis quo solo sustinebatur, tollitur conuentionis æquitate: & ideo etiam fideiussor quem pupillus dedit, liberatur his de causis. h. d. hæc lex cum. §. sequen vsque ad. §. quæsitum est. Fran. Accur.

Idem lib. quæstio. LEX XCV.

STichum [a] aut Pãphilum vtrũ ego [b] volam, dare spõdes? altero mortuo [c], qui viuit solus petetur [d]: nisi mora facta sit in eo mortuo quem petitor elegerit. tunc enim perinde solus ille qui decessit debetur, ac si solus in obligationem deductus fuisset.

¶ In textu ibi, quòd si promissoris. ibi, qui superest, æquè peti poterit: subaudi dũtaxat postquàm debitor non fuit in mora: quia ille solus remãsit in obligatione: ut in princi. l. quando creditoris erat electio. h. d. secundum Pau. de Cast.

¶ Quòd si ꝓmissoris fuit electio: defuncto altero: qui superest ęquè peti [e] poterit. Enimuerò si facto debitoris aliter sit mortuus, cùm debitoris esset electio: quãuis [f] interim [g] non alius peti possit, quàm qui solui etiam potest: neq; defuncti [h] offerri ęstimatio potest. si fortè longè fuit vilior: quoniam [i] id pro petitore in pœnam promissoris constitutum est [k].

¶ No. istũ casum quòd si debitor qui habet electionẽ, interficiat unum: & sic liberetur ab illo: quia ut dixi, nõ est perpetuata obligatio: quia ille nõ erat præcisè in obligatione: deinde moriatur alter sine mora & culpa sua: & sic etiã liberetur ab illo, & remaneat ab utroq; liberatus: de rigore tamẽ quia non est æquũ quòd creditor damnificatus remaneat facto illius: quia si non interfecisset primum, fortè hodie uiueret, & posset peti: licet extincta fuerit obligatio in eo quousq; alter uiuebat: quia succurrebatur creditori in illo superstite: nunc uerò quia destitutus est omni remedio, de rigore restituitur actio utilis ad primum interfectum, ne maleficium debitoris remaneat impunitum. Pau.

¶ Tametsi [l] alter seruus posteà sine culpa debitoris moriatur, nullo modo [m] ex stipulatu agi poterit: cum illo in tẽpore quo moriebatur, non commiserit stipulationem. Sanè † quoniam impunita non debent esse admissa [n], doli actio [o] non immerito [p] desyderabitur: aliter [q] quàm in persona fideiussoris qui promissum hominem interfecerit [r]: quia tenetur ex stipulatu [s] actione fideiussor: quemadmodum tenebatur si debitor [t] sine hærede decessisset.

¶ Successio interdum extinguit obligationem iure confusionis tantum: & cùm creditor succedit debitori efficaciter obligato. interdum iure solutionis: ut cùm succedit naturaliter tantùm obligato, & habet ponere rationem cum creditoribus legatarijs: aut fideicommissario uniuersali. interdum obligationem directam inefficacem reddit efficacem: cùm ille qui tenetur directa inefficaciter, succedit ei qui tenetur utili & efficaciter: de quo duo ponuntur exempla. Paulus.

† Concor. tex. in. l. locatio. §. qđ illicitè. s̃. de publ. vnde dicit Bal. in. l. ita vulneratus. s̃. ad legẽ aql. ꝙ fauor publicæ disciplinę dictat & suadet vt maleficia puniãtur. al le. ipse text. in. d. l. locatio.

a ¶ Stichum.] Quatuor ponit casus. primus & secundus plani sunt. Tertius incipit ibi, enimuerò &c. vbi electio erat debitoris qui promiserat Stichum qui valebat viginti aut Pamphilum qui valet decem & occidit Pamphilum. nam remanet Stichus in obligatione: nec liberatur debitor offerendo pretium Pamphili mortui, & hoc in sui odium. Quartus casus incipit ibi, tametsi alter. vbi dicit quòd si posteà decedat Stichus, videtur debitor liberatus tunc: quia Stichus decessit sine mora, & eius interitu est liberatus: nec ad pretiũ Pamphili tenetur, vt dictum est: & hoc de rigore: sed de æquitate tenetur vtili ex stipulatu ad pretium Pamphili, argumento debitoris decedentis sine hęrede. nam licet liberetur fideiussor à directa per hoc ꝙ principalis est extincta: tenetur tamen vtili fideiussor. Accur.

b ¶ Vtrum ego.] stipulator.

c ¶ Mortuo.] ante petitionem meam stipulatoris.

d ¶ Petetur.] id est solus remanet in obligatione & solutione.

e ¶ Aequè peti.] ac si solus in obligationem deductus fuerit: vt & superiori casu. Vel æquè id est sicut dictũ est in superiori casu quãdo stipulatoris erat electio. Item hoc nisi iam promissor alium elegerit: vt suprà de leg. j. huiusmodi. §. Stichum. & facit suprà de eo quod cer. lo. l. ij. §. qui Stichum. & de lega. ij. statuliberum. §. fina. & de condi. inde. cùm is qui. in princi. & de verbo. obliga. si quis stipulatus. & de contrahen. emp. l. in emptione. §. penulti. & ad legem aquil. l. Stichum. in prin.

f ¶ Quamuis.] i. quia. Accursius.

g ¶ Interim.] male videtur aduersari ad id quod dicit defuncti non posse offerri æstimationem: imo videtur esse ratio ad illud. & ideo dic quamuis id est quia. & quod dicit infrà tametsi id est quamuis alter &c. Item nec respicit hoc quamuis illud tamen quod est infrà, ea ratione quia magis esset ratio vt quia solus viuẽs possit peti, vt liberetur promissor eius interitu. expone ergo infra tametsi. i. quamuis alter &c. & suspensiue lege vsq; illuc, constiterit &c. & tunc accipe nullo &c. & posteà quamuis.

h ¶ Neque defuncti.] quem se elegisse ad soluendum dicit.

i ¶ Quoniam id.] vt non possit offerre æstimationem vilioris.

k ¶ Constitutum est.] si ergo stipulator vult id pretium, potest accipere. Sed contrà suprà de lega. j. cùm res. §. qua ratione. Solu. ibi decessit sine culpa hæredis, hîc cum culpa promissoris: quia eum interfecit. vel aliter ibi dicit fortassis, non præcisè asserit: quare sic erit dicendum vt hîc dicit.

l ¶ Tametsi.] hoc totum pone pro quamuis.

m ¶ Nullo modo.] de stricto iure sub. sed de æquitate sic: vt infrà dicit. & sic tenebitur vtili actione ex stipula. nec dicas, imò videtur ipso iure liberatus interitu speciei ab actio. ex stipulatu: quia interijt facto suo quando non liberatur: vt suprà de verborum obligat. si ex legati. & l. si seruum. & l. mora. in fi. & l. cùm filius. circa princ. & de vsur. l. mora. §. fi.

n ¶ Admissa.] admissum fuit in eo quòd primus decessit culpa eius. & facit suprà ad legem Aquil. ita vulneratus. & de fideius. si à reo. §. fi.

o ¶ Doli actio.] id est ex stipulatu vtili ob dolum: vt suprà de vsur. l. mora. in fi.

p ¶ Non immerito.] i. immeritum esset si aliâs desyderaretur: & sic aduerbium non adiungitur verbo desyderabitur. Accursius

q ¶ Aliter.] quidam habent aliter, & alij habent aliâs. & dic. i. eadẽ æquitate. & tunc alia dabitur hîc ex stipulatu actio propter dolum sicut datur contra fideiussorem. nec enim debet esse punctum inter verbum illud desyderabitur, & sequens aduerbiũ aliter: licet quidã dicant ibi esse pũctuandũ: & dicunt hunc teneri actione de dolo: sed fideiussorem vtili actione ex stipulatu: sed certè fideiussor actione de dolo tantum tenetur quandoq;. s. quando ante morã suã occidit: vt. s̃. de dolo, si fideiussor. non ergo hæc esset bona differentia.

r ¶ Interfecerit.] Post moram suam. tamẽ agitur aliâs actione de dolo: vt. d. l. si fideiussor. quæ est contrà. vbi de hoc plenè dixi.

s ¶ Ex stipulatu.] vtili: vt. d. l. de vsur. mora. §. fi.

t ¶ Si debitor.] nam & hoc casu tenetur vtili, principali extincta: sicut dictum est si bene vis prosequi similitudinem. Accur.

a ¶ Hæreditatem.] vt.C.de pact.l.debitori.& ibi dixi.
b ¶ Cedit.] aditio hæreditatis.
c ¶ Retinet.] cõtra legatarios pręter fal.vel cõtra generale fideicõ. preter quartam Trebellianicam.& facit.ʃ.quãdo dies leg.ced.l.cùm illud.§.hæres meus.& de separatio.l.j.§.fi.& de peti. hæred.l.si quid possessor. &.ʃ.de euic. si ei.§.si is.& ad le. Falcid. quærebatur. &.ʃ. proxi.§.quod vulgò. Accursius.
d ¶ Inanis.] cõtra hæredẽ debitoris qui rogatus fuerat hæredita tẽ restituere pone Seio.Accursius.
e ¶ Confirmetur.] posteà.
f ¶ Nam si hæres.] ex titerit Seio fideicom.
g ¶ Hæres.] rogatus restituere fideicõmissum.
h ¶ Extiterit.] qui licet prius hęres erat ex quo semel fuit: non tñ tenebat nisi retinuit quartã: & tũc pro rata: sed amodo insolidũ & cum effectu tenebit. ad quod facit.ʃ. ad Trebel.l.j.§.j. Acc.
i ¶ Intercesserat.*] animo nouãdi: & vide modum intercedendi. sunt enim pluresmodi intercedẽdi: quia per mãdatum, per fideiussionẽ, per constitutionẽ, itẽ & per nouationem & quid sit proprium cuiusq; eorum, dic vt.ʃ.man.l.si verò non remunerandi.§.si post. Porrò expromissor dicitur qui nomine alterius se obligat illo nõ obligato: vt.ʃ. de dolo. & elegãter.§. seruus pactionis. & in quarto modo hic casus ponitur. nã in alijs ipso iure per successionẽ extinguitur accessoria obligatio: vt.ʃ. de fideiusso.l. generaliter.&.l.hæres.§.quid si.&.ʃ.e.l.si duo rei.j.respon.

*Ista glo. est melior de iure ad hoc quo cognoscamus quot sunt modi fideiubendi seu intercedendi pro alijs de quo etiã vide not. per gl. not in l. si verò §.si post credi. tã ʃ.mãda. Bologni.

† Aliàs tractatur.

k ¶ Interdictum.] aliàs incredítum. Accur.
l ¶ Mulieris.] in vtroque casu.& sic facit.ʃ.de condi.& demonst.in facto.§.fiscus.& de procur.l.si quis cum procuratorio. Sed contrà.j. de reg.iur.l.quod in initio.&.ʃ.de act.& obli.omnes.Sol.ibi de reprobatis: hîc de non approbatis. Accur.
m ¶ Periclitetur.] vt & suprà ad Velleianum.l.quamuis.§.si mulieri.Accursius.
m ¶ Periclitetur.] quia hic conuenitur vt hæres: & hæres & defunctus vna persona cẽsetur: & ita ex persona defuncti nõ sua quæritur. Accursius.
n ¶ Liberari.] vt & suprà de fideiuss.l.generaliter Iulianus. nisi vt suprà proxi.§.
o ¶ Verum est.] indubitanter. Accursius.
p ¶ Plenior.] id est plena & efficax ciuilis & naturalis: aliud si tantum naturalis: vt suprà de fideiusso.hęres.§.quod fide.& facit suprà de pact.l.nisi hoc.
q ¶ Duntaxat.] id est omnino.vel reus duntaxat, id est reus qui nõ est fideiussor.nam fideiussor quoque reus est. Ioan. maximè si alium fideiussorem dat. Vel dic, id est simpliciter vel absolutè obligatus vt eius obligationi non cohæreat exceptio vel auxilium. Azo. sed hæc est eadem cum prima. Accursius.
r ¶ Liberabitur.] ã sua obligatione. Accur.
s ¶ Econtrario.] suprà enim posuit casum indubitabilem quare reus nulla tuebatur exceptione cui fideiussor successit: hîc econtra quando tuebatur exceptione.& nihilominus dicit extingui obligationem fideiusso.per in integrum restitutio. sic & fit infrà eodem. qui res.§.mihi. sed quidam, vt R. dicunt hîc non extingui: quia deest eis dictio non: & habent talem literam. econtra non potest dici tolli &c. & verbum inferius retinere ponitur pro impedire. vel secundum eam literam dic non tolli ipso iure, sed per in integrum restitutionem.

¶ Aditio hæreditatis nõnũquam iure confundit obligationẽ: veluti si creditor debitoris, vel contra si debitor creditoris adierit hæreditatem [a]. Aliquando pro solutione cedit [b]: si fortè creditor, qui pupillo sine tutoris authoritate nũmos crediderat, hæres ei extiterit. non enim quãto locupletior factus pupillus est, cõsequitur: sed insolidũ creditum suum ex hæreditate retinet [c]. ¶ Aliquãdo euenit vt inanis [d] obligatio aditione hæreditatis confirmetur [e], nam si hæres [f] qui restituit ex Trebelliano hæreditatem, fideicommissario hæres [g] extiterit [h]: vel mulier quæ pro Titio intercesserat [i], eidẽ hæres extiterit: incipit obligatio ciuilis propter hæreditatem eius qui iure tenebatur, auxilium exceptionis amittere. etenim interdictum [k] est subuenire sexui mulieris [l], quæ suo nomine periclitetur [m].

¶ *Si fideiussor succedat debitori efficaciter obligato extinguitur obligatio fideiussoria. idem si erat inefficaciter obligatus: tamen ista inefficacia non transibat ad hæredem eius qui habebat exceptionem mere personalem. idem si tempore successionis erat efficaciter obligatus: sed sperabatur effici obligatio inefficax beneficio restitutionis in integrum: licet tale beneficium ad hæredem transeat. Pau.*

¶ Quod vulgò iactatur † fideiussorem qui debitori hæres extiterit, ex causa fideiussoria liberari [n]: toties verũ est [o] quoties plenior [p] rei promittendi obligatio inuenitur. nam si reus duntaxat [q] fuit obligatus, fideiussor liberabitur [r]. Et econtrario [s] non potest dici nõ tolli fideiussoris obligationem, si debitor propriam & personalẽ habuerit defensionem [t]. nam si minori.xxv.annis bona fide [v] pecuniam credidisti: isq; nummos acceptos perdidit: & intra tempora in integrum restitutionis decessit hærede fideiussore [x]: difficile est [y] dicere caussam iuris honorarij [z] quæ potuit auxilio minori esse, retinere [a] fideiussoris obligationem quæ [b] principalis [c] fuit, & cui [d] fideiussoris [e] obligatio accessit sine cõtẽplatione [f] iuris prætorij. Auxilium igitur restitutionis fideiussori q. adolescẽti hæres extitit, intra cõstitutũ tẽpus [g] saluũ erit [h].

¶ *Naturalis obligatio pacto & iureiurando tollitur ipso iure: quod prodest fideiussori. Bart.*

¶ Naturalis [i] obligatio vt [k] pecuniæ numeratione [l] tollitur, ita iusto pacto [m] vel iureiurãdo ipso iure tollitur: quia vinculum æquitatis [n] quo solo sustinebatur, conuentionis æquitate dissoluitur. ideoq; fideiussor quẽ pupillus dedit, ex istis caussis liberari dicit [o].

¶ *Tunc pater potest adijci à filio ad solutionem cùm patri actio non quæritur: sed filius indistinctè à patre adijcitur. Bart.*

¶ Quæsitũ est an ita stipulari qs

t ¶ Defensionem.] quæ non competebat fideiussori vel hæredi: vt pote personalis, non realis.& quod subijcit, nam &c. simile adducit.
v ¶ Bona fide.] & sic non fuit deceptus dolo aduersarij.
x ¶ Fideiussore.] scilicet relicto.
y ¶ Difficile est.] i. impossibile. sic econtrà.ʃ.de his qui deiec. l. ij. sed secundum R. id est graue. Accursius.
z ¶ Honorarii.] id est in integ. resti. quæ à prætore est introducta.
a ¶ Retinere.] id est facere eam durare. Io. sed R. f. facere eam impedire.
b ¶ Quæ.] scilicet caussa in integ. restit. iuris honorarij.
c ¶ Principalis.] scilicet obligationis.
d ¶ Et cui.] principali.
e ¶ Fideiussoris.] aliàs fideiussoris: & subaudias obligatio. si nõ habeas. aliàs fideiussor. & tunc nil subaudias. Accursius.
f ¶ Sine contemplatione.] quia deceptus fortè fuit minor facilitate: & ideo non restituitur fideiussor: vt.ʃ.de excep.l. exceptiones.§.fi.&.C.de fideius.mi.l. j. &.ij. nisi esset hæres, vt hic sub iicit in fi.§.gl. ista prosequitur dictum domini Ro. tantum.
g ¶ Intra constitutum tempus.] s. quadriennij: hodie à die quo successit: vt.C. de temp. in integrum resti.l. ea quæ.§.fi.
h ¶ Saluum erit.] vt hæredi, non vt fideiussori, id est conuento, secundum R. cùm sui facilitate fuerit minor læsus. sed tu dic etiam si vt fideiussor cõuenitur: vt hîc: & sic erit speciale vt restituatur fideiussor minoris læsi sui facilitate: quia licet pro sua obligatione conuentus petat restitui, tamen ex persona minoris hoc petit cuius hæres est. vel dic quòd dolus creditoris interuenit. nec obstat quod suprà dicit bona fide: quia fuit in accipiente. mediam probo. Accursius.

Fideiussor hæres debitoris efficaciter obligati adiuuatur beneficio restitutionis integrũ: quo principalis debitor sperabat adiuuari.

i ¶ Naturalis.] id est de iure gentium.
k ¶ Vt.] id est sicut.
l ¶ Numeratione.] id est solutione.
m ¶ Iusto pacto.] nam similia sunt: vt argu.ʃ.de pact. si vnus.§. sed si stipulatus decem. Azo. apparet ergo quòd obligatio naturalis per pactum introducta, ipso iure per aliud pactum tollitur. sed cõtrà.ʃ. de pact.l. si vnus.§. pactus ne peteret. Sol. aliud est tollere obligatorium pactum: quod fieri potest vt hîc. aliud liberatorium: quod fieri non potest ipso iure, vt ibi: quia promptiores &c. vt.ʃ.de act.& obli. l. arrianus. Vel dic vt ibi. Item facit.ʃ.de iureiur.l.fi.&.C.de pac.l. creditori.&.ʃ.ad.l.fal.l.si pupillus. Accur.
n ¶ Aequitatis.] vnde etiam soluta pecunia repetitur: vt.ʃ.de condi.indebi.l.qui ex.§.fina.
o ¶ Liberari dicitur.] si supradictis modis tollitur obligatio pupilli, vel si talia faciat fideiussor. & facit.j.ea.l.§.fi.
¶ Quæsitum est.] CASVS. Persona dñi & serui in contractibus censetur esse eadem, sicut persona patris & filij. Quæritur ergo his præsuppositis vtrum cùm pater stipulatur, possit persona filij adijci: vel cùm filius stipulatur, possit patris persona adijci in stipulatione. Item cùm dominus stipulatur, an possit persona serui adijci: vel econtrà. Et distinguit iurisccon. nam si filius stipulatur sibi psi tali stipulatione qua patri nihil acquiritur, sicut quando stipulatur de peculio suo castrensi: tunc persona patris potest adijci in stipulatione. Econtra autem si pater stipulatur, potest persona filij adijci in stipulatione. & persona filij adijcitur in obligatione magis caussa solutionis quàm obligationis caussa. ¶ Vsumfructum.] Casus talis est. Ego stipulatus sum à te mihi dari vsumfruct. aut Titio. Titius

posſit, Mihi aut filio meo decẽ dari? vel ita, Mihi aut patri. Sed non incõmode poteſt adhiberi diſtinctio: vt filio quidem ſtipulante, patris tunc adijciatur [a] perſona, cùm ſtipulatio [b] ei acquiri non poſsit. ecõtrario autem nihil prohibet patre ſtipulante filij perſonã adijci: cùm toties quod filio pater ſtipulatur, ſibi ſtipulatus intelligatur, cùm ipſe [c] ſibi [d] ſtipulatus nõ eſt [e]. & in propoſito manifeſtũ eſt non obligationis, ſed ſolutionis gratia filij perſonam adiectam.

Primò loquitur an poſſit ſolui adiecto capite minuto. Secũdò an poſſit ſolui, uel cauſa cõditionis implendæ dari ei qui repræſentat perſonam adiecti ratione adminiſtrationis. Tertiò an poſſit hoc fieri in perſona eius, q repræſentat perſonam adiecti ratione dominij. Secũda ibi, Nam & ſi furioſi. Tertia ibi, Cæterùm qui ſeruo. Bar.

Vſumfructũ mihi aut Titio dari ſtipulatus ſum. Titio capite diminuto facultas ſoluẽdi Titio nõ intercidit [f]: quia & ſic ſtipulari poſſumus, Mihi, aut Titio, cùm capite minutus erit, dari? Nam & [g] ſi furioſi vel pupilli perſona adiecta ſit: ita tutori [h] vel curatori [i] pecunia rectè [k] dabitur, ſicuti conditionis implẽdæ [l] cauſa rectè pecunia tutori vel curatori dat. Quod quidẽ Labeo & Pegaſus putauerunt vtilitatis cauſſa eſſe recipiendum. idq; ita recipi poteſt [m], ſi pecunia in rẽ vel pupilli vel furioſi verſa eſt: quomodo ſi domino dare iuſſus ſeruo dediſſet, vt domino daret [n]. Cæterum qui ſeruo dare iuſſus eſt, domino dando nõ aliter impleſſe conditionem intelligendus eſt, quàm ſi ex voluntate ſerui dederit [o]. Idẽ reſpõdendum eſt in ſolutione, ſi ſtipulatus ſit [p] à Sempronio ſibi aut Sticho Mæuij ſeruo decem dari, & debitor Mæuio domino pecuniam ſoluerit [q].

Sola peruentione rerum ad creditorem, non liberatur debitor uel fideiuſſor. Bart.

Si creditor debitoris hæreditatem ad ſe non pertinentẽ [r] poſſedit [s], & tantũ ad eum peruenit [t], quantum ſi quilibet alius bonorũ poſſeſſor ei ſolueret, liberaret hæredem: non poteſt dici fideiuſſores liberari [v]. neq; enim ipſum [x] ſibi ſoluiſſe pecuniam credendum eſt à quo hæreditas euincitur [y].

Perceptione rei omnes liberantur: ſed perceptione pretij non liberatur poſſeſſor rei. Bart.

Dolo feciſti [z] quo minus poſsideres qđ ex hæreditate ad aliũ pertinente apprehẽderas [a]. Si poſſeſſor corpus aut litis æſtimationẽ præſtiterit, ea res tibi [b] proderit [c].

Titius capite minuitur. quæritur vtrum ei rectè ſoluatur vſusfructus? Reſpon. q ſic: quia etiam ſic ſtipulari poſſumus: dabis mihi aut Titio cùm fuerit capite minutus? vſque ibi. Nam & ſi.] vbi ponitur aliud exẽplum, q ſi quis ſtipuletur ſibi, & adijciat pupillum in ſtipulatione, non tantum pupillo rectè ſolui poteſt ſed etiam tutori ipſius pupilli, vel curatori furioſi: quod quidem eſt receptũ vtilitatis cauſa. & hoc vero rũ eſt ſi pecunia quæ ſoluta eſt tutori, ſit verſa in vtilitatem pupilli vel furioſi: ſicut ſi qs iuſſerit aliquẽ dare dño pecuniam: & ille det ſeruo, vt iſte ſeruus det dño. Sed ſi qs iuſſus eſt dare ſeruo, & dederit dño: non videtur impleſſe conditionẽ niſi ex volũtate ſerui dño dederit. Itẽ idẽ eſt dicendũ ſi quis ſtipulatus ſit à patrono dari ſibi aut ſeruo alieno: puta ſeruo Mæuij: ſi debitor det pecuniã Mæuio dño, nõ liberabitur niſi volun tate ſerui dño dederit. Si creditor.] Titius creditor Mæuij poſſedit hæreditatem ipſius Mæuij ſui debitoris, & tantũ recuperauit de hac hęreditate, vt cõſecutus fuerit debitum ſuum: ita q ſi aliquis bonorũ poſſeſſor tantum ei ſoluiſſet, liberaſſet hæredẽ à debito. Nunc quæritur vtrũ fideiuſſores ipſius Mæuij liberẽtur? Rñ. q non. nam iſte Titius non videt ſibimet ſoluiſſe ex ea hæreditate quæ ab ipſo euincitur. Dolo feciſti.] Tu poſsidebas ex hæreditate Sẽpronij quendam fundum. vidẽs q dominus fundi volebat te cõuenire rei vendi. dolo deſijſti poſsidere dictum fundum. Si ille qui poſsidebat fundũ. præſtiterit litis æſtimationẽ, vel ipſum fundum reſtituerit, illud tibi proderit, quia liberaberis ab vtili rei vẽdi. Sed ſi tu qui dolo deſijſti poſsidere, fueris ante conuentus quàm poſſeſſor, & præſtiteris aliquid ex præterito dolo tuo: illud non proderit aliquid poſſeſſori iſtius fundi. Si mandato.] Mandaui tibi vt Titio pecuniam crederes. tu mutuaſti ei decem ego ſoluo tibi hæc decem vtrum debitor liberetur? Reſpon. q non: imò tu debes mihi cedere actionem quam habes aduerſus Titiũ vt conſequar quod pro eo ſolui. Nam iſte contractus eſt ſimilis huic contractui quando tutor ſoluit pupillo pro aliquo debitore ſuo. nam debitor non liberatur, ſed pupillus debet cedere actiones ſuas tutori contra debitorem ſuum. Et iſta comparatio facta de debitore pupilli & tutore, eſt multum ſimilis & apta huic noſtro caſui: quod ſic probatur. Nam ſi tutor pupilli alicuius tenetur pupillo quia neglexit conuenire debitorem ipſius pupilli, & pupillus propter hoc conuenit tutorem, debitor pupilli non liberatur propter iudicium acceptum cum tutore etiam ſi tutor condemnatus ſoluat pupillo. Item plus, quia tutor habet actionem tutelæ contrariam contra pupillum vt ſibi cedat actiones contra debitorem ſuum. Si creditor.] Mandaui tibi vt Titio decem mutuares: quod feciſti. conueniſti Titium in iudicio: & quia malè proceſsiſti, perdidiſti cauſam tua culpa. quæritur vtrum me conuenire poſsis qui mandaui tibi? Reſpond. quòd non: quia tua culpa factum eſt quòd non potes mihi actiones cedere contra debitorem tuum: quare &c. Si inter.] Vendidi tibi equum pro centum, non tradidi: nec tu mihi pretium ſoluiſti. dediſti tamen fideiuſſorem. nos cõuenimus quòd ab emptione iſta diſcedatur. quæritur an fideiuſſor liberetur? Reſpon. quòd ſic. Franc.

a Adijciatur.] id eſt adijci intelligatur, & adijci poſsit, vt ſit adiectus.

b Cùm ſtipulatio.] veluti ſi filiusfamil. miles de caſtrenſ. peculio ſtipulatur. At cùm patri poteſt quæri, nulla videtur ſtipulatio ſecũdum R. vt. ſ. de ſtip. ſer. l. item ſi. in fi. & . l. ſed & ſi. §. & . l. qui decem. §. ſed & ſi ſeruus. hic tamen contradici poteſt, ſcilicet vt valeat, & patri tantum quæratur ad obligationem, ſecundum Azo.

c Ipſe.] pater.

d Sibi.] patri.

e Non eſt.] ſed dixit: promittis filio meo dari? quo caſu non rectè ſoluitur filio: vt. ſ. de verb. obl. l. cum. §. qui ita. at hîc in perſona ſui poſuit: vnde valet, & eſt adiectus: vt. ſ. de verborum obli. l. cum qui. §. qui ſibi. ſed diſtinguitur ſi poteſt acquiri patri quando ſtipulatur filio, tenet, aliàs non: vt ſuprà de verbo. obli. l. dominus ſeruo. & . l. quod dicitur. & inſtitu. de inuti. ſtipu. §. ei qui.

f Non intercidit.] ſuprà eod. l. cùm quis. in princ. contrà. Solu. hic actum fuit nominatim vt capite minuto ſoluatur. vel ſpeciale in vſufr. vel hic capite minutus in meliorem ſtatum eſt deductus: quia emancipatur: vt ſuprà de verbo. obli. l. eum qui ita. §. qui ſibi. & arg. inſti. de capi. di. §. minima. ſic ergo adiectio ſolutionis non tollitur ca pi. di. licet vſusfruct. tollatur. H.

g Nam & ſi.] bene dixi ſolui poſſe capite minuto: nam & alij facta ſolutio quàm adiecto parit liberationẽ: vt ſi fiat tutori cùm pupill[9] fuit adiectus.

h Tutori.] pupilli.

i Curatori.] furioſi. Accurſius.

k Rectè.] ſed & ipſi pupillo vel furioſo rectè ſolui poteſt etiam ſine tutoris vel curatoris authoritate: vt ſ. eo. ſi ſtipulatus. ſibi. q; debet imputare qui ſuum debitum tali iuſsit ſolui: vt. ſ. de mino. l. cum mandato. & . ſ. de inſti. ſed & ſi quis. §. fi. & . l. ſeq.

l Implendæ.] puta ſeruo reliquit libertatem ſi decem det pupillo vel furioſo. Accurſius.

m Recipi poteſt.] cùm datur cauſſa implendæ conditionis. aliud eſt cùm debitum pupillo ſoluitur tutori. tunc enim ſtatim eſt liberatus debitor, licet detur in integrum reſtitutio: vt ſuprà de admini. tuto. Lucius. §. tutelæ. & . §. fin. Item ſecus in caſu ſuperiori de adiecto, vt modò diximus. Item huic eſt contra. ſ. eo. ſi ſeruus. Solut. illa ſecundum iſtam.

n Domino daret.] contingit liberatio ſi pecunia eſt conuerſa in domini vtilitatem.

o Dederit.] quia à perſona non eſt recedendũ: vt. ſ. e. in omnibus.

p Stipulatus ſit.] pone Mæuius.

q Soluerit.] nõ aliter cõtingit liberatio quã ſi ex voluntate ſerui dederit domino: vt. ſ. e. ſi ſtipulatus ſum. in prin. & facit. ſ. de cõdi. & demon. l. qui hæredi. & de verb obli. ſtipulatio iſta. §. hi qui.

r Non pertinentem.] ſed ad alium. Accur.

s Poſſedit.] mala fide. Accurſius.

t Peruenit.] de hæreditate debitoris.

v Liberari.] Sed nonne ratione compenſationis quæ poteſt obijci ab vtraq; parte, ſunt ipſi liberati, & debitor? Rñ. ſecundum vetera iura non liberatur per compenſationem quis ipſo iure niſi implorato officio iudicis: vt inſtit. de act. §. in bonæfidei. & . §. ſed in ſtricti. & arg. ſ. de nego. geſt. l. debitor. vel quod dicit non liberetur, ſubaudi eo ipſo quòd ipſe percepit tantum de hæreditate: ſed liberatur iure compenſationis cum ea opponitur. & facit ſuprà de peti. hæredi. ſi quid poſſeſſor. §. quid tamen. & de inoffi. teſta. l. eum qui. §. ſi.

x Neque enim ipſum.] ſuprà eodem. Titia. contra. ſol. vt ibi.

y Euincitur.] vnde non videtur ſolutum ſi non durat.

z Dolo feciſti.] & ita teneris ad litis æſtimationem ex doli clauſula.

a Apprehenderas.] puta fundum vnum.

b Tibi.] qui dolo deſiſti poſsidere.

c Proderit.] ſcilicet vt libereris ab vtili rei vend. non vt libereris ab illo edicto de alie. iu. mu. cauſſa fac. Accurſius.

Soluens alteri quã debitori. aut adiectio, an & quãdo liberaẽ à debito.

Obligatus domino p ſeruum ſtipulãtem an liberet ſoluendo eidẽ domino p̃dicto ſeruo inſcio.

a ¶ Si tu.]qui dolo possidere desijsti.
b ¶ Conuentus.]vtili rei vend.nam si per edictum de alie.iudi.mu.cau.fact.nullum esset dubium.& facit.ʒ.de peti.hære.l.etiam.§.item si quis.& quod ibi no.&.ʒ.de tabu. exhib. locum.§.condemnatio. & ʒ.de rei vendi.l.is qui dolo.

quia nihil petitoris interest. cæterùm si tu[a] ante conuẽtus[b] ex preterito dolo, præstiteris[c], nihil ea res possessori proderit.

¶ Quando obligationes sunt dispares: soluens ex interuallo, potest petere ut sibi actiones cedantur.Barto.

¶ Si mandato meo Titio pecuniã credidisses,eiusmodi cõtractus similis est tutori & debitori pupilli: & ideo mãdatore conuento & dãnato, quãquam pecunia soluta sit[d], non liberari debitorem ratio suadet,sed præstare debet creditor actiones mãdatori aduersus debitorẽ,vt ei satisfiat.Et ad hoc pertinet tutoris & pupilli debitoris nos fecisse comparationem. nam cùm tutor pupillo tenetur ob id quod debitorẽ[e] eius[f] non conuenit: neq; iudicio cum altero[g] accepto liberatur alter[h], nec si damnatus tutor soluerit, ea res proderit debitori[i]: quinetiam dici solet,tutelæ contraria actione agendum[k] esse, vt ei[l] pupillus aduersus debitorem actionibus cedat[m].

¶ Si creditor non potest cedere actionem mandatori uel fideiussori: exceptione cedẽdarum actionum repellitur.Barto.

¶ Si creditor[n] à debitore petens, culpa sua causa ceciderit[o], prope

c ¶ Præstiteris.]litis æstimationem.
d ¶ Soluta sit.]à mandatore.
e ¶ Debitorẽ.]cui pecuniam mutuauit.
f ¶ Eius.]pupilli.Acc.
g ¶ Cum altero.]puta tutore lit.cõtes. idẽ & ecõtra in hoc casu.
h ¶ Alter.]s.debitor.
i ¶ Debitori.]pupilli.Accursius.
k ¶ Agendum.]cõtra pupillum.
l ¶ Ei.]tutori.Acc.
m ¶ Cedat.]principio & fini.§.in eo ꝙ dicit fieri cessionẽ actionis ex interuallo post solutionẽ,cócor.ʒ.mãda.l.Papinianus.& de leg.j.si res obligata. Sed contrà.ʒ.e.l. Modestinus. Sol. ibi loquitur cùm vna sola est actio qua omnes tutores cõueniuntur: at hîc plures:& ideo vna solutione vna tãtum tollitur qua tenebatur qui soluit:& sic alter nõ liberatũ.vel aliter, iste mãdator vel tutor videtũ soluisse suo noĩe,non nomine illius:inde est ꝙ ille nõ liberabitur, vt illa. l. Papinianus. cum ipse sua teneatur actione, & ille alia. & ideo bene potest ei cedi posteà actio, cùm non sit extincta: & tenetur eam cedere hoc ipso ꝙ eam præstare potest:vt.ʒ.manda.l.hæredem. Quæ solutio in idem quod prima recidit. vel planius secundum Ro. hic suo nomine tantum soluit, vt se solum liberaret. & plenius dic vt.d.l.Modestinus. Item secundum prædicta non obest.ʒ.de fideiuss. cùm is.Item facit.ʒ.de nego.gest.ex facto.& de pecu.leg.dominus Sticho.
n ¶ Si creditor.]qui mãdato meo pecuniam mutuauerat.Accur.
o ¶ Ceciderit.]contra debitorem agendo.
p ¶ Prope est.]i.rationabile est. sic.ʒ.ad Vellcianum,tutor.§.quid ergo. Sed contrà.ʒ.de fideiussoribus & manda. si stipulatus.§.si ex duobus.Solu.vt ibi. Accursius.
q ¶ Ipsius.]creditoris.
r ¶ Vitio.]& alia ratio est,quia habet mandator exceptionẽ rei iudi. ex persona debitoris & facit.ʒ.de admini.tuto.l.si pupillus. & de noxa.l.quemadmodum.&.C.arbi.tute.l.ij.§.j. &.ʒ.de fideiuss.l.cùm is.&.ʒ.loca.si merces.§.culpæ.Accursius.
r ¶ Vitio.]id est culpa.
s ¶ Discedatur.]scilicet contrario consensu.Accur.
t ¶ Acceptus.]à sponte dante:vt.ʒ.de euic.l.iiij.
v ¶ Liberabitur.]ipso iure:vt insti.qui.mo.tol.obli.§.fi.&.ʒ.de pac.l.ab emptione.&.C.quando lic.ab emp.dis.l.j.&.ij.sed videtur per exceptionem,non ipso iure:vt.ʒ.de rescin. ven.l.cùm emptor. cõtra. solu.vt ibi.Item facit.ʒ.de pac.l.nisi.

Pupilli debitor.] CASVS. Titius erat tutor Pamphili,qui habebat Seium debitorem in centum.tutor iste iussit Seium soluere suo creditori,scilicet tutoris:an liberetur debitor soluendo illi cui eum delegauit tutor?Respon.quòd sic,si non malo consilio hoc fecit.sed si fecit malo cõsilio:pupillus habet etiam interdictum fraudatorium contra creditorem tutoris. ¶ Si pupilla quum.] Quidam iudex dedit malum tutorem cuidam pupillo,mortuusque iudex ille reliquit hæredem pupillam quandam. iste pupillus fecit transactionem cum tutoribus suis,tamen pupilla hæres iudicis non vult transactionem illam ratam habere.Tutores pupilli soluerunt pecuniam ipsi pupillo.quæritur vtrum ipsa pupilla sit liberata? Respon. quòd sic. nec quidem tutores habent actionem vtilem ad repetendam pecuniam quam dederunt pupillo qui suum recepit. si autẽ pupillus vult restituere pecuniam tutori suo:poterit agere contra pupillam vel eius tutorem rescissa transactione facta cum tutore suo.

¶ Soror.]Titius decedens reliquit hæredem filium suum:& legauit sorori suæ Bertæ fundum.ista Berta mouit fratri suo litem pro isto fundo,& post transegit cum eo,accepto nomine cuiusdam debitoris hæreditarij in solutum,tamen nulla est sibi facta cessio istius debiti à fratre suo,& nulla delegatio. quęritur ad quem spectet periculum istius nominis?Respõ. quòd ad ipsam filiam. quòd si post velit legatum petere, obstabit sibi exceptio pacti siue trãsactionis. ¶ Cũ in eodem.] Mutuaui tibi centum aureos vna die . item mutuaui tibi alia centum eadem vice : pro quibus summis pignoraui tibi vnum fundum. soluisti mihi centum , & nõ dixisti super qua summa soluebas . certè ego debeo illa centum deducere super omni debito: nec possum eligere super qua summa ego deducam illa centum.vsque ibi, quòd si temporibus . pone sic. Mutuaui tibi centum aureos hodie,tu pignorasti mihi fundum valentem ducenta . venis ad me post mensem , & petis quinquaginta mutuo. credo tibi illa quinquaginta , & tu mihi obligas illummet fundum id est superfluũ quod valet vltra cẽtum aureos . venis posteà & soluis centum & vigintiquinq;: nec dicis in quod debitum. certè ego debeo tibi deducere in debitum primorũ centum quæ à me accepisti: & superfluum scilicet vigintiquinq; deducetur super reliquam partem debiti. ¶ Cùm institutus.] Institui Titium hæredem,& substitui ei Mæuium. institutus deliberat si velit adire hæreditatem,vel non.interim debitores hæreditarij soluunt substituto cui soluere non debent . post aliquod spatium temporis institutus repudiat hæreditatem , & sic deuoluitur ad substitutum. Dicitur hîc quòd condictio deficit id est condictio indebiti quam habebant debitores contra substitutum . & ab eo tempore quo substitutus adiuit hæreditatem,debitores liberantur. Franciscus.

est[p] vt actione mãdati nihil à mãdatore cõsequi debeat,cũ ipsius[q] vitio[r] acciderit ne mandatori possit actionibus cedere.

¶ Contractus qui solo consensu contrahitur: solo contrario dissensu re integra dissoluitur quo ad naturalem & ciuilem obligationem: & ideo etiam fideiussor ipso iure liberatur.

¶ Si inter emptorem & venditorem conuenerit priusquã aliquid ex alterutra parte solueretur, vt ab emptione discedatur[s]; fideiussor eo nomine acceptus[t], soluto contractu liberabitur[v].

¶ Delegatio tutoris liberat debitorem pupilli, ita demum,si fuerit facta bona fide.Bar.

Idem li.12.respon. LEX XCVI.

PVpilli debitor tutore delegante pecuniã creditori[x] tutoris soluit. Liberatio contingit,si non malo cõsilio cum tutore[y] habito hoc factũ esse probetur[z]. sed interdicto[a] fraudatorio tutoris creditor pupillo tenetur[b],si cũ cõsiliũ fraudis participasse[c] cõstabit.

¶ Transactione rescissa ex qua inducebatur exceptio,tollitur exceptionis effectus per trãsactionem inductus.Bar.

¶ Si pupilla quũ magistratui qui per fraudem pupillo tutorem dedit,hæres extiterit,& tutores[d] eius cum adolescente[e] transegerint, eam transactionem ratam

x ¶ Creditori.]s.tutoris.
y ¶ Cum tutore.]& cum debitore pupilli:alioquin ipso iure contingeret liberatio:cùm ei licuit sic soluere ad hoc vt competat liberatio ipso iure:vt suprà de admini.tuto.l.Lucius.§.fina.&.§. tutelæ. sed poterit post dari pupillo in integrum resti. licet videatur quòd tunc dari debeat quando solutum est pupillo cum authoritate tutoris,vel ipsi tutori,non alij:vt hîc contingit.
z ¶ Probetur.]Supple ergo econtra si malo consilio,non liberatur, sed etiam &c.
a ¶ Interdicto.]Alibi non inuenitur aliquid de hoc interdicto. vnde dic olim fuisse interdictum in hoc casu secundum H. imò certè inuenitur:vt suprà ad Trebel.si postulante.§. sed & si filius . sed hoc est verum quòd aliquis titulus de hoc interdicto non inuenitur.vel dic dari actionem in factum.& secundum hoc edictum istud est suprà quæ in frau.cred.quia iste tutor videtur alienasse in fraudem sui creditoris : id est pupilli : & sic iste creditor tenetur actione in factum.& secundum hoc istud edictum est suprà quæ in frau. credito.l.prima. & inuenitur in.l.tertia eiusdem titul. ibi , siue numerauerit &c. & sic intelligitur dicta. l . si postulante. suprà ad Trebellianum . hic enim debitor & is cui solutum est commisit fraudem.
b ¶ Pupillo tenetur.]in subsidium.debitore & tutore pupilli existente non soluendo:vt.C.si vendi.pig.ag.l.j.&.l.penul.
c ¶ Participasse.]Vt fraudaretur pupillus qui creditor conuenturus erat tutorem vt dixi.Item facit.ʒ.pro empt.qui fundum.§.si tutor.contrà.Sol.vt ibi.
d ¶ Tutores.]s.pupillæ.
e ¶ Adolescente.]quondam.Accursius.

a ¶ Tutore soluente pecuniam.] aliàs tutore soluẽte pecuniã liberata. aliàs tutorũ pecunia liberata. & dic soluente ex causa transactionis: vel dic ex causa prioris debiti: & idem erit. Sed nũquid per in integrum restit. repetet pupilla? Respon. non: quoniam nihil egit ipsa nec soluit, sed tutores.

b ¶ Liberata.] fortè per exceptionẽ: alioqn nõ posset resuscitari. quod dicit statim: vt. ff. e. l. qui res. §. aream.

c ¶ Actionem.] indebiti.

d ¶ Nec vtilem.] non solùm directam.

e ¶ Si adolesces.] pupillus quondã qui tũc aduersus hæredẽ magistratus intendebat: qm̃ per fraudem magistratus sibi dedit tutorem.

f ¶ Rescisso.] vtriusque consensu: vt. C. de transac. l. si diuersa.

g ¶ Vtilem.] s. in factũ subsidiariã: vt insti. de satisd. tu. & cur. §. fi.

h ¶ Accipiet.] s. adolescens.

i ¶ Soror.] vt nomine sibi cesso à fratre cuiusdam hæreditarij debitoris. Accur.

k ¶ Delegatio.] s. debitoris à fratre. s. quæ fit per stipulationẽ: vt C. de noua. l. j.

l ¶ Secuta esset.] ipso iure, sed tantum cessio. Accur.

m ¶ Ad eam.] qđ dic vt. ff. de hære. ven. l. si nomẽ. & l. seq. Item facit. ff. mãda. l. inter causas. §. ij. Sed arg. cõtrà ff. sol. mat. l. si cũ dotẽ. §. si mulier. Sol. specialè ibi in dote. Accur.

ADDITIO. Dic aliter secundum Bar. ꝙ aut loqueris de periculo inopiæ subsecutæ post cessionẽ: & loquitur iste. §. aut loqueris de periculo inopiæ subsistentis tẽpore cessionis: & loqtur l. contraria.

n ¶ Cùm in eodem tempore.] ex vẽditione debet mihi Titius decẽ ex locatione quinq;: nũc prov troq; debito obligat mihi codicem suum.

o ¶ Pro modo.] i. pro rata. & sic est arg. contrà. ff. e. in his. §. Imperator. ibi, si verò summa &c. & de dã. infec. prætoris. §. j. Acc.

p ¶ Eius.] s. creditoris.

q ¶ Omni.] vtriusque obligationis. Accur.

r ¶ Discretis.] id est diuersis. nam cùm primo obligasset, & posteà secundo obligat, non obligat nisi residuum.

habere noluerit: nihilominus tamen erit tutore [a] soluẽte pecuniã liberata [b]: sed nec tutores contra adolescentem actionem, [c] nec vtilem [d] habebunt, qui suum recuperauit. Planè si adolescẽs [e] pecuniã restituere tutori pupillæ maluerit, rescisso [f] quod gestũ est, actionem vtilem [g] in pupillam hæredẽ magistratus accipiet [h].

¶ *Periculum nominis cessi pertinet ad cessionarium.* Et not. quòd iste. §. *loquitur de periculo inopiæ subsecutæ post cessionẽ, secus autẽ esset de inopia quæ iam erat tempore cessionis, quia hic. §. in illa locum non haberet. Item not. transactiones esse fauorabiles ut etiã obstet exceptio transactionis, licet liberatio non sit secuta, nec aliqua delegatio facta.*

¶ Soror [i] cui legatum ab hærede fratre debebatur, post motam legati quæstionem transegit, vt nomine debitoris contenta legatum nõ peteret. Placuit, quãuis nulla delegatio [k] facta, neque liberatio secuta [l] esset, tamen nominis periculũ ad eam [m] pertinere. itaque si legatum contra placitum peteret, exceptionem pacti nõ inutiliter opponi.

¶ *Si idem pignus pro duobus debitis eodem tempore sit obligatum: pretium ex eo redactum cedit in utrunque pro rata, si uerò diuersis temporibus, primo cedit in antiquius: & si quid restat, cedit in posterius. Paulus.* Et intellige hunc §. *quãdo summæ sunt inæquales. secus si summæ debiti principalis essent æquales: ut suprà eo. l. j. §. imperator.*

¶ Cum eodem tempore [n] pignora duobus contractibus obligantur, pretium eorum pro modo [o] pecuniæ cuiusq; contractus creditor accepto ferre debet: nec in arbitrio eius [p] electio erit, cum debitor pretiũ pignoris sorti omni [q] subiecerit. Quòd si tẽporibus discretis [r] superfluum [s] pignorum obligari placuerit [t], prius debitũ pretio pignorũ iure soluetur [v], secundo superfluum cõpensabitur.

¶ *Si debitum solutum sit ei ad quem non pertinet, non repetitur si posteà cœpit ad illum pertinere antequàm repeteretur. Pau.*

¶ Cũ institutus [x] deliberaret, sub-

s ¶ Superfluum.] id est id quod plus esset in pignoris æstimatione quàm esset debitum prius pro quo fuerit iam obligata res. Accursius.

t ¶ Placuerit.] secundo debito. Accur.

v ¶ Soluetur.] id est dissoluetur, & quidem totum.

x ¶ Cùm institutus deliberaret.] de adeunda hæreditate. Acc.

y ¶ Soluta est.] à debitore hæreditario.

z ¶ Conditionis.] indebiti, quæ competebat soluenti. ad quod est C. de edi. diui Hadri. l. j. ex quo enim cessat causa, cessat & conditio. Accursius.

a ¶ Vt obligatio.] Not. quòd breuissimo tempore tollitur condictio indebi. nec mirum: quia & ratihabitione. ad quod facit suprà eo dem. cùm quis. §. qui hominem.

Conditio indebiti quãto tempore tollatur. & vtrũ ratihabitio ne secuta.

stituto pecunia per errorem soluta est [y]. Ad eum hæreditate posteà deuoluta, caussa condictionis [z] euanescit. quæ ratio facit vt obligatio [a] debiti soluatur.

¶ *Solutum simpliciter cedit primo in caussam duriorem: & si non sit durior, cedit in antiquiorem. h. d. Pau. de cast. Hæc lex secundum docto. multum est commendanda. ponit enim ordinem & typum boni æ fidei, & diligentis ac prudentis patrisfamiliàs, cùm distinguit, quam in caussam pecunia soluta conuerti debeat, siue à debitore, siue à creditore, ipso debitore non eligente. nec mirum si quis eam ex fonte philosophiæ economice haustam dixerit tum elegantia sermonis, tum prouisione prudentissimi iurisconsulti.*

Idem li. 5. diff. LEX XCVII.

CVm ex pluribus caussis debitor pecuniã soluit, vtriusq; [b] demonstratione cessante potior habebitur caussa eius pecuniæ quæ sub infamia [c] debetur, mox eius quæ pœnam [d] cõtinet, tertio quæ sub iure hypothecæ vel pignoris contracta est. post hunc ordinem potior habebitur propria quàm aliena caussa, veluti fideiussoris [e]. quod veteres ideo definierũt, quia verisimile videtur diligentem debitorem admonitum [f] ita negotium suum gesturum fuisse. Et si nihil horum [g] interueniat, vetustior contractus antè soluetur [h].

¶ Si maior pecunia numerata sit, quàm ratio singulorum [i] expostulat, nihilominus ex primo [k] contractu solutum (qui potior erit) superfluum, ordini secũdo vel in totum [l] vel pro parte minuendo videbitur datum.

¶ *Euicta re pro alio debito in solutum data, prima actione agitur, nisi dolus creditori imputetur. item ad liberationem sufficit, rem solutam perfectè ex post facto creditoris fieri. Bart. Valde singulare est principium istud: & diuiditur in quatuor partes. In prima quando res data in solutum euincitur: & recipienti eam non potest dolus uel culpa imputari. Secundò quando potest ei imputari culpa. Tertiò quando potest ei imputari dolus. Quartò quando res data in solutum ab initio creditoris perfectè non efficitur. Secunda ibi, Diuersum. Tertia ibi, Huic applicatur. Quarta ibi Rem autem. Et hæc diuisio protenditur usque ad. §. mihi decem. secundum Barto.*

Paulus li. 5. quæst. L. XCVIII.

¶ CASVS. Tu debebas mihi centũ aureos ex caussa mandati eo casu quo si esses condemnatus, irrogaretur tibi infamia. Item debebas mihi alia centum quæ promisisti soluere in festo Paschæ sub pœna quinquaginta aureorum. Item debebas mihi quinquaginta pro quibus obligasti mihi fundum aliquem. Itẽ tu debebas mihi centum aureos pro tuo proprio debito, & alios centum ex caussa fideiussoria. Nunc venit iurisconsul. gradatim ostendendo ꝙ si soluas non exprimẽdo in quam caussam soluas: super qua videatur esse solutum. nam semper in grauiorem. primò enim videris mihi soluere in eam caussam quæ irrogat condemnato infamiam: eo quòd ibi sit maius periculum. Secundò in debitum quod mihi debes sub pœna. Tertiò in debitum pro quo obligasti mihi pignus. Quartò videris mihi soluere pro tuo proprio debito, & non ex caussa fideiussoria. Quod quidem rectè statutũ est: quia verisimile est quòd diligens debitor deduceret id quod soluit in caussam grauiorem: & si non eligat, debet deduci in caussam antiquiorẽ. ¶ Si maior.] Debebam tibi pecunias ex pluribus contractibus: posuimus rationem inter nos de omnibus quæ tibi debebam: tamen ego solui plus quàm deberem quæritur in quam summam primo computentur soluta? Respond. quòd primo in illum contractum qui est prior vel potior: reliquum in alios contractus qui sunt post illum contractum potiorem vel priorem.

b ¶ Vtriusque.] debitoris & creditoris. Accur.

c ¶ Sub infamia.] id est ex ea caussa ex qua si condemnaretur, esset infamis. & hoc iure succedente in eligendo.

d ¶ Pœnam.] ex contractu promissam.

e ¶ Fideiussoris.] veluti si ipse fideiussoris nomine teneretur. Acc.

f ¶ Admonitum.] sua discretione, vel ab amicis. Accur.

g ¶ Nihil horum.] quòd altera habeatur potior altera. & facit ff. de reg. iur. l. si in duabus. & ff. e. l. & magis. & l. si quid ex famosa. & l. in his. in prin.

h ¶ Soluetur.] i. dissoluetur. Accur.

i ¶ Singulorum.] debitorum, neutraliter.

k ¶ Ex primo.] sic lege: primo solutum videbitur datum ex cõtractu qui potior erit. quis autem sit ille habes hac lege.

l ¶ In totum.] si tantum est.

Qui res suas.] CASVS. Obligaui tibi omnia bona mea: quia magnam summam pecuniarum tibi debebã.post hãc obligationem dedi quẽdam fundum in dotem filiæ meę,& tradidi.tu creditor meus venis & vendicas hunc fundum actione Seruiana vel hypothe.& obtines ita ꝙ tibi maritus filiæ meæ cogitur eum tradere. Dicit hic ꝙ gener meus potest cõtra me agere iterũ ad dotẽ filiæ consequẽdam: sicuti si statuliberũ ꝓmisissem & soluissem .nã in hoc casu pater dans aliquã rem pro dote non liberatur:nisi sub cõditione si hęc res nõ fuerit euicta ab ipso cui datur. Secus autẽ est in ea re quã libertus aliqs ꝓmisit & soluit,quia liberat̃ licet patronus posteà per Fauianã actionẽ euincat hanc rem:qa actio Fauiana cùm sit noua & extraordinaria: nõ põt extinguere obligationẽ iam quęsitam soluenti. Cætera vide in gl. ¶ Qui stipulatur sibi] Ego stipulor à te xx. mihi dari aut Titio.si adijciã ita:si Titio non dederis:dabis mihi.ista stipulatio est cõditionalis. Itẽ si sic sum stipulatus à te:dabis mihi decẽ,aut Titio.v?soluẽdo.v.Titio reus liberabit̃. Et hoc debet expsse dici ꝙ talis stipulatio sit alternatiua.s. quãdo sic stipulat̃: mihi aut Titio.x.si Titio nõ solueris,mihi.x.Si autẽ simpliciter dicit ꝓmittis mihi aut Titio:Titius tantum adijcit̃ causa solutiõis.& ideo.v.solutis Titio, alia.v.remanent in obligatione. Cætera sunt clara. ¶ Mihi Romæ.] Ego stipulor à te hoc modo.dabis mihi centum Romæ, aut Titio Ephesi? vtrum soluendo Titio Ephesi liberetur reus? Videtur quòd nõ:quia sunt diuersa facta. ideo non potest solutio in vno : parere liberationem in alio.Sed hoc non obstat:quia licet sint diuersa facta : tamen orta sunt ex eadem causa quæ in hcc inspici debet. Nam etiam si sic stipulatus essem : dabis mihi Pamphilum, & Titio Stichum? dando Stichum Titio debitor liberaretur. Sed pone quòd stipulatus sum merum factum hoc modo.promittis mihi ædificare insulam in solo meo,vel in solo Titij.si in solo Titij ædificas,an libereris? Respon. quòd non : quia nemo soluendo factum pro facto, liberatur. Tamen si stipulator dedisset electionem promissori,liberaretur soluendo factum pro facto. §.sequens est planus.

¶ Aream.] Promisi tibi aream Titij vicini mei, & sic alienam. Titius in ea domum ædificauit.quæritur an tibi debeam dare aream? Respon.iurisconsul.huic quæstioni per multa argumenta pro & contra.primo per tale argumentum.si promisi tibi alienum seruum, & dominus illum manumittat:ego sum liberatus. Nec tenetur in hoc opinio Celsi,dicentis quòd si idem seruus iterum reuersus fuerit in seruitutem,debebitur.nam non cẽsetur idem homo esse:& in perpetuum est sublata obligatio,quæ restitui non potest. vtebatur autem Celsus tali argumento: quòd si nauis sit promissa ab aliquo, & dominus nauem illam dissoluerit:& posteà iterum refecerit:eadem nauis esse videtur.sed hoc argumentum non obst.quia destructa naue & posteà refecta non erat obligatio extincta,sed tantum suspensa:quare iterum naue refecta de facili obligatio vires priores assumit.posset autem hæc comparatio facta de naue esse similis huic quę dicitur facta de homine alieno promisso,& posteà à domino manumisso, scilicet si nauis fuerit dissoluta eo animo vt non reficiatur: quia tunc si refecta fuerit, non censetur esse eadem nauis:sicut seruus iterum redactus in seruitutem:tamen non obstantibus his similitudinibus siue argumentis concludit iurisconsul. quòd postquàm dominus areæ ædificauerit in area promissa:non eo minus area debetur,vel saltem æstimatio eius:quia area nunquam desijt esse in rerum natura,& sic nunquam mutata censetur. Aliud est in hoc casu. pone quòd promisi seruum,ille posteà captus est ab hostibus. nam interim peti non potest.quòd si redierit:tunc potest peti.area autem semper fuit præsens:quare obligatio eius nunquam fuit intercisa.& ponit exemplum de tigno alieno iniuncto:quod planum est.l. sequẽs plana est. Franciscus.

Qui res suas[a] obligauit, posteà aliquã possessionem ex his pro filia sua dotẽ promittẽdo, obligauit, & soluit[b], Si ea res à creditore euicta[c] est, dicẽdum est maritum ex dotis promissione agere posse, ac si statuliberum[d], vel rem sub conditione legatam dotis nomine pro filia pater soluisset. harũ enim rerũ solutio[e] non potest nisi ex euẽtu[f] liberare, scilicet quo casu certum erit remanere eas.

¶ *Si ab alio qui habet causam lucratiuam, euincitur res per extraordinariã uiam, non agit ille de euictione etiã si donatio cœpit à præcedenti promißione. Pau.*

¶ Diuersum respondetur in ea pecunia siue re, quam patronus post mortem liberti per Fauianã[g] aufert. Hæc enim actio cùm sit noua[h], partam liberationem non potest reuocare.

¶ *Restituto minore ad rem, non restituitur aduersarius eius ad pecuniã, si fuit in dolo inducendo minorem ad dandam in solutum. Pau. de Cas.*

¶ Huic † applicatur[i] minor viginti quinque annis, qui à creditore circũscriptus, in rem ex causa debiti solutam restituitur.

† Iste text. est sing. ad id quod dicitur in summario. sed de isto adde videndũ Cy. in. l.j. C si aduer. transa. & in l.ij. e. tit. & spec. in tit. de in integ. restit. §. fi. versi.j. Bol.

¶ *Si datur in solutum res, quæ potest euinci, & etiam potest non euinci: ex futuro euentu apparebit an debitor fuerit perfectè liberatus, an secus. Pau. de Cast.*

¶ Rem autem castrensis peculij soluente patre, perinde accipere debemus, ac si alienam dedisset[k]: quamuis possit residere apud eũ cui soluta est, mortuo prius intestato filio[l], Sed tũc acquisita creditur, cùm filius decesserit. & vtiq; cuius fuerit, euentus declarat. sic ꝙ[m] & hic ex postfacto in præteritum quid fuerit[n] declaretur.

¶ *Caussa leuior uel durior adiectionem non uitiat. hoc dicit. Bart.*

¶ Mihi decẽ dari purè, aut Titio calendis Iulijs sub conditione, aut calendis Ianuarijs mihi, Titio[o] Februarijs, vtiliter stipulor. Quòd si mihi solui calendis Februarijs Titio calendis Ianuarijs, potest[p] dubitari: sed rectius dicitur vtiliter stipulatum. nam cùm in diem sit ea quoq; obligatio, etiam mihi solui potest ante calendas Februarias. igitur & illi solui poterit.

¶ *Primò loquitur quando propter adiectum stipulatio est conditionalis. & hoc colligitur ex dictione si. Secundò quando est conditionalis: & hoc apparet ex mente expressa. Tertiò quãdo de hoc nihil apparet. Quartò, ponit unum casum quando adiectus adijcitur ad maiorem quantitatem quàm principalis. Secunda ibi, Et ideo. Tertia ibi, At ubi. Quarta ibi, Contra. Bar.*

¶ Qui stipulatur sibi aut Titio: si hoc dicit[q], si Titio non solueris,

a ¶ Qui res suas.] s. generaliter vniuersas. Accursius.

b ¶ Et soluit.] i. dedit in solutum possessionem pro dote quæ erat in pecunia promissa. Accursius.

c ¶ Euicta est.] per hypothecariam. Acc.

d ¶ Statuliberũ.] suprà eo. cùm quis. §. qui hominem. & .l. si rem meam.

e ¶ Solutio.] facta marito vel alij etiam.

f ¶ Ex euentu.] conditione deficiente legati vel libertatis. Accur.

g ¶ Per Fauianam.] quasi dicat à principio pleno iure facta est res est eius cui soluit libertus donandi animo in fraudem patroni. vnde licet patronus quondam extraordinario auxilio rẽ aduocet pro tertia, nõ tamen ei cui donauit libertus, vel emptori cui gratia de pretio remisit, aliqua datur actio: licet careat fraude acceptor fraudem enim liberti exigo tãtum: vt suprà si quid in frau. pa. l. j. §. dolũ. & .§. si quis vi.

Conditio ĩdebiti quãto tempore tollatur: & vtrum ratihabitione secuta.

h ¶ Noua.] id est extraordinaria & prætoria. Accur.

i ¶ Huic applicatur.] scilicet quod dictum est de marito secũdum quosdam: pro quibus est suprà de euic. l. minor. in princ. & de mino. l. in caussæ. in fi. l. & . l. sed vbi. ego applico ei quod dictum est. ȝ. proxi. §. in patrono: vt creditori minoris decipienti minorem vt rem magni pretij daret in solutum pro modica summa, nõ restituatur actio propter dolum suum: vt suprà de fideiuss. si Titius. alioquin contrà: vt. C. si aduer. transac. l. j. & . ij. & alijs præallegatis legibus. Accursius.

k ¶ Dedisset.] argu. contrà. ȷ. de castren. pecu. l. hæreditati. §. pater. in prin. & . §. etiam. in fi.

l ¶ Intestato filio.] & patre succedente ei. ad quod infrà de castrẽ. pecu. l. ij. & suprà de excep. rei iudic. l. si à Titio. & de leg. j. l. seruum filij. in princ.

m ¶ Sic quòd.] quidam habent, sitque & hoc ex his &c. id est casus iste cùm pater dedit rem filij, sit etiam de illis in quibus per futura declaratur quid fuerit in præteritis: vt & superiores, cùm res obligata, vel sub conditione legata seu statuliber in dotem datur. Sunt autem & alij qui his legibus reperiuntur: vt suprà de vsufruct. sed & si quis. §. interdum. & de fun. dota. l. erit ergo. & suprà ad legem Aquil. l. huic. §. si seruus. & de distra. pign. l. rescriptum. & de ritu nupt: si quis tutor. §. quid ergo. & de condic. indebi. si non sortem. §. penulti. & . §. fina. & de rebus dubit. l. quidam sunt. Alij habent hic, in text. & tunc dic hic, scilicet casus. Item habent, ex postfactis vel postfacto. Item habent declaret. [Alij habent, sicque & hic ex ijs quæ post facta sunt, in præteritum quid cuiusque fuerit declaratur.] sed non est vis: quia in idem omnia recidunt. An autem interim possit agi ex quo non liberatur hîc & superioribus casibus in princip. l. dic quòd sic: vt suprà eodem. l. etiam. & . l. si hominem. & . l. qui decem. §. qui hominem. & de verborum obligationibus. Iulianus. §. primo. in venditione secus, quia tradere tãtum tenetur: vt. C. de euic. l. qui rem. in fi. nisi in casu: vt. ȝ. de act. empt. l. seruus quem. §. fina. Accursius.

n ¶ Quid fuerit.] s. contigerit liberatio, necne.

o ¶ Aut Titio.] s. stipulor.

p ¶ Potest.] facit. ȝ. de verb. oblig. l. fi. § fin. Sed opponitur, quia plus est in accessoria obligatione quàm in principali: vt insti. de fideiuss. §. fideiussores. Sol. non est plus in accessoria obligatione. nam hic erat adiectus: cui non quæritur obligatio: sed tantum ei potest solui: vt. ȝ. de verb. obli. l. eum qui. §. qui sibi. Accursius.

q ¶ Hoc dicit.] i. si hoc dicere intelligitur.

Aut quinq;

a Aut quinque.]conditionaliter intelligendo.
b Liberabitur.]liberatur qui non fuit obligatus. Io. dic ergo. i. non obligatur reus:vt conditionalis sit. R.sic.ſ.de verborum oblig. l.decem. Accursius.
c Potest admitti.]vt talis alternatiua sit cōditionalis.R.ad quod est supra de act.& obli.obligationum ferè. §.fina. Accursius.
d Stipulatur.] rectè 10 to eodem themate.
e Contrà.]i.ecōtrà. Accursius.
f Conceptio stipulationis]scilicet nec fortè sententia.
g Decē soluerit.] scilicet Titio.
h Mandati.]taciti secundum M.& Ro. 20 pro quibus instit. de inuti.stipu.§.si quis.& de verb.oblig.Iulia.§. j.sed tu dicas hic præcessisse mandatum. aliâs nego.gesto. agere tur:vt & dixi.ſ.e. vero ꝓcuratori. & facit ſ.de ver.ob.l.fi.§.fi.
i Debebuntur.] à 30 Titio.f.sed cōtra instit. de fideiusso. §.nec plus. Sol.ibi loquitur in accessoria obligatione: hîc in adiecto: in quo plus potest esse temporo:vt.ſ.proxi.§. Item re:vt hîc. Itē loco:vt.j.eo.proxi.§.Itē contrà.ſ.de verb. ob-40 li.l.inter stipulantē. §.si stipulante. Sol.ibi eidem decē, aut quinq; erant danda : & sic liberatur quinq; dando. Accur.
k Videamus.] & videt ꝙ non:nam &c.
l Facta.] facienda mihi aut Titio : vt in 50 sequenti casu ibi : at vbi &c.
m Diuersa.] id est diuersa datio. vnde quod facit diuersitas factorum, vt non liberetur alij faciēdo:hoc facit diuersitas dationum.sed non est ita:vt subijcit sed cùm &c.
60 n Sed cùm.] nūc soluit. Accur.
o Præualet.] caussæ faciendi. Accur.
p Dandi.] quæ principaliter deducitur in obligationem. q. d. si non liberatur debitor in obligatione facto-rum,ergo nec in obli-70 gatione dandi:quia vbi diuersæ sunt dationes,ita diuersa facta:scilicet cùm stipulor domum mihi fieri Romæ,aut tibi Ephesi. Hoc enim videbatur,quasi indubitanter verùm,quòd non contingeret liberatio?Respon.tamen secus in donatione quàm facto.præualet enim dandi caussa:vtpote cùm datum est Titio quocunq; loco mihi expediat:quia ad illud reddendum teneatur Titius adiectus,vel mādati vel negotiorum gestorum.At domum vel aliquid tale in quolibet loco fieri,non expediat mihi:quia cederet solo extranei,cui aliquid fieri mea non interest:vt supra de eo quod certo loco.l.secunda.§.si quis,iuris tamen consultus etiam in facto dicit ita contingere 80 re liberationem:quia mihi satisfactum est à debitore,qui habebat locorum electionem.Alij dicunt diuersa soluere Romæ,& Ephesi. Accursius.
q Merum.]ab omni datione. Accursius.
r Liberatio.]& certè non contingit.
s Soluto.]adiectæ personæ: fine voluntate maximè stipulatoris, secus si ipsi stipulatori vnum factum pro alio soluitur:vt supra eodem inter.Alij,vt.H.sic puta,promisit mihi se aliquid facturum aut

dari sibi : videtur conditionaliter stipulari.Et ideo etiam sic facta stipulatione,Mihi decem, aut quinq; a Titio dari?quinq; Titio solutis liberabitur b reus à stipulatore . quod ita potest admitti c, si hoc ipsum expressim agebatur,vt quasi pœna adiecta sit in persona stipulantis,si Titio solutum non esset . At vbi simpliciter sibi aut Titio stipulatur d,solutionis tantum caussa adhibetur Titius : & ideo quinq; ei solutis remanebūt reliqua quinq; in obligatione. Cōtrà e si mihi quinq;,illi decem stipulatus sim: quinq;Titio solutis non facit cōceptio f stipulationis, vt à me liberetur. Porrò si decem soluerit g: non quinq; repetet, sed mihi per mandati h actionem decem debebuntur i.

Diuersitas locorum rerum aut factorum inter stipulatorem & adiectum, stipulationem non uitiat:& solutione facta adiecto liberatur debitor à stipulatione.hoc dicit.Paulus.Et diuiditur in tres partes. Prima loquitur in obligatione mista dandi & faciendi.Secunda in obligatione merè dandi. Tertia in obligatione merè facti. Secunda ibi, Liberaretur. Tertia ibi, At ubi.

Mihi Romæ, aut Ephesi Titio dari stipulor. an soluendo Titio Ephesi, à me liberetur, videamus k.Nam si diuersa facta l sunt, vt Iulianus putat, diuersa m res est.Sed cùm n præualet o caussa dādi p ,liberatur. Liberaretur enim & si mihi Stichum, illi Pamphilum dari stipulatus essem , & Titio Pamphilum soluisset . At vbi merum q factum stipulor,puta insulam in meo solo ędificari,aut in Titij loco: nūquid si in Titij loco ædificet,non cōtingat liberatio r ? Nemo enim dixerit facto pro facto soluto s liberationem contingere. Sed verius est liberationem contingere:quia non factum pro facto soluere videtur,sed electio t promissoris completur.

Stipulatio concepta in persona duorum alternatiuè,non ualet,si cuilibet eorū potest obligatio acquiri:sed si uni tantum,ualet:& illi acquiritur:& alter censetur ad solutionem appositus.Paulus.

Si seruus fructuarius ex re fructuarij dño ꝓprietatis aut vsufructuario v stipuletur:inutilis est x stipulatio. At ex re proprietarij si ipsi domino aut fructuario stipuletur,rectè stipulatur.tantum enim solutionis capax est fructuarius hoc casu,non etiam obligationis.

Exemptio speciei debitæ de rerum natura uel communi cōmercio,obligationem perimit, nec reuiuiscit impedimento submoto.translatio uerò in corpus integrale,obligationem non perimit:sed res ipsa debet peti:æstimatio uerò præstabitur creditori.Et nota aliud esse obligationē extingui, & aliud obligationem cessare:& q, obligatio extincta nunquam reuiuiscit. Et diuiditur.§.iste in quatuor partes. In prima, ponit quæstionem. In secunda,arguit pro & contra. In tertia,respondet . In quarta,ponit quendam alium casum.Secunda ibi,Nec admissum. Tertia ibi,Nec simili.Quarta ibi, Diuersum dicemus.

Aream promisi alienam.in ea dominus insulā ædificauit.an stipulatio extincta sit,quæsitum est. Respondi y . Si alienum hominem promisi,& is à domino manumissus est,liberor z :nec admissum est (quod Celsus ait)si idem rursus lege aliqua seruus effectus sit, peti eum posse . In perpetuum a enim sublata obligatio restitui non potest.& si seruus effectus sit, alius videtur esse . Nec simili b argumento vsus c est, si d nauem quam tu promisisti , dominus dissoluerit e , deinde eisdem tabulis compegerit,teneri te. hic enim eadem nauis est,quam te daturum spopondisti : vt videatur magis obligatio cessare f , quàm extincta esse.Homini autem g manumisso

Titio:puta scribere librum:aliud fecit Titio:puta domum:non illud quod etiam sibi facere debebat.& fortè etiam eo nolente. certè non liberatur.& hic casus non corrigitur. Accursius.
t Sed electio.]quam dedit ei à principio stipulator:alioquin contrà.& in hoc differt à datione:vt supra de eo quod certo loco.l.iij. §. item Iulianus.& facit supra de verbo.oblig. l.fi.§.fi.Accur.
v Vsufructuario] 10 disiunctio stipulatoris,non legis.Accur.
x Inutilis est.]quia incertum est, qui acquiritur : vt supra de stipu.ser.l.item si seruus.&.l.sed si ita . vel dic vt ibi not. & facit supra de stipu. ser. l.j. §.penulti.contrà.&.l. 20 si seruum fructuarium.&.l. si ex re domini.Accur.
y Respondi.] similes casus præmittit.
z Liberor.]secus est in legatis:vt supra de lega.iij.si chorus.§.fina.in fin.quæ est contrà.vel dicas idem:sed 30 ibi per factum hæredis peruenit ad libertatem:vt quia manumisit: hîc non : vt supra de verborum oblig.si seruum . vel ibi viuente testatore redijt in seruitutē: posteà ex voluntate noua voluit vt pertineret 40 ad legatarium.& est argumen. ad hanc solu.supra de adi.lega. l.iiij.sed quidam ibi habent negatione : & tunc concor. Accursius.
a In perpetuum.] pōt determinare verbum sublata . & not. 50 hîc regulam quòd actio extincta &c. vt hîc,& infra de furtis. si cùm quis.§.finali. & infra de iure fis.l. eius qui.§. finali. & supra de verborum obligat. inter stipulantem.§.nam cùm quis. & de actio. & obliga. 60 l.si seruus.& de adi. leg.l.si seruus.& de noxali . l. si alienus .sed fallit supra eodem pupilli.§.primo.& de capitis diminutione . l. secunda.§.ei.&.l.tutelas. §. si libertates . & de serui. vrb . prædio. si quis ędes. & ad Vel-70 leianum.l.quamuis.§.si mulier. & supra si ex noxa.cau.aga.l.ij. §. fina.sunt ergo hæc specialia.vel dic regulam veram,nisi subsit iusta caussa ex qua æquitas subuenit:vt in prædictis specialibus: quod in idem recidit.Accursius.
b Nec simili.]quia non est simile.
c Vsus est.]Celsus.quod ipse putabat.
d Si nauem.]ecce arg.& dic nauem alienam.Accursius.
e Dissoluerit.]ea mente vt reficiat.aliâs contrà.j.proxi. ibi, homini autem &c. Accursius.
f Cessare.]ad hoc facit supra de ritu nup.l.palàm.§.non solùm.& 80 supra de verborum oblig.inter stipulantem.§.sacram.& de iudi. l. proponebatur.& de serui.vrb.prædi.si seruitus.§ si sublatum. & de leg.j.quod in rerum.§.fi.& de vsufru.l.qui vsumfructū.&.ſ. de pig. Paulus.§.domus.
g Homini autem.]quasi dicat in superiori casu non fuit argumētum bonum, quando ea mente dissoluit vt eisdem tabulis construeret:sed nunc est bonum:quoniam alia mente:vt.ſ.de verb.oblig.inter.§.sacram.Accursius.

a Fiet.]scilicet tunc. Accursius.
b His.]s. supradictis in seruo. Accursius.
c Impositum est.]post promissionem.
d Natura esse.]constructo ædificio. Accur.
e Maxima.]ad quod est supra de lega.j.l.seruum filij.§.si areæ.& §.quib. mo. vsusfruct. amit.quid tamen.§.pe nulti.& de lega.ij.si areæ.&.l.si ita legatū.§. 10 si domus. & de vsufru.l. qui vsumfructū. & de pig.Paulus.§. domus.& ad Treb.ex facto.§.ex facto.
f Ante diem.]videtur enim obligatio accepisse dilationem, donec redijsset ab hostibus. Accur.
20 g Sciscit.]i. statuit.aliās, si scit. scilicet alienum.i. si mala fide iniunxit. & dic q ad interesse procedit condēnatio per iusiurandum in litem: quia dolo desijt possidere: vt arg.§.de acqui. poss.l. qui vniuersas.&.§. de 30 rei ven.l.qui restitue re.nihilominus tamen potest agi actione de tigno iniūcto,qua cōsequatur in duplum,si ei hoc placuerit:ne melioris conditionis sit, quàm qui bona fide iniunxit. & adde quod no.§. de rei vendi.l. in 40 rem.§. tignum. & facit.§.de tigno iniūcto. l.j.& de acquir.re. do. adeò.§. cùm in suo. & §.ad exhibē.l gemma.
h Dari.]quantum in litem iur.fuerit: ita ergo in area.
i Aulus.]Si ex ea re.maximè. vel si 50 n. quia semper intelligitur aliquod damnum pati hoc ipso, q ei aufertur quod sibi placet:vt insti.de act. §.præterea. itē ad hoc §. si certum peta. cùm quid vel expone tertiò ita planè vt dicit litera.sic cogitur reci- 60 pere in aliā formā,si damnū ei non est. sed tunc est contrà. C. de sol.eum.&.§.si cer. pe. l.ij.§.mutui.Sed dices non est aliud fictione huius legis: licet sint diuersæ formæ,vt tres bonon.pro vno imperiali.arg.§. de auro & 70 argen.leg. l j.§.fi. & l. Titiæ. & secundum hoc est contrà. C. de don. l. si quis argentū. in prin.quæ est contrà secundū primos duos intellectus: & ibi pleniùs dixi.Item adde quod no.in.d.§.mutui.Item facit.§. de re iudi. l.si se.§ ait prætor.

Concor. tex.in l.nepos procu. loin fine. j. de ver. sig. & vtra cō cor. ibi tra ditas p m. addo text. cū gl inca. no. faciat. xxij.quæst. ij.tex.in ca. quā sit. §. cupientes. de electio. in. vj in. c. statutū. §. ij. de rescr. in.vj.

simile fiet.[a],si ea mente dissolutā esse nauem apparuerit,vt in alios vsus cōuerterentur tabulæ,deinde mutato consilio eadem composita sit.alia enim videbitur esse posterior nauis,sicut ille alius homo est. Non est his [b]similis area in qua ædificium impositū est.[c]. Non enim desijt area in rerum natura [d]esse:imò & peti potest area, & æstimatio eius solui debebit. Pars enim insulæ area est, & quidem maxima [e]:cui etiam superficies cedit. Diuersum dicemus, si seruus promissus ab hostibus captus est.hic enim interim peti nō potest,quasi ante diem [f].sed si redierit postliminio,rectè tunc petetur.cessauit enim hic obligatio: area autem extat,sicut cætera ex quibus ædificium consistit. Deniq; lex duodecim tabularum tignū ædibus iniunctum vendicari posse sciscit [g]: sed interim id solui prohibuit, pretiumq; eius dari [h] voluit.

Pone exemplum,si mutuaui centum ducatos Venetos,& vis mihi restituere tot florenos Florentinos,qui valent centum ducatos Venetos: non cogor recipere, si aliquod damnum sum passurus:puta sum nauigaturus,& ibi non expediuntur floreni Florentini. Pau.

Paulus li.4. LEX XCIX.

PAulus respondi creditorem non esse cogendum in aliam formam nummos accipere, si ex ea re [i] damnum aliquod passurus sit.

Solutio pertinet ad illos,qui habent administrationem loci ubi est facienda: nec locus contractæ obligationis inspicitur, nisi aliud actum sit. Bar. Per istam legem fundantur duæ opi. doctorum. Prima est,quòd multæ sunt species prorogationis iurisdictionis: quæ ponuntur in l. ij. §.sed si iudex.supra de iudi.sed dubitatur an possit fieri prorogatio de loco ad locum doct. inducunt hanc legem quòd sic. Ita refert Cy. C. de episco.audien.l.si qui ex consensu. Secundo inducitur ad aliud, quòd ibi uidetur quis cōtraxisse, ubi est fienda solutio: & ibi potest conueniri: ut l.contraxisse supra de act. & obliga. sed dubitatur utrùm in loco contractus possit conueniri. glo. uidetur uelle quòd non. C. ubi conue. qui cer. lo.da.pro.l.j.ueritas est ista, quòd in loco contractus non inspicitur: & ibi non potest conueniri

80 QVæro.] CASVS. Pupillus quidā habens magnū patrimonium,habebat res multas in Italia,& alias in prouincia.datī sunt ei tutores.s.rerū Italicarū,& quidā alij rerum prouincialium.tutores rerum prouincialium dederunt pecuniam mutuam quibusdā,vt illam Romæ soluerent. soluerunt eā Romæ. quæritur, vtrū ipsi debitores liberentur?Rñ.q debitores pupillorū rectè soluunt pecuniā tutoribus eorum,qui eorum negotia administrant. veruntamen tutoribus rerū prouincialium non rectè soluitur Romæ: quia non administrant res Italicas:nisi specialiter ita pacti sunt, vt ipsis pecunia quam credunt, Romæ soluatur. Fran. Accur.

k Datis.]& in prouincialibus negotijs tantùm.
l Non sustinerent.]sic etiam si nec Romæ.
m Administrant.]ergo & in Italicis tantùm.
n Sibi.]aliās vt sibi Romæ redderetur. Accur.

niri: sed solùm locus solutionis faciendæ inspicitur: nihil aliud actum sit. casus est hic. Et hanc legem alle. ad hoc Petrus de bel.perti.in. l. cōtraxisse. de actio. & obligationibus.

Idem li.10. LEX C.

QVæro,an curatoribus vel tutoribus in prouincia datis [k],Romæ pecunia solui possit, quæ in prouincia ita ab his fœnerata esset, vt Romæ solueretur, cùm ijdem curatores vel tutores rerum Italicarum administrationem non sustinerent [l]an si soluerit debitor, liberetur? Paulus respondi tutoribus his vel curatoribus rectè pecuniam pupillo debitam solui,qui negotia eius administrant [m]:eos autem,qui prouincialium rerum curatores vel tutores sunt, Italica negotia administrare nō solere: nisi specialiter tutores prouincialium rerum, vt res sibi [n] Romæ redderentur, promitti curauerint [o].

Solutum quod potest repeti: non parit liberationem.h.d.Bar. Et intellige hanc legem,quando pignus erat obligatum pro illa naturali obligatione uel non: licet glos. ponat uarias de hoc opi.

Idem li.15. LEX CI.

PAulus respondi non ideo eos, qui virilem [p] portionem ex caussa fideicommissi inferre debuerant,liberatos videri, quoniā quidam ex collegis [q] per errorem plus debito intulerunt [r]. Paulus respondi aliam caussam esse debitoris soluentis,aliam creditoris pignus distrahentis. Nam cùm debitor soluit pecuniam, in potestate eius esse, commemorare in quam caussam [s] soluerit. Cùm autem creditor pignus distraheret, licere ei pretium inde acceptum referre etiam in eam quantitatem [t] quę natura tantùm debebatur:& ideo deducto eo debitū peti posse.

Si creditoris uel tutoris culpa non præcessit: periculum pecuniæ pertinet ad debitorem uel pupillum. Bar.

Scæuola li.5.respō. LEX CII.

CReditor [v] oblatā à debitore pecuniā alia die accepturus

o Curauerint.]vt in casu hui⁹ legis fuit. & facit. C. de admi.tu. l.ij.§.j.&.§.iudica.fol- 10 ui, si quis apud. §.si tutor.

PAulus respondi.] CASVS. Titius moriens instituit duos hæredes: fidei quorū commisit vt restituerent quilibet certam summā pecuniæ Mæuio: puta vi- 20 ginti vnus hæredum restituit per errorem quadraginta. quærit vtrùm alius liberetur propter hoc,quòd iste plus soluit quā debe ret.Rñdetur q nō. gl. ponit casum.§. sequentis Fran.

p Virile.]puta plu- 30 res cohæredes. Acc.
q Ex collegis.]i. cohæredibus. vel dic de administratoribus reipublicæ,quibus cessantibus exigere fidei commiss. reipub. relictum hæres desijt esse soluēdo:vnde debitores reipubli. cōstituti 40 sunt:vt.§.de admini. tuto.l. Lucius.§ finali. Accursius.
r Intulerunt.]potest per cond. inde.repeti quod non debitè solutum est. Accur.
s In quā caussam.] vt.§.eo.l.j.
t Quantitatem.] 50 licet p ea pignus nō erat obstrictum. aliās nō videt hæc lex nota re differētiam aliquā. vel veriùs dic, cū pignus in hoc sit obstrictū:& erit differentia, qa prīo casu pōt eligere debito: scdo creditor.& hīc est ver⁹ sen- 60 sus. sed si non elegit debitor soluēdo in primo casu: tūc serua qd dicit.§ e.in his. §. Imperator. & facit. §. de pig.act.l. cū & fortis. & de fideiuss.l. fideiussores.§.pro Aurelio.

CReditor] CASVS. Debebā 70 tibi cētū: ego offero ea tibi. tu dicis,nō accipiā hodie:veni cras, & affer mihi ea. interim exactor taliarum aufert hāc pecuniā p fisco. Itē tutor alicui⁹ pupilli seruabat pecuniā pupillarē bona fide,vt eā crederet tutis debitoribus.ista pecunia perijt. Nūc quærit cuius sit periculū? Rñd. q neq; creditoris,qui noluit recipere: neq; tutoris qui eam seruabat, 80 vt magis idoneè crederet. Cùm de sorte.]Glos. ponit casum huius.§.& sequentis etiam. Titius.]Titius accepit pecuniā mutuā: puta centū sub vsuris minoribus.soluit vsuras maiores per errorē. quæritur vtrum id,quod plus debito soluit pro vsuris quàm debe ret,deducatur ei in sortem? Respondetur q sic. Franc. Accur.

v Creditor.]Quidā habēt erosa.& tunc mox pecunia iussu præsidis sublata est: qua scilicet pecunia vtebatur respubli. vel secūdū M. ære egens. vel herosa,id est dominabilis & potēs per pecuniā quam tenebat

tenebat: vt idem potens videretur. arg. §. commo. l. iij. in fi. & l. seq. desinentia enim in osus, plenitudinem notant. sic enim olim consueuit facere respublica cùm egeret, vel vellet videri potens. alij habent heros respublica & tunc dic eodem modo, id est dominans. nam heros potens dicitur: vt. §. ad leg. Aquil. item mela. §. legis. & scias ꝙ alij habent qua. & alij quia: quæ idem sunt.

distulit: mox pecunia, qua illa respublica vtebatur, quasi ἔρανος *, iussu præsidis sublata est. Item pupillaris pecunia, ut possit idoneis nominibus credi [a], seruata [b], ita interepta est [c]. quæsitũ est cuius detrimentũ esset. Respódi secũdũ ea quæ proponerẽtur, nec creditoris [d] nec tutoris detrimentũ esse.

Pecunia cedit in caussam expressam à soluente. Barto.

Cùm de sorte [e] debita [f] constaret, & de vsuris [g] litigatũ esset: nouissimè ex appellatione [h] pronunciatum est, solutas quidem vsuras non repeti [i]: in futurũ [k] verò non deberi: quæro, pecunia data [l] vtrũ vsuris cedere deberet, quod petitor [m] defenderet [n]: an verò sorti proficeret? Respõdi, si is qui dabat, in sortem se dare dixisset [o] vsuris nõ debere proficere.

Solutum in dubio cedit in caussam antiquiorem. Bart.

Valerius [p] Lucij Titij seruus scripsit, Accepi à Mario Marino [q] ex summa maiore tot aureos. quæro, an hæc summa in proximum annum ei accepto ferri debeat: cùm superioris [r] anni sit reliquator [s]? Respondi videri in primam magis, quã in supremã summam liberationem proficere [t].

Quod in caussam indebitam est solutum: cedit indebitum. Bar.

Titius mutuam pecuniã accepit, & quincunces vsuras spopondit: easq; paucis annis soluit: postea nullo pacto interueniente, per errorem & ignorantiã semisses [v] vsuras soluit. quæro, an patefacto errore, id quod amplius vsurarũ nomine solutum esset [x], quàm in stipulatum deductum, sortem minueret? Respondi, si errore plus in vsuris soluisset, quàm deberet, habendam rationem in sortem eius, quod ampliùs solutum est.

Neratius li. 2. LEX CIII.

Cum ex pluribus caussis debitor pecuniã soluit, Iulianus elegantissimè putat ex ea caussa eum soluisse videri debere, ex qua tunc cùm soluebat, compelli poterat ad solutionem [y].

Idem li. 8. fid. LEX CIIII.

Ante restitutam [z] hæreditatem [a], solutiones [b] & liberationes [c] factæ ab hærede, ratæ omnino habebuntur [d].

Paulus li singulari. LEX CV.

Quod dicimus in eo hærede, fideiussori testatoris id, quod ante aditam hæreditatem ab eo [e] solutum est [f], debere statim soluere: cum aliquo scilicet tẽperamento temporis intelligendum [g] est. nec enim † cũ sacco adire debet [h].

Ius quæsitum ex conuentione, non tollitur unius partis reuocatione: secus in mãdato. Bar.

Gaius li. 2. LEX CVI.

Aliud est iure stipulationis Titio [i] solui posse: aliud posteà permissu meo id contingere. nam cui iure stipulationis rectè soluitur: ei etiã prohibente me rectè solui potest [k]. cui verò aliãs permisero solui: ei nõ rectè soluitur, si priusquàm solueretur, denunciauerim promissori ne ei solueretur [l].

a Credi.] vel fortè in emptionem prædiorum: vt. §. de admini. tuto. l. ita autem. in prin.
b Seruata.] in tuto loco à tutore.
c Interepta est.] per iussum reipub.
d Nec creditoris.] imò creditoris: vt. §. c. l. qui decem. in prin. & l. si soluturus. quæ sunt contrà. Solut. hic fuit oblata non congruo loco & tempore: vt. d. l. si soluturũ. secũdum Ro. Alij dicunt, ꝙ est specialecum res publi. aufert. arg. §. de euic. l. Lucius.
e Cùm de sorte.] Titius mihi. c. p sorte debet: vsuras autẽ nudo pacto: posteà me conuenit, & soluit pro tribus mẽsibus puta: nunc petij vsuras pro reliquis tribus mensibus: cùm tantum stete rit sors. at debitor dicit se non teneri: imò dicebat indebitas primas solutas iudicatum est per iudicẽ appellationis de primis non repetendis: de secundis non soluendis. Postmodum debitor soluit quinq; simpliciter, de quibus quæritur, an sorti cedant: & dicitur ꝙ sic. ad qđ est. §. de condic. inde. l. si non sortem. in prin.
f Debita.] non erat ergo soluta sors.
g De vsuris.] cùm creditor diceret eas debitas esse ciuiliter, debitor naturaliter tantùm.
h Ex appellatione.] fuerat enim primo iudicatum in caussa principali.
i Non repeti.] naturali caussa inhibente repetitionem.
k In futurum.] id est nomine eius temporis quod transisset post solutionem. non autem dixit iudex in futurum post sententiam: quia ad iudicem non pertinet tractus futuri temporis: vt. §. de vsur. l. j. & secundum hoc dic non deberi, scilicet ciuiliter.
l Data.] i. soluta post dictam sententiam.
m Petitor.] i. creditor.
n Defenderet.] i. allegaret.
o Dixisset.] idem est, & si simpliciter soluisset: cùm vsuræ neq; ex stipulatione, neq; ex pignoris retentione poterant exigi: vt. §. eo. l. in his. & C. eod. l. cùm ex pluribus. licet Scæuola surda aure transiens huic quæstioni non responderit.
p Valerius.] præpositus pecuniis exigendis.
q Marino.] qui marinus erat debitor ex pluribus caussis. administrauit enim negotia domini sui Titij per duos annos fortè. & in primo anno factus est debitor ob malam administrationem ex pluribus caussis: & sic plures summas debebat: sed ex vna caussa debebat maiorem quantitatem quàm ex alijs. & idem fecit in secundo anno. Accursius.
r Superioris.] i. primi. Accursius.
s Reliquator.] i. debitor ex mala gestione †. & est aliàs reliquator, aliàs reliquatum. i. debitum contractum ex mala gestione.
t Proficere.] quasi in vetustiorem: vt. §. e. l. cùm ex pluribus. in fi. j. respon. & §. fi. & §. eo. in his. in prin.
v Semisses vsuras.] i. maiores.
x Solutum esset.] facit C. de vsuris. l. creditor. & l. indebitas. & de pactis. l. si certis annis. & §. de oper. liberto. l. operis. & de leg. ij. l. qui fideicommissum. sed arg. contrà. C. de fideicommis. l. j. & §. de vsur. l. cùm de in rem verso. Accursius.

Cum ex pluribus.] Casum pone vt posui. §. eod. l. iij. in fine legis. Franciscus Accursius.
y Ad solutionẽ.] quia dies venit: vt. §. e. l. iij. in fine. & facit. §. eo. l. si quis. & §. prox. §. & j. de regulis iuris, si in duabus.

Ante restitutam.] Casus. Titius instituit Mæuium hæredem: & fideicommisit, ꝙ intra duos annos restitueret hæreditatem Caio. Mæuius hæres interim recuperauit plura debita. quæritur vtrùm debitores qui ei soluerunt liberati sint? Rñ. quòd sic. Fran. Accur.
z Ante restitutam.] & post quãdoq;: vt. §. de transactio. l. fina.
a Hæreditatem.] fideicommiss.
b Solutiones.] factæ hæredi à debitoribus hæreditarijs. vel dic solutiones obligationum. & facit. §. ad Trebellianum. l. Marcellus. §. res quæ. & l. mulier. §. fed cũ. & l. si hæres institut. §. si hæres.
c Liberationes.] vel pro eodẽ: vel quia soluit creditoribus.
d Habebuntur.] à fideicommissario scilicet post restitutionem.

Quod dicim⁹.] Casus. Eram fideiussor Titij, qui moriens instituit hæredem Mæuium. solui creditori apud quem fideiusseram. Dicitur, ꝙ hæres mihi statim soluere. sed istud statim est intelligendũ cum aliquo temperamento. non enim debeo confestim adire cum sacco paratus. & est istud temperamentum spatium decem dierum. Franciscus.
e Ab eo.] s. fideiussore.
f Solutum est.] s. ei apud quem fideiussit pro defuncto.
g Intelligendum est.] decem dierum fortè: vt. §. de cõstituta pecunia. l. promissor. vel quod magis & c. vt. §. eo. l. ratum. & facit §. de lega. ij. l. cùm quidam. in fin. & de administra. tuto. l. tutor qui repertorium. §. si tutor. & de lega. j. l. domus. §. qui confitetur. & institu. de inutili stipu. §. fi. & de col. bo. l. si quis filium. §. stipulatio. & de nego. gest. l. diuortio.
h Adire debet.] s. hæres hæreditatem. vel aliter non debet adire cum sacco. i. fideiussor non statim debet adire herẽdẽ seu conuenire, sed cum aliquo temperamento temporis: vt in hac lege dicitur.

Aliud est.] Casus. Præsuppone ꝙ quãdo quis adiungitur in stipulatione: rectè ei solui potest. Itẽ quãdo creditor iubet alicui alteri soluere, rectè etiã illi soluitur. tamen est differentia inter ista duo: quia primo casu etiam me inuito rectè soluitur adiuncto. secundo non si prohibeam, ne ei cui iusserã soluere, soluatur. lex sequens clara est, & legis vltimæ glo. ponit casum. Fran. Accur.
i Titio.] vt adiecto. Accursius.
k Solui potest.] lite non contest. vt. §. eo. l. si quis stipulatus. §. itẽ, vel non mutato statu eius: vt. §. eo. l. cùm quis.
l Ne ei solueretur.] facit. §. eo. l. vero procuratori. §. j.

Marginalia: * vide Alc. li. dispun. ij. ca. xxv. significat enim ἔρανος græcè mercedem, tum etiam collationem pecuniæ vice cuiusdã tributi indicte. — Casum posuit. — † Reliquatores, qui dicantur, pulchre Cuiac. in Obs. dicit. lib. iij. c. xij. (?) — † Concor. in simili in cano. institutum. in princ. & ibi gl. xxvij. q. ij. & iste tex. facit ad not. in §. omnis stipulatio. instit. de inuti. stipula.

Line numbers: 10, 20, 30, 40, 50, 60, 70, 80.

a V Erborum.]Sine culpa.aliàs mora.
b Desijt.]nihilominus ciuiliter etiam dictis modis obligatio:vt.C.de pact.l.creditori.
c Deuenit.]iure successionis:vt.s.eo.Stichum.§.aditio.& facit.s.de verb.obl.l.si Stichus certo die.&.s.eo.l.prout quisq;.

Pomponius li.2.enchi. L. CVII.

V Erborum obligatio aut naturaliter resoluitur, aut ciuiliter.naturaliter,veluti solutione: aut cùm res in stipulationem deducta,sine culpa[a] promissoris in rebus humanis esse desijt[b]. ciuiliter,* veluti acceptilatione,vel cũ in eandem personam ius stipulantis promittentisq; deuenit[c].

Debitor qui mandato creditoris se obligauit alteri ad soluendum:potest illi soluere creditore mortuo uel inuito:quia promißio morte mãdantis,uel expressa conditione non finitur, cùm alteri sit ius quæsitum.sed si se non obligauit,sed simplex mandatum de soluendo recepit, non potest creditore mortuo uel inuito soluere: quia tale mandatum utroq; modo finitur, cùm ex illo alteri non sit eius quæsitum.Paulus de castro.

Paulus li.3.manu. LEX CVIII.

S I qui[d] mãdato meo post mortem meam stipulatus[e] est, recte soluitur[f]: quia talis est lex[g] obligationis: ideoq; etiam inuito me recte ei soluitur.Ei autem,cui iussi debitorem meum post mortem meam soluere,non recte soluitur:quia mandatum morte dissoluitur.

* Cõcor. tex.in.l.an inutilis. §. fi. infrà de acceptilationibus. ubi dicitur acceptilatione esse iuris gentium.

d S I qui.]Duo dicit hæc lex. Priò, Titius stipulatus est me mandãte,& me viuo uete à debitore meo decem sibi Titio dari post mortem meam.recte ei soluitur vel me viuo, vel me mortuo: vel me volente,vel etiã inuito & pœnitente:quia talis &c. id est quia habet actionem ex sua stipula. In se20cundo mandaui debitori meo vt soluat Titio. Nam soluens post mortem meam,non liberatur ab hæredibus meis:quia morte solui tur mandatũ:vt.s.mãdati.l.si quis alicui.§.morte.&.l.inter caussas.in princi.nec enim 30creditor fuit stipulatus hoc casu. sed huic secundo casui est contrà.s.de iure do.l. si ego.§.si res.Sol.speciale ibi in dote: vt ibi dicit:& pleniùs dic vt ibi.Item contrà.s.de dona.caussa mortis. l. mortis caussa.§.Titia. 40Solu.ibi mandaui vt post mortem daret in strumẽta debitoris: hic vt in vita mea:& secundũ hoc hæc verba post mortem meã, determinãt verbũ soluit,& non verbũ soluere.& hoc eodem modo poterit solui aliud 50contrà.s.manda.l. si verò non remunerandi.§.fi.&.l.sequen.vbi mandaui fieri monumentum post mortem meã. Item & secundũ hoc non obstat aliud contrà.s. de leg.ij. cũ pater.§.Mæuio.quia ibi mandaui debitori, 60vt solueret me viuẽte ei,cui volebam donare caussa mortis qd mihi debebat.nã quia hoc mandatum fit in vita,sed tamen habet effectum irreuocabilem:demum post mortem distinguitur,vt ibi,an sciens debitor me mortuum,& non liberetur. aliàs sic.vel dicas,quòd hæc verba post mortem, determinent verbum soluere: & dices ad. l. de donatione caussa mortis, quòd aliud sit in donatione caussa mortis:& ad illam de leg. ij. quod man70daui.quòd in vita mea solueret:vt modò dixi.& ad illam mandati solue vt ibi.& facit.s.eo.l.aliud.
e Stipulatus.]f.solui. Accursius.
f Soluitur.]etiam me mortuo.
g Lex.]id est sua stipulatio.

TITVLVS IIII.

De acceptilationibus.

In lege ista ponitur potius effectus acceptilationis quàm eius diffinitio. nam liberatio est effectus:acceptilatio uerò est quidam distractus uerbis solennibus celebratus ad similitudinẽ stipulationis,in qua debet præcedere interrogatio debitoris, & responsio creditoris incontinenti: & per eam tollitur ciuilis & naturalis obligatio,cùm per pactum de non petendo non tollatur, nisi sola naturalis. hoc tamen uerum si præcedit obligatio uerbis contracta. si autẽ re uel consensu:tunc acceptilatio non ualet iure appellationis ut tollat ciuilem: sed iure pacti ut tollat solam naturalem. Paulus de castro.

Modestinus li.2.regul. LEX I.

A Cceptilatio est liberatio per mutuam interrogationem[h],qua vtriusq; cõtingit ab eodẽ nexu[i] absolutio.

In ista lege dicitur,quòd pupillus potest per acceptilationem liberari sine tutoris authoritate.Pau.de cast.

Vlpianus li.2.ad Sabi. LEX II.

P Vpillum per acceptilationem etiam sine tutoris authoritate liberari posse placet[k].

Paulus li.4.ad Sab. LEX III.

P Er procuratorem nec liberari,nec liberare quisquàm acceptilatione sine mãdato[l] potest.

Pomponius li.5.ad Sab. L. IIII.

A Cceptilatio sub conditione fieri non potest[m].

Vlpianus li.10.ad Sab. LEX V.

I N diẽ acceptilatio facta nullius momẽti est.nã solutionis exẽplo[n] acceptilatio solet liberare.

Acceptilatio generalis refertur ad omnia: ni si appareat esse sensum de certis.Bartolus.

Idem li.15.ad Sabi. LEX VI.

P Luribus stipulationibus factis, si promissor ita accepto rogasset,Quod ego tibi promisi, habẽsne acceptum?si quidẽ apparet quid actũ est: id solũ per acceptilationẽ sublatũ[o] est.Si nõ appa ret,oẽs stipulatioẽs[p] solutæ sunt: dũmodò illud sciamus,si ego aliud accepto tuli, aliud tu rogasti nihil valere acceptilationem[q].

Idem lib.ad Sabi. LEX VII.

S Anè & sic acceptilatio fieri potest,Accepta facis decem? si ille respondet,Facio.

Si acceptilatio peccat in forma, non habet uim pacti:secus si peccat in materia.Bart.

DE ACCEPTILATIONIBVS. Dixit de naturali liberatione:nunc de ciuili uel dixit in genere de liberationibus:nunc in specie.

A Cceptilatio.]CASVS. Ista prima lex diffinit quid sit acceptilatio.lex.ij.&.iij.claræ sunt.gl.ponit ca80sum.l.iiij.&.v.Franciscus Accursius.
h Interrogationem.]f.interrogãtis & interrogati, vel inspecta nouatione,quæ etiã plerũq; acceptilationẽ pcedit.Acc.
i Nexu.]quo vnus tenetur,& alius tenet.& sic dicitur quilibet ab solui sic.C.de iure delibe.l.cum antiquioribus.quinimò & creditor dicitur liberari:vt.s.de exercitoria.l.j.§.non autem.& de admini.tuto.l.quoties.§.sicut.Alij dicunt,q vterq; debebat: sed non placet: quia sic essent duæ acceptilationes.

k P Vpillum.]Placet.quia conditio eius melior fit:sed cùm præcedere debeat obligatio acceptilationẽ,nũquid obligatur?Rñ.sic, cùm fiat ob suum commodum,vt acceptilatio sequatur.Io.
l P Er procuratorem.]Sine mandato.speciali facto à creditore vt liberet.idem dicit Azo si generale cum libera,nisi donet.arg.s.de procuratoribus.l.procurator cui. Alij contrà per.l.j.cod.& per iusiuran.§.tutor.10sed in seruo creditoris fallit:quia licet ha beat mandatũ speciale,non potest accepto ferre:vt.j.eo.l.penult. econtra in procuratore debitoris videtur idem,si habeat speciale mãdatum vt etiam sine nouatione pos20sit acquirere debitori liberationẽ per acceptilationem:vt hic. & hoc quando præcedit obligatio verborum:aliàs promittat, & per nouationem liberet:vt.d.§.tutor.

Seruus creditoris acce pto ferre nõ potest.

m A Cceptilatio.]Non potest. vt 30habeo acceptumq; tulit si Imperator intrauerit Italiam:vt infrà de regulis iuris.l.actus.sed tacita sic:vt infrà eod.l.in diem.&.l.si sub cõditione.Accursius.
n I N diem.]Exemplo.bona similitu40do: quia si mihi soluisti quod debebas: volui autem te liberare ex die:non valet: quia statim es liberatus. ita & hic secundum quosdam.sed secundum hoc videtur valere habita die pro non apposita: quod 50est falsum: vt infrà de regulis iuris.l.actus. vnde dic esse simile:quia neutra statim liberat. planè adueniente die solutio in diem facta liberabit: vt suprà titul. j. l. sub conditione. sed non acceptilatio:quia 60initium habuit vitiosum: vt dicta.l.actus. & est ratio: quia in solutione sibi debitum habet. & facit ad hanc similitudinem institutio.quibus modis tol.obli.§.item per acceptilationem.&.s.de lib.leg.l.non solum.§.j.
P Luribus stipulationibus.]CASVS. Promisi tibi decem ex caussa mutui. Itẽ alia decem ex caussa venditionis.Item alia decem ex caussa locationis. posteà sic à te rogo. Titi ha70bẽsne acceptum quod tibi promisi? vtrum omnes summæ solutæ vel sublatæ videantur?Et distinguitur.nam si apparet, quòd non remisisti nisi duas summas: illæ tantum remissæ videntur. quod si apparere non potest:omnes summæ videntur esse remissæ. sed tu mihi acceptum tulisti id,quod debebam tibi ex caussa venditionis: ego autem à te rogaui, quod tibi debebam ex caussa mutui,nihil valet acceptilatio penitus.lex sequens ponit verba, quibus etiam potest fieri acceptilatio.Franciscus Accursius.
o Sublatum est.] vt & infrà eodem.l. & vno. in principio. & l.finali.
80p Omnes stipulationes.]sic suprà de tutela. l. qui habet. §. finali. & instituta de inutili. stipulationi. §. quoties. & suprà de testamentaria tutela.siquis ita.in principio. Sed contrà. suprà de liberis,& posthumis.l.secunda.Solu.& hic & ibi pro fauore respondetur.& sic respon.suprà de in diem addicto. l. cùm duo. quæ est argumen.contra.
q Acceptilationem.]vt suprà de actionibus, & obligationibus.l.in omnibus.

Aninutilis.

Idem li. 40. ad Sab. LEX VIII.

AN inutilis acceptilatio vtile habeat pactum, quæritur? *Et nisi in hoc [a] quoq; cōsensum est, non habet pactum. Dicet aliquis, Potest ergo non esse consensus? Respon. Cur non possit? Fingamus eum qui accepto ferebat, scientem [b] prudentémq; nullius esse momenti acceptilationem, sic accepto tulisse. quis dubitat non inesse pactum, cùm cōsensum paciscendi non habuerit [c]?

Seruus communis qui quærit obligationem: potest quærere obligationis liberationem. Bar.

Seruus communis sicut vni ex dominis stipulari [d] potest, ita etiā acceptum rogare vni ex dominis potest: eumq; insolidum liberat. & ita Octauenus putat. Accepto liberare seruus communis alterum ex dominis etiam ab altero domino potest. id enim & Labeoni placuit. Deniq; lib. Pithanon scribit, si à primo domino, secundo domino socio suo stipulatus fuerit, posse & à secundo accepto rogare, & per acceptilationē primum liberare quem ipse obligauerat: & sic fieri vt per vnum atq; eundem seruum & constituatur & tollatur obligatio. Acceptum fieri non potest, nisi quod verbis obligatum est. Acceptilatio enim verborum obligationem tollit: quia & ipsa [e] verbis fit. Neq; enim potest verbis tolli [f] quod non verbis contractum est.

Obligatio ciuilis tollitur per acceptilationem, non prætoria. Item sublata principali tolluntur accessiones undecunq; inductæ. Bart.

Filiusfamiliâs promittendo patrem ciuiliter non obligat [g]: sed se obligat. propter quod accepto rogare filiusfamiliâs potest, vt se liberet: quia ipse obligatus est. Pater autem acceptum rogando nihil agit [h]: cùm non sit ipse obligatus [i], sed filius. Idem erit & in seruo dicendum. Nam & seruus accepto liberari potest: & tolluntur etiam honorariæ [k] obligationes, si quę sunt aduersus dominū: quia [l] hoc iure vtimur, vt iurisgentiū [m] sit acceptilatio: & ideo [n] puto & græcè acceptum fieri posse, dummodò sic fiat, vt latinis verbis solet†.

Paulus. LEX IX.

PArs [o] stipulationis accepto fieri potest, non tantùm si sic dicat, Ex nummis decem quos tibi promisi, quinq; habésne acceptos? sed & si sic, Quod ego tibi promisi, id pro parte dimidia habésne acceptum?

Pomponius. LEX X.

SEd & si non numerata pecunia, sed certum corpus, veluti homo in stipulationem deductus est: potest ex parte acceptilatio fieri: quomodo [p] & vni ex hæredibus acceptum fieri potest.

Paulus li. 12. ad Sab. LEX XI.

SPecies acquirendi est libera-

AN inutilis.] CASVS. Tu & ego facimus acceptilationē inutilem de aliquo debito. quæritur vtrum saltē talis acceptilatio habeat vim nudi pacti: vt sic virtute huius tollatur obligatio? Rñ. ꝙ nō. Diceret aliquis. quomodo potest fieri, ꝙ inter nos non fuerit saltem nudus consensus? Rñ. ꝙ imò: quia ponamus, ꝙ ego sciebā nullius momenti fore acceptilationem quā faciebam: certè nō habebit vim nudi pacti: cùm nullum consensum habuerim paciscēdi, quando sciens fui in hoc. §. seque. planus est. Accepto.] Stichus erat seruus communis Titij & Mæuij. Titius debebat Mæuio cētum. Stichus dicit Mæuio, habésne acceptum quod tibi Titius dominus meus debet? vtrū talis acceptilatio communis serui valeat pro altero dominorum? Rñ. ꝙ sic. & probat authoritate: & hoc probat dicto Labeonis: quod clarū est. §. seq. planus est, & allegatur sæpissimè ad hoc, ꝙ per quod aliqd ligatur, per illud etiā soluit. Filiusfamiliâs.] Filius meus contraxit tecū, & promisit tibi centum certū est ꝙ obligatur tibi: tamen me non potest obligare ex suo contractu de iure ciuili. Nunc quæritur, vtrū ipse filius possit liberari per acceptilationem quæ est de iure ciuili? Rñ. ꝙ sic. sed ego acceptum rogādo pro filio meo nihil ago. sed etiam seruus si sit obligatus, potest per acceptilationem liberari: vt plerūq; etiam tollātur obligationes honorariæ propter acceptilationē: vt sunt actiones de peculio: de in rem verso: & quod iussu: quæ dantur aduersus patrem, & aduersus dominum. Et potest acceptilatio fieri etiam lingua græca: dummodò fiat similibus verbis quibus fit latinè: vt sic, habes accepta viginti? Respondet creditor, accepta habeo. duæ leges seq. planæ sunt. Fran. Accursius.

a Et nisi in hoc.] communis litera est, & nisi in hoc quoq; cōsensum est, nō habet pactū. secundum P. est, nisi in hoc quoq; cōtra sensum est, habet pactū. & sic vna est cōtraria in sensu alteri. Quid ergo dices? an habeat inutilis acceptilatio vim pacti? Rñ. secundū B. non. & pro eo est cōis litera. sed Azo dicit, ꝙ sic. & pro eo est pisa. litera. sic & pro eo. ff. de pactis, si vnus. §. si acceptilatio. & rñ. Azo ad communē literā quasi hoc semper sensum fit. at Bul. ad pisanā: quia nisi legebat pro si nō: & omittebat non: hoc modo, si non in hoc contra sensum est, nō habet pactū. sic & .j. de capti. l. in bello. in prin. & secū dum hoc idem est sensus vtriusq; literæ. & ad. l. si vnus. respondebat quasi id sensum fuit vt haberet pactū. Tu dic ꝙ si est inutilis acceptilatio ratione ineptæ cōceptionis: vt quia inter absentes: vel sub conditione vel in diē: vt tunc non habeat vim pacti. arg. ff. de consti. pecu. l. j. §. cum qui. si autē ratione rei super qua interponitur, vt quia super obli. iurisgen. tunc habet vim pacti, non acceptilationis: vt. j. eo. l. si acceptolatū. &. ff. de rescindē. vendi. l. cùm emptor. & sic intelligitur illa de pactis. & secundū hoc est planus sensus huius legis: quia secundū cōmunē literā dicos, ꝙ ratione rei sit inutilis, secundum pisa. dices, ꝙ ratione inepte conceptionis nisi exponas, nisi, pro si non: vt dixi: quia tunc etiam pisa. litera portat eundē sensum quē communis. Tertij habent literam talem, nisi contra sensum est, non habet pactum. & tunc idem sonat quod prima communis.

b Scientem.] idem & in non sciente secundum B. sed quia dubitare quis vel etiam iustè poterat: nam hodie quidam hæsitant: ideo indubitabile ponit exemplum. & facit suprà de hære. ven. l. hoc autem. & .C. de iurisdi. om. iudi. l. j. & suprà de act. & obli. l. obligationum. §. penul. & §. fi.

c Non habuerit.] certè nullus.

d Stipulari.] vt. ff. de stipu. ser. l. proinde. §. accepto. Accur.

e Et ipsa.] bona ratio: vt infrà de regulis iuris. l. nihil. & insti. eodem. §. item per accep.

f Tolli.] vt liberatio ipso iure sequatur. Io. vel non potest tolli sci licet potestas accepti lationis: tollitur tamen obligatio consensu contracta potestate pacti: vt suprà de rescinden. vendi. l. cùm emptor. & infrà eodem si acceptolatum. & l. fin. Item contrà infra eodem. l. & per iusiuran. §. & si deiussor. Solut. vt ibi. Item contrà. C. de trās actio. l. vt responsum. Sol. vt ibi.

g Non obligat.] sed prætorio iure quā doq;.

h Agit.] pacto vero liberatur pater: vt suprà de libe. lega. l. si quis reū. § idem Iulianus. Accursius.

i Obligatus.] ciuiliter, sed de peculio iure prętorio. Sed non est ratio: quia seruus non est obligatus ciuiliter: accepto tamen rogare potest: vt subijcit: sed dices verbis obligatum seruum naturaliter.

k Honorariæ.] ergo & quod non verbis contractum est, per acceptilationem tamen tollitur? Respond. hoc non principaliter fieri, sed per quandam consequentiam. nam principali obligatione ciuili sublata, illæ prætoriæ nō remanent: & sic in superiori casu erit: vt suprà de verborū obligatio. l. cùm filius. & facit infrà eodem. l. species. §. sed & si seruo. Item dic, tolluntur hic ipso iure per nouat. nam obligatio magis dicitur transfundi quam tolli: quippe cùm alia in locum prioris substituitur, non tollitur obligatio, cùm non contingat liberatio, licet tollatur ex prima caussa. & arg. sume hîc, quod potest colligi ex duabus legibus: vt suprà de bonorum posses. ex testamento mili. in fin. titu. & de mili. testa. l. antepenultima.

l Quia.] rectè accepto feratur seruo, quia hoc &c. Io.

m Iurisgentium.] per approbationem: vel propter pactum quod in se continet. Io.

n Et ideo.] non est bonum hoc ideo, quia idem esset, si esset de solo iure ciuili. & facit insti. quibus modis tol. oblig. §. sed & græcè.

o PArs.] facit instit. quibus modis tol. obli. §. sicut autem. & de lib. leg. non solùm. in prin. & . ff. l. pluribus.

p SEd & si non numerata.] Quomodo. id est sicut. diuiditur enim obligatio inter cohæredes: & pars vni ex hæredibus competens accepto ferri potest: vt suprà de verborum obligatio. l. ij. §. idemq;. item facit suprà titu. j. l. si stipulatus sum. §. qui decem.

SPecies acquirendi.] CASVS. Habeo vsumfruct. in Sticho seruo. iste seruus potest me liberare à creditore meo, acceptum rogando: quia potest mihi acquirere, & liberare à debito est species acquirendi. Idem in seruo qui mihi bona fide seruit. Item si seruus tuus mihi aliquid promittat, & ego ei acceptum tulero: ipse liberabitur & dominus eius ab actionibus prætorijs, quibus pro seruo tenebatur: sicut est actio de peculio: de in rē verso &c. Si seruus.] Titius mortuus est, cuius hæreditas nondum est adita, erat autem in eadem hæreditate seruus Stichus, qui ante aditam

---

*Et nisi in hoc quo que cōtra sensum est habet pactum.

Acceptilatio inutilis an habeat vim pacti.

† Possis ad hunc finem adijcere quod in insti. legitur eo. ti. §. sed etiā græcè. nēpe hoc ὅπερ ὑποσχόμενός σοι, ἔχεις πρόσδεκτον ἐγχω. i. quod promisi tibi habes ne acceptū? habeo.

hæreditatē acceptum rogauit aliqua debita Titij domini sui quondam.quæritur,an hæreditas per hanc acceptilationem liberetur? Rñ.ꝙ sic.Item dominus est apud hostes:seruus eius potest eum liberare acceptum rogãdo à creditoribus suis:& liberabitur dominus, cùm reuersus fuerit ab hostibus iure postliminij:quia etiam domino qui est apud hostes, seruus stipulari potest. lex seq. plana est.Fran.Accur.

a ¶ Obligatione.] ciuili.

b ¶ Potest.] vt. s. de vsufru.sed sicuti.& de pac.l.si debitor. & de sol.l.si debitor sit.

c ¶ Idem fiet.] vt & s.de vsu & ha.l. per seruum.in prin.

d ¶ Sed & si seruo.] alieno.

e ¶ Promisit.] ex causa peculiari.

f ¶ Actiones.] vt & s.l.an inutilis.§.si.

g ¶ Dicendum est.] videt enim facta quasi in ciuitate sit is, cuius seruus sit:cùm contra eum ex postfacto in ciuitate esse credatur.

h ¶ Seruus potest.] & valet si redit dominus:vt.s.de stipu.ser. l.si seruus communis. §.seruus.

i ¶ Quod in diem.] incertum:nec sit contrà.s. de nouatio.si Stichum. §. legata vel solue vt ibi. Accursius.

k ¶ Extiterit.] vt simul cõmittatur & tollatur: vt. s. de nouatio. si Stichũ.§. si quis ita.& facit. s. de solu. sub conditione. & de iure do.l.licet.in prin.

l ¶ T per iusiurandũ.] Casus. Cùm serui manumittuntur,imponũtur eis operæ certæ, quas iurant se præstaturos ipsis patronis suis.quæritur, vtrum tales operæ possint accepto ferri?Respõd.ꝙ sic.§. seq. planus est. ¶ Illud certũ est.] Tu promisisti mihi fundũ. ego tibi accepto tuli viã vel vsumfruc.certè talis acceptilatio non valet. nã qui acceptũ fert aliquid,debet totũ vel partẽ eius acceptũ ferre.vsusfructus autem vel via nõ sunt partes fundi.& ponit exẽplũ:vt si quis domũ stipuletur,& accepto ferat cœmẽta vel fenestras.nã talis acceptilatio non valet.In.§.seq.glo.ponit casum. ¶ Si is qui hominẽ.]Promisisti mihi hominẽ in genere.ego tibi Stichũ accepto tuli.vtrũ talis acceptilatio aliquid operetur?Rñ.ꝙ sic:quia tollit totã obligationem. & est ratio:quia si in genere tibi promisi hominẽ:poterã illũ Stichũ tibi soluẽdo liberari. ¶ Eũ qui fundũ.]Stipulatus sum à te fundũ. tu promisisti etiã te nihil in hac promissione doli cõmissurũ. quærit, vtrũ possim tibi accepto ferre dolũ cõprehẽsum in hac clausula?Rñ. ꝙ non,si nõdum sit cõmissus.si verò cõmissus iam sit:tunc possum tibi acceptũ ferre.§.seq.planus est. ¶ Et si fideiussori.] Mutuaui tibi decẽ.& nõ sum stipulatus ea mihi reddi:sic tu es mihi re obligatus. dedisti fideiussorẽ mihi pro his decẽ.huic fideiussori acceptum tuli. quæritur,vtrũ tu liberatus sis per hãc acceptilationẽ?Rñ.ꝙ sic. ¶ Si legatorũ.Titius faciẽs testamentũ legauit mihi fundũ Sempronianum sub cõditione,si Imperator in Italiã venerit.hæres Titij dedit fideiussorẽ pro his legatis soluẽdis:ego accepto tuli huic fideiusſ.quęritur vtrum hæres Titij liberetur à præstatione legati istius? Rñ.ꝙ non:imò tenebitur illud soluere condi.existẽte:& est speciale in legatis.aliàs cõtrà:vt.s.§.proxi. ¶ Qui ita stipulatur.]Eramus simul tu & ego.dixi tibi:Rogo te,crede Titio amico meo centũ:ego fideiubeo pro eo.postea statim antè quã pecuniã numerares Titio, acceptum tuli tibi.si posteà Titio credideris,quæritur,an ipse teneatur? Rñd. ꝙ sic. nam licet ipse fideiuſ.non antè liberetur aut obligetur, quàm reo creditum sit:reus tamen non potest priori vel antiquiori obligationẽ liberari,quàm sit eius obligatio.Duo. §.seq. plani sunt cum.l.seq.Fran.Accur.

re dominum obligatione[a] : & ideo fructuarius quoq; seruus liberare,acceptum rogando, fructuarium potest[b], quia ex re eius videtur ei acquirere. Sed & si vsum tantum habemus,idẽ fiet[c], Idémq; dicemus & in eo,qui bona fide nobis seruit,& in cæteris qui nostro iuri subiecti sunt. Sed & si seruo[d],quod ipse mihi promisit[e] acceptum fecero:inutiles mihi erunt aduersus dominum honorariæ actiones[f],quæ de peculio,vel de in rem verso dantur. ¶ Si seruus hæreditarius ante aditam hæreditatem acceptũ rogasset, quod defunctus mihi promiserit,veriùs puto contingere liberationem: vt per hoc hæreditas ipsa liberetur. Sed & si dominus apud hostes sit: dicendũ[g] est iure postliminij confirmari acceptilationem.Nam & stipulari ei,qui apud hostes est, seruus potest[h].

Pomponius li.26. ad Sabi. L. XII.

QVod in diem[i] vel sub conditione debetur, acceptilatione tolli potest.sed ita id factũ apparebit,si cõditio stipulationis extiterit[k],vel dies venerit.

¶ *Obligatio iuramenti potest per acceptilationem resolui.Bal.*

Vlpianus li.50. LEX XIII.

ET per iusiurãdum liberti interpositam operarum obligationem[l],per acceptilationem tolli verius est[m]. ¶ Si id, quod in stipulationem deductum est, diuisionem non recipiat: acceptilatio in partem, nullius erit momẽti,vtputa,si seruitus fuerit prędij rustici vel vrbani.Planè si vsusfructus sit in stipulatũ deductus, puta fundi Titiani: poterit pro parte acceptilatio fieri,& erit residuæ partis fundi[n] vsusfructus. Si tamen viam[o] quis stipulatus sit,& acceptum iter vel actum fecerit:ista acceptilatio nullius erit momenti[p].Hoc idem est probandum,si actus fuerit acceptolatus. Si autem iter & actus accepto fuerit latus,consequens erit dicere liberatum eum,qui viam promisit. ¶ Illud certum est, eum qui fundum stipulatus, vsumfructum vel viam accepto faciat,in ea esse causa vt acceptilatio eius non valeat. Qui enim accepto facit: vel totũ, vel partem eius quod stipulatus est debet accepto facere. Hæ autẽ partes non sunt[q],non magis quã si quis domum stipulatus, accepto ferat cementa, vel fenestras, vel parietem,vel dietam[r]. ¶ Si quis vsumfructũ[s] stipulatus,vsum accepto tulerit: si quidem. sic tulerit acceptum,quasi ex vsu[t] debito: liberatio non contingẽt[v]. si verò quasi ex vsufructu:cùm possit vsus sine fructu constitui, dicendũ est acceptilationem valere[x]. ¶ Si is qui hominem stipulatus est,Stichũ accepto tulerit: Iulianus lib. iiij.dig.scripsit acceptilationẽ aliquid egisse,tulisseq; totã[y] obligationẽ.Quod enim inuito[z] stipulatore ꝓmissor soluere pōt:id & acceptolatũ liberationẽ pariet. ¶ Eũ qui fundũ stipulatus est,nõ posse de

l ¶ Obligationem.] quæ verbis fit,non dico stipulatoris: quia tunc non esset dubiũ: licet iusiurandũ interueniat.

m ¶ Verius est.] nam & hæc obligatio quodammodo verbis est. & facit.s.de ope.liber. l.vt iurisiurandi.Acc.

n ¶ Partis fundi.] quæ recipit diuisionẽ:vt.s. de vsufruc.l.v.sed prędiales seruitutes nõ: vt hîc,&. s. de verbo. obli.l.ij.§.j.& ad legẽ Falci.l.j.§. si vsusfru. Accursius.

o ¶ Si tamen viam.] quæ & ipsa diuisionẽ non recipit:vt &.s. de verb.obli.l. stipulatio nes non di.

p ¶ Momenti.] s.si serui.ven.loci.§.j. contrà. Solut. aliud est à prin.constituere separatim:aliud post cõstitutionem separare.sic & eodem modo solutur aliud contrà. s. de serui.rusti.predio.qui sella.in princ.&.§.qui viam.

q ¶ Partes nõ sunt.] imò vsusfructus est pars fundi: vt suprà de verborum obliga. qui vsumfructum. & de fideiuſ.l.si à reo.§. si reo.quæ est contrà. Solut. hic in obligatione erat causalis: quæ non potest separari à proprietate:sed in cõtrarijs de forma loquitur.

r ¶ Dietam.] id est cœnaculum: vt infrà de extra.cri.l.saccularij. §.item qui dieta.

s ¶ Si quis vsumfructum.] stipulatus.id est in quo inest vsus.

t ¶ Vsu.] id est seruitute vsus. debetur enim vsus vt commoditas,non vt seruitus constituto vsufruct.& facit.s.quib.mod.vsusfru.amit.is qui vsumfru.

v ¶ Non continget.] scilicet in aliquo.

x ¶ Valere.] sic argumentatur.potest constitui vsus separatim: ergo etiam remitti separatim.videtur ergo quòd remaneat fructus sine vsu.quod non potest esse: vt suprà de vsu & ha. per seruum. §.j.& ibi,fructus quidem &c.& ibi denique si tibi &c. & ibi,sed & si vsusfructus &c. quæ est contrà.Solut. non potest dici,quasi hîc tollatur seruitus vsusfruct.vel dic vsufruct. sine seruitute vsus remaneat:sed non sine commoditate:licet ibi sic notent quidam: quia hîc non erat nisi seruitus vsusfruct. sed potes dicere, quòd valet hæc remissio: & tu proprietarius iam possis alij dare vsum,& ego habeo commoditatem vsus cum fructu,si superest aliquid: aliàs nõ: vt in eo titu.l.fundi.& de vsufr.l.si alij.

y ¶ Totam.] suprà de pactis. l. si vnus.§. sed si generaliter. contrà. Solut. hic in totum renunciauit obligationi suprà non. fecit enim pactum de non petendo Stichum tantum: sed alium petere debebat. vel fortè aliud in pacto: aliud in acceptilatione dicendum est. vel hîc erat electio promissoris: ibi stipulatoris. Item secundum Ir. aliter in seruo legato in genere: quo casu si Pamphilus repudiatur, nihil obest: vt suprà de optione legata. l. hominem.

z ¶ Inuito.] ad hoc facit suprà si certum petatur. l.secunda.§. primo. Accursius.

De dolo

a ¶ De dolo malo.] siue fuit expressa in promittendo clausula doli, siue non: non potest accepto ferri ante dolum commissum: quia nihil pro dolo debetur: vt hic dicit. Sed si iam erat commissus, remitti potest vt. ff. de pact. l. si vnus. §. illud. & §. pacta quæ turpē. sed videtur etiam pro futuro valere, & expectare eum committi: vt arg. ff. e. l. quod in diē. sed hoc esset contra bonos mores expectare: vt. d. l. de pac. & ff. deposi. l. j. §. si conuenit Itē dolo commisso fieri potest acceptilatio, etiā si nō fuerit stipulatus expressè dolum malū abesse: quia ex promissione fundi, & ita verbis tenetur ad non cōmittendū dolū malū: vt argumen. ff. eo. l. iij. in prin.

b ¶ Accepto ferre.] nihil enim ex ea debetur ante dolum commissum.

c ¶ Constitit.] s. doli clausula.

d ¶ Fertur.] vnde nō valet: vt. ff. eo. l. pluribus. in fin.

e ¶ Manebunt.] s. de pact. l. si vnus. §. sed si stipulatus. cōtrà. sed non est cōtrà: quia vbi acceptilatio est in vno facto, & tenet tota facta: tollitur obligatio: vt ibi: quia fuit pura stipulatio, licet alternatiua. hic autē non tenuit re perēpta pendēte cond. vnde cùm in ea non tenuit: nec in altera quę iam inerat tacitè, valet: vt argu. ff. de serui. rusti. prædio. l. item §. qui habet.

f ¶ Et si fideiussori.] efficaciter obligato, vel nō: vt. ff. ad Velleia. l. quāuis. §. Marcellus. & §. si mulier. Azo.

g ¶ Liberetur.] hic est contrà. ff. e. an inutilis. §. accepto. Sol. consequitur reus per aliū quod per se nō potest. arg. ff. quæ res pig. obli. poss. l. Aristo. vel non per acceptilationem, sed per cōsequentiam vel per exceptionem. Itē contra.] proxi. §. si legatorū. Solu. vt ibi. Item contrà.] e. §. qui ita. sed ibi apparet sol. in fi. Itē facit. ff. mand. l. inter caussas. §. si is. & l. idēq; §. fi. & l. si verò non remunerandi. in princ. & de transact. l. post rem. §. j.

dolo malo[a] clausulā accepto ferre[b] cōstat. non enim in partē debiti id cōstitit[c]: & aliud est quod debetur: aliud qđ accepto fertur[d].

¶ *Si acceptilatio non ualet in expresso: non ualet in tacito. h. d. Bart.*

¶ Si Stichū, aut decē sub cōditione stipulatus, Stichū acceptū fecerit, & pendente cōditione Stichus decesserit: decē in obligatione manebunt[e], perinde ac si ea acceptilatio interposita non fuisset.

¶ *Acceptilatio interposita super obligatione, per consequentiam tollit obligationem alio modo contractam. Bar.*

¶ Et si fideiussori[f] accepto fuerit latum, cùm reus re, non verbis fuisset obligatus: an reus quoq; liberetur? Et hoc iure vtimur, vt licet reus non sit verbis obligatus, tamen acceptilatione per fideiussorem liberetur[g].

¶ *Acceptilatio facta fideiussori pendente conditione, cuius exist. n[i]i non fingit quem retro obligatum, non prodest principali. Bar.*

¶ Si legatorū[h] sub conditione relictorū fideiussori dato accepto latum sit: legata debebūtur[i] posteà cōditione[k] eorū existente. ¶ Qui ita stipulatur a fideiussore, Quod Titio credidero, fide tua esse iubes? deinde antequā crederet, acceptum fecit fideiussori: reus non liberabitur: sed quādocūq; [l] ei[m] creditū fuerit, tenetur. nam & si fideiussorē nō antè liberatū esse credimus, quā cū fuerit creditū reo[n]: non tamē reus antiquiore acceptilatione quā obligatio eius est, liberari potuit. ¶ Tutor & curator furiosi vel prodigi acceptū ferre non possunt: nec procurator quidem potest facere acceptū: sed hi omnes debent nouare. possunt enim[o] & sic acceptum facere. nec his[p] quidē acceptū fieri potest: sed nouatione facta poterūt liberari per acceptilationē. nam & in absentium persona hoc remedio vti solemus, cùm stipulamur ab ali-

h ¶ Si legatorum.] scilicet nomine.

i ¶ Debebuntur.] à reo. ergo per acceptilationē factā fideiussori, non porrigitur liberatio ad reū. & sic est cōtrà. ff. proxi. §. Sol. hîc in persona fideiussoris tantū: & sic personalis. ibi in rem facta fuit acceptilatio, secundū R. & Yr. vel pone hîc casum vt. ff. de fideius. l. penul. Vel dic speciale in legato cōditionali: in quo sicut interim legatarius non est creditor, sic nec alius debitor: vt. ff. de actio. & obli. l. is cui. & sic nō potest accepto ferri etiā in rem, vt reo proficiat: vt arg. j. proxi. §. ipse tamē fideiussor & obligabitur & liberabitur eodē tēpore: vt ibi dices: siue in personā siue in rem fuit facta. & eisdē modis solue aliud cōtrā. ff. mā. idēq;. §. fi. & l. si verò nō remunerādi. in prin. Item contrà. huic & inferiori. §. j. e. si ex pluribus. §. fi. Sol. vt ibi.

k ¶ Conditione.] siue legatarius cum remunerare voluerit, siue a-

liâs donaturus erat. ad quod facit. ff. manda. l. idemq;. in fi. Accur.

l ¶ Quandocunque.] aliâs quandoq;, aliâs quandocunq;. Acc.

m ¶ Ei.] scilicet Titio.

n ¶ Reo.] tūc enim obligatur & liberatur: vt hic, & ff. de noua. si stichum. §. si quis ita.

quo id nouādi caussa, quod absens nobis debet: & ita accepto liberamus eum, à quo stipulati sumus: & ita fiet vt absens nouatione, præsens acceptilatiōe liberetur. ¶ Heres quoq; & liberare & liberari accepto potest, & honorarij successores. ¶ Ex pluribus reis[r] stipulandi si vnus acceptum fecerit liberatio contingit in solidum[s].

¶ *Si in acceptilatione uenit aliud, quàm sit in obligatione: non ualet. Bar.*

Paulus li. II. ad Sab. LEX XIIII.

Nisi consentiat acceptilatio cum obligatione, & nisi verum est[t] qđ in acceptilatione demōstratē: imperfecta est liberatio: qa verbis[v] ea demū verba[x] persolui[y] possunt, quę inter se cōgruūt.

¶ *Adiectio ultra debitum, acceptilationem non uitiat. Bart.*

Pomponius li. 29. LEX XV.

Si is qui Stichum promisit, ita interroget, Quòd Stichū promisi, Stichum & Pamphilum habésne acceptum? puto rectè acceptolatū, & pro superuacuo[z] Pāphili mentionē factā: quemadmodum si is qui decem promisit, ita interroget, Quòd tibi decem promisi, viginti habésne accepta? etiā decem nomine[a] erit liberatus.

¶ *Acceptilatio facta uni ex pluribus reis debendi, cæteros liberat sicut solutio. Bar.*

Vlpianus li. dispu. LEX XVI.

Si ex pluribus obligatis vni accepto feratur: nō ipse solus liberatur[b], sed & ij qui secum obligātur. Nam cùm ex duobus pluribúsve eiusdem obligationis participibus vni accepto fertur, cæteri quoq; liberantur: non quoniam ipsis acceptolatum est, sed quoniā velut soluisse[c] videtur is, qui acceptilatione solutus est. ¶ Si iudicati fideiussor sit datus, & acceptus, eiq; acceptolatum sit: liberabitur & iudicatus[d].

¶ *Pars unius ex rebus alternatiuè debitis potest per acceptilationem ab obligatione subduci. Bart.*

o ¶ Possunt enim.] vt. ff. de noua. l. nouare. §. pupil.

p ¶ His.] etiam pupilli vel domini nomine accipientibus: nisi speciale mandatū procurator habeat à domino: vt ff. e. l. per procuratorem.

q ¶ Liberetur.] vt. ff. tit. j. l. si debitor tuus.

r ¶ Ex pluribus reis.] s. qui sunt socij.

s ¶ In solidum.] vt. ff. de pact. si vnus. j. respon. cōtrà. Sol. aliud in acceptilatione quàm in pacto. arg. ff. de lib. leg. si quis reū. §. si & j. proxi. respon. & facit. ff. de duobus reis. l. cùm duo. & de inoffi. testa. l. nihil. §. fi. & de nouatio l. si rē. §. si duo. & est idem econtra vt vno debitore liberato alter liberetur, si socij sunt in vtroq; casu. Accur.

t ¶ Nisi consentiat.] Verū est i. nisi id verè debetur quod &c.

v ¶ Verbis.] acceptilatorijs.

x ¶ Verba.] obligatoria.

y ¶ Persolui.] id est dissolui quæ &c. vt. ff. an inutilis. §. acceptū. Accursius.

Si is qui Stichum.] CASVS. Tu promisisti mihi Stichū seruū solum venis ad me, & dicis: Stichum quē tibi promisi: & Pamphilum habésne acceptū? an talis acceptilatio valeat? Rñd. q̄ sic, & Pamphilus superfluè appositus est in hac acceptilatione. & ponit tex. aliud exemplū quod planum est. Frā.

z ¶ Pro superuacuo.] sicut in obligādo non nocet superfluum: ita nec in dissoluendo: vt. ff. de verb. obli. quę extrinsecus. & l. v. §. fi. & l. si mihi.

a ¶ Nomine.] non solùm Stichi in superiori casu. & facit ff. de pact. l. si vnus. §. si cùm mihi. & suprà pro empto l. emptor.

Si ex pluribus.] CASVS. Titius Mæuius & Seius promiserunt mihi centum aureos: ego acceptum fero. certè alij etiam liberantur non ea ratione, quòd ipsis etiam sit acceptolatum: sed quia ille cui acceptum tuli, videtur mihi soluisse pro se & pro alijs. l. seq. plana est. Fran. Accur.

b ¶ Liberatur.] imò contrà: vt. ff. de verbo. obli. l. ij. §. si tamen. Sol. ibi in personam, hic in rem acceptilationem factam intellige. vel vt ibi. & facit C. de diuer. re. l. j.

c ¶ Soluisse.] solutione vnius cæteri liberantur: vt. ff. de lib. leg. non solum. §. j. Accursius.

d ¶ Et iudicatus.] vt. ff. eo. & per iusiurand. §. si legatarium. & §. qui ita. contrà. Sol. hic etiam ante sententiam erat obligatus: & sic non

condemnatus:ibi non. Vel dic, q hic fuit fideiussor iudicati.l. condẽ nati hominis:ibi non.prima placet.& facit.ʒ.de leg.j.non quocunq;. §.qui Caium.

a QVi hominem.] Dicas hominem certum:& quod subijcit,aut decem:dic non simul &c.& sic est disiunctio legis, non hominis.& sic vera sunt quæ sequuntur,vt.v. accepto latis, tollatur in.v.obligatio:& parte Stichi acceptolata,tollatur pro ea parte obligatio. ad quod est.ʒ.tit.j.si stipulatus. §.qui decem.& secundum hoc nihil est contrà.si autẽ diceres hominem in genere promissum,& partem Stichi acceptolatã: tunc non liberaris etiam in parte:ne plus operetur acceptilatio quã solutio:vt.d.l.si stipulatus.quæ esset cõtrà. Sed cõtrà dicere posses,q licet partẽ petere posit,non tamẽ sequitur,q in parte liberetur. Item si diceres q esset alternatiua stipulatio: tũc esset cõ trà.ʒ.de condi.inde.si non sorte.§.si.sed solue vt ibi.& facit.ʒ. de rescin.vendi.l.Proculus. ADDITIO. Dic q aliud in solutione vt in contrarijs: aliud in acceptilatiõe, vt hic:& ratio est, quia solutio partis nõ parit liberationẽ: nec si solueretur pars in alia re,sequeretur inconueniẽs quod ponitur in.l.in executione. §.pro parte.ʒ. de verbo.obli.quod incõueniens non potest habere locũ,quando quis liberatur per acceptilationem,vt hic.Idem in eo qui à parte absoluitur per sententiam: vt.l.ij.§.si tamen hominem.ʒ.de verb. oblig. Bar.hic.

Iulianus li.digest. LEX XVII.

QVi hominem [a] aut decem stipulatus est: si quinq; accepto fecerit, partem stipulationis peremit [b], & petere quinq; aut partem [c] hominis potest.

Florentinus. LEX XVIII.

ET vno ex pluribus contractibus,vel certis [d] vel incertis, vel quibusdam, exceptis cæteris, & omnibus ex caussis vna acceptilatio & liberatio fieri potest [e].

Eius rei stipulatio quam acceptilatio sequatur, à Gallo Aquilio talis exposita est, Quicquid te mihi ex quacunq; caussa dare facere oportet oportebitve, præsens in diẽmve, quarumcunq; rerum mihi tecum actio [f],quæq; aduersus te petitio [g], vel aduersus te persecutio [h] est,eritve:quódve tu meum habes,tenes,posides:quãti quæq; earum rerum res erit,tãtam pecuniã dari? stipulatus est [i] Aulus Augerius: spopondit Numerius Nigidius. quod Numerius [k] Nigidius Aulo Augerio promisit,spopondit ve,id habésne acceptum?Numerius Nigidius Aulum Augeriũ rogauit:Aulus Augerius Numerio Nigidio acceptum fecit.

Vlpianus li.2.Regul. L. XIX.

SI acceptolatum fuerit ei qui non verbis, sed re obligatus est: non liberabitur quidem, sed exceptione [l] doli mali vel pacti cõuenti se tueri potest [m]. Inter acceptilationem & apocham [n] hoc interest, q acceptilatione omnimodo liberatio contingit, licet pecunia soluta non sit:apocha non aliàs, quàm si pecunia soluta sit.

Idem li.67.ad edict. LEX XX.

SI accepto [o] fuerit lata ob rem iudicatam clausula:Marcellus ait cæteras partes stipulationis [p] euanuisse.propter hoc enim tantum interponitur,vt res iudicari possit.

Venuleius. LEX XXI.

SI sub conditione legatum mihi datum [q], nouãdi caussa [r] stipulatus sim:& ante existentẽ conditionem acceptum fecero: Nerua filius ait,etiam si conditio extiterit,neq; ex testamento competituram actionẽ,quia nouatio facta sit:neq; ex stipulatu,quæ acceptilatione soluta sit.

Caius. LEX XXII.

SEruus [s] nec iussu domini acceptum facere potest [s].

Resoluta una parte contractus, totus contractus soluitur.Bar.

Iabolenus. LEX XXIII.

SI ego tibi acceptum feci, nihilo magis ego à te liberatus sum.Paulus,Imo cùm locatio,cõductio,emptio,venditio conuentione facta est,& nondum res intercesit:vtriq; per acceptilationem [t],tametsi ab alterutra parte duntaxat intercesit, liberantur obligatione.

b Peremit.] quantũ ad se:quia non potest amplius petere hominem aut decem,sicut poterat priùs: sed non quantum ad reum quin posit soluere decem adhuc:& sic decem vel hominem integrum,secundum Hu.

c Aut partem.] Et si partem hominis quam stipulatus est, acceptam fecit. Accursius.

ET vno.] CASVS. Contraxi cum Titio multis vicibus:ita quòd mihi tenetur ex pluribus caussis. ego possum ei accepto ferre ex vno contractu,alijs exceptis,vel ex omnibus,si volo. & vna acceptilatione omnes contractus possunt tolli.§.seq. ponit verba & formam acceptilationis:quam formam seruare tutum est: quare non indiget casus positione. Franc.

d Certis.] vbi dandum:incertis vbi faciendum continetur in stipulatione.

e Fieri potest.] ad quod suprà eodem.l.pluribus.& suprà titu.j.si ex pluribus.

f Actio.] in personam.

g Petitio.] in rem.

h Persecutio est.] fideicommiss.

i Stipulatus est.] De prima persona transit ad tertiam.sic.C.de in ius vocan.l.fina.

k Quod Numerius.] hic finitur stipu.Aquilia:& incipit acceptilatio.sed qualiter nouatur rei vendi. respon. stipulabor pretiũ rei.vnde quædam venditio intelligitur interuenire,& solum pretiũ deberi.

SI acceptolatum.] CASVS. Mutuaui tibi centum & sum à te stipulatus ea mihi reddi.sic es mihi obligatus re:. acceptum tibi fero.certè tu non liberaris ipso iure:sed tamen si petam à te illa centum tu poteris mihi opponere exceptionem doli mali, vel pacti conuenti.

Inter.] Iste.§ ponit differentiam inter ista duo genera liberationum.vnum est,quod vocatur apocha. & quid sit, vide in gloss.aliud est acceptilatio.& est differentia inter ista duo. nam per acceptilationem debitor liberatur,etiam si pecuniam nõ soluat per apocham verò non,nisi pecuniam soluat.

l Sed exceptione.] per hoc apparet,quòd non iure acceptilationis,sed pacti:vt suprà de rescin.ven.l. cùm emptor.

m Potest.] distinguitur ergo,quare acceptilatio deficiat.Io. vt not.ʒ.cod. an inutilis. in prin.& .ʒ.de pact. si vnus.§.penul.

n Apocham.] sit enim apocha vt ex ea solutio probetur:qua confitetur creditor sibi solutũ:& datur debitori: sed antapocha est contrà:vt.C. de fide instru.l.plures.

SI accepto fuerit.] CASVS. Conueni te in iudicio. tuus procurator satisdedit iudicatum solui.quæ satisdatio tria in se continet. Primò, vt soluatur iudicatũ. Secundò,vt dolus absit. Tertiò,vt defendatur res,ego accepto fero tibi clausulam ob rem iudicatam. certè aliæ duæ clausulæ sunt etiam sublatæ.Frãc.

o Si accepto.] quod verbum sonat scilicet soluere condemnationem.

p Stipulationis.] scilicet de dolo, & de defensione.Yr. vt infrà iud. sol.l. iudicatũ solui.

SI sub conditione.] CASVS. Titius testamento suo legauit mihi fundum sub conditione,si nauis ex Asia venerit.ego hoc legatum stipulatus sum purè mihi dari animo nouandi. posteà ante conditionis euentum acceptum fero hæredi stipulationem.si post conditio extiterit:non possum petere legatum neque ex testamento, neque ex stipulatione.Ex testamento non:quia actio quam habebã, est nouata per stipulationem quam interposui animo nouãdi.ex stipulatione non:quia sublata est per acceptilationem:& sic nullo iure possum petere legatum,vbiq; oppositis obicibus.l.sequen.plana est. Franc. Accursius.

q Datum.] i.relictum.

r Nouandi caussa.] amphibologia.nam vel legatum purum est, & stipulatio conditionalis,vel econtra legatum conditionale, & stipulatio pura:vt.ʒ.de noua.quoties.in prin.&.§.j.vt & illa: verum est canem comedere panem.

s SEruus.] Facere potest.quod domino debetur, nisi primo sibi stipuletur animo nouandi:vt supra eodem.& per iusiurandum. §.tutor.

SI egò tibi.] CASVS. Tu & ego contraximus inuicem vendendo,emendo,locando,conducendo:& sic sunt mutuæ obligationes.ego tibi acceptum fero.certè tu non solus liberaris, sed etiã ego liberor.hoc verum est,si nondum res interuenit, aut ab altera parte tantum res intercesit.Fran.

t Per acceptilationem.] non natura acceptilationis,sed conuentionis:vt.ʒ.de rescin.ven.l.cùm emptor.& sic non obst.ʒ.eod.an inutilis.§.acceptum.Item contrà. huic.l.ʒ.de pact.l.si conuenerit. Solu.hic erat res integra,ibi non:vel vt ibi.Et eodem modo solu.aliud contra.ʒ.loca.l.si tibi habitationem.Item nec contrà.ʒ.de contrahẽ. emp.l.sed Celsus.§.si fundus.quia & ibi fuerũt facta pacta in casum illum,quando non esset res integra.Item ibi agebatur vt ex altera parte tolleretur obligatio.

Doctores hic maximẽ Bart.dicunt istis tex. singul.adhoc propositum q exceptio non numeratæ pecu. pòt opponi cõfessioni: non autẽ acceptilatiõi.ita intermi. nis voluit Bar.t.in l.si ex pluribus ʒ.de solut. Bald.etiã in addi. spec. in ti. de excep.versi.j. Bolog.

al.Paul. lib.j.

al.Labeo lib.j.

¶ DE PRAETORIIS STIPVLATIONIBVS. ¶ *Dixit suprà de uerborum obliga. de stipulatione in genere: nunc in specie. uel ibi de ciuilibus principaliter, hic de prætorijs.*

Diuisio Frã. Accur.

PRætoriarum.] Ista lex primò diuiditur in duas partes principales. Nam primò facit diuisionem stipulationũ prætoriarum. Secũdò declarat, quæ stipulationes exigunt nudã 10 repromissionem: & quæ satisdationẽ. prima pars in principio. secũda in. §. stipulatio nũ istarũ. prima pars subdiuiditur in tres: quia primò ostendit q̃ sint stipulationes prætoriæ iudiciales. secũdò, quæ cõuentionales. 20 tertio, quæ cõmunes. Prima ibi, Iudiciales. Secũda ibi, Cautionales. Tertia ibi, cõmunes sunt. Secunda pars diuiditur in duas: quia primò ostẽdit, quæ satisdationẽ requirunt. secũdò, quæ nudã repromissionẽ. habita hac 30 diuisiõe huius legis, desc clara est: quia ponit plana exẽpla. Frã. Accursius.

*al. Paulus li. 70.

TITVLVS V. De prætoriis stipulationibus.

¶ *Hæc lex diuiditur in quatuor partes. Primò, ponit diuisionem stipulationum. Secundò, quãlibet partẽ diuisionis. Tertiò, dicit qualiter debent interponi. Quartò, ad cuius iurisdictionem spectat cognitio super eis. Secunda ibi, Iudiciales. Tertia ibi, Stipulatio nũ. Quarta ibi, Quòd si fit. Bartolus.*

*Vlpianus LEX I.

PRætoriarum[a] stipulationum tres videtur esse species: iudiciales[b], cautionales[c], cõmunes.

¶ *Iudicialis stipulatio prætoria est illa, quæ interponitur propter sententiam ut rata sit, & fortiatur effectum. communis uerò est illa, quæ interponitur propter processum & instantiã. ut procedat, & ad sententiam perueniatur: & sic habet communionem cum iudiciali: quia nisi processus expediretur, ad sententiam non perueniretur. cautionalis uerò est illa, quæ propter sententiam interponitur: nec propter processum, sed propter aliã causam æquitatis. h. d. Pau.*

¶ Iudiciales eas dicimus, quæ propter iudicium[d] interponũtur. vt ratum[e] fiat iudicatum solui: & ex operis noui nunciatione[f] ¶ Cautiõales[g] aũt sunt quæ instar actionis habent: & vt fiat nouatio, intercedunt. vt de legato stipulatio & de tutela & ratam rem haberi, & damni infecti. ¶ Cõmunes sunt stipulationes quæ fiũt iudicio sistendi causa[h]. Et sciendum est omnes stipulationes natura sui cautionales[i] esse. hoc enim agitur in stipulationibus, vt quis cautior sit & securior interposita[k] stipulatione.

¶ *Stipulationes prætoriæ regulariter requirunt fideiussores, & sic sunt satisdationes. fallit in tribus casibus, qui hic continentur usque ad §. quòd si fit. Paul.*

¶ Stipulationum istarum prætoriarum quædam sunt, quæ satisdationem exigunt: quædam quę nudam repromissionem: sed perpaucæ sunt, quæ nudam repromissionem habent: quibus enumeratis apparebit[l] cæteras non esse repromissiones, sed satisdationes. ¶ Stipulatio itaque ex operis noui nunciatione aliàs satisdationẽ, aliàs repromissionem habet. Ex qua igitur operis noui nunciatione satisdari oporteat, & quemadmodum satisdetur, videamus. Namque[m] de eo opere quod in priuato[n] factum erit, satisdari: de

a ¶ Prætoriarum.] In eo q̃ hic prætoria vt genus, & iudicialis ponit vt species: est cõtra insti. de di. stip. in prin. & ff. de verb. obl. 40 stipulationũ. nã in illis legib⁹ & prætoria & iudicialis sunt spẽs oppositę & coequeue. & codẽ modo ponitur cõmunis vt species coæqua ad prætoriã: hic autẽ vt sub genere. Sol. prætoria stipu. dicitur duobus modis: & iudicialis duob⁹ modis: & cõmunis si- 50 militer duob⁹ modis. Ecce prætoria strictè dicitur, quæ à prætore mortuo inuẽta, p officiũ iudicis viuẽtis interponit aditi ob hoc ipsum: & ita ibi. Secũdò, dicitur prætoria omnis illa quæ ab initio etiã exigit, siue sit prætoria inuẽtione, siue ciuilis, siue quocunque modo inuenta: ex eo scilicet q prætor approbat. arg. j. de verb. sig. l. lege. & in hoc sensu cõprehẽdit prætorias iudiciales & cões, & oẽs præter cõuẽtionales: & ita hoc titu. accipit. Iudicialis etiã accipit duobus modis: vno illa in qua nõ adit iudex ob hoc ipsum. & ita ibi. & dicit à iudice, quia offi. iudicis interponit aditi ob aliã causam: & exinde incipit posse peti: vt ibi. hic autẽ illa tm̃ quæ in iudicio fit vt 60 fit ratũ iudiciũ. i. sẽtẽtia: vt in exẽplis hic subijcit. & dicit hæc à iudicio: & ideo qdã habẽt in litera iudicionales, ibi, iudiciales: Cõmunis stipulatio dicitur duobus modis. Primò, tam prætoria quàm iudicialis: quia aliquando aditur iudex ob hoc ipsum vt interponatur: aliquando incidenter petitur: & ita ibi. Secundò dicitur cõmunis scilicet tam iudicialis quàm cautionalis quæ partim sẽtẽtiam partim aliã iustam causam respiciunt: vt de re defendenda, & iudicio sisti: vt & . j. eo. § cõmunes. vel aliter vt ibi dices. quę autẽ sit cautionalis, statim dices. similiter ergo patet ex prædictis non esse mirum si ibi quatuor, hic tres species fecit stipulationum.

70 b ¶ Iudiciales.] aliàs iudiciales, aliàs iudicionales.

c ¶ Cautionales.] aliàs conuentionales. & aliàs cautionales.

d ¶ Propter iudicium.] id est sententia⁹: vt & pareatur ei: vt sic differat à cõmuni: & ita comprehendit tantum quod sonat verbũ: ad quod est. j. iudi. solui. l. iudicatum solui.

e ¶ Ratum.] scilicet iudicium.

f ¶ Ex operis noui nunciatione.] cùm caueatur de opere demoliendo si apparuerit iudicatum fuerit iniustè ædificatum: vt. ff. de ope. noui nuncia. l. stipulatio. §. habet. & . §. siue autem. & ita per hanc stipulationem stabat firma sententia.

80 g ¶ Cautionales.] aliàs conuentionales: sed non est bona litera, vt patet per exempla, quæ supponit. aliàs cautionales: & hæc bona. & dicuntur cautionales quæ non interponuntur ratione alicuius sententiæ vt sit firma: in quo differt à iudiciali: nec ratione instãtiæ alicuius causæ: vt differat à cõmuni: sed ob aliam causam interponitur: vt patet in exemplis hic subiectis. Et not. tria. Primò, quia hic attribuitur speciei nomen generis. nam omnis stipulatio generaliter est cautionalis: vt. ff. j. §. proxi. sed hic strictè pro specie: vt &

Concor. glo. rub. ex tra de iudi. refert & sequent. not. Guill. de cugn. in. l. j. in v. & ibi not. in apo. ad ipsum in ver. iudicii accipitur multis modis. C. de fac. cauc. ec. Cautionalis stipula no. quę fit.

aliàs in adoptione dicitur: vt & . ff. de adop. l. ij. Secũdò no. quòd istę cautionales habent instar actionis: vt hic, & . ff. de act. & obl. l. actio nis verbo. quia sicut per actionales agimus vt quid nobis detur vel fiat etiam ab inuitis, ita petimus vt stipulationes istæ præstẽtur nobis etiam ab inuitis. fallit tamẽ in vna istarũ, scilicet in cautione de rato: quę nõ habet instar actionis: nec etiã ab inuitis eam exigimus præcisè, licet cau 10 satiuè quandoque in uitus præstet. f. si vult agere: vt. ff. de procu. inuit⁹. §. pœna. Quod ergo dicitur: vt delegati &c. ponit exẽpla ad id quod dixerat, q nouatio intercedit: ad quod omnino conueniunt. Item & exẽpla 20 q ad instar actionis habẽt, scilicet alia, nõ illa de rato. Tertiò nota. q nouatio intercedat: & potest dici, q aliquid noui additur naturæ primi negotij: vt diximus in nouatione quæ fit lite cõtestata, vel in sententia: 30 & sic nihil deperit: vt arg. ff. de noua. aliã. vel fortè quia olim ipso iure fiebat nouatio vt tolleretur prima, eo q aliquid noui addebatur: vt institu. quib. mo. tolli. obli. §. præterà. sic ergo per stipulationem legati 40 nouatur actio ex testamento, quæ pro legato competit: vt. C. communia de legat. l. j. & cùm interponatur pro legato conditionali vel in diem: vt. ff. vt leg. na. ca. l. j. in euẽtũ diei fit nouatio vel conditionis: vt. ff. de noua. l. in diem. & . l. quoties. in tutela fit noua- 50 tio: quia cùm stipulatur pupillus rem saluam fore, & post pupillarem ætatem habet ratum: nouat actionem tutelæ: vt. ff. de nouat. l. si pupillus. Vel etiam si dicas eum stipulatum iam adultum rem saluam fore id est sibi restitui quod ex act. tutelæ debetur, nouat actionem tutelæ statim: vt diximus in. ea. l. si pupillus. Per stipulationem ratam rem haberi, qua stipulor à procuratore creditoris cui soluo, nouatur condi. inde. quæ competeret non interposita hac stipulatione: vt. j. rem ra. ha. l. si sine. in princi. & . l. fina. §. final. Per stipulationem damni infecti nouatur interdictum, quod vi aut clàm, competens vel competiturum si opus facias, quod ruinam mihi minatur 60 in domum meam: & ipsum opus in meo facere te dico, pro quo competeret quod vi aut clàm, cùm scias vel scire debeas te prohibitum vel prohibendum: vt. ff. quod vi aut clàm. l. iij. in fin. & . l. iiij. Vel dic secundum M. & Io. & Azo. & H. nouari actionem. l. Aquiliæ, & in factum quæ competeret stipulatione non interposita: sed ea interposita nõ cõpeteret: vt. ff. ad. l. Aquil. l. si seruus. §. si furtũ. & arg. ff. de ripa mu. l. j. Alij dicunt, q nouatur except. quæ competeret damnũ passo contra dominum domus ruinosæ: vt non aliter tollat, nisi etiam omnia inutilia tollat, & de damno futuro & præterito caueat. nam si damnum fuerit passus stipulatus, iam non eget dicta exceptio- 70 ne. Alij dicunt nouari quoddã interdictũ, quod datur ei qui damnum passus est: per quod dominus cogitur tollere rudera, aut totas ædes pro derelicto habere: vt. ff. de dam. infect. l. prætor. in fin. Accursius.

h ¶ Sistendi causa.] vt in iudicio sisti, & de re defendenda. Io. quę partim sententiã vel iudiciũ, partim aliã iustam causam respiciunt, secundum Azo. vel quia tam ab actore quàm à reo, veltã extra iudicium, quàm in iudicio fiunt, secundum H.

i ¶ Cautionales esse.] vel conuentionales. aliàs cautionales. & large accipe vocabulum vt genus: vt dixi. ff. proxi. §.

80 k ¶ Interposita.] facit. j. de verb. sign. l. satisdationis. & insti. de fideius. in princi. Accursius.

l ¶ Apparebit.] sic insti. qui sui vel alie. iur. sunt. in prin.

m ¶ Namque.] pro certo. Accur.

n ¶ Quod in priuato.] Is. loco nunciãtis. & sic habet nũciatio causam naturalẽ. Vel etiã priuato solo eius cui nũciatur: quia fit cõtra seruitutẽ: & habet tũc causam positiuã: vt. ff. de no. ope. nuncia. l. de pupillo. §. sextus. & vtrobique est priuatũ damnum nunciantis. Ac.

a ℊ Repromitti.]ab ædificatore petenti:& ex tūc cōperit interdictum vt liceat ei ædificare:vt.ʃ.de ope.no.nuncia.prætor.§.deinde. Sed quare plenius prouidetur nuncianti in priuato quàm in publico? Rñd.vt.ʃ.de no ope.nūci.l.nō solū.§.sed si cū iure. sed videt̄ etiā in publico satisdari:vt.ʃ.de no.ope nūcia.l.ꝑtor.§.ꝓinde.quæ est contrà.Sol.vt ibi.

eo quod in publico, repromitti [a] oportet, Sed & ij quidem, qui suo nomine cauent [b], repromittunt: qui alieno satisdāt [c]. Item ex causa damni infecti interdum repromittitur: interdū satisdatur. Nā si quid in flumine publico fiat, satisdatur [d]: de ædibus [e] autem repromittitur [f]. ℊ Stipulatio duplæ [g] repromissio est, nisi conuenerit vt satisdetur [h].

ℊ *Quando uertitur dubium, an stipulatio prætoria sit de necessitate præstanda: causa est summaria, & pertinet ad prætorem uiuum hoc discernere. Pau. de cast.*

ℊ Quod si sit aliqua cōtrouersia, vtputa, si dicatur per calumniam desyderari, vt stipulatio interponatur: ipse prætor [i] debet super ea re summatim cognoscere, & cauere iubere, aut denegare. Sed & si quid vel addi [k], vel detrahi, vel immutari in stipulatione [l] oporteat, prætoriæ erit iurisdictionis.

ℊ *Si prætoria stipulatio continet factum indiuiduum: non diuiditur inter hæredes stipulatoris uel promissoris: & transit ad quēlibet ipsorum actiuè & passiuè. secus si continet quantitatem certam uel incertam. Pau.*

Paulus lib. ad edictū. LEX II.

PRætoriæ stipulationes aut rei restitutionem [m] cōtinent, aut incertam quantitatem: sicut [n] stipulatio ex operis noui nonciatione, qua cauetur, vt opus restituatur. ideoque siue actor siue reus decesserit pluribus hæredibus relictis, vno vincente [o] vel victo [p] totum opus rastitui [q] debebit. Quandiu enim aliquid superest [r], tādiu nō potest videri opus restitutum. ℊ Incertam quantitatem continet stipulatio iudicatū solui [s], & rem ratam dominum habiturum, & damni infecti, & his similes: in quibus [t] respondetur sciendi eas in personas hæredum [v]: quamuis possit dici [x] ex persona hæredum promissoris [y] nō posse descendentem à defuncto stipulationem, diuersam [z] cōditionem cuiusque facere. At in contrarium summa ratione fit [a], vt vno ex hæredibus stipulatoris vincente, in partem eius committatur stipulatio. hoc enim facere verba stipulationis, Quanti ea res est [b].

ℊ *Si possessor conuentus rei uendicatione decedit ante litem contestatam, & post satisda-*

b ℊ Cauent.] de eo opere quod in publico fieret, de quo cœperat 10 loqui.

c ℊ Satisdant.] etiā si in publico fiat. ad qđ est.ʃ. quia. ex cau. in pos.ea. hæc autem.§. fi. Accursius.

d ℊ Satisdatur.] in decem an.vt.ʃ.de dā. infe.l.prætor.§.de eo. Sed contra.ʃ. de ripa 20 mu.l.j.in prin.Sol.vt §.j. in.ea.l.

e ℊ De ædibus.] s. publicis, vel primatis q̄ minātur ruinā alicui.

f ℊ Repromittitur.] scilicet ab ijs qui promittunt suo nomine. aliâs satisdatur: vt.ʃ. de dā.infec.l. prætor. 30 in prin.&.l.qui bona. in prin.§.j.

g ℊ Stipulatio duplæ.] quæ fit in venditione: vt ʃ.de ædili.edic.l.ꝙ si nolit.§.quia assidua.& ex necessitate: vt.ʃ.de euic.l ij.

h ℊ Satisdetur.] vt &.ʃ.de euic.l.si dictū. 40 Item excipitur cùm ante solutum pretium de re mouetur quæstio: sed tunc ad satisdandū nō agitur: sed nisi satisdet, & pretiū petat, exce. repellit̄: vt C.de euic.si post.

i ℊ Ipse prætor.] de dupla vel alia. nam omnium stipulationum est commune hoc: vt &.ʃ.vt in pos.lega.si is à quo. excipit Azo, nisi 50 qñ fit missio ex secūdo decr. in causa dā.infec: vt ʃ.de dā.infe.l.iiij. §.si fortè. Sed certè non quærit̄ vbi sit satisdādū vel nō: sed quia nō est satisdatum, an fiat missio, vel sit retardanda: quia adhuc fortè non timetur damnum de proximo. & facit ad summariam cognitionem quod no.ʃ ad exhib. l.iij.§.sciendum est. Accur.

k ℊ Vel addi.] additur ante eam interpositam. vt si iusserit prætor caueri, cùm debuerit satisdari: vel si iusserit satisdari in venditione, cùm debuerit caueri: & mutatur, vt cùm iusserat obligari pignus, mutauit in fideiussorē: vt in.j̃.e.l.prætoriæ. vel in tēpus lōgius: vt, j̃.eo.l. Valerianus. & secundum hoc additur vel detrahitur vel mu 60 tatur de eo quod dixerat prætor: hoc enim potest, quia est interlocutoria [a]: vt.ʃ.de arbi.quaē.in fi.&.ʃ.de re iudi.l.quod iussit. secus in diffinitiua: vt.d.l.quod iussit. Vel dic ei, quod dicebatur per aliquam partiū. Quid autē si fiat mutatio in aliā formā quā prætoriam? Rñ. potest consensu partium: non aliâs: vt.ʃ.proxi.§. stipulatio duplæ. sed tunc est conditionalis, non prætoria: cùm non fiat ex necessitate. Item quid si eam interpositam velit prætor immutare? Rñ. nec tunc potest inuitis contrahentibus etiam si velit reducere in formam prætoriæ, cùm prius fortè non erat: nisi dicatur, ꝙ per errorem sit priùs interposita: vt.ʃ. si quis cautio. sed & si quis.§.fi.& 70 secundum hoc nō obstat.ʃ de verb.obli.l.in cōuentionalibus. vbi dicit non posse eis addi vel detrahi: qa verū est ab alio quā à prætore. Item nec à prætore in aliam formam. Item nec etiam in formā prætoriam quando iam erat interposita: nisi volētibus partibus fieret. nec etiam hîc dicit, quòd prætor addat vel detrahat: sed dicit, ꝙ est sua iurisdictio. quod intellige vt suprà dictum est. Accur.

l ℊ In stipulatione.] à prætore inuenta. Accur.

PRætoriæ stipulationes.] CASVS. Hæc lex facit aliam diuisionem stipulationum prætoriarum: scilicet quòd quædam continent restitutionem rei: quædam continent quantitatem incer 80 tam. Restitutionem rei continent veluti noui operis nunciatio: qua cauetur vt opus restituatur id est vt in pristinum statum redigatur. vsque ibi, Ideoque. vbi innuit ex præcedentibus, ꝙ data cautione de opere restituendo, si actor, qui petijt cautionem de opere restituendo, moriatur pluribus hæredibus relictis, & vnus hæredū agat, vt opus restituatur, & vincat: totum opus restitui debet. Vel pone econtrà, quòd stipulator decessit vno hærede relicto: promissor verò de opere restituendo, decessit pluribus hæredibus relictis. si hæres stipulatoris agat contra vnū hæredem promissoris, & eum vincat: totum opus debebit restitui. Nam quandiu aliquid superest de opere restituendo, tandiu potest dici opus non esse restitutum. vsque ibi. ℊ Incertam quantitatem.] Vbi ponit aliud membrum diuisionis, dicens quòd incertæ stipulationes prætoriæ sunt: vt stipulatio iudicatū solui, quę est incerta ante sententiam: quia ignoramus quid iudex sit iudica 10 turus. Item damni infecti: quia continet interesse: quod quasi semper est incertū. Et istæ stipulationes continētes incertum, diuiduntur inter hæredes promissoris & stipulatoris: vt vnusquisque teneatur pro parte. licet 20 allegando possit dici in contrarium: scilicet quòd non mutaretur stipulatio in hæredibus. sed sicut ipse ꝓmissor tenetur insolidum, ita & hæredes eius: sed non est ita. Item in hæredibus stipulatoris summa ra 30 tiōe fit, ꝙ si vnus vincat, hæredes promissoris teneantur pro partibus. tamen si promissor iudicatum solui moriatur, qui conueniebatur rei vendi. ad fundum restituendū: & vnus hæredum suorum possideat totum 40 fundū: ipse solus conuenietur actione d: iudicato soluendo: sicut & fideiussores eius. hoc verum est si possessor moriatur ante lit. contest. si autem moriatur post liten contest. tunc hæredes tenentur pro parte ad fundi restitutionem: licet vnus totum fundum possideat. Lex sequēs iuncta l. plana est. Frā.

50 ℊ Prætoriæ.] Potest esse diuisio: & tunc ibi, Sicut &c. est exemplum primæ partis. Potest etiā totum de vna stipulatione dici: scilicet de ope.no.nunci. scilicet si contineat hoc vel illud: vt in exemplo quod subijcit: vt.ʃ.de ope.no.nuncia.stipulatio.§ siue autē. primum verius, cùm de vtroque per ordinem ponat exemplum. Accur.

m ℊ Restitutionem.] id est in primum statum restaurationem.

n ℊ Sicut.] restitutionem rei repete sicut &c.& sic est exemplum primæ partis.

o ℊ Vno vincente. de hæredibus actoris super opere destruendo.

p ℊ Vel victo.] de hæredibus rei. Accur.

60 q ℊ Restitui.] facit.j̃.ea l.§. fina.

r ℊ Superest.] ex opere destruendo. Accur.

s ℊ Solui.] stipulatio iudicatum solui est incerta ratione duarum clausularum, scilicet defendendo, & de dolo: sed ratione tertiæ certa esse videtur: vt.j̃.iudi.sol.l.iudicatum solui. quæ est contra in eo quod dicit expeditam. vel dic etiam pro eo quod sonat verbum, est incerta ante sententiam, vt hîc: non post, vt ibi. De alijs sequentibus constat, quòd sunt incertæ, & dicuntur continere incertum, quia interesse, siue adijciatur, si non parueris, tenearis ad interesse, vel quanti ea res est. quod quandoque consueuit poni: vt.j̃.proxi.§. 70 & suprà si quis cau.l.penul. siue non: vt.j̃ ea.l.fi.&.j̃.tit.iij.l.si procurator. Accur.

t ℊ In quibus.] incertam quantitatem continentibus.

v ℊ Hæredū.] stipulatoris & promissoris si agitur ex stipulatione.

x ℊ Dici.] allegando, secundum Azo.

y ℊ Promissoris.] qui cùm conueniretur rei vendicatione, promisit iudicatum solui. Accur.

z ℊ Diuersam.] vt vnusquisque teneatur insolidum. & pro hoc.ʃ. de ver.obli.l.ij.§.j.& sic dicunt quidam hoc quamuis corrigere, & secus sit in hæredibus stipulatoris, vt subijcit. sic instit.de excu.tu.§. 80 item qui literas. sed tu dic secundum Io.& Azo. quòd aduersatur, non corrigit: & sic non mutat quod dixerat. pro quo est.ʃ.de verbo. obli.l.eadem.§.Cato. in fin.&.§.seq.& hoc dicat, at in cotrariū &c. & dic vt infrà vt vno etiam &c.& ita reincipiat de hæredibus stipulatoris loqui ibi: vt vno etiam &c. vt & ibi, at in contrarium &c. vt primi dicebant.

a ℊ Ratione fit.] vt diuidat̄ inter hæredes ꝓmissoris, vt.i.sicut &c.

b ℊ Ea res est.] id est ad interesse. Azo. q̄ verba in ipsa stipulatione quandoque

a Limitabis hāc glo dū videtur sentire, ꝙ interlocutoria possit mutari, nisi haberet vim diffinitiue: vt per.c.peruenit.& ibi abba. vterq;. extrà de appel. & intra quod tempus. vide Lā frā de oria. c.quantum contra falsam.§. interlocutione & appel. ver. sed iuxta præmissa, & ibi notaui in apost. ad eū post Benedi. vadum sub eo versi. extrà de proba.

quaudoque inseruntur. Accur.

a ¶ Ex hæredibus promissoris.] scilicet iudicatum solui.

b ¶ Damnandum.] in rei vēdi. qua cōuenitur. sed si post cōdenatiōnē nolit restituere, potest conueniri actione ex stipulatu insolidū: & cōdēnabitur pro portione hæreditaria. & hoc dicit. j. in fi. l. secūdū Io. & Azo. sic. s. depo. l. si duo. sed & aliud auxiliū est. s. manus militaris: vt. s. de rei vēdi. qui restituere. & dic q hic nō erat lis cōtestata cōtra defunctū: licet stipulatio iudicatum solui fuisset interposita.

c ¶ Inquantum.] interserit quādam quæstionem, & nō soluit: quam in fi. melius posuisset. Accursius.

d ¶ Ipse.] scilicet promissor.

e ¶ Non committatur.] & rn̄. insolidum tenentur fideiussores, vt & reus principalis: vt insti. de fideius. §. si plures. hæredes autē pro parte: licet Paulus surda aure transiens hāc quæstionē non soluit. Accur.

f ¶ Ex parte.] Azo & Al. hoc vltimū rn̄sum intelligūt in vendicatione fundi. & sic secūdum eos refert decesserit possessor ante litē cōtest. & tūc ille solus hæres teneatur rei ven. qui possidet: vt. s. §. sed & si vn⁹. an post litis contest. contra se: & tunc omnes, etiam si vnus de hæredibus tātū possideat: vt hîc. & pro eis. s. de rei ven. si possessor. in eo quod notabiliter dicit ante iudiciū. itē pro eis quod hîc dicit: sed si lite contestata &c. vt sic bona sit aduersario in eodē. Itē vt ait[a] Azo, ante lit. cōte. possessor non debuit: sed post lit. cōtest. debet quasi ex cōtractu: quod debere inter hæredes diuidit. arg. s. de pecu. licet. §. idē scribit. Item p eis: q si possessor dolo desijt possidere, & sic tenet vtili, & decessit. nam distinguitur an ante litem contest. inutili decessit: & hæredes tenētur in factū. an post: & tunc tenētur vtili qua defunctus, licet ad eos nulla possessio peruenerit: vt. s. de rei vendi. l. cū autē. qd ergo in toto quo ad totū: quia nullus hæredū habet: & tamē omnes tenētur vtili: ergo idem in parte quo ad partē: vt in nostro casu teneantur etiā illi hæredes, qui nō possidēt. & secundū hoc omnes leges quæ dicunt illū hæredē teneri insolidū, qui possidet, intelligūtur eo mortuo ante lit. contest. qui prius tenebat: quales sunt isti: vt. s. de rei vēd. si possessor. & de vi. & vi ar. l. si plures. & s. cōmo. l. sed mihi. §. hæres cum suis cōcor. Alij, vt Io. & Azo. & H. dicunt in primo casu idē, scilicet quādo ante litē cōtestatā decessit possessor, vt ille hæres qui solus possidet, insolidū teneat: & nō alij. sed si decedat post litē cōtestatā: tunc discordant à prædictis. nā dicūt eū solū teneri & insolidum qui possidet, sicut & ante litem contestatam eo mortuo. Et quod hic in fine dicit, in stipulatione iudicatū solui intelligitur. sic ergo secundum primos dic damnandū in rei vendicatione: secundum istos damnandum in stipulatione iudicatum solui. Et quod dicit: sed si lite &c. dicunt aduersarij sic: quia ante litem contestatam mortuo possessore solus hæres qui possidet, conuenitur rei vendi. vnde & insolidum subaudi, & ille idem ex stipu. iudicatum solui tenetur insolidum eadem ratione, licet condemnetur pro parte: vt arg. suprà depo. l. si duo. sed lite contestata tunc non tenetur qui possidet: nec damnatur in actione ex stipulatu nisi pro parte. & secundum hoc aduersatur ad subauditum. Item pro istis quia si possessor lit. contest. desijt possidere sine dolo & culpa, est absoluendus: & econtra si incipit, est damnandus: vt supra de rei ven. sin autem. §. j. per quod videtur, quòd hæres qui est eadem persona cùm defuncto, qui incipit possidere, insolidum teneatur: alij non, quasi desierit. Sed huic potest dici, quòd In partem non in totum est eadē persona. & quo ad alias partes est alia persona. & secundum hoc illa. l. sin autem. circa eandem personam loquitur: hîc circa diuersas quo ad partes. prima placet. Vel posset distingui, an facto testatoris vel hæredum qui non possident, deuenit possessio ad alium hæredem: & tunc quia quasi culpa desinunt habere, sua vel defuncti, quæ sua reputatur, quæ venit post lit. contest. vt suprà de rei vēdi. l. si homo. & tunc omnes teneantur rei vendi. an sine facto: & tunc nō: vt. d. l. de rei vendi. sin autem. §. j. & secundum hoc vtiliter tenetur hæres: quia non possidet: vt. s. de rei vendi. l. si culpa. In stipulatione autem omnes concordant vt ante lit. contest. mortuo promissore, insolidum teneatur qui possidet: sed pro parte condemnetur. Alij qui non possidēt, & teneantur & condēnētur pro partibus tātum. at post litem contest. mortuo promissore & omnes teneantur ex stipulatiōe pro partibus, & condemnentur pro partibus. Accur.

a Alex in. l. miles. §. iudicati. s. de reiud. reputat istam gl. sing. ad hoc q quasi cōtractus celebratur in iudicio moto in realibus. quæ gl. clarae. Bol.

tionem præstitam de iudicato soluendo pluribus hæredibus relictis, & ad unum tantū peruenit possessio de qua agitur: ille solus condēnatur ad restitutionē totius rei, licet de stipulatione iudicatum solui dubium sit, an contra eum committatur. si uerò decesserit post litem contestatam: non cōdemnabitur, nisi pro parte: licet rem insolidum possidebat. Pau. de cast.

¶ Sed & si vnus ex hæredibus promissoris [a] totá rem possideat, insolidū eum damnādū [b] Iulia. scribit. inquātum [c] autem ipse [d] ea stipulatione, vel fideiussores, & an omnino teneātur, dubitari potest. & vidēdū esse ait, ne nō cōmittatur [e]. ¶ Sed si lite cōtestata possessor decesserit: vnū ex hæredibus non maiore ex parte [f] damnandum, licet totum fundum possideat, quàm ex qua hæres est.

¶ Stipulatio prætoria potest interponi per procuratorem: & per ipsum quæritur actio domino etiam sine cessione insolidum. Pau.

*al. Vlpianus li. ad edict.

*Paulus. LEX III.

GEneraliter in omnibus prætorijs stipulationibus [g] & procuratorijs satisdatur.

¶ Prætoria stipulatio toties est interponenda, quoties expedit. Pau.

Paulus ad edictū. LEX IIII.

PRætoriæ stipulationes sæpi⁹ interponuntur, cùm sine culpa stipulatoris cautum esse desijt [h].

¶ Ex stipulationibus prætorijs per procuratorem quæritur, actio domino sine cessione caussa cognita: sicut in contractibus institorum. Bar.

Idem ad edictum. LEX V.

IN omnibus prætorijs stipulationibus hoc obseruandum est, vt si procurator meus stipuletur [i]: mihi causa cognita [k] ex ea stipulatione actio [l] competat. Idem est, & cùm institor in ea caussa esse cœperit, vt interposita [m] persona eius dominus mercis remansurus [n] sit veluti bonis eius venditis. succurrere [o] enim dn̄o p̄tor debet.

¶ In stipulationibus prætorijs potest apponi pœna, licet in edicto prætoris hoc non dicatur. Pau. de cast.

Idem li. ad Plautium. LEX VI.

IN omnibus prætorijs stipulationibus, in quibus fieri primo aliquid [p] conuenit, deinde si factū nō sit pœnā inserimus: pœnæ nomine stipulatio committitur [q].

¶ In stipulationibus prætorijs tenetur quis dare fideiussores, non autem pignora. Pau.

*Idem. LEX VII.

PRætoriæ stipulationes †personas [r] desyderant pro se [s] inter-

*al. Vlpia. li. ad edictum. †satisdationes.

g ¶ GEneraliter.] Stipulationibus. s. cùm diximus esse satisdādum. ad quod. j. ti. iij. l. iij. §. j. & suprà quorum le. l. j. §. penultimo & s. de procu. l. si procurator. in princi. & suprà de dam. infec. l. damni infec. §. fi. Accur.

PRætoriæ autē.] CASVS. Aedificabas in fundo meo. ego nunciaui tibi nouum opus. tu satisdedisti vsque ad certum tempus de opere restituendo, si appareat malè ædificatum. tempus satisdationis est finitum. nunquid teneris mihi iterū satisdare? Respondetur q sic: quia prætoriæ stipulationes si nō pereunt culpa stipulatoris, sæpe interponuntur. Fran. Ac.

h ¶ Desiit.] mortuo fideiussore dato ab eo reo siue hærede. vel cùm finitum esset tempus in quo fideiussio facta est. Azo. & facit. s. de ope. no. nuncia. prætor. §. pen. & de dam. infec. l. si, finita. in prin. & s. qui satisd. cog. l. si ab arbitrio. in fi. & l. de die. §. si fideius. & l. quoties. & s. vt in poss. leg. l. planè. & per has leges patet hîc exemplum. Accur.

IN omnibus.] CASVS. Procurator meus potest mihi acquirere stipulatione prætoria: similiter & institor id est factor meus. Franc. Accur.

i ¶ Stipuletur.] si ipsi dn̄o est stipulatus ad instar tutoris pupilli, & curatoris furiosi: vt. s. de cōst. pecu. l. eū q. §. si actori aliâs si sibi, etiā nomine domini sibi quærit: sed domino ac. man. cogitur cedere: vt s. quorum le. l. j. §. penul.

k ¶ Causa cognita.] expone vt. s. de dam. infe l. dāni. §. fi. Sed regulariter cōtrà: vt. C. per quas perso. l. j. Itē facit. s. de act. emp. l. Iulianus. §. si procurator. & plenè no. insti. de inuti. stip. §. si quis alij. & facit. s. c. l. generaliter. cum suis concor. Accur.

l ¶ Actio.] vtilis ex stipulatu: vt. s. de procur. l. si procurator. & l. in causæ. in fi. & quod cuiusque vni. l. fi. in fi.

m ¶ Interposita.] s. institoris ad merces vēdendas: ergo dānū patior. Vel interposita id est omissa seu postposita, quia nihil habet.

n ¶ Remansurus.] aliâs rē amissurus, & aliâs remāsur⁹. s. vt teneatur ex contractu institoris dominis alijs vel alii domino. M.

o ¶ Succurrere.] ei dādo vtiles actiones ex cōtractu institoris cōtra illos, cū quibus cōtraxerūt institores: vt. s. de insti. l. j. & ij.

IN omnibus.] CASVS. Stipulatus sum de opere demoliēdo: & si nō destruas pœnā pmittis. certè ista stipulatio prætoria cōmittitur etiam ad penam, non tantum ad principale. Franciscus. Accursius.

p ¶ Aliquid.] suple conuenit. aliâs est in textu.

q ¶ Committitur.] adueniente conditione. Accur.

PRætoriæ.] CASVS. Domus mea impendebat in tuam ita vt minaretur ruinam. tu conuenis me de damno infecto. do tibi fideiussorem de damno resarciendo. tu vis me compellere, q dem tibi pignora, vel q deponam aurum vel argentū pro securitate tua. quæritur vtrum possis me ad hoc compellere? Respon. q nō: quia stipulationes prætoriæ desyderant personas fideiussorum. Glos. ponit causam. l. seq. Fran. Accur.

r ¶ Personas.] supple fideiussorū per se &c. & facit. j. ti. j. l. nō quasi. in prin. & in auth. de exhi. §. suspecto. & qui satisda. cog. l. ij. secus si constituerit se satisdaturum: vt. s. de consti. pecu. l. promissor. §. fi.

s ¶ Pro se.] principali promissore. Accur.

a Satisdationis fungitur.] i. cogitur fungi: tamē pōt si vult: vt insti. de rerū diui. §. vēditæ. & ff. de col. bo. l. j. §. an pignoribus. & ff. quorū le. l. fi. §. si legatarij. & hoc est regulare. fallit autē ff. eo. l. j. §. stipulationū. sed videt̄ quādoq; accipi pignus ab inuito in prætoria: vt insti. de satis. §. si verò aliquis. quæ est cōtrà. Sol. speciale. vbi ipse dominus per ꝓcuratorē satisdabat iudicatū solui quasi ꝓ seipso: & ideo adijcitur hypotheca. Vel non est cōtrà: q̄a hîc de pignore dicit, ꝙ traderetur creditori vel alij, vt subijcit. & j. de ver bo. sig. l. plebs. §. pign⁹. & insti. de act. §. itē seruiana. Vl̄ tertiò aliud est pignus pro fideiussore dari, vt hîc: ad qd̄ reus nō cogit̄. aliud adijcere hypothecam fideiussori: vt ibi: qd̄ hic nō prohibet: & sic in eo casu conceditur Accursius.

uenientium. Et neque pignoribus quis, neque pecuniæ vel auri vel argenti depositione in vicem satisdationis fungitur [a].

Institutus sub conditione: si ea pendente petat bonorum possessionem secundum tabulas, cogitur satisdare substituto uulgari ad quem cōditione deficiente peruentura est hæreditas, de restituendo, & etiam de bene administrando. Paulus.

Papinianus li. 5. quęstio. LEX VIII.

PAulus notat [b]: Qui sub conditione institutus est [c], agnita [d] bonorū possessione cogitur substituto in diem cauere longiorem. Prætor enim beneficium [e] suum nemini vult esse captiosum & potest videri calumniosè satis petere, quē alius antecedit. Cū sub contrarijs conditionibus [f] Titio & Mæuio legatum sit, vtriq; cauetur [g]: quia vterque ex voluntate defuncti sperat legatum.

Venuleius lib. stipul. LEX IX.

IN prætorijs stipulationibus si ambiguus sermo acciderit: prætoris erit interpretatio †. eius etenim mens æstimanda est [h].

In stipulationibus prætorijs interitu nouæ personæ nouatio non præsumitur ipso iure, sed ope exceptionis. Bart.

Vlpianus li. 1. respons. LEX X.

b PAulus notat.] esse verū qd̄ sequitur. Et qd̄ dicit in diē lōgiorē. i. in diē cōditionis deficiētis. s. se restituturū hæreditatē si cōditio defecerit. nō enim vult prætor beneficiū suū. i. vt bonorū pos. instituto data, sit captiosa substituto. Sed nūquid substitutus videt̄ hoc calūniosè petere; quem alius. i. institut⁹ antecedit? interrogatiuè. quasi dicat, nō, secūdū R. vel nō interrogatiuè sic, iste institutus pōt videri satis calūniosè petere hoc. s. ne satisdet, quē substitutus antecedit. i. antecedere potest. s. cōditione deficiēte. Vel aliter. Paulus notat esse falsum quod sequitur. & quod dicit in diem longio. i. si cōditio etiam deficiat vel existat, cauere se restituturū. nō enim vult &c. i. instituto. & etiam potest videri iste substitutus satis calūniosè &c. & legas planè. Vel dic, ꝙ ibi agnouit bo. pos. nō satisdat: vt hîc. & dic, Paulus notat falsum esse quod sequitur. cū enim prætor dederit, nō vult esse captiosum. Si autem simpliciter per se accepisset, tunc satisdaret: vt ff. qui satisd. cog. inter. quæ est contrà. sed secundum omnes literas satis apparet esse soluta. Accur.

† No. ꝙ illius est interpretari cuius est cōstituere vel cōdere. con cor. text. & ibi gl. in c. quoniā. de cōsti extra tex. in c. ex parte iij. de verbo. sig.

c Institutus est.] instituī Titium hæredem si nauis venerit ex asia vsque ad annum: & si non venerit, Seium substituo directò vel per fideicom.

d Agnita.] quod facere potuit etiam pendēte conditione: vt ff. de bo. pos. secundum tab. l. ij. §. si sub conditione. & l. hi demum.

e Beneficium.] quod vertitur in dando bo. pos.

f Sub contrariis conditionibus.] in quibus vnius euentus est alterius defectus & econtra: & sub alternatione, nō autē simul; & facit. ff. vt in pos. leg. l. etiam. & ff. quando dies lega. ced. l. hoc & ipsis Accursius.

g Cauetur.] prætoria stipulatione. Accur.

IN prætoriis.] CASVS. Si quis ita ambigue proferat verba satidationis, vt faciūt duplices homines, ita vt intelligi vix possit, debet adiri iudex vt verba stipulationis vel satisdatiōis interpretetur. Franciscus. Accur.

h Aestimanda est.] siue in eius interpositione, siue posteà: vt ff. eo. l. j. in fi. & ad hoc ff. qui satisd. cog. l. de die. sed in conuentionalibus contra proferentem: vt ff. de pac. l. veteribus. & de verb. oblig. l. stipulatio ista. §. in stipulationibus. & facit. j. de ap. l. ab executione. & C. de sacro san. eccle. l. omni. & j. de regu. iur. l. in ambiguis. §. fi. & ff. de verb. oblig. l. in conuentionalibus. Accur.

VAlerianus.] CASVS. Cū domus mea domui tuę ruinā minaretur, prætor iussit vt tibi cauerē in triennium posteà iussit vt cauerem in decennium. Dicitur hîc, quòd prima stipulatio triennij non est sublata ipso iure, sed tantùm per exceptionem. Franciscus. Accur.

i Caueri.] puta opus restitui, vel aliquid aliud. Accur.

k In longum.] decennium.

l Voluerit.] prætor, nō dico stipulator: q̄a tūc ipso iure tolleret̄: vt insti. quib. mo. tol. obli. §. pe. sed videtur, ꝙ etiā vbi pars non nouauit, tamē nō teneatur, nisi semel promissor ipso iure: vt ff. de ver. obl. qui bis. quæ est cōtrà. Sol. expone vt ibi: quia nō tenetur amplius scilicet soluere: ex vtraque tamen tenetur: vt hîc: licet exceptio cōpetat: vt hîc: & ff. de le. j. l. huiusmodi. §. cùm pater. Et distingue hîc: quia aut expressè agit, ꝙ fiat nouatio: & fiet. aut nec expressè nec tacitè: & vtraque remanet: vt ff. de re iudi. l. iiij. §. si ex conuentione. aut agitur tacitè: & tunc remanet vtraque: sed prima ope exce. remittitur, vt hîc: nisi sit actum vt remaneat. Ar. ff. qui satisda. cog. l. si fideiussor. in prin. Non tamē dicas tacitè agi, vt olim in nouatione dicebatur quandocunque aliquid noui fieret: vt insti. quib. mod. tol. oblig. §. præterea. Sed ita si hoc sit verisimile, vt hîc erat. quid enim si in foro Maij decem mihi promisisti: posteà eadem decē in foro Augusti: & vtraque facta fuit ante primum terminū? Certè satis videtur cōpetere exceptio contra primam stipulationē, arg. huius. l. ff. de fideiusso. l. fideiussores. in prin. & ff. de noua. l. si pupillus in prin. Item no. ꝙ hîc mutauit prætor primum pręceptū: quia interlocutoriū: vt. ff. de re iudi. l. quod iussit. Accur.

VAlerianus respondit, Si pręses, qui antè in trienniū caueri [i] iusserat, posteà in longum [k] tempus caueri præceperit, quia à prima stipulatione prorsus discedi voluerit [l]: exceptionem primæ stipulationis obligatis [m] peperisse videtur.

In stipulationibus quæ committuntur ad interesse: propter difficultatem probandi interesse, utile est apponere pœnam certæ quantitatis quæ loco illius succedit Pau. de cast.

Venuleius. LEX XI.

IN eiusmodi stipulationibus quę quanti ea res est, promissionem habent [n], commodius [o] est certam summam comprehendere: quoniam plerumque difficilis probatio est, quanti cuiusque intersit [p], & ad exiguā summā deducitur [q].

TITVLVS VI.

Rem pupilli vel adolescentis saluam fore.

Hæc stipulatio committitur finita pœna, & non antè Pau. de cast.

Paulus ad edict. LEX I.

CVm pupillo rem saluam fore satisdatū sit: agi ex ea [r] tunc potest, cùm & tutelæ [s] potest.

m Obligatis.] vel dic obligatis priore stipu. id est actiōe primæ stip. vel dic, primę stipu. i. cōtra primam stipulationē. & dic obligatis. s. fideiussoribus & etiam reo Accur.

IN huiusmodi.] CASVS. Ista lex dat consiliū illis, qui sibi volūt caueri aliqua stipulatione: vt. s. cōprehēdāt certā summā in stipulationibus suis, sicuti, promittis mihi ducentos aureos, si domus vel paries tuus meā domū læserit? & melius est sic dicere, quam dicere, promittis damnū vel interesse resarcire? quia plerūque ista interesse ad paruā summā reducuntur, cùm sint odiosa. Fran. Ac.

n Habent.] ad interesse: quales sunt prætoriæ: vt ff. eo. l. ij. §. j. Ac.

o Commodius est.] scilicet stipulari: vt statim patet non autem dico, quin valeat stipulatio sine pœna: vt ar. cōtrà ff. de arbi. l. nō autem. hîc autem quæritur, an cogatur promittere pœnam in prætoria stipulatione, si promissor nō vult. videtur ꝙ sic: vt hîc, & insti. de verb. obli. §. pe. ad quid enim diceret esse cōmodū, cùm reus nunquam promitteret, & sic nunquā hoc cōmodo stipulator gauderet? Itē pro hoc, quia in crimine statuit iudex quantitatē: vt. j. de custo. reo. l. iiij. Itē pro hoc. ff. de ver. obli. l. cōtinuus. §. fi. Itē pro hoc. j. rem ra. ha. l. ꝓcurator ad exhi. §. fi. licet posset dici ibi speciale: & sic magis sit ar. in cōtra. vt ibi innuit. Itē pro hoc vt cogatur. ff. de euic. l. ij. Item pro hoc. ff. si quis cau. l. ij. in prin. & l. si seruus pluriū. §. j. ecōtra videtur, ꝙ nō nisi velit ꝓmissor: vt. ff qui satisda. cog. l. ij. §. fi. & si quis cau. l. sed & si quis. § fi. & hoc magis placet. Accur.

p Intersit.] qualiter autē interesse probatur: no. C. de sen. quæ pro eo quòd interest. l. j.

q Deducitur.] semper enim iudices sequūtur quod minus est, ad quod est. ff. de verb. obli. l. inter stipulantem. §. diuersa. & l. si ita. Et not. quòd inquantū potest iudex minus condemnare, sic facere debet. ad quod ff. de act. & oblig. l. Arrianus. & j. de pœnis. l. si præses. & ff. de arbit. diem. §. stari. & j. de regul. iur. semper in stipulationibus. §. fina. Accur.

Iudex minus quā potest condēnare debet.

REM PVPILLI VEL ADOLESCENTIS SALVAM FORE. Suprà de prætorijs in genere: nunc in specie.

CVm pupillo.] CASVS. Cùm iudex tutorem daret cuidam pupillo: iussit vt satisdaret rem pupilli saluam fore. tutor malè administrauit. quæritur quando possit pupillus agere ex ista stipulatione rem pup. sal. fo? Rñ. quòd demum finita tutela: quia tunc etiam tutelæ actione agere potest pupillus. Fran. Accur.

r Ex ea.] scilicet stipulatione Accur.

s Cùm & tutelæ.] vt. ff. de tute. & ra. dist. l. si cùm adhuc. & j. e. nō

quasi

quasi.§.hāc stipulationē.nō autē vtraq; dicas agi:vt.j.eo.cū pupillus.hoc autē tēpus est finita tutela:vt.s.de tute.& ra.dist.l.nisi finita.Itē hoc verū,ꝙ satisdet nisi sit testamētarius vel datus cū inquisitione:vt insti.de satisd.tu.& cura.§.j.antea enim administrare nō debet:vt.C.de tu.& cura.qui satis non de.l.j.&.iij.& fi.plus hodie: quia iurat bene administrare:vt in aut.vt ij qui.§.fi.Accur.

Si pupillus.] CASVS Prętor dabat tutorē pupillo absenti vel prąesenti:qui tamē fari nō potest.quęrit qualiter stipulabitur rē pu.sal. fore? Rñ.ꝙ seruus sua stipulabit.si seruū nō habet,debet sibi emi. si nō potest emi, quia pupillus pauper est: vel nullus seruus emēdus inuenit:tūc tabellio debet stipulari pro pupillo:aut prætor cōstituet aliquē loco pupilli, cui promittatur rē pu. sal.fo.h.d.cū.l.seq.Fran.Accur.

a Stipulabitur.] vt.s.de procu.l. mutus.§.si procurator.& C.de do.l.si qs in emācipatum.Accur.

b Nō sit expedita emptio.]quia nō inuenit seruus venalis. Accursius.

c Dicemus.] aliās diceremus.Accur.

d Publicum.]i. tabularium: vt insti. de adoptio.§.cum autem.tabellio autem seruus esse nō potest: vt.C.de tabel.l.generali.

e Apud prætorē.] procurāte hoc eo magistratu cui interest: nō dico ipso prętore: ad cuius prętoris periculū non est: vt insti. de satisd.tu.& cura.§.fi.Accur.

f Aut dare aliquem.]aliū officialem.Accur.

Non quasi.] CASVS Dictū est.s.l.pxi.ꝙ prætor debet constituere aliquem loco pupilli cui repromittatur.sed quærit vtrū iste talis acquirat pupillo actionem directā ex stipulatu? Rñ.ꝙ non,sed vtilem. Secūdò dicit,ꝙ hac stipulatione debet cauere pupillo fideiussoribus datis.

Illud.]Sunt quidā veri tutores,q gerūt tutelā. Sunt qdā qui non sunt tutores,tamē gerūt negotia pupilli tāquām tutores.de primis nō est dubiū,quin teneanť hac stipulatione.de alijs verò dicit iurisꝯ etiā tenenť,& fideiussores eorū. Ille verò q est tutor,tn̄ nō gessit negotia pupilli:nō teneť hac stipulatione:quia etiā nō teneť actio ne tutelæ,sed vtili actione teneť:quia suo periculo cessauit. Est tn̄ cōpellendus,vt gerat negotia pupilli:vt possit hac stipulatione teneri.§.seq.planus est. Si tutor.]Titius cū tutor esset cuiusdā pupilli,captus est ab hostibus.an possit agi ex hac stipulatione tāquā finita tutela? Rñ.ꝙ sic.& generaliter ex quibus causis cessat actio tutelæ,ex eisdem cessat stipulatio rem pu.sal.fo. Cætera huius legis plana sunt.Fran.Accur.

g Acquirat.]directam ex stipulatu:sed vtilem sic:vt hīc,&.s.de magist.con.l.j.§.planè vbi seruus.

h per satisdationem.] vt &.s.ti.j.l.prætoriæ.&.l.j.§.stipulationum istarum prætoriarum.

i Tutor est.]id est fuit:vt no.s.eo.l.j.

k Vel gerat.]hic tenetur etiam administratione durante:vt.j.§.hanc stipulationem.in fi.§.

l Actio tutelæ.]directa:vt &.C.si tutor nō ges.l.ij.aliud in curatore bonis dato:vt.s.de cura.bo. dan.l.ij.§.fi.quæ est contrà.

m Sed vtili actione.]s.tutelæ:quæ in subsidiū daṫ,qn̄ ille q gessit,est nō soluendo:vt.s.de admi.tu.l.tutores qui post finē.§.in eū.& C.si tutor nō ges.l.j.Sed an teneatur etiā vtili ex stipulatu licet cessaret directa? M.dicit ꝙ sic:& inducit.j.e.§.si quis tutor.in prin. quod nō placet:quia hīc dicit omnimodo.Itē quia cū dixerit dari vtilē tutelę:statim denegat ex stipulatu:& sit de vtili similiter dicit.sed ipse M. exponebat vtili.s. ex stipulatu. & quod subijcit,& tamē &c.de negat directam.

Si pupillus potest fari,debet ipsemet stipulari rem pupilli saluam fore.sed si non potest, debet adhiberi seruus eius ad stipulandum, si ipsum habet.ul habere potest:aliàs debet interponi per notarium de mandato iudicis: & tūc acquiretur pupillo utilis actio.Pau.

Vlpianus ad edictū. LEX II.

Si pupillus absens sit,vel fari non possit:seruus eius stipulabitur [a],si seruum non habeat,seruus ei emendus est. sed si non sit vnde ematur,aut non sit expedita emptio [b]: profectò dicemus [c] seruum publicum [d] apud prætorem [e] stipulari debere:

Idem ad edictū. LEX III.

Aut dare aliquem [f] prætor debet,cui caueatur:

Idem ad edictū. LEX IIII.

Non quasi ipso iure pupillo acquirat [g],(neq; enim pupillo acquirit) sed vt vtilis actio ex stipulatu pupillo detur. Cauetur autem pupillo hac stipulatione per satisdationem [h].

Qui tutelā administrauit:etiā si nō erat uerus tutor,sed ut tutor agebat:hac stipulatione tenetur.sed ille qui nullo modo gessit:etiam si erat uerus tutor,non tenetur hac stipulatione: licet teneatur utili actione tutelæ.Pau.

Illud sciendum est,hac stipulatione teneri tā eū qui tutor est [i], quā eū qui pro tutore negotia gesſit vel gerat [k],vel fideiussores eorū. Sed enim qui nō gessit, omnimodo nō tenebitur, (nā nec actio tutelæ [l] eum qui non gessit,tenet) sed vtili actione [m] cōueniēdus est: qa suo periculo cessauit: & tamē ex stipulatu actione neq; ipse neq; fideiussores eius tenebuntur. Con pellēdus igitur erit ad administrationem [n] propterea vt stipulatione quoque ista possit teneri.

Hæc stipulatio contra uerum tutorem committitur demum finita tutela:sed contra procuratorem & contra curatorem committitur statim,quòd res cœperit malè geri.Pau.de cast.

Hanc stipulationem placet finita demum tutela committi, & fideiussoribus diem exinde incipere cedere [o]. In curatoribus aliud est [p]. Sed & in eo, qui pro tutore negotia gessit,aliud [q] dicendū est. Itaque istæ stipulationes, si quidē quis tutor fuit,finita demum tutela cōmittuntur. Si verò pro tutore negotia gessit: conueniens est dicere, statim atque quæque res salua non esse cœpisset,committi stipulationem [r]. Si tutor ab hostibus captus sit: an committatur stipulatio, videamus. mouet,quia finita [s] tutela est,licet recuperari speretur [t]. Et puto posse [v] agi. Generaliter sciendum est, Ex quibus causis diximus [x] tutelę agi nō posse:ex eisdem causis nec ex stipulatu rem saluam fore agi posse dicendum est.

Iste uersi.loquitur in gerente:& sic non continuatur cum præcedenti, qui loquitur in non gerente.& dicit, quòd cōtra curatorem datum adulto uel etiam pupillo,uel cuique indigēti curatore potest committi hæc stipulatio etiam durante administratione:quod intellige pro emendatione alicuius damni particularis:non autem pro reddenda ratione administrationis.h.d.

Si quis curator datus non gesserit curam: consequens erit dicere stipulationem non cōmitti [y]. Sed eadem hīc erūt dicenda,quæ in tutore dixim[us] [z]. Illud secus [z] est,quòd hæc stipulatio statim atq; quid saluum esse desinit, cōmittitur [a],&

n Ad administrationem.]pignoribus captis: vt instit. de satisd.tu.& cura.§. sciendum.Accur.

o Cedere.] scilicet placet. & exponitur cedere hīc vt.j.de verbo.signi. cedere.

p Aliud est.]vt.j.§.si qs curator.imò statim cū malè quid egerit,poterit agi ex stipulatu.Sed contra.s. de admi.tu.l.actus.& C.de admi.tu.l.rationes.&.l.aduersus. quibus dicitur demum finita cura posse agi. Sol.de gestione,vt red dat.s.ratione totius administrationis, act. neg.gest.vtili non potest agi durante cura: vt ibi.pro re tamen vna potest cōueniri: vt hīc,&.s.de admi.tu.l. cū curatore. & plenè dic,vt no.in.d.l.aduersus.& fortè etiam singularis actus nō potest à curatore ratio peti:sed ab alio sic: vt d.l.actus.

q Aliud.] s. quàm in tutore.

r Committi stipulationem.]vt &.s. de eo qui pro tu. neg. ges.l.j.§.cum eo. & sic est in contraria tutelæ:vt finita demum tutela detur cōtrarium iudicium tutelæ: sed in tutorem & procuratorem datur contraria etiam statim:vt.s. de contraria ac. tu. l. j.§.finito.

s Quia finita.]vt insti.qui.mo.tu.fi.§. sed & capitis.

t Speretur.]iure postli.vt insti.de autho.tu §.ab hostibus.

v Posse agi.]Sed contra quē? Rñ.contra fideiussorem & cōtra defen.eius vel curatorem datum bonis.vt.s.de tu.& ra.dis.l. si pupillus.§.fin.

x Diximus.]in quodam libro quem non habemus.vel dic nō finita tutela:vt dixi.s.e.l.j.vel quia fit fati [illegible] factum:vt.j.ti.j.l.cùm quęrebatur.§.proinde.

y Non cōmitti.]sicut nec in tutore:& idcirco cogēdus est gerere:vt suprà eadem.l.§.illud.sed sicut ibi agitur vtili tutelæ contra non gerentem in subsidium: sic hīc vtili nego.gest. quæ in curatorem datur finita cura:vt ibi dixi per.l.C.si tutor non ges.l.ij. & hoc est quod subijcit:sed eadem &c.& sic etiam diximus in.d. §. illud. Alij & M.exponunt hunc versum:sed eadem &c.diximus scilicet quòd teneatur vtili ex stipulatu:sic hīc non gerens teneatur vtili ex stipulatu.quod non placet:vt ibi notaui. Item contrà suprà de cur.bo.dan.l.ij.in fin.sed ibi bonis etiam hīc personę fuit curator datus.Accursius.

z Illud secus.]in curatore quàm in tu.quòd hæc stipulatio &c.scilicet contra curatorem.quod non fit contra tutorem: quia demum finita tutela agitur:vt suprà eadem.l.§.j.& suprà ea.l.§. hāc stipulationem.

a Committitur.]Sed quæ est ratio diuersitatis? Respon. quia maiorem dominationem habet tutor in pupillum,quàm curator in adultum vel furiosum vel similes:cùm tutor principaliter personæ detur:vt institu. de tuto. §. j. & qui da.tuto.poss. §.certe. curator

autē principaliter rebus:vt.C.de nup.l.in copulādis.& hācrationē reddimus cùm quæritur,quare habēti tutorē nō potest dari tutor: sed habenti curatorem potest dari curator:vt institu.de cura.§.interdum.Item adde hîc quod notaui.s.ea.l.§.hāc stipulationē.Acc.

a ¶ Cedit.]expone vt.s.§.hanc stipulationem.

b ¶ Reuoluitur.]i. sæpius committitur.s. stipulatio. Sed cōtrà. s.de arbi.l.si duo.in fi. Sol.ibi in mera pœna,hîc in interesse:vt. j.ti.j.l.si pcurator. Vł dic reuoluit curatio seu administratio:& p hoc stipulatio sæpius committitur.ad quod est.s.de verb.oblig. si sic. Vel dic tertiò statim φ quid saluū non est, curator tenetur hac stipulatione:& si à se non exigat quod debet ex hac stipulatione, incipit teneri nego.gest. maximè si cœpit labi facultatib⁹: ergo & in stipulatiōe. tenet in id qđ neg.ges. incipit teneri.& sic in se reuoluitur. & facit.s.de tu.& cura.da. ab his.l si cùm adhuc. Accursius.

fideiussoribus dies cedit [a], sed in se reuoluitur [b]. ¶ Pertinet autē hæc stipulatio ad omnes curatores datos, siue puberibus, siue impuberibus [c] propter ætatis infirmitatē: siue prodigis, siue furiosis, vel quibusdam alijs, vt fieri assolet [d], dati sint.

¶ *Per filium in potestate patris stipulantem hæc actio quæritur.* Bar.

Paulus ad edictū. **LEX V.**

SI filius, qui in potestate furiosi [e] erit, rem [f] saluam fore stipuletur [g]: acquirit patri obligationem [h].

*Caius. **LEX VI.**

SEruum † pupilli ita stipulari necesse est [i], si pupillus abest, aut fari non potest. Nam si præsens sit, & fari possit: etiam si eius ætatis erit, vt non intelligat quid agat: tamen propter vtilitatem receptum est rectè eum stipulari & agere [k].

¶ *Tutor datus cum inquisitione uel testamentarius nō tenetur satisdare pupillo: sed si offertur satisdatio à contutore uolente in se totam administrationem recipere, debet eam recipere uel auferre.* Pau.

Modestinus li.5.regularū. **LEX VII.**

DAtiuus vel testamentarius tutor, siue curator non petet satis à collega suo, sed offerre [l] ei poterit [m] vtrùm satis accipere velit, an satisdare.

¶ *No. hic quòd potest dari curator ad unum actum.* Pau.de cast.

Vlpianus ad edictū. **LEX VIII.**

ETsi ad species [n] curator datus sit: rem saluam fore stipulatio interponetur.

*al.Paul. ad edict.

Tutorē habenti tutor dari nō potest: & curatorem habēti curator bene datur: & quare.

† Iste est casus sing. & non alibi secūdum Bal. in.l. donatarum.C. de acquir.hæredi.& Alexand. post eum hîc in addi.ad hoc φ pupillus vel infans stipulando sibi acquirit sine tutoris authoritate quādo stipulatur rē sal.fore.

Filius patri curator dari potest.

c ¶ Siue in puberibus.]quod fit quādoque:vt insti.de cura. §.interdum.

d ¶ Assolet.]de quib⁹ habes.s.de priui. credi.l.dabimus.§.fi.&. l.seq.&.s.de postu.l.j. in fi.&.l.seq.Accur.

SI filius.] CASVS. Titius cū furiosus esset, dat⁹ est ei curator. quærit̄ qs stipulet̄ pro eo? Rñ. filius suus, si aliquē habet.Fran.Accur.

e ¶ Furiosi.] scilicet patris.Accur.

f ¶ Rem.]s.patris.

g ¶ Stipuletur.]à curatore paterno.potest etiā filius curator dari patri furioso: si tamen probus est: vt.s. de cur.fur.l.j.ij.iij. &. iiij. alioquin petere debet curatorem:vt.C. de cur.fur.l.iij.

h ¶ Obligationem.]s.de verb.oblig.quodcunque.Accur.

SEruum pupilli.] CASVS. Dictum est.s.e.l.ij. quis stipuletur pro pupillo absente.hęc lex dixit,φ si pupillus sit pręsens, & fari possit:melius est,φ ipse stipuletur,licet non intelligat quid agatur.Fran.Accur.

i ¶ Necesse est.]aliàs si pupillus potest stipulari:nō in necessitate sed in voluntate consistit stipulatio serui.Accur.

k ¶ Stipulari & agere.]No.non intelligentem stipulari.& sic est contrà quod dicitur.φ in stipulatione debet esse consonans intellectus:vt.C.de contrahen.stip.l.omnes.sed dic,φ hîc est consensus fictione huius legis.Item contrà.s.de verb.obli.l.j.in prin.&.l.mulier.quę dicunt infantem non posse stipulari.Sol.secundum M.hîc de maiori infante.quod patet:quia dicit,φ potest fari,ergo non est infans.& φ dicit non intelligat,quod videtur ei obstare:exponit scilicet plenè,aliquem tamen intellectum habet.sed secundū hoc nulla esset specialitas:quia sic est in qualibet alia stipulatione:vt insti. de inuti.stipu.§.pupillus.dic ergo speciale hîc,vt etiam infans & nullum habens intellectum in stipulando,dummodo possit loqui, possit sibi hac stipulatione prouidere:cùm sic apertè hic dicat,φ non intelligat &c.& sic reprobatur M.opinio.& facit.C.de acqui. pos.l.donaturum.&.C.de dona.l.si quis in emācipatum.& suprà de acqui.hære.pupillus.

DAtiuus.] CASVS. Titius & Mæuius sunt dati tutores in testamento,vel à iudice alicui pu. Titius dicit Mæuio: Volo quòd satisdes mihi rem pu.sal.fo.Mæuius dicit.Non teneor.quæritur quid iuris? Respon.quòd Titius non potest cogere Mæuium, vt sibi satisdet.verumtamen si vult Titius potest offerre Mæuio satisdationem,vel an ipse satisdare velit.Lex sequens plāna est.Fran. Accursius.

l ¶ Sed offerre.]Quid ergo est,quod dicitur testamentarium tutorem satisdare non cogi:vt instit.de satisda.tuto.§.item Respon. non cogitur scilicet à pupillo.

m ¶ Poterit.] volens administrare sol⁹.Accursius.

¶ *Etiam nomina debitorum comprehenduntur appellatione rerum: & ideo cadunt sub uerbis ipsius stipulationis.* Paul.

Pomponius ad Sab. **LEX IX.**

CVm pupillus † à tutore stipulatur rem saluam fore: non solùm quæ in patrimonio habet, sed etiam quę in nominibus [o] sunt ea stipulatione videntur [p] contineri. Quod enim in tutelæ iudicium venit [q], hoc & ea stipulatione continetur.

¶ *Fideiussor simpliciter datus non solùm tenetur ad sortem sed etiam ad usuras, quæ ueniunt ex natura actionis super qua intercessit.* Paul. de castro.

Africanus li.3.quæst. **LEX X.**

SI posteà quā pupillus ad pubertatem peruenerit, tutor in restituēda tutela [r] aliquandiu morā fecerit: certū est & fructuū nomine, & vsurarum medij temporis [s] tam fideiussores eius quàm ipsum teneri.

¶ *Licet res pupilli sint saluæ in se: si tamē sunt penes tutorem, & non restituuntur: committitur contra eum hæc stipulatio: quia non uidentur saluæ quo ad pupillum.* Pau.

Neratius li.membra. **LEX XI.**

CVm rem saluam fore pupillo cauetur: cōmittitur [t] stipulatio, si quod ei ex tutela dari [v] fieri oportet non pręstetur. Nam & si res ei [x] salua sit, ob id non est salua [y], quia quod ex tutela dari fieri [z] oportet, non soluitur.

¶ *Inter plures fideiussores unius tutoris datos pupillo non est locus beneficio diui Hadriani: scilicet ut diuidatur actio. secus in pluribus tutoribus existentibus soluendo: & etiā in pluribus fideiussoribus datis alteri quàm pupillo.* Paulus.

n ¶ ET si ad species.]scilicet administrationis secundum Azo.vt totius panis vel vini. Sed quid si ad litem? & tunc dicunt idem per .l.istam secūdum quosdam. Et not.quòd curator potest dari etiā ad certas res [a], quod non est in tutore:vt instit.qui dari tu.possunt.§.certe.& de cura.§.item inuiti.

CVm pupillus.] CASVS. Pāphilus pupillus latum habens patrimonium habebat multos debitores. datus est ei tutor,qui satisdedit rem pu.sal.so.quæritur,vtrum nomina debitorum comprehendantur hac stipulatione, ita vt etiam salua debeant esse per hanc stipulationem? Respon. quòd sic: ita quòd si pereant negligentia tutoris, tutor tenebitur ad damnum sicut si cętere res pupilli perissent.Franciscus Accursius.

o ¶ In nominibus sunt.]vt exigat. arg. contra.C.arbi.tuto.l. nomina.&.l.qcquid.

p ¶ Videntur.]per interesse præstationem. & facit.j.de verbo.significat.l. bonorum.

ADDITIO.

Bar.fatetur quòd nomina sunt in patrimonio:sed ea quæ à debitore debēt exigi, non sunt in patrimonio. & eo respectu sic loquitur hæc lex.

† Hîc habemus tex.secundū Bal. φ patrimonij appellatione veniunt nomina debitorum. qui tex.bene & subtiliter ponderatus hoc nō probat. nā dicit,φ sub appellatione rerū: & sic subilla appellatione rē pu.sal.fo.cōtineri videnť nomina:nō autem dicit de his quæ habemus in patrimonio nec φ appellatione patrimonij veniāt nomina. Bolo.

a Puta ad vnā litem: quēadmodū ad vnū actum. de quo habes gl.ord.in.l. fi.§.finautem.j.C.de bo.quæ lib. de secundo est tex.in.l. j.s.de cura.bo.dā.& in l. siue generalis.s.de iur.do.

q ¶ Venit.]principaliter.secus in vsuris,quæ in actione tutelæ veniunt non in actione ex stipulatu:quia stricti iuris est, imò si cœperint deberi:veniunt etiam per actionem ex stipula.vt.j.l.prox. nam videor stipulari omne quod in act.tu.deuenit vel deueniet.ar.s. lo. l.quæro.Accur.

SI posteà quàm.] CASVS. Titius fuit tutor cuiusdam pupilli.finita tutela facit moram in reddendis rationibus tutelæ, ita quòd pupillus damnum patitur. quæritur nunquid ipse Titius teneatur resarcire damuum ipsi pupillo, & restituere fructus? Rñ. quòd sic.non enim est ęquum pupillum pati damnum propter moram tutoris. Fran.Accur.

r ¶ Tutela.]i.rōne tutelę:& eo restituēdo qđ ex bonis pupilli habet.

s ¶ Temporis.]inter tutelam finitam, & rationem redditam. & facit.C.de vsu.pu.l.ij.&.s.de vsu.l.j.in fi.Accur.

CVm rem saluam.] CASVS. Ista lex declarat quādo committatur stipulatio rē pu.sal.fo.& dicit,φ tunc demum cōmittitur quādo tutor non agit vel administrat sicut debet: ita φ substātia pupilli diminuitur vel deterioratur, aut tutor nō agit circa personam pupilli id quod facere debet.Franc.Accur.

t ¶ Committitur.] per interpretationem.Accur.

v ¶ Dari.]puta interesse quod dat de suo.

x ¶ Ei.]scilicet tutoris in area. Accur.

y ¶ Non est salua.]subaudi aliàs est salua in textu. & est sensus. i. intelligitur salua:quia &c.& sic cōmittitur hæc stipulatio. & facit s. manda.l.si procuratorem.§.dolo.Accur.

z ¶ Fieri.]vt restitui quod est pupilli.restitutio enim facti est.

Si plures.

SI plures.] Pulchra lex & elegātissima. & casus eius talis est. Pāphilus pupillus habebat duos tutores, qui dederāt ei duos fideiussores rem pu. sal. fo. finita est tutela: pupillus vult cōuenire fideiussores, eo ꝙ tutores malè administrauerūt. videt ꝙ facilius erit sibi litigare cū vno fideiussore quā cū ambobus: ideo vult vnū eorū insolidum conuenire: quæritur, vtrū possit? Rñ. ꝙ sic: nec poterit fideiussor vti beneficio epistolæ diui Hadriani de diuidenda obligatione. isti tamē tutori debebit pupillus cedere actiones cō tra aliū fideiussorem. Sed videtur, ꝙ huic fideiussori qui insolidū conuenitur, fiat iniuria. nam tutores cōueniuntur tantum pro parte quā quisque administrauit: & tūc demum insolidum cōueniuntur quādo res ab alijs seruari non pōt: ergo etiā in fideiuss. fieri debet vt tunc insoli dū cōueniantur, si res ab alio seruari non potest. Itē sic est etiā in cæteris contractibus vbi fideiussores accipiūtur, vt inter ipsos obligatio diuidatur: ergo hîc etiā fieri debet. Sed rñ. ꝙ ab hac forma iuris recessum est in hoc casu summa ratione. nam cùm in contractibus fideiussores adhibentur: ipsi contrahentes quodāmodo volunt rie inci dunt in fideiussores: & intelligunt bene quid agant: pupillus verò non ipse contraxit, sed quodammodo incidit in tutorem: & non bene intelligebat quid agebatur, quando sibi tutores & fideiussores dabantur. & inconueniens est ei, quòd ex vna tutela plures quæstiones oriantur, & fortè apud diuersos iudices. quare constitutum est vt fideiussores tutorum possint insolidum conueniri. Franciscus Accursius.

[margin: Sal. Papi nia. li. 12.] [margin: Sal. & ideo si in eo. al. & ideo si in ea.]

*Paulus. LEX XII.

SI plures fideiussores à tutore pupillo dati [a] sint: non esse distinguendum [b], sed in vnum dā dam actionem [c]: ita vt ei qui conuenitur, actiones præstentur [d]. Nec quisquàm putauerit à iure discessum [e], postquā [f] pro ea parte placuit [g] tutorē cōdēnari [h], quā administrauerit: & ita demum: si res à cæteris [i] non seruetur [k], & ideo [l] † in eo [m] culpa detegatur, ꝙ suspectum [n] facere supersederit [o], nāq; æquitas [p] arbitrij, atque officium [q] boni viri [r] videtur eam formā [s] iuris desyderasse. Cæterū [t] fideiussores ciuiliter insolidū obligati, cæteris [v] quidem agentibus, vt diuidatur actio impetrare possunt [x]: pupillo vero agente, qui non ipse contraxit [y], sed in tutorem [z] incidit, & ignorat [a] omnia, beneficium [b] diuidendæ [c] actionis iniuriā [d] habere visum est: ne ex vna tutela causæ plures variæq; quæstiones apud diuersos iudices constituerentur [e].

a Dati.] pro re pupilli salua fore. Accur.

b Distinguendum.] id est diuidendum ius agendi ex epistola diui Hadriani.

c Actionem.] scilicet insolidum.

d Præstentur.] aduersus cæteros. ad quod est. ﬀ. de fideiusso. l. vt fideiussor. & l. cùm is. & l. si mandato.

e Discessum.] est enim euidens ratio eum qui administrauerit, priùs conueniendum propter suum factum, quàm illū qui non gessit. ille enim qui gerit, facit cur ipse contutor conueniri possit: at qui non gerit, non ex gestione sua conuenitur, sed collegæ dumtaxat. Sed cur fideiussor prius vnus quàm alter cōueniri debeat, quis æstimabit? sed respondetur, æstimabo, ibi: nam æquitas arbitrij &c. Sed arg. contrà. ﬀ. de admini. tu. l. si plures.

f Postquàm.] putauerit inquā hac ratiōe ductus, postquàm &c.

g Placuit.] vt ﬀ. de tu. & ra. dist. l. j. §. nunc tractemus. & ﬀ. de admi. tu. l. tutores qui post finem. §. in eum. & facit. C. de hæ. tu. l. pater vester.

h Condemnari.] beneficio diuisionis.

i A cæteris.] qui aliam partem administrauerunt.

k Non seruetur.] id est non potest seruari.

l Et ideo.] insolidū cōueniēdū. & est hic casus secundus. Accur.

m In eo.] scilicet tutore, vt hîc. vel dic vt detegatur scilicet tutor in ea culpa, quòd &c.

n Suspectum.] scilicet contutorem. Azo.

o Supersederit.] vel tardius querelā mouit, vel sua sponte iura pupilli prodidit: vt. C. de diui. tu. l. j. & l. ij. Yr. & facit suprà de admi. tu. l. etiam.

p Aequitas.] merito &c. scilicet diuiditur inter tutores actio.

q Atque officium.] s. iudicis: quia actio tutelæ bonæ fidei est.

r Boni viri.] s. tutelare. quod à bonis dūtaxat viris administrari debet: & à quo officio tutelari minus fide idōei vt suspecti remouentur. sed in fideiuss. non principaliter bonitas, sed an sint diuites, consyderatur. Accursius.

s Formam.] vt vnusquisque conueniatur pro parte.

t Cæterum.] pro sed.

v Cæteris.] maioribus à iure communi.

x Impetrare possunt.] vt. C. de consti. pec. l. fi. & ﬀ. de fideiuss. l. inter fideiussores. & insti. eo. §. si plures.

y Contraxit.] cum tutore vel cū fideiussoribus eos accipiēdo: vt ﬀ. eo. l. ij. & iij. & iiij. Idem fortè & si ipse accepit eos, propter rationem quæ sequitur.

z In tutorem.] id est in tutoris potestatem etiam inuitus.

a Ignorat.] vt. ﬀ. de iur. & fac. igno. l. fi. & C. de fal. mo. l. j. in fi.

b Beneficium.] qd datur fideiussoribus aliàs.

c Diuidendæ.] inter fideiussores à tutore vno datos non diuiditur actio ex epistola, & hoc fauore pupilli: sed inter fideiussores plurium tutorum diuiditur: vt. ﬀ. de fide ius. tu. l. pupillus. cōtrà. Nec ob. l. seq. ibidem: quia adultus ea cautiōe præiudicat sibi. ADDITIO. Dic secundùm Barto. quòd ibi erant plures fideiussores diuersorū tutorum: hîc erant vnius tantùm tutoris fideiussores.

d Iniuriam.] scilicet si detur.

e Constituerentur.] contra fideiussores singulos in suo foro conuentos. In tutoribus enim illa ratio locum nō habet: vt. ﬀ. de quibus rebus ad eun. iudi. eatur. l. j. Accursius.

TITVLVS VII.
Iudicatum solui.

Dies huius stipulationis cedit lata sententia post quam transiuit in rem iudicatam: licet exactio differatur in tempus quod datur iudicatis ad soluendum. Pau.

Paulus ad edictum. LEX I.

IN stipulatione iudicatū solui post rem iudicatā statim dies cedit [f]: sed exactio in tēpus reo principali [g] indultum differtur [h].

Perempta instantia liberatur fideiussor iudicatum solui. Bart.

Idem ad edict. LEX II.

CVm lite mortua [i] nulla res sit, ideo constat fideiussores ex stipulatu iudicatum solui non teneri.

Si sententia est lata per illum iudicem coram quo non fuit præstita satisdatio: non committitur hæc stipulatio. Pau.

Vlpianus ad edictum. LEX III.

SI quis ad aliquem iudicem iturus, stipulatus est iudicatū sol

IVDICATVM SOLVI.] Aliam speciem prætoriæ stipulationis ponit: & fit hæc ante lit. contest. ut. ﬀ. qui satisd. cog. de die. §. si seruus. & olim à quocunque suo uel alieno nomine conuento reali uel personali actione: sed hodie non præstatur ab eo, qui suo nomine conuenitur: ut instit. de satisda. prin. & §. sed hodie. Defensor ergo rei præstat etiam si habeat mandatum: ut. C. de satisd. l. j. in fi. & si dominus est præsens, fideiubet pro procuratore suo: ut institu. de satisda. §. si uerò aliquis. si absens ipse procurator inuenit fideiussores. vt. ﬀ. eodem. l. si ad defendendum. Accursius.

IN stipulatione.] CASVS. Feci te conueniri in iudicio ad cētum. procurator tuus satisdedit iudicatum solui. fuisti condemnatus. quæritur, quando dies istius stipulationis cedit? Respon. quòd statim postquàm sententia iudicis transiuit in rem iudicatam: tamen exactio non potest fieri, nisi post tempus reo à iure indultum, scilicet post quatuor menses. Lex seq. plana est. Franc. Accur.

f Cedit.] id est incipit deberi: sed non venit: vt. ﬀ. de verb. sig. l. cedere. & hoc obtinet ex clausula quod verbum sonat: cæterum ex alijs clausulis etiam antè committitur: vt. ﬀ. eo. iudicatum solui. Ac.

g Principali.] quatuor mensium olim: duorum hodie: vt. C. de vsur. rei iudi. l. ij. & ﬀ. de re iudi. l. debitoribus.

h Differtur.] contra fideiussores: vt. C. de vsur. rei iudi. l. fi. in. fi.

i CVm lite mortua.] triennij lapsu: vt. C. de iudi. properādum. vel solutione seu trāsactione vel alio simili modo: vt. ﬀ. e. l. cùm quærebatur. §. proinde. & ﬀ. si quis cau. l. ij. in prin. vel quia quod petebatur rei vendi. mortuum est. non enim tenentur fideiussores vel reus nisi fortè euictio immineret: vt. ﬀ. eo. si seruus. nec enim de fatalitate tenetur: vt ibi, & ﬀ. de peti. hære. l. illud. & facit. ﬀ. l. proxi. in prin. & ﬀ. de iudi. l. non à iudice. §. fi. Item no. hîc arg. ꝙ finita causa triennio, non valeant prima acta. quod dic vt no. C. de iudi. l. properandum. §. j. Accur.

SI quis.] CASVS. Volebam te facere conueniri corā aliquo iudice: procurator tuus satisdedit iudi. sol. postea muto voluntatem, & facio te vocari corā alio iudice, certè isti fideiussores prius accepti non tenentur mihi: quia non subdiderunt se sententiæ istius secundi iudicis. Stipulationem.] Nunc iurisconsul. incipit numerare personas, quæ possunt stipulari iudi. sol. & primo dicit, quòd procurator, tutor, & curator, hi possunt stipulari iudi. sol. & procurator accipiēdus est ille, qui mādatū habet, siue pro illa causa tātū, siue sit procurator vniuersorū bonorū, & licet ab initio cū stipularetur iudi. sol. non fuisset procurator, si tamē posteà dñs ratū habuit, erit ratū quod fecit, & procurator fuisse videbitur. Sed & si fortè.] Sūt certæ psonæ quæ possunt agere pro personis cōiunctis: vtrū istę possint stipulari iudi. sol? Respō. ꝙ nō: quia nō sunt procuratrices tales

personæ si non habeant mandatum:licet prætor permittat eis,quòd possint agere sine mãdato:imò si tales personæ stipulatæ sunt iudi. sol.non valet stipulatio:sed erit de nouo satisdandum.Item & tutor ille esse debet qui administrat,si velit stipulari iudi.sol. vsque ibi, Sed & si.Ponamus ꝙ aliquis administrat negotia pupilli quasi tutor,& tamen tutor nõ est:vtrùm talis possit stipulari iudi.sol?Rñ. ꝙ non.Item & si tutor 10 esset,non tamẽ administraret,nõ potest stipulari iudi.sol.Nã solus ille tutor potest agere pro pupillo & stipulari,qui est datus à patre pupilli: vel cui maior pars tutorum cõmisit administrationem:vel qui datus est 20 à iudice qui habuit ius dãdi tutorẽ. Sed & curatorem.] Dictũ est.s.ea.l.§.stipulationem.ꝙ curator potest stipulari iudi.sol. hic declarat quis curator illud facere possit:& dicit ꝙ curator furiosi:item pupilli,& ado- 30 lescẽtis:hi omnes possunt stipulari iudi.sol. Si tutor.] Pupillus habebat patrimonium in Italia & in gallia. tutores etiã habebãt vnũ rerum Italicarũ, alium rerum gallicarum.dicitur hîc ꝙ tutor rerum Italicarum 40 non potest stipulari iudi. sol. super rebus gallicis:quia nõ habet earum administrationẽ. Si reus.] Dicit.].eo.ti.l.iudi.sol.ꝙ stipulatio iudi. sol. habet tres clausulas. prima est id,quod verbũ sonat.s. ꝙ soluatur res 50 iudicata. secũda est, ꝙ reus defendatur.tertia,ꝙ dolus absit.istis præsuppositis pone casum.Re⁹ cõuẽtus satisdedit iudicatũ solui: qa secundũ iura forẽ. cogebatẽ satisdare etiã ille q cõueniebatẽ noĩe ꝑprio.satisdedit ergo 60 reus.posteà sese absentauit. vtrùm committatur clausula de defendendo?Rñ.ꝙ sic si nemo sit qui eũ defendat.si verò sit qui eum defendere velit,interim nõ committitur stipulatio iudicatum solui. Si plures.]Reus conuentus satisdedit iudi.sol.& dedit tres fideiussores.non defenditur reus:& sic commissa est illa clausula de defendendo.actor agit contra vnum fideiussorem ad interesse propter rem non defensam,& litem est contestatus 70 cum fideiussore.nunc quæritur,vtrùm reus principalis possit suscipere defensionem causæ?Rñ.ꝙ sic:& fideiussor debet absolui.h.d. cum.l.seq.Fran. Accursius.

ui, & egit apud alterum [a], non committitur stipulatio [b]:quia nõ huius iudicis sententiæ fideiussores se subdiderunt.

Ista stipulatio committitur,si fuerit interposita per uerum procuratorem,aut per uerũ tutorem aut curatorem,qui possunt acquirere obligationem & actionem dominis quorum negotia administrant.secus si per eum,qui non erat uerus procurator,licet haberet potestatẽ agendi à lege,nisi fuerit secuta ratihabitio domini.item secus si non erat uerus tutor:uel erat tamen non habebat administrationem ipse,sed alius:uel non habebatur in illo loco ,sed alibi. Paulus.

Stipulationem iudicatum solui & ꝓcurator & tutor & curator stipulari possunt [c]. Procuratorẽ autẽ eũ accipere debemus,cui mãdatũ est:siue huius rei [d] tantũ mãdatum susceperit,siue vniuersorũ bonorũ.Sed & si ratum fuerit habitũ,procurator videtur [e]. Sed & si fortè ex liberis vel ex parentibus aliquis interueniat, vel vir vxoris nomine,à quibus mandatum nõ exigitur [f]:an cõmittatur stipulatio,quæritur. Magisq; erit ne cõmitti [g] debeat:nisi fuerit eis mandatum,vel ratum habitum [h]. ꝙ enim eis agere permittitur edicto prætoris [i],nõ facit eos procuratores.Itaq; si talis persona [k] interueniat [l] :ex integro erit cauendũ [m]. Sed quod de tutore diximus,ita accipiẽdũ est,si is fuerit q tutelã administrabat [n] cùm tutor nõ esset [o]:tutoris appellatione eũ non contineri.Sed & si quidẽ tutor sit,nõ tamen quasi tutor negotia administret,vel dũ ignorat [p], vel alia ex causa [q]:dicendũ erit nõ cõmitti stipulationẽ. Nam edicto prætoris illi tutori ius agendi, stipulandique facultas datur [r],cui à parente maioréve parte tutorũ vel cuius de ea [s] re iurisdictio fuerit,tutela permissa erit. Sed & curatorem accipiemus furiosi vel furiosæ,itẽ pupilli [t] pupillæúe cæterorumq́ue curatores, puta adolescẽtis,vel si alterius cuius [v] curator sit,cõmitti puto stipulationẽ. Si tutor esse proponatur regionis alicuius vel prouinciæ vel rerũ Italicarum,consequens erit dicere stipulationem ita demũ committi,si ex ea causa egerit,quæ ad administrationem earum [x] pertinebat.

Si causa nõ defendatur : committitur hæc stipulatio propter clausulam de defendendo, licet diffinitiua non sit adhuc lata.Pau.

Si reus postquã iudicatum solui promisit,absens [y] factus sit: an stipulatio cõmittatur ob rẽ [z] non defensam,quæritur?Magisque est vt cõmittatur [a],si nemo eũ defendat. Ob rẽ non defensam stipulatio non committitur,quandiu poterit existere [b] qui defendat.

Mora commissa in non defendendo potest purgari usque ad sententiam:post sententiam uerò uel solutionem purgari nõ pot. h.d.Bart.

Si plures fuerint fideiussores: posteaquã cum vno [c] lis contestata est [d],ex clausula ob rem nõ defensam,ipse reus poterit suscipere defensionem [e].

Iulianus li.55.digest. LEX IIII.

Is autem [f] cum quo actum fuerit,absolui debet.

Vlpianus ad edict. LEX V.

Iam tamen fideiussore qui iudicium acceperat, damnato, frustra defensionem reus suscipit.

nem infirmatur,non confirmatur quod est factum.Sol.ibi ex parte rei,hîc actoris:vt ibi plenius dices.

i Prætoris.]quod non habemus.

k Talis persona.]sine mandato præcedenti, vel ratihabitione sequenti:licet sit de coniunctis.

l Interueniat.] & cautum fuerit.

m Cauendum.] scilicet domino ad hoc 10 vt committatur.& facit.s.de fideiuss. l. qui satisdare.Accur.

n Administrabat.] s.de sol.l. quod si fortè.§.j.

o Non esset.]& administrabat:& stipulatus fuit iudicatum solui.

20 p Dum ignorat.]se datum tutorẽ.

q Ex alia causa.] nam scit datum se tutorem : sed non gerit ideò, quòd tutor esse velit, sed vt amicus: nec vtitur excusatione sibi competenti.vel gerebat nomine con- 30 tutoris qui solus administrabat sic stipulando.

r Facultas datur.] & stipulandi & excipiendi,si vt tutor velit defendere : vt &.s. de admi.tu.l.iij.§.fi.& l.iiij.& insti.de satisd. tu.§.sed & si testamen- 40 to.Si verò non vt tutor sed vt extraneus defendere velit,auditur præstita satisdatione legitima [a].aliàs in agẽdo serua,quòd hîc dicitur.

s Vel cuius de ea.] sup.ab eo iudice cuius de ea &c.

50 t Pupilli.]facit in sti.de cura.§. interdũ.

v Cuius.]id est alicuius.ad quod.s.ti.j.l. non quasi.§ j.

x Earum.] aliàs rerum, aliàs eorum. & facit.C.de auth. præstan.l.fi.Accursius.

y Absens.] aliàs 60 demens.

z Ob rem.]id est ob clausulam istam quæ inest in stipulatione iudicatum solui.

a Quæ autem dicatur satisdatio legitima:vide gl.in auth.cui relictũ.C.de indi. vidui. tollen.

a Alterum.]scilicet iudicem.Accur.

b Stipulatio.]iudicatum solui.& facit.].l.cùm apud.&.l.cũ quærebatur.§.fi.&.s.l.proxi.& de iudi.non à iudice.§.fin.& ad Macc.si filiusfami.in fin.&.ll.seq.

c Stipulari possunt.]id est exigere stipulationem.& facit.s.tit. ij.generaliter.

d Rei.]pro qua agit nunc.Accur.

80 e Videtur.]licet ab initio falsus sit:vt.s.de sol.l.vero.in fi. & s.de iudi.l.licet.Accur.

f Non exigitur.]vt & supra de procu.l.sed & hæ.&.C. de procu.maritus.

g Ne committi.]nec stipulanti,quia sua non interest:nec domino,quia alteri stipulari nemo potest.

h Habitum.]negotium sine mandato gestum.Sed contrà infrà eodem.si ante.in fi.vbi per subsequens mandatum vel ratihabitio-

a Committatur.] alioquin contemni posset hæc stipulatio.

b Poterit existere.]potest tamẽ committi ex alijs duabus clausulis,etiam si defensor existat.sed si quæratur,an denunciare stipulator debet,an sit qui velit reũ defendere?Respõ.sic,argu.s. quib. ex cau.in pos.ea.l.prætor ait.§.fi.

70 c Cum vno.]ex fideiussoribus.Accur.

d Contestata est.]ad interesse.Accur.

e Defensionem.]secus post condemnationem:vt.].l.iiij.in prin. Et no.ꝙ purgat moram etiam lite contest.Arg.contrà.s. de verbo. obli.l.si insulam.item facit.s.de procu.l.qui proprio.Accur. ADDITIO. Dic secundum Bart.post Pet.quòd hoc est ideo,quia stipulatio citius committitur,quàm debeatur ideo in alio releuetur, vt vlteriori tempore admittatur purgatio.

Mora quandoque post litem cõtesta.purgat.

f Is autem.]scilicet fideiussor.Accur.

80 Iam tamen.] CASVS. Dictum est.s.proxi.l.&.§.præcedenti.ꝙ reus põt suscipere defensionẽ lite cõtest.cõtra fideiussorem. hoc dictũ nõ habet locũ,si fideiussor sit iã cõdẽnatus:qa si cõdẽnato fideiussore daretur reo potestas suscipiẽdi defensionẽ,sequeretur ꝙ solutione facta daretur repetitio:quod esset incõueniẽs: ergo &c.

Vnus.]Reus satisdedit de iudicato soluẽdo:& dedit plures fideiussores.vel sic.Plures erãt hæredes qui cõueniebãtur. aliqui volũt defendere:aliqui verò nõ.dubitatẽ vtrũ vnus fideiussorũ aut vn⁹ hæredum

redũ posſit defendere ſi alij nolint? Rñ. ꝙ ſic. Glo. bñ declarat. §. ſeq. ¶ Nũc videamus.] Sæpe. ſ. dictũ eſt, ꝙ in ſtipulatione iudicatũ ſolui ſunt tres clauſulæ, inter quas eſt vna de defendẽdo. In hoc quærit, qualis exigaṫ defenſio vt ſatiſfieri poſsit ſtipulationi ne cõmittaṫ. Itẽ quæ perſonæ debẽt defendere. Rñ. iuriſ. ꝙ ſi perſonæ ſuperiꝰ enumeratæ defendãt, rectè videṫ facta defenſio: nec ſtipulatio cõmitteṫ. & ſunt illæ perſonæ fideiuſſorũ hæredũ vel debitorũ: itẽ tutores, curatores & ꝓcuratores. Si verò aliæ ꝑſonæ ſint, quã illę quæ velint defendere: ſtipulatio nõ cõmitteṫ, ſi defendant arbitrio boni viri. i. cũ ſatiſdatione. nã ſi ſatiſdet, videṫ rectè defendere. ſi aũt velit defendere ſimpliciter. i. ſine ſatiſdatione, & iudex eũ repellat, cõmittiṫ ſtipulatio. vſq; ibi, ꝙ ſi qs eũ. Si aduerſariꝰ talẽ defenſorẽ ſine ſatiſdatiõe admiſerit, ſtipulatio nõ cõmitteṫ qa ſibi debet ĩputare ꝙ talẽ defenſorẽ admiſit. ¶ Si ex fideiuſ.] Si vnꝰ ex fideiuſ. q fideiuſſerũt iudicatũ ſolui velit defendere: ſtipulatio nõ cõmittiṫ. ¶ In hac ſtipulatione.] Pone caſum. Vnꝰ fideiuſſorũ iudicatum ſolui cœpit defendere. poſteà deſeruit defenſionẽ. an poſsit agi cõtra ipſum actione mãdati ad intereſſe? Rñdeṫ ꝙ nõ: qa nõ fideiuſſit in defenſionem, ſed tãtũ ad quãtitatẽ. ſ. vt ſolueret rẽ iudicatã. Si verò iſti fideiuſſores fideiuſſerũt vt ẽt defenderẽt: an tũc poſſint agere mãdati? Diſtinguiṫ. aut victi ſunt in iudicio, aut vicerũt. Si victi ſunt: poterũt agere mãdati contra reũ, ſi ſoluerũt iudicatũ: verũtamẽ expẽſas litis nõ cõſequẽtur. Si autẽ obtinuerũt in iudicio: tũc poterũt petere litis expẽſas, quaſi ſecũdũ mãdatũ fecerint. ¶ Si tamẽ.] Quia ergo ita eſt, ꝙ fideiuſſores poſſunt defendere vt euiteṫ cõmiſſio ſtipulationis ob rem nõ defenſam: quęritur, ſi plures ſint fideiuſſores, & velint defendere: vtrũ poſsint oẽs ſimul defendere: vel an cogantur dare vnum qui defendat? Rñ. ꝙ debent vnum dare pro ſe omnibus qui defendat. aliâs ſtipulatio cõmittitur ob rem non defenſam. & arguit iuriſcon. à ſimili. Nam ſi reus principalis ſatiſdedit iudicatum ſolui: ſi moritur pluribus hæredibus relictis, hæredes debẽt vnum dare qui defendat: ne ſi defenſio per plures diuiſa fuerit, actor incommodo afficiatur. Secus eſt in hæredibus actoris, qui non habent neceſſe vnum defenſorem dare. Cætera clara ſunt. Caſus legis ſeq. poſitꝰ eſt. ſ. e. in. l. iij. §. ſi reꝰ. & de ſe ſatis clarus eſt. Gloſ. ponit caſum legis. ſi antè. & planè exponit. Franc. Accurſius. ¶ Iam tamẽ.] aliâs iam tamen, & aliâs non tamen. Accur.

Cæterùm [a] & ſi ſolutum fuerit poſteà quàm illi iudicatum eſt: repetitionem conſtituemus [b] eius quod ſolutum eſt [c].

¶ *Supra in. §. fi. dixit, quòd ipſe reus qui fuit in mora, admittitur ad defenſam uſque ad ſententiã ut mora purgetur hic dicitur, quòd etiã unus ex fideiuſſoribus datis in hac ſtipulatione, & etiam ſi reus deceßit pluribus hæredibus relictis, unus ſolus poteſt ſuſcipere defenſionem pro omnibus, & purgare moram.* Pau.

¶ Vnus ex fideiuſſoribus vel hæredibus [d] pluribus, alio ceſſante ſuſcipere defenſionem poteſt.

¶ *Stipulatio ſemel commiſſa ad intereſſe totale, ulterius non committitur.* Bar.

¶ In hac ſtipulatione [e] quia plures cauſæ [f] ſunt vna quantitate [g] cõcluſæ: ſi cõmittatur ſtatim ſtipulatio ex vno caſu [h], amplius ex alio committi non poteſt [i].

¶ *Si defendatur cauſa per aliquem ex illis, qui promiſerunt defenſionem, uel per aliquem ex hæredibus illorum: non requiritur, quòd detur alius fideiuſſor: & ſtipulatio non committitur ex clauſula de defendendo: ſed ſi alius à prædictis cauſam defendat: etiam non ſit ex fideiuſſoribus datis: requiritur, quòd det fideiuſſores nouos: aliàs actor non tenetur eum admittere. ſi tamen admiſit, dicetur cauſa legitimè defenſa: & ſtipulatio ob rem non defenſam non committitur.* Paulus.

¶ Nunc videamus qualis defenſio exigatur, ne cõmittatur ſtipulatio, & quarũ perſonarũ. Et ſiquidem ex perſonis enumeratis [k] in defenſionem quis ſuccedat: palã eſt rectè rem defendi, nec cõmitti [l] ſtipulationem. ſi verò extrinſecus perſona [m] defenſoris interueniat, æquè ſtipulatio non committetur: ſi modò ille paratus ſit rem boni viri arbitratu defendere, hoc eſt, ſatiſdare. ſic enim videtur defendere, ſi ſatiſdet. Cæterùm ſi ſimpliciter [n] paratus ſit interuenire, nec admittatur [o]: cõmittetur iſta ſtipulatio ob rem non defenſam. Quòd ſi quis eũ, vel cum ſatiſdatione vel ſine ſatiſdatione admiſerit [p], conſequens erit dicere ſtipulationis [q] iſtius nullam patem [r] committi: quia ſibi imputare debet [s], qui talem defenſorem admiſit. ¶ Si ex fideiuſſoribus qui iudicatum ſolui cauerant, exiſtat defenſor: placuit ob rem iudicatam [t] ſtipulationem non committi: cæteraque eadem eſſe atque ſi extraneus defenſor exiſtat.

¶ *Fideiuſſores dati in hac ſtipulatione non tenentur defendere ſi nolunt: quia nec promiſerunt, ſed dumtaxat pœnam & intereſſe, ſi cauſa non defendatur. ſed ſi defendant & ſucumbant, recuperant ſortem quam ſoluunt: expenſas uerò non. ſi autem obtinent: expenſas recuperant per utilem actionem mandati, non per directam: quia non fecerunt id quod mandatum erat. cum defenſio non eſſet eis mandata, ut dictum eſt, ſed fecerunt iuxta mandatum.* Pau.

¶ In hac ſtipulatione † hoc tractatur, an ij qui fideiuſſerant, ſi defenſionem omiſerint, mandati iudicio teneantur. & hoc eſt verius non teneri. hi enim in quantitatẽ [v] ĩteruenerũt, & hoc illis fuit mãdatũ: nõ in defenſionẽ [x]. Quid tamen ſi & ipſi hoc ſibi aſſumpſerint vt defendãt [y]? an mãdati poſſint agere? Et ſi quidem victi ſint [z]: vtique quod ob rem iudicatam præſtiterunt, conſequẽtur [a]:

† Hũc tex. not. ad hoc ꝙ procurator cõſtitutus ab aliquo ſi nõ facit proutdicit mãdatũ ſibi datum: ſed iuxta illud omnino habet actionem mãdati cõtra cõſtituentẽ ad intereſſe. ſuum. Bol.

a ¶ Cæterum.] id eſt alioquin ſi condemnato fideiuſſore reus admitteretur ad defenſionem: ergo & ſolutione facta daretur repetitio: quod inconueniens eſt: vt. j. eod. l. ſi ex duobus. &. ſ. de ſolu. l. id quod. & de condi. indebi. l. qui ob rem. Accur.

b ¶ Conſtituemus.] id eſt videbimur conſtituiſſe.

c ¶ Solutum eſt.] aliâs inemptum eſt: vt dixi.

d ¶ Vel hæredibus.] rei vel fideiuſſorum.

e ¶ In hac ſtipulatione.] ſcilicet iudicatum ſolui.

f ¶ Cauſæ.] id eſt clauſulæ, ſcilicet de defendendo, de dolo malo, & re iudicata. R. vt. j. l. proxi.

g ¶ Vna quantitate.] id eſt vna conceptione verborum. vel quantitatem dicit pecuniam ipſam. nam quantum continet vna, continet altera. ſecus ſi plus vel aliud in altera contineretur: vt in arg. contrà. ſ. de verb. oblig. l. ſi ſic. & facit. j. eo. l. cùm quærebatur.

h ¶ Vno caſu.] veluti ob rem non defenſam.

i ¶ Non poteſt.] aduerſus eundem: ſcilicet vt ex vtraque clauſula idẽ exigatur: ſed vnus ex vna, alter ex altera exigi poteſt: vt. j. eo. l. ſi. item ex eadẽ cauſa vt ob dolũ pluries poterit cõmitti: vt. j. e. l. nouiſsima. in prĩ. Ac.

k ¶ Ex perſonis enumeratis] ſ. fideiuſſorũ vel hæredũ eorũ vel debitorum: vt. ſ. §. vnus. & tunc ſatiſdabit fideiuſſor vel hæres eius, nõ autẽ hęres rei: vt. j. §. ſi ex fideiuſſoribus. Vel dic enumeratis, vt tutores vꝉ curatores & procuratores: vt. ſ. l. iij. §. j.

l ¶ Nec cõmitti.] ex hac cauſa ꝙ non defendatur.

m ¶ Perſona.] i. alia à prædictis.

n ¶ Simpliciter.] id eſt non ſatiſdans.

o ¶ Nec admittatur.] nemo enim cogitur eũ admittere: vt inſti. de ſatiſda. §. ſi verò reus. & ſ. de ꝓcu. l. qui ꝓprio. §. q aliũ. & ſ. quib. ex cau. in poſ. ea. l. hoc autẽ. §. rectè. & ſ. de admi. tuto. l. generaliter.

p ¶ Admiſerit.] ſatiſdãtem admittere teneor: vt. ſ. non ſatiſdãtem non: vt modò dixi. Accurſius.

q ¶ Stipulationis.] iudicatum ſolui.

r ¶ Nullam partem] nec illam de defendendo: quia defenſum eſt. nec illam de re iudicata: quia nõ nocet reo principali: vt. ſ. de re iudi. l. ſi ſe. in prin. nec illam de dolo: quia nõ interuenit dolꝰ: & qa nulla eſt ſententia: cũ nec mandauerit, nec ratam habuerit ſentẽtiam: nec ille ſatiſdedit. Hug. Quod eſt verum in præiudicium domini, vel fideiuſſoris. ſed nullo ſe offerente defenſioni, fit executio: vt. d. l. ſi ſe. & de procura. l. Plautius. in fi. Accur.

s ¶ Imputare debet.] ad hoc ſuprà de fideiuſſo. l. qui ſatiſdare.

t ¶ Ob rem iudicatam.] id eſt iudicatum ſolui ex ea clauſula de defenſione. & quod ſubijcit, cæteraque &c. ſcilicet quia ſatiſdabit ſicut extraneus defenſor. nam pro eo quaſi ipſe eſſet litigaturus, non eſt ſatiſdatum: ſed quaſi reo litigaturo: vnde non committitur ſtipulatio: vt infrà eodẽ. l. cum apud. Vel dic verius ſecundum Ioannem ob rem iudicatam, quod verbum ſonat hîc enim non committitur, licet ſit iudicatum: quia non fuit perſona huius defendentis in ſtipulatione comprehenſa. & quod ſubijcit, cæteraque: id non muto ſecundum Ioannem. at R. aliter expoſuit cæteraque, ſcilicet de defenſione. nam quod eſſet extraneo defendente, quia non committeretur ſtipulatio quicunque defenderet, ex quo eſſet admiſſus: vt ſuprà proxi. §. hîc fideiuſſore defendente: at ſatiſdare non tenetur ſecundum eum. Nec obſtat ei infrà eodem cùm apud. quia in mutatione iudicis dicit, non defendentis per Ioan. infrà proxi. §. in princi. cuius opi. placet. Accurſius.

v ¶ In quantitatem.] quæ fuerit iudicata.

x ¶ Non in defenſionem.] ſcilicet interuenerunt.

y ¶ Vt defendant.] licet eis mandatum non ſit.

z ¶ Victi ſint.] in defendendo. Accur.

a ¶ Conſequentur.] non quia iudicatum: vt. ſ. de re iudi. l. ſi ſe. nec ideo quia liberaſſent eum ab illa ſtip. iudi. ſol. quia nec cõmiſſa fuit, cum ſententia non tenuit. vt. ſ. §. nũc videamus. in ſi. dictũ eſt,

ed quia liberauerunt eũ ab actione qua conueniebatur: & consequetur sumptus in sequenti casu vtili mandati actione: quia iuxta mandatum factum est. & in prima fortè actio.neg.gest. quia ipso gestu negotium suum est. Accur.

a Petent.] hoc ideo quia in sententia apparet non vtiliter negotiũ ceptũ esse: vnde nõ agit: vt.s.de neg.gest. l.sed an vltro.§.j. at in eo qui cum mandato agit vel defendit, semper repetit sumptus: siue vincat: siue pdat: vt.s.de procu.l.q proprio.§.litis.&.C.manda.l.etiã. Item cõtrà. C.de nego.gest.ob negotiũ. Sol. ibi vtiliter: hic autẽ non expediebat domino litigare. vel ibi extra ius: hic in iudicio. Item facit.s.de verb.oblig.l.venditores. Accur.

b Litis.] Sed nonne habẽt per.l.properandũ? Rñ. fuit iusta ignorantia: vt.s.de leg.ij.q solidũ.§.etiã.& in aut. de iudi.§.oportet. Ac.

c Pro parte sua.] ex beneficio epistolæ diui Hadriani. Accursius.

d Desyderante.] nisi actor ex varijs causis actiones intendat plures tunc enim singuli in singulas possunt eẽ defensores: vt.s.de .pcu.l.oĩm.Ac.

Pluribus fideiussoribus ab actore cõuentis an plures dicãtur defensores.

e Hæredes] rei principalis qui satisdedit iudicatum solui.

f Per plures personas.] ad qđ ẽst.s.familię erciscũ.l.si familię. & de redhibito. q si nolit.§.si plures & de exercito.l.j.§.fin.&.l.seq.&.s.de .pcu.l.nõ tamẽ.&.l.licet.§.planè. sed cõtra in eo.ti.l.siqs cũ procuratoria.§.vnius. Sol. ibi plures erant principales conuenti: hĩc vnus satisdãs, cuius sunt plures hæredes: & sic loco vnius Item argu.contra.s.de duo.re.l.iij.§.vbi. Accur.

g Actorem.] hoc in hæredibus rei. aliud &c.

h Per vnum litigent.] sicuti nec vt litigent.

i Ibi.] id est in eo foro, ad quod.s.de iudi.l.venditor.

k Vdicatum.] Tres habet. imò vnam vt.j.eo.l.cùm quærebatur. quæ est contrà. Solu. hĩc vna est clausula verbo: vt ibi. & trina est intellectu & effectu: vt hĩc. Accur.

l Collectas.] aliãs collatas. aliãs collectas.

m Iudicata.] s.soluenda. & hoc est quod verbum sonat.

n De re.] id est causa. & facit ad hoc suprà de oper.no.nun. stipulatio.§.habet.

o De dolo.] s. vt absit. & has duas per interpretationẽ. s. ne quid in fraudem huius stipulationis fieri possit debitore non defendente: vel ne iudicetur, dolosè quid faciente, secundũ R. Sed tamen si ex vna clausula cõmittatur, non cõmittitur ex alia. sufficit enim, q ex altera committatur ad hoc vt possit agi: & sic disiunctiuè habet collectas in vnum: vt.j.eo.l.cùm quærebatur.

p SI ante.] maximè. nam idem & si post, cùm personæ cõditio mutaretur: quod innuit ratio inferius scripta. Alij dicunt, quòd post prohibere non potest.

q Prohibitus fuerit.] scilicet defendere, & hoc post satisdationem. & dic quòd reus dedit procuratorem, & satisdedit pro eo iudi. sol. & posteà prohibuit defendere: & tota hæc lex dicit de procuratore seu defensore rei.

r Procurator.] scilicet rei.

s Committatur.] propter rem non defensam. Ro. vel secundum alios propter rem iudicatam. vel secundum H. de dolo.

t Committi.] si dicas committi ex clausula de defendendo secũdũ R. videtur litera contrà, quia dicit, egerit, &.j. statim dicam.

v Quòd si quis.] sibi imputaturus.

x Committi.] quãuis non defendatur: quia non est illud iudiciũ pro quo obligauerint se fideiussores: & sic non videtur defendi in eo iudicio, quo se obligauerunt fideiussores, secundũ R.

sumptus tamen litis minimè petent[a]. Sin autem obtinuerint: poterunt sumptus litis[b] consequi, quasi iuxta mandatum, & si non mandatum fuerit.

Ad defendendũ causam cœptam cõtra vnũ, etiam si de illo peruentum sit ad plures hæredes: non admittuntur plures defensores: sed debent unum constituere: licet ex parte actoris plures procuratores admittantur. Pau.

Si tamẽ plures fideiussores defendere fuerint parati, videamus vtrũ vnum defensorem debeant dare: an verò sufficiat ut vnusquisque eorum pro parte sua[c] defendat, vel defensorem substituat. Et magis est, vt nisi vnum dent procuratorem: desyderante[d] scilicet hoc actore, committatur stipulatio ob rem non defensam. Nam & plures hæredes[e] necesse habebunt vnum dare procuratorem: ne defensio per plures personas[f] scissa, incommodo aliquo afficiat actorem[g]. Aliud est in hæredibus actoris, quibus necessitas non imponitur, vt per vnum[h] litigent.

Defensor necessarius habet necesse defendere in foro, in quo lis est inchoata. Pau.

Illud sciendũ est, ibi[i] rem esse defendẽdam, vt rectè defendatur, vbi debet agi.

Sed an contineat clausulam de iudicio sisti? videtur quòd nõ, quasi hoc sit superfluum: quia comprehendatur sub clausula de defendendo. sed certè defensio potest fieri de absente: sed sistere in iudicio requirit præsentiam. Pau.

Idem ad edictũ. LEX VI.

IVdicatũ solui stipulatio tres[k] clausulas in vnum collectas[l] habet, de re iudicata[m], de re[n] defendenda, de dolo[o] malo.

Mutata conditione defensoris rei de habente mandatum ad non habentem, vel econtrà, uel in ipsum principalem actore sciente, stipulatio iudicatum solui non poterit committi: secus actore ignorante. Bart.

Caius li.27. ad edict. puinciale. L.VII.

SI ante[p] acceptum iudicium prohibitus fuerit[q] procurator[r] à domino, & actor ignorãs prohibitum esse, egerit ♁ an stipulatio committatur[s]? Et nihil aliud dici potest, quàm committi[t]. Quòd siquis[v] sciens prohibitum esse egerit * Iulia. putat stipulationem non cõmitti[x]. nã vt cõmittatur, nõ sufficere ait, cũ ea pson acceptũ[y] esse iudiciũ, quæ stipulatione cõprehẽsa est: sed oportere etiã causam psonæ[z] eãdẽ esse[a], quæ stipulationis interponẽdæ tẽpore fuit[b]. & ideo si is q pcurator dat⁹ est, hæres extiterit[c] dño, atq; ita acceperit iudiciũ, siue etiã prohibitus[d] acceperit: nõ cõmittitur stipulatio[e]. nam & aliàs rñsum est siqs absentẽ defendẽs[f] satisdederit[g], deinde vel procurator ab eo datus[h], vel postquã hæres ei extiterit, iudiciũ acceperit, fideiussores[i] non teneri[k].

♁ Iulianus non putat stipulationem committi.

* Iul. non putat &c.

y Acceptum.] i. vẽtilatũ iudicium: & sic fuit defensus: quod sufficit per quecũque admissum: vt.s.iam tamẽ.§.nũc videamus. Sed rñ. pro eo, verũ est, si personæ cõditio quæ incipit defendere, eadem perseueret: quod hĩc non fuit: imò fuit mutata de habẽte mandatum ad non habẽtem: & sic iam nõ est illud iudiciũ p quo fuit satisdatum. Item si dicas secundum alios cõmitti proter rẽ iudicatã, & sic iudicatũ fuit: videtur contrà: quia sententia nõ valet in præiudiciũ dñi: cũ iste se obtulisse videtur reuocato mãdato: vt.s.de re iudi.l.si se. sed dicas valere in præiudiciũ offerentis se: vt.s.de procu.l.Plautius. in fi. Sed pro certo nõ fuit satisdatum pro ea sententia, quæ teneret defendẽtem, sed quæ teneret dominũ. sed dices in odiũ reuocantis, ne probabilis ignorantia dãnum afferat. Itẽ si dicas tertio committi ex clausula de dolo, quia prohibuit dolo procuratorẽ non certificato actore: alioquin probabilis ignorantia dãnũ afferret: quod esse nõ debet: vt insti.mãda.§.rectè. tũc ob. quod subijcit, nam vt committatur &c. vbi dicit committi, quando agit cum persona habente eandem conditionẽ quã prius. ad quid enim tunc cõmitteretur doli clausula? sed dices in eo, quòd dolum committeret vt pro se iudicetur: vt diximus suprà. l.proxi. & ita omnes defendi possunt.

z Causam personæ.] id est mandatum.

a Ecce.] vt ad defendendum interueniens mandatum haberet, & non defendatur. R.

b Fuit.] non sufficit hæc ratio. nam eadem posset allegari cũ ignorauit actor. sed est alia: quia non dolo prohibuit cùm iste sciret.

c Extiterit.] quo casu nõ cõdemnatur vt procurator, sed vt reus principalis. non ergo cõmitti potest stipulatio, quæ pro eo interposita fuit. & facit.s.de excep.rei iudi.siquis hæres. Accursius.

d Prohibitus.] vt in primo casu legis.

e Stipulatio.] quia vtroq; mõ desijt pcurator esse. ar. cõtra.s.de ijs q no.infa.l.seruus. & in vtroque dic dñm sciuisse: vt.s.§. q siqs.

f Defendens.] sine mandato: vt discrepet à casu superiori.

g Satisdederit.] iudicatum solui. Sed quid si dominus satisdederit pro se, & posteà procuratorem constituat: nunquid committitur stipulatio? & fortè committitur: quia domini causa non mutatur.

h Datus.] scilicet ille idem qui defensor erat. & sic eandem personam ex alia causa defendit.

i Fideiussores.] s. dati in priori iudicio pro iudicato soluendo.

k Non teneri.] quia p hac sentẽtia se nõ interposuerũt. in eo aũt qđ hĩc dicit mutatiões cõditiõis psonæ defendẽtis de habẽte ad nõ habẽtẽ mãdatũ, vel ecõtra, ãnihilare stipulationẽ: est cõtra.s.de .p.cur.l. causæ.§.fi. Sol. hĩc añ lit.cõte. mutatũ est iudiciũ: ibi verò pc.ft. & sic añ lit.cõte. seu in lit.cõte. oportet cãm psonæ esse eãdẽ, q fuit tẽpore stipulatiõis interpositæ. sec⁹ si post vt ibi. & phoc est in pri. l.si añ &c. & qđ ibi similiter dicit causam psonæ eãdem esse, q fuit tẽpore stipulationis interponẽdæ. nã non dicit interpositæ, sed interponendæ. & sic tempore interponendæ id est ante lit. contest. & tempore accepti iudicij id est lit.cõtest. debet habere eãdẽ cõditionẽ. vel aliter hĩc ex parte rei: ibi actoris: vt patet hĩc & ibi. & hoc est secũdo modo soluitur: & aliud contra.s.qui satisd.cog.Iulia. & est rõ diuersitatis: qa huiusmodi psona mutata nõ est ligitima. Nõ cũ legitĩe defendit, cũ reuocatũ ẽ mãdatũ: & nec dñs ratũ habet. sed ibi in.l.

in.l.in causæ.est legitima,& legitime defendit:quia est ipse domin⁹. vel ibi in vtraque ideo cõmittit:qa non põt imputari dño,vel eius procuratori quare iterũ nõ exegit cautionẽ:qa nimis esset graue reo toties ab eo exigi illã cautionẽ. sed hic põt ei imputari,quare mutata psona etiã nõ exigit sibi caueri ver⁹ dominus.nã nõ esset graue reo,cũ ei non possit imputari cur muta uit psonã.ipse eñ imposuit sibi illã necessi 10 tatẽ.Itẽ cõtra.s.eo.l. iij.§.stipulationẽ.Sol. vt ibi.Itẽ contra.s.de iudi.l.licet.sed ibi ex pte actoris. nec circa satisdatiões aliquid di cit.& fa.s.qb.mo.pig. vel hypo.sol.l.j.§.fi.& qd no.in.d.l.Iuli. Ac.

Paulus ad edictũ. LEX VIII.

Si petitor [a] post satisdationem ante iudicium acceptum hæres possessori extiterit: extinguetur [b] stipulatio.

Stipulatio iudicatum solui habet quantitatem certam : quia continet illud in quod iudex reum condemnauerit. Fran. Accur.

Vlpianus ad edictũ. LEX IX.

Iudicatum solui stipulatio expeditam [c] habet quantitatem. in tantum enim committitur, in quantum iudex pronũciauerit [d].

Pro defensore cum mandato satisdat dominus:sed defensor sine mandato inuenire debet sibi fideiussores. Pau. de cast.

Modestinus li.4.pandectа. LEX X.

Si ad defendendum procurator datus fuerit: satisdare [e] iubetur [f] iudicatum solui stipulatione:quæ non ab ipso procuratore,sed à domino [g] litis interponitur. Quòd si procurator [h] aliquem [i] defendat: ipse cogitur satisdare iudicatum solui [k] stipulatione.

Perempta re deducta in iudicium perimitur stipulatio, nisi iudiciũ non perimatur:ut si erat necessaria ad hoc sententia propter cessiones. Paulus.

Paulus ad edictũ. LEX XI.

Si seruus qui in rem actione petebatur,lite contestata de-

cesserit: deinde possessor litem deseruerit: quidam putant eius fideiussores pro lite datos non teneri: quia mortuo homine nulla iam res sit. quod falsum est : quoniam expedit de euictione actionis conseruandæ causa, item fructuũ nomine rem iudicari [l].

Si post præstitam satisdationem reus acquirit priuilegium personale per quod inuitus nõ compellatur litigare, nihilominus si causa non defendatur, committitur stipulatio ista ex clausula de defendendo contra fideiussores. Pau.

Idem ad edictũ. LEX XII.

Si reus post iudicatum solui ab eo satisdationem datam, in magistratu sit, nec inuitus in ius vocari [m] possit: nisi tamen res boni viri arbitratu defendatur, fideiussores [n] tenentur.

Diffinitiua lata contra contumacem extinguit actionem competentem ob rem non defensam, nisi super ea prius lis fuerit contestata. Itẽ quocunque modo designat actio competere, uel lis fuerit terminata: stipulatio ob rem non defensam finitur. Bart.

Vlpianus li.8.disputa. LEX XIII.

Cum quærebatur, si interposita iudicatũ solui stipulatione cũ qs rẽ nõ defenderet [o], posteà ex eremodicio [p] snĩam eẽt passus. an ob rẽ iudicatã clausula cõmit-

Si petitor.] CASVS. Petebã à te fundũ aliquem rei ven.& tu satisdedisti de iudi.sol.ego instituo te hæredẽ meũ.dicitur hic,ꝙ stipulatio iudicatũ solui est extincta. Fran. Accur.

a Si petitor.] ergo agebat rei vendi.

30 b Extinguetur] est nẽpe iudiciũ extinctũ:quia & idẽ si post acceptũ iudiciũ.& facit.s.de iudi.l.fi à me.& de noxa.si cõmunis in fi.& l.si alienus.

c Iudicatum.] Expeditã.quo ad clausulã de re iud.sed quo 40 ad alias incertã secũdũ R.vt.s.de preto. stipul.l.ij.§.incertam vel dic certã quando erit iudicatum,vt hic interim autẽ incertã, vt ibi,et quo ad clausulã de re iudica.vel dic quo ad alias clausulas continet certã 50 per iudicem,qui sententiam certam dabit in interesse:ante autem incerta est:vt ibi,& insti.de act.§.curare.

d Pronunciauerit.] si agat ex ea clausula, scilicet de re iudica. ex aliis autem agitur ad interesse.

Si ad defendendum.] CASVS. Duo notat hæc lex esse genera defensorũ.quidam sunt qui defendunt præsentes dominos suos.quidem verò qui defendũt absentes. Defensores qui defendũt præsentes,debent satisdare iudi.sol.quæ satisdatio interponitur ab ipso domino. Defensores verò qui defendunt absentes,debent per seipsos satisdare iudicatum solui,siue mandatum habeant,siue non 60 habeant. Fran. Accursius.

Diuisio.

Casum po nit.

e Satisdare.] quo casu procuratoris fideiussor existit.

f Iubetur.] dominus,si præsens est.R.

g A domino.] præsente,quod est etiam si est in ortis:vt.s.de procu.l.& qui in foro.cum sequentibus.

h Si procurator.] habens vel non habens mandatum:vt.C.de procura.l.exigendi.& de satisda.l.j.in fi.

i Aliquem.] absentem. Accur.

k Iudicatum solui.] cũ fideiussore extraneo.nemo enim &c.vt institu.de satisda.§.sin autẽ reus.& .§.seq.&.s.de iudi.l.rectè.& de 70 procur.l.qui proprio.§.qui aliũ.&.l.si minor.§.fi.cũ seq.& facit. s.de procu.l.filiusfa.in fine.Et no.ꝙ ex hac stipulatiõe tenetᷣ ille qui pmisit:nõ dñs si nõ pmisit qa ipse si se defendisset:pmittere nõ tenetᷣ:vt insti.de satis.§.sed hodie. A fortiõe aũt in factũ de re iudi.tenetᷣ dñs:qa mãdauit aliàs procurator se offerẽs:vt.s.de procur.§.

Si seruus.] CASVS. Petebã à te seruũ Stichũ p in rẽ actione.satisdedisti de iudicato soluẽdo,& de re defendẽda:mortu⁹ est Stichus. Tu litem hãc deseruisti.quærit vtrũ fideiussores tui teneantur ob rẽ non defensam? videtur ꝙ nõ:quia nulla res est propter quã iudicetur.tamen nihilominus fideiussores tenentur licet 80 res nulla sit:quia expedit iudicari propter euictionem & propter fructus. Franciscus.

l Rem iudicari.] & ideo cõmittitur stipulatio ob rẽ non defensam. Sed contra.C.de euic.l.si quis tibi.Solu.hic decessit lit contest. ibi ante.& eodem modo solues.s.de euic.l.si seruus. Item facit.s.de noxa.l.si plurium.in fi.& .l.seq.& .C.de asser.tol.l.ij.in fi.&.s.de ar-bi.l.non distinguemus.§.item non est.& facit.s.de ver.obli.l.nemo. & de rei vendi.l.vtique.& de re iudi.l.si homo.

Si reus.] CASVS. Coueniebã te in iudicio super certa summa pecuniæ.tu satisdedisti iudi.solui.posteà factus es prætor, vel alius maior magistratus:ita vt non possis vocari in ius.dicitur hic ꝙ nihilominus committitur stipulatio:& fideiussores tui tenentur,si non defendaris arbitrio boni viri. Fran. Accur.

m Vocari.] ergo erat de maioribus:vt. s.de in ius voc.l.ij. aliᷤ secus:vt.j.de iniur.l. 10 nec magistratibus.

n Fideiussores.] qa personale priuilegiũ rei nõ trãsit ad fideiussorẽ. Azo. Sed contrà. j.e.l.vir bonus.Sol. vt ibi. Item contra.C. de vsur.rei iudi.l.fi. Sol. hic personalis est exceptio:vt ibi dixi: per 20 quod etiam soluitur. s.de excep.l. omnes. quæ est contrà.cũ suis concor. Accur.

Cum quærebatur.] Hæc lex notabilis in quinq; partes diuidit. Primò ponit vnã quæstionẽ. Secundò ostendit dubiũ 30 quæstionis. Tertiò facit vnã allegationẽ in quæstione. Quartò q̃stionem determinat. Quinto ponit vnã nouã quæstionẽ. Secũda ibi, Dicebam. Tertia ibi, Ecce enim. Quarta ibi, Proinde videndũ. Quinta ibi, Proinde 40 & si fortè.vsq; ad.§. fina. Casus autem in terminis talis est. Cõueniebam te in iudicio super certa summa pecuniæ : quam mihi debebas, vel pro aliquo fundo mihi restituendo. tu satisdedisti iudicatum solui: 50 in qua satisdatione continetur clausula de defendendo. tu non defendebas:nec quisquam pro te comparebat in iudicio.iudex te pro tua contumacia condemnauit. Nunc quæritur vtrùm stipulatio ob rem non defensam sit commissa attento ꝙ es condemnatus. & hæc est prima pars legis quæ ponit quæstionẽ.vsq; ibi. Dicebã. & ponit iurisc̃õ.dubiũ istius quæstionis:dicẽs ꝙ ista stipulatio iudi. sol.habet in se vnã clausulam,quæ duo cõtinet,scilicet interesse ob rẽ nõ defensam,& aliã rẽ iudicatã solui debere.cũ ergo ista stipula tio claudatur vna clausula:vt siue res iudicetur,siue non defendatur:quæritur vtrũ si vna clausula cõmittatᷣ,possit nihilominus alte 60 ra etiã cõmitti.vsq; ibi,Ecce enim.vbi facit iurisc̃õ.vnã allegationem per quã vult probare,ꝙ vna clausula stipulationis cõmissa nõ possit iterum altera cõmitti.& dicit. Si quis promisit centum alicui sub alternatiua conditione.s.si nauis ex Asia venerit, vel Titius consul factus fuerit:siue nauis prior venerit,siue Titius prior consul factus fuerit:conditio est impleta.sed quando est impleta conditio ex priori clausula,non potest ampliùs ex posteriore committi. vsque ibi, Proinde videndum, vbi ponitur quarta pars istius legis, in qua determinatur quæstio, dicendo quòd si commissa fuerit stipulatio ob rem non defensam:& posteà reus condemnatus fuerit: 70 stipulatio ob rem non defensam euanescit,nisi super stipulatione ob rem non defensam fuerit priùs lis contestata. ideo fideiussores non statim tenentur:licet res non defendatur. quapropter si postea lis fuerit finita solutione, vel transactione, vel acceptilatione, vel quocunque modo:stipulatio de re non defensa euanescit.& hoc dicit & est difficilis lex.tamen pulchrum habet casum:in quo ponendo consumptus est labor vnius diei. Si fuero.] Agebam contra te rei vendi.ad fundum quendam : exegi à te satisdationem iudicatum solui.posteà mutata voluntate egi actione personali contra te ad centum aureos quos te dicebam mihi debere ex causa ven- 80 ditionis certarum mercium.quæritur si fueris condemnatus,aut si non defendaris: vtrùm committatur stipulatio iudica. solui? Respondeo quòd non : quia de alia re egi, & de alia est interposita stipulatio:& sic nihil ad Rhombum. Fran.

o Non defenderet.] lite contestata.aliàs non posset dari diffinitiua:quod hic fuit.

p Ex eremodicio.] ergo erat lis contestata,vt.C.de iudi.properandum.§.j.&.ij. Accur.

tatur? dicebam vnam clausulã[a] in stipulatione iudicatum[b] solui, & ob rem non defensam, & ob rẽ iudicatã, in se habere. Cũ igitur iudicatũ solui stipulatio, vna claudatur clausula[c], siue res iudicetur, siue res non defendatur: meritò quæritur, si ex altera clausula cõmittatur[d], an ex altera rursus cõmitti posſit, Ecce[e] enim siquis stipuletur, si nauis ex Asia venerit, aut si Titius cõsul factus fuerit: constat[f], siue nauis prior venerit, siue Titius antè cõsul fact⁹ fuerit, cõmitti stipulationem. Sed vbi cõmissa est[g] ex priore causa: ex altera, licet existat cõditio, ampliùs non cõmittitur. altera enim causa[h] nõ vtraq;[i] inerat stipulationi[k]. Proinde vidẽdũ est, stipulatio ob rẽ nõ defensam, vtrũ cõmissa est re nõ defensa[l]: an nõ priùs creditur cõmissa, nisi ex stipulatiõe[m] lis fuerit cõtestata. quod magis est[n]. & ideo nec fideiussoribus videtur statim dies cedere, vbi res cœperit nõ defendi. Proinde & si fortè lis finita fuerit, ad quã defensio erat necessaria, vel solutiõe vel trãsactione, vel acceptilatione, vel quocũq; alio modo: consequẽter placuit euanescere ob rẽ non defensam, clausulam[o].

Mutatio actionis uel rei impedit stipulationem iudicatum solui committi. Bart.

Si fuero à fideiussore procuratoris[p] stipulatus iudicatum solui, quasi in rem acturus, & posteà in personam egero: uel alia actione[q] acturus, aliam autẽ dictauero actionẽ[r]: non committitur stipulatio: quia de alia re actũ videtur, de alia stipulatio interposita est.

a Clausulam.] scilicet iudicatum solui. Accursius.
b Iudicatum.] & tertiam: &. ff. eo. iudicatum solui.
c Clausula.] id est committatur: vt. ff. iam tamẽ. §. in hac. vel dic. i. cõtineatur quo ad verbum, sed quo ad intellectum sunt tres. vt. ff. eod. iudicatum solui. quæ est contrà in hoc. Accursius.
d Committatur.] scilicet ob rem nõ defensam.
e Ecce.] adducit simile, ꝙ non committatur pluries.
f Constat.] vt. ff. de verb. obli. l. si ita quis stipulatus.
g Commissa est.] hoc referunt quidã ad vtrũq; casum. sed videtur tãtũ ad proximũ.
h Causa.] id est conditio.
i Non vtraque.] coniunctim.
k Stipulationi.] sic & hîc in quæstiõe quã nõ soluit: vt. ff. l. iam tamen. §. in hac. Sed contra. C. de secũ. nup. authẽ. sed si quis. Sol. ibi nõ ex pacto, sed ex lege succedit. Itẽ cõtrà. j. ti. j. l. si ꝓcurator. & ff. ti. j. l. non quasi. §. siquis curator. sed hic totũ interesse consecutus erat: ibi non.
l Non defensa.] an ñ iudiciũ. vel posteà ante sententiã latam in principali. R.
m Ex stipulatione.] non ista ob rẽ non defensam: sed ex ea stipulatione ꝓpter quam iudiciũ sperabatur, cũ iudicatũ solui satisdaretur. R. Sed secundũ hoc cõtestatio non posset fieri nisi cõtra reũ: quia ille solus tenetur ex ea stipu. & ille nõ defenditur. quare dicas lit. conte. ex stip. iudi. sol. ꝓ clausula quia non defenditur: & si continget, ꝙ cõditio impletur ipsa contestatione litis. & acquisiuit actor ius: vt & aliâs. ff. de verb. oblig. l. si Titius.
n Quod magis est.] vt committatur lit. conte. ad interesse: quia non defendit in proposita quæstione quãdo ex eremodicio fuit dãnatus: quia præualet rei iudi. clausula: vt ar. j. e. l. in fi. aliâs autẽ si re nõ defensa nõ sequatur sententia, committitur stipulatio etiã ante lit. cõtest. ad interesse: quia nõ defendit. vel veriùs semper ante cõmittitur: vt. ff. iã tamẽ. §. in hac. & ff. hac lege sed in casu prędicto quãdo ex eremodicio est dãnatus, creditur non commissa: nisi fiat lit. cõte. in ea: vt hîc. & facit. ff. de verb. obli. si insulam.
o Clausulam.] facit. ff. titu. j. l. non quasi. §. generaliter.
p Procuratoris.] rei. Accursius.
q Actione.] personali.
r Dictauero actionem.] nõ tamẽ de eadẽ re: aliâs esset cõtrà. ff. de excep. rei iudi. l. de eadẽ re. vel si de eadem re agit, tamen ex alia causa: ne sit cõtra. ff. de excep. rei iudi. & an eadẽ. §. actiões. quomodo autem hic libellus fuerit mutatus seu cumulatus: dic vt no. C. de eden. edicta. & facit. j. de adul. denunciasse. §. quid tamen. & si mensor fal. mo. dixe. l. j. §. ideo.

SI ex duobus.] CASVS. Cõueniebã te certa actione. tu satisdedisti iudicatũ solui datis duobus fideiussoribus. nõ defenderis. quapropter cõmissa est stipulatio ob rẽ nõ defensam. vnus fideiussorũ tuorũ soluit partẽ suã. Nũc quærit, vtrũ nihilominus alter fideiussor rectè defendere posſit? Rñ. ꝙ sic. sed an ille qui soluit, posſit repetere? Dicitur ꝙ nõ: qa stipulatio pro parte sua est extincta, ac si sibi accepto latũ esset. Quoties.] Titius cõueniebat Mæuiũ aliqua actione: exegit ab eo satisda. iudi. sol. nõ est defensus Męuius. Titius actor vult cõuenire fideiussores ob stipulationẽ cõmissam rei nõ defensæ. fideiussores dicunt Titio: nos sumus cõtenti soluere: tamẽ nos petimus, ꝙ absoluas Mæuiũ à priore iudicio: quia si soluerem⁹, & reus nõ esset absolutus à priore iudicio, nos nõ posſemus quicquã ab eo consequi actione mãdati pro eo, ꝙ fideiuſsimus ꝓ ipso. aut si vellemus aliquid conseq, cogeremur reũ defendere in primo iudicio: & sic essemus multùm grauati. quærit, vtrũ petitio ista fideiussorũ sit iusta? Rñ. ꝙ sic. gl. ponit casum. l. sequẽ. Fran. Accur.

Licet facta fuerit solutio pro parte de interesse ex clausula de defendendo, potest purgari mora, ne soluatur altera pars: nec propterea repetitur solutum. Pau.

Iulianus li. 65. dige. LEX XIIII.

SI ex duobus fideiussoribus q iudicatum solui spoponderant, alter ob rem non defensam partem suam[s] soluerit: nihilominus res defendi poterit[t], nec tamen is qui soluerit, repetet[v], stipulatio enim pro parte eius perẽpta[x] est, perinde ac si acceptum ei factum fuisset.

Si agitur ob rem non defensam contra fideiussores: debet actor sibi cauere de non prosequendo litem contra principalem: aliàs non tenetur fideiussor sibi soluere: & si soluit hac cautione nõ recepta, nõ repetit à principali. P.

Quoties ex stipulatione iudicatum solui ob rem nõ defensam agitur cũ fideiussoribus[y]: nõ est iniquum caueri[z] dominum priore[a] iudicio absolui[b]: quia omissa cautione[c] fideiussores[d] mandati iudicio non consequentur[e]: aut certè[f] si velint actione mandati à domino aliquid consequi, cogantur dominum priore iudicio defendere.

Clausula ob rem non defensam, tollitur eo ipso, quòd cepit causa defendi. uel desijt posse. hoc dicit. Paulus.

Africanus li. quæstio. LEX XV.

HÆc stipulatio[g], Quandiu res non defendatur? simul[h] atque defendi cœperit, aut defendi debere desierit[i], resoluitur.

Qui paratus est soluere, non cogitur iudicium suscipere. Paulus.

Neratius li. 3. menbra. LEX XVI.

EX iudicatum solui stipulatione ob rem[k] nõ defensam cũ vno ex fideiussoribus agere volo. Quod pro parte eius sit, si soluere mihi paratus est: nõ debet[l] mihi in eũ dari iudicium, Neque enim

s Partem suam.] imò & insolidũ cõmittitur stipulatio. & si voluissem insolidũ agere, potuissem: vt. j. eo. l. ex clausula. Sed hic parte sua fuit contentus, vel hîc intercesserũt fideiussores singuli pro parte virili. vel dic insolidũ. sed hîc implorat epistolæ remediũ: vt. C. de const. pecu. l. fi. & ita potest intelligi quod est. j. eod. l. ex iudicatum. & l. fina.
t Poterit.] ab alio.
v Repetet.] vt &. ff. iam tamẽ. in prin. & suprà de condi. inde. l. qui ob rem.
x Perempta.] scilicet solutione. vnde eadem solu. non debet parere repetitionẽ & liberationem.
y Cum fideiussoribus.] quod fideiussor debet postulare mandatis sibi aduersus eum actionibus.
z Caueri.] scilicet à petitore.
a Priore.] pro quo iudicio satisdatum est iudicatum solui.
b Absolui.] scilicet quòd actor absoluet dominum.
c Cautione.] hac scilicet quòd actor absoluet dominum.
d Fideiussores.] qui soluerunt.
e Non consequentur.] ab eo pro quo fideiusserant.
f Aut certè.] id est si velit actione mandati à domino consequi. Io. & sic habes non consequitur &c. aliâs deest non: & tunc habes emissa cautione.
g HAec stipulatio.] promittis decem singulis diebus, quandiu reus non defendatur. & sunt hæc verba stipulationis, quandiu &c.
h Simul.] id est postquàm.
i Desierit.] fortè in transactione facta vel acceptillatione, vt suprà eodem cùm quærebatur. §. proinde si fortè. Accur.

EX iudicatum.] CASVS. Tu conuentus fuisti à me, & dederas fideiussores iudi. sol. non fuisti defensus. quapropter volui conuenire vnum ex fideiussoribus tuis. ipse paratus est soluere mihi. quæritur, vtrùm cogatur iudicium accipere? Respon. quòd non. cætera istius legis glos. declarat. Franciscus.

k Ob rem.] id est pro hac parte stipulationis.
l Non debet.] quanquàm enim pro parte defendere non posſit partem tamen solum soluendo liberatur: vt suprà de verbo. obli. l. in executione. §. insolidum. vel melius dic vt no. ff. eo. l. si ex duobus ne sit contra. j. l. proxi.

a ¶ Aut iudicio.] scilicet iam cepto.
b ¶ Adstringi.] scilicet ad eum compellendum.
c ¶ Aut ad inficiationem.] scilicet iudicij de nouo: vel dic ad institutionē. s. procuratoris: & hoc si habeas institutionē. aliâs est inficiationem: quod subijcit quoniā &c. & sic est plana: aliâs est, quo nō amplius per iu. &c. & est idē sensus. Aliâs est, quoniā plus &c. q. d. licet per iudicē aliquid plus sit consecuturus fortè iniquū, vel fortè vsuras currētes lite pendente: nō ideo est cōpellendus ad iudiciū. & sic nō est hæc sufficiēs ratio: quòd sit cōpellendus ad iudiciū. & facit. s. de iudi. l. si debitori. & de procura. l. si reus. & instit. de perpe. & tempo. actio. §. fi.

E X clausula.] CASVS. Titius cōueniebat Mæuiū, & exegit ab eo fideiussores iud. sol. Mæuius dolosus homo procurauit per dolū, quòd ipse absolueret à iudice. quæritur, vtrum videatur defensus esse ita vt non committatur stipulatio? Respō. quòd non videtur se defendisse ex quo per dolum vicit aduersarium suum. Vel pone casum in fideiussoribus, quòd s. si nō defendat reū, fideiussores tenētur insolidū ob rem non defensam. Franc.

d ¶ Ex clausula rei] aliâs est re iudicata. & tūc dic ex clausula scilicet ob rē nō defensam insolidū cōmitti stipulationē re iudicata dolo malo. s. defendētis: quasi nō videatur plenè defendisse, qui dolū adhibuit vt vinceret. aliâs est de re iudicata: & tunc pro vnaquaque istarum committeretur stipulatio insolidum contra fideiussores singulos. quod tamen dic vt no. s. eo. si ex duobus. Item contra reum: quia non potest defendere pro parte.

æquum est, aut iudicio [a] adstringi [b], aut ad inficiationem [c] compelli eū, qui sine iudicio dare partem suā paratus est: quoniā plus aduersarius eius per iudicem ab eo consecuturus est.

¶ Ratione doli committitur stipulatio ex clausula de dolo insolidum contra quemlibet fideiussorem. Paulus.

Venuleius. LEX XVII.

Ex clausula rei [d] iudicatæ do lo malo ob rē non defensam insolidum committitur stipulatio. Non enim videbitur defensa res boni viri arbitratu [e], quæ nō insolidum defensa sit.

¶ Stipulatio ista non committitur ex clausula de defendendo, si reus non cogeretur iudicium suscipere. Paulus.

Idem. LEX XVIII.

Vir bonus non arbitratur indefensam esse rem, de qua prætor accipere iudicium non cogat [f].

¶ Clausula doli committitur propter dolum commissum ab initio stipulationis usque ad finem iudicij ex dolo principalis & hæredis eius, & etiam extranei si pœna fuerit adiecta. Bartolus.

Idem. LEX XIX.

Nouissima [g] clausula iudicatū solui stipulationis do lū malū abesse, abfuturūq; esse, & in futurū [h] tēpus permanens [i] factum [k] demōstrat. itaq; & si fortè decesserit is, q dolo malo fecerit, tenebitur hæres eius [l]. Verbum enim abfuturūq; [m] esse, plenissimum est, & ad omne tēpus [n] refertur: vt si aliquo tēpore nō abfuerit dolus, quoniā verū sit non abfuisse, cōmittatur hæc clausula. Sin autē adiectū fit: Si huius rei dolus malus non aberit, quanti [o] ea res est dare spondes? etiam ob extranei dolum promissor de pœna tenebitur. ¶ Doli autem mali clausula sicut reliquæ stipulationes in quibus tempus nominatim adiectum non est: ad principiū [p] stipulationis refertur.

¶ Fideiussor acceptus in prima causa non tenetur in eo, quod iudicatur in causa appellationis, nisi aliud actum sit. Bart.

Scæuola. LEX XX.

Cvm apud† Sempronium iudicem datum [q] reus defenderetur: stipulatione cautum est, vt quod Sempronius iudex iudicasset, præstaret. à cuius sententia petitor appellauit. & cū apud cōpetentem appellationis iudicē res ageretur: defensore rei cōdēnato, quæsitū est, an stipulatio commissa esset. Respondi secundū ea quæ proponerentur, nō esse [r] iure cōmissum. Claudius. Ideo in stipulatione adijcitur, Quive in eius locum substitutus [s] erit.

¶ Hæc stipulatio ex duabus clausulis potest cōmitti contra diuersos: sed contra eundem non, sed præualet causa iudicati. Bart.

Idem. LEX XXI.

Si vnus ex fideiussoribus ob rē non defensam [t] cōuētus sit [v]:

e ¶ Arbitratu.] quod hîc euenit, quando res fuit iudicata dolo malo secundum primam literam. vel dic secundum aliam planè. ad quam facit. s. de dam. infec. in stipulatione. Accursius.

V Ir bonus.] CASVS. Iudeus quidam conueniebat me vt darem sibi mancipium Christianum: satisdedi iudi. sol. non fui defensus. quæritur, vtrū stipulatio sit cōmissa? Rn. quòd non: quia non poterat me ad mancipium Christianum conuenire. Frā. Accursius.

f ¶ Non cogat.] imò & si reus non sit cogendus, cōmittatur tamen stipulatio ob rē nō defensam cōtra fideiussorem, si non defendatur reus: vt. s. eo. l. si reus. quæ est contrà. Sol. aliud est si nō compellat prætor rñdere reum: vt ibi. Aliud, si vel actorem agere prohibeat, vel reū conueniri, vt hîc: quia ibi dignitas subtrahit à iurisditione iudicis: hic litigare actor prohibet, vt cōtra patronū libertus actionē famosam instituere, vel hæreticū petere mācipiū Christianum, secūdū R. Idē de libris improbatæ lectionis: vt. s. fa erc. l. cætere. §. j. Alij. vt Io. dicūt, quòd hic nō cogebatur: quia finita erat lis sententia. trāf. vel iureiur. vt. s. cū quærebatur. §. proinde. Tertij dicūt refert, an à prin. nō poterat cogi defendi: quia iusta causa defensionem fuit vitabat, vel p se vel p aliū: vt hîc, & . s. de pecul. eo tēpore. in prin. aliud si ex postfacto: vt ibi. Vel quartò hic interuenit cā excusatiōis inter se, & cum quē defendebat: veluti inimicitiæ capitales interuenerunt inter se & eum quem defendebat: vel alia iusta causa impediebat: quo casu nec defensor cogitur, nec fideiussores conueniunt: vt. s. de procu. l. mutus. §. fi. & . l. non cogendum. Ibi autem illa causa superuenerat, quæ reum excusabat personaliter. Nam priuilegium personæ ad fideiussores non transit, vt resti. in integ. quæ ad fideiussores mi. nō porrigitur: vt. s. de excep. l. exceptiones. §. rei autē. & facit. s. de iudi. non videt. & . j. de reg. iur. l. nullus. Itē per ea quæ dicta sunt satis. casus huius legis colligitur. Itē potes ponere in legato, q habet ius reuocandi domum: vt. s. de iudi. l. ij. §. legatis.

N Ouissima clausula.] CASVS. Dictū est. s. eo. l. iudicatū. j. quòd tres sunt clausulæ stipulationis iudi. sol. quartū vltima est de dolo absfuturo. dicit in hac. l. quòd ista verba dolū abesse & abfuturū esse, nō respiciūt tātū tēpus præsens, imò etiā tēpus futurū, ita quòd si ille qui dolū cōmisit, decesserit: hæres suus tenebit: quia refert ad omne tēpus. Secūdò dicit, si quis ita fuerit stipulatus. promittis dolū abesse, & adfuturū esse: & si non abfuerit, promittis pœnam quinquaginta? si ita stipulatus fuerit: tenebit promissor etiā pro dolo. extranei ad pœnā per eū promissam. Tertiò dicit, quòd stipula tio iudicatū solui refertur ad principiū stipulatiōis. quid hoc sit dicere declarat gl. vltima super verbo, ad principium. Fran.

† Bart. hic dicit se habere istum tex. pro sin gul. ad hoc quòd fideiussor accept[us] in prima cā nō tenetur in eo, quod postea iudicatur in causa appellationis: nisi aliud sit actū. Bolo.

g ¶ Nouissima.] i. nouissimè à nobis posita: vt. s. e. iud. sol. Vel ideo nouissima dicit: quia donec potest esse locus alijs clausulis, non est recurrendum ad istā: vt. s. de verbo. obli. l. doli. Azo.

h ¶ In futurū.] quāuis enim cōpetat semel iam dolo cōmisso: nihilominus tamē cōmittitur pro sequēti dolo, vt sic in se reuoluat: vt. s. ti. j nō quasi. §. si quis curator.

i ¶ Permanens.] aliâs est permanēs & c. q. d. venit ille, qui erat cōmissus tēpore stipulationis interpositæ propter verbū abesse. & aliâs est fine.

k ¶ Factum.] quod sci licet factum sit coërcendum.

l ¶ Hæres eius.] etiam de proprio dolo.
m ¶ Abfuturum.] hoc enim facere debet, vt permaneat fine dolo.
n ¶ Tempus.] post stipu. labens. ar. contra. j. de verb. sig. l. viij. & . l. verbum erit. Azo.
o ¶ Quanti.] non adiecta pœna non teneretur de extranei dolo: qa factum alienum promittere non debet: vt. s. de verb. oblig. l. stipulatio ista. Azo. & facit in ea. l. §. si quis dolum. & . l. inter stipulantem. ij. respon. & . j. de verb. signifi. hæc verba, cui rei.
p ¶ Ad principium.] vt dolo commisso ab initio stipulationis agi possit ad quod est. j. de reg. iur. l. in omnibus. sicut enim principium stipulationis in præsenti tempore concipitur, ita & si in præsenti verum sit dolum non abesse, committitur stipulatio propter verbum abesse.

C Vm apud.] CASVS. Conueniebam te apud iudicē Sēproniū. tu dedisti fideiussores, qui promiserunt mihi soluere id quod Sēpronius iudex iudicaret. tu fuisti absolutus à Sēpronio iudice. ego appellaui ab ista sententia. tu posteà fuisti condemnatus apud iudicem appellationis. quæritur, vtrū fideiussores tui teneantur? Rn. quòd nō: & ideo consulit lex, quòd adijciatur in stipulatione, promittis soluere pro reo quod Sempronius iudex iudicauerit, vel ille qui in Sempronij locum fuerit substitutus: tunc tenebuntur fideiussores etiam in causa appellationis. Fran. Accur.
q ¶ Datum.] id est delegatum.
r ¶ Non esse.] nec ex prima sententia: quia ex ea solus soluere non potuit cogi. nec ex secunda: quia ex ea se nō obligat fideiussor. ad quod. s. eo. l. iij. j. respon. & . l. cūm quærebatur. §. fina.
s ¶ Substitutus.] vt committi possit propter sententiam substituti iudicis. Accursius.

S I vnus.] Pone casum vt. s. eo. l. si ex duobus. Fran. Accur.
t ¶ Non defensam.] pro parte.
v ¶ Conuentus sit.] & soluit.

a ¶ Defendatur.]id est iudicetur.
b ¶ Conueniri potest.]si condenatus sit is pro quo fideiussit. & dic hîc vt not.§.eo.l.ex duobus.
c ¶ Creditur.]quo ad exactionem.§.eo.l.cùm quærebatur.
d ¶ Et nos.]aperit quod obscurè dixerat. Et no.ꝙ aliâs est nos: & hæc bona. aliâs non: & tūc redimus ad plures personas.

deinde posteà ea res defendatur [a]: alter fideiussorum ob rem iudicatam conueniri potest [b]. Et si reus promittendi duobus hæredibus relictis decesserit, alter rem non defendat, alter defendat: is qui nō defendit, ob rem non defensam cō ueniri potest: ille qui defendit, ob rem iudicatam: quoniā in vnius eiusdemque persona nō posse cōmitti has duas clausulas credit [c]. & nos [d] dicimus semper præualere [e] rei iudicatæ clausulam, eamque solam committi.

e ¶ Præualere.] cùm fortè vtraque in eadem persona concurrit: vt.j.ea.l.

¶ REM RATAM HABERI.

¶ *Id est quomodo & quando quis promittit rem ratam haberi.* Ir. *Et nota, quòd duas partes habet rubrica, ut patebit per exempla infrà eo.*

¶ *Duas partes habet hæc rubrica. Primò, Rem ra. habe. hoc est de illa stipulatione rem ra. habe. Secundò dicit de ratihabitione, hoc est qualiter possit haberi ratum.* Bartolus.

TITVLVS VIII.

Rem ratam haberi, & de ratihabitione.

¶ *Quando conuenitur ille, cui exceptio rei iudicatæ competeret, si uerus procurator exegisset, stipulatio de rata committitur.* Bart.

*Paulus. LEX I.

Cvm quis [f] de rato stipularetur [g]: quāuis nō idē [h], sed alius pro domino [i] conueniretur qui conueniri [k] non posset: si ratum dominus habuisset [l], cōmitti stipulationē placuit: veluti cū fideiussor [m], aut alter ex reis promittēdi q socius est [n] conuenitur [o].

¶ *Stipulatio ista committitur ad interesse stipulatoris, si dominus nō habet ratum: quod potest transcendere summam petitam per procuratorem, si omnino erat falsus. & etiam potest esse minus quàm summa petita, si erat uerus: & sic sententia lata contra eum nocet domino, & per consequens non committitur, nisi ad expensas litis.* Pau.

f ¶ Cvm quis] id est aliqs ex reis debēdi vel cō fideiussoribus.
g ¶ Stipularetur.] à procuratore.
h ¶ Non idem.] qui de rato stipulatꝰ fuerit. Io.
i ¶ Pro domino.] & de debitore & creditore loqui potest, puta aliquo agente pro creditore vel conuento procuratore debitoris secundum primam expositionem.
k ¶ Conueniri.] ab aliquo qui nomine domini ageret. *Sal. Papinia. li. 29.*
l ¶ Habuisset.] scilicet dominus.
m ¶ Cùm fideiussor] aliâs si cùm. aliâs non est si.
n ¶ Socius est.] secus si non est socius: vt.§. de fideiuss.l. Vranius. & de arbit.l.si duo. & j.eo.l.si quis vni.&.§. de li.le. si quis decedēs §.nunc de effectu. si ergo in duobus reis socijs admittiť: hîc restat, ꝙ vnꝰ ꝓ alio fideiubere nō semp videať. Nā hoc admisso stipu. semp cōmittiť. nec ob.§.de duo.re.l.reos.ī prin. qa expōe vt ibi dixi.
o ¶ Conuenitur.] qui actione pro socio cùm sint socij vel manda. seu neg. gest. recuperarent ab eo, qui fuit stipulatus: vt argu.§.de pact.l.quod dictum. vnde secus si animo donandi fideiussissent: arg. illius.l.quod dictum.&.§.de arbi.aduersus.
p ¶ In stipulatione.] Duobus modis potest legi hæc lex. Primo, Titius nomine meo petijt à te centū, quę mihi debebas: à quo stipulatus es de rato. ego non habeo ratum. ages contra Titiū procuratorem non ad centum, sed ad interesse tuum, quod quandoque plus est, quā cētū propter sumptū: vel si erat species petita, in qua singulare interesse habebas, quādoq; est minus quā cētū, si Titius habuerat mādatū: vnde nō possum rē exigere. & pro hoc.§.de præto. stip. l.ij.§.incertā.&.l.fi.& secūdū hūc casum dic rei promit. & stip. pro vno supponere: & sic promittēdi passiuè accipitur: vel hæc cōiūctio vel ponať correctiuè: vel rei promittēdi debiti principalis, & rei stipulādi.s.de rato. & sic pro eodē his tribus modis poniť. & secūdum has tres expositiōes qđ dicit cōpēdiū.i.qđ ab eo petiť.s.debitū principale. vel secundū R. redde ꝓpriè singula singulis. sic enim hic scripsit. rei ꝓmittēdi cōpendiū diciť, qđ ipse petit. Rei stipulādi, qđ ab ipso petiť. vel quintò dices in duplicibus iudicijs: vbi ab vtraq; parte caueť de rato à ꝓcuratoribꝰ: vt.§.de ꝓcu.l.si defunctus.§.j & vt ibidē nō inspiciať cōpēdiū rei vel reorū.s.quātū ab his petatur: sed interesse tā in hac quàm in superioribus: & quod dicit in fine, eius qui stipulationem &c. propriè ponitur, cùm ipse principalis reus cōuentus de rato fuit stipulatus, præterquàm in expositione de duplicibus iudicijs: in qua dicit, eius qui stipulatus est &c. scilicet per procuratorem. & hæ omnes expositiones sunt secundum primum casum. Secundò pone casum, ꝙ ex parte mea actoris & tua rei interuenit procurator: & tuus à meo stipulatus est de rato. ego non habeo ratum. ages quidem ex stipulatu de rato tibi per procuratorē tuum quæsita: vt.§.de præto.sti.l.in omnibus. in qua venit quod tua interest: non quod procur. tui: vt probatur.§.de procura.l.si procurator. & secundum hoc quòd dicit rei stipulā. vel promittendi, ponitur pro procuratoribus quorū vnus ab alio de rato stipulatur. Itē ꝙ subijcit, eius qui sti. scilicet per procuratorē: vt.d.l.in omnibꝰ. Ac. *Casum ponit.*

Idem responso. LEX II.

In stipulatione [p] de rato habendo non est cogitādum rei promittendi vel stipulandi compendium, sed quod interfuit eius, qui stipulatus est ratum haberi quod gestum est.

¶ *Petens restitutionem in integrum aduersus actum gestum cum procuratore, non uidetur ipsum impugnare ex defectu mādati: sed potius approbare quantum ad hoc: ideo non facit hāc stipulationem committi ex eo, quòd non fuit habitus ratus, nisi etiam de hoc fuisset promissum, quòd restitutio non peteretur: quam promissionem utile est reo conuento fieri facere.* Bart.

Idem. LEX III.

Cvm minor vigintiquinque annis creditor pecuniam recuperare vellet, interpositus [q] procurator debitori de rato habendo cauit [r]. Restitutione in integrum data [s], neque indebiti condictionem [t], neque stipulationem [v] cōmitti cōstabat. Idemque [x] eueniet si falsi procuratoris auctum minor annis ratum habuerit [y]. Et ideo ita cauendum erit: præcedēte [z] quidem mādato, Si ille in integrū restitutꝰ [a] fuerit, hærésve eius, aut is ad quē ea res qua de re agiť, pertinebit [b]: quāti ea res erit, tātā pecuniā dari? Mandato vero

Cvm minor.] CASVS. Titius minor.xxv.annis dedit pecuniā mutuā Seio. ad quā petendā fecit ꝓcuratorē Mæuiū. Seiꝰ cū cōueniret petijt à procuratore Mæuio, ꝙ caueret de rato.s.ꝙ minor ratum haberet id qđ gereret inter se & ꝓcur. & sic soluit pecuniā. minor istā pecuniā ꝑdidit: & sic petit restitui ī integrū cōtra istā solutionē: q̄ restitutio sibi à ꝑtore data est. Seius debitor vult cōuenire ꝓcuratorē minoris ꝓpter cautionē de rato: vel vult pecuniā repetere q̄riť vtrū possit? Rň. ꝙ neutrum facere potest. Idē est dicēdū si minor habebat ratū actū falsi procura. & posteà petat restitui. vsque ibi, & ideo ita. Dat cōsiliū reo vel eiꝰ procu. qualiter sit cauēdū de rato à ꝓcur. minoris quādo mādatū habet procurator scilicet sic: promittis ꝙ minor ratū habebit: & si in integrū restitutus fuerit, aut hæres eius: siue is ad quē ea res pertinebit, tantam pecuniā dare spōdes? Si verò mandatū procur. non habet: tūc debet etiam pœna stipulatiōi de rato inseri: vt declarat gl. magna super verbo, prudentius. Nā si talis pœna non sit adiecta, vel non cōsentiret minor: daretur iterum actio minori. ¶ Falsus procurator.] Mutuaui Titio centū quidā qui nullū mādatum à me habebat, fecit conueniri Titiū pro ista pecunia, & cauit de rato. victus est procurator. & ego dňs appellaui. quæriť vtrū stipulatio de rato sit cōmissa cōtra istū falsum procu? Rň. ꝙ nō: qa ego videor ratū habere actū ꝓcu. cōfugiendo ad cōe auxiliū iuris. Quòd nego posteà pecuniā exegero, non habendo ratam sententiā cōmitteť stipulatio in eā pecuniā quā exegi: licet ꝓcur. nihil acceperit de pecunia ista à Titio. glos. ponit casum.l.seq. Frāc. Acc.

q ¶ Interpositus.] ab eo minore qui mutuam pecuniam dederit, & fortè authoritate tutoris fecit hūc procuratorem: arg. C. de procura.l.neque. vel fortè illa in iudicio.
r ¶ Cauit.] & ei debitor minoris soluit.
s ¶ Data.] scilicet minori cùm postulat solutionem procuratori factam rescindi, sibique ex integro solui, cùm pecuniam perdidisset à procuratore restitutam.
t ¶ Condictionem.] contra minorem, quia ex ea non sit factus locupletior. Item & quia debita.
v ¶ Neque stipulationem.] de rato: quia verus erat procurator, & nunquàm cōtrauenisset nisi ratione ætatis. & quod facit hic mādatum præcedens: hoc sequenti casu facit ratihabitio. vel dic, ꝙ petendo restitui. videtur habere ratum: vt.j.in proximo casu quando expressè habet ratum.
x ¶ Idemque.] cum mandato primo casu, secundo sine mandato: & vtrique per ordinem subijcit consilium.
y ¶ Habuerit.] & posteà restitui desyderet.
z ¶ Præcedente.] id est vbi mandatum præcessisse constat: vt in primo casu.
a ¶ Restitutus.] facta stipulatione si ratum habuerit, promittis interesse? & ita est adijciendum: vel si ratum habuerit, & restitutionē postulauerit ipse, hærésve eius &c.
b ¶ Pertinebit.] vt bonorū possessori vel fideicōmissario. Accur.

Non

non interueniente [a], vulgaribus verbis [b] de rato habendo hoc [c] quoque prudentius [d] inter consentiẽtes adstruetur [e] †: alioquin si non conueniat [f], nec creditor minor consentiat [g], actionem dari oportebit [h].

Nota hic, quòd qui appellat à sententia lata cõtra falsum procuratorem ipsius: facit deficere conditionem sub qua fuit interposita ista stipulatio. uidetur enim promisisse interesse, si dominus non habeat ratum: ergo appellans uidetur ratum habere: quod est in propõtu: quia si non haberet ratum, sententia illa non noceret: nec esset sibi necessaria appellatio. Paulus.

Falsus † procurator de rato habendo cauit: atque ita dominus à sententia iudicis procuratore victo [i] prouocauit [k]. Stipulationis defecisse conditionem [l] apparuit, cùm ad auxilium commune [m] superatus confugisset. Quòd si dominus qui ratum non habuit [n], pecuniam exegerit: stipulatio de rato committetur in eam pecuniã, quam dominus acceperit: quàmuis nihil procurator acceperit [o].

Si falsus procurator exigat partẽ debiti, dominus uerò posteà ratum non habens exigat totum: committitur stipulatio rati ad partem exactam, & quatenus interest soluentis non soluisse illi etiam in lucro captando. Paulus.

Scæuola li. 12. quęstio. LEX IIII.

Procurator quinquaginta petijt [p]. Si dominus centum petat [q]: tenebuntur fideiussores, qui de ratihabitione cauerũt, in quinquaginta, & quanti interfuit differri in quinquaginta actionẽ [r].

Ratihabitio potest fieri tacitè sicut expressè: & utroque casu facit stipulationem istam non committi. Pau. de cast.

Idem. LEX V.

Paulus respondit non tantũ [s] verbis [t] ratũ haberi posse, sed etiam actu. Denique si eam litem quam procurator inchoasset, dominus comprobans [v] persequeretur [x]: non esse commissam stipulationem [y].

In causa suspecti procurator ex parte rei cogitur cauere de rato. Bart.

Hermogenianus. LEX VI.

Tutore [z] suspecto postulato, defensor si velit respondere: cautionem [a] ratam rem dominum [b] habiturum cauere compellendus est.

Hæres non potest ratum habere quod factũ est nomine defuncti in ijs, quæ ad hæredem nõ transeunt. Bartolus.

Paulus. LEX VII.

Si is, cui [c] ignoranti petita [d] est bonorum possessio decesserit: hæres eius intra tempora petitionis ratam eam habere non potest [e].

Propositio actoris contra quam exceptio rei iudicatæ non obstaret si dominus uerus egisset, non facit stipulationem de rato committi. Bartolus.

Venuleius. LEX VIII.

---

a Non interueniente.] id est si dubitetur de mandato.
b Verbis.] datiui casus id est vsitatę stipulationi de rato habẽdo.
c Hoc.] scilicet si petat restitui pœnam vel interesse.
d Prudentius.] quàm suprà cùm habuit mandatum, cùm tantũ ob id quod ratum non haberet, cauebatur: & dic inter cõsentiẽtes id est paciscẽtes: & dic adstruetur id est adiũgetur: & supple. s. stipulatio pœnæ, vel quanti 10 ea res est, si restitutio fuerit postulata. alioquin si non conueniat præter stipulationem de rato pœnam præstari si minor restituatur secundum R. Alij vt Ir. sic id est creditore non consentiente agi non possit. Ir. 20 Nec creditor minor consentiat id est secundum R. ab initio ratũ non habuit iure communi: quemadmodum scilicet quilibet maior posset non habere ratum. non autem ideo, quòd post ratihabitionem in integrum restitutionem impetret. 30 R. integra actio est ei. scilicet qui stipulatus est de rato, quam solã interposuit. sed an cogatur hic procurator falsus cauere de hac adiectiõe? Quidam vt Ot. quòd non: quia sic dicit, si non cõueniat. 40 Item dicit inter consentientes. & sic plus verus quã falsus adstringatur secundum eũ. sed R. dixit minus intelligunt, qui hoc significant. Io. Sic non per omnia rectum consilium dat. vnde dici potest eum cogi, vt verũ 50 procuratorem causa tiuè, vt ei aliter nõ soluatur nisi debitor non curet. & ita hic dicit nisi conueniat &c. vt. s. de noxa. l. non solum. Alij dicunt, quòd hæc est mala litera.
e Adstruetur.] de iure ciuili.
f Non conueniat.] Sed si non consentiret, competeret in integ. restitu. consentire enim videtur petendo in integrum resti. & non committitur talis stipulatio.
60 g Consentiat.] ergo cõmissa erat talis stipulatio: & ita refert simpliciter ex prima causa petat, vel alias ratum non habeat: quo casu committitur statim ex quo debuit habere ratum, & non habet an competat per in integ. resti. quo casu videtur habere ratum: & sic non committitur stipulatio de rato, quia innuit se ratum habuisse: & cùm semel habuerit ratum, iam deficit stipulatio: vt. j. l. non tantum. sic &. j. proxi. §.
h Oportebit.] debitori contra procuratorem falsum ad interesse. Accursius.
i Procuratore victo.] scilicet falso: iudicatum enim fuit ni70 hil deberi.
k Prouocauit.] quo ipso videtur ratum habuisse: quia promisit dominum ratam rem habiturum.
l Conditionem.] illa fuit conditio, si ratum non haberet.
m Commune.] scilicet appellationis: quod est commune omnium condemnatorum: vt. C. de app. litigatoribus. vel dic cõmune suum & procuratoris. si autẽ ad suũ propriũ tantũ auxiliũ recurrisset: distinguit sic cõtra ius cõmune: & tũc idẽ: vt. s. in hac. l. an secũdũ ius cõmune: vt quia petijt extra ius, vel nõ iure actiõe instituta: & tũc nõ habet ratũ: vt hîc subijcit, & nõ repellit exceptio. rei iudi. qua re80 pellit in præmissis duobus casibus. dic ergo exigit extra ius. vel nõ iure actionem instituendo, non dico causam app. prosequendo.
n Non habuit.] sed si ratam habeat, repellitur excep. rei iu. si nõ appellet. Accursius.
o Acceperit.] in tantũ enim interest. nõ ergo sufficit posse exigere, nisi & exegerit, secundũ R. sic quo ad hoc vt in totũ cõmittatur: sed tu dic vt. j. co. l. procurator ad exhib. §. j. dices. patet ergo ex pręmissis quòd sicut per restitutionem, sic per appellationem videtur ratum habere dominus. ad quod est. C. de filijsfa. & quemadmodũ pa. l. cùm appellasset. & facit. j. l. non tantum. Accur.

o Acceperit.] reo absoluto.
p Procurator.] Petijt. & habuit.
q Petat.] ex eadem causa.
r Actionem.] Pactũ enim erat reũ, cũ procuratore vt alia quinquaginta non peterentur 10 vsque ad annũ: & super toto cauit de rato. l. iã pro solutis quàm pro alijs remissis vsque ad annũ, secundum H. Vel dic secundũ Azo. quòd loquitur tantum de acceptis, & de eis tantũ fuerat cautio de rato interposita. agit enim 20 debitor ad interesse quãti sua interest non soluisse. si enim nõ soluisset, lucratus interim aliqd esset cũ eis: vt. j. cod. l. si commissa. in prin. & secundũ hoc procurator alijs quinquaginta nõ agit: quia nec procurator petijt, nec de ra30 to cauit.

Paulus respondit.] Casus. Quidã falsus procurator egit contra Titiũ nomine meo. nõ est data cautio de rato, ego tamẽ posteà litem inceptam ab isto procuratore prosequor. Nũ 40 quid videor ratũ habere quod procurator fecit? Rñ. quòd sic, etiam si verbis non habeam ratũ. lex sequẽs plana est. & est speciale in tutore suspecto postulato: quòd procur. rei debet cauere de rato. Franc.
s Paulus respõdit 50 non tantũ.] aliàs incipit, Paulus respõdit. aliàs, nõ tãtũ. Acc.
t Verbis.] dicendo, habeo ratum.

v Comprobans.] Sed nõne hodie semp dicit cõprobare dñs iurãdo de calũnia: ergo hodie nũquã cõmittit stipulatio de rato? Rñd. imò: qa reclamare potest dominus, ne ille cã causam psequat q inchoauit, asserẽdo se aliũ constitutũ procuratorẽ. & tũc si reus spõte susceperit actionem procuratoris, poterit quidẽ committi stipula60 tio: de quo etiam notaui. s. de procura. l. Pomponius scribit.
x Persequeretur.] qualiter qs ratã rẽ habere videat, habes alibi plura arg. vt. s. de inoffi. testa. l. si pars. §. fina. & C. de cõdi. inde. l. indebitũ. & j. co. amplius. §. si vero. Sed argu. cõtrà. s. de inoffi. testa. l. nihil. §. si. & l. mater. §. cæterum. & l. eum qui. j. rñ. & l. filius. j. & ij. respon. & §. fina. & l. aduersus. §. tutores. & l. is qui. §. si hæres. & j. §. quid ergo.
x Persequeretur.] non aliam inchoans.
y Stipulationem.] De rato.

Tutore.] Casus. Qui defendit tutorem absentem accu70 satum de suspecto: satisdare debet de rato. Fran. Accur.
z Tutore.] absente. Accur.
a Cautionem.] speciale vt rei procur. hanc cautionem præstet. sic & suprà de procur. l. non solum. §. si statuas. & §. est casus. & §. item ait. & l. Pomponius. §. si stipuletur.
b Dominum.] id est tutorem. & hoc propter solitam cautio. iudi. solu. vt. d. l. non solũ. §. fi. Accur.

Si is.] Casus. Delata est mihi bonorum possessio. procurator meus petijt eam mihi ignoranti: & antequàm habeam ratã istam petitionem, decessi. dicitur quòd hæredes mei nunquàm pos80 sunt habere ratam istam petitionem. Frã. Accur.
c Si is cui.] hoc spectat ad vltimam partem titu. Accur.
d Petita.] fortè à tutore vel curatore vel procuratore. R. sec. si sciuisset & mãdasset: qa videt agnoscere: vt. s. de acqr. hæ. l. si qs alicui.
e Non potest.] non agnita enim nõ trãsmittetur: vt. s. de bon. poss. l. iij. §. acquirere. at hic per se non petijt, nec ratam habuit per alium petitam: ergo hæres non potest ratũ habendo petere: vt hîc, & j. co. bonorum, nisi in casu: vt. s. de acquir. hære. l. Pantonius.

Marginalia: † al. astringetur. — † Scribent. hic repetũt istum text. sing. ad hoc propositum: quòd ille qui appellat à sententia lata cõtra falsum procuratorem, videtur ratũ habere omnia gesta per eũ: de quo vide no. per glo. in l. si. C. de procu. & l. in l. si ex presso sim. §. de appella. Bolog. — Casum ponit duobus modis. — † Appellatio nulli cõdemnatorũ est denegata. & an illi in cuius favore est lata sententia: vide Ang. Cortes. sing. in ver. appellatio. & quod ibi notaui.

Procurator ad exhibendum egit, & aduersarius absolutus est, quia nõ possidebat, cùm possessionem eiusdẽ rei nactus esset: agit cum eo dominus ad exhibendum. Sabinus ait fideiussores non teneri: quoniam hæc alia res sit. Nã & si dominus egisset: mox absoluto aduersario, qa nõ possideret, ex integro ageret: non obstaturam rei iudicatæ exceptionem.

Defensor ex necessitate potest exceptionẽ ex sua persona opponere. Bar.

Si procurator à debitore pecuniã exegerit, & satisdederit rem ratam haberi: mox dominus de eadem pecunia egerit, & litem amiserit: committi stipulationem: & si procurator eandem pecuniam domino sine iudice soluerit, condicturum. Sed cùm debitor ex stipulatu agere cœperit, potest dici, dominum, si procuratoris defensionem suscipiat, non inutiliter doli mali exceptione aduersus debitorem vti: quia naturale debitum manet.

In causa status cauetur tam ex parte actoris quàm rei: & certa pœna apponitur: quia res est inæstimabilis. Paulus.

Si quis à procuratore status cõtrouersiam patiatur, satis accipere debet à procuratore: ne impunè sæpius pro suo statu conueniatur: & si dominus, venientesque ab eo personæ, ratum non habuerint, quòd procurator eum in seruitutem petierit, vel aduersus procuratorem ex seruitute in libertatem petitus fuerit: quanti ea res est, ei præstetur, scilicet cùm de libertate eius constiterit: id est quanti interfuerit eius de statu suo rursus non periclitari, & propter impendia quæ in litem fecerit. sed Labeo certã summam comprehendendam existimabat: quia æstimatio libertatis ad infinitum extenderetur. Ex quo autem dominus ratum non habuit, committi stipulatio videtur: sed non antè ex ea agi poterit quàm de libertate iudicatũ fuerit. Quod si seruus sit iudicatus, inutilis fit stipulatio: cùm & si qua sit actio, eã domino acquisisse intelligatur.

In hac lege iurisconsultus facit mentionem de quatuor personis: quarum prima tenetur de rato: tres non. Bart.

Vlpianus ad edictũ. LEX IX.

Actor à tutore datus omnimodo cauet: actor ciuitatis nec ipse cauet: nec magister vniuersitatis, nec curator bonis consensu creditorum datus,

Etiam in actibus extraiudicialibus præstatur ista cautio, si de mandato dubitatur: ut pars aduersa tutior sit. h. d. cum l. seq. Paul.

Idem ad edict. LEX X.

Interdum ex conuentione stipulatio rem ratam haberi, interponi solet: vt puta si quid emat procurator, aut vendat, aut locet, aut si ei soluatur,

---

Procurator.] Casus. Procurator meus egit ad exhibendum contra te, & promisit de rato. tãdem fuisti absolutus: quia non possidebas. nunc ego ago contra te ad exhibendum, quia nunc inueniris possidere. nunquid procurator meus tenebitur de rato? & certè non: cùm ex alia pos. nunc ago. & adducit simile. Si procurator.] Falsus procura. nomine meo exigit à debitore meo decem. quæ mihi debebat, & satisdedit de rato. tandem ego cœpi ista decem petere à debitore meo, & succubui. dicitur q̃ committitur stipulatio in totũ contra falsum procura. & si falsus procurator mihi sine iudice soluerit, quòd petet à me condi. sine causa vel ob causam. Vltimò dicit. quando debitor meus agit contra falsum meum procura. ex cautione de rato, & ego volo defendere procuratorẽ meũ possum opponere agẽti excep. doli. obijciendo compensatur. nã licet à debito quod mihi debet sit absolutus: adhuc tamen natura remansit debitor. Si qs.] Orta est quæstio inter Titiũ, qui dicit se procuratorem meũ, & Stichũ qui dicit se liberum, & nõ meum seruũ. dicitur quòd procura. meus debet satisdare de rato id est q̃ habebo ratũ: alioquin promittet quãti ea res est: & debet comprehendere certã summam. & hoc est verũ siue Stichus sit in pos. libertatis, siue seruitutis. Secundò dicit, quando committitur stipulatio ista rati. & dicitur q̃ cõmittitur ex quo dominus non habet ratum. non autem antè poterit agi, quàm si fuerit iudicatum pro libertate, & velim venire posteà contrà. si autem iudicetur seruus: stipulatio de rato efficitur inutilis. Fran. Accur.

Iste est. §. multum sing. secundũ Bald. ad id quod in summario dicit: & de defẽsore, qs dicatur defensor ex necessitate, vide Bal. in l. ij. C. de pact. &. §. iste non est alibi, secundũ Bal. hic.

a Procurator.] de rato cauens.

b Non possidebat.] nec dolo desijt possidere.

c Nactus.] ex eadem vel alia causa.

d Fideiussores.] scilicet datos à procuratore.

e Nam.] argumentatur sic, quasi tunc demum debeat committi hæc stipulatio, quando si verus esset procurator, competeret rei iudi. excep. ad quod est suprà eodem. l. cùm minor. in prin. &. §. falsus. & .j. eo. tit. si fine. §. penu. item facit ad. l. C. ad exhi. neque. & .s. de noxa. quotiès. & .s. de excep. rei iudi. si rem. & . l. si quis. & de rei vẽdi. l. sin autem. §. j. Accur.

f Ageret.] scilicet dominus.

g Si procurator.] id est procurans sine mandato.

h A debitore.] qui reuera debet.

i Amiserit.] Quia reus est absolutus.

k Stipulationem.] ad expensas tantùm, secundum R. & quosdã alios: vt .j. eo. si fine. §. cùm autem. & . §. Marcellus. Item pro eis .s. eo. cùm minor. in fi. quod Io. non placet. imò ad totum quod soluit debitor condemnatus procuratori. nam repeteret eam condictione indebiti ab ipso procuratore cùm posteà erat absolutus. ergo nunc per stipulationẽ de rato: vt .j. l. si fine. in prin. & . l. fi. §. fi. nec ob. d. §. cùm autem. & . §. Marcellus. quia in illis erat procurator verus: licet satisdederit: quia dubitabat de mãda. hîc non. & ideo dixit procurator id est procurans. & ad illam. l. cùm minor. dic acceperit scilicet maximè.

l Sine iudice.] aliàs si cùm iudice, non condiceret: vt .C. de condi. indebi. l. j.

m Condicturum.] condictione ob causam vel sine causa. quod dic vt .s. de condi. ob cau. si procuratori. & no .j. eo. l. si fine. in prin.

n Exceptione.] obijciendo compensationem naturalis debiti: vt .s. de compen. l. etiam. nec ob. in eo. titul. l. quæcunque. vt ibi dixi.

o Manet.] licet sit debitor absolutus: vt .s. de condi. indebi. l. Iul. verum. & insti. de excep. §. itẽ si in iudicio. Et no. hîc q̃ defendenti domino in stipulatione de rato datur hoc beneficium q̃ non datur defensio procuratori. sic .s. de in ius voc. l. sed si hac. §. fina. & .C. de iure do. l. fina. in princ. Sed nunquid inuito procuratore poterit dominus eius defensionem suscipere? Rñ. Io. nõ: licet sit ar. contra .s. de procu. si procurator. sed tũc nõ repetet procurator à domino, licet indebitum soluerit: quia culpa sua sentit hoc dãnum: vt .j. de regu. iur. quod quis. Io. item qd dixi procuratori non competere exceptio. probat. C. de cõdi. indebiti. creditoris. & facit .j. eo. l. quo enim. §. penulti.

p In seruitutẽ.] ex possessione libertatis.

q Aduersus procuratorem.] mutat casum quãdo ille q erat in possessione seruitutis, aduersus procuratorẽ se in libertatẽ petit: & sic est hîc speciale, q̃ procurator rei satisdat de rato, vt per omnia habes .s. de procura. l. non solum. §. si status.

r Ad infinitũ.] vt .j. de reg. iur. l. non est singulis. §. infinita. & insti. qui manu. non pos. §. pe. & facit .j. de custo. reo. l. iiij. & qd no .s. de præto. sti. l. fi.

s De libertate.] id est pro libertate.

Actor.] Casus. Actor à tutore dat' cauet de rato. secus in actore ciuitatis: vel magistro vniuersitatis: vel curatore bonis dato. Fran. Accursius.

t Actor à tutore datus.] id est dari petitus.

v Omnimodo.] etiã si cõstet eũ habere mãdatũ à tutore. quia tũ nõ est certũ solẽniter fuerit cõstitut', an nõ: cauet ei cõtra quẽ agit pro minore: cauet dico de rato. solẽniter enim est cõstituẽdus. l. cũ decreto: vt. d. l. & institu. de cura. §. fi. sed si cõstaret eũ de decreto cõstitutũ, tũc nõ caueret. in alijs de qbus hic subijcit, nõ cõsyderat solẽnitas: vel præsumit solẽnitas. f. q̃ interuenerit decretũ: ideoq; nõ cauet, dũmodo cõstet de mãdato. sic & in tutore qui nõ cauet, si constet eũ tutorẽ: vt .s. de admini. tuto. l. vulgo. si autẽ probabilis præsumptio esset in cõtrariũ, vł hoc nõ cõstaret: cauere deberet. f. actor vniuersitatis: vt .s. qd cuiusq; vniuer. l. itẽ. §. actor. & sic in primo. i. in actore tutoris duo sunt necessaria cõpetere, si à primo incipias. f. mãdatũ tuto. & iudi. decretũ, vt vitet satisdatio. In alijs vnũ. f. mãdatũ à ciuitate: vel ab vniuersitate: vel à creditoribus. Sed de quo cauet hic actor tutoris? Rñ. q̃ minor ratũ habebit. vel secũdũ Azo. certã summã pecuniæ si mior restitui petat: arg .s. e. l. cũ mior. ij. rñ.

x Nec magister.] ad hoc est .s. de pac. l. item magistri.

y Datus.] de quo dicitur .s. de cura. bo. dan. l. ij. in prin.

Interdum.] Casus. Nõ solũ in iudicio præstat cautio rati, sed etiã extra, vt si hoc cõuenit: vt ecce. si procurator meus vendat aut locet, aut ei nomine meo soluat, hoc acto q̃ satisdet de rato. nã satisdare debet. quæ satisdatio de rato præstat, vt magis sit tut' ille cui præstat. & hoc dicit hæc. l. cum seq. & prin. seq. Fran. Accur.

z Interdum ex conuentione.] in iudicijs ex necessitate præstatur, cùm est petita ab initio: vt .s. de procura. Pomponius. §. rati. & insti.

Vel si paciscatur, vel quodlibet aliud [a] absentis nomine gerat negotium.

Hermogenianus. LEX XI.

Vlpianus ad edictum. LEX XII.

Quò enim [b] tutiore loco sit qui cōtrahit [c], de rato so let stipulari. ¶ Rem habere ratā, hoc est cōprobare [d] agnoscereq́; qđ fit actū à falso procuratore [e].

¶ Si dominus ratum habet statim quod sit actū suo nomine uel gestum, uel post modicum interuallum, quod iudicis arbitrio relinquitur, ista stipulatio non committitur. si uero ex interuallo: tunc commissa soluitur ope exceptionis. Paulus.

¶ Iulianus [f] ait interesse quando dominus ratam habere debeat so lutionem in procuratorem factā: an tunc demum cum primū certior factus est [g]. Hoc autem [h] παχυμερέστερον erit accipiendum [i], & cum quodam spatio tēporis, nec minimo, nec maximo: quod magis intellectu percipi, quam elocu tiōe exprimi possit. Quid ergo si quidem primum ratū habuerit, postea habebit ratum? Nihilo magis [k] proficere ad impediendam actionem: quoniam & ob id qđ primo non habuerit ratū, actionē saluam habere ait. ideoq́; si quod procuratori fuerat solutum, exegerit [l]: perinde agi ex ea stipulatiōe poterit [m], ac si ratum habere se posteà nō dixisset. Sed ego puto exceptionem doli mali eum [n] habiturum [o].

¶ Qualitercunque quis impugnet factum falsi procuratoris: facit hanc stipulantionem committi. Paulus.

¶ Siue quis [p] petat, siue compensa tione vtatur [q]: cōmittitur statim ratam rem dominum habiturum stipulatio. Nam qualitercunque [r] quis eundem actum retractet, qui à procuratore actus est, committi stipulationem oportet.

¶ Ista stipulatio committitur ad interesse consistens etiam in lucro. Paulus.

Paulus ad edict. LEX XIII.

Si commissa [s] est stipulatio ratam rem dominum habiturū: in tantum competit, in quantum mea interfuit [t]: id est, quantum mihi abest quantunque lucrari [v] potui. ¶ Si sine iudice [x] procuratori [y] legatum [z] soluatur: de rato cauere eum debere Pomponius ait.

¶ A te uideor petere, si peto ab alio qui soluendo contra te habet regressum, puta à correo socio uel fideiussore: ideo facio committi stipulationem hanc: ac si à te peterem. Paulus.

Idem lib. 3. ad Plauti. LEX XIIII.

Si quis [a] vnus ex reis [b] promiserit rem ratam dominum habiturum, aut ampliùs [c] eam non peti [d]: dicendum est stipulationem committi [e], si ab eo petatur, qui eiusdem obligationis socius est [f].

¶ Petitio iudicialis cum contestatione uel cum solutione subsecuta facit hanc stipulationem cōmitti de amplius non petendo. idem in compensatione uel deductione, quæ dicitur ficta solutio: secus si nullum istorum adest. Paulus de Castro.

Idem lib. 14. ad Plauti. LEX XV.

V & insti. de satisda. tuto. & cura. §. sciendum. & . j. eo. l. non solū.

a ¶ Vel si.] Aliud. scilicet negotium.

b ¶ Quò enim.] Prin. continuatur. s. in casu præceden. ¶ Rem habere.] Nunc dicit qualiter dominus videatur habere ratū qđ fecit procura. falsus. ¶ Iulianus.] Quæritur quando dominus debeat habere ratum qđ factū est cum falso suo procuratore, quo ad hoc vt nō committatur stipulatio de rato cōtra procura. & dicit, φ statim cū cœpit scire φ fecit falsus procurator: dum tamen arbitrio iudicis aliquod tempus modicum transeat. Secundo dicit. si domin' non habuit ratum: qđ procurator falsus exegit, & sic cōmissa est stipulatio de rato contra falsum procura. sed demum habet ratū: an euanescat stipulatio đ rato iam commissa? Respon. φ de rigore non euanescit, sed de æquitate sic ope excep. doli mali quæ præualet. Intellige autē dominū habere ratum siue dñs dicat, hoc habeo ratū φ exegit procurator me' falsus, siue exigat à procuratore falso φ ipse falsus procurator exegerat. ¶ Siue.] Le uis est hic. §. Fran. Ac

¶ Quò enim.] quo pro vt.

c ¶ Contrahit.] cum procuratore.

d ¶ Comprobare.] sed non improbare, ratihabitionis pars est.

e ¶ Procuratore.] in falso exigitur ratihabitio: in vero nō. nā cogimur habere ratum: vt. s. de procu. non solum. circa prin.

f ¶ Iulianus.] differētia est: quia si statim debet habere ratum, committitur si nō habeat. ergo si statim non debet habere ratum, non committitur. Item potest esse adiectum tempus in ratihabitione.

h ¶ Est.] an post aliquod tempus

i ¶ Hoc autem.] ratum haberi vel non. R. alij dicunt hic fuisse Græcum, quod significat pinguius. & idem sensus fit.

i ¶ Accipiendum [a].] id est cum primùm certior factus est: vt hic, & supra de solutionibus lege ratum. Sed videtur magis post tempus: vt supra de verborum obligatione lege quicquid. §. finali. Solutio. idem esset hic, si intra aliquod tēpus certum ratum haberi cautum esset: argumentum infra de verborum significatione, lege boues. §. hoc sermone. & supra de iure do. stipulationem. & lege sequenti. & lege dotis. & suprà qui & à quibus lege matrimonij.

k ¶ Nihilomagis.] i. non ideo magis. id est si primò dominus ratum non habuerit, quod procurator fecerat: licet posteà ratum habeat: tamen nihil prodest illa ratihabitio ad impediendam seu tollendam actionem, quam ipse dominus cœperit saluam habere contra debitorem, ob id quod primo ratum non habuit. ei tamen iterum agenti obstabit exceptione doli mali. vel aliter. Secunda ratihabitio nihil proficit ad impediendam actio. ex stipulatu, quam debitor stipulatus de rato cœpit habere contra procuratorem, ob id quod dominus primò ratum non habuit: licet exce. doli mali debitor agens remoueatur: vt hic dicitur, & . s. eodem procurator. §. si procurator. Io.

l ¶ Exegerit.] dominus à procuratore sponte soluente cùm non tenebatur, ex quo primo dominus non habuit ratum: ex hoc autem quòd modò acceperit, ratum habere videatur. Alij dicunt, exegerit à debitore, quod nō placet: licet posit saluari si dicas, sed ego &c. non ad proximum sed superius dictum referri.

m ¶ Poterit.] de rigore.

n ¶ Eum.] s. dñm eūdéq́; creditorē scđm primum. vel eum scilicet debitorem ex stipu. de rato agentem. sed secundum vtrunque est cōtrà. s. de solu. dispensatorem. Solu. non potest habere ratum posteà vt act. neg. gest. habeat: vt ibi. potest tamen habere ratum, vt procurator se p exceptionē defendat secūdū vnū casum, vel debitor secūdū aliū. vt hic spōtē soluit p̄curator. vnde orit hīc doli excep. ibi aūt nō possummodò habere ratū, vt ab eo iuito extorqueā: & sic nulli nascetur doli exce. ex quo iam non habueram ratum. Item dic habere locum exceptionem, si nec stipulationis nec litis sumptuum nomine interfuit, secundum R.

o ¶ Habiturum.] si habes repellendum: bene stat glo. aliâs habiturum: & tunc dic. i. debitorem secundū primum. vel id est procura. secundū secūdū.

p ¶ Siue quis.] dominus.

q ¶ Vtatur.] contra debitorem agentem cōtra se ex alia causa.

r ¶ Nam qualitercunque.] aliâs. qualiter. id est qualitercūque: vt. s. eo. non tantum. & . l. amplius.

Si commissa.] CASVS. Debebam decem Titio. solui falso procuratori eius, & promisit de rato procurator. tandem Titius egit con tra me ad illa decem. dicitur quòd agam ex stipula. de rato contra procura. ad interesse quod habeo eo φ Titius non habuit ratum. ¶ Si sine.] Hæres institutus grauatus dare legatum Titio, puta decem: nūc vult soluere cuidam nomine Titij tāquam procuratori Titij. dicitur, qđ debet exigere cautionem de rato. Fran. Accursius.

s ¶ Si commissa est.] debitori contra procuratorem actoris.

t ¶ Interfuit.] vel quia soluit: vel litis sumptus sustinuit.

v ¶ Lucrari] si non fuissem coactus stare iuri. R. vel si ratum esset habitum. Ir. ad quod est. s. eo. l. procurator. §. fi. & . j. eo. l. in stipulatione. & . l. fi sine. §. cùm autem. Item ad hoc quòd venit lucrum, facit. s. de eo quod cer. loc. l. ij. §. fi. & . s. loc. si fundus. & quod no. C. de sen. quæ pro eo quod interest. l. j. in fi. Sed ar. contra. s. de act. emp. si sterilis. §. cùm per venditorem. ADDITIO. Dic quòd ibi petitur interesse propter nō factum: hīc propter malefactū malè enim fecit agere tanquam procurator, cùm non esset. ita no. secundum Guil. de cu. ibi: quem sequitur Barto. hīc.

x ¶ Si sine iudice.] vel etiam cum iudice: vt. j. eo. non solū. & . s. de procur. l. Pomponius. §. j. sed quādo sine iudice, magis dubitabatur.

y ¶ Procuratori.] de quo tamen dubium erat.

z ¶ Legatum.] scilicet domino relictum.

Si quis.] CASVS. Duo erant rei debendi qui promiserant mihi decem. nunc Titius nomine meo agens contra vnum reorū, exigit ab eo, & promisit habere ratam illam exact. si ego ago contra alium correum, dicitur, quòd committitur stipulatio contra procura. hoc est verum, si isti rei sint socij. Fran. Accursius.

a ¶ Si quis.] procurator actoris.

b ¶ Ex reis.] debendi.

c ¶ Aut amplius.] alio tempore committitur vna, alio alia: vt. j. prox. & . s. l. quo enim. §. j.

d ¶ Non peti.] verba stipulationis.

e ¶ Committi.] contra procuratorem.

f ¶ Socius est] aliud si socius nō esset. quod dic vt. s. l. j. & facit. s. de duo re. eandem. §. j. in fin. & de arbi. si duo. Item secus si ab vno hæredum stipulatoris petatur de rato: quia nec socij sunt, & potest diuidi vt supra de verborum obligationibus. l. eadem. §. Cato. in fin. quæ est contrà. Azo.

[h] Bald. hic dicit, φ ex ista. l. pōt colligi diffinitio ipi' interesse φ est dānum emergēs & lucrum cessans. & habet hoc iste text. φ in factis promissis venit interesse non solū in damno, sed etiā in lucro. Bal.

Sed iben. hic maxime Bal. dicunt hæc gl. fore fin. ad hoc φ ille dici. tur approbare oīa sa ab ali. quo nomi. ne suo in. continenti quā primū scit illa & non contra dicit. & quo vide nota. per gl. Bar. in. l. j. §. pe. s. de li. agno. Bol.

Amplius.] CASVS. Titius nomine meo petijt à te centũ, & promiſit eo ꝙ ego amplius non peterem. quæritur quando cõmittatur hæc ſtipulatio contra Titiũ? Rñ. Labeo. ſi ego dominus petam in iudicio: nõ aliâs. ſed author legis clarius dicit: quia ſi peto: ſi modò nõ cõteſter litem, nõ committitur ſtipulatio. hoc enim caſu nõ peto ſed petere volo. ſed ſi ſum litem cõteſtatus, vel ſi petij ſine iudice, & habeam: 10 vel dũ aliquid ei debeam, & petat à me, & ego obijciam ei compenſat. de his centum videor petere. & ſic cõmittitur ſtipulatio prædicta contra ꝓcu. & ꝙ his caſibus committat ſtipulatio prædicta, ꝓbat per ſimile. 20 nam hæres à teſtatore grauatus ne petat à debitore hęredi. debitum quod debebat teſtatori: ſi aliquod de prædictis faciat, videtur petere & venire cõtra teſtamẽtũ. Frã.

† Iſte text. eſt ſing. ad hoc quod compenſatio dicitur petitio: & is qui opponit compenſationẽ dicitur petere & non excipere tantum: ex quo dicim' excommunicato qui poteſt excipere, nõ poſſe opponi compenſationem. in c. dilecti. cũ ibi not. extra de iudi. Bol

AMpliùs † non petitum [a] eſſe verbum Labeo ita accipiebat [b], ſi iudicio petitum non eſſet. Si autem in ius eum vocauerit, & ſatis iudicio ſiſtendi cauſa acceperit, iudicium [c] tamen acceptum nõ fuerit: ego puto non cõmitti [d] ſtipulationem ampliùs non peti. hic enim non petit, ſed petere vult. ſi verò ſoluta eſſet pecunia, licet ſine iudicio, cõmittitur ſtipulatio. nam & ſi quis aduerſus petentem cõpenſatione [e] deductioneve vſus ſit: rectè dictum eſt petijſſe eũ videri, & ſtipulationem committi Ampliùs non peti [f]. nam & hęres qui dãnatus eſt [g] non petere: ſi horum quicquam feciſſet [h], ex teſtamento teneretur.

Si ſoluitur indebitum falſo procuratori: ſtatim poteſt agi ex hac ſtipulatione, ut uel reſtituat, uel faciat dominum ratificare, ut ab eo repeti poßit. Paulus.

Pomponius ex Plautio. LEX XVI.

SI indebitum procuratori ſolutum ſit [i], agi [k], ſtatim ex ea ſtipulatione [l] aduerſus procuratorẽ poteſt, vt ratum habeat dominus, vt poſsit dinoſci [m] vtrúmne domino condici debeat id, quod indebitum ſolutum ſit, ſi is ratũ habeat: an vero procuratori condicendum ſit, ſi dñs ratũ non habeat [n].

a Amplius non petitum.] i. petendum: 30 & cùm dixit verbum, meliùs dixiſſet orationem.

b Accipiebat.] obſcurè tamen. Accur.

c Iudicium.] i. lis conteſtata.

d Non committi.] tardiùs ergo hæc ſtipulatio amplius non 40 peti, committitur, quàm illã rem ra. ha. quę ſtatim committit, vbi quis ratum nõ habet: vt. ſ. e. ꝓcurator §. ſi quis. & l. quo enim §. fin. Item ſi dicã quãdocunque à me petieris, tibi dabo decem, aliâs ſi non dedero. x. 50 ꝓmitto. xx. cõmitto in pœnam ſtatim cùm petis etiam extra iudicium. arg. ſupra de verb. obliga. ſi decem cùm petiero. Item ad hoc. ſ. de in ius voc. l. quamuis. & de teſt. ſi is qui. Sed contrà. C. de trãſac. l. ſi quis maior. Sol. vt ibi. Itẽ arg. cõtra. ſ. de ſolu. l. cũ mihi. §. j. & de inoffi. teſt. Papinianus. §. meminiſſe. & de bo. lib. l. in ſeruitute. & l. qui cùm maior. §. accuſaſſe. & C. de ijs qui. vt indig. alia. quibus dicitur etiã poſt lit. cõteſt. licere deſiſtere. Itẽ arg. contra ſupra de verborum obligat. in ſtipulatio iſta. §. ſed quatenus. vbi qualisqualis controuerſia ſufficit in ſtipulatione habere licere. 60 ADDITIO. Dic ſecundũ Bar. aliud qđ eſt in ſtipulatione habere licere: vt ibi. aliud in ſtipulatione ampliùs non peti: vt hîc.

e Compenſatione.] & ſic propter verba & propter actum committitur: vt hîc, & . ſ. eo. l. quo enim. in fi. & ſic contrà deficit propter vtrumque: vt arg. ſ. eo. l. non tantum.

f Amplius non peti.] ſtipulationem horum verborum. & facit. ſ. eo. l. quo enim. §. fin. qualiter ſtipulatio concipiatur, habes. j. eo procurator. in fin.

g Damnatus eſt.] in teſtamento.

h Feciſſet.] quia compenſauit vel deduxit.

70 SI indebitum.] CASVS. Credens te mihi teneri ad centũ ſoluiſti Titio accipienti nomine meo. & promiſit, quòd iſtam ſolutionem habebo ratam. tandem vidiſti, quòd nihil mihi debueras & ſic indebitum ſolutum vis condicere condi. indebiti. quæritur à quo condicas. & dicitur, quòd ſi habeo ratam ſolutionem factã Titio: tunc à me condices. ſi non habeo ratam, tunc à Titio condices. poteris igitur agere contra Titium ex ſtipulat. de rato vt faciat me habere ratum. & ſi faciat, tunc teneor. condic. indebiti. ſed ſi non, tunc ipſe tenet. Si procurator.] Falſus procurator nomine meo petijt fundum à te, & promiſit de rato. tãdem ſuccubuit. poſteà iſtũ 80 fundum vendidi alij: & induxi emptorem in poſſeſ. licet non vacuam. tandem emptor rei vendi. petijt à te fundum. dicitur quòd ſtipulatio de rato committitur contra falſum procuratorem. Fran. Accurſius.

i Sit.] ſine iudice.

k Agi.] aliâs eſt, an agi &c. aliâs deeſt an.

l Ex ea ſtipulatione.] promiſit enim quòd faceret dominum rem ratam habere.

m Dinoſci.] ſic. ſ. ſi quis cau. l. ſi cum. Et no. ꝙ quidam libri habẽt vt poſsit dinoſci, vtrum ne domino &c. alij vt poſsit domino condici: ſed vtrũ ne domino &c. & vtrunque eſt bonum.

n Non habeat.] & certè ſic eſt dicendum: & hoc ſi habuiſti an. aliàs plana eſt. & facit. ſ. de condi. inde. l. ſi procurator. & de nego. geſ. ſi pupilli. §. itẽ quęritur.

Factum eius qui cauſam habet à me, cenſetur factum meum. Pau.

Si procurator fundũ petijſſet, & cauiſſet (vti aſſolet) ratam rẽ dominũ habiturum [o]: deinde poſteà dominus vendidiſſet eundem fundum [p], eũq; emptor peteret [q]: ſtipulationem ratam rem haberi committi [r] Iulianus ſcribit [s].

Ratihabitio poteſt fieri pro parte ſuper re diuiſibili: & tunc pro illa tantum impedit ſtipulationem committi: & in alternatiua ſi electio pertinet ad creditorem, & aliquis eius nomine petat partem unius ex alternatis, deinde ratificetur petitio: cenſetur illa res electa: ut ſic altera pars debeat peti: non autem altera res. Pau.

Marcellus. LEX XVII.

CVm [t] debitore [v] decem [x] creditoris nomĩe Titius [y] egit. partem petitionis ratam habuit dominus [z]. dicendum eſt obligationis partem conſumptã [a]: quẽadmodum [b] ſi decem ſtipulatus [c] eſſet, aut [d] exegiſſet [e], creditorq; non totum, ſed partem [f] rei geſtę comprobaſſet. idcirco [g] ſi ex ſtipulatu [h], decem aut Stichũ, vtrũ ego voluero? abſente me domino Titius quinque petijſſet: inſecuta ratihabitiõe rectè actum videri [i].

Stipulatio quæ ad particulare intereſſe committitur: poteſt ſæpius committi. Bar.

Pomponius. LEX XVIII.

o Habiturum.] & ſuccubuit tandem.

10 p Fundum.] & induxit in poſſeſsionem, licet non vacuam. vt ſ. de fun. do. ſi fundũ. & ibi notaui.

q Peteret.] rei vendicatione.

r Committi.] Quid ſi vendiderit ante, quã certior fieret de facto 20 procu. nam & ſi ratũ poſteà habet: nõ tamen videtur nocere ei, cui prius tradidit. vnde videtur teneri procu. falſus. niſi dicas retrotrahi ratihabitionem. Itẽ quid ſi vendidiſſet ante ſententiam latam inter procuratorẽ & cũ 30 à quo petebat: videt idem.

s Iulianus ſcribit.] nihil enim intereſt, ipſe petat, ſiue alius pro eo quia vtrobique nõ habet ratum quod eſt geſtum. ad quod eſt. ſ. de ver. obli. ſi ſeruum. §. j. ibi, idemq; fiet &c.

40 CVm debitore] CASVS. Dicit primò. mutuaueram tibi decem, tandem falſus procurator nomĩe meo egit contra te ad illa decem. & promiſit me habere ratum. tãdẽ habeo ratum in quinq; non in alijs. v. dicitur, 50 quòd pars obligatur cõſumpta eſt. per meã ratihabitionẽ. idem eſt ſi iſta. x. aĩo nouandi ſtipulatus eſt meus procurator, & poſteà. x. exegit, & promiſit me ratũ habiturũ. nã ſi habeo ratum in. v. tantũ pars obligatur. conſumpta eſt. promiſiſti mihi Stichum aut decem quod volam, abſente me Titius tanquam meus procurator exegit à te quinque & promiſit me ratum habiturum. dicitur, quod ſi habeo ratum: extincta eſt obligatio in. v. Fran. Ac.

t Cum.] Tres ſunt caſus pares. Primus, quando procurator falſus egit, & in totum ſuccubuit. Alter quando animo nouandi totũ de- 60 bitũ domini ſtipulatus eſt. Tertius eſt, quando totum debitum domini exegit, & in omnibus promiſit debitori de rato: & dominus habuit tantum ratum pro parte. Acc.

Caſum ponit.

v Debitore.] id eſt cũ eo qui debebat decem animo nouãdi.

x Decem.] Genitiui caſus ac ſi diceret cum debitore libri vel fundi.

y Titius.] vt procurator ſine mandato.

z Dominus.] aliam petijt in iure à debitore.

a Conſumptam.] ſcilicet quam ratam habuit.

b Quemadmodum.] ſcilicet pars obligationis conſumi- 70 tur.

c Stipulatus.] Domino debita animo nouandi,

d Aut.] pro &. vel exegiſſet extra ius: vt differat à ꝑcedẽti caſu.

e Exegiſſet.] ſcilicet procurator.

f Partem rei.] nouationis vel exactionis.

g Idcirco.] quia eadem debet eſſe ratio totius ad partem. nam ex toto erit facta electio.

h Ex ſtipulatu.] id eſt ex ea ſtipulatione qua fuit ſtipulatus decem aut Stichum.

i Videri.] & electis quinque non debebitur Stichus, ſed alia quin 80 que. vt ſupra de conditione indebiti. ſi nõ ſortem. §. fi. & de lega. j. ſi ex toto. §. fi. quæ ſunt cõtra. erat enim hic electio ſtipulatoris: vt ſ. de procu. ſi is. & de ver. obli. ſi quis ſtipulatus. Item ad l. iſtam eſt ſimile. ſ. re. amo. de reb'. Sed argu. contra. ſ. de admi. tut. l. cũ quęrit & de procu. in cauſæ. in prin. ADDITIO. Dic quod ibi loquitur in vero procuratore: hic in falſo. Vel dic, quòd non poteſt pro parte ratum haberi procuratore inuito: vt. l. contraria. ſed eo volẽte, & ad eius commodum ſic: vt hic ſecundum Barto.

Si procu

SI procurator.] *Casus.* Titius nomine meo petijt à te.c. & satisdedit de rato. posteà ego decessi duobus hæredibus relictis. vnus quorum habet ratum quod fecit Titius alter non dicitur ꝙ pro parte illius, qui habuit ratum, non committitur stipulatio. ꝑ parte alterius sic. Secundò dicit idem esse, si ego dominus pro parte habui ratum quod fecit Titius: puta in quinquaginta ꝑ parte nō, puta in alijs quinquaginta. nā in parte quā non habui ratam, committitur stipulatio, in alia non. ratio vtriusque dicti est: quia hæc stipulatio de rato competit ad interesse eius in eo quod habui ratum. & colligitur ex dicta ratione solutio talis quæstionis. s. an hæc stipulatio rati possit pluries cōmitti: puta cœpi agere ego dominus vocando te in ius: & ex hoc te pati damnum constet. secundo lit. sum contestatus contra te: & interest tua propter ad uocatum vel alias expensas: & respondeo pluries committi, & pluries agi, cum mea intersit, si sim stipulat' à Titio procuratore. & ad hoc adducit simile de stipulat. dāni infec. si promisisti emē dare damnum quod dabitur ex domo tua ruinosa vsque ad decem annos. nam pro damno quod mihi dat in primo anno, statim agā: & sic de ceteris. si autem diceres tunc demum me posse agere cùm certum sit me amodo damnum ex illa domo non passurum: & tunc committatur stipulatio damni infecti. & nō antè: fortè hoc eueniet post. x. annos. Fran. Accur.

SI procurator [a] ratam rem dominum hæredemue eius habiturum cauerit, & vnus ex hæredibus domini ratum habeat, alter non habeat: sine dubio committitur stipulatio pro ea parte [b] pro qua ratum non habebitur: quia in id [c] committitur quod stipulatoris intersit. Nam & si ipse dominus pro parte ratū habuerit, pro parte non habuerit: non vltra quàm in partem cōmittitur stipulatio [c] quia in id committitur stipulatio quod intersit agentis: & ideo sæpius [d] ex ea stipulatione agi potest, prout intersit agentis in eo quòd litigat, quòd consumit [e], quòd aduocat [f], quòd damnatus soluit [g]: sicut in stipulatione dāni infecti accidere potest vt is qui stipulatus sit, subinde agat [h]. cauet [i] enim si quid ibi ruet, scindetur, fodietur, ædificabitur [k]. finge enim eo [l] subinde [m] damnum dari. non erit dubium quin agere sæpius possit. nam si toto damno computato, tūc agendum est: propemodum [n] non ante aget, quàm [o] dies stipulationis præterierit, intra quem si damnum datum sit, stipulatori cautum erit. quod verum nō est [p].

Stipulatio de rato continet interesse: sicut stipulatio dolum non committi, quæ interponitur multoties tam in contractibus quàm in iudicijs. Franciscus Accursius.

Paulus ad Sab. LEX XIX.

IN stipulatione qua procurator cauet rem ratam dominū habiturum: id continetur quod interfuit stipulatoris. Idemq; iuris est in clausulis [q] oībus de dolo malo.

Procurator de cuius mandato dubitatur, cauet de rato, etiam cùm implorat iudicis officium nobile. Paulus.

Vlpianus. l. j. disputa. LEX XX.

NOn solum in actionibus qs. procurator intendit, verum in stipulationibus quoq; interponi desyderat, si vicem [r] præsentant actionum, cauere eum de rato oportet. quare si duplę stipulationes [s] procurator interponat [t]: de rato cauere debet. Sed & si dāni infecti stipulatio à procuratore interponatur [v], de rato debet procurator cauere.

Cautio de rato non interponitur, cum est certum de mandato: sicut in cautione iudicatum solui. Bartolus.

Idem LEX XXI.

NE satisdatio ratam rem dominum habiturum, exigatur [x] in ijs [y] quę quis nomine eius [z] ageret, qui [a] eum [b] se fecisse procuratorem libello principi dato professus est, prodest [c]. Quod [d] si iudicatum solui satis ab eo procuratore postuletur: necesse est, vt iuri manifesto pareatur [e].

Si dominus non ratificat solutionem factam falso procuratori extra iudicium: stipulatio ista committitur, siue pecunia erat indebita, siue debita, ad totum id quod fuit per procuratorē exactum: & ad expensas factas posteà in lite mota per dominum: sed si ratificat, non committitur si tamē pecunia erat indebita, repetitur à domino per cōdictionem indebiti. si verò debita, nō repetitur, sed liberatio contingit. Pau.

a ¶ Si procurator.] sine mandato.

b ¶ Pro ea parte.] idest pro parte qua hæres est qui ratum non habet.

60 c ¶ Stipulatio.] vt. ꝯ. l. proxi. sed contra. ꝯ. de verb. obli. eadem. §. Cato. in fin. §. sol. ꝯ. pro parte non habet ratum, cùm ipse promiserit: hic procurator promisit. Mar. vel fortè tale erat negotium quod pro parte poterat haberi ratum ab hærede, non à defuncto: vt. ꝯ. de le. j. legatarius. vel hîc non fuit pœna promissa: ibi sic. Item contra. ꝯ. si quis cau. si seruus. §. si plurium. Solu. vt ibi

d ¶ Et ideo sæpius.] sic. ꝯ. rem pup. sal. fo. non quasi. §. si quis curator. Sed contra. ꝯ. de arbi. l. si duo. §. fin. sed ibi in mera pœna: hîc in interesse. Item contra. ꝯ. tit. j. cùm quærebatur. Sol. ibi totum consequitur agendo semel. vnde amplius non agit: hic autem non: vt hîc. 70 Item fa. ꝯ. si cui plus quàm per leg. fal. l. nisi. §. quæsitum. & de ver. obli. si sic stipulatus.

e ¶ Consumit.] in sumptibus litis: vt. ꝯ eodem procurator. §. fin. Accursius.

f ¶ Aduocat.] i. quod aduocatis ministrat. vel dic quod auocat se à suis negotijs: vt. ꝯ. eodem. l. si commissa. §. fin. & quemadmodum testat. ape. l. si quis ex.

g ¶ Soluit.] idipsum quod debebatur: vt & ꝯ. eo. l. procurator quinquaginta.

h ¶ Agat.] i. statim cùm commissa est stipulatio, vel damnum datum 80 est: & sic sæpius. vel dic iterum & iterum.

i ¶ Cauet.] per hanc stipulationem de ijs quæ sequuntur, vt pro omnibus possit committi: vt hîc, & ꝯ. de dam. infect. l. damni infecti.

k ¶ Aedificabitur.] ex quibus habebam damnum. Accursius.

l ¶ Eo.] i. ex eo ędificio ex quo interposita est stipulatio.

m ¶ Subinde.] idest sæpius. vel statim. vel dic posteà quàm semel. Accursius.

n ¶ Propemodum.] id est ferè. nam quandoque posset esse, quòd etiam ante ageretur, puta si manifestum esset antequam stipulatio amplius cōmitti non potest, puta domus tota ruit, quę damnū mihi dedit: & sic apparet, ꝙ amplius mihi damnum dare non potest.

o ¶ Quam dies.] qui ponitur in stipulatione arbitrio prætoris, qui consyderat intra quantum tempus potest finiri timor damni: vt supra de dā. infe. l. prætor. in prin.

p ¶ Non est.] id est si concedatur, quod 10 non possit agi nisi to to damno dato quod sperabatur: non videtꝰ esse cautum in stipulatione, nisi pars damni contingat medio tempore: quod falsum est.

q ¶ N stipulatione.] In clausulis. i. ī oīb' promissionibus de do 20 lo malo. nā siue in iudicio siue in contractu quis promittat dolum abesse, & committatur dol': agitꝰ ad interesse. Ir. ad quod. ꝯ. de dolo l. arbitrio. §. non tamē. Alij dicunt, quod hæc lex dicit, quòd etiā in stipu. rem ra. ha. conti-30 neatur dolum malum abesse: pro quibus est ꝯ. eo. si fine. §. si in stipulatiōe. Item facit. ꝯ. de re iudi. l. si quis ab alio §. fi. & de ope. lib. l. qui libertinus. §. non solū. Accur.

NOn solum.] *Casus.* Si 40 ꝓcurator meus agat aliqua act. cōtra te nomine meo, & dubitetꝰ an sit procurator: debet cauere de rato. Idē si petat sibi nomīe meo satisdari, puta de iudic. vel de damno infec. & dubitetur an sit meus procurator. nam satis-50 dabit de rato. Fran.

r ¶ Si vicem.] id est si prætoriæ sunt. vt. ꝯ. de act. & oblig. l. actionis verbo. & de præto. stip. l. j. §. j.

s ¶ Stipulationes.] de euictione. vt. ꝯ. de euic. l. emptori. & ꝯ. de præto. stipu. l. j. §. stipulatio duplæ. Accur.

60 t ¶ Interponat.] id est interponi desyderet. ad quod. ꝯ. de procu. l. Pomponius. §. sicti.

v ¶ Interponatur.] id est interponi petatur.

NE satisdatio.] *Casus.* Si Titius agat cōtra te ad centū possum eum releuare à satisdat. de rato: vt si mittam libellum seu epistolam principi dicendo in ea epistola qualiter feci eum meum procuratorem. Secundò dicit, quod procurator rei debet satisdare iudicatum solui: nec pertalem epistolam de qua dixi supra releuatur à satisdatione. Franciscus.

x ¶ Exigatur.] à procuratore actoris.

y ¶ In his.] id est pro his.

70 z ¶ Eius.] scilicet domini.

a ¶ Qui.] vel hîc punctua.

b ¶ Eum.] scilicet dominum. Accursius.

c ¶ Prodest.] si enim habeas qui eum & c. dic. s. ille dominus qui sic professus est: scilicet se fecisse eum procuratorem per libellum vel per epistolā principi datam sub quo erat lis. Idem si detur alij iudici sub quo est lis: vt supra de procu. si procurator. prodest dominus scilicet procuratori scilicet tali professione: vt iam non satisdet de rato. Alij habent, quòd eum & c. est idem sensus. & facit. supra de procura. l. si procuratore. & quod ibi dixi. & C. de satisda. 80 l. j. in principio.

d ¶ Quòd.] pro sed. & dic quòd mutat casum. nam supra, in procurat. actoris: hic rei. Vel dic in eodem: & dices loqui vt idem procurator rei satisdet de rato & de iudicato, vt ab vna possit euadere taliter per professionem domini: ab alia non.

e ¶ Pareatur.] quod est vt nemo sine satisdatione admittatur: vt insti. de satisda. §. fi. etiam si domini professio interueniat. vt. C. de

Dolus malus in quo cunque cōtractu, siue iudiciario siue extra si promittitur abesse, & committitur: agitur cōtra dolo sum ad interesse.

satisda.l.j.in fi.sed ex parte actoris prodest,vt dictum est,nisi in duobus casibus:vt.ꝫ.de ope.no.nun.l.de pupillo.§.qui procuratorio.& ꝫ.ad Treb.quia.§.etiam.vel aliter vt dictum est ibi & distingue vt.ꝫ. de procu.l.non solum.§.j.diximus.

Si sine iudice.] CASVS. Falsus procurator nomine meo exegit indebitum:& sine iudice.quęritur,qualiter cõsulatur soluẽti: Et respon.nam aut ego non habui ratum,aut habui. Primo casu aut procurator nõ satisdedit de rato & tenetur cõdi.ind.pcurator soluenti.aut satisdedit de rato:& tunc tenetur ipse & fideiussores ad interesse & ad impensas act.ex stipulatu. Secundo casu,scilicet si ego habeo ratum,non committitur stipulatio de rato:sed ego dominus teneor soluenti condi.inde. & hęc sunt vera quãdo pecunia erat indebita.Sed quid si erat debita?certè idẽ:quia si non habeo ratum, tenetur procurator ex cautiõe de rato,& eius fideiussores.imò tamen differt quando est debita,à casu supriori.s.quãdo est indebita. nã quãdo est debita,& soluat falso meo procuratori & habeo ratum:nulla actio dat̃ cõtra me causa eius pecunię repetẽdæ.sed quãdo ẽ indebita, & soluatur falso meo procuratori,& habeo ratum:teneor condi.inde.& istum casum habuimus.ꝫ,prox.hæc omnia vera sunt quando sine iudice soluta est pecunia procuratori meo falso. Quid autẽ si per iudicem soluatur falso meo procuratori?tũc distingue, an indebita pecunia sit,an debita.primo casu nõ videt̃ stipulatio de rato committi:siue habeã ratum,siue non:duabus rõnibus: quia nulla res est quę possit haberi rata.Item quid ad soluentẽ pertinet habeã ratum vel non:cum vtroq; casu non potest repetere:cùm sit per iudicem solutũ,& hoc de rigore.de ęquitate tamen si ego dominus nõ habeo ratũ:fideiussores falsi procuratoris tenetur quanti stipulatoris interest me habuisse ratũ.quod dic vt in gl.si autẽ pecunia sit debita,& non habeã ratum:tũc fideiussores tenẽtur insolidum. Cùm autem.] Procurator verus babens mandatum egit, & de rato satisdedit,& succubuit.Posteà dominus agit & obtinuit, licet iniurio sè. quęritur an committatur stipulatio cõtra procuratorẽ & eius fideiussores?& dicit̃ quòd non nisi in expensis litis quis fecit conuẽtus. Idem dixit Marcellus & si dominus agens succubuit.nã non cõmittitur stipulatio nisi in expensis. Si procuratori.] Constitui Titium procuratorẽ ad exigendum quoddã legatum mihi relictum,& dãdũ à Sempronio hẽrede cuiusdam. hic Titius exegit hoc legatum me mortuo,& satisdedit de rato.dicitur quòd si hæres meus non habet ratum,committitur stipulatio:maximè cùm hoc legatũ verè debitũ fuerit. Si in stipulatione.] Pone casum vt in gl.quę incipit, agebas &c. Si procurator.]Procurator falsus nomine meo petijt hæredi. cuiusdam agendo petitio.hæredita. & promisit de rato,& succubuit.posteà ego dominus si peto à te fundum hęredi.ex cã hęre.dicitur quòd committitur stipulatio cõtra procuratorem. Qui pr̃is.] Facta est iniuria filio,& sic oritur actio iniuriarũ patri & filio.si procurator patris agat iniuria.patris nomine:debet cauere non solùm quòd pater habebit ratum,sed etiã filius.poterit enim euenire quòd filius poterit agere iniuriarum.Idem dicas si nepoti facta est iniuria nam si procurator aui agat iniur.& antequàm auus sciat procuratorem suum egisse,decedant auus & filius. modò nepos poterit agere iniuriarum:& ideo procurator aui debet cauere de rato ex persona aui filij & nepotis.Fran.Accursius.

*Iulianus lib.46. digesto.

*Vlpianus LEX XXII.

Si sine [a] iudice non debitam pecuniam exegerit procurator [b],& dominus ratam solutionem non habuerit,sed eandem pecuniam petere instituerit [c], fideiussores tenentur: & condictio [d] qua procurator teneretur, si stipulatio interposita non fuerit, perimitur [e]. Quoties enim procuratori pecunia soluitur, & dominus eam solutionem ratam non habet: exstimo [f] ea actione cum eo [g] agi, vt condictio perimatur: & sola actio ei qui indebitam pecuniam soluit,aduersus procuratorem ex stipulatu [h] competit. Hoc amplius,præstant [i] fideiussores impensas quę in iudicium [k] factę fuissent [l]. Quòd si dominus ratum habuisset, fideiussores quidẽ liberantur,sed ab ipso domino eadem pecunia per condictionem peti potest [m]. Quòd si [n] procurator debitam domino pecuniam sine iudice exegisset [o],idem iuris est [p]. Hoc secus, quòd si dominus ratam rem habuisset,nulla eius pecunię repetitio [q] futura est.

Si dominus nõ habet ratam solutionẽ factam falso procuratori per sententiam iudicis:si pecunia erat indebita, stipulatio ista non committitur de rigore,sed de æquitate.si uerò debita:committitur etiam de rigore.Bar.

Quod si procurator per iudicẽ non debitam pecuniam exegisset: dici potest,siue ratũ dominus habuisset,siue non habuisset,fideiussores non teneri, vel quia nulla res esset [r] quam dominus ratam habere posset:vel quia nihil stipulatoris interesset ratum haberi [s]. afficietur ergo iniuria is,qui soluerit procuratori [t].magis tamen est,vt si ratum dominus non habuerit, fideiussores teneantur [v]. ¶ Quòd si debitam pecuniam procurator per iudicem cui [x] nihil mandatum [y] fuerit,petierit:magis est, vt insolidum fideiussores teneantur, si dominus ratum non habuerit.

Si uerus procurator exegit debitum uel indebitum,& dominus ratum non habens iterum agat, siue obtineat,& iterum exigat,siue succumbat:non committitur stipulatio contra procuratorem & eius fideiussores:nisi ad sumptus factos in lite mota per dominum.Paulus.

Cùm autem procurator rectè [z] petit, dominus perperam [a] non debet procurator præstare, ne in-

a Si sine.] secus si cum iudice:vt.j.§.quòd si procurator.
b Procurator.] scilicet falsus qui de rato promisit:vel verus, sed ad alia constitutus:vt &.ꝫ.de iureiuran.l.alias.
c Instituerit.] postea,quamuis non debitam.
d Et condictio.]indebiti,si soluens ea solutione se liberatũ putauit:vt.C.de cõdic.inde.l.creditoris.si verò dedit vt falsus procurator faceret eum liberari,dabit̃ ob causam:vt.ꝫ.de cõdi.causa da. l.si procuratori.vel si noluit in procuratorem transferre dominium, sed vt ministrum elegerit cum conuenietur rei ven.& furti,si habuit animum furandi,& condictione furtiua: vt.C. de fur.l.falsus.& de qualibet illarum potest intelligi quod hîc dicitur.habes ergo stipulationem de rato supponi loco condictionis vel indebiti vel ob causam vel furtiuæ.sic &.j.eo.l.fi.& facit.ꝫ.de præto.stipu.l.j.§.j.
e Perimitur.]i.locum non habet.sic.ꝫ.de sol.l.dispensatorẽ.in fi.nam cùm hæc stipulatio interponitur, non nascitur cõdictio indebiti: sicut in mutuo non nascitur condi.ex mutuo cùm stipulatio interponitur: vt.ꝫ. de noua.l.si ita fuero.§.cũ pecunia.&.l.seq.nam & condictio indebiti ex numeratione nascitur:vt in stit.quibus mo.re cõ.obli.§.is quoq;. Azo. Alij dicũt perimitur per nouat. præsumptam olim. vnde hoc dicunt hodie corrigi: vt.C.de noua.l.fin.
f Existimo.] aliâs est existimo id agi &c.& totum aliud de est. aliâs est existimo hac actione, scilicet ex stipulatu quę est ordinaria, scilicet ex quasi contractu.
g Cum eo.] scilicet debitore.
h Ex stipulatu.] i.certi condictione ad interesse:licet alij dicunt ex stipulatu, vt diximus.ꝫ.si quis in ius voc.non ierit.l.fi.
i Hoc amplius præstant.] pecuniam indebitam solutam,hoc amplius &c.
k In iudicium.] aliâs quas.s.in iudicio fecisset stipulator de ra. aliâs quæ.s.in iure factæ fuissent.& est idem sensus.& dic iudicium scilicet cum domino nunc habitum.
l Fuissent.] aliâs quas fecissent,& aliâs quæ factæ fuissent.
m Peti potest.]i.repeti potest per soluentem:vt suprà de condic. inde.l.si procurator.
n Quòd si.]ꝫ.de indebito,nunc interserit vnum casum de debito.
o Exegisset.] interposita stipu.de rato.
p Iuris est.]vt fideiussores teneantur dño ratum nõ habente. R.
q Repetitio futura.] qa debitũ est solutũ. qđ in superiori casu non est.& hoc qñ extra iudiciũ.& facit.C.de neg. gest. si pecuniam.
r Nulla res esset]quę ad dominũ pertineat:cùm exactio huius pecunię ad eum non spectaret,vt pote indebitę:vel quia nullum est iudicium cum falso procuratore contestatum: ideo videbatur non posse imputari procuratori si ratum non haberet dominus.quod habere ratum non posset.vel dic,quòd malam assignat rationem nam bene posset habere ratum [a],vt.ꝫ.de neg.ge.si pupilli.§.itẽ quæritur.
s Haberi.]nam si etiam ratum habeatur,non repeteret pecuniam nec à procuratore,nec à domino propter authoritatem rei iudi. cũ ipse dominus videatur exegisse:vt.ꝫ.manda.l.si fideiussor §.in omnibus.hic autem opponendo dicit.Azo.
t Procuratori.] hoc de rigore:magis tñ &c.scilicet de æquitate,quia si ratũ habet,tenetur etiam dñs sine causa, licet non indebiti:vt not.in d.§.in omnibus.& facit.ꝫ.de procu.l.licet.Accur.
v Teneantur.] in id quod stipulator actori præstiterit, vel circa iudicium expenderit.nec ob.quod sequitur fideiussores propter iniuriam iudicis non obligari. ibi enim rectè procurator egerat non mentitus de mandato,& ideo eius factum dño nocere potuit.at hic mentitus est procurator se habere mandatũ.vnde ex eius facto nulla domino exceptio poterit opponi. quare iniquũ est fideiussorem in totum stipulatori prętare quod non præstitisset,si dominum procuratoris falsi gestum ratum habere cogere potuisset.R.alij expensas tantũ.arg.inferioris.§.pro R.est quod.ꝫ.dicitur quãdo sine iudicio indebitũ est exactũ:vbi expresè dicitur in totũ solutũ cõmitti.
x Cui.]scilicet procuratori.Accursius.
y Mandatum.] de petendo.
z Rectè.] quia mandatum habet,& verum debitum petit,absolutus tamen fuit debitor per iniuriam.
a Perperam.] nã non debebat infringere quod fieri mandauerat. Ne iniu-

Iudiciũ cũ falso procuratore nullum est.
a Tu dic hoc esse verum de consensu aduersarij: vt in l.si.tutor. C.in quib' cau. in integ.rest.nõ est necess.et ibi omnino per Bart. in uito autem aduersario non textus est sing secúdũ cõmunẽ lectu.in l.inter quos §.qui alieno.ꝫ.de dã.infec quem ad hoc refert& sequitur. Lu.ro. singu.cccc.cclxxix.in ci.tu audiuisti.l.si tutor. quẽ ite rũ refert& sequitur Fe li. ca. cãm. col.fi.perto tum. extrà de iudi.

iuria [a] iudicis dominus aliquid cōsequatur. Nunquam enim per iniuriam iudicis fideiussores obligātur. verius tamen est hoc casu [b] fideiussores non nisi ad impensas [c] litis teneri. ¶ Marcellus ait, Si dominus ratam rem non habuerit, sed lite mota rem amiserit [d]: nihil [e] præter impendia in stipulationem ratam [f] rem haberi deducitur.

¶ Gestum nomine defuncti potest ratificari per eius hæredem. Pau.

¶ Si procuratori [g] eius [h] qui mortuus erat, sine iudice [i] fuerint soluta [k] legata: stipulatio committetur, nisi hæres [l] ratum habuerit, vtique [m] si debita fuerint. tunc enim nō dubiè [n] interest stipulatoris ratam solutionem ab hęrede haberi: ne bis eadem pręstet.

¶ Si in stipulatione rati per dolum cauentis omittatur mētio hæredum, agitur ratione doli: secus si nullus dolus intercessit. Paulus.

¶ Si in stipulatione [o] ratam rem haberi, hactenus cōprehēsum fuerit. Lucium Titium ratum habiturum, cùm id apertè ageretur, vt hæredis [p] cęterorumq; personę ad quos ea res pertineret, omitterentur: difficile est [q] existimari doli mali clausulam committi. Sanè † cùm per imprudentiam [r] hæ personæ omittantur: actio ex doli clausula competit.

¶ Si dominus petat id: quod petere non poterat, si ille qui cauit, fuisset verus procurator, committitur hæc stipulatio. Paulus de Castro.

¶ Si procurator [s] iudicium de hęreditate [t] ediderit, deinde dominus fundū ex ea hæreditate petierit [v]: stipulatio ratam rem haberi committetur: quia si verus procurator fuisset, exceptio rei iudicatæ dominū submoueret [x]. Plerunque [y] autem stipulatio ratam rem haberi, iis casibus committitur, quibus si verus procurator egisset, domino aut ipso iure [z], aut per exceptionem actio inutilis esset.

¶ Mutatione personæ extinguitur cautio rem ratam haberi: & in stipulatione sunt comprehendendæ personæ ad quas uerisimiliter iudicium debet transire. Bart.

¶ Qui patris [a] nomine iniuriarū [b] agit ob eam [c] rem, quòd filius eius verberatus [d] pulsatusúe sit: in stipulatione cogendus est filij quoque [e] personam comprehendere: præsertim cùm [f] fieri possit, vt pater antè decedat, quàm scierit procuratorem suum egisse: &

a ¶ Ne iniuria.] Iniuria enim fit debitori, si dominus aliquid extorqueat ab eo absoluto, cùm egit procurator, cùm ex iudicio tali oritur exceptio rei iudi. contra dominum vt. ś. de excep. rei iudi. l. si. mr. §. hoc iure. Idem dicam si fuit damnatus vero procuratori, & soluit ei, cùm & de hoc haberet mandatum, vt reciperet solutionem: non alias: vt. ś. de sol. l. hoc iure. & qđ ibi dicit, nō debet pstare procurator. s. debitori ex stipulatione de rato quod debitor solueret domino cōsequēti per iniuriā: vt dixi. vel dic non pręstat debitori, ne iniuriam consequatur dominus. s. in damnum procuratoris. Alij dicunt non debet pręstare. s. domino: quia si dominus consequeretur à debitore & à pcuratore, iiuria esset.

b ¶ Hoc casu.] scilicet cùm debitor iniustè superatus est: ergo multò minus tenebitur verus procurator, vbi debitor nullum damnum passus est: vt quia ipso iure repulit creditorē obijciendo exceptionem rei iudi. vt dicitur in proxi. §. Marcellus, sed hoc quod hic dico per. §. Marcellus. videtur cōtrarium ijs, quæ scripsi secundum Io. ś. e. l. procurator ad exhibendum. §. j. sed ipse R. aliud est in vero procuratore. nam vbi vinco verum procuratorē licet damnum posteà patiar victus iniuria: nō agitur cōtra procuratorem, nisi ad impendia: quia & si bonam causam habui, euitare tamen nullo modo potui. fortis autem solutionē euitare potui. vnde culpa pōt mihi obijci: sicq; mihi imputare debeo: vt. j. de reg. iur. l. quod quis. in fi. ti. vel si exceptionem obieci & iniuria est mihi facta. non debet alij nocere ar. ś. de euic. l. si per imprudētiā. sicut ergo nō agitur cōtra procuratorem vbi ego sum victus à domino, vt hîc, ita non agitur & si vici: vt hîc. sed vbi falsus procurator est à me victus, & à domino superor: cùm ei ratū non habēti non debeat pręiudicare factū falsi procur. cōmittitur stipulatio rē ratam haberi ad omne interesse: q̄ æquè insolidū debet cōmitti, etiā vbi ego dominū superaui iniustè, & hoc ad similitudinem veri procuratoris, qui tenetur cū ego superaui dominum: sicut cùm fui victus à domino. Firmius probo. Nonne falsus procurator ex stipulatione tenetur statim ad interesse nō habente domino ratum: vt. ś. e. l. procurator. §. si quis à pro. & statim commissa est stipulatio ad interesse. Pone ergo: tenebar in centū. modò autē teneor in. c. cùm me nō teneri in. c. interest mea. in. c. ergo committitur stipulatio: ex qua nihilominus agetur, licet defierit interesse mea interim, quia absolutus sum: ar. ś. si quis cau. l. qui auten. §. illud. Aliter autem iniuria creditori facta falsum procuratorē liberaret.

c ¶ Impensas.] committitur stipulatio, etiam si non de iure quis agat, vt hîc, & alias. C. de transac. l. vbi. & C. de condi. ob causam. l. ca lege. Accursius

d ¶ Amiserit.] per sententiam: quod iustum fuit. vel dic quia liti renunciauit. vel dic quòd res petita, sine dolo & culpa in rerum natura esse desijt: vt. ś. iudi. sol. l. si seruus.

e ¶ Nihil.] cùm procurator habuerit mandatum.

f ¶ Ratam rem.] quàm interposuit procurator verus: aliàs aliud erit: vt. ś. e. l. procurator. §. j. & no. quod hîc succubuit dominus: superiori proxi. obtinuit: & in hoc differunt.

g ¶ Si procuratori.] & si verus ab initio fuerit procurator, potest tamen non habere ratum cùm mandatum morte expirauit: vt. ś. de acquir. pos. l. fundi. in fi.

h ¶ Eius.] scilicet legatarij.

i ¶ Sine iudice.] idem si cum iudice: vt. ś. eo. si commissa. §. fina.

k ¶ Soluta legata.] ignorante hærede de morte.

l ¶ Hæres.] scilicet legatarij.

m ¶ Vtique.] aliàs vtiq;, aliàs itaq;. & tūc forma: quia generaliter verū est dn̄o non habente ratū stipu. committi: itaq; & in hoc casu & c. si debita fuerint legata & c. nam tunc præcipuè committitur.

n ¶ Non dubie.] idem si non sunt debita: vt. ś. proxi. §. diximus. Ac.

o ¶ Si in stipulatione.] Agebas contra me nomine Lucij, & promisisti eum ratum habiturum: de hæredibus autem eius si ratum nō haberent, noluisti teneri: & ego cōsensi, vt tantū de Lucio tenereris scilicet si ratū ipse non haberet. certè nō poterit agi pro dolo tuo, licet hæredes non habeant ratum, cùm nullum dolum commiseris. nam cōsensi: & dolus volenti nō infertur. si autem fuisti in dolo, vtpote promisisti Lucium Titium tā tùm ratum habiturū, & suasisti mihi imprudenti, quòd per ista verba contineretur p sona hæredis: tunc agam pro hoc dolo: vt dicit hîc. quod intelligitur si pmiseras dolum non committere: & posteà pmisisti pręd icto modo. nam tūc ex stipulatu. vel dic quòd non promiseras specialiter. nam & tūc si posteà hæredes non habeant ratum: agam ex stipulatu. & si excipias quòd fuerit psonale pactum: replicabo de dolo, & si cō petit actio. i. replicatio secūdum hæc: vel actio replicatione munita. sed prima placet, quia dicit hic doli clausula. & facit. ś. de pac. l. iurisgētium §. pactorum. & ś. de proba. l. si pactum.

p ¶ Hæredis.] in hoc consentiebant ne teneretur promissor: vt faceret hæredes habere ratum. Accursius.

q ¶ Difficile est.] i. impossibile: quia nullus dolus fuit commissus hoc casu inter scientes & consentientes: vt. C. de transact. l. cùm donationis.

r ¶ Per imprudentiam.] stipulatoris promittente & dolum committente.

s ¶ Si procurator.] falsus vel ad alia constitutus.

t ¶ De hæreditate.] agendo petitione hæreditatis.

v ¶ Petierit.] ex eadem causa, scilicet hæreditatis. aliàs contrà: vt C. de euict. l. j.

x ¶ Submoueret.] vt supra de excep. rei iud. l. Iulianus. & l. si quis cùm totum. in fin.

y ¶ Plerunque.] i. in omnibus casibus. H. Vel. i. pluribus quoq; casibus. Ir. Vel secundum R. dic quòd plerunque ideo dicit, quia cō mittitur interdum vbi domino inutilis est actio, etiam absque omni ratihabitione cùm falsus procurator egit: vt. ś. R. & intellexit quando indebitū nomine meo exegit per iudi. vt. ś. §. qđ si procurator.

z ¶ Iure.] vt quia ei solutum sit, cùm de hoc habuerit mādatum: vt ś. de solu. l. hoc iure. & quod subijcit exceptio. s. rei iudi.

a ¶ Qui patris.] supple procurator qui & c. secundum R. volens deducere in iudicium & filij & patris iniuriam.

b ¶ Iniuriarū.] ptoria, nō Cornelia: vt. j. de iniur. l. lex Cornelia. §. illud. Azo. licet ex casibus illis qbus nascit Cornelia, vt hîc erat.

c ¶ Ob eam.] id est propter iniuriam filij & patris.

d ¶ Verberatus.] hæc verba expone vt infra de iniur. l. lex Cor. §. inter pulsationem.

e ¶ Filii quoque.] i. de rato filij quoq;: non solū patris: qui filius similiter suo nomine agere pōt ex. l. Cornel. vt. j. §. illud. sed videtur nō caueri: vt. ś. de pcu. l. nō solū. §. si pater. quę est cōtrà. Sol. aliud in ipso patre, cui ipsa lex defert actionē: vt ibi. aliud in eo qui procuratorio nomine agit: vt hîc. Vel secundū Py. & Ir. possumus dicere, q agebat nomine patris actione iniur. ex. l. Cornel. de iniurijs: quæ nō cōpetebat patri: vt. j. de iniur. l. lex Cornel. §. illud. nam si de prætoria velles intelligere, non esset necessaria satisdatio nomine filij: vt in cōtrario, cùm pater eam habeat iure proprio, & si iniuria sit facta filio volente: vt. j. de iniur. l. j. §. vsque adeò. Sed tunc ad quid caueret patrem rem ratam habiturum? vt hic dicit. prima verior est.

f ¶ Præsertim cum.] id est maximè: qđ ideo dicit, quia si sciret ante quā decederet, & ratum non haberet, similiter ad filiū rediret. q si ratum haberet pater, filij actio extincta esset. Azo. cū eius exerci-

No. istū text. ad hoc propositū quod clausula doli subiecta in stipulatione refertur ad incognita & ad omissa. & text. iste hoc optime pbat. Bolo.

Patri agenti actione iniuriarum pro iniuria filio suo illata, quę actio competit.

tium competat patri:vt.j.de iniur.l. patri. Azo.

a ¶ Ad filium.] quantum ad exercitium quod patri eiusq; procuratori competit.sed & ipsi filio datur:vt.j.de iniur.l. sed si vnius.§. filio.&.§.procuratorem.&.l.j.§.fina.&.l.lex Cornelia.§.illud.

b ¶ Nepoti.] existenti in potestate aui[a]. Accursius.

a Hic accipitur nepos in vera sua & stricta significatione.s.pro filio filij vt per gl. in.l. fi.C.de suc. edic. & in.c.j.§.similiter. in ti. quib'mod. feu.amit in vsi.feu.

c ¶ Nepotis.] Sed non ne sufficit,si hic procurator cauet eũ ad quẽ res pertinet rem ratam 10 habiturum? Respon. non:quia his verbis hæredes continentur: vt.§.de ædil. edi.l.sciendum.§.deinde.hic autẽ agit,etsi non sit hæres: vt.j.de iniur.l.sed si vnius.§.fi.Accur.

d ¶ Patrem.] id est auum.

20 e ¶ Filium.] patrẽ scilicet nepotis.

ita iniuriarum actio ad filium [a] redeat. Sed etsi nepoti [b] iniuria facta fuerit,& procurator aui propter hãc causam iniuriarum agat: non solum filij, sed etiam nepotis [c] persona comprehendenda erit in stipulatione. quid enim prohibet & patrem [d] & filium [e] antequam scierint procuratorem egisse decedere? quo casu iniquum est fideiussores non teneri,nepote iniuriarum agente.

Procurator.] CASVS. Procurator agens nomine meo pro te,promisit tibi amplius non peti. videtur sensisse de me, & meis hæredibus. Fran.

f ¶ Acceptum.] cum 30 isto procuratore qui satisdedit amplius non peti. quæ verba expone vt.§. l. amplius non peti.& fortè quãdo intercessit hic alius: iam finitum erat iudicium cum primo absolutione vel cõdemnatione.

g ¶ Procuratoriis.] 40 vt non habens mandatum:vt.§. de proba. l.in exceptiõe.§.fi. Sed quid si est coniuncta persona quæ non potest repelli? Respõ. idẽ vt.§. iudi.sol. l.iij. §. j. Accursius.

h ¶ Ne.] id est an. Accursius.

50 i ¶ Pertinebit.]ad quod.§.de procur.l.nõ solum.§.qui alieno.sed an ad impendia tantũ: sicut &.§. l.c. si fine. §. cũm autem? Respõdeo non. aliud est enim in persona falsi procuratoris,cuius persona nõ continetur in stipula.rẽ 60 ratam haberi: vt hic. aliud in domino cuius persona in stip.cõtinet Azo. licet nec dominus agere potuerit: vt ibi.

k ¶ Intelligendus.] est. ergo de cuius ratihabitione cautum non est.

¶ *Factum falsi procuratoris non facit committi stipulationem de rato ab alio interpositam. Bartolus.*

Idem LEX XXIII.

Procurator cũm peteret pecuniam,satisdedit ampliùs non peti.post iudicium acceptum [f] extitit qui & ipse procuratorio nomine eandem pecuniam peteret. quęsitum est cũm is qui posteà peteret, pcurator nõ esset,& ppter hoc exceptiõib' pcuratorijs [g] excludi posit:ne [h] fideiussores,pcuratoris prioris tenerẽt. Iulian' respondi. Verius est non obligari fideiussores. nam stipulatione cauetur non petiturum eum cuius de ea re actio,petitio, persecutio sit: & ratũ habituros omnes ad quos ea res pertinebit [i]. is autem qui procurator non est, nec actionem nec petitionem habere intelligendus est [k].

¶ *Si superuenit defectus ex parte ratũ habẽtis, ratihabitio impeditur: secus si ex parte gerẽtis Bartolus.*

Africanus LEX XXIIII.

Bonorum † possessionem ab alio [l] agnitam, ratam haberi oportet eo tẽpore, quo adhuc in ea causa sit vt peti posit [m], itaque post centesimum diem rata haberi non potest [n]. ¶ An autem

† Concor. & facit qđ no. in c. ij. in prin. in g'.sup verbo canonicas. vltra mediũ ibi, tu dic qđ ait collatio.de elec. in pra.fanc.

Bonorum. CASVS. Bonorum pos. mihi delatam quidã ap 70 prehendit nomine meo. dicitur quòd debeo ratam habere istã apprehensionem intra tempus, quo possem eam petere:nec nocet, si tempore quo habeo ratum,ille qui apprehenderat,sit factus furiosus,vel sit mortuus,vel pœnituerit. Fran.

l ¶ Ab alio.] id est nomine eius cui delata fuerat petitio.

m ¶ Peti posit.] alias committitur stipulatio : vt. j .eo.l. fina. §.fina.

b Dicquod ibi tempore quo ratum habere poterat gerẽtinegotiũ: quia poterat solui pro reo obliga to:licet fideiussor esset liberatus:secundũ Bar. hic.

n ¶ Non potest.]No.non trahitur hîc retro ratihabitio:vt hîc,&.j. quis or.in bo.pos.serue.l.fi.& de bono.pos.l.iij.§.acquirere.sic &.§. de iis qui no.infa.l.quid ergo.&.j.eo.l.fi.in fi.Sed arg. contra. C. ad 80 Macedo.l.fi.& l.si filius.&.§.de solu.cũm mihi decem.§.j. [b] Item facit.§.de acquir.hæred.l.pantonius.&.l.si quis alicui. & ad Trebel. l. seruo inuito.circa prin.

o ¶ Qui]Procurator. Accursius

p ¶ Videamus.] verè videndum est,quia sunt quidam,qui volunt dicere non posse haberi ratum, quasi perinde habendum ac si non mandaret.

q ¶ His casibus.] scilicet tempore transacto, vel eo mortuo, vel furente.

r ¶ Consequens est.] scilicet ei quod dicitur me non posse petere,si cœperit furere.

& si mortuus fuisset qui [o] petijsset,vel furere cœperit,ratum haberi posit, videamus [p]. nam si in vniuersum perinde haberi debet, ac si tunc cũm ratum habet, per eum bonorum possessionem petat: frustra his casibus [q] ratum habetur. Sed & illud consequens [r] futurum est,etiam si pœniteat illum petijsse,ratum haberi non posse: quod vtiq; sit absurdum. Rectius itaque dicitur neutram [s] eorum causam impedire ratihabitionẽ [t].

s ¶ Neutram.] siue mortuus sit is qui petijt,siue pœnituit post eã se petijsse, siue fu10 riosus factus sit.dum tamen intra tempus posit à domino ratum haberi.

t ¶ Ratihabitionem.] aliter eo mortuo cuius nomine petita est,vt.§. eodem si is.ex pdictis patet secũdum R.quod aliud 20 est si habeam ratum eo tempore, quo non possem petere : vt in princip.l. aliud est, si tunc cũm meorum ne go.gestor non posset petere. & facit.§. de vsuscap. l. nunquam. §. si seruus. & de bono. possess.l. penul. §. 30 fin. Accursius.

¶ *Quando quis succedit ei,quem promisit ratum habiturum:non tenetur.Bar.*

Idem. LEX XXV.

Pater dotem à se datam, absente filia petijt:& ratam rem habituram eam [v] cauit. ea priusquàm ratum haberet,mortua est. negaui committi stipulationem: quia & si verum sit ratum eam non habuisse, nihil tamen mariti interfit dotem [x] restitui: cũm patri,etiam mortua [y] filia salua esse dos debeat.

Pater.] CASVS. Pater soluto matrimonio petebat sibi reddi dotem à marito quondam filiæ, & filia erat absens, & pater promisit quòd filia habebit ratum. antequam 40 habeat ratum,decessit filia.dicitur, quòd non committitur stipulatio. ¶ Procurator.] Venditor meus tenebatur mihi redhibit. intra sex menses. quidam nomine meo egit & exegit, & satisdedit 50 quòd ego haberem ratum, ego non habui ratũ, nisi post sex menses quando iam debitor liberatus erat tempore. quæritur an committatur stipulatio de rato ad repetendum, quod erat solutum procu60 ratori? Et dicitur quòd sic. si autem stipulatio non interuenisset: tunc tenebitur procurator con dict.ob causam vel debiti, vel sine causa ad reddendum retrò quod accepit. Franciscus.

¶ *Defectus superueniens ex parte ratum habentis,ex legis dispositione impedit ratihabitionem. Bartolus.*

¶ Procurator cũm ab eo æs alienum exigeret, qui tempore liberaretur,ratam rem dominum habiturum cauit: deinde post tempus liberato iam debitore,dominus ratam rem habet. Posse debitorem agere [z] cum procuratore existimaui: cũm iam debitor liberatus sit, argumentum rei esse, quòd si nulla stipulatio interposita sit, condictio [a] locum aduersus procuratorem habitura sit.in locum autem condictionis interponi stipulationem.

Ratihabitio nõ fem per retrotrahitur. a Istam gl. pro singu. signabis ad hoc quod tutus exceptione præscriptionis si soluit potest soluta repetere. Sol. in contrarium facit quia hæc exceptio odiosa secundũ Bar. hi c. & Bal. in.l.fi.C.de edict. diui Hadri. tol. in xvj. op. po. & Bal. in.l.fi.C. de annal. except.Bol

v ¶ Eam]filiam absentem.

70 x ¶ Dotem restitui]sibi marito à patre,cũm eandem sit restiturus patri. vnde dolo facit &c. vt supra de except. doli. l. dolo. vel dic restitui,scilicet alij quàm patri.

y ¶ Mortua.] non distinguitur liberos habeat vel non. & sic est pro Bul. & Ioan. contra Mar. cuius tamen sententiam seruatur hodie. & facit supra soluto matrimonio.l.j.§. & de solut. l. qui hominem.§.si gener. & de iure do.l.iure.succursum &. C. solut. matrimonio.l.dos.à patre.

z ¶ Agere]ex stipulatu vt pecuniam restituat.nõ ergo trahitur retrò ratihabitio : vt suprà eodem . l. bonorum . & sic est contrà 80 supra de solut.l.cũm mihi decem.§. si fideiussor. Solu.vt ibi.

a ¶ Condictio.] scilicet ob causam datorum vel indebiti. vel sine causa : vel etiam furtiua:vt not. suprà eodem.l.si fine in principio & not.[c] hîc argu. quòd qui tutus est excepti.triginta an.si soluat repetere potest : vt argumentum supra de administratione tutoris si pupillus.

Depriuatis

¶ DE PRIVATIS DELICTIS.

¶ *Poſt obligationes ex contractibus ponit delicta*

Ciuilis.] CASVS. Regula ciuilis eſt, vt ex delictis defunctorum pœnales act. non dentur in hæredes, ſeu cæteros ſucceſſores, hinc eſt, quod actio furti non datur in hęredes furis. Secũdò dicit, quòd actio ad exhibendum datur in hæ-10 redem ſiue poſſideat rem: ſiue dolo deſijt poſſidere. Item & rei vendicatio. Itẽ condictio furti datur in hæredem. Tertiò dicit, quòd actio furti, item actio legis Aquil. vt actio 20 iniuriarum non dat hęredi. Qurtò dicit. Si ſeru' meus fecittibi furtũ, vel dedit tibi dãnum, vel rapuit tibi rem, hæ actiones quæ oriuntur ex prædictis delictis, ſequuntur ſer-30 uum. hinc eſt, ſi ſeruus deſinat interim eſſe meus, & efficitur alterius, tenebitur non uus dominus, & non ego. Fran.

Digeſtorum, ſeu PANDECTARVM LIBER XLVII.

TITVLVS I.

De priuatis delictis.

¶ *Hæc lex diuiditur in tres partes principales. Primò, loquitur quando actio ex delicto tranſit cõtra hæredes. Secundò, quãdo trãſit ad hæredes. Tertiò, quando tranſit contra eundem mutatione conditionis. ſecunda ibi, Hæredem. tertia ibi, Non tantum. Prima pars ſubdiuitur in duas partes. primò, loquitur de actione pœnali. ſecundò, de perſecutoria. ſecunda ibi, Sed quamuis. Bartol.*

Vlpianus. LEX I.

CIuilis[a] conſtitutio eſt, pœnalib'[b] actionibus hęredes non teneri, nec cæteros quidem ſucceſſores. Idcirco nec furti conueniri poſſunt[c]. Sed quamuis furti actione non teneantur, attamen ad exhibendum actione eos[d] teneri oportet, ſi poſſideant, aut dolo malo fecerint, quò minus poſſideant, Sed enim & vendicatione tenebuntur re exhibita. Item condictio aduerſus eos competit. ¶ Hæredem autem furti agere poſſe, æquè conſtat[e]. Executio enim quorundam delictorum hæredibus eſt data. Itaque & legis Aquiliæ actionẽ hæres habet: ſed iniuriarum actio hæredi nõ competit[f]. ¶ Non tantùm in furti, verũ etiam in cæteris actionibus quæ ex delictis oriuntur, ſiue ciuiles[g] ſint, ſiue honorariæ[h]: hoc placet vt noxa caput ſequatur.

a ¶ Ciuilis.] nec minus hoc natura dictat. & eſt hæc 40 conſtitutio inſtitu. de perpe. ac. §. non autem.

b ¶ Actionibus.] ex delictis venientibus, ſecus ſi ex contractu: vt. ſ. de nau. fœ. l. fin. Item ex cõtractu intellige delictum: vt 50 ſ. de act. & obli. l. ex contractibus. & de his no. C. ne ex delic. defun. l. j. Accurſius.

c ¶ Poſſunt.] ex perſona defuncti, ſed ex ſua contrectatione ſic.

d ¶ Eos.] ſcilicet 60 ſucceſſores prædictos: & quod dicit. j. cõdictio. ſcilicet furtiua. ſiue ad eos peruenerit, ſiue non: vt. ſ. de cõdict. fur. l. ſi pro fure. §. fina. & l. ex cauſa. & inſtitu. de ob. ex delict. §. fi-70 nali.

e ¶ Conſtat.] vt inſtit. de perpe. ac. §. j. Accurſius.

f ¶ Non competit.] quia non intelligitur antè in bonis noſtris eſſe, quam litem conteſtati fuerimus: vt. j. de iniur. l. iniuriarmm. §. ij. Ac.

g ¶ Ciuiles.] vt actio. l. Aquil. & fur. non manifeſti.

h ¶ Honorariæ] vt actio vi bo. rap. & act. fur. ma. vt inſti. de noxa. §. ſunt autem. & facit. ſ. de ijs qui deie. vel effu. l. j. §. cùm ſeruus. & j. arbo. fur. cæſ. l. furtum, §. penul.

NVnquam.] CASVS. Ponit regulam quam approbat per octo exempla. regula eſt, quòd ſi plura delicta fiant in vnã eandem rem. & agitur ex vno delicto, non tolluntur acti. ex alijs 80 delictis ortæ. primum exemplum eſt: ſeruum meum ſurripuiſti & occidiſti. pro furto agam furti. quia occidiſti agam Aquil. nec vna earum tollitur per aliam. poſteà ponit alia exempla: quę omnia plana ſunt. Franciſcus.

i ¶ Concurrentia.] etiam in eundem hominem & eandem rem, ex diuerſis tamen factis: & ſunt exempla octo huius regulæ in iſta lege.

k ¶ Ob aliud.] id eſt ob ſatiſdationem pro altero delicto factam.

ſed contrà. C. de modo multa. l. final. ſed illud in extraordinarijs: hîc in ordinarijs criminibus dicit. Item ad regulam & exempla ſequentia eſt contrà, infrà de regulis iuris. l. nemo ex his. §. quoties. & ſ. de act. & obli. l. qui ſeruũ. in prin. & l. plura. quibus dicitur vna tantũ agi. Sol. hîc ex pluribus factis pluradmitvntiẽ actiones, quarũ ſe am quanque ſortiri effectum neceſſe eſt. Illic enim ex vno facto multæ concurrunt a-10 ctiones: ideoque exigi per vnam earum ſatis eſt, niſi in id quod plus eſſet in vna quã in alia: vt ſuprà de actio. & obligat. cùm ex vno. & infrà vi bonorum raptorum. l. j. & ſic intelligitur, infrà de regulis iuris. l. 20 nunquam. Item ad regulam & exempla ſequentia eſt contrà. ſ. loca. ſi vulneraueris. & ſ. de actio. & obli. l. qui ſeruum. §. ſi is. quibus dicit vna agi. ſed ibi altera non eſt ex delicto ſed ex contractu: hîc ambæ ex de-30 licto. Item & ibi ambæ perſecutoriæ, hîc non: ſed ſaltem eſt altera pœnalis. Item intellige regulam vt exempla dicunt quando diuerſæ ſunt ſpecies delinquẽdi: aliàs ſecus, vt. j. ti. j. inficiãdo. §. infans. quæ eſt 40 cõtrà. Item contrà. j. ti. j. l. ſed ſi ſurripuit. Solu. vt ibi. & ad hoc facit quod not. ſuprà naut. cau. ſtat. l. idem. §. finali.

¶ *Gloſ. diuidit hanc in duas partes. ſed Bart. in quatuor: Primò ponit regulam. Secundò probat eam quatuor modis uel exemplis. Tertiò format unam quæſtionem circa prædicta, Quartò redit ad regulam, & eam probat tribus alijs exemplis. Secunda ibi, Qui ergo hominem. Tertia ibi, Itẽ quæſitum. Quarta ibi, Item ſi quis. Bartol.*

Idem. LEX II.

NVnquã plura delicta concurrentia[i] faciunt, vt vllius impunitas detur. Neque enim delictum ob aliud[k] delictum minuit pœnam. Qui ergo[l] hominem ſurripuerit, & occiderit: quia ſurripuit, furti: quia occidit, Aquilia tenetur: neque altera harum actionum alteram conſumit. Idem[m] dicendum eſt, ſi rapuit & occidit. nã & Vi bonorum raptorum, & Aquilia tenebitur. ¶ Item ſi quis ſurreptum[n] flagello cęciderit, duabus actionibus tenetur: furti, & iniuriarum: & ſi fortè[o] hunc eundem occiderit[p], tribus actionibus tenebitur. ¶ Item quæſitum eſt: ſi condictus[q] fuerit ex cauſa furtiua: an nihilominus ex lege Aquilia agi poſſit. Et ſcripſit Pomponius agi poſſe[r], quia alterius æſtimationis eſt legis Aquilię actio: alterius cõdictio ex cauſa furtiua. Namque Aquilia eam æſtimationem complectitur. quanti eo anno plurimi fuerit: condictio autem ex cauſa furtiua non egreditur retrorſum iudicij accipiendi tempus[s]. Sed ſi ſeruus ſit, qui hoc admiſit: ex quacunque actione[t] noxæ deditus fuerit, perempta eſt altera actio. ¶ Item ſi quis[v] ancillam alienam

l ¶ Qui ergo.] primum exemplum.

m ¶ Idem dicendum eſt.] ſecundum exem-50 plum.

n ¶ Surreptum.] ſcilicet ſeruum. & eſt tertium huius legis exemplum.

o ¶ Et ſi forte.] quartum exemplum. Accurſius.

p ¶ Occiderit.] ex interuallo, & ſic interuenit ſeparatio deli-60 ctorum: & aliàs ſi plura vulnera intuleris, & ex vltimo ſit mortuus, non teneris niſi vt occiſor: vt ſuprà ad leg. Aquil. illud. §. finali. & l. ſi ſeruus ante.

q ¶ Si condictus.] 70 ſeruus primò ſubtractus, poſteà occiſus. & eſt quintum exemplum.

r ¶ Agi poſſe.] in id tantum quod conſecutus eſt minus per conditio. argumen. ſuprà commoda. inde quæritur. §. fin. & infrà vi bono. rapt. l. j. argumen. contrà ſuprà de actio. & oblig. l. qui ſeruum. in fin. ſed dico, quòd inſolidum: vt ſuprà in principio huius. l. & illę leges loquuntur cùm ex vno facto plures naſcũtur actiones, hic quando ex pluribus: & tunc aliud dico ſecundum H.

s ¶ Accipiendi tempus.] Imò quanti plurimi fuerit à tempore facti furti: vt ſuprà de condict. furt. l. in re furtiua. §. j. & infra ti-80 tu. primo. l. inſiciando. §. infans. quæ ſunt in hoc contrà. Sed & hîc intelligitur tempus accipiẽdi iudicij, id eſt quo potuit accipi: quod fuit extunc. ſed in Aquil. inſpicitur etiam ante delictum commiſſum: vt inſtitut. ad leg. Aquil. in principio Vel dic, quòd hîc hodie cùm agitur, plurimi eſt. ſed prima placet.

t ¶ Actione.] furti, vel iniuriarum vel Aquilia. & facit inſti. de noxa, §. ſumma.

v ¶ Item ſi quis.] Sextum exemplum.

a Vtraque.] Supradicta furti,& iniuriarum.
b Nam & serui.] à simili. Et est septimum exemplum quando sub trahendo corrupi seruum: vt hîc,&.ſ.de ser.cor.l.Neratius.§.fin.
c Item si quis.] Octauum exemplum.

Iquis.] CASVS. Ex delictis priuatis oriuntur duæ viæ agêdi.scilicet ciuiliter item criminaliter. Ciuiliter, quādo ad bursam meam ago, nec debeo subscribere. & pone exemplū in act. furti, quæ datur ad duplum vel quadruplū. Criminaliter, quando ago vt puniatur ex furto extra ordinem, non vt mihi aliquid detur: & tunc debeo subscribere. Fran.

d Ex maleficiis] priuatis: de quibus hic liber tractat: puta furti: vt.j. titu.j.l.j.& iniuriarum: vt.j.de iniur.l.fin. & insti. de iniur.§. in summa. & idem in similibus: vt.j.de extraord. cri. l. stellionatus. sed de furto ad nocturnum videtur restringi hæc l. vt.j.de fur. Bald. l.j.&.ij.

e Ordinarium.] quod erat secundum legem istam de formulis & aucupationibus syllabarum. quod hodie est sublatum: vt.C. de formu. l.j. & .ij. Vel ordinarium intellige pœna ordi. vt du pli. sed hoc qualiter in actione iniuriarum & alijs delictis, in quibus nec pecuniaria pœna certa est, intelligimus? Respon. ad arbitrium iudicis: vt in-stitu.de iniur.§. pœna. vbi dicit de arbitrio iudicis deferêdo iuramentum cum taxatione super actione iniuriarum.

f Pœnam.] id est accusationem vt pœna imponatur. Et no. quod primo casu agit, vt sibi habeat hoc. Secūdo ad vindictam, non vt aliquid sibi habeat. De subscriptione autem accipe: vt.j.de accusa.l.libellorum, dices. Item & no. quod vna non tollitur per aliam: vt.C.quando ciui.act.l.j.nisi interim: vt infra vi bono.rap. l.ij.§.j. Sed nunquid etiam extranei admittuntur ad huiusmodi accusationem de priuatis delictis, cùm criminalis sit? Respon. nō: quia priuata est: vt.j.de pu.iudi.l.j.respon. Nunquid damno dato [a] vbi locum habet Aquil. habet locum accusatio criminalis priuata. publica enim causa quandoque habet locum: vt institut. ad le. Aquil.§. liberum.&.j.de iniur. prætor.§.j. Itē an pro rapina habeat locum accusatio priuata? de publica constat: vt.j. ad le.Iul.de vi publi. & priua. per ambos ti. quidam non, sed ex generalitate huius.l. in omnibus habere videtur.

surripuerit, & flagitauerit: vtraque [a] actione tenebitur. nam & serui [b] corrupti agi poterit, & furti. [c] Item si quis seruum vulnerauerit quem surripuerit. æquè duæ actiones locum habebunt, Aquiliæ, & furti.

Agens ciuiliter de crimine se non tenetur inscribere, secus autem si accuset. Ange.

Idem. LEX III.

SI quis actiones quæ ex maleficijs [d] oriuntur: velit exequi: si quidem pecuniariter agere velit, ad ius ordinarium [e] remittendus erit: nec cogêdus erit in crimê subscribere. Enimuero si extra ordinem eius rei pœnam [f] exercere velit: tunc subscribere cum in crimen oportebit.

TITVLVS II.

De furtis.

Ponit tres deriuationes furti. Prima est à têpore. Secunda ab animo. Tertia ab actu corporeo. Bartol.

Paulus li.39.ad edictum. LEX I.

FVrtum à furuo,* id est nigro dictum Labeo ait: quòd clàm & obscurè fiat, & plerunq; nocte: vel à fraude, vt Sabinus ait: * vel à ferendo [g], id est auferendo: vel à græco sermone * quo † φῶρας appellantur fures [h]. Imò & Græci παρὰ τὸ φέρειν φῶρας dixerūt. Sola cogitatio furti faciēdi nō facit furē: sicut is qui depositum suscepit, si abnegat, non statim etiam furti tenetur: sed ita, si id intercipiendi [i] causa occultauerit. Furtum est contrectatio [k] rei [l] fraudulosè [m] lucrifaciēdi [n] gratia vel ipsius rei [o] vel etiam vsus [p] eius, possessionis [q] ve [r]. quod lege naturali [s] prohibitum est admittere.

DE FVRTIS. *Dixit suprà de priuatis delictis in genere, sequitur videre in specie. Sed quia delictum furti frequentius committitur: ideo de furtis præmittit.*

FVrtum.] Diuiditur hæc lex in tres partes. Primò dicit, vnde dicatur furtum. Secundò dicit, quòd sola cogitatione furti faciendi non fit furtum. Tertiò dicit, quid sit furtum. Franciscus.

Vidi Gell. lib. 1. cap. 18.

* *Vel a ferendo & auferendo &c.*

* Locum hunc restituit Alci. lib. dispun. j.ca.x.

† *Qui φῶρας appellāt fures imò & græci ἀπὸ τοῦ φέρειν φῶρας dixerūt in de sola cogitatio furti faciendi non ab negat &c.*

a Ita glo. est nota. ad hoc propositū quod vbi actio legis Aquiliæ cōpetit: ibi potest agi criminaliter de quo hic per Bart. pro hoc facit gl. in l. certi cond. in prin.ſ. si cer. peta in versic. lex a quilia quod dicit ergo ex maleficio.

g A ferendo.] sibi enim affert, & alij aufert. & facit inst. e.§. furtū.
h Fures.] sic &.j.de verbo.signifi.fugitiuus.
i Intercipiendi.] ad lucrū: sed occultat contrectando. nam vtrūque est necesse: vt.ſ.de acquiren.possess.l.iij.§.si rem.&.j.eo.infician do.in princi.&.j.proxi.§.&.ſ.man.procurator.

Diuidit hic iurisconsul. genera furtorum: dicens quòd quoddā est furtum manifestum, quoddam non manifestum. & declarat de quolibet vsque ad l. si quis furti. litera plana est.

Caius lib.13.ad edictum. LEX II.

FVrtorum genera duo [s] sunt manifestū, & nec manifestū.

Vlpianus. LEX III.

FVr est manifestus, quem Græci αὐτόφωρον † appellant: hoc est eum qui deprehenditur cum furto. Et parui refert à quo deprehendatur: vtrùm ab eo cuius res fuit, an ab alio. [t] Sed vtrùm ita demum fur sit manifestus, si in faciendo furto deprehendatur? an verò & si alibi fuerit deprehensus [v]? Et magis est, vt Iulianus scribit, & si non ibi deprehendatur vbi furtum fecit, attamen esse furem manifestū, si cum re furtiua fuerit deprehensus priùs, quàm eo locirem pertulerit, quo destinauerat.

Paulus. LEX IIII.

QVo destinauerit quis auferre sic accipiendum est, quo, destinauerit eo die manere cum eo furto.

Vlpianus. LEX V.

SIue igitur in publico, siue in priuato deprehendatur antè, quàm ad locum destinatum rem perferret: in ea causa est, vt fur manifestus sit, si cum re furtiua deprehendatur. & ita Cassius scribit. Sed si pertulerit quo destinauit: tametsi deprehendatur cum re furtiua, non est manifestus fur.

Paulus. LEX VI.

QVamuis enim sæpe furtum contrectando fiat: tamen in initio [x], id est faciendi furti tempore, constituere visum est, manifestus necne fur esset.

k Contrectatio.] Sine hac non fit: vt.j. proxi.§.nisi ī casu. vt ſ.de ædil.edict.l. qui fit fugitiuus.§. idem ait interrogatus. Vel expone vt ibi.
l Rei.] mobilis, vt inst.de vsusca.§.quod autem.nisi vt.j.eod.si certæ.& alienę: nisi in casu: vt institu.eod.§. aliquando. & corporalis: vt argu.ſ.de acquiren.re.do.l. fernus.§.incorporales.
m Fraudulosa.] vt insti.eo.§. placuit. & domino inuito sub audi: nisi in casu: vt inst.e.§. sed si credat. Item & animo celandi: vt.j.eo. qui vas.§. qui ex voluntate.
n Lucrifaciendi.] secus si iniuriæ causa: vt.j.eo.qui iniuriæ.&.l.verum &.l.si quis fur. sed fallit: vt ſ.de cōd.ob cau.l.pe.
o Ipsius rei.] vt habeat ipsam rem.
p Vsus.] vt eius vsum habeat: vt.j.e.l. qui iumenta.
q Possessionis ue.] vt si proprietarius naturalem possessionem auferat fructuario.
r Naturali.] diuina, vt quod tibi non vis &c.& illud non furtum facies &c. & hæc eadem habes in-stitu.eod.§.j.
s FVrtorū.] CASVS. Furtorū duo sunt genera: scilicet manifestum & nō manifestum. Manifestus fur est, qui deprehenditur cum furto: nec est vis à quo deprehēdatur, dūm deprehēdatur cū furto antè, quā perueniat ad locū destinatū. i. quo loco destinauerat se eo die cū furto manere. nec est vis si dedrehendatur in loco publico vel priuato cum furto antè, quàm perueniat ad locum destinatum. nā vtrobique est furtū manifestum. Vltimò dicit. fur portauit rem surreptam ad locum destinatum: & cum furto inuentus est. dicitur, quòd non est fur manifestus. nam in initio id est antè, quàm portetur ad locum destinatū, inspiciendū, an sit manifestus fur vel non, vt si deprehendatur antè, sit manifestus: aliàs nō: & hoc dicit hæc lex cū quatuor seq. Frā. Ac.
s Duo.] olim plura: & coniunges sequentes leges cū ista vsq; ad.l. ei qui cū quibus omnibus facit inst.e.§.furtorū.vsq; ad.§ pœna. Ac.
t FVr.] Ab alio. negotium meum gerente: quod semper fit: quia ipso gestu negotium meum fieri videtur: vt &.ſ.de vsur.l.si quis solutioni.§.fina.& argu.ſ.quod vi, aut clàm.l.iij.in princi.&.j.l.si quis in seruitute.
t Deprehensus.] siue sit ipse qui furtum fecit, siue alius qui sciens rem furtiuam alicui eam perferat. Accursius.
v QVamuis.] In initio. Initium appellatur illud totale tempus quo tulit ad locum destinatum: & hoc si fuit eiusdem conditionis fur toto tempore illo, aliàs non. Item & si actio fuit nata: alioquin non ita: vt.j.l.proxi.in prin. Accursius.

Bologni.

† Vide in hunc locū And. alci. li. pter. ij. hoc ipso titu. & Cæliū Rhodiginū lib. lec. antiqua vj.ca.vj.

si quis

SI quis in seruitute.] *Casus*. Seru' cui erat relicta liber tas sub cōditiōe,surripuit Titio extraneo rem,& interim extitit condi.libertatis.& cùm portaret furtum ad locum destinatum : deprahensus est in via.quæritur,an sit fur manifestus? Et dicitur quòd non:quia origo furti in seruitute facti non fuit manifesta. Secundò dicit. Deprehensione furis antequàm portet ad locum destinatum: efficitur.furtum manifestū. Tertiò, Cùm in domum meam quadā nocte vel die vnisses,et surriperes mihi rem: vi dens te, abscondi me, ne me occideres. dicetur,quòd nō est furmanifestus.Sed pone, qđ cùm vidi eum surripere,cucurri volens eum apprehendere : & ipse dimissa refugit. dicitur quòd est fur manifestus. Vltimò dicit, quòd non est vis quis apprehendat furem cū furto:an ille cui est fa-ctum furtum: an quilibet alius vicin'. & hoc dicit hæc. l. vsque in finem.Fran.

† Scrib. hīc dicunt isti tex.sing.ad hoc propositū φ licet in cā ciuili quis nō pos sit capi in domo p l. plerique.§. de in ius vo cap. tamen pro cā criminali pōt quis extrahi de domo etiā inuitus est glos. de hoc et not. in.l.sed hoc ita.J. de in ius Bol.

† Manifesta.

a Manumissus.] quia conditio sub qua manumissus fuit, extitit post factum furtum, antè tamen quā ad locū destinatū perferret.

b Non fuit manifesti.] intellige ergo, cū fecit extraneo furtum. si autem domino ex pri ma contrectatione non nascitur,& ideo sequens post libertatem inspicitur:vt.C.de noxa.l.j.& facit.J.eo.l. ei qui prin.

c Idem Pomponius.] corrigendo: vel verius alium casum in libro homine ponendo.

d Non est manifestum.] vt &.J.eo.l. pe nulti.Sed argu.cōtrà.J de reg.iur.l.in omnib'.

e Vicinus.] vt &.§.eo.l.iij.ij.respon. & facit.§.de constitu. pecu. l.& licet.

Vlpianus LEX VII.

SI quis † in seruitute furtum fecerit,& manumissus[a] deprehendatur:an fur manifestus sit, videamus. Et ait Pomponius lib. xix. ad Sabinum, non posse eum manifesti conueniri: quia origo furti in seruitute facti non fuerit manifesti[b] †.Idem Pomponius[c] eleganter scribit deprehensione fieri manifestum furē. Cæterùm si cùm tibi furtum facerem de domo tua,abscondisti te, ne te occidam:etiam si vidisti furtum fieri, attamen non est manifestum[d]. Sed Celsus deprehēsioni hoc etiā adijcit,si cùm vidisses eum surripientem, & ad comprehendendum eum occurrisses,abiecto furto effugerit,furem manifestū esse. paruiq; referre putat,dominus, an vicinus[e] aut quilibet transiens apprehendat.

Caius LEX VIII.

NEc manifestum furtū quod fit,apparet.nam quod manifestum non est,hoc scilicet nec manifestum est.

Pomponius. LEX IX.

EI qui furti actionem habet[f], assidua contrectatione furis nō magis furti actio potest nasci, ne in id quidē in quo decreuisset[g] posteà res surrepta. Sed si eam à fure vendicassem[h] ,cōdictio mihi manebit. Sed potest dici, officio iudicis qui de ꝓprietate cognoscit, contineri vt non aliter iubeat ei restitui[i] rem,quā si condictionem[k] petitor remitteret[l]. Quòd si ex condictione[m] antè damnatus reus litis æstimationē sustulit[n]:vt aut[o] omnino absoluat[p] reū,aut (quod magis placet) si paratus esset petitor æstimationem restituere, nec restitueretur ei homo:quanti in litem[q] iurasset, damnaretur ei possessor.

Furti actio datur ei,cuius interest ex honesta causa:et nō datur malæ fidei possessori ne ex improbitate sua actionem consequatur. hoc dicit vsque ad.§. sed & si res.

Vlpianus. LEX X.

CVius interfuit non surripi:is actionem[r] furti habet.

Paulus. LEX XI.

IS cuius[s] interest,furti habet actionem , si ex honesta causa interest.

Vlpianus scribit lib.29.ad Sabinum.

LEX XII.

ITaque fullo, qui curanda poliendaque vestimenta accepit, semper agit[t] ,præstare enim semper custodiam debet . si autem soluendo[v] non est, ad dominum actio[x] redit. nam qui non habet

i Restitui.] per rei vendicationem.

k Condictionem.] furtiuam.

l Remitteret.] Sed cùm possit se tueri exceptione si conuenia-tur:quare superfluè interponitur cautio:vt.§.vt leg.no.ca.l.hęc stipulatio.in fi?Respon propter sumptus:vt dixi.§.de rei ven.l. non solùm.& facit .§. loca.si. vulneraueris. & de actio.& oblig.qui seruum.§.si is.Accur.

m Cōdictione.] scilicet furtiua.& dic econtra : quia primo fuit conuentus condictione furtiua, & con demnatus præstitit litis æstimationem : si posteà conueniretur rei vendi.quia res ad eū reuersa est.

n Sustulit.] cū non possideret,vel dixerat se non posse possidere per mendacium.Accursius.

o Vt aut.] supple officio iudicis continetur secundum Mar: vt aut &c.& facit.§. de rei vēdi.l. si culpa.in fi.sed arg. contrà in eo.tit.eius rei.Item facit.§. commo.l. in commodato.§.fi. Ac.

p Absoluat reū.] ab actione in rem.

q In litem.] iure actionis in rem:vt.§.de in lit. iuran. in actionibus.

CVius.] *Casus*. in hac l.cum.iiij.seq. vsq; ad §. præterea. Is demū habet act.fur. cuius interest:non alius:vt habebis exempla iam in l.itaque.& hoc est verum,si ex honesta causa eius interest, non si ex inhonesta,vt quia fur rem furtiuam amisit honesta autem potest esse , vt quia sit fullo,cui sunt surrepta vestimenta , quæ debebat aptare.habet enī act.furti,cū teneatur emēdare hæc vestimenta dño eorū:quæ vestimēta fullo amiserat culpa sua.& hęc sunt vera,si hic fullo est soluēdo,ita φ possit emēdare domino damnum hoc.si autem non sit soluendo,tunc dabitur actio furti dño, nō fulloni.Tādem dicit malæ fidei possessori si surripiatur res illa quam mala fide possidebat.nō datur actio furti. & redditur ratio. sed an creditori si surripiatur res obligata cōpetit actio furti?dic φ sic, siueidem debitor qui obligauerat surripuit,siue alius:& quādo alius surripuit,tūc & dño & creditori cōpetit act.fur. & qđ dico creditori dari act. furti intellige siue debitor sit soluēdo ad debitum qđ debet.siue non:& potest reddi ratio quia tutius est pignori incumbere,quam in personā agere ad debitū.sed si ꝓmisi tibi statim dare, & fui in mora dandi, idem si non fui in mora dandi, & interim mihi surripiatur:an habeas act.fur.& dicit φ non.Tandē quęritur de emptore an habeat actio furti ꝓ re empta surrepta antè,quāsibi esset, tradita.& dicit φ nō.vēditor tñ cedit eam act.emptori:& etiā quasdā alias. Vltimo quærit.si emptor rē quā emit,nōdū sibi traditā fur ripiat.an teneat furti vēditori.& distinguit.nam aut soluerat pretiū emptor venditori,& tunc actio.furti non tenetur.aut surripuit pretio non soluto:& tunc tenetur,sicut qui pignus surripuit. Francis.

Diuisio.

NEc manifestum.] *Casus*. Furtum non manifestum quod sit,apparet ex supradictis.nam viso quod sit manifestū: apparet quòd omne aliud est non manifestum.Fran.

EI qui.] Diuiditur hæc lex in tres partes. Primò ponit vnum dictum.Secundò aliud:scilicet quod sit officium iudicis quādo fuit prius actum condictione furtiua,& nunc agitur rei vendicatione.Secunda ibi,Sed si eam.Tertia ibi,Quò si ex condictione.hoc di cit.Bar. *Casus*. Hodie surripuisti mihi rem & contrectas,post eà alia die siue alijs diebus adhuc cōtrectas.Dicitur, quò ex prima contrectatione oritur actio,non autem ex assidua contrect. in plus oritur actio furti.Secundò dicit.Egi contra furem rei vendi. & habui lit.æstima.cùm nolet restituere rem.dicitur , quòd adhuc competit mihi condi.furt.scilicet cùm egi rei vend. sed officio iudicis non est mihi damnandus nisi condic.remitterē.Tertiò dicit.Egi con di.fur.contra furem.pręstitit lit.æstima.nunc ago rei ven. dicitur,φ iudex aut absoluet furem à rei vendi.aut condemnabit eum vt restituat rem.et si non restituat,condemnabit eum quantum in litem iurauero,si modo reddam æstimationem. Fran.

f Habet.] Iam scilicet ex preterita contrectatione nata:cæterùm ex sequenti contrectatione nasci posset.R.vt. C. de noxa.l.j.& facit J.de reg.iur.l.omnis hæreditas.§.j Sed quid si feci furi pactū de non agendo furti,quod potui:vt §.de pac.l.si vnus. §. pactus. sed posteà cōtrectat:an ex hac sequenti contrectatione datur actio furti? non videtur nisi res primo ad dominū redeat,vt hi. Sed cōtrà dico,arg, J.de ver.ob.si dari stipulor.& J.eo.si quis vxor.§. si quis iurauerit.

g Decreuisset.] Contrà videbatur,quasi aliena res fit:vt.§.de iudi.l.proponebatur.& ad exhi.Iulianus.§.sed si quis.

h Vendicassem.] Et litis æstimationem consecutus essem.cæterū si rem,cōdictio nō maneret:vt.J.eo.si pignore.§.cū furti.&.§.de act, & ob.qui seruum.in fi. quæ sunt contrà.sic insti.de leg.§.si res.

r Is actionem.] scilicet solus,nō autē omnis. Ro.& sic nō obst.J. l.pxi.&.l.Itaq;.§.sed furti.&.l.is cui.&.l.cū qui i prin.&.§.is apud. &.§.an pater.&.l.interdū accidit.&.l.qui iniuriæ.§.qui alienis.&.l. si is.§.fi.&.l.is cuius interest.in fi.tit.& facit inst.eo.§.furti.&.C.e.l. si in prin.& quod in vtraque not.& adiunge quatuor seq. cū ista.

s IS cuius.] exemplum.J.eo.qui re.§.j.Sed argu.contrà.J.eod.qui vas.§.si ego.

t ITaque.] Semper agit.si sua interest : aliàs contrà:vt.J.eodem.l. fullo.Accursius.

v Soluendo non est.] in solidum.vt &.J.de verb.signi.l. soluendo & insti.eo.§. item si fullo.

x Actio.] furti nam de ea dicit,non de condictione,vel rei vēdica

tine quæ domino dātur:vt.ꝫ.loca.l.si merces.§.fi.&.l.cùm in plures.§.vestimenta.&.ꝫ.nau.cau.stab.l.sed & ipsi.

quod reddat[a], eius periculo nihil est. Sed furti † actio malę fidei possessoris non datur, quamuis intersit eius rem non surripi, quippe cùm res eius periculo sit. sed nemo[b] de improbitate sua consequitur actionem: & ideo soli bonę fidei[c] possessori, non etiam malę fidei furti actio datur.

Pro re pignorata surrepta datur actio furti creditori, & etiam domino rei: quia vtriusque interest. Et semper creditoris interest: licet debitor soluendo sit, cùm sit tutum pignori incumbere propter fallacem hominum fidem. hoc dicit.

¶ Sed & si res pignori data sit, creditori quoq; damus[d] furti actionem, quamuis in bonis eius nō sit. Quinimò non solùm aduersus extraneum ei dabimus, verumetiam contra ipsum quoque dominum furti actionē. & ita Iulianus scribit. Necnon & ipsi domino dari placet. & sic fit * vt nō teneatur[e] furti, & agat. Ideo autem datur vtrique furti actio, quia vtriusq; interest. ¶ Sed vtrùm semper creditoris interest: an ita demum, si debitor soluendo nō est? Et putat Pompo. semper eius interesse pignus habere. quod & Papi. lib. duodecim. quęstionū probat. & verius est vbiq;[f] videri creditoris interesse. & ita Iulianus sępissimè scripsit.

Paulus. LEX XIII.

IS cui ex stipulatu res debetur, furti actionem non habet[g] si ea surrepta sit: cùm per debitorē[h] stetisset quò minus eam daret[i].

† Not. hūc text. ad hec propositū quod furtū non dicitur personalis iniuria, sed rapina sic. Bologni.

* *Vt teneatur fur &c.*

a ¶ Reddat.] aliâs perdat. & facit.ꝫ.de dolo.l.nam is.

b ¶ Sed nemo de improbitate sua.] vt &.ꝟ.eo.eum qui.§.is autē &.ꝟ.e.qui re.§.si quis.&.ꝫ.ad exhi.l.iij.§.si mecum.&.j.de reg. iur.l.non fraudantur.§.nemo. Sed contrà.ꝫ.commo.l.ita.& deposi.l.j.§.si prędo.&.l.bona fides.§.j.& de iudi.l.nō à iudice. sed in illis magis ex contractu quam delicto consequitur quis actionem: vt &.ꝫ.de condi.inde.l.si vrbana. Item contrà.ꝫ.de vi & vi arma.l.j.§.qui vi à me. sed & ibi ex delicto in se, non à se facto consequitur act. prædo. Accursius.

c ¶ Soli bonæ fidei.] vt institu.eo.§.sed & bonæ fidei.

d ¶ Damus.] aliter tamen & aliter: vt.ꝟ.eo.l.cum qui.§.idem scribit &.l.creditores.&.ꝫ.de pig.act.l.si pignore. in prin. Accursius.

e ¶ Non teneatur.] quādo extraneus facit.

f ¶ Vbique.] quia tutius est pignori &c. vt insti.e.§.furti autem.& facit.ꝫ.de vsu.l.sequitur.§.si rem pig.&.ꝟ.eo.l.si is qui rem pig. in prin.

g ¶ IS cui.] Non habet: vt.ꝟ.eo.is cuius interest.

h ¶ Cùm per debitorem.] maximè. sed hoc casu perpetua est. Io. & satis cautum est contra ipsum debitorem.

i ¶ Eam daret.] nec actionem furti cedendo liberatur debitor: at vbi per debitorem non stetisset quò minus rem daret: quanquam suo iure similiter actionem haberet stipulator, tamen si debitor condemnationem euitare vellet, oportet eam ei cedere. R. vt.ꝟ.eod.si vendidero. in prin.&.ꝟ.l.pxi.in prin.

CVm qui] CASVS. in hoc princi. vsq; ad.§.pręterea.continuatur pręcedenti casui. ¶ Prætereà.] Quidam collegit fructus fundi, & eos surripuit. dicitur quòd tenetur actione furti colono fundi. Secundò dicit. deposui penes te librum: tandem est tibi surreptus. dicitur quòd non habes actionem furti. nam cùm tenearis de dolo solo, aut non commisisti dolum: & tunc cùm non tenearis mihi nil tua interest habere furti act. aut cōmisisti dolū: & sic mihi tenearis & tunc non habes act. furti ratiōe doli tui. & adducit ad hoc simile. ¶ Papinianus.] Obligaui tibi duos seruos pro decē libris, & tradidi: tandem vnus eorum surreptus est tibi: & alter qui remansit, valet bene decem. quæritur an possis agere act. furti ad quinq; quasi in tantum tua intersit quasi in alio seruo habeas salua alia quinque an verò in decem poteris agere, queritur. & dicitur quod in decem. ¶ Idem scribit.] Obligasti mihi seruum pro decem, & tradidisti: tandē est mihi surreptus: egi contra furē act. furti ad decem. & habui: tādē iterum surripitū. dicitur, ꝙ nō habeo amplius act. fur. hoc est verū si sine mea culpa surripitur. si autē culpa mea surripitur, tunc cū tenear tibi act. pig. ad reddendū agā cōtra furē act. furti, sed in primo casu qn̄ sine culpa mea, tūc actio furtiua cōpetit dn̄o. ¶ Idē dicit.] Obligasti mihi duos seruos pro decē, & tradidisti mihi: tandē ambo mihi surrepti sunt. pro quolibet agā act. furti ad.v. secus si seperatim surrepti sunt. nā tunc nomine vnius agēdo cōsequar solida.x.& alterius nomine amplius non agā. ¶ Itē Pōponius.] Cōmodaui ego Frāciscus codicē meum domino Scoto Parisiensi. ipse commisit dolū in libro perdendo, & sic est ei surreptus. dicitur quòd nō aget furti cōtra furem. Idem si mandaui tibi vt librum meū perferas Scoto. ¶ An pater.] commodaui filio tuo librum: posteà surreptus est ei. an tu pater commodatarij habeas furt. act. quęritur. & dicitur quòd non. Idem de fideiussoribus commodatarij, vt eis non detur act. fur. ¶ Is qui.] Concessi tibi librum precariò: posteà tibi surreptus est. dicitur, quòd non habes fur. ac. nisi prius intentassem contra te interdictum. nam extunc cū tenearis de culpa, habebis fur. act. ¶ Quòd si conduxerit.] Conduxisti rē à me: posteà est surrepta tibi culpa tua. dicitur, quòd habeas act. fur. ¶ Si filius.] Pro filio surrepto datur patri actio fur. ¶ Si res.] Commodaui rem Titio: eo mortuo surrepta res fuit. dicitur, quod actio furti mihi competit, non hæredi Titij. Idem est, si ei obligassem vel locassem rem meam. ¶ Non solum.] Cōmodatarius agit fur. non solùm ꝑ ancilla commodata si ei surripiatur: sed etiā pro partu eius. Itē si commodaui seruum: etiam nomine vestis serui, si ei surripiatur, competit commodatario fur. act. Idem si commodaui iumenta, & pullus sequatur ea. nam etiā nomine pulli surrepti competit commodatario furti actio. Vltimò dicit, quòd actio furti datur commodatario: creditori: conductori. at condictio furti datꝰ domino rei. ¶ Si epistola.] Epistolam tibi misi, & surrepta fuit. quæritur cui competit acti. furt. & antequàm respondeat ad istam quæstionem, quæritur cuius sit dominiū istius epistolæ. & dicitur, si dedi epistolam seruo tuo statim est effecta tua. idem si dedi tuo procuratori. si autem eo animo dedi, vt mihi reddatꝰ: tūc dominus remaneo. Posteà redit ad primam quæstionem: & dicit, quòd actio furti datur ei cuius intersit epistolam non fore surreptam. id est ei ad cuius vtilitatem pertinebant ea, quæ sunt scripta in epistola. Posteà quęritur an nuncio qui portabat epistolam, competat act. furt. & dicitur quod sic in duobus casibus. Primus, si ad eum spectabat custodia epistolę. secundus, si eius nuncij interest epistolā non fore surreptā: vt qa in ep̄la cōtinebatꝰ aliquid debere dari nūcio vl̄ ei fieri. F.

Emptor ante traditam sibi rem furti actionem non habet. quòd si rem emptor ipse surripiat ante pretium solutum: tenetur actione furti. secus uerò post pretium solutum. h.d.

Vlpianus. LEX XIIII.

EVm qui emit: si non est tradita ei res, furti actionem non habere, sed adhuc venditoris esse hanc actionem Celsus scribit. Mandare eum planè oportebit emptori furti actionem & cōdictionem & vēdicationem: & si quid ex his actionibus fuerit consecutus[k], id præstare eum emptori oportebit. quæ sententia vera est: & ita Iulianus ait. Et sanè periculum rei ad emptorem pertinet: dummodò vēditor custodiam[l] ante traditionē præstet. ¶ Adeò autem emptor ante traditionem furti actionem nō habet, vt sit quæsitum, an ipse surripiendo rem emptor furti teneatur. Et Iulianus libro vigesimo tertio digesto. scribit, si emptor rem cuius custodiam venditorem pręstare oportebat, soluto pretio surripuerit, actione furti non teneri[m]. Planè si antequàm pecuniam solueret, rem subtraxerit: furti actione teneri[n], perinde ac si pignus subtraxisset. ¶ Prætereà habent actionem furti coloni, quamuis domini non sint[o]: quia eorum interest. ¶ Is autem apud quem res deposita est, videamus, an habeat furti actionem. Et cùm dolum duntaxat[p] præstet, meritò placet eum non habere furti actionem. Quid enim eius interest si dolo careat? Quòd si

k ¶ Consecutus.] scilicet vēditor. & est sic insti. de emp. & vē.§.ꝙ si fugerit.&.ꝫ.de contrahen. empt. quod sæpe.§.si res. & de peri. & com. rei ven.l.cum qui. & de act. emp.l.si ea res. Sed cōtrà.ꝫ.de hęr. vel act. ven.l.venditores in fi. sol. vt ibi.

l ¶ Custodiam.] qualem bonus paterfamiliâs. vt.d.§.si res. & de peri. & com. rei vendi.l.custodiam.

m ¶ Non teneri.] non tamen aperit an sit prædo vel nō. sed hoc dic vt no. C. de acquiren. possess.l.minus.&.ꝫ.de acquiren. possess.l.si ex stipulatione.

n ¶ Teneri.] quia poterat venditor rem retinere loco pignoris: vt suprà de act. empt.l.Iulia.§.offerri.& suprà de acquiren. possess.l.ex stipulatione.

o ¶ Non sint.] eorum quæ à fundo non sunt separata. his enim perceptis statim efficitur dominus, siue nummis colat: siue partiarius sit colonus: vt &.ꝟ.eo.si apes.§.fi.&.l.fullo.§.frugibus.

p ¶ Duntaxat.] & lata culpa: vt suprà deposi.l.quod nerua. sed cū aliquando & leuem & leuissimam culpam præstaret: vt.ꝫ.deposi.l.j.§.sæpe. aget furti eo casu: vt.ꝟ.ea.l.§.fin. ibi, & ideo &c. & infra vi bono. rap.l.ij.§.generaliter.

Dolo

dolo fecit [a], iam quidem periculũ ipsius est: sed non debet ex dolo suo furti quærere actionem [b].

Fur non habet actionem rei surreptæ, quam ipse furatus est. hoc dicit.

Iulianus [c] quoq; libr. xxv. dige. scribit, Quia in omnium furum persona est constitutum, ne eius rei nomine furti agere possint, cuius ipsi fures sunt [d]: non habebit [e] furti actionem is, apud quem res deposita est, quãuis periculo eius esse cœperit, quia eã contrectauit.

In odium furis inspicimus quod euenire potest, licet uerisimiliter res non tendat ad hoc. hoc dicit. Bartolus.

Papinianus tractat, si duos seruos ob decem aureos pignori acceperim, & alter surripiatur, cùm alter quoque qui sit retentus, non minoris .x. valeret: vtrùm vsque ad .v. aureos tantum habeam furti actionem, quia in alio habeo saluos quinque aureos: an verò quia mori potest, dici debeat in decem fore actionem, etiam si magni pretij sit is [f], qui retinetur. Et ita Pomponius putat [g]. non enim debemus respicere pignus quod surreptum non est, sed id quod subtractatum est.

Qui semel consequitur quod sua interest, non habet amplius actionem furti pro eadem re surrepta: & distingue ut in uersi. hoc ita. hoc dicit.

Idem scribit, si cùm mihi decẽ deberentur, seruus pignori datus subtractus sit, & actione furti consecutus fuero decem: non competere [h] mihi actionem furti, si iterum surripiatur [i]: quia desijt mea interesse, cùm semel sim consecutus. Hoc ita, si sine mea culpa surripiatur. nam si culpa mea: quia interest mea, eo quòd teneor pigneratitia actione, agere potero [k]. Quod si culpa abest: sine dubio actio competere domino videtur, quæ creditori non competit. quã sententiam Pomponius quoque libro decimo ad Sabinum probat.

a Dolo fecit.] s. vtendo, & sic fecit furtum: vt. j. e. l. fullo. in prin.

b Actionem.] vt. s. e. itaque. §. sed & furti. Sed contrà. j. eo. l. qui vas. §. si ego. Solu. hic ipsi depositario eidemque furi surrepta fuit. Ibi alij cui concessit. vel hic commisit furtum vtendo. ibi alijs concedendo. arg. j. ea. l. §. idem Pomponius.

c Iulianus.] ratio est præcedentis dicti.

d Fures sunt.] nisi ex honesta antecedenti causa intersit furis: vt dixi. s. proxi. §. per. l. j. e. qui vas. §. si ego. & facit. j. de regu. iur. cùm par. §. illi.

e Non habebit.] facit. s. ea. l. §. is autem apud.

f Is.] scilicet depositarius.

g Putat.] scilicet in decem aureos agi duplicando: vt. s. eod. itaque. in fin. sed videtur ad totum pignus agi: vt. s. eo. l. creditoris. quę est cõtra. Sol. vt. j. proxi. §. & facit s. qui & à quibus. l. cũ hæreditas. in fine. Itẽ contrà. j. ea. l. §. idem dicit. Solu. vt ibi.

h Non competere.] secus in domino: vt. j. eod. l. inter. §. fin. quæ est contrà.

i Surripiatur.] & ita nec teneor pigneratitia.

k Agere potero.] insolidum in summã pignoris. sic ergo distingue. aut debitor surripuit: & tunc in summam pignoris debiti: vt infrà eodem. l. creditori. aut extraneus, & tunc aut interest solummodò, vt pignus habeat: vt suprà eodem itaque. in fin. & tunc creditotenus agit: vt supra proxi. §. & in principio huius. §. & infrà proxi. §. & infra eodem. l. inter omnes. §. hæc actio. & insolidum si quis est dominus, agit vt subijcit, & d. §. hæc actio. Sed quidam etiam hoc casu insolidum creditorem agere dicunt: non vt sibi partem habeat, sed debitori reddat. & pro eis. s. de pign. act. l. si pignore. si aũt interest creditoris in toto pignore, vt qa id sua culpa amisit, in summã pignoris aget: vt. j. eo. creditoris. & hîc, & s. de pignori. l. si pignore. sed qũo actio furti datur hîc ad decem, imò ad duplum: sed dic ad duplum actum: vt patet, quia de actione furti dicit: quę ad duplum eius quod interest, datur: vt instit. eo. §. pœna. sed qui. xx. habet. x. habet: vt. s. de verbo. oblig. l. j. §. ex contrario.

l Serui.] obligat scilicet. Accursius.

m Sed in totum] imô videtur [a] occasione cuiuslibet insolidum: vt. s. §. Papinianus. sed hic simul. nam est vnum furtum. ibi separatim: quia alter tantum: & hoc statim hic probat. sed quare nõ tantum operatur ibi alter retentus, quantum & hic alter amissus: vt scilicet pro parte hic agat? Rñ. ibi ille qui remansit, periculo creditoris ex pacto, vel saltem ex natura contractus erat: hic vterque transiuit in periculum furis. vt. s. de condi. fur. l. si. & dic, quòd creditotenus agit hîc: vt. s. proxi. §. dixi.

a Ista glos. est nota. ad hoc propo. quod si plures res fuerunt simul subtractæ: dicitur vnũ solum furtum. Bolog.

Idem dicit, etiam si duo serui [l] surrepti sint simul, cõpetere vtriusque nomine furti actionem creditori: sed non in totum [m], sed pro qua parte in singulos diuiso eo qđ eis debetur, eius interest. separatim autẽ duobus surreptis, si vnius nomine solidum consecutus sit, alterius nomine nihil consequetur. Idem Pomponius libro decimo ad Sabinũ scribit, si is cui cõmodaui, dolum fecerit circa rem commodatam, eum furti agere nõ posse [n]. Idem Pomponius probat, & in eo qui rem mandato alicuius acceperit perferendam [o].

Non omnis cuius interest, habet furti actionem: sed is tantum cuius interest, & sua culpa res surrepta est. hoc dicit.

An pater [p] cuius filio commodata res est, furti actionẽ habeat, quæritur? Et Iulianus ait patrem hoc nomine agere non posse: quia custodiã p̃stare non debet, sicut inquit [q], is qui pro eo cui cõmodata res est, fideiussit, non habet furti actionem [r]. Neque enim (inquit) is cuiuscũq; interest rem non perire, habet furti actionẽ [s], sed qui ob eã rem tenetur [t], ꝙ ea res culpa eius perierit. quam sententiam Celsus quoq; li. xxij. dige. probat. Is qui precariò seruum rogauerat, surrepto eo potest quęri, an habeat furti actionem. Et cùm nõ est contra eum ciuilis actio [v], quia simile donato precariũ est, ideoq; & interdictum necessariũ visum est: non habebit furti actionem. Planè post interdictũ [x] redditum [y] puto eum etiã culpã p̃stare [z], & ideo furti agere posse. Quòd si cõduxerit qs, habebit [a] furti actionẽ, si modò culpa sua res surrepta sit. Si filiusfamiliâs surreptus fuerit, partem furti actionem habere palàm est [b]. Si res commodata est: & is cui cõmodata est, decesserit: quãuis hęreditati furtũ fieri non possit [c], &

n Non posse.] j. eo. qui vas. §. si ego. contra. Solu. vt dixi. s. eodem §. is autem apud.

o Perferendam.] facit. C. de fur. si is.

p An pater.] hoc intelligo, cùm peculium filij soluendo non sit: secundũ ea quæ dicuntur. j. l. si quis vxori. §. si seruus tuus. quæ est contrà hanc solutionẽ reprobat Io. quia huius rñsionis quæ in hac. l. sit, talis ratio redditur. quia ipse pater non debet custodiam sicut nec fideiussor: vnde nõ agit. dic ergo contrà. nam & pater agit non suo (vt ita dixerim) nomine, sed potius nomine filij: quia peculiaris est actio: vt in ea. l. si quis vxori. §. seruus meus. licet ei aliquid posset obijci. Azo. Vel speciale est hîc in cõmodato. & facit. s. cõmo. l. ij. §. si filiofamiliâs. & §. seq. Accursius.

q Sicut inquit.] Iul. & est bona similitudo: vt & s. de verb. obl. l. cùm filius.

r Non habet furti actionem.] licet sua intersit non surripi: quia tenetur.

s Actionẽ.] si culpa eius res sit surrepta.

t Tenet.] ex suo cõtractu, non quasi contractu: vt. j. eo. qui iniurię. §. qui alienis. & de hoc dixi plenè. s. e. l. cuius interfuit.

v Ciuilis actio.] nominata: vt & s. de preca. l. interdictum. innominata enim est præscriptis verbis: vt s. de preca. l. ij. §. j. & l. duo. §. fin. quæ sunt contrà. vel sol. vt no. in d. l. interdictũ. Ac.

x Interdictum.] de precario.

y Redditum.] id est lite contestata in interdicto.

z Præstare.] ante ergo qa de solo dolo tenetur, nõ agit furti: vt & s. de preca. l. quæsitum. §. si seruitute. & s. eo. §. is autem apud. Accursius.

a Habebit furti.] vt. s. loca. l. is qui rem.

b Palam est.] vt duplетur vel quadruplétur totum id pro quã to iurauerit se pater noluisse carere, tãto tempore filio suo, vel visione filij sui, secundum Py. quod nõ placet: quia cùm in hac actione nõ habeatur ratio lucri: vt. j. e. si is cui. §. j. nec affectionis debet haberi ratio: vt. s. ad leg. Aquil. si seruum meum occidisti. dicam ergo duplicari operas quibus caruit pater: quia filius non potuit ei operari. quæ veniunt in act. leg. Aquil. vt. s. ad legem Aquil. l. qua actione. & s. si quadrupes pau. fecisse dica. l. ex hac. Vel ęstimabiẽ, vt veniat duplandum quanti vendi possit. pater enim eum vendere quandoque potest [b]: vt. C. de pa. qui fili. dist. l. ij. & in actione furti bene futurum damnum venit: vt. s. ea. l. §. Papinianus. Mater autem non agit: vt. j. e. mater. Alij hîc dicunt aliter actionem. id est accusationem: vt. s. titu. j. l. fina. non ciuiliter, cùm liberum corpus &c. vt. s. de ijs qui dele. vel effu. l. j. §. sed cùm homo. & facit insti. eo. §. interdum. Accursius.

b Vendere quãdoque potest. limitabis hoc dictum non procedere in filio clerico vt plenè per Car. incle. inde corum. de ęta. & qua.

c Non possit.] vt & j. ti. ij. l. j. §. Scæuola. & de crimi. expi. hære-

ideo nec hæres eius cui commodata est, possit agere: tamen commodator poterit furti [a] agere. Idemque & in re pignorata vel in re locata. licet enim hæreditati furti actio non acquiratur: tamen alij cuius interest, acquiritur. ¶ Non solùm [b] autē in re cōmodata cōpetit ei, cui cōmodata est furti actio: sed etiā in ea q̄ ex ea nata est [c]: quia & huius custodia ad eā pertinet. nā [d] & si seruū tibi cōmodauero, etiā vestis eius nomine furti ages: quāuis vestem qua vestitus est, tibi nō commodauerim. ¶ Item si iumenta tibi commodauero, quorum sequela erat equuleus vel pullus: mihi & tibi puto competere furti actionem [e] etiam eius nomine, quāuis ipse non sit commodatus.

¶ Furti actio datur ei cuius interest: condictio verò furtiua datur domino rei. hoc dicit.

¶ Qualis ergo furti actio detur ei [f], cui res commodata est, quæsitum est. Et puto omnibus quorū periculo res alienæ sunt, veluti cōmodatæ, item locatæ, pignorisúe nomine acceptæ, si hæ surreptæ sunt, omnibus furti actionem cōpetere: condictio [g] autem ei demum competit, qui dominium habet.

¶ Etiam in re propria quis nuncius esse potest. Ange.

¶ Si epistola quam ego tibi misi, intercepta [h] sit, quis furti actionem habeat? Et primùm quęrendum est, cuius sit epistola: vtrum eius qui misit, an eius ad quem missa est. Et siquidem dedi seruo eius: statim ipsi quæsita est cui misi. si verò procuratori [i]: ęquè (quia per liberam personam possessio quęri potest [k]) ipsius facta est: maximè si eius interfuit eam habere. Quòd si ita misi epistolam, vt mihi remittatur, dominium meum manet [l]: quia eius nolui amittere vel transferre dominium. Quis ergo [m] furti aget? Is cuius interfuit eam non surripi: id est, ad cuius vtilitatem pertinebāt ea quæ scripta sunt. Et ideo quæri potest an etiā is, cui data est perferenda, furti agere possit. Et si [n] custodia eius ad eum pertineat, potest. Sed & si interfuerit eius epistolam reddere [o], furti habebit actionem. finge enī eam epistolam fuisse, quæ continebat vt ei quid redderetur, fieretúe. potest habere furti actionem: vel si custodiā eius receperit, vel mercedem perferendæ acceperit. & erit in hunc casum similis causa eius, & cauponis, aut magistri nauis. nam his damus furti actionem si sint soluendo: quoniam periculum [p] rerum ad eos pertinet.

¶ Creditor cui pignus surreptū est, tenetur debitori actione pignoratitia in id, quod plus est in pignore: ideo habet furti actionem. h.d.

Paulus. LEX XV.

Creditoris cui pignus surreptum est, non credito tenus interest, sed omnino insolidum [q] furti agere potest: sed pignoratitia actione [r] id, quod debitum excedit, debitori præstabit [s].

¶ Vsufructuarius habet actionem furti contra proprietarium: sed commodatarius non contra dominum rei commodatæ, nisi impensas in re commodata fecerit. h.d.

¶ Dominus qui rem surripuerit in qua vsusfructus alienus est: furti vsufructuario tenebitur [t] sed eum, qui tibi commodauerit, si eam rē surripiat, non teneri furti placuisse [v] Pomponius scribit: quoniam nihil tua interesset, vtpote cùm nec commodati tenearis. Ergo si ob aliquas impensas quas in rem commodatam fecisti, retentionē eius habueris [x]: etiam cum ipso domino, si eam surripiat, habebis furti actionem: quia eo casu quasi pignoris loco commodatario ea res fuerit.

Idem. LEX XVI.

Nec cum filiofami. pater furti agere possit, non iuris constitutio [y], sed natura rei impedimento est, quod non magis cum ijs quos in potestate habemus, quā nobiscum ipsi agere possumus.

¶ Cum seruis & liberis nostris furti actionem non habemus: quia aliter eos castigare possumus: nec seruus manumissus tenebitur actione furti: nisi post manumißionem iterum rem illam contrectauerit. Bartol.

Vlpianus. LEX XVII.

Serui & filij nostri furtum quidem nobis faciunt: ipsi tamen

---

dita. l. ij. & fin. & .§. de noxa. si seruus. legatus. Accursius.

a ¶ Furti agere.] vt. ȷ. eo. l. hæreditariæ. &. l. seq.

b ¶ Non solum.] facit. §. commod. l. si vt certo. §. vsque adeò. & depositi. l. j. §. quæ depositis. &. §. de preca. l. quamuis. Accursius.

c ¶ Nata est.] vt partus.

d ¶ Nam.] à simili.

e ¶ Competere furti actionem.] scilicet pœnalem.

f ¶ Actio detur ei.] an pœnæ persecutoria.

g ¶ Condictio.] scilicet furtiua: sed incerti datur ad instar creditoris: vt supra de pig. act. si pignore. in prin. &. §. de condi. fur. l. & ideo. in fine. Accursius.

h ¶ Intercepta sit.] id est surrepta per aliquem ipsi nuncio. Ac.

i ¶ Procuratori.] similiter eius: vt & . §. de acquir. re. do. l. si epistola. in prin. secus si est mittentis: vt arg. §. de dona. l. ij. §. si pecuniam.

k ¶ Quæri potest.] vt. §. de acquir. re. do. l. traditio. in fin. & . §. de acqui. pos. l. communis seruus. §. j. &. C. per quas perso. no. acquir. l. j. Accursius.

l ¶ Manet.] sic. §. de sol. l. qui sic.

m ¶ Quis ergo.] redit ad propositam quæstionem. & facit. §. eo. si is.

n ¶ Etsi.] nunc respō det. Accursius.

o ¶ Reddere.] i. dare. sic. §. de leg. ij. & Proculo. sed non est hæc ratio necessaria, q̄ interfit, vt dixi. §. eo. l. cuius. sed hic etiā detentationem habebat: vt & in. l. itaque. §. eo. §. sed furti.

p ¶ Quoniam periculum.] vt & infra furti aduersus nau. cau. sta. l. j. §. quod si receperit. &. §. nau. cau. sta. l. sed & ipsi. sic ergo & in nostro casu quando periculum erat suum: vt & suprà cōmo. si is. §. si quē. ac.

Creditoris.] CASVS. Culpa creditoris surreptum est ei pignus: & sic creditor vult agere act. fur. dicitur quod debet agere insolidum: & quicquid consequitur vltra debitum, reddet debitori pigno. actio. ab eo conuentus. ¶ Dominus.] Proprietarius surripuit rem in qua alius habebat vsumfruct. dicitur quod tenetur ei actio. furti. Secundò dicit: commodaui tibi Stichum: eundem tibi surripui. non teneor tibi act. fur. cùm tua non interfit, nisi fortè feceras expensas in hoc seruo: quem poteras retinere donec tibi redderem expensas. nam hoc casu si surripio, teneor tibi act. fur. Fran. Accursius.

q ¶ Insolidum] cōtra extraneū: & cū sua culpa pignus est amissum: vt plenè dixi. §. e. l. cum qui. §. idē scribit. & quod amplius debito habet, debitori reddit totum: vt. §. de pig. act. si pignore. &. §. de pig. l. si inter. §. fi. licet quidam dicant debitum & duplum debiti retinere, & quod vltra sit reddat.

r ¶ Actione.] scilicet qua ipse conuenitur.

s ¶ Præstabit.] scilicet creditor.

t ¶ Tenebitur.] inquantum habes. ȷ. eo. inter. §. si seruus fructuarius. & . ȷ. eo. cùm ex. §. j. Accursius.

v ¶ Placuisse.] vt. §. cōmo. l. rem mihi. sed contraria commodati agi potest: vt in eo. titu. l. in commodato §. sicut.

x ¶ Habueris.] vt & §. commo. l. in rebus. §. possunt. &. §. de acq. pos. si quis rem. in fi. & ȷ. e. si is qui rem. in fin. & arg. §. de act. emp. l. iul. §. offerri. Accur.

y Nec cum filio.] Cōstitutio. imò videtur ciuilis constitutio: vt insti. e. §. ij. q. & . §. de iudi. l. lis nulla. &. C. de in ius vocā l. qui in potestate. & instit. de inuti. stipula. §. ei qui. Rñ. secundū Roge. nō directo, sed per mediū. nam constituendo patriam potestatem, per consequēs ꝓhibet iudiciū inter eos. Alij subaudiūt tantū: non tantū scilicet cōstitutio &c. sed fallit in castrensi & quasi castrensi peculio: vt. ȷ. e. si quis vxori. §. sed si filius. vel expone natura. i. patria potestas quā in filios naturales & legitimos habemus. arg. §. de in ius vocan. l. adoptiuum.

Serui.] CASVS. Serui & filij nostri surripiendo nobis faciunt furtum, non tamen tenentur furti: etiam si seruus posteà manumittatur vel alienetur, nisi tunc de nouo cōtrectaret. ¶ Cùm autem.] Seruum emi, & traditus est mihi, & furtum mihi fecit: tandem quia hic seruus erat vitiosus, egi redhibitoria contra venditorem. quęritur an possim agere furti, ac si nunquā meus fuisset? sed tamē dicit ꝙ non possum agere furti. in redhibitoria tamē veniet hoc dānū, qđ mihi fecit surrripiendo. ¶ Illud.] Possidebā seruum alienū bona fide: hîc seruus fugit à me: & surripuit mihi quamdam rem: tandem alius cœpit eum possidere bona fide. quęritur an actio furti mihi detur contra nouū possorem? & videtur qđ non: quasi cum adhuc possideam. sed videt quod sic: cùm si alij faceret furtum, non tenerer pro eo noxali, quasi non videar eum possidere nisi quoad vsuscap. comprehendam. in fine tamen dicit quod mihi competit act. furti. Fran. Accursius.

non tene

furti nobis non tenentur [a]. Neque enim qui potest in furem statuere, necesse habet aduersus furem litigare [b]. idcirco nec actio ei à veteribus prodita est. Vnde est quæsitum si fuerit alienatus vel manumissus, an furti actione teneatur. Et placet non teneri [c]. neque enim [d] actio, quæ non fuit ab initio nata, oriri potest aduersus hunc furem. Planè si manumissus cõtrectabit, dicendum erit teneri eum [e] furti iudicio: quia hodie furtum facit. ¶Cùm autem seruus quem emi [f], traditusq; mihi est, à me redhibeatur: non est in ea causa, vt perinde habeatur: atque si nunquam meus fuisset [g]: sed fuit [h], & desijt. Idcirco dicit Sabinus eum, si furtum fecerit, in ea esse causa, vt furti eius nomine, is, qui redhibuit, agere non posit. Sed & si non posit, attamen ratio haberi debet eius quòd fecit cùm redhiberi cœpit: idque actione redhibitoria continetur [i].

¶Poßidenti seruum alienum datur furti actio contra eum, qui seruum frugientem & furem poßidere cœpit, antequam in domini potestatem reuersus fuerit. Bartol.

¶Illud quæsitum est, si cùm in fuga [k] esset seruus, furtum domino [l] fecisset: an æquè posset [m] furti actionem habere aduersus eum, qui in potestatem domini non regressum [n] bona fide posidere cœperit. Mouet quæstionem, quod quãuis posidere seruum eo emptore quo in fuga est videor [o]: attamen furti actione [p] non teneor, quasi non sit in mea potestate. Quòd enim videor posidere seruum, ad vsucapionem [q] tantum mihi proficere Iulli. scribit. dicit igitur Pomponi. lib. xvij. ad Sabinum, competere furti actionem huic domino [r] cuius seruus in fuga fuerit [s].

¶Quod dicitur, noxa caput &c. aliquando non est uerum. nam si seruus Titij fecit mihi furtum, & posteà factus sum dominus serui: si uendo eum, non habeo actionem furti contra emptorem. h. d. l. seq. planiuscula est.

Paulus. LEX XVIII.

QVod dicitur [t] noxá caput sequi: tunc verum est, vt quę actio ab initio aduersus aliquem nata est, caput nocẽtis sequatur [v]. ideoque si seruus tuus furtum mihi fecerit, & dominus eius effectus eum vendidero: non posse me agere cum emptore [x] Casiani putãt.

Vlpianus. LEX XIX.

IN actione furti [y] sufficit rem demonstrari, vt posit intelligi [z]. de pondere autem vasorum non est necesse [a] loqui. Sufficiet igitur ita dici lancem. vel, scyphum. vel, pateram. vel, discum. Sed describenda etiam materia est, vtrũ argentea, an aurea est, an alia quæuis. Quòd si quis argentum infectum [b] petat: & massam argenteã dicere, & pondus debebit ponere, & signati argenti [c] numerum debebit complecti: veluti aureos tot pluresúe [d] furto ei abesse. ¶De veste quæritur, an color eius dicendus sit? Et verum est colorem eius dici oportere: vt quemadmodum in vasis dicitur patera aurea, ita & in veste color dicatur. Planè si qs iuret pro certo se colorem dicere non posse: remitti ei huius rei necesitas debet [e]. ¶Qui rem pignori dat, eamque surripit: furti actione tenetur [f]. Furtum autem rei pignoratæ dominus non tantum tunc facere videtur, cum posidẽti siue tenenti creditori pignus aufert, verũ etiam si eo tẽpore abstulerit quo non posidebat [g]: vt pu-

a ¶Non tenentur.] vt inst. eo. §. ij. qui. & . j. eo. qui seruo. §. item placuit. Accursius.

b ¶Litigare.] nec etiam ei proficit. & facit. C. de patria po. l. congruentius.

c ¶Non teneri.] vt & insti. de noxa. §. si seruus.

d ¶Neque enim.] vt ș. quod iussu, si tutoris. §. fi. & . ș. de leg. j. l. cætera. §. j. & . j. si quis testa. li. l. j. §. j. Accur.

e ¶Teneri eum.] pro furto nõ modico: vt. j. de pœ. l. respiciendũ. §. furta. & . j. e. si libertus. & facit. C. de noxa. l. j. & . C. an ser. ex suo fac. l. fin.

f ¶Quem emi.] & furtum mihi post emptionem fecit. Ac.

g ¶Meus fuisset.] vt ita actio furti competat.

h ¶Sed fuit.] scilicet ei⁹ loco q fuit me⁹. & desijt: & sic nõ posit agi furti. vt. ș. proxi. §. vnde est quæsitum. & . j. pxi. §. vnde est quæsitum. & . j. e. inficiando. §. cùm seruus.

i ¶Continetur.] vt ș. de ædili. edic. cũ autem. §. Iulia. & . j. eod. si seruus communis. §. idem dicendum, & ș. de leg. j. si seruus Titij. Accursius.

k ¶In fuga.] nondũ ab alio possessus: nec adhuc gerat se pro libero.

l ¶Domino.] putatiuo, id est bonæ fidei possessori primo: & sic in toto hoc. §. accipe.

m ¶Posset.] dominus putatiuus.

n ¶Non regressum.] seruum, & domini dic putatiui.

o ¶Videor.] vt. ș. de acquirẽ. pos. Pompo. in princ. & . l. rem quę nobis. nisi ab alio posideatur: vel pro libero diu se gerat: vt. ș. de acquiren. re. domi. homo. libe. ĩ fi. Azo.

p ¶Actione.] noxali, si interim seru⁹ alij fecit furtũ: & per hoc videtur quod agere posit, non ob. prima ratione quod posideat: & per hoc. ș. de noxa. quoties. §. in potestate. & arg. ș. ad exhiben. l. Cælsus. §. fin. Sed contrà. ș. eo. ti. l. apud antiquos. §. sin autem definat. vbi dicit verum dominum teneri noxali etiam pro eo tempore quo apud eum vere non est. sed hîc in bonæ fidei pos. dicit, ibi in domino. Item & ibi posteà fuit apud dominum: sed hîc non proponitur quod redierit ad primum possessorem. Item contrà. ș. ad le Aquil. si seruus seruum. §. serui. ij. respon. vbi tenetur dominus noxali etiam pro fugitiuo. sed speciale est in Aquil. nam cùm grauetur actor vt non agat nisi dominus: in hoc releuetur vt hac actione furti quilibet agat cuius interest. vel dic vt ibi.

a Are. in. l. j. §. per seruum. ș. de acqui. pos. reputat istã gl. sing. ad hoc quod licet dominus simpliciter posideat seruũ suum qui ẽ in fuga: vt. d. §. per seruum. tamẽ fecus est in quasi dominio. j. in eo qui habet titulum & bonam fidem: quia iste nõ posidet seruũ in fuga: nisi quo ad effectũ vsucapionis ipsius serui. Bolo.

q ¶Ad vsucapionem tantum.] sic. ș. de vsucap. serui nomine. & . j. de rei vendi. si à bonæ fidei. in fin. Sed contrà. ș. de acqui. pos. l. j. §. per seruum. in fin. vbi dicit etiam pos. mihi per eum quæri. sed hic [a] in nõ domino, vt dixi: ibi in domino tantum. vel hæc dictio tantùm, non excludit nisi quantum ad noxalem actionem. Accursius.

r ¶Huic domino.] i. bonæ fidei emptori: quod ex eo patet, quia de vsucapione loquitur. si enim esset verus dominus, non ageret etiam ex præterita contrectatione: vt. ș. ea. l. in prin. Azo.

s ¶In fuga fuerit.] si seruus iste apud bonæ fidei pos. constitutus rem cõtrectauit. cæterum pro eo furto quod antequam ab alio posideretur, domino fecit: actio furti oriri non potuit.

QVod dicitur.] CASVS. Quod dicitur noxam caput sequi: tunc est verum si hoc fieri potest. nam aliquando non: vt si seruus tuus fecit mihi furtum, tandem effectus fui dominus eius: & vendidi eum alij. nam non possum agere furti contra emptorem. Fran.

t ¶Quod dicitur.] vt instit. de noxali. §. oĩs. & . C. de noxa. l. j.

v ¶Sequatur.] vbi hoc fieri potest: aliâs non: vt subijcit. & hoc in fin.

x ¶Cum emptore.] alij habent cum debitore: & tunc dic i. venditore: quia debitor fuerit ex causa noxali. & facit. j. eo. l. falsus. §. fin. & . ș. de noxa. l. si alienus.

IN actione furti] CASVS. Si ago condi. fur. vel actione furti, debeo in libello meo detractare rem furtiuã: & si sunt vasa surrepta, debeo dicere lancem surreptam: non autem debeo dicere põdus vasorum: sed an argẽtea an aurea sint. Si autem petam argentum infectum, debeo dicere massam argenteam & pondus: & si sint numi argentei, debeo detractare numerum. si autem est vestis: & debeo dicere colorem: & adducit simile. si autem non recordor de colore, & hoc iurẽ: tunc non cogor dicere. ¶Qui rem.] Obligaui librum cuidã fœneratori puta Bozolo. eundem surripui. teneor furti. idem si istum librũ quem obligaueram, vẽdidissem. nam teneor furti. Frã.

y ¶In actione furti.] i. actione quæ competit pro furto. i. condictione furtiua. vel dic etiam in furti: quia nec potest sciri duplũ nisi sciatur simplũ: sicut diximus de actione quod met. cã. vt. ș. de do. l. arbitrio. §. ideo. & pro hoc. j. eo. qui vas. in prin. Accursius.

z ¶Intelligi.] sic. ș. si cer. peta. l. certum.

a ¶Non est necesse.] ș. depo. l. j. §. si quis argentum. arg. contrà. sed illud in deposito vbi potuit prouidere quantum sit.

b ¶Infectum.] id est neque specificatum, neque signatum. & facit ad hæc omnia. ș. de rei vendi. l. si in rem.

c ¶Argenti.] vt nummi.

d ¶Pluresue.] facit. ș. de in lit. iuran. l. cùm furti.

e ¶Debet.] quantum ad eius recipiendum libellum: sed posteà debebit exprimere colorem: vt & dixi. ș. depo. l. j. §. sed & si purpura. & facit vt sic iuranti succurratur: vt hîc, & . d. §. sed & si purpura. & de arbi. l. Pomponius. in fi. & . C. de fi. instru. l. fin. §. j. & . §. quod vi, aut clàm. l. semper. §. in hoc interdicto. & . C. vnde vi. l. si quando.

f ¶Actione tenetur.] vt. ș. de vsuca. sequit. §. si rẽ. & isti. e. §. aliquãdo. & . C. de vsuca. pro emp. l. cũ sit probatum. & . ș. de pign. act. si quasi. Ac.

g ¶Non posidebat.] sed aliquo tempore possedit: vt quia precario habet debitor à creditore: aliâs non videtur quod agere posit: vt

ꝟ.de præscrip.verbis,si rem.§.fin.&.ꝭ.eo.si vendidero.§.fi.vel secundum H.verius etiã si nũquam habuit,vt hîc.&.ꝭ.e.l.si is qui in prin. & in dictis legibus nullum in re habuerat qui volebat agere.

a ¶ Pignoratam.] id est cõuentione speciali:vt.ꝭ.eo.si is qui aliud si generali:vt.C.de ser.pign.da.l.ab eo.vel expone vt.d.l.si is.

a Ista gl. est nota.ad illud propositumquod debitor vẽdens pignus spãliter obligatũ creditori con mittit furtũ secus si erat generaliter obligatus. pro quo facit tex.in.l. si pignore. ꝟ. de pig. act.Bolo.

b ¶ Vendiderit.] scilicet debitor.

c ¶ Vm æs.] CASVS. Obligaui 10 æs loco auri, dicens esse aurum.non teneor furti licet turpiter fecerim.secus est si obligauerã aurũ:deinde cũm velles ponderare, posui æs loco istius auri:hoc casu teneor furti:rem enim iam pignori datam in 20 teruerti. ¶ Si bona] Emisti à non domino rem meam bona fide, tandem eamtibi surripui:dicitur quod teneor tibi actio.furti.Idẽ si rem meam in qua habebas vsumfru. surripui. nam teneor tibi furti: non tamen hęc 30 res efficitur vitiosa quin alius eam posteà apprehendens possit eam vsucapere.& adducit simile. Franciscus.Accursius.

c ¶ Turpiter fit.] vnde stellionatus criminetenetur,& contraria pignoratitia:vt.ꝟ. 40 de pig.acti.l.j.&.l.si quis in pignore.& .ꝭ. de cri.stel.l.iij.Acc.

d ¶ Tenebor tibi.] vt &.ꝟ. eo.itaque.§.j. &.ꝭ.eo.l.furtiuam.

e ¶ Dominus rei sim.] vt & instit. eo. ti.§.aliquando.&.ꝟ.l. proxi.§.fi.Sed arg: cõ 50 trà.ꝟ.de acqui.pos. l.si de eo.§.fi.sed in alio casu est. Item arg. contrà.ꝭ.vi bo.rapt.l. ij.§.hac actione. solu. ibi credebat sibi licere.arg.insti.vi bo.rap. §.j.Item contra.ꝭ. eo. qui iniuriæ.§.fin. sed ibi ex causa lucratiua 60 habebat ille cui est surreptum.Accur.

f ¶ Non impedietur.] Vt &.ꝟ.de vsucap. sequit.§.si rem. &.ꝟ.ꝑ empto.l.si rẽ. & intellige quod ali' vsucaperet, sed tu non:quia interrupta est vsucap.vt.ꝟ.de vsucap. l.naturaliter.nec ego qui dominus sum:vt.ꝟ. de vsuca.l.sequitur.§. lana.Accursius.

70 g ¶ In meam.] vt instit.de vsucap.§.aliquando.

ta si rem pignoratam [a] vendiderit [b].nam & hic furtum cum facere constat.& ita Iulia.scribit.

¶ *Pignorans argentum quod aurum esse dicebat:in stellionatum incidit,non in furtum.*

Paulus. LEX XX.

Cum æs pignori datur,& aurum esse dicit,turpiter fit [c], furtum tamen non fit. Sed si datum est aurum:deinde cùm dixisset se ponderare aut obsignare vel le,æs subiecit: furtum fecit. rem enim pignori datam interuertit. ¶ Si bona fide rem meam emeris, eamque ego surripuero: vel etiam tuus vsusfructus sit, & eam contrectauero:tenebor tibi [d] furti actione,etiam si dominus rei sim [e]. sed his casibus vsucapio quasi furtiuæ rei non impedietur [f]: quoniã & si alius surripiat, & in meam [g] potestatem reuersa res fuerit,vsucapietur.

¶ *Ista lex diuiditur in tres partes.Primò ponitur quæstio. Secundò responsio Offilij & eius ratio & illatio.Tertiò ponitur ratio iurisconsulti authoris huius legis:& probatio per exẽpla. Secunda ibi, Offilius.Tertia ibi,Sed uerum.Bar. Et sic summatur.Qui ex integrali consistenteex partibus separatis partem abstulit, cùm totum ferre non posset:illius solius partis furti tenetur, licet totum integrale contrectauerit:& si reuertens aliam partem sustulit:illius solius partis fur manifestus & non manifestus erit. Ange.*

Vlpianus. LEX XXI.

Vulgaris est quæstio an is qui ex aceruo frumẽti modium sustulerit, totius rei furtum faciat,an verò eius tantum quod abstulit,Offilius totius acerui furem esse putat [h]. Nam & qui aurem alicuius tetigit, inquit Trebatius, totum eum videri tetigisse. proinde & qui dolium aperuit,& inde parum vini abstulit: non tantùm eius quod abstulit, verùm totius videtur fur esse [i]. Sed verùm est [k] intantum eum furti actione teneri, quantum abstulerit [l]. Nam & si quis armarium [m] quod tollere non poterat, aperuerit,& omnes res, quæ in eo erant, contrectauerit, atque ita discesserit, deinde reuersus vnam ex his abstulerit: & antequam se reciperet quo destinauerat,deprehensus fuerit: eiusdem rei [n] & manifestus & nec manifestus fur erit [o]. ¶ Sed & is qui segetem ante lucem secat & contrectat [p]: eius quod secat, manifest' & nec manifest' fur est.

¶ *Nota pulchrum casum & elegantem textum, & satis planus est:si bene punctuetur.*

¶ Si is qui viginti nummorum saccum deposuisset, alterum saccum in quo scit triginta esse,errante eo qui dabat acceperit,putauerit autem illic sua.xx.esse:teneri furti [q] decem nomine placet. ¶ Si quis æs surripuerit dũ aurum se surripere reputat, vel contra:(ex li. viij. Pomponij ad Sabinum) aut minus esse putat, cùm plus esset: eius quod surripit [r], furtum committit. Idem Iulianus [s].

¶ *Qui duas res surripuit, quarum unam suam putat:alterius tantum furtum facit. hoc dicit. Bartolus.*

¶ Sed & si quis surripuerit furto duos sacculos, vnum .x. alterum xx.quorũ alterum suũ putauit,alterum scit alienũ: ꝑfectò dicemus tantũ vnius quẽ putauit alienum, furtũ eum facere [t] ,quẽadmodũ si duo pocula abstulerit,quorum alterum suum putauit, alterum scit alienum. nam & hic vnius fit [v] furtum. ¶ Sed si ansam [x] in poculo suam putauit, vel verè fuit:

¶ Vlgaris.] CASVS. Ex alieno aceruo abstuli modium.videtur ꝙ faciam furtum totius acerui:sicut & si tãgo aurem alicuius,videor totum tangere. Idẽ est & si dolium tuum vini aperui, & aliquantulum vini abstuli:videor totius vini fur esse.sed de ęquitate secus est,vt eius tãtum frumenti siue vini quod surripui,videar furtum fecisse.& circa hoc multos casus ponit. ¶ Qui furti.] Cameram tuam intraui animo surripiendi tibi aliquas res,non tamen surripui.dicitur ꝙ non sum fur:iniuriarũ tamen teneor,vel de vi si per vim intraui.Sed si scriniũ tuũ aperui aut fregi,& aliquas res de scri-80 nio surripui,teneor fur.ꝑ rebus tãtum quas abstuli.Quid si torsellum tuum dissolui vt contrectarem res quæ in eo erant,& quasdam ex his contrectaui,quasdam non?ꝑ rebus tantũ surreptis teneor. & hoc est verum,si totum tollere non poteram simul siue cõtrectare. si autem poteram totũ tollere siue contrectare, & hoc animo accepi torsellum,tandẽ posteà dissolui,& quasdam res tantũ abstuli:in hoc casu totius torselli dicar fur. ¶ Si duo.] Plures simul portauerunt trabem meam animo furandi:nec vnus solus potuisset portare.dicit ꝙ quilibet eorũ insolidũ tenetur act.furti.Vltimo dicit:contrectaui plures res tuas:quasdã tamẽ ex his tm̃ surripui.teneor furti ꝑ oĩbus etiã non surreptis:non tñ teneor cõdi.furtiua ꝑ non surreptis.Frã.

h ¶ Putat.] stricta ratione.

i ¶ Videtur fur esse.] stricta ratione.

k ¶ Verum est.] scilicet de æqtate, vt hîc, &.ꝭ.§.sed & si de naui. vel supra totum 10 cõtrectauit,ponendo per sacculos vt minutatim portaret. hîc & dicto.§.sed & si de naui.non nisi quod portauit: vel supra parũ erat:ita ꝙ totũ poterat portare. hîc & .§. sed & si de naui, multum:arg.ꝭ.ea.l.§. item 20 si quis maioris, vsq; ad.§.si duo.

l ¶ Quantùm abstulerit.] in hoc cm̃ solo & corporis animique actum plenum, (quo,vt furti actio sit, op' est,)adhibuit Ro. sed contrà.ꝭ. de incẽ. rui.nau.l.iij.§. senat'. 30 sed alius est casus:& totum perijt ibi dño.

m ¶ Armarium.] locus vbi libri reponuntur:vt.ꝟ.de leg.iij.l.librorũ.§. chartis. Ac.

n ¶ Eiusdem rei.] nõ dicit omnium, sed delatarum tantum:vt. ꝭ.eod.§.proinde.&.§. 40 quod si totum.Azo.

o ¶ Fur erit.] imò videtur ꝙ tãtum ex prima contrectatione debeat agi,& tantũ manifestus fur dici:vt.ꝟ. eo.l.siue igitur.in fin. &.l.seq.Rñ.verum est ex prima contrectatione tantũ agi: vt.ꝟ. 50 e.l.ei qui. & tamen nihilomin' plura sunt furta [b] .nam quotiescunque contrectat,cõmittit furtũ:& sic plura sunt adulteria si pluries ad alteri' vxorem accedas: & tamẽ ꝑ vno adulterio pœna imponitur. posset 60 tamen fortè defendi vt nascatur:& agi pos' sit ex prima cotrectatione furti nec manifesti: & ex secunda furti manifesti:quia cũ recessit, remansit res in potestate domini:& sic posteà iterũ & cõtrectãdo cõmittit furtũ: & sic tenebit furti manifesti.ar.ꝟ.de vsuca.sequitur.§. idem Labeo.

b Ista gl. facit pro opi. Bar. in auth. sed nouo iure. versi. vlterius quero ni quid plura.C.& in.l.qui fu. rere. de sta tu ho.& in.l.ei qui.ꝭ. e.dum dicit quòd contrectans rẽ furtiuã per diuersa territoria dici tur plura furta committere diuersissimis contrectationibus.& idem tenẽt. B.& An.hic in princi.cũ ius.contrarium idem Bar. sibi cõtrarius tenuit in.l. inficiando.§.infans. ꝭ.eo.

p ¶ Contrectat.] scilicet post:& tunc deprehendit.& est cõtrà.ꝭ. 70 arbo.fur.cæ.l.furti. Solu. vt ibi.& facit infra eodem si quis per se.

q ¶ Teneri furti.] Sed si putabat tota.xxx.aliena esse:omniũ.xxx. nomine furti tenetur.& facit.ꝟ.de condic.cau.da.l.dedi.§.subtilius &.ꝭ.eo.si iussu.§.si rem.Sed contrà videtur.ꝭ.eod.l.in actione.§. fin. sed ibi creditor,hîc depositarius.& facit.ꝟ.de cond.fur.l.quoniam. &.ꝭ.de arbi.l.j.in fin.& de iniur.l.iij.§.fin.

r ¶ Quod surripit.] omissa falsa eius opinione.M.& facit.ꝭ. eod. qui saccum.&.ꝭ.de iniur.cum.§.si iniuria.

s ¶ Idem Iulianus.] scilicet dicit.

t ¶ Furtũ eũ facere.] vt isti.vi.bo.rap.§.j.Sed quid si sciebat alte-80 rũ,sed nõ certũ?dicũt quidã ꝙ vtriusq; ĩ dubio:oĩs em̃ & c.vt.C.vñ vi.l.finali. vel dic eius tantum de quo probabit actor cum sensisse.

v ¶ Fit furtum.] sed quare non & eius quem putauit suum:cùm potius veritas quam opinio spectanda sit:vt.ꝟ.si quis es? Respon. quia sine affectu furandi non fit furtum.vt hîc.sed putare suum, non videtur excusare eum:cùm & si suum esset,committeret furtum:vt.ꝟ.&c. l.in actione.§.fi.sed ibi ius alienum putabat furari.

x ¶ Sed si ansam.] adiunctam per ferruminationem vel applubaturam

turam. Accurſius.

a ¶ Totius poculi.] quando anſa non ſit à poculo ſeparata, vt erât ſuperiora. Item nec eſt per ſe alicuius: ſed eius cuius eſt poculũ. ſed nonne. ¶. §. is qui erant nummi cõmiſtione confuſi? nec tamen agit ꝓ eo quod ibi ſuum putauit. ſed non ſic accedebant alij alijs, vt hic po culo anſa. præterea & ibi depoſitarius erat.

totius poculi a eum furtum facere Pompo. ſcripſit. ¶ Sed & ſi de naui onerata furto quis ſextarium frumenti ſuſtulerit: vtrum totius oneris, an verò ſextarij tantum furtum fecerit? Facilius hoc quæritur in horreo pleno. Et durum b eſt dicere totius furtum fieri. Et quid? ſi ciſterna vini ſit: quid dices? aut aquæ ciſterna? quid deinde ſi de naue vinaria? (vt ſunt multæ in quas vinum infunditur) quid dicemus de eo qui vinum hauſit? an totius oneris fur ſit? Et magis eſt vt hunc non totius c furem eſſe dicamus. Certè ſi proponas in apotheca amphoras eſſe vini, eaſque ſubtractas: ſingularum furtum fit, nõ totius apothecæ: quemadmodum, ſi ex pluribus rebus mouentibus in horreo recluſis vnam tulerit d.

¶ Non tenetur furti qui cauſa furandi domum intrat: niſi furatus fuerit. Item is qui totum furari propoſuit, & partem furatus eſt: tenetur furti partis nomine tantum, & non totius ſi totum tollere non potuit: ſecus ſi potuit. Bar.

¶ Qui furti faciendi cauſa conclaue intrauerit: nondum fur eſt, quãuis furandi cauſa intrauerit. Quid ergo? qua actione tenebitur? Vtique iniuriarum e: aut de vi accuſabitur, ſi per vim intrauerit. ¶ Item ſi quis maioris ponderis quid f aperuit aut refregit, quod tolere non poſſit: non eſt omnium rerum cũ eo furti actio g, ſed earum tantùm quas tulerit: quia totum tollere non potuit. Proinde ſi inuolucrũ quod tollere nõ potuit, ſoluit vt contrectet: deinde contrectauit quaſdam res: quamuis ſingulas res quæ ĩ eo fuerãt, tollere potuerit: ſi tamen totum inuolucrum h tollere non potuit: ſingularum rerum quas tulerit, fur eſt: cæterarum non eſt i. Quòd ſi totum vas tollere potuit: dicemus eũ totius eſſe k furem, licet ſoluerit l vt ſingulas vel quaſdam tolleret: & ita Sabinus ait. ¶ Si duo pluresúe vnum tignum furati ſunt, quod ſinguli tollere non potuerunt: dicendum eſt omnes eos furti inſolidum m teneri, quamuis id vnus nec contrectare nec tollere ſolus poſſet. & ita vtimur. neque

b ¶ Durum.] & ideo æquitas præualet: vt. ¶. ea. l. in princi. & . §. ſed verum eſt. vbi plene dixi. Accurſius.

c ¶ Non totius.] quãtum ad hoc vt teneatur furti actione.

d ¶ Vnam tulerit.] Cæteris non contrectatis.

e ¶ Iniuriarum.] vt. ¶. de iniur. is qui in domum.

f ¶ Quid.] vt ſcriniũ in quo erant libri.

g ¶ Furti actio.] ſ. nec ſtricto iure. R.

h ¶ Inuolucrum.] id eſt torſellum.

i ¶ Cæterarum non eſt.] ſcilicet fur. vel ſi fur aliqua ratione dicatur qui eas vbicũq; cõtrectaſſet, ſcilicet ratione ſtrictà: ex bono & æquo relaxabitur: vt. ¶. in prin. huius l. & . §. ſed & ſi de naui.

k ¶ Totius eſſe.] cũ eo animo contrectauit vt oẽs tolleret. M.

l ¶ Licet ſoluerit] poſteà ductus pœnitentia. Accurſius.

m ¶ Furti inſolidum.] nec vnum ſoluẽtem, alium liberare: vt & . ¶. ad. l. aq. ita vulneratus. in fin. & . C. de condi. fur. l. j. & . ¶. arbo. fur. cæ. l. ſi plures. & arg. ¶. de iuriſdic. om. iudicũ, ſi quis id. in fin. & . l. ſeq. & argu. quod vi, aut clàm. l. ſemper. §. ſi in ſepulchro. Accurſius.

n ¶ Non abſtulit.] penitentia ductus: cũ iam contrectaſſet. M. vel quia deprehenſus antequam omnia tolleret: vt. ¶. §. ꝑ ſi totũ. Vel dicas quod mutat caſum. ſcilicet quã do ope & conſilio alicuius ſit furtum: vt. ¶. condi. fur. l. proinde.

o ¶ Ablata.] non ergo quæ ablata nõ eſt: vel dic tertio teneatur ratione mera. & ſic loquitur de eo qd ¶. ead. l. in prin. dicitur. Accurſius.

Siquid.] CASVS. Si ego fur aliquid fregi vel amo ui non animo furãdi, non teneor pro his furti: & pone tale exẽplum. Scrinium tuũ aperui vel fregi animo ſurripiendi annullos qui ibi intus erãt: & alias res quæ erãt in ſuperiori parte ſcrinij, remoui & poſui in terra ad hoc vt annullos quì erant in fundo ſcrinij, accipiam & ſurripiam: & ſic arripui annullos: teneor furti pro annulis tantum. ¶ Qui lancem.] Lancem tuam raſi.

dicor fur eſſe totius lancis. & hoc de rigore: ſed de æquitate teneor in tantum quanti tua intereſt. Fran.

p ¶ Contrectauerit.] exemplum infra proxi. §.

q ¶ Non poteſt.] ſed. l. aquil. vt ſuprà. ad. l. aquil. ſi ſeruus ſeruum: §. iij. ſed contrà infra eodem qui ſaccum. ſed ibi etiam ſaccum portauit. Item contrà infra eodem qui tabulas. in fin. ſed ibi debitori debenti animus lucrandi fuit: vt infra eodem, ſiquis vxori. §. ſiquis ſeruo. qđ hic non fuit in rebus fractis. Accurſius.

enim dici poteſt pro parte furtum feciſſe ſingulos, ſed totius rei vniuerſos: & ſic fiet ſingulos furti teneri. ¶ Quamuis autem earum quoque rerum nomine quas quis non n abſtulit, furti teneatur: attamen condici ei non poteſt: idcirco, quia condici ea res quæ ablata o eſt, poteſt. & ita Pomponinius ſcribit.

Paulus. LEX XXII.

Siquid fur fregerit, aut ruperit, quod non etiam furandi cauſa contrectauerit p: eius nomine cũ eo furti agi non poteſt q. ¶ Si eo conſilio arca fracta ſit, vt vniones puta tollerentur. hiq; furti faciendi cauſa contrectati ſint: eorum tã tummodo furtum factum videri. quod verum eſt. nam cæteræ res quæ ſeponuntur vt ad vniones r perueniatur, non furti faciendi cauſa contrectantur. ¶ Qui lancem raſit, totius s fur eſt: & furti tenetur ad id quod domini intereſt t.

¶ Impubes doli capax furtum facit: doli non capax non facit. Bar.

Vlpianus. LEX XXIII.

Impuberem furtum facere poſſe, ſi iam doli capax ſit v, Iulia. li. xxij. digeſt. ſcripſit. Item poſſe cum impubere damni iniuria agi: quia & furtum ab impubere fit: ſed modum eſſe adhibendum ait: nam in infantes id non cadere. nos putamus cum impubere culpæ capace Aquilia x agi poſſe. Item verum eſt, quod Labeo ait, nec ope impuberis furto facto teneri eũ y.

Paulus. LEX XXIIII.

Nec minus z etiam condici ei poſſe Iulia. ſcripſit, cùm doli capax ſit.

¶ Qui alium deiecit de fundo, non tenetur furti condictione: tenetur tamen triticaria ratione poſſeſſionis fundi quam abſtulit: ſed ratione arborũ ablatarum tenetur actione furti. Bar.

Vlpianus lib. 41. ad Sabi. LEX XXV.

Verum eſt (quod plerique probant) fundi nomine furti agi non poſſe a. Vnde quæritur, ſiquis de fundo vi deiectus ſit, an cõdici ei poſſit qui deiecit? Labeo

r ¶ Vniones.] id eſt margaritę: vt ſuprà accipitur de except. do. apud. §. item quæritur. & hîc dic vt in princi. huius. l. dixi.

s ¶ Totius.] ſcilicet lancis. & hoc de rigore: vt & ſuprà. l. ꝓxi. in principio. ſed de æquitate agitur ad intereſſe: vt ſubijcit. & . ¶. l. ꝓxima. §. ſed verũ eſt. & . §. ſed ſi de naui.

t ¶ Intereſt.] id eſt ad ſingularem æſtimatoinem: vt æſtimetur quaſi adhuc cohęrens ei à quo ablatum eſt. & hoc generaliter in ſimilibus: cùm aliàs ſi quæuis res inſolidum ſurripiať, veluti equus, ibi verum rei pretium inſpicitur: & ſic non eſt contrà infra eodem. l. in furti. in princip.

Impuberem.] CASVS. Impubes doli capax tenetur ſi faciat furtum. Item & aquilia ſi dãnum iniuria alicui dedit: ſecus ſi eſt infans, vel non proximus pubertati: quia tunc non tenetur furti, nec Aquil. nec ſi ipſe opẽ tulit furto, tenetur, nec cond. fur. tenetur. & h. d. hæc. l. & ſeq. Franciſcus.

v ¶ Capax ſit.] veluti ſi ſit proximus pubertati: non aliàs: vt inſtitu. eodem. §. vlti. & infrà de regu. iur. pupillum. & . l. pupillus. & ſuprà de doli except. l. apud. §. ſi quis non tutor.

x ¶ Aquilia.] vt & ſuprà ad. l. Aquil. ſed ſi quęcunq;. §. ſed ſi infans. & idem generaliter in quolibet delicto: vt. ¶. de mino. l. ſi ex cã. §. nunc videndũ.

y ¶ Teneri eum.] cùm non eſt doli capax: vt. ¶. e. l. ãnpe. §. ſi.

z ¶ Nec minus.] Qua ætate poteſt furti conueniri & condictione.

Verum eſt.] CASVS. Si deieci te de fundo: nõ teneor furti. condi. tñ triticaria teneor ratione poſſeſſionis fundi quã habeo. ſed ſi abſtuli arbores de fundo tuo vel lapides vel cretam. teneor furti. Fran.

a ¶ Non poſſe.] vt inſti. de vſuca. §. quod autem.

a ¶ Possessionem.] tantum per triticariam si non erat dominus de iectus: aliâs etiam dominium: vt &.s. de condi. triti. l. ij.
b ¶ Mobili.] vt &.s. de tritica. l. j. in fine.
c ¶ Nulla dubitatio est.] vt &.s. quod vi, aut clàm. l. si alius. §. no tauimus. & ad le. Aquil. si seruus seruum. §. si oliuam. & .j. l. proxi. §. j. & arg. j. ar. fur. cęsa. l. facienda. §. j. & .j. eo. l. si cretę.

¶ Si apes.] CASVS. Apes ferę stantes in arbore fundi mei fecerunt alias apes. surripuisti eas, vel fauum earum. non teneris mihi act. furti, cùm meum non fuerit qd surripuisti. ¶ Item constat.] Colonus meus agrum meũ colebat nũmis: quia ꝑ certa mercede in pecunia consistẽte mihi dãda fructus agri mei debebat facere suos. venit quidam, & fructus huius agri stãtes in agro collegit & surripuit. dicitur quod tenetur furti huic colono. Fran. Accur.
d ¶ Si apes.] ad hoc. s. de acquir. re. do. l. naturaliter. §. apũ. & insti. de re. diui. §. apũ.
e ¶ Qui nummis.] hoc est, qui mercede constituta in pecunia numerata colit: vt ita omnes fructus percipiendo suos faciat. partiarius verò est, q partem fructuum domino reddit. distĩgue ergo aut colit nummis: & tũc habet actionem furti & cõdictionem furtiuã, cùm sui sint fructus, vt hîc. ad dunt quidam, si ad nõ modicum tempus cõduxit: aliâs contrà: vt arg. s. si ager vecti. vel emphy. l. j. & ij. & iij. quod hîc non dicitur. Aut partiarius: & tũc ipse solus habet cõdi. furti. vt in contrario. s. loca. cùm in plures. §. messem. de quo dic vt ibi. Actionem aũt furti habet quilibet ꝑ parte fructuũ quę cũ tangit. j. e. fullo. §. fructibus. nec obst. j. eod. si quis vxori. §. si sulphurariæ. quia licet ibi agat ex conducto contra dominum, potest tamen & furti agere. Sed alij dicunt ibi loqui de eo qui colit nummis ad modicum tempus.

[† Alias fraudandi.]

negat: sed Celsus putat posse condici possessionem ᵃ: quemadmodũ potest re mobili ᵇ surrepta. ¶ Eorũ nomine quæ de fundo tolluntur, vtputa arborum, vel lapidum, vel arenæ, vel fructuum quos quis furandi † animo decerpserit, furti agi posse nulla dubitatio ᶜ est.

Paulus. LEX XXVI.

Si apes ᵈ feræ in arbore fundi tui apes fecerint, & quis eas vel fauum abstulerit, eum non teneri tibi furti, quia non fuerunt tuæ: easque constat captarum terra mari cælo, numero esse. ¶ Item constat colonum qui nummis ᵉ colit, cum eo qui fructus stantes furto surripuerit, acturum furti: quia vt primum decerpti essent, eius esse cœpissent ᶠ.

¶ Chirographa surripiens tenetur non tantum propter pretium chirographorum, sed etiam ad æstimationem summæ in eis contentæ, licet creditori solutum sit: quia eius interest tabulas habere, ne patiatur litem à creditoribus de eis reddendis. hoc dicit.

Vlpianus. LEX XXVII.

Qui tabulas ᵍ vel cautiones amouet, furti tenetur, non tantùm pretij ipsarum tabularum nomine, verumetiam eius quod interfuit: quod ad æstimationem refertur eius summæ quæ in his tabulis continetur ʰ: scilicet si tãti ⁱ interfuit: vtputa si chirographa aureorum decem tabulæ fuerint. nam hoc dicimus duplicari. Quòd si iam erant inanes, quia solutum proponebatur: nunquid ipsarum tantum tabularum pretij videatur esse æstimatio facienda? Quid enim interfuit eius? Sed potest dici, quia nonnunquã debitores tabulas sibi restitui petunt ᵏ, qđ nõnunquã calũniãt debitores ˡ q̃si ĩdebito soluto ab his ᵐ, interesse ⁿ creditoris tabulas habere, ne fortè controuersiã sup ea re patiat. Et generaliter dicẽdũ est, id qđ interest, duplicari. ¶ Inde potest q̃ri, si quis cũ alias probationes mensæ ᵒ quam scripturam haberet, chirographi furtum sit passus, an æstimari duplo chirographi quantitas debeat: & nunquid nõ quasi nihil intersit. quanti enim interest, cũ possit debitũ aliunde probare? quẽadmodum si in binis tabulis instrumẽtum scriptum sit. nam nihil videtur deperdere. sed futurum ᵖ est vt alio chirographo ᵠ saluo securior fit creditor. ¶ Apocha ✕ quoque si fuerit surrepta: æquè dicendum est furti actionẽ in id quod interest, locum habere, sed nihil videtur interesse ʳ si sint & aliæ ꝑbationes solutæ pecuniæ. ¶ Sed si quis non amouit ˢ huiusmodi instrumenta, sed interleuit: non tantùm furti actio locum habet ᵗ, verũetiam legis Aquiliæ, nam amouisse videtur qui corrupit.

Paulus. LEX XXVIII.

Sed si surripuit priusquam deleat: tanti tenetur ᵛ quanti domini interfuit non surripi. delendo enim nihil ad pœnam adijcit ˣ.

Vlpianus. LEX XXIX.

Hoc amplius, etiam ad exhibendum ʸ agi potest: & interdicto Quorum bonorum ᶻ agi poterit.

[✕ Apocha qđ sit, pulchrè Alci. lib. præter. j. in dictiõe apocha.]

vt &.s. eo. si quid fur. §. fi. & idem quoties ratione dominij agitur furti. vt. j. eo. si vendidero. §. j. & sic in. l. Aquil. vt &.s. ad legem. Aquil. proinde.
i ¶ Si tanti.] hoc ideo quia si pars debiti iam esset soluta: nõ tãti eius interesset quantum in tabulis continetur. ad quod est. s. de transac. l. sub prętextu. quod non potest stare, cùm & tota soluta possit agi: vt. j. proxi. necesse ergo habes dicere quod aliæ probationes erãt de parte debiti: vt. j. §. apocha. in fi.
k ¶ Petunt.] per condi. sine causa: vt. C. de condi. ex leg. l. pe. vel actione in rem: vt. C. ad exhi. l. fina.
l ¶ Debitores.] contra creditores.
m ¶ Ab his.] scilicet debitoribus. Accur.
n ¶ Interesse.] totũ. s. quod in eis continetur: vt &. j. e. fullo. §. fi. &. s. ad exhi. l. solutione. etiam si adhuc hæc non immineant pericula. arg. s. l. eum. §. Papinia.
o ¶ Mensę.] i. pecunię traditæ ad mensam.
p ¶ Sed futurum.] hîc rñdet, secundũ H.
q ¶ Chirographo.] mihi subtracto.
r ¶ Sed nihil videtur interesse.] & malè secundum H. nã agere potest inspecto quod euenire potest: vt. s. eo. l. cum. §. Papinia. sed verius secundum Pla. s. philosophicè dicta diligenter exponũtur. & pro hoc. s. eo. l. ibi, si tanti &c. & facit. j. eo. l. quidam tabularum.
s ¶ Non amouit.] scilicet fur. Accur.
t ¶ Furti actio locum habet.] imò nõ habet: vt. s. ad le. Aql. si quis testamentum. §. fin. quæ est cõtrà. sol. secundum R. hîc sub auditur non amouit, scilicet tantum: & secundum hoc sequẽs. l. ide dicit: sed tu dic quod hic tantum delenit: vt. j. sed & si imaginem. §. si quis. & fecit animo lucrandi: vt quia debitor erat: sed in contrario non fecit animo lucrandi. Accursius.
¶ Sed si surripuit.]
v ¶ Tanti tenetur.] scilicet actione furti ad duplum: vt &. s. l. proxi. in princi. Accursius.
x ¶ Adiicit.] imò videtur adijcere: vt supra titu. proxi. l. nunquam. solu. secundum R. hic vno actu deleuit & surripuit: nec enim potuit delere quin contrectaret: sed ibi ex interuallo. sed tu dic quod ex interuallo hic fuit: & dic ad pœnam. s. furti: sed Aquil. bene datur, cùm sint diuersa delicta: vt in contrarijs. Accursius.
y ¶ Hoc amplius.] Ad exhibendum. vt &. s. ad le. Aquil. qui tabulas. Accursius.
z ¶ Quorum bonorum.] licet qui deleuit, non contendit se hæredem: quia tenetur ex dolo: vt & in petit. hæredi. diximus supra de petit. hæredit. l. sed vtrum. & contra quem datur vnum, & reliquum: vt supra quo. bo. l. j. in princip. sed hoc non placet: quia interdicto quorum bonorum ad vniuersitatem tantum agit: & contra hæreditariarum debitorem non datur: vt. s. quorum bonorum. l. j. §. j. & . l. ij. quæ sunt contrà. constat autem esse debitorem hæreditarium cum qui damnum dedit: vt. d. l. sed vtrum. dic ergo secundum M. dari hîc quorum bonorum, id est interdictũ de tabulis exhibendis quod præparatorium est interdicti quorum bonorum. & pro hoc. s. de tabu. exhiben. l. j. in prin.

f ¶ Cœpissent.] fructus: vt bonę fidei possessoris: non sic in fructuario antequam consummãtur. vt. s. de acquiren. rerum domi. bonæ fidei. §. denique. &. s. de vsur. qui scit. §. præterea. &. s. de vsufru. si fur.
¶ Qui tabulas.] CASVS. Tabulas vel cautiones meas si ue instrumenta aliquis surripuit. dicitur quod tenetur actione furti. & æstimabitur non solùm valentia tabulæ siue chartæ: sed etiam debiti quod in ea cõtinetur: siue debitum quod in his cõtinebatur, sit mihi solutum: siue non. & redditur ratio. idem videtur & si alias probationes haberem ad istud debitum. Idem de apocha si surripiatur. Sed pone quod aliquis delet instrumentum meũ. tenetur furti, & etiam actio .legis Aquil. Sed pone quod primo surripuit, & postea deleuit. nõ ꝑpter hoc crescit actio furti sed furti tenebitur & Aquil. item actio ad exhibendum. Item quorũ bonorum: si hæc instrumenta essent hæreditaria. Sed & si aliquis imaginẽ meã vel librum deleuit, tenetur Aquilia. Vltimò dicit: quæ dicta sunt de instrumentis priuatorum: idem & si essent reipublicæ alicuius municipij. Item & de cæteris rebus publicis siue alicuius societatis. & hoc dicit hæc lex cum quatuor sequentibus. Fran.
g ¶ Qui tabulas.] ligneas vel cereas: in quibus olim scribebantur rationes debitorum: vt &. s. commo. l. in commodato. §. sicut.
h ¶ Continetur.] sit ergo ęstimatio secundum causam cohęrentem:

Sed

a Sed & si imaginem.] facit suprà ad legem Aquil. si quis testamentum.
b Deleuerit.] posteà cùm iam surripuisset. Vel dic deleuerit tantum animo lucrandi: vt. s. e. qui tabulas. in fi.
c Aut surripuerit.] scilicet tantum.
d Furti.] non peculatus: vt. j. e. ob pecuniã.
e De cæteris rebus publicis.] quæ 10 sunt i patrimonio publico: non etiã in vsu publico. M. vel dic publicum, scilicet alicuius municipij.
f Societatibus.] vt si instrumentum societatis alicuius quis surripiat.

Quidã.] CASVS. Habebam instrumentum de decẽ cõtra Titium. surripuisti mihi illud instrumẽtũ. nunc ago cõtra te furti ac. videt ꝙ non tenearis nisi ad æstima. chartæ siue tabulæ, nõ autẽ ad decẽ quæ cõtinebãtur in in 30 strumẽto: quia si nũc possum ꝓbare de illis decem, non videt̃ mea interesse. sed tñ dicit ꝙ potest interesse. pone enim ꝙ nunc furto facto rehabui instrumẽta: & sic possum nũc probare interesse per ea: quod nõ potui tempore quo egi ad debitum, sed succubui. id multò magis quæritur de lege Aquil. nã si instrumentum meum de decẽ quod habebã con tra Titiũ, destruxisti, & agã cõtra te Aquil. videtur ꝙ non tenearis: quia si probo decẽ 50 cõtineri in instrumẽto: potero agere ad ea cõtra Titium debitorem meum, etsi nihil mea interfit, instrumẽtum fuisse destructũ. si autẽ hoc non possum probare, videtur mea interesse. sed tñ ponit duos casus quibus in 60 tereſt mea. Fran.

Nec potuit post furtum factum &c.

g Pecuniam.] in instrumento redactam.
h Non potest.] debitum in chirographũ redactũ. sed non valet hoc arg. quod fit à destructiõe antecedẽtis.

Idem. LEX XXX.

SI hæreditariæ tabulæ deletæ sint.

Idem. LEX XXXI.

SEd & si imaginem [a] quis vel librum deleuerit [b], & hic tenetur damni iniuriæ, quasi corruperit. Si quis tabulas instrumẽtorum reipublicę municipij alicuius aut surripuerit [c], aut interleuerit: Labeo ait furti [d] eũ teneri. Ideq; scribit & de cæteris rebus publicis [e], deq; societatibus [f].

Paulus lib. 9. ad Sab. L. XXXII.

QVidam tabularum duntaxat æstimationem faciendam in furti actione existimans: quia si iudici apud quẽ furti agatur, possit probari quantum debitum fuerit: possit etiã apud eum iudicem eadem probare apud quem pecuniam [g] petat. si verò in furti iudicio probare non potest [h]: nec illud quidem possit ostendi, quãti eius interfit [i]. Sed potest [i], post furtũ factũ si tabulas nactus esset actor, vt ex eo ꝓbet quanti sua interfuit si tabulas nactus non esset [k]. De lege Aquiliã maior quæstio [l] est, quẽadmodũ possit probari quanti eius intersit. nam si potest aliàs probare [m], nõ patitur damnum [n]. Quid ergo si fortè pecuniam sub cõditione crediderit, & interim testimonia sunt quorũ probationẽ habeat, qui possunt mori cõditione pẽdente [o]? aut puta me petijsse creditũ: & quia testes & signatores qui rem meminissent, præsentes non haberem, victum remansisse: nunc verò cùm furti agã, eorum memoria & præsentia ad fidẽ creditæ pecuniæ vti possim [p]?

Cui conceditur administratio rerum: non uidetur concessum ut in eis fraudẽ cõmittat. Bart.

i Sed potest.] nunc respondet.
k Non esset.] & sic agitur furti: vt & suprà de eden. argentarius. 70 §. fina. nec per hoc desijt competere: quod interesse desinit: vt infrà eo. l. inter omnes.
l Maior quæstio.] quia licet posteà recuperet tabulas, nihil per eas potest probare, cùm deletę sunt. argumen. suprà locutus est cùm deletæ non erant.
m Probare.] purum debitum.
n Damnum.] & sic non agit, sed tamen contradicit ponẽdo de debito conditionali & puro. & sic incipit respondere.
o Pendente.] conditione. quasi dicat agam. condemnationis tamẽ exactio in euentum conditionis differtur: vt suprà ad legem Aquil. 80 l. in lege. sed contrà, suprà de iudic. non quemadmodum. sed ibi solu. Accursius.
p Vti possim.] Et certè furti agendum: & idem in Aquilia etiam quando debitum erat purum: vt dicta. l. argentarius. §. fina. & suprà eo. l. qui tabulas.

Tutor.] CASVS. Licet tutor habeat administrationem rerum pupilli: si tamen surripiat rem pupilli, tenetur furti & tutelæ. & idem in curatoribus omnibus. Fran. Accur.

q Non datur.] vt & s. pro emptore. l. qui fundum. §. si tutor. & j. e. l. interdum. §. qui tutelam. & s. de sol. l. pupilli. in prin.
r Tenetur.] vt & s. de tut. & ra. dist. l. actione.
s Agi possit.] scilicet finita tutela: vt. s. de tut. & ra. dist. l. si tutor. §. fina. & l. sequen. & per hoc quòd illa dabatur, furti famosa denegari videbatur. argu. suprà de in integrum restituti. l. diuus. sed ad diuersa dantur. Acc.
t Curatoribus.] 10 sic suprà de neg. gest. l. ex facto. in fine. vt de similibus ad similia ꝓcedatur.

Vlpianus. LEX XXXIII.

TVtor administrationẽ quidẽ rerũ pupillariũ habet, intercipiendi autem potestas ei non datur [q]: & ideo si quid furãdi animo amouerit, furtum facit: nec vsucapi res potest. sed & furti actiõe tenetur [r]. quãuis & tutelæ cum eo agi possit [s]. Quod in tutore scriptum est: idem erit & in curatore adolescentis cæterisque curatoribus [t].

Paulus. LEX XXXIIII.

IS qui opem furtũ faciẽti fert [v], nunquam manifestus est [x]. itaq; accidit vt is quidem qui opem tulit, furti nec manifesti: is autẽ, qui deprehensus est, ob eandẽ rem manifesti teneatur.

Pomponius. LEX XXXV.

SI quis quid perferendum acceperit, & scierit furtiuum esse: constat, si deprehendatur, ipsum dũtaxat furem manifestum esse. si nescierit, neutrum [y]. hũc, quia fur non sit [z]: illum autẽ non esse manifestum furem, quia deprehensus non sit.

Diuersis respectibus possunt duo fures eiusdem rei alter dici fur manifestus: alter non manifestus. Barto.

Si vnus seruus tuus hausisset [a] & abstulisset, alter hauriendo deprehensus esset †: prioris nomine nec manifesti, alterius manifesti teneberis.

Qui præstat opem furto irregulari, non tenetur furti: nisi furtum regulare sequatur. Bart.

Vlpianus. LEX XXXVI.

QVi seruo persuaserit vt fugeret, fur non est. Nec enim qui alicui malum consilium dederit, furtum facit: non magis quàm si ei persuaserit vt se præcipitaret, aut manus sibi inferret [b]. hęc enim

Is qui opẽ.] CASVS. Præbui opẽ & auxilium tibi faciẽti furtum: tandem tu fuisti deprehensus cũ 20 re furtiua. dicitur ꝙ ego teneor furti non manifesti, & tu furti manifesti. Franciscus Accursius.
v Fert.] Quis hoc faciat, habes insti. eo. titu. §. interdum. & infrà eo. in furti. §. ope. & l. si pignore. §. qui 30 ferramenta.
x Manifestus est.] Item nec est fur: nec est manifestus: licet teneatur actione furti non manifesti. nec enĩ dici potest committere furtum, vel etiam furem esse, cum rẽ non contrectauerit. & fa- 40 cit. j. de incend. rui. nau. l. qui naufragiũ. §. non tantum.

Si quis.] CASVS. Rem surripui, & tradidi eam tibi vt portes eam ad aliquem locũ: puta ad domum meam: tunc cùm portabas fuisti in 50 uentus cum re furtiua. dicitur quòd si sciebas eam rem furtiuã, tu es fur manifestus, & ego nõ manifestus. si autẽ ignorabas, hoc casu nec tu nec ego sumus fures manifesti.

Si vnus.] Vnus de seruis meis hausit vi- 60 num tuum, & portabat: alter hauriando fuit deprehensus. nomine primi teneor furti non manifesti: nomine alterius teneor furti manifesti. Francisc. Accur.

† Iste. §. videtur sentire quòd ad hoc ꝙ quis dicatur manifestus: requiritur ꝙ fuerit in furto deprehẽsus: sed tu dic ꝙ de necessitate nõ requiritur, sed sola acclamatio sufficit vt not. Bart. in l. ij. in princi s eo. gl. in. §. fur manifestus. in. sti. eo. tit. & not. in. l. si quis in ferui. §. j. j. e. & Cy. in. l. falsus. in. iij. oppo. C. e. ti. potest autẽ & deprehensus dici fur manifestus: vt in l. manifeste. s. de condi. fur. sicut & qui repertus est i domo: vt no. idem B. & Ale. in præalleg. l. ij. s. eo. Bal. in authent. quas actiones. C. de sacrosan. ecc. & Ioã. and. in addi. ad spe. in ti. de proba. §. j. versi. quæro. & spe. in ti. de præsump. §. j.

y Neutrum.] scilicet neutri.
z Non sit.] facit, infrà eodem. §. is qui. §. si tutor. & l. falsus. §. 70 sed & si is. & suprà eodem. l. vulgaris. §. primo. & §. item si quis maioris.
a Hausisset.] scilicet vinum.

Qui seruo.] CASVS. Seruo tuo persuasi vt fugeret, & fugit. dicitur quòd non sum fur. non enim ex meo malo consilio furtum dicor facere. & adducit simile. Secundò persuasi tibi vt fugeres hoc animo vt ab alio surripiaris. fugisti: & surreptus ab alio fuisti. dicitur quòd teneor furti. Tertiò persuasi tibi vt fugeres: & hoc feci causa inimicitiarum. tandem fugisti: & surreptus fuisti. dicitur quòd teneor furti. Quartò filio vel seruo tuo, vel vxo- 80 ri tuæ surripienti tibi rem, opem tuli. dicitur quòd teneor tibi furti: licet filius vel seruus vel vxor non teneantur tibi furti. Quintò persuasi seruo tuo vt fugeret, & fugit cum quibusdam tuis rebus. teneor furti tam nomine serui quàm rerum quasi opem videar tulisse.

Si duo serui.] Seruus meus cum seruo tuo habuerunt inter se consilium: & communi consilio ambo fugerunt à nobis. vnus eorũ non est fur alterius: nisi vnus alium celaret. Fran.

b Inferret.] id est detruncaret. Accursius.

furti non admittunt actionem [a]. Sed si alius ei fugã persuaserit, vt ab alio surripiatur: furti tenebit is qui persuaserit: quasi ope & cõsilio eius furtũ factũ sit. Plus Pompo. scripsit, eum qui persuaserit [b], quãuis interim furti non teneretur, tũc tamẽ incipere teneri, cùm qs fugitiu⁹ fur esse cœperit: quasi videatur ope & cõsilio eius furtũ factũ. ¶ Itẽ placuit eũ qui filio [c], vel seruo, vel vxori opem fert furtum [d] faciẽtibus, furti teneri, quãuis ipsi [e] furti actione non conueniãtur [f]. ¶ Idẽ Pompo. ait, si cum reb⁹ aufugerit fugitiuus, posse furti actione solicitatorem conueniri [g] rerum nomine: quia opem & consilium contrectatori tulerit. quod & Sabinus significat.

Persuasio inuicẽ facta ad fugiendũ non facit aliquem furem: nisi se inuicem celauerint. Bar.

Si duo serui [h] inuicẽ sibi persuaserint, & ambo simul aufugerint: alter alterius fur non est. Quid ergo si inuicem se celauerint? (fieri enim potest vt ambo inuicem fures sint.) Et potest dici alterum alterius furem esse: queadmodum si alij singulos surripuissent, tenerentur, quasi alter alterius noĩe opem tulisset: quemadmodum rerum quoque nomine teneri eos furti Sabi. scripsit [i].

Pomponius. LEX XXXVII.

Si pauonem meum mãsuetum cùm de domo mea effugisset, persecutus sis quo ad is perijt: agere tecũ furti ita potero, si aliquis [k] eum habere cœperit.

Paulus li. 62. ad edi. L. XXXVIII.

Si filiusfamiliás surreptus sit: patrem habere furti actionem palàm est.

Idem. LEX XXXIX.

Mater filij surrepti furti actionem non habet [l]. ¶ Liberarum [m] personarum nomine licet furti actio sit [n], condictio tamen nusquàm est [o].

Voluntas & propositum distingunt maleficia. hoc dicit.

Vlpianus. LEX XL.

Verum est † si meretricẽ alienam ancillã rapuerit qs vel celauerit, furtũ non esse. nec enim factũ quæritur, sed causa [p] faciendi. causa autem faciẽdi libido fuit, non furtum. & ideo etiã eũ qui fores [q] meretricis effregerit libidinis causa: si fures non ab eo [r] inducti, sed aliâs ingressi meretricis res egesserunt [s], furti non teneri [t]. An tamen lege Flauia teneat qui suppressit scortum libidinis causa? Et non puto teneri: & ita etiã ex facto cum incidisset, dixi. hic enim turpius facit, quàm qui surripit: sed quia secum facti ignominiam compensat [v], certè fur non est.

Paulus. LEX XLI.

Qvi iumenta sibi commodata longius duxerit, alióve modo inuito domino vsus sit: furtum facit [x].

Vlpianus. LEX XLII.

Si cùm quis [y] in hostium potestate esset, furtũ ei factũ sit, & postliminio redierit: poterit quis dicere eum furti habere actionẽ [z]. ¶ Arrogatorem autẽ posse furti agere, scilicet eius furti noĩe quod factũ est [a] ei quẽ arrogauerit, ante quàm eum arrogaret, certum est. cæterùm si posteà: nulla erit dubitatio. ¶ Quãdiu [b] viuit is, qui fur-

a Non admittunt.] actionem. imò contrà: vt. ff. de ser. cor. l. Neratius. §. quãuis. sed ibi fuit secuta fuga: vt. j. §. proxi. hîc non. Itẽ contrà. j. de reg. iur. l. cõsilij. vbi dicit dari de dolo: sed & illud qñ cœpit interesse & nõ cadit in speciale nomẽ maleficij. cæterùm hîc nõ fugerat: & si fugisset, caderet in speciale nomẽ maleficij: vt furti & serui corrupti. Itẽ cõtrà. C. de ser. fug. l. j. sol. verũ est ꝙ serui fugitiui fit furtũ: & eius noĩe da-10 tur actio furti, ita tñ, si aliuseũ apprehẽdit: vt. j. supponit. antè eñ nõ: quia cùm non sit q principaliter teneat, nec qui accessoriè debet esse: vt ar. j. si is. §. si tu. sed contrà est in hac lege. §. itẽ placuit. vel aliter furtum fit 20 quãtum ad impediendam vsuscapionẽ vel præscrip. vt ibi: sed nõ vt possit agi, vt hîc: vel dic ꝙ nõ est cõtrà: quia hîc dicit, nõ facit furtũ qui consiliũ dedit: quia nemo tenetur furti ex solo cõsilio [a]: vt. j. e. l. si quis vxori. 30 §. neq;. & j. de ver. signi. l. sæpè at ibi cõtrectabat se seruus fugitiuus: vbi aliâs nõ erat fugitur⁹. quo etiã modo soluuntur duo prima contraria. nã in actione serui corrupti etiam si aliâs erat fugiturus, teneor: vt. ff. 40 de ser. corrup. l. j. §. persuadere.

a Tu dic cõtra per text. in c. querelam. & ibi Inno. extrà de elec. no. Bald in. l. ij. col. xv. C. de serui. & aqua. & hãc gl. & iura in appo. alleg. dic esse limitanda nisi furtum sit factũ & secutum, quia illo casu teneretur: vt per spec. in tit. de accu. §. fi. versic. sed quid si.

b Eum qui persuaserit.] nõ vt alius surriperet: sed fortè inimicitiarũ causa, dũ tamẽ aliquis posteà surripiat: vt. j. e. in furti. §. ope. secũdum H. vel aliter illũ. §. expone.

50 c Filio.] s. alicui⁹.

d Furtum.] s. ipsi patri, vel marito, vel domino.

e Ipsi.] filij, vel serui, vel similes.

f Non conueniãtur.] vt &. ff. e. serui & filij. & ff. rerũ amo. l. j. & C. re. amot. l. diuor-60 tio. Accursius.

g Conueniri.] vt & ff. de ser. cor. l. Nerati⁹. & ff. de condi. fur. l. iij.

h Si duo serui.] diuersorum dominorũ.

i Sabinus scripsit.] ff. proxi. respon. in fine.

Si pauonem.] CASVS. Pauonẽ meũ mãsuetum cùm de domo mea fugisset, fuisti cùm persecutus intantum ꝙ alius habuit 70 eum. teneris tu furti: & de hoc dic vt in gl. domini mei. Accur. Frã.

k Aliquis.] quem supposueras secundum H. sed idem dico si non supposuisti eum personaliter, sed impersonaliter: vt dixi. ff. l. proxi. §. sed si alius. Accursius.

l Mater.] Non habet. sed pater sic: vt subijcit.

m Liberarum.] id est filiorum.

n Actio sit.] vt &. ff. l. eum qui. § si filius. & ff. eo. l. proxima.

o Nusquam est.] Nam illa datur iure proprietatis: vt. ff. de condi. fur. l. j. vel possessionis: vt. ff. e. l. verum. ij. respon. sed hoc in filijs non habemus: vt. ff. de acqui. pos. l. cùm hæredes. §. fi.

Verum est.] CASVS. Meretricẽ alienã ancillam rapui 80 causa libidinis. dicitur ꝙ nõ facio furtũ. Secundò ostia meretricis fregi causa libidinis: tandem fures ostia sic inuenta surripuerunt. dicitur ꝙ non teneor furti. Tertiò ancillã alienam meretricem celaui domino: dicitur ꝙ non teneor. l. Flauia. Fran. Accur.

p Sed causa.] i. volũtas delinquẽdi: vt &. j. ad legẽ Cor. de sica, l. diuus. & j. arbo. furtim cęsa. l. faciẽda. §. fi. sed cõtrà. j. e. fullo. §. qui ancillam. Sol. ibi in non meretrice. Sed quare non inspicitur ibi causa? Respond. quia domini interest, cùm minus modo valeat: vt. ff. de act. emp. l. ex empto. §. si quis virginẽ. Alij dicunt hîc de ęquitate: vel ibi causa alienæ libidinis subtraxit. Itẽ quare in meretrice non sic? Respon. quia licet ibi sit quidam vsus: tamen non sit causa commodi pecuniarij vel damni per hoc domino inferendi.

q Qui fores.] id est ostia domus meretricis.

r Ab eo.] qui fregit ostia causa libidinis.

s Egesserunt.] i. secum portauerunt: & 10 sic fecerunt furtum.

t Non teneri.] vt & ff. e. l. qui iniuriæ. §. j.

v Compensat.] sic ff. de iureiur. l. nã posteà quàm. & l. duobus. & ar. ff. de off. præ. l. diuus. in fi. Azo.

Qvi iumenta.] CASVS. 20 Iumentum tibi commodaui vt. s. vsque ad certum locum eum ducas. tu duxisti eũ longius. teneris furti. idẽ & si à principio cõtra meam voluntatem eũ duxisti Fran. Accur.

† ad. l. istã addo text. videndũ & ibi gl. in cano. quantũ. & cano. sæpe cõtingit l. distin. al. autem incipit hæc lex certum est.

x Furtum facit.] vt insti. eo. §. furtũ au-30 tem. & arg. ff. cõmo. l. si vt certo. §. sed interdũ. Sed nũquid duplatur tantum æstimatio vsus: an etiã plena ꝓprietas? Respõ. secũdũ H. solus vsus. & pro eo est quod de frumento de aceruo sublato dicitur. ff. e. vulgaris. §. sed 40 verũ est. &. §. sed & si de naui. Itẽ pro eo ff. e si qd fur. §. qui lancem. vbi nõ æstimatur tota lanx. Item pro eo ꝙ nõ iure dominij, sed vsus agitur: vt. j. e. l. si vẽdidero. §. cùm autẽ. in fi. §. itẽ pro eo. ff. e. si quid fur. in prin. & §. 50 j. sed Io. & Hu. dicũt plenã proprietatẽ duplari. & pro eis. ff. eo. q tabulas. in princ. Item pro eis: quia dicunt iure dominij qđ habet in re, in qua cõtrectatur vsus, agi, & eius toti⁹ furtum fieri. & sic inducitur. j. e. si vẽdide-60 ro. §. j. nec obst. quod dictum est de frumẽto & rasura: qa possunt separari: non sic vsus rei à re: & ita cohęrẽs causa æstimaĩ: vt not. d. l. qui tabulas. Item facit pro eis hæc. l. quæ aliquid debet addere. non autem adderet si de furto vsus diceret, cùm sit dictum. ff. e. l. j. de tota ergo re facit furtum contrectando vsum: sed Azo inclinat in primam opi. & facit. j. eo, l. qui re.

70 Si cùm quis.] CASVS. Rem capti ab hostibus surripui. tandem dñs rei reuersus est, dicitur ꝙ cõpetit ei act. furti. Arrogatorem.] Titio surripui rem eius: tandẽ Titius dedit se in arroga. Sempronio. dicitur ꝙ Sẽpronio cõpetit actio furti. Idẽ multò magis est si post arroga. Titio factum est furtũ. Quãdiu.] Actio furti durat donec fur viuit, & aut fur est sui iuris: & tunc ipse conuenitur act. furti. aut est alterius iuris, vt quia filiusfamiliás: & tunc conuenitur pater eius. & hoc est quod dicitur noxa caput sequitur. Si quis.] Feci Titio furtum. tandem Titius captus est ab hostibus. dicitur quòd extinguitur actio furti. si tamen Titius reuertatur ab ho-80 stibus, rehabebit acti. furti. Fran.

y Si cùm quis.] id est aliquis sapiens dicet.

z Actionem.] cõtrà videbatur: quia nõ fuit cui fieret furtũ, secũdùm M. vt. j. e. l. falsus. §. qui alienum. Itẽ nec posteà: cùm ex priore cõtrectatione non sit nata: vt. ff. e. serui & filij. §. vnde est quæsitum.

a Factum est.] cùm omnia per arrogationem sint ei quęsita: vt insti. de acqui. per arroga. §. j.

b Quandiu.] vsque ad. xxx. an. vt. C. de præscript. xxx. an. l. sicut. vel respicit

vel respicit antiqua tempora, quando erant perpetuæ: vt instit. de perpe. & tempo. actio. in prin. Accur.

a ¶ Post noxam.] id est delictum, puta furtum.

b ¶ Alio iure.] hostibus fortè deuictis: vt instit. quibus mod. ius pa. pot. sol. §. sed & qui captus. Accur.

c ¶ Nasci.] sic. §. si ex noxa. cau. aga. l. ij. ī fi. regulariter contrà: vt §. de sol. q res. §. areā.

tum fecit, cōpetit furti actio. aut enim sui iuris est is qui furtum fecit: & cum ipso actio est. aut alieni iuris esse cœpit, & actio furti cum eo est cuius potestati subiectus est. & hoc est quod dicitur, Noxa caput sequitur.

¶ *Actio noxalis extincta propter captiuitatē, renascitur captiuo reuerso. Bar.*

¶ Si quis post noxam [a] admissam hostiū seruus fuerit factus: videndum est an extinguatur actio. Et Pompo. scripsit extingui actionē: & si fuerit reuersus postliminio vel quo alio iure [b]: nasci [c] eam actionem debere. & ita vtimur.

¶ *Coniunge glossas, & habebis casum huius legis.*

Paulus. LEX XLIII.

SI seruus nauem exerceat non voluntate domini: de eo quod ibi perijt, vulgaris [d] formula in dominum danda est: vt quod alter [e] admisit, dūtaxat de peculio: quod ipse exercitor [f], adijciatur [g], aut noxæ dedere. Igitur si manumissus sit, persecutio quidem in peculium [h] manebit aduersus dominū intra annum [i]: noxalis ipsum sequetur. ¶ Interdum & manumissus, & qui eum manumisit, ob furtum tenetur, si ideo manumissus sit [k], ne furti cū eo agi possit. Sed si cum dño actum fuerit, ipso iure manumissum liberari [l] Sabinus respondit, quasi decisum sit.

Vlpianus. LEX XLIIII.

FAlsus creditor, hoc est is, qui se simulat creditorem, si quid

10 ¶ SI seruus.] CASVS. Seruꝰ meus exercitor nauis existens non mea volūtate, habebat vicariū in naui, si datum est damnū alicui mercatori in naui. datˢ actio in factū cōtra me: & siquidē vicarius dedit dā-20 num, teneor dūtaxat de peculio. si autē seruus dedit damnū: tunc in æstima. damni, aut noxę eum dedere. & si iste seruus efficiatˢ liber, adhuc teneor de peculio: & ipse factus liber tenebitur. ¶ Interdum.] Seruus meus 30 fecit ibi furtū, & ego manumisi eum ne tenear pro eo furti. dicitur q adhuc teneor: & etiam ipse seruus: & si ego cōueniar, liberatur fur. Fran. Accur.

d ¶ Vulgaris.] i. actio in factū ex illo edicto nau. cau. quæ oritˢ ex 40 recepto: vt. §. de noxa. l. si in rem. §. fi. prout est ibi aut. & . §. de exer. l. si seruus. et. §. nau. cau. l. iij. §. item si seruus. formula autē dicitur propter id qđ habes. §. de origi. iur. l. ij. §. omniū. quod hodie est sublatum: vt. C. de 50 formulis. Accur.

e ¶ Alter.] vicarius q erat in cura nauis. vel fortè extraneꝰ, & sine volūtate exercētis: vt d. l. si in rem. in fi. Azo.

f ¶ Quod ipse exercitor.] f. seruus dedit damnum: & supple in litis æstimationem damnetur, aut &c. nec dicas nō dari de peculio, 60 cùm detur ex delicto: vt. §. de ijs qui deiec. l. j. §. cùm seruus. qa ex contractu serui exercētis datur de peculio: vt. §. nau. cau. l. licet. etiā si dominus prohibuit: vt. §. de pecu. si quis seruum. §. etiam. sed noxa lis ex delicto. Accursius.

g ¶ Adijciatur.] scilicet in sententia condemnatoria.

h ¶ In peculium.] propriè, vbi dicimus agi ex contractu. si autem ageret actione in factum ex quasi maleficio, liberaretur dādo de peculio vicarium ad noxam: vt. d. l. si in rem. §. fina. prout est ibi litera ad noxam. Accursius.

i ¶ Annum.] vt. §. quando act. de peculio est anna. l. j.

70 k ¶ Ideo manumissus sit.] & ita dolo desijt habere: vt & . §. de noxa. l. de illo. Accursius.

l ¶ Liberari.] vt & . §. de noxa. l. electio. in prin. non enim sæpius &c. vt. §. nau. cau. l. licet. in fine.

FAlsus.] CASVS. Rem quam non debebam, tibi sciēter accipienti solui. facis furtum. ¶ Falsus.] Falsus procurator accipiendo pecuniam facit furtū. hoc est verum si debitor eo animo soluit falso procuratori, vt falsus procurator portaret hanc pecuniam ad creditorem: & non portauit. si autem eo animo soluit, vt nummi fiant procuratoris, credens eum procuratorem in rem suam: tunc li80 cet non domino, non tamen facit furtum. ¶ Sed & si is.] Cùm indebitum tibi scienti vellem soluere, tu delegasti me quòd alij soluerem: & solui. quæritur an tenearis furti? & distinguitur. nam aut solui te præsente: & tunc teneris. aut te absente: & tunc non teneris. ¶ Si quis.] Petebas à me vt mutuarem tibi decem: & mutuaui: dicendo quòd eras locuples, vel te velle dari fideiussores: vel tu confestim mihi soluturum pecuniam: & mentitus es. quæritur an tenearis furti. & dicitur quòd non: sed de dolo teneris si alia act. non com

petat. ¶ Qui alienum.] Librum alienum iacentem in terra accepi animo lucrandi. dicitur quòd facio furtum, licet nescierim cuius sit: nisi dominus rei habuerit eum pro derelicto. nam tunc non facio furtum. Idem si putaui quòd dominus habuit eum pro derelicto: licet ita non sit. Sed pone quòd inuenirem rem alienam iacentem in

acceperit, furtum facit: nec nummi [m] eius fiunt.

¶ *Falsus procurator accipiendo pecuniam facit furtum, si accepit eam à debitore eo animo ut portaret ad creditorem, & nō portauit. si autem eo animo soluit ut nūmi fiant procura. credens eum procuratorem in rem suam: non facit furtum procurator licet eos retineat. h. d.*

¶ Falsus procurator furtū quidē facere videtur: sed Neratius vidēdum esse ait an hæc sentētia cum distinctione vera sit [n]: vt si hac mēte ei dederit nūmos debitor, vt eos creditori perferret, procurator autem eos intercipiat, vera sit. nā & manent [o] nummi debitoris, cùm procurator eos non eius nomine acceperit, cuius debitor eos fieri vult: & inuito domino eos contrectando, sine dubio furtum facit. Quòd si ita det debitor, vt nummi procuratoris [p] fiant: nullo modo eum furtum [q] facere ait, voluntate domini eos accipiendo. ¶ Sed & si is qui indebitum accipiebat [r], delegauerit soluendum [s]: non erit furti actio si eo absente solutum sit. cęterùm si præsente, alia causa est, & furtum facit [t].

¶ *Deficiens in solutione pecuniæ quā uoluntate creditoris accepit, furtum nō cōmittit: sed de dolo tenetur, si alia actio contra eum non est.*

¶ Si quis nihil in persona sua mentitus [v] est, sed verbis fraudem adhibuit: fallax est magis quàm furtū facit: vtputa si dixerit se locupletem [x]: si in mercem se collocaturū quod accepit: si fideiussores idoneos daturū: vel pecuniam confe-

terra: & accepi non animo lucrandi. volebam enim reddere domino rei si inuenirem 10 eum. dicitur quòd nō facio furtum: & quicunque qui sic inueniunt, faciant scripturam in qua contineatur: notū sit omnibus quòd ego talis inueni sic & sic: & reddam ei qui petet. & hanc scripturam ponant in ali20 quo loco vt possit legi. & hæc sunt vera etiam si petat aliquod pretium nomine inuētionis. nam ꝑpter hoc fur non est. ¶ Si qs spōte.] Rem à domino habitā pro derelicto, accepi. non teneor furti: siue sciebā eā habitā 30 ꝓ derelicto, siue ignorabā. ¶ Si iactū.] Rem iactatam de naui accepi. quæritur an tenear furti. & distinguitur. nam aut dñs deijciens habuit eam pro derelicto: & tūc non teneor. aut non: & tunc si animo furandi teneo, te40 neor furti, aliàs nō: sed sēp reddere debeo eius dño. sed si putans simpliciter rē iactatam accepi, non teneor furti. ¶ Etiam.] Surripui tibi seruū: & sic teneor furti. tādem emi à te partem huius serui. extinguitur act. 50 furti etiā in alia parte. secus si vsumfru. huius serui cœpi habere. nam propter hoc non extinguitur actio furti. Fran.

m ¶ Nec nummi.] videtur enim sub quadā conditione solutum, hac scilicet si creditor est. argumen. suprà de acquir. possessio. si me 60 in vacuam. Sed argu. contrà. suprà de acquirenda possessio. quod meo. §. j. vel melius secundum Azo. hoc est cum debitor labitur in persona: vt quia filium credebat esse creditoris eum cui soluit: quia & hoc ipse asserebat: vt infrà eodem. si quis vxori. §. cùm Titio. Si verò non labitur, transfertur dominium: sed repetit condictione indebiti: & facit suprà de condict. furt. l. quoniam. & pro suo. l. hominem. in fine.

n ¶ Vera sit.] sed si rata sit habita solutio, cessat actio furti: vt. j. e. l. si vendidero. §. si Titius. Accursius.

o ¶ Manent.] hic est contrà. §. de dona. l. qui mihi. Sol. vt ibi.

70 p ¶ Procuratoris fiant.] putans eum procuratorem in rem suā factum: vel aliter volui in eum transferre dominium: & ipse debebat facere contentum creditorem. Accur.

q ¶ Furtum facere.] sed habet locum cōdictio indebiti: vt. C. de cō di. indebi. l. creditoris. nisi creditor habeat ratum: vt. d. l. si vendidero. §. si Titius. & de hoc plenè dixi. C. e. falsus. in gestore habes. §. de neg. gest. si ego. & facit. §. de noxa. quemadmodum. in fi. Item contra §. pro empto. l. ij. §. ij. Solu. vt ibi.

r ¶ Accipiebat.] sciens.

s ¶ Soluendum.] vt suprà eodem titul. si quis quid perferendum. 80 Accursius.

t ¶ Furtum facit.] quia breui manu &c. vt. §. de dona. causa mortis. l. quod si statuliber. & . §. de donatio. inter virum & vxorem. l. iij. §. fi. & si certum peta. l. singularia. & . §. de verbo. obliga. si procuratori præsentatis. Accursius.

v ¶ Mentitus.] vt superiori. §. vel dic non dicendo se esse aliū quàm sit: vt. j. eo. si is qui. §. si tu Titium.

x ¶ Locupletem.] vt facilius credatur.

a ❡Non tenetur.]cõtrà.ĩ.e.l.ſi quis vxori.§.cum Titio.ſolu.vt ibi. ſecus ſi non in eſſentia,ſed in cõditione perſonæ:vt.ĩ.e.ſi quis vxo. §.ſeruus qui ſe.

b ❡Actio.]ſed nonne ſemper cõdictio certi?Rñ.non dicit de illa:qa hæc illã non excludit:vt cum cõdictione indebiti: vt.ſ.de dolo.l.legatariꝰ.Sed nõne certi condictio ſpecialis ex mutuo datur? Rñ. põt eſſe ꝙ nõ: vt quia filiusfamiliâs fuit q dixit ſe in rem patris verſurũ:vel erat ſeruꝰ cùm accepit verſurus in rem dñi:nec vertit: nec eſt liber.& facit.ſ. de dolo.l.& elegãter. in fi.&.l.ſequẽ.nõ placet vt dicas ꝙ nõ ſit ſoluẽdo:cùm nec de dolo tunc eſſet vtilis.

ſtim ſe ſoluturum. nam ex his omnibus magis decepit quàm furtum fecit:& ideo furti non tenetur[a] :ſed qa dolo fecit, niſi ſit alia aduerſus eũ actio[b], de dolo dabit̃.

❡ *Surripiens rem licet ignoret cuius ſit, facit furtum:niſi habita ſit pro derelicto : & proſequere distinctionem textus ualde pulchram & ſatis claram uſque ad finem legis.hoc dicit.*

❡Qui alienũ † quid iacẽs in terra, † lucrifaciendi cauſa ſuſtulit,furti obſtringitur:ſiue ſcit cuius ſit, ſiue ignorauit. Nihil enim ad furtũ minuẽdum facit ꝙ cuius ſit ignoret[c]. Quòd ſi dominus id dereliquit,furtũ non fit eius, etiã ſi ego animũ furãdi habuero. Nec enim furtũ fit,niſi ſit cui fiat[d]. In propoſito autẽ nulli fit : quippe cùm placeat Sabini & Caſsij ſententia, exiſtimãtium ſtatim noſtrã deſinere[e] rem eſſe quã derelinquimus. Sed & ſi non fuit derelictũ, putauit tamẽ derelictũ:furti non tenetur. Sed ſi neq; fuit,neq; putauit[f], iacens tamẽ tulit, nõ vt lucretur, ſed redditurus ei cuius fuerit:non tenet̃[g] furti. Proinde videamus[h] ſi neſcit cuius eſſet, tulit tñ quaſi redditurus ei qui deſyderaſſet, vel qui oſtendiſſet rem ſuam:an furti obligetur.Et puto nõ obligari eũ. ¶Solent pleriq; etiã hoc[i] facere, vt libellum proponant cõtinẽtem inueniſſe ſe, & redditurum ei qui deſyderauerit. Hi ergo oſtendunt ſe non animo furãdi feciſſe. Quid ergo ſi ea, quæ Græci μήνυτρα dicunt[k], petat?Nec hic videtur furtum facere, etſi non probè petat aliquid. ¶Si quis ſpontè rem reiecit[l] vel iactauit,quaſi pro derelicto habiturus:tuq; rem hanc tuleris:an furti tenearis, Celſus li.xij. digeſtorũ quærit:& ait,ſi quidem putaſti pro derelicto habitum, nõ teneri.quod ſi non putaſti, hic dubitari poſſe ait:& tamẽ magis defendit nõ teneri:quia (inquit) res non interuertitur ei qui eam ſpõte reiecit. ¶Si iactum ex naue factũ aliquis tulerit:an furti teneatur?quæſtio in eo eſt,an pro derelicto habitum ſit.Et ſi quidem derelinquendi animo iactauerit (quod plerunq;[m] credendũ eſt,cùm ſciat periturum)qui inuenit,ſuũ fecit: nec furti tenetur. Si verò non hoc animo[n], ſed eo,vt ſi ſaluũ fuerit, haberet:ei qui inuenit,auferẽdum eſt.& ſi ſcit hoc qui inuenit, & animo furandi tenet:furti tenetur. enimuero ſi hoc animo vt ſaluum faceret dño furti non tenetur. ꝙ ſi putans ſimpliciter iactatum:furti ſimiliter non tenetur. ¶Etiã ſi partis dimidię nanciſcar dominiũ in ſeruo qui mihi anteà furtum fecerat,magis eſt vt extinguatur actio[o] etiam parte redempta: quia etſi ab initio quis partem in ſeruo habebat,furti agere nõ poterat[p]. Planè ſi vſusfructus meus in eo ſeruo eſſe cœperit,dicendũ eſt furti actionẽ non extingui : quia fructuarius,dominus non eſt[q].

Pomponius. LEX XLV.

SI iuſſu debitoris ab alio[r] falſus creditoris procurator acceperit[s] : debitori iſte tenetur furti:& nummi debitoris erunt. ¶Si rem meam quaſi tuam tibi tradidero ſciẽti[t] meam eſſe:magis eſt furtum te facere ſi lucrãdi animo id feceris. ¶Si ſeruus hæreditarius nondum adita hæreditate furtum hæredi[v] fecerit,qui teſtamẽto domini manumiſſus eſt : furti actio aduerſus eum cõpetit: quia nullo tẽpore[x] hæres dñs eius factus eſt. quod euenit & ſi alij fuit legatus.

Vlpianus. LEX XLVI.

SI ſocius,cõmunis rei furtũ fecerit(poteſt enim cõmunis rei furtum facere) indubitate dicendum eſt furti actionẽ cõpetere[y].

❡ *Actio noxalis non extinguitur:licet ex poſtfacto deſinat eſſe.Bar.*

Idem. LEX XLVII.

INter omnes[z] conſtat,etiam ſi extincta res ſit furtiua,attamen

† Concor. cũ hoc. §. dũ dicit ꝙ ſurripiens rẽ cuius dominiũ ignorat furtũ nihilominus cõmittit: concord. inquã text. in ca. libellorũ. ij. q. viij. pro quo eſt tex in auth. ſed nouo iure. cum ibi no. C. eo. titul.

† In ſcriptis exẽ. non habetur, in terra.

c ❡Ignoret.] Sic.C. vnde vi.l.fi.ibi,omnes autem &c.

d ❡Fiat.]vt.ĩ.titu.ij.l.j.§.Scæuola.&.ĩ.§.ſi quis ſponte.

e ❡Deſinere.]vt &.ſ. de noxa. quẽadmodũ. §.j. &.ſ.pro derelicto. l.ij.& facit iſtitutio. de rerũ diui.§.fin.&.ĩ. de incẽ.rui.nau.l.iij.in princ.&.l.ſi quis.&.ſ. de acquiren. poſſeſſ.l. interdum &c.

f ❡Neque putauit.] ſ.ille qui accepit.

g ❡Non tenetur furti.]qa nõ fuit animus.

h ❡Videamus.] ſ. plenius prędictam reſponſionem.

i ❡Plerique etiã putant hoc.]i.plerique hoc faciũt. Sed quid ſi ſimpliciter deiectũ credidit?Reſpõ. non tenetur furti: vt.ĩ.ea.l.§.ſi iactum.in fi.

k ❡Menytra dicũt.]græcũ eſt:cuius interpretatio[a] eſt pretium inuẽtionis petat. per Lõbardam autem ante iudicẽ debet portare:vt in titu.de fugacibus.l.ſi quis aurum. Azo.Accur.

a Imò verò menitrã ſignificat & præmiũ indicis,& ipſũ indiciũ Vide Budæ in annot prio. de off. pſec. preto.& hîc in poſterio. annot.& Alci.li.preter. ij. hoc ipſo titu.

l ❡Reiecit.]facit.ſ.e. l.§.qui alienũ. Azo.

m ❡Plerunque.]Imò in dubio præſumit̃ ꝙ nõ:vt inſti.de rerũ diui §.fi.&.ſ.de acq.rer. do.qua rõne.§.fi. &.ſ. ad le.Rho.l.qui leuandæ.&.l.ij.§.fin.ſed hic pıecit ſic,vt ſit veriſimile pro derelicto haberi, vt librum apertũ.& facit.C.pro derelicto.l.ſi quis merces. & de acqui.poſſeſſ.interdum.Accur.

n ❡Animo.] ſcilicet accepit.Accur.

o ❡Extinguatur actio.]quia deuenit in eum caſum à quo incipere non poteſt, & facto meo. aliâs ſecus : vt.ſ.de condictio. furti.l. & ideo.& ſuprà de ijs qui ſunt ſui vel alie.iuris.l.patre. vbi de hoc dixi.Accurſius.

p ❡Non poterat.]vt &.ſ.de noxa.l.cùm ſeruus.

q ❡Non eſt.] quo ad hoc, ſed quo ad quædam.ſic.ſ.de bonis autho. iudi.poſsiden.l.in venditore.quæ eſt contrà.& de hoc dixi.ĩ.de verbo.ſignifi.l.rectè. Accurſius.

SI iuſſu.] CASVS.Quidam dicens ſe meum procuratorem, cùm non eſſet,iuit ad debitorem meum:& petijt quod mihi debebatur.debitor cùm non haberet pecuniam prę manibus,dixit debitori ſuo vt mihi daret:& dedit eo præſente. dicitur ꝙ procurator meus tenetur furti. ❡Si rem.]Rem meã credens tuã,tibi tradidi:& tu bene ſciebas meam,& accepiſti.teneris furti. ❡Si ſeruus.]Seruus hæreditarius rem hæredis ſurripuit.tenetur furti hæredi nũc liber factus.Franciſ.Accur.

r ❡Ab alio.]debitore debitoris.

s ❡Acceperit.]Præſente & iubẽte:vt.ſ.l. proxi.§.ſed ſi is qui. facit.ſ.de donat. inter virum & vxo. hæc ratio. in fi. & de ſolutio. l.ſi quis ſeruo. in fine. Accurſius.

t ❡Scienti.] facit.ĩ.e. ſi is.§.ſi tu Titiũ. &.ſ. de cõdi. fur.l.quoniã. itẽ facit.ſ.de condict. cauſa da.l.iij.§.ſubtilius. & diſtinctio quã not.ſ.de offi. procura. Cæſa.l.j.Accur.

v ❡Hæredi.]de bonis eius, nõ hæreditarijs: quia tunc obtinet.ĩ.titu.ij.l.j.in prin.

x ❡Nullo tempore] vt.ĩ.eo.l.à Titio. &.ſ. de pecu.l.ſed ſi dãnũ. §.ſed & creditor. ſed cõtrà.ſ.de ſer.Papi.Solu.hic purè fuit relicta libertas ſeruo : vnde nullo tẽpore fuit dñs hęres.Suprà verò erat prædium legatum ſub cõditiõe:quo caſu dominium prędij tranſit ad hæredem.Acc.

SI ſocius.] CASVS. Socius rem cõmunem ſurripuit. tenetur furti cõſocio. Franc.Accur.

y ❡Competere.] facit.ſ.pro ſocio.l.rei cõmunis.&.l.merito.

INter omnes.] CASVS. Actio furti durat etiam re furtiua extincta. hinc eſt ſi ſeruũ meum ſurripuiſti:teneris furti etiã eo mortuo vel manumiſſo:& etiã cõdic.furtiua competit. idem ſi iſta res ſurrepta deueniat in poteſtatẽ hoſtium : vel ſi habeam eam pro derelicto. nã adhuc durat act.furti. ❡Si ſeruus.] Habeo vſumfructũ in ſeruo:tu proprietatẽ. quidã tertius eum ſurripuit.acti.furti cõpetit & mihi & tibi.Secũdò dicit. actio furti datur etiã vſuario. Itẽ datur creditori,& datur etiam debitori, & ſi vnus eorũ agat vel tranſigat:adhuc alter poterit agere.Hinc eſt ſi res communis duorum ſurrepta eſt à tertio:ambobus dominis cõpetit act.furti.& ſi vnus eorum agat,nõ tollitur actio alterius.Item proprietario poteſt dari actio furti contra fructuarium ſi fructuarius contrectet rem in qua habet vſumfructũ. ❡Rectè.]Rem tuam accepi,credens de tua voluntate facere,cùm non eſſet verum.non facio furtum:ſed ſi credidi contra tuam volũtatem facere,cùm non eſſet verum:fur ſum,non tamen teneor furti. ❡Si furtiua.]Surripui tibi rem,& eam tibi reddidi:iterũ eam ſurripui.dicitur quòd teneor actio.furti alia quàm prius.Fran.Accur.

z ❡Inter omnes.]vt.ĩ.eo.l.in furti.§.j.& ſ.de actio.& obli.l.quæcunque.&.ſ.fami.ercifc.l.in iudicio.in fi.& argu.ĩ.de aqua cotid.& æſti.l.j.§.præterea illud.&.C.de fur.l.ſubtracto.

a ¶Quo ad ſubtrahendum.]Item & quo ad actionem de peculio annalem:vt.ſ.quando actio de pecu.eſt anna.l.j.& quo ad deductionem quæ fit de peculio vtriuſque:vt.ſ.de pecu.l.ſed & ſi damnum.§. idemq; eſt & ſi legatus.&.§.certè.Item & quo ad id quod habes.ſ.de ſolu.ſi mihi alienum.ſed quo ad cōdictionem furtiuam non eſt ſimilis: cum manumiſsio extinguat eam,ſed nō mors: vt.j.proxi.&.ſ. de act. & oblig.l.quæcūque. Item nec quo ad redhibitionem: vt ſ.de ædil.edic.l.ſi hominem.

furti remanere actionē aduerſus furem.Proinde mortuo quoq; homine quem quis furto abſtulit,viget furti actio.Sed nec manumiſſio furti actionem extinguit. Nec enim diſsimilis morti manumiſſio quo ad ſubtrahendum [a] domino ſeruū apparet. Itaq; qualitercunque domino ſeruus ſit ſubtractus:attamē ſupereſſe aduerſus furem furti actionem. eoq; iure vtimur. Cōpetit enim actio nō ideo quia nunc abeſt,ſed quia nonnunquā beneficio †furis abfuit [b].Hoc idem [c] in cōdictione quoq; placet. Nam condici furi poteſt,etiā ſi res fuerit aliqua ratiōe extincta. Hoc idem [d] dicendum eſt ſi res in poteſtatem hoſtium deuenerit.nam cōſtat de ea poſſe furti agi. Sed & ſi pro derelicto poſteà à domino habita ſit, furti [e] nihilominus agi poterit.

¶Pluribus competit actio furti ſi plurium intereſt.Barto.

¶Si ſeruus fructuarius ſurreptus eſt:vterq;,& qui fruebatur,& dominus,actionem furti habet. Diuiditur enim furti actio inter proprietarium & fructuariū.fructuarius aget de fructibus [f],vel quanti interfuit eius furtum factum non eſſe,dupli.proprietarius verò aget quod interfuit eius proprietatem non eſſe ſubtractam. ¶Quod dicimus dupli, ſic accipere debemus, etiam quadrupli competere actionem ſi manifeſtum furtum ſit. ¶Hæc actio, & ſi ſit qui in eo ſeruo vſum tantum habeat:poterit ei competere. Et ſi quis propoſuerit hunc ſeruum etiā pignoratū eſſe: eueniet vt etiam is,qui pignori acceperit habeat furti actionē. Hoc amplius,etiam debitor [g],ſi modò plus valeat [h] quàm pro pignore debetur, furti habet actionē. Vſq;

†aliâs,maleficio.

b ¶Abfuit.] ſi habes per ad:dic beneficio.i. maleficio. ſic ponit.C. de inoff. teſt.l.fratres. & ſic non adfuit,ſed abfuit. ſi verò habes abfuit per b.tunc beneficio propriè ponit. q.d.ſed maleficio. ſed cōtrà eſt.j.e.fullo ſi actione.in princ. &.§.j. Sol.hîc agitur ratione dominij : vel qa aliqd ſibi abfuit de ſuo.ſed ibi quia alij tenebat.

c ¶Hoc idē.]ſ.vt condictio perſeueret etiā re extīcta:vt.ſ.de act. & obli.l.quæcūque. & ſ.de condi. fur.l.in re furti. Sed contrà.ſ.de cōdi. fur.l.ſi ſeru'.vbi dicit eam extingui ſi intereſſe deſinat. Sol. ibi.Accur.

d ¶Hoc idem.] ſ.vt condictio duret.

e ¶Furti.] ſ.actione, & non cōdictio.qa ſuo facto dominus eſſe deſijt:vt.ſ.de cōdi.fur.l. & ideo. &.d.l.quæcūque.in ſi.Accur.

f ¶Aget de fructibus.] vt.ſ.de vſuca. l.ſi homo. & de vſufru.l.ſi fur.

g ¶Hoc amplius etiam debitor.]& ita pluribus: vt ſ.e.itaq;. §.ſed & ſi res.& arg.j. de iniur.l.j.in fin. Sed arg. cōtrà.j.arbo.fur. cæ. l. ſi plures. Et dic q; tunc diuiditur actio inter creditorē & debitorē cùm ſine culpa creditoris eſt factum:quia tunc domini intereſt. ſed ſi culpa:tunc ſoli creditori cōpetit:nec eſt per hoc melior conditio creditoris cùm culpam cōmiſit: quia totū quod vltra debitum percepit, debitori reddit: vt ſupra eod.l. eum.§. idem ſcribit.&.l.creditoris.

h ¶Plus valeat.] quia in eo ſua intereſt. in reſiduo agit creditor: quia ex quo à fure percipiet,iam à debitore nil petet:vt hîc,& arg. ſ.ad legem Aquil.qui occidit.§.j.

i ¶Deciderit.]id eſt tranſactione compoſuerit.

k ¶Poteſt iudicio.]vt &.ſ.de vſucap.l.ſi cuius.§.ij.Accur.

l ¶Non eſſe furem.]vt inſti.eo.placuit.&.j.e.qui rem.

m ¶Facere ſciuit.]vt & ſuprà de condictio. ob cauſam.l.cùm ſeruus.in fine.

n ¶Et ait Pomponius.& malè,ſecundum Azo.& H.

o ¶Verùm tamen eſt.]id eſt verius. & corrigit dictum Pomponij. eſſet enim contra regulam communem,vt quis iubente domino faciat furtum:vt in prin.huius.§.&.j.eo.qui ex voluntate. niſi in caſu:vt.C.de fur.ſi quis.ſed quidam dicunt Pompo. in prædicto caſu ſpecialiter loqui.& quod ſubijcit,generaliter dicat fieri furtum:quod non placet.& pro prima facit.j.de ince.rui.nau.l.j.§.ſi ſuſpicio.vel verius dic ſit furtum:ſed non agitur furti: vt & aliâs.ſ.e. ſerui.& filij.in prin.Sed quid in dubio præſumetur? Reſponde eum inuitum:niſi indicia probent contrà : vt.j.e.qui vas.§.vetare. Item nonne dicet ſemper quòd credidit eum velle,vt ſic nō teneatur?Reſpon.Conſyderabimus quid debeat credere quātum ad hoc vt alia actione teneatur : ſed nō furti : vt.j.e.l.q re.

adeò autem diuerſæ ſunt actiones quæ eis competūt, vt ſi quis eorū pro fure damnum deciderit [i],dici oporteat ſolummodo actionē ſibi competentem amiſiſſe eum: cæteris verò ſupereſſe. Nam & ſi proponas cōmunem ſeruum eſſe ſurreptum,& alium ex dominis pro fure damnū decidiſſe:is,qui nō deciderit, habet furti actionē. Proprietarius quoque agere aduerſus fructuarium poteſt iudicio [k] furti,ſi quid celandæ proprietatis vel ſupprimendæ cauſa fecit.

¶In delictis licet allegare ignorantiam ad commodum ignorantis:non ad incommodum.Bar.

¶Rectè dictum eſt, Qui putauit ſe domini voluntate rem attingere,nō eſſe furem [l].Quid enim dolo fecit qui putauit dominum cōceſſurum fuiſſe: ſiue falsò id, ſiue verè putet?Is ergo ſolus fur eſt qui cōtrectauit quod inuito domino ſe facere ſciuit [m]. Per contrarium quæritur:ſi ego me inuito domino facere putarem, cùm dominus vellet,an furti actio ſit.Et ait Pōponius [n] furtū me facere. Verùm tamen eſt [o] vt cùm ego velim:tu, licet ignores, ne furto ſis obligatus. ¶Si furtiua res ad dominū redijt,& iterum contrectata eſt [p]:cōpetit alia furti actio.

¶Interuentu noui dominij aſsidua contrectatione naſcitur actio furti.Bar.

Paulus. LEX XLVIII.

SI dominiū rei ſurreptæ quacunq; ratione mutatū ſit [q].domino [r] furti actio cōpetit: veluti hæredi,& bonorum poſſeſſori,& patri adoptiuo [s],& legatario [t].

¶Licet dominus rem recuperauerit:nihilominus fur ad pœnam furti ſiue manifeſti ſiue non manifeſti tenetur.Bar.

Vlpianus. LEX XLIX.

QVi vas †argenteum perdiderat,eo nomine furti agebat. de pondere vaſis cōtrouerſia

p ¶Cōtrectata eſt.] ab eodem. vel ab alio. ſecus in creditore:vt ſ.eo.l.eum qui.§.idem ſcribit. & facit.j.e.interdum.in princi.&.j. de verbo.ſignifi.l.mulieris.§.penul.

SI dominium.] CASVS.Rem tuam ſurripui :tādem tu dominus deceſsiſti: & hāc rē legaſti. act. furti datur nouo dño ſ.legatario.idē in ſimilibus nouis dominis. Franciſ.

q ¶Mutatū ſit.] vniuerſali vel ſingulari titu.Accurſius.

r ¶Domino.] nouo, & ex noua contrectatione:& ſic ſunt quatuor bona ſequentia exēpla:& quocunque alio modo trāſfertur: vt &.j.e.ſi is qui.§.j.et j.e.interdum.ſed in tribus primis aget nouus dominus etiā ex veteri.& ſic pro eadem re habet duas actiōes furti:vt.ſ.eo.ſi quis cū. §.j.nec obſt.ſ.e.ei qui. quia illud quando dominium non mutatur. quod ergo tacit quando redit ad dominum: vt.ſ.l.proxi.in fi. hoc facit hîc dominij mutatio.Item ſicut hęres ſuus noua cōdictione & noua.actione furti tenetur ſi cōtrectet: ſic& nouo domino rei noua dat. actio : vt & ſ.de cōdi.fur.ſi pro fure.§.ſi. alij dicūt vt R. domino nouo ex veteri cōtrectatione:quod non placet:quia in legatario & ſimilib' eſt falſum: vt.j.e.ſi is.§. j.Tertij dicunt domino veteri & ex veteri contrectatione : quod eſt contra mentem huius legis : vt patet in exemplis.

s ¶Patri adoptiuo] id eſt arroganti: quia ipſe eſt vniuerſalis ſucceſſor : licet viuetis: vt inſtit. de acqui. per arro.&.ſ.e.ſi quis cum.§.j.

t ¶Legatario.]pro tempore præſenti.nam pro præterito aget hæres:vt.ſ.de ſer.cor.ſi hæres.ſic in ſimilibus:vt.ſ.e.eum qui. in princ. &.ſ.de hære.ven.l.venditor.in fi.In cōdictione autem furtiua quid ſit,habes.ſ.de condi.fur.l.ſiue.§.fi.&.l.ſeq.

QVi vas.] CASVS. Vas meum argenteum ſurripuiſti.egi furti contra te,quod dicebā eſſe magni ponderis: quod negabas.vnde obtuliſti vas coram iudice,vt ſciretur quanti ponderis eſſet:& ego obtuli tibi.iudex nihilominus condemnauit te in duplum pretij vaſis.dicitur quòd bene fecit iudex. nam in hoc duplo continetur æſtimatio rei:ſed totum eſt pœna. ¶Qui furem.]Cognoſcis eum qui ſurripuit rem meā.ſiue indices eum mihi,ſiue non,non diceris per hoc fur:ſecus ſi celabas. ¶Qui ex voluntate.] Seruum cùm domino ſuo iratum & ab eo recedētem recepi.quæritur an ſim fur?& dicitur quòd ſi voluntate domini eum recepi,non ſum fur. ſi autem domino vetante recepi:tunc aut bono animo volens eum te-

†Iſte text. facit q; vbi eſt cōtētio de vaſe aliquo : actor poteſt petere vt illud exhibeatur: vt teſtes illud recognoſcant & videatur de pōdere vaſis,& qualitate materiæ ita Bar. hîc ,ſed dic vt per eum in.l. cùm ſi exhibuiſſent. C. de publi.

nere donec ira domini recessisset, & non animo celandi vel lucrandi & tunc non sum fur: secus si animo furandi recepi eum. nam tūc fur sum. Deinde exponit verbū suprà positū. s. vetare: & dicit, ꝙ vetare dicit̃ eo ipso quòd non expressè consentit quòd seruū suum recipiā.

¶ Si ego.] Locaui fulloni vestimenta mea ad fulliendum siue poliendum. hîc fullo me ignorante vel inuito cōmodauit hæc vestimenta Titio: & Titio hæc vestimēta surrepta sunt. dicit quòd mihi competit acti. furti contra te: quia non debueras ea cōmodare: & tibi etiā datur actio furti contra furē: cùm vestimēta ista debueris custodire. & hîc est casus quo fur furti agit. ¶ Si ancilla.] Ancillā fur ripuisti. hæc ancilla tēpore furti erat prægnans, vel concepit penes furē, siue penes bonæ fid. possessorē. secus si concepisset, & pareret penes bōæ fidei possessorem. nā hoc casu partus nō est furtiuus, & vsucapi poterit. Et quod dixi ĩ ancilla & partu, idem in pecudibus obserua: & de hoc dic vt in gl. Consequēter dicit. Equa surrepta penes bonæ fidei poss. concepit. dicitur quòd partus est effect⁹ bonæ fidei possessoris. secus esset in partu ancillæ: quia nō numeratur in fructu. ¶ Cū fur.] Fur rem meā surripuit, & eandem vendidit. nūmos quos inde habebat, de manu eius abstuli. dicitur ꝙ facio furtum: quia hi nūmi redacti ex re furtiua, nō erāt per hoc furtiui. Fran.

cùm esset, & actor vas maius fuisse diceret [a]: fur vas protulit. id is cuius erat, abstulit ei qui surripuerat. dupli nihilominus condemnatus est: & rectissimè [b] iudicatum est. nam in actionem pœnalē non venit ipsa res, quæ surrepta est, siue manifesti furti, siue nec manifesti agatur. ¶ Qui furem nouit, siue indicet eum, siue non indicet, fur non est: cùm multum intersit, furem quis celet, an non indicet. Qui nouit, furti non tenetur [c]: qui celat, hoc ipso tenetur. ¶ Qui ex voluntate domini seruum recipit: quòd neque fur, neque plagiarius sit, plusquàm manifestum est. Quis enim voluntatem domini habens, fur dici potest [d]? Quòd si dominus vetuit: & ille suscepit: si quidem non celandi [e] animo, non est fur. sed si celauerit [f], tunc esse incipit fur. Qui igitur suscepit, nec celauit [g], & si inuito domino: fur non est. ¶ Vetare [h] autem dominum accipimus etiam eum qui ignorat [i]: hoc est eum qui non consentit. ¶ Si ego tibi polienda vestimenta locauero: tu verò inscio aut inuito me commodaueris Titio, & Titio furtum factum sit: & tibi competit furti actio, quia custodia [k] rei ad te pertinet: & mihi aduersus te nihilominus, quia non debueras rem commodare, & id faciendo, furtum admiseris [l]. & hic est casus quo fur [m] furti agere potest. ¶ Si ancilla surripiatur prægnans, vel apud furem conceperit, partus furtiuus est [n]: siue apud furem edatur, siue apud bonæ fidei possessorem. Sed in hoc posteriore casu furti actio cessat. sed si concepit apud bonæ fidei possessorem, ibiq́; peperit: eueniet vt partus furtiuus non sit: verùm etiā vsucapi possit [o]. ¶ Idē & in pecudibus [p] obseruandum est, & in fœtu earū, quod in partu. ¶ Ex furtiuis equis nati [q], statim ad bonæ fidei emptorē pertinebunt: & meritò: quia & in fructu [r] numerātur: at partus ancillæ non numeratur in fructu.

¶ Pretium redactum ex re furtiua non est furtiuum: ideo dominus rei furtiuæ venditæ id auferens, furtum committit. Bar.

¶ Cùm fur rem furtiuam vendidisset, ei nummos pretij dominus rei per vim extorsit. furtum nummorum eorum fecisse rectè responsum est. Idem etiam vi bonorum raptorū actione tenebitur. Quod enim ex re furtiua redigitur, furtiuum non esse, nemini dubium est. Nummus igitur hic qui redactus est ex pretio rei furtiuæ, non est furtiuus [s].

¶ Creditor nō habet actionem furti pro re debitoris surrepta, si ei non fuit obligata, licet eius intersit. Barto.

*Caius. LEX L.

Interdū accedit vt non habeat furti actionem is cuius interest rem saluam esse: vt ecce creditor ob rem debitoris surreptam furti agere non potest, etsi aliunde creditum seruare non possit. Loquimur autē scilicet de ea re quæ pignoris iure obligata non sit. ¶ Itē rei dotalis [t] nomine quæ pericu-

a ¶ Diceret.] spontè: vt suprà eodem. l. in actione. in prin.

b ¶ Rectissimè.] imò malè, quia ius suum amisit: vt suprà, quod me. causa. l. extat. & C. vnde vi, si quis in tantam. quæ sunt cōtrà. Sol. hîc fur domino dedit vt sciretur quantum esset pondus, secundum Rog. ibi ab inuito abstulit. & sic expone hic abstulit, id est accepit. sic. s. de peti. hære. l. postquàm. & de lega. j. duobus. & de le. ij. Mæuius. §. eum. vel hîc fuit ante edictum & ante constitutionem si quis in tātam. vel hîc per iudicem accepit. vel verius hîc dicitur de act. furti non admittenda: contra quam non est delictum factum, cùm ad meram pœnam detur: vt hîc subijcit, & c. C. eo. ancillæ. Franciscus Accursius.

c ¶ Non tenetur.] vt & s. de ser. fugi. l. j. in princi. & facit. j. de incen. rui. nau. l. iij. §. non solùm. & C. de transac. l. sub prætextu. §. sanc. & s. de condi. ob tur. cau. l. idem. §. fi.

d ¶ Dici potest.] nullus: vt. s. eo. l. inter omnes. §. penul.

e ¶ Non celādi.] sed donec ira domini cessaret: vt & s. de ædil. edic. quis sit fugitiuus. §. fin autem.

f ¶ Sed si celauerit.] dolo, & animo lucrādi: quinetiam lege flauia tenetur: vt. j. ad. l. Flauiam de pla. & non statim. §. fi.

g ¶ Nec celauit.] dolo: vt. s. de ser. cor. l. doli.

h ¶ Vetare.] exponit verbum vetare quod. s. posuit.

i ¶ Ignorat.] qui non consentit, dissentit: vt pro hoc & cōtra hoc dixi suprà, de procur. l. filiusfa. §. inuitus & potes dicere quòd vbi tacitus sufficit consensus, sufficit præsentia: aliàs non: vel quoties lex vetat vel prohibet aliquid, & certo modo illud fieri concedit, obtineat quod hîc dicit cum suis concordantijs: aliàs contrà. vel dic vt dicto. §. inuitus.

k ¶ Quia custodia.] bona ratio: vt & s. co. itaque. & j. e. l. fullo vel sarcinator. in fine. Accursius.

l ¶ Admiseris.] vt & j. e. l. Fullo vel sarcinator. in prin.

m ¶ Casus quo fur.] scilicet cùm quis facit furtum eius rei cuius custodiam præstare debet. non enim ad solum fullonem referendum est. Roge. & sic non obst. s. eo. l. eum. §. is apud. quia ibi depositarius non debet custodiam. Vel dic vt ibi solui. sed ob. suprà eo. eum. §. idē Pompon. econtrà. Sed dic vt ibi. item ob. suprà nau. cau. stabu. l. sed ipsi. contrà. sed & ibi de iure communi de custodia non tenetur: sed de dolo tantum, vt depositarius: sed tenetur specialiter ex illo edicto. vnde quantum ad actionem furti denegandam ius commune inspicitur, vt ei non detur: sicut nec depositario. vel solue vt dixi. s. e. l. eū. §. is autem apud.

n ¶ Furtiuus est.] his duobus casibus: vbicunque pariat: vt subijcit. & sic habetur pro nato. & sic suprà de statu homin. l. qui in vtero. & quæ in fraudem credito. l. fina. §. Proculus.

o ¶ Vsucapi possit.] vt. C. de vsucap. pro emp. l. si matrem. & suprà de vsucap. l. non solum. in princip. hoc tamen cum distinctione accipe: vt no. in distinctione. C. eodē. ancillæ. Item secus hîc in pecudem quia statim fierent fœtus bonæ fidei poss. vt infrà eodem. §. ex furtiuis. & ideo cessaret vsucapio: vt. s. de vsucap. sequitur. §. lana.

p ¶ Idem & in pecudibus.] scilicet vt pecude prægnāte surrepta, vel apud furem prægnante effecta, sit fœtus furtiu⁹: & ideo nec vsucapi possit etiam apud bonæ fidei poss. & sic corrigitur quod est, suprà de vsucap. l. si aliena. §. fina. vbi dicit conceptū fœtum apud furem, & editum apud bonæ fidei possess. posse vsucapi. vel ibi fuit apud hæredem furis conceptus, non apud furem. non autem ad superiorem proximum casum refertur idem: vt ibi modò dixi.

al. Pau.

q ¶ Ex furtiuis nati.] & concepti apud bonæ fidei poss. vt suprà proxi. respon. & sic etiam intellige. suprà de acquiren. rerum domi. bonæ fidei. §. fina.

r ¶ In fructu.] vt insti. de rerum diui. §. in pecudum.

s ¶ Non est furtiuus.] vt & s. de noxa. quemadmodum. §. fi. & argu. s. qui po. in pig. hab. idemq́; §. fina. & j. e. §. si quis vxori. §. fi. Titius. Sed argu. contrà. s. de iur. do. l. res. & de hoc dixi. s. de peti. hære. fi & rem & pretium. Accur. ADDITIO. Dic secundum Bart. hîc quòd in vniuersalibus iudicijs pretium succedit loco rei: sicut in petitione hæreditatis, & in fideicommissis vniuersalibus: vt. l. fi. & rem & pretium. quod & nota. s. de peti. hæred. & l. Imperator. §. fin. cum l. seq. s. de lega. ij. sed dos est quoddam vniuersale, sicut hereditas, peculium, & similia, vt. l. quod dicitur. s. de impen. & ibi no. per eundem Barto. s. solu. matri. super rubri.

Interdum.] CASVS. Aliquādo euenit quòd interest mea furtum non fore factum: & tamen non habeo actio. furti: vt si rē debitoris mei non mihi obligatam surripuisti: & nihil aliud habes vnde possis mihi satisfacere. nam non teneris mihi act. furti. Idē in re dotali inæstimata quæ surrepta est viro. nam vir habet act. furti, non mulier: licet eius intersit furtum non esse factum. Fran.

t ¶ Dotalis.] inæstimatæ: vt. C. de rei vxo. act. §. cum & lex. & facit ad li. istam. s. e. l. cuius. & quod ibi nota.

In furti

IN furti act.] CASVS. In acti.furti venit duplũ vel quadruplum pretij rei: non autem interesse singulare duplicabitur vel quadruplicabitur. Secundò dicit: act.furti durat etiam re surrepta extincta. Tertiò dicit: tempore furti facti res surrepta valebat.xx. posteà cœpit valere minus vel ecõtra. dicitur quòd inspicitur æstimatio illius temporis quo plus valebat.

¶ Ope.] Opem & consiliũ præbui vt res tuę furarẽtur. dicitur ꝙ teneor furti: siue idcirco præbui opem, vt socij mei furarẽtur: siue vt quicũq; alij. & hoc est verũ si ego præbeo opem dolo malo: sicut nec furtum sine dolo malo esse potest. Tãdẽ exponit qs dicat̃ dare cõsiliũ: itẽ qs dicat̃ dare opem. ¶ Cũ eo.] Pãnũ rubeũ ostendi ouibus tuis, & sic eas fugaui: & surreptæ sunt. dicitur ꝙ si hoc feci dolo malo vt surriperentur, teneor furti: aliàs non furti, sed in factũ act. debet dari. sed si oues timore ductę sunt præcipitatę, & sic mortuæ: teneor vtili aquil. & hoc dicit hic. §. cũ l. se. Fran.

lo mulieris est: non mulier furti actionem habet, sed maritus.

Vlpianus. LEX LI.

IN furti actione non quod interest [a], quadruplabitur vel duplabitur: sed rei verum pretium [b]. Sed & si res in rebus humanis esse desierit cùm iudicatur: nihilominus iudicatio facienda est [c]. Idemque & si nunc deterior sit, æstimatione relata in id tempus quo furtum factum est. Quòd si pretiosior [d] fit facta: eius duplum quanto tũc pretiosior facta fuerit, æstimabitur: quia & tũc furtum eius factum esse, verius est [e]. ¶ Ope & consilio furtum factum Celsus ait non solùm si idcirco fuerit factum, [f] vt socij furarentur: sed & si non vt socij furarentur, inimicitiarum [g] tamen causa fecerit. ¶ Rectè tamen Pedius ait, sicut nemo

a ¶ Non quod interest.] scilicet singulariter subaudi. & sic non obst. s. eo. si quid fur. §. qui lancẽ. & l. qui tabulas. vel subaudi hic tantũ. & sic in electione sua est qd velit duplari vel quadruplari. & hęc prima placet. venit ergo duplandũ omne quod per cõditiõne est simplandũ: quod multa cõtinet: vt hac. l. subijcit. & j. e. si quis vxori. §. pe. & l. inficiando. §. j. & §. infans. & pro hoc. s. quod me. cau. l. si cũ excep. §. si quis non. & s. ad. l. Aquil. l. inde Neratius. §. hæc actio. & hoc secundum Io. & Mar. sed H. dicit, interesse extra rem non duplari: vt. j. vi bo. rap. l. ij. §. in hac. sed infra rem sic: vt dicta. l. inficiando. §. j. & §. infans.

b ¶ Verum pretium.] id est commune quanti vendi potest: vt. j. eo. si quis vxori. §. fi. & super ea veniunt quæ modò dixi: & hoc cùm agit iure dominij. aliàs nõ: quia interesse illud duplatur vel quadruplatur: vt. j. eo. si vendidero. §. cùm autem. Accur.

c ¶ Facienda est.] vt & s. eo. l. inter omnes. in princip. & C. de fur. l. subtracto.

d ¶ Pretiosior.] vt & j. e. l. inficiando. §. infans. & s. de condi. furti. l. in re furtiua. & s. rerum amota. l. penul.

e ¶ Verius est.] augetur ergo pœna: sed non geminat̃: vt. s. e. l. ei qui.

f ¶ Factum.] id est consilium præstitum vel opes. Accur.

g ¶ Inimicitiarũ.] posteà secuto furto: vt. s. e. l. qui seruo. §. idẽ Pompo. Sed cõtrà. j. e. l. qui iniur. in prin. Sol. hîc non supposuit. s. certum: sed aliquos sciebat accipere. & sic etiam soluitur insti. eo. §. sed & si per lasciuiam. arg. j. eo. l. si quis vxori. §. si quis de manu. Accur.

h ¶ Posse.] vt teneatur furti. in factum tamen tenetur: vt instit. eo. §. sed & si per lasciuiam.

i ¶ Præbet.] vt. j. e. l. si pignore. §. pe. An autem de quolibet separatim intelligatur, dic vt. j. de verb. sig. l. sæpe. §. fi.

k ¶ Cum eo.] ad hũc. §. & l. seq. cõcor. insti. e. §. interdũ. & s. ad. l. Aql. itẽ si obstetrix. §. si seruũ. & l. si boues. & instit. ad. l. Aquil. §. cæterũ.

SI quis vxori.] CASVS. Præstiti opẽ & consiliũ vxori surripiẽti res viri. teneor furti. Idẽ si ego & ipsa surripuimus. nam teneor furti: licet ipsa nõ teneatur. idẽ & si ipsa præbuit opẽ cuidã surripienti res viri nam ipsa nõ tenetur furti: sed rerũ amotarũ. sed si seruus vxoris surripuit eius viro: tenebitur ipsa noĩe sui. & idẽ si in filiofa. milite. nã si surripuit patri, nõ tenet̃ furti. secus si seruus eius. sed si ipse filius habens castrẽse peculium surripiat patri, cũ habeat vnde satisfaciat, tenebitur furti. idẽ & de patre surripiẽte rẽ castrensem filij. ¶ Eũ creditorẽ.] Si creditor nõ reddit pignus cũ eĩ sibi satisfactũ de debito, imò animo celãdi tenet illud: dicit̃ ꝙ tenetur furti. ¶ Si sulphurariæ.] Agrũ ex quo sulphur colligitur, tibi locaui ad hoc vt habeas fructum sulphuris. venit quidam & surripuit de terra agri ex qua extrahitur sulphur. dicitur ꝙ tenetur mihi furti: & quic quid cõsequar, restituam tibi colono. ¶ Si seruus.] Seruus tuus vel filius accepit vestimenta mea ad poliendũ, posteà surrepta sunt ei: & sic tenetur mihi emendare, vel tu pater vel dominus pro eo de peculio. quæritur an tibi domino vel patri cõpetat actio furti cõtra furẽ? Et distinguitur. nam aut peculium serui vel filij sit soluendo: & tunc bene competit actio furti tibi. aut nõ: & tunc nõ competit tibi actio furti. ¶ Sed & si rem.] Titius à fure emit rem furtiuam ignorans, & eidem Titio posteà est surrepta. datur Titio actio furti. ¶ Apud Labeonem.] Cùm emissem siliginem à te, dixi tibi vt eam dares ei qui pro me veniret ad eam accipiendam. quidam trãsiens per viam cùm dicerem hæc verba, audiuit, & venit ad te pro siligine, dicẽs se venire ex parte mea: cùm non esset verum. tandem tu ei dedisti, nõ vt statim fieret dominus siliginis, sed tunc demum cùm deliberarem. ego non habeo ratũ quod fecisti. dicitur ꝙ tu habes act. furti cõtra eũ. ¶ Si fugitiuũ.] Seruũ meũ fugitiuũ detrusum in carcerẽ cõmunis Boñ. quidã petijt sibi dari à potestate, & datus est: an teneatur mihi acti. furti? & dicit̃: aut potestas exegit satisdat. de rato ab isto: & tunc potestas hãc actionẽ tenebitur mihi cedere: & præterea furti cõtra accipiẽtem. aut nõ: & tunc si accipiens seruũ meũ habuit animũ eum lucrãdi, tenebitur mihi act. furti: non autẽ potestas tenebit̃ aliqua act. mihi. ¶ Si quis de manu.] Si percussi te in manu vt nummi quos habes in manu, tibi caderent, & alius acciperet: & sic fuit: teneor furti. ¶ Si qs massam.] Titius surripuit mihi Frãcisco massam meã argenteam: & de ea fecit scyphos. dicit̃ ꝙ agam act. furti & cõdic. furtiua nomine massæ vel poculorũ. Idem & si surripuit mihi vuas, & de eis fecit vinum, & habet vinacea. ¶ Seruus qui se.] Seruus dixit se liberũ, ad hoc vt inueniret mutuantem, & inuenit. dicitur ꝙ non est fur: & redditur ratio. idem de filio si se sui iuris dixit. ¶ Iuli.] Tradidi tibi pecuniã vt eam soluas creditori meo nomine. tu ei dedisti nomine tuo, cùm & eius esses debitor. dicitur ꝙ furtum facis. ¶ Si Titius.] Rem alienam vẽdidisti. non diceris nũmorum quos inde habes, furtum fecisse. ¶ Si ex duobus.] Duo erãt socij omnium bonorum. vnus eorum mutuauit pecuniam cuidam scholari habito pignore: quod pignus ei surreptum est. dicitur ꝙ ille tantum aget furti cui erat obligatũ: non autẽ eius socius. ¶ Neque verbo.] Verbis solis siue scriptura nõ fit furtum. furtum enim non fit sine cõtrectatione. vnde si consilium dedi furi vel opem vt furtum faciat, & non fecit: non sum fur, nec teneor furti. ¶ Si quis asinum.] Asinũ meum posuisti in equas tuas, vt sic eas cooperiret. non teneris furti si non habuisti animum cõtrectandi eum: & de hoc etiam extat rescriptum: sed teneris in factum. ¶ Cum Titio.] Cùm crederem pecuniam mutuare Titio qui erat legalis & diues homo, subiecisti mihi alium Titium pauperem, cui mutuaui: & nũmos mutuatos cum eo diuisisti. dicitur quòd teneris furti: & etiam Titius si hoc sciuit. ¶ Si maiora.] Cùm emerem frumentum à Titio ad pondus, puta centum corbes, & vellem facere mensurari, commodasti mihi maiora pondera cum quibus mensurarem, & mensuraui. hic commodans tenetur Titio act. furti, & etiam ego, si sciens maiora feci cum eis mensurari. ¶ Si quis.] Emi Stichum à domino eius, & de hoc habeo instrumentum quo continetur quòd emi Stichum. persuasisti Sticho vt nomen suum de hoc instrumento deleret: & deleuit. dicitur quòd teneris furti. si autem persuasisti ei vt alia mea instrumenta deleret, & fecit: teneris serui corrupti. si tu met hoc idem fecisti tuis manibus, teneris de dolo. ¶ Si linea.] Si lineam margaritarum mihi surripuisti, & agam furti: debeo dicere numerum. sed si agam furti pro vino surrepto, debeo dicere quot corbes. sed si vasa sunt surrepta. debeo dicere numerum.

¶ Si seruus.] Seruo meo habenti liberam peculij administrationem surrepta est res peculiaris. actio furti mihi domino est quæsita: quæ tollitur si transigat hic seruus cum fure non animo donandi. Idem & si tota pœna dupli vel quadrupli sit seruo soluta.

¶ Si quis iurauerit.] Iurasti te furtum mihi non fecisse. non teneris furti nisi amodò contrectes: sed rei persecutio puta rei vendicatio mihi dabitur. & de hoc dic vt in gloss. ¶ Si seruus.] Surripuisti mihi seruum: & interim est hæres institutus: & antequàm meo iussu adiret, vt quia cum mihi non dabas, decessit hic seruus: agam actio. furti ad pretium hæreditatis amissæ: & etiam conditio furtiua ad hoc datur, non solùm ad pretium serui. ¶ Si statuliber.] Statu liber vel res sub conditione legata surrepta est hæredi. hæres habet conditionem furtiuam: & æstimabitur quanti res talis valet. existente autem conditio. furti actionem amodò non habet hæres: quia sua desijt interesse. Fran.

furtũ facit sine dolo malo: ita nec consiliũ vel opem ferre sine dolo malo posse [h]. Consilium autẽ dare videtur qui persuadet & impellit atq; instruit cõsilio ad furtum faciendum. Opem fert qui ministerium atq; adiutorium ad surripiẽdas res præbet [i]. ¶ Cum eo [k] qui pãnum rubrũ ✠ ostẽdit, fugauitq; pecus, vt in fures incideret: si qdẽ dolo malo fecit, furti actio est. Sed & si nõ furti faciẽdi causa hoc fecit: nõ debet impunitus esse lusus tã perniciosus. idcirco Labeo scribit in factum dandam actionem.

✠ Vide in hũc locum Celiũ rhodiginum li. lect. antiqua. x. ca. xj.

Caius. LEX LII.

NAm & si pcipitata sint pecora, vtilis actio dãni iniuriæ, quasi ex lege Aqlia dabitur.

Vlpianus. LEX LIII.

SI quis [l] vxori res mariti subtrahenti opem consiliũmve

l ¶ Si quis.] scilicet extraneus. Roge.

accómodauerit, furti tenebitur [a]. Sed etsi furtum cum ea fecerit, tenebitur furti: cùm ipsa non teneatur [b]. Ipsa quoq; si opem furi [c] tulerit, furti nõ tenebitur, sed rerum amotarum [d]: serui verò sui nomine [e] furti [f] eá teneri, nequaquam ambigẽdum [g] est. Idem dicendum est & in filiofami. milite. nam ipse patri non tenebitur furti [h]: serui autem sui nomine castrensis tenebitur, si patri seruus furtum fecerit. ¶ Sed si filius meus qui habet castrense peculium, furtũ mihi fecerit: an possim actiõe vtili aduersus eum agere, videndum est, cùm habeat vnde satisfaciat. Et potest defendi agendum [i]. An autem pater filio teneatur si res eius castrẽsis peculij subtraxerit, videamus. Et puto teneri. Nõ tantùm igitur faciet furtum filio: sed etiam furti tenebitur [k]. ¶ Eum creditorem, qui post solutam pecuniã pignus non reddit: furti teneri Mela ait, si celandi animo retineat [l]. quod verum esse arbitror. ¶ Si sulphurariæ sunt in agro [m], & inde aliquis terram [n] egessisset & abstulisset, dominus furti [o] aget: deinde colonus cõducti actione consequetur vt idipsum sibi præstetur. ¶ Si seruus tuus vel filius polienda vestimenta susceperit, an furti actionem habeas [p], quæritur. Et si quidem peculium serui soluendo sit: potes habere furti actionem. sed si non fuerit soluendo [q], dicendum est non competere furti actionẽ [r]. ¶ Sed & si rem furtiuam imprudens [s] quis emerit, & ei surrepta sit, habebit furti actionem [t]. ¶ Apud Labeonem † relatum est: si siliginario [v] quis [x] dixerit, vt qui nomine eius siliginem petijsset, ei daret: & quidam ex transeuntibus cùm audisset, petijt eius [y] nomine, & accepit [z]: furti actionẽ [a] aduersus eum, qui suppetijt, siliginario competere, non mihi [b]. Non enim mihi negotium, sed sibi siliginarius gessit. ¶ Si fugitiuum meum † quis quasi suum à duumuiris vel ab alijs qui potestatem habent de carcere [c] vel custodia dimittere, acceperit: an is furti teneatur? Et placet, si fideiussores dederit [d], in eos [e] domino actionem dandam: vt hi [f] actiones suas mihi mãdent [g]. Quòd si non acceperint fideiussores, sed tanquam suum accipienti ei tradiderint: dominum furti actionem aduersus plagiarium habiturum. ¶ Si quis de manu alicuius nummos aureos vel argẽteos vel aliam rem excusserit: ita furti tenetur [h], si ideo fecerit vt alius tolleret, isq; sustulerit. ¶ Si quis massam meam argenteam surripuerit, & poculа fecerit: possum [i] vel poculorum vel massæ nomine furti agere, vel condictione. Idem est & in vuis & in musto & in vinaceis. Nam & vuarum & musti & vinaceorum nomine furti agi potest, sed & condici. ¶ Seruus qui se liberum affirmauit, vt sibi pecunia crederetur: furtum nõ fecit. Nãq; hic nihil amplius quàm idoneum se debitorem [k] affirmat. Idem est & in eo qui se patremfamiliâs finxit, cùm esset filiusfamiliâs vt sibi promptius pecunia crederetur. ¶ Iulia. lib. xxv. digesto. scribit, si pecuniam quis à me acceperit vt creditori meo soluat, deinde cùm tantam pecuniam eidem creditori deberet, suo nomine soluerit: furtum eum facere [l]. ¶ Si Titius alienam rem vendiderit, & ab emptore nummos acceperit: non videtur nummorum furtum fecisse [m]. ¶ Si ex duobus socijs omniũ bonorũ, vnus rem pignori acceperit, eaq; surrepta sit: Mela scribit eum solum furti habere actionem qui pignori accepit, & sociũ non habere [n]. ¶ Neq; verbo neque scriptura quis furtum facit. Hoc enim iure vtimur, vt furtum sine contrectatione non fiat. Quare & opem ferre, vel consilium [o] dare tunc nocet, cùm secuta contrectatio est. ¶ Si quis asinum meum coegisset, & in equas suas [p]

---

a ¶ Tenebitur.] licet furtum non faciat: vt insti. eo. §. interdum.
b ¶ Non teneatur.] vt & s. e. qui seruo. §. item placuit. & s. c. l. fin. in fi. & s. rerum amo. l. j.
c ¶ Furi.] surripienti res viri.
d ¶ Sed rerum amotarum.] si causa diuortij amouit: vt s. rerum amotarum, si cõcubina. in fin. j. respon. & l. sed & si. & l. si rem.
e ¶ Nomine.] quia ser-
10 uus vxoris fecit furtum viro.
f ¶ Furti.] s. noxali.
g ¶ Ambigendũ est] vt s. re. amo. l. & ideo. ij. respon. Sed cõtrà in eo. ti. si mulier. §. j. Solu. ibi timẽs seruus paruit mulieri vel crederet res mulieris.
20 h ¶ Furti.] hoc statim corrigitur.
i ¶ Agendum.] sic & s. de fideiuss. si dubitet. in fine. & de iudi. l. lis. in fine.
k ¶ Furti tenebitur] i. de furto. sed agitur actione in factũ: vt & s. de dolo. l. non debet.
30 & C. de dolo. l. si supstite. quæ sunt contrà. Ex supradictis not. quod in furto aliquãdo vitiatur persona & res, & per hoc fit res inusucapibilis: vt quãdo extraneus facit furtũ: vt insti. de vsusca. §. furti ue. Aliquãdo sola per-
40 sona: & sic est vsucapibilis: vt quãdo debitor creditori: vt s. de vsusca. l. sequitur. §. si rem. quãdoq; res tantum: & sic nõ est vsucapibilis, vt quãdo filij & serui faciunt furtum patri & domino: vt s. e. serui & filij. Idẽ
50 de vxore: vt s. eo. in prin. huius legis. & s. rerũ amo. l. j. quãdoq; nec psona, nec res quo ad se: licet quo ad aliũ sic: & tñ furti tenet: vt ille qui opem & consilium dedit: vt insti. eo. §. interdum.
l ¶ Retineat.] & con-
60 trectet. aliâs cõtrà. j. e. l. inficiando. in princi. & C. de pigno. acti. l. si nulla.
m ¶ In agro.] conducto ad hoc vt conductor habeat furtũ sulphuris. nã fructus est: vt. s. soluto matri. l. diuortio. §. si vir.
70 n ¶ Terrã.] ex qua extrahitur sulphur. et sic est. j. eo. si crete.
o ¶ Dominus furti aget.] & nihilominus colonus, secundũ Roge. vel dic vt diximus s. eo. si apes.
p ¶ Habeas.] subtractis vestibus. Accur.
80 q ¶ Soluendo.] & sic est periculo peculij: vt & suprà eodem. itaque.
r ¶ Actionem.] Nomine peculij, non suo: vt in contrario: vt s. e. eũ qui. §. an pater. vbi plenè diximus.
s ¶ Imprudens.] aliud si sciens: quia & ipse esset fur, & sic non agere furti: vt & s. eo. l. itaque. §. sed furti.
t ¶ Actionem.] secus in donatario: nisi & eius ratione euictionis interfit: vt. j. e. qui iniuriæ. §. fi. quæ est contrà.
v ¶ Et si siliginario.] id est venditori siliginis.
x ¶ Quis.] scilicet emptor.
y ¶ Eius.] scilicet emptoris.
z ¶ Et accepit.] suo noĩe. nõ tñ siliginarius transtulit dñium: nisi liberaret eũ ab emptore: vt. s. de sol. cùm qs. §. si debitorem.
a ¶ Actionem.] quam
10 cedẽdo liberatur: & ideo ei cõpetit, secũdũ Ro. sed dic cõtra: quia in genere tenet ad siliginẽ, quod perire non põt: & ideo datur ei: quia & eius interest.
b ¶ Non mihi.] emptori. & facit. j. e. si vendidero. §. si Titius. Sed
20 arg. contra. s. de solutio. si quis seruo.
c ¶ De carcere.] vbi custodiebatur: vt & s. de ser. fugiti. l. limenarchę.
d ¶ Fideiussores dederit.] duũuiris de rato, licet extra formam iudicij: vt. s. rẽ ra. ha.
30 l. interdũ. & l. si commissa. §. j. & facit. s. de peti. hære. l. cùm idẽ.
e ¶ In eos.] duũuiros. & nihilominus furti contra accipientem.
f ¶ Vt hi.] duumuiri. Azo.
g ¶ Mandent.] vel sine cessiõe habeo vti-
40 les: vt. s. de magi. cõue. l. j. §. exigere.
h ¶ Ita furti tenet.] vt insti. eo. §. interdũ. & s. ad le. Aquil. si seruus seruũ. §. interdũ. & arg. s. e. q seruo. §. j. sed cõtrà. s. e. l. in furti. §. ope. sed ibi dixi.
i ¶ Possum.] cõtrà vi-
50 debatur quasi dñs esset per specificationẽ: sed non est, q bona fides ibi exigitur: vt diximus. s. de acqui. rer. do. adeo. §. cùm qs. & facit. s. de cõdic. fur. l. si seruus. §. boue. & l. ex argento. & facit. s. ad exhiben. de eo. §. si
60 quis ex.
k ¶ Debitorem.] qui furti nõ tenet: vt. j. eo. falsus. §. si qs mihi. Sed cõtrà. j. e. l. §. cùm Titio. Solu. vt ibi.
l ¶ Furtum eum facere.] cùm dominium non sit translatum: & etiã mandati tenet: vt
70 s. de solu. l. Cassius.
m ¶ Fecisse.] vt. s. de acti. empti, ex empto. §. emptor. & suprà eodem. qui vas. in fine. Accursius.
n ¶ Non habere.] sic & suprà pro socio. si quis societatem. & C. de pignor. l. & si tuus
80 frater.
o ¶ Vel consilium.] ob solum consilium tunc tenetur quis furti, cùm non aliâs erat facturus is cui consilium datum est: vt & infrà de iniur. l. non solùm. §. si mandato. & not. infrà de verborum significatio. sæpe. §. fina. & facit infrà de iniur. l. item apud. §. si curaueris. & suprà e. l. qui seruo. in princi. & §. j.
p ¶ In equas suas.] ex quo coitu nascũtur muli. & est hic græcum Accursius

Furtiua res an vsucapi possit.

Sulphur fru & dicitur. Iste text. est singu. & non alibi secundũ Bar. hic & est mirabilis ad hoc quod debitor si soluit & rẽ debitam dedit alteri tertio dolo & fraude tertij, in re cõmittitur furtũ: & actionẽ furti habet debitor, non dominus rei. Bolo.

Hic habemus bonũ tex. & sing. secundum Bar. ex quo text. not. quod

ipsi custodes carcerũ qui dimittũt aliquos exire à mãdato rectoris, non tenentur, sed tenetur rector cuius mãdato dimittitur.

ἀδὶ τῇ ὀχέα † duntaxat captum admisisset, furti non tenetur: nisi furādi quoq; animū habuerit. Quod & Herennio Modestino procōsuli me de Dalmatia cōsulenti rescripsi circa equos quibus eiusdem rei gratia subiecisse quis equas suas proponebatur: furti scilicet ita demum teneri, si furādi animo id fecisset: si minus, agendum in factū. ¶ Cum Titio honesto viro pecuniam credere vellem, subiecisti mihi alium Titium egenum, quasi ille esset locuples: & nummos acceptos cū eo diuisisti. furti teneris [a], quasi ope tua consilioq; furtum factum sit. sed & Titius [b] furti tenebitur. ¶ Si maiora quis tibi [c] pondera commodauit, cùm emeres ad pondus: furti eum [d] teneri vēditori Mela scribit: te quoque, si sciuisti. Non enim ex voluntate vēditoris [e] accipis, cū erret in pōdere. ¶ Siquis seruo meo persuaserit vt nomen suū [f] ex instrumento puta emptiōis tolleret: & Mela scribit, & ego puto furti agēdum [g]. ¶ Sed si seruo meo persuasum sit vt tabulas meas describeret [h]: puto, si quidem seruo persuasum sit, serui corrupti [i] agendum. si ipse fecerit [k], de dolo [l] actionē dandam. ¶ Si linea margaritarum surrepta sit, dicendus est numerus [m]. Sed & si de vino furti agatur, necesse est dici quot amphoræ surreptæ sint. Si vasa surrepta sint, numerus erit dicendus. ¶ Si seruus meus qui habet peculij administrationem [n] liberam, pactus sit cum eo nō donationis [o] causa qui rem eius peculiarem surripuerat: rectè transactum videt. Quāuis enim domino quæratur furti actio: attamen in peculio serui est. Sed si tota pœna dupli furti seruo soluta sit: nō dubiè fur liberabitur. Cui consequēs est, vt si fortè à fure acceperit seruus qđ ei rei satis esse videatur: similiter rectè transactū videatur. ¶ Si quis iurauerit se furtum non fecisse, de inde rem furtiuam non † contrectet [p]: furti quidem actio perimit: rei tamē persecutio domino seruatur [q]. ¶ Si seruus qui surreptus est, hæres institutus fuerit: furti iudicio actor consequetur etiam pretium [r] hereditatis: si modo seruus antequā iussu domini adeat, mortuus fuerit. cōdicendo quoq; mortuum seruum, idē [s] consequetur [t]. ¶ Si statuliber surreptus sit, vel res sub conditione legata: deinde antequàm adeatur [v] hæreditas, extiterit conditio: furti iam agi non potest. quia desijt [x] interesse hæredis. pendente autem cōditione tāti æstimandus est [y], quanti empto rem [z] potest inuenire.

Idem. LEX LIIII.

Siquis † ex domo in qua nemo erat, rapuerit [a]: actione de bonis raptis in quadruplum conuenietur: furti non manifesti, videlicet si nemo eum deprehenderit, actione tollenda [b].

Paulus. LEX LV.

Qui iniuriæ causa ianuam effregit: quamuis inde per alios res amotæ sint: nō tenetur [c].

Accursius Florentinus.

a ¶ Furti teneris.] vt tollas contraria, dic aut error in substantia personæ debitoris, credendo aliū esse quàm sit: & tunc obtinet quod dicit hîc. aut in conditione personæ, vt quia liberum & sui iuris se dicat: & tunc non tenetur furti: vt arg. contrà. ʒ. ea. l. §. seruus. aut in qualitate cautelæ: vt an sit idoneus: & tunc cessat furti, & datur de dolo: vt in cōtrarijs. ʒ. 10 eo. falsus. §. siquis nihil. & ʒ. de dolo. l. & elegantèr. §. si. & l. si. & qđ hîc facit error psonæ, facit error pōderis: vt j. proxi. §. sed quidā dicunt errorem personæ non esse impedimentū quo minus transferatur dominium. argu. ʒ. 20 de acquir. pos. l. quod meo. §. si furioso. Sed argu. contrà in eo. tit. si me in vacuā. §. j. prima placet.

Error in psonæ substātia an impediat dominij translationem. † Vide Bu. dæū in annot. posterio. hîc, & Alciat. lib. dispunct. ij. ca. xiij.

b ¶ Sed & Titius.] si sciuit: vt. j. e. l. si is qui. §. si tu Titium.

c ¶ Tibi.] emptori. Accursius.

30 d ¶ Eum.] cōmodantem cū causa lucri tulit opē hoc modo. Sed certè imò de dolo: vt. ʒ. de dolo. l. arbitrio. §. de eo. solutio secundum Azo. hic sciens scienti cōmodauit in quo furtum factum est. ʒ. sciēs ignoranti: nec furtum 40 factum est. & plenè ibi de hoc dixi. Accur.

e ¶ Vēditoris.] aliàs debitoris.

f ¶ Nomen suū.] persuasoris: & tamen causa lucri, puta ne de cui ctione teneret. sed Ro. dicit prius scilicet sub tracto instrumento.

50 g ¶ Agendū.] quasi ope & consilio.

h ¶ Describeret.] id est deleret. vel dic. i. impleret: vt ad vsum iam non essent.

i ¶ Corrupti.] vt & ʒ. de ser. cor. l. Neratius. §. j.

k ¶ Fecerit.] qui persuasit seruo non cor-60 rupto.

l ¶ De dolo actionem.] scilicet saltem. R. sed Aquil. dari videtur: vt. ʒ. ad. l. Aquil. l. siquis testamentum. §. fina. & de his dixi suprà eo. l. qui tabulas. in fi. Accursius.

m ¶ Numerus.] facit. j. codem. l. in actione. & suprà de rei ven. l. si in rem. Accursius.

n ¶ Administrationem.] specialiter concessam: vt. ʒ. de pecu. quam Tuberonis. §. alia. Accursius.

70 o ¶ Non donationis.] aliàs secus: vt & ʒ. de pac. l. contra iuris. §. si. & l. seq. in prin. & §. j. & ʒ. de dona. l. filiusfami.

p ¶ Non contrectet.] aliàs secus: vt no. ʒ. eo. l. ei qui.

q ¶ Seruatur.] imò nec condictio remanet: vt. ʒ. de iureiur. l. si duo. §. eum. qui est contrà. Sol. hîc de rei ven. dicit, ibi de condictione secundum Al. Vel remanet condictio, vt hîc: sed exceptione remouetur, vt ibi. Vel hîc quasi cū hærede furis, id est qui hæres fecerit furtum, agi intelligitur: vt ibi dicit. & facit. ʒ. de condi. furti. l. si pro fure. in prin. Accursius.

r ¶ Et pretium.] duplum vel quadruplum. Ioan. vel dic vt dixi. ʒ. 80 eo. l. in furti. in princi.

s ¶ Idem.] vt & ʒ. de condi. fur. l. si cōdicatur. & ʒ. ad exhib. sed si hæreditas. Item est contrà. j. eo. si is cuius. in fi. sed illud lucrum est cū alterius iniuria: vt. ʒ. ex qui. cau. ma. l. sciendum. & l. denique. & ʒ. de dam. infec. Proculus.

t ¶ Consequetur.] scilicet pretium hæreditatis.

v ¶ Antequam adeatur.] si dicas hæreditas, dic desijt impropriè poni: quia nunquam interfuit, cùm rei hæreditariæ non fiat furtum: vt. ʒ. ti. ij. l. j. §. Scæuola. sic. ʒ. vsufru. quemadmodum ca. l. iij. §. j. si dicas adeatur, scilicet iudex, tunc propriè ponitur.

x ¶ Desijt.] Sed tunc est contrà. ʒ. eo. inter. in princi. Sol. hîc de condi. furti. ibi de act. fur. dicit, vt non desinat competere, quia desinat interesse.

y ¶ Aestimādus est.] si agatur furti pro fur to commisso post aditā hæreditatem.

10 z ¶ Emptorem.] Not. res tantum valet quantum vēdi potest. sic. ʒ. de cōdi. fur. si seruus. Sed contrà videt. j. eo. si vendidero. §. cū autem. So. ibi in actione furti, hîc in condi. vel verius illa secundū istam, vt ibi sit verum 20 pretium.

Siquis ex domo] CASVS. Cùm essem in camera Thaddei dilecti mei ad scribendos istos casus, dimissa camera mea, in qua nemo tūc erat, qui dā rapuit libros meos de camera mea. tenebi-30 tur vi bo. rap. in quadruplum, & furti non manifesti. sed si effregit cameram meam nō animo surripiendi per se vel per aliū aliquid: tamen alius inuēta camera mea fracta surripuit modò aliquid: nō tenebitur effractor furti. & reddit ratio. & 40 hoc dicit hæc. l. cum prin. seq. Fran.

† in pluribus exē. nō habet vox, non.

a ¶ Rapuerit.] non clàm: quia sic esset simplex furtum: vt. ʒ. eo. l. j. sed rapturus etiam si inuenisset ibi aliquem.

b ¶ Tollenda.] hic est specialis casus, secun-50 dum. P. vt raptor nō teneatur furti non manifesti. aliàs cōtrà: vt instit. vi bo. rapto. in princ. Vel dic hîc tolli act. furti nō quo ad natiuitatem: sed quia facta fuit exactio ꝑ hanc vi bo. rap. vt. j. vi bo. rap. l. j. Item dicit P. ra-60 ptorē etiam si deprehendatur, non teneri furti manifesti: sed non manifesti, vt hîc innuit. sed dic contra, scilicet eum manifesti teneri: vt infrà eodem. si vendidero. §. cùm raptor. Item not. secundum H. quòd in casu huius legis loquitur infrà, de pub. iudic. l. infantem. Nam aliàs semper vi bo. rap. actione si agatur criminaliter, erit publicum iudicium, scilicet legis Iuliæ vis publi. vel priua. quæ publica sunt: vt infrà, de pub. iudi. l. j. & facit infrà de incen. rui. nau. l. iij. §. Labeo.

† Materiā furti habes latissimè tractatam per scribentes in auth. sed nouo iure. C. de ser. fugi. per Alex. cōsil. v. in. j. vol. & ad materiā huius l. vide Bal. in l. si quis in tātū. C. vnde vi. & ista lex est sing. & nō habet concor. secundum Bait. Raptor quandoque furti nō manifesti non tenetur.

70 Qui iniu.] In princi. casus est planus. ¶ Si seruus.] Commodaui Thaddeo librum meū: seruus meus ei surripuit: & Thaddeus bene est soluēdo in soluenda æstimat. libri dicitur quòd agam commodati act. ad æstimat. libri: & ipse Thaddeus contra me act. furti. & ab hac acti. furti liberor reddendo Thaddeo quod ab eo habui. idem & si antequam agam velim ei remittere act. commodati. sed si seruus Thaddei surripuit librū illum: thaddeus mihi tenebitur act. commodati tantùm, non furti. ¶ Qui alienis.] Gestor meorū negotiorum culpa sua rem meā amisit per furtū. dicitur ꝙ nō habeo acti. furti. sed agā contra gestorē ad æstimat. rei meæ: & teneor sibi cede-80 re act. furti quā habeo contra furem. Idem in eo qui gerit negotia mea pro tutore. Idem in eo tutore qui oblata satisda. cōtutoribus, solus administrat. ¶ Si ex donatione.] Rem meam tibi donatā à Titio tibi surripio: puta seruū: agis contra me furti, si interest tua ratione possessionis: vt quia damnum ab eo datū alicui emendasti, vel cum emptum curasti: cùm & si eum possideres, & eum à te vendicarē, ob staret mihi exceptio nisi has expensas tibi redderem. Fran.

c ¶ Non tenetur furti.] vt. ʒ. eo. l. verum. Azo. sed contrà. ʒ. cod. l. in

furti.§ ope.Sol.vt ibi. ADDITIO.]Dic ꝙ ibi habuit animum vt furaretur res ab alio certo, vel incerto: vt ibi per Bar. aliâs: secus secundum eundum.

a ¶Distinguunt.]No.sic.ϳ.de iniurijs.l.quod reipub.&.C.de fica.l.j.&.ꝭ.de tabu.exhib.l.iij.§.si quis dolo.

b ¶Rem.] cõmodatã.

c ¶Is.] cõmodatarius.

d ¶Cum eo.] commodatario.

e ¶Furti.] noxali: vt &.ꝭ.commo. rẽ mihi.§.fi.aliàs, si seruus.

f ¶Furti actionẽ.] id est condictionẽ furtiuam. aliud in actione furti: vt.ꝭ.eo.inter. sed hodie fortè idem in actione furti: vt instit.e.§.quæ de fullo.ac.&.C.eo.ti.l.fi.§.tales. quæ sunt contrà: quibus dicitur non dari commodatario actionem furti si dominus eum non cõueniat commodati. sed certè prorsus alius est ibi casus: scilicet qa ibi extraneus, hic seruus commodãtis fecit furtũ. Sed quare per cõpensationem non cõfunduntur saltem vsq; ad concurrentem quãtitatẽ? Respõ. propter electionem quã habet dominus in noxali. Accursius.

g ¶Sed tantum commodati.] Sed quare magis si tu contrectas: vt insti.eo.§.placuit. cùm nõ debeat licere seruo quod nõ licet libero: vt.C.si ser. extero se.l.j.& facit ad.§.ꝭ.nau.cau.sta.l.licet.§.j.& de excep. do. apud.§.j.quòd si is.

h ¶Non habet.] facit ꝭ.co.l.cuius.cõtra.& quod ibi nota.

i ¶Eadem sunt.] vt nomine rerum subtractarũ teneatur: sed nõ condenetur nisi actiones cedantur.

k ¶Suscepit.] facit.C. de tuto.& cu.qui satis non de.l.non omnium.

l ¶Defendisti.] & sic æstimationem damni pro eo soluisti.

m ¶Habiturus.] Itẽ potest interesse vt feratur sententia in condẽnatione: vt sic de euictione agat si donatio ceperit à promissione: vt.C.de iur.do.l.j.aliâs ergo non: vt hîc. sed secus si ex vẽditione possideas: vt.ꝭ.eo.cùm ꝙs.§.j.&.ϳ.si quis vxori.§.sed & si rem.quę sunt contrà. item non ob.ꝭ.co.l.cuius.vt ibi dixi.

furti. nam maleficia, voluntas & ꝓpositũ delinquẽtis distinguũt [a]. ¶Si seruus commodatoris rem [b] surripuerit, & soluendo sit is [c] cui surreptum est: Sabinus ait posse et commodati agi cum eo [d], & cõtra dominũ furti [e] serui nomine. sed si pecuniã quam dominus exegit, reddat, euanescere furti actionẽ [f]. Idem est & si remittat cõmodati actionem. ¶Quòd si seruus tuus rem tibi commodatã surripuerit: furti tecum actio nõ est: quia tuo periculo res fit: sed tantum cõmodati [g]. ¶Qui alienis negotijs gerẽdis se obtulit, actionem furti non habet [h], licet culpa ei9 res perierit: sed actione negotiorũ gestorũ ita damnãdus est, si dñs actionẽ furti ei cedat. Eadẽ sunt [i] in eo qui pro tutore negotia gerit, vel in eo tutore qui diligentiã præstare debet: veluti qui ex plurib9 tutoribus testamento datis, oblata satisdatione solus administrationẽ suscepit [k]. ¶Si ex donatione alterius rem meam teneas & eam surripiã: ita demum te furti agere mecum posse Iul. ait, si intersit tua retinere possessionem, veluti si hominem damnatum noxali iudicio defendisti [l]. vel ægrũ curaueris: vt aduersus vendicantem, iustam habiturus [m] sis retentionem.

Gaius. LEX LVI.

SI pignore creditor vtatur, furti tenetur [n]. ¶Eum qui quid [o] vtendum accepit: si ipse alij commodauerit: furti obligari responsum est [p]. Ex quo satis apparet furtum fieri & siquis vsum alienę rei in suum lucrum conuertat [q]. Nec mouere quem debet, quasi is nihil lucri sui gratia faciat. Species enim lucri est, ex alieno largiri, & beneficij debitorem [r] sibi acquirere. Vnde & is furti tenetur, qui ideo rem amouet, vt eam alij donet. ¶Furem interdiu deprehensum nõ aliter occidere lex. xij. tabula. permisit, quàm si telo [s] se defendat. Teli autem † appellatione & fustis, & ferrum, & lapis, & denique omne quod nocendi causa habetur, significatur [t].

¶*Condictio uel uendicatio rei furtiuæ non tollit pœnam, sed pœnalem actionem: furti ecõtra. Bartolus.*

¶Cùm furti actio ad pœnæ persecutionem pertineat, condictio verò & vẽdicatio ad rei recuperationem: apparet recepta re nihilominus saluam esse [v] furti actionem, condictionem verò & vendicationem tolli: sicut ex diuerso post solutam dupli aut quadrupli pœnã salua est vendicatio & cõdictio [x]. ¶Qui ferramenta sciens commodauerit ad effringendum ostium vel armarium: vel scalam, sciẽs cuius rei gratia id fieret, commodauerit ad ascendendum: licet nullũ eius consilium principaliter [y] ad furtum faciẽdum interuenerit, tamen furti actione tenetur. ¶Si tutor, qui negotia gerit, aut curator transegerit cum fure: euanescit [z] furti actio.

Paulus. LEX LVII.

CVm creditor rẽ sibi pignoratã aufert, non videtur cõtrectare [a], sed pignori suo incũbere.

* Iulianus. LEX LVIII.

INterdum fur etiã manente pœnæ obligatione in quibusdam casibus rursus obligatur, vt cum eo sæpius eiusdẽ rei nomine furti agi possit. Primus casus occurrit si possessionis causa mutata esset:

† Iste text. põ: ad hoc allegari, ꝙ armorũ appellatione venit omne id quod nocere potest.

Conditio furti rei vendi. non tolli tur.

* al. Pau.

n ¶Furti tenetur.] vt insti.eo.§.furtum autem.

SI pignore.] CASVS. Creditor puta bozolus libro sibi obligato vtitur. tenetur furti. idem est si rem tibi commodatam, alij commodas. Idem & si fullo vestimentis meis quæ accepit ad poliendum, vtitur portando ea. Idem est si aliquis surripiat rem ad hoc vt alij donet. species enim lucri est, ex alieno largiri. ¶Furem.] Furem inueni in camera mea surripientem de die mihi librum meum. possum eum impunè occidere si se telo defendat. Secundò dicit quid appellatione teli significatur. ¶Cum furti.] Cùm actio furti datur ad pœnam: rei vendicatio & condictio furtiua datur ad rem vel eius æstimat. dicitur quòd pœnalis non tollitur per persecutoriam, vel econtra: sed persecutoria per persecutoriam tollitur. ¶Qui ferramenta.] Commodaui furi ferramenta ad frangendum ostium, vel scalas sciens commodaui: nec aliter secum participaui consilium. teneor furti. ¶Si tutor.] Tutor, vel curator transigens cum fure rei pupilli tollit actio. furti. Fran. Accur.

o ¶Eum qui quid.] id est aliquid.

p ¶Responsum est.] vt &.ꝭ.co.qui vas.§.si ego.

q ¶Conuertat.] vt infrà eodem.fullo.& argumen. suprà, de dona.l.si tibi rem.& suprà, commo.si vt certo.§.sed interdum.&.C. eodem.l.alienum.

r ¶Debitorem.] naturalem: vt & suprà, de pe.hæred.l.sed & si lege.§.consuluit.& in aut.de hære.& fal.§.si verò expressim.

s ¶Telo.] no.telo: qa nocturnum etiam sine telo: vt suprà, ad legẽ Aquil.l.iij.§.lex.&.ϳ.de sica.l.furem.

t ¶Significatur.] & facit instit.de inter.§.qui autem.& suprà, de vi & vi arg.l.iij.in princi.& infrà, de verborũ significatoi.l.armorum.

v ¶Saluam esse.] vt C.eo.l.ancillæ. & insti tu.eod.§.j.& suprà, de condi.furti.l.si pro fure.§.fina.

x ¶Condictio.] vt tamen vna eligatur: vt C.de noxa l fina.& no. secundum Azo. quòd vendicatione non tollitur ipso iure condictio: vt.ꝭ.e.ei qui.quia plus ea continet: vt.ꝭ.de act.& obli.l.qui seruum.§.final.vel dic vt dixi in.d.l.ei qui. Item videtur contrà ad.§.quod me. cau. l. metũ. §. licet. & nau. cau. l. idem.§.fina. sed ibi plenè dixi.

y ¶Principaliter.] id est expressim: quia fortè nihil dixit: sed bene sciebat ad quid accipiebat. Itẽ ad id quod ex sola ope tenẽatur, videtur contrà.ϳ.de verbo.signi.sæpe.in fi. sed ibi dixi.& facit institu.co.§.ope.&.ꝭ.co. in furti.§.ope.&.l.si quis vxori.§.neque.

z ¶Euanescit.] vt & ϳ.co.l.interdum.§.qui tutelam.&.ꝭ.pro empto.qui fundum.§.si tutor. Accur.

CVm creditor.] CASVS. Creditor rem sibi obligatam aufert. nõ tenetur furti. & intellige quòd erat ei tradita res, & eam posteà amiserit: vel à debitore qui eam tenebat, abstulit. & dic vt in glo. Fran.

a ¶Contrectare.] imò contrà: vt suprà, vi bo.rap.l.iij. Solu. hîc loquitur in dubio: vt argumẽ. suprà, pro socio.l.merito. sed ibi contrarium probatur, secundum H. vel hîc loquitur quando fuerat ei tradita, & posteà possessionem amiserat. vel à debitore qui precario tenebat abstulit: vel ex conuentione vel iudicis authoritate. ibi nullum horum interuenit: vt arg.C.de pig.act.l.iij.

INterdum.] CASVS. Aliquando euenit vt fur obligetur pluries act. furti pro eadem re: vt si surripuisti mihi rem, & ea peruenit ad me: iterum eandem mihi surripuisti, vel ei cui commodaueram: teneris duplici acti. fur. Idem si surripuisti mihi rem: tandem ea res peruenit ad me, & eã vendidi alicui & tradidi & iterũ candẽ ei surripuisti: teneris & mihi & nouo domino act. furti. ¶Qui furẽ.] Furem deprehensum cum re mea furtiua duxi ad præfectum vigiliũ, vel ad præsidẽ. videor elegisse viã persecutionis: & si iudex cõdẽnat eum mihi in æstima. rei surreptæ, videtur sublata quæstio furti: sic corpus vltra æstimat. cum condemnauit: siue non: cũ maiori pœnæ corporali sit surreptus. ¶Si res peculiaris.] Res peculiaris surrepta est seruo meo: tãdem reuersa est in potestatẽ serui. actio fur. quæ erat nata,

erat nata, tollitur. Secundò dicit. seruus rem suam peculiarem surripiendo non dicitur fur: cùm rei conditio per hoc non mutetur. Tertiò dicit. Tutor potest transigere cum fure rei pupilli: & tollitur act. furti. Idem si reuertatur res surrepta in potestatem tutoris: cùm tutor loco domini sit. Idem in curatore furiosi cùm & alienare rem furiosi possit: intellige & cum decreto & ex causa iusta. Vltimò dicit. tutor item curator furiosi ꝑ re pupilli vel furiosi surrepta habēt condictionem furtiuā.

¶ Si duo serui.] Duo serui tui mihi surripuerunt vestem & argentum: egi non in eo vnius cōtra te occasione vestis surreptæ. possum agere nomine alterius occasione argenti. Fran. Accur.

† Habetis hîc tex. no. ad hoc ꝙ est licitū capere furem & eū ducere ad iudicē: licet dicamus ꝙ nemo pōt sibi ius dicere per.l. extat.s. quod me.cau. tū speciale est in fure secūdū Bart. hîc de quo tex. faciunt festum Bar. & Bald. in.l. si ab hostibus §.j.s. solu. ma. Bolo.

veluti si res in domini potestatē [a] redijsset, eandemq; idem surripuerit vel eidem domino, vel ei cui cōmodasset aut vendidisset. Sed & si persona domini mutata esset, altera pœna obligatur [b]. ¶ Qui furē † deducit ad præfectum vigilū, vel ad præsidem [c]: existimādus est elegisse viam qua rē persequeretur [d]. Et si negotium ibi terminatū est, & damnato [e] fure recepta est pecunia sublata, in simplū: videtur furti quæstio sublata: maximè si nō solùm rem furtiuā fur restituere iussus fuerit, sed amplius aliquid in eum iudex constituerit [f]. Sed & si nihil amplius quàm furtiuam rem restituere iussus fuerit: eo ipso ꝙ in periculum maioris pœnæ [g] deductus est, intelligendum est quæstionem furti sublatam esse. ¶ Si res peculiaris surrepta in potestatem serui redierit, soluitur [h] furti vitium: & incipit hoc casu in peculio esse, & ita à domino possideri. Cùm autem seruus rem suam peculiarem furandi consilio amouet: quandiu eam retinet, cōditio eius non mutatur [i]. nihil enim domino abest. sed si alij tradiderit, furtum faciet [k]. ¶ Qui tutelam gerit, transigere [l] cum fure potest: & si in potestatem suam redegerit rē furtiuā, desinit [m] furtiua esse: quia tutor loco domini habetur. Sed et circa curatorem furiosi eadem dicenda sunt, qui adeò personam domini [n] sustinet, vt etiam tradendo rem furiosi alienare [o] existimetur. Condicere autem rem furtiuam tutor & curator furiosi eorū nomine [p] possunt. ¶ Si duo serui tui vestem & argentum surripuerint,

a ¶ In domini potestatem.] vt &.s.eo.inter.§.fi.& ar.C.de ser. fugi.quicunque.

b ¶ Obligatur.] si in potestatem noui domini res redijsset, & iterum ei surrepta esset secundum R. sed de hoc nemo dubitat, cùm superius responsum hoc satis dixerit. Dic ergo vt dixi.s. eo. si dominium. Itē facit j.eo.l.inficiando. §.infans.

c ¶ Ad præsidem.] facit.s.de offi.præsi.l.iij.

d ¶ Qua rē persequeretur.] scilicet tātum remittēdo pœnā.

e ¶ Damnato.] scilicet non videtur ꝙ debuerit dānari: quia ius suū amisit: vt.s. quod me.causa.l.extat.&.C. vnde vi.l. siquis. & de exhi.reis.l fin.&.C.vi bo.rap.res quæ sunt contra.so. hîc fugisset: vt.C.de iude.l. nullus. &.s.quæ in frau. cre.l. ait prætor.§.si debitorem. vel datus fuit mihi à domino vel ipse se dedit si erat liber vt eū torquerem, & crimē inquirerē, non iudici darem: sed dedi: vt.s.de condi. ob cau. l. quod seruius. vel speciale in fure.

f ¶ Constituerit.] fortè verbera.

g ¶ Pœnę.] corporalis, quæ est grauior: vt.j.de poe.l. in seruorum.§.fi.quod postulasse videtur dominus pro duplo vel quadruplo, sic inciuiliter non modò ordinario eum ducendo. Azo.& sic nō ob.C.quando ciuilis actio præiu. cri.l.j.& facit.j.de iniur.l.sed si vnius.§.ij.

h ¶ Soluitur.] vt.s.de vsucap.l.sequitur.§.Labeo.

i ¶ Non mutatur.] secus in dominica: vt.C.de ser.fugi.l.j.& argu.s. de acquir.posses.l.rem quæ nobis.

k ¶ Furtum faciet.] seruus & accipiens si fuit sciens: vt &. C.quod cum eo, si liberam.in fi.sic ergo nota ꝙ donec est apud dominum, possessio non potest dici furtiua: sed traditione facta sic, quasi possessione amissa sit furtiua.arg.s.de acqui.pos.l.iij.§.quòd si seruus.

l ¶ Transigere.] vt &.s.eo.si pignore.§.fi.& arg.C.de transac.l.præses.sed non potest gratis liquidum debitum remittere: vt in contrario: vt.C.de pac.l.pactum.

m ¶ Desinit.] vt &.s.de vsusc.l.sequitur.§.si pupilli. Mirum ergo est quòd non agit furti: vt.s.eo.qui iniuriæ.§.qui alienis.

n ¶ Domini.] cùm bene gerit: non cùm malè: vt hîc, &.s.e.l.tutor. & s.pro emptore.l.qui fundum.§.si tutor.& quod vi, aut clā.l.is qui.§. si tutoris.&.s.de admi.tuto.l.qui tutelam.&.C.de quæstio.l.ij. Sed in duobus casibus fallit: vt in pacto gratuito: vt modò dixi. Itē in consti.procu. vt.C.de procura.l.neque.

& alterius nomine de veste tecum actum fuerit, alterius de argento agatur: nulla exceptio [q] dari debebit ob eam rem quòd iam de veste actum fuerit.

✱Alphenus. LEX LIX.

SI cretæ fodiēdæ causa specū [r] quis fecisset, & cretam abstulisset: fur est, nō quia fodisset [s], sed quia eam abstulisset.

Vlpianus. LEX LX.

SI filiofamiliâs furtum factum esset: rectè is paterfamiliâs factus eo noīe aget [t]. Sed & si res ei locata surrepta fuerit, & paterfamiliâs factus sit: idē agere poterit [v].

Idem. LEX LXI.

SI is, qui rem commodasset, eā clàm abstulisset, furti cum eo agi non potest: quia suum recepisset, & ille commodati liberatus esset [x]. Hoc tamen ita accipiendum est, si nullas retinendi causas is, cui commodata res erat, habuit. nam si impensas necessarias in rē commodatam fecerat, interfuit eius potius per retentionem eas seruare, quàm vltrò cōmodati agere: ideoq; furti actionē habebit [y].

Africanus. LEX LXII.

ANcilla fugitiua quemadmodum sui [z] furtum facere intelligitur, ita partum quoque contrectando, furtum facit.

¶ *Hæc lex diuiditur in sex partes. Prima loquitur de seruo communi surripiēte. Secunda de seruo pignori dato. Tertia de seruo redhibito. Quarta de seruo empto mādato alicuius. Quinta de seruo deposito. Sexta de seruo cōmodato. Secunda ibi, His etiam. Tertia ibi, Idem dicendū. Quarta ibi, Quod verò ad mandati actionē. Quinta ibi, Idq; euidentius. Sexta ibi, Circa commodatum. vsque ad.§.locaui. Bar.*

Idem. LEX LXIII.

SI seruus communis vni ex dominis furtum fecerit: com-

o ¶ Alienare.] cum decreto & ex causa: vt &.C.c.l.ij.&.s.de cu. fur. l.ab agnato.&.l.fina.

p ¶ Nomine.] nō suo: vt.j.c.is cuius.&.d.l.qui iniuriæ.§. qui alienis.

q ¶ Nulla exceptio.] quasi videat remisisse ꝑ altero agēdo: sed non sic: vt hîc, &.j.c.siqs ex.§.j.& facit.s.de condi.fur.l.si seruus.§. bone. & s.commo.l. in commodato.§.duabus.

SI cretæ.] CASVS. Feci specū.i. fossam in fundo tuo, & inde amoui cretā. teneor furti: non quia cauaui, sed quia amoui cretam. Fran.

✱al. Vlpianus.

r ¶ Specum.] Quid sit specus, dicitur.s. de riuis.l.j.§.specus.

s ¶ Fodisset.] non aīo furādi: alioqn hoc ipso ꝙ amouit de loco ad locū, licet nō abstulerit, tenet furti: vt.s.eo. l.verū.§.eorum.& hoc patet in eo qui segetē secat: vt.s.eo.l. vulgaris. vel hîc subaudi tm̄.

SI filiofami.] CASVS. Filiofa. factū est furtū rei castrēsis peculij vel quasi vel aduentitij. eidē facto sui iuris cōpetit actio furti. idē & si res ei locata sit ei surrepta. Francis.

t ¶ Eo nomīe aget.] in castrēsib⁹ vel quasi, vbi cōpetit actio ei ēt ab initio. hodie idē in aduētitijs. In ꝑfectitijs quoq; rectè paterfa. factus aget si fortè peculiū separatū habet à bonis patris: vt.s. de mino.l.denique. §. sed vtrū nā licet patri statim sit q̄sita actio furti, est tn̄ in peculio filij: vt.s.e.siqs vxori. §. si seruus meus. Azo.

Pater an habeat actionē pro furto cōmisso filio in peculio suo.

v ¶ Agere poterit.] q̄a sua interest, & obligat̄ etiā filiusfami. vt s.de actio. & obliga.l. filiusfami.

SI is, qui.] CASVS. Rē tibi cōmodaui, & eā tibi surripui. nō ages furti, cū liberat⁹ sis ab actio. cōmodati. nisi intersit tua tenere rē cōmodatā, puta ꝑpter expensas quas in re cōmodata feceris: quā melius sit ꝑ retētionē seruare, quam habere ius agendi per act. commodati. nā hoc casu habes act. furti. Franciscus.

x ¶ Liberatus esset.] ad hoc.s.cōmo.l.rē mihi. & ad.l.Aquil.l.legis. Sed arg.contrà.s.eo.in actione. §.qui rem. ADDITIO. Dic secundum Barto. ꝙ ibi habebat retentionem occasione, idem & hic quando habet retentionem ob aliquam causam occasione debiti.

y ¶ Habebit.] vt.s.eo.creditoris.§.fi.&.j.vi bo.rap.l.ij.§.in hac.

ANcilla.] CASVS. Si ancilla mea fugiat à me: facit furtum sui. Item si contrectat partum suum, facit furtum partus. Fran.

z ¶ Sui.] vt &.C.de seruis fugi.l.j.& erat dominica, nō peculiaris alterius serui, quia tunc seruares quod dicitur.s.eo.interdum. §. si res.

SI seruus communis.] CASVS. Seruus communis.i. meus & tuus fecit tibi furtum. aut damnum tibi præstare teneor, aut partem quam habeo in seruo, tibi cedam: & si alienaui partē meā, ages cum emptore ad hoc: secus si efficiatur liber, vel decedat: nam non teneor nisi de furto aliquid penes me sit. Secundò dicit. Obligasti mihi seruum furem ignorans. is mihi furtum facit. agam contraria pignoratitia vt aut emēdes furtum: aut pro noxa eum relinquas penes me. idem & si seruum quem emi à te, tibi reddā ex causa redhibit. qui seruus fecerat mihi furtum, nam teneberis mihi vel furtum emendare, vel seruum pro noxa dimittere. sed si sciēs seruū furē, eum

mihi obligas, & is mihi surripiat: præcisè teneris emendare damnũ. in act. autem ex em[pto] spectabitur quid venditor serui promisit: vt ad id quod promisit, teneatur. in act. autem mandati aliud seruatur quam in superioribus dictum sit: vt si mandaui tibi vt talem seruum puta, Stichum mihi emas, & emisti, & is seruus tibi surripiat: teneor act. mandati præcisè omne damnũ quod habes tibi emendare etiã si ignorabam eum furem. Id quod in mãdato dixi, serua in deposito, & redditur mirabilis ratio. sed in commodato aliud seruatur quando commodatum est factum gratia accipientis tantum: quia si seruus cõmodatus faciat furtum commodatario, tenetur cõmodans vel emendare dãnum, vel dare pro noxa seruũ. hæc sunt vera si non fuit in dolo commodans sicut & locator. imò potest dici ꝙ in minus teneat quã locator: vt sic etiam sciẽs commodans seruum furẽ, non teneatur vltra æstimat. serui. Vltimò reuertit ad casum depositi & mandati: vbi est dictum ꝙ mandans & deponens tenentur insolidum: dicens ꝙ hæc sunt vera: qñ depositarius vel mãdatarius nõ fuit in culpa: secus si depositarius aut mandatarius commisit totum aurũ vel argentum huic vilissimo seruo, quod dominus non fecisset: certè hoc casu nõ tenetur commodans vel deponens emendare dãnũ. ¶ Locaui.] Cùm locarem tibi fundum pro certa mercede, conuenit vt fructus agri sint obligati pro mercede. tandem tu eos clã exportasti. furti teneris. idem & si vendas eos, & emptores exportét: nam fructus efficiuntur furtiui. Secundò dicit: donec fructus cohærẽt agro, domini dicuntur. remoti autẽ, si quidem à colono, sui sunt, cũ voluntate dñi eos accipiat. sed quãdo emptor, qui emit à colono, percipit, nõ fiunt coloni, cũ emptor suo nomine percepit, non coloni. ¶ Statuliberum.] Seruus liber esse iussus est si det. x. hæredi. interim hic seruus commisit delictum propter quod hæres tãquã dominus conuentus est noxali: & pendente iudicio noxali seruus dedit hæredi. x. & peruenit ad libertatem. nunc hæres petit se absolui à iudicio noxali cum desijt habere seruum. quæritur quid iuris sit? & refert de qua pecunia soluit hic seruus. x. hæredi. nã si de pecunia aliunde habita quàm ex peculio, tũc debet hæres hæc. x. quæ habuit à seruo, dare agenti noxali: & liberabitur à noxali. nã & si dedisset eum pro noxa antequam dedisset hæc. x. hæredi: dedisset hæc. x. seruus enim pro noxa datus esset. si autem seruus dedit. x. hæredi de pecunia peculiari: tunc liberabitur hæres à noxali nullo dato agenti noxali: quoniam & si dedisset eum pro noxa ante data. x. hæc. x. quę habebat seruus in peculio, non iuissent inuito hærede ad eum cui esset datus pro noxa. Fran.

† Not. primò ꝙ officiũ suum nemini debet esse damnosum. Secũdò no. & tenementi: qa alibi non reperies ꝙ in actione mã dati cõtraria venit leuissima culpa, secundũ Bart. hic.

muni diuidundo [a] agi debere placet, & arbitrio iudicis contineri vt aut damnum præstet, aut partem cedat. Cui consequens esse videtur, vt etiam si alienauerit suam partem: similiter & cum emptore [b] agi possit, vt quodãmodo noxalis actio caput sequatur. Quod tamen non eousque producẽdum ait, vt etiam si liber sit factus, cum ipso agi posse dicamus: sicuti non ageretur etiam si proprius [c] fuisset. Ex his [d] igitur apparet mortuo seruo nihil esse quod actor eo nomine consequi possit nisi si fortè quid ex re furtiua ad socium peruenerit. ¶ His etiam illud consequens esse ait, vt si is seruus, quem mihi pignori dederis, furtum mihi fecerit: agendo pignoratitia cõtraria consequar vt similiter aut damnum decidas, aut pro noxæ deditione hominem relinquas [e]. Idem dicendum de eo est quem conuenisset [f] in causa redhibitionis esse: vt quemadmodum accessiones & fructus emptor restituere cogitur, ita & econtrario venditor quoque vel damnum decidere [g], vel pro noxæ deditione hominem relinquere cogatur [h]: nisi q̃d in his [i] amplius sit. ¶ Quòd si sciẽs quis ignoranti furem pignori dederit omnino damnũ præstare cogendus [k] est. id enim bonæ fidei cõuenire: sed in actione empti præcipuè spectandum esse qualem seruum venditor promiserit [l]. ¶ Quod verò † ad mandati actionem attinet, dubitare se ait num æquè dicendum sit omnino damnum præstari debere. Et quidem hoc amplius quàm in superioribus causis seruãdum est, vt etiam si ignorauerit is, qui certum [m] hominem emi mandauerit, furem esse: nihilominus tamen damnum decidere [n] cogat. Iustissimè enim procuratorem allegare, non fuisse se id damnum passurum, si id mandatum non suscepisset. Idque euidentius in causa depositi apparere [o]. nam licet alioquin æquum videatur non oportere cuiquam plus damni per seruum euenire, quàm quanti ipse seruus sit, multò tamen æquius esse, nemini officium suum, quod eius cum quo contraxerit, non etiam sui cõmodi [p] causa susceperit, damnosum [q] esse. Et sicut in superioribus contractibus, venditione, locatione, pignore, dolum eius qui sciens reticuerit, puniendum esse dictum sit ita & in his culpam eorum quorum causa contrahitur, ipsis potius damnosam esse debere. nam certam mandantis culpam [r] esse, qui talem seruum sibi emi mandauerit: & similiter eius qui deponat, quòd non fuerit diligentior circa monendum qualem seruum deponeret. ¶ Circa commodatum autem merito aliud existimandum esse: videlicet quòd tunc eius solius commodum qui vtendum rogauerit, versetur. Itaque eum qui commodauerit, sicut in locatione, si non dolo id fecerit, non vltra [s] pretium serui quid amissurum: quinetiam paulo remissius circa interpretationẽ doli mali debere [t] nos versari: quoniam (vt dictum est) nulla vtilitas commodantis interueniat [v]. Hæc ita putat vera esse [x], si culpa nulla ipsius qui mandatum vel depositum susceperit, intercedat. Cæterùm si ipse [y] vltro ei [z] custodiam argenti fortè

a ¶ Communi diuidundo.] non furti: vt & ff. de noxa. si seruus cõmunis. & l. cùm seruus. & ff. famil. ercisc. l. & puto. §. fin. & l. si id quod. §. j. & . j. de iniur. sed si vnius. §. si seruus.

b ¶ Cum emptore.] vt & ff. de noxali. de illo. & l. si ad libertatẽ. §. si

c ¶ Si proprius.] vt & ff. eo. serui & filij. §. fina. & ff. de interrog. act. si ante. §. j.

d ¶ Ex his.] quia manumissio similis est morti: vt & ff. eo. l. inter.

e ¶ Relinquas.] hoc cùm fuisti ignorans. secus si sciens: vt. j. proxi. §. quòd si sciens. & ff. de pig. act. si seruus.

f ¶ Conuenisset.] id est constaret: vel cõuenisset inter sapientes: vel cùm venisset. id est cùm venditus fuisset: & hęc verior. vel id est conueniendus esset.

g ¶ Decidere.] id est emendare.

h ¶ Cogatur.] ad hoc ff. de ædil. edic. l. cùm autem. §. Iuli. & §. seq. & l. quæro. & ff. e. serui & filij. §. fi.

i ¶ In his.] scilicet damni æstimatione, & noxæ deditione: tunc enim non tenetur emptor præstare fructus & accessiones, sicut supra dictum est: cũ possit compensationẽ inducere. Idem & si tantùm desit in sola noxæ deditiõe: aliud si plus vel tãtum desit in dãno: quia dominus liberatur noxæ dedendo.

k ¶ Cogendus est.] sine noxa. secus in hærede: vt. ff. de leg. j. l. si heres generaliter. quę est cõtrà. sed hic suauo lũtate ad hoc se oblig. ibi hæres non: arg. ff. de condi. fur. & ideo.

l ¶ Promiserit.] promittens enim vel sciẽs tenetur, nõ aliàs: vt. ff. de act. empti. Iulia. §. item qui furem. & de ædili. edic. l. quòd si no lit. §. j. Azo.

m ¶ Certum.] aliud si incertum: vt. ff. manda. l. inter causas. §. sed cùm seruus. quæ est cõtrà. & fa. ff. de leg. j. l. si seruus titij.

n ¶ Decidere.] id est emendare.

o ¶ Depositi apparere.] nisi apud te causa tui deponã: vt. ff. si cer. pet. l. si quis nec.

p ¶ Commodi.] si ergo causa vtriusque sit mandatum idem quod in pignore dicam.

q ¶ Damnosum.] hic nota æquitatem rigori præferri & aliquid esse bonum cuius cõtra rium melius est. & ad hoc. ff. de iniust. test. filio. & de inoffi. test. l. fin. in fi. & C. de iudi. placuit. & de procu. l. exigendi. in fi. & ff. depositi. l. bona fides. §. j. de acquiren. re. domi. adeò. §. insula. in fi. Item & no. officium suum nemini esse damnosum. sic. C. de test. l. si quando. & suprà, quemadmodum testa. ape. si quis ex signatoribus. Sed arg. contra. C. de do. l. j. sed ibi de lucro, hîc de damno vitando certat.

r ¶ Culpam.] ergo ignorans tenetur: & sic videtur contrà. ff. de pig. ac. si seruus. in fi. sed expone illam vt ibi dixi.

s ¶ Non vltra pretium.] vt & suprà, commo. si seruus. & ff. loca. si domum. Accursius.

t ¶ Debere.] vt non comprehendat latam culpam: vt instit. de suspec. tu. §. suspectus. Accursius.

v ¶ Interueniat.] & sic etiam sciens non videtur teneri vltra pretium. Accursius.

x ¶ Vera esse.] vt teneatur mandator vel depositor. Accur.

y ¶ Si ipse.] depositarius vel mandatarius.

z ¶ Ei.] scilicet seruo deposito vel empto mandato domini. & sic facit. ff. de pig. act. vel vniuersorum. & ff. de neg. gest. si negotia.

Conuenit.

Morti simi[lis est] manumissio.

Æquitas rigori præfertur.

Officiũ suũ nemini debet esse damnosum.

a ¶ Conuenit.] causa tollendæ dubitationis: vt &. ſ. mand. l. qui mutuam. nam neceſſe non eſt: vt. ſ. qui. cau. pig. ta. cōtra. l. in prædijs. ſed certè imò videtur neceſſe quo ad actionem furti: vt. j. eo. ſi is qui. in princi. ſed contra: vt. ſ. de actio. & oblig. qui ſeruum. §. ſi is. & facit. ſ. pro ſocio, idem eſt.

b ¶ Furtiuam.] quod dic vt. ſ. eo. l. falſus. §. ſed ſi is.

c ¶ Cohæreant, fundi eſſe.] vt. ſ. de rei vendi. l. fructus. Acc.

d ¶ Facere.] cū merx ſit ſoluta: vel fides habita de pretio: vt inſti tu. de re. diui. §. venditæ.

e ¶ Quod certè.] ſcilicet ꝙ fiant coloni: licet ſoluat mercedem.

f ¶ In propoſito.] id eſt eo caſu quando vendidit. Accur.

g ¶ Cogat.] & ex volūtate coloni: & ſic non obſtat. ſ. eo. ſi apes. §. ſi. & nota ex ijs quæ hîc dicit, quòd fructus nō ſunt facti coloni: agit ergo locator hîc quia dominus fructuum, non quia obligati. Sed & illa ratione poſſet agere ſi non eſſet dominus: vt. ſ. de vſuſca. l. ſequitur. §. ſi rē. quæ eſt contrà. R.

h ¶ Referre.] nunc reſpon. Accur.

i ¶ Hæc.] ſcilicet decē. vt &. ſ. de ſtatulibe. l. ſtatuliber. §. j. nec ob. ſ. de noxali. l. ſi quis à multis. quia illa ſecundum iſtā intelligitur. Aliâs autem legitur hoc.

k ¶ Fuerit.] facit. ſ. de condi. ob cau. l. iij. §. ſi. & ſ. de ſtatulibe. l. iij.

Iſte. §. eſt ſolennis ſecū dū Bar. hic.

vel nummorum cōmiſerit, cùm alioquin nihil vnquam dominus tale quid feciſſet: aliter exiſtimandum eſt. ¶ Locaui † tibi fundum, & (vt aſſolet) conuenit [a] vti fructus ob mercedē mihi pignori eſſent. Si eos clàm deportaueris, furti tecū agere me poſſe aiebat. Sed & ſi tu alij fructus pendentes vendideris, & emptor eos deportauerit: conſequens erit vt in furtiuā [b] cauſam eos incidere dicamus. Etenim fructus quandiu ſolo cohæreāt, fundi [c] eſſe: & ideo colonum, quia voluntate domini eos percipere videatur, ſuos fructus facere [d]. quod certè [e] in propoſito [f] nō æquè dicitur. Qua enim ratione coloni fieri poſſunt, cùm emptor eos ſuo nomine cogat [g]? ¶ Statuliberum qui ſi decem dederit, liber eſſe iuſſus erat, hæres noxali iudicio defendebat. pendente iudicio ſeruus datis decem hæredi, ad libertatem peruenit. quæritur an non aliter abſolutio fieri debeat, quàm ſi decem, quæ accepiſſet hæres, actori dediſſet? Referre [h] exiſtimauit vnde ea pecunia data eſſet: vt ſi quidem aliunde quàm ex peculio, hæc [i] ſaltem præſtet: quoniam quidem ſi nondum ad libertatem ſeruus perueniſſet, noxæ deditus, ei cui deditus eſſet, daturus fuerit [k]. ſi verò ex peculio, q nummos hæredi dederit, quos vti que is paſſurus eum non fuerit ei

¶ Furtum.] CASVS. Seruo tuo à te dn̄o fugienti iter oſtendi per quod iret. non ſum fur. Franciſc. Accurſius.

l ¶ Monſtrauit.] etſi ſciuit eum fugitiuum, ſecundum M. facit. ſ. eo. qui ſeruo. in princi. Sed arg. contrà. ſ. de ſer. cor. l. j. in prin. &. §. perſuadere. vnde potes dicere: aut in odiū domini: aut vt ſic iram domini euaderet monſtrauit: vt. ſ. eo. qui vas. §. qui ex voluntate.

¶ Non poteſt.] CASVS. Damnatus furti eſt infamis: nec poteſt præſes facere quin ſit infamis. Fran. Accur.

m ¶ Infamia.] vt &. j. ad Turpil. l. j. §. j. in fi. Sed contra. C. ex quibus cauſis infa. irro. l. furti. Sol. vt tibi. & not. quòd argumento huius legis, &. ſ. de ritu nup. l. palàm. §. fi. dicit Io. ſola ſententia aliquem effici infamem: licet non ſubſit cauſa. Sed arg. contrà. ſ. de ijs qui no. infa. l. ictus. & de hoc dixi. ſ. de ijs qui not. infa. athletas. in fine.

Sententia ſola an infamiam irroget.

¶ Titio.] CASVS. Titio hærede inſtituto ſeruus Stichus legatus eſt Seio. antequā Titius adeat hæredi. ſeruus Stichus fecit furtum Titio. Poſteà Titius adiuit hæredi. & Seius vult habere ſeruum legatum, & habuit. quæritur an Titius habeat actio. furti contra Seium? & dicitur quòd ſic: quia tempore furti Titij non erat ſeruus Stichus, cùm nondum adiſſet hæredi. & tempore aditę hæreditatis fuit poſt aditam non ſubſit ſuus: cùm recta via tranſeant ea, quæ leguntur ad legatarium. Fran.

n ¶ Titius.] vt &. ſ. de noxa. ſi ſeruus legatus.

o ¶ Recta via.] non ſtatim, ſed adita hæreditate: vt ſuprà, de leg. j. ſi tibi homo. §. cùm ſeruus. hoc quātum ad veritatem: aliud de fictione: quia ex tempore mortis eſt legatarij. nam ſi hæredis fingeretur, iam hic furti agi non poteſt: vt. ſ. de noxa. ſi alienus. & hîc proximè diximus. & ſecundum hoc loquitur. ſ. de pecu. l. ſed ſi damnum. §. idē ſi legatum. & de leg. ij. legatum ita. & de legatis. j. ſi ſeruus Titij. & infrà titu. ij. l. j. §. ſeruus. & ſuprà, de iudi. l. quòd legatur. in fin. & ſuprà eodem. l. iuſſu. §. fin. Sed contrà. huic. l. ſ. de fideicommiſ. liber. l. cum verò. §. fina. ſol. vt tibi. Item contrà. ſ. de ſerui. l. Papinianus. ſed dic vt ibi. ADDITIO. Dic quia ibi teſtator legauit rem hæredis non ipſius teſtatoris: tunc enim non tranſit dominium in legatarium niſi traditione facta: vt ibi. & in. l. ſi quis inquilinos. §. ſeruum. ſ. de leg. j. & not. in. l. ſi hæredis. eo. titu. ſecundum Bar.

¶ Qui ea mente.] CASVS. Rem tuam ſurripui, & cōtrectaui animo lucrandi. licet poſteà pœniteā, & tibi reddam: adhuc non ſum fur. & adduci tur ratio. Francis.

p ¶ Deſiit.] ſic ſuprà, de ædil. edic. quis ſit fugi. & arg. contrà. C. de apo. l. hi qui ſanctam. in fi. &. ſ. depoſi. l. j. §. ſi rem. Sed contrà. ſ. de vſuſca. ſequitur. §. idē Labeo. Sol. ibi vendidit, non tradidit: & idcirco non contrectauit. Item contrà. ſ. de ſer. fugi. l. j. §. j. Ibi ignorauit eum fugitiuū qui recepit: & ſic fuit ad plus in culpa: hîc in dolo. vel alius eſt caſus. Item ar. contrà. ſ. de in ius vocan. l. quamuis. & ſuprà, de iuriſdictio ne omnium iudi. ſi cō uenerit. Vltimò diſtingue circa pœnitentiā: quia aut in contractibus: aut in delictis. Primo caſu in innominatis pœnitere licet: vt ſ. de condi. ob cauſam. l. ſi pecuniam. In nominatis ſi quidem vtriuſque gratia ſunt celebrati, non licet pœnitere: vt. C. de actio. & obli. ſicut. & de cōtrahen. empt. l. non idcirco. ſi alterius tantum: pœnitere poteſt is cuius gratia celebratus eſt: vt. ſ. depoſi. l. j. §. penul. in delictis ſi quidē ſtatum eſt in finibus voluntatis, & non eſt proceſſum vltrà: licet pœnitere, & ſic pœnā euitare: vt. ſ. de pœnis. l. cogitationis. Si proceſſum eſt ad actum: ſi quidem cōſummatum eſt & perfectum, non poteſt poſteà pœnitere vt euitet pœnam: vt hîc, &. j. vi bo. rap. l. pe. fallit tamen: vt. C. de crimi. ſtellio. l. j. &. ſ. de ſer. fug. l. j. §. j. & de pub. l. j. §. quod ſi fecerit. & quod me. cau. l. ſi cum excep. §. fatis. Si autem ad actū non cōſummatum nec perfectum: ſi quidem quia noluit, ſed potuit: licet penitere: & non incidit in pœnam: vt. j. ad le. Cor. de fal. l. qui falſam. Niſi in caſu: vt. C. ad leg. Iul. maieſt. l. quiſquis. Si verò quia non potuit, nihilominus tenetur: vt. j. ad leg. Pompe. de parri. l. j. in fi.

† Not. ex iſta l. ſecundum Bar. ꝙ dominiū rei legatæ tranſit in legatariū directa via.

Pœnitere an & quando liceat.

dare: contrà ſtatuendum eſt.

Martianus. LEX LXIIII.

Furtum non committit qui fugitiuo iter monſtrauit [l].

Marcellus. LEX LXV.

Non poteſt præſes prouinciæ efficere vt furti damnatum non ſequatur infamia [m].

Martianus. LEX LXVI.

A Titio † hærede homo Seio legatus, ante aditam hæreditatē furtum fecit. Si adita hæreditate Seius legatum ad ſe pertinere voluerit, furti eius ſerui nomine aget cum eo Titius [n]: quia nec tūc cùm faceret furtum, eius fuerit. Et vt maximè quis exiſtimet, ſi ſeruus eſſe cœperit eius, cui furtum fecerat, tolli furti actionem, vt nec ſi alienatus ſit, agi poſſit eo nomine: nec poſt aditam quidē hæreditatem Titij factus eſt: quia ea quæ legantur, rectà via [o] ab eo qui legauit, ad eū cui legata ſunt, tranſeunt.

¶ Qui tenetur ex delicto actione originaliter pœnali: non liberatur pœnitentia. Bar.

Vlpianus. LEX LXVII.

Qui ea mente alienum quid contrectauit, vt lucriface ret, tametſi mutato conſilio id domino poſteà reddidit: fur eſt. Nemo enim à tali peccato pœnitētia ſua nocens eſſe deſijt [p].

Paulus. LEX LXVIII.

Si is qui rem pignori dedit, vendiderit eam: quamuis dominus ſit, furtum facit: ſiue eam tra-

¶ Si is qui.] CASVS. Rem meam tibi obligaui & tradidi, vel rem meā tibi ſpecialiter obligaui, & eam Titio vendidi. licet ſim dominus rei. tamen dicimur ꝙ fur ſum. ¶ Si is cui.] Rē meā mihi ſurreptam & apud furem exiſtentem Titio legaui. nunc fur adhuc eā contrectat. quæritur an actio furti Titio legatario detur: & dicitur ꝙ ſic ex hac contrectatione: non ex prima. & redditur ratio. ¶ Eum qui.] Mulionem plures mulas habentem in ſtabulo vocaui in ius do lo malo ad hoc, vt mulæ ei ſubtraherentur: & ſubtractę ſunt. dicitur ꝙ teneor furti. ¶ Iulia. reſpō.] Seruus præpoſitus ad pecunias domini exigendas manumiſſus poſteà fugit. dicitur, ꝙ furtum facit. Idem in tutore cui finita tutela ſolutum eſt à debitoribus pupilli. ¶ Si tu Titium.] Commendaſti mihi Titium dicendo ꝙ erat idoneus, & ꝙ ſecurè poteram ei mutare. & ego ignorans quis ſit Titius, mutuaui cuidam alij, puta Seio pauperi, quem dixiſti vocari Titium. & ipſe Seius in hac fraude fuit. dicitur quòd furtum facis, & teneris furti, & etiam ipſe Seius: ſecus ſi Seius hoc ignorat. nam hoc caſu tu nō teneris furti, ſed actio. in factum. ¶ Si ſtipulatus.] Promiſiſti per te nō fieri quo minus des mihi Stichum intra calendas iulias. ante calendas ſurreptus eſt tibi, & ſic es liberatus ab actio. ex ſtipulatu. nō tamen datur mihi actio furti: licet mea interſit eum non eſſe ſurreptum. Franciſcus.

diderit creditori, siue speciali[a] tantum pactione obligauerit. idq; Iulianus putat. ¶ Si is cui res surrepta fuerit, dum apud furem sit, legauerit eam mihi: an si posteà fur eam contrectet, furti actionem habeam? Et secundum Octaueni sententiam mihi soli competit furti actio: cùm hæres suo nomine[b] nõ habeat: quia quacũque ratione dominium mutatũ sit, domino competere furti actioné constat. ¶ Eũ qui mulioné dolo malo in ius vocasset[c], si intereà mulæ perissent, furti teneri veteres responderũt. ¶ Iulia. respõdit eum qui pecunijs exigendis præpositus est, si manu missus[d] exigat, furti teneri. Quod ei consequens dicere est & in tutore, cui post pubertatem solutũ est. ¶ Si tu Titium mihi commendaueris quasi idoneũ cui crederé[e], & ego ignorem Titium qui sit: si deinde tu alium adducas quasi Titium: furtum facies[f]: quia Titiũ hunc esse credo: scilicet si & ille qui adducitur, scit. quod si nesciat, non facies † furtum. Nec is qui adducitur, opem tulisse poterit videri: cùm furtum factum non sit: sed dabitur actio in factum[g] in eum qui adduxit. ¶ Si stipulatus de te[h] sim, per te nõ fieri quò minus homo Eros intra calendas Iulias mihi detur: quamuis mea interesset eum non surripi, cum surrepto eo ex stipulatu non tenearis: si tamé per te factum non sit, quò minus mihi daretur, non tamen[i] furti actionem me habere.

† al. faciet.

Celsus. LEX LXIX.

INficiando depositum, nemo facit furtum[k]. Nec enim furtum est ipsa inficiatio, licet prope furtum sit. Sed si possessioné eius adipiscatur interuertendi causa, facit furtum. Nec refert, in digito habeat annulum, an datus[l] hypothecæ sit, quem cùm in deposito teneret: habere pro suo destinauerit.

¶ In actione furti habetur ratio interesse, quod est extra rem. Bar.

¶ Si tibi surreptum est quod nisi die certa dedisses, pœnam promisisti: ideoque sufferre[m] eam necesse fuit: furti actione hoc quoque æstimabitur.

¶ Pro toto tempore unum furtum est, nisi fuerit possessio interrupta. item in actione furti inspicitur, quanti plurimi res fuit à tempore furti. Bartolus.

¶ Infans † apud furem adoleuit. tam adolescentis furtum fecit ille quàm infantis: & vnum tantum[n] est furtum. ideoque dupli tenetur quanti vnquam apud eum plurimi fuit. nam quòd semél dũtaxat furti agi cũ eo potest, quid refert propositæ quæstioni? Quippe si surreptus furi foret, ac rursus à fure altero[o] eum recuperasset: etiam si duo furta fecisset, non amplius quàm semel cum eo furti agi posset. Et nec dubitauerim, quin adolescentis[p] potius, quàm infantis æstimationem fieri oporteat. Et quid tam ridiculũ est, quàm meliorem furis conditioné esse propter continuationem furti, existimare[q]? ¶ Cùm seruus[r] inemptus factus sit, non potest emptor furti agere cum venditore ob id, quod is seruus post emptioné antequã redderetur, surripuisset. ¶ Quòd furi ipsi furtũ fecerit furtiuus seruus, eo noĩe actioné cũ domino furem habiturum placet[s]: ne facinora talium seruorum nõ solùm ipsis impunitatem præstent, sed dominis quoque eorum quæstui sint. Plerunque enim eius generis seruorum furtis peculia eorundé augentur. ¶ Si colonus post lustrũ cõditionis, anno amplius fructus inuito domino perceperit: vidédũ est, ne messis & vindemiæ furti cũ eo agi possit. Et mihi dubium non videtur quin fur sit: & si consumpserit rem surreptam, repeti ab eo possit[t].

¶ Non habet quis per alium, quod per se habere non potest. Bar.

Marcellus. LEX LXX.

HÆreditariæ rei furtum fieri

a ¶ Speciali.] aliud si generali: vt. C. de fer. pigno. da. manu. l. ab eo. Vel dic speciali, id est expresso: vt. C. de neg. gest. l. negotium. quod est audacius: quia ius habet in re: vt arg. ff. de acquir. hære. l. si seruũ quis. §. fi. Azo. Item videtur contrà. ff. de distra. pig. l. j. Sol. vt ibi. Itẽ facit. ff. eo. interdum accidit. & l. in actione. §. fi. & quod ibi not. & C. de vsuscap. pro empto re. l. cùm sit probatũ. Accursius.

b ¶ Suo nomine.] sed nomine defuncti ex prima contrectatione: vt. ff. eo. l. interdum. Itẽ contrà. j. eo. is cuius. §. fina. sed ibi sub conditione erat legatus, vel non erat hæreditarius. item dic vt nota. ff. e. si dominium. & facit. ff. eo. tit. l. à Titio. Accur.

c ¶ Vocasset.] vt ei mulæ subtraherentur: & sic ope præbuit: vt & supra eodem. in furti. §. ope.

d ¶ Manumissus.] sciens se manumissum: secus si ignorans: vt. ff. si certum peta. l. eius. quæ est contra. & fac. ff. de sol. si quis seruo. & l. quod seruus. Accursius.

e ¶ Crederem.] id est mutuarem. Accur.

f ¶ Furtum facies.] vt & ff. e. l. si quis perferendum. sed contrà. ff. de iurisdi. om. iudi. l. si quis id. §. fi. sol. vt ibi.

g ¶ In factũ.] subsidiaria aquilia: quia de dolo non datur. nã in personam labitur creditor: vnde non transfertur dominium: ideo q̃ cessat de dolo, cũ rei vẽ. duret. & de hoc dic vt dixi. ff. eo. si quis vxori. §. cum Titio.

h ¶ Si stipulatus.] de te. id est à te. Accursius.

i ¶ Non tamen.] vt & ff. eo. is cui. & j. e. is cuius. in prin. Accur.

INficiando.] CASVS. Depositari⁹ negat penes se depositum esse. non propter hoc est fur: sed tunc demũ, cùm incipit contrectare. ¶ Si tibi.] Promiseras Titio Stichũ dare intra certum diẽ, & sub pœna. tandẽ interim est tibi surrept⁹ Stichus. & sic quia nõ potuisti dare Titio intra diẽ, incidisti in pœnã. dicitur, quòd hoc totum cõsequeris per ac. furti. ¶ Infans.] Surripuisti mihi infantẽ. hic infans penes te furem existens adoleuit, & factus est magnus. dicitur, q̃ diceris furtum fecisse & infantis & adolescentis. vnum tamen furtum est: & vna actione furti agetur: in qua veniet damnum quanti homo plurimi fuit. & sic tempus adolescentiæ spectatur, cùm tunc pluris fuerit quàm prius. ¶ Cùm seruus.] Seruum emi. hic seruus fecit nunc mihi plura furta. & quia nunc apparet vitiosus, egi redhibitoria: & sic factus est inemptus. volo agere furti contra venditorem, cui nunc reddidi seruum pro furtis, quæ fecit seruus penes me existens. dicitur, quòd non possum ¶ Quod furi.] Seruus furtiuus ipsi furi fecit furtum. tenetur dominus serui. ¶ Si colonus.] Colonus qui conduxerat fundum vsque ad quinquennium, finito quinquennio remansit in fundo inuito domino fundi: & fructus percepit. dicitur, quòd tenetur furti nomine fructuum etiam fructibus consumptis. Fran. Accur.

k ¶ Facit furtum.] ad hoc. ff. de acq. pos. l. iij. §. si rẽ. & ad exhiben. l. thesaurus. & ff. eo. l. j. & ff. mãda. l. si procuratorẽ. §. dolo. & l. procurator. & ff. eo. si quis vxori. §. neque. Accur.

l ¶ Datus.] id est obligatus, & creditori traditus: vel dic depositus in apotheca: & sic interuenit contrectatio. Vel dic quòd erat etiam prius in apotheca. sed tunc quomodo sine cõtrectatione? Respon. trahitur retrò, quasi tunc contrectauerit cùm apprehendit. Quid ergo si medio tempore fuit pretiosior res post acceptationem ante interuersioné: nunquid æstimabitur cùm retrotrahitur? Respondeo, nõ: quia non ad omnia retrotrahitur. sic & aliâs: vt. C. de donationibus inter virum & vxorem. l. donationes. vel si velis dicere hoc casu non fieri furtum dic quòd hæc litera, nec refert &c. refertur ad principiũ legis, nõ ad proximè dicta: q̃d patet: q̃a subijcit, quẽ cùm in deposito teneret &c. sed prima Io. placet.

m ¶ Sufficere.] aliâs sufferre. & tunc plana. aliâs sufficere. & tũc, id est præstare: vel id est suppositam esse vel subrogatam in locum illius: sicut & dicitur, Suffecti consules, id est subrogati. An autem pœna dupletur, dic vt ff. eo. l. in furti. in prin. & facit. j. proximo. Accursius.

† Colligit Bart. hîc & malè, ex isto text. q̃ fur contrectans rẽ furtiuã per diuersa territoria, vnicũ tantùm furtum ex pluribus & diuersis cõtrectationibus cõmittit. de quo dic vt posui in addi. ad. l. vulgaris. in pri. in ver. plura sunt furta. & ibi bona gl. in versi. fuerit. ff. eo. quibus adde sing. Alexand. de Imo. cõsil. xcj. incip. obijcit carcerati. volu. iiij.

n ¶ Vnum tantum.] sic. ff. de verb. obli. qui bis. Accur.

o ¶ Altero.] secus si à domino ad quẽ redijsset: vt. ff. eo. l. interdum. Accur.

p ¶ Adolescentis.] fa. ff. proxi. §. & ff. de condi. furti. l. ex argento. & ff. eo. l. in furti. & quod ibi nota.

q ¶ Existimare.] q. d. nihil. Accur.

r ¶ Cùm seruus.] facit suprà eodem. l. serui & filij. §. cùm autem

s ¶ Placet.] contrà suprà eodem. itaque. §. primo. sed solue vt no. supra, depo. l. j. §. si prædo.

t ¶ Posit.] per contrectationem furtiuam. & facit suprà, si certum petatur. l. si quis nec. §. penultimo. & suprà, quod vi aut clàm. l. si alius. §. notauimus. Accursius.

HAereditariæ.] CASVS. Rei hæreditariæ non dicitur fieri furtum: nec datur actio furti, nisi in tribus casibus. Primus, si defunctus eam obligauerat. Secundus, si commodauerat. Tertius, si alius habet vsumfruc. in ea. his enim casibus si res hæreditaria surripiatur, efficitur res illa furtiua, vt sic non possit vsucapi: & hæredi posteà adeunti datur actio furti. Fran.

Iulianus

Iulianus negabat ª :nisi fortè pignori dederat defunctus, aut commodauerat.

Scæuola. LEX LXXI.

Vt in qua vsusfructus alienus ᵇ est.

Marcellus. LEX LXXII.

His enim casibus putabat hæreditariarum rerũ fieri furtum,& vsucapionẽ impediri:idcirco & hæredi quoque ᶜ actionẽ furti competere posse.

Si is cui commodata res est,malè utitur ea:tenetur furti,id est condictione furtiua,& cõmodati:& una actione experta,tollitur altera.Bar.

Iabolenus. LEX LXXIII.

Si is cui commodata res erat, furtum ipsius admisit ᵈ:agi cũ eo & furti & commodati ᵉ potest: & si furti ᶠ actum est,commodati actio extinguitur ᵍ:si cõmodati, actioni furti ʰ exceptio obijcitur.

Actio furti non competit ei, qui de loco certat:sed ei qui de damno uitando contendit. hoc dicit.Lex sequens ponit per se casum.

Eius rei quæ pro hærede possidetur, furti actio ad possessorẽ nõ pertinet ⁱ : quáuis vsucapere quis posit ᵏ :quia furti agere potest is, cuius interest rem non surripi. Interesse autem eius videtur,qui dãnum passurus est:non eius qui lucrum facturus ˡ esset.

Modestinus. LEX LXXIIII.

Sempronia libellos composuit quasi datura Centurioni ᵐ,vt ad officium ⁿ transmitterentur: sed non dedit.Lucius ᵒ Titius pro tribunali eos recitauit quasi officio traditos. Quæro, cùm nõ sint in officio inuenti,neque Cẽturioni traditi: quo crimine subijciatur,qui ausus est libellos de domo subtractos, pro tribunali legere, qui non sunt dati?Modestinus respondi si clàm subtraxit, furtum commissum ᵖ esse.

Creditor uendens pignus antè quàm debeat: furtum committit.Ange.

Iabolenus. LEX LXXV.

Si is qui pignori rem accepit: cùm de vendendo pignore nihil conuenisset,vendidit:aut antequam dies venditionis veniret pecunia non soluta,id fecit:furti ᵠ se obligat.

Qui emit ancillam furtiuam ab aliquo, & alius ei surripuit:tenetur surripiens domino ancillæ in duplum,& emptori in duplum quanti eius interest.Bar.

Idem. LEX LXXVI.

Furtiuam ancillam bona fide duorum aureorum pretio emptam cùm possiderem, surripuit mihi Titius: cum quo & ego & dominus furti agimus. Quæro quanti æstimatio pro vtroque fieri debeat?Respondi.Emptori, duplo quanti eius interest, æstimari debet.Domino autem,duplo quãti ea mulier fuit. Nec nos mouere debet, quòd duobus pœna furti præstabitur:quippe cum eiusdem rei nomine præstetur: emptori, eius possesionis: domino ipsius proprietatis causa præstanda est ʳ.

Pomponius. LEX LXXVII.

Si is qui simulabat se procuratorem esse,effecerit vt vel sibi,vel cui me delegauit,promitterem:furti cum eo agere non possum:quoniam nullum corpus interuenisset quod furandi animo contrectaretur ˢ.

Idem. LEX LXXVIII.

Qui re sibi commodata vel apud se deposita vsus est aliter atque accepit: si existimabat se non inuito domino id facere,furti non tenebitur ᵗ :sed nec depositi vllo modo tenebitur: commodati autem vt teneatur,in culpa existimatio erit,scilicet ꝙ non

---

a Iulianus negabat.]vt &.§.de noxa.si seruus.legatus.&.j.de crimine expila.hæredi.l.ij.& fina.&.j.tit.ij.l.j.§.Scæuola.idemque si putauit hæreditariam:vt.j.eo.l.siquis ex bonis.secus in Aquil.vt &.§. ad.l.Aquil.l.ob id.Accursius.

b Vt in qua.]Alienus est.vt.§.de vsucap.si homo.

c His enim.]Hæredi quoque. per aliũ ergo habet quod per se habere non po-10 test.sic.§.quæ res pig. obli.pos.l.Aristo.&.§. de acqr.hære.l.cũ hæreditate.Sed arg. contrà.C.de vsur.l.cos. in fin.sed illud generale: cætera specialia.vel nõ potest per aliũ à se sub missum.at hîc nõ fuit ab eo.submissus. ar.§. 20 de admi.tuto.l.ita au tem.§.gessisse. Accur.

Si is cui.]Casvs. Commoda ui tibi rẽ:tu malè vsus es ea:tractas eam.tene ris furti.i. condictione furti.tollitur ipso iure actio commodati. & si agatur primo commo 30 dati:tollitur cõdictio furti. ope except.

Eius rei.]Aliqs hæres rem alienam possidebat titulo pro hære de.interim est ei furre pta.dicitur ꝙ nõ com petit ei actio furti, licet ei' interſit:qa vsu cepisset eã.sed ad hoc 40 non dicitur interesse eius,qui lucrũ sperat cum dãno alterius:sed potius illius qui erat eã amissurus per vsucapionẽ.Fran. Accur.

d Admisit.] malè vtendo. Si autem dam num dando:tunc obtinet.§.cõmo.vnde queritur.in fi.

e Vt commodati.] sic in deposito:vt.§.depo.l.si sacculum. & in locato: vt.§.locati.l. si locatum.Accur.

f Furti.]id est condictione furtiua.& sic nõ est contra.§. pro socio. l.rei cõmunis.&.l. seq. 60 &.§.de actio. & obli. l.qui seruum.§.si is. in fi.vbi de actione furti dicit. vel solue vt ibi. sed hæc est veritas:hodie videt tolli electione etiam actio furti:vt C.eo.l.fi.nec dicas ibi loqui , quando extraneus fecit furtũ in re 70 commodata.

* aliâs, Labeo.

g Extinguitur.]ipso iure:cùm tantum & etiam plus contineat cõdictio furtiua quàm actio commodati,scilicet extrinsecas vtilitates: vt.§.de condi.fur.l.iij.& ita solutione eius quod debetur &c. vt in sti.qui.mo.tol.obl.in prin.Item quod habeo,petere non possum:vt.§. de sol.si stipulatus.§.j.

h Actioni furti.]id est condictioni furtiuæ.& ideo non ipso iure: quia plus continet condictio:vt dixi.non autem actio furti, quæ ad pœnam tantùm datur:vt.d.l.pro soc.l.rei cõmunis.&.l.seq.Sed quidam hîc dicunt idem de actione fur.quia datur ex eo quod interest: 80 sicut commodati:licet in duplum:arg.j.de regu.iur.l.nemo.§.quoties.quod nihil est.& facit.C.eo.l.j.

i Non pertinet.]pro ea æstimatione ac si esset sua: vt sic non obsit supra eodem.itaque.§.j.&.l.cum eo.§.j. & infrà eodem furtiuam.

k Posit.]Est ergo extraneus.aliâs contrà : vt.C.de vsucap . pro hærede.l.nihil.Azo.

l Facturus esset.]hîc est contrà supra eodem.l.si quis vxori.§.penul.sol.vt ibi.

m Sempronia.]Centurioni.sub quo vir eius militabat:quæ cùm nollet ampliùs expectare,libellos repudij fecit.

n Ad officium.]superioris fortè.

o Lucius.]tabellio fortè.

p Commissum est.] cùm interat mulieris eos non legi in publicum : quia debitor 10 suus quem ipsa conuenire volebat, aufugit,cùm in ipsis libellis continebatur de cõ mittendo negotio alicui amico gerendo. æquiparatur ergo hæc lectio instrumẽtorum furto:vt &.§.eo.qui tabulas.

20 Si is qui.]Casvs. Creditor vendidit pignus, cùm de vendendo pignore nihil esset dictum. vel si esset dictum, vendit ante diem appositam de vendendo. dicitur, ꝙ furti tenetur.Franc. Accursius.

30 q Furti.]nisi ter denunciauerit:vt.§. de pigno. actio. si conuenerit.

Furtiuam.]Casvs. Emi ancillam furtiuã à fure bona fide.tandem Titius mihi surripuit.dicitur ꝙ tenetur Titius duo-40 bus act.furti:scilicet vero domino ancillæ in duplum quanti ancilla fuit. emptori in duplum quanti eius interest.Fran.Accur.

r Præstanda est.] vt.§.eo inter omnes.§. si seruus.&.l. cùm æs. §.j.&.l.si is cui.&.j. vi 50 bono.rap.l.ij.§.i hac. &.§.vti posi.si duo.in fin.Sed in creditore & debitore quid sit, habes.§.eod. eum qui. §. idem scribit.Accur.

Si is qui.]Casvs. Titius dicens se procuratorem creditoris mei , fecit 60 quòd sibi promitterem,vel ei cui me delegauit, id quod debebã creditori meo dicitur quòd non est fur, cùm nullum corpus interuenerit quod posit cõ trectari.Fran.

s Cõtrectaretur.] ex solis verbis non fit 70 furtum:vt suprà eodem.siquis vxori.§.neque.Accursius.

Vire sibi.]Casvs.Commodatarius vtitur re cõmodata ad alium vsum quàm accepit : vel depositarius vtitur re deposita,credens se non facere inuito domino.dicitur quòd non est fur,nec actione depositi pro hoc tenetur:commodati autem tenetur: si non debuerit existimare dominum,si sciſſet permiſſurum eum vti ad talem vsum ad quem vsus est. Siquis.]Fur rem furtiuam furto amisit.dicitur,ꝙ domino rei datur actio furti,non furi, licet intersit eius,quia ex inhonesta causa interest.& hæc sunt vera etiam si ne-80 mo appareat dominus rei furtiuæ,vt quia sit hæreditaria:nec aliquis hæres sit exciturus.nam hoc casu fur non habet furti actio. sicut nec ille qui posidebat rẽ ti.pro hærede,& interim surrepta est. nam non habet furti act.licet si non amisisset,eã vsucepisset.dominus ergo rei habet act.furti & contra primum furem, & contra secundum:& si agat contra vnum,adhuc competit contra alium.Item con dictione furtiua vterque tenetur.Fran.Accur.

t Non tenebitur.]vt &.§.eo.inter omnes.§.rectè.

a ¶ Existimare.] hoc quo ad actionem commodati.sed furtum non fit sine affectu:vt insti.eo.§.placuit.sic &.ꝭ.deposi.l.quod seruus.&.ꝭ. quod vi aut clàm.l. Seruius.& ad.l.Aquil.ob id.&.ꝭ.de nego. gest. Sed an vltro.in fi.&.ꝭ.de cri.expil.hæredi.l.fi.in fi.

b ¶ Non potest.] imò:vt.ꝭ.eo.inficiando.§.infans.sed ibi sine iudicio recuperauit.Accur.

c ¶ Non prioris.] ex honesta causa:vt subijcit.

10 d ¶ Furis.] scilicet interfuit.

e ¶ Si honesta ex causa.] vt &.ꝭ.e.is cuius.&.l.seq.nisi in casu:vt.ꝭ.eo.qui vas.§.si ego.

f ¶ Nemo extaret.] vt hæreditariæ.

g ¶ Lucrum.] cùm alterius iniuria:vt.ꝭ.e. l.is cui.§.fi.

20

h ¶ Condictionem.] sed & si semel cõdictionem fuerit cõsecutus, cessat posteà: vt.C. de condi.fur.l.j.&.ꝭ.eo.ei qui.Alij cõtrà.vel dic an rem prius cõsequar à primo:& tunc nõ tol 30 litur.an æstimationẽ: & tunc sic:argu.instit. de leg.§.si res aliena.

Vi saccum.] CASVS. Saccum in quo erat pecunia,surripui habens animum principaliter surripiendi pecuniam. k dicitur ꝙ teneor furti 40 nominæ pecuniæ & sacci.Fran.Accur.

i ¶ Animus.] principaliter & directò, sed secundario: & sic non est contrà.ꝭ.eo.si quid fur.vel solue vt ibi: & sic coacta volũtas est, voluntas scilicet secundario:vt.ꝭ.quod metus 50 causa,si mulier.§. pe. &.ꝭ.de pœnis. l. siquis aliquid.§.qui abortionis. Et notant quidam tres casus quibus sine affectu fit furtum. Primus.hic secundus.ꝭ. e. l.fullo.§. ij. Tertius.ꝭ. de condi.cau. da.l. penul.Accur.

Voluntas coacta voluntas est.

Furtũ quãdoque sine affectu cõmittitur.

† Dicit tamẽ hic Bar. se putare ꝙ si debitor sit paratus soluere antequã condemnetur, liberatur ab actione furti.

60 R Em inspiciẽdam.] Spectet. k quod quãdo sit, habes ꝭ.commoda.l. eum.§.j. &.ꝭ.de præscript.ver. l.si gratuitam.§.j. &.l. si rem.

SI debitor.] CASVS. Debitor surripuit pignus creditori:& furti condemnatus soluit pœnam cre- 70 ditori.hanc pœnam quam soluit, nullo modo recuperat. Franciscus Accursius.

l ¶ Repetit.] vt &.ꝭ.de pigno.act.si pignore.& dic vt ibi.& fac.ꝭ.de condi.indebi.pœnæ.& de sol.l.id quod pœnæ.Accur.

SI vendidero.] CASVS. Vendidi tibi seruum:& antequàm traderem est mihi surreptus sine culpa mea. dicitur quòd actio furti mihi competit,cùm dominium serui adhuc penes me sit.

¶ Cùm autem.] Cùm ago furti ratione dominij, etiam si non interfit mea nisi ratione æstimationis corporis,illud demum veniet. vnde si hæredi statuliber est surreptus, vel res quæ erat alij sub con- 80 di.legata:æstimatio demum rei veniet in hac actio.furti. si autem agitur furti non ratione dominij,sed ratione interesse, siue alterius vtilitatis:vt cùm fulloni sunt surrepta vestimenta,vel creditori pignora:tunc id quod interest,veniet in act. furti:nec inspicietur dominium. ¶ Si ad exhibendum.] Legaueras mihi quem vellem de seruis tuis.vnus eorum hæredi tuo surreptus est.agebam ad exhibendum,petens omnes exhiberi,vt eligam quem volo.dicitur quòd hæres habet act.furti contra furem. ¶ Cùm raptor.] Dicitur quòd raptor est fur manifestus.sed ille qui præbuit opem raptori, nõ est fur manifestus:sed vi bo.rap.tenetur. ¶ Si Titius.] Credebam debere decem Titio:solui ea falso eius procuratori scienti non debere. Titius tamen hoc ratum habet.dicitur quòd Titius habet act.neg.gest.contra illum accipientem,& petam à Titio hæc decem condi.indebi. Itẽ aduersus falsum procuratorem agam condi. furtiua.& si agã cõtra Titium cõdi. indebiti, 10 debeo ei cedere cõdi. fur.quam habeo cõtra falsum procur. Si autẽ debebam decem Titio, & ratum habuit quòd ille accepit:cessat actio furti, cùm sim debito liberatus. Tandem dicit:Falsus procurator tunc facit furtũ, si no- 20 mine veri procuratoris vtatur.Idem in eo qui dicit se hæredẽ creditoris, cũ alius esset: & petit pecuniã,& habuit. ¶ Qui rem.] Non verus procu. Titij ei Titij nomine soluit decem falso procuratori creditoris.& Titi⁹ hoc 30 habuit ratum dicitur ꝙ Titius non habet actio.furti,sed soluens. condictionem autẽ indebiti habet Titius:soluens autem condic.furtiuam contra accipientem.Itẽ hic soluens habet neg.gest.contra Titium:qua si agat cõtra 40 Titiũ,tenebitur ei cedere condi. furtiuam quam habebat contra accipientem.Francisc. Accursius.

debuerit existimare[a] id dominum permissurum.

¶ *Fur pro re quam surripuit, non potest furti agere contra eum,qui illam surripuit.Bar.*

¶ Siquis alteri furtum fecerit: & id quod surripuerit,alius ab eo surripuit:cum posteriore fure dominus eius rei furti agere potest: fur prior non potest[b]:ideo,quia domini interfuit,nõ prioris[c] furis[d],vt id quod surreptum est, saluam esset.Hæc Quintus Muti⁹ refert,& vera sunt.Nam licet intersit furis rem saluam esse,quia cõditione tenetur:tamen cum eo is cuius interest,furti habet actionem,si honesta ex causa[e] ĩterest.Nec vtimur Seruij sententia,qui putabat,si rei surreptæ dominus nemo extaret[f], nec extiturus esset, furem habere furti actionem. non magis enim tunc eius interesse intelligitur, quàm qui lucrum[g] facturus sit.do minus igitur habebit cum vtroq; furti actionem,ita vt si cum altero furti actionem inchoet, aduersus alterum nihilominus duret. Sed & condictionem[h] :quia ex diuersis factis tenentur.

Idem. LEX LXXIX.

QVi saccum habentem pecuniam surripuerit, furti actione etiam sacci nomine tenetur, quamuis non sit ei animus[i] sacci surripiendi.

Papinianus. LEX LXXX.

REm inspiciendam quis dedit, si periculum spectet[k] ad eũ qui accepit,ipse furti agere potest.

Idem. LEX LXXXI.

SI debitor † pignus surripuit: quod actiõe furti soluerit, nullo modo repetit[l].

Idem. LEX LXXXII.

SI vendidero, neque tradidero seruum, & is sine culpa[m] mea surripiatur: magis est vt furti mihi competat actio: & mea videtur interesse, quia dominiũ apud me fuit, vel quoniam ad præstandas actiones teneor[n]. ¶ Cùm autem iure dominij defertur furti actio quamuis non aliâs[o] nisi nostra intersit competat, tamen ad æstimationem corporis, etiam si nihil amplius intersit,vtilitas mea referenda est.Idemque & in statuliberis[p] & in legato sub conditione relicto probatur.alioquin diuersum probantibus statui facilè quantitas non potest:quia tunc sola vtilitas æstimationem facit, cum cessante dominio furti actio nascitur[q] :in istis causis ad æstimationẽ corporis furti actio referri non potest[r]. ¶ Si ad exhibendum egissem optaturus[s] seruum mihi legatum,& vnus ex familia seruus surrept⁹ sit:hæres furti habebit actionem. eius enim interest. nihil enĩ refert cur præstare custodiam[t] debeat. ¶ Cùm raptor † omnimodo furtum facit: manifestus fur existimandus est[v]. Is autem cuius dolo fuerit raptum:furti quidem nõ tenebitur[x], sed vi bonorum raptorum.

¶ *Primò loquitur quando falsus procurator recipit indebitum.Secundò quando recipit debitũ.Tertiò ponit quasdam quæstiones circa prædicta.secunda ibi, Quòd si pecunia.tertia ibi, Falsus autem.Bartolus.*

¶ Si Titius cuius nomine pecuniã perperam[y] falsus procurator accepit, ratum habeat: ipse quidem Titius negotiorum gestorũ aget: ei verò qui pecuniam indebitam dedit, aduersus Titium erit indebiti condictio[z] : aduersus. falsum procuratorẽ furtiua durabit con-

m ¶ Sine culpa mea] per quod videbatẽ mea non interesse.

n ¶ Teneor.] vt &.ꝭ.e. l.eum qui.in prin.&.ꝭ. 50 de contrahen. empt. quod sæpe.§. si res. & insti.de cõtrahen.emp. §.quòd si fugerit.

o ¶ Aliâs.] scilicet qñ non iure dominij.

p ¶ In statuliberis.] contrà.ꝭ.e.siquis vxori.in fi.Solu.vt ibi.

q ¶ Nascitur.] vt fulloni,bo.si.pos.& cre- 60 ditori:vt.ꝭ.e.l.itaq; cõmodatario.&.l.eũ qui. §.non solùm conducto ri.&.d.l.eũ qui.§.præterea.

r ¶ Non potest.] sed ad solã vtilitatem.No. ergo hîc regulã:Quoties iure dominij datur actio furti,æstimatur dominium & cohæren- 70 tes vtilitates:vt hîc.&.ꝭ.eo.in furti.vbi autem ratione interesse, solum id æstimatur:vt hîc dicitur.In vsu autem quid sit: dic vt supra eodem.qui iumenta.

† Bar.dicit hic esse bonum tex. & sing. casum in materia furti manifesti. maximè in hoc ꝙ raptor omnino est fur manifestus, prout apertè dicitur in textu. qui in hoc est clarissimus. Bolo.

s ¶ Optaturus.] cùm mea erat electio.

t ¶ Custodiã.] siue cõductor siue sarcinator siue fullo sit:vt hîc est.

v ¶ Existimandus est.] ex sua publicatione:quia publicè & manifestè facit furtum:non ex deprehẽsione:vnde est manifestus:tñ furti manifesti non tenetur:nisi fuerit deprehensus,secundum M. vel dic, quòd hic fuit deprehensus,& tenetur actione furti manifesti: & sic contra Pla.est,vt dixi.ꝭ.eo.siquis ex domo. Accur.

80 x ¶ Non tenebitur.] scilicet manifesti si deprehẽsus non fuit.Sed non manifesti cur non teneatur,nõ video:cùm à raptore factum sit: vt.ꝭ.vi bo.ra.l.j.licet P.dixerit contrarium,arg.huius literæ,scilicet eum non teneri furti etiam non manifesti.

y ¶ Perperam.] id est sciens indebitũ:& sic in duobus deliquit:quia falsus,& quia sciens accepit.

z ¶ Indebiti condictio.] vt.ꝭ.de neg.gest.si pupilli.§.itẽ quæritur. &.§ fi.&.ꝭ.de condi.ob causam.l.si procuratori.in prin.

Condictio

a Conditio.] & actio furti: vt &.§. de condi. fur. l. quoniam. &.§. de so. cùm quis. §. j.
b Et à Titio.] conuento conditione indebiti. ad quod fa. prædi. l. cùm quis. §. j. &. j. proximo. §. Accur.
c Vti.] pro vt. Accursius.
d Fuerit debita.] so luta nõ per iustã igno rantiam: aliàs esset li beratus: vt. §. de solu. l. vero procuratori. §. j. &. l. cùm quis. §. j.
e Liberatur.] vt & §. de neg. gest. l. si ego.
f Assumpto.] dicẽs, ego sum Titius procu rator Seij. cùm quidã Titius sit procurator, non tamẽ iste: & sic de bitor labitur in perso na: & sic nõ transfert dominium pecuniæ in procuratorem: vt &. §. co. si quis vxori. §. cum Titio. vel dicit se pro curatorem Seij, cũ nul lus sit: vel procurato rem procuratoris, cũ non sit. Tu tamẽ dicas semper, quòd nõ trans ferat dominium pecu niæ debitor: vt. §. e. fal sus. §. j. & plenè dic vt ibi. & fa. §. de condi. in de. l. si procurator.
g Eius nomine.] sci licet Titij. Accur.
h Soluit.] de sua bursa.
i Ei.] scilicet Titio.
k Nata est.] si do minium nõ transtulit: vt &. §. proxi. §. nota.
l Neque pos.] bona ratio: vt. &. §. de præ scri. ver. si rem. §. fin. & adde, id est neque ius habebat in ea: vt non ob. §. e. in actione furti. §. fina. &. l. si is qui. in princip.
m Titius habebit.] quia eius nomine solu tum est, & ratũ habet: vt & suprà, de condi. indebi. l. si procura tor. & de condi. fur. l. quoniam. vbi plenè dixi.
n Furtiuam.] sci licet cõditionem, quæ soli domino datur.
o Quæ.] scilicet con ditio furtiua.
p Cœperit.] ab illo qui soluit propter rati habitionem. aliàs non tenetur: vt. §. de nego. gesto. l. si quis negotia. Accursius.
q Præstabitur.] ab eo qui conuenit. Acc.

dictio[a]: & à Titio[b] nõ iniquè per doli exceptionem vti[c] præstetur ei furtiua cõdictio, desiderabitur. Quòd si pecunia fuerit debita[d]: ratum habente Titio, furti actio euanescit: quia debitor liberat[e]. ¶ Falsus autem procurator ita de mum furtum pecuniæ faciet, si nomine quoque veri procurato ris quem creditor habuerit assum pto[f], debitorem alienum circun uenerit. Quod æquè probatur & in eo qui sibi deberi pecuniam, di cendo se esse hæredem Sempronij creditoris, asseuerauerit, cùm esset alius. ¶ Qui rẽ Titij agebat, eius[g] nomine falso procuratori credito ris soluit[h]: & Titius ratum ha buit. non nascitur ei[i] furti actio: quæ statim cum pecunia soluta est: ei qui dedit, nata est[k]: cùm Ti tij nummorum dominium nõ fue rit, neque possessio[l]: sed cõdictio nem quidem indebiti Titius habe bit[m]: furtiuam[n] autem, qui pecu niam dedit: quæ[o] & si negotiorũ gestorum actione Titius conueni ri cœperit[p], arbitrio iudicis ei præ stabitur[q].

Idem li. 1. Resp. LEX LXXXIII.

OB pecuniam ciuitati[r] subtra ctam: actione furti, * nõ cri mine peculatus tenetur[s].

Qui rei usum peruertit, furti tenetur. h. d.

Paulus. LEX LXXXIIII.

FVllo vel sarcinator qui polien da vel sarcienda vestimenta acceperit, si fortè his vtatur, ex cõ trectatione eorum furtum fecisse videtur: quia non in eam causam ab eo videntur accepta[t]. ¶ Frugi bus ex fundo surreptis tàm colo nus quã dñs furti agere possunt[v]: quia vtriusq; interest rẽ persequi. ¶ Qui ancillã[x] non meretricẽ libi dinis causa surripuerit, furti actio ne tenebitur: & si suppresserit[y], pœ na legis Flauiæ coercebitur. Qui tabulas[z] cautionésve surripuerit:

* necnon.

OB pecuniam.] CASVS. Qui surripuit pecuniam ali cuius ciuitatis præterquàm Romanæ: furti tenetur, non pecula tus. Fran.
r Ciuitati.] alij quàm Romanæ: vt. j. ad. l. Iul. pec. l. iiij. §. fi. contra.
s Tenetur.] scilicet fur.
FVllo.] CASVS. Fullo & sarcinator si vtantur vestibus illis quas acceperunt ad fulliendum: furti tenentur. Secundò dicit, fructibus ex agro surreptis act. furti datur tam domino fundi quàm colono. Tertiò dicit, ancillam tuam non meretricem surripui causa libidinis. fur sum: & si eam, celem, teneor pœna legis Flauiæ. Quar tò dicit instrumenta tua surripui. teneor furti intantum inquãtum continebant debitum. Fran.
t Accepta.] vt insti. eo. §. furtum autem.
v Agere possunt.] de hoc plenè habes. §. eo. si apes. §. fi.

x Qui ancillam.] de hoc dixi. §. eo. verũ est. & fa. infrà de pla. l. non statim.
y Suppresserit.] id est absconderit.
z Qui tabulas.] & de hoc plenè habes. §. eo. l. qui tabulas.
SI quis.] CASVS. Si ego apprehendi pro hæc de bona alicui ius, quẽ credebã mor tuum cũ adhuc viue ret: dicitur quòd nõ com mitto furtũ. Secundò dicit, surripuisti mihi rẽ. seruus tuus aliã rẽ surripuit mihi. dicitur quòd si agã contra te fur ti pro tuo furto nõ tol litur alia actio furti pro furto facto à seruo tuo. Franciscus.

in ascriptam summã furti actione tenebitur. Nec refert, cancellatæ, necne sint: quia † ex his debitum magis solutum esse comprobari potest.

† Hîc est bo. & no. dũ dicit: qa ex his debi tum &c. ex quo tex. no ta quòd per in strumẽtum cãcellatum probat de bitum secũ dũ Sar. hîc.

Neratius. LEX LXXXV.

SI quis ex bonis eius quem pu tabat mortuum, qui viu[o] erat pro hærede res hæreditarias appre henderit: eum furtum nõ facere[a]. ¶ Ei cum quo suo nomine furti a ctum est, si etiam serui nomine de alia re[b] aduersus eum agatur, non dandam exceptionem furti vna[c] facti placet.

a Non facere.] nec tamen vsucapit pro hærede. vt. §. pro hæ rede. l. j.
b De alia re.] qd mi rũ? imò & de eadem: vt. §. e. vulgaris. §. pe. &. l. inter. §. hac actio ne. in fin.
c Vna.] i. insimul.

Paulus. LEX LXXXVI.

QVamuis res furtiua ad dominum redierit, vsuca pi non possit[d]: tamen si eo nomi ne lis æstimata fuerit, vel furi do minus eam vendiderit: non inter pellari iam[e] vsuscapionis ius dicẽ dum est.

QVàuis.] CASVS. Res fur tiua nõ potest vsuca pi, nisi ad dominũ re uertatur. hoc fallit in casibus. primus si dñs rei æstimat. accepit. vel eam vẽdidit furi. Fanciscus Accur.
d Non possit.] vt instit. de vsuca. §. fur tiuæ. &. §. de vsuscap. l. sequit. §. quod autẽ.
e Iam in futuro.] erit enim vsucapibilis & facit. C. pro empto re, sciens. &. §. de vsus ca. l. si fur. &. l. seq. §. tunc in potestate.

Idem. LEX LXXXVII.

IS cuius interest non surripi, fur ti actionem habet, si & rẽ tenue rit domini voluntate: veluti is cui res locata[f] est. Is autem qui sua voluntate vel etiam pro tutore ne gotia gerit, item tutor vel curator ob rem surreptam sua culpa non habebunt[g] furti actionem. Item is cui ex stipulatu[h] vel ex testamen to seruus debetur: quàuis intersit eius, non habet furti actionem: sed necis qui fideiussit pro colono.

IS cuius.] CASVS. Actio furti datur ei, cui[us] interest. hinc est, quòd condu ctori cõpetit hæc actio si ei sit surrepta. gesto ri aũt vel protutori vel vero tutori, vel vero curatori ei[us] cui est fur repta res, non dat hæc actio suo nomine, sed nomine pupilli sic. Itẽ ei cui debebatur res ex causa stipulatio. vel ex testamẽto si an tequã sit ei tradita, a liquis surripuerit eã: non habet hanc actio nẽ. Itẽ nec fideiussori coloni datur. Frã. Ac.
f Locata est.] vt &. §. eod. l. cum qui. §. præterea.
g Non habe bunt.] suo nomine. sic &. §. e. qui iniuriæ. §. qui alienis. sed noĩe pu. sic: vt. §. eod. inter dum. §. qui tutelam.

Non uidetur possidere qui se ignorat possi dere.

Tryphoninus. LEX LXXXVIII.

SI ad dominum ignorãtem per uenerit res furtiua vel vi pos sessa, non videtur[i] in potestatem domini reuersa: ideoq; nec si post talem domini possessionem bo na fide ementi vænierit, vsuscapio sequetur.

Paulus. LEX LXXXIX.

CReditori actio furti in sum-

h Stipulatu.] vt &. §. eo. l. is cui. & facit. l. cuius interest. & quod ibi no. Item contrà. §. eo. si is qui rem. in princ. sed ibi habet ius in re. ADDITIO. Intellige hoc, quòd res erat sibi obligata sub con ditione: vel non erat res hæreditaria: vt per Bar. hic.
SI ad dominũ.] CASVS. Res mihi surrepta est, vel vi ac cepta. reuersa est ad me, & hoc ignoro. tandẽ desij eam possidẽ re. dicitur quòd non desijt esse furtiua: vnde nec vsucapi potest ab ali quo. Franciscus Accursius.
i Non videtur.] vt. §. de vsuscap. sequitur. §. tũc in potestate. &. j. de verb. signi. l. Labeo. §. j.
CReditori.] CASVS. Creditor cũ agit furti: aut agit cõtra extraneũ: & tũc valẽtia libri æstimatur, quasi tñ intersit sua.

& hoc intelligas quando in se creditor suscepit periculum. si autem agit contra ipsum debitorem surripientem: tunc summa pecuniæ debitæ & eius vsura spectatur. & duplabitur. Fran.

a ¶ Pignoris.] hoc est verum vbi cõpetit ei soli: quod est cùm suscepit pignus suo periculo: vel cùm culpa eius subtrahitur: alioquin creditotenus aget: vt §.eo.l.eum.§.idem scribit. vbi plenè dixi. Accursius.

b ¶ Conueniatur] scilicet in duplũ, licet sua culpa amiserit: qa debitor est in dolo: qui præponderat. Et facit §.e.l.si debitor. &.§.de pig.si inter.§.fi.&.§.de sol. id quod.&.C.de pigno.l.si tibi.

mam pignoris[a] non debiti competit. Sed vbi debitor ipse subtraxisset pignus, contrà probatur, vt in summam pecuniæ debitæ & vsurarum eius furti conueniatur[b].

Idem. LEX XC.

Siquis egerit vi bonorũ raptorum, etiam furti[c] agere nõ potest. quòd si furti egerit in duplũ, potest & vi bonorum raptorum agere, sic vt non excedat quadruplum.

Idem. LEX XCI.

Si libertus †patrono vel cliẽs, vel mercenarius ei qui eũ conduxit, furtum fecerit: furti actio non nascitur[d].

¶ Ille non potest furti agere cuius non interest: aut si interest, desinit tamen facto furto interesse. Bartolus.

Iabolenus. LEX XCII.

Fullo si actione locati de domino[e] liberatus est: negat[f] eum furti rectè acturum Labeo. Item si furti egisset priùs, quàm ex locato cum eo ageretur, & antequàm de furto iudicaretur, locati actione liberatus[g] esset: etiam fur ab eo absolui debet[h]. Quòd si nihil eorum ante accidisset: furem ei condemnari oportere. Hæc idcirco, quoniã furti eatenus habet actionem, quatenus eius interest. ¶ Nemo[i] opem aut consilium alij præstare potest, qui ipse furti faciendi consilium capere non potest.

Labeo. LEX XCIII.

Siquis cùm sciret quid sibi surripi, non prohibuit: nõ potest furti[k] agere[l]. Paulus: Imò cõtrà. Nam siquis scit sibi rapi: & quia non potest prohibere, quieuit: furti agere[m] potest. At si potuit prohibere[n], nec prohibuit: nihilominus furti aget. Et hoc modo patronus quoq; liberto[o], & is cuius magna verecundia, ei quẽ in præsentia pudor ad resistendũ impedit furtum facere solet.

¶ Qui agit actione furti criminaliter, debet subscribere se ad pœnam talionis: sicut fit in criminibus publicis. h.d. Titulus sequens per se patet.

Vlpianus. LEX XCIIII.

Meminisse oportebit nũc furti plerunque[p] criminaliter agi: & eum qui agit, crimẽ subscribere: non quasi publicum sit iudicium, sed quia visum est temeritatem agentium etiam extra ordinaria animaduersione coërcendam. Non ideo tamen minus si quis velit poterit ciuiliter agere.

TITVLVS III.

De tigno iniuncto.

Vlpianus. LEX I.

Ex duodecim tabularum neq; soluere[q] permittit tignum furtiuum ædibus vel vineis iniunctum, neq; vendicare[r]: (quod prouidenter lex efficicit: ne vel ædificia sub hoc prætextu diruantur, vel vinearũ cultura turbetur) sed in eũ qui cõuictus est iniunxisse, in duplũ dat actionem[s]. ¶ Tigni[t] autem appellatione continetur omnis materia ex qua ædificium constat, vineæque necessaria. Vnde quidam aiũt tegulam quoque & lapidem & cæmenta cæteraque si qua ædificijs sunt vtilia, hac appellatione contineri. tigna aũt à tegẽdo dicta sunt. Hoc ãpliꝰ & calcẽ & arenã tignorũ appellatiõe cõtineri. ¶ Sed & in vineis tigni appellatiõe oĩa vineis necessaria cõtinent: vtputa pticæ[v] pedamẽta[x]. ¶ Sed & ad exhibẽdũ[y] danda est actio. Nec enim parci oportet ei, qui sciens[z] alienam rem

---

Siquis egerit.] CASVS. Si agatur actione vi bonorum raptorum, tollitur actio furti non manifesti. secus ecõtra in eo quod excedit. Fran.

c ¶ Furti.] non manifesti. Io. & facit .j. vi bono. raptorum. l.j. Acc.

† Not. istã l. dicit Bar. ad hoc ꝙ vbi isti domestici furantur non oritur actio furti. quod est verũ si res est modica vel vilis: vt dicit glos.

Si libert⁹.] CASVS. Libertus patrono leue quid surripuit, vel capifer domino siue scholari. nõ habet locũ hæc actio. Franciscus.

d ¶ Non nascitur.] in re viliori: vt &.§.e.serui & filij & insti. eo.§. hi.&.j.de pe.l. respiciẽdũ. secus in non vili, si est fur libera persona: vt.C.e.l.apud.§.fi. Accursius.

Fullo.] CASVS. Locaui tibi vestimenta mea ad fulliendum. ea sunt tibi surrepta. tibi cõpetit actio furti: quæ tollitur si te liberem ab actio. locati qua mihi teneris: siue te liberaui priùs quàm cœpisses agere furti: siue posteà. si autem non te liberaui, condemnabitur tibi fur. Vltimò dicit. qui non tenetur furti: si facit furtũ, vt impubes: ille idem non dicitur dare consiliũ vel opem furi: nec tenetur ex hoc. Fran.

e ¶ De domino.] id est à domino.

f ¶ Negat.] scilicet Põponius.

g ¶ Liberatus.] puta per pactum.

h ¶ Absolui debet.] §.eo.inter.in prin.contrà.sol.vt ibi. Item facit.§.eo.l.itaque.&.§.loca.& condu.si merces.§.fi. Accur.

i ¶ Nemo.] hoc habes.§.eo.l.impuberem.in fi.

Siquis cùm sciret.] CASVS. Cũ scirẽ mihi surripi rẽ, nihil dixi. non ago furti. Paulus dixit contrà. nã si nõ prohibuit qa nõ poterat prohibere: bene agit furti. & hoc sæpe accidit, cùm surripit patronus liberto: qui verecundia ductus non dicit aliquid. Francis.

k ¶ Furti.] non manifesti: vt.§.eo.siquis in seruitute.§.cæterũ. & hic. & facit.j.de re.iu.l.nullum crimen est. Accur.

l ¶ Agere.] sed certè consentire videtur: vt.§.de his qui not. infa.l. quid ergo.§.siquis alieno. sed hîc expressus consensus exigitur: vt §.eo.qui vas.§.vetare. Accur.

m ¶ Agere.] ait Labeo: vt patet ex legis inscriptione. Accur.

n ¶ Prohibere.] quia erat multitudo furum, qui interfecissent eum.

o ¶ Liberto.] qui aget in factum: vt.§.de obse.l.honori. &. l.parens. &.l.licet. Accursius.

Meminisse.] CASVS. Nũc dicit furẽ posse accusari de furto: & accusans ĩscribet: & nihilominꝰ furti ciuiliter põt agere.

p ¶ Plerunque.] propter domestica: vt.j.de pe.l.respiciendum.& facit.§.tit.j.l.fi.& quod ibi no. item facit.§.eo. interdum.§.qui furem. &.j.ad Turpil.l.& in priuatis.

¶ DE TIGNO INIVNCTO. *¶ Supra dictum est de furto in genere. sed quia iniungere tignum alienum suis domibus, est species furti: ideo ponitur rubr. de tigno iniuncto. Vel ita. suprà dictum est de furtis cuiuscunque rei: hic de furto tigni iniuncti. Et hæc rubr. ponitur materialiter. Vel dic de furto pro tigno iniuncto, bene est ut uideamus. Vel sic .§. de fur. generaliter dixit: nũc de quadam specie, in qua sunt quædam specialia.*

Ex duodecim tabularũ.] CASVS Si tignum meum mihi surreptũ in ædificio tuo posuisti, vel in vineis: non possum petere illud tolli siue remoueri de ædificio, neque vendicare. & hoc dixit. l. xij. tab. & redditur ratio: ne ædificia diruantur vel vinearum cultura turbetur. sed in eũ qui iniunxit, datur actio in duplum æstimat. tigni. & appellatione tigni omnis materia significatur ex qua ędificia vel vineę fiunt: & sic lapides & tegulæ & trabes & similia cõprehendunt. & tignum dicitur à tegendo. comprehenditur tñ lapis & cæmenta & similia. & in vineis tignum cõprehẽdit õne id ex quo fiũt vineæ: & sic pali & perticæ & pedamenta. Tandẽ dicit, ꝙ datur actio ad exhibendum cõtra eũ qui sciens alienum tignum suo ædificio imposuit: nec cõuenietur quasi possidens, sed quasi dolo desijt possidere. Vltimò dicit. si agitur tigni iniuncti, nõ tollitur rei vendi. imò intentari poterit, vt saltem iuretur in litem. & hoc dicit hæc lex & seq. Franciscus.

q ¶ Soluere.] id est dissoluere. Accur.

r ¶ Vendicare.] & ita nec tenetur rei vẽ. sed quasi dolo desierit possidere tenetur ad exhibendum vel rei vendi. & ita soluitur contrarium in fi.l.

s ¶ Actionem.] vt &.§.de acqui.rerũ do.l.adeò.§.cũ in suo.& inst. de re.diui.§.cùm.in suo. Accur.

t ¶ Tigni.] facit.j.de ver.signi.l.pali & tigni. Accur.

v ¶ Vt puta pertice.] quæ ponuntur in longum, vt vites substineant.

x ¶ Pedamenta.] sunt quæ figuntur in terra.

y ¶ Ad exhibendum.] iste finis videtur tollere quicquid positum est in princi. quare dic, ꝙ te possum conuenire actione tigni iniuncti ad duplum vel ad exhibendum, vel rei vendi. vt non eximas: sed quasi dolo malo desieris possidere. & not. ꝙ. v. actionibus hic tenetur: furti, & condi. furt. & de tig. iniunc. & ad exhiben. & rei vendi. & de hoc dicit hæc litera, si bene aduertas.

z ¶ Sciens.] secus si ignorans: vt suprà ad exhiben. l. gemma. &. l. tigni. quæ sunt contrà. Item familiæ. suprà quod vi aut clàm. l. non origo.

Sed si

Sed si proponas.] Non dubito. vt tamen & hîc iuretur in litẽ: vt. ff. de solu. qui res. in fi. idem si separetur: vt. C. de rei ven. l. ij. Sed quid si alius iniunxit, alius habet iniunctum: Respon. is tenetur qui habet iniunctum: vt. ff. ne quid in lo. pu. l. ij. §. prætor ait. cætera dic vt dixi. ff. de rei ven. l. in rem. §. tignum. Idem fa. ff. de excep. rei iu dic. l. si quis cum to. §. sed in cæmentis.

rijs antè quàm Titius adeat hæreditatem. quæritur, an hæc actio locum habeat? & distinguitur. nam aut dedit damnum viuente pupillo, & tunc non habet locum hæc actio, cũ pupillus sit dominus eius, & posit eum castigare. si autem dedit damnũ post mortem pupilli, & ante quàm Titius substitutus adeat tũc habet hæc actio locum.

ædificio inclusit iniunxitve. non enim sic eum conueniemus, quasi possidentem: sed ita, quasi dolo malo fecerit, quò minus possideat.

Idem. LEX II.

Sed si proponas tigni furtiui nomine ædibus iniuncti actũ: deliberari poterit, an extrinsecus sit rei vendicatio. Et esse non dubito[a].

Si quis testamento &c. ¶ Habuimus suprà de furtis in genere perpetratis à quacunque persona, & in quacunque re mobili: & de quodã speciali, scilicet de tigno iniuncto: se quitur uidere modò de quodã alio. Et not.[a] quòd ista rub. non ponitur materialiter: sed ponitur significatiuè: & ponit uerba edicti prætoris habentia plenum intellectũ. uel ponit causam totius ti. unde quod sequitur in nigro, est commendatio rubricæ.

a Istã glo. posuit allegat. Iasonin ru. de actio. in fi. in. ij col. ante eum Bald. in ru. C. an seru' ex suo fa. cto &c.

TITVLVS IIII.

Si quis testamento liber esse iussus fuerit, & post mortem domini ante aditam hæreditatem surripuisse aut corrupisse quid dolo malo dicatur.

Vlpianus. LEX I.

Sidolo malo eius qui liber esse iussus erit: post mortem domini ante aditam[b] hæreditatẽ in bonis quæ eius fuerint, qui eum liberum esse iussisset[c], factũ[d] esse dicetur, quò minus ex his bonis ad hæredem aliquid perueniret: in eũ intra vtilem annum dupli iudicii datur[e]. ¶ Hæc autem † actio[f] in factum (vt Labeo scripsit) naturalem potius, quàm ciuilẽ habet in se æquitatẽ, si quidẽ ciuilis[g] deficit actio: sed natura æquum est non esse impunitum eum, qui hac speaudacior factus est, quia neque vt seruum se coërceri posse intelligit, spe imminentis[h] libertatis: neq; vt liberum damnari, quia hæreditati furtum fecit[i], hoc est dominæ: domin᷒ autem dominave non possunt habere furti actionem cum seruo suo, quàmuis posteà ad libertatem peruenerit, vel alienatus sit, nisi posteà quoq; eam rem cõtrectauerit[k]. Itaque æquum esse prætor putauit, calliditatem & proteruitatem eorum qui hæreditates depopulantur, dupli actione in factum coërceri. ¶ Non autem aliàs tenebitur iste libertus, quàm si dolo malo q̃d dissipasse proponatur. Culpa autẽ negligentiaq; serui post libertatẽ excusata est: sed culpa dolo proxima dolũ repræsentat[l]. Proinde si quidem dãni dederit sine dolo cessabit ista actio: quãuis aliàs Aquilia teneatur ob hoc, q̃ dãnum qualitercunque dederit. ¶ Habet itaq; certum finem ista actio, vt dolo fecerit iste, & post mortem domini, & ante aditam hæreditatem. Cæterùm si sine dolo malo, aut dolo quidem, verum viuo domino: non tenebitur hac actione. Quinimò & si post mortẽ domini, post aditam tamen hęreditatem [...]

Si quis testamento. Casus. Si seruus cui in testamento domini relicta est libertas, iacẽte hæredi. aliqua surripuit de bonis hæreditarijs, vel damnum in eis dederit: tenetur in duplum intra annum. & hoc dicit prætor. & hoc est æquum, ne hoc facinus remaneat impunitum. neque enim vt seruus posset puniri, cùm spẽ habeat libertatis. neq; vt liber, cũ hæredi. fecit furtum vel damnũ, hoc est dominæ & domino. Sed dominæ nõ datur actio furti nisi seruus liber factus cõtrectet. vnde equũ fuit hanc actio. dari in duplum, ne eius delictum remaneat impunitum. Et tunc demum hæc actio habet locum, quando dolo dedit vel culpa lata, & quòd post mortem domini det damnum, vel furtum faciat, & quòd ante aditam hæreditatem. Sed pone, quòd libertas erat ei sub conditione relicta, & interim det damnum: & posteà est adita hæreditas ante existentem conditionem. non habet locũ hæc actio, cum tanquam seruus possit castigari: nisi incontinenti post datũ damnũ effectus sit liber, quia euenit conditio. nam tunc hæc actio locũ habet. ¶ Si seruus.] Quidam fecit testamentum: & instituit sibi hæredẽ: & Stichum seruum alicui purè legauit. hic Stichus in hæreditate iacente dedit damnum. tandem adita est hæreditas. quæritur an hæc actio locum habeat? & dicitur q̃ sic. nam qualitercunque hic seruus desijt esse hæredi. & per consequens hæredis, habet locum hæc actio siue vsucap. siue legato siue libertate ei relicta, etiam si sub conditione: dum tamen extiterit conditio ante aditã hæreditatem, vel parũ post. Secundò dicit. si hęres sit rogatus seruum Stichũ manumittere, & hic Stichus det damnum interim in hæreditate: quæritur an hæres non cogatur eum manumittere, nisi primò hoc damnum sibi emẽdet seruus? & dicitur quòd bene cogitur eum manumittere. nec obstat rescriptum diui Marci, in quo dicitur quòd debet eligi arbiter qui rationem serui inspiciat, & in quo seruus damnificauit dominum, iubeat primò solui, quàm manumittatur: quia illud habet locum quando seruus gesserat negotia domini. sic ergo in nostro casu hac actio. tenetur liber factus. Vltimò dicit, hoc edictum dari hac actio. quantum damnum datur à seruo libero esse iusso, ante aditam hæreditatem. habet etiam locum quando nemo hæredũ adiuerat. secus si saltem vnus hæredum adiuerat tempore damni dati à seruo libero esse iusso, cùm hoc casu puniatur vt liber: quia liber erit factus adita hæreditate saltem ab vno hæredum. ¶ Si pupillus.] Pupillum hæredem mihi institui: & si decederet intra pupillarem ætatem, eidẽ substitui Titium. & hoc casu grauaui Titium vt manumittat seruum meum Stichum. hic Stichus interim dat damnum in rebus hæredita-

Secundò dicit. hæc actio habet locũ siue in bonis testatoris, siue in eis quæ fuerant depositæ vel commodatæ vel obligatæ testatori, seruus liber esse iussus det damnum vel furtum faciat: & vbicunq; interest hæredis prædictũ damnũ non esse datum. cũ enim actio furti detur cui interest: si hæc quæ successit in locũ eius. Idem si damnum dedit in fructibus post mortem testatoris perceptis ex agro hæreditario. idem si in partu ancillæ hæreditariæ. Idem si impubes aliqua quęsiuit post mortem patris, & posteà decessit: & seru' liber esse iussus dedit damnum in prædictis rebus per impuberem q̃sitis ante quàm substitutus adeat bona. nã & hoc casu hæc actio locum habet. Vltimò dicit. hæc actio habet locum siue furtũ sit factum, siue damnum datum in rebus hæreditarijs à seruo libero esse iusso. ¶ Scæuola.] Furtum dicitur fieri, quando res ab alio possessa surripitur. hinc est, q̃ rei hæreditariæ non potest fieri furtum: & sic hęreditati nõ quęritur act. furti, cũ hæreditas non dicatꝰ possidere quod furti est: nec hæres licet adeat, possidet nisi apprehẽdat pos. Secũdò dicit. hæc actio non habet locum quando alia competit. nisi rei vend. quæ competit cum ista. alia autem datur quando liber factus surripit rem hæredi. aditæ. Item hæc actio datur hæredi & alijs similibus successoribus. Item hæc actio datꝰ siue vnus seruus liber esse iussus siue plures serui liberi esse iussi commiserunt furtum, vel damnum dederunt in rebus hæreditarijs, nec vno conuento & exacto alij liberantur. Fran. Accursius.

b ¶ Ante aditam &c.] & de hoc furto quædam specialia dicit.

c ¶ Iussisset.] secus si in bonis hæredis: vt. ff. tit. ij. à Titio.

d ¶ Factum.] furtum vel damnum. Accur.

e ¶ Datur.] vsque huc sunt verba edicti: vt. ff. de manumiss. test. l. Titia. §. pe.

f ¶ Hæc autem actio.] s. in factum: quia ex quolibet edicto prætoris ex quo non datur certa, datur in factũ: vt. ff. de dã. infec. l. iiij. §. an tamen. si dicas vbi est edictum? non reperio. Rñ. ipsa rub. vel dic q̃ non habemus verba: sed eius mentem, alij dicunt hæc actio. i. ex lege condictio: quia quoties aliqua lege noua inducitur obligatio. &c. Accursius.

g ¶ Ciuilis.] vt furti non manifesti. idem puto de prætoria. s. manifesti, licet deprehendatur: nam leges indistinctè dicunt de furto, & sic de manifesto & non manifesto: vt hîc in princ. & ff. de acquiren. re. do. in eo quod. & ff. de noxa. l. si seruus legatus. in fi. licet Azo dixerit contrarium.

h ¶ Imminentis.] sic. ff. si ex no. causa. l. pe. & fi.

i ¶ Furtum fecit.] id est quod aliàs esset furtum ne sit contra infrà §. Scæuola.

k ¶ Contrectauerit.] ad hoc. ff. ti. ij. serui & filij. & C. de noxa. l. j. & C. an seruus ex suo facto. l. fi.

l ¶ Repræsentat.] No. sic. ff. manda. si fideiuss. in prin. & ff. si men. fal. mo. di. l. j. §. ideo. & ff. de ver. signi. l. magna. itẽ facit ff. de libera. cau. illud. & ad leg. Aquil. si seruus. §. si fornicarius.

1 Iste. §. est not. & sing. in hoc. s. q̃ illa dicũt esse bona que sunt in dominio habẽtis: & hoc verè & propriè loquendo: al. autẽ dicunt quę bona fide possidem': vel etiam quę aliquis aliquod ius vel vtilitatem habemus. Bolo.

a ❡ Cessabit.] nisi in casu: vt. j. proxi. secundum R.
b ❡ Nondum liber est.] scilicet tempore aditionis.
c ❡ Seruus potest coerceri.] à domino: nō à iudice: vt. j. de pœnis. l. mortis. in fin. & de quæstio. statuliber. quæ sunt contrà.
d ❡ Cessare.] pro furto tunc facto, scilicet post aditam hæreditatem, & ante conditionem libertatis.

tem: cessabit[a] hæc actio. Nam vbi adita hæreditas est, iam quasi liber conueniri potest. Quid tamē si sub conditione acceperit libertatem? Ecce nōdum liber[b] est: sed vt seruus potest coerceri[c]. idcirco dicē dum est cessare[d] hanc actionem. Sed vbi libertas competit, continuò[e] dicendum est posse & debere hanc actionem dari aduersus eum, qui peruenit ad libertatem. ❡ Si seruus purè legatus ante aditam hæreditatem quid admiserit in hæreditate, dicendum est: quia dominium in eo mutatur[f], huic actioni locum esse. Et generaliter dicimus quo casu in seruo dominiū immutatur[g], vel amittitur[h], vel libertas cōpetit post interuallum[i] modicum aditæ hæreditatis: eo casu[k] hanc actionem indulgendam. Sed si fideicommissaria libertas data sit seruo, qui quid in hæreditate maleficij admisit: nunquid non prius cogatur hæres manumittere, quā si satisfecerit[l]? Et est sæpissimè & à diuo Marco & ab Imperatore[m] nostro cū patre rescriptum, non impediri fideicommissariam libertatem quæ purè data est. Diuus sanè Marcus rescripsit arbitrum ex continenti dandum: apud quem ratio ponatur. sed hoc rescriptum ad rationē ponendam pertinere[n] eius actus quē seruus administrauerit, arbitror: hic ideo[o] & posse hanc actionem competere.

❡ *Suprà exposita sunt uerba, siquis testamento liber esse iussus est: nunc exponuntur uerba, ante aditam hæreditatem. Bar.*

❡ Ante aditam hæreditatē, sic accipere debemus: antequàm vel ab vno adeatur hæreditas. nā vbi vel vnus adijt, cōpetit libertas[p]. ❡ Si pupillus hæres institutus sit, & à substituto[q] eius libertas data[r], medioque tempore quædam admittā tur[s]: si quidem viuo pupillo quid fuerit factum, locū non esse huic[t] actioni. si verò post mortem antequàm quis[v] pupillo succederet, actionem istam locū habere. ❡ Hæc actio locum habet, non tantùm in rebus quæ in bonis fuerunt testatoris: sed & si hæredis interfuit dolum malū admissum non esse quò min⁹ ad se perueniret. & ideo Scæuola plenius tractat, & si eam rem surripuisset seruus quàm defunctus pignori acceperat, hanc actionem honorariam locum habere. Plenius enim causam[x] bonorū hic accipimus pro vtilitate[y]. nā si † in locum deficientis furti[z] actionis propter seruitutem[a], hanc actionem substituerit prætor: verisimile est in omnibus[b] causis eum in qbus furti[c] agi potuerit, substituisse. ❡ In summa, probatur hanc actionem in rebus pignoratis & in rebus alienis bona fide possessis locum habere. Idem est de re commodata testatori. Item si fructus post mortem testatoris perceptos hic seruus qui libertatem prospicit, contrectauerit: locus erit huic actioni. Sed & si partus vel fœtus post mortem agnatos[d]: tantūdem erit dicendum. ❡ Prætereà si impubes[e] post mortem patris quæsierit rei dominium: eaq; antequàm impuberis hæreditas à substituto adeatur, surripiatur: locum habere istam actionem dicendū est. ❡ Sed & in omnibus quæ interfuerit hæredis non esse euersa: locum habet hæc actio. ❡ Non tantùm[f] autem ad sola furta ista actio pertinet: sed etiam ad omnia damna quæcunq; hæreditati seruus dedit.

❡ *Dictum est suprà proximè quòd ista actio pertinet ad furta modò quæritur utrum propriè ad furta pertineat: & respondet in textu.*

❡ Scæuola ait possessionis[g] furtum[h] fieri. Deniq; si nullus sit possessor: furtum negat fieri. idcirco autem hæreditati furtum non fieri, quia possessionem hæreditas nō habet[i]: quæ facti[k] est & animi, sed nec hæredis est possessio ante quā possideat: quia hæreditas in eū id tantum transfundit, quod est hæreditatis[l]. non autē fuit possessio hęreditatis. ❡ Illud verū est, si pōt aliàs hæres ad suum[m] peruenire: nō esse honorariam actionem tribuendam vt in id[n] quod intersit

e ❡ Continuò.] id est statim adita hæreditate: vt quia purè est relicta. Et secundum hoc est cōtrarium superiori dicto. j. eo. l. fi. Sed dictio citò,[a] tollit cōtrarium. vel dic vt loquatur hic eodē casu quādo sub conditione: tūc si cōtinuò, id est ita citò competat libertas post factum delictū, vt dominus eum corripere non potuerit: habet locum hęc actio: vt j. proxi. §. &. j. eo. l. fin. & hoc casu secundum R. dabit per interpretationem: cum eadem spe audacior fiat, qui & ante aditam hæreditatē directo manumissus &c.

a Tu dic qualiter intelligit ista dictio cito per gloss. & Ang. in aut. de mensura. ordin. cler. col. iij.

f ❡ Mutatur.] de testatore in legatarium recta via: vt. s. de fur. l. à Titio.
g ❡ Immutatur.] vt in legato.
h ❡ Amittitur.] vsuscap. vel dic lege: vt. C. de episco. & cleri. l. fi. §. his ita. & hoc ante aditam hæreditatem. Accursius.
i ❡ Post interuallū.] qa sub conditione fuit relicta: vt. s. §. proxi.
k ❡ Eo casu.] dicunt quidam, si modò cōpetat ei libertas vndecū que: quia aliàs cōtra nouum dominum non posset agi: vt instit. de noxa. §. si seruus. quod nō placet: quia hic nō fuit hęredis aliquo momento, quando fuit legatus vel amissus: vnde per interpretationē dicas dari his casibus siue non fiat liber, siue fiat post aditam hæreditatem citò, cū dominus non potuerit eū coercere.
l ❡ Satisfecerit.] qd videtur: vt. s. de lega. j. si seruus Titij. in fi. Accursius.
m ❡ Ab Imperatore nostro.] Alexādro.
n ❡ Pertinere eius actus.] non autem ad hoc delictū. M. vt. s. de fideicommis. lib. l. si purè.
o ❡ Ideo.] quia rescriptum cessat. M. & facit suprà ea. l. in princip. & de manu. testa. Titia. §. penultimo. & de noxa. l. seruus legatus. sed contrà suprà, de liberali causa. l. penultima. sed ibi non purè.
p ❡ Libertas.] vt. s. de manu. test. l. legato seruus. §. fi. & l. testamento. §. j. & de bo. lib. l. etiam. §. vt patronus.
q ❡ Substituto.] pupillariter.
r ❡ Data.] id est grauatus erat substitutus dare libertatem seruis si euenerit casus substitutionis. Accursius.
s ❡ Admittantur.] scilicet à seruis.
t ❡ Non esse huic actioni.] quia dominū habuit tempore delicti.
v ❡ Quis.] scilicet substitutus.
x ❡ Causam bonorum.] i. hoc vocabulū bona. sic instit. vi bono. rapt. §. penul. &. s. vt in pos. leg. is cui. §. bonorum.
y ❡ Pro vtilitate.] hęredem. Accursius.
z ❡ Furti actionis.] vel leg. Aqui. vt. s. ea. l. §. non autem. & in. §. non tantum.
a ❡ Propter seruitutem.] impedientē quò minus teneat.
b ❡ In omnibus.] nō tamen solum.
c ❡ Furti.] vel pro damno dato: vt dixi. Accursius.
d ❡ Agnatos.] scilicet contrectauit. Acc.
e ❡ Prætera si impubes.] à cuius substituto fuit relicta seruo libertas: vt. s. ead. l. §. si pupillus.
f ❡ Non tantum.] fa. s. eo. in prin. &. §. nō autem. Accursius.
g ❡ Possessionis.] i. possessæ rei ab aliquo Accursius.
h ❡ Furtum fieri.] qa non est cuius fuit: vt s. ti. ij. l. falsus. §. quia lienum.
i ❡ Non habet.] vt &. j. de cri. expi. hę re. l. ij. &. l. fi. s. re. amo. l. cōtra. & de acquirē. rerum. do. l. in eo. sed fallit. s. ti. ij. l. hæreditariæ. &. l. seq. &. l. in actione. §. fin. &. l. fi. is. &. l. falsus. §. si iactum &. l. eum. §. si res. & supra de vsufca. si homo.
k ❡ Quæ facti.] habet ergo multum iuris & multū facti in retinendo: vt hīc, & no. C. de acqui. pos. l. prima. Azo.
l ❡ Hæreditatis.] i. dominia & iura: non autem possessiōes: vt s. de acqui. pos. l. cùm hæredes. & de acqui. hære. gerit. sed contrà s. ex qui. cau. ma. l. cū miles sol. vt ibi. Item hoc fallit in causa peculiari: vt. s. de act. & oblig. l. qui à seruo. in fi. & j. de cap. in bello. §. factæ. nō tñ in peculiaribus iacente hæreditate vsuscapio incipit: vt & s. de vsusc. l. fi. §. fi. & facit. j. e. tit. l. iusto. §. fi. & s. qui. ex cau. ma. l. ait prætor. §. j. & §. hi. & s. de fur. si vendidero. §. fi. & de præscri. ver. si rem. §. item ar. est lex ista q hæc actio post aditā hæreditatem ante apprehēsam pos. locū habet: qd non placet: qa statim adita hæreditate seru⁹ est liber: vt. C. de cadu. to. §. in nouissimo.
l ❡ Hæreditatis.] igitur decurrendum est ad hanc actionem.
m ❡ Ad suum.] actiōe speciali, vt furti, & cond. furtiua, nō rei ven. vt. j. proxi. §. &. s. eo. §. non autem. in fi.
n ❡ Vt in id.] imò ad duplū: vt. j. proxi. §. &. §. fi. sed dic q ad aliàs se refert

† Subrogatū sapit naturā eius in cuius locū subrogat. cōcor. text. in op. j. §. quē terminum. & ibi gl in verbo subrogare de autho. & potestate sacro. genera. concilio. in prag. san.

refert actiones.& fa.ſ.de dol.l.j.§.ait prætor.
a ¶ Successoribus.]nam ſic eſt in actione furti:vt inſti.de perpe. & tẽpo.act.§.non autem.ad cuius ſimilitudinem hæc habetur:vt.ſ.eo.§.plenius.&.l.j.§ proximo.
b ¶ Libertatem.]vt &.ſ.ad.l.Aquil.ita vulneratus.in fi.& de furt.l.vulgaris.§.ſi duo.& ar.ſ.de iuriſ.om.iudi. ſi quis id.§.fin.&.l.ſequẽ. Sed an in duplo 10 continetur rei perſecutio?quidam ſic, ar.ſ.eo.illud.ſ quod me. cau.ſi eum.§.j.ſed dic contrà:cùm ad inſtar furti ſit:vt &.ſ.pxi.§.
¶ Si paulo.] CASVS. Adita hæreditate ſeruus cui re licta erat libertas ſub 20 cõditione ante euentum cond.dedit damnũ in re hæredit.ignorante hoc hærede.tandẽ extitit conditio,& factus eſt liber.quæri tur an hæc actio locũ habeat.& videtur ꝙ ſic:qa hæres nõ potuit hũc caſtigare cũ dura 30 uit poſt diu ei' ſeru',cũ hoc delictum ignoraret.dicitur tamẽ cõtrarium,ſcilicet ꝙ hęc actio nõ habeat locũ.& ſic ignorãtia hoc caſu non prodeſſet:licet aliàs cõſueuit prodeſſe.& hoc dicit hęc lex. Si citò poſt delictum 40 factus eſt liber, conditio tunc ſtatim venit.nam tũc hęc actio competit.& hoc dicit.l.ſeq.
c ¶ Obtigerit.] verũ dudum poſt aditã hæreditatem:ne ſit contrà.ſ.l.j.§.quid tamẽ.&.§.ſi ſeruus.&.j.l. 50 proxi.
d ¶ Labeo.] Citò vt corrigi à domino non poſſit:vt.ſ.l.j.§.quid tamen.&.§.ſi ſeruus.& arg.ſ.de nego.geſt.diuortio.ibi,non enim &c. Sed in ſuperiori prox.l.diu remã ſit ſeruus poſt delictũ. 60 Item non ob.ſ.l.j.§.quid tamẽ vt ibi dixi.
¶ FVRTI ADVERſus nautas,caupones ſtabularios. ¶ Differentiã inter hunc titu.& ſ.nau.cau.ſta.ut ibi in ru. notaui,quidam notãt & aliã ſcilicet quòd actio in fa- 70 ctum ex quaſi maleficio datur tunc demum, quando non recipit ſaluũ fore.ſi autem recipiat,datur illa,quæ eſt ex contractu quod non placet:quia ſi non recipit,debet teneri ex quaſi maleficio:ut.ſ. de actio.& obli.l.ex malefi.§ fina.

condemnatio fiat. ¶ Præter hanc actionem eſſe & vendicationem rei cõſtat:cùm hæc actio ad ſimilitudinem furti competat. Item hæredi cæteriſq; ſucceſſoribus [a] competere iſtã actionem dicendũ eſt. ¶ Si ſerui plures libertatem [b] iuſtam acceperunt,& dolo malo aliquid admiſerunt:ſinguli conueniẽtur inſolidum,hoc eſt,in duplũ: & cũ ex delicto conueniantur, exemplo furti,nullus eorũ liberatur & ſi vnus conuentus prӕſtiterit.

Paulus LEX II.

Si paulò ante quàm ſtatutaliber tas obtigerit [c], amouerit aliquid ſeruus aut corruperit:ignorãtia domini non introducit hanc actionẽ:ideoq; licet maximè ignorauerit hæres à ſtatulibero,aut quilibet alius dominus à ſeruo ſuo amotum aliquid corruptumve eſſe nõ impetrat poſt libertatem eius vllã actionẽ:quãuis in pluribus cauſis alijs iuſta ignorantia excuſationem mereatur.

Vlpianus. LEX III.

Labeo putauit ſub conditione manumiſſum res amouentem, ſi cito [d] cõditio extiterit,hac actione conueniendum.

TITVLVS V.

Furti aduerſus nautas,caupones,ſtabularios.

¶ Primò ponit mentem edicti uſque ibi, Nauigandi.Bart.deinde exponit edictum:poſteà ponit quæſtiones promiſcuè uſque in fi.tituli.

Vlpianus. LEX VNICA.

In eos qui naues, cauponas, ſtabula exercent:ſi quod à quoquàm eorũ [e] quos quasveibi habebũt, furtũ factũ eſſe dicetur, iudicium [f] datur: ſiue furtum ope & cõſilio exercitoris [g] factum ſit [h],ſiue eorum cuius qui in ea naui nauigãdi cauſa eſſent [i]. ¶ Nauigãdi autem cauſa accipere debemus eos,qui adhibẽtur vt nauis nauiget: hoc eſt,nautas. Et in duplũ actio eſt. Cùm enim in caupona vel naui res perierit, ex edicto prætoris obligatur exercitor nauis vel caupo:ita vt in poteſtate [k] ſit eius, cuius res ſurrepta ſit, vtrum malit, cum exercitore honorario iure,an cum fure iure ciuili experiri [l]. Quòd ſi receperit ſaluum fore caupo vel nauta,furti actionẽ non dominus [m] rei ſurreptæ,ſed ipſe habet:quia recipiendo [n], periculum cuſtodiæ ſubijt. ¶ Seruiverò ſui nomine exercitor noxæ dedendo [o] ſe liberat. Cur ergo non exercitor nauis condẽnatur,qui ſeruum tam malũ in nauẽ admiſit? & cur liberi quidẽ hominis nomine tenetur inſolidũ, ſerui verò non tenetur? niſi fortè idcirco,quòd liberum quidem hominem adhibens, ſtatuere debuit de eo qualis eſſet: in ſeruo verò ſuo ignoſcendum ſit ei, quaſi in domeſtico malo,ſi noxæ dedere [p] paratus ſit. ſi autem alienum adhibuit ſeruum [q], quaſi in libero tenebitur. ¶ Caupo autem prӕſtat factum eorum, qui in ea caupona eius cauponæ exercẽdæ cauſa ibi ſunt: item eorum qui habitandi cauſa ibi ſunt: viatorum autem factum non prӕſtat [r]. Nanq; viatorem ſibi eligere caupo vel ſtabularius non videtur: nec repellere poteſt [s] iter agentes [t]. Inhabitatores verò perpetuos [v] ipſe quodammodò eligit [x], qui non reijcit:quorum factum oportet eum prӕſtare. In naui quoque vectorum [y] factum non prӕſtatur.

¶ In eos qui naues.] CASVS. Exercitor nauis & caupo & ſtabularius tenentur,ſi hoſpitantes in naui vel in caupona vel in ſtabulo furtũ ſint paſsi,vel ab ipſo exercitore caupone vel à ſtabulario vel ab aliquo alio quem in 80 naui teneret exercitor,vel caupona vel ſtabulo.Itẽ tenetur ſi ope ſua vel eorũ,qui erant in naui cauſa nauigandi,vt ſunt nautæ: ſunt furtũ paſsi hoſpitãtes.Et datˀ hæc actio in duplũ &c.In electione eſt furtũ paſsi,vel actione furti agere cõtra furẽ,vel hac ac.cõtra exercitorẽ & ſimiles.Ipſe autẽ exercitor vel caupo actio furti nõ habet, niſi in ſuã cuſtodiã recepit res,quæ poſteà ſunt ſurreptæ.Itẽ exercitor tenetur noĩe eorũ quos tenebat ſecũ cauſa nauis:ſi ipſi ſurripuerũt,vt dictũ eſt.& hoc eſt verũ:ſi ſunt liberi homines,vel ſerui alieni.ſi autem eſt ſeruus exercitoris,& fecit furtum:tunc ſufficit ſi eum det pro noxa:quaſi minus ſit in culpa,ſi ſuum ſeruum tenet licet malum,quàm ſi liberum hominem malum vel alienum ſeruum teneat. Item caupo tenetur de furto facto ab aliquo,quem tenebant caupones cauſa tabernæ exercẽdæ.Itẽ factum eorum quos tenebat ſecum cauſa habitãdi perpetuò.i.nõ ad modicum tẽpus,prӕſtat:caupo: non autem factũ viatorum caupo prӕſtat: nec vectorum factum ſiue delictum prӕſtat exercitor.Frã.Accur.
e ¶ Eorum.] ſcilicet exercitorum.
f ¶ Iudicium.]primo caſu ciuile,vt furti,& ſuo nomine. ſecundo prætorium ex hoc edi 20 cto:vt inſti.de obl.ex quaſi delicto.§.ſi.
g ¶ Exercitoris.] & hîc ſuo nomine tenetur:vt dixi ſuprà.
h ¶ Factum ſit.] ab extraneo.
i ¶ Eſſent.]aliàs eſſet, ſcilicet factũ ab extraneo.
30 k ¶ In poteſtate.] hoc cùm non recipit res,ſed homines:vt differat à ſequẽtibus,ſecundum quoſdam.vel dic vt ibi.Accur.
l ¶ Experiri.] puta furti.Accur.
m ¶ Non dominus.] tantum.alioquin con- 40 trà: vt.ſ.nau.caup.l. idẽ ait.§.fi. &.l.ſeq. & per hoc differt à fullone:vt inſtit.de obli.ex delict.§.furti. vel non differt à fullone:qa & hîc ſoluẽdo erat exercitor: aliàs ſecus:vt in fullone.Accur.
n ¶ Quia recipien- 50 do.]bona ratio:vt & ſ.de furt.l.eum qui.§.qualis.&.l.fullo.Acc.
o ¶ Noxæ dedendo] ſ.ſeruum qui fecit furtum.Accur.
p ¶ Dedere.] cõtrà.ſ. nau. cau. ſtab.l.idẽ.§. ſi filius.ſol. vt in eo.ti. l.fi.§.ſeruorum.itẽ ar- 60 gu.contrà.ſ.loca.videamus.ſed ibi in aliena domo inducebat: hic in ſua tenebat. Itẽ facit ad hoc quod dicit hic ſtatuere &c.ſ. de admi. tuto.l.iij.§.ſi parens.& ad Tertul.l. ij.§.idoneos.
q ¶ Seruum.] & ille fe 70 cit furtum.Accur.
r ¶ Non prӕſtat.]cõtrà.ſ.nau.cau.l.j.§.fi.&.l.ſicut.Solu.hic non recipit ſaluum fore:ibi ſic.vel ſolue vt ibi.& facit in eo.titu.licet.§.in factum.
s ¶ Poteſt.]id eſt debet.& econtra quandoque ponitur vt not.ſ.de offi.procon.obſeruare.§.fi.
t ¶ Iter agentes.]tanquam eorum mores agnoſcentes.Accur.
v ¶ Perpetuos.]id eſt nõ ad modicum tempus.ſic.ſ.de pig. debitor.& de act.emp.l.fundi.§.Labeo.&.ſ.pro ſocio.l.j.Accur.
x ¶ Eligit.]Not.qui non improbat,probat:ſic.C.de nup. ſi vt propo 80 nis.&.C.quomodo & quando iud.l.ab eo. &.ſ.qui & à quibus.l.ſi. in prin.&.ſ.de ritu nupt.l.in eo.§.deindè.&.ſ.de ſpon.l.in ſponſalibus.j.&.ſ.ad Macedo.ſi filiusfa.Sed arg.contrà.ſ.de ſerui.vrba. prædio.inuitum.& de procu.filiusfami.§.inuitus.& de tribu.l.j.§.ſcientiam.&.ſ.ad Macedo.l.item ſi filius.§.interdum. & ſuprà de fur. qui vas.§.vetare.Accur.
y ¶ Vectorum.]id eſt eorum qui naue vehuntur.nam nec iſtos poteſt eligere vel reijcere,ſicut nec viatores.

Approbare dicitur qui non improbat.

sal.Cai'.

TITVLVS VI.

Si familia furtum fecisse dicatur.

¶ Si familia alicuius furtum fecerit, habet dominus electionem aut totam familiam dedendi: aut tantum offerre pro furto facto, quãtum si unus liber furtũ fecisset. hoc uerum si eo non conscio: furtũ factũ sit. nam si eo cõscio: tunc poterit cõueniri suo nomine, & nomine singulorum de familia. deinde exponit uerbum scientiam. h. d.

Vlpianus. LEX I.

Vtilissimum id edictũ prætor proposuit [a], quo [b] dominis pspiceret [c] aduersus maleficia seruorum: videlicet ne cùm plures furtum [d] admittunt, euertant domini patrimonium, si omnes dedere, aut pro singulis æstimationem [e] litis offerre cogatur. Datur igitur arbitrium [f] hoc edicto: vt si quidem velit dedere noxios seruos, possit omnes dedere, qui participauerunt furtum. Enimuero si maluerit æstimationem offerre: tantum offerat quantum si vnus liber [g] furtũ fecisset, & retineat familiã suam. ¶ Hæc autem facultas domino tribuitur toties quoties ignorante eo furtum factum est. Cæterûm si sciente eo: facultas ei non erit danda [h]. nam & suo, & singulorum nomine [i] cõueniri potest noxali iudicio: nec vna pœna exacta, altera tollitur: nec vna ęstimatione quam homo liber sufferret, defungi poterit. ¶ Is autem accipitur scire, qui scit, & potuit prohibere. Sciẽtiam enim spectare debemus, quæ habet & volũtatem. Cæterùm si scit & prohibuit [k]: tum dicendum est vsurum edicti beneficio. ¶ Si plures serui damnum culpa dederint: æquissimum [l] est eandem facultatem domino dari.

¶ Si secundum iudicium ita se habet ad primũ, quòd condemnatoria lata in primo & exactione secuta tollatur, secundum interim differtur, & cumulatio impeditur. Bar.

¶ Cùm plures serui eiusdẽ rei furtum faciũt, & vnius nomine cum dño lis cõtestata sit: tãdiu aliorum noĩe actio sustineri debebit, quandiu priori iudicio potest actor cõsequi [m] quantum consequeretur, si liber id furtum fecisset.

Iulianus. LEX II.

ID est, pœnæ nomine duplũ, & condictionis [n] simplum.

¶ Diuiditur in duas partes. Primò loquitur, an solutio domini prosit habentibus causam à domino. Secundò, an solutio habentium causam à domino prosit domino. secunda ibi, Quòd si prius. Barto.

Vlpianus. LEX III.

QVoties tantum præstat dominus quantum præstaretur, si vnus liber fecisset [o], cessat cæterorum nomine actio non tantùm aduersus ipsum dominum, verũetiam aduersus emptorem [p] duntaxat: si fortè quis eorum qui simul [q] fecerant [r], vænierit, idemque est, & si fuerit manumissus [s]. Quòd si prius fuerit oblatum à manumisso [t]: tunc dabitur aduersus dominum familiæ [v] nomine. nec enim potest dici, quod à manumisso præstitum est, quasi à familia esse præstitum. ¶ Planè si emptor præstiterit: puto denegandam in venditorem actionem. quodammodo enim hoc à venditore præstitum est: ad quem nonnunquam regressus [x] est ex hac causa: maximè si furtis noxijsque solutum esse promisit. Sed an si legati [y] serui nomine, vel eius qui donatus est, actum sit cum legatario, vel eo cui donatus est [z]: agi

---

¶ SI FAMILIA FVRTVM FECISSE DICATVR. ¶ Specialia quædam de his seruantur.

VTilissimum.] CASVS. Valde est vtile hoc edictũ: cuius verba non habemus: sed mens eius est talis: vt si plures mei serui faciunt tibi furtum, non teneor oẽs dare pro noxa: vel p quolibet soluere pœnam furti: sed sufficit si tantum præsto noĩe omnium, quantum liber homo præstaret si furtum fecisset. & hoc beneficium habeo, si me ignorãte deliquerunt: secus si me sciente & prohibere valente, & non prohibui. nã hoc casu teneor & meo nomine & cuiuslibet serui: nec soluendo p vno, liberor pro alijs. Posteà dicit. quod dixi in furto. idem in dãno dato. Tãdem dicit si conuenior furti p vno seruorũ, est in pẽdenti an possim conueniri nomine aliorũ: & expectabitur qualiter soluam pro isto. conuẽtus. nam si dem eum pro noxa, teneor pro alijs. si autem soluam pœnam dupli, itẽ rem furtiuam vel eius æstima. & sic tantum quãtum liber pro furto à se facto præstaret: tũc non teneor pro alijs, & etiam qui eos seruos emit, nó tenetur. Itẽ ipsi facti liberi, vt quia manumissi, non tenẽtur. Posteà dicit, pone ꝙ nihil solui pro furto facto à seruis, & manumisi vnũ eorum qui manumissus emendauit furtũ. nunquid liberor pro alijs seruis, quæritur? & dicitur ꝙ non. Sed quid si vnũ de seruis furibus vẽdidi, & emptor emẽdauit furtum nomine serui quem emerat: an liberor ab actione furti pro alijs seruis, quęritur? & dicitur ꝙ sic: cũ tenear emptori dare quicquid soluit pro hoc furto. secus si ex causa legati vel donationis hunc seruum haberet. nam licet emendẽ furtum pro eo, adhuc tã teneor pro alijs. Vltimò dicit: beneficiũ huius edicti datur domino seruorũ simul furantium: siue dominus eos seruos nũc cũ cõuenitur possideat, siue dolo desijt possidere. Itẽ siue illi cui est factũ furtũ, agat: siue eius hęres agat: habet locũ hoc beneficiũ vt sufficiat tm̃ præstare quãtũ si liber fecisset. & hoc dicit hæc. l. cũ tribus seq. F.

ADDITIO. Dic ꝙ hic loquitur quãdo dominus delinquit circa ipsum maleficium commissum: ibi quando ex postfacto deliquit, desinendo dolo possidere, secundum Bar. hîc.

a ¶ Proposuit.] cuius mens hæc est, sed verbis caremus. Accur.

b ¶ Quo] scilicet edicto.

c ¶ Prospiceret.] scilicet prætor. Accur.

d ¶ Furtum.] suprà ad. l. Aquilliam. illud. & de noxa. in delictis. contra.

e ¶ Aestimationem.] furti & conditionis, vt. j. l. iij. & hoc si nomine totius familiæ conuenitur: aliàs si nomine vnius, eius pretium ei computatur ad tollendam actionem nomine aliorum: vt. s. de noxa. l. quod ait prætor.

f ¶ Arbitrium.] scilicet domino.

g ¶ Si vnus liber.] vt & suprà de iuris. omnium iudic. si familia. in princip. Accursius.

h ¶ Erit danda.] amittit ergo beneficium propter delictum suum: vt & argumentum. s. de mino. l. auxiliũ. in fin. arg. cõtrà. j. e. l. iij. §. fi.

i ¶ Suo nomine.] i. insolidum, non ex suo maleficio quod nullum est, sed propter maleficium cõmissum: sed secus est si iussit: quia tunc ob suũ maleficium tenetur: vt. s. de noxa. l. ij. §. j. & l. si ex duob⁹. in prin. Item est cõtrà s. de nox. l. iiij. §. cùm dominus. Solu. vt ibi. Accursius.

k ¶ Et prohibuit.] vel prohibere non potuit: vt & s. de noxa. l. iij. & iiij. in prin. & facit. l. si cõmunis seru⁹.

l ¶ Aequissimum.] cũ eadẽ sit ratio: vt & s. ad le. Aquil. illud. Idẽ in rapina: vt. j. vi bo. rap. l. ij. §. hac actione. videt̃ secus in iniuria: vt. s. de iur. om. iu. l. si familia. ĩ fi. quæ est contrà. Sol. vt ibi.

m ¶ Consequi.] quod sciemus quãdo dominus vel damnum emẽdabit, vel illum seruum pro noxa dabit. & ad hoc facit. s. de noxa. l. quod ait prætor. & facit. s. de except. l. fundum Titianum. & l. fundi. Accur.

n ¶ ID est.] Condictionis. furtiuæ. & ad hoc. s. de noxa. l. quod ait prætor. Itẽ quod dicit duplum, dic nisi sit manifestũ: quia tũc quadruplum.

o ¶ QVoties.] Fecisset. vsq; huc est subiectum.

p ¶ Emptorem.] accipe hominẽ omnẽ cui de euictiõe agere permittitur. i. qui lucratiuã nõ habet causam. sic & accipit̃. s. de excep. doli. l. apud. §. si qs ex causa. & de ædil. edic. sciendum. §. deinde. Nõ ergo aduersus habentem titulum lucratiuum, vt aduersus donatariũ vel legatarium: vt &. j. e. §. sed an si.

q ¶ Simul.] id est cum alijs.

r ¶ Fecerant.] scilicet furtum.

s ¶ Manumissus.] vnus ex his q fecerat, & dato pretio sui, vt sic non sit ex lucratiua causa liber. Vel dic, etiam si nihil dedit. & dic idẽ quod in subaudito non expresso casu. dixit enim duntaxat emptorem. sic ergo aliud in eo qui habet lucratiuã causam: & ad hoc refertur: idẽq; &c. & sic bene conuenit cum sequen.

t ¶ A manumisso.] gratis & idem accipe in omni eo qui lucratiuũ habet titulum. & dic oblatum, & etiam præstitum. & sic est cõtrà. s. de noxa. l. de illo. in fi. & l. seq. Sed hîc cum familia: ibi cùm vnus seruus. & sic alter soluendo alter liberatur. sed hîc cùm maius est delictum: quia à pluribus est commissum. item contrà. s. de peti. hæred. l. etiam. §. penul. Sol. vt ibi.

v ¶ Dominũ familiæ.] quia sui delicti tãtum pœnã soluit. Azo.

x ¶ Regressus est.] sic. C. de vsur. rei iud. l. fin. sed quid si regressum non habet: fortè idem: vt insti. ad leg. Aquil. §. his autem verbis. sed Io. contra, vt habeat regressum.

y ¶ Sed an si legati.] s. in specie. tũc enim de euic. nõ agit̃. secus si in genere legatus esset: vt. s. de leg. j. si à substituto. §. hæres seruũ. Acc.

z ¶ Donatus.] cuius nomine de euictione non agitur: vt. s. de ædil. edic. l. ad res. secus ergo si agatur: quod quandoque euenit: vt. C. de iur. do.

iur.do.l.j.& idem quod hic dicas in omni qui habet titulum lucratiuum. Item no. quidam posuerunt hic distinctionem talẽ: cum quis promisit mihi rem & pœnam: debeo eligere: vt.s.de pac.l. rescriptũ. §.si pacto.nisi factum est rato manente pacto: vt.s.de transact.qui fidem.si verò fors fuerit exacta, pœna nõ petetur: vt.s.de eo quod certo.lo.l.si.idẽ ecõtrà: vt s.pro socio.l.si quis à socio.idẽ si duo sunt debitores, & sunt socij: vt.s.si qs cau. si duo. nisi in id quod minus est: vt.s.de ac.emp.prædia.in non socijs si ab vno pœnã peto, ab alio rẽ nihilominus peto: vt hîc, &.s.de solu. Stichũ.§.dolo. &.s.de peti.hære.l.etiam.§.penul. Si rem: non agitur ad pœnã: vt.d.§.dolo. & arg.s.si quis cau.l.ij. in prin. Sed certè quãtum ad.l.istam non videtur bona hęc distinctio: vt hîc: qa ab vtraque parte exigit pœna furti, & maximè à manumisso, à quo non potest peti condic.fur. aliquid nisi liber contrectasset: vt.s.de condi.fur.l.quod ab alio. fortè in emptore secus dici posset, cùm noxali ter detur condi.fur. vt actio furti: vt.s.de condi.fur.si seruus.

§ al. Iuli.

a ❡ Possideret.] est enim satis pro possesso re haberi hoc casu. et ita nõ efficitur actoris conditio deterior, sed non melior: vt.s.de noxa.ac.electio.§.si is. & l.si plurĩũ.in princ. sed argu.contrà.s.eo.l.j.§.hoc autem.

b ❡ Etiam hæredibus.] Dat enim hæredi actio furti: vt instituta de perpetuis actionibus.§.j. & facit infrà, de iur.l.sed non omne.

c ❡ Eius.] puta Titij.

d ❡ Cui.] scilicet Titio.

e ❡ Omnes.] hæredes.

posſit etiam cum domino cætero rum nomine, quæritur. Quod admittendum puto. ❡ Huius edicti leuamentum nõ tantum datur ei, qui seruos posſidens condemnatus præstiterit, quantum si vnus liber fecisse dicatur: verum ei quoque qui idcirco condemnatus est, quia dolo fecerat quò minus posſideret [a].

Paulus. LEX IIII.

Etiam hæredibus [b] eius [c] cui [d] plures eiusdem familiæ furtũ fecerint, eadem actio cõpetere debet, quæ testatori competebat: id est vt omnes [e] non amplius consequantur, quàm cõsequerentur, si id furtum liber fecisset.

❡ *Ista lex diuiditur in tres partes. primò loquitur quando familia plurium petit, aliàs deliquit uno sciente, non tamen iubente. secundo quando deliquit uno iubente. tertiò repetit quod dixit in principio, & circa illud determinat unam quæstionem. secunda ibi, Et si seruus. tertia ibi, Si ergo. Bartolus.*

Marcellus. LEX V.

Si familia communis [f] sciente [g] altero furtum fecerit: omniũ [h] nomine cũ eo qui scit, furti agi poterit: cum altero [i] ad eum modum qui edicto cõprehensus [k] est. quod si ille [l] præstiterit, non totius familiæ nomine: ob hoc à socio partẽ consequetur. ❡ Et si seruus communis alterius iussu damnum dederit: etiã quod præstiterit alter [m] (si modò cum eo quoque ex lege Aquilia vel ex lege. xij. tabu. agi poterit [n]) repetet à socio: sicuti cũ rei communi nocitum [o] est [p]. Si ergo duntaxat duos habuerimus seruos communes: cum eo quo non ignorante [q] factum est [r], agetur [s] vtriusque serui nomine: sed non amplius consequetur [t] à socio quã si vni [v] nomine pstitisset. Quòd si cũ eo quo ignorante factum est agere volet [x]: duplum [y] tãtum cõsequetur. Et videamus an etiam in socium alterius serui nomine non sit dandum iudicium queadmodum si omnium nomine socius [z] dedisset [a]: nisi fortè hoc casu [b] seuerius à prætore constituendũ, & nec seruorum consilio parcendum [c] est.

Scæuola. LEX VI.

Labeo putat [d], si cohæres me[us], furtum familia cuius [e] fecisset, duplum [f] abstulisset: me nõ impediri quò minus dupli [g] agam: eo que modo fraudem edicto [h] debitoribus [i] fieri [k]: esseq; iniquũ [l] pl[us] hæredes nostros ferre, quàm ferre mus ipsi. Item si defunctus minus duplo abstulerit: adhuc singulos

❡ Si familia.] CASVS. Ego Franciscus habebam familiam seruorum communem cum Geruasio. hęc familia fecit furtum Titio sciente Geruasio: & me ignorante. dicitur quòd Geruasius tenebitur nomine singulorum seruorum, & sic pro quolibet præstat suã pœnam. ego autem habeo beneficiũ huius edicti. nam præstabo quãtum liber homo præstaret pro seipso: & recuperabo partẽ eius quod solui, à Geruasio. Idem est si Geruasij iussu damnũ dedit familia seruorum communis. nã eius quod præstiti, recupero partẽ à Geruasio sicuti si communi rei damnum intulisset. Tandem dicit. ego & Geruasius habemus duos seruos communes: eo sciente & me ignorante fecerunt furtum. teneor non in partem dimidiam eius quod præstitit, sed in dimidiam eius quod liber homo præstaret pro furto à se facto. Si autem Titius vult agere priùs contra me: teneor intantũ quantum liber homo furtum faciens præstaret. sed me cõuento & exacto an Titius posſit agere contra Geruasium? dico quòd nõ: nisi iussu Geruasij esset factum furtum. Fran.

f ❡ Si familia communis.] duorum dominorum.

g ❡ Sciente.] & non iubente. & supple & altero ignorante. Accur.

h ❡ Omnium.] id est singulorum.

i ❡ Cum altero.] scilicet ignorante. & facit ad hoc suprà.l.j.§.hæc autem.

k ❡ Comprehensus.] vt.s.det tantum quantũ si vnus liber fecisset.

l ❡ Quòd si ille.] qui ignorauit, emendauit damnum tantum quantum si vnus liber fecisset. & de hoc dimidiam consequetur à sciente: vt &.s.de noxa.si ex duobus.§.sic est & si alter &c. Vel dic, si ille scilicet sciens soluit damnum quasi pro quolibet, nõ repetit ab ignorante, nisi pro media quantum si liber fecisset: vt.j.e.l.§.si ergo.&.d.l.si ex duobus.§.ipsi tamen. Sed videtur quòd nihil posſit repetere sciens: vt.s.de noxa.l.si communis familia. Solut. ibi in iubente tantum, vt hic in sciente tantum: inter quos est differentia, vt plenè not. in.l.si ex duobus.

m ❡ Præstiterit alter.] qui non iussit.

n ❡ Agi poterit.] quod semper ferè est ex delictis serui. & da exemplum insti.de noxa.§.sunt autem. Vel da exemplum de Aquil.in leuioribus, in.l.xij.tab.in atrocioribus: vt.s.de noxa.l.ij.§.si.quandoque tamen agi non potest: vt quando ignorans seruum facere furtũ non posſidet: nec dolo fecit quò minus posſideat. ideoq; si quid tũc solueret, non repeteret: cùm spontè non necessitate soluisset. Vel dic, potest agi cũ seruus in atrocioribus paruit altero domino iubente: alioquin nõ: cùm nullum sit serui delictum: vt.s. de noxa.l.ij.§.is autem. Vel tertiò est casus vbi nõ põt agi contra ignorantem, puta si omnino inuitus seruus paruit, periturus si non paruisset. hic eñ nullum est serui delictũ, & sic dominus ignorans eius nomine non tenetur.

o ❡ Nocitum.] vt damnum omnino seruaret: vt.s.de nox.sed & eo nomine. & communi diui.l.iij. & ad l.Aquil.sed & si communem.&.l.seq.

p ❡ Est.] culpa socij.

q ❡ Quo non ignorante.] id est sciente & prohibere valente, non dicas iubente, vt quidam dicunt. Accursius.

r ❡ Factum est.] scilicet furtum ab istis seruis.

s ❡ Agetur.] contra scientem.

t ❡ Consequetur.] sciens ab ignorãte socio, quã si vnius &c. Sed quidam æquiparant scientem & iubẽtem: quod non placet, quia iubens nihil agit: vt.s.de noxa.si ex duobus.§.illud.

v ❡ Vnius.] in tantum enim liberauit eum. Azo.

x ❡ Volet.] is cui damnum datum est. Azo.

y ❡ Duplum.] scilicet eius rei surreptæ quod præstaret liber.

z ❡ Socius.] ignorans. Azo.

a ❡ Dedisset.] id est transegisset de toto.

b ❡ Hoc casu.] cùm iussit &c. & hoc est verum: vt.s.de noxa.l.si ex duobus.in princip. & sic abundat hæc dictio fortè. sic.s.de arbi.l.si duo.

c ❡ Parcendum.] quin puniatur sciens. Accursius.

❡ Labeo putat.] CASVS. Familia seruorum Titij fecit furtũ Sempronio. ego & Geruasius successimus Sẽpronio circa istud thema duo dixit Labeo, & malè. Primũ fuit: quia si Geruasius agat furti pro quolibet de seruis, & obtinuit: bene potero agere insolidũ & sic fit fraus edicto: quia hoc non potuisset facere testator, sed tantum consequi poterat quantum liber homo, si furtum fecisset præstaret. Secundum dictum est, quòd si defunctus egit furti, & consecutus est minus duplo: nos hæredes posſumus agere ad residuum nomine singulorum seruorum. Sed vtrunque dictum corrigitur: nam nos duo hæredes non posſumus agere nisi quilibet pro parte. Item non posſumus consequi vltra pœnam dupli computato in hoc quod defunctus exegit. Fran.

d ❡ Labeo putat.] & malè: vt patet.j. Accursius.

e ❡ Cuius.] id est alicuius.

f ❡ Duplum.] nomine singulorum, pro parte tamen hæreditaria. Azo.

g ❡ Dupli.] insolidum, ac si nihil esset exactum: vt bene conueniat sequentibus.

h ❡ Edicto.] quod vult non vltra præstari quàm si vnus liber fecisset: vt.s.eo.l.j.

i ❡ Debitoribus.] i. dominis seruorũ qui ex tali cã sunt debitores.

k ❡ Fieri.] putat Labeo.

l ❡ Iniquum.] & tamen ita statuerat Labeo. sic institu.de testamẽ.§.sed neque.

a Recte experiri.] nomine ſingulorum ſeruorũ ad duplum. & hoc ſecundum Laheo ſimiliter. Accur.
b Scæuola.] corrigens duo dicta Labeonis per ordinem.
c Partes.] non ergo aliquis ſolidum conſequetur.
d Duplo.] computato quod accepit defunctus: vt ſic non plus iuris hæredes habeant, quã defunctus habuit: vt &. j. de reg. iur. l. hæredes. Accur.

hęredes recte experiri [a]. Sceuola [b] reſpõdi, verius puto pares partes [c] eius hęredes perſecuturos, vt cum eo quod defunctus abſtulit, vterque hæres non plus duplo [d] ferat.

TITVLVS VII.
Arborum furtim cæſarum.

Paulus. LEX I.

SI furtim † arbores cæſæ ſint: & ex lege Aqlia [e], & ex lege. xij. tabularũ dandã actionẽ [f] Labeo ait, ſed Trebatius ita vtranq; dandam ait, vt iudex in poſteriorẽ deducat [g] id, quod ex prima conſecutus ſit, ex reliquo condemnet [h].

***Caius. LEX II.**

SCiendum eſt autem eos qui arbores, & maximè qui vites ceciderint, etiam tanquam latrones [i] puniri.

Vlpianus. LEX III.

VItem, arboris appellatione contineri plerique veterum exiſtimauerunt [k]. Hæderæ [l] quoque & arundines, arbores non malè dicentur. Idemque de ſalicto [m] dicendum eſt. ¶ Sed ſiquis ſalignas [n] virgas inſtituendi ſalicti [o] cauſa defixerit [p]: hæq; antequã radices egerint, ſuccidantur aut euellantur: recte Pompo. ſcribit nõ poſſe agi [q] de arborib⁹ ſuccisis: cũ nulla arbor ꝓpriè dicatur, quæ radices nõ cõceperit [r]. ¶ Quòd ſi qs ex ſeminario [s], id eſt ſtirpitus arborem tranſtulerit [t]: eam quamuis nondum comprehenderit terram, arborem tamen videri [v] Pomponi⁹ libr. xix. ad Sabinum probat. Ideo ea quoq; arbor eſſe videtur, cuius radices deſinunt viuere quãuis [x] adhuc terra contineantur. quam ſententiam Labeo quoq; probat. ¶ Labeo etiam eam arborẽ recte dici putat, quæ ſubuerſa à radicibus, etiam nunc reponi poteſt: atque ita trãſlata eſt, vt reponi poſſit [y]. ¶ Stirpem [z] oleæ, arborẽ eſſe magis eſt: ſiue iam egerit radices, ſiue nondum. Omnium ergo harũ arborum quas enumerauimus nomine agi poterit.

Caius. LEX IIII.

CErtè nõ dubitatur ſi adhuc adeò tenerum ſit vt hærbæ loco ſit, non debere arboris numero haberi.

Paulus. LEX V.

CÆdere eſt non ſolùm ſuccidere [a], ſed etiam ferire cædẽdi cauſa. Cingere eſt deglabrare [b]. Subſecare eſt ſerra ſecuiſſe [c]. † Non [d] enim poterat cæcidiſſe intelligi, qui ſerra ſecuiſſet. ¶ Huius actionis eadem cauſa eſt, quæ eſt legis Aquiliæ [e]. ¶ Is cuius vſuſfruct⁹ eſt in fundo, hãc actionẽ nõ habet [f]. Qui autem fundum vectigalem habet, hanc actionem habet: ſicuti aquæ [g] pluuiæ arcendæ actionem, & finium regundorum [h].

¶ ARBORVM FVRTIM CAESARVM.
¶ Et de hoc quędã ſunt ſpecialia.

SI furtim arbores.] CASVS. Arbores meas furtim cecidiſti. teneris legis Aquiliæ actione, & arborum furtim cæſarũ. & vna acta tollitur, altera in eo quo concurrunt. Potes etiã accuſari criminaliter tanquã latro. & maximè habet locum hoc in vitibus ſuccisis. & appellatione arboris continentur etiam vites, & hædera, & arundo, itẽ ſalictum quod iam radices immiſerat. Sed in ſalignis virgis, id eſt in plãtationibus quas plantaui, ſi antequàm imponant radices, aliquis incidit: non tenetur hac actiõe, cũ nõ dicatur arbor. Quid autem ſi arborem meam cum radicibus euulſi, & eam cum radicibus in alio loco plantaui, licet nondum comprehẽdit terrã? ſi aliquis talem arborẽ incidit, habet locũ hæc actio. Itẽ habet locum in arbore cuius radices deſiccantur: quia ſi aliquis eã incidit, tenetur hac actione. Itẽ habet locũ hæc actio in arbore vẽto deiecta, quæ in fundo iacebat cauſa replãtãdi. Item ſtirpes oleæ dicuntur arbores. & nomine omnium ſupradictarum arborum poteſt agi hac actione. Id autem quod ita eſt tenerum, vt ſit loco herbæ: non continetur arboris appellatione. & hoc dicit hæc lex, & tres ſequentes. Fran.

e Aquilia.] ſcilicet dandam actionem. Accur.
f Actionem.] ſcilicet arborum furtim cæſarum.
g Deducat.] id eſt extrahat de poſterioribus.
h Condemnet.] ſicut fit in cæteris concurrentibus: vt infrà eodem titulo. l. prima. & not. ſuprà naut. caupo. l. idem. §. finali. & facit infrà eodem. l. ſi colonus. & l. penultima. & ſuprà, de euic. l. cùm fundus. & ſuprà, de ædil. edic. quòd ſi nolit. §. ſiquis egerit. & de act. empt. l. ex empto. §. etiam ſi ignorans. & ſuprà, de noxa. quod ait prætor. & de act. & obliga. cùm ex vno. & l. plura. Sed hæc videtur contrà, ſed non eſt: quia ſecundum prædicta eſt intelligenda. Accurſius.
i SCiendum.] Latrones criminaliter: ſecus ſi ciuiliter: vt patet infrà eodem. l. facienda. in princip. Latrones enim furcis ſuſpenduntur: deinde beſtijs ſubijciuntur: vt infrà, de pœnis. l. capitalium. Accurſius.
k VItem.] Exiſtimauerunt. vt & ſuprà eodem. l. j. in fine. j. reſponſi.
l Hæderæ.] hæc hædera huius hæderæ: impropriè dicitur arbor [a]: ſed ex interpretatione, & in vulgari dicitur hælera: & inhæret plerunque arboribus. Accur.
m De ſalicto.] quando iam radices immiſit.
n Salignas.] id eſt virgas de ſalicibus quas appellamus plantones.
o Salicti.] à ſalice.

† Iſta lex iũcta ſequẽti. l eſt not. ad hoc ꝙ depopulatores vinearũ & agrorum debent puniri pœna capitali: ſicut latrones & huiuſmodi perſonæ põt capi propria authoritate ſecundũ Bart. in l. extat. ſ. quod met⁹ cau. & etiã poſſunt impunè occidi: per. l. j. cũ ibi plenè not. C. quando lic. viij. fine iudic. ſe vindic. Bolo.
* al. Pau.

a Tu dic grammaticos poſt plinium in naturalium hiſtoriarũ li. v aliter ſentire. & eſt hędera arbor (vt ait) ſemper virẽs coronis militum & nouellorũ poëtarũ authore Marone in gallo apta.
b Plus Antonius Bar. in nouis legũ interpretationibus pulchrè qd ſit ſeminarium explicat.

p Defixerit.] i. detraxerit incidendo vel euellendo, vt ſubijcit.
q Non poſſe agi.] ſcilicet. l. Acquil.
r Non conceperit.] infrà eodem. §. ſtirpem. contra. Solu. vt ibi.
s Quòd ſi quis ex ſeminario.] exponit ſeipſum [b].
t Tranſtulerit.] de loco alieno in ſuum fundum, aliusq; poſteà cæcidit tranſlatã, quæ nondum radices immiſerat ille enĩ hac actione tenetur, ſed non is qui tranſtulit, ſed Aquil. vt. j. eo. furti. §. j. Azo.
v Videri.] Vt habeat locum hæc actio. ſed contrà. ſ. proxi. reſpon. ſed ibi in virgis plantatis, hîc de his quæ cum radicib⁹ plantantur.
x Quamuis.] hoc quãuis non aduerſatur ad illud verbum videtur. ſed ad illud viuere. Accurſius.]
y Reponi poſſit.] licet adhuc non ſit poſita. ſecus ſi iam eſt ſicca, vt reponi non ꝓficiat: quia tunc ligni appellatione continetur vt. ſ. de le. iij. ligni.
z Stirpem oleę.] vel ſylueſtris vel domoſticæ. & eſt cõtra. ſ. eo. §. ſed & ſiquis. Azo. Sol. ſpeciale in oleis. vel verius aliud in trãſlatis cum radicibus: vt hîc. & ſuperioribus rñſis: & aliud in virgis plãtatis, vt ibi.

CAedere.] CASVS. Nunc exponit verbũ cædere, quod erat in edicto cuius mens eſt poſita. ſ. l. j. & dicit: cędere dicitur nõ ſolùm qui ſuccidit ita vt cadat arbor, ſed etiã q percutit arborẽ: puta cũ ſecuri aĩo cæuẽdi: licet nõ cędat. Cingere ãt dicit. i. deglabrare. qđ expone vt in gl. dñi mei Ac. Itẽ verbũ ſubſecare quod erat in edicto, expõe. i. ſubſecuiſſe. qđ expõe vt í gl. dñi mei Ac. ¶ Huius actiõis.] Ex ea cã datur hęc actio ex qua datur Aql. ſ. ex dãno. Itẽ hęc actio nõ datur vſufructuario ſundi. ei aũt q habet fundũ vectigalẽ, bene datur, ſicut & actio aq̃ pluiæ arcẽdæ. oẽs hac acti. tenentur, & qlibet í ſolidũ. ſi aũt pluriũ arbor eſt inciſa, oĩbus dñis datur vna actio, & vna pœna præſtabitur. Vltimò dicit. ſi arbor mea extẽdat radices in tuũ ꝑdium, non potes eas incidere, ſed denunciare vt tollam, & agere ad hoc. & licet alatur hæc arbor ex radicibus quæ ſunt in tuo fundo, tamen hæc arbor mea durat. & hoc dicit hic. §. cum. l. ſequenti. Franciſcus.

† al. ſubſecuiſſe.

a Succidere.] ita vt cadat, & caput à pede ſeparetur.
b Deglabrare.] i. putare ramos, & vltra modũ excorticare, & corticẽ auferre, vt cortices q remanẽt. quaſi arboris cingulũ videãtur.
c Secuiſſe.] ſed qualis eſt hæc expoſitio? Rñ. bona. ſic emꝑtor fortè dixit: q ſecat arborẽ alienã, ſoluat tantũ, vel teneatur acti. arborũ fur. cæſa. in duplũ. cõuetus enim dicebat: non ſeco, ſed ſecui. ſed certè prætor intelligebat in ꝑſenti etiã tẽpus præteriti pluſquã pfecti.
d Non enim.] bene enim notauit prætor ſeorſum ſecare, quia ſub primo verbo cedere nõ propriè accipietur qui ſecat. ſ. ſerra.
e Eſt legis Aquil.] ſ. dãnũ datũ, & dic qñq; cõcurrũt pro eodem delicto: vt. ſ. c. l. j. qñq; nõ cõcurrũt: vt. j. c. furti. §. j. & l. faciẽda. §. ſi.
f Non habet.] vt. ſ. ad leg. Aquil. itẽ mela. §. ſi. cũ ambæ ex eadem cauſa dentur: vt. ſ. proxi. rñ. Et hanc habet vtilem: vt ar. ſ. de aqua plu. arcen. l. apud. §. ſi. Quid ergo differt ab emphyteota, de quo ſubijcit aliud eſſe? Rñ. ille habet directam, cũ habeat vtile dominiũ, ſed fructuarius vtilem: vt dixi.
g Aquæ plu.] vtilẽ: vt dixi. ſ. de aqu. pl. ar. apud. §. ſi. & l. ſi vſuſfr.
h Finium regun.] vt &. ſ. ſi. regun. ſed & loci. §. finium.

a ¶ SI plures.] In solidum agetur. ad pœnam duntaxat: vt &. §. ad. l. Aquil. l. ita vulneratus. in fi. & de fur. l. vulgaris. §. si duo.

b ¶ Semel.] id est simul agant: aliàs quilibet pro sua parte vt &. §. de fur. l. inter omnes. §. hæc actio. non enim ideo plus deliquit, quia plurium sit arbor. Accursius.

*Paulus. LEX VI.

SI plures eandem arborem furtim cæciderint: cum singulis insolidum [a] agetur. at si eadem arbor plurium fuerit: vniuersis duntaxat vna & semel [b] pœna præstabitur. ¶ Si arbor in vicini fundum radices porrexerit, recidere eas vicino non licebit [c]: agere autem licebit non esse ei ius sicuti tignũ aut protectũ immissum [d] habere. ¶ Si radicibus vicini arbor alatur: tamẽ eius est, in cuius fundo origo eius fuerit [e].

Vlpianus. LEX VII.

FVrtim cæsæ arbores videntur quæ ignorante domino celandiq; [f] eius causa cæduntur. Nec esse hanc furti actionem scribit Pedius [g]: cùm & sine furto fieri possit, vt quis arbores furtim cædat. ¶ Si quis radicitus [h] arborem euulserit vel extirpauerit, hac actione non tenetur [i]: neque enim vel cædit vel succidit vel subsecuit: Aquilia tamen tenetur, quasi ruperit. ¶ Et si non tota [k] arbor cæsa sit: rectè tamen agetur quasi cæsa. ¶ Siue autem quis suis manibus cædat siue seruo imperet arbores cingi, subsecari, cędi: hac actiõe tenetur. Idẽ est & si libero [l] imperet. Quòd si seruo suo non præceperit dominus, sed ipse sua voluntate id admiserit: Sabi. ait competere noxalẽ [m] vt in cæteris maleficijs. quę sententia vera est. ¶ Hæc actio & si pœnalis sit, perpetua est: sed aduersus hęredem non datur: hæredi cæterisque successoribus dabitur. Condẽnatio autem eius duplum [n] continet.

*al. Pomponius.

c ¶ Non licebit.] nisi prius facta denunciatione: vt. §. eo. ti. l. j. in princi. &. §. j. Vel 10 dic vt plenè no. C. de interdi. c. l. j. Accur.

d ¶ Immissum habere.] vt &. §. ad legem Aquil. l. quemadmodum. Accursius.

e ¶ Origo eius fuerit.] vt &. §. qđ vi aut clàm, si vitem. Sed cõtra insti. de re. diui. §. 20 si Titius. &. §. de acq. rer. do. adeò. §. fi. Sol. hìc alitur à solo vicini: non tamen occupauit: vt quia per latitudinem tangit, & per lõgitudinem. Vel ibi non poterat viuere ex radicibus quæ erant in solo vnde ducit ori 30 ginẽ: hic sic: vel. §. dicit meam ex cuius solo nunc viuit, sed non insolidũ, sed pro parte: vel §. est secũdi de iure gen. hìc primi de iure ciuili. vel hìc de rigore: ibi de æquitate. vel hìc maiorẽ partem radicum habebat 40 in vno. Accur.

FVrtim.] CASVS. Tunc habet locum hæc actio, cùm me ignorante arborem meum incidisti celẽdi mei causa: nec datur sup hoc act. furti: cùm & sine lucrandi animo pos- 50 sis eã incidere. Si autem arborem meam cum radicibus extirpasti vel euulsisti: habet locum Aquil. & non hæc actio. Posteà dicit: siue arbor tota sit cæsa, siue pars: habet locum hæc actio. & siue suis manibus 60 quis cædit, siue per alium, puta seruum vel alium: habet locum. Si autem sine iussu domini seruus eius arborem meam incidit, habet locum noxalis. Item hæc actio arborũ furtim cæsarum est pœnalis & perpetua: & contra hæredem non datur: hæredi autem datur & datur in duplum valentiæ arboris, deducto pretio nunc ligni, vt si quando erat non incisa, valebat decem nunc incisa valet duo. nam octo duplicabuntur. & ille dicitur cædere qui clàm cædit: & si habeat animum lucrandi, tenetur etiam furti. Item si per vim incidit: non tenetur hac act. sed vi bono. rap. & qđ 70 vi aut clàm. & hoc dicit hæc. l. & seq Fran.

f ¶ Celandique.] aliàs cessat: vt. §. eo. facienda. in fi. Accursius.

g ¶ Pedius.] non vult enim habere arborem vel eius pos. & sic non concurrit cum act. furti. sed si posteà contrectet, agit furti: vt. §. eo. l. facienda. §. j &. §. de fur. l. inficiando. §. fi. & de acqui. re. do. l. Pomponius. & ad leg. Aquil. si seruus seruum. §. si oliuam & sic non à prin. sed ex postfacto est furtum. Item facit. §. de fur. l. inter omnes. §. rectè. Accursius.

h ¶ Si quis radicitus.] id est cum radicibus.

i ¶ Non tenetur.] contra. §. eo. vitem. §. quòd si quis. Sol. vt ibi.

80 k ¶ Et si non tota.] sic. §. ad Sylla l. iij. §. si autẽ non totum. & de legatis primò etiam si partis. &. §. de incen. rui. nau. l. iij. §. senatus.

l ¶ Si libero.] cuj sit ius imperandi, secundum quosdam. tu dic esti non: vt no. §. ad leg. Aquil. liber homo. & pro hoc. §. de iniur. non solum in princip. &. §. si mandato. &. §. proculus. &. §. de iurisdi. om. iudic. si quis id. §. penulti. Item facit. C. de noxa. l. iiij. &. v. Accur.

m ¶ Noxalem.] idem etiam si præceperit: quasi domino in hac re parere non deberet: vt. §. de noxa. l. ij. §. j. Accur.

n ¶ Duplum continet.] an totum sit pœna: dic vt. §. l. proxi. in principio.

o ¶ Facienda.] Arborum id est lignorum quæ habet dominus: puta quia arbor non incisa valebat decem: lignum valet duo: duplantur octo. Et est ad hoc. §. de cõdic. fur. l. si seruus. §. boue. &. §. de ser. corru. l. vt tantum §. si

Paulus. LEX VIII.

FAcienda æstimatione quanti domini intersit non lædi. Ipsarum quoque arborum [o] pretium deduci oportet: & eius quod super est, fieri ęstimationem [p]. ¶ Furtim arbores cædit, qui clàm [q] cædit. Igitur si cæciderit, & lucrifaciẽdi causa contrectauerit: etiam furti [r] tenebitur. si lignorum causa: & condictione, & ad exhibẽdum. ¶ Qui per vim sciente [s] domino cędit: nõ incidit in hanc actionem [t].

Caius. LEX IX.

SI colonus sit qui cæciderit arbores: etiam ex locato cum eo agi potest. Planè vna actione [v] contentus debet esse actor.

*Vlpianus. LEX X.

SI gemina arbor esset, & supra terram iunctura eius emineret vna arbor videtur esse. sed si id qđ adiungeretur, non extaret [x]: totidem arbores sunt, quot species earum supra terram essent.

*al. iungeretur.

Paulus. LEX XI.

SEd si de arboribus cæsis lege Aquilia actum sit: interdicto Quod vi aut clàm reddito absolue tur, si satis prima condemnatione iudex grauauerit reum [y]: manente nihilominus actione ex lege. xij. tabularum [z].

*Iabolenus. LEX XII.

QVi agrum vendidit: nihilominus furtim arborum cæsarum agere potest [a].

*al. Iulii. li. 3. ex. Minicio.

*al. Labeo.

p ¶ Aestimationẽ.] vt illa dupletur: vt. §. 10 l. proxi. in fin. sed an erit totum pœna? quidam sic: vt in furto. tu dic in duplo rei persecutionem contineri: quod patet: quia tollitur persecutoria per hanc vt. §. l. si colonus. qđ non fieret si totũ esset pœna: vt. §. de fur. l. si 20 pignore. §. cũ furti.

q ¶ Qui clàm.] vnde etiam habet locum quod vi aut clàm: vt §. quod vi aut clàm. l. deniq; in prin. &. §. fi.

r ¶ Furti.] ex secunda contrectatione: vt & §. de fur. l. verum est §. eorum. &. §. eo. fur- 30 tim. in prin. Item facit. §. de pri. deli. l. ij. Accursius.

s ¶ Sciente domino.] non ergo furtim.

t ¶ In hanc actionem.] vt. §. e. l. furtim sed incidit in actio. vi bo. rap. vt. §. ti. j. l. ij. in 40 prin. Item qđ vi aut clàm interdi. vt. §. qđ vi aut clàm. l. j §. quid sit. & in. l. Aquil. vt. §. e. l. j. &. l. furtim. §. j. & ad. l. Aquil. si seruus seruum. §. si oliuã. & in. l. Iul. de vi pub. vel pri. vt. §. ad. l. Iul. de vi pub. vel pri. l. iij. in fi. 50 & §. tit. j. l. ij. §. fi.

SI colonus.] CASVS. Colonus arborem agri cędit. tenetur hac act. & etiam act. ex locato & vna intentata tollitur altera. Franciscus

v ¶ Vna actione.] ad rem persequendam. 60 Azo. & sic non ob. §. de iniur. itẽ apud. §. si quis seruo. Item concor. huic l. §. de acti. & ob. qui seruũ. &. §. de fur. si is cui. &. §. loca. si merces. §. culpæ. & de iureiur. duobus. §. si colonus. &. §. e. l. j. &. §. c. l. pe. &. §. commo. vnde quæritur. §. fi.

SI gemina.] CASVS. Gemina est arbor. an dicatur vna vel duæ, quæritur. & dicitur: aut iunctura apparet supra terram: & tunc vna dicitur. aut non apparet: & tunc dicuntur duę vel plures: sicuti & separatæ stant supra terram. etsi diceres, quæ sit vtilitas hoc scire? dic vt in gl. domini mei. Fran. Accursius.

70 x ¶ Non extaret.] supra terram. Sed ad quid prodest hoc scire? Rñ. ad. l. saltem datam vt pro arbore soluenda succisa certa pœna præstetur. Item quãtum ad translationem, vt vna vel plures videantur esse translatæ: vt. §. eo. l. vitem. §. quòd si quis. non autem quantum ad vtilitatem huius tit. cùm etiam si sit pars cæsa, locũ habeat actio hæc: vt. §. l. furtim. §. etsi non tota.

SEd si de.] CASVS. Si actum sit aqui. nomine arborum furtim cæsarum: tollitur interdictum quod vi aut clàm: non autem hæc actio in eo quod excedit. Fran. Accursius.

y ¶ Grauauerit reum.] sc. iudex, tantum scilicet quantum & per 80 secundam modo posset petere: vt. §. tit. j. l. j.

z ¶ Xii. tabularum.] scilicet arbo. fur. cæ. quia illa plus continet: & illa in eo quod plus est, remanet: vt. §. eodem. l. j. &. l. furtim. §. fina. &. l. si colonus. & de actio. & obligati. l. quoties. &. l. cui seruum. Accursius.

QVi agrum.] CASVS. Cæcidisti arbores fundi mei. licet posteà vendã hunc agrum, tñ hæc actio mihi durat. Fran.

a ¶ Agere potest.] de arboribus antevẽditionẽ cæsis. & est sic. §. de

aqua coti.& æsti.l.j.§.si fundum.& de actio.& obliga.l.q ueciiq;. & ȷ.de iniur.si seruum.&.ꝭ.quod vi aut clàm.l.is qui in .§.si posteà . & ꝭ.de seru.cor.l.doli.§.fin.sed cōtrà.ꝭ.de aqua plu.arcē.l.si tertius.§. si quis.sed speciale in ea:vt dixi. ADDITIO. Dic quod imò ibi competebat actio de dāno futuro,ideo transit ad emptorem:hic pro damno præterito ante venditionem : & ideo remanet penes venditorem.

†inscriptis exemplaribus legit, de vi bo.ra.

TITVLVS VIII.

VI bonorum raptorum.

10 ¶ VI BONORVM raptorum. ¶ *Post furta ponit de rapina quæ manifestè fit.*

¶ *Quando duo delicta ex eodem facto descedētia se habent ut genus & species: pene tolluntur inuicem quatenus concurrunt. Bar.*

Paulus. LEX I.

QVi rem rapuit:& furti nec manifesti[a] tenetur in duplum: & Vi bonorum raptorū in quadruplū. Sed si antè actum sit Vi bonorum raptorum:deneganda est furti actio. Si antè furti actum sit,non est illa deneganda:vt tantū id quod amplius in ea est,consequatur[b].

Qui rem rapuit.] CASVS. Raptor tenetur duabus 20 actio.scilicet vi bonorum raptorum in quadruplum:& actio. furti non manifesti in duplū.& si agatur vi-bono.rap. tollit actio furti.sed si agatur primo furti,& sic ad duplū:adhuc durat actio vi bono.rapt.in aliud 30 duplum ꝙ plus est in ea quàm in furti actio ne.Franciscus.

a ¶ Nec manifesti.] si in rapina non deprehēdatur:vt &.ꝭ.de furti.si qs de domo. alioquin manifestus fur est:vt.ꝭ.de fur.si vēdidero.§.cū raptor.sed M.& P. aliter illum.§.intelligunt:vt ibi dixi.Accursius.

40 b ¶ Consequatur.] facit.ꝭ.de act.& obl.l.cū ex vno.&.l.qui ser uū &.l.quoties lex §.j.&.l.plura.&.l.nunquàm.&.ꝭ.profocio, sed si ex causa.& de acti.emp.l.prædia.& cōmo.l.vnde quærit.&.ꝭ.ti.j.l.j. &.l.si colonus.&.l pe.&.ꝭ.nau.cau.l.idē.§.fi.& quod ibi no. Accur.

Vlpianus. LEX II.

PRætor ait,Si cui dolo malo hominibus[c] coactis damni quid factum esse dicetur,siue cuius bona rapta[d] esse dicentur:in eū qui dolo hoc fecit fieri.& si plures dolo fecerunt, omnes debebunt dari pro noxa,vel vnum quadruplum pro his solui.& hæc actio vocatur vi bonorum raptorum:& is demum hac actione tenetur,qui dolum commisit.si ergo rem meam rapui à possessore,credens hoc mihi licere:non teneor hoc edicto,sed ex constitu.si quis in tantam. idem si seruum meum fugitiuum possides, & eum rapio,non teneor hoc edicto. si autem mihi 10 rem obligatam rapio,teneor hoc edicto & dic de hoc vt in gl. domini mei Accursij.

Prætor ait.] CASVS. Ponit edictū qd habet duo capita.Primum:Qui dedit dānū alicui hominibus coactis:Secundū qui bona alicuius rapit:vterque istorum tenetur ac.vi.bo.rap.intra annū in quadruplū:post annū in simplū.& hæc vera sunt si liber homo facit.si autem seruus fecit prædicta:tenebitur eius dominus noxali. nam liberabitur dando eum pro noxa. Vltimò dicit.apparet ex præ 50 dictis ꝙ prætor dat auxilium contra ea quæ vi fiunt . habet etiam locum actio legis iuliæ de vi:& vna tollitur per aliam secūdū quosdā.sed malè dicūt nam interim donec vna intentatur,altera cessat: vna expedita,altera intentari poterit. ¶ Dolo autem malo.] Nunc exponit verba ista dolo malo.nam siue solus rapiat,siue hominibus coactis ad hoc vel ad aliud,vtatur tamen his hominibus,& damnū det:tenetur hoc edicto:& etiam si vnum hominem colligat . nec est vis quales sint isti homines coacti siue liberi siue serui. & appellatione doli continetur etiam vis.nam quod vi fit,dolo etiam dicitur fieri : non econtra. si tamen dolo detur damnum,non vi : habet lo 60 cum hoc edictum. ¶ Damni.] Nunc exponit verbum damni positum in prima parte edicti. Et videtur ꝙ oīa damna cōprehēdat etiā clandestina.sed verius est,vt damna per violentiam tātum facta cōprehendat.ergo si dānū est datū sine vi,nec coactis hominibus: non habet locū hoc edictum,si aūt coactis hominibus & sine vi datū est dānum,dolo tamen interueniente:habet locū hæc prima pars. Vltima dicit.bene dixi,qn sine hominibus & sine vi quis solus deliquit, non habere locū hoc edictum:imò habet locū Aquil.vel furti:& ille non sunt sic coniunctæ cum hoc edicto,vt vbicunq; ille locū habet, & hoc edictum habeat locum:sed econtrà sic,vt vbi hoc edictum lo 70 cum habet,& ille vel aliqua earum locum habeat: nam raptor improbior fur est, & furti tenetur, non solùm hoc edicto. Item cùm quis damnum dat hominibus coactis: habet locum hoc edictum, & etiam Aquil. ¶ Vel cuius bona.] Nunc exponit verba secundi capitis,hæc scilicet,cuius bona rapta esse dicentur.nam quod dicit bona,intelligas etiam si vnam rem rapuit, & hac actio. tenetur etiam coactus,id est coadunatus ad damnum dandum,& dedit vel rapuit. Tandem reuertitur ad primum membrum,& dicit,quod dixi teneri qui dolo malo hominibus coactis dat damnum: est verum siue à se sunt coacti,siue ab alio, ad hoc tamen est eis vsus. tenetur etiam 80 ille qui coēgit,& ipse coactus tenetur. Posteà dicit. hæc actio datur intra annum in quadruplum:& verum pretium rei quadruplatur.& habet etiam locum quando familia tua vi alicuius dat mihi damnum vel rapit. nec cogor ostendere qui de familia dederunt damnum vel rapuerunt.& appellatione familiæ cōtinentur omnes de familia:siue liberi sint,vt scutiferi: siue serui tui, vel alieni quos bona fide tenebas, sub. idem si mala. & sufficit emendari damnum vel rapinam , ac si vnus tantum fecisset, vel dabitur pro noxa qui id fecisse dicetur,de vi bonorum raptorum intra annum in quadruplum[e],post annum in simplū iudicium[f] dabo. Item si seruus fecisse dicetur:in dominum iudicium noxale dabo[g].

Impuberem.] Impubes non capax doli si rapiat rem alicuius,non tenetur:nomine autem familiæ suæ vel serui rapientis be 20 ne tenetur hac actio ne noxali. Secundò dicit.si publicanus oues rustici rapuit sine dolo, credens rusticum non soluisse tributum licet erret,nō tenetur hac actio. secus si dolo rapiat sciens solutum tributum, & eas 30 includat, & pereant fame. nā tenetur hac act.& lege Aquil. idē si aliqs alius oues rustici rapuit, & fecit eas fame perire. nam tenetur prædictis act. Tertiò dicit: hæc actio datur ei cui est rapta res:siue sit sua:siue commodata ei erat,siue locata,siue deposita:siue vsumfr.vel aliquod aliud ius in ea ha 40 bebat.& vt breuiter dicam:datur hæc actio ei re rapta cui datur furti re clàm ablata. sed hoc videtur falsum. nam depositario non datur furti,sed hæc actio sic.sed intelligas dari depositario hanc actio.quando eius intererat,vt quia promiserat custodiam, vel pretium depositi accepit non vt mercedem.imò verius dicas dari semper hanc act.depositario.& secus in act.furti:cùm rapina sit maius delictum.sic ergo hæc actio datur ei cuius (vel pro saltem) saltē modice interest:& subaudi maximè si interest. ¶ Si fugitiuus.] Seruus meus fugitiuus emit sibi aliquas res:puta equum & similia. raptæ sunt sibi.dicitur quòd habeo act.vi bonorum raptorū. ¶ Rerū.] 50 Rebus raptis & deterioratis,non solùm actio vi bonorum raptorum potest intendi,sed etiam furti actio,& legis Aquil.actio & condictio triticaria,vel furtiua:& etiam rei vendicatio. Secundò dicit actio vi bonorum raptorum datur hæredi & cæteris successoribus: contra hæredes tamen raptoris non datur: cùm sit pœnalis. sed inquantum sunt locupletiores facti, tenentur conditione furtiua. Francisc.

¶ *Primò Ponit unum dictum. Secundò ponit opinionem quorundam circa unum dubium descendens ex edicto. Tertiò ponit determinationē illius dubij.secunda ibi,neque debere. tertia ibi, Sed utilius.& legitur iste.§.in glo.tribus modis. & secundum lecturam Io.quæ est uerior,hoc intendit: Quando ex eodem delicto oritur ciuilis & criminalis,prohibetur quis eam simul intentare:sed una peracta poterit ad aliam redire. Bar.*

¶ Hoc edicto contra ea quæ vi cōmittuntur,consulit prætor. Nam si quis se vim passum docere possit,publico iudicio de vi[h] potest ex periri:neq; debere[i] publico iudicio priuata actione præiudicari qdā putant[k]. Sed vtilius visum est,

c ¶ Hominibus.] sub hoc verbo & fœmina continetur:vt.ꝭ.de verbo.sig.l.hominis. Azo.& no.quòd tria habet capita hoc edictū,duo hic,tertium.ȷ.e.l.prætor.Inter quæ no.differentiam, quia in primo 60 exigitur homines cogi,in secundo nō:vt.ȷ.e.l.prætor.§.si quis.Itē primum pro damnis,secundum pro raptis tertium apertè differt: vt patet.ȷ.codem.l.prætor.in principio.& facit.ȷ.de verbo. signifi.l. Marcellus.

Edictū vi bono. rapt. tria capita habet quæ inter se differunt.

d ¶ Rapta.] etiam non coactis:vt dixi.

e ¶ In quadruplum.] prout ad secundum caput refertur, constat quadruplo inesse rei persecutionem:vt insti.eo. §. quadruplum. Sed prout ad primum,dicunt quidam totum esse pœnam,vt in furto.qd non placet,& sic quantum ad pœnam nil refert inter hæc duo capita,in alijs differunt:vt modò dixi. Accur.

70 f ¶ Iudicium.] hoc scilicet vi bo.ra.vt.ȷ.eo.l.prætor.§.loquitur. sed quomodo pro damno dato habet locum vi bo. rap? Rn. iuerunt fortè causa rapiendi animalia :& cùm ducere non possent, occiderunt,vel in factum in primo casu.

g ¶ Noxale dabo.] vt &.C.eo.l.de his.& de noxa.si seruus.

h ¶ De vi pu.] vel priua.ex qua publica est accusatio: vt.ꝭ. de pub. iud. l.j.

i ¶ Neque debere.] Pe. dixit quòd si primo ago ciuili, præiudico mihi in criminali si absoluatur reus.licet quidam dicebant contrà. secus econtra si primo criminali. nam non denegatur ciuilis.& sic 80 istū.§.intelligunt.Io.dixit non præiudicari actori,nisi interim quā cunque prius eligat,& quencunque exitum causa habeat, nisi in casu:vt.ȷ.de iniur.prætor.§.j.Accur.

k ¶ Quidam putant.] q. d. quòd qui agit ciuili, non præiudicat sibi in criminali,vt dicunt,sed malè, vt subijcit, quia præiudicat omnino secundum Pe. vel, secundum Ioan. dicunt non præiudicari etiā interim:& in hoc reprehenduntur,vt subijcit:qa interim præiudicat,vt subijcit,&.ȷ.de pu.iu.l.interdum.Tertij dicūt, quòd donec potest

quamuis præiudicium legi Iuliæ de vi priuata fiat [a], nihilominus [b] † tamen non esse denegandã actionem eligentibus [c] priuatam persecutionem.

¶ *Hic incipit exponere uerba edicti prætoris.*

¶ Dolo autem malo facere potest (quod edictum ait) non tantùm is qui rapuit, sed & is qui [d] præcedẽte consilio ad hoc ipsum homines coẽgit armatos, vt damnum det, bonave rapiat. Siue igit̃ ipse quis cogat homines, siue ab alio coactis vtatur ad rapiendum: dolo malo facere videtur [e]. ¶ Homines coactos accipere debemus ad hoc coactos, vt damnum daretur: neque additur [f] quales homines: qualescunque, siue liberos, siue seruos. Sed & si vnus [g] homo coactus sit, adhuc dicemus homines coactos esse. Item si proponas solum [h] dãnum dedisse [i]: non puto deficere verba edicti. Hoc enim quod ait, hominibus coactis, sic accipere debemus, vt siue solus vim fecerit, siue etiam hominibus coactis vel armatis vel inermibus, hoc edicto teneatur.

¶ *Vbicunque est uiolentia, ibi est dolus: sed non econtrà. hoc dicit.*

¶ Doli mali mentio hic & vim in se [k] habet. nam qui vim facit, dolo malo facit: non tamen qui dolo malo [l] facit, vtique & vim facit. & ita dolus habet in se & vim. Et sine vi si quid callidè admissum est, æquè continebitur [m]. ¶ Damni quid, prætor inquit. Omnia ergo damna continentur, & clandestina? Sed non puto [n] clandestina contineri: sed ea quæ violẽtiæ permista sunt. ¶ Etiam quis rectè definiet, si quid dolo malo solus admisit quis, non vi [o]: non contineri hoc edicto: & si quid hominib[us] coactis, etiam si sine vi [p], dum modò dolo sit admissum, ad hoc edictum spectare. Cæterùm [q] neque furti actio neque legis Aquiliæ cõtributæ sunt in hoc edicto, licet interdum cõmunes sint cum hoc edicto. nam Iul. scribit eum qui vi rapit, furem esse improbiorẽ [r]. & si quid damni coactis hominibus dederit, vtique etiã Aquilia poterit teneri. ¶ Vel cui[us] [s] bona rapta esse dicent. Quod ait prætor, bona rapta, sic accipiemus, etiam si vna res [t] ex bonis rapta sit. ¶ Si quis † homines nõ ipse coẽgerit, sed inter coactos ipse fuerit, & quid aut rapuerit, aut damni dederit: hac actione tenetur. Sed vtrum hoc solum contineat edictum quod dolo malo hominibus à reo coactis damnum datum sit, vel raptũ, an verò quod dolo malo [v] rei raptũ vel dãnum datum sit, licet ab alio homines sint coacti, quæritur? Et melius esse dicetur etiam hoc cõtineri, vt omnia hæc contineantur, & quod ex coactis ab alio dãnum datũ sit vt & is qui coẽgit, & is q̃ coact[us] [x] est, contineri videatur. ¶ In hac actione intra annũ vtilem verum pretium rei quadruplabitur [y], nõ etiam quod interest. ¶ Hæc actio etiam familiæ nomine competit [z] non imposita necessitate [a] ostendẽdi qui sunt ex familia homines qui rapuerunt, vel etiam damnum dederunt [b]. ¶ Familiæ [c] autem appellatio seruos cõtinet, hoc est eos qui in ministerio sunt etiam si liberi esse proponantur, vel serui alieni bona fide [d] nobis seruientes. ¶ Hac actione nõ puto posse actorem singulorum seruorum nomine agere aduersus dominum eorũ: quia sufficit [e] dominũ semel quadruplum offerre. ¶ Ex hac actione noxæ deditio non totius familiæ, sed eorum tantum vel eius qui dolo fecisse comperietur, fieri [f] debet. ¶ Hæc actio vulgò Vi bonorum raptorum dicitur. ¶ Hac actione is demum tenetur, qui dolum malum adhibuit. Si quis igitur suam rem rapuerit [g]: Vi quidem bono-

potest agi criminaliter, non agitur ciuiliter, per q̃d fieret præiudiciũ criminali. hoc non placet: vt. ĵ. de accu. l. in eum. & vt no. C. de fide instru. l. fi. in prin. Accursius.

a ¶ Priuata fiat.] omnino secundũ Pe. absoluto reo in ciuili. secus si condẽnetur: vt. C. qñ ci. ac. l. j. quæ est cõtra. quod non placet, quia tñ facit absolutio quãtũ condemnatio cũ solutione: vt. s̃. de exce. rei iudi. l. si quis cùm totum. §. planè. subaudi ergo hic interim.

b ¶ Nihilominus.] sensus est secundum Pe. qui eligit priuatã persecutionem. i. accusationẽ criminalẽ pro priuato dãno: non est deneganda actio. s. vi bo. rap. & secũdũ hoc nihilominus propriè ponitur prout habes nõ esse &c. Si verò habes sine non dices nihilominus pro nihilo magis. & est sic. C. de iudi. properandum. §. fi. imò etiam habent q̃dam hic nihilomagis. sed tu dic secundũ Io. simpliciter q̃ licet p̃iudicetur interim vt dixi: non præiudicabitur finito ciuili. & dic ac. i. acc. vt. ĵ. de sepul. vio. l. ij. §. pe. & priuatam persecutionem. i. ac. vi bonorũ raptorũ. & nihilominus expone vt prius. cætera q̃ desunt, dic vt no. C. ad leg. Aquil. ex morte. &. C. quãdo ciuilis actio. l. j.

† Simile verbum habemus in. l. cùm man i piũ. de ædi. edic. & in. l. properãdũ. in fi. C. de iudic. con. cor. text. in c. j. §. facta. in prin. ver. & nihilominus. de electio. in prag. san. & in. c. ij. & ibi gl. eo ti. in §. cẽsuit tamen.

c ¶ Eligentibus.] & ad finem deducentib[us].

d ¶ Is qui.] s. rapuit non coactis hominib[us].

e ¶ Videtur.] sic. s̃. de his qui deiec. l. si vero. §. ait prætor. & § se. & s̃. solu. matri. etiam §. licet.

f ¶ Neque additur.] no. pro generalitate. sic. s̃. de lega. præstan. l. j. §. & generaliter.

g ¶ Sed si vnus.] per hoc differt ab inferiori edicto: vt. ĵ. eo. l. prætor. §. j. sic. & s̃. de vi & vi ar. l. j. §. familiæ. Sed argu. contrà. ĵ. de verb. sig. l. detestatio. §. fin.

h ¶ Solum.] hominẽ vnum.

i ¶ Damnum dedisse.] cũ tamen ad damnũ plures fuerunt coacti, non aliter. nec enĩ locũ habet hæc actio aliter: vt. ĵ. ea. l. §. etiã

k ¶ In se.] vt genus suam speciem.

l ¶ Dolo malo facit.] vt hoc edictum locum habeat. Si autẽ vis esset sine dolo, habet locum si quis in tantam. vt instit. eo. §. j. & sic non obstat. s̃. si quis eum qui in ius voc. l. si quis. in fi. Vel sol. vt ibi. Accursius.

m ¶ Continebitur.] sub doli mentione: non tamẽ hoc edicto coẽrcendum. & sic facit simplicem demonstrationem hoc edicto. vel dic vt. ĵ. eo. §. etiam.

n ¶ Sed non puto.] corrigit seipsum.

o ¶ Non vi.] nec coactis hominibus à se vel ab alio.

p ¶ Sine vi.] de facto, coacti tñ sunt homines vt non posint inuenire resistere volentem. & sic potes intelligere. s̃. §. doli. in fin. Propositum ergo inspicitur vt dicatur esse vis vbi non fuit: vt suprà de fur. l. qui iniuriæ. in prin.

q ¶ Cæterum.] pro certè. q. d. bene dixi vbi solus deliquit quis non vi non habere locum hoc edictum, sed Aquiliam. vel furti: & illæ non sunt sic contributæ vel commistæ in hoc edicto id est cum hoc edicto, vt vbicunque illæ locum habeant, vel aliqua earum: habeat locum hoc edictum: sed econtra vbi hoc edictum habet locũ, vna illarum locũ habet: vt subijcit. Vel dic, non sunt commistæ per hoc edictum, vt simul dentur Aquil. & furti: sed cũ edicto bene cõcurrũt. & secũdũ hoc dic in hoc edicto. i. p̃ hoc edictum.

r ¶ Improbiorem.] vt &. s̃. de fur. si vendidero. §. cùm raptor. & instit. eo. in prin. &. C. ex qui. cau. infa. irro. site.

s ¶ Vel cuius.] hæc sunt verba secundi capitis. Accursius.

t ¶ Vna res.] vt insti. eo. in prin. sic &. ĵ. de iniur. l. item apud. §. si quis bona. &. s̃. quod fa. tu aut. l. j. item hoc. &. s̃. de secũ. tab. l. j. §. si quis in duobus. &. s̃. de neg. gest. l. iij. §. negotia. & insti. de legi. ag. suc. §. si plures.

v ¶ Quod dolo malo.] id est siue ipse idẽ coẽgit, & dãnum cũ eis dedit: siue ab alijs coactis vsus est, tenetur. Accursius.

x ¶ Coactus est.] si ipse dãnum dedit: vt in prin. §. sed qui coẽgit, tenetur etiam alio dãnum dãte: vt hîc apertè dicit. & ita est ar. q̃ comes Albertus nõ teneatur ex dãno dato à bannitis Boñ. si ipse non dedit. sed ar. cõtra. ĵ. ad. l. Iul. de vi pub. l. iij. §. sed & qui.

† No. q̃ ille qui est principalis, & homines coadunauit tenetur de damno q̃d dedit ipse & de dãno quod dedit alius, secundũ Bar. hîc.

y ¶ Quadruplabitur.] vt &. C. eo. l. j. & insti. e. in prin. & facit s̃. de furt. l. in furti actione. & l. si vendidero. §. j. &. ĵ. eo. prætor. §. hæc autem actio.

z ¶ Competit.] & facit. ĵ. de verb. sig. detestatio. §. fi. &. s̃. de vi & vi ar. l. j. §. famili. Ac.

a ¶ Non imposita necessitate.] secus in actiõe furti, & dãni iniuriæ: vt. s̃. nau. cau. l. licet. §. possum[us]. contrà. vel dic vt. s̃. de publ. l. iij. §. ante. quæ est cõtrà. itẽ contrà. ĵ. eo. §. ex hac. So. vt ibi.

b ¶ Dederunt.] cũ tantũ recipiat, quãtũ si liber fecisset: vt. ĵ. §. hac actione.

c ¶ Familiæ.] & facit. ĵ. de ver. sig. pronunciatio. §. j. & l. detestatio. §. liberi. & de ædil. edi. l. ædiles. §. familiæ. &. s̃. de vi & vi arma. l. j. §. familiæ. & de publi. l. j. §. familiæ.

d ¶ Bona fide.] vel etiam mala: vt. s̃. de nox. l. non solum.

e ¶ Sufficit.] nisi domino sciente factum est: vt. s̃. si fa. fur. fe. di. l. j.

f ¶ Fieri debet.] ergo videtur necessarium ostẽdi rapientem. sed cõtrà. s̃. ea. l. §. hæc actio. sed non est. probo enim hunc ibi fuisse, non tamen hunc rapuisse.

g ¶ Rapuerit.] credens sibi licere, non aliter.

a ¶ Non tenebitur.]vt & instit.eo.§.j.& arg.ff.ne vis fiat ei.l.j.§.si quis ideo.& de lib.ho.exhi.l.iij.§.si quis eũ.&.§.si eum.&.ff.de furt. l.eũ qui.§.adeò.&.l.creditoris.§.fi.&.ff.de acqui.pos.si de eo.§.fi.& ad le.Aquil.quemadmodum.§.magistratus.

b ¶ Multabitur.]s.criminaliter.vel dic per constitutionem:vt.C. vnde vi.l.si quis.in tãtam.& sic fiet hîc mentio noui iuris.

c ¶ Debebit teneri.] si accepit vt sibi habeat:vt.C.eo.l.res. aliâs si vt in pignore teneat,locũ habet edictum diui Marci:vt.ff. quod me.cau.l. extat. & hoc si nõ fuerit hoc actũ:vt.C.de pigno.l. iij.vel illa.l.extat.loquitur qñ vult,licet coactè ille cui aufertur, & sic nec furtũ nec rapina:vt in eo.ti.si cùm ex.§.qui vi.

d ¶ In impuberẽ.] quidam habent.§. vi bo. rap.& tunc habeas actio.aliâs impuberem & tunc habeas actione.Accursius.

e ¶ Non dabitur.] ad hoc.ff.de fur.impuberẽ.& instit.de obli. quæ ex delic.§.fi.&.ff. de regu.iur. pupillus. &.ff.de trib.l.iij.§.fi.& C.de fal.mo.l.j.§.fi.& ff.de rei ven.l.quod infans.&.ff.ne vis fiat ei. l.j.§.hoc edicto.&.ff.de sepu.vio.l.iij.§.j.his enim legib^9 distingui tur an sit capax doli, vel non. Accursius.

f ¶ Si publicanus.] quis sit,dic vt.ff.de publi.l.j.§.j.

g ¶ Errauerit.] bona ratio:vt &.ff.eo.§. hac actione.& facit.C. de his qui not.infa.l.ne que furti.Sed contrà. C.de fur.l.etiam. Sol. vt ibi.

h ¶ Aquilia teneri.] q. d.non solùm vi bon.rap.vt &.ff. ad leg.Aquil.quemadmodum.§. magistratus. Accursius.

i ¶ Si per vim.] facit.C.ad leg. aquil. de pecorib^9.&.ff. ad leg. Aquil.l.quẽadmodũ. §.magistratus. Acc.

k ¶ In bonis.] id est dominio:vt.ff.de acq. rerũ domi.l.rẽ in bonis.&.ff.de verb.signi. l.bonorũ. Accursius.

l ¶ Ex bonis.] de hoc ponit exempla.

m ¶ Non auferri.] quod potest contingere multis ex causis.& intellige non tamẽ do lo:vt.ff.de furt.l. eum qui.§.is autem apud.

rum raptorum non tenebitur [a], sed aliter multabitur [b]. ¶ Sed & si quis fugitiuum suum quem bona fide ali^9 possidebat,rapuerit: æquè hac actione non tenebitur:quia rẽ suã aufert. Quid ergo si sibi obligatam rapuit?Debebit teneri [c] Vi bonorum raptorum actione. ¶ In impuberem [d] qui doli mali capax non est,non dabitur [e]: nisi seruus ipsius vel familia eius admisisse proponatur.Sed & serui & familię nomine noxali iudicio & vi bonorũ raptorum actione tenebitur. ¶ Si publicanus [f] pecus meum abduxerit,dum putat contra legem vecti galis aliquid à me factum: quàmuis errauerit [g],agi tamen cum eo Vi bonorum raptorum non posse Labeo ait:sanè si dolo caret.Si tamen ideo incluserit ne pasceretur, & vt fame periret:etiam vtili lege Aquilia teneri [h]. ¶ Si per vim [i] pecus abductum incluserit quis, vtique Vi bonorum raptorum conueniri poterit.

¶ Actio ui bonorum raptorum datur ei cuius interest,sicut actio furti:non inspecto utrum dominus rei sit an non.h.d.

¶ In hac actione non vtique spectamus rem in bonis [k] actoris esse:sed siue in bonis sit,siue non sit si tamen ex bonis [l] sit, locum hæc actio habebit. Quare siue commodata res sit,siue locata, siue etiam pignorata proponatur,siue deposita apud me sit, sic vt intersit mea eam non auferri [m]:siue bona fide à me possideatur,siue vsumfructum in ea habeam,vel quod aliud ius,vt intersit mea eam non rapi: dicendum est cõpetere mihi hanc actionem,vt non dominium [n] accipiam sed illud solũ [o] quod ex bonis meis hoc est ex substantia mea res ablata esse proponatur. ¶ Et generaliter [p] dicendum est ex quibus causis furti actio mihi competit in re clàm facta:ex eisdem causis habere me istam actionem. Dicet aliquis, Atquin ob rem depositam furti actionem non habemus [q]. Sed ideo addidi, si intersit nostra non esse raptam.nã & furti actionem habeo. ¶ Si in re deposita culpam quoque repromisi,vel pretiũ depositionis nõ quasi mercedem [r] accepi:vtilius dicendum est, & si cesset [s] actio furti ob rem depositam, esse tamen vi bonorum raptorum actionem:quia non minima differẽtia est inter eum qui clã facit,& eum qui rapit:cùm celet ille suum delictum:hic publicet [t],& crimen etiam publicum admittat. Si quis igitur interesse sua vel modice [v] docebit:debet habere vi bonorum raptorum actionem. ¶ Si fugitiuus me^9 quasdam res instruendi [x] sui causa emerit, hæcq; raptæ sint:quia in bonis meis hæ sunt, responsum est de his vi bonorum raptorum actione posse me agere. ¶ Rerum raptarum [y] nomine etiam furti vel damni iniuriæ vel condictione [z] agi poterit: vel certe singulæ res vendicari possunt.

¶ Hæc actio datur hæredibus,& in hæredes de hoc quod ad eos peruenit.h.d.

¶ Hæc actio hæredi cæterisq; successoribus dabitur: aduersus hæredes autem,& cæteros successores non dabitur:quia pœnalis actio in eos non datur [a]. An tamen in id quo locupletiores facti sunt, dari debeat,videamus.Et ego puto prętorem ideo non esse pollicitum in hæredes in id, quod ad eos peruenit, quia putauit sufficere condictionem [b].

¶ Quando actio una numero datur contra diuersos negligentia adhibita contra primũ,præiudicat contra alium.Bar.

Paulus. LEX III.

SI seruus quid rapuerit,& cum libero [c] agatur: si etiam cum domino [d] experiundi potestas fuerit non rectè cum manumisso post annum [e] agetur:quia cũ quocunque experiundi potestas fuerit, ex cluditur actor †.& si cũ dño intra

vt.ff.de furtis.l.eum.§.is autem apud.Accur.

r ¶ Non quasi mercedem.]quia tunc esset locatio:vt.ff.deposi.l.j. §.si quis seruum.& adde hic alios casus quos habes.ff. deposi. l. prima.§.sæpe.

s ¶ Cesset.]vel quia non intersit.vel dic vt in liberto & similibus: vt.ff.de pe.respiciẽdũ. &.ff.de fur.l. libertus. Accursius.

t ¶ Publicet.]plus ergo delinqt q facit palã.sic.C.de summa tri. l.nemo clericus. Sed ar.contrà.ff.de rit.nu. l.fi.& de autho.tuto.l. pupill^9.§.sanè.&.ff.de iur.fisci,non intelligitur.&.ff.de admi.tut. non existimo. ADDITIO Dic se cũ dũ Barto.post Dy.q aut id quod fit,est omnino prohibitum per legem.vt furtum & similia: & tunc magis punitur palàm faciẽs quàm clàm, vt hîc aut non est omnino prohibitum vt matrimoniũ & venditio:& tũc magis punitur clàm faciens,vt in contrarijs. Vel dic latius vt not. Cy.C.de sum.tri.l.nemo.in fi.

v ¶ Vel modice.]subaudi maximè. nam idem si nihil:aliâs nõ differret à furto. vel dic vt modo proxi.§. dixi.

x ¶ Instruendi.] aliâs instituẽdi,& aliâs instruendi,scilicet ad fugam:vt equum. & facit.ff.de sol.fugitiu^9.& de publi.actio.l.si ler uus.

y ¶ Rerum raptarũ.]& deterioratarũ.

z ¶ Condictione.] triticaria vel furtiua vt.ff.de cõdi.fur.l.siue §.ei quoque.& ad hoc ff.eo.§.damni.&.§.cæterùm.

a ¶ Non datur.]vt in sti.de perpe.act.§. est enim.

b ¶ Condictionem.] s.furtiuã:vt.ff.prox. §.& est sic.ff.de calum. in hæredẽ.in fin. vbi tollitur in factum quasi sufficit cõditio sic ergo no.ac.vi bonorum nõ dari in hæredes,etiã in id qđ peruenit.sic in interdic.vnde vi & ff.de vi & vi ar.l.j.§.fi. secus i alijs ex delicto vt.ff.quod metus cau. l.quod diximus,§.hęc actio & de calum.l.in hæredem.in prin &.ff. ad le.Aquil.l.inde.Neratius.§.hac actionẽ. sed contrà.C.ex delicto.l.j.vbi etiã in rapina videt idẽ statui qđ in alijs,sed solue vt ibi.

† al.actio

¶ I seruus.] CASVS Seruus meus rapuit tibi rem. tandem eum manumisi.dicitur q cõtra eum factum liberum potest agi non solum mecum.post annum tamen à die rapinæ computandum non pöt agi:& intelligas ad pœnã.Itẽ si mecum est actũ intra annũ & solui,vel fui absolutus:liberatur manumissus.Franciscus.

c ¶ Cum libero.]scilicet facto post.

d ¶ Si cum domino.]non solùm si cũm seruo manumisso.

e ¶ Post annum.]à die rapinæ computandum.in pœna ergo dicit: secus in re:vt instit.eo.in prin.

n ¶ Non dominium.]i.dominij æstimationẽ:vt.ff.quod met^9 cau. l.si mulier.§.qui possessionem.Accur.

o ¶ Illud solum.]hoc nõ excludit pœnã tripli vsq; ad annũ: sed dominij æstimationẽ.& facit ad hũc.§.insti.eo.§.fi.&.ff.nau.cau. l.j. §.item Põponius.&.ff.de iniur.l.lex Cornelia.§.fi.&.ff.de re.co.l.magis.§.j.&.ff.de vi & vi arma.l.j.§.quod autem.& de peti.hær.l.& nõ tantũ.& de neg.gest.l.liberto.§.inter.

p ¶ Et generaliter.]quidam habent.§.& quidam non.Accur.

q ¶ Non habemus.]quia nõ interest nostra,si dolũ nõ cõmiserim^9: sed & si commisimus,ex improbitate consequi actio. nõ debemus:

Actio

annum actum sit [a], deinde cũ manumisso agatur: rei iudicatæ exceptionem nocere Labeo ait.

¶ *Hic ponitur aliud edictum huius tituli usque ibi, Turbam. ubi exponit uerba præsentis edicti uide per te: quia planus est textus.*

Vlpianus ad edict. LEX IIII.

PRętor ait, Cuius dolo malo in turba damnum quod factũ esse dicetur [b]: in eum in anno quo primum de ea re experiundi potestas fuerit, in duplum: post annum in simplum iudicium dabo [c]. ¶ Hoc edictum de eo damno proponitur, q đ quis in turba dedit. ¶ Turbam autem [d] appellatam Labeo ait ex genere tumultus: idq́; verbum ex græco tractum †, ἀπὸ τοῦ θορυβεῖν. ¶ Turbá autem ex quo numero admittimus? Si duo rixam commiserint, vtique non accipiemus in turba id factum: quia duo, turba non propriè dicuntur. Enimvero si plures fuerint, puta decẽ aut quindecim homines, turba dicet̃. Quid ergo si tres aut quatuor? Turba vtique non erit [e]. Et rectissimè Labeo inter turbam & rixam multũ † interesse ait. Nãq; turbam multitudinis hominum esse turbationem & cœtũ: ac rixam duorũ [f]. ¶ Hoc autem edicto tenetur non solùm qui damnum in turba dedit sed etiam is qui dolo malo [g] fecit, vt in turba dãni quid daret̃: siue illo [h] venerit siue non fuerit p̃sens. Dol⁹ eñi malus etiã absentis [i] esse potest. ¶ Hoc edicto dicẽdum est, etiam eũ teneri qui venit, & in turba fuit author dãni dandi: si tamẽ & ipse in turba [k] fuerit cum dãnũ daretur, & dolo malo fuerit. Nam & huius dolo malo in turba dãni qđ factũ esse, negari nõ põt. ¶ Siquis aduentu suo turbá concitauit vel cõtraxit vel clamore, vel facto aliquo, vel dum criminatur aliquẽ vel dum mĩam p̃uocat: si dolo malo eius datũ sit damnũ, etiam si nõ habuerit consilium [l] turbæ cogendæ tenetur. Verũ est eñi dolo malo eius in turba dãni quid datũ. Neq; eñi exigit prætor, vt ab ipso sit turba conuocata, sed hoc, vt dolo malo alicui⁹ in turba dãnũ datũ sit. Eritq́; hæc differẽtia inter hoc edictum & superius [m], ꝙ ibi de eo damno prætor loquit̃, quod per dolum malũ hominibus coactis datum est [n], vel raptum [o] etiam nõ coactis hominibus: at hic de eo damno quod dolo malo in turba datum est, etiam si non ipse turbam coëgit, sed ad clamorem eius vel dicta [p] vel mĩam turba cõtracta est: vel si alius cõtraxit, vel ipse ex turba fuit. Idcirco illud quidem edictũ propter atrocitatem facti, quadrupli pœná comminatur: at hoc dupli. Sed & hoc & illud intra annum tribuit experiũdi facultatem post annũ in simplum competit. ¶ Loquitur aũt hoc edictum de dáno dato, & de amisso [q]: de rapto non; sed superiori edicto vi bonorum raptorũ agi poterit [r]. Amissa autem dicuntur ea, quæ corrupta alicui relinquuntur, scissa fortè vel fracta. ¶ Hæc autem actio in factum est, & datur in duplũ quanti ea res erit: quod ad pretiũ verum rei refertur [s]: & præsentis [t] tẽporis fit æstimatio: & semp̃ in duplũ intra annum est: docereq́ue actor in turba dánum datum esse debet. Cæterùm si alibi datum sit quàm in turba: cessabit hæc actio. ¶ Si cum seruũ meum Titius pulsaret, turba fuerit collecta: isq́ue seruus in ea turba aliquid perdiderit: cum eo qui pulsabat, agere possum: quipe cùm in turba dolo malo damnum datum sit: sic tamen [v],

---

a ¶ Actum sit.] & exactum. & tunc est simile. š. de exceptio. rei iud. l. si quis. §. planè. vel dic & absolutus. nam & tunc idem: vt &. š. de furt. l. si seruus nauẽ. §. fi. & nau. cau. licet. §. fi. & de condi. fur. quod ab alio. &. ĩ. de sepul. vio. l. sepulchri violati. Azo. & de noxa. in delictis. §. cũ dominus. &. C. de his qui à nõ dño. l. fi. Sed arg. cõtrà. C. de inoff. testa. l. cõtra maiores. &. š. de alie. iud. mu. cau. fact. l. item. in prin.

PRætor ait.] CASVS. Ponitur edictum cuius sensus est: si quis commisit dolum vt in turba damnum daretur: tenetur intra annũ in simplum. Secũdò ꝯloqtur Vlpi. & dicit. habet locũ hoc edictum cùm damnum datur in turba. turba autem dicitur vbi est tumultus: vt decẽ hominum vel quindecim nõ duorũ vel triũ vel quatuor. nã illa dicit̃ rixa. Tertiò dicit. tenet̃ hoc edicto, q̃ dat dãnum in turba. Itẽ is qui dãnũ dari fecit siue fuerit p̃sens ĩ turba, siue nõ. Quartò dicit. hoc edicto tenetur etiã qui in turbã venit occasione damni dãdi, & in dolo fuit vt dãnũ daretur, licet nõ fuerit pręsens in loco quo datur dãnũ. Quintò dicit. qui turbã cõcitauit clamore vel simili modo, vt ponitur in litera, & dolo malo eius datum sit dãnum: etiã si non habuit consilium turbæ cogendæ. i. coadunãdæ, tenetur hoc edicto. erit ergo differẽtia inter hoc edictũ & superius. š. eo. l. ij. positũ: quia exigit p̃tor dolo malo turbam coadunatam, & tunc damnũ datũ: vel etiã si ne turba raptũ. hoc autẽ vt dolo malo damnum sit datum in turba, exegit, etiam si nõ turbam quis coadunauit. & ideo in illo edicto imponitur pœna quadrupli, in hoc dupli. vtriq; aũt post annũ imponit pœnã simpli. & habet locũ hoc edictũ cũ damnũ dat̃ ĩ turba. Item in amisso. De rapto autẽ habet locũ primũ edictum. Amissum autem dicitur quod corruptũ est, vt scissa itẽ fracta. Item hæc actio quęda tur ex hoc edicto, datur in duplum quanti ea res est: & inspicitur tẽpus dãni dati. probare tamen debet actor dãnum in turba datum. ¶ Si cũ seruũ.] Cũ seruũ meũ verberares in turba, aliquid perdidit. teneris hoc edicto, si ideo verberaueris, vt turba collecta damnum daretur. si autem alia de causa verberaueris: cessat hoc edictum. Secundò dicit. turbam coadunasti, vt in turba seruum meum verberares, non animo ei dandi dãnum: tamen datum est ei damnum. Dicitur ꝙ teneris hoc edicto. Et nota verba in fine hu⁹. §. Tertiò dicit. si á domino serui vel familiæ alicuius datùm est dãnum in turba: tenetur dominus seruus vel familia. Vltimò dicit. ea quæ dixi in actione vi bonorum raptorum vt detur hæredi, non in hæredem, habent locum & in hac actione ex hoc edicto descendente. Franciscus Accursius.

† Vide Budæum in annot. poste. hoc ipso tit.

† Vide in hunc locum Lau. val. li. elegan. vj. ca. lxj.

b ¶ Dicetur.] ab aliquo, vel eius dolo ab alio: vt. ĩ. §. hoc autẽ edicto & quod dicit dicetur, supple & probabitur: nec exigit̃ vt ad hoc sit conuocata turba: vt in. ĩ. eo. § si quis aduẽtu. licet secus sit in superiori edicto: vt. š. eo. l. ij. §. homines.

c ¶ In simplum iudicium dabo.] in factum: vt. ĩ. eo. §. hoc autem. Sed quare non in quadruplum? Rñ. vt. ĩ. eo. l. §. si quis aduentu. Acc.

d ¶ Autem.] sic. ĩ. de abigeis. l. oues.

e ¶ Non erit.] sed collegium etiam ex trib⁹ fit: vt. ĩ. de verb. sig. l. Neratius priscus.

f ¶ Duorum.] sic. C. de fide instru. comparationes. &. š. de testi. l. vbi numerus. &. ĩ. de custo. reo. l. fin. &. ĩ. de pol. l. pactum. &. š. de assig. li. l. vtrum ita. & instit. de assi. li. §. dat. sed àrg. contra insti. de iure perso. in fi. vbi multitudinem dicit fieri ex duobus. ADDITIO. Dic secundũ Bar. ꝙ hic exponit̃ quid sit turba: ibi verò exponit̃ q̃d sit multitudo: quæ potest esse maioris & minoris numeri: vt ibi no.

g ¶ Dolo malo.] sic š. de fur. si vendidero. §. cùm raptor.

h ¶ Siue illo.] vbi est datum damnum. & sic est aduerbiũ loci. & est contrà. ĩ. proxi. §. Accursius.

i ¶ Absentis.] & absenti fieri: vt &. ĩ. de iniurijs. item apud Labeonem. §. conuicium. & ad hoc. š. ne quis eũ qui in ius voc. l. si per aliũ. in prin. & ad Syl. l. j. §. hoc autẽ. & quod vi aut clàm, si alius. §. est & alia.

k ¶ In turba.] licet non eo loco vbi sit nocitum: vt. š. proxi. §. quę est cõtrà. nam turba magnum spacium loci comprehendit, sed dãnum etiam paruũ.

l ¶ Non habuerit consilium.] non punitur tantũ secundum effectum, sed secundũ affectum: arg. contrà š. ex qui. cau. ma. l. iij.

m ¶ Superius.] š. eo. l. ij. in prin.

n ¶ Datum est.] in primo capite.

o ¶ Vel raptum.] hoc secundo eius capite.

p ¶ Dicta.] scilicet eius.

q ¶ De amisso.] nõ per rapinam, sed per casum: quia fecit vt caderet: vt. ĩ. dicit.

r ¶ Agi poterit.] de rapto, & etiã de dãno dato, & de amisso hominibus coactis. & facit. ĩ. de verb. sig. l. Marcellus. Accur.

s ¶ Refertur.] sic. ĩ. de ver. sig. l. inter hæc. &. š. eo. l. ij. §. in hac actione. sed ar. contra in ea. l. §. in hac actiõe non vtiq;. ADDITIO. Dic secundũ Bar. ꝙ hîc agitur ratione dominij: ibi ratione alterius iuris quod quis habet in re vel ex re: argumen. l. si vendidero. § . primo de furt.

t ¶ Præsentis.] quo nocitũ sit: & non retrotrahitur: vt lex Aquil. vt. š. ad leg. Aquil. l. ait lex. & sic ergo collige, ꝙ extra turbã non habet locũ. hæc actio sic. š. nau. cau. sta. debet. in prin. & instit. l. quicunque. §. non tantum. &. l. sed & si pupillus. §. condictio. & de exerci. l. j. §. non autem. &. §. igitur. item no. hoc. § intra. quod tempus & cuius temporis habeatur ratio: & pro quo damno. Accur.

v ¶ Sic tamen.] scilicet poterit agi. Accursius.

a ¶ Habet edictum.] ex interpretatione.
b ¶ Dedisse.] sic.§.ad.l.Aquil.qui occidit.§.in hac.oportet ergo vel ad hoc esse turbam conuocatam,vt iniuria fieret:vel damnum vel iniuriam esse causam dãni,& si non ad hoc turba esset conuocata,secũdum Azo.

c ¶ In seruum.] i. in dominũ nomine serui. sic.§.tit.j.l.j.§. item in seruum.&.§.de iurisdic.om.iudi.l.si quis id.§.serui.sed quidam dicunt ipsum seruum conueniri.pro quibus est.j.de sepul.vio.l.iij. §.pe.sed ibi in accusatione dicit.

d ¶ Cæterisque successoribus.] quibus datur:non his aduersus quos datur. nam licet superior nondetur vt.§.eodem.l. secũda.§. fina. hæc tamen datur.

e ¶ Non prodest.] Ante iudicium. vt &.§.de furt.l.qui ea mente.& ar.§. de ędil. edict.l. quis sit fugitiuus.in prin.do posi. l.j.§.si rem.sed contrà §.quod met.cau.si eũ. §.j.sed illa est arbitraria:vt instit.de act.§. præterea.

f ¶ Quod vi possessum.] Lex vetat.vt & instit.de vsucap.§.furtiue.&.§. de vsufca.l.sequitur.§. tunc.&.l.vbi lex.§. j. & de acquiren.re. do. l.bonęfidei.circa principium.

¶ DE INCENDIO &c.

Prætor ait.] CASVS. Ponitur edictum cui⁹ sensus est. Qui rapit vel recipit dolo malo aliquid ex incendio, ruina, vel naufragio, rate naue expugnata, vel dãnum in his reb⁹ dat:intra annũ quo ex periundi potestas est, in quadruplũ tenet: post annum in simplũ tenetur.si seruus autẽ vel familia alicuius aliquod de prędictis fecit, tenetur dominus eius noxaliter. posteà loquitur Vlp.& dicit. vtilitas huius edicti magna est.interest eni nihil rapi ex huiusmodi casibus. & licet ex his delictis sint accusationes criminales propositæ:tamen hãc actionem pecuniariã introduxit ptor. Post eà incipit exponere verba edicti per ordinem & primo id quod dixit ex incendio.& dicitur ꝙ ex incendio dicitur rapi vel accipi, siue accipiatur aliqd ex loco in quo est ignis: siue ex domo tota:siue ex vicinis ædibus occasione incendij sit raptũ vel acceptum,habet locũ hoc edictũ.& eodem modo exponas aliud verbũ edicti.s.ex ruina.si tñ suspicatur aliquis esse incendiũ vel ruinã in domo tua,& ibi veniens rapiat aliquid cũ non esset incendium vel ruina:cessat hoc edictũ.Itẽ quod dictũ est ex naufragio, intelligas qñ tempore naufragij aliquid raptũ est vel acceptũ.secus si post eà.nam tũc vt fur tenetur.Item quod dictũ est,ratenaue expugnata,intelligas quando tpe pugnationis aliquid rapuit,siue fuerit ex pugnatoribus,siue non.&.h.d.hæc.l.& seq.& princi.seq.Fran. Acc.

g ¶ Prætor.] hæc verba infrà exponuntur per ordinem.& facit.C.de fur.l.in eum.& in aut.ibi posita.&.§.de acquir.re.do.l.Pomponius. contrà.§.idem ait.&.C.de naufra.l.ij.

si vt damnum daret,ideo cœperat cædere. Cæterùm si alia causa verberãdi fuerit,cessat hæc actio. Sed & si quis ipse turbam cõuocasset, vt coram turba seruum verberaret,iniuriæ faciendæ causa non dãni dandi consilio:locum habet edictum[a]. Verum est enim eum qui per iniuriam verberat, dolo malo facere:& eũ qui cãm pbuit dãni dãdi,dãnum dedisse[b]. ¶ In seruũ[c] autem & in familiam quoque prætor dat actionem. ¶ Quæ de hæredibus ceterisq; successoribus[d] in vi bonorum raptorum actione diximus,& hic erunt repetita.

¶ Qui rapuit rem aliquam,non liberatur à pœna licet restituat rem. Fran.

Caius ad edictũ prouinciale. LEX V.

Non prodest ei qui vi rapuit, ad euitandam pœnam,si ante iudicium[e] restituat rem quam rapuit.

¶ Raptæ res uel ui possessæ nõ possunt usucapi ante quàm in potestatem domini uel eius hæredis redeant. Fran. Accursius.

Venuleius. LEX VI.

Quod vi possessum,raptumve sit ante quàm in potestatẽ domini hæredisve eius perueniat, vsucapi lex vetat[f].

TITVLVS IX.

De incendio ruina naufragio rate, naue expugnata.

¶ Diuiditur in quatuor partes. Primò,ponitur edictum. Secundò,commendatio edicti. Tertio, expositio uerborum edicti. Quartò, promiscuæ quæstiones iurisconsulti. secunda ibi. Huius edicti. tertia ibi, Ex incendio. deinde cætera.

Vlpianus ad edic. LEX I.

Prætor[g] ait,In eũ qui ex incendio, ruina, naufragio, rate, naue expugnata quid rapuisse recepisse dolo malo,damnive quid in his rebus dedisse dicetur:in quadruplum in anno quo primum de ea re experiundi potestas fuerit,post annum in simplum iudicium dabo. Item in seruum[h] & familiam noxale iudicium dabo. ¶ Huius edicti vtilitas euidens est,& iustissima seueritas est.siquidem[i] publice interest nihil rapi ex huiusmodi casibus. Et quamquàm sint de his facinoribus etiam criminum[k] executiones, attamen rectè prætor fecit, qui forenses[l] quoq; actiones criminibus[m] istis proposuit. ¶ Ex incendio † quemadmodũ accipimus vtrum ex ipso igne?an verò ex eo loco vbi incendium fit? Et melius sic accipietur:propter incendium hoc est propter tumultum incendij,vel propter trepidationem incẽdij rapi: queadmodum solemus[n] dicere in bello admissum, qd propter causam belli admittitur. Proinde si ex adiacentibus prædijs vbi incẽdium fiebat,raptum quid sit: dicendum est edicto locum esse:qa verum est ex incendio rapi. ¶ Item ruinæ appellatio refertur ad id tẽpus quo ruina fit: non tantùm si ex ijs quæ ruerunt,tulerit quis:sed etiam si ex adiacentibus. ¶ Si suspicio fuerit incendij vel ruinæ,& incendium vel ruina non fuerit: videamus an hoc edictum locum habeat. Et magis est ne habeat[o]: quia neque ex incendio, neque ex ruina quid raptum est.

¶ Hoc edicto tenetur qui eo tempore rapit quo naufragium fit:non si posteà: sed furti tenetur. h.d.usque ibi, Deinde ait prætor. & ibi exponit iterum uerba edicti.

¶ Item ait prætor, Si quid ex naufragio. Hic illud qritur, vtrũ si qs eo tempore tulerit, quò naufragiũ fit:an verò & si alio tempore tulerit:hoc est,& post naufragium? nã que res ex naufragio etiam eæ esse dicuntur, quæ in littore post naufragium iacent. Et magis † est vt eo tempore[p].

Caius ad edic. LEX II.

Et loco[q].

Vlpianus. LEX III.

Quo naufragium fit vel fa-

h ¶ In seruum.] i. in dominum nomine serui.sic &.§.tit.j.l. præto.§.in seruum.

i ¶ Si quidem.] id est certè.

k ¶ Criminum.] i. criminales accusatiões. Ioan.quas habes.C.e. l.in eum.

l ¶ Forenses.] id est pecuniarias. Accur.

m ¶ Criminib⁹.] i. ad hęc crimina coercẽda

n ¶ Solemus dicere.] vt j.de ca.l.in bello.in princi.& facit.§. ti.j.l.prætor.§. si cùm seruũ.& de vulg. sub. sed si plures.§.in arrogato.&.C.de lc.& cõ. l.nõ dubiũ.ibi, ex eo. vel ob id.& de pac. l. petens.

o ¶ Habeat.] non ergo statur falsæ suspicioni.sic &.§. de fur. l.inter.§. peñ. in fin. &.§.quod vi aut clàm si alius.§. est & alia. Sed ar.contrà in aut. vt liceat ma. & auiæ. §.is quoque.&.§. ad le.Aquil.l.si quis fumo.§.quod dicitur. &.C.de adulte.si hi q. &.l.quãuis.Item contrà.j.e. quæ in littore &c.

p ¶ Vt eo tempore.] vel etiam incontinenti post vel ante,cũ iam naufragij trepidatio immineret.R.vt.j.eo. pedius.&.l.si quis ex naufragio. Accursius.

q ¶ Et loco.] scilicet fic acceptum vt.j.ex ponitur.l.si quis. Azo.

¶ Quo.] Casus prĩ. huius legis vsque ad.§. Labeo. continuatur cum præceden.casu.

¶ Labeo scribit.] Hoc edictum extẽditur ad eum qui de domo expugnata vel villa aliquid rapuit. Itẽ hoc edicto tenet etiã recipiens res amotas ex causis suprascriptis.& hoc est verum, si dolo malo sciens recepit. Item nõ solùm qui rapuit ex causis suprà positis, tenet hoc edicto:sed etiam q ab stulit vel amouit, vel dãnum dedit vel recepit. Posteà assignat differentiã inter rapere,quod fit tantũ cum vi:& amouere,quod fit etiam sine vi.subsequenter dicit:qui rapuit res de naui eiecta vento,tenetur hoc edicto.

¶ Quod ait ptor.] Dictũ est in edicto:qdãnũ dat in rebus naue expugnata vel rate, ꝙ tenet. additũ est idẽ in domo expugnata.& hoc est verũ si dolo malo dedit dãnũ sec⁹ si sine dolo:vt si orto incẽdio iuxta meã domũ,timẽs ne ad meã domũ veniret ignis,destruxi domũ vicini vt sic ignis ad meã domũ nõ veniret.nã nõ teneor hoc casu hoc edicto:nec ẽt lege A q. ¶ Senatuscõsul.] Sen.cõ.de quo habet hic mẽtio punit eũ q remouit clauũ vel clauos de naui p qd nauis fuit i piculo vt iste

† No secũdum Bar.ex isto text de dictiõe ex, quælicet regulariter significet causam propinquam & ꝓximã.l.non dubium.C. de legi. tñ hic denotat causam remotam. & dicex incendio id est ꝓpter incendiũ.

Suspicioni falsæ an stãdum sit.

† Not dicit hic Bart.& tenẽ menti, ꝙ quoties ad aliquem actũ requiritur locus & certũ tempus,illa pro bari debẽt.

vt iste remouens teneatur emandare omnes res quæ in naui erant. Item alio senatusconsulto est dictum qui dolum committunt ne mercatores, qui sunt in naui naufragium patiētes, sibi nauig; consulāt, pœnis legis Corneliæ de sicarijs tenent. illi autē q lucrati sunt ex naufragio, tenentur in quadruplū dānū passis: & in tātundē fisco tenentur. Franciscus Accursius.

ctum est, si quis rapuerit [a], incidisse in hoc edictum videatur. Qui autem rem in littore iacentē postquā naufragiū factum sit, abstulerit: in ea conditione est, vt magis fur sit quemadmodum is, qui quod de vehiculo exciderit, tulit. nec rapere [b] videtur qui in littore rem iacentē tollit. ¶ Deinde [c] ait prætor, rate naue expugnata, Expugnare videtur qui in ipso quasi prælio & pugna aduersus nauem & ratem aliquid rapit: siue expugnet, siue prædonibus expugnantibus rapiat. ¶ Labeo scribit [d] æquū fuisse, vt siue de domo, siue de villa expugnātis [e] aliquid rapiatur: huic edicto locus [f] sit. Nec enim minus [g] quàm in mari, in villa per latrunculos inquietamur, vel infestari possumus. ¶ Non tantùm autem qui rapuit, verùm is quoque, qui recepit ex causis suprascriptis, tenetur: quia receptores non minus delinquunt quàm aggressores [h]. Sed enim additū est [i], dolo malo: quia non omnis qui recepit, statim etiā deliquit sed qui dolo malo recepit. Quid enim si ignarus rem recepit? aut quid si ob hoc recepit, vt custodiret, saluamque faceret ei qui amiserat? Vtique non debet teneri. ¶ Non solùm autem qui rapuit [k], sed etiā qui abstulit [l], vel amouit vel damnum dedit, vel recepit, hac actione tenetur. Aliud autem esse rapi, aliud amoueri, palàm est. si quidem amoueri aliquid etiam sine vi potest: rapi autem sine vi nō potest. ¶ Qui eiecta [m] naue quid rapuit, hoc edicto tenetur. Eiecta, hoc est quod Græci aiunt ἐκκλυζομένης †. ¶ Quod ait prætor de damno dato ita demū locum habet, si dolo malo damnum datum sit. Nam si dolus malus absit, cessat edictum. Quemadmodum ergo procedit quod Labeo scribit, si defendendi mei causa, vicini ædificium orto incendio dissipauerim: & meo nomine & familiæ iudicium [n] in me dā dum? Cùm enim defendendarum [o] mearum ædium causa fecerim: vtique dolo careo. Puto igitur verum non esse quod Labeo scribit [p]. An tamen lege Aquilia agi cùm hoc possit? Et non puto [q] agēdum. Nec enim iniuria hoc fecit, qui se tueri voluit, cùm aliàs non posset [r]. & ita Celsus scribit. ¶ Senatusconsultum Claudianis temporibus factum est, vt si quis ex naufragio clauos [s], vel vnum ex his abstulerit, omnium [t] rerum nomine teneatur. ¶ Item alio senatusconsulto cauetur eos quorum fraude, aut consilio naufragi [v] suppræssi [x] per vim fuissent, ne nauisi bive periclitantibus opitulētur [y]: legis Corneliæ [z] quæ de sicarijs lata est, pœnis afficiendos. Eos autē qui quid ex miserrima naufragorum fortuna rapuissent, lucratiue fuissent dolo malo: in quantum [a] edicto prætoris actio daretur [b], tantum & fisco dare debere [c].

¶ Hæc lex distinguit quomodo cuiuslibet conditionis homines sunt puniendi propter delictum suum. & satis plana est.

Paulus ad edict.

LEX IIII.

Pedius posse etiam dici ex naufragio rapere eum, qui cùm nōdum naufragium fiat [d], in ipsa trepidatione rapiat. ¶ Diuus Pius Antoninus de ijs qui prædam ex naufragio diripuissent, ita rescripsit, Quod de naufragijs nauis & ratis mihi scripsisti: eo pertinet vt explores qua pœna [e] afficiendos eos putem, qui diripuisse aliqua ex illo naufragio probātur. Et facilè (vt opinor) cōstitui potest. nā plurimum interest, peritura collegerint, an quæ seruari possent, flagitiosè inuaserint. ideoq; si grauior [f] præda vi appetita videbitur: liberos quidem fustibus cæsos in triennīū relegabis. at si sordidiores erūt in opus publicum eiusdem temporis [g] dabis. seruos flagellis cęsos in metallum damnabis. Si nō magnæ pecuniæ res fuerint, liberos fustibus [h], seruos flagellis cæsos dimittere poteris. Et omnino vt in cæteris ita & in huiusmodi causis ex personarum conditione [i], & rerum qualitate diligenter pœnæ sunt æstimādæ: ne quid aut du-

---

a ¶ Rapuerit.] eo tēpore & loco. quis autē fur sit: de hoc dic vt. §. ad leg. Rho. de iac. l. ij. in fin. Item intellige hoc ex interuallo: vt ĵ. cod. si quis ex. & ad hoc insti. de rerum diui. §. si.

b ¶ Nec rapere.] Nū quid ergo de raptu tā tum loquitur hoc edictū? Quidam vtique dicūt: quod nō placet nam secundū hoc iam non teneretur edicto qui admouit. Dico ergo principaliter rapientem teneri hoc edicto, sed per interpretationē conueniri pōt ēt qui abstulit vel admouit: vt. ĵ. ea. l. §. nō solùm. Accur.

c ¶ Deinde.] ad hoc ĵ. eo. expugnatur.

d ¶ Labeo scribit.] interpretando edictū.

e ¶ Expugnātis.] do mo & villa. Accur.

f ¶ Locus sit.] ex interpretatione.

g ¶ Nec enim minus.] id est nō minꝰ. in villa quàm in mari vt. §. de do. causa mor. l. senatus. §. mortis cā. & sic est hîc hysteron proteron. sic. §. de rerum diui. l. riparū. & §. de pac. iurisgentiū. §. vtrum. Accursius.

h ¶ Quam aggressores.] sic. ĵ. de recep. l. j. & §. de seruo corru. l. dol. in prin. & de furt. si quis per. & l. falsus. §. qui alienū. & §. si iactum. & C. de fur. l. eos. & l. in eum. & C. de his qui latro. vel alijs cri. reos. l. j.

i ¶ Additum est.] s. in edicto.

k ¶ Qui rapuit.] id est de nauibus abstulit p vim. ad quod est §. ne quis eum qui in ius vocatus. l. sed eximendi. in princi.

† Vide in hûc locū Budæū in annota. poste rio. hoc ipso titulo, & Alcia. lib. prætermiss. ij. hoc ipso et titulo, & de naufrag. non excu. l. iubemus. lib. C. xj. & Anto. August. lib. iij. emen. dat. ca. xvj.

l ¶ Abstulit.] non de manibus, sed aliàs ei inuito. Item facit. §. de fur. qui vas. in principio.

m ¶ Qui eiecta.] fortē vi ventorum.

n ¶ Iudicium.] id est actio ex hoc edicto.

o ¶ Defendendarum.] cum ergo gratia suarum ædium, ergo gratia sui iuris cōseruandi: & ideo excusatur: nec est quod ei imputetur: vt. §. de leg. ij. cū pater. §. Titio fratri. & de acquirend. hære. l. Iulianus. in princ. & §. de neg. gest. at qui. §. cū me. & de actio. emp. l. j. in fi. & de excep. do. pure. §. si cui. & de bo. lib. l. si quis libertum paternum. & de aqua plu. ar. l. j. §. denique. & l. ij. §. idem Labeo, & arg. §. de iust. & iure. l. ij. Accursius.

p ¶ Labeo scribit.] scilicet vt detur in me iudicium.

q ¶ Et non puto.] nisi certum esset ignē non esse ad ædes peruenturū: vt. §. ad l. Aquil. si quis fumo. §. j. & quod vi, aut clàm. l. si alius §. est & alia. Accur.

r ¶ Non posset.] se tueri. sic & §. ad leg. Aqui. l. scientiam. §. qui cū.

s ¶ Clauos.] gubernacula nauis. duo enim claui sunt in naui qui eam rectam tenent. Accursius.

t ¶ Omnium.] & meritò: quia his ablatis res omnes in periculum deducuntur. & est sic. §. ad Sylla. l. si quis in graui. §. si quis tabulas. Sed contrà. §. de fur. l. vulgaris. in principio. sed ibi soluitur. Ac.

v ¶ Naufragi.] i. opē contra naufragiū præstantes.

x ¶ Suppresi.] ipsi.

y ¶ Opitulentur.] ipsi suppressi. i. opitulari possint.

z ¶ Legis Corneliæ.] quia homicidæ sunt: vt & ĵ. ad le. Cornel. de sic. l. eiusdem. §. alio. Accur.

a ¶ In quantum.] i. in quadruplum: vt. §. eo. l. j. in prin.

b ¶ Daretur.] s. ei cuius res est. Accur.

c ¶ Dari debere.] sic & C. de spol. vio. l. iiij. & facit. C. eo. l. in eum.

Pedius.] ¶ Casus. Ex naufragio dicitur rapere q rapit etiam ante quā naufragium fiat, cū in trepidatione erāt gētes nauis subsecutum tñ fuit posteà. & subsequenter dicit φ diuus pius Antoninus rescriptum fecit de his qui prædam ex naufragio faciunt: tractando de pœna criminali imponenda rapientibus ex naufragio. Et dicitur φ si raptores rapuerūt magnas res, & q̃ nō erant tpe naufragij perituræ: si sunt libere personæ, fustibus cædūtur & in triennium relegātur. si autem serui, verberātur & in trienniū relegantur. si autem serui, verberantur, & in metallū dānant. si verò res raptæ sunt modicæ: si sunt liberi raptores fustigant: serui flagellis traduntur. VI. dicit. hę actiōes hrdibꝰ dant, nō in hrdes nisi in quātū ad eos puenit ex rapina defuncti. Fran.

d ¶ Fiat.] fuit tñ posteà factū: vt. ĵ. e. si qs ex. §. qd ita aliàs cōtra. vt. §. e. l. j. §. si suspicio. A.

e ¶ Qua pœna.] criminali. nā pecuniaria certa est statuta: vt. §. eo. l. j. & de hac criminali dicit. C. eo. l. in eum.

f ¶ Grauior.] vt qa res nō erāt perituræ, & magnæ erāt: vt subijcijt.

g ¶ Eiusdem temporis.] i. quod erit eo tēpore: vel in triennium.

h ¶ Fustibꝰ.] ad hoc. ĵ. de pœ. l. capitaliū. §. nō oēs. & de acc. l. leuia. a.

i ¶ Conditione.] No. cōditionē personæ inspici: vt plus minor, quā

Personæ cōditio inspicienda est.

maior puniatur ex eodem delicto extra ordinem:vt.C.de ord, cog. l.iij.& ad leg.Iul.de vi publi.l.seruos.&.j.de pœnis,in seruorum. Et ar.§.de neg.ge.Pōponius.&.C.de nauf.l.de submersis.&.j.ad legē. Iuliā de vi priua.l.j.§.fin.Sed ar.contra.C.de epis.& cle. presbyter. Item & qualitas rei,sit magna res vel parua:vt.j.de abige.l.j.§.sed & qui.

rius aut remissius [a] constituatur quā causa postulabit. Hæ actiones etiam hæredibus dantur:at in hæredes eatenus dandæ sunt, qua tenus ad eos peruenerit [b].

Caius ad edic. LEX V.

SI quis ex naufragio vel incendio ruinave seruatam [c] rem,& alio loco positam subtraxerit aut rapuerit:furti scilicet aut aliàs vi bonorū raptorū iudicio tenetur: maximè si non intelligebat,ex naufragio,vel incendio ruinave eam esse. Iacentem quoque rem ex naufragio,quæ fluctibus [d] expulsa sit, si quis abstulerit:plerique idem putant [e].quod ita verum est,si aliqđ tempus post naufragium intercesserit. Alioquin si in ipso naufragij tēpore id acciderit [f],nihil interest vtrum ex ipso mari quisque rapiat,an ex naufragio,an ex littore. De eo † quoque quod ex rate naue expugnata raptum sit eandem interpretationem adhibere debemus [g].

Callistratus. LEX VI.

EXpugnatur nauis cùm spolia tur,aut mergitur,aut dissolui tur, aut pertunditur [h] ,aut funes eius præciduntur,aut vela cōcindū tur [i] ,aut anchoræ de mari inuolā tur [k] ✠.

Prouidet hic miseræ fortunæ naufragorum, ut nullus res eorum causa surripiēdi colligat cū ad litus eiectæ sint uel adhuc in mari fluctuent: & imponit pœnas contra facientibus usque ibi, Sed nec ubi iterū ponit prohibitionem senatus usque ad finem legis.

Idem. LEX VII.

NEquid ex naufragijs [l] diripiatur,vel ne quis extraneus interueniat colligendis eis: multifariam [m] propspectum est. Nam & diuus Hadrianus edicto præcepit, vt ij qui iuxta littora maris possident, scirent quando nauis vel infixa vel fracta intra fines agri cuiuscunque fuerit,ne naufragia [n] diripiant,in ipsos iudicia præsides ijs qui res suas direptas quæruntur, reddituros:vt quicquid probauerint ademptum sibi naufragio, id à possessoribus [o] recipiant. De ijs autem quos diripuisse probatum sit,præsidem vt de latronibus [p] grauem sententiam dicere. Et quò facilior [q] sit probatio huiusmodi admissi,permisit eis qui quid passos se huiusmodi quæruntur, adire præfectum,& apud eum testari [r], reosque petere,vt(pro modo culpæ)vel vincti,vel sub fideiussoribus ad præsidem remittantur [s]. A domino quoq; possessionis in qua id admissum dicatur, satis accipi [t] ne cognitioni desit, præcipitur. Sed nec interuenire naufragijs colligendis aut militem aut priuatum aut libertum seruumve principis,placere sibi ait senatus [v].

Neratius. LEX VIII.

RAtis vi fluminis in agrū meum delatæ non aliter tibi potestatem faciendam [x], quàm si de præterito [y] quoq; damno mihi cauisses.

Caius. LEX IX.

QVi ædes,aceruumve frumēti iuxta domum positum combusserit, vinctus verberatus igni necari iubetur [z]:si modò sciēs prudensq; id cōmiserit. Si verò casu,id est negligentia [a] :aut noxā [b] sarcire iubet:aut si minus idoneus sit leuius [c] castigatur. Appellatione autem ædium omnis speciei ędificij continetur.

Vlpianus. LEX X.

NE piscatores noctu lumine ostenso fallant nauigantes quasi in portū aliquem delaturi [d], eoq; modo in periculum naues, & qui in eis sunt deducant,sibiq; execrandam prædam darent præsidis prouinciæ religiosa constantia efficiat [e].

a Aut remissius.] sic.j.de pœ.l.respiciendum. Accur.

10 b Peruenire.] quia ex delicto:vt.C.ex delic.defunct.l.j.

c Si quis.] CASVS. Rē seruasti ex naufragio vel īcendio.eādē surripui vel rapui. teneor ac. furti,vel vi bonorum raptorū.Idē si rē eiectā per ventū ex naui rupta surripiam:vt non habeat locū hoc edictū,sed actio furti. & hoc est verū si ex interuallo post naufragium accipiam rem.secus si incontinenti.nā tūc haberet locū hoc edictū.& eadē distinctio est seruāda si raptæ sunt res naue expugna.& qualiter dicatur nauis expugnari,exponit in.l.seq. & hoc dicit hæc.l.& seq. Fan.Accursius.

c Seruatam.] ab alio.

d Fluctibus.] i.vndis.

e Putant.] vt furti non hoc edicto teneat vt.§.de furtis.l.falsus. §.si iactū. Accursius.

f Acciderit.] ad hoc.§.eo.l.j.in fi. & .l. ij.&.iij.in.prin.&.§.si cer.pet.l.lecta.&.C.de pac.l.petens.

50 g Debemus.] vt in ipsa expugnatione habeat locum hoc edictū:aliàs furti.

h EXpugnatur.] Pertūditur.id est perforatur. Accur.

i Cōscinduntur.] quib⁹ ablatis nauigare nō poterit. Accur.

60 k Inuolantur.] i.furantur: vt & ibi. Cæsaris inuolet arc⁹. & sic etiam in vulgari dicimus aliàs inuoluūtur:p quo est.§. ad le. Aquil.queadmodum. §.idē q Labeo scribit. facit.§.eo.l.iij.§.deinde.

70 NEquid.] CASVS. Multis modis prospectū est ne reperiantur res ex naufragio.nā & diuus Hadrian⁹ de his scripsit.Itē raptores vel acceptores taliū rerū puniūtur vt latrones. Itē qui admisit res per rapinā prædicto modo,vadat ad præfectū:q præfectus faciat venire de hoc inculpatos.Itē domin⁹ fundi in quo hæc dicuntur facta:satisdet iudicio sisti. Vltimò prohibet neminem debere accedere ad colligendas res per naufragium amissas. Fran.

l Nequid ex naufragiis.] id est rebus ex naufragio amissis.& fa 80 cit.j.eo.§.fi.Accursius.

m Multifariam.] id est multis modis.sic.§.de in inte.resti.l.j.& in epistola Pauli Multifariam &c.

n Naufragia.] id est res amissas propter naufragium.

o A possessoribus.] rapientibus:& tunc in quadruplū:vt.§.eo.l.j. in prin.Quid si illi quorum opera vtitur?fortè idem:vt instit.de obl. ex quasi delic.§.fi.Sed quid si extraneus est?distinguitur.fortè fuerit ignorans:& tunc non teneatur possessor,vel si sciens,teneatur in simplū,non in quadruplum:& sic quasi ad custodiam tenetur:vt.C. de fal.mo.l.j.§.fi.& de his qui la.vel al.cri.l.ij.§.domini etiā prædiorum.

p De latronibus.] sic.§.arbo.fur.cæsa.l.ij.

q Facilior.] sic.C.de hæreti.quoniam multi. Accur.

r Testari.] id est testibus præsentibus notificare.

s Remittantur.] 10 No.speciale vt actor trahat reum ad suum iudicem : licet qnque ex vrbanitate fiat: vt j.de custo.reo.l.nō du biū.vt quidā dicūt.& ad hoc.C.de fide instr. iudices.

t Accipi.] s.cū fideiussorib⁹: vt.§.de ver. 20 obli.l.v.§.satis acceptio.Sed contrà.§.qui satisda.cog.sciendum. Sed hīc speciale vt possessor immobilium satisdet. Accursius.

v Senatus.] vt &.§. ea.l.in princi.&.C. de naufr.l.j.

30 RAtis.] CASVS. Ratem tuā eiectā vi fluminis in meū fundum nō potes extrahere nisi prius de dāno per eam mihi illato caueas.Fran.

x Faciendam.] auferendi & petendi.

y Præterito quoque.] non solū de fu- 40 turo:vt &.§. de dā. inf.hoc amplius.§. Neratius.& ad exhiben. Celsus.§.sed & si rātis & facit.§.si cert.peta. & si quis nec causam. in fin.Accursius.

QVi ædes.] CASVS. Qui cōbussit domum 50 vel aceruum frumēti iuxta domū positū, si studiosè hoc fecit,& hoc cōstet: verberatur igne cōcrematur.si casu i.negligētia hoc fecit, emēdabit dānum vel si nō potest,leuiter castigatur. Vltimò dicit quod dictum est in do 60 mo,idem in omni ędificio est seruādum. F.

z Iubetur.] Itē.l.cornelia de sica. accusari pōt:vt.j.ad.l.Cor.de sic.l.j.in prin.&.C.qui accusa.nō pos.l. data. &.j.de pœnis,capitaliū.§. qui ob inimicitias.

70 a Casu.] i.negligentia.talis expositio fit.j.ad.l.Corn. de sic. l.prima.§.diuus.nisi enim sic exponeretur, esset contra. j.eodē.l.si fortuito.

b Noxam.] id est damnum:vt insti.de noxa.

c Leuius.] si dolo fecisset.& no.suppletur corpore quod pecunia deest.sic &.§.de iurisf.om.iudi.si quis id.§.in seruos.& de in ius vo.l. fi.§.fi.&.j.de pœ.l.j.Item cōtra.huic.l.j.c.l.fi.§.fi.Sol.hic effectum habuit incendium:ibi non.

80 NE piscatores.] CASVS. Præses prouinciæ debet prouidere ne piscatores fallāt nauigantes imponendo lumē de nocte in loco periculoso maris:vt sic nauigantes ad illud lumē veniāt credentes ibi esse portū:& veniēdo ibi periclitentur.Fran.

d Delaturi.] s.piscatores,vt putent ibi esse portū vbi lumē vidēt, cūm tamen ibi sit locus periculosus. Accur.

e Efficiat.] tenentur etiam hi piscatores ac si ipsi raperēt.ar.C. de famo.libel.l.j.in prin.&.C.de hæreti.quicūq;.§.pe.&.§.de fer.co.l.j. §.fina.

Bar.hīc reputat istum tex.sing. & mirabilem ad hoc q participium præteriti tēporis verifi catur ex tē pore præsenti vel in continenti elapso Bol. Imo Iaun tur legit Syp? quo loco signifi catione ver bi expugna re declarat nisi mendo sus sit loc⁹.

Reus quandoque actoris forū sequitur.

Immobilium possessor quandoque satisdat.

§.fi.& ad leg.Aquil.qui occidit.§.pe.Arg. contrà.ʒ.de fur.l.furtum non.& de acqui.pos.l.quod meo.§.si per venditorem.Accur.

SI fortuito.] CASVS. Qui fortuito cõmisit incendium, non tenetur nisi esset in lata culpa vel dolo.Fran.

a ¶ Venia indiget.] s.ne comburatur.damnum verò resarciet: vel castigabitur: vt.ʒ.eo. qui ædes.secundũ Yr. Accursius.

b ¶ Luxuriæ.] i.latæ culpæ.Accur.

c ¶ Dolo.] sicq; cõcremabitꝰ: vt.ʒ.e.q ædes. Sed argu. contrà.j.ad leg.Cor.de sic.l.in lege. Alij dicũt ꝙ dãnũ sarciet, vel leuius castigabitꝰ:vt.ʒ.e.q ędes. sed illa magis dicit cõ trarium.Accur.

LIcere.] CASVS. Quilibet potest naufragiũ suũ colligere.i.res quas amiserat naufragio.Secũdò dicit, q studiosè ignem posuit in ciuitate: si humilis est, bestijs subijci solet. si in dignitate est, capite punitur, aut deportatur.Fran.Accur.

d ¶ Licere.] facit.ʒ.e.l.ne quid.in prin. & in fi.Sed arg. cõtrà.ʒ.ad leg.Rhod.de iac.l.domine Imperator.

e ¶ Deportantur.] aut igne cõcremãtur. & sic non obstat contrà.ʒ.e.qui ædes.vel soluo vt ibi.Accur.

¶ DE INIVRIIS ET FAMOSIS LIBELLIS &c.

¶ *Si in rebus meis deliquisti dixit: nunc si in meipso.Accur.*

INiuria] CASVS. Iniuria dicitur eo ꝙ non iure fit.omne eñ quod nõ iure fit, iniuria dicitꝰ: & hoc in generali significatione. specialiter autem iniuria dicitur.i.cõtumelia: & ita hoc tit.accipitur.Itẽ quãdoque iniuria dicitur damnum culpa datum:& sic accipitur in l.Aquil.Item interdum iniuria ponitur pro iure iniquo: vt cùm iudex iniquè vel iniustè dat sententiam.Contumelia autem dicitur à contemnendo.Item iniuria fit quandoque re:quandoque verbis. & dat exempla.Item iniuria aut in corpus infertur:aut ad dignitatem aut ad infamiam pertinet. & dat exempla.Item iniuriam quis patitur aut per semetipsum:vt cùm ipsi patrifa.fit iniuria.aut per alium: vt cùm filio eius vel vxori vel nurui fit iniuria.Item si cadaueri defuncti fit iniuria,datur actio iniuriarum hæredi eius. Item si fama defuncti per aliquẽ minuitur,datur hæc actio hæredi. Bene autem dixi facta iniuria filio datur patri hæc actio:nam & si filius meus patitur se vendi,mihi datur hæc actio : licet non detur filio,cùm consenserit. Item si cadaueri defuncti fiat iniuria : aut ante aditam hæreditatem eius , & tunc hæreditati est acquisita hæc actio : & per eam hæredi futuro. aut post aditam hæreditatem : & tunc ipsi hæredi directo competit hæc actio. Idem dicendum est si corpus defuncti detineatur. Idem dicendum est & si seruo hæreditario sit facta iniuria. Item si seruo in testamento manumisso facta est iniuria post mortem testatoris ante aditam hæreditatem : est nata actio iniuriarum hæredi. & per consequens hæredi futuro. secus si post aditam hæreditatem facta sit ei iniuria : quia tunc cùm sit liber, habet ipse hanc act. Item si fecit iniuriam filio meo vel vxori : siue hoc sciat, siue non: est mihi data hæc actio. Item ex vna iniuria quandoque nascitur tribus personis hæc actio : vt si filiam Titij habeo in vxorem , & ei sit facta iniuria : ei & Titio & mihi competit hæc actio. facta autem iniuria mihi,nunquam vxori meæ competit hæc actio. & redditur ratio notabilis. Item quædam regula erat tradita circa hanc materiam,& est talis. Qui potest pati iniuriam, ille dicitur facere iniuriam.hæc regula fallit.nam furiosus & impubes pati possunt iniuriam:& oritur hæc actio.non autem dicuntur posse facere vt nascatur hæc actio.nam facere non dicitur quis iniuriam nisi sentiat, licet credat se aliter facere quàm faciat.hinc est quòd si per iocum te percussi,aut dum certabam: non teneor iniuriarũ actione.Item si hominem liberum percussi quem credebã meũ seruũ:non teneor hac act.Item si cùm extenderẽ manum caussa dandi pugnum seruo meo,& transeuntẽ hominem percussi , non teneor hac actione & hoc dicit hæc.l.& tres seq. Franciscus Accursius.

¶ *Hæc lex. & .§.qui data. in.l.sequen.tractant de alia parte rubricæ:scilicet de pœna incendiariorum:& clarus est tex.*

Martianus li.14.institu. LEX XI.

SI * fortuito incẽdium factum sit,venia indigat [a] :nisi tam lata culpa fuit,vt luxuriæ [b] † aut dolo [c] sit proxima.

Vlpianus. LEX XII.

LIcere [d] vnicuiq; naufragium suum impunè colligere constat:idq; imperator Antoninus cũ diuo patre suo rescripsit. ¶ Qui data opera in ciuitate incendium fecerint:si humiliore loco sint, bestijs subijci solent : si in aliquo gradu existentes id fecerint, capite puniuntur , aut certè in insulam deportantur [e] .

TITVLVS X.

De iniuriis & famosis libellis.

¶ *Hæc lex prima huius tituli in sui principio ponit deriuationem uocabuli iniuriæ, usque ibi, Iniuriam autem. ubi ponit quandam diuisionem iniuriarum, quã sequitur per quæstiones usque ad finem.l & .§§.huius legis sunt breues & plani:nec indigent summarijs:quia non posset succinctius dici quàm textus ipse faciat.*

Vlpianus. LEX I.

INiuria ex eo dicta est,ꝙ non iure fiat.Omne eñ quod non iure [f] fit,ĩiuria fieri dicitur. hoc generaliter.Specialiter autem iniuria dicitur contumelia [g] .interdum iniuriæ appellatione dãnum culpa datum significatur:vt in lege Aquilia [h] dicere solemus.Interdum iniquitatẽ [i] iniuriã dicimus. Nã cũ quis iniquè [k] vel iniustè [l] sententiam dixerit,& eo iniuriam dicã, quòd iure ex iustitia caret , quasi non iuriã. ¶ Contumeliã autem à cõtemnẽdo dicimus . ¶ Iniuriã autem fieri Labeo ait aut re, aut verbis.Re,quoties manus inferũtur.Verbis autem,quoties nõ inferũtur manus:vt cùm cõuiciũ [m] fit. ¶ Omnem autem iniuriã aut in corpus inferri:aut ad dignitatem,aut ad infamiã pertinere . In corpus fit cùm quis pulsatur [n] . Ad dignitatẽ,cùm comes matronæ abducitur [o] .Ad infamiã,cùm pudicitia attentatur [p] . ¶ Itẽ aut per semetipsum alicui fit iniuria : aut per alias personas.Per semetipsum,cum directo ipsi patrifamiliâs vel matrifamiliâs fit iniuria. Per alias,cùm per cõsequentias [q] fit:vt cùm fit liberis meis,vel seruis meis [r] ,aut vxori,nuruive.Spectat enim ad nos iniuria quæ ijs fit qui vel potestati nostræ vel affectui [s] subiecti sunt. ¶ Et si fortè † cadaueri defuncti fiat iniuria, cui [t] hæredes,bonorúmve possessores extitimus: iniuriarũ nostro nomine actionẽ habebimus [v] .Spectat enim ad existimationẽ nostrã siqua ei fit iniuria.Idẽq; est & si fama eius cuius hæredes extitimus, lacessatur [x] . ¶ Vsq; adeò autẽ iniuria quę fit liberis nostris,nostrũ pudorẽ perstringit, t etiã si volẽ-

f ¶ Non iure.] id est contra ius:sicut quod non est ex fide, peccatum est : vt. C. de iudæis.l. cælicolarum. Accursius.

g ¶ Contumelia.] & sic hoc titulo accipitur.Accursius.

h ¶ Vt in lege Aquilia.] vt suprà ad legẽ Aquil.l.sed & si quemcunq;.§.j.

i ¶ Iniquitatem.] id est ius iniquum,quod fit ex sententia : vt suprà de iustit.& iure. l. penult.& infrà eod.iniuriarum.§.idem Labeo.Accursius.

k ¶ Cùm quis inique.] quando ex certa scientia.

l ¶ Iniuste.] quando ignorans.& facit inst. eo.in prin.

m ¶ Conuicium.] vt infrà eodem item apud Labeonem.§.cõuicium . fit etiam literis: vt infrà eodem. l. lex Corne.§.siquis librum.& illud dicitur fieri verbis . Sed contra institut. de oblig. ex delict.in princi.vbi dicit omne maleficiũ esse ex re . sed ibidem exponitur , id est ex ipso maleficio:& ita dictio re,omnia comprehendit.

n ¶ Pulsatur.] vt.j.eo.lex Corne.in prin.&.§.j.

o ¶ Abducitur.] vt &.j.e.item apud.§.comitem.& ad idem. j. eod. iniuriarum.§.si quis de honoribus.

p ¶ Attentatur.] vt de pudico impudicus fiat:vt infra eodem.attentari.Et arg.suprà de ser.cor.l.j.§.fina.& facit infra eodem.l. item apud.§.siquis in libello.Et not.quòd imperfecto flagitio deportatur: perfecto autem capite punitur:vt infrà de extraordi.crimi.l.prima. Item hîc strictè:largè quicquid fiat ad infamiam,fit ad dignitatẽ : vt j.de varijs cog.l.pe.Accur.

q ¶ Cùm per consequentiam.] No.tantum fieri per consequentiam,quantum & directo:vt.ʒ.de his qui not. infa.l. athletas. §. siue autem.& de procu.l.qui proprio.§.procurator.vt in cæteris.&.ʒ.ad leg.Aquil.proinde.§.item.&.ʒ.qui & à qui.l.si quis hac.§.j . & de vi, & vi ar.l. .§.quod seruus.item facit.ʒ.de pac.in personam.

r ¶ Seruis meis.] & hoc si est atrox,vel ad contumeliam domini facta:vt instit.eo §.seruus.

s ¶ Affectui.] vt vxori,& nurui.& hoc.ʒ.de lib.cau.l.ij.&.iij.& .j.de ap.l non tantum.Accursius.

t ¶ Cui.] s.defuncto.

v ¶ Habebimus.] vt & suprà de reli.ossa.in prin.Et not. quòd hæc actio iniuriarum hæreditati quæritur,& per eam hæredi futuro: vt suprà de peti.hære.l.si à domino.§ si possessor.& ad legem Aquil.ob id.& quod vi,aut clàm.l.deniq;.§.quæsitum.& facit suprà de serui. cor.l.vt tantum.§.j.

x ¶ Lacessatur.] id est ab aliquo diminuatur.& ad hoc inst.qui manumit.non pos.§.j.Accursius.

*fortuitu

† aliâs lasciuiæ.& aliâs lusuriæ.

Peccatũ est quod ex fide non est.

† Text.iste est nota.ad hoc ꝙ infamia illata & cõtra defunctum facta est iniuria ipsi hæredi & potest hæres pro ea agere. & probat istud idem text. in ista eadẽ met l.iij.§. quoties. ver.semper enim inter est. & text. in l. si tua. isto eo tit. Bol.

tem filium quis vendiderit: patri suo quidem nomine[a] cōpetat iniuriarum actio, filij verò nomine non cōpetat: quia nulla iniuria est quæ in volentem[b] fit. ¶ Quoties autē funeri testatoris vel cadaueri fit iniuria: si quidem post aditā hęreditatem fiat, dicēdum est hęredi quodāmodo factam. Sēper enim hæredis interest defuncti existimationē purgare[c]. Quoties autē ante hæreditatem aditam, magis hęreditati, & sic hæredi per hæreditatem acquiri[d]. ¶ Deniq;[e] Iulianus scribit, si corpus testatoris ante aditam hæreditatem detentum sit, acquiri hæreditati actionē, dubiū non esse. Idemq; putat et si ante hęreditatem aditam seruo hæreditario[f] iniuria facta fuerit. Nam per hæreditatem actio hæredi acquiritur. ¶ Labeo scribit, si quis seruū hæreditarium testamento manumissum ante aditam hæreditatē[g] verberauerit: iniuriarū hæredem agere posse. At si post aditam hæreditatem verberatus sit: siue scit se[h] liberum esse, siue ignorat[i], ipsum agere posse. ¶ Siue autem sciat quis filium meū esse vel vxorem meā, siue ignorauerit: habere me[k] meo nomine actionē Neratius scripsit. ¶ Idē ait ex vna iniuria interdū tribus[l] oriri iniuriarum actionē, neq; vnius actionem per aliam consumi[m]: vtputa vxori meæ[n] filiæfamiliâs iniuria facta est. & mihi & patri eius & ipsi iniuriarū actio incipiet cōpetere.

Paulus ad edic. LEX II.

Quòd si viro iniuria facta sit, vxor non agit: quia defendi vxores à viris, non viros ab vxoribus, æquum est[o].

Vlpianus ad edict. LEX III.

Illud relatum peræque est eos qui iniuriam pati possunt, & facere posse[p].

¶ Furiosus & impubes non doli capax possunt iniuriam pati: facere autem nequaquam, cùm affectum habere non uideantur. h.d.

¶ Sanè sunt quidam qui facere non possunt: vtputa furiosus, & impubes qui doli mali capax non est[q]. nanq;[r] hi pati iniuriam solent, non facere. Cùm enim iniuria ex affectu[s] facientis consistat: consequens erit dicere hos, siue pulsent, siue cōuicium dicant, iniuriam fecisse non videri. Itaq; pati quis iniuriam, etiam si non sentiat, potest: facere nemo, nisi qui scit se iniuriā facere, & si nesciat[t] cui faciat. Quare si quis per iocum[v] percutiat, aut dum certat: iniuriarum non tenetur.

¶ Error in persona cui fit iniuria, facit ut non oriatur actio iniuriarum.

¶ Si quis hominem liberum cæciderit, dum putat[x] seruum[y] suum: in ea caussa est, ne iniuriarum teneatur.

Paulus. LEX IIII.

Si quum seruo meo pugnum ducere vellem, in proximo te stantem inuitus percusserim: iniuriarum non teneor[z].

Vlpianus ad edict. LEX V.

Lex Cornelia de iniurijs competit ei qui iniuriarum agere volet ob eam rem quòd se pulsatum verberatûmve, domúmve

a ¶ Suo quidem nomine.] vt &. j. e. l. pater. & l. si quis seruum.

b ¶ In volentem.] No. sic. ff. de aqua plu. arc. l. in diem. & ff. de fur. l. inter omnes. §. pe. & ff. de in ius voc. l. quāuis. & de libe. ho. exhi. l. iij. §. si quis volentem. & j. e. l. sed si vnius. in prin. & j. de reg. iu. l. nemo. Sed ar. cōtrà. C. de rap. vir. ibi, siue volētibus siue nolentibus &c. & in aut. de rap. muli. in prin. & ff. de seruo corru. l. j. §. fi.

c ¶ Purgare.] vt & ff. proxi. §. Accur.

d ¶ Acquiri.] vt & ff. ad leg. Aquil. ob id. & ff. de noua. l. nouatio & insti. de stipu. ser. in prin. & ff. de leg. ij. l. si Titio & mihi. §. j. & qđ vi, aut clàm. l. deniq;. §. quæsitū. & j. de reg. iur. l. nemo plus iuris. & l. nemo plus cōmodi. sed si trāsit de hæreditate in hæredem, est cōtra insti. de perpe. et tēp. act. §. nō autē oēs. Sol. ibi vetat transire de psona ad personā: hîc vna videtur fuisse persona. s. hæredis: qa fingit ex tēpore mortis fuisse hæres: vt. ff. de stipu. ser. si ex re. §. fi. & j. de reg. iu. oīa quæ. & l. omnis hæreditas. & de acqui. hære. l. hæres quoq; hæreditatem &c. iam ergo non est quæstio an hic hæres in suū hæredem transmittat: quia nō: vt patet ex pdictis: licet qdā cōtra: quasi hæreditaria sit facta: vt. ff. quod me. cau. l. videamus. Accur.

e ¶ Denique.] procedit ad speciē de genere: vt clari⁹ dicat. Accursius.

f ¶ Hæreditario.] à sciente hæreditariā, vel eo qui idē fecisset si sciuisset: aliâs secus: vt. j. e. l. illud. in fi. & l. itē apud. §. interdū. & l. eum. §. fin. secundum quosdā quod non placet: quia in personam certam intulit, & se obligare voluit: vt & j. e. l. eū. §. si iniuria. & facit. ff. de peti. hær. l. sed vtrum. §. debitor. & ff. ad leg. Aquil. l. liber homo. §. si seruus. Accur.

g ¶ Aditā hæreditatem.] ex tunc enim est liber: vt. C. de cadu. tol. §. in nouissimo. Accur.

h ¶ Siue scit se.] Not. errorem esse in passo iniuriam, non in inferente. & sic non sunt cōtrà, infrà eo. item apud. §. interdum. & l. eum. §. penul. & l. fi. Accur.

i ¶ Siue ignorat.] si tamen is qui fecit iniuriam, ipsum liberū sciebat: vt infrà. l. iij. §. fina. secundum quosdam. quod non placet: vt suprà proxi. §. dixi.

k ¶ Habere me.] hîc est contra. j. e. item apud. §. interdum. & l. eum. §. fi. & l. sed si vnius. in prin. Sol. hic facturus erat etiā si sciuisset. vel hic sciebat vxorem vel filiumfami. sed nesciebat cuius: ibi nec filium vel similem esse credebat. & facit. ff. ad legem Aquil. l. scientiam. §. j. & j. e. eum qui. §. si iniuriam.

l ¶ Tribus.] quādoq; etiā quatuor vel quinq;: vt si habet patrem & auum, item nurum & socrū. nam omnibus & sibi fit iniuria. Accur.

m ¶ Consumi.] vt arg. ff. de fur. inter omnes. §. hæc actio. Sed contrà ff. de act. & obli. l. plura. Sed ibi plures vni, hîc plures diuersis dantur actiones. Item ad hoc. ff. de priua. delic. l. ij. Accur.

n ¶ Vxori meæ.] vxor ergo mea est in potestate sui patris: vt & C. de condi. inser. l. si vxor. Accursius.

o ¶ Quod si.] Aequum est. vt instit. eo. §. pariter. & facit. ff. ad Velleia. l. ij. & j. de reg. iur. l. ij & ff. de sta. ho. l. in multis.

p ¶ Illud.] Posse. sed non omnes, vt subijcit.

q ¶ Non est.] vt. j. de reg. iur. l. pupillum. Accursius.

r ¶ Namque hi.] Errant ergo qui dicunt non fieri iniuriam nisi ad animum reuocet. vt no. insti. eo. §. fi. patiuntur ergo & pater & mater per eos: vt arg. ff. de vsucap. l. nūquam. §. si seruus. & ff. de acqui. hære. l. more nostro. §. fi.

Iniuriarum actio an cōpetat iniuriato qui post collatam iniuriā nō reuocauit ad animū suum.

s ¶ Ex affectu.] vt. ff. de fur. l. qui iniuriæ. & l. verum est. & ff. ad l. Aquil. sed & si quemcunq;. §. igitur. & §. si magister. in fin. §. & j. ad l. Cor. de sica. l. diuus. & ff. de rei ven. l. quod infans. & arg. ff. de acquirē. hær. l. si is ad quem.

t ¶ Nesciat.] exemplum. j. eo. eum. §. si iniuriam. & ff. eo. l. j. §. siue autem. & arg. ff. ad leg. Aquil. l. sciētiam. §. sed si defendendi. & ff. quod vi, aut clàm. l. deniq;. §. quæsitum.

v ¶ Per iocum.] & hoc probatur, cùm cōtra eum probetur ipso facto: vt. C. ad leg. Corne. de sic. l. j. & C. eo. titu. si non conuicij. & facit. ff. de act. & obli. l. obligationum substātia. §. fi. Accursius.

x ¶ Dum putat.] sic ff. de fur. si quis vxori. §. cum Titio. & ff. de iuris. om. iudi. si per errorē. & C. si à non cōpe. iudi. l. j. & ff. de op. leg. l. ij. §. j. arg. contrà ff. ad leg. Aquil. scientiam. §. j.

y ¶ Seruū suum.] secus si putet alienum: vt. ff. eo. l. j. §. Labeo. & facit. j. ad leg. Iuliam peculatus. l. antepe. & quod not. j. eod l. eum qui. §. si iniuria. & j. e. l. si quis seruum meū. Accursius.

z ¶ Si cum seruo meo.] Non teneor. sed Aquil. vt. ff. ad leg. Aquil. scientiā. §. sed si defendendi. Accursius.

¶ Lex Cornelia.] Casus. Lex Cornelia de iniurijs facta habet locū cùm quis se pulsatum, vel verberatum, vel domum suam introitam per vim esse dicat. Secundò prohibet certas personas coniunctas actori posse esse iudices in his caussis, vel aliqua earum. Tertiò dicit. hæc lex Cornelia habet locum in tribus casibus: & eos dicit. & sic comprehendit omnem iniuriam quæ fit manu. posteà assignat differentiam inter pulsationem & verberationem. posteà exponit hæc verba, Domum suam introitam vi &c. & domum intelligas siue sit propria inhabitantis: siue conducta: siue gratis concessa: siue habitet in ciuitate: siue in villa: siue in ortis. Item si colonus meus partiarius extitit in fundo, & in eum fundum aliquis per vim intrauit, ipse habet hanc act. non ego: secus si esset simplex colonus. Et vt breuiter dicam: si scholaris Romæ existens caussa studiorum in domū quam habitabat, introitum sit per vim, competit ei hæc actio. Posteà dicit: verberatus est filius meus. habet ipse hanc act. non ego: sed prætoriam habeo: & illam act. potest filius intentare me absente: nec debet cauere ꝙ habebo ratum. Item qui hac act. legis Corneliæ agit, potest deferre sacramentum reo. idem est permissum in iniuriarum prætoria. Item qui facit librum ad infamiam alicuius, tenetur iniuriarum: siue expresserit nomen illius ad cuius iniuriam faciebat: siue non: vt euenit in honorabili viro doctore grammaticæ magistro Ambrosio, meo magistro qui fecit librum ad infamiam magistri boni, qui & fuit meus magister. Idem est seruandum in eo qui fecit caussa & ad infamiam alicuius vel simile quid. quod dic vt in gl. Idem seruandum in eo qui emi curauit talem librum: & quicunq; potest indicare siue accusare hoc facientē: siue liber sit, siue sit seruus: si habebit præmiū. & si seruus est, habebit libertatē. & hoc est verū siue in

ue in illo libro siue cautione erat expressum nomen infamati, siue non: vt quilibet possit accusare. Item agere poterit infamatus actio. iniuriarum ciuiliter. & si agatur vna, tollitur altera. & hoc dicit hæc. l. & seq. Franc. Accur.

secundum Azo.

o ¶ Quia non possit.] mala ratio. reprobatur enim statim: sed nō sententia: vt non obstet quod. s. dixi colonum agere, non dominum. Vel dic, refert colat dominus vel per colonos, vel per suos operarios: vt &. s. dixi. Accur.

a ¶ Dicat.] vt insti. eo. §. sed & lex. Sed nunquid his casibus agi poterit prætoria actione iniuriarū? Respō. ita, arg. j. ea. l. §. illud. Curergo lex Cornelia fa-10 cta est? Rñ. vt ostēderet curā esse maximè de his casibus. arg. j. e. itē apud. §. hoc edictū. Itē erit hîc perpetua: ibi annalis: vt insti. de perpe. & tēpo. actio. in prin. Item nō iuratur: sed officio iudicis damnum æstimatur: vt 20 j. e. l. cōstitutionibus. Accursius.

b ¶ Iudicet.] id est ius dicat. Accur.

c ¶ Eorum.] expone, & cauetur eadem. l. ne quis corū qui propior est. i. in pximiori gradu ei qui agit: subaudi quàm sit sobrinus. 30 non autem ad prædictos affines refertur, cùm nemo sit proximior in gradu affinitatis, quàm prædicti: cū nec gradus ibi sit: vt. s. de gradi. affi. l. nō facilè. §. gradus. & sic erit hic exēplū de patruo & auunculo & fra-40 tre & alijs qui sunt intra sextū gradum, quo sunt sobrini: vt in fit. de gradib. §. vj. & idē de his qui sunt vltra sobrinos. & hoc subijcit, quiq; q. d. & ea. l. cauetur ne is qui in ea cognatione vel affinitate est qua est is 50 qui passus iniuriā, dicat ei ius. & hoc ideo: qa cùm vni de cognatione fit, toti fieri videtur. & sic loquitur cōtrà. s. de iud. l. & in priuatis. & de arbit. l. qnetiam. vnde idem dico in prætoria. f. φ tales prætores nō possunt iudi-60 care: licet qdā cōtrà. Itē cōtrà. s. de off. præ. senatusconsul. Sol. hîc in criminali, ibi in ciuili, vel ibi in subsidium, & vsque ad litis cōtestationem tantum: vt ibi dicit: ne pereat actio. Item cauetur ne is qui patronus erit eorum qui passi sunt iniuriam, vel eius qui passus est: ius dicat. Idem si est patronus patris cuius eorum, id est alicuius eorum qui passi sunt iniuriam: cui tamen patrono parentis nullam hîc filius liberti præstat reue-70 rentiam: vt suprà de obseq. hæres liberti. nisi viuo patre: vt. C. de li be. & eorum lib. l. ij. & facit, suprà de iurisdictione omnium iudicū. quis iurisdictioni. & de testi. l. lege. & de procur. licet. §. j. & C. de excusa. tut. l. humanitatis.

suam vi introitā esse dicat[a]. Qua lege cauetur vt nō iudicet[b] ei qui agit, gener, socer, vitricus, priuignus, sobrinúsve, propiórve eorum[c] qui in ea cognatione affinitatéve attinget, quiúe eorū cuius, parētisúe cuius eorum patronus erit. ¶ Lex itaq; Cornelia ex tribus causis dedit actionē: φ qs pulsatus, verberatúsve, domúsve eius vi introita sit. Apparet igitur omnem iniuriam quæ manu fiat, lege Cornelia contineri. ¶ Inter pulsationem & verberationem ✕ hoc interest, vt Offilius scribit: Verberare est cum dolore cædere: pulsare sine dolore. ¶ Domum accipere debemus nō proprietatem[d] domus, sed domiciliū[e]. Quare siue in propria domo quis habitauerit siue incōducta, vel gratis: siue hospitio[f] receptus: hæc lex locū habebit. Quòd si quis in villa[g] habitet, vel in ortis: idem erit[h] probandum. Et si dominus fundum[i] locauerit, inq; eum[k] impetus factus sit: colonus[l] aget, non dominus.

¶ *Ista. §. diuiditur in tres partes. primò ponit dictum Labeonis. secundò ponit reprehēsionem dicti. tertiò ponit unam determinationem generalem circa præmissa. secunda ibi, Ego puto. tertia ibi, Tantum igitur. Barto.*

¶ Si tamē † in fundum alienum[m] qui domino colebatur[n], vi introitum sit: Labeo negat esse actionē domino fundi ex lege Cornelia: quia nō possit[o] vbiq; domicilium habere: hoc est per omnes villas suas, ¶ Ego puto ad omnē habitationē in qua paterfamiliâs[p] habitat, pertinere hanc legem: licet ibi quis domicilium nō habeat[q]. Ponamus enim studiorū caussa Romæ agere. Romæ vtiq; domiciliū non habet: & tamen dicendū est, si vi domus[r] eius introita fuerit, Corneliā locum hab re. Tantum igitur ad meritoria[s] vel stabula nō pertinebit. Cæterū ad hos pertinebit qui inhabitāt non momenti caussa, sed perpetuo: licet ibi domiciliū non habeāt. ¶ Illud quæritur, an paterfamiliâs filio iniuriā passo, ex lege Cornelia iniuriarum agere possit? Et placuit non posse: eaq; res inter omnes cōstat. Sed patri quidē prætoria[t] iniuriarum actio cōpetit: filio[v] vero legis Corneliæ. ¶ In lege Cornelia[x] filiusfamiliâs agere potest[y] ex omni caussa[z]: nec cauere[a] debet rē ratā patrē habiturū. Nam nec aliâs agentē filiū iniuriarū ad cautionē de rato cōpellendum Iulianus scribit. ¶ Hac lege[b] permittitur actori iusiurandum deferre vt reus iuret iniuriam se non fecisse. Sed Sabinus in assessorio[c] etiam prætores exemplū legis secutos[d] ait. & ita res se habet[e].

¶ *Hic ponitur de secunda parte rubricæ. primò ponuntur uerba iurisconsulti. secundò exponit aliqualiter illa uerba in. l. quod senatus. Bart.*

¶ Si quis librū ad infamiā alicuius pertinentem scripserit, cōposuerit, ediderit, dolóve malo fecerit quo quid eorum fieret: etiā si alterius nomine[f] ediderit, vel sine nomine[g]: vti de ea re agere liceret[h]: & si condemnatus sit qui id fecit[i], intestabilis[k] ex lege esse iubetur. ¶ Eadē pœna ex senatuscōsulto tenet is qui ἐπίθεσιν[l], aliud

p ¶ Paterfamiliâs.] idem in filiofamiliâs.

q ¶ Non habeat.] proprium vel in perpe-10 tuum diffinitum: cuius ratione ibi conueniri possit, nisi per decennium ibi fuerit: vt C. de incolis. l. ij. conueniretur tamen: quia cōtraxisset, vel aliud fecisset.

r ¶ Domus.] quā inhabitat Romæ condu-20 ctam fortè: vel quā in patria reliquit. Accursius.

s ¶ Ad meritoria.] id est stationes: à merendo dicta: quia ibi operantes lucrantur: vel quia ipse meretur mercedem ab operantibus in eis, quæ do-30 mino datur.

t ¶ Prætoria.] vt &. s. rem ra. ha. l. si fine. §. fi na. & facit. s. de procu. l. nō solùm. §. si pater. &. s. de fur. l. cum. §. an pater.

v ¶ Filio.] quam pater exercet: vt & prætoriam filij: vt. j. eod. l. 40 pater. & l. sed si vnius. §. ait prætor. licet quidam dicant cōtrarium: pro quibus est. j. proxi. §. Item facit. s. ad Trebe. l. cogi. §. si pater. Accur.

x ¶ In lege Cornelia.] id est in actione quæ descendit ex lege 50 Cornelia.

y ¶ Agere potest.] patre absente: vt in prætoria. sed quidam etiā eo præsente in hac Cornelia.

z ¶ Ex omni caussa] quæ sunt tres: vt. s. ea. l. §. itaq;.

a ¶ Nec cauere.] No. 60 argu. pro eis qui dicunt Corn. à filio exerceri: cùm non caueat de rato. sed dic φ patre absente agit: nā & de prætoria dicit ibi, nam nec aliâs & cōtrà. quo casu filius agit: vt. j. e. l. sed si vnius. §. filiofami. & ideo nō cauet, quia suo nomine agit. aliâs caueret: vt. s. de neg. gest. si autem. & de cōpen. l. si cū filio. Acc.

b ¶ Hac lege Cornelia.] & facit. C. de rebus credi. l. in bonæfidei. Accursius.

70 c ¶ In assessorio.] i. dum esset assessor illius prætoris.

d ¶ Secutos.] in actione quæ iure prætorio datur. Azo.

e ¶ Res se habet.] vt etiam in prætoria possit deferri iuramentum, & necesse habeat reus iurare: sicut & cùm sacramentum à lege defertur: vt. C. de iur. delib. l. fi. §. licentiam. &. s. re. amo. l. Marcellus. & C. de his qui ad eccl. confu. l. præsenti. §. sicubi. Accursius.

f ¶ Alterius nomine.] quasi non ipse sed alius componat. Vel dic econtra cùm intenderet Titium infamare, alium nominabat de quo constat cum non sentire: vt. j. eo. l. proxi.

g ¶ Sine nomine.] facientis: vel eius cui fiebat iniuria.

80 h ¶ Liceret.] illi ad cuius iniuriam factus est: & subaudi, voluit senatus: vt innuit. j. l. proxi.

i ¶ Qui id fecit.] etiam ciuiliter. illud autem constat quòd criminaliter accusari potest: & imponitur pœna capitalis, vt. C. de famo. libel. l. j. Accursius.

k ¶ Intestabilis.] hoc expone. vt. s. de testi. l. ob carmen. in princ. & de test. is cui. §. si. & l. cum lege.

l ¶ Epithesim.] græcum est: cuius interpretatio[a] est ephytha siue

d ¶ Non proprietatem.] scilicet solam vel ex necessitate. Accur.

e ¶ Sed domicilium.] sed nec solùm domicilium, vt subijcit.

f ¶ Hospitio.] non tamen ad momētum, vt viator: vt in fi. huius. §. &. s. nau. cau. sta. l. i. in fi. & l. seq. & facit. s. de alea. l. j. §. domum. &. j. de adul. qui domum. &. l. nec in eam. §. ij.

g ¶ In villa.] in qua domus erat: & in quam dominus se recipie-80 bat quandoque.

h ¶ Idem erit.] vt habeat locum lex Cornelia.

i ¶ Fundum.] in quo domus erat.

k ¶ Inq; eum.] fundum, & domum ibi positam. Azo.

l ¶ Colonus.] partiarius.

m ¶ In fundum alienum.] id est non eius qui vim fecit. Accur.

n ¶ Colebatur.] per operarios suos, non per colonum: ne obstet quod modo dixi. Vel ibi de partiario: hic de eis qui nummis colunt,

Vide in hîc locum Laurentiū Vall. lib. eleg. vj. ca. xlvij.

Ad dicta hic per Bartol. ego addo gl. in ca. j. §. itēq; ad dictas in verbo habendi. de col. i prag. sanc.

a Vide in hîc locum Alciat. lib. præter. ij. hoc ipso ti.

epigrammata, quasi mortem alicuius significans: vt. j. de extraordi. crimi. l. penul. §. plerique. Accur.

a ¶ Siue scripturam.] vt cautiones. sunt & alia exempla. j. e. l. item apud. §. generaliter.

b ¶ Curauerit.] talem librum. Accur.

ve quid, siue scripturam [a] in notam aliquorũ produxerit: itẽ qui emen dum vendendúmve curauerit [b]. Et ei qui indicasset, siue liber, siue seruus sit: pro modo substãtiæ accusatæ personæ, æstimatione iudicis pmiũ. [c] cõstituit, seruo forsitã etiã libertate prẽstãda [d]. Quid enĩ si publica vtilitas ex hoc emergit?

Paulus ad edict. LEX VI.

Quod senatusconsultum [e] necessarium [f] est cùm nomẽ adiectum non est eius in quem factum est. Tunc enim, quia difficilis probatio est, voluit senatus publica quæstione [g] rem vindicare. Cæterùm si nomen adiectũ sit: & iure cõmuni [h] iniuriarũ agi põt. Nec enim prohibẽdus est priuato agere iudicio, quo publico iudicio præiudicatur, quia ad priuatam [i] causam pertinet. Planè si actũ sit publico iudicio, denegandum est priuatum. similiter ex diuerso [k].

Vlpianus ad edic. LEX VII.

Prætor edixit, Qui agit iniuriarũ, certum dicat quid iniuriæ factum sit: quia qui famosam actionem [l] intendit, non debet vagari cum discrimine [m] alienæ existimationis, sed designare certũ [n], & specialiter dicere quam se iniuriam passum contendat.

d ¶ Præmium.] aliàs pretium. & facit. C. de famo. libel. l. j.

d ¶ Præstãda.] dãdo 10 pretiũ dño à fisco: vt C. pro quibus cau. serui pro præmio acci. li. l. ij. & facit. s. ad Sylla. si qs in graui. §. vtrũ. Accursius.

e ¶ Quod senatusconsultũ.] super accusatione factum.

20 f ¶ Necessarium.] maximè subaudi. nam & quãdo est certum, locum habet accusatio: vt. s. proxi. l. in fi. dixit. & j. subijcit.

g ¶ Publica quæstione.] i. querela siue accusatione cuiuslibet de populo. Et sic not. 30 criminaliter quẽ puniri licet nõ appareat ad cuius iniuriã fecerit. sic & s. ad le. Aql. itẽ mela. §. sed etsi plures. & l. ita vulneratus. Accursius.

h ¶ Iure communi.] i. ciuiliter. & pro etiã. nam & hîc criminali 40 agi potest, put vult iniuriã passus: vt subijcit. Accur.

i ¶ Priuatã.] q. d. pse quitur suã iniuriã: vnde maximè auditur: licet præiudicet in criminali, & sic omittit publica vindicta. Acc.

k ¶ Ex diuerso.] vt & 50 j. l. pxi. §. j. & facit. j. de pub. iudi. l. interdũ. & C. ne tutor vel cura. vec. cond. l. j. & de cri. stel. l. j. & s. vi bo. rap. l. ij. §. ij. Sed contrà. C. de ordi. iudi. l. fin. vbi vnum per aliud non tollitur. sed ibi vicissim reconueniendo: hîc vnus contra alium vtrunque proponebat. Item contrà. C. quando ciuilis actio crimi. præiu. l. j. Solu. hîc vetus. vel verius hîc vtrunque ad vindictam: ibi quando propter damnum rei familiaris agitur: vt infrà. l. proxi. §. j. & eodem modo soluitur. suprà ad legem Aquil. inde Neratius. §. si dolo quæ est contrà. Accur.

Vnum per aliud non tollatur in vicissitudinaria intentione.

60 ¶ Prætor edixit.] CASVS. Prætor dixit. qui agit iniuriarum act. debet nominare personam de qua conqueritur. Item debet dicere quam iniuriam sit passus. Secundò dicit. seruum meum in mei contumeliam occidisti. quæritur an possim agere act. iniuriarum priuata. Item accusare lege Cornelia de sicarijs. Idem si veneno eum occidisti. & dicitur quòd si ago vna non possum alia agere. & licet aliàs dici consueuit quòd ciuilis via per criminalem nõ tollitur, vel econtrà, non obstat: quia illa ciuilis datur ad bursam priuatam, siue ad damnum emendandum: hæc autem iniuriarum datur ad vindictam. hinc est quòd si lege Aquilia velim agere occasione damni 70 mortis serui mei, nõ tollitur accusatio legis Corneliæ: quia Aquilia datur ad damnũ emendandum. Sed si volo agere act. iniuriarum eo quòd caput serui mei percussisti gladio, cùm iam accusassem te lege Cornelia: dicitur quòd non possum agere: licet Labeo contradixit. Item bene dixi quòd qui agit iniuriarum, debet dicere iniuriam: quia secundum quantitatem iniuriæ quandoq; puniet iudex, quandoque non: vt euenit in liberto & filio qui dicunt se passos iniuriam à patrono vel à patre. nam debent dicere quam iniuriã. nam si erit atrox iniuria, tenetur pater & patronus: aliàs non. Filius autem in potestate etiam pro atroci iniuria non potest agere cõtra pa 80 trem. Item qui agit iniuriarum, debet dicere certum, id est debet dicere quam iniuriam sit passus: non alternatiue illam aut illam. Sed pone quòd plures iniurias mihi fecisti, puta gente coadunata do mum meam intrasti per vim, & opprobrium mihi dixisti, & me verberasti. dicitur quòd de omnibus iniurijs debeo simul agere, non separatim de qualibet. Item de omni iniuria potest ciuiliter agi, etiã de atroci. Posteà dicit quòd iniuria atrox sit quãdoque ratione personæ: quandoque ratione rei: quandoque ratione temporis. & dat exempla. nec refert cui fiat iniuria atrox, filiosa. an patrifa. Itẽ si seruus tuus fecit iniuriam atrocem & te præsente, teneris noxaliter: si te absente, castigatur seruus. Vltimò dicit. qui attentauit liberũ vel seruum masculum vel fœminam: tenetur iniuriarum act. Posteà exponit quid sit attentare. & hoc dicit hęc lex & tres seq. Fran. Accur.

¶ Iste. §. diuiditur in quatuor partes. Primò ponit duas quæstiones & responsionem. Secundò opponit & soluit. Tertiò ponit aliam quæstionem & responsionem. Quartò similiter ponit aliam quæstionem & responsionẽ. secunda ibi, Atquin. tertia ibi, Quid ergo. quarta ibi, Quid ergo si quis. Prima pars loquitur uno modo secundum glos. alio modo secundum Iacobum de Are. Secunda & tertia pars leguntur uniformiter secundum omnes. Quarta pars legitur duobus modis secundũ gl. Tertio modo secundũ Iaco. de Aretio. & secundũ glo. iste. §. hoc intendit: Si actũ est actione ciuili quæ cõpetit ad uindictam: tollitur criminalis accusatio. secus si ad rem familiarem ciuiliter sit actum. Bart.

¶ Si dicatur homo [o] iniuria occisus [p]: nunquid non debeat permittere prætor priuato iudicio [q] legi Corneliæ [r] præiudicari [s]? Idéq; [t] & si ita quis agere velit, q tu venenum dedisti hominis occidẽdi [v] caussa. Rectius [x] igitur fecerit si huiusmodi actionẽ [y] non dederit.

¶ Atquin [z] solemus dicere [a]: ex quibus caussis publica [b] sunt iudicia, ex his caussis nõ esse nos prohibẽdos quo minus & priuato agamus: & hoc est verũ [c]: sed vbi [d] nõ principaliter de ea re agitur [e], quæ [f] habet publicã executionẽ.

¶ Quid ergo de lege [g] Aquilia dicemus [h]? Nam & ea actio principaliter [i] hoc continet [k]: hominem autẽ occisum [l] non principaliter.

l ¶ Actionem.] iniuriarum, quam constat infamare, vt subijcit, & s. de his qui no. in 10 fa. l. j. Idem de actione de dolo: vt. s. de dolo, sed & si ex dolo. §. fina. & l. & eleganter. in fi. Accursius.

m ¶ Discrimine.] id est periculo. sic ponitur. C. de pœna. iudi. l. ij.

n ¶ Designare certum.] scilicet hominem iniuriam inferentem. sed hoc quandoq; fallit: vt. s. l. proxi. vel ibi in accusatione criminali Vel secundò expone certum scilicet genus iniuriæ. & facit. s. de rei vend. l. si in rem. & de interrog. 30 actio. l. de ætate. §. nihil. & de cõfessis. l. certum. in prin. & j. de iure fisc. l. ita fidei. & j. e. l. §. præterea. & §. qd autem prætor. & s. de fur. l. in actione furti.

o ¶ Si dicatur homo.] id est seru⁹ tuus, & in tuam contume 40 liam.

p ¶ Occisus.] & propter hoc ciuiliter iniuriarum, vel criminaliter ex lege Cornelia agatur, potest etiam lege Aquilia agi ciuiliter: vt. s. ad legẽ Aquil. inde Neratius. §. si dolo. Accursius.

50 q ¶ Iudicio.] scilicet iniuriarum.

r ¶ Legi Corneliæ.] s. de sicarijs.

s ¶ Præiudicari.] i. dicere, si actum fuerit vno, an possit agi posteà altero, & econuerso. Accursius.

t ¶ Idemque.] s. quæritur.

v ¶ Occidendi caussa.] cuius caussa potest agi iniuria. ciuiliter, & l. Corne. de sicarijs & veneficis: vt. j. ad leg. Cor. de sic. l. j. & iij. §. fi.

x ¶ Rectius.] responsio secundum Io.

y ¶ Actionem.] i. accusationem si prius ciuiliter fuerit actum. sic & 60 ponitur in aut. de sanct. epis. §. j. sed si prius fuerit criminaliter actum, propriè ponitur. Sed contrà. s. vi bo. rap. l. ij. §. ij. Sol. vt ibi.

z ¶ Atquin.] oppositio responsionis secundum Io.

a ¶ Solemus dicere.] secundum generalẽ regulam quæ est. C. quãdo ciuilis actio. l. j. Accursius.

b ¶ Publica.] i. criminalia. non autem propriè vocantur hæc publica, cùm non cuilibet de populo competant secundum R. & sic vt faciat pro Pla. ad id quod no. C. quando ciuilis actio. l. j.

c ¶ Et hoc est verum.] i. prædicta regula per allegatam. l. C. quando ciuilis actio. l. j. Accursius.

70 d ¶ Sed vbi.] s. in eo casu vbi & contra. Accursius.

e ¶ De ea re agitur.] id est de eo maleficio.

f ¶ Quæ.] id est quod.

g ¶ Quid ergo de lege.] nam hæc datur ad pœnam, & cõtinet rei persecutionem.

h ¶ Dicemus.] an idem dicemus quod in hac actione dicimus? certè non: nam & contrà. secundum M. & Azo.

i ¶ Principaliter.] i. cùm in actione non vertitur eadẽ quæstio quę in accusatione secundum M. vt in nostro casu. nam in ciuili iniu. vt in criminali l. Corne. de sica. & venefi. agitur ad vindictam tantum: 80 & quod tibi non abest, peti videtur: & quod alteri non adest: & ita cessat regula prædicta. vbi ergo pro re familiari vel propter rem familiarem agitur, habet locum prædicta regula: vt hîc, & C. quando ciuilis actio. l. j.

k ¶ Hoc continet.] s. damnum: vel hoc quod facit locum dictę regulæ. quod idem est Accursius.

l ¶ Occisum.] id est crimen non agitur principaliter cùm ciuiliter agitur Aquilia: licet mentio eius fiat & probatio: sed cùm fit accusatio,

Nam ibi principaliter de damno agitur quod domino datum est: at in actione iniuriarum de ipsa cęde vel veneno, vt vindicetur, non vt damnum sarciatur[a]. ¶ Quid ergo si quis idcirco velit iniuriarum[b] agere, ꝙ gladio caput eius percussum est? Labeo[c] ait nõ esse prohibendum. Neq; enim vtique hoc[d] (inquit) intenditur, ꝙ publicã habet animaduersionẽ. quod verum non est[e]. Cui enim dubiũ est etiã hunc dici posse Cornelia[f] cõueniri? ¶ Prętereà[g] illo spectat dici certum de iniuria quã passus quis sit, vt ex qualitate iniuriæ sciamus an in patronum liberto reddendũ sit iniuriarum iudiciũ. Etenim meminisse oportebit, liberto aduersus patronum, non quidẽ semper, verum interdum iniuriarum dari iudicium: scilicet si atrox sit iniuria quã passus sit: puta si seruilis[h] est. Cæterùm leuem coërtionẽ vtiq; patrono aduersus libertum dabimus[i]: nec patietur eũ prætor quęrẽtem quasi iniuriam passus sit, nisi atrociter eũ[k] mouerit. Nec enim ferre prætor debet heri seruum[l], hodie libertũ, conquerẽtem quòd dominus ei cõuicium dixerit, vel ꝙ leuiter pulsauerit vel emẽdauerit. Sed si flagris vel verberib9 vulnerauerit nõ mediocriter: ęquissimum erit pretorem ei subuenire. ¶ Sed & si quis ex liberis qui non sunt in potestate, cum parente velit experiri: non temerè[m] iniuriarum actio dãda est, nisi atrocitas[n] suaserit. Certè ijs qui sunt in potestate, prorsus non competit, etiam si atrox fuerit[o].

¶ *Hic exponit uerba edicti prætoris.*

¶ Quod autẽ prætor ait[p], Quid iniuriæ factũ sit, certũ dicat. quẽadmodum accipiẽdum sit? Certũ eũ dicere Labeo ait, qui dicat nomen iniuriæ, neq; sub alternatione[q], puta, Illud aut illud. sed illam iniuriã se passum. ¶ Si mihi † plures iniurias feceris, puta turba[r] & cœtu facto domũ meã introieris, & hoc facto efficiatur vt simul & conuicium patiar, & verberer: an possim separatim tecum experiri de singulis iniurijs, quæritur? Et Marcellus secundũ Neratij sentẽtiã hoc probat cogendũ iniurias quas simul passus est, cõiungere[s]. ¶ Posse hodie de omni iniuria, sed & de atroci ciuiliter[t] agi, Imperator noster rescripsit. ¶ Atrocem iniuriã quasi cõtumeliosiorem & maiorẽ accipimus. ¶ Atrocẽ autem iniuriã aut persona, aut tẽpore, aut re ipsa fieri Labeo ait. Persona atrocior iniuria fit, cùm magistratui[v], cùm parẽti patronóve fiat. Tempore, si in ludis, & in cõspectu prætoris. Nam in prætoris conspectu, an in solitudine[x] iniuria facta fuerit, multum interesse ait: quia atrocior est quæ in conspectu fit. Re atrocem iniuriã haberi Labeo ait, vtputa si vulnus illatum[y], vel os alicui percussum sit.

Paulus ad edict. **LEX VIII.**

VVlneris magnitudo atrocitatem facit[z]: & nonnunquàm[a] locus vulneris[b], veluti oculo percusso.

Vlpianus ad edict. **LEX IX.**

SEd est quæstionis, ꝙ dicimus re iniuriam atrocem[c] fieri: vtrum si corpori inferatur, atrox sit: an & si nõ corpori, vtputa vestimentis scissis, comite abducto, vel conuicio dicto. Et ait Pomponius etiam sine pulsatione posse dici atrocem iniuriam, persona atrocitatem faciẽte. ¶ Sed & si in theatro vel in foro cædit & vulnerat, quanquàm non atrociter: atrocem iniuriam facit. Parui autem refert vtrũ patrifamiliâs an filiofamiliâs iniuria talis facta sit. nam & hæc[d] atrox existimabitur[e]. ¶ Si atrocẽ iniuriã seruus fecerit: si quidem præsens[f] sit dominus, potest agi de eo[g]. Quòd si

satio, principaliter agitur de crimine.

a ¶ Sarciatur.] & ideo cessat dicta regula. cùm enim dicitur, conuenio te lege Aquilia, quia hominem occidisti: oportet damnum exprimi, scilicet conuenio te ad decem, quia in tantum me damnificasti. sed secus in actione iniuriarum. Item & quòd dicit damnum non venire in actiõe iniuriarũ: est cõtrà. C. e. dominis. sed non venit principaliter, vt hîc: sed secũdario sic, vt ibi, & ĵ. e. itẽ apud. §. si qs seruo verberato. vel dic vt in cõtrario notaui.

b ¶ Iniuriarum.] ciuiliter, cùm prius egisset criminaliter. l. Cornelia de sicarijs: vel econuerso. Accur.

c ¶ Labeo ait.] & bene secundum Iacobũ & M. sed Ioan. & nos malè.

d ¶ Hoc.] crimẽ quod s. pub. habeat animaduersionẽ. i. vindictã in vtraq; via agẽdi. imò in ciuili etiã damnum impensarum venerat: propter quod videbat vtraq; via licere agi, secundum Labeonem.

e ¶ Non est.] ex hoc ratio non sentẽtia Labeonis corrigitur secũdum quosdam. nos secundum Io. cõtrà. s. ꝙ vtrunq; corrigatur.

f ¶ Cornelia.] de sica. vel de iniurijs? Respõ. certè potest conueniri, dũmodo criminalis tollat ciuilẽ secũdũ nos: & ecõtra. Alij contrà. & est ratio specialitatis secundũ eos quod de expẽsis dixi: & quia in capite: vt argu. s. de relig. l. cùm in diuersis. & qa gladio. Ex prædictis no. tria exẽpla quibus vtraq; via agit ad vindictã: & sic vna tollit aliã: in occiso, venenato, & capite percusso. & est ratio: quia cùm de eodẽ agit, exceptio. rei iud. repellitur: vt. s. de excep. rei iudi. si quis cũ. §. plane. secus ergo vbi alterum est de re familiari. & facit. s. l. proxi. in fi. Accur.

g ¶ Prætereà.] i. nõ solùm: quia nõ debet vagari: vt. s. in princi. sed etiã hac secunda ratione: vt ex qualitate.

h ¶ Si seruilis.] i. talis quæ seruo facta pareret actionem iniuriarum dño: vt quia atrox: vt institu. eo. §. seruus.

i ¶ Dabimus.] id est non denegabimus.

k ¶ Eum.] scilicet prætorem. Accursius.

l ¶ Heri seruum.] sic in authen. quomodo opor. episco. §. j. & facit. ĵ. eo. non solùm. §. quamquam. & suprà de in ius vocan. sed & si. §. prætor ait. & infrà de obseq. honori. Et argu. suprà de vi & vi arma. l. j. §. interdictum. & de except. doli, apud Celsum. §. aduersus. & infrà ad legem Iul. de adulter. l. si adulterium. § penulti. & suprà de furtis, si libertus. Accursius.

m ¶ Non temerè.] id est indistinctè. q. d. non dabitur. Accur.

n ¶ Atrocitas.] & tunc non iniuriarum, sed in factum eius loco: vt. C. de dolo, si superstite. Vel ibi in actione doli: hîc iniuriarum.

o ¶ Fuerit.] vt &. s. de iudi. l. lis. sed potest cogi vt emãcipetur: vt. s. si à paren. quis ma. fu. l. fi. Itẽ facit. ĵ. e. item apud. §. quæstionẽ. Acc.

p ¶ Quod autem prætor ait.] vt &. s. ea. l. in prin.

q ¶ Neque sub alternatione.] Nota alternationem facere incertitudinem: vt. s. de pact. l. veteribus. & nocet: vt hîc, &. s. de stip. seruo. sed si ita. & de rebus eo. si pupillorũ. §. si prætor. & de testa. tute. l. tutor ita rectè. &. s. de confessis, certum. circa princ. & de ope. lib. l. seruus §. fin. quandoq; non nocet: vt quia sic est voluntas legantis vel paciscentis: vt. s. de leg. i. non quocũq;. §. fi. & l. cùm res. §. sed si Stichus. & C. de verb. signi. cùm quidã. &. s. de verb. obl. vbi autẽ. §. qui illud. &. s. de iure dot. l. plerũq;. & de arbi. item si vnus. §. idem Pomponius. quibus casibus & libellus & confessio & sententia poterit sub alternatione dari: vt institu. de offic. iudi. in prin. Accursius.

r ¶ Turba.] quæ sit ex decem: vt. s. vi bo. rap. prætor. §. j. Accur.

s ¶ Coniungere.] sic s. pro socio. l. cum duobus. §. si plures. &. s. famil. ercisc. l. hæredes. §. de pluribus. Sed argu. cõtrà. s. de act. empt. non est nouum. Acc.

ADDITIO.

Dic secundum Bart. ꝙ cogitur omnes proponere in vno libello: tamen ex qualibet sequitur condemnatio ac si proponerentur in diuersis libellis: vt. d. l. non est nouum. & ꝙd ibi no.

t ¶ Ciuiliter agi.] vt & infrà eodem. constitutionibus. §. etiam. & insti. e. §. in summa.

v ¶ Magistratui.] ratione ergo personæ iniuriam passi. & sic e contra ratione personæ inferentis, vt infrà eod. sed si vnius. §. quædam. & argu. suprà de re iud. l. ij. & ĵ. eodem. l. item apud. §. quod ait prætor. Sed argu. contrà. ĵ. eo. eum qui. §. j. & facit inst. eodem. §. atrox. & §. sequenti. Accursius.

x ¶ In solitudine.] id est quando est solus.

y ¶ Illatum.] scilicet sit. Accursius.

z VVlneris.] Atrocitatẽ facit. maiorem. & facit insti. e. §. atrox. & §. sequen. Accursius.

a ¶ Et nonnunquam.] sed multoties.

b ¶ Vulneris.] facit scilicet maiorem atrocitatem.

c SEd est.] Atrocem. id est atrocissimã. sic personalis, id est personalissima: vt suprà de colla. bonorum. l. j. §. si impuberi. Accursius.

d ¶ Nam & hæc.] s. filiofamiliâs facta.

e ¶ Existimabitur.] ex caussis prædictis: vt & insti. eo. §. atrox.

f ¶ Præsens sit.] & vult eum defendere.

g ¶ De eo.] noxaliter, vel etiã non noxaliter si dominus potuit prohibere, & non prohibuit: vt. s. de noxa. l. iij. & iiij.

Alternatio facit incertitudinẽ: quæ quandoque nocet quandoque non nocet.

† Iste text. est nota. & sing. ad hoc ꝙ delictum dicit atrox propter concursum multorum delinquentiũ. qui tex. hoc non probat de atroci iniuria: sed ꝙ iniuria facta à turba hominũ vel à cœtu coniungitur & reputatur vna iniuria, non plures. Bol.

a ¶ Si abfuerit.] dominus feruo præfente.& eft ad hoc.ſ.fi ex noxa. caufa aga.l.ij.§.fi.&.§.pen.& ad hoc.ſ.de mino.quod fi minor.§.q̃ fi feruus.&.j.eo.fed fi vnius.§.cùm feruus. &.ſ.de deiec.l.j.§.cùm feruus.&.ſ.de fur.l.interdum.§.j.Accur.

b ¶ Flagris.] id eft flagellis.

b ¶ Tam fœminam quàm mafculum.] vt &.j.e.fi ftuprum.& continua.l.proxi.

10 ¶ Attentari.]

d ¶ Agitur.] blanda oratione: vt & j.e.l.item apud.§.tenetur.Accurfius.

e ¶ Impudicus.] vel ex impudico impudicior: vt &.ſ.de fer. corru.l.j.§.fi.& hoc nifi erat in ea forma quæ 20 hunc excufet: vt.j.e. item apud.§.fi q̃s virgines.& facit infti.eo. §.j.Accurfius.

Non folùm.] Casvs. Non folùm tenetur actióe iniuriarum qui facit iniuriã: fed etiã qui dolo fecit, vel qui 30 curauit vt aliq̃s percuteretur, feu aliqua iniuria fieret. Secũdò dicit, q̃ actio iniuriarum ex bono & æquo eft, & quòd difsimulatione aboletur. vnde fi feci tibi iniuriam, & tu ad animum non reuocafti: licet poſteà ve 40 lis ad animum reuocare, non competit tibi iniuriarũ act. idem fi tranfactum fit fuper iniuria, feu pactum factum. idem fi iufiurandum fit exactũ & præftitum. nam hæc actio erit extincta. Tertiò dicit q̃ actio iniuria 50 rum poteft intentari etiam per procuratorem & tutorẽ & curatorem & fimiles. Quartò dicit. fi mãdato meo eft facta alicui iniuria: & ille qui fecit, & ego mãdans tenemur. idẽ eft fi te conduxi.i. pretiũ tibi dedi vt cui 60 dam faceres iniuriã. idẽ eft fi filio meo mãdaui vt tibi iniuriã faceret. nã teneor. idẽ fi perfuafi tibi vt faceres alicui iniuriam, & fecifti: maximè fi nõ aliàs eras facturus.

† Vltra ea quæ no. Bartol. hic in quæftione fua incipiẽte. quæro. addo gl in ca.j. §. cui rei. in verbo rãcores. decollatio. in prag. lan cto. vltra il lam addo textum in ctis ibi no. in cano. ficillic xxiij.q.iiij. gl. in cano. pa nem. de cõ fe. dift.ij.

abfuerit[a], præfidi offerendus eft: qui eum flagris[b] rũpat. ¶ Si quis tam fœminã, quàm mafculum[c], fiue ingenuos, fiue libertinos impudicos facere attentauerit: iniuriarũ tenebitur. Sed & fi ferui pudicitia attẽtata fuerit: iniuriarum actio locum habet.

Paulus ad edict. LEX X.

Attẽtari pudicitia dicitũ cùm id agitur[d] vt ex pudico impudicus[e] quis fiat.

Vlpianus ad edic. LEX XI.

Non folùm autem is iniuriarum tenetur qui fecit iniuriam, hoc eft qui percufsit: verùm ille quoq; continetur, qui dolo fecit, vel qui curauit vt cui mala[f] pugno percuteret. ¶ Iniuriarũ † actio ex bono & æquo[g] eft, & difsimulatione aboletur[h]. Si quis enim iniuriam dereliquerit, hoc eft, ftatim paſſus ad animum fuum non reuocauerit: poſteà ex pœnitẽtia iniuriam remiſſam non poterit recolere. Secundũ hoc ergo æquitas actionis[i] omnẽ metum[k] eius abolere videtur, vbicunq; quis contra æquum[l] venit. Proinde & fi pactum de iniuria interceſsit, & fi tranfactum aut iufiurandum exactum erit: actio iniuriarum non tenebit[m]. ¶ Agere[n] quis iniuriarum & per fe & per alium poteft: vtputa per procuratorem, tutorem cæterofque, qui pro alijs folent interuenire.

¶ *Ifte.§.diuiditur in quatuor partes. Primò loquitur in eo qui mandauit extraneo quòd delictum committeretur. Secundò loquitur in conducente. Tertiò in mandante fubditis fibi perfonis. Quarto in perfuadente. fecunda ibi, Proculus. tertia ibi, Idemq;. quarta ibi, Attilicinus. Bar.*

¶ Si mandato meo facta fit alicui iniuria: plerique aiunt[o] tam me qui mandaui, quã eum qui fufcepit[p], iniuriarũ teneri. ¶ Proculus rectè ait, fi in hoc te cõduxerim, vt iniuriam facias: cum vtroq;[q] noftrum iniuriarum agi poſſe: quia mea opera facta fit iniuria. Idemq; ait[r] & fi filio meo mandauero vt tibi iniuriã faciat. Attilicinus autem ait, & fi perfuaferim alicui aliàs nolenti[s], vt mihi ad iniuriam faciendã obediret, poſſe iniuriarũ mecum agi. ¶ Quanquã † aduerfus patronũ liberto iniuriarũ actio non detur[t]: veruntamẽ marito libertę nomine cum patrono actio cõpetit. Maritus enim vxore fua iniuriam paſſa, fuo nomine iniuriarũ agere videtur. quod & Marcellus admittit[v]. Ego autẽ apud eum notaui[x], nõ de omni iniuria[y] hoc eſſe dicendum me putare[z]. Leuis enim coërctio etiam in nuptam, vel conuiciũ non impudicum, cur patrono[a] denegetur? Si autẽ conliberto nupta effet: dicemus omnino[b] iniuriarum marito[c] aduerfus patronũ ceſſare actionem. & ita multi fentiũt. Ex quibus apparet, libertos noftros non tantum eas iniurias aduerfus nos iniuriarum actione confequi non poſſe, quæcunq; fiunt ipfis: fed ne eas quidem quæ eis fiunt quos eorum intereft iniuriam nõ pati[d]. Planè fi fortè filius[e] liberti vel vxor velint iniuriarum experiri, quia patri maritóve non datur: denegandum non erit: quia fuo nomine experiuntur.

¶ *Qui pro libertate litigat: ratione incertitudinis ftatus habet actionem iniuriarum. h.d.*

¶ Quãquam.] Si patronus leuem iniuriam faciat liberto, vt leuiter eum verberãdo: non poteft agere libertus iniuriarum act. contra patronum. Sed quid fi libertæ patronus leuem iniuriam faciat, an vir libertæ aget iniuriarũ? Qui 70 dam q̃ fic. Vlpianus autem dicit quòd non. Si autem vterq; eſſet libertus iftius qui eam leuiter verberauerit: tunc fecundũ omnes neuter agit iniuriarũ. Ex his apparet quòd fi patronus filio liberti vel vxori liberti faciat leuem iniuriam, q̃ libertus non pofsit hac act. agere contra patronum: ipfe autem filius vel vxor poterunt agere hac actione. ¶ Ei qui feruus.] Si dico aliquem eſſe meum feruũ: fiue agendo, vt petendo eum in feruit. fiue defendẽdo, vt cùm petat fe in libertatem, ego dicam eum eſſe meum feruum, & fciam eum eſſe liberum, teneor ei act. iniuriarum: nifi peterem eum in feruit. ad hoc vt habeat regreſſum contra venditorem ferui. & hoc dicit hic. §.&.l.fe- 80 quen. Francif. Accur.

f ¶ Mala.] i. maxilla. hìc enim prætoria, non cor. tenetur, arg.ſ.e.l. lex.§.illud.& eft idem infti.eo.§.non folùm. &.j.e.l.§.fi mandato. & §.Proculus.&.C.de accufa.l.non ideo. Et argu.ſ.de vi & vi ar.l.j.§. deieciſſe.&.§.quoties.&.l.iij.§.cùm procurator.& de admi.tut.l.ita autem.§.geſsiſſe.&.j.e.item.§.feciſſe.&.ſ.de iurif. om. iudi.l.fi quis id.§.penul.&.j.de reg.iu.l.hoc iure.§.j.& quod vi, aut clàm.l.fi ego. & infti.man.§.& ideo. Sed videtur qui fecit, non teneri: vt.ſ.ad legẽ Aquil.l.liber homo.in princi. fed ibi in Aquilia, in qua fola culpa erat: quia tenebatur parere: hìc non vbi eft dolus etiam fi de illis eft qui aliàs deberent parere: vt tibi plenè dixi. Accurfius.

g ¶ Ex bono & æquo eft.] imò ex delicto: vt infti.de obli. ex deli. in prin. fed illud ex parte rei: hic actoris. fed etiã ex parte rei eft æquitas, fcilicet eum puniri, non pro eo. & eft fic.j. de fepul. vio. l. quæfitum. Accurfius.

10 h ¶ Aboletur.] dicunt quidam dixiſſe Bul. hanc actionẽ non nafci nifi dicat iniuriã paſſus ftatim, ad animum reuoco. quod nõ credo eum dixiſſe, cũ hìc dicat aboleri, & in fti.eo.§.fina. quod nõ eſſet nifi iam eſſet na- 20 ta: vt arg. ſ. de iniufto tefta.l.nam & fi.§. poft defectum. & de verbo. obliga.l. decẽ. Sed argu.contrà.j.eo. iniuriarum. fed illud quo ad tranfmifsionẽ ad hæredem. Accur.

i ¶ Actionis.] iniurię remiſſæ.

30 k ¶ Metum.] quem reus haberet.

l ¶ Contra æquum.] id eft propriam remifsionem.

m ¶ Non tenebit.] facit.ſ.de pact. fi tibi. §. quædam.&.ſ.ad Syll. l.diuus.&.C.de pact. l. pacta nouifsima. & 40 j.e. fed fi vnius §. fi autem. Accurfius.

n ¶ Agere.] per procuratorem: vt.j.eo. fed fi vnius.§.idẽ Iulianus. &.§ idẽ ait.&.ſ.de procur.l.licet.§. ad accufationem.& hoc fi ciuiliter, non fi criminaliter nifi in cafu: vt.C.e. 50 l.iniuria.&.l.fi.

o ¶ Aiunt.] & bene: vt ſ.in princ. huius legis.

p ¶ Sufcepit.] f. mandatum. Accurfius.

q ¶ Cum vtroque.] vt &.ſ.in princ. huius legis.

r ¶ Idemque ait.] vt ego & fili⁹ teneamur. 60 Ro. vt &.ſ.arbo. fur. cæfa.l. furtim.§. fiue.

s ¶ Nolenti.] aliàs nolenti: & fubaudi maximè. & aliàs volenti: & bene. nam nõ oportet laudando augeri &c. vt &.ſ.de fer. corru.l.j.§.fi. Sed quidã dicũt q̃ fi aliàs facturus erat, non tenetur confulens: vt in furto: vt infti. de obli. ex delic.§.ope.in fi. Sed quid fi credidi eum non aliàs facturũ: & mandaui: ipfe autem aliàs facturus erat?.

† Hic habetis text. fin. ad hoc q̃ quis nõ poteft profequi iniuriã factam alteri fi ille qui paffus eft, agere non poſſet pro ea. & ponit exemplum iniuria leui, vt ibi in verbo ego autem apud eũ &c. Bol.

70 t ¶ Non detur.] pro non atroci: vt.ſ.e. prætor.§. prætereà. Acc.

v ¶ Admittit.] & malè cùm de non atroci dicat.

x ¶ Ego autem notaui.] id eft reprehendi fecundum R. vnde malè videtur hìc fcripfiſſe Azo, pro leuifsima agit alius: non ipfa: pro atroci & ipfa & alius.

y ¶ Non de omni iniuria.] liberto facta.

z ¶ Putare.] vt fuo nomine maritus agat.

a ¶ Cur patrono.] pro ea ergo iniuria duntaxat maritus aget pro qua liberta. Accurfius.

b ¶ Omnino.] f. vbi non eft atrox iniuria. Vel omnino id eft omnes 80 dicimus nemine reluctante. Vel fubaudi ftricta ratione.

c ¶ Marito.] liberto, fi fibi vel vxori facta fit iniuria. Accurfius.

d ¶ Non pati.] & hoc verum quando fuo nomine ageret. fed fi nomine filij vel vxoris qui, vel quæ eft ingenuus. vel ingenua, bene poteft: & hoc fi ciuiliter. fecus fi criminaliter: vt probatur hoc. ſ. de in ius vocan.l. quæfitũ.&.C. fi tu. vel cura. non geſſerit.l.j.&.C. de obfeq.l.j.

e ¶ Filius.] qui reuerentiam debet: vt.C. de in ius vo. venia.&.C. de obfequijs.

obseq.l.fi.licet sit ingenuus:vt insti.de ingen.sed non tantam quantam pater:vt in hoc exemplo patet. Vel dic,viuo patre præstet reuerentiam,vt ibi:non eo mortuo,vt hîc,&.š.de obseq.l.hæres.

a ¶ Aduersus dicentem.]cum sciat liberum : vt.ĵ.l.proxi.Accur.

b ¶ In seruitutem.]Hæc bona videbatur distinctio : vt C.de asser. tol.l.j.in prin.Acc.

h ¶ Non videtur.]præsumitur enim iusta sententia,sicut aliâs ius equum:vt.š.de iusti.& iure.l.pe.Et no hîc ꝙ subuenitur alicui ratione officij,si illicitè non fiat:vt & aliâs.š.de rei ven.l. qui restituere. &.š.quod me.cau.l.continet.& š.ad le.Aquil.quemadmodũ.§.pen. &.š.locati,itẽ quæritur. §.si quis mensuras.& de peri.& cõ.rei ven. l.lectos.&.l. eum qui. & in Lõbarda de dã. iniur.l.si quis moli. & de his qui in consultã do & subdito suo rixa.l.j.&.ij.

Officij ratione alicui subuenitur.

¶ Ei qui seruus dicitur,seq; asserit in libertatẽ.iniuriarum actionem aduersus dicẽtem [a] se dominum, competere,nulla dubitatio est. Et hoc verum est siue ex libertate in seruitutem [b] petatur:siue ex seruitute in libertatẽ proclamet. nam hoc iure indistinctè [c] vtimur.

Caius ad edic. LEX XII.

SI quis de libertate aliquem in seruitutẽ petat,quẽ sciat liberum esse : neq; id propter euictionem,vt eam sibi cõseruet,faciat [d]: iniuriarum actione tenetur [e].

Vlpianus ad edic. LEX XIII.

INiuriarum [f] actio neq; hæredi, neq; in hæredem datur. Idẽ est & si in seruum meũ iniuria facta sit.nam nec hic hæredi meo iniuriarum actio datur. Semel autem lite contestata, hãc actionẽ etiam aduersus successores [g] pertinere. ¶ Is qui iure publico vtitur, nõ videtur [h] iniuriæ faciẽdæ causa hoc facere. Iuris enim executio [i] non habet iniuriã. ¶ Si quis ꝙ decreto prętoris nõ obtẽperauerit, ductus sit:non est in ea causa vt agat iniuriarũ ꝓpter prætoris præceptũ [k]. ¶ Si quis per iniuriam ad tribunal [l] alicuius me interpellauerit [m] mei vexãdi causa:potero iniuriarum experiri [n].

¶ Ille tenetur actione iniuriarum, qui facto facit iniuriam:non ille qui prohibet ne quis ad honorem aliquem promoueatur.Bar.

¶ Si quis in honoribus decernendis alicui passus non sit decerni, vtputa imaginem [o] alicui,vel quid aliud tale:an iniuriarũ teneatur? Et ait Labeo non teneri,quamuis hoc cõtumeliæ [p] caussa faciat. Etenim multum interest(inquit)cõtumelię caussa quid faciat [q], an verò fieri quid in honorem alicuius quis non patiatur [r]. ¶ Idẽ Labeo scribit,si cùm alium contingeret locatio [s],alij hoc onus duumuiri iniunxerint:non posse agi iniuriarum ob laborem iniunctũ. Aliud enim est laborem iniungere:aliud iniuriam [t] facere. Idem ergo erit probandum & in cæteris [v] muneribus & oneribus [x] quæ per iniuriam [y] iniunguntur.Ergo si quis per iniuriam sententiam [z] dixerit:idem [a] erit probãdum. ¶ Quæ iure potestatis à magistratu fiũt: ad iniuriarum actionem non pertinent [b]. ¶ Si quis me prohibeat in mari piscari,vel euerriculum [c] (quod gręcè σαγήνη dicitur) ducere:an iniuriarum iudicio possim eum conuenire? Sunt qui putant iniuriarũ me posse [d] agere. Et ait Pomponius,& pleriq;,esse huic similem eum qui in publico lauare,vel in cauea [e] publica sedere,vel in quo alio loco agere,sedere,conuersari non patiatur:aut si quis re mea vti me non permittat. nam & hic iniuriarũ [f] agi potest. Conductori [g] autem veteres interdictum [h] dederunt,si fortè publicũ hoc conduxerit. nam vis ei prohibenda est fieri quo minus conductione sua fruatur. ¶ Si quem ta-

c ¶ Indistinctè.]quãtũ ad hoc vt agat vel cõueniatur.distinguit tamen sciat vel nõ liberum. arg.š.e.l.iij.§.fi.&.ĵ.l.proxi.

d SI quis.] Faciat. quia tũc secus : vt ar.š.de rei vẽdi. vtiq;. & de euic.l.sed & si.de neg.gest.at qui.§.cum me.& de bo.libe.si qs libertum.&.l.qui cùm maior.§.si patris.Argu. contrà.C.de asser. tol.l.fi.sed ibi decesserat seruus.Accur.

e ¶ Tenetur.]vt &.C. de liber.cau. si tibi. & C.e.qui filios.Accur.

INiuriarũ.] CASVS. Actio iniuriarum non datur hæredi,nec in hęredem. vnde si seruo meo facta est iniuria:si decedam,posteà non vadit hæc actio ad hæredem meum. lite autẽ contestata super hac actiõe vadit : & in hæredes, & hęredibus dabitur. Secũdò dicit. qui iure publico vtitur , non facit iniuriã. & ponitur exẽplum. Tertiò, fecisti me citari vt ad iudicẽ quẽdam vadã, & hoc fecisti causa me vexãdi.dicitur ꝙ teneris iniuriarũ actione. Quartò dicit.cùm velles ponere statuam in honorẽ Titij, prohibui te ne id faceres.nõ teneor hac actione. Si cùm ad quẽdam debebat spectare onus locãdi stationes publicas, duumuiri istud onus mihi dederunt:non teneor hac actione. idẽ in similibus munerib⁹ siue oneribus. idẽ si iudex tulit falsam sententiam.nam non tenetur hac actione.idem si iudex fecit aliquem contumacem capi,non tenetur hac actione. Sed si aliquis me prohibet in mari piscari, vel in diuerticulo iuxta mare ducere retia, tenetur hac act. Item in eo qui prohibet me lauare pannos in publico flumine:vt in rheno vel in aposa. idem in eo qui prohibet me sedere in curia communis,vel in palatio, vel in campo mercati.nam tenetur hac actio.idem in eo qui prohibet me æquitare equum meum vel alia re mea vti. Si autem aliquis conduxit campum, Rheni, vel alium locum publicum:habet interdictum ne quis vtatur loco publico. Sed pone. habeo domum iuxta Rhenum vel iuxta mare. vis pisçari vel lauare in rheno ante faciem domus meæ. dicitur quòd non possum te prohibere : consuetudine tamen obseruabatur contrarium. tamen reiecta consuetudine qui prohibet tenetur hac actio.in lacum tamen meum proprium possum prohibere ne aliquis piscetur. Item si per priuilegium alicui est concessum vt habeat vsum maris, habet vti possidetis interdictum ne impediatur vsum suum siue ius suum exercere. & hoc dicit hæc lex & sequens.Franc.Accur.

f ¶ Iniuriarum.]nec hic videbatur quòd sicut seruus transit ad hæredem. sic & iniuria ei facta.sed contrà est,& est ratio hîc & superiori respon.quia non est in bonis meis ante litem cõtestatam : vt infrà eo.iniuriarum.& quia ad vindictam datur : vt suprà eo. prætor.§.j.& instit.de perpe.& tempo.act. §.non autem.sic & suprà de in ius vocan.l.penulti.

g ¶ Successores.]id est cõtra successores:non solùm successoribus. & facit.C.ex delict.defunct.l.j.& suprà de priua.delic.l.j.&.C.de reuocan.do.l.fina.in fine.

i ¶ Executio.]vt.ĵ. proxi.§.dicitur. & argu. ad hoc. C.ad leg. Iul.repe.l.fi.§. & licet neminem.&.ĵ.e. l. nec magistratibus.&.ĵ.de regu.iur.nihil consensui.§.nõ capitur. &.ĵ. e.§.quæ iure Accur.

k ¶ Propter prætoris præceptum.]authoritas maioris excusat : vt &.š. de aqua plu.arcẽ. l. quãquã.& facit.š.§.prox. Accur.

Maioris authoritas excusat.

l ¶ Ad tribunal.]id est ad iudicem aliquẽ.

m ¶ Interpellauerit.]id est citari fecerit.Accursius.

n ¶ Experiri.]vt &.ĵ. e.item apud. §. si quis in libello.&.š. qui satisda.cog.l.si verò pro condẽ.§.fi. & facit. C. de iurisdi.om.iudi.l.in criminalibus.sed contra.š.eo.§. idẽ Labeo.

de isto §. vide Arg. Aret. in §. flumina inst. et rer. divis.

o ¶ Imaginem.]quã alij ad eius honorẽ ponere voluerint.

p ¶ Contumeliæ.]generaliter accipe R. vt &.š.eo.l.j.in prin.Accursius.

q ¶ Quid faciat.]ad diminuendã dignitatem: quia tunc quandoq; iniuriarũ actio datur secundum Azo.

r ¶ Non patiatur.]hoc enim casu semper hæc actio cessat secundum R. & facit. š. de cõdic. & demon.l. Titio.§.j.&.š.de his quę in frau. credi. qui autem.in prin.item facit š.e.l.j.§.omnem.

s ¶ Locatio.]id est onus locãdi stationes publicas vel domos: aliâs est locator.Accursius.

t ¶ Iniuriam.]i.contumeliam.

v ¶ In cæteris.]quæ multa sunt sub tribus generibus:vt.ĵ.de mun. & hono.l.munerum.

x ¶ Et oneribus.]aliâs honoribus,& aliâs oneribus.pro prima. ĵ. de mune.& hono.l.honor.

y ¶ Per iniuriam.]i.contra ius.aliâs esset sibi contrarius iste.§.

z ¶ Sententiam.]id est contra ius & iustitiam:vt &.š.eod.l.j. circa princ.& insti.eo.in prin.huic.§.est contrà.š.eod.§. si quis per iniuriam.sed non obst.quia ibi animo inferendæ contumeliæ siue iniuriæ fecit:hîc non:sed vt aliũ fortè releuet: tenetur tamen hîc actione in factum:ut.ĵ.de var.cog.l.si iudex.

a ¶ Idem.]vt non teneatur iniuriarum:sed in factum,vt dixi. & facit.C.de pe.iudi.l.fi.

b ¶ Non pertinent.]vt dixi.š.ea.l.§.j.

c ¶ Euerriculum.]aliâs euerriculum [a],aliâs diuerticulum.

a vide Bu. in anno. posterio. hîc qd sit euerriculum.

d ¶ Posse agere.]contrà. š. de diuer.præscript.l.si quisquam.Solu. vt ibi.

e ¶ Cauea publica.]locus erat in theatro secundum quosdam.

f ¶ Nam & hic iniuriarum.]vt &.ĵ.e.si quis propriũ.&.š.de act. emp.l.qui pendentẽ.& si serui.vend.l.sicuti.§.Aristo.in fi.Itẽ ad hoc ĵ.ne quis in lo.pu.l.ij.in prin.&.§.j.& de vsufca.l.fi.& de vi,& vi ar. l.vim.& facit.š.vti possi.si duo.§.j.&.ij.&.§.Labeo.Accursius.

g ¶ Conductori.]quidã habent hic.§.sed non debet esse:quia pendet ex superioribus & dic conductori loci publici.

h ¶ Interdictum.]vti possidetis vtile secundum Azo.vel dic de lo

co publico fruendo:vt.s.de loco publi. fru.l.j.in princi. iniuriarum etiam agi potest.

a ❡ Quis agrum alienum.]vt &.s.de ser.rusti.prædi.diuus.& insti.de re.diui.§.apum.&.s.de acqui.re.do.naturalē.§.apum. Accur.

b ❡ Vsurpatum.]i.cōsuetudine obtentum:vt.s.de vsufca.l.ij.vel cōtra rationem introductum.Item no.ꝙ tenetur iniuriarū q sciens iniusta vtitur consuetudine[a].

c ❡ Quare si quis.] quia nullo iure vsurpatū est ergo:si qs &c.

d ❡ Agi potest.] licet sit vsurpatū:nisi cōsuetudo ex certa scientia sit inducta:quia tūc lege vinceret:vt.C.quæ sit long. cōsue.l.cōsuetudinis. &.s.commu nia prædi.l.venditor. §.si constat.

e ❡ Mei dominii.] quod esse potest:vt.s. qui.mo.vsusfr. amit.l. quid tamē.§.j. &.s. vt in flu. pu. na. li.l.j.§.si priuatus.

f ❡ Sanè.]Pertineat. per priuilegium, vel per longā cōsuetudinē:vt.s.de diuer.præscript.l. si quisquam. Azo.

g ❡ Interdicta sunt] vti possi. & vtrobi. & plura alia multa : tamen causa publici iuris introducta sunt:vt supra de interdi.l.j. &.l.ij.§.hominū . quæ sunt contra . Accursius.

a Cōsuetudine iniusta sciēter vtēs iniur.tenet. imò videt ꝙ ei faueat per ea quæ no.Fran.de cremē.sing. suo.cl . inci. cōsuetudo est bono. piæ.

men ante ædes meas vel ante prætorium meum piscari prohibeam, quid dicēdum est? me iniuriarum iudicio teneri?an non? Et quidem mare cōmune omnium est, & littora : sicuti est aër. Et sæpissimè rescriptum est non posse quem piscari prohiberi,sed nec aucupari: nisi quòd ingredi quis agrum alienum [a] prohiberi potest. Vsurpatum [b] tamē & hoc est,tametsi nullo iure,vt quis prohiberi possit ante ædes meas vel prætoriū meum piscari. Quare [c] si quis prohibeatur:adhuc etiā iniuriarum agi potest[d].In lacu tamen qui mei [e] dominij est: vtique piscari aliquem prohibere possum.

Paulus ad Plautium. LEX XIIII.

Sanè si maris proprium ius ad aliquem pertineat [f]: Vti possidetis interdictū ei cōpetit, si prohibeatur ius suum exercere:quoniā ad priuatā iam causam pertinet, non ad publicam hæc res : vtpote cùm de iure fruendi agatur, quod ex priuata caussa contingit , non ex publica . Ad priuatas enim caussas accōmodata interdicta [g] sunt,non ad publicas.

Vlpianus ad edict. LEX XV.

Item apud Labeonem quæritur , si quis mentem alicuius medicamento, aliòve quo modo alienauerit,an iniuriarū actio locum habebit . Et ait iniuriarū aduersus eum agi posse [h]. ❡ Si quis †pulsatus quidem non est,verùm manus aduersus eū leuatæ, & sæpe perterritus est quasi vapulaturus [i],non tamen percussus [k]:vtili iniuriarum actione [l] tenetur. ❡ Ait prætor,Qui aduersus bonos mores cōuicium [m] cui fecisse, cuiúsve opera quid factū esse dicetur quo aduersus bonos mores cōuicium fieret:in eum iudicium dabo. Conuicium autem iniuriam esse Labeo ait. ❡ Cōuiciū [*] autē dicitur vel à concitatione,vel à cōuentu,hoc est, à collatione vocū. Cùm enim in vnum complures

Item apud Labeonem.] CASVS. Qui medicamēta alicui dedit vt eum alienaret à mente, vel qui alio modo hoc fecit, & sic factum est:tenetur hac act.Secundò dicit.eleuaui manum contra te quasi tibi alapam daturus,& non dedi.teneor hac actione. ❡ Ait prætor.] Ponitur edictum cuius sensus est. qui aduersus bonos mores conuicium alicui fecit : cuiúsve opera hoc factum esse dicetur : in eum prætor dat act.Posteà loquitur Vl. & dicit. conuicium est iniuria.Et dicitur conuicium à concitatione vel à collatio. vocum quando plures vnam vocem ponunt : vt cùm dicunt, Titius est cucurbita, eo præsente : vel ad domum Titij vadunt, & ibi dicunt ante domum, vel aliquid aliud dicunt quod sit contra mores huius ciuitatis. & non solùm qui posuit vocem, tenetur hac act. sed & is qui induxit alium vel alios ad concitandum.Et bene dictum est in edicto cui. si enim non nominarent personam : sed dicerent quis cucurbita, non tenerentur hac actio. Subsequenter dicit. procuraui vt tibi conuicium diceretur per aliquem puta per barbacam de porta noua : qui habet malam linguam : non tamen dixit conuicium. dicitur quòd non teneor. Ex his apparet conuicium cum vociferatione fieri siue abvno siue à pluribus.i.si in cœtu dicatur.si autem aliquis astrologus vel diuinus dicat aliquē furem cùm nō esset: non tenetur hac act.sed per consti.punitur.Itē hæc actio iniuriarū, quæ nascitur ex conuicio,non datur hæredi, nec in hæredem. ❡ Si quis virgines.] Appellaui virginem ancillari veste vestitam. minus pecco,& non teneor.vel aliter vt in glo.Item non teneor si erat vestita veste meretricali,& eam appellaui,scilicet eius pudicitiā blando sermone attentando:vel comitem abduxi.comitem autem intelligas qui associabat virginem:siue liber sit,siue seruus: siue masculus,siue fœmina.sic ergo comes dicitur qui erat destinatus vt associaret puellam quandam.continetur etiam & pedagogus. & ille dicitur abducere comitē qui fecit ne comes cum ea esset,siue per vim, siue per blanditias. Tenetur etiam hoc edicto non solùm qui comitem abduxit:sed & is qui affectatus est aliquem comitum, & qui appellauit. Posteà dicit quid sit appellare. posteà dicit. si dico verba turpia alicui, teneor iniuriarum. posteà dicit differentiam esse inter appellare & affectari.& dicit quid sit affectari.posteà dicit quòd non omnis affectator tenetur.ecce enim qui solatiandi causa cum aliqua domina vel virgine loquitur,non tenetur. Item ioculatores qui præcedunt ante dominas sonando sua instrumēta:non tenentur.vltimò dicit:pro iniuria facta sponsæ habet sponsus ac. iniuriarum. ❡ Ait prætor.]Ponit edictum cuius sensus est.prohibet prætor ne quid fiat ad infamiā alicuius.& si contra hoc fiat,prętor animaduertet. Posteà dicit. hoc edictum videtur superfluum per superius. sed tamen specialiter de hoc voluit dicere. ea enim quæ notabiliter fiunt &c.apparet ergo prætorem aliquid fieri vel dici ad infamiam alicuius noluisse:& qui contra fecit,tenetur act.iniuriarum. & ponit plura exempla quando fit ad infamiam alicuius.Item bene dixit prætor.si contra fiat animaduertam.quia quandoq; non puniet inspecta persona contra quam est facta iniuria , vel inspecta persona eius qui fecit,vel inspecta qualitate iniuriæ.& da exempla vt in glo. ❡ Si quis libello.] Libellum infamatorium dedi principi in quo continetur infamia alicuius:teneor act.iniuriarum. Secundò dicit si comes vel assessor potestatis Bonon. accipiat à me pecuniā,& faciat dari per potestatem quandam sententiam pro me : & iste comes vel assessor ob hoc sit fustigatus: videtur de iniuria damnatus . videtur enim fecisse iniuriā potestati . Tertiò dicit : bona vel rem alicuius per iniuriam occupaui.teneor ac. iniuriarum.Quartò dicit.quidam dixit se habere à me pignus quendam librū: & non erat verum.illum librum posuit venalem caussa me infamandi.tenetur hac act. Quintò dicit. vocaui quendā ad ius caussa iniuriādi eum vt debitorem meum, cùm non esset, teneor hac actio. ❡ Prætor ait.]Prætor ait: qui seruum alienū verberat aduersus bonos mores:item qui quæstionē habet de seruo alieno sine iussu domini: iniuriarum ac. tenetur.item si quid aliud fiat:prætor acti.dat.Posteà dicit:qui seruo alieno fecit iniuriam in odium domini,domino datur hæc actio. siue in odium domini prætor non debet relinquere hanc iniuriam inultam.Posteà dicit.qui seruū communē suū & alterius verberat : non tenetur hac act.idē si fructuarius:nam non tenetur hac act. & bene dictū est in edicto:verberet seruū in quo habet vsumfru.Idē si proprietarius:nam nō tenetur hac act.& bene dictū est in edicto aduersus bonos mores.quid enim si caussa corrigēdi seruū meū eum verberes?non teneris.itē si magistratus. Posteà exponit ver bum verberasset positū in edicto.itē verbū quæstionem.Postea exponit vltima verba edicti,hæc scilicet.itē si quid aliud factū esse dicetur &c.nam si seruus alienus verberetur,vel quæstio eius habeatur sine caussæ cognitione,tenetur hac act.qui hoc fecit.si autē alia iniuria sit ei facta:nō semper tenetur qui fecit iniuriā.s.cum caussæ cognitione:qui cùm leuiter seruū alienū percussit vel maledixit,non tenetur. Si autem aliquis infamauit eū carmine vel alio modo: bene tenetur cū caussæ cognitione.nam inspicitur cōditio serui:vt in litera declaratur. Posteà dicit.facta iniuria seruo, domino oritur hæc actio:quandoq; nō.quid enim si seru⁹ dicebat se liberū,& eū verberē? vel quid si alterius credebā seruū quàm esset? Vltimò dicit. verberasti seruū meū ita ꝙ rei rupisti,brachiū.egi hac actione iniuriarū: possum adhuc agere Aquil.& redditur ratio. ❡ Si vsumfructum.] Habebā vsumfru.in seruo,& tu proprietatē.si aliquis ei seruo facit iniuriam, tibi competit hæc actio,non mihi.idem si cùm seruū alienum bona fide possidebam.Secundò dicit.possidebā liberū hominē tanquā seruum.ei est facta iniuria.si in mei odiū:ego habeo:aliàs non. Idē in seruo alieno quem bona fide possideo.Idem in fructuario serui est dicendum.Tertiò dicit.seruum plurium verberaui.omnibus dominis datur hæc actio:& cuilibet sum condemnandus pro parte quā habet in seruo.sed si volente vno ex dominis seruum verbero:si quidē eius tantū credebā seruū:non teneor hac act.si autē seruū eius & aliorū sciebā eū esse,tūc alijs teneor:ei qui voluit,nō teneor. Vltimò dicit.iussu tutoris vel curatoris seruū pupilli vel adulti posui quæstioni.non teneor. & hoc dicit hîc.§.cum.l. sequen. & princi. tertiæ. Franciscus.

h ❡ Agi posse.]criminaliter etiam accusatur : vt.C. de mathe.l. multi argu.contra.s.si quis ali.te.pro.l.fina.

i ❡ Vapulaturus.]id est verberandus est. Azo.

k ❡ Percussus.]efficaciter.

l ❡ Actione.]prætoria,id est nō Cornelia:vt.s.e.l.lex Cor.in prin. &.§.inter.

m ❡ Conuicium.]differt inter cōuiciū & nudum dictum caussa infamandi:vt.j.§.ex his.& vsq; illuc est expositio horum verborum. Te absente.

†Bar.hîc dicit istū tex. esse not. & se nescire alibi aliū cō cor. & Ale. ad Bar.in.l. respiciendū §.de in litē. j.de pœ. cū etiā reputat sing.ad hoc ꝙ si qs non fuit actu verberatus sed manu eleuata in eū cōmina tus sępius & ex hoc atto nitus & perterritus fuerit,pōtage re actione iniuriarum, quasi vapulatus.

* Vide in hūc locum Lau. Vallē. lib. elegantia.vj.c lij.

a ¶ Te absente.] sic ergo dolus absenti. sic & absens dolum facere potest: vt. s. vi bo. rap. l. prætor. §. hoc au tem edicto.
b ¶ Oportere.] esse conuicium.
c ¶ Fecisse conuicium.] vt & s. e. nõ solùm. in prin. & j. ea. l. §. abduxisse. & s. de ser. cor. l. j. §. persuade re. & de vi & vi ar. l. j. §. deiecisse. & de mino. l. in caussæ. §. in caussę. §. ĩsumma. & j. eo. sed si vnius. §. seruus meus.
d ¶ Adiectũ est.] in edicto prætoris: vt s. §. ait prætor.
e ¶ Nulla executio est.] aliud in famoso libello: vt. s. e. quod senatus. & facit insti. de leg. §. tutor. & j. eo. eũ. §. si iniuria. & arg. cõtra insti. de rerum diui sione. §. hoc amplius. Accursius.
f ¶ Non tenebitur.] non sufficit consilium vel conatus si delictũ non habeat effectum: vt. s. quod quisq; iuris. l. j. §. fi. & s. de fur. si quis vxori. §. si quis de manu. & §. neq; ver bo. & de ope. lib. sicu ti. & de verbo. sign. sępe. in fi. & l. fugitiuus. & s. de his qui not. infa. l. qui autem. & s. quæ in frau. cred. ait prætor. §. ita demum. sed arg. cõtrà. s. de nego. gest. sed an vltro. §. is autem. & de contra. indi. tu. l. iij. §. suf ficit. & j. tit. j. l. j. Acc.
g ¶ Non potest.] quia non dolo: sed suę artis caussa fecit. Accur.
h ¶ Cõstitutiones.] vltore gladio puniendos: vt & C. de mathe. l. nemo habet.
i ¶ Ex conuicio.] imò ex bono & ęquo: vt. s. eo. non solùm. §. j. contrà. sed sol. vt ibi.
k ¶ Nec hæredi.] vt & s. l. iniuriarum. in princ. Accursius.
l ¶ Si quis virgines.] id est eas quę erant virgines. Accur.
m ¶ Appellasset.] id est earum pudicitiã blando sermone attentasset: vt. j. eo. §. appellare.
n ¶ Minus.] id est nullo modo. Ioan. vel minus quàm si id liber fecisset. R. pro quo facit quod subijcit multò minus. sed non placet, cùm non sit atrox: vt insti. eo. §. seruus.
o ¶ Multò minus.] id est nullo modo. Io. sic. & s. loca. si quis ignorans.
p ¶ Appellauerit.] id est blando sermone earum pudicitiam attentauerit.
q ¶ Non tenetur.] nullo modo: & hoc tertio casu secundum Io.

† Nota quis talis esse præsumitur, qualem vestes indicant esse: & de habitu & ornatu, vestimẽtorũ, & quę & quales vestes cõpetãt hominibus quibuscunque, & qua liter ex vestibus præsumatur cõtra aliquem.

voces conferũtur: conuiciũ, quasi conuocium dicitur. ¶ Sed quod adijcitur à prætore, aduersus bonos mores, ostendit non omnem in vnum collatam vociferationẽ prætorẽ notare: sed eam quæ bonis moribus improbat, quæq; ad infamiã vel inuidiã alicuius spectaret. ¶ Idem ait: Aduersus bonos mores, sic accipiendũ est, non vtiq; eius qui fecit: sed generaliter accipiendum, aduersus bonos mores huius ciuitatis. ¶ Conuicium autem non tantùm præsenti, verùm absenti quoq; fieri posse Labeo scribit. Proinde si quis ad domum tuam venerit te absente [a]: conuicium factũ esse dicitur. Idẽ & si ad stationem vel tabernam ventum sit: probari oportere [b]. ¶ Fecisse conuicium [c] non tantũ is videtur qui vociferatus est: verùm is quoq; qui concitauit ad vociferationẽ alios, vel qui summisit vt vociferentur. ¶ Cui, non sine caussa adiectum est [d]. Nam si incertæ personæ conuicium fiat: nulla executio [e] est. ¶ Si curauerit quis conuicium alicui fieri, nõ tamen factũ sit: non tenebitur [f]. Ex his apparet non omne maledictum conuicium esse: sed illud solùm quod cum vociferatione dictum est. Et siue vnus, siue plures dixerint: conuiciũ est quod in coetu dictũ est. Quod autem non in cœtu, nec cum vociferatione dicitur: conuicium non propriè dicitur, sed infamandi caussa dictum.

Astrologi diuinantes sunt puniendi gladio ultore. h.d.

¶ Si quis astrologus, vel qui aliquam illicitam diuinationem pollicetur, consultus aliquem furem dixisset, qui non erat: iniuriarum cum eo agi non potest [g]: sed cõstitutiones [h] eum tenent. ¶ Iniuriarum actio quæ ex conuicio [i] nascitur: in hæredes non est reddenda, sed nec hæredi [k].

Talis quis esse præsumitur, in quali habitu reperitur. Bar.

¶ Si quis † virgines [l] appellasset [m], si tamen ancillari veste vestitas, minus [n] peccare videtur: multo minus [o] si meretricia veste fœminæ, non matrumfamiliãs vestitæ fuissent. Si igitur non matronali habitu fœmina fuerit, & quis eã appellauerit [p], vel ei comitem abduxerit iniuriarum non teneatur [q]. Comitem [r] accipere debemus eum qui comitetur eam & sequatur: & (vt Labeo ait) siue liberum, siue seruum, siue masculum, siue fœminam [s]. & ita comitem Labeo definit, qui frequentandi cuiusq; caussa, vt sequeretur destinatus, in publico priuatòve abductus fuerit. Inter comites vtique & pædagogi [t] erunt. ¶ Abduxisse videtur (vt Labeo ait) non qui abducere comitem cœperit: sed qui perfecerit [v] vt comes cum ea non esset. ¶ Abduxisse autem non tantùm is videtur qui per vim abduxit: verùm is quoque qui persuasit [x] comiti vt eam desereret. ¶ Tenetur hoc edicto non tantùm qui comitem abduxit: verumetiam si quis eorum quem [y] appellauisset, affectatúsve esset. ¶ Appellare est blanda oratione alterius pudicitiam attentare. Hoc enim non est conuicium facere, sed aduersus bonos mores attentare. ¶ Qui turpibus verbis vtitur: non tentat pudicitiam, sed iniuriarũ tenetur. ¶ Aliud est appellare: aliud affectari. Appellat enim qui sermone pudicitiam attentat. Affectatur qui tacitus [z] frequenter insequitur. Assidua etenim frequẽtia quasi præbet nonnullam [a] infamiã. ¶ Meminisse autem oportebit, non omnem qui affectauit, nec omnẽ qui appellauit, hoc edicto conueniri posse. Neq; enim si quis colludendi [b] †, si quis officij [c] honestè faciendi gratia id fecit: statim in edictum incidit, sed qui contra bonos mores hoc facit. ¶ Sponsum quoq; ad iniuriarum actionẽ admittendum puto. Etenim spectat ad contumeliam eius iniuria quęcunq; [d] sponsæ eius fiat.

Non est superfluum post generalem clausulam subijcere speciales caussa rei elucidãdæ. h.d.

¶ Ait prætor, Ne quid infamãdi caussa fiat [e]. Si quis aduersus ea fecerit: prout q̃q; res erit, animaduertam. ¶ Hoc edictum superuacuũ [f] esse Labeo ait: quippe cùm ex generali clausula [g] iniuriarũ agere possimus. Sed videtur & ipsi Labeoni, & ita se habet, prætorẽ eandẽ caussam secutum voluisse eriã specialiter de ea re loqui. Ea enim quæ notabiliter [h] fiunt: nisi specialiter notẽtur [i], videnẽ quasi

r ¶ Comitem.] s. virginis.
s ¶ Fœminam.] s. comitem accipere debemus.
t ¶ Et pædagogi.] id est magistri qui pede ad pedem sequuntur. Azo.
v ¶ Perfecerit.] sic s. quod quisq; iur. l. j. in fi. & ne quis eũ qui in ius voca. l. si per alium. §. j.
x ¶ Persuasit.] sic & s. de ser. cor. l. j. §. per suadere. & s. eod. §. fecisse.
y ¶ Eorum quem.] s. comitum. & sic iniuria facta comiti videtur fieri socio itineris. & facit. s. e. sed est questionis. §. fin. & l. j.
z ¶ Tacitus.] hîc melius aperit quàm aliàs quid sit affectari.
a ¶ Nonnullam.] id est aliquam.
b ¶ Colludendi.] vel solatiandi: vt faciũt milites domãdo.
c ¶ Officii.] vt viatores præcedentes.
d ¶ Quæcunque.] an ergo de adulterio accuset? Rñd. vt dices. j. de adulterio. si vxor. §. primo & facit suprà eadem. l. §. fina. Accursius.
e ¶ Fiat.] manibus: scilicet scribẽdo vel pingendo vel sculpendo. Azo. sed si aliter dicas: videtur cautum per superius edictum supra eadem. l. §. ait prætor qui verum. ad hanc expositionẽ videtur contrà infra. §. proxi. & §. generaliter. vnde posset dici generaliter hoc intelligi. Accursius.
f ¶ Superuacuum.] prima fronte. Accursius.
g ¶ Ex generali clausula.] id est ex generali edicto. Sed quæro ex quo. nam nullum aliud propositum est nisi id quod est suprà eadem. l. §. ait prætor qui. ex illo autem constat hîc non agi. sed respondeo: vetus fuit edictum quod nõ habemus, de quo fit mentio suprà eod. prætor edixit. vel si intelligas superiorem §. generaliter. planum est quod hîc dicit. Accursius.
h ¶ Notabiliter.] id est generaliter & regulariter: & generalibus verbis dicuntur. nam talia notabiliter notanda sunt. vel dic notabiliter id est quæ fiunt ad notam & infamiam alicuius. vel notat id est mandet.
i ¶ Notentur.] id est specialibus verbis notentur ad vindictam imponendam.

vide spec. in ti. de aduoca. § ij. ad. do gl. in. c. j. in. j. titul. quomodo diui. offic. fit cele. in prag. sanc.

† al. colẽdi.

neglecta[a]. ¶ Generaliter autẽ vetuit prætor quid ad infamiá alicuius fieri[b]. Proinde quodcũq; quis fecerit[c] vel dixerit[d] vt aliũ infamet: erit actio iniuriarũ. ¶ Hæc autẽ fere sunt quæ ad infamiá alicuius fiunt: vt puta si quis ad inuidiam[e] alicuius veste[f] lugubri vtatur aut squalida, aut si barbam demittat, vel capillos submittat, aut si carmẽ[g] cõscribat vel proponat, vel cantet aliquid quod pudorem alicuius lædat. ¶ Quod ait prætor[h], Si quis aduersus ea fecerit, prout quæq; res erit, animaduertam. sic intelligẽdũ est, vt plenior esset prętoris animaduersio: id est vt quodcunq; eũ mouerit[i] vel in persona eius qui agit[k] iniuriarum actione, vel eius aduersus quẽ[l] agitur, vel etiá in re ipsa[m], id est in qualitate iniurię: nõ audiat eũ qui agit[n]. ¶ Si quis libello[o] dato vel principi vel alij famá alienã insectatus fuerit, iniuriarũ erit agendum: vt Papi. ait. ¶ Idem ait eũ[p] qui euentũ sentẽtię, velut laturus, pecunia vẽdidit: fustibus à præside ob hoc castigatum, iniuriarum damnatũ videri. Vtiq; autẽ apparet hunc iniuriam ei fecisse, cuius sententiá vendidit[q]. ¶ Si quis bona alicuius, vel rem vnã[r] per iniuriá occupauerit: iniuriarũ actione tenetur. ¶ Itẽ si quis pignus proscripserit vẽditurus, tanquá à me acceperit, infamãdi mei caussa: Seruius ait iniuriarum agi posse. ¶ Si quis nõ debitorẽ[s] quasi debitorẽ appellauerit, iniuriæ faciẽdæ caussa: iniuriarum tenetur. ¶ Prætor ait, Qui seruũ alienũ aduersus bonos mores verberasse, deq; eo iniussu domini quæstionẽ[t] habuisse dicetur: in eum iudiciũ dabo. Itẽ si quid aliud factum esse dicetur: caussa cognita iudiciũ dabo. ¶ Si quis sic fecit iniuriá seruo, vt domino faceret[v]: iudico dominũ iniuriarũ agere posse suo nomine. Si verò non ad suggillationẽ domini id fecit: ipsi seruo facta iniuria, inulta à prætore relinqui non debuit: maximè[x] si verberibus vel quæstionibus affligeret. hoc enim & seruũ sentire[y], palàm est. ¶ Si communem quis seruum verberauerit, vtiq; hac actione non tenebitur: cùm iure dominij[z] id fecerit.

Nec si fructuarius id fecerit, dominus cum eo aget: vel si proprietarius fecerit, fructuarius eum cõueniet[a]. ¶ Adijcitur[b], Aduersus bonos mores verberauerit. vt nõ omnis omnino qui verberauerit, sed qui aduersus bonos mores verberauerit, teneatur. Cæterùm si quis corrigẽdi animo[c] verberauerit, aut si quis emendandi: non tenetur. Vnde quærit Labeo, si magistratus municipalis seruũ meũ loris ruperit: an possim cũ eo experiri, quasi aduersus bonos mores verberauerit? Et ait iudicẽ debere inquirere quid facientẽ seruum meũ verberauerit. nam si honorẽ ornamẽtaq; petuláter attẽtantẽ cęciderit, absoluendũ[d] eum. ¶ Verberasse dicitur abusiuè & qui pugnis cęciderit. ¶ Quæstionem[e] intelligere debemus & tormenta & corporis dolorẽ ad eruẽdam veritatẽ. Nuda ergo interrogatio vel leuis territio non pertinet ad hoc edictũ. ¶ Quæstionis verbo etiá ea quá malá mansionẽ Græci dicunt[f], cõtinebitur. Cùm igitur per vim & tormẽta habita quæstio est: tũc quæstio intelligitur. Sed & si iussu domini quis quæstionẽ habeat, modũ tamen[g] excesserit[h]: teneri eũ debere Labeo ait. ¶ Prætor[i] ait: Si quid aliud factũ esse dicetur: caussa cognita iudiciũ dabo. Proinde si quidem verberatus sit seruus, vel tormentis de eo quæstio habita est: sine caussæ cognitione[k] iudiciũ in eum cõpetit. Si verò aliá iniuriá passus sit, nõ aliter cõpetit, quàm caussa cognita: quia prætor nõ ex omni caussa, iniuriarũ iudiciũ serui nomine permittit. Nam si leuiter percussus sit, vel maledictũ ei leuiter: non dabit actionem. At si infamatus sit vel facto aliquo, vel carmine scripto: puto caussæ cognitionẽ prętori porrigẽdá, & ad serui qualitatẽ. Etenim multũ interest qualis seruus sit, bonæ frugi[l], ✻ ordinarius, dispensator, an verò vulgaris vel mediastinus, an qualisqualis. & quid si compeditus, vel malè notus, vel notę extremæ? Habebit igitur prætor rationem tá iniuriæ, quę admissa dicitur, quá personæ serui in quẽ admissa dicitur: & sic aut permittet

a ¶ Neglecta.] à prætore. sic &. s. nautę cau. stabu. l. & ideo. §. j. & de publi. l. j. §. publicanus. plus ergo quod specialiter fit vel dicitur, valet: vt &. s. de acquir. hære. si quis mihi bona. §. sed vtrum. & de auro & argẽ. lega. l. quintus. §. sed quod quintus. & in aut. de nupt. §. soluto. ibi, vnde donec. &. C. de ser. pign. da. l. ij. & de acti. empt. quæro. argu. contrà. j. de reg. iur. l. expressa. Azo.

b ¶ Fieri.] generaliter ergo hîc accipiendum est: & hoc subijcit, proinde &c. sic. s. de lega. præstan. l. j. & de legatis. iij. si plures. in fine tituli.

c ¶ Quis fecerit.] hoc ex verbis edicti.

d ¶ Vel dixerit.] hoc ex sententia. Azo.

e ¶ Ad inuidiam.] id est iniuriam.

f ¶ Veste.] facit. j. e. veste m. & in aut. de san. epis. §. pen. &. C. de his qui notan. infa. l. decreto.

g ¶ Si carmen.] facit s. e. l. lex Corne. in fin. & l. seq. &. j. eo. §. prætor ait. Accursius.

h ¶ Quod ait prætor.] vt. s. eodem. §. ait pretor ne quid &c.

i ¶ Mouerit.] ne debeat audire agentem.

k ¶ Qui agit.] vt qa talis est cui facta sit iniuria: cui famæ damnum non est iniuria: vt. C. vt intra certum tempus. l. ij.

l ¶ Aduersus quẽ.] vt quia libertus aduersus patronũ pro leui iniuria: vt. s. e. prætor. §. pretereà. &. §. penulti.

m ¶ In re ipsa.] statim se exponit, id est in qualitate etiam: vt est cùm sit seruo non atrox: vt. j. eod. §. ait prætor.

n ¶ Qui agit.] s. actione iniuriarum. vel agit cõtra id quod prętorem mouet. vel tertiò agit, id est facit iniuriã. audit tamẽ eum qui actionẽ proponit: vel agit, id est excipit dicendo se nõ teneri: quæ duæ vltimæ in idẽ recidũt, & aliũ sensum dant quã dixerim exponendo. & facit vt ex qualitate agatur. j. de ter. moto. l. ij. §. de pœna. &. s. de neg. ge. l. Põponius. ij. & de lega. j. l. si seruus plurium. in fi. &. s. e. prætor edixit. §. pe. &. §. fi.

o ¶ Si quis libello.] infamatorio. & facit s. e. l. lex Corne. §. fi. & l. seq. vel dic in ciuili etiã ex caussa vexãdi: vt. s. eo. iniuriarũ. §. ij.

p ¶ Idem ait eum.] assessorẽ vel comitẽ.

q ¶ Vendidit.] aliâs vẽdidit: & aliâs indicauit: & aliâs iactauit: & punitur æquali pœna dãs, & accipiẽs: vt. C. de accu. qui explicãdi: vbi plenè dixi.

arg. in aut. de san. epis. §. si quis aũt erit. &. §. p oĩbus. &. C. de epis. & cleri. si quẽquã. in fi. facit. s. de suspe. tut. l. tutor. §. q ad alimẽta. Acc.

r ¶ Vnam.] facit. s. vi bo. raptorum. l. ij. §. vel cuius. Accursius.

s ¶ Si quis non debitorem.] vt. j. l. si creditor. & l. si iniuriæ.

t ¶ Quæstionem.] hoc expone. vt. j. e. §. quæstionẽ. &. §. quæstiõis.

v ¶ Vt domino faceret.] i. ad eius suggillationem vt eum cruciaret facta est. sic insti. de excu. tut. §. idẽ si propter vim.

x ¶ Maximè.] hoc ideo quia idẽ dicetur etiã si aliâs atrociter cruciet eũ. & sic concor. insti. e. §. seruus. & §. si communi.

y ¶ Sentire.] ergo ipsemet agit. & hoc qdam cõcedũt. & pro eis. s. vi bo. rapt. l. prętor. §. pe. &. j. de sepul. vio. l. iij. §. si seruus. sed quãlibet earũ expone vt suo loco dictũ est. & hîc dicas dominum non seruũ agere: vt. C. de iudi. l. seruus. licet sentiat: vt dicit inspecto iure naturali: vt. s. de his qui sui iur. sunt vel alie. l. ij. §. dñorum. & facit. j. e. §. interdum. Accursius.

z ¶ Cùm iure dominij.] nobilis præsumptio: vt &. s. pro so. l. merito. nisi cõtrà probet: vt ĩ ar. cõtra. s. de ser. cor. si qs seruũ. & ad legem Aquil. l. sed si communem.

a ¶ Conueniet.] repete negationẽ. & facit j. e. l. §. si vsumfructũ.

b ¶ Adiicitur.] in. §. prætor ait. q est. s. ea. l.

c ¶ Animo.] in hoc facit. C. de emenda. propinquo. & de emenda. ser. &. j. ad Turpil. l. j. §. calũniatoribus. Accursius.

d ¶ Adsoluendum.] s. iudicem.

e ¶ Quæstionem.] facit. j. proxi. §. &. s. ad Syl. l. j. §. quęstionẽ. & C. de iura. calũ. l. j. in fi. & de rei ven. cùm super vernis.

f ¶ Dicunt.] vt si ponit in carcerẽ[a] vt non comedat donec dicat id de quo quærit. & facit. s. deposi. l. si hominem. Accursius.

g ¶ Modum tamen facit.] C. de emenda. ser. & de emẽda. propinquo. &. s. de serui. si cui. &. s. solu. mat. si constãte. §. si maritus. &. s. de cond. ob cau. l. cùm seruus.

h ¶ Excesserit.] ad iniuriã domini. Accur.

i ¶ Prætor.] vt. s. ea. l. §. prætor ait qui.

k ¶ Caussæ cognitione.] vt &. s. e. l. §. quod ait prætor.

l ¶ Bonæ frugi.] sunt enim diuersæ qualitates in seruis: vt. s. de vsufru. l. sed & si qd. §. mãcipiorũ. & de ædil. edic. l.

a Vide Budæũ in annota. posteri. hîc quæ dicatur mala mansio.

✻ vide in hũc locum Budæ. s. de ser. cor. l. j. de seruo autem ordinario vide Celium rhod. lib. lectio. antiqua. vj. ca. xxxij.

aut denegabit actionem. ¶ Interdum iniuria seruo facta ad dominum redundat, interdũ non. Nam si pro libero se gerentem, aut cùm eum alterius potius quàm meum existimauit quis, cęciderit, nõ cæsurus [a] eum si meum sciisset: non posse eum quasi mihi iniuriam fecerit [b], sic conueniri [c], Mela scribit. ¶ Si quis seruo verberato iniuriarũ [d] egerit, deinde posteà damni iniuriæ agat: Labeo scribit eandem rem, [e] non esse: quia altera actio ad damnum [f] pertinet culpa datum: altera ad contumeliam [g]. ¶ Si vsumfructum in seruo habeam, tuq; proprietatẽ: & is verberatus sit, vel quæstio de eo habita: iniuriarum actio magis [h] proprietario quàm mihi competit. Idemq; probatur & si seruũ eum quem bona fide posſidebam, cæciderit, domino enim magis competit iniuriarum actio. ¶ Item si liberum hominẽ qui mihi bona fide seruiebat, quis cæciderit: distinguendum est vt si in meam contumeliam pulsatus sit, competat mihi iniuriarum actio. Idem ergo & in seruo alieno bona fide mihi seruienti: vt toties admittamus iniuriarum actionem, quoties in meã contumeliam [i] iniuria ei facta sit. Nam ipsius quidem serui nomine domino dabimus [k] iniuriarum actionem. Si autem me [l] tangat & pulset: iniuriarum mihi quoq; actio est. Ergo & in fructuario idẽ distingui potest. ¶ Si seruum plurium cęcidero, competere iniuriarum actionem omnibus, plus quã manifestum est.

Paulus ad edict. LEX XVI.

SEd non esse æquum [m] pro maiore parte quàm pro qua dominus est, damnationem [n] fieri. Pedius ait: & ideo officio iudicis portiones [o] æstimandæ sunt.

Vlpianus ad edict. LEX XVII.

SEd si vnius permissu id fecero: si quidẽ solius eius esse putaui, nulli competit iniuriarum actio. Planè si sciui esse plurium: ei quidem qui permisit, iniuriarum actio non cõpetit [p], cæteris cõpetit. ¶ Si iussu tutoris aut procuratoris [q] vel curatoris quæstio habita sit: cõsequẽs erit dicere cessare [r]

edic.l.fi.§.fi.&.l.j.in fi.cum seq.&.ꝫ.de offi.præ.l.fi. & insti.eo.§.pœna.in fi.§.

a ¶ Non cæsurus.] cęcidit non cæsurus. Accursius.

b ¶ Iniuriam fecerit.] at conueniretur à domino pro iniuria atroci factã quasi seruo non quasi sibi. aliâs esset contrà.ꝫ. ea.l.§. si quis sic fecit. nec obstat ei quod dico non agi.ꝭ. e.l.eum.§.fi. in princi. quoniam licet ibi non agat pater vel maritus: agit tamen ea persona quæ passa est iniuriam. at hic si nõ ageret dominus, nemo alius posset agere: & sic iniuria esset inulta. quod esse non debet. Item argu. cõtrà. ꝫ.de ser.cor.l.doli. §.j.

c ¶ Conueniri.] contrà.ꝭ.eo.l.eum.§.si iniuria. sed ibi aliud in seruis: aliud in liberis. vel plenè ibi dices. Item arg.contrà. ꝫ. de neg.gest. item si cùm. &.ꝫ.de acquir.hære.is qui putat. in eo quod hic non inspicitur nec quod in opinione nec quod in vero est omnino. Accursius.

d ¶ Iniuriarum.] ex eodem facto.

e ¶ Eandem rem.] id est eandem caussam: quia iam interuenirent quæ dicuntur. ꝫ. de excep.rei iudi. l. cũ quęrit.§.& an eadẽ.

f ¶ Ad damnum.] vt aquilia. Accursius.

g ¶ Altera ad contumeliam.] vt iniuriarum. sed si primo egit iniu. ciuiliter, posteà non aget criminaliter: vt.ꝫ.e.prætor edixit.§.j. Item videtur huic.l.cõtrà.ꝫ.arbo. fur. cæ.l. si colonus. Sol. vt ibi. Itẽ cõtrà.ꝫ.de act.& obl.l.qui seruũ.in seruum.in prin. hæc secundũ illã. Itẽ cõtra.C.e.l.dominũ. sed dico ibi loqui in actione legis Aquilię: & de ea dico eã cõtinere damnũ. Alij dixerunt de actione iniuriarũ vt cõtineat damnũ nõ principaliter, sed secundario, sicut ibi. sed secundũ eos nõ video quare si egit vna, non debeat repelli si agat alia: nisi dixerit hoc tunc esse cũ noluit rationẽ damni haberi in actione iniuriarũ. Item facit ad legẽ istã.ꝫ.de priua.deli.l.ij. Sed arg.contrà.ꝫ.de acqui.hære.l.illud dubitari.

h ¶ Magis.] electiuè ponitur [a]. & hoc etiam nisi in contumeliam fructuarij facta sit: vt.ꝭ.proxi.§.in fin.&.ꝫ.de vsufr.l. vsusfructus. quæ sunt contrà. & est ad hoc.ꝫ.ad.l.Aquil. item mela.§.pe.&.§.fi.&.l.sequen.&.l.si dominus. & insti.e.§.ꝙ si vsufru.

a Gl. est similis in.l.ij. §.j.ꝫ. si certũ pet.& in l.in cõmodato.§.sic. ꝫ.commo.

i ¶ In meam contumeliam.] vt & insti.eo.§.sed si in libero.& facit.ꝫ.proxi.§.&.§. si quis sic. Accursius.

k ¶ Dabimus.] si læsus est in eius contumeliam: si atrox sit, etiam si non sit læsus in eius contumeliam: vt differat à fructuario.

l ¶ Si autem me.] possessorem.

m SEd non esse æquum.] aliàs æquũ: & hæc est bona. & aliâs iniquum: & tunc Pedius malè dixit: & ideo corrigitur statim.

n ¶ Damnationem.] sic &.ꝫ.de leg.j.si seruus pluriũ.in princ.& de stipu.seruo.l.proinde.in prin. Sed contra inst.e.§.si cõmuni. vbi dicit plus vni' iniuriã æstimari quã alterius, si nobilior vel dignior est. Sol. hîc corrigitur: vel hîc sunt æquè nobiles & boni: vel illud cũ ad suggilationẽ dñorũ fit iniuria: hic nõ: sed atrociter est seruus tractatus. Vel verius: hîc nõ negat vnũ plus pro sua dimidia petere quàm alter: cùm si totus esset nobilioris, peteret.xx. nunc petit.x. si econtra totus esset vilioris domini, peteret.x. nunc petit.v. Accursius.

o ¶ Portiones.] aliâs petitiones.

SEd si vnius.] CASVS. princi. huius satis declaratur in fine casus præcedenti. ¶ Seruus meus.] Querela tua falsa vel instigatione tua seruum meum potestas fecit flagellari. teneris hac act. sed si est mortuus seruus: ob hoc agam Aquil. cõtra te. ¶ Quędam.] Leuis iniuria facta à libero, leuiter punitur: à seruo autẽ facta, grauiter punitur. Secundò dicit. pro iniuria facta à seruo oritur passo actio iniuriarũ noxalis: & est in electione domini serui vel tradere seruum verberandũ: vel dare seruũ pro noxa: vel emẽdare iniuriam: & iudicis arbitrio imponetur modus verberũ quando seruus traditur verberandus. Tertiò dicit. si exhibitus est seruus coram iudice vt verberetũ iudicis arbitrio pro iniuria quam fecerat: & verberatus est: amodò si passus iniuriam velit agere iniuriarũ, nõ poterit. idẽ si iniuriã remisisset nuda volũtate. Idẽ si tẽpore extincta sit actio iniuriarũ: vt his casibus non poſsit esse iniuriarũ actio. ¶ Si iussu.] Seruus meus me iubente fecit tibi iniuriã: teneor act. iniuriarũ etiã meo nomine. seruus autem manumissus posteà ipse tenetur. nõ enim debebat domino parere. vnde & si occidit hominem meo iussu: licet sit posteà manumissus, tamen tenetur. si tamen caussa defendẽdi dominum seruus alicui iniuriam fecit: non tenetur factus liber, nec ego pro eo. ¶ Si seruus.] Seruus in quo habebã vsumfru. fecit mihi iniuriã: competit mihi actio iniuriarum noxalis contra proprietariũ. secus si esset seruus cõmunis mei & alterius: nam pro iniuria quã mihi facit, non habeo act. cùm si extraneo fecisset, tenerer pro eo. ¶ Ait prætor.] Ponitur edictum cuius sensus est. facta iniuria alicui qui sit in alterius potestate: si is qui habet eum in potestate, non sit præsens: neq; procurator aliquis existat qui velit agere pro eo: ipsi passo iniuriam prætor permittit agere act. iniuriarum caussa cognita. Secundò loquitur Vlpia. facta iniuria filio Titij, & Titius sit præsens, non potest tamen agere: quia furiosus est: vel alio iusto impedimento: dicitur quòd iste filius aget hac actio. cùm pater eius pro absente sit. Sed pone ꝙ Titius est sanæ mentis, & præsens: non vult tamen agere iniuriarũ: sed remittit hanc act. Dicitur quòd filius nõ potest agere. & redditur ratio: nisi persona patris sit vilis: persona filij actoris habilis. nã hoc casu remiſsio patris non nocet filio. Sed pone quòd pater cœpit agere, & lite contestata incipit abesse, vel negligit procedere, cùm sit vilis persona. hoc casu filius procedet in caussa etiam si non sit emancipatus. Posteà exponit verbum edicti illud scilicet, neq; procurator &c. scias enim quòd si procurator patris vult agere: filius nõ poſsit agere: si tamen ipse procurator negligat aut colludat, tunc filius agere potest. & procuratorem intelligo etiam generalem. Posteà exponit alia verba edicti, si caussa cognita. nam inspicitur si pater à longe abest, & si cito est reuersurus, vt sic expectetur. Itẽ quæ persona sit filij: vt si non idonea ad agendum, vt sic non admittatur. posteà exponit alia verba edicti, scilicet, ei qui iniuriam accepit: & dicit quòd comprehendunt etiam patrem paſsi iniuriam. vbi facta est iniuria nepoti: & pater est præsens, auus abest: patri dabitur actio. Posteà dicit. dictum est patre absente filio dari actionem. plus dico quòd & filius potest hoc casu agere per procuratorem. Item si nepoti facta est iniuria, & non sit auus præsens: pater paſsi iniuriam poterit agere per procuratorem. & subijcitur notabilis regula. Posteà dicit, filius absente patre egit iniuriarum actio. pater reuersus nomine filij agere non poterit. Vltimò dicit. filio datur hæc actio quoties nemo agit pro patre. Idem est seruandum siue sit in potestate siue emancipatus: siue mortuus sit pater, & filius sit exhæredatus: vel ex parte scriptus hæres, & eam adiuit: siue abstinuit se à paterna hæreditate: nam semper his casibus filio prædicto passo iniuriam datur hæc actio. Franciscus.

p ¶ Non competit.] quia non fit iniuria volenti: vt suprà eodem. l.prima.§. vsque.& infrà. §.proximo. & argumen. suprà solu. matrimo. cùm mulier. & suprà commodati. si vt certo. §.planè si sic. & ad hoc suprà de seruitute rusticorum prædiorum. per fundum. & de leg.ij. cùm pater.§.libertis. & manda. l. si præcedente in fine. & de ope.noui nuncia.l.de pupillo.§ si plurium. & quorum lega.l.j.§.si alter. & de separa.l.j.§.quæsitum. & ad senatuscon. Sylla. l.finali. Accursius.

q ¶ Aut procuratoris.] habentis generalem & liberam administrationem. Accursius.

r ¶ Cessare.] facit hic tutor ne pupillo quæratur actio: vt & aliâs.

iniuriarum actionem. ¶ Seruus meus opera tua vel querela [a] tua flagellis cæsus est à magistratu nostro. Mela putat mihi dandã iniuriarum actionem aduersus te inquantum [b] ob eam rem æquũ iudici videbitur. Et si seruus decesserit, dominũ eius agere posse [c] Labeo ait: quia de damno quod per iniuriam factum est, agatur. & ita Trebatio placuit. ¶ Quædã iniuriæ à liberis hominibus factæ, leues & nullius momenti esse vidẽtur [d]: eædẽ tamen [e] à seruis factæ, graues sunt. Crescit enim contumelia ex persona eius qui cõtumeliam facit. ¶ Cùm seruus iniuriã facit: maleficium eum admittere, palàm est. Igitur meritò sicut ex cæteris delictis, ita & ex hoc iniuriarũ noxalis actio datur [f]. Sed in arbitrio [g] domini est an velit eum verberandũ exhibere, vt ita satisfiat ei qui iniuriam passus est. Neq; enim erit necesse domino vtiq; eum verberandum præstare [h]: sed dabitur ei facultas [i] præstare seruum verberandũ: aut si de eo verberibus satis non fiat [k], noxæ dedẽdum, vel litis æstimationẽ sufferẽdam [l]. ¶ Prętor ait, Arbitratu iudicis. vtiq; quasi [m] viri boni, vt ille modũ verberũ [n] imponat. ¶ Si ante iudicẽ dominus verberandũ seruum suũ exhibuerit, vt satis verberibus ei fieret, & erit factũ arbitratu iudicis [o]: posteà actor agere iniuriarũ perseueret: non est audiẽdus. Qui enim accepit satisfactionẽ: iniuriã suã remisit [p]. Nam & si nuda voluntate [q] iniuriã remisit, indubitatè dicendũ est extingui iniuriarũ actionẽ: non minus quàm si tẽpore [r] iniuria fuerit abolita. ¶ Si iussu domini seruus iniuriã fecerit: vtiq; dominus cõueniri poterit etiã suo [s] nomine. Sed si proponatur seruus manumissus, placet Labeoni in eũ dandam actionẽ: quia & noxa caput [t] sequitur, nec in omnia seruus domino parere debet. Cæterùm [v] & si occiderit iussu domini: Corneliæ eũ eximemus [x]. ¶ Planè si defendẽdi domini gratia aliquid fecerit, rationẽ ei cõstare apparet [y]: inq; eã rem aduersus agentẽ exceptio objiciẽda erit. ¶ Si seruus in quo vsusfructus meus est, iniuriã mihi fecerit: aduersus dominũ noxali iudicio experiri potero [z]: neq; debeo deterioris cõditionis [a] ob hoc esse ꝙ vsumfructũ in eo habeo, quàm si nõ haberẽ: aliter atq; si cõmunis esset. tũc enim nõ daremus socio actionẽ, eapropter, quia & ipse iniuriarũ actione tenetur [b]. ¶ Ait prætor [c]: Si ei qui in alterius potestate erit, iniuria facta esse dicetur: & neq; is cuius in potestate est, præsens erit: neq; procurator quisquã existat qui eo nomine agat: caussa cognita ipsi qui iniuriã accepisse dicetur, iudiciũ dabo. ¶ Filiofamiliâs [d] iniuriã passo, si præsens sit pater, agere tamen nõ possit propter furorẽ, vel quẽ aliũ casum demẽtiæ: puto cõpetere iniuriarũ actionẽ. nam & hic pater eius, absentis loco [e] est. Planè si præsens agere nolit, vel quia differt, vel quia remittit atq; cõdonat iniuriã: magis est vt filio actio [f] non detur. nam & cùm abest: idcirco datur actio filio, quia verisimile est patrẽ, si præsens fuisset, acturũ [g] fuisse. Interdũ tamen putamus & si pater remittat, iniuriarũ actionẽ filio dandã: vtputa si patris persona vilis abiectaq; sit, filij honesta. Neq; enim debet pater vilissimus, filij sui contumeliam ad suam vilitatem [h] metiri. Ponamus eum esse patrem cui iure meritoq; curator à prętore cõstituatur. ¶ Sed & si lite cõtestata cœperit abesse [i], vel etiam negligere executionẽ pater vilis:

C. de admini. tut. l. pupillorum. non vt quæsita pereat: vt. ff. de admi. tuto. Lucius. in fine. & ff. de fur. l. tutor. quæ sunt argu. contrà. & facit. ff. quod vi, aut clàm. l. aut. §. firmiter. Accursius.

a ¶ Vel querela.] scilicet falsa. Accursius.

b ¶ Inquantum.] facit insti. e. §. pœna.

c ¶ Agere posse.] actione. l. Aquiliæ: vt probat sequens litera: quia & contra. nõ autem in actione iniuriarum venit damnũ: vt supra eodem. l. itẽ apud. §. si quis seruo. & competunt etiã seruo mortuo: vt &. ff. de actioni. & obligatio. l. quæcunq;. & facit. ff. e. l. item. §. fecisse. &. C. de accusa. l. non ideo. &. ff. de condictio. ob caussam. l. penulti.

d ¶ Videntur.] & ita modicè coërcendæ.

e ¶ Eædem tamen.] aliâs tamen eædem, & aliâs enimuero. & facit. ff. e. prætor. §. atrocem. & l. itẽ apud Labeonẽ. §. quod ait prętor. &. §. prætor ait si quid. &. C. de epis. & cleri. si quis in hoc. & de liber. & eorũ lib. l. ij. Item facit. ff. soluto matrimo. l. si cùm dotem §. eo tẽpore. &. j. ea. l. §. interdũ tamen. &. §. quod autẽ ait. & ff. si ex noxa. caussa agatur. l. si seruũ. Accursius.

f ¶ Actio datur.] vt & institut. de noxa. in princip. &. §. sunt autem. in actione autem de dolo distinguitur: vt &. ff. de dolo. l. si oleum. §. hæc actio. Accursius.

g ¶ Sed & in arbitrio.] actore scilicet pro vindicta postulante secundum Bart.

h ¶ Præstare.] vt iniuriam passus habeat seruum apud se. sic & in lonbarda de libero homine exhi. l. si seruus cum voluntate. & l. si quis liber homo. Accursius.

i ¶ Facultas.] iniuriam passo hoc postulante. Accursius.

k ¶ Non satisfiat.] amittit ergo electionẽ propter moram: vt. ff. de pecu. leg. l. j. in fin. Accursius.

l ¶ Sufferẽdã.] alternatiua est ergo sententia: vt insti. de offi. iudi. in prin. &. ff. de re iudi. l. miles. §. decem. & de confes. l. certum. §. j. & facit. ff. de mino. l. quod si minor. §. si seruus. &. ff. de iur. om. iudi. l. si quis. §. in seruos. & de his qui deiec. vel effu. l. j. §. cùm seruus. &. ff. si ex noxa. cau. agatur. l. si seruum.

m ¶ Quasi.] assertio veritatis est [a]: nam iudex bonus vir dicitur: vt hîc, &. ff. de verb. obli. l. cõtinuus. §. cùm ita. & in hoc facit. ff. pro socio. l. in proposita. & de leg. iij. fideicom. §. sic fidei.

n ¶ Verberum.] cùm verberãdus traditur ex caussa quæ. ff. proxi. §. dicitur. & hoc edictum non habemus cui hoc adiungitur.

o ¶ Iudicis.] vt. ff. proxi. §. aliâs alicuius.

p ¶ Remisit.] sic. ff. de admini. tuto. l. si pupillus alterum.

q ¶ Nuda voluntate.] vt per abolitionem: vt insti. e. in fi. &. ff. eo. l. non solùm. §. j.

a Adde gl. si concord. ff. l. j. de trãsac. & in. l. Lucius titius. in. l. cũ in hanc. de re. credi. & in. l si verò ante. ff. sol. matrimo.

r ¶ Si tempore.] anni: vt. C. e. si non conuicij.

s ¶ Suo nomine.] s. domini. Accursius.

t ¶ Noxa caput.] vt inst. de noxa. §. omnes.

v ¶ Cæterùm.] i. si noxa caput non sequatur.

x ¶ Eximemus.] respon. non: & sic interrogatiue lege. & ad hoc. ff. de noxa. l. ij. & quod vi, aut clàm. l. is qui. §. si tutoris. & de acti. & obli. l. si seruus non vi. &. j. de regu. iur. l. ad ea. &. C. ad leg. Iul. de vi. seruos.

y ¶ Apparet.] vt non teneatur: vt. ff. ad Syll. l. cùm dominus occiditur. & argu. ff. de bo. lib. cui cùm maior. §. si patris.

z ¶ Experiri potero.] sic. ff. de noxali. l. qui vsumfructum.

a ¶ Conditionis.] sic. j. de capti. in bello. §. si quis serum. ibi, rursus constitutio & contrà. Accursius.

b ¶ Tenetur.] si extraneo fecit iniuriam. & est bona ratio: vt &. ff. de noxa. l. cùm seruus cõmunis. in prin. & ad. l. Aqui. si seruus seruũ. §. j. &. C. de fur. si seruus cõmunis. in princi. & l. apud antiquos. &. ff. famil. ercis. l. & puto. §. fi. & arg. ff. de neg. gest. l. siue hęreditaria.

c ¶ Ait prætor.] plenè subsequẽter hęc verba exponuntur.

d ¶ Filiofamiliâs.] datiui casus.

e ¶ Absentis loco est.] vt &. ff. de iure codi. l. ij. §. furiosus. sed contrà. ff. de procur. l. ij. §. j. sed expone vt ibi. & facit. ff. solu. matrimo. l. si cùm dotem. §. si soluto. & de in ius vocan. l. si libertus. & de actio. & obliga. filiusfa. & infrà eodem. seruo. § filio. & suprà de iudi. si longius. §. j. & de procu. filiusfa. & l. non solùm. §. si pater. Item facit ad hoc vt pater iniuriam filij remittat infrà ad leg. Iuliã. de vi. qui cœtu. §. fina. & suprà ad Syl. l. diuus. &. C. de reuo. do. l. fina. & in authẽt. de iureiurand. à mo. §. j.

f ¶ Filio actio.] secus in filio qui in patris præiudicium non remittit: vt. ff. de pactis. l. in persona. item secus in bo. po. posses. quam pater non remittit in præiudicium filij: vt. C. de repu. bono. posses. l. ij. Item hæc vera etiã si ex lege Corn. actio iniuriarum oriatur secundum H. alij cõtra. ff. eo. titu. l. lex Cornelia. §. illud. & §. seq. Item secus in querela in offic. testa. vt. ff. de inoffi. test. l. Papi. in princ. ADDITIO. Dic secũdum Bar. ꝙ ibi erat iniuria soli filio, quæ nõ trãsibat ad patrẽ: ideo per patrẽ nõ potest remitti. vide circa hũc. §. quod not. per gl. in. l. in personã ff. de pac. & per Inno. extra de senten. excom. c. non dubium.

g ¶ Acturum.] facit. ff. de verb. obli. continuus. §. cùm ita stip. in fi. Sed argu. contrà. ff. sol. ma. l. ij. §. voluntatem.

h ¶ Vilitatem.] aliâs vilitatem, aliâs vtilitatem. & ad hoc. ff. solut. mat. si cùm dotem. §. eo autem tempore.

i ¶ Abesse.] nec sit procurator patris qui agat.

dicendū est caussa cognita [a] translationem filio competere. Idē est & si emācipatus [b] filius esse proponatur. ¶ Procuratorē patris prętulit prætor ipsis personis quæ iniuriā passæ sunt. Si tamē procurator aut negligat, aut colludat, aut nō sufficiat [c] aduersus eas personas quæ iniuriam fecerint: ipsi potius qui passus est iniuriā, actio iniuriarum competit. ¶ Procuratorem [d] autem † accipere debemus non vtiq; [e] eum cui specialiter data est procuratio actionis iniuriarum: verùm sufficit esse eum cui omnium rerū administratio mandata est. ¶ Quod autem ait prætor, caussa cognita, iudicium permitti: ita accipiendum est, vt in cognitione caussæ hoc versetur, quā longè pater absit, & quando sit peruenturus [f]: & nūquid is qui [g] iniuriarum vult actionem mouere, segnior, vel inutilis admodū [h] sit, & qui nō sufficiat ad rei alicuius administrationem, ac per hoc nec ad actionem [i]. ¶ Quod deinde † ait [k], Qui iniuriam accepisse: interdum ita accipiendum est, vt patri eius competat actio: vtputa nepoti facta est iniuria: pater pręsens est: auus abest. scribit Iulianus patri potius [l] dandā iniuriarū actionem, quàm ipsi nepoti: ad cuius (inquit) officium pertinet etiā viuēte auo filium suum in omnibus tueri. ¶ Idem Iulianus scribit filium non tantum ipsum agere [m] debere, verum procuratorē quoq; dare posse. Alioquin (inquit) nisi ei permiserimus procuratorem dare posse, futurum est vt si valetudine impediatur, neq; sit qui iniuriarū actionē exequatur: impediatur actio. Idē ait & si nepoti facta sit iniuria, & nemo sit qui aui nomine agat, permittendū esse patri experiri: & is procuratorē dabit. omnibus enim qui suo nomine actionem habent, procuratoris dandi esse facultatem [n]. Intelligitur autem filium (inquit) familiâs suo nomine [o] agere, cum patre cessante prætor ei agere permittit. ¶ Si filiusfamiliâs iniuriarū egerit [p], patri actio [q] non competit.

¶ *Filiofamiliâs datur actio iniuriarum existenti in patris potestate, & etiam emancipato: uel aliâs liberato à patria potestate. Barto.*

¶ Idē ait filiofamiliâs iniuriarū nomine actionē dari quoties nemo est qui patris nomine experiatur: & hoc casu [r] quasi patrēfamiliâs cōstitui. Quare siue emācipatus sit, siue ex parte hæres script⁹, vel etiā exhæredatus, siue paterna hæreditate abstinuerit: executionem litis ei dandā. Esse enim perabsurdū, quē p̄tor manente patria potestate ad actionē admittendū putauerit, ei patrifamil. vltionem iniuriarū suarū eripi, & transferri ad patrē, qui eam, quantū in ipso est, omiserit: aut (qđ est indigni⁹) ad hæredes patris [s], ad quos non pertinere iniuriā filiofamiliâs factam, proculdubio est.

Paulus ad edict. LEX XVIII.

Eum qui nocētē infamauit [t]: nō esse bonū & æquū ob eam rē cōdēnari. Peccata enim nocentiū nota esse, & oportere & expedire. ¶ Si seruus seruo fecerit iniuriā: perinde agendū est [v] quasi dño sì fecisset. ¶ Si nupta filiafamiliâs iniuriā acceperit: & vir & pater iniuriarū [x] agēt. Pōponius etiā rectè putat tanti patri cōdemnandū esse reū, quāti cōdēnaret si ea vidua esset. Viro tāti, quāti cōdēnaretur si ea in nullius potestate esset: ꝙ sua cuiusq; iniuria propriā ęstimationē haberet. Et ideo si nupta in nullius potestate sit: non ideo minus eā iniuriarū agere posse ꝙ [y] & vir suo nomine [z] agat.

¶ *Quando iniuria infertur in aliquem principaliter, ueritas inspicitur potius quàm opinio: & cùm infertur in aliquem per consequentiā, inspicitur opinio potius quàm ueritas. Bar.*

¶ Si iniuria mihi fiat ab eo cui sim ignotus, aut si quis putet me Lucium Titium esse, cùm sim Caius Seius: præualet quod principale est iniuriā eum mihi facere

---

a ¶ Caussa cognita.] hoc expone vt. ĵ. e. §. quod autem. & facit. ĵ. e. l. §. idem ait filio. Accursius.

b ¶ Si emancipatus.] post litem contest. à patre: in potestate tamē erat cùm sibi facta fuit iniuria. alioquin sine distinctione ageret. & facit ad hanc translationem. C. de rei vxo. act. l. j. §. videamus. & de vsufru. sed & si quis. §. si operas. & C. cōia de le. l. fi. § j. ibi, cēsemus itaq; &c. & de leg. j. l. cū res. & ĵ. de sepul. viola. l. iij. §. non perpetuæ. & ĵ. ea. l. §. fi. & s̄. de iudicijs. l. tā ex cōtractibus. sed an de nouo incipiat agere fili⁹, an procedet in instantia patris? dic ꝙ in prima instātia procedet: vt arg. d. l. tam ex contractib⁹. de rei vxo. act. de calūnia tamen iurabit filius: vt. C. de iura. calum. aut. principales.

c ¶ Non sufficiat.] vel quia nō potest ꝓbare mādatū: vel quia pauper. argu. s̄. man. si procuratorē. §. si ignorātes. Vel quia aliâs habet tot administrare, vt huic non possit supersedere. arg. s̄. de procur. l. si filiusfa. §. j. & l. seq. vel fortè propter potentiā aduersarij: arg. s̄. de ali. iudi. l. iij. in princip. vel quia nescit talia facere, ꝗa est simplex vt. ĵ. e. §. quod autem ait.

d ¶ Procuratorem.] fa. s̄. de sol. l. vero. & s̄. de administra. tuto. si duo. in fine. & s̄. de pactis. l nam. sed arg. cōtrà. s̄. de procu. l. Pompo. in princi. cum suis concordantijs.

e ¶ Non vtique.] s. tantum.

f ¶ Sit peruenturus.] vt. s̄. de iudi. l. si longius. in princi.

g ¶ Is qui.] s. filius.

h ¶ Admodum.] id est valde.

i ¶ Ad actionem.] intentandam.

k ¶ Quod deinde ait.] ei daturum actionem. Accursius.

l ¶ Patri potius.] vt procuratori aui. & facit. s̄. de procur. filius.

m ¶ Agere debere.] quādo ipse accepit iniuriam: vt. s̄. de acti. & obligati. filius. Accur.

n ¶ Facultatem.] ad hoc. s̄. de procu. l. j. §. vsus. & C. de procu. l. j. §. fi. & s̄. fami. ercis. planè. & s̄. e. non solū. §. agere. quandoq; etiā est necesse per procuratorem agere: vt. C. de procu. l. penul. quādoq; etiam non potest etiam si vult: vt in criminalibus: vt. ĵ. de publ. iudi. l. penul. §. ad crimen. nisi quandoq; in crimine iniuriarum: vt C. de iniur. l. fi. extra iudicium autem constat quemlibet posse ordinare procuratorem in sua re: vt s̄. de procu. l. j. in prin. Accursius.

o ¶ Suo nomine.] ergo hoc casu de calumnia iurabit, cùm legitimam habeat administrationem: vt. C. de iuramento calumniæ. l. ij. §. quod obseruari.

p ¶ Egerit.] & exegerit. Idem tamen videtur & si non egerit in casu licito. Accursius.

q ¶ Patri actio.] volenti agere post de iniuria filij nomine actione iam intentata per filium: at suo potest: vt s̄. eodem. l. j. §. fina. & ĵ. eo. l. pater. Accursius.

r ¶ Hoc casu.] facit. s̄. ea. l. §. filiæ. Accursius Floren.

s ¶ Ad hæredes patris.] cùm fortè pater iam nomine filij esset litem contestatus, secūdum R. & facit. s̄. de operis liberto. l. si operarū. & C. de rei vxori. actio. §. videamus. & §. & ex hoc. Itē facit. s̄. soluto matrimonio. l. si marito. §. si voluntate. & C. de vsufr. l. fi. Accursius.

Eum qui nocentem.] CASVS. Dixi de aliquo multa mala: & erant vera: nō teneor hac actione: & redditur ratio in litera. Secundò dicit, seruus tuus fecit iniuriā seruo meo. habeo hanc actionem perinde ac si mihi fecisset iniuriam. quod expone vt in gl. domini mei Acc. Tertiò filiam tuam duxi in vxorem: facta est ei iniuria. dicitur quod oritur actio patri, itē mihi viro: & inquantum, dicit. si autem erat sui iuris, & ego agam, & ipsa: nec vna tollitur per alteram. Quartò dicit. quidam me non cognoscens fecit mihi iniuriam. bene tenetur. idem si credebat me esse alium. nam & hoc casu mihi tenetur hac actione. si autem qui faciat mihi iniuriam credit me esse patremfamili. hoc casu non videtur fieri iniuria viro: secus si faciens iniuriam sciat me filium esse: licet ignoret cuius vel sciat bertam nuptam, nec sciat cui. nam his casibus fit iniuria patri: item viro: & eis competit hæc actio. Franciscus.

t ¶ Infamauit.] Non tamen libello famoso: vt. C. de fa. lib. l. j. Item hoc siue in iudicio agendo iniuriarū siue alio modo etiam extra ius: vt patet generali ratione: peccata enim & contrà. & ad hoc. C. eodem. l. si non es. & l. si non cōuicij. & l. penulti. & suprà ad Sylla. l. lege. & C. de off. re. prouin. l. iustissimos. & in decretis. ij. quæst. j. si peccauerit. Accursius.

v ¶ Perinde agendū est.] & ita iniuriarum nascitur actio: sed non intantum: vt. s̄. eodem. l. prætor. §. penul. & s̄. de pericul. & commodo rei vend. l. custodiam. & facit. s̄ eodem. itē apud. §. ait prætor. sic econtra maior dicitur quæ à seruo fit: vt. s̄. l. proxima. §. quædam. Accursius.

x ¶ Iniuriarum.] vt. s̄. eo. l. j. in fine. & C. eodem. l. ij. & inst. eodem. §. patitur. Accursius.

y ¶ Quòd.] id est quia.

z ¶ Nomine.] scilicet viri. id est pro iniuria quæ videtur viro fieri, cùm eius vxori fiat.

† Iste text. est valde not. & sing. ad hoc ꝙ quemadmodum procurator cōstitutus ad negotiū siue negotia potest per consequentiam etiam deducere rem in iudiciū, per glo. no. in. l. cū minor. s̄. rem ra. ha. ita etiam cōstitutus hoc modo, constituo te ꝓcuratorē rerū mearū. nā videtur constitutus ad recuperāda & exigēda nomina debitorum. Bolo.

† Scribent. hic maximè Bart. dicunt hūc textum not. ad hoc ꝙ nepos debet aliàpatre suo: non autem ab auo: & hoc dum dicit tex. in omnibus tueri Bolog.

a ¶ Certus sum ego.]& sic non obst.ſ.e.item apud.§. cui. vbi dicitur incertæ personæ non fieri iniuriam.

b ¶ Putet me.]ad.§.istū facit.ſ.quod vi,aut clàm.l.aut qui.§.si quis dum.& ad leg.Aquil.sciẽtiam.§.qui cùm aliter.& de fur.l.falsus.§. qui alienum.& de neg.gest.item si cùm putaui.§.fi.& de ser.cor.doli. &.ȷ.de adul.si postulauerit.§.si liber.&.ȷ. ꝑ xi.§.in fi.sed contrà.ȷ. proxi.§.in princi. Sed 10 ibi extra personam patientis producitur: & sic duo contra propositum inferentis: qđ nõ potest esse: & sic etiam potest tolli aliud contrà.ſ.e.item apud. §.interdum:. item non obstat.ſ.eo.illud.§.fi. quia ibi nõ habuit a-20 nimum inferendi iniuriam alicui. & eodẽ modo respondeo ad.l. si cum seruo.Item facit arg.contra.ſ.quib. ex cau.in pos.ea.l. Fulcinius. §. quod si aduersus.&.C.de hæred. insti. si pater. &. ſ. de iurisdi.om.iudi. si per 30 errorem . sed in hoc exigebatur consensus duorum:quod hic nõ est.

velle.nam certus sum ego [a] , licet ille putet me [b] aliū esse quàm sim: & ideo iniuriarū habeo actionẽ. ¶ At cùm aliquis filiumfami [c] . patremfami.putat [d] ,nõ potest videri iniuriā patri facere: non magis quàm viro,si mulierem viduā esse credat:quia neq; in personam eorū [e] confertur iniuria:nec trāsferri personæ putatio ex persona filiorum ad eos potest : cùm affectus [f] iniuriam facientis in hunc tanquàm in patremfa.consistat.ꝙ si sciſſet [g] filiumfamil.esse, tamen si nesciſſet cuius filius esset,dicerẽ (inquit)patrem suo nomine iniuriarum agere posse:nec minus virum [h] ,si ille nuptam esse sciret [i] : Nam qui hæc non ignorat: cuicūq; patri,cuicūq; marito, per filiū, per vxorem † vult facere iniuriā.

Caius ad edict. LEX XIX.

SI creditor meus cui paratus sum soluere, in iniuriam meā fideiussores meos interpellauerit: iniuriarum mihi tenetur [k] .

Idem Aliâs Modesti. L. XX.

SI iniuriæ faciendę gratia Seia domum absentis debitoris signaſſet sine authoritate eius qui concedendi ius potestatẽmve habuit:iniuriarum actionem intendi posse responsum [l] est.

Iabolenus. LEX XXI.

Z INiuriarum ęstimatio [m] non ad id tempus quo iudicatur, sed ad id quo facta est,referri debet.

Vlpianus ad Sab. L. XXII.

SI liber pro fugitiuo apprehensus [n] erit: iniuriarum cùm eo agit [o] .

Paulus ad edict. L. XXIII.

IS qui in domum [p] alienam inuito domino introierit,quamuis eum in ius vocat, actionem iniuriarum in eum cõpetere Ofilius ait.

Vlpianus ad Plaut. L. XXIIII.

SI quis proprium seruū distrahere prohibeatur à quolibet, iniuriarum experiri potest [q] .

Idem ad edict. L. XXV.

SI stuprum serua passa sit,iniuriarum actio domino dabitur:at si celauerit mancipium,vel quid aliud furandi animo fecerit, etiam furti [r] :vel si virginem immaturam stuprauerit,etiam legis Aquiliæ actionẽ [s] competere quidam putant.

*Caius. L. XXVI.

SI quis seruum meum vel filiū ludibrio habeat, licet consentientem [t] :tamẽ ego iniuriam iam videor accipere:veluti si in popinam duxerit illum,si alea luserit [v] .Sed hoc vbicunq; [x] locum habere potest quoties ille qui suadet,animum iniuriæ faciendę habet.Atquin potest malum consilium dare & qui dominum ignorat:& ideo incipit serui corrupti actio neceſſaria esse [y] .

Idem ad edict. L. XXVII.

SI statua † patris tui in monumento [z] posita saxis [a] cæsa est: sepulchri violati agi non posse,in iuriarum posse Labeo scribit.

Vlpianus ad Sab. L. XXVIII.

3 INiuriarum actio in bonis nostris [b] non computatur antequā litem contestemur.

c ¶ Cùm aliquis filiumfami.]ex parte suppositi,patremfa.ex parte appositi.Accur.

d ¶ Putat.]id est credit patremfa.qui filius 40 fa.est.Accursius.

e ¶ In personam eorum.]s.parentum.

f ¶ Affectus.]qui inspicitur:vt.ſ.e.l.illud. in prin.

g ¶ Sciſſet.]mutat casum.& sicut hîc subijcit,loquitur.ſ.e.l.j.in princ.&.§.siue autem.

50 h ¶ Virum.] posse agere.

i ¶ Sciret.]licet ignoret cuius esset . aliud est in seruo.nam si fiat iniuria ab ignorante, cùm esset nõ facturus si dominum cognouiſſet:non tenetur : vt in contrario.ſ. eo. itẽ a-60 pud.§. interdū . Vel dic ꝙ licet non crederet eius filium vel vxorem:tamen animus eius erat,vt cuiuscunq; esset filius vel vxor,idem facturus esset : vt subijcit.secus si nullo modo feciſſet si Titij puta filium vel vxorem cognouiſſet esse:vt ibi:potest tamẽ tūc agi filij vxoris ve nomine:ar. ſ.e.itẽ apud.§.si qs sic.& facit.ſ.ad Mace.l.sed Iulian⁹.§.itẽ si duos.

SI creditor.]CASVS.Creditor meus cùm vellem ei soluere,interpellauit fideiussores meos cauſſa me iniuriandi. Dicitur 70 ꝙ habeo hanc actionem contra eum.Fran.

k ¶ Tenetur.]s.qui satisda.cog.l.si verò pro.§.qui pro.Accur.

SI iniuriæ.]CASVS. Domum debitoris absentis in iniuriam eius signauí quasi debitoris mei, sine authoritate eius qui potest hoc concedere.dicitur ꝙ teneor hac actione.Franc.

l ¶ Posse respon.]& facit.ſ.de furtis,qui vas.in princip.&.§.fi.&.l. qui iniuriæ.&.C.vt nemini lice. sine iudi. auth. sig.impo.l.j.&.ij.& ȷ.de pœnis.l.ij.&.ȷ.de regu.iur.l.nemo de domo.&.C.ad.l. Iuliā de vi publi.l.in poſſeſ.&.l.qui in domum.

m INiuriarum æstimatio.]aliâs actio,aliâs ęstimatio.& dic re-80 ferri ad tempus illatæ iniuriæ,cùm fortè posteà sit facta vilior persona,vel econtra honestior:& fiet hæc æstimatio per sacramentū agẽtis:qui iuret ꝙ tantū de suo potius amisiſſet, quā hanc iniuriam esset paſſus,& non se paſſurum iniuriam pro tanto,vel nolle esse tantum lucratum.arg.ȷ.de pœnis.l.penul.& sic intelligitur insti.e.§.pœna.sed cùm hęc actio descendat ex lege Corne.non iniuriam paſſus, sed iudex æstimat:vt.ȷ. eo. constitutionibus.§. fi. & est sic ad legem. ſ.si quis cau.qui autem.§.illud.&.ſ.si ta.te.ex.in fine.& de edẽ. vbi.

§.j.& de ser.cor. doli.§.fi.Sed arg.contrà.ſ.man.l. si procuratorem. §.mandati.&.ȷ.de iure fis.l.iij.§ diui fratres.

SI liber.]CASVS. Cępi liberū hominẽ sciẽs eū liberū quasi fugitiuum seruum meum:teneor ei hac actione.Franciscus.

n ¶ Apprehensus.]à sciente liberum,& cauſſa inferendæ iniuriæ: ne obsit.ſ.eo.illud.§.si quis.at seruum fugitiuum capere licet:vt.ſ. de ser.fugi.l.j.§. vnusq10 uisq;.

o ¶ Agit.] apprehensus.Accursius.

IS qui in domū.] CASVS: Qui domum alienam inuito domino domus intret:licet intret cauſsa vocãdi eum in ius, acti.iniuriarum tene-20 tur.Franciscus.

p ¶ Is qui in domum.]vt &.ſ. de in ius vocan.l.plerique.& in aut.vt desun.seu fune.§.j.&.ſ.de furtis. l. vulgaris. §. qui furti. &.ȷ.de regu. iur.l. nemo.&.ſ.e.l.si iniuriæ.

SI quis.]CA-30 SVS. Siquis ꝓhibet me vendere seruum meum: iniuriarū actione tenetur. Frã.

q ¶ Experiri potest.]vt.ſ.eo.iniuriarum.§.penul.&.§.fi.

SI stuprū.]CASVS. Stuprasti ancillam meam. tene-40 ris mihi hac actione.si autem seruū meū celasti:furti teneris. si autem ancillam meā nondum viripotẽtem stuprasti, teneris etiā actione legis Aquilię. Franciscus.

r ¶ Etiam furti.] cū non erat meretrix: a-50 liâs ceſſat furti:vt.ſ. de fur.l.verū.&.l. fullo.§.qui ancillam. quę sunt contra.& facit. ſ. eodem.l. sed est quæstionis.§.fina.& infrà de adult. l. inter liberas.in princ.

s ¶ Actionem.]sed si matura,ceſſat Aquil. 60 vt suprà ad legem Aquil.si seruus serui.§.si oliuā . Accur.

SI quis seruum] CASVS. Seruum meum vel filium meum ludibrio habuisti, vt si in popinam eum posuisti,si malam ducere cum fecisti vitam: licet ipse filius his cõsentiret:si tamen animo mihi iniuriandi hoc fecisti,teneris mihi hac actione.si autem ignorabas eum seruū,& ei persuasisti hoc:serui corrupti accusatione teneris mihi. Fran.

t ¶ Consentientem.]sic.§.eodem.l.j.§.vsq;.& infrà de sica.l. lege. 70 §.fina.

v ¶ Luserit.]i.ludere fecit.

x ¶ Hoc vbicunque.]aliâs vbicunq;,& aliâs vtrunq;.

y ¶ Neceſſaria esse.]quia ceſſat iniuriarū,vt.ſ.itẽ apud.§.interdū. & facit.ſ.de ser.cor.l.doli verbū.§.si quis dolo.&.l.j.§. fi. Accursius.

SI statua.]CASVS. Statuas positas in honorem patris mei iuxta monumentum eius,si aliquis proijciens lapides eas destruxit,hac act.agam.non ac.sepulchri violati.Fran.

z ¶ In monumento.]id est iuxta monumẽtum:alioquin si in ipso monumento affixa vel non se paſſurum esset,secus esset:vt.ȷ. de sepul. vio. 80 l.ij.contrà.vel ibi erat sepulchrum,hîc monumentum nondum religiosum.Item nec ibi dicitur dari sepulchri violati: sed interdictū quod vi,aut clàm.Accursius.

a ¶ Saxis.]id est percusione lapidum.

INiuriarum.]CASVS. Actio iniuriarum mihi competens non dicitur in bonis meis:& ideo non transmittitur ad hæredes ante litem contestatam.Fran.

b ¶ In bonis nostris.]quo ad hoc vt trāsmittamus ad hæredes:vt insti.de

† Adde an iniuriam filio illatam pater remittere posſit: vide in . l. sed si vnius §. filiusfa. ſ.eo.gl.& Bart.in.l.in personā.ſ. de pac. vbi ꝙ sic: nisi sit illata per cõiūctā personā.ſ. Lucius.secundū Bar.ſ.solut.matr.& Alex.in pre alleg.§.filiusfa.

* al.Paul. ad edict.

† Iste textus probat ꝙ in famia facta cõtra defunctum est hæredis iniuria: & ideo potest hæres agere in iuria actione.text. est expressus: & ibi apostillam eū secūdū Bo lo.in.l.§. & si fortè. ſ.eo.

instit. de perpe. & tem. actio. §. si hæredibus. sed dum viuimus, est in bonis: vt tam per nos quã per alios exerceamus: vt. s. eo. sed si vnius. §. idem ait & si nepoti. vnde & vendere eam possum: vt. C. de hæredi. vendi. l. fin. licet quidam cõtra per. l. istam. est autẽ ratio quare non transmittimus: quia ad solam vindictam datur: vt. s. de col. bono. l. cùm emancipati. §. emancipatus. & facit. s. eo. iniuriæ. in princip. &. s. e. item apud. §. in 10 iuriæ. & de verbo. significa. si cui. §. j. & de popula. actio. l. penul. &. s. si quis cau. si eã. §. qui iniu. & de his qui deiece. & effu. si ve rò. §. hoc autem. & suprà ad. l. Falci. pœnales. in principio. & de lega. j. si pluribus. in fi 20 ne. &. C. ex delic. defun. l. j. Accursius.

Si seruum.] CASVS. Seruo meo facta est iniuria: & sic mihi nata est actio iniuriarum, hanc actionem non perdo licet seruum illum vendam vel manumittam. & 30 hoc dicit hæc lex. & princi. sequen. Secundò dicit. filio facta est iniuria: & sic tam patri quàm filio nata est hæc actio. non tamen fiet æstimatio eadem. pòt em̃ esse maior iniuria ratione filij, cùm sit fortè in dignitate, 40 non pater. & hoc dicit hæc. l. & sequen. & seq. Franc.

a ¶ Actio.] adiũgitur legi sequenti. & facit suprà arbo. fur. cæsa. l. fi. & quod vi, aut clã, is qui in puteum. §. si posteà. & de op. lega. si Pãphilo. & si quid in 50 frau. patr. l. j. §. si seruo. Accursius.

b Seruo.] facit. s. de act. & obli. l. quæcunq;. & de se. cor. doli. in fine. fed argu. con trà. s. quando dies leg. ce. l. si vsumfructum. in fi. Accursius.

c ¶ Quis dubitet.] 60 quasi dicat, nullus dubitat quin competat etiam post manumissionem vel alienationẽ.

d ¶ Filio.] facit suprà de procuratoribus. l. non solùm. §. si pater. & infra eodem. pater. & suprà eodem. sed & si. §. interdum. &. s. de pac. l. in personam.

Paulus ad Sab. LEX XXIX.

Si seruum cuius nomine iniuriarum actio tibi cõpetit, manumiseris, aut alienaueris: superest tibi iniuriarum actio [a].

Vlpianus ad Sab. LEX XXX.

Seruo [b] autem manumisso non competere actionem ob iniuriam quam in seruitute passus est, quis dubitet [c]? ¶ Filio [d] si iniuria facta sit: cùm vtriq; tam filio quàm patri acquisita actio sit, non eadem vtriq; faciẽda æstimatio est.

Paulus ad Sab. LEX XXXI.

Cum possit propter filij dignitatem maior ipsi quàm patri iniuria facta esse.

Vlpianus ad Sab. LEX XXXII.

Nec magistratibus licet aliquid iniuriosè facere. Si quid igitur per iniuriam fecerit magistratus, vel quasi priuatus, vel fiducia magistratus: iniuriarũ potest conueniri. Sed vtrum deposito magistratu? an verò & quã diu est in magistratu? Sed verius est, si is magistratus est, qui sine fraude [e] in ius vocari non potest: expectãdum esse quoad magistratu abeat [f]. Quòd si ex minoribus magistratibus erit, id est, qui sine imperio aut sine potestate sunt magistratus: etiam in ipso magistratu posse eos conueniri.

Paulus ad Sab. LEX XXXIII.

Quod reipublicæ vindicandæ †caussa secundum bonos mores fit: etiam si ad contumeliam [g] alicuius pertinet: quia tamen non ea mente magistratus faci, vt iniuriam faciat, sed ad vindictam magistratus publicè respiciat: actione iniuriarum non tenetur.

† Vide Budæũ hic in annot. posterio. signi ficat enim hoc loco vindicande i. asserende ab impro. bis & facinorosis, al. venerãdæ.

Caius ad edict. L. XXXIIII.

Si plures serui aliquem simul ceciderint, aut conuicium alicui fecerint: singulorum propriũ est maleficium [h] & tantò maior est iniuria, quanto à pluribus admissa est: imò etiam tot iniuriæ sunt, quot & personæ [i] iniuriam facientium.

Vlpianus. LEX XXXV.

Si quis iniuriam atrocem fecerit, qui contemnere [k] iniuriarum iudicium possit ob infamiam suam & egestatem: prætor acriter exequi hanc rem debet: & eos qui iniuriam fecerunt, coërcere [l].

Iulianus ad edict. L. XXXVI.

Si filij nomine cum patre iniuriarum agere velim, & is procuratorem det: non intelligitur filius defendi, nisi iudicatum solui satisdetur [m]: & ideo actio aduersus filium, tanquàm à patre non defendatur, danda erit [n].

Martianus. LEX XXXVII.

Constitutionibus principalibus cauetur, ea quæ infamãdi alterius caussa in monumenta publica posita [o] sunt, tolli de medio. ¶ Etiam ex lege Cornelia [p] iniuriarum actio ciuiliter moueri potest, condemnatione æstimatione [q] iudicis facienda.

Scæuola. LEX XXXVIII.

Nec magistratibus.] CASVS. Si magistratus facit alicui iniuriã: tenetur hac act. & si est de magnis magistratibus, conuenietur finito officio. si autẽ est de minimis magistratibus, cõuenietur etiam durante officio. Fran.

e ¶ Qui sine fraude.] id est pœna: vt. s. de ædil. edi. cùm autẽ. §. ex-70 cipitur. vt quia habet merum imperium: vt hîc, &. s. de in ius vocã. l. ij. &. s. quibus ex cau. ma. sed & si per prætorẽ. §. ait prætor. & hoc casu loquitur. s. de iudi. l. pars. quæ videtur contra fi. huius. l. hoc autem fallit quando in officio delinquunt: vt C. ad legem Iuliam repetund. l. iubemus. & quando actio tempore periret vsq; ad contestat. lit. vel hodie ad executionem: vt. s. de offi. præsi. l. senatusconsulto. & C. de anna. excep. l. vt perfectius. sed hodie dicunt quidam indistinctè eos conueniri etiam durante magistratu coram episcopo locorum: vt in aut. vt diffe. iud. §. si tamen. sed Ioan. dicit ibi quando in officio delinquunt: vt hîc erat. minores autem dic qui habent simpli 80 cem iurisdictionẽ: tamen hi possunt cõueniri: vt subijcit, &. s. quod metus caussa. l. continet. & ad leg. Aquil. l. quemadmodum. §. magistratus. & facit ad primam partem tantum. j. de adult. l. si adulteriũ. §. fina. & . j. l. proxi. &. s. de operis noui nunc. l. de pupillo. §. si quis ipsi. &. s. de tute. & ratio. distra. l. nisi. §. si. & l. sequen. & ad totam suprà eodem. l. iniuriarum. §. j. & . ij. & . C. de offi. præfec. pretori. & illy-ri. l. de ordinario. apparet ex præmissis ꝙ in casu huius legis indistinctè conuenitur etiam durante magistratu: cùm in eo deliquerit. Accursius.

f ¶ Abeat.] id est recedat. Accursius.

Quod reipublicæ.] CASVS. Cùm quidam miles se malè habuerat in prælio: iudex siue potestas terræ fecit scutum prædicti militis perforari: & hoc fecit vt alij milites sint fortes in prælio. Dicitur quòd iste potestas non tenetur hac act. Fran.

g ¶ Ad contume- 10 liam.] vt si alicuius scutum perforet quia in bello malè se habuerit. Azo. & facit suprà eodem. iniuriarum. §. j. & . ij. & . §. quędam. & de fur. qui iniuriæ. in princi. & infrà de termino moto. l. ij. §. de pœna. & suprà si o-20 misi. cau. testa. l. quia autem. §. si patronus. in fi. §. & suprà. l. prox. Accursius.

Si plures serui.] CASVS. Plures serui aliquem verberauerunt. quilibet dicitur delinquere. & tot sunt iniuriæ quot 30 sunt personæ facientes iniuriam. quod ex pone vt in gloss. Fran.

h ¶ Maleficium.] vt suprà ad leg. Aquil. l. ita vulneratus. in fi.

i ¶ Quot & personæ.] si sunt plurium serui. vel dic quòd vnius. sed tunc suffice-40 ret tantum præstari quantum si liber præstaret: vt suprà si famil. fur. fecisse dicatur. l. j. & ad leg. Aqui. l. illud. licet sint plura facta: vt suprà de iurisdict. om. iudi. si familia.

Si quis.] CASVS. Qui-50 dam fecit mihi iniuriam: & nihil habet: & sic non potest mihi satisfacere. Dicitur quòd punitur corporaliter. Franciscus.

k ¶ Contemnere.] contemnit, quia emen dare iniuriam pecu-60 niariter non potest. Item nec nocet ei infamia. ad quod. C. vt in. cer. temp. l. iij. Infamatur enim iniuriarum damnatus: vt suprà de his qui notan. infa. l. j.

l ¶ Coercere.] corporaliter. ad quod. j. de pœnis. l. j. §. fi. & . j. eo. l. fi. &. s. de admi. tu. l. Alphenus. & de in ius vo. l. fi.

Si filii nomine.] CASVS. Filius tuus fecit mihi iniuriam. volo agere cõtra te patrẽ nomine filij tui. tu ordinas quendã procuratorem, qui defendat filium tuum, qui procurator non vult satisdare iudicatũ solui. Dicitur ꝙ non dicitur defendi hic filius: & ideo 70 ipse filius se debet defendere. Franc.

m ¶ Satisdetur.] vt suprà qui satis. cog. si filius. & suprà qui. ex cau. in posses. ea. l. hoc autem. §. fina. & . C. de tuto. & cur. qui satis non de. l. fin.

n ¶ Danda erit.] sic ergo defensio filij in subsidium conceditur filio: vt hîc, &. s. de noxa. l. noxalis. & . l. quoties. sic & aliàs appellandi tempus indulgetur seruo. Item not. ꝙ licet patri recusare defensionem, cùm nullum vsumfructũ ei afferat lex: vt. C. de bo. quæ libe. l. fi. §. fin autem patre. Accursius.

Constitutionibus.] CASVS. Carmen famosum de ali-80 quo est positũ suprà quodã monumentũ. Dicitur ꝙ tolli debet siue remoueri. & qui imposuit, tenetur act. iniuriarũ ciuili, non solũ lege Cornelia prætoria: & fit condemnatio arbitrio iudicis. Fran.

o ¶ Posita.] id est publicè posita, vt carmen famosum.

p ¶ Etiam ex lege Cornelia.] non solùm prætoria. & facit instit. eo. §. sed & lex. & . §. in summa. & . s. e. prætor. §. posse.

q ¶ Aestimatione.] quod dic vt. s. eo. l. iniuriarum æstimatio. sed si criminaliter: tunc dic vt. j. eo. l. fi.

Senatusconsulto.] Casus. Portabam quãdam statuam principis, ideo (vt dicebam) quia timebam Titium, qui me volebat occidere: vt dicebam. & hoc faciebam in iniuriam Titij. dicitur quod tenetur Titio hac actione. Fran. Accur.

a Portet.] j. de pœnis. l. capitalium. §. ad statuas.

Senatusconsulto cauetur, ne quis imaginem Imperatoris in iniuriam vel inuidiam alterius portet [a]: & qui contrà fecerit, in vincula publica mittatur.

Venuleius. LEX XXXIX.

Vestem † sordidam rei [b] nomine in publico habere, capillúmve [c] submittere, nulli licet: nisi ita coniunctus sit affinitate †, vt inuitus in reum testimonium [d] dicere cogi non possit.

Martianus. LEX XL.

Diuus Seuerus Dionysio Diogeni ita rescripsit: Atrocis iniuriæ damnatus, in ordine decurionum esse non potes [e]: nec prodesse tibi debet error [f] præsidum, aut eius qui de te aliquid pronunciauerit [g], aut eorum qui contra formam iuris mansisse te in ordine decurionum putauerint [h].

Neratius. LEX XLI.

Pater cuius filio [i] facta est iniuria, nõ est impediendus, quò minus duobus iudicijs & suam iniuriam persequatur, & filij.

Paulus. LEX XLII.

Iudici ab appellatoribus [k] cõuicium fieri nõ oportet: alioquin infamia notantur [l].

Caius. LEX XLIII.

Qui iniuriarum actionem [m] per calumniam instituit, extra ordinem [n] damnatur: id est, exilium, aut relegationem, aut ordinis amotionem patitur.

Iabolenus. LEX XLIIII.

Si inferiorum dominus ędium, superioris vicini fumigandi caussa fumũ fecerit: aut superior vicinus in inferiores ædes quid aut proiecerit, aut infuderit: negat Labeo iniuriarum agi posse: quod falsum puto, si tamen [o] iniuriæ faciendæ caussa immittitur.

Hermogenianus. LEX XLV.

De iniuria nunc extra ordinem ex caussa & ex persona [p] statui solet. Et serui quidem flagellis cæsi dominis restituuntur liberi verò humilioris quidem loci fustibus subijciuntur: cæteri autem vel exilio temporali vel interdictione [q] rei certæ coercentur.

Vestem.] Casus. Cùm quidam esset accusat⁹ de aliquo crimine: portare volebam vestes nigras vel barbam longam, quasi in signum tristitiæ futurę de accusato. dicitur, quod non possum, nisi essem de coniunctis. Frãciscus Accursius.

b Rei.] id est accusati.

c Capillumve.] Sic dictum in signum tristitiæ, & caussa inferendæ iniuriæ faciebat.

d Testimonium.] quæ istę sunt, habes. s. de testi. l. lege Iulia. his enim hoc facere permittitur propter dolorem: & sic ratio sanguinis tollit præsumptionem inferendæ iniuriæ. sic. C. de adul. l. si quis adulterij. & de episco. & cleri. cum qui. & quod falso tuto. aut. l. pe. & facit. s. item apud. §. generaliter.

† Ad legis huius intelligẽtiã vide Budæ. in annot. poste ri. hic.

† Ratio autem huius tex. est: quia animus iniuriandi nõ præsumitur inter coniũctos vsque ad septimũ gradũ glo. est not in. l. vt vim. s. de iusti. & iur. quã limitabis vt per Bar. ibi. & ni si in atrocissimis delictis.

† al. Marcellus.

Diuus.] Casus. Damnatus pro iniuria atroci, est infamis: & ideo non potest esse decurio: nec prodest ei error iudicis. quod dic vt in glo. Fran. Acc.

e Non potest.] quia est infamis: vt. C. de dignũ. l. ij. & C. de infa. decuriones. & C. de cu. l. infamia. Accur.

f Error.] in iure. Azo.

g Pronunciauerit.] super iniuria: nõ autẽ aliquid dixit de remotione ab ordine: sed putauit te posse remanere. Alij dicunt quòd expresse pronũciauit quòd in ordine remaneret.

h Putauerint.] imò minorata pœna minoratur infamia: vt. C. de his qui not. infa. l. & si seuerior. Solu. ibi caussa cognita fuit minorata: hîc nõ: vt hîc, vt. j. ad munici. l. ordine. circa prin. Vel dic quod hîc nõ fuit minorata: sed hoc dicit hæc lex. Alij vt P. dicũt in hoc crimine pœna minorata non tolli infamiã, vtpote atrociori: sed aucta sic. Itẽ nec obst. j. de pœ. l. in seruorũ. qa & ibi fuit aucta: quod hic nõ fuit.

Pater.] Casus. Facta iniuria filio, pater potest suo nomine agere iniuriarum: item & nomine filij. Franc. Accur.

i Pater cuius filio.] facit. s. eo. l. j. §. si. & l. sed si vnius. §. fin. & de pecu. l. non solùm. §. si pater. & s. co. seruo. §. filio. & l. cùm possit.

Iudici.] Casus. Qui appellat à sentẽtia iudicis, non debet iniuriam dicere ipsi iudici à quo appellat. & si dicit, tenetur hac actione: & condemnatus fit infamis. Fran. Accur.

k Iudici ab appellatoribus.] vt. j. de appel. illud idem. & econtrà: vt. C. de appel. l. & in maioribus. & l. si quis prouocatione.

l Notantur.] post cõdemnatione in actione iniuriarũ de eis factã.

Qui iniuriarum.] Casus. Qui accusat per calumniã criminaliter Titiũ de iniuria, & nõ probat: extra ordinẽ dãnatur, & datur in exiliũ, vel similẽ pœnam patitur. Franc. Accur.

m Qui iniuriarum actionem.] i. accusationem.

n Extra ordinem.] i. criminaliter. & facit. j. ad Turpil. l. si quis repetere. §. si stellionatus.

Si inferiorum.] Casus. Dominus inferioris domus facit fumum caussa me iniuriandi in alta domo. dicitur quod tenetur hac act. Item si proijcio aquam vel aliquid aliud in inferiorem domum iniuriæ caussa: tenetur hac act. Fran. Accur.

o Si tamen.] facit. s. si serui. vend. l. sicuti. §. Aristo. sed quidam signant contrà. sed non est. Accursius.

De iniuria.] Casus. Iniuriam faciẽs potest puniri extra ordinẽ secundũ qualitatẽ personę quę facit iniuriã, & quæ sustinet. hinc est, quod seruus faciẽs iniuriã verberatur, & domino redditur. liber verò si est vilis persona, fustibus subijcitur. cæteri autẽ homines vel in exiliũ dantur, vel certo loco interdicunt. Frãc. Acc.

p Ex persona.] dic vt. s. e. prætor. §. atrocẽ. & l. sed si vni⁹. §. quædã. & facit. s. l. lex Cor. §. fi. & insti. e. §. in summa. & s. eo. si quis iniuriam. & de suspec. tuto. l. si tutor. §. sed sciendum.

q Vel interdictione.] quia interdicet forte ei ars sua. Acc.

TITVLVS XI.

De extraordinariis criminibus.

Paulus li. 5. sententiarum. LEX I.

Solicitatores alienarũ nuptiarum [r], itẽq; matrimoniorũ interpellatores [s], & si effectu sceleris potiri non possunt, propter voluntatem [t] tamen perniciosæ libidinis extra ordinem puniuntur. ¶ Fit iniuria contra bonos mores, veluti si quis fimo corrupto aliquem perfuderit [v]: cœno, luto oblinierit: aquas spurcauerit [x]: fistulas, lacus, quidve aliud ad iniuriam publicam cõtaminauerit [y]: in quos grauiter animaduerti solet. ¶ Qui puero * stuprũ, abducto [z] ab eo vel corrupto comite, persuaserit: aut mulierẽ puellámve interpellauerit: quidve impudicitiæ gratia fecerit: * domũ

De extraordinariis criminibus. ¶ Suprà de priuatis & nominatis criminibus, nunc de innominatis secundum Azo. Vel dic secundũ R. sic. De priuatis delictis ex quibus etiam ciuiles nascuntur actiones, posuimus: dicturi infrà de his criminibus ex quibus solę criminales oriũtur actiones, publicæ ordinariæq; pœnam irrogantes: præmittimus de his criminibus ex quibus sunt executiones criminales & extraordinariæ & priuatæ.

* prætextato. stuprũ aliud ue flagitiũ abducto &c.

* donum.

Solicitatores.] Casus. Qui solicitat vxorẽ alienã volẽs cũ ea iacere, vel dicit, quod vult eã accipere in vxorẽ: licet nõ habuit effectũ hoc delictũ: ad aliquẽ tamẽ peruenit actũ: extra ordinẽ punit. Secũdò, enumerat quędã delicta quę puniũtur extra ordinẽ: vt si quis firmum corruptũ in aliquem deiecit: vel aquas vel lacũ destruxit: vel quid aliud ad iniuriam publicam contaminauit. Tertiò, enumerant quædam alia delicta, quæ puniuntur extra ordinem. Fran.

r Nuptiarum.] i. vxorum nuptarum vt cum eis rem habeant.

s Interpellatores.] qui eas volunt ad vxores: licet hoc esse non possit. Accursius.

t Propter voluntatem.] sic. C. de epi. & cle. l. si quis non dicam. & de fur. l. si quis persuaserit. & ad le. Iul. maie. quisquis. & C. si quacunq; prædi. pote. l. j. in prin. Sed arg. contrà suprà de his qui not. infa. l. qui autem. Item argu. contrà suprà quod quisq; iur. l. j. in fi. sed hic speciale propter enormitatem criminis. sed an hic peruenerunt ad aliquem actum? R. ñ. sic, vt ad colloquium vel basia quę sunt precedentia veneris: vt infrà de adul. l. quod ait lex. aliâs contrà: vt infrà de pœnis. l. cogitationis. & adde hîc quod no. C. de his qui ad eccl. confu. præsenti. circa prin. & facit. s. tit. j. l. item apud. §. si quis virgines. & C. de fica. l. fi.

v Perfuderit.] i. si quid cõburatur cum aliquo cuius fumus est pestifer. vt sulphur: quo casu fumus dicitur corruptus. aliâs est fimo corrupto, & tunc eam turpitudinem in aliquem deiecit. Accur.

x Spurcauerit.] id est contaminauerit. spurca tamen propriè est quod ab ore porci cadit.

y Contaminauerit.] facit. C. de re mili. l. cum supra.

z Abducto.] scilicet comite.

præbuerit: prætiumve quo id [a] persuaderet, dederit: perfecto flagitio punitur [b] capite: imperfecto in insulam deportatur [c]: corrupti comites summo † supplicio [d] afficiuntur.

Cœtus illicitos prohibet fieri etiam à ueteranis sub prætextu religionis. hoc dicit. Fran.

Vlpianus li. 4. opinio. **LEX II.**

SVb prætextu religionis, vel sub specie soluendi voti, cœtus illicitos [e] nec à veteranis [f] tentari oportet.

De stellionatus crimine uel expilatæ hæreditatis potest quis accusari: non tamen puplicæ accusationes sunt. Fran.

Idem li. 4. de adul. **LEX III.**

STellionatus vel expilatæ hæreditatis iudicia accusationem quidem habent: sed nõ sunt publica [g].

Fœmina quæ studiosè fecit abortum, in exilium temporale damnatur. hoc dicit. Franc.

*Martianus. **LEX IIII.**

DIuus * Verus & Anto. rescripserunt eam quæ data opera partum abegerit [h], à præside in temporale exilium [i] dandam. Indignum enim videri potest, impunè eam maritum liberis fraudasse.

Vlpian. li. 4. de offi. procõsul. **LEX V.**

IN eum cuius instinctu ad infamandum dominum seruus ad statuam confugisse compertus erit: præter corrupti serui actionem, quæ ex edicto perpetuo competit, seuerè animaduertitur [k].

Idem li. 9. de offi. procõs. **LEX VI.**

ANnonam attentare & vexare vel maximè Dardanarij [l] * solent: quorum auaritiæ obuiam itum est, tam mandatis quàm constitutionibus. Mandatis denique ita cauetur, Prætereà debebis [m] custodire ne Dardanarij vllius mercis [n] sint: ne aut ab ijs qui coëmptas [o] merces supprimũt [p], aut à locupletioribus q fructus suos æquis pretijs vendere nolunt, dum minus vberes prouentus [q] expectát: annona oneretur. Pœna autem in hos varia statuitur. nam plerũque si negotiantes sunt, negotiatione tantum eis interdicitur: interdum & relegari solent: humiliores [r] ad opus publicum dari. Onerant annoná etiá stateræ [s] adulterinæ: de quibus diuus Hadrianus edictũ proposuit. quo edicto pœnam legis Corneliæ [t] in eos statuit perinde ac si lege testamentaria, quòd testamentum falsum scripsisset, signasset, recitasset, dánatus quis esset. Sed & diuus Hadrianus eum qui falsas mensuras habuit, in insulam relegauit [v].

Idem li. 8. de offi. procõsul. **LEX VII.**

SAccularij [x] * qui vetitas artes exercentes, in sacculos partẽ subducunt [y], partem subtrahunt: item qui directarij appellantur, hoc est, ij qui in aliena cœnacula se dirigunt furandi animo: plus quàm fures puniendi sunt: idcircoque aut ad tempus in opus dantur publicum: aut fustibus castigá tur & dimittuntur: aut ad tempus relegantur. Sunt prætereà crimina quæ ad executionem [z] præsidis pertinent, vtputa si quis instrumenta sua prodita esse dicat [a] Ná huius rei executio [b] præfecto vrbi â diuis fratribus data est. Sunt quædam * quæ more prouinciarum coërctionem solẽt admittere: vt in prouincia Arabia [c] σκοπελίσμου crimen appellant, cuius rei admissum tale est, plerique [d] inimicorum solent in prædium inimici σκοπελίζειν, id est lapides ponere, indicio [e] futuros quòd is qui eum agrum coluisset, malo letho periturus esset insidijs eorum qui scopulos [f] posuissent. Quæ res [g] tantum timoris habet, vt nemo ad eum agrum accedere audeat, crudelitatem timens eorum.

---

a Quo id.] aliâs is.

b Punitur.] hic ergo de ordinario crimine tractat scilicet de adul. & stupro. vel dic punit̃ id est puniri solet. & facit insti. de pub. iudi. §. item lex Iulia.

c Deportatur.] erant enim corrupti comites: & sic aliquod conamen interuenit. Acc.

d Summo supplicio.] quod mors est &c. vt. j. de pœn. vltimum supplicium.

e SVb prætextu.] Illicitos. quales omnes sunt, nisi specialiter cõtra probetur: vt. j. de col. illi. l. iij. §. j. & facit. C. de sac. san. eccl. l. qui sub p̃textu.

f Nec à veteranis] non solũ à iuuenibus.

g STellionat⁹.] Nõ sunt publica. vt. s. de infa. l. quid ergo. §. fin. & j. de cri. ste. l. j. & iij. §. pe. & C. de cri. stel. l. iij.

h DIuus.] Abegerit. id est abortũ fecerit.

i Exiliũ.] ante quadraginta dies[a]: quia antè non erat homo: posteà de homicidio tenet̃ secũdum legem Moysi, vel legẽ Pompeiã de parricidijs: vt. j. ad. l. Põpe. de parri. l. j. & facit. C. ad legem Corne. de sica. l. pen. & j. ad legem Corne. de sica. si mulierẽ. Acc.

INeã] CASVS. Instigasti seruum meũ vt fugeret ad statuã quasi conquerens de me, ꝙ nimis erã crudelis cõtra eum, & sic causa me infamãdi. dicitur ꝙ non solũ teneris act. serui corrupti, sed etiã extra ordinẽ puniri. Franc. Accur.

k Animaduertetur] facit. s. de ser. corrup. l. corrũpitur. & j. de pe. l. capitalium. §. ad statuas.

ANnonã.] CASVS. Erant olim quidã qui emebãt omne bladũ qđ poterãt: & posteà vẽdebãt carius: & isti vocabãtur Dardanarij. erant & quidã alij qui colligebãt multùm bladi, & nolebãt vẽdere nisi cùm erat carũ. Dicitur ergo, ꝙ præsides curent ne hæc fiant, puniendo eos qui talia faciunt. iubet etiã puniri eos qui stateras siue mensuras habent falsas. Franciscus Accursius.

l Dardanarii.] qui sic à quodam Dardano functionum auctore dicebantur: qui maximè dabat operam vt annona carior fieret emendo omnem quam inuenire posset: vt posteà solus venderet sicut vellet.

m Debebis.] O præses prouinciarum.

n Mercis sint.] s. comparatores vel negotiatores. i. interdicas eis negotiatoribus quales sunt tricoli. & facit. j. de pœnis. l. moris.

o Coëmptas.] Quia plures simul emunt, vt sic annonam cariorem facerent. & si habeas coëmptas. aliâs est emptas.

p Supprimunt.] supple vt annona oneretur quod est. j.

q Prouentus.] id est vt plus vendatur: & caue, quia non cogit locupletes vendere: nec punit si non vendant: vt &. j. ad legem Iul. de an. l. ij. sed illos qui emunt vt carius vendant. nam per illos etiam locupletes seruant.

r Humiliores.] id est inferiores, quales sunt vt. C. de incest. nu. l. humilem. & facit. s. tit. j. l. fi. & de incen. l. pedius.

s Stateræ.] id est mensuræ vel instrumenta quædam quibus fit mensura.

t Corneliæ.] de falsis, q̃ est. j. de fal. l. pe.

v Relegauit.] vt & j. ad le. Corne. de fal. l. pe. §. fi. & facit. j. de pœnis. l. in dardanarios. & quod not. s. de dolo, arbitrio. §. de eo.

SAccularii. CASVS. Præcipit puniri saccularios. & qui sint dic, vt in glo. domini mei Ac. Item præcipit puniri directarios, & exponit q sint directarij, & dicit quæ pœna eis imponatur. Secundò dicit. qui instrumentum meum alicui recitauit, ex quo doleo & passus sum damnum, punitur extra ordinẽ. Tertiò iubet puniri capite eos, qui ponunt lapides in aliquo fundo, & per hoc dant intelligere quòd si quis colat illum, quòd occidetur ab eis. Quartò dicit. cùm in Egypto non pluat, aqua nili spargebatur certo tẽpore anni per fundos: & quilibet includebat de illa aqua in fossatis suorum fundorũ. si ergo aliquis istos fossatos rũpat vel destruat, & sic aqua recedit, punitur extra ordinem. Item cùm arbores plantẽtur in riuis illorum fossatorũ vt ripæ nõ ruant: si quis illas arbores inciderit, grauissimè punitur. Item cùm sint aliqua instrumenta siue duchæ per quas diuiditur aqua nili, quæ veniebat in fundos: de stercoribus si quis ea obstruat, grauiter punitur. Frã. Ac.

x Saccularii.] q saccos ferũt plenos mercibus falsis, & falsis nũmis, & cũ eis soluitur ꝓ merce pecunia, partẽ pecuniæ furãtur negãtes se accepisse quãtũ acceperãt. & quod reddũt, ex parte fuit dãtis, ex parte eorũ tantum. & ideo fallũt retẽta bona pecunia, cũ sibi cãbiri traditã poscũt. Azo. Vel saccularij. i. iaculatores. vel tertio secũdũ H. i. qui in saccis portãt merces de sup bonas: inferius malas in eodẽ sacco.

y Subducunt.] vetitas supponentes bonis mercibus quas ostendunt. H. ad hoc & superius primum respon. facit. j. de effra. l. j. §. simili modo. & C. de princ. agen. in reb. l. j. in fin.

z Executionem.] aliâs persecutionem.

a Prodita esse dicat.] i. manifestata esse, ex quo est læsus: arg. j. de pœnis, si quis aliquid. §. instrumenta.

b Executio.] aliâs persecutio.

c Arabia.] sequitur græcũ. & facit. j. de pœnis, aut facta. §. fi.

d Plerique.] vt est in illo gcæco.

e Indicio.] i. vt indicaretur quòd si quis &c.

f Scopulos.] id est lapides.

g Quæ res.] id est delicta vel facta.

---

† Tu expone. i. vltimo supplicio. & iste text. al. legatur per Roma. in suis sing. ꝙ mulier recipiens pecuniam vt amasiã tuã in domo cõducat & receptet: punitur taliter mulier pœna capitali: tamen iste tex. si rectè intueatur: hoc nõ probat: quia solum loquit̃ in comite: & nõ in alio. Bol.

a Not. glo. singula ad hoc ꝙ mulier dans operã ad suffocãdũ filiũ quẽ habet in vtero iã per. xl. dies: tenetur de homicidio. idẽ in quocũque alio operante. Bolo.

*Marcellus. li. 1. respon.

*Seuerus.

*Dardanarij qui dicãtur, pulchrè Nebris. in lexico iuris ciuilis in dictione dardanarius.

* Vide in hãc. l. Petrũ crinitum li. de ho. dis. xvij. c. viij. & Celium rho. lib. lec. antiqua. xiij. ca. l. & Budæum in anno posterio. hîc.

* Vide in hũc. §. Alc. li. præter. ij. hoc ipso ti. & Crinitũ li. viij. c. x.

rum qui scopelismon † fecerunt. Hanc rem [a] præsides exequi solent grauiter, vsque ad pœnam capitis: quia & ipsa res mortem cōminatur. ¶ In Ægypto qui chomata [b] rumpit vel dissoluit, (hi sunt [c] aggeres [d] qui solent aquam Niloticam [e] continere) æquè plectitur extra ordinem. Sed & pro conditione sua, & pro admissi mēsura quidam opere [f] publico aut metallo plectuntur: & metallo [g] quidem secundum suam dignitatem. ¶ Siquis arborem sycomorum [h] exciderit. Nam & hæc res vindicatur extra ordinem non leui pœna, idcirco, quòd hæ arbores colligant [i] aggeres Niloticos, per quos incrementa Nili dispensantur, & diminutiones aquæ coërcentur [k]. Commata [l] etiam & diacopi qui in aggeribus [m] fiunt, plecti efficiunt [n] eos qui quid in his admiserint.

Paulus li. I. Senten. LEX VIII.

IN circulatores [o] qui serpentes circunferunt & proponūt [p], si cui ob eorum metum dāmum datum est, pro modo admissi actio [q] dabitur.

TITVLVS XII.

De sepulchro * uiolato.

¶ *Condemnatus act. in factū de sepulchro uiolato est infamis. Fran. Accur.*

Vlpianus libro. 2. ad Plaut. LEX I.

SEpulchri violati actio [r] infamiam irrogat [s].

Idem libro. 18. ad Plaut. LEX II.

SI sepulchra quis diruat [t], cessat Aquilia [v]: quod vi tamen aut clàm [x] agendum erit. Et ita de statua de monumēto [y] euulsa Celsus scribit [z]. Idem quærit, si neque applumbata fuerit [a], neque affixa, an pars monumenti affecta sit: an verò maneat in bonis nostris. Et scribit sic esse [b] monumēti, vt ossuariam [c]: & ideo Quod vi aut clàm interdicto [d] locum fore.

Idem li. 25. ad Plaut. LEX III.

PRætor ait, Cuius dolo malo sepulchrum violatum esse dicetur, in eum in factum iudicium dabo: vt ei ad quē pertineat, quanti ob eam rem æquum esse videbitur [e], condemnetur. ¶ Si nemo erit ad quem pertineat, siue agere nolet [f]: quicunque agere volet, ei centum aureorum [g] actionem dabo. Si plures agere volent: cuius [h] iustissima [i] caussa esse videbitur, ei agendi potestatem faciā.

a ¶ Hanc rem.] id est delictum & facit. C. vt nemi. li. sine iudi. autho. l. j. & .ii.

b ¶ Qui chomata.] i. aggeres: vt statim ponit. choma enim propriè dicitur diuisio. nam diuiduntur, scilicet aggeres seu chomata loca abinuicē. dicitur etiam fieri comma vocis: cùm in fine vox exaltatur. sima verò cùm in eodē statu retinetur: periodus verò cū deprimitur.

c ¶ Hi sunt.] meli⁹ dixisset hæc sunt: & exponit chomata.

d ¶ Aggeres.] id est chomata. Accursius.

e ¶ Niloticam.] in Egxpto non pluit: & ideo certis temporib⁹ anni egreditur aqua nili per prædia: & qui libet in suo prædio facit aggeres vt aquā contineat: & de his dicit hîc. Sunt & alij aggeres qui sunt iuxta flumen Nili: & si quis eos rumpit, flāmis ibi comburitur: vt. C. de nili aggere. l. j. Accur.

f ¶ Quidam] scilicet prædictorum rumpē tium dictam aquam.

g ¶ Et metallo.] i. in opus metalli. & est differentia inter hāc pœnam & metallum de quo subijcit: vt. j. de pœ. l. aut damnum. §. inter eos. Accursius.

h ¶ Sycomorum.] ficus est Egyptia prædulcis sine granis.

i ¶ Colligant.] id est retinent ne ruant.

k ¶ Coërcentur.] ne fluant. Accursius.

l ¶ Commata etiam & diacopi] hæc duo idem significant. & dicitur diacopi à dia, quod est duo: & copos, quod est diuisio: quia in duas partes aquæ diuidebantur. sunt ergo hîc commata instrumenta quibus aqua diuidebatur & deriuabatur [a].

m ¶ In aggeribus.] id est iuxta aggeres. Accur.

n ¶ Efficiunt.] id est faciunt eos puniri. Azo.

IN circulatores.] CASVS. Quidam portant secum serpentes siue biscas: & faciunt timorem aliquibus: qui ducti timore fugiunt, & sua dimittunt quæ ibi habebant: & alij veniunt qui ea furantur. dicitur quòd isti portantes serpentes grauiter puniuntur. Fran. Accur.

o ¶ In circulatores.] à circūfero: & est in præpositio. Accursius.

p ¶ Et proponunt.] scilicet subitò alicui vt metu serpentino fugiat. suaque dimittat, vt interim alius occupet.

q ¶ Actio dabitur.] i. accusatio, de qua pœna est extraordinaria.

¶ DE SEPVLCHRO VIOLATO.

r SEpulchri.] Actio. scilicet in factum: vt infrà. l. iij. in princ. non solum accusatio.

s ¶ Irrogat.] condemnatione facta.

SI sepulchra.] CASVS. Destruxi sepulchrū tuū diriuēdo ipsum. teneor qđ vi aut clā. idē si statuā supra sepulchrū tuum positam destruxi: siue sit affixa, siue sit applumbata sepulchro, siue nō. nā teneor interdicto quod vi aut clàm, non Aquil. Frā. Accur.

t ¶ Diruat.] sine iudicis authoritate: vt suprà de aqua plu. ar. quā quam. §. j.

v ¶ Cessat Aquilia.] quia non possum me dicere dominum sepulchri. aliâs Aquil. actio competit hero: vt. ff. ad legē Aquil. item mela. §. legis. Accursius.

x ¶ Aut clàm.] scilicet ad opus restituendum.

y ¶ De monumento.] quæ affixa fuerat monumēto: vt differat à sequenti. Accursius.

z ¶ Scribit.] scilicet vt non agatur Aquilia: sed interdicto quod vi aut clàm, & de sepulchro violato.

a ¶ Fuerit.] scilicet statua. Accur.

b ¶ Esse.] scilicet statuam. Accur.

c ¶ Ossuariā.] in lib. Io. ossaria. Et dic ossuariam vrnam in qua ossa reconduntur: vel, id est monumenta.

d ¶ Interdicto.] & cessat Aquilia. & ad hoc. ff. quòd vi aut clàm. l. is qui in puteum. §. si quis de monumento. & . l. denique. §. quęsitum. in fi. Sed contrà. ff. de iniur. l. si statua. Sol. vt ibi.

PRætor.] CASVS. Dolo cuius sepulchrum violatum est tenetur act. in factum ad interesse ei ad quē pertinet sepulchrū. si nemo sit ad quē pertineat: vel si est, non tamen vult agere: prætor permittit cuicunque volēti agere act. vsque ad cētū aureos. sed si plures sunt qui volunt agere, præfertur qui iustiorē causam habet. Item siquis in sepulchro alieno habitauerit, vel ædificiū aliquod nō sepulchri causa ibi fecit: quicūque vult agere cōtra eū, prætor permittit vsque ad quātitatem ducētorum aureorū. Posteà Vlpi. exponit verba prædicta, & dicit. apparet ex primis verbis edicti, eum qui violat sepulchrum, ita demum teneri, si dolo malo hoc facit. impuberes ergo non tenentur hoc edicto cùm dolo careant. & appellatione sepulchri omnis locus sepulturæ cōtinetur. ¶ Siquis.] Hæres si inferat mortuū in hæreditariū sepulchrum, tenetur quandoque sepulchri violati: vt si prohibuerat testator ne hæredes aliquem ibi inferrēt. seruari enim debet voluntas testatoris. Idē si vni hæredum concessit inferre, alijs vetuit. nam seruabitur voluntas defuncti. Secundò dicit corpus positū in vno loco animo alibi portandi, bene potest transferri: & non patitur pœnam qui transfert licet si bene vellet facere, debet licentiam impetrare ab episcopo vel principe. Tertiò prohibet sepeliri aliquem intra ciuitatem. & pœna imponitur in eos qui sepeliunt intra ciuitatem, & in magistratū qui hoc patitur. & locum sepulchri publicari iubet: & inde mortuum transferri. & si consuetudo erat ante hanc legem posse in ciuitate sepeliri: eam consuetudinem tollit. ¶ Si qui in sepulchro.] Qui habitat in sepulchro, vel ædificium ibi facit: quicunque vult agere contra eum, potest. Secundò dicit. qui cadauera spoliant: si quidem cum armis capita puniuntur. si sine armis, in metallum damnantur. Tertiò dicit. iudex qui cognoscit super act. sepulchri violati: debet æstimare interesse agentis inspecta iniuria: item lucro violātis sepulchrū: item damno ex hoc contingente. non tamen minoris condemnet iudex, quàm si extraneus ageret: quod est centum aureorum contra violantem: & contra inhabitantem ducentorum. ¶ Si ad plures.] Sepulchrum plurium violaui. dicitur quòd hæc actio omnibus datur contra me in eo quod cuiusque interest. Secundò dicit: sepulchro violato ille cuius interest non vult agere, imò renuit. dicitur ꝙ pōt pœnitere ante lit. contest. ab alio. Tertiò dicit, seruus tuus in sepulchro meo habitat, vel ibi ædificauit. dicitur quòd potest accusari. noxalis autem nō datur. sed si domū habeat seruus in sepulchro, non tamem habitat ibi, noxalis datur. Vltimò dicit: hæc actio quæ ex hoc edicto datur, est popularis. Fran. Accur.

e ¶ Aequum esse videbitur.] ad interesse nunquā tamē minoris quàm extraneo: vt. j. e. l. §. qui de sepulchro. & . §. itē. & . §. nunquàm. & in hoc potest esse procurator: vt. ff. de procura. licet. in prin.

f ¶ Nolet.] ad hoc. C. de adul. quāuis. & . j. eo. l. sepulchri violati. & de suc. ædi. l. j. §. quibus. & ad Tertul. l. j. §. si nemo. Accur.

g ¶ Centum aureorum.] imò videtur decem pondo auri: vt. C. e. l. qui sepulchra. sed ibi criminaliter [b] & infertur fisco: hîc ciuiliter, & datur priuato. in iudice autem negligente punire est pœna viginti lib. auri: vt. C. eo. si quis sepulchrum.

h ¶ Cuius.] non respondet.

i ¶ Iustissima.] ad hoc. ff. de lib. ho. exhi. l. iii. si tamen plures. & . j. de accu. si plures. & . ff. de fideicō. lib. l. iiij. §. creditoribus. & §. caueri. & de

† al. qui scopulos impo suerunt.

* De sepulchris, & eorum violatione nō nihil Celius lib. ix. cap. xliiij.

a Vide Budæum in anno. posteri. hîc, quæ dicantur hîc commata.

b Ang. Are. insti. de act. in prin. dicit hanc gl. singul. in. vj. col. mihi circa medium. ad hoc ꝙ licet pœna sit pecuniaria: si tamen applicet fisco nō tantū dicitur criminalis: sed criminaliter intentata.

& de admi.tuto.l.iij.§.pe.& de pac.l.iurisgentium.in fi.&.l.si maiorem.&.j.de popu.act.l.ij.&.iij.Item hoc accipe,quando non interest horum qui agere volebant.aliâs omnes agerent:vt.j.ea.l.§. si ad plures.

a ¶ Volet.]Not.curiosè in primo edicto haberi delectum personarum:in hoc non.

b ¶ Ex hoc.] scilicet edicto. Accursius.

c ¶ Eiusdem.] aliâs in eãdem personam. aliâs,in eiusdem personæ pœna.

d ¶ Pœna.] id est non erit ea persona quę teneatur.

e ¶ Impuberes.]quidam,sed nõ omnes: vt .s.de excep.doli,apud. §.quę in tutore.

f ¶ Accedũt.]quos ignorantia cõsilij tuetur.Accur.

g ¶ Existimandum est.] vt &.s. quod vi aut clàm.l.fi.§.si quis.

h ¶ Si quis in hæreditarium.]quod hæreditariũ,& quod familiare sit,habes.s.de religio.l. familiaria. &.l.seq.

i ¶ Continetur.] ad hoc .C. de religio.l. si necdum.& arg.s.de lega.iij.l.si ita legatum. &.s.de religio.si quis eo animo.Sed arg.contrà.s. de transac.l.cũ hi.§.sed si non fuerint.

k ¶ Prohiberentur.] facit.s. de religio.l.ne corpora.

l ¶ Per territoria.] qd sit,dic vt.j.de verborum signifi.l.pupillus.§.territorium.

m ¶ Diuus tamen.] quàquam diui Seueri sufficiat decretũ. Ro. vel de his quæ non perpetuè sepul.traditæ sunt,dixit vl'de his quæ tradita sunt ppetuè,vt hîc:vel hic nul li sepulturæ traditum.

n ¶ Sine permissu.] vt omnis euitetur suspicio.ad qd.C.de relig.l.fina.&.s.de religio.l.ossa. in princi. Et not.hîc delictũ sine pœna:vt.s.de relig.at si quis.§.item Labeo. &.C.de pigno.l.iij.& suprà quod me.cau.l. fi.§.fi.&.j.quãdo app. sit.l.j.§.biduum.& de inter.& rele.l.relegatorum.§.ad tempus.&.s.de fur.l.j.

¶ Si quis in sepulchro dolo malo habitauerit,ædificiũue aliud quã quod sepulchri causa factum sit, habuerit:in eum si quis agere eo nomine volet [a], ducentorum aureorum iudicium dabo. ¶ Prima verba ostendunt eum demum ex hoc [b] edicto plecti:qui dolo malo violauit. Si igitur dolus absit:cessabit eiusdem [c] pœna [d]. Igitur doli nõ capaces, quemadmodum impuberes [e],item omnes qui non animo violandi accedunt [f] :excusati sunt. ¶ Sepulchri autem appellatione omnem sepulturæ locum contineri existimãdum est [g]. ¶ Si quis in hæreditarium [h] sepulchrum inferat, quãuis hæres, tamen potest sepulchri violati teneri,si fortè cõtra voluntatem testatoris intulit.Licet enim cauere testatori ne quis eo inferatur: vt rescripto imperatoris Antonini cauet.seruari etenim volũtatẽ eius oportere.Ergo & si cauit vt vnus tantùm hæredũ inferat,seruabitur vt solus inferat. ¶ Non perpetuæ sepulturæ tradita corpora posse trãsferri,edicto diui Seueri cõtinetur [i] :quo mãdatur ne corpora detinerẽtur,aut vexarentur,aut prohiberentur [k] per territoria [l] oppidorũ trãsferri.¶Diuus tamen [m] Marcus rescripsit nullã pœnam meruisse eos qui corpus defuncti in itinere per vicos, aut oppida transuexerũt:quãuis talia fieri sine permissu [n] eorũ [o] quibus permittendi ius est,non debeant. ¶ Diuus Hadrianus rescripsit, & pœnã statuit quadraginta aureorum in eos qui in ciuitate sepulchrum faciunt:quam [p] fisco inferri iussit.Et in magistratus eandẽ statuit pœnam qui passi [q] sint:& locum publicari iussit,&inde corpus transferri. ✳ Quid tamen si lex municipalis permittat in ciuitate sepeliri [r] post principalia [s] rescripta? an ab hoc [t] discessum sit, videbimus:quia generalia sunt rescripta.Et oportet imperialia statuta suã vim obtinere,& in omni loco [v] valere. ¶ Si quis in sepulchro habitasset, ædificiumúe habuisset: ei qui velit, agendi potestas sit.¶Aduersus eos qui cadauera spoliunt, præsides seuerius interuenire solent:maximè si manu armata aggrediantur [x] : vt si armati more latronum id egerint etiam capite plectantur: vt diuus Seuerus rescripsit. Si sine armis: vsque ad pœnam metalli procedat. ¶ Qui de sepulchri † violati actione iudicant:æstimabũt quatenus [y] intersit,scilicet ex iniuria quæ facta est:item ex lucro eius qui violauit:vel ex domino quod contingit: vel ex temeritate eius qui fecit.Nunquam tamen minoris debent condemnare ijs quorũ interest,quàm solent extraneo agente [z]. ¶ Si ad plures ius sepulchri pertineat, vtrũ omnibus damus actionem ?an ei qui occupauit [a] ?Labeo omnibus, dandam dicit:rectè:quia in id quod interest vniuscuiusque,agitur [b]. ¶ Si is cuius interest,sepulchri violati agere nolit [c] :potest pœnitentia acta, antequã lis ab alio cõtestetur,dicere se velle agere:& audietur. ¶ Si seruus in sepulchro habitet vel edificauerit,noxalis actio cessat [d] : & in eũ [e] prætor hãc actionem

v ¶ In omni loco.]ad hoc.C.de tẽpo.in integ.restit.l.superuacuã.

x ¶ Aggrediantur.]hîc criminaliter agitur.

y ¶ Quatenus interfit.] quod qualiter probétur,dic vt.C.de sen ten.quę pro eo quod interest.l.j.

z ¶ Extraneo agẽte.]quod est.c.aureorũ cõtra violãtẽ.Itẽ.cc.aureorũ cõtra habitantem:vt.s.e. §. si nemo. & . §. si quis in sepulchrũ.& est sic insti. de excusa.tu. §. qui autẽ.&.C.de tẽpo. in integ. restit. ea quæ. ij. respon. Accur.

a ¶ Occupauit.]scilicet dabitur actio. Accursius.

b ¶ Agitur.] quid ergo si vnius interest in x.alterius in.xx? Rñ. fiat condemnatio in c.vt bis tantùm consequatur is cuius interest in.xx. quàm alius. nõ enim ideo plus deliquit violans. Itẽ no. ꝙ dicit omnibus dari: quia omniũ interest. aliâs eligitur vnus:vt s.ea.l.§.si plures.Item facit.j.de adulte. l.si maritus.in prin. &. §. j.&.§.ij.Item instit.de capi.dimi.§. fi.

c ¶ Nolet.]siue dicas, nolet dissimulãdo : siue expressè remittendo:est contrà. s. de mino.auxilium.sed facilius iniuria.actio tolli tur:vt.s.ti.ij. non solùm.§.ij.Item cõtrà.j. de adult.si maritus. §. si negauerit . Solu . vt ibi.Item cõtrà. C. qui accusa.non pos.l.accusationẽ.&.l.si ea . Sol. vt in.d.l. accusationẽ. Item cõtrà .C. de pac. l.postquã.sed ibi erat lis contestata , hîc nõ.vel ibi ciuilis. Vel dic secundum alios, noluit agere tunc,nec tamen remittere: ibi sic:vt arg.s.de iudi .l. destitisse. Sed quid si iste expressè & prorsus remisit?Respõ. Ir. & R . adhuc eundem audiendum. & idem in omni crimine publico dicunt : vt not.s.de pac.l.iurisgentium . §. si pacisc ar. excepto adulterio : vt in .d .§.si negauerit.licet alij cõ tradixerint quãdo expressè renunciauit. & facit ad hoc quod hîc de pœnitentia dicitur.j.de Fal. l .qui falsam. &.s.de iurisdi.om.iud.si cõuenerit. & quod quisque iur.l.j.in fi.& de repu.si pœnituit.&.C.ad.l.Iul.maie.l.quisquis.in fi.&.j.ad.l.Iul. de ambi.l.j.&.C.de pœna iudi.aut.nouo iure. argumen. contrà suprà de fur.l.qui ea men.& vi bo.rap.l.non prodest [a].Item argumen. contrà.s.de lega.j.huiusmodi.§.Stichum. ADDITIO.Dic quòd ibi fuit statim ius quæsitum ex sola electione:hîc non,nisi secuta renunciatione,secundum Bar.

d ¶ Cessat.]quia quasi publica est accusatio, & pro priuato criminе tantùm solet noxalis actio dari:vt.s.de ædil.edic . quis sit fugitiuus.§.noxalis.

e ¶ Et in eum.]scilicet seruum.

f ¶ Actionem.]id est accusationem.sic in auth. de sanct. episco. §. si quis autem pro pecuniaria.nam & suprà eadem . l . §.aduersus.de accusa.locutus est.& absit vt credam actionem ciuilem dari in seruum,secundum Ioan.& Ir.Alij dicunt hîc speciale:vt.s.vi bo.rap.l. antepe.§.penulti.vel dic etiam ciuilem:& dices in seruum:scilicet factum liberum.vel in seruum id est,in dominum nomine serui.sic. s. de iuris.om.iu.l.si familia.& sic intelligitur vi bo.rap.

o ¶ Eorum.]scilicet pontificum vel principum:vt.s.de religio.l. ossa.in princi. Accursius.

p ¶ Quam.]scilicet pœnam quadraginta aureorum.

q ¶ Passi.]vt.C.de commer.l.ij. item facit suprà de religio . mortuorum.

r ¶ Sepeliri.]quidam hîc colligunt quòd consuetudo non vincit legem,quasi primo fuerit lex Hadriani,& posteà superuenerit consuetudo.pro quibus est.C.de vsu.l.eos.in fi.& suprà ad legem Rho. de iac.domine Imperator Antonine. secundum ꝙ vno modo legitur.Tu dic quòd consuetudo superueniens vincit legem:siue sit generalis,& tunc generaliter:vt suprà de leg.& sena.l.de quibus.§. numerata.siue specialis,& tunc specialiter:vt hîc & suprà commu nia prædio.venditor.§.si constat.& suprà quod cuiusque vniuer.l. item.§ ij.& secundum hoc fiat hîc punctum interrogatiuè post dictionem sepeliri.& de his dixi in dicta.l.de quibus.Accur.

s ¶ Principalia rescripta.]facta post legem municipalem.

t ¶ Ab hoc.]rescripto Hadriani.R.sed cautè in plurali de rescri. loquitur.vnde dic ab hoc,& quod statuitur in rescrip.Hadriani.

✳ *Et quã quã penè omnes cõsentiãt cõstitutioni principis, pro specia le statutũ municipale derogari. ut not. in.c.j.decõsti.Ex hoc textu tamẽ meo iudicio probatur cõtrariũ ubi potißimũ agitur de re, quæ reip. non parũ foret exitiosa.*

† Hic text. bene not.& sing.ad hoc ꝙ interesse nostrũ aliquãdo con syderat ratione lucri quod facit aduersari [a]. Bolog.

a Ibi inde. licto: ne male ficia rema neãt impunita : nõ est loc' pœnitẽtiæ ex parte delinquentis : hîc ex parte eius qui petit pu niri secundum Bar.

a ¶ Ibi.] id est in sepulchro.
b ¶ Noxale iudicium.] quia non est tam graue delictum, vt criminaliter sit puniendus H.
c ¶ Posse.] sunt enim quædam sepulchra adeò parua vt in eis domũculam habere non posset.
d ¶ Popularis.] veruntamen ei cuius interest, primo cõpetit, vt.§.l.iij.in prin.sic & 10 §.ne quid in lo. pu.l.ij.§.aduersus eũ.&.§.hoc interdictũ. &.]. de lib.ho.ex.l.ij. &.§.hoc interdictum. & .C. de adul.quamuis.&.]. de popu.act.l. iij.item facit ad hũc.§.§.ad Sylla.l.j.in fi.

* al.Paulus li. 27. ad Sabi.

Sepulchra.] CASVS. 20 Sepulchra hostium quæ cepim⁹, non sunt apud nos religiosa. vnde q destruit ea, non tenetur hac act.Fran.Acc.
e ¶ Non sunt.] nec nostra eis: vt.§.de relig. l.cùm loca.in fi.

Timur.] CASVS. 30 In fundo meo habebam sepulchrum.vẽdidi fundum excepto sepulchro. dicitur q nõ possum agere contra emptorẽ vt det mihi iter ad sepulchrum. Fran. Accursius.
f ¶ Adeundorum.] 40 quod est verum si in venditione excipit sepulchrum: vel si est ibi publicũ iter: alioquin transit cum prædio: vt §.de relig.l.si vẽditor. & de act.emp.si merce dem.§.si eum fundũ.& facit de cõtrahẽ.emp. qui fundum.§.in lege. 50 quidam tamen dicũt tacitè semp exceptũ, quod nihil est.
g ¶ Legibus.] id est pactis.sic.§. deposi.l.j. §.si conuenerit.
h ¶ Cauetur.] id est caueri solet. q si non fuerit cautum, dic idẽ: si modo sepulchrum 60 fuerit exceptum: vt modò dixi.
i ¶ Ambitus.] id est circuitus. vel abitus, scilicet ad redeũdum: & aditus scilicet ad veniendum: & iter comprehendit vtrumque, quasi duo sequentia exponant primum.

pollicetur. Si tamẽ nõ habitet, sed domunculam ibi[a] habeat seruus: noxale iudicium[b] erit dandum: si modo habitare posse[c] videatur.

¶ Hæc actio popularis[d] est.

*Caius. LEX IIII.

Sepulchra hostium, religiosa nobis non sunt[e]: ideoque lapides inde sublatos in quemlibet vsum conuertere possumus, nec sepulchri violati actio competit.

Pomponius li.6.epistol. LEX V.

Vtimur eo iure vt dominis fundorum in quibus sepulchra fecerint, etiam post venditos fundos adeundorum[f] sepulchrorum sit ius. Legibus[g] nanq; prædiorum vendendorum cauetur[h], vt ad sepulchra quæ in fundis sunt: iter eis, aditus, abitus[i] funeris faciendi causa sit.

Iulianus li.5.digesto. LEX VI.

Sepulchri violati actio in primis datur ei ad quem res pertinet: quo cessante si alius egerit, quamuis reipublicæ causa abfuerit dominus[k], non debebit ex integro aduersus eum qui litis æstimationem sustulerit[l], dari. Nec potest videri deterior fieri conditio eius qui reipublicæ causa abfuerit: cùm hæc actio non ad rem familiarem eius, sed magis ad vltionem[m] pertineat.

Martianus li.2.institu. LEX VII.

Sepulchri deteriorem conditionem fieri prohibitũ est[n]: sed corruptum & lapsum monumentum corporibus nõ cõtrectatis[o] licet reficere.

Marcellus. LEX VIII.

n ¶ Prohibitum est.] vt.C.eo.l.qui sepulchra.&.§.eo.l.ij. in prin. Accursius.
o ¶ Non contrectatis.] aliàs contractis: & aliàs contractatis. & facit.§.de mor.inferen.l.j.§.prætor.vsque in fin. & facit.C. de reli. l.j.in fi.Accursius.

Sepulchri violati crimẽ potest dici ad legem Iuliam de vi publica pertinere[p] ex illa parte, qua de eo cauet qui quid fecerit quominus aliquis funeretur, sepeliaturúe: quia & qui sepulchrũ violat, facit quo minus quis sepultus sit[q].

Idem. LEX IX.

De sepulchro violato actio quoque pecuniaria[r] datur.

Papinianus li.8.quæstio. LEX X.

Quæsitum est, an ad hæredem necessariam ò cùm se bonis non immiscuisset[s], actio sepulchri violati pertineret? Dixi rectè eum ea actione experiri, quæ in bonum & æquum[t] concepta est. nec tamen si egerit[v], hæreditarios creditores timebit: cùm & si[x] per hæreditatem obtingit[y] hęc actio, nihil tamen ex defuncti capitur voluntate: neque id capitur quod in rei persecutione[z], sed in sola vindicta sit constitutum.

Paulus li.1.ad edict. LEX XI.

Rei sepulchrorum[a] violatorũ si corpora ipsa extraxerint, vel ossa eruerint: humilioris quidem fortunæ, summo supplicio afficiuntur: honestiores in insulam[b] deportantur: aliàs aut relegantur, aut in metallũ dãnantur.

TITVLVS XIII.
De concussionibus.

Vlpianus li.1.ad edict. LEX I.

Si simulato[c] præsidis iussu cõcussio interuenerit: ablatum eiusmodi[d] terrore, restitui pses prouin-

Sepulchri.] CASVS. Crimen sepulchri violati pertinet ad.l.Iuliam de vi 10 in ea parte eius qua cauetur, qui fecit quo minus aliquis funerẹ tur sepeliaturúe. cùm & violando sepulchrũ fit quò minus quis sepultus sit: & sic ea lege põt accusari. Fran. Accursius.
p ¶ Pertinere.] vt.§. 20 de iniu.l.prætor.§.j. &.]. ad legem Iul.de vi pu.qui cœtu.&.§.e. l. ij. §. aduersus. Accursius.
q ¶ Sepultus sit.] vt §.de mor. inferen. l.j. in fine.

ò cum se bonis immiscuisset &c.

r De sepulchro.] Pecuniaria.vt.§. 30 eo. l.iij. §. aduersus. in prin.&.§.j.&.§.non solùm criminalis.
Quæsitum est.] CASVS. Dicitur q hęc act.pro sepulchro violato cõpetens vadit ad filium defuncti, licet nõ succedat patri. nec per 40 hoc videtur succedere. Fran. Accur.
s ¶ Immiscuisset.] quod ei licet per prætorem: vt.§.de acquir. hære.necessarijs.
t ¶ Aequum.] nõ seruato iuris rigore: vt §.eo.l.iij.in princ.& facit.§.de iniur.l.non so 50 lùm.§.j.& de capi. di mi.l.eas. Accur.
v ¶ Si egerit.] sicut quilibet ageret.
x ¶ Et si.] i. quamuis.
y ¶ Obtingit.] scilicet filium.
z ¶ Persecutione.] vel quod in hæreditate æstimetur, cùm ad 60 liberos trãseunt hęc iura, & non ad hæredes: vt.§.de relig.l.vel quod. & facit.§.de acquiren.hære.l. pro hærede.§.fi.&.§.eod.l.sepulchri violati.in fin.&.]. de popu.actio.l.penul.&.]. de verb. sign. l. si cui.

Sepulchri.] CASVS. Actio sepulchri violati datur in primis ei ad quem id spectat. sed si ille abest, & alius egit & obti- 70 nuit: amodò ille cuius interest reuersus si velit agere, nõ auditur. Fran. Accursius.
k ¶ Dominus.] id est is ad quem eas res pertinet.
l ¶ Sustulerit.] id est soluerit, vel etiam acceperit: vel etiam tantũ lit. contest. fuerit: vt.§.l.iij.§.si is.nec enim in petitione pœnarum auxilium proditum est: vt.§.de mino.l.auxilium. Sed contrà suprà ex quib.cau.ma.l.si qua mulier.Sol.ibi tempore lædebatur: hic per hoc q alius egit & exegit facit.]. de popu.act.l.iij.
m ¶ Ad vltionem.] & ideo in bonis nostris non est ante lit. contesta.vt hîc, & infrà de verb.signi.l.si cui.& suprà titu.ij.l. iniuria- 80 rum.& de acquir.hære.pro hærede.in fin.sic in actione iniuriarũ: vt suprà titu.ij.l.iniuriarum.sed videtur huic contrà suprà .l.iij. §.qui de sepulchri.vbi dicit dari ad interesse.sed certè licet veniat ad interesse, non tamen ad interesse datur tantùm, vt ibi: vel dic venit secundario.
Sepulchri.] CASVS. Sepulchrum deteriorari prohibitum est.corruptum autem siue destructum potest quis reparare siue reficere corporibus quæ ibi sunt non contrectatis. Accur.

Rei.] CASVS. Qui corpora extraxit de sepulchro vel ossa: si est humilis decapitatur, si est honestus, in insulam depor- 70 tatur. Fran. Accur.
a ¶ Rei sepulchrorum.] id est accusati.
b ¶ In insulã.] hîc no. q ciuiliter agitur actione in factũ ad.c. vel cc. aureos: vt.§.l.iij.in prin.&.§.j.item criminaliter.& tunc secundũ qualitatem personarum & factorum: vt hîc, &.§.l.iij.§.aduersus. & l.sepulchri violati crimẽ.sed & alibi dicitur quòd. x. põdo auri dat fisco: vt.C.eo.l.qui sepulchra.vnde potest dici q quãdo ipsa corpora extraxit vel contrectauit, habeat locũ quod hîc dicitur: aliàs quod in illa.l.qui sepulcrha.vt ibi plenè diximus.

¶ DE CONCVSSIONIBVS.

80 c Simulato.] Quod nõ est, simulo: dissimuloq; qđ est. Dixit ergo officialis q pſidis iussu debebat quedãca pere.& nõ dixit verũ: & propter hunc timorẽ aliquid fuit ei datum: vt faciunt nuncij communis. Accur.
d ¶ Ablatum eiusmodi.] aliàs ablatũ huiusmodi terrore: & tunc plana.aliàs ablatum est in omni tempore.& tũc speciale vt præscriptione nõ tollatur: vt.C.de fal.querela.al.ablatũ eiusmodi tẽpore.i. hoc quod auferatur. Et no.quòd hoc crimine tenetur qui occasione alicuius

alicuius dignitatis quam habet vel officij aliquos præmit:vt ar. C. de condi.ob tur.cau.l.quod euitandi.& quandoque ſine officio : vt infrà.l.proxi.ij.reſpon.

a ¶ Iubet.]actione in factum. Accurſius.

b ¶ Coërcet.]extra ordinem:& hoc accuſatione inſtituta.ad quod ſuprà de priua. deli.l.fi.& de fur.l.fi. Accur.

cię iubet[a], & delictum coercet[b].

Martianus li.1.digeſt. LEX II.

CONcuſsionis iudicium publicum nõ eſt[c]. Sed ſi ideo pecuniam quis acceperit, ꝙ crimẽ minatus ſit: poteſt publicum iudicium[d] eſſe ex ſenatuſconſultis[e] quibus pœna legis Corneliæ teneri iubentur qui in accuſationẽ innocentiũ coierint, quiúe ob accuſandum vel etiam non accuſandum, denunciandum[f] vel nõ denunciandum teſtimonium pecuniam acceperint.

TITVLVS XIIII.

De abigeis.

Vlpianus li.1.ad edictũ. LEX I.

DE abigeis puniẽdis ita diuus Hadrianus conſuli Beticæ reſcripſit, Abigei cũ duriſsimè puniũtur[g], ad gladium damnari ſolent. Puniuntur autem duriſsimè non vbique, ſed vbi frequentius eſt id genus maleficij[h]: alioquin[i] & in opus nonnunquàm temporariũ dantur. ¶ Abigei autẽ propriè ij habẽtur qui pecora[k] ex paſcuis vel armentis ſubtrahunt, & quodámodo deprædãtur, & abigendi ſtudium quaſi artẽ exercent, oues de gregibus, vel boues de armẽtis abducẽtes. Cæterùm ſi quis oues oberrantes: vel equos in ſolitudine relictos abduxerit: non eſt abigeus[l], ſed fur potius. Sed & qui porcũ vel caprã vel veruecẽ[m] abduxerint[n]: nõ tàm grauiter quã qui maiora animalia abigunt, plecti[o] debẽt. Quanquã autẽ D. Hadrianus metalli pœnã, itẽ operis vel etiã gladij præſtituerit[p]: attamẽ qui honeſtiore loco nati ſunt, non debẽt ad hãc pœnã pertinere: ſed aut relegãdi erũt, aut ordine amouẽdi[q]. Sanè quicũque gladio abigũt: nõ iniquè beſtijs obijciuntur[r]. ¶ Qui pecora de quorũ proprietate faciebat controuerſiam, abegit: vt Saturninus quidem ſcribit, ad examinationem ciuilem remittendus eſt[s]. ſed hoc ita demũ probandũ eſt, ſi nõ color[t] abigeatus quæſitus eſt, ſed verè putauit[v] ſua, iuſtis[x] rationibus ductus.

¶ Crimen abigeatus non eſt publicum: ſi tamen cum gladio quis abigit oues uel pecora, beſtijs damnatur. Fran.

Marcellus. LEX II.

ABigeatus crimen publici iudicij non eſt: quia furtũ magis eſt. Sed quia plerũque abigei & ferro vtuntur ſi deprehendantur, ideo grauiter[y] puniri eorum admiſſum ſolet.

Calliſtratus li.1.ad edi. LEX III.

OVes pro numero abactorum[z] aut abigeum aut furem faciunt[a]. Quidam decem oues gregem eſſe putauerunt: porcos etiam quinque vel[b] quatuor abactos: equum vnum vel

---

CONcuſsionis.] CASVS. Accuſatio de cõcuſsiõe non eſt publica. ſi autem quis accepit pecuniam à me ne me accuſaret de quodam delicto, poteſt accuſari lege Corne.de Fal. qua cauetur ne quis accipiat pecuniam ob accuſandum vel non accuſandum. & hæc accuſatio eſt publica. Fran. Accurſius.

c ¶ Publicum non eſt.]ſcilicet ſemper: ſed aliquando ſit. & hoc eſt, ſed ſi &c. Eſt ergo priuatum, vt tantum ille qui paſſus eſt concuſsionem, poſsit etiã criminaliter accuſare: niſi in caſu qui ſequitur ſecũdũ Azo. & H. & omnes. vel potes dicere ꝙ ſemp eſt priuatum. etiam ſi detur ex cauſis ſeq. nec enim ibi dicit ꝙ hoc ſit publicum: ſed ſi accuſatio.l.Corn.de fal. inſtituatur: quæ poteſt inſtitui, vt ibi dicit: publicum eſt: quia illa accuſatio publica eſt: vt.j.de publi.iudi.l.j. Accurſius.

d ¶ Iudicium.] ſcilicet cõcuſsionis. & hoc ex ſenatuſcõſul. id eſt arg. horum ſenatuſcõ. quæ inducunt aliam accuſationẽ publicã: vt per hoc etiã[a] ſit hęc publica. vel dic iudiciũ ſcilicet legis Corne.de fal. vt non dicat de crimine concuſsionis ꝙ ſit publicũ, licet habeat locum: ſed erit priuatum, vt modò dixi.

a Bal.in.l. ſi quis cum §.qui iniuriarum.ff. ſi quis cau. & Alexã.in.l. cum ſeruus ff. de cõdi. ob cau. dicũt iſtã gl. ſing. adhoc ꝙ crimen tunc dicitur publicum quando lex dicit agi ex lege publicorum iudiciorũ Bol.

e ¶ Ex ſenatuſconſultis.]Liboniano & Voluſiano: vt infrà ad.l.Corne.de fal.l.j.in princ. ſecundum quoſdam. ſed certè ibi non eſt mentio horum ſenatuſcon. ſed habetur.j.ad.l.Iul.de vi pri l.ex ſenatuſcon. & no. hũc teneri hoc crimine: vt hĩc: item crimine fal. vt hĩc, &.j.de Fal.l.j.§.i.&.l.Iu.repe.vt.j.ad.le.Iul.repe.l.eadem. Item.l.rhemia ſi accepit vt non accuſaret: vt.j.ad Turpil.l.j.in prin. Item edicto de calum. vt.ſ.de calum.l.j.§.j. an autem vna per aliam tollatur, dic vt ibi. Item ad hanc legem in eo.ti.l.ſi ab eo.

f ¶ Denunciandum.]id eſt dicendum.

¶ DE ABIGEIS. *¶ Dicit hic Bart. quòd quidam habent de ambigeis: ſed ſecundum eum melius ſtat de abigeis: quia uenit de abigo gis. quod idẽ eſt quòd ſubtraho ſubtrahis.*

DE abigeis.] CASVS. Hadrianus reſcripſit de pœna abigeis imponenda. & dixit, cùm abigei puniuntur grauiſsimè, damnantur ad gladium. & non ſemper hæc pœna imponitur, ſed quoties hoc crimen frequenter contingit. cùm autem non contingit frequenter: in opus metalli ad tempus damnantur. & illi dicuntur abigei qui pecora ex paſcuis vel ex armentis ſurripiunt, quaſi hanc artem habentes. ſi enim oues errantes abducam: fur ſum, non abigeus. Item qui abducit capram vel ouem hanc artem habens: minus punitur quàm ſi minora animalia abduxiſſet. Item licet Hadrianus pœnam gladij vel operis metalli impoſuit. hoc verum eſt in humilibus. ſi enim de honeſtioribꝰ ſunt, debent relegari, aut ab ordine moueri, niſi cùm gladio abigerent. nam tunc beſtijs ſubijciuntur. Vltimò dicit: ſi cùm eſſet quæſtio inter me & te de proprietate ouium, interim pecora abegi, ceſſat hoc crimen: niſi callidè, ſiue doloſè litem hanc feciſſem ad hoc vt poſteà ea bbigerem. Fran. Accurſius.

g ¶ Puniuntur.]id eſt puniri ſolent.

h ¶ Id genus maleficii.]vt ita alij terreantur: vt. C. ad.l.Iul. repe.l.j.&.j.de pœ.capitaliũ.§.penul.&.l.aut facta.§.fi.& arg.ſ.ad Vell.l.ſed ſi ego.in fi.&.C.de ſer.expor.l.moueor.&.ſ.de re.e.qui ſub tu.l.quamuis.in fi.

i ¶ Alioquin.]i. ſi nõ ſit frequentius.

k ¶ Qui pecora.] decẽ oues vel quatuor porcos vel equos: non minorem numerũ: niſi vt artem faciant: vt ſtatim dicam. & facit in auth.de nup. ſi igit.

l ¶ Nõ eſt abigeus.] niſi hoc quaſi artem exerceat ſecundũ Io. alioquin contra.ſ.eo.l.fi.§.equũ.& facit.ſ.de incen.Pedius.§.j.&.j.de pœnis, aut facta.§.quantitas.

m ¶ Veruecem.]aliàs verbicem. & aliàs herbicem.

n ¶ Abduxerint.] quaſi artem exercendo: ne obſit ſuperioribus, & ei quod dicitur.j.eo.l.oues.

n ¶ Abduxerint.]animo doloſo: vt nõ domino reddant.

o ¶ Plecti.]j.de accuſa.l.leuia.

p ¶ Præſtituerit.]vt ſ.e.l.in prin.

q ¶ Amouendi.]aliàs amouendi. & aliàs mouendi. Accur.

al. Vlpianus li.1.ad edi.

r ¶ Obiiciuntur.]ad hoc quòd ſecundũ cõditionem perſonæ.ſ.de incen.l.Pedius.§.j.& de extraordi. cri.l.annonã.&.ſ.de ſepul.vio.l.iij.§.qui de ſepulchri.

s ¶ Remittẽdus eſt.] ceſſante criminali: quia dolo caret. & facit. C.de plag.l.pręſes.

t ¶ Color.]id eſt niſi velit delictum occultare occaſione talis quæſtionis ſicut quæuis res occultatur colore.

v ¶ Putauit.]tunc enim quia dolo caret, non tenetur hoc crimine.

x ¶ Iuſtis rationibus.]idem ſi nõ iuſtis, ſed quoquo modo ſua credit etiam errore iuris, cùm ceſſet dolus: vt.ſ.de lib.cau.l.igitur.§.ij.& ſic etiam expone quod eſt.C.de plagi.l.plagij criminis.& facit.ſ.loca.l.vtputa.& de ſepara.l.j.§.penul. Sed argu. contra inſtit.vi bono.rap.§.quia tamẽ. ADDITIO Dic quòd hoc ideo, quia iſta accuſatio requirit dolum: ibi ſecus. & dic vt per Bar.hĩc, &.ſ.ſi quis teſt.lib.eſſe iuſ.fue.

y ABigeatus.] Grauiter. quia beſtijs ſubijciuntur: vt.ſ.l.j.§.quanquam. Item no. quòd ſine inſcriptione agitur hoc iudicio: vt. C.eodem.l.j.

OVes.] CASVS. Secundum numerum ouiũ ſubtractarum eſt quis fur vel abigeus. qui enim.x.oues, vel porcos quinque, vel quatuor vel vnum bouem, vel equum ſurripit: abigeus dicitur. & grauius punitur qui de ſtabulo accepit quam qui de ſylua. Item qui ſæpe ſurripit, licet vnaquaque vice vnam ouem, abigeus dicitur. Item receptatores abigeorum extra Italiam.x.annis ſunt relegandi. Franc. Accur.

z ¶ Abactorum.]id eſt eorum quę abducuntur ſeu ſubtrahuntur. Neutraliter enim ponitur. vel dic animaliũ hoc eſt ouium. nã impropriè videtur loqui cùm de ouibus incœperit in fœmino, & tranſit ad neutrum. Accur.

a ¶ Faciunt.]& hoc cùm non exercet quaſi ſtudium: quo caſu crimine abigeatus non tenetur niſi.x.ſurripuerit.

b ¶ Vel.]pro ſaltem. vel pro etiam pone: & hoc cùm is qui ſurripuit, velut artem exercet. alioquin contrà ſuprà eadem.l.j.§.abigei. Alij dicunt quod hĩc de equitio vel armato: ibi non. & caue quia non di-

citur ꝙ vnus equus sit grex: sed idem erit forte quod in porcis, scilicet ꝙ quinque vel quatuor faciunt gregem. Accur.

a ¶ Extra terram Italiam.] si ergo nõ sit de Italia, extra prouinciam suam. & facit. j. de recepta. l. j.

¶ DE PRAEVARICATORIBVS.

Praeuaricator.] CASVS. Primò dicit quis est praeuaricator. & propriè praeuaricator est qui accusat aliquem, & fictitias proba. inducit, & veras omittit. aduocatus autem alicuius qui prodit causam suam siue criminalem siue ciuilem, & talis est animo: non propriè dicitur praeuaricator: punitur tamen extra ordinẽ. & hoc dicit haec l. & seq. Fran. Accur.

b ¶ Ex altera.] scilicet potius: quia praeualet animus: vt hîc, & §. de his qui not infa. athletas. §. pe. & argu. j. de capti. l. nihil.

c ¶ Accusauerit.] fictitiè admittendo falsas defensiones, & bonas probationes dissimulando: vt. j. ad Turpil. l. j. §. praeuaricationem.

d ¶ Praeuaricator.] propriè: sed impropriè seu abusiuè sic. C. de aduoc. diuer. iud. l. j. & punitur extraordinariè: sicut & ille qui accusans de publico crimine praeuaricatur: vt hîc subijcit, & dicta. l. C. & j. l. proxi.

e ¶ Prodiderit causam.] in qua patrocinatur etiam si causa erat publica: vt infrà l. praeuaricationis. §. ꝙ si aduocato.

f ¶ Sciendum.] Praeuaricati sunt. propria vel abusiua praeuaricatione: vt no. §. l. proxi. in fi.

g ¶ Extraordinaria.] & infamia: vt infrà. l. si is.

Praeuaricationis] CASVS. Iudicium praeuaricationis est publicum quandoque: vt si absolutũ de aliquo delicto volo eum adhuc accusare: & ille dicat se absolutum: & ego replicem & dicam primum accusantem praeuaricatum fuisse. hoc enim iudicium publicum est. Item quandoque est moribus introductum id est priuatum, si aduocatus de praeuaricatione accusetur siue in causa priuata, siue criminali fuerit praeuaricatus. Vltimo dicit quidam accusauit quemdam de aliquo delicto: & destitit. non est publica accusatio contra eum inducta, sed. v. lib. auri punitur per Turpilianum. Fran. Accur.

h ¶ Moribus.] quod est priuatum.

i ¶ Constiterit.] vel nisi suam vel suorum iniuriam prosequatur: vt infrà de accu. si cui. §. ijsdem. Item quid si iuramento se purgauit? Rñ. vt ibidem not. & facit supra de iureiuran. l. eum qui. §. in popularibus. & C. de accu. siquis homicidij. & suprà de libe. ho. exhi. l. quod & lex. §. si tamen posteà.

k ¶ Pronunciatio.] hoc est speciale, vt de incidenti quaestione pronuncietur: ea ratione, quia per eam sententiã praeiudicatur omnibus omnino, cùm nullus posteà possit admitti si pronuncietur non praeuaricatum: quod non fieret in alijs excep. vel dic non speciale: quia hic principaliter secundus accusator obiecta excep. est repellendus propter absolutionem, & quia dicebatur, non est ille praeuaricatus qui primò accusauit. Secundus verò ait: & ego accuso eum de praeuaricatione: & sic fecit. vnde differtur accusatio donec pronũcietur: vt & aliàs infrà de adulte. l. denũciasse. §. queritur. Azo. & adde hîc quae no. §. de iudi. de qua re.

l ¶ Publici iudicii.] imò non publici: vt. §. de ritu nuptiarum. palam. §. siqua calumniae. quae est contra Sol. vt ibi.

m ¶ Dicatur.] scilicet aduocatus. facit. §. l. j. in fi. & quod ibi no.

n ¶ Destituisse.] id est nõ instituisse. nam si instituitum deseruisset, non video quomodo Turpil. euitaret: vt. j. de decu. l. spurij. §. qui iudicij, vel dic ꝙ alius omnino est sensus huius. §. scilicet ꝙ accusatio Turpil. non est publica accusatio sed bene habet locũ Turpil. sed secundũ hoc dicas eum incepisse, & post destitisse: vt. C. ad Turpil. l. j. Item no. hîc poenã Turpil. s. v. librarũ auri. Itẽ infamia. Itẽ poena pmissa pro exhibitione extra ordinaria poena: vt. C. e. l. ij. & j. de custo. reo. l. iiij. & C. qui accu. non pos. qui crimen. sed videtur in quarta parte bonorũ puniri: vt. C. vt intra cer. tẽp. l. j. cõtrà. sed ibi destitit tacendo & permittendo labi biennium. hîc expresse.

o ¶ Neque lege aliqua.] s. publicorũ iudi. & est bona ratio: vt j. de publi. iudi. l. j.

p ¶ Senatusconsultum.] scilicet Turpillianum.

q ¶ Statuitur.] scilicet regulariter: nã fallit in muliere ac minore: vt. j. ad Turpil. l. j. §. accusationem.

Si is] CASVS. Mater si accusat aliquos quos dicit culpabiles de morte sui filij: licet nõ probet, non potest de calumnia accusari. si tamen dãnata est de praeuaricatiõe infamis est. idẽ in similib' qui sine metu calumniae accusare possunt. quod dic vt in glo. Fran.

r ¶ Si is de cuius.] si, id est quãuis. Sũt autem quaedam personae quae licet videantur accusationes calũniosas instituere, non tamẽ possunt de calũnia accusari: vt mater mortẽ filij. Itẽ vir adulterium vxoris: vt. C. de calũ. mater. & de adulte. quamuis. sunt & aliae, vt not. §. de his qui no. infa. l. athletas. §. fi.

s ¶ Infamis.] multò magis ergo alius de cuius calũ. queri potest: vt d. l. atletas. in fi. Accur.

t ¶ Accusator.] Non accusat. vt & j. de accu. l. qui iudicio. & j. ad Turpil. l. ij. & est ratio, quia infamis est: vt. j. l. prox. & infames non accusant: vt. j. de accusa. l. qui accusare.

Ab Imperatore.] CASVS. Si accuso aliquem, & probationes bonas omitto, & fictitias dico: & sic absoluitur accusatus: teneor eadẽ poena qua tenerer, si illud crimen commisissem de quo illum accusaueram. Franc. Accur.

v ¶ Eadem poena.] id est simili scilicet extraordi. non autẽ dicas, ꝙ in extraord. sit certa poena.

x ¶ Reus.] hoc est apertum si crimen erat ordinarium. sed etiam si extraordinarium erat, idem est vt similis poena quae solet inponi accusato & conuicto tali crimine, imponatur isti, secundum Azo. ad quod. j. ad Turpil. l. & in priuatis. & l. si quis repetere. & facit. C. de calum. l. fi. & de accusa. l. fi.

In omnibus causis.] CASVS. Accusat' corrupit accusantẽ ita, ꝙ nõ fuit pbatũ crimẽ. dicit ꝙ hîc corrũpẽs p victo habet. & hoc est verũ in oĩ crimĩe, ex quo ĩponit' poena minor sanguine. F.

y ¶ In sanguine.] id est in quorum vindicta est poena sanguinis.

z ¶ Delatorem.] id est criminis accusatorem.

---

bouem, abigeatus crimen facere. Eum quoque plenius corercendum, qui à stabulo abegit domitum pecus, non à sylua, vel grege. ¶ Qui saepius abegerũt, licet semper vnum vel alterum pecus surripuerint, tamẽ abigei sunt. ¶ Receptatores abigeorum qua poena plecti debeant, epistola diui Hadriani ita cauetur, vt extra terram Italiam [a] decem annis relegentur.

TITVLVS XV.

De praeuaricatoribus.

Vlpianus li. i. ad edictũ. LEX I.

Praeuaricator est † quasi varicator qui diuersam partem adiuuat prodita causa sua. qđ nomen Labeo à varia † certatione tractum ait. nã qui praeuaricatur ex vtraque parte consistit: quinimo ex altera [b]. Is autem praeuaricator propriè dicitur qui publico iudicio accusauerit [c]. caeterum aduocatus nõ propriè praeuaricator [d] dicitur. Quid ergo de eo fiet? Siue priuato iudicio, siue publico praeuaricatus est, hoc est pdiderit causam [e], hic extra ordinem solet puniri.

Vlpianus li. i. ad edictũ. LEX II.

Sciendum est quòd hodie ijs qui praeuaricati [f] sunt, poena iniungitur extraordinaria [g].

Marcellus li. i. iudi. LEX III.

Praeuaricationis iudicium aliud publicum: aliud moribus [h] inductum est. nã si reus accusatori publico iudicio ideo praescribat, ꝙ dicat se eodẽ crimine ab alio accusatum & absolutũ: cauetur lege Iulia publicorũ iudiciorũ vt nõ prius accusetur, quã de prioris accusatoris praeuaricatione cõstiterit [i], & pronunciatũ fuerit. huius ergo praeuaricationis pronunciatio [k] publici iudicij [l] intelligitur. Quòd si aduocato praeuaricationis crimen intendatur, publicum iudiciũ nõ est. nec interest publico, an priuato iudicio praeuaricatus dicatur [m]. ¶ Si ideo quis accusetur, ꝙ dicatur crimen iudicij publici destituisse [n]: iudiciũ publicũ nõ est: quia neque lege aliqua [o] de hac re cautũ est: neque per senatusconsultum [p] quo poena quinque librarum auri in desistentem statuitur [q], publica accusatio inducta est.

Idem li. epist. LEX IIII.

Si is de cuius [r] calũnia agi phibetur, pvaricator in cã iudicij publici pnũciat' sit, infamis [s] erit.

Venuleius lib. quaestio. LEX V.

Accusator de praeuaricatione conuictus, posteà ex lege non accusat [t].

Paulus li. i. ad edict. LEX VI.

Ab Imperatore nostro & patre eius rescriptum est, vt in criminibus quae extra ordinẽ obijciũtur. praeuaricatores eadẽ poena [v] afficiantur, qua tenerentur, si ipsi in legẽ cõmisissent, qua re' [x] pter pvaricationẽ absolutus est.

Vlpianus ad edict. LEX VII.

In omnibus causis praeterquam in sanguine [y], qui delatorem [z]

Habetur.

Marginalia: † Vide in hũc locum Lau. vallẽ. lib. elegan. vj. ca. l. — † al. à variatione. — Calũniam nõ semper de calũnia accusatur.

a ❡ Habetur.] nisi appareat ab innocente extortam pecuniã: vt. C. de adul. ſerui. & ſuprà de calum. l. ab eo. idem in cauſa fiſcali: vt. j. de iur. fiſ. l. eius qui in prin. & l. in fiſci. & facit infrà de bo. eo. l. j. & ij. in prin. & C. de tranſac. l. tranſigero.

❡ DE RECEPTATORIBVS.

Eſsimũ.] CASVS. Crimẽ receptatorum peſsimum eſt. & reddit rationem. & iubet eos puniri vt latrones, idem in eis qui poterant capere latronem, & pecunia accepta vel parte rerum ſubtractarum, eũ non ceperunt. Franc. Acc.

b ❡ Latrones.] imò x. annis à ſua terra debẽt exulare, licet receptus aliter erat puniendus: vt. ſ. de abig. l. fi. §. ſi Sol. ibi ſpeciale in recipiẽte abigeum: hic alium furẽ. vel dic perinde punitur: nõ tamen ſimili pœna ſic. ſ. de peri. & commo. rei ven. l. cuſtodiã. & fa. ſ. quod me. cau. l. nec timorẽ. & de off. præſi. cõgruit. & deincẽ. rui. nau. l. iij. §. nõ tantũ. & ad Syl. l. iij. §. ſi quiſq & C. de his qui latro. l. ij. & C. de fabri. l. iij. & j. de pe. l. metrodorũ. & ſ. de fur. l. qui vas. §. qui furem. & C. de hære. aut. credẽtes. & omnes intellige quando fuit ſciens. & ignorantia præſumitur: vt ſ. de proba. verius. niſi ſit notoriũ[a]: vt. C. qui & aduer. quos. l. j.

c ❡ Accepta.] aliud ſi gratis.

d ❡ Parte.] accepta.

Os] CASVS. Qui cognatũ ſuũ vel affinẽ furem conſeruauit, minus punitur, quàm ſi extraneũ conſeruaſſet. Fran.

e ❡ Recipiunt.] Not. aliqd fieri ratione ſanguinis, quod aliàs non fieret. & ſic. C. de codicil. l. fi. §. penul. & de adul. l. quamuis. & j. ad leg. Iulia. repe. l. j. & de re mili. l. iiij. §. fi. & l. milites prohibentur. in prin. & l. milites. §. penu. & C. de iniur. l. lex. Cornelia. in prin. & de iuriſ. om. iu di. q iuriſdictiõi. Ac.

[a] Alex. in l. ſi tutor. C. de peri. tu. in a. poſtil. ſuis ad Bart. reputat iſtam gl. ſing. ad hoc q̃ notorium tollit ignorantiæ præſumptionem: quæ aliàs præſumeretur. Bolo.

❡ DE FVRIBVS BALNEARIIS.

❡ Facit ſuprà de offi. præfec. urbis. l. penul.

Vres.] CASVS. Quæſtiones de furibus nocturnis extra ordinem cognoſcuntur: & puniuntur non ultra opus publicum vſque ad tempus. Idem eſt ſeruandum in furibus balnearijs. ſed ſi fures ſe telo defendãt, vel effractores vel his ſimiles: nõ tũ percuſſerũt aliquẽ: in metallũ dãnanť: honeſtiores autẽ relegãtur. fures autẽ diurni cõueniũtur ciuiliter: & dic de hoc vt in gl. Vltimò dicit: miles qui furtũ in balneo ſiue ſtupha fecit: puta veſtitũ alterius ſurripuit: remittiť à militia cũ ignominia. & hoc dicit hæc lex cum duabus ſequentibus. Fran.

f ❡ Audiendi ſunt.] aliàs audiendi. & tunc dic id eſt de eis. vel, id eſt ſi volebant facere aliquam defenſionem, quia negent. aliàs puniendi: & tunc plana eſt.

corruperit, ex ſenatuſcõſulto pro victo habetur [a].

TITVLVS XVI. De receptatoribus.

Martianus. LEX I.

Peſsimum genus eſt receptatorũ: ſine quibus latere nemo diu poteſt. & præcipitur vt perinde puniantur atque latrones [b]. ❡ In pari cauſa habendi ſunt, qui cùm apprehẽdere latrones poſſent, pecunia accepta [c], vel ſurreptorum parte [d], dimiſerunt.

Paulus ad edictũ. LEX II.

Eos apud quos affinis vel cognatus latro cõſeruatus eſt, neque abſoluendos, neque ſeuerè admodum puniendos. Non enim par eſt eorum delictum, & eorum qui nihil ad ſe pertinentes latrones recipiunt [e].

TITVLVS XVII. De furibus balneariis

Vlpianus ad edictũ. LEX I.

Fures nocturni extraordinẽ audiendi ſunt [f], & cauſa cognita puniendi: dummodò ſciam⁹ in pœna eorum operis publici tempora rij modum non egrediendum. Idẽ eſt & in balnearijs furibus. Sed ſi ſe telo fures defendunt, vel effractores, vel cæteri his ſimiles, nec quemquàm percuſſerunt: metalli pœna, vel honeſtiores, relegationis [g] afficiendi erunt.

Martianus ad edictũ. LEX II.

Sed ſi interdiu [h] furtum fecerint: ad ius ordinarium [i] remittendi ſunt.

Paulus ad edictũ. LEX III.

Miles qui in furto balneario deprehẽſus eſt: ignominia mitti [k] debet.

TITVLVS XVIII. De effractoribus & expilatoribus.

⁂ Vlpianus. LEX I.

De iis qui carcere effracto euaſerũt, ſumendum ſupplicium diui fratres Æmilio Tyroni reſcripſerunt. Saturninus etiam probat eos qui de carcere eruperunt [l], ſiue effractis foribus [m], ſiue cõſpiratione cũ cæteris qui in eadem cuſtodia erant: capite [n] puniendos. quòd ſi per negligentiã cuſtodum euaſerint, mitius puniendos. ❡ Expilatores [o], qui ſunt atrociores [p] fures ♁ (hoc enim eſt συλλαγωγοὶ vel συλῆται †) in opus publicũ vel ppetuũ tẽporariũ dari ſolẽt: honeſtiores autẽ ordine ad tẽp⁹ moueri, vel patriæ fines iuberi excedere: quibus nulla ſpecialis pœna reſcriptis principalib⁹ impoſita eſt. Idcirco †cauſa cognita liberum erit arbitrium [q] ſtatuẽdi ei qui cognoſcit. Simili modo & ſaccularij [r] & directarij [s] erunt puniẽdi. itẽ & effractores [t]. Sed enim diuus Marcus effractorẽ equitẽ Romanum qui effracto [v] pariete pecuniã abſtulerat, quinquẽnio abſtinere iuſsit prouincia Africa vnde [x] erat, & vrbe, & Italia. Oportebit autẽ æquè & in effractores & in cæteros ſupraſcriptos cauſa cognita ſtatui, prout admiſſum ſuggerit [y]: dũ ne quis in plebeio [z] operis publici pœnã, vel in honeſtiore relegationis [a] excedat [b].

Paulus ad edict. LEX II.

⁂ In effractores variè animaduertitur. Atrociores [c] enim ſunt nocturni effractores: & ideo hi fuſtibus cæſi in metallum damnari [d] ſolent: diurni verò effracto res poſt fuſtium caſtigationem

g ❡ Relegationis.] pœna.

h ❡ Ed ſi interdiu.] id eſt in die.

i ❡ Ordinarium.] ſcilicet vt ciuiliter agatur in duplũ vel quadruplum: vt. ſ. de priua. delic. l. fi. j. reſpõ. Sed nũquid etiam diurnus fur poterit accuſari de crimine extraordinario? certè ſic: vt. ſ. de fur. l. fin. & d. l. de priua. delic. in fi. ſed ideo hoc dicit, quia mitius punitur: vt arg. j. tit. j. l. fin. ſic & alibi eſt inter eos differentia: vt ſ. ad. l. Aquil. itaque. & j. de ſica. l. furem.

k ❡ Miles.] Mitti. id eſt remitti à militia.

❡ DE EFFRACTORIBVS ET EXPILATORIBVS.

E iis.] CASVS. Capti qui effracto oſtio carceris fugerunt, vel conſpirãt inter ſe: capite puniũtur. ſi autem fugerunt quia non bene erat clauſum oſtium carceris, & ſic culpa cuſtodum: leuius puniuntur. Item expilatores hæreditatũ grauiùs quàm fures puniri debent: & imponi tur eis pœna arbitrio iudicis. Idem in ſaccularijs & directarijs. idem in effractoribus: licet miles quidã Romanus qui effregit oſtium, & pecuniã ſurripuit, in quinquẽniũ fuit relegatus. Scias tamen quòd hi omnes ſupradicti ſunt puniẽdi iudicis arbitrio: dũ tamen plebeius non condẽnetur vltra pœnã operis publici: honeſtus autẽ vltra relegationem. Fran.

l ❡ Eruperunt.] id eſt qui fugerũt rupto carcere.

m ❡ Foribus.] id eſt oſtijs domus vbi erant in captiuitate.

n ❡ Capite.] ad hoc. j. de cu. re. l. in eos. & j. de remi. l. milites. §. ei⁹

o ❡ Expilatores.] hę reditatum, & ideo me lius ſtaret in titu. ſeq.

p ❡ Atrociores.] quã fures. nec enim pprie ſunt fures: vt. ſ. de fur. l. hęreditarię. & j. ti. j. l. ij. ſed raptores ſunt atrociſsimi: vt. C. de in fa. l. ſi te. Accur.

q ❡ Arbitrium.] facit. j. de pœnis, hodie. & ſ. de iure deli. l. j. §. ait prætor.

r ❡ Saccularii.] expone vt. ſ. de extraor. cri. l. ſaccularij. in prin.

s ❡ Et directarii.] al. dietarij. ad q facit. ſ. de extraor. cri. ſaccularij.

t ❡ Effractores.] effrangitur vt ſurripiatur: vt hĩc, & j. effringitur vt euadatur: & tunc maiori pœna: vt. ſ. eo. in princi.

v ❡ Effracto.] aliàs effracto: aliàs perforato.

x ❡ Vnde.] ad hoc. C. ſi ſeruus expor. ve. l. ſi.

y ❡ Suggerit.] ad quod. j. de pœnis. l. aut facta. §. qualitate. Accur.

z ❡ In plebeio.] non tamen nocturno effractore. R. vt. j. l. prox.

a ❡ Relegationis.] ſcilicet pœnam. Accur.

b ❡ Excedat.] niſi in caſu, vt. j. l. proxi.

c ❡ In effractores.] Atrociores. quam diurni Accur.

d ❡ Damnari.] ſ. de bo. liber. l. quæro.

❡ al. Pau. ad edict.

♁ συλλαγωγοὶ

† Vide Budæũ in annot. poſterio. hĩc, qui dicantur expilatores.

† No. & tenemẽti iſtũ text. dicit hĩc Bart. ad hoc q quã do pœna nõ eſt limitata in iure remanet im ponẽda officio iudicis. addo ego bene facere text. in c. de cauſis. de offi. & pote. iudi. delega. tex. in l. hodie. & l. ſanctio legũ. j. de pœnis.

⁂ al. incipit inter &c.

¶ DE CRIMINE EXPILATAE HAEREDITATIS.

a SI quis.] Accusationem. & est pœna vt. s. de effrac. l. j. §. j. Et not. quod actio ciuilis ex hoc crimine non datur: quod non est in alijs criminibus. sed potest dici actionem in factum dari ad recuperandũ possessioné. ar. s. de præscrip. ver. quoties. Itẽ ex eo probatur quia lex dicit negari hoc iudiciũ: quia datur fami. erc. 10 quod nõ diceret nisi aliqua ciuilis daretur qua recuperarentur res: vt. C. fa. erc. l. aduersus. ciuilis enim fa. er. per hanc criminalẽ vel econtra tolli non posset: vt. C. quando ciuil. act. l. j.

SI expilatæ.] CASVS. Cũ agitur de crimine expilatæ hæreditatis: præses debet cognitionem suam interponere. nã cùm furti agi non possit: hoc solũ auxilium superest. habet ergo hoc crimen locũ cùm furtum fit ante aditã 30 hæreditatẽ, vel post aditam ante apprehẽsa bona per hæredem. & sic furti actio nõ cõpetit. Secũdò dicit: est in electione hæredis vel agere hoc crimine vel petitione hæreditatis. Tertiò dicit: si vnus hæredũ agit hoc 40 crimine contra expilatorẽ hæreditatis & obtinet: prodest alijs hæredib⁹. quod dic vt in glos. Quartò dicit: vxor defuncti si surripuit de hæreditate viri post mortẽ eius: non tenetur hac act. cùm nec furti ipsa posset teneri. Quintò dicit: 50 surripui rẽ hæreditariã credens eã nõ esse hæreditariã. dicitur, quod bene teneor hoc crimine: nec prodest mihi mea incredulitas. & hoc dicit hæc. l. cum quatuor seq. Fran.

† al. Martia. ad edictum.

in opus perpetuum vel temporarium dandi sunt.

TITVLVS XIX.

De crimine expilatæ hæreditatis.

Martianus li. 1. quæst. LEX I.

SI quis alienã hæreditatem expilauerit: extra ordinem solet coërceri per accusationẽ expilatæ hæreditatis: sicut oratione diui Marci cauetur.

Vlpianus. LEX II.

SI expilatæ[b] hæreditatis crimẽ intendatur: præses prouinciæ cognitionẽ suam accommodare debet. Cùm enim furti agi nõ potest: solum superest auxilium præsidis. ¶ Apparet autem expilatæ hæreditatis crimen eo casu intendi posse, quo furti agi non potest, scilicet ante aditam hæreditatem, vel post aditam, antè quàm res ab hærede possessæ[c] sint. nam hoc casu furti actionem non cõpetere[d] palàm est[e]: quáuis ad exhibendũ agere posse eum qui vendicaturus exhiberi desyderet, palàm fit.

Martianus ad edictũ. LEX III.

DIuus Verus & Antoninus rescripserunt electionem esse, vtrum quis velit crimen expilatæ hæreditatis extra ordinem apud præfectum, vrbi vel apud

b ¶ Si expilatæ.] scilicet ante aditam hæreditatem: vt &. C. eo. l. j. in fi. &. s. re. amo. l. contra nurum. §. fi. nisi in casibus: vt. s. de fur. l. hæ 60 reditariæ. & l. seq. & l. eum. §. fi res.

c ¶ Possessæ sint.] vel ab alio: quia tũc posset agi furti: vt. s. de vsus capi. l. si homo. in fi. Accursius.

d ¶ Competere.] nec alia accusatio pro hoc crimine. secus si aliqua ciuilis detur pro hoc crimine: vt. d. l. aduersus. C. fa. ercisc. hæc autem quæ sequuntur, ratione possessionis dantur, non delicti: vt hîc, & infrà. l. proxi.

e ¶ Palàm est.] vt &. s. de vsufca. l. si homo. & de fur. l. si is. §. j. & l. si vendidero. & de acquir. pos. cùm hæres. & ad Trebe. l. facta in prin. Sed est contrà. C. de fur. de his. Sol. vt ibi.

70 f ¶ DIuus Verus.] Agere. qui de talibus cognoscunt.

g ¶ Ordinario.] aliâs ordinario. & aliâs hæreditario scilicet per peti. hære. si possideat pro hærede vel pro possessore: quod hîc erat. Sed cõtra. C. e. l. fi. vbi dicitur dari in locũ deficiẽtis actionis huius criminis accusatio. hîc autem erat alia actio: vt dicit. Sol. vt ibi. Item contra. C. fa. er. l. aduersus. vbi dicitur cessare hãc actionem si habet locum alia. Sol. ibi cessabat hæc actio: non quia alia actio competebat: sed quia hoc crimen cõmissum non erat: cùm cohæres magis suo iure vti quàm criminis consilium videatur iniisse: vt. s. pro soc. l. merito. vel aliter vt ibi. Item cõtra. s. de mi. in causæ. 80 vbi non habet locum extraordinarium si habet locum ordinariũ. at hîc dicitur contra. Sol. hîc nõ ad idem: cùm vnum ciuiliter, aliud criminaliter detur. Itẽ quæritur si egi criminaliter, an possim agere ciuiliter? P. non: quia intellexit. l. j. C. quando ciui. act. quando est publica accusatio, & ciuilis actio: non quando priuata ordi. vel extraordi. pro quo suprà de fur. interdum. §. qui furẽ. & suprà vi bo. rapt. l. ij. §. hoc edicto. & institu. de iniu. §. in summa. & quod hic dicitur, quod nobis non placet: vt not. in. d. l. à plerisque*. alij dicunt

a Quæ est lex j C qui ciuilis act.

idem quod dicit. P. sed alia ratione scilicet specialitatis: vt & in crimine stellio. vt. C. de cri. stel. l. j. vel verius dicas vnam per aliã non tolli: ar. d. l. quando ciuilis act. l. j. & etiam dixi. s. eo. l. j. Accur.

h RE s hæreditarias.] cõmunes videri dicimus: vt in fin. l. j. Prima enim facie sic præsumitur: non tamen est præsumptio cui omnino sit stãdum: vt C. res inter alios act. l. j. & j. de ap. à sentẽtia. Itẽ acta inter aliquos 10 adeò non præiudicãt inter alios quod nec præiudicant inter eos nisi testes præsente aduersario sint producti: vt C. de testi. si quando in fine.

i ¶ Et obtinuit.] probando res fuisse hæreditarias. ammodo enim si alius agat non habebit necesse probare. Azo. Sed H. contra. & facit infrà de appellati. si qui separatim. §. fina. & suprà fa. erciscunde. hæredes. §. idem scribit. & si ser. vendic. l. loci. §. si fundus. & . C. de diuersi. 30 re. l. j. & suprà de bo. au. audi. posse. cùm vnus in prin. & de re iudi. sæpe.

† Not. istũ tex. ad hoc quòd probatio non facitius vbi sentẽtia nõ facit ius: & hoc clarè probat iste textus iungendo glo. suam cũeo: aliter non. Bolo.

k VXor.] cum ea. ad hoc suprà de nego. gest. o. hæres viri. & . C. de fur. l. quamuis. & suprà re. amo. l. j. & C. eo. aduersus. & 40 hoc si viri hæreditatem dicitur expilasse: non aliam in qua sunt hæredes filij viri: vt C. e. si cui. Accur.

l SI rem.] Facere respõ. aliâs respõ. scilicet quidam iurisconsul. aliâs deest. sed subaudit Paulus corrigẽdo dicit, rei &c. 50 vel lege interrogatiuè: & respon. Paulus. Itẽ quod subijcit furtum non fit: quidam dicunt quòd sic: & bene: vt suprà eodem. l. ij. aliâs vt Py. deest non. & tunc lege interrogatiuè: & respon. non: sicut &c.

præsidem agere[f]: an hæreditatẽ à possessoribus iure ordinario[g] vendicare.

Paulus. LEX IIII.

REs[†] hæreditarias, omnium hæredum fuisse cõmunes[h]: & ideo eum qui expilatæ hæreditatis crimẽ obiecit & obtinuit[i], etiam cohæredi profuisse videri.

Hermogenianus. LEX V.

VXor expilatæ hæreditatis crimine idcirco nõ accusatur, quia nec furti cum ea[k] agitur.

Paulus ad Neratium. LEX VI.

SI rem hæreditariam, ignorás in ea caussa esse, surripuisti: furtum te facere[l] respon. Pau. rei hæreditariæ furtum non fit, sicut nec eius quæ sine domino[m] est: & nihil mutat existimatio[n] surripientis.

TITVLVS XX.

De crimine stellionatus.

Papinianus. LEX I.

ACtio[o] stellionatus neque publicis iudicijs neque priuatis[p] actionibus continetur[q].

Vlpianus ad edict. LEX II.

STellionatus[r] iudicium famosum quidẽ nõ est: sed coërctionem extraordinariam habet.

Idem LEX III.

STellionatus accusatio ad præsidis[s] cognitionem spectat.

m ¶ Sine domino est.] nec enim fit nisi sit cui fiat: vt. s. de fur. l. fal 60 sus. §. qui alienum.

n ¶ Existimatio.] qua credebat alicuius quod est nullius adhuc. In alio autem prodesse potest etiam existimatio surripientis. quod dic vt. d. §. qui alienũ. & in eo tit. l. inter. §. recte. & l. vulgaris. §. si ex. & l. qui re sibi. quæ sunt ar. cõtra Itẽ est ar. cõtrà. s. de acq. hær. l. is qui.

¶ DE CRIMINE STELLIONATVS.

ACtio. CASVS. Accusatio stellionatus non connumeratur inter publica iudicia, nec inter priuata. Itẽ hoc crimen non infamat. & extraordinariam pœnam imponit, & præses de hoc debet cognoscere. & qui dolum in a- 70 liquo commiserunt, nec sit crimen proprium possunt de hoc accusari. quod enim actio de dolo operatur in priuatis iudicijs: hoc in publicis stel. Et posteà dat exempla in quibus hoc crimen habet locũ. posteà dicit quæ pœna imponatur ex hoc crimine. Vltimò dicit. obligauì tibi rem, & eam surripui. teneor hoc crimine. & hoc dicit hæc l. & duæ seq. Fran.

o ¶ Actio.] id est accusatio.

p ¶ Neque priuatis.] i. pecuniarijs vel criminalibus specialibus.

q ¶ Continetur.] i. connumeratur ad quod. s. de extraordi. cri. l. stellionatus. & . C. eo. stellionatus. & . j. l. proxi. & l. fi.

80 r STellionatus.] dicitur sic à quodã animali quod stellio vocatur: & est varij & diuersi coloris: vt cœlum stellis apparet oculis tinctum: cuius varietatem imitantur deceptores: quia varia agunt, & aliud simulãt, & aliud dicunt. Itẽ contrà. s. de infa. l. quid ergo. §. fina. Sol. vt ibi.

s STellionatus.] Præsidis. qui est clarissimus: & sic habet merum imperium: vt. s. de offic. præsid. l. illicitas. §. qui vniuersas. quod est hîc necesse.

a ¶ De dolo actio.] quæ datur in subsidium ciuilis actionis dolo commisso: vt suprà de dolo.l.j.sic & hîc in subsidium accusationis criminalis: vt hîc. Item vbicunque potest agi de dolo ciuiliter, ibidem potest agi hoc crimine criminaliter: vt supra de dolo, si legatarius.

b ¶ Deficit.] & certum est crimen commissum.

c ¶ Vel permutauerit.] aliud si diuersis vendidit, tûc enim pœna legitima est: vt infrà de fal. qui duobus. secundum Azo. Item idem quod hîc si alij obligauit: & non suffi cit vtrique debito: vt suprà de pigno. act. l. si quis. in prin.

d ¶ Supposuerit] in locum earum quas obligaturum se dixerat, & ostendat creditori futuro: & sic malas in locum bonarũ posuit.

e ¶ Aduerterit.] vt quia iam obligauerat bonas, sed non tradiderat: posteà autem tradidit malas: dicens eas esse quas obligauerat. & facit ad hoc & superius suprà de pig. act. l. j. & l. tutor. §. j. & l. si quis in pignore. & ff. de statulib. l. statu li berũ. §. j. & alij dicunt auerterit, vt quia sub traxit mihi, & alij non obligauit.

f ¶ Corruperit.] antè quàm tradatur: ar. ff. de dolo. l. & eleganter. §. non solum. si autem post traditionem, tunc habet locum vtilis Aquilia: vt. ff. de pigno. seruum.

g ¶ Imposturã.] id est bonis viris men dacia imposuit.

Impostura quid sit.

h ¶ Legitima.] id est ordinaria per legem.

i ¶ Nec legitimum] id est pœna criminis non est ordi. nam nullum crimen legitimũ est. vel dic legitimum id est publicum. & facit. C. eo. l. j.

k ¶ Remittenda.] id est mitiganda.

l ¶ Qui merces.] obligatas. vt cũ in fur ti vitium non incidit. alioqñ cessat hoc crimen.

¶ De periurio.] CASVS. Obligaui tibi rẽ quã iuraui meam, cùm nõ esset mea: teneor hoc crimine. Fran.

Stellionatum autem obijci posse ijs qui dolo quid fecerint, sciendũ est: scilicet si aliud crimen non sit quod obijciatur. Quod enim in priuatis iudicijs est de dolo actio[a] hoc in criminibus stellionatus persecutio. Vbicunque igitur titulus criminis deficit[b], illic stellionatus obijciemus. Maximè autem in his locum habet, si quis fortè rem alij obligatam dissimulata obligatione per calliditatẽ alij distraxerit, vel permutauerit[c], vel in solutũ dederit. nã hæ omnes species stellionatum continent. ¶ Sed & si qs merces supposuerit[d], vel obligatas auerterit[e], vel corruperit[f], æquè stellionatus reus erit. ¶ Item si quis imposturam[g] fecerit vel collusionem in necem alterius: stellionatus potest postulari. Et vt generaliter dixerim: deficiẽte titulo criminis, hoc crimen locũ habet: nec opus est species enumerare. ¶ Pœna autem stellionatus nulla legitima[h] est, cùm nec legitimum[i] crimen sit. Solent autẽ ex hoc crimine extra ordinẽ plecti: dummodò nõ debeat opus metalli hæc pœna in plebeijs egredi. in ijs autem qui sunt in aliquo honore positi: ad tempus relegatio, aut ab ordine motio remittenda[k] est. ¶ Qui merces[l] suppresserit: specialiter hoc crimine postulari potest.

Modestinus li. ad edict. LEX IIII.

De periurio, si sua pignora esse quis instrumento iurauerit, crimen stellionatus[m] fit: & ideo[n] ad tempus exulat.

TITVLVS XXI.

De termino moto.

Modestinus. LEX I.

Terminorum auulsorum non multa pecuniaria[o] est, sed pro conditione admittentium coërctione[p] transigendum est[q].

Callistratus. LEX II.

Diuus Hadrianus in hæc verba rescripsit: Quin pessimũ factum sit eorum, qui terminos finium causa positos protulerint, dubitari non potest. de pœna tamen eorum modus ex conditione personæ, & mente faciẽtis magis statui potest. Nam si splendidiores personæ sunt quæ conuincuntur: non dubiẽ si occupandorum alienorum finiũ causa id admiserint, possunt ad tẽpus, vt cuiusque patietur ætas, relegari. id est, si iunior, in longius: si senior, in recisius[r]. si verò an alij negotium gesserint, & ministerio functi sint, castigari, & ad opus publicũ biennio dari. Quòd si per ignorantiam aut fortuitu[s] lapides furati sunt, sufficiet eos verberibus cædere.

Idem. LEX III.

Agraria lege quam Caius Cæsar tulit aduersus eos, qui terminos statutos extra suum agrũ finésve mouerint dolo malo, pecuniaria pœna cõstituta est. nam in terminos singulos quos eiecerint, locóve mouerint, quinquaginta aureos in publicum dare iubentur: & eius actionis petitionem ei qui volet[t], esse iubet. ¶ Alia quoque lege agraria quã diuus Nerua tulit, cauetur, si seruus seruáve nesciente domino dominâve dolo malo fecerit[*] ei capitale esse: nisi dominus dominâve multam[v] sufferre maluerit. Hi quoque qui finalium quæstionũ obscurandarũ causa faciẽ locorũ conuertunt, vt ex arbore arbustum, aut ex sylua[x] cædua nouale, aut aliquid eiusmodi faciunt: pœna plectendi sunt pro persona, & conditione, & factorum[y] violentia.

o ¶ Pecuniaria.] contrà. C. eo. l. iij. in prin. Sol. vt ibi.

p ¶ Coërctione.] personali: vt. C. l. proxi.

q ¶ Transigendum est.] id est puniendum: vt. C. de accusa. l. j.

plebeius. quod declarat in litera. si autẽ quis amouit fines per ignorantiam ignorans eos fines, verberatur. & h. d. hæc. l. & se. Fran.

r ¶ Diuus Hadrianus.] In recisi°. i. breuius tempus. & facit. C. de iu. immu. l. semper. & facit. C. de cri. sacri. in prin. & ff. l. j. & C. de accu. l. j.

s ¶ Aut fortuitu.] quia cũ alios lapides furarẽtur, fortuitu lapis qui erat terminus, inter eos sublatus est, & sic per ignorãtiam. & leges aut pro & sic est. C. de pœ. absentẽ. §. si. vel dic ignorãtia, negligentia tamen: vt suprà de incẽdio. rui. nau. l. qui ædes. & hoc ne sit cõtra. ff. de iuris. om. iu. l. si quis id. §. dolo. & sic furari impropriè dicitur.

¶ Agraria.] CASVS. Ponit pœnã. l. aureorũ in eũ qui amouet terminũ: & pro quolibet termino amoto hæc pœna imponit, & hoc si est liber. si aũt seruus est qui nesciente domino eius terminum alicuius amouit, decapitatur, nisi dominus ei° velit soluere. l. libras pro eo. Vltimo dicit: q causa obseruãdi fines faciẽ agri mutauit, vt vineã extirpauit: vel syluam terrã aratoriã fecit: punitur pro qualitate suę personę, & inspecta qualitate delicti. Fran.

t ¶ Ei qui volet.] id est cuilibet de populo. nec enim fisco datur iudicium in eum: licet obuiare videatur. ff. ad Syl. pp̃ter [illegible] & erit actio de qua hîc subijcit, condic. ex le. Agraria. vel dicas fisco dari & dic actionem. i. accusationem: nam criminis est accusatio: vt ff. si. re. l. iiij. §. si dicat. alij dant condictionẽ ex. l. nomine fisci. item dicunt quidam medietatem nomine præmij ei dari, cuius opera cõ uictus fuerit quis: vt ar. ff. ad. Syl. l. lege. §. si. sed in eo q pecuniaria pœna hîc imponitur: est contra. ff. eo. l. j. Sol. distingue tẽpora: & omnia concordabuntur. à principio enim non fuerat statuta sed posteà per Cæsarẽ statuta est. vel hîc pro suo cõmodo amouit: quia prædiũ cõfine erat suum: ibi non. prima placet. item per Lõbar. qui amouit de loco, in. l. solidis. qui remouit, & in alio loco posuit, tunc in. xl. vt in Lombar. de termi. l. si quis pro. & l. si seruus.

l. propter §. p°. ĩmẽta l. lege Cornelia §. ff. ad Sillania.

** caput amittit al. ei capitale esset.*

v ¶ Multam.] prædictam. l. aureorum. ad quod ff. de iurisdic. om. iudi. si quis id. §. in seruos.

x ¶ Ex sylua.] facit. C. de verb. sig. l. sylua.

y ¶ Factorum.] aut igitur mouit vt lapides sibi furarẽtur: & tunc de furto: vt aliàs. aut causa occupãdorũ finiũ: & habetur ætatis discretio: vt. ff. l. proxi. aut causa seminãdarũ litium: & tũc pro factorũ varietate vt hîc. & facit insti. de of. iudi. §. eo quoque. vbi etiã dicit agi fi. re. pro crimine si habeamus agros confines.

m ¶ Stellionatus.] nec ergo est infamis: vt. ff. eo. l. ij. Sed contrà. C. de transac. l. si quis maior. Sol. vt ibi.

n ¶ Et ideo.] non quia peierauit: sed quia crimen stellionatus commisit. & sic non ob. C. de rebus cre. l. ij. Vel sol. vt ibi. An autem quilibet periurus teneatur hoc crimine? quod satis videtur cùm crimẽ fit, & deficiat titulus criminis: vt. ff. l. proxi. §. item si quis hoc. nec ob. d. l. de reb. cre. quia non periurat, sed quia periurando incidit, punitur: vt dixi.

¶ DE TERMINO MOTO.

Terminorum.] CASVS. Qui terminum de loco alie no auellit, nõ tenetur ad pecuniam: sed corporaliter punitur pro conditione personæ delinquentis. & istud delictum pessimum est. & si est nobilis, mitius punitur quàm

DE COLLEGIIS. *Quod ſic dictum eſt: quia ſimul colligũtur.*

a Illicitis.] tres conſtituunt collegium: vt infrà de verb. ſigni. l. Neratius.

b Corporibus.] cùm ſimul cohabitant, aliàs non.

Mandatis.] CASVS. Prohibet fieri collegia ſodalitia: de quibus dic vt ĩ. l. fi. Item oĩa alia collegia ꝓhibet. permittit tamen vilioribus hominibus fieri collegia cauſa ad iuuãdi aliquẽ pauperẽ: non tamẽ in menſe vltra ſemel cõueniãt. & hoc habet locum: in Italia & in ꝓuincijs, nõ in Roma. Itẽ cauſa religiõis permittit fieri collegia, vt fratrũ. Item in pluribus collegijs licitis non poteſt quis eſſe, ſed in vno tãtùm: & ſi in pluribus fuit, eligat in quo vult eſſe: & partem rerum cõmuniũ quæ erãt in alio collegio, repetat. Itẽ qui illicitũ collegium fecit: tenetur ea pœna qua tenetur, qui hominibus armatis intrauit loca publica vel tẽpla per vim: & eſt capitalis. & hoc dicit hæc lex & ſeq. Franciſcus.

TITVLVS XXII.

De collegiis & corporibus [a] illicitis [b].

Martianus. LEX I.

Mandatis principalibus præcipit̃ præſidibus prouinciarum ne patiãtur eſſe collegia ſodalitia [c]: néve milites [d] collegia in caſtris [e] habeant. ſed permittitur tenuioribus [f] ſtipem menſtruam cõferre: dum tamen ſemel in mẽſe coẽãt: ne ſub prætextu huiuſmodi illicitum collegium coẽant. quod non tantũ in vrbe [g], ſed & in Italia & in prouincijs locum habere diuus quoque Seuerus reſcripſit. Sed religionis cauſa coĩre nõ prohibentur: dũ tamẽ per hoc non fiat contra ſenatuſconſultum, quo illicita collegia [h] coẽrcentur. ¶ Nõ licet [i] autem ampliùs quàm vnum collegium licitum habere, vt eſt cõſtitutum etiam à diuis Fratribus. & ſiquis in duobus collegijs fuerit: reſcriptum eſt eligere cũ oportere, in quo magis eſſe velit [k], accepturum ex eo collegio à quo recedit, id quod ei competit [l] ex ratione quæ communis fuerit.

Vlpianus. LEX II.

Qui illicitum collegium vſurpauerit: ea pœna tenet̃ [m] qua tenentur ij, qui hominibus armatis loca publica vel templa occupaſſe iudicati ſunt.

Martianus. LEX III.

Collegia ſiqua fuerint illicita [n], mandatis & conſtitutionibus & ſenatuſconſultis diſſoluuntur: ſed permittitur eis cũ diſſoluuntur, pecunias communes, ſi quas habent, diuidere [o], pecuniáque inter ſe partiri. ¶ In ſumma autem, niſi ex ſenatuſconſulti authoritate vel Cæſaris collegium, vel quodcunque tale corpus coiẽrit: contra ſenatuſconſulta & mãdata & conſtitutiones collegium celebratur [p]. ¶ Seruos [q] quoque licet in collegium tenuiorum [r] recipi, volentibus tamen dominis: vt curatores horum corporum ſciant [s] ne inuito aut ignorante domino in collegium tenuiorum recipiant, & in futurum pœna teneantur in ſingulos homines [t] aureorum centum.

Primò ponit qualiter uocentur, qui ſunt de uno collegio. Secundò dicit, quid poſſunt facere inuicem collegiati. Tertiò dicit, unde prædicti habuerunt originem, ſcilicet à lege Solonis græca. Quartò ponitur interpretatio illius legis græcè. Secunda ibi, His autem. Tertia ibi. Sed hæc. Quarta ibi, Si autem plebs. Bart.

Caius libro. 4. ad leg. xij. tabula. ſcribit. LEX IIII.

Sodales ſunt qui eiuſdem collegij ſunt: quos Græci ἑταιρείαν vocant [v]. His autem poteſtatem facit lex pactionem quam velint ſibi * ferre [x], dum ne quid ex publica lege corrũpant. Sed hæc lex videtur ex lege [y] Solonis tranſlata eſſe. nam illic [z] ita eſt †: Ἐὰν δὲ δῆμος, ἢ φράτορες, ἢ ἱερεῖς ὀργίων, ἢ ναῦται, ἢ σύσσιτοι, ἢ ὁμοτάφιοι, ἢ θιασῶται, ἢ ἀθὶ λείαν ἰκόμενοι, ἢ εἰς ἐμπορίαν, ὅτι ἂν τούτων διαθῶνται πρὸς ἀλλήλους, κύριον εἶν, ἐὰν μὴ ἀπαγορεύσῃ δημόσια γράμματα. id eſt Si autem plebs, vel

* fore.

† al. nã ibi citata eſt eadẽ. vide in hãc. l. Alciat. li præter. ij. hoc ipſo titu. & lib. diſpun. ij. c. xiiij. & Budæum in annot. poſteri. hic.

c Sodalitia.] ſodales ſunt &c. vt. ĩ. l. fin.

d Milites.] nedum priuati.

e In caſtris.] vel ꝓpriè: vel dic in exercitu: & hoc niſi permiſſu ducis belli: vt legio, cuneus, Ala.

f Tenuioribus.] i. vilioribus & dic quid ſit ſtipes, vt. ĩ. de verb. ſig. l. ager. §. j. & dic cõferre ad ſui ſuſtẽtationẽ vel alicuius qui incidiſſet in paupertatẽ. & quod dicit ſemel ſ. ad pl⁹: ne ſub prætextu &c. ſi ſæpius coirẽt. & no. ꝙ magis pauperi quàm diuiti ſubuenitur [a]: vt. ſ. de trãſac. cùm hi. §. ſi in annos.

g In vrbe.] Romana, per excellentiam: vt inſtitu. de iur. natu. §. ſed ius.

h Illicita collegia.] Collegia ergo omnia illicita ſunt, niſi licita probentur: vt &. ĩ. l. iij. §. in ſumma. permittuntur autem cauſa religionis: vt hîc, & alibi, &. ſ. quod cuiuſque vniuer. not. l. j. niſi fiat fraus, quia fingant religionem, ſed non eſt: vt hîc, &. ſ. de extraor. cri. l. ij. &. C. de ſacroſan. ec. l. qui ſub prætextu.

i Non licet.] alicui. & ad hoc infrà ad munici. l. libertus. §. iij. &. C. qui mili. non poſ. l. eius qui. in princi. &. C. de aſſer. tol. l. fina. in prin. & quod ibi not.

k Eſſe velit.] non poteſt eſſe in diuerſis collegijs. & ſic non valet de iure, ſed tamen poſteà permittitur ei eligere: vt hîc, & infrà de adul. ſi maritus. §. ſi.

l Competit.] quod ergo erat collegij, erat ſingulorũ: vt. ĩ. eo. collegia. in prin. & in aut. de ſanc. epiſ. §. ſi verò plura. & arg. ĩ. de verb. ſig. l. rectè. & de leg. j. l. ſerui electione. §. fin. Sed contra. ſ. de re. di. l. intantũ. §. vniuerſitatis. & de in ius vo. l. ſed ſi hac. §. qui manumittitur. So. quidã dicunt, ꝙ quæ collegij ſunt vel populi vel pluriũ, ſingulorum ſunt. vnde & facta demonſtratione ciuiũ cõcedunt: iſti ſunt populus Boñ. & iſti ſunt domini huius prædij. non tamen concedũt ſi iſti moriũtur: ergo popul⁹ morit̃: quia alij ſubſtituti fungũtur vice illorũ. & idẽ fallit in voce emiſſa quæ perijt: nõ tamen extincta eſt vox tua. quod autẽ dicitur in cõtrarijs, nõ eſt ſingulorũ: eſt verũ vt poſtulare poſsit ius pa. vel ſeruum non torqueri: & ad ſimilia: ſed cùm recedit ex collegio vel ciuitate, partẽ ſuã vt in proprio obtinebit. & fortè illud eſt ſtatutũ de liberto: ne alioquin nimiũ eſſet impedimentũ aliquẽ ciuẽ cõueniri dũ eſt in ciuitate. ſed ſi eſſet extrà, debitor liberti iam habebit cauſam cum eo cui non debet reuerẽtiã: & ſic tũc nullũ eſſet dubiũ. Item in ſeruo magnũ eſt impedimentum veritatis inquirendæ ſi non torqueatur. vel dic ꝙ collegia & vniuerſitates aliqd habẽt propriũ: & ſingulorum eſt: & quicũque recedit, partẽ ſuã petit. ſ. cũ ex collatione ſingulorum habent aliquid cõmune: vt. ſ. ne quid in lo. pu. l. ij. §. viarũ. ſed vbi collegio vel ciuitati legatur, nõ legatur niſi his qui ſunt in collegio: & qui de collegio ſunt, habẽt partẽ. ergo cũ quis recedit, nihil vendicabit: quia nõ eſt ſingulorũ, ſed ciuiũ vel collegiatorũ. & facit ad hoc. ſ. quod cuiuſque vniuer. l. ſicut. §. ſiqd. & ad Trebe. l. j. §. ſi autem collegium. &. ĩ. de quæſtio. l. j. §. ſeruum. &. ſ. de acquir. re. domi. l. ſtatuas.

m Qui illicitũ.] Tenet̃. vt maieſtatis: vt. ĩ. ad. l. Iul. ma. l. j. ibi, quóve cœtus &c. vel alio capite: vt. C. de his qui ad ec. cõfu. l. denũciam⁹.

Collegia] CASVS. Collegia illicita debẽt diſſolui: & res cõmunes quę ibi ſunt, debẽt diuidi. Secundò dicit: omne collegiũ eſt illicitum niſi ſit permiſſum ab aliquo ſenatuſconſul. vel à principe. Tertiò dicit: in collegium tenuiorũ poſſunt recipi ſerui volũtate dominorũ, nõ aliâs: imò puniuntur qui aliter recipiunt. Sequẽs lex eſt plana cum toto titu. ſequenti. Fran. Accur.

n Illicita.] qualia ſunt omnia niſi probẽtur licita: vt infrà. §. in ſumma. &. ſ. quod cuiuſque vniuer. l. j. in prin. &. C. de hære. inſtitu. l. collegium.

o Diuidere.] de hoc dic vt ſuprà eo. l. j. in ſi.

p Celebratur.] argumentum contra ſuprà de procuratori. mutus. §. cùm quæritur. hoc tamen variè: quia hoc tanquàm illicitum generaliter prohibetur: illud tanquàm licitum cõceditur: vt ſuprà de iniur. ſed ſi. §. idem ait. in ſi. & ſuprà eod. l. j. in prin. & facit. ĩ. de iur. immu. ſemper. §. quibuſdam. Item eodem modo ſoluitur arg. cõtrà. ſ. ex qui. cau. maio. necnon. §. quod eis.

q Seruos quoque licet.] id eſt licitum eſt.

r Tenuiorum.] hoc expone vt. ſ. l. j. in prin.

s Sciant.] vel ſuperiora determinat verbum ſciant: & tunc exponitur ſcilicet quòd ſerui ſint, & ꝙ domini voluntate. vel inferiora: & tunc nil ſubaudiendum eſt.

t In ſingulos homines.] ſcilicet ſeruos receptos domino inuito vel ignorante. quæ ignorãtia ſemper præſumitur: vt arg. C. qui mil. non poſ. ſuper ſeruis.

v Sodales.] Vocant. id eſt ſocietatem.

x Velint ſibi ferre.] i. ſibi inuicẽ facere: & dic ꝙ tenet hoc caſu ſocietas: aliâs nec pactũ teneret: & hoc ſubijcit: dũ ne quid &c.

y Ex lege.] quod eſt ſi pactum illicitũ eſt: licet ſocietas licita ſit: ſiue pactũ eſt etiã licitũ: dummodo ſocietas illicita. cùm ergo principale non tenet, nec acceſſorium: vt. ĩ. de reg. iur. cùm principalis.

z Nam illic citata eſt eadem.] aliâs licita eſt eadẽ. ſ. talis lex vel talis ſocietas. ſ. ſodalitia. aliâs illicitam eſſe. ſ. talem ſocietatem vel legem. aliâs illicita eſt. & tunc habeas verba quædam quæ inter

interpretantur.d.l.solonis de græco in latinum:& dic illic.i.in.l.So lonis ita continetur:& incipit,Nam illic ita est &c.

a ¶ Vel fratres.]alicuius corporis vel collegij.Accur.

b ¶ Sacramentales.]id est custodes sacrorum vasorum.

c ¶ Confrumentales.]id est qui simul vendunt frumentum.

d ¶ Quicquid.] hi.i. his quibus permissum est habere collegiũ:nõ dico collegiũ approbari eo ipso q non reprobatur:imò ecõtrà: vt.s.l.proxi.§.in summa.& no.q in quibusdam libris deest hæc interpretatio græca.

¶ DE POPVLARIBVS ACTIO. ¶ No.super hoc tit.regulariter quòd hæ actiones de quibus hic tractatur:non sunt rei familiaris persecutoriæ: sed ex æquo & bono extrinsecus ad uindictam propositæ sunt qualis est actio sepul.uio.ut.s. de sepul. uiol. l.iij §.fina.& l. sepulchri.& l.pe.itẽ actio liberi hominis occisi uel uulnerati : ut suprà de his qui deie.uel effu.si ue rò.§.hæc autem actio.itẽ pro eo quod est positum in suggrunda,uel protecto,uel meniano,uel pergula:ut.d.l.si uerò.§ prætor.& omnes omnino actiones in factũ quæ red duntur hodie loco inter dictorum prædictorũ de rebus publicis, populares dicuntur:ut suprà ne quid in lo.pu.fiat.l.ij.§. hoc interdictum perpetuum.& ideo cuilibet de populo conceduntur, cũ prætoris tamẽ indagine: ut infrà.l.ij. Sanè actiones repetũdarum & pe culatus quia rem persequuntur,in hæredes dantur etiam ante lit.conte. sed intra annum:ut infrà ad le.iulia. repe.l.ij. fanè secundum R. popularis actio dicitur,quæ cuiuis ex populo datur.cũ uerò priuatum sit crimẽ quod obijcitur, ei duntaxat intendere licet cuius interest,non propter pecuniam exigẽdam,sed propter pœnam corporalẽ infligendam.Pecuniaria uerò petitio si competat,cuilibet de populo datur: inspecta persona quæ ad agendum admittitur,cuius opinionis, & an sit idoneior,uel cuius intersit principaliter quæ ipse fieri desyderat.

fratres [a],vel sacrorum sacramentales [b],vel nautæ,vel confrumentales [c],vel qui in eodẽ sepulchro sepeliũtur,vel sodales qui & multũ simul habitantes sunt,enimuero ad negotiationẽ,aut qd aliud: quicquid hi [d] disponent adinuicẽ firmum sit:nisi hoc publicè leges prohibuerint.

TITVLVS XXIII.

De popularibus actionibus.

Paulus ad edictũ. LEX I.

Popularẽ actionem [e] dicimus quæ suũ ius populi tuætur.

Idem ad edictum. LEX II.

Si plures simul agant populari actione:prætor eligat idoneiorem [f].

Vlpianus ad Sab. LEX III.

Sed si ex eadem causa sæpius agatur cùm idem factum sit: exceptio vulgaris rei iudicatæ op ponitur [g]. ¶ In popularibus actio nib⁹ is cuius interest,præfertur [h].

Paulus ad edictũ. LEX IIII.

Popularis actio integrè [i] personæ permittitur:hoc est,cui per edictum [k] postulare licet.

Idem ad edictũ. LEX V.

Qui populari actione conuenitur,ad defendendũ procuratorem dare [l] potest.Is autem qui eam mouet,procuratorem dare non potest [m].

Vlpianus ad Sab. LEX VI.

Mulieri & pupillo populares actiones nõ dantur,nisi cùm ad eos pertineat [n].

Paulus ad edictũ. LEX VII.

Populares actiones non transeunt ad eum, cui [o] restituta est hæreditas ex Trebelliano senatuscõsulto.Item qui habet has actiones, non intelligitur esse locupletior [p].

Vlpianus ab Sab. LEX VIII.

Omnes populares actiones neq; in hæredes dantur [q],neque supra annum [r] extenduntur.

e ¶ Opularem actionem.]da exemplum in albo cor. vt s.de iurisdi.om.iudi.l.siquis id.& in actione in factum de deie.& effu.vt.s.de his qui deie.vel effu.l.si verò.§. hæc autem.Item dic suum.id est proprium.

f ¶ Si plures.]Idoneiorũ.quis sit idoneior,dic vt.s.de lib.ho.exhi.l.iij.§.si cùm plures & infrà tit.ij.si plures.& facit.s.de fide instru.l.fi.& de his qui deie.l.si verò.§.hæc autẽ.& de sepul.vio.l. prætor.§.si plures.

g ¶ Sed si.]Opponitur.vt & suprà de procu.l.non cogendum.§.qui ita.tamen datur replicatio si de præuaricatione primi doceatur:vt suprà de li.ho exhi.l.iij.§.si tamen postea.& de iureiu.l.eũ qui.§.in popularibus.in fi.Item ad hoc est contra ille §.sed ibi speciale.item no.quòd exceptio obijcitur.secus in transactione:vt no. suprà de pac.iurisgen.§.si paciscar.& sic habet in hoc res iudi.maiorem authoritatem quàm transatio.ad hoc est infrà ad.l.Iulia.de vi pu.l.qui cœtu.§.fi.& suprà de tu.& ra.dis.l.si ex duobus.

h ¶ Præfertur.]vt & .s.de sepul.vio.l.sepulchri.& de libe.ho.exi.l, iij.§.hoc interdictum.

i ¶ Opularis.]Integrè.id est qui non sit infamis.

k ¶ Edictum.]de postulando.

l ¶ Vi populari.]Dare potest.etiam ante li.contesta.

m ¶ Non potest.]vt suprà de procu.licet.in princ.nisi suũ priuatum commodum persequatur,vt ibidem,&.l.non cogendum. §.qui ita.& suprà ne quid in lo.pu. l.pe.& sic videt, quòd quandoque quis agat populari actione quia sua interfit:quod potest dare procu ra.vt.d.ll.& facit suprà de procur. l.mutus.§. in popularibus.

n ¶ Mulieri.] Pertineat id est eorum interfit.ad quod est C.qui accu . non pos.l.de crimine. &.j.de accus.l.hi tamen.&.s.de ope.no.nun.de pupillo.

o ¶ Opulares] Ad eũ cui.qa nec etiã ad hæredẽ,sed aget hæres vt quilibet de populo:vel fortè est verũ etiã lit.cõte. sic.s.ad Tre.l.qa perinde.§. restituta.

p ¶ Locupletior.]Nisi post li litẽ cõtest.vt.j. de ver.sig.l.si cui.

q ¶ Omnes populares.] Datur.] nisi lit.cõtest.vt ar.j. de ver.sig.l.sic ui. Itẽ nec hæredib⁹: vt.s.de his qui de ie.vel effu.l.si verò.§.hæc autem actio.in fin.&.§. fi.Accursius.

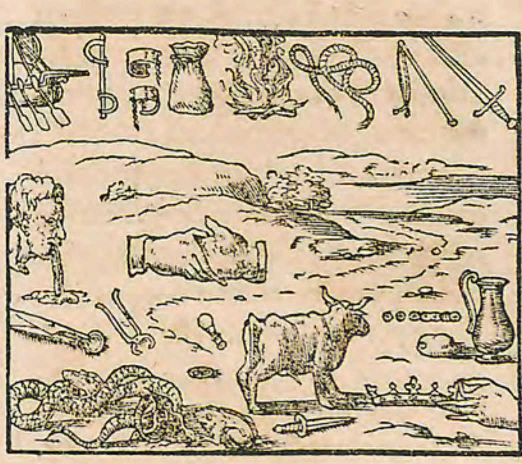
r ¶ Supra annum.]ex ordine. R.nã fallit quandoque : vt suprà ne quid in lo. pu. l.ij.§. fin.&.§.hoc interdictum per petuũ.& in collu.deteg.vt suprà de col.dete.l.ij.& suprà de lib.ho. exbib.l.iij.in fin. quæ sunt contrà.

Digestorum , seu PANDECTARVM

LIBER XLVIII.

TITVLVS I.

De publicis iudiciis [s].

¶ Hæc lex diuiditur in duas partes.Primò ponit regulam,siue quædam uerba ex quibus colligitur regula.Secundo,ponit exceptionem à regula,& breuiter hoc intendit:Omnia delicta priuata sunt, exceptis quibusdam hic enumeratis.Barto.

Vlpianus. LEX I.

Non omnia iudicia in quibus crimen vertitur, publica sunt: sed ea tantũ quæ ex legibus iudiciorum publicorum [t] veniunt: vt Iulia maiestatis [v]. Iulia de adulterijs. Cornelia de

¶ DE PVBLICIS IVDICIIS. ¶ Dictũ est de accusationibus quæ pecuniariter mouentur.item de priuatis criminibus:ut furto.iniuria,rapina.uerum quia quãdoque fiunt de criminibus accusationes & inscriptiões,ponit primò de criminibus publicis,& quæ sint:& potes exponere de publicis iudicijs id est legibus publicorum iudi.uel pub.iudi.id est accusationibus pub.iudi.quorũ accusatio est terribilis ad uindictam.& publica id est populica, quamuis quandoque idoneior admittatur.

s ¶ Iudiciis.]terribilis est hic liber:vt.C.de veteri iur.enucle.l.ij. §.septimus.Et dicuntur publica,quia cuilibet de populo &c.vt institu.de publi.iudi.in principio.

Non omnia.] CASVS Dicit quòd non omnia iudicia quibus puniuntur crimina,sunt publica,sed quædem tantùm sunt publica:& ea enumerat. Secundò dicit quòd publicorum iudiciorum quædam sunt capitalia:quædam non:& dat exempla de his. Tertiò dicit:accusatio publica perimitur mortuo accusante vel ac cusato.& hoc dicit hæc lex,& duæ sequen.Fran.

t ¶ Publicorum.]vt suprà de præuaricationibus.l. præuaricationis.§.fina.

v ¶ Iulia maiestatis.]sub.lex,& sic in sequentibus.& subaudi hic

secundum P.comprehendere sacrilegia & residua.

a ¶ De testamentis.] falsis, vt instit. eo. § item lex Cor. Sed quid si aliquod instrumentũ dicitur falsum: an erit publica accusatio? Rñ. P. nõ: vt hîc, &. ĵ. de Fal. l. Paulus. j. rñ. & ĵ. ti. j. l. ij. §. j. sed Azo ꝙ sic. & pro eo institu. de pu. iudi. §. itẽ lex Cor. ex eo ꝙ ibi dicit, itẽ &c. quasi coniungat præcedentibus quę cõstat esse publica. itẽ pro eo s̄. de cõcussio. l. ij. nec ob. hîc: quia sup. vel alijs instrumentis. itẽ nec illa Paulus. quia per surreptionẽ solam nõ est pub. accusatio falsi nisi in testamẽto, sed pro alio falso sic: ꝗ multa sunt: vt ea. l. & ĵ. de fal. l. j. itẽ ad hoc quod not. C. de Fal. cũ qui.

b ¶ Repetũdarum.] superiora publica & ordinaria, hęc duo publica, sed extraordinaria. M.

c ¶ De annona.] q̃d dicemus de flauia, & viscel. & Turpil. & de cri. suspec. tu? de flauia dicit P. ꝙ est priuata: cũ nõ dicatur hic ꝙ sit publica. & hoc nisi quando liber homo, q nõ sit in alicuius potestate abduceretur: vt C. ad l. Fla. de pla. plagij. sed Azo dixit semper publicã per. l. illã. C. In secunda verò videtur pu. quia in. C. ponitur inter pu. econtra ꝙ nõ: quia hîc non dicit de ea. In tertia videtur pu. ad instar pręuaricatiõis: vt &. s̄. de præua. l. iij. in prin. cũ in pu. crimine tantùm cõmittatur Turpil. vt C. ad Turpil. l. j. sed tutius est ꝙ nõ: vt. s̄. de præua. l. iij. in fi. & q̃a non inuenitur hic. De quarta dic vt insti. de suspe. tu. §. vel consequens. Itẽ facit ad hãc l. insti. eo. §. j. vsque ad fi. titu. Accur.

sicarijs & veneficis. Pompeia de parricidis. Iulia peculatus. Cornelia de testamentis[a]. Iulia de vi publica. Iulia de vi priuata. Iulia ambitus. Iulia repetũdarum[b]. Iulia de annona[c].

¶ *Ista sunt iudicia capitalia, ex quibus perditur libertas uita uel ciuitas: alia non. h. d. & diuiditur in tres partes. Primò ponit diuisionem bimembrem. Secundò prosequitur primum mẽbrum. Tertiò prosequitur secundum. Secunda ibi, Capitalia. Tertia ibi. Non capitalia.* Bartol.

Paulus ad edictũ. **LEX II.**

Publicorum iudiciorum quædam capitalia sunt, quædam non capitalia. ¶ Capitalia sunt ex quibus pœna mors[d] aut exilium est: hoc est, aquæ & ignis interdictio. Per has enim pœnas eximitur caput de ciuitate. nã cætera[e], nõ exilia, sed relegatiões propriè dicuntur. tunc enim ciuitas retinetur. ¶ Non capitalia sunt ex quibus pecuniaria, aut in corpus aliqua coërctio[f] pœna est.

¶ *Quidam habent in litera perimitur. Alij habent permittitur. secundum primam lecturam dicitur, quòd mortuo accusato uel accusata, accusatio extinguitur. secundum aliam literam dicitur, quòd reo seu accusato uel rea defunctis accusatio non perimitur: & sic durat. & sic iste literæ sunt contrariæ.* Bart.

Vlpia. li. 35. ad Sab. **LEX III.**

Publica accusatio reo[g] vel rea[h] antè defunctis * perimitur[i].

* *Permittitur al. nõ permittitur.*

¶ *Pendente iudicio super actione ciuili non potest proponi accusatio criminalis super eodem crimine.* Bart.

Paulus ad edictũ. **LEX IIII.**

Interdum euenit[k] vt præiudicium iudicio publico fiat: sicut in actione legis Aquiliæ[l], & furti, & vi bonorum raptorũ, & interdicto vnde vi, & de tabulis testamenti exhibendis. nam in his[m] de re familiari agitur.

¶ *Diuiditur in duas partes. Primò loquitur, utrùm accusatus poßit accusare suum accusatorem pendente iudicio. Secundò, utrùm poßit accusare post sententiam. Secunda ibi, Illud. Itẽ secunda subdiuiditur in aliàs duas partes, quia prima loquitur utrum post condemnationem poßit reaccusare de nouo. Secundò, an poßit prosequi accusationem iam inchoatam. Secunda ibi, Inchoatas plane. & breuiter hoc intendit: Receptus inter reos non potest suum accusatorem reaccusare, si fuerit condemnatus pœna quæ aufert ciuitatem uel libertatem: poterit tamẽ accusationes inchoatas perficere.* Bart.

Vlpianus. **LEX V.**

Is qui reus[n] factus est, purgare se debet: nec antè potest accusare[o] quàm fuerit excusatus. Constitutionibus enim obseruatur vt nõ relatione criminum, sed innocentia reus purgetur[p]. ¶ Illud incertũ est, vtrũ ita demũ accusare põt, si fuerit liberatus, an & si pœnam subierit. Est enim constitutum ab Imperatore nostro, & diuo patre eius post dãnationem accusationem quem inchoare[q] non posse. sed hoc puto ad eos demũ pertinere, q vel ciuitatem vel libertatẽ amiserunt[r].

d ¶ Publicorũ.] Mors. naturalis, vel etiã ciuilis: quia seruus pœnæ. Itẽ exiliũ, quia perdit ciuitatẽ. tria enim sunt quæ habemus &c. vt suprà de capi. dimi. l. fi.

e ¶ Nam cætera.] s. quãdo non eximitur caput de ciuitate: non sunt exilia propriè vt dicit, sed impropriè. quãdoq; etiã illa dicunt̃ exilia: vt. C. de epis. aud. l. nemo. in fi. &. ĵ. de inter. & rele. l. exilium. &. s̄. siq̃s cau. l. sed & si q̃s. ibi, aut si fortè &c. Et facit insti. e. §. publicorũ. Itẽ fa. s̄. de bo. pos. edicto. §. rei. &. s̄. siq̃s cauti. l. iiij. §. rei. &. ĵ. de pœ. l. ij. & l. capitalium. in prin. &. ĵ. de verb. sig. l. licet capitalis.

f ¶ Aliqua coërctio.] s. modica: ne alioq̃n necesse habeas dicere ꝙ etiã vbi mors infert̃, non sit capitale: quod esset falsum: vt. s̄. proxi.

g ¶ Publica.] Reo. id est accusato.

h ¶ Rea.] id est accusata. Accur.

i ¶ Perimitur.] aliâs perimit̃: & tũc dic ꝙ siue ante lit. cõt. siue etiã post perimit̃: & hæredes accusatoris vel accusati nõ hñt necesse crimẽ exeq: nisi in casibus: vt hic. &. ĵ. e. l. defuncto. &. ĵ. de fal. l. cũ fals. &. C. si re9 vel ac. mor. fue. l. ij. & iij. &. ĵ. de accu. l. ex iudiciorũ. Itẽ nunquid hoc dices etiam post latã sentẽtiam ap. supensam? Rñ. sic in persona accusatoris. In reo autem distingues qualis sententia fuit: vt. C. si pen. ap. l. ij. &. C. si reus vel ac. mor. fue. l. fin. aliâs est in litera ꝑmittitur: & tũc subaudi. s. casualiter: vt. d. l. ex iudiciorũ. Acc.

Interdum.] CASVS. Qui agit Aquil. pro morte serui: non potest interim agere iudicio publico pro eodem delicto, vt lege Cornelia. Idem si agit act. furti ciuiliter, interim non potest accusare de eodem furto. Idem in similibus delictis. & da exemplum vt in gloss. sed finita via ciuili, cùm de re familiari sit actum, intentabitur criminalis. Fran.

k ¶ Interdum euenit.] s. vt interim dũ agit̃ ciuiliter. nõ possit accusari criminaliter, & econtra. sic nõ ob. s̄. vi bo. rap. l. ij. §. hoc edicto. &. s̄. ad le. Aquil. l. inde Neratius. §. si dolo. &. C. quãdo ciui. ac. cri. l. j. &. s̄. de iniur. prætor. §. j. &. C. ad le. Aquil. l. ex morte. &. s̄. de tab. exhi. l. locũ. §. siq̃s. quæ sunt cõtra. & hoc no. s̄. vi bo. rap. l. ij. §. hoc edicto. Itẽ videt̃ cõtrà. C. de ordi. iu. l. fi. sed hîc vtraq; quæstio ab eodẽ intẽditur, vbi potest eligere vtrũ primò ciuilẽ vel criminalẽ voluerit intẽdere: ibi quãdo ex diuersis partibus. puta ego aduersus te ciuiliter: tu ecõtra vis me criminaliter accusare: vt tua quæstio tãquã maior præiudicet meę, tanquàm minori.

l ¶ Aquiliæ.] pro dãno. scilicet pro morte serui agitur ciuiliter & criminaliter: vt. s̄. ad. l. Aquil. l. inde Neratius. §. si dolo. Itẽ pro furto: vt. s̄. de priua. deli. l. fi. Itẽ melius in plagio: vt. C. de pla. siquis seruum. Item pro rapina: vt. C. vi bono. rap. l. j. Item pro inuasione: vt. C. quando ciui. act. l. j. Item pro testamẽto celato: vt. s̄. de tabu. exhi. l. iij. §. siquis dolo. Accursius.

m ¶ Nam in his] ideo interim tantũ fit præiudiciũ. nã &c. si enim de re familiari: perpetuò fieret pręiudiciũ: vt. s̄. vi bono. raptorũ. l. prætor. §. j. & de iniur. l. prætor. §. j.

Is qui reus.] CASVS. Accusatus nõ potest accusatorẽ suũ accusare, nisi primò expediat se de prima accusa. facta contra eũ. Secũdò dicit: qualiter debet se expedire vt possit reaccusare. certè si est absolutus planũ est, ꝙ potest reaccusare. sed si est cõdemnatus, an possit reaccusare, dubiũ est: & in quadã constitut. videtur dici ꝙ nõ possit reaccusare dãnatus. quod est intelligẽdum si ciuitatem vel libert. amisit, vt non possit reaccusare: prosequi tamen potest accusa. quam prius fecerat. Fran.

n ¶ Is qui reus.] id est is qui habitus est inter reos, secundum Ioã. sic ponitur. ĵ. de adul. l. j. §. extraneus.

o ¶ Accusare.] scilicet accusatorẽ suũ de pari vel minori crimine: nisi prosequat̃ suã vel suorũ iniuriã: vt. C. qui accu. nõ pos. l. negãda. quod accipe nisi accusator suã vel suorum iniuriã prosequatur: alioquin quod secũdo daretur, priori denegaret̃: quod esse non debet. vt. C. qui poti. in pig. ha. l. assiduis. de maiori autem potest: vt. C. qui accu. non pos. l. j. quæ est contra. maius enim minori præfertur: vt. C. de adul. l. in adulterij. sed hoc habet locum quando non est receptus inter reos: alioquin nõ potest etiam de maiori: vt. ĵ. de adul. l. j. §. extraneus. & l. si maritus. §. præscriptiones. Item & de minori potest interim deponere inscriptionem: vt. d. l. neganda.

p ¶ Reus purgetur.] No. secundũ. l. de purgatione. ad quod est. C. de sica. l. siquis reum. &. C. de fal. vbi falsi. in prin. & l. maiorem. eo. ti. &. C. de his qui ad ec. confu. l. fin. §. sicubi. &. C. de requi. reis. l. j. & ij. Item no. ꝙ non debet quis alium inculpare priusquàm se lauet: vt &. C. de procu. l. reũ. & de accu. l. fi. ibi, obiectu cuiuslibet cri. &c. &. s̄. in prin. l. &. ĵ. de adul. si vxor. §. iudex. Accur.

q ¶ Inchoari.] nisi vt. ĵ. ti. j. l. qui iudicio.

r ¶ Amiserunt.] si eũ qui se accusauit, velit accusare: nõ potest si libertatẽ vel ciuitatẽ amiserit: vt hîc. nã si aliũ. s. velit accusare: qualiter publico iudicio damnatus poterit accusare? & si non talem pœnam. s. libertatis vel ciuitatis vel nullã fuerit passus cũ est infamis: vt. ĵ. ti. j. l. iiij. &. s̄. de iniu. rup. test. siquis filio exhæredato. §. irritum. certè non poterit: vt infrà titu. j. qui accusare. & l. qui iudicio. Sic ergo quod hîc dicit, intellige si velit accusare accusatorem suũ: & sic sequitur. ergo si non amisit ciuitatem vel libertatem, vt quia sit relegatus: poterit illũ accusare: nec poterit illud ei dici, quòd sit infamis, & sic non possit accusare, nisi suam vel suorum &c. vt. ĵ. ti. j. l. qui accusare. & l. hi quia licitum est huic quoquo modo se vlcisci. vt arg. ĵ. de bo. corũ. l. j. & de bo. lib. l. qui cũ maior. §. si libertus. & de iure

& de iure fis.l.ij.in prin.Item nec poterit dici, iste videatur calũniator:licet in prima causa appareat calumniosè resistebat:quia aliud est si resistendo,& aliud est si accusando cõmisit calũniã:vt.ĵ. ti.j.l.si cui.§.ijsdem.At aliũ extraneũ accusare nõ posset:obstãte eo est infamis,nisi prosequatur suã vel suorũ iniuriam.& facit.ĵ.de iu.fis.deferre.§.j. &.ij.

a ¶ Inchoatas planè.]s.aduersus extraneos,secundũ quosdã: 10 vt differat à præcedẽtibus.vel secũdũ Azo. & aduersus quẽcunq;. & cõtrarium.C.statim solues.& secundũ hoc generalius hic dicit §.proxi.rñ.& hoc verũ quando libertatem vel ciuitatẽ,non verò vitã naturalẽ debeat 20 perdere.nã tunc quo moriẽs accusaret?cau tè ergo dixit ciuitatẽ vel libertatẽ.Ad plus adde hĩc distinctionẽ R.quæ sic dicit:si accu satus fueris,sic vt nomen tuũ iam sit inter

Inchoatas planè [a] delationes ante damnationem implere eis & post dãnationẽ permissum est [b].

Martianus. LEX VI.

Defuncto eo qui reus fuit criminis,& pœna [c] extincta est,¶ In quacunque causa criminis extincti debet is cognoscere [d] cui⁹ de pecuniaria re est cognitio.

¶ *Damnatus publico iudicio est infamis, secus si priuato:nisi sit tale crimen cuius ciuilis actio infamaret Barto.*

Marcellus ad edictũ. LEX VII.

Infamem non ex omni [e] crimine sentẽtia facit,sed ex eo quod

reos receptũ:eũ qui te accusauit,de nullo crimine poteris accusare.si absolutus fueris,cum de quolibet accusabis:nisi ob aliud impe 30 diaris.si condemnatus fueris,subdiuiditur.nã si nec ciuitatẽ nec libertatem amiseris,idẽ erit.Itẽ si amiseris libertatẽ vel ciuitatem, distingue.nam si ante condẽnationem eũ accusatorẽ detuleris: siue antè quã te accusasset,siue post:nõ distinguo:adhuc similiter eũ accusabis.si verò non ante eũ detuleris,nõ audieris:vt hĩc.nec ob.primo dicto distinctionis quod dicitur.C.de calũ.l.j.vbi dicit calũ.eo tempore coërcẽdã quo iudicatur de causa:per quod videtur etiã lite.conte.accuset:sed coërcet eum iudex & nemine accusante vel desyderãte,item reo desyderãte,non accusante:vt ibi dicitur,&.§.de bo.liber.l.qui cùm maior.§.si libertus.Porrò si alium de maiori 40 crimine tũc accusare velis,audieris:si de pari vel minori,non,nisi tuã vel tuorum iniuriã prosequaris:vt.C.qui accusa.non pos.l.negãda.inscribes tamẽ & tũc,scilicet quãdo es receptus inter reos de maiori contra aliũ.nã de maiori contra aliũ nõ est potestas denegãda tibi:& prosequeris,siue absolutus fueris.siue condemnatus,sed nõ infamatus,nisi in causa tua tuorũve:vt.ĵ.ti.j.l.iiij.si tamen fueris delatus ab aliquo,sed nondum inter reos receptus:alium certè deferes:sed,vt puto,non accusas etiam alterum nisi de maiori crimine:vt.C.qui accu.non pos.l.j.Sed & pro crimine quandoque obijcies excipiẽdo:vt delatus de adulterio,obijcias de lenocinio:vt.ĵ. 50 de adul.l.ij.§.lenocinium.hoc tamen non est accusare:sed tamen aduersus alium rectissimè inscribes etiam de minori,secundũ Azo.

b ¶ Permissum est.]imò videtur ex euentu iudicij nõ permitti:vt C.qui accus.non pos.l.j.&.l.negãda.quæ sunt cõtra.Sol.hĩc contra extraneũ contra quẽ nullã calumniã cõmisit,permittit ibi contra accusatorẽ contra quem cõmisit calumniã,non permittit:arg.tit.j. si cui.§.ijsdẽ.secundũ quosdã.vel dic ibi erat accusatio talis,quæ perimebatur per aliã:vt quia te accusabã de furto serui mei facto tali die:tu autẽ me accusabas, in præcedẽti die eum interfeci.hic vna per aliã nõ tollitur secũdum Azo.sed secũdum H.nõne est dãna 60 tus infamis?Rñ.sic:vt.ĵ.eo.infamẽ ergo nõ accusat:vt.ĵ.tit.j.qui accusare?Rñ.hĩc in inchoatis ante infamiã.Alij hic prosequebatur suã vel suorum iniuriã:vt.ĵ.ti.j.qui iudicio.&.l.hi tamẽ.sed an sit differenda pœna ciuitatis vel libertatis vel etiam mortis donec impleuerit accusationem antea inchoatam?quod videtur quia ex dispẽsatione quadã permittitur infami in accusatione prima persistere:ergo largissimè:vt.§.de cõsti.prin.l.fi.Item vt veritas delicti inueniatur:vt.ĵ.de pe.l.qui vltimo.Item nõ fuit negligens:vt.C.de inof.test.l.contra maiores.item nõ potuit:vt.C.de anna.excep.l.j.in fi.itẽ authoritate legis distulit:vt.§.de iudi.in omnibus.itẽ nõ per- 70 mittitur desistere:vt.§.de accu.l.fi.item propter partum aliàs differtur.vt.ĵ.de pe.l.prægnantis.econtra nõ agit:vt.C.de pœnis.l.cum reis.&.l.si vindicari.& de custo.re.l.ij.&.ĵ.de pœ.l.si fortè.So.in libertate & ciuitate promptum est dicere,vt seruus accuset vel non ciuis per.l.istam.s.in inchoatis,sed in morte non puto differri per leges prædictas.non obstant prima arg.vt in singulis eis potest de facili responderi.Sed quomodo non ciuis stabit in ciuitate?dic interim permittitur ei stare in ciuitate,ar.hui⁹ legis.vel dic,si præses iuerit in terram vbi erat in deportatione:vt.§.de mino.l.Papi.si autem esset crimen quod imponeret pœnam minorem,faceret pro- 80 curatorem:vt.ff.an per alium cau.app.l.j.& in.d.l.Papi.

Defuncto.]CASVS.Aliquo damnato pœna corporali: eo decedente finitur pœna.Secundò dicit:accusatus de falso decessit.poterit agi contra hæredem eius ad id quod peruenit ad eum de falsitate defuncti.& de hoc cognoscet iudex qui de pecunia rijs causis cognoscit.Fran.

c ¶ Pœna.]scilicet corporalis.nam si in pecunia condemnatus est, hæres eius tenetur.In iudicio autem repetundarum & maiestatis & quibusdam alijs etiam lit.non contest.tenetur hæres:vt.ĵ.ti.j.ex iudiciorum.& facit.§.eo.l.iij.&.ĵ. ad Turpil.l.in senatus.§.si propter.&.C.si reus vel ac.mor.fue.l.ij.&.l.fi.in prin.Item hoc si casu moritur:secus si mortem sibi consciuerit post lit.contest.vel postquàm fuerit in crimine deprehensus:vt.C.si reus vel accu.l.defunctis.&.ĵ.de bo. eo.l.fi.

iudicij publici causam habuit.Itaq; ex eo crimine quod iudicij publici non fuit,dãnatum [f] infamia nõ sequitur:nisi id crimen [g] ex ea actiõe fuit,quæ etiã in priuato iudicio [h] infamiam cõdemnato importat [i],veluti [k] furti, vi bonorũ raptorum,& iniuriarum.

Paulus. LEX VIII.

Ordo [l] exercendorum publicorum iudiciorum capitaliũ in vsu esse desijt,durante tamen pœna legum cum extra ordinem [m] crimina probantur.

d ¶ Is cognoscere.] scilicet vbi aliquid ad hæredem peruenit: vt 10 ĵ.de fal.cùm falsi.& §.de calũ.in hærede.& ar.C.si reus vel ac.l.iij.& hoc siue ante illatũ crimen siue post decesserit. cognoscet ergo etiam qui merũ imperium non habet: & agetur actione in factum:vt argu.ĵ.de 20 fal.l.qui nomine.sed si in parte bonorũ certa debeat cõdemnari, & etiam corpore puniri,licet mortuo crimi nis reo post litem contest. pœna extinguatur corporalis. de pecuniaria tamen agitur secundum H.ad instar priuatorum:vt furti ad duplum quibus agitur tunc lite contest.contra defunctum etiam si 30 nil peruenerit:vt.ĵ.titu.j.ex iudiciorum.§.fi.nam & hic in causa appel.hoc seruaretur:vt.C.si pen.appel.l.ij.&.C.si reus vel accu.l.fi. § fi.Alij vt Ir.dicũt quòd non,nisi condemnatio sit secuta:vt.d.l.ex iudiciorum.in prin.

Infamem.]CASVS.Non ex omni crimine damnatus fit infamis,sed cùm damnatur ex publico crimine,fit infamis,si autẽ quis damnetur de crimine priuato,vt puta debitor qui rem alienã obligauit:& sic tenetur crimine stellionatus,& ex eo damnatur:nõ fit infamis: secus si damnetur ex crimine furti vel iniuriarum vel simili:quia tunc fit infamis cùm ex priuatis act.talium criminũ dã- 40 natus fiat infamis:vt act.furti dãnatus.& idem in similibus. Frã.

e ¶ Non ex omni.]id est non ex publico vel priuato:sed publico tantum,vt subijcit,&.§.de ritu nup.l.palam.§.quæ in adulterio.licet sit arg.contra.in.§.siqua.in ea.l.sed dic vt ibi:& hoc siue ciuiliter siue criminaliter agitur de pub.cùm hic non distinguitur nisi in casu:vt infrà.l.fina.

f ¶ Damnatum.]vt est ex priuato delicto quando criminaliter de eo agitur:vt suprà de priua.deli.l.fina.Et not.damnatum,non punitum:quia tunc secus est.sunt enim quædam quæ infamant executionem pœnæ:& not.suprà de infa.l.ictus.sic potest dici in omnibus 50 his priuatis,secundum H.

g ¶ Nisi id crimen.]id est econtrà actio ex crimine.vel dic crimẽ, id est criminalis accusatio veniret ex actione id est crimine quod parit actionem talem quæ &c.

h ¶ In priuato iudicio.]id est si ciuiliter agetur.

i ¶ Importat.]Si quæritur an damnatus criminaliter de crimine priuato sit infamis, distinguitur : quia aut ciuilis actio quæ ex eo crimine descendit, infamat : vt furti ciuilis : & vi bo. rapt. & de dolo.quæ infamant : vt institu.de pœna teme.lit.§.ex quibusdam. hic si criminaliter agitur, infamatur condemnatus:vt hĩc.si au- 60 tem ciuilis non infamat, vt contraria pignoratitia, nam nulla contraria infamat, vt suprà de infam. furti. §.contraria.tunc nec stellionatus crimen quod ex eo descendit, infamat : vt suprà de pignoratitia actione.l.tutor.§. cõtrarium.& de crimine stellionatus. l.ij.secus si stellionatus descenderet ex dolo pro quo ciuiliter agitur de dolo : quia & tunc infamat : cùm & ciuilis infamet : vt hĩc, & suprà de infa.l.quid ergo.§.fina.Item de crimine concussionis potest dari exemplum vt non infamet:quia nec ciuilis infamat,scilicet in factum:vt.§.de concus.l.j.

k ¶ Veluti.]exemplificat quorum criminum priuatorum actio ci 70 uilis sit famosa.Sed & quomodo vi bono.rapt.crimen de quo hoc dicit,numeratur inter priuata iudicia:cùm semper vim publicam vel priuatam contineat:ergo est publica:vt suprà eod.l.j? Respon. hoc posuit gratia exempli:non quòd sit priuatum.vel dic quòd in casu est priuatum:vt suprà de furtis,si quis ex domo.& ex eo casu hic dicit.item est exemplum crimen expi.hære.quia ex furto descẽdit:vt.C.de infa.l.si te.

Ordo.]CASVS.Ordo id est solennitas qua proponebantur olim accusationes,desijt esse in vsu:pœnæ tamen criminũ durant.vnde extra illam solennitatem omnes accusationes hodie 80 proponuntur.Fran.Accur.

l ¶ Ordo.]id est solennitas,quia formabatur accusatio à prætore, vt & actio:vt.§.de orig.iur.l.j.§.omnibus.solenniter autem hodie fieri debet libellus:vt.ĵ.titu.j.libellorum.quia sic fit in ciuili.vt in aut.offeratur.& no.C.de eden.l.edita.Accur.

m ¶ Extra ordinem.]id est sine solennitate.omnia enim iudicia sunt extraor.vt institu.de interdi.§.fi.&.C.de formu.l.j.&.ij.& ideo extraordinariæ probari dicũtur:qa in iudicijs quæ extraordinaria

sunt,probatur.& facit.C.de his qui no.infa.l. decreto.

S Ciendum est.] C A S V S. Dominus seruum suum accusatũ de aliquo delicto non defendit.non propter hoc admittit dominium serui.Fran. Acc.ur.

a ¶ Non defenderit quod potest:vt dices.j.l.seruus.

b ¶ Absolutus fuerit.]idẽ si condemnatus:nisi seruus pœnæ fuerit fact⁹:vt.j.de pœ 10 nis.l.aut clàm.§.fina. &.C.de pœnis,seruo, &.j. de quæstioni .l.j. §.fina.Accur.

c ¶ Domini.]vt.§.qui & à q ille.Sed argu.cõ tra.C.de lati.lib.tol.§. sancimus. Accursius.

I Nter accusatorem.] C A S V S. 20 Accusatione cepta reus cœpit se absenta re.venit nunc aliquis, & allegat causas absentiæ.interim licet ci tetur reus, non debet damnari. idem cõtra. Fran. Accur.

d ¶ Suscepta.]scilicet lite contestata.

30 e ¶ Pro absente.] id est eius absentiæ:vt &.j.eo.l. penulti.§.ad crimẽ.in fi.&.C.de accusa.l.reos.&.§.de procura.l.seruũ.§. publice.&.j.l.proxi.nõ autem in causa principa li:vt.d.§.ad crimen.

f ¶ Ne per triduum] 40 aliâs nec,& aliâs ne, pro nec.& semper sub audi etiã secũdum Io. vt sit sensus q̃ sit citatus:vt hic dicit.nec dãnatur etiam pecuniaria pœna,vel vsq; ad relegationem, quæ in absentes consueuit ferri:vt.j.de pœnis.l.ab- 50 sentem.§.j.siue inter uenerit prædicta excusatio,siue nõ.alij propriè ponunt ne, vt sic dicta excusatio faciat vt nõ cõdemnetur qui condẽnaretur secundum eos,si dicta excusatio nõ esset in pœna scilicet pecuniaria.Item q̃ dicit triduum,dic q̃ imò triduo citetur.ix. vicibus.i.qualibet die ter.vel dic q̃ intra nouẽ dies citetur ter:scilicet omni die semel:hoc modo ne per triduũ :scilicet quilibet cita- 60 tus ter:scilicet per singulos dies semel.Item an hodie sint sic citandi accusati? Rñ.non:imò perinteruallã triginta dierum ter:vt in ciuilibus:vt.C.de iudi.properãdum.§.j.&.C.quomodo & quãdo iud. aut.qui semel.nec ob.quod hic dicit.non enim ponit sic faciendum, sed q̃ sic fuerit factũ,secundum Io.imò innuit non faciendũ:vt mo do not.nec enim potest ferri sententia:vt.j.de pœnis,absentem.§.fi. in prin.sed annotãtur bona:vt.C.de requirẽ.reis.l.j.Alij dicunt fieri cõdemnationẽ:vt hic.& ne propriè ponunt.& sic intelligũt.C.de accusa.si accusatoribus.& facit pro eis.C.quomodo & quando iudex.l.tres.& aliud dicũt,in ciuili accusatore:quo non veniente præ 70 dicto modo fiat citatio:vt in ciuili:vt.d.aut. qui semel.sed etiam imponi potest pœna:vt.C.qui accusa.nõ pos.l.qui crimẽ.&.C.vt intra certum tempus cri.quæstio.l.ij.& ad Turpil.l.ij. Azo.

¶ *Seruus de capitali crimine condemnatus,si tamen non efficitur seruus pœnæ,remanet sui domini. Ange.*

Marcellus. LEX IX.

S Ciẽdum est,si in capitali causa suum seruum reum crimine factum quis non defenderit [a], non eum pro derelicto haberi:& ideo si absolutus fuerit [b],non libe rum fieri,sed manere domini [c].

¶ *Hæc lex habet duas lect.secundum primam diuiditur in duas partes.Primò,ponit unum dictum.Secundò, ponit aliud dictum distinctum & separatum à primo.secundum aliam lectu. etiam diuiditur in duas partes.Primò, ponit unum dictum.Secundò,ponit effectum illius dicti:& secundum hoc debet habere litera,ne per triduum.& ibi est secunda pars.Barto.*

Papinianus. LEX X.

I Nter accusatorem & reũ cognitione suscepta [d],excusatio pro absente [e] iustis rationibus admittitur:ne per triduum [f] per singulos dies ter citatus reus damnetur,vel de accusatoris [g] absentis, præsente reo,calumnia [h] pronuncietur.

Martianus. LEX XI.

S Eruus [i] etiam per procuratorem domini æquè ac per dominum defendi potest [k].

¶ *Diuiditur hæc lex in duas partes.Primò loquitur qui debent adesse examinationi reorum. Secundò loquitur quo tempore debet fieri examinatio reorum.secunda ibi,Et feriatis. Bartol.*

Modestinus. LEX XII.

C Vstodias [l] auditurus, tam clarissimos viros [m], quàm patronos causarum,si omnes in ciuitate vel in prouincia quam regit,agunt,adhibere debet. ¶ Et feriatis [n] diebus custodias audiri [o] posse rescriptum est:ita vt innoxios [p] dimittat: & nocentes qui duriore animaduersione indigẽt, differat [q].

¶ *Hic habentur tres lecturæ.una habet iudicante,alia habet inchoata.alia iudicata.secundum duas primas lecturas hoc intendit. Accusatore defuncto iudex potest processum prosequi,& ipsum finire & terminare. secundum tertiam lecturam dicit, quòd res iudicata ab alio potest executioni mandari per præsidem etiam accusatore defuncto,& non petente.hoc dicit.Barto.*

Papinianus. LEX XIII.

A Ccusatore defuncto, reus ab alio,iudicante [r] †.præsi- de prouinciæ,peragi potest.

¶ *Hic.§.diuiditur in duas partes.Prima loquitur de eo,qui uenit ad prosequendum crimen publicum.Secunda loquitur de eo,qui uenit ad allegandum causas absentiæ.Secunda ibi,sed excusationes. Item secunda subdiuiditur in duas partes.Primò ponit dictum.Secundò effectum illius dicti.secunda ibi,Et si iustam. Item prima principalis subdiuiditur in duas partes. Prima loquitur de procuratore ex parte actoris. Secunda de procuratore ex parte rei.secũda ibi.Multoque magis.& breuiter hoc intẽdit.In crimine publici iudicij non potest interuenire procurator ad allegandum causas causæ, sed ad allegandum causas absentiæ admittitur. Barto.*

¶ Ad crimẽ iudicij publici [s] persequẽdum frustra† procurator [t] interuenit:multoq; magis [v] ad defendendum:sed excusationes absentiũ ex senatuscõsulto [x] iudicidum quosdam.

g ¶ Accusatoris.]conuertit casum quando accusator est absens.

h ¶ Calumnia.]No.calumniari &c.vt & no.C.de aduo. diuer.iudi.l.j.& facit.C.de calumnia.l.j.

i S Eruus.]scilicet accusatus:de quo potest.quod dic vt.j.titu.j. l.hos.§.omnibus.

k ¶ Potest.]contrà infrà.§.ad crimen.sol.vt.C.de accu.l.si cuiusdam.& facit infrà de appel. Lucius.& infrà titu.j.l.si seruum.&.§. 80 eo.sciendum.

C Vstodias.] C A S V S. Potestas cùm vult audire causas captorum,& qui sunt in turri communis Bonon. debet habere consilium super his à doctoribus legum qui sunt in hac terra.Item ab alijs sapientibus viris,vt ab aduocatis bonis:vt est Palmerius de terra focolis:& Guilelmo pancone,& alijs.& etiam feriatis diebus de his debet cognoscere:ita vt innocentes ipse liberet.eos autem qui videntur culpabiles,& qui indigent maiori animaduersione,conseruet & differat.Fran.

l ¶ Custodias.]id est custoditas personas:vel etiam propriè:vt.§. de offi.procon.l.solent.in prin.Accursius.

m ¶ Viros.]qui sunt prudentes iuris:non tamen aduocatos eius causæ.item patronos:scilicet qui aduocant aliâs.de quibus omnibus habes.C.de postu. l.quisquis.hoc autem ideo,vt veritas meli⁹ inquiratur. & sic ob- 10 seruat potestas Bonon.in captiuis de carcere.& hoc est denunciãdum ante vt possit deliberari super defensione: vt.j. de quæstio.l.vnius.§.pe.

n ¶ Et feriatis.]messium vel vindemiarũ, non festorũ. Azo. vel 20 dic etiam festorũ: vt C.de ferijs.l. prouinciarũ.& facit.§.de ferijs.l.diuus. in fi.&.j. de quæstio.l.vni⁹.§.fi.

o ¶ Audiri.]volente reo.

p ¶ Innoxios.]id est innocentes.

q ¶ Differat.]sic.C. 30 de pe.l.si vindicari.

A Ccusatore.] C A S V S. Accusatore defuncto causa potest peragi p aliũ. Secũdò dicit,q̃ in causa publici criminis nõ potest interuenire procurator ex parte accusatoris,vel defensor ex 40 parte rei,nisi ad allegãdũ causas absentiæ. & si iustè videbũtur, differtur interim sententia.Fran.

r ¶ Iudicante.]aliâs iudicante præside.als inchoata,per præsidẽ. & dic q̃ potest agi intra triginta dies:vt.j. 50 ti.j.l.libellorum.§.fi. alij habent ab alio iudicata:& tunc dic ante mortẽ accusatoris.

s ¶ Iudicii publici] secus si priuati,secundum quosdam.sed tu dic,vel priuati:quod sic probo.constat q̃ accusatio iniuriæ est priuata:vt.C.de iniur.l.iniuriæ.sed in illa prohibetur procura.nisi pro illustri:vt in eo tit.l.fi.§.licere.&.§.ita tamen. sic ergo in alijs.item alia ratione:quia regulariter prohibetur in 60 quolibet crimine in quo imponitur pœna maior relegatione:vt.j. an per aliũ cau.app.l.j.nec distinguit publicas à priuatis.Itẽ ita in priuatis vt in publicis imponitur pœna talionis accusanti:vt.j. ad Turpil.& in priuatis.hoc tamen ita,si petatur pœna corporalis per accusationẽ.secus si pecunia,vel aliud quod est infra relegationẽ: quia tunc potest esse procurator:vt.§.de procu.l.sed & hæ.§.j.&.l. non solum.§.fi.&.j.an per alium causa appel.l.j.§.j.

t ¶ Procurator.]ex parte accusatoris vel etiam rei:vt subijcit.Itẽ etiam cum mandato:quando propriè dicitur procurator : vt suprà de procura.l.j.de non habente autem mandatum planum est in ciuili 70 quòd non admittatur ex parte actoris:& facit.C.de fal.l.de fide. & infrà an per alium.l.j.&.C.qui accus.non pos.l.ij. sed contra.C. de accusa.& inscript.l.iij.Solu.vt ibi.Item contrà suprà de procurato.l.seruum. §. publice. Solu.causam absentiæ potest allegare, vt ibi : non in facto principali defendere : vt hîc ad quod suprà de negoti . gestis. liberto . §. finali de procurato . absens. & infrà proxima. & plenè dic vt dicta. §. publice . Item eodem modo solu . suprà eodem .l.inter . quæ est contrà . Item an ad testes producendos tantum vel alium articulum, cùm non sit tunc damnandus? sed dic vt nota .C. de accusato .l. si cuiusdam. Item 80 contrà . C. de fideiussoribus. lege scimus. Solu .ibi in ciuili : vel si in criminali, de ea dices quæ imponat pœnam, id est relegationem.

v ¶ Multò magis.] Cur magis,cùm ecõtra magis licere reo quã accusatori videatur? Respõ.quia cùm per procuratorem litigatur: procurator ipse damnatur vel absoluitur:quod non posset in criminalibus fieri.

x ¶ Ex senatusconsul.]Turpil.vel cuius nomen non habemus: aliâs

† al. resab alio iudicata per præsidem prouinciæ peragi potest. Tu videBudeũ in anno. poste.hic.

† Limitabis hoc dictum quo dicitur in iudicijs publicis per sequẽdis nõ admittitur procurator. cui cõcord. c.veniẽs ex trà de accusa. nisi post conclusum in causa. p tex. sing. in l. quãuis in dubitati.C. ad legẽ Iul. de adulte. quẽ ad hoc refert domi nus Andre. Bard. in repe.c.pastoralis. extra de cãpos. & propriè & Ant. cor setus singu. suis in verbi. procurator. ij. incip. li. cet quis in causa crimi nali.

aliâs eſt decreto. Accurſius.

a ❡ Et ſi iuſtam rationem.] Quid ſi nõ fuerit ratio iuſta, vt quia voluptatis cauſa abeſt? Reſpon. condemnabitur: vt dixi. ſ. eo. inter. & de procurato. ſeruum. §. publice. & . j̃. an per alium cauſa app. l. j. & de pe. l. abſentem. §. j.

b ❡ Differtur.] ſic. C. de procura. l. exigẽdi. in fine.

GEneri.] CASVS. Socer accuſauit ſeruos generi de morte filiæ & non probauit. iudex in ſententia qua abſoluit ſeruos, dixit accuſantem calumniam commiſiſſe. dicitur ꝙ propter hoc non eſt infamis. Idem ſi liberos homines accuſauit de morte filiæ. Franciſcus.

c ❡ Pronunciauerat.] vt in ipſa ſententia abſolutionis: vt & C. de calum. l. j. & dic iure, vt ſtatim dices.

d ❡ Inter liberos.] i. liberas perſonas, cùm hic accuſatus eſſet ſeruus.

e ❡ Vindicaret.] per iudicem, patre accuſante, & hoc ratione proximitatis: vt. & . C. de calum. l. ſi mater. & l. calumniæ. Et nota ꝙ M. hanc legẽ inducit pro ſe in quæſtione qua dicitur: ſi aliquis damnetur in delicto famoſo, vt furti & ſimili: & in veritate nõ deliquerat: an ſit infamis? Et dixit ꝙ non. nã licet quo ad alia præiudicet, nõ tamen quo ad famam: arg. huius legis, & . C. de his qui not infa. furti. Sed tu dic contrà: vt. ſ. de fur. l. non poterit. nec ob. hæc lex, imò prodeſt. nam hic eſt ſpeciale in patre. ergo patet ꝙ ſecꝰ eſt in alio: arg. j̃. ad munici. l. j. in fi. & ſic contra M. & dicas iudicem non iure iudicaſſe. cùm ſit in eo ſpeciale vt citra metum calumniæ liberum & ſeruum poſsit accuſare de morte filiæ. Item non ob l. furti. vt ibi not. Item not. plus coniuncto quàm non coniuncto ſubueniri. ſic. ſ. de excep. l. eos. & de iniur. l. veſtem. & . j̃. titu. j. l. j. & . ij. & . ſ. vt in poſ. lega. quæ legatorum. & infrà de adul. patri. Sed contrà. j̃. de adulte. pater ſinc. Solu. vt ibi.

... bus allegantur: & ſi iuſtam rationem [a] habent, ſentẽtia differtur [b].

❡ *Sententia iniuſta patrem proſequentem necem filij, non infamat. Bart.*

Idem. LEX XIIII.

GEneri ſeruis à ſocero veneficij accuſatis, præſes prouinciæ patrem calumniam intuliſſe pronunciauerat [c]. Inter infames patrem defunctæ non habendum reſpondi: quoniam & ſi publicum iudicium inter liberos [d] de morte filiæ conſtitiſſet, citra periculum pater vindicaret [e].

TITVLVS II.

De accuſationibus, & inſcriptionibus.

Pomponius li. ad Sabi. LEX I.

NOn eſt permiſſum mulieri publico iudicio quẽquam reum facere: niſi ſcilicet parẽtum liberorũque, & patroni & patronæ, & eorũ filij filię, nepotis neptiſve [f] mortem exequatur.

Papinianus. LEX II.

CErtis ex cauſis conceſſa eſt mulieribus publica accuſatio: veluti ſi mortem exequantur eorũ earumq; in quos ex lege teſtimonium publicorũ [g] iudiciorũ inuitæ non dicunt. Idẽ & in lege Cornelia teſtamentaria [h] ſenatus ſtatuit. Sed & de teſtamẽto paterni liberti [i] vel materni mulieribꝰ publico iudicio dicere permiſſum eſt. ❡ Pupillis [k] ex cõſilio tutorũ patris mortẽ, item pupillæ aui ſui mortem exequi conceſſum eſt lege teſtamentaria. nam de patris quidem teſtamẽto pupillis agere diuus Veſpaſinus permiſit. Sed & ſi non exhibeãtur tabulæ, per interdictum [l] poſſunt experiri.

Paulus. LEX III.

LIbellorum inſcriptionis conceptio talis eſt, Conſul [m] & dies [n]. Apud illum prætorem vel procõſulẽ Lucius Titius [o] ꝓfeſſus eſt ſe Mæuiã lege Iulia de adulterijs reã deferre, ꝙ dicat eam cũ Caio Seio in ciuitate illa, domo illius, mẽſe illo, cõſulibus illis adulteriũ cõmiſiſſe. Vtiq; enim & locꝰ deſignãdus eſt in quo adulterium commiſſum eſt, & perſona [p] cum qua admiſſum dicitur, & menſis. Hoc enim lege Iulia publicorũ iudiciorum cauetur, & generaliter præcipitur omnibus qui reum aliquem deferunt. Neque autem diẽ [q] neque horã [r] inuitus cõprehẽdet. ❡ Quòd ſi libelli inſcriptionũ legitimè ordinati nõ fuerint [s],

❡ DE ACCVSATIONIBVS, ET INSCRIPTIONIBVS. ❡ *Suprà dictum eſt de publicis iudicijs: uerũ quia publica iudicia exercentur per accuſationes: ideo ponitur rubrica de accuſationibus. Item quia in accuſationibus ponitur inſcriptio, ideo in rubrica ſequitur de inſcriptionibus: de quibus inſcriptionibus habetis infrà eo. l. libellorum. & l. ſi cui. in princi. hoc dicit. Bart.*

NOn eſt permiſſum.] CASVS. Fœmina nõ poteſt aliquem de publico crimine accuſare, niſi accuſet occiſores patris & ſimilium qui in litera enumerãtur hac. l. & ſe. Item pupillus poteſt accuſare tutore authore in caſibus qui in litera enumerantur. & hoc dicit hæc. l. & ſeq. Franc.

f ❡ Neptiſve.] item aliorum: vt. C. qui accu. non poſ. l. ſenatus. & . l. vxor. Item facit. l. de crimine. & . j̃. l. proxi. & . ſ. tit. ij. l. mulieri. & de lib. ho. exhi. l. quod & lex. §. hoc interdictum. ſed an incidat in Turpi'. ſi deſiſtat? dic vt not. C. qui accu. non poſ. l. ſi ea. Item excipe vt dices. j̃. l. proxi.

g CErtis.] Publicorum. ſcilicet iudi. & determinat dictionem teſtimonium: vel dic præcedens ex. l. &c.

h ❡ Teſtamentaria.] vt quia accuſet mulier aliquem le. Cor. de fal. qui commiſerat falſum circa teſtamentum, licet ad eam vel ad alios ſuos non pertineat: & ſit ſpeciale propter immanitatem criminis. ſic in crimine maie. vt. j̃. ad le. Iul. maie. l. in quæſtionibus. & in. l. Iulia de anno. vt j̃. ad le. Iulia. de anno. l. j. Item in crimine ſuſpecti tutoris: vt. ſ. de ſuſpec. tu. l. j. §. conſequens. ſed in falſo nõ: vt C. de fal. & ſi ad te. & ſic facit hoc pro eo quod no. ſ. tit. j. l. j. In caſu autem ſequenti intererat mulieris, ſed alia ratio videbatur eam repellere: vt ibi dices.

i ❡ Paterni liberti.] quos mulieris pater vel mater manumiſit: quos ſuos dicere poteſt etiam viuẽte patre vel matre: vt. j̃. de verb. ſig. l. licet. §. paternos. & . ſ. de excu. tu l. libertum. iſtius ergo liberti poteſt dicere falſum. Sed quid miri? quia cuiuslibet poteſt: vt. ſ. proxi. rñ. ſed dic hic videbatur repelli, eo ꝙ inuita in eum ferre teſtimonium non cogitur: vt. ſ. de teſti. l. iiij. in fin. nihilominus accuſat quia ſponte facit.

k ❡ Pupillus.] non ꝙ pupillus accuſet, ſed tutor: vt. C. qui accu. non poſ. l. ij. vel dic, accuſat pupillus cũ tutor accuſat. vel ſi fari poteſt, tunc pupillus tutoris authoritate: vt hîc aliâs tutor: vt in ciuilibus: vt ſuprà de admi. tu. l. j. §. ſufficit. ſecundum Ir. hæc vltima placet. Et not. ꝙ pupillus regulariter prohibetur. vt. ſ. titu. ij. l. mulier. & . j̃. eo. l. qui accuſare. ſed fallit in caſibus iſtis: in adulto autem patet, quòd poteſt authore curatore, ex eo ꝙ in pupillo tantùm prohibetur. Item patet. C. de auth. præſtam. l. clarũ. niſi in accuſatiõe adulterij quãdo quæritur de alieno, non de ſuo matri. vt. j̃. de adul. l. ſi maritus ſit in magiſtratu. §. lex. item ſecus in teſtimonio minoris: vt. ſ. de teſti. l. in teſtimonium. ſecundũ Azo. ſed H. non admittit minorem viginti annis, ſicut nec teſtem arg. ſ. de bo. lib. l. qui cùm maior. §. ſed ſi non accuſauerit. Item quod ſubijcit patris, ſubaudi vel aui. Item quod dicit aui, ſubaudi vel patris multò magis. Item & quod dicit teſtamentaria: dic quòd lex Cornel. teſtamẽtaria licet de falſo principaliter tractaret, vel fortè ſpecialia aliqua circa id diceret in perſona pupilli fortè: vt. j̃. proxi. §. adiecit & incidenter hoc ſpeciale in pupillo circa legem Cornel. de fal. & hoc probat, nam de patris &c. & dic teſtamento ſcilicet celato vel ſuppreſſo, pro quo agitur ciuiliter interdicto de tab. exhiben. vt ſubijcit. & . ſ. de tabu. exhiben. locum. §. ſi quis dolo. & adde ꝙ de fal. agitur quatuor modis: vt no. C. de tranſac. ſi ex falſis.

l ❡ Per interdictum.] de tabu. exhiben.

LIbellorum.] CASVS. Nunc dicit quæ debet continere libellus accuſationis. Secundò dicit: mortuo accuſatore aboletur accuſatio poſtulante hoc reo: poterit tamen accuſari ab alio intra triginta dies. Fran.

m ❡ Conſul.] Item nomẽ Imperatoris ſcribi debet: vt arg. in aut. vt præpo: nomẽ Imperatoris. ſic ergo cõſul & dies ponitur in initio libelli, ſecũdũ R. & dic, cõſul apud quẽ fit accuſatio: vel. i. Imperator qui quãdoq; in ſignũ humanitatis vtebatur veſte cõſulari, & ſecũdũ hoc fit in inſtrumẽtis: & deinde ſequit̃ narratio libelli, apud illũ &c. Sed quidam dicunt annos domini vel nomen Imperatoris non apponi in his libellis accuſatorijs, ſed tantùm in inſtrumentis in quibus habetur memoria temporis. vel dic tertiò, conſul. iſtius anni. Accurſius.

n ❡ Et dies.] quo datur, non quo ſcribitur libellus: vt in aut. de exhi. & introdu. §. ſuſcepto. & idem in ciuili, ſed à reo, nõ ab actore: vt d. aut. Alij hîc exponunt dies ſcripti libelli. quod nihil eſt, niſi dixerint & dati, quando eodem tempore ſcriberetur & daretur.

o ❡ Titius.] loquitur in tertia perſona, idem ſi in prima.

p ❡ Et perſona.] vtraque ſcilicet. ſic. ſ. de dolo. l. ſed ſi ex dolo. § fin. arg. j̃. de appel. l. j. in fi. & . l. ſcio. j. rñ.

q ❡ Neque autem diem.] commiſsi criminis ſcilicet, ſed dati libelli ſic. Item eſt contrà ſ. quod vi. aut clàm. l. aut. § j.

r ❡ Neque horam.] admiſsi criminis. & hoc ne quid &c. argu. ſ de edendo. l. j. §. editiones.

s ❡ Non fuerint.] ſcilicet vt hîc dictum eſt: vt not. C. eo. in cauſis.

a ¶ Aboletur.] id est cancellatur accusatio postulăte reo: vt infrà §. si accusator.

b ¶ Repetendi.] solenniter & legitimè, si tempora accusationis largiantur. vt infrà de adulte. l. accusaturus. & dices. j. proxi. §.

c ¶ Subscribere.] dicendo: huic meæ accusationi subscribo, & vsq; ad finem vel sententiă perseueraturum promitto. super hoc etiam fideiussorem dabit: vt C. ad Turpil. l. j. & infra. l. sicui. Vel dic sub scribit dicens & profiteor me dedisse talem libellum. per quem statim intelligitur esse ligatus ad talionem: vt hîc, &. d. l. sicui Tertij dicŭt quòd exprimat, vt, scribo me paratum subire eandem pœnă. vt dices in. l. si cui. & fit hæc subscriptio ante lit. contest. vt infrà ad Turpil. l. senatus. §. qui post.

rei nomen aboletur [a], & ex integro repetendi [b] reum potestas fiet. ¶ Item subscribere [c] debebit is qui dat libellos, se professum esse: vel alius [d] pro eo, si literas nesciat.

¶ Iste. §. legitur duobus modis. secundum unam lect. hoc intendit. Eodem modo debet formari libellus in alijs criminibus similibus sicut in adulterijs. secundum aliam lect. hoc dicit. Non solùm de crimine adulterij: sed & de pluribus alijs similibus poterit quis accusari. Barto.

¶ Sed & si aliud crimen objiciat, veluti quòd domum [e] suam præbuit vt stuprum materfamilias pateretur: quòd adulterum deprehensum dimiserit [f]: quòd pretiŭ pro comperto [g] stupro acceperit & siquid simile [h]: id ipsum libellis comprehendendum erit.

¶ Accusatore defuncto uel aliter impedito rei nomen aboletur, & intra triginta dies repetitio conceditur. Bar.

¶ Si accusator decesserit, aliáve causa [i] eum impedierit quominus accusare possit, & siquid simile [k] est: nomen rei aboletur [l] postulante reo: idque & lege Iulia de vi & senatusconsulto cautum est: ita vt liceat alij [m] ex integro repetere reum. sed intra quŏd tĕpus [n] ? videbimus. Et vtiq;. xxx. dies vtiles obseruandi sunt.

Vlpianus ad edictŭ. LEX IIII.

d ¶ Vel alius.] ad qđ. C. de testa. l. hac consultissima. in prin.

Subscriptio accusatoris in libello per quæ verba fiat, & quid contineat.

e ¶ Quòd domum.] infrà de adulte. qui domum.

f ¶ Dimiserit.] infrà de adulte. l. mariti. in prin.

g ¶ Comperto.] vt. d. ti. l. mariti. §. comple ctantur.

h ¶ Simile.] vt suprà de mino. l. auxilium. §. j. Et not. quòd hîc dicit Azo ex hoc. §. qđ vnus accusat vnŭ simul de diuersis delictis: licet secus sit de vno: vt. C. eod. l. j. & l. de crimine. sed potest dici quòd alius sit hîc sensus scilicet si libellus adulterij malè stet potest & de his dicere non simul, sed primo de vno, & sic alternatiuè. vel dic, sicut in accusatione adulterij ponuntur plura in libello: vt suprà sic & in his criminibus. vel dic, finita prima accusatione, sed non interim. & sic potest intelligi quod Azo dixit: arg. ff. titu. j. l. interdum.

i ¶ Quædam causa.] sic & illa comprehenditur quam dixit in superiori. §. puta si malè conceperat libellos: de qua loquitur infrà de adul. l. accusaturus. vel intellige hŭc. §. lit. cŏt. quădo alia de causa, puta morbo vel simili quis impeditur. sed si impediatur mala cŏceptione libelli, poterit iterum accusare intra viginti annos tanto enim tollitur tempore criminalis accusatio: vt. C. de fal. querela. H. nisi & prima minori tempore tollebatur, vt adulterium per quinquennium: de quo loquitur superius responsum.

k ¶ Simile.] vt feriæ repentinæ. aliâs videtur abundare. H.

l ¶ Aboletur.] id est cancellatur: & ità à iudicij obseruatione absoluitur.

l ¶ Aboletur.] nomen rei: non quidem absolutè, sed ita &c.

m ¶ Alii.] supple etiam. nam idem potest scilicet si viuit, & cesset impedimentum intra idem tempus triginta dierum: vt hîc, & suprà proxi. rñ. & infrà ad Turpil. l. aut priuati. in princi. & §. xxx. & l. in senatus. §. fina. & C. de generali abo. l. j. & infrà eodem hi tamĕ. §. fina. nisi sit priuata abolitio: quo casu non potest, nisi de hoc supplicet principi: vt. C. de aboli. l. j. & facit. C. si reus vel accu. l. fin. §. j.

n ¶ Quod tempus.] scilicet alius accusare poterit: quod certè vsque. ad. xxx. dies: vt hîc, &. j. eodem. hi tamen. in fine.

Qui iudicio.] CASVS Hæc lex enumerat quosdam qui accusare non possunt, quos videas in litera. Fran.

o ¶ Non habet.] quia infamis est: vt suprà tit. j. l. infamen. & hoc si extraneum de nouo vult accusare. secus si non de nouo. Item secus si suum accusatorem etiam de nouo, nisi ciuitatem vel libertatĕ amiserit per dănationem: vt. ff. ti. j. l. is qui.

p ¶ Mortem.] si ergo nŏ sic exequatur suam vel suorum iniuriam, non admittitur: licet alij infames quandoque admittantur qui non sunt iure publico damnati: vt. ff. titu. ij. l. famosi. &. ff. e. l. mulierĕ. vbi in accusatione annonę infamis accipitur.

q ¶ Notatis.] id est qui per calumniam aliquem accusauerunt. nă sunt infames, sicut & inferiores: vt suprà de infa. l. j. & facit suprà de preuari. l. accusator. Accursius.

r ¶ Item iis.] scilicet ius accusandi adĕptum est, qui &c. & dic intromissi scilicet per sententiam damnationis: vnde efficiuntur serui pœnæ: vt infrà de pœ. l. qui vltimo. Item si sua sponte pro mercede: secus si gratia virtutis: vt suprà de postul. l. j. §. bestias.

Qui iudicio publico damnatus est, ius accusandi non habet [o], nisi liberorum vel patronorŭ suorŭ mortem [p] eo iudicio, vel rem suam exequatur. Sed & calumnia notatis [q] ius accusandi adĕptum est, itĕ iis [r] qui cŭ bestijs depugnandi causa in arenă intromissi sunt: quive artem ludicram vel lenociniŭ [s] fecerint: quive præuaricatiŏis calŭniæúe causa quid fecisse iudicio publico pronunciatus fuerit: quive ob accusandŭ, negotiúmve [t] cui faciendum pecuniam accepisse iudicatus [v] erit.

Idem ad edictŭ. LEX V.

Seruos quoque adulterij posse accusari nulla dubitatio [x] est. Sed qui prohibentur adulterij liberos homines accusare [y], iidem seruos quoq; prohibentur. Sed ex rescripto diui Marci etiam aduersus proprium [z] seruŭ accusationĕ instituere dominus potest. Post hoc igitur rescriptum accusandi necessitas [a] incumbet domino seruŭ suum. Cæterùm iustè mulier nupta [b] præscriptione [c] vtetur.

Idem. LEX VI.

Leuia [d] crimina audire & discutere de plano [e] proconsulem oportet, & vel liberare eos quibus objiciuntur, vel fustibus

s ¶ Lenocinium.] De eo dicit quod est ff. de infam. athletas. §. ait prætor. quod ipso iure infamat. sed & de illo de quo dicitur. ff. de adulte. l. ij. §. ij. loqui potest vt licet ante sententiam non sit infamis, tamen repellatur ab accusatione adulterij si obijciatur ante lit. contesta. vt. C. de adul. l. ita pudor. & l. quoniam non potest. &. ff. de adulte. l. ij. §. qui hoc dicit. & §. si publico.

t ¶ Negotiúmve.] vt calumniosum.

v ¶ Iudicatus.] vel conuictus, secŭdum Albe. arg. ff. de testi. l. testium. §. penul. licet ibi propter testimonium, hîc propter accusationem faciendă vel non faciendam pecuniam accepit, tamĕ eadem æquitas est, licet quidam contrà. & tenetur lege Iulia repe. vt infrà. ad. l. Iulia. repe. l. eadem. §. j. & sic infamat, cùm sit publicum iudicium: vt. ff. ti. j. l. j. & l. infamem.

Seruos.] CASVS. Serui etiă possunt de adulterio accusari, qui tamĕ nŏ possunt accusare liberum hominĕ: vt de his habuisti. ff. l. proxi. ille nec etiă serui potest accusare. Vltimò dicit. Dominus potest seruum suum de adulterio accusare: & si nŏ accusat. & nupta cum qua commisit seruus adulterium, separet se à viro, & nubat alij: amodò ipsa non poterit accusari, nisi prius adulter accusetur. Fran.

x ¶ Dubitatio est.] vt. j. eo. hos. §. omnibus.

y ¶ Accusare.] quod euenit in casibus superioris. l. &. j. eo. qui accusare. & facit. l. hos. §. si seruus.

z ¶ Aduersus proprium seruum.] q. d. non solùm aduersus alienum, vel dic non solùm aduersus liberum. Accursius.

a ¶ Necessitas.] non precisè, sed dic solenniter: vel dic, si vult cum pœnam subire legitimam: velimò si vult accusare adulteram iam alij nuptam, vt subijcit.

b ¶ Nupta.] iă qua diuerterat prior vir propter adulterium commissum antequàm accusaretur de adulterio seruus, & antequam denuncietur ne nubat: vt infrà de adul. l. ij. in prin. & l. denunciasse. Accursius.

c ¶ Præscriptione vtetur.] vt ab adultero incipiat: vt. d. l. denunciasse: & l. ij. in prin. & l. nuptura. & l. qui vxori. & l. vim passam. §. nuptam.

Leuia.] CASVS. Leuia crimina potest procŏsul de plano, id est licet non sedeat pro tribunali, cognoscere. & quæ sint leuia. dic vt in glossis. hîc positis. Fran. Accur.

d ¶ Leuia.] vt. l. Iulia de anno. vel leuia id est priuata crimina, secundum Alb. & crimen de nauibus submersis. vt. C. de naufra. l. de submersis & crimen abigeatus: vt. C. de abige. secŭdŭ H. vel cognitio custodum: vt. ff. de quæstionibus. l. vnius. §. fi.

e ¶ De plano.] id est sine libello: vt. d. l. de submersis. & suprà de offi. proconsul. l. nec quicquàm. §. de plano. secundum Albe. vel secundum alios sine inscriptione, cum libelli tamen oblatione. nam dicunt in istis non esse necessariam inscriptionem: vt. C. eo. si quis se. Sed certè imò in omnibus tam publicis quàm priua. dico necessariam inscriptionem: vt suprà de priua. deli. l. fin. & de fur. l. si. & C. de iniur. l. fin. nisi in crimine abigeatus: vt. C. de abigeis. vel etiam in alijs specialibus quæ not. C. qui accu. nŏ pos. l. qui crimen. Sed tamĕ bene

a Quid importat ista clausula de plano in rescriptis & quę possit concedi: vide gl. in extrauaganti ad reprimĕdă. in ver. de plano. & gl. in cap. fi. in ver. figura. extra de here. li. vj. & cle. sępe. sub eo. ver. & ibi nota ui in a post. ad Lateran. de oria sub eo. ciă ver bo de verb. signi.

bene appello leuiã quæ dixi,& alia quæ non sunt ita magna,vt crimen lenocinij:& similia:& alia de quibus fit mẽtio.ꝫ.de offi.procõ. l.nec quicquam.§.de plano.& quod hic dicit de plano:licet non sedeat pro tribunali poterit discutere iudex:vt.ꝭ. de quæsti.vnius .§. fi.& de adulte.miles.§.sexaginta.& facit in aut.de manda.princi. §. si tibi.

ben.l.iij.§.si tamen &.C.eo.siquis homicidij.&.ꝫ.de præuari.l.iij.in prin.&.ꝭ.de adul.l.iij.in fi.

h ¶Admittendum eum.] no.qui semel malus est,& postea præsumitur:vt hîc,&.ꝫ.de suspe.tu.l.iij.§.si autem.&.§.si curator.&.ꝭ.eo. l.alij.&.ꝫ.de testi.l.produci.&.ꝫ.de pub.l.locatio. §. licitatores vectigalium ad iterandam.& ecõtra qui semel bonus &c.vt &.ꝭ. de re mili. l. non omnes. §. à barbaris. & sic de ꝓterito ad præsens &c.sic.ꝫ.qui.mo. pig.vel hypo. sol.l.sicut. §. superuacuum. ar. contrà. C. de proba.l.cum te. Item qui semel diues,& hodie: vt.C.de proba.ex persona. qui semel pauper,& modò:vt.ꝫ.de proba.non est.qui semel dominus:& tunc sed in pos.dicit Ioan. secus:vt no. C.de proba.siue possidetis.

a ¶Seruos.] aliâs cæsos aliâs non.& facit. ꝫ. de incen.rui. nau.l. pedius.§.j.

SI cui.] CASVS. Qui accusat,debet subscribere se ad talionem si non ꝓbauerit: debet etiã dicere se perseueratu rum in accusatione. Secundò dicit.de quo crimine quis est absolutus,non potest iterum accusari ab eodem,sed ab alio sic, si sua intersit, & probet se ignorasse de accusa.prima.Item probet primum accusantem fuisse præuaricatum. Tertiò dicit.qui accusauit calumniosè, & succubuit : non potest eundẽ de alio crimine accusare . filius tamen eius posset accusare non obstante calumnia patris. Quartò dicit . seruus in ea ciuitate in qua deliquit,puniendus est:& dominus serui in eo loco in quo seruus deliquit,debet eũ defendere . Vltimò dicit.sacrilegium commisit Titius in ciuitate Mutinæ. Item aliud delictũ minus primò commisit.idem Titius in hac ciuitate Boñ. cùm hic sit, debet de primo delicto hîc facto cognosci . posteà remittitur ad ciuitatem Mutiñ.Fran.

castigare,vel flagelis cæsos [a] liberare.

Idem. **LEX VII.**

SI cui crimen obijciatur, præcedere debet in crimen subscriptio [b] .quæ res ad id inuenta est,ne facilè quis prosiliat ad accusationem : cùm sciat inultam sibi accusationem non futuram . Caueant itaque singuli quod crimen obijciant:& prætereà perseueraturos [c] se in crimine vsq; ad sñĩam.

¶ *Absolutus non potest de eodem crimine accusari ab eodem uel ab alio,nisi fuerit ignorans,& suam iniuriam prosequatur . Item idem accusator non potest eundem de alio crimine accusare: nisi suã ꝓsequatur iniuriã.secus in filio eius.*Bar.

¶Ijsdem criminibus q̄bus quis liberatus est,non debet præses pati eundem iterum accusari [d] . Et ita diuus Pius Saluio Valenti rescripsit.Sed hoc vtrum ab eodem, an nec ab alio accusari possit , videndum est.Et putem,quia res inter alios iudicatæ,alijs non præiudicant [e] :si is qui nunc accusator extitit,suum dolorem persequatur,doceatque [f] se ignorasse accusationem ab alio institutam : magna ex causa [g] admitti eum ad accusationem debere. Si tamen alio crimine postuletur ab eodem qui in alio crimine eum calumniatus sit,puto non facilè admittendũ [h] eũ qui semel calumniatus sit:quãuis filium accusatoris admitti oportere aliam accusationem instituentem aduersus eum quem pater accusauerat [i] ,diuus Pius Iulio Candido rescripsit.

¶*Ibi debet quis puniri ubi deliquit.*Bartolus.

¶ Idem Imperator rescripsit seruos ibi puniendos , vbi deliquisse arguantur:dominumq́ue eorum, si velit eos defendere,non posse reuocare in ꝓuinciã suã:sed ibi oportere defendere,vbi deliquerunt [k] .

¶*Quis debet suum processum expedire antequam reum etiam pro maiori crimine ad iudicem alterum remittat.*Bar.

¶ Cùm sacrilegiũ admissum esset in aliqua prouincia, deinde in alia minus crimen:diuus Pius Pontio ꝓcõsuli rescripsit,postquã cognouerit de crimine in sua ꝓuincia admisso,vt reum in eam ꝓuinciã remitteret [l] ,vbi sacrilegiũ admisit.

¶*Cognito uno de cõtrarijs cognoscitur aliud: & contrariorum eadẽ est disciplina .uel aliter: Omnes regulariter possunt accusare,nisi personæ prohibitæ.*Bar.

Marcellus. **LEX VIII.**

QVi accusare possunt intelligemus,si scierimus qui nõ possunt [m] .Itaq; prohibentur accusare alij propter sexum vel ætatem:vt mulier [n] vel pupillus. Alij

i ¶Pater accusauerat.] calumniosè: vt ex postfacto apparuit. & sic not. quod delictum patris non nocet filio: vt.ꝭ.de pœnis.l. crimen. sed arg. contra. C. ad le. Iuliã maie. l. quisquis.

Patris delictum filio non nocet.

k ¶Deliquerunt.] vt.ꝫ.de noxa.l.fina.& C. vbi de crimi. agi oportet. l.j. & auth. qua in prouincia &.ꝫ. de iudi. l. venditor. & in eo.tit.l.ij.

l ¶Remitteret.] hoc si latitabat, vt in auth.vt nulli iudi. §.si verò quis.vel hoc speciale:vt in naufragio: vt.ꝫ.de incẽ. rui. nau. l.ne quid vel hoc facere debet ex vrbanitate.& facit.ꝭ. eo.l.fin. &.ꝫ.proxi.§.

QVi accusare.] CASVS. Viso qui non possunt accusare, per cõsequens sciemus qui possunt accusare.& enumerat quasdam personas quæ nõ possunt accusare:& in casu istis personis permittitur accusare,vt si suam iniuriam exequantur. Item liberi & liberti in casu possunt conqueri de patre & de patrono.Item & filius de facto matris potest conqueri in casu quem ponit in litera. Vltimò dicit. Accusatum ab alio accusare non possum: & hoc intelligas pendente accusa.prima.si autem primus accusans desistat,abolit. petita vel non,bene possum accusare eũdem.& hoc dicit hæc lex cũ tribus seq.Fran.

b ¶Subscriptio.] nedum inscriptio. primò enim fit inscriptio, posteà subscriptio.

c ¶Perseueraturos.]scilicet adijcere debet se perseueraturũ: & hîc fortè sumitur subscriptionis forma secũdum R.debet enim scribere se perseueraturum vsque ad finem:& super hoc paratum fideiussorem dare:vel si tabellio scripsit accusationem, satis est si hîc (vel alius pro eo si nescit scribere) subscribat se ita professum:vt.ꝫ. libellorũ. Sed etsi ipse accusator scripsit libellum dicẽs, profiteor me accusare illum:bene fiet si subscribat:& profiteor me ita professum esse.Quidam tamen dixerunt ꝙ subscribere debet se velle pati eandem pænam si non probauerit de crimine, quam passurus erat reus si probauerit.vel subscribere debet se ita professum esse, scilicet velle pati.& de hoc dic hic loqui.ad quod vltimum est.C.de arbi.l.ne in arbitris.& est pro eis.C.de fide.instru. l. ij. & fi.&.C.de adulte.l.ita pudor.&.l.fi.Item facit.C.eo.l.penul.& fi. & qui accusa. non pos.l.iij.

Accusans de crimine qualiter debet libellũ formare.

d ¶Accusari.]ab eodem vel ab alio.Sed quid si transegerit accusatus?Rñ.vt no.C.de transac.l.trãsigere.siue in crimine de quo potest transigi siue non,& siue de publico,siue de priuato:vt in diuersis glo.ibi dixi.Itẽ quid si delato sacramento se purgauit[a]? Rñ.prodesse:vt arg.ꝫ.de iureiur.l.eũ qui.§.in popularibus.nec ob.ꝫ.de iure patro.l.si iurauero.quia fauor ingenuitatis ibi est. Item facit. C. de fide instru.l. iij.

e ¶Non præiudicant.] regulariter : sed fallit hîc: vt & aliâs: vt no.C.qui.res iud.non nocet.l.j.

f ¶Doceatque.]quod est eo ipso quod contrarium non probatur. sic.C.qui mili.non pos.super seruis.nam quilibet ignorare præsumitur:vt.ꝫ.de proba.l.verius vel dic doceat suo sacramento: argu.ꝭ. de re mili.l.non omnes.§.à Barbaris.

g ¶Magna ex causa.] scilicet si doceat de præuaricatione prioris accusatoris:non aliter,secundum Io.vt.ꝫ.de præua.l.præuaricationis.Azo.sed secundum alios subaudi,maximè si doceat.Idem tamen etsi non doceat secundum eos:& sic dicunt alterum horum sufficere:sed tu dic vtrunque necesse si à primo incipias:secus fortè si à secundo sic.C.de iure delib.potuit.& facit ad hoc.ꝫ. de li. ho. exhi-

m ¶Non possunt.] nam quilibet potest qui non prohibetur: vt. ꝫ. quibus ex cau. maio.necnõ.§.quod eis.& no.ꝙ hæ & seq. ll. sunt.ij. q.j.ca.prohibetur.Ac.ur.

n ¶Vt mulier.] mulier non prosequendo suam iniuriam repellitur vt hic,&.C.qui accu.non pos.l.de crimine.sed fallit in crimine maie.vt.ꝭ.ad.l.Iul.maie.l.in quæstionibus.& annonæ:vt. ꝭ. ad. l. Iul. de anno.l.fi.§.fi.& leg.cor.testamentaria:vt.ꝫ.eod.l.ij. Item in crimine suspe.tu.vt insti.de suspec.tu.§.consequens. Item in pupillo dic secus si est adultus maior.xx.an.ad instar testis:non autẽ minor:arg. contrà.ꝫ.de bo.li.l.qui cùm maior.§.sed si non.& de his qui. vt indig.l.post leg.§.his vero. vel dic secundum Azo.& minor: vt not.ꝫ. eo.l.ij.§.pupillus.& dic quod etiam pupillus in casibus admittitur: vt ibi no.Item per sacramentum,scilicet in quo iurant non euitare mortem causa reipu.vt subijcit:vt & C.eo.l.si crimen.&.l. non prohibentur.nisi vt.ꝭ.tit.ij.l.famosi. Item qui habet magistratum id est, merum imperium quod dicitur potestas:vt.ꝫ.de iurisd.om. iud.l.imperium.non potest accusare dum durat magistratus:vt hîc, &. ꝫ. de iniur.l.nec magistratibus.&.ꝭ.de adul.l.si maritus sit in magistratu. quia nec accusari,vt subijcit hîc:&.ꝫ.de in ius vo. l. ij. & dic sine fraude id est sine poena.sic.ꝫ.de ædil.edic.l.cùm autem.§. excipitur. vel fraus fieret reipu.si ab eius cura auocaretur,qui pro eius vtilitate cotidie debet esse solicitus.Ideo enim magistratus dicitur, quia magis instat vtilitati pub.ad quod.ꝭ.de verbo.signifi.l.quibus. & facit.ꝫ.de iudi. pars.& ad Treb.ille à quo. §.tempestiuum. Item infamis non accusat:vt C.eod.l.criminis.&.ꝫ.de popul.ac. l. popularis. nisi vt.ꝭ.ti.ij.l.famosi.&.ꝭ.eo.l.mulierem.& nisi vt.ꝭ.l.hi tamen nam

Accusare plures prohibentur.

propter sacramentum, vt qui stipendia merent. Alij propter magistratum potestatémve in qua agẽtes sine fraude in ius euocari non possunt. Alij propter delictũ proprium, vt infames. Alij propter turpem quæstum, vt qui duo iudicia aduersus duos reos subscripta habẽt, nummósve ob accusandum vel non accusandum acceperunt. Alij propter conditionem suam, vt filij[a] contra parentes, & liberti contra patronos.

Paulus. LEX IX.

Alij propter suspicionem calumniæ, vt illi qui falsum testimonium subornati dixerunt.

Hermogenianus. LEX X.

Nonnulli propter paupertatem, vt sunt qui minus quã quinquaginta aureos[b] habent.

Marcellus. LEX XI.

Hi tamen omnes si suam iniuriam exequãtur, mortémve propinquorum defendant, ab accusatione non excludũtur[c]. ¶ Liberi libertiq; non sunt prohibendi suarum rerum defendendarũ gratia de facto parentum patronorúmve queri: veluti si dicant vi se à possessione ab his expulsos: scilicet non vt crimen[d] vis eis intendant, sed vt possessionem recipiant[e]. Nam & filius non quidem prohibitus est de facto matris querere

& in pecuniaria causa potest agere pro se: vt.§.ad Tertul.l.ij.§.si mulier sit famosa. Item qui accusauit duos: quod potest: vt dices in l.hos accusare.§.lege Iul. nec potest tertium accusare: vt hîc, &.C.eo.l.cum rationibus. & hoc propter quæstum turpem vitandum: sed sicut qui aliâs non potest, admittitur tamen si suam vel suorum iniuriam prosequatur: sic potest hic tertium accusare: vt hîc, &.d.l.cum rationibus. Itẽ qui accepit nummos ob accusandũ vel nõ: quia incidit in.l.Iul.repe.vt.ʒ.ad.l.Iul.repe.l.easdem.§.j.&.ij.& facit.§.l.qui iudicio.in fin. Item liberti patronos non accusant: vt subijcit. imò pœna imponitur: vt C.eo.l.fi.& sic est in seruis & familiaribus cùm nõ possint & puniantur si contra fecerint: vt.C.e.iniquum.&.l.si quis ex fami.& facit.C.de testi.l.libertorum & de fal.l.falsi. Item ꝓpter suspicionem cal. vt quia falsum testimoniũ subornati dixerint: per ꝙ & aliâs præsumuntur malefactores. vt.§.si cui.§.si tamen.in fi.§.&.§.de testi.produci.& in auth. quomodo opor.epi.§.quanta.&.§.de pet.hære.l.postquam in fi.& argu.§.de offi.præ.illicitas.§.ne potentiores. Itẽ socij criminis: vt.C.de lib.cau.l.si filium. Itẽ qui cõmisit simile crimen: vt vir propter lenocinium: vt.ʒ.de adulte.l.ij.§.lenocinij. Item qui destitit: vt.ʒ.ad Turpil.l.ij. Item iure canonum repelluntur alij quia sunt conspiratores: alij qa anathematizati: alij quia sacrilegi: vt.vj.q.iiij.conspiratores.&.c.eos.&.c.nulli. Item inimici: vt.iij.q.v.quia suspecti.&.c.canonica.&.c.omnes.

a Vt filii.] alij non habent in litera vt filij.

b Nonnulli.] Aureos. si tamen diligens sit & fidelis, admittitur, sicut ad tutelam: vt arg.insti.de suspec.tuto.in fin.ti.& in auth.de testi.§ j.&.§.de adop.l.nec ei.§.j.

c Hi tamen.] Non excludũtur. ad quod est.§.e.l.q iudicio.&.C.in qui.cau.co.vel cen.l.ij.in fi. sed hoc fallit in liberis & libertis: quia etiam suam iniuriam prosequẽdo non possunt accusare: sed ciuiliter agere.vt.ʒ.proxi.§.sed aliâs prohibitus etiam graue delictum potest prosequi prosequendo suam iniuriam: vt.C.eodem.l.propter.

d Non vt crimen.] contrà.§.proxi.rñ.Sol.hic speciale in liberis & libertis: vt ibi dixi. alij concedunt in graui etiam liberis & libertis: vt.C.eod.l.propter. quod nõ placet nisi in exceptis criminibus: vt læsæ maiestatis, & adulterij: vt.ʒ.de adul.l.si adulterium.§.liberto nec ob.§.de iniur.prætor.§.præterea. quia ibi ciuiliter. Item facit.C.qui accu.non pos.l.fi.

e Recipiant.] per interdictum vnde vi, si vis fuerit armata: aliâs agitur actione in factum: vt.C.de vi & vi arma.l.j.§.hoc interdictũ. ob atrocitatem facinoris & de obse.l.qui honori. Accur.

f Queri.] per actionem in factum.arg.ʒ.de fal.qui nomine scilicet ad interesse, vel excipiendo.

g Non est.] propter reuerentiam: quod aliâs liceret ei cuius interest; vt.ʒ.de fal.l.j.§.j. Accur.

h Ab alio delatum.] id est accusatũ: & dic pendẽte accusatione prima: & plenius dic vt.C.eo.qui de crimine.in princ. Item contrà.ʒ.de adul.l.ij.in fi.Sol.ibi speciale: & est sic.§.de in ius voc.l.iij.in princi.

i Vel priuata.] quæ ista sint, dic vt.ʒ.ad Turpil.l.abolitio.&.l.sequen.in fi.& sic quod subijcit de desistente, dic quòd quandoque impunè petetur: quandoque non: vt.C.de aboli.l.abolitio.&.§.eod.l.libellorum.in fi.

ri[f], si dicat suppositum ab ea partum, quò magis cohæredem habeat: sed eam ream lege Cornelia facere, permissũ ei non est[g]. ¶ Ab alio delatum[h] alius deferre non potest: sed eum qui abolitione publica vel priuata[i] interueniente, aut desistente accusatore, ex reis exemptus est, alius deferre non prohibetur[k].

¶ *Visum est qualiter accusatio debet formari. Item quæ non personæ possunt accusare, & quæ non: hic autem incipit dicere, quæ persone possunt accusari, & quæ non.* Bar.

Venuleius. LEX XII.

Hos[l] accusare non licet, legatum Imperatoris, id est præsidem[m] prouinciæ, ex sententia Lentuli dicta Sylla & Tyrone† consulibus. Item legatum prouincialem, eius duntaxat criminis quod ante commiserit[n], quàm in legationem veniret. Itẽ magistratum populi[o] Romani, eumve qui reipub. causa abfuerit, dum non retractãdi leges[p] causa abest. ¶ Hoc beneficio[q] etiam inter reos recepti[r] vti possunt, si abolitione interueniente repeti[s] se non debere cõtendant[t]: secundũ epistolam diui Hadriani ad Glabrionem consulẽ scriptam. ¶ Lege Iulia iudiciorũ publicorum cauetur, ne eodem tempore de duobus reis[v] quis queratur, nisi suarũ iniuriarũ causa.

† Aliâs. Trione.

k Non prohibetur.] intra triginta dies: vt.§.eo.libellorum.§.fi.&.§.ti.ij.l.pe.in prin. sed an est opus docere de preuaricatione primi: dic non, vt hîc. sed alij dicunt in publica sic: sed in priuata abolitione non: vt ar.§.de præuari.l.iij.

Hos accusare.] CASVS. Numerat quasdam personasque non possunt accusari: aliqui propter dignitatẽ: alij quia legati: alij propter alias causas similes. Item si accusatus sit absolutus, & nunc cepit habere aliquam de dignitatibus superiorib', & velit de eodem crimine iterum accusare intra triginta dies: repellendus est accusans. Tertiò dicit, non possum duos in eodem libello accusare: nisi pro iniuria mea. Quartò dicit, cùm seruus accusatur: eadem sunt seruanda quæ seruarentur, si liber accusaretur: vt & de hoc habuisti.§.e.l.seruos. Quĩtò dicit: seruus de qua libet lege potest accusari, excepta.l.Iulli. de vi priuata: cum ea lege imponatur pœna tertiæ partis bonorum, quæ pœna in seruum non potest cadere. idẽ in cæteris legibus in quibus imponitur pœna bonorum vel capitis quę in seruum non cadit: sicut nec relegatio. lege autem Pompeia parricidij potest seruus accusari. Item Cornelia iniuriarũ seruus non potest accusari: sed extra ordinem punitur. Fran.

l Hos.] aliâs hos. aliâs, eos.

m Præsidem.] si habes id est præsidem, bene est: vt.§.de offi.præsi.l.pe. nam quandoque vicem præsidis gerebat: vt.C.de peda.iu.l.j. aliâs est item præsidẽ.& facit.ʒ.de adul.l.si maritus.in prin.

n Ante commiserit.] vt.§.de iudi.l.ij.§.legatis.

o Magistratum populi.] vt &.§.de in ius voc.l.ij. sed licet nõ accusetur, verum est vt procedatur: satisdatur tamen iudicio sisti post honorem depositum.vt.ʒ.de adul.l.si adulterium.§.si Accur.

p Leges.] ex quibus speratur accusatio.ad quod.ʒ.de adul.l.si maritus.§.j.&.§.de testi.l.inuiti.

q Hoc beneficio.] quod dictum est in prin. huius legis vt quis præscribat propter dignitatem suam.

r Recepti.] dicitur receptum post lit.conte.ʒ.de adul.si maritus.§.prescriptiones.

s Repeti.] post triginta dies secundum quosdam: imò nec intra triginta dies: alioquin nullum esset beneficium secundũ Al.& probatur.§.eo.libellorum.§.fi.H.

t Contendant.] vt quia abolitiõe habita accusat' in aliqua dignitate prædictorum fuerit electus, sed an alio accusante: an verò ipso eodem? H.d. alio accusante, nam primo non potest obijci: vt.ʒ.ad Turpil.si quis repetere. Vel dic, quando superuenit dignitas etiã primo. sed quando primo non habuerat dignitatem cum primo accusabatur: tunc primo nõ obest: sed alij: vt.d.l.si quis repetere.ar.C.de consor.l.ij.&.§.de procu.Pomponius.§.rati. Item eodem modo respon.ad.l.ʒ.de adul.si maritus.§.prescriptiones vel subaudi ibi, nisi abolitione habita de nouo redincipiant: vt hîc dicit.

v De duobus reis.] scilicet in vno libello: sed vnum prius in vno libello, aliũ alio bene potest: vt in contrario.§.e.l.qui accusare.&.C.eo.l.cum rationibus. secundum Al.& nos. Alij dicunt, quòd nec etiam duos & etiam diuersis libellis. & quod in illis legibus dicitur, dicunt fuisse admissum, sed non admittendum. prima placet. Alij hic de diuersis criminibus: ibi ex vno. sed videtur, quòd etiam vno libello duos possit: vt.ʒ.de adul.l.qui pupillam.§.fi.&.l.vim passam.§.incesti. sed dic vt.d.l.qui pupillam. Itẽ adde quod no.C.qui accu.non pos.l.cum rationibus. Accur.

Postula-

¶ Si seruus reus postulabitur [a]: eadem obseruanda sunt quæ si liber [b] esset, ex senatusconsulto Cotta & Messala consulibus.

¶ Iste.§. diuiditur in tres partes. Primò ponit quando pœna nõ cadit in seruum, ideo quia non potest priuari bonis quæ nõ habet: quãdo pœna non cadit in seruum, quia non potest priuari statu quem non habet: quando pœna non cadit in seruum, quia in eum uerba legis non cadunt. istis tribus casibus loquitur.l.ista. Secunda ibi, Idemque dicendum. Tertia ibi, Item nec lex Pompeia. Quartò redit ad primum ibi, Item Cornelia. Quintò consulit in omnibus prædictis ibi, Sed durior. & sic quinque particulas habet. Bart.

¶ Omnibus autem legibus [c] serui rei [d] fiunt, excepta lege Iulia de vi priuata [e]: quia ea lege [f] damnati, partis tertiæ bonorum publicatione [g] puniuntur: quæ pœna [h] in seruum non cadit [i]. ¶ Idemque dicendum est in cæteris legibus, quibus [k] pecuniaria pœna irrogatur, vel etiam capitis [l], quæ [m] seruorũ pœnis non conuenit [n], sicut relegatio. ¶ Item nec lex Põpeia parricidij [o]: quoniam caput primum eos apprehendit, qui parentes cognatósve aut patronos occiderint [p]: quæ in seruos, quantum ad hæc verba pertinet, non cadunt [q]. Sed cùm natura communis [r] est: similiter [s] & in eos animaduertitur. ¶ Item Cornelia [t] iniuriarum seruum non debere recipi reum, Cornelius Sylla author fuit: sed durior ei pœna extra ordinem imminebit [v].

¶ Qui hac lege enumerantur, licet prohibeantur de alijs criminibus accusare, tamen permittuntur accusare lege Iul. de anno. h. d.

Martianus. LEX XIII.

MVlierem propter publicam vtilitatem ad annonã pertinentem, audiri à præfecto annonæ deferentem diui Verus & Anto. rescripserunt [x]. ¶ Famosi [y] quoque accusantes, sine vlla dubitatione admittuntur [z]. ¶ Milites quoque qui causas alienas deferre non possunt, qui pro pace [a] excubant [b], vel [c] maximè ad hanc accusatiõem admittẽdi sunt. ¶ Serui quoq; deferẽtes [d] audiuntur [e].

Paulus LEX XIIII.

SEnatus [f] censuit, ne quis ob idẽ crimen pluribus legibus reus fieret [g].

¶ Non cogitur quis omittere actionem ciuilem, & proponere criminalem descendentem ex eodem facto. Bar.

Vlpianus ad edictum. LEX XV.

a ¶ Postulabitur.] in casibus illis quibus potest: vt infra proxi.§.

b ¶ Liber.] vt infra eodem.l.seruos. sed hoc fallit infra ad Turpil.l. Domitianus. Item in eo quod seruus non excipit de lenocinio, sed liber sic: vt.C.de adul. quoniam. Alexandrum. Item in eo quod potest defendi per dominum vel procuratorem domini quod non est in libero homine: vt.§.ti.j. seruus. Accursius.

c ¶ Legibus.] publicorum iudiciorum.

d ¶ Rei.] id est accusari possunt. Sed econtrà non accusant nisi in casibus: vt.C.de preci.Impe.offe.l.j. & .j. ad leg. Iul. maiesta.l. famosi. & .j.eo.l. mulierem. in fin. & .§. de po.act.l.popularis actio. & .C. de adulte. quoniam Alexandrũ. & suprà de iudi.l.vix.

e ¶ Vi priuata.] id est qando sine armis.

f ¶ Quia ea lege.] scilicet vis priuatæ: vt insti.de pub. iudi. §.item.l.Iul. sed videt hac lege seruum accusari: vt.C.ad.l.Iul.de vi.l. si criminis. sed dic quòd ibi corporaliter punitur: vt in eo.titu.l.seruos. non pecuniariter: vt ibi dixi: & hîc dicitur. Item quid de publica, statim dices.

g ¶ Publicatione.] & relegatio. vt inst. de publi. iudi.§. item lex.

h ¶ Pœna.] tertię partis bonorum.

i ¶ Non cadit.] cùm nihil habet: vt institu. per quas pso.no. acq. §.item quod serui. nam delinquendo non aufert peculium seruus domino, vel filius patri: vt.C.de bo.proscri.l.j.&.l.si filius. Accursius.

k ¶ Quibus.] vt.l.Iul.de ambitu: vt.j.ad.l.Iul.de ambi.l.j. item de anno.vt.j.ad.l.Iul.de anno. secundum Al.

l ¶ Capitis.] hæc est in tribus: vt.j.de poẽ.l.ij.in princ. sed hîc non comprehendit ciuitatis amissionem: quia seruus non est ciuis, secundum Azo.

m ¶ Quæ.] scilicet capitis: non conuenit &c. & dic quòd quidam habent non conuenit: & tunc contradicit principio huius.§. & .C. de bo.proscri.l.j. sed dices quantum ad bona, vt quia crimen personæ & bonorum pœnam inferebat. quo ad personam enim cõuenit: quò ad bona non conuenit seruo. & differt à proxi. superiori rñ. quia ibi pecuniaria tantum pœna inferebatur ex crimine. alij habent sine non: & dic conuenit, quò ad corporalem: non tamen quò ad pecuniariam. & erit idem exemplum quando pro eodem delicto pecuniaria & corporalis pœna imponitur: vt est in omni crimine ꝙ imponit pœnam mortis naturalis vel etiam ciuilis: vt seruus pœnę: vt.C.de bo.proscri.l.in metallum. quæ pœnæ indubitanter conueniunt seruis quò ad corpus: vt.j.de poe. aut damnum.§.fi. Est & tertium genus criminum, vbi etiã bona tacitè auferuntur: vt quia ciuitatem quis perdit, puta quia deportatur: vt.C. de bo.proscri.l. deportari. non dico relegati: quia eis vel alijs quibus alia pœna quàm vna de prædictis imponitur, non auferuntur bona: vt.C.de poen.l. deportatorum. quæ relegatio an seruo conueniat statim dices. Item quod subijcit, sicut relegatio: dicunt scilicet non conuenit. prout.§. habuisti nõ conuenit: & tunc est contrà.C.de sepul.vio.l.ij.& suprà qui & à quibus.l.ij. quibus dicitur seruum relegari. Sol. non potest, sic.s. vt bona aliqua perdat: qđ euenire potest in relegato in perpetuum: vt.j.de inter.& rele.l.iiij.in fi. vel secundum Azo. verius non potest vt simpliciter illa pœna imponatur: sed grauior imponitur etiam vbi relegatio tñ libero esset imponenda: vt.C.ad.l.Iul. de vi. l.seruos.&.j.e.l.fi. sed & hoc est in omni crimine ex quo etiã seruus non potest accusari: vt.s. recipiatur accusatio: sed durior ei pœna imponiť quã libero, secũdum Azo. Alij vt Io. vt dicta cõtraria non ob. dicũt: sicut relegatio.s. cõuenit. & sic dicũt seruum posse relegari, vt in cõtrarijs, & hîc: vt tñ ei durior quã libero imponať pœna. & caue: qa cũ diximus hîc de pœnis capitalib': oportet exponi relegatio. i. deportatio. nã relegatio nõ imponit pœnã capitalẽ, cũ ciuitatem & bona retineat relegat: vt.j. de interdi.& releg.l. relegatorũ. §.siue, &.§.ad tẽpus. sed in simplici relegatione dic. ꝙ seruo non cõuenit, nisi vt grauior pœna ei imponatur. Tertij vt Al. referunt hanc literam, sicuti relegatio, ad id quod.§.dicitur, quibus pecuniaria &c. sicut relegatio quæ imponit pœnã pecuniariam quando fit in perpetuum: vt.d.l.de inter. & rele.l.iiij. in fi. In opus autem publicum non datur seruus: vt.j.de poen.l.seruus.

n ¶ Non conuenit.] quia non est ciuis.

o ¶ Parricidii.] scilicet conuenit poenis seruorum.

p ¶ Occiderint.] vt.j.ad.l. Pompe.de parri.l.j.

q ¶ Non cadunt.] quia nullam cognationem habent: vt insti.de serui cog. in prin. &.j. de reg.iur.l.quod attinet. nisi quò ad matrimonium impediendum: vt insti. de nup.§. illud certũ est &c. Acc.

r ¶ Communis est.] tã liberorum quàm seruorum quantum ad moriendum.

s ¶ Similiter.] scilicet vt ĩ liberos: & quæ sit eius.l.poena, habes in.d.l.j. tit. de parricidijs.

t ¶ Cornelia.] sed econtra denũciat quãdoque alterius iniuriã: vt in arg. contrà.§. de iniur.l.lex Cornelia.§.fin. & hęc est ratio: quia plerunque pecuniaria pœna ponitur pro iniuria vel amissione ciuitatis: quæ non conuenit seruis.

v ¶ Imminebit.] arbitrio iudicantis.

x ¶ MVlierem.] Rescripserunt. vt.j. ad.l.Iul.de anno.l.fi.in fi. nec ob.C.eo.l.de crimine: quia specialia sunt quæ hac.l.dicuntur.

y ¶ Famosi.] j.infames.

z ¶ Admittuntur.] facit.j.ad.l.Iul.maie.l.famosi. Sed contrà.§.eo.l.qui accusare. Sol.hî. speciale.

a ¶ Pro pace.] scilicet aliorum: vt.§.de testa.mil.l.j.

b ¶ Excubant.] j.vigilant.

c ¶ Vel.] pro etiam. Sed ar.contrà.C.qui accu.non pos.l. non prohibentur. Sol.hîc speciale.

d ¶ Deferentes.] i accusantes de annona fraudata.

e ¶ Audiuntur.] vt.j.ad.l.Iul.de anno.l.j. etiam contra dominum: vt.§.de iudi.l.vix.

f ¶ SEnatus.] cuius nomen non habemus. & da exemplum de eo qui filium occidit: qui veteri cor. de sica. & noua.l. de parricidijs. tenetur: non autem vetus per nouam tollitur: vt.§. de actio. & obli.l.quoties. Vel dic de eo, qui fecit societatem contra innocentem: qui.l.Iul.de vi priua. tenetur: vt.j.ad.l.Iul.de vi priua.l.ij.&.iij. &.iiij.&.l.Cor.de fal.&.j.fal.l.j.§.j. qđ nõ placet: sed tantũ ex vi priua. per senatuscõ. volusianũ: vt.j.ad.l.Iul. de vi pri.l.ex senatuscõ. & §.de concus.l.ij. Vel dic tertio de eo, qui accepit pecuniam ob negotium faciendum vel non faciendum: qui tenetur.l. Iul.repe. vt.§. de calum.l.j.§.j.&.l.Cor.de fal. vt.j.de fal.l.j.§.j. Item dic quòd nec accusatio admittatur ex quo iam est factus reus. j. accusatus alia.l. nec ab eodem, vt hîc: nec ab alio: vt.C.eo.l.qui de crimine.j.respõ. vel secundum alios potest accusari ab eodem diuersis legibus: sed secuta condemnatione ex vno, non sequetur ex alio. Idem si fiat absolutio. Tertij dicunt, quòd non potest: scilicet in eo quod pœna concurrit: sed in eo quòd maior esset pœna: in altero secus dicunt ad instar ciuilium: vt suprà vi bonorum rap.l.j. & facit suprà de actionibus & obli.l.penultima. & suprà nau. caupo. stabu. lege idem.§.penultimo. Sed contrà supra, de actionibus & obli.l.cùm ex vno. sed ibi cùm agitur ciuiliter per prædicta.l. vi bo. raptorum. Item contrà.C.de accusation. lege qui de crimine.ij.respon. Sol. ibi diuersis personis permittit, hîc in vna prohibet secundum quosdam. vel ibi erant diuersa delicta: hîc vnum: vt ibi plenè no. Item contrà.C. quando ci.actio.l.j. Solu. ibi altera ciuilis, altera criminalis: hic vtraque criminalis. Item contrà.C. ad leg. Fla.de pla.l.j. sed. & ibi diuersa erant crimina: scilicet violentia & plagium &c. Accursius.

g ¶ Fieret.] & est ratio: quia de commisso eiusdem hominis non debet amplius quæri: vt.§.nau.cau.sta.l.licet.

IN eum.] CASVS. Hominib' coactis.i.coadunatis dedisti mihi damnum res meas rapiendo.volo agere contra te acti. vi bon. rap.bene possum : nec cogor ad accusationem venire omissa via ciuili.Fran.Accursius.

IN eum [a] cuius dolo malo hominibus coactis damni quid datum esse dicatur : non debet cogi actor omissa actione ciuili [b] crimen intendere.

Ex pluribus accusantibus iudex debet idoneiorem eligere ex causis hac lege enumeratis.hoc dicit.

Idem. LEX XVI.

SI plures existant, qui eundem publici iudicij accusare volunt [c],iudex eligere debet eum qui accuset,causa scilicet cognita,æstimatis accusatorum personis de dignitate,vel ex eo quod interest [d], vel ætate,vel moribus,vel alia iusta de causa [e].

Modestinus. LEX XVII.

SI seruum dominus in crimine capitali defendat:sistendum satisdato promittere iubetur [f].

Hæc lex ponit casum longum in terminis.

Idem. LEX XVIII.

TItia cùm testamentum Caij fratris sui falsum arguere minaretur [g],& solennia accusationis non impleuerit [h] intra tempus à præside prouinciæ definitum [i] : præses iterum [k] pronunciauit nõ posse illam ampliùs de falso testamento dicere . aduersus quas sententias Titia non prouocauit,sed dixit [l] se posse post finitum tempus de irrito testamento dicere. Quæro an Titia quæ non appellauit aduersus sententiam præsidis, posit ad falsi accusationem postcà reuerti ? Respondi nihil apertè proponi,propter quod aduersus sententiæ authoritatem de falso agens audienda sit [m].

a In eum.] id est contra eum.

b Ciuili.] vt suprà vi bo.rap.l.ij. in prin. & facit in ea.l.§.j. &. C.quãdo ciuilis actio l.j. & de falci. l. damus.&.l.prebemus.

SI plures.] CASVS. Plures volunt quendam accusare de eodem delicto. iudex debet vnum ex his eligere causa cognita, quæ specificatur in litera. Frã. Ac.

c Volunt.] & simul omnes cõcurrãt.

d Interest.] quia suam vel suorum iniuriam prosequatur : vt ℥.eo.si cui.§.j.

e De causa.] affinitatis vel cognationis. ar.℥.de ijs qui deic. l. si verò.§.qui autem.& ad hoc.℥.de fide instru.l.fi.in fi.& de col. deteg.l.fin.& .ℸ. de adult.l.ij.§. si simul. & ℥.de lib. ho. exhi.l.iij. §. hoc interdictum.& de sepul.viola.l.sepulchri.& de popula.act. l.ij.& .℥.de libe.cau. interest. & de excu. tut.l. si duas . & de dã.infec.in reficiẽdo.

SI seruum.] CASVS. Dominus qui vult seruum defendere de crimine capitali:debet satisdare iudicio eum sisti.Frãciscus Accursius.

f Iubetur.] vt.ℸ. ti. j.l.ij.& facit.℥. eod. hos accusare.§. si seruus.&.C.de accusa.& inscrip.l.ij. &.℥. titu. j.l.seruus.

TItia.] CASVS. Titia proposuit libelllum, quo accusabat testamentum fratris sui de falso:& quia libellum ineptè composuerat,iudex interloquendo dixit ô fœmina vade,& libellũ rectiùs ordina intra tale tempus,puta intra pascha.illa intra tempus statutum nõ venit:& sic iudex tulit diffinitiuam.in qua dixit fœminam istam non admitti amodò ad accu.falsi.& ista nõ appellauit. dicitur quòd ista si vult amodò accusare de falso.repellit̃.Frã.Acc.

g Minaretur.] dato libello accusationis minabat̃ se falsum &c.

h Non impleuerit.] & non probauit testamẽtum factum falsum.

i Definitum.] hic not.quòd iudex tam actori quàm reo dat tempus ad excep.proponendas.

k Iterum.] apparet ergo, quod prius pronunciauerat eam non posse de falso agere:& dicunt quidam vtranque diffinitiuam : & ex eo quod ineptè erat libellus factus:& habent.ℸ.aduersus quas sententias &c.Sed secundum hoc quis bis iudicat?Respon.quia prima cum secunda concordat:vt no.C.sen.rescind.non posse.l.ij. vel quia prima fuit abiecta causa libelli malè concepti:vt.℥. si mensor.l.j.§.j. Alij vt Al. dicunt primam interlocutoriam:& dicunt ab ea appellari:quia effectum habet diffinitiuè.nam cùm dicitur istam agere non posse : per consequens videtur absolui accusatus . & habent infra quas sententias.Tu dic primam interlocutoriam : & ab ea non potuisse appellari:vt infra de ap. l.j. §.quæsitum. &.C. quomodo ap.l. antep.& ideo de nouo redincipit causam : & sic habeas infra quam sententiam.Et secundum omnes dic,quod post primam iudex statuit certum tempus intra quod bene libellum formaret, & causam ad finem perduceret:quod potest fieri:vt.C.qui accu. non pos. si ea.Item no.in hac lege ab interlocutoria appellari [a] secũdum Al. Item quid si diffinitũ de falso fuit ex causa malè cõcepti libelli.?Rñ. posse iterum accusationẽ fieri:sed in secũda sentẽtia nõ fuit adiecta cã:ad qđ est.℥.de euic.l.minor.§.j.&.℥.de exce.re.iud.l.si mater.§.j.

a Appellare ab interlocutoria quandoq; licet. de quo dic vt nota uiĩ apostil. ad Lanfrã. de oria. in c. qm contra falsam. §. interlocutorie & appellationes. num. l. versi.prędicti oẽs. & nu. lx. ver. ex his omnibus extra de ꝓbatio.

l Sed dixit.] per quod magis confirmare quàm infirmare sententiam de falso videtur.

m Audienda sit.] sed de irrito sic:vt. C.de inoffi.testa.l.cum.

DIui fratres.] CASVS. Hæres accusatoris nõ tenetur exequi crimina à defuncto inchoata.Item non cõpellitur quis plures accusare.quod expone vt in glos.Fran.Accur.

Callistratus. LEX XIX.

DIui Fratres rescripserunt non debere cogi hæredes accusatorum [n] exequi crimina [o]. Itẽ nõ oportere compelli accusatorẽ plures reos [p] facere [q] diuus Hadrianus rescripsit.

Diuiditur hæc lex in quatuor partes. Primò ponit vnam regulam in accusationibus. Secundò ponit exceptionem. Tertiò ponit vnam determinationem dubij præcedentis ex prædictis. Quartò & vltimò ponit unam regulam in ciuilibus.Secũda ibi,Exceptio.Tertia ibi, Adeò.Quarta ibi,Ex cæteris.Bar.

Modestinus LEX XX.

EX iudiciorum publicorum admissis [r] nonaliás transeunt aduersus hæredes [s] pœnæ bonorũ ademptionis,quàm si lis contestata,& condemnatio fuerit secuta [t]: excepto repetundarum & maiestatis [v] iudicio : quæ etiam mortuis reis quibus cùm nihil actum est [x],adhuc exerceri placuit,vt bona eorum fisco vendicentur: adeò vt diui Verus & Anto. rescripserint,ex quo qs aliquod ex his causis crimen contraxit: nihil ex bonis suis alienare [y] aut mutare eum posse.Ex cæteris verò delictis pœna [z] incipere ab hærede ita demum potest,si viuo reo accusatio [a] mota est:licet non fuerit condemnatio secuta [b].

n Accusatorum.] id est eorum qui accusabant. & est tunc arg. contrà. ℥. pro socio.l. hæres socij.&.℥.de fideius.tuto.l.j.vel id est eorum qui accusabantur. & tunc adhibe distinctionem quam habes. ℸ. si pen.appel. l. j. &.C.si re' vel accu.l.fi.

o Crimina.] sed ab alio poterunt accusari : vt. ℥. eo. l. libellorum.in fi.

o Crimina.] quia crimina prodita sunt ad vindictam.

p Reos.] quia & si vellet, non potest, nisi cum determinatione: vt.℥.eo. hos. §. lege. & facit. C. vt nemo inuitus age.vel ac.

q Facere.] scilicet eodem crimine.

EX iudiciorum.] CASVS. Pœna bonorum ademptionis descendens ex crimine publico,non transit in hæredem delinquentis nisi sententia fuerit lata ante mortẽ accusati,fallit in quibusdam criminibus in litera positis.de crimine autem priuato pœna transit in hæredes si lis fuerit contestata cũ delinquente ante eius mortem : licet non sit adhuc secuta condemnatio.Fran.

r Admissis.] id est delictis.

s Aduersus hæredes.] reorum defunctorum.

t Secuta.] qua secuta si est appellatum ante mortem, distingue,expresse vel tacitè bona sint adempta: vt primo causa tenentur hæredes nisi defendant:in alio non:vt.C.si penden.ap.l.iij. idem dicam [b] si non est appellatum vt non transeat pœna ad hæredes quando est tacita bonorum ademptio:quia in pœnis molliendis debemus niti:vt.ℸ.de pœnis.l.interpretatione.

b Bal.in l. j. C. ne ex deli defun. ver. sed hic restat dubiũ.reputat istã gl singu. ad hoc ꝙ in causa criminali debet eẽ eiusdem natur e tẽpus decẽnij ꝙ est ipsa appellatio interposita. eãdem ante ipsum Dy. hic ꝓ sing. alleg. sed non restrictiue:vt hic idẽ bal. in c. veniẽtes de iureiu.& Anto. corse. sing. xvij.in ver. appellati.ij. et notaui in l post contractum.in apostil. in ver.condẽnatio secuta sit. ℥. de dona.

c Addo ego ꝙ hanc gl. sing reputat Corra.post Dy. hic in suis sing.in verbo appellatio.fo.j.vl. tra eũ hanc glos. dicit. ordi.& non alibi bal in l.qui à latronib'. §. fi.de testa.

v Maiestatis.] hoc in duobus casibus tantum est,vt quando cõtra principem vel rempubli. vt.ℸ. ti.ij.l.fi. & insti.de pub. iudi. §. ij. Item adijcit repetundarum . Est & tertius peculatus. Item quartus de residuis:vt hîc,&.ℸ.ad leg.Iul.repetun.l.ij. & ad legem.Iul pecu. l.fi.&.ℸ.ad Turpil. in senatuscon. §. & si propter. Item quintus crimen hæreseos:vt.C.de hęre.l.iiij. Item sextus apostatatus : vt. C. de apo.l.ij.&.l. apostatarum. Item septimus quando vxor de morte viri accusata decessit:vt.ℸ.de iure fis.l. Lucius. nam non secuta condemnatione imminet pœna bonorum ademptionis hæredibus mulieris.Item octauus est crimen desertę militiæ.vt.C.de re mili.l. iiij. lib.xij.Nec obstat prædictis.℥.de iudi.de qua re. §. cùm absentem. quia hæc specialia:vel alio prorsus casu ibi loquit̃.Itẽ alius : vt.ℸ.de bo.eo.l.fi.Itẽ vt in prædictis falsis.vt. ℥. de iniusto rup. siquis ex.§. eius q.Itẽ obst.§.de solu.l. reo.sed ibi in crimine alio nõ exceptato.

x Actum est.] etiam non dato libello.

y Alienare.] [c].Nota ex die commissi criminis:sed in alijs nõ exceptatis tantùm ante lit.contesta.vt.℥.de manu.qui pœna. & facit ℥.de dona l.donationes §.fi.& .l.post contractum.&. C. ad. leg. Iul. maie.l.fi.&.℥.qui & à quib.l.quæsitum.

z Pœna.] pecuniaria:vt pro furto dupli vel quadrupli.

a Accusatio.] i.actio.& sic facit.C.ex delic.defun.l.j. Alij ꝓpriè ponunt.quod non placet.& secundũ hoc dices idem in priuato delicto si criminaliter agitur:quod in publico.s.prout est in prin. huius legis.ad quod est.ℸ.ad Turpil.l.in priuatis.Accur.

b Secuta.] & intellige qñ reus moritur pendente causa principali.

Capitis

Capitis.] CASVS. Accusatus de crimine capitali potest interim petere deferri bona aliqua in fiscum ex aliqua de causis positis. j. de iure fisci. l. j. Fran. Accursius.

a ¶ Capitis reus.] id est accusatus de crimine capitali.

b ¶ Causam.] aliquam ex ijs quæ sunt. j. de iure fis. l. j. vel similem. Putabatur autem contra. arg. C. de procur. reum. Item quia dictum est regulariter 10 accusatum accusare non posse: vt. §. titu. j. l. is qui.

b ¶ Causam.] id est bona vacantia.

Alterius.] CASVS. Mutinen. deliquit in hac terra: potest hic accusari & puniri: & hoc 20 non solùm in priuatis, sed & in militibus est obseruandum. Franciscus Accursius.

c ¶ Ostenditur.] vt. C. vbi de crimine. l. j. & auth. qua in prouincia. & vbi sen. l. j. & in aut. vt nulli iudi. §. si verò quis. &. §. eo. si 30 cui. §. pe. & fin.

d ¶ In militibus.] vt. j. titu. j. l. de militibus. &. C. ad exhibē. l. j. &. C. de iurisdi. om. iudi. l. penul.

Papinianus. LEX XXI.

Capitis reus[a] suspenso crimine causam[b] fisco deferre non prohibetur.

Idem. LEX XXII.

Alterius prouinciæ reus apud eos accusatur & condénatur, apud quos crimen contractum ostenditur[c], quod etiam in militibus[d] esse obseruandum optimi principes nostri generaliter rescripserunt.

TITVLVS III. De custodia & exhibitione reorum.

¶ *Accusatus custoditur arbitrio iudicis causis inspectis, quæ hac lege ponuntur. Bartol.*

¶ DE CVSTODIA ET EXHIBITIONE 40 REORVM. ¶ *Dictum est suprà de accusatio. uerùm quia accusati custodiuntur, & exhibentur: ideo ponitur hic ista rub. Bart.*

De custodia.] CASVS. De 50 accusato quid sit faciendum: vtrum ponendus in carcere: an dandus custodiæ militum. i. nunciorum. vel aliter expone vt in gl. domini mei Accur. an sub fideiussoribus sit dandus. an verò sine fideiussore sit dimittendus: hoc debet æstimare iudex causæ ex qua 60 litate delicti: item personæ accusatæ. Item videre debet sit culpabilis vel non: vt aliter in vno casu se habeat quàm in alio. & expone literam: vt in glossis habes. Fran.

Vlpianus. LEX I.

De custodia reorum proconsul æstimare solet, vtrum in carcerem recipienda[e] sit persona[f], an militi[g] tradenda, vel fideiussoribus[h] cōmittenda, vel etiam sibi[i]. Hoc autem vel pro criminis quod obijcitur[k] qualitate, vel propter honorem[l] vel propter amplissimas facultates[m], vel pro innocentia[n] personæ, vel pro dignitate[o] eius qui accusatur, facere solet.

¶ *In causis capitalibus seruus ex uinculis causam dicit: nisi pro eo dominus uel extraneus satisdederit: ad quod admittentur postquàm seruus fuerit uinculatus. Bartol.*

Papinianus. LEX II.

Si quis seruus capitali[p] crimine postuletur: lege Iulia publicorum iudiciorum cauetur, vt sistē dum vel[q] ab extraneo[r] satisdato promittatur. Quòd si non defendatur, in vincula publica cōijci iubet: vt ex vinculis causam dicat. Solet itaque tractari, an posteà domino[s] permittēdū sit oblata satisdatione seruum suum vinculis liberare, dubitationem auget edictum Domitiani, quo cautum est abolitiones ex senatusconsulto[t] factas, ad huiusmodi seruos non pertinere[v]. Nam & ibi lex[x] ipsa prohibet eum absolui[y] priusquā de eo iudicetur. Sed hęc interpretatio prędura, & pernimium seuera est in eo, cuius dominus absens fuit, vel qui per inopiam illo momento temporis satisdationē implere non potuit. Neq; enim pro indefenso derelictus rectè dici potest, qui dominum pręsentem nō habuit: vel habuit paratum defendere, pauperē tamen. Quod vtiq; facilius admitti poterit[z], si non post longum temporis[a] spatium hoc desyderetur.

¶ *Qui propter vnum crimen detinetur, uel ad iudicium uocatur: propter aliam causam reuocari non debet. Bar.*

¶ Qui exhibendi[b] postulati sunt propter aliam causam: alterius criminis quod antè admissum[c] est, rei non recipiuntur[d] ex senatusconsulto. Quod in priuatis quoque causis[e] & nominibus sub fideiussore factis obseruatur:

e ¶ Recipienda.] sic distingue: aut accusatus confitetur de crimine: & tūc est ponēdus in carcerē: vt. j. l. si cōfessus. & extūc cito cōdēnetur: vt tamē iterū & iterum confiteatur: vt. C. e. si quis in ca. l. fin. aut diffitetur: & tunc aut est valde graue scelus: & tunc ponit in carcerem: vt. j. eo. diuus. & interim custoditur: secundū formā quā habes. C. e. l. j. & l. quoniā. si autem non valde graue, cōmittitur custodiendus. vt hic subijcit, &. j. eodem diuus pius. in princip.

70 f ¶ Persona.] scilicet accusata.

g ¶ An militi.] vel propriè: vt. j. eo. milites. vsque ad. §. fin. vel pro nuncio communis, qui miles dicitur: vt. C. vbi quis decurio vel cohor. l. j. & sic expone. j. eo. diuus.

h ¶ Fideiussoribus.] quando leue est crimen.

i ¶ Sibi.] ad quod est. C. de epis. & cleri. l. cum clericis. §. j.

k ¶ Obiicitur.] accusato.

l ¶ Propter honorem.] quem habet cum administratione: vt. j. de mune. & ho. l. honor. in princ.

m ¶ Facultates.] vt in authen. de testi. §. j.

80 n ¶ Pro innocentia.] quia talis est persona quæ prima facie videtur innocēs: vt. C. de adul. si qui. &. C. de sic. l. j. vel quia in alijs erat innocens: vt. j. de re milit. l. non omnes. §. à barbaris.

o ¶ Vel pro dignitate.] quā habet sine administratione: vt in aut. vt ord. præfecturæ. col. v. &. C. de epis. & cle. l. ad similitudinem. & facit ad. l. §. ti. j. l. si seruū. &. C. de ap. l. minimè. & de pœnis. l. si vindicari. &. C. de cu. re. l. iij. & de digni. l. si grauius. & l. quoties. & de ap pel. l. eos. §. super. Itē no. q huius legis ꝑ usio nō habet locū, quādo est graue scelus: vt. j. e. l. diuus. nam tūc in carcerem mittitur. in hoc erit tamen cognitio quòd sit graue: vt hîc & ibi dicitur. Accur.

Si quis.] CASVS. Si dominus vel alius vult defendere seruum de crimine capitali accusatum, debet satisdare iudicio sisti: aliàs ponitur seruus in carcere. Secundò dicit. cùm seruus accusaretur de crimine capitali dominus erat absens: vel si præsens erat non potuit satisdare pro- 10 pter inopiam. & sic seruus positus est in carcere. nunc dominus vult satisdare, & sic vult seruum eximi de carcere, & defendere seruum. dicitur quòd auditur, si non multum tardauerit. Tertiò dicit Accusatus de vno delicto in 20 hac ciuitate non potest interim accusari de alio delicto, vt vadat in ciuitatem Mutinen. idem in act. priuatis. & da exemplum vt in glos. nisi secunda actio esset temporalis. Fran.

p ¶ Si quis seruus ca 30 pitali.] seruus ergo capite accusatur: & sic est cōtrà. §. titu. proxi. hos. §. fi. ibi, vel etiam capitis & c. Sol. vt ibi.

q ¶ Vel pro etiam.] q. d. non solùm dominus si defenderet, satisdaret, sed etiam si extraneus.

40 r ¶ Ab extero.] i. extraneo: qui nomine domini defendat: vt. §. ti. ij. seruus. nam vterq; satisdat: vt hic. Alij aūt dicunt dominum cauere tantū, sed extraneū satisdare, quod nō placet. vt. §. titu. j. si seruū. Dic. ergo vel ab extra 50 neo. id est non solū à dño: sed etiā ab alio potest defendi cum satisdatione: & sic etiam per extraneū defendatur. vt hic, &. j. de poe. l. si non defendantur: & de app. serui. Et acci pe hic prout no. C. de accu. l. ij. Et caue, quia hîc non dicit, quòd dominus vel extraneus 60 defendat: sed satisdare de præsentatione personę, vt in carcerem non ponatur. Accur.

s ¶ Domino.] scilicet post vinculationem.

t ¶ Ex senatusconsulto.] Turpiliano.

u ¶ Non pertinere.] quòd à vinculis interim eximantur.

x ¶ Lex.] i. Domitiani edictum: vt. j. ad Turpil. Domitianus.

y ¶ Absolui.] à vinculis.

z ¶ Admitti poterit.] vt ante & post vincula admittatur dominus satisdans. Accur.

a ¶ Temporis.] i. longo tempore. facit. j. de cap. l. in bello. in prin. 70 & §. de verbo. obli. l. si ita. §. Seia. & si quis cau. & si post tres. &. j. de remili. l. non omnes. § à barbaris. &. §. de priu. cre. l. si ventri. §. fi. &. §. de ritu nup. plerunque. &. C. de ordi. cog. l. fi. & de arbi. si cūm dies. §. fi. Item facit ad leg. §. si ex noxa. causa aga. l. ij. §. fi. &. §. manda. si procuratorem. §. si ignorantes.

b ¶ Qui exhibendi.] coram iudice.

c ¶ Quod ante admissum.] id est ante accusationem institutam: secus si post: vt. suprà si quis causa. sed & si quis. §. illud. & ibi plenius nota.

d ¶ Non recipiuntur.] scilicet cùm in prima causa necesse ha- 80 beant stare: id est codē die: vt. §. de in ius vo. l. ij. in fi. & l. quicunq;. in princi. in alijs autem diebus respondere debent: vt. C. de accusa. l. qui de crimine. & hîc: nisi fortè ad maius auditorium vocantur: vt in ciuili. arg. §. de re iudi. l. contra pupillum. §. fina.

e ¶ Causis.] si aliquis tenetur alicui cauere cum fideiussore iudicio sisti: siue erat ciuilis siue criminalis, & nunc vocetur ad ius in alia qua prouincia, non tenetur ire: vt hîc, & dicta. l. quicunque. & in eo. ti. l. ij. in fi. & de iudi. l. ij. §. legatis. hoc autem fallit, quando actio

periret:vt ſubijcit.&.ꝭ.de iudi.l.ij.§.in omnibus.&.l. ſed & ſi reſtituere.§.ſi dies.& de ferijs.l.j.in ſi.Item fallit quando ad maius auditorium vocatur:vt modò dixi.& dic quòd quidam habent hominibus: aliâs nominibus.quod in idem recidit.Accur.

vel cirenarcha: & aut magiſtratus vel cirenarcha probat quod in epiſtola mandauit:& laudandus eſt in hoc:aliâs vituperandus:imò quandoque puniendus.Fran.

l ❡ Eorum.] puta magiſtratuum qui ad præſidem remittunt: vt in auth.de defen.ciui.§.audiant.

nisi ex hoc temporalis actio in periculum cadat.

❡ *Accuſatus de modico delicto, ſub fideiuſſoribus debet dimitti.ſecus ſi ex graui.* Franciſcus Accurſius.

Vlpianus. LEX III.

Diuus Pius ad epiſtolam Antiochenſium græcè reſcripſit, non eſſe in vincula conijciendum eum, qui fideiuſſores [a] dare paratus ſit [b]: niſi tam graue ſcelus ipſum admiſiſſe conſtet, vt neq; fideiuſſoribus neq; militibus [c] committi debeat: verum hanc ipſam carceris pœnam [d] ante ſuppliciũ ſuſtinere [e] debere.

Idem LEX IIII.

SI quis reum †criminis ꝓ quo ſatiſdedit, non exhibuerit [f]: pœna pecuniaria plectitur, puto tamen ſi dolo non exhibeat, etiam extra ordinem eſſe damnandum. Sed ſi neq; cautione, neq; decreto pręſidis quantitas certa comprehenſa eſt, ac nec conſuetudo [g] oſtẽditur quę certam formã habeat: præſes de modo pecuniæ [h] quam inferri oporteat, ſtatuet [i].

❡ *Confeſſus de crimine debet in carcere ſtare donec ſententietur.* Fran. Accur.

Venuleius LEX V.

SI confeſſus fuerit reus: donec de eo pronuncietur [k], in vincula publica conijciendus eſt.

❡ *Denunciationibus non eſt credendum quò ad condemnationem: ſed ex his poteſt procedi ad inquiſitionem: & ueritate comperta abſoluet uel condemnabit denunciatum uel denunciantẽ. h.d. Diuiditur in tres partes. In prima parte dicitur, quòd denunciatio non prodeſt ad condẽnationem: & hoc probat duobus exemplis. Secundò dicit, quòd denunciatio prodeſt ut perueniatur ad inquiſitionem: & hoc probat duobus reſcriptis. Tertiò dicit, quale debet eſſe iudicis officium ſuper proceſſu, quem facit ſuper inquiſitione. Secunda ibi, Sed & caput. Tertia ibi,* Et ideo cùm quis. Bar.

Martianus LEX VI.

Diuus Hadrianus Iulio Secundo ita reſcripſit, & aliâs reſcriptum eſt, non eſſe vtiq; epiſtolis eorum [l] credendum, qui quaſi damnatos [m] ad pręſidem remiſerunt. Idem & de eirenarchis [n] præceptum eſt: quia non omnes ex bona fide elogia [o] conſcribere compertum eſt. ❡ Sed & caput [p] mandatorum extat, quod diuus Pius cum prouinciæ Aſiæ præerat, ſub edicto propoſuit, vt eirenarchę cum apprehenderint latrones, interrogent eos de ſocijs [q] & receptatoribus, & interrogationes literis incluſas atque obſignatas ad cognitionem [r] magiſtratus mittant. Igitur qui cum eo elogio *mittũtur, ex integro audiendi ſunt, etiam ſi per literas miſſi fuerint, vel etiam vel eirenarchas perducti. Sic & diuus Pius & alij principes reſcripſerunt, vt etiã de ijs qui requirendi annotati ſunt, non quaſi pro damnatis, ſed quaſi re integra quæratur, ſi quis erit qui eos arguat [s]. Et ideo cũ quis ἀνάκρισιν [t] faceret, iuberi oportet venire [v] eirenarcham: & quod ſcripſerit, exequi [x]. Et ſi diligenter ac fideliter hoc fecerit, collaudãdum eum. Si verò parum prudenter, non exquiſitis argumentis: ſimpliciter denotare [y] eirenarchã minùs retuliſſe. Sed ſi quid malignè [z] interrogaſſe, aut non dicta retuliſſe pro dictis eum compererit: vindicet [a] in exemplum, ne quid & aliud poſteâ tale facere moliatur.

❡ *Poteſt iudex unius prouinciæ ſcribere prouinciæ alterius iudici, ut remittat ſibi eum, qui in ſua prouincia deliquit ut ibi puniatur. hoc dicit.*

Marcellus. LEX VII.

SOlent etiam præſides prouinciarum in quibus [b] delictum eſt [c], ſcribere ad collegas ſuos vbi factores agere [d] dicunt: & deſyderare vt cum perſecutoribus [e] ad ſe remittantur. Et id quibuſdam

a ❡ Diuus pius.] Fideiuſſores. iudicio ſiſti.

b ❡ Paratus ſit.] vt.ꝭ.l.j.

c ❡ Neque militibus.] hoc expone vt.ꝭ.eo.l.j.

d ❡ Pœnam.] id eſt cuſtodiam.

e ❡ Suſtinere.] hoc in muliere hodie corrigitur: vt in authen. vt nulli iudi.§.neceſſarium.

SI quis reum.] CASVS.] Qui promiſit accuſatum iudicio ſiſti, & non fecit ſiſti: pœna pecuniaria punietur, niſi dolũ commiſerit in non exhibendo. Nam tunc extra ordinem punitur. Sed pone quòd non erat certa pœna promiſſa ſi non exhibeat: neq; ſit conſuetudo quanta pœna ſit imponenda: tunc arbitrio iudicis imponitur: quod intelligas vt in gl. Fran.

f ❡ Non exhibuerit.] ſed in mora exhibendi fuit vſque ad ſententiam, non vltra: vt.ꝭ. de fideiuſ. gręce. §.an ergo.

g ❡ Conſuetudo.] ad hoc.ꝭ.de aqua plu. ar.l.ſi prius.& de teſti. l.iij.§.ſi.

h ❡ Pecuniæ.] ſ.ad intereſſe: vt.ꝭ.de verbo. obli.l. quoties. &.ꝭ. ſi quis in ius voca.nõ ierit.l.j.imo non: quia in his criminibus intereſſe ſpectari nõ poteſt: vt.ꝭ.ad exh.ſi liber.dic ergo certe.

i ❡ Statuet.] ita tamen, vt modum nõ excedat: vt.C. de modo mult.l.eos. & facit.ꟾ. de reg.iur.l.ſemper in ſtipulationibus. & de conſti.pecu.l.qui autẽ. circa prin.&.C.de fideiuſ.ſi barſatorã.&.l. ſancimus. &.C. de appel.eos. §.ſuper his. & ꝭ. de arbi.diem.§.ſi. & ꝭ.de in ius voc. lege cũ pro quo.&.ꟾ.de verbo. ſig. l. antepe. ad fin. & l.ſi. in princi. &. ſupra de ſer. cor. l.vt tantum.§. j. Sed contrà. C.ad Turpil.l.ij.Solu.illa ſecundum iſtam.Accur.

k SI confeſſus.] Pronuncietur. non ergo confeſſus habetur pro iudicato: & ſic eſt contrà. ſupra de confeſsis. l. j. &. C.de confeſsis. l. ij. ſed illa in ciuili, hæc in criminali. ad quod. ꟾ. de quæſtio. l.j.§.diuus Seuerus.&. §.ſi quis vltro. & dixi in d. l. C. vel hîc extra ius: vel cum dubia eſt vindicta. ad quod. C. de pœnis lege qui ſententiam. Item aliud contrà ſupra ad lege. Aquil. lege proinde. §.ſi.Solu.vt ibi.Item contrà eſt prædictis: vt ſuprà de confeſsis.lege Iul.ſed ibi extra ius.& facit.ꟾ.titu.j.l.iij.in ſi.

DIuus.] CASVS Magiſtratus ciuitatum cùm apprehendiſſent aliquem de delicto aliquo inculpatum, mittebant eum ad præſidem: & epiſtolam mittebant præſidi in qua continebatur, quòd iſte erat confeſſus de delicto. dicitur, quòd huic epiſtolæ non eſt credendum. item nec epiſtolæ eirenarchæ. & hoc etiam continetur in vno capitulo de libro mandatorum principis: & hoc etiam diuus pius & alij principes dixerunt. ſi ergo præſes vult inquirere de facto iſtius miſſi ad eũ: mittat pro ipſo magiſtratu

m ❡ Damnatos.] id eſt confeſſos.

n ❡ De eirenarchis.] qui corrigendis moribus & publicæ diſciplinæ præficiũtur: vt ꟾ.de munc. & hono.l. ſi.§.eirenarchæ. &.C. de eirenar.l.j.l.lib.xj. & facit.ꝭ.de offi.pręfect.vrb.l.j.§. & ſanè. & quod ibi nota.

o ❡ Elogia.] id eſt epiſtolas & literas in quibus talia notificãt: vt.ꟾ.ſtatim. quod no. contra nũcios mẽdacium referentes. ꝙ dic vt.iiij.q.iij.c. teſtes. Accurſius.

p ❡ Caput.] i. vnum capitulũ de libro mãdatorum huius principis. ſic in auth. de mãda.principum.in fin.

q ❡ De ſocijs.] ad qđ C.ad.l.Iul.maie.quiſquis.in fin. & .ꝭ. ad.l. Aquil. inde Neratius. §.ſed ſi ſeruus.&.ꝭ. ad exhiben.l.fin.& .ꟾ. de iure fiſci .l.ij.§. diuus pius. & no. C. de accuſa.l.ſi.in fin.Item facit.ꝭ.ad Syl.l.prius. &.l. ſi percuſſor.&.ꟾ. de quæſtioni.l. j. §. ſi quis dominus.

r ❡ Ad cognitionem.] ex hoc infertur, igit &c.& facit.C. de accuſa.ſinguli.&.l. ea quidem. Accur.

s ❡ Arguat.] id eſt accuſet: vt.ꟾ. de ver. ſigni.l.iudicaſſe.& facit.C.de accuſa.l. abſentem.

t ❡ Anacriſin.] [a] i. condemnationem, ſecũdum Pla. & ſecũdũ hoc dic faceret.i.facere vellet.ſed ſecundũ Bul. i. inquiſitionem.

v ❡ Venire.] fortè ad præſidem, cùm hîc eſſet minor magiſtratus: vel dic ad collegam: vt.ꟾ.eo.ſolent.

x ❡ Exequi.] id eſt probare.

y ❡ Denotare eirenarcham.] repete oportet..

z ❡ Malignè.] ſub audi, cùm compererit &c. aliâs interrogaſſet.

a ❡ Vindicet.] præſes: & repete oportet: vt nota. in exemplo. ſic C.ad leg.Iulli.repe.l.j.& ſuprà.depoſi.l.bona fides.circa princip.& C.de hęre.l.quicunque.§.quod ſi fecerint.

SOlent.] CASVS. Titius deliquit in vna prouincia, & in aliam prouinciam fugit. præſes prouinciæ in qua eſt commiſſum delictum, ſolet mittere ad præſidem alterius prouinciæ vt delinquens remittatur: & ita quibuſdam reſcriptis continetur. Idem in militibus ſi deliquerunt. nam debent remitti ad magiſtrum militum. Item is qui accepit exercitum, poteſt punire milites caligatos. & hoc dicit hæc lex & ſeq. Fran.

b ❡ In quibus.] ſcilicet prouincijs.

c ❡ Delictum eſt.] ſcilicet commiſſum: vt infra eodem non eſt. in principio.

d ❡ Agere.] id eſt eſſe. Accurſius.

e ❡ Cum perſecutoribus.] id eſt fidis cuſtodibus: vt in auth. vt nulli iud.§.ſi verò quis.& facit.ꝭ.ti.j.l.fin.

† Iſte tex eſt ſing. ad hoc ꝙ fideiuſſor q promiſit pręſentare aliquem reũ mortis: ſi nõ pręſentat eũ, non punitur pęna mortis qua ille veniebat puniẽdus. qui tex. hoc probat optime: ꝓ quo facit gl in.c.cum hõ.xxiij q.v. Bolog.

* Vide in hũc locum Bude. in. l. ij. ꝭ. de origi. iuris in priori annotatio.

[a] Vide Buin anno. poſterio. hic et Alcia. li. prętermiſſ. ij. hoc ipſo titu.

De militibus

a D E militibus.] Ad eum.s.magistrum militum:vt.s.titu.j.l.fi.& j.eo.non est.§.fina.&.C.ad exhi.l.j.& in authen.vt nulli iudi.§. si verò quis.& in decre.iij.q.vj.c.si.&.c.accusatus.&.c.quamuis.

b ❡Caligatos.] habet.id est infirmos & obscuros:vt in authē.quib' mo.na.effi.leg.§.quisquis.& de his fit mentio.s.de infa.l.ij.&.C. de nup.à caligato.

n ❡Milites.] expone vt s.l.j.

o ❡Custodias.] i.custoditas personas.

p ❡In periculum.] quale statim dicitur.

q ❡Nimia.] quæ est lata culpa:vt.j.de verb.signifi.l.magna.&.s.de act.& ob.l.j.§.is quoque.in fin.§.

Carceri.] CASVS. Custos carceris dimisit ire captos 10 in vinculis pretio for tè corruptus, vel permisit capto portari ferrum vel venenum in carcerem.si hoc sciente fecit, punitur iudicis arbitrio, si ignorauit, repellitur à custodia.Fran.Accur.

c ❡Custodiam.] i.cu 10 stoditam personam.

d ❡Puniendus est.] de officio huius custodis habes. C. eo.l.j. & pe.& fi.& de epis. audie.l. iudices. Item in eo, quòd remouetur ab officio, facit. C. de offi perfec. preto.l. si quos.&.C. de procu.l. 30 eum.& de an. leg.l.fi. in prin.& de ser.fugi.l. màcipia.&.s.de suspe. tu.l.impuberibus.§.fi. Item not. negligenti non parci: sed mitius puniri:vt hîc, &.j.de adul.l.si adulterium.§. stuprum.& facit in decre.xv.quæstio.j.si epi 40 scopus.& xxj.dist.c. iuramentum.

Hec lex trahitur in arg.ad scholares vt puniātur & cōueniantur sub eorū rectore vt in authē.habita. vbi scri ben.C.ne fi lius pro pa tre.

Negligēti parci nō debet.

N E quis.] CASVS. Nullus sine causa dimittat captum. & si magistratus dimiserit sine causa, præses puniet magistratum: & dimissum faciet capi: & sic decætero timebūt alij ma- 50 gistratus.Fran.

e ❡Ne quis.] hæc lex non est py.R.

f ❡Custodiam.] vel dic.j.custoditam personam.vel dic.i. officium custodiæ.

g ❡Cognoueris.] ô præses. ei enim loqui 60 tur.

h ❡Facient.] vt &.C. de agri. & censi.l. seruos vel tributarios.

N On dubium.] CASVS. Vndecunque est ille, qui in hac terra deliquit, hîc debet puniri. & si fit miles qui hîc deli- 70 quit:data sententia contra eum remittitur ad magistratum suum.s. ad magistrum militum cum ista sententia. Fran.

quoque rescriptis declaratur.

❡ *Milites delinquentes puniuntur à duce sub quo militant.*

Venuleius LEX VIII.

D E militibus † ita seruatur, vt ad eum [a] remittātur, si quid deliquerint, sub quo militabant. Is autem qui exercitum acceperit: etiam ius animaduertendi in milites caligatos habet [b].

Paulus LEX IX.

C Arceri præpositus si pretio corruptus, sine vinculis agere custodiam [c], vel ferrum venenumve in carcerem inferri passus est: officio iudicis puniendus est [d]: si nescit, ob negligentiam remouendus est ab officio.

❡ *Si maior magistratus coercetur propter dolum vel negligentiam: à fortiori minor magistratus.hoc dicit.*

Idem LEX X.

N E quis [e] receptam custodiam [f] sine causa dimittat, mandatis ita cauetur. Si quos ex his qui in carceribus sunt, celeriter & sine causa solutos à magistratibus cognoueris [g]: eos vinciri iubebis:& his qui soluerīt, multam dices. Nam cùm scierint tibi quoque molestiæ futurum magistratus, si facilè soluerint vinctos: non indifferenter decætero facient [h].

Celsus. LEX XI.

N On dubium est, quin, cuiuscunque prouinciæ est homo qui ex custodia producitur, cognoscere debeat is, qui ei prouinciæ preest in qua agitur [i]. ❡ Illud à quibusdam obseruari solet, vt cùm cognouerit & constituerit [k], remittat illum cum elogio [l] ad eum qui prouinciæ preest, vnde is homo est. Quod quidem ex causa [m] faciendum est.

❡ *Delicta commentariensium sunt punienda pro mensura culpæ.h.d.*

Callistratus. LEX XII.

M Ilites [n] si amiserint custodias [o], ipsi in periculum [p] adducuntur. Nam diuus Hadrianus Statilio Secundo legato rescripsit, quoties quis custodiam militum euaserit, exquiri oportere vtrum nimia [q] negligentia militum euaserit, an casu: & vtrū vnus ex pluribus, an vna [r] plures: & ita demū afficiendos supplicio [s] milites quorum custodiam euaserit, si culpa eorum nimia deprehendatur: alioquin pro modo culpæ in eos statuendum esse. ❡ Saluio quoque legato Aquitaniæ idem princeps rescripsit in eum, qui custodiam dimisit, aut ita sciens habuit, vt possit custodiam euadere, animaduertendum [t]. Si tamen per vitium aut desidiā [v] custodis id euenerit, castigandum eum, & in deteriorē militiam dandum. Si verò fortuitò id amiserit: nihil in eum statuendum. ❡ Si pagani * euaserit custodiam [x]: idem puto exquirendum, quod circa militum personas explorandum retulit.

❡ *Suprà uisum est qualiter puniuntur personæ, quæ non custodierunt bene, nunc sequitur uidere de personis custoditis. Bartolus.*

Idem. LEX XIII.

I N eos qui cum recepti essent in carcerē, conspirauerint [y] vt ruptis vinculis & effracto carcere euadāt: amplius quā causa ex qua recepti sunt reposcit, cōstituendū est [z], & quāuis innocētes ex eo crimine inueniantur propter quod impacti [a] sunt in carcerem: tamen puniendi sunt [b]. Eos verò qui conspirationem eorum detexerint, releuandos [c].

Neratius. LEX XIIII.

r ❡Vna.] id est simul plures & c.alij dicunt de militibus: quia refert vnus amiserit vel 10 plures.

s ❡Supplicio.] vltimo:vt.j.co.l. fi. circa prin.& de pœnis.l. vltimum.sed contrà.C. eo.ad commentarienses. quare melius dices supplicio.s. quo erat afficiendus accusatus:vt ibi dicit:siue 20 sit princeps carceris, siue ab eo præpositus: vt.d.l. & sic hæc secū dum illam. Alij dicunt:ibi aufugit vnus hîc plures. Alij dicūt, quò ibi vilis persona hîc non vilis erat custos.

t ❡Animaduertendum.] expone vt 30 suprà supplicio.

v ❡Desidiam.] quæ non sit lata culpa.

x ❡Custodiam.] i.si is qui custodiebatur, euaserit pagani īcustodiā.aliàs custodia.i. q custodiebatur à pagano.& sic vsque hîc de 40 milite custode dixit: vel hucusque de officiali. hic non erat vel miles vel officialis cui fuit custodia cōmissa & facit.s. eod.l. carceri.&.j.eo.l.fi. & s.de termino mo.l.ij. &.j.de poen.aut facta §.fin.&.C. de fica.l. 50 eum qui.

** Aliàs.si paganus.*

I N eos qui.] CASVS. Plures erant capti, & in vna turri reclusi. isti capti fecerunt cōspirationem vt rupto ostio carceris vel fracto muro fugerent. si hoc constat præsidi, 60 faciet eos arctius custodiri: & puniet eos ob hoc:licet non videantur culpabiles etiam de delictis de quibus erant accusati: & ille captorum qui hoc manifestabit, releuabitur à pœnis impositis alijs 70 captis. Franciscus.

i ❡In qua agitur.] dummodò delictum sit ibi commissum: vt.s.l. solent.&.j.de re mili.l.iij.in prin.

k ❡Et constituerit.] aliàs constituerit.i. pronunciauerit: aliàs constitit.i.pronunciatum est.& primò executio, secundò etiam sententia remittitur.

l ❡Cum elogio.] i. scriptura quæ declarat eum esse reum:vt supra eo.lege diuus.

m ❡Ex causa.] puta si miles est.vt.s.eo.l.de militib'.&.s. titu.j.l. si 80 na.vel vicinitatis vel consimili.& facit in authen.vt nulli iudi.§. si verò quis.& de testi.§.& quoniam.&.j.de re milita.l.iij. & de rebus eo.l.magis.§.illud quæri.

M Ilites.] CASVS. Imponit pœnam militibus qui custodiunt captos, si dimittant eos fugere. & aliter puniuntur. & si nimia negligentia militum fugiant, aliter si casu: & vtrum vnum vel plures dimiserunt fugere. Item si vino oppressi fuerunt: & de hoc tractat tota lex.idem in pagano custode. Fran.

y ❡Conspirauerint] id est se inuicem sub silentio adstrinxerint: vt probatur.j.Azo.

z ❡Cōstituendum est.] in lib.R.custodiendum est:in li. Bul.statuendum.& facit.s.de effrac.l.j.in prin.

a ❡In pacti.] immissi vel impulsi.sic suprà ad leg. Aquil.quemadmodum.§.ij.

b ❡Puniendi sunt'.] non aperit qua pœna: sed videtur referre se ad pœnam eius criminis pro quo erat ibi: vt sic habeatur pro confesso: ad quod est in authen ica de collatio.§.prohibemus. 80 columna nona.

c ❡Releuandos.] à pœna.si de illis erant:vel id est à præstatione munerum.similis expositio.C.de fal. mo.l.j.§.j.&.C.de ser.mili.l.j. libr.duodecimo.Item no.parci se offerenti.sic.C. ad legem Iul.maie.quisquis.in fin.& infra.ad legem Iul.de ambitu.l.j.& infra de re mili.l.milites agrum.§.penul.&.C.de pe.iudi.aut.nouo iure.nec ob infra de poe.aut damnum.§. solent quia hîc non ad pœnam erant in carcere:sed ad custodiam.

NOn est facile.] CASVS. Tyroni. i. nouo militi non debet tradi custodia alicuius: & qui tradidit, punitur. Itē vni non debet tradi custodia, sed duobus: & si non bene custodierunt, puniuntur, secundum qualitatem delicti. & si custos est leuis persona: castigatus restituitur. si autē custos misericordia ductus dimisit custoditum: repellitur custos à militia. si autem fraudulenter dimisit: grauius punitur. Item si vnus custos fugitcū capto: alter custos non punitur. si autē captus se occidit: castigatur custos quasi hoc debebat præuidere. si autē custos occidit captū: vt homicida punit. si autē casu capt' decessit, hoc debet probari: & absoluitur custos. Itē si capt' fugit, & custos vult eum apprehēdere: assignatur ei tēpus à iudice intra quod inquirat: & dabitur ei socius, qui cum eo vadat. Item qui seruum alicuius fugitiuum iussu magistratus custodiebat: & dimisit eum fugere: condemnabitur custos ad æstimationem serui domino dandam. Fran cisc. Accur.

NOn est facilè tyroni [a] custodia credenda. nam ea proditа, [b] is culpæ reus est, qui eam ei cōmiserit [c]. Nec vni, sed duobus [d] custodia committenda est. qui si negligentiam commiserint, pro modo culpæ ve. [e] castigantur, vel militiam mutant. Quòd si leuis persona custodiæ [f] fuerit, castigati [g] restituuntur. Nam & si miseratione custodiam quis dimiserit [h], militiam mutat. Fraudulenter autem si fuerit versatus in dimittenda custodia, vel capite [i] punitur, vel in extremum gradum militiæ datur. Interdum ei † venia datur. Nam cùm custodia cū altero custode simul fugisset: alteri venia data est. Sed si custodia se interfecerit, vel præcipitauerit, militis culpæ adscribitur, id est castigabit. Quòd si ipse custos custodiam interfecerit vel præcipitauerit, homicidij reus est. Ergo si casu custodia [k] defuncta fuisse dicatur, testationibus id probādum est [l]: & sic venia dabitur. Solet pterea si amissa culpa custodia [m] est, si tamen intersit eam apprehendi, tempus causa cognita mili ti dari ad eam requirendam, applicato [n] ei alio milite. Quod si fugitiuum [o] domino reddendū perdiderit: si facultates habeat, domino pretium reddere iuberi Saturninus probat.

TITVLVS IIII.

Ad legē Iuliam maiestatis.

Primò ponit comparationē criminis lesæ maiestatis. Secundò diffinitionem. Tertiò in quibus contrahitur crimen lesæ maiestatis. Secunda ibi, Maiestatis autem. Tertia ibi, Quo tenetur is: usq; ad. §. hoc crimine. qui est infrà eo. l. iiij. nec indiget summarijs. h. d.

LEX I.

Vlpianus.

PRoximum † sacrilegio crimen est quod maiestatis dicitur. ¶ Maiestatis autem crimē est illud, quod aduersus populum Romanum, vel aduersus securitatem [p] eius committitur: quo tenetur is cuius opera dolo malo consilium initum erit, quo obsides iniussu [q] principis intercideren: [r] quo armati homines cum telis lapidibúsve in Vrbe [s] sint, conueniantúe aduersus rempublicam: locaue occupentur vel templa [t]: quóue cœtus [v], conuentúsue fiat: hominesve ad seditionem conuocentur: cuiusúe opera & consilio dolo malo consilium initum erit, quo quis magistratus populi Romani, quíue imperium potestatémue habeat, occidatur: quóue quis contra rempublicam arma ferat: quíue hostibus populi Romani nuncium literásue miserit, signúmue dederit, fecerítue dolo malo quo hostes populi Romani cōsilio iuuent aduers' rē publicā, que milites [x] solicitauerit cōcitaueritve, quo seditio tumultúsue aduersus rempublicam fiat.

Idem. **LEX II.**

QVíue è prouincia, cùm ei successum esset, non decesserit [y] aut qui exercitum deseruerit: aut priuatus ad hostes profugerit: quíue sciens falsum conscripserit, vel recitauerit in tabulis [z] publicis. nam & hoc [a] capite primo legis maiestatis enumeratur.

Martianus. **LEX III.**

LEx duodecim tabularū iubet eum qui hostem cōcitauerit [b], quíue opem hosti tradiderit, capite puniri. Lex autem Iulia maiestatis præcipit eum qui maiestatem publicam læserit, teneri: qualis est ille, qui imbellis cesserit [c], aut arcem non tenuerit [d], aut castra concesserit [e]. ¶ Eadem † lege tenetur & qui iniussu principis bellum gesserit, delectúmue [f] habuerit, exercitúmue comparauerit [g] quive cùm ei in prouincia successum esset, exercitum successori non tradiderit [h]: quive imperiū exercitumve populi Romani de-

---

a ¶ Tyroni.] i. nouo militi: fortè quia vagātur tūc, vel nimiū sunt curiales: vt. C. de tyronibus. l. j. & si. hoc autē fallit si est diligēs: itē si alij deficiunt: vel talis sit consuetudo: vt. ff. de decur. l. generaliter §. spurios. & l. non tantum. §. fi. & C. qui ætate. l. ij. lib. x. & ideo hic dicit facile. Accur.

b ¶ Prodita.] id est, data.

c ¶ Cōmiserit.] sic suprà de offi. præto. diuus. in fin. & pro soc. si id quod. in fin. maximè si est commentariensis hic qui præposuit: vt C. eo. l. ad commentariensem.

d ¶ Sed duobus.] sic. C. de testi. leg. iurisiurandi.

e ¶ Vel] pro id est, ne sit contrà supra. eo. milites. vbi dicit castigandum eum, & in deteriorem militiam. & facit C. de offi. pręfect. præto. l. si quos.

f ¶ Custodiæ.] id est, custodis: vt. C. eo. l. ad commentariēses: vel id est, custoditæ personæ.

g ¶ Castigati.] scilicet custodes.

h ¶ Dimiserit.] vt insti. ad leg. Aquil. §. fi.

i ¶ Capite.] si taliter erat puniendus incarceratus: vel aliter vt dixi supra eo. l. milites.

k ¶ Custodia.] id est custodita persona.

l ¶ Probandum est.] à custode: & est contra ius commune, secundum M. quòd primo culpa deberet probari contra eum: sed est speciale ideo quia speciale officium suum erat custodire. sic & in argentario est: vt. ff. de eden. l. si quis ex argentarijs. §. fin. vbi plenè dixi. & facit. C. de testi. l. ij.

m ¶ Custodia est.] id est castodita persona.

n ¶ Applicatio.] id est dato ei alio milite, vt secum vadat.

o ¶ Fugitiuum.] seruum, qui à magistratu debet detineri: quod hic faciebat per custodem: vt suprà de fugi. l. j. §. vnusquisque. sed hic perdidit. i. recedere permisit: quare emendat, si habet vnde.

† Alex. hic in apo. ad Barto. dicit hūc text. nedum singu. sed singulariſſimū ad hoc quod custos carceris non tenetur de facto sui socij: & hoc ideo quia iuste erat de suo socio confisus. q. est notādum pro istis castellanis. Bolo gni.

† Inquātū Bar. hic in j. col. loquitur de securitate ambasiatorū nō debent offēdi etiā missi ab hostibus: ego addo ad hoc glos. videndā in c. j. §. itē cir ca i verbo, ambasiatores. de cau. i prag. san.

¶ AD LEGEM IVLIAM MAIESTATIS. ¶ *Dictum est suprà in genere de publicis iudicijs: nunc sequitur in specie: & primò incipit dicere de criminibus grauioribus.*

PRoximum.] CASVS. Primò dicit, quòd crimen lesę maiestatis est proximum siue simile sacrilegio. Secundò, dat exempla multa de crimine lesæ maiestatis. dicit etiam quosdam casus in quibus non habet locum hoc crimen. & hoc dicit hæc lex cum sequen. vsque ad. l. famosi. Fran.

p ¶ Securitatem [a].] i. eos: qui acceperint securitatem, ne vexarentur à populo Romano: vel. i. eos qui coierūt securitatē cū eo.

q ¶ Iniussu.] id est sine permissu.

r ¶ Intercideren.] id est fugerent.

s ¶ In vrbe sint.] Romana, per excellētiam: vt instit. de iure natu. §. sed ius. non ergo in alijs ciuitatib': arg. ff. ad legē Iul. pec. l. iiij. in fi. & ff. de fur. l. ob pecuniam.

t ¶ Vel templa.] facit. ff. de col. illi. l. j. & C. de hære. l. iij. & de ijs qui ad eccle. cōfu. l. denunciamus. Ac.

v ¶ Cœtus.] ff. ad. l. Iulli. de vi pub. l. qui cœtu. Accursius.

x ¶ Milites.] populi Romani. Accursius.

y ¶ QVive è prouincia.] Non decesserit. post quinquaginta dies: vt. C. vt omnes tam ciui. quàm militares. l. j.

z ¶ In tabulis.] in lęsionem publicam.

a ¶ Et hoc.] s. genus falsi.

a ¶ LEx duodecim tabularum.] Hostem. populi Romani.

b ¶ Concitauerit.] s. contra rempublicā.

c ¶ Cesserit.] id est retrocesserit: aut victoriam hostibus dederit.

d ¶ Tenuerit.] aliqs priuatus contra publicam quietem in cōfinibus: quod nōlicet: vt. C. de fundis limi. l. ij. vel dic tenuerit non reddendo principi petenti, cùm ab eo habuerit in custodiam.

e ¶ Aut castra concesserit.] scilicet hostibus quæ pro Imperatore custodiebat. vel id est milites de castris suis aliquis magister militum ad alterius magistri militum castra miserit & concesserit sine iussu Imperatoris: vt. C. de re mili. lib. xij. l. contra rempublicam.

f ¶ Delectumve.] i. electum de alijs habuit, magister puta militum nam neminem sine iussu principis potest eligere militem: vt. C. de re milita. l. militem. & C. de offi. magistri offi. l. iubemus.

g ¶ Comparauerit.] id est præparauerit sine iussu principis.

h ¶ Non tradiderit.] id est dimiserit. Accursius.

a Quęnam hęc sit securitas à Budæo discas i annot. posterio. hic nō ab Accurs. errat enim tota via.

† No. q il le qui ppa rat exercitū sine iussu superioris: incidit in l. iuliā maie.

Gesserit

ſeruerit: quive priuatus pro poteſtate magiſtratuve quid ſciens dolo malo geſſerit [a]: quive quid eorum quæ ſuprà ſcripta ſunt, facere curauerit.

Scæuola. LEX IIII.

Cuiuſque dolo malo iureiurādo quid adactum eſt, quod aduerſus rempublicam faciat: cuiusve dolo malo exercitus populi Romani in inſidias deductus, hoſtibus ve ꝓditus erit: factumve dolo malo cuius dicetur quo minus hoſtes in poteſtatem populi Romani veniant [b]: cuiusve opera dolo malo hoſtes populi Romani cōmeatu, armis, tellis, equis, pecunia, aliave aliqua re adiuti erunt [c]: vtve ex amicis hoſtes populi Romani fiant: cuiusve dolo malo opera factum erit, quo Rex exteræ nationis [d] populo Romano minus [e] obtemperet: cuiusve dolo malo opera factum erit quo magis obſides, pecunia, iumenta hoſtibus populi Romani dentur aduerſus rempublicam: item qui confeſſum † in iudicio reum [f], & ꝓpter hoc in vincula coniectum, emiſerit. ¶Hoc crimine liberatus eſt [g] à ſenatu, qui ſtatuas Imperatoris reprobatas [h] conflauerit.

Martianus. LEX V.

Non contrahit crimen maieſtatis qui ſtatuas Cæſaris vetuſtate corruptas reficit [i]. Nec qui lapide iactato [k] incerto [l], fortuito ſtatuam attigerit: crimen maieſtatis commiſit. & ita Verus & Anto. Iulio Caſſio reſcripſerunt. Iidem Pompeio reſcripſerūt non videri contra maieſtatem fieri ob imagines Cæſaris nondum conſecratas [m] venditas.

Venuleius. LEX VI.

Qui ſtatuas aut imagines Imperatoris iam conſecratas [n] conflauerint, aliudve quid ſimile admiſerint: lege Iulia maieſtatis tenentur.

¶Certæ perſonæ hac ſequen.l. enummeratæ licet non admittantur ad accuſationem in reliquis criminibus, tamen admittantur in reliquis crimine leſæ maieſtatis. hoc dicit.

Modeſtinus. LEX VII.

Famoſi [o] qui ius accuſandi non habent [p], ſine vlla dubitatione admittuntur ad hanc accuſationem: ſed & milites, qui cauſas alias defendere non poſſunt [q], nam qui pro pace [r] excubant [s], magis magiſque ad hanc accuſationē admittendi ſunt. Serui quoque deferentes [t] audiuntur, & quidem dominos [v] ſuos, & liberti patronos [x]. Hoc tamen crimen à iudicibus nō in occaſione ob principalis maieſtatis venerationem habendum eſt, ſed in veritate rei. Nam & perſona ſpectanda eſt, an potuerit facere [y]: & an ante quid [z] fecerit, & an cogitauerit & an [a] ſanæ mētis fuerit nec lubricum linguæ [b], ad pœnā facilè trahēdū eſt. Quāquā enī temerarij digni pœna ſint: vt inſanis tñ illis parcēdū [c] eſt, ſi non tale ſit delictum, quod vel ex ſcriptura legis deſcendit, vel ad exemplum legis vindicandum eſt. ¶Crimine † maieſtatis facto violatis vel ſtatuis vel imaginibus, maximè exacerbatur [d] in milites.

Papinianus. LEX VIII.

In quæſtionibus læſæ maieſtatis etiam mulieres [e] audiuntur. Coniurationem denique Lucij Catilinæ Fuluia † mulier detexit, & Marcum Tullium conſulem in iudicium eius inſtruxit.

¶Bona damnatorum ex hoc crimine uadunt ad filios eorum, aliâs ad fiſcum. Franciſcus Accurſius.

Hermogenianus. LEX IX.

Eorum qui maieſtatis crimine damnati ſunt libertorum bona liberis damnatorum conſeruari diuus Seuerus decreuit: & tunc demum fiſco vendicari, ſi nemo damnati liberorum exiſtat [f].

Idem. LEX X.

Maieſtatis crimine accuſari [g] poteſt cuius ope conſilio dolo malo prouincia, vel ciuitas hoſtibus prodita eſt.

¶Morte rei extinguitur crimen, excipitur crimen læſæ maieſtatis. ſcilicet perduellionis: non in alijs capitulis. hoc dicit.

Vlpianus. LEX XI.

Maieſtatis.] Caſus.

Qui commiſit dolum vel opem, dedit vt prouincia vel ciuitas proderetur hoſtibus, poteſt accuſari hoc crimine. Franciſcus.

---

a ¶Geſſerit.] hoc dic vt. ff. de fal. qui nomine.
b ¶Cuiuſque.] Veniant. ſic. ff. de pœnis. l. Metrodorus.
c ¶Audiuti erunt.] id eſt auxilium habuerunt.
d ¶Exteræ nationis.] Rex bocchus. Io. vel iugurtha.
e ¶Minus.] id eſt non.
f ¶Reum.] de alio crimine. vl' dic de hoc læſæ maieſtatis. & facit. ſ. tit. j. l. ſi cōfeſſus.
10 g ¶Hoc crimine liberatus erit.] vt nec dicatur incidiſſe: ſed tamen extra ordi. poteſt puniri qui facit: vt arg. ſ. de acqui. poſ. l. fundi.
h ¶Reprobatas.] i. ſine permiſſu factas: vt. C. de ſta. & ima. l. 20 penul. & .l. fin.
i ¶Non contrahit.] Reficit. arg. ſ. de ſepul. vio. ſe pulchri deteriorē. ac.
k ¶Iactato.] in certum locum proiecit, ſed fortuitò attigit ſtatuam. arg. ſ. de iniur. l. ſi cum ſeruo.
30 l ¶Incerto.] ſcilicet loco.
m ¶Conſecratas.] aliâs ſecus: vt. ff. l. proxi. & facit. C. de fur. l. ſi nondum. & . ff. de pol li. l. i. §. fi. Accurſius.
n ¶Qui.] Conſecratas. alioquin aliud erit: vt. ſ. l. proxi.
40 ¶Famoſi.] Caſus. Numerat quaſdam perſonas quæ poſſunt de hoc crimine accuſare, quę aliâs nō poſſunt accuſare. Secundò dicit, ꝙ iudices de hoc crimine cognoſcentes cùm deliberant in hac cau 50 ſa, iudicent & inſpiciant perſonam accuſati, an potuerit hoc crimen commiſiſſe: & an ſimile quid fecerit aut cogitauerit: & an ſanæ mentis fuerit. Vltimò dicit, quòd ſi milites deſtruant ſtatuas vel imagines prīcipis: 60 grauiter ſunt puniēdi, & plus quàm priuati. Franciſcus.

† Iſte tex. eſt mēti te nēdus ſecū dum Bar. hic ad hoc ꝙ eximens captum cō demnatum vel cōdēnā dū eſſet cōfeſſus crimen. talis eximēs incidit in le. ge leſe ma.

o ¶Famoſi.] id eſt infames.
p ¶Non habent.] vt ſ. ti. ij. qui accuſare. & facit in eod. titu. mulierem.
q ¶Non poſſunt] vt 70 d. l. qui accuſare. & facit in eo. ti. l. mulierem. Accurſius.
r ¶Pro pace.] i. vt populus habeat pacē.
s ¶Excubant.] id eſt vigilant.
t ¶Deferentes.] id eſt accuſantes.
v ¶Dominos ſuos] 80 vt. ſ. de iudi. l. vix.
x ¶Patronos.] vt C. qui accu. non poſ. l. penul. & . C. eo. l. penul. in fin.
y ¶Facere.] ad hoc. ſ. de dolo. hæredibus. in fin. & . l. ſeq.
z ¶Quid.] ſcilicet ſimile. ad quod. ſ. de accu. ſicui. §. iiſdem.
a ¶Cogitauerit.] ad hoc. C. eodem. l. quiſquis.
b ¶Linguæ.] ſic. C. qui bo. cede. poſ. l. ij. ſed arg. contrà. C. de epiſco. & cle. l. omnes qui. §. fin.
c ¶Parcendum eſt.] aut ergo verbis tantum contra principē delinquitur: & tunc ſi ex leuitate vel furore: parcitur. ſi ex iniuria: tūc ad principē remittatur vt hîc, & . C. ſi quis Imperatori maledixerit. l. j. ſi autem facto: ſi ex ſcriptura legis: vt quia ſit de capitulis dictis ſ. e. l. j. & . ij. & . iij. tenetur. Si autem ex ſentētia, tunc idem: vt hîc, & . ſ. eo. l. qui ſtatuas. 10 & arg. ff. de parrici. l. iij. infi. Alij hîc exponunt ſcripturam, vt quia famoſum libellū de principe ſcripſit ex ſententia: vel quia ſine ſcriptura famoſum carmen de eo fecit: ꝓ quibus. ſ. de iniu. l. lex Corne. §. fin.
20 d ¶Exacerbatur.] aliâs exercebāt milites: q̄a audaciores aliâs exercebātin milites. i. ꝓ milites et ſic idē ſenſus: vel. i. maximè puniebāt. ſ. acrius milites. Alij dicūt hîc loqui de ſtatuis militum, qui ſunt iuxta la 30 tus principis: vt. C. e. l. quiſquis. in prin. & tunc in milites. i. cōtra milites quibus frequē ter inuident populares: vt. C. de ſtatu. l. fi. ſed non placet. quia nō niſi pro ſtatua principis iam conſecrata agitur hoc crimine: 40 vt ſuprà eodem qui ſtatuas. Item dic differentiam inter ſtatuam & imaginem. vt not. C. de ſtatu. & ima. in rubri.

† aliâs, crimen.

e ¶In quæſtionibus.] Mulieres. vt ſuprà de accuſa. mulierem. Accurſius.
50 f ¶Eorum.] Exiſtat. imò prima fronte fiſco vt. C. de bo. lib. l. j. & infrà de interdi. & releg. l. iiij. quæ ſunt contrà. Solu. hîc in alijs capitulis: ibi contra principem vel rempub. argu. ff. l. fin. vel 60 hîc de equitate: arg. infrà de bon. dam. l. fin. Alij vt Hug. dicūt quòd decapitatur: in contrarijs deportatur vel relegatur. arg. in authē. de man. prin. §. oportet. hoc nō placet: quia & iſte perdit libertatem: vt infrà 70 de pœ. l. qui vltimo. Et plenius dic, vt in contrarijs not. prima placet. & ſecundum hoc intelligitur inſtitut. de hæred. ab inteſtat. §. per contrarium. & facit ſuprà de iure pa. cum. & ad Trebelia. l. ſi patro- 80 ni in principio.

† vide Budæū in annot. poſte. rio. hic.

g ¶Accuſari.] aliâs eſt appellari: & tunc expone appellari id eſt accuſari.

Is qui.] CASVS. Accusatus de aliquo delicto si interim decedat: extinguitur delictum nisi de crimine læsæ maiestatis. esset accusatus. nam accusato de crimine hoc nisi heredes eius probent de purgatione, bona defuncti ad fiscum ibunt. & hoc est tantùm in duobus capitulis læsæ maiestatis. Fran.

† Alexan. hic in addi. ad Bart. querit an corpus mortuum pendente disceptatione criminis de quo accusatus erat, debeat mitti ad furcas, p ut viuus veniebat mittendus: & refert ipse Bal. in. l. ij. C qui test. face. pos. dicens hoc esse in arbitrio iudicis: & ad istud tandem dat multas remissiões Ego vltra eum adduco Ange. in §. interdũ. insti. de hære. quę ab intesta. de. fe. super not. qdicit iudic. in hoc errare dũ mittunt cadauer ad furcas: sed dicatis tamen quòd illud est tolerabile per ea quę no. in ar. in ca no. mulier. xv. quę j. & in. l. j. C. ad legem Iul. repe. f. ad terrorẽ delinquentiũ & in exemplũ hoc potest fieri.

a Is qui in reatu.] quocunque: vt. ff. de don. l. post contractũ.

b Nam hoc crimen.] præmitte nisi. & facit. j. de iure fis. l. res §. in fi. & C. e. l. fi. & pe. & insti. de here. quæ ab intestato. §. p contrarium. & C. de hæred. l. iiij. §. in mortem. & ff. de accu. l. ex iudiciorũ. & infra ad Turp. l. in senatus. §. si propter. & ff. de do. l. donationes. §. fin. & C. de bon. eorum qui mor. si. con. l. fin. & de bo. dã. l. fi. in fi. & inst. de publ. iudi. §. publi.

c Perduellionis.] id est criminis maiestatis: ideo sic dicti, quia per duellũ probatio recipitur. quod non est aliàs secundũ quosdam. vel verius ideo, quia perduelles dicũtur hostes: vt. j. de ver bon. sign. l. quos. nos.

d Rempublicam.] hæc continet multa: vt patet. ff. e. l. j. & iij. & iiij. in quibus aliqua sunt ad hæc pertinenita: alia non, sed simpliciter maiestatis: nõ verò pduellionis.

AD LEGEM IVLIAM DE ADVLTERIIS ET STVPRO. *Cuius præcepta traduntur supra de mino. l. auxilium §. fina. & est enormius alijs: cùm omne peccatum est extra corpus: nisi fornicatio secundum apostolũ. hinc est, quòd non licet transigere: ut C. de transact. l. transigere. & ideo de hoc præmittit: & dic ad legem Iuliam, scilicet supplendam, interpretandam, & emendandam sunt leges huius tituli. Azo.*

Is qui † in reatu [a] decedit: integri status decedit. Extinguitur enim crimen mortalitate: nisi quis fortè maiestatis crimine reus fuerit. Nam nisi hoc crimen [b] à successoribus purgetur, hæreditas fisco vendicatur: Planè non quisquis legis Iuliæ maiestatis reus est, in eadem conditione est: sed qui perduellionis [c] reus est, hostili animo aduersus rempublicam [d] vel principem animatus. Cæterùm si quis ex alia causa legis Iuliæ maiestatis reus sit: morte, crimine liberatur.

TITVLVS V. Ad legem Iuliam de adulteriis & stupro.

Continua rubricam: quia crimen adulterij est crimen grauius: quia omne crimen committitur extra corpus: fornicatio uerò cõmittitur in corpus: ut infra ad le. Cor. l. vj. circa fi. ideo ponitur hic rubri. ad leg. Iul. de adulterijs. Bart.

Vlpianus. LEX I.

Hæc lex lata est à diuo Augusto [c].

Idem. LEX II.

Ex lege Iulia seruatur, vt cui necesse est ab adultero incipere, quia mulier ante denunciationem nupsit: non aliàs ad mulierem posit perueniri, nisi reum [f] peregerit. Peregisse autem non aliàs quis videtur, nisi & condemnauerit [g]. Marito [h] iure mariti accusanti illa præscriptio obijcitur: Si non legem prodidisse dicatur ob hoc, quòd aggressus accusationem adulterij accusare destitit. Lenocinij quidem criminis lege Iulia de adulterijs præscriptum est [i]: cùm sit eadem in in eum † maritum pœna statuta, qui de adulterio vxoris suæ quid acceperit: item in eum qui in adulterio deprehensam retinuerit. Cæterùm qui patitur vxorem suam delinquere [k], matrimoniumque suum contemnit, quique contaminatione [l] non indignatur: pœna adulterij in eũ infligitur [m] † Qui hoc dicit [n], lenocinio mariti se fecisse: releuare quidem vult crimen suũ: sed non est huiusmodi compensatio admissa [o]. Ideo si maritũ velit reus [p] adulterij, lenocinij reum facere: semel delatus [q] non audietur.

Exceptio lenocinij opposita à muliere inter reos recepta, maritum non repellit: sed eum puniri facit. sed si obijcitur ab extraneo: nihil importat hoc dicit. Diuiditur in quatuor partes. Primò ponit unum dictum. Secundò illationem ex dicto. Tertiò determinat unam quæstionem dependentem ex prædictis. Quartò ponit aliud dictum. Secunda ibi, Lenocinium. Tertia ibi, Vnde quæri potest. Quarta ibi, Extraneus autem. Bart.

Si publico iudicio maritus suam vxorem ream faciat: an lenocinij allegatio repellat maritum ab accusatione? Et putem non repellere [r]. Lenocinium igitur mariti ipsum onerat: non mulierem excusat. Vnde quæri potest, an is qui de adulterio cognoscit, statuere [s] in maritum ob lenocinium possit. Et puto posse. Nam Claudius Gorgonius vir clarissimus vxorem accusans, cum detectus esset vxorem in adulterio deprehẽsam retinuisse: etiã sine accusatore [t] lenocinij damnatus est à diuo Seuero. Extraneus autẽ nequaquã lenociniũ obijciẽs posteà quã reus

Hæc lex.] CASVS. Primò dicit à quo hæc lex Iulia sit lata. Secundò dicit. Si mulier ante denunciationem si bifaciam nupsit secũdò: debet adulter prius, quã ipsa accusari & dãnari. Tertiò dicit: si maritus de adulterio accusauit: amodo amplius accusare nõ põt. Quartò dicit: certũ capitulũ est factum circa lenocinium. punitur enim vir qui pretium accepit ab adultero vxoris suæ puta, à scholari. Item punitur qui vxorem suam inuenit in adulterio & eam retinuit. Item punitur qui scit vxorem suam cum alio iacere, & hoc patitur. Quintò dicit maritus. Bertæ accusabat scholarem de adulterio cum Berta commisso. scholaris obijcit, quòd vir fuit leno eius: non excusatur per hoc scholaris. sed si scholaris vult virum de hoc accusare: non potest nunc, cùm sit ipse accusatus. Item si vir accusat vxorem suam de adulterio, & vxor obijcit, quòd vir fuit leno: & de hoc eum accusat: non excusatur per hoc vxor: punietur tamen vir ob hoc: imò etiam sine accusatore poterit iudex punire de lenocinio. Extraneus autem à viro Bertæ accusatus de adulterio, interim non potest lenocinij crimẽ obijcere accusanti: nec ex hoc punietur vir. & hoc dicit hæc lex & pars sequentis. Si simul.] In accusatione adulterij præfert vir patri mulieris. adeò quod si pater libellum accusat. dederit: & vir nũc veniat accusare volẽs præferatur vir si priùs non fuerat negligens, sed se præparabat. de alijs autem excepto viro & patre mulieris accusare volentibus præfertur idoneior iudicis arbitrio eligendus. Item bene dixi virum præferendum patri mulieris: nisi pater probet virum mulieris infamem: aut probet qđ colludere vult. nã his casibus præfert pater. & hoc dicit hic. §. cum. l. seq. Frã. Ac.

e Augusto.] aliàs à diuo Augusto. aliàs ab Octauiano Augusto: vel à Caio Augusto. sed si lata est ab Octauiano Augusto, vel ab aliquo istorum duorum: cur ergo dicit Iulia? Respon. quia primò Iulius Cæsar eam induxit: sed non perfecit. Caius perfecit, & maluit eam nominare nomine auunculi sui Iulij: vt. ff. de origine iur. l. ij. §. deinde Caius. vel dic eam originaliter à Caio traditam: sed eam nominari Iuliam à suo auunculo qui primus fuit Imperator: vt in aut. vt ppo. no. Impe. ibi, siue atiã à tertio &c. vt in aut. vt liberti de cætero. §. facimus. col. vj.

† Aliàs cũ sit in eundẽ maritũ &c.

† Aliàs pœna adulterij nõ affligit.

f Ex lege.] Nisi reum. aliàs rem. i. causam. & aliàs reum.

g Codemnauerit.] i. condemnari fecerit: vt supra de infa. l. furti. §. mandati. & hoc ideo quia si absoluitur adulter, prodest adulteræ: sed non nocet condemnatio: vt. j. eo. l. denunciasse. §. penulti.

h Marito.] vt C. e. l. abolitionem. & j. ad Turpil. l. quidestitit. & j. eo. l. quæsitum. & l. miles. §. socer. Accur.

i Præscriptũ est.] i. de eo certum capitulum est: vt. ff. de mino. l. auxilium. §. fina. vel dic: id est exceptio inducitur.

k Delinquere.] cũ non deprehẽderit.

l Contaminatione.] subaudi de. Ac.

m Infligitur.] in libro B. est non, & tunc dic quòd potest excusare ignorantiã: vt. j. eod. l. mariti. & sic dic cæterũ p sed. alij nõ habẽt hic nõ: vt qa scit cõmitti adulteriũ & dices cæterũ p certè: vel dic p sed: sed subaudi &, vt nõ aduerset. & facit. ff. sol. ma. l. cùm mulier. & C. e. l. crimẽ. & l. ita nobis. & j. e. mariti. §. j. ij. & iij.

n Qui hoc dicit.] s. extraneus de adulterio accusatus à marito.

o Admissa.] vt. ff. de publi. iudi. l. is quis reus. & ff. de in rem verso, si filius. sed argu. contra. j. eo. l. si vxor. §. iudex. & §. fin.

p Vel reus.] i. accusatus extraneus.

q Delatus.] id est accusatus, vt lis sit contestata: vt. j. proxi. §. in fin. sed antè sic: & vterque punitur.

r Non repellere.] si nomen vxoris receptum esset inter eos. alio quin est contrà: vt. ff. solu. ma. l. cùm mulier. & j. eo. si maritus. §. præscriptiones. & C. eo. ita nobis.

s Statuere.] s. pœnam.

t Sine accusatore.] spãle. sic. C. de epis. & cle. si qs in hoc. Idẽ in crimine suspec. tu. vt. ff. de suspe. tu. l. tutor quoq;. §. pterea. Idẽ in charta falsa: vt. C. de pba. l. pen. Idẽ in testibus: vt. C. testi. l. nullũ. Idem in calumniatore. vt. C. de calum. l. j. & ff. de bo. li. l. qui cum maior. §. si libertus. Idẽ in falso: vt. C. de falsis. l. vbi. sed nos dicimus, qbi fuit principaliter accusatio de falso instituta. Idẽ in notorio: vt. C. de accu. l. ea quidẽ. sed regulariter cõtrà: vt. j. de mu. & ho. l. rescripto. §. siquis accusatorẽ. Itẽ quæro an quod hic dicitur vt puniatur ille cõtra quem exci pitur: sit in crimine falsi & similibus, vt excepti. repulsus puniatur? Respon. non. & potest esse ratio secundum Hu. quia per exceptionem lenocinij tollitur accusatio lenocinij: sed per exceptionem

per exceptionem^a falsi non tollitur accusatio falsi.

a ¶ Nec maritum.] imò obijcitur: vt. C. e. l. quoniam. quæ est contra. sol. hic extraneus obijciebat lenocinij quæstionē postquam nomen suum redactum est inter reos: qđ non licet: vt. ∫. eo. si maritus. §. præscriptiones. ibi verò ante. vel aliter: lenocinij illius exceptio repellit maritum quoli bet accusato: quia di catur vxori adulteræ cōsensisse: vel post adulterium ipsius factum approbasse: vt ibi. & obijcietur hæc exceptio, cùm sit peremptoria: quandocun que, ante sententiam forsan: & hic maritus repulsus subijcietur pœnæ. Exceptio autē lenocinij quòd dicatur duxisse vxorem damnatam de adulterio: non prodest extraneo accusato, nec nocet marito: aut vxori accusatę nō prodest: nocet tamen marito, vt hīc distinguitur.

b ¶ Magis est.] ad hoc. C. eo. l. quamuis. & ∫. eod. l. si maritus præuenerit. in princi. & §. fin. & arg. C. qui admit. ad bono. pos. l. fi. in fi. Item facit. ∫. de iure fisci. l. edicto. §. extat. & ∫. de damno infect. l. si finita. §. elegenter. Accursius.

c ¶ Possunt.] de quibus dicitur. C. eo. l. quāuis. licet enim ordinatè ponatur: non tamen hīc seruatur il le ordo. Accursius.

d ¶ Constituat.] suprà de accusa. l. si plures

e Nisi.] Infamem. qui iure mariti nō accusabit: vt. ∫. e. l. marito. in fi. sed iure extranei, cùm suā iniuriam persequatur: vt ∫. de accusa. l. ij. & facit. ∫. titu. j. l. famosi. in princi.

Si maritus.] Casus. Si vir accusat: non currunt tempora patri mulieris. si vterque differt, currit tempus vtrique. Item qui accusat adulterum: non currit tempus contra adulteram. idem econ trà. Item post patrem & maritum mulieris qui habent sexaginta dies vtiles: si extranei volūt accusare, habent quatuor menses vtiles. Item si extraneus accusat de adulterio, & nunc veniat vir accusare volēs: præfertur vir si nō fuit negligens. Vltimò, extraneus accusauit mulierē de adulterio: & absoluta est. nūc vir accusare vult. audiē si probet se iusta de cā fuisse huc vsq; impeditū. Frā. Ac.

a Bal. in l. falsam. C. si ex fal. instru. post hæc gl. dicit nō repetiri alibi al hoc q si super falso deducto p viam exceptionis fuit pronunciatū per iudicē: nō pōt ille iudex puniri nisi fiat noua accusatio. q gl. quoquo pa etonō loquitur de pronūciatiōe: ideo cogitabis Bolo.

factus est criminis, se releuabit, nec maritum ^a pœnæ subijciet.

¶ Maritus præfertur patri uxoris suæ ad accusandum de adulterio uxoris, si non fuerit negligens ad causam instituendam & prosequendam. hoc dicit.

¶ Si simul ad accusationem veniant maritus & pater mulieris: quem præferri oporteat, quæritur. Et magis est ^b vt maritus præferatur. Nam & propensiore iure, & maiore dolore executurum eū accusationem credendum est, in tantum vt etiam si pater præuenerit, & libellos inscriptionem deposuerit, marito non negligente nec retardante, sed accusationem parante, & probationibus instante atq; imminente, vt faciliùs iudicantibus de adulterio probetur: idem sit dicendum. Sed & quoties alij qui post maritum & patrem accusare possunt ^c, ad accusandum prosilierint: lege expressum est, vt is cuius de ea re notio est, de iusto accusatore constituat ^d.

Idem. LEX III.

Nisi igitur pater maritum infamem ^e aut arguat, aut doceat colludere magis cum vxore, quàm ex animo accusare: postponetur marito.

¶ Viro accusante non currunt tempora patri. utroque differente, utrique currunt tempora. Item accusanti adulterum non currunt tempora contra adulteram. Item extranei admittuntur post accusationem patris & mariti: & habent quatuor menses. hoc dicit.

Idem. LEX IIII.

Si maritus præuenerit, accusa-reque instituerit, tempora nō cedunt patri: quia accusationem instituere non potest: sic tamen vt quoad vnus occupet ^f, vtrique tēpora cedant. vbi verò maritus occupauit, residua tempora ei qui occupare non potest, non cedant: qđ & in eo dici potest, qui ab adultero vel ab adultera cœpit. Nam aduersus eum aduersus quem non cœpit, desinūt ei tēpora cedere ^g. ¶ Hæc in maritis & patribus dicta sint. Extraneis autem qui accusare ^h possunt, accusandi facultas post maritum & patrem conceditur. Nam & post sexaginta vtiles dies ^i, quatuor menses extraneis dantur, & ipsi vtiles.

¶ Licet extraneus præuenerit accusare, tamen maritus præfertur: licet mulier sit absoluta ab accusatione extranei. h. d.

¶ Si antè extraneus instituerit accusationem, an superuenienti marito permittatur accusatio, quæritur? Et magis arbitror hoc quoq; casu maritum audiendum, si non negligentia ^k præuentus est. Et ideo si accusatione instituta, absoluta sit mulier extraneo accusante: tamen marito debet permitti instaurare accusationem, si idoneas causas allegare possit quibus impeditus non instituit accusationem.

¶ Maritus potest accusare uxorem suam de adulterio, quod commisit in primo matrimonio. hoc dicit.

Iulianus. LEX V.

Nuptam ^l mihi, adulterij reā postulari posse in priore matrimonio commissi, dubium non est: cùm apertè lege Iulia de adulterijs coercēdis caueatur, vt si qui dem vidua sit de cuius adulterio agitur: accusator liberum arbitrium ^m habeat, adulterum, an adulteram priùs accusare malit. Si verò nupta sit: vt prius adulterum peragat, & tunc mulierem.

Papinianus. LEX VI.

Inter liberas tātum personas ^n adulterium stuprūve passas lex Iulia locum habet ^o. Quod autem ad seruas pertinet, & legis Aquiliæ actio facilè tenebit: & iniuriarum quoque competet ^p: nec erit deneganda prætoria quoque actio de seruo corrupto ^q: nec propter actiones plures parcendum erit ^r in huiusmodi crimine reo. ¶ Lex Iulia * stuprum & adulterium promiscuè ^s καὶ συμμιγῶς

f ¶ Occupet.] & sic ambo sunt in mora. Accursius.

g ¶ Cedere.] cùm nō possit eodē tēpore alium accusare: vt. C. e. l. reos. & ∫. e. l. nihil. §. fi. Itē nota negligenti nō currere tēpus. ad qđ ∫. e. l. si marit'. & l. quinquenniū. & C. de inof. test. l. cōtra maiores. & ∫. de mino. l. itra. & ∫. ad Tertul. l. ij. §. si mī. & C. de ijs qb. vt indig. sororem. & C. de an. excep. l. j. in fi & ∫. qn act. de pec. est an. l. j. §. j. Ac.

h ¶ Qui accusare.] nam quidam repelluntur. vt. ∫. de accusa. l. qui accusare vel admittūtur: vt hīc, nisi fit pater vel vir qui accusare velit. tunc enim extranei non admittuntur: vt. C. eodem. l. quamuis.

Negligēti tempus nō currit.

Accursius. Floren.

i ¶ Post sexaginta vtiles dies.] præstituuntur autem ad accusandum adulterium patrono patri, & marito sexaginta dies vtiles: post quos extranei habent quatuor menses vtiles. & hoc à tempore diuortij: vt. ∫. eo. l. is cuius. §. penul. sed quinquennium continuum vniuersis statuitur qui volunt accusare: & hoc ex die commissi criminis: vt. ∫. eo. l. miles. §. adulterij. & C. eo. l. adulter post quinquennium. & hæc est vna præscrip. seu exceptio scilicet tempo ris: alia est lenocinij: quod dic vt. ∫. eodem l. j. §. lenocinij. Item alia: vt. ∫. eodem. l. j. §. j. Accursius.

k ¶ Non negligentia.] ad hoc. ∫. l. j. §. fina. & l. ij. & arg. ∫. de procura. l. procurator. & de acquiren. hęred. l. cùm solus. in fin. & ∫. de sepul. viol. l. sepulchri violati. & ∫. de accu. l. si cui. §. penul. Accursius.

Nuptam.] Casus. Quandam viduam accepi in vxorem. quidam vult eam accusare de adulterio commisso, cùm erat cum primo viro, bene auditur, cùm in lege Iulia sit cautum, quòd in electione accusantis sit, velit prius accusare adulterū quā adulterā, si sit vidua. si aūt iam sit nupta secūdo: prius adulter sit accusand', & posteà ipsa. F.

l ¶ Nuptam.] aliâs nu pturam.

m ¶ Arbitrium.] facit suprà eodem. l. j. in princip. & C. eod. si dum in tuo. & l. si maritus. §. penul. Accur.

Inter liberas.] Casus. In liberis fœminis adulteratis vel stupratis lex Iul. locum habet in ancillis non, sed actio. Aquil. & iniur. & serui corrupti. Secundò dicit lex. Iul. stuprū & adulterium promiscuè appellat: propriè autem adulterium in nuptam committitur: stuprum in virginem vel viduam. Tertiò dicit. & filiusfamil. potest accusare de adulterio vxoris suæ, & etiam inuito patre suo. Quartò dicit. duos accusaui de diuersis criminibus. possum tertium accusare de adulterio cum vxore mea commisso. Fran.

** vide, in hūc. §. laurent. val. li. elegan. vj. cap. xlv. & Alc. li. dispunc. j. cap. xxvj. & Budeūm in annota. posteriorib.*

n ¶ Inter liberas tantūm personas.] inter seruos enim non tenet matrimonium: vt. C. de incest. nup. l. cum ancillis.

o ¶ Locum habet.] Vt. C. eo. l. serui ob.

p ¶ Competet.] vt. ∫. de iniurijs. l. si stuprum.

q ¶ De seruo corrupto.] vt. ∫. de ser corru. l. si quis serui in fi. Ac.

r ¶ Erit.] ne etiā extraordinē puniat: vt. ∫. de offi. præ. l. fi. vel dic q licet vna cōueniatur: poterit & alijs conueniri in id quod est plus: cùm ex vno facto competant: aliâs si ex diuersis, tunc insolidum: vt supra vi bon. rap. l. j. & de actio. & oblig. l. qui seruum. & de tu. & ra. dis. l. j. §. in tutelam.

s ¶ Promiscuè.] vt. ∫. de verb. sig. l. inter stuprum.

appellat. Sed propriè adulterium innuptam[a] committitur, propter partum ex altero conceptum cõposito nomine[b]. Stuprum verò in virginem viduámve[c] committitur: qđ greci διαφθορὰν appellant[d].

Filiusfamil. potest inuito patre accusare de adulterio uxoris suæ. Item maritus potest accusare uxorem de adulterio, licet alios duos de alijs criminibus accuset. h.d. usque ad l. qui pupillam.

Filiusfamiliâs igitur maritus ab eo qui sui iuris est, in ea lege non separatur[e]. Diuus quoque Hadrianus Rosiano Gemino rescripsit, & inuito patre filiũ hac lege reũ facere posse[f]. Maritus & si duos reos ex alio crimine[g] habeat, poterit iure viri tertium accusare[h]: quoniam ea causa non cedit in numerum cęterarũ[i] accusationum.

Illicitum matrimonium non excusat quem à pœna stupri. Angelus.

Marcellus. **LEX VII.**

Qui pupillam suam duxit in vxorem contra senatusconsultum: nec matrimoniũ est[k]. & potest adulterij[l] accusari, qui tutor vel curator fuerit, & intra vigesimumsextum annum[m] duxerit vxorem non à patre desponsatam vel destinatam vel in testamento denominatam.

Duo possunt simul ab uno accusari crimine incestus. h.d. l. sequens plana est.

In libro secundo de adulterijs Papiniani Martianus notat: Incesti[n] commune crimen aduersus duos simul intentari[o] potest.

Papinianus. **LEX VIII.**

a In nuptam.] vel sponsam alienam: vt. C. eo. l. ppter. & j. eodẽ si vxor. §. diuus. Accursius.

b Nomine.] i. dictione: scilicet adulterium. nam dicitur quasi ad alterius thorum accessus: vel quasi ad alterum accessus. & dicunt ꝙ magis significatione quam voce fit compositio: sed certè & voce: scilicet ex corruptione: & est pœna in fœmina & mare. C. eodẽ. l. quamuis. in stupro est qualis dicitur institutio. de pub. iudi. §. ij. Itẽ in incestu dices j. eo. si adulterium cũ §. nonnunquam. & de lenocinio punitur vt adulter: vt. j. eo. l. qui domum.

c Viduamve.] nõ meretricem, vel illicitam concubinam: vt C. e. si ea & .s. de cõcubi. l. antepe. & sup. vel puerũ vt. C. e. l. cũ vir. & j. eo. l. stuprum. §. j.

d Diaphthoran appellant.] i. corruptionẽ, quasi societas turpis vel cõsortium turpe dicatur stuprũ.

e Non separat.] q² sic accusat, ac si esset sui iuris: vt subijcit.

f Posse.] fortè hoc est correptum: vt. C. de bonis quæ libe. l. fin. §. necessitate. vel illud in ciuili. & pro hoc. C. qui accu. non pos. l. ij. vbi tutor qui est legitimus administrator, non accusat nomine pupilli. nec ergo pater. & facit. j. eodem filium.

g Crimine.] & alio subaudi: nam eiusdem criminis duos reos eodem tempore facere non potest, secundum Py. nec obstat. C. si reus vel accusator. l. j. quia ibi prosequebatur suam iniuriam: quod non placet. imò etiam decem potest quis eodem tempore accusare: dumtamen diuersis libellis: qđ plenè dic vt. C. qui accusa. non pos. l. cum rationibus.

h Accusare.] iure speciali: quia suam iniuriam prosequitur: vt. d. l. cum rationibus.

i Cæterarum.] scilicet causarum: & aliâs cæterorum scilicet criminum siue accusatorum. Accursius.

Qui pupillam.] CASVS. Tutor pupillam suam duxit in vxorem. dicitur quòd tenet matrimonium: & potest tutor de adulterio accusari. idem in curatore si intra vigintiquinque an. duxit adultam in vxorem non à patre despõsatam vel destinatam, vel in testamento eius nominatam. Vltimò dicit. de incestu potest tam masculus quàm fœmina eodem tempore accusari. Fran.

k Nec matrimonium est.] vt. s. de ritu. nup. l. non est. & C. de excu. tu. l. amplissimi. & .s. rerum amo. l. si concubina.

l Adulterii.] i. stupri: cùm non sit matrimonium: & est pœna. C. si quis eam cuius tutor & c. l. j. ad quę est. s. de do. inter vir. & vxo. l. iij. §. j. & in aut. de resti. & ea quæ parit. §. vnum.

m Annum.] & insuper quadriennium: vt. C. de interdicto matrimo. l. si patris.

n Incesti.] sed non adulterij: vt. C. eo. l. reos. & j. eo. l. vim passam §. duos. & §. incesti.

o Intentari potest.] à diuersis. Pla. vel dic etiam ab eodem, diuersis tamẽ libel. secũdum Al. vt. s. de accusa. l. hos accusare. §. lege.

Qui domum.] CASVS. Qui præbet domum vt stuprum vel adulterium cum aliena matrefamil. aliquis faciat vel cum puero. item qui accipit pretium à scholari vel alio quem inuenit cũ vxore sua: quasi adulter punitur: cuiuscunque sit conditionis. & appellatione domus omnis habitatio continetur: nec est vis etiam si amico suo præbuit domum ob hoc. idem si agrum suum vel alienum ob hoc alicui præbuit. idem si prębuit domum ad colloquium ibi faciendum cum aliqua matrefami. ob hoc factum. nam tenetur. Item materfa. intelligitur non tantùm nupta: sed etiam vidua. Item nõ solùm masculus tenetur qui domum præbuit, vel qui pretiũ accepit pro stupro: sed etiam fœmina quæ aliquid de prædictis facit. Vltimò dicit. quædam materfa. non nupta timebat, quòd si haberet rem cũ aliquo, quòd accusaretur de stupro. vnde facta est lena, aut operas suas in scænam locauit, vt sic euitaret pœnam stupri. & sic posteà habuit rem cum aliquo. dicitur quòd hæc fraus sibi nõ prodest. vnde de stupro potest accusari. & h.d. hæc lex cum duabus seq. Franciscus.

Qui domum suam præbuerit vt stuprum adulteriúmve cum aliena matrefamil[p]. vel cum masculo fieret, sciens: vel quęstum ex adulterio vxoris suæ fecerit: cuiuscunque sit conditionis, quasi adulter punitur[q]. Appellatione domus[r] habitationem quãquam† significari palàm est.

Qui est causa causæ, est causa causati. hoc dicit.

Vlpianus. **LEX IX.**

Et si amicis† quis domum præbuisset, tenetur[s]. Sed & si qs in agro suo alienóve stuprum fieri prębuisset[t], comprehẽdi debet. Sed & si in domum aliquam soliti fuerint conuenire ad tractandum de adulterio: & si eo loco nihil admissum fuerit, veruntamen videtur is domum suam vt stuprum adulteriúmve committeretur prębuisse: quia sine[v] coloquio illo adulterium non committeretur[x].

Papinianus. **LEX X.**

Mater autem familiâs significatur[y] nõ tantùm nupta, sed etiam vidua. Mulier quoque hoc capite legis, quòd domum suam præbuerit, vel pro comperto stupro aliquid acceperit, tenet.

Quæ se uilem personam facit ut effugiat legum laqueos: non euitabit pœnã legis. hoc dicit.

Mulier quæ euitandæ ponæ[z] adulterij gratia lenocinium fecerit, aut operas suas in scęnam[a] locauerit: adulterij[b] accusari damnaríque ex senatusconsulto potest.

Idem. **LEX XI.**

Miles qui cum adultero vxo-

† quoque.

† ali. amici.

p Matrefamil.] hoc expone vt. j. eo. l. mater.

q Punitur.] s. de mino. l. auxilium. §. j. & de extraor. cri. l. j. in fin. & l. proxi. & l. mariti. in prin. & §. j. ij. & iij.

r Apppellatione domus.] sic. s. de iniur. l. lex Cornelia. §. domus. & j. eo. l. nec in ea. §. ij.

s Et si amicis] Tenetur contrà videbatur: vt. s. de excep. l. ij.

t Præbuisset.] id est permisisset: vt. C. de male. & ma. l. iij.

v Sine.] facit. s. de auro argen. leg. l. & si non sint. §. quid ergo.

x Non committeretur.] facile. ad quod. j. de verb. sig. l. nepos proculo.

y Mater autem] Significatur. s. eo. qui domum. & facit. j. de verb. signifi. l. pronunciatio. §. matrem. Accursius.

z Pœnæ.] si propriè ponas adulterij: dic ꝙ hæc fraus sibi nõ proficiebat: vt. j. eod. si vxor. in prin. Si dicas (quod est verius) ꝙ impropriè pro stupro, vt quia non erat nupta bene dicit: quia pœna stupri non tenet eas inhonestas. C. e. l. q̃ adulterium. & plenè dic vt ibi. & facit. C. e. l. si mulier.

a In scænam]. per hæc duo fit infamis ipso iure: vt. s. de infa. l. j.

b Adulterii.] scilicet propriè: vel. i. stupri: vt modò notaui.

Miles.] CASVS. Miles pactus est cũ adultero vxoris suę. remouetur à militia, & deportatur. Item miles qui iacuit cũ filia sororis: & de incestu accusari potest. Itẽ accusata de adulterio & recepta inter eos nõ põt defendi per aliũ, etiã si sit absens. Vltimò dicit. socer volens accusare nurum de adulterio, est protestatus coram præside se velle dare de hoc libellũ. posteà destitit volẽs lucrari dotem quasi eius nurus culpa solutũ sit matrimoniũ. dicitur ꝙ volẽs interim accusare, non auditur. Adulterij.] De adulterio potest accusari adulter intra quinquenniũ à tempore cõmissi criminis etiam muliere defuncta. Secundò dicit, ꝙ dies. lx. qui dantur marito ad accusandũ, itẽ quatuor menses qui dantur extraneo, sunt vtiles: & ideo non currunt accusare volẽti, donec est captus, & sic in custodia sit: in prædicto tamen tẽpore computãtur etiam feriati dies si præsidis fuit copia. Sed pone ꝙ desponsaui quãdam: & pater eius alij eam nupsit & tradidit. dicitur ꝙ nõ possum eum qui eam duxit, de adulterio accusare. posteà dicit. defuncto viro eius vxor de adulterio accusabatur. ipsa dicebat debere differri causam istam, donec filius suus impubes erit magnus quasi hæc causa tangat eum. dicitur quòd non auditur hæc fœmina: cùm hæc causa non præiudicet filio eius. Volenti.] Nõ potest vxor donec perseuerat in matri. accusari de adulterio: sed nec adulter potest interim accusari. Secũdò dicit. mulier nup-

ris suæ pactus est [a], solui scramento [b], deportaturique debet. ¶ Militem qui sororis filiam in cõtubernio habuerit, licet non in matrimonium: adulterij [c] pœna teneri, rectius dicetur. ¶ Ea quæ inter reas adulterij recepta est [d], absens defendi non potest [e].

¶ Lucrum pecuniarium non est præferendum honestæ uindictæ. h.d.

¶ Socer † cùm nurum adulterij accusaturum se libellis præsidi datis testatus fuisset [f], maluit ab accusatione desistere, & lucrum ex dote magis petere. Quæritur, an huiusmodi commentum [g] eius admitti existimes? Respondi, Turpissimo exemplo is qui nurum suam accusare instituisset, posteá desistere maluit, contentus lucrum ex dote retinere, tanquam culpa [h] mulieris dirempto matrimonio. Quare nõ iniquè repellitur [i] qui commodum [k] dotis, vindictę domus suæ præponere non erubuit. ¶ Adulterij reum, intra quinque annos continuos à die criminis admissi [l], defuncta [m] quoque muliere postulari posse [n], palàm est.

¶ Dies constituti ad accusandum de adulterio, sunt utiles. h.d.

¶ Quidam accusare volebat adulterij mulierem: & postulabat ne sibi computarentur dies quos in custodia [o] fuisset [p]. me autem hoc admittente, extitit qui mihi contradiceret: cuius opinionem an tu probes, rogo maturius mihi rescribas. Respondi, Opinionem quidem tuam, & verba legis & sententia adiuuant, cui placui vtiles dies [q] accusatori computandos esse: id est quibus potuit accusationis solennia implere. Quare sine dubio dies quibus quis in custodia fuerit, extra computationem vtilium dierum existimanti tibi constitutos, contradici non debuit [r]. ¶ Sexaginta dies qui marito accusanti vtiles computantur [s], feriatis quoque diebus, si modò facultatem præsidis adeundi accusator habuerit, numerari certũ est: quoniam de plano [t] quoq; libellus dari potest. Quod priuilegium si amiserit, nõ prohibetur intra alios quatuor menses querelam suam apud iudicem deferre [v]. ¶ Querebatur an iure mariti posset accusare vir eam fœminam, quæ cum ei desponsata fuisset, alij in matrimonium à patre tradita fuisset? Respondi, Nouam [x] rem instituere huiusmodi accusatorem existimo, qui adulterij crimen obijcere desyderat propter hoc tantum, quod priori sibi desponsata puella, à patre in matrimonium alij fuerit tradita. ¶ Defuncto † marito, adulterij rea mulier postulatur [y]: quę ꝓpter impuberem filium vult dilationẽ ab accusatore impetrare [z], an debeat audiri? Respondi, Non videtur mihi [a] confugere ea mulier ad iustam defensionem, quæ ętatẽ filij prętendit ad eludendam legitimã accusationem. Nam non vtiq; crimẽ adulterij quod mulieri obijcitur, infanti præiudicat: cũ possit [b] & illa adultera esse, & impubes defunctũ patrem habuisse.

¶ Vxor non repudiata non potest de adulterio accusari. Bartol.

¶ Volenti mihi ream adulterij postulare eam, quæ post commissum adulterium in eodem matrimonio perseuerauerat, cõtradictum est. Quæro an iustè responsum sit? Respondi, Ignorare non debuisti durante eo matrimonio in quo adulteriũ dicitur esse commissum, non posse mulierem [c] ream adulterij fieri, sed nec adulterum interim accusari posse.

¶ Adultera secundo nubens non potest accusari, nisi prius conuicto uiro de adulterio. Bar.

¶ Licet [d] mulier ei q in suspicionẽ adulterij incidit, nupsisse dicatur

---

lier nupta est secundo de quo erat suspicio, quòd viuo primo viro habebat rem cum ista. non potest ista accusari de adulterio ante adulterum. & adducitur pulchra ratio. Tertiò dicit. cùm Berta audisset quòd vir qui iuerat vltra mare vel alibi, decessisset: nupsit se Titio. deinde vir reuersus est. quæritur an ista puniatur? & dicitur, ꝙ si longo tẽpore expectauit primum virum: & audito quòd decesserat, nupsit secundo: non punitur. si autem finxit se audisse virum decessisse, & nupsit: hoc casu punitur. ¶ Ream] Accusatam de adulterio sciẽs duxi eam in vxorem: & cùm sit damnata, eam repudio. dicitur quòd culpa mulieris dicitur factum diuortium: vt sic patiatur pœnas quæ mulieribus ob hanc causam imponuntur à lege. C. de repudijs. l. consensu. Franciscus.

a ¶ Pactus est.] gratis vel non gratis. nã vtrunque prohibitum est: vt. C. eo. l. de crimine. & de transact. l. transigere. & dic vt ibi. Accursius.

b ¶ Sacramento.] militiæ. ꝙ dic vt. ℥. de infa. l. ij. §. miles. & facit. ℨ. de re mili. l. qui cum vno. §. adulterij.

c ¶ Adulterii.] i. stupri. ad quod. ℥. de ijs quib. vt indi. l. mulier.

d ¶ Recepta est.] hoc autem posset fieri de absente. s. recipi inter reos: vt. C. eo. l. adulteram. Accur.

e ¶ Non potest.] hîc dic vt. ℥. de pub. iudi. l. penul. §. j. sed fallit in casu: vt. C. eo. quãuis indubitati. Ac.

f ¶ Fuisset.] quod propriè fit apud præsidẽ vel magistratum: vt C. de cano. fru. vr. ro. l. j. & no. quòd hic libellum non dedit. nã tunc nulla esset dubitatio: vt. ℥. l. j. §. j.

g ¶ Commentũ.] aliâs commercium.

h ¶ Culpa.] quo casu vir dotem lucratur: vt. C. de repu. cõsensu.

i ¶ Repellitur.] ab accusando iterum. nõ autem incidit in Turpil. vt. C. ad Turpil. l. j. contrà. sed non incidit in Turpil. ante lit. contesta. vt ibi. sed denuo accusatum non repetit: vt hic, & ℥. e. l. ij. §. marito. Ac.

k ¶ Commodum] sic. ℥. de iure dot. l. cũ post. §. & patrono. Itẽ. C. de dona. inter virũ & vxo. l. si marit⁹. & ℥. de insti. & subst. l. reprehẽdẽda.

l ¶ Admissi.] facit infra eodem mariti. §. prætereà. & §. quinquennium. & l. quinquennium. & ℥. ad Sylla. l. in cognitione. Ac.

m ¶ Defuncta.] infra eodem vim passam. §. in matrimonio. & l. fi.

n ¶ Posse.] scilicet maritum, vel alium ex parte subiecti.

o ¶ In custodiam.] scilicet publicam: vt infra de verborum significa l. vinculorum. & suprà ex qui. cau. ma. l. succurritur. Accursius.

p ¶ Fuisset.] scilicet ipse accusator.

q ¶ Vtiles dies.] lx. vt. C. eodem. l. iure mariti. & quatuor menses: vt supra eodem si maritus. §. hæc in maritis.

r ¶ Non debuit.] vt. C. eodem commissa. & l. si quoddam. & suprà de diuer. præscrip. l. j. & ℥. qui. ex cau. ma. l. si qua. & ℨ. proxi. §. dixi.

s ¶ Vtiles computantur.] vt suprà proxi. §.

t ¶ De plano.] id est non sedente iudice pro tribunali. Sic in aliquibus bon. pos. in alijs non: vt suprà quis or. in bo. pos. ser. l. ij. §. j. contrà. Item quod dicit de die feriato: est speciale. sic. C. de fer. l. j. & de dila. l. siue. §. j. aliâs contrà. ℥. si quis in ius vo. non ierit. l. ij. §. fi. & facit. ℥. de cõdi. & de. l. quibus diebus in prin. & de offi. procõ. l. nec quicquam. §. de plano. Accursius.

v ¶ Deferre.] facit C. eodẽ. l. iure mariti.

x ¶ Nouam rem.] & ideo non auditur. aliud si à non viro sit cognita: vt in contrario infra eodẽ si vxor. §. diuus.

y ¶ Postulatur.] facit. ℨ. eodẽ. l. fi. in fin.

z ¶ Impetrare.] hoc autem petebat ad instar Carbon. edict. vt. ℥. de Carb. edict. l. j. in princi. & ad instar ventris: vt de ven. in pos. mit. l. j. §. si ea. Ac.

a ¶ Non videtur mihi.] imò videtur differri: vt. ℥. de ven. in pos. mit l. antepe. contra. sol. hic de iam nato: ibi de nascituro. vel ibi malè respõdit & scripsit Hadrianus: vel personaliter. Ioã. vel ibi dum nascitur: vt. ℨ. de pe. l. iij. vel vt no. C. de fal. l. j. & facit C. de Carbo. edic. l. titia. & ℨ. e. l. in crimine.

b ¶ Cùm possit.] ergo à contrario cum mater accusatur de partu supposito, debet differri quæstio ꝓpter puerum. sed. l. dicit contrà. ℥. de Carb. edic. l. j. §. fin. & l. ij. & C. de falci. l. j. si enim. constat in causa matris partum subiectũ: fit præiudicium filio. Ad quod ideo nõ differtur, quia maiori cõstantia se defenderet: nec dicas præiudiciũ fieri filio. & qd dicit in d. §. fin. ꝙ filio denegatur actio de hæreditate, verum est si sentẽtia contra se fuerit lata non cõtra matrem: vt. ℥. de iureiu. l. iij. §. pen. nec ob. prædictis de Carb. edic. l. iij. §. ibidem. vbi etiã impubere fratre differtur quæstio propter impuberem: quia ibi in illo pubere cessat ratio quam in matre dixi. nam nõ est constans, cùm sit minor vigintiquinque an. Item nescit veritatem rei vt mater.

c ¶ Non posse mulierem.] iure isto prius debet vir vxorem dimittere, & tunc accusare: vt hîc, & ℨ. eodem constante. & C. e. l. crimen. nec est contrà. ℨ. eo. vim passam. §. nupta. vt ibi no. sed hoc videtur corrigi etiam iure codicis: vt. C. e. quamuis sic enim dicit connubia. vel ibi in personis certis: hîc in extranei. vel dic ibi connubia secũdo contracta cùm iam alij nupserat. Vel dic futura, vel etiam præterita. at iure aut. est expeditum vt constante matrimonio accuset & conuictam deferat: vt in auth. vt liceat ma. & auiæ. §. quia verò plurimas. colla. viij. & in aut. hodie. C. eo.

d ¶ Licet.] i. quamuis: & est aliâs ei: & ita qui. & est plana. aliâs est ea: & itaque: & tunc supple ibi nupsisse dicatur. s. suspecto. & facit ℨ. eo. quæsitum. Item arg. contrà. in aut. de rap. mulie. Accursius.

† Bar. hîc alleg. istum tex. ꝓ not. ad hoc qđ comminatio de accusando, si desistat ab illa comminatione, ita repellit quẽ ab accusatione sicut si accusasset, & postea destitisset. Bolog.

† Casum hic habes not ad hoc quod mulier meretrix habens maritum si pariat: partus nat⁹ ex ea præsumitur ex matrimonio natus. Bolog.

a ¶ Poterit.] posteà ergo sic:vt.C.eo.l.commissum.
b ¶ Conuictus.] hoc si nupserit ante denunciationem:vt.§.eodem l.ij.in princip.
c ¶ Concordatum.] ad hoc.j.codem constante.& suprà de libe. ho. exhi.l.j.in fin.
d ¶ Si longo.] i.decẽnio:vel vicennio:vt in sti.de vsusca.in princ.
e ¶ Nuptiis secundis.] quãtum ad vtrius que propositum.vnde dico filios interim natos legitimos esse: sed vir reuersus recuperat vxorem suam: vt in aut.vt liceat matri & auiæ.§.quod autem.& in decre. trigesima quæstione.j.c.j. 20 & facit.§. de repu.l. vxores.&.C.de repudijs.l.vxor.
f ¶ Quòd verisimile.] quòd id est quia: & est ratio sequentis. Accursius.
g ¶ Vxorem duxi.] sciens vel ignorans cã accusatam:sed nõ credens eam commisisse 30 crimen:aliâs essem leno:vt.C.eo.l.sine metu.&.l.castitati.
h ¶ Prohibearis.] sciens vt modò dixi.
i ¶ Diuortio.] vt habeat locum lex.C.de repu.l.consensu.

HAec verba.] 40 CASVS. Exponit quędam verba quę fortè erant talia:nemo iudex dimittat impunitum adulterium vel stuprum factum post hanc legẽ. hæc enim verba spectant ad eum punien-dum qui fecit stuprũ 50 vel adulterium.Item ad eum qui suasit hæc fieri.Franciscus.
k ¶ Posthac.] vel hoc i.in posterum.
l ¶ Dolo malo.] defectiua sunt. fortè cũ erant talia : nemo iudex dimittat impunitum adulteriũ vel stu 60 prum factũ post hãc legem & hoc si habeas factum.aliâs est facito:& tunc est sic.§. eo.l.miles.§.penul.& j.eo.l.pe.aliâs est stupro vel adulterio facto:sed non est bona.

† Bart.hic post dy.per istũ tex. determinat talem q̃stionem an si aliquis relinquit centũ ecclesię fratrum prædicatorũ si ibi eum sepelierint in tali loco in eccl. post modum fe-occidit, vel in tali statu decessit ita q̃ nec ibi nec alibi in sacro sepeliri potuit:debeant fratres cẽtum habere:decidit q̧ sic.

non antè accusari poterit [a] quàm adulter fuerit conuictus [b]. Alioquin ad hoc maximè viri confugient volentes bene concordatũ [c] sequens matrimonium dirimere, vt dicant cum adultero mulierem nuptias contraxisse.

¶ *Fama excusat à dolo nisi habeat originem ab eo qui propter famam se uult excusare.Bartol.*

¶ Mulier cùm absentem virum audisset vita functum esse,alij se iunxit:mox marit⁹ reuersus est. Quæro quid aduersus eam mulierẽ statuendum sit? Respondi tam iuris quàm facti quæstionem moueri. Nam si longo [d] tempore trãsacto sine vllius stupri probatione,falsis rumoribus inducta, quasi soluta priore vinculo, legitimis nuptijs secundis [e] iuncta est: quòd verisimile [f] est deceptam eam fuisse, nihil vindicta dignum videri potest. Quòd si ficta mariti mors, argumentum faciendis nuptijs probabitur præstitisse:cùm hoc facto pudicitia laboret, iudicari debet pro admissi criminis qualitate.

¶ *Non uidetur in culpa qui dimittit eam quam retinere non potest.h.d.Bart.*

¶ Reã †adulterij vxorem duxi [g] eam damnatam mox repudiaui. Quæro an causam dissidij præstitisse videar? Respondi. Cùm per legem Iuliam huiusmodi vxorem retinere prohibearis [h]:non videri causam te dissidij præstitisse palã est. Quare ita ius tractabitur,quasi culpa mulieris facto diuortio [i].

Vlpianus. LEX XII.

HÆc verba legis, Ne quis post hac [k] stuprum adulteriúmve facito sciẽs dolo malo [l]:& ad eum qui suasit, & ad eum qui stuprum vel adulterium intulit, pertinent.

I dem. LEX XIII.

SI vxor nõ fuerit in adulterio [m] † concubina [n] tamen fuerit: iure quidem mariti accusare eam non poterit,quæ vxor non fuerit: iure tamẽ extranei accusationẽ [o] instituere non prohibetur: si modò [p] ea sit quæ in concubinatum se dando,matronæ nomen non amisit,vt puta quæ patroni concubina [q] fuit. Planè siue iusta [r] vxor fuerit,siue iniusta: accusationem instituere vir potest. Nam vt Sextus Cæcilius ait,hæc lex ad omnia matrimonia pertinet.& illud Homericum affert, ἦ μοῦνοι φιλέουσ' ἀλόχους μερόπων ἀνθρώπων Ἀτρεΐδαι. ✻ Nec enim soli(inquit)Atridæ [s] vxores suas amant. ¶ Sed & in ea vxore potest maritus adulteriũ vindicare [t], quę vulgaris [v] fuerit: quàuis si vidua esset,impunè in eam stuprũ committeretur. ¶ Diuus Verus & Anto.rescripserunt etiam in spõsam hoc idem vindicandum [x]:quia neque matrimonium qualecunq;, neque spem matrimonij violare permittitur. ¶ Sed si ea sit mulier, cum qua incestum cõmissum est, vel ea quę quamuis vxoris animo haberetur, vxor tamen [y] esse non potest: dicendum est iure mariti accusari [z] eam non posse:iure extranei [a] posse.

¶ *Nemo iure ab alio uirtutem exigere conatur, quam ipse non habet iuxta illud Iuuena. Nil Iudæus Iudæo:nil Catilina Cethego.Et turpe est doctori cum culpa redarguit ipsum.h.d.*

¶ Iudex adulterij ante oculos habere debet & inquirere, an maritus pudicè viuens mulieri quoq; bonos mores colendi author fue-

SI vxor.] CASVS. Patronus habebat libertam suam in concubinam.Titius iacuit cũ ea:dicitur quòd patronus potest eam accusare de stupro tanquã extraneus,nõ vt vir,cũ nõ sit vir.Secun- 70 dò dicit.habebas vxorem bonam vel malam.ipsa iacuit cum scholari.competit tibi accusatio adulterij.non enim soli Atridæ vxores suas amãt.& hoc est verum etiam si ipsa vxor sit meretrix. nam adulterium cõmmittit qui cum ea iacet.secus si esset vidua & meretrix. nam qui cum ea iacet,non committit stuprum : sed siquis iacet cum sponsa mea, stuprum committit: & de hoc potest accusari. si iacet cum concubina mea,possum eum de stupro accusare:non de adulterio,cùm vir non sim. Vltimò dicit.in causa adulterij cùm vir accusat vxorem suam de adulterio, debet iudex inspicere,an iste vir sit pudicus,an vero fuerit leno, & puniat eum. ¶ Siquis planè vxo- 80 rem.] Accuso vxorem meam de adulterio ob id,quòd antèquàm mihi esset nupta,iacuit cum scholari.dicitur quòd nõ audior. Idem & si tunc temporis fuerit concubina. Idem si filia mea nupsit alicui sine mea voluntate & posteà consensi illis nuptijs.nam cessat accusatio adulterij ob præcedens factum. Vltimò dicit aliquis iacuit cũ vxore mea capta ab hostibus.possum eam reuersam ab hostibus de adulterio accusare, nisi per vim hostium illud passa fuit. ¶ Si minor.] Minorem duodecim annis desponsaui, & eam in domum meam duxi. ista iacuit cum scholari.posteà facta maior duodecim annis est:& sic vxor mea esse cœpit.volo eam de adulterio accusare commisso ab ea intra minorem ętatem.dicitur quòd non audior: sed de stupro possum eam accusare.Secundò dicit:cum vxore mea iacuit scholaris.eandem repudio:& aliquo tempore elapso eandem reduco in vxorem. dicitur quòd amodò nõ possum eam de adulterio prius commisso 10 accusare.& redditur ratio in litera. Vltimò dicit:quandam puellam accepi in vxorẽ: nunc volo eam de stupro accusare quod cõmisit antequàm esset mihi nupta. dicitur quòd non audior: & redditur in litera ratio.Fran.
20
m ¶ In adulterio.] i.stupro. adulterium enim propriè esse nõ potest : vt suprà eodẽ l.inter liberas.§.j.alij contrà.
n ¶ Concubina.] Non fecit stuprum cũ erat vxor, sed cùm 30 erat concubina.
o ¶ Accusationem.] s.stupri:sed alij.i.adulterij.& adde quod dicitur.C.eo.l.si ea.&.l. quæ adulterium.item & quod est.§.de concubi.l.j.in princip.& §. cum attilicino.& l. in concubinatu.& 40 j.eod.§.diuus.&.§. siquis vxorem.
p ¶ Si modò.] aliâs si modo.&.j.est non. aliâs si non:& deest infra non.
q ¶ Concubina.] hæc non amisit honorem matronæ:vt arg. §.de ritu nup.l.stuprũ.
50 r ¶ Iusta.] i.bona. & iniusta id est mala [a]: vxor tamen.vel dic in iusta : quia erat talis quæ impunè poterat dimitti:ad quod est.C. de repu.l.consensu.& de sponsa.l.mulier.§. his quoque.vel dic in sta id est legitima : in- 60 iusta id est non legitima:vt quia de facto erat vxor, iure tamen prohibita : vt.j.§. diuus.in fin. & argu.§. ad Sylla. siquis in gradu.§.siquis codicillos.Accursius.
s ¶ Inquit Atridæ.] i.nobilissimi:sic dicti à genere.imò etiam paruũ:vel id est legitimi viri secundum H.vnde Virgilius.Coniuge prę repta,nec solos tangit atridas.Iste dolor solisque &c. Accursius.
70 t ¶ Vindicare.] iure extranei:non iure mariti:vt.j. codem marito.in fin.& argu.j.proxi.§.
v ¶ Vulgaris.] hoc est contrà.C.eo.l.qui adulterium.&.l. si ea.Solneutra erat ibi vxor:hîc sic:& ideo ibi adulterium pro stupro dicitur.Sed alij dicunt hîc verè meretrix.in.l.quæ adulterium.præsumptiue,vt quia vinũ propinabat,vel dic hîc de ea quæ definit esse vulgaris,& accepit virum.secus si vidua remansisset vel vulgaris.nam impunè stuprum &c.Item ita hîc delictum remanere impunitum. & sic est arg.contra suprà ad leg. Aquil.l.ita vulneratus. ADDITIO. Dic secundum Bart. quòd propter vilitatem vitæ,delictum 80 hîc habetur pro non facto.
x ¶ Vindicandum.] iure viri:si modo vxor esse poterit:aliâs nõ de adulterio,sed de stupro,quasi sponsam:vt.j.ea.l.§.si minor.&.C. e.l.propter.vel dic vt ibi.Item contra.§.eod.l.miles.§.quærebatur. Solu.vt ibi.item facit.§.de iniur.l.item apud.§.sponsum.
y ¶ Tamen.] alia causa quàm consanguinitatis.
z ¶ Accusari.] de adulterio.
a ¶ Iure extranei.] non iure mariti:vt.j.e.§.si.&.§.e.in prin.

† Aliâs,in adulterio deprehẽsã.

✻ Alci. lib. pter.ij.hoc ipso tihanc nobis lacunam opplevit indicauit.& locũ Budęus in annota. posterio. hoc ipso tit.

a Errat hic toto cęlo accursi⁹ Pro in tu vide Bud. in annota. posterio.hic.

Videtur

a ❡ Videtur.] vt.ſ. de pu. iudi.l.is qui.& de edē.ſi quis.§.ꝓhibet.
b ❡ Non exhibeat.] committendo lenocinium.& dic ꝙ poſtquàm eſt recepta inter reos:& ſic non extinguitur accuſatio adulterij:ſed vterque punitur:ſecus ſi ante:vt.ſ.eo.l.j.§.qui hoc dicit.&.§. ſi publico.contra. Alij dicunt,ꝙ hîc etiam ante lit. conteſt.obijcitur.& quod dicit virum dānare,exponūt alio accuſante,non viro:vel etiam viro non vt viro: vt ibi:ſed extranei iure,vt hîc.
c ❡ Inter vtroſque.] hoc aliquando fit.ſ. ſi ante litis conteſtat. obijcit:arg.ſ.ſol.mat. l.viro.& de compēſa. l. ſi ambo.in princi.& de dolo.l.ſi duo.& de eo per quem factum erit.l.ſi.§.j.
d ❡ Non poterit.] nec iure extranei: vt.ꝗ.eo.l.ſi.
e ❡ Non cùm.] aliâs non cùm:& aliâs antè quā ei nupta eſſet.
f ❡ In concubina.] vt ſi aliquis habeat cōcubinam,& alius eam violet,licet celebretur poſteà matrimonium inter concubinam & amaſium:nō tamen accuſari poterit de adulterio violator ſed iure extranei:vt.ſ. in princi.l. niſi. quia eam approbat. vt in fi.huius legis.
g ❡ In filiafamiliâs.] Sic pone,quòd filiafami. nupſerat ſine conſenſu patris:vnde cùm matrimoniū non valeret:vt inſtit. de nupt.in princi.nec adulterij accuſatio locum habet.Accur.
h ❡ Viri.] contrà videbatur:quia non eſt vxor:vt ī aut.de nup. §.ſed etiam captiuitatis.& ſolu.matrimo.l. ſi quis ſic.
i ❡ Damnetur.] vt. C.eo.l. fœdiſsimæ. & ꝗ.vim paſſam.&.ſ. de poſtu.l.j.§. remouetur.Accurſius.

rit. Periniquū enim videtur[a] eſſe vt pudicitiam vir ab vxore exigat, quam ipſe non exhibeat[b]. Quæ res etiam poteſt virum damnare: non rem ob compenſationem mutui criminis inter vtroſque[c] communicare. ❡ Si quis vxorem ſuam velit accuſare, dicatque eam adulterium commiſiſſe antè, quā ſibi nuberet:iure viri accuſationē inſtituere non poterit[d]:quia non cùm[e] ei nupta eſt,adulterium cōmiſit. Quod & in concubina[f] dici poteſt,quam vxorē quis poſteà habuit:vel in filiafamiliâs[g] cuius cōiunctioni pater poſteà cōſenſit.

❡ *Non coinquinatur corpus niſi de conſenſu mentis.hoc dicit.*

❡ Si quis planè vxorem ſuam cū apud hoſtes eſſet,adulterium commiſiſſe arguat, benigniùs dicetur poſſe eam accuſare iure viri[h]:ſed ita demum adulterium maritus vindicabit, ſi vim hoſtium paſſa non eſſet. Cæterùm quæ vim patitur: non eſt in ea cauſa vt adulterij vel ſtupri damnetur[i]. ❡ Si minor duodecim annis in domum deducta,adulterium commiſerit: mox apud eum ætatem exceſſerit, cœperitque eſſe vxor:non poterit iure viri accuſari ex eo adulterio, quod in minori ætate antequam nupta eſſet commiſit:ſed quaſi ſpōſa[k] poterit accuſari ex reſcripto diui Seueri,qđ ſuprà[l] relatum eſt.

❡ *Quod approbo.non reprobo.hoc dicit uſque in finem legis.*

k ❡ Sponſa.] nam poteſt eſſe ſponſa licet non vxor à ſeptem annis.vt.ſ.de ſpon.l.in ſponſalibus.
l ❡ Quod ſuprà.] in.§.diuus.
m ❡ Eam.] vt.ꝗ.eo.l.quæſitum.in fin.&.ſ.rerum amo.l. fin. &.C.de teſt.l.ſi quis.&.ſ.nau.cau.l.penul.§.fi.&.ſ.de ędil.edic.l.quod ſi nolit.§.in factum.Sed argu.contrà.ſ.manda.l.qui mutuam.§.non ideo. & de nego.geſt.l.Pomponius.&.ſ.l.j.§.qui hoc.Accurſius.
Is cuius.] CASVS. Qui opem præſtitit:item qui dolum commiſit vt ſcholaris vel fœmina in adulterio ſit inuenta,& ſe pecunia redimat:tanquam leno punitur. Secundò dicit:ſubieci quemdā ſcholarem in camera mea,vt ſic eum inueniam cum vxore mea:& hoc feci cauſa eam infamandi.dicitur, quod ego punior: & etiam ipſa.& dic de hoc vt in glo.domini mei.Accur.Tertiò dicit. vir vel pater mulieris poteſt primò accuſare adulteram:& hoc intra ſexaginta dies:nec aliquis alius interim admittitur:ſed poſt ſic. Quartò dicit.qui iure mariti accuſat:ſi committat calumniam, punitur: & hoc declara:vt in gloſ.domini mei.Accurſius. quæ incipit maritus &c.Franciſcus Accurſius.
n ❡ Is cuius.] hoc expone vt.ſ.de fur.l.in furti.§.ope.&.§.recte.& facit.ſ.eo.hæc verba.
o ❡ Ea pœna.] ergo adulterij:vt.ſ. qui domum.ergo gladij:vt C.eo.l.quamuis. & facit quòd æqualiter teneātur.C.de accu.l.non ideo.& de dolo.l.& elegāter.§.ſi quadrupes.& ſuprà de iniur.ſed ſi vnius.§.ſi iuſſu.&.ꝗ.de iure fiſ.l.j.§.diuus pius.
p ❡ Et vir.] quia ſuaſit:vt.ſ.hæc verba.
q ❡ Tenentur.] hæc videtur ex ſola deprehenſione damnata:vt.ſ. de ritu nup.palàm.§.qui in adulterio. vel illud quò ad prohibitionem nuptiarum cum prædictis in dignitate.

r ❡ Ex ſenatuſconſulto.] cuius nomen non habemus.
s ❡ Vel patri.] Imò pater non:vt.ꝗ.eodem.l.nec in ea.§.j.Solu[o]. vt ibi.Accurſius.
t ❡ Neutrius.] nec patris nec viri:ſed de iuſto accuſatore cōſtituetur:& poterit eſſe quòd etiam vir vel pater præferatur: vt ſuprà eodem.l.ij.§.fin. & facit ſupra eodem.l.iiij.&.C.eodem.l.iure.&.l. quamuis.

❡ Sed & ſi qua† repudiata,mox reducta ſit,non quaſi eodem matrimonio durante,ſed quaſi alio interpoſito: videndum eſt an ex eo delicto qđ in priore matrimonio admiſit, accuſari poſsit. Et puto non poſſe. Aboleuit enim prioris matrimonij delicta reducendo eā. Idem dicendum eſt, ſi ſtupri velit accuſare eam[m] quam poſteà duxit vxorem. ſero enim accuſat mores, quos vxorem ducēdo probauerit.

Scæuola. LEX XIIII.

Is cuius[n] ope & conſilio dolo malo factum eſt,vt vir fœminá ve in adulterio deprehenſi, pecunia,aliá ve qua pactione ſe redimerent:eadem pœna[o] dánantur,quę conſtituta eſt in eos qui lenocinij crimine damnantur. ❡ Si vir infamandæ vxoris ſuæ cauſa adulterū ſubiecerit,vt ipſe deprehenderet: & mulier & vir[p] adulterij crimine tenētur[q]. ❡ Ex ſenatuſconſulto[r] de ea re facto, marito primū, vel patri[s] eam filiam quam in poteſtate habet,intra dies ſexaginta diuortij accuſare permittitur:nec vlli alij intra id tempus agendi poteſtas datur. vltra eos dies neutrius[t] voluntas expectatur. ❡ Iure mariti qui accuſant:calumniæ periculum non euitant[v].

❡ *Quando duo habent æquale ius, & eſt locus præoccupationi:ſi unus eſt impeditus,impeditur ſocius.Bartol.*

Vlpianus. LEX XV.

SI maritus ſit in magiſtratu:

† Not. qđ ſemel eſt approbatum, ammodo non poteſt reprobari. cōcor. tex. in cano. in iſtis.iiij. diſtin. tex. in cano. dilectiſſimi viij q.ij.in can. horrendus. xxxij. q.v.

v ❡ Non euitant.] Maritus habet quędā præcipua iura in accuſando. Primum quia habet.lx. dies quibus præfertur alijs:vt ſuprà proxi.§.Item ſine metu calumniæ.Item ex ſola ſuſpicione. Item ſecundum P.ſine inſcriptione ſeu libello: vt.C. eodē.l. quamuis.ij.ſed in hoc vlti.dic vt ibi not.hęc eadem habet pater, præterquàm quia vir ei præfertur niſi colludat, vel ſit infamis: vt.ſ.proxi.§.&.ſ. eo. l.ij.§.fina. & præterquàm quia non accuſat ex ſola ſuſpicione ſine libello:quod viro licet,ſecundū quoſdam. Sunt & alij qui habent aliqua de prędictis: ſcilicet quòd anteponātur alijs:ſed cætera non habent:vt colligitur.ſ. proxi.§. &.C.eo.l. quamuis. Item in eo quòd hîc dicitur,ſine metu talionis hos accuſare non poſſe, eſt contrà. C.eodem.l. quamuis. &.l.iure mariti.in fin. &.ꝗ.l.proxi.§. lex Iulia.ī fi.§.&.ſ.de mino. l.auxiliū.ī prī. Sol.ſi euidēs calumnia eſt, obtinet qđ hîc aliâs ꝙ in contrarijs: argu.ſ. de peti.hæred.l.poſtquàm.in fin.& .C. qui accuſa.non poſ.l.ij.in fin.&.C.de admi.tu.l. non eſt.&.C. de ijs q. vt ind.l.tutorem. vel ille in viro:hîc in patre,& alijs iure mariti accuſantibus:vt ar.ꝗ.eo. pater. & ſecundum hoc dic non euitant ſcilicet quandoque. Vel dic,non euitant ſi probentur calumniari:non autem præſumuntur eo ipſo quòd non probant:vt in contrarijs,ſecundum Io.vel refert accuſet vir vel pater intra ſexaginta dies:& ſic euitant.an poſt:& tunc non. Et ſecundum hoc dices,accuſant:id eſt accuſare ſolent. Accurſius.

Maritus in accuſando plura precipua habet.

Si maritus.] CASVS. Vxor Titij qui erat magiſtratus alicuius ciuitatis,iacuit cum ſcholari.dicitur quòd pater huius fœminæ non poteſt interim accuſare,donec Titius ſit in magiſtratu:& interim non currunt ſexaginta dies patri. ❡ Legis Iuliæ.] Non poteſt accuſari de adulterio,qui cauſa reipublicæ abeſt ſine detrectatione id eſt quinō dedit operā vt abeſſet cauſa euitādę accuſationis. Itē pręſens nō accuſatur quādoq; de adulterio:vt ſi oportet eū vigilare circa cuſtodiam turris vel caſtri. Vltimò dicit: Bononienſis quidam erat abſens cauſa reipublicæ: puta in ciuitate Neapolitana: vbi nunc eſt Papa Alexander. quarto ibi commiſit adulterium. dicitur quòd ibi poteſt accuſari: niſi ſit talis perſona, quæ non poſsit ſub præſide conueniri. quod declara vt in gloſ. domini mei Accurſius. ❡ Si negauerint.] Si pater fœminæ quæ iacuit cum ſcholari, & vir eiuſdem dicit ſe nolle accuſare de adulterio: ſtatim currunt tempora extraneis accuſare volentibus: & pater & vir amodo accuſare non poſſunt. ❡ Lex Iulia.] Minor vigintiquinque annis non poteſt de adulterio accuſare, niſi ſuum matrimonium vindicare velit: vt vxorem ſuam, item eum qui iacuit cum ea, accuſare poterit,licet ſit minor vigintiquinque annis. & hoc caſu cùm admittitur ad accuſandum minor, non facilè de calumnia damnatur.& quod dixi regulariter minorem non accuſare,intelligo minorem etiam ſi vigintiquinque an.ſit, nondum

tamen eos compleuerat. ¶ Præscriptiones.] Præscriptiones siue ex ceptiones quæ obijciuntur accusantibus de adulterio vt non admittantur ad accusat. vt est ista, quia minor est accusans, vel similis: vt.§.proximè habuisti notantum: debent opponi antequam nomen accusati sit receptum inter reos, non post. Secundò dicit. volo accusare quandam viduam de adulterio quod cōmisit cùm erat nupta. dicitur. quòd est in mea 10 electione velim ab ea incipere, an ab adultero: sed simul vtrunque accusare non possum: & accusatio facta de vtroque irritatur, & interim incipere possum à quo volo. Tertiò dicit: inueni vxorem meā cum scholari. repudiaui vxorem, & ei denunciaui ne nubat alij. possum & ab ea incipere si volo: & dicit qualiter sit denunciandum Quartò dicit. pone qd' non denunciaui, libellum, tamen accusationes de ea dederam antequàm ipsa alij nuberet, & hoc scito ipsa nupsit. dicitur quòd nunquam ab ipsa incipiam hoc casu. Quintò dicit: denunciaui ei ne nuberet, cùm velim eā de adulterio accusare: nec dixi pro quo adulterio: nec quando factō. dicitur quòd satis est. vnde si ipsa amodò nupsit, possum ab ea incipere. sed si speci fico in denunciatione de quo adulterio velim eam accusare, vt de eo quod commisit cum Titio: nunc volo eam accusare de adulterio cum Caio commisso: cùm iam alij nupta sit. dicitur quod non prodest mihi denunciatio. Sextò dicit, quò per procuratorē potest fieri denunciatio, & per seruum. & hoc dicit hîc. §. cum. l. seq. & parte tertij vsque ad. §. quæritur. vbi dicitur, quòd vnus potest adulterum accusare: alius adulteram. mulier tamen si est prius nupta ante denunciationem sibi factam, non potest accusari priusquàm adulter: sed prius accusatio facta de adultero expediri debet: 60 & si absoluitur adulter, ipsa amodò non accusatur. si autem condemnatur, non præiudicat mulieri, sed accusatio eius fiet. Sed pone, quòd adulter decessit ante accusationem de eo factam, vel post accusat. ante condemna. dicitur quòd statim adultera potest accusari. idem si adulter sit relegatus. Sed pone, quòd tempore quo accusaui adulterum, adultera non erat nupta. dicitur, quòd bene potest ipsa accusari non obstante absolut. adulteri hoc casu. Vltimò dicit. absoluto adultero, adultera nupta non potest accusari ab eodem qui accusauerat adulterum: nec ab alio: etiam si adulter per collusionem sit absolutus. sed si adultera desijt esse nupta: potest & ipsa 70 accusari etiam absoluto adultero. & h. h. d. hic. §. cum duabus legibus sequentibus. Fran. Accursius.

potest præueniri à patre [a]: atquin [b] nō oportet. Et putat Pomponius debere dici, quoad maritus magistratum gerit, patris quoque accusationem impediendam ne surripiatur marito ius, quod cū eo æquale habet [c]. Igitur non cedent sexaginta dies patri cùm accusare non potest [d].

¶ Qui reipu. causa absunt sine fraude, nō vt accusationem criminis euitent: non possunt interim accusari adulterij: secus est in militibus, qui sunt in eadem prouincia. Item quis debet puniri in ea prouincia in qua adulterium commisit: nisi esset talis persona in quam præses prouinciæ non habet iurisdictionem. h. d. vsque ad. §. si negauerint. Bar.

¶ Legis Iuliæ de adulterijs capite septimo ita cauetur, Ne quis inter reos referat eum, qui tunc sine detrectatione [e] reipublicæ causa aberit. Neque enim æquum visum est, absentes reipublicæ causa, inter reos referri, dū reipublicæ [f] operantur. Necessariò dicitur * sine detrectatione. Ceterùm si quis euitandi criminis sui causa id egerit, vt reipublicæ causa abesset: nihil illi cōmentum hoc proficiet. Quòd si quis præsens sit, vice tamen absentis habetur, vt puta qui in villis vel * vrbanis castris militat [g]: dicendum est deferri [h] hunc posse. neque enim laborare habet [i], vt se repræsentet. ¶ Et generaliter dicendm est eorum demū absentiam excusatā esse, qui in alia prouincia reipublicæ causa absunt, quàm in ea in qua deferūtur. Proinde si quis in ea prouincia in qua agit, adulterium commiserit: vindicari & accusari poterit: nisi sit ea persona quæ ad præsidis cognitionem [k] non pertinet.

¶ Renunciante aliquo iuri suo, non immeritò sequens admittitur: nec erit renuncianti regressus ad id, cui renunciandum putauit. hoc dicit.

¶ Si negauerint se pater & maritus accusaturos intra diem sexagesimum: an statim incipient ipsa tempora extraneo cedere? Et primùm Pomponius putat admitti ad accusationem extraneum posse statim atq; negauerint, cui assentiendum [l] puto. Fortius enim dicitur eum qui se negauerit acturum, posteà non audiendum [m].

¶ Minor non potest accusare de adulterio nisi de commisso cum uxore sua: & in eo de facili calumnia non præsumitur. Bart.

¶ Lex Iulia de adulterijs specialiter [n] quosdam adulterij accusare prohibet: vt minores annis [o] vigintiquinque. Nec enim visus est idoneus accusator, qui non dum robustæ ætatis est. Quod ita verum est, si non matrimonij sui iniuriam exequatur. Cæterùm si suum matrimoniū vindicare velit: quāuis iure extranei [p] ad accusationē veniat, tamen audietur [q].

*Budæus legit q tūc sine detractione reipu. causa aberit.

*De castris prætorianis Budæus intelligendū putat.

a ¶ A patre.] mero iure. vel lege interrogatiuè. Et no. quòd maritus repellitur dum est in magistratu. cui est contrà. j. eo. §. lex Iulia. ibi, nec enim. Solu. vt ibi. Item eidem contra. §. de accu. hi tamen. in princ. Sol. excipe illos qui sunt in magistratu: cùm etiam in ciuili par cifsimè ius dicatur: vt. §. de of. præ. l. senatuscon. Item si dicas eum esse in tali magistratu vt nō possit vocari in ius sine pœna: vt. §. de in ius vo. l. ij.

b ¶ At quin.] pro sed certè: & corrigit.

80 c ¶ Aequale habet] quò ad aliqua inæquale: vt. §. proxi. §. fi.

d ¶ Non potest.] vt. §. si maritus. in prin. & l. ij. §. fi. & l. seq.

e ¶ Detrectatione.] & facit. §. quibus ex caus. ma. l. iiij. & v. & j. de re mili. l. fi. & §. de accu. l. hos accusare. circa prin. & arg. §. de testi. l. inuiti. secus autem si aliàs abest: quia potest recipi inter reos: vt. C. eo. l. adulteram. quæ receptio fit post litem contesta. sed an accusari possit absens? Respon. sic: vt. C. de exhiben. reis. l. pe. §. ex longinquo. sed non vt procedatur: vt. C. de accusat. absentem. & C. eo. l. si quondam.

f ¶ Reipublicæ.] non data opera.

g ¶ Castris militat.] vt. §. quibus ex cau. maio. l. vt sunt. & l. milites & l. qui mittuntur. §. sed & in vrbanis. & l. ij. qui.

h ¶ Deferri.] id est accusari.

i ¶ Habet.] scilicet accusatus.

k ¶ Cognitionem.] vt. C. si quacunq; præ. 10 po. l. j. vel pone ꝙ habet priuilegium indultum à principe vt sub illo præside nō teneatur respondere: vt C. de veteranis. l. fi. in fi. lib. xij. sed hoc hodie non valeret, nisi esset dictum non obstante auth. qua in prouincia. Vel tertiò pone exemplum in milite armato. ad quod. C. vbi quis decu. vel co. l. ij. & C. quib. cau. mi no. so. præ. l. j. sed tūc obstat. §. de custo. reo. l. non dubium. vbi saltem est cognitio præsidis. Sed dices ibi in 30 milite interim secundum quosdam, si velis hanc expositionē tueri. sed nō placet: cùm graue delictum sit adulterium: vt. j. de re mili. l. iij. in prin. & §. de accu. l. fi.

l ¶ Assentiendum puto.] vt. C. qui ad- 40 mit. ad bo. pos. l. fina. cum suis concordan.

m ¶ Non audiendum.] cum ista concordant. C. ad Turpil. l. quāuis. & j. ad Turpil. qui destitit. & l. in senatus. §. si propter. in fi. § & §. de inoffic. 50 test. l. Papinianus. §. ij. & j. ad. l. Iul. de vi pub. l. qui cœtu. §. ij. & C. de pet. hære. l. sicut. & de ædil. edic. quæritur. §. si venditor. & de iud. l. sed etsi susceperit. in princ. & C. qui accu. non pos. l. accusationem. & de pac. l. postquàm & de condi. infer. l. fi. & §. quis or. in bo. pos. serue. si cohæredi. & C. de rebus cre. l. si quis. Sed contrà. C. de transac. transigere. Sol. hîc nec transactio nec pactum est, sed repudiatio quædam illicita. Nam facit cū 60 incidere in turp. accusatio erat instituta. aliàs non incidit: vt. C. ad Turpil. l. i. & est ratio: quia per negationem videtur confiteri se non habere ius: vt. C. de fi. instr. l. si aduersarius. quod nō fit per trāsactionem ex parte transigentis. vel dic, quòd non tenet trāsactio vel pactio: vt ibi: ipse tamen qui fecit, non potest contrauenire: vt ar. §. de serui. rusti. prædio. per fundum quę non placet. Item contrà. §. de sepul. vio. l. iij. §. fi is. So. ibi distulit, hîc destitit. Vel verius hæc secūdum illam: quia hîc iam ab alio erat accusatio cepta quando pater vult accusare de nouo: aliàs auditur pater: vt ibi. Vel secundum Io. dic etiam patrem interim non audiri antequàm lis ab alio conteste- 70 tur: & sic speciale in adulterio. In alijs enim criminibus, & idem ipse qui remisit auditur: vt in contrario: vt. §. de pac. siuus. §. itē nec experiar. & l. iurisiurandi. §. si pacificar. secundū eum. sed contrà se facit. j. ad Turp. l. qui destitit. Sed ipse respondet, quòd ibi iam cœpta accusatio deferitur, hîc incipienda. vel potest dici, quòd ibi in crimine in quo licet transigi vel pacisci. hîc non. vel ibi ab alio iam erat lis cōtestata. Et eisdem modis potest respōderi ad has duas qui bus dicitur eundē non audiri. s. C. ad turpil. l. quāuis. & j. ad Turp. l. in senatus. §. si propter & etiā. C. qui accu. non pos. l. accusationem. Item contra hoc responsum. j. de app. l. si quis libellos. sed ibi iusta, 80 hîc iniusta est pœnitentia. & eo modo respondetur. §. de colla. bo. l. nonnunquam in prin.

n ¶ Specialiter.] quā in alijs accusationibus admittiť minor, etsi nō prosequatur suā iniuriā: nō pupillus: vt. §. de acc. l. q accusare. Acc.

o ¶ Minores.] xxv. an. secus in testificatione: vt. §. de testi. l. testib'.

p ¶ Extranei.] puta post sexaginta dies.

q ¶ Tamen audietur.] cum authoritate curatoris: vt. C. de autho. præstā. l. clarū & §. de acc. l. ij. & l. qui accusare. & l. hi tamē in prin. Obijcitur.

a Concor. tex. in ca. si episcopus l. dist. & in c. apostolus lxxxj. di. & in c. tuæ discretioni. et ibi no. per nor. & quę ad eum ad didi in verbo in magnis criminibus. nu. j. extra de pœnis.

Nec enim vlla præſcriptio obijcitur[a] ſuam iniuriam vindicāti. Sanè ſi iuuenili facilitate ductus, vel etiam feruore ætatis accenſus ad accuſationē proſilijt: accuſanti ei non facile[b] calumniæ pœna irrogabitur. ¶ Minorē vigintiquinq; annis etiā eum accipimus, qui annum vigeſimūquintum ætatis[c] agit[d]. ¶ Præſcriptiones quæ obijci ſolent[e] accuſantib⁹ adulterij, antè ſolent tractari[f], quàm qs inter reos recipiatur[g]. Cæterùm †poſteà quàm ſemel receptus eſt, nō poteſt prēſcriptionē obijcere. ¶ Si in viduitate mulier pſeuerat[h]: in accuſatoris eſt arbitrio, à quo velit incipere: vtrū ab adultero, an ab adultera. ¶ Si qs adulterū & adulteram ſimul detulerit, nihil agit[i]: poteritq́; quaſi neutrū detulerit[k], rurſus à quo velit initium facere: quia nihil prima delatione[l] agit.

¶ Diuiditur cum.l.ſequen. Primò ponit unum dictum. Secūdò circa illud format quinque quæſtiones per ordinem uſque ad.§. Quæritur. in.l. denunciaſſe. Barto.

Idem. **LEX XVI.**

QVi vxori repudium miſerit, poteſt denūciare[m] ne Seio nubat: & ſi denunciauerit, & ab ea incipere poteſt.

Idem. **LEX XVII.**

DEnunciaſſe † qualiter accipimus: vtrum ad iudicem, an verò ſimpliciter? Ego, etſi non denunciauit[n] ad iudicē: ſufficere credo ſi adulterij ſe acturum[o] denunciauerit. Quid ergo ſi nō quidem denūciauerit, verum libellos accuſatorios dederit ante quàm nuberet: eaque cùm id cognouiſſet, nupſit ne ignorās? Puto non videri[p] ei denunciatū: & idcirco nō poſſe accuſatorem ab ea incipere. Quid ergo ſi tantum denunciauit ne nuberet, ſed non addidit[q], quare? nū rectè nupſiſſe videat̄? Sed melius eſt illud ſequi, vt eius denunciatio videatur electionē accuſatori reſeruare, qui crimē[r] denunciauit. Omnino igit̄ ſi fecit adulterij criminis cōmemorationem in denūciatione: etſi iudicem non mōſtrauit[s]: magis putamus mulierem, quaſi denūciatio prēceſſerit, poſſe accuſari. Quid tamē ſi ſpecialiter eum cum quo adulteriū fecit, denunciatione cōplexus eſt, mox velit eam ex alterius perſona accuſare? Magis eſt, vt non debeat[t] audiri. neq; enim crimē quod denūciauit, obijcit. ¶ Sed & ſi per procuratorem denunciauerit, puto poſſe eū, ſi velit, accuſationē inſtituere, ſufficereq́; procuratoris denūciationē[v]. Ergo & ſi per actorē denunciauerit, id eſt, per ſeruum dominus denūciauerit: rata erit denunciatio.

¶ Licet unus non poßit adulterum & adulterā ſimul accuſare: ut ſuprà. e. l. ſi maritus. §. ulti. tamen duo poſſunt accuſare, unus adulterum, alter adulteram: item abſoluto reo mulier ultra non poterit accuſari: ſed ſi condemnetur reus, mulier propter hoc non erit condemnata. & reddit huius dicti elegantes rationes uſque ad. §. ulti. cæteræ duæ leges ſeq. planæ ſunt.

¶ Quæritur † an alius adulteram, alius adulterum poſtulare[x] poſsit: vt quāuis ab eodem ambo ſimul poſtulari non poſsint[y], à diuerſis tamen ſinguli poſsint? Sed nō abs re eſt[z] hoc probare, diuerſos accuſatores admitti poſſe, dum, ſi ante denunciationē nupſerit, prior mulier accuſari non poſsit. Expectabit igitur mulier ſententiam de adultero latā. Si abſolutus fuerit, mulier per eum vincet, nec vltrà[a] accuſari poteſt. Si condēnatus fuerit: mulier per eum non eſt condemnata[b], ſed aget cauſam ſuam: vt fortaſsis obtinere vel gratia vel iuſtitia vel legis auxilio[c] poſsit. Quid enim ſi adulter inimicitijs oppreſſus eſt, vel falſis argumentis, teſtibusq́; ſubornatis apud præſidem grauatus, qui aut noluit aut non potuit prouocare: mulier verò iudicem religioſum ſortita pudicitiam ſuā defendat[d]? ¶ Sed & ſi antequàm condemnetur.

Marcellus. **LEX XVIII.**

VEl antequàm cum eo agi potuerit[e].

a ¶ Obiicitur.] minoris ætatis de qua dixerat. Itē nec illa quæ non obijcitur maiori, vt lenocinij, poſtquàm eſſet inter reos recepta: vt ſ.l.ij.§.ſi publico. ſed aliæ quæ alijs opponuntur, etiā huic opponuntur, vt ꝙ ſit magiſtratus: vt.ſ.in princ.l. Item viginti an. vt. C. de fal. querela. Item quinquēnij & ſex menſium, & ſexaginta dierum: vt.j.e.l. mariti. &.l. quinquennium. Item ſecundū Al. qui habet duos reos delatos eodē tempore: vt. C. qui accu. nō poſ. l. cum rationibus. quod non placet: cùm ſuā iniuriā proſequatur: vt in.d.l. &.ſ. de accu.l. hos accuſare.§. lege. in fi. Item & aliæ ſunt quæ poſſunt opponi: vt not. C.e. ita nobis.

b ¶ Non facilè.] ſ.l. proxi. in fi. cōtra. ſol. vt ibi. & illa quæ fuerunt ibi cōtraria, hic concordant.

† Concor. text. in.l. ſi vxor.§.fi. ſ.e. iunctis ibi concor. traditis de iure cano.

c ¶ Aetatis.] i. cōpleuit. vel dic.i. inchoauit. & ſic non ſunt argumēta contraria gl.

d ¶ Agit.] ſic. ſ. de mino.l.iij.§. minorē. & ſ. de cōdi. & demon.l. nō putabam. ſed arg. contra.j. de mu. & ho.l. ad rēpublicā. &.ſ. ad Treb.l. qui filium.§.j.

e ¶ Obiici ſolent.] q̄ iſtæ ſint, dixi.ſ. pxi.§. & ex illis apparet, quę dilatoriæ, quæ peremptoriæ ſint.

f ¶ Tractari.] hoc de dilatorijs fortè verū eſt: vt ſi dicat nupta, ab adultero incipiēdū eſt: vt.ſ.e.l.ij. in prin. ſecus in peremptorijs: vt in ciuili cauſa: vt C. ſen. reſcin. nō poſſe.l. peremptorias. & facit. C. de procur.l. ita demum. Sed cōtrà.ſ.e.l.ij.§. ſi publico. in fin. §. ſed ibi ſpeciale in lenocinio, vt tantum in princ. opponatur: licet ſit perēptoria. Alij dicunt in criminalibus etiā peremptorias opponi in prin. quod dic vt no.ſ.e.l.ij.§. ſi publica. Accur.

† Iſte text. eſt notādus ad hoc, ꝙ vbi requiritur denunciatio ad alium finem quā ſciendi aliquid, ſem perfieri debet etiā ſcienti: non autē ſolū ignorāti. Bolo.

g ¶ Recipiatur.] qđ fit poſt lit. cōteſt. vt. C. eo.l. adulteram.

h ¶ Perſeuerat.] facit ſ.e.l. nuptam. &.l.ij. in princ. &.l. miles.§. volenti.

i ¶ Nihil agit.] ſed quātum ad abolitionem aliquid agit: vt.j. vim paſſam.§. pe. &.j. ad Turpil.l.j.§. accuſationē. & ar. de ſer. vrb. præ. per fundum. & facit. C.e.l. reos.

k ¶ Detulerit.] facit j. de decu.l. Imperatores.§. fin. &.ſ. de ædili. edic. bouem.§. fi. & de oper. liber.l.ij. Accur.

l ¶ Delatione.] id eſt accuſatione.

m QVi vxori.] Denunciare. ſic.ſ. de eden.l. quædam.§. ſed ſi ante. &. C.e. ſi dum. &.l. ita. &.j.l. proxi.

n DEnunciaſſe.] Etſi non denuntiauit. vel præcedētibus vel ſequentibus iunge. & facit.ſ.l. proxi. cum ſuis concordan. & ſuprà ad legem Aquil.l. qui foueas. &. C. de anna. excep. vt perfectius. &.j.e. vim paſſam.§. nupta. &.j.§. quid ergo. &.ſ. manda. ſi hominem. & de ſolu. ſi quis ſeruos.§. fi. &.l. aliud. in fi. & de curat. fur. conſilio. in fi. Sed arg. contrà in aut. de hæredi. & falci.§. his igitur. ibi, ex decreto iud. &c. & hæc valent ad proteſtationem.

o ¶ Acturum.] id eſt accuſaturum.

p ¶ Non videri.] arg. contrà.ſ. de admini. tut.l. quidam.§. ex quo. & de peti. hære. item veniunt.§. quid ergo.

q ¶ Nō addidit quare.] quia nō dixit pro quo delicto, nec pro quo adulterio. & ſic not. admitti denūciationē ſine cauſa: ſicut ſ. ad Trebel.l. quia. & l. ſed ſi alio. &.ſ. de ſuſpec. tuto.l. hę enim. & de iudic. ſolemus. ſed argu. contrà. ſuprà de actio. empt.l.j. in fine.

Denunciatio quando que ſine cā admittitur.

ADDITIO. Dic quòd hæc denunciatio eſt de ſubſtātia, ſecundum Bar. hîc.

r ¶ Qui crimen.] id eſt criminis memoriā habuit. Accur.

s ¶ Non monſtrauerit.] vt de oper. noui nun.l.j.§.ij.

t ¶ Non debeat.] quia expreſſa nocent. ſic.ſ. de iudi.l. non à iudice.§. fi. &. C. de eden. edita. & de procura.l. maritus. in fi. arg. contrà.j. de appel. ſcio.

Expreſſa quandoque nocent.

v ¶ Denūciationē.] ad hoc quòd per aliū: vt.ſ. pro ſocio.l. actione.§. renūciare. & ſi menſor fal. mo. dixe.l.j.§. fina. & de peti. hæredi. item veniunt.§. à quo. & de vſu. ſi quis ſolutioni. in fine. &.l. mora. in princ. &. C. de preci. impe. offe.l. vniuerſis. Accur.

† Probatur hîc ꝙ vbi eſt cōnexitas reſpectu eiuſdem delicti: ſententia contra vnū nō prędicat alteri. concor. tex. in.c. ſignificaſti. de adult. & vide gl. in.c.j.§. item placuit in verbo ordo. de colla. in prag. ſanct.

x ¶ Poſtulare.] i. accuſare. Accur.

y ¶ Poſtulari non poſsint.] C.e.l. reos. Accur.

z ¶ Sed non abs re eſt.] id eſt abſurdum.

a ¶ Nec vltra.] id eſt niſi deſinat eſſe nupta: vt infrà eodem.l. adulter. in fi. & not. quòd res inter alios acta, alij prodeſt: non nocet. quod not. plenè vt. C. quibus res iudi. non nocet.l.ij. & facit ſ. nau. cau.l. licet.§. fi. &. C. de procura.l. non eo. &.ſ. de liber. cauſ.l. ſi vſumfructum.§. finali.

b ¶ Condemnata.] ſcilicet ideo: vt. C. eodem.l. & ſi crimine.

c ¶ Auxilio.] vt præſcriptione temporis à lege indulta: qua etiam adulter vti potuit: ſed non fuit vſus: vel quia crimen ei mulieri ſupplicanti eſt remiſſum: vt. C. de precibus impera. offer. reſcripta. vel quia accuſator ex perſona ſua poterat repelli.

d ¶ Defendat.] quod cùm contingit: quæro an proficiat adultero iam damnato? Reſpon. non, vt ſuprà de liber. cau.l. ſi pariter. in fi. &.l. duobus. & infrà de appellatio. ſi qui ſeparatim.§. fina. & ſuprà de inoffi. teſta. filio quidem.

e VEl agi.] potuerit. aliâs cœperit.

a Adulter.] Sine præscriptióe, scilicet illa vt ab adultero sit incipiendum: vt.C.e.l.crimen.

b ¶ Pœna alia.] vt relegationis vel similis.

c ¶ Adultera nupta.] aliàs secus: vt.§.l.denunciasse.§.quæritur.

d ¶ Nupta inuenitur.] post diuortium, & ante denunciationem. & facit.§.de aqua plu.arcen.l.quãquam.§.j.& de iurisdi. om.iudic.l.penulti.& ad Maced.l.j.§.rectè.

e ¶ Nupta.] post diuortium, & ante denũciationem.

f ¶ Omnes.] nisi prius de præuaricatione doceatur primi accusatoris: vt ar.j.e.cõstante.&.§.de diuer.præscri.l.inter quatuor.&.C.de ac.l.si quis.vel secundum Al.etiã cõuicto isto de præuaricatione, non poterit tamen statim istã accusare nisi ĩcipiat ab adultero, & eum accuset prius de adulterio.

† Iste text. ad hoc potest allega. ṛi, ꝙ deficiẽte caussa deficit effect⁹.

g ¶ Quãdiu.] Cessante causa &c.vt.C.de epis.& cler.l.generaliter.&.§.de ope.liber.planè.& de iniu.l.nec magistratibus. & in aut.de mona.§.si verò.&.j.de iure immu.l.semper.§.negotiatores.& in aut.de nup.§.& nõ permittimus. & de san.epis.§.sed neq; curialẽ.&.§.si seru⁹.&.§.de excus.tu.l.Geometræ. Item cõtrà.§.e.denunciasse.§.quęrit.Sol.vt ibi.Acc.

Patri.] C Asus. Pater adulterũ inuentũ cum filia sua quã habet in potestate potest occidere. si ergo hic pater nõ habet eã in potestate: nõ potest eã occidere: & per cõsequẽs nullus alius, vt qa hic pater filię sit in potestate sui patris. Itẽ nõ est vis: sit verus pater filiæ: siue adoptiuus. nam quilibet horũ põt occidere adulterũ inuentũ cũ filia quã habet in potestate. Scdò dicit. scholaris iacuit cum filia mea vidua. dicitur, ꝙ quilibet extraneus admittit ad accusationẽ stupri: nec ego pferor eis. Tertiò dicit: ille adulter potest occidi à patre puellæ, qui est inuentus cum ea in domo patris puellæ vel in habi.patris puellæ vel in domo generi. Itẽ hic pater puellæ potest adulterum contumelijs afficere. & bene dico, quòd pater puellæ potest occidere adulterum & filiam adulteratam: non autem vir fœminæ adulteratæ potest hoc facere: cùm paternus furor refrenetur quandoque vt non occidat: non sic viri furor. & ille demum adulter occidi potest à patre puellæ, qui est inuentus cum ipsa puella in ipsis rebus veneris: vt in lecto cũ ea, vel osculando eam. & ille demum pater puellę potest occidere adulterũ, qui eam nunc habet in potestate, licet prius aliquo tempore non habuerat. & illum demum adulterum occidit, quem inuenit cum filia in domo sua pater: siue in ea habitet pater, siue non: vel in domo generi: non si alibi inueniat. & redditur ratio in litera: & debet incontinenti occidere vtrunque scilicet filiam & adulterum: non ex interuallo: nisi cùm occideret adulterum, filia fugit, & pater persecutus filiam, occidit eam posteà. nam hoc poterit, quasi incontinenti videatur occidere. & hoc dicit hæc lex cum tribus sequentibus. Fran.

h ¶ Adulterum simul cum filia.] scilicet inuentum: vt infrà eod. nihil.&.l.quod ait.in princip.vel eum & filiam, non adulterum tantum: vt dicta.l.nihil.

i ¶ Sic eueniet.] nec alius. aliàs nec auus: & est bona. aliàs alius: & tunc scilicet qui non habet in potestate: nec etiam pater habet in potestate.

k ¶ Qui non est.] sed nonne filiusfami. potest esse tutor: & ita habet alium in potestate: vt insti. qui dari tu to.po§.in prin.& insti. de legi.tut.§.j. sed ibi aliter dicit potestas. Itẽ contrà.j.de mune. & hono.l.ij. sed illud quo ad honores. ar.§. ad Treb.ille à quo.§.fi.&.l.seq.item facit.§.de acquir.rerum do.l.homo liber.in fi.&.C.de leg.tu.l.fi.

Vlpianus. LEX XIX.

Adulter diem suum obierit: cõstitutum est etiã mortuo adultero, sine præscriptione [a] mulierem posse accusari. Sed & si nõ mors, sed pœna alia [b] reum subtraxerit: adhuc dicimus posse mulierem cõueniri. ¶ Si eo tẽpore quo eligebatur reus, adultera nupta [c] nõ fuerit: quo autẽ absoluatur, nupta inueniteur [d]: dicẽdum est hanc absoluto quoq; adultero posse accusari: quia eo tẽpore quo adulter eligebatur, nupta [e] non fuit. ¶ Nupta † non potest accusari, nõ tantũ ab eo qui adulterũ accusauit, nec obtinuit: sed nec ab alio quidem, si adulter absolutus est. Proinde si p collusionem cum adultero constiterit, fueritq; absolutus: dedit mulieri nuptæ aduersus omnes [f] securitatem. Planè si nupta esse desierit, accusari poterit. neq; enim aliã lex tuetur, quàm eam quæ nupta est, quandiu [g] nupta erit.

* al. Vlpianus.

* Pomponius. LEX XX.

Patri datur ius occidendi adulterum simul cum filia [h] quã in potestate habet. Itaq; nemo alius ex parẽtibus idem iure faciet, sed nec filiusfamiliàs pater.

Vlpianus. LEX XXI.

Sic eueniet, vt nec pater nec auus [i] possint occidere. nec immerito. in sua enim potestate non videtur habere, qui non est [k] suæ potestatis.

* al. Paul.

* Papinianus. LEX XXII.

Nec in ea lege naturalis [l] pater ab adoptiuo separatur. ¶ In accusatione [m] viduæ filiæ nõ habet pater ius præcipuũ [n]. ¶ Ius occidendi patri conceditur domi suæ [o], licet ibi filia non habitet: vel in domo generi. ¶ Sed domus & pro domicilio [p] accipienda est: vt in lege Cornelia de iniurijs [q]. ¶ Sed qui occidere potest adulterũ: multò magis [r] cõtumelia poterit eum iure afficere. Ideo autem patri nõ marito mulierem & omnem [s] adulterum permissum est occidere, quòd plerunque pietas [t] paterni nominis consilium pro liberis capit [v]. cæterùm mariti & calor & impetus facilè [x] sæuientis fuit refrenandus.

¶ *Licitum est patri filiam & adulterum occidere, si eos in flagranti crimine deprehẽdat, & in domo sua uel generi sui, non in aliena. & redditur ratio in tex. ibi, quia maiorem &c.*

Vlpianus. LEX XXIII.

Quod ait lex [y], Cùm in filia adulterum deprehẽderit, nõ otiosum videtur. Voluit enim ita demum hanc potestatem patri competere [z], si in ipsa turpitudine filiam deprehẽdat. Labeo quoque ita probat: & Põponius scribit in ipsis rebus [a] Veneris deprehẽsum occidi. Et hoc est, quod Solon [b] & Draco dicunt ἀρθρα ἐν ἄρθροις ἔχοντας. ¶ † Sufficit [c] patri si eo tẽpore habeat in potestate, quo occidit: non quo in matrimonium collocauit. Finge enim posteà redactã in potestatem. Quare non vbicunq; deprehenderit pater, permittitur ei occidere, sed domi suæ, generiúe sui tantũ. Illa ratio redditur, quia maiorem iniuriam putauit legislator, quòd in domũ patris aut mariti ausa fuerit filia adulterũ inducere. Sed si pater alibi habitet [d], habeat autẽ & aliam domum in qua non habitet: deprehensam illic filiam vbi non habitat, occidere non poterit.

¶ *Interposito die non dicitur aliquid fieri incõtinenti. Item quæ incontinenti fiunt, inesse uidentur. hoc dicit usque ad finem.l.*

l ¶ Nec in ea lege naturalis.] et legitimus subaudi: vt insti.de adop. in prin. hodie autẽ in adoptiuo habet locum quando daẽ: non extraneo: vt dicto tit.§.j.qui poterit adulterũ quemlibet occidere vt hĩc dicitur.

m ¶ In accusatione viduæ filiæ.] cũ qua stuprũ cõmissum est. Et sic nõ ob.§.e.is cuius.§.marito.

n ¶ Præcipuum.] nã extraneus sicut ipse pater statim poterit accusare.

o ¶ Domi suæ.] i. qua habitat: vt.j.l.proxi.§.sed si pater.

† Vide Bu. desi in anno. posteriorib.

p ¶ Et pro domicilio.] i. habitatione.

q ¶ De iniuriis.] sic §.de iniur.l.lex Corne.§.domũ.&.§.de aleato.l.j.§.domum.

r ¶ Multò magis.] vt.j.de reg.iur.l.non debet. & de in lit.iuran.l.videamus. in fi. Accursius.

s ¶ Omnem.] sed marito turpem tantũ: vt j.l.marito. sed certè imò videtur, ꝙ mulierem occidere liceat viro: vt.§.ad Syll.l.si qs in graui.§.si maritus. contrà. Sol. subuenitur vt puniat minus: vt ibi, &.C.e.l.Gracchus. &.j.e.si adulterium.§.Imperatores. &.j.de sica.l.j.§.fi. non vt prorsus ei pareat: vt hĩc.

t ¶ Pietas.] sic.j.de parri.l.diuus.&.C.de pat.potesta.l.iij.

v ¶ Capit.] vt non occidat eam.

x ¶ Facilè.] ad quod.§.ad Velle.l.iiij.&.C.eo.l.quamuis.

y ¶ Quod ait lex.] §.eo.patri.

z ¶ Competere.] sed an filio adulterum matris, vel fratri sororis scilicet adulterum liceat occidere, vt marito vel patri? quidam quòd sic: vt extra in decret.de adulter.c.sicut.§.fina. alij contrà. Item pater & vir si nolunt occidere, possunt eum seruare: vt suprà eo.capite.

Veneris res quæ [illegible].

a ¶ In ipsis rebus.] sunt enim res veneris antecedentia ipsum scelus: scilicet apparatus, colloquia: vt.§.e.& si amicis.in fi.locus constitutus, conuiuia, basia, tactus. Nam ab ipsis argumentũ sceleris inducitur, vt in topicis Marci Tullij. vnde versus. Visus & alloquiũ, tactus, post oscula, factum.

b ¶ Solon.] propria nomina: de quorum legibus dicitur insti. de iure naturali.§.sed ius.& sit de his menti o.§.si.regun.l.fi.

c ¶ Sufficit.] posteà ex ingratitudine: vt.C.de ingratis libe.l.j.

d ¶ Habitet.] alibi in lib.R.est, sed in lib.B.deest alibi. & facit.§.de ritu nup.l.palàm.§.penul.&.§.fina.

Quod ait

a ¶Quod ait lex.] in loco quem non habemus.

b ¶Aequali.] ad hoc.ſ.de vi & vi ar.l.iij.§.cùm igitur.&.l.qui poſſeſsione.& ſi cer.pe.l.lecta.& de verb.obl.l.continuus. in prin.& de duo.reis.l.duos.in fi.& de teſt.l.hæredes.§.fi.aliâs aliter accipitur: vt.ſ.ad le.Fal.l.j.§ item ſi ita.&.C.de erro.aduoca.l.fi.

b ¶Non affectauit] ſ.fugã filiæ. & habeas hic non: & in fine ſine non: & ſic plana. alij 10 hîc ſine non: quaſi pater affectauit fugã filiæ: ſed eã poſteà occidit mutato propoſito: & habẽt in fi.nõ videtur. vel ſi habent hîc non, dicunt non affectare, ſcilicet occidere.cætera dicunt vt di xi.prima verior.

20 d ¶Perſequebatur.] ſubaudi, & tunc pater occidit.Accur.

e ¶Occidiſſe.] ſcilicet & ſic nõ tenebitur pater.Accur.

MArito.] CASVS. Maritus poteſt occidere adulterũ vxoris ſuæ inuẽ-30 tum cum ea in domo ſui viri: non inuẽtum ĩ domo ſoceri.nec quẽ libet adulterum occidit: ſed vilem perſonã. de quibus vilibus dat exẽpla multa. & cùm occidit vir aliquẽ iſto rum, ſtatim debet vxorem dimittere, nec re-40 fert ſit ſui iuris hic vir, an nõ. Vltimò dicit, qd ſi inuenio magiſtratũ cum filia mea: nunquid eum poſſum occidere? itẽ quid ſi filia mea eſt ignominioſa, aut cõtra leges nupta: vel quid ſi vir eſt leno, vel turpis perſo-50 na: an poſſum adulterũ occidere? & ad oĩa reſpondet, dicẽs ꝙ ille pater, & ille vir poteſt occidere, qui & poſſet accuſare.nõ ergo turpis pſona patris & mariti põt occidere magiſtratũ: & ſic hoc expone vt in glo.domini 60 mei Accur. hic poſita q̃ incipit, ergo &c.

f ¶Permittitur.] Imò non: vt.j.de ſica. l.j.in fi. ſecundũ quoſdam.ſed certè imò ſic: vt.j.ſtatim determĩat. Sed an adulterã? quidam ſic: vt ſuprà ad Sylla.l.ſi quis in graui.§.ſi maritus.in fine. ſed tu de ea dic vt.ſ.e.l.nec in ea.§.fi.no.Accur.

† Iſte text. ſecũdũ Bar. eſt valde no.in fin.& ex tex.not. ꝙ in maleficijs dicitur incontinen ti fieri quod fit vno impetu licet duret per horã illa ri. za.

¶Quod †ait lex [a] Iulia, Incontinẽti filiam occidat: ſic erit accipiendum, ne occiſo hodie adultero, reſeruet, & poſt diem filiã occidat: vel cõtrà. Debet enim propè vno ictu & vno impetu vtrunq; occidere, æquali [b] ira aduerſus vtrũq; ſumpta. Quòd ſi non affectauit [c], ſed dum adulterum occidit, profugit filia, & ĩterpoſitis horis apprehẽſa eſt à patre qui perſequebat [d]: incontinẽti videbitur occidiſſe [e].

¶*Hac lege numerantur perſonæ, quæ poſſunt à marito occidi, ſi deprehendantur in adulterio cum uxore ſua.*

Martianus. LEX XXIIII.

MArito quoq; adulterũ vxoris ſuæ occidere permittitur [f]: ſed non quẽlibet, vt patri [g]. Nam hac lege cauetur, vt liceat viro deprehenſum domi ſuæ [h], non etiã ſoceri, in adulterio vxoris ſuę occidere [i] eũ qui leno fuerit: quiúe artem ludicram fecerit, vel in ſcę nam ſaltãdi cãtandiúe cauſa prodierit: iudiciòve publico dãnatus, neq; in integrum reſtitutus erit: quiúe libert[o] ei[o] mariti, vxoriſúe, patris, matris, filij, filiæ vtriuſq; [k] eorum fuerit: nec intereſt ꝓprius cuius eorum, an cum alio communis fuerit, quiúe ſeruus erit. Et pręcipitur vt is maritus, qui horum quem occiderit, vxorem ſine mora dimittat [l]. Cæterùm ſui iuris, an filiusfamiliâs ſit maritus, nihil intereſſe, à pleriſq; dictum eſt [m].

¶Illud in vtroq; [n] ex ſententia legis quæritur, an patri magiſtratum [o] occidere liceat [p]? item ſi filia ignominioſa ſit, aut vxor cõtra [q] leges nupta: an id ius nihilominus pater maritúſve habeat? & quid ſi pater maritúſve, leno, vel ali-

70 g ¶Vt patri.] vt ſuprà quod metus cauſa.l.nec timorem.§.final. & lege ſequen.

h ¶Domui ſuæ.] & etiam alibi quandoque hodie: vt in authen.vt li ce.ma.& auiæ.§.his quoque.

i ¶Occidere.] Scilicet eum qui &c.& non ſit hic.§.alij habent hic §.& malè.Item & hodie quandoque quemlibet occidere licet: vt dicta authen.Accurſius Floren.

k ¶Vtriuſque.] aliâs vtriuſque aliâs vtriuſque.Accurſius.

l ¶Dimittat.] diuertendo ab ea.

m ¶Dictum eſt.] quod ſecus eſt in patre & filiofamiliâs. vt ſuprà 80 eodem.patri.

n ¶Illud in vtroque] ſcilicet marito & patre.

o ¶Magiſtratum.] ſcilicet ſi inueniat eum: ſcilicet cum filia ſua.

p ¶Liceat.] ſcilicet marito & patri.

q ¶Vxor contra.] vt.ſ.eo.ſi vxor.§.j.

r ¶Accuſare poſſunt.] ergo ſi filia ignobilis eſt: vel matrimonium contra legem: vel pater vel maritus turpis perſona ſit: non poterit magiſtratum occidere: cùm eum iure viri vel patris accuſare non poſſit: cùm talis perſona eſt: vt ſuprà ſi maritus. in principio. Accurſius.

CApite.] CASVS. Adulterum inuentum cum vxore mea ſi nolo eum occidere, vel non poſſum eum de iure occidere: & volo eum retinere per aliquas horas vt oſtẽdam cum alijs qui poſteà teſtificentur contra eum: bene poſſum eũ retinere per horas ſal tem viginti: nec eſt vis 10 vbi eum inuenerim: ſiue in domo mea ſiue alibi. & quod dicitur in viro, idem in patre. ſed ſi dimiſi eum ire: non poſſum petere vt reducat. ſed ſi fugit, bene reducetur: ſi hoc volo ad hoc vt aliqui videant eum ibi: vt ſic 20 ferãt poſteà teſtimonium.Fran.Accur.

s ¶In vxore.] id eſt cum vxore.& aliâs cũ vxore.

t ¶Retinere.] ſcilicet liceat.

v ¶Teſtandæ.] ſcilicet oſtẽdendo eum teſtibus.

30 x ¶Sine fraude.] id eſt ſine pœna. Acc.

y ¶Suo iure.] ſcilicet iure viri.Accur.

z ¶Poterit retinere.] ad hoc vt oſtende ret aliquibus qui poſſint poſteà teſtificari qualiter viderant eũ. Accurſius.

40 a ¶Reduci nõ poteſt.] vt.C.de remiſſ. pig.l.fina.

b ¶Si euaſerit.] ita ꝙ tunc non potuit capi.

c ¶Accuſaturo.] ſed hoc dicere, ſcilicet ꝙ inuenerint captum: non prodeſt accuſanti: ſed ſi in rebus vene-50 ris: vt ſuprà quod ait. Sic & aliâs in pecuniarijs: vt ſuprà de teſti.l.teſtium.vnde di cit P.hoc genus teſtimonij non multum ap probo: vt.C.quod metus cau.l.metum. Alij ꝙ eſt ſpeciale, vt valeat teſtimoniũ de au-60 ditu. ad quod ſuprà deprobat.l.ſi arbiter. & in authenti. de fide inſtrumen.§.ſi quis igi tur. Tu dic quòd duo audient & probabũt, ſcilicet hunc cõfeſſum de crimine. item & ꝙ[a] pro hoc eſt captus: quod prodeſt ad iudicium vt torqueatur & ſtetur confeſsioni factę in tormentis: cui aliâs non ſtatur: vt infrà de 70 quæſtio.l.j.§.diuus.&.§.penulti. Sed ſi in iudicio non confitetur, hoc factum extra ius non valet: vt ſuprà de inter. act.l.j.in fine niſi ad liberandum: vt.C.de teſti. authen. rogati. Et eſt ſic.C.de agrico. & cenſi.l.cùm ſcimus.in princip. & in authen. vt lice.mat. & auiæ.§. ijs quoque.vbi ſimiliter adhibentur vt poſsit de adulterio probari. Item ſic.C.de anna.except.l.vt perfectius.§.fin autem. & ſuprà quæ in fraudem credi.ait prætor.§.ſi quis particeps. Item not.ſic de hac acclamatione, ſuprà ad legem Aquil. itaque.§.j.ſic ſuprà de libero homi.exhib.l.iij.&.iiij.

qua ignominia notatus eſt? Et rectius dicetur eos ius occidendi habere, qui iure patris maritiúe accuſare poſſunt [r].

Vlpianus. LEX XXV.

CApite quinto legis Iuliæ ita cauetur, vt viro adulterum cum vxore [s] ſua deprehẽſum, quẽ aut nolit, aut non liceat occidere, retinere [t] per horas diurnas nocturnasq; cõtinuas non plus quàm viginti teſtandæ [v] eius rei cauſa, vt vti ſine fraude [x] ſuo iure [y] poſſit, liceat. Ego arbitror etiam in patre id ſeruandum, quod in marito expreſſum eſt. Sed & ſi non in domo ſua deprehenderit maritus, poterit retinere [z]. Sed ſemel remiſſus adulter, reduci nõ poteſt [a]. Quid ergo ſi euaſerit [b]: an reductus cuſtodiri viginti horis poſſit? Et putem hic magis dicendum reductum retineri poſſe teſtandæ eius rei gratia. ¶Quod adijcitur, Teſtandæ eius rei gratia: ad hoc pertinet, vt teſtes inducat teſtimonio futuros accuſaturo [c] †deprehenſum reum in adulterio.

† aliâs, accuſatori.

¶*Conſtante matrimonio non debet mulier accuſari de adulterio niſi prius accuſetur maritus de lenocinio. hoc dicit.*

Idem. LEX XXVI.

COnſtante matrimonio: ab eo qui extra maritũ [d] ad accuſationem admittitur, accuſari mulier adulterij non poteſt. Probatam enim à marito vxorem, & quieſcens matrimonium non debet alius turbare atque inquietare [e], niſi prius lenocinij maritum accuſauerit. Derelictã verò à marito accuſationem etiam ab alio exerceri vtile eſt.

a Scriben. hic dicunt hãc gl. eſſe not. ad hoc ꝙ confeſsio extraiudici alis eſt ſuffi ciẽs cauſa ſeu iudiciũ ad torturã Bolog. ad. de quod no ta.Panor.in c.ꝺ hoc.nu. vij. & ibi poſui in addi. ad eum vbi alle.hãc gl.profing. ad hoc in ver.ad ſup. ponendum terrorẽ.ex.

COnſtãte.] CASVS. Vxorem tuam non poſſum accuſa-80 re de adulterio conſtante matrimonio inter te & eam, niſi te virum de lenocinio accuſauerim & conuicerim.Fran.Accur.

d ¶Extra maritum.] ſed nec maritus: vt ſuprà eo.l.miles.§.volenti.&.C.eodem.crimen.nec obſt.infrà eo.vim paſſam.§.j.vt ibi dices: ſed hodie contrà in viro: vt in auth.vt lice.mat. & auiæ.§.quia verò plurimas.

e ¶Inquietare.] C.eodem.l.quamuis & ſuprà de libe.homi.exhib. l.j.§.j.in fine.

trà de fi. mo. & in ca. quã fit graue. nu xxj. vbi etiã notaui in apostill. in ver. tortu- ræ de exce. præla. & no taui etiã in apost. post Guil. de cu gn. in l. si quis in hoc genus nu. j. in ver. suæ cõfessioni. C. de epi. & cle. Quod tamen limi tabis nisi re uocasset il- lã extraiu- dicialem cõ fessionem. istud est sin gu. dictum Bal. in. l. v- nica col. fi. ver item di cit Inno. C. de confes. refert. ꝙ se quitur Pa nor. in. c. o- lim. ij. & ibi notaui in apostil. ad ipsum in ver. subijcit tortur. nu. ix. & ibi o- mnino Fel. col. ij. ver. secũdo nisi reuocet. ex trà de rescr. & do. meus do. Iasõ i. l. magistrati- bus. col. ij. ver. ij. fin. gulariter li mita. ff. de iurisd. om. iu.

SI postulauerit.] CASVS. Accusaui quendam de adulterio: peto quendam seruũ torqueri. siue velim quæstioni esse præsens, siue non, iudex æstimabit seruum, & condemnabit me & accusatum in quantitatem pecuniæ in quantum deteriorabitur seruus: & hæc æstimatio deteriorationis dabitur ei ad quẽ seruus pertinet. Postea dicit ad quem seruus dicitur pertinere. postea dicit de qui bus seruis habeat quæ 10 stio in crimine adulterij. Itẽ dicit: seruos accusati qui torquentur, iubet lex Iulia publicari, vt sic serui securè dicãt veritatem ex quo sciũt se nõ debere reuerti in dominium domini orũ antiquorum. Itẽ serui ac- 20 cusatoris q torquentur, debent publicari. Itẽ accusatus vel accusata de adulterio si ab soluatur, debet emendari damnum seruorũ eius qui erant deteriorati propter torturã, & debet emẽdari simplum damni dati. si au 30 tem seruus tuus accusetur de adulterio, & torqueatur & sit læsus ex hac tortura: in duplum hoc damnũ emẽdatur domino eius à me accusante. Vltimò dicit ꝙ cõdictio ex lege datur ad petẽdam deteriorationẽ seruo- 40 rum adueniẽtẽ propter tormenta. & hoc dicit hæc. l. & seq.

Hæc lex concatenata de quæstionibus seruorum loquitur: nec succinctius potest summari quàm textus loquatur. uide eam per te: quia est ualde philosophalis, id est rationibus equis fulta: & præcipuè ibi. Ratio autem publicãdorum seruorum.

Idem. LEX XXVII.

SI postulauerit accusator [a] vt quæstio habeatur de seruo adulterij accusati [b]: siue ipse adesse voluerit [c], siue interesse noluerit, iubent iudices eum seruũ æstimari: & vbi [d] æstimauerint, tantam pecuniam adulterum [e], quantam eum [f] qui nomen eius serui detulerit [g], ei ad quem ea res pertinet dare iubebunt. Sed dispiciamus cui ista pœna præstanda sit: quia lex eum nominauit ad quẽ ea res pertinebit. Igitur bonæ fidei emptorem quamuis ab eo emerit qui dominus non est, rectè dicemus eum esse ad quem ea res pertinet. Eum quoq; qui pignori [h] acceperit, magis admittimus in eadẽ causa esse: scilicet qa intererat eius quæstionem non haberi. Sed & si vsusfructus in seruo alienus sit: inter dominum & fructuarium diuidi debet [i] æstimatio. Et si cõmunis plurium erit seruus: vtique inter eos quoque erit æstimatio diuidenda. Si liber homo dum seruus existimatur, tortus sit, quia & ipse conditionẽ suã ignoraret: magis admittit Cæcilius actionẽ vtilem [k] ipsi dandam aduersus eum qui per calumniam appetit: ne impunita sit calumnia eius, ob hoc ꝙ liberũ hominem quasi seruum deduxerit in quæstionẽ. Haberi quæstionem lex Iulia iubet de seruis ancillisúe eius de quo vel de qua quæritur, parentisúe [l] vtriusque eorũ, si ea mancipia [m] ad vsum ei à parentibus data sint. Diuus autẽ Hadrianus Cornelio Latiniano rescripsit & de exteris seruis quæstionẽ haberi [n]. Quæstioni interesse iubentur [o] reus [p] reáve, & patroni [q] eorum, & qui crimen detulerit [r]: interrogãdiq; [s] facultas datur patronis [t]. De eo quoque seruo in quo vsumfructum reus habuerit, magis est vt quæstio haberi possit. Licet enim seruus eius nõ fuerit, in seruitute tamen fuisse videtur. Nec tã proprietatis causa ad quæstionẽ, quàm ministerij pertinet. Ergo & si bona fide seruiat [v] reo seruus alienus: admittit quis interrogari eum per quæstionẽ post se. Sed & si seruus is sit cui fideicommissaria debetur libertas, vel statuta [x] speratur: torqueri eum posse magis [y] est. Iubet lex eos homines de quibus quæstio ita habita est, publicos esse [z]. Proinde in communi [a] partẽ publicamus: in proprio cuius vsusfructus alienus est, nudam proprietatẽ: in quo tantum vsumfructum habuerit reus, magis est vt perceptio vsusfructus ad publicum incipiat pertinere. Alienũ seruum [b] vtiq; non publicamus. Ratio autẽ publicãdorum seruorum ea est, vt sine vllo metu verum dicant: & ne, dum timeant se in reorum potestatem regressuros [c], obdurent in quæstione. non tñ prius publicantur, quàm quæ-

a Accusator.] adulterij alicuius.

b Accusato.] aliquo non seruo: vt. j. e. §. fi. & sic sunt ablatiui absoluti.

c Voluerit.] scili- 50 cet accusator. Acc.

d Vbi.] i. postquàm.

e Adulterum.] i. illum qui dicebat adulter. & no. ꝙ aliàs adul terum: aliàs adulterã: aliàs deest adulterũ. & facit. j. de quæstio. l. certo. Accur.

f Quantam eum.] 60 quia ambo conferũt ad simplum deteriorationis præstandũ quã do seruus extranei erat. ad quod. C. de rebus credi. l. generaliter. §. his de præsentibus. & secundum hoc non est contrà. infrà eadem. l. §. fina. vt ibi not. & suprà de calum. l. final. sed secundum hoc quare adulter aliquid præstat? Respond. quia pro vtroque dicit. argu. C. de episcopis & cleri. authen. sed iudex. Sed Ioan. exposuit prædicta, & habet secundum hoc adulterij accusato. & hîc habet adulterum. Alij habent adulteram: quasi dicat non adulterum accusatum: quia 70 fortè absolutus est: sed eum qui nomen serui detulit. hoc non placet. Alij dicunt adulterum: scilicet quando cõdemnatur quantũ &c. scilicet quando absoluitur adulter: & ita totam præstabit alter tantam. Alij dicunt duplum æstimari: & sic dicit iubet iudex æstimari, id est quantum lex iubet: id est duplum: vt. j. §. fin. & quod ibi dicit, hoc capite non cauetur: dic de quo lex ibi dicit: sed alio bene cauetur: vt hîc. Vel potest legi lex ista quòd seruus adulterij accusabatur: & quod dicit detulit, id est accusauit. Sed tunc opponitur, quomodo potest duos reos simul de adulterio accusare, vt. C. eo. l. reos. scilicet adulteram siue alium adulterum: vt hîc videtur dicere? Re- 80 spondeo, erat iste seruus adulter: non quòd adulterasset, sed quia opem & cõsilium dedit adulterio committendo: tunc ipse simul cum adultera potest accusari: vt. j. e. l. nihil. §. fi. Accur.

g Detulerit.] id est petierit vt habeatur quæstio.

h Qui pignori.] contrà. argu. ff. ad Sylla. l. j. §. j. & de ædil. edict. sciendum. §. dictum. & argu. ff. de procura. l. non solùm. §. quæritur.

ADDITIO. Dic secundum Bart. hîc quòd ibi actio quæritur per hominem hîc verò datur per legem.

i Diuidi debet.] idem dicas inter bonæ fidei poss. & verum dominum. arg. ff. de fur. l. furtiuam ancillam. Et idem inter creditorem & debitorem. Vel illud in duobus casibus tantum: scilicet cũm debitor est non soluẽdo: vel cum tempore accusatio expirauit: vt. ff. ad legẽ Aquil. l. qui occidit. §. j. vel dicas creditori dandum creditotenus: superfluum debitori. vel melius totum credito ri: sed reddi debitori quod superfluum est, 10 pign. act. vt. ff. de fur. creditoris. Item facit ff. eo. tit. l. inter omnes.

k Vtilem.] condi. ex lege: vt. j. l. proxi. sed videtur in factũ quasi ex re iudicata, qa iudex æstimauerit: vt. ff. de fideicom. lib. l. cùm quæritur. §. si plures. 20 ad quod dicũt quidã eas cõcurrere: vt arg. ff. de act. & obli. l. quoties. Vel dic quòd diuersi sunt casus: & sic sola cõdictio habet locum. Item habet etiam locum miur. cùm calumniosè petit: vt hîc dicit. ad quod. ff. de in- 30 iur. l. si liber. & facit ff. ad le. Aquil. liber homo. in princi. & not. ꝙ pro sola calumnia hoc casu agitur: quam qui obijcit, debet ꝓbare: vt. ff. de proba. l. quoties. §. qui dolo.

l Parentis.] iusti dũ taxat: vt. C. eo. l. iij.

40 m Si ea mancipia.] Hoc non ad seruos adulteræ vel adulteri refertur: ne sit cõtrà. ff. qui & à quib. ꝓspexit. Alij ꝙ hæc illã corrigit. Accur.

n Quæstionẽ haberi.] & si ipsi sint in vsu mulieris: vel aliàs 50 verisimile est eos scire veritatẽ: vt. ff. qui & à quib. l. ꝓspexit. Alij dicũt, etiam si nõ sunt in vsu. pro quibus est quod de extraneis dicitur. j. de quæstio. l. extraneo. & l. diuus. & qđ not. C. e. verba. sed lex illa prospexit, vi- 60 detur contra quo ad qđ: i eo ꝙ extranei hîc torquẽtur. Quare dic quòd hîc supplet: licet alij quòd hîc corrigat. Itẽ facit. C. e. l. in adulterij. & C. de repud. l. consensu. §. penul.

o Quæstioni interesse iubentur.] sic in authenti. de testi. §. & hîc verò.

p Reus.] qui accusatur.

q Patroni.] id est aduocati. Accur.

r Detulerit.] scilicet accusator. Accursius.

70 s Interrogandique.] ff. de interrog. act. l. si fine. §. j.

t Patronis.] sic. j. de exhib. reis. l. ij. in fine.

v Seruiat.] ad hoc & superius responsum est ar. contrà. ff. ad Sylla. l. j. §. qui seruum. sed concordat. ff. de noxa. l. quoties. §. j.

x Vel statuta.] vt in statuliberis: vt. j. de quæstio. l. edictum. §. fi.

y Magis est.] arg. cõtrà. ff. ad Syll. l. j. §. serui appellatione. & §. sed in eo. item facit. j. de quæstio. l. is cuius. & l. patre. & l. extraneo. in prin. & ff. qui & à quib. l. prospexit.

z Publicos esse.] sed an fiscus dabit pretium? Respon. sic: argu. C. pro quibus causis serui pro præmi. li. ac. l. j. sed cur æstimatur & ca- 80 uetur, vt hîc, & j. §. si reus. & C. eod. verba? Respon. demum torti & deteriorati publicantur. vnde in deteriorationem cõmittitur stipulatio secundum Ioan.

a In communi.] accusati & accusantis & extranei.

b Alienum seruum.] bona fide possessum: vt suprà proxi. §. vel verius extranei omnino: vt suprà. §. diuus. ratio est vt infrà proxi. §. Accursius.

c Regressuros.] id est remansuros.

Habita

ſtio de illis habita fuerit [a]. Sed & ſi negauerint: nihilominus publicantur. Ratio enim adhuc eadē eſt: ne dum hi ſperāt ſe in poteſtatem dominorum reuerſuros [b]: ſi negauerint, ſpe meriti collocādi, in mēdacio perſeuerent. Sed & ſerui accuſatoris, ſi de ijs quæſtio ſit habita, publicētur. Eius enim ſerui, ne mētiantur, meritò à dominio eius recedunt [c]: extranei verò non habent cui gratificētur. ¶ Si reus vel rea abſoluti [d] fuerint, ęſtimari per iudices lex damnum voluit: ſiue mortui fuerint, quantæ pecuniæ ante quæſtionem fuerint: ſiue vixerent, quantæ pecuniæ in his damnum datum fuerit, factúmve [e] eſſet. ¶ Notandum eſt, quod hoc capite quidē non cauetur [f], ſi ſeruus adulterij accuſetur, & accuſator quęſtionem in eo haberi velit, duplum pretium domino præſtari: at hic ſimplum [g].

Marcellus. **LEX XXVIII.**

Quod ex his cauſis debetur, per condictionem quæ lege deſcendit, petitur [h].

¶ *Continuat expoſitionem ſuam uerborum legis Iuliæ de adulterijs.*

Idem. **LEX XXIX.**

Mariti lenocinium [i] lex coërcuit, qui deprehenſam vxorem [k] in adulterio, retinuit, adulterumq; dimiſit. debuit enim vxori quoque iraſci, quæ matrimonium eius violauit. Tunc autē puniendus eſt maritus, cū excuſare ignorātiam ſuā non poteſt, vel adumbrare patiētiā prætextu incredibilitatis. Idcirco enim lex ita locuta eſt, Qui adulterū in domo deprehēſum dimiſerit. quòd voluerit in ipſa turpitudine deprehendentem maritū coërcere. ¶ Quod ait lex, Damnatā adulterij ſi quis duxerit vxorē, ea lege tenetur: an & ad ſtuprū referatur, videamus. quod magis eſt [l]. Certè ſi ob aliam cauſſam [m] ea lege ſit condēnata: impunè vxor ducetur. ¶ Plectitur [n] & qui pretium pro cōperto ſtupro [o] acceperit. nec intereſt, vtrum maritus ſit qui acceperit, an alius q-libet. Quicunque enim ob conſciētiam ſtupri acceperit aliquid: pœna erit plectēdus. Cæterùm ſi gratis quis [p] remiſerit: ad legē nō pertinet. ¶ Qui quæſtū ex adulterio vxoris ſuæ fecerit, plectitur. Nec enim mediocriter [q] delinquit, qui lenociniū in vxore exercet. Quæſtum autē ex adulterio vxoris ſuæ facere videtur, qui quid acceperit vt adulteretur vxor. Siue enim [r] ſæpius, ſiue ſemel acceperit, nō eſt eximēdus. Quæſtum enim de adulterio vxoris facere propriè ille, exiſtimādus eſt, qui aliquid accepit vt vxorē pateretur adulterari meretricio quodam genere. Quòd ſi patiatur vxorem delinquere, nō ob quæſtū, ſed ob negligentiā, vel culpam, vel quantamcunq; patientiam, vel nimiam [s] credulitatē extra legē poſitus videtur. ¶ Sex menſiū [t] hæc fiet ſeparatio, vt in nupta [v] quidē ex die diuortij [x] ſex menſes computentur: in vidua verò ex die cōmiſſi criminis [y]. quod ſignificari videtur reſcripto ad Tertyllū & Maximum conſules. ¶ Prætereà ſi ex die diuortij ſexaginta dies [z] ſint, ex die verò commiſſi criminis quinquennium præterierit: debuit dici nec mulierem poſſe accuſari: vt quod dicitur, Dantur

---

a ¶ Habita fuerit.] & finita: quia poſteà cùm eſſent publici, non torquentur. Alij dicunt inchoata tantum.

b ¶ Reuerſuros.] id eſt remanſuros. ſic ſuprà vſusfruct. quemadmo. ca. l. iij. §. j.

c ¶ Recedunt.] ſed an redeant, hîc non aperit: ſed ſatis innuit quòd non, argu. ỹ. de pœnis, aut damnum. §. fin. ſed Ro. & B. contrà. Acc.

d ¶ Abſoluti.] ſerui erāt accuſatæ vel accuſati: vel patris. ſ. & ſic emendatur demum ſecuta abſolutione: vt C. e. l. verba. in fi. ſed ſi extranei, tūc indiſtinctè: vt. ṡ. in prin. huius legis, & plenè dic vt not. C. e. l. verba. in fi. illius gl. nō aliter &c. ſed an econtra ſi ſeruus accuſatoris petatur torqueri? reſpō. B. idem vt caueatur, & demū cōdemnato reo emendetur.

e ¶ Factúmve.] nō ergo publicationis damnum: quia id à fiſco: vt. ṡ. dixi ſecūdum B. Sed R. cōtrà. & facit ỹ. de quæſtionib⁹. l. patre. Accur.

f ¶ Non cauetur.] qđ lex aliâs iubet. ſ. duplum domino præſtari &c. quod eſt. ỹ. ſi ſeruus. & facit. ṡ. de calū. l. fi. & C. de calū. l. dominus. & C. e. l. verba.

g ¶ At hic ſimplum.] qn̄ nō ſeruus ſed alius accuſatur: & dimidium huius ſimpli accuſator, & dimidium accuſatus pſtat: vt. ṡ. e. l. in princ. ſic eſt extranei ſeruus. Alij dicunt accuſati.

h Quod ex his.] ¶ Petitur.] de hoc dic. ṡ. de condi. ex leg. l. ij.

Mariti.] CASVS. Vir vxorem inuentā cum ſcholari in lecto finxit ſe non videre: & ſcholarem recedere dimiſit: & vxorē retinuit. dicitur ꝙ hîc punitur de lenocinio. Item punitur qui duxit in vxorem fœminā de adulterio cōdēnatam, vel de ſtupro: ſecus ſi ob aliam cauſam dānata erat. Item punitur qui pretium accepit pro comperto ſtupro. ¶ Sex menſium.] Adultera poteſt accuſari de adulterio intra ſex menſes vtiles: & aut remanet vidua: & tunc incipiunt ſex menſes currere ex die commiſſi criminis. aut hæc nupſit ſecundo: & tunc incipiunt ex die diuortij facti. Secundò dicit: vir ſeparauit ſe ab vxore. habet ſexaginta dies: intra quos poteſt iure mariti accuſare. cucurrerunt prædicti dies, item quinquennium cucurrit à die commiſſi criminis computandum. dicitur quòd amodò non poteſt vir eam accuſare: & ſex menſes vtiles qui dantur ad eam accuſandam, non poſſunt extendi vltra quinquennium. Item cùm quinquennium detur ad accuſationem adulterij faciendam: intelligas illud quinquennium competere quocunque capitulo legis Iuliæ accuſetur quis. quæ ſunt vltra, dic vt in gloſſ. & hoc quinquennium incipit à die commiſſi criminis: & connumeratur vſque ad diem inceptæ accuſationis. Item ſi plures eundem accuſauerint de adulterio, & vnus eorum tantum perſeuerauerit: inſpici debet dies qua data fuit accuſatio iſtius: vt ſciatur an illa die retro cucurrit quinquennium. Vltimò dicit: qui per vim aliquam vel aliquem ſtuprauerit, perpetuò poteſt de hoc accuſari, cum. l. Iul. de vi teneatur. Fran.

i ¶ Lenocinium.] aliter ponitur ſuprà de infa. athletas. §. j. & adde quod dicitur. ỹ. e. ſi quis. in prin. & §. ſi quis adulterum. & C. e. l. ij. & l. ſiue metu. & xxxij. q. j. ſicut. Accurſius.

k ¶ Deprehenſam.] aliâs vxorem. aliâs ſine. ſed hodie videtur corrigi quod hîc dicitur & ỹ. proxi. reſponſo, per aut. vt lic. ma. §. adulterum. vel dic vt not. ṡ. de minori. l. auxilium. §. fi.

l ¶ Quod magis eſt.] vt non poſſit ducere damnatam de ſtupro.

m ¶ Ob aliā cauſſam.] quæ explanatur. ṡ. de min. auxiliū. §. fi. & facit. C. eo. l. caſtitati. & l. ſerui ob. & ṡ. quod met. cau. l. iſti quidem. & ṡ. e. l. ij. §. j.

n ¶ Plectitur.] id eſt punitur lege Iulia.

o ¶ Stupro.] id eſt adulterio: vt. ṡ. eo. inter liberas. §. lex Iul.

p ¶ Gratis quis.] vir, vel alius. & facit. ṡ. ad Sylla. l. ſi quis pecuniam. & de ijs qui notan. infa. furti. §. pactus. & ṡ. de poſthu. l. j. §. beſtias. & C. ad velleia. l. antiquæ. & ỹ. ad legem Iul. de vi pub. qui cœtu. ſed quia vxorem retinet, puniri poteſt: vt. ṡ. in princip. Accurſius.

q ¶ Mediocriter.] id eſt non parū, ſed multum.

r ¶ Siue enim.] ad hoc. C. de ſeruis fugi. l. quicunq;. & ỹ. de pœnis capitalium. §. graſſatores. & C. ad legem Iuliā de vi. l. ſeruos. §. primo. & facit C. eodem. l. ij. & l. caſtitati. & l. ſerui. & l. de crimine.

s ¶ Vel nimiam.] argumen. contrà. ſuprà de eo per quem fac. erit. l. j. §. j.

t ¶ Sex menſium.] quorum duo iure mariti, quatuor iure extranei dantur: vt. ṡ. l. iiij. Accurſius.

v ¶ In nupta.] ſecundo viro, renunciata à primo.

x ¶ Diuortii.] à primo viro. Accur.

y ¶ Commiſſi criminis.] de adulterio conſtat quòd vltra quinquennium continuum non accuſatur: vt. C. eodem. adulter. niſi in tribus caſibus ſuprà eodem. l. iiij. & infrà eo. l. quinquennium. & infrà ea. l. §. fina. ſed in adultera videtur hîc diſtinguere, inter nuptam ſecundo, & viduā, ad hoc vt quilibet vſq; ad ſex menſes vtiles, & non vltra: ſed in nupta incipiunt à die diuortij: in vidua à die commiſſi criminis. & eſt ratio quia facilius accuſatur vidua: ideoq; facilius præſcribit. & ad hoc infrà ad Turpil. l. j. §. accuſationem. hi tamen ſex menſes vtiles non excedunt quinquennium continuum: vt infrà proxi. §. alij exponunt criminis ſcilicet computetur quinquennium. vel dic ſex menſes. ſed ad quid? Reſpon. vt qui repudiauit ex delicto commiſſo: poſteà iure mariti accuſet. vel fortè loquitur de ſtupro quod in viduam committitur. Vel verius loquitur de muliere quæ commiſſo adulterio diuerterat. ſi enim interim nupta eſt, tuetur ſe ſex menſibus à die diuortij. ſi vidua, quinquennio à die commiſſi criminis. prima placet: vt not. C. eodem. l. adulter? Sed quid ſi tribus annis continuis in adulterio perſeuerauerit? Reſpond. à die primo commiſſi ſecundum quoſdam: argumen. ſuprà de furt. ei qui. ſed abſurdum eſt: vt not. infrà de pœnis. l. ſi diutino.

z ¶ Sexaginta dies.] qui dantur marito: vt. ṡ. eo. ſi maritus. §. ſi negauerit.

ſex menſes[a] vtiles. ſic ſit accipiendum, ne crimen quinquénio continuo ſopitum excitetur. ¶ Hoc quinquennium obſeruari legislator voluit ſi reo vel reæ ſtuprũ vel adulterium vel lenociniũ objiciatur. Quid ergo ſi aliud crimen ſit quod obijciatur, quod ex lege Iulia deſcendit: vt ſunt qui domum ſuam ſtupri cauſa præbuerint, & alij ſimiles[b]? Et melius eſt dicere omnibus admiſsis ex lege Iulia venientibus quinquénium eſſe præſtitutum. ¶ Quinquénium autem ex eo die accipiendũ eſt, quo quid admiſſum eſt: & ad eum[c] dié quo quis poſtulatus poſtulatáve eſt: & non ad eum[d] diem quo iudicium de adulterijs exercetur. ¶ Hoc amplius ſenatuſconſulto adiectũ eſt, vt ſi plures eũdem poſtulauerint: eius qui perſeuerauerit reũ reámve facere, poſtulationis[e] dies prima exigatur[f]: ſcilicet vt qui accuſat, ſuos libellos accuſatorios ſpectet[g], non alienos[h]. ¶ Eum autem qui per vim ſtuprum intulerit vel mari, vel fœminæ: ſine præfinitione huius temporis[i] accuſari poſſe dubium non eſt: cùm eum publicam vim cõmittere nulla dubitatio ſit.

Paulus. LEX XXX.

PAter ſine periculo calũniæ[k] agere non poteſt. ¶ Sexaginta dies à diuortio[l] numerantur. In diebus autem ſexaginta & ipſe ſexageſimus dies eſt[m].

Idem. LEX XXXI.

QVinquennium nõ vtile, ſed continuum[n] numerandum eſt. Quid ergo ſi prior mulier rea facta ſit, & ideo adulter eodem tempore reus fieri non potuit[o]: & diu tracta lite quinquennium trãſierit[p]? Quid ſi is qui intra quinquennium quem poſtulauerat[q], non peregerit, aut præuaricatus eſt, & alius eũdem repetere[r] velit, & quinquenniũ tranſactum ſit? Æquum eſt computationi quinquennij eximi id tempus quod per poſtulationem præcedentem conſumptum ſit.

Marcellus. LEX XXXII.

NIhil intereſt, adulteram filiam prius[s] pater occiderit, an non: dũ vtrunq; occidat. Nam ſi alterũ occidat[t], lege Cornelia reus erit. Quòd ſi altero occiſo, alter[v] vulneratus fuerit: verbis quidem legis non liberatur[x], ſed diui Marcus & Commodus reſcripſerunt impietatem ei concedi: quia licet interempto adultero mulier ſuperuixerit poſt tam grauia[y] vulnera quæ ei pater inflixerat, magis fato quàm voluntate eius[z] ſeruata eſt[a]: quia lex parc̃ in eos qui deprehenſi ſunt, indignationem exigit, & ſeueritatem requirit.

¶ *Vno electo adultero ad accuſandũ expectatur de alio donec iudicium primum finitum ſit. poteſt tamen ſimiliter cum adultero accuſari qui domum conceßit ut adulterium committeretur. h.d.*

¶ Cùm alterum ex adulteris elegerit maritus[b], alterum non ante accuſare poteſt, quàm prius iudicium finiatur: quia duos ſimul ab eodem accuſari non licet[c]. non tamẽ prohibetur accuſator ſimul cum adultero vel adultera eũ quoq; accuſare qui domũ[d] ſuam præbuit, vel conſilio[e] fuit vt crimen redimeretur.

Marcellus. LEX XXXIII.

SI quis adulterium à ſeruo ſuo commiſſum eſſe dicat in eam quam vxorem habuit: diuus Pius reſcripſit accuſare potius mulierem eum debere, quàm in præiudicium eius[f] ſeruum torquere. ¶ Siquis adulterum non dimiſerit, ſed retinuerit (forſitan filiũ[g] in nouercam, vel etiam libertum vel ſeruũ ſuum in vxorẽ) ex ſen-

---

a ¶ Sex menſes.] duo iure mariti, quatuor iure extranei.

b ¶ Similes.] vt. ſ. de mino. auxilium. §. fi. & . ſ. e. qui domum. Accur.

c ¶ Et ad eum.] id eſt vſque ad eum.

d ¶ Et non ad eum.] ſufficit ergo accuſationem incipere ante quinquennium. non autem eſt neceſſe perficere. ad quod eſt. C. de rei ven. l. more. & . C. de collu. dete. l. ij. §. quinquennium.

e ¶ Poſtulationis.] in ſcriptis factæ. Io.

f ¶ Exigatur.] vt fiat intra quinquennium.

g ¶ Spectet.] aliâs expectet. ſ. intra quinquennium fieri.

h ¶ Nõ alienos.] nec enim ei prodeſt vt accuſare poſsit. ſed contrà. j. e. quinquẽnium. ſol. hîc vnus in accuſatione præceſſerat: nõ tamẽ in litem proceſſerat ſecũdum Io. Item no. hîc ꝙ ĩterruptio ciuilis non prodeſt alij. ad quod. ſ. de diuer. ꝓſcript. l. intra. & ne de ſta. defunc. l. ij. §. præſcriptio.

i ¶ Huius temporis.] quinquẽnij & caue quia loquitur ſi accuſetur. l. Iul. de vi, & non Iul. de adulte. Duplex eſt enim delictũ. & facit. j. tit. j. q coetu. §. fi. ſecundũ H. vel fortè. l. Iul. de adul. vt bene cõueniat prędictis, & aduerſetur cõiunctio autẽ, ibi, cum aũt &c. & facit. C. de apoſ. l. qui apoſtatarum.

PAter.] CASVS. Pater adulteratæ accuſans de adulterio ſi committat calumniã euidentem: punitur. Item in ſexaginta diebus qui dãtur viro vt iure mariti accuſet: cõputatur & ſexaginta dies. Itẽ quinquẽniũ quod datur ad accuſationem adulterij, cõtinuũ eſt: nõ tamẽ cõputatur tẽpus accuſare volenti intra qđ adulter erat accuſatus, vel intra quod alius egerat, & præuaricatus fuerat. & hoc dicit hæc. l. & ſequen. Franciſcus Accurſius.

k ¶ Calumniæ.] euidentis: vt. ſ. e. is cuius. in fi. ne ſit contra. ſ. de publi. iudi. l fina.

l ¶ Sexagĩta dies à diuortio.] hoc dic vt. ſ. l. proxi. §. ſex mẽſium.

m ¶ Dies eſt.] j. de reg. iur. vbi lex. Accurſius.

n QVinquennium.] Continuum. ex hoc colligit Ioan. quòd vtile eſt quo ad ſui initium: ſed continuum quo ad proceſſum: vt & aliâs, infrà quando appel. ſit. l. prima. §. biduum. & ſuprâ de ædili. edict. cum ſex. Item eſt contra. huic legi, ſuprà. l. mariti. §. hoc amplius. ſolu. vt ibi. Item ad hoc quòd negligenti non currit præſcriptio. ſuprà de ſtatulibe. l. cùm hæres. §. Stichus. & de col. de teg. l. ij. §. j. ſic. C. qui admitt. ad bon. poſſeſ. l. fina. & ſuprà e. l. iiij. & de mino. l. intra vtile.

o ¶ Non potuit.] vt ſuprà denunciaſſe. §. quæritur. & infrà. l. proxi. §. cùm alterum.

p ¶ Tranſierit.] certè bene poterit accuſari adulter non obſtante quòd lapſum ſit quinquennium.

q ¶ Poſtulauerat.] id eſt accuſauerat.

r ¶ Repetere.] id eſt accuſare.

NIhil.] CASVS. Pater ſi occidat adulterum filiæ ſuæ, & filiam debet occidere: nec eſt vis quem prius occidat: dum tamẽ vtrũq; occidat. Itẽ ſatis eſt ſi occidat adulterũ, & vulneret filiã: licet filia nõ decedat ex his vulnerib⁹. Itẽ ſi vir accuſat vnũ de adulteris, interim aliũ accuſare nõ põt: eũ tamẽ qui ꝓbuit domum vt adulterium ibi fiat: vel qui conſilium in hoc dedit: poteſt accuſare ſimul cum vno de adulteris. Fran. Accur.

s ¶ Prius.] quàm adulterum.

t ¶ Alterum occidat.] non deprehenſum in opere veneris: vt. ſ. e. quod ait. vel id eſt adulterum tantũ, quaſi ſit in dolo, cùm ſine filia occidat. ideo l. Corne. de ſica. tenetur: vt hîc, & . ſ. e. l. patri. ſ. eodẽ. l. nec in ea. §. fina.

v ¶ Alter.] ſcilicet adultera.

x ¶ Non liberatur.] ſcilicet pater.

y ¶ Tam grauia.] hic collige maiora vulnera ſuſtinere fœminam quàm marem. ſic. ſ. ad le. Aquil. qua actione. §. ſi quis.

z ¶ Volũtate eius.] ſcilicet patris.

a ¶ Seruata eſt.] id eſt viuit.

b ¶ Maritus.] litẽ cõteſtando.

c ¶ Accuſari non licet.] vt & . ſ. de accuſa. l. hos. §. lege. & facit. C. eodem. l. reos. & infrà vim paſſam. §. duos. Accurſius.

d ¶ Domum.] vt. ſ. eo. qui domum.

e ¶ Vel conſilio.] ad hoc ſuprà eodẽ. is cuius. in prin.

SI quis.] CASVS. Seruus meus iacuit cum vxore mea. volo eum torqueri, vt dicat de hoc veritatem. dicitur ꝙ nõ audior: quia iam confeſsio eius præiudicaret qualiquali modo vxori meæ: ſed ipſam accuſare poſſum de adulterio. Secundò dicit. filius meus iacuit cum vxore mea quæ erat ei nouerca: vel ſeruus vel libertus meus iacuit cum vxore mea. eundẽ me cum retinui. dicitur ꝙ teneor quaſi leno: & hoc ex ſententia legis poſitæ. ſ. eo. l. mariti. non ex verbis eius. Itẽ ipſa vxor retenta poterit accuſari. intelligas tamen ſecundũ formã legis poſitæ. ſ. eo. l. conſtante. in fi. ſed ſi ipſam vxorẽ dimiſi, & poſteà eam reduxi, teneor quaſi leno ex ſentẽtia legis poſitę. ſ. e. l. mariti. Vltimò dicit: vxor mea inuenit me cum vxore Titij in lecto. ipſa accepit à me pretium vel ab ea vt non dicat alicui hoc. tenetur iſta vxor mea vt lena pœna adulterij. Fran. Accur.

f ¶ In præiudicium eius.] ſcilicet mulieris, ſeruo aliquid in ſe cõfitente: quod eſſet mulieri pręiudiciũ qualequale: ad quod. j. de app. à ſententia. H. vel dic eius. ſ. domini: quia fortè in tormentis periret. & ſic incipit ab adultera etiam ſecundo nupta. cõtra generalem regulam: vt C. eo. l. ſi dum. & facit. ſ. de rit. nup. l. ſtuprum.

g ¶ Forſitan filium.] j. eo. ſi adulterium. in prin.

h ¶ Vel.] pro ſaltem.

a ¶ Legis.] quæ est. ff. l. mariti. Accursius.
b ¶ Verbis.] quæ sunt. ff. l. mariti. in prin.
c ¶ Punitur.] hoc accipe vt. ff. l. constante. in fi.
d ¶ Ne fraus fiat]. l. Iuliæ. & ad hoc. C. e. l. castitati. Accur.
e ¶ Acceperit.] à viro vel ab adultera.
f ¶ Tenetur.] sic ergo pœna lenocinij est ea dem quæ adulterij.

S Tuprum.] 10 g ¶ Mulierẽ.] viduã: vt. j. proxi. §. & facit. j. de ver. sig. l. inter. & C. e. l. quæ adulteriũ. & ff. e. inter. §. j.
h ¶ Concubina.] in qua protestatio est ne cessaria: vt. ff. de cõcubi. l. j. §. cũ Attilicino. & l. in concubinatu.
20 i ¶ In vidua.] hone stẽ viuente: vt insti. de pub. iud. §. item lex.

A Ccusaturus.] CASVS. In libello accusatiõis adulterij erraui. possum emendare si sum intra tempus, scilicet xxx. dierum. & hoc ha 30 buist. ff. de accu. l. libellorũ. in fin. potes & aliter hãc. l. exponere vt in gl. Franc. Accur.
k ¶ Si tempora.] statuta à iudice: arg. ff. de accu. Titia. & C. q accu. non pos. si ea. vel à lege scilicet. xxx. dierum: vt. ff. de accusa. l. 40 bellorũ. §. fi. vel quin quẽnij: vt. ff. e. l. quinquẽnium. & facit. j. ad munic. l. libertus. §. error. Sed arg. contrà. ff. de arbi. l. q arbiter. & de leg. ij. fi is cui. Acc.
ADDITIO. Dic secũdum Bar. ꝙ ibi to tum ius suum consum 50 pserat ille qui volebat mutare & variare: hic verò secus.

S I minor.] CASVS. Mior. xxv. an. si adulterium commisit, potest accusari. intelligas tñ si maior erat. xiiij. an. Fr. Acc.
l ¶ Crimen.] s. adulte 60 rij. sed stuprum etiã prius: vt. ff. e. l. stuprum. in fi. & facit. ff. de mino. auxilium. §. sed vt ad. & l. si ex causa. §. nunc videamus. & §. si mulier. & C. de pœ. l. impunitas. Accur.

F Iliusfamiliás.] CASVS. Filiusfamil. scholarem, qui iacuit cum vxore sua, potest de adulterio accusare etiam sine voluntate patris sui. Franc.
m ¶ Consequitur.] ad hoc. ff. de iniur. sed si vnius. §. filiofamiliâs. & ff. e. l. inter. §. penul. & quod ibi nota. Accursius.

S I adulterium.] CASVS. Titius iacuit cum priuigna sua alij nupta, vel cum nuru sua, vel cum nouerca: & sic cõmisit adul 70 terium & incestum. dicitur ꝙ ipsa mulier potest accusari de adulterio: & punietur sicut Titius. hoc idem esset si de stupro accusaretur. nam punietur sicut vir. Secundò dicit: Titius iacuit cum filia so roris suæ nupta cuidam. quæritur an sufficit si puniatur pœna stupri? & certè duo sunt delicta: vnde augenda est pœna: quia hic & in sequenti casu vbi duo sunt delicta, maior imponitur pœna. si enim fi liam sororis meæ accipio in vxorem, refert an errore hoc feci: an nõ: vt magis vno casu puniar: scilicet quando sciens ius & factũ hoc feci, quàm si nescirem. & quia plus delinquitur vbi est contumacia iuris: apparet ꝙ mulier incestum cõmittens minus dicitur delinquere: 80 quia in ea non dicitur esse contumacia iuris: vt si adoptiua filia cũ fratre contraxit matrimonium. nam hoc casu ei non parcitur: cùm ius gentium, id est naturale non debeat ignorare. Item qui per matrimonium committit incestum: humanius tractatur quàm adulter. & dat exemplum. iubet tamen dirimi tale matri. mulier tamen in iure errans, à crimine incestus liberatur: ab adulterio non liberatur. Item si accepi nouercam meam in vxorem bona fide: & cùm sciui hoc esse illicitum, separaui me ab ea: amodò non possum accusari de crimine incestus. & hoc idem subijcit in sequenti. §. generalius tamen. Vltimò dicit: incestu per adulterium commisso: parcitur mulieri ignoranti ius. Item parcitur minori ætati masculi vel fœminæ: vel etiam quandoq; modicè puniũtur si error allegatur: & hoc cùm accusatore: & facilius puniuntur sine accusatore. ¶ Imperatores.] Vxorem meã in adulterio deprehensam oc cidi. nõ punior. l. Cor. de sica. mitius tamen. 10 nam si humilis sum, in opus perpetuũ trador. si honestus sum, in ĩsulã relegor. ¶ Liberto.] Libertus non admittit de facili ad accusandũ patronum suum: sed de adulterio quod cõmisit patron⁹ cum vxore liberti, po- 20 test libertus accusare patronum suum: sicut & de atroci iniuria sibi facta à patrono posset eum accusare. Libert⁹ si inueniat patronum suum cum vxore sua in lecto, an posset eum occidere: cùm sit persona patro 30 ni vilis? & dicitur ꝙ non. Vltimò dicit. Titius commisit adulterium. posteà in aliquo officio publico est col locatus. debet interim differri accusatio: sed promittet stare iuri cùm erit officium finitum. Fran.

tentia legis[a] tenetur, quáuis verbis[b] non cõtinetur. quæ autẽ reti net, punitur[c]. Sed & si dimissam reduxerit, verbis non tenetur: sed tamen dicẽdum est vt teneatur, ne fraus[d] fiat. ¶ Si vxor ex adulterio viri præmium acceperit[e], lege Iulia quasi adultera tenetur[f].

¶ Qui filium uel seruum qui commiserunt adulterium in uxorem suam, retinet: punitur quasi leno, & mulier etiam retenta punitur. & si eam dimissam posteà maritus reduxit, tenetur etiam ipse. hoc dicit.

Modestinus. LEX XXXIIII.

S Tuprum committit qui liberam mulierem[g] consuetudinis causa, nõ matrimonij retinet: excepta † videlicet concubina[h]. ¶ Adulterium in nupta admittitur: stuprum in vidua[i], vel virgine, vel puero committitur.

† Innuit iste textus adulterium nõ cõmitti cũ concubi na, quod fallit in con cubina pa tris: vt in au thẽ. vt cùm de appella. col. §. cau sas. colla. viij. & in ca. quitaual lis. extrà de iureiu.

¶ Per porrectionem libelli malè concepti non interrumpitur præscriptio adulterij. Bar.

Idem. LEX XXXV.

A Ccusaturus adulterij, si quid circa inscriptionem errauerit: si tempora[k] largiantur, emendare non prohibetur: ne causa criminis aboleatur.

Papinianus. LEX XXXVI.

S I minor annis adulterium cõmiserit, lege Iulia tenet: quoniam tale crimen[l] post pubertatem incipit.

Idem. LEX XXXVII.

F Iliumfamiliás publico iudicio adulterium in vxore sine volũtate patris arguere posse, cõstitutum est. vindictam enim proprij doloris consequitur[m].

¶ Si committatur adulterium cum incestu: mulier punitur ut uir. Idem si committatur stuprũ & incestus: sed ab incestu excusatur propter ignorantiã, quæ præsumitur in muliere minore & statim pœnitẽte. h. d. usq; ad. §. imperatores. Diuiditur principaliter in quinq; partes. Primò loquitur quãdo cõmittitur adulteriũ cũ incestu. Secũdò loquitur qñ cõmittiť stuprũ & incestus à masculo. Tertiò quãdo cõmittitur stuprũ & incestus à muliere sub colore matrimonij. Quartò quãdo masculus aliqualiter excusatur. Quintò quãdo in totũ liberatur. secũda ibi, Stuprũ. tertia ibi, Quare mulier. quarta ibi, Nonnũquam. quinta ibi, Fratres deniq;. Bart.

Idem. LEX XXXVIII.

S I adulterium[n] cum incestu cõmittatur, vtputa cum priuigna[o], nuru, nouerca: mulier[p] quoq; similiter puniet[q], id enim[r] remoto etiam adulterio eueniret[s].

¶ Hæc secũda pars legitur duobus modis. Primò q, hic loquitur finaliter de adulterio & incestu. Secundò q, loquitur de stupro & incestu, & quòd hæc lex loquitur de incestu & adulterio. primò facit tex. qui dicit an adulterij pœna sufficiat. itẽ q, loquitur de stupro & incestu, facit tex. qui dicit stuprũ. primæ lecturæ applaudit gl. super uerbo, adulterij. & super uerbo, duplex. & super uerbo, errore. Barto.

¶ Stuprum[t] in sororis filiam[v] si committatur: an adulterij[x] pœna sufficiat marito, consyderandum est. Occurrit[y], quòd hic duplex[z] admissum est: quia multum interest, errore iuris[a] matrimoniũ illicitè contrahatur[b]: an cõtumacia iuris, & sanguinis contumelia cõcurrant[c]. quare[d] mulier tunc demum eam pœnã, quam mares, sustinebit[e], cùm incestum iure gentiũ[f] prohibitũ admiserit[g]. Nam si sola iuris nostri[h] obseruatio interueniat: mulier ab incesti crimi-

40 n ¶ Si adulterium.] potest ergo adulteriũ & incestus esse simul: & quodlibet separatim: vt hîc. & est incestus cum his fœminis de quib⁹ hic dicit, & ff. de ritu. nup. l. fin. & est eadẽ pœna quæ est adulterij: vt 50 hîc colligitur.
o ¶ Cum priuigna.] alij nupta. & sic de sequentibus.
p ¶ Mulier similiter.] scilicet vt vir.
q ¶ Punietur.] scilicet de adulterio.
r ¶ Id enim.] id est vt mulier sicut vir punia 60 tur, remoto &c.
s ¶ Eueniret.] scilicet si de stupro argueretur.
t ¶ Stuprum.] id est incestus. Accursius.
v ¶ Filiam.] scilicet nuptam alij.
x ¶ An adulterii.] id est stupri seu incestus. plerũq; enim vnũ pro altero ponitur: vt. ff. eo. inter. §. j. Accursius.
y ¶ Occurrit.] vt non sufficiat pœna.
z ¶ Duplex.] s. stuprum & incestus.
a ¶ Errore iuris.] facti iustissimi & continui: vt. C. de incest. nup. l. qui cõtra. vel dic iuris ciuilis: quia tunc de incestu tantũ, nõ de stu- 70 pro punitur, cùm stuprũ nõ proponat in cõtumeliã iuris &c. sicut in nostro casu. vnde de vtroq; s. stupro & incestu accusatur: vt. C. de accusa. q de crimine. licet sit arg. cõtrà. ff. de accu. l. senatus. ADDITIO. Dic secundum Barto ꝙ ibi dicit ob id crimen: hîc verò sunt diuersa delicta, licet ex eodem facto descendant.
b ¶ Contrahatur.] vt cum filia sororis.
c ¶ Concurrant.] quia sciuit ius & factum quando erat alij nupta: vt in nostro casu.
d ¶ Quare.] quia plus delinquitur vbi est cõtumacia iuris: ergo & in muliere mitius, quia ibi non est contumacia quandoq;, vt subij- 80 cit. & dic mulier incestum committens.
e ¶ Sustinebit.] scilicet de incestu.
f ¶ Iure gentium.] id est naturali: quod ignorare nõ licet: vt. C. de in ius vo. l. venia.
g ¶ Admiserit.] sciens delinquere, & nolens matrimonium cõtrahere. Accursius.
h ¶ Nostri.] vt in adoptiua: quod ignorare licet. & facit. ff. de verbo. oblig. l. si stipuler. vel dic quia tutores: vt. C. de interdic. ma per to-

tum.Sed est contrà in eo.tit.l.j.sed ibi clàm: vnde scientia præsumitur:vt.§.de rit.nup.l.fi.& ad hoc vt error ciuilis iuris prosit, vel nó noceat,facit.§.vt in pos.le.l.j.in prin.& ad Syll.l.j.§.si quis ignorãs. & de leg.ij.qui fideicó.& de peti.hære.sed & si lege.§.scire. itẽ facit C.de iure & fac.igno.l.fi.&.j.de iure fis.l.ij.in fi.&.C.si aduer.deli.l.j. & fina.

ne erit excusata. Nonnunquam tamen & in maribus incesti crimina,quãquam natura sunt grauiora[a],humanius quàm adulterij tractati solent:si modò incestum per matrimonium illicitum contractum sit[b].Fratres denique[c] imperatores Claudiæ crimen incesti[d] propter ætatem[e] remiserunt: sed distrahi coniunctionem illicitam iusserunt:cùm aliâs adulterij crimen quod post pubertatem delinquitur,non excusetur ætate[f]. nã & mulieres in iure errantes, incesti crimine non teneri suprà dictum est[g]:cùm in adulterio commisso nullam habere possint excusationem. ¶Iidem Imperatores rescripserunt post diuortium quod cùm nouerca[h] bona fide priuignus fecerit,non esse crimen incesti admittendum. ¶Iidem Pollioni † in hæc verba rescripserunt. Incestæ nuptiæ cõfirmari non solent: & ideo abstinenti à tali matrimonio, pœnam præteriti delicti ei qui nondum reus postulatus est[i],remittimus. ¶Incestum autem quod per illicitum matrimonij coniunctionem admittitur[k], excusari solet sexu[l] vel ætate[m], vel etiam puniẽdi[n] correctione[o] quę bona fide interuenit: vtique si error[p] allegatur:& facilius, si nemo rerum postulauerit.

¶ Qui uxorem deprehensam in adulterio occidit,non tenetur lege Cornelia de sicarijs: tamen aliter & aliter secundum conditionẽ personæ punitur.hoc dicit.

¶Imperatores Marcus & Antoninus & Cõmodus filius[q] rescripserunt,Si maritus vxorem in adulterio deprehẽsam, impetu tactus doloris interfecerit: nõ vtiq; legis Corneliæ de sicarijs pœnam accipiet[r].nã & diuus Pius in hæc verba rescripsit Apollonio, Ei qui vxorẽ suam in adulterio deprehẽsam occidisse se non negat, vltimũ suppliciũ remitti potest. difficilimũ enim est iustũ dolorem temperare:& magis[s] quia plus fecerit,quã quia se vindicare nõ debuerit,puniendus sit. Sufficit igitur,si humilis loci sit,in opus perpetuũ tradi: si quidẽ honestior, in insulam relegari[t]. ¶Liberto patroni famã lacessere nõ facile[v] cõceditur. Sed si iure mariti velit adulterij accusare patronũ, permittendũ est,quomodo[x] si atrocẽ iniuriã passus[y] esset. Certè si patronum[z] qui sit ex eo numero qui deprehensus ab alio interfici põt[a], in adulterio vxoris deprehenderit:deliberãdũ est an impunè possit occidere.qđ nobis durũ esse videtur.nã cuius famæ, multò magis vitæ parcẽdũ est. ¶Si quis in honore ministeriòve publico sit: reus quidem[b] postulatur: sed differtur eius accusatio:& cautiõe[c] iudicio sistendi caussa promittitur in finem honoris. & hoc ita Tybęrius Cæsar rescripsit.

¶ Violentia excusat ab adulterij pœna licet celetur marito hoc factum.§§.seq.breues sunt, ideo non summantur.

Idem. LEX XXXIX.

Vim passam esse † mulierem sentẽtia præsidis prouincię continebatur. In legem Iuliam de

a ¶ Grauiora.] i.grauia. vel id est grauiora quàm adulterij.Accursius.

b ¶ Illicitum cõtractum sit.] errore fortè iuris:quia hic cõtumelia fortè sanguinis non cõtinetur: vt.§.& sic not. ꝙ parcitur in delictis si bonã habuit originẽ, id est causam fauorabilẽ: argu.§.de fur. qui vas.§.si ego. & de re iud.l.inter pares. & de donat. inter vi.& vxo.si donate.in prin.&.§.fi.Accur.

c ¶ Fratres deniq;.] exẽplum superioris.

d ¶ Incesti.] per matrimonium cõtractũ: vt subijcit.

e ¶ Per ætatem.] maximè subaudi,cùm aliâs mitius se habet lex cũ ĩcestuosis quàm cũ adulteris. H.& potes dicere ꝙ vbi cõiuges sciunt factũ.i.cõsanguinitatẽ, & ius.i. non licere habẽt locũ pœnę.C.de inces.nup.l.qui contra. si verò errãt in facto,iustè excusantur: vt ea.l.si in iure. in adulterij pœna nec mares nec fœminę excusant̃:vt hic: ibi, cùm in adulterio &c.sed in incestu,si quidem ignorantia iuris naturalis vel gẽtium: neuter excusat̃ in totum, sed releuãtur, vt hîc, vel etiã puniendi &c.si ciuilis:si masculus,releuat̃ in aliquo: mulier in totũ.Itẽ minor excusatur in totũ:vt.§.ea.l.§.j. & hic, &.j.e. §. Imperatores. &.§.incestũ.Itẽ not.in hoc speciale ꝙ si quis distrahat illicitam cõiũctionem antequàm accusetur : non punit̃: vt.j.e.§.ijdem pollioni.Sed quid si vnus sciat:alter non? Respon.in sciente quod dixi: & in ignorante quod de ignorante dixi:vt dictæ pœnæ habeãt locum, vel non habeant.

† Habetis hîc tex vnicum in iure ad hoc ꝙ licet cõfessio erronea in cõtractu sine promissione non valet.l.tres fratres. cũ ibi no. §.de pact tamen cõfessio erronea euidenter in delictis valet nisi errorẽ alleget. Bolo.

f ¶ Aetate.] etiam iuris ignorantia.& facit.C.de pœ.l.impunitas.& §.de mino.l.auxilium.in fine.Accursius.

g ¶ Suprà dictum est.] vt.§.eo.§.stuprum.in fi.& ad.§.§.de ritu nup.l.qui in prouincia in fi.& de condictione sine causa.l.fi. &.j.e.l. fi.&.j.de iure fisci.l.ij.in fine.Accursius.

h ¶ Cùm nouerca.] si accepit nouercam in vxorem, licet eam cognouerit.si tamen cùm scit esse illicitum,eam dimittit:non tenetur incesti.& idem dicit.§.sequens,generalius tamen. & ita remittitur alicui delictum si præueniat in satisfactione.sic.C.ne tuto. vel cura. l.j.& de crimine stel.l.j.& de Fal.Codicillos.& de ijs qui adscri.l.ij, & de plus peti.l.j.&.§.de publi.l.hoc edicto.&.C.de incestis & inuti. l.qui contrà. &.C.ad legem Iul. maiesta.l.quisquis. in fine. &.j.de fal.qui falsam.Accur.

i ¶ Postulatus est.] quia in iure errauit.nam si in facto: nec ante nec post potest accusari.Accur.

k ¶ Admittitur.] per errorem iuris.

l ¶ Sexu.] quia mulieribus est permissum ius ignorare: vt.j.de iure fisc.l.ij.in fi.&.C.de iur.& fac.igno.l.fina.

Mulieri permittitur ius igno.

m ¶ Vel ætate.] vt.C.de incest.nup.qui contrà.&.§.proxi.§.

n ¶ Puniendi.] Genitiui casus.

o ¶ Coerctione.] s.corporis.& si habes coërctione.aliâs correctione:qa corrigerent se delinquẽtes abstinẽdo à delicto:vt.d.l.q cõtrà.

p ¶ Si error.] qui præsumitur si palàm matrimonium contrahatur: vt.§.de rit.nup.l.fi.

q ¶ Commodus filius.] vt &.§.de admini.tu.l.à tutoribus.§.j.alibi fratres dicuntur:vt §.de ma. l. iiij.&. C. si mã.ita fue.alie.vt ma. l.ij.sed fortè fratrẽ & filium habuit qui sic fuerunt nominati.

r ¶ Pœnã accipiet.] aliâs aũt mediocriter punitur:vt.j. proxi. & j.de sica.l.j.§.fin. &.§. ad Syll.l.si quis in graui.§.iij.Sed cõtrà.C.e. l.gracchus. Item facit C.de sic.l.j.&.§.sol.matri. l. si ab hostibus. §.j.

s ¶ Magis.] i. melius est vt puniatur: quia plus deliquit.

t ¶ Relegari.] cùm aliâs pœna parricidij teneatur.

v ¶ Non facile.] i.temerè.& dicũt quidam nõ esse necesse in accusationibus veniam edicti petere. alij contrà:cũ nõ permittatur accusare nisi in certis casibus:vt suã vel suorum iniuriã prosequatur:vt. C. qui accusa. non pos.l.fin.sed certè hoc non est verũ: vt.§. de ac.l.hi tamen.§.j. vt ibi dixi.

x ¶ Quomodo.] i. sicut.Accursius.

y ¶ Passus.] §.de iureiu.prętor.§.ꝑtereà.& de in ius voc. sed & si §.fi.& est speciale, vt in cri.maie.vt.§.ad le. Iul. maie. l. famosi. aliàs cõtrà.§.de accu. hi tamen.§.j.vel dic vt ibi.

z ¶ Si patronum.] sci licet adulterum.

a ¶ Interfici potest.] qui sunt habes.§.co.l. marito.Accursius.

b ¶ Reus quidem.] de adulterio ante cõmisso.Sed quid si durante officio? Rñd. secus secundũ P. ad instar legati:vt.§.de iudi.l.ij.§.legatis. aut si in officio deliquit,tunc distingue sit de maioribus, vel minoribus. Sed tu dic ꝙ omnes indistinctè:vt.§.de iniur.l.nec magistratibus.& de iudi.l.pars literarum.item facit.§.de accu.l.hos.

c ¶ Cautione.] non satisdatione:vt.C.de verb.sign.sancimus.& de iudi.l.ij.§.sed si dubitetur.&.§.de offi.præsi.senatuscon.item facit. §. eo.si maritus.§.j.& de lib.caussa.l.ordinata.in fine.

Vim passam.] CASVS. Vxor Titij per vim stuprata est. non tenetur lege Iul.de adulterio:licet hoc prohibuit nunciari viro caussa protegendæ suæ pudicitiæ. Secundò dicit.mulier commisit adulterium cum Titio.tandem hæc mulier diuertit à viro, & nupsit secũdo.potest Titius accusari de adulterio,licet primus vir non sit de lenocinio accusatus.Tertiò dicit.potest vir etiam mortua vxore in matrimonio adulterum accusare.Quartò dicit.Berta commisit adulterium:tandem separauit se à primo viro,& nupsit secundo.non potest ipsa de adulte.accu.priusquàm adulter, nisi antequã nuberet secundo,denunciatum sibi fuerit.Quintò dicit:vxor Titij damnata est in exilium:quia socia latronũ erat.dicitur ꝙ adhuc remanet vxor.Sextò dicit:accusatio incestus,licet cùm nupta sit commissus,tollitur quinquennio.Septimò dicit:vir non semel potest & eodem tempore masculum & fœminam de adulterio accusare:in crimine autẽ incestus secus est.Vltimò dicit.si aliquis de crimine incestus accusatur commisso cum nupta:possunt serui eius accusati torqueri.Franciscus.

† Istã l.induco ad depositionẽ testis probãtis vim fuisse illatã, vt nõ dicat Titium violẽter cognouisse Bertã: quia eius depositio esset nulla per verbũ violenter: quod actiuè & passiuè potest accipi: vt ꝑ Bar. in.l.ij. col fi. vers. circa secundã partem: & ibi Alex. omnino. §. de duobus re.quẽ etiã vide in.l. si ita scriptũ. j.§. de manu.testa. & in.l.si vxor §.pe.vers. volo vos scire.§. eo quod est verũ nisi consuetudo aliter dispo nat secũdũ alex.vbi.§.

Respondi.

adulterijs non commiſiſſe reſpondi[a], licet iniuriam ſuam protegendæ pudicitiæ cauſſa confeſtim marito renũciari prohibuit[b]. ¶ Nupta[c] quoq; muliere, tametſi lenocinij vir prior nó poſtuletur: adulterij tamen crimen contra adulterum ab extraneo poteſt inferri. ¶ In matrimonio quoq; defuncta vxore, vir iure adulterum inter reos recipi poſtulat[d]. ¶ Nupta[e] priuſquàm adulter damnetur[f], adulterij non poſtulatur, ſi nuptias denũciatio vel ad domũ[g] mulieris miſſa nó præceſsit. ¶ Mulierem ob latronũ ſocietaté exulare iuſſam citra pœnæ metũ in matrimonio retineri poſſe reſpondi, quia non fuerit adulterij[h] damnata. ¶ Præſcriptione quinq; annorum crimen inceſti iunctũ adulterio[i] non excluditur. ¶ Duos quidem adulterij marem & fœminã propter commune[k] crimen ſimul non iure nec à viro poſtulari[l] cõuenit. cùm tamen duobus[m] denũciatũ fuiſſet ab eo qui poſteà deſiſtere volebat, abolitioné eſſe neceſſariam in vtriuſq; perſona reſpondi. ¶ Inceſti commune crimen aduerſus duos ſimul intẽtari[n] poteſt. ¶ De ſeruis quæſtioné in dominos inceſti poſtulatos ita demum habẽdam reſpondi, ſi per adulterium[o] inceſtum eſſe cõtractum dicatur[p].

¶ Mulier repudiata à uiro poteſt nubere illi, quem maritus ſuſpectũ habet de adulterio: dum tamen non accuſauit. h.d.

Paulus. **LEX XL.**

Quæſitum eſt an ea quã maritus adulterij crimine ſe accuſaturũ minatus eſt, nec quicquam egit: vel iure mariti, vel iure publico[q] nubere poſsit ei quẽ in eam reum adulterij deſtinauerit[r]. Pau. reſpõdi nihil impedire[s] quò minus ei quem ſuſpectũ maritus habuit, ea de qua quæritur, nubere poſsit.

¶ Qui deſiſtit ab accuſatione uxoris eam reducendo, non poteſt iterum eam accuſare. h.d.

¶ Item quæritur an idem maritus deſtitiſſe videatur, vel lenocinium commiſiſſe, qui eandem reduxit vxorem. Pau. reſpõdi eum qui poſt crimen adulterij intentatum, eandem vxorem reduxerit, deſtitiſſe videri[t]: & ideo ex eadẽ lege poſteà ius accuſandi ei non ſupereſſe[v].

Idem. **LEX XLI.**

In crimine adulterij nulla danda dilatio eſt, niſi vt perſonæ exhibeantur, aut iudex ex qualitate negotij motus hoc[x] cauſſa cognita permiſerit.

Tryphonius. **LEX XLII.**

Sis qui ius aureorum annulorum impetrauit, adulterium commiſerit in patroni vxoré, aut in patronam ſuam, aut in eius[y], eámve[z] cuius libertus patris[a], aut matris filij filiæve fuit: an vt libertus puniri debeat? & ſi depreheſus fuerit in adulterio, an impunè occidatur[b]? Et magis probo pœnæ ſubijciendum libertinorum: quoniam lege Iulia de adulterijs coẽrcendis, ad tuenda matrimonia pro libertinis eos haberi placuit[c]: & deterioré eorũ cauſſam per iſtud beneficiũ patronorum haberi non oportet.

¶ Qui uxorem non legitimè repudiatam ducit uxorem, credens eam repudiatam, adulterium non committit. hoc dicit.

Caius. **LEX XLIII.**

Si ex lege repudiũ miſſum non ſit[d], & idcirco mulier adhuc nupta eſſe videatur[e]: tamẽ ſi quis eam vxoré duxerit[f], adulter non erit. idq; Saluius Iulia. reſpondit: quia adulterium (inquit) ſine dolo malo non committitur[g]. quanquam dicẽdum eſt ne is qui ſciret eam ex lege repudiatam non eſſe, dolo malo committat[h].

*Paulus. **LEX XLIIII.**

Defuncta quoq; ſocru[i] ge-

*al. Papinianus.

a ¶ Reſpondi.] & bene: vt. ſ. e. ſi vxor. §. ſi quis plane. & ſ. de poſt. l. j. §. remouet. & C. eo. l. fœdiſsimam. & ar. ſ. de li. cau. l. imò. Accur.

b ¶ Prohibuit.] expreſsè vel tacendo.

c ¶ Nupta.] ſecũdo viro facto diuortio à primo cuius matrimoniũ adulterauerat. & ſecundum hoc nihil eſt contra. vel dic de eodem viro loqui. Et quòd dicit prior. i. primo. ſed tũc eſt contra. ſ. eo. l. conſtante. ſed ibi vxoré: hîc adulterã. Itẽ eſt contrà. ſ. e. miles. §. volenti. ſed ibi virũ prohibet accuſare: hîc extraneum permiſit. & facit. ſ. eo. l. adulter. §. fi. & C. eo. ſi dum.

d ¶ Poſtulat.] ſic. ĵ. e. l. fin. & ſ. e. miles. §. adulterij. Accurſius.

e ¶ Nupta.] ſcilicet ſecundo viro.

f ¶ Damnetur.] facit ſ. e. adult. §. fi. & l. denũciaſſe. §. fi. ĩ prĩ. & l. ſi marit⁹. §. fi. & l. q vxori. & C. e. l. ſi nõdũ.

g ¶ Ad domum.] ſ. de dam. infec. l. iiij. §. toties.

h ¶ Adulterii.] vel ſtupri: vt. ſ. eo. mariti. §. j.

i ¶ Iunctum adulterio.] nec fortè adulterij iuncti inceſto: vt. ſ. l. prox. §. j. & facit. ſ. e. l. mariti. §. fi. ſed ſeparatim tollitur: vt. ſ. eo. l. mariti. §. hoc quinquennium.

k ¶ Propter commune.] alioquin ſecus eſſet. & facit. ſ. de accu. hos accuſare. §. lege. & C. eo. tit. l. reos. & ſ. e. ſi maritus. §. fi. & l. nihil. §. fi. & ĵ. ad Turpilianum. l. j. §. accuſationem.

l ¶ Poſtulari.] id eſt accuſari. Accur.

m ¶ Tamẽ duobus.] adultero & adulteræ.

n ¶ Intentari poteſt.] de hoc dic vt. ſ. e. l. qui pupillã. §. fi. & C. ſi reus vel accu. l. j.

o ¶ Per adulteriũ.] ſecus in adulterio: vt C. eod. l. in adulterij quæſtione. & l. iij. & C. de quæſtio. l. j.

p ¶ Dicatur.] aliâs non: cùm de domo accuſatæ vel accuſantis non debeant produci ſerui ad torquendũ: vt ĵ. de quæſtio. l. j. §. j. & l. de inceſtu.

Quæſitũ eſt.] CASVS. Dixi vxori meæ ꝙ eã volebam de adulterio accuſare quod commiſerat cum Titio: & eam non accuſaui. poſteà ſeparauit ſe à me, & nupſit Titio. dicitur ꝙ bene tenet matrimonium. Sed pone ꝙ poſtquam à me ſeparauit ſe, eam accuſaui de adulterio, & interim eam reduxi in vxorẽ. dicitur ꝙ videor deſtitiſſe ab accuſat. & amplius eam accuſare non poſſum ex eadem lege. Fran. Accur.

q ¶ Publico.] id eſt extranei.

r ¶ Deſtinauerit.] maritus.

s ¶ Nihil impedire.] aliâs lex. & facit. ſ. eo. l. miles. §. licet. & C. eo. l. commiſſum. ſed arg. contrà in aut de rap. mu. colla. ix.

t ¶ Videri.] nec ideo crimen lenocinij contrahere videtur: vt. C. eo. l. ſine metu. & l. ſerui. §. j.

v ¶ Non ſupereſſe.] vt. C. e. l. oblationem. in fi. & ſ. e. l. ſi vxor. §. ſed ſi quæ. & ĵ. ad Turpil. qui deſtitit. & ſ. e. l. ij. §. j. & no. de tacita remiſſione ſimilia. ſ. de mino. ſi filiusfa. & C. de iur. do. l. ij. & ſ. de le. commiſ. l. poſt diem. & ſ. ſol. ma. l. ij. & ſ. rerum amo. l. fi.

In crimine.] CASVS. In accu. adulterij nulla datur dilatio niſi vt perſonæ exhibeantur: item niſi hoc videatur iudici. Franc.

x ¶ Hoc.] aliâs hoc. aliâs hanc dilationem. aliter ergo vel nulla dãda, vel vna ſaltem tantum. & eſt ſpeciale. aliâs tres: vt. ſ. de ſer. l. fi. & facit quod not. ſ. de pu. iu. l. inter. item facit. ſ. eodẽ. l. miles. §. quapropter.

Sis.] CASVS. Libertus ſi ius annulorum aureorũ impetrauit: ſi iacebat cũ vxore patroni vel cũ patrona, vel cũ ſimili pſona, & inueniat̃ in lecto cũ ea: põt occidi vt libertus, & ſic vt vilis perſona. Franc.

y ¶ Aut in eius.] ſi habeas eius, bñ ſtat. ſ. vxorẽ. ſi eis vel eã: bñ ſtat. nã ſemper dic eorum vel eius vxorem, & quod ſubijcit eum vel eam: non eſt vis.

z ¶ Eãve.] ſ. vxorẽ.

a ¶ Patris.] præmitte patris cuius &c. & ad omnes genitiuos ſequẽtes ſuppõe cuius. & facit. ſ. de teſti. l. iij. & ſ. eo. l. marito. §. j.

b ¶ Occidatur.] à viro: vt. d. l. marito. §. j.

c ¶ Placuit.] quo ad hoc pro liberto habet̃. ſic. C. qui accuſa. poſ. l. pen. & fi. & ſ. de iur. aure. annu. l. j. & de cõdi. & demõ. l. falſa. §. j. ſed argu. cõtrà. ſ. de excuſa. tut. l. cùm ex oratione.

Si ex lege.] CASVS. Repudiaui vxorẽ non legitimè: & ſic adhuc vxor manet. qui eã ducit in vxorẽ: ſi quidẽ ſine dolo, credens eã iuſtè repudiatam, non cõmittit adulterium: aliâs ſic. Accurſius.

d ¶ Non ſit.] ex lege mittit̃ prout habes. ſ. de di. l. ij. qđ hîc non fuit legitimè. ſed miſſum fuit de facto.

e ¶ Videatur.] nam ſi ipſo iure fieret diuortium per adulterium, fruſtra diceret̃ ꝙ vir debet eam repudiare: vt. ſ. e. l. conſtante.

f ¶ Duxerit.] credens eam repudiatam legitimè.

g ¶ Non committitur.] i. cõſciẽtia maritalis thori: vt. C. de repu. l. vxor. in fi. Itẽ nec ſtuprũ ſine dolo cõmittit̃: vt. ſ. e. l. cũ q. & fa. ſ. e. hæc verba. & l. is cui⁹. in prĩ. & l. miles. §. mulier. & C. de ſica. l. j.

h ¶ Committat.] adulterium, vt communiter pœna ſtatuta debeat imponi. nam non debet imponi: quia per qualequale matrimonium commiſſum eſt adulterium: vt. ſ. e. l. ſi adulterium. §. nõnunquã. Vel dic ꝙ nõ cõmittitur adulteriũ hoc ipſo ꝙ duxit vxorẽ, niſi eam cognouerit. & ſecũdũ hoc habeas ne. & facit. ſ. de cõdi. ſine cauſſa. l. auũculo. & ſ. vñ vir & vxor. l. j. in fi. alij habẽt ſine ne: & tũc eſt ſenſus ꝙ cõmittit adulteriũ, quia ſciẽs: in primo caſu nõ, quia ignorãs.

Defuncta.] CASVS. Gener iacuit cum ſocera. etiam mortua ſocera poteſt gener accuſari de inceſtu, ſicut adulter poſt mortem mulieris. Fran.

i ¶ Quoque ſocru.] cum qua gener concubuit.

a ¶ Vt.] id est sicut.
b ¶ Adulter.] vt.s.eo.vim passam.§.ij.

¶ AD LEGEM IVLIAM DE VI PVBLICA.

c Lege Iulia.] Domi.not.mirabile ꝙ reputatur vis solũ habere arma domi, vel portare.
d ¶ Agróve.] fortè vbi erat vna domus.
e ¶ In villa.] vbi plures res.
f ¶ Præter vsum.] sic ĩ.eo.qui dolo.§.j.
g ¶ Coegerit.] id est habuerit.
h Excipiuntur.] quædã enim &c. vt.s. de acquir. re.do. quędam.&.ĩ.de decurioni.l.decurio.Acc.
i In eadem.] vt hac.l.teneatur.
k ¶ Habuerint.] C.e.l.fi.
l ¶ Qui pubes.] maximè nam impubes tenetur si sit doli capax: vt arg.C.de autho.pręstan.l.clarum.&.ĩ. de reg.iur.l. pupillũ. sed arg cõtrà. C. de fal. mo.l.j.in fi.
m ¶ Rapuerit.] vt. C. eo.l.fin.Accursius.
n ¶ Præter materiam.] qua vtitur ad ædificandum: vt.s. de le.iij.ligni.in princ.& s.de vsufruc.l.arboribus in princi.& hoc ideo, quia aliâs comburerentur.
o ¶ Per vim.] vt.s.ti.j.l.mariti.§.fi.
p ¶ Vel prohibendi.] repete fuit caussa prohi.
q ¶ Eadem] i. pœna eiusdem.l.quæ est insti.de pub.iudi.§.item lex.
r ¶ Armatis.] sed sine armis locum habet sequens tit.vt.ĩ. titu.j.si quis &.l.j.§.j.
s ¶ Suo.] scilicet domini facientis vim. Acc.
t ¶ Naui sua.] pro alijs datur interdictum vnde vi: sed pro naui non: vt suprà de vi & vi.ar.l.j.§.si quis de naui.& facit.C. eod.l. si quis.
v ¶ Concusserit.] aliâs concusserit. & aliâs excusserit.
x Vtive id.] P.v. tive distraheretur.
y ¶ Fieret.] scilicet aliquod de supradictis.Accursius.

Qvi cœtu.] Casus huius prin. est planus. ¶ Si de vi.] Dico me deiectum per vim de domo quã dico esse meam: vnde peto te puniri. Item peto domum mihi restitui: cùm sim dominus. tu te dicis dominum. dicitur ꝙ prius cognoscitur de vi. Secundò dicit: viduam vel nuptam rapui. vltimo supplicio damnor. sed si pater mulieris hanc iniuriã remisit mihi: quilibet extraneus potest me accusare etiam vltra quinquennium: cùm maius sit hoc delictũ quã adulterium. Franciscus.

z ¶ Concursu.] aliâs conuerso.& tunc dic cœtu conuerso.i.conuocato.vel dic proprie.
a ¶ Incluserit.] sic.s.quod met.cau.l.qui in carcerem.&.C.eo.l.iij.&.ĩ.eo.l.& eum.Accursius.
b ¶ Quo minus.] Sicut B.sed R.quò magis.

*al. Scæuola.

...ner incesti postulabitur, vt[a] adulter[b] post mortem mulieris.

TITVLVS VI.

Ad legem Iuliam de vi publica.

¶ Hic titulus planus est, nec indiget summarijs: quia succinctè ponit in quibus casibus tenetur quis lege Iulia de ui publica: & pœnam describit in.l.qui dolo.§.ulti.& pauca uerba legis exponit: ut in.l.armatos.& in.l.ij qui ædes.§.telorum.

Martianus. LEX I.

Lege Iulia de vi publica tenetur qui arma, tela, domi[c] suæ, in agróve[d], in villáve[e] prçter vsum[f] venationis vel itineris vel nauigationis coëgerit[g].

*Vlpianus. LEX II.

Excipiuntur[h] autẽ arma quæ quis commercij caussa habuerit, hæreditatéve ei obuenerint.

Martianus. LEX III.

In eadem[i] caussa sunt qui turbæ seditionisve faciendæ consilium inierint, seruósve aut liberos homines in armis habuerint[k]. ¶ Eadem lege tenetur qui pubes[l] cum telo in publico fuerit. In eadem caussa sunt qui, pessimo exemplo, conuocata seditione villas expugnauerint, & cum telis & armis bona rapuerint. Itẽ tenetur qui ex incendio rapuerit[m] aliquid prçter materiã[n]. Prçtereà punitur huius legis pœna qui puerum, vel fœminã, vel quẽquam per vim[o] stuprauerit. Sed & qui in incendio cum gladio aut telo rapiendi caussa fuerit, vel prohibendi[p] dominum res suas seruare: eadem pœna tenetur. Eadem[q] lege tenetur qui hominibus armatis[r] possessorem domo agróve suo[s] aut naui sua[t] deiecerit, concusserit[v], expugnauerit.

Vlpianus. LEX IIII.

Vtive id[x] fieret[y], homines accommodauerit.

Martianus. LEX V.

Qvi cœtu, concursu[z], turba, seditione, incendium fecerit: quiq; hominem dolo malo incluserit[a], obsederit: quive fecerit quo minus[b] sepeliatur: quò magis funus diripiatur, distrahatur[c]: quive per vim sibi aliquem obligauerit. nam eam obligationem lex rescindit[d]. ¶ Si de vi & possessione[e] vel dominio quæratur: ante cognoscendum esse de vi[f], quàm de proprietate rei, diuus Pius τῷ κοινῷ τῶν θεσσαλῶν † rescripsit. Sed & decreuit[g] vt prius de vi quæratur, quàm de iure dominij siue possessionis[h]. ¶ Qui vacantem[i] mulierem rapuerit vel nuptã: vltimo[k] supplicio punitur. Etsi pater iniuriam suam precibus exoratus[l] remiserit[m], tamen extraneus[n] sine quinquennij præscriptione reum postulare poterit: cùm raptus crimen, legis Iuliæ de adulterijs potestatem excedat[o].

*Vlpianus. LEX VI.

Et eum qui puerum ingenuũ rapuit, puniendũ diuus Pius rescripsit, in hæc verba, Exemplũ libelli dati mihi à Domitio Syluano, nomine Domitij Syluani patrui, subijci iussi motus querela eius, qua significauit filium suum ingenuum, iuuenem admodum, raptum atq; conclusum, verberibus ac tormentis vsq; ad summũ periculum afflictũ. Germane † charissime velim audias eum: & si cõpereris hæc ita admissa, rem seuere exequaris[p].

Idem. LEX VII.

Lege Iulia de vi publica tenetur qui cum imperiũ potestatémve haberet, ciuẽ Romanũ aduersus prouocationẽ necauerit[q], verberauerit, iusseritve quid fieri, aut quid in collũ iniecerit vt torqueatur[r]. Itẽ quod ad legatos[s],

† id est, rei p. Thessalorum.

* al. Martianus.

† Aliâs, Gemine.

c ¶ Distrahatur.] aliquid quod sit necessarium funeri sepelliendo. Azo.vel dic distrahatur id est auferatur funus vt portetur ad sepeliendũ.sic.s.deposi.bona fides.& facit.s.de sepul.vio.l.sepulchri.
d ¶ Rescindit.] vt.s.quod met.cau.metum.§.sed quod.&.§.ex hoc.
e ¶ Si de vi & possessione.] i. de re possessa.& sic vel pro id est. & adde quod no.s. de iu di.l.si de vi.
f ¶ De vi.] i.de crimine: quod potes intelligere cùm accusatio prius fuerit instituta secundum quosdã.vel dic scilicet si hoc voluerit accusator. & sic non est contra.C. quãdo ci.act.prę.cri.l.j.& facit.C. eo. si quis. Itẽ contrà.C.de ap.l.j.sol. pro eodem hîc accipitur dominium & possessio secundum Hug. ibi secus. Vel sol. vt ibi.& eodẽ modo solu. C.de rei vendi.l. ordinarij.
g ¶ Sed & decreuit.] non solũ rescripsit cõsultus puta: sed & decretum proprio motu fecit.
h ¶ Siue possessionis.] hoc ponit pro expositione dñij.i. de iure rei possessę. sic ergo hæc duo ad idẽ referũtur: vt & ibi, Alexander siue paris. vel dic dñij ꝓprię possessionis.i.iuris q̃d habet in re possessa, puta vsumfr.vel emphyteoticũ ius: vel simile.Ac.
i ¶ Qui vacantẽ.] i.viduam.
k ¶ Vltimo supplicio.] vt.C.de rap.vir. l.j.& insti.de pub.iud. §.si autem.
l ¶ Exoratus.] id est rogatus.
m ¶ Remiserit.] non aperit valeat remissio vel nõ: sed hoc dic vt s.de adul.l.si maritus.§. si negauerit. itẽ facit C.de trãsa.l.trãsigere. &.ĩ.de iure fis.l. n fisci.Accursius.
n ¶ Extraneus.] cui ꝑ patrẽ nõ fit præiudiciũ.ad qđ.s.de pact. si vnus.§. & in summa. &.C.de inge. manu. l. ingenui.
o ¶ Excedat.] i.nõ finitur quinquennio, vt crimen adulterij: vt.s. ti.j.l.mariti.§.fi.

Et eum.] CASVS. Qui puerũ ĩgenuũ rapuit: grauit punit. & hoc diuus Pius rescripsit: verba cuius rescripti ponũt ĩ lrã. cætera sunt plana.

p ¶ Exequaris.] vt.s.qui cœtu.ij.respon.

Lege Iulia.] CASVS. Si ptãs boñ.aliquẽ condẽnat morti vel vulneribus vel simili pœnæ: & cũ appellaret, iussit ptãs has pœnas imponi spreta appellatione: tenet ptãs hac.l.Iul. Idẽ in legato procõsulis, & in oratore.i.doctore artium. Et idem in comite: vt si aliquẽ isti pulsauerunt, siue iniuriã fecerũt, teneantur hac.l.Fran.

q ¶ Prouocationem necauerit.] quia appellabat ab eius iniuria: vt.C.de ap.si quis.&.ĩ.de ap.reci.l.ij.
r ¶ Vt torqueatur.] facit.ĩ.titu.j.l legis.sed contra in eod.tit.l.hac lege.sed hic armis, ibi non: vt.s.l.iij.in fi.
s ¶ Ad legatos.] proconsules. vel dic hostiũ: vt.ĩ. de legationibus. l.fi.in prin.prout habes quem.Accursius.

Oratores.

oratores [a], comitésve [b] attinebit, si quisquam [c] † eorum [d] pulsasse siue iniuriam fecisse arguetur.

Martianus. LEX VIII.

Lege Iulia de vi publica cauetur ne quis reum [e] vinciat, impediátve quò minus Romæ [f] intrà certum tempus adsit.

Paulus ad edictum. LEX IX.

Armatos non vtiq; [g] eos tantum accipere debemus qui tela habuerint: sed etiam eos qui habent aliud quod nocere potest.

Vlpianus. LEX X.

Qui dolo malo fecerit quò minus iudicia tuto exerceantur, aut iudices vt oportet iudicent, vel is qui potestatem imperiúmve habebit, quàm [h] † ei ius [i] erit decernat, imperet, faciat [k]. ¶ Qui ludos [l], pecuniámve ab aliquo inuito polliceri publicè priuatimve per iniuriam exegerit: item qui cum telo dolo malo in conuentu [m] fuerit, aut vbi iudiciũ publicè exercebitur [n]. Exceptus est qui propter venationẽ habeat homines qui cum bestijs pugnẽt: ministrosq; ad eas [o] habere conceditur. ¶ Hac lege tenetur & qui conuocatis hominibus vim fecerit [p] quo quis verberetur & pulsetur, & si neque homo occisus sit. ¶ Damnato de vi publica aqua & igni [q] interdicitur.

Paulus. LEX XI.

Hi qui ædes alienas aut villas expilauerint, effregerint, expugnauerint: si quidem in turba cum telis fecerint, capite puniuntur. Telorum [r] autem appellatione omnia ex quibus singuli homines nocere possunt, accipiuntur.

a ¶ Oratores.] i. doctores* artium. dicuntur enim & ipsi aliquã habere dignitatem: quod patet: quia à muneribus quandoq; excusantur: vt. C. de profess. l. j. & l. ij. & l. medicos.

b ¶ Comitésve.] de his fit mentio. s. io. sed addes. in fi. vel comites, id est assessores.

c ¶ Si quis.] id est si quis supradictorũ legatorum vel oratorũ vel comitum.

10 d ¶ Eorũ.] i. aliquẽ alium pulsasse & c. vel aliter, si quis in dignitate aliqua positus quem prædictorũ scilicet legatorum comitum oratorum pulsasse & c. & hoc si habeas si quis quẽ. aliàs est si quisquam: & tunc serua primam expositionem.

20 Lege Iulia.] CASVS. Lex Iul. prohibet impediri aliquem accusatũ quo minus Romã vadat ad excusandũ se, & ad se defendẽdũ. F.

e ¶ Reum.] id est ac-
30 cusatum aliquem vel conuentum.

f ¶ Romæ.] vel alibi vbi necesse habeant se excusare. & hoc si cũ armis. si autem sine armis, tunc obtinet. j. ti. j. l legis. & insti. de publi. iudi. §. item lex.

g Armatos.] Non vtiq;. scili-
40 cet tantum. & facit in sti. de interdi. §. qui autem. & de pub. iud. §. item lex. & .j. de verb. sig. si calumnietur. §. telum. & l. armorum. & s. de vi & vi ar. l. iij. §. armis. & .j. e. ij qui.

50 Qui dolo.] CASVS. Qui dolum committit vt iudicia non procedãt tute. vel vt iudex malè iudicet, vel vt potestas aliter quam sit ius decernat, tenetur hac. l. Iul. Item hac lege tenetur qui per iniuriam exegit ab alio
60 pollicitationẽ de ludendo, vel de pecunia danda. Item hac lege tenetur litigator qui coram iudice vel ibi iuxta stabat cum lancea ad terrendum iudicem. sed ille, qui habet secum homines & ministros caussa pugnandi cum bestijs, non tenetur hac lege. Itẽ hac lege tenetur qui conuocatis hominibus vim fecit vt aliquis verberetur & pulsetur, licet non sit occisus. Item damnato hac lege interdi-
70 citur ei aqua & igni. Franc.

h ¶ Quàm.] subaudi aliter.

i ¶ Ius.] aliàs ius erit. & aliàs iusserit.

k ¶ Faciat.] s. tenetur. l. Iul. de vi. & semp repete, quominus. Acc.

l ¶ Qui ludos.] supple idem tenetur lege Iul qui exegerit pollicери ludos faciendos, vel pecuniam.

m ¶ In conuentu.] in lib. B. est in continenti id est in loco prope iudicium: quod dic vt supra de procur. l. præsens. & l. qui in foro. & de verborum significa. l. ij. & l. vt alphenus. & l. ædificia. & l. qui in continentibus. sed in lib. R. est conuentu. aliàs concione.

80 n ¶ Exercebitur.] sub. tenebitur hac lege.

o ¶ Ad eas.] scilicet bestias: vt supra codem. l. ij. Accursius.

p ¶ Vim fecerit.] cum armis. aliàs locum habet infra tit. j.

q ¶ Aqua & igni.] cuius loco est hodie deportatio: vt infrà ad legem Iuliam peculatus. l. iij. Et sic non obst. instit. de publicis iudicijs. §. item lex. vbi dicitur quod omnia bona perdit. & hoc in libero. At si seruus inscio domino vim fecerit, vltimo supplicio: si iubente, in metallum damnatur: vt. C. eo. l. seruos.

a Imò verò oratores hoc loco intelligendi sunt legati, vt apud Virg. in xj. Iamque oratores aderant ex vrbe latina velati ramis oleæ, veniamque rogantes. Budæus hic.

† al. si quis quem eorũ pulsasse, aut iniuria affecisse arguatur.

† aliter quàm.

¶ Qui telum tuendæ [s] salutis suæ caussa gerunt, non videntur hominis occidendi caussa portare.

Idem. LEX XII.

Qui noua vectigalia exercent [t]: lege Iulia de vi publica tenentur.

TITVLVS VII.

Ad legem Iuliam de vi priuata.

¶ Primò ponit pœnam. l. Iul. de ui priuata: deinde casus quibus quis tenetur. l. Iul. de ui priuata. usq; in fi. tit. & planus est tex.

Martianus. LEX I.

De vi priuata [v] dãnati [x] pars tertia bonorum ex lege Iulia publicatur [y]: & cautum est ne senator fit aut decurio, aut vllum honorem capiat: néve in eum ordinem sedeat: néve iudex sit: & videlicet omni honore quasi infamis [z] ex senatusconsulto carebit [a]. Eadem pœna [b] afficiuntur qui ad pœnã legis Iuliæ de vi priuata redigũtur: & si quis ex naufragio dolo malo quid rapuerit. Sed ex constitutionibus principum extra ordinẽ qui de naufragijs aliquid diripuerint [c], puniuntur. nam & diuus Pius rescripsit [d], nullam vim nautis fieri debere: & si quis fecerit, vt seuerissimè puniatur.

Scæuola. LEX II.

Hac lege [e] tenetur qui conuocatis hominibus vim fecerit quo quis verberaretur, pulsaretur: neq; homo occisus erit.

Martianus. LEX III.

Hi qui ædes.] CASVS. Qui intrant domum alienam per vim, & eam frangunt & destruunt: item qui damnum dant turba puniuntur capite. Secundò dicit quid contineatur appellatione telorũ. vltimò dicit. qui telũ portat caussa se defendẽdi, nõ tenetur: & ita rustici nostri comitatus portant pro maiori parte eorũ. Frã.

r ¶ Telorum.] contra supra de furtis. si pignore. §. ij. & s. eo. l. armatos. Accursius.

10 s ¶ Tuendæ.] sic. s. de iusti. & iu. l. iij. & dic hoc vel ab homine, vel ab alio animali.

t Qui noua.] Exercent. per vim exigendo plus nomine tributorum. Item lege Iulia de ambi. vt
20 infrà ad legem Iul. de ambi. Item constitutionibus: vt. C. noua vectigalia. l. fin. Acc.

¶ AD LEGEM IVLIAM DE VI PRIVATA.

¶ Quando sine armis est, continet tamen publi
30 *ca iudicia. ut suprà de publ. iudi. l. j.*

De vi priuata.] CASVS. Numerat pœnas quas patitur dãnatus lege Iul. de vi priuata: vt in sequẽti versu, ea
40 dẽ & c. dic vt in gl. ibi posita. Item qui rapuit aliqd ex naufragio: punitur hac pœna. sed hodie secus: qa extra ordinẽ punitur. cætera sunt plana vsq; ad. l. creditores. Frãc. Accursius.

v ¶ De vi priuata.]
50 vt. C. e. l. tutoris. & in sti. de pub. iud. §. item lex. Itẽ amissio dignitatis & ĩfamiæ: vt sub ijcit. Itẽ potest dici relegatio: ar. C. eo. l. quoniã. & ar. s. de ter. mo. l. ij. Itẽ si humilis sit persona, fortè deportatur: vt. C. e. l. seruos.
60 itẽ quandoq; capitis si homicidium occasione violentiæ sit commissum: vt. C. eo. l. qm.

x ¶ Damnati.] genitiui casus.

y ¶ Publicatur.] ipso iure, quod est hic speciale. vel per sententiã: vt. j. de interdic. & releg. l. relegatorum. §. ad tempus.

z ¶ Quasi infamis.] expressiuum veritatis: vt. C. de pu. iu. l. infamis. & .j. eo. l. fi. Alij dicunt q de facto, non de iure est infamis. & se-
70 cundum vtrumq; est sic. C. de digni. l. ij.

a ¶ Carebit.] semper supple hac. l. damnatus.

b ¶ Eadem pœna.] q. d. sic erit infamis: & omni honore carebit is qui noncriminaliter ex hac lege, sed ciuiliter cõuentus dãnatur ad tertiam partem bonorum. & dicas ad bona dari rei ven vel com. ex lege: si dicas ipso iure fieri publicationẽ bonorum tertiæ partis. Sed certè neutra taliũ actionũ infamat: sed dicam de facto infamari: vel dicã speciale. vel aliter eadẽ pœna. i. qui punit aliàs ex alio edicto s. ex hoc si qs & c. sic vt hic efficit infamis si extra ordinẽ pecuniarit condẽnatur. Sed nõne ex illo edicto est pœna quadrupli: vt. s. de in-
80 cen. l. j. & . C. de fur. l. in eum. & non infamat? Rñ. dices vt. l. pedius. §. j. in. c. ti. s. de incen. vel tertio eadẽ pœna afficitur qui s. ex naufragio & c. quãdo. s. fecit vim. nam sic redigitur ad pœnã huius legis nihilominus ciuiliter & in quadruplũ. & hoc si sine armis. nam si cum armis: tenetur. l. Iul. de vi publ. vt. s. ti. j. l. iij. in fi. quæ videtur cõtra.

c ¶ Diripuerint.] vi priuata. Accursius.

d ¶ Rescripsit.] vt. s. de incendi. pedius. § j.

e Hac lege.] continuatur sequenti. l. nec interest. Accursius.

a Nec interest.] Eadem lege. Hic no. similia.]. ad Turpil. l. j. §. incidit. & C. de ac. l. non ideo. & ff. vi bo. rap. l. ij. §. si quis vero. & l. prætor. §. si quis aduentu. Item argu. contrà. ff. de mino. l. cum mandato. Item facit. C. eo. l. si criminis.
b Legis.] Produceretur. ff. tit. j. l. lege.

Nec interest, liberos an seruos, suos an alienos quis ad vim faciendā conuocauerit. Nec minus ij qui conuocati sunt, eadē lege[a] Iulia tenentur. Sed & si nulli conuocati, nulliq; pulsati sunt, per iniuriam tamen ex bonis alienis quid ablatum sit: hac lege teneri eum qui id fecerit.

Paulus ad edict. LEX IIII.

Legis Iuliæ de vi priuata crimē committitur cum cœtum aliquis & concursum fecisse dicitur quo minus quis in ius produceretur[b]: & si quis quæstionem de alterius seruo habuisset. & ideo moderatius[c] edicto prętoris de iniurijs vtendum esse Labeo ait.

Vlpianus ad edictum. LEX V.

Si quis aliquem deiecerit ex agro suo hominibus congregatis sine armis: vis priuatæ[d] postulari[e] poterit.

Modestinus. LEX VI.

Ex senatusconsulto Volusiano qui improbè coëunt in alienam litem, vt quicquid ex cōdemnatione[f] in rem ipsius[g] redactum fuerit, inter eos communicetur: lege Iulia de vi priuata[h] tenentur.

Callistratus. LEX VII.

Creditores si aduersus debitores suos agant: per iudicē id quod deberi sibi putant, reposcere debēt, alioquin si in rem debitoris sui intrauerint, id nullo cōcedente[i]: diuus Marcus decreuit ius crediti eos non habere[k]. verba decreti hęc sunt: Optimū est vt si quas te putas habere petitiones, actionibus experiaris. interim ille in possessione debet morari: tu petitor esse. Cùm Martianus diceret, Vim nullā feci: Cæsar dixit, Tu vim putas esse solū si homines vulnerentur[l]? Vis enim est & tunc quoties quis id quod deberi sibi putat, nō per iudicem reposcit. Non puto autē nec verecūdiæ, nec dignitati, nec pietati cōuenire, quicquā nō iure facere. Quisquis igitur probatus mihi fuerit rem vllam debitoris, non ab ipso sibi traditam, sine vllo iudice, temere possidere, eumq; sibi ius in eam rem dixisse: ius crediti non habebit[m].

Modestinus. LEX VIII.

Si creditor sine authoritate iudicis res debitoris occupet, hac lege tenetur, & tertia parte bonorū multatur, & infamis fit[n].

TITVLVS VIII.

Ad legem Corneliam de sicarijs, & veneficis.

Martianus. LEX I.

Lege Cornelia de sicarijs & veneficis tenetē qui hominem occiderit: cuiúsve dolo malo incendium factum erit[o]: quive hominis occidēdi, furtive faciēdi caussa cum telo ambulauerit[p]: quive cùm magistratus esset, publicóve iudicio prę esset, operam dederit quo quis falsum indicium[q] profiteretur[r], vt quis innocēs circūueniretur, & cōdemnaretur. ¶ Præterea tenetur quis hominis necādi caussa venenum confecerit, dederit: quive falsum† testimoniū dolo malo dixerit quo quis publico iudicio[s] rei capitalis damnaretur: quive magistratus iudéxve quæstionis sub capitalem[t] caussam pecuniā[v] acceperit vt publica lege reus fieret. & qui hominem[x] occiderit, punitur, non habita differentia cuius conditionis hominem interemerit.

¶ *Nullus tenetur l. Corne. de sica. nisi qui dolo occiderit. item qui ex iusta caussa occiderit lege permittente, non tenetur. hoc dicit usq; ad l. inauditum.*

¶ Diuus Hadrianus rescripsit eū qui hominē occiderit, si non occidendi animo hoc admiserit, absolui posse[y]: & qui hominē nō occiderit, sed vulnerauerit vt occidat, pro homicida damnandum: & ex re[z] constituendū hoc. nam si gladium strinxerit, & in eo percusserit[a], indubitate occidendi animo id eū admisisse. Sed si claua† percusserit aut cucuma in rixa, quāuis ferro percusserit, tamē non occidendi animo, leniendā eius pœnam qui in rixa casu[b] magis quā

c ¶ Moderatius.] id est mitius agitur ciuiliter iniuriarum: quia postea potest hac. l. accusari. ad quod est. ff. de iniur. item apud. §. prætor. sed ob. in. c. ti. l. prętor edixit. in prin ci. sed rñ. iniuriarū ciuili & criminali non agitur: sed diuersam habet naturam.
d Si quis aliquē.] Vis priuatæ.] alias publicæ: vt. ff. tit. j. in eadem. in fine.
e ¶ Postulari.] id est accusari. Accursius.
f Ex senatuscon sulto.] Ex condemnatione innocentiū: vt. ff. de cōcuss. l. ij.
g ¶ Ipsius.] id est quicquid habuerint, communicent.
h ¶ De vi priuata.] itē crimine falsi: vt.]. de fal. l. j. §. j. Itē. l. Cornelia de sica.]. titu. j. l. j. §. j. & l. iij. §. alio. in fi. §. Item crimine concussionis: vt. ff. de concuss. l. ij. nec tamen omnibus, sed vna accusatur. Accursius.
Creditores.] CASVS. Creditor debet corā iudice petere qđ sibi debetur: non autem sua authoritate in rem debitoris debet intrare: alioquin ius crediti perdit. Item creditor qui res debitoris sui occupat sine parabola iudicis, tenetur hac lege: & tertia parte bonorum multatur: & fit infamis. & hoc dicit hæc lex & sequen. Franc. Accur.
i ¶ Nullo concedente.] iudice: vt.]. l. fi. vel debitore etiā à prin. vt. C. de pi. l. iij.
k ¶ Crediti eos non habere.] in illa re quā acceperint. Quid si aliam pro alia? Rñd. vt no. ff. quod me. caussa. extat. Itē no. ꝙ quidam dicūt ꝙ edictū diui Marci tantùm in eo casu loquit in quo si nō esset creditor qui vim adhibuerit, teneretur quod met. cau. f. quando volūtas fuit, licet coacta. sed Io. cōtra, ar. huius. l. cui rñ. sic, quia licet nullo cō cedente interim, volūtas tamē debitoris intercessit, licet coacta. Item contrà. ff. de fur. qui vas. Item contrà. ff. quæ in frau. credi. ait prætor. §. si debitorem. Item contrà. C. de iude. nullus. prout ibi sumitur à contrario sensu. Item contrà. ff. quorum leg. l. j. §. rediguntur omnia. Sol. vt. d. l. extat. Item contrà. C. vnde vi, si quis in tantam. Sol. illa generalis. vel hoc speciale in qua actor habet ius. Item cōtrà. C. vi bo. rap. l. iij. Sol. vt modò dixi. Item facit. ff. ad. l. Aquil. l. quemadmodum. §. j. & de acqui. possess. l. si ex stipulatione. Sed arg. cōtrà. C. de decur. l. generaliter. ADDITIO. Dic ꝙ speciale est ibi quando non potest haberi copia iudicis, secundum Bar.
l ¶ Vulnerentur.] interrogatiuè & planè legi potest.
m ¶ Non habebit.] imò tātùm actione vi bo. rap. debent teneri: vt. C. vi bo. rap. l. iij. cōtrà. sol. ius crediti amittit, & vi bo. rapt. tenetur. vel aliter hic non erat res obligata. M.
n Si creditor.] Infamis fit. vt. ff. eo. l. j. §. j. & fa. C. eo. l. in possessione.
¶ AD LEGEM CORNELIAM DE SICARIIS. ¶ *Qui dicūtur sicarij: habes inst. de pub. iud. §. itē lex. sed interpretatio est largior: ut ibidem dicitur.*
o Lege.] Factū erit. vt.]. e. si quis dolo. Et not. dolo. nam secus si culpa etiam lata: vt in ead. l. item ad hoc quod de incendio dicit, fa. ff. de incē. qui ædes. & l. fin. & C. qui accu. nō poss. l. data. & ff. tit. ij. qui cœtu. &]. de pœ. aut facta. §. fin. & C. eod. eum qui. & ad leg. Aquil. l. ij.
p ¶ Ambulauerit.] C. eo. is qui. & insti. de publi. iudi. §. item lex. Accursius.
q ¶ Iudicium.] i. sententiam[b].
r ¶ Profiteretur.] id est proferret: vt &]. e. l. lege. in prin.
s ¶ Publico iudicio.] duo sunt necessaria scilicet ꝙ sit publicum, & capitale. alias locum habet lex Cornel. de fal. vt.]. de Fal. l. j. in princ. &]. §. j. & sic]. dicas de iudice, licet quidam idem in ciuili. Accursius.
t ¶ Sub capitalem.] id est super capitali caussa.
v ¶ Pecuniam.] ad hoc.]. ad le. Iul. repe. l. ea. §. fin. & l. sequen. Accursius.
x ¶ Hominem.] vel liberum vel seruum: vt & suprà ad le. Aquil. inde Neratius. §. si dolo. item sit in dignitate vel non, masculus vel fœmina.
y ¶ Absolui posse.] non omnino, sed ab accusatione huius legis: vt.]. l. lege. §. j. facit. C. eodem. l. j. & l. eum. & infrà de ædil. edic. cū autem. §. excipitur. Accursius.
z ¶ Ex re.] id est ex caussa.
a ¶ Percusserit.] vt occidat repete. quid enim si cum ferro percutere potuit, hasta percusserit? Accursius.
b ¶ Casu.] culpa tamen præcedente: & ideo punitur casus: arg. ff. cō mo. l. in rebus. Vel casu id est negligentia sic exponitur. ff. de incen. qui ædes.

a De interpretatione hui'. l. Cor. de sica. ad. de videndū gl. in cano. quisquis de pe. distin. j.
b Imò verò indicium profiteri est vltro sese conferre; criminis deferre. author Budæus hic.
† Not. hic tex. valde sing. ad hoc q; testis falsidicus & periurus in caussa capitali & homicidij si deposuit cōtra innocentē dolo malo, vt homicida est puniendus ad hoc dicit hic textum sing. Bal. in c. j. §. iniuria in fin. de pace iura. fir. in vsib' feud. post eum Alexā. hic in apostil ad Bar. istū tex. dicit egregiū Corce. in suis sing. in verb. testis. numer. xij.
† claui legit Bud. hic.

qui ædes.§.j.aliâs casus non esset puniẽdus:vt.C.eo.l.j.&.l.eum qui. & facit.ff.de iniur.l.illud.&.C.de iniur.l.si non conuicij.Accur.

a ¶Dimittendum.]ad hoc.ff.quod met.cau.l.isti quidem.in fi.& de incen.rui.nau.l.iij.§.quod ait prætor.

b ¶Deprehensam.]vilem.Vel dic quòd in adulterio habetur illa distĩctio:vt.ff.de adul.l.marito.in prin.

c ¶Rescripsit.] non enim hac lege tenetur: vt.C.de adulte.Gracchus.&.ff.de ad.l.si adulterium cum.§.Imperatores.sed mitius puniatur,vt hîc.sed videtur in nihilũ: vt.ff.ad Syl.si quis graui.§.si maritus.Sol.ignoscitur, vt ibi.sed nõ oĩno, vt hîc.

d ¶Inauditum.] id est suppositũ[a],& tũc de falso poterit accusari si erit doli capax: vt.C.de falsis.l.j. vt fuit in Esau quodãmodo.Vel dic inauditũ,id est non accusatũ.sic.j.de re mili.l.iij. in prin.Vel dic inauditũ, id est committentẽ aliquid inauditũ, & sic cõtra patrem deliquit. Sed quid si cõtra aliũ, vel si contra patrem, sed leuiter?Respon.nõ accusat pater: vt.C.q accu.non poss.l.si magnum.&.l. propter. & j. de parrici. diuus.§.fi.&.C.de pa.po.l.iij.in fi.&.j.de pœ.capitalium.§.omnia. Accur.

[a] almò verò Inauditum intellige reũ iudicio non conuictum.

e ¶Eiusdem legis.] Qui in publicũ. maxime.nã idem si in priuato mitius tamen punit qui in priuato, puta extraordi. Et sic est arg.contra.ff.de rit. nup.l.fi.vel subau. hîc etiam:vt non ob.

f ¶Paratum est.] vt j.de verb.sig.qui venenum.&.ff.de contrahẽ. empt.quod sæpe.§.veneni.

g ¶Appellatur.]j.cõtinet.ad quod.j.de pœnis. si quis aliquid. §. qui abortionis.

h ¶Ex senatuscõsulto.] cuius nomen non habemus.

i ¶Malo exemplo.] vt.d.ff.qui abortiõis.

k ¶Alio senatuscon sulto.] cuius nomen non habemus.

l ¶Pigmentarii.]id est speciarij.

m ¶Cãtharides.] sub.scilicet.

n ¶Sciente.]& prohibere valente: vt.ff. de noxa. in delictis. Accursius.

o ¶Recuperandæ.] ex interuallo : aliud si incontinenti:vt suprà, de vi & vi armata.qui possessionem.

[†] Vetus lectio habet lustramenti. sed quoniã nec plenius nec Dioscorides vsquã lustrationis meminerit de cantharidis loquutus malui hic Ruellij cõsilium sequi, vt vlcera menti legamus.In præcipua cãtharidis vis fit exulcerare. Nisi cui magis placeat lustramẽti lectio, vt sit de fundẽ

voluntate homicidium admiserit. ¶Itẽ diuus Hadrianus rescripsit eum qui stuprum sibi vel suis per vim inferentem occidit, dimittendum[a].Sed & in eũ qui vxorẽ deprehẽsam[b]in adulterio occiderat, diuus Pius leuiorẽ pœnã irrogandam esse rescripsit[c]:& humiliori loco positum,in exilium perpetuũ dari iussit:in aliqua dignitate positum,ad tempus relegari.

Vlpianus. LEX II.

Inauditum[d]filium pater occidere non potest:sed accusare eum apud præfectum præsidémve prouinciæ debet.

Marcellus. LEX III.

Eiusdem legis Corneliæ de sicarijs & veneficis capite quinto, qui malum venenum necandi hominis causa fecerit vel vendiderit vel habuerit, plectitur. Eiusdẽ legis Corneliæ pœna afficitur qui in publicum[e] mala medicamenta vendiderit, vel hominis necandi causa habuerit. ¶Adiectio autem ista veneni mali,ostendit esse quædam & non mala venena.ergo nomen medium est:& tam id quod ad sanandum,quàm id quod ad occidendum paratum est[f],cõtinet: sed & id quod amatorium appellatur[g].sed hoc solùm notatur in ea lege,quod hominis necãdi causam habet.Sed ex senatusconsulto[h] relegari iussa est ea quę nõ qdẽ malo aĩo,sed malo exẽplo[i]medicamẽtũ ad conceptionẽ dedit,ex quo ea,q̃ acceperat,decessit. ¶Alio senatusconsulto[k]effectum est vt pigmẽtarij[l]sicui temere cicutam, salamandram,aconitum,pityocampas,buprestim,mandragoram, & id quidem vlceramenti † causa, dederint cantharides[m]:pœna teneantur huius legis. ¶Item is cuius familia sciente[n] eo adipiscendæ & recuperandæ[o]possessionis causa arma sumpserit. ¶Item qui author[p] seditionis fuerit, & qui naufragium suppresserit , quíve falsa indicia[q]professus fuerit,profitendáve curauerit, quo quis innocens circumueniret[r]. ¶Qui hominem libidinis[s] vel commercij causa castrauerit,ex senatuscõsulto pœna legis Corneliæ punit[t].

¶Legis Corneliæ de sicarijs & veneficis pœna, in insulam †deportatio est,& omnium bonorũ adẽptio[v].sed solent hodie capite[x]puniri:nisi honestiore loco positi fuerint, quàm vt pœnam legis sustineant.humiliores enim solent vel bestijs subijci:altiores verò deportantur[y]in insulã. ¶Transfugas[z] scilicet vbicunque inuenti fuerint, quasi hostes interficere licet.

Vlpianus. LEX IIII.

Lege Cornelia de sicarijs tenetur qui cùm in magistratu esset eorũ quid fecerit cõtra hominis necẽ, quod legibus permissum non sit[a]. ¶Cùm quidam per lasciuiam[b]causam mortis præbuisset: comprobatum est factum Ignatij Taurini proconsulis Betycæ à diuo Hadriano,quòd eũ in quinquennium relegasset. ¶Idem diuus Hadrianus rescripsit.Constitutum[c] quidẽ est ne spadones fierẽt:eos[d], aut qui hoc crimine[e]arguerent[f], legis Corneliæ pœna teneri[g],eorumq; bona[h]meritò fisco meo vẽdicari debere.Sed in seruos qui spadones fecerint, vltimo supplicio animaduertendum esse : & qui hoc crimine tenentur, si †absfuerint,de absentibus[i] quoque, tanquam lege Cornelia teneãtur,pronunciandum esse[k]. ¶Planè si ipsi qui hanc iniuriam passi sunt,proclamauerint : audire eos præses prouinciæ debet , & qui virilitatem amiserint. Nemo enim liberum seruúmve inuitum sinentẽmve[l]castrare debet:nec quis se sponte castrandum prębere debet. At si quis aduersus edictũ meum fecerit:medico quidem qui exciderit,capitale erit:item ipsi qui se sponte excidendum præbuerit[m].

[†] al. insulæ deportatio.

[†] al.non ad fuerint.

p ¶Item qui author seditionis.]ad hoc suprà,de ser.corrupt.l.in hoc iudicio.&.C.ad legem Iul.de vi.l.si quando.&.C. de seditio. per totum.

q ¶Falsa indicia.]vt si dixit,vade hinc:& nõ hinc:cùm sciat homicidas ibi esse qui eum occidere volunt.

r ¶Circumueniretur.]aliâs circumueniretur,aliâs conuenitur.

s ¶Libidinis.]quia luxuriosus erat.dic ergo scilicet refrenandæ. ad quod.j.l.proxi.§.j.&.C.de eunuchis.l.ij. Accur.

t ¶Punitur.]ff.ad.l.Aquil.si seruus seruum.§.& si puerum. contra. sed licet cesset Aquil.non tamen hæc accusatio.

v ¶Ademptio.]hodie contrà:vt.C.de bonis damna.aut.bona.

x ¶Capite.]hoc statim expone quòd subijciatur bestijs.

y ¶Deportantur.]hoc verum si non aliqua specialis pœna imponitur. & facit ad legem Iuli. pecu. l. sacrilegij pœna. &. j. de pœnis, respiciendum.§.fi.&.j. eo.l.penul.

z ¶Transfugas.]contrà.C.de ser.fugi. l. iij. Solu.ibi in itinere : hic perfecto flagitio.& facit.j.de pœnis.l. si qs. §.ij.&.j.de re mili. proditores.

hîc. Quidã tamẽ legit, mandragorã,cantharidas,aut qd lustramenti causa dederint : pœna &c.

¶Lege.] ¶ Cassius. Magistratus, q curauit vt aliquis occideretur contra legẽ,tenetur.l.Corne.Itẽ si quis per culpã causam mortis alicui præbuit,vt putator arboris iuxta viam existens cùm deijceret ramum nõ proclamauit: & sic homo inde transiẽs pcussus & occisus est:in quinquenniũ relegandus est:& sic fuit de facto.Itẽ qui spadones faciũt,siue seruos, siue liberos.l.Cor. puniuntur:& si sunt serui,morti dantur. Item in absentem potest hęc sententia.l.Corne.feri. vnde cõquerẽtem quia sit spadatus à Titio,& sic petit Titium puniri : audiet præses prouinciæ.punitur enĩ medicus qui castrauit: item punitur qui se fecit sponte castrari. & vterque capitaliter pu nitur.Fran.

a ¶Non sit.]vt.ff.l.j. in prin.&.§.j.

b ¶Per lasciuiam.] ergo per culpam[b].sic ff. ad. l. Aquil.si putator.&.j.de re mili. cedere. §. pe. &.j.l.in lege.& suprà.l.j.§. sed si clausa.

[b] Quid ꝓpriè hoc loco significet lasciuia vide Budæ. hîc.

c ¶Constitutum.] aliâs est.§.cõstitutũ quidem &c. aliâs est. §.idem.

d ¶Eos.]scilicet liberos.

e ¶Crimine.]scilicet quòd fecit spadones.

f ¶Arguerentur.]id est accusarentur.

g ¶Teneri.]ff.e.l.iij.§. qui hominem.& contrarium ibi signatum, & hic signa.item facit. C.de eunu.l.j.&.ij.

h ¶Bona.]hodie contrà:vt not.ff.l.proxi.§. penulti.

i ¶De absentibus.] quia nõ venit ad ius.

k ¶Pronunciandum esse.]infrà,de pœn.absentem. contra. Solut. hîc speciale.vel hîc non pronunciatur in.l.Cornel.de sica.sed pronunciatur in eo in quo ibi conceditur, scilicet vsque ad relegationem.

l ¶Sinentémve.]sic.ff.de iniur.l.j.§.vsque adeò.&.l.si quis seruũ.& C.de rap.vir.&.C.de meta.l.deuotum.&.C. de furt. si quis. &. C. de nup.l.& si contra mandata.&.C.de re mili.l.fin.& in authen. vt nul. iudi.§.j.item facit ad hoc.C.de eunuchis.per totum.

m ¶Præbuerit.]scilicet erit capitale.

SI quoque.] CASVS Qui faciunt thlibias, id est instrumentũ quo quis castratur: puniuntur eadem pœna qua castrãtes. vel aliter vt in glo. Franciscus.

a ¶Thlibias.] id est instrumentum cum quo quis leuiter castratur. vel venæ sunt quibus incisis virilia amittuntur: vnde instrumentũ quo inciduntur, sic dicitur. vel aliter vt. ꝭ. de verb. signi. l. spadonum. aliâs est tibias.

10 b ¶Castrant.] in qua autem hi sunt, habes. ꝭ. l. proxi.

IS qui.] CASVS Qui seruum tradidit castrandã: in dimidia parte bonorũ punitur. Fran. Accur.

c ¶Multabitur.] ꝭ. de bo. dam. l. j. in fin. & de 20 infa. quid ergo. §. pœna. Accur.

IN lege.] CASVS Dolus ꝓ facto habetur, vt puniatur quis ex hac lege: & da exemplum vt in gl. hîc posita. & qui per culpã occidit alterum, nõ tenetur: vt si quis in ar- 30 bore existens iuxta viã nõ proclamauit, et sic se deiecit in terrã, & super transeuntẽ cecidit: vel ramum deiecit, & prætereuntẽ occidit: non tenetur hac l. Francis.

d ¶Dolus.] id est dolosum propositum, vt 40 si ambulauerit cum telo causa occidendi, tenet ac si occidisset: vt. ꝭ. l. j. in prin. Accur.

e ¶Culpa [a] lata.] vt intãtum puniatur culpa vt dolus: punitur tamen culpa: vt. ꝭ. eo. l. lege. §. j. & l. j. §. sed si clausa. & in. l. iij. §. ex sena 50 tuscon. idem puto in alijs criminibus: vt patet ex hac litera in eo quod dicit: nec in hac l. q. d. nec in alia. l. & facit. ꝭ. de incen. rui. nau. l. iij. §. non tatum. & de ædil. edi. cùm autẽ. §. excipitur. Sed arg. cõtrà. ꝭ. si mẽ. fal. mo. di. l. j. §. j. ADDITIO. Dic secundum Bar. quòd in pœnis corporalibus lata culpa nõ æqui 60 paratur dolo: in alijs autem quid iuris sit, vide eundem Bar. in. l. j. §. j. ꝭ. si quis test. lib. esse iuſ. fue.

f ¶Non pertinet.] hoc dic vt. ꝭ. de pœ. l. respiciendũ. & ꝭ. ad. l. Aqui. si putator. & insti. ad. l. Aquil. §. iniuria.

SI mulierem.] CASVS Mulier procurans vt abortũ faciat, & facit abortum: in exilium relegatur. Fran.

g ¶Abigeret.] id est faceret abortum. Accur.

h ¶Constiterit.] id est fecerit abortum. Accur.

i ¶In exilium.] facit. C. eo. l. pe. & ꝭ. de pœ. l. Cicero. & ꝭ. de extraordi. cri. l. diuus. vbi plenè dixi. Accur.

70 FVrem.] CASVS. Qui furem nocturnum occidit: non punitur si aliâs parcere ei non potuit sine periculo. quod expone vt in glos.

k ¶Periculo.] imò indistinctè permitti videtur occidi: dummodo clametur: vt. ꝭ. ad. l. Aquil. itaque. §. lex. j. respon. quæ est contrà. Sol. secundum B. sub. hîc maximè: & sic hæc secundum illam. vel secundũ alios ibi secundũ. l. xij. tab. hîc secũdũ æquitatẽ iurisconsultorũ, quę præualet: vt. C. de iud. l. placuit. cũ eã interpretentur & reducant ad formam diurni furis. & secundũ hoc nõ differt diurnus à nocturno, vt ibidem. ij. respon. & ꝭ. de fur. si pignore. §. furẽ. Vel verius dic ꝗ 80 nocturnum possum etiam recedentem & fugientem cũ rebus occidere: licet se non defendat telo. vnde dic periculo, scilicet ꝑsonæ vel rerum suarum. sed diurnum non ita facilè: sed ita demum, si resistat telo: & ita pro timore personæ tantũ. & potest esse ratio quia nocturnum, si recedat cum rebus, posteà non recognoscam: quod secus est in diurno, qui poterit accusari, & sic non facilè occidi: argu. ꝭ. ad. l. Iul. de vi pri. l. lege. Item quia tempus aggrauat delictũ: vt. C. de adul te. Gracchus. & secũdum hoc illa secundũ istam intelligatur: & non ad modũ diurni reducitur. & facit. C. eo. l. siut allegas. & ꝭ. quod met. cau. nec timorem. §. j. Accursius.

* thlibiæ qui dicantur, pulchrè Alc. li. præter. ij. hoc ipso titu. & Nebris. in lexico iur. ciuili. in dictione thlasiæ.

a No. gl. cũ suo text. ꝗ licet lata culpa & dolus in ciuilibus æquiparẽtur: secus est tamẽ in criminalibus. Bolo.

Concor. tex. in ca. si perfodiens. de homic. extra tex. in l. itaque. §. lex. ꝭ. ad legẽ Aquil.

Tempus delictũ aggrauat.

Paulus. LEX V.

SI quoque qui thlibias * faciũt, ex constitutione diui Hadriani ad Iunium Hastã in ea causa sunt qua ij qui castrant [b].

Venuleius. LEX VI.

IS qui seruum castrandum tradiderit, pro parte bonorum dimidia multabitur [c] ex senatuscon sulto, quod Neratio Vero & Annio Prisco consulibus factum est.

¶*In pœnis corporalibus lata culpa non comparatur dolo, sed mitius punitur. hoc dicit. Bar.*

Paulus. LEX VII.

IN lege Cornelia dolus [d] pro facto accipitur: nec in hac lege culpa lata [e] pro dolo accipit. quare si quis ab alto se præcipitauerit, & super alium venerit, eumque occiderit: aut putator ex arbore cũ ramum deijceret, non proclamauerit, & prætereuntem occiderit: ad huius legis coerctionem non pertinet [f].

Vlpianus ad edict. LEX VIII.

SI mulierẽ visceribus suis vim intulisse, quo partum abigeret [g], cõstiterit [h]: eam in exilium [i] præses prouinciæ exiget.

Idem ad edict. LEX IX.

FVrem nocturnum † si quis occiderit: ita demum impunè feret, si parcere ei sine suo periculo [k] non potuit.

Idem ad edict. LEX X.

SI quis dolo malo insulam meã excusserit: capitis pœna plectetur [l], quasi incendiarius.

SI quis.] CASVS Qui dolo insulam meã excusserit imponendo ignem: capite punietur. Fran.

l ¶Plectetur.] hac. l. quasi enim occidit qui incendit. & dic vt. ꝭ. l. j. in prin.

Modestinus. LEX XI.

CIrcuncidere [m] Iudæis filios suos tantum, rescripto diui Pij permittitur: at in non eiusdem religionis hominem qui hoc fecerit, castrantis pœna [n] irrogatur. ¶Seruo sine iudice ad bestias dato [o]: non solũ qui vendiderit, pœna [p], verùm & qui comparauerit, tenebitur [q]. ¶Post legem [r] Petroniam & senatusconsulta ad eã legem pertinentia, dominis potestas ablata est ad bestias depugnandas suo arbitrio seruos tradere: oblato tamen iudici seruo (si iusta sit domini querela) sic pœnæ tradetur.

Idem. LEX XII.

INfans [s] vel furiosus si hominẽ occiderit, lege Cornelia nõ tenetur [t]: cùm alterum innocentia consilij tueatur. alterum fati [v] infelicitas excuset.

Idem. LEX XIII.

EX senatusconsulto [x] eiusdem legis pœna damnari iubetur qui mala sacrificia [y] fecerit, habuerit.

Calistratus. LEX XIIII.

DIuus [z] Hadrianus in hæc verba rescripsit, In maleficijs voluntas spectatur, non exitus.

Vlpianus. LEX XV.

NIhil interest [a] occidat quis, an causam mortis [b] præbeat.

CIrcuncidere.] CASVS. Iudæis permittitur filios 10 suos circuncidere, id est pellæ quæ est ĩ summitate virge incidere: non autem alijs personis hoc permittit: imò si faciunt, vt castrãtes puniuntur. Itẽ qui seruum suum vendit hoc pacto vt ad bestias detur, punitur pœna hu 20 ius. l. tã venditor quã emptor. & ad hoc concordat lex pretoria, cuius sñia statim subijcitur in litera. Fran.

m ¶Circuncidere.] id est pellem quę est in summitate virgæ naturalis, circuncirca incidere. Accur.

30 n ¶Castrantis pœna. quæ sit, dicitur. ꝭ. e. l. lege. in fine.

o ¶Dato.] id est vendito. l. hac. vel dic ad pœnam huius. l. necesse est se dari. & no. ꝗ secũdũ hanc. l. potest intelligi insti. de ijs qui sunt sui vel alie. iur. ibi, bonis 40 &c.

p ¶Pœna.] scilicet huius legis. Accur.

q ¶Tenebitur.] facit. ꝭ. de contrahen. emp. l. domini.

r ¶Post legem.] aliâs legem, aliâs rem.

INfans.] CASVS. Si furiosus 50 vel infans occidat aliquẽ, nõ tenetur. l. Cornelia & redditur ratio in litera. Fran.

s ¶Infans.] C. de iu. deliberan. si infanti.

t ¶Non tenetur.] vt pupillus. C. si aduer. delictum. l. j.

v ¶Fati.] id est casus vel morbi. & facit. C. eo. l. j. & ꝭ. de rei vẽ. quod 60 infans. & ꝭ. de admi. tu. l. fi. & ꝭ. de offi. præ. diuus. & . l. congruit. in fi. & ad le. Aquil. sed & si. §. pe. & ꝭ. ti. j. l. pe. §. fi.

EX senatusconsulto.] CASVS. Qui mala facit sacrificia, punitur pœna. l. Cor. & da exemplum vt. C. de paga. sacri. & tem. l. ij. & iij. Franciscus.

x ¶Ex senatusconsulto.] l. Cor. de sica. & da exẽplum. C. de paga. sacrifi. l. ij. & iij. & iiij. §. pe. & fina.

y ¶Sacrificia.] vt. faciunt pagani.

z DIuus.] vt. ꝭ. e. l. j. §. diuus. & dic voluntas: vt si deliquisti, sed noluisti: nõ tenearis: vt. ꝭ. de iniur. illud. & de fur. qui iniuriæ. 70 in prin. & . l. verum. & . l. qui ea. vel dic voluntas quia delinquere voluisti, sed non perfecisti. & tunc est sic. C. ad. l. Iul. maiesta. quisquis. & C. si quacunque præ. potestate. l. j. & ꝭ. titu. j. l. j. in fin. & secundum hoc est contrà. ꝭ. de pœnis. l. cogitationis. & ꝭ. quod quisque iur. l. j. in fin. Sol. vt not. C. de ijs qui ad ecc. confu. præsenti. in princi. & de epi. & cle. si quis non dicam. & ꝭ. de extraor. cri. l. j. & de furtis, qui ea mente. item sic suprà, de neg. gest. sed an vltro. §. j. & ꝭ. de re mili. l. iij. §. is qui. Item ar. contrà. ꝭ. de fal. qui falsam. item facit. C. eo. l. fi. & ꝭ. e. l. infans. & ꝭ. ti. j. l. j. in fi. & ꝭ. quod quisq; iur. l. iij. ADDITIO. Dic secundum Bar. quòd in. l. contraria potuit delictum perficere, & 80 noluit: hîc non potuit.

NIhil.] CASVS Siue occidam aliquem, siue causam mortis præstiti, vt dando cultellum in manu furiosi qui se occidat vel alium: tenetur hac. l. Fran.

a ¶Interest.] quantum ad hanc accusationem, sed quantũ ad Aquil. interest: vt. ꝭ. ad. l. Aquil. l. item si obstetrix. in prin. quia altero casu vtili Aquil. altero directa teneatur. Accur.

b ¶Mortis.] vt si gladium furioso dederis vt se occidat vel alium. & facit

& facit. ſ. eo. l. iij. in prin. & . §. j. & vi bo. rap. l. prætor. §. ſi cum. & . ſ. ad l. Aquil. qui occidit. §. penul. Accur.

a QVi cædem.] Admiſerint. id eſt commiſerint.
b Capite.] vt beſtijs ſubijciantur: vt. ſ. l. iij. §. penul.
c Fieri poteſt.] vt deportentur.
d Prius.] de hoc dic vt. j. de pœn. l. diui fratres. §. j. & de bonis eo. l. ij. §. j. & de leg. iij. l. j. §. hi. & de iniu. rupt. teſt. ſi quis ex. §. eiꝰ. & j. quando ap. ſit. l. j. in fi. j. reſpon. & j. de pœnis. l. moris. §. iſte. & l. ij. §. j.
e Non poſsit.] quã hominis occiſione qui tunc punitus erit iudicio populli.

† Not. q propter tumultum & scandalum aliqua post ponuntur & fiunt quæ aliter nõ fierent. cõcor text. in ca. no. de his verò. l. di. tex in c. placuit. de con secr. dist. j.

SI in rixa.] CASVS. In quadã rixa percuſſus Titius fuit, & deceſsit. ictus cuiuslibet inſpicitur, vt præſumatur qs percuſſerit animo occidẽdi, vt ille teneatur. Frãciſcus.
f Vniuſcuiuſque.] vt præſumatur quis occidendi animo percuſſerit, quis non: vt. ſ. l. j. §. diuus. vt ille, & nõ alij teneãtur. quod ſi nõ poteſt apparere, tunc omnes: vt. ſ. ad. l. Aquil. itẽ mela. §. ſed ſi plures. & . ſ. de ijs qui deiec. l. j. §. fin. & l. ij. & ſ. ad. l. Iul. de vi priua. l. iij. & vi bono. rap. l. ij. §. ſi qs. & . l. prætor ait. §. hoc autem. & . §. hoc edicto. & . §. ſi cum ſeruum. cautè ergo dixit rixa. nam ſi ex propoſito, tunc etiã ſi non percuſsiſſet: vt. ſ. l. j. in princip.

AD LEGEM POMPEIAM DE PARRICIDIIS.

Pompeius ſtatuit pœnam, ſed accuſationẽ inuenit Cornelius Sylla: ut ſuprà, de origi. iur. l. ij. §. deinde Cornelius.

Modeſtinus. LEX XVI.

QVi cædem admiſerint [a] ſponte, dolóve malo, in honore aliquo poſiti deportari ſolent. qui ſecundo gradu ſunt, capite [b] puniuntur. Facilius hoc in decuriones fieri poteſt [c], ſic tamen vt & conſulto prius [d] principe & iubente id fiat: niſi fortè † tumultus aliter ſedari non poſsit [e].

Paulus. LEX XVII.

SI in rixa percuſſus homo perierit: ictus vniuſcuiuſq; [f] in hoc collectorum cõtemplari oportet.

TITVLVS IX.

Ad legem Pompeiam de parricidiis.

Marcellus. LEX I.

LEge Pompeia de parricidijs caue-tur [g] vt ſi quis patrem matrẽ, auũ auiam [h], fratrem ſororem, patruelem matruelem [i], patruũ auunculum, amitã materteram, conſobrinum cõſobrinam [k], virum vxorẽ generum, nurũ, ſocerũ [l], vitricũ, priuignum priuignam, patronũ [m] patronam occiderit, cuiúsve dolo malo id factum erit: vt [n] pœna [o] ea teneatur quæ eſt legis Corneliæ de ſicarijs. Sed ſi mater quoque filium [p] filiámve occiderit, huius legis pœna afficitur: & auus qui nepotem occiderit: & præterea qui emerit [q] venenum vt patri daret [r], quamuis non potuerit dare.

Scæuola. LEX II.

g LEge.] Cauetur. nõ expreſsim de omnibus quæ ſequuntur, ſed ex ſentẽtia. nam de ſolo patre & matre in ea exprimitur. Io.
h Auiam.] idem puto & in infinitum: arg. ſ. de in ius vocan. l. quique. §. parentes. Accur.
i Matruelem.] id eſt amitinam: vt inſti. de gradi. §. iiij. cum. j. dicatur de conſobrina.
k Conſobrinam.] not. quòd non excedit quartum gradum ex latere.
l Socerum.] aliâs ſocerum: & bene: & comprehendit etiam ſocrũ: vt. j. de verbo. ſigni. l. j. aliâs ſocrum.
m Patronum.] expone vt. ſ. de in ius voc. adoptiuum. §. j.
n Vt.] hoc vt abundat propter aliud vt quod eſt in princ. l. ſic. C. de agri. & cen. l. litibus.
o Pœna.] not. quòd primò dicit de linea aſcendente. & dic in infinitum. ſecundò de tranſuerſali. & ponit de tertio & quarto gradu. idẽ in ſecundo: vt. j. eo. l. ſed ſciendum. tertiò de quibuſdam affinibus: de quibus adijcit in. l. ſed ſciendum: & l. cùm pater. quartò de linea deſcendenti: & hoc in infinitũ. Sed duo obſtant: primò quia dicit quòd l. Corne. de ſica. habet locum. ſed alibi dicitur aliam pœnam habere locum & hanc & omnem ſolennitatem ceſſare: vt inſti. de pub. iudi. §. alia. & C. e. l. j. quæ ſunt contrà. Sol. hæc per illas corrigitur. vel ſecundum Io. hic tenetur: ſed non accuſatur. vel dic q tenetur pœna. l. Cor. id eſt capitis. nam vtraque eſt pœna capitis. licet diuerſo modo imponatur. vel dic nulla alia ſi primo illa. l. Cornel. accuſetur: vt. ſ. de accu. l. ſenatus. Vel dic q contraria habent locum in patre & in matre, & in alijs perſonis hic enumeratis: arg. j. eo. l. proxi. Secundò obijcitur, quia non iſtæ perſonæ omnes hac. l. videntur cõtineri, ſed ſolummodo pater, mater, auus, & auia: vt. j. eo. l. pe. Sol. vt ibi.
p Filium.] hoc in infinitum: vt. ſ. de in ius vocan. l. ſed ſi hac. §. liberos. idem de patre: vt. C. eo. l. j. & inſti. eo. §. alia.
q Qui emit.] vt daret, hic plus punitur, quàm ſi ipſemet daret: vt j. eo. l. vtrum.
r Daret.] de hoc dic vt. ſ. titu. j. diuus.

FRater autem eius qui cognouerat tantum, nec patri indicauerat, relegatus eſt, & medicus [s] ſupplicio affectus.

Martianus. LEX III.

SEd ſciendum eſt lege Pompeia de conſobrino comprehẽſum eſſe [t], non eos etiam pariter complecti [v] qui pari [x] prioréve † gradu fuerint. Sed & nouercæ & ſponſæ perſonæ omiſſæ ſunt: ſententia tamen legis continentur.

† aliâs, pro prioreúe.

Idem. LEX IIII.

CVm pater & mater ſponſi & ſponſæ, ſocerorum (vt [y] liberorum ſponſi, generorum) appellatione contineantur.

Idem. LEX V.

DIuus Hadrianus fertur, cùm in venatione filium ſuũ quidam necauerat, qui nouercam ſuã adulterabat, in inſulam eũ deportaſſe [z]: quòd latronis magis quàm patris iure eum interfeciſſet. nam patria poteſtas in pietate debet, nõ in atrocitate conſiſtere [a].

*Vlpianus. LEX VI.

VTrum qui occiderint [b] parentes, an etiã cõſcij [c] pœna parricidij afficiãtur, quæri põt. Et ait Mætianus etiam cõſcios eadẽ pœna afficiendos: nõ ſolũ parricidas. Proinde conſcij etiam extranei eadem pœna afficiendi ſunt [d].

* al. Mar.

Idem ad edict. LEX VII.

SI ſciente † creditore ad ſcelus [e] committendũ pecunia ſit ſubminiſtrata, vtputa ſi ad veneni mali comparationem, vel etiam vt

s FRater.] Et medicus. in lib. B. medicus, qui dedit venenũ filio vt patri daret, ſub. tenetur. l. Cornel. de ſica. vt. ſ. titu. j. l. iij. §. j. ſed in libro Al. eſt mediocri, & tũc: id eſt relegatione: vt de filio hic dicitur. Accur.
t SEd ſciendum.] Cõprehenſum eſſe. qui ad ſententiam.
v Complecti.] quo ad verba, nec quo ad verba, nec quo ad ſentẽtiã ãte ſenatuſ. Mar.
x Qui pari.] ſcilicet gradu in quo eſt conſobrinus, ſcilicet ĩ quarto, qualis eſt patruus magnus & alij q ſunt inſtit. de gra. cognatio. §. iiij. item priorẽ, id eſt proximiorẽ quã cõſobrinus, qualis eſt frater, ſoror, qui ſunt in ſecundo, vt inſti. de gradi. cogna. §. ij. de q- bus non eſt dictum in l. j. ſed tantũ de patruelibus. Item qualis eſt filius fratris qui eſt in tertio. ſed licet nec verbis nec ſentẽtia ante ſenatuſcõ. Mar. iſtæ perſonæ cõprehendantur: ex interpretatiõe tamẽ huius Martiani continebuntur amodò ſententia. Alij dicunt has perſonas non contineri verbis nec ſententia. & quod dicit in fi. ad nouercas tantum & ſponſas referunt. Itẽ continua. l. ſequentem cum iſta. Accur.
y CVm pater.] Vt, id eſt ſicut. liberorum. id eſt filiorum: vt. ſ. de gradibus. l. Labeo. & ſuprà, de teſtimo. l. in legibus.

DIuus.] CASVS. Qui filium occidit quem cum nouerca iacere credebat, & erat fortè verum: deportatur in inſulam. Franciſcus.
z Deportaſſe.] videbatur excuſari pater propter adulterium, cùm filius erat vilis: vt ſuprà, de adulte. l. marito: ſed non in opere veneris. Item ſecundò quia patri licet occidere filium: vt ſuprà, de lib. & poſthu. l. in ſuis. ſed illud quando vt pater: ſed hîc vt adulterum & extraneum latronem. relegatur ergo, quia accuſare, non occidere debuit: vt ſuprà titu. j. l. inauditum. à Pompeia excuſatur propter iuſtum dolorem: vt. ſ. de adul. ſi adulterium. §. Imperatores. Item & quia meruit filius perdere filij priuilegium, cùm deliquit nõ vt filius: vt in aut. vt cùm de ap. cog. §. cauſas. Item quia vt latronẽ, non vt filium occidit vt ſubijcit.
a Conſiſtere.] vt & . ſ. de adul. l. nec in ea. §. pe.

VTrum.] CASVS. Non ſolùm filius qui occidit patrem: punitur hac. l. ſed etiam ſi fuit tantum conſcius. idem in extraneo item creditor qui mutuat pecuniam ad venenum comparãdum, vel vt detur alicui qui occidat patrem: punitur hac. l. Itẽ proxeneta qui hoc ſciẽs inuenit pecuniam ad hoc. item qui fideiuſſerunt pro hac pecunia. & hoc dicit hæc. l. & ſeq. Fran.
b Occiderint.] tantum.
c Conſcii [a].] ſubaudi & participes. nam ex ſola ſcientia non puniretur.
d Afficiendi ſunt.] at plus puniuntur quàm ſi ipſi occidiſſent: cũ extranei. l. Corne. teneantur ſi occidant.
e SI ſciente.] Ad ſcelus. id eſt delictum.

† Gl. in iſta l. in verbo cauerint eſt ſing. ad hoc q proxeneta ad reſtitutionem vſurarum tenetur quas debitor ſoluit creditori perinde ac ſi eas recepiſſe Bolo. a Hîc habetis gl. valde no. & ſing. ad hoc q cõſcius delicti non delinquit niſi procurauerit in delicto. & iſtud verũ niſi delictũ cõmittatur eius vindicta ob iniuriã ei illatã: & cõmittat eo tacẽte ſecundũ glo. no. in. c. pe. extrà de homi. licet aliqui cõtradicãt in hoc vlti. Bolo.

a ¶ A quo.] id est ei à quo data est pecunia.

b ¶ Cauerint.] id est fideiusserint. aliâs curauerint. Et not. ar. contra proxenetas vt teneantur reddere vsuras secundum ecclesiã ac si ipsi accepissent. & fa. ȷ. ti. j. l. lege Cor.

Parricidii.] CASVS. Accusatus parricidij interim decedẽs si mortem sibi intulit: fiscus ei succedit. si naturaliter decessit, et testatus: instituti succedunt. si intestatus decessit: & agnati eius ei succedunt. Franciscus.

latronibus aggressoribusque darentur qui patrem interficerent: parricidij pœna tenebuntur quique quæsierint pecuniam, quique eorum ita crediderint, aut à quo[a] ita cauerint[b].

¶ Qui parricidij postulatus est, & nondũ condemnatus, potest testamentũ facere: nisi sibi mortem metu pœnæ consciuerit: quia tunc fiscus succedit. hoc dicit.

Idem. LEX VIII.

Parricidij postulatus[c] si interim decesserit: si quidem sibi mortem cõsciuit, successorem sibi fiscum habere debebit[d]. si minus, eum quem voluit[e]: si modò testamentum fecerit. si verò intestatus decesserit: eos heredes habebit, qui lege vocantur.

Modestinus. LEX IX.

Pœna parricidij * more maiorum hæc instituta est, vt parricida virgis sanguineis[f] verberatus, deinde culleo[g] insuatur cum cane & gallo gallinaceo[h] & vipera & simia: deinde in mare profundum culleus iactetur. hoc ita, si mare proximum sit: alioquin[i] bestijs subijcitur secũdum diui Hadriani constitutionem. ¶ Qui alias[k] personas occiderint præter patrẽ & matrem & auũ & auiam[l], quos more maiorum puniri suprà diximus: capitis[m] pœna plectãtur, aut vltimo supplicio[n] mactentur.

¶ Nemo debet duplici contritione conteri, quia afflicto non est danda afflictio. h. d.

¶ Sanè si per furorem aliquis parentem occiderit, impunitus erit: vt diui Fratres rescripserunt super eo qui per furorem matrem necauerat: nã sufficere furore ipso eum puniri[o]: diligentiusque custodiendum esse, aut etiam vinculis coercendum[p].

Paulus. LEX X.

Eorum qui parricidij pœna teneri possunt: semper[q] accusatio permittitur.

c ¶ Postulatus.] id est accusatus.

d ¶ Debebit.] vt. C. cui testamen. fa. poss. l. ij. & infrà, de bo. eorũ qui ante sententiam. l. fina.

e ¶ Quem voluit.] finitur ergo hic crimen morte: vt & aliâs regulariter: vt suprà, de accu. l. ex iudiciorum. & facit. C. si reus vel accu. mor. fue. l. defunctis.

Pœna.] CASVS. Hîc dicit quæ sit pœna parricidij. Secundò dicit, qui aliquam personam occidit exceptis ijs qui nominantur in. l. j. huius tit. capite punitur, aut vltimo supplicio dãnatur. Tertiò dicit: filius furiosus si occidat patrem, nõ punitur. Fran.

* vide in hanc. l. Cælium Rhodi. li. lec. antiqua. vj. ca. xliij.

f ¶ Sanguineis.] id est de ligno illo. vel dic de quocũque, dummodo sanguis exeat, id est sic verberetur.

g ¶ In culleo.] de corio cocto.

h ¶ Gallinaceo.] id est cum gallo qui nõ habet testiculos, quia fortius pugnat cum serpẽte: vel gallo qui habet testiculos, & gallinacee qui nõ habet secũdũ alios. vnde dicimus in vulgari, iste est gallus gallinaceus. i. fœmineus. vel dic gallinaceus qui diligit gallinas: qui fortior est: vt virvxorius qui diligit vxorem.

i ¶ Alioquin.] imò videtur in proximũ amnem: vt. C. e. l. j. & insti. de pub. iudi. §. alia. Solu. hic non erat. vel dic mare comprehendere etiam amnẽ & flumẽ, cùm mare sit cõgregatio aquarum multarum.

k ¶ Qui alias.] quæ non continentur appellatione parẽtum, scilicet prout probatur insti. eo. ti. §. alia. & . ʒ. l. j. Alij dicunt quæ appellatione parricidij continentur.

l ¶ Et auiam.] & aliâs similes quas habes. ʒ. l. j. & . C. eo. l. j. quæ sunt contra. vel illi soli verbis & sententia: alij sententia tantum: vt. ʒ. eo. l. sed sciendum. sed prima placet. similis expositio fit. C. de adult. l. ita nobis. & . ʒ. de noua. l. cui.

m ¶ Capitis.] scilicet ciuitatis: vt. ʒ. l. diuus.

n ¶ Supplicio.] fortè in metallum vel deportatione quę sunt similes morti: vt. ȷ. de pœnis. l. capitalium. in prin. vel dic proprie: vt. ʒ. ti. j. l. iij. §. pe. & optimè dicitur insti. eo. §. j.

o ¶ Puniri.] sic. ʒ. ti. j. l. infans. & dic vt ibi.

p ¶ Coercendum.] ʒ. de offi. præsi. diuus.

q Eorum.] Semper. id est in perpetuum est accusatio parricidij. sic. ȷ. tit. j. qui falsam. in fi. & . ʒ. ad. l. Iulia. de adul. l. mariti. §. fina. & ad Syll. in cognitione. & de acc. l. j. regulariter contra. C. de falci. l. querela.

¶ AD LEGEM CORNELIAM DE FALSIS: ET DE SENATVSCON. LIBONIANO. ¶ *Facto ad eam supplendam.*

TITVLVS X.

Ad legem Corneliam de falsis: & de † senatusconsulto Liboniano.

† al. & ad senatuscõsultũ libonianum.

¶ Diuiditur in tres partes. Primò loquitur de eo qui uerè falsum commisit, & in hoc proponuntur septem uel octo casus. Secundò loquitur de eo qui cõmisit & quasi falsum. Tertiò ponitur pœna falsi, & quasi falsi. Secunda ibi, Ad testamenta. Tertia ibi, Pœna. loquitur in scribente falsum: uel in eo qui tradidit dicta testium falsa iudici. Bartolus.

Martianus. LEX I.

Pœna legis Corneliæ[r] irrogatur in eum qui in falsas testationes faciendas[s] testimoniáve falsa inuicem dicenda dolo malo coierit[t]. ¶ Item qui ob instruendam aduocationem[v] testimoniáve pecuniã acceperit, pactúsve fuerit, societatem coierit ad obligationem innocentium: ex senatusconsulto[x] coercetur. Sed & si quis ob denunciandum[y] remittẽdúmve testimoniũ, dicendum vel non dicẽdum, pecuniam acceperit: pœna legis[z] Corneliæ afficitur: & qui iudicem corruperit, corrũpendúmve curauerit[a]. Sed & si iudex cõstitutiones principum neglexerit, punitur[b]. ¶ Qui in rationibus[c], tabulis[d], ceraisúe, vel alia qua re[e] siue consignatione falsum fecerint, vel rem amouerint[f]: perinde ex his causis atque si essent falsarij[g], puniuntur. Sic & diuus Seuerus lege Cornelia de falsis dãnauit præfectum Ægypti: quod ĩstrumẽtis suis cũ pręerat prouinciæ, falsum fecit. ¶ Is qui peruerterit[h] viui testm̃: legis Corneliæ pœna tenetur. ¶ Is qui deposita instrumenta apud aliũ, ab eo[i] prodita esse aduersarijs suis, dicit: accusare eum falsi potest[k].

r Pœna legis Cornelię.] scilicet de falsis. Accur.

s ¶ Faciendas.] scilicet vt aliter scriberẽtur dicta testiũ quàm dixissent. Item curauit vt iudex inspiceret ea falsa dicta tãquam vera. & hoc subijcit. & facit. ʒ. eo. l. falsi.

t ¶ Coierit.] aliâs coniecerit, id est procurauerit. Accur.

v ¶ Aduocationẽ.] accepit quis pecuniam vt falsam aduocationẽ faceret. Itẽ vt faceret falsum testimoniũ: vel etiã verũ redderet per pecuniam: vt diximus de iudice qui accepit vt etiam bonã sententiam det: vt. ʒ. de condi. ob tur. cau. l. ij.

x ¶ Ex senatusconsulto volusiano.] vt. ʒ. tit. iij. l. ex senatuscõ. & dic vt ibi.

y ¶ Ob renunciandum.] officialis puta notarius retulit iudici talẽ tulisse testimoniũ quod non tulerat: & hoc per pecuniam vel idem notarius pecuniam accepit vt remitteret dicendum vel non dicendum. nam etiam quem gratis debet relaxare, si pecunia accepta relaxet: ex hac. l. tenetur: ar. eius quod de iudice diximus. Vel dic non dicendum idẽ significare quod etiã dixerat remittendum. Vel dic quòd accepit ob non dicendũ aduersario producentis.

z ¶ Pœna legis.] quæ est. ȷ. eo. l. §. fi.

a ¶ Curauerit.] vt. ȷ. eo. qui duobus. ij. rñ.

b ¶ Punitur.] hac. l. & alijs etiã: vt no. C. ad le. Iul. maie. l. j. Et not. quod secũdum. ll. debet iudicare[a]. ad quod est quod no. C. de iu. l. rem non nouam. aut. ibi posita. & facit. ȷ. eo. l. fi.

a Fallit in iudice qui est supra leges vt papa & Imperator: quia debet secũdũ cõsciẽtiã iudicare vt no. in. l. j. C. vt quæ desunt aduo. secũdũ Bar. ibi. & in. c. venerabile. de cõstit. li. vj. in alijs autẽ iudicibus an & quã procedat quod in gl. dicit: quia est materia brocardica: remitto te ad Felinũ post Panor & alios in c. pastoralis. extrà de of. dele. & Car. in cle. sæpe. §. j. de ver. sig.

c ¶ Qui in rationibus.] quod sit ratio: dic vt. ʒ. de edẽ. si quis ex. §. rationem. & dic in membranis: vt differat à seq. Accursius.

d ¶ Tabulis.] scilicet ligneis vel lapideis: vt suprà, de secun. tab. l. j. Accursius.

e ¶ Alia qua re.] vt cũ subscribitur pro quanto detur liber: vel alia signa: quia alio signo quandoque aliquis signat torsellum vel alias res: in quibus potest committi falsitas.

f ¶ Vel rem amouerint.] id est veritatem amouerint, id est fecerint vt verum apparere non possit: vt. ȷ. e. l. Paulus. §. j. vnde dicimus: ita est in re, id est in veritate, & hic est bonus nomine & re. Accur.

g ¶ Falsarii.] ex alio falso de quo constaret.

h ¶ Is qui peruerterit.] aliâs peruerterit, aliâs aperuerit. & facit. ȷ. de pœnis, si quis aliquid. §. qui viui. Accur.

i ¶ Ab eo.] scilicet depositario.

k ¶ Falsi potest.] & est. ȷ. de pœnis, si quis aliquid. §. instrumenta. itẽ iniur. vt suprà, deposi. l. j. §. si qs ita. & act. in fac. subsidiaria Aquil. vt. ʒ. ad legem. Aquil. si quis testamẽtum. §. sed & si quis. facit suprà, de tab.

de tab.exhi.l. locus.§.si quis dolo.

a ¶ Lege Cornelia.] de falsis ad quod est.C.de ijs qui sibi adscrip. l.penulti.

b ¶ Inter filium & seruum.] siue extraneus siue filius vel seruus sine iussu adscribant sibi vel alij qui tangit eos per potestatem, incidunt in Corne.& legatum non habent. sed si iussu: filius vel seruus à pœna Cor. excusantur: licet legato caret: extraneus in nullo excusatur. Vltra si filius vel seruus vel extraneus sibi adscribât, & posteà testator recognouit: si quidẽ specialiter, pdest filio & seruo & etiam extraneo quo ad vtrunque. si verò generaliter: tũc filio vel seruo prodest quo ad vtrunq;.& etiã extraneo quo ad pœnam Cor. tantũ.& probantur hæc hîc, & .j.e. filius.& .l. diuus. Et facit ad hoc ꝙ plus specialis quàm generalis recognitio valeat.§.cõ munia prædi.l.intra dendis.&.§. de acquir. hær.si quis mihi.§. iussum. Accur.

c ¶ In extraneo.] ergo in emancipato qui extraneus est: vt .j.e. filius.sed contrà.C.eo.l. j.Sol.vt ibi. Accur.

d ¶ Facta est.] posteà à testatore.

e ¶ Quod illi.] verba subscriptionis.

f ¶ Et recognoui.] id est illud recognoui: & placet mihi, & confirmo.

g ¶ Pœna cessat.] sed quo ad pœnam euitandam etiã generalis sufficit: vt .j.eo. diuus.§. plane.

h ¶ Vel generalis.] vel pro saltem, vel pro etiam.

i ¶ Subscriptio.] specialis est si dico, decẽ quę tibi adscripsisti, recognosco & confirmo. generalis quando sic: omnia quæ tibi Titio adscripsisti (vel etiã non nominando personam) confirmo.

¶ *Hic incipit secunda pars in qua incipit tractare de crimine quasi falsi. Bar.*

¶ Ad testamenta militum senatus cõsultum pertinet: quo lege Cornelia [a] tenentur qui sibi legatum fideíve cõmissum adscripserint. ¶ Inter filium & seruũ [b] & extraneum testamentum scribẽtes hoc interest, quòd in extraneo [c] si specialiter subscriptio facta est [d], Qđ illi [e] dictaui, & recognoui [f]. pœna cessat [g], & capi potest. in filio vel seruo vel generalis [h] subscriptio [i] sufficit & ad pœnam euitãdam [k], & ad capiendum. Ex illa [l] quoque causa falsi [m] pœnę quis subijcitur: vt diui quoque Verus & Anto. cõstituerũt. ¶ Tutores & curatores, & ij qui officio deposito non restituerunt tutelam vel curationem: cum fisco cõtrahere nõ possunt [n]. At si quis aduersus hanc legẽ præfecto [o] ærario obrepserit: perinde puniatur ac si falsum commisisset. Sed ad illos [p] non pertinet (vt ijdẽ principes rescripserunt) qui antequam tutelam susciperẽt, hoc gesserunt [q], nec enim excusationẽ [r] admisisse, sed fraudem exclusisse. ¶ Iidem principes rescripserũt, ita demum eum qui rationem tutelæ vel curæ nondum reddiderit, cum fisco contrahere non debere, si viuat is cui⁹ tutela administrata est. nam si decesserit, licet nondum hæredi eius rationem reddiderit, iure eum contrahere [s]. Sed & si prius fuisset tutor & facit.C.de inter.ma.l.iiij. aliàs.iij.& de iure fis. l.j. Item no.ex hoc.§ ꝙ fraus.facta fisco inducit hoc crimen: sed facta pupillo non.& sic fiscus fauorabilior est.[a] Accur.

k ¶ Euitandam.] imò sine subscriptione pœnam euitant: vt .j.eo. filius.&.C.eo.l.fi.& dic vt .C.eo.l.j.

l ¶ Ex illa.] aliàs est.§.& aliàs non est.§.

m ¶ Falsi.] id est si aliquis hãc subscriptionem falsificauerit. vel dic, etiam si verum scripsit: sed testator generaliter vel specialiter non recognouit vt prædixit. Item an in nuncupatiuo habeat locum?

n ¶ Non possunt.] nec contrahere matrimonium cum pupilla: vt .C. de inter.ma.l.si patris. videntur enim velle fraudare fiscum, quasi asserant se nulli teneri: vt .C. ne tut. vel curat. vec.con.l.j.

o ¶ Præfecto.] in lib. Al. præfecto: & bene. sed in lib. R. præfectus f. ꝙ videtur puniri præfectus si obrepserit cõtrahẽdo cũ tutore & est præfectus.i.procurator fisci: vt &.§.de fideicõmis.lib.l.iiij.§.si bona.

p ¶ Sed ad illos.] scilicet tutores vel curatores.

q ¶ Gesserunt.] id est cum fisco contraxerunt.

r ¶ Excusationem.] id est dicere, licet tutor qui prius cũ fisco contraxerat, non excusat se à tutela posteà ei delata, cùm possit ex aliqua causa: non ideo tenetur crimine falsi, sed quando fraudem committeret: quod esset si prius fuisset tutor, & tunc cõtraheret cũ fisco. & sic admisisse & exclusisse ad tutores refertur: vel fraudem exclusisse quo ad pupillum fictione huius.l.& sic in veritate in fraudẽ pupillorum fit factum: tenetur tamen crimine stellionatus: vt .§.de. pig. act.tutor.§.certũ. An autẽ hæc fictitia excusatio à tutela, qa cũ fisco cõtraxerat? quidam sic: vt .C. ne tu.vel cu.l.j. in fi. vel dic cõtra: vt .C. de excu.tu.l.coloni.& illam ne tu.vel cur.expone vt ibi dixi. Alij dicunt quòd admisisse & exclusisse refertur ad principes quasi dicat principes non admittunt excusationem à tutela, quia tenetur fisco: sed excludunt fraudem quæ esset in contrario casu, scilicet quando

s ¶ Eum cõtrahere.] facit.§.de ritu nup.non solùm.§.si puellæ.& de admi.tuto.l.ex pluribus.

iure hæreditario successerunt in fiscalem contractum tutor vel curator [t], licet ante rationem reddi tam: non puto pœnam [v] locum habere: licet adhuc viuat is cuius tutela vel cura administrata est.

¶ *Hic ponitur tertia pars de pœna falsi, & quasi falsi. Bart.*

¶ Pœna falsi [x] vel quasi falsi, deportatio est, & oĩm bonorũ publicatio [y]. ¶ Et si seru⁹ eorũ [z] qđ admiserit, vltimo supplicio affici iubet.

t ¶ Vel curator.] qa successerunt eis qui fisco tenebantur. & facit.j.de decu.l.decurio qui.&.j.de re mi li.l.milites prohibentur.§.fin.&.§.quod cũ eo.l.iiij.§.soli.&.C.de euict.l.fi.&.§.quæ res pig.ob.pos.l.Aristo.& .j.de inof.test.l.filius §.multo. Sed arg.contrà in aut. vt.ij. ꝗ ob. se ha.perhi. res mi.§. sed & si quis.

v ¶ Pœnam.] s.le.Cor. de fal. Accur.

x ¶ Pœna falsi.] vt si vtitur falso instrumento scienter. quod non fecit: vt .C.eod. si falsos. quod non videtur bonum exemplum vt .j.co.falsi.§.ordine. sed dic exẽplum.§.e. l.§.tutores. Item in eo qui sibi adscribit: vt §.§.ad testamenta.

y ¶ Publicatio.] hoc hodie corrigitur: vt in aut. vt nul. iud.§.fi.

z ¶ Eorum.] quæ prohibentur leg. Cor. Et ono. hîc pœnã Fal. vel quasi: vt .C.e.l. vbi. in fi.& insti.eo.§. Itẽ lex sed qñq; grauior, qñq; mitior ĩponit casualiter: vt .C.e.l.maiorẽ. &.j.eo.l.qcũq;.&.l.diuus.§.j.&.l.hodie.§.j. &.l.q duobus. Accur.

a Adde ꝙ notaui ad di.ad laco. rebus. in rub.de iur. fisci.nu. v. in vers. fiscus.C.li.x.

* Vlpianus. LEX II.

QVi testamentum amouerit, celauerit, rapuerit, deleuerit interleuerit [a] subiecerit, resignauerit, quive testamentum falsum scripserit, signauerit, recitauerit mutauerit dolo malo, cuiusve dolo malo id factum erit: legis Corneliæ pœna damnatur.

*al. Pau. ad Sab.

Q Vi testamentum.

a ¶ Interleuerit.] & in hoc videtur esse cõtra.j.e.falsi.§.j.Sol. hæc secundum illam. Itẽ cõtrà.j.de pœnis, si quis aliquid.§. qui viui. sed ibi ipso iure non valebant quia nõ erant signatæ tabulæ ad quod.j.eo.si quis legatum.& facit.§.eo.l.j.§.qui in rõnibus.&.§. seq.&.j.eo.l.si quis patris.&.l.paulus.§.j.&.C de iustini.co.con. §. hunc igitur.&.C.eo.l.eum.&.§.de dolo, si quis affirmauerit. in fine. Accursius.

* Paulus. LEX III.

QVi ignorans falsum esse testamentum, vel hæreditatem adijt [b], vel legatũ accepit, vel quoquomodo agnouit: falsum esse testamentum dicere non prohibetur [c].

*al. Vlpianus.

Idem. LEX IIII.

SI quis cum falso sibi legatum adscribi curasset, decesserit: id hæredi quoque extorquendum [d] esse diuus Marcus rescripsit. Idem quoque cùm quidam à patre hæres institutus codicillos [e] intercidisset, & decessisset: fisco [f] tantum esse putauit vendicandum, quantũ

QVi ignorans.] CASVS Hæres qui adiuit hæreditatem, ille qui accepit legatum, credens testamẽtum valere, potest accusare testamentum de falso. Fran. Accur.

b ¶ Adiit.] Quomodo potuit adire: vt .§.de acqui.hære.l.cũ falsum? Rñ.erat falsum in aliquo legato nõ in institutione hæredis. Vel dic ignorans adire põt: vt .C.de edic.diui Hadri tol.l.ij.at ibi sciebat: quia quæstio iam erat mota. Accursius.

c ¶ Non prohibetur.] facit.§.de inoffi.test. Papinianus.§.si conditioni.&.l.nihil.§.si cum filius.&.l.mater.&.C.eo.l.licet.& .ff.de his quibus vt indig.l.post legatum. hîc tamen post legatum videtur face re distin. inter agentem primo de inoffi.testa.& agentem de falso.& dic vt ibi. Accursius.

SI quis.] CASVS. Qui falso sibi legatum adscribit curauit, & decessit: ab hærede eius hoc legatum extorquetur. Secundò dicit. filius hæres institutus grauatus in codicillis restituere hæreditatem alicui, hos codicillos destruxit, & decessit, apud fiscum quarta remanet. Franciscus.

d ¶ Extorquendum est.] turpia enim &c. vt .§.de calũ.l. in hærede.& quod met.cau.l.quod autẽ.&.j.e.l.cũ falsi.&.l.si quis patris. &.C.ex deli.defunc.l.j.& confiscantur: vt .j.proxi.§. Sed arg. cõtrà .j. eo. filius.§.fi.sed.j.proxi.§.solues. Accur.

e ¶ Codicillos.] quibus rogatus erat restituere alij hæreditatem.

f ¶ Fisco.] si habes fisco, dic vendicandum efficaciter & erogari. id est detineri: quod est quarta: vt .C.ad leg. Falci.l.etiam sed si habes à fisco dic ꝙ fideicom. à fisco vendicabit id est petet dodrantem, vt

V

hîc,&.ß.ad Syll.l.cû fisco.&.ʒ.de iure fisci.l.quod dicitur.& sic qu :r tam sibi retinet:vt dixi.nec ob.ʒ.eo.filius.§.fi.&.ß.de ijs quæ pro n ó scrip.l.fi.vbi remanet hæredi:quia hîc deliquit hæres, ibi non. A c quod est.ß.ad Treb.l.Paulus respondit.si certa.& de ijs quib. vt indig.rescriptum.

a ¶ Erogari.]id est retineri.Accur.

Senatus.]CASVS. Filius scripsit testamentum patris in quo est hæres à patre institutus,& legata pluribus relicta. postea filius idem scripsit codicillos patris, in quibus legata omnia à patre in testamẽto relicta erant reuocata.dicitur hic ꝙ remittitur filio pœna falsi, eo ꝙ erat minor. xxv. annorũ,& fecerat iussu patris:& erit hæres patris.hoc dicit.Fran.

b ¶ Ei.]scilicet filio.

c ¶ A se.]hærede instituto.

d ¶ Data.]id est danda relicta.

e ¶ Ademerat.]per quod videtur adscribere in codicillis.

f ¶ Annorum.]id est in his annis. non enim eos compleuerat.aliâs magis esset ratio in cõtrarium.

g ¶ Capere.]vt.C.e.l.j.

Si quis.]CASVS. Qui adscripsit legatum, tenetᷣ pœna.l.Cor.licet sit inutile legatum, vt quia rei sacræ.idem si testamentum in quo sibi adscripsit, est postea ruptum.secus si testamẽtum non sit perfectum: vt quia non signatum. nam qui in tali testamento adscripsit, non punitur,cùm nec testamẽtum sit,nec interdictum de tabulis exhibendis competat. Item hæres institutus si adscribat exhæredã. filij vel aliarũ personarũ: punitur per hanc legẽ. idẽ si ademit sua manu libertatem relictã seruo. Vltimò dicit: patronus in testamento liberti adscripsit sibi legatum : & impetrata venia vt remittatur pœna falsi, abstinuit à legato. dicitur quòd non habet bonorum possessio. contra tabu.testamenti liberti prædicti. secus si vxor scribit in testamento viri dotem sibi purè restitui vel creditor id quod in diem sibi debetur, & venia impetrata abstinet ab huiusmodi legato. nam mulier bene poterit petere dotem tempore à lege statuto, & creditor debitum die veniente:cùm non esset bonum debito eos carere.Franciscus.

† Scriben hic dicunt hũc tex. vai de not. ad hoc ꝙ licet notarius nõ possit sibi adscribere in testamen to alterius, necesse rogatus ad sui vtilitatem : tamen potest sibi ad scribere mercedem suam & potest esse rogatus de hoc. Bolo.

per codicillos erogari[a] posset:id est vsque ad dodrantem.

Iulianus. LEX V.

Senatus pœnam falsi remisit ei[b] qui legata à se[c] testamento data[d] ,codicillis sua manu scriptis ademerat[e] .sed quia et iussu patris id fecerat, & annorũ[f] .xxv. erat: hæreditatem quoque ei capere[g] permissum est.

¶ Si legatum est inualidum ratione rei legatæ, uel alterius uitij uisibilis :adscribens pœna falsi tenetur.secus si uitium esset inuisibile.Bar.

Africanus. LEX VI.

Si quis legatum sibi adscripserit:tenetur pœna legis Corneliæ quamuis inutile legatum sit[h]. Nam et eum teneri constat qui eo testamento quod postea ruptum[i] est,vel etiam quod initio non iure[k] fieret,legatum sibi adscripserit hoc tamen tũc verum est, cùm perfectum[l] testamentum erit.cæterùm † si non signatũ fuerit:magis est vt senatusconsulto locus non sit:sicuti nec interdictum de tabulis testamenti exhibendis locum habet.prius enim oportet esse aliquod testamentum vel[m] non iure factum vt senatusconsulto locus sit. nam & falsum testamentum id demum rectè dicitur,quod si adulterinum[n] non esset,verum testamentum rectè diceretur. Similiter igitur & non iure factum testamẽtum id appellatur, in quo si omnia ritè facta fuissent, iure factum diceretur.¶ Si institutus hæres exhæredationẽ nominatim[o] filij vel aliarum personarum[p] adscribit : senatusconsulto tenetur. Similiter & is[q] qui libertatem sua manu ademit seruo testatoris, & maximè cui à se legata vel fideicõmissa data erant : senatusconsulto tenetur. ¶ Si patronus in testamẽto liberti legatum sibi adscripserit & venia impetrata[r] abstinere à legato iussus est:an emolumentum bonorum possessionis contra tabulas habere possit?Et magis placet non posse[s] .Nec tamen huic consequens est vt & si vxor dotem[t] ,vel creditor id quod in diẽ sibi debetur,sibi adscripserit,& similiter venia impetrata abstinere se à legato iubeatur:aut mulieri dos aut creditori actio sua denegari debeat:ne eorum vterque merito debito[v] careat.

Martianus. LEX VII.

Nullo modo serui cũ dominis suis consistere possunt: cùm nec quidam omnino iure ciuili,neque iure prætorio,neque extra ordinem computentur[x] :præterquã ꝙ fauorabiliter diui Marcus & Cõmodus rescripserunt cùm seruus quereretur[y] ꝙ tabulæ testamenti quibus ei data erat libertas, supprimerentur:admittendũ[z] ad supressi testamenti accusationem.

Vlpianus. LEX VIII.

Quicunque nummos aureos partim raserint[a] ,partim tinxerint vel finxerint:si quidem liberi sunt ad bestias[b] dari: si serui,supremo supplicio affici debẽt.

Idem. LEX IX.

Lege Cornelia cauetur eũ qui

h ¶ Legatum sit.]puta rei sacræ,vel fundi albani:vt.ß.de leg.j.apud Iul.§ j.Et not.pœnam licet non habeat effectum delictum. sic. C. de adult.l.eum.&.ß.de calum.l.& generaliter.Sed argu.contrà. ß. quod quisque iur.l.j.in fi.

i ¶ Ruptum est.]natiuitate posthumi:vt insti.quib.mo. testa. infir. §.j.idem de irrito:vt.§. alio.item si aliud secundum fecit:arg.ß.de tabu.exhib.l.j.§.siue autem.Accur.

k ¶ Non iure.]puta præterito filio iam nato,vel non ritè exhæredato vel præterito Accur.

l ¶ Perfectum.]ea perfectione quæ dicitur insti.de testa. scilicet. vij.testium præsentia:& quòd sigillent, & quòd subscribant :licet quo ad præteritiones vel exhæredationes non sit perfectè factum: quia non sit ritè factum.& secundum hoc intelligitur etiam de tab. exhib l.j.§.hoc inter.quæ est contrà.& quemadmo. testa. ape.l.ij.§.j. quibus dicitur quòd etiam pro imperfecto testamento datur interdictum.Nam dicit imperfectum quo ad præteritiones vel exhæredationes:aliâs autem erat perfectum:vt hîc dicitur.Cæterùm si nec quoad istam esset perfectum,nec illud interdictum daretur : vt hîc subijcit.& facit.ʒ.de pœ.siquis aliquid.§.testamenta. Alij dixerunt quòd pro falso & imperfecto non habet locum. l. Cor.nec interdictum de tab.exhib.nec illud quemadmodum test.ape.pro falso vero & imperfecto,vel pro vero & imperfecto omnia hæc locum habẽt. & hæc colliguntur ex hac lege.Accur.

m ¶ Vel.] pro etiam: & non iure expone vt ß.Vel pro falsẽ. Accursius.

n ¶ Adulterinum.] id est falso fabricatũ. ad quod facit. ʒ. de verb.signi.Paulus.

o ¶ Nominatim filij.]scilicet testatoris non sui ipsius.vt.ß.de contra tab.non putauit.§.si quis sua manu.&.ʒ. eo. l.impuberem.in fine.

p ¶ Personarum.] quas necesse habet exhæredare,vt insti. de exhære.li.§.fina.

q ¶ Et is.]hæres institutus.& facit.ß.l.proxi.& ʒ.e. l.impuberẽ. §.qui codicillos.

r ¶ Impetrata.]vt remittatur pœna falsi: sicut dicitur in multis ll.C.eo.l.ij.&.iij.& penul. & scias quòd illis casibus tantum datur venia in quibus expressè dicitur: & non aliâs.

s ¶ Non posse.] secus in filio:vt.C.e. l.j. quia magis debetur hereditas filio. nã & aliâs patronus per cõtra tab. irritat testa. pro parte filij in totũ: vt instit. de suc.li.§.si verò.& de le.præst.l. j.& sic exequamus filio licet cuilibet creditori de æquitate, licet sit de rigore:vt.ʒ.e. l. filius.

t ¶ Dotem.]sibi debitam annua bima trimadie.

v ¶ Debito.]est enim magis debitum quàm id quod patrono:quia ex conuentione & lege,sed patrono ex lege tantum.& facit.ß.quæ in frau.cre.l.qui autem.§.si quid &. C. de codicil.l.fina.

Nullo.]CASVS. Seruus non potest esse in iudicio contra dominum,nisi accusaret eum de testamento suppresso quo ei certas erat ei relicta.Fran.

x ¶ Computentur.]inter homines.vel dic pro aliquo:vt. ʒ. de regul.iur.l.quod attinet.

y ¶ Quereretur.]id est conquereretur .

z ¶ Admittendum.]& in quibusdam alijs:vt no.ß.de iu.l.vix.

Quicunque.]CASVS. Qui nummos aureos sic eos minuit, vel qui tingit puta æs auro, vel fingit.i.ex toto falsos fabricat:si est liber homo,ad bestias datur.si est seruus, vltimo supplicio afficitur.Fran.

a ¶ Raserint.]Radunt minuendo,tingit puta ex auro vel aureo colore,fingunt qui ex toto falsos fabricãt:quibus parcitur si non peregerint:vt.ʒ.eo.qui falsam.

b ¶ Ad bestias.]speciali pœna pro hoc falso.& sic non ob.ß.eo.l.j. in fine. nam habet multa capitula falsum.Item contrà C.de fal.mo.l. j.&.ij.vbi alia pœna imponitᷣ falsatoribus monetæ . sed dic vt ibi not.Accursius. ADDITIO. Dic secundũ Bar.ꝙ si aliquid falsat monetã ciuitatis:punitur vt ibi.si falsat monetã principis,aliter punitur:vt in eo.tit.l.ij.illi enim qui aliter radunt vel tingunt, puniuntur vt hîc dicitur,& ca.quanto. extra de iureiuran.

Lege Cornelia.]CASVS. Qui in auro aliquid vitij addit: item qui argenteos nummos facit adulterinos: pœna falsi tenetur,eodem modo punitur qui potuit prohibere nec aliquid tale fiat, & non

& non prohibuit. Item prohibetur ne qui, nummos stanneos plumbeos emat vel vendat dolo malo. Item pœna. l. Corneliæ irrogatur ei qui aliquid falsum signauit, vel signari fecit, etiam in alio quàm in testamento. Item ei qui procurauit falsam attestationem fieri, vel falsum testimonium. Item qui delatorem submisit in causa, eadē pena tenetur, qua tenent̄ aduocati qui ob instituendas lites falsas pecuniā acceperunt. Frā ciscus.

in aurum[a] vitij quid addiderit, quive argenteos nummos adulterinos conflauerit: falsi crimine teneri. Eadem pœna afficitur & is qui cùm prohibere tale quid posset, non prohibuit[b]. ¶ Eadem lege exprimitur ne quis nummos stanneos plumbeos emere vendere dolo malo velit. ¶ Pœna legis Corneliæ irrogatur ei qui quid aliud[c] quā in testamēto sciēs dolo malo falsum signauerit, signárive curauerit: item qui ad falsas testationes faciendas, testimoniáve falsa inuicem dicenda dolo malo coierint[d]. ¶ Qui delatorem submisit in causa pecuniaria[e]: eadem pœna tenetur[f] qua tenentur ij[g] qui ob instruendas lites[h] pecuniam acceperunt[i].

M arcellus. **LEX X.**

D E eo qui ei[k] cuius in potestate est, eique qui in eadem potestate est, adscripserit: nihil senatusconsulto cauetur: sed hoc quoque casu committitur[l] in legē[m]: quia eius rei emolumētum ad patrē dominúmve pertinet, ad quē pertineret si filius seruúsve sibi[n] adscripsissent. ¶ Illud constat, si extraneo quis adscripserit legatū: licet posteà viuo testatore in potestate eū habere cœperit[o], senatusconsulto locum non esse[p].

M artianus. **LEX XI.**

S I pater filio suo militi quem habet in potestate, testamento commilitonis filij aliquid adscripserit, quem commilitonē in militia nouit[q]: quia patri non acquiritur, extra pœnam est. Et cùm matri filius adsripserat: diui Fratres rescripserunt, cum iussu[r] testatoris hoc scripserit, impunitum eum esse, matremq́; capere posse.

¶ *Turpia lucra sunt ab hæredibus extorquenda. hoc dicit.*

P apinianus. **LEX XII.**

C Vm falsi reus[s] ante crimen illatū aut sententiam dictam è vita decesserit: cessante[t] lege Cornelia, quod scelere quæsitum est, hæredi[v] non relinquitur.

I dem. **LEX XIII.**

F Alsi nominis vel cognominis asseueratio pœna falsi coërcetur[x].

¶ *Spoliatus dignitate ad tempus, finito tempore restituitur ad suam dignitatem. Bar.*

¶ Ordine† decurionum .x. annis aduocatum motum, qui falsum[y] instrumentum cognoscente[z] præside recitauit, post finem tēporis[a] dignitatem[b] recuperare[c] respōdi: quoniam in corneliam, falso recitato ♁ non facto[d], nō incidit. eadē ratiōe plebeium ob eandē causam exilio temporario punitum, decurionem post reditum rectè creari.

¶ *Filius emancipatus adscribens legatū sibi & Titio, vel seruo suo & Titij in testamēto patris non excusatur à pœna falsi, licet iussu patris fecerit: & legatum nulli acquiritur.*

* **P** aulus. **LEX XIIII.**

F Ilius emancipatus cùm scriberet patris testamentum, iussu patris seruo communi Titij &

a ¶ In aurum.] priuatum. de publico enim cauetur. l. Iul. peculatus. vt. ꝭ. ad. l. Iul. pecu. l. j. & l. sacrilegij. §. qui eum.

b ¶ Non prohibuit.] sic. ꝭ. tit. j. l. si sciēte creditore. & l. frater. Itē qui cœperit accusare cùm non poterat, si desistat, Turpil. punitur: vt. ꝭ. ad Turpil. l. j. §. accusationem. Item facit ꝭ. de noxa. in delictis. & ꝭ. de re mili. l. nō omnes. §. fina. & l. desertorem. §. fi. & ꝭ. de rece. l. j. & ꝭ. loca. si fundus. & in aut. de non alie. §. j. Accursius.

c ¶ Quid aliud.] supple etiam: vt. ꝭ. eo. Paulus. & facit. ꝭ. eo. l. j. in prin. & §. j. & instit. de public. iudi. §. item lex Cornelia.

d ¶ Coierint.] id est procurauerint. Accur.

e ¶ In causa pecuniaria.] sub. etiam: vt probatur. ꝭ. de iure fisc. l. senat⁹. §. j. & ꝭ. de calum. l. j. in princ. & §. j. & facit. ꝭ. ad Turpil. l. j. §. & incidit. & §. verum.

f ¶ Pœna tenetur.] falsi: vt. ꝭ. l. j. in prin.

g ¶ Ii.] scilicet aduocati.

h ¶ Lites.] scilicet falsas.

i ¶ Acceperunt.] ad hoc facit. ꝭ. l. j. §. j.

D E eo.] CASVS. Qui legatum adscripsit fratri suo, & erant ambo in potestate patris eorum: incidit in legem Corneliam. & redditur ratio in litera. secus si extraneo adscripsit quē posteà in potestate habere cœpit. Itē secus si pater scribens testamentū cuiusdam militis adscripsit legatū filio suo militi qui erat socius testatoris. nam punitur hoc casu pater, cum hoc legatū non acquiratur patri: quia ex causa castrēsi filio est quæsitum. Itèm cùm filius adscribit legatum matri suæ iussu testatoris, non punitur per hanc. l. & h. d. hæc. l. & seq. Fran. Accur.

k ¶ Ei.] puta fratri.

l ¶ Committitur.] s. l. Cor. de fal. sed quis incidit? filius vel seruus adscribens? & in filio potest tolerari quoquo modo: quia videt̄ dn̄s etiam patre viuente. in seruo potest esse ratio: quia & ipse à domino habet sustentationem sui, & quia ab eo sperat præmium. vel posset dici vt hîc pater dominúsve incidant: cum eorum voluntate filius & seruus adscribant eis, vel alij in eorum potestate constituto: vt. ꝭ. eo. diuus. §. scribere autem. non autem filius vel seruus incidunt in Cornel. Accursius.

m ¶ In legem.] scilicet Corneliam de falsis.

n ¶ Sibi.] facit. ꝭ. de inoffi. testa. l. nihil.

o ¶ Cœperit.] sed si tunc esset in potestate, incidit: vt. ꝭ. eo. filius. in prin. nisi in casu: vt. ꝭ. eo. l. proxi. Accur.

p ¶ Non esse.] nam non vitiatur, licet ad eum casum perueniat à quo incipere non potest: vt. ꝭ. de noxa. l. in delictis. §. si extraneus. & C. de interdi. ma. l. iij. & ꝭ. de dona. l. donationes. in princ. & ꝭ. de rit. nupt. si qua. & ꝭ. vnde lib. l. fi. & ꝭ. quod iussu. l. si tutores. §. fi. & ꝭ. de regu. iur. in ambiguis §. non est. Sed arg. contrà. ꝭ. de decu. l. ij. §. in filijs. Et no. quòd tribus modis tangit quis alium per potestatem: vt. ꝭ. de dona. inter vi. & vxo. l. iij. §. qui in eiusdem.

q **S** I pater.] Nouit. hîc declarat quod sit castrēse: vt. ꝭ. de castrē. pecu. l. miles. & l. si fortè. & l. castrense.

r ¶ Cum iussu.] idē si sine iussu: quia non est in potestate. vt insti. de adop. §. fœminę. vel fortè secus si sine iussu: cū sperat ad se peruenturum per successionem.

C Vm falsi.] CASVS. Accusat⁹ de falso, decessit ante crimen probatum. dicitur ꝙ cessat hæc lex. hæredi tamen ei⁹ extorquetur quod scelere erat quæsitum. F. Accursius.

s ¶ Reus.] i. accusatus & illatū. i. probatum. vel dic reus. i. nocens: quia commiserat falsum, sed non erat accusatus: & illatum. s. antequàm accusaretur.

t ¶ Cessante.] vt. ꝭ. de pub. iudi. l. iij. & l. defuncto.

v ¶ Hæredi.] de hoc dixi. ꝭ. eod. l. si quis cum in prin.

F Alsi.] CASVS. Qui sibi mutat nomen vel cognomen, pœna, falsi punitur. & dic de hoc vt in glo. Item aduocatus qui falsum instrumentum recitat corā præside, ob hoc remotus decēnio ab ordine decurionum: finito tempore dignitatem decurionatus recuperat. Item plebeius prę dictā pœnam passus, finito tempore poterit creari decurio. Fran. Accursius.

x ¶ Coërcetur.] i. seruo in quo fraus præsumitur. in libero contrà: vt. C. de muta. no. l. j. Vel ibi sine fraude, hîc cū ea. Alij dicunt ꝙ aliud est mutare generaliter: aliud in casu asserere.

y ¶ Qui falsum.] subaudi ideo.

z ¶ Cognoscente.] de quocunque negotio.

a ¶ Post finem tēporis.] aliâs finitum tempus.

b ¶ Dignitatē.] est enim dignitas decurionatus: vt. C. de decur. l. ij. & intellige si locus vacet. aliâs expectat donec vacet: vt infrà de decu. l. ij. §. alia.

c ¶ Recuperare.] Innuit hîc, & ꝭ. pxi. rñ. ꝙ statim recuperat. & sic videtur contra. ꝭ. ad muni. ordine. in prin. vbi dicit ꝙ tanto tempore debet expectare posteà quantum fluxit in pœna. Sol. hæc secundum illam: & sic post reditum, & non statim. sic. ꝭ. de verb. obli. si stipulatus sum damā. in fi. l. in verbo. cōtinuo. Alij distinguūt, aut damnatur ex crimine quod irrogat infamiam. quo casu licet finita sit infamia: vt. C. de inf. l. & seurior. adhuc tamē debet abstinere: vt ibi: argu. C. de episc. & cleri. aut. sed neque cura. aut non famoso: & tunc statim: vt hîc, & ꝭ. de decur. l. ad tempus. & de re mili. qui cum vno. §. ad tempus hoc non valet: quia hic ex famoso. cùm enim sit publicū crimen falsi: vt. ꝭ. de publi. iud. l. iudi. l. j. ergo infamat: vt eo. ti. l. infamem. sed ipsi dicunt ꝙ non est publicum nisi pro testamento: vt. ꝭ. eo. Paulus. quod nō placet: vt no. d. l. j. de pub. iudi. Tu ergo dic ꝙ ibi ad nouum honorem volebat aspirare, hîc ad veterem: quia vacabat: ad quem statim admittitur cùm vacet: vt. ꝭ. de decu. l. ij. §. j. & adde si vis quod no. C. de infa. si posidoniū. & l. & si seuerior. & de infa. l. quid ergo. §. pœna grauior. Accursius.

d ¶ Non facto.] à se. & sic mitius cum eo agitur: vt aliâs. C. eod. l. si falsos. Accursius.

F Ilius.] CASVS. Filius emancipatus scribens testamentum patris, iussu patris adscripsit legatum seruo suo & Titij. quæritur qs exitus sit huius legati? Et certè duæ quæstiones ex hoc nascū tur. nam hic filius incidit in hoc senatusconsultū: nec excusat eū ius-

† Tex. in l. ij. C. de diuer. offi. li. xij. videtur huic esse cōtrarius. Sed tu dic ꝙ ibi loquitur in spoliato dignitate propter delictū qui illud restituere nō potest. hîc autē nō: maximè si delictū illud irroget infamiam. de quo per Gerar. de petra sancta. singul. suo j. ver. facit secūdū Bal.

♁ non facto incidit.

* al. Papinianus.

ſus patris,cùm non eſſet in eius poteſtate. Secunda dubitatio eſt. qd de hoc legato ſit:an totum acquiratur Titio,an pars? Et certè Iulianus dixit.ſi quis adſcribat legatum ſibi & Titio vel ſeruo cõmuni: cũ pro non ſcripto ſit:facilè poteſt quæri quantũ Titio vel ſocio quęratur.vnde dicendũ eſt ꝙ nihil quærat Titio vel ſocio. ¶ Maritus.] Maritus ſeruum dotalem manumiſit:& illi⁹ manumiſsi teſtamẽtũ ſcribens adſcripſit ſibi legatũ. quæritur ad quid vir teneaƭ vxori, cùm lex Iulia vult virum teneri vxori reſtituere quicquid ad eũ peruenit? Et certè hîc maritus qui eſt patronus ad manumiſſum, punitur per hãc legẽ. ſed filius emancipatus ſcribẽs ſe hæredem patris nõ puniƭ de æquitate,ſed petat bo. poſ. ſecũdum tab. hic ergo vir cùm nihil habet de bonis liberti,cũ legatũ ſibi adſcriptum nõ teneat,in nihilo tenetur ſuæ vxori:nec ob hoc tenetur quaſi dolo deſijt habere,cũ nullum dolũ excogitauit quo ad eã.ſed cur vir non habet petit.legati ſibi adſcripti: cũ alij ſcilicet mulieri debeat reſtituere? certè non propter hoc petet: cũ ille qui ſibi adſcribit legatum iuſſu teſtatoris,& grauaƭ alij reſtituere,non poteſt petere legatum: ſed apud hæredem remanet cũ onere fideicom. Fran. Ac.

ſuo [a] legatum adſcripſit. quæro, quis exitus quæſtioni ſit? Reſpondi.plures quæſtiones coniunxiſti. & quidem quantũ [b] ad ſenatuſcõſultum [c] quo prohibemur nobis, vel ijs quos in poteſtate habemus, adſcribere legatum [d] :emãcipatus quoq; filius eadẽ pœna [e] tenebiƭ: licet iuſſu [f] quoque patris ſcripſerit.Excuſatus [g] enim is [h] videtur qui ĩ poteſtate eſt:ſicut [i] ſeruus [k]: ſi tamen iuſſus ex ſubſcriptione [l] teſtatoris appareat.ſic enim inueni ſenatum cenſuiſſe. ¶ Sequens quæſtio eſt,an quoniam placet id quod illicitè ſcriptum eſt,pro non ſcripto eſſe:quod ſeruo communi ſcribentis & alterius adſcriptum eſt,vtrum in totum pro non ſcripto ſit,an quantum ad eum tantũ qui adſcripſit:cęterùm ſocio totũ debeatur? Et inueni Marcellum apud Iulianum adnotaſſe [m] . nam cùm Iulianus ſcripſiſſet [n] ,ſi ſibi et Titio adſcripſiſſet [o] ,aut ſeruo cõmuni: cùm pro non ſcripto ſit,facillimè quæri poſſe quantum Titio & ſocio eius acquiratur: ita adijcit ipſe Marcellus, Quẽadmodum ſocio debebitur, ſi quaſi falſum nomen ſerui ſubducitur [p] ? qđ & in præſenti quæſtione [q] obſeruandum eſt.

a ¶ Et ſuo.] ſcilicet filij. Accur.

b ¶ Et quidem quantum.] ad euidentiã huius.l.dic vt not.ꝫ.l.j.§.inter.in prin.

c ¶ Ad ſenatuſcõſultum.] ſ.pertinet.

d ¶ Legatum.] vel ei in cuius ſumus poteſtate:vel ei qui eſt nobiſcum in poteſtate eiuſdem: vt.ꝫ.eod.l.de eo. Accurſius.

¶ Iſte.§.diuiditur in quinque partes. primò ponit thema & quæſtionem. ſecundò ponit duo euidentialia ad ſolutionem.tertiò ponit ſolutionem quæſtionis.quartò ponit unum dictum contra ſolutionem,& illud ſoluit.quintò ponit aliud dictum,& illud determinat ſecunda ibi, Reſpondi.tertia ibi,Ergo.quarta ibi,An ideo.quinta ibi, An ideo non.Barto.

e ¶ Eadem pœna.] ſcilicet legis Corneliæ,& amiſsionis relicti. ſecus ſi eſt extraneus.ſed certe imò iuſſus videtur eum excuſare ab vtroque:vt.C.eo.l.j.quæ eſt contrà.Sol.vt ibi.Accur.

f ¶ Licet iuſſu.] eſt enim extraneus:vnde iuſſus nihil ei prodeſt.

g ¶ Excuſatus.] ſcilicet à pœna.l.cor.vt habeat cõmodum.ſed hoc non propter iuſſum,ſed propter ſubſcriptionem, vt ſubijcit. & facit ꝫ.de ijs quibus vt indignis.l.id fraudem.Accur.

h ¶ Is.] filius.Accurſius.

i ¶ Sicut.] ſimilitudinariè.

k ¶ Seruus.] hoc verum quòd iſti excuſentur,ſi tamen &c.

l ¶ Ex ſubſcriptione.] etiam generali.ſecus in extraneo.

m ¶ Adnotaſſe.] id eſt reprehendiſſe.hoc ſcilicet quòd hoc totũ ſocio debeatur.

n ¶ Scripſiſſet.] hanc quæſtionem:ſi ſibi & c.

o ¶ Adſcripſiſſet.] quis legatum &c.

p ¶ Subducitur.quaſi dicat nihil ſeu nullo modo.

q ¶ Quæſtione.] ſecus ſi fortè mihi & Titio adſcripſi quia Titij nomen quaſi falſum non ſubuertitur,ſed totũ habet:ad qđ eſt.ꝫ.q.ad l.procla.non licet.l.fi.&.C.de cadu.tol.l.j.§.in primo. & de leg. j. plane.§.ſi coniunctim.& de leg.ij.ſi Titio.& ar.ꝫ.de do.inter vi. & vxo. ſi ſponſus.§.j.& de autho.tuto.ſi ſeruus communis. Sed ar. contrà.ꝫ. de leg.ij.l.& proculo.&.l.ſi duobus ſeruis.& de vſufruc.accreſcen. l.j.§.ſi communi.&.§. idem.

r ¶ In teſtamento eius.] ſcilicet manumiſsi.

s ¶ Adſcripſit.] ſcilicet marito.

t ¶ Lege Iulia.] quæ vult quòd quicquid ad virum peruenerit, reſtituat mulieri:vt.ꝫ.ſol.ma.l.ſi verò.in prin.

v ¶ Et patronum.] hic copula &,continuatur cum illo quod ſequitur,& filium.

x ¶ Edicti.] quod ſequitur cor.vt.ĵ.l.proxi.in prin.

y ¶ Dicendum eſt.] hic no. ꝙ hîc duo dicenda ſunt,ſcilicet ꝙ patronus ſibi adſcribens in teſtamento liberti incidat in edictum: vt hîc, &.ꝫ.eo.ſi quis legatum.§.fi.& ꝙ filius adſcribens ſe hæredem in teſtamento patris,non incidat de æquitate,ſed petat bo.poſſ.ſecundũ tab.vt ſubijcit.&.C.e.l.ij.licet ſecus ſit de rigore:vt.ꝫ.ea l.in prin. licet præteriri poſſit: quia aliâs erat ingratus:vel poſſit:quia nihilominus valet teſtamẽtum, licet haberet contra tab.& ſic petitur bo.poſſe.in bonis patris ab emãcipato. vel dic ꝙ loquitur de illa bo.poſ.quæ datur in bonis liberti. nam licet fili⁹.ſ.patroni poterat præteriri,habet tamen bo.poſ. contra tabu.in bonis liberti. Idem ſi fuit exhæredatus,ſed non mala mente,vel præteritus: vt ꝫ.ſo.matri.l.ſi verò.§.ſi filium.& de bo.lib.l. Paulus.

¶ Maritus ſeruum dotalem manumiſit:& in teſtamento eius [r] legatum ſibi adſcripſit [s] .quæſitum eſt quid mulier ex lege Iulia [t] cõſequi poſſit. Reſpondi & patronum [v] incidere in pœnam edicti [x] diui Claudij dicendum [y] eſſe,& filium emãcipatum(licet præteriri poſſit)petere bonorum poſſeſsionem. Ergo ſi nihil habeat patronus ex bonis liberti [z] ,non tenebitur mulieri. An ideo teneri poteſt, qđ adiectũ eſt in lege [a] ,aut dolo fecit quò minus ad eũ perueniat? Sed nihil fecit in fraudem mulieris.non enim aduerſus illã hoc excogitauit [b] . An ideo non denegamus huic [c] actiões,quoniã alij reſtituturus eſt? At qui cũ quis ſibi iuſſu teſtatoris legatum adſcripſit,etiam ſi fidei ſuæ ſimiliter iubente teſtatore commiſiſſet vti [d] id alij reſtitueret,ſenatus iuſſit eum nihilominus à legato ſe abſtinere:idque apud hæredem remanere [e] cum onere fideicommiſsi [f] .

z ¶ Ex bonis liberti.] quia quod ſibi adſcripſit, ſibi aufertur.

a ¶ In lege.] prædicta Iul.vt.d.l.ſi vero.§.adijcitur.

b ¶ Excogitauit.] ad hoc.ꝫ.quæ in frau.cred.ait prætor.§.j. & ꝫ.ſolu matri. etiam. §.j.& q.ex cau.in poſ. ea.l.Fulcini⁹.§. quod ſi aduerſus.

c ¶ Huic.] ſcilicet patrono.

d ¶ Vti.] id eſt vt.

e ¶ Remanere.] contrà.ꝫ.eo.ſi quis cũ. in fi.ſol.vt ibi.Item ar. contrà.ꝫ.de inof.teſt. Papi.§. meminiſſe.& ꝫ.de excu.tu.l. legatarius.&.ꝫ.ſi quis ali. teſta.pro.l.j.§. ſed & ſi legatũ.ſed ſimilia ſunt ꝫ.de ijs qui.vt indig.l. fi.&.C.de cadu.tollendis.§.in primo.

Calliſtratus. LEX XV.

1 Diuus Claudius edicto præcepit adijciendum legi Corneliæ,vt ſi quis cùm alterius teſtamentum vel codicillos ſcriberet,legatum [g] ſibi ſua manu adſcripſerit:perinde teneaƭ ac ſi cõmiſiſſet

f ¶ Fideicommiſsi.] quæſtionem non ſoluit,ſed ſatis remanet ſoluta ꝙ ſint denegandæ.

Diuus.] CASVS. Si quis ſcribẽs alterius teſtm̃ vel codicillos adſcripſit ſibi legatũ:pœna.l.cor.affligiƭ.& hoc diu⁹ Claudius in edicto dixit,& adiecit.l.cor.nec ꝓdeſt ei ꝙ dicat ſe ignoraſſe hoc edictũ.Itẽ nõ eſt vis ſiue ſua manu adſcribat,ſiue manu ſerui ſui vel filij. ſi tamen teſtator in ſubſcriptione ſua dixit de ſua voluntate illud adſcriptũ Titio à ſeruo Titij:debeƭ legatũ:& nõ punitur ſeruus. Si aũt generaliter ſubſcripſit oĩa cõfirmãdo ꝗ in eo teſtõ erant adſcripta:legatũ nõ debeƭ. nõ tñ punitur ſeru⁹:tuti⁹ tñ puto veniã petendã à principe. ¶ Itẽ ſenat⁹.] ſeru⁹ in teſtõ dñi adſcripſit ſibi libertatẽ.ſenat⁹ cẽſuit nõ cõpetere ei libertatẽ directã:ſed hæres teſtatoris manumittat eũ:& hoc eſt verũ ſi teſtator in ſubſcri.ſua confirmauerat eaꝗ in teſtõ ſunt ſcripta.diuus tñ Pius plus dixit:& dixit libertatẽ purè cõpetere ſi teſtator poſteà ſubſcripſit.ſed in alias perſonas quæ non ſunt in ptãte teſtatoris,ſi adſcribãt ſibi legatum vel libertatẽ:nõ ꝓdeſt eis gñalis ſubſcriptio teſtatoris.nã per hanc nõ hñt legatũ vel libertatẽ.de qbuſdã aũt perſonis ꝗ nolẽtes adſcribere legatum quaſi cõpulſæ ſcripſerunt:dubitatur an puniãtur: vt ecce ſeruus Bertæ ſcribẽs teſtm̃ filij Bertæ adſcripſit legatũ Bertæ. bñ valet tale legatum:nec punitur talis ſeruus.Item ſi filia ſcribẽs teſtamentũ matris adſcripſit ſibi legatũ matre iubente ignorãs hęc iura bene facit hæc filia. ¶ Si qs duobus.] Quidã inſtituit ſibi duos hęredes:& adiecit,ſi alteruter eorum decedat ſine filijs.ei qui ſupererit & habebit filios,reſtituatur hæreditas.vel ſi contingat vtrumque mori ſine liberis,hæreditas reſtituatur Titio:& Titius prædictus tale teſtm̃ ſcripſit.dicitur ꝙ non punitur Titi⁹:imò habebit hæreditatem prædicto caſu contingente. Frau.

g ¶ Legatum.] quod teſtator ei legabat. Accurſius.

Et ne

in legē Corneliā: & ne [a] vel ijs venia detur [b] qui se ignorasse edicti seueritatem prætendant. ¶Scribere autem sibi legatū videri non solū eum qui manu sua id facit, sed etiā eū qui per seruū suū vel filiū quē in potestate [c] habet, dictāte testatore, legato honorat. ¶Planè cōstitutionibus principalibus cauet, vt si testator specialiter [d] subscriptione sua [e] declarauerit se dictasse seruo alicuius vt domino eius legatū ab hæredibus suis daretur, id valere: nec generalē subscriptionē testatoris valere aduersus senatusconsulti [f] authoritatē: & ideo legatum pro non scripto [g] habēdū: & ei qui [h] etiā sibi legatū adscripsit, veniā dari [i]. ego tutius esse puto veniā ab Imperatore petendā [k], scilicet eo quod relictum est, abstinentibus. ¶Item senatus censuit vt si seruus domini sui iussu testamento codicillisve libertatem sibi adscripserit: ob eam rem ꝙ ipsius manu adscriptum est, nō ideo minus liber sit, sed libertas ei ex fideicōmissi causa præstetur: si modò post eā [l] scripturam manu sua testator testamēto codicillisúe subscripserit. Et quatenus [m] de sola specie fideicommissariæ libertatis hoc senatusconsulto continebatur: diuus Pius rescripsit [n] sententiam magis sequēdam esse huius senatuscōsulti quā scripturā. nā seruos quā dn̄is suis parēt, necessitate potestatis excusari [o], si tamē accedat domini authoritas subscribentis [p] se ea [q] dictasse, & recognouisse. videri enim ait ipsi⁹ domini manu scripta, cuius volūtate ea scripta sunt. Quod tamē [r] † (inquit) ad liberas personas in quas nullum ius testator habuit, extendi non debet: quæri tamen debet an æquè subsequendi † necessitas, nec honesta excusatio est non facientibus [s] quod non sit concessum. Matri quoque cui per seruum suum dictante filio legatum adscriptum esset, veniam [t] tribuendam [v] legis Corneliæ placuit. Idem [x] in filia quæ dictante matre sua per ignorantiam iuris legatū sibi scripserat [y], senatus censuit. ¶Siquis [z] duobus hæredibus institutis, adiecerit, vt si alteruter hæres sine liberis decessisset: ei qui superesset, & liberos haberet, hæreditas redderetur: vel si sine liberis vterq; decessisset: vt hereditas deinde alia manu scriptori testamēti restitueretur: placet testamētario [a] pœnam legis Corneliæ remitti [b]: sed benignius est vt ea quæ supra scripta sunt [c], simili modo consequatur.

Paulus. **LEX XVI.**

PAulus [d] respōdit instrumētorum surreptorū crimen [e] nō esse publici iudicij, nisi testamentū alicuius [f] surreptum arguatur. ¶Paulus respondit legis Corneliæ pœna omnes teneri qui etiam extra testamenta cætera falsa signassent [g]. Sed & cæteros qui in rationibus [h], tabulis, literis publicis, aliaúe qua re, siue consignatione falsum fecerint, vel, vt verum non appareat, quid celauerint, surripuerint [i], deleuerint, subiecerint, resignauerint, eadem pœna affici solere dubium non est.

Idem. **LEX XVII.**

CVm quidam [k] sua manu seruum sibi legatum scripsisset, & eum manumittere rogatus esset: senatus censuit ab omnibus hæredibus eum manumittendum [l].

Idem. **LEX XVIII.**

VXori † legatum in alieno testamento scribere non prohibemur [m]. ¶Qui se filio testatoris impuberi tutorem adscripserit [n]: & si suspectus esse præsumitur [o], quod vltro [p] tutelam videbitur affectasse: tamen si idoneus esse approbetur, [q] nō ex testamēto,

a ¶ Et ne.] præcipit edicto repete. Accursius.
b ¶ Detur.] imò videtur dari venia: vt. C. de ijs qui sibi adscri. in testa. l. pe. sed ibi non sola ignorātia, sed & militię priuilegium interuenit. Itē contra in eo. ti. l. iij. So. vt ibi. Itē contra. ʒ. ad Syl. si quis in graui. §. si quis ignorās. contrà. & ꝟ. de decre. ab or. fac. l. fi. cōtra. & de iur. om. iu. l. siqs id. §. dolo. Sol. non sic licet ignorare hoc edictū vt illa: cùm offendere hic maius delictum est: quia punitur & perdit relictum.
c ¶ In potestate.] qđ nō possum per me, nec per alium: vt. ʒ. eo. l. de eo. & ꝟ. de admi. rerū ad ciui. perti. l. ij. §. j.
d ¶ Specialiter.] secus si generaliter: vt ꝟ. proxi. §.
e ¶ Subscriptione sua.] licet superiore proximo casu nō subscripsit.
f ¶ Senatusc ōsulti] vt in prædicto casu.
g ¶ Pro nō scripto.] facta generali subscriptione tantum.
h ¶ Et qui.] supple ei seruo scribēti. Et sic no. ꝙ per generalē confirmationem remittitur pœna in extraneo. sic &. C. eo. l. ij. & no. ʒ. eo. l. j. §. inter.
i ¶ Dari.] hucusque erāt verba edicti. Ac.
k ¶ Petendam.] quādo generalis subscriptio erat.
l ¶ Post eam.] non ergo aliter: vt. C. eo. l. fi. & ꝟ. eo. impuberem. §. item non continetur.
m ¶ Quatenus.] id est quia.
n ¶ Rescripsit.] hoc modo. Accur.
o ¶ Excusari.] vt & ʒ. l. prox. circa prin. & C. de his qui sibi ab scri. l. fin. & ʒ. quod vi aut clàm, is qui in puteū. §. si tutoris. Acc.
p ¶ Subscribentis.] etiam generaliter: vt ʒ. l. j. §. inter.
q ¶ Ea.] scilicet scripta nisi specialis recognitio interueniat: vt. ʒ. ea. l. §. planè. & facit. ʒ. de vi. & vi arma. l. j. §. deiecisse. Accursius.
r ¶ Quod tamen.] id est similiter.
s ¶ Nō facientibus] id est nolentibus facere nisi compulsi.
t ¶ Veniam.] nunc respondet: & subaudi &. Accursius.
v ¶ Tribuendam.] i. dandam vel tuendam.
x ¶ Idem.] Subaudire spondet.
y ¶ Scripserat.] iustè ergo obedit filio seru⁹ matris: item filia matri. item iustè fœmina errat in iure: ad quod. C. de iur. & facti ignoran. l. fina. & ꝟ. de iure fisci. l. ij. in fine. & ʒ. de eden. l. j. in fine.
z ¶ Siquis.] aliâs. §. senatus censuit si quis. aliâs. §. siquis &c. Accursius.
a ¶ Testamentario.] id est scriptori prædicto.
b ¶ Remitti.] criminaliter non punitur nec ciuiliter: vt sequitur. Accursius.
c ¶ Scripta sunt.] in testamento. & est ratio: quia per alium consequitur. argu. suprà de hæred. instit. l. si is qui. Item quia non purè, sed sub pluribus cōditionibus est restituenda hæreditas ei. Vel fortè erat filius testatoris: vt. C. e. l. j. vel fortè testator specialiter recognouit: vt. ʒ. e. l. j. §. inter.

PAulus.] CASVS. Qui surripit publicum instrumentum, non committit crimē publicum: nam furti tenetur, quod est priuatum crimen: secus si surripit testamentū alicuius: cum crimine falsi teneatur, quod est publicum. Secundò dicit: pœna falsi tenentur qui etiam extra testamenta alia falsa signarūt. Item qui in tabulis vel rationibus vel in similib⁹ falsum fecerunt, vel vt non appareat celauerunt pœna falsi tenentur. Fran. Accur.
d ¶ Paulus.] al. Paulus. aliâs incipit instrumentorum.
e ¶ Crimen.] furti nā falsum non est nisi testamentum subtrahatur. & sic non est pro P in eo quod not. ʒ. de publi. iudi. l. j. aliud si signasset: vt. ꝟ. §. prox.
f ¶ Alicuius.] vt & C. eo. l. cum qui. & suprà eo. l. ij.
g ¶ Signassent.] id est sigillassent. sic ponitur. ʒ. de test. ad testiū §. posse. vel aliâs signassent, vt dicitur in auth. de fide instru. §. oportet.
h ¶ In rationibus.] ad hoc. ʒ. l. j. in prin. & §. qui in rationibus.
i ¶ Surripuerint.] siquidem suppresserint, vel nō simpliciter surripuerint: sed sic vt non essent, vt veritas apparere non posset: aliâs cōtradiceret ad id quod in prin. dixit.

CVm quidam.] CASVS. Vnus hæredum in testamento testatoris adscripsit sibi seruum legatū: & cū hoc erat rogatus eum manumittere. certè hîc seruus est manumittendus ab omnibus hæredibus testatoris: & sic legatum serui non tenet. Fran. Accur.
k ¶ Cum quidam.] de hæredibus.
l ¶ Manumittendum.] & sic nō valet legatum primū. & fa. ʒ. e. filius. in fi.

VXori.] CASVS. Scribens testamentum alicuius non prohibetur adscribere legatum suæ vxori, scilicet scribentis, item si adscribat se tutorem filio impuberi testatoris: licet ex hoc suspectus præsumitur, tamen si aliâs est idoneus, dandus est à iudice: nec potest se excusare à tutela. Fran. Acc.
m ¶ Non prohibemur.] nos mariti.
n ¶ Adscripserit.] sic ergo si fideicommissarium eadem ratione.
o ¶ Præsumitur.] vt ꝙ ʒ. de procu. l. quæ omnia. & C. de epis. & cleri. si quemquàm & de offi. præ. l. prætor nec.
p ¶ Vltro.] id est spontaneæ.
q ¶ Approbetur.] ad hoc. ʒ. de condi. inst. l. quidam. ij. respon. & de

†Al. tamen etsi

†obsequendi.

†Not textum ad hoc ꝙ maritus notarius potest facere instrumētū ad vtilitatē vxoris suæ licet non possit pro seipso facere. & adde ꝙ maritus nō pōt esse curator vxoris minoris xxv. an. l. maritus. C. qui dari tuto. pos. & ibi Bar in. l. si quis § Iuli. in fi. ʒ. de pecu. Bol.

sed ex decreto [a] tutor dandus est: nec excusatio eius admittetur [b]: quia consensisse videtur voluntati testatoris.

Idem. **LEX XIX.**

QVi falsam monetam percusserint [c]: si in totum efformare noluerint, suffragio iustæ pœnitentiæ absoluuntur. ¶ Accusatio suppositi partus nulla téporis præscriptione repellitur [d]: nec interest decesserit necne ea quæ partum subdidisse contenditur [e].

Hermogenianus. **LEX XX.**

FAlsi pœna coërcentur & qui ad litem instruendam [f] aduocatione vel testibus [g], pecuniā acceperunt, obligationem pactionemúe fecerunt, societatem inierunt, & vt aliquid eorum fieret curauerunt.

Paulus. **LEX XXI.**

QVi duobus insolidum eandem rem diuersis contractibus vendidit: pœna falsi coërcetur [h]. & hoc diuus Hadrianus constituit. His adiungitur & is qui iudicem corruperit [i]: sed remissius puniri solent, vt ad tempus relegentur, nec bona illis auferantur [k].

Idem. **LEX XXII.**

IMpuberem in hoc edictum incidere, dicendum non est:

iudi.l.obseruare.

a ¶ Decreto.] id est à iudice.

b ¶ Admittetur.] quam excusationē aliàs habebat: vt insti.de excu.tu.§.item si propter.&.ff.de testa.tut.l.ex sententia.& facit.ff.de contra tab.l.non putauit.§.siquis sua manu.& de le.ij.cū pater.§.filius matrē.&.ī.de iur. immu.semper.§.cōductores.&.ī.eo.impuberē.§.fi.&.ff.de interro. act.de ætate.§.j.& de posi.l.j.§.sed & siquis. Accursius.

QVi falsam.] CASVS. Qui percussit falsam monetā, nō tamē perficere eā vult.i. formare: absoluitur, i.nō punit. Secūdò dicit. Accusa, suppositi partus ꝑpetuò cōpetit etiā si decesserit mulier ꝗ dicitur supposuisse partū. nam possunt adhuc accusari qui fuerūt cōscij & participes illius delicti. Fran.

c ¶ Percusserint.] sed nōdū formauerint. nā formare.i. perficere. & fa.suprà de adul.l.si adulteriū.§.idē Imperator.&.C.e.l.si falsos.& de appel.siquis. & de hære.& mani.l. manicheos.&.ff.de in ius voc. quāuis.& qđ quisque iuris.l.j.in fi. & de infa.l.qui autē. & de ijs qui.vt indi. l.alia.& de inof.testa. Papinianus.§.meminisse.&.ī.de bo.corū. l.fi.§.si autem. &.ff.de fur.l.j.Sed ar.cōtrà.C. de apost.l.ij.qui.& de ædil.edi.l.quis sit fugitiuus.&.C.de fur.ei q.

d ¶ Depellitur.] not. speciale. regulariter contra.C.eo. querela. sic.ff.titu j.l.fi. &.ff. de adulte.l.mariti.§. fin. Item facit.C.eo.l.j. & suprà de car. edic.l.j. in fi.&.ī.eo.l.lege.§.j.Accursius.

e ¶ Contenditur.] ga participes puniunt: vt.ff.de car.edic.l.licet.

FAlsi.] CASVS. Pœna falsi coercentur qui acceperūt pecuniam ob litem falsam instituendam id est mouendam cōtra aliquem: vel ob aduocat. falsam: vel ob testimonium falsum dicendū: vel ob aliquid simile quod in litera subijcitur. Fran.

f ¶ Instruendam.] falso.

g ¶ Testibus.] no. ꝙ lis instruitur duobus, scilicet aduocato, & testibus.ff.eo.l.j.in prin.&.§.j.

Lis duobus instruitur.

QVi duobus.] CASVS. Titius vendidit eandē rem duobus, cuique insolidum diuersis contractibus. pœna falsi punitur. Item qui iudicē corrupit, pœna falsi punitur. solent tamen prædicti mitius puniri. solent enim ad tempus relegari: nec bona eis auferuntur. Franciscus.

h ¶ Coërcetur.] sed si obligatum vni, vendat alij: tunc crimine stel. vt.ff.de cri.stel.l.iij. An autem illud cùm isto concurrat, dic vt ī.eo.si à debitore.& facit.C.de rei ven.l.quoties.

i ¶ Corruperit.] ff.eo.l.j.§.& qui iudicem.

k ¶ Auferantur.] quæ aliâs regulariter auferūtur: vt.ff.e.l.j.in fi.

IMpuberē.] CASVS. Impubes nō dicit posse cōmittere hoc crimē falsi. Secūdò dicit: in testō alicuiꝰ adscripsi legatū filio meo ꝗ erat captus ab hostibus. eo filio reuerso incido in pœnā senatuscōsulti: nā de falso punior. si autē ibi decedat, nō punior: cū legatū nō valeat. Itē si filio meo emancipato vel in adoptionem dato legatum adscribo, nō punior. Item si seruo meo legatū adscribo cui debebā libertatē ex causa fideicō. & sim in mora dandi: nō punior. Idē si seruo alieno quē bona fide posidebā, legatū adscribo. nā non punior. & redditur ratio in litera. Idem si seruo meo adscripsi legatum sub conditione cùm liber erit idem in filio. ¶ Qui codicillos.] Scripsi codicillos Titij: in quibus confirmatum est testamentum quod prius fecerat Titius: in quo testamento mihi erat legatum relictum. Dicitur quòd in senatuscōsultum incido. punior enim de falso. Sed quid si in testamento erat mihi seruus legatus & rogatus sum de manumittendo: in codicillis autem quos scripsi, dixi ad emptum esse onus manumittendi? certè punior de falso: & si hæc scripsi voluntate testatoris, non dabitur libertas. aliâs sic. Idem si in codicillis ademi onus fideicommissi mihi legatario impositum in testamento: nam punior de falso. Idem si adscripsi mea manu asignationem liberti mihi factam: nam incido in sententiam senatus. Item si seruus Titij scribens testamētū alterius adscripsit sibi libertatē per fideicommis. dandam à Titio domino suo cui aliquid erat relictum, punitur hîc seruus de falso. sed si scribens testamentum alterius, scripsit seruo suo deberi libertatē: non punitur, nisi hoc fecit vt magno pretio seruus redimatur. Itē qui scribens testamentum cùm esset legatus Titio fundus, adiecit, si ipsi scriptori dentur x. punitur de falso. filius autem scribens testamentum patris sui volūtate eius scripsit se exhæredatū, vel sibi legatum ademptum quòd erat ei prius relictum. non punitur. Fran.Accur.

quoniam falsi crimine vix [l] possit teneri: cùm dolus malus in eam ætatem [m] non cadat. ¶ Si ei filio qui apud hostes est adscripserit [n] pater [o] legatum: dicendum est reuerso eo incidere in pœnam senatusconsulti [p]. Quòd si ibi decesserit, innocēs pater existimetur [q]. Sed & si emancipato filio adscribat, rectè id faciet: item in adoptionem dato [r]. ¶ Item si seruo cui moram fecerit in fideicommissaria libertate præstanda, adscripserit: dicendum est extra sententiam senatuscōsulti eum esse: quoniā placet, omne quod per huiusmodi seruum acquisitum est, restitui oportere manumisso [s]. ¶ Sed & si ei seruo, qui bonafide seruit, aliquid adscribit [t]: quò ad cogitationem [v] animi nocens est: quia ei adscribit quem suum putat. sed quoniam neque legatū, neque hæreditas bonæfidei possessori acquiritur [x], dicimus eum pœne eximēdū [y] esse. ¶ Si dominus adscripserit seruo legatum cùm liber erit: dicimus senatusconsulto dominū excusatum esse, qui compendio suo nullo modo prospexerit. Eadem & de filio posteà emancipato [z] dici possunt. ¶ Qui codicillos [a] ante testamentum factos, in quibus legatum ei adscriptū erat,

l ¶ Vix.] i. nullo modo. sic.ff. ad Velle. l. tutor aliter.ff.de iudi. l.vix.

m ¶ Aetatem.] nisi sit doli capax, vt proximus pubertati. vt.ī.de reg.iur.l.pupillū. Ac.

n ¶ Adscripserit.] in testamento alterius. Accur.

o ¶ Pater.] scilicet qui erat tabellio.

p ¶ Senatusconsulti.] s. quo tenetur ac si cōmisisset falsum: vt ff.e.l.diuus. in prin.

q ¶ Existimetur.] quia non valet legatum: vt.ff.de le. j. l.si seruo meo.§.j.sed obstat.ff.e.siquis legatum. in prin. sed hîc quasi cōditionale. s. si redierit: ibi purum inutile. vel ibi directo sibi: hîc perꝰ obliquum. Item hîc videtur mortuus ante captiuitatem.

r ¶ In adoptionem dato.] qui iure isto est in potestate adoptiui: vt.ff.de adop.l.j. sed hodie distinguitur: vt.C.de adop.l.cū in adoptiuis. Item facit.ff.e.l.de eo.&.l.diuus.§.j.&.§.ij.l.si pater. Item videtur hodie distinguendum de eo qui est in potestate, cū ei quærantur aduentitia. sed dico contrà, quia saltem vsufru. quæritur. patri.

s ¶ Manumisso.] vt.ī.de.l.ij.siquis seruo.in fi.&.C.ad Syll.l.pe. & facit.ff.de pec.le.l.deniq;.§.fi.& de ali.leg.cùm vnus.§.verbum. Accursius.

t ¶ Adscribit.] scilicet in alio testamento.

v ¶ Ad cogitationem.] id est scientiam suam.

x ¶ Acquiritur.] nisi cōtēplatione bonæfidei pos. relinquatur: quo casu caderet in legem dominus si scriberet: ar.ff.de vsufruc. sed & si quid. Accur.

y ¶ Eximendum.] No. puniri affectum. sic.ff.de iur. & fac igno.l. regula.§.qui ignorauit.& insti.de ob.quę ex de.§.placuit. &.ff.de fur.inter omnes.§.recte.& facit.ff.de acquiren.re.do.l.liber homo. & de acquiren.hæredi. siquis mihi, in prin. Sed argumen. contrà.ff. ad leg.Corne.de sica.l.diuus. ADDITIO. Dic secundum Bar. quod hîc loquitur de quasi falso quod non potest committi adscribendo alij nisi adscribenti quæratur: & ideo cùm ad perfectionem delicti requiratur euentus acquisitionis: ideo inspicitur euentus, non animus. sed in.l.contraria ad perfectionem illius delicti sufficit animus cum aliquo actu, vt colligitur ex verbis.l.Corneliæ.

z ¶ Posteà emancipato.] vt si adscribat filio legatum dandum cùm erit emancipatus. & facit quod dixi suprà.§.item si seruo. item facit suprà de manumissis testament.l. siquis locuples. Accursius.

a ¶ Qui codicillos.] qui scilicet legatarius.

Confirmat.

a ❡ Confirmat.] Iam per sequens testamentum erant immutati codicil li, secundum P. sed hodie contra: vt instit. de codicil. §. sed cum.
b ❡ Manumisso.] id est manumittendo per fideicommiss.
c ❡ Hoc ita.] quidam non habent hunc versum, hoc ita &c. vsque illuc, nam si &c. & tunc dic ignorante eo. s. seruo: quia si sciente eo, non valeret libertas. sed tu habeas. & dic si volente testatore: incidit in falsum: & non erit liber. Si verò ignorante, incidit, sed tamen seruus erit liber. ad quod. s. de ijs quæ in testa. delen. l. j. Sed videtur quod etiam volente testatore cum onere remaneat apud hæredem: vt. s. e. filius. in fi. sed hic ademit: quod valet in præiudicium serui: licet non ad vtilitatem scribentis.
d ❡ Fideicommissum] ademerit. ipse legatarius. & concor. cum superiori respon.
e ❡ Qui.] scilicet filius.
f ❡ Sed sententia.] quia liberti non sunt res æstimabiles. Accursius.
g ❡ Non continetur.] verbis edicti vel senatusconsul. Liboniani. Accursius.
h ❡ Adscripserit.] cum fortè dominus aliquid ex eo testamento percipiat. Accur.
i ❡ Hæsitari.] id est dubitari.
k ❡ Diximus.] s. eo. dinus. §. item senatus.
l ❡ Hunc.] s. seruum.
m ❡ Qui.] s. seruus.
n ❡ Si testamentarius.] i. tabellio qui scripsit testamentum.
o ❡ Ab eo.] s. hærede.
p ❡ Et manumittatur.] quo casu videtur legatum quod plus vendit. ad qd. s. de fidei com. lib. sed si alienare.
q ❡ Sibi.] s. tabellioni.
r ❡ In voluntatem.] idest contra mentem.
s ❡ Neque sententia.] de inof. testa. tamen non agit: vt. s. de bo. po. contra tabu. l. non putauit. §. si quis. & facit ad hoc quod qui scribit sibi onus, non incidit. s. eod. vxori. §. j. & de inter. ac. de ætate §. j.
t ❡ Quid sit falsum.] imitet. sic in aut. de fide instru. in prin.
v ❡ Mentitur.] verum est hunc mentiri: sed non incidit in senatuscon. quia non omnis mendax tenetur falsi. & sic non obstat. C. si contra ius vel vti. publi. l. ij. nam & secundum iura cano. multa sunt genera mendaciorum.

confirmat [a]: in senatusconsultum incidit. quod & Iulianus scribit. Adimendo quoque aliquid, in pœnam incidere debet, quasi sibi aliquid dederit: veluti si seruo legato sibi, eidemque manumisso [b] libertatem sua manu ademerit. hoc ita [c], si voluntate testatoris ademerit. nam si ignorante eo, libertas valebit. Idem si rogatus restituere legatum sibi adscriptum, fideicommissum ademerit [d]. ❡ Qui [e] liberti assignationem sua manu adscripserit: non verbis, sed sententia [f] senatusconsulti tenetur. ❡ Item non continetur [g] verbis seruus qui in alieno testamento fideicommissariam libertatem sibi adscripserit [h]. sed de hoc potest hæsitari [i]: quoniam (vt suprà diximus [k]) senatus ita demum ei qui sibi libertatem fideicommissariam in testamento domini adscripserit, pœnam remisit, si dominus subscripserit. Imò magis dicendum est hunc [l] contra senatusconsultum facere, quàm eum qui [m] legatum sibi adscripsit: cùm libertas omni modo ipsi competitura sit, legatum autem acquiri domino possit. ❡ Si testamentarius [n] seruo suo fideicommissariam libertatem dederit: videamus ne id extra pœnam sit: quoniam nullum ipsius commodum est: nisi ideo adscripserit, vt seruus magno pretio redimatur ab eo [o]: & manumittatur [p]. Sed & ille qui quum Titio fundus legaretur, adiecit sua manu conditionem pecuniæ sibi [q] dandæ: in voluntatem [r] senatusconsulti incidit. ❡ Qui autem ex voluntate patris se exhæredat, vel legatum sibi adimit: neque verbis senatusconsulti neque sententia [s] continetur.

Idem. LEX XXIII.

Quid sit falsum, quæritur. Et videtur id esse falsum si quis chirographum alienum imitetur [t], aut libellum vel rationes intercidat vel describat: non quiàs in computatione vel in ratione mentitur [v].

❡ *A crimine falsi potest quis liberè desistere ante sententiam secundum gl. Bar.*

Scæuola. LEX XXIIII.

Athaletus† seruus qui testamento Vetiti Callimachi domini per fideicommissum libertas & portio [x] hæreditatis relicta erat ab ijs qui ex vndecim portionibus hæredes erant instituti: professus est in iudicio apud [y] Maximillam filiam testatoris ex parte duodecima hæredem scriptam, se posse probare falsum testamentum vetiti Callimachi: & apud magistratum interrogatus [z] à Maximilla, professus est probaturum se quemadmodum sit falsum testamentum factum. & cùm [a] crimen falsi subscripsisset Maximilla [b] in scriptorem [c] testamenti†, & Proculum cohærede: acta causa, præfectus vrbi falsum testamentum non esse pronunciauit, & maximillam partem duodecimam fisco dare cogi [d] iussit [e]. quæsitum est an Athaleto† libertas & fideicommissum post hæc facta debeantur. Respondi secundum ea quæ proponerentur [f], deberi.

Vlpianus ad edict. LEX XXV.

Qui nomine prætoris literas falsas reddidisse [g], edictúue falsum proposuisse [h] dicetur: ex hac caussa actione in factum pœnali [i] tenetur: quanquam lege Cornelia reus sit.

Marcellus. LEX XXVI.

Si quis patris sui testamentum aboleuerit, & quasi intestatus decessisse, pro hærede se gesserit, atque ita diem suum obierit [k]: iustissime tota hæreditas paterna hæredi eius eripietur [l].

❡ *Diuiditur in tres partes. Primò loquitur de eo qui dixit varia & diuersa testimonia eodē tēpore, & corā eodē iudice, & in eadē causa. Secūdò loquitur de eo cuius testimonium variat ab eo quod aliàs dixit extra iudicium. Tertiò de eo cuius testimonium variat ab eo quod aliàs dixit in alio iudicio. secūda ibi, Et eū qui cōtra signū. tertia ibi, De impudentia. hoc dicit vsque ad. §. qui se. Bart.*

Athaletus.] CASVS. Vetitus Callimachus instituit filiam suam hæredem in vna vncia, & quosdam alios instituit heredes in. xj. vncijs, & eosdem grauauit vt athaleto seruo suo dent libertatem, & duas vncias hæreditatis. nunc iste seruus præsente filia testatoris & ea interrogante corà iudice professus est se posse probare testamentum Vetiti Callimachi esse falsum: & sic ad instigationem istius accusauit testamentum de falso filia testatoris, & succubuit: & sic amisit vnciam in qua fuerat instituta: & fisco accreuit. Quæritur an athaletus seruus cui per fideicommissum relicta erat libertas cum parte bonorum, aliquid de his perdat? Et dicitur quòd non, cùm ipse non accusauerit.. Fran.
x ❡ Portio.] fortè duæ vnciæ.
y ❡ Apud.] id est præsente Maximilla.
z ❡ Interrogatus.] Athaletus seruus.
a ❡ Et cùm in.] i. contra. Accur.
b ❡ Maximilla.] cùm velles accusare.
c ❡ In scriptorem.] id est contra tabellionem.
d ❡ Cogi.] quod iustum est, quia accusando succubuit vt. C. eod. l. qui falsas. & facit. s. de acqui. hære. l. quæsitum. sed arg. contrà. C. eo. l. maiorem. Accur.
e ❡ Iussit.] quòd fiscus haberet.
f ❡ Proponerentur.] hoc est contrà. s. de his qui. vt indig. l. post legatum. §. an libertas. sed ibi tulit testimonium: quod plus fuit: hîc autem tantum quædam verba dixit. Item secundum hoc contrà. s. ad Turpil. l. j. §. incidit. Sed speciale in hoc crimine, vt non prosequendo parcatur instiganti: quia & accusanti & desistenti parcitur: vt. C. de his qui. vt indig. l. alia. &. s. de inoffi. testa. Papi. §. meminisse. Item contrà. s. de his qui. vt indig. l. post legatum. §. sunt qui putant. sed hîc non perseuerauit seruus, licet ab initio verba fecit: sed pœnituit. ibi perseuerauit.

† Al. Athales ser. cui. testa. Vetitti callicini &c.

† Iste text. est sing. ad hoc quod mandans delictum & mandatarius possunt accusari libello bologn. Adde ad hoc quod mandans & mādatarius diuersis libellis fuissent accusati: possunt tamen vna l. condemnari in eodem ri secundum Cy. in l. nō ideo minus. C. de accu. & Ang. are. in. §. inter. dū. insti. de oblig. quæ ex quasi de li. nasc. Panor & doc. in. c. ad audientiā. extrà de homi. Feli. in ca. sicut dignum. in prin. e. ti. & hippo. de marsi. sing. clxxxj.

† Aliàs Athali.

Qui nomine.] CASVS. Quasdam literas præsentaui alicui ex parte potestatis. cùm ipse eas non mitteret: vel edictum falsum proposui ex parte potestatis, cùm non esset verum. Dicitur quod teneor act. in factum ad interesse: licet & accusari possim ex. l. Corne. Fran.
g ❡ Reddidisse.] i. alicui præsentasse quasi prætor mitteret: vt. C. eo. l. maiorem. & dic vt ibi.
h ❡ Proposuisse.] s. in edict. ad quod. j. eo. hodie. §. j. sed in lib. Alb. est edictum. Accursius.
i ❡ Pœnali.] ad interesse: vt infrà eodem hodie. §. j. sed contrà. infrà ad muni. Titio. Solu. vt ibi Accursius.

Si quis.] CASVS. Patris mei testamentum aboleui, & bona eius possedi quasi intestati: & decessi relicto hærede. Dicit quod bona patris mei auferuntur hæredi meo. Fran.
k ❡ Obierit.] filius.
l ❡ Eripietur.] vt. s. eo. si quis cum in prin. Et sic no. quod etiam nepoti aufertur hæreditas propter factum aui. sic & in feudo. ad quod. C. de quæst. diuo. & de bo. lib. quæritur. Sed argumen. contrà suprà de senato. l. emanc. pati. §. j. in fine. & de in ius vocando adoptiuum. in fine. l.

Eos qui.] CASVS. Qui diuersa præbuerũt testimonia inter se, id est falsa vel varia: puniuntur. l. Cornel. Item qui dixit falsum testimonium cõtra sigillum suum: de falso punitur. Item qui in eadem lite testificatus est pro actore, & posteà pro reo: & sic contraria dixit: de falso punitur. Item qui gessit pro milite, cùm non esset: vel qui falso diplomate vsus est: quod expone vt in glos. punitur pro qualitate delicti. Fran. Accur.

a ¶ Diuersa.] id est falsa vel varia: vel id est aduersa. ad quod in aut. de testibus. §. si verò. & ff. de testi. l. qui falsa.

b ¶ Præbuerunt.] scilicet in eodẽ negotio.

c ¶ Legis.] scilicet Cornel.

d ¶ Signum.] id est sigillum, vel etiã aliud signum quod fecerat.

e ¶ Præbuit.] vt & ff. proxi. rñ. dixi.

f ¶ Duobus.] s. actori & reo. Accursius.

g ¶ Pro milite gessit.] cũ non sit miles.

h ¶ Vsus est.] vt cũ Centurio non sit, fixit se in capite legionis.

i ¶ Commeauit.] id est iuit cum socijs: vt cùm deberet equitare cum x. equis, equitaturus iuit cũ. xx. per aliquem locum. vel cum per singula. xx. miliaria deberet habere certum salarium, dixit ꝙ vna die iuerat per. xl. miliaria: & sic percepit salariũ quasi duorum dierum. cùm nõ tantũ iuisset. secus si tantũ iuisset: vt ff. de verb. oblig. l. cõtinuus §. cum ita vel cùm deberet ire per viam securam ad custodiẽdũ castra: iuit per magis curtã, & minꝰ securã.

† Scriben. hic reputãt istum text. sing. ad hoc ꝙ sententia lata ex falsis actis, est ipso iure nulla hoc addito ꝙ idem est si sit lata ex falso testimonio: vt in. c. olim. extra de pri uil. per Bal. in. l. si veritas. C. de fideicom.

Modestinus. LEX XXVII.

Eos, qui diuersa[a] inter se testimonia præbuerũt[b]: quasi falsum fecerint, præscripto legis[c] teneri pronunciatum est. ¶ Et eũ qui contra signum[d] suum falsum præbuit[e] testimonium: pœna falsi teneri pronũciatum est. ¶ De impudẽtia eius qui diuersa duobus[f] testimonia præbuit: cuius ita anceps fides vacillat, quin crimine falsi teneatur, nec dubitãdum est. ¶ Qui se pro milite gessit[g], & illicitis insignibus vsus[h] est, vel falso diplomate vias commeauit[i]: pro admissi qualitate grauissimè puniendus est.

Idem. LEX XXVIII.

Si à debitore[k] prolato die[l] pignoris obligatio mentiatur: falsi criminis locus est.

Idem. LEX XXIX.

Si quis † obrepserit[m] præsidi prouinciæ tam per acta[n] quã per libelli interpellationem, nihil agit: imò si accusatus fuerit, pœnam temeratoris[o] luit. perinde enim punitur, atque si falsum fecerit. sunt enim rescripta de ea re[p]: sufficit autem vnũ argumẽti causa referre: cuius verba hæc sunt, Alexander Augustus Iulio Marillo. Si libello dato[q] aduersarius tuus veritatem in precibus ab eo datis non adiecit, subscriptione[r] vti non potest: imò si accusatus fuerit, etiam pœnam sufferre[s] debet.

Idem. LEX XXX.

Lege Cornelia[t] testamentaria obligatur qui signum[v] adulterinum[x] fecerit vel sculpserit. ¶ De partu supposito soli accusant parentes[y], aut ij ad quos ea res pertinet: non quilibet ex populo, vt publicam[z] accusationem intendat.

Casum ponit.

k Si à debitore.] Cùm debitor qui antea obligauerat fundũ, nunc cum vẽderet, asseruit nulli obligatum. nec ob. ꝙ hoc casu videtur teneri crimine stel. quod demũ in subsidium datur: vt ff. de crimi. stel. l. iij. qa hic asseruit nulli obligatum: ibi tantũ dissimulauit. sic etiam potest poni. C. eo. l. si creditor. vel pone vt. ff. de fide instru. l. repetita. Accursius.

l ¶ Die.] id est antecedentibus diebus facta, secundum primum casum.

m Si quis obrepserit.] id est tantum persuasit præsidi quòd habuit sententiam pro se. Titius qui me conueniebat in. c. dolosè obrepsit sententiam contra me à præside, ostendens ei libellum suę petitionis, & quandam confessionem falsam quam dicebat me fecisse apud acta. nihil egit: quia rescinditur: vt suprà de iudi. l. si prætor. & tenetur de falso. & facit suprà de fideicom. lib. cũ vero. §. hoc senatusconsul. & C. de diuer. offi. & appara. iudi. l. ij. lib. xij. & suprà de nata. re. l. j. Accursius.

n ¶ Per acta.] quæ iudici dixit.

o ¶ Temeratoris.] id est falsatoris: vt subijcit.

p ¶ De ea re.] id est super ea quæstione.

q ¶ Libello dato.] præsidi.

r ¶ Subscriptione.] id est sententia præsidis quam facit ad libellũ. nam in sententijs libellus proponitur. & facit. C. si cõtra ius vel vti. publicam. l. ij. & v.

s ¶ Sufferre.] id est sustinere.

Lege Cornel.] CASVS. Qui signũ falsum fecerit vel sculpserit: tenetur. l. cor. testamentariã. Item accusatio de supposito partu nõ est publica, sed ad certos spectat, vt in litera dicit. Frã.

t ¶ Lege Corne.] scilicet de falsis.

v ¶ Signum.] sigillando vel etiam subscribendo. de quibus dicitur insti. de test. §. j. & ij. & facit. ff. e. Paulus. §. j.

x ¶ Adulterinum.] id est falsum.

y ¶ Parentes.] non tamen filius matrem: vt. ff. de accu. hi tamen.

z ¶ Vt publicam.] speciale in hoc falso vt non sit publica accusatio. aliàs contrà: vt suprà de publi. iu. l. j. no. & fa. C. eo. l. cùm suppositi. & supra e. l. qui falsam. §. j.

Callistratus. LEX XXXI.

Diuus Pius Claudio rescripsit pro mensura[a] cuiusque delicti constituendum in eos qui apud iudices instrumẽta protulerunt, quæ vera probare non possunt[b], aut si plus eos meruisse videatur, quã ex forma iurisdictionis pati possint[c]: vt Imperatori describatur, æstimaturo[d] quatenus coërceri debeant: Sed diuus Marcus cum diuo fratre suo pro sua humanitate hanc rem temperauit: vt si (quod plerumque euenit) per errorẽ huiusmodi instrumenta proferantur, ignoscatur[e] eis quid tale protulerint.

Diuus.] CASVS. Qui corã iudice pducit, instrumẽta suspecta nec potest probare ea esse vera: punitur iudicis arbitrio quandoque multum, quandoque parum seu modicè. & si præses videat eum debere deportari, mãdabit hoc imperatori, qui imponet pœnam prout sibi videbitur. & de hoc etiam diuus Marcus dixit. Franc. Accur.

a ¶ Pro mensura.] i. qualitate seu magnitudine. Accur.

b ¶ Non possunt.] cum suspecta essent: vt C. eo. prohibemus. & de proba. l. iubemus. Accur.

c ¶ Pati possint.] vt quia deportari: quod præses non potest: vt ff. de pœn. l. ij. §. ij. vel dic plus quàm sit forma iurisdi: id est iurisdictionis id est plus quã sit pœna ordinaria falsi vt alij terreantur: vt C. ad. le. Iulia. repe. l. j.

d ¶ Aestimaturo.] Imperatori dico.

e ¶ Ignoscatur.] si tamen suam innocentiam probant, & ostendant à quo acceperant: vt. C. eodem. l. maiorem. & secundum hoc ponitur casus in falso rescripto: quod tamen dic vt ibi vel dic in alio instrumento, si desinat vti, vt. C. eodem titulo. l. si falsos. & l. j. ad muni. l. libertus. §. error.

Modestinus. LEX XXXII.

Hodie qui edicta proposita[f] dolo malo corrumpunt, falsi pœna plectuntur. ¶ Si venditor mensuras publicè probatas frumenti, vini, vel cuiuslibet rei, aut emptor corruperit, doloue malo fraudem fecerit: quanti ea res est, eius duplo condemnatur[g]: decretoque diui Hadriani præceptũ est in insulam eos relegari qui pondera aut mensura falsassent.

Idem. LEX XXXIII.

Si quis falsis constitutionibus nullo[h] authore habito vtitur[i]: lege Cornelia aqua & igni[k] interdicitur.

Hodie.] CASVS. Qui corrupit edictum: punitur de falso. Item qui corrupit mensuras frumenti vel vini, in duplum condemnatur: item in insulam relegatur. Fran.

f ¶ Proposita.] in albo: vt suprà de iurisdi. om. iudi. si quis id per totum.

g ¶ Condemnatur.] qua act? respon. conditione ex hac. l. vel dic actione in factum quæ aliàs datur pro simplo eius quod interest: vt supra codẽ qui nomine. Alij dicũt quòd per ac. l. Cor. de fal. quod non placet. & facit. C. de dolo. l. arbitrio. §. de codẽ. & quod ibi not. & suprà de extraordi. cri. l. annona. §. fina. & infrà de verbo. significa. Paulus respon. & suprà de fur. si quis vxori. §. si maiora. Accursius.

Si quis.] CASVS. Qui falsis constitutionibus, siue legibus vtitur, quæ nullum habent authorem, scilicet iustum: aqua & igni interdicitur. Fran. Accur.

h ¶ Nullo.] nullum habent authorem etiam quæ habent, sed reprobatæ sunt: vt. C. de iusti. codi. confir. §. hunc igitur. ille ergo habet authorem qui habet talem qui habet ius condendi legẽ. vt principem vel senatum vel præfectum, vel dic aliter authorem à quo accepit rescriptum quasi constitutiones, quæ tamen non sunt. & concor. tunc. C. e. l. maiorem.

i ¶ Vtitur.] vt Galgosius Papien.

k ¶ Igni.] id est deportatione: vt. ff. e. l. j. §. fina.

¶AD LEGEM IVLIAM REPETVNDARVM.¶ Hodie diceremus repetundarum, scilicet pecuniarum.

Ex Iulia.]CASVS. Lex Iulia repetũdarũ ptinet ad eas pecunias quas qs existẽs in magistratu vel officio publico accepit ab aliquo priuato, vel aliquis de eius famil. ꝓmittit tñ posse accipere à quibusdã ꝑsonis.s.à sobrinis, & ab eis q propriore gradu, & à cognatis, & ab vxore.q cõtra facit, tenet̃ in duplũ hac l. intra annũ. itẽ hac. l. tenet̃ q cũ haberet aliquam potestatẽ.s. officiũ: accepit pecuniam ob iudicãdũ vel ob nõ iudicãdũ: vel vt faceret aliquid vltra officiũ suũ. Itẽ in comites siue socios militum datur actio ex hac. l. si faciãt cõtra hãc legẽ. Itẽ hac lege punit̃ qui accepit pecuniã ob denũciandũ testimoniũ vel ob nõ denũciãdũ. & qui dãnatur ex hac lege, nõ põt esse testis vel iudex vel aduocatus. Itẽ lege Iulia repetũdarũ cauet̃, ne qs accipiat pecuniam ob aliquã de causis numeratis in litera huius. l. & prin. sequẽtis. & sic apparet, ꝙ à personis extraneis nõ licet accipere: à cõiunctis autẽ numeratis in litera ff. l. j. in fi. licet accipere in infinitũ. & h. d. hæc. l. cum quinque sequẽtib⁹, & prin. sextę.

* Martianus.

TITVLVS XI.

Ad legem Iuliam repetundarum.

*Marcellus. LEX I.

Ex Iulia repetũdarum pertinet ad eas pecunias quas quis in magistratu, potestate, curatione [a], legatione, vel quo alio officio, munere, ministeriove publico acceperit [b], vel cùm [c] ex cohorte [d] cuius eorũ [e] est. ¶ Excipit lex à quibus licet accipere: à sobrinis [f], ꝓpriore ve grad⁹ cognatis suis, vxoréve.

Scæuola. LEX II.

Datur ex hac lege & in hæredes actio [g] intra annum dumtaxat à morte eius qui arguebatur.

Marcellus. LEX III.

Lege Iulia repetũdarum tenetur qui cum aliquam potestatem haberet, pecuniam ob iudicãdum vel non iudicandum decernendúmve [h] acceperit,

Venuleius. LEX IIII.

Vel quò magis aut minus q̃d ex officio suo faceret.

Marcellus. LEX V.

In comites [i] quoque iudicũ ex hac lege iudicium datur.

Venuleius. LEX VI.

Eadem lege tenentur [k] qui ob denunciandum vel non denunciandum testimonium pecuniã acceperint. ¶ Hac lege dãnatus, testimonium publicè dicere, aut iudex esse, postularéve [l] prohibetur. ¶ Lege Iulia repetũdarum cauetur ne quis ob militẽ legendum [m] mittendumve [n] æs accipiat [o]: néve quis ob sententiam in senatu consiliόve [p] publico dicendam pecuniam accipiat, vel ob accusandum vel non accusandum: vtque vrbani magistratus ab omni sorde se abstineant: néve plus doni munerisve in anno accipiant, quàm quod sit aureorum [q] centum.

Marcellus. LEX VII.

Ex Iulia de repetundis præcipit ne quis ob iudicem arbitrumve [r] dandum vel mutandũ iubendumve vt iudicet: néve ob non dandum, non mutandum, nonve iubẽdum vt iudicet: néve ob hominem in vincula publica conijciendum, vinciendum, vincirive iubendum, vel ex vinculis dimittendum: néve quis ob hominem condemnandum, absoluendumve: néve ob litem æstimandam [s], iudiciumve capitis pecuniæve [t] faciendum vel non faciẽdum, aliquid accipiat. Apparet autem ꝙ lex ab exceptis [v] quidem in infinitum capere permittit: ab ijs [x] autem qui hoc capite enume-

a ¶ Curatione.] publica.

b ¶ Acceperit.]à priuato vt faciat nõ faciẽdum: vel omittat faciẽdũ. & sunt exempla. ff. eo. l. eadem. §. fi. & l. lex. & est pœna legis. ff. eo. l. lex. §. fina. Item actio ciuilis. quod dic vt. ff. l. proxima. & dic ꝙ etiam durante officio accusatur: quia in offi. delinquit, vel quia subiectos opprimit: vt C. eo. l. iubemus. aliàs autẽ nõ potest magnus magistratus in ius vocari: vt. ff. de in ius vo. l. ij. nisi in furto: vt in aut. vt iudi. sine quoquo suf. §. si quis autem minores magistratus etiam durante officio conueniuntur: vt. ff. de iniur. l. nec magistratibus.

c ¶ Vel cùm.]suprà solus: hîc cũ alijs est in magistratu. Accursius.

d ¶ Ex cohorte.]i. aliquis ex cohorte. i. ex societate. Accursius.

e ¶ Eorum est.]i. alicuius eorum, accepit subaudi: vt. ff. eo. l. in comites. aliàs est ex sorte: & in idem recidit.

f ¶ A sobrinis.]qui sunt in sexto gradu: vt institu. de gradi. §. sexto. & ab omnibus proximioribus: vt subijcit. nam ratio sanguinis tollit suspicionẽ [a]: vt arg. ff. de recep. l. ij. & in aut. de eccle. tit. §. inter dicimus. Et dic ꝙ in infinitum ab istis, dummodo non ratione officij. ab alijs autem vsque ad centum aur. per annum inter omnes, & non ratione officij: vt. ff. eo. l. eadem. §. fi. & l. lex. §. j. licet quidam dicant ab his vsque ad centum aureos. ab alijs nihil: quod est cõtra. l. illam expræsse. Esculentum autem potest accipere secundum. l. vt. ff. de offi. procon. solent. & de offi. præ. l. plebiscito.

a Suspicionẽ tollit sanguinis ratio. de quo vide gloss. in. l. vestẽ. & ibi no. quod in ea. post. in ver. affinitate. ff. de iniur.

g Datur.]Actio. Ex hac. l. datur actio in factũ vel condi. ex hac lege contra iudicem vel officialem pro eo quod ipse vel minister accepit: vt. C. eod. l. j. & intra annum à tempore depositi offic. vt C. eo. l. pe. licet quidam dicant ibi speciale in comite domorũ: quod non placet: vt ibi: & l. iubemus. & fortè intra annum in quadruplũ: post annum in simplũ: vt. ff. de calum. l. j. in prin. & hoc quadruplũ datur totum fisco quando turpiter dedit. nam sibi, ne repetat, sua turpitudo obstat: vt. ff. de iure fisci, Lucius. & hoc casu est popularis accusatio. si autem fuerit extortum, tũc remedium est spoliato: vt. C. de asses. l. iij. Item in casu punitur etiam qui dat: vt. C. eo. l. fin. In hæredem autem qualiter datur, triplex est opi. in hac. l. nã quidam dicunt dari intra annum post lit. contesta. scilicet cõtra defunctum in quadruplum: quod est speciale vt non detur perpetuò: vt. C. ex delic. defun. Alij vt H. dicũt teneri hæredem etiam si non peruenit: sed intra annum: vt hîc, & C. cod. l. sciant. §. j. Vel dic secundum Azo. dari in hæredem, sed intra annũ: & erit semper speciale: quia secundum regulã de eo quod peruenit, datur perpetuò. & hoc vltimum speciale tolerabilius est. sed siue dicat annum currere defuncto durãte offi. siue de mũ finito, videt̃ absurdũ: quia si ponas eum mori quando iam sex menses cucurrerunt: tenebit̃ hæres in vlterius tẽpus quã tenere tur defunctus si viueret. sed hoc toleratur quãdoque in quãtitate: nõ mirũ si hoc in tẽpore: vt. ff. de euic. si ꝑ imprudentiã. §. nõ mirũ. sed si dicas lit. cõtest. vel in id quod peruenit: nõ obstat dicta oppositio. Item cõtrà. C. vt omnes tã ciui. quã mili. l. j. vbi per quinquaginta dies debet morari, & lis inchoari, & finiri intra. xx. dies. sed illa non habet locum quando in sua patria postea conuenitur & accusatur. prę terea hîc loquit̃ etiam de his qui in sua patria exercuerunt officium. Item facit suprà de popula. ac. l. fina. & ac. l. ex iudiciorum. cõtra. sed hic speciale. Item facit. ff. tit. ij. l. fi. item hic de ciuili, de criminali habes infrà l. lex. §. finali.

h Lege Iulia.]Decernendum vt. aliquem honorẽ vel munus. Et not. hunc teneri hac. l. item de cõcus. vt suprà. de concus. l. ij. Item de Fal. vt suprà de Fal. l. j. §. j. itẽ de sica. vt suprà de sica. l. j. in prin. & §. j. & l. iij. §. ij. & l. iiij. ĩ principio. Item. l. Iulia de vi publi. vt suprà ad legem iuliam de vi publi. l. lege Iulia de vi.

i In comites.]id est criminis huius conscios & socios. vel dic solus comes iudicis deliquit. ad quod. C. eo. l. j. & C. de ac. l. qui explicandi.

k Eadem lege tenentur.]iudices scilicet qui denunciãt testibus vt veniant etiam inuiti: vt in aut. de testi. §. quia vero. & C. de testi. si quando. vel in teste loquitur. & facit suprà de cal. l. j. & ff. de concus. l. ij. & ff. l. lege.

l ¶ Postularéve prohibetur.]ideo prohibetur ab his tribus, qa damnatus publico crimine est infamis: vt suprà de pu. iudi. l. infamem. sed infamis à testimonio repellitur: vt ff. de testi. l. iij. §. lege. & à iudicando: vt. ff. de iudi. l. cùm prætor. §. fina. & à postulando: vt. ff. de postulan. l. j. §. ait prætor. & facit. ff. de testi. l. repetũdarum. & de testa. is cui. §. fina. & l. cùm lege. & de sena. l. ij.

m ¶ Legendum.]id est eligendum qui eligi non debet.

n ¶ Mittendum.]fortè in aliquam legionem.

o ¶ Accipiat.]Hoc largè accipe: vt. ff. de calum. l. ij. §. ij.

p ¶ Consiliove.]qui ergo accipit pecuniam vt arenget in consilio bo. tenetur hac. l.

q ¶ Aureorum [b].]nisi esculentum & poculentum quod intra proxi. dies consumitur: vt. ff. de offi. præsi. plebiscito.

b Vide in hunc locum Alcia. li. dis pũ. iij. c. ix.

r Ex Iulia.]Arbitrúmve id est delegatum.

s ¶ Aestimandam.]scilicet vt fit coram æstimatoribus communis Bonõ. aliàs instituendam. ad quod. ff. de cal. l. j. & facit. ff. de ac. l. ex iudiciorum. in fi. & l. qui accusare.

t ¶ Pecuniæue.]igitur & in ciuili habet locum hoc crimen. quod est contrà B. qui in criminali tantùm locum habere dixit. vel dic vt no. C. eo. l. iij. Accursius.

v ¶ Ab exceptis.]qui dicuntur. ff. l. j. in fi. & dic vt ibi.

x ¶ Ab iis.]scilicet etiã exceptis, sed accipiẽtibus vt faciant vel nõ faciãt &c. rõne ergo doni pmittit̃ accipe & dic hoc capite. s. l. repe-

Accipere permittitur ratione doni.

tun. & quod dicit permittit.ſ.dicta.l. ¶ Illud quoque c.] Dic caſum vt in gloſ.hic poſita proxima ſeq.

a ¶ In acceptum.] id eſt ne accepto ferat alicui qui debet opus publicum facere, vel frumentum præſtare publicè. Item cùm aliquis debet ex publica vtilitate ſarta tecta habere, non debet iudex acceptoferre: vt hic, &.C. de ædifi.pri.l. ſinguli. in fi.& facit infrà de oper.pu.omnes.

10 b ¶ Legerunt.] aliâs legerunt, aliâs legerint, aliâs lege erũt.

¶ Hodie.] CASVS. Dãnatus crimine repetundarũ extra ordinẽ punitur hodie: & quãque grauiter & quãque modicè ſecũdũ modum delicti. Fran.

20 c ¶ Extra ordinem.] id eſt extra antiquam ſolennitatem: vt dixi ſuprà de publi.iud.l.ordo & fa.ſ. de pœ.hodie vel extra ordi.id eſt non imponitur ordinaria pœna, quia vna ſemper imponitur: imò quandoque maior: vt ſubijcit.& dic quod etiam alijs modis poteſt accuſari: vt dixi ſuprà cod.l.lege Iulia.

d ¶ Admiſerint.] id eſt deliquerint.

e ¶ Calore.] id eſt iracundia.

† Hic eſt tex.ſing.& vnicus in iure ad hoc quia iudex faciẽs executionẽ corporalẽ in eũ qui appellauit ante tempora appellationis, vel durãte tẽpore appellationis: eſt puniendus pœna mortis: quia paria ſunt accidere innocentem vel non cẽtẽ qui tamen habet iuſtam cauſam defenſionis. Bol.

40 ¶ Quod cõtra.] CASVS. Quod datur proconſuli vel præſidi contra legem Iuliam repetundarum: non poteſt vſucapi. Item vẽditio vel locatio facta præſidi minori pretio ad hoc vt faciat plus vel minus in officio, non tenet: nec talis res poteſt vſucapi priuſquã redeat in poteſtatem eius à quo deſcenderat. Franciſcus.

f ¶ Vel pretori.] vel alij iudici.

g ¶ Vſucapi.] vt ſuprà de ac.re.do.l. bonæ fidei.circa prin.

60 h ¶ Factas.] præſidi vt faciat plus vel minus in officio. vel dic à præſide de rebus ſibi datis ob cauſam prædictam.& facit inſti.de vſuſca.§. aliquando.& no.quia deſinit eſſe vitioſa, licet redeat in poteſtatem delinquen70 tis.

i ¶ Qui munus.] i. aliquod officiũ publicum.

k ¶ Publicè.] id eſt à republica.

l ¶ Ruperunt.] id eſt malè ſe in eo habuerunt.

rantur, à nullo neque vllam quantitatem capere permittit. ¶ Illud quoque cauetur, ne in acceptum[a] feratur opus publicum faciendum, frumentumve publicè dandum, præbendum, approbandum, ſarta tecta tuenda, antè quàm perfecta, probata, præſtita legerunt[b]. ¶ Hodie ex lege repetundarum extra ordinem[c] puniuntur: & plerunque vel exilio puniuntur, vel etiam durius, prout admiſerint[d]. Quid enim † ſi ob hominẽ necandum pecuniam acceperint? vel licet non acceperint, calore[e] tamen inducti interfecerint vel innocentem, vel quem punire non debuerant? Capite plecti debent, vel certè in inſulam deportari: vt plerique puniti ſunt.

Paulus ad edictũ. LEX VIII.

Qvod contra legem repetundarum proconſuli vel prætori[f] donatum eſt, non poterit vſucapi[g]. Eadem lex venditiones omnes, locationes, eius rei cauſa pluris minorisve factas[h], irritas facit: impeditque vſuſcapionem priuſquam in poteſtatem eius à quo profecta res ſit hæredisve eius veniat.

‡ Papinianus. LEX IX.

‡ Vlpia.

Qvi munus[i] publicè[k] mandatum accepta pecunia ruperunt[l], crimine repetundarum poſtulantur.

TITVLVS XII.

Ad legem Iuliam de annona.

Martianus. LEX I.

Conſtituitur[m] inter ſeruum & dominum iudiciũ, ſi annonam publicam fraudaſſe dicat[n] dominũ.

Vlpianus LEX II.

Lege Iulia de annona pœna ſtatuitur[o] aduerſus eum qui contra annonam fecerit, ſocietatemve coierit quo[p] annona carior fiat. Eadem lege continetur ne quis nauem[q] nautámve retineat, aut dolo malo faciat quò magis detineantur: & pœna viginti aureorum[r] ſtatuitur.

Papinianus. LEX III.

Imperatores ‡ Verus & Antoninus auguſti in hæc verba reſcripſerunt, Minimè æquum eſt decuriones ciuibus ſuis frumentum vilius quàm annona exigit, vendere[s]. ¶ Item reſcripſerunt vt ius non eſſet ordini[t] cuiuſque ciuitatis pretium grani quod inuenitur[v] ſtatuere. ¶ Item in hæc verba reſcripſerunt, Et ſi non ſolent hoc genus nunciationis[x] mulieres exercere: quia tamen demonſtraturam te ea quę ad vtilitatem annonæ pertinent, polliceris[y] prę fectum annonæ docere potes.

‡ Seuerus & Antoninus Auguſtinus &c.

¶ AD LEGEM IVLIAM DE ANNONA.

m ¶ Conſtituitur.] aliâs conſtat.& aliâs conſtitit. Et nota ſpeciale, vt & aliâs ſuprà de iudi.vix.& de accuſa.l.mulierẽ.in fi. regulariter contrà: vt.C.de iud.ſeruus.& facit.ſ.de Fal.nullo.&.C.de quæſtio.l.j.

80

n ¶ Dicat.] ſcilicet ſeruus.

Lege Iulia.] CASVS. Qui cõtra annonam fecit vt carior eſſet, vel de hoc ſocietatem coiuit: punitur.l.Iul.de annona. Itẽ in eadem.l.Iul.cauetur ne quis detineat nauem ferentem annonam & pœna.xx.au.imponitur contrarium facienti. Fran.

o ¶ Pœna ſtatuitur.] quæ eſt.ſ.de extraordi.crimi.l.annona.in fi.

j.reſpon.& facit.ſ.de ſer.l.iij.§.liberalia. Accurſius.

p ¶ Quo.] pro vt. Accur.

q ¶ Nauem.] ſcilicet ferentem annonam.

r ¶ Viginti aureorum.] & etiam pœna criminis quæ qualis ſit, dixi modò in princi.huius.l.

Imperatores.] CASVS. Decuriões nõ cogũtur viliꝰ vendere annonã ciuibus ſuis quã annona exigat. Item nõ debet ſtatui vt certus ordo hominũ puta mercatorũ vẽdat frumẽtũ certo pretio. Itẽ & fœmina põt accuſare de crimine fraudatę annonę. Fran.

s ¶ Vendere.] vt &.ſ. 20 ad municip.l.nõ debere.&.ſ.de admi. rerũ ad ciui.perti.l. decuriones.

t ¶ Ordini.] ſicut nec alicui priuato: vt.C. de iudi.l. nemo. &.ſ. re.amo.nõ eſt. Sed cõtrà.ſ.de of.pfec. vrb.l. j.§.cura carnis. &.C. 30 de epiſ. audi.l.j. vbi de.h.dicit. ADDITIO. Dic ſecũdum Bar.quia nõ põt ſtatuere ptiũ nõ iuſtũ, vt hîc: ptiũ autẽ iuſtũ põt ſtatuere, vt in cõtrarijs.

v ¶ Inuenitur.] ſecũdũ morẽ loci.ar.ſ. de fal.hodie.§.j.

40 x ¶ Nũciatiõis.] i. accuſatiõis publicę: vt C.q accu.non poſ.l.de crĩe. ſed hoc ſpeciale: vt.ſ.de accu.mulierẽ. Accurſius.

y ¶ Polliceris.] õ mulier.

TITVLVS XIII.

Ad legem Iuliam peculatus, & de ſacrilegijs, & reſiduis.

¶ *Ponit quid ſpectet ad legem Iuliã peculatus.*

Vlpianus ad Sab. LEX I.

Lege Iulia peculatus cauetur ne quis ex pecunia ſacra[z] religioſa[a], publicáve[b] auferat, néve intercipiat, néve in rem ſuam vertat néve faciat quò[c] quis auferat: intercipiat, in rem ſuam vertat: niſi cui vtique lege licebit[d]: néve quis in aurum, argentum, æs publicum, quid indat, néve immiſceat, néve quo quid indatur[e], immiſceatur, faciat ſciens dolo malo, quo id peius fiat.

Paulus ad edictũ. LEX II.

Lege Iulia de reſiduis tenetur qui publicam pecuniam delegatam[f] in vſum aliquem retinuit, neq; in eum[g] vſum conſumpſit.

¶ AD LEGEM *Iuliam peculatus, & de* 50 *ſacrilegijs, & reſiduis.*

Lege Iulia peculatꝰ.] CASVS. Lege Iul.pecu.cauet ne quis auferat ex pecunia ſacra religioſa vel publica. néve ĩtercipiat: 60 néve in rẽ ſuã cõuertat: néve faciat ſiue pcuret quia hęc fiãt ab alio. Itẽ eadẽ.l. pcipiẽ ne quis adijciat qd ferri vel immiſceat in aurũ vel argẽtũ publicum: néve procuret vt hæc ab alio fiãt. Frã. Acc.

z ¶ Sacra.] largiſsimè 70 pone nomẽ, vt p ſacris vaſis. ad qd eſt inſtitu.de pub.iud.§.itẽ. lex Iul.ſic & aſs: vt nota.C.de cõſti.pe.l.ij.§. pe. Item quod dicit ſacra, expone vt.ſ.l.iiij.in prin. Accurſius.

a ¶ Religioſa.] vt in ornamentis ſepulchrorum.

b ¶ Publicaúe.] fiſci, vel ciuitatis Romanæ: vt.ſ.l.iiij.in fi.

c ¶ Quo.] pro vt.

d ¶ Lege licebit.] vt ſacerdoti de re ſacra, & officiali de re publi. 80 cuius periculo eſt: vt.ſ.l.ſacrilegij.in prin.

e ¶ Indatur.] i.adijciatur ferrũ vel aliquid ſimile.& facit.ſ.ad legẽ Cornel.de fal.l.lege Cornelia.

Lege.] CASVS. Qui pecuniam publicam deſtinatam ad aliquod factũ, puta ad clauſam: retinet eam, nec eam expendit in vſum in quem debebat: punitur.l.iul.de reſiduis. Franc. Accurſius.

f ¶ Delegatam.] i. deſtinatam ad quod.ſ.l.iij.§.ſed & qui. Accur.

g ¶ In eum vſum.] ſcilicet in quem erat delegata.

a Peculatus.] Succeſsit. vt in aut. de nuptijs. §. deportatio. & no. ꝑ. de pœ. l. ij. §. conſtat.

b ꝗ Statum.] id eſt in pœnam ſupradictam. Accurſius.

c ꝗ Admittit.] hoc hodie contra: vt in aut. vt nulli iudi. §. fina.

Lege Iul.] CASVS. Hîc declarat mẽtem. l. proxi. præcedẽ. quæ pœna imponatur ex crimine peculatus. Secũdò dicit ꝙ prædicta pœna punitur qui pecuniã ſacrã vel religioſam aufert. idẽ ſi rem donatã deo quis auferat. Tertiò dicit, mãdatis principũ cauetur vt præſides conquirãt ſacrilegos, latrões & plagiarios: & eos inuẽtos puniãt ſecundũ modum delicti. Quartò dicit. Qui pecuniã habitam ex loca. fundi reipublicæ vel ex ſimili cauſa in litera declarata, penes ſe retinet: lege Iul. de reſiduis punit. Itẽ qui pecuniam publicam habebat vt eã expẽderet in aliquo facto publico, & nõ expẽdit eã, imò retinet: pœna legis Iuliæ. de reſiduis tenet. ꝗ Non fit.] Locus in quo theſaurus inuenitur, non fit religioſus, etiã ſi in monumento inueniatur: prohibitũ eſt enĩ ſepeliri theſaurum. & quod prohibitũ eſt ſepeliri: ſi ſepeliatur, nõ facit locũ religioſum. Vltimò dicit. qui rẽ ciuitatis Romanæ ſurripit: crimine peculatus tenetur. Itẽ ſi res priuatorũ in ædem ſacram depoſitæ ſurreptæ fuerint: actio furti competit. & hoc dicit hic. §. cũ. l. ſeq. Frãciſcus Accurſius.

Vlpianus. LEX III.

Peculatus pœna, aquę & ignis interdictionem, in quam hodie ſucceſsit [a] deportatio, continet, porrò qui in eum ſtatũ [b] deducitur: ſicut omnia priſtina iura, ita & bona amittit [c].

Martianus. LEX IIII.

Lege Iulia peculatus tenetur qui pecuniam ſacram [d], religioſam abſtulerit, vel interceperit. Sed & ſi donatum [e] Deo immortali abſtulerit: peculatus pœna tenetur. ¶ Mandatis [f] autem cauetur de ſacrilegijs, vt præſides ſacrilegos, latrones, plagiarios conquirant [g]: & prout [h] quiſque deliquerit, in eum animaduertant: & ſic cõſtitutionibus cauetur, vt ſacrilegi extra ordinem [i] digna pœna puniantur. ¶ Lege Iulia de reſiduis tenetur is apud quem ex locatione [k], emptione, alimentaria ratione, ex pecunia quam acceperit, aliáve qua ex cauſa pecunia publica reſedit. ¶ Sed & qui pecuniam publicam in vſum aliquem [l] acceptam retinuerit, nec erogauerit: hac lege tenetur: qua lege [m] dãnatus, amplius tertia parte [n] quàm debet, punitur. ¶ Non fit loc⁹ religioſus vbi theſaurus [o] inuenitur. Nam & ſi in monumẽto inuentus fuerit: non quaſi religioſus tollitur. Quod enim ſepelire quis prohibetur, id religioſum facere non poteſt. at pecuniam ſepelire quis non poteſt [p]. vt & mãdatis principalibus cauetur. ¶ Sed & ſi de re ciuitatis [q] aliquid ſurripiatur ✱, conſtitutionibus principum diuorum Traiani & Hadriani cauetur peculatus crimen committi [r], & hoc iure vtimur.

Idem. LEX V.

Diui Verus & Antonin⁹ Caſſio Feſto reſcripſerunt, res priuatorum ſi in ædem ſacrã depoſitæ ſurreptæ fuerint: furti [s] actionem, non ſacrilegij eſſe.

Vlpianus. LEX VI.

Sacrilegij pœnã debebit proconſul † pro qualitate perſonæ proq; rei conditione & temporis & ætatis [t] & ſexus vel ſeueri⁹, vel clementius ſtatuere, & ſcio multos etiam ad beſtias damnaſſe ſacrilegos, nonnullos etiam viuos exuſsiſſe [v]: alios verò in furcas ſuſpendiſſe. Sed moderanda pœna eſt vſque ad beſtiarũ dãnationem eorum qui manu facta templa effregerũt, & dona Dei noctu tulerunt. ¶ Cæterũ ſiquis interdiu [x] modicũ aliquid ex tẽplo tulit, pœna metalli [y] coërcendus eſt: aut ſi honeſtiore [z] loco natus ſit: deportãdus is in inſulã eſt. ¶ Qui cũ in moneta publica operantur, extrinſecus [a] ſibi ſignant pecuniam forma publica, vel ſignatã furantur: ij non videntur adulterinam monetam exercuiſſe, ſed furtum publicæ monetæ feciſſe: quod ad peculatus [b] crimen accedit. ¶ Si quis ex metallis Cæſarianis aurum argentúmve furatus fuerit: ex edicto diui Pij exi-

d ꝗ Sacram.] priuatim: ſec⁹ ſi publicè: vt ꝑ. l. vj. & l. ſacrilegi capite. Accurſius.

e ꝗ Donatum.] fortè ad eius donãtis honorẽ in loco publico: & ſic quãdo ad decorẽ publicũ pertinet, habet locum hęc lex. & facit. ſ. ad. l. Fal. l. j. §. ad municipum. & quod not. C. de fur. l. nondum.

f ꝗ Mandatis.] principum.

g ꝗ Conquirant.] id eſt conquiri faciant. ſic. ſ. de infamibus. l. furti. §. mandati. & facit. ſ. de offi. præſi. congruit.

h ꝗ Prout.] ſic. ſ. de offi. præ. diuus mar. in prin.

i ꝗ Extra ordinem.] vt. ꝑ. eo. l. ſacrilegij pœnam. ſed certè imò ordinaria pœna: vt. ꝑ. eo. l. ſacrilegi. Sol. vt ibi.

k ꝗ Ex locatione.] à publico facta. & hic exigebat nomine publico: vel erat ei data à publico vt emeret fundum fiſco, vel vt aleret aliquem à repu. alendum. Vel dic quòd ipſe locabat nomine publico, & vendebat: & ſic emptione ab aliquo perfecta. pro quo infrà eo. l. hac lege.

l ꝗ In vſum aliquem.] id eſt alium quàm ſuperioribus caſibus.

m ꝗ Lege.] ſcilicet de reſiduis.

n ꝗ Tertia parte.] id eſt in triplo eius quod accepit: & plus: & ſic in quadruplum ſecundum P. pro quo eſt. ꝑ. ſacrilegij. §. fi. & l. pe. & inſti. de act. §. tripli. Alij dicunt extraordi. & amplius tertia parte ſcilicet ſuorum bonorum. tu dic in eo quod accepit, & tertia eius plus. ad quod. C. de inoffi. teſta. l. ſiquis in ſuo. & C. de liti. l. fina. Accurſius.

o ꝗ Theſaurus.] ſ. de acqui. re. do. nunquàm. §. j.

p ꝗ Non poteſt.] vt & ſ. de reli. ſiquis. §. funeris niſi cauſa cuſtodiæ: vt. ſ. de acqui. poſ. peregre.

q ꝗ Ciuitatis.] Romanæ, non alterius: vt. ſ. de fur. l. ob pecuniam. contrà.

r ꝗ Committi.] aliâs committi, & aliâs committat.

s Diui.] Furti. imò ſacrilegij. nam facit locus vt ſacrilegium fit: vt. ꝑ. de pœ. aut facta. §. locus. qui eſt contrà. Sol. ſecundum R. & Al. hîc ſubaudi furti actionem, ſcilicet etiam, non ſacrilegij ſcilicet tantum. & ſic vtraque via locũ habet. ſimile ſubauditũ eſt. ſ. de acquir. poſ. poſsideri. §. ſi rom. & de fur. l. ſi is. & de verb. oblig. cũ ſtipulatus. & l. in illa. & C. de abol. l. ij. & ſ. quo. leg. l. j. & de iudi. ſolemus. & de euic. l. ſi mancipium. §. fi. & C. te teſt. l. j. & ſ. de oper. no. nũ. de pupillo. §. ij. & ſ. de re. per. l. j. in fi. vel ſecundum Azo. & H. hîc dic nihil ſubaudiri: & ſic nõ erit hîc ſacrilegiũ. Idẽ & ſi ſacrum auferatur de nõ ſacro. nã locus &c. vt ibi. oportet ergo & ꝙ ſacrũ de ſacro loco auferatur ſecũdũ hoc. ad quod. ſ. de incẽ. ruina. naufra. l. & loco. Sed quando qd incipit eſſe ſacrũ: dic vt. C. de fur. l. ſi nõdũ. ſed ſecundũ cañ. eſt ſecus: vt. xvij. q. iiij. quiſquis. Itẽ facit. ſ. de vi & vi arma. l. j. §. illud. & §. ſiquis. & §. j. ſed arg. contra. C. de epiſco. & cleri. l. ſiqs in hoc. vel dic tertiò hîc res priuata de ſacro: ibi res ſacra de ſacro: & ſic locus facit ſacrilegiũ vel furtum. quod in idem recidit.

Sacrilegii] CASVS. Hîc dicit ꝙ proconſul. imponit pœnam ſacrilegij pro qualitate perſonæ quãque acriter, quandoq; leuiter. ꝗ Qui cum.] Qui nomine ciuitatis faciunt pecuniam publicam, & partem pecuniæ ſibi retinent, partem aſsignant ciuitati: non ſunt falſarij, ſed fures: & ideo peculatus crimine tenentur. Secundò dicit. qui ex metallis Cæſarianis aurum vel argentum ſurripuit: in exilium vel in metallum damnatur ſecundum qualitatem perſonæ. Tertiò dicit. qui auxilium præſtitit furanti pecuniam publicam: punitur in quadruplum vt manifeſtus fur, & infamis fit. Item qui ex metallo Cæſaris aurum accepit illicitè, & cõflauit: in quadruplum punitur. Fran. Accrſius.

t ꝗ Et ætatis.] videtur ergo extraordi. & ſic eſt contrà infrà eodẽ ſacrilegi capite. ſed & iſtæ ſunt capitales. vel dic vt ibi. Item quod dicit moderandam pœnam pro ætatæ & ſexu, facit ſuprà de adulte. l. ſi adulterium. §. fratres. & de termino moto. l. ij. de minoribus auxilium. item ad hoc ſuprà de incen. rui. nau. Pedius. §. j. & l. ne quid. §. j. Accur.

v ꝗ Exuſsiſſe.] id eſt combuſsiſſe.

x ꝗ Interdiu.] id eſt ex die.

y ꝗ Pœna metalli.] quæ minor eſt quàm beſtijs ſubijci, vt hîc colligitur. nam grauius pro nocturno puniẽdus eſt: vt ſuprà de effra. l. fi. Item not. modicum, vt pro modica re magna pœna. arg. contrà. ſ. de dolo. l. ſi oleum. in fi.

z ꝗ Honeſtiore.] ad hoc. ſ. de ter. mo. l. ij. & de arb. l. ij. §. ij. in fin. & C. de ſacroſan. eccl. l. placet. in fi. & ſ. ad le. Corne. de fica. l. iij. §. penul. & ꝑ. de pœ. l. capitalium. in fi. & ꝑ. de re milita. l. iij. §. is qui ad hoſtes. & ꝑ. proxi. §. ſiquis ex metallis.

a ꝗ Extrinſecus.] i. extra eam quam de publico faciunt in alia manu: vt ſibi habeant & faciant, publica forma tamẽ, vt ſubijcit: aliâs tenentur crimine falſi: vt. C. de falſa moneta. l. ij. & ſ. de Fal. l. lege Corne. & l. qui falſam. Accur.

b ꝗ Quod ad peculatus.] R. hîc habet. §. alij nõ, ſed. ꝑ. ſiquis &c.

✱ vide hîc Alc. lib. diſpũc. j. c. iij.

† Adde ꝙ non tãtùm, procõſul. i. Iudex laic⁹ ſed & ſecularis de ſacrilegio cognoſcit: vt c. cũ ſit generale. & ibi notaui in apoſt. ad Panor. nu. j. in ver. tam ſecularis quàm eccleſiaſticus. extrà de foro cõpe. & in l. ſiquis in hoc genus C. de epiſc. & cle.

lio vel metallo (prout dignitas personæ patitur) punitur[a]. Is autem qui furāti signū[b] prębuerit, perinde habetur ac si manifesti furti condemnatus esset[c], & famosus[d] efficitur. Qui autem aurum ex metallo[e] habuerit illicitè, & conflauerit: in quadruplum[f] condemnatur.

Venuleius. **LEX VII.**

PEculatus crimen ante quinquennium admissum[g] obijci non oportebit[h].

Idem. **LEX VIII.**

QVi tabulam æneam[i] leges formámue agrorū[k] aut qd aliud continentē[l] refixerit, vel quid inde immutauerit: lege Iulia peculatus tenetur. ¶ Eadem lege tenetur qui quid in tabulis publicis deleuerit vel induxerit[m].

Paulus. **LEX IX.**

SAcrilegi capite[n] puniuntur. Sunt autem sacrilegi qui publica sacra cōpilauerint[o]. At qui priuata sacra, vel ædiculas incustoditas tentauerint: amplius quā fures, minus quâm sacrilegi merentur, Quare quod sacrum[p], quodúe admissum, in sacrilegij[q] crimen cadat, diligenter consyderandum est[r]. ¶ Labeo li. xxxviij. posteriorū peculatum definit pecuniæ publicæ aut sacræ furtum non ab eo factum cuius periculo fuit: & ideo ædituum[s] in ijs quæ ei tradita sunt, peculatum nō admittere[t]. Eodem capite inferius scribit[v], non solùm pecuniam publicam sed etiam priuatam crimē peculatus facere[x]: vt si quis quod fisco debetur, simulans se fisci creditorem acceperit, quamuis priuatam pecuniam abstulerit. Is autē qui pecuniam[y] traijciendam[z] suscepit[a], vel quilibet[b] alius ad cuius periculum pecunia pertinet: peculatum non committit[c]. ¶ Senatus iussit lege peculatus teneri eos qui iniussu[d] eius q̄ ei rei præerit, tabularum publicarum inspiciendarum describendarumque potestatē fecerint[e]. ¶ Eum quoque qui pecuniam publicam in vsus aliquos[f] retinuerit, nec erogauerit: hac lege teneri Labeo[g] libro. xxxvj. posteriorum scripsit.

Labeo. **LEX X.**

CVm eo[h] autem qui cûm in prouinciam abiret[i], pecuniam[k] quæ penes se esset, ad ærarium professus[l], retinuerit: non esse residuæ pecuniæ actionem: quia eam priuatus[m] fisco debebat: & ideo inter debitores[n] eum fieri: eamque ab eo is qui hoc im-

---

a ¶ Punitur.] per hāc.l.vt.§.l.iij.in fi.&.§.ea.l.in §.primi casus.& facit.j.de pœnis l.si quis.in prin.
b ¶ Signum.] aliâs signum.ad quod.C.ad leg.fal.de pla.si quis.
c ¶ Condemnatus esset.] i.punitur in quadruplū eius quod ablatū est, & datur fisco proposita actione huius.l.vel actio.in factum. & pro hoc.j.l.pe.&.j. proxi.rū.nā & aliâs q opem præstat furi, furti tenetur: vt insti.de 10 ob.quæ ex delic.§.interdum furti.Sed ob. manifest' fur tenetur cōdictione fur.sed iste qui opē tulit, nō: vt.§. de condi.fur. proinde. ergo nō est idē.itē qui præbet opē furto manifesto: nō tenet furti manifesti, sed nō mani 20 festi: vt.§.de fur.is q opē.ad qd dic q perinde habet: nō tamē per oīa idē.sic.§. qua.rerū actio nō datur.l.j.§.in summa.sic & alis nihil interest: nō tamē per omnia nihil: vt.§ de inter.act.de ætate.§.nihil.& insti.de vsu 30 fru.§.nā extraneo.&.§.de cōpē.postquā.&.C.de procu.l.nihil.& de erro.aduoc.l.j.&.§.de pig.act.l. solutū.§.si quasi.&.§.de statuli.l.statuliberi à cęteris.in princ.& insti.q.mo.ius pa.po.so.§.nostra.&.C.de iure do.l.vbi 40 in me.&.§.de accusa.hos accusare.§.si seruus.&.j.de pœ.l.capitaliū.&.§.de acquir.pos.naturaliter.§.ratio.& de vsuca.nūquā.§.si seruus.& p empt.qui fundum.§.si.& de solu.si ita stipulatus.& arg.suprà de iure 50 iur.sed & si.§.fi.
d ¶ Famosus.] cōdēnatiōe facta: ad qd.§.ad le.Iul.de vi pri.l.j. Alij q de facto tantū nō facta condemnatione. Alij ipso iure cōdēnatione etiam non facta.sed hoc non est in furto: sed demū post sententiam[a]: vt suprà de ijs qui no.infa.l.furti.&.l.j.§.qui furti.

a Et ista est veritas: vt in.c.super eo.& ibi notaui in apo.ad Panor.in verb impedit.extrà de electio.& in.l.j.vbi etiam notaui in addi.ad Iaco.re.buf.in ver.ad honoribus & digni tate.num.j.C.de infa.lib.x.

e ¶ Ex metallo.] Cæsaris: vt suprà proxi.§.
f ¶ In quadruplum.] proposita actione huius.l.vel actione in factum.arg.suprà de Fal.l.qui nomine.verum hîc datur fisco.quod 60 dic vt infrà.l.pe.
g PEculatus.] Admissum id est commissum.
h ¶ Non oportebit.] sic in adulterio: vt.§.de adul.l. quinquennium regulariter contrà: vt.C.de fal.querelam.
i QVi tabulam æneam.] aliâs æneam, aliâs æream.& dic publicam: vt.j.l.hac lege.Accur.
k ¶ Agrorum.] pro eodē ponit: vt cāpus fori sunt torneaturæ tot.
l ¶ Continentem.] vt mensuræ viarum: vt circa curiam.
m ¶ Induxerit.] id est ducendo pennam subtus.
SAcrilegi.] CASVS. Primò dicit qualiter puniātur sacri- 70 legi.Secūdò dicit qui sint sacrilegi.Tertiò punit eos qui intrauerūt res sacerdotū vel ędes eorū per vim aliquid accipiēdo: & puniuntur minus quā sacrilegi: & plusquā fures.iudex ergo inquirere debet quod sit sacrum verum vel quasi, & quod crimen cadat in crimen sacrilegij, ¶ Labeo] Labeo definit peculatum. Secundò dicit q in casu qui surripit pecuniam priuatam, cōmittit peculatū. & ponitur exemplū in litera. Tertiò dicit: qui pecuniā publicā traijciendā suscepit, vel similis persona ad quam spectat periculū, non cōmittit peculatū. Quartò dicit qui fecit potestate tabularū publicarū inspiciendarū & describendarū siue parabola eius qui præ- 80 erat his factis, cōmittit peculatū. Quintò dicit. qui pecuniā publicā habebat ad expendēdū in certos vsus, & eam retinuit, nec expēdit vbi debebat, crimine peculat' tenet. Vltimò dicit, debitor fisci dedit mihi pecuniam vt eā soluerē ęrario siue fisco. & ego corā pcura. cōfessus sum eā habere. recessi aliqua de causa in prouinciam, & nō solui. Dicitur q nō teneor de residuis: sed fisci debitor sum, & coget me procurator Cæsaris ad soluendum pignora, exigēdo, & me detinendo, & multam indicendo. & si per annum stem q non soluā: de residuis teneor. Et.h.d.hic.§.& lex. Fran. Accur.
n ¶ Capite.] imò extra ordi.vt.§.eo.l.lege.§.mandatis.&.l. sacrilegij.Sol.& illæ sunt capitales.secundū Azo.vel dic triplex sacrilegiū. Primū verū: de quo subijcit, sunt autē &c.& sic sacrū de sacro. Secundum quasi sacrilegium: de quo subijcit: at qui &c.& tūc extra ordi.vt ibi.
o ¶ Cōpilauerint.] aliâs compilauerint. sic.§.loca.l. dominus. 10 sed in libro B.conflauerint.sic.C.de sacrosan.eccle.aut. præterea.& quod dicit publica sacra, vt cōsecrata per pōtifices.vt instit. de re.di.§.nullius.priuata sacra in quibus cōmittitur quasi sacrilegium, appellat con- 20 secrata per principē: vt.§.de re.di.l.sacra. vl appellat sepulchra quæ quis facit priuatim inferēdo mortuū: vt insti.de re.di.§.religiosum.vbi quasi sacrilegium cōmittitur si contingant: vt.C.de sepul.vio.l.j.vel priua 30 ta sacra appellat res sacerdotū quas pro se vel ecclesia habent.argu.C.de epis.& cle.l.ij.Item quod subijcit ędiculas: diminutiuū est: vt & aliâs sacculi & heduli: vt isti.de re.di.§.in pecudū.& dic esse domunculas nō sa 40 cras, sed sacerdotibus relictas, & propter vilitatem incustoditas.vel dic domunculam, quæ est iuxta ecclesiā ī qua sacerdos moratur: quas vocamus canonicas.vel illa in qua sacra vasa reponuntur.& dic tunc 50 incustoditas: qa tunc ibi non erat custos: & sic ponitur in pro nō. vel etiā in pro valde: vt.§.de lib.& posthu.l.gallus.§.ille.Est & tertium quasi sacrilegiū de quo tractatur.C.eo.l.j.ij.iij.&.iiij.
p ¶ Sacrum.] aliâs factum.& tunc verum vel quasi.
q ¶ Sacrilegii.] scilicet veri vel quasi.
r ¶ Consyderādum est.] vt sic capitis vel extraordi.pœna imponatur.vel dic vt sic maior vel mediocris pœna imponatur.
60 s ¶ Aedituum.] id est qui ædes tuetur.sic insti.de tute.§.j.
t ¶ Non admittere.] vt.j.§.proxi.in fi.
v ¶ Inferius scribit.] idem Labeo de quo.§.proxi.§.dixi.
x ¶ Facere.] scilicet quandoque: vt si quis &c.& ideo malè staret hîc.§.quia sic contradiceret.§.l.lege.§.fin.& quod ibi dixi.Item contrà.j.eo peculatus.So.vt ibi.
y ¶ Qui pecuniam.] publicam.
z ¶ Traiiciendam.] id est quæ traijci debebat.
a ¶ Suscepit.] scilicet in suos vsus.
b ¶ Quilibet.] custos pecuniæ publicæ.
70 c ¶ Non committit.] vt &.§.§.Labeo.sed lege de residuis tenetur: vt.§.eo.l.ij.&.iij.§.lege.&.§.sed & qui.
d ¶ Qui iniussu.] id est sine iussu.
e ¶ Fecerint.] scilicet alicui.
f ¶ Aliquos.] subau.destinatam.& sic ad præcedētia respicit.& qd subijcit, hac lege.s.de residuis: vt diximus.§.§.is autem &c.
g ¶ Labeo.] construe.Labeo ait non esse actionem residuæ pecuniæ cum eo &c.Accursius.
h CVm eo.] aliâs.§.cum eo.& aliâs lex, Labeo.
i ¶ Abiret.] propter aliquod suum negotium.si autem nun- 80 cius publicus esset, acquisita esset fisco tradente hoc gerente: vt.§.de do.l.qui mihi donatū, nec ob.§.de acqui.re.do.res.quia ibi neuter gessit vt mihi quæreretur, Accur.
k ¶ Pecuniam.] scilicet datam ab alio vt ad ęrarium deferret.
l ¶ Professus.] se habere apud ærarium confessus fuit priuatus: & ideo non adhuc publica erat.
m ¶ Priuatus.] qui soluit isti.
n ¶ Debitores.] fisci.

a ¶ Retinendo.] ad hoc. C. qui bo. ce. pos. l. j. & ff. quæ in frau. cre. l. fin. in fine.
b ¶ Multam.] hæc enim sunt remedia cogendi: vt ff. de ven. inspi. l. j. §. quid ergo.
c ¶ Sed eam.] scilicet pecuniam.
d ¶ Residuam.] i. vt residuam, si tanto tempore differat, haberi.

perio vtitur, exiget: id est pignus capiendo, corpus retinendo [a], multam [b] dicendo. Sed eam [c] quoque lex Iulia residuorum post annum resi duam [d] esse iussit.

Martianus. LEX XI.

Hac lege tenetur qui in tabulis publicis minorem pecuniam quàm quid vænierit [e] aut locatum fuerit scripserit, aliud ve quid simile commiserit. ¶ Diuus Verus & Antoninus quendam clarissimum iuuenem, cùm inuentus esset arculam [f] in templum deponere, ibique hominem includere, qui post clausum templum de arca exiret, & de templo multa subtraheret, & se in arculam iterum referret: conuictum [g] in insulam deportauerunt.

Vlpianus ad edict. LEX XII.

Qui perforauerit [h] muros, vel inde aliquid abstulerit [i]: peculatus actione [k] tenetur.

Marcellus. LEX XIII.

Peculatus nequaquàm committitur si exigam ab eo pecuniam qui & mihi & fisco debet [l], non enim pecunia fisci intercipitur quæ debitori eius aufertur: scilicet quia manet debitor fisci nihilominus.

Modestinus. LEX XIIII.

Is qui prædam ab hostibus captam [m] surripuit: lege peculatus tenetur [n], & in quadruplum damnatur.

Hac lege.] CASVS. Quidam gubernator rerum publicarum cum venderet fundum rei publicæ vel locaret certo pretio: scripsit in libro rōnum suarum vbi scribebat omnia quæ faciebat in his factis, minori pretio vendidisse vel locasse quàm esset verum. Dicitur quod tenetur hac. l. scilicet peculatus, vel dic de residuis. Secundò ponit quandam fabulam, & est leuis. Fran.
e ¶ Vænierit.] i. cùm venditur aliquid à fisco vel locatur. & dic l. hac. s. peculatus: vt ff. l. qui tabulam. alij de residuis: vt ff. l. iiij. §. Iul. & erat venditor & locator nomine publico: & redigebat in scriptis. si autem alius notarius, tenetur crimine falsi: vt ff. de fal. l. j. §. qui in rationibus. sed certe & iste per eandem legem.
f ¶ Arculam.] i. paruam arcam.
g ¶ Conuictum.] iuuenem prædictum.
Qui perforauerit.] CASVS. Qui frangit muros ecclesiæ, vel de ecclesia aliquam rem sacram aufert, peculatum committit. Fran.
h ¶ Qui perforauerit muros.] publicos puta massariæ ciuitatis Romææ: vel dic muros ecclesiæ alicuius.
i ¶ Abstulerit.] pecuniam publicam, vel sacram, vel religiosam vel lapides.
k ¶ Actione.] sic econtra in aut. de sanc. epis. §. si quis autem pro pecuniaria.
Peculatus.] CASVS. Debebas mihi x. item fisco debebas aliquam pecuniam. exegi à te x. quæ mihi debebas. non committo peculatum quasi pecuniam fisci accipiam, cùm adhuc sis debitor fisci. Franciscus.
l ¶ Et fisco debet.] aliam quantitatem fisco, & aliam mihi debet. & dic exigo meo nomine tantùm, aliàs contra. ff. eo. l. sacrilegi. §. eo. & C. de exa. tri. l. quoties. quæ sunt contrà. vel hic ignorabat fisci debitorem: ibi sciebat. Itē hic erat cōmunis debitor: sed supra fisci tantum. hoc tamen casu fiscus aduocat à me: vt ff. de iure fis. deferre. §. fi.
Is qui prædam.] CASVS. Prædam captam ab hostibus virtute militum fisci, & sic erat publica effecta, surripui. Dicitur quod crimine peculatus teneor, & in quadruplum punior. Franciscus Acc.
m ¶ Captam.] virtute militum nostrorum, & sic fisci facta: vt ff. de ca. l. si captiuus. §. j.
n ¶ Tenetur.] & sic accusatus deportatur: vt ff. l. iij. Item ciuiliter actione in factum, vel condi. ex hac. l. in quadruplum fisco ad quod. ff. e. sacrilegij pœnā. §. fi. Vel dic quod solā quadrupli pœnā patitur, quocunque modo contra eum agatur. ad quod. ff. de Fal. l. pe. §. j. & erit totum quadruplum pœna, & extra id rei persecutio. Vel dic quod solùm triplum erit pœna. ar. ff. de pœ. l. interpretatione.

Accusatio quandoque contra hæredes inchoari debet.

Publica.] CASVS. Accusatio criminis peculatus, item de residuis, item repetundarum, licet sint publica crimina, competunt tamen aduersus hæredes delinquentium, cùm in qualibet earum quæstio ablatæ pecuniæ moueatur. Fran.
o ¶ Hæredem.] est hic speciale vt inchoētur cōtra hæredes. ad quod ff. de acc. l. ex iudiciorū. & ff. ad turpi. in senatus. §. si propter. & ff. ad. l. Iul. repetundarū. l. ij.
p ¶ Principalis.] est & alia ratio: quia turpia lucra & c. vt ff. de calū. l. in hæredem. & ff. de iure fisci. l. Lucius.

Papinianus. LEX XV.

Publica iudicia peculatus & de residuis & repetundarum similiter aduersus hæredem [o] exercentur: nec immeritò: cùm in his quæstio principalis [p] ablatæ pecuniæ moueatur.

TITVLVS XIIII.

Ad legem Iuliam de ambitu †.

Modestinus. LEX VNICA.

Hæc lex in Vrbe [q] hodie cessat: quia ad curam principis magistratuum creatio pertinet, non ad populi fauorem [r]. Quòd si in municipio [s] contra hanc legem [t] magistratum aut sacerdotium [v] quis petierit: per senatusconsultum [x] in centum aureos cum infamia [y] punitur. qua lege damnatus si alium conuicerit [z], in integrum restituitur: non tamen pecuniam recipit [a]. ¶ Item is qui nouum vectigal instituerit [b], ex senatusconsulto hac pœna plectetur. Et si quis reus [c] vel accusator domum iudicis ingrediatur [d]: per legem Iuliam iudiciariam [e] in legem ambitus committit, id est aureos centū fisco inferre iubetur.

¶ AD LEGEM IVLIAM DE AMBITV.

Hæc lex.] CASVS. Hæc lex in vrbe non habet locū, ibi princeps det magistratus. si autem in alia ciuitate per pecuniā quis petierit magistratū aut sacerdotiū: (& hoc expōe vt ī gl.) punit cētū aureis, & infamis fit. Et si dānatus hac lege accuset aliū de simili delicto, & eū conuincat, restituitur in pristinū statum: pecuniā tamē nō recuperat. Itē qui instituit nouū vectigal: hac pœna tenet. Item si accusator vel accusatus intrat domū iudicis rogādo eū vt iudex faueat ei posteà: in centū aureis punitur. Fran. Accursius.

†al ad legē Iuliam ambitus.

q ¶ In vrbe.] Romana, per excellētiā: vt ī sti. de iu. nat. §. sed ius quidē ciuile. Accur.
r ¶ Fauorem.] est enī qdā fauor vel honor habere electionē magistratus.
s ¶ In municipio.] largè etiam pro ciuitate vbi princeps nō eligebat sed populus: vt in aut de fe. ciui. § iterī.
t ¶ Contra hanc legem.] s. per pecuniā: vt C. eo. l. fin. & hoc si clā: secus si palā: vt ff. de po. l. j. §. j. & l. si qs & ob. ff. de dec. l. eos. & ff. de do. l. hoc iure. in prin. & de offi. præf. l. Barbari⁹. q̄ sunt cōtra argu. ad hoc. ff. de admi. tut. l. nō existimo. Itē qui episcopatū desyderat & c. nō vt psit, sed vt profit. Sed quid si ps es tīn? videtur idē si clā: vt. C. ad leg. Iul. repetū. l. fi. in prin. ibi, ambitu vel pretio. Item quid si alius eo ignorante pecuniā dedit: fortè non incidit iste in legem: licet decretistæ dicant secus.
v ¶ Sacerdotiū.] dic esse dignitatē secularē: vt & C. de natu. lib. l. j. multò magis esset idē ī ecclesiastica: vt. C. de epi. & cle. l. si quēquā.
x ¶ Per senatusconsultum.] s. factū ad interpretandū hāc legem.
y ¶ Cum infamia.] & sic nō admittitur ad postulādum: vt ff. de postulan. l. j. §. ait prætor.
z ¶ Conuicerit.] aliàs cōuicerit, aliàs cōuenerit. & dic alio crimine secūdū quosdā: imò dic simili crimine: & est mirū. sic. ff. de re mili. l. nō oēs. §. fi. & C. ad legē Iul. maie. q̄s. in fi. & ff. de custo. reorū. l. in eos. & C. de pe. iudi. qui malè iudi. aut. nouo iure. & C. de fal. mo. l. j. §. accusatoribus. sed contrà. ff. de mi. l. auxiliū. in prin. sed ibi vt alium accuset: hīc vt se excuset restituitur.
a ¶ Recipit.] imò adhuc in quadruplum dans & accipiens fisco damnat: vt. C. ad le. Iul. repe. l. fi. §. fi. & facit. ff. de tute. l. eos. itē facit. ff. ad le. Iul. de vi priua. l. j. in prin. sed in quo restituitur si pecuniā nō accepit? Rū. in fama. sic. C. ad Tertul. l. si quis.
b ¶ Instituerit.] etiā si id non exerceat. nam si exercet, lege Iulia de vi fieret reus: vt ff. ad le. Iul. de vi publi. l fi. item facit. C. no. vec. insti. non pos. per totum.
c ¶ Et si quis reus.] id est accusatus. & sic de criminali causa tīn.
d ¶ Ingrediatur.] s. studio, vt iudex faueat ei posteà. sic. C. de offi. ciui. iudicum. l. j.
e ¶ Iudiciariam.] Item quarto casu cū quis suspicit iterum dignitatem vel officium in quo semel fuit: & ei imponitur pœna deportationis: vt. C. eo. l. j. & dic vtibi. Et dic quod hæc lex iudiciaria fuit facta sub per le. Iul. de ambitu. Accursius.

¶ AD LEGEM FLAVIAM DE PLAGIARIIS.

SI liberum.] CASVS. Qui sciens liberum bominem vendit, item qui sciens emit punitur pœna legis Flauiæ: & est pœna capitis. sed qui seruum suum absentem vendidit non punitur. Item si tibi mando vt seruum meũ fugitiuũ psequaris & vendas: nõ punior hac lege. Idẽ si tibi mandaui vt seruũ meũ fugitiuũ deprehẽdas, & eũ deprehẽsum habeas emptum pro decem. nam non punior. si autem seruum meum in fuga constitutum vẽdo: punior hac lege. & hoc dicit hæc lex & seq.

† Flauiã appellat hanc l. Põponius Ietus in libello de Romanorũ legibus. Sypõtinus autẽ quo loco quid sit plagiũ explicat, fanniã vocat. tu nũc dispice.

a ¶ Sciens.] sec° si seruum credens: vt. j. l. legis.

b ¶ Capitale.] hoc dic vt. C. eo. l. fi. & . j. codẽ. l. fina.

c ¶ De plagio.] à plaga dicitur. i. dolore. infligit enim & c. vt. C. e. l. fi. aliâs plaga. i. vulnus: vt. ꝫ. ad le. Aquil. si ex plagis. & facit. C. e. liberũ. & . C. vbi de cri. agi opor. l. sciens. Accursius.

d ¶ Quo.] i. hoc crimine legis Flauiæ de plagiarijs.

e ¶ Vendiderit.] Sed an idem si quis sciens vendat vel emat seruum alienũ, vel aliâs contrectet? Rñ. sic si animum celandi dominus habuit: vt. j. eo. l. pe. § lege. & nihilominus furti & ser. cor. vt. C. e. l. j. aliâs si non habuit animũ celandi non nisi ser. cor. vt. j. l. pe. §. plane. vbi autem exportatur liber vel seruus: indubitanter habet locum hæc. l. vt C. eo. l. quoniam.

f SCiendum.] Senatusconsul. facit. C. eo. l. in fuga. & dic vt ibi. & facit. ꝫ. de cõtrahen. emp. quod sępe. §. ij. Accursius.

g ¶ Seruorum.] i. seruos in fuga constitutos.

LEgis Flauiæ.] CASVS. Si sumpsi siue celaui seruum alienum credens meum, vel credens domini sui voluntate facere: non teneor. l. Flauia cũ lex Flauia puniat tm̃ dolum. Secũdò dicit. cũ venderes liberum hominem hoc sciens vel aliter: in. l. Flauiã incidisti: licet decedat is hõ cuius occasione incidisti in. l. Flauiam: adhuc tamen teneris pœna. l. Flauiæ. Franciscus Accursius.

TITVLVS XV.

Ad legem Flauiam † de plagiariis.

Vlpianus, LEX I.

SI liberum hominẽ emptor sciens[a] emerit: capitale[b] crimen aduersus eũ ex lege Flauia de plagio[c] nascit̃ quo[d] venditor quoque fit obnoxius, si sciens liberum esse vendiderit[e].

Idem. LEX II.

SCiendum est legem Flauiam ad eos non pertinere qui cùm absentes seruos haberent, eos vendiderint. aliud enim est abesse: aliud in fuga esse. Item non pertinere ad eum qui mandauerit seruum fugitiuum persequendum & distrahendum. nec enim fugam vendidit. ¶ Hoc amplius dicendum est, si quis mandauit Titio seruum fugitiuum deprehendendum, vt si eum apprehendisset, eum emptum haberet: cessare senatusconsultum[f]. Hoc autem senatusconsulto domini quoque cõtinentur qui fugam seruorum[g] suorum vendiderunt.

Martianus. LEX III.

LEgis Flauiæ[h] crimine suppressi mancipij bona fide possessor non tenetur, id est qui ignorabat seruum alienum, & qui voluntate domini id putabat eum agere. & ita de bonæ fidei possesso re ipsa lex[i] scripta est. nam adijcitur[k]: Si sciens dolo malo hoc fecerit. & sæpissimè à principibus Vero & Anto. constitutum est vt bonæ fidei possessores hac lege non teneãtur. ¶ Illud non est omittẽdum, quòd exemplo legis Aquiliæ[l] si is propter quẽ quis in Flauiam commisit, decesserit: adhuc accusatio & pœna legis Flauiæ superest: vt diui Verus & Anto. rescripserunt.

sic si in eo plagium cõmisisti: vt hîc: vel corrupisti: vt. ꝫ. de ser. cor. l. doli. §. fin. Accursius.

LEge.] CASVS Qui sciens liberum hominem donat alicui, vel in dotem dat: item qui accipit ex aliqua de prædictis causis sciens liberum punitur vt venditor vel emptor. idẽ in eo qui ex causa permutationis dat. Franciscus Accur.

*Vlpianus aliâs caius ad edic. LEX IIII.

*al. Caius ad edic.

LEge Flauia tenetur qui sciens hominem liberum donauerit vel in dotem dederit. Item qui ex earum qua[m] causa sciens liberum esse acceperit: in eadem causa esse debet qua venditor & emptor habentur. Idem est etiam si pro eo[n] res permutata fuerit.

m ¶ Qua.] i. aliqua. & fa. ꝫ. l. proxi. in prin. & quod ibi no.

n ¶ Pro eo.] scilicet libero homine.

EVm qui.] CASVS Seruum alienum fugitiuum celaui: & cũ à me petit̃, dico eum esse seruum meum. teneor pœna. l. fla. Fran.

Modestinus. LEX V.

EVm qui fugitiuum alienum susceperit & celasse doceatur ex eo quòd proprietatis quæstionem referret, crimen[o], si probetur, euitare minimè[p] posse.

o ¶ Crimen.] l. Flauiæ.

p ¶ Minime.] quia negat agentis: non tamẽ suũ asserit, aliâs secus vt. C. eo. præses. Vel dic ꝙ etiam suum asserit: sed calũniosè commisit velandi causa: vt ea. l. probat̃. l. ij. & facit. C. e. l eum q & . ꝫ. de fur. fullo. §. qui ancillam. Accur.

Callistratus. LEX VI.

NOn statim plagiarium esse qui furti crimine ob seruos alienos interceptos tenetur, diuus Hadrianus in hæc verba rescripsit Seruos alienos qui solicitauerit aut interceperit: crimine plagij quod illi intenditur, teneatur, néc ne, facti quæstio est: & ideo[q] non me consuli de ea re oportet: sed quod verissimum in re præsenti cognoscitur, sequi iudicem oportet. Planè scire debet posse aliquẽ furti[r] crimine ob seruos alienos interceptos teneri, nec idcirco tamen statim plagiarium esse existimari. ¶ Idem princeps de eadem re in hæc verba rescripsit: Apud quem vnus aut alter fuerit fugitiuus inuentus qui operas suas locauerit vt pasceretur[s]: vtique si idem anteà apud alios opus fecerit, hunc suppressorem non iure quis dixerit. ¶ Lege Flauia cauetur vt liber[t] qui hominem ingenuum vel libertinum inuitum celauerit, & vinctum habuerit, emerit sciens dolo malo: quive in earum qua re[v] socius erit: quíque seruo alieno seruæve persuaserit vt à domino dominave fugiat: vel eum eamve inuito vel insciente domino dominave celauerit, vinctum habuerit, emerit sciens dolo malo: quive in ea re socius erit: eius[x] pœna teneatur.

NOn statim.] CASVS. Nõ eo ipso ꝙ seruum meũ surripio, teneor pœna plagij: sed qñq; furti act. tm̃: qñq; etiã crimine plagij: & hoc videat iudex corã quo agitur. ¶ Lege Flauia.] Qui hominem ingenuum vel libertum inuitũ celat: vel vinctũ habet: vel emerit sciẽs liberum. l. Flauia tenetur. Item qui socius fuit huius facti. Itẽ q seruo alieno vel seruæ aliuę persuasit vt à dño discedat vel domina: vel qui eum celauit inuito dño vel nesciẽte: vel vinctum habuerit: vel emerit sciens dolo malo: vel qui fuit socius in hoc pacto: pœna legis Flauiæ tenetur. & erat olim pœna pecuniaria: hodie pro modo delicti coërcẽtur: & plerunq; in metallum dãnantur: subaudi si est nobilis. si alterius conditionis est homo dic vt in gl. dñi mei. Acc. hîc posita. & hoc dicit hic. §. cũ. l. seq. F. Acc.

q ¶ Et ideo.] bona ratio: vt & . ꝫ. de iudi. eum. §. j.

r ¶ Furti.] vt si opem ad furtum præstitit: vel quia etiã corrupit vt fugeret: nec surripuit vt exportatione dñm celaret vt dixi. ꝫ. l. j. & facit. ꝫ. de fur. fullo. §. qui ancillã. Ac.

h ¶ Legis Flauiæ.] expositio superioris. ad quod. j. de ver. sig. bonę fi. & . ꝫ. de cõtrahen. emp. qui à quolibet. & adde qđ no. C. eo. l. plagij criminis. Item facit. eo. tit. l comparentem.

i ¶ Lex Flauia.] Accursius.

k ¶ Adiicitur.] in. l. flauia. Accursius.

l ¶ Legis Aquil.] si seruũ meũ vulnerasti, & sic nata est mihi Aquilia: nõ liberaris licet posteà decesserit: vt. ꝫ. de act. & oblig. q̃cũque.

s ¶ Pasceretur.] aliâs pasceretur, aliâs pacisceretur. ad quod est. C. de ser. fugi. l. quicunque. §. ꝙ si.

t ¶ Vt liber.] aliâs vt liberi: & tunc transit de singulari ad pluralẽ, ad quod. C. de in ius vo. l. fi.

v ¶ Earum qua re.] id aliqua. Accursius.

x ¶ Eius pœna.] s. legis Flauiæ, & etiam. l. Iuli. de vi: vt. C. e. l. j. & interdictũ de lib. ho. ex. vt. ꝫ. de lib. ho. exhi. l. iij. & facit. C. eo. l. ij.

Hermogenianus †. LEX VII.

POena pecuniaria statuta[a] lege Flauia, in vsu esse desijt. nã in hoc crimine detecti[b] ꝓ delicti modo coercentur: & plerũq; in metallum[c] damnantur.

† Venuleius.

TITVLVS XVI.

Ad senatuscõsultum Turpilianum, & de abolitionibus criminum.

Primò dicit accusatores tripliciter delinquere. Secundò illa tria delicta enumerat. Tertiò illa prosequitur per ordinem. secunda ibi, Calumniari. tertia ibi Calumniatoribus. & ibi usque ad uer. præuaricatorem. ponit de calumniatore & præuaricatore. abinde usque ad. §. si quis autem. ponit de tergiuersatore usque ad finem legis. & ista pars quæ incipit, Calumniatoribus, diuiditur in tres partes. Primò dicit calumniatorem puniri. Secundò ponit modum procedẽdi. Tertiò modum & effectum pronunciandi. secunda ibi, Sed non utique. tertia ibi, Nam si quidẽ in. §. quæri poßit. Bar.

Marcellus. LEX I.

ACcusatorum temeritas tribus modis detegitur, & tribus pœnis subijcitur. Aut enim calumniantur: aut præuaricantur: aut tergiuersantur. Calumniari est falsa crimina intendere[d]. præuaricari verò est vera crimina abscondere[e]. tergiuersari in vniuersum ab accusatione[f] desistere. Calumniatoribus pœna[g] lege Rhemia irrogatur[h]. Sed non vtique qui non probat[i] quod intendit: protinus calumniari videtur. nam eius rei inquisitio[k] arbitrio cognoscentis committitur: qui reo absoluto, de accusatoris incipit[l] consilio quærere, qua mẽte ductus ad accusationem processit. & si quidem eius iustum errorem[m] repererit: absoluit eum. si verò in euidenti calumnia eũ deprehenderit: legitimam pœnã[n] ei irrogat. quorũ alterutrũ ipsius verbis ꝓnunciatiõis manifestatur. Nã si qdẽ ita ꝓnũciauerit. Nõ ꝓbasti. pepercit[o] ei. si aũt ꝓnũciauerit, Calũniatus es condẽnauit[p] eũ. & quãuis nihil de pœna subiecerit, tamẽ legis potestas aduersus eũ exercebitur. nam, vt Papinianus respõdit facti quidem quæstio[q] in arbitrio iudicantis est: pœnæ verò persecu-

a Poena.] Statuta. vt. C. eo. l. in fuga. & dic vt ibi. Accursius.
b Detecti.] i. conuicti. Accur.
c In metallum.] quãdo nobilis est. si aũt ignobilis, gladio: seruus vel libertus bestijs subijcitur: vt. C. eo. l. fi. & sic no. ex hac. l. & C. eo. l. quoniam ꝙ ordinaria pœna imponitur in quolibet plagio. Sed quidam dixerunt esse ordi. tantum qñ cõmittitur in filio: vt. C. eod. l. fi. Ite no. ꝙ publica est 10 accusatio vt. C. e. l. fi. sed P. cõtrà: vt ibi not.

AD SENATVS consultũ Turpillianũ, & de abolitiõibus criminũ.

Accusatorum.] CASVS. Accusatorum temeritas detegitur vno de tribus modis: & trib⁹ pœnis subijcitur. nã aut quis calumniatur: aut præuaricatur: aut tergiuersatur. & quid sit vnunquodq;: decla- 30 rat ĩ litera. Posteà dicit quòd non eoipso ꝙ quis non probat quod intendit, calumniari videtur: sed de hoc iudex inquiret. nam reo absoluto iudex ĩcipiet cognoscere de cõsciẽtia accu. qualis fuit cũ venit ad accusationẽ: vt si bonam conscientiam habuit, non puniatur. si verò iudex 40 in euidẽti videat accusatoris calumniã: legitimã pœnã imponet. & qualis sit, dic vt in glo. Sed si iudex ꝓnunciat, calumniatus es satis est. nam cõdẽnatus de calumnia dicitur, vt pœna legalis id est à lege ei imponaur cũ quęstio facti sit in arbitrio iudicis. im 50 positio aũt pœnæ est in legis volũtate sed qd si iudex dicat interloquẽdo, temerè Titi⁹ accusauit? nõ videt̃ Titi⁹ de calũ. dãnat⁹: imò veniã videt̃ cõcedere. Prȩuaricatorẽ.] Quis sit ꝑuaricator. s̃. dixim⁹ nã ꝑuaricator est qui colludit cũ reo &c. & dic vt ĩ litera subijcitur. Secundò dicit. qui destitit ab accusa. non petita aboli. i. licentia: punitur scilicet pœna Turpiliani. Tertiò dicit ꝙ abolitio priuati põt à ꝓside peti. Itẽ pro tribunali & non de plano debet ei cõcedi. Itẽ non põt præses delegare hanc cognitionem. Quartò dicit, de pluribus delictis te accuso. si ab omnibus volo desistere, de omnibus abo. petere debeo: aliàs punior. Quintò dicit. accusaui adulterum post quinquẽ 60 niũ, vel adulterã post sex menses: & sic nõ tenet mea accusatio: nũc desisto absq; abolitione. dicitur ꝙ punior. Sed secus in casu dixit Papi. mulier cũ non possit accusare de falso nisi suam suorumq; iniuriam prosequeretur, si tamen accuset, & desistat sine aboli. non punitur. & hoc dixit Papi. Sed quid refert impediatur quis accusare ꝓpter temporis præscript. vel propter vitium sui status an propter sexum? imò mulier magis debet puniri quàm alij: cùm mulier possit accusare si prosequeretur suam vel suorum iniuriam. sed alij non cũ sit præscriptùm: vel propter suæ personæ vitium. Papi. autem in alijs personis quæ impediuntur accusare aliqua causa excepta fœmina, 70 si accusent & desistãt: dicit idem quod dictum est in eo cuius accusatio non valet: vt quia est præscriptum: vel propter vitium personæ, scilicet vt puniatur desistens. & dat exempla. Primum in eo qui accusauit eodem tem pore marẽ & fœminã: quia licet non teneat accusatio, cũ marem & fœminã eodem tẽpore accusare non possit, tamen si desistat sine aboli. punitur. Secũdũ: si non tenet accusatio propter coniunctionem personarum, vt quia libertus patronum accuset, & desistit sine abolitiõe: non punitur. Dicamus ergo ad omnes q̃stiones, qui accusant & desistunt sine aboli. puniantur, excepta fœmina, & minore. xxv. an. Suspecti.] Accusatio suspecti tutoris 80 pro tribunali & non de plano est cognoscenda. & solus præses prouinciæ de ea cognoscit: & qui destitit ab ea. incidit in Turpil.

Item si dicat.] Pone casum vt in gl. domini mei Acc quæ incipit, dic ꝙ &c. Incidit.] Qui destitit ab accusatione, alium submittendo vel instigando: vel qui instruit alium ad accusationem: vel mandat alicui & instruit eum ad accusa. capitalem, dando proba. & simili modo: incidit in hoc senatusconsultum, nisi suppositus probet crimen. Item non est vis per se quis mandet accusa. alij: an per alium. Item qui fuit nuncius ad istam accusa. ex sententia senatuscõ. punit̃. Itẽ qui suscepit hoc officium accusandi: punitur hoc eodem senatusconsulto. Reus condemnatus.] Accusaui Titium de quodam delicto, & succubuit: tantem appellauit: ego destiti in causa appellationis. dicitur ꝙ punior pœna Turpiliani, cũ pronunciatũ sit extinctum per appel. Franciscus Acc.

d Crimina intendere.] s. sciẽter. ad qd 10 s̃. de infa. l. athletas §. calumniator. Accursius.
e Abscondere] facit. j. de verb. sig. l. ꝑuaricatores. & d. l. athletas. §. ꝑuaricator &. s̃. de præuari. l. j. & qualiter punitur præuaricator, dic vt. s̃. de 20 prȩuari. l. ij. & l. accusator. & l. ab Imperatore. Accursius.
f Ab accusatiõe.] dic publici non priuati: vt. j. eo. si quis repetere. §. j. & incidit in Turpilianum: vt. C. ad Turpil. l. j. & est pœna eius vt dixi. s̃. de ꝑ 30 uarica. l. iij. §. fi. Acc.
g Calumniatoribus pœna.] pro publico iudicio similitudo supplicij. s. extraordinaria pro motu iudicis: vt. C. de accu. l. fi. & de calũ. l. fi. & j. e. & in priuatis. &. s̃. de præuari. l. ab Impera 40 tore. & de fur. l. fi.
h Irrogatur.] est ergo publica accusatio, cùm ex publico crimine veniat: vt. s̃. de præua. l. prȩuericationis. §. fi. & j. rñ. nã pro priuato nõ habet locum hoc sena. cõ. vt. j. e o. si quis rapere. §. j. & hoc debet fieri seruato ordine iuris. s. accusatiõe 50 facta, & productis probationibus ab eo qui calumniatorem dicit.
i Non probat.] i. pronunciatur non probasse. sic enim videtur ei iudex remisisse pœnam calum. vt apparet ex sequentibus. & sic intellige. C. de calum. l. qui non probasse. secundum H. vel secundũ Io. loquitur in illis casibus in quibus est speciale: vni marito, matre, & similibus. quod plenè no. s̃. de infa. athletas. §. pe. alioquin videtur cõtra Io. qui dixit, eoipso quòd non &c. vt. C. de aduo diuer. iu. l. j. ac si dicat, non est vera illa regula semper: imò fallit in prædictis casibus & sic perdit officium suum. vt. j. de reg. iur. l. j.
k Inquisitio.] an sit calũniator, vel nõ. Accursius.
60 l Incipit.] incontinenti, non ex interuallo: vt. C. de calũ. l. j. contra: vel absoluto reo. s. destinatione, arg. j. de verb. sig. l. fugitiuus. & dixi in. d. l. athletas. §. pe. Accur.
m Errorem.] accusantis sine metu calum. i. suspicione: non ergo de præsumpta, sed de euidenti: vt. s̃. de adul. l. is cuius. §. fi. & ibi no. & facit. s̃. de iniur. item. §. adijcitur. &. s̃. de fal. l. antepenul.
n Pœnam.] quæ sit, modò no. Accursius.
o Pepercit.] deliquerat ergo Io. & sic intellexit. C. de calum. l. qui non probasse.
p Condemnauit.] quoniam de eius calum. pronunciatum est. ad 70 quod. s̃. de pub. iudi. l. fi.
q Facti quidem quæstio.] nã potest iudicare & non iudicare de quæstione. & si non iudicat iudex de facto: nec pronunciat de pœna. sed si de facto pronunciat iudex, nec de pœna aliquid decernit, ius pronunciat de pœna: potest tamen iudex in ipsa sententia pœnã minuere: sed causa cognita: vt. C. de ijs qui not. infa. l. & si seuerior. non aliàs: vt. j. de pœ. l. hodie. quæ est cõtrà. & sic no. ꝙ sufficit in crimine adulterij si dicat iudex: pronuncio te adulterum. Idem in alijs criminibus quæ certam pœnam continent. Item pro hoc quòd pronunciato de principali videtur de pœna pronunciari, facit. s̃. si quis 80 cau. l. secunda in principio. & C. de vsur. l. eos. in principio. Item ad hoc suprà de furtis. l. non poterit. & de ritu nuptiarnm palam. §. penultimo. & fina. & facit. C. plus va. quod agi. l. secunda. & infra ad muni. ordine. & de verbo. significa. si qua. Sed oppono: iudicare vel non est de potestate, cùm possit cogi per superiorem: vt infrà de muneribus & honoribus. l. fina. §. iudicandi. sed dic, est de potestate donec cogatur. Itẽ est in potestate sua absoluere vel condemnare etiã cõtra ius litigatoris: & valeret sentẽtia. sed ipse posset puniri si face

ret dolo:vt.ſ.de Fal.l.j.§.ſed & ſi iudex.Accurſius.
a ❡ Eius.]ſcilicet iudicis.
b ❡ Authoritati.]facit in aut.in me.li.nõ fieri ſacras iuſsiones. circa prin.Accurſius.
c ❡ Interlocutus.] iudex.

& poſteà deſtitit.
b ❡ Proceſsiſſet.]ſubaudi, verius erit &c.aliâs eſt in textu.Acc.
c ❡ Loquimur.]qui cùm.poſſet exceptione remoueri,deſtitit.Accurſius.
d ❡ Non admitteretur.]vt.C.de fal.l.& ſi.

tio non eius[a] voluntati mãdatur, ſed legis authoritati[b] reſeruatur. ¶ Quæri poſsit,ſi ita fuerit interlocutus[c],Lucius Titi⁹ temere accuſaſſe videtur an calumniatorem pronunciaſſe videatur.Et Papinianus temeritatem,facilitatis veniã continere:& inconſultũ calorem calũniæ vitio carere:& ob id hũc nullam pœnam ſubire[d] oportere reſpondit.¶Præuaricatorem eſſe eum oſtendimus[e] qui colludit cũ reo* & translatiuè munere accuſandi defungitur,eo ꝙ ꝓprias quidem probationes diſsimularet[f], fallas verò excuſationes[g] admitteret[h].¶Si quis[i] autem ab accuſatione citra abolitionem deſtiterit, punitur[k].¶Abolitio[l] priuatim[m] à præſidibus poſtulari ac impetrari ſolet:item pro tribunali,non de plano:nec præſes hanc cognitionem[n] alteri demendare poteſt. ¶ Si plura crimina idem eidem intulerit[o],ſingulorum abolitionem debet petere: alioquin prout quidem omiſerit,eius nomine ſenatuſconſulti pœnam patietur[p].

❡ Primò ponit unum dictum.Secundò ponit dictum Papiniani quod uidetur ſibi aduerſari. Tertiò ponit aliud dictũ Papiniani quod uidetur ſibi conſonare.Quartò ponit determinationem & concluſionem omnium præcedentium.ſecũda ibi Atquin.tertia ibi, Atquin idem.quarta ibi, Merito.Bartolus.

❡ Accuſationem is intulit qui præſcriptione ſubmoueri poterat vt quilibet,adulterij[q] maſculo poſt quinque annos continuos ex die commiſsi adulterij, vel fœminæ poſt ſex menſes vtiles ex die diuortij[r].An ſi deſtiterit[s] hoc ſenatuſconſulto plecti debeat *,necne[t]? dubitatur.mouet,quòd penè[v] nulla erit accuſatio, quam temporis ſpatium aut perſonæ vitiũ[x] omnimodo remoueret, reoque ſecuritatem timoris ac periculi permitteret[y].contra mouet,quòd qualiſcũque[z] accuſatio illata,cognoſcentis authoritate,non accuſantis voluntate aboleri debet maioreq́;[a] odio dignus exiſtimaretur,qui temerè ad tam improbam accuſationem proceſsiſſet[b].Ergo verius eſt eũ quoque de quo loquimur[c],in ſenatuſconſultum incidere oportere. Atquin Papinianus reſpondit mulierem,quæ idcirco ad falſi accuſationem,non admitteretur[d], ꝙ ſuã ſuorumve iniuriam non perſequeretur,deſiſtentem ,ſenatuſconſulto Turpiliano nõ plecti.Num ergo & in cæteris idem reſpõſurus[e] ſit[f]?Quid enim[g] intereſt,propter ſexus infirmitatem,an propter ſtatus turpitudinem,temporiſve finẽ ad accuſationem aliquam non admittatᷣ?Multoq́; magis excludẽdi[h] ſunt,ꝙ mulieris quidem accuſatio, vel[i] propter proprium eius dolorem,effectum habere potuerit[k]:illorum autem accuſatio voce[l] dũtaxat hactenus interuenit. Atquin idem[m] aliàs ſcribit non poſſe aliquem duos eodem tempore adulterij accuſare,marẽ & fœminam[n]: & tamen ſi vtroſque ſimul denũciauerit,in vtriuſque perſona abolitionem eũ petere debere[o] ,ne in hoc ſenatuſcõſultũ incidat. Quid[p] porrò refert.propter cauſas ſupraſcriptas[q] accuſatio non valuerit, an propter numerũ perſonarũ nõ tenuerit an hoc interſit[r] , plenã habuerit aliquis accuſandi facultatem,ſed propter perſonarum coniunctionem[s] ab hac accuſatione ſubmoueatur: an verò ſtricta ratione quibuſdam accuſandi facultas non competatᷣ?Merito[t] itaq́;[v] dicendum eſt,omnes,excepta muliere & minore, niſi abolitionem petierint,in hoc ſenatuſconſultũ incidere.

❡ Licet accuſatio ſuſpecti tutoris importet infamiam,ſi remotus ſit à tutela:tamen deſiſtens ab accuſatione,non incidit in ſenatuſconſultum Turpil.hoc dicit.

❡ Suſpecti tutoris accuſatio pro tribunali[x] tantum examinari poteſt:& nullus alius de huiuſmodi quæſtione,quàm præſes[y] prouinciæ pronunciare poteſt:& tamẽ q ab ea deſtiterit, ſenatuſconſulto

d ❡ Subire.]aliàs ſubire.aliâs ſuſtinere.& facit.ſ.de reg.iur.l.qc quid.&.ſ.de iniur .l. 10 diuus.&.C.de iniur. ſi non conuicij. & . C. de inf.l.interlocutio. &.l.verbũ.&.C.ſi quis Impera.mal.l.j.
e ❡ Oſtendimus.] ſ. in prĩ.huius.l.ſed poſt eà hucuſq; de calũ.dixit.
f ❡ Diſsimularet.] 20 dando teſtes de nihilo.
g ❡ Excuſationes.] aliâs actiones.i. exceptiones,ſic dictę,quia agere &c.vt.ſ.de excep.l.j.

* aliàs, trãſlatitiè.

h ❡ Admitteret.]i.reciperet tanquam bonas.
30 i ❡ Si quis.]nũc autem de tergiuerſatiõe.
k ❡ Punitur.] pœna Turpil.quæ eſt vt no. ſ.de pręua.l.iij.in fi.& facit.C.de aboli.l.abolitio.
l ❡ Abolitio.] nũc de ſecunda parte rubricæ.Accurſius.
40 m ❡ Priuatim.] nã publicè datᷣ,ſed nõ à præſide:vt.ſ.e.l.abolitio.&.l.ſeq .& facit. C.de abo.l.j.&.ij.&.ſ. de iure fiſ.ſenatus , in prin.
n ❡ Cognitionem.] quia cũ cauſæ cognitione fit . quod dic vt 50 C.eo.fallaciter. & .l. penult.& facit.ſ. quis ordo in bono.poſ. ſer. l.ij.§.dies.&.§. in bonorũ.&.§.ſi pręſes.Accurſius.
o ❡ Intulerit.] quod qualiter fiat habes. ſ . de accu.l.hos accuſare.§.lege.
60 p ❡ Patietur.]quæ eſt vt ſ.de præuari.l. iij.in fin.& facit.ſ. de euict.l.ſi rem.§.j.& de colla.bono.l.j.§. ſi cũ duobus.& ſ.ſi qs cau. ſi ſeru⁹.§.j.& de oper. no.nuncia.de pupillo. §.ſi pluriũ do.&.l.qa in pin. &.l.ſtipulatio. 70 §.fi.Accur.

* accuſator.

q ❡ Adulterii.]ſubaudi crimen inferens.
r ❡ Diuortii.] de his habes.ſ.de adul.l. mariti.§.ſed cum ſeq.
s ❡ Deſtiterit.] non petita abolitione.
t ❡ Necne.] aliâs necne,aliâs,bellè.i. belliſ 80 ſimè.
v ❡ Penè.]i.ferè.&facit.ſ.de reg.iur.l.nihil intereſt.
x ❡ Vitium.]quod ab accuſando repellit,vt infames & ſimiles:de qbus habes.ſ.de accuſa.l.qui accuſare. Accur.
y ❡ Permitteret.]ſcilicet ſpatium temporis.
z ❡ Qualiſcunque.]ſiue vera,ſiue falſa.ad quod.ſ.de infa.quid ergo.§.cùm autem.
a ❡ Maioreque.] quã ipſe qui ſuo nomine ad accuſandũ acceſsit

e ❡ Reſponſurus.] Et videtur idem reſpõdere debere. quid enim &c.
10 f ❡ Sit.]ſ.Papinian⁹.
g ❡ Quid enim.]confirmatio oppoſitionis. & ad hoc.ſ.de accuſatio.qui accuſare.Acc.
h ❡ Excludendi .]à pœna ſenatuſconſult. quã mulier, hi .ſ.qui ſubmouentur pręſcriptione, vel etiam vi- 20 tio perſonæ.
i ❡ Vel.]pro ſaltem.
k ❡ Potuerit.]ſi perſequeretur ſuã vel ſuorũ iniuriã.Accur.
l ❡ Voce.]non etiam effectũ habere potuit.
m ❡ At quin idem.] ſcilicet Papi.& obijcit author legis eũdẽ Pa 30 pi.ſibi in eo ꝙ de muliere dixit , cõtradicere. Vel ſic oſtendit Papi.in alijs idẽ ſentire, licet diuerſum ſentiat in muliere : & ſic non eſt ſuperiorũ obiectio.
n ❡ Et fœminam.]vt C.de adul.l.reos.
o ❡ Debere.] vt.ſ.de 40 adul.l. vim paſſam. §.duos.
p ❡ Quid.] confirmat oppoſitionem proxi. poſitam.
q ❡ Supraſcriptas.] ſ.propter præſcriptionem temporis:vel propter vitium perſonæ. Accurſius.
50 r ❡ Interſit.] inter hæc duo quæ ſequuntur.
s ❡ Coniunctionẽ.] vt frater fratrẽ: libertus patronum . & cognatus proximũ cognatũ:vt.C.qui accu. non poſ.l.ſi magnũ. & l.penul.&.ſ.de accu.l. 60 qui accuſare.&.l.hi. §.j.
t ❡ Merito.]nunc ſoluit.
v ❡ Itaque.] quia pa. ita dixit , meritò &c. & ſic cõcludit vtrãq; pa.ſententiã.& ſic nulla remanet contrarietas.& adijcit etiam de 70 minore,qui ętatis beneficio iuuatur, & cũ muliere beneficiũ habet.ſed in muliere eſt contrà.C.ad Turpil.l. ſi fœmina. Solu. vt dices.ſ.e.l.mulier . & eodem modo ſolue.ſ.eo. l.mulier.Itẽ cõtrà.ſ.e. l. q̃rebatᷣ.So.vt ibi.Itẽ 80 ĩ minore eſt cõtrà. ſ. de mi.l.auxiliũ.Sol.ibi petebat reſtitui vt poſſet accuſſare: qđ nõ licet.hic vt nõ puniatᷣ,qa deſtitit:qđ pt:vt hîc,&.ſ.de ad.ſi marit⁹.§.l. & poſteà deſtitit.Accurſius.
x ❡ Pro tribunali.]& non de plano.Accurſius.
y ❡ Præſes.]ſ.de offi.eius cui man.eſt iur.l.cognitio.cõtrà.Solu . vt ibi.& eodem modo.ſ.de ſuſpect.tutori.l.j.§.an autem . Alij dicunt, ꝙ cognoſcit de remouendo , ſed non remouet. quod non placet : vt eſt inſtitu.de ſuſpect. tuto .in princi. Item per hoc ꝙ dicit præſes, q eſt clariſ-

clarissimus:multò magis spectabilis:vt no.ꝫ.de offic.præsi.illicitas.§. qui vniuersas. Accursius.

a ¶ Non tenetur.] quia non est publicum,sed extraordi.ad quod ꝭ.e. si quis repetere.§.j.sed certè imò videtur publicum.descendit enim ex l.xij.tabu.vt instit.de suspec.tut.in prin.ergo publicum:vt ꝫ. de præuari.l.iij.in fin. econtra videtur non verè: sed quasi publicum:vt insti tu.de suspec.tu.§.conse 10 quens.sed quicquid est erit speciale fauore pupillorum, vt multi veniant ad eorum commo dum,& in turpil.non incidant.sic & alia specia lia sunt in crimine suspecti:quia sine accusatore:vt ꝫ.de suspec.tut. l. tutor.§.j. & quia co- 20 gnitio delegatur lega to proconsulis,& iudicat:vt ꝫ.de offic.procõ. solent.

b ¶ Item si dicatur.] Dic quòd accuso Titiũ ꝙ incidit in turpil.præses cognoscit: vt superiori ꝙ.et si defero accu sationem,non incido in 30 turpil.quia extraordi. est accusatio mea : vt l. si quis repetere.§.j. & pro hoc ꝭ.proxi.§. & ꝫ. quod quisq; iur.l.si.Alij dicunt ꝙ si accuso de turpilia.& desisto:præses inquirit an ego inciderim in Turpil.vt si iu sto errore, vel non : vt 40 ꝫ.eo.l.j.§.j.& hoc hîc dicit : quod non placet per dictas duas ll. Item quod subijcit:dicunt de eo,qui accusat desertorem militiæ:de quo dici tur C.de deserto.mili.l. ij. & erit speciale fauore militiæ, vt superiori fauore pupilli. ad quod 50 C.quando li.vnicuiq;. l.opprimendorum. Accursius.

Casum po nit. † Scribentes hic dicit ipsum text. sing.ad hoc ꝙ licet man dans alicui aliquid illici tum , si ille posteà mã- det alteri & il le vltimus fa ciat,obliget primum mã dantem , & nõ secundũ : tamen hoc est verũ in leuibus. sec' in grauiori bus:quia tūc vterq; obli gatur. Bolog.

non tenetur [a]. ¶ Item si dicatur [b] aliquis in senatusconsultum incidisse Turpilianum , præsidis erit super ea re notio:& tamen contra desertorem senatusconsulti non interuenit coërtio. Qui autem dicit quem in hoc senatusconsultum incidisse:accusator non est [c].

¶ Qui desistit ab accusatione alium summitten do,uel instigando, uel mandando : uel instruit alium ad accusationem capitalem:si ille, qui summissus est,non probat:summittens incidit simili modo in hoc senatusconsultum cum illo qui sum missus est.Item nuncius ad hoc missus incidit.h.d.

¶ Incidit † in hoc senatusconsultum,& qui accusatorem [d] summittit,aut qui instigat [e] ,aut qui mandat alicui,& instruit eum ad accusationem capitalem,dando probationes,allegando accusationes : & meritò : Nam diffidendo crimini [f] .quod mouet , & eximendo se periculo calumniæ vel desertionis , meritò calumniantis & desistentis pœnæ subijci debuit , nisi subornatus [g] accusator probauerit crimen quod intendere susceperit.Nec interest, per se mandauerit accusationem,an per alium [h] . verùm hunc qui hoc ministerio vsus est ad mandandam accusationem:non ex verbis, sed ex sententia senatusconsulti puniri Papinianus [i] respondit. Summissus enim accusator, similiter eodẽ Senatusconsulto plectitur:id est,pro pter hoc solùm punitur, quòd ministerium alieni timoris receperit [k].

¶ Qui ab accusatione desistit in causa appellatio nis:incidit in hoc senatusconsultum.h.d.

¶ Reus condemnatus prouocauit : deinde accusator destitit . an in hoc senatusconsultum incidit? Propè est,vt incidisse videatur [l]: quia prouocationis remedio, con demnationis extinguitur [m] pronunciatum.

Paulus. LEX II.

QVi destitit [n] , agere amplius & accusare [o] prohibetur [p].

Idem. LEX III.

ET in priuatis [q],& in extraordinarijs criminibus , omnes calumniosi extra ordinem pro qualitate admissi [r] plectuntur.

Papinianus. LEX IIII.

MVlier, quæ falsi crimen iniuriæ [s] propriæ post interpositam denunciationem desistens omisit:senatusconsulto Tur piliano teneri non videtur [t] . ¶ Post abolitionem [v] idem crimen ab eodem in eundem instaurari non potest.

¶ Licet quis in libello principi porrecto dicat se uelle aliquem de publico crimine accusare:non in cidit in senatusconsultum,licet non accuset . hoc dicit.

Paulus. LEX V.

QVæsitum est an is,qui libello principi dato falsum se obiecturum minatus est:si non ob iecisset,Turpiliano senatusconsul to tenetur . Paulus respondi verbis [x] senatusconsulti Turpiliani eum,de quo queritur,nõ cõtineri.

c ¶ Accusator non est.] vt desistens incidat in Turpil.vt ꝫ.proxi.§. dicit.

d ¶ Accusatorem.] alium , ipse desistendo.

e ¶ Instigat.] vt ꝫ.de fal.l. Athaletus.contrà.Sol.vt ibi.Item ꝫ.de ijs, 60 qui no.infa.l.ob hoc.cõtrà.Sol.vt ibi.& facit ꝫ.de bo.liber. qui cum §.sed si.

f ¶ Crimini.] id est,de crimine. Accursius.

g ¶ Nisi subornatus.] ꝫ.de calum.l.pe.& de bo.lib . qui cùm maior. §.fi.

h ¶ An per alium.] ad quod ꝫ.ne quis eum,qui in ius l.pe.in princ.& ꝫ.de vi,& vi ar.l.j.§.deieciſſe.& quod vi,aut clàm.l.aut qui.§. fina.& l.si ego.Accursius.

i ¶ Papinianus.] vt & C.de accu.l.non ideo.& C.de calum.l.nostris.

k ¶ Receperit.] & sic tres puniuntur. Accursius.

70 l ¶ Videatur.] ad hoc C.de his,qui.vt indig.l.minoribus.

m ¶ Extinguitur.] propriè accipe,scilicet si nec fuisset iudicatum:vt hîc, & ꝫ.qui satisda.cog.sciendum §.penul.& de iniusto testa.si quis fi lio ex.§.hi autem.& de his,qui not.infa.furti.ij.respon. vbi dicitur ꝙ interim non est infamis damnatus furti. Item pro hoc ꝫ. de condi.indebi.eleganter.§.j.& de bo.liber.qui cùm maior.§.accusasse. & ꝭ. de pœ.l.iij.in fi.Sed econtra videtur tenere:nec extinguitur omnino , sed suspẽditur.& hîc expone extinguitur.i.suspenditur:quod patet,quia si non prosequatur,retro habet effectum:vt C.e.l.furti.§.j.ibi, finaultem &c.& C.de temp.appel.l. fi. §.illud.sed illud est cum fictione.nam 80 verè interim est extincta.Accursius.

n QVi destitit.] hoc exponitur ꝭ.destitisse. & l.ab accusatione.in prin.& §.j.& l.quæsitum.& ꝫ.de adul.l.quæsitum.& de iudi.destitisse.& de mi.destitisse.Item quod dicit agere:dic scilicet ciuili ter.ad quod C.de pac.l.postquàm.

o ¶ Accusare.] scilicet,criminaliter.quod potest verum esse, quando ex eodem crimine ciuilis & criminalis oritur actio:vt C.quando ciui. act.l.j.vel dic agere,id est,accusare.sic ꝫ.ad legem Iul.pecu.l.qui per- forauerit.Idem est in eo,qui præuaricatus est:vt ꝫ.de præuari.l.accusator.& facit ꝫ.de adul.l.ij.§.j.& l.si maritus.§.si negauerit.& C. qui accu.non pos.l.accusationem.& de adul.abolitionem.& ꝭ.e.l.mulier. §.j.Accursius.

p ¶ Prohibetur.] hoc cùm iam ab alio cœpta est accusatio.aliàs contrà,ꝫ.de sepul.viol.l.iij. §.antepenul. Vel hîc in totum: ibi non: vt not. d.l.accusationem.

10 q ET in priuatis.] dic priuata crimina nominata & ordinaria: vt furtum & similia. Extraordinaria.s.innominata extra ordinaria.de primis ha bes ꝫ. de priuatis delic. de alijs in tit.de extraordi.cri.cum seq. Alij di 20 cunt &, pro id est : vt omnia prædicta comprehendat.Tertij dicũt priuata, quando pro ca lumnia commissa in ciuili causa agitur iniur. quod potest etiam hodie: vt hîc, & C . de lib. cau.l.si tibi.arg.ꝫ.de iniur.l.si creditor.Erat & 30 alia actio prodita pro calum. quod hodie non est:vt insti.de pœ.te.li. §. hoc autem . Etiam si committatur in causa liberali:vt C. de calum. l. qui calumniatores. Quarti dicunt priuata ordinaria,scilicet de famoso libello : quod est 40 falsum: vt C. de fa.li. bel.l.j.et ꝫ.de iniu.quod senatus.& de supposito partu:vt ꝫ.de fal.l.lege. §.j. Sed nec hoc placet: vt no.ꝫ.de publi. iudi.l. j. Item ponunt in accusationibus de seditiosis & in eo qui accusat illicitum collegium : quod 50 vltimum stare potest. Accursius.

r ¶ Admissi.] i.delicti: quia & sic accusati damnarentur:vt ꝫ.de priua.delic.l. fi. & de præuari.l.ij.ergo & iste eadem:vt hîc, & ꝫ. de præ ua.l.penul.& de iniur.l. qui iniuriarum.& l.si quis repetere.§.j.Accursius.

60 MVlier.] CASVS Berta denunciauit quendam de falso instrumento scripto in sui Bertæ præiudicium:& destitit . Dicitur quòd non punitur.Secundò dicit:accusans impetrata abolitione destitit:postea idem crimen & in eundem vult intẽtare. dicitur quòd non auditur.Fran.Accursius.

s ¶ Iniuriæ.] vt quia de falso instrumento scripto in sui præiudiciũ: vt C.qui accu.non pos.l.de crimine.& facit ꝫ.l.j.§.accusationem.in fi. §.sed videtur incidere in Turpil.vt C.eo.l.si fœmina.quæ est contrà. Sol.ibi accepit pecuniam:hîc non.Vel ibi pacto:hîc simpliciter.Io.nã præsumit eam delinquere cum pacto destitit . vel hîc petijt abolitio- 70 nem,quod facilè ei conceditur:ibi non . Sed alij, quòd hîc non potuit accusare:ibi sic.quæ est falsa:quia hîc suam iniuriam prosequeba tur.Item quia etsi non posset,tamen tunc deberet incidere: vt ꝫ.l.j.§. accusationem.vbi dicit,maiore odio &c.Item alij,quòd hic non accu sat inchoando . & sic communiter dicunt cessare Turpil. per l.C. ad Turpil.l.j.& vt intra certum.l.j.& infrà,eodem l. quæsitum . Accursius.

t ¶ Non videtur.] hoc propter sexus fragilitatem. Azo.

v ¶ Post abolitionem.] priuatam.secùs si publicam: vt C. de aboli. l.j.& facit ꝫ.eo.l.qui destitit.& C.ad Turpil.l.fi is. & l. quamuis. Ac- 80 cursius.

QVæsitum est.] CASVS In libello principi porrecto à me, dixi me velle quendam de falso accusare:& non vltra pro cessi.dicitur quòd nõ punior,cùm non accusauerim.Fran.Accursius.

x ¶ Verbis.] sed sententia sic,secundùm Io.& Azo.vt ꝭ.e.in senatusconsul.§.qui post.& C.de calum.l.penul.sed H.dicit nec etiam sententia:vt C.ad Turpil.l.penulti sed eam exponens vt ibi . nec enim accusat,sed accusare vult,vt dicit H.vt ꝫ.rem ra.ha.amplius.& pro co . ꝫ.

de adul.miles.§.socer.sed dic vt ibi.Item pro eo ℥.de in ius voc.libertus.& l.quamuis.& C.de adul.fine metu.Sed oppo. huic l .C. quando li.prin.da.l.j.& ij,sed illud quo ad perpetuationem in quibusdam casibus:hîc quo ad aliud.Item pro Ioan.℥. de adul.l. quæsitum. Accursius.

AB accusatione.] CASVS. Hîc dat tria exempla, quis dicatur desistere ab accusatione: & sic litera est plana. ❡Nunciatores.] Dic vt in gl. quæ incipit: pone exemplum. ❡ Calumniæ.] Qui librum scribit in fraudem alicuius : vel qui testimonium tulit in fraudem, in iudicio de calumnia:potest puniri,Fran. Accur.

a ❡ Locutus.]cum esse ctu, scilicet, transfigendo . nec distinguitur sit tale crimen super quo poterat transigi,vel nõ: quia illud quo ad reum vt C. de bo. eo.l.j, & ℥. de præua.l. in omnibus, at accusator semper incidit in Turpil.vt hîc, & C.eo.quamuis. & l.si fœmina.& de adul.serui.§.j.& de abo.l. abolitio.

b ❡Deposuit.]vt & C. eod.l.fi.&]̃.destitisse.aliud si impeditus differt vt l.destitisse.& l.in senatus.§.qui post. & facit ℥.eo.l.qui destitit. Accursius.

c ❡ Non peregerit.]i. accusationem ad finem non perduxerit : vt C. qui accusa.non pos.l. si ea . & C. vt intra cert. temp.l.ij.

d ❡Nunciatores.]pone exemplum in curiosis, vel alijs officialibus,qui licet sine inscriptione deferant,debent tamen probare: vt hîc, & C.de accusa.l.ea.& de decur.l.j.& argu.℥.de accusa.l.leuia. Accur.

Idem. LEX VI.

AB accusatione destitit, qui cum aduersario suo de compositione eius criminis, quod intendebat,fuerit locutus[a]. ¶ Animo ab accusatione destitit, qui affectum & animum accusandi deposuit[b]. ¶ Destitisse videtur qui intra præfinitum accusationis à præside tempus , reum suum non peregerit[c]. ¶ Nunciatores[d], qui per notoria[e] indicia[f] produnt,notorijs suis assistere[g] iubetur. ¶ Calumniæ[h] causa puniuntur, qui in fraudem[i] alicuius librum, vel testimonium,aliudve quid conquisisse vel conscripsisse[k],vel in iudicium protulisse dicuntur.

Vlpianus. LEX VII.

SI quis repetere[l] velit crimen publica abolitione interueniente:eo iure repetit,quo accusabat . neque enim possunt ei præscriptiones obijci,quæ[m] à reo ante abolitionem non sunt obiectæ. & ita diuus Hadrianus rescripsit. ¶ Si stellionatus[n] quis obiecerit, vel expilatæ hæreditatis crimen, & destitit: pœnam senatusconsulti Turpiliani non subibit : nec[o] furti vel iniuriarum[p]: sed officio iudicis culpa eius coercebitur[q].

*Paulus. LEX VIII.

* Alias Papinianus.

ABolitio[r] aut publicè fit ob diem insignem[s],aut ob publicam gratulationem[t].

Martianus. LEX IX.

VEl ob rem prosperè[v] gestam.

Papinianus. LEX X.

AVt priuatim actore[x] postulante[y].Tertiò,genere fit ex lege abolitio mortuo accusatore, vel ex iusta causa impedito[z] quò minus accusare possit. ¶ Abolitione autem publicè facta non retractabitur[a] in iudicio repetendo de mariti iure . Triginta dies repetendi rei[b] diuus Adrianus †vtiles esse interpretatus est: ex die scilicet quo feriæ finitæ sunt. & senatus censuit eos dies cedere,quibus quisque reum[c] suum repetere possit.Hoc autem repetendi rei tempus non aliter cedit,quàm si accusator[d] quoque potuit adire.

† aliàs,tractatus.

❡ *Quando quis accusationem non prosequitur: quia iudex exceptionem temporis obstare pronunciat:in Turpilianum non incidit.Barto.*

Idem. LEX XI.

QVærebatur, an ij, qui ab accusatione tempore exclusi essent,in senatusconsultum Turpilianum inciderent. Respondi non oportere dubitari , de calumnia nõ puniri[e] eos, qui præscri-

p ❡ Vel iniuriarum.]nec aliud delictum priuatum: multò minus in pecuniaria causa:vt C.de calum.qui calumniatorem.Sed an iniur.potest conueniri,qui in ciuili commisit calum.fortè non:cùm de calum. iuret:vt insti.de pœ.tem.li.§.hoc autem.quod sacramentum est loco antiquæ actionis pro calum.Sed certè & in criminali iuratur . quare dicunt alij,quòd habet locum iniur. sed non in illa in factum , quæ datur pro decima parte litis:vt dixi ℥.& in priuatis.Accursius.

q ❡ Coercebitur.]relegatione vel simili:vt ℥.de iniur.l.qui iniuriarum.

ABolitio.] CASVS. Abolitio quandoque fit publicè. & de hoc dicit hac l. & seq.quandoque priuatim,scilicet,ad postulationem accusantis.quãdoq; fit abolitio ex l.vt accusante mortuo , vel ex iusta causa impedito, quò minus possit accusare . & de hoc dicit hæc l. & seq. & principium sequentis. ❡ Abolitione.] Dic casum vt in gloss. quæ incipit,id est, dicere. Secundò dicit: abolitione publicè facta , finitis ferijs potest accusator intra xxx. dies vtiles repetere accusationem.Fran. Accursius.

r ❡ Abolitio .] incidit enim in repentinas ferias:vt C.de ferijs,à nullo.& concedit vt omnes qui accusare aliquem inceperant,sine metu turpil.possint desistere.hęc quidem est publica : & conceditur à solo principe:vt hîc:& non refertur ad ea crimina, in quibus vterq; probat: vt C e.fallaciter. &]̃.e. Lucius . priuata verò à quolibet iudice ord. de causa cognoscente conceditur,vt C.de aboli.l.j.& ij.& ℥.l.j.§. abolitio.&]̃.eo.l.si interueniente. Accursius.

a Nugatur hoc loco vt & alijs multis Accur. & inde tu Budæum hic in annotat. posterioribus videto.

e ❡ Per notoria.]id est,manifesta.aliàs pernota, id est, valde nota. aliàs notoria.

f ❡ Indicia.]aliàs iudicia.id est,accusationes in iudicio[a].

g ❡ Assistere.]aliàs assistere.q.d.aliàs incidunt in Turpil.vt argu.d. l.de curiosis.& ℥.de custod.reo.diuus.aliàs abstinere.& dic scilicet cũ abolitione,ne incidant.Alij dicunt etiam sine abolitione non incidere in Turpil.ad quod dicit notorijs,id est,notis,scilicet,nunciatoribus. Accursius.

h ❡ Calumniæ.]hîc tractat de calumniantibus.dic casum in iniu.vt ℥.de iniur.l.lex Corne.§.si quis librum.& l.quod senatus.Sed quid ad hunc titulum? Respon.v talis,qui de hoc crimine accusaret, scilicet, famosi libelli,incidat in Turpil.ex quo dicit esse publicum crimen famosi libelli:vt diximus ℥.e.l.& in priuatis.Accursius.

i ❡ In fraudem.]id est,iniuriam.

k ❡ Conscripsisse.]id est,ordinasse. Accursius.

SI quis.] CASVS Publica abolitione interueniente,qui destitit ab accusatione prius incepta:nunc vult repetere illud idẽ crimen.dicitur quòd potest repetere illud idem crimen.hæ tamen exceptiones,quæ non poterant opponi accusatori tempore abolitionis: vt quia erat tunc liscontesta,nec nunc possunt opponi.Secundò dicit: qui de crimine stellionatus,vel crimine expilatæ hæreditatis accusauit aliquem,& destitit:non punitur pœna Turpiliani : officio iudicis tamen punitur.Fran. Accur.

l ❡ Si quis repetere.]intra xxx.dies vtiles:vt]̃.l.aut priuatim.§.triginta.& hoc in publica:secus in priuata:vt C.de aboli.l.j. & ℥.l. mulier.§.j.

m ❡ Quæ à reo.]si habes reo,subaudi à,vt sit ablatiui casus. Si ergo erat lis contestata,& non poterat opponi præscriptio:vt ℥. de adul.si maritus.§.præscriptiones.nec nunc opponetur.idem si ob aliam causam:vt]̃.e.l.aut.§.abolitione.sed contrà,℥.de accusatio.hos accusare, §.hoc etiam.aliàs obijci ei,quæ ante reorum aboli.&c.Accursius.

n ❡ Si stellionatus.]scilicet,crimen.

p ❡ Nec.]subaudi etsi &c.Accursius.

s ❡ Ob diem insignem.]quia natus est ei filius.

t ❡ Gratulationem.]quia par ludus debet fieri.

v VEl ob rem prosperè.] quia deuicit hostes.

x AVt priuatim actore.]id est,accusatore.sic ℥.e.l.qui destitit.

y ❡ Postulante.]à præside,vt ℥.l.j.§. abolitio.

z ❡ Impedito.]& tantum quòd biennium sit elapsum.ad quod]̃.eo. in senatus.§.penul.& C.de accu.l.iiij.

a ❡ Non retractabitur.]id est dicere,si tempore concessæ abolitionis iste accusator erat in eo statu,vt iure mariti accusaret: & nunc erit:& non obijcitur ei,quòd media tempora dum durauerunt feriæ, noceant ei. ad quod ℥.eo.si quis repetere.vel econtra si iam tempus illud erat finitum:nec nunc illud habebit,nam in eodem statu reponitur:vt dicta l.si quis repetere.in prin.& facit ℥.de dam.infec. hoc amplius.in prin.Accursius.

a ❡ Non retractabitur.]id est,non auferetur ei.

b ❡ Rei.]licentia redeundi ad accusationem datur quando fuit publica abolitio:sed si priuata,non nisi petat abolitionem:vt C.de abo.l.j. in fi.& post hos dies non datur:vt C. de gene. aboli.l.j. nisi ex causa: vt statim dicit.Et no.quòd non omnino extincta fuit prima accusatio,cùm ad eandem instantiam redeat.

c ❡ Reum.]quia potuit citari & adesse,& idem de accusatore subijcit mortuo vel accusato:vt ℥.de publi.iudi.l.defuncta. & C.si reus vel accu.l.ij,iij.& iiij.& facit]̃.e.l.diuus.

d ❡ Si accusator.]sic ℥.de dam.infec.hoc amplius.in prin.& ℥.de diuer.& temp.præscrip.l.j.&]̃.in senatuscon.§.fina. & facit ℥. de accu.l.libellorum.in fine.Accursius.

d ❡ Accusator quoque.]non solùm reus.

e QVærebatur.]Non puniri.Si dicas casum quòd iam exclusus nunc vult accusare,& non incipit,quia videt se præscriptione excludendum:planum est:vt suprà l.quæsitum.Si dicas hunc incepisse,& posteà destitisse:tunc est contrà,suprà l.j.§.accusationem.Solu. hic

hic impetrauit aboli.& eodem modo sol. C. vt intra certum tempus .l. j.& ij. Vel ibi de tempore instantiæ, scilicet biennij: hîc de tempore accusationis. Vel dic, ꝙ in pœnam talionis non, vt hîc: sed Turpil. sic: vt ibi, & secundum hoc dic perferre: & ita succubuit. & facit ad l.§.depo. l.j.§.est autem. & in decre. xxij.q.ij.ne quis. & §.de acquir. pos. si quis rem. & §.de condi.insti. filius. & qui satisd.cog. l.fina.

† aferre.

ptione temporis exclusi causam adulterij perferre †nō potuerunt.

Qui reum non repetit publica abolitione interueniente, in senatusconsultum non incidit. Bartolus.

Si interuenien- te.] CASVS. Propter publicam abolitionem destiti ab accusatione: & finitis ferijs non repeto accusationem, non punior pœna Turpiliani. & redditur ratio in litera. Secundò dicit reus eximitur abolitione facta. Fran. Accursius.

a Præstitutos.] xxx. vt §.eo.aut priuatim §. fi.nec est contrà, suprà e.mulier.§.j. quia ibi in priuata. Accursius.

b Exemptum.] ab accusatione per abolitionem generalem . ad quod est etiam j.l. pro. xi.in fi. Accursius.

c Destitisse.] Accusationem §.de mi. destitisse.& de iudi. destitisse.& C.eo.l.fi.& §. eo . ab accusatione.§.j.

d Permissu.] vel publi.aboli. vt §.l. proxi. vel etiam per priuilegium ex certa scientia: ne fit contrà. C. e.l.ij. & facit in authen. quomodo opor.epi.§. illud. Accursius.

Diuus Adrianus.] CASVS. Tutor pupilli accusauit quendam causa pupilli. & mortuo posteà pupillo vult desistere ab accusatione. dicitur quòd potest sine pœna. Fran. Accur.

e Cretæ.] i. Africæ.

f Pupilli causa.] nō nomine: quia hoc non potest, vt C. qui accusa. non pos.l.ij.

g Cœperat.] hoc est pro opi. H. sed sic de facto hoc erat. quod dic vt §.e. quæsitum. & facit §. si quis cau.l. fin. & de his quibus vt indi.tu torem.§. et si tutorem.

Vlpianus. LEX XII.

SI interueniente publica abolitione ex senatusconsulto, vt fieri assolet, vel ob lætitiam aliquam, vel ob honorem domus diuinæ, vel ex qua alia causa, ex qua senatus censuit abolitionem reorum fieri: nec intra dies præstitutos [a] reum repetierit: dicēdum est cessare Turpilianum senatusconsultum. Nec enim videtur desistere, qui exemptum [b] reum non defert. eximitur autem reus publica abolitione interueniente.

Nunc exponit quis dicatur desistere ab accusatione. Item qui ex licentia principis destitit ab accusatione, non punitur. Fran. Accur.

Paulus. LEX XIII.

DEstitisse eum accipimus, qui in totum animum agendi deposuit: non qui distulit accusationem [c]. Sed qui permissu [d] Imperatoris ab accusatione destitit, impunitus est.

Vlpianus. LEX XIIII.

DIuus Adrianus Flauio Caro proconsuli Cretæ [e] rescripsit tutorem, qui pupilli causa [f] instituerat accusationem: defuncto pupillo, cuius causa accusare cœperat [g], non esse cogendum accusationem implere.

Marcellus. LEX XV.

IN senatusconsultum Turpilianum incidūt, qui subiecissent accusatores, aut subiecti postulassent, nec peregissent reos: aut aliter quàm abolitione facta destitissent: quique chirographum [h] ob accusandum dedissent, pactionemve aliquam interposuissent. Hoc autem verbum peregissent [i], ad vniuersos suprascriptos [k] pertinere dicendum est.

Hodie de omni crimine cognoscitur extra ordinem, & ideo de omni crimine, qui accusat, & destitit: incidit in hoc senatusconsultum exceptis his, qui sine periculo calumniæ accusant. nam tales non incidunt in senatuscon. qui autem sint illi, gloss. ponit. h.d. cum l. seq.

¶ An ad eos, qui hodie [l] de iudicijs publicis extra ordinem cognoscunt [m], senatusconsultum pertineat, quæritur? Sed iam hoc iure ex sacris cōstitutionibus vtimur, vt pertineat: ita vt ex singulis causis singulę pœnę irrogētur. ¶ Eos de quorum calumnia [n] agi nō permittitur, si destiterint, non incidere in pœnam huius senatusconsulti, constitutionibus cauetur.

Qui post mortem rei destitit ab accusatione: non incidit in hoc senatuscon. sed ille, qui prius destitit, licet reus posteà moriatur: euadet pœnas huius senatuscon. exceptis criminibus hic positis. hoc dicit.

¶ Si propter mortem rei accusator destiterit [o], non potest [p] hoc senatusconsulto teneri: quia morte rei iudicium soluitur [q]: nisi tale crimen fuerit, cuius actio [r] etiam aduersus hæredes durat, veluti maiestatis [s]. ¶ Idem in accusatione repetundarum [t] est: quia hæc quoque morte non soluitur. Cæterùm si posteà quàm accusator destitit, reus decesserit: non ideo [v] magis delictum accusatoris releuatur. Nam eum, qui semel destitit: si posteà accusare paratus sit, non esse [x] audiendum, diui Verus & Antoninus statuerunt. ¶ Qui post inscriptionem ante litem contestatam, vel anno, vel biennio agere non potuerunt [y], varijs præsidum occupationibus...

IN senatuscon.] CASVS. Qui subiecit accusatorem, item subiectus ad accusandum, qui destitit & non peregit, quique pecuniam ob accusandum promisit, vel aliquam pactionem ob hoc fecit: incidunt in senatusconsul. Quod autem dictum est, & non peregissent, refertur ad vtrunque, id est, ad subijciētem & desistentem. Secundò dicit: hodie de omnibus criminibus cognoscitur extra ordinem. Si aliquis hodie accusat & destitit: an habeat locum pœna Turpiliani? Et dicitur quòd sic, qui accusare possunt sine metu calumniæ. & de his si desistant ab accusatione: non incidunt in pœnam senatusconsulti Turpiliani. & de his da exemplum vt in glos. domini mei Accursij. Si propter.] Si accusator desistit ab accusatione propter mortem accusati, finitur accusatio: nisi in crimine læsæ maiestatis. Item in accusatione repetundarum, quæ non finitur morte accusati: imò & in hæredes accusati protenditur hæc accusatio. Secundò dicit, destiti ab accusatione iam cœpta: & posteà decessit accusatus. non releuor. quin pœna Turpiliani teneor. sic etsi postquam destiti, volo nunc iterum accusare. nam punior pœna Turpiliani, cùm semel destiterim. Tertiò dicit: volens Titium accusare, libellum dedi, & me scripsi ad talionem: & nondum lit. contesta. fui impeditus procedere per annum vel biennium varijs præsidum occupa. vel simili causa. non punior pœna Turpiliani. Vltimò dicit. abolitio publicè concessa antequàm reum iterum reaccusarem, alia abolitio est concessa. dicitur quòd xxx. dies incipiunt mihi currere finita secunda abolitione intra quos possum iterum reaccusare. Franci. Accursius.

h Chirographum.] in quo continebatur pecuniam se daturum, si accusaret illum: vel quo poterat probari delictum. Accursius.

i Peregissent.] suprà positum.

k Suprascriptos.] subijcientes & subiectos: vt suprà l.j.§. penul. & hoc si crimen erat publicum, non aliàs: vt suprà, si quis repetere.§.fi.

l Hodie.] suprà, de publi.iudi. ordo.

m Cognoscunt.] id est, cognosci postulant.

n Eos de quorum calumnia.] in accusando commissa: & da exemplum de tutore, vt C. qui accusare non pos.l.ij.& alia specialia quæ diximus §.l.j.§.j. sed op.de marito, qui licet siue metu calumnię accuset, vt C. de adul.l. iure mariti. tamen incidit in Turpil. vt C. de adul.l. abolitionem. quę est contrà. Solu. vt ibi. Item op. quia patronus accusando libertum nō potest de calumnia accusari, vt suprà, de obseq. parens. & de bo.lib. qui cum §. si patris. & tamen incidit in Turpil. desistens: vt j.ea.l. §. sed si minor. sed fortè incidit si est in cuidenti calum. Et sic in omnibus prædictis dicas in quibus dixi dari exemplum, & etiam in marito. & secundum hoc habet locum quod hîc dicitur. vel dic vt dixi in d.§. sed si minor. Item dicunt quidam Azo. posuisse exemplum econtra in liberto, qui non potest patronum accusare etiam prosequendo suam iniuriam: vt §. de ac. hi.§.j.quasi si destiterit, non incidat in Turpi. quod non est verum, vt suprà.l. j.§. accusationem. Sed certè hoc non dixit: sed dixit quòd non potest patronum accusare de alio: & ideo nec de hoc quod patronus in aliqua accusatione in Turpil. incideret: & sic bene dixit Accur.

o Destiterit.] etiam non petita abolitione.

p Non potest.] aliàs non puto. & aliàs non potest.

q Soluitur.] vt §. de pu. iu.l.defuncto. & C. si reus vel ac. mor. fue.l.j. et fi.

r Actio.] id est, accusatio.

s Maiestatis.] in duobus casibus, vt §. ad legem Iul. maie.l.fi.

t Repetundarum.] vt §. de accu.l. ex iudiciorum. & C. ad leg. Iul. repe.l.ij.& l.fi. in fi. & C. de hæret. l. manicheos. Accursius.

v Non ideo.] superueniens casus non excusat præcedens delictum, sic, suprà, de fur. inter omnes. in prin. & §. de condi. fur. qui furtum. & C. de spon. arris. & suprà, qui satisfda. cogan. si decesserit. & de vi & vi ar.l.j.§. rectissimè. & commo.l. in rebus. & C. de fideiuss.l. sancimus. Sed arg. contrà, suprà, de rei ven. si nautem.§. si homo. & suprà. quod vi, aut clàm. si alius §. est & alia. & ad leg. rho. de iac.l.fi.§.j. Accur.

x Non esse.] Not. remittentibus & c. vt suprà, de ædil. edic. quæritur.§. si venditor. & §.e.l. qui destitit. & l. mulier.§.j. & §. ad leg. Iul. de adul. l.ij.§.j.& l. si maritus.§. si negauerit. & C. de adul.l. abolitionem. & C. de pac.l. postquàm. & C.e.l.iij.§.j. Accursius.

y Non potuerunt.] maximè secundum H. sed Ioan. nil subaudit, quasi aliàs non incideret in Turpil. licet lis non sit contest. quod dic,

vt ȷ.e.o.l.quæsitum.

a ❡ Post abolitionem.] publicam.

b ❡ Abolitio.] aliàs intra xxx.dies.& si non habeas, subaudi.

c ❡ Abolitione.] vtraque fuit publica.& facit ȷ.l.aut priuatim.§. si. Item facit C.de temp.in integ.resti.l.j.ij.iij.& iiij.Accursius.

dum occupationibus, vel etiam ciuilium officiorum necessitatibus distracti: in senatusc͠osultum non incidunt.

❡ *Abolitione publicè concessa, si antequam reus iterum accusetur, alia abolitio est concessa: dicitur quod xxx.dies incipiunt currere accusatori finita secunda abolitione, intra quos potest iterum accusare.*

❡ Quanquam prius reum quis detulerit, & post abolitionem [a] antequam reus repeteretur, intra triginta dies alia abolitio [b] superuenerit: non tamen ex superiore, sed ex secunda abolitione [c] dies triginta computantur.

Paulus. LEX XVI.

Domitianus rescripsit, quod de ferijs & de abolendis reis dicitur [d], non pertinere ad seruos [e]: qui accusati, in vinculis esse iubentur, ne † iudicium finiatur [f].

❡ *Ad crimina in quibus ex utraque parte incumbit onus probandi: abolitio non porrigitur. Bartolus.*

Modestinus. LEX XVII.

Lucius Titius Seium reum falsi fecit: & priusquam persequeretur [g], indulgentia reorum crimina abolita sunt. quæro si posteà eum iterato reum non fecerit: an in Turpilianum senatuscon. inciderit? Modestinus respondi, abolitionem reorum, quæ publicè [h] indulgetur, ad hoc genus criminis non pertinere [i].

❡ *Non ualet abolitio impetrata sine consensu aduersarij, si diu lis est uentilata. Item nec impetrata sine causæ cognitione: imò si accusator desistit, aut non probet, punitur. h.d. tota lex.*

Papinianus. LEX XVIII.

Imperatores ♁ Verus et Antoninus augusti Iulio Seuero rescripserunt, cùm satis diu lit͠e traxisse diceretur: inuito aduersario non posse eum abolitionem [k] accipere. Item rescripserunt, nisi euidenter [l] probetur consentire aduersarium: abolitionem non dari. Item rescripserunt, cùm in crimine capitali abolitionem, vt in re pecuniaria [m] petitam esse diceretur, instaurandam esse nihilominus cognitionem: &, si non probasset hoc quod proponeret, non impunè eum laturum.

d Domitianus.] Dicitur ȷ.e.aut priuatim. Accursius.

e ❡ Ad seruos.] nam interim dum feriæ durant, non liberantur: vt ȷ.de custo.reo.l.ij.circa prin. Sed ar. contra, suprà, de accu.hos accusare.§. si seruus.

f ❡ Finiatur.] finiretur autem: quia si ille exiret, fortè fugeret, & sic frustra amodò procederetur in accusando.& hoc si habeas finiatur, aliàs puniatur. nam punitur iudiciũ quodammodo cùm deseritur, vel pro deserto habetur. Accursius.

Lucius]. CASVS. Accusaui quendam de falso: & antequam sent͠etiam obtinerem, abolitione publicè facta oportuit me desistere: dicitur ꝙ finitis ferijs si non reaccuso eum, incido in Turpilianum. Et sic not. hoc speciale.& dic vt in glossa domini mei Accursij, Franci.

† aliàs, donec.

g ❡ Persequeretur.] vsque ad sententiam. Accursius.

h ❡ Publicè.] idem de priuata: vt C. de aboli. fallaciter.§. fina. sed in vtraq; contra. C. de fal, si docueris. sol. ex certa scientia fuit ibi concessa generalis vel specialis.

i ❡ Non pertinere.] incidit ergo in Turpil. post ferias si ad accusationem non redierit: quod non est in alio: vt ȷ.l.si interueniente. Accursius.

♁ Antoninus & Seuerus.

Imperatores.] CASVS. Accusaui quendam, non possum petere aboli. vt desistam inuito aduersario vel eo ignorante. sed si expressè consentiat: possum. Secundò dicit: in accusatione capitali aboli. impetraui, & sine causæ cognitione habui abolit. dicitur ꝙ non tenet. vnde si nõ probaui quod in accusationem deduxi: punior. Fran. Accur.

k ❡ Abolitionem.] priuatam: de qua loquitur tota hæc l.& facit C.de aboli. fallaciter.§. quando autem.

l ❡ Nisi euidenter.] circa eundem casum.& sic nec c͠otradicente, nec etiam tacente: sed oportet ꝙ expressè consentiat. ad quod ȷ.de procu.filius.§.inuitus.

m ❡ In re pecuniaria.] i.non causa cognita: quod est opus: vt ȷ.l.j.§.abolitio.& C.de aboli.l.fi.

❡ DE REQVIREN. REIS, VEL ABSEN. DAM.

Diui verus.] CASVS. Nemo absens punitur: & si graue est delictum, de quo quis absens accusatur, de quo deberet imponi pœna operis metalli vel similis, vel capitalis tunc nõ debet damnari absens: sed requirit: & secũdò annotatur. Item tertiò requiritur per edicta: & etiã literæ demandãtur magistratui illius ciuitatis, in quam aufugit, vt hoc illi innotescat. & extunc per annum expectatur: & intra annum veniens & satisdare offerens, bona sua recuperat, nec fiscus ea habet. Item si intra annum decedat, & sic accusatio est extincta, eius heredes petent bona defuncti, & habebunt. Fran. Accur.

TIT. XVII.

De requirendis reis, vel absentibus damnandis.

❡ *Dictum est suprà de uarijs & diuersis delictis. Item dictum est qualiter contra accusatorem non persequentem, uel persequentem calumniosè procedatur: sequitur uidere qualiter procedatur contra reum. sed quia reus quandoque est contumax, ideo præmittit qualiter proceditur contra reum contumacem, ut in hoc titulo. quandoque uerò quia reus est præsens, ponit qualiter proceditur c͠otra re͠u ad criminis examinationem: ut ȷ.titu.de quæstio. post maleficium uerò inuentum ponit qualiter procedatur contra reum ad pœnæ impositionem: ut ȷ.titu.de pœnis. Bar.*

Martianus. LEX I.

† Diui Verus & Antoninus Magni [n] rescripser͠ut, ne quis absens puniatur [o]. et hoc iure vtimur, ne absentes damn͠etur. Nec enim inaudita causa quem damnari æquitatis ratio patitur [p]. ¶ Si aut͠e [q] grauius quis puniatur, puta in opus metalli, vel similem [r] pœnam, siue capitalem [s]: hoc casu non est irroganda in absentem pœna [t], sed absens requirendus [v] annotandus [x] est, vt copiam sui præstet. Præsides autem prouinciarum circa requirendos annotatos hoc debent facere [y], vt eos quos annotauerint, edictis [z] adesse iube͠at [a]: vt posit innotescere [b] eos †, qui annotati sunt. Sed & literas ad magistratus vbi c͠osistunt, mittere, vt per eos [c] † posit innotescere, requirendos reos esse annotatos: & ex hoc [d] annus computetur ad se purgandos [e]. ¶ Sed & Papinianus lib. xv. responsorum scribit requirendum [f] annotatum, si prouinciæ præsidem [g] intra annum adierit, & satis obtulerit [h]:

n ❡ Magni.] scilicet, imperatores.

o ❡ Puniatur.] etiam lite c͠otest. vt C. eod.l.j. Sed an accusari? Resp͠o. vt dixi ȷ.de pœ.absentem.ij.respon.

p ❡ Ratio patitur.] nisi in casu: vt C.de pœ. l.ne diu. & fa.ȷ. de pœ. absentem.in prin. & C. de ac.l.absent͠e.et si per vim vel alio modo.l.ij. & in aut. de litig.§. omnem. & imponitur pœna relegationis vel minor; vt ȷ. de pœ.absentem.§.j. & ij.

q ❡ Autem.] pro certè. Accursius.

r ❡ Vel similem.] quæ faci͠ut aliquem seruum pœnæ.

s ❡ Siue capitalem.] vt deportation͠e, quæ facit perdere ciuitat͠e.

t ❡ Pœna.] ad hoc d.l. absentem.§.j.& ij.

v ❡ Requirendus.] i. requisitus. aliàs requir͠edus, scilicet, antequam requiratur: quod in id͠e recidit. primò ergo debet requiri ad instar ciuilis: vt dixi ȷ. de publi.iudi.l.inter. Sec͠udò bona annotantur, dicendo: omnia bona pono in b͠ano fisci, nisi venerit intra ann͠u: & describentur: vt ȷ l.fina.& ab hac sententia conditionali appellatur vt C. si pen.ap.l.eius qui.sec͠udum vnum intellect͠u illius l. nec tamen fiscus de facto occupat. nisi post annum: vt ȷ.l.ij.& l.fin. Tertiò iterum requiritur per edicta, vt subijcit, præsides &c.& ex quo innotescere potuit, computatur annus vt ȷ.e. annus, vt subijcit. Item not. quòd hìc qui expectatur vsque ad annum: habendus est pro cófessio quo ad bona vsque ad annum: vt & ȷ.de custo.reo.diuus.§. sic & diuus. quo ad crimen autem perpetuo auditur: vt ȷ. eod.l. anni spatiũ.in fi.l. Accur.

† Vide in hanc legem Franciscũ Duare. lib. primo disputat. cap. viij.

x ❡ Annotandus est.] i. bona describuntur in publicum.

y ❡ Facere.] tertio loco.

† eis.

† fortè non malè ita legas, vt per eos his posit innotescere, regr͠edos se esse annotatos &c.

z ❡ Edictis.] scilicet, in albo positis. Accursius.

a ❡ Iubeant.] edictis: ideo vt posit &c.

b ❡ Innotescere.] i. eos fieri certos.

c ❡ Per eos.] scilicet, magistratus.

d ❡ Ex hoc.] i. ex quo edicta posuit. Hug.& illi innotuit. Azo. vel fortè satis est publicè innotescere: vt ȷ.e.annus.& expressum videtur in auth͠e. vt nulli iu.§.si quid verò quis. nam si inuenitur: statim capitur, & reducitur: vt ibi.

e ❡ Purgandos.] quantum ad bona: vt ȷ.l.proxi.

f ❡ Requirendum.] edictis vel literis.

g ❡ Si prouinciæ præsidem.] sit hìc caput versus, si præsidem &c. vel sub.& si præ.&c. Accursius.

h ❡ Obtulerit.] de stando iuri. Accursius.

non esse locum mandatis [a], vt bona fisco vendicentur. nam et si intra annum mortuus sit, criminis causa expirat, & perit: & bona eius ad successores transmittuntur [b].

¶ Anno præscribitur contra fiscum ante annotationem: sed annotatione facta præscribitur contra fiscum uiginti annis. h.d. cum l. seq.

Marcellus. LEX II.

Anni spatium ad occupanda [c] bona eius, qui requirendus annotatus est, pertinet. sed si per viginti annos [d] bona eius fiscus non occupauerit: posteà præscriptione vel ab ipso reo, vel ab hæredibus eius summouebitur.

Martianus. LEX III.

Quancunque enim quæstionem apud [e] fiscum (si non alia sit propria præscriptio [f]) viginti annorum silentio præscribi diui principes voluerunt.

Marcellus. LEX IIII.

Annus exinde computandus est, ex quo ea annotatio facta est, quæ vel edicto, vel etiam literis ad magistratum factis publicè innotuit. Ergo & viginti annorum tempus exinde fisco numeratur, ex quo annotatio publicè innotuit. In summa sciendū est nulla temporis præscriptione [g] à causæ defensione [h] summoueri eum qui requirendus annotatus est.

¶ Reus habet annum ad se purgandum. quòd si non uenerit intra annum: bona eius transeunt ad fiscum: & fiet uenditio: ut in litera dicitur. hoc dicit.

Modestinus. LEX V.

Mandatis cauetur, intra annum, requirendorum bona obsignari [i]: vt si redierint, & se purgauerint [k], integrā rem suam habeant: si neque redierint, neque qui se defendant habuerint, tunc post annum bona in fiscum cogantur [l]: & intra annū medio tempore mouētia, si qua sunt, ne aut mora deteriora fiant, aut aliquo modo intercāt, venire debere [m], pretiumq; eorum in deposito esse, diui Verus & Antoninus sanxerūt. Sed & diuus Traianus inter mouentia [n] fructus quoque haberi rescripsit. ¶ Curandum est autem ne quid ei, qui profugit, medio tēpore à debitoribus eius soluatur: ne per hoc [o] fuga eius instruatur.

a ¶ Mandatis.] scilicet, principum diui Seueri & Anto. vt ff. in princ. huius l.

b ¶ Transmittuntur.] vt C.e.l.j. & C. si pen. ap. l. eius qui. nisi sit crimen quod morte non extinguatur: vt ff. ti. j. l. in senatus. §. si propter.

Anni.] CASVS. Annus datur vt intra annum non occupentur bona à fisco. & si fiscus steterit per xx. an. post annotat. quod non occupauit bona: remouetur amodò præscrip. hæc enim præscri. xx. an. regulariter currit contra fiscum, nisi minor quandoq; reperiatur. & da de hoc exemplum vt in gl. & hoc dicit hæc lex & sequen. Fran. Accur.

c ¶ Ad occupanda.] vt interim non occupet, sed annotet. Accur.

d ¶ Per viginti annos.] post annotationem: vt j. de iure fisci. l. j. & C. de fal. l. querela. & j.e.l. annus. & ff. de diuer. præ. l. in omnibus. & j. l. proxi. quę huic cōtinuatur. Accursius.

e ¶ Vancunq;.] Apud. id est, contra. Accursius.

f ¶ Præscriptio.] scilicet, minor. i. contra fiscum pertinens, vt quadriennij, vt C. de quadri. præscri. per totum. & facit ff. l. proxi. cum suis concor.

Annus.] CASVS. Hîc dicit à quo tempore computatur annus post quē non recuperat bona accusatus, sed quandocunque reuertatur, etiam post annum potest de crimine se defendere. Fran. Accur.

g ¶ Nulla temporis præscriptione.] etiam centum annorū: vt C.e.l. iij. est enim exceptio: & sic non tollitur tempore: vt ff. de exceptio. do. pure. §. fi.

h ¶ Defensione.] ipsius criminis. Accursius.

Mandatis.] CASVS. Nunc dicit quod intra annum post requisitionē possunt bona accusati obsignari, vt sic non diminuantur: & si intra annum reuertatur accusatus, ea recuperet. si autem non venerit, bona eius confiscantur. & si qua bona mobilia sunt, quæ ex mora possunt fieri deteriora, possunt vendi intra annum, & pretium deponi. & appellatiōe mobilium continentur etiam fructus. Item iudex debet curare ne debitores illius accusati, qui fugit, soluant debita ei. Fran. Accur.

i ¶ Obsignari.] id est, publico assignari. vel verius quasi sub sigillo poni, vt non diminuantur: vt statim innuit. sic ergo sententia de anno tandis bonis fertur sub conditione: vt no. ff. l. j. in prin.

k ¶ Purgauerint.] Qualiter purgatur? Respon. excusando & satisfādo de stādo iuri. ad quod est ff. de publ. iud. l. pe. §. j. & ff. l. j. §. si prouinciæ præsidem. quia sic est in ciuili: vt in authen. de exhi. §. si verò quædam. Sed quidam dicunt quod demum lata sententia absolutoria rehabeat bona. ad quod insti. de suspec. tuto. §. si quis autem. Accursius.

l ¶ Cogantur.] licet posteà de crimine velit incipere se excusare: vt C. eod. l. ij. in fi. & ff. l. proxi.

m ¶ Debere.] ad hoc ff. de peti. hære. l. diuus. & C. de admini. tuto. l. fin. in fine.

n ¶ Mouentia.] id est, mobilia. Accursius.

o ¶ Hoc.] facit. ff. de solu. reos. contrà. Solu. hîc fugit: ibi non. Item facit C. ad leg. Iul. ma. l. fina.

¶ DE QVAESTIONIBVS.

TIT. XVIII.

De quæstionibus.

¶ Hæc lex diuiditur principaliter in tres partes. Primò loquitur quando perueniatur ad quæstionem seu torturam. Secundò loquitur quæ personæ debeant torqueri, & quæ non. Tertiò de effectu quæstionis, seu confessionis habitæ per tormenta, secunda ibi, Idem diuus Adrianus. tertia ibi, diuus Seuerus. Item quælibet pars in plures partes diuiditur: ideo prosequitur per particulares. & in ista prima parte: primò iurisconsultus dicit quædam generalia: posteà descendit ad specialia.

Vlpianus. LEX I.

In criminibus scrutandis [p] quæstio [q] adhiberi solet: sed quando vel quatenus id faciendū sit, videamus. Et non esse [r] à tormentis incipiendum diuus Augustus constituit. neq; adeò fidem quæstioni adhibēdam: quod & epistola diui Adriani ad Sennium Sabinum continetur [s]. verba rescripti [t] ita se habent: Ad tormēta seruorum ita demum veniri oportet, cùm suspectus est reus, & alijs argumentis ita probationi admouetur [v], vt sola confessio [x] seruorū deesse videatur. ¶ Idem diuus Adrianus Claudio Quartino rescripsit: quo rescripto illud expressit à suspectissimo incipiendum [y], & à quo facillimè posse verum sciri iudex crediderit. ¶ Ad quæstionem non esse prouocandos eos, quos accusator de domo sua produxerit [z]: nec facilè credendum subiectam [a] eam esse, quam ambo

In criminibus.] CASVS. Causa inuestigādorum criminum quomodo adhiberi solet, & quādo fiat quæstio, & inquantum credatur quæstioni, est videndum. & certè quæstio non fit cùm indicia non præcedunt. si ergo præcedunt indicia quæstio potest fieri. Itē quæstioni soli fides, scilicet plena non adhibetur. & quòd non sit à quæstione, siue à tormentis incipiendum, rescripto diui Adriani cauetur. verba cuius rescripti ponuntur in litera. Item cùm multi sunt torquendi, incipiendum est ab eo de quo sit verisimile veritatem melius aperiri. ¶ Ad quæstionē.] Cùm accusem Titium de aliquo delicto: contra quem sunt aliqua indicia: & volo facere torqueri aliquos, quos produco de mea domo: nō audior. Item si Titius & eius vxor tenuerunt aliquam sicut filiā eorū: & tūc & nunc dicat aliquis non esse filiam eorum: non de facili ei creditur. Fran. Accur.

p ¶ In criminibus scrutandis.] idest, inuestigandis. Accursius.

q ¶ Quæstio.] quid quæstionis verbo continetur, dicitur ff. de iniur. l. item apud Labeonem. §. quæstionem. & ad Sylla. l. j. §. quęstiōe.

r ¶ Et non esse.] docet quando sit faciēda per contrariū, dicendo quā do non: quia tunc cùm non sunt indicia, non facienda est [a]: & sic est ff. de his qui sunt sui vel alie. iur. l. j. Item quatenus, docet j. cùm dicit: neque adeò &c. & dic adeò, scilicet, vt ei soli credatur: vt j.e. §. quæstioni. Vel dic adeò. s. vt ab ea incipiamus. & ad hoc C.e.l. milites. & l. j. & j.e.l. vnius. §. in ea. & C. de fal. sicut. Sed cōtrà, ff. ad Syl. l. prius. Sed certè non dicit prius, id est, ante indicia, sed prius quam alij. Accursius.

s ¶ Continetur.] scilicet non esse à tormentis incipiendum.

t ¶ Rescripti.] id est epistolæ.

v ¶ Amouetur.] de innocentia ad innocentiam, scilicet, reus.

x ¶ Confessio.] scilicet, per tormenta. Accursius.

y ¶ Incipiendum.] vbi multi accusabantur, qui torquendi erant, cùm præcederent indicia: vt j.e. vnius. Vel dic quod vno accusato contra quem erant indicia, et multi petebātur torqueris ab eo, qui minus timeat illum, in quem torquetur, est incipiendum. Accursius.

z ¶ Produxerit.] Facilè enim pro eo dicerent. ad quod C. de testi. l. secunda. & ff. de testi. l. pater. & l. penul.

a ¶ Subiectam.] id est quòd sit supposita. ad quod ff. de libe. agnos. l. j. §. Iulianus. in fi. §. licet sit argu. contrà ff. de Car. edic. l. j. §. si quis. in fi. §. Accursius.

a Nam confessio facta in tortura etiam perseuerata sine indicijs nō nocet confesso: vt plenè per Alex. cōsi. xciij. vol. j. vbi dicit esse communem opi. & alleg. multas quotas quā opi. sum secutus in apostil. ad Lanfran. de ordine. in c. quoniam contra falsā. §. cōfessiones. nu. vj. in ver. neq; tenet. extrà de proba. quod fallit in tribus casibus per gl. positis in c. quęstionē xij. q. ij.

parentes dicuntur charam filiam habuiſſe, reſcripto diuorum Fratrum ad Lucium Tyberianum emiſſo declaratur. ¶ Iidem Cornelio Proculo reſcripſerunt non vtique in ſerui vnius [a] quæſtione fidem rei conſtituendam, ſed argumentis [b] cauſam examinandam. ¶ Diuus Antoninus & diuus Adrianus Seruio Sabino reſcripſerunt, cùm ſerui pariter cum domino aurum & argentum exportaſſe [c] dicerentur, non eſſe de domino interrogandos: nec quidem ſi vltrò aliquid dixerint [d], obeſſe hoc domino. ¶ Diui fratres Leuiano Longino reſcripſerunt de ſeruo hæredum [e] non eſſe habendam quæſtionem in res hæreditarias, quamuis ſuſpectum fuiſſet ꝙ imaginaria venditione [f] dominiũ in eo quæſiſſe hæres videretur [g]. ¶ Seruum municipum poſſe in caput ciuium [h] torqueri, ſæpiſsimè reſcriptum eſt: quia non ſit illorum [i] ſeruus, ſed reipublicę. Idemque in cæteris [k] ſeruis corporum dicendum eſt. nec enim plurium ſeruus videtur, ſed corporis. ¶ Si ſeruus bona fide mihi ſeruiat: etiã ſi dominiũ in eo non habeam, poteſt dici torqueri eũ in caput meũ non debere. Idem eſt & in libero homine qui mihi bona fide ſeruit. Sed nec libertum torqueri in patroni caput, conſtitutum eſt [l]: nec quidem fratrem in fratris [m]. Imperator noſter cum diuo patre ſuo reſcripſit: addita ratione †, quòd in quẽ quis inuitus teſtimonium dicere non cogitur [n], in eum nec torqueri debeat. ¶ Seruum mariti in caput vxoris poſſe torqueri diuus Traianus Seruio Quarto [o] reſcripſit. ¶ Idem Nummio Iuliano† reſcripſit damnati ſeruos, qui deſierunt eſſe ipſius [p], poſſe in eum torqueri. ¶ Si ſeruus ad hoc erit manumiſſus, ne torqueatur [q]: dummodo in caput domini [r] non torqueatur, poſſe eum torqueri [s] diuus Pius reſcripſit. Sed & eum, qui cognitionis [t] ſuſceptæ tempore alienus fuit: licet poſteà rei [v] ſit effectus [x], torqueri in caput [y] eius poſſe, diui Fratres reſcripſerunt. ¶ Si quis dicatur nullo iure emptus: non prius torqueri poterit, quàm ſi conſtiterit [z] venditionem non valuiſſe. & ita Imperator noſter cum diuo patre ſuo reſcripſit. ¶ Antoninus Seuerus Septitio Antigono ita reſcripſit: Cùm quæſtio de ſeruis contra dominos, neque haberi debeat, neque ſi facta ſit, dicturi ſententiam conſilium inſtruat [a]: multò minus [b] indicia ſeruorum contra dominos admittenda ſunt. ¶ Diuus Seuerus reſcripſit confeſsiones reorum pro exploratis [c] facinoribus haberi

† Quòd in eum, m.

† aliàs, Lolliano.

¶ Iidem Cornelio.] CASVS. Quæſtioni vnius ſerui, id eſt, dicto eius non creditur plenariè: ſed alia argumenta requiruntur. Secundò dicit. ſerui dicuntur aurum alicuius exportaſſe cum domino eorum, & de hoc torquentur. dicitur quòd non debent interrogari de domino. & ſi ſponte dicant de eo: non credetur. ¶ Diui fratres.] Quæſtio aliqua eſt inter hæredes de rebus hæreditarijs. ſerui eorum communes ex alia cauſa quam hæreditatis, vel ſerui vnius eorum tantùm nõ ſunt ſuper hoc torquendi: etiam ſi dicatur vnum hæredũ quæſiſſe dominium fictitiè in illo ſeruo. ¶ Seruũ.] Seruus municipum poteſt torqueri in caput cuiuſq; ciuis. Idem in ſeruo cuiuſcunq; corporis ſiue ſocietatis vt poſsit torqueri contra quemlibet de illo corpore ſiue ſocietate. Itẽ ille, qui mihi ſeruit bona fide tanquam ſeruus ſiue eſſet ſeruus alienus, ſiue liber homo eſſet, non poteſt contra me torqueri. Item libertus contra patronũ non poteſt torqueri. Itẽ nec frater contra fratrem. & omnes illæ perſonæ quæ contra certas perſonas nõ coguntur dicere teſtimonium nec contra eas torquendæ erunt. ¶ Seruum mariti.] Seruus mariti poteſt torqueri contra vxorem eius. Item aliquo damnato poſſunt ſerui eius quondam torqueri contra eum, cum deſierint eius eſſe. Item ſi manumitto ſeruum meum hoc acto ne torqueatur contra me: poterit torqueri contra alium. & intelligas eo caſu, quo liberi homines torquentur. Item ſeruus, qui nũc eſt tuus, tempore autem accuſationis inceptæ contra te non erat tuus, bene poteſt torqueri contra te. Item ſeruus quem dicis te emiſſe: ſi probo vẽdi non tenuiſſe aliqua de cauſa, vt quia venditum tibi à pupillo ſine tutore vel alia de cauſa, & ſic non tuum eſſe: poteſt torqueri contra te, cùm tuus non ſit: hoc tamen prius probato. Vltimò dicit. ſerui non ſunt torquendi contra dominum: & ſi torti ſint de facto, nulla fides habetur dictis eorum. ¶ Diuus Seuerus.] Confeſsio accuſati non habetur pro probatione, ſi nulla alia ſit probatio. & hoc intelligas quãdo non perſeuerat in accuſatione: vel quando in tormentis fuit confeſſus. & dic de hoc vt in gl. domini mei Ac. hic poſita. ¶ Cùm quidam.] Cum te accuſarem de aliquo delicto, petebam ſeruum tuum torqueri contra te, volens ſerui pretium deponere vt tibi detur. dicitur, ꝙ non audior. Secundò dicit. ſerui tui torquentur occaſione cuiuſdam delicti quod dicitur eos commiſiſſe. ſi aliquid contra dominum dicunt, dominus ex hoc grauatur. id eſt, nocet domino. & hoc dicebat quoddam reſcriptum: ſed hoc reſcriptum correctum eſt: nam nullo modo præiudicat domino. ¶ In cauſa.] Dic caſum vt in glo. domini mei Ac. hic poſitã: quæ incipit, negotiator &c. ¶ Qui quæſtionẽ.] Docet qualiter eſt interrogandus qui torquetur. ¶ Diuus Adrianus.] Seruus agricola Pompeij accuſatus de aliquo delicto poſitus ad tormenta de ſe poteſt interrogari. de alijs autem ſi dicat, eſt rei indicium. id eſt, vt reus indicaretur, vt ſciatur qui alij fecerunt delictum. ¶ Quæſtioni.] Nunc dicit quando credatur tormentis, & quando non. Item inimicorum quæſtioni quandoque habetur fides, quandoque non: vt ſi eſt inimicitia magna, eis nõ credatur. aliàs ſic: vt hîc habes in glo. ¶ Cùm quis.] Latrones quoſdam cepi: & eos iudici aſsignaui, vt eos faciat torqueri ad ſciendum ſi ſint latrones, vel non. ipſi torti dicunt ſe latrones fuiſſe mecum. dicitur quòd quantum eſt contra eos, creditur: quantum contra me eſt, non. & dic vt in litera. ¶ Si quis vltrò.] Licet quis ſponte confiteatur ſe homicidium feciſſe: non ſemper eius confeſsioni ſtatur. quidam enim ob metum vel ſimilem cauſam dicunt, quod non eſt verum: imò extat epiſtola quorundam, qua eſt cautum ꝙ ſeruus cuiuſdam confeſſus ſe homicidium feciſſe, & ex hac confeſsione damnatus: apparuit poſteà non culpabilem fuiſſe, & ſic reſtitutum: & domino quondam eius pretium aſsignatum, vendito alij iſto ſeruo. ſed præſes prouinciæ non poteſt mutare ſententiam ſuam, ſed hoc principi mitteret. & expone literam vt in glo. domini mei Accur. hoc dicit tota lex. Fran. Accur.

a ¶ Serui vnius.] ad quod ĩ. eo. l. maritus. ſed certè nec in pluriũ, niſi prȩcedant aliæ probationes, id eſt, indicia: vt ſ. e. l. in prin.

b ¶ Argumentis.] facit ſ. de cuſt. reo. diuus.

c ¶ Exportaſſe.] per furtum. & facit ĩ. ead. l. §. ſi ſerui. & l. vnius. §. ſeruo.

d ¶ Dixerint.] ſcilicet, ſine quæſtione. Accurſius.

e ¶ Hæredum.] puta communi ſeruo ex alia cauſa vel alicuius eorũ. & not. hæredum, & ſic duorum: quia ſecus in hæreditario, cùm alter negatur cohæres: vt ĩ. e. l. hæreditarij. & C. eo. l. fi. & l. hoc quod. nam non conſtat quòd ſeruus ſit ibi in l. hæreditarij.

f ¶ Venditione.] id eſt, emptiõe. Accurſius.

g ¶ Hæres videretur.] niſi hoc conſtet prius: vt ĩ. e. l. ſi quis dicatur.

h ¶ Ciuium.] ſingulorum.

i ¶ Non ſit illorum.] ſingulorum. Accurſius.

k ¶ In cæteris.] Hîc no. argu. ad ſimilia quæ ſunt ſ. de rerum diui. in tantum. §. vniuerſitatis. & ad idem ſ. de rebus du. cùm ſenatus. & ſ. quod cuiuſq; vniuer. l. ij. & in decre. xxxiiij. diſtin. fraternitatis. aliàs in ca. ſuper xiiij. q. ij. Accurſius.

l ¶ Conſtitutum eſt.] C. eo. l. pridem.

m ¶ In fratris.] ſcilicet, caput. & facit C. qui ac. non poſ. l. ſi magnũ.

n ¶ Non cogitur.] quos habes ſ. de teſti. l. iiij. & v. Accurſius.

o ¶ Seruio Quarto.] arg. ſ. ad Syl. l. j. §. ſi vir.

p ¶ Ipſius.] ſcilicet, per damnationem: quod fit vt ĩ. de bo. dam. l. j. in prin. ſecus ſi alio modo vt ĩ. l. proxi. & ĩ. l. extraneo. §. fin. & l. vnius. §. ſeruus in eius caput. & C. eo. l. ſeruos. & l. non ſolùm. quæ ſunt contrà.

q ¶ Ne torqueatur.] nam liberi non torquentur niſi vt ĩ. eo. l. ex libero.

r ¶ In caput domini.] antiqui: vt dixi in ſuperiori §.

s ¶ Torqueri.] in his in quibus liber torquetur.

t ¶ Cognitionis.] ſcilicet, accuſationis.

v ¶ Rei.] id eſt, accuſati.

x ¶ Effectus.] ſcilicet, ſeruus.

y ¶ In caput eius.] ſcilicet, domini, id eſt, rei cuius nunc eſt ſeruus effectus. & facit ſ. de arbi. non diſtinguemus. §. ſacerdotio. oportet ergo quòd tempore accuſationis vel antea fuerit rei, vt in eum non torqueatur.

z ¶ Conſtiterit.] per eũ, qui dicit hoc, ſcilicet vẽditionẽ nõ valere. licet ſit arg. cõtrà, ſ. de pub. l. quicũq;. §. fi. & facit ſ. ea. l. §. diui fratres.

a ¶ Inſtruat.] ſcilicet, dictum ſeruorum in quæſtione poſitorum.

b ¶ Multò minus.] ad hoc ĩ. l. diuus. §. ex quibus. & C. e. l. j. & de teſti. ſeruos. Accurſius.

c ¶ Pro exploratis.] id eſt, probatis. Sed ar. contrà, ſ. de cuſto. reo. l. ſi confeſſus. & C. de pœ. l. qui ſententiam. & ſ. de mino. l. auxilium. §. ſed vt ad legem Iul. Solu. valet ſi perſeueret: vt ibi. aliàs non: vt hîc. arg. ĩ. e. l. §. ſi quis vltrò. Alij vt Ro. quòd hîc in tormentis: ibi ſine tormentis: vt argu. eiuſdem. §. ſi quis vltro. Item contra C. de confeſ. l. j. Solu. ibi in ciuili. Et no. quòd dominus ſeruum confitentem & inuitũ poteſt defendere: vt ĩ. de appel. l. non tantum. & ſ. de libe. cau. l. j. ij. &

ñj. &

iij.& iiij.& de re iudi.sæpe.§.scientibus.& C.de libe.cau.l. principaliter.

a Non oportere.] aliàs non oportet. & facit ff.e.l.penul.
b Cognoscentis.] iudicis. Accursius.
c Pretium.] domino dandum.& facit C.eo.l.j.
d Ostenditur.] ad hoc ff.e.l.§. diuus Antoninus.& ff.eo.l.vnius.§.seruo.& C.de testi.l.seruos.
e In causa tributorum.] negotiator seruorum præstat vectigal pro seruis, etiam si sint alicuius ciuitatis: & debet eos profiteri: & qui hoc faciat, instruit eum pœna capitalis, quæ sibi celanti, & seruo conscio imponitur: vt C. de vecti.l.vniuersi.§.fina.& l.j.& dic reipubl. alicuius ciuitatis, nõ romanæ: vt ff.de publi.l.locatio.§.fiscus.& incipit constructio ibi, quoque &c.
f Quod.] s.periculũ. vel quæ. s. ratio. & in quibus.s.tributis.i.sub quibus: vel dic seruos alicuius ciuitatis torquendos in causa tributorum: non dico ciuitatis Romanæ: vt ff.de adul.si postulauerit §. iubet.& §. ratio. & construe vt ff.& quod dicit seruos, scilicet, torquendos.quibus, id est, sub quibus tributis.
g Professionem.] i. manifestationem seruorum delatorum: vt C.de vecti.l.omnibus.secundum primũ casum. vel id est, dictum siue testimonium. secundum alium in primo fit professio à deferente, in secundo à seruo.
h Interrogare.] nisi in se torqueatur: vt ff. proxi.§.
i Suggerentis.] quia Lucius fecerit.
k De se.] ff. proxi.§. contra.Solu. vt ibi.
l Amplius.] quàm de se.quod de alijs dixit certè hoc fuerit .i. erit, vel est indicium rei, si indicaretur reus: nõ tamen culpa interrogatoris: id est interrogationis: quia bene sic debuit interrogari.
m Non semper.] imò semper: vt ff.e.l.edictum.contra. Sol. illa secundum istam. Item facit C. quando appel. sit.l.ij.
n Ab eis.] aliàs ab eis aliàs ab eius. scilicet, criminis in quo torquetur. Et not. quòd varijs ex causis format quis suã opi.& mutat: vt hîc, & ad Trebel. quia poterat.& de col. bo.l. nonnunquam. & de trãsac. cùm hi.§.in persona. & ff.de pœ.l.diui.
o Mentiuntur.] facit ad hoc in authen.de testi.§. si verò odiosus.

non oportere [a] si nulla probatio religionem cognoscentis [b] instruat. ¶ Cùm quidam deponere pretiũ [c] serui paratus esset, vt seruus torqueretur contra dominũ: Imperator noster cũ diuo patre suo id non admisit. ¶ Si serui quasi sceleris participes in se torqueantur. deq; domino aliquid fuerint confessi apud iudicem: prout causa exegerit, ita pronunciare eum debere diuus Traianus rescripsit. Quo rescripto ostenditur [d] grauari dominos cõfessione seruorum: sed ab hoc rescripto recessum con stitutiones posteriores ostendunt.

Iste §. potest legi tribus modis. Vno modo dicit sic: Seruus cuius est omissa professio: potest torqueri cõtra obtinentem, etiam si sit seruus reipublicæ. Secundo sic: Seruus reipublicæ potest torqueri contra omittentem professionem alicuius rei. Tertio sic: Seruus potest torqueri, si ipse dicatur omisisse professionem alicuius rei. & per omnes istos casus intellige esse omissam istam professionem in causa tributorum, & sic seruus est capitaliter puniendus. Bar.

¶ In causa tributorum [e], in quibus esse reipublicæ seruos nemini dubium est: periculi quoque ratio quod [f] seruo fraudis conscio capitalem pœnam denunciat, eiusdem professionẽ [g] instruat. ¶ Qui quæstionem habiturus est: non debet specialiter interrogare [h], an Lucius Titius homicidium fecerit: sed generaliter quis id fecerit. alterum enim magis suggerentis [i], quàm requirentis videtur. & ita diuus Adrianus rescripsit. ¶ Diuus Adrianus Calpurnio Celeriano in hæc verba rescripsit, Agricola Pompeij Valentis seruus de se [k] potest interrogari: etsi dum quæstio habebitur, amplius [l] dixerit, rei fuerit indicium, non interrogantis culpa. ¶ Quęstioni fidem non semper [m], nec tamen nunquã habendam, cõstitutionibus declaratur. etenim res est fragilis & periculosa, & quæ veritatem fallat. nam plerique patientia, siue duritia tormentorum, ita tormenta contemnunt, vt exprimi ab eis [n] veritas nullo modo possit. alij tanta impatientia, vt in quouis potiùs mentiri, quàm pati tormenta velint: & ita fit, vt etiam vario modo fateantur: vt nõ tantum se, verumetiam alios criminentur. ¶ Præterea inimicorum quæstioni fides haberi non debet: quia facilè mentiuntur [o]. nec tamen sub

& ff.de adi.le.l.iij.§.fi.& ff.de testi.l.testium.in prin.& de suspec. tuto. l.tutor.§.si tutor.& C.de inoffi.testa.liberi.& de testi.si quis.
p Cognita.] distinguendo inter inimicitiam magnam vel paruam: vt d.authen.§.si verò odiosus.
q Tradiderit.] iudici puniendos.puta duxisti ad iudicem latrones, vt eos torqueret, an hoc esset verum. & ipsi torti, vel non torti dicunt, quòd tu es latro cum eis.
r Haberi eis.] latronibus.
s In eos.] id est, contra eos.
t Quibusdam.] scilicet, rescriptis.
v Hoc.] s. quia non credatur eis.nam quandoque creditur.
x Plerique.] quod potuit facere iste, qui eos tradidit.
y Proditores suos.] ergo de se confesso creditur quandoque de alio: vt ff. de custod. reo.diuus.& ff. ad Syl. prius.Sed contrà. C. de accu.l.fi. Sol. vt ibi.
z Creditur.] q.d. bene est, vt eos prodamus: quia posteà nõ sic eis credetur.
a Eis.] prodentibus. Accursius.
b Transmittenda.] id est, admittenda. H. vel, id est, omittenda.
c Allegatio.] non debet haberi inualidũ. arg. hîc quia dicũt proditores, scilicet, quia latrones mentiantur, siue calumnientur in se.s. proditores. Io. posset etiam ecõtra tota legi: vt hæc dicant proditi. & facit C.eo.l.iiij.
d De maleficio.] à se commisso.
e Nonnunquam.] id est, plerunque.
f De causa.] vt ff.§. quæstioni.
g Confessus.] iure Longobar. secus. nam prius confitens, posteà negare volens non auditur: vt in Longobar. qualiter qui se de.l. si pro quacunque.
h Primitium.] proprium nomen serui.
i Reuertendi.] cùm dominus præceperat seruo, vt aliquem occideret: quod dicebat seruus se fecisse: ne dominus in eum sæuiret.
k Suspectus.] id est, confessus.
l Perseuerante.] aliàs non esset damnandus: vt ff.§.diuus.
m Peruenires.] vt alijs præiudicares: vt C.de accusa.l. fina.
n Constiterit.] i. certum fuerit hoc duplex dictũ quod sequitur.
o Commentum.] id est, confessum.
p Decreti.] i. sñiæ.
q Reuertatur.] vt institu. de his qui sunt sui vel alie.iur.§.si.
r Quem.] s.dominũ.

prętextu inimicitiarum detrahenda erit fides quæstioni: sed causa cognita [p] habenda fides, aut non habenda. ¶ Cùm quis latrones tradiderit [q], quibusdam rescriptis cõtinetur non debere fidem haberi eis [r] in eos [s], qui eos tradiderunt. Quibusdam [t] verò quæ sunt pleniora, hoc cauetur, vt neque districtius hoc [v] habeatur, vt in cæterorum persona debet, sed causa cognita ęstimetur habenda fides sit, necne. Plerique [x] enim, dum metuunt ne fortè apprehensi eos nominent, prodere eos solent: scilicet impunitatem sibi captantes, quia non facilè eis indicantibus proditores suos [y] creditur [z]. Sed neque passim impunitas eis [a] per huiusmodi proditiones concedenda est: neque transmittenda [b] est allegatio [c] dicentium iccirco se onera tos, quòd eos ipsi tradidissent. Neque enim inualidum argumentum haberi debet mendacij, siue calũniæ in se instructæ.

Si post sententiam ex prima confessione latã de innocentia rei constiterit, debet condemnatus restitui à principe, non ab inferiore. Bar.

¶ Si quis vltro de maleficio [d] fateatur, non semper ei fides habenda est. nunnunquam [e] enim aut metu, aut aliqua alia de causa [f] in se confitentur. & extat epistola diuorum Fratrum ad Voconium Saxam, qua continetur liberandũ eum, qui in se fuerat cõfessus [g], cuius post damnationem de innocentia cõstitisset: cuius verba hæc sunt. Prudenter & egregia ratione humanitatis, Saxa charissime, Primitium [h] seruum, qui homicidium in se confingere metu ad dominum reuertendi [i] suspectus [k] esset, perseuerante [l] falsa demonstratione damnasti, quęsiturus de consciis, quos æquè habere se commentus fuerat: vt ad certiorem ipsius de se confessionem peruenires [m]. nec frustra fuit tam prudens consilium tuum: cùm in tormentis constiterit [n], neque illos ei conscios fuisse, & ipsum de se temere commentum [o]. potes itaque decreti [p] gratiam facere: & eum per officium distrahi iubere, con ditione addita, vt ne vnquam in potestatem domini reuertatur [q]: quem [r] pretio accepto certum habemus libenter tali seruo caritu-

a ¶ Quòd si.] aliàs quasi. & aliàs quia. & ʒ. habeas si fuisset &c. damnaretur. ad hoc ʒ. de fideicommis. liber. l. generaliter. §. si seruus. Sed contrà. ʒ. de poe. l. aut damnum. §. seruos. & C. de sen. pas. frustra. Sol. hic restitutus fuit. ad quod ʒ. de senten. pas. l. fina.

b ¶ Restituere.] quando verè commiserat delictum, de quo fuit confessus.

rum. ¶ Hac epistola significatur, quòd si [a] seruus damnatus fuisset restitutus: ad eum pertinebit, cuius fuisset antè, quàm damnaretur. Sed praeses prouinciae eum quem damnauit, restituere [b] non potest [c]: cùm nec pecuniariam sententiam suam [d] reuocare possit. Quid igitur? Principi [e] eũ scribere oportet, siquando ei eius, qui nocens videbatur, posteà ratio innocentiae constiterit [f].

Vlpianus ad edict. LEX II.

HAEreditarij serui, quàdiu incertum est ad quem bona [g] pertineant: non possunt videri in caput domini torqueri posse.

Idem ad edict. LEX III.

COnstitutiõe Imperatoris nostri, & diui Seueri placuit plurium [h] seruum in nullius [i] caput torqueri posse.

Idem. LEX IIII.

DE incestu, vt Papinianus respondit, & est rescriptum, seruorum torméta cessant [k]: quia & lex Iulia [l] cessat [m] de adulterijs.

Martianus. LEX V.

SI quis viduam, vel alij nuptam cognatam cum qua nuptias contrahere non potest, corruperit: in insulam deportandus est [n]: quia duplex crimen est: incestum, quia cognatam violauit contra fas: & adulterium vel stuprum adiungit [o]. denique hoc casu [p] serui in personam domini torquentur.

✠ Vlpianus. LEX VI.

✠ Aliàs Papinianus.

c ¶ Non potest.] neq; in criminali, neque in ciuili: vt hic, & ʒ. de re iu 10 di. l. acta. §. de ampliãda. & l. iudex. & l. Paulus & ʒ. ti. j. aut damnũ. §. fi. & C. senten. rescin. non pos. l. j. & C. de sen. l. post sententiam. & ʒ. de re iudi. l. quod iussit. & ʒ. titu. j. diui fratres. in prin. & §. j. l. moris. §. iste. & de offi. proconsu. 20 solent. §. sicut. & de of fi. procura. Caesa. l. fi. & ʒ. de fur. l. non poterit. Sed contra, ʒ. de mino. l. in causae. §. fina. sed ibi ratione aetatis. ad quod ʒ. de postu. l. j. §. de qua. vel illud in ciuilibus. Item secus in multis: vt ʒ. de offic. praesi. l. illici- 30 tas. §. fina.

d ¶ Sententiam suam.] nisi ratione aetatis: vt ʒ. de minor. l. in causae. §. fina.

e ¶ Principi.] multa enim principi licent, quę non licent alij: vt ʒ. si quis inge. esse di. l. ij. §. fi. & de fideicom. liber. 40 l. itaque. & de adop. l. adoptio.

f ¶ Constiterit.] aliàs consistit. Accursius.

HAereditarij.] CASVS. Cũ quaestio sit quis succedat Titio, an ego vel tu: interim seruus haereditatis non dicitur esse 50 alicuius nostrum. vnde poterit torqueri contra quemlibet nostrum. Fran. Accur.

g ¶ Bona.] haereditaria. quia vnus negat alium cohaeredem. & concor. C. eo. l. hoc quod placet. & l. cum te. sed hodie etiam si constet ad quem 60 seruus pertinet: vt C. e. l. fina. vbi erat speciale secundum hoc, vt seruus in caput domini torqueatur: vt ibi dixi. & facit ʒ. eo. l. j. §. diui fratres.

COnstitutione.] CASVS. Tres vel quatuor habemus seruũ communem. hic seruus non potest torqueri contra aliquem nostrum. Fran. Accursius.

h ¶ Plurium.] nisi sit collegium: vt ʒ. l. j. §. seruum. Accursius.

i ¶ In nullius.] vt & C. e. l. hoc quod placet. nisi in casu: vt ibi in fi. & ʒ. e. extraneo. §. penul.

DE incestu.] CASVS. Titius accusatur de incestu: vt quia 70 iacuit cum quadam vidua vel virgine: nõ possunt torqueri serui Titij contra eum: cùm lex Iulia de adulte. cessat: quia non est adulterium. Fran. Accur.

k ¶ Cessant.] scilicet contra dominos.

l ¶ Lex Iulia.] hoc est verum ex capite adulterij: sed tamen incestus est vnum de capitulis eius: vt ʒ. de mino. l. auxilium. §. fi. vbi ergo est adulterium, torquetur in dominum: vt hic innuit, & ʒ. eo. extraneo. in prin. Item vbi incestus cum adulterio, idem: vt ʒ. e. l. proxi. & ʒ. de adul te. l. vim passam. §. fina.

m ¶ Cessat.] pro simplici incestu.

80 SI quis viduam.] CASVS. Titius iacuit cum quadam vidua, vel cum vxore alterius, quae erat sua cognata. deportandus est in insulam, cùm duplex sit delictũ, scilicet, incestus, quia cognata: item adulterium, quia nupta erat alij. vel stuprum, cùm esset vidua. hoc ergo casu, scilicet, quando cum cognata sua alij nupta iacuit, torqueri possunt serui Titij contra Titium. Fran. Accur.

n ¶ Deportandus est.] saltem, secũdũ Io. nam vbi erat vidua: omnino est deportandus. vbi nupta: saltem ad minus haec eadem poena debebit imponi. nec obest. C. de adulte. l. quamuis. in fi. l. potest enim esse, quòd ex dignitate & nobilitate deportatio sufficit: vt ʒ. de sica. l. eiusdem. §. penul. & adde quod no. ʒ. de adulte. si adulterium cum incestu. in prin. Accursius.

o ¶ Adiungit.] delinquens.

PAtre vel marito adulterij agente, & postulantibus de seruis rei [q], vt quaestio habeatur: si verè causa perorata [r] testibus prolatis absolutio secuta fuerit: mancipiorum, quae mortua fuerint, aestimatio habetur [s]: secuta verò damnatione, quae supersunt publicantur. ¶ Cùm de falso testamento quaeritur: haereditarij serui possunt torqueri [t].

Idem. LEX VII.

QVaestionis modum magis est iudices arbitrari oportere [v]. Itaque quaestionem haberi oportet, vt seruus saluus sit, vel innocentia vel supplicio.

Paulus. LEX VIII.

EDictum diui Augusti, quod proposuit Iunio Auito, & Lucio Aproniano consulibus, in hunc modum extat, Quaestiones neque semper, neq; in omni causa & persona desiderari debere arbitror: sed cùm capitalia & atrociora maleficia [x] non aliter explorari & inuestigari possunt, quàm per seruorum quaestiones: quas & efficacissimas [y] esse ad inquirendam veritatem existimo, et habendas censeo. ¶ Statuliber in adulterio [z] postulari poterit, vt quaestio ex eo habeatur, quòd [a] tantisper seruus hęredis [b] est: sed spem suam retinebit.

Martianus. LEX IX.

DIuus Pius rescripsit posse

p ¶ Hoc casu.] adulterij tantùm, non stupri solius. alioquin contrà ʒ. l. proxi.

10 PAtre.] CASVS. Vir, vel pater Bertae accusauit Titium de adulterio: & petijt seruos Titij torqueri: et torti sunt. et aliqui ex seruis ob tormenta decesserunt. quęritur, an sit hoc damnũ Titio emendandum? & 20 distinguitur. aut enim Titius est absolutus: & tunc aestimatio seruorum mortuorum dãda est Titio. si autem Titius est condemnatus: tunc nihil ei dabit: imò serui qui remanserunt, publicant. Secundò dicit. cùm quaeritur de fal 30 so testamẽto: serui haereditarij poterunt ob hoc torqueri. Fran. Ac.

q ¶ Rei.] id est, accusati.

r ¶ Perorata.] si causa fuit probata: quomodo fuit absolutus? Respon. fortè per errorem, vt dicunt quidam: vt & C. 40 si minor se ma. di. l. fi. & ʒ. de testa. tute. l. iure nostro. vel hic non dicit, ꝙ fuerit probatum.

s ¶ Habetur.] & emendatur: absoluto, non cõdemnato: imò si quid superest, publicat: vt hic, & not. ʒ. de adul. l. si postulauerit. §. si reus.

50 t ¶ Torqueri.] vt C. e. l. cùm testamẽtum. & facit ad hoc. l. fi.

QVaestionis.] CASVS. In arbitrio iudicis est, quę modum teneat in quaestionibus: & cùm seruus accusatur, quaestio haberi poterit, vt sic ser- 60 uus sit saluus, vel innocentiae vel &c. Fran. Accur.

v ¶ Oportere.] ad hoc facit ʒ. eod. l. de minore. §. tormenta. & ʒ. de iniur. item apud. §. quaestionis. Accursius.

EDictum.] CASVS. Ponitur edictũ diui Augusti, cuius sensus est. quaestio tormentorũ non semper, non in omni causa, non in omni persona habenda est, sed cùm capitale crimen est, vel aliud delictum atrox, & veritas non potest aliter sciri, quàm per seruorũ quaestiones: hoc casu serui torquentur, & eis credetur. Secundò dicit. accusato aliquo de adulterio, peto quendam seruum torqueri, cui relicta erat libertas à domino suo sub condi ille se excusare vult dicens se li 70 berum. dicitur, ꝙ haec excusatio non recipitur, cum interim seruus haeredis est. Fran. Accur.

x ¶ Maleficia.] imò & in ciuili: vt ʒ. l. proxi.

y ¶ Efficacissimas.] nam tormentis verberibus, & igne fatigati, quae dicunt veritas ipsa videtur dicere: vt Tullius in topicis. Sed contrà, suprà eodẽ. l. j. §. quaestioni. Solu. hic perseuerauit: ibi non: vt suprà l. j. §. si quis vltro. vel hic torquebatur in alium, vt testis: ibi in se.

z ¶ Statuliber in adulterio.] à quocunq; commisso. sed non in causa ciuili: vt ʒ. l. proxi. in fi. & facit ad hoc C. e. l. nec si mors.

80 a ¶ Quòd.] id est, quia.

b ¶ Haeredis.] q. d. non est liber, vt per hoc euitet tormenta: sed seruus quidem haeredis: vt hic, & d. l. nec si mors. Sed arg. contrà, ʒ. eo. statuliber. & ʒ. ad Sylla. l. j. §. serui. & ʒ. de adulte. l. si postulauerit. §. quaestioni. & ʒ. de statulibe. l. statuliberi.

DIuus.] CASVS. In causa pecuniaria potest quaestio seruorum haberi, si veritas facti aliter sciri non potest: & hoc diuus Pius rescripsit: & etiam aliorum rescriptis continetur. Secundò dicit.

dicit.quo casu seruus non potest torqueri contra dominum,eodem casu si torqueatur de facto,dicto eius non est credendum: nec indicium aliquod inde colligendum.Tertiò dicit.seruus Titij deportatus est in insulam ob aliquod delictum.non potest torqueri contra dominum antiquum scilicet Titium.Vel dic casum.seruus deportatus nō potest torqueri in causa aliquorum.& est secūdùm hoc ratio,qa quodlibet dicere vt euaderet. Quartò dicit.statuliber non potest torqueri in causa pecuniaria nisi deficerit cōditio sub qua relicta erat libertas. Frā. Accursius.

de seruis [a] haberi quæstionem in pecuniaria causa, si aliter veritas inueniri non possit: quod & alijs rescriptis cauetur. Sed hoc ita est, vt non facilè in re pecuniaria quæstio habeatur: sed si aliter veritas inueniri non possit, nisi per tormenta, licet habere quæstionem: vt diui Verus & Antoninus rescripserunt. Licet itaq; & de seruis alienis haberi quæstionem, si ita res suadeat. ¶Ex quibus causis quæstio de seruis aduersus dominos haberi non debet, ex his causis nec quidem interrogationē valere[b]:& multò minùs indicia seruorum contra dominos admitten da sunt. ¶De eo.qui in insulā deportatus est, quæstio habēda non est [c]:vt diuus Pius rescripsit. Sed nec de statulibero in pecuniarijs [d] causis quęstio habenda est,nisi deficiente conditione.

Arcadius. LEX X.

De minore xiiij. annis quæstio habenda non est: vt & diuus [e] Pius Cæcilio Iubentiano rescripsit: sed omnes omnino in maiestatis crimine (quod ad personas principum [f] attinet) si ad testimoniū prouocentur, cùm res exigit, torquentur. ¶Potest quæri,an de seruis filij castrensis peculij in caput patris quæstio haberi possit.nam patris [g] nō debere torqueri in filium,cōstitutum est. Et puto rectè dici, nec filij seruos in caput patris esse torquendos [h]. ¶Tormenta autem habenda sunt non quāta accusator postulat, sed vt moderatæ rationis temperamenta [i] desiderant: nec debet initium probationum de domo rei accusator sumere:dum [k] aut liberos eius quem accusat, aut seruos in testimonium vocat. Plurimum quoque in excutienda veritate etiam vox ipsa,& cognitoris subtilis diligentia affert. Nam & ex sermone [l],& ex eo qua quis constantia,qua trepidatiōe quid diceret, vel cuius existimationis [l] quisque in ciuitate sua est,quædam ad illuminandam veritatem in lucem emergunt. ¶In causis quoque liberalibus non oportet per eorū tormēta de quorum statu quæritur, veritatem requiri [m].

Paulus. LEX XI.

Etiam si redhibitus [n] fuerit seruus:in caput emptoris [o] non torquebitur.

Vlpianus ad edict. LEX XII.

Si quis,ne quæstio de eo agatur liberum se dicat:diuus Adrianus rescripsit non esse eum antè torquendum,quàm liberale iudicium experiatur [p].

Modestinus. LEX XIII.

Certo pretio seruum æstimatum in quæstionem dari interposita stipulatione [q],receptum est [r].

Idem. LEX XIIII.

Statuliber in delicto repertus, sperandæ libertatis prærogatiua,non vt seruus,ob ambiguum conditionis, sed vt liber puniendus est [s].

Callistratus. LEX XV.

Ex libero homine p testimo-

a ¶De seruis.] scilicet alienis.quasi dicat non solùm de suis: & sic innuit seruum torquendū in dominum in causa pecuniaria.& sic est cōtrà.C.eo.l.j.in fine. Solu.hic loquitur cùm con tra alium,non cōtra dominum seruus in pecuniaria causa torquetur, vt innuitur in hac litera. vel dic vt ibi,& facit ad hoc ff. de testib.l. 30 serui.& C. de iura.calum.l.j.in fine.

b ¶Valere.] q.d.seruus non debet torqueri: ergo tortus quod dixit, non valet:vt C.de legi. & con.l.non dubium.& adhuc minus si sine tormentis aliquid dicat:vt ff.l.j.§.ijdem Cornelio. 40 & §.Antoninus seuerus.vt hîc subijcit.

c ¶Habenda nō est.] in præteritum dominū: vt ỹ.eo.l.extraneo.§.fi. Vel dic de libero. & est ratio: quia & si lex de quolibet diceret,non euaderet.

d ¶In pecuniariis.] at 50 in criminibus sic cum distinctione:vt ff.l.pro. xi.§.fi.

De minore. CASVS. Minor xiiij.ann.non potest torqueri:nemo autem excusatur,qn possit torqueri in crimine læsæ maiestatis,quod contra prin 60 cipem dicitur commissum. Secundò dicit. filiusfa.in castrensi peculio habet seruos.dicitur quòd isti serui non possunt torqueri contra patrem domini eorum: sicut nec serui patris contra filium domini possent torqueri. Tertiò dicit.cùm iudex facit aliquos torqueri,non debet per omnia facere ad voluntatem actoris:sed modum in tormentis adhibeat. Item non debet iudex incipere à seruis,vel libertis accusati,vt faciat eos torqueri.Item iudex inspiciat qua voce loquatur in testificādo qui torquetur:& qua 70 constantia:& qua trepidatione locatur.Quartò dicit. cùm quæritur sis meus,vel sis liber:non debes in hac causa torqueri. & dic de hoc vt in gl.domini mei Accur.Franciscus Accursius.

e ¶Diuus.] vt ỹ.e.l.ex libero.§.j.& ff.de testi.l.iij.§.lege Iuli.& l.in testimonium.

f ¶Principum.] ad hoc facit ff.ad legem Iuli.maie.l.famosi,& C.ad legem Iuliam ma.nullus.& ff.de testi.l.ob carmen.§.si ea.

g ¶Nam patris.] scilicet seruos.

h ¶Torquendos.] aliàs interrogandos.& facit ff.ad Sylla.l.j.§.si pater.

80 i ¶Temperamenta.] vt & ff.eo.l.quæstionis.& facit ff.de testi.l.j, in fi.& de in lit.iur.videamus.§.iurare,& de iniur.sed si vnius.§.ait prętor,arbitratu.

k ¶Sumere dum.] C. de testib. l. nimis.& de eden.l.j.& l.qui accusare.

l ¶Existimationis.] id est famæ.ad quod ff.de fun.instru.& instru.le. l.cùm de lanionis.§. asinam.& de testib.l.iij.in princi.& ỹ.de re mili. non omnes.§.à barbaris.& ff.de transactio.l.cùm hi.§.sed & persona-rum.& ff.solu.matrimo.l.si cùm dotem.§.eo tempore.& in authen.de testi.§.j.

m ¶Veritatem requiri.] Quatuor modis fit mihi controuersia de seruo:vno per rei vendicationem:quia ego ab alio,vel alius à me vendicat:& tunc torquetur:vt C.e.l.quoties.& de rei ven.l.cum super. & de ser. fugi.l. quicunq;. §.fi.& l.cùm seruū.quæ sunt contra. Secūdo de possessione eius, vel inter me & eū, quod fit vel officio iudicis, vel vtrobi: vt C. vbi causa status.l.j. & tunc simili ter torquetur: vt C. de libe. cau.l. ea quæ. quæ est contrà. Tertiò de libertate:quæ quæstio fit præiudicialibus act. & tunc non: vt hîc forte 20 propter spem proximæ apparituræ libertatis:arg.ỹ.e.l. statuliber. Quartò per petitionem hæreditatis: vel quia ipse solus, vel vna cum alijs hæreditarijs rebus petitur per petitionem hæreditatis:& tunc torquetur super omni re 30 hæreditaria:vt ff.eo.l. hæreditarij.& C. e.l. fi. quia vnus dicit se insoli dum heredem:alius ecōtra:aliàs si seruum confiterentur cōmunem,& se cohæredes. sed si de vna alia re fit quæstio, non torquetur:vt C.e.l. hoc quod placet.Item si 40 de alijs non de hæreditarijs rebus quæstio sit:licet dubium sit, cuius sit seruus hæreditarius non torquetur: vt ỹ.eo.l.ex libero. vel verius illa ex libero,& illa,hoc quod placet, corriguntur per l.C.eo.l. fina. Accursius.

50 Etiam.] CASVS. Redhibito seruo non potest seruus torqueri contra dominum quondam, scilicet, contra emptorem. Fran. Accur.

n ¶Etiam si redhibitus.] i.e.vnius.§.seru.

o ¶Emptoris.] accusa 60 ti de aliquo crimine.

Si quis.] CASVS. In causa quam habeo contra Titium,peto seruum cuiusdam torqueri,qui dicit se liberum.prius debet inquiri sit liber vel non:& si iudicatur seruus.poterit torqueri.Fran.

p ¶Experiatur.] seruus,vel dic,id est,agat à domino:vt C. de adul. l.quoniam Alexandrum.& facit ff.l.j.§ si quis dicatur.

Certo.] CASVS. Cùm peto seruum cuiusdam torqueri: ita demum audior,si fiat æstimatio serui,& hanc æstimationem da-70 re promittam domino serui,& quando committatur hæc stipulatio: dic vt in glo.Fran.

q ¶Stipulatione.] id est,petitione,ne torqueatur.

r ¶Receptum est.] de hoc dic vt ff.de adulte.si postulauerit. in prin. & §.penul.& C.de adul.l.iij.

Statuliber.] CASVS. Statuliber deliquit.puniendus est, vt homo liber.Fran.Accur.

s ¶Puniendus est.] vt & ỹ.titu.j.moris.§.fi.Sed cōtra,ff.de statulib. l.statuliberi à cæteris.Sol.vt ibi.Item argu.contrà.ff.si quis test.li.esse iuss.l.j.§.quid tamen.Solu.vt ibi.& facit ad hoc suprà,si ex noxa.cau. 80 aga.l.fi.

Ex libero.] CASVS. Liber homo testificans & non vacillās non debet torqueri.Item minor xiiij. an. non potest torqueri in causa aliquorum.& si sine tormentis dicat testimonium:non creditur ei.Vltimò dicit:petebam à te seruum,promisisti iudicatum solui. interim hac causa pendente pro domino haberis.vnde talis seruus nō potest torqueri contra te in aliqua alia causa.& hoc etiam diuus Pius rescripsit in hæc verba, Causam &c.Fran.

Adde gl. videdum in cano.hoc habet xlvj.di. sinc. Not. istum text. cum text. ff. proxime.ibi etiam vox ipsa &c. ... suis singul. ... refert Bal. in rub. de ... tamen Bald. ... do alleg. d.§.adē ... uus &c.

a Non vacillante.] tunc ergo posset torqueri: vt]. eo. l. vnius. §. testes. & C. de testi. nullum. & in authen. de testi. §. j. & C. de abo. l. fallaciter. sed an etiam hoc in ciui. non solùm in crimi. dicam sic, vt ſ. e. diuus. j. respon. Accursius.

b Eisdem.] aliàs eiusdem. & facit ſ. de mino. in princ. & ſ. ad Syl. l. j. & l. excipiuntur. §. impuberes. & §. impuberi. & ſ. de transa. l. cùm hi. §. in persona.

c Cauit.] scilicet iudicio sisti, vel iudicatũ solui: vt institu. de satisda. in prin.

d Seruos.] in alia causa quàm suijpsi⁹: vt no. ſ. de mino. §. si.

e Habeatur.] vt ſ. qui satisda. cog. l. pen. §. pen. Sed contrà C. eod. l. fin. Sol. hic corrigitur: vel hîc loquitur cum de alijs rebus non de hæreditarijs erat controuersia. tũc enim seruus torqueretur.

Repeti.] CASVS. Semel in tormentis positus, potest iterum torqueri. Secundò dicit. confessus de se, non debet torqueri vt de alijs dicat. Frã. Accursius.

f Repeti.] Argu. ad reuersionem testium. sic C. de testi. l. fina. & ſ. de opti. lega. l. ij. &]. eod. l. vnius. § j. Sed arg. contrà. ſ. de testi. l. produci.

g Rescripsit.] Sed arg. contra, ſ. ad Syl. l. prius. Solu. ibi speciale: vt & alia quæ not. C. de accu. l. fi. in fi.

Extraneo.] CASVS. Etiam extraneo accusante quendam de adulterio possunt serui accusati torqueri, & sic cõtra dñm. secus si accusaretur de stupro. Secundò dicit: mortuo patre plurium, quidam dicit se filiũ defuncti, & se debere & velle succedere cum fratribus, qui sunt filij defuncti. at illi negant illum filium esse defuncti, & sic non debere succedere, sed se tantùm debere succedere. dicitur quòd serui hæreditarij poterũt torqueri super hoc. Idem si socius dicatur socium occidisse. nã seru⁹ communis eorum poterit super hoc torqueri. Vltimò dicit: seruus damnatus in metallum & sic desijt prioris domini esse. non potest torqueri contra dominum quondam. Franciscus.

† Limitabis hanc legem per l. vni⁹. §. re⁹. in prin.]. eo. vt procedat si noua indicia superueniant quã limitationẽ iterum limitabis per l. & si certus & quod ibi no. Ange. & doct. ſ. ad Syl. scilicet vt possit tortura repeti nullis superuenientibus indicijs: vt manifestet mandatorẽ & socios criminis.

* aliàs, Vlpianus.

nio non vacillante[a] quæstionem haberi non oportet. ¶ De minore quoque xiiij. annis in caput alterius quæstionem habendam non esse diuus Pius Metilio rescripsit: maximè cùm nullis extrinsecus argumentis accusatio impleatur: nec tamen consequens esse, vt etiã sine tormentis eidem[b] credatur. nam ætas (inquit) quæ aduersus asperitatem quæstionis eos interim tueri videt̃, suspectiores quoque eosdem facit ad mentiendi facilitatem.

Lite pendente super dominio serui non potest torqueri interim in eũ, à quo seruus petitur. Bar.

¶ Eum qui vendicanti seruum cauit[c], domini loco habendum, & ideo in caput eius seruos[d] torqueri non posse, diuus Pius in hæc verba rescripsit, Causam tuam alijs ꝓbationibus instruere debes. nam de seruis quæstio haberi non debet: cùm possessor hæreditatis, qui petitori satisdedit, interim domini loco habeatur[e].

Modestinus. LEX XVI.

Repeti[f] † quæstionem posse diui Fratres rescripserunt. ¶ Is qui de se confessus est, in caput aliorum non torquebitur: vt diuus Pius rescripsit[g].

* Papinianus. LEX XVII.

Extraneo quoq; accusante seruos in adulterij quæstione cõtra dominũ interrogari placuit[h]. quod diuus Marcus, ac posteà Maximus principes iudicantes secuti sunt. Sed in quæstione stupri[i] serui aduersus dominũ non torquentur. ¶ De quæstiõe[k] suppositi partus, vel si petat hæreditatẽ[l], quem cæteri filij non esse fratrem suum contendunt: quæstio de seruis hæreditarijs habebitur: quia nõ contra dominum[m] cæteros filios, sed pro successione domini defuncti quæritur[n]. quod cógruit ei, quod diuus Adrianus rescripsit: cùm enim in socium cædis socius postularetur[o]: de communi seruo habendam quæstionem rescripsit: ꝗ pro domino[p] fore videtur. ¶ De seruo in metallum damnato[q] quæstionem contra eum qui dominus fuit, non esse habendam respondi. nec ad rem pertinere si ministrũ se facinoris fuisse confiteatur[r].

Paulus. LEX XVIII.

Vnius facinoris plurimi rei ita[s] audiendi sunt, vt ab eo primum incipiatur, qui timidior est, vel teneræ ætatis videtur[t]. ¶ Reus euidentioribus argumentis oppressus, repeti[v] in quæstionẽ potest: maximè, si in tormenta animus corpusq́ue durauerit. ¶ In ea causa in qua nullis reus argumentis vrgebatur, tormenta nõ facilè adhibenda[x] sunt: sed instandum accusatori, vt id quod intendit, comprobet, ac sic conuincat. ¶ Testes[y] torquendi non sunt conuincendi mendacij, aut veritatis gratia, nisi quum facto[z] interuenisse dicuntur. ¶ Iudex cũ de fide generis instrui nõ põt: poterit de seruis hæreditarijs habere quæstionẽ[a]. Seruo qui vltro[b] aliquid de domino confitetur, fides non accommodatur. Neque enim oportet salutẽ dominorum seruorũ arbitrio cõmitti[c]. ¶ Seruus in eius caput à quo distractus est, cuiq; aliquando seruiuit: in memoriam[d] prioris dominij, interrogari non potest. ¶ Seruus nec si à domino ad tormenta offeratur: interrogandus[e] est. ¶ Sanè quoties quæritur, an serui in caput domini interrogandi sunt: priùs de eorum dominio oportet inquiri[f].

Iudex debet dare terminum parti ad faciendum suam defensionem, licet possit fieri defensio sine termino. Bar.

¶ Cogniturũ de criminibus præ-

h Placuit.] vt C. e. l. j. imò & de statulib. vt ſ. e. edictum. §. si.

i Sed in quæstione stupri.] non de incestu simplici: vt ſ. e. de incestu. & l. seq.

k De quæstione] quæ per accu. fal. exercetur: vt ſ. de fal. qui falsam. §. accusatio. & C. de fal. l. j. & facit ſ. de Carbo. edict. l. iiij. §. duæ.

l Hæreditatem.] scilicet ille quem &c. Accursius.

m Contra dominum.] subau. id est cæteros &c.

n Quæritur.] aliàs quæritur: aliàs queri. & facit C. e. l. hoc quod placet. & l. super. & communi diui. l. communi.

o Postularetur.] id est accusaretur.

p Pro domino.] ad hoc ſ. ad Syl. l. & si certus percussor. §. vnus.

q Damnato.] sec⁹ si ecõtra dominus fuisset damnatus: vt ſ. l. j. §. item Nummio. & facit ad hoc. C. eo. l. seruos. & de sen. pas. l. frustra. &]. eo. l. vnius. §. seruus. & ſ. eo. diuus. §. fina.

r Confiteatur.] scilicet, seruus iste.

Vnius.] CASVS. Plures accusati de vno & eodem delicto, si sint torquendi: incipiendum est à timidiore, & qui magis teneræ ætatis sit. Secundò dicit: reus tortus semel, iterum potest torqueri, si argumenta apertiora sint contra eum nunc. Tertiò dicit: cùm nulla indicia sunt cõtra reum siue accusatum: nõ possum incipere à tormentis. Quartò dicit: testis tunc torquetur, cùm falsum dixerit, & cùm dixerit se interfuisse facto super quo tulit testimonium. hæc enim duo sunt necessaria. Quintò dicit: cùm quæritur, an quis sit filius defuncti, vel nõ: poterunt serui hæreditarij super hoc torqueri. Sextò dicit. seruus si spontè dixit aliquid contra dominum suum: non creditur ei. Septimò dicit: seruus venditus nõ potest torqueri contra dominum suum quondam. Octauò dicit: seruus etiã ad postulationẽ domini nõ torquetur in causa domini. Nonò dicit: cùm peto quendam torqueri contra te, & ille dicit se tuum seruum esse, & sic non torquendum: de hoc priùs inquiritur. Decimò dicit: præses cùm vult cognoscere de quibusdam delinquentibus qui erant in turri detrusi: debet eis nũciare per aliquot dies antè, vt ipsi præparent se ad defensionem. & redditur ratio in litera. Vltimò dicit: si custos captos afflixit: de hoc delicto potest cognosci de plano. i. sine libello, & etiã cum eo. Fran. Accur.

s Ita.] id est, isto ordine sunt torquẽdi ad veritatem eruendam.

t Videtur.] ſ. eod. l. j. §. j.

v Repeti.] id est, iterum torqueri: vt supra e. l. repeti.

x Adhibẽda sunt.] vt ſ. eo. l. j. in prin.

y Testes.] liberi.

z Quum facto.] id est negotio super quo testificantur. & tamen non rectè dicunt. & sic duo exiguntur, scilicet, quod se interfuisse dicant, & quod vacillent: vt supra eod. l. ex libero. facit C. de episcopis & cle. presbyteri. & in authen. de testi. §. sancimus.

a Habere quæstionem.] vt C. eo. l. super statu.

b Seruo qui vltro.] i. sine tormentis. ad quod facit ſ. de in ius vo. l. ex quibus. vel, id est, voluntate etiam domini. ad quod est ſ. de postulan. l. quos prohibet. & C. de iuramen. calum. l. ij. §. sed quia. & C. de testi. seruos. & C. eo. l. seruos. & de procura. filius. §. Veterani.

c Committi.] licet dominorum salutem suæ anteponere debeant: vt ſ. ad Syl. l. j. §. iuxta hæc.

d In memoriam.] vt & C. eo. seruos. § non solùm. & facit]. de decu. l. fi. & C. e. l. penul. & ſ. eo. extraneo. §. fi. Sed contrà. ſ. eo. l. j. §. item Nummio. Sol. vt ibi.

e Interrogandus est.] vel pro se: vt C. eod. l. seruos qui. & l. pridem.

f Inquiri.] vt & ſ. e. l. j. §. si quis dicatur. & l. si quis. Accursius.

a ¶ Ante diem.] fortè vnum: vel ante diem illum, quo allegationes debet audire: ita tamen quòd suos possit habere aduocatos. ad quod facit C. de exhi. reis. l. ij. §. fi. & de pub. iudi. l. custodias.

b ¶ Custodias.] id est custoditas personas. sic ff. de offi. proconsul. l. solent. secundùm vnum sensum.

c ¶ Quocunque.] ante sententiam.

d ¶ Proferantur.] scilicet custodiæ. aliàs est in textu.

e ¶ Pro tribunali.] dic libello & inscriptione deposita. sed etiam sine his. ad quod facit ff. de accu. l. leuia. & C. de custo. re. l. fin. & dicas hic de custodib[9] qui captos afflixerant: vt C. de custo. re. l. j. §. fi. Accursius.

fidem oportet ante diem [a] palàm facere, custodias [b] se auditurū: ne ij qui defendēdi sunt, subitis accusatorum criminibus opprimātur: quamuis defensionem quocunq; [c] tēpore postulante reo negari non oportet: adeò vt propterea & differantur & proferātur [d]. ¶ Custodiæ non solùm pro tribunali [e], sed & de plano audiri possunt, atque damnari.

S cui. CASVS. Seruus, cui per fideicommissum relicta est libertas: non potest interim torqueri, nisi quæstionibus aliorum oneretur. Fran. Accursius.

f ¶ Aliorum.] demum ergo si oneretur ab alijs, torquetur vt seru[9]: vt & C. e. l. nec si mors. & facit ff. de adulter. si postulauerit. §. sed & si seruus is fit. & ff. eo. l. edictum. §. fi. & ff. eo. statu liber.

Tryphonius. LEX XIX.

Is cui fideicommissaria libertas debetur: non aliter vt seruus quęstioni applicetur, nisi aliorum [f] quæstionibus oneretur.

¶ *Testis qui non debet examinari propter partis reuerentiam: examinatus non facit indicium, nec probationem. Bart.*

Paulus. LEX XX.

Maritus quidam hæres vxoris suæ petebat à Surro pecuniam, quam apud eum deposuisse defunctam se absente [g] dicebat: & in eam rem vnum testem liberti sui filium produxerat apud procuratorem [h]: desiderauerat & quæstionem haberi de ancilla [i]. Surrus negabat se accepisse, & testimonium nō oportere vnius hominis admitti [k], nec solere à quæstionibus [l] incipi, etiam si aliena esset ancilla. procurator quæstionem de ancilla habuit [m]. cùm ex appellatione cognouisset Imperator: pronunciauit quęstione illicitè [n] habita vnius testimonio non esse credendum [o]: ideoq; rectè prouocatum.

Maritus.] CASVS. Successi vxori meæ, & peto à Surro pecuniā puta decem, quæ dico vxorē meam apud eum deposuisse me viro tunc absente. & ad hoc vnum testem produxi, qui plenè dixit, & petijt ancillam Surri torqueri super hoc: & iudex habuit quæstionem de ancilla, & ipsa torta concordauit cum teste primo: & sic iudex condemnauit Surrum. postea Surrus appellat ad principem. Imperator dixit, quod ancilla non debuit torqueri contra dominū suū, & sic dictum eius pro nihilo esse. non ergo potuit iudex condemnare Surrum ex dicto vni[9] testis tantum. & sic rectè appellatum. Franciscus. Accursius.

Idem. LEX XXI.

g ¶ Absente.] scilicet marito. hoc non sine mysterio positum fuit. hic enim maritus veritatem ignorabat, & ideo sic fuisse iurare non poterat: vnde dictum solius vnius testis non erat sufficiens. si verò & ipse, & testes iurarent id est iurare vellent, deferetur eis iuramentum, nisi reus sic non esse iuret. tunc enim quia iusiurandum actoris elidit reus, non defertur ei actori secundum consuetudinem. Azo. sed hoc dic, vt no. C. de iureiu. l. in bonæ fidei. vel illud in ciuilibus: at in criminalib[9] etiam inopia probationum non defertur.

h ¶ Procuratorem.] Cæsaris vel fisci, vicem præsidis agentem, vel ex consensu partium audientem: vt C. de iurisdic. om. iudic. l. j. & de pedane. iudi. l. j.

i ¶ Ancilla.] scilicet defuncti.

k ¶ Admitti.] vt C. de testi. l. iurisiurandi. Sed arg. contrà, ff. de re mili. l. non omnes. §. à barbaris.

l ¶ A quæstionibus.] nisi præcedant indicia: vt ff. eo. l. j. in princi. sed postea, vt hic subijcit, reprobatur quæstio. ergo nō præcedit indicium: ergo vnus testis non inducit præsumptionem. secundùm Io. Sed contrà. ff. de do. prælega. l. Theopompus. non enim hic fuit reprobata sententia quasi quæstio esset habita non præcedente indicio: licet hoc Surrus allegaret: sed malè: sed quia ancilla in causa pecuniaria contra dominum torta est: vt C. de quæstionibus. l. j. Vel melius quæstio fuit habita antè, quàm libertus diceret testimonium, & ideò allegabatur bene secundùm Io. vel ideo non fuit facienda quæstio, quia talis testis sic familiaris non inducit indicium: cùm in seruitute à producente posisit reuocari, vt C. de lib. & eo. lib. l. fi.

m ¶ Habuit.] sed malè: vt statim dicitur.

n ¶ Illicitè.] non illa ratione quia vnus testis tantùm præcedebat, qui non facit indicium, vel præsumptionem: sed illa quia in caput domini torta fuit secundum primam expositionem: vel quia ipsa priùs fuit torta, quàm testis testimonium reddidisset secundum aliam. vel quia familiaris secundum tertiam.

Quæstionis habendæ [p] causa neminem esse damnandum diuus Adrianus rescripsit.

Idem. LEX XXII.

Qui sine accusatoribus [q] in custodiam recepti sunt: quæstio de eis habenda non est, nisi aliquibus suspicionibus [r] vrgeantur.

o ¶ Credendum.] plenè: vel dic talis hominis: vel dic etiam ad indiciū præmissorum tormentorum. Accursius.

p Quæstionis habendæ.] dic id est, habitæ. q. d. confessus in tormentis non damnatur: vt ff. l. j. §. diuus. vel, id est, habitæ non præcedente indicio: vt ff. l. proxi. vel dic habendæ propriè. q. d. nemo damnatur, quia tormenta recuset: sed remedijs pretoris arctatur: vt ff. de ven. inspi. l. j. §. quid ergo. vel dic, non debet quis damnari, vt quoties opus est, torqueatur in pœnam alicuius delicti, de quo non sit conuictus. sunt enim certæ pœnę inter quas hæc non est: vt ff. tit. j. l. vj. & l. sequen. in princi.

Qui sine.] CASVS. Cùm de quibusdam delictis cognoscatur, etiam sine accusatore (quæ dic vt in glos. hîc posita) quęritur, an eisdem casibus possit peti seruos alicuius torqueri non præcedentibus indicijs? Et dicitur, quòd non: nisi enim præcedat aliqua indicia, non possunt serui torqueri. Franci. Accursius.

q ¶ Qui sine accusatoribus.] quod euenit in casibus: vt nota. ff. de adul. l. ij. §. vnde quæri potest.

r ¶ Suspicionibus.] sed pcedēte suspicione torquentur: non dico damnantur: vt ff. tit. proxi. l. absentem. quæ est argu. contrà.

TIT. XIX.

De pœnis.

¶ *In imponendis pœnis tempus delicti non sententiæ inspicitur. h. d. Superius dixit in genere: hic in specie. Barto.*

Vlpianus. LEX I.

Quoties [t] de delicto [s] quæritur, placuit non eam pœnam subire quem debere, quam conditio eius admittit eo tempore, quo sententia de eo fertur: sed eam causam [t] sustinere quam sustineret si eo tempore esset sententiam passus, cùm deliquisset [v]. Proinde [x] si seruus crimen commiserit: deinde libertatem consecutus dicetur eā pœnam sustinere debere quam sustineret, si tunc sententiam passus fuisset, cùm deliquisset. Per contrarium quoq;: si in deteriorem conditionem fuerit redactus [y]: eam pœnam subire eum oportebit, quam sustineret, si in conditione priore durasset.

¶ *Qui non habet in ære: debet luere in corpore. hoc dicit.*

¶ Generaliter placet in legibus publicorum [z] iudiciorum, vel priuatorum [a] criminū, qui extra or-

Poteſt ad hoc allegari, quòd i̇ intum est spectandum. cōcor. sunt in c. dudum, de elect. extra in gl. super verbo, electionis.

¶ DE POENIS.

¶ *Pœna est delicti, uel delictorum satisfactio: quæ à lege uel ministro legis imponitur.*

Pœnę diffinitio.

Quoties.] CASVS. Cùm quæritur, quæ pœna imponatur delinquenti, inspicitur conditio delinquētis, cuius conditionis erat tempore quo deliquit: non autem inspicitur cuius cōditionis sit tempore, quo sententia datur. si ergo tempore delicti erat seruus: nunc, scilicet, tempore sententiæ inueniatur liber: punietur vt seruus. idem econtra seruandum est. Vltimò dicit. vbicunque imposita est pœna pecuniaria delinquenti, & eā non potest soluere: extra ordinē corporaliter punietur. Fran. Accur.

s ¶ Quoties de delicto.] id est, pœna delicti. Accursius.

t ¶ Causam.] id est pœnam.

v ¶ Cùm deliquisset.] nisi sit statuliber: vt ff. titu. j. l. statuliber. Sed huic legi est contra, ff. si ex noxa. cau. l. penul. Solu. hæc illam corrigit. Vel solu. vt ibi. & facit C. ad legem Corne. de fal. si quis. & ff. de test. ad testium. §. j. & ff. de iniur. l. iniuriarum æstimatio. & de iurisdi. om. iudi. l. cùm quædam. §. quoties. & in prin. legis.

x ¶ Proinde.] exemplificat prædicta.

y ¶ Redactus.] ex libero seruus: vt per ingratitudinem, vel venditionem ad pretium participandum.

z ¶ Publicorum.] qualia sunt ff. de publi. iudi. l. j.

a ¶ Vel priuatorum.] vbi criminaliter agitur: vt ff. de priua. delic. l. fina. Accursius.

a ¶ Cognoscunt.] vt sit hodie in quolibet publico crimine: vt ff. de publi. iudi. ordo.

b ¶ Eludunt.] quia non possunt soluere. & facit ff. de in ius voc. l. fina. & de offic. præsi. l. illicitas. §. fin. & facit C. de ser. fu. quicunq;. §. quòd si. & ff. de iuris. om. iu. siquis id quod. §. in seruos. & C. de sepul. vio. l. fin. in fin.

c ¶ Coërctionem.] scilicet in corpore.

d ¶ Extraordinariã.] 10 id est extra antiquam solennitatem.

e ¶ Indicant.] id est imponant.

f Rei capitalis.] Quia plerunq; hoc tit. habetur mentio pœnę capitalis: ideo hic exponit.

g ¶ Mors.] naturalis.

20 h ¶ Amissio.] quę est mors ciuilis: vt ff. de contra tab. l. j. §. fi. sic & seruitus dicitur mors ciuilis: vt subijcit: & ff. de regu. iur. seruitutem. & facit ff. de iure patro. l. cũ. §. j. & si quis cau. l. iiij. §. rei. & de bon. pos. l. edicto. §. rei. & ff. de verbo. 30 sig. l. licet ij. & ff. de publi. iudi. l. ij.

i ¶ Vel seruitus.] vt quia damnatur in metallum.

k ¶ Successit.] vt ff. ad l. Iuliam pecula. l. iij. in princi.

l ¶ Deportandi.] sed & præfectus prætorio, 40 & qui vice præfecti ex principis mãdato cognoscit: vt ff. de lega. iij. l. j. §. hi. Item magistratus muni. nec etiam seruum ad mortem damnare potest: vt ff. de iurisdi. om. iudi. l. magistratibus. & adde quod not. ff. de offi. præsi. l. illicitas. §. qui 50 vniuersas. & de offic. præfect. vrb. l. j. §. relegandi. & ff. de iniust. testa. siquis ex. §. eius. & facit ff. de interdic. & releg. l. inter.

m ¶ Damnatus.] vt ff. ad Turpil. l. j. in fi. & quod ibi not.

n ¶ Causa.] vt non vi- 60 deatur damnatus: vt argu. ff. quod cuiusq; vniuer. l. j. in fine. & ff. quod quisq; iu. l. j. in fi. & de re iud. l. iiij. §. cõdẽnatum. & ff. de cõtra ta. l. nõ putauit. §. non quæuis. Item facit ff. e. l. in metallũ.

dinem cognoscunt [a] præfecti vel præsides, vt eis qui pœnam pecuniariam egentes eludunt [b], coërctionem [c] extraordinariam [d] indicant [e].

¶ Quicunque damnatur ad mortem naturalem, uel ad amißionem ciuitatis, uel ad seruitutem: dicitur damnatus rei capitalis. hoc dicit. Franciscus Accursius.

Idem ad edictum. LEX II.

Rei capitalis [f] damnatũ sic accipere debemus, ex qua causa damnato vel mors [g], vel etiam ciuitatis amissio [h], vel seruitus [i] contingit.

¶ Loco pœnæ aquæ, & ignis successit pœna deportationis: & cùm princeps statuit aliquem deportandum, ille statim amittit ciuitatem. præses autem hoc non potest facere: sed præfectus urbis sic. & damnatus statim amittit ciuitatem. Itẽ pro uocatione extinguitur pronunciatum. h. d. cum §. seq. Franciscus Accursius.

¶ Constat, postquàm deportatio in locum aquæ, & ignis interdictionis successit [k]: non priùs amittere quem ciuitatem, quàm princepi deportãdũ eũ in insulam statuerit. Præsidem enim deportare non posse, nulla dubitatio est: sed præfectus vrbi * ius habet deportandi [l]: statimq; post sententiam præfecti amisisse ciuitatem videtur. ¶ Eum accipiem? damnatum, qui non prouocauit. cæterùm si prouocat, nondum damnatus [m] videtur. Sed & si ab eo, qui ius damnandi non habuit, rei capitalis quis damnatus sit: in eadem causa [n] erit. damnatus enim ille est, vbi damnatio tenuit.

* Vrbis.

Idem ad Sabinum. LEX III.

Prægnantis mulieris consu-

Prægnantis.] CASVS. Si mulier prægnans commisit delictum propter quod est comburenda: differtur pœna post partum. Item non potest fœmina prægnans torqueri. Fran. Accur.

o ¶ Prægnantis mulieris consumendæ.] puta, quia debuit com- 70 buri.

p ¶ Prægnans est.] ad hoc ff. de statu hominum. l. Imperator. & ff. de mor. infer. l. negat. & sic prodest partus alij antè quàm nascatur. & ita est contrà, ff. de verborum signifi. quod dicimus. & ff. de statu hominum. l. qui in vtero. Sol. hîc speciale, vel hîc non principaliter. Item nunquid quadraginta dies post partum? ad quod suprà si quis cau. l. ij. §. si non propter. ADDITIO. Dic secundùm Dyn. quòd in hac lege ponuntur duo casus. Primus, quòd differtur executio: & in hoc non debet differri executio intra illos quadraginta dies: quia cessat ratio, quæ hîc ponitur propter partum. Secundus est de tortura: & tunc 80 debet differri: quia tunc cùm sit debilis, moreretur: & ideo iudex excedens modum puniretur. debet ergo differre, donec fit fortis ad torturam, secundùm Bart. hîc.

Relegati.] CASVS. Relegati, id est deportati in insulam debent abstinere locis interdictis. si autem non abstineant: tunc augetur pœna. nam si erat relegatus ad tempus, tunc in perpetuum exilium relegatur. Item si erat relegatus in perpetuum: nunc deportabitur. Item si erat in insulam deportatus: pœna capitis nunc imponitur. Vltimò dicit. nemo potest concedere commeatum, vel remeatũ exuli, nisi princeps. & est commeatus licentia de loco ad locum eundi. sed remeatus est licentia domum reuertendi. Fran. Accur.

q ¶ Non excedat.] præceptum iudicis.

r ¶ Relegationis.] irrogatur. quod est ff.

mendæ [o] damnatę pœna differtur, quoad pariat. Ego quidem, & ne quæstio de ea habeatur scio obseruari, quandiu prægnans est [p].

¶ Qui iussus est relegari, & non obtemperat, aut citius reuertitur: mittitur in exilium. & qui iussus exulare non obedit: pœna capitis plectitur. & nemo potest exulem reuocare nisi princeps. h. d. tota lex.

* Marcellus. LEX IIII.

* Alias, Martianus.

Relegati, siue in insulam deportati, debent locis interdictis abstinere. & hoc iure vtimur, vt relegatus interdictis locis non excedat [q]: alioquin in tempus quidem relegato, perpetuum exiliũ relegationis [r]: in insulam relegato [s], deportationis: in insulam deportato, pœna capitis [t] irrogatur: & hæc ita, siue quis non excesserit [v] in exilium intra tempus intra quod debuit: siue etiam aliàs auxilio nõ obtemperauerit. nam contumacia eius cumulat pœnã: & nemo potest commeatum [x] remeatumve dare exuli, nisi Imperator, ex aliqua causa [y].

¶ Primò ponit unum dictum. Secundò ponit aliud dictum, quod uidetur primo contrarium. Tertiò soluit contrarietatem. Secunda ibi, Sed nec de suspecionibus. Tertia ibi, Potest quis. Bartolus.

Vlpianus. LEX V.

Absentem [z] in criminibus damnari non debere diuus Adrianus Iulio Frontoni rescripsit. ¶ Sed nec de suspicionibus debere aliquem damnari [a] diuus Traianus Aufidio Seuero rescripsit. Satius [b] enim esse, impuni-

s ¶ Relegato.] in perpetuum. Accursius.

t ¶ Capitis.] sed nonne deportatio est pœna ca- 10 pitis: vt ff. de publi. iudi. l. ij. & ff. e. l. capitaliũ. in princi. j. respon. sed hic dicit ad literam capitis amputatio. Item ad hoc, quòd augeatur pœna, si non pareatur minori, facit infrà eod. capitalium. §. in exulibus. & C. de pa. po. l. iij. 20 & de episc. & cle. l. qui cunque. & ff. eo. aut damnum. §. inter. & in authen. de san. episco. §. si monachus. & in authẽ. vt li. mat. & aui. §. bis quoque. & in decre. xj. q. iij. si quis episcopus.

v ¶ Excesserit.] aliàs non. & tunc dic, id est, 30 accesserit. aliàs sine nõ & tunc dic excesserit. i. recesserit de exilio. et secundum hoc debuit. scilicet, stare.

x ¶ Commeatum.] eundi: sed remeatum domi.

y ¶ Ex aliqua causa.] magna. & iusta 40 causa est eius voluntas. & facit ff. titu. j. l. j. in fi. & quod ibi not.

Absentem.] CASVS. Absens de crimine nõ damnatur. Item ex suspicionious aliquis non debet damnari. & redditur mirabilis ratio. satius enim 50 est &c. Item aduersus absentes contumaces, qui citati non obediunt iudici, potest sententia ferri, sicut in priuatis iudicijs, sic & in publicis. sed hæc videntur cõtraria. nam primò dixit absentem non damnari. nunc dicit posse da- 60 mnari. sed certè non sunt contraria. nam in absentem potest pecuniaria pœna imponi, vel quæ infamiam contineat. Item vsque ad relegat. pœna potest imponi in absentem, maior puta metalli, vel capitis non potest in absentem ferri. ¶ In accusatorem.] Qui accusat & destitit, punitur quandoque vltra pœnam Turpiliani. Item magis punitur qui scienter delinquit, quàm qui casu. Fran. Accur.

70 z ¶ Absentem.] No. absentem non damnari: vt hîc, & C. de accusa. l. absentem. & de adulte. l. si quondam. & ff. de requi. re. l. j. etiam lit. contest. contra eum ante absentiam: vt C. de requir. re. l. j. quod secus est in ciuilibus: vt C. de iud. properandum. §. j. Sed contrà. ff. de procu. l. seruum. §. publice. ibi, vbicunq; &c. & ff. e. l. §. j. sed ibi solues. Item contrà. C. e. l. ne diu. Sol. ibi speciale. Item contra. C. de adulte. l. quamuis indubitati. Sol. vt ibi. Item contrà ff. titu. j. l. fi. Sol. vt ibi. Item an libellus potest dari, vel accusatio recipi? Videtur quòd non: vt C. de accusa. l. absentem. quod quidam dicunt. tu dic quòd sic: vt C. de exhib. reis. l. ij. §. ex longinquo. sed non procedatur: vt d. l. absentẽ. Item nec 80 procura. pro eo adueniat, vt posset damnari eius nomine: vt ff. de publi. iudi. l. penulti. §. j.

a ¶ Damnari.] No. ex sola præsumptione quem non grauari. sic ff. de mino. l. iij. §. idem tamen confitetur. & ff. de ven. in pos. mit. l. j. §. sed si incertum. & arg. C. de proba. l. sciant. Sed argu. contrà. C. de adult. l. si hi qui adulterij. & in authen. vt lic. ma. & auiæ. §. his illud. sed in illis est præsumptio legis: hîc hominis.

Præsumptione sola quis non grauatur.

b ¶ Satius.] id est, melius.

a ¶Aduersus contumaces.] absentes, vt subijcit, fit lis contesta.[a] vel non: vt dices. j. l. proxi.
b ¶Denunciationibus.] præconum.
c ¶Neque edictis.] in albo: vt in authenti. de letigio. §. omnem. & facit ff. de re iudi. l. contumacia. §. j. & C. quomodo & quando iudex l. ij.

[a] Singul. est ista gl. ad hoc propositum quod licet sententia non possit ferri regulariter nisi lite contestata. l. fi. §. illud. cum ibi plenè no. C. de tēpo. ap. tamen secus est in causis criminalibus Bologni.

d ¶Pronunciari.] id est proferri.
e ¶Iudiciorum.] id est in priuatis pronūciatur in absentem: & sic in his publicis. Et sic not. pro nobis, vt eodem modo sint faciendæ citationes: vt not. ff. de publi. iudi. l. inter. licet ibi plures: vt ff. de fer. l. fin. nec fortè in confessum pronunciatur in crimine: vt ff. titu. j. l. j. §. diuus. & quod subijcit potest quis supple tamē: & soluitur contrà. quòd est in prin. l. & superiori respon. alij habent ff. sed secundū &c. & legitur hîc: sed potest &c.
f ¶Contraria.] id est quem absentem damnari, & non damnari.
g ¶Existimationē.] id est famā: vt j. de var. cog. l. pe.
h ¶Statui.] id est sentētiari. Accursius.
i ¶Vsque.] inclusiuè ponitur: vt not. j. an per aliū cau. ap. l. j. §. j.
k ¶Ad relegationē.] si tamen sit tale crimē, cuius nomine accusatus est is, qui est absens, quod non irrogaret in præsentem capitalem pœnam, sed relegationem vel minorem pœnam. si autem irrogaret capitalem, nullo modo damnabitur absens: sed annotabuntur bona, & accusabitur: vt ff. de requi. re. l. j. circa princi. & habet hoc locum etiam lit. non contest. per hūc §. & §. superiorem. & per l. ff. de requi. re. l. j. circa princi. quod secus est in ciuili vt detur sententia lit. non contesta. vt C. de iudi. l. properandum. §. j. & de tempo. ap. l. ij. §. illud. Sed quid si lis est contesta? H. & Azo dicunt idem per omnia, scilicet vt capitalis pœna non imponatur absenti: vt argu. C. de requir. reis. l. j. de his dic vt no. in summa per Azo. de requi. re. l. j. sed alij dicunt contrà. nā dicunt posse sententiari in principali: vt argu. C. de adul. l. adulterā. sed ibi nō dicitur, quòd damnetur, sed recipitur inter reos. quod fiebat lit. contest. Item adde hîc, quod no. ff. de procu. seruum. §. publicè. Accursius.

tum relinqui facinus nocentis, quàm innocentem damnari. ¶Aduersus contumaces[a] verò, qui neq; denūciationibus[b], neq; edictis[c] præsidum obtemperassent, sententiam in absentes pronunciari[d] oportet, sed secundùm morem priuatorum iudiciorum[e]. Potest quis defendere hæc non esse contraria[f]? Quid igitur est? Melius statuetur, in absentes, pecuniarias quidē pœnas, vel eas quæ existimationem[g] contingunt, si sæpius moniti, per contumaciam desint, statui[h] posse, & vsq;[i] ad relegationem[k] procedi. verùm si quid grauius irrogandum fuisset, puta metallum, vel capitis pœna, non esse absentibus irrogandum. ¶In accusatorem autem absentem nonnunquàm grauiùs statuendum, quàm Turpiliani senatusconsulti pœna[l] irrogatur, dicendum est. ¶Refert & in maioribus[m] delictis, consultò aliquid admittatur, an casu. Et sanè in omnibus criminibus distinctio hæc[n] pœnam, aut iustam eligere debet, aut temperamētum admittere.

¶Qui damnatus est ad mortem, non debet ultra audiri, quicquid dicere uelit: licet etiam de salute principis se dicturum dicat. hoc dicit,

Idem. LEX VI.

SI quis fortè, ne supplicio afficiatur, dicat se habere quod principi referat salutis ipsius causa: an remittendus sit ad eum, videndum est. Et sunt pleriq; præsidum tam timidi, vt etiam post sententiam de eo dictam, pœnam sustineant[o], nec quicquàm audeant. alij omnino non patiuntur quicquàm tale allegantes[p]. nonnulli neq; semper neq; nunquàm remittunt, sed inquirunt quid sit quod allegare principi velint, quidq; pro salute ipsius habeant[q] dicere, propter quod[r] aut sustineant pœnā, aut non sustineant: quod videtur habere merā rationē[s]. Cæterùm (vt mea fert opinio) prorsus eos nō debuisse posteà, quā semel damnati sunt, audiri, quicquid allegent. Quis enim dubitet eludendæ pœnæ causa ad hoc eos decurrere: magisq; esse puniendos, qui tandiu conticuerunt, quod pro salute principis habere se dicere iactant? nec enim debebant tam magnam rem tandiu reticere. ¶Si quos comitum[t] suorum, vel legati sui[v] reos proconsul inuenerit: vtrùm punire eos debeat, an successori seruare, quæri potest: sed multa extant exempla, quæ non tantum officialium suorum[x], vel sub se agentium[y], verùm seruos quoq; suos pœna affecerunt. quod quidem ideo faciendum est, vt exemplo deterriti minus[z] delinquant. ¶Nunc genera pœnarum *nobis enumeranda sunt, quibus præsides afficere quenquam possint. Et sunt pœnæ quæ aut vitam adimant, aut seruitutem iniungant, aut ciuitatem auferant, aut exilium[a], aut coerctionem corporis contineant,

Callistratus. LEX VII.

VEluti fustium admonitio, flagellorum[b] castigatio, vinculorum[c] verberatio:

Vlpianus. LEX VIII.

AVt damnum[d] cum infamia: aut dignitatis alicuius aliquam depositionem: aut alicuius actus prohibitionem[e]. ¶Vita adimitur: vt puta, si damnatur aliquis, vt gladio[f] in eum animaduertatur. sed animaduerti gladio oportet, non securi, vel telo[g], vel fustibus, vel laqueo[h], vel aliquo alio modo[i]. ¶Proinde †nec liberam mortis facultatem concedendi ius ipsi præsides habent[k]: multò magis[l] † nec veneno necandi. Diui tamē Fratres rescripserunt contrà,

l ¶Pœna.] quæ autem hæc sit, dic vt ff. de præua. l. iij. §. fi. item facit C. qui accusa. non pos. l. iij. §. fi.
m ¶Et in maioribus.] non solùm in minoribus. & facit ad hoc j. e. respiciendum. §. fi. & C. de sica. l. j. & l. eum. & ff. de sica. l. j. §. diuus Hadrianus. & de incen. l. qui ædes. & de cust. re. l. milites. & ff. de termi. mo. l. ij. §. fi.
n ¶Hæc.] scilicet dolo, vel casu.
SI quis.] CASVS. Quidam damnatus ad mortem dicit se principi velle nūciare quoddā secretū, quod spectat ad salutem principis: puta manifestare quosdam qui sumpserūt cōsiliū prodēdi principem, nunquid ob hoc remittitur ad principē, & sic differatur pœna? & certè plures iudices sunt, qui differūt pœnā imponere, & remittunt eū ad principem. quidam alij sunt iudices, qui nō differūt pœnā imponere. Item sunt alij iudices, qui quandoq; mittūt eū ad principem, quādoq; non. sed mihi videtur, quod nō remittatur ad principē ob hoc, cùm causa differendæ pœnæ hoc videatur dicere damnatus. Item ob hoc quòd nunc dicit, magis deberet damnari, cùm tantum distulerit manifestare cōsilium proditionis contra principem factum. ¶Si quos.] Proconsul potest punire comites suos, item legati sui comites si inueniat eos delinquere. Item & seruos suos punire pōt, si viderit eos delinquere. & de hoc extāt multa exempla. & redditur ratio in fi. ¶Nunc genera.] Nunc enumerat genera pœnarū quas præsides imponere possunt. quādoq; enim imponit pœna mortis, quādoq; seruitus imponit. sunt & aliæ pœnæ quę subijciūtur in litera: & dat exēpla de omnibus, vt ex litera infrà posita patebit, quę satis est plana cum l. moris. vsque ad §. sed enim sciēdum. Fran. Accur.
o ¶Sustineant.] id est, differant.
p ¶Allegantes.] & isti bene.
q ¶Habeant.] et de sententia posteà dicere.
r ¶Propter quæ.] in lib. R. est per quæ.
s ¶Meram rationē.] aliàs mediā. & facit ad l. j. de re mili. nō omnes. §. fi. & ff. de spon. furor. & C. eo. si vindicari. & l. ne diu.
t ¶Si quos comitū.] id est, eorum qui eos comitātur: vt seruitores. idem in iudice.
v ¶Sui.] scilicet, comites,
x ¶Suorum.] scilicet, seruitores. C. e. ne diu. & quorum ap. l. nulli.
y ¶Agentium.] scilicet, tantum.
z ¶Minus.] sic C. de fur. si quis per. & j. e. aut facta. §. fi. & C. ad l. Iul. repe. l. j.
a ¶Exilium.] hoc est triplex: vt j. de interdi. & releg. l. exilium.
b VEluti.] Flagellorum. grauior pœna, quā fustiū.
c ¶Vinculorum.] qa vinculati verberantur fustibus.
d AVt damnum.] pecuniarium. & dic, vt si furti vel iniuriarum damnetur ciuiliter, quòd hîc ciuiliter agatur: sed dic pecuniariter fisco. Accursius.
e ¶Prohibitionem.] semper repete contineant,
f ¶Gladio.] animo subtili facit differentiam inter gladiū & telū.
g ¶Telo.] id est, sagitta.
h ¶Laqueo.] nisi quis damnatus esset ad furcam: vt j. e. capitalium. §. famosos.
i ¶Alio modo.] vt igne quandoque: vt j. proxi.
k ¶Præsides habent.] vt dicant damnato, elige qua morte vis mori. sed princeps habet: vt subijcit.
l ¶Multò magis.] id est, minus.

* Vide varia pœnarū genera apud Celium rhodi. lib. lec. antiqua. vj ca. v.

Exilium triplex.

† Lud. ro. in suis sing. fo. v. sing. cxxxiij. dicit hunc textum sing. & de eo facit festū ad hoc quòd iudex non potest morituro dare electionē pœnę q tex. si bene videatur, hoc non vult: vt dicitur hic in primis interpreta. Bolog.

† aliàs multo min⁹ vel veneno. &c.

permittentes[a] liberam mortis facultatem. ¶Hostes autem, item transfugæ hac pœna[b] afficiuntur, vt viui exurantur[c]. Nec ea quidem pœna damnari quem oportet, vt verberibus necetur, vel virgis interimatur, nec tormentis: quamuis pleriq; dum torquentur, deficere solent. ¶Est pœna quæ adimat libertatem, huiusmodi: puta, siquis in metallum, vel in opus metalli[d] dãnetur. Metalla autem multa numero sunt: & quædam quidam prouinciæ habent, quædam non habent. sed quæ non habent, in eas prouincias mittũt quæ metalla habent. ¶Præfecto planè vrbi specialiter competere ius in metallum[e] damnandi, ex epistola diuorum Veri, & Antonini ad Fabium Cillonem exprimitur. ¶Inter eos autem qui in metallum, & eos qui in opus metalli damnantur, differentia in vinculis tãtum est: quòd qui in metallum damnãtur, grauioribus[f] vinculis premũtur: qui in opus metalli, leuiorib[9]: quiq; refugæ ex operæ metalli, in metallum damnantur, ex metallo[g] grauius[h] coërcentur. ¶Quisquis autem in opus[i] publicum[k] damnatus refugit, duplicato tempore damnari[l] solet[m]: sed duplicare[n] eum id tẽpus oportet, quod ei superesset cùm refugit: scilicet ne illud duplicetur, quo apprehensus[o] in carcere[p] fuerit[q]. & si in decẽ annos damnatus sit: aut perpetuari debet ei pœna, aut in opus metalli transmitti. Planè si decẽnio damnatus fuit, & in initio statim fugit, videndum est: vtrùm duplicari ei tempora debeant: an verò perpetuari: vel transferri in opus metalli. Et magis est vt transferatur[r], aut perpetuetur[s]. Generaliter enim dicitur, quoties decennium excessura est duplicatio: non esse tempore pœnam arctandam[t]. ¶In ministerium[v] metalli eorum fœminæ[x] in perpetuum, vel ad tempus damnari solent: similimodo & in salinas. et si quidem in perpetuum fuerint dãnatæ: quasi seruæ pœnæ constituuntur. si verò ad tẽpus damnentur, amittunt[y] ciuitatem. ¶Solent etiam præsides in carcere cõtinendos damnare, vt in vinculis perpetuis[z] cõtineantur: sed id eos facere nõ oportet: nam huiusmodi pœnę interdictæ sunt. Carcer enim ad cõtinẽdos[a] homines, nõ ad puniẽdos haberi debet. ¶In calcariam[b] quoq; vel sulphurariã dãnari solent: sed hæ pœnæ metalli magis sunt. ¶Quicunq; in ludũ venatoriũ sunt dãnati, videndum est, an serui pœnę efficiantur. solẽt enim iuniores[c] hac pœna affici. Vtrùm ergo serui pœnæ isti efficiantur, an permaneant in libertate, videndum est. Et magis est, vt hi quoq; serui efficiantur. hoc enim tãtum distant à cæteris, quòd instituuntur venatores, aut pyrrhicarij[d], aut[e] in aliam quam voluptatẽ, gesticulandi, vel aliter se mouendi gratia. ¶Seruos in metallum, vel in opus metalli, item in ludum venatorium dari solere, nulla dubitatio est[f], etsi fuerint dati, serui pœnæ efficiuntur: nec ad eum pertinebũt, cuius fuerint ante, quàm damnarentur. Deniq; cùm quidã seruus in metallũ damnatus, beneficio principis esset iam pœna[g] liberatus: Imperator Anto. rectissimè rescripsit, quia semel domini desierat esse, pœnæ seruus factus: non esse eum in potestatẽ domini posteà reddẽdũ[h]. Sed siue in perpetua[i] vincula fuerit dãnatus seruus, siue in temporaria: eius remanet, cuius fuit antequam dãnaretur.

Idem. LEX IX.

Moris est aduocatiõibus quoque præsides interdicere:

a ¶ Permittentes.] personaliter & specialiter alicui, vel aliquibus damnatis eligere mortem.

b ¶ Hac pœna.] alij quoq; multi: vt C. de iudæ. l. ij. & C. de mulieribus quæ seruis proprijs. l. j. & C. de fal. mo. siquis.

c ¶ Exurantur.] vt j. eo. siquis aliquid. §. j. vel si velimus seruare, erunt serui nostri: vt s. de acqui. re. do. l. transfugam. hoc nisi sit seruus transfuga: vt j. de cap. l. postliminium. §. transfugæ.

d ¶ In opus metalli.] differentiam inter hæc dic vt j. proxi. §. & facit s. de contra tab. l. j. in fi. & insti. qui. mo. ius pa. po. sol. §. pœnæ. & j. de iur. fis. in metallum. sed hodie nemo liber fit seruus ex supplicio: vt in authen. de nup. §. quod autem. Item arg. contra s. de verb. obli. ex ea. §. insulam.

e ¶ In metallum.] cur ergo non relegat præses in insulam: vt j. de interdi. & releg. l. relegatorum. §. sicut? Respon. vt s. de offi. præsi. l. illicitas. §. qui vniuersas. & facit s. de offic. præfec. vr. l. j. §. relegandi. & s. eo. l. ij. §. j.

f ¶ Grauioribus.] stabat ergo vterq; in vinculis. Item seruiebat, q. a portabat de loco ad locum metalla pu. vt j. eo. in metallũ. & l. in seruorum. §. qui ex causa. & j. §. in calcariam quoq;. malè ergo dicit Azo, quòd opus metalli erat seruire damnatis in metallum, sed illa erat quędam specialis pœna: vt j. §. in ministerium.

g ¶ Ex metallo.] scilicet refugæ. & facit ad hoc inferius respon. s. e. l. relegati. Accursius.

h ¶ Grauius.] puta capite: vt j. eo. capitalium. §. in exulibus. & facit j. de extraordi. cog. l. pen. §. fin.

i ¶ In opus.] hoc differt à superioribus: vt j. eo. l. quidam. & l. capitaliũ. in prin.

k ¶ Publicum.] quod faciebat cùm erat ĩ carcere.

l ¶ Damnari.] ad tempus.

m ¶ Solet.] ad hoc s. proximo.

n ¶ Duplicare.] eum iudicem vel veriùs damnatú, qui duplicat patiendo.

o ¶ Apprehensus.] scilicet modo.

p ¶ In carcere.] scilicet pati.

q ¶ Fuerit.] id est dicere, non totum quod fuit in carcere etiam ante sententiam, sed residuum duplicatur. sed si peregerit statim, relaxatur posteà: vt C. e. l. antepenul. & penul.

r ¶ Transferatur.] in opus metalli.

s ¶ Perpetuetur.] à pœna operis publici.

t ¶ Arctandam.] sed perpetuandam, vel in metallum dandam: vt s. l. proxi.

v ¶ In ministerium.] vt seruiant existentibus in metallo.

x ¶ Fœminæ.] nisi nobiles: vt C. eo. l. si matrem.

y ¶ Amittunt.] si habes amittunt ciuitatem: subau. tantùm. & est bona, si habes retinent: vt est Py. dic, scilicet libertatem: at ciuitatem perdunt: vt j. e. l. capitalium. §. diuus.

z ¶ Perpetuis.] aliàs non habetur, sed intelligitur.

a ¶ Ad continendos.] donec de delicto cognoscatur. & facit C. de exac. tri. l. ij. & j. de verb. sig. l. verum est.

b ¶ In calcariam.] id est, in opus calcandi terram ad faciendum murum: vel dic de calcaria.

c ¶ Iuniores.] qui bene possunt currere per mõtes. nam senes non ita currunt vt iuniores. aliàs viliores. & aliàs iuuenes.

d ¶ Pyrrhicarij.] genus est venationis[a].

e ¶ Aut.] subaudi acturi aliam voluntatem, vel voluptatem. sunt enim multa officia, quæ gerunt, & in quibus mouentur venatores. nam aliàs cum canibus, aliàs cum auibus vel in alijs ministerijs sunt.

f ¶ Dubitatio est.] vt C. e. metalli. ergo seruus fit plus seruus: sed imò alterius duriori seruitio adstrictus. sic excommunicatus põt plus excõmunicari: sed infamis non infamari: vt C. vt intra cer. temp. l. ij. Item hoc in seruo nõ corrigitur per authen. de nup. §. quod autem.

g ¶ Pœna]. non per alium: vt s. titul. j. l. j. §. fina.

h ¶ Reddendum.] vt C. de sen. pas. l. frustra. & s. de fideicom. lib. l. generaliter. §. si seruus. & argu. suprà, de adi. lega. si seruus. §. fina. & suprà de rei vendi. l. in rem. §. item quæcunque. Sed argu. contrà, infrà, de sen. pas. l. fina. licet ibi restituitur in integrum. Item argu. in authen. de sanc. episc. §. contrà, si seruus sciente. & facit C. eod. l. seruo.

i ¶ In perpetua.] quæ pœna vix in seruo recipitur: non autem in libero: vt C. eodem. l. incredibile. & lege, seruus.

a Imò verò pyrrhicarij dicebãtur qui saltabant armati. Budęus in annot. posteri. hic.

Moris.] CASVS. In hac lege litera est satis plana, vti diximus in casu præceden. vsque ad §. sed enim sciendum. vbi sic accipe. Prædictæ pœnæ sunt illæ quæ imponi solent delinquentibus. sed quædam prædictarum pœnarum nõ cadunt in omnem personam. nam decuriones non possunt in metallum damnari: nec in opus metalli: nec furcæ subijci: nec viui exuri. & si de facto fuerit talis sententia lata in eos: annihilatur principis authoritate. idem priuilegium datur parentibus decurionum susceptis patre existente decurione, vel prius siue pater duret decurio, siue desinat esse decurio. filijs autem natis post finitum decurionatum, patris non prodest hoc priuilegium. ¶ Statuliberum.] Si statuliber deliquit: punitur vt liber. Item si seruus delinquat: exemplo humilis punitur. & subaudi ad minus. plus autem punitur, quàm humilis: vt in exemplis subijcit. Item seruus damnatus, vt domino suo reddatur sub pœna vinculorum: & dominus non vult eum recipere: seruus vendendus est. etsi non inueniatur emptor: tradetur in opus publicum. Item dãnatus in metallũ si delinquat antè, quàm ad pœnã vadat: puniẽdus est, perinde ac si iam ad pœnã iuisset: sic grauissimè punitur.

nitur. Vltimò dicit: cùm iudex imposuit maiorem pœnam loco minoris: remissa est infamia damnato, quasi compensata cum maiori pœna. & dic circa hoc vt in glos. domini mei Accur. ibi posita quæ incipit, si pro pecuniaria &c. & hoc dicit hic. §. cum l. sequen. Fran. Accursius.

a ¶In perpetuum.] vt & C. de postu. l. j. & ff. de of. præfe. vrb. l. j. §. fin. Sed contrà, j. l. fin. Solu. vt ibi. & dixi de hoc in d. l. C. & ff. de postul. l. & puto. §. j. & facit ad hoc ff. de iniur. l. fi.

b ¶Ad annum.] aliàs ad annum, aliàs annis. tunc intellige duobus: vt ff. de manu. testamento. libertas. §. fina. & de testi. vbi numerus.

c ¶Metiuntur.] id est statuunt præsides. Azo.

d ¶Cui.] id est alicui.

e ¶Vel procuratorem.] fisci vel cæsaris. Accursius.

f ¶Per consequentiam.] nam cui maius interdicitur, multò magis minus. ad quod facit ff. de fer. expor. l. cui pacto. & j. de interdi. & releg. l. relegatorum. §. constitutum. & §. fina. & ff. de sena. l. iiij. & in decre. v. quæsti. vij. ca. episcoporum. & C. de principibus agen. in rebus, l. ex eo. & in authent. de defen. ciui. in princi. Accursius.

g ¶Et nõnunquàm.] sed multotiens.

h ¶Huic.] cui est interdictum foro.

i ¶Non permittitur.] neq; procuratorio nomine vel suffra. vel alio modo.

k ¶Pragmaticis.] scilicet qui consueuerunt scribere pragmaticas sanctiones: vt C. de appel l. præcipimus. Imò verò sunt iuris interpretes. Budæus hîc.

l ¶Consignent.] id est scribant dicta testium.

m ¶Archiuo.] aliàs dicitur archiuum vbi sacra vasa reponuntur: vt in authenti. qui mo. na. effi. legi. §. illud. in fine. §. sed hîc pro loco, vbi scripturæ publicæ reponuntur: vt in authen. de his qui ingredi. ad ap. pel. §. illud.

n ¶Gazophylacio.] à philattein quod est custodire, & grãma quod est litera. Idẽ etiam gazophylacium à gaza, quod est diuitia. q. d. custodia diuitiarum, vel repositorium. Accur.

o ¶Præcipitur.] id est publicis abstinere. & hodie dicuntur Bono. publicati de officijs.

p ¶Tractare.] id est intelligere.

q ¶Tractauerit.] puta in eo, qui scit id facere in quod damnatur aliàs si nescit sunt inciuiles: vt ff. & facit ff. de pub. l. eotem. §. fi. Acc.

† Vide gl. In c. de ecclesiastic. in prag. tanc. in prin. super ver. bo pragmaticam. & ibi quid dicatur pragmatica sanctio.

* ἀπέχεσθαι Budæus. Alij scribunt ἐν δημοσίῳ ἀπέχεσθαι. a Archiuũ quid dicatur quid itẽ grammatophylacium pulchrè Budæus i annot. poste. hîc.

& nonnunquàm in perpetuum [a] interdictum, nonnunquàm ad tẽpus, vel ad annũ [b] metiuntur [c], vel etiam tempore quo prouinciam regunt. Necnon ita quoq; interdici potest alicui, ne certis personis adsit. potest & ita interdici, cui [d] ne apud tribunal præsidis postulet: & tamen apud legatum, vel procuratorem [e] non prohibetur agere. si tamen apud legatũ prohibitus fuerit postulare, credo per cõsequentiam [f], nec quidem apud præsidem relictam illi postulãdi facultatem. ¶Et nonnunquàm [g] non aduocationib[us] cui interdicitur, sed foro. Plus est autem foro, quàm aduocationibus interdicere. si quidẽ huic [h] omnimodo forẽsibus negotijs accommodare se non permittitur [i]. Solet autem ita vel iuris studiosis interdici, vel aduocatis, vel tabellionibus siue pragmaticis [k] †. Solet & ita interdici, ne instrumenta omnino forment: néve libellos concipiant: vel testationes cõsignẽt [l]. Solet & sic, ne eo loci sedeat, quo ĩ publico instrumenta deponũtur, archiuo [m] forte, vel grammatophylacio [n]. Solet & sic, vt testamenta ne ordinent, vel scribant, vel signẽt. Erit & illa pœna, ne quis negotijs publicis interueniat. hic enim priuatis quidem interesse poterit, publicis prohibetur: vt solent quibus sententia præcipitur [o] ἀπὸ τῶν δημοσίων * ἀπέχεσθαι. ¶Sunt autem & aliæ pœnæ, scilicet si negotiatione quis abstinere iubeatur, vel ad conductionem eorum quæ publicè locantur, accedere: vt ad vectigalia publica. Interdici autem negotiatione plerunque vel negotiationibus solet. Sed damnari quis vt negotietur, an possit, videamus. Et sunt quidem hæ pœnæ, si quis generaliter tractare [p] velit, inciuiles, inuitum hominem iubere facere quod facere non potest. sed si quis specialiter tractauerit [q], potest esse iusta causa compellendi cuius [r] ad negotiationem. quod si fuerit: sequenda erit sententia. ¶Istæ [s] ferè sunt pœnæ quæ iniungi solent.

gem Cor. de sica. l. penul. & C. e. l. decurionum. & l. decurionem. & C. de quæstio. l. antepe. & fi. & j. de priuile. vetera. l. iij. Accursius.

v ¶Erunt.] qua pœna sint damnandi? Respon. deportatione vel relegatione propter capitalia crimina: vt j. de interdi. l. inter pœnas. in fi.

x ¶Aut permutetur.] aliàs permutetur, aliàs permiscetur .i. imponetur si placuerit principi. Accursius.

¶*Superius à §. nunc genera pœnarum, qui est in l. si quis fortè, usque huc tractauit, quæ sunt genera pœnarum: nunc incipit tractare, quæ pœnæ diuersis personis secundum suum statum sint infligendæ. hoc dicit.*

¶Sed enim sciendum est discrimina esse pœnarum: neq; omnes eadem pœna affici posse. nam in primis decuriones in metallum damnari non possunt [t], nec in opus metalli: nec furcæ subijci: vel viui exuri. etsi fortè huiusmodi sentẽtia fuerint affecti, liberãdi erũt [v]. sed hoc nõ potest efficere, qui sententiam dixerit: verùm referre ad principem debet: vt ex autoritate eius pœna aut permutetur [x], aut liberentur [y]. ¶Parentes quoq; & liberi decurionum in eadem causa sunt. Liberos non tantum filios accipere debemus, verùm omnes liberos [z]. Sed vtrùm hij soli, qui post decurionatum suscepti sunt, his pœnis non afficiantur: an verò omnes omnino liberi etiam in plebeia familia suscepti: videndũ est. Et puto magis omnibus prodesse debere [a]. Planè si parens decurio esse desierit: siquidem iam decurione [b] fuerit editus, proderit ei ne afficiatur. enimuero si posteà quàm plebeius factus est, tunc susciperit filium: quasi plebeio [c] editus ita erit plectendus. ¶Statuliberum quasi iam liberum puniendum [d] diuus Pius Saluio Iuliano rescripsit.

Marcellus. LEX X.

IN seruorum persona ita obseruatur, vt exemplo humiliorum [e] puniantur. Sed ex quibus causis liber fustibus cæditur, ex ijs seruus flagellis [f] cædi, & domino reddi iubetur: & ex quibus delictis liber fustibus cæsus in opus publicum damnatur, ex ijs seruus sub pœna vinculorum ad eius temporis spatium flagellis [g] cæsus domino reddi iubetur. Si sub pœna vinculorum domino reddi iussus non recipiatur, venundari: etsi emptorem non inuenerit, in opus publicum [h] & quidem perpetuum tradi iubetur. ¶Qui ex causa in metallum [i] dati sunt, & post hoc deliquerunt: in eos tanquàm [k] metallicos cõstitui [l] debet: quãuis

y ¶Liberetur.] tenuit ergo sententia: aliàs ipse idem iudex cognosceret: vt C. de accusa. l. iiij. sed hîc ad principẽ itur. Sed argu. contrà, ff. de iniusto testa. si quis ex §. quòd si quis fuerit. aliàs expone vt ibi. & facit C. eo. l. pœnam. & ff. titu. j. l. j. §. fina.

z ¶Omnes liberos.] vsque ad pronepotes, nisi præcedentem personam aliqua macula pudoris aspergat: vt C. de quæstio. l. diuo. & dic, vt ibi. Sed argu. contrà j. de verbo signi. l. liberorum. & facit C. e. l. si matrem. ADDITIO. Dic secundum Bar. quòd in lege contraria agitur de iure communi: hîc agitur de priuilegio.

a ¶Debere.] vt & j. de decur. l. ij. §. in filijs.

b ¶Decurione.] existente.

c ¶Plebeio.] & facit ff. de sena. l. emãcipatum.

d ¶Puniendum.] si deliquit in statu liber tatis: vt & ff. tit. j. l. statuliber. sed si prius, tũc vt seruus: vt ff. de statulibe. l. statuliberi à cæteris. & ff. l. j. quæ est contrà. & facit ff. si ex noxa. cau. l. fin. Accursius.

e ¶IN seruorum.] Humiliorum. humilem &c. vt C. de incest. nup. l. humilem. & subaudi hic ad minus: quia statim ponit, quòd plus seruus quàm alius humilis. Accursius.

f ¶Flagellis.] Flagella, plus dolent: quasi parata ad plus dolendum. Accursius.

g ¶Flagellis.] maior pœna est stare in vinculis, quàm laborare in agro seu opere publico. & facit C. eod. l. seruus. Accursius.

h ¶In opus publicum.] datur ergo seruus in opus publicum. Sed contrà, infrà eodem seruus. Solu. hîc non inuenitur emptor, qui emat sub pœna vinculorum: vel fortè sine pœna. & sic in subsidium hîc datur in opus publicum. & facit suprà, de incend. Pedius. §. j. & de accusatio. l. leuia.

i ¶In metallum.] non tamen in locum illum peruenerunt adhuc.

r ¶Cuius.] id est alicuius. Accursius.

s ¶Istæ.] de quibus dixit ff. si quis fortè. §. fi. hucusq;.

t ¶Non possunt.] ad hoc facit j. quando ap. sit. l. j. §. simili. & ff. ad le.

k ¶Tanquam.] id est, quasi venissent iam ad metallum, durius puniuntur.

l ¶Constitui.] vt grauius puniantur: vt ff. eo. aut damnum. §. inter.

a Permutant.] vt j.eo.l.quod ad statum.& l.qui vltimo. & s.eo.l.ij. §.j.Sed contrà.s.de iniust.testa.siquis exhæredato filio. §. eius. Solu. ibi non à competenti iudice,puta præside,fuit deportatus : hîc à competenti,puta præfecto,vel similibus:vt dixi.s.eo.titu.l.ij.§.j.

b Infamis.] si pro pecuniaria imponitur corporalis, remittitur infamia:vt s.de infa.quid ergo.§. pœna grauior. Si p corporali minori imponitur maior:tũc idẽ. & his duobus casibus potest hîc loqui.si verò minor corporalis pro maiori:aut causa cognita:& tunc idem:vt C.de infa.l. & si seuerior. & j.ad muni.l. ordine. sed si sine causæ cognitione,tunc non idem:vt d. l.quid ergo. §. quãtum. Interim tamẽ dum durat pœna aucta,vel minuta cum causæ cognitione durat infamia : vt d.l.& si seuerior.quę est contra. & facit j. de re mili.l.qui cum vno.§.ad tempus : & adde quod not.in d. §. pœna grauior.et facit ad hoc s.de fur.interdum.§.j.& C. de sac.sanct.ec.l. sancimus.in fi.& j.de reg.iu. si in duabus.

c Multatus.] qui in nullo debuit multari. quod non nisi ex causa facere deberet:vt j.eod. l.aut facta.§.fina. & C. ad l.Iul.de vi.l. seruos. in fi.& sic accipe.j.eo. l.hodiè.

Respiciendum.] CASVS. Docet hæc lex qualiter iudex se debeat habere in cognoscẽdo & iudicando circa crimina. Secundò dicit,quòd furta domestica si de vilibus rebus sunt:non sunt iudicanda siue punienda per iudicem:sed ipse pater vel dominus intra domum castigabit : & dat exempla de furto domestico.Tertiò dicit. qui delinquit:aut delinquit casu : aut proposito:aut impetu. & de omnibus dat exempla. Vltimò dat exempla de pœna capitis.Fran.

nondum in eum locum perducti fuerint,in quo operari habent. nã statim vt sententia de his dicta est, cõditionẽ suã permutant[a]. In psonis tã plebeiorũ,quàm decurionũ illud constitutũ est, vt qui maiore pœna afficitur quàm legibus statuta est,infamis[b] non fiat. ergo & si opere temporario quis multatus[c] sit,vel tantum fustibus cæsus,licet in actione famosa, veluti furti:dicendum erit infamem non esse:quia solus fustium ictus grauior est,quàm pecuniaria damnatio.

Hæc lex est philosophica, & dat doctrinã iudicibus,quomodo in causis criminalibus procedere debent.& uide elegantem tex.

Marcellus. LEX XI.

Respiciendum est iudicanti, ne quid aut diuriùs aut remissiùs constituat,quàm causa deposcit.nec enim aut seueritatis aut clementiæ[d] gloria affectanda est: sed perpenso iudicio prout quæq; res expostulat[e], statuendum est. Planè in leuioribus causis proniores ad lenitatem iudices esse debent:in grauioribus pœnis seueritatem[f] legum cũ aliquo temperamento benignitatis subsequi.

Furta domestica de uilibus rebus non sunt uindicanda per iudicem, sed paterfa. intra domum suam uindicabit. hoc dicit. Cætera plana sunt.

Furta dõestica,si leuiora sint[g], publicè[h] vindicanda nõ sunt : nec admittenda est huiusmodi accusatio, cùm seruus à domino, vel libertus à patrono in cuius domo moratur,vel mercenarius[i] ab eo, cui operas suas locauerat, offeratur[k] quæstioni[†]. nam domestica furta vocãtur quæ serui dominis, vel liberti patronis,vel mercenarij ijs apud[l] quos degunt, surripiunt. ¶ Delinquunt[m] autem aut proposito,aut impetu,aut casu[n]. Proposito delinquunt latrones qui factionem[o] habẽt. Impetu autem cùm per[p] ebrietatem ad manus,vel ad ferrum venitur. Casu[q] verò cùm venando telum in feram missum, hominem interficit. ¶ Capitis pœna est vel bestijs obijci[r], vel alias similes pœnas pati, vel animaduerti[s].

Quæcunque accusatione siue publi. siue priuati criminis, siue extra ordinem quis damnatur ad bestias, siue similem pœnam: statim fit seruus pœnæ.Bar.

Marcellus. LEX XII.

Quod ad statum damnatorum pertinet:nihil interest, iudicium publicum fuerit, necne[t]. nam sola sententia, non genus criminis spectatur. Itaq; ij in quos animaduerti iubetur, quive ad bestias damnãtur: confestim[v] serui pœnæ fiunt[x].

Vlpianus. LEX XIII.

Hodie licet ei,qui extra ordinem[y] de crimine cognoscit, quam vult sententiam ferre, vel grauiorem, vel leuiorem : ita tamen, vt in vtroque moderationem[z] non excedat.

Quod delictum plerunque unus impunè fert, alteri idem mortis infligit pœnam secundum diuersitatem personarum.h.d.l.seq.uide per te, & est pulchra & clara, seipsam distinguens per membra.

Marcellus. LEX XIIII.

Quædam delicta pagano, aut nullam aut leuiorem pœnam irrogant,militi verò grauiorem[a]. Nam si miles artem ludicram[b] fecerit, vel in seruitutem se vænire passus est:capite puniendum Menander scripsit.

† Et qualiter dominus debet corrigere eius familiã & bonis moribus instruere cõ cor.gl.in c. j. §. volens itaq;.de colla. in prag. san. in verbo, familię.

d Clementiæ.] id est pietatis.

e Res expostulat.] vt s.de incen.Pedius. §. primo.

f Seueritatem.] etiam in extraordi.cri.habito respectu ad id quod fieri solet:vt & s.de dam.infe.l.si finita.in prin.& C.de epi.audi.l.iij.& s.de pigno.actio.l.vel vniuersorum.& ad mu. sed Iulia.§.quod dicitur.& j.eo.hodiè.Item facit s.de actio.& obli.l.Arrianus.

g Leuiora sint.] aliàs leuiora:aliàs viliora. Accursius.

h Publicè.] id est per iudicem,sed domi:vt hîc,& C.an ser. ex suo.l. fi.& s.de fur.l.serui & filij.& C.de pa.po.l.congruentius.sed si grauia sint,potest agi ciuiliter & criminaliter:vt s.de iniur.l.prętor.§.prętereà.& de acquir.re.do.homo liber.in prin.& C.de fur.apud in fi.nisi cõtra seruum,contra quem ciuiliter agi non potest : vt C.de acquir. pos. l.fina.

i Vel mercenarius.] No.personas familiares,vt à testimonio repellantur:vt C.de his qui ad eccle.confu.l.fi.§.sanè.vt ibi dixi. Item facit s.de relig.l.familiaria.& s.de testi.l.pe.

k Offeratur.] i.fiat de eo querimonia,vel quæstio.

l Apud.] subaudi.his apud &c.

Delinquere quis multipliciter potest.

m Delinquunt.] scilicet homines.

n Aut casu.] aut quis deliquit sine animo,vt casu:& non punitur:vt hîc,& s.de pęna.l.pe.aliquando culpa leui vel leuissima:& tunc punitur propter culpam, vel propter malum exemplum, sed leuius : vt hîc,& s.l.absentem.in fi.& l.si quis aliquid.§.qui abortionis. & s. de sica.l.iij.§.sed ex se.cõ.& l.iiij.§.cùm quidam.& l.in lege.sed etsi prætendat ignorantiam iuris ciuilis,excusatur in incestu:vt s.ad l.Iul.de adul.si postulauerit.Item in sena.con.Liboniano:vt C. de his qui sibi in te.adscri.l.Senatus.aut naturali,vel quasi:& non parcitur:vt C.de in ius vo.l.venia.aut dolo:& tunc secundum legem punitur:vt hîc.sed ibi distingue procedat ad actum, vel non:vt no.j.e.titu.l.cogitationis.

o Factionem.] id est societatem cum alijs.in malam enim partem ponitur.

p Cùm per.] aliàs cũ, aliàs eum.& j.venit.sed certè tunc subintelligitur qui.

q Casu.] i.non dolo vel culpa:lata vel leuissima tamen interuenit: vnde tenetur Aquil. vt s.ad l.Aquil. scientiam. §.pe.& l. in lege. & facit s.absentem.§.fi.

r Obijci.] hoc expone vt j.e.l. qui vltimo.

s Animaduerti.] ad hoc s.eo.l.ij.in prin.

Quod ad statũ.] CASVS. Siue ex accusa priuata siue publica siue etiã extra ordinem quis dãmnatur ad bestias, vel ad similem pœnam: statim fit seruus pœnæ. Fran.

t Necne.] vt quia priuatum vel extraordinarium:vt s.de priua.deli. l.fina.

v Confestim.] vt j.e. l.qui vltimo.

x Fiunt.] non inspecto an ex eo crimine talis pœna debuerit imponi:cùm ex causa possit augeri: vt j.l. proxi.

Hodie.] CASVS. Qui extra ordinem de crimine aliquo cognoscit,potest pœnam imponere, quã vult leuem vel grauem dum tamen non excedat rationem.i.consuetam pœnarum impositionem. & dic de hoc vt in gloss. domini mei Accursij. Fran.

y Extra ordinem.] vel ordinariè : vt s. ad le. Cor.de fal.l. antepe. & de sic.l.iij.§.lege.& de mino.l.auxilium.§.j. & de bo. lib. qui cùm maior.§.is demum.& §.si tamen.& j.l.aut facta.in fi.& l.pe.& s. eod. respiciendum.Sed contrà,s.ad Turpil.l.j.§.sinautẽ.sed non licet post sententiam,vt ibi,sed in ipsa sententia sic ex causa : vt not. in d.§. pœna grauior.sed vt ponis in extraor.cri. seu priua. quando dicitur augeri vel minui? Respon.quidam:de pœna scripta dicit:nemo ambigit.imò de non scripta:vt dixi s.e.respiciendum.circa prin. Potest & hæc lex loqui in ordinario crimine.& quod dicit extraordi. cri.i. extra antiquam solennitatem:vt s.de pub.iud.l.ordo.Item contrà,s.ad Turpil.l.j.§.sinautem.sed dic vt in ipsa sententia possit augere & minuere ex causa:vt modo dixi.non autem posteà, vt modò not.

z Moderationem.] aliàs modò rationem.id est consuetam pœnarum impositionem:nisi ex causa,aliàs moderationem.

Quædam.] CASVS. Si miles artem ludicram facit, vel patitur in seruitutem se venire:capite punitur.secus si alius homo hoc faceret.Fran.

a Grauiorem.] vt C. de episcopis & clericis l. presbyteri. in fine. & infrà,de re militari.l.ij.& l.omne.§.j.argumentum, contrà, suprà de incen.Pedius.§.j.& de sica.l.iij.§.penulti.& C.de testa.mili. l.frustra.

b Ludicram.] de qua habes s. de infa.l.ij.

Diuus Hadrianus.] *Casus.* Decurio non poteſt puniri capite, niſi parentem occidiſſet. poteſt etiam puniri. l. Cornel. de ſica. Fran.

a ¶ Eſſent.] vel eorum filij vel parentes: vt ff. l. moris. §. iſte.
b ¶ Capite.] non capite parricidij, ſed de ſica.
c ¶ Qui.] ſcilicet decuriones.
d ¶ Mandatis.] ſcilicet principum: vt ff. de ſica. 10 l. iiij. in princi. & l. penult.

Venuleius. LEX XV.

Diuus Hadrianus eos, qui in numero vel ordine decurionum eſſent [a], capite [b] puniri prohibuit: niſi ſi qui [c] parentes occidiſſent. Verùm pœna legis Corneliæ puniendos mandatis [d] pleniſſimè cautum eſt.

Aut facta.] *Casus.* Quãdoq; punitur factum, vt furta & cædes: quandoq; dictum, vt conuicia, & in fide aduocationes: quandoq; ſcriptum, vt falſa, & famoſi libelli: quan- 20 doq; conſilia, vt coniurationes, & latronũ cõſciẽtia. & circa iſta quatuor genera criminum leuiter, vel acriter punienda ſeptem ſunt conſyderanda: ſcilicet cauſa, perſona, locus, tempus, qualitas, quãtitas, euentus. & aliter puni- 30 tur vno caſu quàm alio: & de omnibus dat exempla: quæ per te videas in litera. Itẽ ſcias, quòd aliter vnum delictum in vna prouincia factum punitur: & ſi fieret in alia, aliter punire tur. & nominat prouincias. Vltimò dicit, cùm 40 frequens vſus delinquentium ſit in vna terra: poteſt iudex vnũ delinquentem punire vltra modum viſitatum, ad hoc vt terreant alij. Fran.

* Saturninus.

† Eſt ſciendum quòd Bal. in authen. ſed nouo iure. C. de ſeruis fugi. dicit, q. committens vnum magnum furtũ q; tribus equipol let: poteſt talis ſuſpendi. & Lud. 10. alibi in ſuis ſing. p. Bal. dicit eſ- ſe text. in l. quis tres. §. ceterorũ ff. de excu. tu. qui text. nõ ad illud adaptari nõ poteſt: ſed non eundo per mendicata ſuffragia habemº hic text.

* Claudianus. LEX XVI.

Aut facta puniuntur, vt furta cædesq;: aut dicta, vt conuicia & in fide aduocationes: aut ſcripta, vt falſa, & famoſi libelli: aut conſilia [c], vt coniurationes, & latronum cõſcientia: quosq; [f] alios [g] ſuadendo iuuiſſe [h], ſceleris eſt inſtar. ¶ Sed hæc quatuor genera cõſyderanda [i] ſunt ſeptẽ modis cauſa, perſona, loco, tempore, qualitate, quantitate †, euentu. ¶ Cauſa, vt in verberibus, quæ impunita ſunt à magiſtro illata [k], vel parẽte: quoniam emendationis, non iniuriæ gratia videntur adhiberi. puniuntur cùm quis per irã ab extraneo pulſatus eſt. ¶ Perſona dupliciter ſpectatur: eius qui fecit, & eius qui paſſus eſt. Aliter enim puniuntur ex iiſdẽ facinoribus ſerui [l], quàm liberi: & aliter qui quid in dominum parentemve auſus eſt, quàm qui in extraneũ: in magiſtratũ [m], quàm in priuatũ. In huius rei conſyderatione ætatis quoq; ratio habetur [n]. ¶ Locus facit vt idem vel furtum [o], vel ſacrilegium ſit, & capite [p] luendum, vel minore ſupplicio. ¶ Tempus diſcernit emanſorem à fugitiuo [q], & effractorem vel furem diurnum à nocturno [r]. ¶ Qualitate cùm factum vel atrocius vel leuius eſt: vt furta manifeſta à non manifeſtis diſcerni ſolent: rixæ à graſſaturis [s]: expilationes [t] à furtis: à violentia petulantia [v]. qua de re maximus apud Græcos orator Demoſthenes * ſic ait: οὐ γὰρ ἡ πληγὴ παρέστησε τὴν ὀργὴν, ἀλλ᾽ ἡ ἀτιμία. οὐδὲ τὸ τύπτεσθαι τοῖς ἐλευθέροις ἐστὶ δεινὸν, καίπερ ὂν δεινόν, ἀλλὰ τὸ ἐφ᾽ ὕβρει. πολλὰ γὰρ ἂν ποιήσειεν ὁ τύπτων, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ὧν ὁ παθὼν ἔνια οὐδ᾽ ἂν ἀπαγγεῖλαι δύναιθ᾽ ἑτέρῳ, τῷ σχήματι, τῷ βλέμματι, τῇ φωνῇ, ὅταν ὡς ὑβρίζων, ὅταν ὡς ἐχθρὸς ὑπάρχων, ὅταν κονδύλοις, ὅταν ἐπὶ κόρρης. ταῦτα κινεῖ ταῦτα ἐξίστησιν ἀνθρώπους αὑτῶν ἀήθεις ὄντας τοῦ προπηλακίζεσθαι. οὐδεὶς ἂν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ταῦτα ἀπαγγέλλων δύναιτο τὸ δεινὸν παραστῆσαι τοῖς ἀκούουσιν οὕτως ὡς ἐπὶ τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ πράγματος τῷ πάσχοντι, καὶ τοῖς ὁρῶσιν ἐναργὴς ἡ ὕβρις φαίνεται. (id eſt, Non enim [x] plaga repræſentat contumeliam [y] fieri: neque verberari, liberis eſt malum: quamuis [z] eſt malum [a], ſi in contumeliam. Multa enim vtique facit qui verberat, ô viri Athenienſes, quorum, qui patitur, quædam neq; annunciare poterit alij, ſchemate, aſpectu, voce: cùm [b] verberat vt contumeliam inferens: cùm vt [c] inimicus exiſtens: cùm verberat [d] fuſtibus [e]: cùm in pupilla [f]. hęc mouẽt, hæc extra [g] ſe cõſtituunt homines eorum [h] non aſſuetos exiſtentes [i] vt conuiciarentur. Nemo enim, ô viri Athenienſes, denuncians hoc quod aggrauat, audientibus repręſentare poteſt ita, vti rei veritas ſe habet, cùm tamen ipſi perpeſſo & videntibus maniſeſta iniuria apparuerit) ¶ Quantitas diſcernit furem ab abigeo. nam qui vnum ſuẽ ſurripuerit, vt fur coërcebitur: q gregem [k], vt abigeus. ¶ Euentus [l] ſpectatur, vt à demẽtiſſimo [m] † quoq; facta: quãq non minùs, lex eũ q occidendi hominis cauſa cum telo fuerit, quàm eũ qui occiderit, puniat. & ideo apud Græcos exilio voluntario [n] fortuiti caſus luebantur [o], vt apud præcipuũ poëtarum ſcriptum eſt †: ὅτ᾽ ἐμὲ τυτθὸν ἐόντα Μενοίτιος ἐξ Ὀπόεντος ἤγαγεν ὑμέτερον δὲ ἀνδροκτασίης ὕπο λυγρῆς, ἤματι τῷ, ὅτε παῖδα κατέκτανον Ἀμφιδάμαντος, νήπιος, οὐκ ἐθέλων, ἀμφ᾽ ἀστραγάλοισι χολωθείς. ¶ Euenit vt eadẽ ſcelera in quibuſdam prouincijs grauiùs plectantur: vt in Africa meſſium incenſores [p] †: in Myſia, vitium [q]: vbi metalla ſunt, adulteratores monetæ.

¶ *Multis delinquentibus pœna unius debet eſſe metus multorum.*

¶ Nonnunquàm euenit, vt aliquorum maleficiorũ ſupplicia [r] exa-

e ¶ Conſilia.] fraudulenta: vt vbi qs fecit, qđ aliàs facturus non erat: 50 quanquàm conſilia & pro opere accipiuntur: vt j. de ver. ſigni. l. ſæpe. in fi. & de reg. iur. l. conſilij. & de hoc dixi ff. mãda. l. ij.
f ¶ Quoſq;.] id eſt aliquos. ad quod ff. de ſer. cor. l. j. §. perſuadere.
g ¶ Alios.] & eſt inſtar 60 ſceleris ſcilicet huius de conſilijs.
h ¶ Iuuiſſe.] aľs mouiſſe id eſt cõpuliſſe ad aliquod maleficium faciendum: vt ff. ad l. Aql. ſed & ſi quemcunq;. & aliàs innuiſſe.
i ¶ Cõſyderãda ſũt.] ſcilicet aggreuanda vel 70 leuianda.
k ¶ Illata.] moderata. ad quod C. de emenda. propinquorum. & ff. ad leg. Aquil. ſed & ſi quẽcunq;. §. fi. & ff. loca. itẽ quæritur. §. idem. & de iniur. l. prætor. §. præterea. & §. ſeq. & de li. ho. exhi. l. iij. §. ſi eum. & ff. 80 de fur. qui iniuriarum. in prin. & l. verum eſt. & de aqua plu. arc. l. j. §. deniq;. & ff. ſi ex nox. cauſa aga. l. pe. & de iniur. l. ſed ſi vnius. §. iij. & inſtit. de iniur. §. atrox.
l ¶ Serui.] vt ff. e. in ſeruorum. in prin. & j. e. capitalium. §. fi. & j. de reg. iur. l. ferè in omnibus.
m ¶ In magiſtratum.] ad hoc ff. de iniur. prætor. §. præterea & §. ſeq. & §. penul.

* Vide in hunc locum Alcia. lib. diſ pun. ij. cap. xvj. & Budæum in annot. poſte. rio. hic.

n ¶ Ratio habetur.] vt & ff. de ſic. l. infans. & de mi. l. auxilium. §. j. & l. ſi ex cauſa. §. nunc videndum. & ff. de adul. ſi adulterium cum inceſtu.
o ¶ Furtum.] ſolum: vel ſacrilegium ſcilicet & furtum. & eſt contrà, ff. ad l. Iuľ. pec. l. Diuus. Sol. vt ibi.
p ¶ Capite.] cùm eſt ſacrilegium: vt ff. ad leg. Iuľ. pecu. l. ſacrilegij. & ad hoc ff. de ædil. edic. quis ſit fugitiuus. §. antepenult.
q ¶ A fugitiuo.] id eſt 10 deſertore. & dic quid ſit emãſor & deſertor, vt j. de re mili. l. iij. §. emanſor. & l. qui cum. §. j. aliàs furtiuo.
r ¶ A nocturno.] ff. de fur. Bal. l. j. & ij. & de effra. l. fi. & de condi. fur. l. furtum.
s ¶ A graſſaturis. graſ 20 ſatores ſunt nitentes ad malũ, qui aliena ſub trahũt: vt & j. ea. l. in fi. Accurſius.
t ¶ Expilationes.] vt ff. de cri. expi. hære. per totum. & de effra. l. j.
v ¶ Petulantia.] id eſt contumacia quædam. & facit ff. de ſica. l. j. §. di 30 uus. Accurſius.
x ¶ Non enim.] quam interpretationem quidam nõ habent. Accur.
y ¶ Contumeliam.] ſub. ſed iniuriam.
z ¶ Quamuis.] ſcilicet aliquod ſpeciale: vel dic lege non punitur, vt puta ſi per iocum. Accur.
40 a ¶ Malum.] generaliter: vel dic malum: qa affligit. vel etiam ſpecialiter. & dic ſed &c. aliàs ſed, & aliàs ſi.
b ¶ Cùm.] aliàs vt cùm. & aľs cùm verberat vt contumeliam &c.
c ¶ Cùm vt.] ſubaudi & vel punctus ſit loco 50 copulæ.
d ¶ Verberat.] ſcilicet fuſtibus.
e ¶ Cũ fuſtibus.] ſub. vel & cum &c.
f ¶ Pupilla.] ſcilicet oculi, vel in ictu oculi.
g ¶ Hæc.] ſcilicet facta. extra ſe id eſt extra mẽ tem. q. d. facit eos ira. 60 ſci.
h ¶ Eorum.] ſcilicet de numero conuincentis.
i ¶ Exiſtentes.] homines dico repete &c.
k ¶ Qui gregem.] de hoc dic vt ff. de abige. l. fi. in prin.
l ¶ Euentus.] id eſt effectus.
70 m ¶ A dementiſſimo.] non ſolum à ſapienti. nam intereſt habuerit euentum crimen vel non: quanquàm interdum hoc non conſyderetur: vt ſubijcit, & ff. ad le. Corneľ. de ſica. l. diuus. & C. ad l. Cornel. de ſica. is qui. & inſti. de 80 pub. iudi. §. itẽ lex cor. Accurſius.

† aliàs, a clementiſſimo.

† Locũ ex antiquis codicibus nõs reſtituit Alci. li. diſpũ. j. c. xvij. atti git etiã præter. ij hoc ip ſo ti Budæº autem in an not. poſterio. hos ſub ſtituit ex vl. lib. Iliados. ὡς δ᾽ ὅταν ἄνδρ᾽ ἄτη πυκινὴ λάβῃ, ὅς τ᾽ ἐνὶ πάτρῃ φῶτα κατακτείνας, ἄλλων ἐξίκετο δῆμον Ἀνδρὸς ἐς ἀφνειοῦ, θάμβος δ᾽ ἔχει εἰσορόωντας, ὡς Ἀχιλεὺς θάμβησεν ἰδὼν Πρίαμον θεοειδέα· θάμβησαν δὲ καὶ ἄλλοι, ἐς ἀλλήλους δὲ ἴδοντο. tu illum videto. † Inceſores. a Imò verò voluntarium exiliũ ſpontaneum dicitur hoc eſt qđ quiſq; ſibi conſciſcit. Budæus hic.

n ¶ Voluntario.] i. ad arbitrium iudicis.
o ¶ Luebantur.] ad hoc ff. de ſiça. l. iij. §. j.
p ¶ Incenſores.] quia multum naſcitur ibi de frumento, vt apparet in metallis.
q ¶ Vitium.] incenſores. Accurſius.
r ¶ Supplicia.] id eſt pœnæ creſcũt ex perſonis quorũdã maleficiorũ

siue malefactorum vt alij terreantur.ad quod.ff.ad l.Iul. maie.l.famosi.in fi.& C.de epi.au.l.iij.in fi.& ff.de abi.l.j.§.puniuntur.& ff.eo.l.hodie.& ff.e.l.capitalium.§.famosos.arg.contra,ff.tit.j.cùm ratio.§.si plures.& ff.ad le.Corne.de fal.l.antepenul.in fi.

a ¶ Nimirum.] aliàs nimium,aliàs nimirum.

b ¶ Multis.] plures tamen remanent alij non deliquentes: aliàs si isti sunt plures detrahendũ 10 est seueritati vbi multorum strages iacet:ar. ff.de sic.l.qui cædem. & fa.ff.eo.capitalium.§.famosos.et §.grassatores.

c ¶ Grassantibus.] id est ad malum tendentibus: vt d. §. grassatores.& §.solent. & facit C.de hære. quicunq;.§. 20 quod si fecerint. & C. ad leg.Iul.re.l.j.

d ¶ Quidam.] Metalli.hi sunt serui:vt & ff.e.aut damnũ. §.est pœna.& C.de bo. proscrip.l.in metallum. & instit.qui.mo.ius pa.po.sol.§.pœnæ.& de capi.dimi.§.j.& ff.de var. 30 cog.l.pe.§.cõsumitur.

e ¶ Pro non scripto.] vt & C.de hære.insti.l.j. & ff.de acq.hære.si quis mihi.§.si quis planè.nisi in causa alimentorum, vt ff.de his quæ pro non scrip.l.si in metallũ.& de capi.di.l.legatum. & facit ff.de iure fis.l.in me 40 tallum.

f ¶ Apolides.] Græcũ à monœ,aliàs apolides: ab à quod est sine:& polis,quod est ciuitas.

g ¶ Perpetuò.] secus si ad tempus:vt ff.l.capitalium.in fi.j.respon.

h ¶ Non habeant.] vt testari:vt ff.de le.iij.l.j. 50 §.hi.Item nec eis legari:vt in eo.tit.si deportati serui.§.j. Item nec filios retinent in potestate:vt instit.qui.mo.ius pa.po.sol.§.cùm autem.quæ potestas est iuris ciuilis.vt institu.de pa.po.at emere,& alia quæ iurisgentium sunt,bene possunt:vt ff.de cu ra.fur.l.consilio.§.pe.& de capi.dimi.l.legatum.

60 i ¶ Iurisgentium.] vt & sibi acquirant:vt d.l.si deportati.in princi.& §.j.

k ¶ Cogitationis.] hoc verum est,si est statutũ in finibus cogitationis: vt & ff.de verbo.signifi.l.fugitiuus.& de insa.l. qui ante.& ff. de verbo.signi.l.sæpe.in fi.& de fur.l.inficiando.in princi.& sic omnia contraria tolluntur.sic ff.de extraor.crimi.l.j.& C.de episco.& cle.l.si quis non dicam.& de fur.l.si quis.& si quacunq; præ. pote.l.j.& de his qui ad eccle.confu.l.fina.§.j.& de sica.l.diuus.& dixi ff.de fur.l.qui ea mente.

Si non defendantur.] CASVS. Seruũ tuũ accuso.licet nõ 70 vis eum defendere:non propter hoc statim damnatur.potest tamẽ alius eum defendere:vel seipsum defendet:& iudex qui de hoc cognoscit,non puniat eum,nisi viderit esse eum culpabilem.Franciscus.

l ¶ Ab alio.] vt & ff.de custo.reo.l.ij.in prin.& facit ff.de ap.serui.& ff. de sta.ho.seruus.

m ¶ Qui.] scilicet iudex.

n ¶ Si pœna.] Commentitio iure.contracto ex commentis.ad quod in sti.in proœmio.§.cunq;.Alij id est opinione sapientum.& facit ff.e. crimen.& ff.de priua.delic.l.j.in prin.& C.eo.l.sancimus.& C.ex delic. defunc.l.vnica.

80 o ¶ Hominum.] vt & C.ad l.Iul.repe.l.j.

p Vltimum.] Interpretamur. sic vltima voluntas, quæ non redit: vt C.de sacrosanct.ecclesi.l.j. & facit ff.eod. l.capitalium. in princi.

In metallum.] CASVS. Titius damnatus est in metallũ:nunc est effectus inutilis ad illud opus infirmitate ductus vel senectute. dicitur,quòd potest dimitti,si aliquis pro eo hoc postulet, vt cognatus vel affinis,& si in hac pœna stetit per decem annos,Franciscus.

---

cerbentur:quoties nimirum[a] multis[b] personis grassantibus[c] exemplo opus sit.

¶ In metallum damnatis nihil potest relinqui in testamento:apolidibus verò,id est qui ciuitatem perdunt,auferuntur ea,quæ sunt iuris ciuilis: ut testari:sed non ea,quæ sunt iurisgentiũ,sicut emere,uendere.Bar.

Martianus. LEX XVII.

Qvidam sunt serui pœnæ, vt in metallum dati,& in opus metalli[d] .& si quid eis testamẽto datum fuerit pro non scripto[e] est:quasi non Cæsaris seruo datũ, sed pœnæ. item quidam ἀπόλιδες[f] sunt:hoc est,sine ciuitate: vt sunt in opus publicum perpetuò[g] dati, & in insulam deportati:vt ea quidem quæ iuris ciuilis sunt,non habeant[h] :quæ verò iurisgentium[i] sunt,habeant.

Vlpianus ad edictum. LEX XVIII.

Cogitationis[k] pœnam nemo patitur.

Idem ad edictum. LEX XIX.

Si non defendantur serui à dominis:non vtiq; statim ad supplicium deducuntur,sed permittetur eos defendi vel ab alio[l] : & qui[m] cognoscit,debebit de innocentia eorum quærere.

¶ Pœna imposita delinquenti non transit in eius hæredem.ratio est in textu.Franciscus Accursius.

Paulus ad Plautium. LEX XX.

Si pœna alicui irrogatur: receptum est commentitio[n] iure ne ad hæredem transeat. cuius rei illa ratio videtur esse, quia pœna constituitur in emendationem hominum[o] :quæ mortuo eo in quẽ constitui videtur,desinit.

Celsus. LEX XXI.

Vltimum supplicium, mortem solam interpretamur[p] .

Modestinus. LEX XXII.

In metallum damnati, si valetudine aut ætatis infirmitate inutiles operi faciendo deprehendantur:ex rescripto diui Pij à prę side dimitti poterunt : qui[q] æstimabit de his dimittendis,si modò vel cognatos,vel affines habeat[r] , & non minùs decem annis pœna sua functi fuerint.

Idem. LEX XXIII.

Sine[†] præfinito[s] tempore in metallum dato[t] imperitia dãtis,decennij tempora pręfinita videntur.

Idem. LEX XXIIII.

Eorum qui relegati[v] , vel deportati sunt ex causa maiestatis, statuas detrahendas scire debemus[x] .

¶ Qui heri,aut nudiustertius commisit adulterium: magis punitur,quàm qui commisit quinque annis elapsis.uide glos.

Idem. LEX XXV.

Si diutino tempore aliquis in reatu[y] fuerit:aliquatenus pœna[z] eius subleuanda erit. Sic etiam constitutum est, non eodem modo puniendos eos esse, qui longo tempore in reatu agunt, quo eos

---

q ¶ Qui.] princeps.& habeas,æstimauit.vel verius.qui,scilicet præses: & habeas æstimabit. Sed tunc est contra,ff.e.Diui.Sol.in metallum dati,cùm in opus aliquod destinentur,inutiles facti operi absoluuntur:vt hîc. Exules verò,qui nulli certæ rei præscribuntur, hoc tamen modo coërcentur meritò:nec absq; principis conscientia liberãtur.P.vel hæc secundum illam. nã nec hic dicit,quòd præses dimittat: sed quòd æstimet,& sic ad principẽ 10 remittat.

r ¶ Habeant.] qui pro eis impetrant:vt & ff.de procur.l.sed & hæ. Accursius.

s ¶ Sine præfinito.] Pone, ita dixit: in metallum te ad tempus esse iudico. indefinitum enim tempus decennio 20 determinatur. Si verò temporis mẽtionem nõ habuisset, vel in perpetuum damnasset, cõtrà esset: quia perpetuò esset in pœna:vt C.e.l.serui.& ff.de lega.l.fin. §. fina. Item facit ff.de interdi.& releg.relegatorum.§.hæc est differen 30 tia.contrà. Solu.vt ibi. Item contrà,ff.eo.l.capitalium. §. diuus. sed ibi ad tempus certum.

t ¶ Dato.] aliàs dato, aliàs damnato.

Eorum.] CASVS. Relegati vel deportati ex causa maiestatis, statua eius 40 si qua erat posita in ciuitate, remouenda est: & da exemplum vt in glos.Franciscus.

v ¶ Eorum qui relegati.] vt si hostem occultari passus est,vel cũ scilicet hostem occultauit:vt ff.eo.Metrodorũ. in quibus casibus accu 50 satur lege Iul. maiesta.vt ff.ad l. Iul. maie. cuius.Accursius.

x ¶ Scire debemus.] quæ honoris sui causa positæ sunt in ciuitate: vt ff.de acquiren.re.do.mi.l.statuas.& de priuile.cre.l. Aufidius.vel dic vt ad eas non confugiant:vt ff.l.capitalium.§. ad statuas.

† Bart. dicit hic textũ.& fingebi non reperies secundũ eum text. si bi concord. ad hoc q vbicunq; q deputat est ad fodiendũ metallũ,nec q dicit de tẽpore præfinito in condẽnatione,nec p quantum tempus intelligit vsq; ad decem annos,& non vltra.Bolo.

60 Si diutino.] CASVS. Qui heri fecit homicidium,magis est puniendus, quàm qui fecit iam est decennium. & hanc positionem habes in fine magnæ glos. hîc positæ : vel aliter vt eadem glos. Item non potest quis damnari vt de saxo se deijciat, & sic moriatur. Franciscus.

y ¶ In reatu.] id est in expeditione pœnæ reatus,qui non recipit iterationem,vt homicidium.est enim tunc pœna subleuanda id est differenda,& cum ordine iudiciario imponenda.crimine autem commisso adhuc flagrante latius quibusdam crimen puniendi datur potestas:vt C. de rapt.vir.l.j.vbi autem quis longo tempore fuit in reatu, qui recipit 70 iterationem:maiorem patitur pœnam,quàm si semel tantum commisit:vt in fugitiuo errone emansore & desertore & multis alijs:vt ff.e.l. aut facta.§.tempus.& ff.de re mili.non omnes.§.à barbaris. in fin.& l. qui commeatus.& l.iij.§.si plures.& C.de commea.l.ij.& iij.in fin.lib. xij.& ff.de ædil.edi.quis sit fugitiuus.& C.de epis.au.l.iij.in fi.& ad le. Iul.de vi.seruos.& ff.e.l.capitalium.§.solent.& §.grassatores. & C. de superexac.l.j.in fi.& ff.de abi.l.fi.§.qui sæpius. Alij ponunt hunc casum per.l. C.e.l.omnes.quod non placet:quia ibi imposita,non imponẽda erat pœna. Tertij dicunt,quòd hæc diu iterauit delictum:vnde pœna est subleuanda id est augenda:vt in pasta quæ leuatur id est auge- 80 tur & maioratur,cùm debet fieri panis. Quarti dicunt in reatu id est in carcere propter reatum minus puniendũ,quàm si ex recenti ibi fuerit:quasi ex quadam misericordia.ad quod ff.e.respiciẽdum.in princ.& C.de custo.re.l.j.& ff.de iureiuran.eum qui.vel dic quinto,vt primo dixi,quòd plus est puniẽdus qui heri fecit homicidium,quàm qui fecit iã est decenniũ.& sic facit ff.de ritu nup.l.qui in prouincia.§.fi.& de fur. ei qui.& l.inficiando.§.infans.Accursius.

z ¶ Pœna.] aliàs pœna.aliàs pœnæ eius.

qui in recēti ſententiā excipiunt.

¶Non poteſt quis ſic damnari, vt de ſaxo [a] præcipitetur.

Pœna impoſita patri non tranſit ad filiū: quia ex delicto patris filius non punitur. Bart.

Calliſtratus. LEX XXVI.

CRimen paternum, vel pœna paterna nullam maculam filio infligere [b] poteſt. nanq; vnuſquiſq; ex ſuo admiſſo ſorti ſubijcitur, nec alieni criminis ſucceſſor conſtituitur. idq́; etiā diui Fratres Hieropolitanis reſcripſerunt.

Præſides non poſſunt mutare ſententias ſuas, ſed princeps ex cauſa dat in integrum reſtitutionem. Barrol.

Idem. LEX XXVII.

DIui Fratres † Arantio Sılloni reſcripſerunt, non ſolere præſides prouinciarum ea quę pnunciauerint, ipſos reſcindere. Vetinæ [c] quoq; Italicenſi reſcripſerunt ſuam mutare ſententiam neminem [d] poſſe: idq́; inſolitum eſſe fieri. Si tamen de ſe quis mentitus fuerit: vel cùm non haberet pbationum inſtrumenta, quæ poſteà repererit, pœna afflictus ſit [e]: nōnulla extant principalia reſcripta, quibus vel pœna eorum imminuta [f] eſt, vel in integrum reſtitutio conceſſa. ſed id duntaxat à principibus fieri poteſt [g]. ¶De decurionibus principibusq́; ciuitatū, qui capitale [h] crimen admiſerunt: mandatis cauetur, vt ſiquis eorum quid admiſiſſe videatur, pter quod relegandus extra prouinciam in inſulam ſit: Imperatori ſcribatur, adiecta ſententia à præſide. ¶Alio quoq; capite mandatorum in hæc verba cauetur, Si qui ex principibus alicuius ciuitatis latrocinium fecerint, aliudve quod facinus: vt capitalem pœnā meruiſſe videantur, cōmiſerint [i]: vinctos eos cuſtodies, & mihi ſcribes, & adijcies, quod quiſq; commiſerit.

Idem. LEX XXVIII.

CApitalium quoq; pœnarum ferè [k] iſti gradus ſunt. Summum ſupplicium videtur eſſe ad furcam damnatio: item viui concrematio [l], quod quanquàm ſummi ſupplicij appellatione meritò contineatur, tamen eo quòd poſtcà id genus pœnę adınuentum eſt, poſterius primo viſum eſt. Item capitis amputatio. Deinde pxima morti pœna metalli coerctio [m]: deinde in inſulam deportatio [n]. Cæteræ pœnę ad exiſtimationem, non ad capitis periculum pertinent veluti relegatio ad tempus [o], vel in perpetuum, vel in inſulam, vel cùm in opus quis publicum datur [p] ad tempus, vel cùm fuſtiū ictui ſubijcitur [q]. ¶Non omnes fuſtibus cædi ſolent: ſed ij duntaxat, qui liberi [r] ſunt, & quidem tenuiores homines: honeſtiores verò fuſtibus non ſubijciuntur. Idq́; principalibus reſcriptis ſpecialiter exprimitur.

Magis punitur admonitus, uel cui ſemel parcitum eſt, ſi in delicto perſeuerat, uel ad idem delictum reuertitur. Bart.

¶Solent quidam, qui vulgò ſe iuuenes appellant, in quibuſdam ciuitatibus turbulentis ſe acclamationibus popularium accommodare [s]: qui ſi nihil amplius admiſerint, nec antè ſint à præſide ad-

a De ſaxo.] facit ſ.e.aut damnum. §.j. Accurſius.

b CRimen.] Infligere. niſi in crimine maieſt. vt C. ad leg. Iul. maieſta. quiſquis. & niſi in cauſa primipil. vt C. de primi. l. fi. vel niſi circa vſuſc. vt ſ. de diuer. præſcrip. cùm hæres. & niſi. C. de quæſtionibus. l. diuo Marco. & niſi. C. de libe. & eo. lib. l. ij. cùm hac autem cōcor. C. de inoffi. teſt ſiquis in ſuo. §. fina. & ſ. de in ius vocā. l. adoptiuum. in fine. & in decre. xlvij. diſtin. per totū. & j. de decur. l. ij. §. nullum. & ſ. eo. ſi pœna. & ſ. de ope. no. nun. l. pen. & ſ. de ſena. filiam.

DIui fratres.] CASVS. Non ſolent præſides mutare ſententias ſuas, imò qđ plus eſt, nō poſſunt mutare. ſi tamen quis dicat ſe ſuccubuiſſe, eo, ꝙ inſtrumenta pro ſe facientia non potuit habere, & nūc ea inuenit, poteſt reſtitui in integrum contra primā ſententiam: vel poteſt ob hoc minui pœna. & hoc ſolus princeps poteſt facere. Secundò dicit, ſi decuriones & principales ciuitatum committunt capitale crimē, vel aliud crimen propter quod relegādi ſint, hoc imperatori ſcribatur, ſententia à præſide ibi ſcripta. Item alio reſcripto cauetur, vt ſiquis ex principalibus ciuitatis latrocinium commiſit, vel ſimile delictum propter quod ſit capitaliter damnandus: quòd præſes eos ligatos cuſtodiat, & hoc reſcribat ad principē: narrādo principi delictum cuiuſq;. Franciſcus.

c Vetinæ.] nomen præſidis.

d Neminem.] ſ. proxi. & C. eo. l. pœnam. & & ſ. de re iudi. iudex. & C. de ſenten. ex breui. reci. l. ij. & ſ. de quęſtionibus. l. j. in fi. vbi de hoc dixi.

e Afflictus ſit.] id eſt condemnatus: ad qđ ſ. de iureiuran. l. admonendi.

f Imminuta.] aliàs imminuta, aliàs immutata. Accurſius.

g Fieri poteſt.] multa per principem fiunt, quæ non aliàs fierent: vt & ſ. titu. j. l. j. no. in fi. Item ſi ſententia tenuit ipſo iure: aliàs ipſe idem: vt C. de accu. l. ſi accuſatoribus. & ſ. e. l. ij. in fi.

h Capitale.] ſcilicet crimen. ſi non habes in litera.

i Commiſerint.] ad hoc ſ. de iniuſt. teſta. ſiquis. §. eius. & de leg. iij. l. j. §. hi. & j. quando ap. ſit. l. j.

CApitalium.] CASVS. Numerat quaſdam pœnas capitales. Item quaſdam alias, quas videas per literam. Secundò dicit, quòd honeſti homines non ſunt fuſtibus damnandi: ſed tenuiores homines. Tertiò dicit, qui ſe accumulant clamationibus popularium, vt cùm populares eſſent in magna rixa, acceperūt Titium qui eſſet dux, & dominus huius rixæ ducendæ: dicitur ꝙ hic Titius, ſi hoc ſuſcepit, punitur. & pro prima vice minùs punitur. pro ſecunda vel tertia acriùs punitur. Quartò dicit, ſeruus cęſus ob aliquod delictum domino ſuo redditur. Quintò dicit. qui prohibētur fuſtibus cædi, vt ſunt homines honeſtiores, eadem reuerētiam debent habere, quam & decuriones: & ſic nec in metallum damnari poſſunt. Diuus Hadrianus.] In opus metalli ad tēpus non debet quis damnari: ſi tamen damnetur ad tempus in opus metalli, & ſuſtinet pœnam metalli, adhuc libertatem retinet. ſicut & qui damnatur in perpetuū opus. & ſi eſt fœmina, liberos interim parit. Secundò dicit, prohibitum eſt aliquem fugere ad ſtatuas, vel ad imagines principum in iniuriam alterius. cùm enim leges ſecuritatē omnibus pmittant: meritò iuſſum eſt eos, qui ad ſtatuas confugiunt dicentes ſe timere de Titio: hoc facere videri eos in iniuriā Titij: niſi detenti eſſent à potentioribus, & tunc fugiſſent ad ſtatuas. nam nō puniuntur hoc caſu. In fi. imponit pœnam fugienti ad ſtatuā in iniuriā alterius. Oīa.] Qui deliquit in patronum ſuum vel eius patrem, vel in filiū, vel in ſimiles perſonas numeratas in litera: grauiùs punit̃ quàm ſi deliqſſet in extraneū. Item venenarij i. qui venena cōficiūt, capite puniuntur: vel ſi erant in aliqua dignitate, deportantur, & ſecūdùm hoc habes in litera venenarij. alij libri aliter habent. expone vt in gloſ. Graſſatores.] Graſſatores. i. qui nitūtur ad malum, & cauſa prædæ id faciunt: proximi ſunt latronibus. et ſi cum ferro aggrediuntur & ſpoliāt homines: puniūtur capite. & hoc eſt verum, ſi ſunt cōſueti talia facere: maximè in itineribus: aliàs in metallum damnantur, vel in inſulā relegātur. Itē ſerui, qui inſidiātur vitæ domini: igne concremandi ſunt. Item liberi homines plebeij, ſi ſunt incendiarij, ſępe puniuntur capite. nam quandoq; viui exurunt: vt ſcùm extra ciuitatem imponunt ignem in domibus aliquorum cauſa inimicitiæ, vel cauſa prędę. ſi verò in villis imponant ignem: leuiùs puniuntur. Item qui ortū incendium in domo ſua leuiter poterat extinguere, & negligētia ductus non extinguit, & ſic illatum eſt damnum vicinis: tenetur eis Aql. vel modicè caſtigatur. In exulibus.] Relegatus ad tempus ſi non obſeruet pœnam: grauiùs punit̃. & de his dat plura exempla. & primò loquitur de omnibus accuſatis & damnatis exceptis cuſtodibus. Secundò loquitur de cuſtodibus id eſt cuſtoditis pſonis damnatis, vel propriè de ipſis cuſtodibus. Famoſos.] Famoſi latrones furca ſuſpenduntur in eo loco, vbi graſſati ſunt, id eſt vbi frequentiùs deliquerunt. & redditur ratio in litera. Item latrones qui aliquem occiderunt: puniuntur eodem loco quo deliquerunt. Vltimò dicit, ex ſimili delicto grauius punitur ſeruus, quàm liber. Item grauiùs punitur infamis, quàm homo bonæ famæ. Franciſcus.

k Ferè.] ferè dicit: quia aliæ ſunt capitales, vt beſtijs ſubijci: vt ſ. l. reſpiciendum. §. fin. Item aquæ & ignis interdictio: vt ſ. de pub. iudi. l. ij. Item & alia pœna: de qua dicitur. C. de mathematicis. l. & ſi excepta. item & alia: vt ſ. ad l. Pompe. de parri. l. pe.

l Concrematio.] non in vultu. Item nec in cruce paſsio: argu. C. eo. ſiquis in me. Accurſius.

l Concrematio.] vt & C. de nili ag. non rumpen. l. j. & ſ. ad leg. Iul. peculatus. l. ſacrilegij pœnam.

m Coërctio.] hæc inducit ſeruitutem: vt ſ. e. l. aut damnum. §. ij.

n Deportatio.] hæc amiſsionem ciuitatis: vt ſ. l. quidam. Accurſius.

o Ad tempus.] hæc infamat: vt hîc, & C. de infamib⁹. l. ad tēpus.

p Datur ad tempus.] ne ſit contra. ſ. e. l. quidam. & hic infamatur, ſicut & plures ſimiles: vt j. de var. & extraordi. cogni. l. pen. §. innuitur. & facit j. de interdi. & releg. l. relegatorum. in fi.

q Subijcitur.] hæc infamat vt ſ. de infa. l. ictus.

r Qui liberi.] ſerui verò flagellis: vt ſ. eo. l. in ſeruorum. & facit j. §. & vt generaliter, & ſ. moris. §. iſte. Accurſius.

s Accommodare.] Vt Bergollus Piſanus: non Ioſeph bonoñ. de,

moniti [a], fustibus cæsi dimittuntur, aut etiam spectaculis eis interdicitur. quòd si ita correpti, in eisdem deprehendantur: exilio puniendi sunt, nonnunquam capite plectendi, scilicet cùm sæpius [b] seditiosè et turbulenter se gesserint, & aliquoties apprehensi, tractati clementiùs, in eadem temeritate propositi perseuerauerint. Serui cæsi [c] solent dominis reddi.

Cui minor pœna non debet infligi: nec maior potest imponi. Bar.

Et vt generaliter dixerim: oẽs qui fustibus cędi prohibẽtur, eandem habere honoris reuerentiam debent, quam & decuriones habent. Est enim inconstans, dicere eum, quem principales constitutiones fustibus subijci prohibuerunt [d], in metallũ dari posse. ¶ Diuus Hadrianus in hęc verba rescripsit, In opus metalli ad tempus nemo damnari debet: sed qui in tempus damnatus, est etiam si faciat metallicum opus, nõ in metallum damnatus esse intelligi debet [e]. huius eñ libertas manet, quandiu [f] † etiam ij, qui non in perpetuũ opus damnantur. Proinde & mulieres hoc modo damnatæ, liberos pariunt [g]. ¶ Ad statuas confugere, vel imagines principum in iniuriam alterius [h], prohibitum est [i]. Cùm enim leges omnibus hominibus æqualiter securitatẽ tribuãt: meritò visum est in iniuriam potius alterius, quàm sui defensionis gratia ad statuas, vel imagines prĩcipum confugere [k]: nisi siquis ex vinculis, vel custodia detentus à potentioribus, ad huiusmodi præsidium confugerit, his enim venia tribuẽda est. Ne autem ad statuas vel imagines quis confugiat, senatus censuit: eumq; qui imaginem Cæsaris in inuidiam alterius prætulisset: in vincula publica coërceri diuus Pius [l] rescripsit. ¶ Omnia admissa ĩ patronũ, patronive filiũ, patrẽ, propinquum, maritũ, vxorem, cæterasq; necessitudines, grauius [m] vindicãda sunt, quàm in extraneos. ¶ Venerarij [n] * capite puniendi sunt: aut si dignitatis respectu agi oportuerit [o], deportandi. ¶ Grassatores [p] qui prædæ causa id faciunt, proximi latronibus habentur: & si cùm ferro aggredi & spoliare instituerunt, capite puniuntur: vtiq; si sæpius [q], atq; in itineribus hoc admiserunt: cæteri in metallum damnãtur, vel in insulas relegantur. ¶ Igni cremantur plerunq; serui, qui saluti dominorum suorum insidiauerint, nõnunquàm etiam liberi plebeij, & humiles personæ.

Qui ex proposito incendunt domos: puniuntur pœnis hîc enumeratis. cuius autem negligẽtia, & non dolo ignis damnum uicinis dedit, punitur ciuiliter, uel modicè castigatur. Bart.

Incendiarij [r] capite puniuntur. ¶ Qui ob inimicitias, vel prædæ causa incenderũt intra oppidum, plerunq; viui exuruntur [s]: qui verò casam, aut villam [t], aliquanto leuiùs. Nam fortuita incendia, si, cùm euitari possent, per negligentiam eorum apud quos orta sunt, damno vicinis fuerint: ciuiliter exercentur: vt qui iactura affectus est, damni disceptet [v], vel modicè vindicetur. ¶ In exulibus gradus pœnarum constituit edictum diui Hadriani: vt qui ad tempus relegatus est, si redeat, in insulam relegetur [x]. qui relegatus in insulam, excesserit: in insulã deportetur. qui deportatus euaserit, capite puniatur. Et in custodijs [y] gradum seruandum esse idem princeps rescripsit: id est, vt qui in tempus damnati erãt, in perpetuum damnarẽtur: qui in perpetuum damnati erant, in metallum damnarentur: qui in metallum damnati id admiserunt, summo supplicio afficerentur.

Iste §. intelligitur duobus modis. Vno modo intelligitur, ut latro dicatur fur, qui clam furatur. Alio modo intelligitur de latronibus: hoc est de robatoribus stratarum, qui hoc faciunt publicè. Bartolus.

Famosos latrones in ijs locis vbi grassati sunt [z], furca [a] figendos cõpluribus placuit: vt & conspectu deterreantur alij ab ijsdem facinoribus: & solatio sit cognatis & affinibus interemptorum [b], eodem loco pœna reddita, quo latrones homicidia fecissent. Nonnulli etiam ad bestias hos damnauerunt. ¶ Maiores nostri in omni supplicio seuerius seruos, quàm liberos [c], famosos quàm integræ famæ homines punierunt.

*Paulus. LEX XXIX.

QVi vltimo supplicio damnãtur, statim & ciuitatem

---

curio.

a Admoniti. nã tũc graui⁹. et fa. ad hoc C. de pa. p. l. iij. & C. de ex. l. p.

b Cùm sæpius.] ad hoc est quod diximus. ƺ. e. l. si diutino. item facit C. de his qui ad ecclesiam confu. l. denunciamus. & ƺ. de sica. l. iij. §. alio. & j. de re milita. l. iij. §. qui seditionem. & j. si quis aliquid. §. ij. sed contra. C. de seditiosis. l. j. Sol. illa secundũ istam. Accursius.

c Serui cæsi.] ex causa superioris. §. & not. quòd quidam non habent hîc. §. sed ibi & vt generaliter.

d Prohibuerunt.] quales sũt honestiores: vt ƺ. ea. l. §. non omnes. Vel dic quales sunt, qui se accommodant &c. etiam vt sic continuetur cum superiori. §.

e Intelligi debet.] quò ad omnia huiusmodi.

f Quandiu.] id est sicut: & subaudi retinent &c. vt j. e. l. quidam. Accursius.

g Pariunt.] secus si in metallum: vt ƺ. de fideicom. liber. l. generaliter. §. ex damnata. & facit ƺ. eo. l. aut damnum. §. in ministerium.

h Alterius.] nam dicebat quòd Titi⁹ volebat eum occidere, cùm non esset verum.

i Prohibitum est.] vt C. de his q ad statuas con. l. j.

k Confugere.] præsumitur ergo contra confugas: vt C. de iudæis. l. nullus. & l. cùm verisimile. & C. de his qui p metum iudi. l. j. & in authen. de manda. prin. patrocinia. at si qs ad imaginem summi Regis id est Dei confugiat: tũc dic vt C. de his qui ad eccle. confu. l. fina. §. sanè. Accursius.

† aliàs, quẽadmodum etiam his q &c.

l Pius.] ad hoc ƺ. de iniur. l. senatus. & C. de extraor. crimi. l. in eum.

m Grauiùs.] ad hoc ƺ. de iniur. l. prętor. §. penult.

n Venerarij.] al's venerarij, id est qui colunt planetas: de quibus dicitur C. de pag. per totum. aliàs venenarij, qui venena conficiunt: ad quod ƺ. ad legem Corne. de sica. l. j. §. j. & l. eiusdem.

o Oportuerit.] ad hoc fac. ƺ. de ter. mo. l. ij. & de crimi. stel. l. ij. §. pe. Accursius.

p Grassatores.] id est ad malum nitentes: vnde grassor: id est nitor ad malum. Accursius.

q Si sæpius.] ad hoc quod not. ƺ. eod. diutino.

* vide ĩ hĩc §. Ioã. Bapti. pium in anno. post. c. cx. quanquam in scriptis nostris exemplaribus omnino venenarij legatur.

r Incendiarij.] al's est hîc. §. & non. ƺ. nonnunquàm &c.

s Exurũtur.] ad hoc ƺ. l. capitalium. in princi.

t Aut villam.] scilicet extra oppidum. ad quod C. de incest. nup. l. iij. in fine.

v Disceptet.] agendo Aquil. vt ƺ. ad leg. Aquil. si seruus seruum. §. si fornacarius. & §. siquis alteri. & §. siquis insulam. & dic vel pro &: vt C. quando ciui. actio. l. j. & facit ƺ. de sica. l. siquis dolo. & ƺ. de incen. rui. l. qui ædes. & l. si fortuito. & l. fina. & ƺ. ad leg. Aquil. l. siquis. Item facit ƺ. de abigeis. l. j. in fine. Accursius.

x Relegetur.] scilicet in perpetuum: vt & ƺ. eo. l. relegati. & facit ƺ. eod. l. aut damnum. §. inter. & j. de re milit. qui cum vno. §. j. & §. ij. Accursius.

y In custodijs.] idem videtur repetere: nisi dicas ƺ. de alijs accusatis: hîc de custodibus. ad quod ƺ. de pu. iu. l. custodias.

z Grassati sunt.] id est consueuerunt aggredi cum armis, vel sine armis & violenter: vt in authen. vt nulli iu. §. pro furto. vel grassati, id est vbi frequenter obsederint itinera publica. nam si semel veniam merentur à furca: vt ƺ. §. grassatores. & C. de episco. au. l. iij. in fine.

a Furca.] aut clàm aliquis surripuit, & nõ est famosus: & fustigatur: vt in authen. vt nulli iu. §. pe. aut palàm. & est famosus: & tunc furca: vt hîc. aut palàm, sed nõ est famosus: & tunc lege Iulia de vi publi. vel priua. vt institu. de pub. iu. §. item lex. sed hodie hoc casu pœnis legalibus: quod exponunt pœna huius legis: vt d. authenti. vel posset dici. d. l. Iul. de vi. si modò tantum semel fecit: aliàs pœna huius. §. vt ƺ. §. grassatores. aut est famosus: sed nõ nisi clàm surripuit: & tunc fortè ꝙ hîc dicitur obtinet: sed secũdùm Lõgobardam pro prima culpa oculum, pro secunda nasum perdat: pro tertia moriatur: vt in Longobarda de furtis. l. de latronibus. Item facit ƺ. de incendiarijs l. ne gd. §. j. & ƺ. ad leg. Iul. pec. l. sacrilegij. & ƺ. ca. l. in prin.

b Interemptorum.] id est eorum quos interemerunt latrones.

c Liberos.] quandoq; æqualiter seruus, vt liber in priuatis criminib⁹ vel delic. vel dic vt ƺ. eod. l. j. in princi. & facit C. de ordin. cog. l. iij. & ƺ. eod. l. in seruorum. & si ex nox. causa agatur. l. penulti. & ƺ. de dolo. l. non debet. & ƺ. ad leg. Iuliã pecula. l. sacrilegij. in princ. Sed argu. contrà C. de episco. & cle. l. presbiteri. & ƺ. eod. l. aut facta. §. persona.

Alias C ius.

Qvi vltimo.] Vltimo

Vltimo supplicio damnatus statim perdit ciuitatem & libertatem : licet dudum post differatur pœnæ impositio : quod plerunq; euenit : vt in litera dicit. Franciscus Accursius.

a ¶ Perdunt.] antequàm interficiantur. & intra decem, dies. sed appellatione facta extinguitur hic effectus : vt ff. de iniusto testa. si quis ex. § hi autem.

b ¶ Casus.] id est à libertate & ciuitate. Accursius.

c ¶ Ad bestias.] qui ergo damnatur ad bestias, debet mori : vt hîc : & ff. de iniusto test. si qs. & §. sed & si qs. vñ trahebat fortè ad caudã eq donec moreretur : vel verius ponebatur inter feras bestias. nam cùm dico bestiam, intellige feram : vt ff. de postu. l. j. §. bestias. Et not. damnatum ad mortem, statim fieri seruum : vt hîc, & d. §. sed & si quis. & ff. e. quod ad statum. Idem si in metallum : vt ff. eo. in seruorum. §. qui ex causa. quia illa est proxima morti : vt ff. l. proxi. in princip. sed hoc hodie corrigitur in bene nato. non sic in spurio puto : vt in authent. de nup. §. quod autem. In deportatis verò dic, quòd ipsi statim post sententiam perdant ciuitatem : vt & ff. de leg. iij. l. j. §. deportatos. in fin. sic ergo dicte sententiç trahunt secum executionem : vt sententia excommunicationis. vnde sicut ab hac appellatur, sic ab illa. nec ob. quòd ibi casus non infligit : quia & hîc lex. vel ibi de°. quia & hic princeps. vel quia ibi terror : qa sic & hîc. Sed tamen decretistæ contradicunt : & de hoc dixi. C. si à non compe. iudi. l. fina.

d ¶ Solent.] scilicet damnati in metallum.

e ¶ Habeatur.] & propter alia quandoq; : vt ff. eo. prægnantis. & hoc quod hîc dicitur, dic in casibus præmisis : vt C. de accu. l. si. vel ibi in confesso : hîc in conuicto. vel ibi in non damnato : hîc in iam damnato.

Dãnatus ad mortem fit seru°.

† Alias Modestinus.

& libertatem perdunt[a] . itaq; præoccupat hic casus[b] mortem : & nõ nunquàm longum tempus occupat : quod accidit in personis eorum, qui ad bestias[c] damnantur. sæpe etiã ideo seruari solent[d] post damnationem, vt ex his in alios quæstio habeatur[e].

¶ Qui alicui incußit timorem mortis, uel alium magnum timorem : debet in insulam relegari. Bartolus.

† Idem. LEX XXX.

SIquis aliquid fecerit, quò leues hominum animi superstitione numinis terreantur : diuus Marcus huiusmodi homines in insulam relegari rescripsit[f].

Idem. LEX XXXI.

AD bestias[g] damnatos, fauore populi præses dimittere non debet : sed si eius roboris vel artificij sint †, vt dignè populo Romano exhiberi possint, principem cõsulere debet. ¶ Ex prouincia autẽ in prouinciam traduci damnatos sine permissu principis[h] non licere diui Verus & Antoninus rescripserunt.

¶ Sententia debet conformari petitioni, uel accusationi factæ in libello : & secundum hoc pœna statui. Barto.

Vlpianus. LEX XXXII.

SI præses † vel iudex[i] ita inter locutus sit, Vim fecisti, si quidem ex interdicto[k], non erit notatus[l], nec pœna legis Iuliæ seque-tur. si verò ex crimine[m], aliud est[n]. Quòd si non distinxerit præses[o] vtrùm Iulia publicorum, an Iulia priuatorum : tunc ex crimine[p] erit æstimandum. sed si vtriusq; legis crimina obiecta sint : mitior[q] lex, id est priuatorum, erit sequenda.

Papinianus. LEX XXXIII.

FRatres Imperatores rescripserunt seruos in tẽporaria vincula damnatos, libertatem, hereditatem, siue legatũ, postquàm tempus expleuerint[r], consequi : quia temporaria coërcitio quç descendit ex sententia, pœnç est abolitio. si autẽ beneficiũ libertatis in vinculis eos iueniat : ratio iuris & verba constitutionis[s] libertati refragantur. ¶ Planè si testamẽto libertas data[t] sit : & eo tẽpore quò aditur hçreditas, tempus vinculorum solutum sit : rectè manumissus intelligitur : non secus ac si pignori datum seruum debitor manumisisset, eiusq; post liberatum pignus adita fuisset hæreditas.

Idem. LEX XXXIIII.

SEruus in opus publicum perpetuum, ac multò magis temporarium nõ datur[v]. Cùm igitur per errorem in opus temporariũ fuisset datus : expleto tempore domino seruum esse reddendum respondi[x]. ¶ Eos quoq;[y] delatoris

† No. q ex cellenti in arte sua decapitando parcendum est si reus mortis sit optimus artifex & valde vtilis reipubli. per istũ tex. concor. in si milit. text. in C. j. §. sint vi ri de nume. ro & qua. card. in pragma sanc. Iste text. reputat hic sing. per ferri ben. ad hoc propositum q sententia simpliciter lata declaratur secundũ originem libelli, seu petitionis hoc ad lito, q potest etiã declarari p iudicem, qui eam tulit p gl. not. in l. ab executore de appella. I. Bolog.

f ¶ Rescripsit.] sed & pœnam capitis petietur, si ipsa territio mortem minabatur : vt ff. de extraor. crimi. l. pe. §. sunt quædam.

SIquis.] CASVS. Qui aliquid facit, per quod leuis animi homines terrentur, vt mortem vel similem timorem habeant : in insulam relegatur. Franciscus.

ADbestias.] CASVS. Damnatos ad bestias præses non debet eos dimittere ad clamorem populi : nisi hoc videat expedire populo. nam tunc dimittere potest, cùm principis tamen consilio. Item non licet damnatum transduci de prouincia in prouinciam sine licentia principis. Franciscus.

g ¶ Ad bestias.] non dicas damnatos ad fauorem, vel ad clamationem populi. hoc enim fieri non debet : vt C. de decurio. l. decurionum. & argu. ff. qui & à quibus. l. si priuatus. sed volebat populus hos dimitti, cum essent iam damnati.

h ¶ Sine permissu principis.] ad hoc & superius respon. est ff. eo. l. diui. & l. iiij. in fi. & quod no. ff. ti. j. l. j. in fi. sed arg. contrà C. de reli. l. j.

SI præses.] CASVS. Præses vel alius iudex tulit sententiã definitiuam, in qua dixit Titium vim commisisse. quæritur an sit infamis : & inspicitur forma petitionis. nam aut super interdicto vnde vi est conuentus : & tunc non erit infamis. si autem de crimine legis Iuliæ esset accusatus, tunc erit infamis. sed qua pœna punietur : an pœna legis Iuliæ de vi priuata, an de vi publica? & certè inspicitur de qua fuerit accusatus, & illius pœnam patietur. si autem de vtraq; esset accusatus : & sic simpliciter iudex tulit sententiam vt dictum est : tunc significatur damnatus de vi priuata. Fran.

i ¶ Vel iudex.] scilicet talis qui habeat merum imperiũ : quòd hîc exigitur : vt ff. de offi. præsi. l. illicitas. §. qui vniuersas.

k ¶ Ex interdicto.] proposito.

l ¶ Non erit notatus.] vt ff. de vi & vi ar. l. neq;. Accursius.

m ¶ Ex crimine.] scilicet proposito fuit interlocutus.

n ¶ Aliud est.] scilicet quia erit infamis : sed oppo. quia interlocutio nõ infamat : vt ff. de infa. l. quid ergo. §. cùm autem. & C. de infa. l. verbum. & l. interlocutio. quæ sunt contrà. Sol. hîc ponitur pro diffinitiua sententia, qua sola talia crimina diffiniuntur : vt C. de fal. vbi. vel hîc causa cognita : in cõtrarijs nõ.

o ¶ Præses.] in sententiando.

p ¶ Ex crimine.] proposito. Et not. quòd H. dicit, quòd si ex lege publica, erit infamis. si verò l. Iul. de vi pri. non : quod probatur : quia descendit ab interdi. vnde vi accusatio legis Iuliæ vis priuatæ : quod interdictum non infamat. nec hoc ergo infamet : vt ff. de pu. iudic. l. infamen. Sed opinio ei° grauatur. & sic intelligitur ff. ad le. Iul. de vi pri. l. j. in prin. & l. fi. quod non placet : quia illa distinctio descendit à ciuili famosa : vel non habet locum in priuato delicto, non publico : vt d. l. infamẽ. at hęc accusatio vis priuatæ est publica : vt ff. de publi. iudic. l. j. præterea expresse dicitur ff. ad l. Iul. de vi priua. l. j. in prin. & l. fi. quòd infamet : quod de infamia iuris est intelligendũ. & quod hîc dicit, est intelligendum, quò ad pœnã imponendam : quæ statim lata sententia intelligitur : vt ff. ad Turpil. l. j. §. fin autem. nam alia est pœna vnius legis, alia alterius : vt insti tu. de publi. iudi. §. item lex.

q ¶ Mitior.] ad hoc ff. de regu. iur. l. semper. & l. si in duabus. & ff. de verbo. oblig. si ita stipulatus fuero. & de dona. cau. mor. l. mortis causa capitur. §. fina. & ff. ad l. Rho. de ia. l. ij. §. portio. & de supe. tuto. l. hæc enim. in princi. & ff. eo. l. penul. & ff. de leg. j. apud Iulianum. §. Seio.

FRatres.] CASVS. Stichus seruus meus commisit delictum, propter quod est damnatus, vt in metallis stet vsq; ad tempus. interim reliqui ei libertatem, & hæreditatem vel legatum quoddam. dicitur, quòd finito tempore pœnæ & libertatem habebit, & hæreditatem vel legatum. si autem eum interim manumittam inter viuos, non valet. sed si in testamento manumitto eum : & tempore quo additur mea hæreditas, inuenitur liberatus à vinculis : tenet datio libertatis : sicut si debitor seruum specialiter pignori datum manumittit in testamento. deinde inuenitur seruus liberatus à pignore ante aditam hæreditatem domini. nã & hoc casu tenet datio libertatis. Frãciscus Accursius.

r ¶ Expleuerint.] quia post cõpletam pœnam cedit dies legati. ad quod ff. de manumis. test. l. Aristo. Item facit C. de infa. l. & si seuerior.

s ¶ Constitutionis.] C. qui ad liber. perue. non pos. l. j.

t ¶ Data.] specialiter & expresim, q manumittere non possunt. secus si generaliter vel tacitè : vt ff. qui & à quibus. l. iiij. & C. de seruo pign. dama. l. ij. & iij. Sed videtur q debitor posit manumittere seruum pignori datum : vt ff. de fideicom. lib. l. generaliter. §. si quis seruo. quæ est contra. Sol. verum est per fideicom. non directam, nisi cedat dies iam eo liberato : vt hîc erat. vel dic vt ibi. cedit ergo dies ab adita hæreditate : vt hîc, & C. de cadu. tol. §. in nouissimo.

SEruus.] CASVS. Seruus non debet damnari in opus publicum perpetuum nec temporarium. si tamen de facto damnatus fit in opus temporarium : finito tempore redditur domino. Item pœna delatoris, & qui delatorem suppositam personam subiecit. Fran.

v ¶ Non datur.] ff. e. l. in seruorum. iij. respon. contra. sol. vt ibi.

x ¶ Respondi.] vt C. e. seruo.

y ¶ Eos quoque.] non solum ipse qui incidit per se : vt ff. ad Turpil. l. j. §. incidit.

pœna ex sententia Senatusconsulti teneri respondi, qui per suppositam personam delatori causam dederunt.

Callistratus. LEX XXXV.

Mandatis principalibus, quæ præsidibus dantur, cauetur ne quis perpetuis[a] vinculis dãnetur. idq; etiam Diuus Adrianus rescripsit.

Hermogenianus. LEX XXXVI.

In metallũ, & in ministerium metallorum † damnati, serui efficiuntur[b], scilicet pœnæ.

† aliàs, metallicorũ, & aliàs metallariorum.

Paulus. LEX XXXVII.

In Dardanarios propter falsum mensurarum modum, ob vtilitatem popularis annonæ, pro modo admissi extra ordinẽ[c] vindicari placuit.

Idem. LEX XXXVIII.

Si quis aliquid ex metallo principis, vel ex moneta sacra furatus sit: pœna metalli vel exilij punitur[d]. ¶ Transfugæ ad hostes, vel consiliorum nostrorũ renunciatores: aut viui exurantur, aut furcæ[e] suspendantur. ¶ Authores[f] seditionis & tumultus, populo concitato, pro qualitate dignitatis aut in furcã tolluntur, aut bestijs subijciuntur, aut in insulã deportantur. ¶ Qui nondũ viripotẽtes virgines corrumpunt: humiliores in metallum damnãtur, honestiores in insulam relegantur, aut in exilium mittuntur[g]. ¶ Qui se suis nũmis redemptum[h] non probauerit, libertatem petere non potest: amplius, eidẽ domino sub pœna vinculorum redditur: vel, si ipse dominus malit, in metallum[i] dãnatur. ¶ Qui abortionis aut amatorium[k] poculũ dant: etsi dolo non faciunt, tamen quia mali exẽpli[l] res est, humiliores in metallum damnantur, honestiores in insulam amissa[m] parte bonorum relegantur[n], quòd si ex eo[o] mulier aut homo perierit: summo supplicio afficiuntur. ¶ Testamentum, quod nullo iure[p] valet, impunè supprimitur. nihil est enim quod ex eo aut petat, aut cõsistere possit. ¶ Qui viui testamentũ aperuerit, recitauerit, resignauerit: pœna legis Corneliæ[q] tenetur: & plerũque aut humiliores in metallum damnantur: aut honestiores in insulam deportãtur. ¶ Siquis instrumentum litis suæ à procuratore aduersario proditum esse conuicerit[r]: procurator si humilior sit, in metallum damnatur: si honestior, adempta bonorum parte dimidia, in perpetuum[s] relegatur. ¶ Instrumenta duorũ penes se deposita[t], quicunq; alteri altero absente reddiderit, vel aduersario prodiderit: prout personæ conditio est, aut in metallum damnatur, aut in insulam deportatur. ¶ Iudices pedanei[v], si pecunia corrupti esse dicantur: plerunq; à præside aut curia summouentur, aut in exilium mittuntur, aut ad tempus relegantur. ¶ Miles qui ex carcere dato gladio erupit, pœna capitis punitur. Eadem pœna tenetur, & qui eum quem custodiebat, deseruit[x]. ¶ Miles qui sibi manus intulit, nec factum peregit: nisi impatientia doloris, aut morbi, luctusve alicuius, vel alia causa fecerit, capite puniendus est: aliàs cum ignominia mittendus est[y].

Tryphonius. LEX XXXIX.

Cicero in oratione pro A. Cluentio Habito scribit Milesiam quandam mulierem, cùm esset[z] in Asia[a], quòd ab hæredibus secũdis[b] accepta pecunia partum sibi[c] ipsa medicamentis ab-

---

Mandatis.] CASVS. Nemo liber homo damnari debet in perpetuis vinculis. Franciscus.

a ¶ Perpetuis.] nisi seruus: vt C. eodem. incredibile. & lege seruus.

In metallum.] CASVS. Damnati in metallum & in ministerium metallorum serui fiunt pœnæ. Franciscus.

b ¶ Efficiuntur.] vt & ff. eo. aut facta. §. fina. & l. capitalium. in princi. Sed hodie contrà, vt dixi. ff. eo. l. qui vltimo.

In Dardanarios.] CASVS. Dardanarij qui habent falsas mensuras ad mensurandum annonam, extra ordinem puniuntur pro modo delicti: & qui sint hi, dic vt ff. de extraor. cri. annonam. Fran. Accursius.

c ¶ Extra ordinem.] facit ad hoc. ff. de extraordi. cri. l. annonam. Accursius.

Siquis aliquid.] CASVS. Qui aliquid ex metallo principis, vel ex moneta sacra surripuit, in metallum dari debet: vel in insulam secundùm qualitatem personæ. Itẽ trãsfuga, id est qui ad hostes vadit, item qui renũciant hostibus nostra consilia: viui cõburi debent, aut furca suspendi. Item factores, siue authores seditionis tumultus populo concitato furca damnãtur, aut bestijs, aut in insulam secundùm qualitatẽ personæ. Item qui corrumpunt vergines nondum viri potentes, grauiter puniuntur: quod dic vt in litera. Item seruus, qui vocat dominum suũ in ius dicẽs se ab eo emptum suis nummis, & sic petit se manumitti: si hoc non probet, domino suo redditur sub pœna vinculorum: aut in metallum damnatur, si hoc domino suo placebit. Item qui dat poculum abortiõis aut amatorium poculum, grauissimè punitur: licet non in fraudẽ dederit: & magis punitur, si ex hoc poculo homo, vel fœmina perierit: quod dic vt in litera. Item qui supprimit testamentum, quod ipso iure non valet: nõ dicitur delinquere. Item qui testamentum viuentis aperuerit recitauerit & resignauerit, pœna legis Corneliæ tenetur. Item procurator meus si instrumentum litis meę prodidit aduersario, grauiter punit. quod dic vt in litera. Item si duo deposuerunt instrumenta penes Titium, & Titius ea restituit vni eorum altero absente: vel ea ostendit aduersario litis eorum: grauiter punitur. Item iudices pedanei id est qui negotia humiliora disceptant: si corrupti dicantur, & hoc inueniatur: grauiter puniuntur. quod dic vt in litera. Item miles qui de carcere fugit cultello sibi dato, & ense extracto: capite punitur. Item custos, qui dimisit captum: eadem pœna tenetur. Item miles qui sibi manus infert, volens se occidere, non tamen se occidit: capite punitur: nisi ob impatientiam doloris vel morbi, vel simili de causa hoc fecisset, tunc enim cum ignominia remittitur. Fran.

d ¶ Punitur.] vt ff. ad legem Iuliam pec. l. vj. §. siquis ex.

e ¶ Furca.] vt j. de re mili. l. omnes. §. exploratores. & l. proditores. & ff. eo. aut damnum. §. j. & argu. ff. de sica. l. iij. §. fin. Sed contra. C. de seruis fugi. l. iij. sed ibi delictum non erat consummatũ: quia in itinere fuit deprehensus: hic peregerat. Item contrà, j. de ca. & postli. re. l. postliminium. §. transfuge. Solu. ibi non petebatur per aliquem puniri: & ideo domino redditur.

f ¶ Authores.] aliàs fautores. aliàs authores. & facit ff. l. capitalium. §. solent. & quod ibi dixi.

g ¶ Mittuntur.] facit ff. de iniur. l. si stuprum. & de incen. l. fin. §. de. & de iure patro. l. adigere. §. quamuis.

h ¶ Redemptum] & super hoc dominum vocat in ius: vt ff. de iudic. l. vix.

i ¶ In metallum.] vt & ff. de manu. siquis.

k ¶ Amatorium poculum.] vt ff. ad leg. Cor. de sica. l. iij. §. sed id. Accursius.

l ¶ Exempli.] ad hoc ff. de sica. l. iij. §. sed ex senatusconsul. & l. si mulierem. & ff. de iudi. obseruare. & ad Macc. l. j. & C. de proba. exẽplo. & ff. de re iudi. diuus. in fine.

m ¶ Amissa parte.] dimidia: vt j. de ver. sig. l. nomen filiarum. §. portionis.

n ¶ Relegantur.] & in perpetuũ, ex quo de bonis aufertur: vt j. tit. ij. l. iiij. & l. relegatorum. §. ad tempus.

o ¶ Si ex eo.] scilicet poculo.

p ¶ Nullo iure.] hoc accipe vt diximus ff. de falsis. l. siquis legatũ. & sic non obst. quod ibi dicitur: ad quod est ff. de tabu. exhi. l. j. §. siue. & ad Sylla. l. iij. §. siquis codicillos. quæ sunt contrà. Item cõtrà, ff. de fal. l. ij. Solu. vt ibi.

q ¶ Legis Cornelię.] de falsis: vt ff. de fal. l. j. §. is qui. & facit ff. quemadmodum testa. ape. l. ij. §. si dubitetur.

r ¶ Conuicerit.] id est probauerit.

s ¶ In perpetuum.] ad hoc ff. de extraordi. cri. l. saccularij. §. j. et de fal. l. j. §. is quidẽ. & j. proxi. §. item facit j. tit. j. l. j. & tit. iij. l. iiij.

t ¶ Deposita.] à duobus ad quod facit ff. deposi. l. j. §. si pecuniam. et facit ff. proxi. §. & quod ibi no.

v ¶ Iudices pedanei.] id est delegati, vel etiã ordinarij, qui humiliora negotia disceptãt: vt C. de peda. iudi. l. fi. & facit C. de pœ. iudi. qui malè iudi. l. j. & ij. & in authen. ibi posita. Accursius.

x ¶ Deseruit.] ad primum facit j. de re mili. l. milites. §. eius. in fi. Ad secundum. ff. de custo. reo. l. fi.

y ¶ Mittendus est.] ad hoc ff. de re mili. omnes. §. qui se. Item facit j. ti. ij. l. fi. Item arg. contrà, ff. de fal. qui falsam.

Cicero.] CASVS. Vir Milesiæ fecit testamentum, & instituit sibi hæredẽ ventrẽ Milesiæ suæ vxoris. erat enim grauida ex eo, vt dicebatur. & si nõ nasceret aliqs, vel aliqua ex Milesia sua vxore, substituit quosdã: posteà hęc Milesia accepta pecunia à substitutis fecit abortũ aliquibus medicamẽtis factis. dicit Cicero hãc Milesiã capite damnãdã. Itẽ mulier quæ postquàm diuertit se à viro, & erat prægnãs, vim intulit ventri, vt sic abortũ faceret: in exiliũ tẽporariũ dãnatur. Fran.

z ¶ Cùm esset.] scilicet mulier, vel dic Cicero.

a ¶ In Asia.] prouincia.

b ¶ Ab hæredibus secundis.] scilicet substitutis.

c ¶ Sibi.] aliàs filijs. & aliàs sibi. Accursius.

a ¶Damnatam.] vt & ff. de fica. si mulierem. & quod ibi not.
b ¶Marito.] C. de diuor. l. fi. §. inter.
c ¶Metrodorum.] Deportari. ff. eo. l. corum. Accursius.
d ¶Sanctio legum.] id est legalis. sic C. de leg. & con. l. non dubium. Et dic, si alicui delicto imponitur certa pœna per legem: non debet cumulari, vt imponatur extraordi. arbitrio iud. sed ibi tantum vbi non est certa pœna legis. Accursius.
e ¶Nouissimè.] scilicet per generalem doctrinam, vel per regulam, quod nouissimè fieri solet: vt ff. ad leg. Aql. si seruus seruum. §. inquit. vnde regulæ in fine digestorum ponuntur.
f ¶Pœnam.] scilicet iudicis arbitrio inductam. ante tamen est incerta id est extraordi. vtpote in crimine stellionatus accusatione deficiente, specialis accusatio locum habet contra eum, qui legi non parcat: vt ff. de cri. stel. l. iij. si autem vtraq; esset certa: neutra alteri derogaret, & ideo malè se queretur: nec ambigit &c. potest tamē dici extraordi. fieri certam per arbitrium iudicis, & illā pœnā quā iudex imponit, lex imponere videtur: vt ff. de hæred. in. sti. l. asse.
g ¶Legis præceptis.] id est legale præceptū.
h ¶Non videtur.] id est locum sibi in his speciebus non vendicat, pertinet tamen ad generalitatem verborū, qua etiam species cōtinetur: vt diximus ʒ. de reg. iur. l. j. alioquin nō potest dici derogatio. Sunt autem hæc generalia verba: quicunq; legi non paret, extraordi. coërceatur.
i ¶Omni iure.] sicut in supradicto respon. ad quod ff. de leg. iij. serui vrbanis. §. fina. & de pecu. lega. seruo manumiss. & de tritico legato. l. ij. & de verborum oblig. l. doli clausula. & ʒ. de regu. iur. l. in toto. & de lega. ij. l. Titio centum aureos. & ff. de fun. instru. & instru. leg. quæsitum. §. penul. & l. cùm de lanionis. §. cui fundo. & ff. de manu. testa. si peculium.
k ¶Eadem lege.] in genere hoc accipe. Accursius.
l ¶Interpretatione.] facit ff. eo. hodie. & l. respiciendum. & ʒ. de decurio. l. generaliter. & ʒ. de regu. iur. l. factum. §. fina. & ff. de pigno. l. in quorum.

¶Imperator.] CASVS. Dic casum huius prin. vt in glos. hic posita, quæ incipit, hoc intelligit Io. &c. In secunda parte dic: filius decurionis ex delicto suo amisit honorem debitum filijs decurionū. amodò sustinebit pœnas plebeiorum. Fran.

m ¶Administrationis.] hoc intelligit Io. si nō lite contest. in iudicio solenniter damnaret aliquem de crimine capi. sed extra iudicium pro aliquo excessu, quantuncunq; dicat, prohibeo te vti arte tua, hęc enim interlocutio vltra suum tempus non extenditur. & secundùm hoc non est contrà. C. de postulan. l. j. quæ signatur contra. alij aliter soluunt, vt ibi. Item facit ad hanc legem ff. de arbitr. l. si cum dies. §. fi intra. & de offic. præfect. vrb. l. j. §. penult. & de postulan. l. & puto. §. fina. & ff. eod. l. moris. & ff. de iurisdictio. om. iudic. eum qui. §. j. & de pigno. l. in quorum.
n ¶Vendicare.] vt C. de quæstionibus. l. diuo. & ff. de Sena. l. emancipatum. & ʒ. de decur. l. ij. Accursius.

egisset: rei capitalis esse damnatam [a] †. ¶Sed & si qua visceribus suis post diuortium, quia prægnās fuisset, vim intulerit, ne iam inimico marito [b] filium procrearet: vt temporali exilio coërceatur, ab optimis Imperatoribus nostris rescriptum est.

¶*Qui hostem fugientem sciens susceperit, in insulam relegatur. hoc dicit Fran. Accur.*

Paulus. LEX XL.

Metrodorum †, cùm hostem fugiētem sciens susceperit, in insulam deportari [c]: Philoctetem, quòd occultari eū non ignorans, diu dissimulauerit, in insulā relegari placet.

¶*Glos. prima ponit casum.*

Papinianus. LEX XLI.

Sanctio legum [d] quæ nouissimè [e] certam pœnam [f] generaliter irrogat ei, qui legis præceptis [g] non obtemperauerit: ad eas species pertinere non videtur [h], quibus ipsa lege pœna specialiter addita est: nec ambigitur in cætero omni iure [i] speciem generi derogare. nec sane verisimile est delictum vnum eadem lege [k] varijs æstimationibus coërceri.

Hermogenianus. LEX XLII.

Interpretatione [l] legum pœnæ molliendæ sunt potiùs, quàm exasperandæ.

Paulus. LEX XLIII.

Imperator Antoninus Aurelio Attiliano rescripsit, Patrię prę ses vltra administratiōis [m] suæ tempus interdicere alicui arte sua vti non potest.

¶*Qui pro suo delicto amittit honorem, amittit etiam commodum honoris. Bar.*

¶Idem rescripsit eum, qui suo admisso, decurionis filij honorē amisit, non posse in pœnis euitandis, decurionis filij honorem vendicare [n].

TIT. XX.

De bonis damnatorum.

Callistratus. LEX I.

Supplicij [o] damnatione bona publicantur, cùm aut vita adimitur, aut ciuitas [p], aut seruilis conditio irrogatur. ¶Etiam ij, qui ante concepti, & post damnationem nati sunt, portionem [q] ex bonis patrum damnatorū accipiunt. liberis autem ita demū portio tribuitur, si iustis nuptijs [r] nati sunt. ¶Liberis eius, cui pars dimidia duntaxat bonorum ablata est, partes non dantur. Idq; & diui Fratres rescripserunt.

Idem. LEX II.

Non vt quis in carcerem ductus est, spoliari [s] eum oportet: sed post [t] condēnationem. idq; diuus Hadrianus rescripsit.

* Idem. LEX III.

Quinq; [v] legibus damnatę mulieris dos publicatur: maiestatis, Iuliæ vis publicæ, parricidij, veneficij, de siccarijs.

Aliâs Vlpianus ad edictū.

¶DE BONIS DAMNATORVM.

Supplicij.] CASVS. Cùm quis damnatur ad mortem naturalem, vel cùm ciuitatem perdit, vel cùm seruitus imponitur, his tribus casibus perdit bona. Secūdo dicit, quòd etiam filij damnati patris ante damnatio. patris concepti, nati tamen post accipiunt partem dimidiam bonorum patris: & eā retinent, & hoc est verum, si sunt ex iustis nuptijs nati: secus autē, & si partem tātum partē bonorū amisit: quia hoc casu filij nihil accipiēt. Fran.

o ¶Supplicij.] supplicium dicitur vbi mors naturalis, vel ciuitatis, vel libertatis amissio accidit: vt hic, & ff. tit. j. l. capitalium. in princi. & perduntur bona his tribus casibus: vt hic, & C. e. l. in metallum. & l. deportati. nisi in duobus casibus: vt hic, & C. de mulieribus quæ seruis proprijs. l. j. & C. de rap. vir. l. j. & perduntur etiam tacitè: vt C. si pendente appel. mors. l. iij. sed hodie contrà: vt in authen. vt nulli iudi. §. fi. & hoc si damnatus erat sui iuris. Si verò seruus, non publicatur peculiū: vt C. eo. l. j. Item si filiusfa. non publicatur peculiū etiam castrense: vt C. e. si filius. & facit ff. de testa. l. eius. §. si cui. itē vi. lia non publicantur: vt ʒ. e. l. diuus.
p ¶Aut ciuitas.] quia deportatur in insulam.
q ¶Portionem.] aut erat curialis damnatus: & tūc filio mari omnia, filiæ dimidia: mistis, mari dimidia, & alia dimidia inter mares, & fœminas diuiditur. si verò non est curialis, tunc omnia publicantur: sed princeps ex benignitate dimidiam liberis concedit: vt hic, & C. eo. l. fina. in fine. nisi sint plures: tunc omnia: vt ʒ. l. fina. §. si plures. Item hoc nisi dimi. ex sententia est eis seruata: vt hęc dicitur. & hoc etiam in adoptiuis: vt ʒ. eod. l. fin. §. ex bonis. De matre damnata dic, vt C. eo. l. de bonis matris. Item liberto damnato nō minuitur portio patroni: vt ʒ. eod. l. fina. §. si in libertinū. De vxore dic, vt ʒ. eod. l. quinq;. & ff. de fa. ff. tit. j. si quis aliquid. §. si quis. & de sic. is qui seruum. & insti. de pu. iud. §. item lex Iul. de vi. Sed qd de quæsitis post publicationem.
r ¶Nuptijs.] ʒ. e. l. fi. §. penul. contrà. Solu. vt ibi.

¶Non vt quis.] CASVS. Cùm delinquens capitur, & in carcerem ponitur: non statim bona eius auferuntur, sed demum post condemnationem. Fran. Accursius.
s ¶Spoliari.] scilicet bonis, vel dic vestibus. & sic est contra nuncios bonoū.
t ¶Sed post.] id est statim.

¶Quinque legibus.] CASVS. Vno de quinq; delictis mulie. re damnata, dos eius, quæ erat penes virum, publicatur: & ea delicta numerat in litera. Si autem maritus habet aliquod ius in reb' dotalibus, agat contra fiscum: & ius quod habet, saluum erit ei. de hoc dic, vt in glos. si autem ex alio delicto punitur, ex quo dos non publicatur, serua tamen pœnæ fit: dos lucro viri cedit, quasi sit mortua. Sed si est deportata hæc vxor filia Titij, tunc matrimoniū durat, si retinēt affectionem inter se viri & vxoris. si autem mulier deportata desinat habere animum ad maritum, discedere ab eo volens, tūc pater eius mulieris repetet dotem. si autem esset sui iuris hæc mulier, & cōstante matrimonio fuit deportata, dos penes virum stabit: & soluto posteà matrimonio ipsa petet dotem. & hoc dicit hæc lex cum duabus seq. Fran.
v ¶Quinque.] quod est intelligendum, cùm maritus non erat pactus de dote lucranda. alioquin vt lex proxi. dicit, maritus contra fiscū omnes actiones omnino habet: & multò magis omnes exceptiones habet saluas. si verò mulier damnaretur alia lege, non aliqua prædictarū quinq;, vt si quidem amittat libertatem: dotem lucratur maritus, quasi culpa mulieris tali casu solu. ma. vel quasi ea mortua: argu. ff. tit. j. l. capitalium. in princi. si verò amittat ciuitatem solam: non lucratur dotem maritus, siue mulier sit filia, siue materfami. sed tunc retinebit eam ma-

Budæus in anno. poste. hic, adijcien dum hoc loco putat ex Cicerone: neq; iniuria: quæ spem parentis, memoriam nominis, subsidium generis, hæredē familiæ, & designatum reipu. ciuem sustulisset.

Nos habemus titulum de receptatoribus qui punit receptātes malefactores. de quo etiā per scribentes in l. ij. §. is cuius. ff. ad l. Cor. de si ca. quid dicē dum de eo, qui non indicauit rebellem ciuitatis vel hostem fugientem & occultatum: & dicendum p istis tex. q pœna est rebellionis. & est bene notāste tex. Ab. Bolog.

ritus,donec constat matrimonium.& hæc probantur.ƒ.l.proxi.& alia seq.sed hodie nec fœmina amittit propter delictum libertatem:nedum masculus. Vnde nec solueretur matrimonium,nec iam maritus lucraretur dotem:vt in authen.de nup.§.quod autem priùs.Azo.& facit ff. solu.ma.si maritus.Item ex his collige,quòd pro debito vxoris fit missio in rebus dotis ex alijs causis quàm istis.

a ¶Et omnes.] Actiones.ad res dotales, cùm eas lucratur vir: vt dixi. Alij dicunt ad impensas:quod non placet.cùm vir lucretur:vt C.eod. si vt proponis.& ff.de capi. dimid. l. eas. contrà.

b ¶Sed si alia lege.] Mortua sit. vt ff. de contra tab.l.j.§.filium.

c ¶Quòd si deportata.] & sic ciuitatem tantum perdit. & facit in authen.de nup. §.de portato.& C.de donat. inter vi.& vxor.l.res.& ff.de dona.inter vi.& vxo.sed si mors.Item contrà.ff.de capi. dimi. eas. Sol.vt ibi.

d ¶Matrimoniū.] aliàs contrà. quod dic, vt ff.pro socio. l. actione.§.publicatione.

e ¶Maritum.] in ciuitate existentem, secus econtrà si ipse deportatur:quia mulieri redditur:vt C.de repudijs.l.j. in fine.

f ¶Actione.] sic hic ex humanitate demum solu.matrimonio datur actio:ergo alibi mero iure etiam constante matrimonio est nata.sed dici potest humanitatem esse in hoc,quòd per pœnam non soluitur: vel quòd non perdat dotē. & sic dicimus communiter nasci demum solu to matrimonio:vt C.de iure do.in rebus. §. oēs. Accursius.

¶Diuus.] CASVS. Aliquo damnato tali pœna, quòd & bona debet amittere, debent bona eius describi,& confiscari.panni cularia vel viles res non confiscantur.& quę sint pannicularia, declarat in litera. prohibet etiā præsides & nuncios cōmunis hęc pannicularia accipere,& quid de eius pannicularijs fieri debeat,declarat in litera. Franciscus.

* Vide in hanc legem Cęliū Rho. li. lec. anti. qua.iij.c.xx vj.Alci. lib. præter. j. in dictione nūmos Inueterales.&Bud. in annot.posteri. hic & Pyrrhū Angleberměū in li. de Roma magi - stra.j.& ij. circa finem vtrobiq; quæ dicantur Spiculatores & optiones,de quibus l hac l.

g ¶Ex ipso nomine.] quia vilis est res : vt ƒ. ead.l.§.pannicularia.& sic argumentatur ex nomine:vt institu. de dona.§.est & aliud.& hæc non publicantur : vt in hac lege & sic in inuentario cùm cæteris non conscribuntur:vt C.e. l.siquis intra.

Paulus. LEX IIII.

Et omnes omnino maritus sal uas actiones [a] contra fiscum habet.

Vlpianus ad edictum. LEX V.

Sed si alia lege capite punita sit, quæ lex dotem non publicat: quia priùs serua pœnæ efficitur, verum est dotem mariti lucro cedere, quasi mortua sit [b]. Quòd si deportata [c] sit filiafamiliâs, Marcellus ait(quæ sententia vera est) non vtiq; deportatiōe dissolui ma trimonium [d] .nam cùm libera mu lier remaneat:nihil prohibet & vi rum mariti affectionem,& mulie rem vxoris animum retinere. Si igitur eo animo mulier fuerit, vt discedere à marito velit:ait Marcellus tunc patrem de dote acturū.Sed si materfa.sit,& interim cō stante matrimonio fuerit deportata:dotem penes maritum [e] rema nere:posteà verò soluto matrimo nio posse eam agere:quasi, humanitatis intuitu, hodie nata actione [f].

Idem. LEX VI.

Diuus Hadrian⁹ Aquilio Braduæ ita rescripsit, Pannicularia * causa quemadmodum intelligi debeat,ex ipso nomine [g] apparet.Non enim bona damnatorum pannicularia significari quis probè dixerit:nec si zonam [h] circa se habuerit,protinus aliquis [i] sibi vendicare debebit : sed nec vestem [k],qua is fuerit indut⁹:aut nū mulos inueterales [l] quos victus sui causa in promptu habuerit,aut leues [m] annulos [n], id est,qui rem non excedunt aureorum quinq;. alioquin siquis damnatus in digito habuerit aut sardonycha,aut aliam gemmam magni pretij,vel si quod chirographum magnę pecuniæ in sinu habuerit:nullo iure illud in pannicularia ratione tenebitur.¶Pannicularia sunt ea, quæ in custodiam receptus secum attu lit:spolia,quibus indutus est quis, cùm ad supplicium deducitur : vt & ipsa appellatio ostendit. Itaque neq; Spiculatores vltro sibi vendicent,neq; Optiones ea sibi desyderent,quibus spoliatur,quo momento quis est punitus. Hanc rationem [o] non in compendium suum debent præsides vertere : sed nec pati Optiones,siue Commentarienses ea pecunia abuti [p]:sed debent ea seruari,quæ iure præsidum solent erogari : vt puta carciaticum quibusdam officialibus inde subscribere:vel si quid fortiter fecerint milites, inde eis donare.Barbaros etiam inde munerari venientes ad se,vel legationis vel alterius rei causa. Plerunq; etiam inde corrasas [q] pecunias præsides ad fiscum transmiserunt:quod per quàm nimiæ diligētiæ est:cùm sufficiat, siquis non in vsus proprios verterit, sed ad vtilitatem officij patiatur deseruire.

TIT. XXI.

De portionibus quę liberis damnatorū conceduntur.

Paulus. LEX Vnica.

Cum ratio † naturalis quasi lex quædam tacita liberis parentum hæreditatem addiceret [r], velut ad debitam successionem eos vocando:propter quod & in iure ciuili suorum hæredum nomen eis indultum est [s] : ac ne iudicio quidem parentis [t], nisi certis de causis [v] submoueri ab ea successione possunt [x]:æquissimè existimatum [y] est eo quoq; casu,quo propter pœnam parentis aufert bona damnatio : rationem haberi liberorum,ne alieno admisso grauiorem pœnam luerent, quos nulla contingeret culpa interdū in summam egestatem deuolui:quod cū aliqua moderatione definiri placuit:vt qui ad vniuersitatem venturi erant iure successionis, ex ea successione & portiones sibi cōcessas [z] haberent. ¶Si in libertinum animaduersum erit : patrono eius id qđ in bonis illius habiturus esset [a] si is in quē animaduersum est,

h ¶Zonam.]magni pretij.
i ¶Aliquis.]præses vel alius tanquàm pannicularia.
k ¶Vestem.]supple si vendicet quis pannicularium vestem &c.
l ¶Inueterales.]id est viles,& non aptos ad veterandū:quia nō sunt ex toto aurei vel argentei.
m ¶Leues.]id est viles.

n ¶Annulos.]non signatorios:vt ƒ.de verb.signi.l.signatorios.& facit.ff.ad legem Rho.de iac.l.ij.§.cùm in eadem.

o ¶Hanc rationem.] scilicet pannicularium:nec etiam de alijs rebus potest intelligi:cùm alia fisco describantur:non aliquibus officialibus: vt C.eo.l.siquis intra.& l.in metallum.sed hodie nec officialibus,nec fisco aliquid datur : vt in authen.vt nul.iudi.§.fi.

p ¶Abuti.] contra nuncios Bonon.

q ¶Corrasas.]id est acceptas.

Cum ratio.] CASVS. Cùm ex delicto aliquis amittit bona : si habet liberos, pars bonorū eius vadit ad eos: & de hoc plenè habuisti no.ff.e.l.j.cùm bona paterna dicantur debita filijs.Item si iste,qui bona perdit ex delicto,habebat patronū:illa pars bonorum liberti ibit quæ iret si libertus naturaliter decessisset:reliqua pars ad fiscum vadit:& non solùm veri filij accipiunt partem bonorum patris damnati, sed etiam adoptiui : nisi in fraudem facta esset adoptatio : quod qualiter fiat,declarat in litera.sed si damnatus habet plures filios:hoc casu nulla ex bonis publicantur, sed omnia vadūt ad filios:et de hoc extant plura exempla. ea tamen quæ occasione delicti damnatus quęsiuit, vt quia occidit cognatum cuius hęreditatem posteà adiuit : non vadunt hæc bona ad filios delinquētis, sed ad fiscum.idem & si filiafa. veneno necauit eum,à quo hæres erat instituta,& hoc fecit iussu sui patris.Fran.

† Iste text. est sing. ad hoc propositum quòd legitima debita filijs sue ceditloco alimentorū. hoc idē voluit Cyn. in terminis in l. sancimus, C. de rup. Bolog.

r ¶Addiceret.] ff.vnde libe.l.scripto.in fin. Accursius.

s ¶Indultum est.] ff. de liberis & posthu. in suis.

t ¶Parentis.] Quæ à iure alicui dantur, priuatus nō aufert:vt hic, & C.de inoffi.testa. quoniam.& l.scimus.§.sancimus.& in authenti.de exhi. §. optimum. & de nup.§. sed hoc quidem. & §.percipient. Itē quæ à genere,vel alia persona, alius non aufert: vt ff. de seruis expor. l. penult. & C.communia de leg. si duobus. §. sed quia.& ff.quibus modis vsusfruct.amitta. l. sub cōditione. Ea enim quæ ex genere descendunt, filius per notam patris non perdit:vt ff.de iure pat.diui.§.sed & Volusius.& ff.de Senatorib.l. emancipatum. §.fin. & de bo.liber. si ex patroni.§.j.

v ¶De causis.]quæ hodie sunt in authen.vt cùm de ap.co.§. causas.
x ¶Possunt.]scilicet vbi sunt ingrati. Accur.
y ¶Existimatum.]aliàs tum.aliàs dum.
z ¶Concessas.]hoc dic vt ff.l.j.Item facit ff.de pœ.crimen.
a ¶Esset.]quanta autem sit,habes institu.de succes.lib.in fi.& in princ. titu.

titu.& §.j.& ij.& §.ſed noſtra.ſiue ſecũdum legem xij.tab.ſiue ex edi-ćto prætoris,ſiue ſecundum ius legis Papi.ſiue ſecundum nouum. & facit C.eo.l.v. & de codi.l.j.& in aut. de hære.& fal.§.j. & C.de epiſ.& cleri.ſi quis presbyter.

ſua morte deceſsiſſet: eripiendum non erit: reliqua pars bonorum, quæ ad manumiſſorem non pertinebat,fiſco erit vendicanda. ¶Ex bonis dãnatorum portiones adoptiuis liberis,ſi non fraudis cauſa facta eſt adoptio,non minus quã naturalibus concedi æquum eſt. ¶Fraudis autem cauſa adoptio facta videtur etiam ſi non in reatu[a],ſed in deſperatione rerum per conſcientiam metu imminentis accuſationis quis adoptet, in hoc, vt ex bonis,quæ ſe amiſſurũ cogitat, portio detrahatur. ¶Si plures[b] liberos damnatus habeat: feruntur exempla[c] per quæ pluribus liberis omnia bona dãmnati conceſſa ſunt.Sed & diuus Hadrianus in hæc verba ſententiam reſcripſit,Fauorabilem apud me cauſam liberorum Albini,filiorũ numerus facit:cùm ampliari[d] imperium hominum adiectione potius quam pecuniarum copia malim.ideoq; illis paterna ſua concedi volo quæ manifeſtabunt tot poſſeſſores,etiã ſi acceperint vniuerſa.¶Præterea ex ijs, quæ per flagitium damnatus acquiſiuit, portiones liberorum non augentur[e]: veluti ſi cognatum ſuum interim curauerit:& eius hæreditatem adierit, vel bonorum poſſeſsionem acceperit.nam ita diuus Pius reſcripſit. Cui conſequenter illud idem[f] princeps conſtituit cùm filiafamilias veneno necaſſe conuinceretur eum à quo hæres inſtituta erat,quamuis iuſſu[g] patris cuius in poteſtate[h] eſſet.

a ¶In reatu.] id eſt poſt accuſationem reatus: vt patet ex ſequen.litera. & facit C.de reſcin.ven.l.hi.

b ¶Si plures.] tres ad minus: ne ob.ſ.l.j.§.j. alij dicunt ibi fuiſſe vnum,licet in plurali dicat:pro quibus ſ.de verbo.ſign.l.non eſt.

c ¶Exempla.] Sic ſ.de remi. qui cum vno. in princ.Sed ar.contrà C. de ſenten.l. nemo. ſed dic.vt ibi.

d ¶Ampliari.] facit ſ. de pœ.aut facta.in fi. & C.de decu.ſi quis decurio.& C.qui numero lib.l.j.& C.cõ.de ma.l. ij.in fi.

e ¶Non augentur.] cum ea bona ſint fiſco applicanda:vt ſ.de iure fiſci.Lucius.& ſ.de fal. ſi quis cum.& l.cùm fal ſi.& facit ſ.fami. er.l. iiij.§.pe.& pro ſocio.l. ſi fratres §. finali.& l. ſequen.

f ¶Idem.] vt portiones liberorum non augerentur.

g ¶Iuſſu.] ſcilicet cùm necauerit. & no. ꝙ patris iuſſus non excuſat. arg.cõtrà ſ.de inſa.l. j.§.ſi.& l.quid ergo.& ſ.de falſis.ſi pater.

Patris iuſſus non ſemper excuſat.

h ¶In poteſtate.] ſcilicet necauerit.

TIT. XXII.

De bonis eorum, qui ante ſententiã mortem ſibi conſciuerunt.

¶DE BONIS EORVM,QVI ANTE SENTENTIAM &c.

IN capitalibus.] CASVS. Accuſatus de crimine ex quo imponitur pœna ſanguinis: ſi corrũpit accuſantem,non punitur propter hoc.nam vnicuiq; licet redimere ſanguinem ſuum.ſecus autem eſt ſi accuſatus eſt de furto: & ſic non de tam graui delicto & ſcilicet corrupit aduerſarium:non pro confeſſo habetur: & licet nſic decedat, pœna ad eius hæredes vadit,id eſt bona auferuntur hæredibus. Sed ſi cùm aliquis eſſet accuſatus,iudex ſcripſit ad principem vt aſsignaret inſulam in quã iudex eũ dãnaret,vel alia de cauſa: & interim accuſatus deceſsit:non tranſit pœna ad eius hęredes:& adducit ſimile de eo,qui eſt miſſus Romam vt ibi contra eum detur ſententia: & interim in via deceſsit:nam eius bona vadunt ad ſuos hæredes.& hoc dicit hæc l.& ſequens.Fran.

i ¶In capitalibus.] non omnibus:ſed in his,quæ pœnã ſanguinis infligunt vt in fi.& ſ.de præuari.l.fina.& ſ.l.proxi.in princip. quę ſunt contrà.

k ¶Non noceret ei.] accuſato.

l ¶Ignoſcendum.] Hic diſtinguit ſuperius dictum ſecundum Io.vt non ſit contrà ſ.l.proxi.

m ¶Qualitercunque.] ſcilicet per pecuniam, non dicas per calũniam,cùm de calumnia iuret:vt C.de iura.calũ.l.j.licet quidam cõtrà, arg huius legis.Item nonne iurat ꝙ nihil dabit: vt C.eo.titu.authen. principales?Reſpon.non iurat hoc capitulum.vel dic ꝙ lex dare permittit:vt hic,& C.de tranſac.tranſigere.

¶De prima parte rubricæ tractatur in l.fin.de ſecunda tractatur in li.j.& ij.Nihil pretioſius uita:ideo parcitur ei qui quoquo modo ſanguinẽ ſuum redemerit.Bartolus.

Vlpianus. LEX I.

IN capitalibus[i] criminibus à principibus decretum eſt nõ nocere ei[k], qui aduerſarium corruperit:ſed in ijs demum,quæ pœnam mortis continent.nam ignoſcendum[l] cenſuerunt ei,qui ſanguinem ſuum qualitercunq;[m] redem ptum voluerit.

* Martianus. LEX II.

IMperatores Verus & Anto. Aulo Iuliano reſcripſerunt, Eos,qui in latronibus[n] nominati, corruptis accuſatoribus diem ſuũ obierint:vt confeſſos de crimine, non relinquere defenſionem[o] hæredibus, rationis eſt.¶Si is de cuius pœna Imperatori ſcriptum eſt,veluti ꝙ decurio fuerit, vel ꝙ in inſulam[p] deportari debuerit: antequam reſcriberetur deceſſerit: poteſt quæri num ante ſententiam deceſsiſſe videatur[q].argumento[r] eſt ſenatuſconſultum quod factum eſt de ijs, qui Romam tranſmiſsi, ante ſententiam deceſsiſſent: cuius verba hæc ſunt, Cùm damnatus nemo videri poſsit in hunc annum,antequam de eo fortè iudicium Romæ redditum, & pronunciatum eſſet:neq; cuiuſquam mortui bona antequam de eo Romæ pronunciatum ſit, publicanda ſunt: eaq; bona hæredes poſsidere debent[s].

* Marcellus.

Martianus. LEX III.

QVi rei poſtulati, vel qui in ſcelere deprehenſi, metu[t] criminis imminentis mortem ſibi

n ¶Imperatores.] In latronibus.i.inter latrones numerati: & tunc plana.& ſic habes latronibus.ſed in lib.R.eſt latrones.

o ¶Defenſionem.] ac ſi dicat,bona auferuntur hæredibus.Sed contrà C.de hære.l.manicheos.vbi bona hæredibus relinquuntur:vt ſ.de iure fiſ.l.eius qui. Sol.ſecundum Ia.ſpeciale hic in latronibus:vt & in crimine læſæ maieſtatis: vt C.ad legem iul.maieſtatis l. quiſquis. & dic latrones, id eſt fures.nam & latrones,q ſuſpenduntur furca,vt ſ.titu.j.capitalium §.famoſos.poſſunt redimere ſanguinem ſuum: vt ſ.l.proxi. quæ eſt contrà.& facit C.de pœna iudic.qui malè iudi.l.j. & ſ.ad Turpil. l.ſenatuſconſultum §. ſi propter. Item contrà ſ.l. proxi.in fi. Solu.vt ibi. Accurſius.

p ¶In inſulam.] facit ſ. quando appel. ſit l.j. & de lega.iij.l.j.§.hi.& ſ.de fica.l.qui cedẽ.& ſ. ti.j.l.ij.& vj.& ſ.tit.ij. l.j.§.j.& l.diui §.decurionibus.& ſ.de iniuſt. teſta.ſi quis filio §.eius qui.

q ¶Videatur.] quod proderit:vt ſ.de accu.l. ex iudiciorum.

r ¶Argumento.] ſcilicet ꝙ ante ſententiam.

s ¶Debent.] ſ.l.proxi. §.ſi quis autem.

QVi rei.] CASVS. Qui ſe occidit metu pœnæ: in duobus caſibus bona eius confiſcantur. vnus quando iam erat accuſatus,alius quando inuentus fuit in crimine, & nondum accuſatus ſe occidit metu delicti quod commiſerat.Si verò non fuerit accuſatus,nec in ſcelere deprehenſus,reus tamen criminis mortem ſibi intulerit:bona eius non confiſcantur,ſed ad hæredem eius vadunt. Item cùm accuſatus ſe occidit ad hoc vt bona eius confiſcentur: oportet eſſe tale delictum ex quo damnatus perderet vitam aut deportaretur.ſecus ſi eſſet accuſatus de furto modicæ rei:vel inuentus in tali delicto ſe occidat.nam bona eius vadunt ad ſuum hæredem,non ad fiſcum. Item ſi quis ſe occidit tædio vitæ: vel impatiẽtia alicuius doloris vel ſimili modo finiuit vitam:bona eius vadunt ad ſuum hæredem non ad fiſcum.Item ſi pater cùm occidiſſet filium ſuum,ſe occidit:præſumitur ꝙ ob dolorem filij amiſsi ſe occiderit,nõ metu pœnæ: & ideo bona eius vadunt ad ſuum hæredem,non ad fiſcum.Item ſecũdum ꝙ diſtinguitur in eo,qui occidit ſe, qua de cauſa ſe occiderit: ita eſt diſtinguendum in eo,qui voluit ſe occidere,ſed gentes non permiſerunt:nam talis homo puniendus eſt,niſi tædio vitæ vel impatientia alicuius doloris ſe occidere voluerit: & redditur ratio mirabilis in litera.Item ſi accuſatus interim deceſſit morte naturali: bona eius non confiſcantur. Vltimò dicit:accuſatus de graui delicto,credens ſe deliquiſſe,ſe occidit.ſi hæredes eius volunt probare eum non deliquiſſe, audiuntur: & hoc probato habebunt bona defuncti: & non fiſcus. Fran.

t ¶Metu.] quę metũ habere videtur demum poſtulatus,vel in crimine deprehenſus.& facit ad l.ſ.de inſa.liberorum §.non ſolent.& ſ.titu.ij. ſi quis aliquid §.finali, & C.ſi reus vel accu. mor.fue. l. defunctis.

& C.co.l.j.& ij.& qui teſta.fa.poſ.l.ij.& j.de iure fiſ.in fraudem §.j.ij.& iij.& ſ.de iniuſt.teſta.ſi quis ex §.eius qui.in fi.& ſ.ad Syll.l.j.§.ſi quis.

a ¶Poſtulati.] id eſt accuſati.

b ¶Deprehenſi.] ſ.de ritu nup.l.palã §.quæ in adulterio.Accur.

conſciuerunt, hæredẽ non habẽt. ¶Papi.lib.xvj.digeſtorum ita ſcribit * Qui rei criminis non poſtulati [a], manus ſibi intulerunt: bona eorum fiſco non vendicentur. non enim fati celeritatem eſſe obnoxiã: ſed conſciẽtiæ metũ in reo veluti cõfeſſo teneri placuit. Ergo aut poſtulati eſſe debent, aut in ſcelere deprehenſi [b], vt ſi ſe interfecerint, bona eorũ confiſcentur, Vt autem diuus Pius reſcripſit, ita demũ bona eius, qui in reatu mortem ſibi conſciuerit, fiſco vẽdicanda ſunt, ſi eius criminis reᵒ fuerit, vt ſi damnaretur, morte aut deportatione afficiẽdus eſſet [c]. ¶Idẽ reſcripſit eum, qui modici furti reus fuiſſet, licet ſuſpendio vitam finierit [d], non videri in ea cauſa eſſe vt bona eius hęredibus adimẽda eſſent: ſicuti neq; ipſi adimerẽtur ſi compertum in eo furtum [e] fuiſſet [f]. Ergo ita demum dicendum eſt bona eius, qui manus ſibi intulit, fiſco vendicari, ſi eo crimine innexus fuerit, vt ſi conuinceretur, bonis careret. ¶Si quis autem tædio, vel impatientia doloris alicuius, vel alio modo finierit vitam: ſucceſſorem habere diuus Antoninus [g] reſcripſit. Videri autem & patrem qui ſibi manus intuliſſet, ꝙ diceretur filium ſuum occidiſſe [h]: magis dolore filij amiſſi mortem ſibi irrogaſſe: & ideo bona eius non eſſe publicanda diuus Hadrianus reſcripſit. Sic aũt hoc diſtinguitur, intereſſe qua ex cauſa quis ſibi mortem conſciuit: ſicuti cum quęritur an is, qui ſibi manus intulit, & non perpetrauit [i], debeat puniri quaſi de ſe ſententiam tuliſſet. nam omnino puniendus eſt, niſi tędio vitę vel impatientia alicuius doloris coactus eſt hoc facere. & meritò, ſi ſine cauſa ſibi manus [k] intulit puniendus eſt. Qui enim ſibi non pepercit: multò minus alij parceret. ¶Si qui autem ſub incerto cauſę euentu in vinculis vel ſub fideiuſſoribus deceſſerint: horum bona non eſſe confiſcanda, mandatis cauetur [l].

¶Si accuſatus de graui crimine ſe occidit, credens ſe deliquiſſe: ſi hæredes eius uolunt probare innocentiam defuncti, audiuntur: qua probata habebunt bona defuncti: non fiſcus. Bar.

¶De illo videamus, ſi quis conſcita ſibi morte nulla iuſta cauſa præcedente, in reatu [m] deceſſerit: an ſi parati fuerint hæredes cauſam ſuſcipere, & innocentẽ defunctum oſtendere: audiendi ſint: nec prius bona in fiſcum cogẽda ſint, quàm ſi de crimine fuerit probatum [n]: an verò omnimodo publicanda ſint. Sed diuus Pius Modeſto Taurino reſcripſit, ſi parati ſint hæredes defenſionem ſuſcipere, non eſſe bona publicanda: niſi de crimine fuerit probatum.

TIT. XXII.

De interdictis, † & relegatis, & deportatis.

¶Olim bona relegatorum à fiſco uendicabantur. hodie ſecus eſt. Barto.

Papinianus. LEX I.

Capitulũ [o] ex reſcripto diui Traiani ad Aufidium Secundum, Scio relegatorum [p] bona auaritia ſuperiorum temporum [q] fiſco vendicata: ſed aliud clementiæ meæ conuenit: qui inter cætera [r] quibus [s] innocentiam [t] rationum meorum temporum tueor, hoc quoq; remiſi exemplum.

Marcellus. LEX II.

Manumittere [v] deportatum non poſſe diuus Pius reſcripſit.

¶Filij eius, qui amittit ciuitatẽ, debent perdere bona ipſius, quæ haberent ab inteſtato, non ea quæ aliunde ipſis obueniunt. hoc dicit & ponit exempla in textu.

* Alphenus. LEX III.

Evm qui ciuitatem [x] amiſit: nihil aliud iuris adimere liberis, niſi ꝙ ab ipſo peruenturum eſſet ad eos ſi inteſtatus in ciuitate moreretur: hoc eſt hęreditatem eius, & libertos [x], & ſi quid aliud in hoc genere reperiri poteſt. Quæ verò non à patre, ſed à genere, à ciuitate, à rerum natura tribuerentur, ea manere eis incolumia [y], itaq; & fratres [z] fratribus ſore legitimos hæredes, & agnatorum tutelas, & hæreditates habituros: non enim hæc patrem, ſed maiores eius eis dediſſe.

Marcellus. LEX IIII.

Relegati [a] in inſulam, in poteſtate ſua liberos retinent: quia & alia omnia ſua iura reti-

c ¶Afficiẽdus eſſet.] facit ad hoc & inferius reſponſum j.de iure fiſ. l.in fraudem §.ij.

10 d ¶Finierit.] id eſt ipſemet ſuſpenderit ſe.

e ¶Furtum.] ſcilicet in caſu ſequenti, cum &c. Accur.

f ¶Fuiſſet.] ſed caſtigaretur: vt in aut.vt nul. iudi.§.penul.

g ¶Diuus Antoninᵒ.] ſ.de teſta.milita.l.eius 20 militis.

h ¶Occidiſſe.] id eſt occiſum eſſe.Accur.

i ¶Non perpetrauit.] & facit j.de re mi. l.iij.§.is, qui.& ſ.de ſic. l.diuus. Sed arg. contrà ſ.de fal.l.qui falſam.& de inoff.teſt.papi. §.meminiſſe. & quod dicit 30 non perpetrauit, id eſt ſe non occidit: quia fuit detẽtus ab hominibus.

k ¶Manus.] ſ.de ędil. edic.cũ autẽ §.in alijs.

l ¶Cauetur.] ſ.eo.l.ij. in fi.& j.de iure fiſci.in fraudem §.bona.

m ¶In reatu.] id eſt in ſuſpicione reatus.

40 n ¶Probatum.] contrà C. qui teſta.fa. poſ.l.ij ſol.ibi innocentia probatur eo ipſo ꝙ contrarium non oſtenditur: & ſic habes quid in dubio præſumatur: & diſtingue vt ibi. Item contrà ſ.e.l.ij.in princ. ſed ibi accuſatorẽ cor50 rupit. Item cõtrà ſ.ea. l.§.videri.

¶DE INTERDIC. ET RELEGA. ET DEPORTATIS.

Capitulũ.] CASVS. Aliquo relegato ad tempus: bona eius 60 confiſcabãtur, & hoc olim, hodie ſecus. Fran.

o ¶Capitulũ.] i.caput.

p ¶Relegatorum.] ad tempus: vt j.l.relegatorum §.ad tempus. nõ ſi in perpetuum: vt j.l. relegati. Accur.

q ¶Superiorum tem70 porum.] ſic B.& R. ſed aliàs Imperatorum.

r ¶Inter cætera.] id eſt quia inter cætera hominibus quibus innocentia rationum meorum temporum, id eſt nos qui ſumus innocentes, lucrari fiſco, quod non debemus: & ſub.re80 miſi & hoc quoq; &c.

s ¶Quibus.] aliàs quod. aliàs quibus. Accurſius.

t ¶Innocentiam.] aliàs innocentiam: aliàs innocentia. item aliàs rationes: & aliàs rationem.

v Manumittere deportatum.] id eſt deportatus non poteſt manumittere ſeruum ſuum. ad quod ſ.de manumiſ.l. qui pœnæ, ſed alienare videtur poſſe: vt ſ.de lega.iij.ſi deportati.in princ. ſed dic vt ibi Accur.

Evm qui.] CASVS. Quidam amiſit ciuitatem ex aliquo delicto. filij eius ea 10 perdunt quę deberent habere mortuo patre, vt bona paterna, & libertos paternos. ea autem quæ aliàs habent à natura, vel à lege, vt ſuccedere inter ſe: item agnatis alijs: item tutelas agnatorum: iſta nõ perdunt. Fran.

20 x ¶Et libertos.] ſ. de iure patro.l. iiij.contrà. Sol.ibi de æquitate cùm dixit benigniſſimè.rñ.contra de rigore iuris, vel ibi loquitur de libertis prouenientibus à genere, ſcilicet ab auo vel proauo. hìc verò de proprijs ipſius dãnati. 30 vel ibi loquitur ſecundum ius naturale: ſcilicet ſecundum hoc ꝙ libertus debet præſtare reuerentiam patrono: hìc ſecundum ius artificiale ſ.de iure ſucceſſionis. Illud enim rectè poteſt adimere. ſcilicet vt non ſuccedat libertis. 40 vel verius iura ſucceſſionis auferre non poſſunt: quia illa non poſſunt ad fiſcum tranſire ſicut nec ad hæredẽ extraneum: vt C.de la.liber.tol.l.j.§.ſed & ſi ſub cõditione. vñ apud filios remanẽt. ad quod eſt ſ. ad Trebel. quia 50 perinde §.j. & l.ſi patroni filius. vnde ſolu. vt no. C.de bo. liber.l.j. Item eiſdem modis ſolu.ſ.de bonis li. i nomina §.ſi deportatus. & C. de obſe.l.etiam liberis. & ſ.ad l.iul.ma.l.eorũ. quę ſunt contra. vel hãc vltimam ſolu. vt ibi. 60 Accurſius.

y ¶Incolumia.] vt ſic potius prior parens, quàm ſecundus inſpiciatur. ſic ſ. de ſeruis expor. titius. & ſuprà ne quid in flumi.pub.l. j.§.æſtas.& C.de quæſtio.diuo.

z ¶Et fratres.] filios 70 dãnati.& facit C.de p xi.ſacro. ſcrini. ſi quis. & de filijs offi.l. prima & ij.& in authen.de exhibendis reis §. optimum.

Relegati.] CASVS. Relegatus in inſulam retinet liberos in poteſtate, & bo80 na ſua retinet: niſi in ſententia aliqua bona eſſent ei adempta. nam tunc illa tantum amittit: cætera retinet. Franciſcus.

a ¶Relegati.] in perpetuum vel ad tempus.

Reti

Marginal notes: * Aliàs eſt lex. — † de iſtorum differẽtia vide Critum li. de honeſta. diſcipli xxxij. c.v.& Cęlium rhodig. li. lect. antiqua. xiij. capi. xlviij. — * Pomponius.

nent[a]. Tantum enim insulam eis egredi non licet[b]: & bona quoque sua omnia retinent[c], præterea si qua[d] eis adempta sunt. Nam eorum, qui in perpetuum[e] exilium dati sunt vel relegati[f]: potest quis sententia partem bonorum adimere.

Idem. LEX V.

Exilium[g] triplex est: aut certorum locorum interdictio[h]: aut lata fuga, vt omnium locorũ interdicatur præter certum locum[i]: aut insulę vinculum: id est, relegatio in insulam[k].

Vlpianus. LEX VI.

Inter pœnas est etiam insulæ deportatio: quæ pœna adimit ciuitatem Romanam. ¶ Deportãdi autem in insulam ius præsidibus prouinciæ non est datum[l], licet præfecto vrbi det. hoc enim epistola diui Seueri ad Fabium Cillonem pręfectum vrbi expressum est. ¶ Præsides itaq; prouinciæ[m], quoties aliquem in insulam deportandum putant, hoc ipsum annotare debent[n]: nomen verò eius scribẽdum est principi, vt in insulã deportetur: sic deinde principi scribere, missa plena opinione, vt princeps æstimet an sequenda sit eorum sententia, deportariq; in insulam debeat: medio autẽ tempore dum scribitur, iubere eũ debent in carcere esse. ¶ Decuriones ciuitatum propter capitalia crimina deportandos, vel relegãdos diui Fratres rescripserũt. Deniq; Priscum in homicidio & incendio nominatum[o], ante quæstionem cõfessum, in insulam deportari iusserunt.

Idem. LEX VII.

Relegatorũ duo genera sunt. Sunt quidam qui in insulã relegantur: & sunt qui simpliciter vt prouincijs eis interdicatur, nõ etiam insula assignetur. ¶ In insulam relegare præsides prouinciarum possunt, sic tamen, vt si quidem insulam sub se habeãt, id est, ad eius prouinciæ formam pertinentem, quam administrant: etiã specialem insulam assignare possint, inq; eam relegare[p]. Si verò non habeant: pronuncient quidẽ in insulam se relegare: scribãt autem Imperatori vt ipse insulam assignet. Cæterùm non possunt damnare in eam insulam, quam in ea prouincia cui præsunt[q], non habeant. Interim quoad insulam Imperator assignet, militi tradendus est relegatus. ¶ Hæc est differentia inter deportatos vel relegatos: ꝙ in insulam relegari, & ad tempus & in perpetuum quis potest[r]. ¶ Siue ad tempus, siue in perpetuum quis fuerit relegatus: & ciuitatem Romanam retinet[s], & testamenti factionem non amittit[t]. ¶ Ad tempus[v] relegatis neq; tota bona, neq; partem adimi debere[x] rescriptis quibusdam manifestatur: reprehensæq; sunt sententiæ eorum, qui ad tempus relegatis ademerunt partem bonorum vel bona: sic tamen, vt non infirmarentur sententiæ, que ita[y] sunt prolatæ. ¶ Est quoddam genus quasi in insulam relegationis in prouincia Ægypti, in nouas insulas relegare. ¶ Sicut autem relegare in insulam quisquam, quæ non est sub se, non potest[z]: ita nec in prouinciam quidem relegandi habet ius, quæ non est sub se. fortè præses Syriæ in Macedoniam non relegabit: sed intra prouinciam suam potest relegare[a]. Itẽ in partem certam prouinciæ moraturum relegare potest: vt fortè non excedat[b] ciuitatem aliquam, vel religionem aliquam[c] non egrediatur. Sed & in eas partes prouinciæ, quæ sunt desertiores, scio præsides solitos relegare. ¶ Interdicere autem quis ea prouincia[d] potest, quam regit: alia non potest. & ita diui Fratres rescripserunt. Vnde eueniebat, vt qui relegatus esset ab ea prouincia in qua domicilium habuit, morari apud originem suam posset. Sed Imperator noster cum diuo Fratre suo huic rei prouidit. Mæuio enim Probo præsidi prouinciæ Hispaniæ rescripsit, etiam ea prouincia interdici, vnde quis oriundus est, ab eo qui regit eam prouinciam, vbi quis domicilium habeat. Sed & eos, qui cum incolæ essent, non in ea prouincia quid admiserint: æquum est ad rescripti[e] authoritatem pertinere. ¶ Dubitatũ est an interdicere quis alicui possit prouincia, à qua

a Retinent.] instit. quibus modis ius pa. pot. sol. §. relegati.
b Non licet.] vt ff. de pœnis l. relegati.
c Retinent.] vt j. de iure fi. l. bona. & ff. ex quibus cau. maio. si qua mulier. in fi.
d Siqua. id est aliqua.
e In perpetuum.] secus si ad tempus: vt j. relegatorum §. ad tẽpus. sic & ff. de pœnis l. si quis aliquid §. si quis instrumentum.
f Relegati.] pro eodem ponit, scilicet pro relegato in perpetuũ. Accur.
g Exilium.] exiliũ propriè dicitur deportatio, sed relegatio impropriè: vt ff. de publi. iu. l. ij. hic ergo impropriè dicit: quia aliàs est in perpetuum, & tũc perdit ciuitatem: aliàs temporalis, & tunc nõ: vt ff. si quis cau. sed & si quis. circa prin.
h Interdictio.] vt staret Bononiæ vel Mutinæ.
i Certum locũ.] puta vt staret mutinæ tãtum: vt j. eo. relegatorum §. item in parte.
k In insulam.] vbi non stat cum hominibus[a].

Inter pœnas.] CASVS. Inter cæteras pœnas est etiã deportatio insulæ: quæ pœna aufert ciuitatem. & ius deportãdi habet præfectus vrbis, nõ preses prouĩcię: sed cùm præses videt aliquẽ deportandũ: potest de hoc ferre sententiã: mittat tamẽ posteà ad principem, qui assignet huic dãnato insulã, si hæc sentẽtia ei placuerit: & interim faciet damnatũ custodiri. Vltĩò dicit: decurio ex crimine capitali deportãdus est, vel relegandus. Itẽ confessus ante quæstionẽ, in insulã deportandus est. Cæteræ ll. huius ti. sunt planæ.

a Ista gl. cũ suo tex. est no. ad hoc quod ille, q debet relegari debet mitti in insulã vbi nõ sunt homines. & adde ꝙ relegatio æquiparatur suspẽsioni secũdum spec. in ti. de sus. pẽ. §. vj. ver. ß. j. Bolog.

l Non est datum.] nisi habeat sub se prouinciam: vt j. l. proxi. in prin. quæ est contra vel ibi in relegatiõe, hic in deportatiõe. & facit ff. de pœnis l. ij. §. j. & l. diui. & ff. tit. j. l. ij. §. j. & j. qñ app. sit l. j. & ff. de of. præfect. vr. l. j. §. relegari. Accur.
m Prouinciæ.] scilicet cuiuslibet. Accursi[o].
n Annotare debent.] condẽnando eũ in insulam: vt j. l. proxi. in prin.
o Nominatum.] id est accusatum.
p Relegatorũ.] In eam relegare. sed deportare non: vt ff. de pœnis l. ij. & ff. l. proxi. cum suis concor. & de iniusto testa. si quis ex §. eius.
q Præsunt.] quia extra territorium &c. vt ff. de iuris. om. iu. l. fi. & facit ff. quod quisq; iu. l. j. in fin. & j. de bo. au. iu. poss. l. cùm vnus §. pe. & sic iudex huius terræ non potest mittere in possessionem alterius districtus. Item facit j. eo. §. sicut. Accur.
r Quis potest.] quasi diceret, nõ deportari, nisi in perpetuum: & sic est contrà ad hoc subauditum ff. de pœnis l. sine præfinito. Sol. non debet quis deportari ad tempus, vel damnari ad tẽpus in metallũ: vt hîc. Si tamen comprehendatur tempus, tenet sententia nihilominus: vt ibi. & facit j. ea. l. §. ad tempus. & facit ff. de pœnis l. capitalium. in prin. Accur.
s Retinet.] imò perdit: vt ff. de capitis di. l. amissione §. sed & hi. Sol. ibi exponitur, id est deportati. vel vt ibi.
t Non amittit.] vt & ff. de testa. l. eius §. pe.
v Ad tempus] secus si in perpetuum: vt patet in dãnato l. iul. de vi pub. vt insti. de pub. iu. §. item lex. & ff. eo. l. relegati. & facit ff. de pœ. capitalium in prin. & j. de iure fis. l. bona. in princ. & ff. ad l. fal. in ratione §. cùm quidam.
x Debere.] nisi lex dicat specialiter: vt C. de episco. audien. l. nemo. in fine. & C. de postu. l. fi. quę est cõtrà.
y Ita.] s. cum ademptione bonorum. & dic prolatæ scilicet tempore huius legis: sed quæ ferentur posteà, infirmantur: vt C. de legi. & consti. l. nõ dubium. vel quia licet fieri non debeat: factum tamen tenet. ad quod ff. de pœnis l. moris §. iste. & j. quando ap. sit. l. j. §. biduum. & ff. de condi. indebi. l. eleganter §. si quis post. & quod met. cau. l. fina.
z Non potest.] ff. ea. l. in princ. & ij. q. ij. nullus potest.
a Potest relegare.] fortè si prius imperator assignasset: & sic potest intelligi ff. in prĩ. huius l. per hoc quod est ff. l. inter pœnas.
b Non excedat] i. non recedat vel exeat pœnas. Accur.
c Aliquam.] ad quod ff. eo. l. exilium.
d Ea prouincia.] in qua sunt incolæ.
e Ad rescripti[b]. vt scilicet possint ĩterdici ea, à qua sũt oriũdi, ab eo pside, q præest ei puincię ĩ qua sunt ĩcolæ: vt & j. pxi. §. Et sic no. ꝙ accusat qs de delicto ĩ ea puĩcia vbi habet ĩcolatũ, licet alibi deliq̃rit: vt C. vbi de crim. agi opor. l. j. Et not hic, quẽ esse incolam, & habere domicilium, idem est: vt & j. de verb. sig. l. pupillus incola. §. quid ergo

b Hic habetis gl. singul. ad hoc ꝙ iudex originis potest punire subditum suum ratione delicti perpetrati extra territorium suũ de quo p Bart. in l. sepulchri. ff. de sepul. viola. Bolog.

differt à superiori §? Respon. ibi deliquit vbi habitabat, hic alibi.

a Oriundus.] i. ortus.
b Incolit.] id est habitat.
c Sua.] id est ea prouincia cui preest.
d Italia.] in qua est ortus.
e Patria.] in qua habitat: & in qua est praeses.
f Si quis eam sententiam.] quam habes ff. §. sed & eos.
g Admiserit.] id est receperit.
h In aliam prouinciam.] ab ea quam incolit, vel vnde est oriundus. Io.
i Commiserit.] id est deliquerit.
k Prouinciae.] quam incolit.
l Praeter Italiam.] innuit Italiam esse prouinciam. sic ff. de ma. vindi. l. etiam §. finali. Accursius.
m Patronorumve.] ad quod ff. ad muni. l. assumptio. §. fina. & l. eius qui in prouin.
n Patria.] scilicet sua propria.
o Etiam ab vrbe.] ro. per excellentiam: vt instit. de iu. na. §. sed ius quae & sua patria est, & quidem maior vnde abstinet ab ea: sed non idem in conuerso casu: quia non ideo videntur interdici minora, quòd interdicantur maiora: vt ff. ad muni. l. roma. & ff. de serui. export. l. ij. & l. cui pacto, & ff. ea. l. §. potest. & ff. de sena. l. qui indignus. & C. si seru9 ex por. l. fina.
p Patria sua.] vt po te minori.
q Non videtur.] tacitè. expressim autem interdici debet: quia licet nō sit maior quo ad alios, sibi tamen videt esse maior: vt ff. de offic. praefect. vr. l. j. §. fin. vel hic patria: ibi ciuitate. vel dic, non videtur cō muni opini. secundum quam est minor: & hoc hic respexit: sed respectu suae propriae opinionis, secūdum quam est maior, est interdictum: vt ibi: quae praeualet: & secundum hoc hic non soluit plenè.
r Excedendi.] id est recedendi.
s Relegatum.] si habes relegatus: legas cū superiorib9. si relegatū tunc cum inferiorib9. & dic quòd praeses dat libellū continentem modum relegationis ipsi relegato.
t Dare.] scilicet praesides.
v Ne excedant.] id est ne accedāt in patriā sic ff. de poenis l. relegati. vel pone etiam proprie. & facit ff. de poenis l. moris.
x Ad honores.] alios. nam & decurionatus honor est: vt C. de decurio. l. j.
y Nō admittatur.] facit ff. de decurio. l. ij. & ff. de varijs cogni. l. pe.

† alias, vt assolent Italiae.

oriundus[a] est, cùm ipse ei prouinciae praesit quam incolit[b], dum sua[c] non interdicat: vt solent Italiae[d] † interdicere, qui patria[e] nō interdicunt: vel an per consequētiam videatur etiam ea prouincia interdixisse cui pręest. Quod magis erit probandū. Per cōtrarium autem is qui originis prouinciae praeest, non est nactus ius interdicendi ea prouincia quā incolit is, qui relegatur. ¶ Si quis eam sententiam[f] admiserit[g] vt is, qui in alia puincia[h] cōmiserit[i], possit relegari ab eo qui ei prouinciae[k] praeest: eueniet vt relegatus iste tribus prouincijs pręter Italiam[l] debeat abstinere, & in qua deliquit, & quam incolit, & originis. & si ex diuersis prouincijs oriri videatur propter cōditionem, vel suam, vel parentis, patronorumve[m]; pluribus etiam prouincijs consequenter interdictum ei dicemus. Quibusdam tamen praesidibus, vt multis prouincijs interdicere possint, indultū est: vt praesidib9 Syriarū: sed & Daciarum. ¶ Cōstitutū est eū, cui patria[n] interdictū est, etiam Vrbe[o] abstinere debere. Contrà autem si cui Vrbe fuerit interdictū, patria sua[p] interdictum non videtur[q], & ita multis constitutionibus cauetur. ¶ Si cui planè non patria sua, sed aliqua ciuitate interdictum sit: videndum est an etiam patria sua, itemque Vrbe interdictum dicamus. quod magis est. ¶ His qui relegantur, dies excedendi[r] à praesidibus dari & potest, & solet. Etenim moris est ita pronūciari, Illum prouincia illa, insulisque illis relego. excederēq; debebit intra illum diem. ¶ Relegatum[s] planè libellum dare[t] posse principibus, etiam diui Fratres rescripserunt.

Cui interdicitur minus officium, non potest accedere ad maius: sed non habet locum econuerso. Barto.

¶ Solet praeterea interdici sententia quibusdam, ne intra patrię territorium, vel muros morentur, solet, ne excedant[v] patriā, vel in vicis quibusdam morentur. ¶ Solet decurionibus ordine interdici vel ad tempus, vel in perpetuum. ¶ Item potest alicui poena iniungi, ne honores adipiscat: nec ea res facit vt decurio, esse desinat: cùm fieri possit vt quis decurio quidem sit, ad honores[x] autē non admittatur[y]. Nā & senator quis esse potest, & tamen honores non petere[z]. ¶ Potest alicui & vnus honor† interdici: sic tamen, vt si cui honore vno interdictum sit: non tantum eum honorem petere non possit: verùm nec eos[a] quoque, qui eo honore maiores sunt. est enim perquam[b] ridiculum, eum qui minoribus poenae causa prohibitus sit, ad maiores aspirare[c], maioribus tamen prohibitus, minores petere non prohibetur. Sed muneribus si quis poenae causa fuerit prohibitus, nihil valebit sententia. Neq; enim† immunitatem poena tribuere debet. Ergo & si honoribus[d] quis in poenam fuerit prohibitus: poterit dici, nisi honores isti habuerint mistam muneris grauem impēsam: infamiā[e] illi ad hoc non[f] profuturam.

Marcellus. LEX VIII.

Sed honore quidem] illum arceri puto: caeterùm impendia debere[g] praestare.

Vlpianus. LEX IX.

Potest praeses quendam dānare ne de domo sua procedat[h].

TIT. XXIIII.

De sententiam passis, & restitutis.

Deportatio & dānatio in metallum non extinguit ius patronatus patrono restituto. hoc dicit.

Vlpianus ad edictū. LEX I.

Ad successionem liberti patronus deportatus, & restitutus admittit. Sed & si in metallū dānatus, restitut9 est: nūqd seruit9 poenę[i] extinguet ius patronatus, etiā post restitutionē? Et magis est vt nō extiguat seruit9[k] ius patronat9.

Idem. LEX II.

Si deportatus restitutus dignitatem quidem indulgentia

z Non petere.] aliàs petere, & facit ff. de decu. l. iiij. aliàs repetere. ad quod C. ad l. iuli. de ambi. l. j.
a Nec eos.] scilicet honores.
b Perquam.] id est valde.
c Aspirare.] ad quod ff. §. constitutum. cum concor. & ff. de regu. iur. l. non debet. & C. si ser. uus export. ve. l. fina. & ff. de seru. expor. l. cui pacto.
d Et si honoribus.] quibus inest sumptus: vt habes ff. de mu. & ho. l. honor. in princ.
e Et infamiam.] quę infert ex sentētia qua prohibetur honor.
f Ad hoc.] scilicet vt euitet onera, licet arceatur honore: nisi onera erant grauia. tunc eīn esset iniquum quod careret honore, & tā grādia onera subiret: hoc nisi &c. lex tamen sequens & in grandi onere idem statuit: & secundum hoc facit C. de sac. sanct. eccle. qui sub praetextu. & C. de fal. l. si qs decurio. & de his qui non imple. stipē. l. j. & ff. de regul. iur. l. nemo.
g Sed honore.] Debere. no. quod ex eodem facto poenā & pręmium nō debet quis pati. sic ff. de excep rei iudic. euidenter. & C. de leg. & constit. quod fauore & ff. de capi. di. l. ij. §. nemo & l. tutelas. §. iniur. & de contra tabulas non putauit §. si quis sua. Sed argumen. contrà suprà de his qui bus vt indigni. l. j. & l. post legatum in fine. Et hoc not. plenius suprà de nego. gest. siue haereditaria.
h Potest.] Procedat. suprà de poenis l. moris. & ff. de iniurijs l. qui domum. & de seruis exportan. l. vlti.

DE SENTENTIAM PASSIS, ET RESTITVTIS.

Ad successione.] CASVS. Patronus cuiusdam commisit delictum propter quod est deportatus, vel est in metallū dānatus. postea restitutus est. dicitur ꝙ ius patronatus integrū habet: & sic succedere liberto poterit. Fran.
i Seruitus poenae.] ꝙ contingit pro dānatione in metallum: vt ff. de poenis, aut facta. §. est poena.
k Seruitus.] patrono superueniens. & facit ff. de iurepa. l. siue. in princip. & de in ius vo. l. sed & si per. & de bonis liber. l. iij. §. si deportatus.

Si deportatus.] CASVS. Qui deportat9 est, deinde restitut9 quo ad dignitatē recupādā, nō ad bōa: nō tenet creditorib9 suis antiqs, nec reip. si aliqd ei pri9 debebat. si aūt prīceps iussit bōa ei restitui si

† Vno honore.

† Not. ꝙ quis propter delictū suū, vel poenam non debet esse immunis. con. cor. xvj. q. j. ca. legi. text. in ca intelle ximus. de iu di.

si vellet ea: & ipse non vult: bene tenebitur creditoribus antiquis ac si haberet bona. Franc.

a ❡ Non est.] nec in quota parte: vt C. eo. l. si debitor.

b ❡ Fuerat.] ad hoc C. eo. l. si deportationis. & de act. & obli. seru⁹. sed contra ȷ. de regu. iur. inuito. Itē §. quod cū eo. l. ij. sed hic in primum sta tum reponitur.

In insulam. C A S V S. Deportato in insulam pœnā ei princeps remisit retētis bonis. non tenetur creditoribus antiquis, cum nō habeat bona, nec habere possit. si autē bona recuperat, tenebitur directa act. Fran.

principis recuperauerit, in sua autem omnia bona non est[a] restitutus: nec à creditoribus, nec reipublicæ nomine conueniri potest. Sed si cū ei facultas oblata esset à principe ad bona quoque sua recuperanda, maluerit ea relinquere, & actionibus exuere se, quibus ante sentētiam subiectus fuerat[b]: non poterit.

Papinianus. LEX III.

In insulam deportati bona fisc⁹ pœna remissa retinuit. Creditores ex antegesto non habere cū eo, qui debitor quondam fuit, actiones, constitit. Quòd si bona cum dignitatis restitutione concessa recuperauerit: vtiles actiones necessariæ non erunt, cùm & directæ competant[c].

Paulus. LEX IIII.

In metallum damnata mulier eum, quem conceperat[d], ædidit: deinde à prīcipe restituta est. Humanius dicetur etiam cognationis iura huic restituta[e] videri.

TIT. XXV.

De cadaueribus punitorum.

Vlpianus. LEX I.

Corpora eorum, qui capite damnantur, cognatis[f] ipsorum neganda non sunt. & id obseruasse se etiam diuus Augustus lib. x. de vita sua scribit. ¶ Hodie autem eorum, in quos animaduertitur, corpora nō aliter sepeliuntur, quàm si fuerit petitum[g] & permissum: & nōnunquam non permittit, maximè maiestatis damnatorū. ¶ Eorum quoq; corpora, qui exurendi damnātur, peti possunt: scilicet vt ossa & cineres collecta sepulturæ tradi possint.

c ❡ Competant.] facit §. l. pxi. & quod ibi notaui.

In metallū. C A S V S. Mulier existens grauida, damnata est in metallum: & nūc ædidit: deinde restituta est. & quæritur an cognatio quo ad filium est ei matri restituta. Fran.

d ❡ Conceperat.] antè damnationem: secus si post: quia parit seruum: vt §. de fideic. lib. l. generaliter. §. ex damnata. nisi cum matre restituatur: vt instit. de seru. cog. in prin. sed quidam dicunt etiā posteà cōceptum liberum esse: arg. §. ad Tert. l. j. §. qui mortis. quod nō placet. Item facit insti. de ca. di. §. quod autem. cōtra solut. hic restitutus: ibi simpliciter manumissus vt d. §. qui mortis. sed contra hanc solutionē est instit. de serui. cogn. sed ibi semper serui: vñ manumissi accipiūt cogna. & fac. §. de iure pat. l. siue. & §. eo. l. j.

e ❡ Restituta.] mulieri: & per consequens filio. Accursius.

❡ DE CADAVERIBVS PVNITORVM.

Corpora.] C A S V S. Aliquo decapitato si cognati ei⁹ vel alij petāt à prīcipe vt eis liceat corpus eius accipere sepelire: cōcedendū & est eis: nec aliter pñt corpora eorū sepeliri nisi de principis licētia: & hoc princeps quandoque non concedit: vt si erat damnatus ob crimen læsæ maiestatis. Itē corpora eorū, qui sunt cōbusti, non licet sepeliri sine principis parabola: vt puta ossa, quæ remanserunt, vel cinis collectus. Fran.

f ❡ Cognatis.] & alijs petentibus: vt ȷ. l. fin. & Ioseph petijt à Pilato corpus Christi. & facit C. de relig. obnoxios.

g ❡ Petitum.] à principe: vt ȷ. l. proxi.

Si quis.] C A S V S. In insulam deportatus aut relegatus, ibidem decessit. non potest sepeliri extra illam insulam nisi de principis licentia: & sic pœna etiam post mortem durat. Fran.

Corpora.] C A S V S. Corpora damnatorum ad mortem quibuslibet petentibus ad sepeliendum princeps concedit. Franciscus.

h ❡ Animaduersorum.] id est eorum in quos animaduertitur, & qui damnantur ad mortem: & facit §. l. pxi. in princ.

i ❡ Danda sunt.] à principe: vt §. l. proxi. Accur.

❡ DE APPELLATIONIBVS.

Marcellus. LEX II.

Si quis in insulam deportatus vel relegatus fuerit, pœna etiam post mortem manet: nec licet eum inde transferre alicubi & sepelire inconsulto principe: vt sepissimè Verus & Anto. rescripserunt: & multis petentibus hoc ipsum indulserunt.

Paulus. LEX III.

Corpora animaduersorum[h] quibuslibet petentibus ad sepulturam danda[i] sunt.

Digestorū, seu Pandectarum liber XLIX. & XI. Noui.

TIT. I.

De appellationibus, & relationibus.

❡ Istud principiū diuiditur in duas partes. Primo ponit causam inducendæ appellationis. Secundo respondet cuidam tacitæ quæstioni. Secunda ibi, Licet nonnunquam. Bartolus.

Vlpianus. LEX I.

Appellandi vsus quam sit † frequens, quamq; necessarius, nemo est qui nesciat[k]: quippe cū iniquitatē[l] iudicantium, vel imperitiam corrigat[m]: licet nōnunquam etiā bene la-

† Vetus.

Appellandi.] C A S V S. Vsus appellandi frequens est & necessarius. per appellationem enim corrigitur quod male iudicatum erat siue dolo, siue imperitia: licet quandoq; deterius iudicetur in causa appellationis, quàm in prima. ❡ Quæsitū.] si princeps respondet alicui iudici de qua dā quæstione: & iudex secundū illam respōsionē iudicat potest appellari à sentētia prędicta. potest enim esse qđ iudex in cōsulendo principē fuit mentit⁹ & sic cōtra rñsionem siue rescriptū principis appellari videt. & dic de hoc vt in glos. dñi mei Accur. quæ incipit: non dicas appellari &c. ❡ Si qs.] A snīa quadā appellaui ad quendā iudicem, cū deberem ad aliū iudicem appellare. quæritur an mihi error meus prędict⁹ noceat. & distinguit. nā si appellaui ad minorē iudicem quā fuerit iudicās: tunc mihi nocet. si aūt cū deberem appellare ad quendam, qui erat aliquantulum maior iudicāte, appellaui ad quendā magis maiorē: non nocet mihi: & de hoc dat exemplū. nā cū iussu principis consules iudicē delegarunt in causa mea, quā habebā cū Titio, deinde à sentētia istius delegati appello ad principem, cū deberem ad cōsules appellare: non nocet mihi: & ipsi cōsules de causa appell. cognoscēt ac si ad eos esset appellatum. ❡ Libelli.] Nūc docet qualiter fiat libellus appellatori⁹. Secūdò dicit quòd si in ipsa die, qua lata est snīa, volo appellare: sufficit si dicam appello. Tertio dicit qđ in appellatione nō est necesse declarare contra quem ad uersariū appellet. Itē si in apppellatione quosdā ex aduersarijs noīaui, quosdā nō, vt cum essent plures mei tutores quondā cōtra quos egi pter malam administrationē, & succubui. nūc appello, & quosdā ex eis noīno: satis est vt cōtra oēs videar appellasse. sec⁹ si ipsi tutores fuerūt cōdemnati mihi, & quidā eorū appellāt quorū noīa in libello appellationis sunt posita. nā nō pdest alijs quorū noīa nō sunt apposita. Itē licet in appel. est apposita causa quare appellet: poterit tñ in pcessu causæ aliā causam allegare, & aliā omittere, & psequi appella. quibuscunq; modis poterit. & hoc dicit hic §. cum duabus ll. sequen. Fran.

k ❡ Nesciat.] & ideo plenius attingendus: vt §. de lib. leg. legaui.

l ❡ Iniquitatem.] cum dolo: imperitia sine dolo. ad primum est §. de mino. l. præfecti. ad secundum C. eo. l. j. ad vtrūq; institu. de iniur. §. j. & vtrobiq; facit litem suam: vt instit. de ob. quæ ex quasi delict. in prin. si autem contra constitutiones, ipso iure non valet, & non est opus appellatione: vt ȷ. quæ senten. sine appella. l. j.

m ❡ Corrigat.] vsus appellandi. i. appellatio, seu appellationis iudex.

a ¶ Pronunciat.] scilicet quandoq;.
b ¶ Aduersus rescriptum.] quo respon. alicui iudici consulenti ad aliquam quæstionem de iure: non dico de facto: vt ff. de iudi. cum quem §. j. & hoc casu princeps non dat dilationem: vt C. de dilationi. l. cùm à nobis.

c ¶ Prouocari oportere.] Non dicas appellari à literis, in quibus mendacia sunt inserta: 10 quia iam sunt approbatæ: vt j. quãdo app. sit l. fin. quæ est contra. nec à rescripto: licet hoc videatur dicere. nõ enim à sententia principis appellatur: vt j. à quibus appe. nõ licet. l. j. in prin ci. Sed dic appellari à sẽtentia iudicis quã fert 20 secundum consiliũ prĩcipis, quod consiliũ fuit secundum relationẽ: & sic quodammodo appellatur contra rescriptũ, & contra literas cõsultationis: & hæc ꝓbanẽ in græco quod est hic: si scripse. &c. & sic intelligi potest C. de ap. l. ij. & 30 in aut. vt in med. li. §. super hoc. Sed op. quia sicut non appellatur à sententia principis: ita nec ab eius iudicis sẽtentia, qui iudicat secũdum quòd ipse mandat: vt in aut. vt in medio li. §. j. quę est contra. Solu. ibi à princ. princeps an- 40 diuit causam, & rescripsit iudici: si sic ꝓbabitur tibi, ita iudices: sed hîc iudex post causam discussam cõsuluit principem. vel ibi secundum ius cõmune rescripsit: hîc contra ius commune: vel hîc princeps iudicauit.

+ Vide Alciatũ libro dispun. iiij. c. xvj.

Appellare nõ liceat à principis sententia.

50 d ¶ Ad sententiam nostram.] vetus lectio, Ab enunciatione. id est à mendacij relatione principi facta: vt hîc subijcit.

e ¶ Nõ esse appellandum.] Io. & Azo dicunt ab hac interlocutoria appellandum: vt j. 60 quando app. sit l. j. in prin. & C. de ralationibus l. j. in fine. quæ sunt contrà. & hic exponunt non esse appellãdum de necessitate: sed potest si vult. Vel secundũ alios in illa j. quãdo app. sit. ideò appellaẽ, quia iam erat lata sententia: hîc 70 ferenda: & in illa C. vocat refutatorias preces: nõ appellationẽ sed contradictionẽ, quę fit cõtra cõsultationẽ. Et scdm hoc hic nullo modo appellaẽ: & sic scdm hoc ab interlocutoria nõ appellaẽ: qđ dic vt j. de ap. reci. l. ij. Vel tertio cõtra interlocutoriã: qua ꝓnunciat principẽ cõsulendũ, nõ appellatur: sicut nec ab alijs, vt hic: sed à grauamine, qa inserit mendacia, vel interloquiẽ inserendo, potest appellari: vt d. l. C. sic enim hic dicere videtur.

f ¶ Iudicem.] scilicet ad maiorem.

80 g ¶ Vt minorem.] scilicet minorem eo qui iudicauit: vt colligitur j. d: niq; &c. vel dic verius fortè minorem eo qui iudicaturus est. & facit ff. de mino. l. minor autem.

h ¶ Ei nocebit.] videtur quòd non: quia in damno vitãdo etiam iuris error non debet obesse: vt ff. de iur. & fact. ignor. error. Sed speciale vt hic noceat error facti vel iuris. qa ad rigorem iuris conseruandũ hoc statuitur, vt in vsucapione: vt not. eo. titu. l. iuris ignor. Item sic est in confessione: vt ff. de confes. l. non fatetur.

tas sententias in peius reformet. neque enim vtique melius pronũciat [a] qui nouissimus sententiam laturus est. Quæsitũ est an aduersus rescriptum [b] principis ꝓuocari possit: fortè si pręses prouincię, vel quis alius consuluerit, & ad cõsultationem eius fuerit rescriptũ. Est enim quæsitum, an appellandi ius supersit. Quid enim si in cõsulendo mentitus est? De qua re extat rescriptum diui Pij, quo ostenditur prouocari oportere [c]. verba rescripti ita se habent: † Ἐάν τις ἡμῖν, ἅμα δὲ καὶ ἀντιγραφῶμεν ἡμεῖς, ὅτι ὃν ὑπάρχει τοῖς βουλομένοις ἐπικαλέσαι πρὸς τὴν ἀπόφασιν. εἰ γὰρ διδάξαιεν, ἢ ψευδῶς, ἢ οὐχ οὕτως ἔχειν τὰ ἐπεσταλμένα, οὐδὲν ὑφ' ἡμῶν ἐν δόξῃ προδεικρυμένον, τῶν ὡς ἑτέρως ἐχόντων τοῖς γραφεῖσιν ἀντεπεσταλκότων. id est, Si scripserit quisquam ad nos, & illi aliquid rescripserimus: volentibus ad sententiam [d] nostrã prouocare permissum erit. Si eñ docuerint vel falsa, vel non ita se habere, quæ scripta sunt, nihil à nobis videbitur iudicatum prius quam contra scriptum fuerit, quẽadmodũ aliter res se habeat quã nobis insinuatum sit. ¶ Hinc consequenter videtur rescriptum, à consultatione iudicis non esse appellandum [e]. si quis forte interlocutus fuerit principem se consultturũ, cùm possit post rescriptum prouocare.

¶ Error in appellando iudicem maiorem uel parem, appellationem non uitiat: secus si minorem appellauerit, hoc dicit. Primo ponit quæstionem. Secundo solutionem. Tertio eam probat per rescriptum. Secũda ibi, Et si quidem. Tertia ibi, Denique. Bartolus.

¶ Si quis in appellatione errauerit: vt puta cùm alium appellare deberet, alium appellauerit: vidẽdum est an error ei nihil obfuerit. Et si quidẽ cùm maiorem iudicem [f] appellare deberet, ita errauerit vt minorẽ [g] iudicem ꝓuocauerit: error ei nocebit [h]. si verò maiorem iudicem prouocauerit, error ei nihil oberit [i]: & ita multis constitutionibus continetur. ¶ Deniq; cùm quidam iudicẽ ex rescripto principis à consulib⁹ accepisset, & præfectum vrbi appellasset: errori eius subuẽtum est rescripto diuorum Fratrum: cuius verba hæc sunt, Cùm per errorem factum esse dicas, vt à iudice, quem ex rescripto nostro [k] ab amplissimis consulibus acceperas, ad Iunium Faustinum amicum nostrum præfectum vrbi prouocaris: consules [l] amplissimi perinde cognoscant atque si ad ipsos facta esset prouocatio [m]. ¶ Si quis ergo vel parem [n] vel maiorem [o] iudicem ꝑpellauerit, alium tamẽ pro alio: in ea causa est vt error ei non noceat: sed si minor est, nocebit.

¶ Libellus appellatorius debet continere personam appellantis: personam iudicis à quo appellatur: & sniãm a qua appellatur: personã uerò eius cõtra quã appellatur, de necessitate nõ debet cõtinere: & tẽpore sniæ põt quis solo uerbo appellare dicẽdo appello. h. d. cũ l. se. & pri. l. seq. Bar.

¶ Libelli qui dantur [p] appellatori, ita sunt concipiendi, vt habeãt scriptũ & à quo dati sunt, hoc est qui appellet: & aduersus quẽ [q]: & à qua sententia [r].

Martianus. LEX II.

Sed si apud acta [s] quis ipso die voce appellauerit: satis erit si dicat, appello.

Vlpianus. LEX III.

Scio quæsitum, si quis non addiderit in libellis contra quẽ aduersarium appellet: an præscriptioni [t] subijciatur. Et puto nihil oportere pręscribi. Sed & illud cecidit in quæstionẽ, si plures habuerit aduersarios, & quorũdam nomina in libellis sint comprehensa, quorũdã nõ: an ęquè pręscribi [v] ei

i ¶ Nihil ei oberit.] quia non alium, sed magis plus: vt ff. quemadmo. serui. amit. is cui. in princ.
k ¶ Ex rescripto nostro.] mandauit enim princeps cõsulibus vt dẽt iudicem: vt j. quis & à quo l. fin.
l ¶ Consules.] ad hos fuit appellandum: vt j. qs & à quo l. fi. & j. eo. imperator. ij. resp. & idẽ si Imperatorẽ appellasset vt j. eo. Imperatores. in prin. Sed nõne cõsul est 10 maior: qa super illustris & pręfectus illustris tãtum: vt in aut. vt cũ de ap. §. illud. & vt ab illustri. & qui supra eã dig. §. j. & in aut. cõsti. q̃ de di. col. vj. Ad hoc dic qđ cõsul maior est quo ad dignitatẽ: nõ quo ad administrationẽ: qa nõ ha 20 bet nisi volũtariam iurisdictionẽ: vt colligiẽ ff. de offi. consulis l. j. qđ nõ placet: qa imò habet etiã cõtentiosam': vt ff. de arb. l. iij. in fi. & l. se. Alij dicũt qđ hic dicit de illis cõsulib⁹, qui dignitatẽ habẽt, non administrationẽ ar. d. l. de 30 arbit. Vel dic scilicet, minorẽ: scilicet eo qui iudicauit.
m ¶ Prouocatio.] nõ ergo opus est noua appellatione.
n ¶ Vel parem.] parẽ vel maiorem accipe vt ff. dixi. Itẽ facit j. l. iij. & de ap. re. l. si cuius. & de 40 cẽsi. l. forma §. fin. sed ar. contra ff. de iur. omn. iud. l. si per errorem. & de aqua plu. arcẽ. l. sed hoc.
o ¶ Vel maiorem.] or dinariũ tñ, vel quasi ordi. vt delegatũ à principe. Quid ergo est quod diciẽ non debere appel- 50 lari nisi ad delegantẽ nec etiã ad imperatorẽ vt j e. l. Imperato. Respon. verum vt ipse cognoscat.

Marcel lus.

p ¶ Libelli qui dantur.] aliàs appellatorij & ita planũ est: vt subaudias dantur scilicet iudici. sed in libro Alb. 60 est appellatiõis, & tũc dic, scilicet, faciendæ: & dic dantur iudici à quo appellatur, si fieri põt aliàs ei ad quem appellatur: vt quando ap. sit l. j. §. dies & §. si quis. & j. decem dies hodie.
q ¶ Aduersus quẽ.] scilicet iudicem. nec eñ 70 ei nocet si nõ dicat in libello appellationis aduersus quẽ aduersariũ: vt j. l. iij. in prin. vñ dic, est dicendũ vt hic: nõ tñ nocet si nõ dicaẽ: vt ibi.
r ¶ A qua sententia.] puta quam tulit contra me de tali re. ad quod j. de libel. di. ij. respon. & est addendum, apostolos peto: & instanter secundũ quosdam, vt j. de libel. di. §. fin. sed fortè non est opus poni in libello appellationis.
s ¶ Sed si apud acta.] Quid si iudex surrexerat? videẽ in scriptis appellãdũ. ar. ff. de in itẽg. rest. diu⁹. sed ibi cõtra ius cõmune volebat 80 admitti. vñ hic põt dici tota ea die, dũmodo sit iudex: ibidẽ in eadem iudicij figura possit viua voce appellari cæterũ sequẽti die in scriptis: vt hic, & j. l. à snia. §. fi. & ar. C. e. l. litigatorib⁹. sed an cũ appellatur ab interlocutoria, quod est quãdoq;, sit appellandum in scriptis die secundũ. respon. non puto, cum nec sententietur in scriptis ex necessitate: quod secus est in diffi. vt C. de senten. ex breuicu. re. l. ij.
t ¶ Scio quæsitum.] Præscriptioni. id est exceptioni.
v ¶ Præscribi.] non obst. ff. l. j. in fi. vt ibi exposui.

Et

posit ab jis, quorum nomina in libellis comprehensa non sunt, quasi aduersus eos ipsos acquieuerit sententiæ. Et cùm vna [a] causa sit, arbitror non esse præscribendum. Cęterùm si plures hi sunt aduersus quos pronunciatur: & quorũdam nomina in libellis sint comprehensa, quorũdam non: hi soli [b] appellasse videbuntur, quorũ nomina in libellis sunt comprehensa [c]. Quid ergo si causam appellãdi certam dixerit: an liceat ei discedere ab hac, & aliã causam allegare: an verò quasi forma quadã obstrictus sit? Puto tamen cùm semel prouocauerit, esse ei facultatem in agendo etiam aliã causam ꝓuocationis reddere [d], prosequique prouocationem suam quibuscunq; modis potuerit.

Ab executore nõ appellatur: sed ab iniqua sententiæ interpretatione sic: & tunc solum de iustitia interpretantis quæritur hoc dicit, Tres partes ex summario colliguntur: secunda ibi, sed ab eo. tertia ibi, ita tamen. Barto.

[Marcellus.]

❡ Martianus. LEX IIII.

AB executore [e] sententiæ appellare non licet [f]: sed ab eo, qui malè sententiam interpretari† dicitur appellare licet: si tamen is interpretandi potestatem habuerit, velut præses prouinciæ [g], aut procurator Cæsaris: ita tamẽ, vt in causa appellatiõis reddenda hoc solũ quærat an iure [h] interpretatum sit id quod etiam diuus Antoninus rescripsit.

† Not. q licet iudex, suam sententiam diffinitiuam non possit reuocare, tamen eã declarare & interpretari potest. ad qđ concor. in c. olim. & in ca. ex parte. ij. de verb. sig. facit l. in prætorijs. & ibi concor. datę per me ff. de prętor. stipula.

Alio condemnato non appellante, uel appellationem non prosequente, alius cuius interest poterit appellare: & appellationem interpositam ab alio prosequi. Barto.

❡ Alio condemnato, is cuius interest, appellare potest [i]: qualis est qui per procuratorem expertus victus est [k], nec procurator suo [l] nomine appellat. Item si emptor de proprietate victus est, eo cessãnte auctor eius appellare poterit [m], aut si auctor egerit, & victus sit: non est deneganda emptori appellandi facultas. Quid enim si venditor, qui appellare noluit, idoneus non est? quinetiam si auctor appellauerit, deinde in causæ defensione suspectus sit visus? Perinde defensio causæ emptori committenda est, atque si ipse [n] appellasset. Idq; ita constitutum est in persona creditoris cùm debitor victus appellasset, nec ex fide causam defenderet [o]. Quæ constitutio ita accipienda est, si interueniẽte creditore debitor de pignore victus prouocauerit. nam absenti creditori nullũ præiudicium debitor facit. idq; constitutum est.

Procurator qui litem contestatus est: si uincatur, per procuratorem appellat. Barto.

❡ Si procurator † qui iudicio interfuit, victus sit: an ipse [p] quoq; per procuratorem appellare possit videamus: quia constat procuratorem alium ꝓcuratorem facere non posse. Sed meminisse oportet ꝙ ꝓcurator lite contestata dñs

† Ludo. ro. in suis sing. fol. xviij. sing. cccccij. istum text. singu. reputauit ad hoc ꝙ procurator etiam si non habet potestatem substituẽdi potest substituere aliũ ad appellandum.

a ❡ Et cùm vna.] puta plurium tutorum relinquatur: ergo secus esset si diuersæ causæ sunt: arg. j. ꝓxi. respon. Accursius.

b ❡ Hi soli.] hic est contra C. si vnus ex pluribus ap. l. j. & ij. sol. hic videntur soli illi appellare: victoria tamen eorũ alijs prodest: vt ibi. vel hic ex diuersa causa: ibi ex vna: vt j. si qui separatim. §. si. ad quod ff. de ope. no. nun. de pupillo. §. si plurium. Alij dicũt quòd hic alijs absentibus, ibi alijs præsentibus appellauit. vel hic alij acquiescunt sententiæ: ibi non: quę duæ nõ placẽt: quia diuinare est & facit j. q separatim. in prin. & per totam l.

c ❡ Sunt comprehensa.] vt. j. qui separatim. in prin.

d ❡ Reddere.] hîc not. quòd aliam proponit, licet primò vnam allegauerit. ad quod instit. de excu. tu. §. qui aũt. & de succes. edic. l. j. §. sed videndum. & de bo. li. si verò. §. sed & si mortis. & C. de æden. ædita. & ff. de inof. test. mater. & C. de inoffi. test. l. cõtra maiores. & de anna. excep. l. fi. sed argu. contrà ff. de adul. l. denunciasse. §. quid tamen. & C. de codi. l. vl. in prin. & §. illo. Sed an teneatur dicere causam: hic enim nõ bene aperit. sed certè satis innuit quòd non, cũ dicit: quibuscunq; modis &c. & patet ꝑ formam libelli, vbi de causa nihil dicitur: vt ff. l. j. §. fi. Item arg. contrà ff. de iudi. solemus. & qđ no. ff. de adul. l. denũciasse. §. quid ergo. Sed ar. contrà j. eo. appellanti. sed in interlocutorijs secũdũ canones est cã inserẽda in appellatiõe, vt extrà de appel. c. vt debitus. Item no. in causa appellatiõis quibuscunq; modis posse ꝓcedi ad eam prosequendã ad qđ est C. de tẽpo. ap. l. per hanc.

AB executore.] CASVS. Ab executore sententiæ non appellat: & dic de hoc vt in gloss. sed bene potest appellari ab eo, qui male sententiã interpretari dicit & de hoc da exemplũ vt in glos. hic posita, quæ incipit, sed quomodo aliter &c. ❡ Alio condẽnato.] Alio condẽnato is cuius interest põt appellare: vt ecce ꝓcuratore cõdenato potest dominus appellare. Itẽ victo emptore & non appellante, auctor eius potest appellare. Item si auctor egit & succubuit, poterit emptor appellare: vt quia fortè venditor non est soluendo. Item cũ venditor appellauit, poterit emptor in causa appellationis cum venditore adesse: vt si eũ habeat suspectũ. Item cùm debitor meus obligasset mihi fundum: cõuẽtus ad fundũ rei vẽdica. à quodam qui se dominũ dicebat, succubuit in hac cã, & appellauit: & non ex fide agit. potero ego creditor in hac causa adesse. sententia eñ contra debitorem meum lata mihi pñti præiudicat. Itẽ si ꝓcurator alicui⁹ succubuit, potest ꝓcuratorẽ ordinare ad appellandum. Itẽ si ego & tu sumus hæredes Titij: & tu agis contra debitorem hæreditarium, & pateris te succumbere in mei præiudicium: potero ego appellare, quia mihi qualequale præiudiciũ fecit illa sentẽtia. Itẽ fideiussores Titij Titio cõdẽnato possunt appellare. Item emptore victo fideiussores venditoris pñt appellare. Item si scriptus hæres succubuit in querela cõtra eum mota: legatarij & serui qbus erat in testõ relicta libertas, possunt appellare si dicant collusum fuisse: & si scriptus appellet & trãsigat, possunt legatarij & serui quibus erat relicta libertas, agere ad legata & libertates si dicant & probent in fraudem eorum fuisse trãsactum. Idem & si transegit sine appellatione. Vltimò dicit, ea die, qua est data sententia, potest appellari viua voce: sic sine scriptis post primam diem si vult appellare, debet libellum appellatorium offerre intra biduum, quãdoq; intra triduum: & hoc dicit hic vsq; in finem legis cum l. seq. Fran.

e ❡ Ab executore.] scilicet ab ipsa executione facti: est eñ executor &c. vt & C. de execu. rei iudi. l. executorem. Sed si pronunciat exequendam, sic: vt C. de appel. l. & in maioribus.

f ❡ Non licet.] vt C. eo. l. quoniam iudices. & j. de verbo. sig. si qua pœna. vbi dicit de pœna non prouocandum secundum vnum intellectũ. hoc autem verum est nisi executor excedat modum quod multis modis fieri potest: vt C. quorũ app. ab executione. ij. respon.

g ❡ Præses ꝓuinciæ.] qui præses sententiam duorũ delegatorum interpretatur: vt. ff. de re iudi. l. duo. vel etiã vni⁹. sed an suam propriam possit interpretari? quidam dicunt quòd non, vt C. sententiam rescindẽ. non poss. l. j. Nec dicas, ibi non interpretatur: sed retractat: qa per interpretationẽ ad idẽ posset venire: quod esse non debet: argu. ff. de rebus eo. l. magis. §. si pupillus. item pro eis ff. de re iu. l. iudex. alij qđ etiam suam. & pro eis qđ princeps, fa. C. de le. & cõsti. l. j. & fi. & de re. iur. l. Neratius. & in authẽ. de rap. mul. in princi. & ff. de vulga. substi. l. ex facto. in prin. Item testator: vt ff. de testam. hæredes. §. si quid. Item prætor: vt ff. de prætor. stip. l. j. §. fi. & l. antepe. Item tabellio: vt C. de fal. si quis decurio. & in authẽ. de fid. instru. §. si verò moriãtur. Itẽ pro hoc ff. de re iudi. l. actorum. item an quilibet iudex secũdum hoc poterit? Respon. nõ minor maioris vel paris, ar. ff. l. j. §. si quis. & in authẽ. de ap. §. fi. itẽ nec delegatus etiam suam: vt d. l. iudex. De simplici ordinario põt dubitari. nã hîc de ꝑside dicit q merũ habet imperiũ: vt ff. de offic. pręsi. illicitas. §. qui vniuersas. sed põt dici qđ sui delegati poterit vt. ff. de re iudi. duo. sed suã nõ: vt hîc ĩnuit, si tñ &c. ar. d. l. iudex. & C. de sentẽ. l. post sñiam. & C. quando ꝓuoca. non est neces. l. j.

h ❡ An iure.] Sed quomodo aliter sciet conscientiam interpretantis? Respon. quia fortè omnia contrà verba sententiæ interpretatus erat: vt cum dixerat in nouem boues: fuit interpretatus in nouum bouẽ: à quibus verbis non licet recedere sic omnino: vt ff. de leg. iij. non aliter. & sic coram iudice appellationis approbabitur qualiter de nouem bobus & qualiter de omnibus probatũ fuerat in causa principali: & qualiter sic fuerit sentitum in iudicando, arg. ff. de excep. rei iudic. l. si ex testamento.

i ❡ Appellare potest.] intra triduum, vt in propria causa: vt infrà quando appellã. sit. l. ij. §. j. & facit C. de ap. l. dominus. & infrà de appella. reci. l. j. & quando ap. sit, si procuratorio. & suprà de iure do. l. quamuis.

k ❡ Victus est.] defendendo, vel agendo: vt ff. de euic. l. euicta §. j. & facit ff. quarum rerum ac. non da. l. j. §. ij. & j. l. proxi. in princi. & §. j. & ff. de iniur. sed si vnius §. filio.

l ❡ Suo.] id est domini, vel suo proprio procuratoris.

m ❡ Poterit.] nisi emptor vt cõtumax est damnatus. nam tunc non interest venditoris: vt ff. de euic. si ideo. & C. de pig. l. v. licet quidam cõtrà etiam in hoc casu. & facit C. de euic. l. si parentes.

n ❡ Si ipse.] scilicet emptor.

o ❡ Causam defenderet.] scilicet auctor.

o ❡ Defenderet.] scilicet si creditor absit: alias præsens patitur præiudicium: vt subijcit: vt suprà de re iud. sæpe. §. primò de pigno. l. si superatus. & suprà de exceptio. rei iud. l. si mater. §. fin. & C. de pign. si præsens.

p ❡ Ipse.] s. procurator.

litis efficitur [a], & ideo per procuratorem appellare potest.

¶ *A sententia inter alios data potest appellare is, cuius interest ratione pleni uel qualisqualis præiudicij: & causam appellationis à uicto interpositæ potest prosequi. hoc dicit cum duobus §§. seq. Bartolus.*

Martianus. LEX V.

A Sententia† inter alios dicta appellari non potest, nisi ex iusta causa: veluti si quis in cohæredum præiudicium [b] se condemnari patiatur, vel similem huic causam: quamuis & sine appellatione tutus est cohæres. Item fideiussores pro eo [c] pro quo interuenerunt. Igitur & venditoris fideiussor emptore victo appellabit: licet emptor & venditor [d] acquiescant. ¶ Si hæres institutus victus fuerit ab eo qui de inofficioso testamento agebat: legatarijs, & qui libertatem acceperunt [e], permittendum est appellare [f] si querantur [g] per collusionem pronunciatum: sicut diuus Pius rescripsit. Idem rescripsit legatarios causam appellationis agere posse. Sed & si in fraudem suam transactionem factam ab eo [h], qui appellasset, dicerent [i]: idem dicendum est [k]. Sed & sine appellatione si fuerit transactum: similiter rescriptum est. ¶ Si quis ipso die inter acta voce appellauerit: hoc ei sufficit [l]. si autem hoc nō fecerit: ad libellos appellatorios dandos biduum vel triduum cōputandum est [m].

¶ *Cuilibet licet prouocare pro eo, qui ad supplicium ducitur, etiam eo inuito. Barto.*

Vlpianus. LEX VI.

NOn tantùm ei, qui ad supplicium ducitur [n], prouocare permittitur: verùm: alij quoq; nomine eius: non tantum si ille mandauerit, verum quisquis alius prouocare voluerit. Neque distinguitur vtrū necessarius [o] eius sit necne. Credo enim humanitatis ratione [p] omnem prouocantem audiri debere. ergo & si ipse acquiescit [q] sententiæ. nec quærimus cuius intersit. Quid ergo † si resistat qui damnatus est, aduersus prouocantem [r], nec velit admitti eius appellationem, perire festinans? Adhuc putem differendum [s] supplicium.

Martianus. LEX VII.

CVm† quidam propter violētiam iudicis nō ipsi à quo appellauit [t], dedisset libellos, sed publicè [v] proposuisset: diuus Seuerus veniam ei dedit, & permisit ei causam apppellationis agere.

¶ *Appellans non debet iniuriari ei à quo appellat: alias punitur. h.d.*

Vlpianus. LEX VIII.

ILlud sciendum est, eum, qui prouocauit, non debere conuiciari [x], ei à quo appellauit: cæterū oportebit eum plecti. & ita diui Fratres rescripserunt.

¶ *A sententia lata pro libertate potest appellari: non in integrum restitutio peti. Bartolus.*

Marcellus. LXE IX.

ILlud sciendum est, neque pupillum, neque rempublicam cum pro libertate [y] iudicatur, in integrū restitui posse: sed appellationem esse necessariam. Idque ita scriptum est.

¶ *Si plures sunt diuersis sententijs cōdemnati: pluribus appellationibus opus est: nisi una probatio esset contra eos cōuenienter. hoc dicit istud principium cum uersiculo, sed cum aduersus. qui cum isto debet iungi. Barto.*

Vlpianus. LEX X.

SI qui separatim fuerint con-

† Scribētes hic reputāt istum text. sing. ad hoc quod quilibet potest appellare à sententia etiam si non sit lata contra se: dummodo eius intersit. Bolog.

† Allegat q; non auditur perire volens. ad. do q; iste text. facit pro vno dicto Bal. in c. at si clerici. de iudi. extra, qd' refert Iason in l. error. de iur. & fac. ignoran. C. videlicet quod si quis fuit confessus se occidisse hominem: tamen p hoc non debet puniri prætextu suç cōfessionis, nisi cōstet de corpore occisi: hoc est ideo quia non auditur &c.

† Scribentes hic istū tex. ad hoc sin. reputant, q vbi iudex non vult recipere appel. potest appellari coram vicinis. idem voluit Bar. in l. j. §. si quis. C. Bolog.

a ¶ Litis efficitur.] vt & C. de procur. l. iij. & l. nulla. & l. à procuratoribus. & l. quod quis. & C. eod. l. si actor. & supra de procurat. l. is cuius & ff. māda. si procuratorem. §. j. & de dol. excepti. si procurator. §. j. & not. quòd etiam dominus litis dicitur qui nunquā fuit in iudicio. sic C. eo. dominus. & de sententijs. l. j.

b A Sententia.] Præiudicium. siue in odium cohæredum, vt hîc, fuerit vnus de cohæ- 10 redibus damnatus: siue non in odium: quale quale præiudicium facit alijs: vnde appellat: vt hîc: non tamen est firmum præiudiciū vt sub ijcit hîc, quamuis &c. & in contrarijs: vt ff. de re iudi. l. sæpe. & de exceptio. rei iudic. si cum 20 vno. & C. de lib. cau. l. arrianus. Itē quod subijcit simile causam: sunt exempla ff. de peti. hær. si quis in prin. & de car. edi. l. iij. §. ibidem. & de ventre in poss. mit. l. ante pe. & de carbo. edict. l. Titia. itē similiter ad qualequale præiudiciū 30 sunt exempla. ff. de iure patrona. si duo. & de interrog. acti. l. & quia §. interdum. Sed argu. contrà. ff. de infam. l. Lucius. in fin.

c ¶ Pro eo.] aut p prīcipali appellauit fideius. & habet triduum. aut pro se, quasi sibi fiat præ- 40 iudicium: & habet biduum: vt j. quando app. sit. l. j. §. in propria. & l. ij. §. j.

d ¶ Et venditor.] ff. de separatio. l. j. §. sed & si quis supectum. in fi.

e ¶ Acceperunt.] de stinatione.

f ¶ Permittēdum est 50 appellare.] præiudicatur enim eis, cū ius ex sententia fiat: vt ff. de inoffic. testamen. Papinianus. in fin. & facit j. eo. si plus sorio. in prin. & ff. de inoffi. testa. si suspecta. in princ.

g ¶ Si quæratur.] id est dicatur.

60 h ¶ Ab eo.] instituto hærede.

i ¶ Dicerent.] scilicet legatarij.

k ¶ Idem dicendum est.] nisi in causam testamenti agant petentes legata: non dicò qđ à transact. appelletur. sic j. proxi. respon. & de inoffic. testa. si supecta. §. quàuis. & facit ff. de transact. l. iij. in princ.

70 l ¶ Sufficit.] hoc dic vt ff. eo. l. ij.

m ¶ Computandum est.] vt C. eo. l. eos. §. penul. sed hodiè decem dies: vt in authē. ibi posita.

N On tantum.] CASVS. Aliquis est damnatus ad suppliciū potest ipse appellare: item alius etiam extraneus pro eo etiam inuito eo. Franc.

n ¶ Ducitur.] post sententiam.

o ¶ Necessarius.] id est coniunctus.

p ¶ Humanitatis rōne.] qua rōne qlibet homo alij debet bñfacere: vt supra de ser. expor. l. seru' ea. Nam natura cōstituit cognationē iter 80 nos: vt supra de iust it. & iure. l. vt vim. & p hac cognatione ponit hîc humanitas. aliàs pro ægritudine: quia naturaliter homini cōuenit: vt ff. qui. ex cau. ma. sicut. §. fin. aliàs pro morte: vt insti. de do. §. j. item qđ subijcit, nec quærimus cuius interſit &c. scilicet pecunialiter: vel ratione veræ consanguitatis: interest tamen ratione prædictæ cognationis, quæ est inter omnes: vt dictū est. & hac ratione, quia auditur, quia sua interest, appellabit intra biduum: vt in sua causa: vt j. quando app. sit. l. ij. §. fina. & §. j. & j. de app. reci. l. j. nec obst. quòd in causis criminū nō auditur procurator in principali causa vel ap. vt j. an per alium causæ ap. l. j. & §. generaliter. qa vt dixi, hîc nō vt procurator, sed vt pro suo factovenit. Sed an in principali poterit sic defendere? Respon. nō: quia nō est ibi sic promptum periculum: vt argu. j. de ap. reci. l. j. in fin.

q ¶ Acquiescit sententiæ.] scilicet audietur alius appellans. & sic ei inuito sit bonum: ad qđ est C. de nat. libe. l. quoniā. & C. eo l. addictos. & C. de episco. aud. ad- 10 dictos & insti. qui. mo. tol. ob. in princ. & ff. de quæsti. l. j. §. diuus. & de lib. cau. l. iij. sed hic contrà C. quorū ap. nō re. l. ij. sed ibi loquitur vbi ante sentētiam est confessus: vnde non potest appellare. sed hîc cùm posteà secundùm Io. & 20 eodem modo solue. C. de pœnis q sentētiā. Itē cōtra j. de verb. signifi. l. si qua pœna. in fi. titu. Item contrà. j. de re. iu. l. inuito. sed hoc magis pro se: & quia vt dixi, sua. interest. vel illa in priui. vt not. ff. de nego. gest. l. soluendo. Item cō- 30 trà. ff. de procur. Pompo. §. fina. Sol. hîc speciale ratione prædicta. Accursius.

r ¶ Prouocantem.] alterum pro se.

s ¶ Differendum.] si tamen perseueret durā te causa app. suppliciū patietur: nisi fortè ap- 40 pellans probet cōtrà.

C Vm quidam.] CASVS. Timore & minis iudicis, qui tulerat sententiam, non fui ausus appellatiōis libellos ei dare: sed coram vicinis obtuli ap pellationē meā. satisest. Franc.

50 t ¶ Appellauit.] id est appellare volebat. Accursius.

v ¶ Publicè.] id est coram vicinis. sic suprà de operis noui nunciat. l. de pupil. §. sed & si ipsi & suprà quod vi aut clā l. j. §. & si fortè. & facit C. de his, qui per me. iu- 60 dic. nō app. l. ij. & j. de re. iur. l. in omnibus cau sis præfecto.

I Llud.] CASVS. Qui appellat: nō debet iniuriosa verba dicere iudici à cuius sentētia appellat: & si dicat, punietur. Franc.

x ¶ Conuiciari.] s. iudici. sed nec iudex appellanti: vt. ff. de iniur. l. iu- 70 dici. non enim est iniuria iudici: vt. C. eo. l. & in maioribus.

I Llud.] CASVS. Res publica vel pupillus dicunt stichū seruū suum. lata est sententia pro sticho q sit liber. non potest respu. vel pu. rest. petere, sed potest appellare. Fran.

y ¶ Pro libertate.] cōpetenti: vt & C. de dolo. l. si dolo. Azo. secus si competitura: vt. C. si aduersus li. l. j.

S I qui.] CASVS. Plures tutores separatim condēnati sunt ex mala gestione vnius eorū. omnes debent appellare: nec sufficit vnū appellasse. Item si actum est contra vnum tutorem pro pluribus specie bus male administratis: & pro vnaquaq; specie condemnatus est: & ap 80 pellauit: & simul coadunatæ ascendūt. xx. lib. au. dicitur quòd principes de causa appellationis cognoscet. Item si egi contra plures quondam meos tutores pro mala gestione eorum: & condemnati sint in. c. sufficit vnum ex his appellare: & prodest alijs. sed nunquid quilibet eorum exigetur in c? & dicitur quòd non: sed per partes quilibet soluet condemnationem. Vltimò dicit: quòd dicitur aliàs: pluribus in communi causa condemnatis: sufficit si vnus appellet: est ita demum verum, si ex vna cā fuerint cōdēnati. quid enim si vnus fuit cōdēnat' eo q nō gesserat

gesserat tutelam:alter eo quia malè gesserat? vnius appellatio alteri non prodest.Fran.

demnati[a] ,quamuis ex eadem causa: pluribus eis appellationibus opus est.

Plures summæ ex diuersis speciebus, quæ eadem actione comprahenduntur, debent inspici cumulatæ non separatæ. Bartol.

¶Si quis cum vna[b] actione ageretur,quæ plures species in se habebat,pluribus summis sit condemnatus,quarum singulæ notionẽ principis non faciunt[c] ,omnes autem cõiunctæ faciunt:quid faciat, videndum est.Et poterit[d] ad principem appellare. Sed cùm aduersus plures[e] prolatæ essent ratiões, quæ eis nocerent[f] ,sufficit eis vna appellatio[g] :quia vno titulo comprobatarũ rationum omnes conueniebantur[h].

Si plures una sententia condemnantur: quilibet in uirili tenetur. Bartol.

¶Quoties autem plures in vnam summam condemnantur : vtrum vna sententia est, & quasi plures in vnam summam sint rei promittendi, vt vnusquisq; eorum in solidum teneatur[i] :an verò scinditur in personas eorum sententia, quæritur. Et Papinianus respõdit scindi sententiam in personas[k] :atque ideo eos,qui condemnati sunt, viriles partes debere[l]. ¶Quod est rescriptum[m] ,In communi causa, quoties alter appellat, alter non, alterius victoriam etiam ei proficere qui nõ prouocauerit. ita demum probandum est, si vna eademq; causa fuerit defensionis.cæterùm si diuersæ,alia causa est: vt in duobus tutoribus procedit,si alter tutelam gesserat,alter non attigerat:& is qui nõ gesserat,prouocauerit.Iniquum est enim eũ, qui idcirco agnouerat sententiã,quoniam gessisse se scit: propter appellationem eius qui non gesserat,obtinere[n].

a ¶Condemnati.] vt multi tutores ex gestione vnius tutelæ: vt ff.eo.l.scio.§.certè.& arg.j.e.l.cùm in vna.

b ¶Si quis cùm vna.] vt tutelæ.

c ¶Non faciũt.] quia xx.libras excedunt: vt C.e.l.in offerendis.

d ¶Et poterit.] id est 10 debebit.sic C.de peda. iudi.l.ij. Inspicitur ergo quasi cõiunctę sunt. ad quod suprà, de pac. si plures. §. ij. & C. de do.sancimus.§.fi. & sic est cõtrà.ff.de iuris.om. iudi.l.si idem.ibi,vt singulæ.Solu.ibi pluribus actionibus,hic vna, vel 20 ad idẽ tẽdit,vt potius res.i. iurisdictio valeat quàm nõ. vel ibi in causa principali: hic appellationis.

e ¶Aduersus plures.] tutores puta:vt j.eo.§.fi.item si vnus condemnatus fuit ex diuersis causis,& simpliciter 30 appellat. secus si ab vna:vt infrà,eod.l.cum in vna. & suprà, de iniur.etiam.§.ex causa.

f ¶Nocerent.] & ita sunt omnes condemnati simul.

g ¶Appellatio.] etiã ab vno ex his facta.

h ¶Cõueniebantur.] 40 puta quia omnes gesserunt,& male: vel qa nullus.

i ¶Teneatur.] & ita vna sit necessaria appellatio vt faciat ad ti.

k ¶In personas.] & ideo sunt plures appellationes necessariæ.

l ¶Partes debere.] 50 facit C.si plures vna sententia.l.j. & quod ibi not

m ¶Quod est rescriptum.] vt C.si vnus ex pluribus appel.l.j.

n ¶Obtinere.] hic distingue an res de qua est quæstio, est corporalis & cõmunis: & tunc 60 vnius ap.alteri pdest: non restitutio in integrum: vt C. si vnus ex plu.l.j.& econtra idem si cõtra vnum appellatur:vt ff.e.scio.§.sed illud. aut est incorporalis:& tunc distinguitur sit indiuidua seruitus, & vni per alterum non 70 prodest. aliàs sic: vt ff. si serui.ven.loci.§. si fundus. & quemad.ser. amit.l.si cõmunem.Sunt autẽ indiuiduæ omnes præter vsumfructum: vt ff.ad l.fal.l.j.§.si vsusfructus.Si autẽ non est aliquid cõmune corporale vel incorporale:sed sola causa cõmunis,tunc aut est eadem causa defensionis:aut non:vt hic:& secundum hoc intelligitur. C. si vnus ex plu.l.j.& ff.de excep.rei iudi.si cum vno. & facit ff. de manu.test.si ita fuerit.§.seruus.& C.de diuer.re.l.j.& ff.de nego.gest.qui aliena.§.fin. & ff.ea.l.§.sed cùm aduersus.& ff.de mi.l.etiam §.ex causa. Quid ergo si de vsuf.communi duo contra tertium litigant?non prodest ap.vnius alij secundùm Azo.vt patet ex prædictis. sed certè imò videtur idem 80 multò magis quàm in re corporali:vt ff.de vsufr.act.l.j. in fi.licet nõ sic in causa principali: quia nec in re corporali proficeret sententia vnius alteri in causa principali.

CVm ex causa.] CASVS. Condemnatus ad c.appellaui.pẽdente appellatione primus iudex coëgit me ad condemna.soluendam:& solui. postea in causa appellationis obtinui. faciet iudex mihi restitui quod solueram.Fran.

o ¶Ex necessitate.] Nota quia ex necessitate.ad quod ff. quod met. cã.l.fi.in fi.secus enim si sponte:vt ibidem, & suprà,mã. si fideiussor.§. in omnibus. & de condi.indebi.l.Iul.verum.nam soluendo, appellationi videtur renunciasse:vt C.de re iudi.ad solutionem.Item secundo fit repetitio prætextu falsitatis:vt C.si ex fal.instru.l.fi. item tertio quia rehabuit victor rẽ pro qua sibi soluta fuerat litis æstimatio:vt suprà, cõmo.l.in commodato. §.fina.& l. rem mihi.in princ.& de cõ.sine cau. l.si fullo.item prętextu 10 restitutiõis : vt suprà, de mino.si ex causa. in princi.

Idem. LEX XI.

CVm ex causa iudicati soluta esset pecunia ex necessitate[o] iudicis:ab eo qui appellatione interposita meruerit meliorem sententiam, recipere eum pecuniam quam soluit,oportet.

Si electio & confirmatio est inualiada: appellatio non est necessaria. Bartol.

Idem. LEX XII.

SI constat nullo actu ex lege habito duumuirum creatum,sed tantum vocibus† popularium postulatum, eisque tunc proconsulem(quod facere nõ debuit[p])consensisse:appellatio in re aperta superuacua fuit[q].

Idem. LEX XIII.

APpellanti nihil obest ꝙ in libellis à qua parte sententiæ appellaret,non significauit[r]. ¶Non solere improbari appellationes eorum qui vel[s] vnam causam appellandi probabilem habuerunt[t].

Aduersus sententiam contra testamentum legitimè latam permittitur legatarijs appellare. Bartolus.

Idem ad edict. LEX XIIII.

SI prolusorio iudicio actum sit aduersus testamẽtum[v]: an ius faciat iudex[x], videndum est. Et diuus Pius cum inter cõiunctas[y] personas diceretur per collusionẽ in necem legatariorum & libertatum actum: appellare eis permisit: & hodie hoc iure vtimur, vt possint appellare:sed & agere[z] causam apud ipsum iudicem, qui de testamento cognoscit, si suspicantur non ex fide cohæredem causam agere[a].

Sententia lata contra testamentum contumacem hæredem non facit,nisi contra ipsum hæredem. Bartolus.

SI constat.] CASVS. Quidam est electus in duumuirum extra solennem ordinem:& appellat.frustra appellat, cum suo iure electio non tenue- 20 rit.

p ¶Nõ debuit.] vt C. de pœnis.l.decurionũ.

q ¶Superuacua fuit] quia cùm nõ tenuit electio,non fuit appellandum:vt hic,& C.e.l.nominationes. nec ob. ff. de re iudi.præses. quia ibi tenuit sententia.cõ- 30 trà suprà,rem ratam ha.cũ minor.§.fin. quia ibi nec fuit necesse domino appellare. & fa.j. si expressim.& j.quãdo ap.sit.l.j.§.si quis. & C. quando prouo.non est necess.l. si vt proponis, & l.si pater. item facit C.de filiosa.mi.contra. 40 Accursius.

† Concor. text.ĩ cano. licet. viij. q.j.tex.in cano. miramur.lxj. distin.gl.in c. ij.§.itẽ nec. de elec. in prag.sanc.in verbo,precibus.text. & ibi glos. in c.osius. de electio. extra.

APpellãti.] CASVS. Appellaui à sententia quadam in qua plura compromissa erant. tenet appellatio licet nõ expressi à quo capitulo appellarẽ. Itẽ licet vnam causam tantum appellãdi habeam, 50 tenet appellatio mea. Fran.

r ¶Nõ significauit.] nam in quouis capitulo exercebit:cũ & ab vno appellans in alio exercere potest: vt ff.e.scio. §.fi.& facit C.de anna. excep.l.fi.in fi.

s ¶Vel.] pro saltem.

60 t ¶Habuerunt.] non tamen in appellando necesse habent dicere:vt not.ff.scio.§. vlti.

SI prolusorio.] CASVS. Cùm agitur querela contra scriptum hæredem, & sententia datur contra scriptum : possunt le- 70 gatarij & serui quibus erat in testamento prædicto libertas relicta, appellare ab illa sententia si collusum fuisse in prima causa dicant. Item in querela quæ mouetur contra scriptum, possunt legatarij & serui prædicti adesse in dicta causa si suspicantur aliquid mali de hærede scripto. Item cùm agitur querela contra scriptum hæredem, & eo absente data est sententia contra eum : non præiudicat hæc sententia libertatibus, nec legatis relictis in testamento: imò legatarij & serui quibus erat libertas relicta, petent legata & libertates ab eo, qui obtinuit contra scriptum hæredem. Fran.

80 v ¶Testamentum.] per filium exhæredatum agentem querela inoffic.testa.vt ff e.l.à sententia.§.si hæres.

x ¶Iudex.] ex tali sententia.

y ¶Inter coniunctas.] quo ad iudicium.

z ¶Agere causam.] id est,defendere causam scilicet, de inoffic.aliàs præiudicat:vt suprà,de pign.l.si superatus.§.atquin.

a ¶Causam agere.] scilicet permisit diuus pius.ad quod suprà,à sententia.§.j.& de inoffic.testa.si suspecta.

a ¶ Neque legatis.] ad hoc suprà, de leg. j. l. si seruus plurium. §. j. & de excep. rei iudi. l. j. & de inoffi. test. qui repudiantis. in fi. Sed contrà in eo. titu. l. Papinianus. §. fin. Solu. hic hæres est absens: vnde non facit ius: vt hic, & d. l. qui repudiantis. in fi. aliàs faceret: vt ibi, & alijs casibus ibi notatis in l. Papinianus.

b ¶ Possessore.] id est scripto hærede.

c ¶ Neglexerit.] p contumaciam. ad hoc §. de 10 iudi. l. si Prætor. & de re iudi. de vnoquoque. & de procur. l. qui absentem. & C. quomodo & quando iudex l. ea quæ. & C. res inter alios actas. l. j. ij. & iij.

d ¶ Acceperunt.] spe.

e ¶ Qui vicit.] quod dic vt not. §. de transa. 20 l. iij. in princi. & l. controuersia. & d. l. qui re. in fine.

f ¶ Eis.] legatarijs, & similibus.

Serui.] CASVS. Seruo meo damnato possum appellare. Item quilibet alius meo nomine appellare 30 potest. & si nullus appellet, ipse seruus appellare potest. Fran.

g ¶ Serui damnati.] in causa capitali.

h ¶ Auxilio app.] quia eorum interest, & ideo eorum videtur causa: vnde quasi in causa sua appellant: vt infrà, e. l. 40 Lucius.

i ¶ Et alius.] puta pro curator domini: vt d. l. Lucius. vel dic etiã extraneus: vt suprà, de cu sto. reo. l. ij.

k ¶ Triste.] aliàs triste, & aliàs tristem, scilicet sententiam. & sub. contrà. & fa. §. de pœ. si nõ 50 defendantur. & §. de pu. iudi. sciendum. Acc.

Constitutiões.] CASVS. Constit. quæ dicunt nil noui fieri appellatione pendente, nõ habẽt locum in quibusdam personis damnatis, quæ statim si condemnantur, debent 60 pati pœnam: & nominat eas in litera. Fran.

l ¶ Nihil noui fiat.] donec delibereť sit appellandum vel nõ. quas cõstitutiones habes. C. eo. l. iiij. & j. nil no. app. pen. l. j. in prin. & de ap. re. l. sciendum. & ar. §. de iniu. test. siquis. §. hi 70 autem.

¶ Quoties hærede non respõdente, secundum aduersarium sententia datur: rescriptum est nihil nocere neq; legatis[a], neque libertatibus: & hoc diuorum Fratrum epistola cõtinetur ad Domitium, in hæc verba, Quod absente possessore[b], nec quoquam nomine eius respondente pronunciatum est: non habet rei iudicatæ authoritatem, nisi aduersus eum solum qui adesse neglexerit[c]. Quare ijs qui testamento libertates vel legata, vel fideicommissa acceperunt[d]: saluæ sunt actiones siquas habuerint, perinde acsi nihil esset iudicatum: & ideo aduersus eum qui vicit[e], permittimus eis[f] agere.

¶ *Dominus uel alius potest appellare à condemnatione facta de seruo, & etiam ipse seruus in subsidium. Bartolus.*

Martianus. LEX XV.

Serui[g] appellare non possunt: sed domini eorum ad opem seruo ferendam possunt vti auxilio[h] appellationis: & alius[i] domini nomine id facere potest. Si verò neque dominus, neq; alius pro domino appellauerit: ipsi seruo qui sententiam passus est, triste[k] auxilium sibi implorare non denegamus.

¶ *In tribus casibus hic expressis non auditur appellans. Bartolus.*

Modestinus. LEX XVI.

Constitutiones quæ de recipiendis necne appellationibus loquuntur, vt nihil noui fiat[l], locum non habent in eorum personas, quos damnatos statim puniri publicè interest: vt sunt insignes latrones, vel seditionũ concitatores, vel duces[m] factionum.

¶ *Vbi duplex fertur sententia, ibi duplex appellatio est necessaria. Bartol.*

Idem. LEX XVII.

Cvm in vna causa separatim duplex sententia diuersa datur, veluti vna sortis, alia vsurarum[n]: duplex appellatio necessaria est: ne alterã agnouisse, de altera prouocasse intelligatur.

¶ *Exceptione tutoris, seu appellatione interposita interim datur curator pupillo, & curatoris pupilli authoritas ad adeundam hæreditatem non sufficit: ideo ad id ex causa specialiter tutor datur. Bartolus.*

¶ Tutor pupillo datus[o] si prouocet[p]: interim pupillo curator dabitur. sed si tutoris authoritas fuerit necessaria, veluti ad adeundam hæreditatem: tutor ei necessario dabitur: quare curatoris authoritas ad hoc inutilis[q] est.

¶ *Dominus appellationem quam interposuit pro seruo, potest prosequi per procuratorem. Bartolus.*

Idem. LEX XVIII.

Lvcius Titius p seruo suo qui ad bestias datus est[r], prouocationem interposuit. quæro an huiusmodi appellationis causas p procuratorem reddere possit. Modestinus respondi posse[s].

¶ *Sententia, quæ continet expressum iuris errorem: est nulla, & appellatio ab ea non est necessaria: & si appellatur, & defertur appellatio, sententia non confirmatur. hoc dicit. Primò ponit unum dictum. Secundò illud declarat. Tertiò illud infert ad declarationem nouæ quæstionis. secunda ibi, Non iure. tertia ibi, Vnde siquis. Bartolus.*

Idem. LEX XIX.

Si expresim sententia contra iuris rigorem data fuerit, valere non debet: & ideo & sine appellatione[t] causa denuo induci potest. ¶ Non iure profertur sententia, si specialiter contra leges vel senatusconsulta, vel constitutiones fuerit prolata[v]. Vnde siquis ex hac sententia appellauerit, & præscriptione[x] submotus sit: minimè cõfirmatur ex hac præscriptione sententia. vnde potest causa ab initio[y] agitari.

necessarius in adeunda hæreditate: & iubere non potest nisi dominus: vt in authen. vt nulli iudi. §. & hoc. & tutor quasi dominus est: vt §. de vsusc. pro emptore. l. qui fundum. §. si tutor. & eius potestas dicitur violenta: vt insti. de tute. §. j. vnde præstat authoritatem: vt hic, & §. de actio. & obli. obligari. & instit. de auth. tu. §. neque. & §. de tuto. & cura. da. ab his. l. impuberi. in princip. & suprà, de autho. tut. l. curatorem. sed est argu. 10 quòd etiam tutor non potest iubere: vt suprà, de acquir. hære. siquis mihi bo. §. iussum. sed in eo differunt, vt possit etiam subsequi: vt ibi dicitur. curator autem personæ non insistit: sed patrimonio: vt C. de nup. l. in copulan. 20 dis. secundùm Io. Item hoc si est pupillus. si autem est adultus: sufficit curatoris authoritas: vt C. de admi. tu. l. cùm quidã. Alij distinguũt: vt si curator ad alia, non potest: vt hic. si ad hoc, vel generalis, sic: vt ibi.

30 Lvcius.] CASVS. Seruo meo damnato appellaui. possum ordinare p cur. vt procedat in causa. Fran.

r ¶ Datus est.] id est dari pronunciatus.

s ¶ Posse.] §. de pub. iu. l. pe. §. j. contrà. sol. hic 40 dominus instituit: cuius pecuniariter interest: & sic non est criminalis quo ad eum: vt §. de pub. iudi. seruus. & §. e. l. serui.

SI expresim.] CASVS. Sentẽtia lata expresim contra iuris rigorem. i. con 50 tra legem, app. non valet ipso iure: & ideo nõ est opus appellare. sed si quis appellet, & non prosequatur: nõ confirmatur p hoc prima sententia. & da exemplum in. hac lege vt si iudex pnunciet minorẽ xiiij. an. posse testari: nõ enĩ 60 valet ipso iure hæc sententia.

t ¶ Sine appellatione.] vt suprà, de re iud. l. præses. cõtra. & l. cum platis. cõtra. sol. vt ibi.

v ¶ Prolata.] vt pronũcio minorem xiiij. an. posse testari: vt C. quando prouo. non est ne- 70 ces. l. ij.

m ¶ Vel duces.] si modò sint conuicti & confessi: vt C. quo. ap. l. ij. alij dicunt his casibus etsi sint conuicti tantùm. sunt & alij: vt j. de ap. re. l. si.

Cvm in vna.] CASVS. Cõdemnatus sum tibi ad decẽ nomine sortis: in alia sententia sum dãnatus ad quinq; nomine vsurarũ per stipulatũ promissarũ. volo appellare. nõ sufficit vna appellatio pro vtraque sententia. Secundò dicit. Tutor datus à pupillo excusabat se. reiecta fuit excusatio. vult tutor appellare. potest interim cùm datur curator, & alius tutor etiam dabitur si non sufficiat curator, vt cum 80 pupillo prædicto delata est hæreditas ad quam adeundam non sufficit authoritas curatoris. Fran. Accur.

n ¶ Vsurarum.] per stipulationem promissarum: vt §. de eo quod cer. lo. l. centum secus si per officium iudicis: vt C. depositi. l. iiij. Sed argu. contrà. C. de iudi. l. nulli.

o ¶ Datus.] id est dari pronunciatus.

p ¶ Si prouocet.] de hoc dic vt j. quando ap. sit. l. j. §. j.

q ¶ Ad hoc inutilis est.] Sed quare? Respon. quia tutoris iussus est

x ¶ Præscriptione.] anni vel biennij hodie, vt in authẽ. de his qui ingre. ad ap. Sed pone de facto appellatum, & à iudice appellationis confirmatam primam sententiam. an poterit adhuc nulla dici prima? Videtur q non, quasi alius sit effectus, si confirmetur expresse: & alius si temporis cursu: vt §. de infa. furti. §. j. Vel dic verius non confirmari. ad quod C. de inoffi. test. l. cum. Item eligit appellare errando, cùm nullam dicere poterat. non ergo sibi præiudicat; vt C. de inoffic. test. l. mater. & de pe. hære. l. legitimam. Item videtur contrà. §. rem ra. ha. cùm minor. §. falsus. Solu. ibi 80 valuit iudicium inter litigantes, licet nõ in præiudicium domini: sed hic nullo modo: & ideo confirmari in hoc non potuit: vt arg. extrà de ap. cap. inter cæteras.

y ¶ Ab initio.] an denuo ab initio fiet lit. conte an verò ex eisdẽ actis sententiabitur? & quidẽ videtur q ab initio: vt hic in fi. & C. de sententijs. l. j. in fi. maximè si alij iudici cõmittuntur: vt C. quomodo & qñ iudex. l. si vt proponis. sed ecõtrà videtur ex eisdem actis: vt §. de iudi. l. mortuo. Itẽ expressum videť C. de accu. l. iiij. quod puto verũ. & quod dicit

dicit hic ab initio:& alibi quasi re integra.s.quo ad sententiam,quæ nõ valeret:ar.ff.de pecu.quoties.§.ij.& sic vtile per inutile nõ vitiatur:vt supra,de verb.oblig.l.j.§.sed & si mihi.

QVi suspectum.] CASVS. Quidã amicus pupilli dicit tutorem pupilli suspectũ:& sic petit eũ remoueri à tutela. Itẽ cũ quidam tutor datus pupillo excuset se:& aliquis nomine pupilli defendat in hac causa 10 pupillum, volens tuto rem illum posse excusari:in vtroq; casu iste dicitur alienam causam agere:vt si succumbat, habeat triduum:sed procurator in rem suã constitutus, si succũbat in causa, habet biduũ ad appellandum: quia suã 20 causam litigat. Itẽ miles si in causa sua succubuit: potest appellare intra tempora,quæ priuatis dantur ad appellandum.& si nõ appellet intra tempus statutum: posteà non audiatur.Fran.

Idem. LEX XX.

QVi suspectum [a] tutorem facit,& qui de non recipienda [b] tutela excusationem agit:alieno nomine [c] agere intelligendus est.Is verò, qui in rem suam procurator datus est: intra biduum appellare debet, quia suã causam agit [d].¶ Militibus appellandi tempora [e] non remittuntur:& victi si non prouocauerint & solennia [f] fecerint,posteà non audiuntur [g].

¶Primò loquitur quando fuit appellatum à magistratu municipij ad principem omisso præside in medio.Secundò quando fuit appellatum à delegato præsidis ad principem.Bartolus.

Papyrius. LEX XXI.

IMperatores Verus & Anto.rescripserunt appellationes, quæ recta [h] ad principem factæ sunt omissis ijs ad quos debuerunt fieri [i], ex imo ordine [k] ad præsides remitti. Iidem rescripserunt à iudice, quem à præside prouinciæ quis acceperat, non rectè [l] ad Imperatorem appellatum esse: ideóque reuerti eum ad præsidem debere.¶ Si magistratus creatus appellauerit, collegam eius interim vtriusq; [m] officium sustinere debere. Si vterq; [n] appellauerit, aliũ interim in locũ eorũ creandũ:& eum [o] qui non iustè appellauerit,damnum agniturum [p] si quod respub.passa sit. Si verò iusta sit appellatio,& hoc [q] pronuncietur: eum æstimaturum cui hoc adscribendum sit.¶ In locum autem curatoris qui annonam administraturus est,alium interim assumendum [r] quoadusque appellatio pendeat.¶ Iidem rescripserũt, quamuis vsitatum non sit, post appellationem fructus agri de quo disceptatio sit, deponi: tamen cùm depopularentur [s] ab aduersario [t], æquum sibi videri fructus apud sequestrum [v] deponi.

¶Hæc lex legitur duobus modis. Vno modo secundum glos.secundum quam breuiter hoc dicit. Qui reperit se iudicem incompetentem, potest causam ad iudicem competentem remittere: & acta apud se habita circunducere. hoc dicit. Secundo legitur secundum Guil. de Susa.Iudex qui causam consulendam remisit ad principem potest remissionem circunducere, & ipse de ea causa cognoscere.

Papinianus. LEX XXII.

AD principem remissa [x] cognitio [y], ab eo circũduci potest,qui remisit [z].

¶A iudice delegato ex consensu partium potest appellari.Bartolus.

Idem. LEX XXIII.

EX consensu litigantium citra [a] compromissum à præside prouinciæ iudice dato, victus prouocare potest.¶ Cùm procurator Cæsaris, qui partibus præsidis non fungebatur [b],in lite priuato-

a ¶Qui suspectum.] 30 puta amicus pupilli. nam ipse pupillus non potest: vt instit.de suspec.tu.§.consequẽs.fa. j. quando ap.fit.l.j.§. pen.& de ap.re.intra.

b ¶Non recipiẽda.] aliàs de non repudianda:quia iam ceperat tutelam,quæ dimitti non 40 põt nisi rarò: vt not. ff. de mi.l.verũ.§. ex facto.aliàs non recipienda: quia adhuc nõ erat assumpti officiũ tutelæ:quod facile fit:vt de excu.tu ff.& C.& insti. & dicas, ꝙ egit dictam causam excusatiõis aliquis pro pupillo contra 50 illũ q se excusat, arg. superioris respon. Vel dic,ꝙ aliquis pro excusante:nõ autem ipse se excusans alienã causam agit: & secundum hoc agit defendendo pupillum.sic ff.de eden.l.j.

c ¶Alieno nomine.] sic intra triduũ:vt C.e.l.eos qui.§.apostolos.

d ¶Agit.] vt & j.quando ap.fit.l.j.§.in propria.

e ¶Tempora.] bidui,non tridui,cùm alienam causam agere non possint:vt C.de procura.l.militem.

f ¶Et solennia.] in formatione libelli,& nominatione iudicis ad quẽ 60 appellatur:vt ff.l.j.§.pe.& fina.& repete non.

g ¶Non audiuntur.] in appellando.s.& sic non ob.C.de iur.& fac. igno.l.j.quæ est cõtra:quia in alio ibi auditur. Item & in hoc auditur si petat restitutionem ex iusta causa:quod dic,vt ff.de in integ.rest.l.fi. & hoc etiam modo quidam intelligunt contrariũ. Alij hoc vetus ius, illud nouum. Alij ꝙ refert,agat:vt hic: an conueniatur, vt ibi. Alij, ꝙ ibi erat in castris,hic domi.prima placet.

IMperatores.] CASVS. Cùm deberet appellari ad præsidem, appellatum est ad principem.dicitur ꝙ hæc causa appellationis mittitur ad præsidem Itẽ si præses deleget iudicẽ in quadã causa:& appel- 70 letur à sententia delegati ad principẽ:nõ rectè est factũ. remitti ergo causa debet ad præsidem. Subsequenter dicit. Duo magistratus electi sunt: vnus appellat, interim alter subit onus vtriusque officij. sed si vterq; appellet,alius ponitur in locũ vtriusq;:& qui illorum apparuerit iniustè appellasse,omne damnũ quod ex appellatione eius habuit.& si vterq; iustè appellauit, tũc præses vel princeps æstimabit cui hoc sit asscribendũ.fortè ad nominantẽ.Itẽ electus ad annonã administrãdam si appellet,dabitur alius interim loco eius. Vltimò ponitur casus in quo sequestrantur fructus agri petiti pendente appellat.vt si depopulabantur ab aduersario qui condemnatus ad 80 restit.fundi appellauit.Fran.

h ¶Retro.] i.ante hanc.l.vel verius,id est ordine transuerso [a].

i ¶Debuerunt fieri.] quod dic vt j.quis & à quo l.j.§.fi.

k ¶Ex vno ordine.] præmitte,præsides,qui sunt de vno ordine.s.clarissimorũ,cũ multi sint ordines magistratuũ:vt in authẽ.vt ab illu.§. j.Vel dic ex vno ordine, quia multi sunt ordines in diuersis negotijs, inter quos hic est vnus,vt à minore appelletur ad superiorẽ proximũ. Et no.ap.non fieri per alium.sic & in authẽ.de defen.ciui.§.& iudica-

a Alciatus lib.dispũ.j. c.xv.recto legendũ pu tat.

re.& ff.l.j.§.pe.& in authen.de manda.prin.§.si tibi.& ff.de offi.procõ. solent.§.legatus.& in authen.de iudi.§.vetus.in fine.Item & no.de ordine vt in authen.de hæredi.& fal.§.inordinatum.

l ¶Non rectè.] vt ipse cognoscat.tenet tamẽ appellatio:vt ff.l.j.§.pe. quæ est contrà.habes ergo hic ꝙ delegans appellatur. sic C.e.præcipimus.§.fi.& j. titu.ij.l.j. in prin.& l.fi. Sed contrà.j.quis & à quo ap.l. j.§.fi. Sol.hic ordinari 10 est delegatus: ibi delegatus ad vniuersitatem causarũ.Item cõtrà extrà de ap.c.nos in eminenti. vbi distinguitur reseruet sibi aliquid de iurisdictione:& tũc ad eum.an non:& tunc ad superiorẽ.Sol.illa in ecclesiasticis. hæc in secu- 20 laribus causis. Vel ibi qñ ante sententiã appellatur.vel solue vt solui modò aliud contrariũ.

m ¶Vtriusque.] argu. cõtrà.ff.de pac.l.si plures.Itẽ contrà.j. ea.l.§. in locũ. sed ibi vnus solus erat.

n ¶Si vterque.] magi- 30 stratus.

o ¶Et eum.] præsidem vel principẽ: vt j. si tut. vel cura.ma.l.j.

p ¶Agniturum.] ad quod ff. de ritu nupt.si quis tutor.§.quid ergo.

q ¶Hoc.] scilicet onus.

r ¶Assumendum.] ff. e.l.§.si magistratus.cõ- 40 trà.Sol.vt ibi.

s ¶Depopularẽtur.] i.deuastarentur vel consumerentur.

t ¶Ab aduersario.] qui condemnatus nihilominus remanet possessor pẽdente appel.vt ff. qui satis.cog.sciẽdũ. §.fin.& C. quo.ap.l. ab 50 executione.& per hoc non videbatur sequestrandos fructus.

v ¶Apud sequestrum.] no.propter dissipationem fieri sequestrationem:vt C.quo.ap.l.ab executione.& fa.ff.de priui.cre.si magistratus. & de vsu & ha.l.plenum.& qui satis.cog.fideius.§.vl.& ff.sol.matri.si cum dotem.§.si vero dotem.in fi.§.& C. de cap.& postli.re.l.cùm cognatis.& de contra tab.si emancipatus.& C.de coll.authen.quod locum.sed contrà.C.de prohi.se.l.j. Solu.hic speciale,vt & aliàs in multis:vt ibi no.propter causas prædictas. Et eo modo respon.ad.l.j.j. nil 60 no.ap.pen.

AD principem.] CASVS. Quidam iudex cœpit cognoscere de causa appellationis putans eam ad se spectare.posteà vidẽs eam ad se non spectare,sed ad principẽ,remisit causam ad principem. dicitur quòd potest hic iudex destruere & antequàm remittat,& post acta facta coram eo.Fran.

x ¶Ad principem remissa.] ab eo qui putans ad se pertinere cognitionem,posteà comperit ꝙ non pertinet.

y ¶Cognitio.] appellationis.Azo.

z ¶Remisit.] cùm non ipse,sed princeps causam debuit cognoscere.& 70 facit C.eo.l.siquis libellos.& j.eo.ad imperatorem.& ff. ad Turpil.l. diuus.& dic antequàm remittat, & post.

EX consensu.] CASVS. Præses prouinciæ delegauit nobis iudicem in causa nostra.& promisimus ꝙ nõ recusaremus delegatum.dicitur quòd à sententia talis delegati potest appellari. Secundò dicit:procurator Cæsaris cognoscens non vice præsidis de lite priuatorum,delegauit iudicem in ea causa.nõ potuit, & ideò à sententia talis delegati non appellatur,cum non valeat ipso iure.Tertiò dicit. Pater meus pro quodam fundo peculiari egit,vel alia re peculiari, & succubuit.dicitur ꝙ possum appellare nomine eius: non aliàs. Vltimò dicit. 80 contumax contrà quem est lata sententia,nõ appellat:& redditur ratio in litera.Fran.

a ¶Citra.] aliàs citra:& aliàs circa.& dic quòd compromiserunt quòd non recusarent eum,qui daretur à præside,& si delegatus fuerit: aliàs contrà,C.de arbi.l.j.& facit C.de iudi.l.fin.& supra,qui satisda.cog. l.arbiter.

b ¶Non fungebatur.] quod quãdo fit,dic vt C. de peda.iu.l.j.& ad l.flaui.de pla.non valet.fa.C.qui pro sua iu.l.j.

rum ius dandi iudicis non habuisset, frustra prouocatum ab ea sententia[a] constitit, quę non tenebat.

In profectitijs filius potest tantum nomine patris appellare. Bar.

Filiumfamilias, cum aduersus patrem eius[b] de bonis quæ per ipsum poterant acquiri, pnunciatum esset: respondi nō nisi patris[c] nomine potuisse prouocare.

Verus contumax non appellat.

Eum qui cognouit[d] edictum paremptorium secundum ordinis[e] causam datum[f], placuit non rectè prouocasse[g]: cum in eius potestate fuerit, ante diem præstitutum pro tribunali respondentē[h] aut defensum edicti denunciationem rumpere.

Scæuola. LEX XXIIII.

NEgotiorum† gestor[i], vel tutor vel curator bona fide[k] condemnati[l] appellauerūt, & diu negotium, tractatum[m] est. quæsitum est, appellatione eorum iniusta pronunciata, an quia tardius iudicatum sit[n], vsuræ principalis pecuniæ[o] medij tēporis deberētur. Respondi secundùm ea quę proponerentur, dandam esse vtilem actionem.

Iuuenis adolescens factus maior debet prosequi appellationem interpositam à suo curatore. Bartolus.

Curator iuuenis aduersus tutoris hæredes iudicio[p] expertus, appellationem interposuit. cum impleset autem vicesimūquintum annum ætatis iuuenis, & in militia ageret, exequi appellationem desijt. Quæro, regressus à militia vtrum ipse appellationem explicare deberet, an vero curatorem in eam rem conueniri oporteret. Respondi ipsum militem causam ad se pertinētem exequi debere[q] secundum ea quæ proponerētur.

Hermogeñ. LEX XXV.

AὐΤοκράτωρ Ἀλέξανδρος τοῖς κοινῷ τῶν ἐν Βιθυνίᾳ Ἑλλήνων, Ἐκκαλεῖσθαι μὲν πῶς ἄν τις κωλύοιτο ὑπὸ τῶν δικαζόντων οὐχ ὁρῶ, ὁπότε ἔξεστι τὴν ἑτέραν ὁδὸν προερχομένων ταυτὸ ποιεῖν, καὶ θᾶττον πρός με ἀφικνεῖσθαι. ὕβρει δὲ καὶ βίᾳ χρῆσθαι πρὸς τοὺς ἐκκαλουμένους καὶ φρουρὰν στρατιωτικὴν περιιστάναι, καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν, ἀποφράττειν αὐτοῖς τὴν δεῦρο ἄνοδον, ἀπαγορεύομεν τοῖς ἐπιτρόποις καὶ τοῖς ἡγουμένοις τῶν ἐθνῶν, καὶ πεισθήσονται ταύτῃ μου τῇ προρρήσει, εἰδότες ὅτι τοσοῦτόν μοι μέλει περὶ τῆς ἀρχομένων ἐλευθερίας, ὅσον καὶ περὶ εὐνοίας αὐτῶν καὶ πειθοῦς. id est,

IMperator[r] Alexander vniuersis Græcis in Bithynia existentibus. Prouocare quidem qualiter quisquam ad ius dicentibus prohibeatur, nō video: cum aliam viam capessentem, idem facere liceat, & ad me celerius deuenire. Iniuria autem & vi aduersus prouocantes vti, & custodiam militarem circumimmittere, & (vt simpliciter loquar) eis ad nos accessum huc præcludere prohibemus, suggerentes procuratoribus nostris, & populorum magistratib⁹, vt quam protulimus, nostræ huic iussioni obediant, illudq́; sibi proponant, nō minorem subditorum securitatis curā nobis esse, quàm eorum vel beneuolentiæ vel obedientiæ sit.

Paulus. LEX XXVI.

AD Imperatorem causam remissam[s] partibus consentiē tibus[t], prę ses (si ad eius notionem pertinet) audire potest[v].

Idem. LEX XXVII.

TVtor si in negotio pupilli prouocauerit, vel curator in adulti: hæres eius anteq́ue reddat rationes, appellationis causam psequi debet[x]. nam post redditas rationes nec ipse tutor nec curator appellationis merita probare cogetur.

Seruus pro domino potest appellare. Bartol.

Scæuola. LEX XXVIII.

a Sententia.] scilicet lata à legatis.
b Patrem eius.] vt de profectitio vel aduentitio peculio.
c Non nisi patris.] sed nonne filij interest habere peculium, vt ꝫ. de mi.l.iij.§.sed vtrum.in fi. ergo appellat: vt ꝫ.e.l.à sententia. sed hæc est coniuncta persona: vnde potest ratione patris facilè appellare etiam sine mandato: vel propter hoc quia est in potestate. erubescit enim &c. vt in authē. de nup. §. & ita.
d Eum qui cognouit.] aliàs ipso iure nō valeret sententia: nisi edictum in sui notitiā peruenisset secundū quosdam. Nos contrà: vt j. quæ sententiæ sine ap. l.j.§.pe.
e Ordinis.] aliàs contra: vt C. quomodo & quando iud.l.ea.
f Datum.] aliàs dati.
g Non rectè prouocasse.] si dixit se nolle ire: vbi nō est locus coniecturæ: vt ꝫ. de verbo. obli. cōtinuus.§. cū ita. Aliàs quis esset ille fictus contumax, qui appellat, vt ꝫ. de iu. & post.§.fi. nisi sit ille, qui inuentus nil dixit: ad quē ter est nunciandum vt præsumatur contumax: vt ꝫ. de re iu. cōtumacia.§.contumax. sed dices: ille, qui conuenitur, non inuenitur. Sed respon. hic non esse expeditū an sufficiat citari ad domum, vel sic citari ꝙ non inuenitur. nam de hoc sub iudice lis est: vt not. d.§. item cū ex edicto. In dubio tamen videtur vere cōtumax inuētus non veniens: vt j. de re.iu.l. nemo videtur dolo. vnde non appellat nisi iudice sedente pro tribunali veniat: vt ꝫ. de in integ. rest. diuus vel nisi probet non contumaciam per hoc ꝙ aliqua iusta causa non venit: fortè per obliuionem: vel quia non credebat sic iudicē festinare: vel similia. & sic intellige. ꝫ. de iu. & post. §. sciendū. & C. quomodo & quādo iu.l. ab eo. secundū H. si autem esset causa necessaria: tunc dic vt no. ꝫ. de in integ. rest.l.fi. vel dic inuentū semper verum cōtumacem: vt dices. j. quando ap. sit.l.j.§.fina.
h Respondentem.] cōgruenter ponitur. vt enim dico: in mea potestate est me ascendere capitolium: in tua potestate est te ascendere: ita cùm dico in tertia persona, in ipsius potestate est ipsum disputantē currere. & aliàs in litera est respondere, & aliàs respondentem.

NEgotiorum gestor.] Dic casum huius prin. vt dixi ꝫ. de re iudi.l.fi. vbi est hoc princi. de verbo ad verbum. Curator.] Curator iuuenis egit contra hæredes tutoris iuuenis, & succubuit: deinde appellauit, & iuuenis compleuit. xxv. an. & cœpit exequi causam appellationis. deinde in militiam iuit. nunc reuersus debet exequi causam appellationis, non contra curatorem suum quondam ob hoc agere. Fran.
i Negotiorum gestor.] aliàs gestor, alias gestorum, & tunc sub. actione.
k Bona fide.] id est iustè, vel determinat verbum appellauerunt.
l Condemnati.] nominatiui pluralis numeri.

† Angel. hic reputat istum text. no vna cū l. tutor. j. e. ad hoc ꝙ redditio instrumentorum facta domino ex parte procuratoris, inducit expirationem mandati. Bologni.

Contumax verus qs sit & an & quādo appellare possit.

✱ Aliàs, Paulus lib. vicesimo responsorū.
✱ Alcia. lib. dispunc. j. c. xvj. legem hanc ex pandectis Florētinis restituit, simul & vertit, cuius interpretationem textui inseruimus, ꝙ vet⁹ ne legenda ipsi quidem Accursi. videatur.

m Tractatum est.] frustratoriè. nam quamuis bona fide appellauerint, frustratoriè tamen causam differebant. imò aliter: vt not. ꝫ. de re iudi.l.fi. per quam tollitur contrà. C. de vsur. rei iu.l.fi. & facit ꝫ. de rit. nupt.l. si quis tutor.§. quid ergo. sic & ꝫ. de vsur.l. tutor.
n Iudicatum sit.] de sorte & vsuris etiam medij temporis secundū quosdam. & dicunt etiā hanc esse dubitationē: quia iudex ap. non potuerit de eis iudicare: vt C. de ap.l. eos.§.j. & C. quando prouo. nō est neces.l.fi. sed tamen potest: vt hic. & pro eis C. de sen. quæ sine cer. quā.l.j. Sed quare dicit vtilem act. dandam, cū iam iudicatum sit? sed dices dandam coram iudice ap. vel verius dic vt not. ꝫ. de re iu.l. vl. in fi. Item op. C. de po.l. iiij. Sol. hic fuit appellatum: vnde non videtur iudicatum: vt C. de vsuris.l. in bonæ fi. & ad Tur.l.j. in fi. & ibi not.
o Pecuniæ.] quæ debetur ex mora: vt C. de vsur.l. in bonæ fidei.
p Iudicio.] tutelę.
q Exequi debere.] quasi non curatorem. & sic est contra. j. e. tutor. Solu. hic non poterat imputari curatori: quia iuuenis fortè habebat instrumenta causæ vel probatiōes, quas iste non poterat exhibere: & ideò non erat in culpa. Vel dic ꝙ & curator teneatur: vt ibi. & infrà, e.l. vlti.§. fina. vel dic, factus maior cœpit exequi: vt hic innuit: ibi non. Item facit cum hac l. suprà, de admini. tut.l. tutor pro pupillo. & C. de ar.l. tutor post. Item eodem modo solu. illas ll. quæ concordāt ad illam l. tutor.
r IMperator.] in multis libris deest hæc lex, quæ incipit, Imperator Alexander &c. & nullius vtilitatis, nec legenda est.

AD imperatorem.] CASVS. Præses causam appellationis remisit ad principem partibus volentibus. deinde princeps hanc causam remittit ad præsidem. poterit præses cognoscere. Fran.
s Causam remissam.] à præside.
t Consentiētibus.] hoc determinat remissam, vel illud quod sequitur. & facit ꝫ. eo.l. ad principem. & suprà, qui. ex cau. in pos. ca.l. ad cognitionem.
v Audire potest.] si denuo permittat princeps quasi mandato eius: quia à se eius causæ abdicauit iurisdictionē: quod potuit: vt ꝫ. de orig. iur.l.ij.§. & cum placuisset.

TVtor.] CASVS. Tutor in causa pupilli appellauit, vel curator in causa adulti: deinde decessit hic tutor vel curator. dicitur quòd hæres eius debet complere causam appellationis: & hoc est verum nisi sint redditæ rationes. Fran.
x Debet.] facit C. de admini. tut.l. si bona. & infrà, si tutor vel cu.l.fi. & si pē. ap.l.j.§.fina. & si quis cau.l.fi. & de admini. tut. tutores qui post.§. qui sc. & l. ita autem.§. fina. & C. vt cau. post pu. adsit tu.l.j. sed contrà, ꝫ.e.l. negotiorum.§.fi. so. vt ibi. In procuratore dic vt infrà, an per alium causa app.l.fi.

Creditor.] CASVS. Creditor egit contrà fideiussores: dein de citatus ad causam peragendam non venit. & sic absoluti sunt fideiussores: nunc seruus creditoris appellat. dicitur ꝙ nō tenet appel. Secundò dicit: Iussus vt exhibeas instrumēta, quæ fueras cōfessus penes te esse, non exhibes: & delato mihi sacramento iuraui quanti mea interest, & in eo fuisti cōdemnatus. dicitur ꝙ potes appellare à tali sententia. Tertiò dicit: tutore legitimo remoto vt suspecto: dati sunt alij tutores iuueni bus: qui tutores egerūt contrà remotum act. tutelæ: & iudex cōdemnauit eum in minus quàm debuit: tutores appellauerunt. interim iuuenes facti sunt adulti. dicitur ꝙ ipsi adulti possunt prosequi causam appel. etiā inuito aduersario. idē si curator ī causa adulti appellauit, de inde adultus cōpleuit xxv. an. nam factus perfectæ ætatis poterit prosequi causam appellationis inceptam à curatore suo quondam. Fran.

Creditor cū fideiussoribus[a] egerat: sed post iudicium acceptum ad agendam causam ipse nō adfuit[b]: & cùm absoluti essent fideiussores, seruus eius[c] appellauit. quæsitū est an appellatio quā seruus interposuit nomine domini, nullius momenti esset. Respondi huiusmodi appellationem non esse obseruandam.

Etiam contumax in non exhibendo auditur appellans.

¶ Iussus[d] à iudice exhibere secundum præceptum præsidis prouinciæ rationes quas apud se esse cauerat[e], instrumentorum gratia data dilatione, nec posteà exhibuit: ideoq; secundum constitutionem recitatam, quia instrumenta per contumaciam non exhibuerat, cū petitor quanti sua interesset exhiberi, iurasset[f]: facta erat condemnatio. quæsitum est an post iusiurandum appellationem interponere posset. Respondi nihil proponi cur denegādum esset appellandi[g] auxilium.

Finito officio tutoris ad petitionem eorum contra quos litigabat, ex causa litem exercere cogetur. Bartolus.

¶ Substituti tutores in locum legitimi[h] tutoris, experti cum eo[i] tutelę iudicio, cùm arbiter iniquè condemnauit[k], id est aliter quā[l] rei æquitas exigebat: à sententia eius prouocauerunt. pēdente causa appellationis iuuenes adoleuerunt. quæsitū est, cùm omnis executio huius[m] ad adultos ptineat, & causam ad se pertinentem idonee tueri possint: an postulatio eorum[n] contra quos[o] appellatum erat, dicētium[p] illos debuisse causas appellationis reddere, qui primi sunt experti, admittenda non sit. Respondi eos quorum tutela gesta esset, si vellent causam exequi, non prohibendos. Idem & in curatoribus obseruādum est si interim adultus ad legitimam ætatem peruenerit.

a ¶ Cum fideiussoribus.] debitoris.

b ¶ Non adfuit.] citatus tamē fuit legitimè. aliàs sententia non valeret ipso iure: vt ff. de re iudi. l. de vnoquoq;.

c ¶ Eius.] scilicet creditoris.

d ¶ Iussus.] per interlocutoriam sentētiam ante diffinitiuam, cū sit arbitraria actio ad exhi. vt insti. de ac. §. præterea. & ideo in litem iuratur: vt subijcit, & C. ad exhi. non ignorabit.

e ¶ Cauerat.] i. confessus fuerat.

f ¶ Iurasset.] scilicet in litem. Accursius.

g ¶ Appellandi auxilium.] hoc est contra. C. de iu. properandum. §. finautem. & ff. de iu. l. & post. §. fina. sed ibi in non veniendo: hic in nō exhibendo fuit contumax. & est ratio: quia plus deliquit nō veniēs: quia ibi in duobus, hic in vno. Item not. ꝙ hic colligitur sol. quæstionis quę est. C. de iura. calum. l. ij. §. ꝙ si actor. vt scilicet cōtumax in nō iurando de calum. appellet. Alij cōtra, quasi sit confessus, per id quod est ibi. & C. quo. ap. l. ij. Sed nunquid confessus & condemnatus appellare potest? Respon. sic, nisi in casibus: vt not. C. quo. appel. l. ij. potest enim esse ꝙ errauit in facto confitendo: & sic vsq; ad sententiā potest corrigere: vt C. de iur. & facti igno. l. error. & ideo appellat, vt corrigat: vt ff. ad turpi. l. j. in fin. & ff. l. j. in prin. Item in hoc casu an iudex appellationis faciet iterum iurare? Respon. non; sed confirmabit vel infirmabit primam sententiam: vt C. de appel. l. eos. Sed quid si videtur minus esse iuratum? Respon. taxat: vt ff. de in lit. iur. l. videamus. §. pe. & l. in actionibus.

h ¶ Legitimi.] remoti vt suspecti forte.

i ¶ Cum eo.] tutore legitimo.

k ¶ Condemnauit.] tutelæ iudicio, non admittendo ipsum, scilicet iudicium.

l ¶ Quàm.] scilicet tutelam. id est tutelæ rationem &c. vel dic ꝙ condemnauit aliter quàm &c. puta minus quàm debuit: & tūc est sic C. de iud. properandum. §. fi.

m ¶ Huius.] appellationis. dicebant enim male appellasse. vel si habeas accusatio, vel executio, planum est. Azo.

n ¶ Eorum.] id est eius.

o ¶ Contra quos.] id est quę. sic C. de in ius voc. l. qui in potestate.

p ¶ Dicentium.] id est dicentis prohibendos. sic ff. an per aliū. l. fi. & C. e. l. si actor. & ff. e. l. tutor. cum suis concor.

TITVL. II.

A quibus appellare non licet.

A QVIBVS APPELLA. NON LICET. Tractandum est.] CASVS. Non potest appellari à sententia principis: itē nec à sentētia senatus. Item cum aliqua pars ante sententiam iudicis dixit se non appellaturam: nō poterit amodo appellare. Item cū princeps delegat causam, hoc expresso ꝙ non possit appellari à sentētia delegati: non poterit amodo appellari: & excepto principe alius iudex non posset hoc vetare. Franci.

A principe uel à senatu non appellatur. Bar.

Vlpianus. LEX I.

Tractādum est à quibus appellare nō licet. Et quidem stultum[q] est illud admonere, à principe appellare fas nō esse: cùm ipse sit, qui prouocatur[r]. ¶ Sciendum est appellari non posse à senatu[s] ad principem. idque oratione diui Adriani effectum est. ¶ Siquis ante sententiam professus fuerit se à iudice non prouocaturum: indubitate prouocādi auxilium perdidit[t].

Imperator potest delegare causam appellatione remota, non alius. Barto.

¶ Interdum[†] Imperator ita solet iudicem dare, vt non liceat ab eo prouocare[v]: vt scio sæpissime à diuo Marco iudices datos. An & alius ita possit iudicem dare, videamus. Et puto non posse.

Ad reprobandum arbitros à delegato potest appellari, & potest ex officio delegationis quod factum est per eos corrigi. Barto.

Papinianus. LEX II.

Quæsitum est in arbitros qui ad fideiussores probandos dantur, an appellare liceat[x]: quamuis hoc casu & sine appellatione quidam putant[y] ab eo, qui eos dedit, sententiam eius corrigi posse.

q ¶ Stultum.] id est superuacuum: quia omnes sciūt: sed ab eius rescripto potest: vt ff. titu. j. l. j. §. j. & C. eod. non est nouum &c.

r ¶ Prouocatur.] sic in authen. de sanc. epis. §. j.

s ¶ A senatu.] sub. etiam. sic & ff. de postu. l. j. §. de qua. & de leg. & senatuscon. non ambigit. & ff. de flu. l. quo minus.

t ¶ Perdidit.] hoc si in iudicio. secus si extra: vt C. de iur. & fac. igno. cum falsa. nisi extra ius pacisceretur cum aduersario: vt C. de temp. ap. l. fi. in fi. itē facit C. de fide instru. l. si aduersarius. & C. de pac. si quis in conscribē do. Item arg. contrà. ff. quorum leg. l. j. §. quod ait. sed ibi ideo ꝗa quod sequitur, non est legitimum, scilicet possessionis apprehensio. hic sic, scilicet sententia. Item arg. contra. ff. de acqui. hære. qui superstitis. & de suc. edi. l. j. §. decretalis.

† Pro intelligentia no. & scias istud qd' remota appellatione non intelligitur vnq̄ remota quādo sententia est euidenter nulla & iniqua: vt in c. inter cetera. de re iu. & ibi plenē not. domini cano. & in c. ex cōquestione de restitu. spoli. Bolog.

Paulus.

v ¶ Ab eo prouocare.] & tunc non appellat. secus iure cañ. nam nihilominus appellat. & est ratio: ꝗa nisi hoc operetur hic, nihil operatur. at ibi cū poterat appellari à quocunque grauamine, operatur illud vt ab alijs nō appellet nisi iusta causa: & sic solùm friuola remouet: vt arg. ff. de leg. j. siquādo. sed quare facilius iure canonum? Respon. mitius eo modo agitur. Inde est ꝙ hoc iure puonitur temere appellās, nō illo: vt C. quorū ap. l. ab executione. §. fi. Itē nunquid hoc casu poterit recusari ante lit. contest? Respō. sic: vt C. ne in vna eademq; causa. l. j. & de sentētijs. l. fi. & de iudi. l. apertissimi. in eo eīn tm̄ nocet in quo est prohibitū: vt C. ad vell. l. iubemus. & de suc. e. l. j. §. quibus. decretalis tñ dicit cōtra extra de app. super eo. nisi in ca su: vt extra de app. ad aures. In hac igitur. l. not. quatuor casus in ꝗbus nō appellatur. Est. v. à præfec. prēto. vt C. de sen. prēfec. prēto. l. j. Est & sextus ab arbitro: vt C. de arbi. l. j. & est ratio: quia est nulla. Est septimus. ff. de iniust. test. si ꝗs ex. §. hi. in fi. Itē alius. C. quorū ap. l. j. Et alij qui sunt in e. tit. Sed nō sunt ꝑpter iudicē, sed propter causæ naturam.

Quæsitum est.] CASVS. Arbiter. i. iudex delegatus ad fideiussores probandos, si iudicet super hoc potest appellari ab eius sententia. quidam tamen dicunt ꝙ delegans sine appellatione possit eam corrigere. Fran.

x ¶ Liceat.] Respon. sic vt ff. qui satisd. cog. arbitro quamuis &c. sed sic est contra. C. de arbit. l. j. Solu. vt d. l. arbitro. Item fa. ff. qui satisda. cog. si ab arbitro.

y ¶ Quidam putant.] & bene secundum quosdam, imo male secun.

dum nos:vt C.sententiam rescin.non pos.l.j.& plene dic vt not.s̃. qui satisda.cog.l.arbitro.

QVIS, ET A QVO APPELLETVR.

Qvod dicitur.] CASVS. Quod dicitur à sententia delegati appellari ad delegantem, adeò est verum, ꝙ & si delegãs decesserit, ad eius successorem in eodem officio appellabitur à sententia delegati. In secunda parte ibi, ab eo,cui quis &c.pone casum vt in glo.ibi posita.Fran.

TITVL. III.

Quis,& à quo appelletur.

A iudice appellatur ad eum,qui eum dedit:uel ad successorem suum.Barto.

V lpianus. **LEX I.**

Qvod dicitur[a] ,Eum appellari,qui dedit iudicem:sic accipiẽdum est, vt & successor[b] eius posit appellari. ¶ Proinde[c] & si præfectus vrbi iudicem dederit, vel præfectus prætorio[d] :ipse erit prouocandus, qui[e] eum iudicem dederit.

A delegato non appellatur ad proximum subdelegantem,sed ad ordinarium. hoc dicit secundum lecturam glos.uel aliter: A uicario non appellatur ad eum,qui cum dedit uicarium , sed ad superiorem ipsius dantis.Bartol.

¶ Ab eo[f] cui quis[g] mandauit iurisdictionem:non ipse[h] prouocabitur.Nam & generaliter is[i] erit prouocandus ab eo[k] ,cui mandata est iurisdictio,qui[l] prouocaretur ab eo[m] ,qui mandauit iurisdictionem.

V enuleius. **LEX II.**

APpellari à legato proconsulis potest:& si multam indixerit, potest de iniquitate eius proconsul cognoscere : & quod optimum putauerit,statuere[n].

a Quod dicitur.] vt C.de ap.præcipimus. §.hoc si.& l.fi. & s̃.tit. j.Imperatores.& in authen.de iudi. §. illo. in fi.§.

b Et successor.] in officio. ad quod suprà, de offi.procon.l. meminisse.

c Proinde.]id est igitur.

d Præfectus præto.] quod dic vt in authen.de ap.§.fina.& de san.epis.§.si quis contra aliquem.

e Qui.] vel eius successor.

f Ab eo.]delegato ad vnam causam.Et pone casum secundũ Io. Præses prouinciç delegauit vniuersitatẽ causarũ titio quascunq; contingeret moueri in tali castro:qui Titius subdelegauit vnã de dictis causis Seio.si igitur appelletur a seio, cognoscet præses . dic ergo ab eo, scilicet seio:cui quis, scilicet Titius, non ipse,s. Titius &c.posito sic casu nõ ob.C. qui pro sua iur.l.j.in fi.qa ibi fuit princeps primus delegans.Item non est contrà.C.de iud.l.à iudice.quia simplex delegatus non subdelegat:vt ibi, & s̃.de iurisdi.om.iud.l.moræ.sed delegatus ad vniuersitatẽ causarũ sic vnã:vt hîc, & s̃.de iuris.om.iudi.l.solet.& de iudi.cũ prætor.§.j.nõ autẽ ipsam vniuersitatẽ:vt s̃.de off.eius cui mã.est iu.l.fi. Alij retento prædicto casu dicunt lit.cõte.coram primo delegato, ad instar ꝓcon. vt C.de procur.l.neq;.quod stare potest.Tertij vt Ar.dicunt vnum tãtum delegatum à præside.in quo distinguunt,aut mandata est ei causa cognoscẽda:& tunc delegans:vt in prin.huius.l.aut iurisdictio:& tunc ille,qui appellaretur à delegante:vt hic,quasi delegans nõ reseruauerit sibi iurisdictionẽ cuius prætextu poterat ad eum redire etiam iure appellationis.quibus ob.s̃.de offi.præsi.l.legatus.sed possunt dicere quòd alius modus est ille desinendi habere iurisdictionem,quia hoc secundum.l. ibi contrà. item obst.quia sic semper ad principem : quod est falsum:vt suprà,de app.Imperatores. Quarti vt P.dicunt retenta prima positione,quòd ad vtrunque appellatur : & quod hic dicit non ipse scilicet,tantum. Et quod subijcit erit, sub.etiam . non autem ponas in delegato principis, qui subdeleget. Et vt omnia comprehendas:dic cùm appellatur ab ordinario: tunc ad maiorem, non parem: vt C.de appel.præcipimus.§. hoc si.& in authen.de app.§. fina.aut à sententia delegati ab ordinario:& tunc ad delegantem tantùm : vt in princip.huius.l.cum concor.aut à sententia subdelegati:& tunc si primus fuit princeps,ad eum:vt C.qui pro sua iurisdi.l.j.in fine. si ab alio (quod potest esse post litem contestatam, vel quando ad vniuersitatem causarum) tunc obtinet quod hîc dicitur.quod autem dixit quòd à delegato debet appellari ad delegantem : fallit cùm princeps delegat:quod dic vt C.de appel.præcipimus.§. hinc.& in alio casu : vt eod. titu.eo casu.Item ex prædictis patet solu.contrà suprà,titu.ij. Imperatores.quia possumus hic subdelegari à delegato. Item contrà extrà de appel.c.nos.solu.vt ibi.Alij dicunt quòd non est hic.§.ab eo &c. & continuant cum præcedentibus,& tenent tertiam positionem quòd vnus tantum sit delegatus.& dicunt, ipse quem scilicet præfectus dedit iudicem.sed hoc est contra.l.prædictam Imperatores. quia sic semper ad principem,qui facit ordinarios,appellaret &c.

Casum ponit.

g Quis.]delegatus ad vniuersitatem causarum.

h Non ipse.]delegatus ad vniuersitatem causarum sub.sed primus delegatus.

i Is.]scilicet primus delegans.

k Ab eo.]delegato ad vnam causam.

l Qui.]scilicet primus delegans.

m Ab eo.]delegato ad vniuersitatem causarum.

M odestinus. **LEX III.**

DAto iudice à magistratibus populi Romani cuiuscunque ordinis, etiam si ex authoritate principis licet nominatim iudicem declarantis dederint, ipsi tamen magistratus appellabuntur[o] .

TIT. IIII.

Quando appellandum sit, & intra quæ tempora.

Potest appellari cùm principi scribitur, & cum secundùm eius rescriptum sententiatur. Bartolus.

V lpia.lib.I.de appellationibus. **LEX I.**

SI quem[p] in insulam deportandum annotauerit[q] præses prouinciæ, & Imperator rescripserit vt deportetur : videamus quando sit prouocandum:vtrum cùm Imperator* rescripsit, an cùm ei scribitur. Et putem tunc esse appellandum,cùm recipi eum præses iubet[r] , sententia prolata[s] Imperatori* scribendo vt deportetur.Cæterùm verendum est, ne sero sit, vt tunc prouocetur cùm Imperator insulam ei asignauerit. comprobata enim sententia præsidis,tunc solet[t] insulam asi-

* Scripserit.

* Scribendi.

APpellari.] CASVS. A sententia legati proconsulis potest appellari,& ipse proconsul de appellatione cognoscit.Fran.

n Statuere.]facit infrà, de verbo.signifi.si qua pœna.& suprà, de offic.procon.l.solent.§. legatos. & C. de appel. l.& in multis. & quando prouo.non est ne.l. circa.

DAto iudice.] CASVS. Magistratus populi romani delegauerunt iudicẽ iussu principis: qui princeps fortè mãdauit eis certum iudicẽ dari. dicitur quòd à sentẽtia delegati appellari debet ad ipsos magistratus Romæ.Fran.

o Appellabuntur.] ad hoc in authen. de iudi.§.illo.in fi.& C.eo.l. non est.& l.etiam eos.

QVANDO APPELLANDVM SIT, ET INTRA QVAE TEMP.

SI quẽ.] CASVS. Preses iudicauit Titium in insulam deportandum:tandem cùm non haberet insulam, rescripsit Imperatori vt insulam assignaret.quæritur quãdo iste posit appellare:an statim : an etiam post responsum principis? Et dicitur quòd vel statim, vel post responsionem principis potest appellare, quo istorum tempore vult. Secundò dicit, Præses tenet in carcere decurionem, qui deliquerat,non tamen potest eum punire. misit literas ad principem vt cognosceret de hoc, & mandaret ei quam pœnam imponeret : & princeps de hoc rescripsit . dicitur quòd hîc decurio potest appellare post hoc rescriptum. Tertiò dicit. Tutor datus non appellat : sed excusationes suas allegat : & si reiecta sit excusatio, potest appellare. secus in electo ad aliquod aliud munus vel ad honorem, cùm dicat se velle excusare . nam appellare debet, aliàs non potest se excusare. Solent.] Dic casum vt in glos. quæ incipit ordo &c. Biduum.] Duo vel tres dies, qui dantur ad appellandum, currere incipiunt ex die sententiæ latæ.Sed quid si est sententia lata sub conditione ? certè non debet dari sub condi.& lata non tenet : & incipiunt dies currere à tempore latæ sententiæ : & quod de diebus,qui dantur ad appellãdum in sententijs, dicitur: idem intelligas vbicunque appellatur,vt ab elec.alicuius muneris, vel simili de causa:& isti dies,qui dantur ad appellandum, quo ad quid sunt vtiles:& de hoc dat exemplum. Posteà dicit,in propria causa datur biduum ad appellandum : in aliena triduum. & quæ dicatur propria causa declarat,item quæ dicatur aliena causa. Vltimò dicit . si aduersus absentem est lata sententia,dies intra quos potest appellare, incipiunt currere à tempore quo sciuit sic sententiam latam:& hoc est verum,nisi procuratorem haberet in causa: qui procurator si non appellet,nocet domino.Fran.

p Si quem.]aliàs si quidem,aliàs si quem.

q Annotauerit.]i.sententiauerit annotãdum:vt & s̃.de inter.& releg.l.relegatorum.in princ.nam & j̃ hoc dicit,cũ prolata sentẽtia &c.

r Iubet.]s.in carcerem vel in vincula:vt j̃.simili modo &c.& s̃.de pœnis,diui fratres.§.fi.& de inter.& releg.relegatorum.ij. respõ.& l. inter pœnas.vel recipi,id est in exilium trahi,secundum quosdam.

s Sententia prolata.]scilicet de deportando.& habeas,scribendo Imperatori vt deportetur id est,vt insulam asignet.& quod subijcit, cæterum.id est certè ne &c. & sic prosequitur quasi tunc non autem posteà appellaretur.

t Solet.]Imperator,

Rursus.

gnare. Rurſus [a] illud verendum eſt, ſi mendacijs apud principem onerauerit eum, quem deportandum laborat: intercludi illi viam prouocandi. Quid ergo eſt? Rectè dicetur, humanitate ſuggerente, vt & hoc & illo tempore [b] non fruſtra prouocetur: quia non aduerſus [c] principem, ſed aduerſus iudicis calliditatem [d] prouocauit. Simili modo & in decurione erit probandum: quem punire [e] ſibi præſes prouinciæ permittere non debet: ſed recipere eum in carcerem, & principi ſcribere de pœna eius.

Si onus eſt munus publicum authoritate, ſed utilitate priuatum: debet excuſari. ſi uerò publicum omnino: debet appellari. Bartol.

Siquis tutor datus fuerit, vel à teſtatore, vel à quouis alio [f] qui ius dandi habet: non oportet eum prouocare: (hoc enim diuus Marcus effecit) ſed intra tempora præſtituta excuſationem allegandam habet: & ſi fuerit repulſa, tunc demum appellare debebit: cæterùm ante fruſtra [g] appellatur. Alia cauſa eſt eorum, qui ad aliquod munus vel honorem vocantur, cùm dicãt ſe habere excuſationẽ. nam non aliter allegare poſſunt cauſas immunitatis ſuæ, quàm ſi appellationem interpoſuerint [h].

A decreto electionis, non à nominatione appellatur: & ab ordine appellatur ad præſidem, licet ipſe eum nominauerit, uel de collegio fuerit. Bartolus.

Solent plerunq; præſides remittere ad ordinem nominatũ [i], ſcilicet vt Caium Seium creent magiſtratum, vel alius quis honor, vel munus in eũ cõferatur. Vtrũ igitur tũc appellandũ eſt cũ ordo decretũ interpoſuerit: an verò à remiſsione, quam præſes fecerit, appellatio ſit interponenda? Et magis eſt vt tunc ſit appellandum cũ ordo decreuerit. magis enim cõſiliũ dediſſe præſes videtur quis ſit creandus, quàm ipſe cõſtituiſſe [k]. deniq; ipſe erit appellandus [l], nõ ab eo prouocãdũ. ¶ Sed & ſi præſes in ordine [m] fuerit (ita vt aſſolet fieri) cũ ab ordine crearetur [n] quis: ipſe erit ꝓuocãdus: quaſi ab ordine, nõ ab ipſo fiat appellatio.

Tempus appellationis interponendæ currit à tempore ſententiæ latæ, etiam ſi ſententia fuerit conditionalis. Barto.

Biduum [o] vel triduum appellationis, ex die ſententiæ latæ [p] computandum erit. Quid ergo ſi ſententia fuerit ſub conditione dicta: vtrum ex die ſententiæ latæ tempus computamus ad appellandum: an verò ex die quo conditio ſententiæ extiterit? Sanè quidem non eſt dicenda ſub conditione [q] ſententia. Sed ſi fuerit dicta, quid fiet? Et eſt vtile ſtatim [r] tẽpora ad appellandum computari debere.

Tempus appellationis interponendæ eſt uniforme à quocunque actu interponatur. Bartol.

Quod in ſententijs receptũ eſt, vt vel altera die, vel tertia prouocetur: hoc etiam in cæteris obſeruandum eſt ex quibus ſententia quidem non profertur, appellari tamen oportere & poſſe ſuprà [s] relatum eſt.

Tempus appellationis interponendæ eſt utile quo ad initium, continuum quoad proceſſum. hoc dicit. uel aliter. Tempus appellationis interponendæ currit à die ſententiæ, ſi eſt facultas adeundi iudicem à quo uel ad quem: & tunc uidetur eſſe facultas, cùm iudex in publico ſe oſtendit. Bartolus.

Dies autem iſtos quibus appellandum eſt, ad aliquid [t] vtiles eſſe oratio diui Marci voluit: ſi fortè eius à quo prouocatur, copia non fuerit vt ei libelli dẽtur. ait enim, Is dies ſeruabitur, quo primũ adeundi eius facultas erit. Quare ſi fortè poſt ſententiam dictam ſtatim copiam [v] ſui nõ fecerit is, qui pronunciauit, vt fieri aſſolet: dicẽdum eſt nihil nocere appellatori. nam vbi primum copiam eius ha-

a ¶Rurſus.] id eſt contra illum &c. nam ſi prius non appellauit, durũ eſt quod poſteà appellet. alij habent Imperatores & dicunt quòd demum lata ſententia Imperatoris ſcilicet qua comprobatur ſententia præſidis, appelletur: & non prius: & tunc dic cæterùm pro ſed. & ſic allegat in contrarium. & ſi habeas ſcribendum: dic id eſt ſcribendo. i. notincando ſecundũ vtrãque lecturam: & ſecundum ſecundam lec. dicas ſecundũ Azo. quod 10 hic dicitur, naturali ratione probari poteſt. nam antequã princeps reſcribat, non tenet ſententia, quod ex eo patet: quia non amittit ideo ciuitatẽ: quod dic vt ꝥ. de iniuſt. teſta. ſiquis filio. §. eius. &. §. ſed & ſi decurione. & ꝥ. 20 de pœ. quod ad ſtatũ. & l. qui vltimo. non eſt ergo neceſſe appellari ante. Azo. itẽ pro hoc ꝥ. de bo. eorum. l. ij. §. j. Sed ar. contrà. ĩ. ea. l. §. biduum. in fin. tamen iam ſoluet quod vtroq; tempore appelletur.

b ¶Illo tẽpore.] imò 30 videt̃ tp̃e quo principi ſcribitur, non appellari: vt ꝥ. de app. l. j. §. j. ſol. vt ibi. item videtur quod nec hoc tempore cùm Imperator reſcribit: vt ĩ. eo. l. fi. ſolu. illa quærit, ſed non definit. vel vt ibi.

c ¶Non aduerſus.] 40 Not. colorem appellationis. & facit ꝥ. à quibus appel. non licet. l. j. in prin.

d ¶Aduerſus iudicis calliditatem.] poteſt enim eſſe quod mẽtitus ſit principi malis literis, ſecundum Io. & facit C. ſi contra ius, vel 50 vti. pu. l. & ſi non cognitio.

e ¶Punire.] aliqua pœna. ſibi ſcilicet præſidi de cauſa cognoſcenti. ad quod ꝥ. de pœ. diu. §. j. vſque in fi. l. & de bo. eorũ. l. ij. §. j. niſi tumultus &c. vt ꝥ. de ſica. l. qui cædem.

60 f ¶A quouis alio.] id eſt ab aliquo alio.

g ¶Fruſtra.] ꝥ. de app. cùm in vna. §. tutor. cõtra. ſol. illam ſecundùm iſtam. & eodem modo ſol. ꝥ. de ritu nu. ſiquis tutor. §. fina. & facit inſtit. de excu. toto. §. qui autem. & ꝥ. de excu. 70 tu. l. quinquaginta. & C. de excu. tut. l. tutores nominatos. & l. quinquaginta.

h ¶Interpoſuerint.] vt C. de ap. l. hi. & l. ſi ad ſcribatum. & hoc intra duos menſes, ſecundũ quoſdam. vt arg. C. de tẽpo. ap. l. j. ſed illam aliter expone vt ibi. & hic dic biduum vt ĩ. e. §. quod in ſentẽtijs. itẽ quod hic dicitur, fallit in quibuſdam: vt C. quãdo prouo. non eſt ne. l. veteranis. item in alio caſu: vt ꝥ. de appel. l. ſi conſtat. & C. eo. l. nominationes.

80 i ¶Nominatum.] ordo decurionũ ſcripſit præſidi: Caius eſſet bonus in tali officio. præſes nõ eligit, ſed eis remittit vt eligant, & ſic ordo interponit decretũ electioni. ſ. à quo appellatur, vt ſubijcit. à prędicta quidem nominatione ſeu nũciatione nõ appellatur: cũ grauamen nõ inferat. ad quod. ꝥ. de tut. & cur. da. ab his. l. diuus. & ſic poteſt intelligi. ꝥ. de ap. l. ſi conſtat. licet & aliud impedimentum ibi fuerit. quando que tamen nominatio pro electione ponitur: vt C. de decur. l. nominationum.

k ¶Cõſtituiſſe.] ad hoc C. ſi cõtra ius vel vtili. pub. l. & ſi nõ cognitio.

l ¶Appellandus.] aliàs, poſtulandus.

m ¶In ordine.] ſcilicet decurionum.

n ¶Crearetur.] ad hoc ſuprà, quod cuiuſ. vni. l. item eorum.

o ¶Biduum.] biduum in ſua: triduum in aliena: vt C. e. l. eos. §. pen. & fina. & ꝥ. de ap. qui ſuſpectum. hodie ſemper. x. dies: vt in authen. de appel. §. j. Accur.

10 p ¶Sentẽtiæ latæ.] diffinitiuæ [a]: nã cùm dico ſentẽtiã ſimpliciter: intellige diffinitiuam. item hoc in præſente: in abſente ex quo ſcit: vt infrà, §. fin.

q ¶Sub conditione.] ſecũdùm cõſuetudinẽ. q. d. nõ conſueuit dici. 20 ſic & exponitur ꝥ. de hære. inſti. l. j. j. reſpon. nõ dicit ꝙ nõ poſsit dari: & ſic non obeſt. C. de le. & cõ. l. nõ dubium. & hoc ſub cõdi. extranea. ſed ſub condi. quæ tangit negotium, ſic: & valet: vt C. de ſen. l. cũ iudex. & ꝥ. de re iudi. l. à 30 diuo. §. ꝙ ſi nulla. quæ ſunt arg. contrà. vel in illa à diuo. dic vt ibi.

r ¶Statim.] facit ꝥ. de re iud. l. iiij. §. ſi quis cõdemnatus. ſed certè videtur ꝙ nõ ſtatim. nam quod nondũ tenet, quo modo reſcindi poteſt: vt ꝥ. de iniuſt. teſt. nam 40 & ſi ſub cõdi. ſed fortè dices eam tenere vt puram: & tantùm cõditio vitietur. ad quod in ſti. de hære. inſti. §. impoſsibilis. & quod dicitur de ea, quæ nubit intra tempus luctus: vt in authen. de reſti. & ea quæ pa. §. vnum. quod 50 ꝓbabiliter dici poteſt vel dic quòd tenet conditio vt ante nõ poſsit agi iudicati: poteſt tamen & debet ante appellari. & ſic vnum pro condemnato, & aliud contra eum: ar. ꝥ. de iureiur. l. eũ, qui. nota hic: quod fieri nõ debet, tñ 60 factũ tenet. ſic ꝥ. quod me. cau. l. ſi. in fi. & de iureiur. l. nam poſteà. §. ſi damnetur. & de fideiuſ. græce. §. à tutore. & ꝥ. de re. eo. ſi pupillorũ. §. ſi prætor. & C. de nup. & ſi cõtra. & de iure pa. l. iiij. & de fideicõ. li. l. ij. & ꝥ. de ſepul. viol. 70 l. iij. §. non perpetuæ. & de re iudi. l. pręſes. & de ſer. l. iiij. & de dona. inter vir. & vxor. l. cum hic ſtatus. §. oratio. & ſuprà, ad Treb. ſeruo inuito. §. cùm prætor. Sed argu. cõtrà. ꝥ. de inter. & releg. l. relegatorum. §. ad tempus [b]. & ꝥ. de excuſa. tuto. qui teſtamẽto. & de fer. l. ij. in prin.

s ¶Suprà.] vt in princi. l. §. alia. & §. ſolent. & hoc quo ad tempus, ſed non fortè quo ad hoc vt in ſcriptis. Sed in tempore contrà. C. de temp. 80 ap. l. j. Sol. expone vt ibi. ADDITIO. Dic ſecundum Barto. ꝙ ibi loquitur de tempore appellationis exercendæ.

t ¶Ad aliquid.] ideo dicit ad aliquid: qa ſi in perſona litigatoris aliquid contingit ꝙ nõ potuit appellare: currit tempus, ſed reſtituitur: & ſic vtile quo ad quid, continuum quo ad aliud. ſic ꝥ. ad leg. iuſ. de adul. l. quinquennium.

v ¶Copiam.] etiam die feriato: vt C. de dila. l. j. & ad idem. ꝥ. de adul. l. miles. §. ſexaginta.

a Ego addo gl. ſi mi lem in l. qđ iuſsit. ꝥ. de re iudic. in gl. ſi. aliam gl. ampliorem in. c. j. §. item placet j. in verbo, ſententiã. in tit. de cau. ĩ prag. eſt bon⁹ textus cum gl. in c. cùm olim. extrà de teſt. & in c. ſi quem. extrà de ſent. excom.

Factum tenet qđ aliàs fieri non debet.

b Imò non eſt cõtrà ſed concor. ſecundũ Bar.

Caſum ponit.

a ¶ Subueniendum est.] in quinquennium: vt non incipiat currere tempus. & no. similia vbi stat per iudicem, & non nocet. ꝭ. qui. ex cau. ma. l. sed & si per prætorem. §. ait prætor sicut &c. & §. si feriæ. & de diuer. præ. l. j. & suprà, de arb. l. arbiter calendis. & in authen. vt spon. larg. §. hoc quoque. Accursius.

b ¶ Hora.] dici.

c ¶ Subtraxisse.] vnde biduum ex illa hora cõputabitur, fauore rei iu 10 dicatæ: ergo de momẽto ad momentum: quod est not. vt aliàs no. ꝭ. de mino. l. iij. §. minorem.

d ¶ In publico.] id est in loco vt publicè posset videri, & ei loqui.

e ¶ Alicui.] cõdẽnato.

f ¶ Suburbanam.] nõ accessit.

20 g ¶ Appellauit.] id est appellare debuit. ad neutrum enim appellauit: aliàs ad quid curreret biduum vel triduũ?

h ¶ Ad quem appellauit.] id est vult appellare.

i ¶ Præscriptio.] bidui vel tridui.

30 k ¶ Suo nomine.] ex hoc apparet ꝙ nõ facit contra P. in eo ꝙ dicit. C. de iura. calũ. l. ij. nam cùm intendit procurator qui est in rem suam, directas: nomine domini, non suo agit. & facit ad hoc ꝭ. §. biduũ. & C. de app. l. eos. 40 in fi. & de procu. l. qui stipendia. & ꝭ. de appella. qui suspectum. & de dãno infect. qui bona. §. fiue. & ꝭ. ad Velleia. l. aliquãdo. & ꝟ. l. proxi. §. sed si alius. Sed argu. contrà. ꝭ si ex nox. cau. agatur. si cũ vno. hodie verò in sua & aliena de 50 cem dies: vt in authẽ. de ap. §. j. ADDITIO. Dic secundùm Bart. ꝙ ibi ex necessitate litigat: & ideo tota dicitur sua illo respectu, sed quo ad hunc §. fortè habet tertiã diem pro parte socij. nã esse in iudicio alieno nomi- 60 ne dicit̃ multis modis: vt ꝭ. de his qui no. infa. l. furti. §. qui alieno.

l ¶ Procurator.] simplex. Accur.

m ¶ Alteram.] id est biduum.

n ¶ Litigat.] Vt cohæres. Accursius.

o ¶ Causam egerit.] 70 id est defendit. sic ꝭ. de edendo. l. j. sed si nõ habet mandatũ, ergo fit in eum executio: vt ꝭ. de procurato. l. plautius. ergo suum damnum: & sic biduum: vt ꝭ. proxi. §. Solue. etsi damnũ: nõ tamen proficuum. vel dic nec damnum, quia recuperat à domino: vt ꝭ. iudicatum solui. l. iam tamen. §. in hac. Item no. ꝙ defensor quandoque vt defensor, quandoq; suo nomine interuenit: quod esset quãdo animo nouandi. vt ꝭ. de solu. l. solutionem. & sic facit ad id quod no. ꝭ. de procura. l. non solum. §. qui alieno

p ¶ Suam causam.] suam dico lit. contest. fit enim dominus procura- 80 tor lit. contesta. vt C. de procur. l. procuratoribus. & l. nulla. Accur.

q ¶ Triduum debere.] ꝟ. titu. j. l. iij. & de appel. qui suspectum.

r ¶ Computandum est.] sed in quo casu intelligendum est quod hîc dicitur? nam cum absente ante litem contestatam non, cùm tunc non possit ferri diffinitiua secundùm nos: vt C. de temp. appel. l. fi. §. illud. Item nec de absente post: quia si fuit defensus, tamen in nullo restituitur: nisi sit absens causa reipublicę, qui ad appella. tantum restituitur: vt suprà, de in integ. resti. l. fi. & C. quomodo & quãdo iudex. l. ab eo. si autem non fuit defensus aut legitimè citatus: & sic contumax: vt ꝭ. de re iud. l. contumacia. non habet locum appellatio: vt l. & post. §. fin. nisi venerit adhuc sedente iudice pro tribunali: vt suprà, de in integ. restitiuus. aut non fuit legitimè citatus: & tunc ipso iure sine appellatione non valet sententia: vt ꝭ. de re iudi. de vnoquoque. & ꝟ. quæ senten. sine appel. l. j. §. item cùm ex edicto. & ad hoc respõde ꝙ loquitur de absente post litem cõtestatã, 10 & citato, nõ tamen venit in eius notitiam citatio: nam tunc verè cõtumax diceretur. ad domum ergo tantum fuit missum: quod sufficit: vt ꝭ. de damno infec. l. iiij. §. toties. & dices in dicto. §. item cũ ex edicto. in prædicto ergo ca 20 su appellabitur intra biduum vel triduum: & cedit demũ ex quo scit, vt hîc dicitur, & dicta l. ab eo. item est hic argumentum ꝙ si hæres emphyteote nõ soluat debitum canonem per trienniũ vel biennium: non cadat à iure suo se- 30 cundùm Io. Sed arg. contrà suprà, de verbo. obli. ad diem. quod dic vt not. C. de iure emphyteo. l. ij. in fi. & facit ad hoc suprà, quod vi, aut clàm semper. §. sed & is. & suprà, de excusa. tuto. l. quinquaginta. & suprà, de 40 calum. annus. Accursius.

s ¶ Si ille.] qui defendebat absentem.

t ¶ Audiatur.] nam auditur, procuratore non existente soluendo: vt arg. C. de iudi. propterandum. §. fina. & aliàs not. C. eo. authen. ho- 50 die.

buerit, prouocare poterit. ergo si statim se subduxit: similiter subueniendum est[a]. Quid ergo si conditio horæ effecerit vt se reciperet? Si fortè dicta sit sententia iam suprema hora[b]: vtiq; non videbitur se subtraxisse[c]. Adeũdi autem facultatem semper accipimus si in publico[d] sui copiam fecerit. Cęterùm si non fecerit: an imputetur alicui[e] ꝙ ad domum eius non venerit, quodq; in ortos non accesserit, & vlterius ꝙ ad villam suburbanam[f]? Magisq; est vt nõ debeat imputari. Quare si in publico ei⁹ adeundi facultas nõ fuerit, melius dicetur facultatem non fuisse adeundi. ¶ Si quis ipsius quidem à quo appellauit[g], adeundi facultatem non habuit: eius autem ad quẽ appellauit[h], copiam habeat: videndum est an ei præscribi possit, ꝙ eum non adierit. Et hoc iure vtimur, vt si alterutrius adeundi fuerit copia: præscriptio[i] locũ habeat. ¶ In propria causa biduũ accipitur. Propriã causam ab aliena quemadmodum discernimus, quæritur. Et palàm est eam propriam esse causam, cuius emolumentum vel damnum ad aliquem suo nomine[k] pertinet. Quare procurator[l], nisi in rem suam datus sit, tertium diem habebit. In suam autem rem datus, magis est vt alteram[m] diem obseruet. at si in partem proprio nomine, in partem alieno litigat[n]: ambigi põt vtrum biduum an triduũ obseruetur. Et magis est vt suo nomine biduum, alieno triduum obseruetur.

¶ *Tutores & defensores uidentur esse in iudicio nomine alieno: & ideo in eis constituitur triduũ ad appellandum. Barto.*

¶ Tutores, item defensores rerum publicarum, & curatores adolescentium vel furiosi, tertium diem habere debent: idcirco, quia alieno nomine appellant. Ex hoc apparet, tertio die prouocandum defensori: si modò quasi defensor causam egerit[o], non suo nomine: cum obtentu alieni nominis suã causam[p] agens, tertio die appellare possit. ¶ Si quis suspectum tutorem faciens, nõ obtinuerit: appellare eum intra triduum debere[q] Iulianus lib. x. digest. scribit, profecto quasi pupilli defensorẽ. ¶ Si aduersus absentem fuerit pronunciatum: biduum vel triduum ex quo quis scit, computandum est[r]: non ex quo pronunciatum est. Quod autem dicitur Absentem posse prouocare ex quo scit: sic accipimus, si non in causa per procuratorem defensus est. nam si ille[s] nõ prouocauit, difficile est, vt hic audiatur[t].

Marcellus. LEX II.

SI procuratorio nomine egeris: & victus appellaueris: deinde iniusta appellatio tua fuerit pnunciata: potest dubitari num[v] secundo die appellare debeas: quia cùm de tua iniusta appellatione pronũciatum sit, tua interfuisse[x] videtur. Sed rectius dicetur tertia die appellare te posse: quia nihilominus alienam causam defendis. ¶ Sed si alius quã qui iudicio[y] expertus est, appellet, qualis est is, cuius interest[z]: an etiã tertia die appellare possit, videamus. Sed dicẽdum est secunda die appellare eũ debere quia verũ est[a] eũ suã causam defendere: & contrariũ est ei si dicat idcirco sibi licere intra triduum appellare, quia videtur qua si alieno nomine appellare: quoniã[b] si velit causam suã alienã videri, semetipsum excludit[c]: quia in aliena causa ei qui iudicio expertus nõ est, appellare[d] nõ licet.

SI procuratorio] CASVS. Procurator meus pro me egit, & succubuit: deinde appellat, & iterũ succubuit, vult nunc appellare: põt intra triduũ. Secundò dicit: lata sententia cõtra vnũ: alius 60 cuius interest, põt appellare intra biduũ. & redditur ratio in litera. Tertiò petebat in libertinitatem: dico me ingenuum: & succubui. pater meus intra biduũ potest appellare. Item aliquo iusso decapitari, aliquis de suis con- 70 iunctis vult appellare. potest intra biduum. Franciscus.

v ¶ Num.] id est an.

x ¶ Interfuisse.] videtur enim ꝙ quia iniustam exercuisti appellationem: tenearis actione mandati.

y ¶ Iudicio.] collige ergo ꝙ qui in iudicio interfuit, appellat etiam si non interfit: vt quia iustè succubuit. Accur.

z ¶ Interest.] exempla sunt suprà, de ap. ab executore. §. j. vsque ad §. si procurator. & l. à sententia. in princip. & § j. & sic est argu. quòd 80 hi non possunt esse testes. quod dic vt not. C. de testi. omnibus. in princi.

a ¶ Quia verum est.] bona ratio: vt ꝭ. l. proxi. §. in propria.

b ¶ Quoniam.] id est quia.

c ¶ Excludit.] No. qui dicit contraria, non auditur. sic C. de fur. l. j. & de codi. l. fi. & de hære. ac. vt debitum. & de condi. insti. l. si Titius. & de condi. & demon. l. Titio.

d ¶ Appellare.] nisi de nouo fiat procurator, vel nisi gerat negotium domini:

a Limitabis hanc gl. vt non procedat in absẽte causa reipublicę affectato animo: per l. & qui data. ex qui. cau. maio. & l. vniuersi. secundum vnam lec. C. de lega. lib. x. & l. procuratores. & ibi no tant in apostil. ad Iac. rebuff. i ver si. ipsi autẽ absentes habent. C. de excu. mune. li. x. de quo p ludo. ro. singul. suo ccccxcj. in j. tu habes.

bis ẽ g' est valde notabilis ad hoc ꝙ reus potest appellare etiã post decem dies, quando eius procurator non appellauit in tempore debito: & nõ fit soluend. Bolog.

domini:vt ĩ.titu.j.l.j.

a ❡ Probatur.] vt poſsit appellare ſcilicet. Accurſius.

b ❡ Appellare.] ſuo nomine, non quaſi defenſor: vt ſ. de appel. nõ tantùm. & ſ.l.j.§.in propria. & ſ. de libe.cau.l.j.

c ❡ Neceſſaria.] maximè vt.l.nõ tantùm. vel ſecundum quoſdam vbi neceſſaria perſona, tũc biduum. vbi non, tunc triduum: quod nõ placet.

10 d ❡ Defendit.] ad quod ſ. de appel.l.non tantum.

ILlud.] CASVS Iudex cauſæ noſtræ cùm ſcribere vellet ad principem tenorẽ cauſæ & actorũ, & ab eo habere conſilium, oſtendit literas 20 partibus in quibus acta & tenor cauſæ continebantur: & partib⁹ hoc placuit: deinde prĩceps reſcripſit. dicitur ꝙ non poteſt appellari per aliquam partium ab illis literis. Fran.

e ❡ Aeditum ſit.] qđ faciendum eſt: vt C. de 30 rela.l.j & ij.

f ❡ Conſenſiſſe.] arg. ꝙ ſatiſdatione iudici præſtita nõ poſsit obijci literis. ſic C. de re iudi.l. abſolutionem. & ſ. de ſepa.l.j.§.illud. Sed arg. contrà ĩ.eo.l. fina. & ſ. de re iudi.l. non videtur.

40 g ❡ Nec audiendus.] ſ.eo.l.j.j.rñ.cõtra. ſolu. non conceditur ei appellare à literis, quia eis conſenſit: vt hìc dicĩ: ſed poteſt appellare à ſententia, quaſi mendacijs referẽtis, non literis ſibi editis fuerit oneratus. Io. 50 vel hìc quærendo, nõ reſpondendo loquitur. H. & eodem modo ſolue ſ. de appell.l.j.§.j.in princ. vel ſ.eo. loquitur qñ poſt ſententiã, hìc ante cõſulitur prĩceps.

† Hic eſt melior text. de iure ad hoc ꝙ pars videtur conſentire actis factis per iudicem ſi nõ contradicat: & in eis actis preſumitur obſeruata omnis ſolẽnitas hoc verũ in his quę ſunt parui præiudicij: ſecus ſi magni. Bolog.

† Et dicit ꝙ non, quia &c. vt ſequitur Dy. & Ia. de are.

¶Si is qui ex libertinitate in ingenuitatem ſe defendebat: victus appellare omiſerit: an pater eius appellare poſsit, maximè ſi dicat eũ in ſua poteſtate eſſe, quæritur. Sed ſi poteſt, quod magis probatur [a]: ſecunda die vt in propria cauſa appellare [b] debet. ¶Si pro eo qui capite puniri iuſſus eſt, neceſſaria [c] perſona appellet: an tertia die audiri poſſit. Paulus dubitat: ſed dicendum eſt hanc quoq; perſonam, vt in propria cauſa, ſecunda die appellare debere: quia qui ſua intereſſe dicit, propriam cauſam defendit [d].

Idem. LEX III.

ILlud† videamus ſi cùm Imperatori ſcriberetur, exemplum literarum litigatori æditum ſit [e], neq; is appellauerit, & poſteà contra eum reſcriptum ſit: an appellare à literis pridẽ ſibi editis poſsit †: quia qui tũc nõ appellauit, vera eſſe, quæ ſcripta ſunt, conſenſiſſe [f] videtur: nec audiẽdus [g] eſt ſi dicat euẽtum reſcripti ſacri ſuſtinuiſſe.

TIT. V.

De appellationibus recipiendis, vel non.

Vlpianus ad edictum. LEX I.

NOn ſolent audiri appellantes, niſi ij quorum intereſt [h], vel quibus mandatum eſt, vel qui negotium alienum gerunt, quod mox [i] ratum reus habeat [k]. Sed & ſi cum mater rem [l] filij per ſentẽtiam verſam [m] † animaduerteret, prouocauerit, pietati operam dando: dicendũ eſt & hanc audiri debere: & ſi litem præparandam curare [n] maluerit, intercedere non videtur licet ab initio defendere non poteſt.

❡ *Ab interlocutoria, quæ infert grauamen quod non poteſt reparari per appellationem, à diffinitiua appellatur. hoc dicit ſecundùm lect. Io. quæ placet ſola.* Bartolus.

Scæuola. LEX II.

ANte ſententiam [o] appellari poteſt ſi quæſtionem [p] in ciuili negotio habendã iudex interlocutus ſit: vel in criminali, ſi contra [q] leges iudex hoc faciat.

❡ *Propter ſupplicationem factam principi iudex inferior impeditur procedere: & qui ob eam cauſam appellat, non auditur.* Bartolus.

Paulus. LEX III.

INtra triduum [r] appellare licet ei, qui de ſuſpecto tutore egit: victuſque appellat.

Marcellus. LEX IIII.

EIus qui ideo cauſam agere fruſtratur, quod dicit ſe libellum principi dediſſe, & ſacrum reſcriptum expectare, audiri deſyderium prohibetur [s]: & ſi ob eã cauſam prouocauerit, appellatio eius recipi, ſacris conſtitutionibus vetatur [t].

❡ *Appellatione interpoſita, ſiue ſit recepta, ſiue non debet officium iudicis conquieſcere: & attentata reuocantur per ſuperiorem. hoc dicit uſque ad uerſi. planè* Bartolus.

Vlpianus. LEX V.

EI cuius appellatio non reci-

† Aduerſã.

❡ DE APPELLATIONIBVS RECIPIENDIS 60 VEL NON.

h NOn ſolent.] Intereſt. vel pecuniariter: vt ſ. de ap.l.iiij.§.j. vel affectione: vt ſ. de ap.l.nõ tantũ. & hoc in eis qui nõ interfuerunt in lite: alias etiam ſi non interſit, appellat: vt quia iuſtè cõdẽnatus eſt: vt ſ.ti.j.l.pe.§.ſed ſi alius.

i ❡ Quod mox.] id eſt intra biduum, vt ſ. rem ra.ha.l. bonorum. vel aliter in eo.ti.l. quo enim.§.j.

k ❡ Habeat.] ſi enim ratum non habetur, iudicium nullum eſt, & controuerſiæ nullæ: ideoq; appellatio nulla: vt C. de procura.l. licet.

l ❡ Rem.] id eſt vtilitatem filij.

70 m ❡ Verſam.] ideſt amiſſam.

n ❡ Curare.] id eſt exequi pro filio conueniente alium. duo enim videntur huic matri attribui. ſ. ꝙ appellet: & ꝙ exequatur appellationẽ ꝙ ſi filius erat conuentus & damnatus: ibi neceſſe habes vt dicas eam intercedere, quia neceſſe habet ſatiſdare iudi. ſol. vt inſti. de ſatiſd.§. fi. Rñ. verè intercedit, ſed non habet velleiani auxilium, quaſi non videatur intercedere in cauſa appellationis: aliud in principali: vt ſubiũgit: vt ſ. ad vellei.l.ij.§.fi. niſi in caſu quando parentes, vel liberi morbo aut ætate impediantur: vt ſ. de procur.l. fœminæ.

ANte.] CASVS Iuſsit iudex ſeruum torqueri in cauſa ci- 80 uili vel in cauſa criminali, non ea tamen præceſſerant per quæ poſſet vel deberet torqueri. dicitur ꝙ ab iſta interlocutoria poteſt appellari. Fran.

o ❡ Ante ſententiam.] ſed diffinitiuam. Accurſius.

p ❡ Quæſtionem.] ſeruorũ. ſ. per tormẽta. Io. alij verò exponunt de quæſtiõe principali quã iudex interlocutoria ſentẽtia definit. qđ Ioã. nõ placet. Itẽ hoc dicũt quidã eſſe dictũ gratia exẽpli, vnde dicũt idẽ eſſe ſi vellet ſentẽtiã executioni mãdare ante diffinitiuã ſentẽtiã. Itẽ vbilibet vbi ſententia interlocutoria tuetur executionem. i. ſtatim mãdatur executioni: vt not. ſ. de mino.l. intra. & ſ. de præua.l. præuaricationis. & ſ. qui ſatiſ.co.l. arbitrio. & ſic ſecundùm eos poteſt appellari ſecundũ. ll. ſicut ſecundùm canones. ſ. quoties grauatur aliquis contra ius litigatoris. nos autem ſecundùm Azo. & H. tantũ hoc caſu intelligimus hanc.l. regulariter autẽ contrà: vt C. de epi.au.l.ij. & C. quo.ap.l. ante. & adde quod ibi 10 no. ſed tunc ob. ſ. qui ſatiſda.cog.l. arbitrio. Sol. hìc ſpeciale vt ibi, prout ponis ibi ꝙ cauſam principalem cõmiſit, & incidenter de fideiuſ. cognouit. Si autẽ ponas ꝙ ſpecialiter illa cognitio ſola fuerit ibi mandata: tunc non eſt 20 interlocutoria, ſed diffinitiua eius de quo ille cognouit: vt ibi not. Itẽ op. ſ. de mino.l. intra. ſed dic vt ibi. Item op. ſ. de præuari.l.iij. ſed ibi etſi non pronuncietur, non tamen dicitur ꝙ appelletur. Item op. C. de app.l. ſiquis prouocatio 30 ne. ꝙ ideo nõ appellatur: quia interlocutoria per.l. iſtã. ſed tu dic dif. & alia eſt ratio quia cito poteſt recuperare ꝑ petitoriũ ſi habet ius is qui ſuccubuit in primo. & facit extrà de ap. ſuggeſtum. Itẽ cùm appellaĩ ab interlocutoria: 40 nũquid intra biduũ? Reſpon. ſic: vt ſ. quãdo ap. ſit.l.j.§. quod in ſententijs. Item nũquid poteſt mutare eam iudex ex officio ſine appellatione ante biduum vel poſt eo caſu, quãdo appellari ab eo poteſt? Reſpon. vt ſ. de re iudic. 50 quod iuſsit. Item nunquid in ſcriptis ſicut in diffi? ſed dic vt ſ. de ap.l.j. in fi. & l.ij.

q ❡ Si contra.] ſed tũc quomodo appellat, cum ipſo iure non valeat: vt ĩ. quæ ſen. ſine ap.l.j. itẽ cùm contra ſacras conſtitutiones? Reſpon. nõ 60 expreſſe: vt quia dixit pronuncio vel interloquor hunc ſtichum torquendum in ſeium. ſecus ſi dixiſſet in dominũ. nam dominus erat ſeius. In dominũ enim nõ debet torqueri: vt C. de quæſtio.l.j. niſi in caſibus: vt ibi: vel niſi de facto ſerui quæratur: vt ĩ. eo.tit.l. interrogari. ſed contra alium regulariter poteſt. vt ſ. de quæſtio. diuus. in prin. Itẽ pone ꝙ dixit ſimpliciter torquẽdum, cũ nõ præcederẽt indicia. ſecus ſi dixiſſet, pronũcio torquendum nõ præcedentibus indicijs: vt d.§. item. & C. quando prouo. nõ eſt neceſ.l.ij. Non enim à quæſtionibus eſt inchoandum [a] niſi præcedentibus indicijs: vt ſ. de quæſtio.l.j. in prin. niſi ſecundùm quoſdam in qui- 70 buſdam caſibus: vt no. C. de quæſtio.l.j.

a Concor. text. iuncta ſua g. in c. quæſtionum xij. q.j.

INtra.] CASVS Petij quendam tutorem remoueri vt ſuſpectum, & ſuccubui. poſſum appellare intra triduum. Fran.

r ❡ Intra triduum.] ſic ſ.titu.j.l.j.§. ſiquis ſuſpectum.

EIus.] CASVS Quidã appellauit, & differt procedere in cauſa eo ꝙ de hoc reſcripſit ad principẽ, & ei⁹ rñſum expectat. nõ audiĩ volẽs ob hoc differre: & ſi appellet ob hoc, nõ recipiĩ ei⁹ appellatio.

s ❡ Prohibetur.] vt & C. de appel.l. ex illo. ſecus quãdoq; ſi ob alias cauſas ſupplicat lit. pen. vt C. vt lit. pen.l.ij.

t ❡ Vetatur.] & quia lit. pen. ſupplicatur, vt dixi: & quia eſt interlocu- 80 toria, ſi dicat non expecto te propter hoc: vt no. ſ.l. antepe.

EI cuius.] CASVS Cùm appellare vellẽ à ſententia iudicis obtuli ei libellũ appellationis. iudex non recipit eũ. dicitur ꝙ mea appellatio pro recepta eſt: & debeo ire ad iudicem, qui de appellatione cognoſcet, & ſi aliquod impedimentum interuenerit quòd non potuit interim iri ad iudicem appellationis, impedimento ceſſante ibitur. ſi autem cùm iudex non recepit appellationem meam, iui ad principem vt cognoſceret de appellatione, cùm ad alium iudicem ire deberem:

non mihi nocet:secus si ad minorem iudicem iui quàm esset ille,qui de appellatione mea cognoscere deberet:nam non mihi prodest. Vltimò dicit:non recepta mea appellatione debeo ire coram iudice causæ appellationis intra tempora ad hoc statuta.quod dic vt in glo.Fran.

a ¶ Dicere.] id est probare,vt subijcit.solum enim dicere non sufficit. sic s.de dolo.l.j.§.j.

pitur,sufficit si posit dicere[a] appellationem suam non esse receptam.quod quacunq; ratione doceat, admittetur eius appellatio. Non recepta autem appellatione, si quidē principē appellari oportuerit, principi[b] erit supplicandum. Si verò alius appellabatur quàm[c] princeps: ille erit adeundus. sed & siquid aliud post receptam appellationem impedimenti factum fuerit: eum adiri oportet, quem appellare quis debet. Planè si appellatione non recepta, non ipsum adierit quem debuit,sed principem:pro eo habebitur atque si is aditus esset,qui adiri debuit, idque rescriptis Imperatoris nostri Antonini declaratur.Planè si alium pro alio[d] adijt, non principem:nihil ei hic error proderit, licet non videatur cessasse.Intra constituta[e] autem appellatoria tempora debet is cuius appellatio non est recepta, vel competentem iudicem, vel principem adire.

¶ *In appellatione non recepta nil debet innouari. Item apostoli etiam refutatorij debent dari,ita quod partes quid in eis continetur intelligant.Bartolus.*

Marcellus. LEX VI.

SCiendum est, cùm appellatio non recipitur[f], præcipi- sacris constitutionibus omnia in eodem statu esse,nec quicquā nouari etiam si contra fiscum appellatum sit:eumque qui appellationem non recipit,opinionem[g] suā confestim per relationem manifestare[h]: & eius causam pro qua non recipit appellationem, eiusq; exemplum litigatori edere debere,mandatis cauetur.

¶ *Primò ponit unam regulam, quod in his quæ non recipiunt dilationem, non potest appellari. Secundò hanc declarat per tria exempla. Tertiò ponit duos casus in quibus non licet appellari,qui non ponuntur in dicta regula. secunda ibi, Veluti.tertia ibi,Item si ex perpetuo.Bartolus.*

Paulus. LEX VII.

SI res dilationem non recipiat, non permittitur appellare[i] :veluti ne testamentum aperiatur[k]: vt diuus Adrianus constituit: ne frumētum in vsum militum, in annonæ[l] subsidia contrahatur, néve scriptus hæres in possessionem inducatur. ¶ Item si ex perpetuo edicto[m] aliquid decernatur: id quo minus fiat, non permittitur appellare. Item quo minus pignus vendere[n] liceat:appellari non potest.

b ¶ Principi.] id est ad principem.

c ¶ Quam.] scilicet di- 10 recto.

d ¶ Alium pro alio.] forte minorem:vt s. de ap.l.j. §.pe.& facit C.de ap.l.à proconsule. in fi. & de his qui per metum iudi.l.j.& ij.in fi.

e ¶ Intra cōstituta.] scilicet,anni vel sex vel quatuor mēsium : vt C. 20 de appel.si appellationem oblatam.Io.

SCiendum.] CASVS. Cùm appellaui,& iudex non recipit appellationem meā: omnia stant in eodē statu:nec quicquā mutandum est, etiam si cōtra fiscum appellassem : & 30 iudex, qui non recepit appellationē,debet sententiam manifestare mihi : & causam dicere quare nō recepit appellationem & eius exemplum dare mihi debet. Fran.

f ¶ Non recipitur.] aliàs est non. & aliàs 40 deest: & tunc debet deesse similiter in medio & in fi.huius l.& facit C.de ap.l. appellatione.& j.tit.ij l.j.& quod ibi no.& xxiij.q.j.c.j.

g ¶ Opinionem.] id est sententiam.ad hoc C. de app.l.eos.§.super. & de rela.l.j.& ij.

50 h ¶ Manifestare.] iudici ad quem est appellandum.

SI res.] CASVS. Ponit quinque casus in quibus nō appellatur: & est ratio in omnibus quia nō recipiunt dila.quod apparet ex litera.Fran.

60 i ¶ Appellare.] suprà, de app. constitutiones.

k ¶ Aperiatur.] C.e.l. quisquis.

l ¶ In annonæ.] ad hoc s. de re iudi.l.ij.& s. de fer.l. eadem. & C. quo. ap.l.fi.

m ¶ Ex perpetuo edi- 70 cto.] s. de appel.l.ex consensu.§.fina.

n ¶ Vendere.] ab ipso scilicet venditore, cùm nulla sit ibi sententia: vel etiam à sententia, scilicet quam fecit creditor denūciari ei postquàm expectauit biennio : vt C. de iure do. 80 impe.l.fi.§.fin autem.

¶ DE LIBELLIS DIMISSORIIS.

POst appellationem.] CASVS. Nunc dicit quòd iudex à cuius sententia appellatur,debet epistolam mandare iudici cognituro de causa appellationis : & illa epistola vocatur litera dimissoria,siue apostoli. Secundò dicit quid debeat continere illa epistola. Tertiò dicit : pars, quæ appellat, debet petere intra tempus ad hoc statutum,quod est xxx. dierum, à iudice, à quo appellauit, istam epistolam fieri & demandari: & sufficit si petijt,licet non sit facta.nam sibi non nocet.Fran.

o ¶ Dicta est.] ideoq; à meo iudicio dimitto, & ad vestrum examen dirigo.ad quod j.de verb.sig.l.dimissoriæ.

p ¶ Intra tempus.] triginta dierum à die latæ sententiæ:vt C.eo.l. iudicibus.quæ punit iudicem non dantem intra tempus dictum.

TIT. VI.

De libellis dimissoriis.

Marcellus. LEX Vnica.

POst appellationem interpositam literæ dandæ sunt ab eo, à quo appellatum est, ad eū qui de appellatione cogniturus est, siue principem, siue quem alium: quas literas,dimissorias siue Apostolos appellant. Sensus autem literarum talis est : appellasse puta Lucium Titium à sententia illius, quæ inter illos dicta est[o]. Sufficit autem petisse intra tempus[p] dimissorias instanter & sæpius:vt si non accipiat,idipsum contestetur[q]. nam instantiam petentis dimissorias, constitutiones desyderant. Æquum est igitur si per eum steterit,qui debebat dare literas,quò minus det,ne hoc accipienti[r] noceat.

TIT. VII.

Nihil nouari appellatione interposita.

Vlpianus. LEX Vnica.

APpellatione interposita,siue recepta sit,siue non,medio tempore nihil nouari[s] oportet. Si quidem fuerit recepta appellatio: quia recepta est[t]. Si verò non est recepta:ne præiudicium fiat[v] ei quoad deliberetur vtrum recipienda sit appellatio, an non sit. Recepta autem appellatione, tandiu nihil erit innouandum, quādiu de appellatione erit

q ¶ Contestetur.] in- 10 tra aliud tempus de quo habes.s.tit.j.l.si cuius.in fi.& C.de appel. si appellationem. & ad hoc C.de ijs qui p metu.l.ij.quæ contestatio si fuerit deserta,videt appellatio deseri:vt C. e.l.quoniam nonnulli. in fin. licet iudex à quo 20 appellatur, dare debet etiam non petenti: vt C.de appel. l.eos.§.apostolos.

r ¶ Accipienti.] id est accipere volenti.ad qd in authenti.vt exac.instante do.§.fi.

¶ NIHIL NOVARI APPELLA- 30 TIONE INTERPOSITA.

APpellatione.] CASVS. Appellatione interposita:siue est recepta,siue nondum est recepta: nil interim est nouan- 40 dum quandiu iudicet super causa appella.& dat exemplum de iusso per sententiam relegari,qui appellauit. nam interim non relegabit. idem de iusso deportari. idem de iusso remoueri ab ordine. qui si appellent,interim non 50 pcedetur contra eos. Vltimò dicit, ex pluribus delictis Titius fuit accusatus & condēnatus : & appellauit propter quædam,se iniustè dicens condemnatum : propter quædam non. quæritur an interim puniétur propter illa de- 60 licta propter quæ nō appellauit.& distinguitur.nam si hæc delicta, propter quæ non appellauit,sunt grauiora alijs:tunc non differtur executio.Fran.

s ¶ Nouari.] [a] puta executio vel simile.Sed quid si nō est facta ap- 70 pellatio : an intra biduum posit fieri executio? Respō.non.arg. contrà, C.cōmunia de leg.l.fi.§.fin autem.

t ¶ Recepta est.] vt in authenti.vt cùm de appel.cog.in prin. & in authen.vt nulli iud.in prin.& §.illas verò.& 80 s.de infa.l.furti.§.j.& j.hac.l.sed cōtra in aut. vt spon.lar.§.aliud. ad hoc sol. illud speciale in supplicatione,& ass:quod dic vt not.C.de appel.l.iiij.& facit s.ad Turp.l.j.in fin. & C.in integ.resti.po.ne quid noui fi.l.j.& C.de bo.pos.secundùm tab.l.j.& C.quo.ap.non reci.l.ab executione.§.à quo.& s.qui satisd.cog.sciendū.§.fi.& s.de pœnis.l.ij. in fi.Item opp.quia videtur appellans fieri actor etsi prius erat reus, quod est verum secundùm P.sed nos contrà:vt not.C.eo.l.hi qui.

v ¶ Fiat ei.] appellationi quoad &c. vt s.tit.ij.sciendum. Sed apud quem

a Scribē.hic dicunt hanc gl. [illegible] ad hoc [illegible] situm [illegible] qui sententia suā intra tēpus datum ad appellādū. idē est in causis criminalib': licet aliud de cōsuetudine obseruetur. Bolog.

quem deliberabitur? Respon. apud principem, non apud eum à quo appellatur, vt ſ. de inofficioso testa. l. si quis ex. §. hi autem omnes. & de adm. tu. l. ex chirographis. & l. fi. in prin. vel apud eum, qui de appellatione est cogniturus: cùm pro eo habeatur ac si sit recepta quo ad commodum appellantis: vt C. de app. l. à proconsulibus. in fi. & l. si quis appellanti. sed iudex, qui nō recipit, in triginta pondo auri, & eius offi. in tantundem punitur: vt C. eo. l. quoniā iudices. Item quid si patēter appareat non recipienda, quod potest esse frequēter: vt ſ. titu. ij. l. fi. & ſ. de ap. l. constitutiones. & C. quo. ap. per totū? Respon. nō punitur iudex non recipiens: imò appellās in quinquaginta lib. argēti, & in corpore & in fama: vt C. e. l. eos. §. sup his. & quo. ap. non reci. l. ab executiōe. §. fi. & C. eo. l. à proconsulibus. & sic poterit statim exequi si talis sit iudex, qui aliàs hoc possit. sic ergo hîc loquitur, cùm dubiū est sit recipienda, an nō. Accursius.

pronunciatum[a]. ¶ Si quis[b] ergo fortè relegatus fuerit, & appellauerit, non arcebitur neque Italia, neq; prouincia, qua relegatus est. Propter eandem rationem & si quis deportatus[c] fuerit ab eo cui deportandi[d] ius est, vel adnotatus[e]: neque vincula patietur, neq; vllam aliam iniuriam, quam patitur qui sententiæ non acquieuerat[f]. Integer enim status esse videtur prouocatione interposita. Ergo & si abstinere ordine iussus sit, & prouocauerit: eadem ratione poterit interim participare[g]: cum hoc sit constitutū, & sit iuris, Ne quid pendente appellatione innouet. ¶ Si quis† ex pluribus facinoribus condemnatus, propter quædam appellauerit, propter quædam non: vtrùm differenda pœna eius sit, an non, quæritur? Et si quidem grauiora sint crimina, ob quę appellatio interposita est, leuius autem id, propter quod quis non appellauerit: recipienda est omnino appellatio, & differenda[h] pœna. Si verò grauiorem sententiam meruit ex ea specie ex qua non est appellatum: omnino pœna imponenda est.

† Not. casu tali ex isto text. pro differenda executione in cā criminali: vt scilicet condemnatus de aliquo maleficio accusetur de alio maiore maleficio: quo casu sententia differtur executio mortis eius quousq; pendet ac. secunda. not. Bart. in l. j. § fin. ſ. de custo. reo.

TITVL. VIII.

Quæ sententiæ sine appellatione rescindantur.

Marcellus. LEX I.

Illud meminerimus, Si quæratur[i] iudicatū[k] sit, necne: & huius quęstionis iudex nō esse iudicatum pronūciauerit: licet fuerit iudicatū, rescinditur[l], etsi[m] prouocatum nō fuerit. ¶ Itē si calculi error in sentētia esse dicatur, appellare necesse nō est: veluti si iudex ita pronunciauerit: Cùm cōstet Titium Seio ex illa specie quinquaginta, item ex illa specie viginti quinq; debere: idcirco Luciū Titium Seio in centū condēno. Nam quoniam error cōputationis est: nec appellare necesse est, & citra prouocationē corrigitur[n]. Sed & si huius quæstionis[o] iudex sententiam in centū cōfirmauerit: si quidem ideo, φ quinquaginta & vigintiquinq; fieri centum putauerit[p]: adhuc idē error cōputationis est: nec appellare necesse est. Si verò ideo, quoniā & alias species vigintiquinq; fuisse dixerit: appellationi[q] locus est. ¶ Itē cū contra sacras cōstitutiones iudicatur: appellationis necessitas remittitur[r]. Contra cōstitutiones autē iudicatur, cùm de iure cōstitutionis, non de iure litigatoris pronunciatur. nā si iudex, volenti se ex cura muneris vel tutelę beneficio liberorū vel ætatis aut priuilegij excusare, dixerit neq; filios neq; ætatē aut vllum priuilegium ad muneris vel tutelę excusationē prodesse: de iure[s] constitutionis pronunciasse intelligitur. Quòd si de iure suo probantē admiserit, sed idcirco contra eū sententiā dixerit, φ negauerit eum de ætate sua aut de numero liberorū probasse: de iure litigatoris pronunciasse intelligitur: quo casu appellatio necessaria est. ¶ Item cùm† ex edicto peremptorio quod neque propositum[t] est, neq; in notitiam[v] per-

a ¶ Pronunciatum.] sit iusta vel non. Idē tamen & si lapsa sint fatalia: quia tunc est firma sñia prima: vt C. de tempo. ap. l. fi. §. illud.

b ¶ Si quis.] ponit exēpla.

c ¶ Deportatus.] verbo tenus.

d ¶ Deportandi ius est.] vt Imperator & præfectus præto. & vrbis, non præses prouin. vt ſ. de pœ. l. ij. §. j. de iniu. testa. si quis ex. §. eius. & de lega. iij. l. j. §. hi. & de interdic. & rele. l. interesse. §. j. sed videtur nunquā dubiū: quia aut est specialiter inhibita à iure: & sic certum est non posse appellari. aut nō: & certū est posse: vt C. de app. l. & in maiorib[a]. Respō. negatione fit dubiū: vt C. qui. ad lib. pro. non licet. l. iij. in princi. Vel dic φ aliquis casus est vbi non est prohibita expresse: tamen est prohibita in eius simili: vt in condi. ex l. si quis in tantam. & in infinitis similibus.

e ¶ Adnotatus.] subaudi appellauit.

f ¶ Non acquieuerat.] nec appellauerat. posset autem etiam aliter legi.

g ¶ Participare.] j. de mune. & ho. l. reus. §. eū. in fi. contra. sed hic habuerat honorem, à quo per sententiā deponebatur. vnde appel. pen. remanet in eodem: ibi de nouis honoribus non de habitis per sententiam prohibetur. vnde si appellat, interim abstinet: & sic vtrobique est eadem ratio: quia pen. ap. &c. vt in prin. huius legis.

h ¶ Differenda.] hic no. damnatum ex multis causis, in aliquibus posse appellare: in alijs omittere. ad quod ſ. de ap. l. appellanti. & de mino. l. etiam. §. ex causa. & de inoffic. testa. si minor. §. fina. & l. pen. §. fina. in princi.

¶ QVAE SENTENTIAE SINE APPELLA. &c.

Illud.] CASVS. Quatuor casus ponit in quibus sententia retractatur sine appellatione: quod videas in litera. Vltimò dicit: peto à te. x. & tu à me petis. x. condemnat me iudex vt tibi dem. x. & nondum te mihi condemnat. dicebatur olim φ nō erat necesse me appellare à tali sententia: quia non cogebar tibi soluere ex tali sententia, cùm possem compēsa. opponere. sed certè tenet sentētia, & appellare possum si non iuste me condemnatum dico. Fran. Accur.

i ¶ Si quæratur.] cùm fortè victor peteret corā præside executioni mandari: victus dixit non esse iudicatū. & adde hîc quod not. C. quando prouoca. non est necess. l. j.

k ¶ Iudicatum.] aliàs autem super iudicato frustra iudicatur: vt C. de senten. post sententiam. sic & transactio: vt C. de transact. l. si causa cognita.

l ¶ Rescinditur.] prima sententia.

m ¶ Etsi.] id est quamuis. Accursius.

n ¶ Corrigitur.] secus si nō sit expressum: vt C. de re iudi. l. ij. & facit C. de iure fisc. l. ij. Accursius.

o ¶ Quæstionis.] qua petebatur corrigi dicta erronea sententia. vel cùm peteretur executio, excipiebatur in ea erratum.

p ¶ Putauerit.] non tollit ergo quæstio erroris calculi per primā vel secundam sententiam: & sic est contrà C. de errore cal. l. j. sol. ibi fuit sententiatū super errore habito extra ius: & in sentētia non fuit error expressus. hîc autem primus error fuit in sententia: similiter & vtrobique expressus: vel saltem in prima: quod sufficit secundùm quosdā. & sic expressa nocent &c. vt & ſ. de condi. & demō. l. nonnunquàm. cum suis concor. Item not. quòd fatua opi. nil operatur[a]. arg. ſ. de furt. l. qui rem. putauit enim (quod nullo modo esse poterat) scilicet quinquaginta & xxv. esse centum. & ita nil valet: vt hîc, & ſ. de supelle. lega. l. Labeo. & ſ. de vsufru. lega. l. si alij. sic etiam distinguitur inter expressum, & non expressum errorem iuris: vt j. proxi. §.

q ¶ Appellationi.] quia sententia valet.

r ¶ Remittitur.] vt & ſ. de appel. si expressim. sed. fallit suprà de pœnis. l. moris. §. iste. item ſ. de interdi. & releg. l. relegatorū. §. ad tempus. item C. de appella. l. j. quibus dicitur. quòd contra præceptum. l. pronunciatur, & tamen non est pro nihilo. sed per principem in primo casu. in alijs per appel. sed in omnibus dic quòd non expressim contra legem pronunciauit. item videtur in alio: vt ſ. de re iudi. l. præses. sed ibi dicas contra ius litigatoris pronunciatum. item in alio, vt quando putauit causam legibus iuuari, quasi dicat bonæ fid. facit iudex: vt ſ. de re iudi. l. cùm prolatis. vel dic quòd ibi in l. cum prolatis. respon. tacitę obiectioni. q. d. quis est iudex ita fatuus, qui etiam contra ius litigatoris pronunciet? & sic tacitè cōtra. l. respon. quia putabat causam legibus iuuari &c. Alij dixerunt in omnibus prædictis casibus, φ putabat causam legibus iuuari. item facit ſ. proxi. §. & C. quando prouo. non est necess. l. ij. & l. circa. Accur.

s ¶ De iure.] id est contra ius.

t ¶ Propositum.] solenniter vt debuit. fuit tamen interpositū: alioquin sine causa poneret de notitia: illud tamen ad maiorem exaggerationem intelligo positum, quòd non peruenit in notitiam: secus si solenniter fuit propositum: sed nō peruenit in notitiam: vt C. quomodo & quando iud. ab eo. & C. si ab hæred. se absti. authen. si omnes. & C. de iudi. properandum. §. j. quæ videntur contrà. item nec ob. prædictis. C. de accu. l. absentem. quia secus in criminalibus: vt not. ſ. de pœnis. l. absentem. Accursius.

v ¶ Notitiam.] hoc ponitur vt dixi, ad maiorem & euidentiorē iniquitatem sententiæ ostendendam: vt dicenda sit ipso iure nulla. & dic

a Adde tamen φ opinio fatui quādoq; attenditur: sicut de fatuo illo parisiensi, qui decidit q. de paupere, qui comederat panē suū ad odorem assat.: vt dicunt cano. in c. ad nostram. de consue. pro qua facit gl. in l. j. ver. constitui. ſ. de orig. iuris.

† Iste text. facit ad id qd' voluit gl. in c. j. §. is autem. in verbo, controuersias. de paci. pos. in prag. sāc.

...uenerit, absentis[a] condemnatio fit: nullius momenti esse sententiam cōstitutiones demonstrant. ¶ Si apud eundem iudicem inuicem petamus: si & mea petitio & tua sine vsuris[b] fuerit, & iudex me priorem[c] tibi condemnauit, quo magis tu prior me condemnatum[d] habeas: non est mihi necesse pro hac causa appellare: quoniam secundùm sacras constitutiones iudicatum[e] à me petere non possis prius quàm de mea quoque petitione iudicetur. Sed magis est vt appellatio interponatur.

Paulus. LEX II.

PAulus respondi,[†] eum, qui in rebus humanis nō fuit sententiæ dictæ tempore, inefficaciter condemnatum[f] videri. Idem respōdi, aduersus eum, qui in rebus humanis non esset cùm iudex datus est: neq; iudicis dationem valuisse, neque sententiam aduersus eum dictam vires habere.

Idem. LEX III.

PAulus respondi, impossibile[g] præceptum iudicis nullius esse momenti. Idem respondi, ab ea sententia cui pareri per rerum naturam non possit[h], sine causa appellari.

TITVL. IX.

An per alium causæ appellationis reddi possint.

Quando principalis causa potest agi per procuratorem: tunc etiam causa appellationis per procuratorem agi potest. Bar.

sic q̄ si solenniter fuit propositum: licet non peruenerit in notitiam: tenet sententia: vt ff. de dā. infec. l. iiij. §. toties. & ff. quod vi, aut clàm. aut qui. §. j. & C. de an. excep. vt perfectius. & est expressum. C. quomodo & quādo iud. l. ab eo. Item facit ff. de oper. no. nuncia. l. de pupillo. §. nūciationem. & si quidem erat per cōtumaciā absens, nō auditur posteà, nisi veniat iudice sedente p̄ tribunali: vt ff. de in integ. resti. l. pe. & de iudi. & post. in fi. & C. de iudi. properandum. §. cū autem. si autem probabili & iusta de causa: serua distinctionē, quæ fit de absentibus. Alij dicunt esse necesse peruenire in notitiā absentis: vt hîc, & ff. de ap. l. ex consensu. §. fin. & in authen. de litigio. §. omnem. & ff. de requi. reis. l. j. & ad idem quod no. d. l. ex consensu. §. fi. & quādo ap. sit. l. j. §. fi.

a ¶ Absentis.] quia nō fuit propositum.

b ¶ Sine vsuris.] maximè: vt ff. de compen. l. cū aliter.

c ¶ Priorem.] id est prius.

d ¶ Me condemnatum.] quàm ego te. & fa. ff. de iuris. om. iudi. si idem. §. j. & C. de cōpen. l. neq;. item ff. fa. ercis. in hoc iudicio. contrà. sed ibi in indiuiduis.

† aliàs, incipit eum qui.

e ¶ Iudicatum[a].] opposita compen. & ideò videbatur nulla sententia, cùm ex ea efficaciter agi nō possit. non ergo necesse est appellari: sed nō est verū: quia ipso iure tenet: imò q̄a opponitur compēsatio agenti, apparet valida.

a Not. gl. ad hoc q̄ cō pensa. potest opponi etiā post sententiam latā. ad de q̄ idem si snīa transiuit in rem iudicatam secūdùm Bar. in l. si cum dos. ff. re. a. mota. Bologni.

PAulus.] CASVS. Sententia data aduersus Titiū qui tempore sententiæ erat mortuus, nō valet ipso iure. Item iudex delegatur cōtra Titium, quem volebat conuenire: & Titius erat iam mortuus. non tenet delegatio: & sententia à tali delegato lata non tenet. Fran. Accur.

f ¶ Condemnatum.] No. non valere sententiam in mortuū: vt hîc, & ff. de re iudi. l. in summa. §. fin. etiam si per viuum defenditur: vt ff. de iudi. de qua re. §. cum absentem. sed econtra pro eo sic: vt ff. de fideicō. li. l. cùm quasi. vel speciale ibi. in priuilegio autem concesso procuratori mortui dic vt infrà, de regu. iur. l. Neratius. Item pactum pro mortuo vel contrà valet: vt suprà, de pac. l. tale. §. fin. & facit ff. de act. l. ex iudiciorum.

PAulus.] CASVS. Præceptum iudicis impossibile de iure nō tenet: vt si iussit partes quadam die adesse in quadā taberna. & dic de hoc vt in glos. idem si est impossibile de facto: vt si iussit cuidam, qui promiserat Titium facere stare iuri, vt eum Titium exhibeat in iure: cùm Titius iam decesserat. nam hoc præceptum nō tenet. & de hoc dic vt in glos. Fran. Accur.

g ¶ Impossibile.] de iure: vt ff. de arbi. si cùm dies. §. antepe. & pe. hoc autem euenit quādoq; ex repugnantia: vt ff. de re iudi. duo. & C. de fide instru. scripturæ. & ff. de condi. & demon. Titiæ si non nupserit. Sed ar. contrà. de inoffi. test. Papi. §. sed nec impuberis. & facit ff. de act. & obli. l. non solùm.

h ¶ Non possit.] vt suprà, qui satisd. cog. l. si decesserit. & sic not. æquiparari impossibilitatem iuris & naturæ: vt suprà, de cōdi. insti. filius. & l. conditiones. Sed si iudex cōdemnat debitorem Stichi in Stichum: eo mortuo post moram an valeat sententia? videtur quòd non: vt hîc. Econtra quòd sic, quia in stipu. potest venire: vt suprà, de verbo. oblig. l. inter stipulantem. §. fin. & in constituto: vt ff. de consti. pe. l. promissor. & ideo dicam valere. Tutius tamen est si in æstimationem cōdemnet: licet æsti. non sit in obli. vt & aliàs. ff. si cert. peta. l. vinum. cū & pretiū loco rei succedat: vt ff. de peti. hære. si & rem. & quia sic punitur culpa debentis: quæ aliàs remanet impunita: quod esse non debet, vt & ff. ad legem Aquil. ita vulneratus. item quia pecunia est rerum æstimatio: vt ff. de fideius. l. si ita fideius. & quia ideo fuit inuenta, vt subueniret difficultatibus hominum, vt ff. de contrahen. emp. l. j. §. j.

Iuris & naturę impossibilitas ęquiparantur.

¶ AN PER ALIVM CAV. APPEL. REDDI POS.

¶ *Dictum est suprà de appellationibus & à quibus, & quando sit appellandum: restat uidere per quos causæ appellationis debeant exerceri. Bar.*

Vlpianus. LEX I.

QVæri solet, an per alium causæ appellationis reddi possint, quæ res in rebus pecuniarijs & in criminibus agitari cōsueuit. Et in rebus pecuniarijs sunt rescripta posse agi. verba rescripti ita se habent, Diui Fratres Longino. Si tibi, qui appellauit, mandauit vt eū de appellatione, quam Polla ad eum[i] fecit, defenderes, & res pecuniaria est: nihil prohibet nomine eius te iustè respōdere. Sin autem non sit pecuniaria causa, sed capitalis: per procuratorem agi non licet[k]. Sed & si ea causa sit, ex qua sequi solet pœna vsque ad relegationem[l]: non oportet per alium causas agi: sed ipsum adesse auditorio debere, sciendum est. ¶ Planè si pecuniaria causa est, ex qua ignominia[m] sequitur[n], potest & per procuratorē hoc agi[o]. Idemq; erit probandum & in ipso accusatore si appellauerit, vel si aduersus eum sit appellatum. Et generaliter[p], quæ causa[q] per aliū agi non potest: eius nec appellationem per alium agi oportet.

¶ *Licet procurator, qui uoce appellauit, reddendo rationes domino desinat esse procurator: tamen poterit in causa appellationis pro domino respondere: & procuratore cessante potest dominus respondere. hoc dicit.*

Marcellus. LEX II.

QVæri solet.] Dicitur quòd causæ appellationum si sunt pecuniariæ: possunt per aliū exerceri. & de hoc extat quoddam rescriptum cuius verba ponuntur in litera. si autem causa sit capitalis: non potest per procuratorem exerceri. idem si talis sit causa p̄ quā possit īponi pœna maior relega. in causa autem pecuniaria ex qua imponitur pœna infamiæ, potest constitui procurator. & hæc habent locū tam ex parte appellantis, quàm ex parte eius cōtra quem appellatur: & vt generaliter dicā, omnis causa quæ non potest per alium exerceri, nec eius appellatio exercebitur per alium. Francis. Accursius.

i ¶ Ad eum.] id est cōtra eum. & sic vterque appellauit. Vel dic appellatione, id est conuentione. sic C. de procura. l. cùm rem.

k ¶ Non licet.] vt ff. de publi. iudi. l. penul. §. ad crimen.

l ¶ Relegationem.] descēsiue incipiendo à capitali: non ascensiue incipiendo à minima. Accipe etiam inclusiuè secūdùm quosdā: quod non placet, sed exclusiuè ponitur vsq;. si ergo relegationem vel minorem pœnam relegatione contineat, poterit dari procurator: quia & in relegatione, & in minori pœna, vt in remotione ab ordine, damnatur absens vt in ciuili causa: vt ff. de pœnis. l. absentē. ergo in eadem constituitur procurator: quia hæc duo simul debent residere: vt ff. de procur. seruum. §. publicè.

m ¶ Ignominia.] in omni causa, in qua pœna corporalis non imponitur, per procuratorem cuilibet agere licet sponte: nō ex necessitate. Ioan. sed huic regulæ in quatuor derogatur casibus. In primo ratione personarum illustrium. Aliæ verò personæ, si volunt, possunt: aliæ verò personæ quandoq; etiam, si volunt, non possunt, vt in crimine, scilicet de suspec. tu. Item in interdicto de lib. exhi. & in tertio generali: vt C. de procur. l. fin. Vel melius ff. de procur. l. licet. in prin. sed primus casus, scilicet de suspe. tu. patitur duas excep. secundus de interdicto vnam. tertius nullam. quod dic, vt C. de procur. quicunq;. & l. fi. & ff. de procur. non solùm. §. fi. & l. Pomponius. j. rn̄s. In criminibus verò pub. vel priua. per procur. non agitur, si modò pœna saltē relegationē cōtineat: alioquin licebit. Excipit illustris, qui indistinctè super actione iniuriarum procuratorē constituit[b]: vt hîc, & C. de iniur. l. fi. & sic patet ex prædictis q̄ prima pars gl. in pecuniarijs, secunda in criminalibus loquitur. Item ad secundā partem est cōtrà, ff. de appel. Lucius. sed ibi dn̄s non vt procurator, sed vt in rem suam recipitur, cùm eius intersit. Item facit quod nota. ff. de procur. seruum. §. publicè.

b Concor. text. in c. veniens. extrà de accu. ro. deci. cxcvj. inci. quęsitū est in aū. & spe. in ti. de procu. §. j. ver. sed p̄cedens regula.

n ¶ Sequitur.] vt in pro socio & mandati actione.

o ¶ Hoc agi.] vt & ff. de ijs, qui not. infa. l. furti. §. j. Accur.

p ¶ Et generaliter.] Not. in fin. huius legis optimam regulam, quæ in initio poni debet: cui est contrà, ff. de appel. non tantùm. Sol. vt ibi.

q ¶ Causa.] scilicet principalis.

Si

SI procurator.] CASVS. Procurator meus appellauit:deinde rationem administrationis suæ mihi reddidit: & sic desijt esse procurator. dicitur ꝙ potest procedere ipse idem in causa appellationis. & eo cessante possum ego procedere: secundùm quod & de adolescente dicitur. ff. de appella. l. fina. Fran. Accur.

SI procurator[a] absentis appellauerit[b], deinde rationes reddiderit[c]: nihilominus ipse respondere debet. Sed an eo cessante dominus litis respondere possit exẽplo adolescentis, videamus. Magis tamẽ obseruatur, vt audiri debeat in causis appellationis reddẽdis, is cui⁹ absentis ꝓcurator appellauit.

TITVL. X.

Si tutor, vel curator, vel magistratus creatus appellauerit.

Qui ad publicum munus uocatus frustratoriã interposuit appellationem: tenetur reipublicæ de damno, quod interim acciderit. hoc dicit.

Vlpianus. LEX I.

HI, qui ad munera publica nominati[d] appellauerint, nec causas ꝓbauerint: sciãt ad periculum suum pertinere, si quid damni per moram appellationis reipublicæ acciderit. Quòd si apparuerit eos necessario prouocasse: cui adscribendum sit id damnũ, præses vel princeps æstimabit[e].

Hermogeñ. LEX II.

TVtor, vel curator detentus[f] si prouocauerit, & ante causam actam moriatur: propter periculum medij temporis[g] successores eius causas appellationis necesse habent reddere.

TITVL. XI.

Eum, qui appellauerit, in prouincia defendi.

Vlpianus. LEX I.

a Si procurator.] simplex procurator ad causam victus appellare tenetur, secũdùm omnes: vt C. de procura. l. inuit⁹. sed an exercere, sub iudice lis est: vt ibi not. vbi dicimus ꝙ nõ tenetur. & huic l. respõ. ꝙ nõ simplex ꝓcurator, sed omniũ negotiorum domini erat ꝓcurator. sic & de causa app. vel dic ꝙ specialiter erat constitutus ad principalẽ causam, & ad causam appel. vel tertio debet. i. potest. sic ff. de offi. procon. obseruare. §. fin. & secundùm primos duos intellectus tenetur domino ac. mã. nisi responderit ipse ꝓcurator. Accur.

b Appellauerit.] facit ff. de ap. l. fi. §. fi. & C. de appel. l. si actor. & l. dominus. & in authẽ. de appel. §. j.

c Reddiderit.] s. domino suæ administrationis. & sic est cõtra. ff. de appel. l. tutor si. sed ibi in tuto. vel cura. in quo duo conueniunt, scilicet finiri officium, & rationem reddi. hîc autem vnum tãtùm, scilicet rationẽ reddi. vel si dicas hic debet ꝓ potest, non est contra. vel dic rationes reddi: scilicet quia appellauerit. ad quod suprà, de appel. scio. & quod subijcit respondere, scilicet prosequendo. Accur.

SI TVTOR, VEL CVRATOR, VEL MAGISTRATVS CREATVS &c.

HI qui.] CASVS. Elect⁹ ad aliquod munus appellauit: & succubuit. omne damnum quod interim accidit reipub. ipse debet emendare. si autem obtinuit: tunc præses vel princeps æstimabit ad quẽ damnũ hoc redundet. fortè ad eũ, qui dolo malo illum elegit. & si interim pendente appellatione decessit: hęres eius debet prosequi causam appellationis propter periculum medij temporis. & hoc dicit hæc. l. & seq. Fran. Accur.

d Nominati.] id est electi.

e Aestimabit.] scilicet nominato vel cuius dolo facta est nominatio: vt C. lib. xj. quo quis. ord. con. l. quoties. & l. fina. & facit suprà, de appella. Imperatores. §. si magistratus. & quando appel. sit. l. j. §. alia. Accursius.

f TVtor.] Detentus. id est in tutelam datus. & dic hic vt ff. quando appel. sit. l. j. §. si quis tutor. & instit. de excusa. tuto. §. qui autem.

g Medij temporis.] si pateat tutorem per malitiam causam egisse, spectat ad eum periculum. alioquin contrà: vt suprà, de excu. tut. l. qui testamento. & C. de excusa. tuto. l. quanquàm. & de ritu nupt. si quis tutor. §. quid ergo.

EVM, QVI APPELLAVERIT, IN PROVINCIA DEFENDI.

EVm qui.] CASVS. Appellaui à quadam sententia: & ob hoc sum extra prouinciam. interim aliquis vult me cõuenire ad aliquid in prouincia. debeo ibi defendi. secus si sim absens extra ꝓuinciam causa reipubli. nam interim nõ cogor me in prouincia defendere. hoc dicit cum lege seq. Fran. Accur.

h Rescripserunt.] Romæ enim vel alibi vbi peregrinetur causa exercendę ap. non habet necesse respondere: vt ff. de iud. l. ij. §. legatis. quæ est contrà. sed in sua prouincia vbi appellauit, sic: vt hîc. & est ratio, quia ibi facilè habet per quem defendatur: aliàs si non defenditur, ibi fit missio & venditio bonorum eius: vt ff. quib. ex cau. in pos. ea. l. ad cognitionem.

EVm, qui appellauerit, oportere in ꝓuincia defendi in alijs suis causis, etiã si appellationis causa peregrinetur, diui Fratres Decio Philoni rescripserunt[h].

Martianus. LEX II.

HOc enim illis præstatur, ne necesse habeant se defendere[i], qui Reipublicæ causa absunt.

TIT. XII.

Apud eum, à quo appellatur, aliam causam agere compellendum.

Iudex propter appellationẽ ab eo factam non efficitur suspectus in alia causa. Bart.

Vlpianus. LEX Vnica.

SI quis ex alia causa[k] appellauerit à iudice, an ĩ alia causa eundem iudicem habere necesse habeat, videamus. Et hodie hoc iure vtimur, vt tametsi appellatio interposita sit: tamen apud eundem iudicem à quo quis prouocauit, compellatur alias causas, siquas habet, agere[l]: nec vtetur hoc prætextu, quasi apud offensum[m] iudicem nõ debeat experiri: cùm possit denuo prouocare.

TIT. XIII.

Si pẽdẽte appellatione mors interuenerit.

Marcellus. L. Vnica.

APpellatore defuncto, si quidem sine hærede: cuiuscunq;

i HOc enim.] Defendere. bona tamen eorũ possidebuntur si non defendant: non tamen distrahuntur: vt ff. quib. ex cau. in pos. ea. l. in pos. §. j. & ff. quib. ex cau. ma. item ait prætor. §. j. nisi ante absentiã sit negotium motum. nam tũc debet defendi: vt ĩ. de leg. l. eum. §. j. & ibi not. & facit ff. de dam. infect. l. eorum. & ff. ex qui. cau. ma. sed & si per prætorem. §. fi. & ff. de arbi. l. nõ distinguemus. §. itẽ si quis Romæ. Accur.

APVD EVM, A QVO APPELLATVR, ALIAM CAVSAM AGERE COMPELLENDVM.

SI quis.] CASVS. Appellaui à sententia domini Scacuelli iudicis domini Ricardi de villa potestatis Boñ. nunc conuenior coram eodẽ domino Scacauello ab alio. ego dico, quòd eum offendi, ob hoc ꝙ appellaui ab eius sententia, vt sic sit suspectus. dicitur quòd non audior: imò teneor agere, & defendere me in alijs meis causis coram eo. Fran. Accursius.

k Ex alia causa.] ex eadem nullo modo: vt C. de appel. l. eos. in princip.

l Agere.] cùm habet ibi domiciliũ. aliàs contrà: vt ff. de iud. l. ij. §. ei quoque.

m Offensum.] nec enim debet reputare se offensum: vt C. de app. l. & in maioribus. Accursius.

SI PENDEN. APPELLA. MORS INTERVE.

APpellatore.] CASVS. Appellaui à sententia lata contra me. nunc decessi sine hærede. dicitur quòd appellatio est extincta, cuiuscunq; generis causa fuerit, id est siue ciuilis, siue criminalis. si autẽ reliqui hæredem, qui adiuit hæreditatem meam, si nullius interest causam appellatio. expediri: tunc non cogitur hæres meus prosequi causam appella. & ponitur exemplum infra in litera ibi, nullius autem &c. & est tale. Si sentẽtia lata contra me iudicabat me relegandum, de bonis autem meis nihil dicebat, & ego appellaui, & decessi interim relicto hærede: non cogitur hæres meus prosequi causam appella. Hoc enim casu nullius interest causam prosequi. si autẽ interesset alicuius, scilicet fisci causam appellationis expediri: tunc cogitur hæres meus prosequi. & ponitur exẽplum, quando interest fisci: vt si in sententia dictum est me deportandum vel relegandum bonis ademptis, vel in metallum dandum: & appellaui ab ista sententia: & interim decessi relicto hærede: hoc casu hæres meus tenetur prosequi causam appellationis: & non aliter bona mea habebit hæres, nisi prima sentẽtia retractetur. alıs haberet fiscus, quando autẽ interesset priuati appellationẽ exerceri, nõ habes in litera exẽplum: sed ferè oẽs causæ appellationũ sunt tales, ꝙ interest aduersarij procedi in causa appellationis. Tutor.] Tutor in causa pupilli appellauit: tandem decessit relicto Titio hærede. hæres prędictus reddidit rationem pupillo, de eo quod gesserat tutor. dicitur quòd cogitur reddere causam quare appellauerat tutor in causa pupilli: sed

diuus Seuerus dixit quòd tutor postquã reddidit rationes, nõ cogitur causam appellationis reddere: & sic multò magis nec eius hæres cogitur. Fran. ¶ Appellatore.] Fuerat ergo damnatus in causa ciuili vel criminali.

a ¶ Generis.] vel ciuilis, vel criminalis causa.

b ¶ Peragere appellationem.] de hoc statim ponit exemplũ. & sub. hîc, & tamen habetur pro eo, ac si obtinuisset appellator.

c ¶ Necesse habet.] & quatuor habet menses plus quã defunctus: vt C.e.l.fin. & sub. hîc vel statutis acquiescere: vt C.eo.l.j.

d ¶ Ademptione.] expressa. nam si etiã tacita fuit, nihilominus extinguitur: vt C.eod.l. si is. & ff. de ser.rusti.præ. item qui habet. & facit C. si reus vel accu.mor. fue.l.fi.

e ¶ Ademptis.] expressè.

f ¶ Successionis.] hæres.

g ¶ In reddendis.] aut interijt res sup qua appellatum est: & tunc si est ad aliquẽ vsum, tenetur exequi: vt suprà, de condi.fur. si seruus. §. boue. & subaudi si erat in mora. si autem ad nullum vsum, nõ tenetur nisi propter peculiũ: vt C.de libe.cau. l. principaliter. vel propter moram: vt superiori casu: vt ff. de verbo. obli. inter stipulantem. §. penul. Si autem litigator interijt: aut causa erat ciuilis, & durat post mortẽ: vt C.e.l.ij. aut criminalis: & tunc nõ propter pœnã corporalem, quæ iam mortuo appellanti imponi non potest: sed propter bona sic, si expressè in sententia cõtinebatur. aliàs nec in bonis durat: vt C.e.l.iij. vbicunque dixi hæredem appellantis prosequi, sub. vel acquiescat statutis: vt ibi, nõ aliter &c. & C.e.l.j. vbi autem à sententia oneris vel muneris appellatur, dic vt C.eo. pater.

generis appellatio fuerit, euanescit. Quòd si appellatori heres extiterit: siquidem nullius alterius interest causas appellationis reddi, cogendus non est peragere appellationem[b]. Si verò fisci, vel alterius contra quem appellatum est, interest: hæres causas appellationis reddere necesse habet[c]. Nullius autem interest veluti cum sine ademptione[d] bonorum relegatus est. Nam si ademptis[e] bonis relegatus, vel in insulam deportatus, vel in metallum datus, prouocatione interposita decesserit: imperator noster Alexander Pletorio † militi ita rescripsit, Quamuis pendente appellatione morte rei crimen extinctum sit, data tamen etiam de parte bonorum eius sententia proponitur: aduersus quam non aliter is, qui emolumentum successionis[f] habet, obtinere potest, quàm si in reddendis[g] causis appellationis iniquitatem sententiæ detexerit[h]. ¶ Tutor quoque in negotio pupilli appellatione interposita si decesserit, hæredem eius causas interpositæ appellationis reddere necesse est, etiam si rationes tutelæ hæres reddiderit: quia sufficit mortis tempore ad causas appellationis reddendas obligatum fuisse. Sed diui Verus & Anto. rescripserunt nõ cogendum tutorẽ[i], post rationes redditas causas appellationum reddere.

† alias, pilletorio.

h ¶ Detexerit.] quod fecit eo ipso q aduersarius nõ probat. quod dic vt C.de appel.l.ei, qui. Accursius.

i ¶ Tutorem.] nec hæredem: vt plenè dixi. ff. de ap.l.tutor.

¶ DE IVRE FISCI. ¶ *Iura priuatorum dixit: nunc audi fiscalia. uel dixit in lib. superiori de criminibus, per quæ bona ueniunt ad fiscum: ideo de hoc & alijs iuribus fisci dicit: ut infrà, eo.l.j.*

k ¶ Variæ.] Se quis. si ipse nõ capax se defert, habet præmiũ, siue sit hæres, siue sit legatarius, siue fideicõ. vt j.eo. Senatus. §. Senatus. Item & si nõ capax præuenitur ab alio, vt ab hærede capace vel ab extraneo: & tũc similiter habet præmium deferens: vt C.de his, qui se de.l.j. & plene no.j. eo.edicto. §. extat. Sed quis non est capax? Respon. deportatus: vt C.de hære.insti. l.j. Item hæretici: vt C.de apost.l.ei, qui sententiam. & de hære.l. manicheos. Item damnati in metallum: vt ff. de his, quæ pro nõ scrip. si in metallum. Item nati ex damnato coitu: vt in authen. quib.mod.na.ef.sui. §. fi. & C.de incest.nup. si quis. & de natu.li.l.j. & hi vltimi offerendo se lucrantur, non primi: verum in his omnibus locum habet vt fisco possit deferri. Accursius.

l ¶ Tacitè.] vel non tacitè: vt j.eo.edicto.§.j.

m ¶ Nõ vindicetur.] vt C.vbi causæ fis.l.j. & C.de his, qui.vt indi.l.j.

n ¶ Indignus.] alijs modis quàm superioribus. & est exemplum ff. de his, qui. vt indi.l.indignum. & alijs multis in eo.titu. nam & superiores modi sunt indignorum.

o ¶ Surrepti.] quo casu si priuatus esset hæres, ipse accusaret, & hæreditatem peteret: vt suprà, de fal. qui testamẽto. nunc quia fiscus est hæres, ipse petit hæreditatem, & accusat.

p ¶ Inuenisse.] scilicet in loco publico vel fiscali, secus si aliàs, id est in loco priuato. quia cessat delatio: vt insti. de rerum diui. §. thesauros. & j.eod. non intelligitur. §. finali. Accursius.

q ¶ Magni pretij.] si dicas abesse dolum vtriusque vel gratiam: dices de deceptione vltra dimidiam iusti pretij: vt C.de rescin.vend.l.ij. si dicas illa adesse, tunc etiam pro minori deceptione: vt C.e. si minori. & l. qui in contractibus. & sic iure priuati: vt C.de petitio.hæreditatis.l.j.

r ¶ Ex præuaricatione.] quia procur. fisci vel aduocatus præuaricatus est: vt C.de sent. aduer. fi.la.l.j.lib.x.

s ¶ Capitali crimine esset.] scilicet damnatus, & bona expressè adempta: vt ff. tit.j.l.j. & C.de bo.pscrip.l.fi. vel dic esset scilicet postulatus vel deprehensus. & postea se occidit timore futuræ pœnæ: vt j.cod.in fraudẽ. §. ij. & iij. & ff. de bon.eo. l.fi. Accursius.

t ¶ Reũ esse.] quod dic per exempla vt ff. de accu.l.ex iudiciorum.

v ¶ Destructam esse.] per vim publi. vel priuatam: vt ff. ad l.iul. de vi pub.l.hi qui. vel causa negotiandi destructa fuit: vt ff. de contrahen.emp.l.senatus. & de damno infec.l.fi.

x ¶ Recessum.] & ob id de calũ. seu tergiuersatione dãnatũ esse. aliter enim nõ deferrent bona in fiscũ: vt C.vbi cau.fiscales.l.j. & vt intra certũ tempus.l.j. & sic esset vbicũque viueret criminosus. nam primò deberet accusari & conuinci corã præside antequã procurator Cæsaris se intromittat. at vbi decessit, vt in præcedentibus casib⁹: sola pecuniaria qstio superest: nisi se statim intromitteret procurator Cæsaris vt iudex: & procurator fisci, vt actor vel alius nomine fisci, nuncians & prosequens: vt no. C.vbi cau.fis.l.j. in fi. Accursius.

Limita hanc gl. per l.j cum ibi not. C. de thesau.l.x. nisi essẽt reperti tales thesauri arte magica: quia tunc cõpetunt fisco vt per glo. in ver. arte in præalleg. l.j.

TIT. XIIII.

De iure fisci.

¶ *Sedecim casus enumerat in quibus bona deferuntur in fiscum.*

Callistratus. LEX I.

Variæ causæ sunt ex quibus nũciatio ad fiscũ fieri solet. Aut enim se quis[k], quod tacitè[l] relictũ est, profitetur capere non posse: vel ab alio præuentus defertur: vel quòd mors ab hæredibus non vindicetur[m]: vel quòd indignus[n] quis hæres nunciatur: vel quòd princeps hæres institutus est: vel quòd testamentum siue codicilli surrepti[o] esse nunciantur: vel quod dicatur quis thesaurum inuenisse[p]: vel magni pretij[q] rem minoris ex fisco comparasse: vel ex præuaricatione[r] fiscum victum esse: vel eum decessisse, qui in capitali crimine esset[s]: vel etiam post mortem aliquem reũ esse[t]: vel domum destructã esse[v] vel ab accusatione recessum[x]: vel rem litigiosam[y] venundari[z]: vel pœnam fisco ex contractu priuato[a] deberi: vel aduersus leges[b] commissum factum esse. ¶ An bona[c] quæ soluendo non sunt, ipso iure ad fiscum pertineant, quęsitum est. Labeo scribit etiam ea quæ soluendo non sunt, ipso iure ad fiscum pertinere. Sed.

y ¶ Rem litigiosam.] pone exemplum C.de litigio.l.fina. Accur.

z ¶ Venundari.] vbi pretium perditur, vel fisco datur.

a ¶ Contractu priuato. quia ex officio quod administrat emit: vt j. eo. aufertur. §. quod à præside. & ff. de cõtrahen.emp. nõ licet. & C.qd met.cau.l. si per impressionem. & sic est pœna legalis. Vel dic q fiscus successit alicui priuato, cui debebatur aliquid nomine pœnę vel fortis etiam: vt j.eo. fiscus. & sic est etiã pœna conuentionalis. Ex suo aũt cõtractu nõ est verisimile q ignoraret: sed ex alterius cõtractu sic: vt j. de reg.iur.l. qui in alterius.

b ¶ Aduersus leges.] sub. vel pro eo quod &c. & quod subijcit aduersus leges factum esse, & est exemplũ C.de asses.l.consiliarios. & ad le. Iul.rep.l.j. Item quod subijcit, vel cõmissum factum esse, s. in fiscum. & est exẽplum ff. de pub. cotẽ ferro. §. dominus. & l. cõmissa. vel secundò non subaudias, scilicet factum esse: sed repete, vel aduersus cõmissum &c. & in idem recidit. Alij nõ habent ibi, vel aduersus &c. & tũc est vnus tantũ casus, scilicet de cõmisso. & no. q ex alijs causis fit nunciatio: vt C.de sacrosan.eccl.l.iubemus nullam. in fi. Item si quis salem vel arma vendidit hostibus, vt ff. de pu.cotem. & C. quæ res expor. nõ de l.j. & ij. Item si quis incestas nup. contraxerit: vt C.de incest.nupt.l. qui contra legem. Item alibi: vt C.de ijs, qui à nõ do.l.fi. Item C.ad le. Iul.de vi l.ij. & l.fi quis.in fi. Item si quis seruos fis. occultauerit: vt ff. de pub.l.fi. §. quoties. Item C.de sepul.vio.l.ij. sed hodie his & similibus bona nõ auferuntur hęredibus, nisi in crimine maiest. vt in authẽ. vt nulli iudi. §. fi.

c ¶ An bona.] puta hæreditas vel patrimonium alicuius aliqua ex prædictis

prædictis causis:vel etiam quia sit institutus fiscus: vt ȷ.eo.l. non possunt.& supra,de offi.procu.Cæsa.l.ij. fisco obuenit. Item ꝙ dicit ipso iure:nunquid ergo sine aditione erit hæres,quando est institutus? Respon.non:vt supra,de offi.procu.Cæsa.l.j.in fi.sed aditione factus erit hæres si bona sint soluendo.aliàs non,etiam si adierit.si autem diceres sine aditione esse dominum: specialissimũ est. quod enim in Cæsare dicitur,& in fisco regulariter est dicendum:vt ȷ.e.l.fiscus.in fi.

contra sententiam eius[a] edictum perpetuum scriptum est,ꝙ[b] bona ita væneunt[c], si ex his fisco nihil acquiri[d] possit.

¶ Huius.§.& seq. glos.ponit casum.

¶ Diuus[e] Pius† Cælio Aromanto ita rescripsit, Vacantium bonorum nunciationem quadriennio finiri[f]: idque tempus ex die, quo certum esse cœperit, neque hæredem[g], neque bonorum possessorẽ extare, cõputari oportere. ¶ Præscriptio autẽ xx. annorũ, quæ etiã circa requirẽdorum annotatorũ bona[h] obseruat, ex constitutione diui Pij† Anto. solet ex eo numerari, ex quo quid ad fiscũ pertinere potuit. ¶ Causæ autẽ[i], quæ statim[k] motæ sunt[l], & tractæ vltra xx. annum: differri possunt & post xx. annũ[m]. Illæ quoq; causę, quę à priore nũciatore proditę[n] dicantur: etiam post tempora[o], quibus præscribi diximus, fisco nuncupari possunt.

Idem.

LEX II.

EX quibusdam[p] causis delationes[q] suscipientium fama non læditur: veluti eorum, qui nõ præmij consequendi, item eorum, qui vlciscendi gratia aduersariũ suum deferunt, vel quòd nomine Reipublicæ[r] suæ† quis exequitur[s] causam. & hoc ita obseruari, plurifariam[t] principalibus constitutionibus præcipitur. ¶ Diuus Adrianus, Flauio Arriano in hæc[v] verba rescripsit, Quin[x] ei, qui instrumenta ad causam fisci pertinentia cùm possit exhibere, non exhibet, nocere debeat, si verum aliter nõ inuenitur, & ea subtracta esse credantur, quæ nocitura causæ eius fuerint: dubitandum non est: sed nec aliàs dubitari oportet, quin non in aliam rem nocere debeât, ꝗ in eã in quam desyderata sunt.

¶ Licet in causis ciuilibus quandoq; quis compellatur edere instrumenta: tamen hoc locum non habet in causis criminalibus. Bar.

¶ Item diui Fratres ad libellum Cornelij Ruffi rescripserunt, toties ædẽda esse instrumẽta[y], quoties de iure capiendi[z], vel de iure dominij, vel de alia simili[a] rẽ nũmaria quæratur: non si de capitali causa agatur[b].

¶ Primò loquitur quãdo delator & possessor est contumax. Secundò, quando delator tantum. Secunda ibi, quoties tamen. In prima parte fit absolutio ab instantia iudicij: in secunda ab impetitione. Bart.

¶ Senatus censuit, si neq; delator,

† Lud.Ro. In suis sing. fol.ij singu. cccj. dicit hic esse casũ singu. de hoc q licet confesso i vno iudicio facta preiudicet in alio: hoc est verum in confessione vera: secus in ficta. Bologni.

† aliàs, Titu.

† aliàs, suas quis exequitur causas.

a ¶ Eius.] Labeonis. Accursius.

b ¶ Quod.] id est,quia. aliàs quo. Accursius.

c ¶ Væneunt.] à creditoribus.

d ¶ Nihil acquiri.] hoc si certioratus etiã non fuerit præfectus ærarij. aliàs etiã si soluendo essent, venirent: vt supra, de fideicom. lib.l.iiij.§.si bona.

e ¶ Diuus.] detuli bona Titij mortui pertinere ad fiscum,quæ possidet Seius sine titulo. certè si duo interueniant scilicet, ꝙ verè vacent fisco, & sint nũciata fisco:quadriennio præscribitur:vt hic.§.si non agnoscat.aliàs contra eum non prescribitur quadriẽnio,sed xx. annis. dic ergo nunciationem.i.petitionẽ nunciatorũ bonorum. ipsa enim nũciatio fit vsq; ad xx. an.vt sequẽtib' duobus.§.& cũ hoc facit ȷ.de diuer.præscrip. l.intra.§.j.& C.de quadri.præscrip.l.j. si autẽ bona vacent fisco, non tamen sint nunciata: tunc possessor præscribit xx.an.à die quo cœperunt vacare propter delictum:vt quia delinquẽs fugit:& sic requiritur,& bona annotantur:siue alia ex causa:vt subijcit. & hoc si non habet ti.possessor.aliàs enim possess.x.vel xx.an. præscribitur : vt supra,de vsucap.quamuis. Accursius.

f ¶ Finiri.] supra,si quis omis.cau.testamẽ.l.quia.§.quod ergo tempus. & quis ordo in bono.possess.ser.l.ij.

g ¶ Hæredem.] scilicet aliquem.

h ¶ Bona.] primo describuntur.posteà si stet fiscus xx. an.ꝙ non repetat,repellitur:vt hic,& supra,de requi.re.l.ij.& iij.& iiij.& quod dicit etiam:ideo quia aliàs bonis delatis idem est:vt d.titu.l.iij.& supra, de diuer.præscrip.l.in omnibus.

i ¶ Causæ autem.] duo dicit. Primò detuli quædam bona cuiusdam requisiti pro derelicto fisco antequam possessor eorum teneret xx.an. puta cum iam tenuerat xix.an.potero etiam vltra xx.an.prosequi. & sic interrumpo mihi præscriptionem,nõ autem alij:vt supra, de diuer. præscrip.l.intra ij.respon.Secundò detuli quædam in fiscum,& destiti corruptus pecunia à possessore. post quã denunciationem possessor tenuit quadriennio:& sic deberet esse tutus si bona essent vacantia. certè hoc casu non erit tutus . nam alius poterit nunciare etiam post dictum quadriennium dicendo de præuaricatione mea . & corrumpens habetur pro confesso:vt & d.l.intra ij.respõ.& infra, eo.l.in fisci.literam autem expone.

k ¶ Statim.] id est infra xx.an.& sic perpetuat sibi nunciationem,non alij:vt d.l.intra quatuor.Accur.

l ¶ Motæ sunt.] à nunciatore,& nunciationem prosequente.ad quod infrà,eo.l.in fisci. Accur.

m ¶ Vigesimum annum.] quidam habent hic differri possunt. alij subaudiunt. sed certè neutrum opus: quia est in fi.nunciare possunt: quod ad vtrunque referri potest.

n ¶ Proditæ.] vt C.de sen.aduer.fis.l.j.& supra,de adul.quinquenium.

o ¶ Post tempora.] s.xx.an.in primo casu.Item post quadriẽnium in secundo. Sed quid si destitit non corruptus,sed gratia:vnde non habetur pro confesso delatus:vt ȷ.eo.l.in fisci? Respon.idem quod hic dicitur.Sed an eo casu admittitur alius delator post xx.an? Respond.nõ puto.nec enim minus ideo præscribit sic delatus quã nullo modo. Alij dicunt etiam vltra.xx.an.alium admitti.cum autẽ fuit corruptus pretio,planum est:vt hic dicitur.

Ex quibusdam.] CASVS. Ponit tres casus in quibus deferens bona in fiscum,licet non probet,non infamatur : & dic eos vt in litera habes,& expone literam vt in glos. ¶ Diuus.] Cùm fiscus haberet causam cum Titio : puta fundum petebat fiscus à Titio rei vendi. & petebat fiscus à Sempronio exhiberi quædam instrumenta, quæ dicebat ad hanc causam spectare,qui Sempronius non exhibet : dicitur quòd præsumitur Sempronium subtraxisse ea instrumenta, quæ sunt nocitura huic causę fisci,non alijs eius causis præsumitur nocere. Secundò dicit in quib' casibus fiscus habens causam cum vno, possit petere ab alio sibi exhiberi instrumenta spectantia ad hanc causam. ¶ Senatus.] Deferre cœpi quædam bona possessa à Titio in fiscum : tandem iudex fecit me citari,vt procederem in hac causa: nec veni coram iudice: & etiam Titius citatus non venit.dicitur quòd ego & mei fideiussores tenemur fisco ad omne damnum, quod ex hoc habet. Itẽ Titius debet absolui ab ista delatione : & apponi debet causa quare absoluitur, scilicet ob culpã & cessa.delatoris,eadẽ pœna imponitur ei,qui mãdauerat mihi vt deferrem bona illa in fiscum:& ob hoc cogor mandatorẽ nominare. ¶ Imperator.] Prohibetur seruus deferre aliquid contra dominũ suum. Itẽ libertus prohibetur mandare aliqd deferendum contra patronum suum. ¶ Complura.] Dic casum vt in gl.quæ incipit, quidam Titij &c. Franciscus Accursius.

p ¶ Ex quibusdam.] Construe fama suscipientium delationes non læditur ex quibusdam &c. id est delatores non infamantur.subau.licet non probant.regulariter ergo delator non probans infamatur:vt hic,& C.de dela.l.ex varia.sed hoc fallit,quãdo non sperat præmium fortè à fisco:vt ȷ.e.l.edicto. vel à delato vt desistat. Item & fallit in eo,qui vlciscendi &c.vt subijcit:quia fortè alius eum defert.vnde ipse delatus suum defert delatorem ex alia causa. ad quod supra de bonis libe.qui cum.§.si libertus.& C.de meta.l.deuotum.sed in hoc est,arg. contrà, ȷ. ad legem Aquil.scientiam.§.penult. sed hic ciuiliter coram iudice,ibi facto volebat se vlcisci.

q ¶ Delationes.] id est,qui suscipiunt vt defendat.

r ¶ Reipublicæ.] pro hæreditate puta decurionum & similium : vt C.de hære.decu.per totum.aliàs non : vt C.de bonis va.l.j.idem in eo qui defert causam sibi cum fisco communem : vt ȷ.e.deferre. §.sed & communem.

s ¶ Exequitur.] non pro præmio. Accur.

t ¶ Plurifariam.] id est pluribus similibus modis:vt in epistola Pauli multifariam.& facit ȷ.e.fiscus in quæstione.& l.delator.vel dic plurifariam,id est constitutionibus multis.

v ¶ In hæc.] scilicet quòd ea.&c. Accursius.

x ¶ Quin.] pro vt.

y ¶ Esse instrumenta.] fisco.

z ¶ Capiendi.] id est vsucapiendi,vel,id est acquirendi:vt quia habes instrumentum quod fiscus erat,vel alio modo dominium acquisiuit,vt per testamentum,& quòd dicit nummaria,puta de mutuo.alij ponunt exemplum per leg.C.ad legem Iul.pe.l.j.

a ¶ Simili re.] subaudi,scilicet vel abundat re.

b ¶ Agatur.] imò videtur,quòd etiam in capitali : vt C.de eden.l.is apud.quæ est contrà. Sol.primus iudex, qui tulit sententiam, vel iudex appel.indifferenter acta publica ciuilia vel criminalia iure communi exhibere cogitur:vt C.ne lite penden.l.supplicare. & ita loquitur lex Cod.sed alia instrumenta non cogitur in causa criminali,sed in ciuili:vt hic,& ȷ.de eden.ne quisquam.nam nec cogitur act.ad exhibendum pro instrumentis in criminalibus actionibus:forte nec act. in fac.quia pecuniariter non interest:vt ȷ.ad exhib.si liber. si tñ fisci essent,est certũ ꝙ potest intẽdere rei ven. Vel dic,in causa pecuniaria tantùm hoc ipso ꝙ quis etiã nõ interpellatus nõ exhibet fisco instra ei

necessaria, patitur pœnam, quia creditur eum instrumenta ei subtraxisse: & ita furti conuenitur. sed in causa criminali quam fiscus mihi mouet, secus. nam non patior pœnam hoc ipso quod non exhibeo: possum tamen arctari vt exhibeam: vt ibi. potest & hæc regula intelligi in cōuento à fisco: vt in pecuniaria causa sit speciale quod licet sit reus, exhibet tamen offi. iu. acto- ri instrumenta ad eum pertinētia: vt ff. de edē. l. ne quisquam. secus in 10 criminali. sed quilibet alius, qui nō est conuentus, acta ciuilia & criminalia exhibere tenetur: vt ibi. Azo. vel ibi in rationibus: hîc in instrumentis. Vel hîc quidam tertius habebat: ibi aduersarius. prima & secunda placent.

neq; possessor tribus [a] edictis euocati affuerint: delatoris quidē fideiussores teneātur [b], & ei posteà publicā causam defendēdi ius adimatur [c]: possessoris autē ius idem sit, quod foret, si delatus omnino non esset [d]. ¶ Quoties tamen delator adesse iussus, cessat, nec hoc fraude possessoris factū esse probabitur: diu[us] Hadria. rescripsit secūdum possessorē pronunciari oportere, ita vt sentētia cōprehendatur etiam delatores edicto id comprehendisse [e]. ¶ Diuus Pius Cæcilio Maximo rescripsit, cōstitutionem patris sui, qua cōpelleretur [f] delator ædere mandatorē: ac nisi ædidisset, vt in vincula deduceretur: eò pertinere, nō vt delator pœnæ subduceretur [g], si mandatorē haberet: sed vt mandator quoq; perinde ac si ipse detulisset, puniretur [h]. ¶ Imperator noster Seuerus Augu. cōstituit, ne serui delatores dominorum audiantur, sed vt pœna coërceantur [i]: libertos quoque causæ mandatores contra patronos, à præsidibus prouinciarū pœna plectendos [k]. ¶ Cōplura [l] sunt rescripta principalia quibus cauetur non obesse errorē cuiquam quòd ignarus iuris sui ipse se detulerit. sed extat eorūdem principum rescriptum, ex quo videtur posse defendi ita demum non nocere cuiquā se detulisse, si ea persona [m] sit, quæ ignorare propter rusticitatem †, vel propter sexum fœmineum ius suum posit [n].

20 a ¶ Tribus.] qui ter citatus habetur pro cōfesso: vt j. eo. senatus. §. senatus. & l. arrianus.

b ¶ Teneātur.] in summam petitam: vt infrà, eod. senatus. §. senatus. vel ad damnum: vt C. de lit. contesta. authen. libellum.

30 c ¶ Adimatur.] sic C. qui accusa. non pos. l. si ea. & de iudi. l. in peremptorio. & C. de procur. l. eum.

d ¶ Omnino non esset.] quia absoluitur: vt d. §. senatus, & infrà proxi.

e ¶ Id cōprehendisse.] id est, debet in 40 sentētia dici qualiter delatores vocauit per edicta. & construe sic. Sententia scilicet, absolutoria etiam delatores comprehendisse id est, fecisse, id scilicet, vt absolueretur possessor. fecerunt dico edicto id est, per edictum quo fuerunt citati id est, propter contumaciam, quæ colligitur propter illam citationem ternam: vt supràe, de re iudi. l. contumacia. §. j. & no. hîc duo ar. primum, quod etiam actore absente contrahatur eremodicium: quod dic, vt j. Senatus. §. Senatus. Item quod in sententia continetur causa absolutionis: vt non obstet alij excep. rei iudi. vt supra, l. j. in fi. & ad hoc C. de iudi. properandum. §. illo.

50 f ¶ Compelleretur.] ad hoc supra, ad Syll. l. & si certus sit percussor. & l. prius. sed contrà suprà, de æden. l. si quis. §. rationem. vbi non compellitur ædere vnum mandatum. Sed ibi ideo quia non erat liber rationum, sed rationis. Præterea hîc mandatorem ædit, ibi mandatū id est scripturam mandati non ædit. Accur.

g ¶ Subduceretur.] id est, euaderet: quæ pœna est suprà, §. Senatus. & infrà, e. Senatus. §. diuus. & facit suprà, de vi, & vi ar. l. j. §. quoties. & infrà, eo. de eo. & l. non tantùm. & l. senatus. §. j. & C. de accu. l. non ideo. & suprà, ad Turpil. l. j. §. incidit. Item hoc fallit. C. de dila. l. ij. sed ibi procu. fisci supposuit delatorem. Item ar. cōtrà. C. de fur. l. ciuile. & 60 C. de fal. l. maiorem.

h ¶ Puniretur.] vt infrà, eo. senatus. §. j.

i ¶ Coerceantur.] seuerissimè, etiā si probent: vt C. de dela. l. si. lib. x.

k ¶ Plectendos.] scilicet cōstituit imperator. ad quod ff. de fal. diuus. §. pe. & dic pœna. s. metalli: vt ff. de offi. præ. vr. l. j. §. cùm patronus. & ad hoc C. qui accu. non pos. l. pe. & l. fi. & suprà, de accu. hi qui. §. j.

l ¶ Complura.] quidā Titij filius ex Berta quā reiecerat vir, & tenebat Seiā pro vxore, institutus ab illo Titio detulit se, errans in facto: quia nesciebat matrē esse vxorē verā. nec ob. quod dicit matris: quia ignorabat factū, & per cōsequēs ius. Vel dic quod in iure: quia credebat posse reijci vxo- 70 rē vnā, & accipi aliā: vel desinere esse vxorē eo ipso, quod non cohabitabat cū viro: quod nō nocet: vt ff. de do. inter vir. & vxo. l. cū hic status. §. si mulier. licet ergo si vera esset professio, haberet dimidiā tm: nūc totū habebit: quia est legitimus, & potuit institui. & facit j. eo. edicto. §. fi.

m ¶ Si ea persona.] his personis exceptatis nō nocet error facti vel iuris etiam in hoc vt probet se dignam: vt ff. de proba. cùm de indebito. §. j. sed alijs noceret: vt à contrario sensu hic colligit. & sic est cōtrà, j. eo. edicto. §. fi. sed dic illā secundū istā loqui in personis exceptatis. vel dic etiā in alijs: & nocet ei, vt hîc, quo ad onus probandi se dignā, scilicet error facti quo probato nō nocet: vt ibi. In errore iuris non potest 80 contra probari: vt ff. de confes. l. non fatetur. nisi dicas illam habere locū, quia in iure, & præsentæ aduersario, qui nō fuit hîc præsens: vnde & hîc potest contrà probari. Alij dicunt facti errorem simpliciter nemini nocere, sed iuris sic alijs: sed personis exceptatis non. & sic hic de errore iuris: in l. edicto, de errore facti. Accursius.

n ¶ Posit.] vel etiā propter ætatē: vt j. de reg. iur. l. ferè in omnibus. itē facit ff. de adul. l. si adulterium cū incestu. §. fratres. & j. ad muni. libertus. §. error. & ff. de ædē. l. j. §. fi. & C. de iur. & fac igno. l. fi. & suprà, ad Sylla. si quis graui. §. si quis ignorans. & C. qui admit. ad bo. pos. possunt. l. fi. sed arg. contrà. C. de in ius vocan. l. ij. Accursius.

Non intelligitur.] CASVS. Institui quendam capacē hæredem: & eum palàm rogaui vt talem meum fundum det Titio, qui erat non capax. non punitur hîc hæres. sed si in eodem testamento dixi posteà: de eo quod te rogaui, rogo vt com pleas: Iulia. dixit hunc hæredem perdere hære 10 ditatem. sed malè dixit: & hoc subijcit infrà ibi, ideoq; &c. posteà dicit, quādo quis dicatur in fraudem legis fidē accōmodare. subsequenter dicit: hæres rogatus est tacitè dare. c. cuidam non capaci: deinde illud idē, & eidem 20 palàm est rogatus dare. præualet quod palàm dictū est: vt sic nō videatur cōtrà. l. fidem accommodare. Posteà dicit: grauatus est hæres dare centū cuidam non capaci, qui factus est posteà capax tempore mortis testatoris, 30 vel ecōtra. dicitur exitum spectandum: vt si tempore mortis testatoris sit capax legatarius, habeat legatum: aliàs non. Quid autem sit de pœna imponēda hæredi, vel non: dic vt in glos. hîc posita, quæ incipit, si vtroq; tempo 40 re &c. Subsequenter dicit qualiter ostendatur tacitum fideicommissum. Vltimò dicit, quoties bona auferantur hæredi ob hoc quòd tacitam fidem accommodauerat de dando legato cuidam non capaci: & sic hæc bona ad fiscum pertinent: fiscus tenetur soluere omnia, quæ vtiliter in testamēto sunt relicta. ¶ Diui Fratres.] Cùm procurator vendit rem fiscalem, debet eam vendere iusto pretio. & dicit quod sit iustum. ¶ Cùm quinquennium.] Conduxisti prædium à fisco vsq; ad quinquēnnium: & pro te fideiussi. nunc finito tempore prædicto remanes in eadem conduc. dicitur quòd non teneor pro futuro tempore. Item nec ipse conductor 50 cogitur reconducere finito tempore. ¶ Si posteriori.] Fiscus successit posteriori creditori Titij, dicitur quòd fiscus vti debet eodem iure, quo priuatus vteretur si viueret. Secundò dicit, fiscus habet debitorē: non potest conuenire debitorem debitoris, nisi in casibus, quos ponit in litera. & eos dic vt in glos. quæ incipit, quia sunt non soluendo &c. ¶ Diuus.] Hæreditas delata ad fiscum, quidā, qui dicitur seruus illius hæredita. petit se in libertatem. dicitur quòd in hac causa debent esse præsentes illi, qui sunt consueti agere causam fisci, & sententia lata contra fiscum absente fisci aduocato, non tenet. ¶ Si in locis.] Si in loco fiscali vel alio in litera numerato inueniatur thesaurus: medie- 60 tas fisco debetur. Idem si in Cæsaris fundo, & qui inuenit in prædictis casibus thesaurum, debet deferre: aliàs non, si autem qui inuenit thesaurum in loco fisci, non detulit partem fisco, imò cęlauit totū thesaurum inuentū: cum alio tantūdem cogitur fisco soluere. Fran. Acc.

dominorum audiantur, sed vt pœna coërceantur — *(continued above)*

I dem. LEX III.

Non intelligitur fraudem legi [o] fecisse, qui rogatus est palàm restituere. Sed cùm quidam testamento suo ita scripsisset: Vos rogo, vt in eo quod à vobis petij [p], fidem præstetis, perq; Deum, vt faciatis, rogo: & quæreretur, an id palàm datum intelligeretur: Iu-

o ¶ Legi.] indefinitè dicit, vt ff. de pœ. l. sanctio legum. sunt enim multæ leges, quæ prohibent relinqui alicui: vt not. ff. eo. l. j. in prin. & quod dicit palàm, cautè dicit, scilicet, quòd intelligi possit: vt ff. de testa. l. hæredes. Sed est contrà, ff. de proba. l. qui testamentum. Sol. hîc quò ad rogatum, qui est capax: ibi, quò ad non capacem legatarium, qui ergo palàm rogatur, non potest nō audire: & ita non punitur etiamsi fortè 70 dicat, bene, faciā. sed si tacitè, tunc delinquit, vt subijcit: & punitur vt perdat Falcidiam, & non capax perdat dodrantem: siue sit hæreditas, siue res singularis vel quantitas: & datur fisco, vt ff. de vsuris. l. cùm quidam. §. in tacito. & de ijs, quib. vt indig. l. hæres. & l. eum, qui. & ff. de peti. hære. l. prædonis. & C. ad leg. Falcid. l. etiam. nisi rogatus erat in potestate rogantis, vt filius: vt ff. de ijs, quibus vt indig. in fraudem. §. fin. Et idem in seruo: vt ff. ad leg. Falcid. si tacitum. & sic tria excusant rogatum: scilicet quia palàm, vel quia filius, vel quia seruus. Item habet locum prædicta pœna si vtroq; tempore fuit non capax, scilicet tempore mortis, & tempore testamenti. Si autē altero eorum 80 fuit capax: cessat pœna. Sed an valeat relictum, dices statim infrà §. quæri autem. Item hæres aliquando perdit quartā: & tamen fideicō. habet dodrantem: quia est capax, sed hæres indignus: vt ff. ad Trebel. Marcellus. in fin. Accur.

p ¶ Petij.] in hoc testamento, & ita palàm: petierat enim vt daret decem vel fundum certum Titio, qui erat non capax. & sic non est contrà, j. e. l. ita fidei. vbi erat scriptus fundus in testamento, & dicit hęc verba, quæ hîc: quia fundi appellatio est incerta: vt ibi dicitur, & ita potest

† aliàs, in textu habetur tertium mēbrū: scilicet vel propter paupertatem: sed quia in nullo exēplarium scriptorum, quæ mihi quidē videre contigit, legitur expungendum putaui mus: similiter quia nunquam in iure ciuili meminipaupertate ignorantiam excusari.

potest esse in testamento, & esse certum vel incertum relictum, & secũdum hoc malè dixit Iuli.hîc statim:et ideo corrigit, ideoq; &c. Vel dic quòd allegando dixit. Quod autem in medio interserit, quæri autem &c. interpositio est. sed R. aliter dixit, quod à vobis petij &c. quod est tacitum. & sic hæredes patiuntur pœnam, quam dixi ꝭ. proxi. respon. & secundum hoc Iuli. bene dixit: & id, quod dixit, ideoque &c. exponit & supplet, 10 ita, nisi psona cui prędictis verbis prospiciebat, sit talis vt eius iudicio ex testamento eius prohibeatur accipere. Item ex prædictis not. aliquid posse fieri palàm, & non puniri, & non clàm, scilicet, posse fieri: vt ꝭ. de ritu nup. l. 20 fi. & de admini. tuto. l. non existimo. & ꝭ. de autho. tuto. l. pupillus. §. pupillus.

a ¶ Iulianus respondit.] vel dic male, vel allegãdo: vt modò not.

b ¶ Rogaretur.] apertè & clarè. si verò obscurè rogaretur etiam 30 in testamento: contrà est, scilicet, vt videatur fieri fraus legi: vt ꝭ. e. l. ita. & ad hoc ꝭ. de ijs, qui. vt indig. l. in fraudem. & ℸ. eo. §. tacite. & ꝭ. de leg. j. in tacitis.

c ¶ Obligaret.] vel etiam pollicitus est: vt ꝭ. de ijs, quib. vt indig. in 40 fraudem.

d ¶ Non potest.] secus si pot erat: vt C. de dela. l. j. vel expone vt ibi secundum Ro.

e ¶ Ex supradictis.] id est, quæstione facta: vel expone vt dixi secundum R. nisi persona &c. Accursius.

50 f ¶ Si quis palàm rogatus.] scilicet primo.

g ¶ Tacitè.] scilicet, postea.

h ¶ Accommodasse.] eligendum est bonum, & fugiendum malum: vt in authen. quib. mo. na. effi. sui, in prin. & ad 60 hoc ꝭ. de condi. & demõ. si qs. & de admi. tu. l. si pupillus. & ad Mace. sed iul. §. item si duos. & C. mãd. l. fi. & C. de sena. l. emãcipatũ. i fi. Sed arg. contrà. ꝭ. nau. cau. l. fina. §. sed & si quis sit nauta. & quibus ex cau. in pos. ea. l. Fulcinius. §. 70 quod ergo. & ad Syllanianum. l. si quis graui. §. finali.

lianus respondit[a] non quidem apparere quid ab hæredibus ex huiusmodi verbis petitum est: quæri autem solere quando intelligatur quis in fraudem legis fidem suam accommodare: & ferè eò iam decursum esse, vt fraus legi fieri videatur, quoties quis neque testamento, neque codicillis rogaretur[b], sed domestica cautione & chirographo obligaret[c] se ad præstandum ei, qui capere non potest[d]: ideoque dici posse ex supradictis[e] verbis non esse legi fraudem factam.

¶ Inspicitur id, quod prodest: non id, quod nocet. Barto.

¶ Si quis palàm rogatus[f] & tacitè[g] esset, agitabatur quid magis prævaleret: & vtrum idipsum noceret quòd tacitè rogatus esset, an prodesset quòd palàm petitum esset. Diuus Adrianus rescripsit in eo quod cuiusq; fidei palàm commissum est, non esse existimandum, fidem suam in fraudem legis accommodasse[h]. ¶ Quando autem fraus interposita[i] videatur, agendum[k] est: id est, vtrum exitus spectari debeat, an consilium: fortè si tunc cùm tacitæ fidei committebatur, non capiebat[l] is cui restitui iubebatur: mortis verò tempore capere poterat: vel contrà. Et placuit exitum[m] esse spectandum[n]. ¶ Tacita autem fideicommissa frequenter sic deteguntur[o], si proferatur chirographum[p] quo[q] se cauisset is cuius fides eligitur, quod ad eum ex bonis defuncti peruenerit, restituturum[r]. Sed & alijs probationibus[s] manifestissimis idem fit[t]. Cùm ex causa taciti fideicom-

vt cesset pœna: non autem debeatur relictum: vt insti. de hære. qua. & diffe. §. in extraneis. & ꝭ. de ijs qui. vt indig. l. fi. §. j. & sic exitus diuersimodè accipitur alio & alio casu. Alij dicunt & bene hoc casu valere relictum. ad quod ꝭ. de lega. præstan. intercidit. & legem institu. de hære. qua. & diffe. intelligunt in hærede non capace. & facit ad exitum. ꝭ. de furt. l. si quis vxori. §. neque verborum. & ℸ. de ver. sig. fæpe. in fi. & ꝭ. quod quis. 10 que iur. l. j. §. ait prætor. & §. fi. & ꝭ. ne quid in flu. pub. l. j. & ꝭ. de iniur. item apud Labeonem. §. abduxisse. & de fideicom. liber. l. generaliter. §. si libero. & de minori. l. iij. §. j. & ad Macedo. l. si filius. in fi. & l. sequen. Accursius.

Exitus diuersimodè accipitur.

missi bona ad fiscum pertinent[v]: omnia, quæ in testamento vtiliter data sunt, valent. & ita diuus Pius rescripsit. ¶ Diui Fratres rescripserunt in venditionibus fiscalibus fidem & diligentiam à procuratore[x] exigendam, & iusta pretia non ex præterita emptione, sed ex præsenti[y] æstimatione constitui. Sicut enim diligenti[z] cultura pretia prædiorum ampliantur: ita si negligentius habita sint, minui ea necesse est.

¶ Finito tempore locationis soluitur contractus ipsius locationis. h. d.

¶ Cùm quinquennium in quo quis pro publico conductore se obligauit, excessit, sequentis temporis nomine non tenetur[a]. idq; principalibus rescriptis exprimitur. Diuus[b] etiam Adrianus in hæc verba rescripsit, Valde inhumanus mos est iste, quo retinentur conductores vectigalium[c] publicorum & agrorum, si tantidem locari non possunt[d]. Nam & facilius inueniuntur conductores, si sciuerint[e] fore, vt si peracto lustro discedere voluerint, non teneantur. ¶ Si posteriori creditori fiscus successerit eo iure vtitur, quo is vsurus[f] erat cui successit.

¶ Tres ponit casus in quibus fiscus potest conuenire debitorem sui debitoris: quos vide per te.

¶ Multa principalia sunt rescripta quibus cauetur non aliter fiscum debitorum suorum debitores conuenire, nisi principales debitores defecerint[g], vel ex ratione fisci nomina facta liquido approbentur, vel ex contractu fiscali debitores conueniantur.

20 o ¶ Deteguntur.] i. est manifestãtur. Acc.

p ¶ Chirographum.] manu priuati factum.

q ¶ Quo.] scilicet, chirographo.

r ¶ Restituturum.] s. non capaci: vt ꝭ. §. queri autem. plenè no. Accur.

s ¶ Probationibus.] 30 vt per confessionem rogati.

t ¶ Fit.] id est, manifestantur tacita fideicom. Accursius.

v ¶ Pertinent.] quidam notant hîc, quòd ex quacunq; causa bona debitoris mei veniant ad alium possessorem, conuenio eum 40 quasi hæredem per hoc quod est hîc, et ꝭ. ad Sylla. l. cum fisco. & ꝭ. solu. ma. l. si marito publico. & C. ad leg. Falci. l. ij. & ℸ. eo. l. dicitur. & ꝭ. de ijs quib. vt indig. cùm quidam. & l. cum tabulis. et ꝭ. ad Trebel. l. Marcel- 50 lus. §. fi. & de fideicom mis. lib. l. Imperator. §. fina. & de lega. j. si seruus plurium. §. j. & in Lombarda de ijs qui à pa. vel à re. l. si quacunque. & per alias leges, quæ aliæ magis dicunt contrà. ꝭ scilicet, de iure do. l. mulier. & quę in 60 frau. credi. omnes. §. Lucius. & de vsufru. le. l. fi. & de hæ. vẽ. l. ij. §. fi. & de pecu. leg. l. si peculiũ. §. peñ. & superiores in fisco loquuntur, qui quasi psonã hęredis sibi assumit suo priuilegio: vt C. ad l. Iul. de vi. l. ij.

x ¶ A procuratore.] 70 aliàs negligẽs in simplum, fraudans in duplum ipse, non hæres tenetur, vt hîc, & ℸ. de admi. re. ad ciui. perti. l. penul. §. item rescripserunt. Accursius.

y ¶ Ex præsenti.] ad hoc C. de rescin. ven. ad rescindendam. Sed arg. contrà. ꝭ. de iniur. l. iniuriarum æstimatio. Accursius.

z ¶ Sicut enim diligenti.] sic ꝭ. de ori. iur. l. ij. §. post originem.

a ¶ Non tenetur.] s. fideiussor: vt & C. le. si cùm Hermes. nec alterius pignus: vt ꝭ. loca. item quæritur. §. fi. & facit ℸ. e. ti. qui fideiussor.

b ¶ Diuus.] aliàs. §. aliàs non.

c ¶ Vectigalium.] ꝭ. de pu. l. cotem. §. fi. contrà. Sol. vt ibi.

80 d ¶ Non possunt.] scilicet, alijs.

e ¶ Si fuerint.] i. si hoc contingeret, vt si &c. vel illi, qui sunt facilius, id est, facilioribus pactis & conuentionibus.

f ¶ Is vsurus.] variatio hæredis non variat ius: vt ꝭ. de eden. quędam §. j. & de re. eo. magis. §. si pupillus. & ℸ. de dec. l. decurio, qui. & ꝭ. de vsur. cum quidam. §. fiscus. & de iudi. l. hæres. & C. cre. euic. pigno. non de. l. j. & ℸ. eo. fiscus. Accursius.

g ¶ Multa defecerint.] quia sunt nõ soluẽdo. tunc enim condictio-

i ¶ Interposita.] & tacitè rogato hærede. Accursius.

k ¶ Agendum est.] id est, videndum est.

l ¶ Non capiebat.] quo casu palàm relictum esset pro non scripto: vt ꝭ. de ijs qui. vt indi. l. si in metallũ. et l. se. & C. de ca. tol. l. j. §. ea aũt.

m ¶ Exitum.] id est, tempore mortis. Accursius.

n ¶ Spectandum.] si vtroq; tẽpore. s. testamenti & mortis fuit nõ capax, non valeret relictum: & habet locũ pœna quã dixit in prin. Item contrà si vtroq; tempore capax fit: valet relictũ, & cessat pœna. si ve- 80 rò altero sit capax, altero non: cessat pœna. sed an valeat relictũ? & si quidem tẽpore testamenti fuit capax: nõ peccauit hæres, si etiã tacitè se adstrinxit: nisi in futurũ casum fidẽ accõmodauerit: vt & si legibus capere prohiberi poterit, restituat: & tũc remanet apud hæredẽ: vt ꝭ. de ijs qui. vt indi. l. in fraudẽ. §. j. hoc ergo casu inspicitur exitus, vt nõ debeatur, vt hîc dicit: vel ecõtra: nõ autẽ vt pœna habeat locũ. si autẽ ecõtra tẽpore testamenti fuit nõ capax, sed tẽpore mortis capax: hîc peccauit hęres: sed tñ de benignitate parcit ei inspecto exitu

ne ex lege, vel illa vtili, quã debitor, idemq; creditor habet directam, exiget: vt C. quando fiscus vel priua. l. non prius. & de condi. ex lege. l. j. Item eodem modo agit in proximo casu quando ex pecunia fisci factus fuit hîc secundus debitor. In tertio dic ꝙ agit fiscus ex contractu fiscali prius, scilicet, condemnato debitore. & sic offi. iu. vt C. quando fiscus vel priua. l. si debitum. in fine. & hoc in prędictis tribus casibus si fatetur. aliàs dic vt 30 not. C. quando fis. vel priua. l. ij. Item ad quartum quando esset delegatus fisco: vt C. de noua. l. j. & sic apparet ꝙ duo primi sunt speciales. Tertius est de iure communi. Sed Azo & H. dicunt etiam tertium specialem: & sic 20 debitore cõdemnato. sed si ita posset semper fiscus: ad quid prædiceret hoc quando esset nõ soluendo, vel quando ex pecunia fisci &c.

¶ Diuus Adrianus Flauio Proculo rescripsit, cùm in libertatem proclamat [a] is, qui ex bonis ad fiscum pertinentibus esse dicitur: iudicium dari præsentibus & agentibus etiam ijs, qui negotijs fisci solent interuenire. Et huiusmodi liberales causæ, si non interueniente fisci aduocato decisæ sint, in integrum restituuntur [b].

¶ *Ponit casus in quibus thesaurus inuentus partim pertinet ad fiscum, partim ad inuentorem.*

¶ Si in locis fiscalibus * vel publicis, religiosis ve, aut in monumentis thesauri reperti fuerint: diui Fratres constituerunt vt media pars ex his fisco vendicaretur [c]. Item si in Cæsaris possessione repertus fuerit: dimidiam ęquè partem fisco vendicari [d]. ¶ Deferre [e] autem se nemo cogitur, qui thesaurum inuenerit: nisi ex eo thesauro pars fisco debeatur [f]. Qui autem in loco fisci thesaurum inuenerit, & partem ad fiscum pertinentem suppresserit: totum [g] cum altero tanto cogitur soluere.

*(margin: * Sed publicis, non etiam religiosis, &c.)*

Vlpianus ad edict. LEX IIII.

IN fisci causis pacti cum delatoribus [h], pro confessis [i] habentur [k], si modò [l] pretium vel [m] modicum [n] dederunt.

a ¶ Proclamat is.] quis sit iudex in tali casu: dic ar. C. vbi cau. status. l. penul. Accursius.

30 b ¶ Restituuntur.] id est, ex integro cognoscitur nil valere quod actum est: vt j. eo. l. si fiscus. & ar. C. in qui. cau. in integr. resti. non est ne. l. pe. & qui satisd. cogan. de dic. §. si seruus. & ꝉ. de adult. l. si maritus. §. fi. secus vbi prætextu falsi: quia tunc 40 per in integ. resti. vt ꝉ. de re iudi. l. diuus. Sed an sit idem in alijs causis fisci? videtur ꝙ non per hoc quod dicit, & huiusmodi &c. & per l. illã. j. si fiscus. licet plures aliæ dicant aduocatum eius debere adesse: 50 vt C. de aduo. fis. l. fin. & si aduersus fi. l. ij. & de delato. omnes. non tamen dicunt si contrà fiat, ꝙ non valeat sententia: sed satis puto esse idem. ad quid enim exigeretur adesse si absentia nihil noceret? Item per hoc, quia in priuato dicitur secus: vt C. de postu. l. velamento. Item hæc vera sunt, si contra fiscum pronuncietur: secus si pro eo: vt argu. C. de procu. l. non eo. & ꝉ. de arbi. l. pupillus. & de re iudi. acta. §. fin. & 60 sunt similia vbi pro eo valet. sed contrà non valet: vt ꝉ. de inoffi. testa. posthumus. §. si quis ex his. & de adul. denunciasse. §. fi. Quod dixi in aduocato, idem in procuratore: cùm & ipse aduocatus dici potest: & econtra.

(margin: Procurator aduocat' dici potest.)

c ¶ Vendicaretur.] in eo quod dicit religiosus, est contra insti. de re. di. §. thesauros. vbi dicit totum inuẽtori cedere. Sol. ibi Adrianus fuit secutus naturalem æquitatem: hîc diui Fratres ciuilem authoritatem & publicam vtilitatem, cuius ratione quandoque derogatur æquitati communi. Vel (quod in idem recidit) hîc loquitur de iure ciuili. nã licet sacra & religiosa sint in bonis Dei, tamen quodãmodo & in bo 70 nis Imperatoris per constitutionem hominum sunt. & hîc præiudicatur iuri naturali per ius ciuile: sicut & in vsuca. secundum Ioã. vt ꝉ. de vsuca. l. j. & j. de re. iur. l. iure naturæ. Vel hîc de rigore, ibi de æquitate, quæ præualet: vt C. de iudi. placuit. Vel hic data opera: ibi non data: & facit ꝉ. de acqui. re. do. si is. & sol. ma. l. diuortio. §. si fundus. in fi. §. & C. de thesau. l. j. Item quod dicit si in loco Cæsaris, ꝙ medium fisco datur: insti. dicit ipsi Cæsari. & sic est contrà. sed Cæsar pro fisco accipitur: cuius Cęsaris omnia sunt: vt C. de quadri. pręscr. l. fi. in prin.

d ¶ Vendicari.] scilicet, iure dominij.

e ¶ Deferre.] aliàs. §. & aliàs non est.

80 f ¶ Debeatur.] quod quando fit ꝉ. proxi. dixi.

g ¶ Totum.] perdit ergo partem suam, et iterum quantum est totum: & est mirabilis pœna, scilicet, simpli, & dimidiæ simpli. vel verius in triplo quia in dimidia fisci tantum deliquit: nec deferre poterit cùm iam in pœnam incidit.

IN fisci.] CASVS. Cùm quandam hæredi. à te possessam in fiscum deferrem: dedisti mihi aliquod pretium: vt desisterem. dicitur quòd pro confesso haberis. Fran.

h ¶ Delatoribus.] vt cessarent. Accursius.

i ¶ Pro confessis.] illi delati.

k ¶ Habentur.] & ideo tantum dant vt conuicti: vt j. Adrianus. in fine. & insuper quingentos solidos: vt j. Impera. Verus. Accursius.

l ¶ Si modò.] non aliter secundum Ioan. vt ꝉ. ad l. Iul. de vi pub. qui cœtu §. qui vacantem. ij. respon. & secundum hoc intellige ꝉ. de diuersis & tempo. præs. intra 10 ij. respon. & facit ꝉ. de insa. quoniam & l. furti. §. partus. & j. eo. l. eius qui. & ꝉ. de præua. l. fi.

m ¶ Vel.] pro saltem.

n ¶ Modicum.] ad hoc ꝉ. de ædil. edic. l. si quid. in fi. & de dam. infec. si proprietarius. in fi. Accursius.

Idem ad edict. LEX V.

SI procurator Cæsaris rem aliquam vendiderit: quamuis duplum vel triplum pro euictione promiserit, tamen fiscus [o] simplum præstabit. ¶ Si ab eo, cui ius distrahendi res fisci datum est [p], fuerit distractum, quod fisci fuit: statim fit emptoris [q], pretio tamen soluto [r].

20 SI procurator.] CASVS. Procurator Cęsaris vendidit quandam rem: & duplum vel triplũ pro euictione promisit. licet euincatur res empto ri: fiscus tamẽ simplum præstabit. Secundò dicit: procurator fisci ven 30 dendo rem fiscalem, & tradendo emptori, tunc emptoris fit cùm pretiũ soluerit. Fran.

o ¶ Fiscus.] sed an procur. teneatur? Respond. quidã sic: sed Azo non. & est sic ꝉ. ad l. Falci. l. cùm emptor. & C. communia de leg. l. fi. §. fi. & 40 de euic. l. non tamen. nec ob. ꝉ. de euic. l. si dictum. in princip. sol. hîc speciale.

p ¶ Datum est.] vt procuratori fisci: vt C. de ven. re. fi. l. j. & j. l. bonorum. & l. aufertur. §. actores.

q ¶ Fit emptoris.] vt 50 C. de quadri. præs. l. fi.

r ¶ Soluto.] vel aliter satisfacto: vt C. de contrahen. emp. quod vendidi. & insti. de re. diui. §. venditę. non autem si de habita de pretio: & est speciale contra ll. prædi. & no. pro minoribus [a] & pro ecclesijs. Accursius.

Idem. LEX VI.

FIscus cùm in priuati ius succedit: priuati iure pro anterioribus suæ successionis temporibus vtitur [s]. cæterum posteà quàm successit, habebit priuilegium [t] suum. Sed vtrum statim atque cœperit ad eum pertinere nomen [v]: an verò posteà quàm conuenit [x] debitorẽ: an posteà quàm relatum est inter nomina [y] debitorum, quæritur. Et quidem vsuras exinde petit fiscales [z], etsi breuiores debeantur, ex quo conuenit [a] certum debitorem & confitentem. At in priuilegio variè [b] rescriptum est. puto tamen exinde priuilegio [c] esse locum, ex quo inter nomina debitorum relatum nomen est. ¶ Quodcunque priuilegium fisco competit: hoc idem & Cæsaris ratio habere solet [d], & Augustæ.

Idem ad edict. LEX VII.

(margin: a Ista gl. est nota. ad hoc propositũ, ꝙ sicut pro curator vendens rẽ domini sui nõ potest habere fidem de pretio, ita idem est in ipso minore & in ecclesia. Bolog.)

FIscus.] CASVS. Fiscus succedens priuato pro antiquo tempore iure priuati vtitur: sed postquam successit, vtitur priuilegio 60 suo. & de primo da exemplum vt in glossa, quæ incipit, vt & C. credi. euic. &c. De secundo da exemplum vt ff. de vsuris. cùm quidam §. si debitores &c. Secundò dicit: fiscus succedit creditori Titij, qui Titius ad vsu. modicas tenebatur. ex tunc incipient deberi fiscales, id est, semisses ex quo fiscus conuenit in iudicio Titium debitorem. priuilegijs autem alijs vt in hypotheca & alijs ex tunc vtitur fiscus, ex quo nomen Titij receptum est inter nomina debitorum fisci. Vltimò dicit: quæ priuilegia competunt fisco, eadem competunt & patrimonio Cæsaris: item Augustæ vxori principis. Franciscus Accursius.

70 s ¶ Vtitur.] vt & C. credi. euic. pig. non debe. l. j. & ꝉ. de vsur. cùm quidam. §. fiscus. & ꝉ. de ser. rusti. prædio. l. via. §. si fundus. & de fisca. vsur. l. ij. & fi. in fi. & de condi. & demon. l. in facto. §. j. & de iudi. l. hæres. in princi. & ꝉ. eo. l. non intelligitur. §. cùm ex causa. & §. si posteriori.

t ¶ Priuilegium.] vt dicta l. cùm quidam. §. si debitores.

v ¶ Pertinere nomen.] quod est quando succedit.

x ¶ Conuenit.] extra ius, vel in iure. ad quod est C. de noua. l. iij. Accursius.

y ¶ Inter nomina.] quod posteà fit in aliquo quaterno.

80 z ¶ Fiscales.] i. semisses: vt ꝉ. de vsur. cùm quidam. §. si debitores.

a ¶ Conuenit.] in iudicio.

b ¶ Variè.] id est, aliter.

c ¶ Priuilegio.] scilicet alio ab vsuris: vt in hypotheca. & in priuilegio personalium actionum: & in alijs de quibus habes in summa de priuile. fisci. Accursius.

d ¶ Solet.] vt C. de quadri. præscrip. l. fi. & ꝉ. de leg. & se. con. princeps. & dic contrà vt ibi. Accursius.

SI fiscus.] *Casus.* Fiscus dicit aliquem seruum suum: ille se liberum dicit. in hac causa debet adesse aduocatus fisci: & si iudicetur contra fiscum absente eius aduocato, non tenet. Fran. Accur.

a ¶ Oportere.] hoc dic vt not. ff. l. non intelligitur. §. diuus. Accursius.

BOnorum.] *Casus.* In hæredit. fisco quæsita inter cætera quæ ibi sunt, sunt serui castaldiones. prohibet ne procurator vēdat eos: et si fiat contrà, dicit nō valere. Franc.

b ¶ Vendicatorum.] quia vacantia.

c ¶ Actores.] id est, castaldiones seruos. & ad hoc ff. eo. l. ne procuratores. et l. aufertur. §. actores. & facit ff. de offi. procu. Cæsa. l. j. in prin. Itē sic accipitur actor C. quod cum eo. l. fi. Item ratio huius l. in promptu est per l. ff. de offic. præ. l. fi.

d ¶ Procuratoribus.] fisci. Accursius.

LVcius.] *Casus.* Lucius instituit sibi hęredem ex dodrante sororem suam: in reliquo instituit Męuiam vxorem suam & socerum suum. deinde mortuo Lucio natus est posthumus ex Mæuia: & sic ruptum est testamētum: qui posthumus intra paucos dies decessit: & sic mater eius .s. Mæuia succedens huic puero habet omnia bona. nunc soror testatoris accusat Mæuiam de morte testatoris, ꝙ venenauit eum. in hac accusatione succubuit ista soror testatoris, & appellauit. pendente appellatione decessit Mæuia. dicitur quòd appellatio est extincta. fiscus tamen poterit pro sequi bona quæ scelere sunt quæsita: & hoc probato habebit illa bona. Fran. Accur.

SI fiscus alicui status controuersiam faciat: fisci aduocatus adesse debet. Quare si sine fisci aduocato pronunciatum sit: diuus Marcus rescripsit nihil esse actum, & ideo ex integro cognosci oportere [a].

Modestinus. LEX VIII.

BOnorum fisco vendicatorū [b] actores [c] venundari à procuratoribus [d] non possunt: & si distrahantur, irritam fieri venditionem rescriptum est.

¶ Post mortem rei, qui de crimine aliquo accusatus est: licet sit extinctum, tamen potest adhuc quæri de bonis, quæ apud reum sunt per scelus acquisita: & ea auferri si probatum fuerit. h. d.

Idem. LEX IX.

LVcius Titius fecit hæredem sororem suam ex dodrante: vxorem Mæuiam & socerum ex reliquis portionibus instituit. eius testamentum posthumo nato ruptum est. qui posthumus breui [e] et ipse decessit. atq; ita omnis hæreditas ad matrem posthumi deuoluta est [f]. soror testatoris Męuiam veneficij in Lucium Titium accusauit [g]. cùm non obtinuisset, prouocauit [h]. intereà decessit [i] rea: nihilominus tamen apostoli redditi sunt. quæro, an putes extincta rea cognitionem appellationis inducendam [k] propter hæreditatem quæsitam? Modestinus respondi mortua rea crimine [l] extincto persecutionem eorum quę scelere acquisita probari possunt, fisco competere posse.

Idem lib. singulari de præscri. LEX X.

NOn puto delinquere [m] eum qui in dubijs quæstionibus contra fiscum facilè responderit.

Iabolenus. LEX XI.

NOn possunt vlla bona ad fiscum pertinere [n], nisi quæ creditoribus superfutura sunt. Id enim bonorum cuiusque esse intelligitur, quod æri alieno superest [o].

¶ In metallum damnati nihil possunt fisco quærere: cùm omnino sint alicuius rei incapaces. hoc dicit.

Callistratus. LEX XII.

IN metallum [p] damnatis libertas adimitur, cùm etiam verberibus seruilibus [q] coerceantur. Sanè per huiusmodi personas fisco nihil acquiri diuus Pius rescripsit: & ideo quod legatum erat ei, qui postea in metallum [r] damnatus erat, ad fiscum non pertinere [s] rescripsit: magisque ait pœnę eos, quàm [t] fisci seruos esse.

¶ Parcitur sponte confitenti. h. d. cum §. sequen.

Paulus. LEX XIII.

EDicto diui Traiani quod proposuit, significatur vt si

e ¶ Breui.] tempore. post mortem tamen patris: aliàs de æquitate prætoria valet: vt ff. de iniust. testa. l. posthumus.

f ¶ Deuoluta est.] olim per Tertul. hodie per authen. defuncto. C. ad Tertullia.

g ¶ Accusauit.] de quo si fuisset conuicta, perderet etiam primam institutionem filio non nato: vt C. de ijs quib. vt indi. l. sororem. Item hoc potest prosequendo suorum iniuriam: vt C. qui accu. nō pos. l. de crimine.

h ¶ Prouocauit.] intra triduum: vt ff. quando ap. sit. l. j. §. pe. & l. ij. §. fi. & ante xxx. dies intra quos apostoli dantur: vt ff. de lib. di. l. j.

i ¶ Decessit.] hæc mulier.

k ¶ Inducendam.] s. in iudicio: quod videtur propter hæredi. &c. vel dic inducendam .i. cancellandam. quod non videtur propter hæredi. &c. Sed Modest. respon. quòd alia ratione aufertur ei hęreditas. s. quia scelere quæsita: non autem propter crimen: quia si propter crimen aufertur, eodem modo alia sua bona, vt hæc hæreditas, au erentur. & sic patet ꝙ non est contrà. C. si pen. appel. l. iij. & C. si reus vel ac. mor. fuerit. l. fi. quia ibi fuit condemnatus accu. vnde distinguitur in bonis expressè vel tacitè: hîc autem absolutè. vnde non distinguitur: imò in distinctè dimittuntur bona hæredibus eius: verùm quia hæc hæreditas est cum scelere quæsita: aufertur hæredibus. ad quod suprà de cal. in hæredem. & ff. quod me. cau. l. quod diximus. §. fi. & de bo. dam. l. fi. §. fi. & sic patet quòd non potest prosequi appellationem. Item not. ex hac l. quòd omnia turpiter quæsita, vel quæ indignè possidentur, confiscantur apud quencunque inueniātur: siue apud quærentem, siue apud hæredem, per hanc legem. & per prædictas. & ad idem ff. de donatio. inter virum & vxorem. l. cùm hic status. §. fina. & de inofficio. testa. Papinianus. §. meminisse. fallit tamen hæc regula: vt C. de lega. si legatarius. & suprà, de ijs quib. vt indig. post legatum. §. amittere. & C. de hæredi. instit. si pater. & l. nec apud. Item oppo. quòd non videtur hæc mulier scelere quæsisse. nam filium à quo habet, non occidit. à viro non habet. sed respondeo cùm posthumus in breui decesserit, creditur Lucium vixisse post mortem posthumi: nisi ab vxore fuisset interfectus: & sic bona non haberet mulier. quod ergo habet, est propter scelus: sed & secundum hoc esset secus si diu posteà decessisset posthumus. quare da & aliam rationem: quia hæres hæredis &c. vt C. de hæredi. instit. l. fi. bona autem, quæ aliunde obuenissent posthumo: non puto auferenda matri. arg. ff. de vulg. sub. si is qui. Item not. quòd hîc est vnus de casibus in quibus post mortem criminosi quæritur de crimine propter bona: vt not. ff. de ac. l. ex iudicio rum.

Criminoso mortuo qñ q: de crimi ne, quærit.

l ¶ Crimine extincto.] & sic appellatione extincta.

m ¶ NOn puto delinquere.] Loquitur de his à quorū sententijs vel responsis recedere non licet: vt insti. de iure natu. §. respō sa. & fortè est ratio: quia diues est: vt in authen. de non alie. §. si minus. & ff. de fun. do. l. ij. & hac ratione non satisfdat: vt ff. vt le. no. ca. l. j. §. si ad fiscum. econtra in muliere: vt ff. de iure do. l. in ambiguis. posset etiā intelligi hæc lex in iudice & doctore, qui & ipsi interpretantur: vt ff. de le. & sena. con. nam vt ait Pædius. Accursius.

*Facilè delinquere &c.

NOn possunt.] *Casus.* Illa bona dicuntur ad fiscū pertinere cum effectu, quæ supersunt satisfacto creditoribus. Fran.

n ¶ Pertinere.] perseueranter: pertinēt tamen ex quo soluendo sunt, & fiscus soluit: vt & ff. e. l. dicitur. & C. ad leg. Iuli. de vi. l. tutoris. secus si non sunt soluendo: vt ff. l. j. §. an bona.

o ¶ Superest.] non est contra ff. l. deferre. §. fi. quia ibi fiscus creditor erat: hîc non. & facit ff. de vsufru. le. l. fi. & de col. bo. l. cum emancipati. §. j. & ff. de verb. sig. subsignatum. §. j. & ff. de lega. ij. si quis seruum. §. fi. & l. sequen.

IN metallum.] *Casus.* Damnatus in metallum fit seruus: & quod relictum erat ei qui posteà damnatur in metallum, non vadit ad fiscum: & dicitur seruus pœnæ, non fisci. Fran.

p ¶ In metallum.] perpetuum. secus si ad tempus: quia non adimitur eis libertas: vt suprà, de pœ. l. capitalium. §. diuus. vel ibi in opus metalli: quod est aliud: vt in eod titu. aut damnum. §. inter. at metallum semper est perpetuum: vt suprà, de fideicom. lib. l. generaliter. §. si seruus.

q ¶ Seruilibus.] quia flagellantur.

r ¶ In metallum.] de relicto posteà minus dubij est.

s ¶ Non pertinere.] vnde euanescit quasi in causa caduci. ad quod ff. de pœnis. l. quidam. & de ijs quæ pro non scrip. l. iij.

t ¶ Quàm fisci.] imò fisci: vt C. de senten. pas. l. frustra. contrà. Sol. vt ibi. Item contrà. C. de bonis pro. l. ij. Solu. ibi in deportato: hîc in damnato in metallum. & eodem modo solu. ff. man. l. si mandauero. §. is cuius.

EDicto.] *Casus.* Relictum est legatum non capaci masculo vel fœminę. antequam alius hoc legatum deferat in fiscum, ipse legatarius defert hoc legatum in fiscum, dicens se nō capacem: & hoc probat. s. legatum. Dicitur quòd dimidiam legati accipit fiscus, & aliam dimidiam retinet legatarius vel legataria. nec est vis qua ex causa sit non capax, vt quia incestuosus, vel alia ex causa. sub. dum tamen non propter suum delictum: quia tunc secus. quod dic vt in eodem §. penulti. & si ille, qui sic detulit, decedat antequam hoc legatum vadat ad fiscum: hæredi eius hoc idem præmium dabitur quod defunctus habuisset si vixisset. Sed quid si decessit legatarius nō capax antequam se deferat? Certè hæres eius deferendo (si quidem animum deferendi habuisset defunctus: non tamen detulit morte præuentus) illud idem consequetur quod defunctus esset consecuturus si vixisset & detulisset: secus si non habuit animum deferendi defunctus. nam tunc hæres eius deferendo consequitur vulgare præmium, id est, tertiam eius quod detulit. vel aliter expone vt in glossa. quæ incipit, tertiæ partis. &c. & hoc etiam diui Fratres rescripserunt.

¶ Cùm ante.] Hæres rogatus in testamento tacitum fideicõmissum dare cuidam non capaci, ante apertum testamentum hoc manifestauit fisco. posteà aperto testamento legatarius hoc idem manifestauit, scilicet, se non capacem. quod fecit hæres, non sibi prodest. quod autem legatarius fecit, proderit sibi. s. vt dimidiã legati retineat. Secundò dicit: qui se detulit non capacem: habet beneficium Traiani. i. dimidiam legati retinet. 10 qui autem defert aliũ non capacem etiam filium vel seruum suum cui erat aliquid legatũ: non potest deferre. s. vt habeat dimidiam legati: sed tertiam habebit. Tertiò dicit: qui quasi indigni propter eorum delictum repelluntur à 20 legato: licet deferant fisco se non esse capaces non habẽt aliquod præmium. & de his dat exempla in litera. Vltimò dicit: legatarius credẽs se non capacem, detulit hoc legatum fisco. posteà scitur ꝙ est capax. dicitur ꝙ non præiudicat 30 sibi quod fecit. id est, ꝙ detulit. Fran. Accur.

a ¶ Ad ærarium.] id est, ad præfectum ærarij id est, fisci: vt ff. de fideicom. li. l. generaliter. §. si bona. Accursius.

b ¶ Deferatur.] per alium.

c ¶ Capere.] cum effe- 40 ctu vt retinere possit. vt j. de verb. sig. l. aliud. erat enim nõ capax iste cui erat legata vel relicta hæc, scilicet res.

d ¶ Partem.] s. dimidiam: vt j. eo. senatus. §. j. & j. proxi. respon. & datur sibi electio: vt C. de ijs qui se de. l. j. & facit 50 in authen. vt litig. iur. §. si quis. & j. de re mili. l. nõ omnes. §. qui in desertione. & C. ad le. Iul. ma. quisquis. in fi. Accursius.

e ¶ Quæcunque.] scilicet, mulier. nam ff. de marc, non de fœmina dicit: vt j. e. ait Diuus.

60 f ¶ Et probasset.] quõ probat contra se? Respon. probat sibi relictum, & fatetur se non capacẽ. Sed an infametur si nõ ꝓbat? Respõ. sic: nisi sit de exceptuatis: vt ff. l. ij. in prin. Acc.

quis antequam causa eius ad ærarium [a] deferatur [b], professus esset eam rem quam possideret, capere [c] sibi non licere: ex ea partem [d] fisco inferat, partem sibi retineat. Idem posteà edicto significauit vt quæcunque [e] professa esset, vel palàm, vel tacitè relictum sibi quod capere non posset, & probasset [f] iam id ad fiscum pertinere: etiam si id non possideret [g]: ex eo quod redactum esset, à præfecto [h] ærario partem dimidiam ferat [i]. Nihil autem interest, quæ causa [k] impediat ius capiendi. ¶ Id autem deferri debet quod latet, nõ id quod fisci [l] est. ¶ Ad hæredes eius, qui se detulerat, non videbatur præmium transire: sed diuus Adrianus rescripsit vt licet ante decessisset is, qui se detulerat, quam [m] id quod detulerat, fisco adijceretur: hæredi eius præmium daretur. ¶ Extat eiusdem Adriani epistola, vt si is, qui se deferre [n] poterat, morte præuentus fuerit: hæres eius si detulerit, præmium consequatur [o]: si tamen (inquit) liquebit defunctum eius animi fuisse, vt se vellet deferre [p]. si verò iccirco dissimulauerit, dum rẽ occultari sperat, hæredem eius vltra vulgare [q] præmium nihil consecuturum [r]. Item diui Fratres rescripserunt hæredes eorum quibus [s] tacitè fideicommissum relictum est, ita demum ex beneficio diui Traiani deferre posse, si is, cui datum fuerat, morte præuentus esset, & ideo per angustias temporis deferre se non

g ¶ Possideret.] s. fiscus. ad quod ff. de pu. l. commissa. Vel dic secundum H. id est, deferens. Accursius.

h ¶ A præfecto.] id est, procuratore fisci.

i ¶ Ferat.] & alia mulier deferens. nec ob. C. de ijs qui se de. vbi dat tertiã: quia ibi rogato. & datur illi, qui prius detulit, non alteri: vt ff. in prin. huius l. & j. eo. §. id autem. nisi in casu: vt j. §. cum autem.

70 k ¶ Quæ causa.] quia incestuosus, vel quocunq; modo illegitimus. & restringe dummodo non sit propter suum delictum: vt ff. de ijs quib. vt indi. post legatum. in fi. & j. eo. l. penul.

l ¶ Fisci est.] da exemplum in primo respõ. huius l. & ij. & j. e. in fraudem. §. eius.

m ¶ Quàm.] aliàs antequam. sed est cancellatum in lib. R. & facit ff. de inoffic. testa. posthumus. in fi. & l. sequen.

n ¶ Deferre.] siue non capax, siue fidem accommodans.

o ¶ Consequatur.] quod defunctus consecuturus erat, quod erat dimidia in eo cui relictum erat: sed in accommodante fidem in tertia: vt 80 j. e. l. senatus. §. senatus.

p ¶ Deferre.] arg. contrà, ff. de rebus eo. l. j. §. si defunctus.

q ¶ Vulgare.] tertiæ partis: etiã si nõ capacis sit hæres. quę tertia datur ei cuius fidei erat cõmissum: vt C. de ijs, qui se de. l. j. & cuilibet deferenti bona in fiscũ: vt ex hac l. & ff. l. j. in prin. & j. e. senatus. §. j. cùm enim tertiã habeat is, qui deliquit. i. cuius fidei erat cõmissum, multò ergo magis habet qui nõ deliquit. Arg. ff. de noxa. l. nõ solum. Vel dic remunerari pro arbitrio fisci. vel erat certum pretiũ statutũ cuilibet

qui deferret. sic & ff. de pecu. l. & ancillarum. j. rñ. Vxor autẽ defuncti consequitur medietatẽ: vt C. de ijs qui se de. l. j. Si verò non hæres vel extraneus, sed is cui non erat relictum, si deferat, habet dimidiã: vt j. eo. senatus. §. iij. scilicet, dodrantis: vt j. eo. cùm tacitum. & quis primo admittitur si ambo nunciant, habes j. eo. §. cùm autem. Accur.

r ¶ Consecuturum.] nam nec conditionem appositam à defuncto potest implere hæres: vt 10 ff. de condi. et demon. l. à testatore.

s ¶ Quibus.] scilicet, defunctis.

t ¶ Se non potuerit.] ff. quib. ex cau. ma. non enim. Accursius.

v ¶ Ab his.] rogatis. Accursius.

x ¶ A fideicommissa 20 rio.] cui erat restituẽdus, & non erat capax.

y ¶ Professionem.] refert an post apertas tabu. an ante. si post: ꝗ primò nũciat, præfert vt ff. e. l. in princ. & l. j in prin. siue rogat⁹, siue nõ capax, siue extraneus. si autẽ ante: non nocet 30 incapaci, dummodo posteà deferat, vt hic. nec puto infamari, cùm per eum non stat: vt ff. e. l. ij. ibi, & hæcita &c.

z ¶ Eius.] cui erat restituendum. Accursius.

a ¶ Dignam esse.] sic ff. de bo. libe. si filius. §. cùm filius. & C. de ijs 40 quib. vt indi. sororẽ.

b ¶ Præmio.] quod esset tertia: vt j. e. l. senatus. §. j.

c ¶ Capere non possunt.] non sibi quasi non seruo vel filio: vt subijcit. sic & ff. de lega. præ. l. iij. §. hoc solum. & de adi. le. l. legatum. & 50 de inter. ac. si defensor §. illud. & quod ibi no. sed tanquam extraneus vulgare præmium habeat: vt ff. e. l. j. §. extat.

d ¶ Potero.] ad hoc vt habeam dimidiam: sed tertiam habebo.

e ¶ Indigni.] facti suo facto. nec obst. ff. ea. l. §. 60 nihil.

f ¶ Testamentum.] idem in similibus indignis: vt ff. de ijs qui. vt indig. post legatum. in fi.

potuerit [t]. ¶ Cùm ante apertum testamentum, tacitum fideicommissum nunciatum esset ab ijs [v] qui fidem tacitam susceperant: dinde post apertas tabulas à fideicommissario [x] delatum esset, diuus Antoninus recipi professionem [y] eius [z] iussit: neque enim dignam esse [a] præmio [b] tam præcipitem festinationem prioris. Et cùm se quis nunciat non capere: potius confiteri de suo iure, quam alium deferre videtur. ¶ Ad eos beneficiũ Traiani pertinet, qui ex defuncti voluntate relictum sibi capere nõ possunt [c]. Ergo nec illud quod seruo meo relictum est, deferre potero [d]. ¶ Eos, qui quasi indigni [e] repelluntur, summouendos esse ab huiusmodi præmio: id est eos, qui de inofficioso egerunt, vel falsum dixerunt testamentum [f], qui vsq; ad finem litis oppugnauerunt [g] testamentum. ¶ Ei qui per errorem se detulit, cùm capere solidum posset: non nocere hoc diuus Adrianus & diuus Pius & diui Fratres rescripserunt [h].

Caius. LEX XIIII.

Dicitur [i], ex asse hæreditatem ex Syllaniano cùm fiscus vendicasset, quòd nec libertates, nec legata tueatur [k]: quod apertè nullam habet rationem: cùm ex quibuslibet alijs causis [l] fisco vendicatis hæreditatibus, & libertates & legata maneant.

Iulianus. LEX XV.

Senatus censuit, si delator abo-

g ¶ Oppugnauerunt.] & succubuerunt. & ad hoc ff. de bo. lib. l. qui cum §. antepe. & de inoffic. testa. Papinianus. §. meminisse. & C. de ijs quib. vt indig. l. aliam.

h ¶ Rescripserunt.] hîc dic vt ff. eo. l. ij. in fi. quæ est contra. & facit j. ad munici. libertus. §. error.

Dicitur.] CASVS. Ex quacunque causa ad fiscum deuenit hæreditas alicuius, vt quia institutus erat non capax, vel aliter 70 indignus: tenetur fiscus ad legata relicta à testatore, item ad libertates: licet quidam contrà dixerint, & malè. Fran. Accur.

i ¶ Dicitur.] à quibusdam. & male, vt subijcit. & construe, cùm fiscus &c.

k ¶ Tueatur.] fiscus &c.

l ¶ Causis.] quibus hæreditas aufertur indig. vt & C. de ijs quibus vt indig. l. hæreditas. in fi. & ff. de fideicom. lib. l. Imperator. & ff. ad Sylla. l. cum fisco. & ff. si quis ali. te. pro. l. ij. in fi. & ff. ad Trebel. l. iij. in fin. & de lega. j. quidam. §. quoties. & ff. eodem. non intelligitur. §. cùm ex causa.

80 Senatus.] CASVS. Bona, quæ erant penes Titium, detuli in fiscum. volo desistere à delat. & sic peto aboli. dicitur quòd ex causa est concedenda si erraueram in deferendo, credens me iustè deferre, aliàs non conceditur. sed si non prosequor: teneor fisco intantũ, quantum haberet si delat. meam probassem. Item qui supposuit delatorem calumniosè: intantum tenetur fisco, quantum haberet deferens si probasset: & aliam pœnam patitur: quod dic vt in glossa. Item delator qui citatus non venit, perinde punitur ac si persistens in delatione

tione eam nō probauit:de qua pœna §.proximè habuisti.Item qui detulit quædam bona in fiscum quæ ipse capere non poterat,partem dimidiam retinet:alia ad fiscum vadunt.si autem bona à Titio possessa defero in fiscum,& non prosequor:Titius absolui debet:& ego intantum teneor fisco,quantum habuisset si dela.meam probassem. ❡ Senatus.] Dic casum vt in

litionem [a] petat, ꝙ errasse [b] se dicat: vt idem iudex cognoscat an iusta causa abolitionis sit: etsi errasse videbitur,det imprudentię [c] veniam.si autem calumniæ [d],hoc ipsum vindicet: eaque causa accusatori perinde [e] cedat,ac si causam egisset,& perdidisset [f]. ¶ Siquis delatorem [g] subiecerit [h]: tantum in ærarium [i] deferat, quantum præmij [k] nomine delator [l] ipse consecuturus fuisset si vicisset. ¶ Diuus Adrianus rescripsit eandem pœnam delatorem ferre debere,si citatus [m] ad edictum non responderit,qua teneretur si causam [n] non probasset.Senatus Adriani temporibus censuit cùm quis se ad ærarium detulerit quòd capere non potuerit [o], vt totum in ærarium colligatur, & ex eo pars dimidia sibi secũdum beneficium diui Adriani restituatur. Quòd si tribus [p] edictis à præfecto ærario adesse delator iussus venire noluerit,secundum possessorem sit pronunciandum [q]: sed ab eo,qui ita adesse iussus,respondente possessore non adfuerit: tantum exigendum,quantum apud ærarium ex ea causa quam detulerat [r] remaneret si professionem eam implesset. ¶ Senatus censuit vt perinde rationes ad ęrarium deferat is,à quo tota hæreditas fisco euicta est [s], vel vniuersa legata:atq; [t] is deferre deberet,à quo [v] pars hæreditatis,vel legati euicta sit [x]. ¶ Siquis arguatur falsas rationes detulisse [y],de eo [z] præfectus ærario [a] cognoscat:& quantam fraudem inuenerit,tantã pecuniam [b] in æra-

glo.quæ incipit, si conuersiuè &c.ibi,si igitur rationes &c. ❡ Siquis.] 10 Hæres institutus cùm non esset capax, detulit hæc bona in fiscum: & librum rationū in quo erant multæ falsitates, detulit similiter in fiscum. præfectus ærarij inspiciet an hæres fecit fraudem in illis rationibus, puniendo eum. 20 Fran. Accursius.

a ❡ Abolitionem.] id est,licentiam desistendi impunè.quod alias non liceret:vt ꝭ.eo.l.res.§.fina. Accursius.

b ❡ Errasse.] hæc enim & similia inducunt vt detur abolitio: vt C.de aboli. l.ij.

30 c ❡ Imprudentiæ.] id est,ignorantiæ. Accursius.

d ❡ Calumniæ.] s.causa detulisse videbitur: ad quod ꝭ. ad Turpil.l.j.§. calumniantibus. & facit ꝭ.de acqui. hæred. si seruum. §. amouere.

e ❡ Accusatori perinde.] i.ad damnum accusatoris. 40

f ❡ Perdidisset.] tunc enim tantum daret, quantum delatus si fuisset victus: vt ꝭ.§. senatus.sic ꝭ.de accu.l. si.

g ❡ Si quis delatorem.] extraneum ergo.

50 h ❡ Subiecerit.] id est, supposuerit. nam mandauit alicui vt deferret.

i ❡ In ærarium.] imò plus:quia tantum quantum penes fiscum remāsurum foret si probasset:vt ꝭ. ea.l.§. senatus. nam mandator & is, 60 cui mandatur, tenentur pariter:vt ꝭ. eo.l. ij. §. diuus. sed dic verè tãtum:quia plus: & maiori summæ minor inest:vt ꝭ.de verb.obli.l.j.§.stipulanti.& facit ꝭ.l.res.§. fina. Item facit ꝭ.quod vi,aut clàm.l.si ego.

k ❡ Præmij.] scilicet, tertiæ:quod est vulgare præmium:vt ꝭ.e.edicto. §.extat.sed certè imò plus:vt modò not.

l ❡ Delator.] subiectus.

70 m ❡ Si citatus.] scilicet, ter:vt ꝭ proxi. §. Accursius.

n ❡ Si causam.] quod dic vt ꝭ.proxi.§.& facit ꝭ.e.l. Adrianus.& de re mili.l.iij.§.si ad diem.& facit C.de censi.l.iij.lib.xj.

o ❡ Non potuerit.] siue sit hæres non capax, siue legatarius siue fideicom.nec ob. quod dixi ꝭ.eo.edicto.§.extat.s.hæredem retinere tertiam,per l.C.de ijs qui se de.l.j.quia de hærede capace & fidem tacitè accommodante (quod est maius delictum) ibi dixit:hîc non capax est hæres.Item facit ꝭ.eo.edicto.j.& ij.respon.

p ❡ Quod si tribus.] vel mutat casum:quando alium.s.defert.Vel si dicas quod se:dic quod fideicommissarius se defert,& hæres possidet.

80 q ❡ Pronunciandum.] collige hîc speciale vt actore absente condemnatur æremodicium:vt ꝭ.e.Adrianus.§.j.& ꝭ.e.l.ij.§.quoties. sicut & in liberali causa:vt & C.de libe.cau.si is.& suprà,de inofficio.testa. Papinianus §.meminisse.sed regulariter contrà:vt l. & post edictum. §.j.sed hodie est expeditum:vt C.de iudi.properandum.§.j.

r ❡ Quam detulerat.] suprà eo.l.ij.§.senatus.& ꝭ.proxi.§. & infra e.Adrianus.§.j.

s ❡ Euicta est.] quasi non capaci.

t ❡ Atque.] si conuersiuè dixisset,mihi plus placuisset:sic ꝭ.de pac. iurisgen.§.pactorum.Si igitur rationes,id est,liber rationum: (vt ꝭ. de æden.l.siquis ex argentarijs.§.rationem) erant in bonis:apud fiscum esse debent:siue tota substantia,siue pars confiscetur:siue vniuersale: quia inter alia etiam rationes erant relictæ forte non capaci, vel a-

rium iubeat inferri.

❡ *Hoc uerbum quicunque,masculinum comprehendit etiam fœminam,quæ potest etiam se in fiscum deferre,& alij homines cuiuscunque sint ætatis.Fran.Accur.*

Vlpianus. LEX XVI.

AIt diuus [c] Traianus,Quicunque† professus fuerit. Quicunq; accipere debemus tam masculũ,quàm fœminam [d]. Nam fœminis quoque,quamuis delationibus [e] prohibentur: ex beneficio tamen Traiani deferre se permissum [f] est. Necnon illud quoque non intererit, cuius ætatis sit is, qui se defert,vtrum iustæ [g], an pupillaris. Nam pupillis etiam permittitur deferre [h] se ex quibus non capiunt.

Modestinus. LEX XVII.

IN summa sciendum est omniũ fiscalium pœnarum petitionem creditoribus postponi [i].

❡ *Hic ponit qui poßint in fiscum deferre,& qui non. & est plana.*

Martianus. LEX XVIII.

DEferre non possunt [k] mulieres propter sexus infirmitatem:& ita sacris constitutionibus cautũ est. Item clarissimi viri deferre non possunt. Item damnati deferre non possunt:vt diui Fratres de eo rescripserunt, qui fustibus cæsus in opus publicum erat datus. ¶ Item cõstitutionibus principum prohibentur illi deferre, qui in metallũ damnati sunt. hoc ideo,ne desperati,ad delationem [l] facilè possint sine causa confugere.sed eas causas,quas ante damnationem cœperunt deferre, posse eos etiam post damnationem exequi, rescriptum est [m]. Veterani

liàs indigno:vt ꝭ. de æden. quædam.§. nihil. saltem quia dignior:vt ꝭ.de fid.instru.l. fina.& 10 C.de æden.l. procurator.& patet ibi intellectus huius & seq.§.& ꝭ. eod. in fraudem. §. ex his.

v ❡ A quo.] ꝭ.in princi. §.quando tota hæreditas est euicta: hîc quando pars. & sic idem in toto quo ad totũ,quod 20 est in parte quo ad partem.

x ❡ Euicta sit.] vt sit cum parte oneris.

y ❡ Detulisse.] quæ erant in hæreditate,quę ab eo est euicta: vt suprà proxi.

z ❡ De eo.] quibus continebatur aliquos esse 30 debitores, qui non sunt.

a ❡ Aerario.] scilicet, Cæsaris: hoc est rationalis: vt C. vbi cau. fi. l.ad fiscum.& ꝭ.ne quid in loco publi.l.ij.§. hoc interdictum. aliàs fisci: vt ꝭ. de fideicommis. l. iiij.§. si bona.& ꝭ. eod. 40 edicto.ij. respon.

b ❡ Pecuniam.] id est, pro qualitate delicti pœnam imponit.

c AIt diuus.] vt ꝭ. eod.edicto.j.& ij. respon.

d ❡ Fœminam.] sic ꝭ. de verbo.signi.l.j. & ꝭ. de nego.gest.l.iij.§.j.

50 e ❡ Delationibus.] scilicet, extraneorum: vt ꝭ.eo.deferre. in prin. nisi de annona: vt ꝭ. de accu. mulierem. & nisi prosequendo suam iniuriam:vt ꝭ.de accusa.l. hi tamen.

f ❡ Permissum est.] vt supra eodem edicto. 60 ij .respon. & C. de ijs qui se deferunt.l.j.nam in rem suam agunt. argumento C. de procuratoribus .l. qui absente.

g ❡ Iustæ.] id est, adultæ.sed argumen.contrà, suprà, de minori.l.j. in fine.

h ❡ Deferre.] sic ꝭ.de no.ope.nun.l.de pupillo.

IN summa.] CASVS. Fiscus petendo hæredi. quæ aufertur 70 non capaci:postponitur creditoribus hæreditarijs qui petunt sibi satisfieri.Franciscus Accursius.

i ❡ Postponi.] vt & C.pœ.fis.credi.præ.l.j. & infra eodem, quod placuit.& l.Statius.in fine.& supra l.j.§.an bona.& l. non possunt. Accursius.

DEferre.] CASVS. Personas quasdam numerat quæ non possunt deferre alium,id est,bona ab alio possessa. ❡ Papinianus.] Debitor fiscalis cùm etiam mihi deberet pecuniam: eam soluit mihi. dicitur, quòd fiscus potest eam à me repetere. nec distinguitur, vt olim. non autem ad vsuras pecuniæ teneor. ipse 80 autem debitor meus & eius fideiussores, item pignora ab eo mihi data, tenentur mihi perinde ac si nihil vnquam mihi fuisset solutum. & hoc dicit hic §. cum tribus legibus sequen. Franciscus.

k ❡ Non possunt.] scilicet, alios sed se sic:vt supra eod. ait. cum suis concor. Et no.hac l.qui repellantur à deferendo.

l ❡ Ad delationem.] aliàs ad declarationem.

m ❡ Rescriptum est.] ꝭ.de pub.iudi.l.v.in fi.

† Colligo ex hac lege post Bar.ꝙ hęc dictio q cũ mprchendit masculinum.& fœmininũ est t.mẽ dictio masculina no.in l.quicunq;.C.de ser.fugi.& ꝭ l.hoc articulo.ꝭ.de hę.insti.

a ¶ Deferre.] ſcilicet, à ſupradictis.
b ¶ Vindicare.] aliàs indicare. ad quod eſt ȷ. de verbo. ſigni. l. indicaſſe, & ȝ. eo. l. ij. in princi.
c ¶ Non obtinuerit.] qui ergo propriam defert: quia propter præmium, infamatur ſi non probat: vt & ȷ. eo. l. ſi fiſcus. §. delatoris, & l. delator. & ȷ. eodem, bona. §. j.
d ¶ Reſcripſerunt.] ad hoc C. qui accu. non 10 poſ. l. pe. & in authen. vt hi qui ob. §. quòd ſi quis. & §. vt autem.
e ¶ Interrogari.] pertineant ad dominũ bona, an ad fiſcum. ad quod ȝ. de procura. l. omnium. & l. non ſolùm. Et notant hîc quidam argumentum quòd pro 20 curator poteſt eſſe teſtis in cauſa quam procurat. quod non placet: vt ȝ. de teſt. l. fin. & hîc non vt teſtis interrogatur.
f ¶ Sed accuſare.] ſcilicet prohibitum eſſe.
g ¶ Deferre debet.] & ſic veniet contra ſuũ 30 factum: vt ȝ. de adopt. poſt mortem. erat enim res illa ad fiſcum pertinens ob aliquam cauſam.
h ¶ Pœnam.] dupli vel tripli nomine euictionis promiſsi omiſſa doli ex cep. vt ȝ. de euic. l. vendicantem. & l. ſeq.
40 i ¶ Publicam.] id eſt, fiſco debitam: vt ȝ. de eo quod certo loco. l. j. aliter enim non diceretur debitor: vt inſti tu. de act. in prin. & prę tereà re conſumpta liberatus eſſet. Azo.
k ¶ Creditor.] ſcilicet, poſterior.
50 l ¶ Accepit.] id eſt, ſolutum eſt ei.
m ¶ Sed placet.] doleo quòd contradicit Papi. Ioan.
n ¶ Auferendam.] per hypothecariã ſi extat. aliàs condictio. ex lege quę eſt extraor. vt C. de priuile. fiſci. l. pecuniã. 60 & de condi. ex lege. l. j. nec commiſit peculatum ille creditor: vt ȝ. ad leg. Iul. pe. l. antepe. ſic & alius priuilegiatus reuocat: vt ȝ. quod cum eo. l. iij. & de pecul. l. ex facto. in fine. Item iſte reddit cũ altero tantum ſi antequam conſu 70 mat, ſciat fiſci debitorem: vt ȷ. eo. l. aufertur. §. j. Accurſius.
o ¶ Directam.] ſcilicet priſtinam, ſuſcitatam, ſcilicet, creditori primo. id eſt, qui primo erat creditor, nunc deſierat per ſolutionem ſibi factam competere in ipſum debitorem & in fideiuſſorem & in pignora: vt ȷ. eo. ſed reuocata. & l. Titius. Sed opp. quòd directa non competat quaſi ſit ſublata, & debitor ab eo liberatus: ideo detur vtilis: vt ȝ. eo. l. ſed reuocata. ſed dic ibi liberatum quo ad 80 opinionem, vel liberatum quondã. & vtilis, id eſt, efficax. & pro hoc ȷ. e. l. Titius. Alij dicũt primã omnino ſublatã: ſed vtilis modo ſuſcitatur, vel condi. ex lege, vel in factum: vt C. ſi aduer. tranſ. l. j. & ij. & de euic. l. minor. in princ. etſi ex noxa. cau. l. ij. in fi. & quod hic dicit directam: exponunt, fiſco in debitorem cui eſt ablata pecunia per credito rem priuatum. Accurſius.
p ¶ Denique.] Præſtandas. fiſco à debitore cum primo ſolutum eſt.

quoque ſacris conſtitutionibus delatores eſſe prohibentur, propter honorem vtique & merita militiæ. Item milites propter honorem ſtipendiorum, quæ merent, deferre [a] prohibentur. Sed cõmunem cauſam ſibi cum fiſco qui uis deferre poteſt, hoc eſt vindicare [b]: nec per hoc famoſus eſt, licet in cauſa ſua non obtinuerit [c].
¶ Item eos, qui tutores, vel curatores fuerint, non oportere deferre cauſam pupillorum, vel adoleſcentium ſuorum, diui Verus & Anto. reſcripſerunt [d]. quod conſequens eſt obſeruari & in eo qui quaſi procurator negotia geſsit. & ita hoc ijdem diui Principes reſcripſerunt. Iidem decreuerunt nulla conſtitutione prohibitum eſſe procuratorem interrogari [e], ſed accuſare [f] eum, cuius negotia geſsit: & tutorem qui aut detulit, aut mandauit, ſeueriſsimè puniendum reſcripſerunt. Sed nec quidẽ is, qui aliquam vendidit rem: eandem deferre debet [g] vel per ſe, vel per ſubiectã perſonam: ne aliquis pœnam [h] patiatur dignam ſuæ perſonæ: vt & conſtitutum eſſe refertur.

¶ Si debitor fiſcalis creditori ſuo ſoluit: fiſcus poteſt hanc pecuniam à tali creditore repetere: & ſic remanebit debitor obligatus creditori ſuo, & eius fideiuſſores & pignora acſi nihil ſoluiſſet. hoc dicit cum tribus ll. ſequen.

¶ Papinia. tam lib. vj. quàm xj. reſponſorum ſcribit ita demum publicam [i] auferri pecuniam ei, qui cùm erat creditor [k], in ſolutum pecuniã accepit [l], ſi aut ſciebat cùm accipiebat, publicum quoque debitorem eſſe, aut poſteà cognouit ante, quàm conſumeret pecuniã. Sed placet [m] omnino ei pecuniam auferendam [n] eſſe etiam ſi ignorauit cùm conſumeret. & poſteà quidam principes directam [o] actionẽ competere ablata pecunia reſcripſerunt: vt & Marcel. lib. vj. Digeſtorum ſcribit.

q ¶ Res.] id eſt, ratione rei quæ peruenit. Accurſius.
r ¶ Non perſona.] ex ſuo contractu ſcilicet, tunc enim præſtaretur vſura. C. de priuile. fiſci. l. pecuniam. & ȝ. de vſu. l. cùm quidam. §. ſi debitores. & facit ȝ. de pub. l. Imperatores.
s ¶ Sed reuocata.] Liberatum, quo ad opinionem. Accurſius.
t ¶ Vtilis.] id eſt, efficax: vt no. ȝ. cod. l. defer re. in fi. licet alij ſecus: vt ibi dixi. & facit ȝ. de 10 inoffi. teſtamen. l. mater. & ȝ. l. proxi. & iij. §. fina.
v ¶ Titius.] facit ȝ. eo. deferre. §. finali. & quod ibi no. & ſuperioribus proximis legibus duabus.
¶ Res quæ.] CASVS. Cõtrouer- 20 ſia erat de quibuſdam rebus ſint fiſci vel alterius. interim non poſſunt illę res diſtrahi à procuratore Cæſaris. & dat exemplum in litera. rem autẽ fiſco obligatam poteſt procurator fiſci vel Cæſaris vẽ dere. ſed ſi hę res ſint a- 30 lijs prius obligatæ: nõ poteſt procurator fiſci lædere ius æquum. ſi tamen eas vendat, & de pretio faciat ſolui creditoribus, vel ipſemet ſoluat eis: tenet venditio.
¶ Lites.] Dic caſum vt in gloſſa, quæ incipit, ſi quis &c. ¶ Sicut.] Ne- 40 mo cogitur fiſco nunciare alium, id eſt, bona ab alio poſſeſſa. ex quo tamen denunciauit, debet perſiſtere: aliàs punitur. & hoc eſt verum etiam ſi mandato alterius nunciauit. ſi tamen iſte qui mandato alterius nũciauit, velit abo- 50 lit. petere: auditur, ſi mandatorem ſibi ſubtractum quæratur, id eſt, ſi mandator qui ſecum detulerat, diſceſsit à lite. ſicus ſi ſolus iſte denunciauit: qui tenetur complere licet mandator interim deceſsit. aliàs ſi nõ perſiſtat, pu- 60 nitur. ſi tamen viuat mandator, & delator nõ probet: punitur vterque. & hoc dicit hic §. cum duabus ll. ſeq. Frã. Accurſius.
x ¶ Res quæ in controuerſia ſunt.] ſiſci vel alterius: imò nec interim capienda: ſed a- 70 pud poſſeſſorem conſiſtere: vt C. eodem l. fina. & facit ȝ. de re iud. l. à diuo. §. ſi ſuper. & C. de litigio. l. ij. & C. quando ſi. vel pri. l. ij. & iij. & de ſol. l. j. & de bo. au. iudi. poſ. quãuis. Accur.
y ¶ Iuſſerunt.] ȝ. de accu. l. ex iudiciorum. & ad leg. Iul. maie. l. fi.
z ¶ Pignori.] fiſco vel ei cuius bona ſunt in fiſcum delata.
a ¶ Procuratores.] ſcilicet, Cæſaris vel fiſci.
b ¶ Pignoris.] ſ. ſpecialiter: vt C. qui po. in pigno. ha. l. cos. nam ſi ge- 80 neraliter, potior eſt fiſcus ſecundum quoſdam: vt ȷ. e. l. ſi is qui mihi. quæ diſtinctio non placet: vt ȝ. qui po. in pig. ha. l. ſed pignus.
c ¶ Creditorum.] priorum.
d ¶ Superfluum.] id eſt, plus valeant pignora quam id quod debetur creditoribus primis.
e ¶ Acceperit.] ſcilicet, à lege vt ſoluat.
f ¶ Soluat ipſe.] ſcilicet fiſcus creditoribus alijs. & facit ȷ. cod. quod placuit. & C. poe. fiſ. credi. præferri. l. j. Accurſius.

Papinianus. LEX XIX.

Denique non eſſe præſtandas [p] vſuras quum pecunia reuocatur, conuenit: quoniã res [q], non perſona [r] conuenitur.

Idem. LEX XX.

Sed reuocata pecunia, in fideiuſſorem liberatum [s] vtilis [t] actio dabitur.

Paulus. LEX XXI.

Titius [v], qui mihi ſub pignoribus pecuniam debebat: cùm eſſet fiſci debitor, ſoluit mihi quæ debebat. poſteà fiſcus iure ſuo vſus, abſtulit mihi pecuniam. quærebatur an liberata eſſent pignora. Marcellus rectè exiſtimabat, ſi id, quod mihi ſolutũ eſt, fiſcus abſtulit: non competere pignorum liberationem. Neq; differentiam admittendam eſſe exiſtimo intereſſe putantium vtrum idipſum quod ſolutum eſt, an tantundem repetatur.

¶ Rem litigioſam non poteſt procurator fiſci uendere, nec alij obligatam: ſed ſibi obligatam bene. h. d. uſque ad §. lites. cuius caſum dic ut in glo.

*Marcellus. LEX XXII.

Res, quæ [†] in controuerſia [x] ſunt, non debent à procuratore Cæſaris diſtrahi: ſed differenda eſt earum vẽditio: vt diui quoque Verus & Anto. reſcripſerũt. Et defuncto maieſtatis reo, parato hærede purgare innocentiam mortui, diſtractionem bonorum ſuſpendi iuſſerũt [y]: & generaliter prohibuerunt rẽ diſtrahi à procuratore, quæ eſſet in controuerſia.
¶ Res autem nexas pignori [z], diſtrahere procuratores [a] poſſunt. Sed ſi antè alij res obligatæ ſunt iure pignoris [b], non debet procurator ius creditorum [c] lædere: ſed ſi quid ſuperfluum [d] eſt, iure permittitur procuratori vẽdere, ea lege, vt in primis creditoribus pręcedentibus ſatisfiat: etſi quid ſuperfluum eſt, fiſco inferatur: aut ſi acceperit [e] totum fiſcus, ſoluat [f] ipſe.

* Aliàs, Martianus lib. ſingul. ✝ Scribẽ. hic dicitũ iſtũ te xtũ eſſe no. ad hoc pro poſitum, ꝙ fiſcus non poteſt alienare bona, quæ ſunt in controuerſia. quia text. ad hoc eſt clarus: & nõ eget aliqua alia interpretatione. Bolog.

a ¶ Vel simpliciter.] id est, vendidit tantum: nō autem pecuniam accepit.
b ¶ Lites.] si quis vult fisco cedere ac. non suscipit vt hîc, & ff. de alie. iu. mu. cau. fac. l. pe. & C. ne fi. vel resp. l. ij. & instit. quib. mod. tol. ob. §. pe. & ff. de hæred. institu. l. pe. nec etiam recipit pollicitationem illius qui pollicetur se derelictorum bona sua fisco vel partem. & facit C. de test. l. ex imperfecto.

vel simpliciter [a] si vendiderit procurator, iubebit pecuniam, quam deberi creditori priuato fuerit probatum, exolui ei. & ita diui Verus & Anton. rescripserunt. ¶ Lites [b] donatas se non suscipere diuus Pius rescripsit: & licet bona relictorum se quis [c] profiteatur vel partem bonorum, donatum non suscipere [d]. & adiecit illum dignū fuisse puniri pro tam turpi tamq́; inuidioso commento [e], & (nisi durum [f] esse videatur [g]) in vltro venientem pœnam statuere [h].

¶ Sicut ab initio cuiq; liberum est deferre in fiscum, uel non: ita post inceptam delationem desistere, sine pœna quis non potest. hoc dicit. ll. sequentes se summant.

¶ Sicut nūciare causam nemo cogitur [i]: ita liberum arbitriū desistendi ei non datur qui detulit. & ita diui Verus & Antoninus rescripserunt: & idem esse licet alieno mandato detulisset. Planè rescripserunt delatorem audiendum [k] volentem à lite desistere, si sibi mandatorem subtractum [l] quæratur.

Callistratus. LEX XXIII.

De eo [m] delatore, qui causam solus agere instituerat non habita mentione mandatoris: si posteà desistat prætendens mādatorem causę decessisse, puniendū [n] diui fratres rescripserunt.

Martianus. LEX XXIIII.

Non tantum [o] delator punitur, si non probauerit: sed & mandator quem ipse exhibere debet delator.

Vlpianus. LEX XXV.

Est & † decretum ab imperatore Seuero & constitutum, nullo modo exigendum quem [p] probare vnde habeat, circa delationes fiscales: sed delatorem probare debere ea quæ intendit [q].

Idem ad Sab. LEX XXVI.

Cvm quidam [r] capitis reus [s] emancipasset filium, vt hæreditatem [t] adiret: rescriptum est non videri in fraudem fisci factū, quod acquisitum non est.

Idem ad edict. LEX XXVII.

Cvm mortem vxoris necatæ maritus non defendit [v], diuus Seuerus rescripsit dotem fisco vendicandam, prout ad maritum pertineat [x].

¶ Licet priuatus habeat hypothecam generalem anteriorem in tempore: tamen fiscus præfertur in bonis post suam obligationem quæsitis. hoc dicit. Bar.

Idem Martia. LEX XXVIII.

Si is, qui mihi obligauerat quæ habet habiturusve esset [y], cum fisco contraxerit [z]: sciendum est, in re posteà acquisita fiscum potiorem esse debere, Papinianum respondisse [a]: quod & constitutum est. Præuenit enim causam pignoris fiscus.

¶ Ista lex diuiditur in quatuor partes. Primò ponit unum dictum. Secūdò determinat unam quæstionem dependentem ex dicto. Tertiò respondet cuidam tacitæ obiectioni. Quartò responsionem illam determinat atque declarat. secunda ibi. Sed enim. tertia ibi, Nec enim. quarta ibi, Planè. hoc dicit Bar.

Idem. LEX XXIX.

Eius qui delatorem corrupit ea conditio est, vt pro conuicto habeatur [b]. nam in fiscalibus [c] causis id cōstitutum est. Sed enim

† alias, extat decretū. Priuatus hypothecā habens an & quando fisco præferatur.

c ¶ Se quis.] s. donator. in quib9 erat for tè vel nō erat lis: & hoc ideo, quia futuræ successionis &c.
d ¶ Non suscipere.] rescripsit diuus Pius.
e ¶ Commento.] scilicet voluntate inspecta: quia per eum non stetit 20 quo min9 delinqueret.
f ¶ Durum.] Inspecto exitu qui non fuit secutus: sed dignum inspecta voluntate: quia non erat atrox delictum.
g ¶ Videatur.] publico consilio.
h ¶ Statuere.] scilicet dignum fuisse.
30 i ¶ Nemo cogitur.] vt C. vt nemo inuit9. & facit C. de act. & obli. sicut & ff. de arbitr. l. iij. §. tametsi.
k ¶ Audiendum.] vt non puniatur.
l ¶ Subtractum.] spōte, non coactè: vt ff. eo. l. ij. §. diuus. sic & ff. de 40 alie. iudi. l. iij. §. fi. Itē hoc casu solus mandator colludens tenetur.
m De eo.] Mandatoris. nam tūc secus est: vt ff. l. proxi. §. fi.
n ¶ Puniendū.] nihilo minus. Accursius.
o Non tantum.] fa. ff. e. l. ij. §. fœna 50 tus. & §. diu9. & l. fenat9. §. j. & ad tur. l. j. §. pe.
Est & decretū.] CASVS. Bona à te possessa defero in fiscū. mihi incumbit onus probandi qualiter ad fiscum pertineant: non autem cogeris ostendere quo iure ea ha 60 beas. Fran.
p ¶ Quem.] s. possessorem conuentum.
q ¶ Quæ intendit.] vt C. de æden. qui accusare. & de peti. hære. cogi. & de proba. l. ij. & l. actor. quādoq; contra: vt C. de proba. l. siue possidetis. & de dona. inter virū & vxo. l. etiam. & C. de præscrip. lon. temp. l. emptor. & l. pe. & in aut. de testi. §. si vero di catur. & ff. si ser. vendi. l. si quis diuturno.
70 Cvm quidam.] CASVS. Accusatus de crimine ex quo damnatus amittet bona: interim pendente causa emancipat filiū suum qui erat à quodam hæres institutus, qui filius emancipatus adiuit hæredita. Dicitur q nō videtur in fraudem fisci factum. Francis.
r ¶ Cùm quidam.] cuius bona erant publicanda.
s ¶ Reus.] id est accusatus. Accursius.
t ¶ Hæreditatem.] alicuius sibi relictam. contra hanc l. j. eo. in fraudem. in prin. sed hic nondū erant bona fiscalia. nam nō erat dānatus. & facit ff. quæ in frau. credi. l. qui autem. & j. de reg. iur. l. qui fraudantur. & j. eo. aufertur. §. in reatu. Accursius.
80 Cvm mortem.] CASVS. Vir morte vxoris occisæ lucrat9 est dotem ex pacto: quā dotem perdit, si nō vindicat mortē vxoris accusando occisores eius. Fran. Accur.
v ¶ Non defendit.] id est non vindicat accusando occisores.
x ¶ Pertineat.] per pactū dotis. ad quod ff. de ijs qui. vt indig. l. ei quo que. & C. de ijs qui. vt indig. l. j. & ff. ad Treb. l. Marcellus. §. fi. & ff. sol. matri. l. si ab hostibus. §. j. Accursius.
Si is, qui.] CASVS. Accepi à Titio c. mutuò: eidē obligaui ea, quæ habeo, & quæ habiturus sum: tandē cōtraxi cū fisco, & sum ei obligatus: & sic tacitè sunt obligata ei omnia mea bona in rebus quas amodò acquiro: præfertur fiscus. Fran. Accur.
y ¶ Habiturusve esset.] hoc superfluè fuit dictum: vt C. quæ res pig. obliga. pos. l. fi. Accursius.
z ¶ Cōtraxerit.] & sic generaliter fisco tacitè sunt omnia bona obligata: vt j. eod. aufertur. §. fiscus.
a ¶ Respōdisse.] si priuatus habet generalem 10 prius. & posteà fiscus similiter generalē: præfertur fiscus in posteà q̄sitis: vt hîc. Sed cōtrà ff. qui pot. in pig. ha. l. si. j. rñ. vbi etiam in posteà quæsitis præfert prior. Sol. ibi prior duplex priuilegiū habebat tutelę & tutoris: hic temporis 20 tm. Vel illa secundùm istam vt prior præferatur in posteà quæsitis. s. vsque ad tēpus quo cū fisco contractū est: non post. Vel tertiò dicas. hic cum fisco contraxit antequā mecū. & secundum hoc quod dicit in posteà quęsitis: subau. 30 etiā. nam idem de antè quęsitis. sed de posteà quęsitis plus dubitabatur. Item cōtrà. C. de remis. pig. si ignorante. vbi prior generalis præfertur reipu. sed illa secundū istā, scilicet in q̄sitis ante obligationē fisci. Item si tam fiscus, 40 quā priuatus habeat idē speciale pignus, pręfertur qui prior est tpe: vt C. qui pot. in pig. ha. si fundū. Sed quid in antè quæsitis? Respō. quidam distinguūt hîc, an habeat prior specialē, & præfertur fisco: an generalem, & tunc nō: vt 50 ff. qui pot. in pig. si pignus. quod nō placet: vt ibi not. per le. prædictā, si ignorante. Sic ergo siue speciale siue generalem habeat priuatus ante fiscū: præfertur. & secundum hoc accipe ff. eo. res. §. j. multò magis ecōtra, si fisc9 sit prior, 60 præfertur: vt d. l. si fundum. Item quid si duobus priuatis obligo bona mea præsentia & futura: nūquid erit prior potior in postea quæsitis, an simul concurrent? Videtur priorem præferendum: vt suprà qui potio. in pigno. l. qui generaliter. & l. qui balneum. §. fina. & l. fina. in princip. & hoc in eo scilicet quia si est priuilegium fisci: vt posterior præferatur, ergo secus in alio: vt j. ad municip. l. j. in fine. Econtra videtur q concurrant: vt eod. titu. idemq́; in fi. 70 ne. & l. generaliter. & in antè quæsitis dicit. Item nec ob. illa, qui bal neum. in fi. vt ibi no. nec finalis in eo. titu. quia propter priuilegiū tutelæ. Item nec hîc: quia in hoc est priuilegium, vt præferatur, non vt concurrat: sed totum occupat. Accursius.
Eius.] CASVS. Qui corrupit delatorem, pro victo habetur. hæc autem pœna non transit aduersus hæredem corrumpentis, sed tunc cū de crimine præuaricatio. constabit per sententiam super hoc latam: & si de hoc sententiabitur, sententia prima, qua erat absolutus corrumpens, retractabitur. ¶ Eum qui.] Ego Franciscus testamentum patris mei in quo eram institutus hæres, accusaui de falso, & 80 succubui: nihilominus possum adire hæred. tamen bona mihi vt indigno auferuntur: & vadunt ad fiscum etiam actio. hæreditariæ. Si quid tamen pater meus mihi debebat, & sic per meam adi. confusum est ius petendi: non mihi restituitur ius petendi. & adducit simile in li tera. Franci.
b ¶ Pro victo habeatur.] de hoc dic vt ff. e. in fisci. & facit ff. de bo. co. l. ij. & j. eo. Imperator.
c ¶ In fiscalibus.] in priuatis dic vt C. de pœ. iudi. l. j. Accursius.

hæc pœna magis est ut aduersus ipsum locum habeat, qui delatorẽ redemit: cæterùm [a] aduersus hæredem eius transire [b] non debet. Nec enim exinde [c] perit causa, ex quo redempta [d] est, vel actio [e] perimitur, vel condemnatio facta videtur: verùm oportet constare [f] prius, & de crimine [g] pronunciari. Planè si fortè de retractanda causa agatur, quæ semel iudicata est per delatoris corruptelam: mortuus corruptor non efficiet quominus agi possit [h], atque retractari causa. hæc enim non pœnæ [i], sed causæ restitutio est. ¶ Eum qui falsum testamentum dixit [k], posse adire hæreditatem constat: sed denegatis ei actionibus [l], fisco locus erit: & obligatiões, quas adeundo confudit, nõ restituentur. nam & in eo qui post aditam hæreditatem defuncti mortem non defendit, Imperator noster cum patre rescripsit obligationes [m] cõfusas non resuscitari [n].

Martianus. LEX XXX.

NE procuratores Cæsaris bonorum actores [o], quæ ad fiscum deuoluta sunt, alienent [p], Imperatores Verus & Anto. rescripserunt. etsi manumissi [q] fuerint reuocantur ad seruitutem.

Idem. LEX XXXI.

DIuus Commodus rescripsit obsidum bona [r], sicuti captiuorum [s], omnimodo in fiscum esse cogenda.

Idem. LEX XXXII.

SEd si † accepto [t] vsu togæ Romanæ, vt ciues Roma. semper egerint: diui Fratres procuratoribus hæreditatum rescripserunt, sine dubitatione ius eorum [v] ab obsidum conditione separatum esse beneficio principali: ideoq; idem ius eis [x] seruandum esse quod haberent, si à legitimis ciuibus Romanis hæredes instituti fuissent.

Vlpianus. LEX XXXIII.

CVm qui debitoris fisci adijt hæreditatem: priuilegijs fisci cœpisse subiectum esse [y].

Qui corrumpit delatorem pecunia: condemnatur in quingentis solidis. h.d.

Martianus. LEX XXXIIII.

IMperatores Verus & Anto. ita Asclepiadi rescripserunt, Tu qui defensione omissa, redimere sententiam maluisti cùm tibi crimen obijceretur: non immerito quingentos solidos inferre fisco iussus es. omissa enim ipsius causę inquisitiõe, ipse te huic pœnæ subdidisti [z]. Obtinendum est enim vt ij, quibus negotia fiscalia mouentur, ad defensionem causæ bona fide veniant: non aduersarios aut iudices redimere tentent.

Priuato & fisco mouentibus causam super una re, prius tractatur causa fisci.

Pomponius. LEX XXXV.

APud Iulianum scriptum est, Si priuatus ad se pertinere hæreditatẽ Lucij Titij dicat, altero eandem hæreditatem fisco vendicante: quæritur vtrum ius fisci ante excutiendum sit, & sustinendæ [a] actiones [b] cæterorum [c]: an nihilominus inhibendæ petitiones creditorum singulorum, ne publicæ causæ prœiudicetur. Quod etiã

---

a ¶ Cæterum.] pro sed.
b ¶ Transire.] vt pro victo habeatur hæres: etsi velit quis probare corruptelam. sed videtur contra hoc §. de bo. eo. l. ij. sol. vt ibi.
c ¶ Exinde.] vt non audiatur hæres posteà in iure.
d ¶ Redempta est.] & fortè absolutus corruptor.
e ¶ Vel actio.] competens corrumpenti, puta non capaci: quam actionem deferebat in fiscũ.
10 Accursius.
f ¶ Constare.] tunc ergo prędicta pœna trãsibit.
g ¶ De crimine.] præuaricatiõis: vt §. de præua. l. præuaricationis.
h ¶ Agi possit.] facit §. de iureiu. l. eum qui. §. in popularibus. & de
20 po. ac. l. iiij.
i ¶ Non pœnæ.] i. non vt hæres habeatur pro conuicto vt dictum est: sed vt plenè discutiatur causa ac si nulla corruptela facta fuerit. Alij dicunt: si ago contra hæredem: satis est probare corruptelã de-
30 functi: quia per hoc apparet meam delationẽ fuisse validam. & quod dicit non pœnæ, est sensus: ideo sufficit probari delictum defuncti, qa non peto pœnam ab hę rede: sed tantùm quia prius deferebam. ad qđ C. si pen. appella. l. j. sed
40 certè non potest palliari quin esset pœna si hanc admitto probationem: scilicet corruptelam defuncti. quid enim si ius habeat delatus? nonne esset ei pœna si propter corruptelam ei vel hæredi auferatur: vt j. eo. Imperator. ideo
50 prima placet. Accur.
k ¶ Dixit.] & succubuit vt C. de ijs qui. vt indi. aliam. & no. ꝙ nihilominus hæres est. & ideo si quis habeat actiones cõtra defunctum: extinctæ sunt, licet ei auferatur hæreditas vt indigno: & actiones hæredi-
60 tariæ denegantur: & sic nomine non reremanet hæres: tamen actiones confusæ non suscitantur: vt hîc, & §. de vulg. sub. ex facto §. Iul. & de ijs qui. vt indig. qui Titij. in fi. & l. hæredem. & l. eum qui. §. si quid tamen.
l ¶ Actionibus.] scilicet hæreditarijs.
m ¶ Obligationes.] aliàs actiones. & subaudi, & aliàs est §.
n ¶ Resuscitari.] hæreditate ei vt indigno ablata: vt not. superiori
70 respon.

† Hic habetis text. in iure vnicum ad hoc ꝙ qs dicatur ciuis & adde ꝙ propriè, est ille q est ex origine: non autem ex priuilegio. l. ciues C. de incol. lib. x. Bol.

NE procuratores.] CASVS. Hæreditate delata ad fiscum in qua erant serui castaldiones bonorum, procurator Cæsaris non debet eos alienare manumittendo vel alio modo. si tamen manumittat eos, reuocantur in seruitutem. Fran. Accur.
o ¶ Actores.] seruos. Accursius.
p ¶ Alienent.] manumittendo vel alio modo, vt subijcit. & facit §. eo. bonorum. & quod ibi not. Accursius.
q ¶ Si manumissi fuerint.] de facto. & reuocantur quatenus de facto sunt manumissi. sic §. de ser. l. j. §. j. vel si dicas tenere, reuocant per
80 in integ. resti. ad quod §. de minori. l. nisi.

DIuus.] CASVS. Bona obsidum confiscantur sicuti captiuorum. & qui sint obsides, dic vt in gloss. quæ incipit, vtputo &c. Item de quibus captiuis loquatur: dic vt in alia glos. quæ incipit, potest intelligi &c. Si autem captiui vel obsides cùm essent iuris doctores, impetrauerunt vt togati dicerentur, id est, aduocati: bona debent habere propria isti tales: & instituere possunt sibi aliquos hæredes. & h. d. hæc l. & seq. Fran.

r ¶ Bona.] vtputo, post mortem obsidum debet hæc lex exaudiri, secundum R. ar. j. l. proxi. secus in alijs de quibus dicitur j. e. in fraudem. §. j. Vel dic, quæsita in obsidatu: siue viuant, siue moriantur. nam ea, quæ domi obsides reliquerunt, in fiscum non coguntur: quia nec captiuorum. & dic obsides qui commissi erant Imperatori pro aliquo pacto seruando vel præcepto: vel pro aliquo capto qui recessit eo dimisso. & hos constat non pos-
10 se testari: vt §. de testa. l. obsides. nec tamen capite minuti sunt. Alij dicunt ꝙ etiam bona, quæ anteà habebant, amittunt.
s ¶ Captiuorum.] potest intelligi de hostibus, qui per virtutem bellicam deuicti, cum a-
20 gris suis capiuntur. hi enim quamuis fiant serui capientium, & res mobiles, quæ cum his captæ sunt: vt §. de acqui. re. do. l. transfuga. & ad leg. Iul. pe. l. penulti. quæ sunt contrà. prædia tamen eorum non sunt capientium: sed fi-
30 sci: vt j. de capti. l. si captiuus. §. expulsis. & hæ sunt res quæ limitatæ dicuntur: vt §. de acqui. re. do. l. in agris. vel dic loqui de ijs qui ob causam capti & detenti sunt, sola ciuitate non libertate amissa. cùm enim hi liberi remaneãt
40 sibi acquirunt: sed eis detẽtis bona eorum publicantur: vt C. de bo. proscript. l. deportati. quod autem subijcit in l. proxi. potest referri tam ad obsides, quàm ad captiuũ de quo proxi. exemplum posui: si ponas eos iurisperitos:
50 & ita acceperũt vsum togæ, vt dicerentur togati, i. aduocati: vt C. de aduo. di. iu. l. ne quis. Aut impetrato ab Imperatore vsu cuiuldã vestis quæ toga dicitur. Vnde dicit Italia Gallia togata. & fortè de huiusmodi captiui bo-
60 nis loquitur Vlpia. §. de bo. pos. non est ambigendum. secundum Ro.
t SEd si accepto.] ab Imperatore: quia Imperator permisit vt Romana toga vterentur Ro. cætera dic vt §. l. proxi. Accursius.
v ¶ Eorum.] qui impetrauerunt vsum togæ.
x ¶ Eis.] qui ab ipsis fuerunt hæredes instituti. R. s. ab obsidibus H. ad quod. §. de bonorum pos. non est.
70 CVm qui.] CASVS. Qui successit debitori fisci, vt ad vsuras maiores teneatur quàm priuato deberentur, & in alijs multis fisci priuilegijs subijcitur. Fran.
y ¶ Subiectum esse.] ad hoc §. de vsur. l. cùm quidam. §. debitores.
IMperatores.] CASVS. Quidã deferebat in fiscum quædam bona à te pos. tu eum corrupisti, vel iudicem causæ. de hoc fuisti accusatus, in quingentos solidos fuisti condemnatus. dicitur quòd rectè fuisti condemnatus. Fran.
z ¶ Subdidisti.] & pro conuicto debes haberi: vt §. e. l. eius. & l. in fi. & C. quando prouo. non est necess. l. venales.
80 APud Iulianum.] CASVS. Quandã hęredi. à Titio possessam deferebas in fiscũ. & ego eam à te petebã, dicens ad me spectare. quæritur an mea quæstio sit differenda propter illam fisci: non autem peti. creditorum hæreditariorum differatur? Et dicitur ꝙ mea quæstio & petitio creditorum differendæ sunt. Fran.
a ¶ Sustinendæ.] id est differendæ.
b ¶ Actiones.] vniuersales. Accursius.
c ¶ Cæterorũ.] i. vẽdicãtiũ hęredita. & nõ singulorũ credi. an &c. Ac.

Expressum

a ¶ Expressum est.] s. vt actiones etiam creditorum differantur: quę non differrentur si inter duos priuatos de hæreditate ageretur: vt in contra. C. de peti. hæ. l. fi. & facit §. de exce. rei iudi. l. qui cum hærede. Item contrà §. si cui plus quàm per l. fal. si hæres. So. hîc iam erat lis. s. mota pro fisco: ibi non. Accur.

PRædijs.] CASVS. Qui emit prædia tributaria à fisco, etiam ad præterito rum annorum tributa tenetur. Fran. Accur.

b ¶ Distractis.] cum suo onere. Accur.

c ¶ Placuit.] facit §. de hæ. ven. l. ij. §. si quid. & §. pe.

QVod placuit.] CASVS. Hęredi. fisco delata, fiscus nō potest per priuilegium auferre ius crediatorum hæreditariorū: sed iure communi poterit vti contra eos: & de hoc vltimò dat exemplum: vt §. co. l. Statius. in fi. Fran.

d ¶ Quod placuit.] §. eo. l. in summa. & l. j. §. an bona. & l. nō possunt. & §. l. Statius. §. fi. & C. de pœ. fis. l. j. aliàs est de priuile. fis. l. j. & §. eo. l. Arrianus. in pri. Accur.

e ¶ Fisco.] i. ad vtilitatem fisci. aliàs à fisco.

f ¶ Suum.] i. sibi debitum.

g ¶ Ius commune.] quod est vt in fortis pet. præferatur cæteris: vt C. de pœnis fis. l. j. vel verius da exemplum. §. eo. Statius. §. fi. item sunt exempla. C. de testa. l. ex imperfecto. & C. ne fiscus rem quam ven. euin. l. j. item §. eo. l. res. §. j. & sic cō munia iura tenent in præmissis. ad quod etiã est. C. de peti. hære. l. j. Accursius.

senatusconsultis expressum est[a].

Papinianus. LEX XXXVI.

PRædijs à fisco distractis[b] præteriti temporis tributi eorundem prædiorum onus ad emptorem spectare placuit[c].

Idem. LEX XXXVII.

QVod placuit[d], fisco[e] pœnã non esse petendam, nisi creditores suum[f] recuperauerint: eo pertinet, vt priuilegium in pœna contra creditores nō exerceatur, non vt ius[g] commune priuatorũ fiscus amittat.

Idem ad edict. LEX XXXVIII.

FIscus[h] in quæstione falsi testamenti non obtinuit. priusquã autẽ quæstio ea decideretur, alio nunciante bona posteà vacare[i] constitit. Fructus post primam litem absumi[k] non oportuisse respõdi, neq; enim[l] ad senatusconsulti beneficium scriptum hæredem pertinere controuersia mota[m]. ¶ Delatoris opera non esse functum[n] respondi qui fisci pecuniã, quam alius tenebat, ad sui temporis administrationem pertinere[o], quãuis probare non potuisset, cõtendit: quoniam propriam causam egerat[p].

Idem. LEX XXXIX.

BOna fisco citra pœnam exilij[q] perpetuam adiudicari sententia non oportet. ¶ Eum qui periculum communis condemnatio nis diuidi postulauit[r], ꝙ partici-

FIscus.] dic casum in hoc princi. vt in glos. quæ incipit, quidã delator &c. ¶ Delatoris.] Legata erãt. x. fisco in diem. ego cum essem procurator Cæsaris, petij hanc pecuniam nomine fisci, credens diem venisse, nõ tamen venerat: & sic succubui. non punior pœna delatoris, cùm nec delator dicar. Fran. Accur.

h ¶ Fiscus.] quidã delator pro fisco seu pro vtilitate fisci accusabat testamentum de falso. si obtinuerit, habet propositum. si succubuerit, non habet fiscus: vt C. de ijs qui. vt indi. l. aliam. si autem pendet lis, & ex alia causa bona vacant: quæ causa constat, nec est ambigua: veniũt fructus ex die motę primæ litis.

i ¶ Vacare.] ex alia causa: vt quia non sit capax hæres institutus in testamento falso.

k ¶ Absumi.] i. consumi ad damnum fisci.

l ¶ Neque enim.] No. quod dicitur bonæ fidei pos. non teneri nisi in quantum locupletior est: vt §. de peti. hæ. item veniunt. §. cùm antequam. non habet locum post controuersiam motam: vt hîc fuit, & §. de peti. hæ. sed & si lege. §. si autem. & §. consuluit. & de ijs quibus vt indig. l. hæredem. & l. eum qui. in prin.

m ¶ Controuersia mota.] in secunda lite. Accursius.

n ¶ Non esse functum.] & sic non infamari.

o ¶ Pertinere.] proponendo diem soluendæ pecuniæ venisse: & suum tempus quia legata erat reipub. in diem, non tamen venerat, & erat procurator fisci iste. & facit §. eo. l. delator. & §. eo. l. deferre. & l. ij. in prin. & §. eo. l. proxi. §. fi. alij ponunt per l. C. de dela. l. nullam. Accur.

p ¶ Egerat.] non pro præmio: vt §. l. ij. in prin.

BOna.] CASVS. Bona alicuius dãnati, vt relegati, non debẽt per sententiam auferri ei, & fisco dari, nisi esset in exilium perpetuum datus, i. deportatus, vel in aliam pœnam capitalem damnatus. ¶ Eum qui.] Dic casum vt in glos. quæ incipit, duo vel plures.

q ¶ Exilij.] i. deportationis vel alterius capitalis pœnæ, non relegationis: vt suprà, de pub. iudi. l. ij. & de interdi. & rele. l. relegatorum. §. hęc est differentia. & §. ad tempus. & l. iiij. & C. si penden. appel. si is.

r ¶ Postulauit.] duo vel plures magistratus erant condemnati simpliciter. vnde alter eorum petit separari condemnationem. quod potest: vt C. si plu. vna sententia. l. j. & ij. dic quòd iudicati participes sunt soluendo si reuocentur alienata per eos. Accursius.

pes iudicati soluendo essent, reuocatis alienationibus quas fraudulenter[s] fecerant: non videri causam pecuniæ fisco vendicasse[t] respondi.

Paulus. LEX XL.

ITa fidei hæredis commisit, Rogo, fundum Titio des de quo te rogaui[v]. Si Titius capere non possit, non euitabit hæres pœnam taciti fideicommissi. non est enim palàm relinquere, quod ex testamento sciri non potest cùm recitatum est: quemadmodum nec ille palàm dat, qui ita scribit, Rogo vos hęredes meos, in eo, quod à vobis petij, fidẽ pręstetis. Imò in priori specie maiorẽ fraudem excogitasse videtur, qui non tantùm legem circunuenire voluit[x], sed etiam interpretationem legis, quæ circa tacitum fideicommissum habetur. Quamuis enim fundum nominauerit, non tamen eo[y] cognosci potest de quo sit rogatus hęres: cùm diuersitas rerum[z] obscurum faciat legatum. ¶ Patronus si tacitè in fidem suã recipiat vt ex portione[a] sua præstet[b], cessare fraudem dicitur: quia de suo largitur.

Idem. LEX XLI.

EVm qui bona vacantia à fisco comparauit, debere actionẽ, quæ contra defunctum competebat, excipere[c].

Iabolenus. LEX XLII.

ARrianus[d] Seuerus pręfectus

s ¶ Fraudulenter.] licet nõ probet quæ sunt in fraudem alienata, nõ ideo infamatur. Accursius.

t ¶ Vendicasse.] id est, detulisse bona in fiscũ, vt ob hoc si non probet, fiat infamis. & facit §. l. proxi. §. fina.

ITa fidei.] CASVS. Ego Franciscus habens filium spurium, cui nihil poteram relinquere: hæredem meum rogaui clàm vt fundum quẽdam daret ei. in testamento autem meo palàm eum rogaui vt daret fundum. dicitur quòd talis hæres punitur cùm fidem accommodauerit de dando non capaci: sicut si rogassem eum tacitè de certo fundo dando non capaci: & in testamento dixissem: rogo hæredem vt adimpleat quod ei dixi. & maior fraus est in primo casu quàm in secundo. & dic vt in litera. Sed quid si patrono meo relinquo tertiam quam debet habere de bonis meis: & eum tacitè rogo de dando aliquid de portione sua cuidam non capaci? nõ punit iste patronus rogatus, cùm de suo dare sit rogatus. Franci. Accur.

v ¶ Rogaui.] & verè rogauerat. sed non dixerat de certo fundo. Accursius.

x ¶ Voluit.] legem circunuenit, dum non capienti aliquid restituere debuit. at legis interpretationem scilicet circunuenit, dũ voluit ne quid certum appareret quod fideicommissarius petat: & plenè dic vt §. l. iij. in prin.

y ¶ Eo.] id est, ideo.

z ¶ Rerum.] ad quod §. communia prædi. l. in tradentis. & de iniur. prætor. in prin. & §. quod ait. Item & generalitas ambiguum parit[a]: vt §. de solu. l. cùm filius. & no. §. de pac. l. veteribus.

a ¶ Ex portione.] quæ est tertia: vt insti. de suc. li. §. nostra. & dic sua id est, sibi debita. Accursius.

b ¶ Præstet.] non capaci: in qua non poterat grauari etiam capaci: vt §. de lega. ij. l. cùm patronus. & si quis omis. cau. testa. l. qui autem. §. si patronus. & facit §. de inoffi. testa. Papinianus. §. si quis. in prin. Sed argu. contrà, §. de fal. l. si quis leg. §. fi. Accur.

EVm qui.] CASVS Qui emit bona vacãtia à fisco: actionibus quæ cõpetebãt cõtra defunctũ, ipse tenetur. Fran. Accur.

c ¶ Excipere.] id est, suscipere: vt & C. de hæ. ven. l. j. Sed contrà. C. de quad. præscrip. l. bene à Zenone. Sol. vt d. l. C. de hæ. ven. Item secus in eo qui à priuato emit: quia venditor creditori, & emptor venditori tenetur: vt d. l. C. de hære. ven. l. ij. §. fi. Item facit §. de peti. hæ. nec vllam. §. item si quis à fisco.

ARrianus.] CASVS Hæres accommodauit fidem de dando fundo Titio non capaci. iste hęres cõmisit delictũ propter quod omnia bona eius sunt obligata. nunc Titius defert hoc fideicõmissum fisco. Dicitur ꝙ habet beneficium diui Traiani: scilicet vt partem fun di retineat: & pars alia ad fiscum vadat. ¶ Quia autẽ.] Qui fideicommissum sibi relictum detulit fisco, dicens se nõ capacẽ: tandem cum hærede possidente hoc fideicommissum transigit: & sic in delat. non procedit: & ter citatus nõ venit. dicitur ꝙ intantũ tenet, inquãtũ ad fiscũ peruenisset si processum esset in delat. & probatum. Item possessor in tantundem tenetur si fraudem in hoc commisit. Fran. Accur.

d ¶ Arrianus.] aliàs Adrianus. alias Arrianus. Accursius.

a Dic nimia generalitas est reprobãda. concor. text. & ibi gl. in c. ad hæc. de rescrip. extrà gl. in c. quia nonnulli. in verbo, inde terminatè. eo. tit. extra.

a ¶ Publicata.] ex aliquo delicto alio: vt ∫.eo. Statius. §. fi.
b ¶ Relictum.] & habebit præmium: vt not. ∫. eo. l. edicto. §. extat.
c ¶ Diui traiani.] quod est ∫. eo. l. edicto. §. extat. j. & ij. respon.
d ¶ Transigunt.] puta cũ hæredibus rogatis: idẽ tamen & cùm alius defert alium: vt ∫. eo. l. ij. §. senatus. & l. senatus. Accur.

ærario, cùm eius qui tacitè rogatus fuerat non capienti fideicommissum reddere, bona publicata[a] erant: pronunciauit nihilominus ius deferendi ex constitutione diui Traiani habere eum cui fidei cõmissum erat relictum[b]. ¶ Quia autem nonnulli ingrati aduersus beneficium diui Traiani[c], post professionem quoq; de tacito fideicommisso factam, cum possessoribus transigunt[d], atq; trib⁹ edictis euocati non respondent: placuit se natui tantum ab eo, qui id fecisset, exigi, quantum apud ærarium ex ea causa quam detulerat, remanere oporteret, si professionem suam impleffet: & si possessoris quoque fraus apud præfectum conuicta fuisset, ab eo quoque quod conuictus[e] inferre debuisset, exigi.

Vlpianus. LEX XLIII.

Imperator noster rescripsit fiscum[f] in rem habere actiones ex tacito fideicommisso.

Paulus. LEX XLIIII.

Delator non est, qui protegendæ causæ suæ gratia aliquid ad fiscum denunciat[g].

Idem. LEX XLV.

In fraudem fisci nõ solùm per donationem, sed quocunque modo res alienatæ[h] reuocantur. Ideq; iuris est & si nõ quæratur[i].

e ¶ Quod conuict⁹.] aliàs qui, sed melius quod. & not. simplum exigi ab vtroq;. sed cõtrà ∫. eo. l. aufertur. §. fina. vbi quadruplum. Solu. vt ibi. Accursius.

Imperator. CASVS. Qui accommodat fidem de dando fundo non capaci: dominiũ istius fundi ipso iure transit ad fiscum: & sic fiscus habet act. in rẽ pro fundo. Frãciscus.

f ¶ Fiscum.] sic ergo ipse qui tacitum fideicommissum præstandum suscepit, propter suum delictum ab eius dominio cadit ipso iure: vt hìc, & ∫. de pub. l. commissa & ∫. l. j. §. an bona. nec obst. ∫. eo. in fraudem. §. eius. quia & hìc constat relictum non capaci. Accur.

Delator.] CASVS. Ego Franciscus pono casum in hac lege vt litera stat: & da exemplum vt in glos. Fran.

g ¶ Denunciat.] quod dic vt ∫. l. deferre §. si communem. & l. ij. in princ. & l. fiscus. §. fi. & C. de dela. l. nulla. & facit ∫. de libe. cau. qui ex libertate. & de aqua plu. arcen. l. j. §. deniq;. & de bo. lib. qui cũ maior. §. si libertus. Accur.

In fraudẽ.] CASVS. Debitor fisci res quasdam suas donauit in fraudem fisci, vel alio modo alienauit, vel act. suas amisit cursu temporis non intentando eas. Dicitur ꝙ fiscus hæc omnia reuocabit. Secundò dicit. Aliquis in custodia, vel in vinculis, vel in compedibus existens decessit. bona eius vadunt ad hæredẽ suum, siue testatus, siue intestatus decessit. Tertiò dicit. Aliquis malefactor propter delictum quod commiserat, timens de hoc puniri, seipsum occidit. hoc probato bona eius ad fiscum vadunt. si autem tædio vitæ vel impatientia doloris alicuius vel simili de causa se occidat: hoc casu bona eius non vadunt ad fiscum, sed ad hæredem defuncti. Quartò dicit. à debitore fisci datæ libertates in fraudem fisci, reuocantur. debitor autem fisci potest seruum emere hoc pacto vt manumittat: & manumittere poterit, & tenet manumissio. ¶ Ex ijs.] Dic casum vt in glos. quæ incipit, vel quia communia &c. ¶ Neq;.] Dic casum vt in glos. quæ incipit, aliàs ædi &c. ibi cùm dicit quare dic ꝙ &c. ¶ Quoties.] Coram procuratore fisci ago contra quendam. lite pendente peto actorum copiam mihi fieri. Dicitur ꝙ manu commentariẽsis, i. notarij huius causæ sunt scribenda. & redditur ratio in glos. Secundò dicit. procurator fisci existens iudex in causa mea iudicauit cõtra me. cùm essem minor, petij restitui. & ipse idẽ cognoscit: peto nunc copiam priorum actorum factorum in prima causa. audior. Tertiò dicit. cùm essem fideiussor pro Titio: petij penes fiscum solui debitum pro eo dicitur quod procurator fisci debet mihi cedere omnia iura quæ habet contra Titium etiam in bonis Titij. ¶ Fiscalibus.] Debitor fiscalis conuenitur. potest petere dilationem ad inueniendam pecuniam: & si est modicæ summæ debitor, vsque ad duos menses: si magnæ summæ est debitor, vsque ad tres menses dilatio potest dari per iudicem causæ: non maior, nisi à principe hoc concederetur. ¶ Si principalis.] Titius debebat fisco. c. & dederat fideiussores. cùm Titius non solueret, bona eius sunt à fisci procuratore occuppata. Dicitur qđ liberãtur fideiussores. nisi illa bona nõ sint sufficientia ad debitum. nam tunc in residuum remanent obligati. si autem procurator fisci vendidit hæc bona, & habuit vltra quàm sit debitum: quod plus habuit, restituat Titio. ¶ Conductor.] Qui fundum fiscalem conduxit: nec cypressum nec oliuam non substitutis alijs vendere potest: nec arbores pomiferas cædere. etsi contrà facit: facta æstimat. eius quod vendidit, in quadruplum tenetur. Vltimò prohibet ne procurator fisci locet fundum vel vectigalia minoribus xxv. an. & redditur ratio in litera. Franci.

h ¶ Alienatæ.] à debitore fiscali.

Æquè enim in omnibus fraus punitur[k]. ¶ Bona eorum[l], qui in custodia, vel in vinculis, vel compedibus decesserint, hæredibus eorũ non auferuntur: siue testato, siue intestato decesserint. ¶ Eius bona, qui sibi mortem consciuerit, non antè ad fiscum coguntur[m], quam prius constiterit cuius criminis gratia manus sibi intulerit. ¶ Eius bona, qui sibi ob aliquod admissum[n] flagitium mortem consciuit, & manus intulit, fisco venditantur. Quòd si is tædio vitæ, aut pudore æris[o] alieni, vel valetudinis alicuius impatientia[p] id admisit: non inquietabuntur[q], sed suo successori relinquentur[r].

¶ *Libertates datæ à debitore fisci in fraudem ipsius fisci, reuocantur. potest autem debitor fisci emere seruum ut eum manumittat. quæ manumissio tenebit. h. d. § seq glo. ca. ponit.*

¶ A debitore fisci in fraudem datas libertates retrahi placuit[s]. Sanè ipsum ita ab alio emere mancipium, vt manumittat: non est prohibitum. ergo tunc & libertatem præstare poterit. ¶ Ex ijs bonis, quæ ad fiscum delata sunt, instrumenta, vel chirographa, acta etiam ad ius priuatorum pertinentia[t], restitui postulantibus conuenit. ¶ Neque instrumenta, neque acta[v] à quoquã aduersus fiscũ edi[x] oportet. Idem autem

i ¶ Non quæratur.] hìc est contrà, ∫. eod. l. cùm quidam. Solu. hìc non quærit qui patitur litem moueri vel liti præscribi: quia non conqueritur. i. litem non cõtestatur. ad quod ∫. quæ in frau. cre. l. vel ei. §. j. & secũdũ hoc nõ quæratũ. i. non cõqueratũ. vel secũdò quæratũ. i. acquiratũ. & sic non erit par cõditio fisci & aliorum creditorum: vt ∫. quæ in frau. cre. qui autem. in prin. Et ad l. contrariam dic quòd hìc iam erat dalatum lucrum: puta mortuo iam testatore qui debitori fiscali legauerat. arg. ∫. ad legem Aquil. inde Neratius. §. idem Iulianus. quod legatum debitor fisci in fraudem fisci repudiat. Vel dic non quæratur. i. acquiratur: quia ex his rebus quæ fisco sunt delatæ, patitur alios percipere fructus. Vel sol. vt ibi.

k ¶ Punitur.] in hoc vt reuocet, & quandoque plus: vt ∫. aufertur. §. j. & facit ∫. qui & à qui. l. in fraudem. & l. si cum §. à debitore.

l ¶ Bona eorum.] & facit ∫. proxi. §.

m ¶ Coguntur.] i. inuaduntur.

n ¶ Admissum.] id est, commissum.

o ¶ Aeris.] i. pecuniæ quã debebat dare alij.

p ¶ Impatientia.] nam fortè habebat talem infirmitatem quam non poterat sustinere: vnde se occidit.

q ¶ Non inquietabuntur.] scilicet eius bona.

r ¶ Relinquuntur.] sed hìc distingue vt not. C. qui testa. face. pos. l. ij. Item facit ∫. de bo. eo. l. iij. & C. e. l. j. & ij. & ∫. de re mili. l. omne delictum. §. qui se vulnerauit. & ∫. de iniust. test. si quis ex. §. proinde. & §. quod. & C. si reus vel accu. mor. fu. l. defunctus.

s ¶ Placuit.] suprà, qui & à quibus. cùm fideius. §. Aristo. & l. in fraudem.

t ¶ Pertinentia.] vel quia communia, vel alio modo tali quo poterant peti ab eo hoc est alius potest petere ab ipsius fisci debitore cuius bona sunt fisco delata: quod multis modis contingit: vt not. ∫. de æden. l. j. §. æditiones. Et quod subijcit restitui, dic ad exemplificandum: vel etiam omnino vt ibidem not. hoc pacto quòd si fisci sunt, vel habet ibi partem: hac conditione ædit, quòd alius non vtetur eis aduersus fiscum: vt ∫. proxi. §. vbi ponit exemplum quomodo acta possunt pertinere ad fiscum & priuatum. & facit ∫. eo. l. senatus. §. penulti. & §. fina.

v ¶ Neque acta.] scilicet, publica: puta inter te & me facta. cùm te de homicidio accusarem: posteà ego, vel alius defert bona tua tanquã nocentis & damnati in fiscum, & habet illa acta in quibus de innocentia continetur: non cogetur ea tibi exhibere. vel dic acta, id est, sententias. Azo.

x ¶ Aedi.] aliàs ædi, scilicet, in lib. Bud. & aliàs redi. Et not. ꝙ quantum est ad instrumenta, est contrà C. de æden. l. procurator. & l. iustum. & l. non est nouum. & C. de fide instru. l. illatæ. quibus dicitur ꝙ fiscus ædit instrumenta etiam contra se: vt etiam per hoc contradicant inferiori respon. Solu. ibi erat controuersia inter fiscum & priuatum: hìc inter duos priuatos. quo casu ab alio nullo modo, à fisco non sine cautione. & hoc ideo secundum P. ne si posteà ageret cum fisco, his rationibus vteretur contra eum: eo scilicet, casu quo non possit postulare sibi ædi. i. cùm esset actor. sed si hoc est fisci priuile. ergo aliàs priuatus teneretur ædere alijs inter se litigantibus: vt ∫. ad munici. l. j. in fi. Sed dices ꝙ hìc dicit de instrumẽtis, quæ etiã pertinent ad petentem:

tem: sed tunc esset iniquum si etiam contra fiscum eo non iuuetur vt suo. Quare dic in. j. rñ. hîc erat causa inter fiscum & priuatum: & non eduntur acta à tertio contra fiscum: quia non cogitur, nec sponte debet: sed in causa priuatorum potest tertius, licet non cogatur. & sic ex pone non oportet, i. oportet ꝙ non in secundo rñ. duo priuati litigant maximè apud procuratorē fisci. & fiscus ædit si vult: & si non vult, non cogitur: quia nec 10 priuatus. sed si contingat ꝙ ædat procurator fisci, ædit cum cautione prædicta. & ex prædictis etiam patet ꝙ nō est contra C. eo. l. ij. At econtra fit æditio. qđ dic vt ff. eo. l. ij. §. fina. Accursius.

fiscus actorum suorum exempla hac conditione ædit, ne is [a] cui describendi fit potestas, aduersus se [b] vel rempublicam [c] his actis [d] vtatur [e]: de quo cauere compellitur. vt si vsus his [f] contra interdictum fuerit, causa cadat.

¶ Quoties apud fiscum [g] agitur: actorum potestas postulanda [h] est, vt meritò his vti liceat: eaq; manu Commentariensis [i] adnotanda [k] sunt. Quòd si ea aliter [l] proferantur: is, qui ita protulit, causa cadat [m]. ¶ Quoties [†] iterum apud fiscum [n] eadem causa tractatur, priorum actorum quorum vsus non fuerat postulatus [o], ex officio recitatio iure poscetur.

¶ Soluens fisco pro alio habet priuilegium fisci de persequendis bonis eius pro quo soluit, hoc dicit. seq. plana sunt.

¶ Qui pro alio à fisco conuentus, debitum exoluit: nō iniquè postulat persecutionē bonorū eius pro quo [p] soluit: in quo etiam adiuuari per officium solet. ¶ Fiscalibus debitoribus petentibus ad comparandam [q] pecuniam dilationem negari non placuit. Cuius rei æstimatio ita arbitrio iudicantis concedit, vt in maioribus summis non plus quàm [r] tres mēses, in minoribus verò non plus quàm duo prorogentur: prolixioris autem temporis spatium ab Imperatore postulandum est [s]. ¶ Si principalis [t] rei bona ad fiscum deuoluta sunt, fideiussores [v] liberantur: nisi fortè minus idonei sint, & in reliquum non exolutæ quantitatis ac cesserint. ¶ Si plus seruatum est ex bonis debitoris à fisco distractis [x]: iure ac meritò restitui [y] postulatur [z]. ¶ Conductor ex fundo fiscali nihil transferre potest, nec cypressi materiam [a] vendere vel oliuæ non substitutis [b] alijs, cæterasq; arbores pomiferas cędere [c]: & facta eius rei æstimatione [d], in quadruplū cōuenitur [e]. ¶ Minoribus vigintiquinq; an. neq; fundus neq; vectigalia locāda sunt: ne aduersus ea beneficio ætatis vtant [f].

Hermogeñ. LEX XLVI.

Vfertur ei quasi indigno [g] successio, qui cùm hæres institutus esset vt filius: post mortē eius, qui pater dicebatur, suppositus declaratus est [h]. ¶ Qui aliquid sciens in fraudem fisci suscepit [i]; non solùm rem in qua frau-

a ¶ Ne is.] scilicet cui 20 fit æditio.

b ¶ Aduersus se.] scilicet fiscum.

c ¶ Vel rem publicam.] pro eodem ponit fiscum & rēpub. vt ff. de ver. sig. l. eum qui vectigal. vel nō pro eodem: vt ff. ad municip. l. simile.

[†] Scribentes hîc dicunt istum text. singul. ad hoc ꝙ æditio actorum est 30 facienda de manu notarij: non autem alterius. Adde istud ꝙ notarius qui incipit scribere acta, non potest ipse mutare. Bolog.

30 d ¶ His actis.] i. hac æditione. non ita si quandocūq; in alijs articulis.

e ¶ Vtatur.] licet enim probatio plena ex his expensis non esset præsumptio tamen contra fiscum esset si constarent eadem scripta, secundum Azo. & sic 40 non ob. in aut. vt spon. lar. §. j. & C. de ędenl. procurator. & de fide instr. l. ij. Vel dic ꝙ hic erant publicata: vt in aut. vt fra. fi. §. illud. vel his scilicet originalib⁹. ad quod C. de æden. l. procurator. Accur.

50 f ¶ His.] actis. vel is cui fit æditio.

g ¶ Quoties apud fiscum.] id est apud fisci procuratorem.

h ¶ Postulanda est.] ab ijs qui inter se agunt. & de actis illius causę dic vt C. vt lite penden. l. supplicare. & C. de ædendo. l. is apud. non autem dicit de actis fisci de quibus dixi ff. proxi. §. & dic potestas, id est æditio: vt possit videre aperta.

i ¶ Commentariensis.] sic dictus quia ei sunt acta commissa. Aliter autem ponitur C. de custo. reo. l. ad commentariensem.

k ¶ Adnotanda sunt.] vt significet quam & in qua parte habeat lite 60 ram amissam. ad quod in aut. vt diuinæ iussiones.

l ¶ Aliter.] quàm sint scripta. Accursius.

m ¶ Cadat.] qui falsitatem committit in causa, perdit eam. nec est contrà C. de formul. l. j. quia in alio casu dicit. Accur.

n ¶ Apud fiscum.] ex causa restitutionis: vt suprà, de mino. l. præfecti. Azo.

o ¶ Postulatus.] i. denunciatus per aliquem quod aliqua ad fiscum pertinentia tenet. vel dic petitus, scilicet vsus actorum. & facit C. de temp. appel. l. per hanc.

p ¶ Pro quo.] ad quod j. de censi. l. cùm possessor. in prin. & ff. de fide. 70 ius. l. fideiussores. & ff. de so. stichus. §. pe. & C. de sen. l. cùm eorum.

q ¶ Ad comparandam.] quia soluit vsuras pro dilatione, quod est pretium dilationis. imò planè potest legi. & dic comparandam, i. inueniendam.

r ¶ Plus quam.] minus ergo esse potest: vt ff. de vsur. l. si bene. & facit C. de dila. l. j. item facit ff. de re iudi. l. ij.

s ¶ Postulandū est.] ad hoc ff. de pœ. diui fratres. §. j.

t ¶ Si principalis.] dic bona occupata: quia non soluebat. si autem successisset fiscus reo: ipso iure liberati essent fideiussores fisci quos fiscus accipiebat ex contractu, etiam si reus non esset soluendo: quia si 80 bi hæredi dicitur soluendo: vt ff. ad. l. fal. l. quærebatur. Item habeas infrà nisi fortè &c. & dic idonei scilicet rei sint. vel dic rei idonei sint fideiussores. vel dic bona, vt sic verbum idonei sit genitiui casus: hoc est quia pro non idoneo intercesserunt. Alij dicunt idonei nominatiuum: & supponere scilicet debitores principales. quod in idem recidit: sed tunc de singulari numero ad pluralem transiret. Et quod dicit accesserunt: dic quod tunc si fisco non satisfit ex bonis, incidunt in obligationem: aliàs non incidunt: vt suprà de verborum obligationibus. l. decem. aliàs non est nisi &c. sed est ibi, et si fortè &c. & tunc dices fideiussores datos alicui ab eo cui fiscus extitit hæres. hoc ideo, quia non potest timeri quòd fiscus desinat esse soluendo: licet timeretur de reo: vt ff. de fundo do. l. ij. & ponitur liberantur impropriè, id est, non incidunt in obligationem. & dic si. i. quamuis: & idonei est genitiuus: vt ff. vel propriè & fortè dices idem si idonei. nam vtrobique liberantur.

10 v ¶ Fideiussores.] quos fiscus acceperat ex contractu: prout habes nisi: non illi qui intercessissent apud alios creditores: vt C. de fideius. l. j. contrà. vel vt ibi.

x ¶ Distractis.] id est, plus vendidit quam de- 20 beret exigere.

y ¶ Restitui.] scilicet, illud plus.

z ¶ Postulatur.] à debitore. ad quod C. de iure do. imp. l. fi. §. fi. aliàs postulātur, scilicet, quæ sunt seruata vltra debitum.

a ¶ Materiam.] quid 30 materia, quid lignum, dic vt ff. de leg. iij. ligni. in prin.

b ¶ Non substitutis.] arboribus.

c ¶ Cædere.] id est, incidere.

d ¶ Aestimatione.] scilicet, si contrà fecerit.

e ¶ Conuenitur.] facit 40 ff. solu. matrimonio. l. diuortio. §. si in fraudē. & locati. l. si merces. §. culpę.

f ¶ Vtantur.] etiā contra fiscū. ad quod ff. de mino. si ex causa. §. pe. & de pub. l. īperatores. & C. si aduer. fi. l. j. et ij.

Vfertur.] 50 CASVS. Testator instituit quendam vt filium suum. post mortem testatoris appareret quòd iste non fuit filius eius. dicitur quòd huic instituto auferuntur bona vt indigno, & ad fiscum vadunt. Secundò dicit: qui in fraudem fisci emit aliquid à debitore fisci, rem illam perdit: & tantundem de suo. ¶ Quod à præside.] Si præses prouinciæ vel procurator fisci, vel Cæsaris vel quilibet alius in prouincia quam administrat, à sibi subdito emit aliquam rem per interpositā personā: ille, qui vēdidit, vēdicare potest rem suā: & qui emit, æstimat. rei dat fiscō. nam nec nauē in ea prouincia quam administrat fabricare potest. ¶ Fiscus.] Ex o- 60 mni contractu habet fiscus tacitè obligata bona contrahentis secū. Secundò dicit. Debitor fisci conuentus à fisco potest opponere cōpensatio. de eo quod fiscus ei debet si hoc debitum probet intra duos menses: fallit autem in casibus vbi non obijcitur compensatio contra fiscum, quos nominat in litera. Item accusatus de aliquo delicto, interim potest bona sua administrare, & debitor eius soluendo ei liberatur. Item actor institutus à procuratore Cæsaris vel fisci non potest vendere absque scientia principis seruos castaldiones aliquorum bonorum fisco delatorum. Item seruus Cæsaris si iussu procuratoris Cæsaris adijt hæredi. Cæsari delatam: Cæsari volenti acqui- 70 ritur. Vltimò dicit: plures surripuerunt rem fisci. omnes non tenentur vltra quadruplum: & qui sunt idonei, pro non idoneis tenentur. Franci.

g ¶ Indigno.] non tamen fisco applicatur: sed agnatis: vt C. de hære. insti. l. si pater. & l. nec apud. §. fina. quæ sunt contrà. nam nec hîc dicit fisco applicari. vel verius vt faciat ad titulum, dic hîc applicari fisco, & cum non habere aliquos agnatos. & facit C. de fideicommis. l. eam quam. & de testamen. l. neque professio. & de inge. ma. l. j. & quod not. C. de ijs qui. vt indig. l. hæreditas. sed secundum primum intelle- ctum fallit hæc regula, quæ auferuntur indignis, applicari fisco: vt & 80 not. ff. eo. l. Lucius.

h ¶ Declaratus est.] per accusationem de partu supposito. de quo dic vt not. C. de fal. l. j. vel per petitionem hære. agente legitimo. cùm non valeat institutio ipso iure, vt C. de hæredi. institu. l. nec apud. & de fideicommis. l. eam quam. Accursius.

i ¶ Suscepit.] à debitore fisci fortè. aliàs contrà: vt infra eadem l. §. fina. & de administra. re. ad ciui. perti. l. fina. §. iij. & supra eod. in fraudem. in principio.

dis ministerium suscepit, sed & aliud tantūdem restituere cogitur. ¶ Quod à præside prouinciæ vel procuratore [a] vel quolibet alio in ea prouincia in qua administrat, licet per suppositam personam comparatum est, infirmato contractu vendicatur [b], & æstimatio eius fisco infertur. nam & nauem [c] in eadem prouincia in qua quis administrat, ædificare [d] prohibetur. ¶ Fiscus autem semper habet ius pignoris [e]. ¶ Qui compensationem opponit fisco: intra duos menses [f] debitum sibi docere debet. ¶ Vt debitoribus fisci, quod fiscus debet, compensetur, sæpe constitutum [g] est, excepta causa tributoria, & stipēdiorum, item pretio rei à fisco emptæ, & quod ex causa annonaria debetur. ¶ In reatu constitutus [h] bona sua administrare potest: eiq; debitor rectè bona fide soluit. ¶ Actores [i] qui aliquod officium gerunt: in bonis quæ distrahunt, procuratores [k] venūdare inconsultis principibus prohibentur: & si væneant, venditio nullas vires habebit. ¶ Seruus Cæsaris si iussu procuratoris adijt hæreditatem [l], Cæsari volenti acquirit. ¶ Si multi fisco fraudem fecerint [m]: non, vt in actione furti, singuli solidum [n], sed omnes simul quadrupli pœnam pro virili portione debēt. Sanè pro nō idoneis, qui sunt idonei conueniuntur [o].

¶ Si debitor fisci reliquit hæredes: illi sunt priùs conueniendi à fisco quàm ij, qui ab hæredibus bona aliqua emunt: & si hæredes non sufficiunt, tunc peruenitur ad emptores. h. d.

Paulus. LEX XLVII.

Moschis quædam fisci debitrix ex conductione vectigalis [p], hæredes habuerat, à quibus post aditam hæreditatem Faria Semilla, & alij prædia emerant. cùm cōuenirentur [q] propter Moschidis reliqua: dicebant hæredes Moschidis idoneos esse, & multos alios ex ijsdem bonis emisse. Æquum putauit Imperator noster priùs hæredes conueniri [r] debere: deinde in reliquum possessorem [s] omnem [†]: & ita pronunciauit.

¶ Qui conducit à fisco potest alij plus locare: & soluet tantum quanti à fisco conduxit, non plus. hoc dicit. Bar.

¶ Æmilius Prætolinus [†] conduxerat à fisco possessionem: eamq; paulatim pluribus locauerat maiore quantitate, quàm ipse susceperat [t]. conueniebatur à procuratoribus Cæsaris [v] in eam quantitatem, quam ipse perciperet [x]. Hoc iniquum & inutile fisco videbatur [y], vt tantum suo periculo ipse eos quibus locauerat, conueniret: ideoque pronunciauit in eam solam [z] quantitatem eum conueniri debere, qua ipse conductor extiterat.

¶ Reuocato testamento non uidetur reuocatum fideicommissum tacitè iniunctum. Bar.

Idem. LEX XLVIII.

Statius Florus testamento scripto, hæredis sui Pompeij tacitè fideicommiserat vt non ca pieti, fundū, & certæ pecuniç quātitatē daret: & eo nomine cautionē [a] à Pompeio exigi curauerat,

a ¶ Vel procuratore.] fisci, vel Cæsaris. Et dic q̄ isti emunt.
b ¶ Vendicatur.] quia priuatus qui vendidit vendicat, & officialis de suo dat fisco eiusdem rei æstimationem: sed videtur in quadruplū: vt ff. de contrahen. emp. l. non licet. contrà. Solu. dic æstimationem: scilicet in quadruplum. vel hic à priuato aliquo de sua iurisdictiōe emit: ibi ab ipsa repub. quā administrat. vel dic q̄ hāc æstimationem præstat venditor: puta 10 pretiū quod habuit: vt arg. ff. de contrahen. emp. l. senatus. & de dā. infec. l. vlti. & secundū hoc nihilominus fiscus habebit quadruplum & facit C. de contra. iudi. l. j. & j. de re mili. l. milites. & de admi. rerum ad ciui. perti. l. ij. 20 §. j. & C. quod met. cau. l. si per impressionem. hoc autem fallit in esculentis: vt ff. de offi. procon. l. solent. Itē quando paterna erant: vt not. ff. de cōtra. emp. qui officij vel nisi in ea su quando confirmatur quinquennio: vt C. de 30 con. ind. l. j. in prin.
c ¶ Et nauem.] facit j. de va. mu. l. hi qui.
d ¶ Aedificare.] id est facere.
e ¶ Pignoris.] ex suo contractu: vt C. qui. cau. pi. ta. cō. l. ij. non si petat [a] maleficij pœnā: vt ff. eo. l. quod placuit. 40 vel priuato succedit: vt ff. eo. fiscus. sed tunc quando inter nomina posuit, habet hypo. vt ibi dicitur. Accursius
f ¶ Duos menses.] facit C. de compen. l. vlti. & j. §. proxi.
g ¶ Cōstitutum est.] vt ff. de compen. l. fina. 50 & l. idem. nisi in casibus qui hîc sequuntur: vt C. de compen. l. j. & l. in ea. & l. si ex venditione.
h ¶ In reatu constitutus.] etiam post accu. inchoatam. & dic vt not. ff. de solu. l. reo. sic ponitur reus, i. accusa- 60 tus: vt ff. de publi. iu. di. l. v. & ff. eo. l. cū quidam. Accursius.

a Ista gl. est no. ad hoc q̄ fiscus nō habet tacitā hypothecā in bonis delinquētiū de qua materia habes etiam gl. in l. rescriptum. in verbo, hypothecas. ff. de pactis quæ idem tenuit. vide Bar. in l. post contractum. ff. de dona. Bolog.

i ¶ Actores.] instituti à procuratore fisci, vel Cæsaris: vt dicitur insti. de cura. § . fina. Accursius.
k ¶ Procuratores.] id est castaldiones seruos. ad quod ff. e. l. bonorū. & l. ne procuratores. Accur.
l ¶ Adijt hæreditatem.] dic vt ff. de acqui. hære. l. si quis mihi bona. §. fisci & de offi. procu. Cæsa. l. j. §. vlti. & l. seq. Accur.
70 m ¶ Fecerint.] surripiendo: non ita si alio modo, vt ff. e. l. Arrianus. §. qui autem. & ff. e. l. §. j. Et sic not. quòd in hoc est deterior causa fisci quàm priuati, qui pro furto ageret ad duplum vel quadruplum contra omnes: nec vnus per alium liberatur: vt C. de condi. fur. l. j. sic & aliàs ff. de diuer. præ. l. in omnibus. Præterea dicūt quidam, vt Azo hanc pœnam habere locum, vbi non est alia pœna specialis à lege statuta. Item huic. §. est contra ff. de pub. l. hoc edicto. §. fi. & l. si multi. vbi duplicandum dicit: sed ibi in quærendis fuit fraus: vt C. e. l. facultas. hîc in quæsitis iam fisco: vt ff. de ijs qui ex pu. ra. l. j. & C. de assef. l. con filiarios. Et arg. C. de acqui. pos. l. vlti. nam in eo quod iam quæsitum 80 est, non sic fit fraus. Ar. ff. eo. l. cùm quidam. Item in contrarijs priuatus agit in duplum contra publicanum: hic ipse fiscus. Ac.
n ¶ Solidum.] i. in duplum vel quadruplum.
o ¶ Conueniuntur.] in hoc est sic ff. de pub. l. si multi.

Moschis.] CASVS. Moschis conduxerat vectigal à fisco: deinde tenebatur fisco ad pensionem aliquorum annorum vel vnius anni. & decessit relictis hæredibus: qui hæredes adita hæreditate quædam prædia hæreditaria vendiderunt pluribus personis. nunc fiscus vult agere contra emptores illos. Dicitur, quòd primò conueniendi sunt hæredes Moschidis: & in residuum emptores. Secundò dicit, Aemilius conduxit à fisco quandam possessionem pro centum. tandem Aemilius locauit alijs per partes istam pos. pro centum & viginti. Dicitur, quòd tantùm in centum tenetur fisco. Franciscus Accursius.

p ¶ Vectigalis.] & per hoc bona eius fisco tenentur: vt ff. l. proxi. §. fi 10 scus.
q ¶ Conuenirentur.] extranei possessores hypothecæ pro bonis vel prædijs quondam conductis, non dico per hæredem quæsitis: vt ff. de pig. ac. l. Paulus. in prin. licet hoc quidam dicāt. Accursius.
20 r ¶ Conueniri.] imò videtur, quòd hoc emptor allegare non possit: vt j. de censi. l. cum possessore. §. si contrà. Sol. hîc in prædio conductricis non vectigali: ibi in vectigali. & cum eo concor. ff. de publi. Imperatores. & ff. 30 eodem, in l. prædijs. Item nota. in hoc tacito pignore principales debitores primò debere conueniri, quàm possessores rei: secus in expresso: vt C. de pig. persecutionem. sed hodie idem in expresso: vt in authen. ibi posita. Item 40 facit infrà, de admi. re. ad ciui. perti. l. iij. §. fina. & quod ibi no. Accursius.
s ¶ Possessorem omnem.] id est, quenlibet. Alij dicunt collectiuè: vt quisque viriliter teneatur: quod hic probari videtur. nam duo 50 dicebant emptores, scilicet, hæredes idoneos: & alios esse emptores. & ad vtrunque respon. sed prima verior. nam etiam pro par uo debito tota res quāuis magna tenetur: vt C. de distractio. pignoquandiu.

† De ista dictione vniuersali omnes addo vl tra Bar. hic gl. in ca. j. §. i. fas omnes. de referna. in prag. san. † alias, Ptolemeus.

60 t ¶ Susceperat.] à fisco. Accursius.
v ¶ Cæsaris.] id est, fisci: quç & Cçsaris sunt: vt & C. de quadri. præscri. l. vlti.
x ¶ Perciperet.] à suis conductoribus.
y ¶ Videbatur.] quia nemo accederet ad conductionem fiscalium prædiorum: vt suprà. l. iij. §. cùm in quinquennium. Accursius.
z ¶ Solam.] nam si minoris locasset, non esset fiscus contrarium po- 70 stulaturus: vt C. de solu. l. penulti. Item quia hic non conuenit: vt suprà loca. l. ea lege. primo responso. Item quia sustinet periculum: ergo & lucrum si intercederet, vt suprà, commo. l. si is. §. j. Item colonus alijs locare potest, vt C. loca. nemo. & si plus locauerit, quàm ipse præstat, suum erit, vt suprà, de act. emp. l. si mercedem. & loca. l. si tibi. & l. fi. & l. qui insulam. Accursius.

Statius florus.] Pone casum in hoc principio prout habes in glossa, quæ incipit, Pompeius &c. ¶ Cornelio.] Filius instituit matrem suam hæredem, & rogauit eam, vt post mortem suam mater restitueret hanc hæreditatem Flauio: & ista fœmina commisit 80 delictum, propter quod omnia bona sua fuerunt confiscata, & sic hæc hæreditas. nunc Flauius petit hæc bona à fisco quasi debita. Dicitur, quòd non auditur interim, cùm nondum venerit dies, sub qua erant ei relicta, cùm & ipse posset priùs mori, quàm illa fœmina, & sic deficeret prædictum fideicommissum: vel alias res acquirere posset illa fœmina. Franciscus Accursius.

a ¶ Cautionem.] domesticam quod dic vt suprà l. iij. §. quæri.

Pa-

a ❡ Per præceptionem.] igitur cohæredem habet, Faustinum scilicet, vt subijcit.
b ❡ Quod.] pro quia.
c ❡ Desyderabat.] apud iudicem appellationis.
d ❡ Oportere.] Pompeius se restituturum quasdam res non capienti cauerat: & easdem res per præceptionem à cohærede acceperat: & sic hoc legato totam 10 hæreditatē oneraverat: non solum partem Pompe. qui damnatus volebat onus legati, etiam nunc ad totam hæreditatem pertinere. volebat enim per præceptiones consequi à cohærede, vt in primo testamento scriptū 20 erat hac allegatione: quia non potest videri pro parte &c. sed contra eum meritò pronūciatum est: nā cùm per secundum testamentū ruptum est primum, & ita præceptiones interciderint: ex postremo peti nequeunt, cùm nō 30 sint in eo relictæ. vnde quia ipse solus cauerat ipse solus soluere oneratur. Si quæras, cū totum sit testamentum ruptum per posterius, cur solum tacitū fideicommissum durat? Rń. hoc ꝫ. de proba. l. iij. explicatur.
40 e ❡ Non acceperat.] in secundo testamento.
f ❡ Pro parte.] vt ita præstetur de parte sua tātum scilicet vt onus sentiat, lucrum non habeat.
g ❡ Pronunciauit.] iudex appellationis.
50 h ❡ Extare.] aliàs constare in lib. R. in B. extare.
i ❡ Dedisset.] i. reliquisset testator, scilicet præceptiones.
k ❡ Repetitū esset.] in secundo testamento.
l ❡ Placuit.] mihi paulo: & est responsio.
60 m ❡ Non probabat.] non capiens. Sed contrà ꝫ. de proba. cùm tacitùm. sed ad aliud hic probat, vt etiam ex testamento agat: ibi non probat vt videatur repetitum: quia præsumitur: nisi hæres contrà probet. Item facit ꝫ. de hære. insti. l. vlti. & ꝫ. de leg. iij. si iure testamento. Accur.

se restituturum ea, quæ ei per præceptionem [a] dederat. posteà idem Florus facto secundo testamento, & eodem Pompeio & Faustino hæredibus institutis, nullas præceptiones Pompeio dederat, hęc per sona, quòd [b] † capere non poterat, se detulerat. consulti Imperatores à procuratoribus, rescripserunt, si non probaretur mutatam voluntatem esse, præstandum fideicommissum. atque ita Pompeius condemnatus desyderabat [c] id onus esse hæreditatis oportere [d], quia præceptiones non acceperat [e]. nec † posse videri pro parte [f] in prima voluntate testatorem perseuerasse, sed in vniuerso pronunciauit [g]: nec testamentum priùs extare [h]: nec si dedisset [i] in primo testamento, ex posteriore peti potuisse, nisi repetitum esset [k]. Placuit [l], quia nō probabat [m] sibi [n] datas præceptiones, ex sola [o] sua cautione solum fideicommissum [p] præstare debere.

† aliàs, que.

† Quidam hic legunt, Faustin⁹ nec posse. &c.

❡ *Fideicommissum relictum in diem mortis non cedit ante diem mortis naturalis. hoc dicit. Bart.*

❡ Cornelio Felici mater scripta hæres [q] rogata erat hæreditatem restituere post mortem suam [r]. cùm hæres scripta condemnata [s] esset, & à fisco omnia bona mulieris occuparentur: dicebat Felix se ante [t] pœnam esse. Hoc enim constitutum est [v]. Sed si nondum dies fideicommissi venisset [x], quia posset priùs ipse [y] mori, vel etiam mater alias res acquirere, repulsus est interim à petitione [z].

n ❡ Sibi.] scilicet Pompeio.
o ❡ Ex sola.] hoc est contrà ꝫ. de proba. l. iij. in eo quod hic dicit ex sola cautione. Item in eo quod dicit hîc, scilicet dedit in primo, non videtur repetitum in secundo. Sol. hæc secundum illam: vt videatur repe 70 titum fideicō. tacitum. & quod hic dicit, nec si dedisset, scilicet prælegationes. & quod dicit ex sola cautione sub. etiam. Vel dic secundò, quòd hîc fuit interposita cautio animo nouandi act. ex testamento: & sic non potest agi ex fideicō. sed ex sola cautione. & secundum hoc qđ hic dicit, nec si dedisset, potest intelligi etiam in fideicō. vt primò dixi. Vel sol. vt ibi.
p ❡ Fideicō. q. d. non præceptiones: quia eas à cohærede percipere nō potest ex secundo testamento gratis, vt voluit testator in primo testamento. fideicō. autem præstat: quia de bursa sua voluit testator in primo testamento eum præstare.
80 q ❡ Hæres.] scilicet à filio. Accursius.
r ❡ Post mortem suam.] scilicet matris.
s ❡ Condemnata.] de aliquo crimine.
t ❡ Ante.] i. se esse admittendum antequàm fiscus ad pœnam. Accur.
v ❡ Constitutum est.] vt ꝫ. l. quod placuit. cum suis concor. sed hæc allegatio non videtur bona: cùm non dicatur creditor ille cui sub cō di. debetur, ante condi. vt ꝫ. de act. & obli. is qui. licet sit arg. contrà ꝫ. de verb. sig. l. creditores.

x ❡ Venisset.] adeò vt etiam ad præsens restitui non possit, etiam si vellet, vt ꝫ. ad Treb. l. sed si ante. nec ob. C. de fideicom. l. post mortem. vt ibi not.
y ❡ Ipse.] Felix. & sic deficit fideicom. vt ꝫ. de mino. in causæ. §. Pomponius.
z ❡ A petitione.] Triano. Primùm, quia non debet esse quis solicitus de hæred. viuentis. ad 10 quod ꝫ. de vulg. substi. l. ij. §. interdum. Item quia non videtur mori, licet condemnata & deportata. ad quod ꝫ. de verb. obli. l. ex ea. §. insulā. & de lega. ij. cùm pater. §. hæreditatem. Item tertiò, quia dicit interim. cùm ergo erit 20 naturaliter mortua, petet scilicet, à fisco fideicō. vt ꝫ. ad Treb. ex facto. §. ex facto. & ꝫ. e. l. dicitur. Item quia dicit alias res &c.

❡ *Is cui restituta est hæreditas ex tacito fideicommisso: cùm esset incapax, se detulit in fiscum. dicitur hic quòd debet habere dimidiam dodrantis illius hæreditatis pro præmio, quia se detulit.*

Idem LEX XLIX.

CVm tacitum fideicommissum [a] is cui datum [b] erat, se capere nihil posse detulisset: in quæstionē venit, dodrantis, an totius assis partem dimidiam [c] ex beneficio diui Traiani recipere debeat. de qua re extat rescriptum diui Imperatoris Anto. in hęc verba, Imperator Anto. Iulio Ruffo. Qui tacitam fidem accommodauit, vt non capienti restitueret hęreditatem: si deducta quarta parte restituerit, nihil retinere debet. quadrans autem qui hæredi imponitur, ipsi eripiatur, & ad fiscum transferatur [d]. Vnde [e] dodrantis semissem [f] solum capit, qui se detulit [g].

CVm tacitum.] CASVS. Hæres fuit rogatus de restituenda hæreditate Ti-30 tio non capaci. Titius hoc detulit fisco, dicens se non posse capere. & sic debet habere dimidiam ex beneficio diui Traiani. quæritur de quanto debet esse hæc dimidia: an totius hæreditatis: an dodrantis tātum? Et dicitur, ꝙ do-40 drantis. quarta enim quæ deberet remanere aliàs penes hæredem, cōfiscatur. & hoc apparet ex quodam rescripto: cuius verba in litera ponuntur. Fran. Accursius.
a ❡ Fideicōmissum.] totius hæreditatis. Ac-50 cursius.
b ❡ Datum.] i. relictū. quod qualiter fiat, & quādo hoc inspicitur, dic vt no. ꝫ. e. nō intelligitur. j. et ij. & iij. respō. Accursius.
c ❡ Dimidiam.] dimidiam enim cōstat eū habere secūdū edictū Tra 60 iani: vt ꝫ. eo. edicto. in prin. & §. j. & l. senatus. §. senat⁹. nec ob. C. de ijs q se de. l. j. qa plenè nota. ꝫ. e. edicto. §. extat.
d ❡ Transferatur.] vt & ꝫ. ad leg. Fal. l. beneficio. & ad Sylla. si sequens. & C. ad leg. Fal. l. etiam si tacitum.
e ❡ Vnde.] colligitur ex supradictis.
f ❡ Semissem.] scilicet relicti.
g ❡ Detulit.] nam tantum erat suum relictum, & non plus.

❡ *Fructus percepti inter primam & secundam licitationem pertinent ad venditorem: extantes autem ad emptorem: vel pensio locationis fundi venditi.*

Idem. LEX L.

VAlerius patronus procurator Imperatoris Flauio Statilio prædia certo pretio addixerat [h]. deinde facta licitatione, idē Statilius recepta ea licitatione [i] prædia obtinuerat [k], & ita in vacuam possessionē inductus erat [l], de fructibus medio tempore perceptis quærebat. patronus, fisci esse volebat. Planè [m] si medio tempore inter primā licitationē [n] & sequētē * addictionē percepti fuissent,

* Adiectionem

VAlerius.] CASVS. Valerius ꝓcurator Imperatoris vēdidit prediū Flauio Statilio pro certo pretio hoc pacto, ꝙ si alius of-70 ferat plus vsq; ad annū, posset discedi ab ista venditione. nunc cùm alius offert plus pretio antiquo, idē Statilius inductus fuit in vacuam possessionē prędij. cuius erūt fructus medio tpe percepti, quęrit? Rń. si medio tpe inter licitationē & sequētē addictionē percepti sunt, ad vēditorē pertinēt. si aūt intra vindemias vtraq; addictio facta est, tunc fructus interim percepti sunt emptoris: nisi hæc prędia colebātur per colonū, qui nummis colat, cui locauerat fiscus. nā tunc fructus coloni sunt: & hoc fauore fisci. pēsionē tamē debet emptori. si aūt fiscus faceret ea prędia coli ꝑ suos rusticos, fructus essent emptoris. ❡ Tryphonio.] Dic casum vt in gl. quæ incipit, iudicio meo &c. Fran. Accursius.
80 h ❡ Addixerat.] id est, sub addictione in diem vendiderat.
i ❡ Licitatione.] ab alio. Accursius.
k ❡ Obtinuerat.] nam emptori primo licuit addicere, vt ꝫ. de in diem addict. l. item quod. §. fina. & l. necesse.
l ❡ Inductus erat.] vel tunc quando primò emit, vel tunc cùm secundò obtinuit in licitando.
m ❡ Planè.] id est, certè. & incipit determinare.
n ❡ Licitationem.] id est, emptionem. Accursius.

a ¶ Ad vẽditorẽ.] nisi prædia erant sub colono: vt in fi. huius legis.
b ¶ Allata est.] cùm enim vẽdo tibi fundum sub addic. in diẽ, & alius interim meliorem conditionem attulerit: fructus interim percepti ad me venditorẽ pertinent. Idem etiam si tu ipse meliorem condi. ab alio oblatam præstiteris: vt ff. de in diem addict. l. item quod dictum. & l. licet. & l. seq.

ad venditorem [a] pertinere: sicut solet aliàs videri, cùm in diem addictio facta est, deinde melior cõditio allata [b] est, nec moueri debemus, quòd idem fuisset cui & primo addicta fuerant prædia. Sed cùm vtraq; addictio intra tẽpus [c] vindemiarum facta fuisset, recessum est ab hoc tractatu [d]. itaque placebat fructus emptoris esse. Papi. [e] & Mesius nouam sententiam [f] induxerunt: quia [g] sub colono erant prædia, iniquum esse fructus ei [h] auferri vniuersos: sed colonum quidem percipere eos debere: emptorem verò pensionẽ eius [i] anni accepturum: ne [k] fiscus colono teneretur, quòd ei frui nõ licuisset: atque si hoc ipsum in emendo conuenisset [l]. pronunciauit tamen secundum illorum opinionem [m], quòd si quidem à domino coleretur, vniuersos fructus [n] haberet. si verò sub colono, pẽsionem acciperet.

¶ Inspicitur dies, quo pensio debet præstari: non dies, quo fructus percipiuntur. h. d. Bar.

¶ Tryphonio suggerente [o] quid putarẽ de fructibus aridis [p], qui ante percepti in prædijs fuissent [q], respondi, si nondum dies pensionis venisset, cùm addicta [r] essent: eos quoque [s] emptorẽ accepturũ.

c ¶ Intra tẽpus.] citra & sic medio tempore non est perceptus fru- 10 ctus: ergo pendentes fructus cedunt emptori: vt ff. de actio. emp. Iul. §. si fructibus.
d ¶ Ab hoc tractatu.] i. ab hac sententia, quæ est vt fructus venditori cedant.
e ¶ Papinianus.] debẽtur fruct⁹ emptori nul- 20 la licitatione facta. idem si vtraq; addictio intra tẽpus vindemiarum processit. Papi. autem & Mesius nouam sententiam inducunt, quando non per dominum, sed per colonum cui fiscus locauerat, hęc prædia excoluntur. & 30 hoc propter fisci priuilegium, quasi tacitum de recipiendo colono pactum inter emptorẽ & vendi. interuenerit.
f ¶ Sententiam.] cùm enim sub colono est prædium locatum: licet venditum à domino, non debet eum emptor 40 expellere de æquitate: sed pensionem ab eo accipere fauore fisci: ne colono teneatur. sic C. de ven. præ. fi. l. j. §. fi. & ff. de bo. aut. iu. pos. l. in venditione §. j. & in decre. Alex. c. querimoniam. de iure pa.
g ¶ Quia.] hanc scili- 50 cet quia &c.
h ¶ Ei.] colono. & applicatur emptori.
i ¶ Eius.] tantùm. si ergo colonus esset partiarius: partem tãtum acciperet emptor vt verus dominus.
k ¶ Ne.] & hoc ideo, ne &c.
60 l ¶ Conuenisset.] vt colonus staret vsq; ad tempus conductionis finitum.
m ¶ Secundum illorum opinionem.] scilicet Papi. & Mesij: licet noua & contra ius commune: vt ff. loca. si merces §. j. & C. loca. l. emptori. sed hoc propter priuilegium fisci, ne teneatur colono: vt hic dicit. sic ff. eo. l. eum qui.
n ¶ Vniuersos fructus habere.] scilicet emptorem, cùm licitatio per emptorem primum non est addicta, vel si facta est antè quàm fructus percipiantur, res est secundo addicta licitatione ab emptore admissa. alioquin licitatione facta fructus medio tempore percepti, ad vẽ- 70 ditoris spectant compendium.
o ¶ Suggerente.] id est consulente.
p ¶ De fructibus aridis.] Iudicio meo de aridis fructibus erat maior quæstio. fuerant enim percepti ante tempora addictionis: & propterea videbantur ad venditorem pertinere ad instar venditionis factæ sub addictione in diem respon. quòd non tẽpus perceptionis, sed soluendæ pensionis dies spectatur. sicut ergo fructus qui post addictionem percipiuntur, ad emptorem pertinent: ita & pensio cum dies post addictionem venit: licet fructus propter quos debet solui pensio, antè percepti sunt: quos emptor percipere dicitur, dum eorum nomine 80 pensionem percipit. Sed argumentum contrà suprà, de vsufructu. defuncta. Quod autem in aridis dicitur, & in liquidis per omnia dicas: vt patet ex prædictis. ADDITIO. Dic secundum Bartolum, quòd aliud in vsufructuario, vt ibi qui non restituit fundum de voluntate sua: aliud in emptore & in venditore, vt hic.
q ¶ Fuissent.] aliàs venissent.
r ¶ Cùm addicta.] id est vendita: & sic non est pactũ addict. in diẽ.

Vel dic, quòd hîc fuit aliud pactum. & secundum hoc intellige ab illo §. Papinianus, vsq; in fi. scilicet, quòd vel fuerit pactum adiectum in diem, vel non.
s ¶ Eos quoque.] i. pro eis debitam pensionem: vt declarat litera. loquitur enim de eo colono, qui colit nummis. si verò partiarius esset, & antè percepti essent, vt posuit in casu: sine dubio erant emptoris. & est ratio: quia cedit & 10 venit dies contracta iam emptione. si verò antè venissent: essent venditoris. aliud in prædio dotali locato: vt ff. so. ma. diuortio. Accur.

TIT. XV.

De captiuis[†], & postliminio reuersis, & de redẽptis ab hostibus.

† Alius quidem legit, de captiuis & de postliminio, & de redẽptis ab hostibus.

Marcellus. LEX I.

Quod seruus eius qui ab hostibus captus est, posteà stipulatus est: aut si legatũ sit seruo eius postcà, quàm ille ad hostes peruenit [t], hoc habebunt hæredes [v] eius: quia etsi captiuitatis eius tempore decessisset [x], acquisitum foret hæredi.

Idem. LEX II.

Nauibus [y] longis atque onerarijs propter belli vsum postliminium [z] est, non piscatorijs, aut si quas actuarias [a] voluptatis causa parauerint. Equus item, aut equa freni patiens recipiuntur postliminio. nam sine culpa equitis proripere se potuerunt. Non idem in armis iuris est: quippe quæ non sine flagitio amittuntur. Arma enim postliminio reuerti negantur, quòd [b] turpiter [c] amittantur.

Pomponius ad Quin. Mu. LEX III.

Item vestis [d].

Modestinus. LEX IIII.

Eos qui ab hostibus capiuntur, vel qui ab hostibus deducuntur [e]: iure postliminij reuerti antiquitus placuit. ¶ An qui hostibus deditus [f], reuersus [g], nec à nobis receptus est, ciuis Romanus sit: inter Brutum & Scæuolam variè tractatum est. Et consequens est, vt ciuitatem non adipiscatur [h].

¶ DE CAPTI. ET POSTLIMI. REVER.

20 Quod seruus.] CASVS. Seruus captus ab hostibus aliqua acquirit interim ex causa stipulationis, vel ex causa legati. Dicitur, ꝙ licet decedat ibi dominus? tamen hæc acquisita va- 30 dunt ad hæredes defuncti. Fran.
t ¶ Peruenit.] viuit tamen adhuc naturaliter Accursius.
v ¶ Hæredes.] eo postcà ibi moriente. Accur.
x ¶ Decessisset.] ante stipu. vel legatum. et est bona ratio: quia prima 40 hora captiuitatis videtur decessisse: vt j. e. pater. in fi. j. respon. & facit ad hanc l. ff. de stipu. ser. si seruus communis. §. seruus capto. & j. in bello. §. j. & l. bona. in prin. Accursius.

Nauibus.] CASVS. Nauis longa, & deputata propter belli vsum si capiatur ab hostibus, fit hostium. si tamen recuperatur, primo domino redditur. secus in naui piscatoria vel in scapha. Idem quod in naui magna, est in equo vel equa: dum tamen sint 60 domi: secus in armis: quæ si capiantur ab hostibus, deinde recuperentur, non redduntur primo domino. Idẽ in veste quod in armis. & hoc dicit hęc l. cũ seq. Fran.
y ¶ Nauibus.] No. ꝙ in agris aliud est, quàm in rebus mobilibus. mobilia enim sunt hostiũ, & postliminiũ habẽt. at agri nõ fiunt alicuius specialiter: qa nec dicunt̃ occupari, sed inuadi. & quia potius vniuersi dicuntur inuadere vel vniuersitas quàm aliquis: & ideo dicendum est, quòd sunt vniuersitatis hostium. Azo. Sed certè & immobilia dicuntur recipi iure postliminij: vt j. eo. l. si captiuus. §. j.
z ¶ Postliminium.] i. primo domino restituuntur: vt j. eo. l. postlimi- 70 nium est. in prin. & insti. eo. §. si ab hostibus.
a ¶ Actuarias.] i. agiles ad agendum. i. ducendum: vt sunt scaphæ.
b ¶ Quòd.] id est, quia.
c ¶ Turpiter.] ad quod j. de re mili. l. iij. §. miles qui in bello. Accur.
d ¶ Item vestis.] scilicet, denegatur habere postliminium: quia turpiter &c.

Eos qui.] CASVS. Captum ab hostibus, vel deductum ab hostibus arte non bello, postliminio reuerti antiquitus placuit. Item transfuga ad nos reuersus non à nobis receptus, ciuitatem non recuperat. Fran. Accur.
80 e ¶ Deducuntur.] arte, non etiam bello. Accursius.
f ¶ Hostibus deditus.] vt eorum esset seruus, fortè quia legatum hostium pulsasset: vt j. de lega. l. fi. §. penul. Vel pone in transfuga: vt ff. quib. ex cau. ma. l. item ei. Accursius.
g ¶ Reuersus.] contra voluntatem hostium, qui receperunt eum. alioquin contrà: vt j. de legationibus, l. fi. in fi.
h ¶ Non adipiscatur.] sed libertatem sic secundum P. de æquitate. Sed contra eum. ff. de acqui. rerum domi. transfuga. Accursius.

Postliminij.] CASVS. Ius postliminij quandoque in bello, quandoque in pace competit. & dat exemplum de vnoquoque. ¶ Captiuus.] Cepimus hostem, puta cremonensem: deinde manumisimus eum: & reuersus est ad suos. ita demum habet postliminium, si nō habet animum reuertendi. & adiungit exemplum de Marco regulo capto à Carthaginensibus, qui est reuersus Romam, & iurauerat se reuerti Carthaginem: nā non dicitur habere postliminium, nisi habeat animū Romę stan di. Item & aliud exemplum de Menandro adiungit. Franci.

a ¶ In pace.] non in bello.
b ¶ Ceperunt.] in bello.
c ¶ Ei.] vel alij. Accursius.
d ¶ Aut intra præsidia.] præmitte si. Accursius.
e ¶ Ceperit.] facit ad hoc insti. quib. mod. ius pa. po. solui. §. si ab hostibus. & de re. diui. §. item ea quæ.
f ¶ In pace.] id est, non in bello. Accur.
g ¶ Cum gente.] non subdita nobis.
h ¶ Hospitium[a].] quia nec ipsi apud nos, nec nos apud eos hospitamur: solumq; differunt ab hostibus, quia non est indictum bellum: sed tamen guerram habemus. & sic patet, quòd à latrunculis differunt, qui non habent inimicitias patentes. & ideo non est postliminium: vt j. e. l. hostes. & l. postliminium. §. ij. quæ vide tur contra.
i ¶ Hi.] nec tamen est indictum bellum.
k ¶ Non sunt.] vt j. e. l. hostes. Accursius.
l ¶ Captiuus.] liber, non seruus alicuius de hostibus: vt infrà eod. l. in bello. §. certè apud hostes &c.
m ¶ Manumissus.] & per consequens dimissus. & sic expone infra eo. in fi. l.
n ¶ Regulo[b].] qui fuerat Romanus, & captus à Carthaginensibus.
o ¶ Non habebat.] alioquin contra: vt j. eodem nihil.

a Quid sit hospitium hoc loco pulchrè Bud. in annot. posterio.

b De hoc regulo vide apud Ciceronem lib. offi. iij. & de Menandro apud eundē in oratione pro Cornelio Balbo.

Pomponius. LEX V.

Postliminij ius competit aut in pace[a], aut in bello. In bello, cùm ij qui nobis hostes sunt, aliquem ex nostris ceperunt[b], & intra præsidia sua perduxerunt. Nam si eodem bello is reuersus fuerit: postliminium habet: id est perinde omnia restituuntur ei[c] iura, ac si captus ab hostibus non esset. Antequam in præsidia deducatur hostium, manet ciuis. Tunc autem reuersus intelligitur, si aut ad amicos nostros perueniat, aut intra præsidia[d] nostra esse cœperit[e]. ¶ In pace[f] quoque postliminium datum est. Nam si cum gente[g] aliqua neque amicitiam, neq; hospitium[h], neq; fœdus amicitiæ causa factum habemus: hi[i] hostes quidem non sunt[k]: quod autem ex nostro ad eos peruenit, illorū fit: & liber homo noster ab eis captus, fit seruus eorum. Idemque est, si ab illis ad nos aliquid perueniat. Hoc quoq; igitur casu postliminium datū est. ¶ Captiuus[l] autem, si à nobis manumissus[m] fuerit, & peruenerit ad suos: ita demū postliminio reuersus intelligitur, si malit eos sequi, quā in ciuitate nostra manere. Et ideo M. Attiliū Regulum[n], quem Carthaginēses Romam miserunt, responsum est nō esse postliminio reuersum: qa iurauerat Carthaginēse reuersurū, & nō habebat[o] animū Romæ remanēdi[p], et ideo in quodā interprete Menādro, q postea, quàm apud nos manumissus erat, missus est[q] ad suos: nō est visa necessaria lex, q̄ lata est de illo[r], vt maneret ciuis Romanus. Nā siue animus ei fuisset remanēdi apud suos, desineret[s] esse ciuis Romanus: siue animus ei fuisset reuertēdi, maneret ciuis: & ideo lex esset superuacua.

Idem. LEX VI.

Mulier in opus salinarum ob maleficium data[t], & deinde à latrūculis exterę gentis capta & iure commercij vendita ac redempta, in causam suā[v] recidit[x]: Cocceio[y] autem Firmo centurioni pretium ex fisco[z] reddendum est[a].

Proculus. LEX VII.

Non dubito quin fœderati[b] & liberi[c], nobis extranei nō sint, nec inter nos atq; eos postliminium esse. Etenim quid inter nos atq; eos postliminio opus est? cùm & illi apud nos & libertatē suam, & dominium rerum suarū æquè atq; apud se retineant, & eadem nobis apud eos contingant? ¶ Liber autem populus est is, qui nullius alterius populi potestati subiectus est: siue is fœderatus est, siue nō fœderatus est[d]: item siue æquo[e] fœdere[f] in amicitiam obuenit: siue fœdere comprehēsum est, vt is populus alterius populi maiestatem comiter[g] conseruet. hoc enim adijcitur, vt intelligatur alterum populum superiorē esse, non vt intelligatur alterum non esse liberum. Et quemadmodum clientes[h] nostros intelligimus liberos esse, etiam si neq; authoritate[i], neq; dignitate, neq; iure omni nobis pares sunt: sic & eos, qui maiestatem nostram comiter conseruare debent, liberos esse intelligendum est. At si fiunt apud nos rei ex ciuitatibus fœderatis: & in eos damnatos animaduertimus.

Paulus. LEX VIII.

Non vt à pr̄e[k] fili⁹[l], ita vxor à marito[m] iure postlimi-

a ¶ Reddēdum est.] quia negotiū fisci vtiliter gessit.

Non dubito.] CASVS. Fœderati homines, i. qui nobiscum fecerunt treugas, vt mutinēses, item alij liberi homines, vt Florentini & similes, nobis sunt extranei. & non habet locum postliminium inter nos & eos: cùm & ipsi huc venietes retineant libertatem, & dominium rerum suarum, ac si in suis ciuitatibus essent: & idem nobis eueniat. Postea dicit, quòd liber populus dicitur, qui non est subiectus potestati alteri⁹ populi: siue est fœderatus cum alio populo, siue non: & si fœderatus cum alio populo, siue æquali fœdere, siue non: vt Mutinen. populus nobiscum. & sicut cliētes nostri sunt liberi: sic & hi qui maiestatem principis comiter conseruant, vt Bononienses & Mutinenses, liberi dicuntur. & qui sunt clientes: expone vt in gl. Si autem aliquis de ciuitatibus fœderatis nobiscū delinquat: puniā eum. Fran. Accur.
b ¶ Fœderati.] i. cum quibus fecimus treugas[c] vt j. eo. postlimi. nium §. induciæ.
c ¶ Et liberi.] s. alij homines, qui non habent nobiscum treugas, vel habent: vt j. §. liber.
d ¶ Siue non fœderatus est.] aliàs non habet in tex. hæc particula, sed intelligit.
e ¶ Aequo.] æquali hinc inde obseruatione ob treugas custodiēdas, vel inter se tantū, vel eos & alios, vt vtrinq; vel ab altera parte tantùm habita consyderatione. R.

c Imò vero fœderati dicebāturj, cum quibus po. Romanus amicitiā coierat sociosq; appel labat.

p ¶ Remanendi.] non ita in seruo secundum Io. vt probatur j. eo. in bello, §. manumittendo.
q ¶ Missus est.] fortè vt esset eorum seruus: quia legatum hostiū pulsasset: vt j. de legatio. l. fi. vel dic, id est remissus liberè.
r ¶ De illo.] Menandro interprete. Accur.
s ¶ Desineret.] quia domicilium sola constituitur, & mutatur voluntate: vt infrà, ad municip. placet, & l. sequen. sed aliud in origine: vt in eodem titulo. l. assumptio. & in eo non est lex superuacua. Azo. & facit infrà, ad municip. l. si quis instructus. §. penultimo & fi. Accursius.

Mulier.] CASVS. Berta damnata est in opus salinarum propter delictum quod commiserat. deinde capta est à latrunculis, & vendita est Coccio. Dicitur, quòd reuerti debet in antiquam pœnam, & pretium eius dabit fiscus Coccio. Franciscus Accursius.
t ¶ Data.] si perpetuò. perdit libertatem: si ad tempus, ciuitatem tantum: vt suprà, de pœ. aut damnum. §. in ministerium. Accursius.

v ¶ In causam suam.] i. in pœnam: vt j. eo. in bello. §. si deportatum. Alij dicunt redit impropriè.
x ¶ Recidit.] aliàs redit. aliàs incidit.
y ¶ Cocceio.] redemptori.
z ¶ Ex fisco.] id est à fisco.

f ¶ Fœdere.] id est fœderis pacto. Azo.
g ¶ Comiter.] aliàs comiter, aliàs communiter.
h ¶ Clientes.] i. rusticos quib⁹ in causa patrociniamur[d]: vt C. de iudi. l. rē nō nouam. Vel dic, id est seruientes: vt s. de vsu & ha. l. & clientes.
i ¶ Neque authoritate.] hoc tale est: licet clientes nostri non præsint nobis, i. comparentur, nec subsint nobis vt boni viri: nec per authoritatem vel dignitatem: tamen liberi sunt: sic & c. Ro. sed quidam habent cancellatum boni viri. Accur.

Non vt à patre.] CASVS. Pater ab hostibus captus si reuertatur, recuperat filium in potestate iure postliminij, velit nolit filius. Sed secus in viro, qui captus ab hostibus & reuersus non recuperat vxorem, nisi ipsa velit: cùm non esset alij nupta. & cùm ipsa non vult eum non iusta ex causa, punitur pœnis statutis contra eas, quæ sine causa repudiant virum: quæ sunt C. de repu. l. fin. Franciscus Accursius.
k ¶ Non vt à patre.] scilicet reuerso. Accur.
l ¶ Filius.] vt insti. quib. mo. ius pa. po. sol. §. si ab hostibus.
m ¶ A marito.] reuerso.

d Clientes qui dicantur pulchre Budæus hic in annot. posteri.

a ℊ Poteſt.]vt ȷ̃.eo.l.cùm duæ.in fi.Sed arg.contrà.ꝫ.de ritu nup.l.in eo iure.§.fi.ſed ibi in patrono.
b ℊ Conſtitutum tempus.]ſcilicet,triennij:vt in authen. de nupt. §.ſed etiam capitur.
c ℊ Pœnis diſsidij.]quæ ſunt C.de repu.l.fi.Accurſius.

Apud hoſtes.] CASVS. Filius ſuſceptus apud hoſtes, & reuerſus recuperat iure poſtliminij iura filiationis, vt ſuccedere poſsit patri, & agnatis ſuis.Frã. Accur.

d ℊ Nulla dubitatio.]facit ꝫ.ad Tertul. l.j.§.ſed ſi apud hoſtes. & C.eo.l.j. & ꝫ.ex quib. cau. ma.l. ab hoſtibus. §.j.& ꝫ. de ſuis & legit. hæ.l.pe.§.pe.& ꝫ.de iniuſt.teſta.ſi quis filio.§. ſiue autem.& dices ȷ̃. e. diuus.Accurſius.

nij recuperari poteſt[a] : ſed tunc cùm & voluerit mulier, & adhuc alij poſt conſtitutum tempus[b] nupta non eſt. Quòd ſi noluerit,nulla cauſa probabili interueniente: pœnis diſsidij[c] tenebitur.

*Idem. LEX IX.

*Aliàs Vlpianus.

Apud hoſtes ſuſceptus filius ſi poſtliminio redierit, filij iura habet.habere enim eũ poſtliminium,nulla dubitatio[d] eſt poſt reſcriptum Imperatoris Antonini,& diui patris eius ad Quintum Tertullium præſidem prouinciæ Myſiæ inferioris.

Papinianus. LEX X.

Pater inſtituto impuberi filio ſubſtituerat,& ab hoſtibus captus ibidem deceſſerat. poſteà defuncto impubere,legitimum[e] admitti quibuſdam videbatur: neq; tabulas[f] ſecundas in eius perſona locum habere, qui viuo patre ſui iuris effectus fuiſſet. verùm huic ſententiæ iuris ratio refragatur[g]: quoniam ſi pater qui non redijt, iam tunc deceſsiſſe intelligitur ex quo captus[h] eſt : ſubſtitutio ſuas vires neceſſariò tenet[i].

Pater.] CASVS. Pater filiũ ſuum impuberem inſtituit hæredem, & ſubſtituit ei Titium,ſi contingeret eum mori in pupillari ætate.nunc pater captus ab hoſtibus ibidem deceſsit in pupillari ætate. Dicitur,ꝙ ſubſtitutus habet bona perinde acſi teſtator prima hora captiuitatis deceſsiſſet. Secundò dicit. pater filio inſtituto vel exhæredato reliqt ſubſtitutum,ſi contingeret filium mori in pupillari ætate . nunc filius mortuo patre captus ab hoſtibus ibidem deceſsit. Dicitur,ꝙ ſubſtitutus habet bona de æquitate,& vtiles actiones in hæreditatem dabuntur ſubſtituto:licet de rigore videretur ſecus:quia hic puer deceſsit in tali ſtatu,quo teſtari non poterat: & ſic ſubſtitutio ſibi facta quaſi teſtamentum ſuum nõ videbatur valere: ſed ſecus eſt,vt dixi. Tertiò dicit.Pone,ꝙ filius deceſsit in ciuitate ante captiuitatẽ patris.amodo ſubſtitutus eius nihil põt habere,ſiue pater reuertatur ab hoſtibus,ſiue non. & ſic filius non erat in poteſtate patris tempore mortis patris:quod eſt neceſſe, vt pupillaris ſubſtitutio teneat.Sed ſi ambo ſint capti ab hoſtibus,& pater primò decedat, & filius reuerſus poſteà decedat: ſubſtitutus admittitur ad bona . & hoc dicit hæc lex & ſeq.Fran.Accur.

e ℊ Legitimum.]id eſt,agnatum & non ſubſtitutum.
f ℊ Neque tabulas.]in quibus facta fuit ſubſtitutio pupillaris . Accurſius .
g ℊ Refragatur.]id eſt,contradicit.Accurſius.
h ℊ Captus eſt.]vt ꝫ.de vſucap.l.penul.§.fi.
i ℊ Tenet.]ȷ̃.l.proxi.contrà.in prin.Sol.vt ibi.Sed concor.ꝫ.de vulg. ſubſti.l.lex Cornelia.in prin.
k ℊ Si mortuo.]in ciuitate:ſecus ſi eo viuo impubes capitur: vt ꝫ. de vulg.ſubſtitu.l.lex Corne.§.ſi vero viuo.& §.quæritur etiam. Accur.
l ℊ Inſtitutus.]cui pupillariter alius eſt ſubſtitutus:quæ ſubſtitutio appellatur ſecundæ tabu.
m ℊ Vel exhæredatus.]cui etiam poteſt ſubſtitui pupillariter:vt inſtitu.de pupil.ſubſti.§.non ſolum.
n ℊ Teſtamenti factionem.] quam hic impubes non habuit in actiua ſignificatione:ſed in paſsiua ſic : vt inſtitutio. de hæred. quali.& dif.§.teſtamenti.qui eſt contrà.Item nec obſt.ȷ̃.eod.l.bona.in princip. ibi,ſine factione &c.quia confirmat legitimam,non teſtamentariam: vt hîc ſtatim ſubijcit.vel de æquitate,vt hic ſtatim dicit.Et ex prædictis diſtingue ſic.an pater capiatur filio in ciuitate mortuo . an econtra filius capiatur patre in ciuitate defuncto.an vterque capiatur,ibique ambo decedant.In primo caſu vbi pater capitur , aut primo pater captus moritur:& poſteà filius non captus:& ſic confirmantur primæ & ſecundæ tabulæ,vt ſuprà, hac lege. in princip. & ꝫ. de vulg. ſubſti.l.lex Corne.j.reſpon.aut econtra primò moritur filius non captus,& tunc nihil eſt tractandum de ſecundis tabulis.vt infrà, l.proxi.in principio.in ſecundo vero caſu vbi filius capitur,pater non: aut capitur patre viuo:& non eſt locus.l.Cornelia.ſeu ſecun.tabu. etiam ſi ante patrem decedat:ſed legitimi ſuccedunt patri:vt ſuprà, de vulga.ſubſti.l.lex Conel.§.ſi verò.& §.quæritur.aut capitur mortuo patre:& tunc ſecund.tabu.irritantur capi.di.vt ſuprà,de iniuſto teſta.ſi quis filio §.irritum.In hoc itaq; caſu lex Cor.nihil locuta eſt:nec confirmantur ſecundæ tab.vt hîc,ſed ex æquitate prætor indulget ſecundas tabu.vt hîc in fi.& ꝫ.de iniuſto teſta.poſthumus.& l.filio.& inſti. quibus mo.teſta.infir.§.nõ tamen.Sed videtur quòd etiam per legem Cornel.deferatur ſubſtituto : vt ꝫ.de vulgari ſubſti.l. lex Cornel. §.ſed ſi pater. Solu.defertur ea lege, id eſt iure præto. quod eam legem imitatur. vel ea lege inducta per prætorem ad tabul. pupillares : ſicut lex Falcid. per edictum prætoris inducitur : vt ꝫ.ad legem Falcidiã.l.j. §.ad eos.vel ea.l.non ex verbis, ſed per interpretationem Iuriſconſul. Alij dicunt ad ſubſtitutos hîc,& ibi ſcilicet in hæreditate,id eſt ad legitimos. Et quod ibi dicit ea lege, ſub. ſcilicet non impediente: quod non placet.In tertio vbi vterq; capitur, aut ſimul vel incontinenti:& neutræ tabul. confirmantur : vt ꝫ.de vulga. ſubſtitu. l.ſi pater captus . nimirum cùm patris hæreditas adita non fuerit. ſi verò poſt patris captionem filius ex interuallo capitur,vtræq; tab. confirmantur:vt ȷ̃.l. proxi. ſecundùm Ro. vel ſecundùm Azo. & B. non refert incontinenti,vel ex interuallo : quia nunquam confirmantur , niſi filius redeat : vt ȷ̃.l.proxi.& dicta l.ſi pater captus.

Subſtitutio facta filio impuberi à patre qui poſteà ab hoſtibus capitur , non euaneſcit, licet impubes defunctus ſit, & apud hoſtes pater moriatur.

Si mortuo[k] patre capiatur impubes inſtitutus[l] vel exhæredatus[m] ,in promptu eſt dicere legem Corneliam de tabulis ſecundis nihil locutam eſſe : ſed eius dũtaxat perſonam demonſtraſſe,qui teſtamẽti[n] factionẽ[o] habuiſſet. Planè captiui etiam impuberis legitimã hæreditatem per legem Corneliã deferri:quòd verum eſt,nec impuberem quidem factionem teſtamẽti habuiſſe : & ideo non eſſe alienum,prætorem ſubſequi[p] non minus patris,quàm legis voluntatẽ, & vtiles actiones in hæreditatem ſubſtituto dare.

Idem lib.31.quæſtionum. LEX XI.

Quod[q] ſi filius[r] antè moriatur[s] in ciuitate, nihil eſt, quod de ſecundis tabulis tractari poſsit[t] : ſiue quoniam viuo patre filiuſfami . mori[v] intelligitur : ſiue quoniam non reuerſo eo[x] ,exinde[y] ſui iuris videt̃[z] fuiſſe

o ℊ Factionem.] actiuè.Accurſius.
p ℊ Subſequi.] de æquitate. & ſic intellige ȷ̃.eo. l.bona. & ꝫ.de vulg.ſubſtit.l.lex Cornel. § . ſed & ſi pater. Et not . quòd vbi lex non diſtinguit, nos tamen ſic : vt ꝫ.de teſtibus. l.quæſitum. Accurſius.
q Quod.]pro ſed.Accurſius.
r ℊ Filius.]non captus Accurſius.
s ℊ Moriatur.]quàm pater ab hoſtibus captus:& ſic non eſt contrà ꝫ.l.proxi.in fi.j.reſpon.& eſt ratio:quia hîc pendet fictio adhuc:vt ſtatim dicam.
t ℊ Poſsit.] quantum ad leg.Cor.& ſic ſubſtitutus nihil habet.Accurſius.
v ℊ Mori intelligitur.]patre reuerſo:& ſic nullæ ſunt ſecundæ tabu.vt ꝫ.de vulg.ſubſti.ſi pater filium.in fi.nam nec primæ:vt C.de cadu.tol.§.pro ſecundo.
x ℊ Eo.] ſcilicet patre.
y ℊ Exinde.] & ſic non eſſet in poteſtate patris tempore mortis patris:quod eſt neceſſe,vt teneat pupillaris ſubſtitutio:vt inſti.de pupil. ſubſti.in princi.ſed certè tunc qua ratione fingitur filius fuiſſe ſui iuris,extunc eadem ratione & hic pater præmortuus & ſic erat in poteſtate: & ita videtur valere ſubſtitutio : quod eſt falſum:quia ſi valeret,per fictionem cor.oporteret quòd valeret.& ſic tractaremus de ſecundis tabulis.quo ad cor.quod non eſt faciendum:vt hac.l.dicitur. quare dic,quòd hic debet eſſe non,ſcilicet non videtur fuiſſe &c.ſecundum B.& ſic non habet locum fictio l.Cor.hîc quia cùm pater moritur naturaliter,iam filius erat mortuus : & ſic non poteſt fingi ſuper eo qui erat mortuus,quòd videatur fuiſſe vel non fuiſſe ſui iuris tempore captiuitatis patris:ſed tunc tantum ſi viueret filius:vt fuit in ſuperiori.l.in principio quę eſt contrà.hic ergo tempore mortis filij pendebat fictio:ibi iam habebat ſuum effectum.Si verò non habeas non,tunc dic primam rationem poſitiuam:& hanc ſecundam remotiuam, hoc modo : ſi pater redit, non habent locum ſecundæ tabulæ quoniam filius &c. ſi verò non redit : non habent locum primæ tabulæ ea ratione attenta , quoniam &c. quia non eſt vera hoc caſu præmortuo filio quo ad ſecundas tabulas . Et ſecundum hoc eſt argumentum contrà ſuprà de ſuis & legitimis ſi pater . in prin.Solutio.ibi quo ad hoc,vt ab inteſtato habeat heredẽ. Accur.
z ℊ Videtur fuiſſe.] in lib.B.eſt non:ſed in lib.R.deeſt.

a ¶ Subditus est.] aliàs potestati hostium subditus est. aliàs hostium potitus est: vt j.eo.in bello §.codicillis.in fin.
b ¶ Substituto.] reuerso in ciuitatem filio. Io. vt statim subijcit. & sic nõ est contrà s.de vulg. substi. l. si captus pater.
c ¶ Decessisset.] & sic secundæ tabulę tenent, & veræ etiam sine auxilio l.cor. Sed quid si ambo ibi moriantur? Respon. vt not. s.l. proxi. Accursius.

3 Potitus & c.

ex quo pater hostium [a] potestati subditus [a] est. Sed si ambo apud hostes sint, & prior pater decedat: sufficit lex Cornelia substituto [b]: nõ aliàs, quàm si apud hostes patre defuncto, postea filius in ciuitate decessisset. [c]

Tryphoninus. LEX XII.

IN bello [d] postliminium est: in pace autem ijs, qui in bello capti erant, de quibus [e] nihil in pactis erat comprehensum [f]. Quod ideo [g] placuisse Seruius scribit, quia spem reuertendi ciuibus in virtute bellica magis quàm in pace Romani esse voluerunt. ¶ Item in pace qui peruenerunt ad alteros: si bellum subito exarsisset [h], eorum serui efficiuntur [i], apud quos iam hostes suo fato [k] deprehenduntur: quibus ius postliminij est tam in bello [l], quàm in pace: nisi fœdere cautum [m] fuerit, ne esset his ius postliminij.

¶ Qui moritur apud hostes: fingitur mortuus prima hora captiuitatis. hoc dicit.

¶ Si quis capiatur ab hostibus, ij quos in potestate habuit, in incerto [n] sunt vtrùm sui iuris facti, an adhuc pro filijsfam. computentur. nam defuncto illo apud hostes: ex quo captus [o] est, sui iuris fuisse videbũt. pr̃e vero fam. [p] reuerso, nunquam non [q] in potestate eius fuisse credentur. Ideoq; & de ijs, quæ medio tempore acquirunt stipulatione, traditione, legato, (nam hæreditate [r] an possint, tractatum est) vbi non est reuersus: si fortè alij vel in totum his [s] exhæredatis testamento, vel in partem [t] instituti sunt hæredes: vtrùm in hæreditate captiui [v], quæ lege Cornelia inducit [x],

10 IN bello.] CASVS. Captus in bello, si recuperetur in bello, habet postliminiũ Idem si recuperetur per pacem, nisi esset hoc casu factum pactum in cõtrarium: scilicet q̃d non haberet postliminium. nam hoc pactum vale-20 ret. & redditur ratio in litera. Item si tempore pacis quis iuit ad ciuitatem quondam inimicam: & subito nata est discordia inter eos: & sic est ibi captus: efficitur seruus hostium. & si recuperaretur per bellũ vel per pacẽ, habet post 30 liminium, nisi pactum esset factum in contrarium. ¶ Si quis.] Capto patrefa. ab hostibus, filij interĩ sunt dubij status. nam patre ibidem mortuo filij pr̃sumuntur semper sui iuris fuisse: & id quod interim quilibet filiorum acquisiuit, proprium eius dicitur. Si autem pater reuertatur: semper filij eius dicuntur fuisse in eius 40 potestate. serui autem istius patris capti id est defuncti, quod interim domino eorum capto acquisierũt, ad filios defuncti domini cõmuniter vadit & quare secus in acquisitis per seruos quàm in acquisitis per filios, redditur ratio in litera. ¶ Factæ.] Vsucapiebam aliquam remanterim captus sum ab hostibus: dicitur, quòd vsuscapio interrũpitur. Si autem seruus meus qui emit peculiari nomine, vsucapiebat aliquã rem tempore quo fui captus, vel post cepit vsucapere, non nocet mea captio quin in vsuscapione procedatur. licet Marcellus dixerit secus: sed malè dixit. ¶ Medio tempore.] Filius capti vxorem potest ducere: nec pater captus potest consentire vel dissentire. & puer natus ex hoc matrimo-50 nio erit nepos capto reuerso: & suus hæres erit. Vltimò dicit. capto viro soluitur matrimonium, etiam si vxor quondam velit remanere vxor. ¶ Codicilli.] Feci testamentum, in quo cõfirmaui codicillos quos posteà faciam. posteà captus fui: & in captiuitate existẽs feci codicillos nunc reuersus sum ab hostibus, & decessi. dicitur, quòd codicilli valẽt inspecto quòd fuerant confirmati in testamẽto. & hoc de ęquitate, perinde ac si nunquam fuissem captus: cùm etiam quo ad bona mea perinde habeat reuersus ab hostibus, ac si nunquã fuissem capt9. ¶ Si quis.] Seruum Titij captum ab hostibus ab eis emi sciens eum alienum. Dicitur, quòd meus fit. si tamen Titius det mihi pretium quod pro eo dedi 60 postliminio dicitur redijsse aut receptus virtute militari: & sic Titio redditur. si autem ignorans eum captum, credens vendẽtis emi cum bona fide, & triẽnio tenui eum: pr̃scripsi iuri offerendi: vt sic Titius offerens mihi pretium, & petens hunc seruum reddi, nõ audiatur. sed si ma numitto eum, & sic meus esse definit: an Titio reddatur: an verò fit liber quo ad omnes? & certè si esset manumissus ab hostibus, & posteà reuersus esset intra præsidia nostra: Titius iure dominij recuperat eũ. Nec distinguitur quo animo redeat: siue animo standi, siue non. licet secus in libero homine capto ab hostib9: qui si reuertatur ab hostibus animo nõ reuertendi ad hostes, dicatur postliminio reuersus: aliàs nõ. 70 sed hoc non multum facit ad nostram quæstionem. hostium enim manumissio non debet præiudicare domino serui. sed in nostra quæstione ego manumittens dominus eram serui. sic ergo dico, quòd si Titius non obtulit mihi pretium serui, potui eum manumittere: & fit plenè liber quo ad omnes. nam & iure veteri si emi bona fide seruũ à te, quẽ tu sciens alienum redemisti ab hostib9, & eum vsucepi, possum amodò eũ manumittere: & per hoc prior dominus ius dominij perdit. si autẽ sciuissem alienũ ante vsuscapio. nõ possum eũ manumittere. ¶ Si statuliber.] Seru9 cui relicta est libertas sub conditione, interim captus est ab hostibus: & redemptus est ab aliquo. Dicitur, quòd in sua cau-80 sa id est, in statuta libertate reuertitur, vt veniente conditione fit liber. Sed quid si erat ei relicta libertas si decem daret, & captus est ab hostibus, & ab aliquo redemptus? isti dabit hæc decem vt sic fit liber? Et dicitur, quòd de eo quod acquisiuit ex opera sua, vel ex rebus redimentis, redimenti quæritur: & de eo dando non fit liber. q̃d autem aliunde acquisiuit, suum est: & de hoc dando decem fit liber. ¶ Si pignori.] Obligaui seruum Stichum Titio: deinde seruus est ab hostibus captus, & à Sempronio redemptus. Dicitur, quòd ex quo suus factus erit Sempronio, Titio restituitur actio in seruum. & si hic Titius soluisset de suo redemptori, habebit seruum obligatum pro vtroque debito. Et adducit simile de posteriori creditore qui priori satisfecit. nam habet pignus obligatum pro vtroque debito. in facto tantum est dissimilitudo: quia in primo casu qui redemit seruum ab hostibus, vltimus est tempore, tamen prior iure. sed in casu simili qui prior est tempore, prior e-10 rat iure. ¶ Si seruus.] Seruus plurium captus est ab hostibus, & redemptus est. dicitur, quòd si soluatur redemptori nomine omnium dominorum: reuertitur hic seruus sub dominio omniũ dominorum. si autem nomine quorundam ex 20 dominis soluatur redẽptori: illis tantum restituitur pro partibus eorum. partibus pro aliorum remanet penes redemptorem. ¶ Si fideicommissaria.] Per fideicõmissum relicta est libertas Sticho. hic Stichus posteà fuit ab ho-30 stibus captus, & redẽptus est. dicitur, quòd non potest petere libertatem priusquam satisfaciat redemptori. ¶ Si deportatum.] Liber homo deportatus in insulam captus ab hostib9, tandem redemptus est. dicitur quòd deportandus est: & sic in priorem statum reuertitur. intelligas tamen, quòd pretium à fisco dabitur redi-40 menti. Secundò dicit. seruus qui non poterit manumitti vsque ad tempus (de quo dantur exempla in litera) captus est ab hostibus, deinde redemptus est. dicitur, quòd nõ mutatur eius conditio: & sic nõ poterit manumitti, perinde ac si nunquam esset captus. Item damnatus in metallum, deinde captus ab hostibus, & redemptus, in pristinã pœnam reuertitur: nec vt transfuga punitur. redimens tamen pretiũ à fisco recipit. ¶ Si natum.] Titius legauit mihi partum nasciturum ex Pamphila. tandem Pamphila capta est ab hostibus, & eam redemi: & peperit penes me existens. dicitur, quòd non videor ex causa lucratiua partum habere. & ideo æstimationem partus petere possum 50 ab hærede Titij, perinde ac si Pamphilam & partum emissem per se. Sed quid si partus natus est apud hostes, & redemi vtrunque? Dicitur, quòd æstimationem partus petam ab hęrede Titij quantum ex pretio totali partum eius contingit. Idem multò magis si alius redemit ancillam alius partum eius sed si vnus emit vtrunque separatim, id dandum est redẽptori quod pro vtroq; dederit. Fran. Accur.

d ¶ In bello.] id est propter bellum. vel ijs qui recuperantur in bello. Accursius.
e ¶ De quibus.] scilicet captis. Accur.
f ¶ Comprehensum.] contrarium, vt statim sequitur. si ergo tem-60 pore pacis sit pactum, quòd capti in bello nõ habeant postliminium, valet pactum.
g ¶ Quod ideo.] in bello recuperatis semper, in pace recuperatis nõ cùm est pactum in contrariũ. quod ideò &c. ergo si est pactum, quòd recuperati in bello non habeant postliminiũ: nõ valet pactũ, per hanc legem.
h ¶ Exarsisset.] id est inceptum esset. Accur.
i ¶ Efficiuntur.] nisi causa legationis ibi erant: vt infra de lega. l. finali.
k ¶ Suo fato.] aliàs facto. quia scilicet iuerunt.
70 l ¶ In bello.] id est si recuperentur in bello. Accursius.
m ¶ Cautum.] quod pactũ valet, etiam si in bello recuperetur: quia non fuit in bello captus. Accursius.
n ¶ In incerto.] Hoc dic vt institut. quibus modis ius patrię potest. soluitur. §. si ab hostibus. & facit suprà ad macedonianum. l. prima. §. si pendeat. Accur.
o ¶ Captus est.] scilicet præsumuntur sui iuris.
p ¶ Patrefa.] scilicet fuisse credentur. quod est j. & facit suprà de suis & leg. l. si pater.
q ¶ Nunquam non.] sed semper.
80 r ¶ Nam hæreditate.] interpositio est vsque illuc, tractatum est &c. vbi ad omnia se refert dicens, tractatum est &c. sed alij habent hic, nam hæreditatem non possunt: quæ est falsa litera. Accursius.
s ¶ His.] scilicet filijs.
t ¶ Vel in partem.] subaudi, si in partem &c.
v ¶ Captiui.] scilicet fit quæsitum: & sic diuidat cum hæredibus.
x ¶ Inducitur.] quia nisi per fictionem esset nulla: vt infra de verbo.

ſigni,l.ij.in fine,

a ❡ Verius eſt.] quòd ſint eorum propria:vt ꝭ. de ſtipulatione ſeru.l. ſi ſeruus §.ſeruum.& infra eod.bona §.quòd ſi filius.& §.ij.& de vſu. ſcap.iuſto §.fina.& ꝭ.eo.l.j.

b ❡ Acquiruntur.] nam totum cedit hæredibus.

c ❡ Quoniam hi.] ſcilicet ſerui. Accurſius.

d ❡ Illi.] ſcilicet filij. Accurſius.

10 e ❡ Acquiſiſſe.] aliàs nõ acquiſiſſe:& tũc dic ſcilicet capto. aliàs ſine non:& tunc dic ipſis ſcilicet filijs.

f ❡ Factæ.] aliàs facti, & aliàs factæ.

g ❡ Cauſæ.] id eſt interruptiões poſſeſsionum per captiuitatem, quæ 20 ſunt cauſæ deſinendi vſucapere:non poſſunt fieri infectæ vlla cõſtitutione poſtliminij vel alia:vt ſuprà quibus ex cau.ma.denique. & ſũt ſic ſuprà de acquir.poſſ. l.j.§.ſi vir. & in aut. de æquali.do.§.quæ igitur prius.& ĩ.de regu.iur.l. 30 verum eſt.Sed argu.cõtra C.de legi.& conſt.l. nõ dubium. Accurſius.

h ❡ Poſsidens.] aliàs poſsidens qui poſteà captus eſt.aliàs poſsidens & ei qui poſteà nactus eſt.& diſtingue ſecũdũ H.cum aliquis capitur ab hoſtibus: aut vſuca- 40 pit per ſe, vel per ſeruum nõ nomine peculiari:aut per ſeruum,& nomine peculij. ſi ꝑ ſe, vel per ſeruum non nomine peculiari:aut eſt reuerſus,aut ibi deceſsit. primo caſu interrumpitur:nec poterit continuari vſuſca.Si vero deceſ- 50 ſerit:dicunt quidam idem eſſe,ſcilicet qa nõ complebitur vſuſc.quaſi nõ plus opereť. fictio cor.quã poſtliminiũ ſed H.dicit vſuſcaptionẽ impleri.& eſt ratio:quia fingitur ea hora qua captus eſt,deceſsiſſe: quare etiã hæreditas ſine poſſeſsione vſuſca.complet:vt & ꝭ.de vſuſcap.l. nunquam.§.vacuum. Si verò per ſeruũ vel filium nomine peculiari:ſiue reuertatur, ſiue ibi decedat, completur vſuſca.& hoc cùm erat in- 60 choata ante capti. ſi autem poſteà filius vel ſeruus aliquam rem per traditionem accipiant:diſtingue,aut nomine patris vel domini,aut peculiari.primo caſu ſiue reuertatur,ſiue ibi decedat:non incipit vſuſcap.ante reuerſionẽ,vel ante aditam hæreditatem:ſiue ſuccedat ſuus, ſiue extraneus:imo videtur,quòd incipiat in ſuo hærede:vt ꝭ.de vſuſca.iuſto §.fina.Si vero nomine peculiari,ſubdiſtingue: quia aut eſt reuerſus ſuus:& intelligitur vſuſca.incœpta in capti .aut ibi deceſsit; & tunc aut ſucceſsit ſuꝰ: & tunc intelligiť cœpta in capt.aut extraneus, & tunc adita hæreditate:vt ꝭ.de vſuſca.ſi is qui & l.iuſto.§.fin.& hic, & ĩ.eo.bona §.penul.& l.pen.ſecundum H.Accur.

an propria ipſorum ſint? Quod verius[a] eſt. Diuerſum in ijs, quæ per ſeruos acquiruntur[b]: & merito: quoniam hi[c], bonorum fuerunt, & eſſe perſeuerant: illi[d], ſui iuris, exindeque ſibi ideo acquiſiſſe[e] intelliguntur. ¶ Factæ[f] autem cauſæ[g], infectæ nulla conſtitutione fieri poſſunt. Ideoque eorum quæ vſucapiebat per ſemetipſum poſsidẽs[h]: ei qui poſtea captus eſt, interrumpitur[i] vſuſcapio: quia certum eſt eum poſsidere deſiſſe. eorum verò, quæ per ſubiectas iuri ſuo perſonas poſsidebat, vſuque capiebat[k], vel ſi qua poſtea[l] peculiari nomine[m] comprehenduntur: Iulianus[n] ſcribit hæredi[o] ſuo tempore[p] impleri vſuſcapionem, remanentibus ijſdem perſonis in poſſeſsione. Marcellus[q] ſcribit nihil intereſſe, an ipſe poſſediſſet, an ſubiecta ei perſona[r]. ſed Iuliani ſententia ſequẽda[s] eſt. ¶ Medio tempore filius quem habuit in poteſtate ſua captiuus, vxorem ducere poteſt[t]: quamuis conſentire nuptijs pater eius non poſsit[v]: nam vtique nec diſſentire. Suſceptus ergo nepos, in reuerſi captiui poteſtate ita[x] eſt, vbi redierit, ſuusque hæres ei quodã modo inuito[y], cum nuptijs non conſenſerit. nec mirum, quia illius temporis conditio neceſsitaſque faciebat, & publica nuptiarum vtilitas exigebat. Sed captiui vxor tametſi maximè[z] velit[a], & in domo eius ſit, non tamen in matrimonio[b] eſt. ¶ Codicilli, ſi quos tempore captiuitatis ſcripſerit, non creduntur iure ſubtili[c] confirmati teſtamento, quod in ciuitate fecerat[d]. Sed nec fideicommiſſum ex eis peti poteſt: quia[e] non ſunt ab eo facti, qui teſtamenti factionem habuerit. Sed quia merum principium[f] eorũ[g] in ciuitate conſtituto captiuo factum eſt, & in eo teſtamento cõfirmatio codicillorum, & is poſteà reuerſus eſt, & poſtliminio ius ſuum recepit: humanitatis rationi congruum eſt eos codicillos ita ſuum effectum habere, quaſi in medio nulla captiuitas interceſsiſſet[h]. Cætera quæ in iure ſunt[i], poſtea quàm poſtliminio redijt, pro eo habentur, ac ſi nunquam iſte* hoſtium poteſtati ſubditus[k] fuiſſet. ¶ Si quis[l] ſeruum[m] captum ab hoſtibus redemerit[n]: protinus eſt redimentis, quamuis ſcientis alienum fuiſſe: ſed oblato[o] ei pretio quod dedit, poſtliminio redijſſe aut receptus eſſe[p] ſeruus creditur. Et ſi ignorans captiuum, exiſtimans vendentis eſſe, redemerit: an quaſi vſucepiſſe videatur, ſcilicet ne

* Hoſtiũ potitus fuiſſet.

70 i ❡ Interrumpitur.] ꝭ.de vſuſca.ſi is,qui.§.j.contra.Solu. hic per ſe:ibi per ſubiectam perſonã ex cauſa peculiari:vt & hic ſubijcit.& ꝭ. quib.ex cau.ma.ait prætor §.j.& ij.Accur.

k ❡ Vſuque capiebat.] ex cauſa peculiari, & erat inchoata vſuſca. ante capt.vt differat à ſequent.reſpon. Vel dic etiam ex cauſa non peculiari cùm ante capt.incœperat & in capi.deceſſerat:vt modò not. in diſtinctione.

l ❡ Poſtea.] id eſt poſteà,quàm captus eſt.

m ❡ Peculiari nomine.] quaſi dicat in peculiaribus cùm finitur vſuſcap.domino illic decedente, vtrique hæredi proderit.in his autem 80 quæ per ſe poſsidebat,non ita:nec hæredi prodeſt tempus medium:vt hic, & ꝭ.de vſuſcap. iuſto §.finali.ſecundum R.

n ❡ Iulianus ſcribit.] licet primò dubitauit: vt ſupra de vſuſcap. ſi is.

o ❡ Hæredi.] & aliàs credi.

p ❡ Tempore.] id eſt vt initium ſumat vſuſcap.demũ hæreditate adita:vt ꝭ.de vſuſcap.l.fina.in fine ſecundum quoſdam.imò dic tempore, id eſt in re mobili triennio:& immobili decem vel viginti ann.domino enim apud hoſtes conſtituto inchoatur & finitur vſuſca.vt ꝭ.de vſuſc. l.iuſto §.finali.& ĩ.eo.l.penult.ſecundum R. nam plurimum iuris habet:vt d.l.denique.

q ❡ Marcellus.] Marcellus in ijs quæ per ſe captiuus poſsidebat,ſcripſit vſuſca.interrumpi: nec hæredi prodeſſe, & in hoc bene: ſed quia hoc extenditur in peculiaribus, refutatur: vt hic, & ꝭ. de vſuſca.ſi is qui.& l.penult.§.finali. 10 R. Vel dicebat Marcellus non interrumpi: ſed hæredi proficere indiſtinctè etiã in cauſa nõ peculiari: & in eo corrigitur. Accur.

r ❡ Perſona.] vt ſic nũquam, vel ſemper in neutro, vel vtroque caſu vſuſcapio ꝓcedat. Quid 20 enim Marcellus ſenſerit: ex his verbis colligi non poteſt. Ego autẽ puto Marcellum in his caſibus ſenſiſſe vſuſcapionem nullatenus currere. Iulianꝰ autem (cuius ſententia tenenda eſt) non inargutè diſtiguit in duobus caſibus 30 vſuſca. procedere: hoc eſt, cùm quid dominus per ſeruum poſsidebat ante cap.etiam non peculiariter: vel ſi ſeruus quædam apprehendit poſt captiuitatem peculiariter. in alijs duobus non procederet: hoc eſt per ſe, cùm dominus qd 40 poſsidebat: vel ſi ſeruus quid poſteà apprehendit non peculiariter.

s ❡ Sequenda eſt.] ſcilicet vt hoc verum ſit totum in peculiaribus: vt modò no. indiſtinctè & adde quod not. in l. ꝭ.de vſuſcap. ſi is qui. 50 Accurſius.

t ❡ Poteſt.] poſt triennium vel etiam anteà: vt ꝭ.de ritu nupti.ſi nepos. in fine.& l.ſi filius. Accurſius.

v ❡ Non poſſet.] vt pote ſeruus hoſtium cõſtitutus.R.

x ❡ Ita eſt.] ſ.ſtatim: vbi id eſt poſtquã redierit.&c.

y ❡ Inuito.] ſic inſti.de adop.§.licet & ꝭ.de cõtra ta.l.iij.§.ſi emancip.

z ❡ Maximè.] Not.quale maximè ſic C.qđ met.cau.l.iij.Azo.

60 a ❡ Velit.] remanere vxor ſed ſecꝰ eo deportato:vt ꝭ.de bo.dã.l.ſed ſi.

b ❡ In matrimonio.] finiť enĩ cap.vt hic,& in aut.de nup.§.ſed etiã captiuitatis.& ꝭ.eo.l.nõ vt à patre.& ꝭ.ſol.matr.ſi quis ſic ſtipuleť.niſi ad hoc,vt alij nõ nubat:vt ꝭ.de diuor.l.vxores. cõtrà.hoc tñ fallit in pſona.vt ꝭ.de ritu.nupt.l.in eo.§.ſi ab hoſtibꝰ.ſed hodie nõ ſoluiť matrimoniũ capti.vt in aut.de nupt.§.ſed etiã captiuitatis.in fi. Accur.

c ❡ Iure ſubtili.] id eſt de rigore.

d ❡ Fecerat.] ante captiuitatem:in quo comprobauerat,ſi quis codicillos poſteà fecerat.

e ❡ Quia.] bona ratio:vt ꝭ.de codi.diuus.§.codicillos.

70 f ❡ Principium.] id eſt teſtm̃ quo dictũ eſt,codicillos quos faciam cõfirmo.& no. de princip.ſic ꝭ.de leg.ij.cũ filius.§.hæres.

g ❡ Eorum.] ſcilicet codicillorum.

h ❡ Interceſsiſſet.] ſecus in teſtamento ibi facto, licet redierit: vt inſtit.quibꝰ nõ eſt permiſſum face.teſta.§.fi. Accur.

i ❡ In iure ſunt.] id eſt quorũ petitio vel retentio iure ſibi cõpetebat ante captiuitatẽ.& ſic punctua in iure ſunt,vel ſunt in rerum natura: vt ſic iure poſsint peti vel retineri.ad quod C.eo.l.ab hoſtibus.

k ❡ Subditus.] ſimile ꝭ.quòd ſi filius. Accur.

l ❡ Si quis.] nunc de redemptis dicit.

80 m ❡ Seruum.] alienum.

n ❡ Redemerit.] non tamen quærit ei, niſi ex duabus cauſis fortè: vt ĩ.ea.l.§.ſtatuliberis. Accur.

o ❡ Oblato.] qñcunq; ſi fuit ſciẽs. aliàs intra triẽniũ tantũ:vt ĩ.proxi. Sed cũ ſit redimẽtis:qũo põt dic.eidẽ obligatus:vt ꝭ. de lega.j.l.ſenatus §.fina. Reſpon.toleratur:quia liber redemptus eſt liber, & tamẽ eſt obligatus iure pignoris:vt C.eo.l.fina. Accur.

p ❡ Receptus eſſe.] receptos eſſe dicimus, qui virtute militari ſunt liberati

berati:vt C.eo.l.ab hostibus. Accursius.

a ¶ Post legitimum tempus.] scilicet triennium: vt subijcit.

b ¶ Videamus.] & videtur, quòd sit ius offerendi: nam &c.

c ¶ Intelligi non potest.] Hic tria not. quia domin⁹ non vsuca. sic §. de vsucap. sequitur §. lana. Secundo, quia nõ debet deterioris conditionis esse dominus, quàm nõ dominus: vt §. quib. mod. vsusfruct. amit. l. si vsusfructus. & de in-10 iurijs. sed si vnius. §. si seruus in quo. Sed argu. contra §. de donat. l. qui debitori. & de excepti. rei iudi. l. finali. § j. Tertiò, quòd præscribitur iuri luendi. ad quod C. quod met. cau. l. iij.

d ¶ Tempore.] scilicet trienio. ad quod est 20 §. de colla. bon. l. nonnunquam. in fine. & ad Velle. l. debitrix. §. fi.

e ¶ Rectè.] sic vsucapio dicitur in casu proposito.

f ¶ Manumittendo.] ille qui ignorans redemit: nam sciens non potest: vt in fine huius. §. 30 dices.

g ¶ Ab eo.] scilicet redemptore.

h ¶ In ius.] domini. in li. R. est cancella. in ius prioris domini. Vel dic domini, scilicet redimentis qui est prior: habito respectu ad luctem: sed & posterior quantum 40 ad eundem vt subijcit.

i ¶ Prioris.] scilicet veteris.

k ¶ Eum.] scilicet iste redimens eum manumittendo.

l ¶ Translatio.] scilicet de redimente in verum dominum: vt olim erat in iure accrescendi 50 in seruo communi ab vno ex dominis manumisso: vt instit. de donat. §. fi.

m ¶ Certè.] omissa solutione primæ quæstionis transit ad aliam similem.

n ¶ Manumissus.] ab eis hostibus.

60 o ¶ Ipsius.] serui.

p ¶ Intra præsidia.] id est territoria.

q ¶ Ad illos.] scilicet hostes.

r ¶ Retinet.] scilicet, dominus verus infrà eo. l. finali contra. Solut. illa hãc determinat.

s ¶ In liberis.] scilicet 70 hominibus captis.

t ¶ Reuertebat.] scilicet liber homo captus.

v ¶ Illosque.] scilicet hostes.

x ¶ Quia.] ratio quare aliud in liberis.

y ¶ Cuique.] libero.

z ¶ Facultas libera est.] facit infrà ad municip. l. nihil. & l. non vtique. & l. prima & l. domicilium. & l. eius §. penultimo. & suprà de condit. & demonstr. Titio. §. j. & C. de testamẽ. l. testandi. & j. eo. nihil. & §. de acqui. hæred. l. filium. in fi.

a ¶ Dominij.] quod est alterius nõ domini.

80 b ¶ Verum.] scilicet postquã manumissus ab hostib⁹ recipitur à nobis iure postliminij: quia hostiũ iure &c.

c ¶ Inspectionem.] id est primam quæstionem, quòd si manumittat à redimẽte, qđ redeat in potestatẽ veteris dñi.

d ¶ Ciui nostro.] scilicet domino serui, vt subijcit.

e ¶ Domino.] vero.

f ¶ Atis.] scilicet redimens.

g ¶ Lege nostra.] in primo.

h ¶ Quem.] scilicet redemptorem.

i ¶ Constitutio.] de redemptis. vt §. ibi, nam occurrit &c.

k ¶ Ab eo.] scilicet redimente.

l ¶ Tractamus.] & si dicamus quòd non, sequitur absurdum. quid enim &c. Dyn.

post legitimum [a] tempus offerẽdi pretij priori domino facultas sit, videamus [b]. Nam occurrit, quòd constitutio quæ de redemptis lata est, eum redimentis seruum facit: & quod meum est, iam vsucapere me, intelligi [c] non potest. Rursus, cum constitutio non deteriorem causam redimẽtium, sed si quo meliorem effecerit: perimi ius bonæ fidei emptoris vetustißimum, & iniquum, & contra mentem constitutionis est. ideoque transacto tempore [d], quanto (nisi constitutio eum proprium fecisset) vsucapi potuisset: nihil ex constitutione domino superesse rectè [e] dicetur. ¶ Manumittendo [f] autem vtrùm desinit dominus tantum esse, & relictus ab eo [g] seruus, in ius [h] prioris [i] domini redit? an & liberum eum [k] facit, ne præstatio libertatis, dominij fiat translatio [l]? Certè [m] apud hostes manumissus [n] liberatur: & tamen si eũ nactus dominus ipsius [o] vetus intra præsidia [p] nostra fuisset, quãuis non secutum res nostras, sed quum eo consilio venisset, vt ad illos [q] reuerteretur: seruum retinet [r] iure postliminij. quod in liberis [s] aliter erat. Non enim postliminio reuertebatur [t], nisi qui hoc animo ad suos venisset, vt eorum res sequeretur, illosque [v] relinqueret à quibus abijsset: quia [x] (vt Sabinus scribit) de sua quaq; ciuitate cuique [y] constituendi facultas [z] libera est, nõ de dominij [a] iure. Verùm [b] hoc non multum onerat præsentem inspectionem [c]: quia hostium manumisio obesse ciui nostro [d] domino [e] serui non potuit: at is [f] de quo quæritur lege nostra [g], quem [h] constitutio [i] fecit ciuem Romanum, dominum habuit: & an ab eo [k] posit libertatem assequi, tractamus [l]. Quid enim si nunquam ille [m] pretium eius offerat? si nec conueniendi [n] eius [o] sit facultas [p]? liber erit [q] seruus, qui nullo merito suo poterit à domino [r] libertatem consequi? qđ est iniquum [s], & contra institutum à maioribus libertatis fauore [t]. Certè & veteri iure si ab hoc [v] qs sciens alienũ esse redemisset, alius bona fide emisset: vsucapere, ad libertatemque [x] perducere potuit [y]: & isto quoque modo prior dominus qui ante captiuitatem fuerat, ius suum amittebat. quare igitur iste [z] non habet ius manumittendi? ¶ Si statuliber fuerat antè quàm ab hostibus caperetur: redemptus pendente conditione [a] suam causam retinebit [b]. Quid ergo, si ita libertatem acceperat, si decem dederit? quæsitum est, vnde dare ea debebit: quoniam & si concessum est statulibero de peculio dare, hoc tamen quod apud hunc qui redemit, habet: nunquid vice illius sit, quod apud hostes quæsiuisset [c]? Vtique si ex re illius aut ex operis suis quæsitum est. Ex alia autem causa parato peculio, pòt dari, ita vt cõditioni benignè [d] eum paruisse credamus. ¶ Si pignori seruus datus fuerat ante captiuitatem [e]: post dimissum redemptorem, in veterem [f] obligationem reuertitur: & si creditor obtulerit ei, qui redemit, quanti redemptus est: habet obligationem & in priorem debiti causam, & in eam summam qua eum liberauit: quasi ea obligatione quadam constitutione inducta: vt cùm posterior creditor priori satisfacit, confirmat sui pignus.

m ¶ Ille.] scilicet verus dominus.

n ¶ Conueniendi.] ex-10 tra iudicium pro pretio redemptionis.

o ¶ Eius.] scilicet veri domini. Accur.

p ¶ Facultas.] redemptori. Accur.

q ¶ Liber erit.] Resp. certè liber &c. & lege planè. & quod sequitur qui &c. à domino scili-20 cet veteri. nam non potest ei seruire, vt merito suo libertatem assequatur: quod est iniquum: & ideo perueniat ad libertatem per manum redimentis: vt hic, & suprà de acquiren. hære. si seruum. Alij legunt interrogatiuè: & codẽ 30 proxi. respon. vsque ad finem. vbi exponũt iste, scilicet redimens. & respon. certè manumittere potest per d. l. si seru. pretium autem domino debet restitui: vt d. l. si seruum.

r ¶ A domino.] redimente.

40 s ¶ Quod est iniquum.] scilicet eum non posse cõsequi; libertatem per suum seruitium. Accur.

t ¶ Fauore.] vt suprà de condit. & demonstr. Titio §. ij.

v ¶ Ab hoc.] scilicet redimente.

50 x ¶ Ad libertatem que.] post vsucapionẽ tamen.

y ¶ Potuit.] scilicet secundus emptor.

z ¶ Iste.] scilicet qui emit à redimente sciente alienum scilicet ante vsucap. fortè: nec redimens propter sciẽtiam 60 manumittere potest: aliàs posset: vt suprà de acquiren. hæredi. si seruum. Alij interrogatiuè legunt: vt dixi.

a ¶ Pendente conditione.] statutę libertatis.

b ¶ Remanebit.] remanet statuliber, etiam 70 reddito pretio serui. ad quod infra cod. post liminium §. si statulib. Accur.

c ¶ Quæsiuisset.] quòd esset hostium, & nõ posset dare pro implenda cõditione libertatis. vel si vna cum seruo haberet id redimens, similiter non posset dare: vt §. de statulib. nõ videbitur.

d ¶ Benignè.] cum hoc respiciat primum dominum, in quo est benignitas: respon. vt quanquam pleno dominio sit redimentis iste seruus vt suprà §. si quis seruum. non tamen quærat, nisi ex re vel ex opera. Vel dic acquiri vndecunque redimenti. & sit in hoc benignitas 80 quòd permittitur dare ex alterius peculio, quam eius qui libertatem reliquit: contra regulam suprà de statuliberis l. non videbitur. Accursius.

e ¶ Captiuitatem.] sub. & posteà fuit captus.

f ¶ In veterem.] sicut proprietas ad dominum, sic pignus ad creditorem: ad quod⁹ §. proxi. §. & §. quib. mod. pign. vel hypo. sol. voluntate. & de vi & vi arma. l. si defuncto. & quemadmodum seru. amit. si locus per quem. & §. quib. mod. vsusfruct. amit. l. si ager cuius. & §. de fide instru,

l.iij.Sed arg.cõtrà ﹩.de actio.& oblig.seruus.

a ❡ Causam.] scilicet habet in primam & secundam causam: vt argumen.C.qui pot.in pignor.l.prima.& suprà de distract. pigno. l.cũ secundus.& supra qui po.in pig.hab.si prior.§.sciendum.& C.de pign.l.secundus.

b ❡ In hoc.] scilicet casu cùm posterior offert priori, est diuersa res ad præcedentem alium ca- 10 sum.Accur.

c ❡ Diuersa.] aliàs cõuersa.& al's diuersa. & dic qđ differt in facto: qa alterocasu posterior offert priori, & altero prior tẽpore offert posteriori:prior creditor redemptori qui posteà redemit. vtrobique tamẽ 20 est idẽ iuris:quia semper offerens confirmat pignus. & est ratio: qa ille qui redemit, quanquàm posterior tẽpore, potior tamen est iure. & hoc dicit posterior, scilicet tempore redimens, qui apud nos est prior. id est potior in iu 30 re: nisi fuisset ei oblatum à primo:& qui scilicet redimens effecit sua redemptione eum seruum vt esset apud nos: ab eo qui tempore prior fuit, infirmior tamẽ iure.Accur.

d ❡ Quia.] aliàs qui.

e ❡ Dimittendus est.] 40 scilicet qui redemit.id est necesse est vt sibi redimenti satisfiat à primo, vt ille prius confirmet sibi pignus.

f ❡ Fuerat.] sub. & est captus ab hostibus: & quidam redemit eum.

g ❡ Vel quorũdam.] scilicet nomine pretiũ 50 fuerit solutum.

h ❡ Obtineat.] id est retineat.Accur.

i ❡ Petere.] cùm nec ante redemptionem fuerit primi domini: vt suprà §.si seruus. & facit suprà §.si statuli.

k ❡ Si deportatum.] liberum.Accur.

60 l ❡ Deportabitur.] sed redemptor pretium à fisco habet: vt in fine huius §.

m ❡ Commisisse eũ.] seruum. per quod intra decem annos prohibetur manumitti: vt suprà de manumis.l.lege falci.Accur.

70 n ❡ Sine pœna.] nam non est pœna seruo non posse à domino manumitti:cùm & si non esset hæc pœna, tamen non posset manumitti à primo domino, nisi offerat pretium redimenti. Sed an ipse redimens credens vendentis fuisse, poterit manumittere? Videtur quòd sic:vt ﹩.eod.§.manumittendo. Sed dico contrà: quia in causam pristinam redditur: argument. in princi.huius. §.& suprà §.si statuliber. Accur.

o ❡ Transfuga.] qui grauius coercetur: vt suprà de pœ.aut damnum §.inter. Accur.

80 p ❡ Recipiet.] vt & suprà eodem l.mulier.& C.pro quib.cau.seru. pro præ.l.ij.

q ❡ Sinatum.] id est nasciturum. Accur.

r ❡ Lucratiua.] & ideo eum vel eius æstimationem petes: vt instit.de lega.§.si res. & de lega.ij.si quod ex Pamphila.& facit ﹩.de lega.j.non quocunq;.in princ.& §.fundus.

s ❡ Officio.] aliàs arbitrio.aliàs officio. Accur.

t ❡ Perinde atque.] nam intuitu partus plus matrem emit.

gnoris causam [a] : nisi quòd in hoc [b] diuersa [c] res est: & posterior, qui apud nos esset prior: qa [d] eum seruum vt apud nos esset effecit: ab eo qui tempore prior fuit, vt infirmior dimittendus est [e]. ¶Si seruus cum plurium fuerat [f], & omnium nomine ei qui redemit, restitutum pretium erit: in communionem redibit. si vnius tantum, vel quorundam [g], nec omnium: ad eum eosve qui soluerunt, pertinebit: ita vt in portione sua pristinum ius obtineat [h], & in partes cæterorum is qui redemit, succedat. ¶Si fideicommissaria libertas debita captiuo fuerat, redemptus nondum eam petere [i] poterit, nisi redemptori satisfecerit. ¶Si deportatum [k] ab insula hostes ceperunt: redemptus is quibus casibus redijt, in eam causam veniet, in qua futurus esset, si captus non fuisset. deportabitur [l] igitur. Sed si in captiuo seruo talis præcesserat causa quæ eius, vel ad tempus vel in perpetuum libertatem impediret, nec redemptione ab hostibus mutabitur: veluti si in legem Flauiam commisisse [m] eum constiterit: vel ita vænierit, ne manumitteret. habebit autẽ interim sine pœna [n] sua qui redemit. Ergo de metallo captus, redemptus in pœnam suam reuertetur: nec tamẽ vt transfuga [o] metalli puniendus erit: sed redẽptor à fisco pretium recipiet [p]. quod etiam constitutũ est ab Imperatore nostro & diuo Seuero. ¶Si natum [q] ex Pãphila legatum tibi fuerit, tuq; matrẽ redemeris, & ea apud te pepererit: nõ videtur te partũ ex causa lucratiua [r] habere: sed officio [s] iudicis æstimandũ, cõstituto pretio partus: perinde [t] atque si quãti mater est empta, simul & partus vænisset [v]. Quòd si iam [x] natũ apud hostes, quod eo tempore mater quo capiebatur in vtero gerebat [y], cũ matre redimatur ab eodem vno pretio: oblato tanto quantum ex pretio quod provtro que (vænum) †datum est, æstimationem partus contingeret, videt is [z] postliminio reuersus: multò magis si diuersi emptores vtriusque extiterint, vel vnius. Sed si suo quenque [a] pretio redemerit: id offerri pro singulis oportebit redẽptori, quod hosti ꝓ quoq; datum est: vt separatim quoq; postliminio reuerti possint.

† aliàs, datum est.

Paulus ad edictum. LEX XIII.

SI me tibi arrogandum dedissem [b]: emancipato [c] me, reuersum [d] ab hostibus filiũ meũ loco nepotis tibi [e] futurũ constat.

❡*Si reuersus ab hostibus erat filiusfamilias ipse recuperat bona sua, & pater recuperat eum: sed uxor nõ recuperat maritũ, nisi matrimonium redintegretur.h.d.*

Pomponius ad Sab. LEX XIIII.

CVm duæ species postliminij sint, vt aut nos reuertamur, aut aliqua recipiamus: cum filius reuertitur, duplicem in eo causam esse oportet postliminij: & quòd pater eum recuperet, & ipse ius suum. ¶Non vt pater filium, ita vxorem marit' iure postliminij recipit: sed consensu redintegratur [f] matrimonium.

❡*Patre capto ab hostibus, & à quodam redempto, si moritur pater, potest filius offerre pretiũ redẽptori patris, & esse hæres patris, uel etiam nihil offerendo. hoc d. seq. plana sunt.*

Vlpianus ad Sabin. LEX XV.

SI patre redempto [g], & ante luitionem [h] defuncto [i], filius post mortem eius redemptionis quantitatem offerat [k]: dicendum est suum [l] ei posse hæredem existere: nisi fortè quis subtilius dicat hunc [m] dum moritur, quasi iure pignoris finito nactum esse postliminium, & sine obligatio-

v ❡ Vænisset.] per se.

x ❡ Quod si iam.] construe sic: quòd si iam natum apud hostes, redimatur ab eodem cum matre vno pretio: natum dico quod gerebatur in vtero eo tempore quo capiebatur: videtur is scilicet partus post liminio reuersus: & hoc dico oblato tanto ex pretio quod pro vtroq; vænum datum est, id est datum nomine venditionis, quantum contingeret æstimationẽ partus.

y ❡ Gerebat.] statuliber.

z ❡ Is.] scilicet partus.

a ❡ Queque.] aliàs quoque. aliàs pro quo corum.

SI me tibi.] CASVS. Permisi me à te arrogari: tandem 20 me emancipasti. Dicitur quòd si filius meus captus ab hostibus reuersus est, nepos tibi erit.Fran.Accur.

b ❡ Dedissem.] qui habebã filium in potestate.Accur.

c ❡ Emancipato.] filio adoptiuo.Accur.

30 d ❡ Me reuersũ.] an te captiuitatẽ filij mei vel post: dum tamen an te ingressum nã si post: nõ iure postliminij, sed iure cõmuni.

e ❡ Tibi.] idem ergo fieret, si nepos semper in ciuitate: fuisset vt ﹩.eo.l. retrò.quia postlimi.fin- 40 git eum semper in ciuitate fuisse.& sic facit pro eo quod not. suprà de adop.l.sed etiam.Itẽ contra supra de coniun gen.cum emanc.liber.l.penult.Solu.licet nõ cõiungatur ibi patri: non est quia nõ fit nepos ad optiu' in potestate aui: 50 sed quia non remanet ipsi suo patri ex liberis nec habet vim naturalis nepotis in illa coniunctione.& facit infra l. proxima §.finali.Accursius.

CVm duæ.] CASVS. Duæ species sunt postliminij.nã 60 reuersus ab hostibus recuperat sua bona.Itẽ si erat filiusfami. recuperat eum pater suus. Secundò dicit. filiusfamil.captus ab hostibus reuersus, reuertitur sub potestatem patriam.Secus in vxore capta ab hostibus. nam reuer- 70 sa non redintegratur matrimonium, nisi de nouo consentiat.Fran. Accursius.

f ❡ Redintegratur.] fuit ergo finitum ﹩.eo.l.nõ vt à patre.& dic vt not.in l.in bello.§.medio.

SI patre.] CASVS. Patrefami. capto & redempto, & ante luitionem sui defuncto: filius eius offerendo quantitatem redimenti qua fuit redemptus pater suus poterit succedere patri suo.sed verius dicas, vt etiam non offerendo aliquid succedere possit. Frã. 80 Accursius.

g ❡ Si patre redempto.] à quodam alio redemptore, non filio. Accursius.

h ❡ Luitionem.] à filio faciendam.

i ❡ Defuncto.] scilicet patre.

k ❡ Offerat.] redemptori.

l ❡ Suum.] scilicet hæredem.

m ❡ Hunc.] scilicet patrem.

Debiti.

a Debiti.] dandi redemptori. Accursius.
b Possit.] alias poterit aliàs possit.
c Suum.] scilicet hæredem.
d Habere.] & nō tenetur offerre quantitatem, vt prædixi & ad hoc §. de suis & leg. l. j. §. si filius. & §. de probat. l. procula.

Retro creditur.] CASVS. Qui ab hostibus reuertitur, præsumitur semper in ciuitate fuisse. & hoc ex fictione postliminij fallit in illis, qui armis victi hostibus se dedide runt. Item captus ab hostibus si ibi decedat: præsumitur mortuus prima hora captiuitatis. & hoc dicit hæc l. cum duabus sequent. Franc.

e Aduenit.] vt instit. quib. mod. ius patr. po. sol. §. si ab hostibus. Accursius.

f Postliminio.] Armis. hostium. Accur.

g Hostibus.] licet nō sponte: quia coactavoluntas, voluntas est.

h Dediderunt.] vt supra eodem l. ij. Accursius.

i In omnibus.] Ab hostibus. scilicet ibi mortuis.

k Decessisse.] quia per momentum prius: & sic liber. ad quod facit instit. quibus non est per miss. fa. testa. §. finali. & supra de vulga. subst. l. lex Corn. & j. eo. l. bona. in princ. Accur.

Postliminium est.] CASVS. Primò dicit, quid sit postliminium. Secundò dicis, quid sint induciæ. Tertiò dicit, quòd capti à piratis aut à latronibus, liberi permanent. Quartò dicit, quando quis dicatur reuersus postliminio. Quintò dicit, transfuga reuersus non habet postliminiū. & dicit quid sit transfuga. & hæc sunt vera in libero transfuga. si verò seruus meus ad hostes transfugit, & nunc reuersus est: mihi reddendus est. si statuliber trāsfuga reuersus sit: hic hæredi domini redditur. si amodò existat conditio sub qua relicta erat ei libertas: liber efficitur. secus si extitit conditio eo existente in captiuitate. nam reuersus non fit liber, neque hæredi domini quondam redditur, cùm extiterit conditio sub qua relicta erat ei libertas, sed fisci seruus fiet. Item filiusfami. transfuga non potest reuerti postliminio viuo patre. Vltimò dicit, quis dicatur transfuga. Si is qui.] Emi captum ab hostibus pro decem, pro viginti cedo ex causa emptionis. Dicitur quòd dando decem redēptus liberatur. emptor tamen agit contra venditorem actio. ex empto. Vltimò dicit, quòd postliminium locum habet in omni persona capta ab hostibus, libera vel serua, si reuertatur ab hostibus. & redditur ratio in litera. Franc.

Vid. gell. lib. 1. c. 24.

ne debiti [a] obijsse, vt possit [b] suum [c] habere [d]. quod non sine ratione dicetur.

Idem ad edictum. LEX XVI.

Retro creditur in ciuitate fuisse qui ab hostibus aduenit [e].

Paulus ad edictum. LEX XVII.

Postliminio carent, qui armis [f] victi, hostibus [g] se dediderunt [h].

Vlpianus ad Sabi. LEX XVIII.

In omnibus partibus iuris is qui reuersus non est ab hostibus [i]: quasi tunc decessisse [k] videtur, cùm captus est.

Paulus ad Sabin. LEX XIX.

Postliminium est ius amissæ rei recuperandæ ab extraneo [l], & in statum pristinū restituendæ, inter nos ac liberos oēs populos regesque moribus ac legibus constitutū [m]. Nam quod bello [n] amisimus, aut etiā circa bellū: hoc si rursus recipiamus, dicimur postliminio recipere. idque naturali æquitate [o] introductum est: vt qui per iniuriam ab extraneis [p] detinebatur, is vbi [q] in fines suos redijsset, pristinum ius suum reciperet. ¶ Induciæ sunt, cū in breui & in præsenti tēpore cōueniunt ne inuicem se lacesserent [r], quo tempore non est postliminiū [s]. ¶ A piratis aut latronibus capti, liberi permanent [t]. ¶ Postliminio redijsse videtur quis, cùm fines nostros intrauerit: sicut vbi [v] fines nostros excessit, amittit. Sed & si in ciuitatē sociam amicāve, aut ad regē socium vel amicū venerit, statim postliminio redijsse videtur: quia ibi primū nomine publico tutus esse incipiat. ¶ Trāsfugæ nullum postliminiū [x] est. Nam qui malo consilio, & proditoris animo patriam relinquit: hostium numero habendus est. Sed hoc in libero transfuga iuris est, siue fœmina siue masculus sit. Si verò seruus transfugerit ad hostes: quoniam & cum causa [y] captus est, dominus in eo postliminium habet. Rectissimè [z] dicitur etiā ei [a] postliminium esse, scilicet vt dominus in eo pristinū ius recipiat: ne contrariū [b] huius non tam ipsi iniuriosum sit, qui seruus semper maneat: quā domino damnosum constituatur. ¶ Si statuliber transfuga reuersus sit [c]: existente conditione postquā redijt, liber efficitur. Diuersum est, si cōditio extitisset, dum apud hostes est. In eo enim casu neque sibi reuerti potest vt liber sit [d]: neque hæredi [e] in eo ius postliminij est: quia non potest quæri [f], cùm nullū damnū patiatur, libertate iam obtingente [g], si non impediret, quòd transfuga factus est. ¶ Elius quoque familias transfuga nō pōt postliminio reuerti, neque viuo patre: quia pater sic illū amisit [h], quēadmodū patria [i]: & quia disciplina [k] castrorū antiquior fuit parentibus Romanis, quā charitas [l] liberorū. ¶ Transfuga autem non is solus accipiendus est, qui aut ad hostes, aut in bello transfugerit: sed etiā qui per induciarū [m] tēpus ad eos, quibus cùm nulla amicitia [n] est, fide [o] suscepta trans-

l Ab extraneo.] id est hoste.
m Constitutum.] ipso facto ex vsu nostro & nostrorum subiectorum, & ex vsu populorum, qui non sunt nobis subditi: & reges similiter nō subditos, scilicet pro se, & suis populis: & sic à toto mundo. nā aut sunt de imperio nostro, aut non: & tunc aut subiecti alicui regi, aut nō, sed sunt populus liber: vt §. l. non dubito. & sic prædictus vsus est ius gentium, vt est bellum, vt hic subijcit, moribus &c. & institu. de iure natu. §. ius autem. vel dic, quòd etiam pacto hoc fuit ab initio statutum inter nos & prædictos. & tunc facit §. de pact. cōuentionum. & secūdum hoc dic liberos populos & reges scilicet hostes.
n Bello.] id est in ipso cōflictu.
o Aequitate.] quæ ius gentium induxit. vt §. de iusti. & iur. l. oēs. §. quod vero.
p Extraneis.] scilicet hostibus.
q Vbi.] id est postquam.
r Lacesserent.] id est ad bellum prouocarent, sed treugæ in longum. & dicuntur fœdera: vt suprà eodem non dubito. & infrà eo. l. hostes. Accur.
s Postliminium.] quia nec seruus fit: vt §. non dubito. & infrà eo. l. hostes.
t A piratis permanent.] & ideo &c. vt j. l. hostes. sed contra §. eo. postliminij ius. §. in pace. sed dic vt ibi, & j. eo. l. hostes. & facit j. eo. si quis. §. fina. Accur.
v Vbi.] id est postquā & facit §. eo. l. postliminij ius. in princ. & institu. quib. mod. ius pat. pot. solui. §. si ab hostibus.
x Nullum postliminium.] nec restituitur in integrum, licet læsus: vt §. quibus ex cau. ma. l. item ei. remanet tamen tutor, quia liber vt §. de tut. l. si quis tu. & facit j. titu. j. non oēs. §. antepe. & pen. & fin. & §. de acquir. re. dom. transfugam. & j. eod. si quis. in fi. & §. de stipul. seru. quod seruus. & C. eo. si quis. in fi.
y Causa.] scilicet ser uitutis.
z Rectissimè.] j. aliàs iustissimè.
a Ei.] scilicet seruo ad suum proficuum: & hoc probat necessariū &c. sed contra supra de pœnis l. si quis aliquid §. j. Solut. vt ibi plenè not. & facit suprà de inter. actio. si seruus ab hostibus. Item hoc si sine voluntate domini transfugit: vt argument. suprà de public. l. fina. §. serui qui in fuga.
b Contrarium.] id est si contrarium statueretur.
c Reuersus sit.] & sic hæredes habēt cum iure postlim. vt suprà proxim. & l. in bello. §. si statuliber. & facit §. de cōdit. & demonstr. l. cum qui.
d Vt liber fit.] quia nō est capax tēpore existentis cōditionis.
e Hæredi.] qui rogatus fuit manumittere.
f Quæri.] id est conqueri: scilicet hæres.
g Obtingente.] id est cōpetente nisi &c. ergo erit fisci seruus: vt argumē. §. de iure fisci. Lucius quasi nō capax tempore existentis condit. quod est opus: vt hic, & d. l. cum. in puro dic vt dixi supra de iure fis. l. iij. §. quæri. Accur.
h Amisit.] quò ad patriam potestatem, vt per deportationem: vt instit. quib. mod. ius pa. pa. sol. §. cum autem. iure ergo belli eū recipimus: vt §. de acqui. re. dom. transfugam.
i Patria.] definit ergo esse ciuis: vt §. de capi. di. amissione §. qui deficiunt. & sic est media capi. dimi. vt eodem titu. l. finali ergo debet definere esse tutor: vt institu. quib. mod. tut. fin. §. simili. sed cōtra supra de tut. l. si quis tutor. Sol. ibi remanet tutor in sui præiudicium, non verè. vel verius ibi non animo proditorio, hic sic: ideo ibi non definit esse ciuis, hic sic. vel dic vt ibi.
k Disciplina.] quæ est vt nullus transfugiat.
l Charitas.] i. pria potestas, q̄ fuit īducta ppt affectionē liberorū iure ciuili Romanorū [a]: vt insti. de pa. po. §. j. prīcā data fuit opa bello: post ea iuri: vt īstit. ī pemio. in pri. & fac. §. de vē. ī pos. mit. l. j. §. & gn̄aliter.
m Induciarum.] hoc expone vt §. eo. §. induciæ.
n Amicitia.] hoc dic vt §. eo. l. postliminij ius. §. in pace.
o Fide.] id est fiducia, vel securitate.

a Peperam hunc locum Accur. interpretatur. proinde tu vide Budæum in annotat. posteriori. hic.

a Emerat.] id est redemerat pro decem.
b Cesserit.] id est pro viginti vendiderit.
c Quantitatem.] id est viginti.
d Priorem.] qua fuit redemptus. ad quod C. quæ res pigno. ob. poss. l. nomen.
e Debet.] sic ergo emptori vt venditori potest offerri. ad quod C. quod met. cau. l. si vi. sic 10 in vero seruo: vt ꝟ. de statuliber. si statuli. §. j. & §. fi. & l. statu liberū me. §. fi. & §. j. & C. si qs ign. rem mi. l. penul.
f Emptor.] qui emit pro viginti.
g Serui sint.] vt & ꝟ. transfugæ.
h Pugnare.] vt sunt 20 homines qui vadunt ad bellum.
i Possint.] nam oia sunt occasione belli. ad quod ꝟ. ad legem Aquil. qui occidit. §. in hac. Accursius.

Si captiu⁹.] CASVS. Tempore pacis facta inter nos & 30 Mutinenses conuenit quòd omnes captiui redirent. tandem quidam captus noluit reuerti. non competit amodò ei postliminium. Secundò dicit. hostes occupauerunt nostros agros: nos eos recuperauimus. Dicitur, quòd ad priores 40 dominos reuertūtur. si autem occupauimus agrum hostiū, publicatur. Vltimò dicit, capt⁹ si redimatur: habet facultatem redeundi, nec mutatur ius postliminij: & dic vt in gl. Fran.
k Si captiuus.] captus eo tempore quo e- 50 rat guerra.
l Pace.] facta posteà.
m Cautum.] id quod sequitur.
n Mansit.] ergo seruus mansit sua voluntate: vt & quis manumittit sua voluntate, secundum P. Sed argum. contra C. de testa. ma. l. 60 fina. §. primo & facit suprà de hæred. vend. l. ij. §. fecisse. & ꝟ. titu. j. l. non omnes §. qui captus.

* Non est ei posteà postliminium uerū, &c.

fugit. ¶Si is qui emerat [a] ab hostib⁹, pluris alij ius pignoris quod in redempto habet, cesserit [b]: non eā quantitatem [c], sed priorē [d] redemptus reddere debet [e]: & emptor [f] habet actionem aduersus eum, qui vendidit, ex ēpto. ¶Postliminiū est omnibus cuiuscunque sexus conditionisve sint: nec interest, liberi, an serui [g] sint. Nec enim soli postliminio recipiūtur qui pugnare [h] possunt: sed & omnes homines qui ei⁹ naturæ sunt vt vsui esse vel consilio, vel alijs modis possint [i].

Pomponius lib. 36. ad Sab. LEX XX.

Si captiuus [k] de quo in pace [l] cautum [m] fuerat, vt rediret, sua voluntate apud hostes mansit* [n]: non ei posteà postliminiū esse, verum est. ¶Expulsis hostib⁹ ex agris quos ceperant: dominia eorum agrorum ad priores dominos redire [o], nec aut publicari, aut prædæ loco cedere. Publicatur enim ille ager [p], qui ex hostibus captus est. ¶Redemptio facultatē redeundi præbet, non ius postliminij mutat [q].

Vlpianus. LEX XXI.

Si quis ingenuā ab hostibus redemptā, eo animo secum habuerit [r], vt ex ea susciperet liberos: & posteà ex se natū sub titulo naturalis [s] filij [t] cū matre manumiserit [v]: ignorātia mariti [x] eiusdēq; patris neq; statui eorū, quos manumisisse visus est, officere debet [y]: & exīde intelligi oportet remissum matri vinculū pignoris, ex quo de ea suscipere liberos optauerat [z]: ideoque eam quæ postliminio reuersa erat, liberā & ingenuā ingenuū peperisse constat. Quod si publicè præda virtute militū recuperata [a], nulli pretium matris pater numerauerit: protinus postliminio reuersa, nō cū domino, sed cū marito [b] fuisse declaratur.

In ciuilibus discordijs si aliqui capiuntur ab aliqua partium non fiunt serui: & ideo frustra fit manumissio & frustra petunt ingenuitatē à principe. h. d.

¶In ciuilibus [c] dissensionib⁹ quāuis sæpe per eas respublica lædatur: non tamen in exitiū [d] reipublicę contenditur [e]. ¶Qui in alterutras partes discedunt [f], vice hostium non sunt eorum, inter quos iura captiuitatū aut postliminiorū fuerint: & ideo captos & venūdatos posteaque manumissos [g] placuit superuacuo [h] repetere à principe ingenuitatem, quā nulla captiuitate amiserant.

Mortuo capto apud hostes omnia restituuntur in eum statum, ac si captus nō fuisset: & hoc per legem Corneliam. exempla uide in tex.

Iulianus. LEX XXII.

Bona eorum qui in hostium potestatem peruenerint, atq; ibidem decesserint: siue testamēti factionem habuerint, siue non [i] habuerīt, ad eos pertinēt, ad quos pertinerent si in potestatem hostiū non peruenissent. idemque ius [k] & eadem causa omnium rerum iubentur esse lege Cornelia, quæ futura essent, si ij de quorum hæreditatibus & tutelis constituebatur [l], in hostium potestatē non peruenissent. Apparet ergo eadem omnia pertinere ad hære-

o Redire.] & receptos non captos dicimus: vt C. co. l. ab hostibus. & facit ꝟ. de rerum diui. l. in tantum.
p Ager.] imò occupanti: vt suprà de acqui. re. dom. l. transfugam. cōtrà. Solut. vt dixi ꝟ. de iure fis. diuus. Item non obst. j. l. si quis. in princi. quia ibi de mobili, hic de immobili dicit. & facit suprà de acquir. rerū 70 domin. in agris.
q Mutat.] habetur ergo perinde, ac si esset reuersus sine redemptione: nam & redempta parit ingenuum, & alteri succedit, & alter ei: vt C. eo. præses prouinciæ. & l. commercio. & l. is qui. nec obst. in eod. titu. liber captus. statim enim habet postli. præterquàm in vinculo pignoris quo tenetur. & ita vt per omnia pristinum statum recipiat, debet soluere pretium: vt ibi dicitur. Accur.

Si quis ingenuam.] CASVS. Quandam ingenuam ab hostibus captam redemi, & eam mecum tenui: & ex ea habui filios: & eam & filios manumisi. Dicitur ex hoc ius pignoris remissum vide- 80 tur, & ipso iure postliminij reuersa dicitur. & sic ingenua ingenuos peperit filios. & hæc manumissio nihil eis nocuit. si autem captam ab hostibus recuperauimus virtute militum, & eam tenui mecum, & habui ex ea filios: vxor mihi dicitur. Vltimò dicit inter ciues nata discordia, vt hi qui sunt citra Aposam, habent discordiam cum ijs, qui sunt vltra Aposam: in exitium. id est in damnum reipublicæ non contenditur. hoc est dicere, licet capiantur aliqui: non fiunt serui. & capti si manumittantur, frustra fit manumissio: & frustra petent ingenuitatem,

cum eam nūquam perdiderint. Franc.
r Habuerit.] non tamen præsumitur matrimonium. erat enim qua si serua: vt suprà de testamen. l. qui testamento. §. primo non ergo cōtraxit matrimonium, nec econtra fuit, ptestatus quòd esset concubina: & ideo infrà dicit mariti: quia sic credebatur, non tamen erat.
s Naturalis.] scilicet tantum. putabat eñ eos esse seruos: non tamen erant, etiam si vin 10 culum pignoris non intelligeretur remissum, vt dixi suprà l. proxi. in fine.
t Filij.] aliàs sobolis, aliàs filij.
v Manumiserit.] scilicet de facto.
x Mariti.] opinione hominum.
20 y Debet.] vt insti. tut. de inge. §. finali. & C. de manumis. vind. l. secunda.
z Optauerat.] non tamen contrahendo cū ea matrimonium, vt dixi. remittitur ergo vinculum pignoris, si cum ea contrahat: vt C. eod. 30 l. si is. & argumen. C. de oper. liber. l. libertæ. Item si teneat eā in forma vxoris, vt hic. Item si vt concubinam: argu. suprà de operis li. liberta. nam sufficit qualecūque indicium: vt C. eod. liber captus.
a Recuperata.] ad 40 hoc C. eo. l. ab hostibus.
b Cum marito.] q̄ illico ingenua est: nec quasi serua tenetur, & ideo matrimonium cū illa ex sola consuetudi ne præsumitur vt ꝟ. de ritu nuptia. l. in liberis.
c In ciuilibus dis- 50 sensionibus.] id est cū ciues inter se cōmittunt id est, præliantur, & alij de alijs capiunt: vt j. proxi. §.
d In exitium.] id est damnum.
e Contenditur.] principaliter.
f Discessissent.] vel 60 ciues contra ciues, vel vna ciuitas cōtra aliam & facit ꝟ. l. postliminiū. §. à piratis. & j. l. hostes. Accursius.
g Manumissos.] de facto: vt insti. de inge. §. fina. & C. de manu. vin. l. ij.
h Superuacuo.] de thes. l. prima & C. arb. tu. l. cùm interdictæ. Ac.

Bona.] CASVS. Captus ab hostibus ibidem decessit. siue habebat testamenti factionem, vt quia pubes: siue non, vt quia impu- 70 bes: bona eius habebunt illi, qui haberent eo mortuo ante captiuitatem: & ea bona habebunt, quæ haberet captus si esset reuersus: & sic etiam quæsita per seruum capti siue per stipulationem, siue ex causa legati siue instit. habebunt hæredes capti: & si nullus vult succedere, fiscus habebit bona. Sed quod filius capti interim stipulatur: capto in captiuitate mortuo, posteà sibi filio quæsitum dicitur. & si interim decessit filius patre capto, & posteà decessit pater post reuersionem: ad hæredem patris omnia vadunt etiam quæsita per filium. Item ea quæ seruus capti acqsiuerit, & possidet nomine peculiari: interim in suspenso sunt. nam si dominus captus reuertatur, ei sunt acquisita. si autem do- 80 minus captus in captiuitate decedat, ad hæredes eius pertinent. Vltimò dicit. quidā fecit testamentum, in quo præteriuit ventrē vxoris suæ deīde est capt⁹. & interim eo capto existēte est vēter nat⁹. & intra paucos dies decessit: posteà captus in captiuitate decessit. Dicit qd testamēti ei⁹ ruptū est, pinde ac si in ciuitate decessisset priusquā posthum⁹. Frā.
i Siue non.] quia pupilli: vt ꝟ. postli. §. fi. Accur.
k Ius habendi.] scilicet bona.
l Constituebatur.] id est quærebatur: vel dic constit. scilicet ius aliquod

quod, id est tractabatur. & facit supra de tut. l. muto. §. fina. & suprà de legat. primo l. j. §. si ab hostibus.

a ¶ Adierint.] facit ß. in bello. §. j. & de acceptila. species. §. fina. & ad de quod not. ß. in bello. §. factæ.

b ¶ Quoque.] relicta. Accur.

c ¶ Die.] scilicet purè.

d ¶ Decesserit.] scilicet filius.

e ¶ Pertinebit.] imò si [10] lij vt infrà de castren. si peculio lege proponebatur. in fine. quæ est contra. Solutio hic deest non: vel lege inter rogatiuè. & respon. non pertinebit, vt ibi. pro quo est quod sequitur, nam &c. vel dic & si id est, quãuis. & sic iunge præ [20] cedentibus. quod autẽ sequitur, ad hæredẽ patris &c. mutat casum scilicet quòd si pater redijt post mortem filij, & decedit in ciuitate. vel le. planè. vel dicas hæredem patris, scilicet reuertẽtis in ciuitatem, & decedentis post mortem fi [30] lij. Item & eodem mõ solue ß. de suis & legit. hæred. l. si pater. quæ est contra.

f ¶ In pendenti.] hoc dic vt instit. quib. mod. ius pat. po. solu. §. si ab hostibus.

g ¶ Fuisse.] scilicet æstimatur: & facit ß. de ver [40] bo. obli. l. si filius.

h ¶ Intelliguntur.] facit suprà de vsucap. l. si is qui. in prin. §. j.

i ¶ Pertinebunt.] aliàs rediguntur.

k ¶ Et mortuo.] filio eodem.

l ¶ Decesserit.] pater.

m ¶ Testamentum.] [50] quod, antea in ciuitate fecerat, & in quo posthumum præterierat, & hoc quo ad institutionem. cætera nanque &c. vt C. de libe. præter. aut. ex causa.

n ¶ Hoc casu.] scilicet nato filio post mortem patris: licet etiam moria [60] tur. Sed quid si viuo patre ĩ ciuitate decedit pater? Respon. vt dixi suprà de iniust. testa. l. posthumus. & sic differt filius captiui, cum pater videatur mortuus prima hora captiuitatis: vt hic, & suprà de iniust. testam. l. qui vxorem. vel dic vt [70] ibi.

S I quis.] C A S V S. Titius relicta vxore sua prægnante captus est ab hostibus: & eo existente in captiuitate natus est ei filius ex vxore eius. qui filius eius creuit, & duxit vxorem, & habuit inde filium. Titius postea reuersus, habet hunc in nepotem, ac si in ciuitate semper fuisset Titius. Franc. Accur.

o ¶ Relicta.] in ciuitate.

p ¶ Ducta.] scilicet aliqua: aliàs directa scilicet vxore capti.

[80] q ¶ In ciuitate.] scilicet existente auo.

r ¶ Hostes.] scilicet in quibus habet locum postlim. alij enim & si sint hostes, hoc ius tamen locum non habet: vt suprà eo. si quis ingenuã. §. pen. & l. fina.

s ¶ Decreuit.] etiam subditi: vt suprà de capi. dimi. l. amissione. §. qui deficiunt.

t ¶ Cæteri.] sed non omnes. vt statim dices.

v ¶ Vel prædones.] quinque sunt genera gentium. Primum hostes, de quibus hic dicit, in quibus scilicet postlim. locum habet. item alij cũ quibus non habemus vsum: & in his idem: vt suprà eodem l. postliminij ius. §. in pace. Tertiũ populi, liberi q nec nobis nec alicui sunt subditi: siue sint nobis fœderati, cùm priùs erant fortè hostes siue nõ. & in his non est opus postlim. vt suprà eodem l. non dubito. & idem dico de ijs qui non sunt liberi, sed suosunt regibus nõ subditis tamen imperio: si modò cum eis emi [10] citiam habuimus: vt in d. l. nõ dubito. & l. postliminium. in prin. Quartum populus romanus: vt hic, quòd accipe pro toto imperio romano: vt infra ad munici. l. roma. Quintum sunt latrunculi: de quibus hic dicit, & suprà de legat. [20] iij. l. j. & de verb. sign. l. hostes. & suprà de testamen. l. qui à latronibus. sub quib⁹ possunt comprehendi si ciuitas de nostris contra ciuitatem aliam de nostris, vel si eiusdẽ ciuitatis ciues inter se, vt fauentia vel aretium: vel si castrum [30] cum castro de nostris vel aliquis tyrannus caperet: vt suprà eod: postliminium. §. à piratis. & idem si non de nostris si milia inter se faciãt: vt suprà si quis ingenuam §. penul. & fi. idem si ciuitas de nostris, cũ alia ciuitate de non nostris [40] cũ non sit de licentia publica: vt hic dicitur. quid autem si latro hostium capiat de nostris, & ad hostes deducat? Respon. seruus fit hostiũ: & habet locũ postlimi. vt ß. eod. j. respon. & de dolo l. j. §. nõ fuit. & j. l. proximo & l. la [50] trone.

§ Quibo stium po= tius est.

dem eius, quem ipse ✱ qui hostiũ potestati subditus est[1], habiturus esset, si postliminio reuertisset. Porro quæcunque serui captiuorum stipulantur vel accipiunt, acquiri dominis intelliguntur, cum postliminio redierint: quare necesse est ad eos pertinere, qui ex lege Cornelia hæreditatem adierint [a]. Quòd si ex lege Cornelia nemo hæres extiterit, bona publica fient: legata quoque [b] seruis eorum præsenti die [c] vel sub conditione, ad hæredes pertinebunt. Item si seruus ab extraneo hæres institutus fuerit: iussu hæredis captiui adire poterit. ¶ Quod filius eius, qui in hostium potestate est, accipit aut stipulatur: id, patre priusquam postliminio redierit mortuo, ipsi acquisitum intelligitur: & si viuo patre decesserit [d], ad hæredem patris pertinebit [e]. nã status omnium quorum patres in hostium potestate sunt, in pendenti [f] est & reuerso quidem patre existimatur nunquam suæ potestatis fuisse [g]. mortuo patre, tũc paterfamil. fuisse, cùm pater eius in hostiũ potestatem perueniret. ¶ Quæ peculiari nomine serui captiuorum possident: in suspenso sunt. nã si domini postliminio redierint: eorum facta intelligũtur [h]. si ibi decesserint, per legem Corneliã ad hæredes eorum pertinebunt [i].

¶ Mortuo hærede ante testatorem, testamentũ rumpitur: hoc dicit.

¶ Si quis, cùm prægnantem vxorem haberet, in hostiũ potestatẽ peruenerit, natoque deinde filio & mortuo [k], ibi decesserit [l]: eius tastamentũ [m] nullum est: quia & eorũ qui in ciuitate resmanserũt, hoc [n] casu testamenta rũpuntur.

Idem. LEX XXIII.

S I quis prægnante vxore relicta [o], in hostium potestatem peruenerit: mox natus filius eius, vxore ducta [p] filium vel filiam procreauerit: ac tunc postliminio auus reuersus fuerit: omnia iura nepotis nomine perinde capiet, ac si is filius natus in ciuitate [q] fuisset.

¶ Hæc lex diuiditur in quatuor partes: quia primò dicit, qui sunt hostes. Secundò qui sunt latrunculi. Tertiò quid iuris sit de captis à latrunculis. Quartò quid iuris sit de captis ab hostibus. Secũda ibi, cæteri. Tertia ibi, Et ideo. Quarta ibi, Ab hostibus. Barto.

Vlpianus. LEX XXIIII.

H Ostes [r] sunt † quibus bellũ publicè populus Romanus decreuit [s], vel ipsi populo Romano: cæteri [t] verò, latrunculi vel prædones [v] appellantur. Et ideò, qui à latronibus captus est, seruus latronum non est: nec postliminium illi necessarium [x] est. ¶ Ab hostibus autẽ captus, puta à Germanis [y], seu Parthis: & seruus est hostium, & postliminio statũ recuperat pristinum.

Florentinus. LEX XXV.

N Ihil interest quomodò captiuus reuersus est: vtrùm dimissus, an vi [z] vel fallacia potestatem hostium euaserit: ita tamen, si ea mente venerit, vt non illo reuerteretur [a]. Nec enim satis est corpore domum quem redijsse [b], si mente alienus est. Sed & qui victis hostibus recuperantur: postliminio redijsse existimantur [c].

Marcellus. LEX XXVI.

D Iuus Verus & Antoninus rescripserunt, si vxor cum marito ab hostibus capta sit, & ibidem ex marito enixa sit: si reuersi fuerint, iustos esse & parentes & liberos: & filium in potestate patris: quemadmodum si iure postliminij ĩde reuersus sit [d]. Q đ si cum matre sua sola reuertatur quasi sine marito natus, spurius [e] habebitur.

† Bar. hic ĩ ij. col. ad medium ibi, itẽ pro recuperatione &c. vult q si quis careat iudicis facultate: potest manu armata & authoritate propria rẽ suã recuperare. ad quẽ ego addo Inno. in c. olim. j. de resti. spo li. extra Panor. in c. j. & c. qualiter. de iud. extra.

x ¶ Necessarium.] restituitur tamen læsus: vt ß. quib. ex caus. ma. l. succurritur.

y ¶ A Germanis.] nomen est quorundam gẽtium.

N Ihil.] C A S V S. Qualiter [60] cunque reuertatur captiuus, habet locum postliminiũ. & dat exẽpla in litera, dum tamẽ non habeat animum reuertendi ad hostes. Frã.

z ¶ An vi.] C. eod. l. ab hostibus capti. Item fallacia, quæ est licita: vt ß. de dolo. l. j. §. nõ fuit.

[70] a ¶ Reuerteret.] aliud in seruo: vt ß. in bello. §. manumittẽdo.

b ¶ Redijsse.] etiam si iurasset redire: ad quæ facit ß. l. v. §. fina. & de præua. l. prima & quib. ex cau. in pos. ea. Fulcinius. §. quid sit. & de acqui. poss. l. l. iij. §. in amittenda. & de ædili. edict. quis sit §. idem Cœlius. & in decret. xxiij. dist. c. j. & xj. quest. iij. c. antecessor.

c ¶ Existimantur.] vt institu. quib. modis ius patriæ pot. solu. §. sed & qui.

[80] D Iuus.] C A S V S. Vir & vxor capti sunt ab hostibus. ibidem vxor à viro facta grauida peperit. & tandem omnes reuersi sunt ab hostibus. Dicitur, quòd hic filius in potestate patris fit, & iustus filius dicitur. sed si cum matre sola reuertatur filius: velut spurius habetur, quasi sine iusto patre natus. Franc.

d ¶ Reuersus sit.] scilicet filius, quamuis is verè non fuerit captus.

e ¶ Spurius [a].] Quid si cum patre tantùm? dic vt C. eod. l. j. & ß. quib.

a Spurius quid & vnde natũ vocabulũ pulchrè Crinitus libr. de honesta. disc ipli. xx. ca. v.

ex cau.ma.l.ab hostibus.§.nō minus.Item not.casum vbi ex matrimonio natus est spurius.nam inter hos remanet matrimonium secundum ius nouū:vt ꝭ.e.in bello.§.medio.itē facit ꝭ.ad Tertul.l.j.§.sed si apud. & C.quib.ex cau.ma.l.fi. Accur.

Latrones.] CASVS. Latrones mihi seruum Stichum abstulerunt:& sic est furt⁹ furtiuus. deinde hostes ceperunt eū per vim, post eā amiserūt. qui eum recuperauit ab hostibus vendidit eum. Dicitur, quòd non potest vsucapi ab emptore,cùm furtiuus sit.Franc.

Non purgatur uitium rei subreptæ eo quòd in potestatem hostium peruenit, & post ab aliquo empta est,& ideo usucapere eam emptor non potest.hoc dicit.

Iabolenus. LEX XXVII.

Latrones tibi seruum eripuerant[a]: & posteà is seruus ad Germanos[b] peruenerat: inde bello victis Germanis, seruus vænierat[c]. Negant posse vsucapi eum ab emptore Labeo, Offili⁹ & Trebatius: quia verum esset eum subreptum esse: nec quòd hostiū fuisset, aut postliminio redijsset[d], ei rei impedimento esse.

a Eripuerant.] per hoc non erat eorum seruus:vt suprà postliminiū.§.à piratis.
b Ad germanos.] scilicet ad hostes.
c Vænierat.] ab eo qui eū cepit:vel ab alio non domino.
d Redijsset.] per hoc quòd erat factus hostium,erat dubium:sed tamen redijt in pristinā causam:vt suprà in bello.§.si deportatum. anteà autem non poterat vsucapi: quia furtiuus: ergo nec nunc.

Primò ponit unum dictum.secundò ponit limitationem iurisconsulti circa illud.Barto.

Labeo. LEX XXVIII.

Si quid bello[e] captum est: in præda est, non postliminio redit. Paulus. Imò si in bello captus, pace facta domum redijt, deinde renouato bello capitur: postliminio redit[f] ad eum, à quo priore bello captus erat[g]: si modo non cōuenerit in pace[h], vt captiui redderentur[i].

Si quid.] CASVS. Seruum meum, vel equum hostes ceperunt. tandem cùm Bononiēses essent in exercitu,recuperauit eum aliquis. Dicitur, quòd nō redditur mihi Frācisco iure postliminij, sed efficitur illiusqui eū recuperauit hostib⁹.sed hoc fallit in casu, si seruum hostium cepi.deinde facta pace reuersus est ad domum. tandem renouata guerra ille idem seru⁹ captus est ab aliquo Bono.mihi reddendus est,nisi tempore pacis conuenisset vt redderentur captiui.Fran.

e Si quid bello.] mobile:vt suprà de acquir. rerum domi.transfugā. & C.eod.l.ab hostibus. & dixi supra si captiuus §.j.
f Redijt.] nisi pri⁹ alicuius nostrum fuerit.
g Erat.] ne sit prȩda duorum. & sic no.quòd firmius occupata prius, quā sua propria seruantur ei: & ita magis est meum quod per meam probitatem quæro, quàm id quod per antecessores. ad quod supra de interdi.& releg.l.iij. Accur.
h Pace.] facta de primo bello ante secundum.
i Redderentur.] facit ꝭ.eo.in bello.§.factæ.& de pactis l.conuentionum.Accur.

Captus ab hostibus per se nihil potest usucapere,sed per seruum suum sic,si seruus aliquid possidet peculiari nomine.& ponit simile in fin.l.h. dicit.

Idem. LEX XXIX.

Si postliminio redisti: nihil dum in hostium potestate fuisti, vsucapere potuisti[k]. Paulus. Imò si quid seruus tuus peculij nomine, dum in eo statu[l] esses, possederit: id eo[m] quoque tempore vsucapere[n] poteris: quoniam eas res etiam inscientes[o] vsucapere solemus: & eo modo etiam hæreditas[p] nondum nato posthumo, aut nondum adita, augeri per seruum hæreditarium[q] solet.

Si postliminio.] CASVS. Captus ab hostibus & reuersus nihil potuit interim vsucapere, nisi per seruum qui nomine peculiari aliquid possedisset: cùm & eo modo scilicet per seruum etiā ignorans dominus vsucapit. & hæreditas capti capto defuncto, & nondum nato posthumo, per talem seruum potest augeri. Francis.

k Potuisti.] ad hoc infrà de regu.iur.qui in seruitutem.& ꝭ.in bello.§.factæ.
l Statu.] id est in captiuitate.
m Id eo.] aliàs medio.
n Vsucapere.] vt ꝭ.de vsusca.iusto.§.fi.& ꝭ.in bello.§.factę.& qui ex cau.ma.ait prætor.§.hi planè.
o Inscientes.] id est ignorātes:vt & ꝭ.de vsuscap.Labeo.& pro emptore l.ij.§.Celsus.& pro solut.l.ij.
p Hæreditas.] scilicet capti.& facit ꝭ.de vsuscap.l.iusto.§.nōdum & ꝭ.eo.bona.§.penul.& l.in bello.§.j.
q Hæreditarium.] secundum quosdam loquitur de inchoata ante capti. domini. nec obstat suprà de vsuscapi.l.finali §. finali. contra quibus obst.in eod.titu.l.iusto. §.fina.vbi dicit inchoari. vnde dic vt not.ꝭ.in bello.§.factæ.vel ibi de hæreditate non capti:hic capti. Acc.

Seruus captus ab hostibus,licet intra fines populi Romani uenerit,non tamē intelligitur post liminio reuersus: nisi uenerit in potestatem domini,uel alicui seruiat.hoc dicit.

Idem. LEX XXX.

Si id, quod nostri[†] hostes ceperunt, eius generis est, vt postliminio redire[r] possit: simul atque ad nos redeundi causa profugerit ab hostibus, & intra fines imperij nostri esse cœperit, postliminio redijsse existimandū est. Paulus. Imò cùm seruus cuiusuisnostrum ab hostibus captus, inde aufugit, & in vrbe Roma ita est, vt neque in domini potestate sit[s], neque vlli seruiat: nondum postliminio redisse existimandus est.

† aliàs nostrū.

Si id quod.] CASVS. Seruus me⁹ captus ab hostibus inde aufugit. statim cùm exiuit manū hostium, & intra fines nostros venit, dicitur postliminio reuersus. sed Paulus cōtrà. si enim seruus me⁹ captus ab hostibus fugit ab eis, & iuit Romam: neque sub potestate mei domini sit, neque vlli seruiat: non dicitur reuersus postliminio.Franc.

r Redire.] nam aliqua sunt quæ non possunt: vt suprà l.iij.& l.postliminium. §. transfugam. & aliàs in multis legibus huius titul. Accur.
s Potestate sit.] tūc enim esset postlimi. reuersus: vt suprà eod. in bello: §. manumittendo. contra.habet postlimini.vt liber:vt C.eo. sicut.quæ est contrà.sed non tam citò vt liber. Accur.

TIT. XVI.

De re militari.

Vlpia.ad edict. L. I.

Miles qui in commeatu agit[t], non videtur reipublicæ causa abesse.

Enumerat militum delicta usque ad l.qui cum uno.& plana est litera.

* Furius. LEX II.

* Aliàs Vlpianus.

Militum delicta siue admissa aut propria sunt, aut cum cæteris communia: vnde & persecutio[v] aut propria, aut communis est. ¶Propriū militare est delictum, quod quis vti[x] miles admittit. ¶Dare[y] se militem cui non licet, graue crimen habetur & augetur[z] (vt in cæteris delictis) dignitate, gradu[a], speciéque militiæ.

Modestinus. LEX III.

DE RE MILITARI. Miles.] CASVS. Qui steterat cum principe: habita licentia recedendi si non reuertitur, non dicitur amodò abesse causa reipublicæ. Franciscus.

t Agit.] vagando: vt non obstet suprà quibus ex caus.ma. qui mittuntur.§.primo. & facit lex si cui.§.tandiu.

Militum.] CASVS. Delicta militum aut sunt propria, aut communia: & sic pœna aut propria est aut cōmunis. & proprium delictum militare est, quod quis vti miles facit. Secundò dicit: miles si dat se cui non licet, id est, deputat se vt conducendo agros, vel similia inhabita militibus faciat, grauiter punitur. Tertiò dicit, Delictum proprium id est, militare augetur qualitate personæ: vt magnus miles grauius puniatur, quàm paruus. Accursius.

v Et persecutio.] id est, pœna.& est propria:vt infrà hac l.& ꝭ.l. proxi.per totum.
x Vti.] pro vt.Accur.
y Dare.] pone vt ꝭ.tit.j.postliminio carent.& l.postliminiū.§. transfugam.vel vt infrà eod.qui cum.§.j.ij.& iij. vel largè.id est, deputare. ad quod C.loca.milites.& l.finali & de condit.ob caus.l.si militem. & per totum hunc titu.
z Augetur.] scilicet hoc crimen vt det se cui non licet.& quod subijcit, vt in cæteris, scilicet militaribus delictis. vel dic delictum militare siue proprium augetur qualitate personæ:sicut & cōmunia variantur qualitate personę,illa tamen minuuntur:vt suprà de pœn.aut facta.§.personæ.hæc augentur,vt hic,& arg.C.de episco.& cle.presbyteri.& facit ꝭ.co.non omnes. in princ.
a Gradu.] nam tyroni parcitur: vt infrà eodem l.tertia §.si plures.

Desertorem.

Desertorem.] Casus. Miles desertor accusatus coram praeside remittendus est ad iudicem suum: nisi graue sit delictum. tunc enim ipse praeses puniet eum. Secundò dicit, quę poenae possunt imponi. Tertiò dicit, quis sit emansor, & quis sit desertor. Quartò dicit, qui iuit videre hostes contra prohibitionem, sine dolo tamen, aut qui à fossato recedit, capite punitur. Quintò dicit, qui munus siue officium stationis reliquit: pro modo delicti punitur. & stationis officium habet miles deputatus ad tuendam popularium quietem: qui per ciuitatem discurrit ad sciendum in qua parte ciuitatis sit rixa. Sextò dicit, qui nō obedit praecepto praesidis vel potestatis: poena desertoris tenetur. Si ad diem.] Dic casum vt in glos. quae incipit id est die posito &c. Secundò dicit, miles qui certo tempore stetit, emerito id est stipendio priuatur. Tertiò dicit, si plures milites simul primipilum deseruerint, & posteà intra certum tempus reuersi fuerint: dignitate priuati, in diuersa loca mandantur. parcitur autem tyronibus, nisi bis hoc admiserint. Is qui.] Qui ad hostes confugit, & redijt: ad bestias damnatur vel ad furcā. & hoc in paganis. Item qui coepit fugere ad hostes, si apprehensus fuit in via, capite punitur. si autem aliquis cùm iret ad villam suam, captus est ab hostibus: inspicitur si anteà erat bonus homo: vt sic non sit verisimile, quòd studiosè fecerit se capi, & parcitur ei. & si redeat ab hostibus expleto tempore, intra quod erat assumptus ad militiam: vt veteranus dicetur, & priuilegia veteranorum habebit, & emerita accipiet. Miles.] Miles qui in bello arma amisit illicitè, vel ea alienauit: capite punitur: & hoc de rigore: sed de aequitate militiam perdit. Item miles surripiens aliena arma, perdit militiam. Item miles qui duci belli nō obedit, aut eius mandata non seruat: capite punitur: licet bene ei acciderit. Item miles qui agmen excesserit, vel fustibus caeditur, vel mutat militiam. Item qui vallum transcendit: aut per murum castra ingrediatur: capite punitur. Item qui fossam transiuit: perdit militiam. Qui seditionem.] Dic casum vt in glos. domini mei Accur. quae incipit id est milites &c. Si intra.] Dic casum vt in glos. quae incipit, per aliquem militem &c. Qui praepositum.] Qui non defendit ducem belli, aut qui deseruit eum: eo occiso capite punitur. Franciscus.

† Habes hic quis dicatur emansor: de eo etiam habes textum & ibi gl. in cano. aut si ff. de poeni. tra. distin.

Desertorem[a] auditum[b] ad suum ducem[c] cum elogio[d] praeses mittet: praeterquàm si quid grauius ille desertor in ea prouincia in qua repertus est, admiserit[e]. Ibi enim eum plecti poena debere, vbi facinus admissum[f] est, diui Verus & Antoninus rescripserunt. ¶ Poena militum[g] huiusmodi est, castigatio[h], pecuniaria multa, munerum interdictio, militiae mutatio, gradus deiectio, ignominiosa missio. Nam in metallum aut in opus metalli non dabuntur: nec torquentur[i]. ¶ Emansor† est, qui diu vagatus ad castra reuertitur. ¶ Desertor est, qui per prolixum[k] tempus euagatus reducitur. ¶ Is qui in exploratione[l] emanet, hostibus insistentibus: aut qui à fossa recedit: capite puniendus est. ¶ Qui stationis munus[m] relinquit: plus quàm emansor est, itaq; pro modo delicti aut castigatur, aut gradu militiae deijcitur. ¶ Si praesidis aut cuiusuis praepositi ab executione[n] quis desistat: peccatum desertionis subibit. ¶ Si ad diem commeatus[o] quis non veniat: perinde in eum statuendum est, ac si emansisset vel deseruisset, pro numero temporis: facta priùs copia docendi[p] num fortè casibus quibusdam detentus sit, propter quos venia dignus esse videatur. ¶ Qui militiae tempus in desertione impleuit: emerito[q] priuatur. ¶ Si plures simul primum[r] deseruerint, deinde intra certum tempus reuersi sint: gradu pulsi, in diuersa loca distribuendi sunt. sed tyronibus parcendum[s] est: qui si iterato[t] hoc admiserint, poena competenti afficiuntur. ¶ Is qui ad hostes confugit, & redijt, torquebitur, ad bestiasq; vel in furcam damnabitur: quamuis[v] milites nihil eorum patiantur. Et is qui volens[x] transfugere apprehensus est, capite punietur. Sed si ex improuiso, dum iter quis[y] facit, capiatur ab hostibus: inspecto vitae eius praecedentis actu[z], venia[a] ei dabitur. & si expleto tempore militiae[b] redeat: vt veteranus restituetur[c], & emerita accipiet. ¶ Miles qui in bello arma amisit[d], vel alienauit, capite punitur: humanè[e] militiam mutat. ¶ Qui aliena arma surripuit: gradu militiae pellendus est. ¶ In bello qui rem à duce prohibitam fecit, aut mandata non seruauit: capite punitur, etiam si res bene cesserit[f]. Sed qui agmen† excessit: ex

a Desertorem.] militem.
b Auditum.] i. accusatum. sic & ff. de sica. l. mandatum.
c Ducem.] al's iudicem. & al's ducem.
d Elogio.] id est literis designantibus qualiter reliquit: vt ff. de cu. re. diuus. & hoc est crimen militare. & est ad hoc in authen. vt nulli iudi. §. si verò quis. & ff. de accusa. l. si cui. §. fina. idem si commune, sed leue: vt innuit statim. & C. eo. l. fin. in princi. sed si graue, tunc praeses: vt subijcit, & C. vbi de cri. agi oportet. l. j. & in authen. qua in prouin. & ff. de accusa. l. fi. & no. C. de iurisdi. om. iudi. l. penul.
e Admiserit.] commune crimen tamen committendo. Alij dicunt, si aliter tumultus sedari non potest: vt ff. de sica. l. qui caedem. quod in leui communi posset dici, non graui, vt patet ex praedictis.
f Admissum est.] vt C. vbi de cri. agi oportet. l. j. & authenti. qua in prouin.
g Poena militum.] etiam pro communi crimine.
h Castigatio.] fustium quandoq;, vt j. §. in bello. item verberū quandoq;: vt j. l. qui commeatus. §. fi.
i Torquentur.] nec alias similes poenas quae plebeijs conueniunt, vt ff. de poen. l. moris. §. iste. & C. de poe. l. honor. & C. de quaestio. l. milites. & ideo hodie de consuetudine non suspenduntur etiam ex delicto ex quo plebeius suspenditur.
k Per prolixum.] breuius est diu quàm tempus prolixum secundùm Io. vtrunq; tamen iudicis arbitrio, vt ff. de iure delib. l. j. & ita est maius crimen desertoris. vt j. l. qui cum vno. §. leuius itaq;. Sed nōne & haec possent esse differentia inter reduci & redire, vt hic, & in d. §. leuius? Respon. non, vt in ea. l. §. edictum.
l Is qui in exploratione.] dic quòd insistentibus, hostibus id est eorum precibus ille quē misimus pro exploratione, steterit, & non recidit. vel dic, quòd sine fraude ibat videre hostes, contra prohibitionem tamen: vt j. §. in bello.
m Munus.] de hoc munere habes suprà de offic. praefect. vrb. l. j. §. fina.
n Ab executione.] id est praecepto & est argu. cōtra subditos qui non obediunt prelatis[a], vt poena desertionis teneantur: quae est infrà eo. non omnes. §. qui in pace.
o Si ad diem commeatus.] id est die posito in commeatu, vt vadat fortè ad custodiam alicuius castri vel loci: vel dic vt redeat domum intra diem statutum à licentiante vel à lege scilicet viginti milium diurnorum: vt ff. si quis cau. l. j. & ad hoc j. eod. l. qui commeatus. & suprà ex quib. cau. ma. sicui. §. fina. Sed ad quid curatur vadat citò vel non? Respond. quia interim percipit salaria, quae perdet si negligat redire: vt j. pro. xi. §.
p Docendi.] aliàs docendi, & aliàs ducendi, id est retinendi se domi. aliàs dicendi. Accursius.
q Emerito.] id est stipendio: vt infrà sed & si. Emerita enim dicuntur commoda veteranorum.
r Primum.] puta primipilarium: vel aduerbium temporis si habes primo. Accursius.
s Parcendum est.] ad hoc j. l. proxi. in fi. & l. qui commeatus. in fi.
t Iterato.] ad hoc C. de epis. audien. l. iij. in fi. & j. eo. non omnes. §. desertor. & in authen. de sanc. epis. §. antepe. & ff. de poe. l. capitalium. §. solent. & §. grassatores.
v Quamuis.] q. d. hoc in paganis, secus in militibus: vt ff. e. l. j. §. j. vel aliàs subaudi. sic in alijs criminibus.
x Volens.] i. voluntariè transfu. sic ff. de re. di. l. fin. & sic non ob. ff. de poe. l. cogitationis. vel dic, quod non profu. sed tamen ad aliquem actum processit: vt & aliàs. ff. de sica. diuus. & de parrici. l. j. in fi. & de bo. eo. q mor. sibi consci. l. fi. §. sic autem.
y Quis.] pro aliquo facto fortè vt naturae seruiat.
z Actu.] ad quod C. de prin. agen. in re. l. pe. & ff. de lib. exhi. l. iij. §. Iul. & j. e. non omnes. §. à barbaris.
a Venia.] deliquit enim quia stultè ibat. & facit ff. de aedili. edic. quis sit fugitiuus. §. idem ait.
b Militiae.] erat enim assumptus in decem annis infra quos fuit capt⁹: & redijt post eos elapsos: aliàs si infra eos, militiae restituitur: vt j. eo. non omnes. §. à barbaris.
c Restituetur.] scilicet vt habeat priuile. veteranorum & emeritae: sed non stipendia medij temporis: vt j. l. penulti. & l. non omnes. §. pen. contra. C. eo. l. j. vel dic vt ibi. Item secus in desertore: vt ff. §. qui militiae.
d Amisit.] illicitè: vt ff. tit. j. l. ij. & l. postliminio carent. si autem ad ludum, tunc comprehenditur sub verbo alienauit. de quo verbo dic vt j. eo. qui commeatus. §. fi.
e Humanè.] i. humanius est vt sic puniatur: & sic propriè dicitur mutare. vel hīc de aequitate, sed ff. de rigore. sic ponitur ff. de app. l. non tantùm. & est aduerbium. aliàs humerale, quod est genus armorum: vt j. q commeatus. §. fi.
f Cesserit.] aliàs gesserit. magna est virtus obedientiae: & sic est contra subditos pro praelatis. ad quod in decre. v. q. ij. c. ij. & ff. man. si remunerandi. §. si passus. & l. sed proculus. & ad Mace. sed & si. §. ij. & ad

a Limitabis hanc gl. per text. in c. cum non liceat. & ibi bo. glos. & doc. extra de prescrip. videlicet nisi esset notorius criminosus, vel excommunicatus secūdū Inno. item nisi in non obseruante canones secundùm Inno. in c. j. in fi. extra de cōsti. Felinus post Abb. in c. sciscitatus nu. ix. & ibi notaui ī apostil. ad ipsū. in ver. sacerdotes. extra de re. scrip. & Alexan. in l. ita stipulatus. col. ii. v. ff. de verb. obli.
† aggere.

l. Aquil. l. si seruus seruum. §. si puerum. & C. de neg. gest. l. fi. & ff. de condi. ob tur. cau. l. ij. §. pe. & in authen. vt defun. seu fu. §. j. C. de infan. ex. l. ij. & C. si contra ius vel vti. pub. l. & si legibus. & ff. de iur. do. l. j. & institu. de authori. tu. §. neq;. & C. de sa. san. ec. authenti. qui rem. & ff. de ope. no. nun. prætor. §. interdictum hoc. Sed argu. contra. C. de appel. l. quoniã iudices. & quod vi aut clam. l. si alius. §. antepe.

causa vel fustibus cæditur, vel mutare militiam solet. Necnon & si quis vallum transcendat, aut per murum castra[a] ingrediatur: capite punitur. Si verò qs fossam transiuit, militia reijcitur. ¶ Qui seditionem militum[b] atrocem concitauit, capite punitur. Si intra vociferationem aut leuem querelam seditio mota[c] est: tunc gradu militiæ reijcitur. Et si multi milites in aliquod flagitium conspirent[d], vel si legio[e] deficiat, auocari[f] militia solent. ¶ Qui præpositum[g] suum protegere[h] noluerint, vel deseruerint, occiso eo capite[i] puniuntur.

Incipit enumerare eos qui militare possunt, uel non.

Arrianus. LEX IIII.

QVi cum vno testiculo natus est, quive amisit: iure militabit, secundùm diui Traiani rescriptum. Nam & duces Sylla & Cotta memorãtur[k] eo habitu fuisse naturæ †. ¶ Ad bestias datus si profugerit, & militiæ se dederit: quandocunq;[l] inuentus, capite puniẽd⁹[m] est. Idemq; obseruãdum est in eo, qui passus est se[n] legi. ¶ In insulam deportatus, si effugiens militiæ se dedit, lectusve[o] dissimulauit, capite puniendus est. ¶ Temporarium[p] exilium voluntario militi insulæ relegationem assignat, dissimulatio perpetuum exilium. ¶ Ad tempus relegatus, si expleto spatio fugæ[q] militiæ se dedit, causa damnationis quærenda est: vt si cõtineat infamiam perpetuam[r], idem[s] obseruetur. si trãsactum de futuro sit[t]: & in ordinem redire potest, & honores[v] petere militiæ non prohibetur. ¶ Reus[x] capitalis criminis voluntarius[y] miles, secundùm diui Traiani rescriptũ capite[z] puniendus est: nec remittendus est eò, vbi reus postulatus[a] est, sed vbi accedẽte causa militiæ audiendus est, si[b] dicta causa sit[c], vel requirendus[d], annotatus[e]. ¶ Ignominia missus, ad iudicem suum[f]

a Castra.] sic ff. de re. rũ diui. l. fi. Accursius.

b Atrocem militum.] id est milites qui sunt atroces in hostes, seditiosè concitauit in aliquem, nõ in hostem. vel dic, seuientes in hostes concitauit, id est remouit ab illo proposito: vel hic concitauit etiam in hostes, sed non ex præcepto ducis belli: vt ff. §. in bello.

c Mota est.] per aliquem militem facta est seditio, dum quidam alij quoquo modo rixarentur: hîc quidem deijcietur militia. ad quod ff. de iniur. item apud. §. fecisse.

d Conspirent.] accipe auocari &c. & dic vel pro etiam.

e Si legio.] id est qui præest legioni, deficiat ad maleficium puniendum[a], & sic per præsidẽ. ad quod C. de ijs qui latro. vel ali. cri. l. ij.

f Auocari.] aliàs auocare, scilicet præsides.

g Qui præpositũ.] puta ducem belli.

h Protegere.] i. defendere.

i Capite.] vt j. eo. omne delictum. in fine. & ff. ad Sylla. l. ij. §. cùm dominus.

a Imò verò propriè intelligendum est cũ interdum integræ legiones exauthorari solitæ sint vide Budeũ in annotat. posteri. hic.

† nati.

QVi cum vno.] CASVS. Qui tantum vnum testiculum habet potest esse miles, & extant exempla de Cotta & Sylla: quorum quilibet habens vnum testiculum fuit dux. Ad bestias.] Ad bestias datus, deinde profugit, & militiæ se dedit, vel passus est se eligi in militem: quandocunq; inueniatur, capite punitur. Item in insulam deportatus si inde fugit, & militiæ se dedit, vel passus est se eligi in militem dissimulando deportationem: capite punitur. Temporarium.] Dic casum vt in glos. quæ incipit id est dicere si ad tẽpus erat &c. Ad tempus.] Ad tempus relegatus finito tempore relegationis dedit se militiæ. Dicitur, quòd est inspiciẽda causa damnationis: vt si cõtineat perpetuam infamiam, repellatur à militia. aliàs non repellatur. Reus.] Accusatus de crimine capitali, pendente accusati. factus est miles. si probabitur illud crimen, punietur capite: nec remittendus est ad iudicem coram quo cepta fuit accusatio: sed vbi est causa militiæ, auditur: si dicta causa sit, id est verum sit eum primo accusatum. & si à militia reijcitur ignominiosè, ad iudicem suum coram quo fuit cepta accusatio, remittitur, nec ad militiam amodò admittitur. Adulterij.] Accusatus de adulterio vel de aliquo iudicio publico non potest interim effici miles. Item non omnis homo habens litem prohibetur effici miles, sed ille tantùm qui eo animo se dedit militiæ, vt pretiosiorem se aduersario faceret in lite. nam talis remouetur à militia. parcitur autem ei, si transigat in illa lite: & prædicta de causa remotus non fit infamis: & lite finita poterit se militiæ dare. Qui post desertionem.] Miles deserta vna militia in aliam militiam se contulit. Dicitur, quòd militari pœna puniendus est: & grauius delictum est detrectare militiam, quàm nouam illicitè appetere. Item miles qui non respondebat præceptis factis à duce belli: in seruitutem olim reducebatur sicut proditor libertatis: & sic fit hodie: & militiam perdit & pœna capitis cesset hoc casu: nec ad militiam reuertatur, cùm alius loco eius in numero militum sit positus. Qui filium.] Pater subtrahit filium suum militem à militia tempore belli. dandus est iste pater in exilium, & in parte bonorum multatur. sed si tempore pacis subtrahit filium à militia, fustibus cæditur: filius autem requisitus, vel à patre posteà exhibitus dandus est in deteriorem militiam. non enim debebat pati se corrumpi à patre. sed si pater debilitauit filium suum militem, vt sic sit inhabilis militiæ: deportandus est talis pater. Edictum.] Desertor dicitur miles, qui diu aufugit à militia, vt sic inter emansores habeatur. si autem se offerat posteà duci belli, vel si deprehensus offeratur, pœnam desertoris in casibus euitat quos infra proximè dices. Item crimen emansoris leuius est, vt vitium erronis in seruis: desertoris crimen maius est, vt vitium fugitiui in seruis. Vltimò ponit causas, propter quas subuenitur emansori. Franciscus.

k Memorantur.] passiuè. & sic Cotta & Sylla fuerunt duces cum vno teste[b]. vel deponens. & dices quòd fuerunt iurisconsulti, qui referunt quosdam duces fuisse carentes altero teste. & quod subijcit natu vel naturæ, dic id est natiuitate.

b Vide in hunc locum Cęliũ rho. dig lib. lec. antiqua. ij. ca. xxxvij.

l Quandocunq;.] aliàs quandoq;. i. quandocunq;.

m Puniendus est.] facit ff. de pœ. l. capitalium. §. in exulibus. & l. aut damnum. §. inter.

n Legi se.] hoc expone vt j. proximis duobus. §. vbi ponitur lego pro eligo. vel lectus pro electus.

o Lectus.] id est electus, & dissimulauit deportationem: vel non electus dissimulauit dãdo se militiæ, vt subijcit. vel dic vtroq; casu, spontè fuit miles elect⁹ vel non electus. sed primò dixit qualiter erat deportatus, spontè tamen recepit militiam: altero dissimulauit: vt & j. proxi. §. & sic expone. ff. proxi. §.

p Temporarium.] id est dicere, si ad tempus erat relegatus, & excessit ante præfinitum tempus, & factus est voluntarius miles: dicendo tamen qualiter fuerat relegatus, debebit relegari perpetuò in insulam. si dissimulando passus est se eligi in militem, tunc in perpetuum exilium id est deportationem. ad quod ff. de pœ. l. capitalium. §. in exulibus. & l. rei capitalis. & l. aut damnum. §. inter. sed si deportatus fiat miles, tunc capite: vt suprà proxi. §. & est sic de episcopo qui est indignus, nisi fuerit ordinatus inuitus: vt C. de episco. & cleri. si quenquàm. & facit infrà §. reus.

q Fugæ.] id est relegationis, quæ lata fuga quandoq; dicitur: vt ff. de interdi. & releg. l. exilium.

r Perpetuam.] ergo aliqua est temporalis. quod dic vt ff. de pœ. l. in seruorum. §. fi. & facit j. de decu. l. ad tempus.

s Idem obseruetur.] quod plenè dicitur ff. proxi. §.

t Sit.] id est esse intelligitur. & dic de futuro id est de infamia futuri temporis, quod est si corporalis pro pecuniaria: vt ff. de ijs qui no. infa. quid ergo. §. pœna. & ibi no. af. de furto: vt quia relegatus fuerat propter furtum. sed certè non videtur inquiri debere hanc causam: vt ff. de postu. imperator. contrà Sol. vt ibi.

v Et honores.] veteres statim: alios non statim: vt j. de decur. l. ij. & j. ad municip. l. ordine. Accursius.

x Reus.] i. accusatus.

y Voluntarius.] secus si coactus: & hoc fuit pendente accusatione. Accursius.

z Capite.] ob hoc ipsum accusatus, quòd passus est fieri vel eligi miles: arg. ff. ea. l. §. ad bestias. vel dic ex crimine probato quo accusatur, quod capitale erat.

a Postulatus est.] id est accusatus de primo crimine, sed vbi est causa militię.

b Si.] i. quamuis. Accursius.

c Dicta causa sit.] id est verum sit eum primò accusatum, vel si dicta ex causa, scilicet militiæ, sit ibi: aliàs si abest à loco militiæ, requiritur: vt ff. de requi. reis. l. j. sed contrà ff. de iudic. l. si quis post. Solutio. speciale hic in milite armato ne auocetur propter communem causam militiæ. quod publicè prodest. vel hic vocatus, licet spontè acceperit: ibi non vocatus. vel ibi in eadem re vocatus: hic in alia. sed aut succumbit in ista, & non remittitur in prima. aut absoluitur: & tunc remittitur in prima secundùm quosdam. sed prima placet: in casu tamen remittitur etiam in noua: vt j. proxi. §. Accursius.

d Requirendus.] scilicet de secundo crimine secundùm quosdam. Accursius.

e Annotatus.] id est bona sequestrata.

f Ad iudicem suum.] coram quo ante militiam fuerat accusatus. & coniungitur superiori. §. & in simili casu loquitur. sed quomodo, cùm ibi capite, hic ignominia? Respon. hic ex leuiori crimine anteà accusatus fuerat: ibi de capitali. ad quod ff. eo. l. iij. §. penul. & l. ij. in fi. & facit j. eo. l. fina.

remittendus est: nec recipiendus posteà militare volens, licet fuerit absolutus[a]. ¶ Adulterij vel aliquo iudicio publico damnati, inter milites non sunt recipiendi[b]. ¶ Non omnis qui litem habuit, & ideo militauerit, exauthorari iubetur: sed qui eo animo militiæ se dederit, vt sub obtentu militiæ præcisiorem se aduersario faceret[c]. Nec tamen facilè indulgendum est[d], extra ordinem[e] iudicationis[f] qui[g] negotium[h] antè habuit: sed si in transactionem recidit[i], indulgendum est[k]. ¶ Exauthoratus[l] eo nomine[m] non vtiq; infamis erit, nec prohibendus lite finita militiæ eiusdem ordinis se dare: alioquin & si relinquat[n] litem, vel transigat, retinendus[o] est. ¶ Qui post desertionem[p] in aliam militiam nomen dederunt, legive[q] se passi sunt, Imperator noster rescripsit, & hos militariter[r] puniendos. Grauius autem delictum est detrectare[s] munus militiæ, quàm appetere[t]. Nã & qui[v] ad edictũ[x] olim non respondebant, vt[y] proditores libertatis in seruitutem redigebantur[z]: sed mutato statu militiæ, recessum[a] à capitis pœna est: quia plerunq;[b] voluntario milite numeri supplentur. ¶ Qui filium suum subtrahit militiæ belli tẽpore: exilio, & bonorum parte multãdus est. Si in pace, fustibus cædi iubetur: & requisitus iuuenis, vel à patre posteà exhibitus, in deteriorem militiam dandus est. Qui enĩ se[†] solicitauerit ab alio[c], veniam non meretur. ¶ Eum qui filium debilitauit delectu[d] per bellum[e] indicto, vt inhabilis militiæ sit: præceptum diui Traiani deportauit. ¶ Edictũ Germanici Cæsaris militem desertorem[f] faciebat, qui diu abfuisset[g]: vt is inter emansores[h] haberetur. Sed siue adeat quis, & offerat se, siue deprehensus offeratur: pœnã desertionis euitat[i]: nec interest cui se offerat, vel à quo[k] deprehendatur. Leuius itaq; delictum emansoris habetur, vt erronis in seruis: desertoris[l] grauius, vt in fugitiuis[m]. ¶ Examinãtur autem semper causæ emansionis: id est, & cur, & vbi fuerit, & quid egerit: & datur venia valetudini, affectioni parentum[n] & affinium, & si seruum fugientem persecutus est, vel si qua huiusmodi causa sit. Sed & ignoranti adhuc disciplinã tyroni ignoscitur[o].

Idem. LEX V.

NOn omnes desertores similiter[p] puniendi sunt: sed habetur & ordinis & stipẽdiorũ ratio, & gradus militię, vel loci ac muneris deserti, & antè actæ vitæ[q]. Sed & numeri, si solus, vel cum altero, vel cum pluribus deseruit, aliudve qđ crimen desertioni[r] adiũxerit. Itẽ tẽporis quo in desertione fuerit, & eorum quæ posteà gesta fuerint. Sed si fuerit vltro reuersus, non cũ necessitudine: nõ erit eius-

a ¶ Absolutus.] à suo iudice. & sic not. arg. ꝙ periurus pœnitentiam accipiens vel infamis non testificatur: vt no. C. de nup. imperialis. & facit C. eo. l. iij. Accursius.

b ¶ Recipiendi.] ꝟ. de ijs qui not. infa. l. ij. §. miles. & ꝟ. de adult. miles Sed quid mirum, cùm capite puniantur? sed dico, quòd tempore huius legis non erat pœna gladij pro adulterio, licet hodie fit: vt C. de adult. quamuis. vel ex alio 10 capitulo. l. fuit damnatus, cùm multa sint: vt ꝟ. de minori. l. auxilium. vt stupro, vbi tantùm publicatio bonorum fit: vt institu. de pub. iudic. §. ij. nisi in casu ibi excepto, & C. si quis eam cuius tu. fu. cor. l. j. & de muli. quæ seruis pro- 20 prijs. l. j.

c ¶ Faceret.] sic C. qui mili. non pos. l. j.

d ¶ Indulgẽdum est.] scilicet illis qui dicunt se non malo animo militasse. Accursius.

e ¶ Extra ordinem.] duæ partes, id extra iudicium: vel aliter vt ꝟ. 30 de deiecto. l. j. §. cùm seru°. q. d. punied̃i sunt: nec eis parcitur nisi per iudicium. sed quia non animo malo militauerunt, tunc parcitur iure communi: quia absoluitur. idem si transigat. & sic est argu. quòd qui transigit, vincere vide- 40 tur. de quo dic vt ꝟ. man. l. fi.

f ¶ Iudicationis.] id est sine cognitione iudicis.

g ¶ Qui.] illi scilicet qui &c.

h ¶ Negotium.] id est litem.

i ¶ Recidit.] scilicet negotium illud. 50

k ¶ Indulgẽdum est.] de iure communi.

l ¶ Exauthoratus.] id est à militia depositus.

m ¶ Eo nomine.] id est eadem causa quæ fuit dicta in superiori. §. secus si ex alia: vt ꝟ. de ijs qui 60 no. infa. l. ij. §. sed & si.

n ¶ Relinquat litem.] paciscendo, vel trãsigendo, vt subijcit, aduersario desistente. Accursius.

o ¶ Retinendus est.] in prohibitione. quod est iniquum: vt ꝟ. §. non omnis.

p ¶ Qui post desertionem.] quis sit desertor, dic vt ꝟ. codem edicto.

q ¶ Legive.] i. eligi.

r ¶ Militariter.] i. pœna militiæ.

s ¶ Detrectare.] sic ꝟ. de admi. tu. tutores qui primò. §. tutor datus. & 70 ꝟ. ad muni. l. fi. j. respon. & C. de condi. ob cau. l. quod euitandi. & C. quod met. cau. l. cum te.

t ¶ Appetere.] etiam illicitè. nam licitè petere non est delictum: vt ꝟ. §. ad tempus. in fine. vel vbi veterem: nouam autem petere, delictum est: vt ꝟ. ex quib. cau. ma. l. qui data. & ad legem Iul. de ambi. l. j.

v ¶ Et qui.] scilicet milites. Accursius.

x ¶ Ad edictum.] scilicet factum à duce belli.

y ¶ Vt.] id est sicut.

z ¶ Redigebantur.] hodie etiam hoc contingit in causa liberali: vt C. de asser. tollen. l. j. §. scientes. sed in alijs vt contumax punitur: vt ꝟ. 80 de re iudica. l. contumacia. in princip. & §. j. & de iudic. l. & post. §. sciendum.

a ¶ Recessum.] quia hodie redigitur in seruitutem: & sic recessum est à pœna capitali secundùm quosdam scilicet quando mutauit militiam, vt hic fuit. Vel dic recessum à pœna capitali scilicet seruitutis: & mutat militiam, id est reijcitur de vtraq;: vel ponitur in deteriorem.

b ¶ Quia plerunque.] vnde bene deijcitur & non admittitur: quia alius iam impleuit numerum, qui eius loco suppositus est: & secundùm hoc voluntas, quia voluntariè recessit.

c ¶ Solicitauerit ab alio.] & se subtrahi à patre passus est. ad quod ꝟ. eo. miles. §. penul.

d ¶ Delectu.] alĩs delectum. Delectum id est electum. sic ꝟ. eo. l. j. §. j. vel dic propriè.

e ¶ Per bellum.] id est propter timorem belli indicti hostibus, vel ab hostibus. & facit ꝟ. ad 10 municip. l. fi. §. antepenult.

f ¶ Desertorem.] impropriè.

g ¶ Abfuisset.] aliàs abfuisset, aliàs aufugisset.

h ¶ Emansores.] qui non diu stabant: vt ꝟ. dicit. & ꝟ. l. iij. §. emansor. 20 q ergo diu emanebat, desertor erat: vt hîc dicitur.

i ¶ Euitat.] ex causis, vt statim subijcit ꝟ. examinantur &c. & ꝟ. l. proxi. Accursius.

k ¶ A quo.] non refert à quo: vt ꝟ. de verb. obli. cùm seruus.

30 l ¶ Desertoris.] scilicet delictum.

m ¶ Fugitiuis.] sic ꝟ. de ædil. edic. l. quis sit fugitiuus. in prin. & §. erronem.

n ¶ Parentum.] Not. propter consanguinitatem aliquem excusari. sic. ꝟ. de excep. l. ij. & de 40 lib. ho. exhi. l. iij. §. si eum.

o ¶ Ignoscitur.] ad hoc ꝟ. l. proxi. in prin. & l. q commeatus. in fi. & ꝟ. l. j. in fine. Accursius.

Non omnes.] CASVS. In desertorem non semper eadẽ pœna imponitur, 50 sed habetur ratio ordinis & stipendiorum & gradus militiæ, & vitæ eius præcedentis. Item inspicitur si solus recessit, vel cum alijs. Item quanto tempore fuit in desertione. Item si vltro id est spontè reuertatur: mitiùs punitur. nam 60 tantùm in insulam deportatur. Item qui in pace deseruit militiam, æques gradu repellitur, pedes militiam mutat. sed si tempore belli deserat militiam, capite punitur. & si deserendo militiam, aliud delictum faciat: veluti furtum aut plagium vel simile: grauiùs punitur. Item desertor militiæ si in vrbe scilicet Romana inueniatur: capite punitur. si autem alibi apprehendatur: ex prima desertione potest restitui, ex secunda non, imò penitus capite punitur. Item desertor militiæ si se offerat: ex indulgentia principis in insulam deportari solet. Item captus ab hostibus si cùm posset redire non redijt, pro transfuga habetur. Item cùm quis iuisset ad ho- 70 stes vt spia, ibidem captus est: & cùm posset redire, non redijt. ꝑ trãsfuga habetur, si tamen cùm iter Seius faceret, vel epistolam ferret, captus est non committendo in hoc dolum, deinde reuertatur: veniã meretur, & emerita accipiet. ¶ A barbaris.] Cùm aliquis miles esset captus ab hostibus, reuertitur. ita demum restituitur suæ militiæ, si probabit se captum ab hostibus euasisse, non transfugisse. & si hoc non potest liquido probari, inspicitur si anteà bonus miles fuit: vt sic eius dicto in hoc stetur. si autem fuit, malus, vt quia emansor, aut negligens suorum, aut segnis: non credetur ei si post multum temporis redijt. Item captus si reuertatur finito tempore militiæ: vt veteranus habe- 80 tur, & præmium emeritum habet. Vltimò ponit casum, in quo parcitur transfugæ: vt si transfuga multos latrones apprehendit, & transfugas plures demonstrauit. potest enim ei parci. si autem promittat se prædicta facturum, non ei creditur: & sic ei non parcitur. Franciscus.

p ¶ Similiter.] id est æqualiter.

q ¶ Vitæ.] vt ꝟ. eo. à barbaris.

r ¶ Desertionis.] scilicet criminum.

† aliàs, qui enim se soli citari ab alio, passus est veniam &c.

Consanguinitas excusat.

a ¶ Sortis.] id est conditionis. nam tantum in insulam deportat ur: vt j. §. qui desertorem. & sic no. quòd in aliquo parcitur spontè se offe[ren]ti: vt C. de pœna iudi. authen. nouo. & facit s. quæ in frau. credi. pup[i]llis. & ad senatusconsul. Tertul. l. ij. §. si mater. Accursius.

Offerenti se sponte parcitur.

b ¶ Admissum.] s. delictum desertionis.

c ¶ Veluti.] id est quasi alia à simplici, cum qua non est admistum aliud delictũ, vel id est secunda, quasi bis deserat, qui delinquendo deserit.

d ¶ Capite.] inspecta sua vita priori: vt s. in prin. huius legis.

e ¶ Item deserendo.] secundo: & sic ex consuetudine: vt s. eo. desertorem. §. si plures. & facit s. de pœn. capitalium. §. solent. & in authen. de litig. §. antepenul. aliàs dicit litera differendo.

f ¶ Puniendus.] aliàs est in litera quandoq;: quod expone vt s. in principi. huius. l. aliàs deest. Accursius.

g ¶ Si se obtulerit.] sic s. de iure fisci, edicto. & s. in prin. huius legis.

h ¶ Pro transfuga habetur.] s. titu. j. postlimi. §. captus. & l. si captiuus. in princi. Item facit s. quib. ex cau. ma. item hi. §. j. & l. sicui. §. tandiu. & de ædil. edic. quis sit fugitiuus. §. idem ait. & in decre. xj. q. iij. §. præmissis. & ij. q. j. c. in primis. & §. desertoris. & ita qui non facit quod debet cùm possit, punitur, vt j. eo. omne. §. fina. & argu. j. de verbo. signi alienationis. §. j. Accursius.

i ¶ Qui in præsidio.] id est exploratione vel spia, & poterat redire, & debebat, & non redijt. per tales enim habemus præsidium, id est insidias hostium præscimus. sic ponitur. s. de lega. iij. si chorus. §. j. & de capti. l. in bello. §. manumittendo.

k ¶ Conditione.] vt sit p[ro] trãsfuga: vt s. p[ro]xi. rñ.

dem sortis [a]. ¶ Qui in pace deseruit, eques gradu pellendus est: pedes militiam mutat. In bello idem admissum [b] capite puniendum est. ¶ Qui desertioni aliud crimen adiungit, grauius puniendus est: & si furtum factum sit, veluti [c] alia desertio habebitur: vel si plagium factum est, vel aggressura, seu abigeatus, vel quid simile accesserit. ¶ Desertor si in vrbe inueniatur, capite [d] puniri solet: alibi apprehensus, ex prima desertione restitui potest: iterum deserendo [e], capite puniendus [f] est. ¶ Qui in desertione fuerit: si se obtulerit [g], ex indulgentia Imperatoris nostri in insulam deportandus est. ¶ Qui captus, cùm poterat redire, non redijt: pro transfuga habetur [h]. Item eum qui in præsidio [i] captus est, in eadem conditione [k] esse certum est. Si tamen ex improuiso dum iter facit, aut epistolam fert, capiatur quis: veniam meretur [l]. ¶ A Barbaris [m] remissos milites ita restitui [n] oportere Hadrianus rescripsit, si probabunt se captos euasisse, non transfugisse. sed licet hoc liquido constare non possit, argumentis tamen cognoscendum est. & si bonus miles [o] antè existimatus fuerit prope est, vt affirmationi eius credatur [p]. si emansor [q], aut negligens suorum [r], aut segnis [s], aut extra contubernium agens: nõ credetur ei si post multum temporis redit [t]. ¶ Qui ab hostibus captus est: & captum eum, non transfugisse constiterit: vt veteranus erit restituendus [v]: & præmium [x] emeritum capiet. ¶ Qui transfugit, & posteà multos latrones apprehendit, & transfugas demonstrauit: posse ei parci diuus Hadrianus rescripsit [y]; ei tamen pollicenti ea [z], nihil permitti oportere.

Idem. LEX VI.

Omne delictum est militis, quod aliter quàm disciplina communis exigit [a], committitur: veluti segnitiæ [b] crimen, vel cõtumaciæ, vel desidiç. ¶ Qui manus intulit præposito [c], capite puniendus est. augetur [†] autem petulantiæ crimen dignitate præpositi [d]. ¶ Contumacia [e] omnis aduersus ducem, vel præsidem militis capite punienda est. ¶ Qui in acie fugam prior fecit, spectantibus militibus (propter exemplum [f]) capite puniendus est. ¶ Exploratores [g], qui secreta nunciant hostibus, proditores [h] sũt, & capitis pœnas luũt. Sed & caligatus [i] qui metu [k] hostium languorem simulauit: in pari causa est. ¶ Si quis commilitonẽ vulnerauerit: si quidem lapide, militia reijcitur: si gladio, caput amittit [l]. ¶ Qui se vulnerauerit: vel aliàs mortem sibi consciuerit: Imperator Hadrianus rescripsit (vt modus eius rei statutus [m] sit) vt si impatientia doloris, aut tædio vitæ, aut morbo, aut furore, aut pudore mori maluerit: non animaduertatur in eũ, sed ignominia mittatur [n]: si nihil tale prætendat [o], capite puniatur [p]. ¶ Per vinũ aut lasciuiam

credendum.

Omne delictum.] CASVS. Delictum militare appellatur, quod committitur contra disciplinam militarem: vt delictum pigritiæ. Item cotumaciæ vel desidiæ. Item si manum intulit in præpositum id est in ducem belli: capite punitur: & dignitate præpositi augetur crimen. Item contumacia aduersus ducem vel præsidem commissa, capite punienda est. Item miles qui de prælio priùs aufugit, capite punitur. & hoc ideo q[uia] malum exemplum scilicet fugiendi dedit alijs militibus. Item exploratores qui secreta nunciant hostibus: tãquàm proditores capite puniuntur. Item miles caligatus, id est infirm[us] & obscurus qui fingit se infirmum vt sic in exercitum non vadat: capite punitur. Item miles qui commilitonem vulnerat: si cum lapide, militia reijcitur. si cum gladio, caput perdit. ¶ Qui se vulnerauerit.] Miles qui se vulnerauit, vel aliàs voluit se occidere, si hoc fecit ob impatientiam doloris, aut tædio vitæ, vel simili de causa: cum ignominia remittetur à militia: si autem metu pœnæ criminis commissi prædicta fecit, puniatur capite. si autem per vinum motus, vt quia ebrius, vel per lasciuiam prædicta fecit: perdit militiam, nec aliam pœnam patitur. Item miles qui præpositum suum, id est ducem belli non protexit id est nõ adiuuauit cùm posset: punitur eadem pœna qua occisor ducis. si autem resistere nõ potuit: parcitur ei. Item milites qui deseruerunt præfectum eorum captum à latronibus: capite puniuntur. Item proditor transfuga capite punitur. & hoc dicit hic. §. cum l. sequen. Franciscus.

† Concor. tex. in cano. homo christianus. xl. di. & addo q[uod] iste text. optime facit ad id q[uo]d voluit Bal. in c. j. §. iniuria. de pace iur. fir. in vsi. feudor. vbi voluit inferentem alapam potestati alicui[us] terrę posse capitaliter puniri: q[uo]d dictum refert & sequitur Iason in l. j. C. de preci. impe. off.

l ¶ Meretur.] & emerita accipiet: vt s. eo. desertorem. §. is qui, ibi, sed si ex improuiso. & j. §. qui ab hostibus.

m ¶ A Barbaris.] i. hostibus.

n ¶ Restitui.] suæ militiæ. Accursius.

o ¶ Bonus miles.] si bonus fuit, & bonus præsumitur. sic etiam si malus. ad quod facit s. de proba. cùm tacitũ. & l. eum. & de transac. l. cùm hi. §. in persona eius. & de testi. l. testium. in prin. & C. de in integ. restimi. l. si minorem. & s. de libe. exhiben. l. iij. §. Iulianus ait. & de accusa. l. sicui. & in authen. de mo. §. si verò intra. & qui satisd. cog. de die. §. fin. & de act. emp. l. penul.

p ¶ Credatur.] quantum ad præsumptionem, probabitur ergo in contrarium: vt C. de incest. nup. l. qui contra legem.

q ¶ Si emansor.] s. eo. l. iij. §. emansor.

r ¶ Suorum.] commilitonum: vel. i. suæ partis.

s ¶ Segnis.] in suis proprijs negotijs: quo casu ex fatuitate captus videtur. ad quod s. de pœnis. l. j. in fi.

t ¶ Redit.] secus videtur ergo si post paruum. argu. s. de arbi. item. §. si multo. & hîc est multum quinquennium: vt j. eo. l. milites. §. fi.

v ¶ Restituendus.] Si expleto tempore militiæ redijt: vt s. l. iij. §. sed si ex improuiso. & dic vt ibi. Accursius.

x ¶ Et præmium emeritum.] aliàs præmium & meritum.

y ¶ Rescripsit.] parcitur spontè confitenti. sic C. ad l. Iul. maiesta. l. quisquis. in fi. & C. de ijs qui se. l. j.

z ¶ Ea.] scilicet apprehendere latrones, & demonstrare transfugas. & sic no. argu. contra docto. promittentes maria & montes, vt non sit eis credendum.

a ¶ Exigit.] de his respõdet sub duce belli, vel sub præside: vt C. eo. l. fin. in princ.

b ¶ Signitiæ.] i. pigritiæ.

c ¶ Præposito.] puta duci belli.

d ¶ Dignitate Præpositi.] sic s. de pœ. aut facta. §. persona. & institut. de iniur. §. atrox. & s. l. ij. & iij. & j. l. milites. §. missionum. in fine.

e ¶ Contumacia.] s. ex animo. & facit s. l. iij. §. in bello. Et not. argu. contra clericos contumaces. Accursius.

f ¶ Propter exemplum.] malum, scilicet vt fugiãt. sic s. de pœnis, aut facta. §. fi. & C. si ser. expor. l. moueor. & in authen. vt iudi. sine quoquo suffra. §. eos. in fi. §. & C. ad legem Iul. repe. l. j. & s. de bo. eo. qui sub tu. l. quamuis. & C. de hæreti. l. quicunq;.

g ¶ Exploratores.] s. de pœ. si quis aliquid. §. j. & §. si quis. & §. instrumenta. & ad leg. Iul. maiesta. l. j. Accursius.

h ¶ Proditores.] & ideo puniuntur: vt j. l. proxi.

i ¶ Caligatus.] expone vt in authenti. quib. mo. na. effi. legiti. §. quisquis.

k ¶ Metu.] quia nolebat pugnare: vt Grimaldus.

l ¶ Caput amittit.] sic C. ad leg. Iul. maie. quisquis. in prin.

m ¶ Statutus.] aliàs statutus, aliàs statuendus.

n ¶ Mittatur.] i. remittatur.

o ¶ Prætendat.] sed metu pœnæ criminis.

p ¶ Puniatur.] facit s. de iure fisc. in fraudem. §. eius. & de pœ. si quis aliquid. §. fi. & l. respiciendum. §. ij. & ad l. Pompe. de parrici. l. penul. & de iniusto testa. si quis filio. §. quod si quis. & §. quòd si tædio. & C. qui testa.

testa.fa.pos.l.ij.& de bo.eo.l.j.& ij.& C.de fisca.l.in lege.§.j.& ff.de pe cu.l.peculium.§.si ipse seruus.

a ¶ Lapsis.] culpa præcedens non omnino punitur.

b ¶ Non protexit.] non adiuuauit.

c ¶ Factori habendus est.] facit ff.non omnes.§.qui captus.Item facit ff.ad Syll.l.j.§.occisorum.& ff.si sibi.& ff.l.iij.§.si præsidis. & §.sequen.& ff.loc.item quæ-10 ritur.§.exercitu. & in decre.xxxvij.di.c. ergo si quis.& lxxxviij.dist.c.culpa.

d ¶ Centuriæ.] id est cẽturij.

e ¶ A latronibus.] hoc expone vt ff.titu.j.hostes.

f ¶ Placuit.] Capite, 20 vbi præpositus est occisus:vt ff.l.iij.§.fi.sed qui manũ intulit,capite punitur,etiam si non occidit ff.ea.l.§.j.

[margin: * Ali. Nemini]

lapsis[a], capitalis pœna remittenda est,& militiæ mutatio irroganda. ¶ Qui præpositum suum non protexit[b], cùm posset:in pari causa factori habendus[c] est.si resistere non potuerit, parcendum est ei.Sed & in eos,qui præfectum cẽturiæ[d] à latronibus[e] circunuentum deseruerunt,animaduerti placuit[f].

*Martianus. LEX VII.

PRoditores[g] vel transfugæ plerunq; capite puniuntur:& exauctorati torquentur.nam pro hoste,non pro milite habentur.

Vlpianus. LEX VIII.

QVi status controuersiam patiuntur: licet re vera liberi sint,non debent per id tempus nomen militiæ dare: maximè[h] lite ordinata:siue ex libertate in seruitutem,siue contra petantur:nec ij quidem,qui ingenui bona fide seruiunt:sed nec qui ab hostibus redempti sunt priusquàm se luant[i].

Martianus. LEX IX.

MIlites prohibentur prædia comparare in ijs prouincijs in quibus militant: præterquàm si paterna[k] eorum fiscus distrahat. nam hanc speciem Verus & Anto. remiserunt. sed stipendijs impletis emere permittuntur[l]. Fisco[m] autem vendicator prædium illicitè cõparatum[n], si delatum[o] sit.Sed si nondum delata causa[p] stipẽdia impleta sint,vel missio cõtigerit:delationi nõ est locus[q].¶ Milites si hæredes extiterint,possidere ibi prædia non prohibentur[r].

Paulus. LEX X.

QVi excubias[s] palatij deseruerit,capite punitur.Sed ex causa desertionis[t] restitutus in militiam,non aliter medij temporis stipendia & donaria accipit[v],nisi hoc ei specialiter liberalitas principalis indulserit.

Martianus. LEX XI.

AB omni[x] militia serui prohibentur:alioquin capite puniuntur.

Martianus. LEX XII.

OFficium regentis exercitũ, non tantùm in danda,sed etiam in obseruanda disciplina[y] cõsistit.

¶ *Milites non debent exercere officia uilia siue mechanica, quibus poßint à militia distrahi.h.d.*

¶ Paternus[z] quoq; scribit debere eum, qui se meminerit armato[a] præesse,parcissimè[b] commeatum dare,equum militarem extra prouinciam duci non permittere: ad opus priuatum, piscatum, venatũ, militem non mittere. Nam in disciplina Augusti ita cauet: Etsi[c] scio fabrilibus operibus exerceri milites,non esse alienum[d]:vereor tamen si quicquàm permisero,qđ in vsum meum aut tuum fiat[e],ne modus in ea re non adhibeatur,q mihi sit tolerandus[f].¶ Officium tribunorum est,vel eorum qui exercitui præsunt,milites in castris continere,ad exercitationem producere,claues portarum suscipere, vigilias interdum circumire, frumentationibus[g] cõmilitonum interesse,frumentum[h] probare,mensuræ fraudẽ coërcere, delicta secũdùm suæ authoritatis modũ[i] castigare,principijs[k] frequenter interesse, querelas commilitonum audire,valetudinarios inspicere[l].

Idem. LEX XIII.

MIlites agrum comparare prohibentur in ea prouincia in

g ¶ PRoditores.] quilibet transfuga est proditor:sed non econtrà:vt ff.titu.j.postlimi.§.transfugæ.& ff.l.pro-30 xi.§.exploratores.& de pœ.siquis ali.§.j.& de ijs qui no.infa.athletas.§.fin.& no.q̃ al'.est proditores:vel aliàs de.est vel.

QVi status.CASVS. Qui patitur quæstionem seruitutis: licet in veritate 40 sit liber, interim non potest effici miles, siue ex seruit. in libertatem se petat, siue econtrà. Item ingenuus qui bona fide seruit:nõ potest interim fieri miles.Item redemptus ab hostibus non potest effici miles priùs,quàm soluat. Frã-50 ciscus.

h ¶ Maximè.] pro etiã: nam tunc magis videbatur quòd posset:vt ff.de lib.causa.l.qui de liber.tate.

i ¶ Luant.] ad hoc ff.titu.j.si patre.j.respon. Accursius.

MIlites.CASVS. Prohibe-60 tur miles prædia comparare in ea prouincia in qua militat, p̃terquàm si bona patris eius fiscus venderet.nam tũc emere potest.si autem durãte militia emat prædium contra interdictum nostræ,legis, confiscatur tale prædium:& fiscus potest illud vendicare si delatum fit.si autẽ non dum delato prædio in fiscum finita sit militia:non potest amodò defer-70 ri.Item miles iure successionis potest acquirere prædia in prouincia in qua militat.Fran.

k ¶ Si paterna.] prædia.& facit ff.de contrahen.emptio.l.qui officij.& de iure fisci,aufertur.§.quod à præside.& de inofficio. testamen. filius. Accursius.

l ¶ Permittuntur.] ff.eo.qui cum vno.§.exauctoratus. & ff.de adul.si adulterium.§.idem.

m ¶ Fisco.] id est à fisco.

n ¶ Comparatum.] à milite.Accursius.

o ¶ Delatum.] scilicet prædium illud fisco.

80 p ¶ Causa.] prædij comparati.

q ¶ Non est locus.] quia peruenit ad eum casum à quo incipere nõ potest:vt ff.proxi.respon.& l.milites.ibi,is autem &c.

r ¶ Non prohibentur.] quia quod non potest per se,potest per alium: vt j.de decu.l.decurio qui.& ff.de acqui.rerum do.l. quædam. & de ijs quib.vt in dig.l.post legatum.§.qui accusauit.& de fal.l.j.§.pe.in fin.& de libe.cau.si seruus.& ff.qui.& à qui.si seruo.& C.de peti.hære: hæreditas.& de leg.iij.pater filium.§.quindecim.& de exceptio.l.inter.& ff.

quæ res pigno.l.Aristo.sed argumen.contrà ff.de ope.lib.l.cùm patronus.§.j.

QVi excubias.] CASVS. Custos nocturnus palatij regij si deserat custodiam: capite punitur. Item miles qui deseruit militiam,deinde restitutus est in militiam:non recuperat salaria medij temporis nisi princeps hoc specialiter indulserit.Fran.

s ¶ Qui excubias.] id 10 est nocturnas vigilias ad custodiã palatij principis,vel ducis belli. sic ff.de offi.præfec. vrb.l.j.

t ¶ Desertionis.] aliàs despectionis:& aliàs de sertionis,vt quia despexit vel deseruit suum præpositum:vt ff.eo.omne.§.fi.vel militiã de-20 seruit.

v ¶ Accipit.] vt C.e.l.j.

x ¶ AB omni.] Ad hoc C. de tabularijs, generali. sed contrà. C. qui mili.non pos.l.fi. & l.super seruis. Solu. hic corrigitur:vel ibi authoritate principis:nõ al's: vt hîc.vel ibi elect⁹:hic 30 appetit. H.vel ibi non militat seruus sed propter domini scientiã fit liber: & sic militat, liber,non seruus.

OFficium.] CASVS. Officiũ ei⁹ qui regit exercitum,consistit & in danda & in obseruanda disciplina. 40 Item parcissimè debet commeatum dare. Item equum militarem extra prouinciam duci nõ per mittat.Item non dimittat militem ire piscatũ vel venatum:nec fabrilibus operibus militem immisceat.Item & in alijs consistit officium tri-50 bunorum vel eorum qui exercitui præsunt: quæ declarantur in litera.Fran.

y ¶ Disciplina.] quæ est in militibus:vt ff.eo.l.iij.§.ĩ bello.& in alijs multis.Accursius.

z ¶ Paternus.] propriũ nomen.

60 a ¶ Armato.] id est armatis, scilicet militibus.& sic singulare pro plurali:vt j.de verbo.signi.l.in vsu.vel determinet armato à verbo dare, quod est j.& tũc dic præesse:scilicet militiæ vel exercitui.

b ¶ Parcissimè.] sed tempore expeditionis nullo modo:vt C.de commea.l.j.li.xij.

70 c ¶ Etsi.] i.quamuis.hæc sunt verba Augusti.Accursius.

d ¶ Alienum.] à iure.i.non est contra ius.

e ¶ Tuum fiat.] i.aliquod opus alicuius priuati.

f ¶ Tolerandus.] & ideo non concedam.ad hoc ff.nau. cau. sta.l. j. & ff.de suspec.tu.l.ij.§.sed si pater.

g ¶ Frumentationibus.] vt abundet frumentum & annona.

h ¶ Frumentum.] sit bonum vel malum.

i ¶ Modum.] i.militaribus modis.

k ¶ Principijs.] cùm milites assumuntur: vel cum aliqua rixa nascitur: vt ff.l.iij.§.penul.& sic facit in authen.de non alic.§.si minus.Ac-80 cursius.

l ¶ Inspicere.] vt sic sint licentiandi,vel non:vt C.eo.l.semel.

MIlites.] CASVS. Milites prohibentur agrum comparare in ea prouincia in qua militant.secus in domo.& redditur ratio in litera.in alia autem prouincia possunt comparare agros.sed in ea prouincia in qua militant:nec nomine alieno agrum debent comparare, alioquin ager confiscatur si deferatur fisco anteq; miles missionẽ id est licentiã recedẽdi accepit.postquàm enim miles reuersus est de militia

non potest deferri in fiscum. & hoc est verum si ex honesta causa est reuersus. idem si ex causaria. secus si ex ignominiosa. Vltimò dicit. missionum tres sunt causæ scilicet honesta. item causaria. item ignominiosa. & dat exempla. & de effectu earum dicit. ¶ Irreuerens.] Miles irreuerens, id est qui non reueretur ducem belli: coërcendus est. & dicit à quibus est castigandus.

Item miles qui non patitur se castigari à centurione, eidem resistendo: 10 infamatur. si autem vitem id est virgã tenet, ita quòd non patitur se verberari: mutat militiam. si autem frangat virgam, vel manum centurioni infert: capite punitur. ¶ Eius fugam.] Miles sub custodia vel in carcere existens inde 20 decessit siue aufugit: non dicitur desertor militiæ. qui autem carcere effracto fugit: licet ante non fuerit desertor militiæ, capite punitur. Item si filiusfamiliâs miles deserat militiam: & erat eius conditionis q; si apprehenderetur, de- 30 beret decapitari: & pater eum obtulit duci belli: non decapitabitur hoc casu: ne videatur patrem filium ad supplicium obtulisse. sed in duriorem militiam dabitur. Item qui per quinquennium stetit in desertione: si offerat se du- 40 ci belli: per quinquennium debet deportari. & sic fuit de facto iudicatũ à diuo Vero & Antonino. Franciscus Accursius.

qua bellica opera peragunt[a], scilicet ne studio culturæ, à militia sua auocentur: & ideo domum[b] comparare non prohibentur. Sed & agros in alia prouincia comparare possunt: cęterum in ea prouincia in quam propter causam belli venerunt, ne sub alieno quidẽ nomine[c] eis agrum comparare licet: alioquin fisco vendicabitur.

¶ *Qui miles contra legem emerit agrum, debet deferri in fiscum, scilicet ante missionem de militia. post verò missionem, non defertur. hoc ita, si honestè missus sit: aliâs si ignominiosè, non minus in fiscum defertur ager ille. h. d.*

¶ Is etiam qui contra disciplinam agrum comparauerit: si nulla de ea re quęstione mota[d] missionem acceperit, inquietari prohibetur. ¶ Illud constat, præscriptionis huius commodum[e] ad eos qui ignominiæ causa missi sunt, non pertinere: quod[f] pręmij loco veteranis cõcessum intelligitur. ideo[g] & ad eũ qui causariè[h] missus est, potest dici pertinere: cùm huic quoq; pręmium[i] præstetur. ¶ Missionum generales causæ sunt tres: honesta, causaria, ignominiosa. Honesta est quæ tempore militiæ impleto datur. Causaria, cùm quis vitio animi vel corporis minus idoneus militiæ renunciatur[k]. Ignominiosa causa est cùm quis propter delictũ sacramẽto soluitur. Et is qui ignominia missus est, neq; Romæ, neq; in sacro comitatu agere potest[l]. Sed & si sine ignominię mentione missi sunt[†]: nihilominus ignominia missi intelliguntur[m]. ¶ Irreuerens[n] miles, non tantum à tribuno vel centurione, sed etiam à principe coërcendus est. nam eũ qui centurioni castigare se volenti, restiterit, veteres notauerunt[o]. Si vitem[p] tenuit, militiam mutat. si ex industria fregit, vel manum centurioni intulit: capite punitur. ¶ Eius fugam, qui cùm sub custodia vel in carcere esset discesserit, in numero desertorum non computandam Menander scripsit: quia custodiæ refuga, non militiæ desertor est. Eũ tamen qui carcere effracto fugerit: etiam si ante non deseruerit[q], capite[r] puniẽdum Paulus respondit. ¶ Desertorem[s] qui à patre suo fuerat oblatus, in deteriorem militiam diuus Pius dari iussit[t]: ne videatur (inquit) pater ad supplicium filium obtulisse[v]. Item diui Verus & Antoninus eum qui post quinquennium[x] desertionis se obtulit, deportari iusserũt: quod exemplum & in cæteris sequi nos debere Menander scripsit.

Paulus. LEX XIIII.

Qvi cõmeatus spatium excessit, emansoris vel desertoris loco habendus est. habetur tamen ratio dierum quib⁹ tardius reuersus est: item tẽporis nauigationis vel itineris: & si se probet valetudine impeditum, vel à latronibus detentum, similiue casu morã passum: dum tamen non tardius à loco profectum se probet, quàm vt occurrere posset intra commeatum, restituendus est. ¶ Arma alienasse graue[z] crimen est: & ea culpa desertiõi exequatur: vtiq; si tota alienauerit. Sed & si partem eorum: nihil quidem interest. nam si tibiale[a] vel humerale[b] alienauit: castigari verberibus debet. si verò loricam, scutum, galeam gladiũ[c]: desertori similis est. Tyroni ĩ hoc crimine facilius parcetur: armorumq; custodi plerunq; ea culpa imputatur[d], si arma militi commisit non suo tempore[e].

a ¶ Peragunt.] nisi &c. vt ⸗. co. milites. & facit C. locati. milites. & de iure fisc. aufertur. §. qđ 50 à pręside. & ⸗. de autho ri. tutor. pupillus. & de contrahen. emptio. non licet. & l. qui officij. Accursius.

b ¶ Domum.] quia in ea non exercet cultu- ram: sed aliâs deest hic versus. & ideo non prohibentur. pro quo est C. 60 de contra. iudi. l. j. Accursius.

[margin: b Nihilo magis.]

c ¶ Alieno quidem nomine.] id est per interpositam personam: vt d. §. quod à præside. & C. quod met. cau. si ꝑ impressionem.

d ¶ Quæstiõe mota.] quæstio ergo ante missionem mota, etiam post missionẽ durabit, quam 70 uis ad eum casum peruenit à quo incipere nõ posset. ad quod ⸗. de noxa. l. si alienus. & C. de vsufca. transfor. l. j. & ⸗. si ta. te. nul. ex. l. j. & qui satisda. cogan. l. penul. §. fina. & quod vi, aut clàm, si alius. §. est & alia. & de dona. l. donationes. in prin. & facit ⸗. eo. l. milites. ibi, sed si nondũ. & C. de nup. & si contra.

e ¶ Commodum.] vt prius non delati, posteà non deferantur: vt ⸗. pro xi. respon. & ⸗. eo. l. milites.

f ¶ Quòd.] id est quia. & est bona ratio: quia vbi pœna, non præmium: vt ⸗. de nego. gest. siue hæreditaria.

g ¶ Ideo.] benè infert. quia quod habet honestè missus, habet & causa- 80 riè missus: id est propter ægritudinem: vt ⸗. de testa. tutel. l. testamenta. &]. proxi. §.

h ¶ Causariè.] id est cum causa: puta infirmitatis.

i ¶ Præmium.] omne quod præstatur honestè missis: vt dixi.

k ¶ Renunciatur.] à medicis. aliâs renunciat.

l ¶ Agere potest.] ⸗. de excusa. tuto. sed & milites. §. qui autem. & de infami. l. ij. §. penul. & C. eo. l. iij.

m ¶ Intelliguntur.] imò videtur semper causa inserenda: vt in contrario suprà de infa. l. iij. §. ignominiæ. ibi, semper enim &c. Solutio. hic exauthorauit: vt ibi sequitur. & hic subijcit. Vel solu. vt ibi. Item quid si neq; exauthorauit: neq; causam dixit cur mittat? Respon. vt ibi plenè not. ne sit argu. contra ⸗. de susp. tuto. l. hæred. & de pœnis. si præses.

n ¶ Irreuerens.] id est qui non reueretur domi num.

o ¶ Notauerunt.] infa 10 mia. Accursius.

p ¶ Vitem.] qua castigã tur, id est flagellum. & facit ⸗. ad le. aquil. quem admodum. §. fina. Accursius.

q ¶ Deseruerit.] facit ⸗. non omnes. §. desertor.

r ¶ Capite.] vt ⸗. de pœ. 20 l. si quis aliquid. §. miles. & de effra. l. j. in principio. & ⸗. de custo. re. l. in eos.

s ¶ Desertorem.] etiã aliâs decapitandum: vt ⸗. non omnes. §. desertor.

t ¶ Iussit.] non autem capite punitur: ne &c. 30 & facit ⸗. eodem l. qui cum. §. qui filium. & l. non omnes. §. qui desertioni.

v ¶ Obtulisse.] nõ enim est verisimile patrẽ velle mori filium: vt C. de pa. pote. l. iij. in fi. & ad idem C. de fideicõ. l. cùm acutissimi. & quod fal- 40 tuto. author. falsus. §. Iulianus. & de re. co. l. si pupillorũ. §. si pater. & quod met. cau. isti quidem. in fi. & Lombar. de phi. nup. l. iij. & de epis. & cleri. l. orphanotrophos.

x ¶ Post quinquennium.] ⸗. non omnes. 50 §. à barbaris. in fin. Accursius.

Qvi commeatus.] CAS VS. Miles habuit cõmeatum à duce belli vsq; ad certum tẽpus. dein de intra tempus non redijt. dicitur q; emansor siue desertor dicitur. ta 60 men inspiciendum est ꝑ quot dies stetit post, & an fuit impedit⁹ in redeũdo ꝑpter infirmitatem: vel propter temp⁹: vel propter nauigationẽ, vt in his & similibus ei parcatur: dum tamen inceperat iter tam tempestiuè quòd potuisset redisse intra tempus statutum nisi impedimentum 70 euenisset. Secundò imponit pœnam militi alienanti arma vel partem armorum. parcitur tamen tyroni si arma alienet. & punitur quandoq; custos armorum si arma commisit militi non suo tempore. Fran.

y ¶ Emansoris.] differunt: vt ⸗. l. iij. §. emansor. & facit ⸗. l. iij. §. si ad diem. & l. j. & quibus ex cau. maio. l. si cui. §. fi. & si quis cau. l. ij. §. quod diximus. & §. si quis tamen. & de verb. oblig. continuus. §. cùm ita. & l. cùm ita stipulatus sim mihi à proculo. & de solu. ratum. & de eden. si qs ex argentarijs. & de arbi. l. j. §. fi. & l. seq.

z ¶ Graue.] vt suprà l. iij. §. miles. & ⸗. titu. j. l. iij. & l. postliminio carent.

80 a ¶ Tibiale.] genus armorum ad tibias.

b ¶ Humerale.] aliud genus ad humeros.

c ¶ Gladium.] plus punitur qui maiora arma alienauit. sic suprà ad Syllanianum si quis grauj. §. si quis ca. & de abig. l. j. §. sed & qui porcum.

d ¶ Imputatur.] ⸗. de custo. reo. l. fi. in prin.

e ¶ Tempore.] sic ⸗. loca. si merces. §. conductor. & Litem quæritur. §. j. & de solu. soluturus.

EX causa.] CASVS. Miles damnatus ex causa desertionis, deinde restitutus non recuperat salarium medij temporis quo in desertione fuit. si autem pronuncietur desertorem non fuisse: tunc salaria medij temporis bene recuperat. Fran. Accursius.

a ¶ Expungitur.] id est repellitur ab eorum petitione. & expone id est cancellantur quæ ei debebatur: vt ff. l. iij. §. qui militiæ. & C. cod. l. cùm allegas. sic accipitur ff. 10 de verbo. signi. cognoscere. §. j. & ff. de diuer. præscri. in omnibus. §. j. & de bono. autho. iudi. pos. l. fi.

b ¶ Redduntur.] hoc dic vt ff. l. iij. §. sed si ex improuiso.

QVi metu.] CASVS. Aliquis 20 accusatus de aliquo crimine, metu eius fecit se fieri militem. dicitur quod repellitur à militia: & à sacramento quod in militia dederat, liberatur. Item miles turbator pacis capite punitur. Franciscus Accursius.

c ¶ Postulatus.] id est 30 accusatus.

d ¶ Soluendus est.] facit ff. de adulter. si maritus. §. j. & C. de re. po. l. j. & de ijs qui ad eccle. cō. fu. l. j.

¶ DE CASTRENSI PECVLIO.

FIlijfamiliâs.] CASVS. Filiusfamiliâs miles decessit ab intestato. pater occupat peculium filij, non autem eius hęres dicitur, sed eius hæres dicitur cui successerat ille filius. si autem testamen 50 to facto decesit, tunc pro hęreditate habetur peculium castrense. & hoc dicit hæc lex & seq. Fran. Accursius.

e ¶ Remansit.] remanere dicitur vbicunque sit, eo ipso quòd intestatus decedit: vt infrà l. proxi.

60 f ¶ Pater ipsi.] filio: vt plenè dices ff. l. proxi.

g ¶ Fiet.] scilicet pater. nam & aliàs hæres hæredis &c. vt C. de hære. institu. l. fi. & de vsufru. l. ambiguitatem. & ff. de pe. hæ. l. iij. §. j. & quære vt ibi. Item ar. ff. de vul. sub. l. qui duos. sed hîc 70 nec filius, nec pro eo alius testat⁹ fuit. ibi pater fuit testatus pro filio impubere vltimo moriente.

¶ Glossa bene declarat hanc legem.

* Paulus. LEX XV.

EX causa desertionis notatus ac restitutus, temporis quo in desertionis causa fuerit, stipendijs expungitur[a]. quòd si ratio constiterit, neq; desertorem fuisse apparuerit: omnia stipendia circa temporis finem redduntur[b].

Paulus ad Sabinum. LEX XVI.

QVi metu criminis quo reus iam fuerat postulatus[c], nomen militiæ dedit: statim sacramēto soluēdus est[d]. ¶ Miles turbator pacis capite punitur.

TIT. XVII.

De castrensi peculio.

Vlpianus. LEX I.

FIlijfamiliâs militis si peculiū apud patrem remansit[e]: sine testamento filio defuncto, pater[f] ipsi hæres non fit: sed tamen hæres ijs fiet[g], quibus & filius fuit.

¶ *Filiusfamiliâs non habet hæredem ab intestato: secus si fuerit testatus. hoc dicit cum l. sequen. Bartolus.*

Idem. LEX II.

SI filiusfamiliâs miles decesserit: si quidem intestatus, bona eius non quasi hæreditas[h] sed quasi peculium patri deferuntur. Si autem testamento facto: hic pro hæreditate habetur castrense peculium[i].

Idem. LEX III.

SI mulier filio viri[k] militi ad castrenses vel fortè militares res comparandas reliquerit pecuniam: vtiq; castrensi peculio ea, quæ comparantur, annumerari incipiunt[l].

Tertullianus. LEX IIII.

MIles præcipua[m] habere debet quæ detulit[n] secum in castra concedente patre[o]. ¶ Actionem persecutionemq; castrēsiū rerum semper filius etiā inuito patre habet. ¶ Si paterfamiliâs militiæ tempore, vel etiam post missionē arrogandum se præbuerit: videndum erit ne huic quoq; intelligatur earum rerum permissa administratio, quas ante arrogationem in castris acquisierit. quamuis constitutiones principales de ijs loquātur, qui ab initio cùm essent filijfamiliâs militauerint. quod admittendum est[p].

* Idem. LEX V.

MIles filiusfamiliâs à commilitone vel ab eo quem per militiā cognouit†, hæres institutus[q], etiam citra iussum patris suo arbitrio rectè pro hærede gerit.

¶ *Quæ ab uxore dantur uiro non causa militiæ, non sunt castrensis peculij: secus si dentur causa militiæ. hoc dicit.*

* Idem. LEX VI.

SI militi filiofamiliâs vxor seruum manumittendi causa donauerit: an seruum libertum fecerit, videamus: quia & peculiares seruos & libertos potuit habere. Et magis est vt hic castrensi peculio non annumeretur: quia vxor ei nō propter militiam nota est[r]. Planè si mihi[s] proponas ad castra eunti[t] marito vxorem seruos donasse, vt manumittat, & habiles ad militiam libertos habeat: potest dici, sua voluntate sine permissu patris manumittentem ad libertatem perducere[v].

Idem ad edictum. LEX VII.

SI castrense peculium habeat maritus: in quantum facere potest, condemnabitur[x]: quia etiā non castrensibus[y] creditoribus ex eo peculio magis est eum cogi respondere.

* Alias Papinianus.

* Alias Vlpianus ad Sabinum.

† Not. quod notitia militaris prodest & multum operatur. dic ita dicendū de notitia scholastica. vide gl. quæ solet ad hocē per allegari in c. innotuit. de elec. extra super ver. in scholis.

* Vlpianus li. xxx. ij. ad Sabi.

SI mulier.] CASVS. Nouerca mea mihi militi reliquit pecuniā ad res militares comparandas: vt equum, arma, & similia. & comparaui ex illa pecunia res prædictas. dicitur quòd istę res sunt castrensis peculij. Secundò dicit quod filius res castrenses debet habere pręcipuas: & act. & persecutiones circa castrenses res etiam inuito patre intentare potest. Item si miles sui iuris existens cùm esset in militia vel post missionem dedit se in arro- 10 gatione omnia quæ in castris prius quæsierat, habere penes se debet velut castrensia. & administrationē in his habebit: licet constitutiones loquantur tantum de filijsfamiliâs qui existentes milites castrensia lucrātur. & h. d. hæc 20 lex & seq. Franciscus Accursius.

k ¶ Si mulier filio viri.] scilicet priuigno.

l ¶ Incipiunt.] vt C. eo. l. j.

m MIles præcipua.] id est ante petita. Accursius.

n ¶ Detulit.] mobilia: 30 vt arma: vt C. eo. l. j. & famil. ercis cun. si filius.

o ¶ Patre.] habet: quia & contra patrem: vt ff. de furt. si quis vxori. in prin. & ff. ad Trebel. Imperator. ibi, post decretum.

p ¶ Admittendū est.] vt sit permissa admini- 40 stratio prædictorum.

MIles filiusfamiliâs.] CASVS. Filiusfamiliâs miles hæres institutus à commilitone, vel ab eo quem cognouerat in militia, potest adire hæreditatem etiam sine iussu patris. Itē si vxor ei⁹ 50 legat ei seruum causa manumittendi: dicitur quod non sit hic seruus castrensis peculij. & redditur ratio in litera. & sic manumittere potest sine permissu patris si autem ei eunti ad castra vxor eius ei donat seruū vt eum manumittat, & 60 eum libertum habeat secum in militia: potest eum manumittere sine permissu patris. Item ex castrēsi peculio tenetur vir soluere dotē mulieri inquantū facere potest. nam ex castrensi peculio tenetur quis etiā nō creditoribus castrēsib⁹. 70 Itē si vxor militis vel cognat⁹ ei⁹ vel qs alius non ex causa militiæ nonatus donauerit vel legauerit aliquid filio militi hoc expresso vt in peculio castrēsi illud habeat: nō propter hoc erit castrēsis peculij. secus si ex cā militiæ not⁹ esset legāti vel donāti. & h. d. hęc lex cū trib⁹ seq. Frā.

h ¶ SI filiusfamiliâs.] Non quasi hæreditas. vt ff. l. proxi. & C. eod. l. pe. & de neg. ge. l. successori. & de mino. l. iij. §. Pōponius. & ad mac. sed Iul⁹. §. quanquàm. & ff. c. pater. & l. proponebatur. & l. filius. j. respō. sic ff. de peti. hære. l. item veniunt. §. non solùm. & C. de bo. quæ lib. l. quicunq;. §. eo videlicet. in fi. & insti. qui. non est permis. face. test. §. fi vero intestati. sed in duobus casibus habet hæredem etiam intestatus: vt C. 80 de epis. & cleri. l. sacrosanctæ. & ff. si à parente quis fu. manu. l. j. §. nepos. hodie etiam quasi hæreditas: vt in authen. de hære. ab intesta. §. si igitur defunct⁹. Item qualiter olim hoc superiori casu pater tenebatur post mortem filij, habes ff. eo. pater. in prin.

i ¶ Peculium.] si aditur. aliàs contra: vt ff. de stipu. ser. si seruus communis meus. & ff. de acquiren. re. domi. in eo. Sed qd si codicillos faciat? Respon. non valet: vt ff. ad leg. falci. filiusfamiliâs. nisi in casu: vt d. l. sacrosanctæ.

q ¶ Institutus.] vt C. eo. l. j. & ij. & ff. eo. dotem. in prin. & §. j. & ff. eo. l. si fortè. & l. castrense. & ff. de fal. l. si pater.

r ¶ SI militi.] Nota est. bona ratio: vt ff. l. proxi. cum suis concor. tenet tamen donatio: vt ff. de do. inter vi. & vxo. quod autem. §. penul. & 80 §. fi. & l. si cum §. j. & C. de dona. inter virum & vxo. l. maritus,

s ¶ Mihi.] iurisconsulto.

t ¶ Eunti.] ff. eo. l. miles in prin.

v ¶ Perducere.] ad quod ff. de iure patro. seruum.

x ¶ SI castrense.] Condemnabitur. vxori de dote agenti vel alia actione. nam quacunq; actione & à quocunq; miles conuenitur, sic conuenitur: vt ff. de re iudi. l. miles. in prin. & l. item miles.

y ¶ Castrensibus.] non solùm castrensibus: & ita mulieri & cuilibet

alij satisfacit ex eo.

a ¶ Si fortè.] Quid.id est aliquid.& facit C.eo.cum allegas.& ff.eo.miles.cum suis concor.& j.eo.castrense.

b ¶ Non puto.] ff.de admi.tu.quidam.& de pecu.le.si peculium.& C.si quis alteri vel sibi l.multum.Sed argu.contrà in authen. vt lice. ma.& auiæ.in prin.

c ¶ Veritatem.] C.de dedititia lib.tol.l.j.& ff.de condi.& demon.l.iij.10 §.conditio.et de offic. præ.sed licet.& insti. de le.§.si rem.

d ¶ Spectamus.] scilicet an &c.

e ¶ Verè.] aliàs verò.

Proponebatur.] CASVS. Filiusfamiliâs miles habẽs castrense peculium instituit sibi quendam extraneum hæredẽ,& decessit relicto patreviuo: qui pater & ipse decessit hærede instituto à filio deliberante: deinde institutus hæres à filio repudiat hæreditatem. quæritur ad quem hoc castrense peculium filijfamiliâs perueniat? & certè aliàs iure cauetur quòd si filiusfamiliâs miles testatur super castrẽsi peculio,illud pecu. ad institutum vadit:q ciusdem sit institutus, scilicet pater vel extraneus. si autem ab intestato decedit: tunc penes patrẽ dicitur remanere,quasi ab eo patre non separatum. hinc est quòd si pater manumittit seruũ castrẽsis peculij sui: deinde filius viuo patre decedat ab intestato: non impeditur libertas præstita à patre.secus si fili⁹ superuixit patri.vnde si pater decedat post mortem filij,& instituat seruum castrensis peculij filij hæredem:hîc seruus hæres necessari⁹ erit patri defuncto.Item si pater legauit rem castrensis peculij filij:deinde filius prædecedat:confirmatur legatum. secus si pater præmoritur.His ergo præmissis dicamus in nostra quæstiõe quòd ex quo hæres filij nõ adiuit bona patris,dicantur aucta: & sic ad hæredem patris hæc omnia vadant, nec est nouum vt ex postfacto aliquis videatur habere successorem.nam hoc & alio casu euenit. filius capti ab hostibus decessit patre existente in captiuitate.si pater reuertitur, occupat bona filij vt peculium. si autem in captiuitate decedat pater, tunc bona filij etiã quæsita interim patre existente in captiuitate,vadunt ad agnatum proximiorem tanquàm ad hæredem. Fran. Accursius.

Idem. LEX VIII.

Si fortè vxor vel cognatus, vel quis alius nõ ex castris notus, filiofamiliâs donauerit quid[a] vel legauerit,& expresserit nominatim vti in castrensi peculio habeat: an possit castrẽsi peculio aggregari? Et non puto[b]. veritatẽ[c] enim spectamus[d], an verẽ[e] castrẽsis notitia vel affectio fuit: non quod quis finxit.

¶ Legem istam rumina per te: & cuius saporis sit, gustabis.

Idem. LEX IX.

Proponebatur[f] filiusfamiliâs miles testamento facto extraneum hæredẽ scripsisse: patre deinde superstite decessisse[g]: pater deliberante hærede instituto & ipse diẽ functus: deinde hæres institutus repudiasse hæreditatẽ defuncti. quærebatur ad quem castrense peculium pertineret. Dicebam castrense peculium filijfamiliâs, si quidem testatus decesit, quasi hæreditatem deferri hæredi scripto: siue extraneũ scripsit hæredem, siue patrem. Sed cùm nihil de peculio dixerit[h] filius: non nunc obuenisse patri, sed non esse ab eo[i] profectum[k] creditur. Denique si seruo filij castrensi libertatem pater adscripserit, moxque filius viuo patre defunctus sit, non impeditur libertas: cùm si filius patri superuixerit, impediatur libertas[l]. Vnde Marcellus putat necessarium quoq; hæredem seruum filij peculiarem patri existere posse, si filio pater superuixerit[m]. Idem referebam & si rem peculiarem filij pater legauerit. nam eodem casu quo libertatem competere[n] diximus, legatum quoque vel debebitur, vel impedietur[o]. Quibus ita præmisis, in proposito dicebam, cùm hæres non adijt hæreditatem, retro peculiũ patris bonis accessisse. Vnde potest dici etiã patris bona aucta per hanc repudiationem. Nec est nouum vt ex postfacto aliquis successorem habuisse videatur. nã & si filius eius, qui ab hostibus captus est, decesserit patre captiuo viuo: si quidem pater reuerteretur, quasi filiusfamiliâs peculiũ haberet. enimuero si ibidẽ pater decesserit, quasi paterfamiliâs legitimum habebit[p] successorẽ: & retro habuisse credetur eius successor. Ea quoq; quæ medio tẽpore filiusfamiliâs ita quæsiuit: nec hęredi patris, sed ipsi filio quæsita videbuntur.

¶ In castrensibus bonis filij nullum ius habet pater. h.d. Fran. Accur.

Pomponius. LEX X.

Ex nota Marcelli[q] constat nec patribus aliquid ex castrensibus bonis filiorum deberi[q].

¶ Hic dicitur quid sit castrense peculium. hoc dicit Fran. Accur.

* Idem. LEX XI.

Castrense peculiũ est quod à parẽtibus vel cognatis in militia degenti donatũ est: vel quod ipse filiusfamiliâs in militia acquisiuit[r]: quod nisi militaret, acquisiturus non fuisset[s]. nã quod erat etiam sine militia acquisiturus, id peculium eius castrense non est.

Papinianus. LEX XII.

Pater qui dat in adoptionem filium militem, peculium[t] ei auferre nõ potest, quòd[v] semel iure militiæ filius tenuit. qua ratione nec emancipando filium, peculium ei auferr: quia nec in familia retento potest auferre.

¶ Filiusfamiliâs miles institutus hæres ab uxore sua affectione militiæ, potest adire hæreditatem citra iussum patris, & seruos hæreditarios manumittere. h.d. Fran. Accur.

Idem. LEX XIII.

Diuus Adrianus rescripsit in eo, quem militantem vxor hæredem instituerat, filium extitisse hæredem: & ab eo hæreditarios seruos manumissos, proprios eius libertos fieri[x].

Idem. LEX XIIII.

Filiusfamiliâs miles si captus apud hostes vita fungatur: lex Cornelia subuenit scriptis hæredibus, quibus cessantibus, iure pristino peculiũ pater habebit. Proxima species[y] videtur, vt scriptis

* Alias, Martianus

m ¶ Superuixerit.] j.eo.l.ex castrensi.ij.respon. Accursius.

& à quibus, si seruo.& j.e.hæreditate.§.pater.

n ¶ Competere.] vel non competere.

o ¶ Impedietur.] ex postfacto igitur declaratur: vt j.subijcit.ad quod ff.si certum peta.l.proinde.& de rebus dub.l.quædam.& ff.de acquir.re.domi.l.in eo. Accursius.

p ¶ Habebit successorem.] scilicet filius. Sed contrà ff.de cap.& post.10 li.re.bona §. quod filius. Solu.vt ibi. Item facit ff.de su.& le.si pater.

q Ex nota.] Deberi.vt C.de bo. quæ libe.cùm oportet.§.exceptis.& C.eo.l.iij.& ff.eo.l. miles. cum suis concor.

r Castrense.] Acquisiuit. ab alijs non cognatis. & facit C.eo.l.iiij.& l.j.& ff.eo.miles.cum suis concor.

s ¶ Non fuisset.] ad hoc ff.quib.ex cau.maio.l.is qui rei. Accursius.

Pater.] CASVS. Pater filium suũ dat alij in adoptionem. non potest peculium eius castrense auferre. Item nec emancipando eum potest ei auferre. Franciscus Accursius.

t ¶ Peculium.] castrense. secus in profectitio vel aduentitio iure isto: vt ff. de dolo exceptio. apud Celsum.§.si.quæ est contrà.

v ¶ Quòd.] id est quia.

x Diuus.] Fieri.erit ergo hæreditas castrensis peculij: vt j.eo.dotem.ij.respon. Sed cõtra C.eo.l.j. non placet quòd hîc erat in militia: quia & ibi. Sed dic quod hîc affectiõe militiæ instituebat eum, ibi non: vt ff.l.si fortè.& j.eo.l.hæreditate.in princi. Item hîc ex testamento, ibi ab intestato. vnde ibi nulla potest asignari affectio. Item facit ff.si mili.in fine. Accursius.

Filiusfamiliâs.] CASVS. Filiusfamiliâs miles fecit testamentum in quo aliquos sibi instituit hæredes. tandem captus est ab hostibus & ibi decessit.bona eius vadunt ad institutos, si volunt bona. si autem nolunt: tũc penes patrem remanet peculium. sed si hæredibus scriptis deliberantibus seruus castrensis peculij aliquid stipulatur vel aliquid ex alia causa acquirit: si posteà hæredes scripti adeunt hæ. eis est hoc acquisitum, quasi per hęreditarium seruum. si autem eam non adeant, & sic penes patrem peculium stet: hoc quod acquisierunt serui, non vadit ad patrem cùm eo tempore non essent eius. & hoc de rigore. sed de æquitate secus: vt patri: hoc quæratur quod serui peculiares quæsierant. ¶ Legatum.] Pone casum vt in glos. quæ incipit, legatum &c. circa medium glos. ibi, aut non adeunt &c. Fran. Accur.

f ¶ Proponebatur.] præmitte, filiusfa.&c. proponebatur testamẽto &c.

g ¶ Decessisse.] scilicet proponebatur filius.

h ¶ Dixerit.] aliàs dixerit, aliàs decreuerit. & facit ff.l.ij.cùm concor.

i ¶ Ab eo.] scilicet patre.

k ¶ Profectum.] id est non recesit ab eo.

l ¶ Libertas.] quæ non valeret si domino succederet manumissor ff. g

y ¶ Proxima species.] aliàs species id est quæstio. aliàs speciẽ id est quæstione.

Quod

hæredibus deliberantibus, quod ſeruus interim ſtipulatus eſt, vel ab alio ſibi traditũ accepit (quod quidem[a] ad patris perſonam attinet) ſi fortè peculium apud eum reſederit[b], nullius momẽti videatur: cum illo tempore non fuerit ſeruus patris. quod autem ad ſcriptos hæredes, in ſuſpenſo fuiſſe traditio itemque ſtipulatio intelligatur. vt enim hæreditarius fuiſſe credatur, poſt aditam hæreditatẽ fit[c]. Sed paterna verecundia nos mouet quatenus & in illa ſpecie vbi iure priſtino[d] apud patrẽ peculium remanet, etiam acquiſitio ſtipulationis vel rei traditæ per ſeruum fiat[e]. ¶ Legatum quod ei ſeruo[f] relictum eſt: quamuis tunc propter incertum nulli ſit acquiſitũ: omiſſo teſtamento, patri tunc primùm[g] per ſeruũ acquiritur[h], cùm ſi fuiſſet exemplo hæreditatis[i] peculio acquiſitum, ius patris hodie non conſyderaretur.

Idem. LEX XV.

Pater militi filiofamiliàs reuerſo quod donat, caſtrenſis peculij[k] non facit, ſed alterius peculij, perinde ac ſi filius nunquàm militaſſet. ¶ Si ſtipulanti filio ſpondeat[l]: ſi quidem ex cauſa peculij caſtrenſis, tenebit ſtipulatio. cæterùm ex qualibet alia cauſa non tenebit. Si pater à filio ſtipuletur: eadem diſtinctio ſeruabitur[m].

¶ *Quicquid ſeruus peculij quod ad filiumfamiliàs pertinet, ab extraneo ſtipulatur, uel per traditionẽ accipit: hoc filiofamiliàs acquirit. in ipſo filio tamen diſtinguitur: aut ſtipulatur ex cauſa peculij ſui: & tunc ſibi acquiritur. aut ex alia cauſa: & tunc patri quærit. idem in peculiari ſeruo ſi ſtipuletur à patre: quia tunc etiam filio quærit. hoc dicit.*

¶ Si ſeruus peculij quod ad filium ſpectat, ab extero[n] ſtipuletur, aut per traditionem accipiat: ſine diſtinctione cauſarum[o] res ad filium pertinebit. Non enim vt filius duplex ius ſuſtinet, & patris[p], & filijfamiliàs[q]: ita ſeruus qui caſtrenſis peculij[r] eſt, quique nullo iure quandiu filius viuit, patri[s] ſubiectus eſt, aliquid acquirere ſimpliciter ſtipulando vel accipiendo patri poteſt. quæ ratio ſuadet vt ſi ab ipſo patre ſeruus qui ad filium pertinet, ſtipuletur ex quacunque cauſa, vel traditum accipiat: ſic acquiratur filio res & ſtipulatio, quemadmodum ſi extero promiſiſſet[t]: quoniam perſona ſtipulantis & accipientis ea eſt, vt ſine differẽtia cauſarum, quod per eum[v] agitur, ad emolumentum filij ſpectet. ¶ Si ſerui pater vſumfructum amiſerit, cuius proprietatem in caſtrenſi peculio filius habebat: plenam proprietatem habebit filius[x].

Idem. LEX XVI.

Dotem filiofamiliàs datam vel promiſſam, in peculio caſtrenſi non eſſe reſpondi. Nec ea res contraria videbitur ei quòd diui Adriani temporibus[y] filiũfa. militem vxori hæredem extitiſſe placuit, & hæreditatem in caſtrenſe peculium habuiſſe. nam hæreditas aduentitio iure quæritur: dos autem matrimonio cohærens, oneribus eius, ac liberis communibus qui ſunt in aui familia, confertur[z]. ¶ Hæreditatem caſtrenſi peculio non videri quæſitam reſpondi, quam frater patruelis[a] in alia prouincia ſtipendia merens, fratri patrueli cum quo nunquã militauit[b], reliquit. Sanguinis etenim ratio, non mili-

---

a ¶ Quod quidem.] hoc totum ponitur pro inquantum.

b ¶ Reſederit.] quod eſt etiam hæreditate non adita: vt ꝭ. de ſtipu. ſeruo. ſi ſeruus communis.

¶ Poſt aditam hæreditatem fit.] id eſt contingit id per quod creditur retro hæreditarius, ſcilicet per aditionem: quæ ſi non fiat, non fuit hæreditarius: vt d. l. ſi ſeruus communis. & j. ad leg. fal. filius. & de ſtip. ſeruo. ſi ſeruus communis. Accur.

d ¶ Priſtino.] id eſt antiquo quod eſt cùm hæreditas non aditur.

e ¶ Fiat.] vt & ꝭ. de acquir. re. do. in eo. & quæritur quando verè? Reſpon. cùm conſtat non adiri: vt ſtatim dicit.

f ¶ Seruo.] caſtrẽſis peculij mortuo filio, & hæredibus deliberantibus. vt & ꝭ. proxi. dixit de alijs acquiſitionib⁹.

g ¶ Primùm.] aduerbium.

h ¶ Acquiritur.] legatum. & dic, cùm legatur ſeruo peculij caſtrenſis deliberantibus inſtitutis: aut poſteà adeunt: & tunc legatum fuit acquiſitum peculio ſtatim cùm ceſſit dies eius: ſicut cùm legatur cuilibet hæreditario ſeruo qui quærit ſtatim hæreditati, & hęreditas poſt eà hæredi cũ adit: vt & de lega. ij. cũ debitor. in fi. & inſtit. de ſtip. ſer. in princ. nam & peculiũ eſt hęreditas cũ adeunt inſtituti: vt ꝭ. de ſtipu. ſer. ſi cõmunis. & retro fingitur fuiſſe: vt ꝭ. de acquirẽ. rer. do. l. in eo. aut non adeunt: & tunc ſeruus non quærit peculio, nec peculium domino: ſed recta via per ſeruum domino quæritur ex die omiſsi teſtamẽti verè: vt hîc. retro fictitie: vt j. hęreditate. §. pater. ibi, quid ergo &c. niſi dicas ſic, ius patris hodie non conſyderatur, quod eſt conſyderandum. Eſt aũt ius patris vt omnia retro ſua fuiſſe videantur: vt ſuprà, proponebatur. in fi. j. reſpon. & ſi eſt ſeruus legatarius: ergo directo per eũ debet quæri: qa ſic fieret per ſeruum peculiarem peculij profectitij: non autem per obliquum. & idem dic de alijs acquiſitionibus quæ per eum fierent quod eſt in legato dictum vt ſuprà, proxi. Ipſum autẽ peculiũ cuius interim ſit, habes. j. eo. hæreditate. §. pater. ibi, quid ergo &c.

i ¶ Hæreditatis[i].] q. d. hæreditas videtur acqſita à die captiuitatis: & per conſequens videbatur extunc hæredi quæſitũ. ſi tamen hæres ſcriptus eam noluerit, extunc patri quæſitam crederem. M. F.

[i] alſa gl. nõ reperitur in antiquis libris.

Pater.] CASVS. Pater filio ſuo militi reuerſo de militia donauit aliqua. hæc non fiunt caſtrenſis peculij: ſed profectitij perinde ac ſi filius nunquàm militaſſet. Item ſi pater filio militi ſtipulanti promittat aliqua: ſi quidem ex cauſa caſtrenſis peculij: tenet ſtipulatio. ſi ex alia cauſa, non tenet ſtipulatio. idem econtra ſcilicet, ſi pater ſtipulatur à filio. Item ſi ſeruus caſtrenſis peculij filij ſtipuletur aliqua ab extraneo vel per traditionem aliquid acquirat: ad filium hoc quæritur non diſtincto ex qua cauſa ſtipuletur, ſcilicet ex caſtrenſi vel alia quacunque: licet ſecus eſſet in ipſo filio per ſe acquirente. ſuſtinet enim filius miles ius ſeruorum. nam ſi ex cauſa caſtrẽſi quærit, ſibi acquirit. ſi autem ex alia cauſa quærit, ſecus. ſed ſi ſeruus caſtrenſis peculij filij aliquid ſtipuletur à patre militis, vel ex alia cauſa aliquid quærat: acquiritur hoc filio perinde ac ſi ab extraneo ſeruus acquiſiſſet. Vltimò dicit. pater habebat vſumfru. in ſeruo. filius eius miles ex caſtrenſi pecu. habebat proprietatem. pater vſumfru. amiſit. dicitur quòd filio acquiritur: & ſic filius habet plenam proprietatem in ſeruo. Fran. Accurſius.

k ¶ Peculij.] ſcilicet profectitij: vt C. de bo. quæ libe. cum oportet. §. j.

l ¶ Spondeat.] ſcilicet pater.

m ¶ Seruabitur.] vt inſtit. de inuti. ſtipula. §. item. & §. ei qui. & ꝭ. de verb. obli. l. dominus ſeruum. Et dic idem in quaſi caſtrenſi: vt ꝭ. de col. bo. l. j. §. nec caſtrenſe. & facit ꝭ. de iudi. l. lis. & de in ius vocan. adoptiuum. & C. de bo. quæ libe. cum oportet. §. exceptis.

n ¶ Ab extero.] id eſt extraneo. Accur.

o ¶ Cauſarum.] id eſt ex cauſa caſtrenſi, vel alia quacunq;. Accur.

p ¶ Patris.] quo ad caſtrenſe vel quaſi: vt ꝭ. ad mace. l. ij.

q ¶ Filijfamiliàs.] quo ad omnia alia aliunde patri quærat, ex caſtrenſi vel quaſi ſibi.

r ¶ Peculij.] ſcilicet ſuſtinet duplex ius.

s ¶ Patri.] ſcilicet filij. vel in cuius peculio caſtrenſi eſt ſeruus qui ſtipulatur. & ad hoc j. eo. hæreditate. ij. reſpõ. Accurſius.

t ¶ Promiſiſſet.] ſcilicet pater. aliàs exter⁹, ſcilicet promiſiſſet ſeruo prædicto.

v ¶ Per eum.] ſcilicet ſeruum caſtrenſem.

x ¶ Filius.] j. eo. ex caſtrenſi. §. ſeruos.

Dotem.] CASVS. Dos data filiofamil. militi non eſt caſtrenſis peculij: ſecus ſi vxor eius inſtituit eum hæredem affectione militiæ, & hãc hæreditatem adiuit hic filiusfamil. miles. caſtrẽſis peculij dicitur hæreditas. & quare ſecus in dote, redditur ratio in litera. Secundò dicit. frater patruelis militãs in vna prouincia inſtituit ſibi hæredem fratrem ſuum patruelẽ militantem in alia prouincia: qui inſtitutus hanc hæreditatem adiuit. dicitur ꝙ non videtur ex cauſa caſtrenſi quæſitum, imò ratione ſanguinis. Fran. Accur.

y ¶ Temporibus.] placuit, quod eſt j. vt ꝭ. l. diuus. Et dic cõtrà: vt C. eo. l. j. Et ſol. vt d. l. diuus.

z ¶ Confertur.] à filia fratribus, & fratrum filijs: vt ꝭ. de col. do. l. j. §. j. & §. filiam. quod ergo dicit onus. ſ. matrimonij. Item quod dicit communibus. ſ. patri & matri mulieris. Et quod dicit aui: ideo dicit, quia aliqui erant filij filiorum quibus & à quibus cõfertur: vt C. de col. l. maritus. & ſecundùm hoc verbum confertur, diuerſimodè ponitur. ſic ꝭ. de offi. proconſ. l. ij. Alij dicunt cõfertur à filio & hoc cũ deceſsit vxor viuente patre: vt ꝭ. pro ſoc. actione. §. fi. & l. ſeq. quia cùm ſubijciantur eius oneri, quia tenentur ad reddendum: & lucrũ eius participare debent cum iſto filio. ſecus autem ſi nõ prędeceſsiſſet vxor: quia nõ cõferret hic filius: vt C. fa. ercif. l. ij. & ꝭ. fa. er. ſi filia. §. j. & l. ſi maritus. & hoc ſi non lucretur vir. Si autem lucretur: quid tunc? Reſpõ. nec tunc confert. tu dic ꝙ hic non dicit de tali collatione: ſed dic confertur. i. ad vſum datur vel ſubijcitur vt cætera profectitia vel aduentitia etiam hodie quantum ad vſumfruc.

a ¶ Patruelis.] vt inſtit. de gradi. §. iiij.

b ¶ Militauit.] aliàs ſecus: vt C. eo. cùm allegas. & ꝭ. eod. ſi forte. & l.

miles.cum concor.

a ¶ Meritum.] ideo sic dictum.quia plerunque merenti relinquitur:vt supra.pro soc.l.nec adiecit.

Pater qui castrense.] CASVS. Filiofamiliâs milite mortuo ab intestato apud patrem remanet peculium castrense:& debita filij debebit intra annū vtilem soluere inquantum patitur peculium. si autem successit pater 10 filio ex testamēto: tūc perpetuo tenetur ad debita filij. Si autē pater institutus à filio omittat ex testamēto succedere, & velut peculium occupat bona filij: tanquàm legitimus hæres id est, sicut si adijsset, tenetur perpetuo ad debi 20 ta filij soluenda inquā tum patitur peculium, id est, non deducta Falci.Si autem filiusfa.miles postquàm per annū desierat militare, fecit testamentum iure communi in quo instituerat patrem, & reliquit legata:debebit pater ea sol 30 uere retēta quarta ratione Falci.si aūt pater omisit hæc bona accipere ex testamento,cùm non essent hæc bona soluendo creditoribus,& ea occupat vt peculium:nihil dolo fecit, & tenetur intra annum soluere debita.Fran.

tiæ causa, meritum[a] hæreditatis accipiendæ præbuerat.

[l] dem. LEX XVII.

Pater qui castrēse peculiū intestati filij retinebit : æs alienum intra modum[b] eius & annū vtilem[c] iure prætorio soluere cogitur. Idem si testamento[d] scriptus hæres extiterit:perpetuo ciuiliter vt hæres conuenietur.

¶ *Si filiusfamiliâs facit testamentum iure militari patre instituto : & pater omittit hæreditatem ex causa institutionis, peculiumq; filij possidet : ipse tenebitur ad legata præstanda non deducta Falcidia. si autem fecerit filius testamentū non iure militari:tunc pater potest detrahere Falcidiam.cætera uide in glos.*

¶ Pater à filio milite,vel qui militauerat[e],hæres institutus,testamēti causam omisit, & castrense peculium possedit.legitimi hæredis[f] exemplo cogetur ad finem peculij[g] perpetuo[h] legata prēstare.Qđ si filius post annū quā militare desierat,iure cōmuni testamēto facto vita decesserit:ratiōe Falcidię retinebitur[i] quarta. Cæterùm si testamēti causam pater omisit,cū peculiū creditoribus soluēdo non esset : nil dolo videbitur fecisse,quis tēporis incurrat cōpendiū[k].

Martianus. LEX XVIII.

EX castrensi peculio seruus[l] à patre hæres institui non potest[m]:& filiū necessarium[n] hæredem patri facit.Et in summa, eius rei[o] actus † patris,qui ad prēsens[p]

b ¶ Intra modum.] id est,quatenus patitur peculium detracta fortè Falcidia.

c ¶ Vtilem.] quasi nunquam fuerit castrense: vt ꝭ.l.ij.cum concord.& l.proponebatur.& de fal.filius.

d ¶ Testamento.] No.hanc distinctionem quam fecit hæc l.sed an vi 40 uo filio qui habet tale peculium,teneatur pater de pecu.occasione talis peculij? Respon. nō:vt j.ex castrensi §.fi.nam nec agit:vt ꝭ.miles.§.j.& l.ex nota.& vt paterfa.habeatur:vt ꝭ.ad Mace.l.ij.idem in aduentitio hodie.nam non vt de eo peculio, sed vt legitimus administrator conuenitur pater. Sed an nihilominus de peculio profectitio? Respon. sic.vt ergo olim in castrensi non poterat agi de peculio, ita nec hodie pro aduen.Item vnde nascitur hic de peculio,de qua hic dicit? Respon. ex contractu facto dudum:sed demū filio mortuo:vt & aliâs.C.de re. permu.l.ex placito cùm enim filius nō testetur:retro creditur profectitium fuisse,non castrense:vt ꝭ.l.ij.& l.proponebatur . in fi.j.respō.Sed 50 quomodo cū succedat accessoriū principali,non extinguitur obligatio peculij:vt suprà,de fideius.hæres à debitore.§. quòd si idem ? Respon.nullo tempore concurrunt duæ in persona patris . nam viuo filio tantum filius tenetur : eo mortuo tantum pater:filij verò obligationis reliquiæ nullæ remanent: vt suprà,de fideiuss.l.qui contrà . nec ob.quòd hic in castrensi loquitur : quia fingitur non castrense, cum intestatus decedat. si autem prima duraret : tolleretur secunda scilicet,de peculio si esset nata:vt d.l.hæres.Item impediretur nasci si prima duraret : vt j.proxi.respon. Item quomodo durat accessorium principali extincto? Respon.de æquitate præto. Item quomodo datur 60 restitutio patri de peculio cōuento hoc primo casu:vt ꝭ.de mino.l.iij. §.Pomponius.cùm alibi dicitur patrem de peculio conuētum non restitui:vt e.l.§.sed vtrum? Respon.hic loco principalis successit:vnde eius natura vti debet:vt ꝭ.si quis cau.si eum.§. qui iniur.sed in §. sed vtrū. non:quia viuente filio conueniebatur. Item hoc.j.respon.hodie corrigitur cū pater habet vt hæres:vt in authen.de hære.ab intest.§. si igitur defunctus.vnde perpetuo tenetur vt hæres:vt ij. respon.huius.l.in aduentitio autē cum in eo quo ad proprietatem habeat hodie hæredē: vt d.authē.vnde perpetuo tenetur hæres filij vt hęres:vt hic,& act.de pecu.annali:vt hic.sed accessoria hoc casu tollitur:vt d.l.hæres à de.Et 70 poterit secundū Io.restitui pater hęres vt hæres,si ille fuerat minor: & sic potest intelligi.§.Pōponius.in prin.Si autē loquaris de profectitio,vel etiam de aduentitio iure veteri,secundum quod omnia habent naturam profectitiam:vt insti.per quas perso.nob.acquir.§.j.ibi tenetur pater act.de pecul.annali post mortem filij:vt ꝭ.quando act.de pecul.est anna.l.ij.§.j.& ei potest accedere fideiussor : vt ꝭ.de fideiuss.hæres.§.seruo. & si eo conuenitur pater,non restituitur:vt d.§. sed vtrū. sed de obligationibus filij nullæ remanēt reliquiæ:vt ꝭ.ad Mace.l.creditorē.& ideò eius nomine non accedit fideiussor:vt ibidem. non ergo pro læsione filij videtur posse restitui:cū nec conuenitur ex eius perso- 80 na:sicuti nec ex persona serui:vt d.l.deniq;.§.si.& l.se.Econtra videtur q sic possit restitui pater,tali ratione:quia castrense pecul.reputatur vt profectitium filio intestato:vt ꝭ.proponebatur.ij.respon.& sic intelligimus.§.Pomponius.in prin.& pro hoc q quilibet successor restituitur:vt ꝭ.de in integ.resti.l.non solum.Sed dices q ibi.f.in lege proponebatur,dum contraxit,libere poterat contrahere. & illa quæ erat contra filium,alteratur eo mortuo.& sic de peculio:vt ꝭ.de iudi.l.tam ex cōtractibus.quod hic nō fit,sed prius fit de pecul.vnde non videtur q posset pater restitui:sed hodie cū habeat hæredem,nō dico in profectitio:quia id pater potest etiā viuente filio dare cui vult:vt C.de bo. quæ lib.cū oportet.in princi.& sic multò magis eo mortuo:sed in alijs suis bonis tenebitur hæres etiam ex contractibus huius peculij profectitij.& secundum hoc potest intelligi dictus.§.Pomponius.

e ¶ Qui militauerat.] sic est veteranus: qui & ipse testatur : sed tamen tunc iure cōmuni:vt instit.de mi.test. §.j.nec expugnat querela:vt C.de inoffi.test. l.fi.in fi.

f ¶ Hæredis.] i. sicut quasi adijsset, perpetuo teneretur hæres : vt ꝭ. proxi. respō.esset enim tunc legitimus : vt j. de verbo.signi.l. legitime. 20 sic & hic tenetur perpetuo:quia est hæres in terpretatione prætoris ex edicto.ꝭ. si qs omis. cau.testa. l.j. & ad idē ꝭ.de testa.mili.l.si certa rū.§.si pater.Vel dic, si adiuit perpetuo : sed si nō ex testamento:tunc de pecu.intra annū : vt 30 ꝭ.in.j.respon.l.Falcidiā autē nō deducit, vt hîc no.quia non adiuit:vt ꝭ.si quis omis.cau.testa.l.duo.§.fin.sed quia militis testamentum,si in militia est factum : aliâs non : vt C.de testa. mili.in testamento.& l.ne diu.& j.proxi.respon.

† aliâs,eius rei actus.

g ¶ Peculij.] id est non detracta Falci.nec vltra vires peculij seu hæreditatis tenetur:vt ꝭ.ad Trebel.l.j.§.denique.

h ¶ Perpetuo.] hoc si intra annum filius miles decedit. si autem post annum:tunc locum habet infra.§.cęterum.

i ¶ Retinebitur.] à patre hærede existente : vt suprà ad le. falci.l. si 40 miles testamento.

k ¶ Compendium.] quia non tenetur nisi intra annum:vt ꝭ. in princ. l.sed si adijsset,teneretur perpetuo:vt ibi.& facit ꝭ.de lega.j.l.filio pater.& de inoffi.testa.Papinianus.§.quarta.& de leg.ij.cum pater.§.Titio.Et no.q dictio cōpēdium,pōt esse accusatiui & nominatiui casus.

EX castrēsi.] CASVS. Si pater instituat sibi hæredē seruū castrēsis peculij filij sui militis:nō tenet statim institutio.s. q ille sit liber & hæres.sed si filius prædecessit antequā pater, tenet institutio,& erit seruus liber & hæres.si autē pater primò prædecessit : fit filius per se necessarius hæres patri.& vt breuiter de hoc dicā:actus pa- 50 tris facti circa res castrensis peculij filij,si statim præstant aliena. rei castrensis peculij filij:vt quia pater vendat vel donet alicui rē castrensis peculij filij:nō valent.si autē nō statim præstant præiudiciū filio,& tūc pēdent,vt quia rē castrēsis peculij filij pater vēdat sub condi.nam si condi.veniente filius fit præmortuus,valet quod pater fecerat:aliâs nō.hinc est q pater nō potest prouocare ad diuisionē sociū filij sui militis:& alienatio ob hoc facta nō tenet.Itē nec socius filijfa.militis potest prouocare patrē militis ad diuisionē rerū quas habet cōmunes cū filio eius:sicut nec cui bonis esset interdictum.Itē patri filijfa.militis si remittatur vsusfru.quē habet aliquis in seruo filij,vel in agro filij,vel 60 seruitus remittatur: acquiritur per patrē filio liberatio sicut & per eū cui esset bonis interdictū.nō aūt potest pater imponere.Itē si filiusfa.miles in peculio castrensi rē alienā habebat:an ipse filius an eius pater debeat respōdere in rei vendi.quæ mouetur à domino rei pro ista re? & dicitur q filius debet se defendere.Itē nec pater cōueniri pōt de peculio occasione debiti castrensis à filio cōtracti.& si pater velit defendere filium,pōt:dum tamē insolidū defendat & hoc permittat. Itē nomine prædicti talis filij nō potest agere pater actionibus filio competentibus nisi satisdet de rato.Fran.Accur.

l ¶ Seruus.] peculij castrēsis institutus à patre nō fit hæres & liber in 70 distinctè:sed facit filiū necessariū hæredē aliqñ . nā si superuiuit filius,fit necessarius per seruū. si pater superuiuat:erit hæres & liber: & sic ex postfacto considerabit vtiet actus patris,vel nō:quia cōsyderabitur quis superuiuat.At in his in quibus actus patris statim recipiūt effectū:in rebus castrēsibus indistinctè statim vitiantur.& hoc probat itaq; &c.& facit ꝭ.proponebat.§.deniq;.& §.vnde Marcellus.& §.idē referendum.& j.e.hæreditate.§.pater.dic ergo,ex causa &c.

m ¶ Non potest.] vt statim fit hæres & liber:qa actus patris pendet.

n ¶ Necessarium.] aliqñ.s.si pater præmoritur.nam aut iubet,& erit per eū hæres.aut nō.& erit per se necessarius. Et not.secundum hoc q 80 aliquis erit necessarius filio qui nō poterat esse necessarius instituenti.& sic est cōtrà.ꝭ.de acqui.hęre.qui in aliena.§.interdum.in fi.§.Sol. ibi loquitur de prorsus extraneo,quem post mortē patris filius arrogauit:qui siue præmoritur filius siue superuiuit,nō potest esse necessarius instituenti.hic autem potest esse aliquo casu.s.si filius præmoriatur.

o ¶ Eius rei.] aliâs est rei.& est plana.& aliâs est res,id est effectus. & dictio actus secundum hoc est genitiui casus.Accur.

p ¶ Ad præsens.] aliâs ad præsens.aliâs apprehēsus actus &c.vt quia vendidit

vendidit vel donauit pater rem peculij castrensis: vel etiam prouocat socium filij ad diuisionem:vt ꝭ.subijcit,itaq; &c.

a ¶ Solent.] parere seu præstare liberationem vel alienationem rei peculiaris:vt vendere sub conditione, vel legare:vt ꝭ. proponebatur.§. idem.& de lega.j.seruum.in princi.& in nostro casu.

alienationē alicui⁹ iuris de castrē si peculio præstant,impediūtur.ij verò,qui non statim quidem, sed posteà efficere solēt[a]:eo tempore animaduertētur,quo habere effectum consueuerunt:vt si sit filiusfa[b]. cui auferatur[c], nihil agatur si antè decesserit[d], actus patris non impediatur. Itaque negabimus patrem filio saluo[e] cōmuni diuidundo agentē, proprietatem alienaturum[f]. exemplo dotalis[g] prædij.Sed nec si socius vltro cum eo agat,quicquā agetur: veluti[h] si cum eo agatur cui bonis interdictum[i] est. ¶Seruos ex eo peculio, vsufructu[k], item prædia tam vsufructu quā cæteris seruitutibus pater liberare poterit. sed & seruitutes ijsdem acquirere potest.id enim & eū cui bonis interdictū est,verū est cōsequi posse[l]. neque autem seruis ex eo peculio neque prædijs vsumfructū vel seruitutem imponere pater potest[m]. ¶Si quādo ex eo peculio filiusfa. rē alienā bona fide tenebit:an pater eius in rē,vel ad exhibendum actionē pati debeat,vt cæterorum filiorū nomine[n],quæritur. Sed verius est cū hoc peculiū à patris bonis separetur[o],defensionis necessitatē patri nō imponendā.Sed nec cogendus est pater propter æs alienū,quod filius peculij nomine qđ in castris acquisiuit, cōtraxisse[p] dicetur,de peculio[q] actionē pati. Et si spontè patiatur, vt quilibet defensor,satisdato,filiū insolidū[r], non peculio tenus defendere debeat. sed & eius filij nomine non aliter mouere actiões potest,quā si satis dederit eum ratam rem habiturum[s].

¶ *Si agnatus alicuius ante militiam instituit agnatum militem hæredem: non efficitur hæreditas castrensis peculij. si autem post militiam instituat:tunc secus.in seruo castrensis peculij non distinguitur,quia semper quærit peculio.hoc dicit* Tryph.lib.9.dispu. LEX XIX.

HÆreditate ab agnato cōmilitone data, Scæuola noster dubitabat:quia potuit & ante notus,& amicus dare, potuit & non dare, nisi commilitium charitatem auxisset. Nobis ita videtur, si ante commilitium[t] factum sit testamentum,non esse peculij castrensis eam hæreditatem. si posteà,contrà.Sed si seruus peculij castrensis[v] à quocunque sit hæres scriptus, iussu militis adire debebit hæreditatem:eaque fiet bonorum castrensis peculij.

¶ *Miles potest pro parte testatus & pro parte intestatus decedere: sed paganus nequaquàm. hoc dicit.*

¶ Filiusfamiliàs paganus[x] de castrensi peculio fecit testamentum: & dum ignorat patri se suum hæredem extitisse, decessit. Non potest videri pro castrensibus bonis testatus, pro paternis intestatus decessisse : quāuis id in milite etiā nunc rescriptum sit:quia miles ab initio[y] pro parte testatus, & pro parte intestatus poterat mori: quod ius iste[z] non habuit[a] : non magis quàm si sine obseruatione legum faceret testamentum[b]. Necessariò ergo castrensis peculij hæres scriptus vniuersa bona habebit[c],perinde ac si pauperrimus[d] facto testamento decessisset,ignorans se locupletatū per seruos alio loco agentes.

¶ *Hunc.§.diuide in tres partes usque ad finem tituli.Primò quando pater manumisit in testamento seruum filij:& filius intestatus decessit. Secundò quando instituit extraneum qui non adiuit. Tertiò quando pater fuit institutus.Secunda ibi, Non tamen si ut hæres.Tertia in l.fin.quæ continuatur cum ista.Barto.*

¶ Pater peculij castrensis filij seruum testamento liberum esse iussit. intestato defuncto[e] filiofamilias ab intestato. deinde pater decessit. quæritur an libertas seruo competat?

b ¶ Si sit filiusfamiliàs.] id est superstit:qa præmoritur pater.

c ¶ Auferatur.] fallit in libertate: vt ꝭ.eo.l. hæreditate.§.pater.ibi, non tamen &c. in fine legis.

d ¶ Decesserit.] scilicet filius. sic ergo pendet,& ex postfacto apparet.ad quod ꝭ. de testa.tu.l.si hæreditas.§. ij.& de leg.j. seruum.§. fi.in prin.

e ¶ Saluo.] id est viuo.

f ¶ Alienaturū.] aliàs alienare . per diuisionē enim ꝑuenitur ad alienationem:vt C.de præ. mi.l.inter.

g ¶ Dotalis.] vt C. de fundo do.l.ij.

h ¶ Veluti.] id est sicut.

i ¶ Interdictum.] vt ꝭ.de verbo.oblig.l.is cui.Accur.

k ¶ Vsufructu.] sibi patri debito : vt ꝭ.eod.pater.§.fina.

l ¶ Posse.] quia acquirere potest:vt d.l.is cui.

m ¶ Potest.] sed promittere quòd cōstituet,bene potest:quia pēdet: vt suprà,proxi.

n ¶ Filiorum nomine.] vt suprà, de pecu. l.depositi.

o ¶ Separetur.] ꝭ.de separa.l.j.§.si filij.

p ¶ Contraxisse.] aliàs concessisse , id est promisisse.

q ¶ De peculio.] vel de eo peculio vel alio: vt not. ꝭ.l.proxi. hoc filio viuo : sed eo mortuo sic: vt ꝭ.l. proxi.in prin.

r ¶ Insolidum.] ꝭ. de procura.seruum. §. penul.& si.& insti.de satis.§.penul. & ꝭ. qui satisda.cog.l.si filius.

s ¶ Habiturum.] ꝭ. de nego.gest.l.in autem.

HAereditate.] CASVS. Filiusfamiliàs miles est institutus hæres ab agnato suo cōmilitone.quæritur an hæc hæreditas sit castrensis peculij.an non. & distinguitur an ille agnatus fecit testamentum ante militiam: & tunc ex causa parentelæ non causa militię videtur istum instituisse.an verò post militiam cœptam fecit testamentum:& tunc ex castrensi causa videtur acquisita hæreditas. si autem seruus peculij castrensis filijfami.militis instituatur hæres ab aliquo(& quicunque instituit,non est vis) & iussu domini adiuit hæreditatem:hæc hæreditas castrensis peculij dicitur. Secundò dicit. filiusfamiliàs quondam miles,nunc veteranus fecit testamentum in castrensi peculio,ignorans patrem suum decessisse.decessit & hic filius. quæritur an videatur pro parte testatus,& pro parte intestatus decessisse? & certè si esset miles,hoc potuisset fecisse . sed quia veteranus est, hoc non potuit facere:sicut nec pręter solennitatem iuris testari potuit.dicendum est ergo, ꝙ hæres institutus in castrensibus, omnia habebat: & sic bona patris testatoris:sicut cùm quis se pauperem credens instituit quendam hęredem, & in veritate diues erat lucratus multa per seruos suos.nam omnia habebit hæres. ¶ Pater peculij.] Pater in testamento suo seruum castrensis peculij liberum esse iussit.posteà decessit filius ab intestato. deinde pater decessit . quæritur an libertas seruo competat?Et videtur ꝙ nō. nam dominium eiusdem rei apud duos insolidum esse non potest.filius enim si viueret,posset manumittere,cum sit dominus eius.ergo pater eius non potuit hoc facere. Item si filius in testamento reliquisset libertatem seruo suo,sicut & pater eius reliquerat:præualeret libertas à filio relicta. sed certè prædicta vidētur vera, scilicet quòd non fit liber ex testamento patris tūc quādo filius vtitur iure sibi concesso.i. testatur & relinquit libertatem seruo: vt tūc non valeat quod pater fecit. si autem filius ab intestato decedit, & sic non vtitur iure suo: videtur quasi iure postliminij patrem antiquo iure habere peculium, & retro dominium peculij habuisse:& sic manumissionem ab eo factam prædicto modo tenere. secus si vindicta manumitteret . Sed qd si filius decessisset testatus, & non sit eius hæreditas adita?non sic dicas continuatum dominium peculij de filio ad patrem sicut si intestatus decessisset filius : & sic medio tempore , id est deliberantibus scriptis hæredibus dominium peculij non sit patris: sed in pendenti. si autem diceres dominiū esse interim patris: si scripti hęredes à filio adirent,transiret dominium peculij à patre ad hæredes filij:quod esset absurdum.dicamus ergo interim dominiū peculij esse in pendenti:vt si hæredes scripti à filio nō adeant,patris dicatur retro fuisse dominium peculij.si adeant, sit secus.& sic dicas esse in pēdenti dominiū peculij. Quid si seruo peculiari aliquid ab extraneo legatur,ex cuius testamēto pater nihil possit capere:an per hunc seruum quæret : cùm ad hæredes filij pertineret si adirent ?,Facilior tamen responsio est cū ab intestato decessisset filius . dicamus ergo in vtroq; casu libertatem à patre relictam seruo peculiari filij tenere . multò magis tenebit libertas si ponas filiū testasse, & patrē suū hæredem instituisse:vt libertas quā primò pater reliquerat seruo filij, teneat quasi ab initio fuerit serui,& secus sit in eo qui seruum alienum manumittit:deinde posteà effectus est dominus huius serui.nā nō confirmatur libertas.& hoc dicit hic.§.cum.l.sequenti.Fran.Accur.

t ¶ Ante commilitium.] id est commilitionem[a]. aliàs commilitium.

v ¶ Castrensis.] hoc fine distinctione.Io.contrà:nam distinguit: vt ꝭ.l. miles.& l.si fortè.& l.castrēse.& l.dotē.§.fi. & C.e.l.j.& l. cū allegas.

x ¶ Paganus.] id est veteranus:quia desijt militare:vt ibi dicitur.

y ¶ Ab initio.] sub.etiam:vt instit.de hære.ab intesta.§.hęreditas. & not.ꝭ.de testa.mili.l.vj.& l.si duobus.

z ¶ Iste.] scilicet veteranus.

a ¶ Non habuit.] scilicet priuilegium.

b ¶ Testamentum.] vt & ꝭ.eo.l.pater.§.j.

c ¶ Habebit.] ad hoc ꝭ.de hære.insti.l.j.§.si ex fundo.

d ¶ Pauperrimus.] quo ad opinionem.

e ¶ Defuncto filiofamiliàs.] scilicet posteà.

a Imò verò commilitium est societas militaris & contubernalis amicitia Budæus in annot po steri.hic & Alciat. lib. dispunc.iiij. ca.xvij.

liàs, mox patre, quæritur an libertas seruo competat[a] .occurrebat[b] enim non potuisse dominiũ apud duos pro solido[c] esse. Denique filium posse manumittere talis peculij seruum, Adrianus constituit[d] . Et si testamento[e] tam filij quàm patris idem seruus accepisset libertatem: & vtrique pariter decessissent: nõ dubitaretur ex testamento filij liberum eum esse[f]. Sed & in superiori casu pro libertate à patre data illa dici possunt[g] nunquid quoad vtatur iure concesso filius in castrensi peculio, eo usque[h] ius patris cessauerit: quod si intestatus decesserit filius, postliminij cuiusdam similitudine pater antiquo iure habeat peculiũ retroque videatur habuisse rerũ dominia[i] : non tamen si vt hæres viuo filio vindictam[k] seruo imposuit, dicatur cum post mortem intestati filij ex illa manumissione liberum factum esse. ¶ Quid autẽ si testamentum fecerit filius, & nõ sit eius adita hæreditas ? Non tam facilè[l] est dicere continuatum patri post mortem filij rerum peculij dominium : cùm medium[m] tempus quo deliberabant instituti hæredes, imaginem successiõis[n] præstiterit. alioquin[o] & si adita sit ab instituto filij hæreditas, dicetur à patre ad eum[p] transisse proprietatem : quod absurdũ est: nisi in pendenti[q] , vt in alijs[r] , & in hac specie habeamus dominia: vt ex postfacto retro fuisse aut nõ fuisse patris credamus[s]. secundũ quod[t] difficilè erit expedire, si dũ deliberat hæres[v] , dies cesserit legati seruo istius peculij dati[x] in testamento[y] eius ex quo pater nihil capere potuisset : an id ad ipsum[z] pertineat[a] , cùm vtique ad hæredẽ filij pertineret. facilior tamen de libertate serui deliberatio est in specie in qua intestatus filius decessisse proponitur. Non est ergo ratio respondendi[b] competere libertatem eo tempore datam, quo non fuit in dominio patris[c] : fauorabilem tamen sententiam contrariam vtroque casu[d] non negamus.

Paulus. LEX XX.

SEd si ponas filium testamentum fecisse, & patrem hæredem instituisse: cùm vtique pater testamento suo[e] seruo filij libertatem dedisset[f] , qui ad eum ex testamento filij pertinere cœperit: videndum est nunquid ei com parari debeat, qui cùm manumitteretur, alienus erat, deinde posteà acquisitus[g] est. Sed fauorabilius est libertatem à patre relictã admittere[h] , & ab initio patris eũ esse videri, ex hoc quod posteà cõtingit, ostenditur.

TIT. XVIII. De priuilegiis veteranorum.

Arrius Menander. LEX I.

VEteranorum priuilegium inter cætera etiam in delictis habet prærogatiuam, vt separẽtur à cæteris in pœnis. Nec ad bestias itaque veteranus datur, nec fustibus[i] cęditur.

Vlpianus. LEX II.

HOnestè sacramento solutis data immunitas[k] , etiam in eis ciuitatibus apud quas incolæ sunt, valet[l] : nec labefactatur[m] , si quis eorum voluntate sua honorem aut munus susceperit. ¶ Vectigalia[n] & patrimoniorum onera

a ¶ Competat.] & respondeo sic de æquitate: sed de rigore non: vt in fine legis.
b ¶ Occurrebat.] id est, obstabat nobis volentibus fieri liberum, hoc quod subijcit: non posse &c. nam si tenet manumissio patris: ergo ipse dominus. Item si filij, ergo ipse: quia tantum dominus manumittit : vt C. de ijs, qui à nõ domino. si nõ proprietatem.
c ¶ Pro solido.] vt suprà de leg. ij. l. Mæuius. §. duorum. & s. cõmo. l. si vt certo. §. si duob⁹. & idem in possessione: vt ibidẽ. & s. de acquir. poss. l. iij. §. ex cõtrario.
d ¶ Constituit.] vt s. de iure pa. l. seruum. & s. co. diuus.
e ¶ Et si testamento.] mutat casum.
f ¶ Liberum esse.] quia siue dicas filiũ pręmortuum, siue post: idẽ est. Quis autem præsumat prior mori : dic vt suprà, de rebus dub. l. q duos. §. cũ in bello. & l. cum pubere. & l. si mulier.
g ¶ Dici possunt.] scilicet vt valeat hoc, nunquid &c.
h ¶ Eousque.] q. d. non vltra. Et dic cõcessos in alienando & manumittendo & testando: quæ omnia vt paterfamil. potest.
i ¶ Rerum dominia.] hæc allegatio est bona: vt s. e. proponebatur. & l. ex castrensi. & de lega. j. seruum. §. fi. & ar. s. de acquir. rer. do. seruus. §. fina.
k ¶ Vindictam.] id est libertatẽ per vindictã: quasi statim habeat effectum: vt s. ex castrensi. in prin. & s. q & à quib. si seruo. Sed ar. cõtrà suprà, de solu. l. qui res. §. rem autem. in fin. §. vbi prima alienatio cõfirmatur. Sed dic quòd ibi trahitur retro: vt videatur fuisse patris, nõ vt ex illa sol. facta olim liberet. Itẽ hoc de rigore: de æquitate immutatur: vt infrà, in fi. huius legis.
l ¶ Non tam facilè.] vt & quãdo decessit intestatus. Accur.
m ¶ Medium tẽpus.] pręstiterit: quod est. j.
n ¶ Successionis.] in hoc vt alius ab intestato non veniat: vt infrà, de reg. iur. l. quãdiu. item & ipse deliberans interim aliquid facit quã doq; vt suprà, de iure delibe. l. ait prætor. Accur.
o ¶ Alioquin.] id est si dicas medio tempore dominium esse patris, & si adita sit, scilicet posteà, puta anno inter mortem filij & aditionem.
p ¶ Ad eum.] scilicet filium. & sic ambulare.
q ¶ In pendenti.] aliàs nisi. & bene. aliàs si. & tunc dic, absurdum est si sic dicamus: dicimus tamen, quia non possumus aliud.
r ¶ In alijs.] suprà, de vsufru. sed & si. §. j. & de acquiren. rer. domi. seruus. §. fina.
s ¶ Credamus.] hoc est verum quòd sunt in pendenti. quod patet etiam suprà, eo. filiusfamiliàs. per totum. & l. proponebatur. & hoc propter spem quæ est de futuro. in veritate tamen patris sunt: vt suprà, de stipu. seruo. si seruus communis. in fi. j. respon. Sed eis adeuntibus fingitur non quæsitum: vt not. s. de vsufruc. sed & si quis. §. j.
t ¶ Secundum quod.] id est si dicimus esse in pendenti.
v ¶ Hæres.] à filio milite institutus.
x ¶ Dati.] id est relicti ab aliquo extraneo testante.
y ¶ In testamento eius.] scilicet extranei testantis.
z ¶ Ad ipsum.] scilicet patrem.
a ¶ Pertineat.] id est pertinere potest si adiret : quia est capax : nulli tamen interim acquireretur: vt suprà, eo. filius. §. fin. Alij dicunt quòd hic omisit solu. sed in fine legis soluitur. & dic quòd sic. Accur.
b ¶ Ratio respondendi.] scilicet stricta : vt in princi. §. ibi, occurrebat &c.
c ¶ Patris.] quod fuit tam in primo casu quã in §. non tamen.
d ¶ Vtroque casu.] tam in eo qui ponitur in prin. §. quã in eo qui ponitur in §. non tamẽ &c. & cum primo concor. s. proponebatur. §. denique. & suprà, de lega. j. seruum. cum suis concor. & suprà, de con di. instit. l. mulier. §. penul. & de op. le. l. si cũ. Ex quib⁹ collige, quod ab initio non valet, ex postfacto confirmatur. Sed argu. contra. s. qui & à quibus. l. si seruo. Alij dicunt in vtroque casu, scilicet libertatis primæ & legati, de quo dixit difficile expediri. sed si dicas valere id legatum: ius patris non consyderatur. Et sic est contrà. s. filiusfamiliàs. in fin. si enim ei legare non potest, nec eius seruo : vt de lega. ij. debitor. §. seruo. & de leg. j. si mihi & tibi. §. regula.
e SEd si ponas.] Testamento suo. scilicet patris.
f ¶ Dedisset.] id est reliquisset.
g ¶ Acquisitus est.] quo casu non valet : vt & suprà, qui & à quibus, si seruo.
h ¶ Admittere.] id est valere.

¶ DE PRIVILEGIIS VETERANORVM.

VEteranorũ.] CASVS. Veterani habent priuilegium etiam in delictis, vt non patiãtur pœnas quæ alijs cõueniunt, scilicet vt bestijs dentur, vel fustibus cędantur. Fran. Accursius.
i ¶ Nec fustibus.] vt j. eod. l. iij.

HOnestè.] CASVS. Veterano concessa immunitas tenet etiam in ea ciuitate, de qua est incola: nec perdunt priuilegium, licet spontè aliquod munus susceperint. Secundò dicit, quòd onera vectigalia & patrimonialia omnia debent sustinere. Fran. Accur.
k ¶ Immunitas.] in quibus sunt immunes, habes, C. eo. l. j. Accur.
l ¶ Valet.] ex differ. enim loca. &c. vt C. de tempo. in inte. resti. superuacuam. q. d. non solum vbi habet originem: vt C. de mu. & ori. l. j.
m ¶ Labefactatur.] quò minus ipsi & eorum liberi perseuerẽt immunes in alijs : vt C. de ijs qui spon. mu. sub. l. iij. & pro constanti ponas, quòd fuerat iam decurio. aliàs non daretur ei honor : vt infrà, de decur. honores. §. is qui. & posteà fuit veteranus. vnde accipiendo vnum honorem, in alio non præiudicat. secus si hodie postquàm est veteranus, patitur se fieri decurio: quia tunc omnibus renunciare videtur: vt in contrarijs. j. l. fina. in fin. & C. de ijs qui spon. mu. sub. l. iij. & j. de decurio. l. ij. §. fina. & de iur. immuni. l. j. & argu. j. titu. j. l. ij. Item facit C. de excu. tu. l. voluntaria. Sed argumen. contrà. s. ex quibus cau. maio. l. & qui data.
n ¶ Vectigalia.] contrà. C. de vete. l. j. ibi, neq; vectigalibus &c. Solu. vt ibi. Accursius.

Sustine-

a ¶ Sustinere.] vt C. de mu.pa.l.ij.& iij.& ſ.eo.l.viæ. & facit ſ. de mu. & hono.reſcripto.§.fin.& l.fin.§.patrimonium.ibi,ab his autem.

Veteranis.] *CASVS.* Idem honor debetur veteranis & filijs eorum,qui & decurionib⁹. igitur nec in opus publicũ, nec ad beſtias vel fuſtibus dabuntur. Fran. Accur.

b ¶ Veteranis & liberis.] vſque ad primum gradũ tantum: vt C. de quæ. 10 ſtio.l.diuo.Et not. aliquod priuilegiũ dari filijs,nõ tamẽ alijs hæredibus. ſic ſ.ſol.matri.l.maritum. & l.etiam. in princi.Item ſ.de excu.tut.l. dicimus.§. ſi pater.

c ¶ Igitur.] bene in 20 fert: vt ſ. de pœnis.l.moris. §.iſte. & §.liberos.

Viæ.] *CASVS.* Veterani non habẽt immunitatem viæ ſternendæ:nec à collectis,quę pro poſſeſſionibus præſtãtur. 30 Item & naues eorum poſſunt angariari.Fran.Accur.

d ¶ Viæ ſternendæ.] facit ad le.C. de curſu publi.l.nullus penitus.& C. de ſac. ſan. eccle. l. ad inſtructionem.& infrà, de vac.mune.l. 40 ſunt munera.

Veteranos.] *CASVS.* Veterani excuſantur à nauium fabrica. Item nec coguntur eſſe exactores tributorum.veterani autem qui paſſi ſũt ſe eligi decurio- 50 nes, coguntur ſuſcipere munera.Fr. Accur.

e ¶ Hoc eſt ne exactores.] Noluit incidere in cõtrariũ. ſ. de mu.& ho.l.ij. §.exactionem. quæ eſt contrà.

f ¶ In ordinem.] 60 decurionum. ad quod.C.de excu.tu. l. voluntarie. & C. de ijs qui ſpõte mu. l.ij. & ſ. de var.mu. l.penulti.§. fina. & de iur.immu.l.v. §.

g ¶ Legi.] id eſt eligi.

70 ¶ AD MVNICIPALEM, ET DE INCOLIS.

¶ *Continua ſic rubricam.Quatuor ſunt genera cognitionum, ſcilicet de re pecuniaria: aut de æſtimatione:aut de crimine capitali:aut de muneribus & honoribus: vt l.cognitionũ.in prin.ſ.de varijs & extraord.cog.& de primis tribus dictũ eſt ſ.ſequitur videre de quarta ſcilicet de mune.& hono.verum quia prædicta in- 80 dicuntur ciuibus & incolis:ideo præmittit ti.ad muni.& de incolis.B.*

† alias,ſoſſiano.

† Angaria. ti quid ſit, vide Rhodi.libr. lect. antiqua.x.c. viij.& Alci. in lib. Gel. xij.de præpoſi.ſac.cu. bic.l.hac no ſtrę.& Eraſmum in annot.ad xx. vij. Mat ca.

† aliàs,firmo.

† Subaudi inquit Budęus in annot. poſteriori.hic.legẽ vt Politianus pridem animaduertit.Aliàs autem, legitur ſic hæc rubrica.de municipibus,& de incolis. Qui autem dicatur municipes, pulchrè Gel.li. xvj. ca. xiij. noct. Attic. & Crinitus li.vij.ca. vj.

ſolennia oẽs ſuſtinere[a] oportet.

Martianus. LEX III.

Veteranis & liberis[b] veteranorum idem honor habetur, qui & decurionibus. igitur[c] nec in metallum damnabuntur,nec in opus publicum, vel ad beſtias, nec fuſtibus cædentur.

Vlpianus. LEX IIII.

Viæ ſternendæ[d] immunitatem veteranos nõ habere Iulio Goſiano † veterano reſcriptum eſt.nam nec à contributionibus quæ in poſſeſſionibus fiunt,veteranos eſſe excuſatos palàm eſt. Sed & naues eorũ angariari † poſſe Ælio Ruffino † & Antonino Claro veteranis reſcriptum eſt.

Paulus. LEX V.

Veteranos diuus Magnus Antoninus cum patre ſuo reſcripſit à nauium fabrica excuſari.Sed & ab exactione tributorum habent immunitatẽ:hoc eſt ne exactores[e] tributorum conſtituantur. Sed veterani qui paſſi ſunt ſe in ordinem[f] legi[g], muneribus fungi coguntur.

Digeſtorũ, ſeu Pandectarvm liber L. & XII. hvivs volvminis.

Titvl. I.

Ad municipalem †, & de incolis.

¶ *Primò ponit qualiter efficiantur municipes ipſo facto. Secundò qualiter fiant ex diſpoſitione ciuitatis. Tertiò quid importat nomen municipis largo modo & impropriè ſumendo. Quartò inducit prædicta ad determinationem unius quæſtionis. Quintò à determinatione prædicta ponit unam exceptionem,quam probat per reſcripta principum. Sextò circa prædicta ponit quorundam falſam opinionem quam reprobat. Secunda ibi, Et propriè. Tertia ibi, Sed nunc abuſiuè. Quarta ibi, Qui ex duobus. Quinta ibi, Niſi fortè. Sexta ibi, Quod beneficium. Bartol.*

Vnicipem.] *CASVS.* Primò dicit municipem fieri vno de tribus modis:& nominat eos. Secũdò dicit,qui propriè dicantur municipes. Tertiò,qui dicãtur municipes in larga ſignificatione. q ergo ex duobus Campanis natus eſt, Campanus dicitur, ſed ſi ex patre Campano, & ex matre alterius loci, Campanus eſt inſpecto patre:niſi priuilegium habeat materna origo : vt filij ſint eius ciuitatis ciues,vnde eſt mater: vt Ilienſibus cõceſſum eſt, item Delphis conceſſum fuit. Item Ponticis conceſſum fuit,vt qui ex matre Pontica naſcaẽ, & ex patre qui aliunde ſit: Ponticus dicatur filius hic. & hoc priuilegium intelligitur in veris filijs,id eſt in ijs qui naſcuntur ex legitimo matrimonio.nam in vulgo quęſitis filijs hoc idem ſeruatur, & ſine priuilegio 10 vt matrem ſequatur. licet quidam in vulgo quæſitis tãtum dicebãt priuilegium locum habere. ſed male dicebãt: quia ſuperfluũ eſſet priuilegium:vt dictum eſt. Fran.Accur.

Vlpianus. LEX I.

Vnicipem aut natiuitas[h] facit, aut manumiſſio[i], aut adoptio[k]. & propriè[l] quidem municipes appellãtur muneris participes,recepti in ciuitatẽ, vt munera nobiſcum facerent. ¶ Sed nũc abuſiuè municipes dicimus ſuos cuiuſq; ciuitatis ciues[m]: vtputa Campanos[n], Puteolanos. ¶ Qui ex duobus igiẽ Cãpanis parẽtibus natus eſt, Cãpanus eſt. Sed & ſi ex patre Campano,matre Puteolana:æquè municeps Campanus eſt:niſi fortè priuilegio[o] † aliquo materna origo cenſeatur.tũc enim maternæ originis erit municeps:vtputa Ilienſibus conceſſum eſt,vt qui matre Ilienſi eſt, ſit eorum municeps. Etiam Delphis hoc idem tributum & conſeruatum eſt. Celſus etiam refert Ponticis ex beneficio Pompeij Magni competere,vt qui Pontica matre natus eſſet, Ponticus eſſet. Quod beneficium ad vulgò quæſitos ſolos pertinere quidam putant: quorum ſententiam Celſus non probat[p] :neque enim debuiſſe caueri, vt vulgò quęſitus matris conditionem ſequeretur(quã enim aliam originem hic habet[q] ?)ſed ad eos qui ex diuerſarum ciuitatum parentibus[r] orirentur.

¶ *Pater uidetur conſentire nominationi filij ad munus, ſi præſens fuit , & non contradixit electioni: ideo pro filio obligatur. poſteà exponit quædam uerba : & ponit in quibus pater tenetur,& filius ſi minus idoneè magiſtratum geſſe-*

h ¶ Natiuitas.] ppria, vel paterna: vt ſ.eo.aſ- 20 ſumptio.ſ. reſpõ. & §. ſ. & ſ. de verbo.ſigni.l. municipes. & C.eo.l.iij.

i ¶ Manumiſſio.] vt eius originem ſequatur à quo fuit manumiſſus: vt ſ.eo.l.eius.non illius qui iuſsit manumitti : vt.C.eo.l.ij.

k ¶ Aut adoptio.] dũ 30 durat:vt ſ.eo.ſed ſi is. & hic retinet primam: vt infrà,eod.ordine.§. fina.

l ¶ Propriè.] inſpecta ſignificatione vocabuli.ſic ſ. de acqui.poſ.l.j. in prin.& ſecũdũ hoc q non ſubeunt munera,licet ſtent in municipio, 40 non ſunt tamen municipes:ſed large & illi ſunt municipes:vt ſ. p. xi.& no.hic ciuitatẽ dici municipiũ : vt hic, & ſ.de re.diui.l.antep.Itẽ dicitur ciuitas oppidũ: vt in prœmio dige.§. hoc autẽ.& §. illud autem.

50 m ¶ Ciues.] etiã qui munera non ſubeunt.

n ¶ Campanos.] eſt ergo ciuitas Campania,ſicut & Puteolanum. Sic ponitur ſ. quod metus cau.l.metũ.§. ſed quod prętor. Eſt & puinciæ & ſic etiam poſſet hic exponi:licet non ſic be- 60 ne.

o ¶ Priuilegio.] priuilegio ergo municeps fit vt hic,& C.de inco.l.pri uilegio.

p ¶ Nõ probat.] id eſt improbat. & ita minus dicit:& plus intelligit.

q ¶ Habet.] interrogatiuè.certè nullam: vt ſ. 70 eo.l.eius qui iuſtum.

r ¶ Parentibus.] ſ. legitimis . ſic ergo vulgo quæſitus matrẽ, legitimus patrem ſequitur : vt ſ.de ſta.ho.cum legitimè.Sed quid de legitimato per principem? Reſpon.patrem etiam ſequitur,vt adoptiuus: vt infrà,eo.l.ordine.in fi.Item not.hic quòd non debet aliquid ſic intelligi vt ſit ſuperuacuum, ſi aliquis intellectus ſanus poſsit ei dari. Item 80 not.& illud quòd ſuperuacuum eſt precibus impetrare,quod iure cõmuni conceditur &c.ad quod facit ſuprà,de cap.poſtliminium.§. fi.& ſuprà,de condi.inſti.l.verba hæc.& de vſur.l.ſi ſtipulatus.& de lega.j. ſiquãdo quis.& l.ſi creditori.& de Carbo.edic.l.quod Labeo. & de minori.in cauſæ.j.reſpon.& de verbo.obli.doli.& C.de iur.delib.l.j.& de theſau.l.j.& C.arbi.tute.cũ interdictæ.& de verb.obli.ſi ſtipulatus. & l.ſi dari.Sed arg.cõtrà,ſ.de au.& ar.le.pediculis.§.Labeo.& ſuprà, man.l.qui mutuam.Accurſius. *ADDITIO.* Dic ſecundum Bar.

† Arg. ſumptum per locum à ſpeciali,eſt validum in iure. concor. text.in c.pręſenti. ver.locatibi ſpecialiter.de prę ben.in.vj.

quòd hæc verba pñt ibi operari:vt no.§.pro soc.l.sed & si adijciatur.

QVoties.] C A S V S. Cùm filiusfamiliàs sit decurio patris voluntate:pro omnibus muneribus quæ filio vt decurioni iniunguntur,pater tenetur vt fideiussor filij.Secundò dicit,qualiter pater dicitur consentire decurionatui filij.& quicquid talis filius in republica gessit:pater tenetur vt fideiussor filij.& exponit, quando dicatur filius aliquid gerere 10 in republi. Sed quid si filio vt decurioni commissum est dare tutores pupillis,& eos non dat, vel minus idoneos dat, nec satis exegit? ipse quidē fili⁹ tenet. pr aūt tenet pro eo sicut fideiussor:sed fideiussor nō tenetur,cùm rem pupilli sal.fo. promittat. hoc 20 autem casu non interest reipublicæ dederit tutorem vel non:vel minus idoneū dederit : sic ergo nec pr tenetur hoc casu.¶ Is q.] Dic casum vt in glos. quæ incipit, aliquo &c.ibi,puta &c. Fran. Accursius.

a ¶ Quoties filiusfa- 30 milias.]aliud si emācipatus:vt C.de filijsfa. & quēadmo.l.j.& fac.j. de mu.l.j.& l.spōte.§.j.

b ¶ Vniuersis.]ergo tutelæ & curæ ratione cōsequentiæ : vt C. quod cum co.l.j.

c ¶ Quasi.] j.e. Lucius. 40 §.idem respon.hæredes. in fin. contrà. Sol. vt ibi.

d ¶ Nō contradixit.] contradicere ergo debet:vt j. ti.j.l. honores. §.fi.& l.spurij.§. pater. & C.ne filius pro patre. si filius. & facit ad hoc vt filio videatur cōsentire.C.de decur.l.j. & j.de admi. re. ad ci.per- 50 ti.filius. & §.fa. ercis. si filia.§.idem scribit.& j. eo. Lucius.§. idē respō. & j.de mu. & ho. sponte.§.j.sed qua actio.cōuenietur? Respon.ex stipulatu vel quod iussu: cùm dicat eum quasi fideius.teneri : vt hic,& §.de hære.tu.l.iiij.§.fin. 60 & sic aliàs in multis articulis fingitur stipulatio vbi non est : vt & §. de ado.his verbis.& l.fin.Item no.hic : qui tacet, consentit. pro quo sunt prædictæ leges.& §.loc.item quæritur.§.fi.& de euic.l.quidam.& man.l.qui patitur.& l.qui fide.& sol.ma.l.ij §.voluntate.& de adop.l. in adoptionem.& de cu.fu.l.consilio.§.fi. & de spon.l. in sponsalibus. Item no.hic dist.quia aut fit tutor filius aut decur.primo casu si in testamento,indistinctè tenetur pater de peculio tantùm, etiam si agnouit: vt §.de admi.tu.Lucius.Si aliter : tunc si agnouit , insolidum.aliàs de pecul.vt §.de tute.l.si filius. Enimuero si fiat decurio eo conscio:quo ad publicam causam contingit, insolidum : quo ad priuatam , peculio 70 tenus:vt hic,& §.de magist.con.l.j.§.fin.& de pecu.l.iij.in fi.& l.seq.

Et no.quòd primum membrum est quando authoritate publicum, sed vtilitate priuatū munus est:vt insti.de excu.tu.in prin.In secūdo vtroque modo est publicum.ideo facilius & plenius obligatur pater.

e ¶ Negotij.]id est officij.

f ¶ Creauerit.]scilicet iste filius cùm erat decurio.& hoc erat sibi cōcessum.Accursius.

g ¶ Tenebitur.]scilicet si illi quos elegerit,malè gerant.

h ¶ Nominauit.]vt succedere in suum officium quod habebat filius: 80 vt,& j.eo.ordine.§.j.Sed contrà.j.eo.l.libertus.§.fi.Sol.vt ibi.

i ¶ Obstrictus.]scilicet insolidum.

k ¶ Curauerit.]cùm esset sibi commissum.

l ¶ Acceperit.]tutorem vel fideiussorem.

m ¶ Ipse.]scilicet filius.

n ¶ Sicut fideiussores.]nisi q hoc tenet de pec.vt §.de pecu.l.licet.in fi.& sic non est per omnia bona similitudo. item secus si ipsemet.scilicet filius esset tutor: vt C.quod cum eo.l.j.item no. quod hæc est similitudo remouens.

a Tu dic q regulariter taciturnitas cum fœmina habetur pro consensu: vt l.i spō salibus.§. de spā.de quo quia est materia brocardica,vide Panor.in c. venerabili. num. xxviij. & ibi in apostil.meis in ver.consentiat.extra q filij sint legi.gemi.c.si post nume. j. vbi etiam posui in addi.ad eum in ver tacituritas. extra de concess. lib.vj. Re- buf. in l.j. nu.ij & q ibi posui in

rit.usque ad §.Is qui ultra.

Idem. LEX II.

QVoties[a] filiusfamiliàs voluntate patris decurio creatur:vniuersis[b] muneribus quę decurioni filio iniunguntur, obstrictus est,pater quasi[c] fideiussor pro filio.¶ Consensisse autem pater decurionatui filij videtur , si præsens nominationi filij non contradixit[d].Proinde quicquid in republica filius gesserit , pater vt fideiussor præstabit. ¶ Gestum autem in republica sic accipere debemus,pecuniam publicam habere, debitam tractare,siue erogandā decernere. ¶ Sed & si curatores operum , vel alicuius alterius negotij[e] reipublicæ creauerit[f] , tenebitur[g] .Sed & si successorem sibi nominauerit[h] :patrem obstringet.Sed & si vectigalia publica locauerit,pater erit obstrictus[i] .Sed & si filius tutores dare non curauerit[k] ,vel minus idoneos elegerit,nec pupilli rem saluam fore satis exegerit,vel non idoneum acceperit[l] : ipse[m] quidem quin sit obstrictus,nulla dubitatio est:pater vero ita demū obligatur , sicut fideiussores[n] hoc nomine obligari solent. Sed non solent[o] (hoc etenim relatum & rescriptum est) quia fideiussores rem pupilli saluam fore promittunt: reipublicæ autem nihil[p] , quod ad rempublicam pecuniariam attinet , interest pupillis tutores dari. ¶ Is qui vltra commeatum[q] abest[r] ,vel vltra formam commeatui datam : ad munera[s] reuocari poterit.

Idem. LEX III.

PLacet[t] etiam filiumfamilias domicilium habere posse,

Idem ad edict. LEX IIII.

NOn vtique vbi pater habuit[v] ,sed vbicunq; ipse domicilium constituit[x].

¶ Non est à iure dissonum , quem pluribus locis habere domicilium.hoc dicit.

Paulus ad edict. LEX V.

LAbeo iudicat eum , qui pluribus locis ex æquo[y] negotietur , nusquam[z] habere domicilium : quosdam autem dicere refert pluribus locis eum incolam esse, aut domiciliū habere † quod verius est.[a].

¶ Propter nostrū affirmare aut negare,nihil mutatur in re.hoc dicit.

Vlpianus. LEX VI.

ASsumptio originis quæ non est:veritatem naturæ[b] non perimit.Errore enim veritas originis non amittitur[c] : nec mendacio dicentis se esse vnde nō sit,deponitur[d] : neque recusando quis patriam ex qua oriūdus[e] est ; neque mentiendo de ea quā non habet,veritatem mutare potest[f].

¶ Hi: habes duo.Primò, quòd filius sequitur originem patris quantum ad ciuitatem. Secundò, quòd filius non sequitur domicilium patris. Bar.

¶ Filius ciuitatem ex qua pater eius naturalem originē ducit,non

o ¶ Sed non solent.] vt suprà de magi. con.l.j. in prin. & j. eodem l.libertus.

p ¶ Nihil.]scilicet principaliter.secundariò sic:vt instit.de his qui sunt sui vel alie.iur.§.fi. & hac ratione in pœna non tenetur : vt j. Lucius. §.paulus.& §.de fideius.l.fideiussores.& §.de admi.tu.l. Lucius.§.Paulus.Accursius.

q ¶ Commeatum.] id est vltra tempus in quo habet commeatum.

10 r ¶ Abest.] aliquo personali munere:quę multa sunt : vt j. de mu. & ho.l.munus.in prin. puta à custodia castri licentiatus erat ad tempus & fortè sub forma. scilicet quod interim opus aliquod non aggrediat: certè excedēs 20 modum reuocatur ad munus.

s ¶ Ad munera.] non autem ad honores.

PLacet.] C A S V S. Filiusfamiliàs potest habere domicilium , nō tantum vbi pater habet, sed vbicunque filius constituit 30 sibi domiciliū. & h.d. hæc lex & seq.Fran.Accursius.

t ¶ Placet.] non solum patrem.Accursius.

v NOn vtique.] Habuit. scilicet tantum.

x ¶ Constituit.] animo:vt & §.de ca. l.v. in 40 fi. & j.e.si quis.& l.nihil.facto etiā opus est: vt j.co.l.domicilium.& quid sit:dic vt C. de inco.l.ciues.in fin.

LAbeo. C A S V S. Titius in diuersis locis negotiatur æqualiter.in nullo loco dicitur domiciliū habe- 50 re.sed falsum est.nam de omnibus locis incola siue ciuis dicitur.Frā.

y ¶ Ex æquo.]id est nō plus in vno loco quàm in alio.

z ¶ Nusquā.]id est nullo prædictorum locorum.

a ¶ Quod verius est.]vt j.l.proxi.§.iuris prudentibus. & j. eod.l. si 60 quis.cum concor. & C.de adop.l.in adoptione.

ASsumptio.] C A S V S. Si natus Florentiæ dicat se non esse ibi natum,sed Bononiæ:non potest mutare veritatem. Item ego Frācīscus dicor ciuis Florētinus:cùm ibi pater meus Ac.fuerit natus. non autem sequor domicilium patris mei:vt si stare Muti. nō sum per hoc ciuis Muti.Item si domum habeo Mutinæ,& domum Bon.& vtrobique moror diuersis temporibus:dicor ciuis vtrobique esse.Item libertus sequitur originem vel domicilium patroni.idem in descendētibus libertorum.Item manumissus à pluribus dominis , omnium patronorum sequitur originem.&.h.d.hæc lex,& seq.

70 b ¶ Naturæ.]sic §.de cōtra tabu.l.nō putauit.§.si quis emācipatus. Ar.cōtrā.§.de postu.l.j.§.bestias. A D D I T I O. Dic secūdū Bar.q hic est quædā qualitas,propter quā quis obligatur alteri.s.ciuitati suæ ad munera subeūda:ideo mutari nō potest sine ciuitatis cōsensu.In cōtrario est quædam qualitas per quam quis alteri non obligatur:vt be stiam esse ferocem.

c ¶ Non amittitur.]id est perditur.

d ¶ Deponitur]scilicet veritas originis,id est abscondītur.

e ¶ Oriundus.]id est oritur.sic C.de epi.& cle.l.nulli.

f ¶ Mutare potest.]vt vel definat esse vnde est, vel incipiat esse vnde 80 non est,& ad hoc C.de incol.l.ij.in fin.& de.mu.& orig.l.origine.& l. fi.& j.eo.ordine.§.iusoriginis.& §.de offi.præsi.l.legatus.& l.illicitas. §.veritas.& C.de libe.cau.l.nec omissa.& sic nō nocet mentiri:quia veritati statur:vt d.ll.& C.de iur.& fac.igno.cum falsa.& §. qui & à quibus.si priuatus.§.j.& §.de quæstio.l.j.§.si quis vltro.Arg. contrà.§.de rei ven.l.fi.& C.de nō nu.pecu.authē.cōtra qui propriam. A D D I T I O Dic quòd mendacium non nocet:quia per hoc non mutatur veritas:vt hic cum concordan.sed bene nocet mentienti : quia ipse punitur:

apost.ad eā in ver.p cōsentiente.C. de filijsfa. & quēad. pater tenetur pro eis li.x. ro. sing.ccc clxxxv. in ci.inferiori principe. & conset.sing. fuis in versi- taciturnitas.

† Concor. text.in c.ista tatum.§.cū vero. iun- ctis notatis p Phil. Frā. & q ibi po sui apostil. ad ipsā, nu. v.in ver.do micilia plura extra de rescrip.lib. vj.

domiciliũ ſequitur [a]. ¶Iuris prudentibus placuit duobus locis poſſe aliquem habere domicilium, ſi vtrobique ita ſe inſtruxerit, vt nõ ideo minus apud alteros [b] ſe collocaſſe videatur. ¶Libertini originem patronorum, vel domicilium [c] ſequũtur: item qui ex his [d] naſcuntur.

Idem. **LEX VII.**

SI quis à pluribus [e] manumiſſus ſit: omnium patronorum originem ſequitur.

Decuriones non coguntur frumentum uilius ciuibus uendere, quàm annona exigit. Fran. Accur.

Martianus. **LEX VIII.**

NOn debere cogi decuriones vilius præſtare frumentũ [f] ciuibus ſuis, quàm annona exigit, diui fratres reſcripſerunt: & alijs quoque conſtitutionibus principalibus id cautum eſt [g].

Qui non habet iuſtum patrẽ: ſequitur originẽ matris. hoc dicit Fran. Accur.

Neratius. **LEX IX.**

EIus qui iuſtum patrem nõ habet: prima origo à matre, exque eo die quo ex ea editus [h] eſt, numerari debet.

Bona debitoris fiſci ſunt fiſco tacitè obligata: ſecus in debitore cuiuſque ciuitatis: niſi princeps hoc concederet. Fran. Accur.

Martianus. **LEX X.**

SImile priuilegium fiſco nulla ciuitas habet in bonis [i] debitoris: niſi nominatim id à principe datum ſit.

Id hac lege & duabus ſeq. ponit quo ordine ſint conueniendi magiſtratus qui malè geſſerunt: aut is qui eos nominauit: aut fideiuſſores. & eſt tex. planus.

* Paulus. **LEX XI.**

IMperator Titius Antoninus Lentulo Varo reſcripſit magiſtratuum [k] officiũ indiuiduũ [l], at periculum eſſe commune. quod ſic intelligi oportet, vt ita demum collegæ [m] periculũ adſcribatur [n], ſi neque ab ipſo qui geſſit, neque ab ijs qui pro eo interuenerunt [o], res obſeruari poſſit [p], & ſoluendo non fuerit honore [q] depoſito: alioquin ſi perſona eorum vel cautio ſit idonea [r], vel ſoluendo fuerit [s] quo tempore conueniri potuit: vnuſquiſque [t] in ijs quæ adminiſtrauit tenebitur. ¶Quòd ſi fortè is, qui periculo ſuo nominauit [v] magiſtratum, ſoluendo ſit: vtrũ in eum priùs actio reddi quaſi in fideiuſſorem debeat, an verò non aliàs, quàm ſi res à collega ſeruari non poſſit? Sed placuit fideiuſſoris exẽplo priorem cõueniendum, qui nominauerit: quoniam

* Aliàs, Papinianus.

nietur: vt in contrarijs ſecundùm Bar.

a ¶Non domicilium ſequitur.] ſcilicet patris: vt ĩ. e. libertus. §. patris, cum ipſe filius ſua voluntate ſibi conſtituit vbi vult: vt s. l. placet. & l. ſeq. ſic ergo no. ꝙ filius ſuam propriam originem ſequitur quã nec mutare poteſt: vt s. proxi. rñ. Item & patris ſui: vt hic. & etiã illam nõ poteſt mutare: vt s. l. ꝓxi. cum cõcor. quod accipe in eã quá pater habuit ex ſe: non ex origine ſui patris. alioquin oporteret nos quærere vbi natus fuit Adam, ſ. agrum Damaſcenum. ſed pro Deo, in quo ſequitur originem ſui patris vel ſuam? Reſpon. quãtum ad honores & quãtũ ad tutelas, quas in illis locis habet neceſſe agnoſcere: vt C. vbi pe. tu. vel cu. l. j. non quantum ad alia munera: vel vt ibi conueniatur: ſicut dicitur in municipe translato ad dignitatem ſenatoriam: vt ĩ. eo. municeps. & ſic etiam intelligitur s. de ſena. l. penul. non ergo patrimonialia munera vel alia perſonalia ibi ſubit, niſi alibi habeat domicilium. & eadem poſſunt dici in eo, qui per manumiſſionẽ fit municeps: vt non ſequatur niſi in præmiſſis quæ dixi ratione originis. Alij dicunt prædicta vera niſi in origine propria: quo caſu omnia ibi ſubit: vt dicunt. & ſic intelligitur ſuprà de ſena. l. penulti. Tu dic, ꝙ in omnibus ſubit munera ratione ſuæ vel paternæ originis vel manumiſſionis: hîc: niſi habeat alibi domicilium: quia tũc nihil ibi ſubit oneris vel honoris: vt C. de mu. & origi. l. filios. Nec ob. de ſenatore: quia in eo eſt ſpeciale propter dignitatem, vt liberetur à muneribus municipij ſui. Sed hoc reprobatur. C. de muni. & origi. l. finali. vnde prima placet.

b ¶Alteros.] id eſt alios. & facit ĩ. e. ſi quis. & s. e. l. labeo. Accurſius.

c ¶Vel domicilium.] hoc quando patronus ibi habet domiciliũ, vbi eſt eius origo. alioquin contra: vt ĩ. eodem eius qui. vel verius ſubaudi interim. Azo. & facit ĩ. eod. filij. in princi. & l. municeps. & s. l. j. in princip. & ĩ. l. proxi.

d ¶Ex his.] ſcilicet libertinis.

e SI quis à pluribus.] s. l. proxi. §. fina.

f NOn debere.] Frumentum. pro omni blado ponitur: vt ĩ. de verbo. ſigni. l. frugem.

g ¶Cautum eſt.] ad hoc s. ad le. Iul. de anno. l. fi. & ĩ. de admini. re. ad ciui. perti. decuriones.

h EIus.] Editus eſt. s. de ſta. ho. l. lex.

i SImile.] In bonis. tacitè obligatis, quæ fiſcus habet: vt hîc. & s. de iure fiſci. l. aufertur. §. fiſcus. non ciuitas: vt C. de iure reipu. l. ij. lib. xj. Item fiſcus habet perſonale priuilegium: quia primò de bonis eis ſatisfit: vt hic, & s. de priuile. credi. quod quis. Non ciuitas alia, niſi per priuilegium, vel niſi Romana: vt hic ſubijcit. & s. de priuile. credi. l. penul. §. j. & niſi Antiochena: vt in eo. tit. l. antepe. & facit ĩ. de verb. ſig. l. eum qui vectigal. & s. de vſur. l. etiam. & qui po. in pig. hab. ſi pignus. & ĩ. eo. Lucius. & s. ad Macedo. l. nihil. & C. de bo. va. l. j. & dic vt not. de debi. ciui. l. ij.

IMperator.] CASVS. In ciuitate Mutinæ ſunt duo poteſtates quibus inſolidum eſt commiſſum officium poteſtariç ſimul gerendum. ipſi inter ſe diuiſerunt regimen. dicitur quòd officium & periculum eſt commune: hoc tamen ordine vt ex mala adminiſtratione vni⁹, alter ſcilicet collega teneatur, ſi ille qui malè geſſit, non eſt ſoluendo tempore finiti officij, nec fideiuſſores eius. item nec ille qui eum nominauerat ſiue elegerat. nam aliquo iſtorum exiſtente ſoluendo: collega non conuenietur. Item ſi nominator conuentus ſoluat, non aget cõtra collegam eius, pro quo ſoluit. & quod dixi quando ambo geſſerunt: idem eſt ſeruandum & ſi vnus tantùm geſſit, & malè. nam primò ipſe conuenitur: ſecundò eius fideiuſſores: tertiò nominatores eius vltimò collega. nec conqueratur nominans, cùm ſcire debet eum, quẽ nominat indiuiduum officium & commune periculum ſuſcepturum. idem ſeruatur & cũ ambo geſſerũt: vt ĩ. l. Imperator. & hoc dicit hęc lex cum duabus ſequentibus. Fran.

k ¶Magiſtratuum.] dic ꝙ ſimul gerendum fuit iniũctum: ſed ipſi ſua authoritate diuiſerunt.

l ¶Indiuiduum.] & teneretur inſolidũ: ſed ordine qui ſequitur. vt ĩ. eo. qd ergo. j. rñ. & dic vt ĩ. e. l. magiſtratus.

m ¶Collegæ.] datiuus caſus.

n ¶Adſcribatur.] Ita vt teneatur vnus pro adminiſtratione alterius.

o ¶Interuenerunt.] id eſt fideiuſſerunt. ad quod ĩ. de adminiſtra. re. ad ciuita. pertin. l. ij. & iij. in princ. & §. antepenul. & §. fi. & C. de cõue. fiſ. de. l. quoniam. & quo quis or. cõ. l. iij.

p ¶Seruari poſſit.] reipublicæ priuatus eñ non tenetur: vt s. l. quoties. §. pen. & de magiſtra. con. l. j. in princip. Accurſius.

q ¶Honore.] al's honore, al's onere. & facit C. de probatio. l. ex perſona. & ĩ. eod. ordine. §. j. & C. de peri. & cõ. rei vend. l. j. & s. de fideiuſ. l. fideiuſſores. quis autẽ ꝓbet hoc, dic vt s. de proba. l. non eſt. & s. de magiſt. cõ. l. j. §. ſi magiſtratus. & de adminiſt. tut. l. Titiũ. §. Lucius.

r ¶Sit idonea.] ſcilicet nunc.

s ¶Fuerit.] perſona magiſtratuum vel fideiuſſorum.

t ¶Vnuſquiſq;.] magiſtratuum.

v ¶Nominauit.] quid eſt ergo quod dicitur C. de magiſtratibus conueniendis. l. aduerſus. ſcilicet nominantem nõ teneri antequam bona principalis & fideiuſſo. & collegę excutiantur? Reſpon. aliud fortè in tuto. vt ibi: & aliud in magiſtratibus, vt hic. vel hîc fortè expreſsè fuit dictum tempore nominationis, vt poſſent conueniri antè quàm collega conueniatur: ibi ſimul. Vel veriùs, hic fortè ſeparatim geſſerunt. Sed huic ſolutioni ob. s. de ma. cõ. l. duo. Sed dic quòd ibi erat tutor in lata culpa, quòd non adminiſtrauerit in totum, cùm ſciebat alium tutorem mortuum. Vt tamẽ hæc & alia cõtraria ſoluas, diſtingue: quia aut magiſtratus reipub. geſſerunt omnes ſimul, aut diuiſim: & tũc aut ab eis facta fuit diuiſio. aut à iudice: aut etiam vnus tantũ geſſit. primo caſu quando omnes ſimul: cùm & indiuiſim fuit eis iniunctum officium: non priùs ad nominatores porrigetur manus, quàm omnes qui geſſerunt, & eorum fideiuſ. ſolenniter fuerint excuſſi: vt C. quo quis ord. con. l. ij. in principio libro xj. idem in tutoribus: vt C. de ma. con. l. aduerſus. ſed ſi diuiſim geſſerunt: cùm & diuiſim fuit eis iniunctum officium: tunc vnus non conuenitur propter adminiſtrationem alterius, niſi demum excuſſo nominatore: vt C. quo quis ord. con. l. ij. §. primo. & fortè demũ cùm & collegam debuit ſuſpectum facere: vt ĩ. de adminiſtratione rerum ad ciuitatem pertinentium. l. penultima. §. antepenultimo. & idem ſit in ijs quod in tutoribus: vt argumẽ. ſuprà de adminiſtratione tutorum. Lucius. §. penultimo. Si verò diuiſim geſſerunt diuiſione facta ab ipſis, non à iudice: tunc non conuenitur vnus propter adminiſtrationem alterius, niſi demum nominatore excuſſo: vt hac l. in principio. ſed aliud eſt in tutoribus tunc: vt C. de adminiſtratione tutorum. l. ij. in fine. & ſuprà de adminiſtratione tutorum. Lucius. §. primo. ſed ſi vnus geſſit tantùm: ſi omnibus fuit iniunctum indiuiſim, idem eſt quod in ſuperiori proximo caſu: vt ĩ. quid ergo. Idem in tuto. vt s. de tuto. & ra. diſt. l. j. §. nunc tractemus. Et ſic no. eſſe duos tractatus. vnus quando reſpu. agit contrà magiſtratus, & eorum fideiuſſores vel nominatores. & de hoc principaliter dicit hic. alius quando priuatus ſcilicet pupillus vel adultus agit contra tutorem & curatorem eorum, vel fideiuſſores, vel magiſtratus. de quo principaliter nota. C. de diuer. tutori. l. ij. & C. de tranſactionibus. l. prima.

a Causa.] scilicet conuenitur.
b Conuenitur.] ad quod ff. de dolo. l. Sabinus.
c ET ei.] Non oportet, id est nominator vnius cùm priùs cõuenitur, quã collega, non aget cõtra alium collegã, scilicet nominatim. & sic iungitur cum. l. superiori. sed collegæ in collegam datur: vt ff. de tu. & ra. dis. l. j. §. nunc tractemus.
d QVid ergo.] Toto anno. aliàs tot annis, id est multis.
e Peractis omnibus.] de duobus dicit.
f Ex magistratib⁹.] aliàs ex administratoribus, aliàs ex magistratibus. Et est cõtrà. C. quo quis or. con. l. ij. j. respõ. Solu. ibi ambo administrabant: vt suprà, Imperator.
g Susceptorum.] in solidum: vt ff. Imperator. in prin.
h Collegam.] qui est non soluendo. & sic est idem casus qui est ff. Imperator. & sol. contra C. quo quis ordi. conue. l. ij. vt modo in distin. notaui in l. Imperator. vel dic collegam qui est soluendo. Sed tunc qualiter primò nominauit quàm magistratus? Respon. qui soluendo, est in parte sua: non in eo quod à primo non potuit seruari. sic ergo ipse primo exigitur in toto, quod potest soluere. & caue: quia nihil hic dicit de ordine conuentionis: sed solummodò nominantem in solidum teneri, licet alterum tantũ nominauit.
i MVnicipes.] Sciunt ij. vel maior pars: vt j. e. l. quod maior. & facit C. de aduo. di. iudi. l. restituendæ. circa prin. ibi, non reddit omnibus &c. & ff. de cõdi. & demon. l. municipibus. & quod cuiusque vniuer. nomine. l. item. §. j. & de acquir. poss. l. j. in fi. & l. seq.

collega quidem, neglegẽtiæ ac pœnæ causa[a]: qui verò nominauerit, fidei ratione conuenitur[b]:

Idem. LEX XII.

ET ei qui nominauerit: contra collegam vtilem actionẽ dari non oportet[c].

Idem. LEX XIII.

QVid ergo si alter ex magistratibus toto anno[d] abfuerit, aut forte præsens per contumaciam siue ignauiam, vel ęgrã valetudinem reipublicæ negotia non gesserit, & omnia collega solus administrauerit, nec tamẽ tota res ab eo seruari possit? Talis ordo dabitur, vt in primis qui rei publicæ negotia gessit, & qui pro eo cauit, insolidum conueniãtur: mox peractis omnibus[e] periculũ agnoscat, qui non idoneum nominauit: postremò alter ex administratoribus[f] qui reipublicæ negotijs se non immiscuit. Nec iustè qui nominauit vniuersum periculum recuset: cùm scire deberet eũ qui nominaretur, indiuiduum officium, & commune periculum suscepturum[g]. Nã & cũ duo gesserunt, & ab altero seruari quod deberetur, nõ potest: qui collegã[h] nominauit, in vniuersum conuenit.

Idem. LEX XIIII.

MVnicipes intelliguntur scire, quod sciunt[i] ij, quibus summa reipublicæ commissa est.

Si grauior pœna imposita sit alicui decurioni, non cogitur abstinere ab honoribus tanto tempore quanto fuit relegatus: secus si non grauior pœna imposita fuit. hoc dicit.

Idem. LEX XV.

ORdine decurionum ad tempus[k] motus, & in ordinẽ regressus, ad honores[l], exẽplo relegati, tanto tẽpore nõ admittitur, quanto dignitate[m] caruit: sed in vtroque[n] placuit examinari quo crimine[o] dãnati huiusmodi sñiam meruerũt: durioribus etenim pœnis affectos[p], ignominia, velut transacto negotio, posteà[q] liberari: minoribus verò quã leges permittũt subiectos[r], nihilominus inter infames haberi[s]: cũ facti[t] quidẽ quæstio sit in potestate iudicãtiũ: iuris aũt authoritas nõ sit. ¶In eũ[v] qui successorẽ suo periculo nominauerit: si finito magistratu successor idoneus fuerit, actionẽ dari nõ oportet[x]. ¶In fraudẽ ciuiliũ munerum per tacitam[y] fidem prædia translata, fisco vendicantur: tantũ que alterum interdictæ rei minister[z] de suis bonis cogitur soluere.

Adoptio non liberat à muneribus quæ imponũtur ratione originis: imò plus adstringit: ut in litera habetur. q. si emancipetur: non amplius erit ciuis illius ciuitatis, ex qua est pater adoptiuus. h. d. cum. l. seq.

¶Ius originis in honoribus subeũdis ac muneribus suscipiendis adoptione non mutatur[a]: sed nouis quoque muneribus filius per adoptiuum patrem adstringitur.

Hermogenianus. LEX XVI.

SEd si is emancipetur ab adoptiuo patre: non tantùm filius, sed etiam ciuis eius ciuitatis, cuius per adoptionem fuerat factus, esse desinit[b].

Papinianus. LEX XVII.

LIbertus propter patronum à

ORdine.] CASVS. Remot⁹ ab ordine decurionatus vsque ad tempus, tandem tempore finito reuersus in ordinem, ad nouos honores aspirare non potest: nisi tanto tẽpore nunc stet, quanto steterat remotus a decurionatu, ad exemplum relegati, sed in vtroque casu inspiciendum est, quod crimen commiserat: vt si minor pœna quã deberet tanto crimini imponi, imposita est, tunc habeat locum quod dictum est. si autem maior pœna sit imposita quã deberet, tunc liberatur à pœna, & omnia videtur remissa. In eum.] Cum domino Richardo de villa potestati Bo. commissa esset à ciuibus huius terræ electio de potestate sequentis anni eligẽdo: elegit quẽdam, qui electus malè gessit potestariam: & tempore finiti officij erat soluendo. dicitur quòd dominus Richardus non tenetur pro isto: ex quo soluendo fuit tempore finiti officij. Item si Boñ. causa euitandorum munerum fictitiè vendidit prædia sua alicui: dicitur quòd prædia confiscantur. Item venditor pretium sibi solutum fisco cogitur assignare. Item Bon. si patiatur se adoptari ab aliquo Mutinen. & remanet ciuis de Bononia: & efficitur de Mutina ratione patris adoptiui: & cùm emancipatur ab adoptante, non durat filius: nec est ammodo ciuis de Mutina. & h. d. hic. §. & l. seq. Fran.
k Ad tempus.] puta ad x. annos.
l Ad honores.] nouos. sed veteres statim recuperat post reuersionem: vt C. de ijs qui in exilium da. vel or. mo. sunt. l. ij. non ob. j. ti. j. l. ij. in prin. & l. ad tempus. quia statim hic distinguitur. & hoc etiam modo soluitur ff. de fal. l. falsi. §. ordine. qui est contra. vel sol. vt ibi.
m Dignitate.] quam habebat vt decu. nam decurionatum statim recuperat vt prædixi.
n Sed in vtroque.] scilicet relegato, & ab ordine moto.
o Quo crimine.] scilicet vtrum crimine tali cui cõueniret talis pœna: aut non nam hic secundo distinguitur, si maior imponatur, & tunc locum habet prin. l. aut minor: & tunc aut causa cognita, & tunc similiter. aut causa nõ cognita: & tunc cùm remaneret infamis, non habet locum prin. huius legis. Sed videtur non distingui: vt ff. de postu. l. Imperator. Sol. vt ibi. Sed quid si conueniens imponitur? Respon. remanet infamis etiam postcà. ad quod ff. de re mili. qui cum vno. §. ad tempus.
p Affectos.] siue pro pecuniaria corporali, siue pro corporali alia corporalis maior: nec exquiritur causa cognita, vel non. secus autem si pro pecuniaria alia pecuniaria, licet maior: vt de ijs qui no. infa. l. quid ergo. §. pœna. & ff. de pœnis. in seruorum. §. fina.
q Posteà.] finito tempore pœnæ. interim ergo est infamis vt hîc, & C. de infa. & si seuerior. & hoc cùm ad tempus pœna durat: aliàs si statim imponitur & finitur, tunc non interim est infamis: vt. d. l. in seruorum. in fi. & adde quod not. in. d. §. pœna grauior.
r Subiectos.] fine causæ cognitione. alioquin contra: vt C. de infa. & si seuerior. quæ est contra. & hoc modo intelligitur. ff. de iniur. diuus. vt ibi no.
s Haberi.] & sic nec ad decurionatum, vel ad aliam dignitatẽ admittitur: vt C. de digni. l. ij. & j. de decu. l. ad tempus.
t Cùm facti.] q. d. potuit relegare vel non relegare sed ex quo relegauit, non potest facere, quin sequatur effectus. ad quod facit ff. ad Turpil. l. j. §. calumniantibus. vel aliter videre sit probatum vel nõ, potest: sed hoc viso nõ potest absoluere damnãdum, vel ecõtrà: nisi in certis rationibus: vt C. de infa. & si seuerior. hoc non valet: quia valet sententia, licet contra ius litigatoris, vt ff. quæ senten. sine appel. j. §. j.
v In eum.] magistratum succedentis. ad quod ff. Imperator. in prin. cum suis concor.
x Non oportet.] j. e. l. libertus. §. penul.
y Per tacitam.] i. clàm: vt C. de rescin. ven. l. pe.
z Minister.] i. emptor, si pretium non soluerat. vel. i. vẽditor, si solutũ fuerat. ad quod ff. de cõtrahẽ. empt. senatus. & dam. infe. l. fi. & C. de lit. l. fi. & suprà, de iur. fisci. l. aufertur. §. quod si à præside. & j. eod. l. fin. §. antepe. vel dic minister. i. proxeneta. sic ponitur in authen. de fi. instru. §. si vero omnes.
a Non mutatur.] vt C. de adop. l. in adop. sed nec volũtate: vt ff. ad sumptio. in prin. & facit j. ti. j. l. j. & de mune. & ho. & q originẽ. aliàs Accursius.
b SEd & si is.] Definit. sic & ff. de adop. l. in omnium. & j. seq. & C. de adop. l. penul. §. sed a & hæc omnia. & sic no. quòd ambulat status. similia sunt ff. de admi. tu. l. iiij. & de fur. siquis vxori. §. fina. & in authen. de san. epis. §. si seruus. & suprà, de sena. l. senatoris. in fine & j. de iur. immu. l. semper. §. negotiatores. & suprà de adul. l. adulter diem. in fin. & suprà de re. diui. l. in tantum. & suprà quemad. ser. amit. l. si locus. & de ope. lib. l. plane. & de in ius vo. sed & si. §. parentes.

a Aliàs, sed hoc manere.

LIbertus.] CASVS. Libertus nõ excusat à munerib⁹ ciuilibus propter patronũ: licet patrono suo capto luminibus operas vel ministerium præstet. fallit in liberto senatoris: qui si gerat negotia sui patroni, à tutelis aliorum excusatur. Secundò dicit pater voluit filium decurio-

decurionem creari: qui filius factus decurio malè gessit. dicitur quod primò ipse filius est conueniendus quàm pater. Tertiò dicit. cum lege quadam caueatur quod qui habuit officium, ad id officium non debet eligi vsque ad quinquennium: hoc est verum in eadem ciuitate: secus in alia. Item nõ debet quis eodem tempore duo officia habere in diuersis ciuitatibus: sed debet recipere in ea vnde est ciuis. Item licet habeã aliqua prædia in ciuitate Mutinę: 10 nõ propter hoc cogor ibi suscipere munera personalia nisi de hoc ciuitas Mutinæ haberet priuilegium. Itẽ reuersus postliminio debet subire munera in patria sua licet moretur alibi: & subaudi, non causa constituendi ibi 20 domiciliũ. Item decuriones possunt eligi ad exigenda tributa, cùm non sit sordidum munus. Item manumissus ex causa fideicõmissi, sequitur originem manumittentis, vt ibi cogatur munera ciuilia subire, nõ originẽ eius 30 qui libertatẽ reliquerat. Item natus ex filio adoptiuo, sequitur originẽ aui naturalis, non solùm adoptiui quoad munera subeũda: perinde ac si ipse se in adoptionem dedisset. ¶ Error.] Credens me municipẽ Mutinẽsem, protestatus sum ibi me 40 velle munera ciuilia subire. dicitur quod errore comperto non præiudicat mihi. Itẽ si pater meus cœpit habere domiciliũ Mutinę: non dicor inde ciuis, si nolim esse. Itẽ accusatus de crimine capitali, ad 50 nouos honores interim nõ admittitur: pristinam tamen dignitatem retinet. Itẽ eoipso quod habeo domum Mutinæ, non dicor per hoc domicilium habere ibi. ¶ Nominati.] Si aliquis magistratus nominauit sibi successorem qui gesserit malè: tenetur nominans, non fideiussores nominantis. Item illi qui fideiubent penes Rempublicam pro aliquo officiali promittentes rempublicam seruari indẽnem, item nominatores magistratuum tenentur emendare dãnum ciuitati illatum per eum: nõ autem ad pœnam tenentur. Fran. Accur.

ciuilibus muneribus non excusatur[a]. nec ad rem pertinet, an operas patrono vel ministerium capto luminibus exhibeat. ¶ Liberti verò senatorum qui negotia patronorum gerunt, à tutela decreto Patrum excusantur. ¶ Filium pater decurionem esse voluit. ante filium ex persona[b] sua respublica debet conuenire, quàm patrem ex persona filij. Nec ad rẽ pertinebit an filius castrense peculium tantũ possideat[c], cùm ante militasset[d]: vel posteà.

¶ Lege quadam dicitur quòd qui habuit unum officium: non debet in quinque annis ad illud officium eligi. certè hæc lex habet locũ in illa ciuitate ubi gessit officium, non in alia. hoc dicit.

¶ Præscriptio[e] temporũ quæ in honoribus repetendis vel in alijs suscipiendis data est[f]: apud eosdem[g] seruatur, nõ apud alios. sed eodem tempore non sunt honores in duabus[h] ciuitatibus ab eodem gerendi. Cùm simul igitur vtrobique deferuntur, potior est[i] originis causa. ¶ Sola ratio possessionis ciuilibus muneribus[k] possessori iniungẽdis citra priuilegium specialiter ciuitati datum[l] idonea non est. ¶ Postliminio reuersi, muneribus patriæ obtemperare coguntur quãuis in alienæ ciuitatis[m] finibus cõsistant[n]. ¶ Exigendi tributi munus inter sordida munera non habetur: & ideo decurionibus[o] quoque mandatur. ¶ Ex causa fideicommissi manumissus, in muneribus ciuilibus manumissoris originem[p] sequitur, non eius qui libertatem reliquit.

¶ Natus ex filio adoptiuo sequitur originem aui naturalis, non solùm adoptiui quo ad munera subeunda: ac si ipse se in adoptionem dedisset. hoc dicit.

¶ In adoptiua familia susceptũ[q], exemplo dati muneribus ciuilibus apud originem aui quoque[r] naturalis respondere, diuo Pio placuit: quamuis in isto[s] fraudis ne suspicio quidem interueniret. ¶ Error[t] eius qui se municipem aut colonum existimans, munera ciuilia suscepturum promisit: defensionem iuris non excludit[v]. ¶ Patris domicilium, filium[x] aliorum incolam, ciuilibus muneribus alienæ ciuitatis[y] non adstringit: cum in patris quoque persona domicilij ratio temporaria[z] sit. ¶ In quæstionibus nominatos capitalium criminum, ad nouos honores ante causam finitam admitti non oportet[a]: cæterùm dignitatem pristinam interim retinent. ¶ Sola domus possessio quæ in aliena ciuitate comparatur, domicilium non facit[b]. ¶ Nominati successoris periculum fideiussores nominantis[c] non tenet. ¶ Fideiussores, qui saluam rempublicam[d] fore spoponderunt, & qui magistratus suo periculo nominant, pœnalibus actionibus non adstringuntur, in quas inciderunt ij pro quibus interuenerunt[e]. eos enim damnum reipublicæ præstare satis est: quod promitere videntur.

Paulus. LEX XVIII.

a ¶ Non excusatur.] nõ autẽ à ciuili munere: vt C. de excu. tut. l. nec senatorũ. in prin. Vel hîc diuisim occipe: quia singuli singulariter singulorũ gerunt negotia: vt ibi not.

70 b ¶ Ex persona.] sic est in fideiussore iure nouo: vt in auth. de fideius. §. j. olim cõtrà: vt C. de fideius. l. iure nostro. & facit ff. eo. quoties. cum suis concor. & de decur. l. j. & j. de admi. re. ad ciui. perti. l. iiij. §. fin. & ff. de magistra. conue. l. j. §. fi. & ff. famil. ercis. ex parte. §. filius. & C. de murileg. l. æterna.

c ¶ Possideat.] cùm de eo creditoribus satisfacere debet: vt ff. de castren. pecul. l. si castrense.

d ¶ Militasset.] quoniam erat decurio.

e ¶ Præscriptio.] id est defensio vt non teneatur subire.

80 f ¶ Data est.] quæ est quinquennij ad eosdẽ: triennij ad alios honores. In legatis biennium. C. de hono. non cõti. inter patrẽ & filium. l. ij. & facit ff. eod. diuus.

g ¶ Apud eosdem.] scilicet qui administrauerunt, ideoque si pater fraterue fuerit functus munere: filio patriue debet opitulari præscriptio, nisi pater cùm deberet gerere, per filium fuerat functus munere vt dicitur in legatione: tunc quippe vtetur vacatione: vt C. de ho. non conti. inter patrem & filium. l. j. in fi. & j. de le. filio. & l. filius R. vel dic apud eos, scilicet municipes. q. d. nõ in alia terra: cũ in vna habeat originem, in alia domicilium: vt l. proxi. in fi.

h ¶ In duabus.] hic dic similia quæ no. C. de asses. l. fi.

i ¶ Potior est.] præualet originale. sic. ff. titu. j. l. j. & j. de mu. & ho. l. & qui originem. & ff. e. assumptio. in prin.

k ¶ Muneribus.] personalibus. & sic intellige. j. §. sola. & C. de inco. l. cũ neque. & l. pri- 10 uilegiũ. secus in patrimonialibus: vt C. de mulie. & in quo lo. mu. l. prima libro. x. & j. de censi. l. forma. §. qui vero. & j. e. filij. in fine.

l ¶ Datum.] aliàs donatum.

m ¶ Ciuitatis.] de no- 20 stris.

n ¶ Consistant.] non tamen causa domicilij restituendi: vt ff. de ca. in bello. §. manumittẽdo. & l. postliminium. §. postliminio. & sic loquitur C. de inco. l. est verum. ADDITIO. Dic secundũ 30 Bart. hîc, quod ibi loquitur in eo qui voluit recuperare ciuitatem Romanam. aliàs de necessitate recuperaret domicilium ratione originis, quod mutari non potest: vt l. assumptio. in prin. ff. e. & ibi. Bart.

o ¶ Decurionibus.] 40 quoque. sed veteranis remittitur: vt ff. de pri. ve. l. fi.

p ¶ Originem.] vt C. de mu. & origi. l. ij. & dic vt ff. e. assumptio. §. filius.

q ¶ Susceptum.] id est natum ex filio in adoptionem dato.

50 r ¶ Aui quoque.] nõ solũ adoptiui, de cuius est familia. ad quod facit ff. cod. l. ordine. §. fina. & ff. §. proxi.

s ¶ In isto.] nepote.

t ¶ Error.] facit. ff. j. de fal. l. antepe. & ff. de interro. acti. de ætate. §. qui iuste. & §. ex causa. 60 & §. fi. & ff. de iure fis. edicto. §. fin. & l. ij. in fine.

v ¶ Non excludit.] hoc dic vt infrà, de iur. immu. l. secunda. Accursius.

x ¶ Filium.] aliàs filium, aliàs filiorum, scilicet aliquem.

y ¶ Ciuitatis.] vnde neuter ducit originem: vt infrà, eodem. l. eius. & suprà, eodem assumptio. §. filius. & quod cuiusque vniuer. plane. & l. sequenti.

70 z ¶ Temporaria.] quia potest mutare quando vult: vt j. cod. l. si quis. & l. domicilium. & suprà, eo. non vtique. & l. Labeo.

a ¶ Non oportet.] facit infrà, de munc. & hono. l. rescripto. §. si quis accusatorem. & l. reus. & l. iij. §. quod pater. & C. de procura. l. reum. & C. de reis po. l. j. & j. eodem l. lucius. §. idem respondit. Item suprà, de postu. l. j. §. casum.

b ¶ Non facit.] ad subeunda personalia munera: vt not. suprà ea. l. §. sola.

c ¶ Nominantis.] si aliquis magistratus nominauit sibi successorem, qui successor male administrauit: ipse nominans tenetur: vt suprà, eo. 80 ordine. §. in eum. non fideiussor nominantis: quia malè gesta à se in repu. promisisse videtur: vt infrà §. proxi. secus in patre, quia hoc casu tenetur: vt in contra. suprà. l. secunda. §. gestum. Item facit ad hoc suprà Imperator.

d ¶ Rem publicam.] pro aliquo officiali. non dico ex contractu.

e ¶ Interuenerunt.] vt suprà, de admi. tut. l. tutor qui repertoriũ. §. pe. & facit C. de peri. eo. qui pro ma. cõue. l. j. & suprà de fideius. l. fideiussores. & C. de is qui ex offic. l. j. & ff. eo. l. ij. circa fin. & j. l. proxi. §. fina.

Diuus Seue. reſcripſit interualla temporum in continuandis honoribus, inuitis[a], non etiam volentibus conceſſa, dū ne quis continuet[b] honores.

Scæuola LEX XIX.

QVod maior pars curiæ[c] efficit: pro eo habetur ac ſi omnes egerint.

Paulus. LEX XX.

DOmiciliū re & facto[d] transfertur non nuda conteſtatione[e], ſicuti in ijs exigitur qui negant ſe poſſe ad munera vt incolas[f] vocari.

Filiusfamiliàs poteſt eligi ad munus inuito patre. quod ſi non gerat, tenebitur factus ſui iuris ſi quid reipublicæ propter hoc damnū contingit.

Idem. LEX XXI.

LVcius Titius cùm eſſet in patris poteſtate[g], à magiſtratibus inter cæteros frumento comparando inuito[h] patre curator cōſtitutus eſt: cui rei Lucius Titiꝰ[i] neque conſenſit, neque pecuniam accepit, neq; in eam rē cauit, aut ſe comparationibus cum cæteris miſcuit: & poſt mortem patris in reliqua collegarum interpellari cœpit. quæritur an ex ea cauſa teneri poſſit? Paulus reſpondi[k] eū qui iniunctum munus à magiſtratibus ſuſcipere ſuperſederit, poſſe conueniri eo nomine propter damnū reipublicæ quāuis eo tēpore quo creatus eſt, in aliena fuerit poteſtate. ¶ Pau. reſpōdi eū, qui pro alijs non ex contractu, ſed ex officio quod adminiſtrauerit[l], conuenitur: in damnum ſortis ſubſtitui ſolere, non etiam in vſuras[m]. ¶ Idem reſpondi hæredes patris propter munera filij quę poſt mortem patris ſuſcepit, iure conueniri non poſſe[n]. ¶ Hoc reſponſum & ad eum pertinet qui à patre[o] decurio[p] factus, poſt mortem patris munera ſuſceperit. ¶ Idem reſpondi eū qui decurionē adoptauit, onera decurionatus eius videri ſuſcepiſſe: exemplo patris cuius volūtate filius decurio factꝰ eſt[q].

Dos non onerat maritum quo ad ſubeunda munera: licet ſit dominus dotis. h.d.

Idem reſpondi conſtante matrimonio dotem in bonis[r] mariti eſſe: ſed ſi ad munera municipalia accepto modo ſubſtantiæ vocetur[s], dotem non debere computari[t]. ¶ Idem reſpondi ſi per accuſatorem criminum capitalium[v] nō ſtetiſſet quominus[x] crimen intra ſtatutum tempus[y] perſequeretur: reum non debuiſſe medio[z] tēpore honorem appetere.

Licet pater uelit filium ſuum infantem eſſe decurionem: non propter hoc adſtringitur ad aliqua onera. h.d. §. ſeq. gloſ. ponit caſum.

Imperatores Verus & Antoninus, AA. Septimio Zenoni. Pro infante filio quem decurionem eſſe voluiſti, quanquam fidem tuam in poſterum adſtrinxeris[a], tamen interim onera ſuſtinere non cogeris[b]: cùm ad ea quæ mandari poſſunt, voluntatem

Diuus.] CASVS. Cùm quis habuit honorem aliquem: nō admittitur intra certum tempus ad illum vel alium honorem. hoc eſt verum inuitus: ſponte tamen admitti poteſt. Fran.

a Inuitis.] Senſus eſt vt inuiti non cogantur: ſed volentes admittantur ad honores, & quæ ſunt interualla: dic vt no. ſ. l. ꝑxi. §. præſcriptio.

b Continuet.] No. ꝙ nemo debet continuare honorem: vt C. ad le. iul. ambi. l. j. & C. de aſſeſ. l. nemo. & in auth. de defen. ciu. §. interim. & C. de ho. nō conti. inter pa. & fil. l. j. & l. fi. ſed fallit in quatuor caſibus. Primus in defectum: vt j. de mu. & ho. honor. §. fi. Alius in defen. ciui. quando volunt omnes: vt in authen. de defen. ciui. §. fina. quia paruus honor eſt. Tertius. C. de aſſeſ. liceat. q̄a & ille paruꝰ. Quartꝰ ſ. de offi. ꝓc. l. ꝓcōſulis.

c Qvod maior.] curiæ. præſentis. nam duæ partes debent eſſe præſentes: ſed ſufficit maiorē partem duarū partium cōſentire[a]: vt C. de decu. l. nominationū. & ſ. qđ cuiuſque vniuer. l. nulli. cum ſeq. quādoq; tamen maior pars non poteſt præiudicare minori: vt C. de auth. præſtā. l. fi. & ſ. de aqua plu. ar. ſi autē. & de ſer. ru. prę. per fundū. & de ædil. edict. quod ſi nolit. §. ſi plures. & man. l. ſi pręcedente. §. Lucius. & C. fa. her. l. cohęredibus. et facit ad l. iſtam. j. de regu. iur. l. aliud. §. referē. & ſ. de teſta. tu. l. ſi nemo. §. j. & ſ. eo. l. municipes. & de ven. inſpi. l. j. & C. q bo. ced. poſ. l. fi. §. j. & ſ. de bo. aut. l. fin. & ſ. de re iudi. l. pompo. & l. duo ex tribus. & de arbi. diem. §. ſi plures.

a Tu dic ꝙ maior pars conſiperatur non ſolum reſpectu maioritatis numeri ſed etiam dignitatis & ſapientiæ: vt i c. prudentię. vbi addidi i apoſtil. ad Panor. poſt eum in verſi. non tradas obliuioni. nu. x. extrà de offic. deleg. Mandagotus in ſuo trac. de elec. in j. parte c. xxij. in ver. & ſanior per v. iij. & idem Panor. in c. eccleſia, ij. vbi etiā addidi in ver. ſed etiam ſanior ętas. extrà de elec.

d Domicilium.] Facto. ſub. & animo. nam hæc duo ſunt neceſſaria: vt hic, & ſ. e. l. nō vtiq;. cū ſuis cōcor. & j. e. l. fi. §. pe. ſic in acquir. poſ. vt ſ. de acqui. poſ. l. iij. in prin. & ꝙ dicit nuda conteſtat. facit ſ. e. aſſumptio. j. rñ.

e Conteſtatione.] id eſt proteſtatione.

f Incolas.] collige ergo ꝙ domicilium facit incolas: vt C. de incolis. l. j. & l. ſi in patria. & l. ciues. hic enim hactenus fuerant incolæ per conſtitutionem domicilij: nunc dicebat deſijſſe per translationem, & ſic non teneri ad munera.

Lvcius.] CASVS. Filiusfamilias inuito patre ſuo conſtitutus eſt curator frumento comparando: quod officium noluit ſubire: & ſic eius college geſſerunt: & malè: & ob hoc conuenti, non ſunt ſoluendo: nunquid hic filiusfamiliâs factus ſui iuris tenebitur ob geſtionem collegarum. Et dicitur quòd ſic. Paulus.] Dic caſum vt in gloſ. In ſecunda parte dic caſum vt litera ſtat, & etiam in tertia parte. Item qui adoptat decurionem: tenetur pro oneribus eius. Idem reſpondi conſtante.] Dos dicitur in bonis viri conſtante matrimonio. ſi autem vocetur maritus ad munera municipalia pro modo bonorum, non computatur dos. Item pendente accuſatione criminis capitalis accuſatus non eſt vocandus interim ad honorem: licet intra primam dilationem à iudice datam non probaſſet accuſator iuſta de cauſa impeditus. Imperator.] Pater cōſenſit ꝙ filius ſuus infans eſſet decurio, & pro eo ſe obligauit reipublicę, dicitur quòd interim nō poteſt teneri pro tali filio cùm nec decurio eſſe poſſit cùm ſit infans.

Idem reſpondi.] Ciuitas aliqua vendidit vel locauit quādam rem alicui: nunc cùm alius offerat plus, vult ciuitas diſcedere ab illo contractu. dicitur ꝙ non poteſt niſi de hoc habere priuilegium. ſecus in fiſco ſeruatur. Fran.

g Poteſtate.] Duo hic not. ſcilicet non gerentem teneri: ſed & poteſt cogi vt gerat: vt j. de muneribus & honoribus. l. ſi quis litem. Item etiam filiumfamiſ. teneri ad officiū publi. ad quod facit ſuprà ad Trebel. nam quod. & C. de decurio. filios.

h Inuito.] quia contradixit: vt not. ſ. eo. l. ij.

i Titius.] filius.

k Paulus.] dic ꝙ qui pro officiali intercedit, non tenetur in vſuris nec in alijs pœnis quas reipub. deberet occaſiōe officij: vt hîc, & ſ. e. l. libertus. §. fina. & C. de peri. eo. qui pro ma. cōue. l. j. & ſ. de fideiuſ. l. fideiuſſores. & ſuprà, eodem. l. ij. circa fi. & j. eodem. l. conſtitutionibꝰ. Secus ſi fideiubet pro aliquo contrahente cum fiſco: vt j. de admi. re. ad ciui. perti. l. ij. §. fi. Item alias an fideiuſſor teneatur in vſuris, dic vt no. ſ. loc. quæro. & ſecūdum eos qui ibi dicunt non teneri, ſub. hic maximè ex cōtractu. vel ſub. etiā. & in illa de admi. re. ad ciui. perti. dices ꝙ interceſſit in communē cauſam. Sed contrà. C. de vſur. pup. l. ij. & ſuprà, de adminiſtratione tutorum, tutor qui. §. pe. Sol. vt ibi. Item cōtrà ſuprà, de mag. cō. l. fin. ſed & ibi in pupil. eſt ſpeciale. Vel ibi pupilli hîc reipu. vel vt ibi. Itē argu. contrà ſuprà de fideiuſ. ſi quis pro. §. ſi nummos.

l Adminiſtrauerit.] alius.

m In vſuras.] an ipſe principalis, dic vt j. eodem. l. conſtitutionibus.

n Conueniri non poſſe.] quāuis pater ꝑ alio munus expedierat vt de mu. & ho. l. iij. §. fi. & ſ. fa. er. ex parte. §. filius. & l. ſi filia. §. idē ſcribit.

o Patre.] id eſt viuo patre. Accurſius.

p Decurio.] Sed nō ne faciendo eum decurionem obligat ſe omnibus muneribus quę ei iniungerentur vt decurioni: vt ſuprà. l. ſecūda in principio quæ eſt contrà? Reſpondeo verum eſt ſi & viuēte patre accepit munus: vt hîc. Vel hic fecit eum decurionem proteſtando quod nolebat pro eo obligari: vt j. de mu. & ho. l. honores. §. finali.

q Decurio factus eſt.] vt ſ. l. ij. & facit ſ. de præca. l. ſi adoptauero. & de adop. l. penulti.

r In bonis.] de iure ciuili: vt ſuprà, de collatione bonorum. l. fina. & ad legem falci. l. pater. in princip. & ſuprà, de iure dotium. l. quāuis. nam iure naturali mulier remanet domina: vt C. de iure do. in rebus. & d. l. quamuis.

s Vocetur.] maritus: de eo enim fit ſermo.

t Computari.] in bonis. ſ. mariti. & facit inſti. qui. ali. non li. in prin. & C. de dona. conſtante. & C. ne vxor pro ma. l. fi. Sed an mulier ſi aliud habeat: vel ſi nihil aliud habeat: dic de hoc vt not. C. de mul. & in quo lo. mu. & c. l. j.

v Capitalium.] ſ. eo. libertus. §. in quæſtionibus.

x Quominus.] fuit ergo impeditus: & ſic dabitur alia dilatio: vt C. de dilatio. l. j. Accur.

y Statutum tempus.] à iudice ſecundum moderamen fortè locorum. ſic C. vt intra certum tempus, cri. quæ. l. j. & de ac. l. ſi ea. Alij dicunt ſi, i. quamuis. & reum: id eſt accuſatū de Turpilſ. ad quod. j. titulo. j, l. ſpurij. §. qui iudicij. Vel dic ſtatutum, i. annum: vt infrà, de mune. & hono. l. reus.

z Medio tempore.] id eſt ante ſententiam: vel antequam habeatur pro deſiſtente. ad quod infrà, de muner. & hono. reſcripto. §. penultimo.

a In poſterum adſtrinxeris.] ſ. eo. l. ij.

b Non cogeris.] quia non poteſt eſſe infans decurio: vt j. de mu. & ho. l. ad rem. & de iure immu. l. ij. §. j.

a ¶ Videaris.] aliàs hic expressè mandare non potuit: nec ergo tacitè: vt ṡ. eo. l. ij. & facit C. de mu. & ho. l. j. & ṡ. quæ in frau. cre. l. si pater. & j. de admini. re. ad ciui. perti. l. curatores. §. fina. Accur.

b ¶ Legem.] id est priuilegium quod dicitur priuata lex.

c ¶ Admittendis.] puta si ciuitas locauit pro. x. & alius offerat. xv. non admittitur nisi hoc priuilegiũ sit concessum ciuitati. Aliud in fisco: vt hîc & ṡ. de priuile. cre. l. antiochẽsium. & facit C. de vend. re. ciu. l. j. & l. ij. & de lo. fundorum. per totum. & de iure hastæ fis. l. si tempora. & ṡ. de iure fis. l. fi.

d ¶ Pertinere.] q. d. nõ ad ciuitatem.

dedisse videaris[a]. ¶ Idem respondi, si ciuitas nullam propriam legem[b] habet de addictionibus admittendis[c], non posse recedi à locatione vel venditione prædiorũ publicorum iam perfecta: tempora enim addictionibus præstituta, ad causas fisci pertinere[d].

* Vlpianus. LEX XXII.

Filij libertorum libertarumq́;, liberti paterni[e] &[f] patroni manumissoris[g] domicilium aut originẽ[h] sequuntur. ¶ Vidua mulier amissi mariti domicilium[i] retinet, exemplo clarissimę personę per maritum factæ. sed vtrunque alijs interuenientibus nuptijs permutatur. ¶ Municipes sunt liberti & in eo loco quo ipsi domiciliũ sua voluntate tulerunt[k]. nec aliqd' ex hoc origini patroni faciunt præiudicium: & vtrobique muneribus[l] adstringuntur. ¶ Relegatus[m], in eo loco in quem relegatus est, interim necessarium domicilium habet. ¶ Senator ordine motus[n], ad originalem[o] patriam (nisi specialiter hoc impetrauerit) non restituitur[p]. ¶ Senatores, & eorum filij filięq́; eo tempore[q] nati natęve, itemq́; nepotes neptes, pronepotes & proneptes ex filio, origini[r] eximuntur[s], licet municipalem retineant dignitatẽ. ¶ Senatores, qui liberũ commeatum, id est vbicunq; velint morandi arbitriũ impetrauerunt[t]: domiciliũ in vrbe[v] retinent. Qui fœnus exercent: oneribus patrimonij in tributionibus fungi debent, etsi possessionem non habeant[x].

* Aliàs, Paulus.

Filij.] CASVS. In hoc prin. dic casum vt in glos. quæ incipit: hîc duo dicit &c. Secundò dicit: vidua retinet domicilium viri primi donec secũdo nubat. Tertiò dicit. vbi liberti constituunt domicilium: inde dicũtur municipes: & nihilominus sequuntur originem patroni, & vtrobiq; munera subeunt. Quartò dicit: relegatus ad certum locum sequitur interim domicilium loci in quem relegatus est. Quintò dicit: senator remotus à senatu propter turpitudinem, non recuperat patriam originalem vt in ea admittatur ad honores: nisi hoc specialiter impetrauerit. Sextò dicit qđ senatores & eorum filij, item nepotes eo tempore nati quo pater est in senatu, eximuntur ab originali patria: quod intelligas quo ad onera: non quo ad honores. ¶ Senatores.] Senatoribus cõcessum est liberum arbitrium cõmeandi vbi volunt. dicitur quod adhuc retinẽt domicilium in vrbe scilicet Romana. Item qui fœnus exercẽt: licet nõ habeant pos. tenẽtur ad onera patrimonialia. Fran. Accursius.

e ¶ Paterni.] id est patris qui est libertus.

f ¶ Et.] pro id est.

g ¶ Manumissori.] id est patroni qui est manumissor.

h ¶ Aut originem.] hic duo dicit: Primum, quod filij libertorum sequuntur domicilium patroni manumissoris. Idem dicam de filia liberti: vt supra allump. o. in fin. Secundùm, quod liberti libertorum sequuntur domicilium paroni manumissoris. idem iuris de liberto patroni. & cum secundo concor. C. de mu. & origi. l. ij. & sic redduntur singula singulis. & facit j. §. ij. & l. eius. in prin. & dic vt no. ṡ. eod. l. assumptio. §. fina. Item in quocunque sequitur, dic vt j. eod. l. §. filius.

i ¶ Domicilium.] vsqueadeo vt priui. quod viuo marito habebat, ei reseruetur: vt C. de priui. scho. l. quoties. in prin. & facit C. de inco. l. j. & fi. & de nup. l. cum te. & de sena. fœminę. & in authen. de nup. §. non tantum. & ṡ. de iudi. exigere.

k ¶ Tulerunt.] id est transtulerunt. & facit j. eo. de iure. §. fin. & de mune. & hono. l. iij. in prin. & §. liberti.

l ¶ Muneribus.] de quibus dic vt in prin. huius. l.

m ¶ Relegatus.] relegatus est quo ad onera, non quo ad honores. vt ṡ. de interdi. & re. l. relegatorum. §. fina. & facit in eo. ti. l. exilium. & j. eod. l. si quis. §. fina.

n ¶ Motus.] propter turpitudinem.

o ¶ Ad originalem.] aliàs originariam.

p ¶ Non restituitur.] quo ad honores. ad quod C. de digni. l. neque. & ṡ. de sena. l. cassius. sed quo ad onus sic: vt ṡ. de interdic. & relega. l. relegatorum. §. fina. Sed nomen retinet: vt j. l. proxi. Respon. retinet quo ad id tantum quod perdit, non propter turpitudinem.

q ¶ Eo tempore.] quo pater erat in dignitate senatoria: vt ṡ. de sena. l. liberos. secundum aug. aliàs quoquo tempore. Et non habeas j. ex filijs. pro quo. ṡ. de sena. l. senatoris filiam. in fi. sed illam exponevt ibi.

r ¶ Origini.] aliàs pro origine. vel melius ex origine. vel per originẽ. & quod alias habetur in tex. origine ex filijs, intellige antea natis, qui non habent hoc: vt C. de digni. senatores. Item quod dicit eximũtur: quo ad munera, nõ quo ad honores[a]: vt subijcit. & j. l. proxi. in princ. aliàs sequuntur originem patris: vt ṡ. assumptio. §. filius.

s ¶ Eximuntur.] id est separant à filijs primo natis quo ad onera.

t ¶ Impetrauerunt.] sed si non impetrauerunt, hoc habent: vt C. de digni. l. clarissimis. §. fi. & ṡ. de inco. l. pe.

v ¶ In vrbe.] Roma, per excellentiam: vt instit. de iure na. §. ij.

x ¶ Non habeant.] vt j. de mune. l. munerum. §. patrimoniorũ. & hoc est etiam si aliàs non habeãt ibi domicilium: vt not. ṡ. eo. libertus. §. sola. Sed in personalib' secus: vt ibi: sed dic distinguitur quo ad onera: vt j. de mune. & ho. rescripto. in fin. Accursius.

a Vide ad l. huius intelligentiã lib. x. C. titu. de municipibus & originarijs. p totũ.

Hermogenianus. LEX XXIII.

Municeps desinit[y] esse senatoriam adeptus dignitatẽ. hoc autem[z] quantum ad munera: quantum verò ad honorem pertinere creditur, originem retinet[a]. Deniq; manumissi ab eo[b], eius municipij efficiuntur municipes, vnde originem trahit[c]. ¶ Miles ibi domicilium habere videtur, vbi meret[d] †, etsi nihil in patria possideat[e].

† aliàs, moratur.

¶ Administrator cùm conuenitur ad aliqua reddenda, & ob hoc condemnatur non debet condemnari in eius pecuniæ vsuris. & hoc idem seruatur in fideiussoribus eius. h. d.

Scæuola. LEX XXIIII.

Constitutionibus principum continetur vt pecuniæ, quæ ex detrimento soluitur, vsuræ nõ prestẽtur. & ita Imperatores * Ver' & Antoninus rescripserũt his verbis, Humanum est reliquorum vsuras neq; ab ipso qui ex administratione honoris reliquatur[f], neque à fideiussore eius, & multò minus à magistratibus qui cautionem acceperint, exigi. cui consequẽs est vt ne in futurum à forma obseruata discedatur.

* Seuerus.

Vniceps.] CASVS. Dominus Branchalion de Bo. senator Romanus effectus desinit esse ciuis huius ciuitatis: hoc est verum quantum ad munera tantum: secus quo ad honores. vnde manumissus ab eo sequitur originem senatoris, vt inde dicatur ciuis. s. de Boñ. Item miles qui nihil in sua patria possidet, dicitur habere domicilium ibi vbi inhæret, i. moratur. Fran. Accur.

¶ Licet duo sint potestates: tamen uicem unius sustinent. hoc dicit.

Vlpianus ad edict. LEX XXV.

Magistrat' [g] municipales cũ vnum magistratum administrent, etiam vnius hominis vicẽ sustinẽt:[h] & hoc plerũq; quidẽ lege municipali eis datur: verũ & si nõ sit datũ, dũmodo nõ denega-

y ¶ Municeps desinit.] ṡ. e. ordine. § fi. cõtra. Sol. hîc speciale ꝑpter dignitatẽ senatoriã. Itẽ in Roma fit municeps: vt ṡ. l. pxi. §. pe.

z ¶ Hoc autem.] scilicet ꝙ desinit esse municeps. nam munus ei imponi non potest respectu originalis municipij: quia honorem sustinenti, munus imponi non potest: vt hîc, & j. de mu. & ho. l. honorem. R.

a ¶ Retinet.] vt ṡ. de senato. l. senatores. & C. de inco. licet. & l. pe.

b ¶ Ab eo.] scilicet senatore.

c ¶ Trahit.] manumissor. Sed contrà. j. e. eius. ij. respon. sed hæc secĩdum illam. & dic vt ibi not.

d ¶ Meret.] aliàs haberet, aliàs inhæret.

e ¶ Possideat.] idem si nõ habet ibi vbi meret, maiorem partem fortunarum: vt C. de inco. l. ciues.

Constitutionibus.] Reliquatur. aliàs relictus est. & facit C. de priui. fi. pecunia. & ṡ. de admini. tuto. l. maxime. & C. de vsur. pu. l. eius. & ṡ. pro soc. si vnus. §. penult. Sed contrà supra, de vsuris, cùm quidam. §. penultimo. Solutio hic honor, ibi munus tantum: vt argument. infrà, de munc. & honor. primo responso. & §. primo. & sic accipe. ṡ. eodem. Lucius. §. j. & adde quod ibi not. ADDITIO. Solue aliter secundm Bart. post Iac. de Are. ꝙ ibi tenetur quia pecuniã publicam in vsus suos conuertit: hîc verò per culpam malè administrauit: vt ex tex. colligitur.

Magistratus.] CASVS. Potestates Mutiñ. licet sint duo, tamen vicem vnius sustinent: si hoc sic dicatur in. l. municipali, i. in statuto Mutiñ. idem est si de hoc nihil sit dictũ: nam moribus, i. consuetudine hoc idem seruatur. Fran. Accur.

g ¶ Magistratus.] duo, vt sunt potestates Mutinenses.

h ¶ Sustinent.] ad hoc quod plures vicẽ vnius sustinent, facit ṡ. e. l. Im.

perator in prin. & de pac.l. si plures.& ꝭ.si famil.fur.fe.dic.l.j.in prin. & de excu.tu.l.tria onera.Item an vnius sententia sine altero valeat? Respon. non vt in authen. vt iudi. nõ ex.sa. iul. §.j. & no supra de arbi.l.sicuti.

a Moribus.] id est consuetudine. ad quod j. de pollici.l.Imperatores.in fi.& ꝭ.de iudi. cũ prætor. & j. titu.j. non tantum.§.fin. Itẽ quod non prohibetur,permittitur: vt ꝭ. fur. aduer. nau.cau.stab.l.j.in fi. & ꝭ.qui.ex cau. ma.l. nec.non.§.sed quod eis.

Permissum dicitur omne quod nõ prohibetur.

EA quæ.] CASVS. Magistratus municipalis non potest facere ea,quæ sunt imperij mei vel misti. non ergo potest resti. in integrum concedere,vel iubere possidere bona causa rei seruandæ,aut dotis vel legatorum seruandorũ causa.Fran.

...tum,moribus[a] competit.

Paulus ad edict. LEX XXVI.

EA quæ magis imperij sunt quã iurisdictiõis[b], magistratus municipalis facere non potest.

¶ Magistratibus municipalib⁹ nõ permittitur in integrum restituere[c], aut bona rei seruandæ causa iubere possidere[d], aut dotis seruandæ vel legatorum seruandorum causa.

Vlpianus ad edict. LEX XXVII.

EIus qui manumisit, municeps est manumissus:non domicilium[e], sed patriam eius secutus.& si patronum habeat duarũ ciuitatum municipem[f]: per manumissionem, earundem ciuitatũ erit municeps. ¶ Si q̃s negotia sua nõ in colonia[g], sed in municipio semper agit,in illo vẽdit,emit, contrahit:eo in foro,balneo, spectaculis vtitur:ibi festos dies celebrat:omnibus honoribus, deniq; municipij commodis, nullis coloniarum fruitur:ibi magis habere domicilium quã vbi colẽdi ruris causa versatur,videtur.

Potest quis duobus locis habere domicilium. sed uagabundus nullibi habet domicilium.hoc dicit.ll.seq.se summant.

¶ Celsus li.j. dig. scribit, si q̃s[h] instructus sit duobus locis æqualiter,neq; hic min⁹ quã illic frequẽter commoretur:vbi domicilium habeat, existimationẽ animi esse accipiendam.Ego dubito si vtrobiq; destinato sit animo[i], an possit quis duobus locis habere domicilium. Et verùm est habere[k], licet difficilè est: quemadmodum difficile est sine domicilio quenquam esse.Puto autem & hoc procedere posse, si quis domicilio relicto nauiget,vel iter faciat,quęrẽs quo se conferat,atq; vbi cõsistat[l]. nã hũc puto sine domicilio[m] esse. ¶ Domicilium autem habere potest & relegatus eo loci vnde arcetur[n]:vt Marcellus scribit.

Paulus ad edict. LEX XXVIII.

INter conuenientes, etiam de re maiori[o] apud magistratus municipales agetur.

Caius ad edict. LEX XXIX.

INcola[p] & ijs magistratibus parere debet, apud quos incola est: & illis apud quos ciuis[q] est: nec tantum municipali iurisdictioni[r] in vtroq; municipio subiectus est: verumetiam omnibus publicis muneribus fungi[s] debet.

Vlpianus ad edict. LEX XXX.

QVi ex vico[t] ortus est: eam patriã intelligitur habere[v]

b Iurisdictionis.] vt quia sunt de misto imperio: vt & ꝭ. de iuris.om.iu.l. imperiũ. & l.iubere.sic ergo no. ꝙ defensor ciuitatis, vel municipij nõ habet merum vel mistum imperium:vt & in aut.de defen.ciui.§. nullam.in fi. §.& j.de reg.iur.l.vbicunque.& ꝭ.de dam.infec.l.iiij.§.si fortè.& de iurisdi.om.iudi.l.magistratibus.

c Restituere.] est ergo misti imperij.Sed cõtra.C.vbi & apud quẽ. l.fi.in fi.ibi,quod & veteribus &c.vbi etiã iure veteri videtur cõpetere iure magistratus eo quòd potest delegari:vt ibi dicitur. Solu. specialiter sic, vt ibi non generali commissione:vt hic. vel ibi pro minoribus restituendis, non pro maioribus vt hic sed hodie competit iure magistratus, cum generaliter etiam possit delegari: vt dicta l.in fi.& de offic.eius.l.j.ij. respon. & in hoc hodie corrigitur hæc lex.Accursius.

d Possidere.] Ista sunt misti imperij:vt ꝭ.de iurisdi.om.iud.l.iubere. Sed contra.ꝭ.de dam.infec.l.iiij.§ duas.& l.j.Solu.ibi ex primo decre. velvt ibi.Itẽ contrà.ꝭ.de offi.eius cui mand.est iurisdi.l.cognitio.§.fi. Sol.cognitio potest mandari sit danda vel nõ, vt ibi: sed ipsa missio non,vt hic & ibi notatur.

EIus.] CASVS. Manumissus efficitur municeps eius ciuitatis vnde habet originem suus patronus: non autem domicilium patroni spectatur: & sub tantũ.vel aliter vt in glos.& si patron⁹ sit municeps duarum ciuitatum, sic fiet libertus eius earũdem ciuitatũ municeps.Item qui in municipio moratur:ibi emit:ibi cõtrahit:ibi dies festos celebrat: & in colonia vbi sunt agri sui,non moratur nisi raro:dicitur habere domicilium in municipio. Item si quis in duabus ciuitatibus sit instructus æqualiter : quia vtrobique habet domum,& massaratica patrifamilias necessaria, & vtroque loco moratur æqualiter : dicitur municeps vtriusque ciuitatis. Posteà dicit posse aliquem esse sine domicilio : & dat exempla in litera.Item relegatus vt stet in ciuitate quadam, puta Mutinæ : dicitur Mutinæ habere domicilium. Franciscus Accur.

e Non domicilium.] scilicet tantum, vel sine eo legi potest, vt ꝭ. assumptio.§.fin.

f Municipem.] nisi in altera sit municeps ratione dignitatis : vt ꝭ. municeps.ij,respon.& facit.ꝭ.Labeo.in fi.& l.si quis à pluribus.& l. filij.§.ij.in fine.Accursius.

g Colonia.] i.villa[a] vbi agri sui colunt.sic ꝭ.loc.si in lege.§.colonus.Itẽ dic ꝙ nõ suberat municipio illa villa:aliàs cõtra.j.e.q ex vico.

a Imò verò colonia hic pro oppido sumitur q̃d' coloniæ iure vtitur.

h Si quis.] aliàs lex si quis,aliàs.§.celsus.Accur.

i Animo.] ꝭ.de cap.& postli.l.v.in fi. & l.nihil.& fi.de inco.l.ciues.

k Verum est habere.] ꝭ.e.labeo.& l.assumptio.§. iuris prudẽtibus. & l.ordine in fi.& l.seq. & l.filij.§.municeps.& l.proxi.§.j.

l Consistat.] aliàs constituat.

m Domicilio.] sic aliquis est sine domicilio: & ratione originis quis habet domiciliuum : vt ꝭ.l.j.in princ.ergo originem propriam potest quis derelinquere. Et sic est cõtrà ꝭ eo.assumptio.in prin.& C.de mu. & ho.l.originem. Sol.dicunt quidam ꝙ aliud est origo, & aliud est domicilium:cùm primum ex necessitate, & deseri non potest : secundum ex voluntate constituitur & retinetur.vt ꝭ.eo.libertus.§.patris.& secundum hoc non sequitur.hîc habet originẽ: ergo habet domiciliũ: licet sequatur,ergo est municeps : vt ꝭ.l.j.& ita hîc de domicilio:nõ de origine dicit.hoc nõ placet.nam qui originem habet,ergo & domicilium. vnde etiam infantes statim habẽt domicilium:vt ꝭ.assumptio.in fi.& l.filij.j.rñ. vnde dic ꝙ hæc terra suæ originis chasmate perijt,vel capta est, vt troia : vt argu.ꝭ.de relig.l. cùm loca. vel passa est aratrum, vt chartago : vt ꝭ.quibus mo.vsuff.amit.l.si vsusfructus ciuitati.vel oẽs recesserunt: & sic est inhabitabilis: vt ar. ꝭ.de col.illi.l.iij.in prin.vel etiam per priuilegium desinit : vt ꝭ.eo.filij.§.senator.

n Vnde arcetur.] id est in quo.ad quod ꝭ.l.filij.§.relegatus.& si quidẽ perpetuò, planum est, aliàs non nisi maiorem partem fortunarum habeat:vt C. de inco.l.ciues.vel nisi x.an. ibi steterit : vt in eodem titulo.l.nec tempore.sed an in pristino domicilio potest conueniri? Respon.sic, si illud habet ex origine: & procuratorẽ habere potest: vt ꝭ.de mino.l. papi.exuli.sed si domicilium tantum,tunc non,cùm illud sit mutatum voluntate:vt ꝭ.in prin.huius.l.not.& ꝭ.libertus §.patris.

INter.] CASVS. Defensor ciuitatis cùm infra certam summam à iure taxatã possit cognoscere & iudicare, dicitur quod ex consensu partium poterit & de maiori summa cognoscere & iudicare.Fran.Accur.

o Maiori.] quam ei liceat ratione suæ iurisdictionis.quid autem ei liceat,id est suæ iurisdictioni.dic vt in aut.de defen.ciui.§.audient.& §.iudicare.Sed secundum hoc nunquid potest vnus in eum cõsentire de causis meri imperij? Respon.non:cùm tales causæ maximę maximos exigant iudices:vt suprà,de arbi.non distinguemus § Iulianus.& C.vbi causæ fis.l.j.Idem puto in causis misti imperij : vt ꝭ.e.l.ea, quæ, quia & illæ maximos iudices exigunt:vt d.l.non distinguemus.§.de liberali.& C.de peda.iudi.l.ij.in fi.De causis ergo pecuniarijs debet intelligi:in quibus tantum vsq; ad centum aureos poterat olim cognoscere:vt C.de defen.ciui.l.j.& adde quod nota.ꝭ.de iudi.l.j.Item facit ꝭ.de iurisdi.om.iudi.si idem §.j.prout habes ibi in litera maiorem. & de iudi.de qua re.§.j.& l.ij.§.sed si iudex.Accur.

INcola.] CASVS. Natus Mutinæ,in hac terra venit ad habitandum.dicitur quod munera subire debet vtrobique. Francis. Accursis.

p Incola.] constitutione domicilij,aliunde veniens: vt j. de verbo. signifi.pupillus.§.incola.& C.de inco.l.ciues.

q Ciuis est.] origine.

r Iurisdictioni.] vt possit ibi conueniri.

s Fungi debet.] C.eo.l.j.in fi.

QVi ex vico.] CASVS. Natus in terra Butrij,dicitur ciuis huius terræ,cùm villa Butrij sub hac ciuitate sit.Franciscus Accursius.

t Qui ex vico.] vt Virgilius Mantuanus, licet ex vico eius,scilicet Plectolæ fuerit ortus.

v Habere.] scilicet vt ibi habeat domicilium.& hoc quo ad omnia secundũ quosdã:vt C.de inco.l.est verũ.vel in alio casu ibi loquitur: scilicet quia non habent ibi domicilium.& facit j.de censib. forma.§. qui verò agrum.& C.de episcopis & clericis.l.nulli.§.quod si ex vico.& de natu.lib.l.iij.§.j. & in authen.quib.mod.na.effi.sui.§.si quis. igitur

igitur ex quolibet. & j. de verbo. signifi. pupillus. §. incola. & §. territorium. & ꝭ. de iurisdi. om. iudi. l. fina. & de iudi. l. insulae.

a ¶ Cui.] aliàs cui, & aliàs cuius. & tunc dic reipub. &c.

b Nihil.] Quòd. id est quia. & tunc similia. ꝭ. eod. l. magistratus. vel quod: scilicet domicilium. nam quãdoq; interdicitur: vt j. eo. incola. & facit ꝭ. de cap. l. in bello. §. manumitten do. & de cõdi. & demõ. titio. §. Titio. & de ope. 10 liber. l. penul. & ꝭ. eo. l. non vtique.

cui[a] reipubli. vicus ille respõdet.

Marcianus. LEX XXXI.

Nihil est impedimento quo minus quis vbi velit domicilium habeat, quod[b] ei interdictum non sit.

Modestinus. LEX XXXII.

Ea quae desponsata[c] est, ante cõtractas[d] nuptias suum mutat domicilium.

Idem. LEX XXXIII.

Roma,* communis[e] patria nostra est.

Idem. LEX XXXIIII.

Incola iam muneribus publicis destinatus[f], nisi perfecto munere incolatui renũciare non potest.

Idem. LEX XXXV.

Scire oportet quoniam qui in agro pmanet[g], incola esse non existimatur. qui enim illius ciuitatis[h] praecipuis non vtitur, nõ existimatur esse incola.

¶ *Qui exercet actum alteri mandatum sub certo salario: salarium petere potest. Barto.*

Idem. LEX XXXVI.

Titio, cùm esset Romae studiorũ gratia, epistola missa est[i] à magistratibus patriae suae, vt porrigeret Imperatori decretum eiusdem ciuitatis quod erat cum ipsa epistola missum. Is[k] autem, qui susceperat literas restituendas[l]: collusione[m] facta dedit Lucio[n] Titio, qui & ipse Romae morabatur suae rei gratia. Sublato Titij nomine, cui erat decretum missum vt per ipsum daretur, suum nomen[o] inscripsit[p], & sic Imperatori decretum secundum mandata[q] reipublicae dedit[r]. quaero quis viaticũ* ab eo[s] petere potuerit: & quid[t] commisisse videtur is qui non restituit literas ei cui restituere mandatum susceperat: & is[v] qui sublato alieno nomine, inscriptoq; suo, quasi ipse iussus à patria decretum Imperatori porrexit. Haerennius Modestinus respõdi Titium quidem viaticum petere non posse, sed eum qui nomẽ indidisset[x].

¶ *Si sequentes officiales approbant nomen contractus habiti ab officialibus praecedentibus: praecedentes à periculo liberãtur: secus si non approbent. h. d.*

¶ Titius pro pecunia publica quam ipse credidit, pignus accepit, pacto facto cum debitore, vt non soluto debito, sine vlla repromissione[y] distrahatur pignus. succedentes gradus[z] † in locum Titij, nomen & pignus probauerunt vsq; ad Meuium. ex venditione pignoris propter remissionem[a] à Lucij.

* Ali. Marcellus.

c Ea quae.] CASVS. Desponsa ui quandam Mutinensem per verba de futuro: ante contractas nuptias nõ sequitur domicilium mei viri. In l. seq. dic casum vt litera stat, 20 & expone vt in glos. Fran.

* Vide in hanc l. Alc. lib. dispunc. ij. c. xxj.

c ¶ Ea, quae desponsata.] per verba de futuro.

d ¶ Ante cõtractas.] secus si posteà: vt ꝭ. de iudi. l. exigere. & de iurisdi. om. iud. l. cùm quędam. & C. de inco. l. fin. 30 & de dig. l. mulieres. & j. e. l. fi. §. iij. nisi esset non legitima: vt j. e. de iure. §. fina. Sed qd ante ductionem, post matrimonium tamẽ? videtur ꝙ statim: vt hic. nam & donationes ante impediuntur: vt ꝭ. de dona. inter vir. & vxo. l. pe. in 40 prin.

e Roma communis.] Vnde quilibet potest ibi conueniri nisi speciale praetendatur priuilegiũ, vt legationis vel simile: vt ꝭ. ex quibus cau. ma. nec non. §. si cui. & de iudi. l. ij. §. legatis. Item philosophantes ibi excu 50 santur à tutelis, ac si in sua patria hoc facerẽt: vt suprà, de excusa. tuto. sed & reprobari. §. fina.

Incola.] CASVS. Ciuis Bonoñ. ex iure domicilij cùm esset ei aliquod munus nũciatum vt illud subeat, puta vt collectam soluat: vult nunc desinere ciuis esse, & mutinam se transferre. dicitur quòd nõ potest renunciare domicilio quod hic habet, nisi munere ei iniuncto prius completo. Fran.

f ¶ Destinatus.] Per impositionem. nam & ante est destinatus: tamẽ 60 potest discedere quãdo vult: vt not. ꝭ. l. nihil. sed hic est quasi praeuentus: vnde non renunciat: vt suprà, de iud. l. si quis posteà. & de iurisd. om. iudi. l. pe. Item quid si erat destinatus per hoc quod fecerat aestimum? videtur idem: vt argu. C. de exequato. l. fi. in prin. lib. xj. Sed quid si nõ erat contractum debitum, vel iam denunciatum consulibus illius terrae? Respon. in primo debet soluere vbi accepit partem suam rerum: vt suprà, de col. illi. l. j. in fi. sic & onus. Idem in secundo: quia & ipsi imposita videtur: vt suprà, de conditio. & demonstra. l. municipibus. & suprà, cod. l. municeps. Item quid si fiat conuersus? Respon. non idem: quia homo & res intereunt[a]: vt suprà, pro soc. verum. §. fin. Argu. con 70 trà quòd sic, & possit cõueniri reuocatoria: vt suprà, quę in frau. cre. omnes. §. Lucius.

a Concor. gl. in c. quisquis. xvij. q. iiij. & tex. in c. non dubium. extrà de sen. excõ. & facit text. in cle. ij. cũ ibi no. de prben.

Scire.] CASVS. Qui in agro siue domicilio moratur non vt ibi habeat domicilium, vt scutifer vel castaldus: non dicitur ibi habere domicilium: & dic de hoc vt in glos. Fran. Accur.

g ¶ Permanet.] nõ vt ibi domiciliũ habeat: vt C. de incol. l. est verum.

h ¶ Ciuitatis.] vel vici, sicut in scholaribus est: & qui veniunt ad tempus vt stent, & post tempus recedant: quia ad offi. vel ad alia pub. non admittuntur: quia non causa constituendi domicilium veniunt.

Titio.] CASVS. Titio Bono. Romae existenti causa studiorum misit potestas Bonoñ. nomine huius ciuitatis quandam epi 80 stolam in qua continebatur quòd hic Titius quoddam decretum ostenderet principi: quod decretum in epistola erat subiectum. Item viaticum datum erat nuncio vt Titio daret pro suo labore. nuncius autem dedit hanc epistolam Lucio Titio Bonoñ. quem inuenit Romae, & non Titio &c. & ibi est collusio facta cum eo vt nomen Lucij Titij poneretur in epistola sublato Titij nomine: qui Lucius decretum obtulit principi secundum mandata reipubli. quaeritur an Lucius possit petere viaticum à nuncio: an verò Titius. Item quid cõmiserit Titius. Et ad primam respondet. scilicet quod nuncius petet viaticum, & non Titius. Ad secundam respondetur vt in glos. quae incipit, repetere & quaero &c. ¶ Titius.] Titius cùm esset potestas Bononiae, pecuniam publicam huius ciuitatis mutuauit alicui accepto pignore, puta fundo pacto facto cum debitore, vt si debitor non soluat debitum, creditor possit vendere pi 10 gnus, non promittendo de euictione. sequẽtes potestates post Titium illud nomen & pignus approbant, vsq; ad Maeuium, qui & potestas fuit, & vendidit istum fundum, in maio re quantitate ostendẽs cum quàm esset in veri 20 tate: & sic ciuitas bene habuit ex illo pretio debitum suum: sed cùm postea apparuit minus esse fundum obligatum quam ostensus esset, reddidit potestas de pretio emptori: & sic non remanet penes ciuitatem tantum pre 30 tij quantum erat debitum. dicitur ꝙ hic Maeuius tenetur ciuitati emendare hoc damnũ: cùm ipse vltimo approbauerit hoc pignus quasi bonum esset. Fran.

* vide in hunc locum Antonium Bart. in nouis legum interpreta.

i ¶ Missa est.] & viaticum erat missum Ti 40 tio per eundem nuncium pro suo labore quem haberet in porrigendo principi.

k ¶ Is.] scilicet nuncius.

l ¶ Restituendas.] id est dãdas. sic j. de verb. sig. l. verbum reddendi.

† aliàs, gradu.

m ¶ Collusione.] cum Lucio.

50 n ¶ Lucio.] alij quã ei cui iusserat dare.

o ¶ Suum nomen.] Lucij.

p ¶ Inscripsit.] idem Lucius. sic enim dixit collusione.

q ¶ Mandata.] facta Titio.

r ¶ Dedit.] scilicet Lucius.

s ¶ Ab eo.] nuncio.

t ¶ Et quid.] repete, & quaero quid &c. & dic is, scilicet nuncius qui non restituit, i. non dedit titio. & dic ꝙ multum commisit, i. deliquit: 60 quia crimẽ falsi: vt ꝭ. de fal. l. j. §. qui in rationibus. & l. qui nomine. licet hic non dicatur. Vel dic is, scilicet Titius qui non restituit, id est non dedit literas principi: & tunc dic quod nihil deliquit.

v ¶ Et is.] item repete & quod commisit is Lucius qui sublato &c.

x ¶ Indidisset.] aliàs incidisset, & aliàs indidisset. & no. hîc argu. ad quaestionem si tutor fecit sibi relinqui quod testator pupillo volebat relinquere: vt non teneatur reddere pupillo. Io. Item no. ꝙ aliquis ex dolo suo lucratur. ad quod facit ꝭ. de orig. iur. l. ij. §. posteà cùm ap pius. & ꝭ. de doli excep. fi procurator. & de noua. l. doli. in fi. & de nego. gest. at qui natura. §. cum me. & ꝭ. ne quis eum qui in ius voc. si per 70 alium. §. j. Sed argu. contrà C. de fur. & ser. cor. si quis per. Item facit ꝭ. de fur. l. sempronia. Sed nunquid hic Lucius tenetur Titio? Respon. sic act. in factum: vt suprà, de fal. l. qui nomine, & sic non lucrabitur ex dolo. Nec etiam in alijs concor. quas modò dixi: vt in qualibet earum not. Nec obstat quod hîc dicit non posse: quia verum est mandati vel nego. gesto. quasi ex acceptatione, sed quasi ex falso sic: vt dictum est.

y ¶ Sine vlla repromissione.] de euict. vel de indemnitate. quod & si non diceret: tamen promittere non tenetur: vt C. credi. eui. pi. non de. l. prima & hoc si habes ex promissione. aliàs est demonstratione, 80 id est de nunciatione. hoc est quod non tenetur denunciare plus: quod scilicet pactum valet: vt ꝭ. de euict. l. Herennius. in prin. Vel demonstratione: quia non demonstrabat ementi, aliàs remissione: quia nil se de pretio remissurum emptoribus cum debitore conuenit.

z ¶ Gradus.] id est magistratus succedentes.

a ¶ Propter remissionem.] aliàs demonstrationem: & dicũt à magistratu scilicet Titio fuit facta demõstratio vẽdẽtibus, id est sequentibus magistratibus qui vendiderunt: & sic vendentibus est datiui

casus: & non erat bonum pignus. aliàs est in remissione: & tunc vendẽtibus id est ementibus, vt ſ. de act. empt. l. veteres. & quod dicit à magistratu, ſcilicet qui vendebat. & quod dicit pro modo: id est propter fundum maiorem demonstratum plus fuit venditus quã valeret: ita quod reipub. poterat satisfieri: sed remissione postea facta non: vt hic, & j. subijcit. aliàs repromissionem: quia promisit magistratus qui vendidit emptoribus qđ tot 10 iugera erant: quod nõ erat verum: & ideo fuit coactus reddere.

a ¶ Restituere.] promittendo.

b ¶ Eum ergo.] id est Titius qui fuit nouissimus. i. primus. Sic & ibi. & erunt primi nouissimi, & nouissimi primi: 20 & sic corrigit quod dixit Herennius mode. Vel dic eum. i. Mæuium qui verè nouissim⁹ magistratus est qui nomen approbauit, & facit ad hoc quod verius est. j. de admi. rerum ad ciui. perti. l. iiij. §. prædium. qui ergo vltimus proba 30 uit, tenetur reipub. siue vendiderit, siue nõ. nam potuit non vendere, nec approbare: vt si recipit nomen in suam rationem, nõ tamen approbando: sed saluo iure reipubli. cõtra eum. ad quod facit ſ. de ad. mi. re. ad ciui. perti. l. cũ 40 quæritur.

magistratu vendentibus factam, pro modo fundi demonstrato satis debito factum non est. quærebatur quis reipublicæ teneatur. Herennius Modestinus respondi, Titium, cùm successores eius nominis periculum agnouerint, eo nomine obstrictum non esse, sed nec post magistratus, qui vendidisse proponuntur: cùm videlicet pluris vendiderint propter mensuræ agri demonstrationem: & hoc, quia pluris vendiderunt, restituere[a] minore modo deprehenso iussi sunt. eum ergo[b] qui nouissimus nomen probauerit, indemnitati reipublicæ satisfacere, debere, si nomen ad successorem idoneum, transmisisse non doceatur.

¶ Istud principium legitur duobus modis. uno modo secundum Dy. alio modo secundum Iaco. de Are. & Odofre. secundum Dy. diuiditur sic. Primò loquitur quando ciuitas uendicabat aliquẽ in suum ciuem: intelligas aliquem singularem uel uniuersalem alterius uillæ. Secundò quãdo aliquis negat se esse ciuem uel incolam alicuius ciuitatis. Secunda ibi, Cùm tamen. sed secundum Iacob. de Areti. primò loquitur quando est contentio inter duas ciuitates quæ subsunt diuersis præsidibus: quia uterq; præses simul cognoscit. Secũdò loquitur quando est cõtentio inter priuatum & rem publicam. & hoc secundum Iacob. de Areti. & Odofredum. Bartolus.

De iure.] CASVS. Si vna ciuitas cum alia ciuitate eiusdem prouinciæ litigat pro quodã ciue quẽ quælibet ciuitas dicit suũ, & nõ alterius ciuitatis: de hoc cognoscet præses prouinciæ earũ. 50 si autem hæ ciuitates sunt de diuersis prouincijs: tunc cognoscet præses sub qua est ciuitas quæ conuenitur. & hoc etiam diuus Adrianus rescripsit in quadã fœmina nupta viro alterius ciuitatis quã ipsa esset: vt conuenta nunc 60 respondeat in foro vi

Callistratus lib. I. **LEX XXXVII.**

De iure omnium incolarum quod quæq; ciuitas sibi vendicat[c], præsidum prouinciarũ cognitio est. Cum tamen quis se negat incolam esse: apud eum præsi-

ri. secus si non legitimo viro esset coniuncta: quia nõ sequitur forũ viri: vt hic in fine legis habes. Itẽ libertus subit munera vbi patrona nata fuit. Item vbi habet domicilium libertus. Fran.

c ¶ Vendicat.] adiecta causa de iure ciuitatum. quod dic vt suprà, de rei vendi. l. j. §. j. & sic si Bon. cum Immola. de hoc litigat, coram communi præside agitur: vt hic. sed in sequenti alius est præses vnius, alius alterius: hic tamẽ dicit largè vendicat agendo vel defendendo.

d ¶ Prouinciæ.] hoc est ideo fortè quia commodum nõ pertinet ad iudicem: & ideo in propria causa non videtur ferre sententiam. sed si cõ- 70 modum ad eum pertinet, quia decimam est habiturus, contradici potest: vt suprà, quando ap. sit. l. j. §. in propria.

e ¶ Ad munera.] erat enim ciuitas in quasi possessione: & ita ille agens sequitur forum rei: vt C. de iurisdi. omnium iudi. l. iurisdictionem. & sic propriè ponit agere. & facit suprà, de euict. venditor. Sed quid si non erat in quasi possessione, sed fuerat? Videtur idem: vt hic, & infrà, titu. j. l. j. Item quid si negat se fuisse incolam? Respon. cognoscetur hic summatim sub iudice sub quo nunc est: an aliquando fuerit incola petentis: & sic remittetur: vt C. vbi causa status. l. j. Alij dicunt statim remittendum ad litigandum sub præside pe- 80 tentis. Et sic nota quòd ratione dubitationis aliquid conceditur, quod aliàs non concederetur. sic suprà, de iudi. si quis ex. & l. ij. §. sed si dubitetur. & C. de vsu. l. si ea. & suprà, de quæstio. l. hæreditarijs. & ad legem aquiliam, item mela. §. j. in fin. Item nonne hic potest mutare suam voluntatem: vt suprà, cod. nihil est? Respon. non mutabat, sed maiorem partem fortunarum vbi vendicabat, habet. vnde facto non mutabat: quod est opus: vt suprà, eodem domicilium.

f ¶ Nupta est.] Vt respõdeat in foro viri vbi lis fuerat primò cœpta: vt ſ. de iurisdi. om. iudi. l. penul. vel dic vt vir eam ibi petat per interdictum, vel offici. iudi. Sed si contra patrem interdiceret, in foro patris ageret: vt ſ. de liber. exhiben. l. imo. Item facit ad primam expositionem ſ. de iudi. l. exigere. in fine. & ſ. eo. ea quæ. & C. de dig. l. mulieres. Accursius.

dem prouinciæ[d] agere debet, sub cuius cura est ea ciuitas à qua vocatur ad munera[e], non apud eã ex qua ipse se dicit oriundum esse. Idq; diuus Hadrianus rescripsit in persona mulieris, quæ aliunde orta, alibi nupta est[f]. ¶ Libertos eo loco munera facere debere, vnde patrona orta erit, & vbi ipsi domicilium habebunt, placet[g] ¶ Mulieres quæ in matrimonium se dederint non legitimũ[h]: nõ ibi muneribus functuras, vnde mariti sunt earum, sciẽdum est: sed vnde ipse ortæ sunt. idq; diui fratres rescripserunt.

g ¶ Placet.] & sic in duobus locis ſ. eod. si. lij. §. ij.

10 h ¶ Nõ legitimũ.] aliàs si legitimum, contrà: vt ſ. proxi. §. idq;. & j. l. proxima §. item. Quo ad aliquid tamẽ non legitimum pro legitimo hebetur: vt qa adulterium committit: vt ſ. de adul. si vxor. §. si quis planè. Item patri ius occidẽdi datur 20 vt eo. tit. l. marito. §. si.

Papinianus. **LEX XXXVIII.**

Imperatores * Verus & Antoninus rescripserunt gratiam se facere iurisiurandi ei qui iurauerat se ordini[i] non interfuturum, & posteà duumuir creatus esset[k]. ¶ Item rescripserunt colonos prædiorum fisci muneribus[l] fungi sine dãno fisci oportere: idq; excutere[m] præsidẽ adhibito procuratore[n] debere. ¶ Imperatores * Verus & Antoninus rescripserũt ad magistratus[o] officiũ pertinere exactionem pecuniæ legatorũ[p]: & si cessauerint, ipsos[q], vel hæredes conueniri: aut si soluendo nõ sint[r], fideiussores eorũ qui pro his cauerunt. ¶ Item rescripserũt mulierem, quãdiu nupta est, incolam eiusdem ciuitatis videri, cuius maritus eius est: & ibi vnde originem trahit, nõ cogi muneribus[s] fungi.

Imperatores.] CASVS. Aliquis iurauit q nunquã erit decurio, id est de consilio posteà eligitur in duũuirum, qui habet necesse administrare in consilio. remitti- 30 tur ei sacramentum. Item colonus fisci debet fungi muneribus in sua patria, si hoc fit sine fisci dãno. quod inspiciet præses cum procuratore fisci. Item ad officium magistratuũ spectat exigere ea, quę sunt legata ciuitati- 40 bus. & si nõ exigant: ipsi magistratus & eorum hæredes tenentur. Item Mutinensis fœmina hic nupta sequitur hoc domicilium viri, nec interim cogitur munera subire in ciuitate Mutinæ. Item si pater fraudulẽter emãcipat filium electum 50 in magistratum, ne pro eo teneatur, tenetur quasi fideiussor. Item cum quæritur an quis sit municeps huius ciuitatis: inspicitur an hic habeat domum & similia. non sufficit qđ Bononinus vocatur. 60 Item magistratus siue sponte siue coactus fungatur magistratu, debet cauere de indemnitate reipublicæ. Fran. Accur.

* Seuerus.

* Seuerus.

i ¶ Ordini.] decurionum.

k ¶ Creatus esset.] si quis ergo non interest consilio qui iurauit non esse de consilio, & eligitur consul iustitiæ, qui habet necesse interesse consilio vt consul: indulgetur ei: vt hic, & C. ad legem iul. maie. l. ij. & qui satisd. cogã. l. fin. & ſ. de re mili. qui cum vno §. qui post. Vel dic q hic primo decurio fuit electus: aliàs diũuir esse non potest: vt j. titu. j. l. honores §. ij. Accursius.

70 l ¶ Muneribus.] municipalibus.

m ¶ Excutere.] possit fieri sine damno, vel non.

n ¶ Procuratore.] fisci quia eius interest, & sic vocandus: vt suprà de mino. in causæ. §. causa. & concor. infrà, de iure immu. semper. §. cõductores. & §. coloni. Sed contrà C. de excusatione tutorum, coloni. Solu. vt ibi.

o ¶ Magistratus.] genitiui casus.

p ¶ Legatorum.] reipublicæ relictorum.

q ¶ Ipsos.] scilicet magistratus: vt & C. vt in poss. leg. l. fina.

r ¶ Non sint.] non ergo prius. & sic contrà C. de fideius. l. iure nostro. 80 Solu. sub. hic maximè hodie constat hoc esse verũ: vt in aut. de fideiusso. §. j. & ſ. e. libertus §. j. ADDITIO. Vel dic aliter secundũ Bar. hic, q hic specialiter: vt l. iij. §. fina. & ibi not. j. de admi. re. ad ciui. perti.

s ¶ Muneribus.] nisi pro possessione quam ibi habet: vt C. de mulie. & in quo loco mu. serui. l. j. lib. x. & facit ſ. l. proxi. §. fina. & §. penul. & ſ. de iudi. exigere. & C. de inco. l. fina. & de digni. l. mulieres. & de iurisdi. om. iudi. l. penul.

Consultò

a ¶Consultò.] id est malitiosè. ad quod infrà, de vac.mu.l.j.§. qui in fraudem. & suprà, de fur. si seruus nauem.§. interdum. & §. si quis omis. causa testa.l.j. in princi. & suprà, eodem l. ordine.§. in fraudem. & de re mili. qui cum vno.§. eum qui. secus si non malitiosè: vt C. de fil. famil. & quemadmodum.l.j. lib.x.

b ¶Caueret.] expressè vel tacitè: vt §.l.ij.

c ¶Ex ipsis rebus.] §. co. domicilium.

10 d ¶Nam solam no minis.] quia vocetur Bonognetus: non ideo Bononiēsis est. aliquid tamen operatur, vt nomina sint consonantia rebus: vt institu. de dona.§. est & aliud.

e ¶Debere.] de indēnitate reipub. vt §.l.ij. in 20 fine.

Seuerus. f ¶Agnouerunt.] §. famil. ercisců. qui erat. contrà. Solu. hoc potest facere: vt in cautionem non incidat: puta bene regens.

¶DE DECVRIONIBVS, ET EORVM &c. ¶ *Qui sunt decuriones, dic ut infrà, de uerbo. signifi. pupil lus.§. decuriones. & continua. Dixit de mēbris. nunc de capite.* ADDITIO. *Vel continua aliter secundum Bart. hoc modo. Suprà dictum est de municipibus: sequitur uide 40 re de ijs qui regunt municipia. Bartolus.*

Ecuriones] CASVS. Decurio huius ciuitatis, cū in hac ciuitate deberet stare, & tractare facta huius ciuitatis: recessit de hac 50 terra, & alibi iuit. dicitur ꝙ præses prouinciæ reuocabit eū, vt in hac terra subeat munera. Fran.

g ¶Reuocare.] ad instar seruorum glebę: vt in authē. de man. princ. §. sed neque. & hoc nisi steterint. xxx. an. in ser-

¶Item rescripserunt patris qui cō sultò[a] filium emancipauerat, ne pro magistratu eius caueret[b]: per inde bona teneri, quasi fideiussor pro eo extitisset. ¶Item rescripserunt, cùm quæritur an municeps quis sit: etiam ex ipsis rebus[c] probationes sumi oportere. Nam solam nominis[d] similitudinem ad confirmandam cuiusq; originem satis non esse. ¶Imperatores *Verus & Antoninus rescripserunt non minus eos qui compulsi magistratu funguntur, cauere debere[e], quàm qui sponte officium agnouerunt[f].

TIT. II.
De decurionibus, & eorum filiis.

¶Decuriones debent manere in ciuitatibus suis: aliàs reuocabuntur de locis ubi habitant, in suas ciuitates. hoc dicit.

Vlpianus lib. 2. LEX I.

Ecuriones quos sedibus ciuitatis ad quam pertinent, relictis, in alia loca transmigrasse probabitur: præses prouinciæ reuocare[g] in patrium solum, & muneribus congruentibus fugi curet.

Idem lib. 2. LEX II.

Vi ad tempus relegatus[h] est: si decurio sit, desinit esse decurio[i]. Reuersus plane locum suum quidem non obtinebit[k]: sed nō semper prohibebitur decurio fieri[l]. denique in locum suum nō

60 uitio alterius curiæ: quoniam & si velint recedere non possunt. secus si per se stant: quia tunc nec per xl. an. præscribunt se: vt C. de præscrip. xxx. an.l. præscriptione. & C. de fundis rei.l. eum. aliàs cuilibet licet mutare domicilium: vt suprà, titu. j.l. nihil. sed qua act. & coram quo iudice petetur, dic vt C. vbi quis decu. vel cohor.l.j. & facit ad hoc quod hic dicitur, suprà titu. j.l. de iure. in prin.

Vi ad tempus.] CASVS. Decurio relegatus ad tempus definit esse decurio: & finito tempore relega. non recuperat locum suum: poterit tamen de nouo eligi in decurionem: in suo tamen loco poterit eligi alius. secus est in eo qui ad tempus remouetur ab or-70 dine decurionatus. nam finito tempore decurio est ipso iure: tempore autem nondum finito potest alius eligi loco eius: & cùm tempus finitum est, si non inuenit loca aliqua vacua, expectat donec locus vacet. Item finito tempore si inuenit locum vacuum, & sic in decurionatum reuertitur, recuperat statum quem prius habebat inter decuriones: secus in decurione relegato ad tempus qui finito tempore eligitur in decurionem: nam velut nouus in ordinem venit. ¶In filijs.] Filij decurionis dicuntur qui sunt concepti & nati ex decurione. Item & prius nati, scilicet ante decurionatum patris dicuntur filij decurionum quo ad quædam, scilicet vt pœnas plebeiorum non subeant: quas 80 in litera subijcit. ¶In auo.] Dic casum vt in glos. quæ incipit, vt factus senator &c. Item natus ex eo qui est remotus à decurionatu: si qui dem ante concept. istius pater erat remotus: dicitur iste filius plebeij. si autem primo fuit conceptus: dicetur decurionis filius. idem dicendum est si pater eius fuit relegatus: vt si post relega. patris filius sit natus, dicatur filius plebeij. si prius sit natus: dicatur filius senatoris. Idem si Titius decurio sit remotus ad tempus ab ordine, & interim conceptus ei filius est & editus: dicitur decurionis filius: licet pater decedat antequàm in ordinem reuertatur. Item si conceptus sit à plebeio, & antequàm nascatur, pater eius fuit decurio, & desijt esse: dicit decurionis filius. ¶Nullum.] Ex delicto patris non imponitur pœna filio: nec ad decurionatum vel ad cæteros honores prohibetur filius aggredi propter delictum paternum: & dic de hoc vt in gl. Item maior

restituetur[m]. nam & sublegi[n] in locum eius potest[o]. & si numerus ordinis plenus sit: expectare eum oportet donec alius[p] locus vacet. ¶Alia causa est eius qui ad tempus[q] ordine remouetur. hic enim impleto tempore decurio est.[r] Sed & in huius locum sublegi poterit. Sed & si locum plenū inuenerit, expectet donec locus vacet. Restitutus[s] tamen in ordinem, vtrum eum ordinem teneat quem primum habuit: an verò quem nunc nactus est, quæri potest. Et si fortè de ordine sententiarum dicendarum agatur[t]: arbitror tamen eundem ordinem tenere quem pridem habuerit. Non idem erit in eo qui ad tempus[v] relegatus est. nam hic velut nouus in ordinem venit[x].

¶Natus ante decurionatum est filius decurionis quò ad quædam, scilicet ut pœnas plebeiorum euitet. hoc dicit.§. seq. glos. ponit casum.

¶In filijs[y] decurionum quæstio est vtrum is solus decurionis filius esse videatur, qui conceptus & natus est ex decurione: an verò & is qui ante natus est †quā pater decurio fieret. Et quidē quantum pertinet[z] ne fustibus castigetur, & ne in metallum detur: non nocet plebeio patre esse natum, si posteà honor decurionis patri eorum accesserit. ¶In auo quoque Papinianus idem respondit[a], ne qua patris nota filius maculetur. Sed si pater ipsius ordine motus

quinquagita & quinq; annis non cogitur honorē decurionatus suscipere: sed spōte susci-10 pere potest: & si susce pit sponte, munera ciuilia non cogitur suscipere: etiam si esset maior lxx. annis, ad quæ decuriones alij vocari consueuerunt. honores autem gerere debet. Frā.

h ¶Relegatus est.] puta ad decem annos.

20 i ¶Esse decurio.] durante pœna.

k ¶Non obtinebit.] ipso iure, etiam si inuenerit locum vacuum. Accursius.

l ¶Fieri.] id est de nouo eligi.

m ¶Non restituetur.] scilicet ipso iure.

30 n ¶Nam & suble gi.] bene dico non sem per eum posse eligi.

o ¶Potest.] scilicet alius dum ille non est in pœna.

p ¶Alius.] aliàs alius, & alias alicuius: & desicit locus: & tunc dic sci licet ordo: & facit in 40 aut. vt clerici qui recedunt, alijs pro.§.j. Sed iure canonum nemo potest poni in loco viuentis: vt.vij.q.j.ca. j. & ij.

q ¶Qui ad tēpus.] vt in primo casu huius legis.

r ¶Decurio est.] ipso 50 iure scilicet si inuenit locum vacuum.

s ¶Restitutus.] scilicet ipso iure.

t ¶Agatur.]].titu.j. l.j. in fine.

v ¶Ad tempus.] vt in primo casu huius legis.

x ¶Venit.] ex crimine 60 dānatus: aut perpetuam subijt infamiam: vt quando cōueniens pœna vel minor, sed nō causa cognita: aut temporalem, vt quando aucta vel etiam minuta, sed cum causa cognita: vt no.].ti.j.l. ordine. In primo casu ad nullum honorem aspirat: vt C. de dig.l.ij. Nec ob.].l. pro. xi.ij. & iij. rñ. quia ibi fuit pœna minuta ex causa: & sic infamia tēporalis. & eodem modo rñ. ad l.§. de fal.l. falsi.§. ordine. nam in vtraque fuit dānatus ex tali crimine quod perpetuam irrogat infamiam, sed minuta fuit cum causa: vt dixi. Si verò temporalem, durante infamia non aspirat: sed & tempore finito ad nouum non aspirat, nisi tanto tē pore stet quanto dignitate caruit: vt §.ti.j. ordine. in prin. &].e. ad tē-70 pus. si verò veterem velit recuperare: aut nō vacat, & non recuperat relegatus vel ab ordine motus. si verò vacat: relegatus per nouam electionem ab ordine motus ipso iure recuperat: vt hic. & hoc si prius fuerat decurio. aliàs non sine permissu principis: vt].c.l. Imperator.

y ¶In filijs.] legitimis. non autem spurijs: vt C. de suis & legiti.l. ex libera.

z ¶Pertinet.] nam quo ad alia non prodest eis dignitas patris. post dignitatem enim demum susceptus dignitate patris gloriatur: vt in filio senatoris dicitur: vt C. de dig. senator. R. Vel dic vt no. §. de sena.l. senatoris filium non ergo his pœnis plectuntur decuriones, vel 80 eorum filij: vt hic, & §. de pœ. moris §. iste. & C. de infa.l. decuriones. & C.e.l. omnes iudices.

a ¶Item rñ.] vt factus senator post natiuitatem nepotis dicatur nihilominus nepos decurionis: qđ potest prodesse qa posito ꝙ pater eius fuerit & ipse decurio, sed desijt ante conceptionem huius nepotis: nota illa patris filio non nocet: quia & si non filius erit, tamen nepos decurionis: vt §. de sena.l. emācipati. in fi. & facit §. de pœ. moris §. pe. & §. de in ius vo. adoptiuū §. fi. Sed arg. contrà C. de quæstio. diuo.

† Adde ꝙ ista questio est multum dubia, & in qua doctores diuersimodè sentiunt: de qua plenè & diffuse tractaui in apostil. ad la. rebus. in l. priuilegio. nu.j. C. de decurio. lib.x. de qua vide qđ no. Francis. de cre. singu. suo l. incip. vide pulchram disputationem & ibi in apostil. remissiones ad saturitatem.

a ¶ Moueatur.] id est remoueatur.
b ¶ Vt decurionis.] ad omnia hæc facit. ff. de pœn. moris. §. pe. & ff. de sena. l. senatoris. & l. emancipatum. per totum.
c ¶ Venerit.] id est, redierit.
d ¶ Illi prodesse.] argu. insti. de inge.

e ¶ Nullum patris delictum.] concor. ff. de pœ. l. crimē. & C. de pœ. l. sancimus. & ff. de bo. dā. l. fi. in prin. & j. tit. j. & qui originē. §. quod pater. & C. de inoff. test. l. si quis in suo. §. fi. & de bo. liber. l. in seruitute. §. si patroni. & ff. de sena. l. emācipatum. in fi. & l. filiam. & de ri. nup. generali. in fi. & ff. e. l. §. in auo. & j. eo. spurij. in princi. & de in ius vo. adeptiuū. in fi. & C. de lib. & eo. lib. l. j. & ff. de ijs qui. vt indig. post legatū. §. si pater. Sed fallit in casib⁹, vt in crimine læsæ maie. & in alijs: vt no. C. de inoffi. test. si quis in suo. in fi. & ff. solu. mat. l. Mæuia. §. fi. & C. de quæst. diuo. & C. de cohor. l. antep. li. xij. & C. de nup. imperialis. §. his illud. quæ sunt ar. contrà.
f ¶ Cōstitutionibus.] C. qui æta. se excus. l. j. lib. x. & sic in omni personali munere, nisi in tutela vel cura, vbi ad lxx. an. vt insti. de excusa. tut. §. item maior. & C. qui æta. lib. x.
g ¶ Annis.] lxx. nedū lv. & facit C. e. l. iij. non vltra. Sed arg. cōtrà C. de excu. tu. l. volūtarie. & j. de va. mu. l. pe. §. fi. *ADDITIO.* Tu dic secūdū Bar. ꝙ hic cō sensit decurionatui, q est act⁹ vniuersalis adijciens honores omnes: ibi consensit cuidā officio particulari.
h ¶ Ciuilia.] ad quæ eligunt aliqui ex decurionibus. & facit ad hoc j. titu. ij. l. sponte. & l. cui muneris.

¶ Generaliter.] *CASVS.* Quidam relegatus ad tempus, cùm grauius deberet condemnari, bona sua retinet: nec ad decurionatum admittitur finito tempore. & intelligas ꝙ sine causæ cognitione fuit minuta. si autem causa cognita fuit minuta pœna: vt quia ob delictum falsi vel aliud simile ad tempus sit ordine decurionum motus, cùm grauius deberet damnari: finito tempore in ordinem reuertitur: quod intelligas si locum vacantem inuenit. & hoc etiam dixit quidam Imperator, qui dixit quòd motus ab ordine ad tempus, vel ille cui est interdictum officium aduocationis vel aliquod aliud vsque ad tempus: quòd finito tempore poterit fungi honore vel officio. ¶ Spurios.] Dicitur spurios posse eligi in ordinem decurionum. sed si alij legitimi filij extant, qui in ordinem volunt venire: spurij hoc casu non admittuntur. tunc ergo demum spurij admittuntur ad decurionatum, cùm alij legitimi desunt. Item iudæi possunt vocari ad honores. Fran.

sit: si quidem ante conceptionem eius moueatur[a], arbitror eū quasi plebeij filium in honoribus spectari. Quòd si post conceptionem ipsius pater dignitatem amiserit: dicēdum erit benignè vt decurionis[b] filium intuendum. Proinde hic quoque qui post patris relegationem natus sit: si quidem ante conceptus sit: similis senatoris filio habebitur: si posteà, nocebit ei relegatio. ¶ Si ad tempus ordine moto patre fuerit natus, medioq; tempore conceptus & editus: an quasi decurionis filius nascatur, licet pater eius ante obierit, quàm in ordinem venerit[c]? Quod benignè erit admittendum. Prætereà si conceptus sit à plebeio: mox ante editionem pater eius decurionatum adeptus, ante editionem amiserit: non infauorabiliter quis medium tempus illi prodesse[d] veluti iam nato respondebit. ¶ Nullum patris[e] delictum innocenti filio pœnæ est: ideoq; nec ordine decurionum aut cæteris honoribus propter eiusmodi causam prohibetur. ¶ Maiores annis quinquagintaquinq;, ad decurionat⁹ honorem inuiti vocari, constitutionibus[f] prohibentur. Sed si ei rei consenserint, & si maiores annis septuaginta[g] sint: munera quidem ciuilia[h] subire non coguntur: honores autem gerere debent.

¶ Qui minorem sententiam patitur, quàm delictum exposcit, retinet bona sua: nec ad decurionatum admittitur finito tempore condemnationis. hoc dicit.

Idem lib. 3. de offi. proconsul. LEX III.

Generaliter id erit defendendum, vt qui clementiorem[i] sententiam passus est ob hoc quod ad tempus relegatur, boni[k] consulere debeat humanitatem sententiæ: nec decurionatum[l] accipiat. Sed si quis ob falsi[✝] causam, vel aliam de grauioribus non ad tempus sit relegatus, sed ad tempus ordine motus: in ea est causa, vt possit in ordinē redire[m]. Imperator enim Antoninus edicto ꝓposito statuit vt cuicūq;, aut quacūque causa, ad tempus ordine, vel aduocationibus, vel quo alio officio fuisset interdictum: completo tēpore nihilominus fungi honore vel officio posit: & hoc rectè: neq; enim exaggeranda fuit sententia, quæ modū interdictioni fecerat.

¶ Spurij tunc demum eligi possunt in ordine decurionum, cùm alij legitimi desunt. hoc dicit.

¶ Spurios quoq; posse in ordinē adlegi[n], nulla dubitatio est. Sed si habeant competitorem legitimē[o] quæsitum, præferri eū oportere[p] diui Fratres Iuliano[✝] Auito Bithyniæ præsidi rescripserunt. Cessantibus verò his[q] etiam spurij ad decurionatum & re & vita honesti recipientur[r]. quod vtiq; non sordi erit ordini: cū ex vtilitate eius sit, semper ordinē plenū[s] habere. ¶ Eos[*] qui Iudaicā superstitionē sequuntur diui[*] Verus & Ant. honores adipisci permiserūt[t]: [*] sed & necessitatem eis[v] imposuerunt, qua superstitionem[x] eorum non læderent.

Martianus lib. 1. LEX IIII.

Decurio, qui prohibetur[y] cō ducere quædam: si iure successerit[z] in conductionem, remanet[a] in ea: quod & in omnibus similibus seruādum est.

Papinianus lib. 2. LEX V.

Ad tempus ordine motos[b] ex crimine quod ignominiam importat: in perpetuū mo-

i ¶ Clementiorem.] id est, minorem quàm debebat.
k ¶ Boni.] aliàs bonis: quia bona non perdit: vt suprà, de inter. & releg. l. relegatorum. §. ad tempus. aliàs boni, id est consolationem bonam propter bona, quæ non amittit: vt dixi. sic suprà, de iure do. si res. §. j.
l ¶ Decurionatum.] si dicas sine causæ cognitione minutam: planum est. si cū causæ, dices quòd non accepit decurionatum: scilicet non vacantem: vel etiam vacantem, nisi per nouam electionem: vt not. ff. e. l. ij. & cum hac secunda expositione melius continuatur, sed si &c.
m ¶ Redire.] vt ff. de fal. l. falsi. §. ordine. & dic ꝙ causa cognita fuit minuta, & sic redijt ipso iura ad vacātem: quod est in relegato secus, quia per nouam electionē: vt ff. proxi. rñ. eodem modo intellige quod sequit Imperator &c. nec obst. ff. de postul. l. Imperator. vbi non fit differentia inter relegatū, & ab ordine motum: quia illa secundū hoc intelliguntur: vt ibi no. & fa. ff. ti. j. ordine. & j. e. ad tempus. & quod no. ff. l. ij. Alij dicunt eum dānatum ex crimine quod non irrogat infamiam. & quod dicit falsi. s. nō publici: & grauioribus, i. grauibus. sic ff. loc. si merces §. qui calumniam. & quod dicit non relegatus, sub. taliter vt fuit ff. scilicet ex cri. qđ importat infamiam. & sic intelligunt inferiorem §. imperator.
n ¶ Adlegi.] i. eligi.
o ¶ Legitimē.] i. hūc filium legitimum qui petat decurionatum.
p ¶ Oportere.] No. inter aliquos alios corū præferri. sic C. de hære. aut. idē est. & C. de loc. præ. fi. l. j. §. j. & ff. quæ in frau. cre. l. j. & de hære. insti. qui soluēdo. & de pac. maiorem. & deposi. l. bona fides. & de adul. l. ij. in fin. & l. seq. & de leg. iij. l. re cō iuncti.
q ¶ His.] scilicet filijs legitimis.
r ¶ Recipientur.] necessitas non habet legem: vt ff. de offi. ꝓcon. l. j. & ff. de fun. do. l. j. & j. e. spurij. & ff. de acqui. re. do. quædam. & C. eo. titu. eos. & in aut. quomodo opor. epi. §. quantam.
s ¶ Plenum.] ff. solu. matri. l. j.
t ¶ Permiserunt.] C. de iudę. l. fi. cōtra. sol. hic & ibi prohibetur. sed hic ea demum permittuntur quæ ad eorum spectant superstitionem. R. vel dic vt ibi. & fa. C. eo. l. omnes.
v ¶ Eis.] Iudæis. ad qđ est j. ti. ij. l. si quis magistratus.
x ¶ Qui superstitionem.] sub modo. nam si lęderentur, non cogun tur id agere.

Decurio. *CASVS.* Licet prohibeatur à lege ne decurio conducat agros & similia: si tamen successit conductori agrorum, remanet in conductione. Fran. Accursius.
y ¶ Prohibetur.] vt C. loca. curialis. & C. eo. si quis procurationem. & j. eod. spurij. §. decurio.
z ¶ Successerit.] titu. vniuersali.
a ¶ Remanet in ea.] ratio est: quia melius est remanere quam ad interesse iure hęreditario teneri. & fa. ff. de iu. fisci. l. iij. §. si post. & de fal. l. j. §. pe. & de re mili. milites. in fi. & de vsu. cùm quidam §. fiscus. & de re. co. l. magis §. si pupillus. & ff. de acqui. re. do. quædam. & C. de vsur. fisc. l. ij.

Ad tempus *CASVS.* Cùm minor pœna quam debeat de iure, imponitur decurioni: vt quia ad tempus ordine remouetur ex crimine qđ infamiam importat: etiam finito tempore remouetur à decurionatu. si autem quis relegetur ad tempus ex crimine leuiori, & sic aucta est pœna: nō habet inter infames: & ad honores admittit. Fran.
b ¶ Motos.] dic motū lata sentētia vt debuit: vel fuit minuta sine causa.

✝ Al. fam.

✝ alias, Lolliano.

* Vide in hunc locū Alci. lib. dispunc. iij. c. viij. & in lib. brum. C. x. de decurionibus.
* Seuerus.
* Sed & necessitates eis imposuerunt quæ superstitionē eorum nō lęderent.

ueri placuit. ad tempus autẽ exulare iussos ex crimine leuiore, velut transacto negotio, non esse inter infames habendos.

Idem lib. I. LEX VI.

Spurij, decuriones [a] fiunt: & ideo fieri poterit [b] ex incestu quoque natus. Non enim impedienda est dignitas eius qui nihil admisit [c]. ¶ Minores xxv. annis decuriones facti [d] sportulas † decurionum accipiunt: sed interim suffragium inter cæteros ferre non possunt [e]. ¶ Decurio etiam suæ [f] ciuitatis vectigalia exercere [g] prohibetur. ¶ Qui iudicij publici quæstionum citra veniam abolitionis deseruerunt, decurionum [h] honore decorari nõ possunt: cùm ex Turpiliano senatusconsulto notentur ignominia [i], veluti [k] calũniæ causa iudicio publico [l] dãnati. ¶ Pater q filio decuriõe creato [m] prouocauit: etsi præscriptiõe [n] tpis exclusus fuerit, si quod gestũ est nõ habuerit ratũ [o], ciuilibus muneribus pro filio [p] non tenebit. ¶ Priuilegijs cessantibus cæteris [q], eorũ potior cã habet in sentẽtijs ferẽdis [r], q pluribus eodẽ tpe suffragijs iure decurionũ [s] decorati [t] sunt. Sed & qui plures liberos habet: in suo collegio [v] primus sentẽtiã rogat [x], cæterosque honoris ordine præcellit.

† Sportula quid sit, pulchrè Budæus. ℥.l. si mulier. de dona. inter vir. & vxo.

sa, & perpetuo durat infamia. & sic in perpetuum remouetur: vt C. de digni. l. ij. & ℥. de re mili. qui cum vno. §. ad tempus. & ℥. ti. j. ordine. ij. respon. & quod dicit crimen quod ignominiam importat, dic quòd est omne publicum. Item & priuatum si modò ciuilis competens pro eodem priuato infamet: vt ℥. de pub. iudi. l. infamem. Item quod subijcit ad tempus &c. dic relegatum ex cri. leui, sed non famoso, vt dam. in iur. vel cõcussionis: vel 10 termini moti secundũ quosdam. quod non placet: quia non bene diceret transacto. dic ergo q fuit aucta pœna: & sic remittitur infamia post causam finitam: vt hîc, & §. pœna grauior. & C. de infa. si possidonium. nõ ergo intendit 20 hic facere differentiã inter releg. et ab ordine motũ, sed inter eum in quo minuta, & eum in quo aucta est pœna: & sic nõ ob. ℥. de postu. Imperator. & adde hîc qđ no. in §. pœna grauior. Item nec ob. ad primũ respon. huius l. ℥. de fal. 30 l. falsi. §. ordine. quia ibi causa cognita fuit minuta. & eodẽ modo rñ. ℥. l. proxi. ij. & iij. rñ. Alij distinguunt. aut in publico crimine ordinario augetur, vel aliàs diminuitur pœna. & non remittitur infamia. aut extraordi. & tunc aut p 40 sentẽtiam, aut ex genere pœnæ. si ex genere pœnæ aucta, remittit. idẽ si diminuta: sed certis rationibus. vt C. de infa. l. & si seuerior. si autẽ per sentẽtiam aucta, minuit: vt §. pœna grauior. minuta autem nõ minuit: vt ℥. de iniu. 50 diuus. quæ distinctio in prima parte est contrà. §. pœna grauior. in eo quod dicit, vltro le. &c. vt ℥. de pœ. in seruorum. in fi. Item dicunt quidam. vbi ex genere pœnæ vna est infamia: & sic finita pœna finitur: vbi duratura est pœna per sententiam latam, duæ sunt infamiæ. Prima ex sententia, secunda ex pœna: vnde finitur tempus: & sic finitur vna: alia tamen remanere potest secundum prædictas distinctiones.

Spurij.] CASVS. Spurij, item incestuosi possunt fieri decuriones: & redditur ratio in litera. Item si minor xxv. an. sit factus decurio ex cã: debet habere salariũ quod decurioni datur: interim tñ nõ subeunt ea, quæ alij de ordine. Itẽ decurio phibet vectigalia etiã suæ 60 ciuitatis conducere. Itẽ qui accusauit aliquẽ de crimine publico, & destitit sine abol. nõ põt in decurionẽ eligi: sicut nec dãnati calũniæ cã iudicio publico. ¶ Pater.] Filio in decurionẽ electo pater eius appellauit nomine filij. licet sit exclusus eo quia tarde appellauit, & sic filius subiuit decurionatũ inuito patre: nõ tenebit pater pro filio. Item cùm decuriones debẽt aliquã sententiã ferre: primã vocem habent qui decorati sunt pluribus honoribus iure decurionis. Item & illi qui plures habent liberos in ordine decurionum. Eran. Accur.

a ¶ Spurij decuriones.] in defectum: vt ℥. l. generaliter. §. spurios.

b ¶ Poterit.] decurio.

70 c ¶ Admisit.] i. deliquit. sic enim vitium est &c. vt C. de leg. hære. l. lege xij. tabu. Sed arg. contrà C. de natu. lib. l. legem. & l. fi. & extrà de fil. presby. c. j. & iij. & in Lombar. de fil. presby.

d ¶ Facti.] ex causa: vt ȷ. e. non tantum. §. j.

e ¶ Non possunt.] cõtrà, ℥. de re iudi. quidã. Sed ibi à principe, & inter certas personas: hîc generaliter. Item ibi ex cõsilio assessoris: vt in authen. de iudi. in prin. hîc ipsemet debet consulere: vt ȷ. de verb. sig. pupillus. §. decuriones. & facit ȷ ti. ij. ad rem.

f ¶ Etiam suæ.] ℥. e. l. decurio. cum suis concor.

g ¶ Exercere.] id est conducere. Accursius.

80 h ¶ Decurionum.] vt ȷ. e. Herennius mod.

i ¶ Ignominia.] vt C. ad Turpil. l. ij.

k ¶ Veluti.] id est, sicuti.

l ¶ Iudicio publico.] quos cõstat esse infames: vt ℥. de infa. l. j. §. q in iudicio. nõ autẽ dicit q accusatio Tur. sit publica. Sed de hoc dic vt ℥. de pub. iud. l. j. no. & facit ℥. ti. j. libert⁹. §. ĩ quæstiõib⁹. & l. luci⁹. §. añpe.

m ¶ Creato.] patre absente.

n ¶ Præscriptiõe.] bidui vel tridui: vt & ℥. qñ ap. l. j. §. qđ ĩ sentẽtijs.

Paulus lib. I. LEX VII.

Honores [y] & munera nõ ordinatis oĩbus [z], sed potioribus quibusq; iniũgẽda sunt. ¶ Surdus & mutus si in totũ [a] non audiant, aut nõ loquãtur: ab honoribus ciuilibus, nõ etiã à munerib⁹ [b] excusantur. ¶ Is, q nõ sit decurio, duũuiratu vel alijs honoribus fungi nõ potest: qa decurionũ honoribus plebeij [c] fungi prohibent. ¶ Ad decurionatũ filij ita demũ pater nõ cõsentit, si cõtrariã [d] volũtatẽ vel apud acta præsidis, vel apud ipm ordinẽ, vel quo alio mõ cõtestat⁹ sit.

Hermogenianus lib. 50. LEX VIII.

Decurionibus facultatibus lapsis alimenta decerni [e] permissum est: maximè si ob munificentiam [f] in patriã, patrimonium exhauserint.

Paulus lib. 9. LEX IX.

Seuerus Augustus dixit, Etsi pbetur Titius in seruitute sui patris natus: tamẽ cùm ex libera muliere sit pcreatus, nõ phibet [g] decurio fieri in sua ciuitate. ¶ Nõ est dubitandũ, quin nauicularij [h]

o ¶ Ratum.] Sed nonne appellando ratificat: vt C. de filiosa. & quẽadmo. l. cum apud? Respon. hîc etiam contradicit secundũ Ro. vel ibi nomine suo: hîc filij nomine appellatur secundum H. & facit ad hoc C. eo. filios. & ℥. tit. j. l. ij. & ȷ. l. proxi. §. fi.

p ¶ Pro filio.] id enim tantum pro patre sufficit, si contrariam reportauerit voluntatem.

q ¶ Cæteris.] ex priuilegio ergo põt dari prima vox: vt & ℥. tit. j. l. j. 10 Vel da exemplũ de tacito priuilegio ȷ. ti. j. l. ij.

r ¶ Ferendis.] i. vel magis creditur: vel illi habent primam vocem.

s ¶ Decurionum.] aliàs decuriones: & tunc sub. constituti. Accur.

t ¶ Decorati sunt.] hoc expone vt ȷ. ti. j. l. j. 20 Accursius.

v ¶ In suo collegio.] i. familia. Accursius.

x ¶ Rogatur.] aliàs rogatur. & sub. dicere. aliàs rogatus. & tũc sub. dicit, cæterosq; &c. Sed si non habeas que, non sub. dicit. & fa. C. de decu. l. in albo.

30 Honores.] CASVS. Nõ inspicitur qui primò fuerit decurio, vt per hoc pri⁹ ad honores admittatur. Itẽ surdus q nunquã audit, itẽ mutus q in totũ non loquitur, ab honoribus ciuilibus nõ etiã à muneribus patrimo- 40 nialibus excusant. Itẽ qui nõ est decurio, non potest eligi duumuir, cũ hic honor ad decuriones spectet, non ad plebeios. Itẽ pater nõ dicitur cõsentire decurionatui filij quãdo ostendit cõtrariã volũtatem vel apud acta præsidis, 50 vel apud ordinem, vel alio modo, & sic pro filio non tenetur hoc casu. Franciscus.

y ¶ Honores.] adiuncti oneri.

z ¶ Non ordinatis omnibus[a].] aliàs ordinationis, aliàs ordinationibus. & est sensus i. nõ secũdũ ordinẽ: vt q primò fuit decurio, primò ad honorẽ aliquem admittatur. sic in authẽ. de mona. §. ordinationẽ. & C. eo. l. ad subeũda. & de potio. ad mu. vo. l. j. Sed ar. contrà C. de offi. præ. vr. l. primicerius[b]. Item non ob. ȷ. de mu. & ho. l. vt gradatim. in prin. Sol. ibi de ordine honoris: hîc oneris. ADDITIO Ista solu. glos. non est bona secundum Barto. ideo dic aliter secundũ eundẽ q 60 ibi loquitur de ordine honorum in eadem persona: hîc in diuersis.

a Vide Pudẽum in annot. posteri. hic.

b Dic q ibi loquitur de electis & nominatis qualiter ordinẽtur: hic de eligẽdis & nominandis secũdũ Bar. hic.

a ¶ Si in totum.] aliàs secus: vt C. qui morbo. l. j. cõtra. lib. x. & de excu. tu. l. frater. & insti. qui. non est permis. face. te. §. item surdus.

b ¶ Non etiam à muneribus.] scilicet, patrimonialibus: sed à personalibus bene excusantur: vt C. qui mor. l. j. lib. x.

c ¶ Plebeij.] hoc quære vt ȷ. de va. mu. l. ad decurionatum.

d ¶ Si contrariam.] ℥. ti. j. quoties. & ℥. sol. ma. l. ij. §. volũtatem. & C. de filijsfa. & quẽadmo. l. ij. lib. x. & quando prouo. nõ est neces. si pater & ℥. ad Mace. si filius. §. j. Item facit ȷ. ti. ij. l. sponte.

Decurionibus.] CASVS. Si decurio perdat bona sua, ma- 70 ximè quia multa dona contulerat in alios: danda sunt ei alimẽta de publico. Fran. Accur.

e ¶ Decerni.] de publico. sic ergo no. q qui de suo non potest ali, quãdoq; de alieno est alendus: vt & ℥. vt in pos. lega. l. penul. & de tut. & ra. distra. l. j. § si pupillus. & de libe. agno. l. iij. §. solẽt. & C. de or. cog. l. fi. & de inoffi. testa. si instituta. §. penul.

Alit de alieno qñque quis potest.

f ¶ Ob munificentiam.] s. cõferẽdo munera & dona in alios. vel, id est, occasione muneris sui. ad quod ȷ. tit. ij. honor. in prin. & §. j.

Seuerus.] CASVS. Natus ex seruo & ex matre libera potest fieri decurio. Item nauicularij non possunt fieri decuriones. Fran- 80 ciscus Accursius.

g ¶ Non prohibetur.] planè si eius pater tunc sit effectus decurio: vt decurionis filius priui. sibi nõ vendicabit: diuersum est in legitimo: vt ℥ eo. l. ij. & C. de suis & legi. l. ex libera. Rog.

h ¶ Nauicularij.] His enim ea immunitas est danda, quæ decurionibus effectis non esset largienda, secundum M. Sed quamuis decuriones non debeant fieri: tamen creati muneribus compellentur fungi. vt ȷ. de iur. immu. l. v. §. fi. Accursius.

a ❡Decuriones.] Quia vtrunque of. gerere non poſſunt: vt ꝉ. de iure immu. l. ſemper. §. fina.

HErennius.] CASVS. Licet quis habuit ſalariũ vt decurio: non própter hoc eſt effectus decurio, cùm ſecundum l. non erat factus decurio. Fran.

non debeant decuriones [a] creari.

Modeſtinus lib. I. LEX X.

HErennius † Modeſtinus reſpondi ſola ſalarij [b] perceptione † minimè decurionem factum, qui ſecundum legem decurio creatus non ſit [c].

Calliſtratus lib. I. LEX XI.

NOn tantùm qui teneræ ætatis [d], ſed etiam qui grandes [e] natu [f] ſunt, decuriones fieri prohibentur. illi quaſi inhabiles rempublicam tueri, ad tempus excuſantur: hi verò in perpetuũ amouentur: non aliàs ſeniores [g]: ne ſeniorum excuſatione iuniores onerẽtur, ad omnia munera publica [h] ſuſcipienda ſoli relicti. Neque enim minores XXV. annis decuriones adlegi niſi ex cauſa [i] poſſunt: neq; ij qui annum quinquageſimum & quintũ exceſſerunt. Non nunquam etiã longa cõſuetudo [k] † in ea re obſeruata reſpicienda erit: quod etiã cuſtodiendũ principes noſtri cõſulti de adlegendis in ordinẽ Nicomedenſium huius ætatis hominibus reſcripſerunt.

❡ *Qui caſtigati ſunt flagellis ab ædilibus, curulibus, eo quòd mala uictualia uendebant, admittuntur ad decurionatum, ſi alij honeſtiores non reperiuntur. hoc dicit.*

Idem lib. 6. LEX XII.

EOs qui vtenſilia [l] negotiãtur & vendunt: licet ab ædilibus cædantur, nõ oportet quaſi viles perſonas negligi. deniq; non ſunt prohibiti huiuſcemodi homines decurionatum, vel aliquem honorem in ſua patria petere [m]. nec enim infames [n] ſunt. Sed nec quidem arcentur [o] honoribus, qui ab ædilibus flagellis cæſi ſunt. Quanquam iure [p] ſuo ita ædiles officio iſto fungãtur, inhoneſtum tamen

b ❡Salarij.] aliàs albi: & aliàs ſalarij. vt quia diu percepit ſalarium, vel diu ſtetit ſcriptus in albo. Et eſt ar. contra eos, qui non rectè in eccleſijs ſunt conſtituti. ad quod ꝫ. de admi. tu. l. antepe. & C. de rei vendi. l. ſolennibus. & ꝫ. ſpurij. §. minores. & C. de præſcript. triginta ann. competit. & de reli. locum. Sed arg. contrà, ꝫ. de ritu nup. qui in prouincia. §. diuus. & de officio præto. Barbarius.

c ❡Non ſit.] vt quia minor vel aliàs inhabilis: vt ꝉ. l. proxi. §. j.

NOn tantum.] CASVS Qui ſunt teneræ ætatis, vt minores vigintiquinq; an. item qui ſunt grandis ætatis, non debent eligi decuriones: & grãdem ætatem intelligas ætatem quinquaginta & quinque an. nã abinde infra debent ſuſcipere decurionatum, vt ſic iuniores non ita grauẽtur. Item minor viginti quinque an. poteſt eligi decurio ex cauſa, puta in defectum aliorũ. Item conſuetudo eſt expectanda in talibus: & hoc etiam principes dixerunt. Fran.

d ❡Aetatis.] vt minores vigintiquinq; an. vt ꝉ. l. proxi.

e ❡Grandes.] aliàs graues.

f ❡Natu.] maiores quinquagintaquinque ann. vt ꝉ. proxi. §. & ꝫ. l. ij. §. fina.

g ❡Seniores.] ſcilicet, excuſantur, niſi quinquagintaquinq; habeãt an. ne &c. & dic non aliàs: id eſt, nõ ſine cauſa. Accurſius.

h ❡Munera publica.] perſonalia. nã patrimonialia ſubeunt minores: vt C. de mu. pa. l. etiam. lib. xj.

i ❡Ex cauſa.] propter inopiam aliorum: vt C. qui & aduer. quos. l. j. & ꝫ. e. l. ij. §. fin. & C. qui ætate ſe excu. l. ij. lib. xj. & C. quando prouo. non eſt ne. l. ſi pater. & ꝉ. de mu. & ho. l. ad rem.

k ❡Conſuetudo.] No. conſuetudinem in electione ſeruari: vt C. de ædi. pri. l. iij. & ꝫ. de admi. tut. l. ſine hærede. §. Lucius. & ꝉ. de polli. l. Imperator. §. fi. & ꝫ. de teſti. l. teſtium. in fi. & ꝫ. communia prædi. l. venditor. §. ſi conſtat. & de aqua plu. arcen. l. j. in fi. Accurſius.

EOs qui.] CASVS. Qui eſculẽta & poculẽta vẽdũt, vt petricolus bailardi, & guidoctus de vignola: licet ſub ædilibus cæſi ſint. i. ſub aſcarijs: tamen poſſunt eligi in decuriones. ſi tamen cæſi ſint ab aſcarijs. i. fuſtigati: vt quia malum forum faciebant de vino: ita demum poſſunt eligi in decuriones, quando aliàs honeſti homines non inueniuntur ad decurionatum. Fran. Accur.

l ❡Vtenſilia.] eſculenta & poculenta, & forenſes epulas. P.

m ❡Petere.] i. habere. nec enim honores peti debent, ſed offerri: vt ꝉ. de varijs cog. l. j. §. j. & de cri. ſacrile. l. fina. vel fortè in caſu loquitur vt patriæ neceſsitas hoc exigeret, ſecũdum Io. vel dic, licet iam electo: vt & ꝫ. de officio præſi. l. fina. in princi. nondum electo non licet: vt ꝫ. ad legem Iuliam am. l. j. Vel dic vt dixi in l. barbarius.

n ❡Infames.] vt & C. de infa. nullũ. & ꝫ. de infa. l. actus. ſi ergo eſſent infames, ab honoribus non oneribus repelluntur: vt C. de infa. l. j. Accur.

† Bar. hic dicit, quòd hęc l. eſt in ar. quòd licet quis aliquem plura inſtrumenta feciſſe, & tanquã notarium ſolutionem recepiſſe probet & exegiſſe: propter hoc non probatur notari⁹. † aliàs per. ſcriptione. vide Budę. hic in anno. poſtę.

† No. iuncta gl. quòd perſona quę aliàs eſt ineligibilis per conſuetudinem efficitur eligibilis. concor. text. ibi & gl. in ca. o. nos conſuetudinem. x. ij. diſ.

o ❡Arcentur.] id eſt, non habebunt honores.

p ❡Iure.] id eſt, iuriſdictione ſua. & ſic non videtur illis eſſe dedecus.

q ❡Paucitas.] ꝉ. titu. ij. vt gradatim. §. etſi lege. & ꝫ. eo. l. ij. in fi.

r ❡Facultates.] C. eod. ad ſubeunda.

puto eſſe huiuſmodi perſonas flagellorum ictibus ſubiectas in ordinem recipi: & maximè in eis ciuitatibus quæ copiã virorum honeſtorum habent. nam paucitas [q] eorũ qui muneribus publicis fungi debeant, neceſſariò hos etiã ad dignitatem municipalem, ſi facultates [r] habeant, inuitat.

Papinianus. LEX XIII.

IMperatores Anto. & Verus reſcripſerunt in tempus relegatos [s], & reuerſos in ordinem [t] eligi ſine permiſſu principis nõ poſſe. Item reſcripſerunt relegatos [v] nõ poſſe tẽpore finito in ordinem decurionũ eligi: niſi eius ætatis [x] fuerint, vt decuriones creari [y] poſſint, & dignitas [z] certam ſpem eius honoris ijs fecerit, vt id princeps indulgere poſſit. ¶ Itẽ reſcripſerũt eũ, qui in relegatiõe natus eſt, nõ prohiberi honore decurionatus fungi. Itẽ reſcripſerunt nõ admitti cõtradicere volẽtẽ, ꝙ nõ rectè quis ſit creatus decurio, cùm in initio cõtradicere † debuerit [a].

Paulus lib. I. LEX XIIII.

DE decurione dãnato nõ debere queſtionẽ haberi diuus Pius reſcripſit [b]. vnde etiã ſi deſierit decurio [c] eſſe, deinde dãnetur: nõ eſſe torquendũ, in memoriam prioris dignitatis [d] placuit.

TIT. III.

De albo † ſcribendo.

Vlpianus libro 3. LEX I.

DEcuriones † in albo ita ſcriptos eſſe oportet, vt lege [e] municipali pręcipitur. Sed ſi lex ceſſat, tũc dignitates erunt ſpectãdæ: vt ſcri-

IMperatores.] CASVS. Plebeius relegatus ad tempus finito tẽpore reuerſus non poteſt eligi in ordinem decurionatus ſine permiſſu principis. Item relegatus ad tempus qui prius fuerat decurio, finito tẽpore poteſt eligi in decurionẽ, ſi erat minor XXV. ann. tẽpore dãnationis. ſi autẽ erat maior, non admittitur ad decurionatum: niſi tantum tẽpus labatur nunc, quantum fuit tempus relegat. Itẽ natus ex patre relegato poteſt eligi decurio. Itẽ ex quo qs eſt factus decurio: ſi aliquis nunc veniat, & velit dicere ꝙ non rectè ſit factus: nõ auditur. à principio enim debebat venire. Franci.

s ❡Relegatos.] plebeios. ſ. aliàs ſine pmiſſu principis rediręt ſecundum diſtinctionem quæ eſt ꝫ. e. l. ij. Vel dic ꝙ hic non fuerat prius decurio: ibi ſic.

t ❡In ordine.] decurionum.

v ❡Relegatos.] ſ. non plebeios. Vel dic. i. eos q prius fuerãt decuriões: & quod dicit eligi. ſ. ſtatim. eſt ergo ſenſus: vt ſi erat minor, ſtatim poſsit eligi in nouum, cùm & infamia finita ſit. ſi maior: nõ niſi tãto tẽpore ſteterit quanto fuerit primo in relegatione: vt ꝫ. ti. j. l. ordine. in prin. Accurſius.

x ❡Aetatis.] tempore damnationis.

y ❡Creari.] i. minores: vt ꝫ. eo. ſpurij. §. j. nam tunc ſtatim, per nouam electionem tamen.

z ❡Dignitas.] aliàs dignitas certam ſpem. i. dignitas [a] conferenda poſt reditum facit principi certam ſpem, ſi ille bene ageret: vt ita princeps probabiliter indulgeat.

a ❡Debuit.] vt ꝫ. de adul. ſi vxor. §. fi. & l. ſi maritus. §. pręſcriptiones. & C. de procu. ita. & ꝫ. de aqua plu. arcẽ. l. Labeo. & de mor. infe. ſi pro prius. in prin. & §. j. & ꝉ. de decre. ab or. fa. l. pe. & ꝫ. de ma. vin. l. iuſta. §. j. & de iure fiſ. de eo. Accurſius.

DE decurione.] CASVS. decurio ſit damnatus, non propter hoc poteſt ſubijci tormentis: etiam ſi antequàm damnaretur, deſierit eſſe decurio. & redditur ratio in litera. Fran. Accur.

b ❡Reſcripſit.] C. de infa. l. decuriones. Accurſius.

c ❡Decurio eſſe.] honeſtè, aliàs ſecus: vt C. de tab. l. ij.

d ❡Prioris dignitatis.] ꝫ. de quæſtio. l. vnius. §. ſeruus. cum concor.

❡ DE ALBO SCRIBENDO. ¶ *Cuius corruptor uindicatur egregie: ut ꝫ. de iuriſdi. om. iudi. ſi quis id quod iuriſdictionis cauſa.*

DEcuriones.] CASVS. Nomina decurionũ ſcribenda ſunt in albo eo ordine, quẽ cõſuetudo reqrit. ſi nõ eſt cõſuetudo, inſpicientur dignitates eorũ: vt q in maiori dignitate eſt, eius nomẽ primo ſcribatur: & ſic de ſingulis: & ſpecificat in litera. & ſimilis ordo iſpicietur, cũ ſniam aliquã debẽt dare decu. Itẽ noĩa eorũ q dignitatẽ aliquã habuerũt à prĩcipe: ĩ albo ſcribẽdo pferũtur illis, q municipalib⁹ honorib⁹ fũcti ſũt. et h. d. hęc l. et ſe. Fr.

e ❡Lege.] i. conſuetudine: vt ꝫ. titu. j. l. non tantum. cum concor.

† No. qd ſufficit ſemel cõſentire & approbare. concor. text. optimè in c. no. ſor rendus. xxx ij. q. v. text. & ibi gloſ. in c. dilectiſ ſimi. viij. q. ij.

† Albũ: qd ſit, pulchrè Marin⁹ Becichemus in præfatione, plini: nã, ad hoc verbũ, Non eras in hoc albo. Iſta lex facit quòd ſcripturis factis in muro ſit credẽdum, ſecundùm Bart. a Dignitas hoc loco quid ſit, pulchrè Bud. in anno. poſte. huc.

Qui

bantur eo ordine, quo quisq; eorum maximo honore in municipio functus est: vtputa qui duumuiratũ gesserunt, si hic honor praecellat: & inter duumuirales antiquissimus quisq; prior: deinde ij qui eorum[a] secundo post duumuiratum honore in republica functi sunt: post eos qui tertio: & deinceps: mox ij qui nullo honore functi sunt: prout quisque eorum in ordinem venit[b]. In sententijs[c] quoque dicendis idem ordo seruandus est, quem in albo scribendo diximus[d].

Idem lib. 2. LEX II.

IN albo† decurionum & municipum nomina antè scribi oportet eorum, qui dignitates principis iudicio consecuti sunt[e]: posteà eorum qui tãtùm municipalibus honoribus functi sunt.

TIT. IIII.

De muneribus & honoribus.

Primò loquitur de muneribus personalibus publicis authoritate & utilitate. Secundò de muneribus publicis authoritate, & utilitate priuatis. secunda ibi, Aequè personale. Bart.

Hermogen. lib. 1. LEX I.

MVnerum ciuilium quaedam sunt patrimonij: quaedam personarum[f]. Patrimonij sunt munera rei vehicularis[g], item nauicularis[h], decemprimatus[i]. Ab istis[k] enim, periculo ipsorum[l], exactiones solenniũ[m] celebrantur. ¶ Personalia sunt ciuilia munera, defensio ciuitatis, id est vt syndicus fiat: legatio ad census accipiendos[n]: vel vt patrimonium scribatur[o]: sitonia†, id est annonae[p] ac similium cura, praediorum quoque publicorum[q], frumenti comparandi[r], aquaeductus[s], equorum, circensium spectacula, publicae viae munitiones, arcae frumentariae[t], calefactiones thermarum[v], annonae diuisio, & quaecunque aliae curae sunt similes istis. Ex ijs enim quae retulimus, caetera & per leges cuiusque ciuitatis[x], & ex consuetudine longa intelligi poterunt. ¶ Illud tenendum est generaliter, personale quidem munus esse quod cum corporis labore, & solicitudine animi ac vigilantia principaliter existit[y]. Patrimoniale verò est, in quo sumptus maximè postulatur. ¶ Aequè personale munus[z] est tutela, cura adulti furiosiue, item prodigi, muti, & ventris, etiam ad exhibendum[a] cibum, potum, tectum, & similia: sed & in bonis[b]: cuius officio vsucapiones[c] interpellantur, ac ne debitores liberentur[d], prouidetur[e]. ¶ Item ex Carboniano edicto bonorum possessione petita, si satis non detur[f]: custodiendis bonis curator datus, personali fungitur munere. His similes[g] sunt bonis dati curatores, quae fuerunt eius qui ab hostibus captus est, & reuerti speratur[h]. Item custodiendis ab eo relictis bonis, cui necdum quisquam ciuili vel honorario iure successit, curatores constituti[i].

Vlpianus lib. 21. LEX II.

QVod ad honores pertinet, creditur in potestate filiũ habere etiam is, qui in patris potestate[k] est.

Enumerat personas quae debent & possunt uocari ad honores & munera. hoc dicit.

Idem lib. 2. LEX III.

ET qui originem ab vrbe Roma habent: si alio loco domicilium constituerint, munera

---

a Qui eorum.] aliàs deest corum.
b Venit.] id est, electus est.
c In sententijs.] i. vt primo sententiam de electione vel decreto aliquo seu consilium suum dent: vt ff. tit. j. l. ij. §. restitutus tamen. & l. spurij. §. fina.
d Diximus.] facit ff. de offic. prae. vrb. l. fi. & de consue. l. j. & j. ti. j. l. rescripto. in prin. & l. vt gradatim. in princi. & C. de mu. pa. l. j. & de ma. testa. l. fi. & j. de le. l. sciendum. §. ordine. & ff. tit. j. spurij. §. fina. & ff. de va. mu. l. pe. §. fina. cum concor. Sed contrà ff. ti. j. l. honores. in principio. cum concor. & C. qui bo. ce. pos. l. fi. & ff. de le. & se. con. l. non est nouum.
e IN albo.] Consecuti sunt. maius enim est bonũ & efficacius à maiori datum. ad quod C. vt aduoca. di. iu. l. restituendae. in fi. & in auth. de iud. fine quoquo suf. §. eos autem. & ff. de re iudi. quidam. & ff. tit. j. spurij. §. fi. in princ.

DE MVNERIBVS ET HONORIBVS.

¶ Dixit de municipibus et eorum primatibus: nunc de honoribus & oneribus eis imponendis.

Vnerũ.] CASVS. Primò ponit diuisionem qua dicitur, quòd munerum quaedã sunt personalia: quaedã patrimonialia: & dat exempla de patrimonialibus primo, & posteà de personalibus. & vt breuiter dicam, patrimoniale munus respicit onus personae: & dat alia exempla de persona libus per totam hanc legem. & ea expone vt in glos. Fran. Accur.
f Personarum.] sub. alia mista: vt j. l. fina. in princip.
g Vehicularis.] scilicet, praebens vehiculum ad onus portandũ. ad quod ff. loca. l. cùm in plures. §. vehiculũ. Sed contrà. j. l. fi. §. personae munus. sed plana est solutio.
h Nauicularis.] hic idem de naui quod ff. de vehiculo.
i Primatus.] id est, cuiusdam qui praeerat decem. Idem dicitur decaprotos: vt j. l. iij. §. decaprotos. & est patrimoniale propter periculum quod subit, si non bene exigit. Est tamen personae labor: vnde & mistum: vt j. l. fina. §. mista.
k Ab istis.] scilicet, decemprimatibus.
l Ipsorum.] decemprimatuum.
m Solennium.] functionum.
n Accipiendos.] omnia accipe cum eorum sumptu.
o Scribatur.] quod dic vt C. de bo. proscrip. l. si quis post. cum concordan.
p Annonae.] deferendae fortè exercitui.
q Publicorum.] locandorum: vt C. de lo. praedi. l. j. lib. xij.
r Comparandi.] exercitui pub. & facit j. l. fi. §. j. contra. sol. hic omnia de suo faciebat: ibi de publico.
s Aquaeductus.] scilicet, cura.
t Frumentariae.] scilicet, custodiendae.
v Thermarum.] id est balneorum.
x Ciuitatis.] Not. legem ciuitatis, eius consuetudinem. ad quod ff. quod cuiusque vni. l. nulli. & l. item. §. sed hoc hodie. & C. de aedi. pri. l. an in totum. & ff. de aqua plu. arcen. si prius. §. j. & de leg. & senatusc. con. l. si de interpretatione.
y Existit.] aliàs extitit. i. vt j. l. fi. in princip.
z Munus.] haec sunt authoritate publica tantum: sed superiora etiã vtilitate: omnia tamen personalia. ad quod institu. de excu. tuto. in princ.
a Ad exhibẽdum.] ventris dico ad exhibẽdum & c. vt & ff. de ven. in pos. mit. l. j. §. quoties. & l. curator.
b Bonis.] scilicet, absentis.
c Vsucapiones.] corporalium.
d Liberentur.] à personalibus.
e Prouidetur.] scilicet, per procura. officiũ & c. vt & ff. de ne. gest. l. j. sed quidam dicunt hic loqui de curatore dato bonis mortui, vel capti ab hostibus. quod non placet: quia de eo statim dicet. habent tamen & illi idem offi. circa act. et ad hoc ff. de pri ui. cre. idem §. j. & not. in hac l. multa genera curatorum. Est & aliud quando constituitur vt soluat creditoribus: vt ff. de cura. bo. dan. l. fina. Item alius quando bonis etiam praesentis: vt C. de bo. quae libe. l. fi. §. j. & in authent. vt lice. ma. & auiae. §. j.
f Satis non detur.] vt ff. de Car. sed si is. §. quoties.
g His similes.] vt personali fungantur munere.
h Speratur.] de quo habes ff. qui. ex cau. in pos. ea. l. in possessio. & ff. quibus ex cau. l. ab hostibus. & interrumpit iste praescri. vt ff. de cura. bo. dan. l. fina.
i Constituti.] s. similes sunt praedictis vt personali munere fungantur. & fa. ff. quib. ex cau. in pos. ea. l. si diu. & de col. bo. l. j. §. si cũ duob°.

QVod ad honores.] CASVS. Qui in potestate alterius est: si habet filium, dicitur eum habere in sua potestate quo ad honores, scilicet vt quasi fideiussor teneatur pro filio in magistratu assumpto. Fran.
k In patris potestate est.] vt videatur fideiubere pro eo: vt ff. ad mu. l. ij. vel dic vt prosit ei ad excusationem: vt j. titu. j. l. ij. §. ij. vel vt prosit ei ad ho. vt ff. de mi. vigintiquinque an. l. ij. & facit ff. de his qui sunt sui vel alie. iur. l. filius.

ET qui.] CASVS. Natus Romae, licet in prouincia habeat domiciliũ: tamen munera subire debet Romae. Item donec miles moratur in castris. i. in exercitu: nõ debet subire onera in ciuitate sua. Alij autem homines licet cognati militum sint, onera subire debent in sua ciuitate. Item damnatus in metallum si in integrum restitutus est: munera subire debet in sua patria, & honores suscipere perinde ac si nunquam extitisset damnatus. Item munera corporalia, vt honores, & munera personalia foeminis sunt interdicta. Item non potest

† Dignior est praeferẽdus inferiori. ad hoc cõcor. text. in cap. solite. de ma. & o. be. gl. e. ft in procemio prag. sanc. §. quibus attente. in verbo, comitibus. Addo vltra quòd pro illa gl. facit videlicet quia dignitatũ ordines sunt seruandi rub. est expressa C. vt dig. ordo. serue. lib. xij. & secũdùm dignitatẽ suã est honorãdus aliquis i sede. gl. in c. cũm olim. de consue. tu. extrà & adde vt si per impedimento praelationis possit iudex adiri, & eius officium implorari. vide Io. Fab. & Ange. in §. aliam verò. in gl. fi. per verbo, altiori. de bo. pos. in. sti.

† Vide in hunc locum Alcia. libro praeter. ij. hoc ipso ti. & in lib. C. x. vt nemini liceat, & Budaeum in annot. poste. ad h. vlt. huius titu.

pater contradicere, quò minus filius eligatur ad honores, cùm nullam excusationem iustam filius haberet: & pro honore quem habet filius patre non consentiente licet filius malè gerat, pater non tenetur: filius autem officium sibi iniunctum gerere debet, & tenetur si malè gerat. Item maior lxx. & v. an. habens v. filios, cùm excusetur à muneribus ciuilibus: filij tamẽ eius munera eis iniũcta subire debent. Item vitricus non tenetur pro oneribus priuigni. Item liberti debent subire munera in ea ciuitate, vnde sunt patroni: si habent patrimonium ad hoc sufficiens. non enim bona patronorum ad hoc tenentur. Item licet pater commiserit aliquod delictum: non nocet filijs eius, quò minus ad honores vocentur. Item minor xxv. anno. potest eligi in decaprotum: & ideo sic dicitur: quia præest x. & dic vt in glos. domini mei Accur. Item exactio tributorum. i. si ab aliquo exigitur tributũ: onus est patrimonij. Itẽ cura frumenti comparãdi est munus personale: & ab hoc excusatur maior lxx. an. Item si habet filios. Item homines qui debent præstare hospitia in ciuitate militibus superuenientibus: debent præstare ea per vices. i. quidam vna die: quidam alia die: et onus tale est patrimonij. Itẽ præses prouinciæ prouideat munera & honores in ciuitatibus æqualiter distribui inter homines. Item si pater habet duos filios: non compellitur subire munera pro eis. Item si spontè subiuit munera p̃ vno: deinde cùm alter filius eligeretur ad honores, pater decessit: & hic filius gessit officium, & malè: nunquam de communibus bonis hoc malè gestum resarcitur, nisi pater hoc dixisset. Franciscus.

eius sustinere debent[a]. ¶His qui castris[b] operã per militiam dant, nullum municipale[c] munus[d] iniungi potest. Cæteri autem priuati quamuis militum cognati sunt, legibus patriæ suæ & prouinciæ[e] obedire debent. ¶Si in metallum datus, in integrum restitutus sit: perinde ac si nec damnatus fuisset, ad munera vel honores vocatur: nec opponet fortunam & casus tristiores suos ad hoc solum, ne patriæ idoneus ciuis esse videatur. ¶Corporalia munera fœminis ipse sexus denegat, quò minus honores vel munera iniungantur[f]. ¶Si filius nullam habeat excusationem: intercedere[g] pater in cuius potestate est, ius non habet[h].

¶Ille non est laudandus, qui se uel alios subtrahit utilitatibus patriæ. h. d.

¶Quòd pater[i] non consensit honoribus siue muneribus filij: ne illius[k] patrimonium oneri subijciatur, non præstat defensionem[l]. nam ciuem[m] patriæ vtilitatibus, quatenus potest[n], aufert[o].

¶Excusatio patris non tribuit immunitatem filio à muneribus.

¶Quãuis maior annis septuagintaquinq;[p] liberorum[q] † incolumium pater sit, ideoq; à muneribus[r] ciuilibus excusetur: filij tamẽ eius suo nomine competentia munera agnoscere debent. ideo enim proprium pręmium immunitatis propter filios patribus datum[s] est quòd illi subibunt. ¶Vitricus onera munerum[t] ciuilium nomine priuigni sui suscipere nulla iuris ratione cogĩt. ¶Liberti muneribus fungi[v] debent apud originem patronorũ, sed ita si sua[x] patrimonia habeant suffectura oneribus. Res[y] enim patronorum[z], muneribus libertinorum subiecta non est. ¶Quòd si pater in reatu criminis alicuius est: filijs impedimento[a] ad honores esse nõ debet. ¶Decaprotos[b] etiam minores annis xxv. fieri (nõ militãtes tamen) pridẽ placuit: quia patrimonij magis[c] onus videtur esse. ¶Exactionem tributorum onus patrimonij esse constat[d]. ¶Cura frumenti comparandi, munus est[e]: & ab eo ætas septuaginta annorum, vel numerus quinque liberorum incolumium excusat[f]. ¶Eos milites quibus superuenientibus hospitia præberi in ciuitate oportet: per vices ab omnibus, quos[g] id munus contingit, suscipi oportet. ¶Munus hospitis[h] in domum recipiendi, non personæ, sed patrimonij onus est. ¶Præses prouinciæ prouideat munera & honores in ciuitatibus æqualiter per vices secundùm ætates & dignitates aut gradus munerum honorũque, qui antiquitus statuti[i] sunt, iniungi: ne sine discrimine[k] & frequenter his oppresis, simul viris & viribus respublicę destituantur[l]. ¶Si duo filij in potestate patris sunt: eodem tempore munera eorũ pater sustinere non compellitur[m].

a ¶Debent.] s. Romæ: quasi nil prosit translatio domicilij: sicut aliàs: vt ff. ad mu. l. incola autem. & de iuris. om. iu. l. cùm quidam. sed certè ibi erat præuentus. Itẽ pro eis. ff. ti. ij. l. j. sed ibi erat inoffi. dic ergo hîc eius scilicet loci. vnde versus. Terrę ad quam pergis, cape mores quos ibi cernis. nihilominus tamen & Romæ: vt C. de mu. & orig. l. fina. prout no. ff. ad mu. l. assumptio §. filius. Accursius.

b ¶His qui castris.] id est, exercitui.

c ¶Municipale.] id est, de illo municipio vnde est.

d ¶Munus.] scilicet, personale.

e ¶Et prouinciæ.] facit ff. ad mu. l. ij. §. fina. & j. ea. l. §. decaprotos. & j. l. proxi. §. fina.

f ¶Vel munera iniungantur.] personalia: sed patrimonialia subit vbi habet possessionem: vt C. de mu. pa. l. patrimoniorum. & de mu. & in quo loco mu. l. j. sed & p̃sonalia q̃nq; subeũt: vt no. j. de reg. iur. l. ij.

g ¶Intercedere.] id est, rogare.

h ¶Non habet.] quò minus filius eligatur: vt j. e. honor. §. de honoribus. & sic intercedere. i. supplicare. & sic repellitur: vt C. de preci. impe. offe. l. nec damnosa. Alij habent vllam: & tunc dic non habet ius. i. non est opus. vel dic intercedere. i. fideiubere. & dic ius non habet id est, ius non imponit ei necessitatem.

i ¶Quòd pater.] in lib. R. §. in li. B. non. & facit ff. ad mu. l. ij.

k ¶Illius.] scilicet patris[a].

l ¶Defensionem.] patri.

m ¶Ciuem.] id est, filium.

n ¶Potest.] scilicet, filius.

o ¶Aufert.] s. pater. ad quod ff. de ven. in pos. mit. l. j. §. & generaliter.

† aliàs, quãuis maior annis. lxx. & quinq; liberorum &c.

a Imò verò ad filium refertur hoc sensu quòd pater qui filium suum quantũ potest patriæ cõmodis aufert facere non potest quo minus filij patrimonium ad uentitiũ aut castrẽse honorum administrationi munerũ q; functio obstringatur. Budęus hîc.

p ¶An. lxxv.] sic de facto erant. nam soli lv. sufficiunt: vt ff. ti. ij. l. ij. in fi. nisi in tut. & cura. vbi lxx. vt j. titu. ij. l. maiores.

q ¶Liberorum.] scilicet, v. vt C. qui nu. lib. l. eos. lib. x. & j. e. l. §. cura. & sic geminam habet excusationem.

r ¶A muneribus.] personalibus. aliud in honoribus. vt C. qui nu. lib. l. j. lib. x. & ff. tit. ij. l. ij. in fi. & j. titu. j. l. in honoribus. Item aliud in patrimonialibus: vt C. de mu. pa. l. neque.

s ¶Datum est.] quid ergo si sunt minus idonei? Respon. adhuc patrem per eos iuuari: vt C. de ijs qui mil. l. fina.

t ¶Munerum.] personalium vel patrimonialium.

v ¶Fungi.] aliàs iungi, & aliàs fungi. & dic etiam si aliàs domiciliũ transtulerunt. nã vtrobiq; muneribus adstringuntur: vt ff. ad mu. filius. §. municeps. & l. de iure. §. libertos.

x ¶Sed si sua.] s. ita demum est hoc verum. ad quod ff. titul. ij. l. eos. in fi. & dic habeant, scilicet, ibi, nam si alibi tantùm: fortè secus: vt not. ff. eodem, assumptio. §. filius.

y ¶Res.] i. substantia.

z ¶Patronorũ.] quãuis ex causa fideicommissi manumittẽtium: vt C. de mu. & origi. l. ij. & ff. ad mu. libertus. §. ex causa.

a ¶Impedimento.] vt ff. tit. ij. l. ij. §. nullum.

b ¶Decaprotos[b].] decaprotos gręcè, latinè dicitur decemprimus: vt protocollum & protomartyr Stephanus, id est, primus martyr: inde dicitur decẽprimatus: vt ff. l. j. in princ. & quia est patrimonij: vt hîc & ibi dicit. & C. e. nec protestasiæ. ideo non excusatur minor à personali: vt hîc, et C. de mu. pa. l. etiam. qui excusatur à personali: vt C. qui ætate se ex. l. cùm filios. Vel dicĩt decaprotos munus colligendi decimas: à protos primum & deca, decẽ: quia prima mensura de decem colligĩt.

c ¶Magis.] comparatiuè. nam est mistum: vt j. l. fi. §. mista. & sic intellige. C. e. l. nec protestasiæ. s. quòd est tantùm patrimoniale in hoc scilicet vt eius naturam habeat vt omnibus imponatur: mistum tamen est.

d ¶Constat.] si ab aliquo exigatur. aliàs contrà: vt ff. l. j. & C. de priuile. vetera. l. fi. contrà.

e ¶Munus est.] personale: vt ff. l. j. §. j. & ij.

f ¶Excusat.] imò non excusat: vt C. de qui. mu. vel præ. ne. li. se excu. l. fina. contra. Sol. vt ibi. Item ad idem contra C. vt ne. li. in emp. spe. l. j. Sol. vt ibi.

g ¶Quos.] nam non omnes contingit: vt j. l. fina. §. penul. & §. fina. & dic quòd illustri militi medietas domus: non illustri tertia: vt C. de meta. l. ij. & nil plus etiam à volentibus petitur: vt C. de salga. ho. non præ. l. ij. & facit j. titu. j. l. sunt munera. & C. de epi. & cle. l. j. & de mu. pa. l iij. & j. proxi. §.

h ¶Hospitis.] facit ff. proxi. §.

i ¶Statuti.] ff. de albo scribendo. l. j.

k ¶Discrimine.] id est, indistinctè. & facit j. cod. honor. §. gerendorum. & fa. infrà titu. j. l. j. §. penul. & C. e. l. fina. & l. cum te. & ff. tit. ij. honores. §. is qui.

l ¶Destituantur.] aliàs destruantur.

m ¶Non compellitur.] sed pro vno cogitur secundum quosdam: arg. huius literæ: quod non placet: vt ff. e. l. §. quod pater. & ff. ti. ij. l. spurij. §. pater. & l. honores. §. fina. & quod dicit hîc eodem tempore: subaudi maximè: nam nec diuerso.

b Decaproti qui dicantur pulchrè Alciatus de muneribus, patrimoniorum. lib. C. x.

Iniun

a ¶ Iniunguntur.] dic de nouo post mortem patris: licet electi in vita: vt ĩ.e.l.& si filium. vel etiam eo viuente: sed non consentiente: vt ff. fami.ercis. ex parte. §. filius. & l. si filia. §. idem scribit Neratius. & ff. ad muni. Lucius. §. idem rescripsit. & sic est argu. ad sumptus quos vnus fratrum fecit pro vxore ducenda, vel pro sua militia exercenda.

CVra.] CASVS. Cura extruendi vel reficiendi operis publici, munus publicũ personale est: à quo munere excusatur qui habet quinq; filios. & licet compulsus hoc officium gessit, non præiudicat sibi ad alia munera subeunda. Item excusatio paupertatis propter quam quis excusat̃ à muneribus vel ab honoribus, non est ꝑpetua. durat enim donec pauper est: sed factus diues cogit̃ ea subire. & onera patrimonialia subire quis non cogitur propter paupertatem: personalia autẽ cogitur subire. Item qui tenebatur munera subire: si causa eorum euitandorum dedit se militiæ, non præiudicauit ciuitati, quin adhuc munera subire cogatur. Franciscus.

b ¶ Operis.] publici.

c ¶ Munus.] personale: vt ff. l. j. §. j.

d ¶ A quo.] munere.

e ¶ Excusatur.] C. qui nu. lib. l. finali. & ff. l. proxi. §. quamuis. & C. de sump. re. l. j. lib. x.

f ¶ Auferet.] quinimo etsi spontè, nisi sit decurionatus: vt C. de ijs qui spon. mu. sub. l. j. & ij. & not. ff. de priui. vete. l. fi. & l. ij.

g ¶ Si ex voto.] quilibet anhelat ad lucrũ: vt hîc, & C. arbitr. tute. l. si defunctus.

h ¶ Aestimabitur.] ĩ. de vaca. l. his oneribus. §. penul. & ĩ. tit. ij. semper. §. negotiatores.

i ¶ Corpori.] aliàs corpora indicta. & idem est sensus: & facit C. de ijs qui nu. lib. l. finali. item facit ff. de pœ. l. j. §. j.

k ¶ Non potuit.] Argu. contra habes de pœnitentia vt hîc, & in Lombard. de episcopis & clericis, de liberis ho. & de ijs qui se in posses. a. l. j. et ij. & iij. & C. qui mili. non pos. l. ij. & C. de col. l. j. & de ijs qui ad ec. confu. l. j. & ff. de infa. l. ij. §. est & quartum. & infrà titul. j. l. penultima. §. penulti. & C. de episcopis & cle. qui sub prætextu. & argu. ĩ. de iure immu. semper. §. diuus.

¶ Si is qui duos filios relinquebat, nihil de expediendis muneribus alterius filij ex communi patrimonio supremis suis cauit: proprijs sumptibus & munera & honores qui ei iniunguntur[a], suscipere debet: quamuis pro altero viuus pater eiusmodi onera expedierit.

Idem lib. 3. **LEX IIII.**

CVra extruendi vel reficiendi operis[b] in ciuitate, munus[c] publicum est, à quo[d] quinq; liberorum incolumium nomine pater excusatur[e]: nec si ꝑ vim extortum munus fuerit, excusationem quam habet ab alijs muneribus, auferet[f]. ¶ Deficientium facultatibus, ad munera vel honores qui indicũtur, excusatio non perpetua, sed tẽporalis est. nam si ex voto[g] honestis rationibus patrimoniũ incremẽtum acceperit: suo tempore an idoneus sit aliquis ad ea ad quæ creatus fuerit, æstimabitur[h]. ¶ Inopes onera patrimonij, ipsa non habendi necessitate, non sustinent: corpori[i] autem indicta obsequia soluunt. ¶ Qui obnoxius muneribus suæ ciuitatis fuit, & nomen militię, defugiẽdi oneris municipalis gratia dedit: deteriorem causam reipublicæ facere non potuit[k].

Scæuola lib. 1. **LEX V.**

NAuicularij & mercatores olearij, qui magnam partem patrimonij ei rei contulerunt: intra quinquennium[l] muneris publici[m] vacationem habent.

¶ *Quodam rescripto cauetur, quòd postquam quis est decurio, debet subire magistratus. hoc debet intelligi, si aliàs est idoneus facultatibus. deinde ponit alios qui eligi non possunt ad munera & honores: quos uide. textus satis planus est. Fran. Accursius.*

Vlpianus lib. 4. **LEX VI.**

REscripto diuorum Fratrum ad Rutilium Lupum ita declaratur, Constitutio[n] qua cautum est, prout[o] quisque decurio creatus est, vt ita & magistratum adipiscatur: toties seruari debet, quoties idoneos & sufficientes omnes esse contingit. Cæterùm si ita quidã tenues & exhausti sunt, vt nõ modò publicis honoribus[p] pares non sint, sed etiam vix de suo victum sustinere[q] possint: & minus vtile[r], & nequaquam honestum est talibus mãdari magistratum: præsertim[s] cùm sint qui conuenienter rei & suæ fortunæ, & splendori publico possint creari. ¶ Sciant igitur locupletiores non debere se hoc prœtextu legis vti: & de tempore quo quisque in curiam adlectus[t] sit, inter eos demum esse quærendum, qui pro substantia sua capiant honoris dignitatem. ¶ Debitores rerum publicarum, ad honores inuitari non posse certum est[v]: nisi prius in id quod debetur reipublicę, satisfecerint. ¶ Sed eos demum debitores rerum publicarum accipere debemus, qui ex administratione reipublicæ relinquantur[x]. Cęterùm si non ex administratione sunt debitores, sed mutuam pecuniam à republi. acceperunt: non sunt in ea causa vt honoribus arceantur. ¶ Planè vice solutionis sufficit, vt quis aut pignoribus aut fideiussoribus idoneis caueat[y]. & ita diui Fratres Claudio † Herennio rescripserunt. Sed si ex pollicitatione debeant, quæ tamen pollicitatio recusari non potest[z]: in ea sunt conditione[a], vt honoribus arceantur.

¶ *Nemo sine accusatore ab honoribus arcetur. hoc dicit.*

¶ Si quis accusatorem non habet, ab honoribus prohiberi non debet[b]: quemadmodum nec is cuius accusator destiterit. ita enim Imperator noster cum diuo Fratre suo rescripsit. ¶ Sciendum est quędam esse munera aut personarũ, aut patrimoniorum: itidem quosdam[c] esse honores. ¶ Quæ munera patrimonijs iniunguntur, vel in retributiones[d] †: talia[e] sunt, vt neque ætas ea excusat, nec numerus liberorum, nec alia prærogatiua quæ solet à personalibus muneribus excusare †. Sed enim hæc munera que patrimonijs indicuntur, duplicia sunt. Nam quæ-

l NAuicularij.] Intra quinquenniũ. infra, tit. ij. semper. §. negotiatores. contra. vbi dicit, dum durat actus. Solu. vt ibi.

m ¶ Publici.] personalis: vt d. §. negotiatores. & facit C. de hono. non contin. inter patrem & filium. l. ij. vbi simile spatium dicit. Item facit ĩ. titu. j. l. eos. & ff. de infa. l. ij. §. est & quartum.

n REscripto.] Constitutio. quam non habemus, sed eius mentem habes hîc, & infrà l. si quis. & facit in authen. de defenso. ciui. in princi. titu.

o ¶ Prout.] id est, postquàm. Accursius.

p ¶ Honoribus.] aliàs oneribus.

q ¶ Sustinere possint.] ergo aliquid plus expendunt occasione dignitatis: vt & ff. titu. ij. l. decurionibus.

r ¶ Vtile.] quasi & alij subeant hoc onus.

s ¶ Præsertim.] abundat præsertim. nam & aliàs etiam non idonei eliguntur: vt ĩ. e. vt gradatim. §. quoties. & ff. titu. ij. l. ij. §. spurios.

t ¶ Adlectus[a].] aliàs alligatus. i. obligatus sit excusabilis per ætatem senilem vel iuuenilẽ vel non, inter eos &c. ad qđ ff. titu. ij. non tantum. §. fi. & §. penul. & fa. C. de decu. l. ad subeunda. & ff. e. & qui originem. §. liberti. & ĩ. ti. ij. eos. in fi. & ĩ. eo. honor. §. de honoribus. vel dic de tẽpore: quia vult se excusare præscriptione temporis. quod dic vt ff. ad muni. libertus. §. præscriptio.

v ¶ Certum est.] facit ff. de debi. ciui. l. j. & ĩ. titu. j. l. his oneribus. §. j. & §. fina. & ĩ. de iure immu. semper. §. conductores. & ĩ. de leg. l. iiij. in princi.

x ¶ Relinquantur.] i. debitores ex reliquis fiunt. aliàs relinquant: & est idem.

y ¶ Idoneis caueat.] sic ergo datis fideiussoribus & pignoribus cautum vel satisfactum intelligitur: vt ff. mand. si mandato. §. fina. & de constit. pecu. promissor. §. fina. de colla. bo. l. j. §. iubet. & ĩ. de verbo. signi. l. solutionis. & l. liberationis. & ff. de solu. l. satisfacto. & l. solutionis. & ff. de contrahẽ. empt. l. vt res. & ff. de publi. l. licitatio. §. debitores. Sed cõtrà, ff. qui. mo. pig. vel hypo. l. item §. fin. & de pig. act. si rẽ. §. omnis. & l. fi.

z ¶ Non potest.] vt ĩ. de pollici. l. j.

a ¶ Conditione.] i. vt non admittantur.

b ¶ Non debet.] quamuis criminosus. secus si accusatur etiam non criminosus: vt ĩ. l. proxima cum concor. Item not. hîc quòd sine accusatore nemo dãnatur. vnde illud: Mulier, nemo te accusat &c. & ad idem C. qui accusare non pos. l. iij. sed hoc fallit in casibus nota. ff. ad legem Iuliam de adult. l. j. §. si publico. Item si habet hoc post electionem: vt ff. titu. ij. l. penul. §. fi. & ĩ. l. fi. §. patrimoniorum.

c ¶ Quosdam.] id est, tertio loco.

d ¶ Retributiones.] aliàs retributionis. aliàs retributione.

e ¶ Alia.] aliàs talia: & bene & sic comprehendit omnia patrimonia.

a Adlectus quis hoc loco dicatur, pulchrè Budæus in annota. posteri. hic.

† Aufidio.

† aliàs, vel in tributiones.

† aliàs, exuere.

lia quæ ei propriè cohærent, fine indicatur possessionibus. & sic consistant in retributione: siue personæ pro patrimonio indicantur: vt hic, & C.e.l.v. & ꝫ.tit.j.l.j.§.fi. & l.sunt munera. & l.his honoribus. in princi. & l.fi.§.patrimoniorum. & §.seq. Alibi est alia. & tunc innuit quòd patrimonialia vitentur. Alij (quod & verum est) per priuilegiũ principis: vt d.l. sunt munera.

a ¶ Possessoribus.] aliàs possessoribus: & aliàs possessionibus.

b ¶ Non sint.] accipe exemplum, in retributiones &c. Accursius.

c ¶ Incolis.] vt collectæ quæ imponuntur pro rebus. Accursius.

d ¶ Incolis.] ad hoc referas illud, munera &c. Accursius.

Reus.] CASVS. Accusatus non admittitur ad honores pendente accusatione ante sententiã intra annum: sed post annum posset admitti, nisi per istũ staret, quò minus causa compleretur intra annum. Item cùm aliquis ad honores esset electus: appellatum est à quodam dicente eum non esse idoneum. dicitur, quòd si interim pendente appellatione vsurpat.i. accipit honorem, punitur. Item si Titius occasione alicuius delicti per sententiam prohibitus ne ad honores admittatur à sententia appellet: dicitur, quòd interim pendente appellatione non debet admitti ad honores. Fran. Accur.

e ¶ Petere.] de hoc dic vt ꝫ.titu.ij. eos. & facit ꝫ.ad mu.l. libertus.§.in quæstionibus. & .l.Lucius.§.j. & C.de reis po. l.j. et ꝫ.l.proxi.§.si quis. Accursius.

f ¶ Sed post annum.] licet causa criminis vsque ad biennium duret: vt C.vt intra certũ tempus l.fi. & de hoc tempore potest loqui. ꝫ. ad mu. l. Lucius. §. idem respon. si per. Accursius.

g ¶ Appellatum est.] à quocunque, & cùm diceretur electus non idoneus. nam interest reipublicæ &c. vt ꝫ.de opc. no.nun.l.nam rei.

dam possessoribus[a] iniunguntur, siue municipes sint, siue nõ sint[b]. quædam verò non nisi municipibus vel incolis[c]. In re tributiones[†] quæ in agris fiunt vel ædificijs, possessoribus indicuntur: munera verò quę patrimoniorum habentur, non alijs quàm municipibus vel incolis[d].

[†] Intributiones.

Martianus lib. 2. LEX VII.

Reus delatus etiam ante sententiam honores petere[e], principalibus cõstitutionibus prohibetur. Nec interest, plebeius, an decurio fuerit. sed post annum[f] quàm reus delatus est, petere non phibetur: nisi per ipsum steterit, quò minus causa intra annum expediretur. ¶ Eum contra quem propter honores appellatum[g] est, si pendente appellatione vsurpauerit honorem coercendum diuus Seuerus rescripsit. Ergo & si is qui honoribus[h] secundùm sententiam[i] vti prohibitus est, appellauerit: abstinere iterim à petitione honoris debebit.

Vlpianus lib. 11. LEX VIII.

Ad rẽpublicã administrandã ante vicesimũquintũ annũ, vel ad munera quæ non patrimonij sunt[k], vel ad honores admitti minores non oportet. Minores denique, nec decuriones creantur, nec creati[l] suffragium in curia ferunt. ¶ Annus autem vicesimusquintus cœptus: pro pleno habetur. hoc enim in honoribus fauoris causa[m] constitutum est, vt pro plenis inchoatos accipiamus, sed in ijs honoribus[n] in quibus reipublicæ causa, quid eis non committitur[o]. Cæterum cum damno publico honorem eis committi, non est dicendum, etiam cum ipsius minoris pernicie.

Idem lib. 4. LEX IX.

Si quis magistratus in municipio creatus, munere iniuncto fungi detrectet: per præsidem munus agnoscere cogendus[p] est, remedijs quibus tutores quoque cogi solent ad munus quod iniunctum est agnoscendum[q].

Modestinus lib. 5. LEX X.

Honorem sustinẽti, munus[r] imponi non potest: munus sustinenti, honor deferri potest.

¶ *Ascendendum est de gradu in gradum. nam qui nimis festinat, seipsum præcipitat. h.d.*

Idem lib. 11. LEX XI.

Vt gradatim[†] honores deferant, edicto[s]: & vt à minoribus ad maiores perueniatur, epistola diui Pij ad Titianum exprimitur. ¶ Et si lege municipali caueatur, vt præferantur in honoribus certæ conditionis homines[t]: attamen sciendum est hoc esse obseruandum, si idonei sint. & ita rescripto diui Marci continetur.

¶ *Necessitas legi præiudicat. h.d.*

¶ Quoties penuria est eorum qui magistratum suscipiunt, immunitas ad aliquid infringitur[v]: sicuti diui Fratres rescripserunt. ¶ Reprobari[x] [†] posse medicum à republica, quamuis semel probatus sit, diuus Magnus Antoninus cum patre rescripsit. ¶ Eos qui primis[y] literis pueros inducunt[†], nõ habere vacationem diuus Antoninus rescripsit.

¶ *Excusatus ab onere, non semper excusatur ab honore. hoc dicit.*

Iabolenus lib. 3. LEX XII.

h ¶ Honoribus.] futuris. aliàs secus: vt not.ꝫ.nil noua.l.j.§.ij. Accur.

i ¶ Secundum sententiam.] latam occasione alicuius delicti: vt ꝫ.de pœ.l.moris. & ꝫ.de var.cogni.l.cognitionum.§.j.

Ad rempub.] CASVS. Dicitur minorem xxv.an. non debere admitti ad magistratum vel ad munera quæ non patrimonij sunt, vel ad honores vel ad decurionatum: & minor dicitur qui non tetigit de vigintiquinq; an. si enim tangit de xxv. an. pro maiore habetur, vt ad honores admitti possit. & honores intelligas sine administratione: ne sit damnosum reipublicæ vel sibijpsi. Fran. Accur.

k ¶ Non patrimonij sunt.] aliàs contrà: vt C.e.l.neque. Item fallit propter liberos: vt ꝫ.de mi.l.ij. & C.de in integ.restit. mi.l.ij. Item facit ꝫ.de decurio.l.non tantum.§.j. & C.quando prouo. non est ne.l.fi. pater.

l ¶ Nec creati.] scilicet, de facto, vel etiam de iure: vt quia sit inopia aliorum: vt ꝫ.de decur. spurij.§.j. & dic sufficere, scilicet, in elect. vel decretis vel administratis: vt & ꝫ.quod cuiusque vniuer.l.illud.

m ¶ Fauoris causa.] reipub. sic & alijs diuersis rationibus contingit idem: vt d.l.spurij.§.j. & ꝫ.ad Trebel. qui filium. §. Sabinus. & de vsucap.l.in vsucapione. Sed regulariter contrà: vt ꝫ.de condi. & demonstratio. non putabam. & ꝫ.de iure immu.l.maiores. & ꝫ.de minoribus.l.iij.§.minorem. & ꝫ.de verbo. signi.l.anniculus. Item quod de honoribus dicit, & de munere videtur idem: vt d.§.Sabinus. cum determinatione quæ hic sequitur.

n ¶ Honoribus.] scilicet est verum annum pro pleno haberi.

o ¶ Non committitur.] id est, cùm dignitas sine administratione confertur.

Si quis.] CASVS. Electus in magistratum debet cogi à præside illum suscipere remedijs, quibus tutores coguntur gerere. Franciscus.

p ¶ Cogendus est.] & si non cogitur, tamẽ tenetur: vt ꝫ.ad mu.l. Lucius. in prin.

q ¶ Agnoscendum.] fa. C.de suspe.tu.l.ij. & ꝫ.de admi.tu.l.j. & instit.de satisd.tu.§. pe. & in authẽ. de defen. ciui. §.interim. & C.de pig.l. nominatorum.

Honorem.] CASVS. Habenti honorem non est imponendum munus: ecõtrà sic. Franci.

r ¶ Munus.] extraordi. vt non sit contrà. ꝫ. e.l.fina.§.ab huius. Vel ibi in eo patrimoniali quod rebus imponitur: non in alijs, regulariter secus: vt hic. & sic est argu. hic quòd consules non debẽt soluere collectã. Item quòd duo onera quis nõ debet sustinere: vt ꝫ.ad leg. Rho. de iac.l. nauis.§.quid ergo. Sed hic statim est argu. contrà. quod dic vt ꝫ.de offi.præsi.diuus. Item pone exemplum. ꝫ.ad munici l.municipes.

[†] Concor. text. in c. legimus in si. xciij. dist. & text. in c. si officia, lxi. dist. & ibi glos.

Vt gradatim.] CASVS. Edicto prætoris exprimitur vt honores gradatim dentur, & vt à minoribus ad maiores perueniatur. Item quod lege municipali cauetur, quòd quidam homines cuiusdam prolis ad dignitates habendas præferantur alijs: ita est intelligendũ, si idonei homines ad hoc sint. Item si non inueniuntur in ciuitate aliqui idonei ad magistratum: etiam priuilegiati eliguntur ad hoc inuiti, qui aliàs habent excusationem, si sunt de eis aliqui idonei. Item medicus semel approbatus reprobari potest, si causa subsit. Item qui docet alphabetum pueros: non habet vacationem. Fran.

[†] Ad istũ text. & gl. tu adde gl. in c.j. §. & vt decreto. in verbo, approbatus de colla. in præsent. vltra ego addo videndã gl. in cano. dilectissimi. viij. q. ij.

[†] aliàs, imbuunt.

s ¶ Edicto.] prætoris: & accipe exprimitur quod est ꝫ. & facit C. eo.l.j. & ꝫ.eo. honor.§.gerendorum. & ꝫ.de neg.gest. quæ mulier. in princi. Sed arg. cõtrà. ꝫ.ti.ij.honores. Sol. vt ibi. Vel ibi non erant idonei: vt ꝫ.eod.honor.§.fi. & ꝫ.proxi.§.Accursius.

t ¶ Conditionis homines.] puta seniores, vel qui in albo præcedunt. ad quod ꝫ.tit.j.l.j. & de fide instru.l.fi. vel aliqua progenies: attamen &c. & facit ꝫ.tit.j.l.ij.§.antepe. & §.pe. & ꝫ.e.l. rescripto. in prin. & ꝫ.proxi.§.Item argu. contrà. ꝫ.de publi.l.cotem.§. fina.

v ¶ Infringitur.] vt & ꝫ.e.l.honor.§.fi. & l.æstimationem.§. fina. & ꝫ.tit.ij.l.iij.§.spurios, & l.cos. & C.qui ætate.l.ij. in fi. lib.x. & ꝫ. proxi.§. & in authen. quomodo opor. episc.§.quantam, & argu. ꝫ. de publi.l.cotem.§.fina. Sed in casu fallit: vt ꝫ.de iure immu.l.ij. in fi.

x ¶ Reprobari.] si causa reprobandi subsit: vt hic, & C. de profes. & medi.l.ij. & in authen. de col.§.iubemus. & ꝫ.de excusatio. tut. sed & reprobari. in princip. aliàs contrà: vt suprà de negot. gest. Pomponius. & dic vt ibi.

y ¶ Qui primis.] scilicet, a.b.c: vt infra tit.ij. in fi.

Cui muneris.] CASVS. Qui habet vacationem muneris publici, potest eligi in magistratum, & suscipere cogitur: non autem cogitur suscipere officium muniendi vias. Item si vacatio concedi tur liberis & posteris alicuius, ad eos tantum extenditur, qui sunt de familia eius: non ergo filijs eius emancipatis videtur concessum. & hoc dicit hæc lex & sequen. Fran.

a ¶ Cui muneris.] quo ad munera pone exemplum: vt ĩ. tit. j. sexti. §. j. & l. iij. & l. in honoribus. §. qui muneris. sed et idem in tutore pupilli: vt ʓ. de excu. tut. l. spadonem. §. qui acceperit.

b ¶ Ad tempus.] id est pro tempore: vt ĩ. tit. j. l. ij qui. sed ordinaria 20 sic: vt ĩ. titu. j. l. penult. §. duo.

c Vacatio.] Familiæ sunt. ergo nõ emancipatis: sed largè pro omnibus alijs descendentibus ponitur familia: vt & patet ĩ. de iure immu. l. j. & iij.

Honor.] CASVS. Primò dicit, quod honor municipalis est administratio rei pub. cum dignitatis gradu, siue cũ sumptu suo, siue sine suo sumptu. Secundò dicit, quod munus aut publ. est, aut priuatum: & dat exemplum de publico. Tertiò di-40 cit, quod soluere pro prædijs ad viarum munitionem, siue tributa soluere pro prædijs, non est personale munus, sed locorum munera sunt. Quartò dicit, quæ sunt consideranda cùm quæritur. i. tractatur de honore alicui deferendo. 50 Item quid si filiusfamil. plebeius eligitur ad aliquem honorem, licet patre inuito, & sic non tenetur pater pro eo licet malè administret ipse filius: dicitur, quod filius debet suscipere illum honorem: & si malè gerat, & non sit sol-60 uendo, tenetur nominans pro eo: & de hoc extant verba cuiusdam rescripti quæ ponuntur in litera. Item non debet promiscuè siue indistinctè quis eligi ad honores. nam nõ debet quis vocari ad maiorẽ magistratum, nisi & minorem gesserit. Item debet inspici ætas. Item 70 talis debet eligi, qui non continuet honores. si tamen non inueniuntur idonei ad honores gerendos: etiam qui primò gesserunt eos, compelluntur iterum eos gerere: & hoc pluribus constitutionibus cauetur & diuus Adrianus etiam hoc dicit. Fran.

Cui muneris [*] publici vacatio datur, non remittitur ei ne magistratus fiat: quia id ad honorem magis quàm ad munera pertinet. cętera omnia quę ad tempus [b] extra ordinem exiguntur, veluti munitio viarum, ab huiusmodi persona exigenda non sunt.

Idem lib. 5. LEX XIII.

Vacatio, itemque immunitas quæ liberis & posteris alicuius data est, ad eos duntaxat pertinet, qui eius familiæ sunt [c].

*Callistratus. LEX XIIII.

Honor municipalis est administratio reipubli. cum dignitatis gradu, siue cũ sumptu [d], siue sine erogatione [e] contingens.

¶ *Hic ponit aliam diuisionem munerum. hoc dicit.*

¶ Munus aut publicum, aut priuatum est. Publicum munus dicitur, quod in administranda republica cum sumptu [f] sine titulo dignitatis subimus. ¶ Viarum munitiones, prędiorum collationes [g]: non personæ, sed locorum munera sunt. ¶ De honoribus [h] siue muneribus gerendis cùm quærit: in primis consideranda persona est, eius cui defertur honor, siue muneris administratio: itẽ origo natalium †: facultates quoque an sufficere iniũcto muneri possint: item lex secundum quam muneribus quisq; fungi debeat. ¶ Plebeij filiusfamil. periculo eius qui nominauerit, tenebitur [i]. idque Imperator noster Seue. Augu. in hæc verba rescripsit, Si in numero plebeiorũ filius tuus est: quanquam inuitus honores ex persona filij suscipere cogi non debeas [k]: tamen resistere quò minus patriæ obsequatur, periculo eius qui nominauerit: iure patriæ potestatis non potes. ¶ Gerendorum honorum non promiscua facultas est, sed ordo certus [l] huic rei adhibitus est. Nam neque prius maiorem magistratum quisquam nisi minorem susceperit, gerere potest: neque ab omni ætate: neque continuare quisquam honores potest [m]. ¶ Si alij non sint qui honores gerant: eosdem compellendos qui gesserunt, compluribus constitutionibus cauetur. Diuus etiam Hadrianus de iterandis muneribus rescripsit in hæc verba, Illud consentio, vt si alij non erunt idonei, qui hoc munere fungantur: ex ijs qui iam functi sunt, creentur [n].

¶ *Vnius hæredis malè gestio muneris non onerat cohæredes: licet pater illius hæredis decurionatui consenserit dum uiueret. hoc dicit.*

*Paulus. LEX XV.

Et si filium decurionem pater esse voluit: tamen eo defuncto [o] honores qui filio decurioni congruentes post mortem patris obtigerunt, ad onus cohæredis filij non pertinẽt: cùm eidem [p] decurioni sufficientes facultates pater reliquerit.

Papinianus. LEX XVI.

Aestimationem honoris, aut muneris in pecunia pro administratione [q] offerentes, audiendi non sunt [r]. ¶ Qui pro honore pecuniam promisit: si soluere eam cœperit [s], totam præstare, operis inchoati [t] exemplo, cogendus est. ¶ Inuitus [v] filius pro patre rempublicam saluam fore cauere non cogitur. ¶ Defensionem reipublicæ amplius, quàm semel suscipere nemo cogitur...

aspi. l. j. & ij. & ʓ. titu. ij. non tantum. §. fi. & quod cuiusque vniuer. l. iij. & iiij. & ĩ. §. gerendorum.

i ¶ Tenebitur.] scilicet, subire munus: & nisi erit soluendo, reipublicæ tenebitur nominans. & facit C. de filijsfamil. l. fina.

k ¶ Non debeas.] id est, periculum pro honore: tanquam fideiussor.

l ¶ Certus.] vt & ʓ. eo. vt gradatim. & C. eo. l. j. sed contrà, ʓ. de decur. l. honores. in prin.

10 m ¶ Honores potest.] vt & C. de assess. nemo de domesticis. & C. de decur. l. quis tam. & ĩ. e. l. æstimationem. in fi. & est ratio, ne frequentia honoris &c. vt in authen. de defen. ciui. §. fi. aliàs cadit in legẽ Iuliam: vt C. ad legem 20 Iul. de ambi. l. j. nisi vt ĩ. proxi. §. & nisi vt in auth. de defen. ciui. §. fi.

n ¶ Creentur.] ad hoc ʓ. vt gradatim. §. quoties. cum concord. Sed contrà, ĩ. eo. l. spontè. in prin. Accursius.

Et si filium.] CASVS. Pater 30 voluit filium suum fieri decurionem: et factus est. tandem mortuo patre filius suscepit aliquos honores, & malè gessit. dicitur hoc non spectare ad onus cohæredum huius filij. nam ipsi et eorum bona non tenentur. Fran.

40 o ¶ Defuncto.] patre scilicet.

p ¶ Cùm eidem.] maximè. ad quod ʓ. ad muni. Lucius. §. idem respon. & ʓ. fami. erci. si filio. §. Pomponius. & ʓ. l. iij. §. fi. nec obst. C. de pericu. succe. paren. l. j. contrà. quia ibi viuente patre 50 accepit filius honores.

Aestimationem.] CASVS. Electus ad honorẽ vel munus, offerens pecuniam ne cogatur illud munus subire, non auditur. Itẽ qui pecuniam promisit pro honore habendo: si soluere eam cœpit, to-60 tã cogitur soluere ad exemplum illius, qui est pollicitus opus aliquod facere reipubli. nam si incœpit, debet complere. Item filius non cogitur fideiubere pro patre rem pu. saluam fore. Item si semel quis fuerit magistratus: non cogitur illud officium amplius subire: nisi necessi 70 tas id faciat: vt si alij non inueniuntur idonei ad illud officium. Item potest quis spontè sacerdotium reiterare: & est quædam dignitas sacerdotium. Item qui est immunis ab honoribus & muneribus ciuilibus: si consentiat decurionatui filij sui: tenetur pro filio, si malè gerat filius in mune. et hono. sibi delatis. & hoc dicit hæc lex et seq. Fran.

*Aliàs Paulus. lib. j.

*Aliàs Papinianus libro v.

† Per istũ text. volunt gl. in c. j. §. itẽ vt decre to. i. verbo, honorũ quod cùm docto ratus sit honor & dignitas: ad illus gradũ quis illegitimus aspirare non potest. dicit tamen quòd consuetudo habet in cõtrarium. ita etiam Alex. in apostil. ad Bart. in l. j. de dig. lib. xij. C.

d ¶ Sumptu.] quia aliquid facit suo sumptu. sunt enim talia & alia, quæ sine sumptu fiunt: vt habes exemplum ʓ. e. l. j. §. j. & ij. & ʓ. de interdic. & rele. l. antepenul. in fi. & l. penul. nam consul iustitiæ tenetur habere equum: sed alij iudices non coguntur: vt subijcit.

e ¶ Sine erogatione.] id est, sine sumptu.

f ¶ Cum sumptu.] vel etiam sine sumptu. nam potest esse lex in ciui-80 tate, vt quilibet faciat ambasiatam suo sumptu: potest & quòd publico: & sic de alijs: & ita vel est personale, vel patrimoniale: vt ĩ. l. munerum. §. legati. de priuato dicit ĩ. proxi. §.

g ¶ Collationes.] id est, conferre pro prædijs ad tributa. & sic accipitur in authen. de colla. & facit ĩ. de verbo. signi. pupillus. §. munus. & ĩ. titu. j. sunt munera.

h ¶ De honoribus.] Item lex, id est, consuetudo. & facit ad ʓ. titu. ij. l. iij. §. penulti. & l. honores. §. is qui. & l. eos. & C. si ser. aut li. ad dec.

q ¶ Pro administratione.] habenda vel omittenda.

r ¶ Audiendi non sunt.] imò et pecuniam promissam dare, honorẽque coguntur subire: vt ĩ. de pollici. l. in priuatis. j. respon. & facit C. de excusa. mu. illud. & ʓ. de of. præ. vrb. l. j. §. item solent. & de tute. l. in eos.

80 s ¶ Eam cœperit.] imò et si non cœperit: vt ĩ. de pol. l. j. §. j. cõtrà. Sol. subaudi hic maximè. vel sol. vt ibi.

t ¶ Inchoati.] ab eodem qui pro honore pecuniam promisit: vt ĩ. de polli. l. si quis ob hanc. Vel dic, quòd ponit alium casum in eo qui opus promisit: qui & ipse inchoando incipit teneri. & sic intellige eisdem duobus modis. ĩ. de polli. l. toties. §. j.

v ¶ Inuitus.] ĩ. de admini. re. ad ciui. perti. l. iij. §. filium. & facit ʓ. de libe. agno. si quis à liberis. §. si parens. & ʓ. e. honor. §. plebeij. l. & qui

a Istam se quitur Bar. † Martianus li.singulari de muneribus ciuilibus.

originē. §. quod pater. fallit autē in hoc casu: vt C.q numero libe.l.fi.

a ¶ Nemo cogitur.] vt & ꝟ.e.l.honori §. pe. cum concor. sed spontē potest: vt ỹ.l.proxi.

b Sponte.] Sacerdotium. dignitas est: vt & C.de na.lib.l.j.nec ob.ꝟ.e.honor.§.fi. quia hic speciale: non dico, ꝙ hic alij definant: quia tunc etiā cogitur: vt ꝟ.l. honor.§.fi. Vel verius[a]. ibi de honore sine sumptu. hic autem cū sumptu ad quod ꝟ.l.honor. in princ.& ꝟ.l.proxi. in fi. & ỹ.ti.j.l.ij.& quod ibi no.& C.de ijs q spōtè mu.subeunt.l.j. & ij. & ꝟ.tit.ij.in fine.

c ¶ Potestate.] nam si fortè emancipatus, cōsentiendo ei pater non obligaretur: vt ꝟ.ad municipalem.l.quoties. & facit C. de filijsfa.l.j. Accursius.

d ¶ Compellitur.] ꝟ.de libe. agno. si quis. §.non tantùm. & ꝟ. tit. ij.honores.in fi.

e Munerum.] Pertractantur. vt ꝟ. e.l.j.§.j.

f ¶ Calendarij.] id est, qui deputantur nominibus faciendis: vt ꝟ.de le. iij.qui filium.

g ¶ Quæstura.] vt si quis pręest pecunię quę rendæ. aliàs esset honor vt ꝟ.de offic.quæsto.l.j. §.fina.

h ¶ Tyronum.] i. nouorum militum.

i ¶ Productio.] ad hoc ꝟ.de infa. athletas. Sed contrà. C.eo.l.iiij. Sol. ibi à se sumptu suo: hic publico.

k ¶ Pecuniæ.] scilicet, prouehendæ: vt ỹ. ti.j.l. ij.§.quem ita.

l ¶ Vehicularis.] ꝟ.ti. j in prin.contra.sol. hic publico, ibi suo sumptu.

m ¶ Præbitio.] aliàs prohibitio. id est, qui prohibet exigi ab his, à quibus exigi nō debet. Alij habent angariarū præbitio: & est patrimoniale munus: vt ỹ.titu.j. sunt munera.

n ¶ Frumenti.] de pecunia publica. & sic non est contrà, ꝟ.l.j.§.j.

o ¶ Harum specierum.] scilicet, olei & frumenti.

p ¶ Publici balnei.] & est sordidum: vt ꝟ. de episco.& cleri. placet.

q ¶ Præficiuntur.] vt milites qui vadunt perquirendo latrones: vt ꝟ.de custo.reo.diuus. & C. de irenarchis. libr. x.l.j.

r ¶ Vænalibus.] puta carnibus præsunt, vt iusto pretio præbeantur: vt & ꝟ.de officio præfe. vrb.l.j. §. cura. & facit C. de episcop. audi. l.j.

mo cogitur[a], nisi id fieri necessitas postulet.

Hermogenianus libro primo.

LEX XVII.

Spontè prouincię sacerdotiū[b] iterare nemo prohibetur. ¶ Immunis ab honoribus & muneribus ciuilib⁹, si decurioni crea to filio quem habet in potestate[c], consentiat: in muneribus & honoribus sumptus subministrare filio compellitur[d].

Arcadius †.

LEX XVIII.

Munerum ciuilium triplex diuisio est: nam quędā munera personalia sunt, quędā patrimoniorū dicūtur, alia mista. Personalia sunt, quæ animi prouisione, & corporalis laboris intentione sine aliquo gerentis detrimēto pertractātur[e]: veluti tutela, & cura. Calendarij[f] quoq; curatio, & questura[g] in aliqua ciuitate, inter honores nō habetur, sed personale munus est. Tyronū[h] siue equorū productio[i], & si qua alia animalia necessariò producenda, vel res prouchēdæ siue persequēdę sunt: vel pecunię[k] fiscales, siue annona, vel vestis: personale munus est. Cursus vehicularis[l] solicitudo, item angariarū præbitio[m], personale munus est: cura quoq; emendi frumenti[n] & olei. Nam harum specierum[o] curatores, quos σιτώνας καὶ ἐλαιμπόρους Græci appellant, creari moris est. ¶ Inter personalia munera in quibusdam ciuitatibus numeratur & calefactio publici balnei[p], si ex reditibus alicuius ciuitatis curatori pecunia subministretur. ¶ Sed & cura custodiendi aquæductus, personalibus muneribus aggregatur. ¶ Irenarchę quoque qui disciplinæ publicæ & corrigendis moribus præficiuntur[q]: sed & qui ad reficiendas vias eligi solent, cùm nihil de proprio patrimonio in hoc mun⁹ conferant: item episcopi, qui præsunt pani & cęteris vænalibus[r] rebus quæ ciuitatū populis cotidianum victum suggerunt: personalibus muneribus funguntur. ¶ Qui annonam suscipit: vel exigit, vel erogat, & exactores pecuniæ pro capitibus, personalis muneris solicitudinem sustinent. Sed & curatores qui ad colligēdos ciuitatum publicos reditus eligi solent, personali muneri subiguntur. ¶ Hi quoque qui custodes[s] ædium, vel archeotæ, vel logographi, vel tabularij, vel xenoparochi (vt in quibusdam ciuitatibus) vel limenarchæ[t], vel curatores ad extruenda[v] vel reficienda ædificia publica siue palatia[x], siue naualia vel mansiones destinantur, (si tamen pecuniam publicam in operis fabricam erogent) & qui faciendis vel reficiendis nauibus, vbi vsus exigit, præponuntur: muneribus personalibus adstringuntur. ¶ Camelelasia quoque similiter personale munus est. nam ratione habita & alimentorum & camelorum, certa pecunia camelarijs dari debet: vt solo corporis ministerio obligentur. hos & alio ordine vocari, nec vlla excusatione liberari, nisi sola læsi & inutilis corporis infirmitate, specialiter sit expressum[y]. ¶ Legati quoque, qui ad sacrarium principis mittuntur: quia viaticum, quod legatitium[z] dicitur, interdum solent accipere, sed & nicostrategi, & pistrinorum curatores[a], personale munus ineunt. ¶ Defensores quoque ciuitatum, quos Græci συνδίκους appellant, & qui ad certam causam agendam vel defendendā eliguntur[b], laborē personalis muneris aggrediuntur. ¶ Iudicandi quoque necessitas[c] inter munera personalia habetur. ¶ Si autem aliquis fuerit electus, vt compellat eos qui pecuniam publicam[d] possident, sternere viā: personale munus est. Pari modo q acceptādis si ue suscipiendis censualibus professionibus destinantur: ad personalis muneris solicitudinem animū intendunt. ¶ Mastigophori quoque qui agonothetas in certaminibus comitantur, & scribę magistratus. personali muneri seruiūt. ¶ Patrimoniorum[e] sunt munera, quæ sumptibus patrimonij & damnis administrantis expediuntur. Elæeporia & osprionia apud Alexandrinos patrimonij munus existimantur. Susceptores quoque vini per prouinciam Africam patrimonij munus gerunt. ¶ Patrimoniorum autem munera duplicia sunt. nam quædam ex his muneribus, possessionibus siue patrimonijs indicuntur: veluti agmina les equi, vel mulæ[f], & angariæ, atque veredi[g]. Huiusmodi igitur obsequia & ij, qui neque municipes[h] neq; incolæ sunt, agnoscere cogūtur. Sed & eos[i] qui fœn⁹ exercent, etsi veterani[k] sint, tributiones eiusmodi agnoscere debere, sæpe rescriptum est. Ab huiusmodi

Item nota statui pretium his quibus homines communiter indigent, vt sic publica vtilitas præferatur priuatæ: vt & C.de cadu. tol. l.j.in fine.& ꝟ.pro soc.l. actione. §. Labeo. cum concord. Et sic non ob. ꝟ.re. amo.l. non enim. nec C. de iudic.l. nemo. sed videtur obstare ꝟ. ad le. Iul. de ambi.l.iij. sed dic quòd ibi non erat vænale: hic sic: vel hic ad panem faciendum: ibi ad negotiandum, vel ad equos alendos, non homines.

s ¶ Hi quoque qui custodes.] Nocturni[b] fortè vigiles & dic, ꝙ hæc sunt nomina personalium munerum: & accipe verbum destinantur quod est infra, ad omnia sequentia.

t ¶ Limenarchæ.] C. de l.cau.l. non idcirco.

v ¶ Extruenda.] aliàs destruenda.

x ¶ Palatia.] Ad hoc ꝟ.de offic.proconsul.l.si in aliquam.

y ¶ Expressum.] ab eis.

z ¶ Legatitium.] id est, viæ & itineris dispēdium: vt ỹ.de legationibus.l.ij.in fi.et ꝟ.si certum peta. l. cùm filius. & ꝟ.ad mu.l.Titio.

a ¶ Curatores.] semper dic sumptu publico.

b ¶ Eliguntur.] vt actores. & sic syndicus ad omnes: actor etiam ad vnam, vt hîc, & not. ꝟ. quod cuiusque vniuer.l.j.§.j.

c ¶ Iudicandi quoq; necessitas.] sic ꝟ. de aduo.di.iu.scimus. & in authen. vt iudi. non ex. sa.ius.& ỹ.e.l.pe.§.duo. sed argu. contrà, ꝟ. de arbi.l.iij.§. tametsi.

d ¶ Pecuniam publicam.] aliàs prope viā publicam. ad quod ꝟ. quemadmodum ser. amit.l.si locus. Accur.

e ¶ Patrimoniorum sunt.] susceptores qui præbent vasa vel domum vbi vinum publicum ponatur sine labore.

f ¶ Agminales equi, vel mulæ.] talia prębent ad onera publica portanda, & semper dic sine labore personæ.

g ¶ Veredi.] aliàs ferendi. aliàs vehendi.

h ¶ Neque municipes.] qd sit municeps, habes ꝟ. ad muni.l.j. qs incola ỹ. de verb. signi. pupillus. §.incola.

i ¶ Eos qui.] suprà ad municipalem filij. §. fina.

k ¶ Veterani.] subaudi etiam: vt ỹ.proxi. neque veteranus. Accursius.

b Custodes ędituos intellige. Archeotas eos quibus archiua curę sunt. Logographos qui rationū libros conscribunt. Xenoparochos qui publicè munera hospitibus con tribuunt seu vt Budæus vult qui peregrinis salē & ligna prębebant. Limenarchas qui locis maritimis prę sunt: vñ tractus est ad exteras nationes. Camelasia camelorū est productio. Nicostrategi, corruptū est vocabulum, inquit Budæus hic Syndici patroni & autores defensores & velut simul indices Mastigophori, agonothetarum erant lictores qui si dicas flagriferi, ad summouendam turbā, & cohibendas seditiones. Agonothetę decem uiri erant sacris certaminibus prępositi Elæeporia est olei publicè coemendi cura Osprionia autem legu minum cōparandorū cura. Veredi equi. fiet cur sus celerri- mi. Decaproti decemprimi dicuntur & decaprotia decemprimatus. Icosproti vigintiprimi, & icosaprotia vigintiprimatus, de quibus vocibus & alijs vide Budæū in annot. post. hic & Alcia. in l.C.x.de muneribus patrimonij l.nec p testatis.

muneribus [a] neque primipilaris neque veteranus [b] aut miles aliúsve [c], qui priuilegio aliquo subnixus [d] est, neque pontifex [e] excusatur. ¶ Prætereà habent quædam ciuitates prærogatiuam, vt ij qui in territorio earum possident [f], certum quid frumenti pro mensura agri per singulos annos præbeant. quod genus collationis, munus possessiõis est. ¶ Mista munera sunt δεκαπρωτία [g], ἀικοσαπρωτία: vt Herennius Modestinus & notando, & disputando † bene & optima ratione decreuit. nam decaproti [h] & icosaproti tributa exigentes, & corporale ministerium gerunt, & pro muneribus defunctorum fiscalia detrimenta resarciunt: vt meritò inter mista hoc munus numerari debeat. ¶ Sed & quæ suprà personalia esse diximus, si ij, qui funguntur ex lege ciuitatis suæ [i] vel more, quid de proprijs facultatibus impensæ faciunt, vel annonam exigentes, desertorum prædiorum damna sustinent: mistorum definitione cõtinebuntur. ¶ Hæc omnia munera quæ trifariam diuisimus, vna significatione cõprehẽduntur. nã & personalia, & patrimoniorum, & mista munera, ciuilia seu publica [k] appellantur. ¶ Siue autem personalium duntaxat, siue etiam ciuilium munerũ immunitas alicui concedatur: neque ab annona, neque ab angarijs [l], neque à veredo, neque à naue, neq; ab hospite recipiendo [m], neque à capitatione [n], exceptis militibus & veteranis [o], excusari potest [p]. ¶ Magistris qui ciuilium munerum vacationem habent, item grammaticis, & oratoribus, & medicis [q], & philosophis [r] ne hospitem recipe-rent, à principibus fuisse immunitatem indultã & diuus Vespasianus, & diuus Adrianus rescripserunt.

a ¶ Muneribus.] patrimonialibus: vt s. eod. cura. §. fi. & j. tit. j. l. ij. §. quæ patrimoniorum. & l. sunt. §. fi. & l. his oneribus, in prin. sed personalibus multis ex causis: vt j. tit. j. per totum.

b ¶ Veteranus.] s. de priuileg. vetera. l. ij. & l. viæ.

c ¶ Aliúsve.] vt s. eo. l. rescripto. §. fi. & j. tit. j. l. ij. §. qui patrimoniorum. & C. de mu. pa. l. ij. & iij. & l. neque. Acc.

d ¶ Subnixus est.] siquidem quisq; munera 10 publica subire cogit, nisi priuilegio principis relaxetur: vt j. tit. j. ij qui. & l. sunt munera. & j. de iur. immu. l. semper. §. priuilegia. cùm leges multæ cõtrariæ, & obuiãtes priuilegijs tribuentes immunitatem munerum reperiantur: 20 vt C. de decur. vacuatis. & l. nullus. & l. quicunq;. & l. curiales. & l. omnes. & C. vt in emp. spe. l. j. & C. de qui. mu. vel prædi. l. ij. & C. de agri. & censi. immunitates. & l. originarios. & C. de murile. l. j.

e ¶ Pontifex.] ergo 30 nec clericus, nec ecclesia: quia vt prædia possideant, à lege humana est. sed quòd ecclesia, & pro ea ius decimationis & primitiarum habet, hoc est à lege Dei: & ideo ꝓpriè principi pro suo episcopo subsit: vt hîc, & C. de sacrosan. 40 eccle. l. ad instructionem. & l. sacrosancta. & C. de epis. & cler. l. de his. & in authẽ. de alie. & emphy. §. si verò qs. & de eccle. ti. §. ad hoc. & in decre. xj. quæ. j. c. sicq;. & c. cùm ergo. & c. si tributum. & c. magnum quidem est.

f ¶ Possident.] prę- 50 dia. & facit s. de vsufr. si pendentes. §. si quis.

g ¶ Decaprotiæ.] Græcum.

h ¶ Decaproti.] hoc expone, vt s. l. iij. §. decaprotos.

i ¶ Ciuitatis suæ.] nã lex dicitur: vt s. de leg. 60 & Senatuscon. l. cùm de cõsuetudine. & l. de quibus.

k ¶ Publica appellãtur.] j. tit. j. in honoribus. §. qui publica.

l ¶ Ab angarijs.] infrà tit. j. l. his oneribus. §. angariarum.

m ¶ Recipiẽdo.] Dic 70 vt j. titul. j. l. penult. §. duo.

n ¶ A capitatione.] licet ergo capitatio sit personale: quia pro capite præstatur: & ab alijs personalibus per priuilegium quis excusetur: ab hoc tamen non; quia damnum esset fisci: vt C. de preci. l. nec damnosa. & C. si contra ius vel vti. publi. l. fin. & C. de vectig. & cõ. l. quicquid. Accursius.

80 o ¶ Veteranis.] veteranus ergo excusatur à nauium fabrica: vt s. de priuileg. veterano, l. fin. & l. penult. sed non à sua naue quin seruiat: nisi concedatur immunitas.

p ¶ Potest.] facit s. §. ad huius. cum concor.

q ¶ Et medicis.] vt C. de epis. & cleri. l. j.

r ¶ Philosophis.] aliàs ergo tenerentur: vt j. tit. j. l. in honoribus. §. penult. & de profes. l. pe. & l. fi. & facit C. de profes. & me. l. medicos, & C. de excus. tut. si duas. §. j. & C. de mu. pa. professio.

† No. q̃ disputatio multum prodest ad studium: & de ipso studio addo gl. pulchrã & elegantes lo. quentem in c. j. §. cui rei versi. iuueni bus autem. de coll. in prag. san. in verbo, studio.

¶ DE VACATIO.[a] ET EXCVSA. MVNERVM.

Omnis.] CASVS. Omnis excusatio sua æquitate nititur: et si cuilibet electo ad officium vel munus aliquod allegantis excusat. aliquam credatur: iam non erunt qui munera subeant. dicendum est ergo, quòd omnis electus ad aliquod munus si vult se excusare: appellet ab electione, & prosequatur eam intra tempus 10 statutum. & si non prosequitur, cogitur suscipere munus. Item electus ad munus aliquod si appellat & obtinet, et interim eligatur: iterũ debet appellare: & quoties fit electus, debet appellare. Sed quid si per calumniam eligatur, 20 tam sæpe vt expensas faciat in appellatione? cogitur eligens de suo resarcire expensas electo. Item si decurio causa euitandorum munerum transtulit se ad colonos prædiorum: non propter hoc excusatur à muneribus. Item quã- 30 uis quis habeat quinquaginta & quinq; an. & tres liberos in Italia: idem si in prouincia: non propter hoc excusatur à muneribus ciuilibus. & dic de hoc vt in glos. Fran.

TIT. V.

De vacatione & excusatione munerum.

Vlpianus lib. 2. LEX I.

Omnis excusatio sua æquitate nititur. Sed si prętendentibus aliquid sine iudice [s] credatur, aut passim sine temporis præfinitione, prout cuique libuerit, permissum fuerit se excusare: non erunt qui munera necessaria in rebus publicis obeant [t]. quare & qui liberorum incolumium [v] iure à muneribus ciuilibus sibi vendicant excusationem, appellationem interponere debent [x]: & qui tẽpora præfinita [y] in ordine eiusmodi appellationem peragendo non seruauerint, meritò præscriptione [z] repelluntur. ¶ Qui excusatione aliqua vtuntur: quoties-cunque creati fuerint: etsi iam antè absoluti sunt [a], necesse habent appellare [b]. Sed si per calumniam & sæpius [c] idem aduersarius vexandi gratia eius quem scit perpetua vacatione subnixum, id fece-re [d] probatus erit: sumptus litis exemplo decretorum principaliũ [e] præstare iubeatur ei, quem sine causa sæpius inquietauerit.

¶ *Ad rus confugiens de ciuitate ne muneribus maioribus subijciatur, excusationem non habet. hoc dicit.*

¶ Qui in fraudẽ ordinis [f], in honoribus gerendis, cùm inter eos ad primos honores creari possent [g], qui in ciuitate numerabantur, euitandorum maiorum onerum [h] gratia ad colonos [i] prædiorum se transtulerunt, vt minoribus subijciantur: hanc excusationem sibi non parauerunt [k]. ¶ Quamuis lxxv. an. sit aliquis, & tres liberos incolumes habeat [l]: à muneribus tamen ciuilibus [m]

s ¶ Iudice.] id est, sine causę cognitione.

40 t ¶ Obeant.] i. subeant: quod malũ esset: vt s. de origi. iur. l. ij. §. post originem.

v ¶ Incolumium.] j. l. ij. §. numerus.

x ¶ Debent.] vt s. quando appel. sit. l. j. §. alia. et C. de mu. pa. l. non videtur. & j. biduum: vt s. 50 quando app. sit. l. j. §. quod in sententijs.

y ¶ Præfinita.] duorũ mensium: vt C. de tempo. & re. appel. l. j.

z ¶ Præscriptione.] C. de excu. tuto. l. testamento.

a ¶ Absoluti sunt.] à prima electione.

60 b ¶ Appellare.] à secunda electione.

c ¶ Et sæpius.] C. de episco. audi. l. iiij. in fi.

d ¶ Id facere.] scilicet, causa vexandi: aliàs vt illum faceret. & dic q̃ pbat coipso, q̃ obtinet modo: vt C. de decu. l. ij. & C. de sum. re. l. j. li. x. 70 & s. de iu. cõ. & C. de epis. & cle. l. oẽs q. in fi.

e ¶ Principalium.] cõcessorũ multis pro sumptibus repetendis.

f ¶ In fraudem ordinis.] s. decurionum.

g ¶ Possent.] ad hoc s. ti. j. l. iij. §. præses, & de decu. honores. §. j.

h ¶ Onerum.] quæ honoribus inhærent: vt j. l. proxi. §. numerus.

i ¶ Colonos.] qui excusantur: vt j. ti. j. l. semper. §. coloni.

k ¶ Parauerunt.] facit s. ad mu. l. fi. §. antepenul. & de ma. con. l. j. §. sciendum. & C. si curialis relic. ci. l. j. & s. de re mi. l. qui cum vno. §. cũ. & C. de rescin. ven. l. pe. & s. ti. j. l. cura. in fi.

l ¶ Incolumes habeat.] in Italia vel prouincia. nam si Romæ, perfecta esset excusatio: vt insti. de excusa. tuto. in princi. hæc ergo sunt duæ imperfectę species.

m ¶ Ciuilibus.] s. tutela & cura. secus in alijs personalibus: quia ibi sufficiunt lv. vt C. qui æta. l. finali. item secus in patrimonialibus,

a Aliquando hoc verbum vacare ponitur pro intendere & operã dare: a'iquã do pro deficere vt hic. tu habes gl. in c. j. §. & quo. in verbo, vacare de colla. in prag.

quia ibi nullum tempus sufficit: vt C.de mu.pa.l.neque. Et not.hîc, quòd quando non prosunt singula, nec multa iuuant. quod dic vt C. qui mili.l.j.item contrà, ff.de excus.tut.l.excusantur. §.amplius. Sed ibi similes species imperfectæ, hîc dissimiles.

SExtumdecimum.] CASVS. Habens xvj.ann. ad munus Sitoniæ non vocatur, nisi sit consuetudo in cõtrarium.& est nomẽ dignitatis Sitonia, & dic vt in glos. Item minor xxv.an.non vocatur ad munera. Item numerus liberorũ aut lxx.ann.ætas non præstat vacationem ab honoribus vel muneribus cohærentibus honoribus, sed à munerib⁹ tantùm ciuilibus. Item filij adoptiui non prosunt adoptanti vt in numerum liberorum eius cõputentur. Itẽ cùm quis vult se excusare à muneribus ꝓpter liberos: liberi viui tunc inspiciuntur, non iam mortui. Item liberi posteà suscepti, à muneribus susceptis non liberãt. Item ꝓpter liberos non excusaƭ quis ab honore patrimonij. Item liberi emancipati prosunt patri ad excusationẽ munerum ciuilium. Itẽ qui non bene audit: nõ excusatur à muneribus ciuilibus. Item grauatus senectute, aut infirmitate corporis, ita ꝙ non potest sufficere officio pecunię, & sub.publicæ, perferendæ: dimitti debet, & alius cõstitui. Itẽ corporis debilitas non excusat quem à muneribus patrimonij: sed à personalibus sic. Item magistri alphabeti non habẽt immunitatem à ciuilibus muneribus. Item præses prouideat ne vltra vires indicatur eis munus patrimonij: siue in ciuitatibus doceant, siue in vicis. Fran.

propter has causas non liberatur.

Idem lib.3.opinionum. LEX II.

SExtumdecimũ ætatis annum agentem, ad munus sitoniæ [a] vocari non oportet: sed si nihil propriè in patria seruatur [b]. ¶De minoribus quoque annis vigintiquinque ad munera siue honores creandis iusta ætas seruanda est [c]. ¶Numerus liberorum aut septuaginta annorũ [d], ab honoribus vel muneribus his cohærentibus [e] excusationem non præstat [f], sed à muneribus tantũ ciuilibus. ¶Adoptiui filij in numerum non proficiunt [g] eorum liberorum, qui excusare parentes solent. ¶Qui ad munera vocantur: viuorum se liberorum numerum habere tempore, quo propter eos excusari desiderant, probare debent. numerus enim liberorum posteà impletus, susceptis anteà muneribus nõ liberat [h]. ¶Quæ patrimoniorũ [i] onera † sunt: numero liberorum non excusantur. ¶Incolumes liberi etiam si in potestate patris sui desierint esse, excusationem à muneribus ciuilibus [k] præstant. ¶Minus audiens [l], immunitatem ciuilium munerũ non habet. ¶Quem ita senio & corporis imbecillitate vexari præses animaduerterit, vt muneri perferedæ pecuniæ [m] non sufficiat: dimittat, & alium constituat. ¶Corporis debilitas, eorum munerum excusationẽ præstat, quæ tantùm corpore implenda sunt. Cæterum quæ cõsilio prudentis viri, vel patrimonio sufficientis [n] in honores [o] obiri possunt, nisi certis & receptis probabilibus causis non remittuntur.

† aliàs, munera.

a ¶ Sitoniæ.] nomen ciuitatis vel muneris. ad quod ff.de admi.re. ad ciui.perti.l.fin.§.idẽ rescripserunt sitonas.

b ¶ Seruatur.] id est nisi sit alia cõsuetudo: vt ff.de decur.l.non tantùm.§.fi.nec est opus appellare: vt C.quando prouo.non est neces.l.si pater.

c ¶ Seruanda est.] id est expectanda.quæ est.xxv.an.vt supra titu. j.ad rem.

d ¶ Septuaginta.] an.scilicet numerus.

e ¶ His cohærentibus.] ff.titu.j.l.honor.

f ¶ Non præstat.] vbi est patrimonij tantum.nil enim excusat:vt ff. §.quę patrimoniorum. Idem si honor cum onere patrimonij:vt hic. & sic potest intelligi.ff.l.in honoribus.in prin.si autem est sine onere patrimonij, tunc lv.ann.vt ff.de decurionibus.l.ij.in fi.& l. non tantum. §.penul. Vel dicas illas in decurione loqui: secus in alijs honoribus:vt hic, & d.l.in honoribus.& C.de ijs qui mili.l.j.

g ¶ Non proficiunt.] patri adoptiuo:est tamen argumen. contra ff. de adoptioni.l.penult.solu.dic vt insti.de excu.tu.in prin.Item numerus est quinq; liberorum:vt suprà titulo j.l.cura.item nota hic quòd fauor non producitur, sed odium sic vt suprà de bo.damna.l.fina. §. ex bonis.& sic est argumen.contra, ff. de liber.& postu. cùm quidam. & facit ff.de condi.& demonstra.fideicommissum.

h ¶ Non liberat.] vt ff.ti.j.semper.§.hoc circa.& ff.de iud.siquis posteà.& de excus.tut.l.excusantur.§.oportet.

i ¶ Quæ patrimoniorum.] vt & C.de mu.pa.neque.& ff.eo.§.numerus.

k ¶ Ciuilibus.] sicut & tutela:vt insti.de excu.tu.in prin.

l ¶ Minus audiens.] vt surdaster:vt ff.de lega.j.l.fi. si autem nullo modo:tunc dic vt ff.tit.iij.l.honores.§.j.& C.qui mor.l.j.& ij.

m ¶ Perferendæ pecuniæ.] quod est personale munus:vt ff.tit.j.l.fi. in prin.& facit insti.de excu.tu.§.item propter aduersam.& ff.de iudi. si longius.& ff.eod.l.penul.in princip.& C.qui mor.per totum.

¶Qui pueros primas literas docent immunitatẽ [p] à ciuilibus muneribus non habent. Sed ne cui eorum [q] id quod supra vires sit indicatur, ad præsides religionẽ pertinet: siue in ciuitatibus, siue in vicis primas literas magistri doceant.

Scæuola lib.3. LEX III.

HIs qui naues marinas fabricauerunt †, & ad annonam [r] populi Romani præfuerunt: non minores [s] quinquaginta miliũ modiorum, aut plures singulas non minores decem milium modiorũ: donec hæ naues nauigant, aut alię in earum locum: muneris publici vacatio præstatur ob naues [t]. Senatores autem hãc vacationem habere non possunt. quòd nec habere illis nauem ex lege Iulia repetundarum licet [v].

Neratius lib.1. LEX IIII.

TEmpus vacatiõis [x] quod daƭ eis qui reipublicæ causa abfuerunt: non ex eo die numerandum est, quo quis abesse desijt: sed cum laxamento quodam itineris. Neque enim minus [y] abesse reipublicę causa intelligendus est, qui adit negotium, vel ab eo reuertitur. Si quis tamen plus iusto temporis aut in itinere aut in alio loco commoratus consumpserit: ita ea interpretanda erunt, vt ex eo tempore vacationis dies incipiat ei cedere, quo iter ex commodo [z] peragere potuisset.

Martianus lib.2. LEX V.

A Decurionatu (quamuis hic quoque honor est [a]) ad aliũ honorem nullam vacationem tribuendam Vlpianus respondit.

n ¶ Sufficientis.] viri repete.

o ¶ In honores.] aliàs in honores. & aliàs hominis. Et dic obiri.i.oriri.vel.i.obuenire vel accidere. H.vel, id est, subiri. & fa.ff.de cap.l.postlimi.§.fi.

p ¶ Immunitatem.] vt ff.tit.j. vt gradatim. §.fina.

q ¶ Cui eorum.] scilicet, magistrorum.& facit ff.tit.ij.l.iij.§.præses.& l.rescriptum.in prin.& C.qui mor.l. fina.

† Aliàs fabricauerint & ad anno.po.ro.præbuerint nõ &c.

HIs qui naues.] CASVS. Qui naues marinas fecerunt non minores quinquaginta milia modiorum: aut plures fecerũt singulas non minores decem milium modiorum, & ad annonam Romani populi præfuerunt: donec illæ naues aut aliæ loco earum nauigant: vacationẽ munerum publico. habent Senatores hanc vacationem habere non possunt, cùm nec naues eis liceat habere. Fran.

r ¶ Annonam.] hæc duo sunt necessaria & alia:vt ff.tit.j.l. semper. §.immunitati. & §. diuus.& §.licet.& not.in §.negotiatores.

s ¶ Non minores.] naues dico nõ minores &c. et facit C. de naui. l.j. libro xj. & infra titu.j.semper.§. negotiatores.

t ¶ Ob naues.] infra titu.j.l.j.contra. Solu. vt ibi.

v ¶ Licet.] suprà de iure fisc. l. aufertur. §. quod à præside.

TEmpus vacationis. CASVS. Qui reipubli. causa abfuerunt: habent excusa. anni ad nouas tutelas. Sed quando incipiet annus currere? Et certè extunc cùm abesse desijt cum aliquo laxamento temporis. si autem moratus in itinere aut alio loco fecit, vt plus temporis consumeret, quàm esset iustum, extunc computabitur annus, cùm potuisset esse reuersus domum commodè. Fran.

x ¶ Tempus vacationis.] quod est anni ad nouas tutelas:vt instit. de excu.tut.§.item qui reipublicæ.

y ¶ Neque enim minus.] non minus vnus quàm alter qui gerit id negotium:quia est in absentia, vel ab eo &c.& facit ff.quibus ex cau. ma.l.si cui.§.j.et ff.de re mili.l. j.

z ¶ Ex commodo.] aliàs quoquo modo.

A Decurionatu.] CASVS. Quamuis quis sit decurio: potest ad alium honorem vocari, nec habet vacationem ob hoc, quòd sit decurio. Item qui habet vacationem muneris publici: non cõpellitur ad aliud extraordinarium. Item veterani habent vacationẽ à muneribus ciuilibus quæ non patrimonijs imponuntur. & h. d. hæc lex cum duabus seq. Fran.

a ¶ Honor est.] Nota honor est: sed non talis quòd impediat alium superuenientem. quod secus in alijs:vt C.de ho.non conti.l.fina. Item non dicas, quòd honor præcesserit decurionatum:vt ff.de decu. honores.§.ij.sed quomodo? ab honore aliquo casu excusatur antè, quàm sit decurio? non: quia nec eligi ad aliquem potest, nisi prius sit decurio:

decurio:vt ff.de decur.honores.§.is qui.ergo non excusatur:vt instit. de excus.tut.§.penult.rursus postea quàm erit decurio,non : vt hic,& ff.de decur.l.ij.in fin. Respon.quòd potest se excusare ab honore,& à decurionatu,qui & ipse honor est:vt hic,& ff.& sic satis se excusat:vt & ff.de spon.oratio.Item & potest esse quòd fuit factus decurio,quando non competebat ei excusatio, sed posteà incipit competere. licet enim ipse decurionatus 10 non tribuat excusat. non tamen facit perdere quod de nouo cepit: vt d.l.de decu.l.ij.in fi. & j.e.l.penult. §.fin.& ad hoc facit quod not. ff.de priuil.vete.l.ij.

Idem. LEX VI.

A Muneribus ciuilibus quæ nō patrimonijs indicuntur, veterani post optimi nostri Imperatoris Seueri Augusti literas perpetuò excusantur [a].

Papinianus lib.quinto. LEX VII.

HI [b] qui muneris publici vacationem habent:ad ea quæ extra ordinem imperantur, compelli non solent.

Idem libro primo. LEX VIII.

IN honoribus delatis neq; maior annis septuaginta,neq; pater numero quinq; liberorum excusantur [c], sed in Asia sacerdotiū prouinciæ †suscipere non coguntur numero liberorū quinq; subnixi. quod optimus maximusq; princeps noster Seue.Augus.decreuit,atq; posteà cæteris in prouincijs seruandū esse constituit [d]. ¶Non alios fisci vectigalium redemptores à muneribus ciuilibus ac tutelis excusari placuit [e], quàm eos qui præsentes negotium exercent. ¶Vacationum priuilegium non spectat [f] ad liberos veteranorum. ¶Qui muneris publici vacationem habet : per magistratus ex improuiso collationes indictas recte recusat [g]:eas verò quæ ex lege fiunt,recusare non debet. ¶Philosophis qui se frequentes atq; vtiles per eandem studiorū sectam contendentibus præbent,tutelas,item munera sordida corporalia remitti placuit, non ea quæ sumptibus expediuntur [h].Etenim verè philosophantes pecuniam cōtemnunt, cuius retinendæ cupidine fictam asseuerationem detegunt. ¶Qui maximos principes appellauit [i],& nisi doceat leges:qui non est immunis,nisi Romæ doceat:vt ff. de excu.tu.sed reprobari.§.fi.& facit in præcedentibus.§.

causam propriā acturus Romam profectus est : quoad cognitio finem accipiat, ab honoribus & ciuilibus muneribus [k] apud suos excusatur.

Papinianus †lib.I. LEX IX.

EOs qui Romæ profitentur [l], perinde in patria sua excusari à muneribus oportet , ac si in patria sua [m] pfiterentur. ¶Paulus respond . priuilegium frumentarijs negotiatoribus concessum [n], etiam ad honores excusandos pertinere.

Idem lib.I. LEX X.

HIs †oneribus [o] quæ possessionibus vel patrimonio indicuntur,nulla priuilegia præstāt vacationem. ¶ Corpus [p] mensorum frumenti iuxta annonam vrbis habet vacationem [q]:in prouincijs non item. ¶ Angariarū [r] præstatio,& recipiendi hospitis necessitas,& militibus & liberalium artium [s] professoribus inter cætera remissa sunt. ¶Auctis post appellationem medio tempore facultatibus paupertatis obtentu non excusantur [t]. ¶ Defensores reipublicæ ab honoribus & muneribus eodem tempore [v] vacant.

Hermogen.Terent.lib.I. LEX XI.

SVnt munera quæ rei propriæ cohærent:de quibus neq; liberi [x],neque ætas,neq; merita militiæ,nec vllum aliud priuilegiū iure tribuit excusationē:vt est prædiorum collatio, viæ sternendæ, angariarumve exhibitio,hospitis suscipiēdi munus. Nam nec huius quisquā excusationem præter eos quibus principali [y] beneficio concessum est,habet:& siqua sunt prę terea alia huiusmodi.

a ¶A Muneribus.] Excusantur. ff.de priuile.vetera.l.j.& iij. 20 & ff.tit.j.l.fi. §.patrimoniorum. Accursius.

b ¶HI qui.] C.de vacatio.mu.pa.li.x. l.j.& j.eo.in honorib⁹. §.qui muneris.Accur.

IN honoribus.] CASVS. Ab honoribus quis non excusatur propter tempus 30 septuaginta ann. nec propter liberos quinq; fallit in honore sacerdotij,à quo quis excusatur numero liberorū quinque,& hoc in Asia primo fuit. & idem est seruādum in omni alia prouincia. Item redemptores vectigalium qui 40 exercent illud negotium, à muneribus ciuilibus,& à tutelis excusant. Itē priuilegia veteranorū non vadunt ad filios eorū. Itē qui habet vacat. muneris publici:nō cogitur subire collationes sibi ex improuiso impositas p magistrat⁹ impositas aūt 50 à lege subire cogit. Itē tutela & munera sordida corporalia remittuntur philosophis:nō patrimonialia : & redditur ratio in litera.Itē qui appellauit in causa sua ad principē Romę, vel ad alium magnum 60 magistratum Romæ, & ibi vadit pro hac causa,non cogitur interim honores vel munera subire ī sua ciuitate.Frā.

† aliàs, sed in Asia pro uincia sacerdotium suscipere &c.

c ¶Excusantur.] hoc dic vt ff.e.l.ij. §.numerus. & pro primo intellectu fa.j.pxi.rñ.vbi est pīmoniale munus:vt bene aduerses,sed &c.

d ¶Constituit.] scilicet de sacerdotio prouinciæ:quod quidē est eius 70 munus patrimoniale:vt C.de mu.pa.l.nec protosta.

e ¶Placuit.] vt ff.de mune.& hono.rescripto. §.debitores.& j.titu.j. semper.§.conductores.

f ¶Non spectat.] sed in honorem veteranorū filij eorum primi gradus pœna metalli & operis publici non debent affici:vt C.de pœ. l.v. j.respon.& ff.de priuil.vetera.l.iij.& facit j.titu.j.l.semper. §.conductores.& §.immunitates.& de reg.iur.l.priuilegia.& j.de leg.filio.

g ¶Recusat.] vt ff.l.proxi.& dic vt j.l.penult.§.duo.

h ¶Expediuntur.] hoc de communi iure:vt C.de mu.pa.l.professio, sed speciali beneficio principis hæc eis remittuntur:vt j.l.sunt mune- 80 ra.in fin.& ff.tit.j.l.fi.in fi. & C.de profes.& me.l.fi. & facit j.de va. cog.l.j.§.an & philosophi.& ff.de excus.tut.l.fi duas.§.philosophi,

i ¶Appellauit.] scilicet ad eos. Accur.

k ¶Muneribus.] secus in alijs litibus:vt ff.eum qui appel.l.j.& ij.& facit ff.de iudi.l.ij.§.legatis.

l ¶Profitentur.] id est sunt professores literarum:vt C.de profes.& me.l.medicos.& j.e.l.proxi.§.penult.

m ¶In patria sua.] qui ergo est in patria sua docens,excusat:vt hic,

Leges Romæ docens nō alibi immunis est.

n ¶Concessum.] ff.titu.j.l. nauicularij.

HIs oneribus.] CASVS. Nullum priuilegium excusat quē à muneribus patrimonij.Item illi qui præsunt mensurationi frumenti siue annonæ vrbis, habēt vacationem secus in prouincijs seruatur . Item milites & 10 professores liberalium artium habent immunitatem ab angarijs, & à necessitate recipiendi hospites . Item electus ad honorem appellauit,dicens se pauperem. interim est effectus diues.amodo illa excusat. cessat.Item defensor rei 20 pub.interim habet vacationem ab honoribus & muneribus.Fran.

† Paulus

o ¶His oneribus.] aliàs honoribus qui, & tunc onere mistis: vt & ff.l.ij.§.numerus.

p ¶Corpus.] C.de mu. pa.l.neq; . & j.e.l. sunt. & j.tit.j.l.v.& ff.tit.j.l. 30 fi.§.fina.

† Ab his.

q ¶Vacationem.] scilicet illi de corpore, sicut dicitur:populus currunt:quia est collectiuū aliàs est habet , & tunc plana: & præsunt mensurationi:vt & ff.de excusa.tuto.l. mensores.

r ¶Angariarum.] cùm 40 inter psonalia munera numerentur:vt ff.tit. j.l.fi.§.j. nō rei propriæ cohærent : vt in princi. huius l. & j.l .proxi.in prin. vel dic distinguendū in militibus.sed professores indistinctè sunt immunes ab his et ab alijs muneribus: siue per 50 sonalia siue patrimonialia sint:quia specialia habent in omnibus priuilegia:vt C. de profes.& me.l.fina.& l.medicos.Hug. & no.modo in l.in honoribus.§ .philosophis.

s ¶Et liberalium artium.] institu.de excu- 60 satio.tuto.§. item Romæ. Accursius.

t ¶Non excusantur.] aliqui:vt ff.titu.ij. cura. §.j.sed arg. contrà.ff.eodem.l.ij.§.qui ad munera.

v ¶Tempore.] scilicet biennij:vt j.l.legato.in princi.

SVnt munera.] CASVS. Quædam munera nominat à quibus non excusatur quis propter liberos vel militiam vel propter 70 ætatem,nisi priuilegium principis de nouo indultum hoc concederet. Item legatus qui defendit semel negotium publicum:intra biennium ad idem officium non compellitur. Vltimò nominat quosdam, qui habent excusationem à muneribus non honoribus & tutelis.& hoc dicit hæc l.& seq.Fran.

x ¶Neque liberi.] similia sunt ff.e.his honoribus.in prin.& ff.ti.j.rescripto.§.fi.& C.de mu.pa.l.neq;.& ff.tit.j.honor.§.viarum. & l.iij.§. munus.ar.ff.de priui.vetera.l.viæ.& ff.l.proxi.§.ij.& C.de anno.& tri. l.obsistere.& ff.l.ij.§.numerus.sed contrà,ff.tit.j.l.fi.& §.penul.& fi.so 80 lu.vt statim dices.

y ¶Principali.] de nouo indulto:vt C.de ijs qui à princi . va. acceperunt.l.j.lib.x.vel verius.l.scripta:vt C.de profes. & me.l. medicos.& l.fina.& ff.titu.j.l.fina.§.penult.& fi.& C.de episco.& cleri.l.j.& not. in §.patrimoniorum.et ff.titu.j.l.fi.& ff.in honoribus.§.philosophis.& suprà.l.proxi.§.angariarum.& nota quòd hæc omnia subit ecclesia præter hospitem,si modo sit prouincialis:vt C.de sacrosanct.eccle.neminem. & lege ad instructionem. & de episcopis & clericis . l. j.

& l.de his.& in authen.de eccle.tit.§.ad hæc.& ℨ.de cen.l.fin.& C.de vectig.l.vniuersi.& noua vect.l.fin.

a L Egato.] Præstituta.biennij:vt C.de bo.non conti.l.fi.lib.x.& ℨ.de leg.l.Paulus.§.j.& ff.tit.j.l.æstimationem.§.j.

b Vacant.] C.de excu.mu.l.cos.& ff.quib.ex cau.ma.abesse.

PRætor.] CASVS. Prætor cõcedit excusationẽ illi, qui non potest operam dare ad iudicãdum:vt quia ea valetudine sit, vt certum sit eum non posse perpetuò ciuilia munera subire: aut si ad sacerdotium aliquis sit assumptus. nam isti in perpetuũ excus. Secundò dicit,quòd sunt duo genera tribuendi vaca.muneris publici: & declarat in l'ra.Item qui non habet excusationem,inuitus cogitur iudicare.Item si sponte quis suscepit officiũ iudicãdi, & cœpit de causa cognoscere:nũc vult se excusare:an audiat, quæritur. & siquidẽ ex priuilegio quod prius habebat, vult se excusare,nũc auditur.si autem non cœpit habere excusationem,vt quia effectus infirmus sit,nõ debet in aliũ transferri iudicium : si cum dãno alicuius partium esset, sed expectabitur donec liberetur.Fran.

c Prætor.] aliàs præter.& continuatur cum l.præce.sed malè. aliàs prætor,& bene.Acc.

d Excusaturum.] aliàs enim cogerentur: vt ff.titu.j.l.fin.§.iudicandi.

e Quòd.] id est quia.

f Non potest.] ff.de iudi.l.si longius.& de procur.l.filiusfam.§.fin. cum legibus sequẽ.& l.post litem.cum sequen. item facit C.qui morbo.l.iiij.lib.x.

g Quòd.] id est quia.

h Religione.] scilicet violata.ad quod C.de epis.& cle.l.omnes qui.item facit ff.de arbi.non distinguemus.§.sacerdotio.

i Datur.] Ille imperat immunitatem,qui excusatur etiam ab honoribus. Accursius.

k Acceperint.] scilicet aliqui:vel accepit,scilicet aliquis. & not.diligenter hanc distinctionẽ,quia per hoc intelligitur ff.ti.j.l.cui.& l.fi.§.pe.& ff.in honorib⁹.§.q muneris.& l.hi q.& C.de vac.mu.pa.l.j. Acc.

l Cogitur.] hoc dic vt ff.tit.j.l.fi.§.iudicandi.excusationem autem habet quandoq; perpetuam,quandoq; temporalem:vt ff.in princi.huius leg.& ℨ.proxi.§. Accursius.

m Si post causam actam.] id est ceptam.al's acceptam. Accur.

n Agnoscendo.] Not.quòd ipso facto renunciauit,& quòd possunt aliqua fieri re integra,quæ posteà non possunt.ad quæ facit C.de test. nullum.& ff.de priuileg.vetera.l.fi.& de redhibi.quod si nolit.§.in factum.& ff.de arbi.quid tamen.& l.licet autem.& l.si qua.& l non distinguemus.§.compromisso.& §.sacerdotio.& §.item si quis Romæ.& §.sed si nunc.& C.si ex fal.alle.l.ij.& ff.de dam.infec.si finita.§.si quis metu.& ff e.l.ij.§.qui ad munera.& C.si sæpius in integ.resti.l.quanquàm.& ff.de iureiur.admonendi.& C.de inoffic.testa.parentibus.& ad Maced.sed & si.§.penult.& fin.& l.sed & si.in prin. & ℨ.tit.ij.vicarius.& ff.rem ratam hab.quo enim.§.Iul.& ℨ.de ope.pub.l.j.in fi. & ff.de excus.tut.non solum.§.fin.& l.seq.& ff.de procur.l.qui procuratorem.§.si quis.& ff.de adult.si vxor.§.fin.& de decur.l.Imperatores.in fin.& ff.de lege commis.si fundus.§.fin. & C.de iure do. impe. l.si creditor. & ff.depos.l.si hominem. § fin.& C.de appel. ex illo. & ff.de decur.l.ij.in fin.sed arg.contrà, ff.de priuil.vetera.l.ij.

o Vel ad tempus.] secus si in perpetuum:vt in prin. huius legis.

p Nouo.] facit ff.de iudi.l.de qua re.& l.vbi.

Paulus libro primo. LEX XII.

LEgato qui publicũ negotium tuitus sit:intra tempora vacationi præstituta[a] rursus eiusdem negotij defensio mandari non potest.¶Comites Præsidum & Proconsulum,procuratorúmve[†] Cæsaris, à muneribus vel honoribus & tutelis vacant[b].

† Procuratorve.

Vlpianus lib.22. LEX XIII.

PRætor[c] eos,quoscunq; intelligit operam dare non posse ad iudicandum, pollicetur se excusaturum[d]:fortè quòd[e] in perpetuum quis operam dare nõ potest[f]:quòd[g] in eam valetudinem incidit, vt certum sit eum ciuilia officia subire non posse:aut si alio morbo laboret, vt suis negotijs superesse non posit,vel si qui sacerdotium nacti sunt,vt discedere ab eo fine religione[h] non posint.nã & hi in perpetuum excusantur. ¶Duo genera tribuendæ muneris publici vacationis sunt:vnum plenius,cùm & militiæ datur[i]. aliud exiguius,cùm nudam muneris vacationem acceperint[k].¶Qui autem non habet excusationẽ:etiam inuitus iudicare cogit[l].¶Si post causam actam[m] cœperit se excusare iudex : si quidem priuilegio quod habuit antè quàm susciperet,iudiciũ,velit se excusare : non est audiendus.semel enim agnoscendo[n] iudicium, renunciat excusationi.quòd si posteà iusta causa incidat,vt iudex vel ad tẽpus[o] excusetur : nõ debet in aliũ transferri iudicium,si cum captione id futurum est alterutrius.Tolerabilius denique est interdũ iudicem qui semel cognouerit, tantisper expectare: quàm iudici nouo[p] rem rursus iudicandam committere.

Modestinus lib.7. LEX XIIII.

AD excusationem munerum defunctus filius nõ prodest, præterquàm in bello amissus[q]. ¶ Eodem tempore idem duas curas operis non administrabit[r].

TIT. VI.

De iure immunitatis.

Vlpianus lib.3. LEX I.

QVi ob hoc tantum in nauibus sunt, vt in eis agendi[s] causa operentur: nulla constitutione immunitatẽ à muneribus ciuilibus habent ¶ Personis datæ immunitates, hæredibus non relinquuntur[t]. Sed & generi posterisq; datæ[v],custoditæq;[x], ad eos qui ex fœminis nati sunt,nõ pertinent[y].

Idem. LEX II.

HI qui certa conditione muneribus vel honoribus se adstrinxerunt, cùm aliàs compelli non possent inuiti suscipere istum honorem : fides eis seruanda est: conditio quoque[z], siue ad munera,siue ad honores applicari se passi sunt[a]. ¶ Impuberes , quamuis necessitas penuriæ hominum

AD excusationem.] CASVS. Liberi defuncti non prosunt patri ad excusationem munerum,nisi in bello sint mortui. Item non debet quis eodem tempore duas curas operis habere.Fran.

q Admissus.] ff.de excu.tu.in bello.& l.excusantur. §. oportet.

r Non administrabit.] aliàs administrauit, nisi in casu : vt ℨ. de oper.pub.l.j.in fine.Accursius.

DE IVRE IMMVNITATIS.

¶ Sed quæ est differentia inter hunc tit.& superiorem? Respon.ibi ad munera:hic ad euitandos honores datur,licet quædam leges diuersis modis in utroque titu.ponantur. uel ibi de subeundis:hic de euitandis.similis diuersitas ad primam est C.inter tit.de ad.uo.di.iudiciorum, & de aduo.diuer.iudicum.

QVi ob hoc.] CASVS. Qui in nauibus stant causa nauigãdi, nullam habent immunitatẽ.item immunitas data alicui nõ transit ad eius hæredes . item immunitas data cuidam generi & posteris,non vadit ad eos qui ex fœminis illius prolis nati sunt.Item illi qui cùm non essent adscripti ad aliqua munera subeunda vel honores,se adstrinxerunt,vt susciperc quædam cogantur, quædam non : seruanda est eis conuentio.Item impuberes nõ debent admitti ad honores, licet penuria esset ibidem hominum. Item maior lxx. annis habet vacationem à tutela,& à cura, & à muneribus.& maior dicitur qui compleuit lxx. an. non autẽ sufficit si tetigit eum.Item cõcessa immunitas alicui vt & ad posteros eius vadat:in perpetuum ibit ad eius posteros. & hoc dicit hæc lex cum tribus seq. Fran.

s Agendi.] i.nauigandi.ad quod ff.nau.caup.stab.l.j.§.ij.sed ar. contra,ff.de bo.pos.ex testamento mi.l.j.§.item nauarchos.Item contrà,ff.tit.j.is qui.sed in prima iurauerat : vnde habet priuilegium testandi.in secunda de domino dicit,hic de remige.vel hîc causa agendi proprij commodi principaliter:in illa secundario, sed principaliter reipu.vt ff.qui.ex cau.ma.l.qui data.

t Non relinquuntur.] vt & ℨ.e.semper.§.immunitati & ff.tit.j.in honoribus.§.vacationũ.& ℨ.de reg.iur.l.priuilegia.& C.de excu.mu.l. sordidorum.& ℨ.de censi.l.iij.& ff.de verbo.obl.l.si Stichum.§.stipulatio.& C.qui numero lib.l.fina.& ff.de vac.mu.l.vacatio. Accursius.

v Datæ.] immunitates.

x Custoditæque.] scilicet, datæ.

y Non pertinent.] facit ℨ.de verbo.signi.quisquis. & l. non est.& ff.de pac.tale.§.fi.& instit.qui da.tu.pos.§.fina.Sed argu.contrà,ff. de lega.j.si ita scriptum.& ℨ.de verbo.signi.l.cognoscere. §. liberorum. sed illud quo ad alia.item facit ℨ.eo.l.iiij.item facit C.de le.l.in annali bus.& de condi.inser.l.j.

z HI qui.] Conditio quoque.s.seruanda.& facit ff.titu.ij.spontè.& ff.de vac.mu.l.pe.§.fi.& de noua.l.si delegatio.& ff.de veteranis l.ij.& fi.& C.de ijs qui sponte mu.sub.l.j.lib.x.

a Passi sunt.] sed ille qui non cogitur munera suscipere, spontè suscipere potest : vt suprà titulo ij.sponte. & hîc.sed non præiudicat in alijs:siue hoc pacto assumpsit,siue etiam non:nisi promisit se omnia subiturum : vt hîc,& C.de ijs qui sponte mu.sub. l. qui conditioni.& argumentum suprà, de operis libertorum. l. operis, non impositis. & C. de vsuris . si creditor . nisi errore lapsus promisit omnia se subiturum: vt suprà , ad municipalem. l. libertus.

tus.§.error.& locato & conduct.si ignorans.& de epis.& cler.authen. presbyteros.

a ¶Cogat.] id est videtur propter peritiam eos esse cogendos.

b ¶Admittendos.] nisi vix ad tribunatū numeri: vt C.de testamen. mili.l.fi.& facit ff.ad muni.Lucius.§.penult.

c ¶Declaratur.] aliter in adultis: vt ff.de decur.l.non tantū.§.j.& C.qui ætate.l.cùm 10 filius.

d ¶Maiores.] Vacant.vt instit.de excus.tut.§.itē maior.& C.qui ætate.l.j.& v.

e ¶Maior esse.] in honoribus vitandis: secus in honoribus adipiscendis: vt ff.de mune.& honorib.l.ad rem.quę est 20 contrà.nam sicut ibi fauor, ita hîc odium.& facit ff.de postulā.l.j.§.initium.& insti.de verborum oblig.§.omnes.in fin.& de ritu nupt.l.minorem.& ff.de adult.l.si maritus.§.lex.& de excus.tut.l.iij.in prin.sed argu.contrà, ff.ad 30 Trebel.qui filium.§.Sabinus.sed omnia dic vt not.ff.de mino.l.iij.§.minorem.

Immunitates.] f Succedentibus.maſculis.vt ff.l.j.in fin.& ff.de munc.& ho.l.vacatio.& facit ff.de pœ.l.moris.§.ille.& j.de 40 cen.l.ætatem.in fin.& ff.de ann.leg.l.annuam.& C.de legat.l.in annalibus.Sed arg.contrà, C.de vsufru.l.antiquitas.Item facit contrà, C.de pœ.l.iiij.

Semper.] CASVS. Honor debetur senectuti similis, 50 qui & magistratibus, & circa munera municipalia subeunda, & circa alia quę hîc satis clarè ponūtur in tex.ideo vide per teipsum.Fran.

g ¶In ciuitate.] contrà in authen.de appel.§.illo.Accur.

h ¶Magistratibus.] 60 sed magistratibus nō potest vocari in ius: vt ff.de in ius voc.l.j.ergo nec senex: vt eod.tit.l.generaliter.sed respō.vt in illa.l.generaliter.& no.senem qui habet sexaginta annos vt & ff.de decurio.l.non tantum.§.j.

70 i ¶Pecuniæ erogationem.] quod quandoq; fit, vt ff.tit.j.l.his honoribus.& sic not.ꝙ hi ex causa admittunt: vt d.l.honor.in fi.& de decur.l.non tantùm.§.penult.& fi.& l.vt gradatim.§.quoties.& l.eos. Accursius.

k ¶Legem quoq;.] id est consuetudinē.not.legem loci inspici opor-80 tere, sit scripta vel non: vt ff.de leg.& Senatuscon.l.cùm de consuetudine.& l.si de interpretatione.& ff.de decur.non tantùm.§.fin.& quod cuiusq; vniuersi.l.item.& C.de excu.mu.l.negotiantes.lib.x.& continua cum præcedentibus.

l ¶Complecteretur.] lex municipalis.

m ¶Nec abscisē.] id est distinctè vel præcisè, interpretatio Græci: & dic non ab omnibus quia non patrimonialibus: vt ff.titul.j.l.sunt.& tit.ij.l.fi.§.ab huius. Accursius.

† aliàs, Demetrium.

Senex dicitur qui habet.lx.annos.

Lex loci inspicienda est.

cogat[a], ad honores nō esse admittendos[b], rescripto ad Beridium Ruffum legatum Siciliæ declaratur[c].

Idem lib.5. LEX III.

Maiores septuaginta annis à tutelis & muneribꝰ vacāt[d], sed qui ingressus est septuagesimū annum, nondum egressus, hac vacatione nō vtetur: quia non videtur maior esse[e] septuaginta annis qui annum agit septuagesimum.

Modestinus lib.quinto. LEX IIII.

Immunitates generaliter tributæ eo iure vt ad posteros transmitterentur, in perpetuum succedentibus[f] durant.

Callistratus aliàs Paul. LEX V.

Semper in ciuitate[g] nostra senectus venerabilis fuit. nanq; maiores nostri penè eundem honorem senibus, quem magistratibus[h] tribuebant. circa munera quoq; municipalia subeundo idē honor senectuti tributus est. sed eum qui in senectute locuples factus est, & antè nullo munere publico functus est: dici potest non eximi ab hoc honore priuilegio ætatis: maximè si non tam corporis habeat vexationem, quàm pecuniæ[i] erogationem indicti muneris administratio: & ex ea sit ciuitate, in qua non facilè sufficientes viri publicis muneribus inueniantur. ¶Legem quoq;[k] respici cuiusq; loci oportet, an cùm aliquas immunitates nominatim cōplecteretur[l], etiā de numero annorum in ea cōmemoret.id quod etiam colligi potest ex literis diui Pij, quas misit ad Æmilium†Proculum ꝓconsulē prouinciæ Africæ. ¶Demonstratur variè nec abscisè[m] numerum liberorū ad excusationem municipalium munerum ꝓdesse ex rescriptis diui Ælij Pertinacis.nanq; Saluio Candido in hæc verba rescripsit, Etsi nō ab omnibus muneribus dimittit patrem natorū numerus: tamē quia sedecim[n] pueros habere te per libellum notificasti: non est irrationabile vt cōcedamus filiorum educationi, remitti tibi munera. ¶Negotiatores qui annonam vrbis adiuuant, item nauicularij[o] qui annonæ Vrbis seruiunt, immunitatem à muneribus publicis consequuntur[p] quādiu in huiusmodi[q] actu sunt. nam remuneranda pericula eorum, quinetiam cohortanda[r] premijs merito placuit: vt qui peregrè muneribus quidem publicis cum periculo & labore fungerentur, à domesticis vexationibus & sumptibus liberarentur[s]: cùm non sit alienum dicere etiam hos reipublicę causa, dum annonæ Vrbis[t] seruiunt, abesse. ¶Immunitati quæ nauicularijs præstatur, certa forma data est: quam immunitatem ipsi duntaxat habent: non etiam[v] liberis[x], aut libertis eorū præstatur. idq; principalibus constitutionibus declaratur. ¶Diuus Hadrianus rescripsit immunitatem nauium maritimarum duntaxat habere, qui annonæ Vrbis seruiunt[y]. ¶Licet in corpore nauiculariorum quis sit, nauem tamen vel naues non habeat, nec omnia ei congruant quę principalibus constitutionibus cauta sunt: non poterit vti priuilegio nauicularijs indulto. idque diui Fratres in hæc verba rescripserunt †. Ἦσαν καὶ ἄλλοι τινὲς ὑπὸ προφάσει τῶν ναυκλήρων καὶ τὸν σῖτον καὶ ἔλαιον ἐμπορευομένων εἰς τὴν ἀγορὰν τοῦ δήμου τοῦ Ῥωμαϊκοῦ, ὄντων ἀτελῶν, ἀξιοῦντες τῶν λειτουργίας διαδιδράσκειν μήτε ἐπιπλέοντες, μήτε τὸ πλέον μέρος τῆς οὐσίας ἐν ταῖς ναυκληρίαις καὶ ταῖς ἐμπορίαις ἔχοντες. ἀφαιρεθήσεται τούτων ἡ ἀτέλεια. id est, Fuere[z] & alij quidam sub nauiculariorum prætextu frumentum & oleum mercantiū in foro populi Romani, eoq; immunitate fruētium: æquū ducentes publicas functiones subterfugere: cū neq; nauigēt, neq; plurimā[a] substātiæ par-

n ¶Sedecim.] sed hîc xvj. aliàs xij. vt C.de decu.l.si quis decurio.aliàs v.vt C.qui nume.li.l.fi.Quomodo hoc tam variè? Respon. primis duobus de facto sic erat quinq;.tamen sufficiebant, sed non indistinctè: quia penuria aliorum & loci consuetudo facit fallere: vt ff.proxi.§.item & in patrimonialibus potes dicere primis duobus modis excusandum.

o ¶Nauicularij.] ff.ti.j.is qui naues.& C.de excu.tut.l.penul.& C. 10 de naui.l.j.

p ¶Consequuntur.] nisi in tutelis connauiculariorum: vt C.de excu.tu.l.pe.

q ¶In huiusmodi.] aliud est in immunitate causa dignitatis concessa: vt C.de excu.mu.l.eum.itē facit ff.ad mu.l. 20 sed si is.& de oper.lib.l.planè.& de procur.l.mutus.§.fi.ibi, quòd si affinitate.& C.de inof.ficio.testa.l.fi.§.sed hoc obtinere.& C.de profes.& me.l.j.& ff.de re.di.l.in tantum.& j.pro.xi.§.

r ¶Cohortanda.] aliàs coronanda: & aliàs 30 cohortanda.

s ¶Liberentur.] à patrimonialibus ergo muneribus liberantur: vt C.de naui.l.cùm nauarchorum.

t ¶Annonæ vrbis.] hic nota, quòd nauicularij vnum corpus ha-40 bent, & licitum: vt j.§.licet.& §.fi.& ff.quod cuiusque vniuer.l.j.quorum aliqui deseruiunt annonæ portandæ Romæ.& de his loquitur C.de naui.per totum.& duo tit.seq. Et hi sunt immunes dum durant in communi seruitio: vt 50 hîc: & j.§.diuus.est ergo opus, quòd duret gestio, & ꝙ nauis sit sua. aliàs non: vt ff.titu.j.ijs qui.& ff.l.j.in prin.Item quòd nauis sit magna: vt ibidem.& j.§.licet. Item quòd non causa effugiendi muneris fecerit se nauicularium, vt 60 j.§.diuus quoque.& isti etiam succedunt sibi adinuicem: vt C.de naui.l.j.sunt & alij, qui non deseruiunt annonę vrbis, sed tamen habēt maiorem partem substantiæ in negotiatione: vt ff.titu.j.l.nauicularij.vt in Græco quod 70 est j.§.licet.& in isto sunt eadem necessaria quæ suprà, excepto ꝙ non seruiunt annonæ vrbis.& isti habent vsque ad quinquennium: vt d.l.nauicularij.& facit ad hęc intelligenda infrà l.penultima.

† Vide Alciatum lib. disputa. ij. ca.xix.

v ¶Non etiam.] idem est in priuilegijs concessis veteranis: vt ff.tit. 80 j.in honoribus.§.vacationum.

x ¶Liberis.] personis enim data immunitas, cum personis finitur: vt j.de censi.l.iij.R.& ff.l.j.§.i.& facit C.de priui.do.l.j.

y ¶Seruiunt.] vt & ff.ti.j.ijs qui.& C.de sacrosan.eccle.l.ꝗ sub pretextu.& ff.§.negotiatores.& no.ar.quòd potest vocari in ius etiam tempore feriato, qui eis non impeditur, secundum Io.vt no.ff.de ferijs.l.j.

z ¶Fuere & alij.] interpretatio gręci per Alcia.lib.Dispū.ij.ca.xix.

a ¶Neque plurimam.] ff.titu.ij.l.nauicularij.

tem in nauicularia & in mercatura habeant. Huiusmodi igitur hominib⁹ immunitas auferat. ¶Hoc circa [a] vacationes dicendũ est, vt si antè quis ad munera municipalia vocatus sit, quàm negotiari inciperet, vel antè quàm in collegiũ assumeretur quod immunitatẽ pariat, vel antè quàm septuagenari⁹ fieret, vel antè quàm publicè ꝓficeretur, vel antè quàm liberos susciperet, cõpellatur ad honorẽ gerendum [b]. ¶Negotiatio † pro incremento facultatũ exercẽda est: alioqn siquis maiore pecuniæ suæ parte negotiationem exercebit, & rursus locuples factus in eadẽ quãtitate negotiationis perseuerauerit, tenebit muneribus [c]: sicuti locupletes qui modica pecunia cõparatis nauibus, se publicis muneribus subtrahere tentãt. idq; ita obseruandum epistola diui Adriani rescriptum est. Diuus quoq; Pius rescripsit, vt quoties de aliquo nauiculario quærat: illud excutiat, an effugiendorũ munerum causa imaginẽ nauicularij induat. ¶Cõductores etiã vectigaliũ fisci, necessitate, subeundorum municipalium munerũ non obstringunt [d]. idq; ita obseruãdum diui Fratres rescripserũt. ex quo principali rescripto intelligi potest, nõ honori cõductorum datũ ne cõpellantur ad munera municipalia: sed ne extenuentur facultates eorum, quæ subsignatæ [e] sunt fisco. vnde subsisti [f] potest, an ꝓhibẽdi sint à præside vel ꝓcuratore Cæsaris, etiã si vltro se offerant [g] municipalibus muneribus. quod ꝓpius est defendere, nisi paria [h] cũ fisco fecisse dicantur. ¶Coloni quoq; Cæsaris [i] à muneribus ciuilibus vel municipalibus liberãtur, vt idoneiores [k] prædijs fiscalibus habeant. ¶Quibusdam † collegijs vel corporibus quibus artificij sui causa ius coeũdi [l] lege permissum est, immunitas tribuit: scilicet eis collegijs vel corporibus in quibus artificij sui causa vnusquisq; assumitur: vt fabrorum corpus est, & siqua eandẽ rationem originis habẽt. ¶Hæc idcirco cõstituta sunt, vt necessariã operam publicis vtilitatibus exhiberent. nec omnibus ꝓmiscuè qui assumpti sunt in his collegijs, immunitas datur, sed artificibus dũtaxat. nec ab omni ætate adlegi [m] possunt: vt diuo Pio placuit, qui reprobauit prolixæ vel imbecillæ [n] admodũ ætatis homines. Sed ne eos quidem qui augeant facultates, & munera ciuitatum sustinere possunt: priuilegijs quæ tenuioribus [o] per collegia distributis concessa sunt, vti posse, plurifariam constitutum est. ¶ Eos qui [p] in corporibus adlecti [q] sunt, quæ [r] immunitatem præbent nauiculariorum: si honorem decurionatus agnouerint, compellendos subire munera publica accepi: idq; etiam confirmatum videtur rescripto diui Pertinacis.

Callistra. aliàs Martia. lib. I. LEX VI.

Quibusdam aliquam vacationem munerum grauiorũ, conditio tribuit: vt sunt mensores [s], optiones [t], valetudinarij medici, capsarij [v] artifices, & qui fossam faciunt, veterinarij [x], architecti [y], gubernatores [z], naupegi, balistarij [a], fabri, sagittarij, ærarij [b], bacularij †, structores, carpentarij, scandularij, gladiatores, aquileges, tubarij, cornuarij, arcarij [c], plumbarij [d], ferrarij, lapidarij, & ij qui calcem coquunt, & qui syluam incidunt, & qui arborem [e] cædunt ac torrent. In eodem numero solent haberi lanij, venatores, victimarij, & optio fabricæ, & qui ægris præsto sunt, librarij quoque qui docere possunt, & horreorum librarij, & librarij depositorum, & librarij caducorum, & adiutores corniculariorum, & stratores, & poliones, & custodes armorum, & præco [f], & buccinator. hi igitur omnes inter immunes habentur [g].

TITV. VII.

De legationibus.

Vlpianus lib. 8. LEX I.

Legatus municipalis si deseruerit legationem: pœna afficietur extraordinaria, motus ordine [h], vt plerunque solet [i].

Idem lib. 2. LEX II.

Legatus contra rempublicam cuius legatus est, per alium à principe quid postulare potest [k]. ¶Vtrum quis deseruerit legationem, an ex necessaria causa moram passus sit, ordini [l] patriæ suæ probare [m] debet. ¶ Cessatio vnius legati [n], ei qui munus vt oportet obijt [o], non nocet [p]. ¶His qui non gratuitam legationem susceperunt legatitium [q] ex forma [r] restituitur.

a ¶ Hoc circa.] id est circa ea quæ sequunt.
b ¶ Gerendum.] ꝫ. ti. j. l. ij. §. qui ad munera. & de excus. tut. l. ij. §. j. & ꝫ. titu. j. his oneribus. §. auctis. & ꝫ. qui. ad liberta. proclama. non licet. l. j. in fin. & alia similia quæ notant ꝫ. tit. ij. l. pen. §. fi. & ꝫ. ad muni. l. incola.
c ¶ Muneribus.] ꝫ. ti. ij. l. nauicularij.
d ¶ Non obstringuntur.] à tutelis tamen non excusantur: vt C. de excus. tuto. l. coloni. Ir. vel fortè speciale est in conductore vectigalium. quod vltimum reprobatur, secundum Hug. ꝫ. de falsis. l. j. §. penult. & C. ne tutor vel curat. vectig. cõ. l. j. vel dic vt not in l. illa coloni. & facit C. qui. mu. li. se excusare. lib. x. l. j. & ꝫ. titul. j. in honoribus. §. non alios. & C. de conduct. & procura. l. ij. lib. xij.
e ¶ Subsignatæ.] id est obligatæ. & sic ponitur C. de admini. tut. l. fi. §. defensionem.
f ¶ Subsisti.] id est dubitari. sic ꝫ. de procur. seruum. in prin. Accur.
g ¶ Offerãt.] & sic suspecti: vt ꝫ. de ꝓcur. l. quæ omnia. & C. qui mi. non pos. l. cura.
h ¶ Paria.] a'ts principalia, & a'ts paria. nam principalia siue paria Hispani & Cathelani dicunt, P. sic ꝫ. de manu. l. iiij. §. j. fortè fideiussorẽ dando qui debitis eorũ satisfaciat, sicut dicitur in debitore fisci, qui vectigalia conducere non potest: vt ꝫ. de publi. licitatio. §. debitore. vel dic. i. soluendo: vt no. ꝫ. de condictio. inde. l. fin. §. Titius. a'ts est hic patria.
i ¶ Coloni quoq; Cæsaris.] non patrimonialis: vt hic colligitur posteà. Idẽ est si patrimonialis est, id est priuata domus Imperatoris: vt C. qui da. tu. pos. l. fi. licet sit contrà: vt C. de excu. tut. l. coloni. sol. vt ibi.
k ¶ Idoneiores.] apud Boethiũ idoneius est ꝑdicatũ, quàm subiectum in constituenda propositione. Accur.
l ¶ Coeundi.] i. collegium faciendi. Accur.
m ¶ Adlegi.] id est eligi. Accur.
n ¶ Imbecillæ ætatis.] hoc accipe vt ꝫ. de decu. nõ tm. §. j. Acc.
o ¶ Tenuioribus.] i. vilibus & pauperib⁹: ad quod ꝫ. de col. illi. l. j. in prin. & l. iiij. in prin.
p ¶ Eos qui. s. diuus Pi⁹.
q ¶ Adlecti sunt.] id est electi.
r ¶ Quæ.] s. corpora. q est ergo nauicularius, potest se excusare à decurionatu: vt hîc, & ꝫ. de decu. l. seuerus. sed si spõtè suscipit, renũciat excusationi eoipso: vt hîc. & C. de his q spon. l. j. sic ꝫ. de priuile. vete. l. fi. & de inoffi. testa. Papi. §. si conditioni. & de decu. l. ij. in fi. item facit ꝫ. titu. ij. l. nauicularij: & ꝫ. ti. j. his qui. & ꝫ. e. l. §. negotiatores.
s ¶ Quibusdã.] Mensores. de qbus dicit ꝫ. de excu. tu. l. mẽsores. aliàs est hic mensores.
t ¶ Optiones.] i. q sunt in aliqua optione. i. societate peditum: vt C. loca. l. fina. Accursius.
v ¶ Capsarij.] hoc expone vt ꝫ. de offic. præfec. vrb. l. penulti. §. fi.
x ¶ Veterinarij.] i. illi qui fodiunt aurum vel argentũ. aliàs vitriarij, qui vasa vitrea faciunt.
y ¶ Architecti.] principes tectorum: vt in authen. de non alienan. §. qui autem. Accursius.
z ¶ Gubernatores.] fortè nauium. Accur.
a ¶ Balistarij.] qui faciunt balistas. Accur.
b ¶ Aerarij.] qui faciũt vasa ænea vel de ære.
c ¶ Arcarij.] q faciunt arcus vel arcas. Accur.
d ¶ Plumbarij.] qui fodiunt hæc.
e ¶ Arborem.] id est, carbonem [a].
f ¶ Præco.] vt ꝫ. de in ius vo. l. ij. in fi. Accur.
g ¶ Habentur.] vt & C. de excu. ar. lib. x. l. ij.

¶ DE LEGATIO.

h ¶ Legatus.] Ordine. i. quo erat.
i ¶ Solet.] i. fieri. & facit ꝫ. de infa. l. neminem. & C. eo. l. ij. & ꝫ. e. l. proxi. §. j. Acc.
k ¶ Legatus.] Potest. non per se vt ꝫ. e. legatus. & l. Paulus. §. fi. & l. is qui. & facit C. de aduo. diuer. iudi. l. qui necessariò. Accursius.
l ¶ Ordini.] s. decurio.
m ¶ Probare debet.] ꝫ. de re milita. non omnes. §. à Barbaris.
n ¶ Legati.] Cùm duo erant legati.
o ¶ Obijt.] i. peregit. vel fecit, vel subijt. & facit C. eo. l. ij. in fi.
p ¶ Nõ nocet.] sed quãliter cessatio cõtutoris cõtutori: exactorisque suo cõsorti nocere debeat optime per exẽpla poterit edoceri.
q ¶ Legatitium.] s. salarium vel viaticũ: vt ꝫ. ad mu. Titius. aliàs sumpt⁹: vt ꝫ. e. legat⁹. §. si qs.
r ¶ Ex forma.] scilicet, legatiõis, vel cõsuetudine

† Ar. huius litere colligit Bart. ꝙ excrescentibus facultatibus ecclesiæ debet tunc numerus canonicorum augeri con cor. in c. cũ omnes. & in c. cum accessissent. de cõsti. extra Ad de tu & melius tex. in c. cum M. ferrarien. & ibi per omnes scribentes: quia est materia peculiaris illius. c. præallegat. ti. de consti. in anti.

† Ad notata hic ꝑ B. in ij. nota. addo gl. in c. j. §. item ꝙ ad dictas. in verbo, re fidebunt. de col. in prag. sanc.

† aliàs, bucellarij. aliàs bractearij.

a In vict. exem. legitur qui carbones cædunt.

ne loci. sic C. de offic. præfe. præ. l. forma. & ff. de pact. rescriptum. & dic restituitur. i. datur: vt j. eod. legatus. §. si quis. Accursius.

a Cum.] Dari debeat. ex aliquo contractu.
b Vbi quis.] scilicet, agere volens.
c Solueretur.] q. d. vtrunque est opus, nec sufficit alterum. nam ante debitum, licet tunc soluendum, non potest peti: vt ff. de constit. pecu. eum qui. §. Iul. item tūc debitum, sed extra legationem soluendū, nō potest peti: vt hic dicit. & facit ff. de actio. & ob liga. l. contraxisse. & de iudi. l. si quis in le. & l. non aliàs. §. j. et de arbi. non distinguemus. §. itē si quis.
c Solueretur.] ex aliquo contractu.
d Sciendum.] Reipublicæ. s. Romanorum.
e Rescripsit.] sed de bito soluto posset. arg. eius quod in honore dicitur ff. de mu. & hono. rescripto. §. debitores. Accursius.
f Missum.] id est, damnatum. vnde postulare non potest: vt ff. de postu. l. j. §. item.
g Missum.] i. transmissum.
h Debitores fisci.] fortè principis. aliud est ergo fiscus: aliud respubli. vt hic, & in principio l.
i Legatione.] sine damno fisci: vt ff. tit. j. semper. §. conductores. & ad mu. l. fina. in princip. & de mu. & hono. rescripto. §. debitores. Accursius.
k Dicit.] & est verum: vt ff. titulo. ij. l. j. in principio. & facit infrà de verbo. signi. l. latę. §. amicos. & C. de inofficio. testamento. l. liberi.
l Non alios.] nisi sint absentes: vt infrà eodem. l. si absenti. §. penulti.
m Filios.] & sic fine damno fisci hoc fit. argu. suprà, ad mu. l. finali.
n Ordine.] id est, per ordinem.
o Electi sunt.] ff. de alb. scri. l. j. & de mu. & ho. l. vt gradatim.
p De primatibus.] aliàs prioribus.
q Ternos.] i. sex, vt de lega. j. l. si quis testamento. Vel verius. i. tres: vt in authen. de iu di. §. ne autem.
r Legato.] Prodest. vt ab eo tēpore in antea reipubl. causa videatur abesse: & nō tantū quando iter incipit arripere: sicut tēpus suæ vacationis concessum nō statim ex die reuersiōis numeraf: sed cū quodā tpis laxamēto: vt ff. de va. mu. l. tēpus. R. & facit ff. qui. ex cau. ma. l. q mittūtur. §. similiter.
s Cognoscet.] ff. de iu. l. hi. §. sed si dubitetur. & ff. ad muni. l. de iure. in prin. & ff. e. l. ij. §. j. & l. j. Accursius.
t Filio.] Vacatio. quæ est biennij: vt C. eod. l. iij. & de ho. non con. l. ij. in fine.

Africanus lib. 3. LEX III.

Cum quæritur, an in eum qui in legatione sit, actio dari debeat[a]: nō tam interest vbi quis[b], aut crediderit, aut dari stipulatus sit: quàm illud, an id actum sit, vt legationis tempore solueretur[c].

Martianus lib. 12. LEX IIII.

Sciendum est debitorem reipublicæ[d] legatione fungi non posse. & ita diuus Pius Claudio Saturnino & Faustino rescripsit[e]. Sed & eos quibus ius postulandi non est, legatione fungi non posse: & ideo in arenam missum[f], non iure legatum esse missum[g] diui Verus & Anto. rescripserunt. ¶ Debitores[h] autē fisci nō prohibentur legatiōe[i] fungi. ¶ Si accusatio alicuius publicè instituta sit, non est compellendus accusator ad eum legationē suscipere, qui se amicum vel domesticum dicit[k] eius qui accusatur. & ita diui Fratres Æmilio Furio rescripserunt. ¶ Legati vicarios dare non alios[l] possunt, nisi filios[m] suos. ¶ Ordine[n] vnusquisq; munere legationis fungi cogitur: & non aliàs cōpellendus est munere legationis fungi, quàm si priores qui à curia electi sunt[o], functi sint. Sed si legatio de primatibus[p] viris desideret personas, & qui ordine vocantur, inferiores sint: non obseruandum ordinem diuus Adrianus ad Clazomenios rescripsit. ¶ Præcipitur autem edicto diui Vespasiani omnibus ciuitatibus, ne plures quā ternos[q] legatos mittant.

Scæuola lib. 1. Regul. LEX V.

Legato tempus prodest[r], ex quo legatus creatus est, non ex quo Romam venit. Sed si non constat, legatus sit, an non: Romæ prætor de hoc cognoscet[s].

Vlpianus lib. 4. de offi. procōs. LEX VI.

Filio propter patrem legationis vacatio[t] ne concedatur, Imperator noster cū patre Claudio Calixto rescripsit in hæc verba, Quod desideras vt propter legationem patris tui à legatione tu vaces: in interuallis honorum qui sumptum habent, rectè obseruatur, in stipendijs[v] legationum, quæ solo ministerio obeuntur, diuersa causa est.

Papinianus lib. 1. respon. LEX VII.

Filius decurio pro patre legationis officium suscepit. ea res filium quò minus ordine suo legatus proficiscatur, non excusat: pater tamen biennij[x] vacationē vendicare poterit: quia per filium legatione functus videtur.

Paulus lib. 1. respon. LEX VIII.

Paulus respondi eum qui legatione functus est, intra tempora vacationis[y] præfinita nō oportere compelli rursus ad defendendum publicum negotium, etiam si de eadē causa litigetur[z]. ¶ Imperatores * Verus & Antonin° AA. Germano Syluano. Legatiōe functis, biennij vacatio conceditur[a]: nec interest vtrum legatio in vrbe an in prouincia agentibus nobis mandata sit. ¶ Paulus respondi eū qui legatione fungitur, neq; alienis[b], neq; proprijs negotijs se interponere debere, in qua causa nō videri eum quoque contineri, qui cum amico suo prætore gratis cōsilium participat.

* Seuerus.

Idem lib. 1. respon. LEX IX.

Paulus respondi de eo damno, quod legationis tempore legatus passus est, posse etiam legationis tempore experiri[c].

Idem lib. 1. Sententia. LEX X.

Legatus antè quàm officio legationis functus sit, in rem suam nihil agere potest[d]: exceptis ijs, quæ ad iniuriā eius vel dānum parata[e] sunt. ¶ Siquis in munere legationis antè quàm ad patriam reuerteretur, decesserit: sumptus qui proficiscenti dati sunt, non restituuntur[f].

Idem lib. sing. de iur. liber. LEX XI.

Si absenti[g] iniuncta est legatio, eamque gratuitam[h] susceperit: potest & per alium quis legationem mittere. ¶ Qui legationis officio fungitur: licet suum negotium[i] curare non potest,

v In stipendijs.] aliàs impendijs. & dic semper, id est laboribus personæ. & facit C. de hono. non con. inter pa. & filium. l. j. & fin.
x Filius.] Biennij. sic ergo biennio excusatur: vt j. l. proxi. & C. eo. l. iij. & facit ff. de munc. & ho. l. & qui. §. quamuis. & j. eod. l. vicarius. & ff. eo. l. sciendum. §. legati. & ff. l. proxi.
y Paulus.] Vacationis. scilicet bienij: vt ff. l. proxi. & j. l. pxi.
z Litigetur.] suprà de vac. mu. l. legato. & ff. de munc. & ho. l. æstimationem. §. fi. Accur.
a Cōceditur.] C. eo. l. ij. & de hono. nō con. l. ij. in fin.
b Alienis.] si spontè vellet gerere. nam si ex necessitate, puta pupillæ suæ nomine, secus: vt j. l. legatus. & l. pxi. in princip. & l. legatus creatus. & l. si absenti. §. j. Accursius.
c Paulus.] Experiri. quo casu sicut alium conuenit legatus, vt hic, sic respondere debet eidem se cōuenire volēti: vt ff. de iudi. l. qui non coguntur. & facit ff. l. proxi. in fin. & j. l. proxi. in princ. & ff. de iudic. l. ij. §. item si extrà. ibi, non tantum &c. Accur.
d Legatus.] Agere potest. vt j. l. proxi. §. qui. & l. is qui. & l. eundem. §. ante. & ff. l. ij. §. Paulus. sed certè imò videtur, quòd agere possit quandocunq; vult: vt ff. de iudi. l. ij. §. item si extrà. ibi, sed si agant &c. Solu. non agunt, vt hic, quin aduersus omnes se defendant: vt ibi, vel non agunt, si damnū est reip. vt hic. aliàs sic: vt ibi. ad quod ff. ad muni. l. fi. ij. respon. In certis casibus tamen agit, & se non defendit: vt in ea. l. §. sed si agant. & hic subijcit. & j. l. proxi. §. j. & l. legatus. & ff. e. l. Paulus.
e Parata sunt.] vt ff. e. l. proxi. & j. l. pxi. §. j. & ff. de iudi. l. ij. §. sed si agant.
f Non restituuntur.] an autē possunt peti, quod videtur: vt in aduocato fisci: vt C. de aduoca. di. iudi. l. post duos. & de aduo. diuer. iudi. iubemus. §. fin. videtur enim perfunctus defunctus: vt arg. j. de va. cog. l. j. §. diuus. & ff. de offi. assess. diem. & de statulib. cùm hæres. §. Stichus. & ad Tertullia. l. ij. §. confessi, & de condi. ob causam. l. si pecuniam. j. respon.
g Si absenti.] Suprà ad mu. Titio.
h Gratuitam.] id est spontè, aliàs non susceptam quomodo alij dare potest? & est speciale hic quando absens: & sic intellige. j. e. l. vicarius. aliàs contrà, ff. eod. sciendum. §. legati. & facit ff eod. filio. & l. filius. vel dic gratuitam propriè, vt ff. l. ij. in fin. vel si legatiuum habet, non potest delegari alij. Accursius.
i Suum negotium.] quo lucrum capiet. secus si damnum satagit

pulsare, iniuriamve repellere: vt ff. proxi. Paulus.

a ¶ Participem.] vel contutorem.

b ¶ Dicat.] necessitas eum excusat. ad quod. ff. de postulã. l. j. §. sed est æquissimum. & l. puto. in prin. & l. pe. & fi. & de aduo. diuer. iudi. iube mus. §. ad hoc. & l. petitiones. §. & ad hoc. & ff. l. proxi. in prin.

magnus tamen Antoninus permisit ei pupillæ nomine & instituere & defendere causam, licet legationi quam[a] suscepit, nondum renunciauerit: præcipuè cùm participem[a] officij ipsius absentem esse dicat[b].

Scæuola lib. 1. digest. LEX XII.

Legatus creatus à patria sua, legatione suscepta in vrbem Romam venit, & nondum perfecta legatione domum quæ erat in ipsius ciuitate Nicopoli[c], emit[d]. quæsitum est an in senatusconsultum inciderit, quo prohibentur legati ante perfectam legationem negotijs vel priuatis rebus obstringi[e]. Respondi non videri teneri.

Paulus Ali. Papinianus libro primo respon. LEX XIII.

Vicarius[f] alieni muneris voluntate sua datus, ordine suo legationem suscipere non admissa biennij præscriptione cogetur[g].

Vlpianus lib. 74. ad edict. LEX XIIII.

Qui libera[h] legatione abest, non videtur reipub. causa abesse. hic enim non publici commodi causa sed sui abest.

Modestinus lib. 6. regul. LEX XV.

Is qui legatione fungitur: libellum[i] sine permissu principis de alijs suis negotijs dare non potest.

Idem lib. nono regul. LEX XVI.

Eundem plures[k] legationes suscipere prohibitum nõ est: præsertim[l] si & sumptus[m] & itineris compendium suadeat[n].

¶ Ante legationem susceptam si cui negotium moueatur: etiam absens defendi debet. suscepta[o] verò legatione nõ nisi iniuncto munere fungatur[p].

Pompo. li. 30. ad Quin. Mut. LEX XVII.

c ¶ Legat⁹ creatus.] Nicopoli. nomen ciuitatis vnde erat legatus. Et est speciale in 10 domo: quæ est tutissimum cuiq; refugium: vt & ff. de in ius voc. pleriq;. In alijs contrà. vt hîc subijcit.

Domus cuiq; tutissimũ refugiũ est.

d ¶ Emisit.] scilicet legatus.

e ¶ Obstringi.] vt & ff. Paulus. §. fi. & l. legatus. in prin. & l. si absen 20 ti. §. j.

f ¶ Vicarius.] Pone exemplum. ff. si absenti. in princ. vel vt ff. filio. & l. filius. ne sit contrà. ff. sciendum. §. legati.

g ¶ Cogetur.] vt ff. co. filio propter patrem.

h ¶ Qui liber.] i. li-30 beratus: quia est finita: vt ff. de iudi. l. ij. §. planè. & ff. qui. ex cau. ma. l. non videtur. & de remili. l. j. & ff. ti. ij. tempus. vel dic, liber abest, & non tanquam legatus: quod in idem recidit.

i ¶ Is qui legatio-40 ne.] Libellum. con uentionalem. sed ob. ff. l. legatus ante. in prin. Rñ. vt hîc. Item fallit hoc in casibus vt ibidè not. Item ar. ff. de in ius vo. l. libertus.

k ¶ Eundè plures.] s. perfecta, prima, adeò quòd cogat post 50 biennium: vel etiam vna vice potest cõmitti pro pluribus negotijs ad plura loca vel vnum. Accur.

l ¶ Præsertim.] s. sunt vera prædicta. Accur.

m ¶ Sumptus.] scilicet sufficiens maximè. nam & gratis suscipe-60 re potest: vt ff. l. ij. §. fi.

n ¶ Suadeat.] aliàs subeat.

o ¶ Suscepta.] negotium motum.

p ¶ Fungatur.] i. functus sit: & isto secundo casu si feratur sententia in eum, vel in aliquo in eum procedatur per quod ius suum ledatur, restituitur: vt not. suprà, de integ. resti. l. fina. in alio denegatur 70 ei restitutio: verùm vtroq; casu debet se defendere per se vel per aliũ. & si non sit qui eum defendat, mittitur aduersarius in possessionem: vel restituitur aduersus ipsum legatum: vt suprà, ex quibus cau. ma. item. §. primo. & l. sequenti. & l. sed & si per præ. §. j. & fi. & facit ff. eum qui ap. l. j. & ij & qđ ibi not. & ff. l. proxi. & ff. iudi. solui. si reus.

q ¶ Si quis legatum.] Sancti.] i. inuiolabiles: vt & ff. de re. diui. l. sanctum. §. j.

r ¶ Liberos.] secus si ex alia causa: vt ff. de cap. in bello. ij. rñ.

s ¶ Expulisse.] scilicet perpetuo. ad quod. ff. de capi. dimi. l. amissione. §. qui deficiunt.

80 t ¶ Interdiceret.] vt insti. de capi. dimi. §. minor.

v ¶ Numantini.] erant hostes qui voluerunt Hostilium, q offenderat eorum legatos: alias est manumissum. & legunt per l. ff. de capti. & postlimi. reuer. l. v. §. si. sed prima placet.

x ¶ Vt esset.] i. remaneret. sic. ff. de iudi. Iulianus.

y ¶ Ciuis Romanus.] quasi insit in deditiõe ea tacita cõditio, si ab hostibus admittatur. Quædã enim quãdoq; tacitè intelliguntur. vt si erranti pos. tradat, non videtur tradens perdere, cùm errans non quærat: vt ff. de acqui. pos. l. si me in vacuam. Item si creditor permisit vendi pignus: ita nocet, si venditio secuta est: vt ff. qui. mo. pig. vel hypot. sol. sicut. §. si voluntate. & ff. de fideius. si stipulatus. §. penul.

¶ DE ADMINIST. RERVM AD CIVI. PERTI.

Si quis legatum hostium pulsasset, contra ius gentium id commissum esse existimatur: quia sancti[q] habẽtur legati. Et ideo si cùm legati apud nos essent gentis alicuius, bellum eis indictum sit: respõsum est liberos[r] eos manere. id enim iure gentium conuenit esse. Itaque eum qui legatum pulsasset, Quintus Mutius dedi hostib⁹ quorum erant legati, respondit vtilius esse. quem hostes si non recepissent, quæsitum est, an ciuis Romanus maneret: quibusdam existimantibus manere, alijs contrà: quia quem semel populus iussisset dedi, ex ciuitate expulisse[s] videretur: sicut faceret cum aqua & igni interdiceret[t]. in qua sententia videtur Publius Mutius fuisse. Id autem maximè quæsitum est in Hostilio Mancino, quem Numantini[v] sibi deditum non acceperunt: de quo tamen lex posteà lata est, vt esset[x] ciuis Romanus[y]: & præturam quoque gessisse dici tur.

TIT. VIII.

De administratione rerum ad ciuitatem pertinentium.

¶ *Quod relinquitur ciuitati ad certum vsum expendendum, non debet expendi ad alios vsus. Fran.*

Vlpianus lib. 10. Disputa. LEX I.

Quod ad certam speciem ciuitati relinquitur: in alios vsus conuertere non licet[z].

Idem lib. 3. Opinio. LEX II.

Non vtique[a] de exemplo posterioris locationis, præteritarum conductionum quæ suam legem habuerunt, rationem iniri

z ¶ Quod.] Non licet[a]. nisi in casibus: vt j. l. legatum. 10 & ff. de vsuf. leg. l. legatũ ciuitati. & j. de ope. pu. l. pe. & de polli. l. Imperatores. in fi. & C. de expen. pu. lu. li. xj. l. j. & facit ff. de iur. & fac. ign. l. penulti. §. fi. & de vsufru. lega. l. quidam. & de an. le. liberto. §. Lucius.

a Facit ad id qđ voluit gl. in c. j. §. q rei. de col. in prag. san. in ver. pluralitatis in vij. col.

20 Non vtique.] CASVS. Aliqua pacta quæ sunt apposita in præteritis locationibus, non spectantur in futuris. Itẽ quod quis prohibetur per se exercere, nec per alium facere potest: & sic decurio qui per se prædia ad colendum conduce-30 re non potest, nec per alium debet cõducere: etsi contrà facit, reuocatur quod factum est. Itẽ qui emit frumentum à republi. si soluit pretiũ in aliam rationẽ, quàm frumentariam: adhuc soluere tenetur, & contra eum absentem po-40 test de hoc dari sentẽtia. Item debitor ex frumentaria causa debet soluere cito, & debet cogi ad soluendum per præsidem prouinciæ. Item pecunia data ad comparationem frumẽti, debet restitui ciuitati, non compensari: et si 50 pecunia frumentaria in alios vsus sit consumpta, quàm quibus destinata erat: reddi debet ciuitati à procuratore reipubl. Item si pecunia frumentaria reddatur ciuitati cum vsuris fiscalibus, satis est: nec vsura vsurarum debetur. 60 & hoc dicit hæc lex vsq; ad §. grani. ¶ Grani.] Dic casum vt in gl. Secundo dicit: procurator reipubli. nominauit quendam officialem qui tunc temporis erat idoneus: posteà factus est non idoneus ex aliquo fortuito casu, cui prouidere nequiuit. procurator reipublicæ huius nomine non tenetur. Item si duo ma-70 gistratus vel collegæ habeant administrationem rei ad ciuitatem pertinentis, & vnus malè gerat: tenetur & alter ciuitati: & quod vnus soluit ciuitati pro mala gestione alterius, recuperat ab eo pro quo soluit & ab eius hæredibus.

¶ Conductore.] Conductor operis publici fraudulenter gessit: & propter hoc punitus fuit in aliqua pœna. fideiussor eius idem opus extruendum alij locauit: nec perfectum est. dicitur, quòd hîc fideiussor tenetur etiam in vsuras pecuniæ, quæ erat soluta pro mercede conductori: tum, quia fideiusserat in omnem causam, tum quia secundo locando videtur suum pericu-80 lum agnoscere. Item qui fideiussit pro conductore vectigalis in vniuersam conductionem, in vsuris quoque videtur fideiubere: & sic in eis tenetur, nisi aliud esset dictum. In vltima autem parte legis dic casum vt in glossa, quæ incipit, qui emit &c. Franciscus.

a ¶ Non vtique.] volebat fiscus à primo quod habebat à secundo.

Agere

oportet. ¶Quod quis ſuo nomine exercere prohibetur, id nec per ſubiectam perſonã agere debet [a]. Et ideo ſi Decurio ſubiectis aliorum nominibus prædia publica colat, quæ decurionibus conducere non licet [b]: ſecundùm legem vſurpata [c] reuocentur [d]. ¶Quod de frumentaria ratione in alium vſum [e] conuerſum eſt, ſuæ cauſæ cum incremento debito [f] reſtituatur: idq́; & ſi contra abſentem pronunciatum eſt, inanis [g] querela eſt: ratio tamen adminiſtrationis ſecũdùm fidem acceptorum [h] & datorum [i] ponatur [k]. ¶Frumentariæ pecuniæ ſuo nomine debitor [l] quàm primum [m] ſoluat. Neceſſaria enim omnibus rebus publicis frumentaria pecunia moram ſolutionis accipere non debet: ſed debitores, quos ex eadem cauſa habet [n], ad ſolutionem per præſidem prouinciæ compellantur. ¶ Ad frumenti comparationem pecunia data, reſtitui ciuitati, non compenſari [o] in erogata debet. Si autem frumentaria pecunia [p] in alios vſus quàm quibus deſtinata eſt, cõuerſa fuerit, velut in opus balneorum publicorum: licet ex bona fide datum probatur, compenſari quidem frumentariæ pecuniæ non oportet: ſolui [q] autem à procuratore reipublicæ iubetur. ¶Si indemnitas debiti frumentariæ pecuniæ cum ſuis vſuris [r] ſit [s]: immodicæ & illicitæ diſpenſationis modus non adhibetur, id eſt ne commodorum cõmoda, & vſuræ vſurarum incrementum faciant [t]. ¶Grani æſtimationẽ per iniuriam [v] poſt emptionem ablati, quæ rationibus publicis refertur, curator reipublicæ domino reſtitui iubeat [x]. ¶Si eo tempore quo eſt nominatus, idoneus [y], poſteà lapſus [z] facultatibus, damnum debitis reipublicæ dederit [a]: quia fortuitos caſus nullum hominum conſilium prȩuidere poteſt [b], procurator hoc nomine nihil præſtare debet. ¶Ius reipublicæ pacto [c] mutari non poteſt quo minus magiſtratus collegæ quoq; nomine conueniatur in ijs ſpeciebus in quibus fieri id iure pmiſſum eſt [d]. Actio autem quæ propter eum in collegam decerni ſolet: ei qui pro altero dependit, ex æquitate [e] competit: & quod depenſum eſſe per collegam [f] in magiſtratu probabitur, ſolui & ab hȩredibus eius præſes prouinciæ iubet. ¶Conductore perficiendi operis punito [g], fideiuſſor qui pro eo interuenerat, idem opus extruendum alij locauerat. Nec à ſecundo redemptore opere perfecto, vſurarum præſtationem hæres fideiuſſoris recuſare non debet: cum & prior cauſa in bonæ fidei contractu in vniuerſum [h] fideiuſſorem obligauerit, & poſterior locatio (quia ſuum periculum agnouerit) ſolidæ præſtationi reipublicæ eum ſubſtituerit [i]. ¶Qui fideiuſſerunt pro conductore vectigalis in vniuerſam conductionem, in vſuras quoque iure conueniuntur: niſi propriè quid in perſona eorum verbis obligationis expreſſum eſt [k]. Sed & ſi in locatione fundorum [l], pro ſterilitate temporis, boni viri arbitratu in ſoluenda penſione cuiuſq; anni pacto compre-

a ¶Agere debet.] Hic not. quatuor. Primò, quod non poſſum per me, nec per alium: vt hic, & ff. de tuto. & cura. da. l. ſcire. §. ſi mater. & ff. de contrahen. empt. l. non licet. & C. de hære. inſtitu. l. neq; per ſe. & de diſtrac. pig. & qui ſub imagine. & de vſur. l. eos. in fi. & ff. de author. tu. pupillus. §. ſed ſi per interpoſitam. & ff. ad Macedo. ſed Iulia. in princi. & l. filium. & qui & à qui. l. ſiquis in rem. §. fi. & C. de contractibus iud. l. j. in fi. & ff. de fal. diuus. ij. 10 reſpon. & de vſuſcap. Labeo. §. ſed eum. & de bo. lib. quæritur. & C. de pœ. iud. l. j. Secundò, quod poſſum per me, & per alium. ad quod ff. de lega. j. ſi mihi. §. regula. & de iniur. ſed ſi vnius. §. idem ait & fi. Tertiò, quod per me non poſ- 20 ſum, poſſum tamen per alium: vt & ff. de offi. prȩfec. vrb. l. fina. & mand. l. ſi mandauero. §. ſi hi. & C. de procu. l. quicunq;. & de acquiren. hære. Antiſtius. §. fi. & ff. quæ res pigno. oblig. Ariſto. vbi de hoc dixi. Quartò, quod aliqua per me 30 poſſum, quæ non per alium. ad quod ff. an per ali. cauſa app. l. j. & de pub. iudic. l. pe. §. j. & C. de his qui ve. æta. impe. l. ij.

b ¶Non licet.] vt & C. loca. l. curialis. verùm ſi ſuccedat ei, qui habet ea conducta, remanebit 40 in conductione: vt ff. de decu. l. decurio. & argu. ff. de re mili. l. milites prohibentur. in fi. & de fal. l. j. §. pe.

c ¶Vſurpata.] id eſt in malum vſum ducta.

d ¶Reuocentur.] vt & ff. de iur. fiſc. l. aufertur. §. quod à præſide.

50 e ¶In aliũ vſum.] qui emit frumentum à repu. ſi ſoluit pretium in aliam rationẽ quàm frumentariam, reipubl. adhuc ſoluet: vt & C. de compen. l. ſi ex venditione. & redditur ei quod ſoluit: vt ſubijcit. Vel dic verius, quòd fuit pe- 60 cunia data alicui vt emeret frumentum reipub. qui in alium vſum reipub. conuertit: debet reddere ſtatim ſi reſpu. ei reſtituit, quod in aliũ vſum eſt conuerſum: vt j. §. ad frumenti. & §. ſi autem.

f ¶Debito.] cum vſuris, non cum vſurarum vſuris: vt j. §. ſi indemnitas.

70 g ¶Inanis.] i. valet etiam contra abſentem. & eſt ſpeciale, regulariter contrà. ff. de re iudi. l. de vnoquoq;. Accurſius.

h ¶Acceptorum.] pro frumento emendo.

i ¶Et datorum.] in alium vſum.

k ¶Ponatur.] niſi tantum ei reſtituatur à repu. quantum in aliũ vſum poſuit, & ipſe totam frumentariam pecuniam reddat: vt j. §. ſi autem.

l ¶Debitor.] vel emptor vel qui acceperit pecuniam ad emendum: vt ff. proxi. reſpon. dixi.

m ¶Quàm primum.] id eſt cito. ad quod ff. de iure fiſ. in fraudem. §. fiſcalibus.

80 n ¶Habet.] ſi habes in litera habent, dic reſpu. & debitor frumentarius. Si vero habes habet: dic reſpu. vel verius, ſcilicet debitor frumentariæ pecuniæ: vt ff. de iure fiſc. l. iij. §. multa. & C. quando fiſc. vel pri. ſi non inficiantur.

o ¶Compenſari.] vt & C. de compen. l. in ea. & l. fi. & ff. de iure fiſ. l. aufertur. §. qui compenſationem.

p ¶Pecunia.] data ad compenſationem frumenti vt prædixi.

q ¶Solui.] i. reddi.

r ¶Vſuris.] ſcilicet fiſcalibus, quæ ſunt ſemiſſes: vt ff. de vſu. cùm quidam. §. ſi debitores. at ſi in ſuum vſum, tunc cẽteſimæ: vt ff. de neg. geſt. qui ſine.

s ¶Sit.] vel ſoluta vel ſoluenda.

t ¶Faciant.] vt & C. ex qui. cau. infa. ir. l. improbum. & C. de vſur. l. penul.

v ¶Per iniuriam.] aliquis emit à repu. frumentum, & pretiũ ſoluit vt 10 debuit. ſed frumentum fuit emptori à republi. poſteà ablatum: vel non traditum. certè eſt reddendum pretium. vel dic quòd fuit traditum, & per extraneum euictũ. nã tenetur fiſcus ad pretium reddẽdum. ſed tũc eſt contrà. ff. de euict. ſi 20 per imprudentiã. quia hic dicit per iniuriam: & dicit quòd prima facie videbatur iniuria, ſed non erat: nec tamen fiſcus tenetur ad intereſſe: vel vltra æſtimationem, etiam ſi promiſit: vt ff. de iure fiſ. ſi procurator. vel dic quòd etiã 30 ſi per iniuriam eſt euictum, tamẽ ad pretium tenetur: vt ſit ſpeciale cõtra fiſcum: cùm aliud ſit pro eo: vt d. l. ſi procurator. ad quod C. cõmunia de le. l. fi. §. fi.

x ¶Iubeat.] aliàs iubeatur reſtituere, ſcilicet à præſide prouinciæ. & facit ff. de act. empt. ſi ſte- 40 rilis. §. cùm per venditorem.

y ¶Idoneus.] aliquis officialis à curatore reipublicæ: vt C. de peri. no. l. j. lib. xj. & fac. ff. de fideiuſ. l. fideiuſſores. & de magi. con. l. j. §. ſi magiſtratus. Accurſius.

50 z ¶Lapſus.] ſubaudi eſt fortuito caſu. & hic officialis.

a ¶Dederit.] patiendo debitores rei pu. fieri nõ ſoluendo.

b ¶Poteſt.] vt ff. de admini. tuto. l. ſi reſpublica. & C. de pig. ac. l. quæ fortuitis. Accurſius.

60 c ¶Pacto.] inito inter ipſos magiſtrat⁹: vt ff. de pac. l. ius pu. & j. de re. iur. l. neq;. §. j. & l. nec ex prætorio. niſi quo ad hoc quia primò conuenietur ille: vt ff. de magi. con. l. j. §. ſi magiſtratus.

d ¶Permiſſum eſt.] quod eſt ſemper niſi quando à iudice fit diuiſio. Sed & tunc ſi prohibere potuit: vt j. l. proxi. & l. pe. §. antepe. & not. ff. 70 ad munici. l. Imperatores. Accurſius.

e ¶Ex æquitate.] ſcilicet vtilis neg. geſt. vt ff. de tu. & ra. diſt. l. j. §. nũc tractemus. & de neg. geſt. l. ſoluendo.

f ¶Collegam.] i. per eum qui erat collega in magiſtratu.

g ¶Punito.] in pœna aliqua, cùm fraudulẽter admiſerit: vt j. l. vl. §. iiij. nõ autem ſortem id eſt mercedem quã acceperat reſtituet. & ideo eius infrà dicit præſtari vſuras. Sed oppo. C. de vſur. eos. §. pe. vbi nec occaſione pœnæ. Reſpon. ratione doli fuit pœna inflicta. at vſura ratione moræ.

h ¶In vniuerſum.] hoc dic vt j. proxi. reſpon.

80 i ¶Subſtituerit.] quaſi ſequelam: vt ff. de inſtitu. l. cuicunq;. §. item fullonum. cum concor. Accurſius.

k ¶Expreſſum eſt.] vt ff. de fideiuſ. l. fideiuſſores. §. j. & fa. C. de pac. inter emp. l. in initio. & C. de fideiuſ. l. fideiuſſor. & de verb. oblig. l. ſi ſeruum. §. nunc videamus. in fi. & ff. loca. quæro. & quod ibi no. & C. quod cum eo. l. ſi mandato. & ff. ad muni. Lucius. §. j. & ff. de fideiuſſo. l. ſiquis pro. §. j.

l ¶Fundorum.] quia timebatur ſterilitas, actum fuit vt penſio cuiuſ-

libet anni æstimaretur arbitrio boni viri.sed tunc est contra ff.loca.si merces.in princi.Respon.hîc speciale:vel dic boni viri,scilicet certi.vel pone secundò quòd tantùm diminutio debet fieri arbitrio boni.viri cuiusq; anni scilicet quo contigerit sterilitas.Et fa.ff.loca.& conduc.l. ex conducto.§.fi.& §.sequen.

hensum est: explorata lege conductionis, fides [a] bona sequenda est.

Papinianus lib.1.Respons. **LEX III.**

CVratores communis officij diuisa pecunia, quam omnibus insolidum publicè dari placuit:periculo [b] vice mutua non liberantur.

Vlpianus [c] scribit. **LEX IIII.**

PRior tamen [d] exemplo tutorum conueniendus est is qui gessit.¶Prædiũ publicum in quinq; annos idonea cautione non exacta curator reipublicæ locauit.Cæteris annis [e] colonus si reliqua [f] traxerit, & de fructibus prædij mercedes seruari non potuerint [g]: successor [h],qui locauit, tenebitur. Idem in vectigalibus non ita pridem cõstitutum est, scilicet vt sui temporis [i] singuli [k] periculum præstarent.¶In eum [l] qui administrationis [m] tempore creditoribus [n] reipublicæ nouatione facta [o] pecuniã cauit : post depositum officium actionem denegari [p] non oportet. Diuersa est causa eius qui solui cõstituit.similis etenim videtur [q] ei qui publicè [r] vendidit aut locauit. ¶Filium pro patre curatore reipublicæ creato cauere cogi nõ oportet [s].nec mutat quòd in eum pater emancipatum priusquàm curator crearetur, certam partem bono-

a ¶Fides.] quæ est vt seruetur pactum : vt ff. de pact.l.j.in princi.Accursius.

CVratores.] CASVS. Quidam erant curatores alicuius officij communis:& eis omnibus in solidũ certa pecunia publica danda erat. data est cuiq; pars sua pecuniæ, & sic diuisim. dicitur ꝙ propter hoc non liberatur vnusqsq; ab oblig.insolidum. Vlpia. tamen dicit gerentẽ primò conueniendum ad similitudinem tutorum. Item si curator reipub. locauit prædium vsque ad quinquennium, non exacta idonea cautiõe, deinde cõductor remansit in conductione etiã post quinquennium : est factus debitor reipubl. quia approbare videtur dimittendo ei prædium. nõ idem in vectigalibus erat constitutum : imò quilibet curator ꝓ suo tempore tenetur. Item si curator reipu. animo nouandi promisit creditoribus reipu. dicitur quòd ex hoc liberatur res pu.& ipse tenetur ex officio:secus si cõstituat se soluturum. Item patre electo curatore reipu.filius eius non cogitur pro eo fideiubere etiam si prius esset emancipatus à patre. Item si fideiussor magistrat⁹ dedit pignora:tenentur pignora in eum casum, cùm solidum à magistratu seruari non possit.hoc dicit cum l.seq.Franciscus.

b ¶Periculo.]scilicet solidi.

c ¶Vlpianus.]scilicet dicit quod sequitur,vel quod præcedit.

d PRior tamen.]aliàs incipit lex.& fac.C.si tutor non ges.l.j.& ij. & C.de conue.fisc.de.l.iiij.& ff.de admini.tu.l.tutores.§.in eum. & C.quo quis ordi.con.l.j.& de admini.tu.l.fin.Sed argumen.contrà.ff. de cur.bono.dan.l.ij.§.fin.sed est ibi ratio,vt ibi dixi.Item facit quod not.ff.ad mu.l.Imperator.& facit ff.de admini.tuto.l.etiam.& j.l.vlti. §.penulti.

e ¶Cæteris annis.]vltra quinquennium.

f ¶Reliqua.]i.debitor fisco esse cœpit.

g ¶Non potuerint.]scilicet à colono.

h ¶Successor.] scilicet eius qui &c. id est alius curator. & dic tenebitur scilicet reipu.quia approbare videtur dimittendo ei prædium:vt ff. ad muni.Titio.§.j.sed duo quæro.primò si ante quinquennium finiuit suum officium curator qui locauit,cuius sit periculum extunc? Respõ. suum quo ad rempu.vt statim subijcit.non tamen amodò tenebitur:vt j.proxi.no.Item quid si durauit offi.vltra quinquennium, cuius est periculum eius temporis? Respon.huius locatoris.nam si efficitur periculum alterius per approbationem : multò magis remanet huius inoffic. durantis.

i ¶Sui temporis.] id est suæ locationis.amodò ergo innuit facturum idem.Sed quid differt locatio à vectigali? Respon.multum:quia altero casu transit dominium vtile vel effectus:altero non : vt ff.si ager vecti. per totum.

k ¶Singuli.]curatores reipub.

l ¶In eum.]potestatem vel alium officialem.

m ¶Administrationis.]scilicet suæ. Accursius.

n ¶Creditoribus.]qui mutuauerunt reipub.

o ¶Facta.]per hoc rem publi.liberauit.

p ¶Denegari.]creditoribus qui nouauerunt.

q ¶Videtur.] scilicet is qui nouauit secundùm Azo. & sic tenetur ex omni alio contractu etiam finito officio,præterquàm de constituta. sic in simplici procuratore:vt ff.de procu.l. procurator qui pro euict. Sed quæ est ratio in consti.secundùm eum? Respon.fortè constituit ad fidẽ debiti protestandam,non animo se obligandi:vt ff.de instit.l.fi.aliàs in const.videtur idem quod in alijs:arg.ff.de consti.pec.l.titius.sed H. dicit finito officio magistratum non teneri ad instar tu.vt C.quod fal.tu. author.l.j.nam hic vt tutor ex necessitate suscepit magistratum:vt ff.de mu.& ho.siqs magistratus.& hîc exponit. Similis ei videtur is qui cõstituit &c. & in stipulatione facta animo nouãdi est ideo quia eo aĩo fecerit.ad quod ff.qđ fal. tu.au.l.v.& ff.de consti. Titius.Vel dic tertiò secundùm al. quia refert in administratione ciuitatis vtrum sponte se obliget, an necessitate. Primo casu obligatur ipse,& nõ ciuitas,& deposito officio nõ liberatur:vt hîc,& d.l.procurator qui.si autẽ ex necessitate,tũc obligatur ipse et ciuitas:vt ff.si cer. pe.l.ciuitas.& ĩ isto casu siue administrator sit cõuentus,& non sit soluendo:siue ciuitas : non liberatur alter istorum etiam si cum altero iudicium sit cœptum:sed regressum habet creditor ad alterũ altero existente non soluendo:vt arg. ff.de his qui deie.l.iiij.& de inter.ac.l.q ex parte.non ob.eo quod dicit ff.de so.l.solutionem.qa illud est verum cùm iudicium accipiens sit soluẽdo.& sic intelligit al. etiam finito offi.sed media probabilior est.& ꝑ ea. ff.fami.ercis.l.q erat. nec obst.ff.quod iussu.l. pe.quia tenetur durante offi.Vel dic etiã postea : quia non in vtilitatẽ ciuitatis iusserat.nã sic esset in tutore:vt no. ff.de ac.emp.Iul.§.idem Iul.

rum suorum donationis causa cõtulit. ¶Pro magistratu fideiussor interrogatus, pignora quoq; specialiter dedit.In eum casum pignora videntur data,quo rectè conuenitur [t]:videlicet postquàm res ab eo seruari non potuerit [v],pro quo intercessit.

Valens libro 5.fideicommissorum. **LEX V.**

LEgatã municipio pecuniam, in aliam rem quàm defunctus voluit,conuertere citra principis authoritatem non licet [x]: & ideo si vnum opus fieri iussit,quod Falcidiæ legis interuentu fieri nõ potest:permittitur summam quæ eo nomine debetur,in id,quod maximè necessarium reipublicæ videatur,cõuertere.Si verò plures summæ in plura opera legantur:& legis Falcidiæ interuentu id quod relinquitur omnium operum extructioni non sufficiat : ꝑmittitur in vnum opus quod ciuitas velit erogari [y].Sed municipio pecuniã legatam ita vt ex reditu eius venatio aut spectacula edantur, senatus in eam causam erogari vetuit [z]:& pecuniam eo nomine legatam,in id,quod maximè necessariũ municipibus videatur, conferre permittitur:vt in eo munificentia eius qui legauit, inscriptione [a] notetur [b].

r ¶Publicè.]i.reipu.nomine,curator puta.

s ¶Non oportet.]vt & ff.de mu.& ho.l.existimationem.§. inuitus. & C ne fi.ius pro pa.l.patris.& sic econtra nec pater pro filio:vt ff.de mu. & hono.l.iij.§.quod pater.& l.honor.§.plebeij.

t ¶Conuenitur.] fideiussor. ad quod ff.ad muni.l.Lucius.§. Imperator.

v ¶Non potuerit.]sic ff.ad mu.libertus.§.j.& C.de decu.l.j.& ff.de iure fis.l.moschis.sed contra C.de fideius.l.iure nostro.sol.speciale hic & prædictis.ll.quando apud rempu.pro offi.sed in contrario apud priuatum.Item hic pro magistratu:in contrario pro priuato.sed hodie idem in priuato,vt in authen.de fideius.§ j.& ij.

LEgatam.] CASVS. Legata pecunia municipio vt in certum vsum expendatur,in alium vsum expendi non debet citra parabolam principis.hoc fallit in casu:vt si minuta est pecunia ex causa Falcidiæ:& superfluum pecuniæ non sufficit ad opus:tunc expendi potest aliàs vbi sit vtile reipu.Idẽ est seruãdũ si pecunia sit relicta municipio ad plura opera facienda,& sit minuta propter Falcidiam,& sic omnia opera perfici non possunt.nam expendetur aliàs vbi sit vtile municipio. si autem sit legata pecunia municipio vt ex eius reditu aliquid ibi fieret,puta venatio aut spectaculum,cùm fortè hoc ibi agere nõ liceba:dicitur ꝙ non seruatur voluntas legantis:& sic pecunia expendetur in alia facta ciuitatis.Franciscus Accursius.

x ¶Non licet.]vt & ff.l.j.nisi in casibus:vt ibi no.Item ꝙ hic dicit sine principis authoritate,sub.vel iuris.& sic bene sequitur, & ideo &c. qđ enim ius permittit, & princeps ꝑmittere videtur.vt C.de vete.iur enucle.l.j.§.j.meritò enim.& adde hîc concor.quas dedi.ff.l.j.Accursius.

y ¶Erogari.]fa.ff.ad Sylł.l.j.§.si non omnes.& de reli.l.fi.& loca.l.in naue.in fi.

z ¶Vetuit.]cùm fortè hoc ibi agere non licebat:vt ff.de vsufru.le.l. legatum.

a ¶Inscriptione.]puta nomen eius cuius pecunia sit.

b ¶Notetur.]aliàs non teneatur,& aliàs notetur.

Decuriones.] *CASVS.* Decuriones non coguntur frumentum vilius vendere quàm annona exigit, nisi in casu quem specificat in litera. Franciscus.

a Decuriones.] ff. ad munici. l. non debere.

b Quod.] scilicet frumentum.

c Reficienda sunt.] J. de ope. pub. l. pecuniā. contra solu. vt ibi. Accursius.

d Magistratus.] Negligentiam. aliàs culpam, scilicet leuem. de qua hæredes nō tenētur: vt ff. de magist. conue. non similiter.

e Filiussa.] Patrem. & eius hæredem: ex cusis tamē prius bonis filij: vt C. de decu. l. j. & ff. famil. ercifcun. si vni. §. idem scribit. & §. Neratius. & ff. ad mu. l. quoties. & adde quod ibi no. Item facit ff. quod iussu. l. j. & de pœ. l. licet §. fi. Accursius.

f Abesset.] scilicet principaliter. nam & quod priuatorū interest principaliter, reipu. interest secundario: vt instit. de his qui sunt sui vel a. lie. iur. §. expedit. & tamen de eo non tenetur pater: vt d. l. quoties. Accursius.

g Calculi.] Admittetur. etiam vsque ad xxx. annos quando per errorem. sed quan do per gratiam quam fecit curator reipu. alicui administratori: tunc nō retractatur vltra decē vel viginti ann. vt ff. de di. prę. l. in omnibus. §. j. non autem audeas dicere quòd primo casu vsq; ad decimum vel xx. annonum, secundò nullo modo reuocentur: quia esset contra. l. C. de transf. act. præses. & J. titu. ij. l. iiij. & ff. de pac. l. Imperatores. Et facit C. de erro. cal. In casu tamē vsq; ad xv. annum: vt J. de oper. pub. l. in omnibus. Accursius.

h Expunctæ.] hoc expone vt J. de verbor. signific. l. cognoscere. §. j. & de re militari. l. ex causa.

i Retractabuntur.] vltra decem vel viginti annos.

* Aliàs, Vlpianus libr. primo ad edictū.

* Ioannes baptista plus annot. post sterio. c. xcj calcularij legit, pariter & nonnulla ad hanc rem pulchra differit.

* Aliàs, Papinianus.

Paulus lib. 1. sententiarū. LEX VI.

Decuriones [a] pretio viliore frumentum quod [b] annonæ temporalis est, patriæ suæ præstare non sunt cogendi. ¶ Nisi ad nouum opus pecunia specialiter legata sit: vetera ex hac reficienda [c] sunt.

* Idem. LEX VII.

Magistratus reipublicæ non dolum solummodo, sed & latam negligentiam [d], hoc amplius etiam diligentiam debent.

Paulus libro primo ad edictum. LEX VIII.

Filiussa. volente patre magistratum si gesserit: Iulianus existimabat insolidum patrem [e] teneri in id quod eius nomine reipublicæ abesset [f].

Modestinus libro 8. Regularum. LEX IX.

Calculi * erronis retractatio etiam post decennij & vicennij tēpora admittetur [g]. sed si gratiosè expunctæ [h] dicantur, non retractabuntur [i].

* Papinianus. LEX X.

Imperatores [k] Antoni. & Verus rescripserūt, pecuniē quę apud curatores remansit, vsuras [l] exhibendas: eius verò quæ à redemptoribus [m] operum exigi non potest, sortis [n] duntaxat periculum ad curatores pertinere. ¶ Item rescripserunt operum periculum ad hæredes etiam curatorum [o] pertinere. ¶ Item rescripserunt agros reipublicæ retrahere [p] curatorem ciuitatis debere, licet à bonæ fidei emptoribus possideantur: cùm possint ad auctores suos recurrere. ¶ Imperatores Verus & Anto. rescripserunt operum exactionem [q] sine cautione non oportere committi [r]. Item rescripserunt curatores si negligenter in distrahendis bonis se gesserint, in simplum teneri: si per fraudem, teneri in duplum: nec ad hæredes eorū pœnam [s] descendere. ¶ Item rescripserunt pecuniam ad annonam [t] destinatam, distractis [v] rebus curatorem exigere debere. ¶ Item rescripserunt sitonas [x] indemnes esse oportere qui non segniter officio suo functi sunt: secundùm literas Hadriani. ¶ Item rescripserunt à curatore calendarij [y] cautionem exigi non oportere, eùm à præside [z] ex inquisitione eligatur. ¶ Item rescripserunt curatorem etiam nomine collegæ teneri, si interuenire & prohibere eum oportuit [a]. ¶ Item rescripserunt nominum quæ deteriora facta sunt tempore curationis, periculum ad ipsum pertinere. quæ verò antequàm curator fieret, idonea non erant: æquum videri periculum ad eum non pertinere [b]. ¶ Imperatores Verus & Anto. rescripserunt eum qui pecuniam publicam magistratus sui tempore, & post non pauco tempore detinuerat, vsuras etiam præstare debere: nisi quid allegare possit qua ex causa tardiùs intulerit [c].

TIT. IX.
De decretis ab ordine faciendis.

Vlpianus lib. 3. opinio. LEX I.

Medicorum intra terminum [d] præfinitū constituendorū arbitrium non præsidi prouinciæ [e] commissum est, sed ordini & possessoribus cuiusq; ciuitatis: vt certi de probitate morum, & peritia artis, eligant [f] ipsi quibus se liberosq; suos in ægritudine corporum cōmittant.

Imperatores.] *CASVS.* Pecunia publica quæ remāsit penes curatorem reipublicæ, tenetur ad eam & ad eius vsuras: in ea verò quæ remansit penes redemptorem operum, qui redemptor non est soluendo, curator tenetur ad eam tantum: non ad eius vsurā. Item periculum operum publicorum quæ locauit curator reip. spectat etiam ad hæredem curatoris. Item curator debet reuocare agros reipu. possessos etiam à bonæ fidei emptoribus. Item opera publica non sunt locanda sine cautione. Item si curator in distrahendis rebus publicis malè se habuit: si quidem dolo, in duplum tenetur reipubli. & non eius hæres. si negligentia: in simplum tenetur. Item pecuniam ad annonam destinatam distractis rebus curator debet exigere. Item sitonæ qui non segniter suum officium gesserunt: indemnes conseruari debent. & expone vt in glos. Item curator calend. non debet cauere: cùm à præside ex inquisi. eligatur. Item vnus curator tenetur pro alio si videns eum malè gerere, non petijt eum remoueri. Item curator tenetur reipu. si nomina debitorum reipublicæ facta sunt deteriora tempore curationis suæ: secus si prius facta erāt deteriora. Item magistratus qui tenuit pecuniam publicam penes se tempore magistratus, & post magno tempore tenetur eam reddere, & eius vsuras. & hoc dicit hæc l. vsq; ad fi. tit. Franciscus Accursius.

k Imperatores.] hæc lex vndecies, sed ff. ad muni. l. fi. septies, in l. fi. de decu. quater habet verbum rescripserunt.

l Vsuras.] semisses: vt no. ff. eo. l. ij. §. fi. indemnitas.

m A redemptoribus.] quibus curator dederat opera faciēda: vt ff. de rei vendi. l. redēptores. & J. titu. iij. l. ij. §. j.

n Sortis.] quamuis ex contractu conueniatur: per quod videbatur etiam in vsuris teneri: vt ff. ad muni. Lucius. §. j. & hoc nisi in ea cōmiserit fraudem: vt ff. de vsur. cùm quidam. §. cos qui. Accursius.

o Curatorum.] reipublicæ qui locauerunt opera facienda.

p Retrahere.] id est vendicare rei ven. nomine ciuitatis: vt ff. quod cu. vni. l. fi.

q Exactionem.] id est locationem operis post eā exigendi. vel id est commissionem operum exigendorum.

r Committi.] vt & ff. l. curatoris. §. prædium. & C. de fundis pa. l. quicunq;. & de lo. prædi. ciui. l. j. libr. xj.

s Pœnam.] ratiōe pœnæ. sed in simplum tenētur: vt ff. ea. l. §. j.

t Pecuniam ad annonam.] scilicet emendam.

v Distractis rebus.] suis comparatoribus perpetua possidenti firmitate data: vt C. de cap. & dis. pi. trib. l. j. & ij. lib. x.

x Rescripserunt sitonas.] Sitonia munus publicum. vnde sitonæ qui id munus gerūt. ad quod ff. de va. mu. l. sextum. Alij habent annonas indemnes. & tūc pro prefecto annonę ponunt. Alij annonæ indem. oportere. sub. præfectis eius rescripserūt Imperatores.

y A cura calendarij.] quid sit, dic vt ff. de lega. iij. qui filium. Accursius.

z Cum à præside.] bona ratio: vt institu. de satisda. tu. & sic not. quod curator reipu. cum non eligit, sed præses prouinciæ: quia maius periculum posset inferre circa pecuniam, quàm circa alias res. Accursius.

a Oportuit.] hoc habet locum etiam diuisa à iudice administratione: aliàs si non esset diuisa, etiam si potuit prohibere tenetur nomine collegæ: vt no. ff. ad mu. l. Imperator. & fa. ff. l. ij. §. ius reipu. & l. ij. in princi. & ff. de admi. tut. l. etiam. item fa. C. de ap. l. quoniam. & C. de diui. tu. l. ij. §. j. & de vsu. pu. l. ij. Accursius.

b Non pertinere.] nisi ipse nomen probauit: vt ff. ad mu. Titio. §. j. & fa. ff. arb. tu. l. ij. & de admi. tu. l. debitoribus. & si cer. pe. l. periculum.

c Intulerit.] aliàs inutilis esset id est inutiliter & vacua extiterit apud se. & fa. ff. e. l. ij. in prin. & de vsu. l. cùm quidam. §. cos. Accursius.

DE DECRETIS AB ORDINE FACIENDIS.

d Medicorum.] Terminum. qui est v. in minore, vij. in ciuitate maiori: vt ff. de excu. tuto. si duas. §. j.

e Prouinciæ.] arg. contrà C. de epis. & cle. l. parabolani. solu. ibi de episcopo in Alexandria ciuitate.

f Eligant.] & electi poterunt reprobari. vt ff. de mune. & ho. l. vt gra.

datim.§.reprobari.cum concor.& fa.J.de varijs co.l.j.§.j.& ij.& l.medicus.Accursius.

a Illa decreta.] Coacto.id est coadunato.& est legitimus:vt J.proxi.& sic C.de ap.nominationes.& de sen.l.prolatam.& C. quomodo & quando iu.ab eo.Item sume à contrario:si est legitimus,ergo valet: vt C.de admi.tuto.l.scimus.& C.de adul.l.gracchus.

Martianus libro 1.publico.iudiciorum.

LEX II.

Illa decreta,quæ non legitimo numero decurionum coacto [a] facta sunt,non valent.

Vlpianus lib.3.de appel. LEX III.

Lege autem municipali cauetur vt ordo non aliter habeatur,quàm duabus [b] partibus adhibitis.

Idem. LEX IIII.

Ambitiosa [c] decreta decurionum rescindi [d] debent, siue aliquem debitorem dimiserint,siue largiti sint. Proinde (vt solent) siue decreuerint de publico alicui vel prædia vel ædes vel certam quantitatem præstari : nihil valebit huiusmodi decretum. Sed & si salarium alicui decuriones decreuerint, decretum id nonnunquàm [e] vllius erit momenti:vtputa si ob liberalem artem fuerit constitutum, vel ob medicinam. ob has enim causas licet constitui salaria [f].

Callistratus lib.2.de cognitio. LEX V.

Quod semel ordo decreuit:nõ oportere id rescindi diuus Hadrianus Nicomedensibus rescripsit:nisi ex causa,id est si ad publicam [g] vtilitatem respiciat rescissio prioris decreti.

Scæuola lib.1.digest. LEX VI.

Municipali lege ita cautum erat ✱, ἐάν τι ἔξω τῶ συνεδρίε δικάσηται, τῦτο συνεδρίε ἀργείθω, καὶ προσεκτινύτω δραχμὰς χιλίας. (id est, Si quis extra collegium iudicio experiri voluerit , ipso collegio prohibeatur, & soluat drachmas mille.) Quæsitum est,quam pœnam sustinere debeat qui ignorans† aduersus decretum fecit . Respondi huiusmodi pœnas aduersus scientes [h] paratas [i] esse.

b Lege.] Duabus.ad minus. cæterum & si duæ partes non ad sunt, potest inter ipsas numerari quam ipsi decreuerint:vt ff.quod cuius.vniuer. l. nulli. & l. plane.& fac.ff. ad mu.l. quod maior.cum cõcor. & C.de decu. l.nominationes.& in authenti.de sanc.episco.§.iubemus igitur.

c Ambitiosa.] qui largitur,ambit honorem:vt C. si cer.pe.l. quisquis.& fa.ff.de mino.l.deniq;.in princi.& ff.de iureiurã. cum qui, §.in popularibus.

d Rescindi.]ergo tenent:vt ff.de iniu. te.l. nam & si. & sic est arg. contra ff.quę sen.si app. l.j.§.cùm contra sacras sol.ibi sententia,hic decretum.imò expresse cõtrà ibi,hic verò non decreuerunt donationem valere : sed donauit. tenet ergo hic,sed potest rescindi:vt C.de pa. l. pactum cum.& ff.de pa. l. Imperatores. & C. de transactio.l.præses. Itẽ & ab eo vel eis qui remiserunt,posset extorqueri:vt C.de anno.& trib. l.ij.lib.x.item contrà ff. titu.j.calculi.in fin.sol. vt ibi. itẽ & arbitrium ambitiosum tenet licet retractetur:vt ff. de arb.l.iij.§.tandiu.& C. de arbi.l.arbitrorum.

e Nonnunquàm.] sed multotiens.

f Salaria.] magistris & medicis:vt & C.de de cu.l.j.lib.x.item & in alio:vt ff.de decu.l. decurionibus.

g Quod semel.] ad publicam. exemplum est ff.de mun. & ho.vt gradatim.§.reprobari.cum cõcor. sed videtur quòd etiam sine causa:vt ff.quod cuiusq; vni.itẽ.§.quòd si actor, qui est contrà:vt sit causa sola voluntas:vt & aliàs ff.de pœ.l.iiij.in fine.& de procura.l. is cuius, sed dico ibi scilicet in l.Item speciale : quia nullius interest reuocari actorem ante lit.contesta.secus si post vt ead.l.§. ex his. item pro hoc quòd sine causa non possit mutari : vt ff.de decur.l.penulti.in fine.& C.ne fiscus rem quam vendi.l.j.& ij.lib.x.& C.sen.rescin.non pos.l.j.& C.de senten.aduer.fiscum.l.j.in interlocutione secus:vt ff.de re iudi.l.quod iussit.& de arbi. diem.§.fi.

h Municipali.] Scientes.aduersus ignorantes minimè : vt argu.C. de te.l.iubemus.in fine.& in authenti.vt fac.no.con. in princip. & ff.ad Syllania.si quis in graui.§.si quis.& ff. loca. si ignorans.licet sit contrà ff.ad l.cor.de fal. l.diuus.ij. responso. nisi ei possit imputari cur nesciuit:vt ff.de instito.sed & si.§ præscribere.& de iur.& fac.ignor. l.regula.§.j.& ff.de pub.l.fina.§.licet.quæ sunt argu. contrà : alioquin punitur ignorans : quippe publicè positum [b] ignorare non licet:vt dictis.ll.& C de legib.& con.l.leges.& C.de iur.& facti igno.l.constitutiones.

i Paratas.] aliàs paratas esse.aliàs pariat.scilicet decretum.

a Ambitiosa decreta, quę dicũtur pulchrè Budæ. ff.de vsur.l.si be ne collatæ.

✱ Vide Alcia. li.dis.ij. c.xviij.

† Ad hoc in simili cõ cor quæ no. in.c.si soli. per archidi. ibi de concess.præben. li.vj.tex. in c.vt animarum de con sti.in vj.

b Ista glos. est sing. ad hoc not. quòd non est to

DE OPERIBVS PVBLICIS.

Curator.] CASVS. Titius electus in curatorem operũ cœpit se excusare:& non potuit,& decessit posteà. dicitur quod pro tempore quo cessauit in vita sua, tenetur ipse & hæredes eius:sed pro tempore quod cucurrit post mortem suam,non tenentur eius hæredes.Secundò dicit. quidam in vno munere cõstitutus electus est ad curam aquæductus:& eam suscepit:& volebat primum munus recusare.dicitur quòd non auditur.secũdum enim munus recusare potuit.Franciscus.

TIT. X.

De operibus publicis.

Vlpianus lib.2. LEX I.

Curator operũ creatus,præscriptiõe motus ab excusatiõe pferenda [k], sicuti cessationis nomine in qua quoad vixit moratus est, hæredes suos obligatos reliquit : ita temporis quod post mortem eius cessit, nullo onere eos obstrinxit. ¶Curam operis aquæductus in alio iam munere constitutus,posteà susceperat.præposterè visus est petere exonerari priore munere,vtrisq; iam implicitus:quando [l] si alterum tantum sustinere eũ oportuisset [m],ante probabilius [n] impetrasset propter prius munus à sequente excusationem.

✱Paulus. LEX II.

Qui liberalitate [o], non necessitate debiti, reditus suos interim ad opera finienda concessit : munificentiæ suæ fructum de inscriptione nominis sui operibus siqua [p] fecerit, capere, per inuidiã non prohibetur.¶Curatores operum cum redemptoribus negotium [q] habent:respu.autem cum ijs quos efficiendo operi præstituit [r]. quatenus ergo, & quis, & cui obstrictus sit,æstimatio præsidis pro uinciæ est.¶Ne eius nomine cuius liberalitate opus extructum est,eraso,aliorum nomina inscribãtur, & propterea reuocentur similes ciuium [s] in patriã liberalitates:præses prouinciæ authoritatem suam interponat.

Marcellus libro 2.de officio præsid. LEX III.

Opus nouum [t] priuato etiam sine principis authoritate facere licet:præterquàm si ad emu-

k Perferenda.] voluit eñ se excusare, sed non potuit.vnde p tempore quo cessauit etiã durante causa excusatoria, tenetur, & eius hæredes:vt & ff.si tutor vel cura.ap.l.j.hic autem qa cessauit post repulsam, multò magis:vt & ff.ad mu.Lucius.& fa.C.eo.l. j.& l.ad portus.Accur.

l Quando.]id est qa.

m Oportuisset.] quod est verum regulariter:vt ff.de vac. mu.l. fin.§.j.

n Ante probabilius.]non facit comparationem.nam non conceditur ei modo:vt & ff. de decu.l.pe.§.fi.& J.de vac.mu.l.pe.§.fi.& facit ff.de pœn.l.fi qs fortè.

Qui liberalitate.] CASVS. Quidam concessit fructus agrorum suorum ad opera pub.perficienda:& vult quòd nomen suum inscribatur in illo opere quod ipse fecerit fieri. dicit quòd auditur:& præses prouinciæ debet procurare quòd nomen illius non eradatur,& aliud ponatur:& hoc dicit princ.l. cum fine.l.In medio dicit q redemptores operum habent facere cum curatoribus:& curatores habent facere cum repub. Franciscus Accursius.

o Qui liberalitate.] ad opa publica aliqua.

p Siqua.] opera.& facit J.proxi.§.

q Negotium.] id est contractum.sic ponitur institu. quod cum eo.in rubri.

r Præstituit.] qui ff.appellantur curatores.

s Ciuium.] aliàs ciuilium id est curialium:aliàs ciuium.& hæc planior.& fa.C.de bo.quæ lib.l.ij.cum concor.Item fa.ff.in prin.huius.l.& J.l.proxi.in fi.& l.fi.in fi.

Opus.] CASVS. In prima & secunda parte legis dic casum vt in gl.quæ incipit,refert &c.in fine dicit quòd in opere publico nõ debet inscribi nomen alicuius nisi principis,aut nomen eius cuius pecunia illud opus factum sit,non autem nomen præsidis.& hoc dicit hæc l. & seq.Franciscus.

t Nouum.] refert si facio opus in publico:quia aut mea pecunia : & possum sine authoritate principis,præterquàm &c.vt hic.aut publica pecunia:& tunc non sine authoritate principis:vt J.l.proxi. R. sed quomodò licet facere in publico alicui priuato,cùm interdicta sint contrà:vt ff.ne quid in lo.pub.l.j.& ij.& nunciatio fit:vt ff.de ope.no.nun. l.j.§.nunciatio?Respon.ibi vt ius haberet,hic volens donare publico: & erit vtile reipu.vel necessarium opus.Itẽ quid si in meo priuato?Respon.quidam quòd possum etiam ad æmulationem : quia in suo potest quilibet

tolerabilis i. gnorantia i. lius quod publicè notum est pro quo etiam facit text. cũ sua glos. in l.si tutor. C. de pericu.tuto.& volẽs iurare contra non debet audiri. gl.est no in cap.nulli.de elec.libr.vj. Bolog.

✱Alias Vlpianus lib. iij.opinio.

quilibet facere quod vult:vt C.de ædific.pri.per prouinciam. & de ser. vr.præ.l.Imperatores.&l.cum eo.& C.de reli.l.statuas.nisi in alienum aliquid immittatur:vt ff.de dam.infec.fluminum.in fin.& de aqua plu. arc.l.j.§.idem aiunt.& §.deniq;.& §.item sciendum.& ff.si ser.ven.sicuti.§.Aristo.Sed potest dici & in priuato non licere,per l.istam,quã exponas opus nouum, in pub.scilicet vel priuato. & quia publica vtilitas præferenda est priuatæ: vt ff.pro socio.l. actione.§.Labeo.& secundũ hoc intelligas di.l.per prouinciam.Item si op⁹ necessarium est publico,& facio in eodem de meo,cur non licet si ad æmulationem pertinet? Respon.imò licet: sed cum authoritate principis.

lationem alterius ciuitatis pertineat,vel materiam seditionis præbeat,vel circum theatrum vel amphitheatrum sit [a].Publico [b] verò sumptu opus nouum sine principis authoritate fieri non licere, cõstitutionibus [c] declaratur.Inscribi autem nomen operi publico alterius quàm principis,aut eius cuius pecunia id opus factum sit,non licet [d].

Modestinus lib.11.Pandectarum. LEX IIII.

NE præsidis quidem nomen licebit superscribere.

Vlpianus libro singu.de officio curato.Reipu. LEX V.

SI legatum vel fideicõmissum fuerit ad opus [e] relictum: vsuræ quæ & quando incipiant debe ri,rescripto diui Pij ita cõtinetur, Si quidem dies non sit ab ijs q̃ statuas vel imagines ponendas legauerint,præfinitus: à præside prouinciæ tempus statuendum est:& nisi posuerint hæredes, vsuras leuiores [f] intra sex menses:si minus, semisses [g] vsuras reipub. pendant. Si verò dies datus est [h]:pecuniam intra diem deponant [i].Si autẽ nõ inuenire se statuas dixerint [k], aut de loco controuersiam fecerint:semisses protinus pendant [l].¶Fines publicos à priuatis detineri nõ oportet [m],curabit igitur præses prouinciæ,si qui publici sunt,à priuatis separare,& publicos potius reditus augere.si qua loca publica,vel ædificia in vsus priuatorum inuenerit:æstimare [n] vtrũne vendicanda in publicũ sint,an vectigal ibi satius sit [o] imponi: & id quod vti-

a ¶ Amphitheatrum sit.] puta aliqua tũba. & semper dic ad æmulationem.

b ¶Publico.] forsan sumptu ciuitatis Romanæ:quæ propriè dicitur publica: vt j.de verbo. sig. l. eum qui vectigal. & l.bona.si verò sumptu alterius ciuitatis,bene licet. & sic licet vniuersitati facere muros municipij.non autem alicui priuato : vt not.ff. de re. diui.l. antepen. §. muros.

c ¶Cõstitutionibus.] C.eo.l.nemo. & l.intra. & j.e.l.de operibus.

d ¶Non licet.]vt & ff. l.proxi.in fi.& cõtinua legem sequentem.

SI legatum.] CASVS. Legata pecunia ad opus publicum, si non soluatur: quæritur ex quo tempore vsure currãt:& quantæ currant:& si quidẽ dies non fuit appositus à testante intra quã statuæ vel imagines ponãtur,statuendum est tempus à præside prouinciæ: intra qđ si hæredes non fecerint,tenentur ad leues vsuras scilicet trientes.& hoc intra sex mẽses:postea currunt semisses.si verò dies sit positus à testatore, & intra diem non fecerũt:ex tunc ad semisses tenentur.Item præses prouinciæ curare debet fines publicos à priuatis separare,& publicos reditus augere:& si qua loca publica inuenerit occupata à priuatis:vel ea recuperet.vel dimittat possessorem,& exigiat vectigal à possessore.Franciscus Accursius.

e ¶ Ad opus.]quod vsq; ad perfectionem intelligitur:vt j.de verb.sig. l.rei appellatio.§.opere.

f ¶ Leuiores.]i.trientes.

g ¶ Semisses.]imò videntur semper leuiores:vt ff.de vsu. cùm quidam. §.fin.sol.hic non posuit præses tempus.& dices ita nisi posuerint hæredes scilicet cùm nec testator nec præses posuerunt diem vsuris &c. pro quo est.C.vt in pos.leg.l.certa forma.quod non placet:quia sic iam deberentur in primis sex mensibus.quod est contra legem. ff.de vsu. liberalitatis.in princi.vnde dic quòd hæc illam determinat hoc modo nisi posuerint hæredes:scilicet intra diem positum à præside præstent leuiores intra sex menses:vt hic, & ibi,sed postea maiores,vt hic,& de hoc nihil ibi.Item facit j.titu.ij.l.j.in princi.sed contrà ff.de vsu. l. liberalitatis.sol.vt ibi.

h ¶ Datus est.]ab his qui legauerunt.

i ¶ Deponant.]hæredes.

k ¶ Dixerunt.]nec tamen deponunt.

l ¶ Pendant.]cùm deposuerint ante diem.& dic protinus scilicet die elapso.nec consignando & deponendo impeditur cursus:cùm facere i ő soluere debet: vt C.de mu.& ho.l.existimationem.aliàs secus: vt C.de vsur.l.acceptam.

m ¶ Non oportet.]vt ff.tit.ij.Imperator.§.ij.& C.de ser.fugi.l.mancipia.& arg.in authen.de ali.& emphy.§.quoniam.Accursius.

n ¶ Aestimare.]id est deliberare.quæ deliberatio est in hoc vt si publico nocet,destruat.aliàs salarium imponat:vt ff.ne quid loco pu.l.ij. §.si quis nemine.& C.de diuer.præscrip.l.j.lib.xj.

lius esse reipu.intellexerit,sequi.

o ¶ Satius sit.]id est melius est.

Modestinus li.11.Pandect. LEX VI.

DE operibus que in muris vel portis, vel in rebus [p] publicis fiunt,aut si muri extruantur [q]: diuus Marcus rescripsit præsidem aditum consulere principem debere [r].

DE operibus.] CASVS. Si præses prouinciæ aditur ab aliquo priuato occasione operum quæ in muris vel portis ciuitatis fiunt: de hoc præses consulat principem.Frãciscus Accursius.

p ¶ Vel in rebus.]vt in vijs pu.& in sanctis religiosisq; rebus.nam hæc pu. dici possunt: quia ius publicum in sacris consistit:vt ff.de iusti. & iur.l.j.§.ij. Accursius.

q ¶ Extruantur.]scilicet de nouo.& semp dic sumptu publico:vt ff.eo. opus.quæ est aliàs contrà.Accursius.

r ¶ Debere.]qui æstimabit an locari vel destrui debeãt propter pericula:vt ff.l.proxi.& ff. ne quid in loco pu.fiat.l. fi.Accursius.

Callistratus libro 2.de cognitionibus. LEX VII.

PEcuniam quæ in opera noua legata est,potius in tutelã eorum operum quæ sunt [s], conuertendam,quàm ad inchoandũ opus erogandam diuus Pius rescripsit, scilicet si satis operum [t] ciuitas habet, & non facilè ad reficiendũ pecunia inueniatur.¶Si quis opus ab alio factũ,adornare marmoribus, vel alio quoquo modo [v] ex voluntate populi facturum se pollicitus sit,nominis proprij titulo scribendo,manentibus priorum titulis q̃ ea opera fecissent [x],id fieri debere senatus censuit.Quòd si priuati in opera,quæ publica pecunia fiant, aliquam de suo adiecerint summã: ita titulo inscriptionis vti eos debere ijsdem mandatis cauetur, vt quantam summam cõtulerint in id opus,inscribant.

PEcuniam.] CASVS. Pecunia legata in opera noua facienda potius expẽdi debet circa opera vetera reficienda, quàm circa noua facienda:si plura opera sint publica: nec adsit pecunia aliunde ad reficiendum.Item si opus ab alio factum aliquis vult adornare marmoribus , & vult quòd nomen suum in opere inscribatur:dicitur quòd debet audiri. Item si priuatus aliquid de suo expendit in opere quod fit de publica pecunia : debet inscribi in opere qualiter talis tantam pecuniam dedit ad opus illud faciẽdum. Franciscus.

s ¶ Quæ sunt.] scilicet inchoanda:quæ & noua dici possunt.& fa. ff. tit.ij.l.j.& l.legatum.& C.e.l.fi.& in authen. vt nullus fabri.ora.do.§.j.

t ¶ Operum.]ex his verbis colligi potest contrarietatis determinatio. Respon.sic ff.titu.ij.decuriones.§.j.

v ¶ Quoquo modo.]i.aliquo modo.

x ¶ Fecissent.]prius.

TIT. XI.
De nundinis.

Modestinus lib.3.Regula. LEX I.

NVndinis impetratis à principe [y] nõ vtendo qui meruit, decẽnij tempore [z] vsum amittit.

Callistratus li.3.de cognitio. L. II.

SIquis [a] ipsos cultores agrorum

¶DE NVNDINIS.

NVndinis.] CASVS. Titius impetrauit à principe,vt liceat sibi facere nundinas in suis possessionibus.per decẽniũ stetit q̃ nõ vtitur isto rescripto.dicitur q̃ amisit istud priuilegium.Item magistratus non debet cogere rusticos vt veniant ad ciuitatem cum gallinis vel cum piscibus & vendãt ciuib⁹ minutatim:cùm per hęc rustici relinquerent agros incultos,& sic annonę præbitio destitueretur : sed confestim debent venire & vendere ea summatim:& reuerti ad agros.& h.d.hæc l.& sequen.Fran.Accursius.

y ¶ A principe.] i.vt liceat habere generale forum in sua possessione vel villa vel castro.

z ¶ Tempore.]C.de diuer.re.l.falso.contra.sol.qui impetrat nundinas,in præiudicium vniuersorum facit.vnde breuiore tempore priuilegium amittitur [a]:aliud si in præiudicium singularis personæ priuilegiũ detur,quia tunc perenne est:vt ibi.vel hic ad faciendum:ibi ad agendũ vel excipiendum.& est ratio vt prædixi.est enim præiudicium alijs, q̃ hoc quandã eminẽtiam & vtilitatẽ habet:per quod subtrahitur alijs, & hac ratione nullum conuenit de venientibus illuc:vt C.eo.l.j.

a Puta decẽnio vt i hac l.& in l fi.& ibi per Bart. ff.de consti.prin.& ali. quid in authen. vt nõ fiant pig in prin. colla. v.

SIquis.]s.magistratus.

a Vtensilia.] id est frumentum & gallinas & pisces & similia: quibus homines vtuntur. sed alij dicunt instrumenta vt aratrum: cùm ex causa sit eis inhibitum. vt arg. ff. de pœnis. l. moris. §. sunt autem. prima placet. Accursius.

b Distrahant.] ad quod vtiq; compellendi non sunt. satis est enim si in vrbem ferant. P.

c Qui.] rustici scilicet.

d Tradere.] aliàs tradere, scilicet alicui officiali ad hoc quòd remaneat venditurus: vt in græco posteà dicitur. aliàs distrahere scilicet totam simul. & sic non cogitur minutatim vendere. sed cōtra seruatur boñ. in tricolis circa fructus vt vsq; ad certā horam non emant, & sic per consequens rustici vendant minutatim.

e Et alijs.] vt cerdonibus & pelliparijs & fabris. P.

f Inuehentibus.] ad vrbem.

g Euehentibus.] ab vrbe.

h Negotiatores.] scilicet quibus eget vrbs.

i Agricola.] id est nō fessurus in foro vt distrahat. P.

k Permutare.] id est cùm venerit, non statim inueniet emptorem, vel eum cum quo permutet.

l Vacabit.] id est otiose sedebit.

m Nequaquàm.] subau. respon.

n Hæc.] id est vtensilia ab agricola illata qui emant, & posteà otiosè vendant quales sunt tricoli. vel dic quòd aliqui officiales erant deputati qui res rusticorum accipiant & otiosè vendant, & rustici ad opera redeant: quod est verius, licet non seruetur. Accursius.

* Vide Alcia. lib. disp. iij. c. viij.

† Alciatus ita vertit: Pluribus igitur agricolis, & alijs artificibus & ministris opus est qui importēt & exportēt singula. sūt autem hi mercatores. Cū autem rusticus aliquid horum quę ipse facit, vel aliquis alius artifex in forum defert si non eodē in tempore veniat quo & illi quib' cum est hęc permutaturus cessabit ab opere in foro cōsidēs? Minimè verò sed sint qui cū hoc animaduertant, seipsos ad hoc ministeriam pręparent.

vel piscatores deferre vtensilia[a] in ciuitatem iusserit, vt ea ipsi distrahant[b], destituetur annonæ præbitio, cùm auocentur ab opere rustici: qui[c] confestim vbi detulerint mercem, tradere[d] eam, & ad opera sua reuerti debeant. Denique summæ prudentiæ & authoritatis apud Græcos Plato, cùm instituerret quęadmodum ciuitas bene & beatè habitari possit, ī primis istos negotiatores necessarios dixit. * Sic enim ἡ πολιτεία, ait, δεῖ γὰρ πλειόνων γεωργῶντε, & τ̃ ἄλλων δημιουργῶν, καὶ τ̃ ἄλλων διακονούντων εἰσαξόντων, & ἐξαξόντων ἕκαστα. οὗτοι δ' εἰσὶν ἔμποροι. κομίζας δὲ ὁ γεωργὸς εἰς τὴν ἀγορὰν τι ὧν ποιεῖ, ἤ τις ἄλλος τῶν δημιουργῶν, ἐὰν μὴ εἰς τὸν αὐτὸν χρόνον ἥκῃ τοῖς δεομένοις τὰ παρ' αὐτοῦ ἀνταλλάξασθαι, ἀργήσει τῆς αὐτοῦ δημιουργίας καθήμενος ἐν ἀγορᾷ; οὐδαμῶς, ἀλλ' εἰσὶν οἱ τοῦτο ὁρῶντες, ἑαυτοὺς ἐπὶ τὴν διακονίαν τάττουσι ταύτην. id est †, indiget enim ciuitas pluribus vtique rusticis, & alijs conductoribus & alijs[e] ministrantibus inuehentibus[f] & euehentibus[g] singula. hi autem sunt negotiatores[h]. afferens autē agricola[i] ad forum aliquid eorum quæ facit, vel aliquis alius cōductorum: si non in idem tempus veniet cum indigentibus ea quę ab ipso allata sunt, permutare[k]: vacabit[l] sua statione sedēs in foro? nequaquàm[m]: sed sint qui hæc[n] videntes, seipsos in hoc statuant ministerium.

TIT. XII. De pollicitationibus.

DE POLLICITATIONIBVS. [gloss heading]

S I pollicitus. C A S V S. Qui pollicitus est opus se facturum reip. vel pecuniam ob hoc dare: si non fuit in mora, non tenetur ad vsuras: aliàs sic. Itē qui pollicetur se certum qd daturum reipubli. ob honorem decretum ei vel decernendum, vel ob aliam iustam causam: tenetur: aliàs si sine causa promisit, non tenetur: vt si promisit opus se factum reipub. non tenetur nisi cœpisset facere: nā posteà tenetur: & qualiter cœpisse dicatur, dat exempla in litera. Item facto opere & assignato reipu. si posteà aliquo casu destruatur, non tenetur qui fieri fecerat. Item qui vouet rē aliquam, obligatur: nō autem obligatur res, quæ vouetur: & quis obligetur ex voto, dicit. Itē qui vouet decimā bonorū, tenetur nō autē decima dicitur exire de bonis eius nisi fuerit separata de bonis eius: & si decessit prius, hæredes eius tenentur ex voto defuncti. posteà dicit qd sit pactū, & quid sit pollicitatio. Item qui nō ob honorē promiserit reipu. opus se facturū: si cœpit, tenetur adimplere. Itē qui ex pollicit. tradidit rem municipibus, nō potest eā vēdicare: imò & si municipes desināt eam possidere, vendicabunt. & hoc dicit hæc l. cum duabus seq. Fran.

Vlpianus lib. singu. de officio Curato. Reipu. LEX I.

SI pollicitus quis fuerit reip. op' se facturum, vel pecuniā daturum: in vsuras nō conuenietur[o]: sed si moram cœperit facere, vsurę[p] accedunt: vt imperator noster cū diuo patre suo rescripsit. ¶ Non semper autem obligari eum, qui pollicitus est, sciendum est. Sed si quidē ob honorē promiserit[q] decretū[r] sibi vel decernendum, vel ob aliā iustam causam[s]: tenebitur ex pollicitatione. Si verò sine causa promiserit, nō erit obligat': & ita multis constitutionibus & veterib' & nouis continetur. Item si sine causa[t] promiserit, cœperit tamē facere: obligatus est, q cœperit[v]. ¶ Cœpisse sic accipimus, si fundamenta iecerit, vel locū purgauerit[x]. Sed & si locus[y] illi[z] petenti destinatus est: magis est vt cœpisse videatur. Item si apparatum[a] siue impēsam in publico posuit. sed & si non ipse cœperit[b]: sed cùm certā pecuniam promisisset ad opus reipu. contemplatione pecunię cœperit[b] opus facere: tenebitur[c] quasi cœpto opere. Deniq; cùm columnas quidam promisisset, Imperator noster cū diuo patre suo ita rescripsit, Qui non ex causa pecuniam reipu. pollicentur: liberalitatē perficere nō coguntur. sed si columnas Circensibus promisisti, & opus ea ratiōe sumptibus ciuitatis vel priuatorū inchoatum est: deseri quod cœptum est, non oportet. ¶ Si quis † opus quod perfecit, assignauerit: deinde id fortuito casu aliquid passum sit: periculum ad eum qui fecit, non pertinere[d], Imperator noster rescripsit.

Idem lib. 1. disput. LEX II.

SI quis rem aliquam vouerit, voto obligatur: quæ res personā vouentis[e], non rem quæ vouetur, obligat. Res enim quæ vouetur, soluta quidem liberat vota: ipsa verò sacra non efficitur[f]. Voto autē

q Promiserit.] per stipulationem magistratui puta. vel dic promiserit id est pollicitus fuerit: vt statim innuit.

r Decretum.] id est datum iam ab ordine vel dandum.

s Iustam causam.] scilicet similem si qua potest reperiri: vt ¶. e. l. propter. & l. ob causam. & ff. de dona. l. hoc iure. in prin. & quod dicit tenebitur, dic ex stipulatu si interuenit promissio per stipulationem. aliàs si pollicitatio id est solius offerentis promissio: tunc in factum actio: vt ¶. e. pactum. sed nonne ob honorem promittens incidit in legem Iul. ambitus? Respō. nō: vt no. ff. de offi. præto. l. Barbari'. Item videtur nō teneri etiam si incœpit soluere: vt ff. de mu. & ho. l. existimationē. §. j. sol. hic causa honoris suæ personæ promisit: ibi causa alieni. sed in opere non distinguitur: vt ¶. eo. tit. toties. §. j. & fa. C. de ratio. pu. l. j. §. quod verò. & de nego. gest. quæ vtiliter. & de admi. tut. Lucius. §. j. & in authenti. de sanc. epis. §. pro cōsuetudinibus. Accursius.

t Sine causa.] ad hoc ff. de excep. do. l. ij. §. circa. & de condi. sine causa. l. qui sine. & de pecu. l. non solùm. & ff. de acqui. re. do. nōnunquàm. & de dona. nuda. & de pac. iurisf. §. sed cū nulla. & de leg. j. filiussa. §. diui. & de fideiuss. si stipulat' esses. in prin. & istę sunt constitu. veteres & nouæ: de quibus hîc dicit. Item hoc nisi cœperit: vt subijcit.

v Cœperit.] No. quòd rei principio obligatur. ad quod fa. in authen. de hære. & fal. §. non autem. & de ec. ti. si quis autem. & C. de inof. test. l. parētibus. & de fideiuss. l. j. & ff. de iudi. fideiuss. in fi. & ad Mace. Iul. in fi. & C. de non nume. pe. l. cum fide. & ar. ff. de mi. l. iij. §. scio. & C. de his qui spon. mu. sub. l. j. lib. x. & ¶. e. l. toties. §. j. & ¶. e. l. pe. & ff. pro so. l. hæres socij. & de hære. tu. l. j. Accursius.

x Purgauerit.] Not. mirabiles modos incipiēdi. ad quod ff. de ope. no. nun. l. j. §. potest. & potest intelligi ex legibus modo allegatis. sed argu. contrà ff. de ope. no. nun. l. stipulatio. §. opus.

† Scribo. hic dicunt istum text. valde not. ad hoc pro posito quasi assignatio operis perfecti facta ab ipso conductore, liberat cum à casu fortuito superueniente & debet iste text. intelligi nō solum si totum opus perfectū sit, verum etiam si pars. Bolog.

y Locus.] in quo debebat fieri opus.

z Illi.] qui facere pollicitus est.

a Apparatum.] ad hoc ff. de condi. ob cau. l. si pecuniam.

b Cœperit.] scilicet respu. ad quod ff. de peti. hære. sed & si lege. §. qđ autem. Quid autem si ipse de pecunia cœperit soluere? Respō. satis est: vt arg. C. de noua. l. iij. & in legibus ff. allegatis. Accursius.

c Tenebitur.] ipse promissor.

d Non pertinere.] tria hoc faciunt: quia fortuito: item quia assignauit: item quia non erat actum expressè vel tacitè vt esset conductoris periculum. & sic non ob. ff. de ver. ob. l. & ideo. quia non assignauit: nec fortuito: sed operis vitio ruit. Item non ob. ff. de ser. vr. præ. l. cum. quia ibi tacitè agitur ex natura seruitutis illius. & de his plenè no. ff. loc. mar tius. Item facit C. de ope. publi. l. omnibus. in fine.

e Si quis rem.] Vouentis. vt etiam hæres eius teneatur: vt & ¶. cod. l. fina. in fine.

f Non efficitur.] ipso voto. ad quod ff. de acqui. pos. qui absenti. & l. si rem.

o Non conuenietur.] cùm non sit in mora.

p Vsuræ accedunt.] etiam sine stipulatione. & sic est contrà. C. de vsu. l. ij. sol. hic speciale: vt arg. ff. de vsu. l. etiam. item contrà ff. de vsu. l. liberalitatis. sol. ibi non erat in mora. Item contrà ff. de dona. cum. sol. hic speciale in do. reip. facta. & fa. ff. ti. ij. l. si legatum.

si rem.sed quare non statim transit ab eo dominium:vt C.de sac.sanc. ecc.l.fin? Si,respondeas sic:quare ergo persona obligatur,cùm res tantùm tradi petatur:vt institu.de act.§.j? respon.hic alterutrius tantùm dico verba interuenire,per quę dominium non mutatur.at ibi erat contractus:vbi hincinde erat consensus: vnde dominium potuit tribuere: vt ff.de act.& obli. l. ex contractibus.In vltima autem voluntate est speciale vt verbis ex vna 10 parte tantum prolatis & consensu dominium mutetur: vt d.l.dicitur. Et potest esse ratio quia actus morientium non debent pendere:vt ff.communia prędi.l.fin.in fin. sed quis petet hoc votũ? Respon.vt C.de epis. & cle.l.nulli.& in authen. 20 de ecc.titu.§.siquis autem. Item qua actione? Respon.offi.iudi.vel cõdit.ex hac l.nam pro. l. veteri datur : vt ff.de adulter.si postulauerit.§.fin.& l.sequen. & adde quod no.C.de fur.si non dum. vel dic secundùm P.fortè iurisc.non in 30 tellexit vt voueat quis decimam deo. nec enim id exprimit.sed fortè intelligit vt voueat reipubli.vt j.eod.l.penul. Accursius.

* Vide in hunc locum Bud.l.quicũq; ff.de in-stit.act.& 1 annot.posteriori.hoc loco.

patressa. obligantur puberes [a] sui iuris.filius enim familiâs [b] vel seruus [c] sine patris dominive authoritate voto non obligantur [d]. ¶Si decimam [e] quis bonorum * vouit: decima non prius esse in bonis desinit,quàm fuerit separata [f]: & si fortè qui decimã vouit, decesserit ante separationẽ [g]:hæres ipsius hę reditario nomine decimæ obstrictus est. Voti enim [h] obligationem ad hæredem transire constat.

Idem libro 4.disput. LEX III.

PActum est duorum [i] consensus atq; conuentio. Pollicitatio verò offerentis [k] solius promissum.& ideo illud est constitutum, vt si ob honorem pollicitatio fuerit facta:quasi debitum exigatur. sed cœptum [l] opus, licet non ob honorem promissum fuerit, perficere promissor cogetur. Et est constitutum,Si quisquàm ex pollicitatione tradiderit rem municipibus,& vendicare eam velit:repellendus est à petitione. Æquissimum enim est huiusmodi voluntates in ciuitates collatas,pœnitentia [m] non reuocari.Sed & si desierint municipes possidere : dicendum erit actionem [n] eis [o] concedendam.

* Marcellus. LEX IIII.

PRopter incendium vel terræmotum vel aliquam ruinam quę reipu.contingit,siquis promiserit,tenetur [p].

¶Hic est duplex litera. una negatiua, alia affirmatiua. prout habes negatiuam, legitur duobus modis.secundùm primam hoc dicit. Epistola non obligat aliquem ad munus edendum. Alio modo legitur secundùm literam negatiuam sic. Excusatio ab iniuncto munere,non potest fieri per epistolam. hoc dicit. Alia litera est affirmatiua: secundum quam hoc dicit.Per epistolam quis ciuitati obligatur ad implendum quod promisit.Bartolus.

a ¶Puberes.] vt xvj.q.stio.j.siquis laci°.& xx. q.j.per totum. & extrà de regula. c.j. & c.nul-40 lus.& c.fin.& c.ad nostram.

b ¶Filiussa.] & pubes. impubes enim nec patre auctore obligatur:vt ff. de verb.oblig.l.fin. §.j. Item in filio est contrà C.de epis.& cle.l. fin. §. j.& in authent. de sanc. episc.§.interdicimus.in 50 pe.col.sol.ibi de persona:hic de rebus.

* Alias, Martianus lib.iij.Insti.

c ¶Seruus.] vt xvij.q. iiij. siquis seruum. Accursius.

d ¶Non obligantur.] speciale, sic in macedo. Item in seruo vt etiam naturaliter hoc casu nõ teneatur:vt hic.sic ff.de 60 fideiussorib.l.sed & si seruus. Sed oppo. quomodo tenetur filius homini mortali ciuiliter & naturaliter:vt ff.de act. & ob.filiussa.& non deo immortali?Respon. mitius cum deo agitur: vt ff.de arbi. Celsus.Accursius.

e ¶ Si decimam quis bonorum.] aliàs suorum.& aliàs deest.Acc.

f ¶ Separata.] à bonis:vt ff.de mino.l.iij.§.sed vtrũ.in fin. & de pecu. l.iiij.

70 g ¶ Separationem.] aliàs positionem.

h ¶ Voti enim.] quod in dando consistit.ad quod ff.de iure do.si ego.§. j.& de leg.iij. fideicommis.§.pe.& C.de spon.l.si pater.& ff.de fideicõ. li.cum vero.in prin.& C.ad Treb.l.sancimus.in fi.& ff.qui sine ma.l.cũ qui. Quid autem si voueat vt vadat ad sanctum Iacobum? Respõ.non transit ad hæredem:vt C.de cad.tol.l.j. §.ne autem.& ff.de verb. obli. l.centesimis. §.si ita. Accursius.

i PActum est duorum.] vt & ff.de pac.l.j.& C.de transac. non minorem.& in authen.de litig.§.omnem.

k ¶ Offerentis.] & sic non est ibi consensus nisi vnius partis : per quod 80 differt à pacto.& ideo non valet nisi in casib°,vt subijcit,& ideo &c.

l ¶ Sed cœptum.] id est iam cœptum.

m ¶ Pœnitentia.] vt & C.de act.& obli.l.sicut.& instit.de act.§.alię. Accursius.

n ¶ Actionem.] in factum:vt ff.de rei ven.l.quæ religiosis.vel vtilis in rem:vt ff.l.proxi.& C.de sa.san.ec.sancimus.& fa.ff.de acqui.re.do.statuas.& de exce.l.pe.& de priui.cre.l.furius.

o ¶ Eis.] ſ.municipibus.

PRopter incendium.] CASVS. Cum ciuitas Romana sustinuit damnum occasione incendij vel ruinæ vel terræmotus : siquis aliquid promisit ob hoc reipu.dicitur quòd tenetur. Franciscus.

p ¶ Tenetur.] quasi sufficiens causa sit incendium.aliàs non valeret ff. l.j.§.si vero.& facit ff.de do.inter vi.& vxo.l.quid si vir.& valet hoc ca su etiam vltra legitimã summam:vt C.de doñ.l. pe.§.j.& fa.j.eo.l.ob ca sum.

Vlpianus libro primo responsorum. LEX V.

CHaridemus respondit ex epistola quam muneris edendi gratia absens quis emisit,compelli eum ad editionem non posse [q].

Idem libro de officio proconsul. LEX VI.

TOties [r] locum habet diminutio pollicitationis in persona hæredis,quoties non est pollicitatio ob honorem facta. Cæterùm si ob honorem facta,sit æris alieni loco habetur,& in hæredis persona non minuitur. ¶Si quis pecuniam ob honorem [s] promiserit,cœperitq; soluere:eum debere quasi cœpto opere [t], Imperator noster Anto.rescripsit. ¶Nõ tantùm masculos, sed etiam fœminas, si quid ob honorem [v] pollicitæ sunt, debere implere sciendum est:& ita rescripto Imperatoris nostri & diui patris eius continetur. ¶Si cui respublica necessitatem imposuerit statuarum principi [x] ponendarũ, qui non promisit:nõ esse ei necesse obtẽperare [y] ,rescriptis Imperatoris nostri & diui patris eius con tinetur.

Paulus lib.1.de offic.procõs. L. VII.

OB casum quem ciuitas passa est, siquis promiserit se aliquid facturum:& si non inchoauerit [z] ,omnimodo tenetur: vt diuus Seuerus Diogeni rescripsit.

Vlpianus li.4.de offi.procõs. L. VIII.

DE pollicitationibus in ciuitate factis,iudicum cognitio-

10 CHaridemus.] q Non posse. si habeas non posse : dic muneris id est doni edendi, & faciendi, vt opus. & sunt tunc similia.ff.de adop.post mortem. §.fin. & insti.de inuti.stipu. §. itẽ verborum.& ff.de ex cu.tut.l.excusare. & C. 20 de predi.mi.l.minorũ. & ff.de offi.procõ. l. nec quicquàm.§.vbi.sed sũt arg.contrà ff. de pact.l. ij.& C.de dona.l.si aliquid.& de fideicom.lib. l.& in epistola.& j.e.ex pollicitatione.§.pe.& ff. de ma.vin.l.etiam.§. ab sens.Si verò habeas sine 30 nõ:tunc hæc sunt similia.sed superiora sũt ar. contrà.Vel dic casum ꝙ absens qui à munere per sonali poterat se excusare,inter absẽtes,nõ pos sit, sed inter præsentes ipso facto : vt ff.de iure immu.l.ij.& sic dices edendi id est subeundi.

40 TOties.] CASVS.Qui pollicitus fuit se aliquid daturum:puta c.reip.& effectus sit non soluendo: diminuenda est pollicitatio.hoc fallit quando ob honorẽ facta sit pol licitatio.Secũdò dicit.q ob honorem alienũ pro 50 mittit aliquid reipu. si incipit soluere, tenetur soluere residuum quasi cœpto opere. Tertiò dicit:siue mascul° siue fœmina pollicetur aliquid reipub.ob honorem: tenetur soluere. Quartò dicit : respubli.præcepit mihi vt statuas de meo 60 ponã ad honorẽ principis,cùm eas ponere nõ promiseram. dicitur ꝙ non teneor obedire tali præcepto.Frã.Accur.

r ¶ Toties.] casum dic vt j.eo.l.ex pollicitatione.

s ¶ Ob honorem.] alienum.aliàs non esset opus inchoare:vt & ff.l. j, §.j.& sic etiam intelligitur.ff.de muneri.& ho.l.existimationem.§.j. & subau.maximè.

t ¶ Cœpto opere.] ab eo qui pecuniam promisit:vt j.siquis ob hono-70 rem.in fi.

v ¶ Ob honorem.] si quidem suum,planum est.& tunc dic vt C.de mu li.& in quo loc.mu.l.j.lib.x.si dicas alienum:& tũc oportet vt incipiat ad hoc vt teneatur:vt ff.dixi.ff.proxi.§.

x ¶ Principi.] i.ad honorem principis.

y ¶ Obtemperare.] resistitur ergo magistratui in illicitis.ad quod C. de iure fis.prohibitum.libr.decimo.& not. de hoc C.de appel.quoniam iudices.

OB casum.] CASVS. Ob damnũ quod ciuitas Boñ. passa est occasione incendij vel ruinæ vel de clusa rheni,si promitto me ali 80 quid facturum ei ciuitati:dicitur quòd teneor & si nondum inchoaue ram.Franciscus.

z ¶ Inchoauerit.] quia est cum causa:vt ff.l.j.§.j.& facit ff.eo.propter. Accursius.

DE pollicitationibus.] CASVS. Iudices debent cognoscere vt pollicitationes factæ ciuitatibus adimpleantur. & de hoc ex tat rescriptum:cuius sensus est talis: Gabinus promisit se facturũ quoddam opus cuidam ciuitati:& illud opus incœpit,postea in triennio re-

nem esse diui Fratres Flauio Celso in hæc verba rescripserunt, Probè faciet Stathius Ruffinus si opus proscenij[a] quod se Gabinis exstructurum promisit, quod tandem aggressus fuerat, perficiat. nam & si aduersa fortuna vsus, in triennium à præfecto vrbi relegatus esset[b]: tamen gratiam muneris[c] quod sponte obtulit, minuere nõ debet: cùm & absens[d] † per amicum[e] perficere opus istud possit. quod si detrectat[f]: actores constituti qui legitimè[g] pro ciuitate[h] agere possint, noĩe publico adire aduersus eũ iudices poterunt: qui cùm primum potuerint, priusquam in exilium proficiscatur[i], cognoscent: & si opus perfici ab eodem debere constiterit, obedire eum reipu. ob hãc causam iubebunt, aut prohibebũt distrahi fundum[k] quem in territorio Gabinorum habet.

Modestinus libro 4. differt.

LEX IX.

EX pollicitatione quam quis ob honorem apud rempu. fecit, ipsum quidem omnimodo insolidum teneri: hęredem verò eius ob honorem quidem facta promissione[l] insolidum[m] teneri: ob id verò quòd opus promissum cœptum est[n], si bona liberalitati soluendæ non fuerint, extraneum hæredem in quintam[o] partem patrimonij defuncti, liberos in decimam teneri diui Verus & Antoni. rescripserunt. Sed & ipsum donatorem pauperem factum ex promissione operis cœpti quintam partẽ patrimonij sui debere diuus Pius constituit.

Idem lib. 1. Respons.

LEX X.

SEptitia certamen patriæ suæ pollicendo, sub hac conditione pollicita est, vti sors apud eam remaneat, & ipsa vsuras semissales ad præmia certantium resoluat, in hæc verba[p], * φιλοτίμως καθιερῶ ἀγῶνα τετραετηρικὸν ἀπὸ μυριάδων τριῶν τῶν τοῦ κεφαλαίου, αὐτὴ κατέχουσα ἀργύριον καὶ ἀσφαλιζομένη παρὰ τοῖς δεκαπρώτοις ἀξιοχρέως ὑπὲρ τοῦ τέλει τῶν δὲ ἔθους τριῶν μυριάδων τόκον, ἀγωνοθετοῦντος καὶ προκαθεζομένου τοῦ ἀνδρός μου, ἔπειτα δὲ τῶν δὲ ἐμοῦ γεννηθησομένων τέκνων. χωρήσει δὲ ὁ τόκος εἰς τὰ ἆθλα τῶν θυμελικῶν, καθὼς ἐφ' ἑκάστου ἀθλήματος ἡ βουλὴ ὁρίσῃ. (id est, Ex liberalitate mea quadriennale certamen dedico triginta milium sortis: vt pecunia penes me retenta, idonee apud Decemprimos caueam me soluturam, quæ solẽt prestari, triginta milium vsuras, agonotheta[q] & præfecto ipsi certamini marito meo, deincepsq́; filijs qui ex me gignentur: cedet q́; id fœnoris in Thymelicorum[r] prẹmia, sicut in vnoquoq; certamine senat⁹ decernet.) Quæro an possint iniuriam pati filij Septitiæ quo minus ipsi præsiderent in his[s] secundùm verba conditionemq́; pollicitationis. Herennius Modestinus respondi, quo casu certaminis editio licita est[t], formam[v] pollicitationi datam seruandam esse.

Idem lib. 8. Pandectarum.

LEX XI.

SIquis ob honorem vel sacerdotium[x] pecuniam promiserit, & antequam honorem vel magistratum ineat, decedat: non oportere hæredes eius conueniri in pecuniam quam is ob honorem vel magistratum promiserat, principalibus constitutionibus cauetur: nisi fortè ab eo vel ab ipsa repu. eo viuo opus[y] fuerit inchoatum.

Idem lib. 11. Pandectarum.

LEX XII.

IN priuatis operibus[z], inuitis ijs qui fecerunt, statuas alijs[a] ponere non possumus: vt rescripto diui Seueri cõtinetur. ¶ Cùm quidam[b], ne honoribus fungeretur, opus promisisset: tã honores[c] subire cogendum, quàm operis instructionem, diuus Antoninus rescripsit.

Papyrius Iustus libr. 2. de constitutionibus.

LEX XIII.

IMperatores Verus & Antoni. rescripserunt opera extruere debere eos qui pro honore polli-

legarii iussus est occasiõe alicuius delicti. dicitur quòd opus quod incœperat, debet complere per se vel saltem per alium cùm vadit in relega. & hoc iudex loci fieri procuret: & si Gabinus non vult facere, actor ordinatus à ciuitate aget contra Gabinum: & iudex causæ cognoscet de hoc antè, quàm Gabinus in exilium vadat: & si videat Gabinum teneri ad opus perficiendum, iubeat iudex quòd Gabinus hoc faciat: & si nolit facere, iubeat fũ 10 dum Gabini non distrahi à Gabino. Franciscus Accursius.

a ¶ Proscenij.] id est in tali loco vel genus operis.

b ¶ Relegatus esset.] per sententiam. non tamen adhuc iuit. Accursius.

20 c ¶ Muneris.] id est doni.

d ¶ Et absens.] non solùm antè, quàm absit.

e ¶ Per amicum.] fit ergo opus per alium. & sic sunt argu. contrà: vt ff. de statulib. Stichum. §. fina. & de so. inter artifices. sed necessitas suę 30 absentiæ hoc facit: vt ff. de offic. eius cui man. est iuris. l. j. §. j. & facit ff. de admi. tuto. l. ita autem. §. gessisse.

f ¶ Detrectat.] id est nolit facere. Accursius.

g ¶ Legitimè.] vt ff. quod cuiusq; vniuersitatis no. l. j. §. quibus. Accursius.

40 h ¶ Pro ciuitate.] Gabinorum quibus fuit promissum. Accursius.

i ¶ Proficiscatur.] ad cuius profectionem consueuit poni terminus: vt ff. de interdict. & relega. l. relegatorum. §. is qui.

k ¶ Fundum.] Not. pro 50 hibitionem ad instar missionis bonorum.

EX pollicitatione.] CASVS. Si promitto reipub. centum me daturum ob honorem habitum vel habendum: teneor insolidum, & mei hæredes insolidum tenentur. si au- 60 tem sine causa pollicitus sum reipu. me quoddam opus facturum: & cœpi opus: & factus sum non soluendo: vsque ad quintam partem mei patrimonij teneor perficere opus. Item & hæres meus si est extraneus, in quintam partem patri- 70 monij tenetur. si est de liberis meis, in decimã tenetur. Franciscus.

l ¶ Promissione.] in pecunia: ne obsit j. l. penul. secundùm quosdam. vel verius dic secundùm Ot. vt ibi. Acc.

m ¶ Insolidum.] non ergo deducitur æs alienum.

n ¶ Cœptum est.] à pollicente quia sine causa fit pollicitatio: vt ff. l. j. 80 §. j. idem si cum causa quo ad hæredem: vt j. l. pe.

o ¶ In quintam partem.] mirabiliter hæredes & etiã ipse obligatur: sed quare nõ vt suus ipse, sed vt extraneus obligatus permanet? Respõ. quia contra factum directius vult venire quàm hęres eius. Item no. alio modo teneri hæredes quàm defunctum. ad quod C. de primipil. l. fi. & C. de rei vxo. act. l. j. §. & hoc ex rei. & j. l. pe. & fi.

† Iste text. est valde notanda. ad hoc quod promittens facere opus poterit illud op⁹ per aliũ explicare, si subsit & immineat vrgens causa istum textũ dixit no. ad hoc Roma. in suis sing. so iiij. sing. lxxiiij.

* Vide Alciatum lib. dispunc. iij ca j.

SEptitia.] CASVS. Quædam fœmina pollicendo reipu. certamen pollicita est reipub. c. hac forma, vt pecunia penes eam remaneat, semisses illius pecuniæ dabit ad prẹmia certãtiũ. quæritur an hoc & in hæredibus eius sit seruandum. & dicitur quod si certamen illud licitũ erat, forma pollicitationi data seruabitur, & ad hæredes extendetur. Franciscus Accursius.

p ¶ In hæc verba.] hoc est græcum quod incipit, honoris gratia &c.

q ¶ Agonotheta.] i. agonis principe.

r ¶ Thymelicorum.] de his fit mentio. ff. de in 10 fami. athletas.

s ¶ In his.] aliàs in his scilicet tribus milibus sortis. aliàs certamina: & tunc habeas possiderent: vel possiderent, id est præsiderent expone. Accursius.

t ¶ Licita est.] alioquin non: vt j. Imperatores. 20 & ff. de vsufruc. le. l. legatum. & ff. de admi. rerum ad ciui. perti. l. legatum. §. fi.

v ¶ Formam.] sic ff. de iure immu. l. ij. j. respon.

SIquis.] CASVS. Titius ob honorem vel sacerdotium habẽdum pollicitus est 30 c. et decessit priusquam habeat honorẽ. dicitur quòd eius hæredes non tenentur ad illa centum nisi Titius de illa pecunia incœpit opus facere. nam hæredes eius perficere tenẽtur. Franciscus.

x ¶ Sacerdotium.] C. 40 de epis. & cle. l. si quẽquàm. contra. solu. hic non suscepit honorem: ibi sic. vel dic vt not. ff. l. Barbarius. de officio præto.

y ¶ Opus.] aliquod publicum: & dic inchoatũ ab eo. & ideo non quòd ipse opus promisit, sed 50 pecuniam ad honorẽ. & sic intelligitur. ff. de mu. & ho. l. existimationem. §. j. Item quod dicit ad rem pub. habes idem ff. l. j. §. sed si non ipse. Accursius.

IN priuatis.] CASVS. In opere meo priuato alius nõ potest 60 statuas ponere me inuito. Item quidam habilis honores suscipere, & opus promissum facere: opus se facturum promisit causa euitandi honores. dicitur quòd honores cogitur suscipere, & opus promissum facere. Franciscus Accursius.

70 z ¶ Operibus.] aliàs operis. aliàs operibus. & tũc deficit infra operas. Accursius.

a ¶ Alijs.] id est ad aliorum honorem. sed nec ipse qui opus facit inconsulto principe: vt C. de statuis & imagi. l. j. & fa. C. de operi. pu. l. ij. in fine. & l. fina. §. finali. Accursius.

80 b ¶ Cùm quidam.] habilis: secus si inhabilis esset: vt C. de condi. ob tur. cau. l. quod euitandi. & quod me. cau. l. cum te. & de decu. l. non tantum. in prin. & facit ff. de mu. & ho. l. existimationem.

c ¶ Honores.] sub. tàm, si non habes in tex. vt inuit sequens quàm: punitur ergo quia voluit detrectare munus ad honorem: quod est graue delictum: vt ff. de re militari. l. qui cum vno. §. qui post desertionem.

IMperatores.] CASVS. Qui pollicetur reipubli. opus se facturum propter honorem habendum, cogitur illud opus implere, non

non pecunias pro eo cogitur soluere. Item in donatione facta reipub. conditio apposita seruanda est, si sit vtilis reipublic. secus si damnosa: vt si testator legat c. reipubli. & voluit quod respub. non exigeret vectigal quod consueta erat exigere, non seruatur hæc prohibitio legantis. Franciscus Accursius.

citi sunt: non pecunias pro his inferre cogi [a]. Item rescripserunt conditiones donationibus appositas, quæ in rempublicam fiunt, ita demum ratas esse, si vtilitatis [b] publicæ interest. quòd si damnosæ sint, obseruari nō debere [c]: & ideo non obseruandum quod defunctus certa sūma legata [d] vetuit vectigalia exerceri [e]: esse em̄ tolerabilia q̄ vet⁹ cōsuetudo [f] cōprobat.

Pomponius lib. 6. episto. L. XIIII.

Siquis sui alienive honoris causa opus facturum se in aliqua ciuitate promiserit [g]: ad perficiendum [h], tam ipse, quàm hæres eius ex cōstitutione diui Traiani obligatus est [i]. Sed si quis ob honorem [k] opus facturum se in ciuitate aliqua promiserit, atq; inchoauerit [l], & priusquam perficeret decesserit: hæres eius extraneus quidem necesse habet, aut perficere id, aut partem quintam patrimonij [m] relicti sibi ab eo qui id opus facere instituerat, si ita malit, ciuitati in qua id opus fieri cœptum est, dare. is autem, qui ex numero liberorum est, si hæres extiterit, non quintæ partis, sed decimæ concedendæ necessitate afficitur. & hoc diuus Hadrianus [†] constituit.

[†] alias, Antoninus

Vlpianus. LEX XV.

[*] Alias Pomponius lib. sing. de offi. cura. Reipub.

Inter liberos [n] nepotem quoque ex filia contineri diuus Pius rescripsit.

TIT. XIII.

De variis & extraordinariis cognitionibus: & si iudex lite suā fecisse dicatur.

Vlpianus libro 8. de omnibus tribunalibus. LEX I.

Præses prouinciæ de mercedibus ius dicere [o] solet, sed præceptoribus tantùm studiorum liberalium [p]. ¶ Liberalia autē studia accepimus, quæ Græci ἐλευθέρια μαθήματα appellant. Rhetores continebuntur [q], Grāmatici, Geometræ. ¶ Medicorū quoq; eadē causa est, quæ & professorū [r]: nisi quod iustior [s]: cum hi salutis hominū, illi studiorū curam agant: & ideo his quoq; extra ordinē ius dici debet. ¶ Sed & obstetrices [t] audiāt [v]: quę vtiq; medicinā exhibere videtur. ¶ Medicos fortaßis quis accipiet

a ¶ Cogi.] ad quod ff. de mu. & hono. l. existimationem. in prin. & de lega. iij. fideicom. §. fin. 10 Item suprà si cert. pet. l. ij. §. j. ibi, aliud ꝓ alio &c.

b ¶ Si vtilitatis.] est autem vtilitas eo ipso quod non est damnum: vt ff. eo. l. septitia. & de sol. l. in pupillo. & facit suprà de decret. ab ord. fa. l. penul. Accur.

20 c ¶ Non debere.] sicut & quę prorsus sūt illicita, non sunt ab initio obseruanda. ideo pecunia legata in aliū vsum reipubli. est cōuertenda, vt ff. de admin. re. ad ciui. perti. l. legatum & de vsufruct. leg. l. legatum. R.

30 d ¶ Legata.] reipubli. alicuius ciuitatis.

e ¶ Exerceri.] quod ex consuetudine exercebatur pro ciuitate vel patria: vt C. noua vect. l. j. & sic legitimum: vt ff. de publi. licitatio §. eorum multò minus si ipsi reipub. Romanorum. ergo 40 non omnis voluntas defuncti est seruāda vt ff. de legat. j. l. nemo pōt & l. si quis inqui. §. fina. & facit ff. de reli. l. at si quis §. equum & C. de testam. l. testandi & tamen legatum hîc valet vt C. de lega. l. ab administratione. & de vsufr. 50 lega. l. quidam.

Defūcti voluntas non semper seruatur.

f ¶ Consuetudo.] sic ff. de decu. l. non tantum §. fin. & ad muni. l. magistratus. & C. noua vect. l. fina.

Siquis sui.] CASVS. Titius promisit cuidam ciuitati opus se facturum ob honorem habendum pro se vel pro Cicerone. & honorem habuit. tenetur Titius & eius hæres illud opus perficere. sed si incœpit Titius opus facere, & honorem non habuit: & antequam perficiat opus, decessit Titius, hæres eius tenetur perficere: debet autē quintam partem bonorum defuncti dare ciuitati cui opus debebat perfici. si autem ex numero liberorum sit is, qui hæres extiterit, decimam 60 bonorum Titij dare debet ciuitati. Fran. Accur.

g ¶ Promiserit.] & honorem receperit. aliâs non haberet locum quod de hærede dicitur, si dicas opus nō inchoatū à pollicente: vt ff. l. si quis ob. Et no. ꝙ quo ad opus non refert vtrum ob suum vel alienum honorem promittat: quia vtrobiq; est inchoandum. vel dic ad perficiendum tenetur. at vbi pecunia, tunc fortè distinguitur: vt no. ff. eod. l. j. & facit C. de ratio. operum pu. l. j. §. qui verò.

h ¶ Perficiendum.] & etiam inchoandum. vel dic ad perficiendum id est, faciendum.

i ¶ Obligatus est.] videtur in primo casu hæres teneri insolidū quando opus non fuit cœptum. in secundo non insolidum quando fuit cœ70 ptum. Sed dices quod in primo tenetur, non insolidum si bona nō sint soluendo liberalitati. sed tunc malè aduersatur secundum H. vnde dic quod in primo accepit honorem, in secundo non. sed & sic etiam intelligitur lex ff. eo. l. ex pollicitatione. ij. & iij. respō.

k ¶ Ob honorem.] idem & si sine causa: quia ex tunc tenetur ex quo cœptum est: vt ff. eo. l. j. §. j. & l. ex pollicitatione.

l ¶ Inchoauerit.] non tamen honorem suscepit. aliâs hæres tenetur insolidum: vt ff. eo. ex pollici. ij. respon. & sic non obstat: vt ff. eod. siquis ob. quia ibi incœperat: vnde hæres complere tenetur: vt argum. ff. pro 80 soci. l. hæres socij. & de hære. tut. l. j. vel dic, quod ibi pecunia ob honorem, hîc opus tantum erat promissum: Accur.

m ¶ Patrimonij.] si bona liberalitati soluendæ non sunt: vt ff. eod. ex pollicitatione. Accursius.

n Inter liberos.] facit suprà qui satisda. cogan. l. ij. §. j. & de verbo. signi. cognoscere. §. ij. & l. iusta. & l. liberorum, sed arg. contra ff. de iure immu. l. j. in fine.

¶ DE VARIIS ET EXTRAORDINARIIS COGNITIONIBVS &c.

Præses prouinciæ.] CASVS. Hîc intendit dicere de quibus factis poßit præsidis officiū implorari, vt sic ipse præses extra ordinem poßit cognoscere: & dicit quod præses prouinciæ solet extra ordinem cognoscere de mercedibus cōstituēdis & dandis pceptorib⁹ studiorū liberalium: & quæ sint liberalia studia, speci10 ficat. Item cognoscere debet de mercede danda obstetrici. Item de mercede constituenda & danda etiam medico qui peritiam habet sanandi aliquam certam partem corporis. vt auriculæ, vel fistulæ, vel dentium: non ei qui in 20 cantat aliquod malum siue imprecatus est. Itē nō dicet ius philosophis qui petunt salarium cōstitui à discipulis suis. & redditur ratio in litera si tamē discipuli velint aliquid sponte dare doctori suo: doctor potest recipere. Item nec do30 ctoribus legum ius reddent qui petunt à discipulis suis salarium constitui & solui. & redditur ratio in litera. si tamen discipuli velint aliquid spontè dare doctori suo: doctor potest recipere. Item præses cognoscet de mercede re40 stituenda & danda à discipulis magistris ludi literarij: & qui sint hi, dic vt in glos. quæ incipit, pro cōstituēda &c. non autem cognoscet extra ordinem de mercede constituenda librarijs & notarijs & calculatoribus & similibus q 50 in litera nominantur. Item si assessores petant salarium: de hoc cognoscet præses extra ordinem. Item si aliquid dicitur contra aliquem prędictorum: de hoc potest præses cognoscere extra ordinem. Item qui iudices cognoscere poßint aduersus aduocatos diui fratres rescripserunt scilicet in græco: & de hoc habes exemplum suprà de pœnis l. moris in prin. Item de salario constituendo aduocato debet cognoscere prǽses extra ordinem: & constituet salarium pro modo litis, & pro facundia aduocati. & alia sunt inspicienda quæ in litera cōtinentur: & specificat quis dicatur aduocatus. Item si aduocatus fecit pactum cū clientulo de quota parte li60 tis: nō valet. si autem causa finita factum fuit pactum prædictum: valet vsque ad probabilem quantitatem. Item si nomine victoriæ aliqd sibi dari paciscitur aduocatus, valet: vt tamen cōputetur in hoc quod primo fuerat datū: vt tamē nō excedat licitam quantitatem: & quę sit licita, specificat. Itē si pendente causa decedit aduocatus, salariū quod erat ei præstitum pro tota causa, nō repetitur. Item præses prouinciæ vel prętor cognoscet ex officio de nutricijs dandis nutricibus id est de mercede cōstituenda & danda nutrientibus pueros qui sint infantes: non si maiores infantibus nutriant. & omnes isti qui conueniuntur coram præside: ex eius scilicet præsidis officio & coram eodem præside 70 poterunt reconueniri à conuentis. Franc.

o ¶ Dicere.] extraordi. offi. iudi. implorato: vt infrà proxi. §. medicorum. & in ipsa rubrica. & suprà de decret. ab ordin. fac. l. ambitiosa §. finali. petitur ergo constitui & solui, licet à principio non fuerit constituta merces, vt dictis legibus & ad idem C. de profess. & me. l. medicos, libro x.

p ¶ liberalium.] artium, quæ sunt grāmatica &c. & sub. & quibusdā alijs, vt hac l. habetur. Accursius.

q ¶ Continebuntur.] sub studio liberali. nam sunt vij. quarum hæc est vna. Accursius.

80 r ¶ Professorū.] hos ff. vocauit præceptores.

s ¶ Iustior.] scilicet videtur causa medicorum, cùm hi &c. vt ff. de decret. ab ord fac. l. prima.

t ¶ Sed & obstetrices.] quæ procurant mulierem in partu: vt suprà ad legem Aquil. Neratius. §. item si obstetrix. & medicinas dat: vt ibi & hic.

v ¶ Audiant.] scilicet præsides petentes constitui & dari salarium. itē facit infrà eo. §. ad nutricia.

a ¶ Auricularum.] aliàs auricalarius. & dicitur is qui aures egras curat. aliàs articularis. vt arthretidem intelligas. hoc sensu, vt is etiam medicus sit qui articularis morbi sanitatem pollicetur, vel aurium doloris.

b ¶ Vel dentium.] scilicet sanitatem pollicetur.

etiam eos qui alicuius partis corporis vel certi doloris sanitatem pollicentur: vt puta si auricularum [a], si fistulæ vel dentium [b]. Non tamen si incantauit, vel imprecatus est, & (vt vulgari verbo impostorum vtar) si exorcizauit: non sunt ista [c] medicinæ genera: tametsi [d] sint qui hos sibi profuisse cum prædicatione [e] affirment. ¶ An & philosophi professorum numero sint? Et non putem: non quia non regiosa res est: sed quia hoc primum profiteri eos oportet, mercenariam [f] se operam spernere. ¶ Proinde nec iuris quidem ciuilis professoribus ius dicet [g]. Est enim † res quidem sanctissima [h] ciuilis sapientia, sed quæ pretio nummario non sit æstimanda [i], nec dehonestanda, dum in iudicio honor [k] petitur [l] qui [m] in ingressu sacramenti [n] offerri debuit. Quædam enim tametsi honestè accipiuntur, inhonestè tamen petũtur [o]. ¶ Ludi [p] quoque literarij magistris, licet non sint professores, tamen vsurpatũ est [q] vt his quoq; ius dicatur [r]: tãetsi librarijs [s] & notarijs [t] & calculatorib⁹ [v] siue tabularijs [x] & cęterarũ artiũ opificib⁹, siue artificib⁹ q̃ [y] sunt extra literas vel notas positę, nequaquã extra ordinẽ dicere ius p̃ses debebit. ¶ Sed & si comites [z] salariũ petant: idem iuris est, quod in professoribus [a] placet. Sed & aduersus omnes ipsos [b]

c ¶ Non sunt ista.] vt hoc superius non, abundat. sic ff. de dam. infect. l. fluminum in prin.

d ¶ Tametsi.] id est quamuis.

e ¶ Prædicatione.] scilicet laudis. Accur.

f ¶ Mercenariam.] id est mercedem ex opere capere: vt suprà de vac. mu. l. in honorib⁹. §. philosophis. & C. de mu. patri. l. possessor. & idem videtur de poëta: vt C. de profes. l. pe. Ac.

g ¶ Dicet.] scilicet pręses. non ergo doctor extraord. petit cõstitui salarium: vt hîc. Sed contrà C. de profess. & me. l. medicos in fi. Solu. ibi erat promissum: & sic potest peti: vt ibi. Item in aduocato secus vt j. §. in honorarijs.

h ¶ Sanctissima.] quo ad animã: quia eius p̃cepta concordant cum diuinis: vt ff. de iustit. & iur. l. iustitia. §. iuris pręcepta. Item est firmissima quo ad mundum: vt insti. de re. diu. §. sanctę & per hoc videbatur debere reddi ius. sed q̃ pretio &c. vt subijcit.

i ¶ Aestimanda.] potest ergo scientia donari, non vendi: vt hîc, & ff. de don. l. Aquilius. sic C. de episco. & cler. l. si quẽquam. Sed argumẽ. contra j. de regul. iur. l. cuius.

k ¶ Honor.] id est salarium ideo sic dictum qa honor est donãti, & cui datur. sic ff. mand. l. si remunerãdi. qui debet dari pro facultate & dignitate donantis: vt ff. de administr. tu. l. cùm plures §. in primis. & etiam eius cui donatur: vt C. de episco. audi. l. tam dementis.

l ¶ Petitur.] scilicet à scholari per doctorem.

m ¶ Qui.] scilicet honor.

n ¶ Ingressu sacramenti.] quod sacramentum fit à iudice per præsentiam euangeliorum: vt C. de iudi. l. rem non nouam. vel calũ. qđ fit à partib⁹: vt C. de iur. cal. l. ij. antequã ergo iuretur, debet solui. vel dic sacramenti id est studij: ideo sic dicti, quia doctor iurabat fideliter docere. vel ideo quia studium res sacra est: cum leges in quibus studetur, sint sacratissimæ. vt C. de leg. & con. l. leges sacratissimæ. & secũdum hoc in prin. studij sunt offerenda dona. & pro hac expositione optimè facit quod sequitur, quędam enim &c. Sed an pro donis quæ hodie fiunt, possit agere doctor, cum ipse non loquitur cum promittitur? Respon. sic: quia consentit: quod sufficit: vt C. de do. l. siquis argentum §. si autem & de act. & oblig. l. in quibuscunq;. & l. obligationũ. in fin.

o ¶ Petuntur.] vt hoc salarium ante promissionem. sic ff. de oper. lib. l. campanus. & de iudi. obseruandum. & ff. de ori. iur. l. ij. §. primus deinde, circa fi. l. & ibidem de hoc no.

p ¶ Ludi.] genitiui casus.

q ¶ Vsurpatum est.] id est per vsum obtentum.

r ¶ Quoque ius dicatur.] pro cõstituenda sibi mercęde: vt ff. in prin. & sunt isti satyrici qui ludendo & saltãdo recitabãt. Accur.

s ¶ Tametsi librarijs.] qui libros scribunt, vt in procem. digest. §. illud autem.

t ¶ Notarijs.] qui notas faciunt, quæ non sunt literæ: vt ff. de bo. poss. l. sed culpa §. fin. Accur.

v ¶ Calculatoribus.] hi sunt computatores de quibus dicitur C. de erro. cal. & ff. de lib. cau. l. fina. in fine.

† Vide gl. in p̃œmio prag. sanc. i̅ §. quibus ad plenum. i̅ verbo, sp̃e cie.

x ¶ Tabularijs.] id est tabellionibus: vt C. de tabu. per totum. & ad hoc ff. de pœ. l. moris. in prin. Accur.

y ¶ Quę.] scilicet artes.

z ¶ Comites.] id est assessores vt ff. de offi. asses. l. diem. & loc. sed addes. §. primo.

cognoscere præses debet. ¶ Quòd autem & aduersus aduocatos adeatur [c], diui Fratres rescripserũt. ¶ In honorarijs quoque aduocatorum ita versari iudex debet, vt pro modo litis [d], proq; aduocati facundia, & fori consuetudine †, & iudicij in quo erat acturus, æstimationem adhibeat: dũmodo licitum honorarium quantitas nõ egrediatur. ita enim rescripto Imperatoris nostri & patris eius continetur: & verba rescripti ita se habent, Si Iulius Maternus quem patronum causæ tuæ esse voluisti, fidem susceptam exhibere paratus est [e]: eam dũtaxat pecuniam quæ modũ legitimum egressa est [f], petere debes [g]. ¶ Aduocatos accipere debemus omnes omnino qui causis agendis quoquo [h] studio operantur. non tamen qui pro tractu [i] non affuturi causis accipere quid solent, aduocatorũ numero erunt. ¶ Si cui cautum est [k] honorarium [l], vel siquis de lite pactus est: videamus an petere possit. Et de pactis quidem ita rescriptum est ab Imperatore nostro & diuo patre eius: Litis causa malo more [m] pecuniã tibi promissam ipse quoque profiteris. Sed hoc ita est, si suspensa lite [n] societatẽ futuri emolumenti cautio pollicet̃. Si verò post causam actã cauta est honoraria summa [o], peti poterit vsq; ad p̃babilẽ quãtitatẽ: & si nomine palmarij [p]

a ¶ Professoribus.] s. alijs quã iuris ciuilis: vt ff. §. medicorũ. & §. proinde.

b ¶ Omnes ipsos.] si aliquid contra eos dicatur: vt j. ea. l. in fi. vel etiam si pricipaliter cõueniantur. Accur.

c ¶ Adeatur.] scilicet præses vel iudex: vt ff. ea. l. §. proĩde, ius dicẽt. Aliàs legitur, Qui autẽ aduer. aduoc. ad. di. fra. rescrisperunt. in gręco scilicet & dic etiam qui scilicet iudex. & da exemplum ff. de pœ. l. moris. in prin. & de off. pręfect. vrb. l. j. in fin. & de offic. procon. nec quicquã. §. de plano. & de postul. l. j. §. accepit. & C. de iud. properandum §. illo. & de postu. l. prouidendum. vel dic rescripserunt quod dicitur in sequen. §.

d ¶ Pro modo litis.] id est pro quãtitate causæ. & sic ff. de transact. cum hi. §. modus. & de relig. siquis sepulchrũ. §. sumptus. sic & ff. de usu & ha. plenum. §. j. & C. cõm. de le. aut. res. & C. de admi. tut. l. si curatores.

e ¶ Paratus est.] quod esse debet. ad qđ C. de iudi. properãdum §. illo & loca. l. qui operas. in prin. & §. j. & C. de condi. ob causam. l. aduocati.

f ¶ Egressa est.] al's est in tex. non: & tunc habeas debet scilicet aduocatus. Accur.

g ¶ Petere debes.] id est repetere quod plus soluisses. vel petere vt absoluaris si non soluisti: vt C. de postu. l. iij.

h ¶ Quoquo.] plus est opus scilicet quòd quinquennio leges audiuerit: vt C. de aduo. diuer. iu. l. iubemus pro tempore. §. ne decętero. Item quod doctor iuret peritia iuris eum instructum: vt C. de aduo. diuer. iudi. l. nemini. per quæ remouet illiteratos qui quandoque expertos negotiorum postulãt quod possunt: vt argu. C. de iudi. l. pe. nisi sint liberti vt C. de postu l. ij. Item per hoc remoueo procuratores, tutores, actores & similes qui licet causis operentur aliquo studio, non tamẽ sunt aduocati vt reddatur eis ius pro salario cõstituẽdo. quod ergo dicit, quoquo studio. id est siue in allegationibus tantum debet adesse, siue vsq; ad lit. contesta. tantùm: vel in causa prĩcipali tantũ, vel appel. vel vtraq;: vel in certo loco vel quolibet. quot aũt modis petit̃ salariũ aduoca. dic vt no. C. de suf. l. j.

i ¶ Pro tractu.] Puta vt dilationem vnam acquirat. aliàs pro contractu. aliàs pro tractatu. id est pro consilio.

k ¶ Si cui cautum est.] id est promissum.

l ¶ Honorarium.] id est salarium.

m ¶ More.] de quota litis.

n ¶ Suspensa lite.] id est lite pendẽte q iam cœperat esse aduocatus, paciscat̃ de quota p̃te litis: vt sic sit quędã societas nõ valet: duplici ratione. Prima: qa lite pendẽte: vt C. de postu. l. quisquis. §. pręterea. & argu. j. l. medicos. Alia quia de quota: quæ & anteà impediret: vt & hic intelligi potest quasi suspẽsiuè lucrũ inspiciat: qđ p̃ot esse & non esse: vt probat̃ C. de procura. litẽ. & man. l. si contra licitum. & ff. de pact. l. sumptus. & mandati, si remunerandi §. maurus. & adde quod no. C. de postulã. siquis. & l. quisquis. §. præterea.

o ¶ Summa.] puta etiam de quota: vt hîc videtur velle. nec lex aliqua prohibet: argumen. ff. de pact. do. licet.

p ¶ Nomine palmarij.] id est victoriæ. nã palma victoriã significat.

Cautũ.

† Hîc videtur text. qualiter stylus & consuetudo pro lege haberi debent & obseruari. de quo ego ad do videndũ guido. Papã in pręfatione suarũ deci. parlamenti qui tamen ibi non allegat istũ textũ addo Ange. in §. ex non scripto inst. de iure na. gen. & ciuili in j. & ij. col. vide gl. in c. j. §. notarijs. in ver. taxetur. de electio. i̅ pragma. sanc.

cautum [a] sit: sic tamen, vt cōputetur id quod datum est, cū eo qđ debetur: ne vtrūque compositū licitam quantitatē excedat. Licita autem quantitas intelligitur pro singulis causis vsque ad centum aureos[b]. ¶Diuus† Seuerus ab hęredibus aduocati eo mortuo prohibuit mercedē repeti [c]: quia per ipsum nō steterat quo minus causam ageret. Ad nutricia quoque officium præsidis vel prætoris deuenit. nāque nutrices [d] ob alimoniam infantiū apud pręsides quod sibi debetur [e] petunt. Sed nutricia eousque producemus quoad infantes vberibus aluntur: cæterū posthæc cessant partes prætoris vel præsidis. ¶Hæc omnia [f] si apud pręsides petātur. ¶Videamus an de mutuis petitionibus possint præsides cognoscere. Et putē debere admitti [g].

Idem lib. 1. opinio. LEX II.

De vsu† aquæ [h], deque riuis nouis inciuiliter institutis, item de equis [i] alienis à sciēte possessis, fœtuq; eorū, & de dāno dato per immissos in prędiū suum vniuersos homines eos qui in pluriū prædia distribui debuerant [k], si modò id nō ex authoritate ei⁹ [l] qui iubere potuerit, factū est: pręsidem prouinciæ doceri oportere respōsum est: vt is secundum rei æquitatē & iurisdictionē, conuenientem formam rei det.

Idem lib. 2. opin. LEX III.

Medicus [m] † cui curādos suos oculos qui eis laborabat, cō miserat: periculum amittendorū eorū per aduersa medicamēta inferendo, compulit vt ei possessiones suas contra bonam fidem æger venderet. Inciuile factum pręses prouinciæ coerceat, remq; restitui iubeat.

¶*Licet aduocatus non possit adimplere aduocationem propter casum fortuitum in eius personā contingentem: tamen totum salarium debet consequi. Barto.*

Paulus lib. 4. ad plau. LEX IIII.

Diuus Anto. Pius rescripsit iuris studiosos [n] qui salaria petebant, hæc exigere posse.

Callistratus lib. 1. de cognit. LEX V.

Cognitionum numerus cùm ex varijs causis descendat: in genera diuidi facilè non potest [o], nisi summatim diuidatur. Numerus ergo cognitionum in quatuor ferè genera diuidi potest. Aut enim de muneribus siue honoribus gerendis agitur: aut de pecuniaria re disceptatur: aut de existimatione alicuius cognoscitur: aut de capitali crimine quæritur. ¶Existimatio est [p] dignitatis [q] illæsę status, legibus ac moribus comprobatus: quæ [r] ex delicto nostro authoritate legum aut minuitur, aut consumitur. ¶Minuitur existimatio quoties manente libertate circa statum [s] dignitatis pœna plectimur: sicuti cū relegatur quis: vel cum ordine mouetur: vel cū prohibetur honoribus publicis fungi: vel cū plebeius [t] fustibus [v] cędit, vel in opus publicū datur [x]: vel cū in eā causam

---

a ¶ Cautum.] subaudi poterit peti quod promissum est.

b ¶ Aureos.] scilicet ad plus [a]. nam minus quandoq; datur: quod vidēdum pro modo causæ & aduocati: vt ff. ea. l. §. in honorarijs.

c ¶ Repeti.] dic si stat per aduocatum viuentem, non petit salarium: imò solutum reddit: vt C. de condict. ob caus. l. fina. si verò per casum mortis ī sua persona cōtingētem, tunc obtinet quod hîc dicitur, & C. de aduoc. di. iudi. l. post 10 duos. §. j. & ff. de legat. legatus autem. §. fina. nec obst. C. de aduo. di. iudi. l. petitionem. vt ibi not. & idem si est infirmus: vt ff. de statulibe. l. cùm hæres. §. Stichus. adeò vt si nihil fecerit, adhuc obtinet ꝙ hîc dicitur: licet quidam in a- 20 ctore distinguant fuerat in mora contestandi vel procedēdi. & tūc obtinet quod hîc dicitur. aliàs de æquitate reddit. ī reo indistinctè dicunt reddi, si nihil erat factum. & hoc de æquitate dicunt. & pro eis ff. de condi. ob cau. l. 30 si pecunia. & quod hic dicit per ipsum non steterit, subaudiunt: sed ꝑ clictulum: quia dixerat aduocatus, paratus sum venire ad causam. econtra si steterit per clientulum non reddit aduocatus: vt ff. locati. l. qui operas. §. aduocati. Idem 40 que si per fortuitū casum, & ex persona cliētuli: vt si res petita interierit ita quòd reus nō teneatur, vt ff. de rei vē di. l. vtique. §. non etiā. Ex prædictis not. argu. quòd salarium in princ. est præstandum. ꝑ quo est C. de iudi. properan 50 dum. §. in honorarijs. & C. de condi. ob cau. l. fina. & loca. qui operas. §. j. ff. eo. proinde. sed qđ si aduocat⁹ deserit causam vt desperatam? Respon. aut ex causa quā præuidere potuerat: & imputetur ei quod impetrit è vidit. aut ex aliqua 60 causa repentina: puta fecit clientulus prauam confess. & tunc nihilominus habeat: vt ff. de vac. mu. l. pe. §. fi. cū suis cōcor. Itē quid in potestate mortuo, vel assessore, vel in doctore vel magistro mortuo, an reddāt salarium [b]? Respon. nō: imò petetur ex quo per eum nō stat: vt hîc, & d. l. qui operas. & d. l. si pecuniam ibi, & cum per te &c. & suprà de stat. liber. cùm hæres. §. Stichus. & ff. de lega. legatus. §. fina. nec potest dici qđ alium substituat: quia inter artifices &c. vt ff. de solutio. inter artifices Item quid in quolibet alio qui operas suas locat? Respon. vt plenè no. 70 ff. locat. l. si vno. §. cùm quidam. & de condi. ob cau. l. si pecuniam. & facit suprà de assess. dicem & loc. sed addes. §. fina. & de actio. empti. creditor. §. pen. Item not. hîc quòd mors tua vel vitium personæ tuæ nō tibi, sed alij nocet: vt ff. de leg. j. sed & si res. & l. filius. §. si quid seruo. & de operis lib. libertus. §. qui opus.

d ¶ Nutrices.] petunt aduocati salaria: doctores liberalium artium mercedes: nutrices nutricia: proxenetę philotrophia [c].

e ¶ Debetur.] si debetur, ergo act. petitur. respon. debetur ex bono & æquo: non quòd sit ciuilis. id est naturalis obligatio nisi ad antidora. Accursius.

80 f ¶ Hæc omnia.] scilicet habent locum. Accur.

g ¶ Admitti.] vt & ff. §. sed & aduersus. & C. de senten. l. cum papinia. & in authen. consequenter. Accur.

De vsu.] *Casus.* Numerat tria capitula de quibus præses debet cognoscere. id est de nouis riuis in ciuitate factis. itē de equabus à non domino possessis. Item de damno dato per immissos homines in prædium alienum. Fran.

h ¶ Aquæ.] sub. id est, de riuis &c.

i ¶ De equis.] vel equabus. sic ff. de vsur. l. equis.

k ¶ Debuerant.] puta in aliquo exercitu vel curia, puta hastiludium. Accursius.

l ¶ Eius.] scientis sic fieri: vt ff. de autho. tu. l. j. in fin. & l. fi. Ac.

Medicus.] *Casus.* Medicus oculorum malam medicinam dedit infirmo, vt scilicet ab eo extorqueret agros suos per emptionem: & extorsit. dicit 10 quod præses prouinciæ iubebit hoc retractari: puniet etiā medicū. Fran.

m ¶ Medicus.] facit C. quod me. cau. si per impressionem. & de profess. l. antepe. & de offic. pręsi. illicitas. & ff. quod me. cau. l. fi. §. j. vsq; in fi 20 nē l. & quod not. in l. nec timore.

n Diuus.] Studiosos id est aduocatos vel assessores. & tunc cōstitutum vel non constitutum: vt ff. l. j. §. in honorarijs. & §. sed & si comites. vł dic id est doctores legū: & tunc dic 30 demū constitutum: vt ff. l. j. §. proinde. item nō ob. ff. mand. l. qui munera §. salariū. quia ibi cōstitutum incertum petebatur, hîc autem vt cōstituatur petitur.

Cognitionum.] *Casus.* Numerus cognitionum cū 40 ex varijs causis descēdat, nō potest facilè diuidi in genera: sed cum difficultate sic diuidit: nam in quatuor genera diuiditur. aut enī de honoribus, siue muneribus gerendis tractatur: aut de pecuniaria re disceptatur: aut de existima tiōe alicuius cognoscit aut de capitali crimine quęrit. Scđo dicit quid sit existimatio. Tertio dicit quòd existimatio quādoq; minuitur quādoque consumit. & dat exempla de vtroque separatim. Fran.

o ¶ Nō potest.] sed cū 60 difficultate sic, vt sub ijcit, sicut & mora: vt ff. de vsur. l. mora. & ar. ff. de regu. iur. omnis definitio. & not. quod aliqua causa est quæ sub duobus membris ponitur, vt suspecti tutoris: vt suprà de procurat. non solum. §. fina. Accur.

p ¶ Existimatio est.] id est fama siue opinio. nam hæc tria idem significant vt mucro, ensis, spatha, gladius. vnde dicitur infamia. id est famę priuatio.

q ¶ Dignitatis.] i. potētiæ à natura tributæ cuilibet quia homo est. 70 homo enim est dignior omni creatura: vt ff. de ędil. edict. iustissimè. cū omnis creatura ei seruiat: sed & angelica natura. nam & angelus ei seruit. vel aliter ponitur dignitas vt C. de dign. Item per hoc quod dicit illæsæ. id est in nullo diminutæ.

r ¶ Quæ.] scilicet existimatio seu fama. Accur.

s ¶ Circa statum.] perseuerantem.

t ¶ Cum plebeius.] honestior enim non subijceretur: vt ff. de pœnis l. capitalium. §. non omnes. Accur.

v ¶ Fustibus.] ff. de infa. l. ictus contrà. Solu. verū est quod infamis est dum pœnā patitur: fi cā pœna finita, & restituto eo desinit esse infa- 80 mis. Vel aliter cum crimen præcedens tale sit quod per sniam irrogat infamiā, tūc is qui cęsus vel dānatus est, infamis est ꝑpetuo. Accur.

x ¶ Datur.] dic in opus pub. datur. scilicet ad tēpus. & sic non amittit ciuitatē: vt ff. de pœ. l. capitaliū. circa prin. aliud si in perpetuū: vt ff. de pœ. l. quidā. secundū Io. & C. de pœ. l. j. Sed & si perpetuo, adhuc difficit à dānato in metallū, cū ille seruus pœnæ efficitur, hic ciuitatem tantū perdit: vt ff. de pœ. capitalium. in prin. at relegatus etiā in perpetuū remanet ciuis: vt ff. de interdict. & releg. l. relegatorū. §. siue autem.

---

a Vide in hunc locū Alciatū lib. dispunc. iij. c. ix.

† Iste §. facit ꝑ aduocatis & vi. de gl. i. casu. magna pietas de pœn. dist. j. est fa. ma. in gl. circa fin.

† Ista lex est singu. & notab. secū dùm Bart. hîc.

† Ista lex etiam reputaf sing. per Bart. hîc.

b Concludit vt ꝑ gl. & plenius ꝑ Barto. post gl. in l. si v. no. §. item cum quidā in gl. mag. ff. loca. & in l. j. §. diuus. & l. fi. col. ff. verfi. quę eo aliquis est condi. ctus ad legē dum. ff. de varijs & extraordi. co.

c Nutricia pluralit nutricum sunt mercedes: quæ Grecè trophia dicuntur. Bu. deus titu de offic. præ, &c. prętoī.

Homini natura Angelica deseruit.

a ¶ Perpetuo.] id est generali, vt instit. de satisda. tuto. §. j. quod edictum habes ꝰ. de infam. l. j. Accur.

b ¶ Consumitur.] scilicet existimatio. Accur.

c ¶ Veluti.] innuit quod ille cui interdicitur aqua & igni, in cuius locum successit hodie deportatio, vt hic subijcit, & suprà ad l. Iul. pec. l. iij. efficitur seruus. & sic est contra institu. de capi. di. §. minor. Solu. hic magna ponitur pro media tantùm. & quod dicit libertas: nō ponitur pro ea quæ est contraria seruituti: sed id est ī. possibilitas faciendi qđ vult: quod non potest facere damnatus aqua & igni: vt ecce non potest testari: vt ꝰ. de iniusto test. si quis ex §. eius & si hîc nihil de maxima dicitur. Vel dic qđ magna comprehendat maximam & mediam: vt aliàs ꝰ. de vsufruct. lega. l. j. in fi. & ad Tert. l. j. §. proinde. & quod dicit libertas: est exemplum de maxima. Item quod dicit veluti: exemplū de media: interposito puncto loco copulę. Sed quidam habent vel & tunc planior est hæc secunda lect. & facit de verb. sig. l. capitalis. Sed quis est effectus minutionis vel consumptionis? Respon. de primo patet per exempla hîc posita. de alio constat quòd ad nullum actum ciuilē admittitur cuius fama est consumpta: vt ꝰ. de pœ. l. quidam. & C. de dign. l. ij. Accur.

quis incidit, quæ ex edicto perpetuo [a] inter infamiæ causas annumeratur. ¶ Consumitur [b] verò quoties magna capitis diminutio interuenit, id est, cùm libertas amittitur: veluti [c] cùm aqua & igni interdicitur: quæ in persona deportatorum euenit: vel cùm plebeius in opus metalli vel in metallum datur. nihil enim refert, nec diuersa [d] pœna est operis [e] & metalli [f]: nisi quod refugæ operis, nō morti, sed pœnę metalli subijciunt.

Caius. LEX VI.

Si iudex litem suam fecerit [g], nō propriè ex maleficio obligatus videtur: sed quia nec ex cōtractu obligatus est, & vtique peccasse aliquid intelligitur, licet per imprudentiam [h], ideo videtur quasi ex maleficio teneri in factum actione: & in quātum de ea re [i] æquum religioni iudicantis visum fuerit, pœnam sustinebit.

TIT. XIIII.

De proxeneticis.

Vlpian. lib. 42. ad Sabinum. LEX I.

Proxenetica [k] licito iure petuntur [l].

Idem lib. 8. de omnib. tribunal. LEX II.

Si proxeneta interuenerit faciendi nominis causa, vt multi solent: videamus an possit quasi mādator teneri. Et nō puto teneri: quia hic mōstrat magis nomē, quā mādat: tametsi [m] laudat nomē. Idem dico [n] & si aliquid philanthropiæ [o] nomine accepit: nec ex locato, nec ex conducto erit actio. Planè si dolo & calliditate creditorem circumuenerit, de dolo actione [p] tenebitur [q].

Idem. LEX III.

De proxenetico, quod est sordidum [r], solent præsides cognoscere: sic tamē, vt in his modus esse debeat & quātitatis & negotij in quo operula ista [†] defuncti sunt: & ministeriū qualequale accommodauerint, facilius quod Græci ἑρμηνευτικόν [s] [†] appellant, peti apud eos poterit, si quis fortè conditionis [t], vel amicitiæ [v], vel assessuræ [x], vel alicuius alterius huiusmodi proxeneta fuerit. Sunt enim huiusmodi hominum, vt in tam magna ciuitate, officinæ [y]. Est enim proxenetarum modus qui [z] emptionibus, venditionibꝰ, commercijs, contractibus licitis [a] vtiles non adeò [b] improbabili more se exhibent.

TIT. XV.

De censibus.

Vlpianus lib. 1. de Censib. LEX I.

Sciendum est esse quasdam colonias iuris Italici [c]: vt est in Syria Phœnice splendidissima Tyriorum colonia [d] (vnde

d ¶ Nec diuersa.] qualitate, sed quātitate sic: vt ꝰ. de pœ. l. aut dam. §. iter eos. & hîc subijcit.

e ¶ Operis.] scilicet metalli.

f ¶ Metalli.] scilicet simpliciter.

¶ Si iudex.] CASVS. Iudex qui litem suam facit, quia contra æquitatem iudicat, obligatur ex quasi maleficio, & actione in factum tenetur in quantum æquum iudici videbitur. Fran.

g ¶ Si iudex litem suam fecerit.] quando contra æquitatē. sed si contra ius: tunc aut errore expresso, & non valet, & sic non facit litē suam. aut non, & valet, & sic facit litem suam secundum quosdam. Accursius.

h ¶ Per imprudentiam.] not. teneri aliquem ex imprudentia. sic ꝰ. loca. si quis fundum §. Celsus. & l. itē quæritur. §. si gemma. & ad l. Aquil. idem Iulianus. §. fina. & de offic. prę. illicitas. §. sicuti. & de nego. gest. nam & serui. §. fina. H.

i ¶ De ea re.] & ita non insolidum damnantur: & sic bene facit ad tital. sed vbi dolo, tunc insolidum, & fieret infamis: vt institu. de obli. ex quasi delict. in prin. & C. de pœ. iu. l. fina. & hoc siue ordi. siue delega. siue etiam arbiter [a] & compromissarius sit. sic & C. de pact. si quis in cō scribendo. in fin. nisi in casu quando sine pœna, sed cum iuramento: quia tunc nihil est ei, scilicet arbitro præter sacramentum: vt in authē. de iudi. §. & quoniam. Item siue paterfam. sit siue etiam filiusfam. de quo filio dic vt ꝰ. de iudi. l. si filius & fac. ꝰ. de act. & obli. l. ex vna §. si iudex.

¶ DE PROXENETICIS. ¶ *Proxeneta est qui inquirit uoluntates aliquorum uel ad munera, uel ad contractus, uel ad amicitias faciendas, uel similia: & constituitur ei salarium extraordinarium. Accur.*

k ¶ Proxenetica.] id est salaria quę præstantur proxenetis quæ & philotrophia dicuntur: vt j. l. ij.

l ¶ Petuntur.] extra ordi. vt infrà l. fina. in princ. nō ac. loc. vt j. l. proxi. sed hodie bibliopolæ nostri temporis non expectant petere pecuniam: sed libros retinent vsque, dum eis satisfit.

¶ Si proxeneta.] CASVS. Proxeneta iuit ad bozolum vsurarium: & quæsiuit an vellet mutuare Titio c. laudato Titio: & sic mutuauit. Titio facto non soluendo non tenetur proxeneta bozolo: etiam si mercedem ob hoc officium susceperit, nec ac. locati, nec mandati: nisi dolum in hoc commiserit circūueniendo creditorem vt mutuet. Francis.

m ¶ Tametsi.] id est quamuis. & facit ꝰ. manda. l. si verò non remunerandi. §. cum quidam. & de ædil. edict. sciendum. & in authē. de coll. §. iubemus. & ꝰ. de ijs qui not. infam. l. ad hoc ꝰ. & de neg. gest. si serui mei. Sed contra ꝰ. de seru. cor. l. j. §. fina. Solu. ibi de dolo: vt l. dolo. eo. titu. nam & hic de dolo tenetur: vt in fin. huius l. sic nec nuncius tenet: vt C. si quis alteri vel sibi l. fina. & suprà quod cum eo. si ex contractu. Accursius.

n ¶ Idem dico.] scilicet quod non teneat nec &c. sic in mensore, vt licet iterueniat merces, non tamen agatur locati: vt ꝰ. si mēsor falsum mo. dixe. l. j. §. j. Accursius.

o ¶ Philanthropiæ.] id est salarij [b].

p ¶ Actione.] cùm locatio non sit. Item nec mandati: quia non gratis. Item non de solo dolo tenetur, sed de lata culpa ad instar mensoris: vt ꝰ. si mensor fals. mo. di. l. j. §. hæc actio.

q ¶ Tenebitur.] vt & suprà de dolo. l. & elegāter §. fina. & l. quòd si cùm scires. & argum. ꝰ. de fur. si quis vxori. §. cum Titio. & l. falsus. §. si quis nihil. & l. si is qui §. si tu Titium & ꝰ. mādat. l. idemq; §. si quis ea lege. & si mēsor fal. mo. di. l. j. & C. de magi. conue. l. fina. & ꝰ. de magi. conue. l. j. §. diuus.

¶ De proxenetico.] CASVS. Cū proxeneta petit proxeneticum, id est salarium sibi constitui & præstari: prœses prouinciæ de hoc cognoscet, & cōstituet salariū secundum qualitatem negotij & laboris. & proxenetæ sunt qui intromittunt se circa amicitias faciendas inter aliquos, & circa matrimonia, & circa assessorem inueniendum, & circa emptiones & venditiones, & alios cōtractus. & corū officiū est valde vtile. Fran.

r ¶ Sordidum.] sordidū dicitur, quia debet offerri, non expectare peti: vt ꝰ. titu. j. l. j. §. proinde. vel etiā sordidū cùm petitur vltra modum, qui debet æstimari, vt hîc subijcit ad quod ꝰ. titu. j. l. j. §. in honorarijs. vel dic sordidum. id est vile officiū: vt j. innuitur, si operula, & qualequale, & officinæ. & sic salarium sordidum, sicut munus dicitur sordidum: vt C. de sacr. sanct. eccle. l. placet.

s ¶ Hermeneuticon.] id est salarium.

t ¶ Conditionis.] ad matrimonium. de quo est. C. eo.

v ¶ Amicitiæ.] id est quærit fœdera inter aliquos.

x ¶ Assessuræ.] id est assessorem inueniat iudici ordinario: vt in authen. de iudi. §. j. Accursius.

y ¶ Officinæ.] id est, vilia seruitia: vt suprà de infam. l. athletas. §. ait prætor.

z ¶ Qui.] scilicet proxenetę.

a ¶ Licitis.] secus si illicitis: vt in authē. vt nulli iudi. §. si quando verò. & de sanc. episc. §. præ omnibus.

b ¶ Adeò.] vt salariū vltra modū habeant qđ velle videbant. Accur.

¶ DE CENSIBVS.

¶ Sciendum.] CASVS. Cū Italici tributa nō præstent, sed tantū prouinciales: notat Vlpia. hac l. quasdā prouincias quibus ius Italicū tributū est, vt nō præstēt, tributū sicut nec Italici: & eas prouincias numerat in litera. Fran.

c ¶ Italici.] vt sicut Italici tributa non præstant: ita nec istę prouincię vt C. de episco. & cler. de his. & j. eo. l. fi. Accur.

d ¶ Colonia.] id est terra: vel comitatus, quidam: vel villa: vt suprà ad municip. l. eius §. si quis negotia.

Aliàs, Paulus lib. iij. Respō. quotidi. sine auctorū

a Scriben. hîc dicunt istam gl. fore sing. ad hoc qđ sicut iudex malè iudicans facit litē suam vt in præsen. & in l. si filius. ꝰ. de iud. ita etiā arbiter facit litem suam nō rectè iudicando Bolog. Proxeneta.

† *aliàs, operā sua functi.*

† *Aliàs προξενητικόν. Aliàs, φιλανθρώπευμα, Vide Budæū in annot. posterio. hoc ipso titu. & Alcia. lib. dispunc. j. c. xxij.*

b *Quid sit philanthropia vide Budeum hic in annota. posterio.*

Proxeneta vulgariter dicitur: li sensal

Mihi

a ¶ Mihi.] Vlpiano.
b ¶ Nobilis.] scilicet villa.
c ¶ Regionibus.] id est inter regiones Syriæ.
d ¶ Fœderisque.] id est pacti: vt ff. de cap. l. non dubito. Ac.
e ¶ Percussit.] id est pactum fecit. nam dicitur à percussione palmarum: vt not. ff. de pact. l. j. in princ. firmiter enim seruauit fædus cum Romanis.

mihi [a] origo est) nobilis [b] regionibus [c], serie seculorum antiquissima, armipotens, fœderisque [d] quod cum Romanis percussit [e], tenacissima. huic enim diuus Seuerus Imperator noster ob egregiam in rempublicam, imperiumque Romanum insignem fidem Italicum ius dedit. Sed & Berytensis colonia est in eadem prouincia, Augusti beneficijs gratiosa [f], & vt diuus Hadri. in quadam oratione ait, Augustana colonia [g], quæ ius Italicum habet [h]. Est & Heliopolitana, quæ à diuo Seuero per belli ciuilis occasionem [i] Italicæ coloniæ rempub. [k] accepit. Est & Laodicena colonia in Syria Cœle, cui diuus Seuerus ius Italicum ob belli ciuilis merita concessit. Ptolemaidensium enim colonia quę inter Phœnicem & Palestinam sita est, nihil præter nomen coloniæ [l] habet. Sed & Misenæ ciuitati Phœnicæ Imperator noster ius coloniæ dedit, iurisque Italici eam fecit. Est & Palmyrena [m] ciuitas in prouincia Phœnice prope barbaricas gentes nationesque collocata. In palestina duæ fuerunt coloniæ, Cesariensis, & Aelia Capitolina: sed neutra ius Italicum habet. Diuus quoque Seue. in Sebastenam ciuitatem coloniam [n] deduxit. Inclyta quoque Cyrenensium colonia à diuo Traiano deducta [o], iuris Italici est. Zarmezigethusa quoque eiusdem iuris est: item Napocensis colonia, & Apulensis, & Patauicensium vicus [p], qui à diuo Seuero ius coloniæ impetrauit. Est & in Bithynia, colonia, Apamæna: & in Ponto Synopensis [q]. est & in Sicilia Selinus, & Traianopolis [r].

10 f ¶ Gratiosa.] sub. est.
g ¶ Colonia.] scilicet dicitur.
h ¶ Habet.] & est metropolitana bñficio principis: vt C. de metropol. libr xj. Accursius.
i ¶ Occasionem.] venit fortè sedare ciuile 20 bellum.
k ¶ Rempub.] id est à republi. accepit. subau. ius Italicæ Coloniæ.
l ¶ Coloniæ.] est ergo iuris Italici nomine, sed non re. aliàs aliquis habet dignitatem sine administratiõe: vt ff. de iudi. l. j. aliàs finali. & facit C. eo. l. fina. §. diuus 30 Seuerus.
m ¶ Palmyrena.] quę scilicet ius Italicum habet.
n ¶ Coloniam deduxit.] id est ius Italicũ de hoc enim quæritur. Accursius.
o ¶ Deducta.] ad ius 40 Italicum.
p ¶ Vicus.] dictio vicus ad omnes præcedentes genitiuos refert. & subaudi semper, ius Italicũ habet: qui scilicet vicus à diuo Seu. &c. & sic est masculini generis: vt & C. de natu. libe. l. siquis se.
50 q ¶ Synopesis.] scilicet colonia.
r ¶ Traianopolis.] scilicet colonia. & subaudi, quæ omnes habent ius Italicum. Accursius.

Vitia.] CASVS. Cùm professio sit ablata censuali per alluuionem, & sic 60 census sunt vitiati, nouis censibus impositis soluentur per eum cui accreuit. Franc.
s ¶ Censuum.] id est priores cẽsus vitiati per hoc quod pos. per alluuionem est ablata censuali. Accur.
t ¶ Editis.] id est positis.
v ¶ Euanescunt.] cùm ille cui accrescit, suscipiat, vt hic, & C. de alluuio. & palu. l. ij. & iij. Accursius.

Aetatem.] CASVS. Ille, qui facit scripturã censualem, debet etiã dicere ætatem suam: quia quibusdam non imponũtur tributa, ppter ætatem. nã in Syria à xiiij. ann. suprà masculi, fœminę à xij. suprà vsq; ad lxv. an. prę stant tributa. & sic ætas inspicit tẽpore censitionis. item cõcessa immunitas aliquibus rebus vt tributa ex his rebus non prę stentur, auferri per rescriptum principis non debet: & nũquam extinguitur illud priuilegium. si autem concedatur personis vt nõ prę 80 stent tributa: priuilegium cum persona extinguitur. Fran.
x ¶ Significare.] id est ille qui facit scripturam censualem: vt ff. l. proxi. dices in princi. debet etiam suam ætatem dicere propter hoc qđ hic dicit.
y ¶ In Syria.] regulariter non tribuit: vt C. de mu. patri. l. neq;.
z ¶ Extinguitur.] adeò vt etiam si ad diuinam domum vel aliam dignitate præditam deueniat, soluet tributa: aliàs deueniat scilicet prædium in illam ciuitatem cui solui debet: vt C. de exact. tribut. l. si diutina. Accursius.

Forma.] CASVS. In scriptura censuali qua quis confitetur se talem agrum habere &c. debet plura alia dicere, quæ numerã tur in litera. Item censitor id est ille qui censui colligendo præest, debet quandoque releuare eum qui tributa prę stat: vt si pars fundi perijt chasmate. Item si vites aliquæ mortuæ sint. secus si eas excidit. nã etiam pro incisis tenebi 10 tur prę stare tributum nisi causam incisionis probauerit possessor cẽ sitori. Item in ea ciuitate debet possessor profiteri pro agro vbi ager est. Item priuilegia cõcessa personis de nõ exigendis tributis, cũ persona finiuntur. secus si 20 populo, vt ciuitati vel villæ. quia illa semper durãt. Item si possideo fundum alienum, & pfessus sum pro eo: licet verus dominus non sit professus: non perdit ppter hoc actio. in rem. Item cùm defero seruos debeo dicere nationes 30 eorum, & alia quę declarãtur in litera. Item & lac⁹ quos quis habet, item salinas, item inquilinos vel colonos quos quis in prædijs habet, debet deferre. Itẽ postquam quis incœpit profiteri: antequam finiat professio, si aliqua inte 40 rim sunt ei nata, aut in prædijs quæsita: profiteri quis debet. Item si quis post professionem perfectam petijt veniã à principe, vt possit eã emendare: postea videt quod non indiget emenda. & si non vult emẽdare, non nocet ei peti- 50 tio quam fecit. Fran.

Idem lib. 3. ad Sabin. LEX II.

Vitia priorum censuum [s] editis [t] nouis professionibus euanescunt [v].

Idem lib. 3. de Censib. LEX III.

Aetatem in censendo significare [x] necesse est, quia quibusdam ætas tribuit ne tributo onerentur: veluti in Syria [y] à xiiij. anno masculi, à xij. fœminæ vsque ad sexagesimumquintum annum tributo capitis obligantur. Aetas autem spectatur censendi tempore. ¶ Rebus concessam immunitatem nõ debere intercidere, rescripto Imperatoris nostri ad Pelianum rectè expressum est: quippe personis quidem data immunitas, cum persona extinguitur: rebus, nunquam extinguitur. [z].

Idem lib. 3. de Censi. LEX IIII.

Forma censuali cauetur vt agri sic in censum [a] referantur: nomen fundi cuiusque, & in qua ciuitate, & in quo pago [b] sit: & quos duos vicinos [c] proximos habeat: & aruum quod intra x. annos proximos satum erit, quot iugerum esse videatur: vinea quot vites habeat; oliuetum quot iugerum, & quot arbores habeat: pratũ quoq; quod intra x. annos proximos sectũ erit, quot iugerũ: pascua, quot iugerũ esse videant: itẽ syluæ cædue [d]: omnia ipse qui defert, æstimet [e]. ¶ Illã æquitatẽ debet admittere cẽsitor [f], vt officio eius cõgruat releuari eũ qui in publicis tabulis delato [g] modo frui certis ex causis non possit. Quare & si agri portio chasmate perierit: debebit per censitorem [h] releuari. ¶ Si vites mortuæ sint, vel arbores aruerint: iniquum est eum inseri censui [i]. Quòd si exciderit [k] arbores [l] vel vites, nihilominus numerum [m] eum pro-

a ¶ In censum.] id est in scriptura quadã qua continetur, cõfiteor me talem agrum habere, & dicat signa quæ hic sequuntur. & pro eo debeo tantum nomine tributi & hãc debet facere possessor statim cùm inci- 60 pit possidere vel emptiõe vel alio modo: vt & C. si. cen. vel re. l. fin. hoc autem ideo vt sciatur quid ei auferẽdum est tributo non soluto: vt in authen. vt nul. iudi. §. si verò aliquando. Accursius.
b ¶ Pago.] id est villa.
70 c ¶ Vicinos.] No. ad hoc ff. de rei vend. l. si in rem. §. finali. & de contrahẽ. emptio. quod spe. §. fin. & C. de bon. proscri. l. si quis. in fi. & de ædil. edi. l. j. §. j. & l. qđ si nolit. §. qui mancipia. & faciunt hęc ad formationem libelli, vt sic suf ficiat dici duos confines. Item si erretur in confinibus [a], si tamen cõstat de re, valet iudicium: vt ff. de leg. iij. patronus. §. j. & ij.
d ¶ Cæduæ.] quæ sint, habes ff. titu. j. l. Sylua. in princ.
e ¶ Aestimet.] id est consyderet vt rectè hæc dicat.
f ¶ Censitor.] id est ille qui pręest censui colligendo.
g ¶ Delato modo.] id est tanta quantitate vt detulit.
80 h ¶ Per censitorem.] non autem sua authoritate minuet: vt C. de colla. do. libr. xj. l. prima & fa. C. de pollic. l. ij. & de anno. l. finali. & suprà loca. l. si vno. Sed contrà C. de iure emphyt. l. j. Solut. speciale in tributis: vt & ibi not.
i ¶ Censui.] pro illis vitibus. Accursius.
k ¶ Exciderit.] scilicet possessor.
l ¶ Arbores.] fructum ferentes.
m ¶ Numerum eũ.] scilicet pecunię quã debet noĩe cẽsus. H. vel dic

a Glos. in l. finalibus ff fin. reg. & in l. fensus. ff. de proba. quibus adde gl. in c. si pa pa. in ver. p bata. extrà de priuil. & in c. cum in iure. de off. dele.

numerum arborum cum fortè pro qualibet certum tributum dabať: vt & ꝟ eo.l.& fa.ꝟ.de iniur.l.iniuriarum.& de leg.j.quid ergo §. si hæres.& C.eo.l.ij.libr.xj.

a ¶ Probauerit.] scilicet possor.quia pro copia & recuperandis agrorum fructibus non: vt sterilitate vel inopia censum euitaret : vt C.eod. l.ij.R.

b ¶ Profiteri debet.] vt potius res ipsa, quã possessor conueniatur.

c ¶ Leuari.] id est alleuiari: vt C.quibus loc. mu.&c.l.j.libr.x. simile leuare habes ꝟ.de pœ.l. si diutino. à simili ergo secundùm H.qui fundũ in aliquo loco habet, & ibi conueniri debet. ad quod suprà de bon.aut. iudi.poss.l.cum vnus.in fine & de cur.bon. dã. l.ij.in prin.& C.qui pro sua iurisdict.l.j. & ꝟ.de execu.tut.l.propter litis §.fina. & de inter.& releg.l.relegatorũ.in prĩci.quod in reali pro eo. fundo expeditum est: vt C.vbi in rem ac.l.fi. in personali falsum est: vt ꝟ.ad munic.l.libertus.§.sola.sed intelligebat fortè personali pro hoc tributo: quod dici potest per l.istam: saltem ratiõe contractus quia ibi profitetur: vt ꝟ.de iudi.l.omnẽ. Item hoc intellige secundum R.si ex permissione prĩcipis hoc fiat non pro sua authoritate hoc si bi faciat ciuitas, vt hoc habeat per prerogatiuam: vt.ꝟ.de mune. & hono.munerum.§.præterea.

d ¶ Cum personis extinguãtur.] si hoc agitur à concedente: vt ꝟo.l.proxi in fi.cum concor. ibi positis. & habeas hîc.§. quanquam &c.& est plana.

e ¶ Transmittatur.] nam semper videtur idem popul⁹: vt suprà de iudi.l.ppenebatur. sed fortè extinguitur si ciuitas destruatur: vt ꝟ.q. bus mod. vsusfr.amit. l.si vsu.

f ¶ Petitor.] qui à me vendicabat.

g ¶ Placet.] vt C.de rei vend.l.solennib⁹. & de acquiren re. domi.quæ quisque.Accur.

h ¶ Nationes.] ꝟ.de ædi.edict.quod si nolit.§.si mancipium.

i ¶ Lacus.] quid sit, habes ꝟ.vt in flu.pub.l.j.§.lacus.

k ¶ Colonum.] qui erat in fundo censuali.

l ¶ Tenetur.] quia res cõmittetur in fiscum: vt C.de vecti.l.iij.& ꝟ. de public.l.commissa.vel aliud tantum quantum fuerit subtractũ, ex proprijs facultatibus fisco dabit: vt C.de bo.proscrip.l.si quis posthac. in fi.

m ¶ Quæsita.] in predijs.

n ¶ Operis.] alias temporis.alias operis: & est sensus, quia antequã compleatur scriptura professionis, hęc queruntur, inde in charta possunt & debent poni, & hoc dicit profess.i.charta professionis. Sed quid si post consummatam professionem? videtur idem, ad instar inuentarij: vt C.de cura. fu.l.pe.§.tali.

o ¶ Rescriptum est.] ꝟ.de bo.li.si vero.in prin. & de do.l.si patronus.in prin. Sed arg.contra.ꝟ.de interro.act.de ętate.§.ex causa.& ꝟ. ad mu libert⁹.§.error.& & de iure fisc.edicto.§.fi.& de mino. si iudex.

*Vide ad ꝟ.huius intelligentiã pium an. toninum in annotationibus ad ll. in nouis legum interpretationibus.

Profiteri iubetur qui fuit census tempore: nisi causam excidendi probauerit [a] censitori. ¶ Si verò quis agrum in alia ciuitate habet: in ea ciuitate profiteri debet [b], in qua ager est. Agri enim tributũ in ea ciuitate debet leuari [c], in cui⁹ territorio possidetur. ¶ Quãquam in quibusdã beneficia personis data & immunitates, cum personis extinguantur [d]: tamen generaliter locis aut ciuitatib⁹ immunitas sic data videtur, vt ad posteros transmittatur [e]. ¶ Si cùm ego fundum possiderem, professus sim, petitor [f] autem eius non fuerit professus: actionem illi manere placet [g]. ¶ In seruis deferendis obseruandum est vt & nationes [h] eorum, & ætates, & res, & officia & artificia specialiter deferantur. ¶ Lacus [i] quoque piscatorios & portus in censum dominus debet deferre. ¶ Salinæ siquæ sunt in prædijs, æquè & ipsæ in censum deferẽdæ sunt. ¶ Siquis inquilinũ, vel colonũ [k] nõ fuerit professus, vinculis cẽsualibus tenet [l]. ¶ Quę post [†] cẽsum editũ nata, aut posteà quæsita [m] sunt: intra finem operis [n] consummati professionibus edi possunt. ¶ Siquis veniam petierit vt censum sibi emendare permittatur: deinde post hoc impetratum cognouerit se non debuisse hoc petere, quia res emendationem non desyderabat: nullum ei præiudicium ex eo quod petijt vt censum emendaret, fore, sępissimè rescriptum est [o].

*Alias Vlpianus lib.xix.Responsorum.

* Paulus. LEX V.

Cum possessor vnius expediendi negotij causa tributorum iure conueniretur [p]: aduersus cęteros, quorum ęquè prędia tenentur ei, qui conuentus est, actiones à fisco prestantur: scilicet vt omnes pro modo prædiorum pecuniam tributi conferant. nec inutiliter actiones prestantur, tametsi [q] fiscus pecuniam suam recuperauerit: quia nominum venditorum pretium acceptum videtur. ¶ Qui non habita [r] ratione tributorum, ex causa fideicommis si prędia restituunt: actionem ex diui Pij Anto.literis habent: quã legato quoque soluto locum habere voluit [s]. ¶ Pro pecunia [t] tributi quod sua die non est redditum: quo minus prædium iure pignoris distrahatur, oblata [v] moratoria cautio non admittitur: nec audietur legatarius [x] contradicens ob tributa præteriti temporis, quod hæres [y] soluendo sit, & is qui tributis recipiendis præpositus fuerat.

¶ *Hæc lex cum sequenti numerat quasdam prouincias immunes à tributis.Fran.*

Celsus libr.25.Digest. LEX VI.

Colonia Philippensis, iuris Italici est.

Paulus lib.6.ad le.Iuli.& Papi. L. VII.

Iuris Italici sunt τρῳάς, Βηρύτος, Δυῤῥάχιον. *

*Locum restituit Alcia.li.dis.ij.ca.xxj.

Idem. LEX VIII.

In Lusitania Pacenses & Emeritenses iuris Italici sunt. Idem ius Valẽtini & Lacetani habent. Barcinonenses quoque ibidem immunes sunt. Lugdunenses Galli, item Viennenses & Narbonenses iuris Italici sunt. ¶ In Germania inferiori Agrippinenses iuris Italici sũt. Laodicea ĩ Syria, & Berytos ĩ Phœnice iuris Italici sũt, & solũ earũ [z]. Eiusdẽ iuris & Tyrio-

casum &c. ¶ Pro pecunia.] Item pro prędio legato si tributum non sit solutum fisco suo tempore: fiscus potest illud vendere non obstante quod legatarius vult cauere de soluendo. item non obstante quod hæres pro præteritis tributis sit soluendo. Fran.

p ¶ Conueniretur.] sed quomodo vnus censualis pro alio potuit cõueniri, cum statim hîc dicat pro modo tributorum? Respon. conuentus fuit extra ius, & sponte soluit. vel in iure, & exceptione facti vti noluit. vel dic quod ipse posidebat omnia prædia. vnde meritò debuit conueniri: vt ꝟ.de publicanis. l. Imperatores.& facit pro vtroque intellectu. ꝟ. de iure fisci, in fraudem.§. qui pro alio. vl̃ dic qđ hęc prędia sibi cum alijs erãt communia: & ipse soluit pro se & cõsortibus, cùm possideret cũ eis pro indiuiso.

q ¶ Tametsi.] si habes tam, planum est. Si verò habes nam, tunc supple sic. nam & si fiscus pecuniã suam recuperauerit: tamen actiones cedere potest & debet, quia &c.& facit ꝟ. mã.Papi.& de fideius. is qui.& de tu.& ra.distrahen .cum pupillus. & de sol.l.Modestinus. & not quod dicit pro modo prędiorum quia est argumẽtum quod pro parte tantum fiat cessio vni reorum soluẽti: vt no.d.l. Modestin⁹.

r ¶ Qui non habita.] pone casum quod legatarius qui rogatus erat alij restituere, soluit. pro pręterito tempore: vnde repetit ab hęrede: nõ à fideicommissario: vt ꝟ.de leg.j. apud Iulianum.§. hæres. secundum Azo. vel dic vnum legatarium tantum qui soluit tributa præterità.& secundum hoc dic quod ille nominatiuus qui, scilicet hæredes, nõ habet verbum: quia verbum habẽt quod est infra, habet suum nominatiuum.s.fideicommissarij.& est sic: in conuertendo dominus captiuitatem sion.& secundum hos duos casus habet locũ actio ex testamento: quã hoc casu dicit dãdã diuus pius: nõ quod ipse inuenerit eã, sed coaptauit huic casui. vel dic tertio quod hęres cũ traderet rẽ legatario, fideiussit pro eo, vt pote nõ idoneo: vt in authen.de mãda.prin.§.& nõ permittas.& posteà fuit hęres exactus tributa futura pro quibus fideiusserat. hoc enim casu sicauit sibi à legatario de indẽnitate, aget ex ea cautione: vt.ꝟ.de pact. l.epistola.§.pactum,&.l inter.aut nõ cauit: & tunc conditiõe ex lege diui Pij, vt hîc.& secundum hanc positionẽ non obstat dictus.§.hęres. qa licet hęres hic soluat futura: soluit vt fideiussor.& licet repetat, repetit futura: non pręterita: & facit ꝟ.de pub.l.Imperatores. Accursius.

s ¶ Voluit.] scilicet diuus Pius.

t ¶ Pro pecunia.] quidam habent hic.§.& alij.ꝟ.quo minus &c.

v ¶ Oblata.] scilicet fisco à legatario de soluendo tributo. Accur.

x ¶ Legatarius.] cui prædium tributarium est legatum.

y ¶ Hæres.] qui debet ea soluere p pterito tẽpore. vt ꝟ.de le.j.apud Iulia.§.hæredes. sed videt primo principalẽ quã pignoris possessorẽ conueniri: vt ꝟ.de iu.fis.l.moschis.cõtra.& C.de cõueni.fisci debi.l.j.sed certè hîc hæres nõ est principalis fisco, sed possessor: vel saltẽ æquè possessor vt hæres ea ratione qa possidet: vt ꝟ.de publi.Imperatores.

z ¶ In Lusitania.] Et solùm earũ.sic j.eo.l.diuus Vespasianus.

Cvm possessor.] Casus. Prædia quædam habebam comunia cum pluribus: solui tributa pro me & pro consortibus. debet fiscus mihi cedere act.contra socios meos pro quibus solui. ¶ Qui nõ habita.] Dic casum vt in glos.domini mei Accur. quæ incipit, pone

Colonos.

a ¶ Colonos.] sic ff.eo.l.j.§.Ptolemaidensium.
b ¶ Italici.] scilicet nomine & re.
c ¶ Fecit.] scilicet nomine solùm, & non re.
d ¶ Immune factum.] sic ff.ea.l.§.in Germania.

¶ DE VERBORVM, ET RERVM SIGNIFIC.

¶ Omne ius quo utimur, pertinet uel ad personas, uel ad res, uel ad actiones: ut instit. de iure natu. §. fi. 10 de quibus est dictũ in hoc uolumine pandectarũ. sed quia in his uertuntur multæ dubitationes circa uerborũ & rerũ expositiones & interpretationes, ideo de hoc ponit: & dic quod uerbũ aliàs strictè est pars orationis: sed hic largè sumitur pro qualibet parte 20 orationis. sic & rei uerb. quod sequitur in rubri. est gñalc: ut ff. si cer. pe. l. j. i fi. & caue tibi: quia uerba significãt actiuè, sed res passiuè. nã uerba significãt, & res significantur. Et est significare demõstrare rem de qua quæritur, proprio noĩe ei attributo. sed hic 30 largius sumitur: ut etiã si nõ propriũ nomẽ interueniat, sed quocunque modo designetur res: ut ff. si cer. peta. l. certum. Accursius.

rum ciuitas à diuo Vero & Antonino facta est. ¶ Diuus Verus & Anton. Antiochenses colonos [a] fecit, saluis tributis. Imperator noster Anto. ciuitatem Emisenorum coloniam & iuris Italici [b] fecit. Diuus Vespasianus Cęsarienses colonos fecit [c], non adiecto vt & iuris Italici essent: sed tributũ his remisit capitis. sed diuus Titus etiam solum immune factũ [d] interpretatus est. Similes his Capitulenses esse videntur. In prouincia Macedonia Dyrrhachęni, Cassandrienses, Philippenses, Dienses, Stobienses, iuris Italici sunt. In prouincia Asia duę sunt Italici iuris, Troas, & Parium. In Pysidia eiusdem iuris est colonia Antiochensium. In Africa Carthago, Vtice, Leptis magna, à diuis Vero & Antonino iuris Italici factę sunt.

e Verbum.] Pone exemplum. ff. de negot. gest. l. iij. in prin. & §. primo. 40 Item no. hîc quod masculinum vt dignius cõcipit fœmininum. quod accipe quantum ad mẽtem legislatoris, nõ quãtum ad verba: vt j. eo. l. pronunciatio. in princ. & l. hominis. & l. seruus duos. & l. liberti. & ff. de legat. iij. l. qui duos. & l. 50 seruis lega. & de iure fis. ait diuus. & de constitu. pecu. l. j. & de pactis. l. tres fratres. & hoc nisi alia fuerit mens loquentis: vt suprà de legat. iij. Lucius. §. quæsitum. vel nisi sit odium: vt ff. de ven. in pos. mit. l. j. §. quæritur si ita exhæredatio. Sed econtra fœmininum non concipit masculinum: vt ff. de lega. ij. si ita scriptum. sed & pro fœminino quandoque ponitur prorsus masculinum vt ff. de vsur. l. equis.

TIT. XVI.

De verborum, & rerum significatione.

Vlpia. li. I. ad edi. L. I.

Verbum [c] † hoc si quis, tam masculos quàm fœminas cõplectitur.

† Adde cõ. tor. text. cũ gl. in ca. generali. i pri. de elec. i vj. & de materia istius l. j. vide prepo. in c. cũ apud & ibi bene. dict. de va. dis in addit. ad eum in c. cũ apud. ex de spõs.

f Vrbis.] Pone exemplum si lego tibi omnia quæ habeo in Vrbe vel Romæ: quæ videantur legari: vt suprà de lega. iij. cuique. & de pe. leg. nanque. §. si ita. Sed quid si dicam vtrunque in vrbe Roma- 60 na? Respon. ac si dixisset Romę? vt d. §. si ita. vel refert secundum Azo. quod proponatur: vt si dicat in vrbe Romana finiatur muris. secus econtra. Argumẽ. ff. de stipula. seruo. si communis seruus. prima placet. Item pone exemplum j. eod. l. qui in continentibus. & l. ædificia. & l. vt alphenus. & est ratio de Vrbe: quia dicitur ab vruo quod est curuatura aratri, quod in condenda ciuitate solet adhiberi: vt j. eo. pupillus. §. vrbs. Accur.
g ¶ Muris.] scilicet finitur.
h ¶ Romæ.] scilicet appellatio.
i ¶ Continentibus.] vt suburbia contineantur & facit ff. de procur, 70 l. pręsens. & l. seq. & j. eo. l. collegarum. §. j.
k ¶ Quod.] scilicet nomen Roma.
l ¶ Patet.] scilicet quàm vrbs. Azo.
m ¶ Cuiusque diei.] artificialis de quo dicitur, Qui mane iũctum vesperi. in hymno beati Ambrosij. Est & naturalis, qui xxiiij. horas habet: & continet diem & noctem: de quo dicitur ff. ad legem Aquil. ita vulneratus. Accursius.
n ¶ Maior pars est horarum.] est ergo maior diei pars prima: licet sit minor. est ergo maior pars dei dico non spatio, sed vsu & vtilitate, & laboribus hominum competentior: vt ff. de annuis lega. l. iij. in 80 fine. Et argum. in authẽ. de fide instrum. §. j. & est ratio secundum M. quia difficilius ascendit sol in mane quàm descendit post meridiẽ, iuxta illud: Ardua prima via est. sed ignis facilius ascendit: cuius natura est ascendere in altum. Azo. Sed nunquid habet dies artificialis xiiij. horas? Respondetur non: imo. xij. tantum in hyeme & in æstate: vt patet ff. de manu, l. prima & quod hic dicit, sic intellige: si accipias septem horas primas alicuius diei, maior pars est diei: non sic si accipias vij. vltimas. nam vij. vltimæ nõ sunt maior pars ad v. præcedentes, sed vij. primæ bene sunt maior pars ad v. sequentes. & sic crescũt & decrescunt horæ quantitate, non numero. Si diceres quod accrescerent numero, vt quidam philosophi dixere: dici potest & hoc in artificiali horas. naturales autem horas plures habet dies etiam numero in ęstate quàm nox. ecõtra nox 10 habet plures in hyeme. Accursius.

Paulus lib. I. ad edict. LEX II.

Vrbis [f] appellatio, muris [g]: Romę [h] autem, continentibus [i] † ędificijs finitur: quod [k] latius patet [l]. ¶ Cuiusque diei [m] maior pars est horarum [n] septem primarum [o] diei: non supremarum [p].

† vide hic Crimtũ lib. iij. c. ix.

o ¶ Primarum.] scilicet ad v. sequẽtes.
p ¶ Non suprema- rum.] scilicet pars horarũ. vij. est maior pars ad v. pręcedentes.

Idem aliàs lib. I. ad edict. L. III.

Itinere [q] faciendo xx. milia [r] passuum [s] in dies singulos peragenda, sic sunt accipienda [t], vt si post hanc dinumerationem [v] minus quàm xx. milia supersint, integrum diem occupent [x]: veluti si xxj. milia passuum sunt, biduum eis attribuetur. quę dinumeratio ita demum colligenda erit, si de die [y] non conueniat. ¶ Eius, qui apud hostes decessit: dici hæreditas non potest [z]: quia seruus decessit [a].

q Itinere.] Pone exemplũ in tutore qui 20 est vltra centesimum lapidem, & se excusat: vt institu. de excu. tuto. §. qui autem. Item pone suprà si quis cau. l. prima & ff. quis ord. in bonorum posses. seru. l. ij. §. si pręsens. & hęc in iudicijs. In contractibus autem inspicitur arbi- 30 trium boni viri secundum possibilitatem iterantis, id est iter agẽtis: vt suprà de verbor. obligat. continuus. §. cũ ita. quæ sunt contra.
r ¶ Milia.] mille passus à continentibus ædificijs Vrbis Romæ miliarium faciunt: vt infra 40 eo. mille passus.
s ¶ Passuum.] & est passus quinque pedum.
t ¶ Accipienda.] id est computanda.
v ¶ Dinumeratio- nem.] scilicet viginti milia passuum.
x ¶ Occupent.] id est 50 habeant ad veniendum.
y ¶ De die.] vt si conueniat vt vna tantum die perficiat xx. milia passuum & vnum: tunc enim non habebit nisi diem. vel dic, si non conuenit de certo numero miliariorum per singulos dies: vt & suprà qui satisdare cogan. de die.
z ¶ Non potest.] iure stricto: vt & C. communia de succes. l. seruus. sed de æquitate, quia lex Corne. fingit eum decessisse prima hora captiuitatis: dicitur hæreditas: & habet hæredem: vt & supra de testa. 60 l. lege Corne. & de vulga. substi. l. lex Cornelia. & C. de suis & legit. hæred. l. apud hostes. & ff. solut. matr. si quidem. quæ sunt contra. Item in quibusdam casibus specialibus fallit hoc: vt not. d. l. seruus.
a ¶ Decessit.] in captiuitate hostium.

Paulus lib. I. ad edict. LEX IIII.

Pecuniæ appellatione rem significari [b] Proculus ait.

Idem lib. I. ad edictum. LEX V.

Rei [c] appellatio latior [d] est quã pecuniæ [e]: qa ea etiam quę extra cõputationẽ patrimonij nostri sunt, cõtinet [f]: cũ pecuniæ significatio ad ea [g] referatur quæ in patrimonio [h] nostro sunt.

b Pecuniæ.] Rem significari. scilicet omnem quæ sit vel esse possit in patrimonio: vt infra l. proxi. & infra eod. pecuniæ. & est exemplum supra de calum. l. prima §. finali & l. sequen. & plenè dixi ff. de cõstitu. pecu. l. ij. circa finem.
c Rei.] continua cum lege præceden.
d ¶ Latior.] id est latior vel generalior.
70 e ¶ Pecuniæ.] subaudi appellatio.
f ¶ Continet.] scilicet appellatio rei: & est exemplum in re sacra religiosa facta, & libero homine: quæ nec sunt, nec esse possunt in ipso patrimonio: vt institu. de rer. diui. in princ. & §. nullius. & de inutil. stipu. in princ. & de lega. l. apud Iulia. §. fina. alij ponunt in his quæ licet non sunt, tamẽ possunt esse in nostro patrimonio: vt in hæreditate iacente: vt supra de re. diui. l. j. §. j. ibi, potest autem &c. & in his quæ conceduntur occupanti: vt supra de rerum diuisi. l. item lapilli. Tertij ponunt in seruitutibus personalibus & realibus quę nec in patrimonio sunt, nec extrà: vt ff. de vsufru. leg. l. j. Quarti ponũt in action. & oblig. quasi hæ 80 nõ cõtineant appellatione pecuniæ sed rei: vt argu. j. eo. l. rei appel. & l. pecuniæ. prima placet, aliæ non: cùm possint conuerti in pecuniã. C. de constitu. pecu. l. ij. §. penult.
g ¶ Ad ea.] scilicet tantum. Accursius.
h ¶ Patrimonio.] sunt, vel esse possunt, vt modo dixi: & sunt in [a] patrimonio de quib⁹ habemus actionẽ & exceptionẽ: vt ff. de acqui. re. dom. rẽ in bonis. & dic vt ibi, & facit ff. de re. cre. l. j. in fi. Sed argu. cõtrà ff. de rei ven. l. si in rem. sed illa quo ad illum tractatum intelligitur.

a Not. ĩ pręsenti gl. qđ patrimonij ap. continentur ea quæ continentur bonorũ appella. & ista sunt contentibilia patrimonio. & bene istam glos. ad hoc ponderauit & sing. dicit Bal. in sua marg. in verbo patrimonio.

¶ Opere[a] legato vel cõducto, his verbis significari Labeo ait id opus, quod Græci ἀποτέλεσμα vocant, id est ex opere facto corpus aliquod perfectum.

Vlpianus libr.3. ad edict. LEX VI.

Nominis[b] & rei appellatio ad omnem contractum & obligationẽ pertinet. ¶ Verbũ[c] ex legibus[d], sic accipiendum est: tam ex legum sententia, quàm ex verbis[e].

Paulus libr.2. ad edictum. L. VII.

Sponsio appellatur non solũ quæ per sponsi[f] interrogationem fit: sed omnis stipulatio promissioq;.

Idem libr.2. ali.4. ad edict. L. VIII.

Verbum[g] oportebit, tam præsens, quàm futurum tẽpus significat. ¶ Actionis[h] verbo non continetur[i] exceptio.

Vlpianus libr.2. ali.5. ad edict. L. IX.

Marcellus apud Iulianum tractans notat[k] verbo rapuisse[l], & scissum & fractum cõtineri, & vi raptum.

Idem libr.6. ad edict. LEX X.

Creditores accipiendos esse constat eos quibus debetur ex quacunq; actione[m] vel persecutione vel iure ciuili[n] sine vlla exceptionis perpetuę remotione, vel honorario vel ordinario[o] vel extraordinario: siue purè, siue in diem, siue sub conditione[p]. quòd si natura[q] tantum debeatur[r]: nõ sunt loco creditorũ. ¶ Sed & si non sit mutua pecunia, sed cõtractus[s]: creditores accipiunt.

Caius li.1. ali.5. ad edi. Prouincia. L. XI.

Creditorum appellatione non ij tantum accipiuntur qui pecuniam[t] crediderũt[v]: sed omnes quibus ex aliqua causa[x] debetur.

Idem lib.6. ad edict. LEX XII.

Si cui ex empto vel ex locato vel ex alio contractu debetur[y], sed & si ex delicto debeatur: mihi videtur posse creditoris loco accipi. quòd si ex populari causa, antè litis contestationem, rectè dicetur creditoris loco non esse[z]. ¶ Minus soluit qui tar-

a ¶ Opere.] Si testator grauauit hæredem vt faciat opus puta domũ municipibus, vel locauit aliquis mihi operas vt opus faciat: & sic loca ut ei opus: sic demum liberatur si perficiat: vt hic, & infrà co.l. ædificia §. perfecisse. & ff. ad legem Falcid.l. si is. §. quædam. & suprà de verborum obliga. stipulationes non. secundo respon. Sed argumen. contrà. ff. de auro & argen. lega. & si non sint. §. quid ergo. sed ibi est fauor vltimæ voluntatis, vt legã 10 do argentum factum, comprehendatur etiam inchoatum. & hic similiter est fauor, vt legando opus fieri, debeat pfici: sed quidam habent hic locato. Accur.

Alias, ἀποτελεσμάτων ἔργον. Alcia. libr. Præter. ij. hic.

b Nominis.] Plerũque dicitur in legibus, vendo nomen: vt 20 patet ff. de hære. vend. l. si nomen. & C. de hær. vend. postquam. in fine. item obligo nomen: vt C. quę res pign. obliga. poss. l. nomen. & ff. de pigno. acti. si conuenerit. & de pigno. prætore. §. ij. Item do in solutum nomen: vt C. de ac. & obli. 30 si in solutum. & in pluribus alijs: & certè quicquid debetur, continet. Item cùm dicitur, res mihi debetur, intelligitur similiter ex quocũque contractu vel obligatione: vt hic, & supra si certum pet. l. j. & etiã persecutionem cõtinet. 40 Alij coniungũt & dicunt vt si testator dicat nomina & res lego. & facit infra eod. Labeo. Accursius.

c ¶ Verbum.] id est, appellatione legis continentur verba legis: & ipsa legis sententia tenetur cessantibus verbis. Item exemplum suprà si quadru. pau. fec. di. l. j. in prin. & l. pe. & pone exemplum ex l. Aelia sententia quæ prohibet relinqui seruo libertatem in fraud. cred. sed instituere eum permittit hæredem, & liberum etiam in fraudem credi. vt in- 50 stit. qui. ali. lic. in princ. & §. licet. Sed quid si alium instituat, & seruo restitui iubet? Respon. idem ex sententia legis ac si eum instituisset: vt ff. ad Treb. facta. §. fina. Item pone exemplum. ff. de iurisd. omn. iud. siquis id. §. quod si dum proponitur. Item institu. de leg. patrono. tu. & econtrà æqualiter punitur faciens contra sententiam, & contra verba & sententiam: vt. C. de leg. & consti. l. non dubium. si autem verba tantum offendat: dic vt ff. de leg. & senatuscon. l. contra leg. & l. fraus. dic ergo verbum ex lege, siue dicas hęc actio est ex lege, siue hoc facit secundum legem, siue contra legem: vel simili colore loquatur: semper intelligitur vt hic dicitur.

60 d ¶ Legibus.] subaudi quid fieri. Accur.

e ¶ Quod ex verbis.] vna cum sententia. Accur.

f Sponsio.] Sponsi. id est illius hominis cui aliqua desponsatur: vt ff. de spon. per totum tit. vel spõsum intellige neutraliter. & sic ponitur ff. de ædi. edict. sciendum. §. j. quasi dicat non solum spõsio est quę fit per interrogationem, sed etiam si fiat sine vlla interrogatione. & facit instit. de verbo. oblig. §. in hac re. & suprà de pollic. l. pactum. Accursius.

g Verbum.] verbi gratia. promittis mihi quicquid te dare facere oportebit. & sic futurum significat, siue contineat præsens, vt hic: 70 & præteritũ vt j. eo. l. verbum erit. & præsens præteritum: vt ibidem. §. quemadmodũ. & præteritum futurum: vt ff. de leg. j. quod in rerum. in prin. & l. talis. in princ. & in fin. & omnia sunt ex mente legislatoris, non verbis. sed secus in stipulatione dolum malum abfuturum: quia tepus post stipulationem tantum continet, & non præsens vel præteritũ vt ff. iudi. solui. l. nouissima. vel ibi quia erat presens, scilicet abesse: nõ oportebat claudi per futurum, hic econtrà præsens non continet futurũ: vt si dicam promittis quicquid te dare facere oportet: vt ff. de verb. obli. si stipulatus fuerim. §. cũ stipulamur. & l. si à colono. Accur.

h ¶ Actionis.] vt si legas mihi actionem, non videris legare exceptio 80 nem.

i ¶ Non continetur.] id est non significatur. nam aliud est actio, aliud exceptio, aliud replicatio, aliud duplicatio: vt insti. de replic. actione enim prosequimur: sed non exceptione. sed in onere probandi sunt pares qui agit, & qui excipit: vt ff. de excepti. l. j. quæ est contrà. Item actio quãdoque pro replicatione ponit: vt ff. de in rem verso. l. si pro patre. §. versum.

Actio quandoq; pro replicatione ponitur.

k Marcellus.] Notat. id est notabiliter dicit.

l ¶ Rapuisse.] duplex est hic litera. Prima, & scissum & fractum contineri & vi raptum: qua colligitur quòd per verbum rapio, intelligitur scissio: scilicet per medium: & fractum .i. conquassatum, & per vim eripere: vt sic competat vi bo. rap. pro his tribus: quòd intellige in primis duob[us] si hominibus coactis vel turba scissum & fractum fuerit: vt ff. vi bo. rap. l. ij. in prin. & l. pretor. in prin. & sic verbum corrupisse continet scissum & fractũ: 10 vt ff. ad leg. Aquil. si seruus seruum. §. inquit lex. Alia litera dicit: & seipsum fractum. q. d. verbum rapere vel rapinę tria necessario cõtinet: rapientem, & rapinam, & rem raptam: nec est rapina nisi hęc tria ibi sint. & secun- 20 dùm hoc expone seipsum .i. ipsam rem quæ rapitur: & hoc non mutatam: & fractum id est eum cui rapitur, & vi raptũ .id est eum qui rapit. Alij exponunt hæc duo vltima contra. Accursius.

m Creditores.] Actiõe. in personã, vel in rem. sed persecutio est extraordinaria, vt subijcit. & j. co. pecuniæ. §. actionis. sic ergo qui habet rei vẽ. est creditor: & qui possidet, debitor: & sic est contra insti. de actio. §. j. vbi dicit nullo iure teneri qui 40 in rem actio. cõuenit. sed ibi strictè pro personali ponitur: sicut & ff. de actio. & oblig. actio in personam. hic largè ponitur creditor: vt d. l. pecuniæ. §. actionis. & insti. de acti. §. actionis.

n ¶ Ciuili.] vt stipulatione: vt institu. de acti. §. de constituta. vel gentium, vt venditione, locatione & similibus: vt ff. de iusti. & iure. ex hoc. sed istę comprehenduntur sub ciuilibus, cùm omnes quæ non sunt prętoriæ, sint ciuiles: vt ff. de iusti. & iur. l. ius autẽ ciuile. de honorario ve- 50 ro da exemplum de act. de peculio, & similibus quæ oriuntur ex contractibus vel quasi: & quod dicit sine excep. no. vt. ff. de acti. & obli. l. is cui. & de dol. l. & eleganter. §. seruus pactionis. ibi, ego moueor &c. & j. eo. l. debitor. Accursius.

o ¶ Vel ordinario.] vt cum iure actionis agitur. Extraordinario cũ offi. iudi. imploratur: vt in restitutione minorum. vt ff. de mino. quod si minor. §. fi. & ff. titu. iij. l. j. Accur.

p ¶ Sub conditione.] scilicet certa nam si sub incerta, nequaquam: vt ff. de verbo. obliga. l. decem. & de condi. inde. quod fi. Ot. & H. imò idem si sub incerta, vt. ff. de actio. & obligat. is cui. in prin. & qui, & à 60 qui. l. qui in fraudem. & quod dicitur in illa. l. decem. intellige quando posteà deficit conditio. nam fingimus quòd nec fuerit obligatus pendente ea. tamen & ille debet, & hic creditor est. Accur.

q ¶ Natura.] in eo qui ad antidora prestãda tenetur: vt ff. de pet. hęredi. l. sed & si lege. §. consuluit. & est ratio hoc casu: quia nec ratio vlla datur. idem potest dici in quolibet naturali debito: vt. j. e. l. debitor. licet solutum nõ repetatur: vt ff. de dona. l. hoc iure. §. si quis seruo. abusiuè tamen dicitur debitor: vt de ff. solu. si is cui. §. flauius. & per consequens alius creditor: & quod debetur: dicitur debitum: vt ff. de fideiusso. l. fideiussor. §. fideiussor. Accur.

70 r ¶ Debeatur.] scilicet tantum: quia est inefficax: vt ff. de actio. & obligat. l. naturales. Accursius.

s ¶ Sed contractus.] quilibet alius. sic largè ponitur in authen. de fideiusso. §. absolutè. aliàs strictè: vt C. si aduersus credi. l. j. & ij. & continua duas sequentes. ll. cum ista.

t Creditorum.] Pecuniam largè: vt suprà eod. l. pecuniæ. vel etiã strictè si vis.

v ¶ Crediderint.] & sic cõtrahendo: vt ff. si cert. pet. l. j.

x ¶ Ex aliqua causa.] etiam ex delicto quod non comprehenderat præcedens. l. sed tantùm extra delictum: & in hoc addit hæc l. illi legi. 80 per l. autem seq. causæ plenius enumerantur.

y Si cui.] Debetur. adde quod j. sequitur, mihi videtur posse creditoris loco accipi. sed & si ex de. &c. mihi &c. vt & ff. l. proxi.

z ¶ Loco non esse.] & ideo nec fideiussor accedit: vt ff. de fideiusso. si quis. in fin. nec est locupletior qui eam habet. argum. ff. de popu. acti. l. penul. nam qua ratione esset aliquis creditor, eadem & quilibet de populo: quod esset absurdum: vt & de manumiss. ab vniuersitate dicitur qui omnium in vniuerso est libertus, sed nõ singulorum: & ideo singulos

los in ius vocat:vt ff de re.diui.l.in tantum.§.j.& ff.de in ius voc.sed si hac.§.qui manumittitur.& hoc nisi competat actio popularis pro priuato damno:quia tunc est creditor, & procuratorem constituit etiam ante lit.contest.vt supra,de procura.l.licet. in princi.& facit supra, de iniur.l.iniuriarum.

dius[a] soluit:nam & tempore minus soluitur[b].

Idem lib.7.ad edict. LEX XIII.

MVlieris[c] appellatione etiam virgo viripotens continetur.¶Res abesse[d] videntur(vt Sabinus ait,& Pedius probat)etiam eę quarum corpus manet, sed forma mutata est[e]. & ideo si corruptæ redditæ sint, vel transfiguratæ[f]:videri abesse[g]:quoniam plerunque plus est[h] in manus † pretio,quàm in re.¶Desinere autem abesse res[i] tunc videtur, cùm sic redijt in potestatem[k], ne amittere eius possessionem possimus[l] ob hoc quod furto pridem subtracta est.¶Abest & ea[m] res quæ in rebus humanis non est.

Paul.lib.6.aliàs 8.ad edict. L. XIIII.

LAbeo & Sabinus existimant, si vestimentum[n] scissum reddatur, vel res[o] corrupta reddita sit,veluti scyphi collisi[p],aut tabula rasa pictura:videri rem abesse: quoniam earum rerum pretiũ nõ in substantia[q],sed in arte sit positum.Item si dominus rem quæ sibi furto aberat,ignorans[r] emerit:

recte dicitur res abesse, etiam si postea id ita esse scierit:quia videtur res ei abesse, cui pretium abest[s].¶Rem amisisse videtur qui aduersus nullum eius persequendæ actionem[t] habet[v].

Vlpia.lib.10.ad edict. LEX XV.

BOna ciuitatis[x] abusiuè[y] publica dicta sunt.Sola enim ea propriè publica dicenda sunt,quę populi Romani sunt.

Caius lib.3.ad edict.Prouincial. LEX XVI.

EVm qui vectigal[z] populi Romani conductum habet,publicanum[a] appellamus. nam publici † appellatio in compluribus[b] causis ad populum Romanũ[c] respicit.Ciuitates[d] enim loco priuatorum habentur[e].

Vlpia.li.10.ad edict. LEX XVII.

INter publica[f] habemus nõ sacra,nec religiosa[g],nec quæ publicis vsibus sunt destinata[h]:sed siqua sunt ciuitatum, velut bona seu peculia seruorum ciuitatum, proculdubio publica habentur[i]. ¶ Publica vectigalia intelligere debemus ex quibus vectigal fiscus

a ¶ Tardius.] item & ille qui nihil soluit: vt j.e.l.minus. Accur.

b ¶ Soluitur.] & etiam 10 plus:vt instit. de fideiuss.§.item si ille purè.& de act.§.plus autē.quid ergo erit debitori quia tardius soluit? Respon. tenebitur etiam in accessorijs,secundũ quod no. ff. de vsur. mora. in dist.de mora.

c MVlieris.] tribus 20 modis dicitur. Primo pro omni persona fœminini sex⁹ etiam infantili:vt ff. de aur.& argen.le.l. argumento.§.mulieri.Secundo pro viripotente quæ habet xij.an.vt instit. quib.mod.tu.fi.in prin. & insti.de nup.in princ. 30 siue corrupta siue virgine:vt hîc.Tertio pro corrupta tantum: vt ff. de contrahē.emp.l.alioquin. §.φ si ego. & de act.emp.ex empto.§.fiquis virginem.& de ma nu.test.si collactaneus. in fi.& de ædil. edic.l. quæritur. §. mulierem. 40 Accur.

a Ista glos. licet amplè loquatur de isto termino mulier: addo Bart. in l.seruis legatis.ff.de lega.iij.ad. de etiam gl. in cano.mulier. xxxij. q.ij.

† Aliàs, in manu pretij &c.

d ¶ Res abesse.] pone exemplum in ac.ad exhi.quia non videtur ex hiberi res per act.ad exhi.si rei forma est mutata:vt ff.ad exhi.l.Iulia. §.sed siquis.& sic abest petitori exhibitio. Itē pone in act.commodati vel depositi:vt ff.cõmo.l.iij.§.si reddita.& de50 positi.l.j.§.si res.& j.l.proxi.Item pone exemplum.ff.de solu.qui sibi. §.fin.Item pone.ff.de auro & argen.leg.l.Seia.§.fi.& fa.ff.de pig.act.l. eleganter.§.qui reprobos.& de ali.iudi.l.ex hoc.in prin.

e ¶ Mutata est.] de materia in speciem,vel ecõtra:vel de specie in speciem,vel prima species deteriorata vel destructa est.

f ¶ Transfiguratæ.] in aliam speciem.

g ¶ Abesse.] petitori,etiam si eas tales habeat,& sic petat adhuc,& habet:vt no.ff.de dol.& eleganter.§.non solùm.

h ¶ Plus est.] id est plus constat specificatio quàm valet materia:vt in tabula picta:vt institu.de rerum diui.§.siquis in aliena.vnde Ouidius. 60 Materiam superabat opus &c.Quandoq; minus:vt in literis.& ideo dicit hîc plerunq;:vt insti.de rerum diuisio.§.literę.patet ex prædictis φ si mutata redditur,nec videtur reddi vel dari:quod est planum si deterior sit.sed si melior:quare non videtur reddi vel dari? Respon.fortè hoc non expedit petitori:vt institu.de acti.§.huic.ibi, quinetiã &c. vel vult expensas quas habere non debet si sciens alienam rem fecit: vt d.§.siquis in aliena.

i ¶ Abesse res.] id est,in potestate nostra dicitur redisse res furtiua:vt vitium eius purgatum sit &c.& sic si iterum surripiatur ab eodem vel ab alio,nascitur actio furti:vt ff.de fur.inter omnes.§.fi.per quem po70 ne casum.

k ¶ Potestatem.] scilicet nostram.

l ¶ Possimus.] vt & suprà,de vsusca.sequitur.§. tunc in potestate. & argumen.de acquiren.possess.l.non videtur.Sed quomodo posset à domino auelli? Respon.in vi possessa planum est, scilicet si eam abstulit per vim alij:vt dicta.l.sequitur.§.si dominus. in furtiua dic eodem modo quòd dominus abstulit alij cui fur dederat: vnde tenetur triticaria ad poss.vt suprà,de condi.triti.l.j.in fine.& l. sequen. Dic ergo,hoc est necesse quod hîc dicit vt desinat esse vitiosa. Item quod quando redijt in potestatem meam,sciuerim subtractam: vt suprà, pro emp.l. 80 qui fundum.§.penult.Item quòd vt mea sit reuersa:vt d.§.tunc in potestate.& infrà,l.proxi.Item quarto φ sciuerim reuersam:vt suprà,de fur.si ad dominum.

m ¶ Abest & ea.] q.d.non solùm prędictis duobus modis abest res:sed hoc tertio:vt & suprà,de peti.hære.deperditum. & suprà, pro soc.verum.§.societas.

n LAbeo.] Vestimentum. commodatum vel depositum: vt not.suprà,l.proxi.§.j.

o ¶ Vel res.] alia. Accursius.

p ¶ Collisi.] id est rasi.

q ¶ Non in substantia.] scilicet tantum:sed in arte: quod aliàs dicitur maius pretium:vt no.ff.l.proxi.§.j.

r ¶ Ignorans.] & sic nõ vt sua,sed vt aliena venit in potestatē suam: vt no.ff.l. proxi.§. definere.nec tamē tenet emptio:sed pretium repetitur:vt ff. de contrahen. 10 emp.l.suæ rei.

s ¶ Pretium abest.] No.ergo φ pretium loco rei succedit. sic & in act.quod metus causa: vt ff. quod me. cau.l. si ipsa.& in peti.hære.vt ff. de peti.hære. l. si & rem. in fin.sic & in hæreditatis restitutiõe:vt 20 ff.de leg.ij.Imperator. §.fi.& l.seq.sic & in re data in dotē:vt ff. de iure dot.l.res in dotē datæ. H. sic in re legata empta: vt instit.de leg. §.si res.& ff.de leg.j.planè.§.quod si rem.generaliter tamen obtinet cõtrà: vt ff.de fur.siquis 30 vxori.§.si Titius.& ff. de hære.vel actio.vēd. l.vēditor.in princ.& de fur.l.qui vas.§.fi.

t ¶ Actionem.] si enim actionem habet,& rem habere videtur:vt j.tit. j. qui actionem. & dic vt ibi.

v ¶ Habet.] quia annu40 lus cecidit sibi in manu.

x BOna ciuitatis.] alterius quàm Romæ.

y ¶ Abusiuè.] quare ergo prohibentur vsusca. vt ff.de vsusca.l. vsuscapionem? Respon.nõ est quæstio:quia multa quæ nõ sunt publica,sunt insuscapibilia.& adiun50 ge huic.l.seq.& quæ ibi dicemus.

† Not. ex ista.l.cū sua glos. i ver. Romanum & vna cum l. præceden. ti.ibi sola enim.φ propriè respub. dicitur ipsi⁹ ciuitatis Romanæ. vide gl.in c.ij.§. item nec de elec.in prag. san. in verbo, reip.ad do gl.in au then.de hære. & fal.in princ. Bart. i rub.de iur. fisci lib.x.

z EVm qui vectigal.] i.pedagium quod soluitur ex eo quod vehit quod est octaua eius rei ex qua præstatur: vt C.de vec.l.ex præstatione.& l.à legatis.

a ¶ Publicanum.] vt Matthæum:vt ff.de pub.l.j.§.hic titulus.

b ¶ In compluribus.] quandoq; enim contrà:vt C.de ser.fu.l.v.& ff. de offi.procon.si in aliquam.& C.de sacrosanc.eccle.vt inter diuinum. & ff.de pu.l.sed & hi.in §. præterea.& j.l. proxi.sed impropriè dicitur respu.in dictis legibus.

c ¶ Romanum.] scilicet tantum,non alium.

60 d ¶ Ciuitates.] scilicet aliæ.

e ¶ Habentur.] vt & ff.ad Mace.l.nihil interest.& ff.de fur.l.ob pecuniam. & ff. de ædil.edi.l.j.§.illud.licet publica soleant & hæc vocari. Quandoque tamen priuatorum loco non habentur:vt C.de sa.san.ec. l.fi.& C.de ser.fu.l.mancipia.& suprà,quibus ex cau.ma.l.sed & si per prætorem.§.fin.& suprà,si cert.peta.l.ciuitas.& C. de sac.san.ecc.l.illud.& ff.rem ra.ha.actor.& C. qui.ex cau.ma.l. respu.& de iur.reip.l. rempu.sed ille duæ vltimæ in repu.ro.possunt intelligi.& fa.ff.l.proxi. & j.l.proxi.& ff. de iusti.& iur.l.j.§ publicum.

f INter publica.] hæc lex strictè accipit publicas res vniuersita70 tis quæ non sunt in publico vsu: quod est impropriè dictum cùm nec ipsæ ciuitates dicantur respu.nisi impropriè similiter: vt not.suprà.l.proxi.

g ¶ Nec religiosa.] ista duo genera in bonis nullius sunt: vt instit.de rerum diui.§.nullius.

h ¶ Destinata.] vt theatra,stadia,& similia:vt ff.de re.di.l.intantum. §.vniuersitatis.sed siqua &c. & sic strictissimè hîc publica dicuntur quæ in patrimonio ciuitatis alicuius sunt,vt molendina cõmunis boñ. quæ non sunt in publico vsu:sed sunt sicut molendina priuatorũ. sed in alia significatione magis talia quæ in publico habentur,sunt publi80 ca quàm quæ sunt in patrimonio ciuitatis.vnde non possunt alienari:vt ff.de cõtrahen.empt.l.sed celsus.nec vsucapi:vt ff.de vsusca.l.vsuscapionem.nec legari:vt ff.de leg.j.apud Iul.§.fi.sed R.hic dixit publicis vsibus destinata,scilicet vt sint in reipu.vel fisci patrimonio, quasi ea dicantur hic publica.& secundum hoc theatra & similia appellabantur hic publica:quod non placet.

i ¶ Publica habentur.] i.cõmunia ciuitatum, non publica omnium hominum,vel publicis vsibus destinata:vt instit.de rerum di.§.vniuer-

ſitatis. Sed quid habent iuris publici iſtę res vniuerſitatis? Reſpõ. quia ciuitas in quibuſdã caſibus habet ius reipu. ro. in talibus rebus: vt not. ſuprà, l. proxi.

capit, quale eſt vectigal portus, vel vænalium[a] rerum, item ſalinarũ, & metallorum[b], & piſcariarum.

Paulus lib. 9. ad edict. LEX XVIII.

MVnus tribus modis dicitur: vno donũ[c]: & inde munera dici dari mittíve. altero onus[d]: quod cùm re mittitur[e], vacationem militiæ[f] munerisq́; præſtat: inde immunitatem appellari. Tertio officium[g]: vnde munera militaria[h]: & quoſdam milites munifices vocari. Igitur municipes[i] dici, ꝙ munera[k] ciuilia capiant[l].

Aßignat differentiam inter tria uocabula, agere, gerere, & contrahere.

Vlpia. lib. 20. ad edict. LEX XIX.

LAbeo[m] lib. j. prætoris vrbani definit ꝙ quædam agantur[n], quædam gerantur, quædam contrahantur: & actum[o] quidem generale verbũ eſſe: ſiue verbis quid agatur, vt in ſtipulatione: ſiue re, vt in numeratiõe pecuniæ. ¶ Contractum autem vltro citroque[p] obligationem eſſe, quod Græci ✳ συνάλλαγμα vocant: veluti emptionem, venditionem, locationẽ, conductionem, ſocietatem. ¶ Geſtum rẽ ſignificare ſine verbis factã[q].

Idem lib. 11. ad edict. LEX XX.

VErba, contraxerunt, geſſerunt, non pertinent[r] ad teſtandi ius.

Paulus lib. 11. ad edict. LEX XXI.

a Vænalium.] de quibus præſtatur octaua: vt C. de vecti. l. ex pręſtatione. & l. allegatis.

b Et metallorum.] de quibus decima fiſco datur: vt C. de me. l. cuncti. lib. xj.

c MVnus.] Donum. eſt tamen differentia inter munus & donum: vt infrà, e. inter donum.

d Onus.] ſine honore: vt tutela & cura: vt ff. de mune. & ho. l. honor. §. j. ſic accipitur. j. eod. munus.

e Remittitur.] qđ fit ex varijs cauſis quas habes. ff. de va. mu. per totum.

f Militiæ.] i. talis muneris ſine honore.

g Officium.] cum honore: & ſic magis dicitur honor, ſiue habeat onus annexũ, ſiue non: vt d. l. honor. in prin.

h Militaria.] ſcilicet in armata militia. vocãtur enim ruſtici ad munera vel collectas, vt ſoluantur militibus ſtipendia.

i Municipes.] i. quibus aliquod officiũ eſt impoſitum.

k Munera.] id eſt officia.

l Capiant.] i. habeãt. aliter accipiť. ff. ad mu. l. j. §. j. & j. e. municipes.

m LAbeo.] inter tria verba differẽtiam facit Labeo.

n Agantur.] i. agi dicantur: & ſic de ſequentibus.

o Actum.] aliàs ſtrictè accipitur: vt ſuprà, de negoti. geſt. l. eum actum.

p Vltro citroque.] i. hincinde ſui natura. nam quãdoq; etiam in his non contrahitur obligatio niſi ex vna parte: vt ff. de act. empt. Iul. §. ſi quis à pupillo. & mandati. l. poteſt. Et no. ꝙ cõtractus aliàs largius accipitur: vt inſtit. de ob. §. fi. aliàs largiſsimè etiam pro delictis: vt ſuprà, de iudi. omnem quæ ſunt contrà. ſed in illis impropriè, hîc propriè & regulariter.

q Factam.] vt ſcribere & fodere. & licet inter geſta & facta videatur quædam ſubtilis differentia, tamen nulla eſt, vt hîc, & j. e. l. licet. & no. ꝙ geſtum aliàs largius ſumitur: vt ff. de mi. l. ait prætor. quæ eſt contrà. ſed ibi ex interpretatione: & iunge ſequentem cum iſta.

r VErba.] Non pertinent ſ. propriè, impropriè enim ſic: vt inſtit. de teſt. §. ſed neq;. quæ eſt contra. imò ibi eſt agi. Item nõ ob. C. de teſta. l. teſtamẽtum. nõ ideo quia ibi dictio contractus nõ refertur ad teſtamentum. Item not. ꝙ hæc. l. apertè facit contrà Ir. in eo quod notauimus. C. de ſen. paſ. l. fi. ſed ipſe hîc ſubaudiuit ſimul accepta. ſed ſi ſolũ geſsiſſe eſſet poſitum, pertineret ad teſtandum ſecundum eum. Acc.

s PRinceps bona concedendo.] deportatũ reſtituebat princeps concedendo ei bona. dicit ꝙ etiam obligationes intelligitur concedere. ſ. vt teneatur creditoribus, & debitores ſui quondã teneantur ei: vt hic, & C. de ſen. paſ. l. ſi deportationis. & l. fi. in fi. & ff. de ſen. paſ. l. iij. & eſt ratio: quia & actiones cõtinentur bonorũ appellatione: vt j. e. bonorũ. in fi. & ff. de iure fiſ. eum qui. & ad Syl. cum fiſco. & quia obligationes paſsiue reſtituuntur in eum appellatione bonorum: patet ꝙ aliter accipitur nomen bona quã. j. eo. ſubſignatum. §. bona. & ff. de iure dot. l. mulier. Item vt hic in priuilegio vel beneficio ſumitur nomen bona: ſic etiam accipitur in teſtamentis: vt ff. ad Trebel. l. nãq;. §. fin. & l. cogi. in prin. & eſt ratio: quia in contractibus plenè: vt C. vt act. ab hære. l. j. In vltimis voluntatibus plenius: vt ff. titu. j. l. in teſtamentis. In beneficijs pleniſsimè interpretamur: vt hîc, & ff. de conſti. prin. l. beneficium. & C. de bo. vac. l. ſiquando. lib. x. Accur.

t PLus.] Differẽtiam facit inter reſtituere & exhibere. & ꝙ dicit pręſentiam corporis præbere: dic ſcilicet videndi, & tangendi: vt ff. de tab. exhi. l. loca. §. hoc interdictum. & de lib. ho. exhi. l. quod & lex. §. ait prætor. & ſuprà, ad exhi. l. ij.

v In reſtitutione.] ſcilicet rei.

x Poſſeſſorem facere.] ſcilicet petitorem, & reddere fructus: vt & ſuprà, de vſur. l. videamus. §. in fauiana.

y Præterea.] i. præter rem & fructus. Sed quid aliud? Reſpon. cauſa vſuſcapionis & omnis vtilitas: vt j. e. l. reſtituere. & l. fi. § fi. Vel aliter præter hanc ſignificationem quã habet verbũ reſtituere, habet & aliam, ſcilicet cùm Imperator reſtituit aliquẽ nam tunc ſignificat vt ordini & dignitati reſtituatur: vt C. de ſen. paſſ. l. j. & l. caſus. & famæ: vt ff. de poſtu. l. j. §. de qua. in fi. Itẽ libertatis reſtitutionẽ quãdoq; ſignificat: vt ff. de nata. reſti. quęris. ĩ fi. l. Aliud eſt in verbo indulgere: vt C. de genera. aboli. l. indulgentia. Alij diſtinguunt an dicat Imperator: reſtituo te in integ. aut reſtituo te ad oĩa: vt arg. inſti. quibus mo. ius pa. po. ſol. §. cũ autem. quod nõ placet: vt d. l. C. de ſen. paſ. l. j.

PRinceps[s] bona concedendo videtur etiã obligationes concedere.

Caius lib. 4. ad edict. prouincial. LEX XXII.

PLus[t] eſt in reſtitutione[v] quã in exhibitione. Nam exhibere † eſt præſentiam corporis præbere: reſtituere eſt etiam poſſeſſorem[x] facere, fructuſq́ue reddere: pleraque prætereà[y] reſtitutionis verbo continentur.

Vlpia. lib. 14. ad edict. LEX XXIII.

REi appellatione & cauſæ[z] & iura[a] continentur[b].

Caius lib. 7. ad edict. prouincial. LEX XXIIII.

NIhil[c] eſt aliud hęreditas quã ſucceſsio[d] in vniuerſum ius quod defunctus habuit.

Paulus lib. 21. ad edict. LEX XXV.

REctè dicimus[e] eum fundum totum noſtrum eſſe etiã cuius vſusfructus alienus eſt: q̃a vſuſfructus non dominij pars, ſed ſeruitutis[f] ſit, vt[g] via, & iter. ¶ Non falsò dicitur meum eſſe, cuius non poteſt vlla[h] pars dici alterius eſſe. & hoc Iulianus ait, & eſt verius.

Quod pro indiuiſo cum alio poßideo: eius partem poßidere dicor. h. d.

¶ Quintus Mutius ait partis appellatione rem pro indiuiſo[i] ſignificari. nam quod pro indiuiſo noſtrum ſit, id non partem,

z REi.] Et cauſæ. ſcilicet rei, vt fructus.

a Et iura.] i. ſeruitutes debitæ ipſi rei.

b Continentur[a].] puta ſic generaliter concepto libello, de omnibus rebus ad me pertinentibus. verbum enim res & ad corporalia & ad earũ cauſas. i. omnes vtilitates & incorporalia (quæ ſunt iura) protenditur: vt inſti. de rebus cor. & incor. Et ar. ff. de except. rei iudi. l. ſi mater. §. eãdem. Si verò dico: peto rẽ talem, puta Stichũ vel fundũ, non ideo credo venire ſeruitutem ei debitam: vt ff. de except. l. fundum. niſi quo ad interruptionem: vt C. de anna. exceptio. l. fi. Azo. & facit. ff. eo. l. rei. & quod ibi dixi. Accur.

NIhil.] q. d. res hæreditariæ nõ ſunt hæreditas: ſed ſucceſsio &c. quod paſsiuè accipe: quia in ea ſucceditur. Sed op. de tribus. Primò omnis definitio conuertiť cũ ſuo definito: ergo omnis ſucceſsio in vniuerſum eſt hæreditas, ergo oĩs ſucceſſor in vniuerſum eſt hæres: ergo bo. poſ. quod falſum eſt: vt inſti. de bo. poſ. §. quos aũt. ſed ſupple hic. ſ. de iure ciuili: at bonorũ poſſeſsio eſt de prętorio iure. Secundo de fideicõ. q nõ eſt hæres: cũ inſtitut⁹ ſit hęres inſolidũ: vnde alius eſſe nõ põt: vt j. ti. j. l. quod cõtrà. §. vni. ſed rñ. hic directo. Similiter poſſet dici nõ ſequiť: habet hæreditatẽ, ergo eſt hæres. Tertiò op. de duobus inſtitutis. nam quilibet eſt hæres in vniuerſum ius. Econtra ſi vnus eſt in totum, alius eſſe nõ poteſt. Reſpon. aliud eſt in vniuerſum, & aliud in totum ius. nam in vniuerſum. i. aliquod quod eſt vniuerſum. & eadẽ quæ habes hîc, habes. j. titu. j. hæreditas.

d Succeſsio.] ſcilicet iuris ciuilis. Accur.

e REctè dicimus.] vt & ff. ad Syl. l. j. §. j. & inſti. de hęre. ĩſti. in prin.

f Seruitutis ſit.] ſcilicet pars. i. ſpecies: nã ſeruitus alia eſt vſufru. alia via: alia iter: & oĩs ſpecies vt pars quãtũ ad ſuũ totũ habere ſe videtur. eſt pars dico vt. i. ſicut via &c. habes ergo hic ꝙ vſusfr. non eſt pars dominij: & idẽ inſti. de le. §. ſi cui. ſed alibi habes ꝙ ſic: vt ff. de vſu. l. iiij. quæ eſt contra. Sol. Ro. dixit ꝙ hic de vſufru. ſeruitutis, ibi de cauſa vtẽdi fruẽdi dicit ſecũdũ H. vel hic de cauſali: ibi de formali. Placẽ. verò ſic ꝙ vſusf. eſt pars dñij, & nõ eſt pars dñij. vtrũq; verũ ſecundũ dialecticos. eſt pars dominij legalis: nõ eſt pars dominij prędicatiua ſiue ſubiectiua: vt poſita ſpecie ponatur genus: vt homo: ergo animal. nam nõ ſequitur: eſt fructus: ergo dominium. ſ. plenũ. ſed eſt legalis id eſt integralis: quia ſimul iuncta proprietas & fructus faciunt dominiũ ſcilicet, plenum. vel dic tertio vt no. in d. l. de vſufr. l. iiij.

g Vt.] id eſt ſicut.

h Vlla pars.] ſed & ſi pars pro indiuiſo alterius ſit, meum dicere poſſum: vt j. e. l. pupillus. §. fi.

i Rem pro indiuiſo.] ſcilicet, dimidiã: vt j. e. l. nomen. §. portionis.

Sed

✳ Vide Alcia lib. præter. ij. hoc ipſo titu.

† Quid ſit exhibere: vide text. in c. accepimus. in c. contingit. extrà de fide inſtru.

a Iſta gloſ. eſt notanda ad hoc propoſitum ꝙ vbicunq; qs petit in libello ſimpliciť fundum: videtur etiam petere ſeruitutẽ eidem fundo debitam. Bolog.

a ¶Sed totum esse.] sic ĵ.e.locus.in fi.ar.contrà.ĵ.e.littus.§.prædia.
b ¶Seruius.] corrigendo quod quintus mutius dixit.
c ¶Vtrunque.] hoc sic intelligo, cùm ex vtraq; parte vnũ tantũ voluerint constituere agrum, retinẽdo quilibet dominiũ suæ partis. alioquin duo essent: vt ꝫ.de leg.j.l.quod in rerum.§.siquis.& l. planc.§.fin. & de lega.ij.l. Caius.§.fi.& ꝫ.cõmunia prędi.l.siquis duas.§. siquis. & suprà, de rebus co.l.ma 10 gis.§.fin.

sed a totum esse. Seruius b non inelegãter partis appellatione vtrũque c significari.

Vlpia.lib.6.ad edict. LEX XXVI.

Partum d non esse partem rei furtiuæ Scæuo.lib.xj. quæstionum scribit.

Idẽ lib.14.ad edict. LEX XXVII.

Ager est locus e qui sine villa f est. ¶Stipendium g à stipe appellatum est, quod per stipes, id est modica ęra colligatur. Idẽ h hoc etiam tributum appellari Põpo. ait & sanè appellatur à contributiõe i tributum, vel ex eo quod militibus k tribuatur.

Paulus lib.21.ad edict. L. XXVIII.

Alienationis verbum etiam vsucapionẽ l cõtinet. vix m est enim vt non videatur alienare n qui patitur vsucapi. Eũ quoque alienare dicimus, qui non vtẽdo o amisit p seruitutem. ¶Qui occasione acquirendi q non vtitur, non intelligitur r alienare: veluti qui hæreditatẽ omittit, aut optionem intra certum tempus datam non amplectitur s.

¶*Quandoque oratio in qua est coniunctio, ponitur pro disiuncta: ut si promittis dare decem mihi hæredíq; meo. nam intelligitur uel hæredi: ita ut mihi dando, non tenearis hæredi. Hoc dicit cum l. sequenti.*

¶Oratio, quæ neque coniunctionem t, neq; disiunctionem habet, ex mente pronunciantis, vel disiuncta, vel coniuncta accipitur.

c ¶Vtrunque.] portionem diuisam, & indiuisam.

d Partum.] ancillæ furtiuę. si conceperit & pepererit ancilla apud bo.fi.possessorem, vel etiam hæredẽ furis ignorantẽ: nõ est pars: 20 & sic põt vsucapi. aliter si ancilla prægnans surrepta fuerit, vel si apud furem cõceperit: vt hîc, & ꝫ. de vsufr. si aliena.ij.respon. & ꝫ.de fur. qui vas.§. si ancilla. Sed cõtrà. ꝫ. de ven.inspi.l.j.§.ex hoc rescripto. vbi dicitur esse, par 30 tem. sed ibi antequàm nasceretur: hîc post: vel est portio: vt sicut ꝑ iure mulieris nõ datur interdictum de li.ho.exhi. sic nec pro partu. sed portio non est quo ad vsucapionẽ impediendam. Accur.

e Ager est loc⁹.] 40 vacuus. Accur.

f ¶Villa.] i. domo: & hoc in rure. & plenè de eis dic vt ĵ.e.l. fundi. & l.quæstio est.

g ¶Stipendium à stipe.] quod est modicum ęs: vt subijcit: vt soluãt. xxvj. denarios rustici nuncio principis.

50 h ¶Idem.] quod sic minutatim colligitur.

i ¶A cõtributione.] sic & tributoria à contributione dicitur: vt ꝫ. de tribu.l. ꝓcurationis. §.per hanc.

k ¶Militibus.] vt & C.de procu.l.qui stipendia.

l Alienationis.] Etiam vsucapionem. Pone exemplum. prohibita est alienatio fundi dotalis: ergo vsusc. vt ꝫ.de fun.do.fi fun- 60 dum.& C.de fun.do.l.j.in fi.idẽ in re pupilli: vt ꝫ. de acqui.re.do.l.bonę fidei.§.veluti si pupilli. sed fallit quod hic dicit: quia res litigiosa nõ potest alienari: vt C.de litig.l.lite. potest tamen vsucapi: vt ꝫ.de rei vẽ. si post acceptum.& C.de præscri.long.temp.l.j. & est ratio, quia vitiũ litigiosi non afficit rem: vt no. C.de acquir.poss.l.vitia.

m ¶Vix est.] vix fit quod nunquàm fit. sic ponitur. ꝫ. ad Velleia.tutor. in prin. sed aliter. ꝫ.de iudi.vix.

n ¶Non videatur alienare.] quia bene alienat.

o ¶Non vtendo.] omittit enim facere quod facere debet. s. vti: vt & ꝫ. quæ in fraudem credi.l.in fraudem. sic & si imponat: vt C. de re.alie. 70 non alie.l.fi.

p ¶Amisit.] aliàs abutendo. nam & tunc perditur: vt suprà, quemad. ser.amit.l.si sic.

q ¶Acquirendi.] id est qui potest acquirere, & non acquirit.

r ¶Non intelligitur.] pone exemplum. ꝫ.quæ in frau.cre.l. quæ aũt. Item ꝫ.de do.inter vi.& vxo.si sponsus.§.si maritus. & facit. ꝫ. de col. bo.l.j.§.confertur. & si in frau.pa.l.j.§.verum. & ꝫ. de iure do.l.pfectitia.§.si pater. & de ali.iudi.mu.cau.fa.item.§.potest. & ĵ.titu.j. nõ alienat. Sed fallit hæc regula. ꝫ. de peti.hære. sed & si lege.§. perinde. & ꝫ. de hæ.ven.l.ij.§.non tantum. & ꝫ.solu.matri.l.si verò.§.dabit.

80 s ¶Non amplectitur.] id est non eligit.

t ¶Neque coniunctionem.] coniunctio per &: q;: & similia. disiunctio per vel: vt Lucius caius hæres esto: item peto codicem, deceq;, oratio dicitur soluta: vt ĵ.e.sæpe. vbi plenè habes de illis orationibus. & hoc quidem iudicatur ex mente loquentis: vt hic. quod intellige in iu di cijs: vt ꝫ.de iudi.l.siquis intentione. Item in vltimis voluntatibus: vt ĵ. eo.triplici. secus in contractibus, vbi contra proferentem fit interpretatio: vt ꝫ.de contrahẽ.emp. Labeo. & de pac.l.veteribus. vbi plenè di-

xi. Sed quid si mens hic non apparet? Respõ. præsumitur coniuncta: vt ĵ.eo.triplici.§.videamus. & adiunge.l.sequentem.

v ¶Coniunctionem.] bene dico hoc in illa quæ neutrum istorũ habet: quia hoc etiam in ea est quæ coniunctionem habet.

x ¶Labeo.] vt ĵ.e.sæpe. & econtra disiuncta pro coniuncta: vt d.l. sæpe. & C.e.l. cum quidã. & de episc. & cle. si quis in hoc. & in authen. sed nouo.

Idem lib.17.ad edict. LEX XXIX.

Coniunctionem v enim † nõ nunquã pro disiunctione accipi Labeo x ait: vt in illa stipulatione, Mihi hęrediq; meo y? Te hęredemq; tuum.

*Paulus. LEX XXX.

Sylua cædua est (vt quidam putant) quæ in hoc habetur vt cęderetur z. Seruius eam esse a quæ succisa, rursus ex stirpibus aut radicibus renascatur. ¶Stipula illecta b est spicæ c in messe d deiectę, necdum lectæ: quas e rustici cũ vacauerint f colligũt. ¶Noualis g † est terra præcisa h quæ anno cessat i: quam Græci νεάλιν vocant. Integra k autem est in quam nondũ dominus pascendi l gratia pecus immisit. ¶Glãs caduca est quæ ex arbore cecidit m. ¶Pascua n sylua est quæ pastui pecudum destinata est.

Vlpia.lib.8.ad edict. LEX XXXI.

Pratum o est in quo ad fructum percipiendum falce duntaxat opus est: ex eo dictum, quòd paratum sit ad fructum capiendum p.

*Paulus. LEX XXXII.

Minus q solutum intelligitur etiam si nihil est solutum.

Vlpia.lib.21.ad edict. LEX XXXIII.

Palàm r, est coram † pluribus s.

Paulus lib.21.ad edict. L. XXXIIII.

Actionis t verbo etiam persecutio v continetur.

10 y ¶Hæredíq; meo] dare vel facere spõdes? nã sufficit vni^a dari vel fieri, nisi factum vtriusque intelligant contrahẽtes: vt in illa stipulatione, habere licere: vt ꝫ.de verbo.obli.stipulatio ista.in prin. & §.j. & in illa per te & hæredẽ 20 tuum non fieri vim: vt ꝫ.de verb.obli. si sic stipulatus sim.

z Sylua cędua est.] Vt cæderetur. i. est habilis ad cædẽdum. in hac significatione accipitur. ꝫ.de vsufruc.l. ex sylua. & sol.matri.l.diuortio.§.quod in anno. 30 & ꝫ.de contrahẽ.emp. cũ manu.§.sylua. & arbores cæduæ dicuntur in hoc sensu: vt d.l. diuortio.§.si fundum.

a ¶Eam esse.] sub. etiã. & in hac significatione dicit̃ glãs caduca quæ cecidit: vt ĵ.eo.§.glans. Accursius.

40 b ¶Stipula illecta.] id est non lecta. & pone casum vt ꝫ. de contrahen.emp. qui fundum.§.fundi.

c ¶Spicæ. sub. cũ spice &c. & subau. sunt. aliàs nil sub.

d ¶In messe.] id est ex messe deiectæ.

50 e ¶Quas.] spicas.

f ¶Vacauerint.] hic sub. cùm, si nõ habes in textu.

g ¶Noualis.] id est nouiter aptata ad colendum, vt pratum quod colitur ad seminandum de frumento.

h ¶Præcisa.] ad colendum.

i ¶Cessat.] aliàs cessat, scilicet antequã aretur, vt proinde melius fru- 60 ctificet. & aliàs cęsa fit. i. apta. & hoc etiã dicit præcisa, vt. s. in eo anno impinguetur sterquilinio, vt probat sequens clausula, integra autẽ &c. aliàs accipitur nouale terra ex sylua extracta: vt ꝫ.de ter.mo.l.fi. in fi. & de peti.hę.vtilis. & hic etiam posset sic accipi.

k ¶Integra.] id est, arata: quia hæ impinguationes fiunt demum cum ea est arata.

l ¶Pascendi.] & impinguandi.

m ¶Ex arbore cecidit.] vt pro tali detur interdictũ de glande legenda: vt ꝫ.de glan.le.l.j. cuius appellatione omnes fructus continẽtur: vt ibi, & ĵ.eo.qui venenum.§.glandis.

70 n ¶Pascua sylua.] aliàs cędua: vt ꝫ.in prin. & aliàs pascua: vt hic, & C.de pascuis pu.vel pri.l.j. & l.fi.in fi. & iunge seq.l.

o Pratum.] de hoc fit mentio. ꝫ.de act.emp. si in qualitate. & in hoc non licet pascere: vt C. de pas.pu.l.fi. Accur.

p ¶Capiendum.] scilicet sine semine.

q Minus.] Pone exemplum. ꝫ.de tribu.illud.§.minus. facit ĵ.e.l. verbum amplius.in fi. Item pone exemplum. ꝫ. de fideiuſ.amissi. in prin. Item pone exemplum. ĵ.e. si ità à te stipulatus. & facit quod dixi ꝫ.e. si cui.§.minus.

r Palàm.] subau. fieri.

80 s ¶Coram pluribus.] repete fieri. hoc in contractibus, & propriè: & pone exemplum. ꝫ.de instito. sed & si.§.proscribere. item & ꝫ.de iure fis. nõ intelligitur. & ꝫ. de testa.l. hæredes. aliàs aliter & impropriè: vt suprà, de rit.nupt.l.palàm. item no. pluribus. nam etiam coram vno, vt ĵ.eo.l.coram.

t Actionis.] Si lex alicui actionem indulget, & persecutionem: vt ꝫ.eo.l.creditores.

v ¶Etiam persecutio.] scilicet extra ordinem: vt per offi.iudi.vt ꝫ.

† In vetusto quodã codice legimus coniunctionẽ eniq; &c.

* Aliàs, Caius lib. vj. ad edictum Prouincial.

a Propter alternatiuã ad cuius verificationẽ alteram partem esse veram satis est iuribus notis.

Vide vallain. lib. elegã. vj. c. xl. ij. & Alcia. lib. præter. ij. hoc ipso titu.

* aliàs Vlpia.lib.10.

† aliàs coram omnibus, vel pluribus.

de mino.l.quod si minor.§.fi.& ꝫ.eo.pecuniæ.§.actionis verbo.vel dic persecutio,scilicet in rem:vt plene habes.ꝫ.e.pecuniæ.§.actionis.

a **R**Estituere.] Pone in rei ven.vt ff. de rei ven.l.præterea. item in actione personali:vt ff.si certum pet.l.cum fundus.in princi.& de vsur.l.ij.& l.videamus.§.in fauiana. & in.pe.hære.si est prædo possessor:vt ff.de pet.hære.illud.& facit ff.e.plus est. & ꝫ.eod.l.fina.& l. cùm prætor. Accur.

b ¶ Intelligitur.] si possessor condemnatus restituere.

c ¶ Causam.] causa rei est omne quod actor habuisset si tempore litis contesta. restituta res fuisset:vt hîc & dicta.l. præterea.& l.cum fundus. & suprà, ad exhi. Iul.§.fina.

d ¶ Accepti.] id est tempore lit.contesta. Acc.

e ¶ Vsucapionis.] veluti si possessor lit.contest. compleuit vsucap. nam restituet nihilominus,& cauebit de dolo, vt ff.de rei vendi.si post acceptum. & pro empt. l.ij.§.j.

f ¶ Fructum.] vt & ꝫ. titu.j. in condemnatione.§.j.

g **L**Itis.] Pone exemplum.ff.de testi.l.j. Azo.

h ¶ Actionem.] intentatam,vel intentãdam. hoc est ante litem, & post:vt diximus.C.de transac.l.causas. & per illam pone hîc exemplum.Accur.

i ¶ In personam.] siue mista sit, siue officium iudicis locum habeat. Azo.

k **V**Erbum oportere.] Pone exemplum ꝙ stipulor à te quicquid te dare oportet.non enim videor stipulatus quod iudex in sententia expressit:sed quod purè,& in rei veritate nunc debetur:vt ff. de verbo.obli.si à colono.& l. si stipulatus.§. cùm stipulamur.licet arbitraria actione mihi tenebaris.vnde condẽnatio poterat crescere:vt ff.de in li.iu.l.j. Alij sic,verbũ oportere necessitatem imponit:vt ff.de transac.l.cùm hi.§.arbitratu. & de rebus ec. l.magis.§.ne tamen.secus in verbo potest:vt ff.de offic.præsi.l. sæpe. & quod subijcit,non ad facultatem,qui potest &c.mutat casum.q.d.non sicut potest pluris vel minoris condemnare,ita potest in prædictis ipse cognoscere vel alij delegare.potest autem pluris vel minoris cõdemnare:vt in prædictis arbitrarijs.Item potest facere & omittere:vt C.quo modo & quando iu.l.ij.& ff.de iud.l.non quicquid. Item potest & plus quàm sit petitum damnare,si plus inueniat deberi,secundũ quosdam: vt argu.ff. de iudi.l.solemus.& C.de ap.l.si.in fi.& insti.de act.§.si minus.quod non placet.vt C.si à nõ compe.iudi.l.j.& ff.de iudi.l.nõ potest.& no.in.d.§.si minus.

a Concor. text.in c.nõ oportet.ex. trà de libel. obla. & i c. confidimus xxj.q.j.& 1 cle.j.§.ij.cũ gl.de sup~ plen. negli. prela.ad qd facit l.cum oportet in princi. C. de bo.quę lib.

l ¶ Ad veritatem.] id est quod vere tunc debetur, siue ad verum rei pretium.

m **O**Stentum.] id est partum.

n ¶ Cuiusque rei.] ergo etiam in brutis locum habet.

o ¶ Factumque.] id est editum,cùm generale sit nomen:vt ꝫ.eo.licet.

p ¶ Nascitur.] pro parte alia.

q ¶ Parte.] & hi sunt liberi.id est filij : vt suprà de sta. ho.l. non sunt. in fine. Accursius.

r ¶ Corporis.] vt cum duobus capitibus.

s ¶ Contraria est.] & sic retinet formam hominis.

t ¶ Videtur.] quod omnino discrepat ab homine,vt vitulus.

v ¶ Græci.] i.phantasma.& hi non sunt liberi.i.filij:vt d.l.non sunt. in prin.nec tenetur pater restituere:vt C.de posthu.hære.insti.vel exhę.l. quod certatim.in fi.quandoq; contrà:vt ꝫ.eo.l.quæret.

Subsigna. re trib' mo. dis dicitur.

x **S**Vbsignatum.] tribus modis dicitur subsignare.Primo vt hîc, & C.de admi.tu.l.si nõ subscripsit.Secundo in testamento.i.sigillare: vt ff.de testa.l.ad testium.§.siquis.Tertio,id est obligare : vt ff. de iure immu.l.semper.§.conductores.

y ¶ Pro adscriptione.] aliàs subscriptione.

z ¶ Bona intelliguntur.] in naturali significatione,non ciuili: vt ꝫ.eod.bonorum appellatione.& pone exemplum in filio emancipato qui omnia bona confert: quod intellige deducto ære alieno:vt ff. de col. la.bo.cum emancipati. §.illud. Item pone. ff. de iur.do. mulier. & ff. de leg.j.non amplius.in princi.& ꝫ. eo.l.venisse. sed hoc fallit in bo.pos. quæ cum cõmodo & in cõmodo transit:vt ff.de bo.pos.l.iij.& in hæreditate:vt ꝫ.e.hæreditatis. & fideicõmis.restitutione:vt ff.ad Treb.cogi. in prin.& l.præcedenti. in fi.& l. in beneficijs. vt ff.e.l.princeps.& facit.ꝫ.e.bonorum appellatione.

a ¶ Detestari.] aliàs attestari.aliàs protestari. & pone exemplũ. C. de nõ nu.pecu.l.in contractibus.§.fin.vbi excepnon nu.pecu.op. absente eo cui opponitur.Itẽ pone.C. de anna.excep. l.vt perfecti.in fine. Itẽ pone. ff.ad Mace.l.si filiusfa.absente. & facit ꝫ.eo.l.proxima.in prin. & ꝫ.eo.plebs.§.j.Acc.

* Vide Vallen.li.elegã. vj ca.xliij.

b ¶ Incertus.] nobis subau. & da exẽplũ ff.de rei vẽdi.l.is qui se. nam sibi nemo incertus esse potest quã partem possideat : quia incertã partem nemo possidere potest, licet ad incertã partẽ detur rei ven.vel pe.hæ.vt ff.de rei ven.l. quæ de tota. §.j. & suprà,si pars hæredi.petã.l.j.in fine.

* Vide Vallen. ibidem c.lvj.

c **D**Etestatio est.] facit. ff.l. proxi.§. penul.& quod ibi dixi.

d ¶ Testatione.] id est coram testibus.

e ¶ Serui.] pone : lego seruos : & ancillas videor legasse:vt ꝫ.eo.inter stuprum.§.fi.& ff.de lega.iij.seruus.& facit l.qui duos.in eo.tit.& ꝫ.eo.titu.l.patroni.& ff.e.l.j.

f ¶ Familiæ.] pone exemplum.ff.de pub.l.j.in prin.& §.familiæ. Item ff.vi bonorum rap.l.ij.§.familiæ.Item.ff.de vi & vi arma.l.j.§. familiæ. & facit.ꝫ.eo.pronunciatio.§.familiæ.Accur.

g ¶ Non continetur.] sicut nec turbam facit vel rixam vnus : vt ff.vi bo.rap.l.prętor.§.turbam.nec vniuersitatẽ:vt ꝫ.e.Neratius.& da exẽplum in familia publicani:vt superiori.§.sed contrà.ff. de vi & vi ar.l. j.§.familiæ.sed illud quo ad illud interdictum in odium violentiæ.

h ¶ Faciunt.] sed fortè retinent:vt arg.ff.quod cuiusq.vni.l.sicut.§. fin. item tres fortè faciunt:vt ꝫ.e.Neratius.

i **A**Rmorum.] Non vtiq;.s.tantum.& pone exemplum in l.Iul. de vi pu.quę habet locũ quãdo armis est illata vis:vt instit.de interdi.§.qui autem.& de pu.iudi.item lex Iulia.& ff.de vi & vi ar.l.iij. in prin. Item facit institu.de publi.iudi.§.telum.& ff.de furtis,si pignori.§.qui furem.

k **P**Robrum.] Pone exemplum.C.de postu.l.quisquis.

l ¶ Turpe est.] quia contra ius naturale siue legem Dei:vt nõ furtum facies.non mechaberis.& ff.de fur.l.j.in fi.

m ¶ Ciuitatis.] iure positiuo:vt insti.de pœna te.li.§.penul.

n **V**Erbo victus.] Puta lego tibi victum vel educationem: vt habes exemplum suprà,de ali.& ci.le.l.fi. & infrà,l. quos nos. §. verbum viuere. Item pone exemplum suprà, de re iudi.l. si victum.& facit in eo.titu.de adi.le.l.legatis.Sed argu.contrà suprà,de transac.l. cùm hi. §.qui transigit. Sed ibi in amittendo, hîc autem in acquirendo.vel ibi in verbo alimenti : hîc in verbo victus. & iunge legem sequentem.

o ¶ Esui.] id est ad escam siue cibum. Accursius.

p **C**Aetera.] Ea appellatione,scilicet victus:& iunge.l.sequentem.

Instrato.

Idem lib.13.ad edict. **LEX XXXV.**

REstituere[a] autem is intelligitur[b], qui simul & rem & causam[c] actori reddit quam is habiturus esset si statim iudicij accepti[d] tempore res ei reddita fuisset,id est & vsucapionis[e] causam, & fructum[f].

Vlpianus lib.24. **LEX XXXVI.**

LItis[g] nomen,actionem[h] significat siue in rem, siue in personam[i] sit.

Paul.lib.25.ad edict. **L. XXXVII.**

VErbum oportere[k], non ad facultatem iudicis pertinet, qui pōt vel pluris vel minoris cõdemnare : sed ad veritatẽ[l] refert.

Vlpia.lib.25.ad edict. **L. XXXVIII.**

OStẽtum[m] Labeo definit omne cõtra naturã cuiusq;[n] rei genitum factumq;[o]. Duo genera sunt ostentorum. vnum, quoties quid contra naturam nascitur[p], tribus manibus fortè aut pedibus,aut qua alia parte[q] corporis[r], quę naturę contraria[s] est. Alterum,cùm quid prodigiosum videt[t], quod Græci[v] φάσματα τέρατώδες vocant.

Paul.lib.4.aliàs 52. **LEX XXXIX.**

SVbsignatum[x] dicitur quod ab aliquo subscriptum est. nam veteres subsignationis verbo pro adscriptione[y] vti solebant.¶ Bona intelliguntur[z] cuiusque quæ deducto ære alieno supersunt.¶ Detestari[a] est absenti denunciare. ¶ Incertus[b] possessor est quẽ ignoramus.

Vlpia lib.6.Digesto. **LEX XL.**

DEtestatio est[c] denunciatio facta cum testatione[d].¶ Serui[e] appellatio etiam ad ancillam refertur. ¶ Familiæ[f] appellatione liberi quoq; continẽtur. ¶ Vnicus seruus, familiæ appellatione non continetur[g] : nec duo quidẽ familiam faciunt[h].

Caius lib.21. ad edict.Prouincial. **LEX XLI.**

ARmorum appellatio nõ vtique[i] scuta tantum & gladios & galeas significat : sed & fustes & lapides.

Vlpia.lib.4.ad edict. **LEX XLII.**

PRobrum[k] * & opprobrium idem est.Probra quædam natura turpia sunt, quædam ciuiliter,& quasi more ciuitatis : vt puta furtum,adulterium,natura turpe est[l]. Enimuero tutelæ damnari, hoc non natura probrum est, sed more ciuitatis[m]. Nec enim natura probrum est quod potest etiã in hominem idoneum incidere.

Idem lib.59.ad edict. **LEX XLIII.**

VErbo[n] victus * continentur quæ esui[o] & potui,cultuique corporis,quæq; ad viuendum homini necessaria sunt. Vestem quoque victus habere vicem Labeo ait.

Caius lib.22.ad edict.Prouincial. **LEX XLIIII.**

CÆtera quoque quibus viuẽdi curãdive corporis nostri gratia vtimur : ea appellatione[p]

significantur.

Vlpianus lib.3.ad edict.Prouincial.

LEX XLV.

INstrato * omne vestimẽtum cõtineri quod inijciatur[b], Labeo ait. neq; enim dubiũ est quin stragula[c] vestis sit omne palliũ[d], quod Græci περίστρωμα vocant. In victum[e] ergo vestẽ accipiemus[f] non stragulam[g]: in stratum[h], omnem stragulam[i] vestem.

Idem lib.64.ad edict. LEX XLVI.

PRonunciatum & statutum[k] idẽ potest[l]. promiscue enim & pronunciasse & statuisse solemus dicere eos[m] qui ius habẽt cognoscendi. ¶ Matremfami. accipere debemus eam, quæ non inhoneste viuit. Matrem enim familiàs à cęteris fœminis mores discernunt atque separant. proinde nihil intererit, nupta sit, an vidua: ingenua sit, an libertina[n]. nam neque nuptiæ neq; natales matremfa. faciunt, sed boni mores[o].

Paulus lib.63.aliàs 56.ad edict. LEX XLVII.

LIberationis verbum eandem vim[p] habet quam solutionis.

Caius lib.1.ad edict.Prouincia. LEX XLVIII.

QVi neq;[q] † sequantur, neque ducantur. ¶ Solutum non intelligimus eum, qui licet vinculis leuatus[r] sit, manibus tamen tenetur. ac ne eum quidem intelligimus solutum, qui in publico sine vinculis seruatur[s].

a INstrato.] id est in appellatione stratus vel strata[a] omne &c. stratum ergo siue stragula dicitur vestimentũ quod sternitur ad cubandum vt supra id quis iaceat: vt culcitra, tapeta & similia: quæ apud quosdam dicuntur lodices: nõ autem aliud quo induantur. & da exemplum ex l.s̃.de re iu.l.si victum vel stratum.

b ¶ Inijciatur.] in terra vel plano: vt culcitra & similia.

c ¶ Stragula.] idem est 10 stragula quod stratũ, fortè à sternẽdo dicta: & de ea habes.s̃.de auro & argẽ.leg.l.vestis.

d ¶ Omne pallium.] id est omnis generis, vel de lana, vel de serico, vel de lino, vel de similimateria.

e ¶ In victum ergo.] 20 id est appellatione victus: vt & s̃.eo.l. verbo victus.

f ¶ Accipiemus.] qua quis induitur: quia sine ea esse non potest.

g ¶ Non stragulam.] quia sine ea aliquis esse potest: ar.s̃.de re iu.l. si stratum., sed contra.j.e. 30 l.quos nos.§. verbum. Solu.vt ibi.

h ¶ In stratum.] id est appellatione stratus.

i ¶ Stragulam vestẽ.] nõ aliàs. vestis ergo genus est: vt hic, & j.e.vestis.& s̃.de auro & arg. leg.l.vestis.

k PRonũciatũ & statutum idem 40 potest.] id est significat, si nõ habes in textu, idem dici potest. & habes primũ verbũ. C. de ij sen.l.ex stipulatiõe. secundum.j.e. titu.post sentẽtiam.& de execu. rei iu.l.si vt proponis. sed proprius statui dici 50 tur quod in communi generaliter decernitur: vt C. de episco.& cle.l. cum clericis. §. statuimus.pronunciari in sententijs quę inter partes feruntur: vt d.l.ex stipulatione: & s̃. de re iudi. l.j.quandoq; ille solus dicitur habere ius statuendi qui merum habet imperium: vt C. de sen. 60 l.nulli.

l ¶ Potest.] id est eundem habet effectum.

m ¶ Eos.] scilicet iudices.

n ¶ Libertina.] dummodo honestè viuat.

o ¶ Boni mores.] vt & suprà, de tu. & cu.da.ab his.l.scire.§.cum reliquis. Et not. φ tribus modis dicitur materfami. Primo largè pro magnis & paruis: vt hîc. & da exemplum. C.de adul.l.quæ adulterium. Secundo strictè pro fœmina notæ authoritatis: vt s̃. de li.ho.exhi.l. deinde. in fi. Tertio largissimè pro omni fœmina quæ sit sui iuris: vt suprà, de ijs qui sunt sui vel alie.iur.nam ciuium. & infrà, eod.pronun. 70 ciatio.§.j.

p LIberationis.] Eandem vim. hoc verum, si referas te ad personã. nã qui est liberatus, est absolutus: & ecõtra: vt & j.eo.l.solutionis verbo. Item hoc verum quo ad substantiam obligationis tollendam. nam sic tollitur solutione, sicut alia liberatione: vt s̃.de solu.solutionis verbum. secus si referas te ad qualitatem liberandi. nam alio modo potest quis liberari quàm solutione: vt s̃.de re iudi.l.iiij.§.pe.& insti.qui. mo.tol.obli.per totum.

q QVi neque.] hoc totum, qui neq; sequantur neque ducantur, dicunt quidam fuisse rub.quãdam in li. Caij. quod verò sequi 80 tur, dicunt fuisse de textu.s.solutum &c.vel qui neq; &c.i. qui nõ debent de iure vocari ad præcepta alicuius potestatis: vt quia certum est eos esse alterius iurisdictionis, non deducantur ad eum per vim: vt C. de iurisf.om.iu.l.in criminali. vel tertiò qui est in domo cũ citatur, neq; sequitur apparitorem extra domum: non ducatur inuitus id est nõ extrahatur inuitus de domo: vt s̃.de in ius voc.l.plerique.

r ¶ Vinculis leuatus.] aliàs leuatus sit. aliàs ligatus non sit. Accursius.

Vlpia.lib.4.ad edict. LEX XLIX.

BOnorum appellatio aut ciuilis[t] est, aut naturalis. Naturaliter bona ex eo dicũtur, φ beant, hoc est, beatos faciunt. beare est prodesse[v]. In bonis autem nostris computari sciendum est non solũ quæ dominij[x] nostri sunt: sed & si bona fide[y] à nobis possideantur, vel superficiaria sint. Æquè bonis[z] annumerabitur etiam si quid est in actionibus, petitionibus, persecutionibus. nam hæc omnia in bonis esse videntur[a].

* Caius. LEX L.

NVrus[b] appellatio etiam ad pronurum & vltra porrigenda est.

Idem lib.13. ad edict. Prouincial. LEX LI.

APpellatione[c] parentis non tantum pater, sed etiã auus & proauus & deinceps omnes superiores cõtinentur: sed & mater & auia & proauia.

Vlpia.lib.50.ad edict. LEX LII.

PAtroni appellatione & patrona continetur[d].

¶ *Oratio coniuncta ponitur pro disiuncta, nisi iuris dispositio aliàs repugnet. disiuncta uerò posita inter genus & speciem ponitur pro coniuncta. soluta uerò in illam resoluitur ad quam facti qualitas & iuris dispositio adaptatur.* Bar.

Paulus lib.50.ad edict. LEX LIII.

SÆpe ita comparatum[e] est vt & coniuncta pro disiunctis accipiantur, & disiuncta pro coniũctis: interdum & soluta[f] pro separatis.

s ¶ Seruatur.] i.custoditur, à nũcijs fortè. ille ergo demum est solutus cui libera datur recedendi facultas: vt s̃.de lib.ho.exhi.l.ij.& de acqui. re.do.l.iij.in fi.& l.v.in prin.& facit.j.e.verum est eum qui in car.& l. vinculorum.& s̃.ex qui.cau.ma.succurritur.& l.in eadem. quod ergo interim promittit quasi in carcere sit, nõ tenet: vt s̃. quod met.cau.qui in carcere. per quã potes hic ponere exemplum. Item de hac sol. habes.s̃.deposi.l. si ho- 10 minem.

t BOnorum.] Ciuil. est.iuris fictiõe: vt cũ significantur ea quæ bo.fi.possidemus ex empto vel simili causa, etiã si aliena sint, secundum Azo. naturalis cũ ea possidemus, quæ nostri dominij sunt: vt j. 20 §.in bonis. vel dic ciuilis cũ significat hæreditatem, bonorumve possessionẽ: vt s̃.vt in pos. leg.is cui.§.bonorũ. vel ipsa bona in vniuerso: vt j.e.bonorum. quæ omnia commodum & incommodum habent: vt & s̃.de bo.pos.l.j.& iij. 30 in prin.& j.e.hæreditatis appellatione. sed naturalis quando afferũt commodum: vel si afferunt incommodum, eo deducto quod superest, continetur ap.bonorũ: vt s̃.eo.subsignatum.§. bona. & de iu.dot.mulier.& j.e.l.proprie.

40 v ¶ Prodesse.] & quòd prodest, beat: sed ciuiliter etiam si non beant, tamen bona dicuntur: vt modò dixi.

x ¶ Dominij.] hæc naturalis est appellatio, vel dic etiã ciuilis si cũ incõmodo sunt, vel non afferunt commodum. & 50 facit.s̃.de acqui.re.do. l.rem in bonis.

y ¶ Bona fide.] hæc ciuilis, vel dic etiam naturalis: quatenus ꝓsunt.

z ¶ Aequè bonis.] i.ciuili appellatione bonorum. Azo. vel etiam naturaliter in eo qđ beãt. & facit suprà, de actio. & oblig.l.actio in personam.

60 a ¶ Videntur.] subaudi ciuiliter.

b NVrus.] Pone exemplum: legata non debentur nurui rupto testamento per cõtra tabu.nec ergo pronurui: vt suprà, de le.præstã. l.virilis.§.nurus. Item pone.s̃.de posth.l.j.§.fin.& l.cui.§.affinitates. & facit.j.e.l.generi.& l.soceri. Item pone exemplum.s̃.de do.inter vir.& vxo.l.iij.§.ab vxoris.& §.socrui.

c APpellatione.] nõ vocatur parens in ius sine venia: quod nomẽ parens comprehẽdit superiores vtriusque sexus in infinitum: vt hîc, & s̃.de in ius vo.l.quique.§.prætor.& §.parentes. & hoc ex interpretatione: secus ex vocabuli significatione: vt s̃. de gradi.l.iurisconsultus.§.parentes.quæ est contrà at appellatione patris non continetur auus: vt s̃.de ritu nupt.l.in lege.in princi.& §.non autem obest. sed est argu.contrà.j.e.l.iusta interpretatio.

d PAtroni.] continetur.hoc ex eo quòd masculinum concipit fœmininum: vt s̃.e.detestatio.§.serui.& j.e.liberti.& l.pronunciatio. in princi. sed contrà.s̃.de ope.li.l.si cum patronus. vbi dicitur φ patronus consentiendo libertæ vt nubat, amittit peti.operarum. nõ sic in patrona. sed ibi speciale: & redditur ibi ratio in fi. quia nõ indecore pręstantur patronæ.

e SAepe ita comparatum.] aliàs computatum. & aliàs compertum, id est recitatum & dictum. & no. φ tria dicit: & exemplificat per ordinem.

f ¶ Soluta.] Solutæ orationes sunt in quibus coniunctio est copulatiua vel disiunctiua vel alia: & quidem quandoque pro separatis, id est disiunctis accipiuntur: vt infrà, ibi, cũm verò dicimus. quandoque pro coniunctis, licet hoc non dicatur hic: vt infrà, cum verò. dixit P.quòd si appareat, ex mente proferentis accipitur: vt suprà, eo.l.alienationis.§.oratio.

a Tu dic a. liud esse stratam: quę qd sit & in quo à via publica differat: vide no.in l. j.§. fi.s̃. de ser.rusti.pręd. vbi dicit φ strata ita demum definit quando intratur in plateam.

* Vallẽ.ibidem.c.xlvj.

† Vetustũ codicem vidimus ĩ quo legitur, Caius li.ij. ad prętoris vrbani tit.de liberali causa. Qui neque &c. sed frigidum hoc est, & nihil ad rem faciens. proin de expũgendas putẽ ꝑ has quin q; voces.

* *Alias, Vlpianus lib. lxj. ad edic.*

ratis.nam cum dicitur[a] apud veteres[b],Agnatorum [c]gentiliumq;. que pro separatione accipitur. at cum dicitur,Super pecunia[d] tutelave[e] sua[f] .tutor[g] separatim sine pecunia dari non potest. & cùm dicimus[h] ,Quod dedi aut donaui. vtraque continemus[i]. cùm verò dicimus[k] ,Quod eum dare facere oportet. quoduis eorum sufficit[l] probare. cùm verò dicit prætor, Si donum, munus[m] ,operas[n] redemerit[o]. si omnia[p] imposita sunt, certum est omnia imposita redimenda esse[q].Ex re[r] ergo pro coniunctis habentur.Si quædam[s] imposita sunt:cætera non desyderabuntur[t]. ¶ Item dubitatum[v] est, illa verba,ope consilio,quẽadmodum accipienda sunt:vtrũ ex sententia[x] coniungẽtium[y] ,an separãtium[z] .Sed verius est(quod & Labeo ait)separatim accipiẽda: quia aliud factũ est eius qui ope, aliud eius qui consilio furtum[a] facit.sic enim alij condici potest[b] : alij nõ potest.Et sanè[c] post veterum authoritatem eo peruentum est, vt nemo ope furtum videatur fecisse,nisi & consilium malignum habuerit: nec consilium [d] habuisse nocẽdi,nisi & factum[e] secutum[f] fuerit.

Vlpianus lib.62. **LEX LIIII.**

Conditionales creditores[g] dicuntur ij quibus nõdum cõpetit actio,est autẽ competitura[h]: vel qui spem habent vt competat.

Paulus lib.16,ad edict. **LEX LV.**

Creditor autem is est,qui exceptione perpetua[i] summoueri non potest[k]. Qui autem temporalem exceptionem timet[l], similis[m] est conditionali creditori.

Vlpia.lib.60.ad edict. **LEX LVI.**

Cognoscere[n] instrumẽta est relegere & recognoscere. ¶ Dispungere est conferre[o] accepta & data. ¶ Liberorum[p] appellatione continentur non tantũ qui sunt in potestate[q] ,sed omnes[r] qui sui iuris sunt:siue virilis, siue fœ-

a ¶ Nam cùm dicitur.] exemplum primi.& dic gentiliũq;.i.cognatorum.sic ponitur suprà,de proba.l.j.& supple hìc sic, hæreditas defuncti agnatorum gentiliũq;. ponitur hìc q; pro separatione.i. disiuncta. non enim agnati cum cognatis admittuntur:sed post suos admittũtur agnati:& tertio cognati : vt ʒ. si ta.test.nul.ex.l.j.& quis ordo in bo. pos.ser.l.j. sunt & alia exempla vbi coniuncta pro disiunctis accipiuntur:vt ʒ.e.l.coniunctionem.bene dico coniuncta pro disiuncta poni: non tamen semper, sed propriè ponĩt pluries: & hoc subijcit, at cùm dicitur &c.

b ¶ Apud veteres.] scilicet leges veteres. de iure enim nouo sublata est differẽtia agnationis & cognationis: vt in authen.de hæ.ab intest.§.ex his.

c ¶ Agnatorum.] ista verba materialiter ponuntur.

d ¶ Super pecunia.] & hoc materialiter.

e ¶ Tutelàve sua.] supple liceat alicui condere testamentũ: tunc talis oratio accipienda est propriè, scilicet pro coniuncta: quia tutor non datur nisi in testamento vel codi.te.confirmatis:vt ʒ.de test.tu.l.iij.oportet igitur hæredem institui.& ita de pecunia,id est de bonis (cum appellatiõe pecuniæ & res contineantur:vt C. de constit.pe.l.ij.in fi.) testari oportet vt teneat datio tutoris.sed contra testamentum bene teneret sine tutela:vt instit.de legi.ag.tu.§.j. vel ideo dicit pecunia tutelave: quia non potest dari tutor quin detur personæ & rebus:personæ tamẽ principaliter:vt instit.qui da.tuto.pos.§.certe.& de ex.tu.§.datus. & ʒ. de test.tu.l.certarum.& l.seq.

f ¶ Sua.] scilicet pupilli,passiuè: vel dic sua, scilicet testãdi,actiuè, quia eam dat.

g ¶ Quia tutor.] nunc respondet.

h ¶ Et cùm dicimus.] hoc est exemplum secundi.

i ¶ Continemus.] id est,ex causa donationis,dedi.& ita disiuncta pro cõiuncta ponitur.sic suprà,de au.& ar.leg.l.quintus.§.fin.& C.de insti.& substi.l.generaliter.in princ.& de epis.& cle.authen.sed nouo.signata super l.siquis in hoc.

k ¶ Cùm verò dicimus.] exemplum tertij, vbi soluta ponitur pro disiuncta.& dic ꝙ eum dare facere,oportet ꝙ iudex sic in sententia dixerit:condẽno Titium in id,quod eum dare facere oportet, cùm tamẽ certa sit quãtitas vel factum, & in aliqua parte gestorum comprehẽsa:aliàs non teneret hæc sententia:vt C. de sen.quæ sine cer.quanti.l. hæc sententia.vel pone in contractu:vt ʒ. de verb.oblig.l. si à colono. & l.si stipulatus.§.cum stipulamur.

l ¶ Quoduis eorum sufficit.] siue aliquid debuit dari, aut fieri. ac si diceret, promittis quicquid aut dari aut fieri &c. & ita soluta pro disiuncta ponitur. sic suprà,de leg.& se.l.legis. & econtra quandoque pro coniuncta:vt hìc subijcit,cùm verò dicit, sic suprà,de auro & ar. lega.l.si quis ita.

m ¶ Donum,munus.] in quo hęc discrepant,habes.j.e.inter donum.

n ¶ Operas.] scilicet diurnas.

o ¶ Redemerit.] s.libertus à patrono,remoueatur patronus à contra tab.vt ʒ.de bo.liber.Iulianus.

p ¶ Si omnia.] & sic pro coniuncta.

q ¶ Esse.] vt à contra tab.remoueatur.

r ¶ Ex re.] vel dic aliàs ex re, id est impositione rei, vel facti. aliàs ex re.i.à patrono.vel dic ex re.i.veritate.

s ¶ Si quædam.] vt munus tantum.

t ¶ Non desyderabuntur.] scilicet quæ non sunt imposita:vt scilicet,redimantur.sed sufficit redimi quæ sunt imposita:vt à contra tab. remoueantur.

v ¶ Item dubitatum.] consilio.fortè talia erant verba in libris antiquis: ope & consilio alicuius furtum factum puniatur in duplum vel quadruplum:& hoc materialiter.Azo.

x ¶ Ex sententia.] aliàs sententiæ.& supple an sint accipiendæ sententiæ coniungentium,id est eorum qui coniunctim dicebant orationem yponi,aut contra &c.

y ¶ Coniungentium.] & sic coniungenda.

z ¶ Separantium.] & sic separanda.

a ¶ Furtum facit.] scilicet per alium.

b ¶ Condici potest.] puta ei qui tulit opẽ,potest condici: ei qui consilium prębuit,nõ:vt insti.de ob.ex deli.§.ope.& ʒ.de fur.qui seruo. sed videtur etiã qui tulit opẽ non teneri cõdictione furtiua:vt ʒ.de condi.fur.proinde.quæ est cõtrà. Sol.appellatur hic condictio.s.certi generalis.Ibi cõdictionẽ furtiuã negat cõpetere. vel dic dari condi.i.personalẽ actionem.s.furti:sicut ponitur insti.de act.§.sic itaq;. vbi denegat cõdi.fur.vel tertiò hìc quoquo modo deuenit res ad eum qui tulit opem,ibi non. & potes hic breuiter dicere, generale est vt quis de consilio nõ teneatur:vt ʒ.manda.l.ij. §. fin.nisi aliàs non erat ille facturus:vt in eo.tit.si remunerandi.§.si tibi mã.in fi.§.& hoc si nõ est fraudulentum. tũc enim est obligatoriũ:vt j.ti j.cõsilij.& ʒ. de do.quod si cũ scires. Sed ac.fur.licet sit fraudulentũ, locũ nõ habet:vt in prin. huius glo.nisi aliàs non erat ille facturus furtũ. arg.ʒ.de iniu.nõ solum.§.si mandato. & ʒ. de fur.siquis vxori . §. neq;.qñq; tamẽ ex solo cõsilio tenetur quis[a]:licet ille aliàs erat facturus,vt in cõsilio dato seruo:vt C.de fur.siquis.& ʒ.de seruo cor.l.j.§.persuadere.si autẽ opẽ & cõsiliũ simul adhibuit furto,tũc tenetur licet ille aliàs erat facturus:& licet cõsiliũ nõ habuerit principaliter,dũ tamen secundario:vt & ʒ.de fur.si pignore.§.pe. & insti.de ob. ex deli.§.ope.& ʒ.de fur,in furti actione.§.ope.&.§.rectè.Accursius.

a Quod verum secuto furto: aliàs non vt notaui in l.qui seruo. in apostil.i verbo, ex solo consilio.supra gl.i verb. admittit. ʒ. de fur.

c ¶ Et sanè.] nunc contradicit prædictis.

d ¶ Nec consilium.] ad hoc vt teneatur.

e ¶ Et factum.] scilicet furtum.

f ¶ Secutũ.] vel ab eo,vel alio:vt ʒ.de fur.si is q.§.si tu Titiũ.& l.q seruo.cũ ergo hìc finis cõtradicat Labeõi:aut dicã Labeonẽ malè dixisse: aut qđ meli⁹ est,vtrũq; admittã,cũ vnũ alij nõ sit cõtrariũ.vtrũq; ẽm interuenire oportet vt sit furtũ,& agaĩ furti : & scđm hoc cõiunctim ponunĩ:vt hìc in fi.sed cum diuersa sint dare consilium, & ferre opẽ: separatim secũdum Labeonem sunt accipienda:vtpote cũ alterũ sine altero esse possit:imo nunquã simul sunt,cũ semper præcedat cõsiliũ, & sequaĩ opera.& secundũ hoc Labeo soluit significationẽ verborũ, dicens eam separatam & diuisam.veteres verò effectũ agendi consyderauerunt:& sic vtrunq; est opus:& sic coniunctim intellexerũt.patet ergo ex prędictis ꝙ coniuncta ponitur pro disiuncta.Itẽ ꝓpriè.Itẽ disiuncta pro cõiuncta.Itẽ soluta pro disiuncta.Itẽ etiã ꝓ cõiuncta.Itẽ soluta quo ad quid pro coniuncta:quos casus.vij.hìc lege ꝑ ordinem.

g ¶ Conditionales creditores.] de his dixi.ʒ.e.l.creditores.

h ¶ Competitura est.] quãtũ ad spẽ:vt instit.de verb.obli.§.ex conditionali.& est competitura in euentum conditionis.

i ¶ Creditor.] Perpetua.facti pacti de nõ agendo in perpetuum.

k ¶ Non potest.] vt j.eo.debitor.& j.titu.j. siquis obligatione.§. non potest.& ʒ.de acti.& ob.is cui.§.fin.

l ¶ Exceptionem timet.] vt j. pacti facti de non petendo vsque ad annum.

m ¶ Similis est.] quia sicut vnus expectat diem,sic alter condi.sed differunt in aliquo:vt j.e.l.cedere. Itẽ quãtum ad condictionẽ inde.vt ʒ. de condi.indebi.l.sufficit.vel dic,similis est cõditionali creditori cùm conditio est omnimodo extitura.

n ¶ Cognoscere.] Pone exemplum vtriusq; verbi scilicet cognoscere & dispũgere,vt habes.ʒ.de bo.autho.iudi.pos.l.fin.

o ¶ Conferre.] & post collationem cancellare quod redditum vel impensum inuenitur:vt ʒ.de diuer.præscrip.l.in omnibus §. reipub.& de re mili.ex causa desertiõis.& de statulibe.l.si statulibera pœnæ.§.fi.

p ¶ Liberorum.] Pone exemplum.ʒ.de polli.l.pe.vbi dicit extraneum hæredem inchoantis opus teneri in quintam patrimonij si nolit perficere opus inchoatum. sed eum qui est ex numero liberorum,teneri in decimam si non vult complere opus.

q ¶ In potestate.] scilicet parentum.

r ¶ Sed omnes.] etiam naturales.ʒ.ad Treb.ex facto.§.siquis. & facit j.e.l.liberorum.& ʒ.de in ius vo.sed si hac.l.§.liberos. Sed ar.contrà, ʒ.de

suprà, de iure immu. l. j. §. personis.

a ¶Descendentes.] vt nepotes ex filia: vt C. de cõdi. inser. l. j. & ff. qui satisda. cog. l. ij. §. prætor. sed appellatio filiorũ magis stricta est: vt in. sti. qui da. tu. pos. §. fi. licet sit contrà. j. e. l. filij. sed ibi solues.

b Quibus.] Cæteri. discipuli.

c ¶Magistri.] id est magis quàm discipuli adstricti[a].

a Adde qui dicatur magistri: & in quo à doctore differant: glos. & Cardi. i cle. j. de magi str. Hostié. in sum. eo. §. j.

d ¶Appellantur.] vt 10 magistri societatũ: vt ff. de pac. item magistri. & etiã legũ: vt ff. de arbi. qualẽ. §. fi. Itẽ liberalium studiorũ: vt C. de profes. & medi. l. magistros. Itẽ cuiuslibet mechanicæ artis: vt statim dices ibi, vnde cuiuslibet &c. & not. hic exigi 20 in docente solertiam. Exigitur etiam fides & sciẽtia: vt insti. in proœmio. §. quorum omniũ.

e ¶Cognominãtur.] quia ad ipsos pertinet solicitudo reip. magis quàm alijs: vt hic, & ff. ex qui. cau. ma. l. & qui data. in fi. & l. seq.

30 f ¶Appellamus.] & sic Bonon. dicunt.

g ¶Persequi.] i. consequi quod suum est, vel sibi debitũ. & pone exẽplum. ff. de pig. act. l. si rẽ. §. omnis. & qui. mo. pig. vel hypo. sol. item liberatur. §. j.

h ¶Satis accipit.] fide 40 iussorem puta vel pignus. vel dic persequi quo ad hoc vt conuẽtus sit in mora: vt ff. de pet. hæ. l. diuus. §. diuus.

Facere & gerere differunt.

i Licet.] Videat. Sed quę? Respon. facere plura continet. nam iudicare: vt j. e. l. verbũ facere. Itẽ nõ facere: vt j. 50 eod. facere oportere. aliàs incipit facere non oportere. Item etiã verbis contrahere: vt ff. de curbo. dã. l. de curatore. circa princi. quæ non continet gerere: cũ gerere sit aliquid facere etiam sine verbis vt j. eo. l. labeo. in fi. quod er 60 go hic dicit nihil interest, strictè accipitur facere: vt j. e. l. faciendi verbo.

k ¶Paternos.] pone exẽplum vt ff. de repu. l. nullum. item & ff. de in ius vo. sed & si. §. sin autem. Idem de maternis: vt ff. de excu. tu. l. liber- 70 tum.

minini sexus sunt, ex ve fœminino sexu descendentes[a].

Paulus lib. 64. ad edict. LEX LVII.

Quibus precipua cura rerum incũbit, & qui magis quã cæteri[b] diligentiam & solicitudinem rebus quibus præsunt debẽt, hi magistri[c] appellantur[d]: quinetiam ipsi magistratus per deriuationem à magistris cognominantur[e]. vnde etiam cuiuslibet disciplinæ præceptores, magistros appellamus[f], à monendo vel monstrando. ¶Persequi[g] videtur & qui satis accipit[h].

Caius lib. 23. ad edict. Prouincia.

LEX LVIII.

Licet inter gesta & facta videatur[i] quædam esse subtilis differentia: attamen καταχρηστικῶς inter gestum & factum nihil interest. ¶Paternos[k] libertos rectè videmur dicere nostros libertos: liberorum nostrorum[l] libertos nõ rectè nostros libertos dicimus.

Vlpianus lib. 19. ad edict. Prouincial.

LEX LIX.

Portus appellatus est conclusus[m] locus quo importantur merces, & inde exportantur: eaque nihilominus statio est conclusa atque munita[n]: inde angiportum[o] dictum est.

Idem lib. 68. ad edict. LEX LX.

Locus est non fundus[p], sed portio aliqua fundi[q]. Fundus autem integrum aliquid est. & plerunque[r] fundum sine villa accipimus. Cæterũ adeò opinio nostra & constitutio locum à fundo separat, vt & modicus locus possit fundus dici, si fundi animo eum habuerimus. Non enim magnitudo locum à fundo separat, sed nostra affectio: & quælibet portio fundi poterit fundus dici si iam hoc cõstituerimus[s]. Necnon & fundus locus constitui potest. nam si eũ[t] alij adiũxerimus fundo, locus fun-

l ¶Liberorũ nostrorum.] scilicet libertos, si non habes in textu, non dicimus nostros: vt hic, & suprà, de iure pa. l. seruum à filio. quod accipe cùm ex peculio castrensi seruum manumiserit: aliàs nõ: vt suprà, qui & à qui. siquis hac lege. §. j. & sic soluta est quæstio quare. vel est ratio quia etiam viuo patre est filij: vt suprà, de li. & posthu. l. in suis. Item nec libertum liberti, nostrum dicimus: vt infrà, eo. l. Modestinus.

m Portus.] Conclusus. id est locus vbi rates morantur & stant. 80 Azo.

n ¶Munita.] id est non minus quàm si in statione essent: vt ff. de flu. l. j. §. stationem. Azo.

o ¶Angiportum.] id est strictus portus. vel id est parua porta ciuitatis quæ portula dicitur in vulgari: & sit mentio portus vt sic expositio ne egeamus. ff. de rerum di. l. nemo.

p Locus est non fundus.] totus & integer. quandoque dicitur locus etiam fundus: vt j. e. fundi. §. locus.

q ¶Fundi.] vrbani vel rustici: vt j. §. loci. & ff. de aqua plu. arcen. l. j. §. apud. non rei mobilis: vt ff. de relig. l. is qui. §. j.

r ¶Plerunque.] quia etiam cum villa: vt infrà, e. fundi. in princi. & est villa vilis domus.

s ¶Constituerimus.] No. ergo ꝙ arbitrio fit fundus & locus: vt hic, & ff. de leg. j. quod in rerũ. §. siquis. & l. planè. §. fi. & ff. cõmunia prædi. si quis. §. plane.

di efficietur. ¶Loci appellationẽ non solum ad rustica, verùm ad vrbana quoque prædia pertinere Labeo scribit: sed fundus quidem suos habet fines[v]: locus verò latere potest quatenus determinetur & definiatur.

¶*Vocabulo satisdationis continetur aliquando repromissio quæ fit sine fideiussore. & glos. ponit exemplum in satisdatione iudicatum solui.*

Paulus lib. 65. ad edict. LEX LXI.

Satisdationis[x] appellatione interdum etiam repromissio cõtinebitur qua[y] contentus fuit is cui satisdatio debebatur.

Caius lib. 27. ad edict. Prouincial.

LEX LXII.

Tigni[z] appellatione in lege xij. tabularum omne genus materiæ ex qua ędificia constant, significatur.

Vlpia. lib. 70. ad edict. LEX LXIII.

Penes te †, amplius[a] est, quàm apud te. nã apud te[b] est quod qualitercunque à te tenetur: penes te est quod quodammodo à te possidetur[c].

¶*Qui testamentum fecit, & eius hæreditas non est adita, dicitur intestatus decedere sicut qui testamentum non fecit.*

Paulus lib. 67. ad edict. LEX LXIIII.

Intestatus[d] est non tantũ qui testamentũ non fecit[e]: sed etiã is cuius ex testamento hæreditas adita non est.

Vlpia. lib. 70. ad edict. LEX LXV.

Hæredis[f] appellatio non solum ad proximum hæredẽ, sed etiam ad vlteriores hęredes refertur. nam & hæredis hæres, & deinceps, hæredis appellatione cõtinentur.

Idem lib. 74. ad edict. LEX LXVI.

Mercis[g] appellatio ad res mobiles tantum pertinet[h].

Idem lib. 76. ad edict. LEX LXVII.

Alienatum[i] nõ propriè dicitur quod adhuc in dominio venditoris manet: venditũ[k] tamẽ

10 t ¶Si eum.] locum. Accursius.

v ¶Fines.] certos. & limitatos.

x Satisdationis.] Pone exemplum in satisdatione iudicatum solui: vt ff. iudi. solu. l. v. §. nunc videamus. & facit ff. de præto. stipula. 20 l. j. & de pigno. acti. l. si rem. §. omnis. & j. eo. habere. §. cautum. & ff. qui satisda. cog. l. j. & C. de verbo. signi. l. sancimus.

y ¶Qua.] scilicet repromissione. Accur.

z Tigni.] Pone exẽplum. ff. ad exhi. l. 30 gẽma. §. aliter. & l. tigni. Item ff. de tig. iniũ. l. j. & instit. de re. diui. §. cũ in suo. & de rei vẽ. l. in rem. §. tigni. & facit. j. e. ferri. §. fabros.

a Penes.] Amplius. id est firmius.

† Vide hic Vallẽ. lib. elegan. vj. ca. iiij.

b ¶Apud te.] vnde dicitur depono apud te: 40 vt ff. depositi. l. si hominem. Itẽ apud te est quod petere potes: vt j. e. id apud.

c ¶Possidetur.] vel ciuiliter, vel naturaliter. sed secundùm hoc econtra debuit dicere, scilicet quòd plus cõtineat apud quã penes: cum o- 50 mne quod cõtinet penes, cõtineat apud: sed non econtra. sed expone hic amplius. id est plus attribuit alicui, vel maius commodum significat: nõ ꝙ largius sit, vel plura contineat.

d Intestatus.] id est dicitur decedere in- 60 testatus. da exemplũ in concordantijs istis ff. de contra ta. filium. §. ꝙ si hi. & de test. tu. si nemo. & de suis & legi. hæ. l. j. & insti. de hære. ab intesta. in princi. vbi etiam no. ꝙ sex modis decedit quis intestatus.

e ¶Non fecit.] vllo 70 modo.

f Hæredis.] puta pmittis per te & hæredem tuũ: vt ff. e. coniunctionem. & cõcordant. j. e. sciendũ. in prin. & l. hæredis appellatione. & C. de hæ. insti. l. fi. & ff. de pe. hæ. l. iij. & de acqui. hæ. siquis. §. fi. & ff. de iure immu. l. iiij. & C. de leg. l. in annalibus. sed fallit in casibus: vt no. j. titu. j. l. qui per successionem.

g Mercis.] Da exemplum. ff. de tribu. l. j. in prin.

h ¶Pertinet.] nec ad omnes illas: quia non ad seruos: vt ff. de tribu. l. j. §. j. & j. eo. mercis. quæ est contra.

80 i Alienatum.] Pone exemplum in iure emphyteotico: vt C. de iure emphy. l. j. Item C. de fun. do. l. j. Item facit suprà, si certum petatur si socius. & pro socio. l. nemo. & suprà, eo. alienationis. Sed argu. contrà, ff. de statuli. l. statuliber à cæteris. §. quintus mutius. vbi verbo venditionis continetur omnis alienatio. sed magis concordat ad id quod dicit, venditum tamen &c. Item facit suprà, de alie. iu. l. ex hoc. §. alienare.

k ¶Venditum.] etiam ante translatum dominium.

a ¶ Dicitur.] ac per hoc periculo est emptoris: vt supra, de contrahen. empt. quod sæpe. §. si res.

b ¶ Donationis.] donatio genus: vt instit. de dona. in rub. circa princ. & ff. de dona. l. j. continēs etiam legatum: vt insti. de le. §. legatum. Sed contrà, ff. de do. filiusfa. §. pe. vbi permittendo pater filio donare, nō videtur causa mor. pmittere. Solu. refert lex loquatur permittēdo, vel prohibendo: quo casu omne comprehēditur: vt hic. an priuatus: & tunc nō: vt ibi. Vel dic, omnis donatio comprehenditur: nisi illa quæ exigit specialem cōcessionem. nam quæ specialem exigit cōcessionē: non continetur generali dicto. ar. ff. de procu. l. Pomponius. & de mi. illud. §. si talis.

c ¶ Illa verba arbitratu.] Da exēplum vt ff. pro so. si societatē. §. fi. & l. sequen.

d ¶ Ius significant.] id est quod de iure arbitriū fieri debeat: hoc est à persona quę possit arbitrari: & quod dicat vt bonus vir: aliàs reformatur: vt d. l. si societatem. & supra, de ope. liber. l. si libertus.

e ¶ Et in seruum.] bene sequitur si ius significat, quod seruus non possit esse arbitrator: vt ff. de verb. obli. stipulatio ista. §. hi. & insti. de stipu. ser. §. sed cùm factū. Item quia serui secūdū ius pro nullis habetur: vt ʃ. ti. j. l. quod attinet. similiter nec verus arbiter esse potest: vt supra, de arb. Pedius. §. j. quidam tamen & istam intelligunt in vero arbitro qui ad similitudinem iudicis procedit. & facit supra, de cur. fur. l. consilio. in fi.

Seruus arbiter esse non potest.

recte dicitur[a]. ¶ Donationis[b] verbum simpliciter loquēdo omnem donationem comprehēdisse videtur: siue mortis causa, siue nō mortis causa fuerit.

Idem lib. 77. ad edict. LEX LXVIII.

Illa verba, arbitratu[c] Lucij Titij fieri, ius significāt[d], & in seruum[e] non cadunt.

Idem lib. 78. ad edict. LEX LXIX.

Hæc verba, Cui rei dolus malus abfuerit[f] aberit. generaliter comprehendunt omnem dolum quicunque in hanc rem admissus est de qua stipulatio est interposita.

¶ *Appellatione hæredis continentur & hæredis hæredes. hoc tamen fallit in tribus casibus. Primo in substitutione pupillari. Secundo in lege Aelia Sentia. Tertio in promissione operarū facta à liberto patrono: quia extenditur ad filios patroni si per se extiterunt hæredes patrono, non si per alium: ut quia hæredis hæredes.*

Paulus lib. 73. ad edict. LEX LXX.

Sciendum est hæredem etiam per multas successiones[g] accipi. nam in paucis speciebus[h] hæredis appellatio proximum[i] continet: veluti in substitutione impuberis[k], Quisquis mihi hæres erit, idem filio[l] meo hæres esto. vbi[m] hæredis hæres non continetur[n], quia incertus est. Item in lege[o] Ælia Setia filius hæres proximus potest libertū paternum vt ingratum accusare, non etiam si hęredi hæres extiterit. Idem dicitur[p] in operarum exactione, vt filius hæ- rum, in incerta: vt plenè no. ff. de condi. inde. si non sortem. §. libertus.

res exigere possit, nō ex successione effect[q]. ¶ Verba hæc, Is[q] ad quē ea res pertinet. sic intelligūtur, vt qui in vniuersum dominium[r] vel iure ciuili vel iure prætorio succedit, contineatur[s].

Vlpia. lib. 79. ad edict. LEX LXXI.

Aliud est capere[t]: aliud accipere. capere cū effectu accipitur: accipere etiam siquis non sic accipit vt habeat. ideoq; nō videtur quis capere quod est restituturus. sic & peruenisse[v] propriè illud dicitur quod est remāsurū.

¶ Hęc verba, His rebus rectè[x] pręstari[y]. hoc significāt, ne quod periculum[z] vel damnum[a] ex ea re stipulator sentiret.

Paulus lib. 47. ad edict. LEX LXXII.

Appellatiōe[b] rei pars etiam continetur.

*Idem. LEX LXXIII.

Hæc verba[c] in stipulatione posita, Eam rem rectè restitui. fructus continēt. rectè enim[d] verbū, pro viri boni arbitrio est.

Paulus lib. 2. ad edict. LEX LXXIIII.

Signatorius[e] annulus, ornamēti appellatione nō cōtinetur.

Idem lib. 1. ad edict. LEX LXXV.

Restituere[f] videtur is, qui restituit quod habiturus esset actor si controuersia ei facta non esset.

Idem lib. 51. ad edict. LEX LXXVI.

Dedisse[g] intelligēdus est etiā is qui permutauit vel compensauit.

** Alias Vlpianus lib. lxxx. ad edict.*

f ¶ Hæc verba.] Abfuerit. aliàs adfuerit. & sub. tātum dabis. vel sub. illam rē tantum tibi tradam. aliàs abfuerit. & tunc. s. non dabis. & pone exemplum in stipulatione iudicatum solui: quæ tria continet: cui quādoq; specialiter subijcitur dolum malum abesse abfuturūq; esse. & si cui rei dolus malus abfuerit. x. dabit. nam dolum cuiuslibet comprehendit etiam extranei: vt hic, & ff. iudi. sol. l. nouissima. Item pone exemplum. ff. de verb. obli. stipulatio ista. §. siquis dolum. & facit. ff. de ser. vr. prædio. si seruitus. & de verbo. obli. inter stipulantem. §. j.

g ¶ Sciendum est.] Successiones. i. gradus: vt hæres hæredis. sic ponitur. C. de in li. iur. is qui rationes. & da exemplum. C. de hære. insti. l. fi. & quod dixi. ff. e. hæredis. & dic hic quod quæsiui. ff. de peti. hæ. l. iij. §. sed & Titio.

h ¶ Speciebus.] id est casibus.

i ¶ Proximum.] id est primū scilicet tantū: est ergo regula vt omnes contineat. sed fallit in casibus tribus qui sequūtur: & in alijs quos no. ʃ. titu. j. qui per successionem.

k ¶ Impuberis] facta his verbis, quisquis &c. & da exemplum. ff. de vulg. sub. qui liberis. §. fina. & l. patri. & instit. de pu. sub. §. qui substituitur.

l ¶ Filio.] impuberi meo.

m ¶ Vbi.] id est in qua substitutione vel verbis. Azo.

n ¶ Non continetur.] scilicet primus.

o ¶ Item in lege.] da exemplum. C. de li. & eorū li. l. pe. Sed contrà ff. de bo. li. si filius. §. paulus. Sol. ibi cōtra tab. hæredi hæredis: hic accusationem ingrati denegat. sic in eo qui ex necessitate manumittit. nam habet contra tab. vt C. de bo. poss. contra tab. liber. l. j. sed non accusat ingratum: vt C. de oper. liber. l. ij.

p ¶ Idem dicitur.] da exemplum. ff. de ope. li. cum patronus. §. cū libertus. sed contrà in eo. tit. si operarū. vbi debet transire iudiciū operæ ad filiū etiam nō hæredē, sed primo loquitur in opera certa: illa si opera-

q ¶ Verba hæc.] is. pollicetur prætor iudicium redhibitorium emptori, & his ad quos ea res pertinet: vt ff. de ædil. edi. l. j. §. quod si mancipium. quod exponitur. i. is qui in ius vniuersum succedit: non in re vlla tantùm: vt hic, & supra, de ædil. edi. sciendum. §. deinde. sed quandoq; etiā successorē rei continet: vt cum dicitur: non datur actio post iuramentum neque in iurantem neq; in eum ad quē ea res pertinet: vt ff. de iureiur. l. ait prætor eius rei &c. quod etiā singularem continet successorem, siue in rem illā: vt in eod. titu. l. etiam si in rem. Item fallit secūdò quod dicit hic supra, de adopt. his verbis. sed in illis. ll. impropriè ponitur.

r ¶ Dominium.] id est vniuersalis successor.

s ¶ Contineatur.] scilicet his verbis.

t Aliud est capere.] Da exemplū quia hæres institutus & rogatus de parte restituenda non capaci, id quod cōfiscandum est, nō capit: quod apud se māsurum est: sic vt ff. de vul. sub. ex facto. §. Iul. & facit ʃ. titu. j. l. non videtur quisquā. vbi plenè dices. sed contrà. ʃ. e. l. cepisse. Solu. vt ibi. Itē contrà. ff. de fideiuss. tuto. l. j. Solu. ibi impropriè.

v ¶ Sic & peruenisse.] pone exēplum vt in pretijs quæ peruenerūt ex venditione rerū hæreditariarum ad bo. fidei pos. hæreditatis: vt ff. de pe. hære. itē veniūt. §. item placere. quod intelligit si locupletior est: vt hic, & ʃ. eo. titu. l. vtrum. Item pone exēplum. ff. de leg. iij. qui cōcubinam. §. ij. & facit ʃ. e. l. nomē filiarum. §. fi. Sed contra. ʃ. e. l. peruenisse. sed ibi impropriè: sicut in multis alijs locis ponitur impropriè: vt supra, ad Trebel. cogi. §. sed siquis rogatus. & de hære. ven. l. ij. §. peruenisse. & supra, quod metus cau. l. videamus. & l. si ipsa.

x ¶ Rectè.] id est arbitrio boni viri. vt ʃ. l. hæc verba.

y ¶ Præstari.] scilicet, indemnitatem his rebus. sub. pro. & da exemplum in condemnato in rei vendi. cui cauetur à petitore his verbis: vt & supra, de rei ven. l. ipsi quoque. idem pone in agente redhibitoria, cui similiter his verbis cauetur si conuenitur ex maleficio serui ab extraneo: vt ff. de ædil. edic. l. redhibere. §. idem Pomponius.

z ¶ Periculum.] personæ: vt arg. C. de transac. interpositas.

a ¶ Damnum.] scilicet, pecuniæ: vt supra, de dam. infec. l. iij. & arg. C. de ædil. ac. l. j.

b Appellatione.] Absolutus à tota re, à parte absoluitur: vt ff. de excep. rei iudi. siquis cùm totū. Item facit. ff. de euic. l. j. & de leg. j. l. planè. §. fi. & ff. eo. l. locus.

c Hæc verba.] Da exempla & concordantias vt dixi supra, eo. restituere.

d ¶ Rectè enim.] & sic exposui. ʃ. l. aliud. §. hæc verba.

e Signatorius.] Legaui tibi ornamenta muliebria. alij annuli continentur, non signatorius: vt hic, & supra, de aur. & ar. leg. l. argumento. §. ornamenta. & est signatorius cum quo sigillatur: vt supra, de test. l. ad testium. §. si ab ipso. & §. signum. & facit supra, de bo. dam. diuus.

f Restituere.] hoc dic vt diximus. ff. eo. restituere.

g Dedisse.] Pone quòd emi liberum qui sciebat se liberum: tenetur mihi ad duplum eius quod dedi vel permutaui vel compensaui pro eo, quando proclamat in libertatem: quia totum videor dedisse: vt supra, de li. cau. l. in tantum. & l. sequen. Item pone exemplum in permutatione: vt supra, de iure dot. l. si ei nuptura. Item in

in compen.§.solu.matri.si filio. Item & qui accepto tulit, dedisse videtur: vt supra, de condi.ob cau.si mulier. Item facit supra, de verb.obli. vbi autem non in f.l.

a FRugem.] Appellari.s.ait paulus. Et no. ꝙ nomen reditus genus est ad fructus: cũ omnis fructus sit reditus: sed nõ ecõtrà: quia par tus est reditus, non tamen est fructus: vt §. de vsur.paulus.§.hæres.& §.Neratius. & ad Tre. l.deducta.§.si hæreditatem.& §. de vsu.in pecudum.§.partus.& reditui parificat Paulus frugẽ: sicq; cõtinet omnia quibꝰ homo vescitur secũdum eum: in quo corrigit eum Iul.statim.

* Aliàs Paulus lib. xxxviij. ad edictum.

*VLpianus. LEX LXXVII.

FRugem pro reditu appellari[a] nõ solùm quod ex frumẽtis aut leguminibꝰ, verũetiã quod ex vino, vel ex syluis cæduis, cretæfodinis, lapicidinis capitur. Iulianus scribit[b], fruges omnes esse quibus homo vescatur[c], falsum esse: non enim carnes aut aues ferásve aut poma fruges dici. Frumentum[d] autem id esse quod arista in se teneat[e], rectè Gallum definisse[f]. Lupinum verò & fabas, fruges potius dici[g]: quia non arista, sed siliqua[h] continentur: quæ Seruius apud Alphenum frumento contineri putat.

b Iulianus scribit.] & male, addendo: imò corrigendo.

c Vescatur.] quod intellexerat Paulꝰ à fruẽdo dictas. Accur.

d Frumentum.] dixit frugis vocabulum, nunc frumenti.j.e. qui fundum. dicit de pomo.

e Teneat.] i. spica. ergo hordeum & spelta & auena.

f Definisse.] dicit Iul.

g Potius dici.] quã frumentum: licet hoc in fi.l.corrigit.

h Siliqua.] id est pellæ quadam qua retinentur fabæ: aliàs aliter accipitur: vt C. de episc.& cleri.l. cùm clericis.authen.sed hodie. quæ s.lupinum & fabam & similia legumina putat &c.& sic corrigit quod suprà, dixit. est ergo hic generaliter eius significatio: specialiter verò vulgari sermone dicimus id tantum granum frumẽtum quod prę sui bonitate cætera excellit.

PAul.lib.54.ad Plautiũ. L. LXXVIII.

INterdum proprietatem quoq; verbũ possessionis significat[i]: sicut in eo qui possessiones[k] suas legasset, responsum est.

IDem lib.6.ad Plautium. L. LXXIX.

IMpensæ necessariæ sunt quæ si factæ non sint, res aut peritura[l], aut deterior futura[m] sit. ¶Vtiles impẽsas esse Fulcinius ait, quæ meliorem dotẽ faciant*, deteriorem esse non sinãt: ex quibus reditus mulieri acquiratur: sicuti arbusti pastinationes[n] vltra quàm necesse fuerat[o]: item doctrinam puerorum[p]. quarum nomine onerari mulierem ignorãtem vel inuitam nõ oportet, ne cogatur fundo aut mancipijs carere[q]. In his[r] impẽsis & pistrinum & horreum insulę dotali adiectum plerunque

* Non.

i INterdum.] Significat.i.dicere, verbum possessionis significat verbum proprietatis.i. id quod designatur per verbum proprietatis.& da exemplum.§. de iudi.si de vi. Item C.de fideius.mi.l.si.& C.de contrahen.empt.cùm res.& de do.inter vir.& vxo.l.si quidem.& ecõtra dominium pro possessio ne: vt C.de rei ven.l.quoties.

k Possessiones.] exponitur ergo, id est res possessas.

l IMpensæ.] Peritura.omnino. Accursius.

m Futura.] ideoque repetendæ sunt: vt arg.§.ad l.Rho.de iac.l.ij. §.æquissimum. Azo.& da exemplum.C.de rei vxo.act.l.j.§.sed nec ob impensas.

n Pastinationes.] i.plantationes, arbusti.i. arboris ne ruat terra in futuris annis. vel etiam pastinationes vineæ: vt accipitur.§. quod vi, aut clàm.l.semper.§.j.

o Fuerat.] alioquin diceretur necessaria impensa.

p Puerorum.] id est seruorum: vt & §.de rei ven.fin autem.§.fi.

q Carere.] vt & §.de impensis.l.vtilium.& de pig.act.si seruus.

r In his.] i.in vtilibus impensis. & ita est contrà, §. de impensis.l.j.§. pe. vbi dicitur ꝙ pistrini & horrei impensa est necessaria. Sol. si fiat in reficiendo, obtinet quod ibi. si in faciendo, obtinet quod hic: argu.§.de iti.actuq; pri.l.iij.§.pe. vel dic secundum qualitatem rerum quandoq; necessaria quandoq; vtilis dicitur impensa horrei & pistrini.

s Voluptariæ.] aliàs voluntariæ, id est volũtatis causa factæ. aliàs voluptariè, id est voluptatis vel delectationis causa factæ.

t Incrustationes.] quãdoq; subtilis crusta marmoris extra murum ponitur, vt totus marmoreus videatur. Loricatio est cælatura in modum loricę facta: vt picturæ militum armatorum: vt in palatio communis Bon.& quod subijcit picturæ, scilicet alias imagines vel figuras continentes vel nullas.& facit ad hãc.l.§.de rei vě.l.in fundo.& quod ibi no.& C.de rei vxo.ac.§.sed nec ob impensas. & quod ibi not.& facit suprà, de impensis.l. quod dicitur. & l. seq.& de peti.hære.l.vtiles. Accursius.

dicemus. ¶Voluptariæ[s] sunt quæ speciem duntaxat ornãt, non etiã fructum augẽt: vt sunt viridaria, aquæ salientes, incrustationes[t], loricationes, picturæ.

Testator repetendo legata à substituto: videtur repetere & libertates. h.d.

IDem lib.9.ad Plautium. L. LXXX.

IN generali repetitione[v] legatorum etiã datæ libertates continentur ex mente legis xij.tab.

Pone casum huius legis: & seq.ut in glos.

IDem lib.10.ad Plautium. L. LXXXI.

CVm prætor[x] dicat vt opus factum restituatur: etiã damnum datum actor consequi debet. Nam verbo restitutionis, omnis vtilitas actoris continetur.

IDem lib.14.ad Plautiũ. L. LXXXII.

VErbum amplius[y], ad eum quoq; pertinet cui nihil debetur: sicuti ex contrario[z] minus solutum videtur, etiã si nihil esset exactum.

IAbolenus li.5.explanat. L. LXXXIII.

PRopriè bona dici non possunt[a], quæ plus incommodi quàm commodi habent.

Pone casum ut in glos.& etiam in l.seq.

PAulus lib.3.ad Vitellium. LEX LXXXIIII.

FIlij[b] appellatione omnes[c] liberos intelligimus.

*Marcellus. LEX LXXXV.

NEratius[d] Priscus tres[e] facere existimat collegium. & hoc magis sequendum est.

CElsus libro quinto. LEX LXXXVI.

QVid aliud sunt iura prædiorũ, quàm prædia, qualiter[f]

v IN generali repetitione.] Pone quòd testator in substituendo repetijt legata, quæ ab intestato reliquerat: vt §.de legat.iij.cum in substitutione. Sed & hoc non dico intelligi repetitum nisi contraria colligatur voluntas: vt §.de leg.j.l.licet. Item pone vt suprà de fundo instru.l.Seiæ.in prin.& facit j.e.l.verbis.

x CVm prætor.] Prętor dicit: opus vi, aut clàm à te factum restituas: vt §.quod vi, aut clàm.l.j.in princi. quod exponit hic, non solùm opus restituitur, id est destruitur, & in pristinũ statum res reponitur: sed etiã omne damnum actori emendatur: vt §.quod vi, aut clàm. l.semp. §.in hoc interdicto. Item cùm debeat arbitrio boni viri destrui: vt suprà de operis noui nun.l.antepenult.§.si quis autem. & arbitrium est etiam in omni dãno: vt §.eo. hæc verba. ergo omne damnum venit: vt hic dicitur. in alio sensu ponitur restituere.§.e.l.restituere.

y VErbum amplius.] Cauet legatarius de reddẽdo siquid ei soluat quod per legem Falci.ei non debetur. committitur quidem stipulatio & si nihil ei debeatur: quia tota hæreditas consumebatur ære alieno: vt hic, & §.si cui plus, quàm per legem Falci. l.j.§.hæc verba. & hoc non ex propria significatione verbi amplius. cõparatiuum enim est, & propriè plerunq; ponitur: vt §.de legat.iij. si sic.

z Ex cõtrario.] da exemplum vt dixi §.e.minus. Accur.

a PRopriè bona dici non possunt.] in naturali significatione verborũ: vt §.eod.bonorum.vbi plenè dixi.

* Aliàs, Neratius lib.j.Digesto.

b FIlij.] Pone exemplum. pater dedit tutores filio. si plures habet: omnibus videtur dedisse, scilicet qui sunt in primo gradu: vt §. de testa.tutel.siquis ita.§.j.& hoc quia fauor est: secus si odium esset, vt exhæredo filium meum. cum plures habeam. nam nemo est exhæredatus: vt §.de libe.& posthu.l.ij.& pro hoc est in cod.tit.l.cùm quidã. & secundùm hunc casum non est contra quod signatur instit.qui da. tut.pos.§.fi.vbi dicit non contineri nepotes filij appellatione. Vel dic secundo casu in pupilla prohibita tutori vel eius filio iungi, vt etiam nepoti iungi non possit: vt §.de ritu nuptia.l.Senatusconsul.& est ratio, quia rationem reddere debet: vt §.cod.tit.siquis tutor.§.fin.& l. libertum.§.Senatuscon.aliàs non: vt dicto §.insti.qui da.tut.pos. Vel dic tertiò loqui in quodam alio speciali casu: vt & omnes omnino comprehendat: vt lego tibi prædium cum villico & contubernalibus eius, & filijs eius. nam tunc nepotes ex filio legati videntur: & sic appellatione filij nepotes continentur: vt j.e.liberorum.§.sed & papyrius.& hoc quia non debent nepotes separari à patribus: vt C.cõmunia vtriusq; iud.l.possessionum. aliàs regulariter contrà, vt instit. qui da.tut.pos.§.fi.& facit §.e.cognoscere.§.fin.

c Omnes.] masculos & fœminas.

d NEratius.] Pluribus locis collegij habetur mentio: quod ex quot fiat hominibus, dicit. tres ergo, scilicet homines, ad minus[a] sub. faciunt collegium. sed per vnum retinetur: vt §.quod cuiusque vniuer.l.sicut est.§.fin. Idem de familia: vt §.eod.detestatio. in fin.vbi de hoc dixi.

a Concor. text.in c.si omnes cum glos.& ib i no.extrà de consti.& c. cũ dilecta. extrà de re. scrip.

e Tres.] personas.

f QVid aliud.] Prædia qualiter. id est qualitatiuè. vel secundùm eam qualitatem se habentia, id est sicut bonitas &c. sicut enim bonitas prædij, id est fertilitas bonorum multorũ, vel salubritas, scilicet herbarũ multarũ, vel amplitudo finiũ est qualitas ipsius prædij:

ita iura.i.libertas vel seruitus:vt instit.de re.cor.& incor.in fi.quæ est qualitas eius:recteque quæritur qualis est fundus cùm de seruitute vel de libertate certificari volumus:vt & ff.de euic.l.pe.

se habentia:vt bonitas,salubritas, amplitudo?

Marcel.lib.10. Digest. **L. LXXXVII.**

VT Alphenus[a] ait, vrbs est Roma† quæ muro cingeretur:Roma est etiam qua continentia ædificia[b] essent.nam Romam non muro tenus æstimari, ex consuetudine cotidiana posse intelligi,cùm diceremus Romã[c] nos ire, etiam si extra vrbem habitaremus[d].

Ponit quendam vsitatum modum loquendi.dicitur enim in vulgari:ille habet centum in bonis. nam verè loquitur & si ille habet in prædijs,vel alijs rebus valorem centum librarum.secus autè est si quis legat fundum alienum qui valet centum:quia non videtur legare centum.hoc dicit.

Celsus lib.19.Digest. **L. LXXXVIII.**

PRopemodum[e] tantum quisque pecuniæ relinquit,quantum ex bonis eius refici potest.sic dicimus cẽtum aureos habere qui tantum[f] in prædijs cæterisque similibus rebus habeat. Non idem est in fundo alieno legato[g], quãquam is fundus hæreditaria pecunia comparari potest: neque quisquã eum qui pecuniam numeratam habet,habere dicet quicquid ex ea parari potest.

Glos.ponit casum.

Pompo.lib.6.ad Sabinũ. **L. LXXXIX.**

BOues magis[h] armentorum, quã iumentorum[i] nomine appellantur[k]. ¶Hoc sermone[l], Dum nupta erit,primæ nuptiæ significantur[m]. ¶Inter reddere & edere rationes multum interest: nec is,qui edere iussus sit,reliquũ reddere debet.nam & argẽtarius edere rationem iubetur, etiam si quod reliquum sit apud eum:non soluat[n].

a VT Alphenus.] aliàs incipit Alphenus.

b Aedificia.] etiam vltra muros.

c Romam.] nos qui sumus Bonon.

d Habitaremus.] in suburbijs tamen.& de 10 hoc plenè dixi,suprà eo.l.ij.

e Propemodum.] aliàs ꝑpemodum. aliàs prope.& exponit quędam consuetum colorem loquendi.

† fac't non nihil ad hãc rem Petrus crini.li. de honest. disc. c.iiij ca. ix.

f Tantum.] quod valeat centum aureos.

g Legato.] vt dicatur 20 tãtũ pecuniæ reliquisse,quantum fundus ille alienus valet. pecunia enim æstimat merces: non merces pecuniã:vt hîc, & ff. de fideiuss.l. si ita fideiussorem. & ad Treb.l.deducta.§. num mis.ibi,diuersa est causa &c.& facit.j.e.l.hæc 30 enunciatio.

h Boues magis.] electiuè: vt ecce si venditor iumenti dicat vitia:non continet bos, id est nõ sequitur ꝙ venditor bouis debet dicere vitia: vt ff. de ædi. edic.l.ædiles. in prin.& §.iumentorum. Item si 40 lego armentum,cõtinentur boues: vt ff. de leg.iij.seruis.§. armento.sed si lego iumenta, boues nõ continentur: vt eo.titu.legatis.§. iumentis.

i Iumentorum.] nã iumenta faciũt equitiũ.

k Appellantur.] ex 50 genere.

l Hoc sermone.] Dedi centum pro berta nomine dotis viro eius: & stipulatus sum mihi reddi si ab eo diuertat posteà,& alij nubat:repetam:quia dum nupta esset primo viro,videor dedisse: vt hîc, & ff. de 60 iu.do.stipulatus de do te.& facit.l.dotem.& l. stipulationẽ.& l. licet. & idem si promisi tantum Titio cui sperabã eam nubere.nam si alij primo nubat,& diuertat, & tunc Titio nubat: non teneor:vt ff.de iure dot.l.dotis promissio.§.quod enim vulgatum. Item pone,minor.xx.ann.potest manumittere ancillam, vt ei nubat. intellige primo quàm alicui alij : vt suprà, qui & à qui.l. matrimonij. Item pone suprà,de conditio.& demonstra.l.hæc conditio.sed quan-70 doq; etiam secundæ significantur:vt ibi dixi in.l.hæc conditio. & suprà,de lega.iij.cùm pater.§.pater. & C. de rei vxori.actio.authen.sed quamuis dos.& ff.de libe.& posth.l.placet.& l.sequen.quæ sunt argu. contrà.Item arg.contrà.ff.l.hæc conditio.& suprà,de fideiuss.l.si ita stipulatus fuero à Seio.

m Significantur.] dum tamen legitimę sint:vt in l.dotis.& d.l. hæc conditio.

n Non soluat.] nam sufficit ꝙ copiam describendi faciat qui edere debet:vt ff.de eden.l.j.§.edere.& §.rationes.sed reddere rationes duo continet,scilicet computare,& reddere reliqua: vt suprà, de condi.& 80 demon.l.cùm seruus.

o Qui vti.] Aut dixi,vti optimus & maximus:& tunc liberum da re debeo:vt hîc, & suprà,de euic.l.pe.& infrà,e.si cum fundum.& l.non tantum.alioquin ad omne interesse:vt ff.de act.emp.Ius. §.quod autem diximus.aut econtra dixi,nec optimus nec maximus:& tunc dabo talem qualis est:vt suprà,de contrahen.empt.l.cùm vendere s fundum.aut tacui:& tunc teneor quanto minoris emisset:vt suprà, de ædil.edic.l.quoties.

Vlpianus lib.27.ad Sabinũ. **LEX XC.**

QVi vti[o] optimæ maximæq; sunt,ædes tradit:non hoc dicit,seruitutem illis[p] deberi:sed illud solùm, ipsas ædes liberas esse: hoc est,nulli seruire.

Paulus lib.2.fideicommiss. **L. XCI.**

MEorum[q] & tuorum appellatione actiones quoq; contineri dicendum est.

Idem lib.6.quæstio. **LEX XCII.**

PRoximus est[r] quem nemo antecedit. supremus est quem nemo sequitur.

Celsus lib.19.Digesto. **LEX XCIII.**

MOuentium[s], itẽ mobilium appellatione idem significamus: si non apparet defunctum animalia dũtaxat, quia per se ipsa mouentur, mouentia vocasse[t]. quod verum est.

Verbum reddendi licet habeat significationem retrodandi: tamen aliquando significat dare.h.d. glos. ponit exempla.

Idem lib.20.Digest. **LEX XCIIII.**

VErbum reddẽdi quanquam significatum habeat retrodandi[v]: recipit tamen & per se dandi significationem[x].

✠ Martianus. **LEX XCV.**

✠ Aliàs, Marcellus libr.xiiij. Digesto.

POtest[y] reliquorum appellatio & vniuersos significare.

Celsus lib.25. **LEX XCVI.**

LItus[z] est quousq; maximus fluctus hybernus[a] à mari peruenit.idq; Marcũ Tullium aiunt, cùm arbiter esset, primum constituisse. ¶Prædia dicimus aliquorum[b] esse non vtique communiter habentium ea[c], sed alio aliud habente[d].

Idem lib.32.Digest. **LEX XCVII.**

p Illis.] ab ædibus vicinis.

q Meorum.] Institui hæredem,& rogaui vt bona mea Titio restituat.actiones continentur:vt ff.ad Treb.l.si legatus. §.si quis bona.& l.nam quod.in fin.& l.seq.& l.cogi.in prin.& de verbo suorum, & per consequens tuorum,habes ff.de leg.iij.suos autem.

r Proximus est.] Proximo agnato hæreditas defertur: vt ff.de suis & legiti.l.post 10 consanguineos.§.hæreditas.ꝓximus est ergo &c.vt hîc.& supple, si nemo etiam sit post eum:quanquàm impro priè:vt ff.vnde cog.l.j. §.proximus verò. & j. e.proximi. & l.in vulgari.ij.responso.supremus verò est &c. cui nõ 20 datur ius succedendi dum alij antecedunt.& facit quod ex supremis tabulis datur secũdùm tab.quas accipe,vt hîc. & ff.de bon.pos.secundùm tab.l.j. §.non autem.etiam si solæ sunt: vt j.e.l.illa verba.ij.rñ.

s Mouentium.] 30 Mobilia & mouentia idem sunt: nisi aliud appareat ex mente loquentis : vt hîc,& da exemplum suprà,de re iudica.l.à diuo. §.j. scilicet vt in his fiat primo missio.Item da exemplum, quòd aliquis legauit omnia mobilia 40 sua: vt hîc subijcit. vel mouẽtia.sed an nomina sint immobilia, vel non? dicam immobilia. Primò, quia non possunt moueri, cùm sint incorporalia:vt ff. de acquir.rerum domi. l.seruus. §. incorporales.Secundò,quia in eis 50 fit executio etiã post immobilia : vt ff.de re iudic.l.à diuo.§.in venditione.in fin.§.& facit ff.de legat.iij.si chorus. §.j. licet possit dici, ꝙ sint mobilia.argumen. C.quando & qui. quarta pars debetur.l.ij.ibi, mobilis autem &c.

60 t Vocasse.] appellatione mouẽtium:sed videtur deesse sed,in litera.vnde dic quòd pro sed : sed verum est animalia duntaxat significari:si tamen appareat defunctum vocasse mouentia illa quæ per se mouentur.

v Verbum reddendi]. Retrodandi.& hęc est ꝓpria significatio. & est exemplum ff.depositi.l.j.§.elegãter[a]. in fi.§.& ff.de leg.ij. cùm pater. §.rogo.

a Melius in glo.in l.qui vxori ff. de aur. & arg. leg. & in l. cum quędã. in fi.ff.de le ga.ij.

70 x Significationem.] ex interpretatione. & est exemplum ff.de leg.ij.cùm quidam.vbi vir reddiderat dotẽ, & tamen pręcepit ei reddi quadraginta nomine dotis. nam accipitur pro dari cum iam erat restituta.

y Potest.] Pone exemplum,vt j.e.cæterorum.quandoq; etiam continet nihil,si nihil est reliquum:vt in argumen.contrà, ff.de hære. instit.item quod Sabinus.§.sed si asse.

z Litus.] scilicet maris. dicitur instit.de rerum diui.§.& quidem. quod littora maris sunt communia.nunc quatenus protendatur, exponit.nec est definitio littoris ista.& dicitur littus:quia fluctus elu-80 deret vel eliderit:vt in fin.libri peri hær.Aristo.

a Hybernus.] id est hybernalis: quia tunc plus vento mare concitatur:vt instit.de re.diui.§.flumina.ibi,est autem &c. aliàs non habet in textu,sed intelligitur. At ripa fluminis per inundationem non mutatur nec destruitur:vt ff.de flu.l.j.§.ripa.& l.penul.& j.e.l.littus.

b Aliquorum.] puta filiorum Titij qui sunt tres.

c Ea.] scilicet tantùm.& dixi de hoc ff.e.rectè dicimus.§.quintus.

d Habente.] id est si sint diuisa inter eos.

Cum

a Cum stipulamur.] Emptor hæreditatis stipulatur à venditore quãta pecunia ad eum occasione hæreditatis peruenerit, q ei det. hæc quidem stipulatio cõtinet etiã alias res: vt hic, & ff. de leg. iij. quis. & de pœ. si creditor. in prin. & de hæ. ven. vẽditorem. & est ratio: quia pecuniæ verbum est generale: vt j. e. l. pecuniæ. in prin.

Cum stipulamur[a], Quãta pecunia ex hæreditate Lucij Titij ad te peruenerit: res ipsas quæ peruenerint, non pretia earum spectare videmur.

¶ *Glos. bene declarat legem istam.*

Idem lib. 34. Digest. **LEX XCVIII.**

Cum bis sextus[b] † calendas[c] est: nihil refert vtrum priore an posteriore die quis natus sit: & sic deinceps sextus[d] calendas eius natalis dies est. Nam id biduum pro vno die habetur: sed posterior dies intercalatur[e], nõ prior. Ideo quo anno intercalatum non est[f], sexto calendas natus[g], cùm bis sextus calendas[h] est, priorem diẽ natalem habet. Cato[i] putat mensem intercalarem additicium[k] esse: omnesq; eius dies pro momento tpis obseruat: extremoq; diei mensis Februarij attribuit Quintus Mutius[l]. Mensis autem intercalaris constat ex diebus xxix.[m]

Vlpianus lib. de officio Proconsul. **LEX XCIX.**

Notionem[n] accipere possumus & cognitionem, & iurisdictionem. ¶ Continentes[o] prouincias accipere debemus eas, quę Italiæ coniunctæ sunt: vtputa Galliam & prouinciam. Siciliam magis inter continentes accipere nos oportet, quæ modico freto[p] ab Italia diuiditur. ¶ Instrumentorum[q] appellatione quæ cõprehendantur, per quàm difficile erit separare[r].

b Cum bissextus.] No. q annus diuiditur in xij. menses. mẽsis autem quilibet denominatur per calen. nonas, & idus. cuius denominationis ratione intellige. Debes enim scire q antiquitus Romæ omni mense fiebat forum: & illud forũ quolibet mẽse durabat per viij. dies: & quãtum ad hoc erat cõformitas inter menses: & propter hoc denominantur mẽses per nonas. i. per nũdinas: quia nundinæ fiebant in quolibet mense. sed in hoc erat discõuenietia: quia in maio, octobri, iulio, & mar. incipiebant nundinæ. vij. die intrante illo mense: & propter hoc isti mẽses dicũtur habere sex nonas. vnde versus. Sex maius nonas, october, iulius, & mars. Quatuor at reliqui: tenet idus quilibet octo. vnde si isti quatuor menses habent sex nonas, & calendæ in quolibet mense sunt prima dies mensis: constat q in illis mensibus incipiebant nonæ, siue nundinæ vij. die. In illis alijs mensibus qui habent quatuor nonas, incipiebat forũ intra mẽsem per v. dies. quod patet: quia calen. quæ sunt prima dies mensis, coniunctis. iiij. diebus faciunt quinq;. Item debes scire vt bene intelligas quòd calendę (sicut dictum est) sunt prima dies mensis, & dicuntur calendæ à colo: quia antiqui colebant primã diem mensis. vnde dicuntur calendæ quasi colendæ. vel à calo Græcè, quod latinè dicitur voco. & est ratio: qa Romani habebãt præcones, & semper quando erat prima dies mensis, ipsi mittebant præcones per terrã: & præco præconizabat per terram, vocat vos senator ad no. siue ad nundi. præparate vos. secunda die adhuc ibat præco per terram & clamabat, quarto nonas vel sexto nonas (quasi diceret vsq; ad quatuor dies vel ad sex) inchoabunt nundinæ: & sic omni die faciebat annunciando quot dies erant vsq; ad nundinas. die autem nonarum siue nũdinarum dicebat, nonas, quasi diceret modo inchoantur nonæ siue nundinæ. Item postquàm erant nundinæ inchoatæ, ibat præco per terram, & dicebat. viij. idus. nam idus idem est quòd diuisio: quasi diceret, emittæ & venditæ: quia vsq; ad viij. dies diuidentur nonæ siue nundinæ: & post in alio die dicebat septimo: quia ad septem dies diuidentur nundinæ. posteà dicebat. vj. post. v. vsq; ad idus. & posteà dicebat idus: quasi diceret, diuisum est tempus fori. recedatis. & his factis præco omni die præconizabat de numero dierum qui erant vsq; ad calẽ. mensis sequentis. Si quis verba ista intelligit, bene potest text. exponere atque glos.

† aliàs, bissextus in calendis. & ita mox. j. e. a. l.

Calendę vñ dicuntur.

b ¶ Cum bissextus.] In quinq; partes diuiditur lex. Sed quomodo est in calendis bissextus: imò circa finem mensis: vt j. e. a. l. Respon. in calendis id est in ea parte mensis quæ denominatur à calend. seq. mensis. nam tres partes habet mensis, scilicet idus, nonas, & calendas: in qua tertia tantùm est bissextus. Vel dic in calen. id est cùm dies bissexti cõputatur in principio mensis[a] puta feb. inter alios dies mensis eiusdem dicendo: hic mensis habet xxix. dies. nec enim hebdomadæ tantùm, sed toti mẽsi attribuuntur illi dies. nam in prin. cuiuslibet mensis dicitur quot dies sit habiturus. & dicuntur calen. principium mensis, quasi colendæ: quia in magna veneratione erant. vel à calo id est voco: quia præco ascendebat pulpitum, & conuocabat homines ad nundinas.

a Adde ad materiã de qua in hac gl. de bissexto, gl. in clemen. j. §. eo excellentissimum. in versi. certã. de reliq. & vene. san. & in l. iij. §. minorem. ff. de mino.

c ¶ Calendis est.] supple est computatus vel numeratus: quod est omni quarto anno ratione sex horarum quæ sunt in anno vltra ccclxv. dies.

d ¶ Sextus.] scilicet dies. & supple ante calen. vt tamen antè inclusiuè intelligas: & intellige hoc q toto eo anno amodò dicetur natus. vj. calen. & hoc placet. Vel dic q à sequentibus annis dicetur compleuisse annum vel annos in eodem mense. vj. calen.

e ¶ Intercalatur.] id est, non computatur pro die: & hoc quantum ad ætates suprà, de mi. l. iij. §. minorem. & anni terminum, & iudicia: non quo ad contractus: vt suprà, de diuer. & temp. præ. l. j. in fi. Item nec quantum ad cursum solis vel lunę. nam sic currit illa die vt alijs, & proceditur in computatione lunæ. Posset exponi econtrà, intercalatur id est, pro die computatur: non prior: & sic seruant vltramontani in festiuitate beati Mathiæ. sed Italici quidam præcedenti die obseruant.

f ¶ Intercalatum non est.] id est non est bissextus. Accur.

g ¶ Natus.] scilicet dicitur, & potes dicere quòd dicit de ipso anno quo natus est, vel de sequentibus: vt ad eundem diem non referamus: & dicamus eum anniculum vel biennalem in vj. Calend. vt infrà anniculus. at cùm venerit alius bissextus, in prima die dicitur cõpleuisse annum: vt hic subijcit. & hoc placet.

h ¶ Calendis est.] dicitur tunc bissextus esse Calend. quando sex horæ, quæ sunt vltra ccclxv. dies qui sunt in anno, congregantur. quod fit in omni quarto anno: quod patet: quia cũ dies habeat xxiiij. horas: constat quòd in omni quarto anno superant xxiiij. horæ, qa in quolibet anno sex horæ, quæ simul iunctę faciunt vnum diem: & ille dies addit Februario, qui habet xxviij. dies, sed tunc habet xxix. & tunc duobus diebus morantur com. potistę super vna litera: & propter hoc illud biduum pro vno die habetur: vt dicitur in litera. Et quia dies beati Mathiæ est famosus: ideo illo die ponit iste dies bissextilis. vñ versus: Bissextum sextæ martis tenuere calędę. Posteriore die celebrantur festa Mathiæ.

† Vide in hunc locum Budæum in annot. post. hic, & ff. de minoribus. l. iij. §. minorẽ.

i ¶ Cato.] Cato & Quintus duo stulta dixerunt. nam Cato cxx. ann. mensem intercalarem dicebat, in singulis quaternis annis vnam diem vt superfluam colligendo. & sic ille annus habebat xiij. menses, & dies eius, scilicet mensis obseruabat, id est colligebat vel congregabat pro momento temporis, id est ex momentis temporum.

k ¶ Addititium.] & sic tertiumdecimum.

l ¶ Quintus Mutius.] & malè: vt in principio huius legis, & ecclesia sic seruat, vt est in principio huius legis, vt vj. Calend. Mart. ponatur.

m ¶ Vigintinouem.] aliàs Febr. habet tantùm xxviij. vnde versus.
Iunius aprilis septemq; nouemq; tricenos.
Plus vno reliqui: sed februus octo vicenos.
Sed quare attribuitur Feb? Respon. quia minor erat. Vltimò no. quòd bissextus dictus est, quia bis dicitur sexto Calendas Mart. vel verius quia ex bessibus momentorum colligitur. Quippe sol in vnoquoque signo moram facit per triginta dies, & triginta trientes horarum, & triginta besses mo. porrò duodecies triginta trientes horarũ faciunt ccclxv. dies. Item duodecies triginta trien. horarum faciunt cxxx. horas ex quibus colliguntur quinque dies. nam triginta trien. horarum faciunt decem horas. Item triginta besses momentorum faciunt viginti momenta, viginti autem momenta faciunt duo puncta, cùm decem momẽ. faciant punctum. & duo puncta faciunt dimidiã horam. ergo duodecies triginta besses momentorum faciunt duodecim dimidias horas, & sic sex integras. & sic colligitur bissextus. Sed quid ad nos de bissexto? Respon. quia necesse habemus scire de ætate propter in integ. resti. Item propter tutelas & curas. Item propter legata, quæ quandoq; in certam ætatem relinquuntur. Item & propter vsucap. & præscrip. & alia plura: vt plenè dixi ff. de mino. l. iij. §. minorẽ. Acc.

n Notionem.] Pone exemplum ff. de re iudi. ait prætor. vbi dicit: condemnatus ab eo qui notionem habet soluat. quod exponit hic pro eo qui habet iurisdictionem scilicet ordinariam, & cognitionem, id est iurisdictionem delegatam. Sed opp. ergo delegatus habet iurisdictionem. & sic est contrà, ff. de offic. eius cui man. l. j. in fin. sed illud accipe: non habet propriam, quin facilè possit reuocari: vel non habet ordinariam. & facit ff. de iurisd. om. iudi. l. cui. & l. solet. Vel dic secundò iurisdictionem, scilicet ordinariã vel delegatam: & cognitionem quam habet, scilicet arbitri cõpromissarij. sed op. tunc, quomodo cogetur soluere ab arbitro damnatus, cùm ex eius sententia non detur actio: vt C. de arbit. l. j. nec est sententia: vt ff. de ijs qui no. infa. l. quid ergo, §. ex compromisso? Respon. hoc verum est de iure veteri: hodie est sententia: & actio ex ea datur quandoque: vt C. de arbi. l. pe. & ad illam fortè respexerunt conditores huius legis. Accur.

o ¶ Continẽtes.] pone exẽplũ ex l. C. de dila. l. j. §. si verò ex. vbi dicit dandã dilationẽ sex mensiũ pro testibus q sunt in cõtinẽti, puincia ad locũ iudicij. Ibi tñ de vna cõtinẽte se: alij hic de cõtinẽtib' se Italię. Ac.

p ¶ Modico freto.] id est brachio maris.

q ¶ Instrumẽtorum.] pone exẽplum ex l. C. de dila. l. j. in prin. vbi dicit gratia instrumentorũ dandã dilationẽ. Itẽ ex rub. ff. de fi. instru.

r ¶ Separare.] quasi dicat, quædam propriè & verè sunt instrumẽta: vt chartæ in quibus redigitur aliquid in scriptis. & sic accipitur in authen. de fide instru. in rub. quædam non verè, sed ex interpretatione appellatione instrumentorum continentur: vt puta testes. Isti ergo qui ex interpretatione instrumẽta appellantur, difficilè id est nullo modo separari possunt ab instrumẽtis: vt hic, & ff. de fi. instr. l. j. quia sicut in-

ſtrumenti gratia debet dari dilatio,ita & cauſa teſtium: vt hîc ſubij-cit, & d.l.C.de dila.j.Tertio dicitur inſtrumentum apparatus fundi:vt ff.de fun.inſtru.& inſtru.leg.l.quæſitum.in prin.Accur.

a Quæ enim.] planius diceret,quæ tamen &c.& eſt ſenſus,ſi vis ſcire pro qubus inſtrumentis id eſt teſtibus danda eſt dilatio:inde cognoſcas,quia ſi petitur præſentia talis pſonæ quæ poſsit inſtruere, detur, aliàs non:cum cauſa cognita debeat dari:vt C.de dila.l.j.§.fi. & ponit de hoc exemplum: puta ſi petitur dilatio ad præſentiam eius perſonæ quæ &c.putè videri &c.ſupple,& ideo dã dam.& dic ꝙ actum gerere,& eſſe actorẽ, pro eodem ponit.vel actum in alienis rebus:actor. i.caſtaldus in dominicis . vel primò adminiſtrauit,ſecundò nõ.Vltimò no.hic arg.expreſſum ꝙ ſeru⁹ de eo quod in ſeruitute vidit poteſt ferre teſtimonium liber factus.Item ꝓ hoc ꝙ non prohibetur,vt ff. de teſti.l.j.§.j.ſic & de pupillo not.ff. de teſti.l. iij. §. lege. & hoc niſi vbi lex ad ſubſtantiam negotij exegerit certũ numerum teſtium:vt in teſtamentis,vbi tempore teſtamenti exigitur idoneus. Alij dicunt hic cũ tormentis : vt ſeruũ meum audiri, & non aliter. Sed arg.contrà. ff. de Carbo.edi.l.iij. §. duæ.ibi,propter tempo ris &c. vbi dicit ꝙ propter tẽporis interuallũ mutatur fides teſtis:ſed hic de malo in ſtatũ bonum:ibi contrà,ſcilicet de homine bonæ famæ in infamem. Accur.

Quæ enim[a] propriè ſint inſtrumenta propter quæ dilatio danda ſit,inde cognoſcemus:ſi in præſentiam[b] perſonæ quæ inſtruere poſſit,dilatio petatur, puta eius qui actum geſsit,licet in ſeruitute,vel qui actor fuit conſtitutus : putem videri inſtrumentorum cauſa peti dilationem.

Idem lib.1.de officio Proconſulis. L. C.

SPecioſas perſonas accipere debemus clariſsimas perſonas vtriuſque ſexus:item eorum[c] qui ornamentis ſenatorijs vtuntur.

Modeſti.lib.9.Differentiarum. L. CI.

INter ſtuprum[d] & adulterium hoc intereſſe quidam putãt[e], ꝙ adulterium in nuptam, ſtuprũ in viduam[f] committitur.Sed lex Iulia de adulterijs hoc verbo[g] indifferenter vtitur.¶ Diuortium[h] inter virum & vxorem fieri dicitur[i] :repudium vero ſpõſæ remitti videtur:quod[k] & in vxoris perſonam non abſurdè cadit[l].¶ Verum eſt morbum eſſe temporalem[m] corporis imbecillitatem: vitium verò perpetuũ corporis impedimentum:veluti ſi luſcus[n] ſit. nã & luſcus vtiq; vitioſus eſt.¶ Seruis[o] legatis,etiam ancillas deberi quidam putant[p],quaſi commune nomen[q] vtrũq; ſexum contineat.

Idem lib.7.Regula. LEX CII.

DErogatur[r] legi,aut abrogatur. derogatur legi, cũ pars detrahitur : abrogatur legi, cum prorſus tollitur.

Idem lib.7.regula. LEX CIII.

b In præſentia.] id eſt propter dilationem non dandam.

c Specioſas.] Eorũ. ſ. perſonæ. & quia dicit ſexus,collige ꝙ filia ſenatoris eſt clariſsima:ſed eius filij ſequuntur virum:vt ff.de ſena. liberos.Accur.

d Inter ſtuprum.] Pone exemplum vt ff.ad leg.Iul.de adul.l.inter liberas.§.lex.vbi habes idem.

e Putant.] & bene.

f Viduam.] vel virginem,vel puerum : vt ſuprà,de adul.l. ſtuprum. §.j.nam & pœnæ eorum differunt. pœna enim adulterij eſt: vt C.de adul.quãuis.in fi.& authen.ibi poſita. Stupri pœna eſt inſtit. de pub. iudi.§.ſed eadem lege.niſi in caſu : vt ibi in prin.§.Inceſti pœna eſt ff. de adul.ſi adulterium.§.nonnunquã.&.§.inceſtum.in eo quod dicit coerctionem.nam multimodè ibi diſtin.de vidua intellige niſi ſit meretrix:vt C.de adul.ſi ea.vel licita concubina : vt ſuprà de concubi.l. penul. Accurſius.

g Hoc verbo.] id eſt his verbis indifferenter vtitur. Accurſius.

h Diuortium.] exemplum accipe ex toto ti.ff.de diuor.& re.quæ ex ponit hic.& habes idem.j.eo.inter diuortium.

i Dicitur.] propriè.

k Quod.] repudium.

l Cadit.] in larga ſignificatione.& ſic vxor dicitur repudiari quandoque impropriè:vt ff.de ri.nup.l.ſiqua.in prin.& cõtra diuertiũ vbi non eſt matrimonium:vt ff.de condi.ob cau.l.quod ſeruius.

m Temporalem.] vt febrem.Sed Sabi.etiam perpetuo ponebat: vt ff.de ædil.edi&.l.j.§.ſciendum.Accurſius.

n Luſcus.] liàs ſi luſcit ioſus : tũc dic qui lumine adhibito nihil vidẽt:vt ff.de ædil.edic.l.idem offilius.§.luſcitionem. & aliàs ſi talum ex cuſsit:vt qui talum habeat ruptum.

o Seruis.] idem habes ff.de leg.iij.ſeruis. & facit ff.eo. deteſtatio.§.j. & quod dixi ſuprà eo.l.j.

p Putant.] & bene.

q Commune nomen.] ſignificatione non voce vel figura verborum:vt j.eo.l.quiſquis mihi. Accurſius.

r Derogatur.] Da exemplum ff.de pact.dot.l. Bebius.in fin. & de abrogare. dic vt ff. de legi.& Senatuſcon.l.de quibus. in fin. Accurſius.

LIcet capitalis[s] ,latinè loquentibus, omnis cauſa exiſtimationis videatur[t] * : tamen appellatio capitalis[v] , mortis[x] vel amiſſionis ciuitatis intelligenda eſt.

Idem lib.2.excuſationum. LEX CIIII.

TΩν τέκνων προσηγορία ϰ̀ ἀδὶ τοὺς ἐγγόνους ἐκτείνε). id eſt,* Natorum[y] appellatio, & ad nepotes extenditur.

Idem lib.6.reſpon. LEX CV.

MOdeſtinus reſpõdi[z] his verbis, libertis libertabuſque meis : libertum libertæ teſtatoris non contineri.

Idem lib.1.de præſcriptio. LEX CVI.

DImiſſoriæ[a] literæ dicuntur qui vulgò dicuntur apoſtoli[b] .Dimiſſoriæ autem dictæ ſunt, quòd per eas cauſa ad eum qui appellatus eſt,dimittitur.

Idem. LEX CVII.

ASſignare[c] libertum hoc eſt, teſtificari cuius[d] ex liberis libertum eum eſſe velit.

Idem lib.4.Pandect. LEX CVIII.

DEbitor intelligitur is à quo inuito exigi[e] pecunia poteſt.

Idem lib.6.Pandectarum. LEX CIX.

SEqueſter[f] dicitur apud quem plures eandem rem de qua cõtrouerſia eſt, depoſuerunt : dictus ab eo quòd occurrenti[g] aut quaſi ſequenti eos qui cõtendunt, committitur.

Idem lib.5.Pandectarum. LEX CX.

BOnæ fidei emptor eſſe videtur qui aut ignorauit eã rem alienam eſſe :aut eũ qui vẽdidit,

Nomina men &c. aliàs pœnæ tantũ &c.

Vide hic Alcia lib.diſ pũc. iiij.c.x.

s Licet capitalis.] ſcilicet pœna. Accurſius.

t Videatur.] & ſic accipitur largè & improprie. ff.de accuſa.l. hos accuſare. §. omnibus. & arg ff.de varijs cog. l.cognitionum. §. exiſtimatio.

v Capitalis.] ſcilicet pœnæ. Accur.

x Mortis.] ſ.pœna. & ſic propriè accipitur ff. de pub.iudi.l.j.& de pœ.l.ij.& l.capitalium. in prin.& ff.ſi quis cau. l.ſed & ſi quis. §.rei.& ff.de bon.poſ.edicto. §. rei. & de iur.pat. l.cùm patronũ.§.Labeo.Acc.

y Natorũ.] expoſitio Græci.

z Modeſtinus reſpondi.] Pone exemplum ff.de ali.leg. l.alimenta.vbi legatis alimẽtis libertis nõ continentur iſti.Item pone exemplum ff.de leg.iij. l. pater. §.duobus. vbi rogauit teſtator ne fundus libertis relictus exeat de nomine ſuorum: vbi dicitur, ꝙ iſti tales nõ admittuntur ad vendicationẽ vt liberti.Item not.hîc argu.ꝙ vaſallus vaſalli non eſt primi vaſallus.ſic ff.pro ſocio.l.nam ſocij.& facit ff.cod.licet.§.patronus. Accur.

Vaſſall⁹ vaſſalli nõ eſt primi vaſſallus.

a Dimiſſoriæ.] appellatione interpoſita ſcribit prim⁹ iudex ad iudicem appellationis in hunc modũ. notum ſit vobis quòd talis à ſententia mea, qua cõdemnatus erat, ad vos appellauit:vnde ad vos eũ remitto. iſtæ literæ ſic appellantur: vt hîc dicit, & ſuprà de libel.di.l.j. Accurſius.

b Apoſtoli.] quaſi miſsi &c. Accurſius.

c Aſſignare.] exemplum accipe ex ipſis rubricis.ff.de aſsignandis lib.& inſtit.eo.& dic quòd hæc aſsignatio fit vel teſtamẽto,vel nutu,vel codicillis,vel inter viuos:vt ff.de aſsig.lib.l.j.§.aſsignare.

d Cuius.] & eius erit ac ſi ab eo ſolo eſſet manumiſſus:vt ff.de aſsig. libe.l.j.§.j.

e Debitor.] Exigi. hoc propriè eſt exigere,ſcilicet ab inuito extorquere:vt hîc,& ff.de leg.iij.fideicom.§.ſi rem ſuam.nam verba &c. vt ff.ne quis eum qui in ius voc.l.penult.§.edocere.& ſtrictè dicitur hîc debitor.aliàs largius:vt ff.de condict.indebi.in diem.aliàs largiſsimè pro conditionali:vt ff.de act.& obli.is cui.in prin.& etiam pro naturali:vt ff.de fideiuſſo.l.fideiuſſor.§.fideiuſſor.ſed quo ad quædam:non quo ad omnia tales ſunt creditores.& facit ff.cod.l.creditores.& ff.de fun.do.l.iij.in fin.Accur.

f Sequeſter.] hoc idem exemplum habes ff.depoſi.l.licet.in prin.& l.propriè. Accurſius.

g Occurrenti.] id eſt ſubueniẽti eis.R. Sed quæ actio in eum datur? Dic depoſiti ſequeſtraria:vt ff.depoſi.l.ei apud quem.§.j.licet quidam dent præſcrip.verb.argumen.ff.de præſcrip.verb.l.ſi rem.§.fin. Item an poſſeſsio in eum tranſeat: dic vt ff.de acquirend.poſſeſ.l.intereſſe. Accurſius.

h Bonæ fidei.] Alienam eſſe.ſed vendentis eam credidit eſſe.& habes exemplum inſtit.de rerum diui.§.ſi quis à non domino.& ff. pro empt. ſiquis cùm ſciret. & ff.de contrahen.empt. l.qui à quolibet.& hoc ſemper præſumitur : vt ff.de probat.verius.& C.qui mili. non poſ.ſuper ſeruis.

Procuratorem

a ℊ Procuratorem.] pone exemplum.ff.pro empt.l.fi. in fi.de tutore pone exemplum.ff. de publi.l.quęcunq;.in fi.& dic vt ibi. At cõtra malæ fidei est qui contra legis interdictũ emit:vt C.de agri.& cen.quęad modum.in fi.Item & qui domino contradicente: vt & de rei ven.fi fundum.Item & qui dolo inducens venditorẽ:vt C.de rescin.ven.l. si dolo.& l. dolus. Item qui emit ab eo quem sciuit vendere non posse: vt à pupillo:vt d.l.q à quoli 10 bet.in fi.& facit.C.de ijs qui.vt indi.l.j.

† aliàs, Idẽ Modesti nus.

b C Ensere.] da exẽplum.ff.de peti.hæ re.l.item veniunt. §. cũ aũt.in fi.Item da exemplum.ff.de acqui.re.do. l.ergo.§.alluuio. Acc.

c ℊ Censoris.] qui colligit censum:vt ff.de ori 20 gi.iur.l.ij.§. post dein de.nam ipse iudicat & disponit super tributis adequandis:vt ff.de cen fi.l.forma.§.illam. Acc.

† aliàs, estuat nec habe tur,& effluit

d L Ittus.] de hoc.ff.c. littus.

* Vide Crinitum li.xx v.c.x. & Gellium li. xx.c.j.

e ℊ In lacu.] vt eatenus porrigatur, vt publicũ dicatur, & in eo liceat 30 nauigare: vt ff. vt in flu.pu.na.l.j.in princ.

f ℊ Priuatus est.] scilicet lacus: quod esse potest: vt lacus Sabatañ. angularius:vt ff.de con trahẽ.emp.l.rutilia.nec in eo licet extraneo nauigare: vt ff. vt in flu. pub.l.j.§.si priuata.nec 40 piscari: vt ff.de iniur. l.iniuriarum.§.fi.

ɫ Vide Laurentiũ Vall. li.eleg.iiij.c. lv. & li. vj. c.xlj.

g M Orbus sonticus.] da exemplum vt ff. si quis cau.l. ij.§.si quis in iudicio.& de re iudi. l. quæsitum. vbi dicitur morbũ sonticum differre iudiciũ. & quod dicit cuiq; rei 50 agẽdæ,vt quia sit continuus: & sic nocet cuique rei agendæ:vt ff. de ædil.edi.l.fi.§.fi.& l.ob quæ.§. illud.aliàs incipit.§.illico.

h S Oluendo.] da exẽ plũ instit.de ob.ex de.§.fulloni.& ff.de fur. itaq;. quibus dicitur ꝙ 60 datur actio fur.fullo. ni si est soluendo. Item no.ꝙ non videt aliquid esse,nisi perfectum sit:vt ff.de eden.l.j.§.edere non videtur. & C. de ijs qui.vt indig.l.cùm Syllanianum.in fi. Sed argu.contrà.ff. de ritu nup. l.id.Item contrà.j.titu.j.l.nemo dubitat.sed hæc secundum illam, scilicet per se vel per alium.Accur.

ius putauit vendendi habere:puta procuratorem[a] aut tutorem esse.

Iabo.† lib.6.ex Cassio. LEX CXI.

C Ensere[b] est constituere & præcipere.vnde etiam dicere solemus: Censeo vt hoc facias. & senatum aliquid censuisse, inde cẽsoris[c] nomẽ videtur esse tractũ.

Idem lib.11.ex Cassio. LEX CXII.

L Ittus[d] publicum est eatenus quatenus maxime fluctus exęstuat† & effluit.idem iuris est in lacu[e],nisi is totus priuatus[f] est.

Idem lib.14.ex Cassio. LEX CXIII.

M Orbus sonticus[g] * est qui cuique rei nocet.

Idem lib.10.ex Cassio. LEX CXIIII.

S Oluendo[h] esse nemo intelligitur, nisi qui solidum potest soluere.

Idem lib.9.Epistolarum. LEX CXV.

Q Væstio[i] * est,fundus à possessione vel agro vel prædio quid distet. Fundus est omne quicquid[k] solo continetur. Ager est species fundi q. ad vsum hominis cõparat[l]. Possessio ab agro[m] iuris proprietate[n] distat. quicquid enim apprehẽdimus cuius proprietas ad nos non pertinet,aut nec potest pertinere[o] :hoc possessionem appellamus. Possessio ergo vsus est[p] ,ager proprietas[q] loci est. prædium vtriusque suprascriptę[r] rei generale nomen est . nam & ager & possessio, huius appellationis[s] species sunt[t] .

Idem lib.7. Epistola. LEX CXVI.

Q Visquis[v] mihi alius filius filiive hæres[x] sit. ait Labeo non videri filiã contineri. Proculus contra. Mihi Labeo videtur verborum figuram sequi : Proculus[y] mentem testantis. Respondi, Non dubito quin[z] Labeonis sententia vera non sit.

ℊ *Quid glos.non declarat: dic casum. Promiseras mihi soluere ix. Carthagine. in soluendo fuisti in mora: & sic teneris mihi ad interesse. si soluis sortem, & ego accipio spontè: liberaris ab interesse: & minus non diceris soluisse: cùm contra te in plus actio non competit.h.d.*

Idem lib.8.epistolarum. LEX CXVII.

N On potest [a] videri minus soluisse is aduersus quẽ amplioris summæ actio nõ cõpetit[b] .

Pomponius lib.2.ad Quintum Mutium. LEX CXVIII.

H Ostes[c] ij sunt qui nobis,aut quibus nos publicè bellum decreuimus: cæteri latrones[d] aut prædones sunt.

Idem lib.3.ad Q.Mutium. L. CXIX.

H Æreditatis appellatio sine dubio continet etiã damnosam[e] hæreditatem.iuris[f] enim nomen est,sicuti bonorũ[g] possessio.

Idem lib.5.ad Q. Mutiũ. LEX CXX.

V Erbis[h] legis xij.tab.his, Vti quisq; legassit,suę rei ita ius esto. latissima potestas tributa videtur[i] & hæredes instituendi, & legata, & libertates dandi, tutelas quoque constituendi : sed vel interpretatione coangustatum[k] est legum[l] ,vel authoritate iura constituentium.

Idem li.5.ad Q.Mutiũ. LEX CXXI.

V Sura pecuniæ quam percipimus,in fructu non est[m]: quia non ex ipso corpore, sed ex alia causa[n] est:id est ex noua obligatione.

ℊ *Si quis dixit: Filio filijsq; meis tutorem do. etiam filiabus dedisse uidetur.h.d.*

habet:sic nec qui solam possess.habet.

q ℊ Proprietas.] cùm enim dico me habere agrum : proprietatem me habere significo. sed & si dico me habere possessionẽ cùm habeo proprietatem : impropriè loquor : vt ff.e.interdum.sed si dicerem, habeo proprietatem & pos.cùm vtrunq; habeam:propriè loquor. Accur.

r ℊ Suprascriptæ.] scilicet significationis. Accursius.

s ℊ Appellationis.] 10 scilicet prædij. Accur.

t ℊ Species sunt.] sed omnia ista alia significatione sæpe accipiuntur:vt ff.e.interdum.& j.eo.l.fundi.

v Q Visquis.] instituit filios & extraneos:& vni filiorum substituit pupilla- 20 riter his verbis : quisquis &c.ad hoc facit ff. de vulg.substi.l.qui liberis.§.fi.Vel etiã dic, quòd de directa institutione loquatur.

x ℊ Hæres sit. vel sint.

y ℊ Proculus.] pro Labeone.j.e. seruius pro Proculo : vt ff.e.l.inter 30 stuprum.§.fi.

z ℊ Quin.] id est quòd: vt non[a] sint duæ negationes : quia iam affirmarent:vt j.eo.duob[9]. quod non vult facere, imò negare : vt & ff.de testa.tut.l.si quis ita.

a De vsu negationis pulchrè Budę[9] ff.de ritu nuptiarum l.in eo iure.

a N On potest.] Pone exemplũ per 40 l.ff.de eo quod certo loc.l.fi.in fi.Item per l. C.depositi.l.iij. Accur.

b ℊ Actio non competit.] vel retentio: alioquin contrà : vt C. etiam ob chirogra.pe. l.j.secundùm Azo.melius inducitur. C.de vsuris l.per retentionem.

50 c H Ostes.] ea ꝗ ex hostib[9] capimus, nostra sunt : vt insti.de rerũ di, §.item ea.nunc qui sunt hostes dicit. & not. decreuimus:alioquin licet non sint amici, non tamen sunt hostes:vt ff.de cap. l.v.& facit l.hostes. in 60 eod.titul.& j.e.quos nos. Accur.

d ℊ Latrones.] à latendo in syluis vel alibi: publicè tamen postmodum rapiunt : & sic latrones & prædones ponit pro eodem.

i Q Væstio est.] Proprietates quatuor vocabulorum denotat hæc lex:plerunq; tamen vnum pro alio ponitur. Accur.

k ℊ Omne quicquid.] nimis largè loquitur : sed intellige id est tam 70 prædium rusticum quàm vrbanum:vt j.e.fundi.

l ℊ Comparatur.] vt colatur & seminetur : & sic prædium rusticum tantum: vt infrà,eod.fundi. §. in rure. sic ergo fundus genus est, ager species est.

m ℊ Ab agro.] à fundo debuit dicere, vt ex principio colligitur . sed in notanda differentia à possessione, non refert inter agrum & fundum. Accursius.

n ℊ Iuris proprietate.] clarius diceret econtra iure proprietatis, nam in altero est proprietas, in altero non . & hoc probat, quicquid enim &c.

80 o ℊ Nec potest pertinere.] vt homo liber,quẽ q̃nq; possidemus.

p ℊ Vsus.] aliàs ius,sed certè ibi nulla possessio quæ sit vsus: & nullus vsus qui sit possessio:vtpote cùm non sequitur : vtitur, ergo possidet: & si possidet,ergo vtitur:sed sic expone:possessio est vsus.i.dicitur in his rebus quę possideri possunt gratia vsus,non gratia proprietatis.& sic strictè accipitur hic possessio.i.sine proprietate : plerunq, tamen & cum ea est.& sic est magis subtilis quàm vtilis hæc differentia. vel dic pos.est vsus.i.similis vsui. nam sicut non est dominus qui vsum solùm

e H Æreditatis.] Etiam damnosam.vt & ff.de hære.instit.ex facto.§.cùm hoc ita. sic & peculium : vt & ff.de pecu.l.peculium. §.penult.

f ℊ Iuris est.] vt j.eo.pecuniæ.§. hæreditas. Accur.

g ℊ Sicuti bonorum] sic etiam est damnosa: & iuris est nomen:vt ff. 70 de bo.pos.l.iij.in prin.& §.bonorũ.sic videtur in appellatione bonorum:vt j.e.bonorum. Sed in hoc est arg.contrà, ff.eo.subsignatum.§. bona.& l.propriè bona.sed hoc not.ff.eo.l bonorum. Accur.

h V Erbis.] Xij.tab.quæ referuntur instit.ad leg.Fal.in prin.

i ℊ Videtur.] etiam vltra dodrantem, & nõ in legatis tantum, sed & in alijs.

k ℊ Coangustatum.] dictum ius. Accursius.

l ℊ Legum.] veluti leg.Fal.vt ff.ad leg.Fal.l.j.& insti. ad l.Fal.circa prin.Vel Aeliæ Sentiæ circa libertates:vt insti.q ma.non pos.in prin. & §.eadem. Item inspicitur an habeat factionem testamẽti qui relin- 80 quit,vel cui relinquitur ex legibus Iurisconsultorũ:vt insti.de hære. quali.& diffe.§.in extraneis. Accur.

m V Sura.] Non est.i.non semper vbi venit vnum, ibi venit reliquum:vt in malæ fi.pos.hæreditatis qui de percipiendis fructib[9] tenetur.vt ff.de pet.hæ.sed & si lege.§.quod autẽ ait. sed de vsura pecuniæ non,si eam non attingat:vt ff.de peti hære.l.si possessor.in prin. sed tamen plerunq; vbi venit vnũ, & reliquum:vt arg.ff.de vsur.l.vsu.

n ℊ Alia causa.] extrinseca. nam est accessio ciuilis, sed fructus

naturalis:vt ꝭ.de rei ven.l.ſi nauis.

Idẽ lib.8.ad Quintũ Mutiũ. L. CXXII.

HErẽnius [a] † ait, ſi ita ſcriptũ ſit, Filio Filijſque meis hoſce [b] tutores do.maſculis dũtaxat tutores datos:quoniam à ſingulari caſu, hoc eſt filio, ad pluralem videtur tranſiſſe continẽtem eundem ſexum quem [c] ſingularis caſus prior poſitus [d] habuiſſet. Sed hoc facti, non iuris [e] habet quæſtionem. poteſt enim fieri vt in ſingulari caſu de filio [f] ſenſerit:deinde plenius omnibus liberis proſpexiſſe in tutore dando voluerit. quod magis rationabile eſſe videtur [g].

Hoc uerbum erit,ſignificat quandoq; præteritum tempus:ut ſi in teſtamento dico, quod in codicillis ſcriptum erit,confirmo: & prius eos feceram,confirmari dicuntur codicilli illi.Item hoc uerbum eſt,non ſemper præſens tempus ſignificat.& uide exempla in textu.

Idem lib.25.ad Quintum Mutium.

LEX CXXIII.

VErbum † erit,interdũ etiam præteritum,nec ſolùm futurum tempus demonſtrat:quod eſt nobis neceſſariũ ſcire: vt cùm codicilli ita confirmati [h] teſtamento fuerint,Quod in codicillis ſcriptũ erit [i]. vtrum'ne futuri temporis demõſtratio fiat,an etiã pręteriti, ſi ante ſcriptos codicillos quis relinquat.Quod quidẽ ex voluntate ſcribentis interpretandũ [k] eſt. Quẽadmodũ autẽ hoc verbũ eſt, non ſolùm præſens,ſed & præteritum tempus ſignificat : ita & hoc verbum erit,non ſolùm futurum, ſed interdum etiã præteritũ tempus demonſtrat. nam cũ dicimus, Lucius Titius ſolutus [l] eſt ab obligatione.& præteritũ & præſens tempus ſignificamus:ſicut hic,Lucius Titius obligatus [m] eſt. & idẽ erit cùm ita loquimur, Troia capta eſt.non enim ad præſentis facti demõſtrationem refertur is ſermo,ſed ad præteritum [n].

a Herennius.] aliàs ſeruius:& aliàs Herennius.

b Hoſce.] ſyllabica adiectio eſt:vt & aliàs.ꝭ. de aqua plu.ar.l. vicinus.

c Quem.] ſexum.

d Poſitus.] numerus. & ſic not.ꝙ ſi poſuiſſet ſingularem tantum, licet in maſculino,cõprehenderet omnes. Item ſi in plurali,ſimiliter cõprehenderet omnes : vt ꝭ.de teſta.tu.l. ſiqs ita. ſed vbi vtrunq; ſimul: quia bis ponit maſculinum,non cõprehenduntur fœminæ:vt hîc.

e Non iuris.] qa ius eſt expeditum, vt dixi ꝭ.ſ.ꝙ fœminæ nõ continentur.

f De filio.] ſcilicet tãtum,nõ de filiabus.Ac.

g Videtur.] vt ꝭ.eo. quiſquis.& arg.ꝭ.de le. iij.l.ſi plures gradus. Accurſius.

h Verbum.] Cõfirmati. ante teſtamentum facti, non aliter olim valebant , niſi per ſubſequens teſtamẽtum confirmarentur:vt ꝭ.de iur.co.l.ante teſtamenti.& C.de codicil.l. ſiue.ſed hodie contrà: vt inſtit.de codi.§.non tantum.

i Scriptum erit.] ſup.confirmo,vel do, vel lego.

k Interpretandum eſt.] ſ. ꝙ præteritos cõfirmet.& habes hũc caſum.ꝭ.de iur.codi.l. plotiana . ſic aliàs erat in domo tempore mortis. i.ſolitus erat eſſe : vt ꝭ. de auro & ar.leg.ſi vxori.§.cùm ita. & de his nota.ꝭ.eo.l.verbũ oportebit.

l Solutus.] id eſt,liberatus.

m Obligatus.] aliàs alligatus.

n Sed ad præteritum.] ſic dicimus,amatus ſum vel fui.ſum eñ verbum pręteriti temporis non eſt : ſed vice præteriti temporis fungitur.

o Hæc verba.] licet dicat hæc verba non tamen eſt quæſtio niſi de coniunctione aut.& quod ſubijcit ille aut ille &c. ſup.deceſsit teſtatus vel inteſtatus.

p Sunt.] & primo de diſiũctiua vſq; illuc,ita ſimili &c.poſteà de ſubdiſiunctiua vſq; in fi.quãdoq; etiã ponitur pro coniuncta:vt j. e.ſæpe.

q Ita] q.d.ſicut verbum aut poteſt eſſe diſiunctiuum:ſic & ſubdiſiunctiuum.hîc tamen ſubdiuidit. Dic ergo verbum ſcilicet aut.

r Subdiſiunctiuorum.] ſubdiſiunctiuorũ duo ſunt genera.in primo non poteſt vtraq; pars in eodem tempore eidem ineſſe.Item poteſt vtraque pars eidem abeſſe.in alio genere econuerſo,ſcilicet eſt neceſſarium ꝙ vna debeat abeſſe:vel vtraque debeat ineſſe.Accur.

s Finibus.] fines appellat extremitatęs.ſcilicet ſedet & ambulat: ſed ſtare eſt medium.

t Vt poſsit.] q.d.non eſt ita verum vt poſsit eſſe vtrunque:ſicuti verum eſt ꝙ poſsit eſſe neutrum.

v Ambulat.] hæç quidem vera eſt:quia non profertur ob hoc vt denotet alterum illorum ex neceſsitate eſſe oportere : ſed vt ſignificet vnum cum altero non poſſe eſſe ſimul. Azo.

x Accumbit.] i.iacet. ſimilem caſum notauit hîc Ir.vbi eſt neutrũ: dicens qui ambiguè loquitur,non vtrunq; ſignificat:ſed id quod vult. ſed ſi aliud dicit,quàm quod vult:nõ id dicit,quod vox ſignificat:quia non vult:neq; id quod vult:quia id nõ loquitur.veluti aliquis volebat alium ſcribere hæredem : & alium ſcripſit quem noluit.veluti frater meus patronus meus hæres eſto. nam ille qui ſcriptus eſt, non eſt hæres : quia de eo noluit. Item ille quem voluit, non erit:quia cum non ſcripſit: & ſic aliud loquitur, & aliud vult: vt ꝭ. de hære. inſtit. l. quoties.Ir.& ꝭ.de reb. dub. in ambigua . H. ſed hæc gloſ.non ponit de diſiũcta vel ſubdiſiuncta.Item & aliũ caſum ponit H. quando neutrum eſt:veluti cùm haberet quis duos filios:& vnum exhæredare volẽs ita dixit. filius meus exhęres eſto. Vel cum voluit Titium eſſe tutorem filij ſui,dixit: Titius tutor eſto: cùm duo eſſent.nã nullus erit tutor:vt ꝭ.de liberis & poſthu. l.ij. & de teſta.tut. l.duo. ſed nec hoc placet:cùm in eo non ſit diſiuncta vel coniuncta.

Vide bene gl.huius legis,& habebis caſum eius

Proculus lib.2.epiſtolarũ. L. CXXIIII.

HÆc verba [o],ille aut ille,non ſolùm diſiunctiuę, † ſed etiã ſubdiſiunctiuæ † orationis ſunt [p]. Diſiunctiuum eſt veluti cùm dicimus,Aut dies aut nox eſt.quorũ poſito altero,neceſſe eſt tolli alterum:item ſublato altero,poni alterum.Ita [q] ſimili figuratione † verbum aut, poteſt eſſe ſubdiſiunctiuum. Subdiſiunctiuorũ [r] autem genera ſunt duo:vnũ cùm ex propoſitis finibus [s] ita nõ poteſt vtrũque eſſe,vt poſsit [t] neutrũ eſſe:veluti cùm dicimus, Aut ſedet, aut ambulat [v]. nam vt nemo poteſt vtrũq; ſimul facere,ita aliquis poteſt neutrum:veluti is qui accumbit [x]. Alterius generis eſt cùm ex propoſitis finibus ita non poteſt [y] neutrũ eſſe,vt poſsit eſſe vtrunq;: veluti cùm dicimus, Omne animal aut facit [z],aut patiť.nullum [a] enim animal eſt quod nec faciat, nec patiatur : at poteſt ſimul [b] & pati [c] & facere.

Vide l.auus.ꝭ.de iur.dot.§.j.hic per gl.allegatam:& bene habebis caſum huius legis.

Idem lib.5.epiſtolarum. LEX CXXV.

NEpos † Proculo [d] ſuo ſalutem [e].Ab eo [f] qui ita dotem promiſit:Cùm cómodũ erit,dotis filiæ meæ tibi erunt aurei centum putáſne ꝓtinus nuptijs factis dotẽ peti poſſe? Quid ſi ita promiſiſſet, Cùm potuero,doti erũt [g] tibi centum?Quòd ſi aliquã vim habeat [h] poſterior [i] obligatio [k], poſsit verbum [l] quomodo ĩterpretaris? vtrũ ære alieno deducto?an extãte?Proculus. Cùm dotẽ quis ita ꝓmiſit, Cùm potuero,doti tibi erunt centum exiſtimo ad id quod actũ eſt, interpretationẽ eſſe redigendam. Nã qui ambiguè loquiť,id loquiť quod ex ijs,quæ ſignificantur,ſenſit [m]. ꝓpius eſt tamẽ vt hoc eũ ſen

y Ita non poteſt.] quaſi dicat non eſt ita verũ vt poſsit eſſe neutrum : ſicut hoc quòd poteſt eſſe vtrũq;. Acc.

z Aut facit.] hoc poteſt intelligi de actione, quæ in iudicio ꝓponitur : vel except.& ſecundùm hoc reſtringeretur ad hominẽ.vel etiam de coitu dicas.& ſecũdùm hoc dic omne animal, id eſt omnis generis animal.nec enim oẽ coit : cùm quædã ex terra naſcanť:vt not.ꝭ. de iuſti.& iur.l.j.§.pe.

a Nullum enim.] hæc fuit vera propoſitio:quia non profertur vt denotet ſicut ꝭ.alterum cum altero eſſe nõ poſſe : ſed quia nullum eſt animal quod aliquod eorũ ſaltem non faciat. Accurſius.

b Simul.] ſcilicet ſecũdùm ſui naturam: non tamen eodem tpe.

c Et pati.] vt in duplicibus iudicijs ſecundùm primum caſum:veluti lepus, qui agit & patitur ſecundùm aliũ.

d Nepos Proculo.] duo dicit.& quod eſt primũ vſq; illuc,qd ſi ita &c.ſoluit in fi.ꝗ interpretatio&c.& pone exẽplũ per l.ꝭ.de iur.do.auus.§.j.Acc.

e Salutem.] & ſequentẽ quæſtionem.

f Ab eo.] titulo.

g Doti erunt.] ſcilicet an ſtatim contractis nuptijs debẽtur.& hæc eſt ſecunda pars:vſque illuc,interpreta.&c.

h Vim habeat.] id eſt efficax ſit ei.Azo.

i Poſterior.] cùm dixit:cùm potuero.

k Obligatio.] id eſt poſterior verborum prolatio.

l Poſsit verbum.] vel potero:nam vnum eſt verbum.

m Senſit.] duo ergo neceſſaria ſunt.ſ.ꝙ hoc ſenſerit.& ꝙ ex ſenſu verborum ille ſenſus colligať:vt hîc,& ꝭ.de ſup.le.Labeo.§.fi. Senſus autẽ verborũ qñq; exꝑſsè colligiť:qñq; per ꝑcedẽtia & ſequẽtia.vt ꝭ. de leg.ij.l.vnũ ex §.ſi omiſſa. Apparet ergo ꝙ etiã ſi duplex eſt ſenſus verborũ,ille aſſumeť de quo ſentit ꝓmiſſor qui eſt ambiguè locutus. & ſic eſt contrà, ꝭ.de pact.l.veteribus.& j.ti.j.l.in ambiguis orationibus.Sol.hîc reſtringiť ſtatim.ſ.ad certũ ſenſum verborũ cuius cõtrarius eſſet turpis, & ſic impoſsibilis:vt ꝭ.de cõdi.inſti.l.filius.Accur.

† In ſcriptis noſtris exẽplaribus legitur ſerui⁹.

† Aliquando vnum tẽpus ꝓ alio ponitur.con cor. text. in c. ſi Paulus xxxij. q. v. tex.in cano. in Chriſto. de conſe.di. ij. eſt gl.cũ tex.&ibi pa nor.in c.nã concupiſcentiam.de conſtitu. extra.

† Diſiunctiua.

† Subdiſiũctiua.

† Significatione.

† Gloſ.eſt hic in verbo, dignitate.quæ vult ꝙ quemadmodum arma ſunt propitia & neceſſaria militibus:ita libri ſcholaribus:& æquiparãť. quã gl.dicit ſingu.Iaſon in §. fi.de acuſ. inſti. in ij.col. vltra eum pro deciſione iſti⁹ gl. adduco ea quę ponit gloſ. in ca. ij. §. & quoties in verbo liberius.ibi & libri dati &c. de colla. in prag.

Alieno

a ¶ Alieno potero.] sed hoc nõ sufficit. vnde statim supple potest &c. id est, debet vt ſ. qui po. in pig. ha. l. creditor qui prior. in fi. j. respon. nã põt esse ꝙ etiã soluto ære alieno non potest commodè soluere sua salua dignitate. quod idem est: quia non est protinus cogendus ad distractionem suarum rerũ: vt ſ. de neg. gest. l. diuortio. & de noxa. si seruus depositus. §. j. Accur.

sisse existimẽ, quod deducto ære alieno potero[a]. potest & illa accipi significatio, cum salua dignitate[b] mea potero. quę interpretatio magis[c] accipienda est si ita promissum est, Cùm commodũ erit. hoc est, cùm sine incommodo[†] meo[d] potero.

I dem lib. 6. epistola. LEX CXXVI.

SI cùm fundum tibi darem[e], legem[f] ita dixi, Vti optimus maximusque esset. & adieci, ius fundi deterius factum non esse. per dominum[g] pręstabitur[h]. amplius eo[i] præstabitur nihil: etiam[k] si prior pars qua scriptum est, Vti optimus maximusq; sit, liberum esse significat[l]: eoque[m] si posterior pars adiecta non esset, liberũ præstare deberem: tamen inferiore[n] parte satis me liberatum puto, quod ad iura[o] attinet: ne quid aliud præstare debeam quàm ius fundi per dominum deterius factum non esse.

[*] P aulus. LEX CXXVII.

VEstis appellatione[p] tam virilis[q] quã muliebris, & sceni ca[r], etiam si tragœdica[s] aut citha rœdica[t] sit, continetur.

V lpianus lib. 1. ad legem Iuliam & Papiam. LEX CXXVIII.

SPadonum[v] generalis appellatio est: quo nomine tam ij qui natura[x] spadones sunt, quã Thlibiæ[y] & Thlasię[z], sed & si qđ aliud genus spadonum est, continetur.

P aulus lib. 1. ad legem Iuliam & Papiam. LEX CXXIX.

QVi mortui[a] nascuntur: neq; nati, neque procreati videntur[b]: quia nũquàm liberi appellari potuerunt.

V lpianus lib. 2. ad l. Iul. & Papiam. LEX CXXX.

LEge[c] obuenire hæreditatem [*] non impropriè quis dixerit etiam eam quæ ex testamento defertur[d]: quia lege xij. tab. testamẽ tariæ hæreditates confirmantur.

I dem li. 3. ad l. Iul. & Papiã. L. CXXXI.

ALiud[e] est fraus, aliud pœna[f]. Fraus[g] enim sine pœna esse potest[h]: pœna sine fraude esse nõ potest[i]. Pœna est noxæ vindicta: fraus & ipsa noxa[k] dicitur, & quasi pœnæ quædam præparatio. ¶Inter multam[l] autẽ & pœnam multum interest: cùm pœna generale sit nomẽ, & omnium delictorum coërtio[m]: multa specialis peccati[n], cuius animaduersio hodie pecuniaria est. Pœna autẽ non tantùm pecuniaria, verùm & capitis & existimationis[o] irrogari solet[p]. Et multa quidẽ ex arbitrio eius venit qui multã[q] dicit: pœna non irrogatur nisi quæ quacunq; lege vel quo alio iure specialiter huic delicto imposita est: quinimo multa ibi dicit vbi specialiter pœna non est imposita[r]. ¶Item multam is dicere potest cui adiudicatio[s] data est. Magistratus enim solos & præsides prouinciarũ posse multam dicere, mandatis permissum est: pœnam autẽ vnusquisq; irrogare potest cui huius criminis siue delicti executio competit[t].

P aul⁹ li. 4. ad l. Iul. & Papiã. L. CXXXII.

b ¶ Dignitate.] id est commodo. nam si miles est, relinquenda sunt arma, & scholaribus libri. Accur.

c ¶ Magis.] i. pròptius: est tamen idem vtrobique: siue dicat cum potero, siue cùm cõmodum erit. simile verbum habes. ſ. de mino. l. quod si minor. §. restitutio. vbi dicit parcius. est tamen idem vtrobique. Acc.

d ¶ Meo.] sic suprà, de solu. Paulus. hoc verum si adijciantur hæc verba, cùm commodè potero. secus si simpliciter: vt ſ. de verbo. obli. quicquid.

e SI cùm fundum.] Darem. ex quacunque causa.

f ¶ Legem.] id est pactum.

g ¶ Per dominum.] id est per me qui sum dominus. Accursius.

h ¶ Præstabitur.] hoc quod pmissum est. quod autem sit, statim dicit. Accursius.

i ¶ Eo.] i. propter eã adiectionẽ. q. d. nõ pręstabitur aliud quã præstaretur etiam hoc non adiecto: imò minus: vt in fine dicam.

k ¶ Etiam si.] id est quãuis.

l ¶ Significat.] non autem vt seruitus debeatur: vt ſ. de euic. l. pe. & ſ. e. qui vti. & hoc nullo alio adiecto.

m ¶ Eoque.] id est propterea propter prima verba. Accur.

n ¶ Inferiore.] i. ꝑpter inferiorem partem. sic ergo sequentia restringunt præcedẽtia. sic & suprà, de acqui. poss. l. si is qui animo. & de penu leg. nam quod. §. fin. & de auro & arg. lega. Plautius. & de leg. j. si seruus plurium. §. fi. & econtrà præcedentia restringunt sequentia: vt d. l. si seruus plurium. §. fi. & C. fami. ercis. quoties. quandoq; ampliant: vt ſ. de leg. j. siquando. & de vsur. si stipulatus. quæ est arg. contrà. Item arg. contrà, ſ. de rescin. ven. l. fi. §. fi.

o ¶ Ad iura.] id est seruitutes, etiam si ibi sint: liberatum dico, ne quid &c. si ergo seruitus sit ab alio, scilicet à veteri domino à quo dominium in me transit, fuerit interposita, non teneor. Accur.

p VEstis appellatione.] indistinctè prolatæ.

q ¶ Virilis.] quia talem vestem legauit. & habes exempla de his, ſ. de auro & argen. leg. l. vestis. in prin. & §. vestimenta. & l. argumento. §. muliebri.

r ¶ Scenica.] qua vtuntur in scœna.

s ¶ Etiam si tragœdica.] qua vtuntur tragœdi.

t ¶ Citharœdica.] qua vtuntur citharizantes. Azo. & facit ſ. e. l. verbo victus. & l. in stratum. Accur.

v SPadonum.] redhibetur spadatus: vt ſ. de ædil. edi. si autẽ quis. hîc exponit qui sint: sed aliud in alio animali: vt ſ. de ædil. edicto. l. ædiles. §. Cælius. Item an possit accipere vxorem: distinguitur ſ. de iure dot. si serua. §. si spadoni. vel adoptare: vt instit. de adop. §. illud. vel instituere posthumum: vt ſ. de liber. & posthu. sed est, quæsitum. §. j. Accursius.

x ¶ Natura.] qui dicuntur castrati, id est castè nati.

y ¶ Thlibiæ.] qui sint isti nescio. vel thlibię dicuntur quibus incidun tur virilia cum tali genere ferramẽti: vt ſ. ad leg. Cornel. de Sica. l. hi. Vel tertio thlibiæ dicuntur quibus supponuntur fistulæ, vt possint mingere dempta virga cum testibus.

[†] Not. ꝙ illud dicimur posse qđ commodè & conuenienter possumus, con cor. text. in cano. aliud. xj. q. j. text. in cano. facit xij. q. ij. text. in c. j. §. volẽs ita q. ver. non tamẽ. de col la. in prag. sanc. & ibi gl. in verb. conuenienti.

[*] Alias Callistratus lib. de cognitionibus.

z ¶ Thlasiæ.] id est qui secata virga stillant & mingunt. Accur.

a QVi mortui.] natiuitate posthumi rumpitur testamentum. sed hi non dicuntur nati: vt hîc, & C. de posthu. hære. l. j. ij. & iij.

b ¶ Videntur.] ex postfacto, nisi in libertate, secundùm Ioan. vt j. co. l. quæret aliquis. sed illa non loquitur in mortuo, sed in mõstroso partu. & facit j. cod. anniculus. §. falsum. Accur.

c LEge.] da exemplã C. de inoffic. testa. in arenam. vbi nõ damnato in arenam, sed sua propria sponte ibi existenti seruat legitimas hæreditates. sed in casu solæ, quæ ab intestato veniunt, continẽtur: vt ſ. pro socio. l. iij. §. penult.

d ¶ Defertur.] quandoq; etiam lex defert, vt agnatis. quandoque delatam per testamentum confirmat: vt ſ. e. l. verbis legis. & de testibus. l. iij. §. eiusdẽ. sic ergo qui cõfirmat dat. sic in aut. de defen. ciui. §. interim. & ſ. de hęre. insti. l. asse. & facit pro cõfirmationibus priuilegiorum. Sed arg. contra, ſ. de testa. l. hæredes palam. §. quod vero. & facit ſ. de petitio. hære. l. j. & ij. §. ab intestato.

e ALiud.] Pone exẽplum. ſ. de ædilit. edict. l. j. §. item si quod mancipiũ. vbi dicitur quòd vẽditor serui debet dicere si fraudẽ capitalem admisit: quod hic exponit. & in co. ti. l. cùm autem. §. excipitur. Accursius.

f ¶ Pœna.] scilicet delicti.

g ¶ Fraus.] id est delictum.

h ¶ Esse potest.] quia impunitum sit delictũ: quod plerunque fit: vel quia ignoratur: vel qa non probatur: vt ſ. de pœ. l. absentem. Accur.

i ¶ Non potest.] id est non debet esse, vel non potest de iure: vt C. de pœ. l. sancimus.

k ¶ Noxa.] id est delictum: vt insti. de noxa. §. j. sed quq; veteres fraudem pro pœna ponunt: vt dicta l. cùm aũt. §. excipitur. in fin. Accur.

l ¶ Inter multam.] quia plerunq; de illis vocabulis fit mentio: exponit assignando differentias.

m ¶ Coërctio.] pecuniaria & corporalis.

n ¶ Peccati.] scilicet coërctio est: sed non omnis delicti, sed eius tantùm specialiter cuius est pœna hodie pecuniaria: licet olim esset secus: vt subijcit. sed hoc fallit in casu: vbi etiam corporalis imponitur: vt C. de sportulis. l. ij. in fi. & hæc est prima differentia.

o ¶ Existimationis.] id est famæ.

p ¶ Solet.] aliquando.

q ¶ Qui multam dicit.] hæc secunda differentia est: vt j. eodem. l. si qua. in fin.

r ¶ Imposita.] sed oppo. ex l. C. de episco. audien. l. ij. & ne liceat poten. l. ij. vbi multa etiam certa dicitur. sed impropriè illis legibus dicitur multa.

s ¶ Adiudicatio.] ordinaria: vt statim subijcit[a]: vt ſ. de iud. l. ij. in fi. & ſ. si quis ius dicen. l. j. & C. de modo mul. l. fin. in prin. nisi in casu: vt C. de spor. l. ij. vbi etiam delegati imponunt.

t ¶ Competit.] etiam per delegationẽ. Tres ergo sunt differentiæ. est & quarta: quia à pœna non appellatur, à multa sic: vt j. eo. si qua. in prin. Item quinta, quia si multa imponitur vltra modum. l. concessum: non tenet: vt C. quando prouo. non est ne. l. certa ratione. sed pœna sic: vt pro furto non manifesto in quadruplum. ſ. de ijs, qui not. infa. l. quid ergo. §. pœna. Itẽ & multa datur fisco: vt C. de modo mul. l. multarũ. sed pœna actori plerũq;. Itẽ multa nõ infamat: vt C. de mo. mul. l. j. sed pœna plerũq; sic: vt colligit ſ. de ijs q no. infa. l. §. q furti. Acc.

[*] Non proprie.

a Concor. cum hac gl. iuncta suo tex. ibi. adiudicatio. tex. in c. pręsentatum. extra de testa. lib. vj. & q sunt qui multare possunt. no. Raph. Paul. de Castr. & Alex. in l. ſ. si quis ius di. nõ obtẽ. & Spec. i ti. de contu. §. iiij. ver. j. & in ti. de sen. ten. §. j. ver. sed nunqd.

ANniculus amittitur[a] qui extremo anni die moritur: & consuetudo[b] loquendi † id ita esse declarat, Ante diem[c] decimum calendarum, post diem[d] decimū calendarum[e]. neutro enim ✳ sermone decimus dies significatur.

¶ Falsum est[f] eam peperisse cui mortuæ filius extractus[g] est.

Vlpia. lib. 204. ad leg. Iuliam & Papiam.

LEX CXXXIII.

SI quis sic dixerit, vti intra diē mortis eius[h] aliquid fiat: ipse quoq; dies quo quis mortuus est, numeratur[i].

✳ Paulus. LEX CXXXIIII.

ANniculus non statim vt natus[k] est, sed trecētesimosexagesimoquinto[l] die dicitur, incipiente[m] plane, non exacto[n] die: quia annum ciuiliter[o] nō ad momenta temporum, sed ad dies numeramus.

¶ Si legatum sit mulieri aliquid si pariat: habebit legatum licet aliquid monstrosum pariat. & ratio redditur in litera ibi, Nec enim. hoc dicit.

Vlpianus lib. 4. ad legē Iuliam & Papiam.

LEX CXXXV.

QVæret aliquis, si portentosum[p], vel mōstrosum, vel debilem mulier ediderit, vel qualemqualem[q] visū vel vagitu nouum, non humanæ figuræ, sed alterius magis animalis[r] quā hominis partum: an quia enixa est, prodesse ei debeat. Et magis est vt hi quoque parentibus prosint. Nec enim est quod eis imputetur, quæ qualiter potuerūt, statutis obtēperauerunt[s]: neq; id quod fataliter[t] accessit, mrī dānū iniungere debet.

Idē li. 4. ad l. Iul. & Papiā. L. CXXXVI.

GEneri appellatiōe, & neptis & proneptis[v] tam ex filio, q̄ ex filia editarū, cæterarumq; maritos contineri manifestum est.

Paulus lib. 1. ad edictū. L. CXXXVII.

TEr enixa[x] videtur etiam quę tergeminos peperit.

Idem lib. 2. ad leg. Iul. & Papiam.

LEX CXXXVIII.

HÆreditatis appellatione bonorum quoq; possessio continetur[y].

Vlpianus lib. 8. ad leg. Iul. & Papiam.

LEX CXXXIX.

AEdificia[z] Romæ fieri etiam ea videntur quæ in continentibus Romæ ædificijs fiunt.

¶ Perfecisse ædificium is videtur qui ita cōsummauit, vt iam in vsu esse[a] posit.

Paulus li. 6. ad l. Iul. & Papiā. L. CXL.

CEpisse[b] quis intelligit, quāuis alij acquisiuit.

Vlpianus li. 6. ad l. Iul. & Papiā. L. CXLI.

ETiam ea mulier cū moreret creditur filiū habere, quæ excisо vtero edere posit[c]: necnon etiam alio casu mulier pōt habere filiū quē mortis tpe nō habuit: vtputa eū q ab hostibus remeauit.

Paulus li. 6. ad l. Iul. & Papiā. L. CXLII.

TRiplici modo intelligi coniunctio[d] potest. aut enim re[e] per se[f] coniunctio cōtingit: aut re & verbis: aut verbis tantūm. nec dubium est quin coniuncti sint,

---

a ANniculus amittitur.] id est moritur, vt subijcit. & facit ℐ. e. l. anniculus. & dic vt ibi. Accur.

b ¶ Consuetudo.] not. sic ℨ. de fun. instru. & instru. leg. l. cùm delanionis. §. asinam. Accursius.

c ¶ Ante diem.] vt istam malam literam intelligas: dic ꝙ quilibet dies mensis dicitur dies calē darū: vt prima dies calē darum, secunda dies calendarū: & sic de cæteris. si igitur promisi tibi ante. x. diem calendarum vel post diem. x. calendarum. s. inchoatū: paria sunt. vel quia. xj. dies non continetur. s. vt sit arbitrio soluētis: sed bene cōuenietur. xj. die. vel quia idem tempus, & tantū: nam semper intelligitur de primis. x. diebus mensis de quo superfunt. xx. dies.

d ¶ Post diem.] x. quidam libri habent. xij. & ℐ. habēt, vtroq; eñ &c. & tunc plana est: quia si ue promittam ante diē xij. s. inchoatā. siue post x. diē: tenetor in xj. die. sed in hoc interest secundū hunc casum: quia primo casu demū post eā finita. xj. potero agere. in secūdo statim post x. & sic in ipso die. xj. Alij habent. x. & tunc dic. s. finitum. & ℐ. habes vtroq;. & pro hac est. ℨ. de verbo. obli. l. qui ante. sed si habes. ℐ. neutro enim &c. tūc est mirum ꝙ si promittā post x. dies, ꝙ non videar promittere die. xj. sed dicas. s. inchoatum. & facit. C. de posthu. hære. instit. l. si.

e ¶ Calendarum.] id est mensis: & sup. hæc duo paria sunt.

f ¶ Falsum est.] lego x. si pariat, ci. s. vel alij: vt ℐ. eo. l. quæret. filium tamen habuisse dicitur tempore mortis: vt ℐ. e. l. etiam. & facit ℨ. de inoffi. test. posthumus. Sed arg. cōtrà, C. de inoffic. test. l. iij. vbi habetur pro instituto si alij fuerunt instituti, non si extranei.

g ¶ Extractus est.] aliàs exsectus est. Accursius.

h SI quis.] Eius. etiam testatoris vel hæredis.

i ¶ Numeratur.] si ergo moritur hora tertia: potest fieri quod promissum est etiam hora nona: vt non committatur pœna si promissa est. & hoc si tale est factum quod per alium posit fieri: vt suprà, de sta. ho. arethusa. in fi. & l. seq. aliàs secus: vt C. de cadu. tollen. §. ne autem. Accursius.

k ANniculus.] Natus. scilicet dicitur anniculus. Accursius.

l ¶ Trecentesimo.] lxv nā tot dies habet annus: vt & ℨ. de sta. lib. l. cum hæres. §. Stichus. & intellige hoc de die naturali: qui scilicet annus etiam. vj. horas habet plus: vt ℨ. e. l. cùm bis sextus. quæ tamē non curātur hic in vno: & si currat bis sextus, quilibet numeratur pro die: vt hic dicit. Accursius.

m ¶ Incipiente.] No. sufficit tangi de vltimo die. sic in vsucapione: vt ℨ. de vsuca. l. ideoq;. & de diuer. & temp. præ. in vsucapione. in princi. Itē sic ℨ. de au. & ar. le. l. & si nō sint, §. quid ergo. in princ. Item sic. ℨ. e. anniculus. Quādoq; etiā annus inchoatus habetur pro perfecto: vt in authē. de tēpore nō sol. pec. super do. §. generaliter. col. iij. ibi, nouimus enim &c. quæ est huic. l. contra. in eo ꝙ nō dicitur hic anniculus qui annum inchoauit: sed dicitur ibi habere. xv. an. qui solummodo inchoauit eum, & perfecit. xiiij. quātum ad matrimonium contrahendum: cū extunc posit contrahere matrimoniū: vt insti. de nup. in prin. quæ est contrà. Quādoq; quærimus de momento ad momentum: vt in præscri. xxx. an. vt ℨ. de act. & ob. l. in omnibus. & de restit. in integ. vt ℨ. de minoriq. deniq;. §. minorem. quæ sunt contrà. sed ibi plenè dixi in glos. quæ incipit, quædam iura dicunt &c. Accur.

n ¶ Non exacto.] id est completo.

o ¶ Ciuiliter.] id est secundùm consuetudinem ciuium & loquelam: vt ℨ. e. l. anniculus.

p QVæret.] Portentosum. s. partum, quod est infra. & sunt hæc nomina conuenientia ijs, qui contra formam humani generis sunt nati. Accursius.

q ¶ Qualemqualem.] accipe nouū. nouum dico visu, qui habet oculos retro: vel vagitu, quia mugit vt bos vel luculus.

r ¶ Animalis.] id est qui melius assimilatur filio alterius animalis.

s ¶ Obtēperauerunt.] sic ℨ. de condi. insti. quę sub conditione. §. mortuo.

t ¶ Fataliter.] vt ℨ. pro socio, l. cum duobus. §. damna. secus ergo si ex delicto mulieris esset: vt quia habuisset rem cum aliquo animali irrationali. sed accidit fortè ei in hac l. quia qū cùm homine ageret, cogitauit de aliquo animali. ꝑpter talia enim hæc accidunt. Accur.

v ¶ GEneri.] ꝑneptis. scilicet maritos: quod est infrà sic in nuru: vt ℨ. e. nurus. vbi dedi exempla. sic & in socero: vt ℐ. e. soceri. Acc.

x TEr enixa.] Pone casum vt instit. ad Tertul. §. sed nos. vbi ingenua ter pariens admittebatur ad hæreditatem filij naturalis, non aliàs: quod hodie ibidē corrigit. & quod subijcit tergeminos: id est tres simul: vt & ℨ. de reb. dub. l. vtrum ita. ij. rñ. & ℨ. si pars hære. pe. l. antiqui. §. sed & tres. Itē pone exēplū. ℨ. de sta. ho. l. arethusa. Acc.

y HAereditatis.] continetur. vt si reliqui legata ab hæredibus, omnes teneātur: sed impropriè: & codē modo impropriè bono. pos. dicitur hæres: vt ℐ. l. hæredis appellatione. propriè autem hìc non sic, vt instit. de bo. poss. §. quos autem.

z AEdificia.] statuerunt Romani ꝙ qui ædificium habeat Romæ, Romanus sit. & est ratio huius. l. quia Roma sic comprehendit: vt suprà, cod. l. qui incontinentibus. & suprà, eo. vt alphenus. & l. ij. vbi plenè dixi.

a ¶ Esse posit.] s. ad quē paratur. nam omne edificiū potest esse ad aliquē vsum etiam imperfectū: licet aliquæ picturæ vel ornatus rei desinit. & est exemplum. ℐ. ad leg. fal. l. si is. §. qui ita. vbi hæres ita demum videtur perfecisse opus municipibus si sic perficit. & facit. ℨ. e. l. v. §. opere. & quod ibi no. Sed ar. contra. ℨ. de orig. iur. l. j. vbi dicit ꝙ principiū est potissima pars. Item arg. contrà. ℨ. de auro & ar. leg. & si nō sint. §. quid ergo. Accursius.

b CEpisse.] Pone exemplū vt ℐ. e. l. peruenisse. vbi filius vel seruus dicitur capere, licet alij acqrat etiā quo momēto apud eū nō sit: vt ℨ. de acqui. hære. l. placet. Sed cōtrà, ℨ. e. aliud est capere. vbi nō videtur capere quod est alij restitueturus. Solu. refert vtrum te accipiēte alij acquiratur: an cū ita accipio vt alij restituatur. hoc enim non est capere.

c ETiam.] Posit. & poterit agere de inoffi. testa. extraneis institutis: vt ℨ. de inoffi. testa. l. posthumus. nō tamē peperisse videtur: vt ℨ. e. l. anniculus. § falsum. & facit. ℐ. eo. intelligendum. Accur.

d TRiplici.] Coniunctio. inter hæredes vel legatarios proprietatis vel vsusfruc. Accur.

e ¶ Re.] tantum. Accursius.

f ¶ Per se.] id est, ita quòd non verbis. & est exemplum quādo duo instituuntur separatim in eadem hæreditate: vt suprà, de leg. iij. l. re coniunc. j. respon. & infrà, eo. hac l. in fi. verbis ita quòd non re: vt institu Titium & Seium pro æquis partibus: vt suprà, de leg. iij. l. re coniunct. ij. respon. re & verbis qū vtraque coniunctio interuenit, verborum,

---

* Ibi, consuetudo loquendi. no. ꝙ est recurrendum ad vulgarē interpretationem contra. text. in c. ex literis. de spon. ex tra glos. in ꝓœmio pragma. sanc. in verbo, francorum.

✳ Locū hūc ex exemplari quodam vetusto reposuimus. Tu, si malis Bud. sequitor in annot. poste. hic Aut lege, qualiter & in vetustis etiā quibusdam exēplaribus habetur ante diem duodecimum calēdarum, post diem decimum calendarū vtroq; enim sermone vnde cimus dies significat.

✳ Alias Iulianus libr. viij. ad legem Iuliā & Papiā.

rum, scilicet & rei. & hoc subijcit, nec dubium &c. nam medium casum reassumit.

a ℊ Veluti.] iungit nominum cóplexus veluti &c. nam hîc ponit de coniunctis verbis tantum: vt probant illa verba ex parte dimidia: vt ff. de le. iij. l. re coniuncti. ij. respon. Azo. quasi de alia dimidia vnus, de alia alius sit institutus. & sic etiá exponit tertium rñ. ỹ. vel titius cum Mæuio &c. at me 10 dium de coniuncto re & verbis habes necesse intelligere. tu dicere potes vt de coniunctis re & verbis, hæc tria dicta dicát, siue per &, siue per q̃ꝫ, siue per cũ. & intelligas de dimidia. s. eadem tá in prío quàm in. iij. respon. vt 20 ỹ. §. pe. ibi, vel ita, publius Meuius &c. & ff. de lega. ij. l. Mæuio. in prin. Accur.

b ℊ Sunto.] isti re & verbis sunt coniuncti.

c ℊ Articulos.] id est coniunctiones. Accur.

d ℊ Coniunctos.] re & verbis: vel verbis tã 30 tũm. nam tria exépla ponit vbi detrahit cóiunctio vsque in fi. primum veluti &c. in quo est coniunctio re non verbis, cũ dicat dimidia secundũ Azo. Vel dic re & verbis cóiunctos: & dimidia dic eadem vt modò dixi. Et 40 no. q̃ hoc primum nõ soluit: sed dic cũ sit soluta oratio, q̃ accipit pro coniuncta: vt. ff. e. sæpe. §. cùm vero dicit P. Accur.

e ℊ Vel ita.] secundum responsum.

f ℊ Sunto.] aliâs esto. isti re tantum.

50 g ℊ Esto.] repete videamus an oporteat eos accipi cóiunctos re & verbis scilicet: vt Titius & c. sic nó solui tur quæstio: solues tamen vt & superiorem proximá. vel dic secundo hæres esto. & R. vti que videntur coniun- 60 cti vt Titius &c. & sic est solu. hîc.

h ℊ Videantur.] Sempronius verò fit ab eis disiũctus re & verbis. Accursius.

quos & nominũ & rei complexus iungit: veluti[a], Titius & Mæuius ex parte dimidia hæredes sunto[b]. vel ita, Titius cũ Mæuio ex parte dimidia hæredes sunto. Videamus autem ne etiá si hos articulos[c] detrahas, &, q̃ꝫ, cũ interdũ tñ coniunctos[d] accipi oporteat: veluti, Lucius Titius Publius Mæuius hæredes sunto ex pte dimidia. vel ita[e], Publius Mæuius Lucius Titius hæredes sunto[f]: Sempronius ex parte dimidia hæres esto[g]. vt Titius & Meuius veniant in partem dimidiam, & re & verbis cóiuncti videantur[h]. ¶ Lucius Titius[i] ex parte dimidia hæres esto: Seius ex parte qua Lucium Titiũ hæredé institui, hæres esto: Sépronius ex parte dimidia hæres esto. Iuli. dubitari posse ait an tres semisses[k] facti sint, an Titius in eundem semissem cum Caio Seio institutus est. Sed eo[l] quòd Sempronius quoque ex parte[m] dimidia scriptus est, verisimilius est in eundé semissem duos[n] coactos, & coniuncti hæredes scriptos esse.

Vlpianus lib. 8. ad legem Iuliam & Papiá.

LEX CXLIII.

ID apud se quis habere videtur, de quo habet actionem. Habetur[o] enim quod peti potest.

Paulus lib. 10. ad legem Iuliá & Papiam.

LEX CXLIIII.

MAsurius[p] scribit † libro Memorialiũ, pellicé * apud antiquos eá habitá q̃ cũ vxor nõ esset, cũ aliquo tñ viuebat: quá nũc verò noíe amicá, paulo honestiore[q] cócubiná appellari[r]. Cai° Flaccus in lib. de iure Papyriano scribit pellicé nunc vulgo vocari quę cũ eo cui vxor[s] sit, corp° misceat: quosdam[t] eam, quę vxoris loco sine nuptijs in domo[v] sit: quam Græci παλλακὴν[x] vocant.

Vlpianus libr. 10. ad legem Iuliã & Papiã.

LEX CXLV.

VIrilis[y] appellatione interdũ etiam totam hæreditaté cótineri dicendum est.

*Herennius. LEX CXLVI.

SOceri[z] & socrus appellatione auum quoque & auiã vxoris vel mariti contineri respondetur.

Idem lib. 2. LEX CXLVII.

QVi in continentibus[a] vrbis nati sunt, Romæ nati intelliguntur.

*Caius. LEX CXLVIII.

NOn est sine[b] liberis, cui vel vn° filius, vnáve filia est. hęc enim enunciatio[c], habet liberos: non habet liberos: semper plurali numero profertur[d], sicut & pugillares[e], & codicilli[f].

Idem lib. 10. ad legem Iuliam & Papiam.

LEX CXLIX.

NAm quem sine liberis esse dicere non possumus[g]: hũc necesse est dicamus liberos habere.

¶ Minus recipit etiá qui nihil recipit. h. d. Bart.

Idé li. 9. ad legé Iuliá & Papiá. L. CL.

SI ita[h] à te stipulat° fuero, Quãto minus à Titio consecutus fuero, tantum dare spondes? nõ solet dubitari quin si nihil à Titio fuero consecutus, totum debeas quod Titius debuerit.

Terentius clemens lib. 5. ad legem Iuliam & Papiam. LEX CLI.

DElata[i] hæreditas intelligitur quam quis possit adeundo consequi[k].

Caius lib. 10. ad legem Iuliam & Papiam.

LEX CLII.

HOminis[l] appellatione † tam fœminam quàm masculum contineri non dubitatur.

*al. Teréntius clemés ad legé Iuliá & Papiá.

*al. Teréntius clemens lib. 3. ad legé Iuliam & Papiam.

q ℊ Honestiore.] s. nomine quàm pellicé: & propriori quá amicá: cum amica nõ sit ex in 10 honesta causa: vt hîc. & ỹ. l. late. §. amicos.

r ℊ Appellari.] scilicet scribit Masurius.

s ℊ Vxor.] scilicet alia mulier, non pellex.

t ℊ Quosdam.] s. vocare ait. s. Caius, inter quos erat Masurius in prin. huius legis. Acc.

20 v ℊ In domo sit.] s. alicuius qui nullá habet vxorem.

x ℊ Græci παλλακὴν.] id est concubinã. & sic concordat cum Masurio.

y ℊ VIrilis.] scilicet, partis. da exemplum: Si duo sunt instituti in viriles partes, quorum vnus decesserat, vel post decessit ante aditá hæreditaté: totum habebit superstes. sic & C. de hęre. instl. l. ij. Sed propriè virilis. i. æqualis vt. ff. de leg. præstan. l. virilis. in prin. Accur.

40 z ℊ SOceri.] prohibentur nuptiæ inter tales. exponit ergo qui sunt: vt. ff. de ri. nup. adoptiu°. §. videamus. Item prohibetur quidá tertio edicto postulare pro his personis: excipitur: vt. ff. de postu. l. j. §. ait prætor. 50 &. §. fi. & l. cui. §. item Pompo. & facit. ff. eo. l. nurus. & l. gener. Accursius.

a ℊ QVi in continẽtibus.] facit. ỹ. e. collegarum. §. j. & ff. eod. vt Alphenus. & l. ędificia. & l. ij. & quod ibi no. Accur.

60 b ℊ NOn est sine] pone exéplũ. C. de códi. insert. l. j. vbi institui te hæredem: & rogaui te vt reddas Titio si decesseris sine liberis. sufficit filia, & etiam neptis vna: vt hîc & ibi. fa. ff. de leg. ij. cùm pater. §. rogo.

c ℊ Enunciatio.] id est id quod per enunciationem significare volumus: siue vnus, siue plures sunt liberi.

70 d ℊ Profertur.] s. licet si iste habet liberos. Accur.

e ℊ Pugillares.] vt. ff. commo. l. in commodato. §. sicut.

f ℊ Codicilli.] quandoque hoc fallit in codicillis: q̃a in singulari numero proferuntur: vt in ar. cótrá. C. de sa. san. ec. l. generali. & iunge l. sequen. cũ ista. e contra quandoq; singularis oratio plura significat: vt. ỹ. e. l. in vsu. & facit. ff. de lib. & posthu. l. Titius. in prin.

g ℊ NAm.] Non possumus. vt quia habet vnum filium. Accur.

h ℊ SI ita.] Dubitari. quia pluribus legibus colligitur: vt. ff. de sol. si decem. & de verb. obl. l. decem. & si cer. pe. l. fi. Item & quia verbũ minus continet etiam vbi non est: vt. ff. e. verbum amplius. in fi.

80 i ℊ DElata.] vt si purè delata sit.

k ℊ Consequi.] per se vel per aliũ. p filiũ, vel seruũ. Et da exẽplum vt. ff. de acqui. hære. is qui hæres. vbi demũ delata potest adiri, & repudiari: vnde conditionalis tantum non dicitur delata, vt ibidé dicitur. Arg. ff. de leg. ij. si ita re. §. sub conditione. Bo. possessio dicitur delata cùm decreta est: vt. ff. de suc. edic. l. j. §. decretalis.

l ℊ HOminis.] pone exéplũ vt. ff. vi bo. rap. l. ij. in princ. vbi dicitur hominib° coactis. & est verũ qd̃ hîc dicit figura vocis & significatiua...

†Appellatione hominis continetur masculus & fœmina. có cor. gl. in. c. j. §. deinde eligant in verbo virũ. in pragma. sanc. In contrarium est text. in ca. hæc imago. xxxij. q. v. & in ca. si quis. ibi, homini autmu lieri. Cótrariũ tamé est verius: vt hîc, & in iuribus in gl. alle. & ad prædictos text. in cótrariũ allega. tos rñ. q̃ illud fit causa maioris expressionis: vt no. Cardi. in cle. j. q. xvj. de homi. &. q. ix.

i ℊ Lucius Titius.] tertium responsum, vbi detrahitur coniunctio.

k ℊ Tres semisses.] in hoc vltimo casu: & erat causa dubitationis, q̃a si illud qua faceret relationé simplicé, fierent tres semisses, sed facit 70 psonalé. sic ergo videt inter eos diuidere queadmodũ si dixisset, lucio Titio fundum, & hoc amplius Seio. x. vt. ff. de leg. iij. si sic. Accur.

l ℊ Sed eo.] responsio.

m ℊ Ex parte.] scilicet separatim re & verbis.

n ℊ Duos.] scilicet primos: tertius verò nullo modo eis coniunctus est: vt. ff. de hære. insti. Iulia quoque. nec enim re vel verbo cóiungũt hunc tertium: vt & ff. de leg. ij. l. proculo. in fi. licet in eo. ti. l. Mæuio. in prin. videatur contrá. sed expone eam vt ibi not. Et arg. ff. de vsufru. ac. l. pe. Et ex prædictis no. quòd alij sunt coniuncti re & verbis, qui insolidum venientes faciunt sibi partes concursu: vt. ff. de leg. iij. 80 l. re cóiuncti. Alij tantũ re: & alij tãtũ verbis. sed in. C. de cadu. tol. per totá. l. soli primi dicuntur cóiuncti, nõ secũdi vel tertij. Item no. q̃ quidam dixerũt verbis tantũ coniunctos non habere ius accresce di: quia in illo titu. de vsufru. ac. non dicitur nisi de re coniunctis: sed malè: vt. ff. de leg. j. si duobus. §. fi. & de leg. ij. Mæuio. in prin. secundũ Azo. Et plenius no. hanc materiam. ff. de vsufru. ac. l. j. in fi.

o ℊ ID apud.] Habetur enim, id est haberi videtur: vt & ỹ. ti. j. qui autem. & hoc secundum vnam significationem verbi habere. i. domi nium habere: vt. ỹ. e. ti. l. habere. & ff. de verb. ob. l. stipulatio ista. §. habere. & ff. de acqui. re. do. l. rem in bonis. sed verbum penes strictius ponitur: vt. ff. eo. l. penes. Accur.

p ℊ MAsurius.] aliâs Masurius: & aliâs, libro memoralium incipit lex ista.

*Habemus hic text. valde not. ad probandum qualiter aliqua sit concubina alicuius. Bolo. * Vide Laurét. Vall. li. elegan. vj. ca. xlviij.

fícatione:vt &.§.e.l.quisquis mihi.vnde minus bene inducuntur con cordantiæ quæ dicunt mascu.concipere fœ.vt.j.eo.pronunciatio.& §.eo.l.j.Accursius.

*H ærennius. **LEX CLIII.**

INtelligendus est mortis tẽpore fuisse[a], qui in vtero relictus est.

*M artianus. **LEX CLIIII.**

MIlle passus[b] non à muro vrbis, sed à cõtinentibus[c] ædificijs numerandi sunt.

L icinius Ruffinus lib.7.Regularum.

LEX CLV.

PRoximi[d] appellatione etiam ille continetur qui solus est.

I dem lib.11.Regularum.

LEX CLVI.

MAiore parte[e] anni possedisse quis intelligitur, etiam si duobus mensibus possederit, si modò aduersarius eius aut paucioribus diebus, aut nullis possederit.

C elsus lib.1.de verborum signifi.

LEX CLVII.

QVantum ad iuris[f] pertinet significationem, paries est, siue murus[g], siue maceria est. Itẽ via est, siue semita[h], siue iter est[i].

Sæpenumero singulari utimur pro plurali: ut Liuius, militem Romanum apud Cannas Hannibal cecidit, id est milites Romanos. h.d. Alia exẽpla sunt in textu.

C elsus lib.30.Digestorum.

LEX CLVIII.

IN vsu iuris[k] frequenter vti nos Cassius ait singulari appellatione cùm plura generalis eiusdẽ significare volumus. nam multũ hominem venisse Romam, & piscem vilem esse dicimus. Item in stipulando satis habemus hæredem cauere, Si ea res secũdum me hæredémve meum iudicata erit. & rursus, Quod ob eam rem te hæredémve tuum[l].nempè[m] æquè si plures hæredes sint, continentur stipulatione.

V lpianus libr.1.ad edict..

LEX CLIX.

ETiam[n] aureos nummos æs dicimus.

a INtelligendus.]Fuisse.si moritur mater, planum est: vt.§.eod.l. etiam ea.si pater, & tunc idem cùm de suo commodo quæritur: vt j.e.quod diximus.&.§. de statu ho.q in vtero.

b MIlle passus.] Pone exemplũ 10 in præfecto vrbis, qui habet iurisdictionẽ vsque ad.c. miliaria. ex quo loco incipiunt numerari, hîc exponit: vt §.de offi.præfec. vrb.l. j.§.cùm vrbem. & dic q mille passus faciunt miliare: vt colligitur. §.si quis cau.l.j.Acc.

20 c Continẽtibus] Roma enim cõtinentibus ædificijs finit seu terminatur: vt.§. e.l.ij. &.l.vt Alphenus. &. l. ædificia.&.l.qui in cõtinentibus.

d PRoximi.] da exẽplum vt.§.e.l.pximus.&.j.e.in vulgari. 30 ij.respon. & idem in verbo optimus, & verbo maximus: vt.j.e. illa verba.idem in verbo supremus: vt.j.e.in vulgari.

e MAiore parte.] pone exemplum olim in interdicto vtrobi: vt.§. vtrobi. l. j.in 40 prin.& insti.de interdi.§.vtrobi. Et not.de maiori parte anni hodie sufficit si tẽpore litiscõtestatẽ possideat: vt ibidem.

f QVantum ad iuris.]hîc erat rubrica antiqua de ijs q pertinent ad iuris si-50 gnificationẽ. Accur.

g Murus.]cũ cemento: maceria sine cemento. sic accipitur.§. com munia prædio.si preca rio. Et erit exemplum vbi dicitur q medio pariete vna domus fiunt duæ: vt.§.cõmunia prę dio.si quis duas.

60 h Semita.]lapidibus facta sine cæmentis.Ir.

i Iter est.]Id ergo quod est iter, dicitur via, vt hîc, &.§. de ser. rust.prædi.l.certo.§. si totus.in fi.& de ser.l.si tam angusti.& hoc impropriè.propriè autem differunt: vt insti.de serui.§.j.ij.&.iij.quæ sunt contrà.

k INvsu iuris.]stricti.q.d.dum iura legimus plerunque singula 70 rem numerum inuenimus pro plurali: vt in exemplis huius.l. & econtra pluralem pro singulari: vt.§.eo.l.non est.Et no.§.de pe.hæ re.diuus.in fi.Accursius.

l Tuum.]dare oportebit, promittis.

m Nempè.]id est certè.

n ETiam.]dicit quòd appellatione æris continetur & aurum.vt cum dicimus æs alienum: vt.§.eo.cedere.§.æs.&.§. eo. subsignatum.§.bona.&.C.de bo.quæ lib.l.vbi autem.Quãdoque ponitur strictè pro eo quod est simile auro: vt.§.de pign.act.l.j.& de contrahen. emp.l.in venditionibus.§.inde quæritur.

80 o CÆterorum.]Cæteri.vel reliqui: vt.§.de opt.le.l. cũ optio. & fa.C.de hære.insti.l.ij.&.§.e.l.post reliquorũ.& q.ibi no.

p Nam tentat.]scilicet dicere Marcellus.Azo.

q ILla verba.]Pone: lego vel promitto tibi fundum meum optimũ maximumque: vt.j.eo.non tantùm.nam licet vnum tantum habeat, valet legatum: & hoc impropriè: cùm sit superlatiuum & respectiuum.& fa.§.eo.l.proxi.& quod ibi dixi.

r Supremæ.]ex quibus permittitur bo.pos.secundum tab.vt.§.de bo.pos.secundum tab.l.j.§.j.& hoc impropriè, cùm sit superlatiuum & relatiuum & respectiuum: vt.§.eo.l.proxi.

*al.Terẽtius clemẽs li.x. ad legem Iuliam & Papiam.

*al.Marcellus li. 1. ad legẽ Iuliam & Papiam.

a Concor. text.in.c.is cui.§.si vero.cum ibi not.de præben.li.vj.& ad id quod sequitur in gl.concor. tex.in.c.pluralis.cũ gl. & no.eo.li. de reg. iur.

Appellatione cæterorum & reliquorũ etiam omnes cõtinẽtur.Exẽpla sunt in litera.h.d. Bar.

I dem lib.1.ad Sabinum.

LEX CLX.

CÆterorum & reliquorũ appellatione etiam omnes continẽtur: vt Marcellus ait circa est, cui optio serui legata est, cæteri[o] Sempronio.nam tentat[p], si non optet, oẽs ad Semproniũ ptinere.

Glossa ponit casum.

*P aulus. **LEX CLXI.**

ILla verba[q], optimus maximusque est, vel in eũ cadere possunt, qui solus est. Sic & circa edictum prætoris supremæ[r] tabulæ habentur etiam solæ. Pueri appellatione etiam puella significatur[s]. nã & fœminas puerperas[t] appellant recentes ex partu: & Græci communiter παῖδας appellant.

*I dem. **LEX CLXII.**

NOn est pupillus[x] qui in vtero est[y].

P omponius lib.2.ad Sabinum.

LEX CLXIII.

IN vulgari[z] substitutiõe qua ei qui supremus morietur, hæres substituitur: rectè hæres substitutus etiam vnico intelligitur, exemplo leg.xij.tabu.ex quibus proximus[a] agnatus etiam solus[b] habetur. Si quis ita in testamẽto scripserit, Si quid filio meo acciderit, Dama seruus meus liber esto.mortuo filio Dama liber erit, licet enim accidat & viuis[c], attñ vulgari[d] sermone etiã mors significat.

V lpianus lib.15.ad Sabinum.

LEX CLXIIII.

NOmen filiarũ & in posthumam cadere, quæstionis nõ est[e]: quáuis posthum[f] nõ cadere in eam[g].quæ iam in rebus humanis sit, certum sit. Portionis[h] †

s Significatur.]quia masculinum &c.vt no.§.eo.l.j.

t Puerperas.]Sed quæ est probatio hæc? Respon.bona & mirabil. cùm enim dicatur puerpera licet puellam recenter peperit: patet q puer in illo nõe puerpera puellã significat: quo tempore nec ad iu dicium ire tenetur: vt 10 §.si quis cau.l.ij.§. nõ propter.

v Appellant.]tam masculos quàm fœminas.

x NOn est pupillus.]sed esse speratur.Accur.

y In vtero est.]exi stimatur enim viscerũ 20 pars: vt.§.de ven.inspi.l.j.§.ex hoc rescripto.nec ob.§.de vsufru. si aliena.§.Scęuola.qa ibi in nato, qui non est portio matris: hîc ĩ nasciturо.vel dic vt ibi. Itẽ ar.cõtrà.j.e.l.q.d di cimus. &. §. de iniust. test.l.iij.§ sed cum. Tu 30 tor etiã ei datus non tenetur vt tutor, nisi nascatur, & tũc gerat: vt.§.de nego.gest.l. cũ pater.Accur.

z IN vulgari.]id est pupillari: quæ ratione substituti dicit vulgaris eo quòd quilibet substitui potest. ratio-40 ne verò ei cui substituitur, est pupillaris. & da exemplum. §. de reb. du. l. qui duos. §. nã & q vnicũ.vbi dicit etiam qui vnicũ filium habet pupillum, potest ei substituere his verbis · Titium substituo ei filio qui supremus 50 morietur.& sic supremus nõ ponitur respectiue: vt.§.l.illa verba. Sed in propria significatione nõ dicitur nisi quando plures sunt, & ius legitimarum hæreditatum inter eos vult seruari: vt.§.de vul.substi.vel singularis.& in 60 sti.de pupil.sub.§.singulis.sed ne fatuũ putes per omnia fuisse testatorem, pone q cùm iam nato substituit nasciturũ qui tamen post eã natus non esset.Ac.

a Proximus.]scilicet filio.

b Solus.]vt.§.eo.proxi.&.l.proximus.& quod ibi no.

c Viuis.]dicitur accidere viuis quando aliquod infortunium eis 70 aduenit: tamen & morientibus similiter accidit, hîc tamen & sola mors, vt dicit.& probatur hoc idem q sola mors continetur cùm dicitur acciderit: vt.§.depo.l.pub.in prin.& insti.de do.§.j.&.§.de leg. iij.vxore.§.Seia.Accur.

d Vulgari sermone.]aliâs vulgi opi. & aliâs vulgi sermone. sic suprà eodem anniculus.& de fun.instru.& instru.le.l.cùm de lanionis.§.asinam.

e NOmen.]Non est.vt si lego filiabus: & posthumis filiabus videor legare: vt.§.de le.j.qui filiabus.in prin.Itẽ si do tutorẽ filio meo: vt insti.qui da.tu.pos.§.fi.sed nõ est econtra q appellatione 80 posthumæ contineatur nata: vt subijcit.& sic est econtea instit.qui. da.tut.pos.§.fi.ibi, planè si posthumi.Sol.ibi intelligũtur appellatione posthumorum cæteri liberi. s. nepotes posthumi, non autẽ nati. Alij dicunt ibi speciale in tutore, vt appellatione posthumi contineantur nati.prima placet.

f Posthumæ.]scilicet nomen.

g In eam.]scilicet filiam.

h Portionis.]& maximam.Accur.

*al.Pomponius li.2.ad Sabinum.

*al.Vlpia.li.7. ad Sabi.

† Appellatione portionis simpliciter, venit pars dimidia.

Partem.

a ¶ Partem.] aliâs maximam partem: scilicet iubere præstari & posse &c. aliâs maximam partiri: & tunc sub. partem. q.d. potest iubere diuidi & præstari posse vicesi. &c. scilicet iubere diuidi & præstari posse. vel dic maximam posse &c. s. paruã: & sic subaudies semper.

b ¶ Et prout libuerit.] scilicet proferenti.

nomen non semper dimidium significat: sed prout adiectũ est: potest enim iubere aliquis & maximam partem [a] partiri, potest & vicesimam, & tertiam, & prout libuerit [b]. sed si non fuerit portio adiecta [c], dimidia pars debetur.

¶ Habere [d], sicut peruenire, cum effectu accipiendum est.

Pomponius libro. 5. ad Sabinum.

LEX CLXV.

VEnisse [e] † ad hr̃dẽ nihil intelligit̃, nisi deducto ęre alieno.

Idem lib. 6. ad Sabinum.

LEX CLXVI.

VRbana [f] familia & rustica non loco [g], sed genere distinguitur. potest enim aliquis [h] dispẽsator non esse vrbanorum seruorum numero: veluti is qui rusticorum rationes dispenset, ibiq́; habitet * & non multum abest à villico [i]. Insularius [k] autem vrbanorum numero est. Videndum tamẽ est, ipse dominus quo quemq; loco habuerit: quod ex numero [l] † familiæ & vicarijs [m] apparebit. ¶ Pernoctare [n] extra vrbem intelligendus est, qui nulla parte noctis in vrbe est. per [o] totam enim † noctem significat.

Vlpianus lib. 25. ad Sabinum

LEX CLXVII.

CArbonum appellatione ait Offilius materiam [p] non cõtineri. sed an lignorum [q]? Et fortassis qs dicet nec lignorũ. nõ eñ lignorũ gratia habuit. Sed titiões, & alia ligna cocta ne fumũ faciãt, vtrũ ligno, an carboni, an suo generi annumerabimus? Et magis est vt ꝓpriũ genus [r] habeãt. Sulphurata [s] quoq; de ligno, æquè eãdẽ habebunt definitionẽ [t]. Ad faces quoq; parata [v], nõ erũt lignorũ appellatione cõprehensa: nisi hæc fuerit volũtas [x]. Idẽ est & de nucleis oliuarũ: sed & de balanis idẽ est: vel si qui alij nuclei [y] sunt. De pinu autẽ integri strobyli [z], ligni appellatione continebuntur.

Paulus lib. 4. ad Sabinum.

LEX CLXVIII.

PAli [a] & pticæ in numerũ materiæ redigẽdi sunt: & ideo lignorũ appellatione nõ cõtinẽtur.

Idem lib. 5. ad Sab. LEX CLXIX.

NOn tantũ in traditionibus, sed etiam in emptionibus, stipulationibus, & testamentis adiectio hęc, Vti optimus maximusq́ue est hoc significat, vt liberum præstetur prædium, non vt etiã [b] seruitutes ei debeantur [c].

Vlpianus. LEX CLXX.

HAeredis appellatione oẽs [d] significari successores credendũ est, etsi verbis nõ sint expressi.

Pomponius. LEX CLXXI.

PEruenisse ad te rectè dicitur quod per te ad alium peruenerit: vt in hæreditate à liberto [e] ꝑ patronũ filiumfa. patri eius [f] adoptiuo acquisita responsum est.

Vlpianus lib. 39. ad Sabinum.

LEX CLXXII.

LIberti [g] appellatione etiam libertam contineri placuit.

Idem lib. 39. ad Sabinum.

LEX CLXXIII.

COllegarũ appellatione ij cõtinẽtur q̃ eiusdẽ [h] sunt potestatis [i]. ¶ Qui extra [k] cõtinẽtia vrbis est, abest: cæterùm vsq; ad continentia non abesse videbitur.

Idẽ li. 40. ad Sab. LEX CLXXIIII.

ALiud ẽ [l] ꝓmittere furẽ nõ esse: aliud furto noxaq́; solutũ. Qui eñ dicit furẽ nõ eẽ, de hoĩs ꝓposito loq̃t: q̃ furto noxaq́; solutũ, nemini eẽ furti obligatũ ꝓmittit.

c ¶ Adiecta.] habes exemplũ. C. de iure emphy. l. j. & instit. loca. §. adeo. itẽ. ff. de vsufr. 10 l. etiam.

d ¶ Habere.] pone exẽplum in stipulatione licere habere: vt suprà de verb. obl. stip. ista. in prin. & . §. habere. & . j. e. habere. & facit ad verbũ ꝑuenire. ff. eo. aliud est. ij. respon. & quod 20 ibi no. Accursius.

e VEnisse.] quantũ ad legata, nõ quo ad æs alienum. vt. ff. ad Treb. l. j. §. is qui quadringenta. & . C. de iur. deli. l. scimus. §. j. & fa. ff. e. l. aliud est. & supra quod cum e. si filius. §. fi. & . ff. eo. subsignatũ. §. bona. & . ff. neqs eũ q̃ ĩ 30 ius vo. l. pe. §. docere.

f VRbana.] pone exemplũ. si testator legauerit familiam vrbanam, vel rusticam: qui cõtineantur in qualibet familia. vt. ff. de. l. iij. seruis vrbanis.

g ¶ Non loco.] aliâs nõ genere, sed loco. & 40 aliâs nõ loco, sed genere. s. ministerij: & hęc vera. nam licet in prædijs rusticis sit, si tamen opera rustica nõ faciat, de vrbana familia est: vt. d. l. seruis. sic & prædium rusticum discernitur ab vrbano nõ loco, sed qualitate: vt. j. 50 eo. l. vrbana prædi. & C. de pręd. mino. si prędium.

h ¶ Aliquis.] scilicet seruorum vrbanorũ hactenus, nunc dispensator seruorũ scilicet rusticorum. non esse numero vrbanorum, scilicet deĩceps. veluti &c.

60 i ¶ A villico.] quãtum ad habitationem: sed in dispensando distat. nam villicus nõ dispensat, sed fructus cõgregat: vt suprà de insti. l. si cum villico.

†peruenisse.

*multum abest.

†munere.

†aliâs, per enim totã &c.

k ¶ Insularius.] qui insulas custodit.

l ¶ Ex numero familiæ.] scilicet videamus quem in qua familia numerauit & tenuit: vt & dicta. l. seruus. §. j. ij. & . iij.

70 m ¶ Ex vicariis.] vt si seruo vrbano rusticũ pro vicario assignauit, & is vicarius vrbanus videatur. Azo. & facit. j. eo. is qui natus.

n ¶ Pernoctare.] pone exemplum ex lege suprà de offi. præfi. illud. & pernox dicitur qui tota nocte vigilat. Accur.

o ¶ Per.] sic aliâs de: vt suprà: depositi. l. j. in prin. Accur.

p CArbonum.] materiã. s. carbonum vt astellæ siue ligna. nõ sunt ergo carbones: sed nec sunt ligna ad coquendũ vel calefaciendum, quæ propriè sunt ligna: sed ad carbones sunt materia. sic probatur. ff. de leg. iij. ligni. in prin. & . §. si lignum. sic ergo appellatione materiati non continetur materia: vt hîc. vnde appellatione libri non 80 continẽtur chartæ: vt. ff. de lega. iij. l. librorum. §. quod tamen. Nec econtra appellatione materiæ continetur materiatum: vt de leg. iij. seruis. R.

q ¶ Sed an lignorum.] scilicet appellatione continetur materia carbonum.

r ¶ Proprium genus.] scilicet titionum. Accursius.

s ¶ Sulphurata.] scilicet ligna vt melius ardeant: & in hostium castra iaciantur. Accursius.

t ¶ Definitionem.] vt habeant proprium genus. vel dic econtra. id est ad ligaum trahantur: quod verius est, secundum Azo.

v ¶ Parata.] scilicet ligna vt lumen ministrent discumbentibus: vt fit in montanis, & etiam in prouincia. Accur.

x ¶ Voluntas testantis.] vel aliâs contrahentis.

y ¶ Nuclei sunt.] in his idem est vt lignorũ appellatione non contineantur: quia non in- 10 differenter cum alijs lignis habentur: imò ob aliquod speciale, puta medicinalem ignẽ vel suffumigationem non ob coquinam. Accur.

z ¶ Strobyli.] hi dicũtur pinæ à qua nuclei sunt extracti: & indifferenter vtimur eis pro 20 lignis. & habes hoc de verbo ad verbũ suprà de leg. iij. ligni. §. sed si. vsque in fi.

a PAli.] idẽ. ff. de leg. iij. . l. pali. & de fundo instructo. l. instrumenta. Accur.

b NOn tantum.] Non vt etiam. ad 30 hoc. ff. de le. j. seruo legato. §. si fundus. & de euic. l. pe. & . ff. eo. l. qui vti. vbi plenè dixi.

c ¶ Debeantur.] à fũdis vicinis Accursius.

d HAeredis.] Oẽs. primos & vlteriores: vt. ff. eo. hæredes. & de leg. iij. si plures 40 gradus. & . C. de vsufruc. l. antiquitas. Item iuris ciuilis & prætorij: vt. ff. e. hæreditatis. sed impropriè hîc vltimus: vt ibi dixi.

e PEruenisse.] A liberto. defuncto.

f ¶ Patri eius.] scilicet patroni adoptati. 50 sic. ff. eo. l. cepisse. & quod ibi dixi: licet nec momento steterit penes te: vt. ff. de acquir. hęre. placet. de adoptiuo dic. i. de arrogato: quia cùm erat suiiuris, eum manumisit. Alij dicunt patri eius, scilicet liberti. nam sic ponunt 60 ꝙ filiusfa. miles seruũ suum manumisit: hîc libertus à patre eiusdem militis posteà est adoptatus. Sed quomodo potuit tenere ad optio: vt suprà de sta. ho. l. si. & de adop. si pater. in. fi. & de in ius vo. sed & si. §. ij. Respon. tenuit per principem: vt suprà de sta. ho. l. ij.

g LIberti.] prædio legato libertis, liberti & libertæ continentur: 70 vt suprà de lega. ij. cùm pater. §. cùm inter. & facit suprà eo. patroni. & quod no. suprà eo. l. j. Accursius.

h ¶ Eiusdem.] id est qui habent similem potestatem.

i ¶ Potestatis.] vt duo consules: vt suprà de offic. proconsul. l. j. §. j. & suprà de manu. vin. l. apud. filium. §. apud collegam. Item & duo tutores. nam & ipsi potestatem habent: institut. de tut. §. tutela est. quandoque tamen ponitur pro familiari socio: vt in Topicis Aristotelis.

k ¶ Qui extra.] pone exemplum suprà de procur. l. & qui in foro. vbi videtur procurator absentis. Item facit suprà eo. qui in conti- 80 nentibus. Et nota quòd multis modis dicitur absens: vt not. infra eo. absentem. Accur.

l ALiud est.] qui seruum vendit, debet promittere non esse furem sui vel alterius rei. Item not. solutum esse: vt suprà de actione empti. l. ex empto. §. & si ignorantis. Item si hæc adsunt debet prædicere: vt suprà de ædilitio edicto. l. quis sit fugitiuus. §. quòd aiunt. & leg. si furtum. & de euictio. leg. Lucius. §. finali.

Pomponius.lib.2.ad Sabi. L.CLXXV.

FAciendi[a] verbo, reddēdi causa etiam continetur.

Vlpianus.li.45.ad Sabi. L.CLXXVI.

SOlutionis[b] verbo satisfactionem[c] quoque omnem accipiendam placet. Soluere dicimus eũ qui id facit quod facere promisit.

Idem lib.48.ad Sabi. L. CLXXVII.

NAtura cauillationis, quam Græci σοφισικὴν †appellauerunt, hęc est, vt ab euidenter veris per breuissimas mutationes[d] disputatio ad ea quæ euidenter falsa sunt perducatur.

Idem lib.49.ad Sabi. L.CLXXVIII.

PEcuniæ[e] verbum non solùm numeratam pecuniam complectitur, verum etiam omnem omnino pecuniam, hoc est omnia corpora. Nam corpora * quæq; pecuniæ appellatione contineri, nemo est * qui ignoret. ¶ Hæreditas nomen iuris[f] est, quod[g] & accessionem & decessionem[h] in se recipit. Hæreditas autem vel[i] maximè fructibus[k] augetur. ¶ Actionis verbum & generale[l] est & speciale. Nã omnis actio dicitur, siue in personam, siue in rem sit petitio[m]. Sed plerunq; actiones personales[n] solemus dicere. Petitionis autem verbo, in rem actiones significari videntur. Persecutionis verbo extraordinarias persecutiones puto contineri: vt puta fideicommissorum[o], & si quæ aliæ[p] sunt quæ non habent iuris ordinarij executioné. ¶ Hoc verbum debuit[q], omnem omnino actionem cõprehēdere intelligitur, siue ciuilis[r], siue honoraria[s] siue fideicommissi fuerit persecutio[t].

Idem li.j.ad Sabi. L. CLXXIX.

INter hæc verba, Quanti ea res erit. vel, Quanti eam rem esse apparet[v]. nihil interest. in vtraq; enim clausula placet veram rei æstimationem fieri.

Pomponius lib.30.ad Sabinum.

LEX CLXXX.

TVgurij appellatione omne ædificium quod rusticæ rei magis custodiendæ conuenit, quã quod vrbanis[x] ædibus, significatur. Offilius ait tuguriũ à tecto, tanquam tegurium esse dictum: vt togam, quòd ea tegamur[y].

Idem lib.35. ad Sabinum.

LEX CLXXXI.

VErbum †illud pertinere, latissimè patet. nam & ijs rebus petendis[z] aptum est, quæ dominij[a] nostri sunt: & ijs quas iure aliquo[b] possidemus, quãuis nostri dominij nõ sint. Pertinere ad nos etiã ea dicimus quæ in nulla corũ causa sunt, sed esse possunt[c].

Vlpianus lib.29. ad Sabinum.

LEX CLXXXII.

PAtersa. peculium habere non potest[d], quemadmodum nec seruus bona[e].

Idem libro.27.ad edictum.

LEX CLXXXIII.

TAbernæ[f] appellatio declarat omne vtile ad habitandum ædificium: non * ex eo quod tabulis claudatur[g].

Paulus li.30.ad edi. L. CLXXXIIII.

INde tabernacula, & contubernales[h] dicti sunt.

Vlpianus li.29.ad edi. L. CLXXXV.

INstructam autem tabernam sic accipimus, quę & rebus & hominibus ad negotiationem parata constat[i].

Idem libro.30.ad edictum.

LEX CLXXXVI.

COmmendare[k] †, nihil aliud est quàm deponere.

Idem libro.30.ad edictum.

LEX CLXXXVII.

VErbum exactæ pecuniæ, nõ solũ ad solutioné referendũ est, verumetiã ad delegationem.

* Idem lib.20. ad edict.

LEX CLXXXVIII.

HAbere, duobus modis dicitur: altero iure dominij: altero obtinere sine interpellatio-

a FAciendi.] quod me.causa factum erit &c.vt.ſ.quod me cau.l.j.in prin.exponit factum & solutum vel redditum: vt in eo.titu.l.extat.&.j.eo.l.verbum facere.& not.vt dixi.ſ.eod.l.licet.

b SOlutionis.] habes idem.ſ.de sol.solutionis verbum. & dic vt no.ſ.eo.liberationis.

c ¶ Stisfactionem.] in alia re ad voluntatem creditoris. Acc.

d NAtura.] Mutationes. terminorum dissimiliter acceptorum: vt ecce res diuinæ sunt in bonis nullius. sed quod in bonis nullius est cõceditur occupanti: ergo res diuinæ conceduntur occupanti: qđ est falsum. & terminus nullius dissimiliter in positione & assumptione ponitur: nam primò censura, secundò secundum naturã. & plenè de his not. j. titu.j.l.ea est.

e PEcuniæ.] hîc dic vt no.ſ.eo.l.pecuniæ.&.l.rei.Accur.

f ¶ Iuris.] vendita hæreditate ipsum ius, non autem res de hęreditate videtur vendi: vnde nõ præstatur euictio eis euictis: vt ſ.de hæred.ven.l.ij.in prin.res ergo ipsę nõ sunt hęreditas: vt hic, &.ſ.de bo. pos.l.iij.§.hæreditas.&.ſ.eo.l.hæreditatis appellatione.& de peti. hær.l.hæreditas.

g ¶ Quod.] nomen.

h ¶ Et decessionem.] id est diminutionem: sicut & peculium: vt.ſ. de pecu. l. peculium nascitur.

i ¶ Vel.] pro saltē.

k ¶ Maxime fructibus.] vt suprà.de petit.hære.item veniũt.§.fructus autem. &.l.illud. §. prædo. &.C. de peti.hæred.si post motã. in fin. Maximè autem ideo dicit quia ex alijs augetur: vt suprà.de peti.hæredi. sed & si lege.§. augetur: &.l.quod si oues. &.l. ancillarum. &. l. post se.&.l.seq.

l ¶ Generale est.] id est quandoque strictè, quandoq; largè ponitur. Accur.

m ¶ Sit petitio.] & hoc modo accipit. suprà de act.& oblig. actionũ genera. &.C. de hære.vendi.l.fi.

n ¶ Personales.] & sic strictissimè accipitur. suprà de actio.& obliga.l.actio in personam. Accursius.

o ¶ Fideicommissorum.] quæ olim officio, non act. petebantur: vt instit.de fideicom.hære.in prin.sed hodie etiam per actionem: vt.C. communia de lega.l.ij.Accur.

p ¶ Aliæ sunt.] vt petitiões satisdationum, legatorũ & fideicõmissorum, & dam.infec.sed hæc largissimo modo continentur actionis nomine: vt.ſ.de actio.& obli.l.actionis verbo.

q ¶ Debuit.] vel debere, vel debitorem esse, idem est. pone ergo exemplum. suprà de fideius.l. fideiussor.§.fideiussor.& facit.ſ.eo.l.creditores.&.l.si cui.& quod ibi not.Accur.

r ¶ Siue ciuilis.] vt rei vendicatio.

s ¶ Siue honoraria.] vt publiciana.Accur.

t ¶ Persecutio.] de hac.ſ.proximo.Accur.

v INter hæc uerba.] Apparet.aliàs patet.& aliàs apparet.& da exēplũ.ſ.ad.l.Aquil.si seruus seruũ.§.tertio capite.& instit.ad.l.Aql.in prin.Itē aliud.ſ.vi bo.rap.prætor ait, cuius dolo malo.§.hęc aũt actio.Itē aliud.ſ.de dol.arbitrio.in prin.Itē aliud.ſ.si qs ius di.nõ ob.l.j.§.fi.Itē aliud.ſ.q satis.cog.l.ij.§.fi.Itē aliud.ſ.de dã.infec.l.iiij.§.deinde.Acc.

x TVgurii.] vrbanis.repete conuenit.

y ¶ Tegatur.] aliàs tegamur & aliàs tegatur.& no.deriuationē & interpretationē cuiuslibet noĩs in causis.sic enim argumentamur.tutor est, ergo tueri debet.vel, tuetᷓ: ergo est tutor.Itē testamentũ est testatio mētis.Aristoteles vocat hãc argumētationē ex denoĩatiõe: vel ex vi noĩs quã etymologiã dicimus.sed ar.cõtra.j.eo.l.tabernę.

z VErbum illud.] Petendis.cũ non possidemus.Accur.

a ¶ Dominii.] vel quasi dominij.

b ¶ Iure aliquo.] i.tit.vel ex cã pignoris: vel etiã si nullũ habemus ius quãtũ est cõtra non dñm: vt.C.de rei vē.l.res alienas. & sic rectè legitur. vel dic ꝙ hæc dictio quãuis, nõ refertur ad ꝓximũ dictũ: sed superius hoc modo: petentis in, quã à nobis nõ possidētibus quãuis &c.vt quia publicianam vel hypothecariam habemus.

c ¶ Possint.] vt quæ ex aliquo contractu nobis debentur.& fa.ad hãc.l.ſ.de eden.l.prætor.§.hoc edicto.&.§.pertinere.& suprà quēadmo.testa.ape.l.ij.§.ad causam.

d PAtersa.] Nõ potest.Intellige ꝓut accipitur peculiũ.ſ.de peculio.Et da exē plũ.C de inoffi.test.l.si.in fi.si aũt aliter accipias põt habere: vt ſ.ad Trebel.l.cogi.in prin.&.ſ.de leg.iij.si chorus.§.j.quæ sunt argu.cõtra.quot modis dicitur: not.ſ.de pecul.in rub.Accur.

e ¶ Nec seruus bona.] de hoc da exemplũ.ſ.ex quib.cau.ma.l.rectè.

f TAbernæ.] da exemplum.ſ.de fundo instruc.& instru.leg.l.tabernã.vbi fuit legata taberna. Acc.

g ¶ Claudatur.] dicitur taberna omne ædificiũ: sed extra sumpta significatione.

h INde tabernacula & contubernales.] seruus & ancilla cõtubernio iuncti: vt.j.eod.l.libertorũ.§.sed papyrius.vel socij in exercitu & in eodem tentorio: vt.ſ.commo.l.rem mihi.§.j.

i INstructam.] Constat.fa.ſ.de fun.instruc.l.tabernam.

k COmmendare.] pone exemplum suprà depositi, Lucius. & hoc in rebus.in hominibus aũt ponitur pro laudare.vt.ſ. man.l.si vero non remunerandi.§.cùm quidam.Accur.

l VErbum.] Ad delegationē. soluit enim qui delegat: vt suprà ad Velleia.l.quamuis.§.interdum.Azo.& per consequens creditor videtur exegisse, cùm debitor sit liberatus.vt suprà de tuto.& curato.dat.si probatum.& suprà de fideius.qui debitorem. &.l. qui

† Alij σωρίτην legunt, Alciatus vero sophisma tu dispice.

* quoque

* quiambigit.

§ aliás, qui approbet.

† Adde gl.in.c. inter dilectos.de fide instru.& in.c.ad sedē. extrà de rest.spo.& in.c.cum ecclesia sutrina decausa pos.& ꝓpriè.& qđ importet.notaui in apostill. ad Guiliel.de cug.in.l.domum.nu.j.in versi pertinere sit generale. C. de rei ven.& ad Iaco.rebuffi. in l.omnes.numero.ij.de coll.fun.patri.lib.xj.

* Vacat vox non, si interpretationem Sexti Pōpeij festi, & aliorũ pene omnium grãmaticorum sequamur.

† Concor.tex.in.l.publia.ſ.depositi.text.in cañ.ne quis xxij.qõ v.text.in.c j.deposi.extra.text.in l.cùm hęreditas.depo si.C.& ibi Bartolus & Pau.& Frã.cur.ad Pau.addo ego tex.in.c.nemo deinceps de ele.in.xj.

* Aliás Paulus Soluere dicitur qui delegat.

qui satisdare.in fi.&.ꝭ.man.inter causas.§.abesse.Sed ar.cõtrà.ꝭ.solu.mat.si cùm dotem.in prin.sed ibi speciale fauore dotis.vel fuit ibi mulier decepta dolo delegantis.

a ❡Emerit.] vel ex alia causa habeat:siue possideat:siue non:vt.ꝭ.de ver.obl.stipulatio ista.§.habere.& dixi de hoc.ꝭ.e.l.id apud se. Acc.

b ❡Siue personis.] id est fideiussoribus.

c ❡Siue rebus.] i.pignoribus. nam nomen rei generale est,ad omnẽ causam pertinẽs, vt hîc:&.ꝭ.de præt. stipu.l.j.§.cõmunes. si tñ testator vel lex præcipiat caueri sine fideiusso. vel pignore: intelligitur:vt.C.e.l.iij. cùm in generibus sit electio debitoris : vt insti.de act.§.præterea. Accur.

d ❡Facere.] aliâs facere oportere: puta dolum abesse, vel licere mihi habere.aliâs facere non oportere.s. dolum adesse, vel aliqd per quod mihi habere non liceat : & sic da exẽplum.ĩ.de ver. obli. inter stipulantẽ. §.& qui spondet. & facit institu de nupt.§.si vxor tua.&.ꝭ.de lega. ij.cùm pater.§.rogo. &.ĩ.e.verbum facere. & dixi.ꝭ.e.l.licet. in fine. Accursius.

e ❡Prouĩciales] ❡Domicilium.] vt ibi habitent: & sic Romani: vt.ꝭ.de statu homi.l.in vrbe. Accursius.

f ❡Non eos.] scilicet dũtaxat. vel dic secundo nõ eos, sed omnes. & secũdum hoc aliud est in ciuitate in qua natus est. nihilominus enim eius ciuitatis dicitur licet alibi habeat domiciliũ : vt C. de adopt.l.in adoptionem.&.ꝭ.ad munici.l.assumptio.in prin. &.§.j.

g ❡Nter diuortiũ] ❡Futurum.] & sic inter sponsos: & plenè dixi.ꝭ. co. inter stuprum. § . diuortiũ. Accursius.

h ❡Eunt.] vt.ꝭ.de diuor. & repud.l.ij.hoc autem inter sponsos non est.

i ❡Haec adiectio] ❡Plurisúe.] da exemplum vt.ꝭ.de in lit.iuran.cum furti.Accur.

k ❡Modicam.] id est duos aureos:vt suprà de dolo.l.idem. secundum quosdam.alij vsque ad quartam eius quod principaliter dicitur,id est de quo agitur:argu.C.de inofficio.testamen.si quis in suo. vbi quartam appellat minusculam.tu dic arbitrio iudicis : vt suprà de iure deliberan.l.j.§.ait prætor. Item facit. suprà ex quibus causis maio.l.ab hostibus.§.sed quod simplici.& suprà si quis cau.l.& si post tres.& quod ibi in hoc dixi.&.ĩ.proxi.§.hæc adiectio &c.

l ❡Solidorum.] hæc est quasi expositio principij legis &c.

m ❡Haec verba.] hîc da exemplum,& dic plenè vt dixi suprà e. l.inter hæc verba.

n ❡Apparet.] aliâs paret.

o ❡Referuntur.] quia non ex affectu pretia rerum constituuntur: sed communiter statuuntur:vt.ꝭ.ad legem Falci.pretia.

o ❡Referuntur.] singulariter:vel ad affectionem.

p ❡Nter donum.] Cum causa.strictè hîc accipe munus.vt.ĩ.e.l.munus.in fine.aliâs aliter:vt in ea.l.in princip. & suprà co.l.munus. & est exemplum.ꝭ.de bon.libe.l.Iulia.sed xenium his non connumeratur:vt.ꝭ.de offi.procon.solent.§.fi.

q ❡Ronunciatio.] pone exemplum vt dixi.ꝭ.e.l.j.

r ❡Masculino.] scilicet facta.

s ❡Sexum.] s.masculinum & fœmininum.

t ❡Plerumque.] plerumq; dicit propter id quod.ꝭ. de ven. in poss. mit.l.j.§. quæritur. & de leg.iij. l. Lucius. §. quæsitum.

---

ne id quod quis emerit [a]. ❡Cautum intelligitur siue personis [b] siue rebus [c] cautum sit.

Idẽ li.30.ad edic. **L. CLXXXIX.**

Facere [d] oportere & hanc significationem habet, vt abstineat quis ab eo facto quod contra cõuẽtionẽ fieret,& curet ne fiat.

*Idem. **LEX CXC.**

Prouinciales eos accipere debemus,qui in prouincia domicilium [e] habẽt:nõ eos [f] qui ex prouincia oriundi sunt.

al. Vlpian. li. 34.ad edictum.

Paulus lib.40. **LEX CXCI.**

Inter diuortium & repudium hoc interest,quòd repudiari etiam futurum [g] matrimonium potest:non rectè autem sponsa diuertisse dicitur. quod diuortiũ ex eo dictum est, quòd in diuersas partes eunt [h] qui discedunt.

*Idem. **LEX CXCII.**

Hæc adiectio,plurisúe [i],non infinitam pecuniam continet:sed modicam [k] duntaxat. Adiectio hæc,solidorum [l] decem plurisúe , ad minusculam summam refertur.

al. Vlpian. li. 37.ad edictum.

Idẽ li.38.ad edic. **LEX CXCIII.**

Hæc verba [m],quãti eam rem apparet [n] esse,nõ ad id quod interest, sed ad rei æstimationem referuntur [o].

*Idem. **LEX CXCIIII.**

Inter donum *& munus hoc interest, qđ inter genus & speciem.nam genus esse donum Labeo ait,à donando dictum.munus speciem:nam munus esse donum cum causa [p]: vtputa natalium †, nuptiarum.

*al. Vlpi.li.3. ad edictum.
* Vide in hanc l.Alc. li. dispũ ij. cap.xiij.& Vallam li. eleg.vj. ca xxxix.
†natalitiũ.

Idem li.26.ad edic. **LEX CXCV.**

Pronunciatio [q] sermonis in sexu masculino [r],ad vtrũque sexum [s] plerunque [t] porrigitur.

❡*Ab hinc usque ad finem legis cum lege seq. ponit multimodam significationem istius uocabuli familia.uide per partes tex.cum glo.& habebis casum.Bar.*

❡Familiæ appellatio qualiter accipiatur, videamus. Et quidem variè accepta est [v].nam & in res & in personas diducitur [x].In res,vt puta in lege.xij. ta.his verbis , Agnatus proximus familiam [y] habeto. Ad personas [z] autem refertur familię significatio ita,cùm de patrono & liberto loquitur lex [a] familiæ:Ex ea [b] (inquit [c]) in eam familiam [d].& hic de singularibus [e] personis legẽ loqui constat. ❡Familiæ [f] appellatio refertur & ad corporis [g] cuiusdã significationẽ, quod aut iure proprio ipsorũ aut communi vniuersæ cognationis continetur. Iure enim proprio familiã dicimus plures personas , q̃ sunt sub vnius potestate, aut natura [h], aut iure subiectæ, vtputa patremfami. matrẽfa. filiũfa. filiãfa. quiq; deinceps vicẽ eorũ sequunť: vtputa [i] nepotes & neptes & deinceps. ❡Pater autẽ fa.appellať qui in domo dominium habet.rectéq; hoc nomine appellatur,quáuis filiũ nõ habeat. nõ enĩ solã psonã [k] eius,sed & ius demõstramus. Deniq; & pupillũ patrẽfa.appellam⁹. Et cũ paterfa.moriť, quotquot capita ei subiecta fuerũt,singula familias incipiũt habere. Singuli enim patrũfa.nomẽ subeunt. Idẽq; euenit in eo qui emancipatus est. nam & hic sui iuris effectus, propriã familiã [l] habet. ❡Cõmuni iure [m] familiã dicimus omniũ agnatorũ. Nam & si [n] patrefa.mortuo, singuli singulas familias [o] habent: tamẽ oẽs qui sub vnius potestate fuerũt,rectè eiusdẽ familiæ appellabũtur,qui ex eadẽ domo & gente [p] proditi sunt. ❡Seruientiũ [q]

v ❡Accepta est.] s. appellatio familiæ, sex scilicet modis : vt ĩ.vsq; in fi.&.C.eo.l. fina. Accursius.

x ❡Diducitur.] aliâs reducitur. & aliâs separatur.

y ❡Familiam.] i. substãtiã.sic accipitur. C. e.l.fi.in fi.&.ꝭ.ad Tre. nam quod ad ius . §. fi.cùm dicimus familiæ ercíscundæ.i.hæreditatis diuidendæ.

z ❡Ad personas.] ecce secũda significatio.

a ❡Lex familiæ.] q̃ sic dicebať quia de familia tractabat.Azo.

b ❡Ex ea.] hæc sunt verba legis.& dic ex ea.s.familia liberti.

c ❡Inquit.] s.lex.

d ❡In eam familiã.] s.patroni & supple bona veniant.& sic accipitur insti. de bo.poss. §. quinto. &. §. cumq; anteà.

e ❡De singularibus.] s. patrono & eius filio vel filijs. Azo.vel etiam agnatis patroni:vt.d.§.inst.de bo.poss.

f ❡Familiæ.] ecce tertia significatio. Acc.

g ❡Et ad corporis] & pro etiã.q.d.nõ solum ad singulares vel ad speciales psonas.

h ❡Aut natura.] i.naturali cõiũctiõe interueniẽte.nõ enĩ sunt in potestate nostra filij nostri iure naturali: imò iure ciuili:vt insti. de pa.po. qđ subijcit, aut iure.s.ciuili: vt in ad op.alij dicũt naturа.i.iure gẽ.vt cũ qs capiť ab hostibus. vel iure ciuili:vt cũ qs patiť se venũdari ad ptiũ participãdũ:vt ĩsti.de iure personarũ.Sed ad hãc nõ bñ cõueniũt exẽpla sequẽtia:vtputa &c.sed ad primam bone.hoc ergo modo vulgariter dicitur familia:& iste est dominus familiæ:& hic est de familia talis episcopi vel prælati alicuius.Accursius.

i ❡Vtputa.] hæc exempla sunt & eorum qui sunt in potestate,& eorum qui exierunt:& denominãtur ab hac adiectione familiâs.

k ❡Solam personam.] s.q est sui iuris:sed etiã ius.i.dominiũ quod habet in domo:vel potestate quã habet in filios si quos habet.& hoc tertio modo sumitur.ꝭ.de his qui sui vel ali.iu.sunt.l.nam ciuium.& vbicunq; dicimus paterfamiliâs & filiusfamiliâs.

l ❡Propriam familiam.] i.existentiã sui iuris, & dñium domus.

m ❡Communi iure.] ecce quarta significatio pro agnatitia cognatione.sic accipitur.ꝭ. de adop. l.qui in adoptionem. & instit. de leg.tu.in princ.

n ❡Nam & si.] bene dico vnam familiam censeri omnium agnatorum iure cõmuni.nam iure proprio quisq; de cognatione habet propriam.& hic dic.nam & si,id est quamuis.

o ❡Familias habent.] s.in eam significationẽ quã.ꝭ.proxi.§. dixi.

p ❡Et gente.] i.consanguinitate siue agnatione.

q ❡Seruientium.] aliâs seruitutum.& aliâs seruientium,id est ser

uorum.& est quinta significatio.

a ¶ De furtis.] l.de publicanis,vbi de furtis loquitur:vt.s.de publ.l.j.in prin.&.§.familiæ.Azo.

b ¶ Seruorum.] vel liberorũ qui tamẽ seruiũt publicano in eo ministerio,scilicet vectigalis:vt hîc subijcit:&.s.de pub.l.j.§.familiæ.

quoq; solemus appellare familiã: vt in edicto prætoris ostendimus sub titulo de furtis[a], vbi prętor loquitur de familia publicanorũ.sed ibi non omnes serui, sed corpus quoddã seruorũ[b] cõtinetur,quod demonstratur eius rei causa paratum esse hoc est vestigalis cã. Alia autẽ parte edicti[c] omnes serui cõtinẽtur:vt de hominib[9] coactis[d]: & vi bonorum rapto.item redhibitoria[e],si deterior res reddatũ emptoris opera,aut familiæ eius: & in interdicto[f] Vnde vi,familię appellatio omnes seruos cõprehendit:sed & filij cõtinentur[g]. ¶ Item appellatur[h] familia pluriũ personarũ quę ab eiusdẽ vltimi genitoris sanguine proficiscuntur:sicuti dicimus familiam Iuliam, quasi à fonte quodam memoriæ[i]. ¶ Mulier[k] autem familiæ suæ & caput & finis est[l].

Caius libro 12.ad edictum.

LEX CXCVI.

Familiæ[m] appellatiõe & ipse princeps familiæ continetur. ¶ Fœminarũ liberos in familia[n] earum nõ esse,palàm est: quia qui nascuntur,patris, non matris familiam sequuntur.

Vlpianus libro 50.ad edictum.

LEX CXCVII.

Indicasse[o] reum † est detulisse, arguisse[p], accusasse, & conuicisse.

Idẽ li.2.dige. LEX CXCVIII.

Vrbana prædia omnia ædificia accipimus[q] non solũ ea quæ sunt in oppidis,sed & si fortè stabula[r] sunt,vel alia meritoria[s] in villis & vicis, vel prætoria[t] voluptati tantum deseruiẽtia[v]: quia vrbanum prædium non locus[x] facit, sed materia. Proinde ortos quoq; si qui sunt in ædificijs cõstituti,dicendum est vrbanorum appellatione contineri. Planè si plurium hi orti in reditu sunt(vinearij fortè vel etiam olitorij[y]) magis hæc non sunt vrbana.

c ¶ Edicti.] i.alio edicto de quo habemus.s.vi bo.rap.l.ij.in princ. licet ibi expressè mentionẽ familiæ non faciat.sed fit ĩ ea.l.§.hęc actio. &.§.familiæ. & accipitur sic eodẽ modo vt & superiori proxi.§.

d ¶ Coactis.] i.cõgregatis: & sic cõprehenduntur tantũ illi qui ministrãt in ea violentia:siue liberi siue serui sint: vt.d.§.familiæ.

e ¶ Item redhibitoria.] & hîc accipiẽ eodẽ modo:vt.s.& habes hoc exẽplum.s.de ædi.edi.l.j.§.si quod mancipium. &.l.ædiles etiã.§.familiæ.

f ¶ Interdicto.] & hîc dic eodẽ modo : vt.s. & est exẽplum.s.de vi & vi arma.l.i.§. familiæ.Accursius.

g ¶ Continentur.] ap pellatione.f.familiæ.

h ¶ Itẽ appellatur.] ecce sextus modus.

i ¶ Memoriæ.] q̃ fit in memoriam.

k ¶ Mulier.] hîc accipitur vt.s.§.communi iure.

l ¶ Caput & finis est.] caput:quia à filijs eius incipit patria potestas secũdum R. & finis : quia in ea finitur patria potestas& agnatio:& ĩcipit cognatio: vt insti de leg.agna. tut.§.j. &.].l.proxi. §. fœminarum.

† in scriptis exemplaribus non habetur vox reum.

m ¶ Familiæ.] apta ad tertium & ad quartũ & ad sextũ modum superioris legis& est sic in pricipe & cõ militonibus suis:vt.s. de test.mili.l.j.§.j.

n ¶ In familia.] i. potestate vel agnatione:vt insti.de leg.agn. tu.§.j. &.s.l.pxi.in fi. sed videtur q̃ filij sequãtur matrẽ : vt.s.de sta.ho.l.cùm legitimæ. & ad muni.l.j.in fi.quę sunt contra sed illud quo ad originem.Item opp C.de libe. cau.l. fina.sed ibi quo ad statum.

o ¶ Indicasse.] da exẽplũ.s.ad Syl.l.si qs graui.§.si ex stipulatu.&.§.vtrum.vbi dicitur quòd seruus qui indicauit occisores domini, efficitur liber.item pone exemplum.s.de iniur.l.lex Corne.in fi.vbi remuneratur qui indicauit eum qui famosum libellum composuit. dic ergo detulisse,scilicet in publicam notionem.

p ¶ Arguisse.] i.argutè & plenè probasse,& per testes accusasse:hoc solum sufficit:& conuicisse puta per cõfessionem. si hæc vel horum aliquid facit,habet prædicta præmia. & facit.s.de iure fis.l.senatus. §.si quis.&.l.deferre.&.l.j.

q ¶ Vrbana.] Accipimus.in ciuitate vel in villa sint : vt.s.cõ.præ. l.j.&.].e.fundi.ij.respon.& insti.de serui.§.prædiorum.

r ¶ Stabula.] hîc est contrà.s. qui.ca. pig tac cõtra.l.eo iure.§.stabula.Sol.ibi non sunt coniuncta ædificijs:hîc sic. Vel hîc gratia habitandi fuerunt facta:ibi non.vel solue vt ibi.

s ¶ Meritoria.] i.habitationes ex quibus meretur mercedem.

t ¶ Prætoria.] prætoria dicuntur loca in quibus paterfami. residere solet.sic ponitur.s.de vsu & ha.l.plenum.

v ¶ Deseruientia.] sub.idem erit.

x ¶ Non locus.] sic.C.de præ.mi.l.si prædium.&.s.c.l.vrbana.

y ¶ Olitorij.] ab olere vel oliuis.

Idem li.7.de omnibus tribunalibus.

LEX CXCIX.

Absentẽ[z] accipere debemus eum,qui non est in eo loco in quo petitur. non enim trans mare absentem desyderamus : sed si fortè extra continentia vrbis sit,abest:cæterùm vsq; ad continẽtia non abesse videtur,si non latitet[a]. ¶ Abesse non videtur qui ab hostibus captus est[b], sed qui à latronibus detinetur[c].

¶ *Non potest noxa solutus esse,qui crimen capitale commisit.Bart.*

* Iulianus. LEX CC.

Hæc stipulatio, noxis solutum[d] prestari?non existimatur ad eas noxas pertinere que publicam executionem[e] & coërctionem capitalem habent[f].

Idem li.81.digestorũ. LEX CCI.

Vsta interpretatione recipiendum est,vt appellatione filij fi cuti filiamfa.cõtineri sæpe respõdimus[g]: ita & nepos[h] videatur comprehendi: & patris nomine auus[i] quoq; demonstrari intelligatur.

¶ *Qui plus expendit quàm testator iussit,non uidetur contra testamentum fecisse:sed bene qui minus.Bart.*

* Alphenus. LEX CCII.

Cvm in testamento scriptũ est,vt hæredes in funere aut in monumento[k] duntaxat aureos c.consumerent:non licet[l] minus consumere.si amplius vellent, licet:neq; ob eam rem contra testamentum facere videntur.

Idem li.7.digest. LEX CCIII.

In lege censoria[m] portus Siciliæ ita scriptum erat, Seruos quos domũ quis ducet suo vsu, p his portoriũ[n] ne dato . quærebatur

z ¶ Absentem.] pone exemplum in procu.instituendo:vt.s.de procu.l.præsens.&.l.seq. & seq sic ergo vno modo dicitur absens[a] qui est extra cõtinentiam vrbis:vt hîc,&.s.eo. collegarũ.§.qui extra. secũdo cùm tractatur de pręscrip.lon.tẽp.vt C.de præscri. lon. tẽp. l.fi.tertiò cùm tractatur de stipu.quæ inter absentes cõtrahi non potest.i. inter eos qui vocẽ exaudire nõ possunt:vt.s.de verb.ob li.l.j. quartò dicitur absẽns qui nõ est in iudicio:vt in aut. de testi.§.pen.&.s.de dãno infecto.l.iiij.§. abesse.

a Absens multis modis quis dicitur.Adde glos.in.l.si ideo . §.si. in ver . adsit.&.in.l. hæres absens.s. de iudi.

a ¶ Si non latitet.] tunc enim etiam si est in foro,& latitet inter colũnas,dicitur absens quo ad hoc vt fiat missio & venditio : vt s.qui.ex cau. in pos.e. l.Fulcinius.§.illud.

* al. Vlpianus li. 6. digest.

b ¶ Captus est.] quia pro mortuo habetur, cùm sit seruus hostiũ: vt instit. de iur. perso. §.seruitus. vnde procu. habere potest : vt supra ex quib. cau. ma. l. ab hostibus . in prin.

c ¶ Detinetur.] scilicet est absens,& restituitur : vt.s. ex quib. cau.ma.l. succurritur. &.l.in eadem. Accur.

d ¶ Hæc stipulatio.] Solutum scilicet seruum . quã stipulationẽ facit emptor:vt.s.de act. emp. ex empto.§.etiam.

* Varus li.2. digestorum.

e ¶ Executionem.] aliàs excusationem.

f ¶ Habent.] sed quæ ad pecuniarias noxias pertinent, ex quibus agitur noxali actione : vt suprà de ædil.edi.quis sit fugitiuus. §. quod autem. & suprà de euict.l.Lucius.§.fina.vel dic tantùm : vt infrà eodem. plebs.§ fina.quod non placet.

g ¶ Vsta.] Respondimus. vt & suprà de sta . ho.l.si quis ita.

h ¶ Et nepos.] hoc est contra instit.qui dari tu.pos.§.fi.vbi appellatione filij non cõtinetur nepos.sol.speciale est in datione tutoris.vel dic vt plenè dixi.s.l.filij.vbi idem habes quod hîc.

i ¶ Auus.] vbicunq; ergo in corpore iuris fit mentio patris,idẽ iuris in auo dicas,nisi in casu:vt arg.contrà.s.de ri.nu.l. lege.in prin. &.§.non autem obest.

k ¶ Cvm in testamento.] Aut in monumẽto.scilicet faciẽdo &c.

l ¶ Non licet.] id est licitum est.sed contrà.s.mand.l.diligenter.in prin.& de pe.hæ.l.hæreditas.§.si defuncto.& de neg. gest. qui aliena.§.libertos.quibus dicitur non licere plus expendere. Solu. hic fuit eius voluntatis testator, vt etiam plus impendi voluerit, quàm dixerit : sed in fauorem hæredis taxauit . quasi dicat nolo eos amplius grauare &c.sic supra de dona.inter virum & vxorem. si sponsus.§.si quis rogatus.vel solue vt ibi in dicta lege qui aliena. §.libertos.

m ¶ In lege censoria.] id est quæ super censu erat lata.

n ¶ Portorium.] quod vectigal dicitur.

Fecisset.

tur si quis à Sicilia seruos Romã mitteret fundi instruendi cã: vtrũ pro his omnibus portorium dare deberet, necne. Rñdi duas esse in hac scriptura questiones. primam, quid esset domũ ducere: alteram, quid esset vsu suo ducere. Igit̃ queri solet vtrum vbi quis habitaret, siue in prouincia, siue in Italia: an duntaxat in sua cuiusq; patria† domus esse rectè diceretur. Sed de ea re rectè constitutũ est, eam esse domum vnicuiq; nostrũ debere existimari, vbi quisq; sedes & tabulas haberet, suarumq; rerũ cõstitutionem fecisset[a]. ¶ Quid autẽ[b] esset vsu suo, magnã habuisse dubitationem. Et magis placet quod victus sui causa paratum est, tantũ cõtineri[c]. ¶ Itẽq; de seruis eadẽ ratione quæri qui eorũ vsus sui causa parati essent, vtrũ dispẽsatores, insularij, villici, atriẽses[d], textores, & operarij quoq; rustici q agrorum colẽdorũ causa haberẽtur, ex qb⁹ agris paterfa. fructus caperet, quibus se toleraret[e]: omnes denique serui quos quisque emisset vt ipse haberet, atq; eis ad aliquam rẽ vteretur, neque ideo emisset vt vẽderet. Et sibi[f] videri eos demum vsus sui causa patrẽfa. habere, qui ad eius corpus tuẽdum atq; ipsius cultum præpositi destinatiq;[g] essent: quo in genere vectores[h] † cubicularij, coci, administratores†, atque alij qui ad eiusmodi vsum parati essent, numerarentur.

Paulus lib. 2. Epitomarum.

LEX CCIIII.

PVeri appellatio tres significationes habet: vnam cùm omnes seruos[i] pueros appellamus: alteram cùm puerum contrario nomine puellæ[k] dicimus: tertiam cùm ætatem puerilem demonstramus[l].

Idem lib. 4. Epitomarum. L. CCV.

QVi fundum vendidit, pomũ recepit[m]. Nuces & ficus, & vuas duntaxat duracinas[n] & purpureas[o], & quæ eius generis essent, quas non vini causa haberemus, quas Græci τρωξίμους† appellarent, recepta[p] videri[q].

Vlpianus li. 5. ex Municio.

LEX CCVI.

VInaria[r] vasa propriè vasa torcularia[s] placet esse: dolia autem & serias[t] tandiu in ea causa esse, quandiu vinum haberent: cùm sine vino esse cœperint, desinere in eo numero esse: quoniam ad aliũ vsum transferri possunt[v]: veluti si frumentum in his abdatur[x] †. eandem causam amphorarum esse, vt cũ vinum habeant, tũ in vasis vinarijs: cũ innanes[y] sint: tum extra numerum vinariorum sint: qa aliud in his abdi[z] † possit.

Africanus li. 3. quæstio. L. CCVII.

MErcis[a] appellatione homines[b] non contineri Mela ait & ob eam rem mãgones[c], nõ mercatores, sed vænalitiarios appellari ait: & rectè.

Idem li. 3. quæstio. L. CCVIII.

BOnorum appellatio[d], sicut hereditatis, vniuersitatem quandam ac ius succeßionis, & non singulas res demonstrat.

Florentinus li. 10. insti. LEX CCIX.

COram[e] Titio † aliquid facere iussus, non videtur presente eo fecisse, nisi is intelligat. Itaq; si furiosus aut infans sit, aut dormiat: non videtur coram eo fecisse. Scire autem, non etiam velle is debet. nam & inuito eo rectè fit quod iussum est.

Martianus li. 7. instit. LEX CCX.

IS qui natus est ex mancipijs vrbanis, & missus est in villam nutriendus: in vrbanis[f] seruis constituetur.

Florentinus li. 8. institutionum.

LEX CCXI.

FVndi † appellatione omne edificium & omnis ager cõtinetur[g]. sed in vsu, vrbana ædificia † ædes[h]: rustica[i], villæ[k] dicũtur. Locus verò sine ædificio in vrbe, area[l]: rure autem ager appellatur: idemque ager cum[m] ædificio, fundus dicitur.

Vlpianus li. 1. de adulterijs.

LEX CCXII.

PRæuaricatores[n] eos appellamus, qui causam aduersarijs suis donant, & ex parte actoris in

a ¶ Fecisset.] vt & .C. de incolis. l. ciues. & .ff. de lib. agno. l. j. §. domum. Accursius.

b ¶ Quid autem.] scilicet aliâs: non dico modo in seruis.

c ¶ Contineri.] vt & .ff. de aur. & argen. lega. l. cùm in testamẽto. hoc est id sine quo viuere quis non potest: vt .ff. eo. l. verbo victus.

d ¶ Atrienses.] id est atrium custodientes.

e ¶ Toleraret.] id est sustentaret.

10 f ¶ Et sibi.] nunc soluit.

g ¶ Destinatique.] nõ ergo qui gratia culturæ sunt: vt .ff. quæsierat. sed q circa se sunt, vt hîc: & .ff. de leg. iij. l. quæritur. §. seruus. sed videtur q necisti eximantur quin portoriũ 20 pro his soluatur: vt .ff. de publi. & vc. interdũ. §. quoties. So. ibi appellat vsualia quæ ad agrorum vsum sunt deputata, non ad vsum personæ domini.

h ¶ Vectores.] aliâs victores, id est victũ parantes. in li. R. vecto- 30 res. i. aurige. & facit .ff. de pub. l. si publicanus. §. j. item facit .ff. de au. & ar. le. l. quintus.

i PVeri.] Omnes seruos. etiam sexagenarios. & de hoc da exemplum .ff. de lega. iij. vxorem. §. testamento. & sic vocant Bono- 40 nienses.

k ¶ Puellæ.] ex interpretatione tamẽ appellatione puerorum etiã puellæ continentur: vt .ff. de le. iij. l. seruis legatis. §. sed pueris.

l ¶ Demonstramus.] quæ est ad. xiiij. an. in maribus: & ad. xij. in 50 fœminis: nisi in casu: vt cùm legãtur eis alimenta: nam fœminæ ad. xiiij. an. mari ad xviij. videt̃ legatũ: vt .ff. de alimen. le. l. mela.

m QVi fundũ.] Recepit. id est excepit.

n ¶ Duracinas.] aliâs 60 duracinas: quam dicunt Bononienses per gulã. aliâs duratinas: quia durant & seruantur ad comedendum.

o ¶ Purpureas.] id est purpurei coloris.

p ¶ Recepta.] id est excepta.

q ¶ Videri.] est ergo 70 pomum generale nomen. vnde Adam vuã dicitur comedisse: secundum quosdam. & pro his est quod dicitur: patres comederũt vuam acerbam: & dentes &c. Alij theologi dicunt de pomo. Alij de ficu propter folia 80 quibus se cooperuerunt. & facit .ff. eo. l. frugem. Accur.

r VInaria.] dic sensum quòd torcularia habentur inter vinaria vasa: & est exemplum vt vino legato cum vasis, de vinarijs intelligatur: non de alijs: vt suprà, de vi. tri. & oleo le. l. pe. propter hoc fuit opus scire quæ essent vinaria, & quæ non. Iterum & aliâs de his habetur mentio suprà, de lega. iij. l. vxorem. §. testamento.

s ¶ Torcularia.] ex parte suppositi.

t ¶ Serias.] genus vasis.

v ¶ Possunt.] & solẽt. & sic tutor est quãdiu bene administrat: aliâs non: vt .ff. pro emp. qui fundum. §. si tutor. Sed arg. contra .ff. quod vi aut clam. l. prohibere. §. illud. & .ff. de act. emp fundi. §. fin. & l. granaria. Accursius.

x ¶ Abdatur.] id est ponatur.

y ¶ Cum inanes.] id est sine vino. Accur.

10 z ¶ Abdi.] aliâs claudi: & aliâs abdi. & dic possit & solet. & facit .ff. de fun. instru. & instrumento lega. l. quæsitum. §. si quis eodem.

a MErcis.] põe exemplum .ff. de tribu. l. j. §. licet. Acc.

20 b ¶ Homines.] scilicet seruos. nam in liberis non est dubium. Accursius.

c ¶ Mangones.] i. seruorum cõparatores. non dicuntur mercatores: quia sic à mercibus dicerentur: sed ꝓprio nomine vænali- 30 tiarij appellantur, vt hîc, & .ff. man. l. si mandatum. sed videtur seruos esse loco mercis: vt .ff. de le. iij. l. seruos §. eũ. quæ est cõtrà. so. aliud est esse loco mercis, vt ibi, quã esse mercem: quod hic vetat. & facit .ff. eo. l. mercis.

40 d BOnorum appellatio.] da exemplũ: testator iussit bona sua Titio restitui ab hærede instituto: vt .ff. Ad Treb. nã quod. §. fi. & hoc in ciuili appel. bonorum secus in naturali: vt .ff. eodẽ bonorum. l. pro- 50 priè que sunt arg. cõtra.

e COram.] Pone exemplum q testator iußit aliquid fieri coram Titio. Item pone secundo exemplum ℑ. eod. l. fi. j. rñ. Itẽ & .ff. de arbi. l. diem. §. corã & l. sed interpellatur. 60 in prin. Itẽ pone .ff. de auth. tu. l. j. in fin. & in his oĩbus fallit regula quã habes. ℑ. ti. j. qui potest. vbi plenèdices.

f IS qui.] Vrbanis. id est numero vrbanorum. & habes hunc casum .ff. de leg. iij. ser- 70 uis vrbanis le. §. eũ. & facit .ff. eod. vrbana familia. & de leg. iij. l. si fundus.

g FVndi.] Continetur. Est ergo gen⁹ vt .ff. eo l. quæstio est. & facit .ff. e. l. loc⁹. Ac.

h ¶ Aedes.] s. dicũtur.

i ¶ Rustica.] s. ædifi- 80 cia. Azo.

k ¶ Villæ dicuntur.] & sic accipitur suprà de fundo instrumen. si ita. §. fina. & de lega. tertio. si fundum sub conditione. §. qui fundum. Accursius.

l ¶ Area.] scilicet dicitur. Accursius.

m ¶ Cum.] id est iuxta.

n PRæuaricatores.] Accipe exemplum .ff. de præuari. l. j. & .ff. de his qui no. infa. athletas. §. præuaricatores.

† prouincia

† al. actores.

† ministratores.

† Locũ hũc Ange. politi restituit lib. vij. epistolarum il lus. viro. epistola. xxxv.

† aliâs, condatur.

† condi.

† Not. corã aliquo fieri quod fit eo sciente & intelligente licet non consentiẽte. cõ cor. gl. in c. vt circa. de ele. in. vj.

† Vide Laurẽt. Val. elegan. li. vj. c. xlj.

† Adde qđ not in l. interfructuariũ in apostil. ver. & opus & solũ & parietem cõtinet super gl. in ver. desyderare. & ibi quid sit dif criminis inter edes & domum .ff. de dam. infect.

s Cedere.] Incipere debeři. Quandoque aliter, scilicet quantũ ad transmissionem: vt.C.de cadu.tol.§.cùm igitur.

b ¶ Et cessit.] vt &.j.ti.j.in omnibus. Nisi res ipsa capiat dilationẽ: vt.ff.de verbo.obli.interdum.vel nisi venerit cum sacco paratus: vt ff.de solutio.l.quod dicimus.

c ¶ Nondum venit.] nisi ĩ casu: vt.ff.de ver. oblig.l.liber homo.§.decem.sed videtur sem per venisse: vt.ff.de ver.obli.l.eum qui ca lendis.quæ est contra. Sol.debetur: tibi.nõ tamen cum effectu po test exigi: vt hîc. Acc.

d ¶ Sub cõditione.] scilicet stipulatus fuit.

e ¶ Pendente.] quæ conditio est de futuro: vt.ff.si cer.pe.l.itaq;.& quoniam nõ est certum exituram: tunc enim habetur ac si esset pura: vt.ff.de noua.si pupillus.§.qui sub conditione. Accur.

f ¶ Aes alienum.] qđ detrahitur de bonis: vt.ff.e.l.subsignatum.§.bona.

g ¶ Lata.] pone exemplum: vt.ff.de insti.sed & si pupillus.§.pscribere.

h ¶ Omnes.] vel maior pars.quod plene dic: vt.j.eo.l.late. Accursius.

i Munus.] Obmim⁹.siue de psonali siue de patrimõiali dicas, bene est: vt.ff.de mune.& hon.l.prima.§.illud.

k ¶ Lege.] coniunctim accipitur hæc oratio: vt.ff.e.triplici.§.videamus.est ergo lex necessaria: vt.C.de episc.& cler.l.de his.itẽ consuetudo: vt.C.de noua.vecti.per totũ.Itẽ imperiũ: quia non nisi à principe peti põt vel nuncijs eius. Sic in patrimoniali. In persona li similiter vt in tutela. nam lex duodecim tabularũ defert agnatis tutelã & mores: nã & ipsa lex.xij.tabularum ex moribus est. & imperium maioris interponit si opus est alijs modis: vt.ff.e.munus.&.j.eo.titu.pupillus.§.munus. Accur.

l ¶ Sponte.] vt.j.tit.j.l.douari.

m ¶ Non quodcunque.] largè acceptor isto nomine munus, & aliter quàm in prin.l. quia hoc munus est cũ causa & sine causa: donum semper sine causa: sed econtra donum est genus: munus species.ff.e.l.inter donum.& sic ibi strictè ponitur.

† vide Laurent. Val. li. elegan. vj. c. xxxix. & Alc. li. dis. pũc. iij. ca. xiij.

partem rei concedunt. à varicando enim preuaricatores dicti sunt.

Idem libr.1.respon.

LEX CCXIII.

Cedere diem, significat incipere deberi[a] pecuniam. venire diem, significat eum diem venisse, quo pecunia peti possit. Vbi ergo purè quis stipulat⁹ fuit: & cessit[b], & venit dies. Vbi in diẽ cessit dies, nondum venit[c]. Vbi sub conditione[d]: neque cessit, neque venit dies pendente[e] adhuc cõditione. ¶ Æs alienum[f] est quod nos alijs debemus. Æs suum est quod alij nobis debent. ¶ Lata[g] culpa est nimia negligẽtia, id est nõ intelligere quod omnes[h] intelligunt.

Martianus lib.1.publicorum Iudiciorum.

LEX CCXIIII.

Munus[†] propriè est quod necessariò obimus[i] lege[k], more, imperiòve eius qui iubendi habet potestatem. Dona autem propriè sunt quæ nulla necessitate iuris, sed officio & sponte[l] præstantur: quæ si non præstentur, nulla reprehensio est: & si prestẽtur, plerunque laus inest. Sed in hoc ventum est, vt nõ quodcũq;[m] munus id & donũ accipiatur: at quod donũ fuerit, id munus rectè dicatur.

Paulus lib. singulari ad legem Fusi. Caniniam.

LEX CCXV.

Potestatis verbo plura[n] significantur: in persona magistratuum, imperium[o]: in persona liberorum, patria[p] potestas: in persona serui, dominium[q]. At cùm agimus de noxæ deditione cum eo qui seruum non defendit: præsentis corporis copiam facultatemque significamus[r]. ¶ Ex lege Atinia in potestatem domini rem furtiuã venisse videri, & si eius vẽdicandæ potestatem habuerit[s], Sabinus & Cassius aiunt.

Vlpianus lib.1.ad legem Aeliam Sentiam.

LEX CCXVI.

Verum est eũ qui in carcere clausus est, nõ videri neque vinctũ, neq; in vinculis[t] esse, nisi corpori eius vincula sint adhibita.

n Potestatis.] Plura. quia quinque.

o ¶ Imperium.] vt.ff.de iurisdi.om.iud.l.imperium.

p ¶ Patria potestas.] vt insti.de pa.pote.in prin.

q ¶ Dominium.] vt.ff.de pecu.l.j.

r ¶ Significamus.] vt.ff.de noxa.l.quoties.

s ¶ Habuerit.] & dimittere voluerit accipiendo litis æstimationem: vt suprà de vsucap.sequitur.§.sed si vendicauero. vel sub.& apprehẽdẽdi.& de hac lege habes.ff.de vsusca.sequitur.§.qđ autem.

t Verum est.] In vinculis esse pone exemplum.ff.de pe.l.aut damnum.§.solent. vbi dicitur q́ præses non debet in vinculis ponere eum qui in carcere detinetur. Item ro.hîc non esse in vinculis in carceratum.hoc est verũ propriè: sed in larga significatione sic: vt.ff.ex qui.cau.ma.l. succurritur.&.l.in eadẽ.&.ff.e.l.qui neq;.§.solutũ.& facit.j.e.l.vinculorum.

Iabolenus li.1.ex posterioribus Labe.

LEX CCXVII.

Inter illam conditionem, Cũ fari potuerit. &, Postquã fari potuerit. multum interest. nam posteriorem scripturam vberiorem[v] esse cõstat. Cùm fari potuerit, arctiorem: & id tantummodò tempus significare, quo primũ fari possit[x]. ¶ Ita data[y] conditione, Illud facito in diebus. si nihil prætereà fuisset adiectũ, in biduo[z] † conditionem impleri oportet.

Papinianus. LEX CCXVIII.

Verbum facere[a], omnem omnino faciendi causam cõplectitur, dandi, soluendi, numerandi, iudicandi, ambulandi.

Idem li.7.responsorum

LEX CCXIX.

In conuentionibus[b], contrahẽtiũ voluntatem potius quã verba spectari placuit[c]. cũ igitur ea lege fundum vectigalem municipes locauerint, vt ad hæredes[d] eius qui susceperit pertineret: ius hæredum ad legatarium quoque transferri potuit[e].

¶ Appellatio liberorum omnes comprehendit, nisi per proferentem aliter limitetur. appellatio uerò filiorum ad ulteriores non extenditur: nisi de dura separatione tractetur. Item qui unicum nepotem relinquit, non uidetur sine liberis decessisse. h.d. & primò ponit qui comprehenduntur appellatione liberorum. secundò dicit ad quid fuit inuenta denominatio filiorum & nepotũ. tertiò ostendit per authoritatem Papyrij nepotes quandoque contineri appellatione filiorum. quartò ostendit idem ex allusione uel deriuatione uocabuli. prima durat usque ad uersi. Toties. secunda usque ad uersi. Sed Papyrius. tertia usque ad uer. Præter hæc. quarta usque in fin. Bar.

Callistratus li.2.quæstionum.

LEX CCXX.

Liberorum appellatione nepotes & pronepotes, cæterique qui ex his descendunt, continentur. hos enim omnes liberorum appellatione lex duodecim tabularum comprehendit[f]. Toties enim leges necessarium[g] dicũt in

v Inter illam.] Vberiorẽ, ad opus debitoris, id est longiorẽ facit petitionem. & pone exemplũ in promissione inter viuos vel in vltima voluntate. Accursius.

x ¶ Fari possit.] difficulter potest colligi hæc differentia: sed alio exemplo euidẽti: vt si dicat testator: anno duodecimo liber esto: vel post annum duodecimum. nam primo casu statim inchoato duodecimo anno erit liber: sed in secundo demum eo perfecto: vt.ff.de ma.testa.l.si ita fuerit libertas relicta. & facit.ff.de cõtrahen.em.l.qui fundum.

y ¶ Ita data.] i. apposita. Accursius.

z ¶ Biduo.] sicut in diebus, vt hîc, sic in annis: vt post annos liber esto de biẽnio est intelligẽ: vt.ff.de ma.testa.l.libertas.§.si.& sic in personis, vbi duo testes sufficiunt: vt suprà de testib.l. vbi. sed huic est argumentum contra suprà de verborum obliga. ita stipulatus in prin. sed hîc nõ fuit omissus dies, imò appositus: ibi omissus per errorem.

a Verbum facere.] plenè dic vt.ff.eo.licet.& facit.ff.e.l.faciendi verbo.&.l.facere oportet. Accursius.

b In conuentionibus.] maximè bonæfi. Azo.

c ¶ Placuit.] nota magis sensum &c. & sic est.ff.de adi.leg.l.iij.§.cõditio.&.C.quæ res pigno.ob.pos.l.fi.& de li.prete.l.iij.

d ¶ Ad hæredes.] qđ fieri potest: vt &.ff.l.a ger ve.l.j.in prin.

e ¶ Potuit.] vt sicõ ductor suum ius legauerit. obtinet ergo vicem hæredis hoc casu legatarius: vt hîc. sic in accessione tẽporis: vt.ff.de vsusca.l.de tẽpus.§.finali.

† Nota q̀ pluralis locutio duos numero cõprehendit. cõcor. text. in cano. hoc quorum. de cõse. dis. j. gl. est in c. statutũ. §. insuper. de rescriptis. in vj. Adde quod nota ui in l. in v. fu. in apost. in ver. inue nimus pro plurali. su. per gloss. j. ff. eodem.

¶ Pomponius li.7. digesto.

f Liberorum.] Comprehendit. dicens primam causam in succ. liberorum: vt instit.de hæredib.ab intesta.in principio. sic & præterlargè vtitur vt.ff.si ta.testa.l.prima in principio sic & iurisconsulti: vt suprà de in ius vo. sed & si hac lege.§.liberos. & suprà de sena.liberos.&.ff.eod.cognoscere.§.liberorum.&.ff.solu.ma.l.si dotali. Accursius.

g ¶ Necessariũ.] aliâs necessariã. & aliâs necessariã. & semper dic. id est necessariò. & dic in cognatione. id est in cognatis: & da exemplũ.C.de quæstio.l.diuo. vbi liberi decurionũ nõ sũt subiecti bestijs vique

vsque ad pronepotes. Item est exemplũ. C. de secũ. nup. l. j. §. his etiã. vbi ea quæ auferuntur secundo nubenti, dantur decem personis. Itẽ est exẽplũ. C. de incest. nup. si quis incesti. vbi qui cõtrahũt incestas nup. nõ testantur in lineã inferiorẽ nisi vsque ad pronepotes.

cognatione singulorum nominibus vti, veluti filij, nepotis, pronepotis, cæterorumve qui ex his descendunt quoties non oĩbus qui post eos sunt, præstitũ voluerint: sed solis ijs succurrerent quos nominatim enumerarẽt. At vbi non personis certis, nõ quibusdã gradibus præstatur, sed oĩbus qui ex eodem genere orti sunt: liberorũ appellatione cõprehenduntur. ¶ Sed Papyrius Fronto li. iij. responsorum ait, prædio cum villico & cõtubernali eius & filijs legato, nepotes quoq; ex filijs cõtineri [a] : nisi volũtas testatoris aliter se habeat. filij enim appellatione sæpe & nepotes accipi multifariam placere [b]. ¶ Diuus quoque Marcus rescripsit non videri sine liberis defunctum, qui nepotem suum hęredẽ reliquit [c] ¶ Preter hæc oĩa, natura quoq; nos [d] docet parẽtes pios [e], qui liberorum procreandorũ animo & voto vxores ducunt, † filiorum appellatione omnes q ex nobis descendunt, cõtineri. Neque enim dulciore nomine possumus nepotes nostros quã filij [f] appellare. etenim idcirco filios filias ve concipimus atque edimus, vt ex prole eorũ earũve, diuturnitatis nobis memoriam in æuum relinquamus.

Paulus. **LEX CCXXI.**

Paulus respondi [g] falsum tutorẽ eum verè dici, qui tutor nõ est [h] siue habenti tutorem datus est [i] : siue nõ [k] : sicut falsum est testamentum, quod testamentũ nõ est [l] : & modius iniquus [m], qui modius non est [n].

Hermogenianus li. 4. iuris epito.

LEX CCXXII.

Pecuniæ [o] noĩe non solũ numerata pecunia sed etiam omnes res tam soli quàm mobiles, & tã corpora quàm iura continentur [p].

Paulus li. 2. sententiarum.

LEX CCXXIII.

Latæ culpæ [q] finis est nõn intelligere id quod omnes intelligunt [r]. ¶ Amicos [s] appellare debemus non leui notitia [t] coniunctos, sed quibus fuerunt iura [v] cũ patrefa. honestis † familiaritatis quæsita rationibus [x].

Venuleius li. 7. quæstionum.

LEX CCXXIIII.

Vinculorum [y] appellatione vel priuata vel publica vincula significãtur: custodię [z] vero tantùm publica [a] custodia.

Tryphoninus li. 1. disputationum

LEX CCXXV.

Fugitiuus [b] est non is solũ qui fugiendi à domino consilium ceperit, licet id se facturum iactauerit: sed qui in ipsum factum fugæ, vitium mentis deduxerit, nã & fur & adulter & aleator quam quã alia significatiõe ex animi ꝓpositione cuiusq; sola dici possit [c] etiam is qui nunquam alienam rem inuito domino subtraxerit, nunquam alienã matrẽfamilliàs corruperit, si modò eius mẽtis sit, vt occasione data id commissurus sit: tamen oportere [d] hæc eadẽ crimina [e] assumpto actu intelligi: & ideo fugitiuum quoq; & erronẽ non secundũ propositionem solã, sed cum aliquo actu [f] intelligi cõstat.

Paulus li. 4. manualium.

LEX CCXXVI.

Magna [g] negligentia culpa est: magna culpa dolus [h] est.

Idem lib. 4. manualium.

LEX CCXXVII.

Ex illa [i] parte edicti, Eum quẽ hæredẽ esse oportet: hæredis heredibus bonorũ possessio nõ defert. Itẽ in substitutione [k] his verbis, Quisquis hæres mihi erit, proximus hæres tãtum significatur: imò non tantum [l] proximus hæres, sed etiam scriptus.

a ¶ Contineri.] hoc ideo, quia cõmodè separari non possunt: vt. C. cõmunia vtriusq; iu. l. possessionum. aliàs autem cõtrà: vt institu. qni da. tut. pos. §. fina. 10 &. ff. de testa. tute. qd si nepotes.

b ¶ Placere.] vt. ff. eo. l. filij appellatione.

c ¶ Reliquit.] ff. eo. nõ est.

d ¶ Nos quoque.] loquitur in persona cuiuscunque descendentis: quia dicit nos. i. filios vel nepotes. 20

e ¶ Parentes pios.] repete docet: vt hęc soluta sit coniuncta: & lege suspensiue vsque illuc, filiorũ: & ibi reassume nos dico docet.

f ¶ Quam filij.] ff. nomine. & no. hĩc q̃ plus diligit filiũ pater quã filius patrẽ. Sed quare hoc est? Rñ. est rõ. in filio. nã cũ quęlibet res conseruatiõnẽ sui desyderet, & videat pater suã naturã in filio conseruari: vt hĩc, & non ecõtra: iõ plus eũ diligit: vt hĩc, &. ff. de inof. test. l. nã & si. 40 &. ff. vñ lib. script. in fin. &. ff. quod me. cau. isti quidem. in fi. 30

g Paulus respondi.] exponit rubricam quod fal. tu. autho.

h ¶ Non est.] vt &. ff. quod fal. tu. autho. l. j. §. j.

i ¶ Datus est.] sic nõ tenet datio: vt insti. de curato. §. interdum. 50

k ¶ Siue non.] ff. est datus: sed dic q̃ datiõ nõ tenet.

l ¶ Non est.] ff. verè abusiuè tñ dicitur testamẽtũ: vt. ff. quẽad. test. 60 apc. l. ij. §. j. Accur.

m ¶ Iniquus.] i. falsus.

n ¶ Qui modius nõ est.] sic falsus emptor non est emptor: vt. ff. de in diem ad. vbi autẽ. §. cũ dicitur. sed malefidei sic: vt. ff. pro empto. l. ij. §. separata. 70

o Pecuniæ.] facit ff. eo. l. cũ stipulamur. & ad Treb. l. balista. & l. scribit. & di xi plenè. ff. e. pecuniæ. & l. rei.

p ¶ Continentur.] quia omnes res possunt in pecuniã cõuerti. Ac.

q Latæ culpæ.] quæ dolo cõparatur: vt. ff. depos. l. quod nerua.

r ¶ Intelligunt.] da exemplũ vt. ff. de insti. l. sed & si pupillus. §. proscribere. Et subaudi hĩc: vel maior pars: vt. ff. ad mu. l. quod ma- 80 ior. &.]. ti. j. l. aliud. §. j. & facit. ff. de iur. & fac. igno. l. regula. §. sed facti. &. ff. e. l. cedere. §. fi. Accur.

s ¶ Amicos.] sume exemplũ in teste: vt. ff. de testi. l. iij. §. j. Item pone in legato: vt. ff. de le. sciendum. §. si alicuius accusatio.

t ¶ Notitia.] scilicet ex vna salutatione vel colloquio.

v ¶ Iura.] ff. familiaritatis quæsita honestis ra. vel dic honestis ratione familiaritatis: vt q̃ socius in hospitio vel in scholis: nõ inhonestis: vt. ff. e. libro me. aliàs incipit Masurius: in eo q̃ ibi dicit honestiore: & propriori nomine dicitur cõcubina quã amica: sed certe melius ibi innuitur, quòd ex inhonesta etiam causa fit amicitia.

x ¶ Rationibus.] vnde Tullius: Amicitia est idẽ velle in licitis & honestis. vnde nõ est amicitia inter latrones & fraudatores: sed inter istos est fraus & dolus. & ideo rei turpis &c. vt. ff. pro soc. l. cum duob°. in fi. & dicitur amicus quasi animi custos.

y Vinculorum.] Accipe exẽplũ ff. ex qui. cau. l. j. §. j. nã ibi dicit eum restitui qui fuit in vinculis: quod exponit hĩc, & ff. in dicto ti. l. succurritur. & l. in eadem. & ff. e. l. qui neque. §. solutum. & l. verum est. 10

z ¶ Custodiæ.] scilicet appellatione. 20

a ¶ Tantùm publica.] vt. d. l. succurrit. in fi. & sic inst. de iure natu. §. sed quoties. & C. de carceri. inhi. l. j.

b Fugitiuus.] Da exemplũ vt. ff. de ædil. edi. l. j. §. j. vbi vẽditor debet dicere q̃s fugitiu° &c. quod exponit hĩc, & in eo. tit. l. quis sit fugitiuus. in prin. &. §. apud Cęliũ. 30

c ¶ Dicere quis possit.] ff. aliquis: videlicet quãtũ ad pœnã infernalẽ: vt ibi, Qui viderit mulierẽ ad concu. eã, iã męchatus est in corde suo. 40

d ¶ Oportere.] quantũ ad pœnã iuris ciuilis: vt. ff. de pœnis. l. cogitationis. nisi in ca su vbi sola cogitatio fortè punitur: vt. C. ad legem Iul. maie. l. quisquis. Accur.

e ¶ Crimina.] f. adulterium & furtum. 50

f ¶ Cum aliquo actu.] aliàs facto & habes idẽ q̃ factũ exigatur in delictis. ff. ad le. Aquil. si quis testamẽtũ deleuerit. in fi. &. ff. e. l. sæpe. in. fin. &. ff. de fur. l. j. §. sola cogitatione & cõtra. de edi. edic. l. quis sit fugitiuus. §. apud Celiũ. & in. e. ti. l. bouẽ. §. j. nec attẽditur pueniat aliquid ad effectũ, an nõ: vt. C. si quacũque prędi. po. l. j. &. ff. de extra ordi. crimi. l. j. & C. de fur. si quis. quod intelligẽ si per cũ nõ remãsit: vt. ff. de parri. l. j. in fi. secus si pœnituit: vt. ff. ad le. Cor. de fal. l. q falsam. & de hoc dixi. ff. de fur l. q ea mẽte. 60 70

g Magna.] pone exemplum vt dixi. ff. e. cedere. §. fi. &. ff. e. l. late.

h ¶ Dolus est.] i. cõparat: vt. ff. depos. l. quod nerua. &. ff. mãd. l. si fideiussor. circa prin. &. ff. si mẽsor fal. mo. l. j. §. hæc actio. &. ff. si qs testa. liber esse iussus. l. j. §. non autẽ. &. ff. de act. & oblig. l. j. §. is quoque. sed quãdoque cõtrà: vt. ff. ad. l. Corne. de fica. l. in lege. §. is quo 80 que. & inst. de suspec. tu. §. suspectus. Idẽ in qualibet ferè criminali actione, & ciuili etiã actiõe q̃ dolũ tãtũ punit: vt furti, & ẽt iniurię.

i Ex illa.] puta si non sint filij vel inferiores qui succedant: & tũc succedunt agnati: nõ eorum heredes: vt hĩc, &. ff. vnde leg. l. j. in prin. & vt. ff. vt ex. l. & sena. com. bo. pos. de. l. j.

k ¶ Item in substitutione.] hoc dic. vt. ff. eo. sciendum. in prin.

l ¶ Non tantum.] i. non omnis proximus: sed demum scriptus, si quis sit scriptus.

† ducimus.

Amicitia quid sit.

† honesta.

Cogitatio sola quandoque punitur.

a Mvnicipes.] Nati sunt sic ergo natiuitas facit municipem: vt hîc, & ff. ad mu. l. j. in prin. & alia plura: vt ibi plenè notaui. & facit. ff. co. munus. in fi.

b Transacta. Pone exemplum ff. ad ter. l. j. §. fin. vbi mater succedit filio, nisi sit exclusa scilicet mater sententia vel transact. vel nisi sit finita scilicet ꝑ scriptione: quia sit cõtra eam præscriptum x. vel xx. vel xxx. an. 10 sed in transac. videt contrà. quasi non posſit esse nisi sit lis: vt. C. de transact. l. causas. & ff. de transa. l. j. sed tunc lege coniunctim transactione finita. & iunge legem sequentem cum ista. Accur.

c Vt sunt.] Longioris. id est longi.

d Qvod dicim⁹.] Pro superstite non tñ est pupillus: vt in ar. cõtrà. ff. e. l. nõest pupillus. & da exẽplũ ff. de sta. ho. l. qui in vtero. sed opponitur, quid si ita sit hæres institut⁹, si natus erit intra x. dies: sed hoc facit⁹ luntas testatoris.

e Non prodest.] vt acquirãt: sed aliàs qñ que ꝑdest: vt. ff. de pœnis. l. prægnantis. & ff. qñ dies le. ce. is autem cui. & quo ad alimenta matris: vt. ff. de ven. 40 in pos. mi. l. j. in prin. & no. in d. l. qui in vtero. & facit. ff. eo. l. intelligendum.

f Haec enunciatio.] sic qñq; loquimur: substantia Titij valet plus aureorũ triginta & cõprehendit simul quantitates 50 & æstimatiões speciarũ, quæ sunt in bonis Titij: vt hîc, & ff. co. l. propemodum.

g Si calumnietur.] quidã dicunt fuisse hanc quandã rubricã quę ita dicebat. vel pone calumnietur pro calũniatur: vt sit sen- 60 sus: si moretur & frustretur, quia nõ venit ad iudiciũ, calumniat id est calũniator ꝑsumitur: vt. C. qui accu. nõ pos. si ea. & C. vt intra cer. tem. cri quæst. l. j. Azo. & ff. de appel. reci. l. eius qui.

h Litibus.] nã calũ- 70 niari est falsa criminascienter intendere vt. ff. ad Turpil. l. j. in prin. Azo.

i Cauillatio.] à caluo caluis. i. decipio decipis.

k Vota.] ieiuniorũ. Sed quare hîc? Rñ. quia hic tractat etiã de re- 80 rũ significatione. Ieiuniũ enim tale significat votũ & deuotionẽ hominum ad Deum pro principis salute. & facit secundũ hoc. C. de ferijs. l. oẽs dies. ibi, diem nostri ortus &c. vel si promisisti die votorum: hac die dabis. sed qñque etiã propter alias causas indicitur ieiuniũ: puta ob ægritudinẽ vel quia in hostes proficiscitur. vel dic secundo secundũ R. vota id est sacramenta à consulibus qui die calen. Iañ. intrant magistratum vt. ff. de condi. & demon. l. publius. & sic iurant: & in eo iuramẽto habetur mẽtio principis: vt in aut. iusiuran. quod præsta.

l Telum.] Pone exemplum ex. l. ff. de furtis, si pignore. §. furtum. itẽ instit. de pub. iu. §. itẽ lex Cor. cætera sunt plana.

m Vos nos.] Moderni.

n Hostes.] qui sint isti, habes. ff. eo. l. hostes.

Idem lib. singulari.

LEX CCXXVIII.

Mvnicipes intelligendi sunt, & qui in eodem municipio nati sunt [a].

Idem li. 2. de tacito & fideicõmisso.

LEX CCXXIX.

Transacta [b] finitave intelligere debemus, non solùm de quibus controuersia fuit, sed etiã quę sine cõtrouersia sunt possessa.

Idem li. singulari de senatusconsulto.

LEX CCXXX.

Vt sunt iudicio terminata, transactione composita, lõgioris [c] temporis silentio finita.

Idem li. singulari ad senatusconsultum.

LEX CCXXXI.

Qvod dicimus eum qui nasci speratur, pro superstite [d] esse: tunc verum est, cùm de ipsius iure quæritur. alijs autem non prodest [e] nisi natus sit.

Caius li. 1. de verborum obligatione.

LEX CCXXXII.

Hæc enunciatio [f], Quæ fuit pluris aureorum triginta simul & quantitatis & æstimationis significatiua est.

Idem li. 1. ad legem. 12. tabularum.

LEX CCXXXIII.

Si calumnietur [g] & moretur & frustretur. inde & calumniatores appellati sunt, qui per fraudem & frustrationem alios vexarent litib⁹ [h]. inde & cauillatio [i] dicta est. ¶ Post calendas Ianuarias die tertio pro salute principis vota [k] suscipiuntur. ¶ Telum [l] vulgò quidẽ id appellatur quod arcu mittitur: sed nunc omne significatur quod mittitur manu. Itaque sequitur vt lapis & lignum & ferũ hoc nomine contineantur. dictum ab eo qↄ in longinquum mittitur: à græca voce τηλοῦ † figuratum. & hanc significationem inuenire possumus & in græco nomine. nam quod nos telum appellamus, illi βέλος appellant. eoq; nomine vulgò quidem id significat qđ arcu mittit: sed nõ minus oẽ significat qđ mittit manu, vt ἀκόντιον. & id quod arcu mittitur apud Græcos quidem proprio nomine τόξευμα vocatur: apud nos autem communi nomine telum appellatur.

† τηλόθι. τ.

Idem li. 2. ad legem xij. tabularum.

LEX CCXXXIIII.

Qvos nos [m] hostes [n] appellamus, eos veteres perduelles [o] appellabãt, per eam adiectionem [p] indicantes cum quibus bellũ esset. ¶ Locuples [q] est qui satis & idoneè habet pro magnitudine reiquã actor restituẽdam esse petit. ¶ Verbum viuere quidam putant [r] ad cibum [s] pertinere. Sed Offilius ad Atticum ait his verbis & vestimẽta & stramenta [t] contineri. sine his enim viuere neminem [v] posse.

Idem li. 3. ad legem xij. tabularum.

LEX CCXXXV.

Ferri [x] propriè dicimus, quæ quis suo corpore baiulat: portari ea quæ quis iumento secum ducit: agi [y] ea quę animalia sunt. ¶ Fabros [z] tignarios dicimus non eos duntaxat qui tigna dolarent, sed omnes qui ædificarent.

Idem li. 4. ad legem xij. tabularum.

LEX CCXXXVI.

Qvi venenum [a] dicit: adijcere debet vtrùm bonum sit, an malũ. nã & medicamenta [b] venena sunt: quia eo noĩe omne cõtinet qđ adhibitũ eius naturã cui adhibitũ est mutat [c]. quin id quod nos venenũ appellamus, Græci φάρμακον * dicunt apud illos quoque tam medicamenta, quã quæ nocent, hoc nomine continẽtur. vnde adiectione alterius nominis [d] distinctio fit. admonet & nos summus apud eos [e] poëtarum Homerus sic dicens. Τοῖα Διὸς θυγάτηρ ἔχε φάρμακα μητιόεντα ἐσθλά, τά οἱ Πολύδαμνα πόρε Θῶνος παράκοιτις Αἰγυπτίη, τῇ πλεῖστα φέρει ζείδωρος ἄρουρα φάρμακα πολλὰ μὲν ἐσθλὰ μεμιγμένα, πολλὰ δὲ λυγρά. ¶ Glãdis [f] appellatiõe omnis fructus cõtinetur: vt Iabolen⁹ ait exẽplo græci sermonis, δρῦς: apud quos omnes arborum species ἀκρόδρυα appellantur.

* Alcia lib. præter. ij. hoc ipso tr. & Budæus in anno. posteri hic.

Idem li. 5. ad legem. xij. tabularum.

LEX CCXXXVII.

Plebs [g] est cæteri ciues sine senatoribus. ¶ Detestatum [h] est cum testatione denunciatum.

o Perduelles.] No. crimen perduellionis. i. læsæ maiestatis contra principẽ vel rem 10 publicã, quasi hostile & abominabile: vt ff. ad le. Iul. maie. l. fin. & de leg. ij. cùm filius. in fi. & insti. de hæred. quæ ab intesta. §. per contrarium. Accur.

Crimen perduellionis quod sit, & cõtra quos posſit committi.

p Adiectionem.] i. præpositionem. s. per. sic & ff. l. vrban. §. per 20 notare. sic ergo per ponitur pro contrà: vt & perfidus.

q Locuples.] da exẽplũ. ff. qui satisda. cog. l. ij. in pri. & ff. in ius vo. vt eant. l. j. Ac.

r Putant.] & malè.

s Cibum.] s. tantùm.

t Stramenta.] id est 30 lectum.

v Neminem posse.] ergo verbo viuere, vel verbo victus continentur hæc q̃ hîc dicuntur: vt. ff. eo. l. verbo victus. Sed contrà ff. eo. l. in stratum. vbi dicit appellatione victus non cõtineri stra 40 gula: quod est idẽ qđ stratum vel stramentum, vt in ea. l. dicitur Sol. diuersa sunt genera stragularũ: quædã sine quibus viuere nõ possumus: vt lecti: vt hîc. alia sine quib⁹ stare possumus: vt tapeta vt colligit. ff. de aur. & 50 arg. leg. vestis. §. virilia. & §. familiaria. & l. argumtẽo. §. stragulas.

Stragularũ diuersa sunt genera.

x Ferri.] Accipe exemplũ ex cõposito. s. infero, vt illata: vt. ff. qui. cau. pig. taci. con. l. eo iure. Accur.

y Agi.] i. duci: vt. ff. 60 de. ser. vrba. præ. l. j.

z Fabros.] nã & tigni appellatio est generalis: vt. ff. e. l. tigni.

a Qvi venenũ.] Pone exẽplũ. de cõtrahẽ. emp. qđ spe. §. veneni. Itẽ. ff. ad l. Cornel. de sica. eiusdẽ. in prin. & §. j. & ij. 70 itẽ. ff. fami. erci. l. cedere. §. mala.

b Medicamenta.] salubria. Accursius.

c Mutat.] dicit ergo à vi vehemẽti immutandi naturã eius cui adhibetur. Accursius.

80 d Nominis.] boni & mali.

e Eos.] scilicet Græcos.

f Glandis.] da exemplũ & dic vt. ff. de glan. leg. l. j.

g Plebs.] plebiscitum sit à plebe. ideoq; dicit quid sit in instit. de iure natu. §. plebiscitum.

h Detestatum.] da exemplum, & dic vt dixi. ff. l. subsignatum. §. detestari.

Pigons

a Pignus propriè.] impropriè vel abusiuè etiã immobilis: dũmodò detur creditori. quod verò nõ trãsit, dicitur hypotheca: vt insti. de act. §. item Seruiana. in fi. §. & ff. de pigno. actio. l. si rem. §. propriè. Sed quantũ ad hypothecariã actionẽ nõ est dare differentiã: vt. d. §. insti. in prin. & ff. de pig. l. res hypothecæ. §. inter pignus.

b Omne delictũ.] priuatũ: vt ff. de noxa. l. j. in prin. & instit. de noxa. §. noxa. non publicum: vt dixi. ff. e. l. hæc stipulatio noxalis. quæ est argumentum contrà.

c Duobus negatiuis.] q. d. duæ negationes faciunt vnã affirmationẽ. & da exẽplum. ff. de adop. nonnunquã. & ff. de bo. liber. l. si filius qui. & ff. de fun. instru. leg. l. quæsitũ. in princ. & ff. de quæstio. l. j. §. si quis vltro. sed hoc quandoq; fallit: vt C. de ser. fugi. l. j. & ff. de dãno infe. l. fluminum. circa prin. ibi, nemine nihil &c. & sic hæc dictio magis, comparatiuè ponitur. nam plerũq; affirmatiuè. Accur.

d Pupillus.] datur tutor pupillo. dic ergo quis sit. sed quandoq; etiã filius in potestate dicitur pupillus: sed impropriè: vt ff. de verbo. obl. l. fi. §. pupillus. & C. de iure deli. l. si infanti. §. pe. quandoq; etiã pro seruo impubere: vt. ff. de pe. quã tuberonis. §. pupillus. sed impropriè dicitur. & facit insti. quib. mo. tu. fi. in prin.

e Morte.] ciuili vel naturali: vt instit. qui. bus mo. ius patr. po. sol. in prin.

f Seruorum.] da exemplũ instit. de iure perso. §. serui. & ff. de sta. ho. l. iiij. §. serui. sed tabellio dicitur seruus publicus, a seruiẽdo, & nõ à seruãdo: vt ff. de adop. l. nõ aliter.

g Aliquam.] aliam ab ea ex qua duxit originem.

Pignus appellatũ est à pugno: quia res quæ pignori dantur, manu traduntur, vnde etiam videri potest verum esse, quod quidã putant, pignus propriè [a] rei mobilis constitui. Noxæ appellatione omne delictum [b] continetur.

Duæ negationes faciunt unam affirmationem. Barto.

Idem lib. 5. ad legem. xij. Tabularum.

LEX CCXXXVIII.

Duob[c] negatiuis verbis quasi permittit lex magis quã prohibeat. id quod etiam Seruius animaduertit.

Pomponius lib. de signif. Euchedij.

LEX CCXXXIX.

Pupillus[d] est qui cùm impubes est, desinit in patris potestate esse aut morte[e], aut emãcipatione. Seruorũ[f] appellatio ex eo fluxit, quod Imperatores nostri vendere captiuos, ac per hoc seruare, nec occidere solent. Incola est qui in aliquã[g] regionẽ domiciliũ suum cõtulit[h]: quẽ Græci πάροικον † appellãt. Nec tantũ qui in opido morantur, incolæ sunt: sed & qui in alicuius opidi finibus ita agrũ habẽt[i], vt in eum[k] se quasi in aliquam sedẽ recipiãt. Munus publicum[l] est officiũ priuati hominis[m] ex quo cõmodum ad singulos vniuersosq; ciues, rẽq;[n] eorũ, imperio[o] magistratus extraordinario[p] peruenit. Aduena est quẽ Græci ἔποικον appellãt[q]. Decuriones[r] quidã dictos aiunt[s] ex eo quod initio cùm coloniæ deducerentur, decima[t] pars eorũ qui deducerẽtur, cõsilij publici gratia cõscribi solita sit. Vrbs[v] ab vruo appellata est. Vruare est aratro definire. & Varus ait vruum appellari curuaturã aratri: quod[x] in vrbe cõdẽda † adhiberi solet. Opidum[y] ab ope dicitur, quod eius rei[z] caussa mœnia sint constituta[a]. Territoriũ[b] est vniuersitas agrorum intra fines cuiusq; ciuitatis: quod ab eo dictũ quidã aiunt, quod magistratus eius loci, intra eos fines terrendi †, id est submouendi[c] ius habent. Verbum suũ[d], ambiguum[e] est vtrum de toto, an de parte significet: & ideo qui iurat suum non esse, adijcere debet, neq; sibi commune esse[f].

Paulus li. Imperialium senten.

LEX CCXL.

Cum quærebatur[g] an verbũ, Soluto matrimonio dotem reddi, non tantùm diuortiũ, sed etiam mortẽ contineret: hoc est, an de hoc quoq; casu cõtrahẽtes sentiant: & multi putabant[h] de hoc sensisse, & quibusdam alijs cõtrà videbatur[i]: secundũ hoc[k] motus Titus Imperator pronũciauit id actum eo pacto, vt nullo casu[l] remaneret dos apud maritum.

Quintus Mutius lib. singulari.

LEX CCXLI.

In rutis[m] cæsis[n] ea sunt quæ terra nõ tenentur, quæq; opere structili[o] tectoriòve non cõtinentur.

Iabolenus li. 2. ex posterioribus.

LEX CCXLII.

Malum[p], nauis esse partem, artemonem autem nõ esse Labeo ait: & verius est: quia ple-

† Vide Alc. li. præter. ij. hic. & Budæũ in annota. poste ri. hic.

h Contulit.] vt & C. de lati. liber. tol. l. j. in princ. & est idẽ quod aduena secundum quosdam: vt. j. §. aduena. & idem quod accola. vnde Iacob accola fuit in terra Cham. sed tu dic differentiam inter municipem, & ciuem, & incolam, & aduenam, & accolam, vt plenè not. ff. ad munici. l. j.

i Habent.] id est colunt.

k Eum.] scilicet agrum, id est villam.

l Munus publicum.] pro officio ponitur hîc munus: vt. ff. e. l. munus tribus. In fi. vel ponitur pro personali munere: vt tutela: vt in sti. de excusa. tu. & ff. eo. l. munus tribus. ij. rñ.

m Hominis.] vt quia fit iudex.

n Remque.] i. ad vtilitatem eorum. Azo.

o Imperio.] s. iniunctum: vt. ff. eo. l. munus propriè. in prin.

p Extraordinario.] aliâs extra ordinẽ. & aliâs extraordinario. nam nõ iure actionis cõpellitur: sed ex officio: & sic extra ordinem.

q Appellãt.] i. idẽ quod incola, secũdũ quosdã: vt & ff. e. §. incola. vel fortè is dicitur qui ad tẽpus moraturus venit. vnde de Loth: ingressus es tanquam aduena: an vt iudices? & dic vt nota. ff. ad muni. l. j. in prin. vel dic aduena quasi aliunde veniens.

r Decuriones.] exponit rub. ff. de decu. & vbicunq; in legibus inuenitur hoc nomen & dic deducerentur, scilicet sub ditione Romanorum: vt prouincia Hispania, quia capta. quod dic vt. C. de lati. liber. tol. in princ.

s Aiunt.] & bene.

t Decima.] i. decẽ ex illis probiores. plures enim decimæ erant. nam decies decem eligebantur: vt ex his decem meliores optarentur vel eligerentur à prudentibus. vel dic vt plenè dicit litera.

v Vrbs.] multis locis habetur mentio vrbis: vt. ff. eo. l. ij. & inst. de iure natu. §. sed quoties. nunc vnde dicitur. & dic ab vrbo aliâs ab vruo. Accursius.

x Quod.] scilicet aratrum. sed in destruẽdo dicitur pati aratrum: vt. ff. quib. mod. vsufruc. amit. l. si vsusfructus.

y Oppidum ab ope.] i. auxilo. & habetur mentio in multis locis, maximè. ff. prox. §. incola.

z Eius rei.] id est auxilij.

a Sint cõstituta.] vt sint in auxiliũ habitantibus.

b Territorium.] da exemplum. ff. de iurisdi. om. iudi. l. fin. & C. de epis. & cle. l. nulli. §. quod si in vico vel territorio.

c Submouendi.] quod fit ex caussis vel toto loco vel parte loci: vt. ff. de pœnis. l. moris. & in lombarda de famosis. aliâs de seditiosis. l. j.

d Verbum suum.] licet dicat in verbo suo: idẽ in verbo meo, & verbo tuo. & da exẽplum vt dicit in delatione iuramẽti: cùm iuro rẽ à me petitã nõ esse suam, scilicet aduersarij: vel non esse suam iurat aliquis: vt seruum quem nõ vult defendere in caussa noxali: vt suprà de noxa. l. quoties. §. prætor.

e Ambiguum est.] id est dubium: quia habet duplicem significationem.

f Commune esse.] caussa tollendæ dubitationis. idẽ est tamen & si non adijciat: vt suprà de excep. rei iudi. si quis cùm totum. j. re spon. Azo. Vltimè nota hîc: quod cõmune est, non est meum. sic suprà de auro & argen. lega. l. quintus. & de ritu nup. illud. j. respon. Argumen. contrà suprà de leg. primo. l. serui electione. §. primo. & §. secundo. & l. Stichus. & suprà si ex noxali caussa. l. penult. & suprà de ritu nup. l. illud. in fin. & de leg. iij. si quis suos. & de condi. institut. l. ij. & de in ius vo. si communis libertus. & suprà de nego. gest. si pupilli. §. si quis ita. ibi, nam & si &c. & hoc prout exposui. Accursius.

g Cum quærebatur.] Da exemplum. ff. so. ma. l. si quis. sic & tota die concipitur huiusmodi stipulatio.

h Putabant.] & bene.

i Contra videbatur.] & malè.

k Et secundum hoc.] in li. R. secundum hoc. in li. Al. ob hoc.

l Nullo casu.] siue morte siue diuortio[a] soluatur matrimonium: plus etiam si non contrahatur: vt suprà de condict. ob cau. si extraneus. & sic est contrà suprà sol. mat. si cùm dotem. in prin. Sol. vt dixi in. d. l. si extraneus.

m In rutis.] pone exemplũ vt suprà de act. emp. fundi. §. si ruta. & de cõtrahẽ. empt. in vendẽdo. §. si. quibus dicitur quod venditor hæc non dat emptori. nunc quæ sint. & facit. ff. ad exhiben. l. Celsus. §. idem Iulianus.

n Rutis cæsis.] à venditione exceptis[b].

o Structili.] id est structo in alium.

p Malum.] pone exemplum in vendita vel legata naue: vt. ff. de fun. instru. l. fi. Item pone: si euincatur: an agatur ex stipulatu: quod est si non est pars: aliâs ex empto tantum: vt. ff. de euict. l.

† Vide ad hunc locum Cæliũ rhodig. li. lec. antiquarum xiij. ca. v.

† Terẽtius Varro li. de lingua latina. iiij. à terrẽdo dictũ putat. idem & Syponti nus.

a Hoc quod hîc dicitur, est de iure ciuili: quia de iure canonico hodie matrimonium solui morte naturali solui tur: vt in. c. ij de trãsla. prælat. not. Panor. in. c. in pñtia. & ibi posui in apost. ad eũ. in ver. sola enim morte. extrà de sponsa. & no. etiã Alex. in l. si cũ dotẽ. §. si marit. in fi. ff. solu. matrimo.

b De rutis cæsis pulchrè Bud. ff. de actio. empt. l. fundi. §. si ruta.

ræq; naues sine malo inutiles [a] essent: ideoq; pars nauis [b] habetur: artemon autem magis additamentum quàm pars nauis est. ¶ Inter proiectum [c] & immissum hoc interesse Labeo ait, quod [d] proiectũ esset id quod ita protenderetur, vt nusquã requiesceret: qualia mœniana [e] & suggrundia [f] essent. Immissum autem, quod ita fieret, vt aliquo loco requiesceret: veluti tigna, trabes, quæ immitterẽtur [g]. ¶ Plumbum autẽ quod pro tegulis [h] poneretur, ædificij esse ait Labeo: sed id quod hypęthrij † tegendi caussa poneretur, contra esse. ¶ Viduam [i] † non solùm eam quæ aliquãdo nupta fuisset [k]: sed eam quoq; mulierem quæ virum non habuisset [l], appellari [m] ait Labeo: quia vidua sic dicta est, quasi vecors, vesanus: qui sine [n] corde aut sanitate esset. similiter viduam esse dictam, quasi sine duitate [o]. ¶ Structuram [p] loci alicuius ex tabulis factam, quæ æstate tollerentur, & hyeme reponerentur, ædiũ esse ait Labeo: quoniam perpetuò vsui parata esset: neq; ad rem pertinere quod interim [q] tollerentur [r].

Scæuola. LEX CCXLIII.

SCæuola [s] respõdi, Semper acceptum est [t], vt libertorum appellatione etiam ij contineri intelligantur, qui eodem testamento vel [v] posteriore loco manumitterentur: nisi manifestè is à quo [x] peteretur [y], contra defuncti voluntatem doceret peti.

Labeo li.4. LEX CCXLIIII.

SI qua † pœna est [z], multa est: si qua multa est, pœna est. Paulus [a]. vtrumq; eorum falsum est. namq; harum rerum [b] dissimilitudo ex hoc quoq; [c] apparet, quod de pœna [d] prouocatio non est. Simul atq; enim victus quis est: eius maleficij cuius pœna est statuta, statim ea debetur: at multæ prouocatio est [e]: nec ante debetur [f] quàm aut non est prouocatum, aut prouocator victus est: nec aliter quã si is dixerit [g] cui dicere [h] licet. Ex hoc quoq; [i] earum rerum dissimilitudo apparere poterit, quia certæ pœnæ singulorum peccatorũ sunt [k]: multæ contrà: quia eius iudicis potestas est, quantam dicat: nisi quum lege constitutum est quantam dicat [l].

Pomponius li.1. episto. L. CCXLV.

STatuæ affixę basibus [m] structilibus, aut tabulæ religatæ catenis, aut erga parietẽ affixæ, aut similiter quæ cohærent lignis †: non sunt ædiũ. Ornatus enim ædium caussà parantur, non quo ædes perficiantur. ¶ Idem Labeo ait, prothyrũ [n], quod in ædibus interdum fieri solet, ædium est.

naue. & l. scaphã. & dic malũ esse arborẽ nauis, & fixũ, qui nunquam remouetur: nisi quando paratur. Artemonẽ dicas qui retrò ponitur ad eam gubernãdam. sed in eo est cõtrà. ff. de euic. l. scaphã. in fi. vbi dicitur gubernacula esse mẽbra nauis, & sic partes nauis. so. hîc dicit antequã apponãtur: ibi post: vt ar. ff. de act. emp. granaria. vel hic de eo sine quo nauis esse possit: ibi sine quo non poterat esse: vel ibi de alijs gubernaculis.

a ¶ Inutiles.] ad nauigandum. sed hæc ratio est sufficiens, non necessaria: quia quandoq; vna res potest alterius esse pars, licet vtrũq; sine altero esse possit. nam & stipulatio sine diei adiectione est valida: tamen dies eius est pars: vt. ff. de eden. l. j. §. diem.

b ¶ Pars nauis.] sicut cùm seruus fundo accedit vel rastrum: non tamen seruus vel instrumentũ partes fundi sunt: nisi esset seruus glebæ: vt. ff. de diuer. & temp. præscri. l. longe.

c ¶ Inter proiectũ.] pone exemplum vt. ff. vti pos. l. si duo. §. item videamus. & . §. Labeo. nam primo casu non agitur vti pos. secundo sic. Itẽ pone. ff. ad. l. Aquil. quemadmodum. §. j. vbi primo casu non licet incidere: secũdo sic, & sua auctoritate.

d ¶ Quòd.] i. quia.

e ¶ Mœniana.] vt. ff. ne quid in lo. pu. l. ij. §. cùm quidam. & . C. de edi. priui. l. mœniana. Accursius.

f ¶ Suggrundia.] aliâs suggrũdæ. & tũc plana. & dic. i. summitates ædificiorũ. aliâs suggrundia: & dicunt quod est loc⁹ vel ciuitas.

g ¶ Immitterentur.] in alienum parietem vel solum.

h ¶ Pro tegulis.] i. in coniunctione tegularum. Vel dic quod pro tegulis siue loco tegularum cooperiebatur domus: vt sunt ecclesiæ Venetianæ, & etiam aliæ domus: & da exemplum vt in vendita domo hoc sequatur: vt. ff. de act. emp. l. fundi. §. quæ tabulæ. quod autem subijcit hypethrij, quid sit nescio.

i ¶ Viduam.] quædam specialia in viduis seruantur: vt. C. quando impera. inter pupil. & viduam. ideo quæ sit exponit: licet in vulgari strictius ponatur.

k ¶ Fuisset.] hoc modo strictè.

l ¶ Habuisset.] vllo tempore.

m ¶ Appellari.] in larga significatione.

n ¶ Qui sine corde.] scilicet vesanus. & dicendus est &c. & sic reddit singula singulis.

o ¶ Duitate.] societate duorum.

p ¶ Structuram.] id est clausuram contra ventum.

q ¶ Interim.] i. quandoq;, puta in æstate.

r ¶ Tollerentur.] quia ea quæ ædificio detracta sunt vt in ædificio reponantur, ædificij sunt: vt. ff. de act. emp. & vendi. l. fundi. §. fi. & facit. ff. de pig. debitor. & quod ibi dixi.

s ¶ SCæuola.] aliâs incipit lex, semper.

t ¶ Acceptum est] à sapientibus. & dic casum quod testator etiã eum libertum assignare potest quem eodem testamento manumittit quo assignat: vt. ff. de assig. li. l. j. in prin. Et licet generaliter assignet libertos vni filiorum in prima parte testamenti: tamen etiam illi videntur contineri quibus posteà in eodem testamento libertas relinquitur: vt. ff. de lega. j. talis. in prin. & in fi.

v ¶ Vel.] pro etiam.

x ¶ Is à quo.] i. nisi alij filij probent quòd testator noluit assignare quos adhuc non honorauerat libertate.

y ¶ Peteretur.] s. libertas dari. Accursius.

z ¶ SI qua pœna est.] & malè. hoc est dicere, differentia non est inter multam & pœnam: quod corrigit Paulus, quia neutrum est alterum: vt subijcit.

a ¶ Paulus.] scilicet dicit.

b ¶ Rerum.] scilicet pœnæ & multæ. Accursius.

c ¶ Quoque.] non solùm enim est hæc differentia, sed etiam & aliæ plures: vt hac. l. notaui. & . ff. eod. l. aliud. §. inter.

d ¶ De pœna.] imò cõtrà: vt. ff. de his qui no. infa. furti. & . C. de re iud. l. iij. sed rñd. quod hîc in publicis nõ priuatis delictis dicit, & eorum pœnis. sed tunc iterũ est cõtrà. ff. de appel. non tantũ. & . C. de app. litigatoribus. sed tunc rñ. quod nõ appellatur ex quo est imposita: sed ante sic: quando sola sentẽtia est lata. At in multa etiam postquã imposita est, appellatur: dum tamẽ fiat intra tempus legitimũ. & hoc secũdum Azo. sed non videtur probabilis hæc opinio: nam etiã in priuato delicto nõ appellatur post executionẽ. Item fatuũ videtur dicere nõ appellari in publicis post executionem: maximè si vitã pœna adimit. Itẽ statim hîc dicit debetur. nõ ergo erat imposita. Alij ergo dicũt, quod ab executione pœnæ nõ appellatur: sed ab executione multę sic: vt sic tollantur dicta cõtraria. sed lex generaliter resistit dicẽs ab executione nõ posse appellari: vt. C. quo. ap. nõ reci. l. ab executione. Tu dic tertiò, de pœna non appellatur etiã statim lata sentẽtia, puta si fateatur fecisse furtum manifestũ: & dicat se nimiũ damnatũ: quia in quadruplum sit damnatus: & sic de alijs priua. vel publicis: quia sic magis de iniquitate legis quã iudicantis conquereretur. at in multa si ideo appellat quia nimis arbitratus est iudex, vel nimis exercuit officium suum, potest: sicut & aliâs ad arbitrium [a] boni viri reducitur quod enormiter fit: vt. ff. pro socio, si societatem. in fin. & de ope. lib. si libertus. Item pro hoc facit quod est. j. ex hoc quoq; &c. & . ff. quis & à quo. l. ij. & secundum hoc nihil obstat.

e ¶ Prouocatio est.] i. appellatio: vt & . C. de ap. l. & in multis. Acc.

f ¶ Debetur.] scilicet multa.

g ¶ Dixerit.] scilicet iudex.

h ¶ Dicere.] iure ordinario. at de pœna etiam delegatus iudicat. & sic est in secunda differentia: vt. ff. eo. aliud. §. inter. in fi.

i ¶ Quoque.] tertiam ponit differentiam: vt. ff. e. aliud. §. inter: ibi, & multa quidem &c.

k ¶ Sunt.] per leges. scilicet constitutæ quas potestas iudicis non potest minuere vel augere: vt. ff. ad Tur. l. j. §. j. in fi. sed secus in multis: vt subijcit.

l ¶ Dicat.] quandoq; lex certam ponit pœnam, & eam vocat multã: vt. ff. de priua. l. præuaricationis. in fi. & . C. de epis. audi. l. ij. & . C. quorum ap. non recipi. l. abstinendum. & de iudi. l. properandũ. §. fin autem vtraq;. & istæ impropriè dicuntur multæ. quãdoq; statuitur vt vltrà nõ procedatur. & tunc quia minus potest dicere: quantũ vult, propriè dicitur multa: vt. C. de modo mul. l. fi. & de spor. l. ij. quãdoq; nullo modo ponitur quantitas: vt. ff. de cust. reorum. l. si quis reum. & tunc proprijssimè dicitur multa: vt hîc, & . ff. e. l. aliud. §. inter. Acc.

m ¶ STatuæ.] Basibus. Bases sunt lapides lati sub ostio qui vltra ostium quandoq; extenduntur: & ibi statuæ superponuntur: vt in foribus ecclesiæ beati Petri sunt leones. si ergo non sunt de substantia domus, non continentur vendita domo: aliâs secus: vt hîc, & . ff. de act. emp. l. fundi. §. quæ tabulæ. Sed arg. contra. ff. de aur. & arg. leg. in argento. §. j.

n ¶ Prothyrum.] aliâs prothyrũ [b]. & aliâs interdũ. & nescitur quid sit dicere,

† Quid sit hypæthriũ pulchrè Budæus. ff. de vsufru. l. ex sylua cædua. aliud etymon huius vocis vide apud Macrobi. li. Saturnalium. vj. ca. xv.

† Concor. tex. in c. qa nos de appel. extrà.

† Aliâs, tignis al'lychnis.

a Proisto est gl. in ca. super his de accus. extrà vbi pauca adde gl. e § · quæ terminum. in verbo prorogetur ad medium in prag. sanc.

b Prothyrũ vestibulum dicit in domorum ianuis. Tu vide Bud. in anno. posteri. hic.

sit dicere.vel dic quòd est illud quod procul trahitur,vt aqua, vel aliquid aliud,vt in domo nostra cirella.Accursius.

Idem li.16.epistol. LEX CCXLVI.

Apud Labeonem πιθανῶν ita scriptum est [a]:Exhibet qui præstat eius [b] de quo agitur,præsentiam [c].Paulus notat.Nam etiã qui sistit,præstat eius de quo agitur,præsentiam : nec tamen eum exhibet [d],qui mutũ aut furiosum aut infantem exhibet:nõ enim potest videri eius pręstare pręsentiã. nemo enim ex eo genere præsens satis aptè [e] appellari potest. ¶Restituit non qui solùm corpus [f],sed qui omnem rem [g] conditionẽq; [h] reddita causa præstat:& tota †restitutio,iuris interpretatio est.

†otius.

a Apud.]Scriptum est.sed malè: & accipe exemplum ex .l.ff. de in ius vo.l.cum pro quo.vbi dicitur:qui promisit exhibere aliquem in iudicio, tenetur exhibere. quod qualiter intelligitur,hîc exponit.Accursius.

b ¶Eius.] serui vel corporis. Accursius.

c ¶Præsentiam.] sed hoc falsum est: nam &c. reprobatur ergo illa definitio vt insufficiens,& tanquã non cõuertibilis cum suo definito.

d ¶Exhibet.]quid ergo erit hoc casu? Respondeo : aut non tenet promissio ad hoc, vt tales debeant sisti iuri:aut si posteà inciderint in tales casus, habebit exceptionem promissor:vt.ff.si quis cau.l.ij.§.si quis.&.§. idem est.

e ¶Aptè.]vt &.ff.e.coràm.& de iure codi.l. ij.§.fin.& facit.ff.eo.l. ij.&.ff.eod.l.plus est.

f ¶Corpus.] scilicet petitum cùm nihil est restituendum . & da exemplum vt.ff.de rei vendi.l.præterea.

g ¶Rem.] propter fructus qui quasi pars rei sunt.

h ¶Cõditionemque.] hoc dicit propter vsucapionẽ: & hoc etiã subijcit,& tota &c.i. omnis restitutio consistit in interpretatione iuris:vt sic fiat vt ius interpretatur, quod habes suprà eodem.l.restituere.Accursius.

TITVLVS XVII. De regulis iuris.

¶*Quia non est nouum ut quibusdam declaratis & enumeratis generalis clausula ponatur:ut.l.si seruus seruum.§.inquit supra ad leg.Aquil. ideo hic iurisconsultus quia supra posuit de iure ciuili & prætorio:nunc subijcit regulas illorum iurium.Et diuiditur in quatuor partes:ut patet in textu.Bartol.*

Paulus lib.16.ad Plautium. LEX I.

Regula est [i],quæ rẽ quę est, breuiter enarrat:non [k] vt ex regula [l] ius sumatur:sed ex iure [m] quod est,regula fiat. Per regulam igitur breuis rerum narratio traditur:& (vt ait [n] Sabinus) quasi causæ coniunctio est:quæ [o] simul [p] cùm in aliquo vitiata est,perdit officium suum.

Vlpianus lib.1.ad Sabinum. LEX II.

Foeminæ [q] ab omnibus officijs ciuilibus vel publicis remotæ sunt:& ideo nec iudices esse possunt.

¶DE REGVLIS IVRIS.¶*Dictum est suprà de omni iure prætorio & ciuili specialiter per titulos diuersos,quòd ius super personis & rebus consistit:ut supra de statu homi.l.j.nunc generales definitiones siue traditiones dicere uult.nec enim est nouum ut quibusdam enumeratis quædam generalis subijciatur clausula, quæ omnia comprehendat &c. ut supra ad leg.Aquil si seruus seruum.§.inquit lex.*

i Regula est.]Quatuor no.ex hac.l.Primò,quid sit regula à prin.illuc vsque,non vt ex regula &c.& ibi reassumit,per regulam igitur &c.Secundò,quæ sit eius potestas:vt ibi,nõ vt ex regula.Tertio,quod sit eius officiũ: vt ibi,& vt ait Sabinus &c.Quartò,quòd leuiter vitietur : vt .ff. ibi. quæ simul &c.Super primo dic,regula est quæ rem quæ est.i.de qua sit in regula sermo,breuiter enarrat.i.recitat.non statuit scilicet de nouo:vt subijcit in secundo dicto,per regulam igitur &c. quasi dicat:regula est plurium rerum compendiosa narratione facta traditio.vt patet per exempla.ff.eo. per totum. Sed qualiter fit regula? Respondetur,vniuersali signo denotante vniuersalem affirmationẽ vel negationem:siue id fiat per nomina,siue per aduerbia.Exẽplum de nomine vniuersali affirmatiuo.ff.eo.omnia quæcũq;.De negatiuo.ff.eo.l.nemo ex his.& alijs pluribus. De aduerbio affirmatiuo.ff.e.semper in stipula.De negatiuo.ff.e.nihil tam.sed nihil nõ est aduerbium.imò nomen.vnde melius est exemplum .ff.e.l.nunquam actiones.sed & si indefinitè tradita sit regula,pro vniuersali tamẽ eam accipimus,sicut probatur.ff.de leg.præstan.l.j.§.generaliter.& .C. de hæred.ven.l.fin.& suprà de offi.præfe.vt.l.j.§. cùm vrbem . aliâs.§. in initio.Si quęras qualiter traditur indefinitè?Respon.quando vniuersale substantiuum,vel eius loco ponitur aliquid in regulæ traditione sine vniuersali signo . Est autem vniuersale substantiuum terminus pluribus naturaliter secundum eãdem significationem conueniens,vt homo,foemina,seruus,& multa similia.Propria verò nomina non dicuntur pluribus conuenire secundum eandem significationem:vt Titius. Loco autem vniuersalis substantiui dico,ponis quis vel qui cum suis obliquis:& is ea id,& æquipollentia,vbicunque fit demonstratio vel relatio ad hominem vel ad rem.vt.ff.e. quæ legata.&.l.eius est nolle.Super secundo quòd regula non facit ius, sed ex iure quod est, scilicet aliàs constitutum. scilicet generale plurium & commune,fiat regula:dic quòd nõ facit ius in exceptis: quia sic genus speciei derogaret,quod esse non debet, sed econtra species generi:vt infra eodem in toto.vbi ergo nulla est exceptio, facit ius generale:vbi autem habet exceptionem , facit ius speciale præterquam in exceptis.vel dic secundò,quòd etiam in non exceptis non facit ius,cùm tantùm intendat narrare & coniungere iura:vt proximè.ff.& infra ibi,vt ait Sabinus &c. Tu dic tertio quod non facit ius in exceptis:vt dixi modo.Item nec in casibus statutis iam in.l.cum ibi iam sit factum: vt & modo dixi : sed super casibus in quibus eadem est æquitas,nec tamen sunt in iure positi, bene facit ius.Super tertio vbi dicitur,quòd regula est causæ coniunctio, dic secundum Ioã.causæ idest rationis:vt ex duabus legibus colligitur suprà de conditio.& demonstratio.l.cùm tale.§.falsam causam. & institut.de leg.§.longe coniungit.ergo regula causam id est rationem redditam in vno,pluribus alijs in quibus vertitur eadem æquitas attribuit:puta primo statutum fuit in piscibus:vt occupanti concederentur eà ratione quia in nullius bonis erant : hæc autem ratio & in leonibus & in alijs feris animalibus locum habet : scilicet quia in nullius bonis sunt. Vnde bene sequitur traditio generalis:vt quę in nullius bonis est, occupanti concedatur.Sed P. sic : regula est coniunctio causæ id est plures causæ simul iunctæ regulam constituunt:puta statutum est in piscibus vt occupanti concedantur.idem est in feris bestijs & volucribus, quæ in nullius bonis sunt.Collige ergo regulam quod in bonis &c. & sic non comprehendit nisi statuta,vt ea coniungat. Quod autem hic dicit,quasi causæ coniunctio:est expressiuum veritatis.Fallit autem dicta regula in libero homine,& non adita hæreditate,& in re sacra vel religiosa.Super vltimo dicit P.omnes exceptiones esse de regula,& cum ea contineri.sed opponitur:ergo nulla vitiari posset.Sed respondebat posse vitiari si idem ius in exceptionibus intelligeretur , quod regula breuiter in quibusdam casibus primo statuit:& sic hic intellexit . Secundum eum ergo omnes veræ sunt,licet habeant exceptionem.Ioan. dixit exceptionem non esse de regula:imò extra regulam:argu.supra de poenis , sanctio legum.& quia extra regulam sunt,perdunt officium suum:& sic omnes falsæ sunt,quæ habẽt aliquam exceptionem:cùm omnia debeat coniungere,& in nullo fallere:argu.suprà de reg. Cato .l.j.& quod hîc dicitur.Est tamen arg.contrà in authen.de non alie.§.vt autem. vbi innuit firmari regulam per ea quæ excipiuntur . Sed dic firmatur id est declaratur:vt in non exceptis locum habeat non tanquã regula,sed tanquam sic constitutum . Quæ autem sunt quæ patiuntur exceptionem,& quæ non, habes infra eodem omnis definitio. Accursius.

Pisces leones & animalia fera cuius sunt & an occupantis.

k ¶Non vt.] quæ sit eius potestas.

l ¶Ex regula.] quæ est materiatum.

m ¶Ex iure.]quod est materia.

n ¶Vt ait.] quod sit eius officium.

o ¶Quæ.] scilicet regula.

p ¶Simul.] id est statim.& hoc quàm leuiter vitiatur.

q Foeminæ.] Officiũ aliud ciuile id est personale & publicũ authoritate & vtilitate,vt consulatus,prætura, iudicatura, & similia:vt suprà de iud.cùm prætor.§.fin.& suprà de capi.di.l. amissione.§.fin.&.l.seq.& aliud publicum scilicet authoritate , sed vtilitate priuatũ:vt est tutela & cura.quod & ipsum est ciuile id est personale:& instit. de excu.tut.in prin.&.ff.ti.j.l.pupillus.§.munus. &.ff.de excu.tuto.athletæ.§.tutela.& ab omnibus foeminæ remotæ sunt.Est tamen ar.contrà in hoc vltimum.ff.de procur.licet.§. ad actionẽ.vbi innuit censeri priuatum licet aliquid publici habeat iuris:sed alio casu loquitur .Primum autem probat tribus exemplis. primo de iudicio:quod probatur.ff.de iudi.cùm prætor.§.fi. Secũdum de magistratu probatur.ff.de munc.& hono.l.& qui originem. §.corporalia.Tertium.ff.de postu.l.j.§.sexum.sequentia duo exempla,scilicet de fideiussione & procuratione,vt.ff.ad Velle.l.j. & .ff. de procu.l.neque.gratia similitudinis ponuntur:non quod sint publica,imò priuata officia . Quis enim ignorat non pertinere ad publicam vtilitatem si pro Titio fideiussero ? & sic illa ratio ideo ad prima tria refertur:non ad duo sequentia.sic &.ff.ad.l. Falci.l.j.§.si vsusfructus.versi.sed operis.& famil.erc.l ij.§. si quarta . Sed licet non possint habere dignitates foeminæ regulariter:quandoque tamen habent,scilicet sine administratione, à principe.vt.C.de nup. l.imperialis.§.si miles.sed & cum administratione,si dicat,non obstãte.l.aliqua.vt arg.in auth.de test.imperfe.§.& si quidem.Item habẽt dignitatem per alium,vti per virum.coruscant enim &c.vt.in auth. de consuli.§.fin.autem.&.§.si vero.&.C.de digni.l. mulieres.Itẽ per patrem:vt.ff.de sena.foeminæ.Quod autem dicit ne postulent, fallit in casibus:vt:ff.de postu.l.j.§.fi.Item pro se postulabunt , cùm non prohibeant.Quod de fideiussione dicit,fallit in casibus: vt no.ff.ad

Mulier quandoq; postulare & fideiubere potest.

Velleia.l.j.Item quod de ꝓcuratione,fallit.ſ.de procu. l. fœminas. Itē extra iudicia poteſt procurare aliena negotia:vt.ſ. de neg.geſt. l.iij.§.j.ſed in patrimonialibus non excuſantur mulieres : vt .C. de mune.patri.l.pe.li.x.&.C.de mulieri.& in quo lo.mu. ſe. congruentia.l.j.&.ſ.de mune.& ho.reſcripto.§.fin.Item à corporalibus excuſantur:vt.ſ. de mune. & ho .l. & qui origi-nem.§. corporalia. & facit. ad legem iſtam ſ.de ſta.ho . in multis & quod ibi not. facit.ſ.de iure fiſ. deferre.in princip.& de edē.l. fœminæ. & de iniur.l.ij.Accurſius.

ſunt nec magiſtratum gerere:nec poſtulare:nec pro alio interuenire[a] :nec procuratrices[b] exiſtere. ¶ Item impuberes[c] ab omnibus officijs ciuilibus debent abſtinere.

Idem lib.3.ad Sabinum. LEX III.

EIus eſt[d] nolle, qui poteſt & velle[e].

Idem. LEX IIII.

VElle[f] non creditur qui obſequitur imperio patris vel domini.

Paulus lib.2.ad Sabinum. LEX V.

IN negotijs[g] contrahendis[h] alia cauſa habita eſt furioſorum[i] : alia eorū[k] qui fari poſſunt, quamuis actum[l] rei non intelligant[m]. nam furioſus nullum negotium contrahere poteſt[n]:pupillus omnia tutore authore agere poteſt.

Vlpianus.lib.1.ad edictum. LEX VI.

a ¶ Interuenire.] id eſt fideiubere. Accur.

b ¶ Nec procuratrices.] exempla de officijs priuatis.

c ¶ Item impuberes.] etiam ſi penuria ſit aliorum : vt.ſ.de iure immu.l.ij. §. impuberes. ſed adultus poteſt ex cauſa . non aliâs ante vigintiquinque annos.vt.ſ. de decu.l.nō tm̄. Ar.cōtra C.de teſt.mili.l.ſi.ac.

d EIus.] Caſus huius legis poteſt poni in eo,qui eſt inſtitutus ſub conditione . Item in eo cui eſt legatum relictum ſub conditione . nam interim non poteſt velle vt habeat:nec interim poteſt nolle etiam repudiando vt perdat: vt ſuprà de acquiren.hæredi.is qui hęres.in principio.&.§.ſi.quis. &.l.is poteſt.&.ſ.de leg.ij.ſi ita.§.ſi ſub conditione.Poteſt etiam poni in contractibus,ſcilicet vt qui habet poteſtatem vt cōtrahat,habet ne cōrahat. nam qui pōt velle contrahere,idem poteſt & nolle: vt.C.de act.& obl.l.ſicut in initio.Furioſus autem velle contrahere nō poteſt:& idcirco nec nolle videtur.Hæc autem regula locū habet ante contractum initum , non poſteà:vt.d.l ſicut . Item etiam poſt contractum initum locum habet in mandatis & iuſsis, quæ reuocari poſſent re integra.ſententia verô reuocari non poteſt : vt.ſ. de re iudi.l.ꝙ iuſsit in fin. Nec poteſt poni ſic caſus in ſeruo hærede inſtituto qui adijt hæreditatem iuſſu domini:vt non dicatur velle:vt ſic poſsit nolle:cùm inuitus cogatur adire:& ſic velle cogitur: vt.ſ.ſi quis omiſ.cau.teſta.l.j.§.j. Conſenſus enim ſerui neceſſarius eſt:vt.ſ.ad Treb. ſeruo inuito.circa princi.poteſt enim iubente domino nolle adire:vt.C.de hære.inſti.l.cùm proponas.in fin . Fallit aūt regu.ſ.de bo.poſ.l.tutor.vbi dicitur ꝙ bo.poſ.poteſt tutor pupillo petere,nō autē pōt repudiare.ſed illud eſt ratione officij.Ac.

e ¶ Et velle.] ſubaudi,& contrà.

f VElle non creditur.] Pater iuſsit filio vt aliquid faceret,qđ atrocitatem non continebatur.filius non creditur velle quô ad ſuam pœnam.namque parere debuit:ideoque ſibi ignoſcitur:vt. ȷ.eo.l.ad ea.Sed arg.contrà.ſ.quod met.cau.ſi mulier.§.fi.&.ſ.de ri. nup.ſi patre cogente.&.C.de hære.inſtit . cùm proponas . quibus dicitur quòd coacta voluntas[a],voluntas eſt:ſed hoc quod dicit, eſt quo ad hoc vt non puniatur:eſt tamen voluntas:vt ibi.Accurſius.

a Coacta voluntas, volūtas eſt. in contrarium videt̄ tex.in.c.veniēs.ij. extrà de ſponſa dum dicit matrimoniū meru contractum eſt nullum.

g IN negotiis.] Quædam ſunt negotia quæ exigunt expreſſam voluntatem:vt.ſ.de procu.l.filius.§.inuitus.&.ſ.de ſer.vrb.prędi.l. inuitum.& in his obtinet hæc.l.vt.ſ.de iur.condi.l.ij.§. pe.ſ. vt habeatur loco diſſentientis.Item aliquando ſufficit tacitus cōſenſus: & in his idem.vt.ſ.lo.& condu.l.qui ad certum.niſi in caſu:vt.ſ.ſo. ma.l.ij.§.fin.vbi eſt ſpeciale propter patrem.Sed Azo dicebat in tacito conſenſu videri ſemper conſentire furioſum,per illam.l.ſo.ma. quod non placet per.l.illam,qui ad certum.Aliquando etiam nec tacitus conſenſus eſt neceſſarius:ſed ſufficit ſi ceſſet prohibitio : vt ſ.de neg.geſt.ſi ex duobus.& in his habetur furioſus loco conſentientis:vt.ſ.de nego.geſt.l.iij.§.curatori.pupillus autem ſi perfectè intelligat,cuilibet obligari poteſt tuto.auth.etiam ſi ſemiplenum intellectum habeat.ſecus ſi nullum:vt inſtit.de autho.tuto.in prin. & de inuti.ſtip.§.furioſus.&.ſ.de acquirē.poſ.quamuis.§.infans.&.ſ. rem pu.ſal.fo.ſi pupillus.&.l.ſeruum.& de acquir.poſ.l.j.§.ſi furioſus.&.ſ.de verb.obli.l.mulier.Accurſius.

h ¶ Contrahendis.] id eſt contractibus celebrandis.

i ¶ Furioſorum.] id eſt eorum qui ex mentis alienatione carent intellectu.

k ¶ Eorum.] ſcilicet pupillorum.

l ¶ Actum.] id eſt quod agunt.

m ¶ Intelligant.] ſcilicet plenè iſti pupilli.

n ¶ Poteſt.] etiam curatore authore.Accurſius.

o NOn vult .] Caſus iſte commodiſsimè poni poteſt in libero homine,qui ab aliquo bona fide poſsidetur:qui eſt inſtitutus cōtemplatione poſſeſſoris:& ſciens ſuam cōditionem adijt volens ei acquirere.nā ei quærit:vt.ff.de acq.re.do.homo liber.circa prin. Sed & poteſt poni in eo qui eſt inſtitutus,& rogatus alij reſtituere hęreditatē.nam ſi vult ſpontè adire,& totā hęreditatem reſtituere, non erit hæres quantū ad cōmodū vel incōmodū:vt inſt.de fideicō. hær.§.reſtituta. Item ſi non vult,cogitur adire.nam tunc onere & emolumento carebit:vt in eo.tit.§.ſed ſi recuſet . Sed his eſt ar.contra.ſ. de mino. ait prætor .§.ſed qđ Papinianus.ſed ibi nomine durat.hîc nō durat.Vel nō vult ibi eſſe hæres re.ſi autē ſpōtè adiret,& quartā retineret , remanet hæres etiā re pro quarta in onere & emolumēto:vt inſti.de fideicom.hær .§. reſtituta. & ſe.§.ſed quia . Vel pone exēplū vt .ſ. de iure do.l. profectitia. §.ſi pater repudiat hęreditatē vt ad generū ſubſtitutū tranſeat cā conſtituendæ dotis, non eſt dos ꝓfectitia: & ſic nō erit pater hæres.Itē pone.ſ.de dona.inter vi.& vxo. ſi ſponſus .§. ſi maritus.

NOn vult[o] hæres eſſe,qui ad alium transferre voluit hæreditatem.

* Pomponius li.1.ad Sab. LEX VII.

* aliâs Vlpianus.

IVs noſtrum[p] non patitur eundem in paganis[q] & teſtatum & inteſtatum deceſsiſſe:earunque rerum[r] naturaliter inter ſe pugna eſt,vt teſtatus & inteſtat⁹ quis ſit.

Idem li.4.ad Sabinum. LEX VIII.

IVra ſanguinis[s] nullo iure ciuili dirimi poſſunt.

Vlpianus li.15.ad Sabinum. LEX IX.

SEmper † in obſcuris[t] quod minimum[v] eſt ſequimur.

† Text. in cano. nerui.xlij.diſt.

Paulus li.3.ad Sabinum. LEX X.

SEcundum[x] naturam eſt,commoda cuiuſque rei eum ſequi, quem ſequuntur incommoda.

p IVs noſtrum.] Hæc regula vera eſt inter paganos . ſecus inter milites:vt inſti.de hære.inſti.§.non autem &.§.ſi.&.ſ.de teſt.mili. l.ſi miles fundo.&.l.miles.§.& quia.Item in paganis eſt vera ab initio.Ex poſtfacto autem & ipſi pro parte quandoque inteſtati decedunt:vt &.ſ.de inoffi.teſta.l.circa.Sed oppo.Io.mulier virum cui nupſit intra tempus luctus,non poteſt inſtituere hęredem vltra quā in tertia:vt.C.de ſecun.nup.l.j.in prin.Pone ergo ꝙ in ſolidum hæredem eum inſtituat:an erit in ſolidum hæres ? videtur quòd non per illam.l.Si dicas in tertia:tunc eſt contra iſtam.ſi dicas in nihilum: eſt iniquū.nā inutile nō debet vitiare vtile:vt.ſ.de iu.do.ſiue generalis. circa prin.ſed dic in ſolidum eum hæredem.Sed id ꝙ habet vltra tertiā partē,reſtituit vt indignus:vt ar.ſ.de vulg.ſubſti.ex facto.§.vlti.

q ¶ In paganis.] quæſitis in domo & in pago,non in militia.

r ¶ Rerum.] teſtati & inteſtati.

s IVra.] Per cap.di.mediā & maximā tollitur ius ſuccedēdi tanquam cognitio.Item per omnem ca.di.tollitur ius ſuccedendi tanquā agnatio:vt inſti.de leg.tu.§.fi.ſed ipſa conſanguinitas nullo delicto tolli poteſt:vt hîc dicitur.Itē non tollitur ius quo ꝓhibetur nupt.inter agnatos & cognatos,& ſi omnis ca.di. accidat in cuiuſquā perſonam.nā etiā in perſonis ſeruorum ius eſt ꝓhibēdarum nuptiarum.vt.ſ.de ri.nup.l.adoptiuus. §.ſeruiles.Pacto autem ius ſuccedendi tanquam agnatus vel cognatus,nō poteſt tolli:vt.ſ.de pac. ius agnationis.Item pone exemplum.C.de pa.po.l.abdicatio.ſecundum ſecundam poſitionem caſus.

s ¶ Sanguinis.] i.ius conſanguinitatis.

t SEmper in obſcuris.] Pone caſum.ſ.de le.iij.l.nūmis.Item.ſ. de ver.obl.ſi ita ſtipulatus fuero decem.&.l.inter ſtipulantē.§.ſi ſtipulante.In primo eſt obſcuritas & ęquiuocatio,ꝓpter nūmorū diuerſitatem.vt.ſ.de iure fiſ.ita fidei.&.ſ.de re.du.l.vbi.Secūdo ꝓpter alternationē:vt.ſ.de iniur.prætor.§.ꝙ ait prætor.Itē pōt poni.ſ.de arbi.dic̄.§.ſi plures.ibi,inde q̄rit̄ &c.Itē facit.ſ.de pe.ſi pręſes.in fi. ſed op.ȷ.e.in obſcuris.vbi dicit inſpici ꝙ veriſimilius eſt.Sol.hęc ſecundū illā:vt illud primo inſpiciat̄:vt.ȷ.e.ſemper. Secūdo obijcit̄.ſ. de iu.do.cū poſt.§.gener.vbi ꝓmiſsio fundi non valet, neq; legatū. Sed ibi ideo,qa ſi ꝙ eſt minimū,īſpiceret̄ ad nihil rediret.cū & palmus terrę ſit fund⁹:vt.ſ.de le.j.ꝙ in rerū.§.ſiqs.Tertio ob.ſ.de aur. & ar.le.q lāce.ſed ibi dicēdo minorē nō dixit obſcurè ſecūdū naturā cōparatiui:vt inſt.de liberti.§.fin.& de cap.di.§.j.&.§.ij.Quarto obſt.ſ.de ver.obl.inter ſtipul.§.ſi ſtichū.&.ſ.de iudi.ſi qs intētione. ſed ille in iudicijs:& eſt rō vt in.d.l.inter ſtipul.qa iudiciū reddit̄ in inuitū.ſed & in cōtractibus ſi ſit ī alio obſcuritas,quā in re ſup qua cōtrahitur:accipitur qđ nocet ꝓferenti:vt.ſ.de pact.l.veteribus.& adde etiam diſtin.circa prin.quam habes.ſ.de verb.obli.l. quoties.

v ¶ Minimum.] id eſt vilius.Accurſius.

x SEcundū] Pone caſum.ſ.de īſt.l.j.& īſt.de cōtrahē.emp.§.cū autē.& īſt.de le.pa.tu.&.ſ.ſo.ma.l.īſulā.§.vſuras.& de le.j.ſi ex toto.j.rñ.&.ſ.de vulg.ſub.l.&.ſi cōtra.ī qb⁹ ēt colligit̄ ꝙ cōtrariorū eadē eſt diſciplina.& ad idē.C.de cad.tol.l.vnica.§.ꝓ ſecūdo.& de fur.māifeſtū.§.ſed cū ī ſecūda.Sed fallit inſt.de le.pa.tu.ī eo ꝙ dicit plerūq;.ſed illud ꝓpter ſexū.Itē fallit.ſ.de neg.ge.ſi neogtia ab &.ſ. cōi diui.ſi qs putās.§.j.& ꝓ ſoc.l.ſed & ſocius.§.ſi abſenti.ſed in his gerēs & ſocius fuerūt in culpa,vt teneant̄,& nō agant:vt ibi dicit̄.

Id quod

a **Id quod nostrum.**] Procurator meus ad aliqua negotia cōstitutus fundū meū me ignorāte vendidit. huius fundi dominium non amisi sine facto meo. i. nisi mādauerim, vel ratū habuerim: vt. C. mā. l. cum mādati. & facit. ff. de pact. l. fi. Sed opp. de eo quod est cōmune: nā & ipsum meū dicitur[a]: vt. ff. de rit. nup. l. illud. & ff. de leg. iij. §. si quis suos. & tñ alienari pōt saltē pro parte: vt. C. de cō. re. alie. l. falso. Respō. hæc lex loquit̄ in 10 eo quod est totū nostrum. sed cōmune est nostrū non totū, sed ꝑ parte. Vel veri⁹ & ibi habet locū hæc regula etiā in mea parte: nec dicitur res communis mea, veritate īspecta, sed fictione, ꝑpter fauorē vltimę voluntatis, vel similem causam. Secūdo op. de creditore qui vēdidit, & dominiū trāsfert etiā cōtra voluntatē debitoris: vt. C. debi. vē. pig. impe. nō pos. l. j. & .ij. Nec dicat quis, & ibi factū domini interuenit qui dedit potestatē alienādi: nā etsi nō dederit, alienat tñ: vt. C. de iu do. impe. l. fi. §. fin autē? Rñ. & ibi videt̄ facere debitor nō soluēdo: vt ar. ff. e. qui non facit. Tertio opp. de tutore qui rē pu. alienat sine facto pupilli: vt. C. de admi. tu. lex quæ. in fi. & l. fi. in fin? Rñ. speciale, ne vtilitas pupilli impediat̄: vel sub. hic facto nostro, vel alterius qui loco domini fit: vt. ff. de fur. l. interdum. §. qui 30 tutelā. Quarto opp. de eo cuius res vsucapitur: qui & si nihil facit, imò qa nihil facit. i. tacet, & vsucapionē non interpellat: amittit dominiū directū per vsucap. vel quasi dominiū, vt per præscriptionē? Rñ. & qui tacet, aliqd facere fingitur. s. alienare: vt. ff. ti. j. alienationis. Quinto op. de executore: cuius facto amitto dominiū: vel si non sum dñs, teneor de euictione: vt insti. de offi. iudi. §. fi. & ff. de euict. si pignora. & C. de euic. l. si ob causam? Rñ. factū executoris interpretatur meū: quod patet: quia sic teneor de euic. ac si ego vendidissem. Sexto op. de re sub cōdi. legata, quæ pēdente cōditione est hæredis: & statim existēte cōditione trāsit in legatarium etiā sine facto hæredis: vt. C. cōmunia de leg. l. fi. §. fin autē sub condi. & §. sed in his. & ff. de leg. j. si fundū sub cōditione? Rñ. & ibi factū hęredis interuenit. Adijt nāq; hæreditatē: sine qua aditione legatum esset inutile. Septimo op. de Imperatore Augusto & fisco: vt. C. de vēdi. re. fis. cum priuatis cō. l. j. li. x. & C. de cōmu. re. alie. multū. & C. de quadr. præscr. l. omnes. & l. bene? Rñ. hæc esse specialia secūdum Azo. & eodē modo rñ. ad. l. ff. de acqui. re. do. ergo. §. alluuio. & l. adeò. §. insula. Accur.

a Adde ꝙ hoc est impropriè: vt no. Bal. in. l. j. in prin. C. qui test. fa. pos. & in l. illud. de ritu nup. aliquid per car di. in cle. j. §. terra. in v. q. de pœ. & notatur in apostil. ad Gemi. in. c. illis. §. si vero. in ver. sit meū. de præben. lib. vj.

Pomponius li. 6. ad Sab. **LEX XI.**

Id quod nostrū[a] est, sine facto nostro ad aliū trāsferri nō pōt.

Paulus lib. 3. ad Sab. **LEX XII.**

In testamētis[b] plenius volūtates testantium interpretamur.

Vlpianus li. 19. ad Sab. **LEX XIII.**

Non videtur[c] cœpisse qui ꝑ exceptionem remouetur à petitione[d].

Pōponius li. 5. ad Sab. **LEX XIIII.**

b **In testamentis.**] Plenius in testamētis quàm in cōtractibus interpretamur in dubijs: vt patet: qa si lego vina, & vasa videor legare, sine quib⁹ vina stare nō possunt: vt. ff. de triti. leg. l. si cui. §. si vi- 50 num. & de penu le. l. qui penū. §. si. & l. nāq;. in prin. secus si vendam vinū. vt. ff. de peri. & cōmo. rei ven. l. j. §. licet. Itē dominiū rei legatæ trāsit sine traditione: vt. C. cōmunia de leg. l. sed vēditæ non: vt. C. de rei vē. l. seruū. Itē si lego tibi fundū quē Romæ habeo, dandum statim post mortē meā, & statim decedā: valet legatū: non ob. ꝙ sic citò dari nō potest: vt. ff. de leg. j. si mihi & tibi. §. j. Nō sic in stipu. vt insti. de ver. obl. §. loca. Itē hæres tributa præterita legatæ rei soluit: vt. ff. de leg. j. l. apud Iul. §. hæres. non sic venditor: vt. C. sine cēsi. vel re. l. omnes. Itē si lego tibi seruū quē verè elegerit Titius, non perditur legatū, licet Titius nō eligat: sed in legatariū cōuertitur electio: vt. C. 60 de cōtrahen. emp. & vē. l. vlti. Itē stipulari non possum fundum hominum: vt. ff. de verb. obli. liber homo. sed legare sic: vt. ff. de leg. j. l. ab omnibus. §. etiam. Itē in cōtractibus non potest cōferri obligatio in arbitriū alterius cōtrahentium: vt. C. de cōtrahen. emp. l. in ementis. sed relicta possunt cōmitti arbitrio hæredis: vt. ff. de leg. iij. fideicō. §. si sic. In rescriptis autē plenissimè: vt C. de bo. vacā. si quādo. lib. x. & ff. de cōstitu. prin. l. fi. & adde hic di. quam ibi no. Item facit. ff. de vsu & habi. l. plenum. §. sed & si pecoris. & de inoffi. testa. si pars. & C. de fideicom. liber. l. cùm inter. Itē & quod dicitur præsumi institutum qui non est, vt. C. de inoffic. testa. si mater. Item & conditionem exti- 70 tisse quæ defecit: vt. C. de insti. & substi. l. j. Accur.

c **Non videtur.**] Si legata sunt relicta in testamēto, & testator cōsultò scripturā deleuit vel induxit: non videtur cepisse legatarius legatum. nam cepisse id dicor, cuius nomine actio mihi datur exceptione nō elidēda: cùm ipsum apud me sit remansurum, non alij restituēdum: vt. ff. de verb. sig. l. aliud. & ff. de his quæ in test. delē. l. j. & ff. e. l. non videtur cepisse. Similiter pōt poni si alio modo adimatur expressè vel tacitè legatū relictū: vt. ff. de adi. lega. l. iij. in fi. & l. cùm seruus. & l. ex parte. Sed potest opponi in hærede instituto & rogato hæredit. restituere quā adire est coactus. nam nil cepisse videtur, 80 cùm necesse habeat alij restituere totū: & exceptione si agat cōtra debitores, remouetur: vt. ff. ad Treb. l. quia poterat. & l. j. §. quāquā. Vel verius pone in filio exhæredato cui fuit adēptum legatum: & ignorās petijt, & exceptione est repulsus. nam aget querela: vt. ff. de inoffi. test. l. nihil. §. si cùm filius. Fallit autem hæc regula in casibus. ecce enim si testator filio ita substituit: quisquis mihi hæres erit, sit hæres filio meo. cùm duo hæredes, fuerunt, sed vnus partē suā mota querela inoffi. testa. amiserit, & ita exceptione remoueatur nam vi- detur nihilominus cepisse, vt ex pupillari substitutione admittatur: vt. ff. de vulg. substi. in pupillari. Idē est & in eo, qui partis suæ partē amiserit, ideo ꝙ in fraudē legum fidem accōmodauit, vt non capaci restitueret: licet exceptione repellatur à parte: videtur tamē insolidum cepisse, vt ex causa pupillari succedat substitutione facta: vt in superiori casu, & ff. de de pup. substi. l. ex facto. §. Iul. Itē fallit in libertate fideicō. cùm 10 suus hęres abstinuit. nō licet submoueatur exceptione agēdo contra hæreditarios debitores, tñ videt̄ cepisse hæreditatē, vt libertati subueniat̄: vt. ff. de fideic. liber. cùm quasi. §. sed & si quis.

d **A petitione.**] i. 20 ab eo qđ petit. & aliàs non habet in tex.

In omnibus[e] obligationibus in quibus dies non apponitur: præsenti die debetur[f].

Paulus lib. 3. ad Sab. **LEX XV.**

Qui actionem[g] habet ad rem recuperādam: ipsam rem habere videtur.

*Paulus. **LEX XVI.**

Imaginaria[h] vēditio non est pretio accedente.

* Aliâs, Paulus lib. 21. ad Sabinū.

e **In omnibus.**] Pone in cōtractibus vt. ff. de verb. obli. cum qui. §. quoties. & in testamētis vt. ff. de cōdi. & demō. l. j. in prin. & de lega. ij. l. omnia. sed licet præsentialiter debeatur quādo dies nō est apposita, inest tamē dies quādoq; certa: vt in cōsti. pecu. vt. ff. de consti. pec. l. promissor. quādoq; incerta, vt si legetur seruo legatum cum libertate. nā legatū differtur in diem in quo erit liber: vt. ff. ad le. Fal. l. j. §. ad eos. sed & aliàs nō debet venire creditor cum sacco paratus, sed modicū expectare: vt. ff. de sol. l. quod dicimus. & insti. de inuti. sti- 30 pu. §. fi. Quod potest dici. x. dierum ad instar constituti. Et distingue aut in obligatione apponitur dies certa, aut incerta, aut cōditio, aut nullum horū. si dies certa, vt hinc ad Pascha: tunc cessit statim dies, sed nō venit: vt. ff. ti. j. cedere. Si incerta, vt partū Arethusæ, vel fructus fundi, vel operā incertā à liberto: tunc nec cessit nec venit dies antequàm nascatur partus vel fructus, vel opere indicatur. Et sunt prædicta exēpla & aliâs vbi est dies incertus tacitè: vt. ff. de cōdi. & demon. l. j. §. fi. & de ver. obl. l. interdū. in prin. & §. j. & §. ij. & l. continuus. §. cum ita. & §. itē qui insulā. & §. illud. & de eo quod cer. loc. l. ij. §. si quis stipulatur. idē si exprimatur dies incertus, vt qñ morie- 40 ris: vt. ff. de cōdi. & demon. l. j. §. j. cùm enim dies incertus & conditio æquiparētur: vt. ff. de leg. j. l. talis. §. sed si sub cōdi. & de condi. & demon. l. dies. & in cōdi. nec cessit nec venit dies ante euētum conditionis: ergo nec hîc: vt. ff. ti. j. l. cedere. Quid autē si dies fuerit apposita hoc modo, promittis hoc anno? Tunc dic vt not. C. quando di. leg. ce. l. j. Quādoq; tamē appositus dies habetur pro non die: vt promittis hodie. x. vt. ff. de ver. obli. l. liber homo. §. decem. Si autē conditio apponatur, tunc nec cessit nec venit ante conditionem: vt. d. l. cedere. nisi quando est certum eam extituram: vt promittis si digito cœlum non tetigeris: vt. ff. de noua. l. si fundum. §. qui sub conditione. & 50 de verbo. obliga. l. in illa.

f **Præsenti die debetur.**] id est purè.

g **Qui actionem.**] Cōtra te posidētem rem meā habeo rei vendi. videor habere rem: vt. ff. de acqui. re. do. l. rem in bonis. nā etiā fructus naturales vendico: vt. ff. de vsu. l. fructus. & etiam industriales si es malæ fi. pos. vt insti. de re. di. §. si quis à nō domino. vnde perinde omnia habeo, ac si haberē rem. Itē pone in possessore. nam si haberem interdictum vnde vi, possessionem habere videor: vt. ff. de acqui. pos. si quis vi. quo etiam fructus veniunt: vt. C. vnde vi. l. si de possessione. sed prima nō placet Io. Qui enim habet rei vē. rem verè 60 habet, id est rei dominiū: vt. ff. ti. j. bonorū. §. in bonis. & l. habere. nō fictitiè: vt hic dicit. Ponit exēplum in metum passo qui tradidit dominium: vt. ff. quod me. cau. mulier. §. pe. fingit tamen lex remansisse penes metum passum: vt. ff. quod met. cau. l. metum. §. licet cùm enim inferens metū non videatur adeptus quod retinere non potest: vt. ff. de acqui. pos. nō videtur. & de leg. iij. qui cōcubinam. §. cū hæres. ita ergo nec metū passus videtur amisisse: vt. ff. de in integ. resti. l. nemo videtur. Item potest poni in personali actione. cùm enim debitori videatur abesse qui est obligatus: vt. ff. de neg. ge. si quis mandato. ergo creditori adesse. ergo cùm habeat actionem personalem, rem habe- 70 re videtur. nulli tamen venit in dubium maius cōmodum esse possidere quàm petere. vt. ff. de rei ven. is qui. & ff. e. l. minus. & secūdum hoc intelliguntur contraria, suprà qui satisda. cogan. sciendum. §. diuersa. & suprà de pecu. l. peculium. §. si ære. & instit. de lega. §. si res aliena. Item sume bonum exemplum in personali, vt suprà solu. matri. l. si filiofamiliâs. ij. respon.

h **Imaginaria.**] Pone. ff. de cōtrahen. emp. & vē. si quis donationis. vbi dicitur ꝙ si minori pretio vendo: est vēditio. secus si nullo. dic ergo hic accedēte pretio: licet minori. vel pone vt. C. de contrahen. emp. & vē. empti. vbi dicit, si vendo pretio certo, licet non soluas, ta- 80 men valet vēditio. & secundum hoc dices hîc accedente. i. conuento, licet non soluto. Vel tertiò pone vt. ff. de dona. inter vir. & vxo. si sponsus. §. circa. vbi dicit, remitto pretium constitutum. quia nihilominus est venditio. vnde dices hîc accedente conuento, licet remisso. est autem imaginaria: vt cum fingo vendere, nec vendo: vt. ff. de cōtrahen. emp. l. nuda. & de act. & oblig. contractus. quo casu est quandoque donatio vel alius contractus: prout hîc agitur: vt. C. de act. & oblig. si quidem bona. Sed opp. ff. de manu. l. iij. §. si ab ignoto.

vbi dicitur imaginaria vēditio etiam illa in qua fuit pretium cōstitutum & solutum.Sol.æquiuocatio est.nam ibi dicitur imaginaria: quia statim qui seruum nūmis emit,debet manumittere : & sic quia parum stat apud emptorem dominium,hæc est ficta.

Idem lib.33.ad Sab. LEX XVII.

Cum tēpus[a] in testamēto adijcitur credēdum est pro hęrede[b] adiectū, nisi alia mens fuerit testatoris:sicut in stipulationibus pmissoris gratia tēpus adijcitur[c].

Pomponius lib.3.ad Sab. L. XVIII.

Quæ legata[d] mortuis nobis[e] ad hæredes nostros transeunt[f] :eorū cōmodum per nos[g] ijs quorū in potestate sumus,eodē casu acqrimus:aliter atq; cùm stipulati sumus. nā & sub cōditione stipulantes[h],omnino eis acquirimus,etiā si libertate nobis præstita à dominis,conditio existat.

Idem. LEX XIX.

Si filiusfa.sub cōditione stipulatus,emācipatus fuerit : deinde extiterit conditio: patri actio competit:quia in stipulationibus id tēpus spectatur,quo contrahimus.

Vlpianus li.24.ad Sab. LEX XX.

Qui cum alio contrahit:vel est vel esse debet non ignarus cōditionis eius[i] : hæredi autē eius hoc imputari nō potest: cùm non spontè cum legatarijs cōtrahat. ¶ Non solet[k] doli exceptio nocere ijs quibus voluntas testatoris non refragatur.

Pomponius lib.6.ad Sab. LEX XXI.

Quoties[l] dubia est interpretatio libertatis: secundum libertatem respondendum erit.

a Cum tempus.] In testamento pone per.l.ff.de act. & obli. cum quis.vbi testator dānauit hæredē soluere hoc anno.nā quolibet anni die pōt soluere si vult:sed non cōpellitur : & hoc si non fuit alia mens testatoris.s.vt ante soluendo nō liberetur. tunc em̄ si antè soluit , donare videtur:ideoq; necesse habet iterū soluere. In promissore pone p l.ff.de ver.obli.cū qui. §.fin.vbi dicit idē: & sic potest soluere promissor, quādocunque vult intra tempus:sed non cogit:vt.ff.de sol. quod in diē. & de ver. obl.l.q hoc anno. Vel aliter in vtroque casu cùm pmiseris vel legaueris mihi fundum ab hærede tuo post certum tēpus præstandū: credendū est tēpus adiectum gratia debētis:vt si interim fructus capiat,sui sint,nec teneatur dare:nisi alia mens testātis fuerit vel contrahentiū,vt etiā fructus medio tpe perceptos mihi præstaret:vt.ff. de leg.ij.l.si ita.§.Pegasus.& de vsur.l.in fideicō.§.cum Pollidius.

b ¶ Pro hærede.] id est ad vtilitatem hæredis.

c ¶ Adijcitur.] à testatore.

d Quæ legata.] Pone casum ex eo quod est.ff.quādo dies le.ce.l. post diem.in prin.&.§.fi.&.ff.de ver.obl.si filius.nā in.l.si post diem.in prin.dicit si purū est legatū,vel in certū diem relictū, cedit à morte testatoris,vt legatarius trāsmittat ex tunc ad suum hæredē.Si est cōditionale,vel in diem incertum:tunc ex diei lapsu, vel euentu cōditionis.Et idē dicitur.C.de cad.tol.l.vnica.§.cum igitur. &.§.fin autē. At in.§.j.illius.l.si post diē.dicit ꝙ hæc legata q̄ transmitti possunt,ꝙ ex quo casu cessit dies,acquirūtur his quorum sunt in potestate legatarij:etiam si efficiātur sui iuris antequàm traditio fiat rei legatæ.Si autē nō possunt trāsmitti,quia pēdet cōditio legati:tunc si existēte cōditione sui iuris legatarius inuenitur,sibi quæritur:nō ei in cuius fuerat potestate:vt.C.de cōdi.inser.si vxor.&.ff. qn̄ di.le.ce.si vsusfru.§.fi.&.ff.de pig.si legati.& sic inspicitur dies quo cessit.Et in hoc casu differt à stipulatione.nā si sub cōditione stipulatur filius vel seruus patri vel domino,quæritur etiā si sui iuris inuenitur tēpore cōditionis existētis:vt.ff.de ver.obli.si filius.& de stip.ser.l.fi.& hoc dicit hæc lex cum sequēti,si filius. quā quidā non habēt.sed huic quod de stipu.dicit,opp.Primò.ff.mād.si verò non remunerādi.§ si filio.vbi mādaui filiofa.vt solueret pro me:& emancipatus soluit,& agit inspectō tēpore quo soluit:non quo recepit mandatum,sed ibi tale quid fecit.s.soluēdo ꝙ ei daret act.s.neg.gest.si nō recepisset mādatum,& soluisset pro eo.Secundò opp.ex eo quod est ff.de hære.insti.quidā cùm filium.in fi.ibi,sicut dari placuisset &c. vbi mādaui filiofa.vt fideiubeat pro me:& factus sui iuris soluit:& nihilominus agit cōtra me mādati.Sed respō.eodē modo vt superiori.Tertiò op.ff.de ver.obli.quidā cùm filium.§.fi.& de fideius.si debitori.§.fi.in quibus dicitur ꝙ si filius mutuaturus stipulatur à debitore futuro vel fideiussore,& emācipatus inuētus numeret:ipse agit nō pater inspectō tēpore quo numerat.Sed respō. vt.ff.Quartò opp. ff.de hære.insti.l.quidā cùm filium.in primo casu vbi filius fecit amicum suum institui restituturum sibi hæreditatem:& factus sui iuris agit mādati vtili.Sed hoc ideo qa testator instituere volebat filiūfamiliàs:quæ voluntas nō debet omnino perire,arg.C.cōia de leg.l.fi.

e ¶ Nobis.] legatarijs.

f ¶ Transeunt.] puta in diem certam.

g ¶ Per nos.] filios vel seruos.& ita facit transitum de persona domini vel patris ad filios vel seruos.

h ¶ Stipulantes.] & idem in filio emancipato per.l.si filius. quā habes.ff.de verb. obli.l.si filius.quam quidam habent hîc.

Qui cum alio.] Pone casum secūdum Bul. Si à pupillo mutuā pecuniā accepero:& ei sine authoritate tutoris soluero:ideo non liberabor,quia aut sciui eum esse pupillum,aut ignoraui.Si sciui:aut putaui mihi licere soluere sine tutoris authoritate:& tūc potest mihi imputari iuris ignorātia:in qua mihi non subuenitur:sicut si emo ab eo credens licere sibi vēdere:vt.ff.pro emp.l.ij.§.si à pupillo. licet enim de dāno meo cōtendere videar,tamē cum damno pupilli desydero mihi subueniri.vnde cùm vterq; cōtendat de dāno:potētior est pupillus,quē ætas excusat:vt ar.ff.de rei ven.l.quod infans. cùm ego in culpa fuerim,qui taliter solui : vt instit.qui.alie.li.§.sed ecōtrario.Si autē ignoraui eum esse pupillum:nō debui soluere nisi certus essem de eius cōditione,id est an esset pupillus,vel non:& hoc quando amisit pecuniam sibi solutam.aliàs si esset locupletior,liberor per exceptionem:vt.ff.de excep.doli.l.apud.§.si quis pupillo.

i ¶ Eius.] s.cōtrahentis.i.legātis,& sic præbētis causam:quasi contractus qui sit inter hæredē & legatarios,non imputetur si soluerit: dūmodò sine dolo soluerit.s.nesciēs esse pupillum qui non spōtè soluit(supple:nec inuitus cōtrahit cū legatarijs:licet quasi contrahat:vt in cōtrarijs ff.ex quib.cau.in poss. eatur.l.apud Iul.in fi. &.l.seq.& insti.de obl. ex quasi contractu.§. hæres.Quę autē dicta sunt in persona pupilli,dicēda sunt in furiosis & prodigis.nō em̄ liberatur debitor nisi pecunia in eorum pu. fu.prodi.vtilitatē cōuertatur : vt.ff.de sol. Stichum.§.vsumfr. nā pupillo cōparat prodigus:vt.ff.si cer.peta.l. certi condictio.§.item quæri. sed si ita ponat casus.op.ff.de exer.l. j.in prin. vbi parcitur contrahētibus cum magistris nauium,licet de eorū conditione non inquiratur?Rn̄ hic spōtè:ibi ex necessitate festinatur ad cōtrahendum:sed ibi debent aliquid inquirere.s.an in eā causam sint pposti in quā cōtrahāt:aliàs nō habet locū exercitoria : vt ea.l.§.non autē. Itē opp.ff.ad Maced.si quis patrē.sed ibi error cōmunis fuit:quia sic agebat,sic contrahebat:q error cōmunis excusat: ar.ff.de offi.præ.l. Barbarius.Itē quod scripsit Bul.de legato vt hæres soluēdo pupillo sine dolo liberet:opp.ff.de so.si seruus decē.sed ibi nō hæres, sed seruus vel alius causa implēdæ cōditionis soluit pupillo.Itē opp.ff.de leg.j.si seruus leg.§.j.vbi hæres soluendo seruo legatarij nō liberatur.sed qd miri?qa nō soluit cui debuit. seruus em̄ nō pōt facere conditionē domini deteriorē:vt.C.de pac.seruus.Potest poni etiā primū legis rn̄.in eo qui accepit fideiussorē minus idoneū facultatibus,qui sibi debet imputare si nō inquirat de facultatib⁹ eius:vt.ff.de fideius. l.iij.in fi.In casu tñ inquirere non potest:vt si testator præcepit vni ex hæredibus pro legatario vsusfru.satisdare cohæredibus: vt.ff.de vsufr.ea.re.quæ vsu con.l.tribus.Itē potest poni in eo qui cū pupillo cōtraxit.nā si nō defendatur pupillus:fit missio in eius bona,non ꝓ vēditio:vt.ff.qui.ex cau.in pos.ea.apud Iul.Itē nō obligat si pupillus:vt insti.de auth.tut.Potest etiā elegātissimè poni ita:tibi debeo decem:pactum fecisti de non petēdo.sed posteà sciens me non teneri promisi.teneor quidē quia sciens indebitē promisi:vt.C.ad le.Falc. l.fi.sed hæredi qui satisdat ex necessitate pro legato sol. adueniente cōditione,hoc non potest imputari.nam non tenetur si conditio non extat:vt.ff.vt leg.no.ca.l.j.§.si quis sub cōditione. Itē potest poni in eo qui rem sibi seruientem redemit, & creditam accepit. confusa est enim seruitus:& si posteà vendiderit, liberè traduntur,& debēt tradi:vt.ff.de ser.vrb præ.si quis ædes.Secus in hærede à quo fundus testatoris qui sibi seruiebat,legatus est sub cōditione:vt.ff.de serui. l.Papinianus.Item potest poni primum respon.ff .qui satisda. cog.si fideius.in prin.vbi inquiritur an fideiussor iudicio sisti habeat priuilegium.Item no.parem esse culpam, scire,& debere scire.Sic suprà si certum peta.l.quod te.Accur.

Scire & debere scire, par culpa est.

k ¶ Non solet.] Testator legauit liberationem sub cōditione purè debenti.hæres interim vult petere.dic quòd potest:vt.ff.de do.excep. l.purè.in princi.nam dum pendet conditio, non obstat ei voluntas. Vel pone.C.de iur. do.l.ij.vbi mater permisit animo donandi filiam Pollam stipulari mediam dotem quæ dabatur pro matre vitrico.i.ei cui nubebat mater:& post instituit Pollam in minorem quàm dimidiam.nō per hoc petet minus de dote:nisi expressè voluit mater cōtrà. Item pone.C.de hære.act.si adulta. nam non extinguitur actio quam habet vnus de hæredibus cōtra testatorem:nisi pro parte pro qua hæres est:nisi hoc voluerit testator:vt.C.de hæred insti.si compensandi.Item pone suprà de except.doli,apud.§.præterea. &.C.de his quibus vt indig.hæreditas.quibus dicitur, si testator noluit habere hæredem quod ei reliquerat,quòd excep.doli repellitur. aliàs petit & habet.Sed primæ positioni casus oppo.ff.si cer. peta.l.pecuniam.vbi purè mihi debentem iussi alij sub conditione promittere: & tamē interim non possum petere. Sed hoc ideo,quia nō esset cautum debitori in euentum conditionis. Sed legatario cauetur de legato soluendo adueniente conditione:argum̄ suprà de rei vendi.fin autem.§.fina Accur.

l Quoties.] Casus ponitur.C.de fideicommiss. liber.l.cùm inter veteres.vbi reliquit testator libertatem seruo qui erat in vētre:& plures nascuntur.nam omnibus videtur libertas relicta.Item pone per.l.si quis in testamentō.in eo.titu.& suprà de fideicommiss. liber.l.

liber.l.si seruus.& ff.de manumiss. testa.l.si ita scriptum fuerat.& l.si ita fuerat libertas relicta. & ff.de testa.tute.si hæreditas.§.fin. & infinita dari possunt exempla.& facit ɉ.c.libertas.

a **Non debet.**] Cùm alicui permissum sit testari à lege, vt in pecu lio castrensi filiofa.multò magis potest donare causa mortis: vt suprà de dona.cau.mor. l.Marcellus.& de dona tio.l.filiusfam.in fi. Sed non econtrà: vt de don. causa.mor.l.tam is.Item pone per l.ɉ.eo.in eo qđ plus.fallit regula in pręsidæ, qui habet ius gladij:vt ff.de offi.pręsi.l.il licitas. §.qui vniuersas. Sed non deportat:quod est minus:vt ff.de legat. iij.l.j.§.j.& de iniust.te stamen.si quis filio exhęredato §.eius qui deportatur. Sed illud propter insulam, in quam non deportat, licet rele get:vt ff.de interdict.& relega.l.relegatorū.in prin.Itē fallit regula C. de prædijs cu.l.fi.vbi cu rialis potest donare immobilia,sed non vendere:cùm magis vendere deberet esse permissum:vt argu.C.de contra.iudic.l.j. Sed fortè ideo,quia non sic est verisimile quòd donet, cū nemo iactet sua:vt ff.de probat.cùm de indebito §.j.Item fallit ff.de peric.& cōmo.rei vendi.l.j.§.licet.vbi venditori vini effundere totū permittitur:sed nō partem permittitur effundere, vel male custodire:sed ideò fit,vt vasa vacua habeat:quod nō haberet per effusionem partis vel per malam custodiam.Item fallit ff.de re.co.l.si pupillorū §.si prętor.vbi si decretū est vt vendat,nō potest obligare.sed hoc ideo, quia super hæc non fuerat habita causę cognitio.Item fallit ff.de procura. in causę.vbi totam procurationem reuocat dominus,sed nonpartem: & hoc ideo,quia non debet eundem approbare & improbare. & eodē modo ff.de admi.tu.cùm quęritur.& ff.de vsur.l.Caius.vbi pupillus vel ciuitas debet vel omnia probare nomina,vel omnia improbare.Itē fallit. C.de iur.delib.cum quidam.vbi quis institutiones à se factas debet probare,vel omnes improbare.sed hoc vt non decedat testatus vel intestatus:vt.ff.e.l.ius nostrū.Itē fallit. C.de agric.& censi.l. quēadmodum.vbi cum solo potest ascriptitios vendere,sed nō separatim: sed hoc quia pars ei⁹ est inseparabilis:vt.ff.de diuer.præscrip.long. Accur.

Vinum totum & non partem effundere permittitur.

V**lpianus lib.27.ad Sabi. LEX XXII.**

NOn debet [a] cui quod plus est licet: quod minus est, non licere.

I**dem lib.28.ad Sabi. LEX XXIII.**

IN personam [b] seruilem nulla cadit obligatio. ¶ Generaliter [c] probandum est, vbicunque in bonæ fidei iudicijs confertur in arbitrium domini vel procuratoris eius conditio: pro boni viri arbitrio hoc habendum esse.

I**dem lib.28.ad Sabi. LEX XXIIII.**

COntractus [d] quidam dolum malum dūtaxat recipiunt: quidam & dolum & culpam.Dolum tantum depositum & precarium:dolum & culpam mandatū, cōmodatum, venditum, pignori acceptum, locatum, item dotis datio,tutelæ,negotia gesta. In ijs quidam & diligentiam. Societas & rerum cōmunio & dolum & culpā recipit. sed hoc ita, nisi si quid nominatim conuenit vel plus vel minus in singulis contractibus.nā hoc seruabitur quod ab initio cōuenit (legem enim contractui dedit) excepto eo quod Celsus putat non valere, si conuenerit ne dolus præstetur.hoc enim bonæ fidei iudicio contrarium est. & ita vtimur. Animalium verò casus mortesque quæ sine culpa accidunt,fugæ seruorum qui custodiri non solent,rapinæ,tumultus,incendia,aquarū magnitudines,impetus prædonū, à nullo præstantur.

P**aulus lib.5.ad Sabinum. LEX XXV.**

b **In personam.**] Pone in ciuili oblig.quę oritur ex contractu vel quasi,non naturali:vt no.ff.de act.& ob.ferui.&.ff.de pecu.l.nec seruus.sed fallit in casibus:vt C.an ser.ex facto suo.l.promissę.vbi promisit pecuniam pro libertate.Item.C.de peti.hære.l.fi.in fi.sed ibi aliud pro eo vt sit liber etiam ex falso testamento.Ideo hoc contra eū,vt teneatur reddere rationem de gestis in seruitute.Ex maleficijs autem te tenetur ciuiliter:vt d.l.ferui.& idem in quasi delictis:licet per omnia quasi delicta ęquiparētur delictis:vt.ff.de his qui deiec.vel effu.l.j.§.cū seruus.Sed nonne seruus quandoq; actionem habet:vt C. si per vim vel alio modo.l.j.&.C.vbi causa fi.l.fi.§.actionem, ergo obligationē? Respon.illa obligatio nō est sibi quęsita,sed actionem non suo sed alterius nomine exercet.

c ¶ **Generaliter.**] Si opus tibi nouū faciendum locaui certa mercede constituta,si meo arbitrio feceris vel mei procuratoris:si iniquè arbitratus sum ego,vel procurator meus,nihilominus merces debebitur: quia mihi vel procuratori meo tanquam bono viro est cōmissa approbatio:vt ff.loca.si in lege.Idem in venditione,si vendam seruum si mihi reddiderit rationes arbitrio meo:vt ff.de contrahen.emptio.hæc vēditio.Et distingue plenius:quia aut cōmercium apponitur voluntati alterius cōtrahentium,& nō tenet:vt C.de cōtrahen.empti.l.in ementis. Aut pretium vel merces: & tunc idem:vt ff.de cōtrahen.empt. quod sæpe.§.j.Si autem conferatur approbatio rei quæ vendit,valet: vt instit.de contrahen.empt.§.emptio.Vel ea ratione valet, quia velata est voluntas:vt Placen.dicit quod nō placet.Vel quia in arbitrium boni viri collata videtur secundum alios.Vel quia purè est cōtracta: sed sub conditione soluitur secundum Ioan.vt ff.de contrahen. empti.l.iij. Si autem in arbitrium extranei cōferatur pretium : aut innominatim, & non valet:vt ff.loca.si merces.nisi in casu:vt ff.de pigno.l.si fundus. in fin.aut nominatim, & valet si fuerit arbitratus bene aliàs recurritur ad arbitriū boni viri:vt C.de cōtrahē.empt.l.fi.& ff.pro soc.si coita & l.si societatē.sed si nō arbitretur,nō valet: nec recurritur ad arbitriū boni viri:vt ff.de cōtrahen.empt.l.fi. Accidentale autem siue arbitrio alterius cōtrahen.siue extranei cōferatur: sicut in societate, ita in vēditione ad boni viri arbitriū recurritur:siue arbitretur,siue nō : vt ff.de cōtrahen.empt.hæc venditio.& pro socio,si coita.& l.si societatē. Quę dixi in venditione,& in locatione,serua:vt insti.de cōtrahen.emptio.§.ij.& hoc in bonæ fidei.In stricti verò iuris aut in arbitrio pmittentis cōfertur tacitè,& valet:vt si ascenderis capitolium:vt ff.de cond.& demonst. nōnūquā.Si expressē vt si vis vel voles vel volueris,nō valet:sed si cùm voles vel volueris:valet vt ff.de verb.ob.centesimis.§. si ita.& l.à Titio.§.fi.& l.si quis stipulatus.& de act.& oblig.l.sub hac. Si verò in alterius arbitrium apponitur,nō recurritur ad arbitriū alterius:vt ff.de verb.obl. si quis arbitratu. & l. j Quod pōt dici, si non arbitretur.aliàs sic : vt ff.de operis liber.si libertus.Accursius.

d **Contractus.**] Dolum tantum recipiunt depositū & precariū:vt ff.deposit.l. quod nerua.& de prec.l.quęsitum.§.illud.tamē hoc non excludit latam culpā:vt dictis legib⁹:quæ dolo cōparatur: vt ff. si mensor fal.mo. di.l.j.§. ideo autē.sed excludit leuem & leuissimā. Planè & in his exactissima diligentia præstatur interdū.scilicet si depositarius vel qui accepit pcario, in suis est diligētissimus.Item si in suis est negligentissimus,nō erit impunita eius negligentia diligēs enim debet esse ad eum modū quem hominū natura desyderat:vt ff.depo. l.qđ nerua.in precario quidē post lit.cōtest.etiā leuis culpa præstatur propter morā:vt ff.de preca.l.quæsitum §.ex hoc.& §.si seruitutē.Sed quæritur qualiter precariū à cōmodato dinoscatur?Dicunt quidā per verba.nam si dicas,cōmodo:est cōmodatum.si precario do,est precariū. Sed absurdum videtur vt verborum solennitas,quæ hodie recessit ab aula,in istis cōtractibus spectetur, & propter sola verba in contractibus tam diuersa iura statuantur.Quare Io.dicit tunc esse cōmodatum quādo ad certū vsum res conceditur: & hoc per multas leges potest notari:vt ff.cōmod.l.in cōmodato §.sicut & C.commo.l.ij.Precarium autem datur sine certi vsus præfinitione: & ideo passim reuocatur:vt ff. de preca.cū precario.& inde hoc euenire credo,quòd in precario dol⁹ tantum præstatur,in cōmodato aūt(quia nō licet quādocunq; reuoca.re) & culpa præstatur. Quod autem subijcit de mandato,est exemplū ff.mād.l.antepe.§.fi. De commodato ff.cōmo.si vt certo §.nunc videndum. De vendito ff.de fur.l.cum qui.in princ.Et de pign.insti.quib. mo. re contrahi.obli.§.fina. De locato C.loca.l.in initio.Et de dote ff.solut. matr.l.etiā §.licet. De tutela C.arbit.tut.l.quicquid.& de gestore C.de nego.gest.l.tutori.& de societate,instit.pro soc.§.fina. De re communi siue societate C.communi diu.l.si maior. & quod subijcit in his: de his octo intellige quę ff.proxi.posita sunt, & de duobus quæ sequuntur. Et sic in his decem præstatur diligētia:sed in quibusdam exacta,& in quibusdam exactissima:vt in commodato & in mandato:sed in cōmodato distinguitur:quia aut gratia accipientis tantū commodatur: & tūc exactissima.aut dantis tantū:& sic dolus tantum.aut vtriusque : & tunc leuis prǣstatur culpa:vt ff.cōmo.l.in rebus.in prin.& §.hoc ita.& l.si vt certo §.interdum . Hanc eandem distinctionem M.in procura. adhibebat.sed R.sine distictione omnem culpam præstandā dicit:vt C.mādat .l.à procuratore. Quod autem dicit,sed hoc ita &c. non refertur ad id quod de dote dictum est : nam ibi pactum vt tantum dolus præstaretur non valet:vt ff.de pact.dot.l.Pomponius.Item qđ dicit in initio:dic secus si posteà,tunc enim non prosunt ad agendum,sed ad excipiendū:vt ff.de cōtrahē.empti.l.pacta.& ff.de pac.l.iurisgen.§.quinimò. Itē qđ subijcit contractus id est pactio in contractu apposita dedit. Itē quod dicit non posse conueniri ne dolus præstetur:verum est expressim.nam tacitè potest:vt ff.de pact.si vnus §.illum.sed licet dixerim in deposito solum dolum præstari:secus est quandoque:quia venit etiam leuissima culpa: vt si se obtulit depositovt ff.depo.l.j.§.sæpe.& si accepit mercedē:vt ff.cōmo.si vt certo.§.nunc videndū.Porrò casus fortuitus non præstatur:vt ɉ.subijcit:& C.de pigno.act.quę fortuitis.& ff.de ad minist.re.ad ciu.perti.l.ij.§.si eo.nisi culpa præcessit:vt ff.commod.si vt certo §.quod vero. & §.interdum.& insti.quib.mo.re contra. ob.§.itē is.Item nisi mora intercessit:vt ff.depo.l.si in asia.§.fina.Quæ nos sine distinctione vbique diximus,alij distinguūt:aut erat eodē mō peritura penes actorem:vel nō.argu.ff.deposi. si plures.§.siue.Item nisi pactū interuenit:vt ff.de pact.iurisgentiū §.item si quis pactus. hoc tamē ita si singuli casus sunt expressi secūdum Io.vt ff.si quis cau. sed & si quis §.quæsitum.Alij vt Azo,excipiunt etiā generalem conuentionē:vt argu.ff.de pact.iurisgēt.§.sed & si quis paciscat.B.dixit quosdā exprimi sufficere:vt no.d.l.sed & si.§.quęsitū.item qđ subijcit, qui custodiri nō solent:quia erant integrę opinionis:vt ff.de rei vendica.si bo.fi. & l.si vero. Accursius.

Quatenus cuiusq; interfsit: in facto, non in iure consistit.

Pomponius lib. 11. ad Sabi. L. XXVI.

Plus cautionis in rem est quàm in personam.

Vlpianus. LEX XXVII.

Qui potest inuitis aliquib' alienare: multo magis & ignorantibus & absentibus potest.

Paulus ad Vlpian. lib. 30. L. XXVIII.

Nec ex prætorio nec ex solenni iure, priuatorum conuentione quicquã immutandum est: quãuis obligationum causę pactione possint immutari & ipso iure, & per pacti conuenti exceptionem: quia actionum modus vel lege vel per prætorem introductus, priuatorum pactionibus non infirmatur: nisi tunc cũ inchoatur, pacto inter eos conuenit.

Vlpianus libr. 36. ad Sabi. L. XXIX.

Diuus Pius rescripsit eos qui ex liberalitate sua conueniũtur: in id quod facere possunt, cõdemnãdos.

Paulus lib. 8. LEX XXX.

Quod ab initio vitiosum est: non potest tractu temporis conualescere.

Vlpianus lib. 42. ad Sabin. L. XXXI.

Nuptias, non cõcubitus, sed consensus facit.

Idem libr. 42. ad Sab. LEX XXXII.

a Quatenus.] Interesse cuiusque sec̃m terminorũ varietatem vel maius vel minus inuenit. Ecce enim si rem mihi venditam tradere nolueris, teneris ad interesse: qđ est quãdoq; sec̃m rei cõem æstimationẽ: quãdoq; in plus: vel ratione vicinatis: quia confinia prædia habeo illi prædio qđ mihi vendidisti. Vel rõne pœnæ quã promisi: vt si rẽ quã mihi vendidisti, alij sub pœna, promisi. non aũt in iure cõsistit interesse vt vsque ad certã quantitatem ius ĩteresse cuiusque definiat. & pro his ff. de actio. empti. l. j. in princ. Fallit tamen hęc regula interdũ. Lex enĩ interesse alicui' maius ęstimat quã sit: vt euenit in interdicto de tabu. exhib. nã si experiat hæres, fit condẽnatio ad æstimationẽ hęreditatis. Item si is cui sub cõditione legatum est experiatur, ad æstimationẽ legati refertur ęstimatio vt ff. de tab. ex hi. l. locũ. §. condẽnatio. & ex quibus cau. in pos. ea. l. pen. & quandoque interesse alicuius licet maiorem æstimationẽ contineat: ad minorẽ tamẽ æstimationẽ quque restringit. singulare enĩ interesse non debet excedere duplum interesse cõis: vt C. de sent. quæ pro eo. l. j. Itẽ potest poni ff. de iud. nõ à iudice. dic ergo quatenus id est quantũ. Alibi ponitur pro quia: vt ff. de verb. obli. cùm filius.

b Cuius.] id est alicuius.

c Plus cautionis.] Si mihi psonaliter cauet, hæc obligatio psonę cohæret: vt alius eius noĩe cõueniri nõ possit. sed si res pignori obligat, quicũq; possideat, hypothecaria cõueniri potest: vt ff. de actio. & obli. l. actionũ gña. & instit. de act. §. j. & huic regulæ equipollet qđ dicit̃ insti. de obli. ex delict. §. furti. Dic ergo cautiõis .id est satisdationis: cũ interueniat hypotheca. Sic ponit̃ cautio C. de pcu. l. j. per l. ff. de procur. l. Põpon. §. rati. aliàs pprie pro nuda cautione: vt C. de verb. signi. sancimus. Vel dic cautionis. id est cautelæ. qđ in idẽ recidit. Et qđ subijcit in rem id est actionẽ hypothecariã, quæ est in rem: quã in personã id est quã in actione personali pro debito competenti. Accursius.

d Qui potest.] Cùm creditor debitore inuito possit alienare, multò magis eo ignorãte: vt C. debi. ven. pign. impe. nõ poss. l. j. & ij. Item tutor põt vendere ea quæ nõ possunt seruari, inuito pupillo: ergo multò magis eo ignorante: vt C. de admi. tu. l. si. §. si. Itẽ facit si possum delegare iudicẽ inuitũ: vt C. de adu. diuer. iudi. sancim'. ergo ignorãtẽ: vt ff. de iudi. l. cum furiosus. Itẽ põt seruus petere bona causa seruandarũ libertatũ alijs seruis inuitis: ergo magis ignorantibus: vt ff. de fideicõmis. liber. l. iiij. §. illud. Hæc autem regula fallit ff. de re iudi. l. duo ex tribus. vbi dicit̃ qđ duo inuito tertio possunt iudicare, sed nõ eo ignorante. Sed ibi est ratio: quia tertius traxisset eos fortè in suam sñiam: vt ff. de arbi. l. sicut. & l. præcedenti. in fi. Itẽ fallit ff. de verb. sign. coram vbi dicit̃. si testator iussit fieri aliquid corã me: sufficit si sum præsens etiam inuitus, sed me ignorãte factum non valet. sed illud est ex testatoris voluntate. Itẽ fallit in emphyteota, qui potest vendere dño inuito, dũmodò ei denũciet: sed non eo ignorante: vt C. de iure emphy. l. fi. Itẽ filia emãcipata nõ debet nubere patre ignorante[a]: põt tamẽ eo inuito: & sic aliũ eligere quam pater ei elegerat: vt C. de nupt. l. viduæ sed econtra quędã facio te ignorãte quæ non te inuito, vt filius matrimoniũ vel filia patre capto vel absente per triennium: vt suprà de ritu nuptiarum si filius. & l. si ita. Accursius.

a Filia patre inuito non eo ignorante nubere potest. Ad de not. per gl. & doc. in authen. sed si post. C. de inoffici. test. & l. Iul. eum qui. a. liàs est l. P. ff. de sta. ho. & in c. tuæ. de spõ. & no. in c. cum contingat. de iureiurã.

e Nec ex prætorio.] Iure prætorio datur actio furti manifesti: vt insti. de perpe. & temp. act. §. furti & iniur. & vi bo. rapt. vt in fi. de nox. §. sunt aũt. Itẽ soleni iure id est ciuili, cũ solẽnitate ppo nitur: vt ff. de ori. iur. l. ij. §. deinde his. Oritur actio furti nõ manifesti ex l. xij. tab. & actio dãni dati: quę est ex l. Aquil. vt insti. de nox. §. sũt aũt. Si ergo paciscar ne agã pro furto qđ mihi facies, iniuria vel rapina, vel dolo, vel l. Aq. nõ valet pactũ: nã inuitaret̃ hoĩes ad delinquẽdũ: vt hic, & ff. de pac. do. l. cõuenire & ff. de pact. si vnus §. illud. Et pœnas ob maleficia imponi magna rõ suadet & c. vt ff. de fideiuſ. l. si à reo §. id qđ nec enĩ pub. ius priuatorũ pactis imutat̃: vt ff. de pac. l. ius publicũ. & ff. e. l. neq; pign' §. priua. Priuatorũ dico duorũ vel triũ. secus si vniuersitas aliqua statuat aliquid cõtra ius publicũ: quia quãtum ad eã villam vel ciuitatem valet: vt de consuetudine not. ff. de leg. & senatusc. l. de quibus. per l. ff. com. prædi. l. venditor. §. si cõstat. Cæterum admisso delicto sic: quia obligatione naturæ. id est ipso maleficio: vt suprà de actio. & obliga. l. ex maleficijs. possumus paciſci ne agamus. Et pacto tollunt̃ quædam obligationes ipso iure: vt iniuriarum, furti & similes ex delictis: vt ff. de pact. si tibi §. quædam. & l. si vnus §. sed si pactum. & ff. de iniur. l. non solum §. j. Aliæ vt ex contractibus re tolluntur per exceptionem: vt insti. de except. §. præterea debitor. Et hoc hic dicit quãuis obligationum. scilicet cõtractarũ, non cõtrahendarum, prout te refers ad obligationẽ ex delicto. Sed pro ut ad eas quę ex contractibus oriuntur, & in ea contrahenda, & in contractu potest pacto aliquid statui vt in plus vel minus agatur, vt ff. eo. l. contractus §. sed hoc ita. Et quod subijcit, possunt immutari & c. aliàs possint, & tunc est plana: & aliàs posse, & tunc supple scilicet certum sit. & quod subijcit ipso iure, referas te ad delicta, sed etiã ex contractu tollitur ipso iure quandoq; vt per acceptilationem: vt insti. qui. mo. tol. obl. §. j. Et qđ subijcit, & per pacta, & c. ad cõtractus te referas. & quod dicit vel l. f. xij. tabul. vel Aquil. nam da exemplum vt ff. Et priuatorum dic duorũ vel triũ: vt subijcit. Itẽ qđ subijcit ĩchoatũ. f. delictũ vel oblig. ex delicto. i. cũ ĩchoata est, pacto conuenit. i. pacto conuenerũt: & hoc pro ut ad maleficiũ te refers. sic & C. de episco. & cle. l. nulli. §. fin autem psona. sed pro ut ad cõtract': tunc ante sicut & post cã põt pacto minui vel augeri: vt ff. dixit. & secundũ hoc inchoatur propriè & impropriè ponit̃. sic ff. de offic. pconſ. l. ij. & verbum pacto cũ præcedentibus legetur. Põt & aliter poni casus. ecce enĩ si quis cauerit in testamento suo ne leges siue iura in eo testamento locũ habeant: nihilominus peti poterit sec̃m tabu. Item intentari interdictum de tab. exhi. quę viæ sunt prætorię. Item petunt̃ legata & detrahit̃ fal. quæ sunt ciuiles viæ. vt ff. de leg. j. l. nemo potest. Si autẽ debitor meus sis ex aliquo contractu, & paciscar ne mihi tenearis: valebit. Accursius.

† Pactio.

f Diuus.] Donator in quãtum facere potest conuenit̃. & sic da exemplum ff. de iu. do. l. si extraneus. & quidẽ is solus deducto ære alieno: vt ff. de re iu. inter eos §. is quoq;. & est ratio, ne ex liberalitate sua inops fieri id est factus periclitet̃ & c. vt ff. de re iu. ne ex libera. & inter eos quibus ex simili causa debetur, occupantis melior est conditio. Nec enĩ alijs donatarijs debitũ detrahere potest donator: vt ff. de do. qui ex donatione. Hæc vera sunt, si is q donauit, certi condictione conuenia tur ex stipulatu. Sed & si cõueniat̃ alia actione, idẽ est: vt de constituta vt ff. de dona. l. qui id. in princ. quia hodie & si non intercessisset stipulatio, conuenietur donator condictione ex l. vt C. de don. si quis argentum §. fin autem hoc minimè. Si autem alius conueniatur, non donator sed hæres eius: non habebit hoc priuilegium: cũ sit personale: vt ff. de re iudi. l. & si fideiussor §. si maritus. & l. sciendum. Item hoc verum est, si ego qui donaui, cõuenior ab eo cui donaui. secus si ab alio: vt suprà de re iudic. l. Nesennius. in princ.

g Rescripsit.] & bene.

h Eos.] donatores.

i Condemnandos.] & non in solidum.

k Quod ab initio.] Pone exemplum ff. de verb. obli. inter stipulantem §. sacram. vbi stipulatio liberi hominis nõ valet, etiam si postea efficiatur seruus: & idem in similibus in quibus ab initio stipulatio non valet: vt ibidem dicitur. Item pone C. de fal. l. sicut. vbi testm̃ falsum vel codicillus non confirmatur tractu tẽporis. Item ff. qui & à quib', si seruo. vbi libertas data seruo alieno non valet: etiam si postea efficiatur manumissoris. Item ff. de leg. j. l. cætera. vbi non valet legatum marmoris domui innexi: licet post testm̃ separetur. Item pone insti. qui bus non est permis. fa. testa. §. præterea. vbi testm̃ impuberis vel furiosi non confirmatur licet efficiatur pubes vel sanæ mentis. Item pone insti. de le. §. an seruo. & ff. de re. Cato. l. j. in prin. vbi nõ valet legatum seruo hæredis relictũ, licet alienetur vel manumittatur. ad hoc facit j. eo. l. pe. & exempla ibi posita. Fallit aũt hæc regula C. de cõtractibus iudic. l. j. vbi donatio in officialem inutiliter facta confirmatur. sed dic quòd non confirmatur tractu tẽporis solo, sed volũtate expressa vel tacita. & eo modo signatur cõtra & rñdetur C. si maior fa. ra. ha. l. j. & ij. & C. de nup. l. si mãdata. Itẽ eo. mõ solue qđ est ff. de rit. nup. l. si cõtra si quis in senatorio. & l. si quis tutor §. quid ergo si adoptiuus. Item fallit ff. de leg. iij. l. j. §. sed & si filiusfa. Item ff. de hære. insti. l. qui soluẽdo. Itẽ fallit suprà de regu. Cato. l. j. §. j. & §. ij. & l. finali. Item fallit suprà de condit. institu. l. mulier §. j. Item fallit ff. de fideicom. hære. generaliter. §. si libero. Item suprà de leg. j. l. quod in rerum §. j. quæ omnia sunt arcontrà. sed specialia sunt.

l Vitiosum est.] & non tenet de iure.

m Tractu temporis.] id est ex postfacto.

n Nuptias.] Pone exemplum ff. de condi. & demonstra. l. cui fuerit. vbi relictum est sub conditione si nupserit. nã impletur etiã sine concubitu. Item pone ff. de don. inter vi. & vxo. l. cum hic status §. si mulier. vbi durat matrimoniũ licet non simul cohabitent. nõ ergo exigit concu-

concubitus vt fiat matrimoniũ.eſt eñi matrimonium & ſine eo:vt dictum eſt. Et econtra ſæpe eſt cõcubitus licet non ſit matrimonium. Cõſenſus autem exigitur in matrimonio:nõ vt perficiat mřimonium conſenſus:ſed quia ſine eo eſſe nõ poſsit. An autẽ inter abſentes poſsit cõtrahi:dic quòd ſic [a], ex quo conſentiunt:vt hic & expreſſum eſt ff.de rit.nup.l.mulierem.& l.deniq;.Item an in diem vel ſub condi. qđ videt̃: quia cõſenſu:vt inſti.de contrahen.empt.§.emptor.& de obl.ex cõſenſu.Econtrà quòd nõ.nã eſt actus legitimus iure cano.introductus: vt j.eo.l.actus.Item ꝑ hoc ff.de adop.l.neq; abſentes Sponſalia cõſtat fieri inter abſentes:vt ff.de ſpõſali. ſuffic.

a Concor. text. in c.fi. de procur. li.vj.& in c. accedens. p arg.à ſimili de preben. & no.do.de rota deci.cc clxvij.incip. fuit dubitatũ. in nouis interpreta.

† Pactum

VErum eſt [a] neque pacta neque ſtipulationes factũ poſſe tollere. Quod enim impoſsibile eſt:neque pacto neque ſtipulatione poteſt cõpræhendi, vt vtilẽ actionem aut factum† efficere poſſit.

Idem lib.42.ad Sab. L. XXXIII.

QVod attinet [b] ad ius ciuile, ſerui pro nullis habentur: non tamen & iure naturali: quia quod ad ius naturale attinet, oẽs homines æquales ſunt.

Pomponius lib.22. LEX XXXIIII.

IN eo [c] quod vel is qui petit, vel is à quo petitur, lucri petiturus† eſt: durior cauſa eſt petitoris.

Vlpianus lib.40.ad Sab. LEX XXXV.

SEmper [d] † in ſtipulationibus & in cæteris contractibus id ſequimur quod actũ eſt. Vnde ſi nõ appareat quid actum eſt: conſequens erit vt id ſequamur, quod in regione in qua actum eſt, frequentatur. Quid ergo ſi neque regionis mos appareat, quia varius fuit? Ad id quod minimum eſt, redigenda ſumma eſt.

a VErum eſt.] Vẽdebas mihi ſeruum:& pacto vel ſtipulatione conueniſti furẽ non eſſe.non per hoc eſt minus fur:qa eſt impoſſibile vt qđ eſt,non ſit. & ſic pacto non põt hoc fieri:nec vtilis actio per hoc datur.teneris tñ mihi ad intereſſe:vt ff.de euict.ſi ita quis ſtipulanti.Sed ſi ꝓmiſiſti Stichũ qui deceſsit: aut eras in mora:& ad intereſſe teneris:vt ff.de verb.obli. inter ſtipulãtẽ.§.pe.aut non:& nõ teneris etiã ad intereſſe:vt inſti.de inuti.ſtip.in prin. Nec eñi ꝓmiſiſti hoĩem viuere ſed hominẽ dare.vt nõ obſtet prædictis. Dic ergo,verũ eſt neq; pacta,vel ſtip.ſupple, nec etiã legẽ:vt ff.de acquir.poſ.l.j.§.ſi vir.licet quãdoq; reputet lex ꝓ nõ facto vt ff.de cap.in bello.§.factæ. An autem vltima voluntas? Rñ. nec ipſa põt hoc facere:licet impoſsibilitas quãdoq; ꝓ nõ appoſita habeat̃:vt inſti.de hæ.inſti.§.impoſsibilis.& qđ ſubijcit,qđ eñi impoſsibile eſt &c. ſcilicet factum pro infecto haberi vel qđ eſt non eſſe:vt præ.§.ſi vir.& præ.§.fratrem.& in authẽ.de æquali.do.circa prin.& qđ ſubijcit,cõprehendi.ſcilicet vt tollatur quod eſt,vł ſit quod nõ eſt:nec per hoc actio vtilis datur:& hoc ſubijcit.

† aliàs patiturus. aliàs lucrifacturus. & aliàs lucri cauſa facturus.

† Concor. n c. intelligentia. de ver.ſig. extra.g l.eſt in ca.ij. de elec. in prag.ſan. verũ.cupiẽs hæc ſup verbo,mens.

b QVod attinet.] Pone exemplũ ff.de teſta.qui teſtamẽto.§.ſeruus vbi non põt teſtis eſſe ſeruus in teſtõ.Item & ff.eo.l.in perſonã.& de condit.inde.ſi id qđ.vbi ciuiliter non obligat̃.Item ff.de ver.ſig.l.illa verba.vbi arbiter vel arbitrator eſſe non poteſt.& ſcđm hoc loquitur j.eo.ſeruitutẽ.Item ff.de appel.l.ſerui.& l.creditor.in prin.vbi nõ põt appellare.& facit ff.de cap.di.liberos.in fi.Sed fallit hęc regula in caſibus quibus agit vt liber:vt ff.de iudi.l.vix.& vt ff.ad l.Corne.de fal.nullo.Itẽ ff.de accu.hos accuſare.§.ſi ſeru⁹.vbi poteſt accuſari ſi corporalis ſequitur pœna.Itẽ ſi ſtipulor mihi aut ſticho ſeruo Titij: põt ei ſolui vt libero:vt ff.de ſolu.Stichũ aut Pãphilum.§.vſumfru.Itẽ cũ factũ eſt in ſtipulatione:vt inſtit.de ſtipu.ſeru.§.ſed cum factum.Item legatum ad alimenta põt ei relinqui:vt ff.de alim.lega.ſeruos.& de his quæ ꝓ non ſcript.l.iij.Itẽ fallit C.de hære.inſti.l.cũ ꝓponas.in fin.& ff.ad Treb.l.ſeruo inuito.vbi in hæreditate & bon.poſſ.ꝑ ſeruum quærẽda conſenſus eius eſt neceſſarius.de iure verò naturali ꝓ aliquibus habetur.ecce enim quæ naturæ ſunt faciunt ſicut & cęteri qui de iure ciuili caput habent ſcilicet bibunt & comedunt,audiunt,loquuntur,intelligunt,moriuntur,creſcunt,& decreſcunt:vt ff.de pec.l.peculium.

c IN eo.] Caſum huius legis ponit Bul.in duobus quibus eſt res donata,vt potior ſit cauſa poſsidẽtis. & ponit vel pro &: quẽ caſum Io.reprobat:qa potior debet eſſe cauſa prioris:ſiue ab eodẽ dño, ſiue ab eodẽ nõ domino donata eſt:ſicut in venditione:vt C.de rei vendi.l.quoties.& ff.de pub.l.vt ſi quidẽ.& ff.de act.empt.ſi ea res §.fina.Vnde poteſt poni in eo qui rem alienam poſſidet:à quo alius volens eam rem lucrari petit:vt C.de rei ven.l.res.nec ponã vel pro &: ſed ꝓpriè. ſi eñi duo vel ponerent̃ ꝓ & impoſsibile eſſet qđ dicit ſcilicet quod vterque lucrifacturus eſſet. Sed hoc ſemper verum eſt: quia vel hic vel ille lucrifacturus eſt.

b Nota ꝙ mos regionis ĩ qua ſit contractus debet attendi. concor. text.in c.cũ veniſſet. de eo qui mit. in poſ.extra gl.eſt in c.j.§.item ꝙ ad dictas.in verbo moram.de colla. in pragma.ſanc.

d SEmper.] Si ſtipulatus ſum decem vel vendo pro.x. cùm dicas te ſenſiſſe de Veronẽſibus,ego de imperialibus:primò quid actũ ſit ſpectabimus. Si non appareat,tũc mos regionis ſpectabit̃.nã ſi mos regionis[b] erat talis,vt qs intelligeret̃ ab oĩbus loqui de imperialibus cùm de nũmis indiſtinctè loquebat̃:de imperialib⁹ cõueniſſe videat̃. & ſic de cęteris monetis. Si verò in regiõe frequẽtat̃ ita vna moneta vt alia,minor moneta ſpectabit̃:vt hic,& j.e.l.in obſcuris. Dic ergo ꝙ ſemper in ſtipu.&c.& qđ dicit in cæteris cõtractibus,innuit ſtipu.eſſe cõtractum. Sic C.qđ met.cau.l.ſi donatiõis.ſed impropriè:vt ff.tit.j.l. Labeo.Item quod dicit inſpici qđ eſt actũ.ſ.expreſsè,& ꝑ verba cõuenĩẽtia & apta. aliâs ſecus:vt ff.de ſupel.leg.l.Labeo.& de leg.j.l.iiij.§.ſi qs.Itẽ actum intellige etiã tacitè ratiõe rei quæ vẽdit̃:quia ſecũdũ opinionẽ omniũ valet decẽ libras imperiales.nã nõ eſt audiẽdus q de Veronẽſibus (licet ſupinè) dicit ſe ſenſiſſe,cùm nõ eſt veriſimile:vt j.eo.l.in obſcuris.Item tacitè agit̃ rõne perſonæ: vt puta amiciſsimo ꝓmiſit qs decẽ ſolidos. Vel ſcholaris Bonoñ. doctori.Itẽ rõne conſuetudinis loquẽtis: qa ſemper de imperialibus loquẽdo ſentiebat:vt ff.de lega.j.ſi ſeruus pluriũ.§.fi.ideo inſpicit̃ cõſuetudo.Ad qđ facit ff.de aqua plu.arcen.ſi prius.§.j.& C.loca.circa locationem.& ff.de euic.ſi fundũ.& de leg.& ſenatuſcon.de quib⁹.in fi.Itẽ cõtrà j.eo.non debet §.in re.Solu.vt ibi.Accurſius.

Idem lib.51.ad Sab. LEX XXXVI.

NIhil tam naturale eſt, quã eo genere quodq́ue diſſoluere, quo colligatum eſt: ideoq́; verborum obligatio, verbis [c] tollitur:nudi conſenſus obligatio,cõtrario conſenſu diſſoluitur.

Pomponius lib.27.ad Sab. L. XXXVII.

CVlpa [f] eſt immiſcere ſe rei ad ſe non pertinenti.

Vlpianus lib.10.ad edict. L. XXXVIII.

NEmo [g] qui condemnare non poteſt, abſoluere poteſt.

* Pomponius. L. XXXIX.

* Aliâs Vlpianus lib.xxx.ad Sabinum.

SIcuti [h] pœna ex delicto defuncti hæres teneri non debet: ita nec lucrum facere ſi quid ex ea re ad eum perueniſſet.

Idem lib.32.ad Sab. LEX XL.

e NIhil tam.] Verborum obligatio verbis .i.acceptilatione tollit̃: vt inſti. quibus mo.tol.obliga.§.j. item nudi conſenſus obli.i. traditione nõ ſubnixus conſenſu tollit̃:vt inſti. qui.mo.tol.obli.§.fina. aliâs ſi res eſt tradita, ex altera parte per exceptionẽ tollit̃: vt ff.de pac.l.ab empti. Sed nõne etiam obligatio ex conſenſu contracta tollitur verbis,i.acceptilatione:licet non natura ſui,ſed pacti:vt ff.de reſcin.ven.l.cùm emptor? Item & nonne omnis obligatio tollitur ſol.ſed non omnis ſic contrahitur: vt inſti.qui.mo.tol.obli.in prin? Item & confuſione tolluntur:vt ff.de fideiuſ.heres nec omnes ſic contrahuntur? Ad hoc reſpondeo:hic nõ negat hoc fieri poſſe:ſed ille modus eſt magis naturalis quando eo modo tollitur quo inducitur.& ſecundum hoc ponit ferè j.eo.ferè.Item quæritur de obligatione literarum an contrarijs literis tollatur,ſi ſcribit creditor me nõ ſcripſiſſe? Rñ.ſic ſecundum Io.& quod hic dicit,nihil &c.hyperbolicè loquitur:quia deo ſeruire,à quo cuncta habemus,eſt magis naturale. Vel ſic nihil &c.i.nulla obligatio conuenientius tollitur quàm eodẽ genere.item fa.C.de do.ea quæ.Sed ar.cõtra.ff.de pec.l.non ſtatim.vbi facilius adimitur peculium,quàm concedatur.

f CVlpa.] pone caſum vt C.vnde vi,cũ quærebatur.vbi punitur vt inuaſor qui ingreditur poſ.licet vacãtem:cum proprietas ſit aliena.item pone ff.ad.l.Aquil.ſi putator.vbi imputatur culpæ illius,qui trãſit per iter inſolitũ ſi ramus cadat ſ.caput eius.item pone ff.de cõditio.inde.ſi in area.itẽ ff.de cõdi.fur.l.ex argento.Sed op.ergo nemo debet accedere ad gerẽda negotia aliena:qđ falſum eſt:imò inuitatur qs vt gerat:vt ff.de neg.geſt l.ij.Sed reſpon.cũ officiũ homo homini debeat:vt ff.de ſer.export.l.ſeruus.eo magis ſuum officium dicitur implere,quã culpabiliter rei alienæ ſe immiſcere.nã & appellãs ꝓ dãnato inuito,dicitur facere rem ſuam:qa ſua interſit:& ſic habet biduũ, vt in ſua cauſa:non triduum,vt in aliena:vt ff.de appella.l.non tantum.& ff.quando appel.ſit l.ij.§.primo.

Appellãs ꝓ damnato inuito, rẽ ſuã facere dicit̃.

g NEmo.] Hæc regula nũquã fallit ſi intelligatur in genere: ita.ſ. quicũq; nunquã & nullũ põt in aliqua re condẽnare,quia nõ habet iuriſdictionem ordi.vel delegatã:nullũ põt abſoluere. Cæterum ſi aliquos condẽnare & abſoluere poſſum:contingit caſus vbi abſoluere poſſum,& nõ cõdẽnare:vt C.vbi ſe.vel cla.l.ij.§.adeò. Idẽ in clerico de crimine corã ciuili iudice accuſato: qa põt abſoluere:ſed nõ cõdemnare niſi prius ab ep̃o degradetur:ſi viſis actis ab ep̃o videat̃ cõdẽnãdus:aliâs ſi dubitat epiſcopus,remittet ad principem: vt in aut.vt cle.apud pro.epi.§.ſi tamen.& de ſan.epi.§.ſi verò crimẽ.& fa.j.e.qui vetante.§.eius.& ff.de re iudi.l.iij.& quod ibi notaui.

h SIcuti.] ſi mihi feceris iniuriã vel rapinã:pœnaliter mihi agẽti ciuiliter teneris:hæredes aũt tui nõ tenent̃:niſi cõtra te fuerit lis cõteſtata:vt inſti.de perpe.actio.§.nõ aũt.& §.pœnalis.& C.ex deli.de.l.j.Si tamen quid turpiter q̃ſitũ peruenit ad hæredẽ,ei aufert̃:vt ſuprà, de calũ.in hæredẽ. Et no.ꝙ ſufficit ſemel ad hæredẽ ꝑueniſſe:vt ſuprà qđ me.cau.qđ dixit.§ fin.& l.videamus.huic regulæ videtur derogari ſuprà,ad.l.Iul.repe.l.ij.nã ibi datur in hæredẽ pœnalis intra annũ:qđ quidã intelligũt cùm nõ peruenit ad hæredem aliqd:& ſic eſt exceptio huius regulæ.nã ſi perueniſſet,ꝑpetuo daret̃ actio:vt ff.de calũ.in hæredẽ.& de dolo.l.in hæredẽ.& l.itaq;.Sed Io.dixit in d.l.ff.ad l.iul.repe.ꝙ etiã ſi ꝑuenerit non teneatur vltra annum:ſicut nec ipſe qui deceſsit.eſt enim eo caſu actio annalis:ſicut & aliæ multæ annales ſunt

& de materia huius legis dic plenius vt C.ex delict.defun. Item no.bonam huius leg.similitudinem.sic ff.eo.l.secundū naturā.Item facit ĵ.eo. l.toties.& ff.de vi & vi ar.l.iij.in prin.& ff.de eo per quē fac.er.l.j. §.fi.

a In omnibus.] si fui condemnatus, & per metū iudicis vel aduersarij nō appellaui, & hoc fui ꝓtestat⁹: perinde est ac si appellasse⁹: vt C.de his qui per me. iud.l.fi.& ff.de app. cum quidam.Item timui teꝓhibere facientē opus in 10 meo: perinde est ac si ꝓhibuissem: vt tenearis quod vi aut clā: vt ff. qđ vi aut clam l.j.§.sed Aristo. Item promisi stare iuri sub pœna: & ꝓhibitus fui à iudice: perinde est ac si stetissem: vt ff.si quis cau.l.ij.§.simili modo. Idē si ab aduersario. 20 Secus si ab extraneo: vt ff.de eo per quē fa.er.l.j.§.si rē. item facit ff.de solu.qui decem. in prin. hęc autem regula fallit ff.de condi.& demō.quib⁹ dieb⁹. in prin.nam si tibi relictus fundus à testatore fuerit si intra decem dies ascenderis capi 30 tolium: cum te prohibeat hæres vel extrane⁹ non videris impleuisse conditionē: licet hi dies quibus fuisti ꝓhibitus, non cōputentur.itē fallit C.de condi.inser.l.fi.licet enim decē dare per alium iussus, fuerit ꝓhibitus: tamen impleuit condi.id est nō videt dedisse: sed adhuc dare tenetur vt statim fit liber: vt ibi dicit.

a infero ꝗ protestatio appellationi æquipollet. ad qđ con cor.gl.in c. cumana.extrā de elec. & in c.cum M. & ibi no.extrà de consti.

IN omnibus[a] causis pro facto accipitur id, in quo quis aliū perhorrescit quò minus fiat.

Idem lib.34.ad Sab. **LEX XLI.**

FVriosi[b] vel eius cui bonis interdicitur, nulla voluntas est.

Vlpia.lib.26.ad Sab. **LEX XLII.**

NOn debet[c] actori licere qđ reo non permittitur. ¶In re[d] obscura melius est fauere repetitioni quàm aduentitio lucro.

Caius lib.8.ad edictum prouincialæ. **LEX XLIII.**

QVi in alterius[e] locum succedunt[f]: iustam habent causam ignorantiæ an id quod peteretur, deberetur. ¶Fideiussores quoque non minus quàm hæredes iustam ignorantiam possunt allegare. Hæc ita de hærede dicta sunt, si cum eo agatur, non etiam si agat. nam planè qui agit, certus esse debet: cū sit in potestate eius quando†velit experiri: & ante debet rem diligenter explorare, & tunc ad agendum procedere.

†Quomodo.

Vlpianus lib.28.ad Sab. **LEX XLIIII.**

NEmo[g] ex ijs qui negant se debere[h]: prohibetur etiam alia defensione vti, nisi lex impediat. ¶Quoties[i] concurrunt plures actiones[k] eiusdē rei nomine: vna tantum quis experiri debet.

Idem lib.23.ad Sabi. **LEX XLV.**

TOties[l] in hæredem damus actionem de eo quod ad eum

b Vriosi.] De furioso constat quia est loco absentis: vt ff.de iu.cod. l.ij.§.fi.de interdict.dic scilicet cui est interdictū bonis à lege: vt in crīe læsæ maiestatis.nā postquā id crimē cōmisit: nec alienare, nec alienanti cōsentire, nec debitores ei soluere possunt: vt C.ad leg.iul.ma-40 iest.l.fi.huius ergo voluntas nulla est in prædictis: sicut nec furiosi. Idem si interdicatur à iudice quia sit ꝓdigus: vt ff.de cur.fur.l.j.ī pri.licet ibi videatur dicere, quod lex interdicit. Sed dic id est præbet authoritatem iudici interdicenti. Itē per iudicem videtur interdici qñ aliquē condemnat de publico crimine.ante lniam eñ aliqua est eius voluntas posteà non: vt ff.de don.post contractum.& hoc si tractatur de alienādo. At acquirere posset: & sic videtur aliqua esse eius voluntas: vt ff.de verb.ob.cui.nam pupillo comparatur: vt ff.si cer.pet.certi condictio.§. sed si ei numerauero. Itē cōparatur furioso: quia furiosus alienare nō potest: nec etiā aquirere pōt.cui Azo nō consentit. Porrò in quo casu 50 sufficeret alicui nō contradictio: in eodē casu voluntas furiosi tacitè interuenire creditur: vt ff.sol.mat.l.ij.§.voluntatem.nam & ei quærit vt alij ignoranti: vt instit.de hær.ab intesta.§.sui. Vbi voluntas expressa est necessaria: furiosus inuitus dicitur. Sed qđ dixi scđm Azo. furiosum videri tacitè consentire vbi tacita sufficit voluntas: dici pōt contra regulariter: vt ff.loca.qui ad certum.nec obstat §.voluntatē. quia speciale propter patrem cui videtur consentire.& facit C.de in integ. restit.mi.l.fi curatorem.Accursius.

c Non debet.] Si actori petenti datur dilatio propter testes: ergo & reo: vt hic. Sed hæc regula fallit.nam cùm reus plures habeat 60 iudices ordinarios, non pōt actor vnū eligere.& sic alium recusare per consequēs: vt C.de episco.& cle.l.cum clericis.in prin.quòd reo nō licet recusare ordinarium: vt no. C.de iurisdict.omn.iud.l.nemo.Item fallit quādo actor potest auferre reo suum iudicem per rescriptum ad extraordinarium iudicem: vt C.de dilat.l.fi quando.quod reo non licet vt in authen.qua in prouincia.sed specialia sunt.Sed econtra nō omne quod, licet reo, licet actori: vt in numero dilationum: vt ff.de fer.l.fi.Itē in dilatione non danda actori sed reo: vt C.de dila.l.si quādo.& in authē.quod fieri.& C.de temp.in integr.restit.l.petendæ.item huius l.ar. dixit Io.posse reum in se onus probationis trāsferre: vt & ipse possit ꝓ 70 bare. Alij negant, nisi in casu: vt ff.de proba.l.circa.

d In re.] Pone casum vt C.de condi.inde.l.fi.Item vt C.de iur.delibe. l.fi.§.si verò creditores.Item pone ff.de eo quod certo loco.l.ij.§.proinde inquit. Sed argu.contra ff.de donat.inter vi.& vxo.l.cum hic status. §.præsentiam in fin.& §.sed si ambo.vbi in dubio fauet donationi. Solut.speciale ibi: quia non amare sunt tractandæ, nec tanquam inter inſestos: sed inter solam inopiam timentes, vt ĵ.eo.l.fi id.§.si quis.Itē cōtra.ff.eo.l.in eo.sed hic non lucratur cui fauetur: sed dānum euitat.Itē contra ĵ.eo.quod à quoquā.sed ibi non erat obscuritas.Item facit ff.de rei ven.l.iulianus si in area.ibi, nisi quis &c.Accur.

80 e Qui in alterius.] Stichum tibi promisi, vel decem tibi debui ex contractu bonę fidei.licet interpellatur hæres meus & cessat cùm ignorat me fuisse obligatum, non tenetur de interitu primo casu, vt ff.si cert. petatur quod te. nec ad vsuras ex mora in secundo, vt ĵ.eo.non pe test videri improbus. Hoc idem est in fideiussore. nam si ꝓmisisti mihi te soluturum quicquid Titius debet, & conueniam te pro decem quæ mihi Titius ex venditione debet, cum id ignoras, non præstabis vsuras.non enim est improbus &c.vt ĵ.eo.non potest. Hæc autem vera sunt in his qui conueniuntur. Agentes enim omnino certi esse debent.vnde si pœnam promiseris si me euntem impedieris, vel a me peteres quoddā debitū, hæres tuus impediens vel etiā debitū petens etiā ignorās cōmittit in stip.nisi pupillus sit, vt ff.de ver.ob.cū fili⁹.§.in hac stipulatione. Porrò licet committatur stipulatio pœnalis, puto eū restitui ex clausula generali.nam in alieni facti ignorantia tolerabilis est error, vt ff.pro suo.l. 10 fi.in fi.item potest poni casus in primo ff.depo.l.j.in fi.& l.iij.in secundo scilicet de fideiussore ff.manda.si fideiussor.in princ. Ad tertiā partem facit C.de tēpo. in integrum restitu.l.petendæ.& de excepti.do. purè.in fin.& C.de dila. 20 si quando.in fi.itē ad prin.& fi.fa.ff.re.amo.l. Marcellus §.primo in fine. Accursius.

f Succedunt.] vt hæres & bonorum possessores. Accursius.

g Nemo.] Si te in iudicio conuenero, & vnam minus vtilem exceptionem pro- 30 posueris, vt pacti, quæ tibi non competebat: aliam vtilem proponere poteris, vt ff.de except.l. is qui.& l.nemo est. Sed quid si non excep.iuris opposuisti: sed facti: negans te ipso iure teneri: vel quia nunquā debuisti: vel quia soluisti? Respon.dicam idem esse.& hoc dicitur hic. Præterea exceptio facti, exceptio est: vt ff.de except.l.ij.& sic de facto obtinui. Hæc autem vera sunt nisi lex impediat.impedit enim quandoque. ecce enim si qui cōueniē noxaliter, negauerit seruū se habere in potestate: cōuictus de mēdacio: insolidum tenetur.nec enim ꝑ otest pœnitere: vt ff.de noxal. quoties §. 40 prætor.& l.si seruus deportatus.§.si negauerit. Idem si negauerit de pauperie conuentus: vt ff.si quadr.pau.fecis.di.l.j.§.interdū.Item fallit ff.de rei vend.l.fi.Item fallit in authē.de trien.& semis.§.studium.& §. illud quæ sunt contrà & C.de non numer.pecu.authē.cōtra qui propriam.& C.qui pot.in pigno.hab.item si possessor.Itē fallit C.de compensa.l.fi.vbi primo negasti te debere: & post conuictus per testes, nō dico, per confessionem, vis opponere except.cōpensatio. Item fallit insti.de fideicō.hęr.§.fi.scđm qđ Io.ponit ibi casum.Itē fallit in eo qui se negat socium: nam amittit priuilegiū vt damnetur inquantum facere potest: vt ff.de re iudi.sed hoc ita.§.j.Item fallit ff.de proba.l.cum de in 50 debito.in princ.Accursius.

h Debere.] ab initio.

i Quoties.] hæredi instituto datur interdictum quorum legatorum contra legatarios sua authoritate legata occupantes. Item potest habere petitio. hæredi. contra eum qui pro hærede vel ꝓ possessore possidet. item rei vendi.contra eum qui tit. possidet. Qui autem [b] incertus est possideat quis pro legato, vel pro hærede vel cum ti. poterit plures proponere: vt tamen protestetur se velle vna experiri id'est vnius actionis commodum quodcunque illud sit consequi: vt ff.quo.legat l.prima §.quod autem. & secundum hoc loquitur hæc lex 60 in processu causæ seu fine. Sed dicas quòd etiam in contest.lit.loquitur vt tunc eligat: vt ecce vtrum intendat directam ex testamento, vel vtilem ex eadem scriptura: vt C.de codi.l.fina. item vtrùm nego.ge. vel certi condit.generalem: vt suprà de iureiurā. duobus.§.exceptio. Hodie etiam tempore dati libelli: vt C.quomodo & quando iud. auth. qui semel. licet olim vsque ad lit.contest.posset mutare: vt C.de eden. edita.quæ est huic contra.sed ad prima dicta duo tempora non est cōtra. Ad tertium scilicet dati libelli, dic quòd corrigitur per dict.authen.quod autem dictum est vna debere experiri.quasi dicat alia non poterit posteà agere ad idē: ad aliud bene poterit si quid plus est in al- 70 tera: vt suprà de actio.& obligat.l.qui seruum.§.fina. nisi tales sint quæ electione tollantur etiam in id quod plus est, vt contrariè: vt C.de furt.l.prima §.& aliæ.& suprà de tribu.quod in hæredem §.eligere. Item quod dixi ad idem non posse agi alia actione verum est ex persona sua: sed ex alterius potest: vt suprà de action. empti. l.non est nouum. & suprà de acti.& obligat.l.si is.& institu.de legat. §.si in aliena. & suprà de verborum obligatio. inter stipulantem.§. si rem quam. Sed hic videtur non idem. Item quod dicit vnam eligi: fallit in personali & hypothecaria: vt in authent. de fideiuss.§.sed neque.ibi, contra principales &c. sed illæ non ad idem. item dic 80 quòd actor eligit: vt in dicto §.eligere. nisi in casu vbi lex pro eo eligit vt ff.de inoffic.testa.Papin.§.si quis impubes.

b Scriben. hic dicunt hanc gl.fin gu.ad hoc quòd actio psonalis & realis poterant omnino simul cumulari in eodem libello cum protestatione tamen ex parte agētis, vt dicere t level le vti vna quam elige bat postea l li cōtest. sed hodiè debet fieri electio tempore libelli porrecti. authē. quæ semel. C.quomodo & quando iudex. Bolog.

k Plures actiones.] persecutoriæ rei.

l Toties.] Pone casum vt suprà de trib.quod in hæredem.§.si fertuo. Azo. Habet autem locum hæc regula in prima parte extra cōtractum dolo commisso à defuncto. aliâs semper tenetur: vt suprà de action. & obligat. l.ex contractibus. & facit suprà deposi.l.si hominem.§.datur.

Neque

peruenit, quoties ex dolo defuncti côuenitur, non quoties ex suo. Idem. LEX XLVI.

NEque pignus [a], neque depositum, neque præcariũ, neq; emptio, neq; locatio suæ rei consistere potest. ¶Priuatorũ [b] conuentio iuri publico non derogat.

Caius lib. 10. ad edict. prouincia. LEX XLVII.

QVod à quoquã [c] pœnæ nomine exactũ est: id eidem [d] restituere nemo cogitur.

Vlpianus lib. 30. ad Sabinum. LEX XLVIII.

COnsilij [e] nõ fraudulenti nulla obligatio est. Cæterùm si dolus & calliditas intercesserit: de dolo actio competit. ¶Socij [f] mei socius, meus socius non est.

Paulus lib. 30. ad edict. LEX XLIX.

QVicquid [g] † calore iracundiæ, vel fit vel dicitur: nõ prius ratum [h] est, quàm si perseuerantia apparuerit iudicium animi fuisse. ideoq; breui reuersa vxor, nec diuertisse videtur [i].

*Paulus. LEX L.

ALterius [k] circũuentio [l], alij non præbet actionem.

Vlpianus. LEX LI.

CVlpa caret [m] qui scit [n], sed prohibere [o] non potest.

Caius libro. 5. ad edictum. LEX LII.

NOn videtur [p] quisquã id capere, quod ei necesse est alij restituere.

Vlpianus lib. 64. ad edictum. LEX LIII.

NOn defendere videtur [q] nõ tantũ qui latitat, sed & is qui præsens negat se defendere, aut non vult suscipere actionem.

Paulus libro. 12. ad edict. LEX LIIII.

CVius per errorem [r] dati repetitio est: eius consulto dati donatio est.

Vlpianus lib. 16. ad edict. LEX LV.

NEmo † plus [s] iuris ad alium transferre potest, quàm ipse habet.

---

a NEque pignus.] De pignore habes ff. de pigno. actio. si rem. Sed fallit ff. ad Trebel. l. debitor. in princ. & ff. de exceptio. rei iudic. l. pen. in fi. De secundo habes ff. deposi. bona fides. in fine. De tertio scilicet præcario habes ff. de præc. l. certè. §. si. hoc autem valet ratione possessionis vt eo. §. & ff. de pigno. actio. l. cum & sortis. §. fina. De quarto scilicet emptiõe habes C. de cõtrahen. empt. l. cùm res. hoc tamẽ fallit in casibus ibi notatis. Quintũ 10 habes C. loc. qui rem propriã. Et adde quia nec clam suã rem quis potest habere: vt ff. de acq. ren. posses. si de eo. §. fi. nec stipulari sibi dari: nisi sub conditione: sed restitui vel tradi sic: vt suprà de verborum obligatio. l. nemo rem su20 am. & suprà de legatis primo cetera. §. sed si sub conditione.

b ¶ Priuatorum.] Pone exemplum ff. de pact. iurisgen. §. si paciscar. vbi pepigi de non prosequenda nunciatione noui oper. quod fiebat in publico. & alia quæ not. 30 ff. de pac. ius publicum. Et dic quòd cõtra id ius publicum quod est publicum authoritate & vtilitate: vt dictis exemplis. Sed quid si contra id quod est publicum auctoritate, sed vtilitate priuatum? Respon. valet: vt C. de temp. & re. 40 appel. l. vlti. in fine. & instit. de excu. tuto. §. itẽ si propter. & propter generalẽ regulã C. de pact. l. pen. quę tñ fallit in casibus ibi no. Item quid si non priuati duo vel tres, sed vniuersitas statuit aliquid contra ius publicum? Respon. Azo quod valet: quod est verum inter se: sed non in publicum præiudi. nam & priuati possent hoc modo: vt supra de pact. epistola. §. pactum. Item quod dicit conuentione, scilicet expressa. tacita enim quandoque valet: vt ff. de procura. filiusfamilias. §. milites. & ff. de pact. l. si vnus. §. illud. & argu. ff. de condi. & demonst. nunquam. & 50 facit ff. eo. l. nec ex prætorio.

c QVod à quoquam.] Pone exemplum ff. de pigno. actio. l. si pignore. ibi, sed quod ipse debitor &c. Item suprà de solu. id quod. Item ff. de tab. exhi. l. iij. §. condemnatio. his exemplis non reddit qui accepit. Item nec alius reddit: vt suprà de procur. qui proprio. §. pœnam. & propter hoc dicit hîc, nemo cogitur. Sed prima pars fallit, vt suprà de ædil. edic. l. cum autem. §. fina. vbi venditor morbosi animalis si præstitit pœnam emptori propter moram suam, eam recuperat si postea emptor agat redhibitoria. Item secunda pars fallit suprà pro socio l. cum duobus. §. finali & lege si igitur. & de noxalib. si ex duo60 bus.

d ¶ Eidem.] à quo est exactum.

e COnsilij.] Si tibi consului vt pecuniam tuam potius in emptiões prædiorum colloces quam fœneres, non teneor: vt instit. mand. §. tua gratia. nisi aliàs facturus non eras: vt suprà manda. si remunerandi. §. si tibi. at P. hic distinguebat. aut mandaui vt fœneres, non adiecta persona cui, & tunc non teneor: etiam si aliàs facturus nõ eras. aut mandaui persona adiecta cui: & tunc teneor etiam si aliàs facturus non eras. quæ distinctio reprobatur suprà de negot. gest. l. iij. §. finali & l. iiij. & hæc vera cum dolo carui: aliàs teneor: siue aliàs eras factu70 rus, siue non: nisi dolus cadat in nomen maleficij, vt furti, vel serui corrupti: tunc enim furti & serui corrupti experietur: vt suprà de seruo corru. l. j. §. persuadere. & de fur. qui seruo. §. sed & si alius. & de dolo, quod si cùm scires. Accursius.

f ¶ Socij.] hic casus ponitur suprà pro soc. l. qui admittitur. & l. sequẽ. Accursius.

g QVicquid.] hoc idem est suprà de diuor. l. diuortiũ. Et not. quod hic iracundia minuit culpam: nam culpa est diuertere: vt suprà de minor. si ex causa. §. si mulier. quandoque rescindit contractum: vt suprà de public. l. licitatio. quandoque minuit delictum: vt C. de adult. 80 gracchus. & de aboli. l. j. Sed contra C. de iniur. l. si non conuicij. Sed ibi fuit perseuerantia.

h ¶ Ratum.] id est firmum.

i ¶ Videtur.] sed calore iracundiæ potius factum.

k ALterius.] si procurator tuus vel tutor vel curator tuus gerendo tuum negotium alium circumuenit vendendo, vel aliàs contrahendo, non quærit tibi actionem cum effectu: quia exceptione doli repelleris, vt suprà de exceptione do. apud celsum. §. quæsitum. & §. illa. & §. quæ in tutore. Itẽ & econtrà nec liberatione acquirit alterius circumuentione: vt suprà de eo per quem factũ erit. l. fi. in vlti. respon. Et argu. C. de pac. l. debitorum. Et not. quod ex hac lege videtur quod dolus mediatoris dans causam contractui, ipso iure facit nullum contractum, vt & ff. de dolo, & eleganter in princi. Sed Ioan. aliter illam intelligit. vt ibi not.

l ¶ Circunuentio.] id est dolus. Accursius.

m CVlpa caret.] Casus ponitur vt supra de noxa. l. in omnibus. & l. in delictis. in 10 princ. aliàs si prohibere potest, non tantum nõ caret culpa, sed & ipse fecisse videtur: vt ff. de his qui no. infam. l. quid ergo. §. j. Sed quid si possum prohibere Titium 20 iniuriari Sẽpronio, an debeã iuuare? Rñ. secũdum cano. sic, verbis, in terponendo me honesto modo: vt in c. negligere. Sed secundum leges nõ nisi in his quos habeo corrigere: vt in permissis scilicet seruis & filijs & in similibus: quia ser30 ui dominum debent iuuare si sunt sub eodem tecto: vt C. de his quib. vt indi. l. fina.

n ¶ Scit.] subaudi ille dominus. Accursius.

o ¶ Prohibere.] scilicet seruum suum delinquentem.

p NOn videtur.] 40 Hic casus positus est, vt suprà eo. non videtur cepisse. secundũ Azo. Tu dic poni per l. suprà de inoffic. testam. si pars. §. finali. Item suprà de legat. ij. cùm ea. & sic concordat suprà titulo primo aliud. Accursius.

q NOn videtur defendere.] hoc locum habet in his qui satisfederunt, vt alios defenderent, secundum Azo. Sed secundũ hoc debet dicere defendere, & non defendi. quare pone in principali vt sic fiat misio vt ff. quib. ex cau. in poss. ea. l. ij. in princ. & facit j. co. tit. l. hoc 50 autem. §. fin. & de iudi. rectè.

r CVius per errorem.] Pone casum vt suprà de condi. indeb. l. prima. Item vt suprà pro empt. qui fundum. §. seruus meus. in fin. §. Et distingue: quia cùm quis soluit indebitum ignorans, aut est indebitum vtroque iure, scilicet ciuili & naturali. aut naturali tantùm, aut ciuili tantùm. aut debitum est vtroque iure. Sed ob. excep. si indebitum est vtroque iure, vel naturali tantùm, per quancunque ignorantiam solutum repetitur, vt C. de conditio. indebi. l. cùm & soluta. & de non nume. pecu. l. si quasi. & de pact. creditori. & suprà de sol. Stichum. §. naturalis. non enim iuris ignorantia nocet in damno vitando, vt suprà de 60 iu. & fac. igno. l. error. multò ergo minus facti ignorantia. si indebitum iure ciuili, sed debitum iure naturali, vt ex testamento non solenni solutum per ignorantiam iuris non repetitur. si verò per facti ignoran. probabilem, & tunc repetitur, aut non probabilem, & tunc non repetitur, vt suprà de iur. & fac. igno. l. regula. §. sed facti ignorantia. & §. si quis ignorans. & C. ad legem Falci. error. Si verò debitum est vtroque modo, sed ob. excep. aut perpetua, aut temporalis, si temporalis, solutum ante non repetitur, vt suprà de condi. inde. l. in diem. nisi fortè per ignorantiam probabilem facti, secundum Io. si perpetua, aut fauorabilis, & tunc repetitur, aut odiosa vel ad iuris rigorem conseruan70 dum introducta, & tunc non repetitur, nisi facti ignorantia probabilis fuerit. sed si detur exceptio: si tamen incertum sit perpetua sit an tẽporalis, repetit, vt ff. de cõdi. indebi. qui ex. & l. sufficit & l. Iulia. & C. de condi. indebi. l. j. & suprà ad Macedonia. l. fina. ciuilis tamen est obligatio vbi spe futuræ numerationis me obligaui: vt institu. de lit. ob. Item vbicunque ciuilis & naturalis simul est obligatio, si fiat pactum de non petendo, sola ciuilis remanet, naturali sublata: vt suprà de solut. Stichum. §. naturalis. naturalis tantum per pactum nudum. Item si hæres fuit grauatus in legatis vltra dodrantem: quod est vltra dodrantem relictum, iure naturali debitum est: ciuili est indebitum. Sed 80 qui sciens soluit debitum iure naturali, qualiter donare dicitur: cũ ad id esset obligatus: vt ff. de don. hoc iure. §. pen. in fine. Respon. hæc datio videtur donatio. id est irreuocabilis datio. sic ff. ad l. Aquil. si seruus seruum §. Iulianus scribit. Accursius.

s NEmo plus.] Si mihi fundum vendideris & tradideris: quod iuris habes, in me transfers. vnde si tu dominus eras: & ego dominus ero. & si non dominus eras: nec ego: sed possess. adipiscor. Item si à te poterit auocari per hypothecariã: & à me poterit. si nomine fun.

Marginal notes:

Ista l. facit ad id quod voluit gl. in c. j. §. ad tollenda. in verbo liberẽ. ad finem de elec. in pragma. sanc.

Conuentio tacita quandoq; valet.

Iracundiæ plures effectus.

* Aliàs Põponi⁹ li. xxv. ad edictum.

† Concor. text. in c. nuper. extra de dona. inter virum & vxorem. tex. in ca. dudum. j. q. vij.

Solutum per errorem an & quando repetatur.

di tenebaris soluere tributa: & ego. si hic fundus seruitutem debebat: & ego seruitutem debebo: vt ff. de acquirē. re. do. l. traditio. & de actio. empt. ex empto. in prin. & C. de distr. pigno. si debitor. & C. sine cen. vel reli. l. ij. & fin. & d. l. traditio. ibi, & si seruum &c. Hæc autem regula in tu. & ca. fallit: vt C. de administ. tuto. l. fin. & l. lex. in fin. Item in procu ratore: vt insti. de re. di. §. nihil. Itē in iudice: vt instit. de offic. iu. §. finali Item in executore: vt ff. 10 de euict. si pignora. qui transferunt plus quàm habēt. Quod quare accidat: dic vt no. ff. eo. id quod nostrum. Item in creditore fallit: vt insti. qui. alie. licet vel non §. j. Item in vsufructu formali: vt ff. de vsufruct. l. quod nostrum. Item qui 20 propter malam fidem vsucapere impeditur, si vendat alij bona fide accipienti, plus iuris transfert quàm habeat: vt in stit. de vsusc. §. quod autem. Sed responderi potest, quòd emptor nō à venditore, sed à se ius vsucapiēdi habet. Item 30 fallit in censitorib⁹ & flumine, vt ff. de acquir. rerum do. l. ergo §. alluuio. Item fallit in datione libertatis: quod dicvt institu. de lib. §. fin. Accursius.

** Aliàs, Paulus lib. ij. de testamentis.*

Paulus lib. 2. de testamentis.

LEX LVI.

NVllus [a] videtur dolo facere, qui suo iure vtitur.

* Caius. LEX LVII.

SEmper [b] in dubijs benigiora præferenda sunt.

Idem lib. 19. ad Sabinum. LEX LVIII.

BOna fides [c] non patitur vt bis idem exigatur.

Vlpianus lib. 2. disputationum. LEX LIX.

EX pœnalibus [d] causis non solet in patrem actio de peculio dari.

Idem lib. 2. disputationum. LEX LX.

HAeredem [e] eiusdem potestatis iurisque esse, cuius fuit defunctus, constat.

Idem lib. 10. disputationum. LEX LXI.

SEmper [f] qui non prohibet pro se interuenire, mandare creditur. Sed & si quis ratum habuerit quod gestum est: obstringitur mandati actione.

Idem lib. 3. opinionum. LEX LXII.

DOmum [g] suam reficere vnicuique licet, dum non officiat inuito † alteri, in quo [h] ius nō habet [i].

* Iulianus. LEX LXIII.

HAereditas [k] nihil aliud est, quàm successio in vniuersum ius quod defunctus habuit tempore mortis.

Idem lib. 16. digestorum. LEX LXIIII.

QVi sine [l] dolo malo ad iudicium prouocat [m], non videtur moram facere.

Idem lib. 28. digestorum. LEX LXV.

EA quæ † rarò [n] accidunt, non temere in agendis negotijs cō putantur.

Idem lib. 4. digesto. LEX LXVI.

a NVllus.] Consanguineus reatum sui consanguinei corri- 40 gere pōt: vt C. de emen. propi. l. j. quod cū facit, non videtur dolo facere, sed ratione pietatis. vel pone vt ff. pro socio. l. merito. vel pone vt ff. de aqua plu. arc. l. ij. §. fina. vel vt suprà de pecul. eo tempore j. respon. & dic iure suo, vel quod verè est suum, vel quod putet esse suum: vt j. eo. l. qui in ius. §. nemo. Sed op. nonne qui alienat in fraudem creditorū iure suo vtitur? Respon. vtique. nam transfert dominium: vt ff. de contrahen. empti. si sciens. & tamen dolo malo videtur alienare, cùm sciat se habere creditores: vt ff. quæ in fraud. cred. omnes. §. Lucius. Item op. si primò rem meam tibi vendidero, deinde alij, & tradidi: iure id facio: nam trasfero dominium: vt C. de rei ven. quoties. prçtereà cùm possum 50 rem alienam vendere: vt ff. de contrahend. empt. l. rem alienam. ergo multò magis meam. & licet id iure meo faciam, incido in Corneliam: vt suprà de falci. qui duobus. & sic punior: ergo dolum commisi: nam aliter Cornelia nō puniret: vt C. de fal. l. nec exemplū. & ff. de fal. impuberem. in prin. Respōdeat qui potest. Azo. sed potest respōderi: nisi noceat alij cui tenetur iure cōtractus. Vel dic φ eo ipso φ pœna imponitur, videtur prohiberi: sumpto arg. ab effectu: vt C. de sum. tri. l. iij. §. igit si clericus &c. & sic non iure suo, cùm sit prohibitum: vt C. de relig. l. statuas. Item contra huic regulæ ff. de lega. præstan. l. virilis §. si adierit. vbi pater institutus adijt. & sic vtitur iure suo: & tamen tenetur filio 60 præterito actione de dolo propter damnum, quod habet filius in dimidia in libertatibus quæ valent. Sed dic, magis videt hic adire vt filio noceat, quàm suo iure velit vti: cùm filius offerebat patri virilem quā erat habiturus ea adita. Argu. ff. de aqua plu. arc. l. j. §. deniq;. hic autē principaliter vt sibi profit. Accursius.

b SEmper.] Pone casum vt ff. pro soc. merito. vt etiam in superiori. nam cautè iusta causa ponitur. Item pone vt C. qui bon. ced. poss. l. fina. Item huic regulæ ob. illud generale, dolū præsumi. quod colligit suprà mand. l. si procur. §. dolo. Vel pone casum vt alij, per l. suprà de donationibus inter virum & vxorem Quintus. item suprà de his qui 70 sunt sui vel alieni iuris, filium. ibi, non tamen ferendum &c. & facit infrà eodem, ea quæ. §. in re. & suprà de rebus dubijs, cùm in testamento. Accursius.

c BOna fides.] Si testator legauit mihi aliquid sub conditione, & legi interdicto de tab. exhib. cōtra hærede, & æstimationē consecu tus sum legati: quia per contumaciā tab. noluit exhibere: licet non debeam cauere de reddendo in defectū condi. tamen adueniente cōditione nō petam denuò legatū ab eodē, à quo habui æstimationē: quia bona fides &c. Sed si cōtra alium egi eo interdicto, & habui æstimationē adueniēte cōditione petā legatū ab hærede: & ita à diuersis: vt suprà de tab. exhib. l. iij. §. condemnatio. Sic à diuersis consequar idē: vt insti. 80 de lega. §. si res aliena. Item non solùm ab eodē nō possum, sed nec ab alio qui causam ab eo habet: vt C. de euict. l. emptor. Vel qui haberet cōtra primū regressum: vt C. de vsur. rei iud. l. fi. §. fi. itē facit C. de pœnis. l. omnes. Accursius.

d EX pœnalibus.] id est, delictis. Si filius fecit furtum, pater non tenetur de peculio, nisi inquantum locupletatus esset. quod est generale in filio & seruo in quolibet delicto, vt suprà de pecu. l. iij. §. idē scribit. & §. ex cā furtiua. & ff. de his q deiec. vel effu. l. j. §. cū seru⁹. & de vi & vi ar. l. j. §. si fili⁹. & §. fi. Itē nec noxaliter tenet pater: vt insti. de noxa. §. si. Sed ipse fili⁹ cōuenit. & eo dānato, tenet pater de pec. vel actione in factū: vt ff. de noxa. l. noxalis. & l. se. & l. fi. & ff. de iudi. tam ex cōtractibus. Idem ergo in monachis si possessionē inuadant. Accursius.

e HAeredē.] Est enim vna persona fictio ne iuris: vt in aut. de iureiu. à mo. §. j. quque tū 10 plus iuris habet hæres: vt si pmisisti mihi post mortē meā: qa actio incipit ab hærede: vt C. vt act. ab hær. l. j. sæpe enim plenior cōpetit obligatio hæredi quā defūcto: vt ff. de euict. l. si per imprudentiā §. nō mirū. & ad l. fal. l. repetit. & ff. re 20 rū amo. l. iij. §. j. Econtrà, quādoq; min⁹: vt in priui. personalibus: vt j. eo. in oībus. Itē in vsufruc. qui non trāsmittit ad hæredē: vt insti. de v. sufru. §. finit. Itē in oībus personalibus pac. vt ff. de pac. l. idem §. personale. idemq; in oibus p 30 sonalibus actionibus quę hæredibus nō dantur: vt ff. de iniur. l. iniuriarū actio. & de in ius voc. l. in eū. & de calū. l. hæc actio. itē in alio casu: vt C. de met. l. fi. Sed in omnibus actionibus quę nōdant in heredes, plus habēt hæredes, vt 40 in pœnalibus: vt instit. de perpe. act. §. non omnes. Accursius.

Vetustū exēplar habem⁹ in quo legitur, domum suam vnicuiq; reficere licet inuito altero, dū non officiat alteri⁹ ædificio in quo ius nō habet.

** Aliàs, Paulus lib. vj. digesto.*

† Determinat tamē & de illis quan do j. iuriscō sultus: vt de lazaro resurgente, an recuperet bo na: vt pergl. in l. ex his. ff. de leg. & in c. fraterni tatis & ibi, an vxorem vbi notaui in apostil. peret vxorem. ns. xx. ij. extra de frig. & ma lē.

f SEmper.] Si pro te præsente fideiubeo & nō cōtradicente, mādare videris: ideo mandati experior: vt ff. mand. l. qui fidē. & l. qui patitur. & C. man. l. si fideius. & hic est primus casus huius l. Si verò pro absente, tūc ne. gest. experior: vt ff. mand. l. ex mādato §. j. nec enim man dati ago, cū mādatū nō fuerit: vt ff. de neg. gest. l. Pōpo. in fi. Qualiter ergo hic datur actio mādati in scdo casu huius l. cū mādatū nō fuerit? imò neg. gest. deberet dari: vt ff. de nego. gest. l. si pupilli. §. idem ait. quæ est cōtra? Solut. ibi ratū fuit habitū ab absente factum. hic à præsente Vel secundùm Bul. hic fuit mādatum, sed tunc nō susceptum: quia dominus cum indignatione recessit mādatarius mādatum sponte adimpleuit, & dominus postea ratum habuit. Vel dic speciale in fideiussore vt ratihabitio mādati actionē inducat. Vel fortè hoc verum est, cū pro aliquo iudicio sisti fideiussit: & ita erat speciale in iudicijs, vt alia multa secundum Io. quę patent ff. si quis cau. per totum titu. & maximè in l. ij. Accursius.

g DOmum.] Domus mea debet seruitutem Titio altius nō tollendi vltra certam mensurā, vel, altius nō tollēdi nisi cū lapidibus, nō cū lignis. possum ea quidē reficere, dūmodò non noceam ei inuito: qđ esset si facerem cōtra debitā seruitutē, in quo ius nō habeo, sed eo 60 volente possum. & ad hoc ff. de exce. rei iudi. l. egi. Vel dic secūdò: domus mea seruitutem nō debet vicino. licet ergo mihi altius tollere, vt C. de serui. altius. dummodò non noceā vicino inuito, in quo ius nō habeo nocēdi, quia nō immitto fragmenta in suo. hoc enim nō licet, vt ff. si ser. ven. sicuti. §. Aristo. & §. idemq;. Si tamen nihil in alienum immitto, alteri tamen officiam, si quidem dolo teneor, aliàs non, vt ff. de aqua plu. arc. l. j. §. denique. Planè interdum suis reficit coactus, vt suprà de officio præfe. vrb. præses. & C. de ædi. pri. si vt proponis.

h In quo.] id est, inquantum. Accursius.

i Non habet.] scilicet officiendi. H.

70 k HAereditas.] hic dic vt ff. titu. j. l. nihil. Accursius.

l QVi sine.] Ex venditione decem mihi debes. si solutionem differas dum ignoras me vendidisse ei, cui successisti, non teneris ad vsuras alias: si scires, secus, vt hic, & ff. si cer. pet. quod te. & de vsur. si quis soluerit. & de condi. fur. l. fina. P.

m Prouocat.] se defendendo. Accursius.

n EA quæ rarò.] Si quis hærede instituto decessit: & adita hæreditate mortuus resuscitetur (vt de Lazaro accidit) non sunt iura prodita, an iure postliminij possit bona recuperare ab hæredibus? Hæc enim rarò accidunt: & ea quæ rarò accidunt, nō temere in nego 80 tijs, id est legibus quæ de agendis negotijs loquūtur cōputantur. & dic Temerè, id est temerariū esse si tales causę in legibus cōnumerent. & ad idē ff. de leg. & senatuscō. l. ea. & l. nā ad ea. Aliquādo tñ ad ea, quæ rarò accidunt, iura aptātur: vt ff. si pars hęre. pe. l. antiqui. & C. de leg. hære. si maior. & ff. de sta. ho. l. non sunt. Vel aliter pone casum: si rem tibi pignori dedi, eaque casu fortuito sit amissa: non teneris: vt C. de pigno. actio. l. quæ fortuitis. nam ea quæ rarò, id est fortuito accidūt casu (ideo enim casus dicunt fortuiti) non cōputantur temere, id est

id est facilè: in negotijs gerendis, id est in cōtractibus qui iure inter aliquos celebrantur. Ideo autem dixi, facilè: quia computantur quandoq; sic vt præstentur, scilicet vbi pactum, culpa & mora interuenerit: vt ff. eo. l. contractus. Accursius.

Cauillatio quid sit.

a **E**A est natura.] Cauillatio dicitur, quasi deceptoria argumentatio: scilicet cū ab eo, qđ verum est, venitur ad id quod est euidenter falsum: vt ff. tit. j. l. natura cauillationis. hoc autem fit per breuissimas mutationes terminorū dissimilr acceptorū: vt in hoc exēplo: Res diuinæ ĩ bonis nulli⁹ sūt. at qđ ĩ bonis nulli⁹ est occupāti cōcedit. ergo res diuinę occupāti cōcedūt. qđ falsū est: imò interdicta proponūtur cōtrà occupātes res sacras & religiosas: vt ff. de interdi. l. ij. §. interdicta. ne quid in loco. sa. fi. l. j. & de sepul. vio. l. prętor. In hoc autē interdicto medius terminus, scilicet dictio nullius, dissimiliter accipitur: cū in propositione verbum nullius ad hominē referatur: in assumptione ad hominē pariter & ad eum. Res autem diuinæ in bonis

EA est natura[a] cauillationis[b], quam Græci σωρίτην appellant, vt ab euidēter veris, per breuissimas mutationes disputatio, ad ea quæ euidenter falsa sunt, perducatur.

Idem libro 40. digestorum.

LEX LXVII.

MArcellus[c] ait, Definit debitor esse is qui nactus est exceptionem iustam, nec ab æquitate naturali abhorrentem[d].

Idem libro 71. digestorum.

LEX LXVIII.

QVoties[e] idem sermo duas sententias exprimit: ea potissimum accipiatur, quæ rei gerendæ † aptior est.

† Concor. text cū gl. & ibi no. in fi. extra de testa. & in c. capitulū. in fi. in gl. ĩ verb. relaxetis. extra de rescrip.

Paulus libro singulari de dotis repetitione.

LEX LXIX.

IN omnibus[f] causis id obseruatur, vt vbi psonę cōditio locum facit beneficio: ibi deficiente ea, beneficium quoq; deficiat: vbi verò genus actionis id desiderat, ibi ad quēuis persecutio eius deuenerit, non deficiat ratio auxilij.

Idem lib. singulari de agnatione libertorū.

LEX LXX.

INuito[g] beneficium nō datur.

Vlpianus libro primo de officio procōsulis.

LEX LXXI.

NEmo potest[h] gladij potestatem sibi datam, vel cuiusuis alterius coërctionis,[i] ad alium transferre.

Iabolenus libro 3. de posterioribus.

LEX LXXII.

FRuctus[k] rei est, vel pignori dare licere.

Idem libro 2. de officio proconsulis.

LEX LXXIII.

nullius, scilicet hominis sunt: in bonis tamen Dei sunt, hominū scilicet cōstitutione, & ad eius honorem specialiter designatæ. At feræ bestiæ neq; in bonis hominis sunt, neq; in bonis Dei designatæ hominum constitutione. & hoc secundùm Bul. Vel aliter pone fructus rei, est pignori dare licere: vt j. eo. fructus. & ff. de vsur. l. fi. sed omnis fructus rei pertinet ad fructuarium: vt ff. de vsufr. l. vij. ergo licere dare pignori pertinet ad eum: quod est falsum: vt C. de vsufru. l. interest. Item & hîc est deceptio: quia verbum fructus, in propositione pro vtilitate quadam ponitur: in assumptione verò ponitur pro commodo ex ipsa re prouenien te: vt ff. de vsufru. leg. l. item si fundi. Vel aliter: id demum potest seruo alieno legari, quod posset si ipse liber esset. sed si liber esset, non posset ei legari quādiu seruit: ergo nec cū seruus est, sic ei legari potest. Sed hæc argumentatio fit secundùm quid & qualiter: & ideò calumniosè: vt ff. de lega. ij. debitor. §. seruo alieno. sic enim fit cauillatio: vt suprà, de reg. ca. l. j. Azo.

b Cauillationis.] apud nos cauillatio: apud dialecticos fallacia.

c **M**Arcellus.] In exceptione pacti promptum est exemplum, quæ vinculo naturalis æquitatis sustentatur: vt ff. de pac. l. j. in princ. & de sol. Stichum. §. naturalis. sed si in ea ponitur, non video ad quid dicitur debitor: cùm nec petitio nec retentio detur: nisi dicas, φ in nudo pacto facto de petendo potest prima actio adiuuari: quod nō posset si in nullo debitor esset: vt ff. de pac. si vnus. §. pactus. Vel nisi dicas pactū de nō petendo factum per metum vel dolum. Sed dices, tūc abhorret à naturali æquitate. Sed dicam illud propter accidens, nō propter ipsius naturam pacti. Vel dic secundò, φ mutuaui filiofa. exceptionē Maced. habenti. Item si quis impetrauit ne vsq; ad certum tempus teneatur soluere, tenet rescriptū: vt C. de preci. Impe. offe. quoties. vel etiā in perpetuum secundū Azo. si dicat, non obstante aliqua lege, & maximè si propter aliquam publicam vtilitatē fiat. Item per hoc, quia non abhorret. i. non discrepat vel discordat à naturali æquitate, cum lege diuina & humana statutum principis est tenendum: vt ibi, Omnis anima subsit principi tanquā præcellenti, & ducibus ab eo missis. Item dicit propheta, φ hoc ius Regis est &c. vt in prin. constitutionis. ff. no. Item cùm contineatur in lege diuina, vt dictum est: ergo est ius naturale: quia ius naturale est, quod in lege & in euangelio continetur: vt in decr. c. ius naturale. Et possunt dici debitores eo, φ si soluunt, non repetunt: vt suprà, de condi. inde. qui exceptionem. & ff. quod quisq; iu. l. iij. §. fin. Item qđ dicit debitorem: sub. etiam propter prędictos effectus: tamen improprię: vt. ff. tit. j. l. debitorem.

d Abhorrentem.] id est discrepantem. Accursius.

e **Q**Voties.] Filij naturales quādoq; dicuntur ad differentiā adoptiuorum, quādoq; ad differentiam legitimi: vt bastardi. Cū ergo dicitur, filij naturales sunt in potestate patris vel parentum: vt insti. de adopt. in princ. intelligēdū est de naturalibus & legitimis. si enim intelligeretur de naturalibus tantū: falsum esset, & contrariū iuri: vt insti. de nup. §. fi. Itē cū reperitur, φ naturalibus filijs pater nō potest relinquere nisi vsq; ad certū modū: intelligendū est de naturalibus tātum: vt C. de natu. lib. l. ij. nam legitimi & naturales in vniuersum possunt institui. Dic ergo sententias. i. duarū rerū significationem. & hoc siue fit in legibus, vt casum posuit. ff. de leg. & senatuscō. l. in ambigua. siue in stipulationibus: & sic etiam potest poni casus per l. ff. de verbo. obli. quoties. siue in testamentis: & sic etiā potest poni. ff. de re. du. quoties. & hæc dicitur aptior expositio, vt res valeat potius, quàm pereat; & non sit contraria iuri.

f **I**N omnibus.] & patronus & parens & similes personæ inquantū facere possunt condemnantur: hæredes tamen eorum hoc beneficiū non habent: vt ff. de re iudi. patronus. & l. inter. & l. si fideiussor. §. si maritus. & l. sciendum. nisi in casu: vt ff. so. ma. l. etiam. in prin. Item priuilegium, quod habet mulier vt præferatur alijs creditoribus, non datur hęredi: vt C. de priui. credi. scire. nisi filijs: vt C. qui po. in pigno. l. fina. Item beneficium vt pupillus præferatur alijs creditoribus: vt ff. de priui. credito. dabimus. §. si quis. non habet hæres pupilli illud beneficiū: vt ff. de admini. tu. l. ex pluribus. Item ad hoc ff. de dolo. l. hæredibus. Vbi autem genus actionis priuilegium in se cōtinet: vt si agat quis pro expēsis in funere factis: vt ff. de relig. l. penul. vel quia in refectione tradita est pecunia: vt ff. q po. in pign. l. interdum. priui. hæredi dabitur: vt hîc, & j. e. priuilegium. & ff. de relig. si filius. §. hæc actio. & ad hoc ff. de aqua coti. & æsti. l. j. §. permittitur. & de cen. forma. §. quanquàm. & de constitu. pec. l. j. §. fina. Priuilegium actionis etiam dici potest: quia ex mora generat vsuras: sicut euenit in omnibus bonæ fidei iudicijs: vt ff. de vsur. l. mora. §. in bonæ fidei. Fallit autem hæc regula in prima parte, in restitutione in integrum: vt ff. de in integ. rest. l. non solum. & beneficio Velł. vt C. ad Velł. in hæredes. Apparet ex præmissis, quòd vbi dicitur genus actionis: subaudi, vel causa propter quam datur actio: vt in d. l. interdum. Et quod dicit Desiderat illud, scilicet beneficium: vel quia pręfertur alijs: vel quia vsuras generat ex sola mora.

g **I**Nuito.] Hæc regula vera est in omni priuilegio fauore alicuius indulto: vt C. de pact. si quis in conscribendo. Item pone vt suprà de mino. l. si iudex. vbi minor inuitus non vtitur beneficio restitutionis. Idem dices in beneficio quod non fit priuilegium: vt ff. de do. hoc iure. §. non potest. beneficium enim affert gaudium capienti: & inuitus nemo gaudebit: vt constitutione feudorum, titu. qui ex cau. feudum. Hæc autem regula fallit: vt suprà de liber. cau. l. ij. & iij. & iiij. & suprà de appel. non tantum. Item per medium confertur beneficium, non dico priuilegium: vt suprà de nego. gesto. soluendo. & de solu. si debitor tuus. Accursius.

h **N**Emo potest.] Potestas gladij est, animaduertendi in facinorosos homines, id est ĩ animata corpora. & sic infertur pœna corporalis. Et quod subijcit, Alterius coërctionis, scilicet quæ adimat libertatem vel ciuitatem: quæ omnia dicuntur capitalia: vt ff. de pu. iud. l. ij. & dicūt cōsistere in mero imperio: vt ff. de iurisf. om. iu. l. iij. & sunt exēpla dictarum pœnarum: vt ff. de pœ. si quis fortè. §. fi. Est quoddam tertium, scilicet coërctio modica, quæ inest iurisdictioni. Prima duo non demandantur: vt hîc, & ff. de off. eius cui man. est iurisf. l. j. in princ. Tertium, sic cum iurisdictione: vt ff. de off. eius cui man. est iurisf. l. fi. Et qđ dixi ff. duo prima nō delegari: fallit, quādo cōtingit abesse eum qui habet cognitionem: quia tunc demandat quo ad cognitionem: vt ff. de offi. eius cui man. l. j. §. huius. Item fallit in legato proconsulis, qui cognoscit etiam præsente proconsule, sed non pronunciat: vt ff. de offi. p. consul. l. solent. in prin. & est in eo speciale, vt ibi dicit: qui etiā cognoscit & pronunciat de crimine suspecti: vt ff. de off. eius cui man. l. cognitio. & insti. de suspe. tuto. §. datum.

i Coërctionis.] magnæ. Accursius.

Studij ratio ne permittitur, qđ aliàs non.

k **F**Ructus.] Inter alias vtilitates, quas ex rebus homines cōsequūtur, cursus naturæ in hac tenacissima iouis ætate (in qua vtilitas pignorum irrepsit: vt ff. de constit. pecu. l. qui autem. §. si quis.) hoc commodum præcipuè scholaribus deputauit, vt liceat eis pignori dare atq; obligare, & pecuniam accipere, quatenus studium continuetur. hoc est quod ait regula. Vel, pro saltem. Vel dic, fructus, id est vtilitas. nam inter cæteras vtilitates, quas habemus ex rebus nostris, hæc est vna, vt possimus obligare. nam aliàs creditor non crederet: vt ff. de constit. l. qui autem. §. si quis. & institu. qui. mo. re con. ob. §. vlti. Sed si rem meam possides quam euinco cum fructibus percipiendis: quia possides sine ti. & mala fide: vt ff. de rei ven. l. si nauis. an & hoc debeat æstimari quòd potui obligare si habuissem: per quod damnum fortè habui? Respon. sic per hanc. l. & ff. de vsu. l. fructus. Item an hæc computantur in fructu quanti locare potui? Respon. sic, per hanc. l. vt ff. de vsur. l. videamus. §. præterea gallus. nam res vel ad hoc locatur vt liceat eam obligare: vt ff. de præ. ver. rogasti. §. j. & ff. commo. si vt certo. §. nunc videndum, æstimabitur ergo hoc in fructu: vt hîc, & d. l. ff. de vsur. l. fin.

Item op.ſi hic eſt fructus rei:ergo pertinet ad fructuarium:ergo obligat: quod eſt falſum : vt C.de vſufruct.l. intereſt. ſed dic fructus id eſt vtilitas,non fructus ex ipſa re proueniens:vt not.ff.eo.l.ea eſt natura. Accurſius.

OMnia [a] quæcunque cauſæ cognitionem [b] deſyderant, per libellum expediri non poſſunt.

*Vlpianus. LEX LXXIIII.

QVò† tutela [c] redit:eò & hæreditas peruenit,niſi cùm fœminæ hæredes intercedunt. ¶Nemo [d] poteſt tutorem cuiquàm dare niſi ei quem in ſuis hæredibus cùm moritur habuit, habiturúſve eſſet,ſi vixiſſet. ¶Vi factũ [e] videtur id eſſe quod de re qs cùm prohiberetur fecit. Clàm,quod qſq; cùm controuerſiam haberet,habiturúmve ſe putaret,fecit. ¶Quę in teſtamento [f] ita ſcripta ſunt, vt intelligi non poſsint:perinde ſunt ac ſi ſcripta non eſſent. ¶Nec paciſcendo [g],nec legem dicendo, nec ſtipulando quiſquam alteri cauere [h] poteſt.

*Pomponius. LEX LXXV.

NOn debet [i] alteri per alterũ iniqua conditio inferri.

Idem libro 3.quæſtionum. LEX LXXVI.

NEmo† poteſt [k] mutare cõſiliũ ſuũ in alterius iniuriam.

Idem libro 23.quæſtio. LEX LXXVII.

IN totum [l], omnia quæ animi deſtinatione agenda ſunt:non niſi vera & certa ſcientia perfici poſſunt.

* Aliàs, Quintus Mutius Sẽpronius li. ſignifica.

+ aliàs.incipit, Quintus Mutius Sempronio Quò &c.

* Aliàs, Paulus lib. v.quæſtio.

† Concor. text. in cano.primum xij. q. ij. ibi dum dicit, qa nulli &c.

Excuſatio à tutela non datur niſi cã cognita: & ille libellus offerri debet.

a OMnia.] Si vis omnia habere plana : dic per libellum id eſt per ſententiam latam partibus abſentibus. & ad eos velut epiſtolam miſſam.hoc enim fieri non poteſt:vt ff.de re iudi.l. de vnoquoq;.Sed interlocutoria poteſt fieri quandoq; abſente parte, vt ff. de arbi.l.diem proferre.in princi.& ſecũdùm hoc expone cauſæ cognitionem planã. quod eſt vbicunq; danda eſt ſentẽtia diffinitiua : vt C.de iudic.l.iudices. Alij dicunt per libellum datum iudici:vbi ſcilicet non debet dari libellus:& erit exemplum in tranſactione alimentorum,& in alienationibus omnium rerum minorum, & ſimilibus: argu.C.de præ. mi.l.minorum. Hanc reprobanam excuſatio à tutela non datur niſi cauſa cognita:& tamen libellus dari debet.vt ff.de excu.tu.l.ſcire oportet. §. oportet. Et quod dicitur in eo.titu.l.excuſare.eſt verum de abſente:vt abſens per epiſtolam & libellum non poſsit ſe excuſare : præſens verò ſic. Tertij dicunt per libellum ab ordinario alicui delegato:in quo contineatur cauſæ delegatio.hæc eſt communis poſitio. Op.ergo de in integ.reſti.quæ datur cauſa cognita:vt ff.de in integ.reſti.l.omnes. & tamen demandantur:vt C.vbi & apud quem in integ.reſti.l.fin.in fi.ſed in ea ſpeciale. Item op.de ijs quæ cognoſcuntur, cum cauſæ cognitione ſummaria:vt ff.de offi.eius cui man.l.cognitio.§.vt poſſeſsio.& de ven. in poſ.mit.l.j.§.ſi ea.& de ſimilibus quæ dices ff.ad exhi.l.iij. §.ibidem. Reſpon.locum habere regulam in ijs quæ plenam non ſemiplenam cauſæ cognitionem deſyderant. Op.de cognitione ſingularum cauſarum ciuilium quæ ſunt pleniſsimæ:vt C.de iudi.l.iudices. & tamen demandantur : vt C.qui pro ſua iu. l.j? Reſpon.hîc loquitur in his qui magis offic.iud.quàm actionis iure expediuntur:vt eſt in tranſactione alimentorum, & bonorum poſ.dandis:vt ff.de tranſact. cùm hi. §. ſi prætor.& §.ſed nec. Item in dilationibus indulgendis:vt C.de dila.à procedente. Item op.C.de offi.eius qui vi.alter.l. ſuggerentem. Reſpon. hi qui in locum decedentium ſubſtituuntur, non habentur pro dele. cum ordi.iur.à lege conſequantur:vt ff de tu.& cura.da.l.j. Quartò ponunt quidam caſum quòd non poſsit delegare : vt vnus ſcilicet ſcribat ſententiam:& alij iudici committat legendam : vt C.de ſenten.ex breuic. reci.l.ij.vel reſeruata ſententia ſibi, cætera committat.quod non poteſt niſi audiat:vt C.de iudi.authen.ad hæc. Accurſius.

b ¶Cognitionem.] id eſt plenam decre.interpoſitionem.

c QVò tutela.] Si quis ad tutelam alicuius vocatur vt proximior: vocari ſimiliter debet ad ſucceſsionem:vt hîc, & in authen. de hæ.ab inteſt.§.ex his.& inſtit.de leg.pa.tu.§.ſi.& ff.eo.ſecundùm naturam.cuius.l.hæc eſt filia. Excipitur autem mulier niſi mater ſit & auia:vt hîc, & d.§.ex his. Item excipitur & minor:vt C.de leg.tu.l. fin. Quod ergo dicit quò id eſt ad quem locum.& quod dicit redit, melius dixiſſet econtra redit id eſt peruenit.& j.peruenit id eſt redit. ſed ideo quod erat vnius,alteri atribuit,vt oſtenderet alterum ſine altero alicui non debere contingere. Item hæc lex locum habet quando iure agnationis vel etiam cognationis hodie deferũtur. Quid autẽ ſi teſtamento detur tutor,vel à iudice:cùm alius eſſet cognatus cui deferebatur tutela? Reſpon.ſi cognatus ratione ætatis non admittatur:certum eſt.idem ſi quam excuſationem habet.at ſi nullam:tunc videtur habere locũ hęc regula:vt excludatur agnatus:& teſtamentarius vel datiuus tutor vocetur ad hæreditatem:ſed contrà puto ſecundùm Azo.argu.C.de codi. l.fi.§.ſi quis verò.at ſi nullus ſit cognatus : datiuus vel teſtamentarius admittitur ex hac regula.

d ¶Nemo.] Pone caſum vt inſti.qui da.tu. poſ.§. permiſſum. & §. cùm autem.ſi ergo emancipato detur tutor:nõ tenet datio,ſed cõfirmatur: vt eo.titu.§.vlti.ſicut in matre quæ filium inſtituit, & ei tutorem dedit:vt C.de teſta.tu.mater. Idem dic in ſuis hæredibus id eſt inter ſuos hæredes.& qui ſint,dic vt inſti.de hæ.qua.& dif.§.ſui.& inſti.de hære. ab inteſt.§.ita autem. Sunt ergo filij & inferiores ſi nemo eos præcedat:& quandoq; etiam ſi alius præcedat:ſi modò in poteſtatem non ſit recaſurus:quod contingit in duobus caſibus:vt inſti.qui.mo.ius pat.pote.ſolu.§.hi. Item dic nemo etiam miles:vt ff.de teſtamen.tute.l.ij.& iij. Accurſius.

e ¶Vi factum.] Si te facientem aliquid in meo prohibuero (quod ſit tribus modis:vt ff.de ope.no.nun.l.de pupillo.§.meminiſſe.) & tu facis contra:videris facere vi:vt ff.quod vi,aut clàm.l.j.§.quid ſit vi. Hæc tamen nunciatio quandoq; licitè poteſt ſperni:vt ff.de ope.no.nun.de pupillo.§.ſiquis riuos.& de cloacis.l.j.§.ſi,quis purganti. Si verò non prohibui aliquo de tribus modis : tu verò credebas futuram tibi controuerſiam ſi ſciſſem,aut credere debebas:clàm videris feciſſe : vt ff. quod vi,aut clàm.l.iij.§.fina. & l.ſeruus. Item not.quòd hæc nunciatio remittitur tribus modis : ſcilicet ſi eſt ſatiſdatum . Item ſi ſtet per nunciantem quò minus ſatiſdetur. Item quando remittitur expreſsè:vt ff. de remiſ.l.j.& de oper. no. nun. quia in re. §. ſi is cui nunciatum eſt in l. de pupillo.

f ¶Quæ in teſtamento.] Si teſtator aliquid tibi legauit, & ante conſummationẽ teſtamentum ſit deletum, vt legi non poſsit:ſiue conſultè, ſiue inconſultè : non valet legatum . ſi autem poſt perfectum: tunc ſi conſultè, repelleris exceptione : aliàs non : vt ff. de ijs quæ in teſtamen. l. j. §. ſed & ſi legi.& §. ſed hoc ita. & §.ſed cõſulto.ſed vt cõpetat ſecundum tabulas oportet extare tabulas tempore mortis. Vnde ſi ante deletæ ſunt etiã inconſultè, nocet inſtituto:vt ff.de ſecun.tabu.l.j. §.ſemel. Vel dic ſecundò ad literam : quia legi poteſt, ſed non intelligi, quia nullum ſenſum ſuſtinere vllo modo poteſt.

g ¶Nec paciſcendo.] Tria dicit.nam ſiue nudo pacto tantum interueniente,ſiue contractu aliquo, & incontinenti adhibito pacto, ſeu lege,ſiue etiam ſtipulatione alteri cauere volui, & non potui:vt hîc,& in ſtitu.de inuti.ſtipu.§.alteri. Fallit autem hæc regula in multis caſibus:vt ff.de pac.ſi tibi.§.vlti.& l.ſequen.vſq; ad l.ſi vnus.& ff.ſi cer.pe. l.certi condictio.§.ſi nummos.& ff.de verbo.oblig.l.liber homo.§.fin. & l.quodcunq;.§.ſi ita.& in alijs quos not.inſtit.de inuti.ſtip.§.ſi quis alij. Accurſius.

h ¶Cauere.] id eſt acquirere. Accurſius.

i NOn debet.] Pone vt C.de acquir.poſ.l.fi.§.ſin autem necdum.& C.de tranſact.l.tranſactione matris.& de pac.l.ſeruus.& l.filius. & ff.de alie.iud.mu.cauſa fac.l.j.& ff.de diuor.ſi filia.& de aqua plu.arcen.l.j. §. de eo opere. Et not. quòd iuſtitia eſt conſtans & perpetua &c.& ab ea veluti à matre deſcendit ius,quod tria nobis dat præcepta,ſcilicet honeſtè viuere:alterum non lædere:& ius ſuum vnicuiq; tribuere:vt inſtitu.de iuſti.& iur.in prin.& §.iuris. De medio præcepto hic tantum dicit,quo dicitur alium iniuſtè vel iniquè non affligi per alterum,ſed iuſtè plerunq; affligitur:vt ecce à iudice:vt ff.quod me. cauſa.l.iij. Item à priuato ad ſui defenſionem:vt ff.ad leg. Aquil.ſcientiam. § qui cùm aliter. Item à priuato ad vindictam:vt C.quando liceat vnicuiq; ſine iudice l.j. Quid ergo erit ſi vnus alium iniuſtè affligat? Reſpon.quandoque habetur pro infecto:vt ſuprà de repu.ſi filia. quandoque pecuniariter punitur : vt ſuprà de alie. iudic. l. j. quandoq; criminaliter ſecũdùm varietatem delictorum : vt ff.de pœ.ſiquis fortè. §.vlt.& l.ſe.

k NEmo poteſt.] Si negotia tua bene geſsi, & expendi : & tu me poſtea prohibeas, vt per hoc non tenearis ad præteritas expenſas:non præiudicas mihi:vt C.de neg.geſt.l.fin. Item procurator meus accepit poſſeſsionem pro me:& poſtea dereliquit vt alius accipiat. non præiudicat mihi:vt C.de acquir.poſſeſ.l.fina. quod expone vt ibi. Vel tertiò pone in hærede qui volens prius adire ex teſtamento, poſteà in fraudem legatariorum voluit adire ab inteſtato:vt ff.ſi quis omiſ. cauſa teſta.per totum titu. Item poteſt poni.ff.de tranſact.l.iij. Sed contra huic regulæ. ff. de col.bono. nunquam, vbi filius emancipatus voluit cauere de collatione:& ſic tota hæreditas remanebat fratri inſtituto. nam poteſt pœnitere. Solut. ibi non dicitur frater habere damnum: ſed magis dicitur non lucrari:inter quæ eſt differentia : vt C.de codi.l. fina.§.non enim.nam damnum à diminutione patrimonij dicitur:vt ff. de dam.infec.l.iij. Item contrà ff.de ſolu.l.cùm quis.§.ſi debitorem.vbi mandaui debitori meo vt ſolueret Titio : poſteà eo ignorante vetui Titium accipere.nam videtur quòd poſsim petere:& ita non liberatur debitor ſoluens poſteà Titio,ſicut ſi non pœnituiſſem:ſed certè imò liberatur ſi eſt ignorans reuocati mandati, vel ipſo iure, vel per exceptionem:vt ibi dicitur:& ſic non habet damnum : nam hîc iniuriam pro dãno accipimus:vt & ff.ad leg. Aquil.l.ſed & ſi quemcunq;.§. item iniuriam. Accurſius.

l IN totum.] id eſt totaliter.pone in delictis:vt C.ad l. Corne. de ſica.l.j. Sed fallit:quia quandoq; delinquitur ſine voluntate : & certa ſcientia:vt ff.ad leg. Aquil.l.ſcientiam.§.pe. Item in contractibus:nam & ibi præuenit animus cõtrahendi:vt ff.commo.l.in cõmodato.§.ſicut. & C.de do.l.nec ignorans. Sed fallit in pupillo qui ſine affectu animi

& certa

& certa scientia acquirit ex contractu: vt C. de acquir. pos. l. donatarũ. & ꝭ. rem pu. sal. fo. l. ij. Item potest poni in testamentis, nam verè de statu suo debet certus esse testator. alias non valeret testamentum: vt ꝭ. de testa. l. de statu. & de leg. iij. l. ij. in prin. & de acqui. hære. eũ. qui, duobus. Sed fallit de leg. j. qui quartam. Item potest poni in aditione hæreditatis quæ fit animo: ergo à sciente & intelligente: non ergo à pupillo sine tutore: vt ꝭ. de ac quir. hære. pupillus si fari. & instit. de author. tut. §. neq; autem. & ꝭ. de iur. & fac. igno. l. fin. Quòd ergo dicit in totũ, dic id est omnino. q. d. hæc regula non fallit: vel raro fallit. Accur.

† Concor. text. in cap. actus. de re. gu. iur. l vj. gl. in c. iij. de elec. in vj.
* In excep. scriptis legi tur, serui adoptio.

Idem libro 29. quæstionum.

LEX LXXVIII.

Actus† legitimi[a], qui non recipiunt diem vel conditionem, veluti emancipatio, acceptilatio, hæreditatis aditio, serui optio, * datio[b] tutoris, in totum vitiantur per temporis vel conditionis adiectionem. Nonnunquam tamen actus suprascripti.[c] tacitè recipiunt, quæ apertè comprehensa vitium afferunt. nam si acceptum feratur ei[d], qui sub conditione promisit: ita demum egisse aliquid acceptilatio intelligitur, si obligationis cõditio extiterit. quæ si verbis nominatim acceptilationis comprehendatur, nullius momenti faciet actum.

a Actus legitimi.] Legitimus actus est à quacũq; parte iuris sit inuentus: qui sunt vj. vt ꝭ. de iusti. & iur. l. ius ciuile. Horum autẽ actuum quidam recipiunt diem vel conditionẽ: et de his hîc nõ dicit. Alij non recipiunt: qui enumerãtur hîc tacitè: tamẽ quãdoq; inest dies vel conditio: vt in accep. hîc dicit. Idem in datione tutoris à iudice facta, quæ non recipit expressam, vt hîc dicitur, sed tacitam: vt instit. de Attil. tu. §. sed & si in testamento. & §. idẽ si purè. Sed datio quæ fit in testamento, expressam vel tacitam recipit cõditionem, vt instit. qui da. tuto. pos. §. ad certũ. Nec ob. ꝭ. de tute. muto. §. pe. vbi à iudice datur sub conditione, id est si satisdederit: quia pura est. & dic si id est quia satisdabit: vt ibi dicitur. At emãcipatio, & serui optio, & hæredi. aditio neq; expressam neq; tacitam conditionem recipiunt. & de aditione hæreditatis habes ꝭ. de acquir. hære. eum qui. in fi. Item de optio. serui habes insti. de leg. §. optionis. Quod ergo hic subijcit actus supradicti: dic duo tantum: scilicet acceptilatio, & tutoris datio. Item est & alius qui non recipit diem, vt adoptio: vt ꝭ. de adopt. l. si tibi. Item institutio hæredis non recipit diem, licet conditionem sic: vt infr. de hære. insti. §. hæreditas. Item quid in sponsalibus & in matrimonio? Respon. fortè recipiunt diem & conditionem, cùm fiant consensu: vt ꝭ. de spõ. l. iiij. Item tutoris authoritas non recipit diem vel conditionem: vt ꝭ. de aut. præstan. l. & si conditionalis. Alij autem ciuiles actus recipiunt: vt insti. de ver. obli. §. omnes. & contractus emphyteosis: vt C. de iu. emphy. l. j. in prin. Item institutio hæredis conditionem recipit: vt dixi. & constituta pecu. vt ꝭ. de consti. pec. id quod. & emptio, & cæteri contractus, nisi inueniantur excepti. Item no. hic quòd inutilis adiectio vitiatur, & non vitiat. Item expressa nocent: vt j. e. expressa. & ꝭ. de hære. insti. illa institutio. & l. talem. & l. si quis sempronium. vnde Cato. Nil tacuisse nocet: nocuit tamen esse locutum. & econtra in multis expressa prosunt: vt curiosus lector poterit inuenire. Accursius.

b ¶ Datio tutoris.] à iudice.

c ¶ Suprascripti.] scilicet acceptilatio, & tutoris datio.

d ¶ Ei.] scilicet debitori. Accursius.

Idem lib. 31. quæstio.

LEX LXXIX.

Generaliter[e] cùm de fraude[f] disputatur: non quid habeat actor[g], sed quid per aduersarium habere non potuerit[h], consyderandum est.

e Generaliter.] Siquis mala fide emit à debitore in fraudem creditoris alienante: tenetur creditoribus etiam ad percipiendos fructus id est quos actor percepisset nisi fraus prædicta intercessisset: vt ꝭ. quæ in fraud. cre. l. ait prætor. §. per hanc. Idem obseruatur in quolibet malæ fidei. possess. vt ꝭ. de rei vendic. l. & nauis. §. fi. & Quod vi, aut clàm l. semper. §. hoc interdicto. & vti posside. si duo. §. fina. & si vsufruct. peta. vsufructuario. §. fina. nisi habeat titu. vt C. de rei vendica. si fundum. Accursius.

f ¶ De fraude.] dolosi vel fraudantis.

g ¶ Actor.] scilicet fraudatus.

h ¶ Non potuerit.] fraudatus. Accursius.

Idem libro 30. quæstionum.

LEX LXXX.

Fraudis[i] interpretatio semper in iure ciuili non ex euentu duntaxat, sed ex consilio quoque desyderatur.

i Fraudis.] Hac l. vult interpretari id est apertè exponere verbũ fraudis: alias ponitur pro corrigere hoc verbum interpretari: vt j. ad Tertul. l. j. §. qui operas. & dic duo fore necesse, cõsilium, & euentũ. & est exemplum in libertatibus relictis in testamẽto in fraudem credi. directo: vt C. qui ma. non pos. l. j. sed in fideicom. sufficeret euentus: vt e. tit. l. fi. Item pone exemplum in alienatis in fraudem credi. vbi etiã hæc duo sunt necessaria: vt ꝭ. quæ in frau. cre. l. ait prætor. §. ita autem. Idem in liberto alienãte inter viuos: vt ꝭ. de proba. patronus. secus in vltima voluntate: vt ꝭ. si quid in frau. pa. l. j. §. j. Sed nonne solus euentus punitur sine fraude: vt ꝭ. ad le. Cor. de fica. l. lege. §. cùm quidam. & l. in lege. Item ꝭ. de custo. reo. carceri. Item ꝭ. ad l. Aquil. l. in lege. & infinitis alijs quę videtur cõtra. sed certè hic non dicit nõ puniri euentum quandoq;: sed dicit fraudem non esse sine dolo. Item contrà. ꝭ. de pact. iurisgen. §. dolo. & §. sed si fraudandi. nã ibi dixerat de dolo. & dicit non esse dictum de fraude: ergo fraus est sine dolo[a]. sed ibi impropriè dicit fraudem: scilicet pro exceptione quæ solo euentu prouenit. Accursius.

a Adde præ dictis quod not. in cle. j. per glo. & doc. extrà de vsu. & in cle. j. §. fi. de concess. præben. & in c. sedes. extrà de diuor. in anti.

Idem libro 34. quæstionum.

LEX LXXXI.

In toto[k] iure[l] generi per speciem derogatur: & illud potissimum habetur quod ad speciem directum est.

k In toto.] Pone vt ꝭ. de leg. iij. vxorem. §. codicillos. & l. seruis vrbanis. §. fina. & ꝭ. de pœ. l. sanctio legum. & not. contra. P. qui dixit. ꝭ. e. l. j. exceptionem esse de regula, nam quomodo ei derogaret? & dic vt ꝭ. eo. l. j.

l ¶ Iure.] ciuili. Accur.

Idem libro 3. Responsorum.

LEX LXXXII.

Quæ dubitationis[m] tollendæ causa contractibus inseruntur: ius commune non lædunt.

m Quæ dubitationis.] Pone casum in contractibus. ꝭ. mand. l. qui mutuam. in princ. licet sit arg. contra. ꝭ. de pac. do. l. inter. §. cum inter. & ꝭ. so. ma. si cùm dotem. in princi. Item idem potest dici in testamentis: vt C. de testa. l. testamenta. & ꝭ. de au. & ar. leg. l. pediculis. §. Labeo. Idem potest dici in statutis iuris: quod dic vt C. de repu. l. consensu. §. quod si præter hoc. vbi accusatur mulier ꝑpter matrimoniũ, quod tamen nullum est. & in authenti. de rest. & ea quę pa. §. vnum. & facit C. de interdi. ma. l. cùm proponas. Hæc autem regula patitur multas exceptiones quas dices. j. e. l. expressa. Accursius.

Idem.

LEX LXXXIII.

Donari[n] videtur, quod nullo iure cogente conceditur.

n Donari.] Naturaliter obligatus si soluat, non videtur donare: vt ꝭ. de dona. hoc iure. §. pe. & de fideius. fideiussor obligari. §. j. & de sol. Stichum. §. aditio. & hoc quãdo naturaliter ex vi pacti. secus autem si ideo quia tibi bene feci: vnde tu teneris mihi naturaliter ad antidora: vt ꝭ. de peti. hære. sed & si lege. §. consuluit. nam soluendo donas secundùm Bul. & Io. Item in casibus donat quis inuitus: vt ꝭ. loca. & cõdu. l. ex conducto. §. si ius. & l. seq. §. sed si verbo. si non est iex ibi, cum vno. nam in illa. l. cum vno, est ille. §. sed si verbo. Item & ꝭ. ad l. Aquil si seruus seruum. §. si oliuam. sed impropriè in eis dicitur donatio, cùm illa sit proprie quæ nullo iure vel naturali, vel ciuili, vel prætorio conceditur eo animo vt fiat accipientis: vt hîc, & C. de dona. l. nec ignorans. & ꝭ. de do. l. in ædibus. in fi. item quid si tantum ciuiliter debitor soluit? Respon. donat: cùm si per errorem soluat, repetitur: vt ꝭ. de condit. inde. si non sortem. §. indebitum. & §. adeò. Accursius.

Inuitus quis quãdoq; donat.

Idem libro 7. differẽtiarum.

LEX LXXXIIII.

Non videtur rem[o] amittere, cuius propria non fuit.

o Non videtur rem.] Pone ꝭ. qui. mod. vsusfruc. amitta. l. j. §. sed ita demum. item ꝭ. quemad. ser. amit. si partem. §. fina. quandoq; tamen impropriè dicitur quis amittere quod non quæsiuit: vt C. de admi. tut. l. pupillorum. & ꝭ. ad l. Aquil. si seruum meum. in fi. & institu. ad leg. Aquil. §. illud. Item similiter impropriè. ꝭ. commo. l. in commodato. in fi. & de euict. l. fi. item amittit quis decre. bo. pos. tempore quam nõ habuit: vt ꝭ. de suc. edi. l. j. §. decretalis. & facit insti. de cap. dimi. §. seruus. Accursius.

Paulus libro primo quæstio.

LEX LXXXV.

Cum amplius[p] solutũ est quàm debeatur: cuius pars non inuenitur quæ repeti possit, totum esse indebitum intelligitur manẽte pristina obligatione. ¶ Is natura[q] debet quem iure gẽtium dare oportet, cuius fidem secuti sumus.

p Cum amplius.] Pone casum vt ꝭ. de condi. inde. si non sortem. §. si centum. item pone ꝙ debeo iter. soluo viam. repeto totam: quia est indiuidua: vt ꝭ. ad leg. Fal. l. j. §. si vsusfructus. aliud est si id quod est solutum, est diuiduum, vt pecunia vel oleum: vt ꝭ. de condic. indeb. si nõ sortem. §. idem Marcellus. in primo ergo casu est ratio, ne inuitus incidat in communionem. in secundo impossibilitas: quia non potest diuidi. item potest poni. ꝭ. de vsufru. sed & siquis stipuletur. §. quid ergo si amisso. in fi.

q ¶ Is natura.] id est naturaliter iure gen. obligatur qs ciuiliter & naturaliter in omnibus ferè contractibus: vt ꝭ. de iusti. & iur. l. ex hoc. & ita hic intelligitur. Naturaliter autem quis tenetur de iure gen. nudo pacto: vt ꝭ. de pac. l. j. in prin. At ciuiliter tantum per scripturam: vt insti. de lite. ob. Accursius.

Idem libro 6. quæstionum.

LEX LXXXVI.

In ambiguis[r], ꝓ dotibus respõdendum est.

r In ambiguis.] id est dubijs. Si pater promisit pro filia dotem, & ambiguum sit an de suis vel filiæ bonis promiserit, præsumitur de suis: vt C. de do. pro. l. fina. item poni potest ꝭ. de iu. do. si ego. §. si res. Item secundùm Ioan. in fœmina intercedente pro dote an habeat

Velleia.vel non : dicitur quòd non : vt C.ad Velleia.l.fina.& ℥.de iure do.l.promittendo.in prin.Item poteſt poni.℥.de pac.do.ſi conuenerit.

dere melius[a] eſt.¶Nō eſt nouū[b], vt quæ ſemel vtiliter conſtituta ſunt durent:licet ille caſus extiterit[c],à quo initium capere non potuerunt.¶Quoties[d] æquitatē deſyderij,naturalis ratio,aut dubitatio iuris moratur, iuſtis decretis res temperanda eſt.

Idem libro 6.quæſtionum.

LEX LXXXVII.

NOn ſolet[e] deterior conditio fieri eorum[f] qui litem conteſtati ſunt,quàm ſi non eſſent,ſed plerunq; melior.

Idem libro 13.quæſtionum.

LEX LXXXVIII.

NEmo enim perſequendo deteriorem cauſam,ſed meliorem facit.Deniq; poſt litem conteſtatam hæredi quoq; proſpicitur:& hæres tenetur ex omnibus cauſis.

Scæuola libro 5.quæſtionum.

LEX LXXXIX.

NVlla[g] intelligitur mora ibi fieri,vbi nulla petitio eſt.

Paulus lib.quæſtionum. LEX XC.

a ¶Melius.]quàm contra dotes.Accurſius.

b ¶Non eſt nouum.]ſi id quod teſtator mihi in diē debebat, vel ſub conditione legauerat mihi purè : valet legatum : licet viuo teſtatore dies vel conditio extiterit:& ita peruenit ad eū caſum à quo incipere nō poteſt:vt inſtit.de lega.§.quòd ſi in diem.Item ſiqua mulier à me repudiata nupſerit Seio quē ego poſteà arrogaui:nihilominus inter hunc filium meum adoptiuum & vxorem eius remanet matrimonium : vt ℥. de ri.nup.l.ſi qua.licet peruenerit in eum caſum à quo incipere non poteſt.filius enim adoptiuus etiam emancipatus non poteſt accipere vxorem quondā patris adoptiui:vt ℥.de ri.nup.l. adoptiuus.in princi.Item poteſt poni per hanc.l. ℥.de ver.obli.l.pluribus. §.& ſi placeat.& l. exiſtimo.& de ſerui.l. pro parte.Sed arg.contra.℥. de ijs quæ pro non ſcri. l.ſi in metallum. §. item ſi ſeruo. Et not. contra hanc regulam,quia quādoq; aliquid vitiatur licet peruenerit in eum caſum,à quo incipere poteſt:vt ecce filio emancipato aſsignare libertum poſſum:vt ℥. de aſſig.liber.l.vtrum. ſi tamen filio in poteſtate conſtituto aſsignauerim,eumq́; poſteà emancipauerim:finitur aſsignatio:vt inſtitu.de aſsig.lib.§.vnde quærebatur. ſed ſecundùm Vber.aliter poteſt fieri relatio in l.vtrum.Item no.quòd ad hanc poteſt adaptari illud generale quòd multa impediunt ordinandum,quæ non impediunt ordinatum : quod dic vt ℥.de ijs qui ſunt ſui vel alie.l.patre.Accurſius.

c ¶Extiterit.]ſcilicet nunc.Accurſius.

d ¶Quoties.]Si tibi promiſero partum ancillæ arethuſæ:ſi me cōuenias antequam pariat:licet æquum ſit tuum deſyderiū:quia purè fuiſti ſtipulatus:tamen quia non poteſt ſolui adhuc,decretum iuſtum interponetur vt differas:vt ℥.de verb.obli.l.interdum.& dices j.eo.nihil peti.Item hæres inſtitutus ſi conuenitur pro legatis.& dubitat de Fal. licet æquum ſit legata ſolui:non tamen præſtabuntur niſi præſtita ſatiſda.quanto plus acceperit:vt & ℥.ſi cui plus quam per.l.Fal.per totū. Sed dicet quis:hîc non eſt dubitatio iuris, ſed facti. Reſpon. etiam in iure poteſt errare hæres.Quid enim ſi ignoret quædā imputari in Fal. quæ non imputantur:vt puta naturale debitum quod pup.ei debet vel econtra:& quia dubitat,petat ſibi caueri:vt ℥.de ſo.Stichum. §. aditio.& ad.l.Fal.ſi pupillus.Item quid ſi dubitat de quibuſdā legatis valeant vel non.Accurſius.

e NOn ſolet.]Melior ſit conditio quia perpetuatur actio in.xl. annos:vt C.de præſcri.xxx.an.l.fi.niſi in actiōe de dolo:vt C.de do. l.fi,& de in inte.reſti.vt C.de temp.in inte.reſti.l.fi.aliud eſt in vtili reſti.vt ibi no.licet quidam contra.Item fit melior:quia fit trāſitoria hæredibus,& in hæredes:etiam ſi aliàs non tranſibat:vt inſti.de perpe.& temp.ac.§.pœnales.& j.e.pœnalia.& ℥.de ac.& obl.omnis.& l. ſciēdū. Sed hoc fallit in ſti.operarum,quæ non vadit ad hæredes:vt ℥.de ope. li.l.ſi operarum.Item in actione de dote:vt C.de rei vxo.actio.§. videamus.& in alio:vt ℥.ne de ſtatu defun.l.j.§.ſed interdum.& in act.in factum quæ datur patrono & patri.vt ℥.de in ius vo.l.pe.ſed in hac puto ſecus. Item fit melior in fructibus & in vſuris ſi ante non fuerat in mora bona fi.vt ℥.de vſur.l.videamus.§.ſi actio.& C.vt lit.pen.l.ij.Itē fit melior:quia conuentus noxaliter exinde non poteſt cedendo ſuam partem liberari:vt ℥.de noxa.ſi ſeruus communis furtum. Item exemplum.℥.de leg.j.ſi pluribus eadem res.in fi.& de ſol.ſiquis ſtipulatus fuerit decem in melie.in prin.& §.j.& de verbo.oblig.ſi Titius & ſeius.& de compen.l.in rem.Item in caſu fit deterior conditio.& ſic fallit regula iſta:vt ℥.de verb.oblig.ſiquis ſtipulatus.nam poſteà non variat. & continua.l.ſeq.cum iſta.Accurſius.

f ¶Eorum.]actorum.

g NVlla.]Pone in pupillo q̃ pmiſit ſine tutoris authoritate:vt ℥. de verb.oblig.ſi pupillus.Sed contra.C.de pac.l.ſi pacto.& de contrahen.ſtip.l.nuda.in quibus nudo pacto aliquid conueniſti:alioqn pœnam:& incidis in pœnam propter moram pacti.Sed reſponſ. imò propter conditionem quæ extitit.ſic & ℥.de verb.oblig.ſi Titius. dic ergo nulla,ſcilicet nec communis,nec ſpecialis:quæ quid ſit,& eius effectus, dic vt ℥.de vſu.l.mora.Item quod dicit ibi id eſt in ſo.ipſius rei id eſt p qua re.Item nulla petitio,quia naturalis obligatio tantum:vel quia naturalis & ciuilis,ſed exceptione repellitur:vt ℥.ſi cer.pe.l.lecta.§.ſed cū ſortis.per quam etiam poteſt poni hic caſus.

QVandiu[h] poſsit valere teſtamentū:tandiu legitimus[i] hæres non admittitur.

Idem lib.10.quæſtionū. LEX XCI.

IN omnibus[k] quidem, maximè tamen in iure, æquitas ſpectanda eſt.

Idem libro 15.quæſtionum.

LEX XCII.

QVoties[l] duplici iure defertur alicui ſucceſsio:repudiato nouo iure quod[m] ante defertur, ſupererit vetus[n].

Scæuola libro 5.Reſponſorum.

LEX XCIII.

SI librarius[o] in tranſcribendis ſtipulationis verbis erraſſet:nihil nocere quò minus & reus & fideiuſſor tenerentur.

*Metianus. LEX XCIIII.

FIliuſfa[p].neq; retinere,neq; recuperare, neq; adipiſci poſſeſſionem rei peculiaris[q] videtur.

Vlpianus libro 2.fideicommiſſorum.

LEX XCV.

NOn ſolent[r] quæ abundant, vitiare ſcripturas.

h QVādiu.] hoc idē habes ℥. de acquir.hære.l. quandiu. & C.de ſecun. ta. l. j. & communia de ſucc.l.antequàm.Sed contrà ℥.de bo.autho.iu.poſ.l.ſi ſeruus.ſed ibi non videtur poſteà valere teſtamentum:vt ibi,& j.eo.ſi nemo.Item contrà ℥.de hære.inſti.l.ſi quis ita hæres inſtituatur ſi legitimus.ſed illud ꝑpter expreſſam voluntatem teſtatoris. vel melius ibi non venit legitimus ab inteſtato, ſed ex teſtamento:vt ar.℥.de vulg. ſub.q duos.ſed illud ar. capiat qui poteſt. Azo. Item cōtrà ar.℥.de Car. edic.l.ſcriptus.§.fi.

i ¶Legitimus.]ab inteſtato veniens.Accur.

k IN omnibus.]in ꝓfeſsionibus cunctis ſcilicet grāmatica:dialectica:& cæteris æquitas eſt ſpectanda:& maximè eſt ſpectanda in iure id eſt in arte boni & æqui cuius iuris merito quis nos ſacerdotes appellat:vt ℥.de iuſti. & iu.l.j.in prin.vel aliàs ſecundùm Io. in omnibus ſcilicet pactis,contractibus,& vltimis voluntatibus eſt æquitas ſeruanda,præcipuè tamen in iure id eſt in iudicio : vt & C.de iudic. placuit. & ℥.de eo quod cer.lo.quòd ſi Epheſi. §.in ſumma. & C. de teſta. præpoſteri.Accurſius.

l QVoties.]ſuo hæredi puta filio defertur hæreditas iure veteri per l.xij.tab.vt inſti.de hæ.ab inteſt.in prin.Itē iure nouo id eſt prætorio per Vnde liberi:vt inſti.de bo.poſ.§.& cùm de teſtamentis.Si ergo repudiat bo.poſ.adhuc admittitur de iure veteri:vt C.de iur.deli.l.ſuum hæredem.eſt enim prætorium nouum:vt ℥.de iuſti.& iur.l.ius ciuile.§.ius præto.Quod ergo dicit ante defertur.dic ſcilicet quàm cæteris in remotioribus gradibus conſtitutis:vt ℥.qs ordo in bo.poſ.ſer.l. j.aliàs malè diceret: quia in eodem tempore defertur vtroq; iure.vel etiam poſteà cœpit deferri nouo iure.Vel ſecundò pone caſum in legitimo hærede inſtituto qui repudiat ex teſtamento,adire poteſt ab inteſtato:vt ℥.de acquir.hære.l.nec is.§.hæres.& ſecūdùm hoc teſtamētū eſt ius nouū.Ab inteſtato ſcilicet per l.xij.tab.eſt vetus quæ tamē confirmat teſtamentarios:vt ℥.de verb.ſig.l.legitimos.& quod dicit antè, bene dicit:vt ℥.proxi.l.quandiu.& facit ℥.de leg.ij.ſi duobus.Accur.

m ¶Quod.] id eſt teſtamentaria.

n ¶Vetus.]xij.tabularum.Accurſius.

o SI librarius.]i.ſcriptor librorū:vt C.de vete.iu.enu.l.fi.§.antepe. Vel id eſt notarius apud quem fiebat teſtamentum per æs & librā: de quo teſtamento eſt inſti.de teſt.in prin.Si ergo errauit[a] in ſtipulatione præponendo reſponſionem,cùm econtra ſcribere debuit:vt inſti. de verb.oblig.in prin.vel vocando eam tranſactionem:nihil nocet:vt hîc. Idem in cæteris contractibus intelligas. nam plus valet quod agitur, quàm quod ſcribitur:vt C.plus valere qđ agitur.l.j.niſi in caſibus vbi præualet ſcriptura:vt ℥.de vſufru.leg.l.ſi alij.Idem in libello ſupplicatorio quod in ſtip.dixi.C.de er.aduo.l.ij.& de fal.nec exemplum. Item in naturalibus:vt ℥.de ſta.ho.Imperator.Item in teſtamentis ſiue in legando.vt ℥.de lega.j.qui quartam.ſiue in parte inſtitutionis : vt ſuprà de hære.inſtitu.quoties.§.j.ſiue in omittendo:vt C.de teſtamen.l.errore.Accurſius.

p FIliuſfa.]ſecundùm has.ll.quicquid filiuſfa.quærebat,vt domino ſeruus,ita patri quærebat,præter caſtrenſia:vt inſti.per quas perſo.§.j.vt nec momēto penes filiū conſiſterēt:vt ℥.de acqui.hære.placet. vnde idem in poſſeſsione,vt hîc,etiam ſi ab alio poſsideatur filius:vt ℥. de acquir.poſſ.l.quicquid.dummodo ſit verus filius:vt ℥.de vſuca.l. iuſto.hodie aduentitorum omnium bonorum dominiū & poſſeſsio quæritur filio:vt C.de bo.quæ lib.cùm oportet.Accurſius.

q ¶Peculiaris.]peculij profectitij.Accurſius.

r NOn ſolent.]Pone vt ℥.de vſu.l.vſuras.& l.placuit. Item & ℥.de au.& ar.le.l.pediculis.§.Labeo.Itē.C.de do.l.ſancimus. in prin. Item.C.de teſta.l.teſtamentum.Sed arg.contrà ℥.eo.actus.& inſti. qui da.tut.poſ.§.proprijs.& illud generale:Vtile per inutile non vitiatur.

Nemo

Aliàs, Scæuola li. v.fideicō.

a No.gloſ. ad hoc q̃ error notarij nō vitiat inſtrumentū ſeu actū inter partes celebratū. Bo log.

Idem libro 6. fideicommissorum.

LEX XCVI.

NEmo dubitat[a], soluendo videri eum, qui defenditur.

*Metianus. LEX XCVII.

IN ambiguis[b]† orationibus maximè sententia spectanda eius est, qui eas protulisset.

* Aliàs, Martianus lib. xij. fideicommissorum.

† Concor. text. in c. intelligentia. extra de verbo. signifi.

Hermogenianus libro 3. epitomarum.

LEX XCVIII.

EA sola[c] deportationis sententia aufert, quæ ad fiscum perueniunt.

Idem lib. 4. iuris epitomarum.

LEX XCIX.

QVoties[d] in vtriusque causa lucri ratio vertitur: is præferendus est cuius in lucro causa tempore præcedit.

Venuleius libro 12. stipula.

LEX C.

NOn potest[e] videri improbus, qui ignorat quãtum soluere debeat.

Caius libro 5. Regularum.

LEX CI.

OMnia[f] quæ iure contrahuntur, contrario iure pereunt.

Paulus. LEX CII.

VBi lex[g] duorum mẽsium fecit mentionem: & qui sexagesimo primo[h] die venerit, audiendus est. ita etenim Imperator noster Antoninus cum diuo patre suo rescripsit.

*Vlpianus. LEX CIII.

* Aliàs, Paulus lib. primo ad edictum.

QVi vetante[i] prætore fecit: hic aduersus edictum fecisse propriè dicitur. ¶ Eius[k] est actionem[l] denegare, qui possit & dare[m].

Paulus lib. 1. ad edictum. LEX CIIII.

NEmo de domo sua extrahi debet[n].

Vlpianus lib. 2. LEX CV.

SI in duabus[o] actionibus alibi summa maior, alibi infamia est: præponenda est causa existimationis. Vbi aut æquiparantur famosa iudicia: & si summam disparem habeãt: pro paribus tamen accipienda sunt.

Paulus libro 1. ad Sabinum. LEX CVI.

VBicunque[p] causæ cognitio est: ibi prætor desyderatur.

Idem libro 2. ad edictum. LEX CVII.

LIbertas[q], inæstimabilis res est.

Caius libro 1. ad edictum Prouinciale.

LEX CVIII.

CVm seruis[r] nulla actio est.

Paulus libro 4. ad edictum.

LEX CIX.

FErè[s] in omnibus pœnalibus iudicijs & ætati & imprudentiæ succurritur.

Idem libro 5. ad edictum. LEX CX.

NVllum[t] crimen patitur is, qui nõ prohibet cùm prohibere non possit.

Idem libro 6. ad edict. LEX CXI.

IN eo[v] qđ plus sit, semper inest

---

a NEmo dubitat.] Si Titius mihi c. debet ex causa fideiussionis cum alijs, & nihil habet: seius tamẽ eum defendit cũ fideiussione iud. solui: videtur Titius soluẽdo quo ad me: quia à defensore vel fideiussore sum exacturus: & ideò opponet beneficium epistolæ diui Hadriani: vt instit. de fideius. §. si plures. & facit ꝟ. ti. j. l. soluẽdo. Accursius.

b IN ambiguis.] Hęc regula obtinet in rescriptis: vt ꝟ. eo. Neratius. Item in testamẽtis: vt ꝟ. de leg. iij. non aliter. Item in legibus condendis: vt C. de lega. & cõsti. l. fi. Item in prætorijs stip. vt ꝟ. de prẹto. stipu. l. in prætorijs. Itẽ secundùm Azo. in sententijs iudicum: vt ꝟ. de re iudi. acta. at in cõtractibus non: quia aut cõstat eos dissensisse, & non valet cõtractus: vt ꝟ. de verb. obli. inter stip. §. j. aut dubitatur: & tũc fit interpretatio contra proferentem: vt ꝟ. de pact. veteribus. Quod autem hîc dixit maximè iunge cum præcedentibus, q. d. maximè in ambiguis: quia & in nõ ambiguis receditur à verbis: & preualet sententia: vt d. l. non aliter. vel lege cum inferioribus. q. d. etiam aliud inspicitur quàm sententia, si ea non liqueat. nam statur tunc verbis, si non liqueat: vt ꝟ. de rebus du. qui habebat. Accursius.

c EA sola.] Hoc verbũ sola potest esse adiectiuum illius sentẽtia. q. d. sola sentẽtia deportatiõis aufert bona fisco: non autem relegationis, nisi expressè fiat bonorum ademptio: vt C. de pœ. l. deportatorũ. Item potest esse adiectiuum illius dictionis subauditę scilicet bona. q. d. ea sola bona aufert sententia, quæ fiscus vult agnoscere. Quid ergo erit de alijs? Respon. hæredibus deportati: quasi ipse sit mortuus: vt ꝟ. pro so. l. actione. §. publicatione. non ipsi deportato: quia malè meritus debet egere: vt ꝟ. de po. l. bona fides. sed videtur ꝙ etiam deportatus: vt C. de bon. proscri. l. deportati. Quis autem possit deportare, dic vt ꝟ. de lega. iij. l. j. §. deportatos. & §. item à præfecto. Item nonne ipso iure fisco quæruntur? Respon. non, quando non constat ea esse soluendo: vt ꝟ. de iu. fis. l. j. §. an bona. Item hæc hodie cessant nisi in crimine maiestatis: vt in authen. vt nulli iudi. §. fi.

d QVoties.] Si xx. in bonis habeas: & mihi xx. ex causa donationis promittas. & Titio xx. præfertur qui primò litem contestatus est vel melius qui primò ad sententiã peruenerit: vt ꝟ. de pecu. l. si verò. Vel pone vt C. de rei ven. quoties in fi. vel vt ꝟ. de le. j. si pluribus. in fi. sed in vltimis voluntatibus & alijs seruatur vltimum. Vnde distingue. aut pẽdet ex voluntate vnius tantum: & vltimum prẹualet: vt in vltima volũtate: vt ꝟ. de le. j. si mihi. §. in legatis. & de iniu. test. l. Item in legibus: vt ꝟ. de legi. & senatuscon. non est nouũ. & in rescriptis. Si verò pendeat ex voluntate plurium, vt in contractibus omnibus, tunc vltimum derogat primò si omnes consentiãt: vt C. de pac. pacta. & no. ꝟ. de acqui. pos. siquis à me. aliàs non derogatur primò: vt in pignore: vt C. qui po. in pigno. ha. si fundus. & d. l. de rei ven. quoties. Accursius.

e NOn potest.] pone vt C. de distra. pig. si residuum. Item ꝟ. de condi. & demon. l. in testamento. in fi. Item vt ꝟ. de vsur. siquis solutioni. & facit j. eo. l. qui in ius. §. nemo. Accursius.

f OMnia.] pone vt no. ꝟ. eo. nihil tam.

g VBi lex.] pone vt ꝟ. de ædil. edi. l. si venditor de his. Item. C. de tẽ. & re. l. j. Item. C. de fideius. l. pe. Item cautè dicit lex: quia secus in testamentis & contractibus. Item hoc ex benignitate.

h ¶ Primo.] nedum sexagesimo.

i QVi vetante.] Pone de albo corrupto. nam facit contra edictum, quandoq; ex edicto, quandoq; ex sententia: vt ꝟ. de iur. om. iudic. siquis id. in princi. & §. si dum. Item vt ꝟ. de in ius vo. quiq;. §. patronum.

k ¶ Eius est.] qui potest dare actionem actori condemnando reum: is potest absoluendo eum auferre, ad quod ꝟ. eo. nemo qui eum. & facit ꝟ. eo. omnia.

l ¶ Actionem.] per sententiam scilicet absolutoriam.

m ¶ Et dare.] scilicet per sententiam condemnatoriam.

n NEmo.] Debet. vt ꝟ. de in ius vocan. l. pleriq;. & hoc in ciuilibus. secus in criminalibus: vt in authen. vt nulli iudi. §. quoniam.

o SI in duabus.] Pone vt ꝟ. de so. in his. §. Imperator. & l. siqd. & l. cùm ex pluribus. Itẽ facit ꝟ. de pœnis. l. in seruorum. & C. de incest. nupt. l. humilem. & ꝟ. de iureiuran. l. nam posteà. ibi, nec multum. Accursius.

p VBicunque.] Pone vt ꝟ. e. omnia. & facit ꝟ. de dam. infec. l. iiij. §. j. & §. ij. & ad municip. ea quæ.

q LIbertas.] Dic vt j. e. l. non est. §. infinita. Item ad hoc ꝟ. si qua. pau. fe. dic. l. ex hac. & de ver. obli. liber homo. sic res sacra non recipit æstimationem: vt ꝟ. de rerũ di. sacra. §. fi. In casu fallit vbi liber homo vẽditur certo pretio: vt insti. de iure perso. §. pe. alia omnia æstimantur pecunia: vt C. de consti. pec. l. pe. §. & neminem. sed non ecõtra pecunia per res: vt ꝟ. de fideius. si ita fideiussorẽ accepero. vnde dicitur: omnia sunt venalia Romę. Itẽ hæc æstĩatio est triplex. nam est cõmunis, & conuenta, & singularis: vt ꝟ. de act. emp. l. j. Accur.

Liber homo quandoq; recipit æstimationem.

r CVm seruis.] Pone vt C. de noxa. si tibi. & dic vt ꝟ. eo. l. quod attinet. naturaliter tamen tenetur vt liber: vt insti. de fideiuss. §. j.

s FErè.] De ętate pone exemplum in minore delinquente per culpam: vt C. si aduer. deli. l. j. Item in sene, qui leuius punitur quàm iuuenis[a]: vt ꝟ. de ter. mo. l. ij. Item de imprudentia pone in eo maiore qui corrupit album: vt ꝟ. de iu. om. iu. siquis id. Prædictis quidẽ succurritur vel ipso iure, vel per restitutionem: vt patet hac distinctione: cùm minor delinquit: aut infans, & ipso iure non tenetur: vt ꝟ. de rei ven. quod infans. aut maior infante: & tũc aut per culpam & tunc succurritur per rest. in integ. vt in nihilum teneatur: vt C. si aduer. deli. l. j. in fi. aut dolo: & tunc si ciuiliter agitur, nõ iuuatur: vt ꝟ. de mi. si ex causa. §. si in commissum. nisi vt pro cõfesso vel transacto habeatur: vt e. l. §. nũc videndũ. Si criminaliter: aut est atrox tantùm, & non subuenit nisi quatenus miseratio ætatis perduxerit iudicem ad mitiorem pœnã. aut atrocissima: vt in capitulis. l. Iul. de adul. & tunc ad nihilum: vt ꝟ. de mino. l. auxilium. §. in delictis. in duobus tamen casibus etiam si dolo deliquerint, non tenentur. primus: vt C. si aduer. deli. l. si seruus. & C. de ijs qui no. infa. l. pe. maiores enim tãtùm tenent ea delicta. Itẽ in tertio vt C. de fal. mo. l. j. in fi. & de imprudentia, quæ etiã maiores excusat, pone in eo qui rapuit rem suam credens sibi licere. nã excusatur à pœna furti & vi bo. rapt. licet non à pœna constitutionis siquis in tantam. vt insti. vi bo. rap. §. quia tamẽ. Item potest poni in omni actione qua quis non tenetur nisi commiserit dolum, vt in albo dixi. Item potest poni in contractu dotis imperitè facto: vt C. de rei vxo. ac. §. & vt plenius. Item potest poni in lege Cor. de fic. qua quis non tenetur sine dolo: vt C. ad l. Cor. de fic. l. j. & ꝟ. ad l. Cor. de fic. l. in lege. & l. infans. & l. diuus. Item in adulterio: vt ꝟ. de adult. l. pe. In casu etiam in crimine propter culpam delinquentes non excusantur: vt ꝟ. de custo. & exhi. re. l. carceri. & l. fi. in prin. Accursius.

a Senex leuius quam iuuenis punitur. & id eo inter plures criminosos incipitur tortura & quęstio à iuniori. pro quo facit. l. j. in prin. & l. ex libero. §. j. ꝟ. de quęstio. secundùm Old. in tract. de quęstio. q. iij. Dolo delinquens non semper punitur. Furtum faciens non semper furti tenetur.

t NVllum.] Si patiatur dominus seruum delinquere cùm prohibere non possit: non patitur scilicet crimen committi. vel non patitur crimen id est criminis pœnam. & hoc nisi in culpa fuerit dominus ꝙ prohibere non possit: sicut & aliàs tenetur quis de casu si culpa præcessit casum: vt insti. q. mo. re cõtra. obli. itẽ is. & dixi. ꝟ. e. cõtract⁹.

v IN eo.] Si stipulatus sum à te. xx. tu respondeas decem vel econtra: valet in decem si placeat mihi responsionis diuersitas: vt ꝟ. de verb. obliga. l. j. §. cùm adijcit. Si verò diuersitas in stipulatione specierum

& minus. ¶ Nemo alienæ[a] rei expromissor idoneus videtur, nisi cũ satisdatione. ¶ Pupillus[b] pati posse non intelligitur. ¶ Vbi[c] verba coniuncta non sunt: sufficit alterutrũ esse factum. ¶ Mulieribus[d] tunc succurrendum est, cùm † defendãtur: non vt facilius calumnientur.

† aliâ: cum defraudant.

Caius libro 2. ad edictum Prouinciale.

LEX CXII.

PVpillum[e] qui proximus pubertati sit: capacem esse & furandi, & iniuriæ faciendæ, cõstat. ¶ In hæredes[f] non solent actiones transire quæ pœnales sunt ex maleficio: veluti furti, damni iniuriæ, vi bonorum raptorum, iniuriarum.

Paulus libro 8. ad edictum.

LEX CXIII.

NIhil[g] interest, ipso iure quis actionem nõ habeat: an per exceptionem infirmetur.

Caius libro 3. ad edictum Prouinciale.

LEX CXIIII.

IN toto[h] & pars continetur.

Paulus lib. 9. ad edictum. LEX CXV.

IN obscuris[i] inspici solet quod verisimilius est, aut quod plerunq; fieri solet.

Idem libro 10. ad edictum.

LEX CXVI.

SIquis[k] obligatione liberatus sit: põt videri accepisse. ¶ Non potest[l] videri accepisse, qui stipulatus potest exceptione summoueri.

est, tunc aut vnum stipulor, & tu respõdes aliud: & non valet. aut plures scilicet species stipulor: & tunc aut copulatiuè, aut disiunctiuè: qđ dic vt insti. de inuti. stipu. §. præterea. Item pone, locaui pro x. tu sentis de xx. valet in x. vt ꝫ. loca. si tibi decem. Item pone, vt ꝫ. de consti. pec. l. sed si in diem. §. sed siquis. xx. Item potest poni: quando conceditur alicui quod maius est: & quod minus est, concessum videtur: sicq; consonabit regulæ superiori l. non debet cui quod plus est licet: non debet quod minus est non licere. & dic vt ibi. Item pone in tribus arbitris: vt ꝫ. de arbi. l. diem. §. si plures. Item hoc idẽ potest assignari in seruitute. nã plus est habere actũ quàm iter. qui ergo concedit actum, & iter cõcedere videtur quò ad commoditatem: vt institu. de serui. §. actus.

a ❡ Nemo alienæ.] Siquis obtulit se defensioni alienæ rei id est causæ, debet satisdare cum fideiussoribus: vt ꝫ. iudi. sol. l. si ad defensionẽ. in fi. & ꝫ. qui satisd. co. l. j. est & satisdatio iud. sol. vt instit. de satisd. §. fin. quæ tria continet: vt ꝫ. iudi. sol. l. iudicatum solui. Dicitur ergo hîc defensor expromissor: quia ipse promittit principaliter reo non obligante se: vt ꝫ. de dolo. l. & elegãter §. seruꝰ pactionis. Itẽ bene dicit alienæ: quia secus in sua: vt insti. de satisd. §. sed hodie. Item hoc in ciuili. in criminali non admittitur defensor: vt ĩ. de pu. iudi. l. pe. §. ad crimen. nisi ad allegandas causas absentiæ: & tunc non satisdat: vt ꝫ. de procura. seruum. §. publicè. Sed an dare volens[a] pignora auditur? Videtur quòd sic: quia est æquipollens: vt institu. de rerum diui. §. venditæ. Econtra videtur ꝙ non: vt ꝫ. de præto. stip. prætoriæ. nam periculum est in custodia pignorum. Item hæc regula fallit in veris tutoribus: vt C. de admi. tu. l. vlti. §. defensionem. In quasi tutoribus, vt orphanotrophis: vt C. de epis. & cle. l. orphanotrophos. & in authen. de ec. ti. §. fi. quandoq; satisdatio pro nuda repromissione ponitur, qua contentus actor sit: vt ꝫ. ti. j. l. satisdationis.

a ista gl. est sing. ad hoc ꝙ licet aliàs ille qui tenetur satisdare possit dare pignora & se liberare: tamen hoc non potest fieri creditore inuito quoniã est periculũ in custodiendis pignoribus per istam glos. Bolog.

b ❡ Pupillus.] Pone vt ꝫ. de trib. l. iij. §. si ipsius. vbi pupilli scientia non inducit tributoriam. Item pone. C. de fal. mo. l. j. §. impuberes. Item pone, si patitur fieri opus per quod aqua pluuia ei noceat: non præiudicat sibi: secus in maiore: vt ꝫ. de aqua plu. arc. l. Labeo. Item vbicunq; patientia alicui præiudicet, non præiudicat pupillo: vt siquis rem eius obliget eo præsente. nam maiori præiudicat: vt C. ad vell. si fine. & in toto illo generali patientia pro consensu habetur quantum ad sui commodum vt si agat, pati credatur: vt ꝫ. de iniur. l. illud relatum. Item hoc nisi sit pubertati proxi. aliàs potest delinquere: & tenetur: vt ĩ. eo. pupillum. & l. pupillus.

c ❡ Vbi.] Instituo te hæredem si feceris illud & illud. vtrunq; fieri debet. si verò ita si illud aut illud: alterum: vt ꝫ. de condi. insti. l. si hæredi plures. Item pone eodem modo in stip. vt ꝫ. de iu. do. plerunq;. in fi. Quid ergo si non est ibi neq; coniuncta neq; desiuncta? Respon. intelligitur ex mente proferentis: vt ꝫ. de verb. signi. alienationis. §. fin. Sed quid si mens non appareat? Respon. sufficit alterum factũ. & hîc est casus huius l. maximè quia in obscuris quod minimum est sequimur: vt ꝫ. e. l. semper. scias etiã ꝙ frequẽter coniuncta pro disiuncta & econtra ponũtur: vt ꝫ. de ver. sig. l. coniunctionem. & l. sæpe. & C. de verb. signi. l. pe. Item facit ad hanc l. ꝫ. de ma. testa. l. quod vulgò. & de re. du. si is qui. §. cùm ita. & de diuor. & re. l. fi. §. ait lex. in prin. & de condit. & demon. l. cùm pupillus. §. fi.

d ❡ Mulieribus.] Pone in muliere intercedente: cui subuenitur: nisi decipiat: vt ꝫ. ad Vell. l. ij. §. verba. Iuuatur ergo cùm defenditur scilicet à damno, dolo earum non interueniente. aliàs non: quia sic facilius calumniarentur id est ad deceptiones peruenirent. & sic calumniarentur largius ponitur quàm ꝫ. ad Tur. l. j. §. calumniari. Item no. auferri occasionem delinquendi. sic C. de lati. li. tol. l. j. §. sed nec furãdi. Item potest poni in muliere inutiliter sibi dotem stipulante: vt C. de rei vxo. ac. l. j. §. j. Item si rationes aduersario non ediderint: vt ꝫ. de eden. l. j. §. fi. Itẽ si acceperint fideiussorem minus idoneum iudicio sisti: vt ꝫ. qui satisda. cog. l. de die. §. minori. Item quando incestum iuris ciuilis ignorantia cõmiserint: vt ꝫ. de adul. si adulterium. §. j. ibi, nam si sola &c. & §. fratres ibi, nam & mulieres &c. Item viduis subuenitur in quarum domibus ob earum negligentiam falsa moneta est fabricata: vt C. de fal. mo. l. j. §. viduas. Item subuenitur vt non cadant in Turp. licet desistant: vt ꝫ. ad Turp. l. j. §. actionem. in fi. §. Item si aliquem in fiscum detulerint: vt ꝫ. de iure fisci. l. ij. in fi. Accursius.

e PVpillum.] Aliquando dicitur pupillus proximus infantiæ: vt insti. de inuti. stip. §. furiosus. aliquando proxi. pubertati: vt hîc. accipio ergo medium, vt à decimo anno & dimidio suprà masculus dicatur proxi. pubertati: & hic talis delinquere potest: vt hîc, & ꝫ. de fur. l. impuberem. & ad l. Aquil. sed & si quemcunq;. §. sed & si infans. excipe adulterium: vt ꝫ. de adul. l. si minor. Accursius.

f ❡ In hæredes.] Actio furti est merè pœnalis hincinde: vt ꝫ. de fur. si pignore. §. cum furti. & sic in hæredem non datur: vt hîc, & insti. de perpe. & tem. ac. §. non autem. Item ac. le. Aql. est pœnalis ratione inficiationis & repetitionis: vt insti. ad l. Aql. §. his autem verbis. & ideo in hæredem non datur nisi in id quod ad eum peruenit: vt ꝫ. ad le. Aquil. inde Neratius. §. hãc actionem. item actio vi bon. rap. in prin. est pœnalis ratione triplici: vt insti. vi bo. rap. & ideò nõ datur in hæredem: vt ꝫ. vi bo. rap. l. ij. §. fi. Item actio iniuriarum est pœnalis: quia nihil actori abest, & nihil adest reo: & ideo in hæredem non datur, vt insti. de perpe. ac. §. non autem. Sed nũquid dabitur his casibꝰ in hæredem de eo quod peruenit ad secũdum? P. respon. sic. sed non potest stare nisi in Aquil. nam in furti actione, cùm mera pœna sit, nil de ea peruenit ad hæredẽ. Item de act. vi bo. rap. planum est, quia etiam in id quod peruenit, non datur: vt ꝫ. vi bo. ra. l. ij. §. fi. Item in act. iniuriarum non potest aliquid peruenire. Item hæc regula tenet nisi lis sit contesta. vt ꝫ. e. l. non solet. & l. seq. Item nonne condi. fur. est pœnalis quandoq;: vt ꝫ. de condi. fur. si condicatur. & tamen datur hæredi: vt insti. de obli. ex delic. §. fi? Sed respon. hæc regula loquitur quãdo actio quę est pœnalis, oritur ex maleficio. At condictio furtiua ex varijs causarum figuris: vt no. ꝫ. de cõdi. fur. si pro fure. §. fi. Item prædicta sunt vera siue sit pœnalis hincinde: vt in exemplis huius l. siue ex parte rei tantum: quia tunc non datur in hæredem nisi in id tantum quod peruenit ad eum: vt ꝫ. de eo ꝑ quem fac. erit. l. j. §. si plures. & §. fi. siue actoris tantum, vt quia accepisti à Titio pecuniam vt mihi negotium per calumniam faceres: quo casu teneris mihi: & licet non absit mihi aliquid, tibi tamen abest, & in eo non est tibi pœna: vt ꝫ. de calum. l. & generaliter. §. fi. sic in hæredem nõ datur nisi in id quod peruenit: vt ꝫ. de calum. l. in hæredem. Accursius.

g NIhil.] quo ad effectum. & pone vt ꝫ. de dol. l. & elegãter. §. seruꝰ pactiõis. sed fallit: quia si habes exceptionẽ pacti, & paciscamur vt liceat petere, valet: quod non valeret si ipso iure fuisset liberatꝰ per pactum primum: vt ꝫ. de pac. si vnus. §. pactus ne. & §. sed & si pactum.

h IN toto.] si sum absolutus à petitione totius fundi, videor absolutus à qualibet parte: quia pars est in toto: vt ꝫ. de excep. rei iudic. siquis cùm totum. & repete quod no. ꝫ. eo. l. in eo quod. Accursius.

i IN obscuris.] Si rem aliquam pro decem libris tibi vendidi: nec apparet de qua moneta egerimus: & vnus dicat de Veronensibus, alter de imperialibus actum: primò inspicitur quod verisimile est. si enim res digna erat decem libris imperialibus, vel multo maiori pretio: non est verisimile eos egisse de vili moneta. si autem non potest apparere qa valet minus x. libr. impe. & plus x. lib. Veronen. tũc inspiciam quod plerunq; fieri solet. si enim est consuetudo in ciuitate vt qui loquuntur de nummis, de Veroñ. intelligant: tunc videtur de eis conuenisse. & sic de cęteris obscuris: sicut diximus. ꝫ. e. l. semper. Item facit insti. qui ma. non pos. §. idem iuris. Accursius.

k SIquis obligatione.] Pone exemplum vt ꝫ. de calum. quinetiam Item pone: Si testator legauerit creditori meo x. quæ debeo, mei cõtemplatione, vt à te liberer: videor ego capere totum: vt ꝫ. de leg. iij. l. fideicommissa. §. interdum. etiam si parum vel nihil habeam: vt ꝫ. de do. cau. mor. l. mortis causa. §. j. Item pone. ꝫ. ad l. Fal. quęrebatur. & l. Nesennius. §. fi. Sed si fiat[b] hæc liberatio causa donatiõis: an exigitur donationis insinuatio, si est vltra quingentos aureos vel solidos? quidam quòd non: arg. ꝫ. de dona. l. Modestinus. sed certè ibi non erat præsens debitum: sed per tempora: arg. C. de vsur. l. vsuræ. & facit ꝫ. quę in frau. credi. l. j. in fi. Accursius.

b Scribẽ. hic dicunt hanc gl. ad hoc sing. ꝙ licet isinuatio debeat interuenire vbicunq; aliquid remittit: quia remissio est donat. o: tamen hoc est verum si fit per modum donationis. secus si fiat ꝑ modũ trãsactionis. Bolog.

l ❡ Non potest.] Si dolo vel metu me induxisti ad promittendum tibi: nil videris accepisse id est acquisisse: cum habeam excep. doli vel metus: vt ꝫ. l. proxi. nihil. Sed op. si tibi inferenti metum non quæritur: ergo nec ego perdo: ergo non habeo except. quod me. cau. quæ damnum exigit: vt ꝫ. quod me. causa. sed & si partus. §. Iul. quod est falsum: imò habeo actionem & exceptionem: vt ĩ. eo. ti. l. meorum. §. sed quod prætor? Respon. si beneficium edicti quod me. cau. mihi non subueniat damnum patior: quia solidum soluere cogor: sed quia beneficium mihi datur, dicitur, ꝙ damnum pati non videor. Hæc eadem quæstio fit in damno iniuria dato. Item in eo qui temporali ac. tenebatur ei cuius negotia gessit, & dum gereret à se non exegit: vt ꝫ. de neg. gest. diuortio. & eadem respon. adhibetur secundùm Azo.

Nihil

Vlpia.lib.11.ad edict. LEX CXVII.

Nihil consensui[a] tam contrarium est (qui & bonæ fidei iudicia sustinet) quàm vis atq; metus: quem comprobare, contra bonos mores est. ¶ Nõ capitur[b] qui ius publicum sequitur. ¶ Non videntur[c] consentire qui errant.

Paulus lib.11.ad edictum Prouinciale. LEX CXVIII.

Prætor[d] bonorum possessorem hęredis loco in omni causa habet.

Caius lib.26.ad edictum Prouinciale. LEX CXIX.

Creditor[e] qui permittit rem vænire, pignus dimittit.

Paulus lib.60.ad edict. LEX CXX.

Non vt ex pluribus[f] causis deberi nobis idẽ potest, ita ex pluribus causis idem potest & nostrum esse.

Vlpia.lib.70.ad edict. LEX CXXI.

Aliud[g] est vendere: aliud est vendenti consentire. ¶ Refertur[h] ad vniuersos quod publicè fit per maiorem partem. ¶ Absurdum[i] est plus iuris habere eũ cui legatus sit fundus, quàm hæredẽ, aut ipsum testatorẽ si viueret.

Idem lib.77.ad edict. LEX CXXII.

In iure ciuili[k] receptũ est quoties per eum, cuius interest cõditionem impleri, nõ fiat quò minus impleatur, perinde haberi ac si impleta cõditio fuisset. quod ad libertates & legata & ad hæredũ institutiones perducitur: quibus exemplis stipulationes quoq; cõmittuntur: cùm per promissorem factum esset quò minus stipulator conditioni pareret.

Paulus lib.60.ad edict. LEX CXXIII.

Quæ propter[l] necessitatem recepta sunt, non debent in argumentum trahi †.

Vlpia.lib.62.ad edict. L. CXXIIII.

Cvi ius est donandi: eidem & vẽdẽdi & cõcedẽdi[m] ius est.

† Concor. tex.cum gl. in cle.j.de re.eccle.nõ alie.& in c. quanto. de consuetu. in anti.

a Nihil consensui.] Emptio, locatio & similes sunt bo.fi.& habẽt suum esse & vestimentum ex consensu: vt insti.de ac.§.actionũ. & de ob.ex cõsensu. si ergo fiunt per metum: rescinduntur per excep. & per act. Quod me.cau.vt ff. quod me.causa.l.metũ.§.sed quod prętor. ergo metus est cõtrarius consensui: cùm vnũ conseruet, alterũ destruat. Sed op. in metu est consensus licet coactus, & si sit hæres coactus adire: vt ff. quod me.cau.l.si mulier. & transfert dominium: vt C.quod me.cã.l.si vi.& datur actio licet detur exceptio: vt dixi: & probatur. C.de inutili.stip. l.dolo. ergo consensus est contrarius cõsensui. Sed respõ. coactus consensus est cõtrarius spõtaneo, nõ simpliciter. Item op. nõ consentire est magis contrariũ. sed dic ꝙ hyperbolicè loquitur. sic ff. de iuris.om.iu.l.si per errorem. Vel dic, spontaneo cõsensui nil plus cõtradicit quã coactus. Item op. si dolus dat causam contractui, ipso iure est nullus: vt ff.de dolo, & eleganter. circa princi. sed in metu inest dolus: vt ff.quod me.cã.l.si cũ ex.§.cum. Sed respon. illud quod dicitur in.l. & eleganter. est de dolo simplici, cui metus non est mistus. Item no. ꝙ dicit vis, & metus secundum antiquos: sed hodie idem est vis scilicet compulsiua, de qua hic dicit, quod metus: vt ff. quod me.cã.l.j. & sic pone & pro id est.

Consensus cõsensu quã doq; contrarius est.

b Non capitur.] i. decipitur. & pone in minore qui emit seruum necessarium qui posteà decessit: vt C.de in integ.resti.mi.l.nõ videtur. & ff.de mino.l.verum.§.item non restituetur. Accur.

c Non videntur.] Pone vt ff.de iuris.om.iudi.si per errorẽ. & de iudi.l.ij.in prin. & C.loca.l.ad probationẽ. & dic de errore facti: secus si iuris qui nocet: vt ff.de confes.l.nõ fatetur. Item hoc nisi sit cõmunis error facti: quia tunc facit ius: vt ff.de offic.præto.l.Barbarius. & de sup.leg.l.ij.in fi. Itẽ arg.contrà.huic.l.ff.ad leg.Fal.l.j.§.si legatarius.

d Prætor.] quantũ ad effectũ eiusdem iuris est bonorũ possessor cuius est hæres. nam vbicũq; hæres de iure ciuili habet directã actionẽ, & bo.poss. vtilem. in casibus tamen deterioris cõditionis est hæres, quàm bonorum possessor: vt ff.de contra tabu.l.si ex duobus. & de leg.præ.bo.poss.l.si ex duobus. Accur.

e Creditor.] Si cõsentiat creditor debitori simpliciter pignus alienari: perit pignus alienatione secuta, nisi dicat: consentio saluo meo iure. vt C.de remis.pig.cũ te. & ff. qui.mo.pig.vel hypo.sol.si debitor.§.fi.& l.sicut.§.si voluntate. si autem nõ consentiat expressim, eo tamen sciente alienetur, cùm putet ius suũ vbiq; durare: sibi nõ præiudicatur: vt d.l.sicut §.non videtur. Accur.

f Non vt ex pluribus.] Eadem res potest mihi deberi ex pluribus causis: vt si res aliena mihi legata fuerit: eãq; posteà emam: debebitur mihi ex causa legati, & ex causa emptionis: & vtrãq; potero intendere actionem: vt insti.de leg.§.si res aliena. dominium autem rei non nisi ex vna causa potest acquiri: vt ff. de acquir.poss.l.iij.§.ex pluribus. & ad l.Fal.fundo.s. vel vsucapione vel traditione: vt C.de pac.l.traditionibus. & in legato sola hæredis adiectione: vt ff.de leg.j.l.si tibi homo.§.cùm seruus. & alijs modis qui dicuntur instit.de re.di.§.singulorum.vsq; in fi. & ex hac ratione si ago rei vend. ꝑ aliqua re, & succumbam: repellar posteà agens: quia cùm non eram dominus nisi ex vna causa: illam videor in iudicium deduxisse. non sic si egi personali: quia ex multis causis potest deberi: vt ff.de excep.rei iudi.l.si mater.§.eandem. & l.& an eadem quæstio.§.actiones. sed videtur posse probari dominium quæri ex pluribus causis. cùm enim vsusca. sit dominij acquisitio: vt ff. de vsusca.l.vsuscapio. contingit ex pluribus causis: vt ff.de acquir.poss.l.iij.§.ex pluribus. Vsuscapio autem ex pos. procedit: vt in definitione vsuscapionis continetur. nam dicitur per cõtinuationem pos. sine pos. enim vsuscapio non procedit: vt ff.de vsuscap.l.sine pos. etiam cœpta desinit si interrumpitur poss. vt eo.tit.l.naturaliter. sicut ergo poss. cõtingit ex pluribus causis, ita & vsuscapio: ergo & dominium. Respon. quod dicitur tantum ex vna causa quæri dominium: verum est si accipias causam proximam. s. vsuscapionem: cuius vsusc. multæ sunt causæ & tituli possidendi, qui sunt causa remota ad dominium. sic & aliàs ex causa proxi. & remota: vt ecce superbia inflat: charitas autem ædificat. hæc est vera: quia superbia est proxima causa inflationis. at si dicas: scientia inflat. falsa est: quia scientia est causa remota. nam scientia superbiam, & superbia inflationem generat. Item ad hoc. ff.de excep.rei iudi.cùm de hoc. & de condi.ob tur.cau.si ob turpem causam. Accursius.

Dominium an ex pluribus causis quæri possit.

g Aliud.] Si vendam tibi rem aliquam, & euincatur: teneor de euic. etiam si non promisi: vt C.de euic.l.non dubitatur. si autem vendenti consentiam: non teneor de euic. nisi pretium accipiam: vt suprà, de euic.l.quidam. licet si pretium non accipiam, circa ius meum mihi præiudicatur: vt C.de remis.pign.l.ij. Accursius.

h Refertur.] Si publicè populus vocetur. s. ꝑ tubam vel campanam, vel voce præconia: licet nõ omnes veniant, videntur omnes facere quod faciunt qui venerunt: si modò duæ partes veniant, & maior pars illarum duarũ partium cõsensit: vt suprà, qđ cuiusq; vni.l.nulli. Itẽ si faciat maior pars eorum qui præsunt vniuersitati, & deputati loco totius ciuitatis, vt decuriones: vt d.l.nulli. & suprà, ad munici.l.municeps. & l.quod maior. & habet locum in electione & in contractibus & etiam in commissione pœnæ si veniant contra contractum pœnalem, vel etiam vadãt, vel aliàs delinquant: vt C.de sac.san.ecc.l.iubemus nullam. ideo autem sic fingit hæc lex: quia non possunt omnes consentire facilè: vt ff.de li.vniuer.l.j.& de acquir.poss.l.j.in fin. licet cum difficultate aũt sic: vt ff.de offi.quæsto.l.j.& quod met.cau.l.metum.§.animaduertendum. Item huic legi est arg.contrà.ff.de aqua plu.arcen.si autem. Accur.

i Absurdum.] Pone vt j.e.quod ipsis. & facit.j.e.in his.§.j. Sed opponitur testator sciens rem alienam nõ vsucapit, nec hæres: sed legatarius sic: vt ff.de diuer. & temp.præscri.l.an vitium. quæ est contra. & l.cùm hæres. sed nõ habet plus iuris nũc cùm incipit habere: habebit tamen posteà per vsuscapionem. Accur.

k In iure ciuili.] Regulam præmittit: cui dat quatuor exempla. Primũ de libertate: vt si testator leget libertatem, Sticho si.x. det hæredi, vel si ei seruierit per annũ. & per hæredẽ stet quo minus impleat conditio: vt C.de condi.inser.l.fi.& ff.de statuli.l.iij.in prin.& §.fi. Secũdum in legato: vt lego tibi fundum si.x.hæredi des: vt ff.quãdo dies leg.ce.l.v.§.item siqua. & de condi. & demõ.cũ pupillus. Etiam de insti. dic: instituo te hæredem si.x.Titio dederis. qui Titius aliàs erat futurus legitimus ab intestato. vt ff.de condi.insti.l.iij. De stip. vt si promiseris mihi.x.si ascendam hodie capitolium. & me impedias: vt ff.de cõdi. & de.l.iure ciuili. vbi est hæc lex de verbo ad verbum. Sed quid si promiseris mihi.x.si te vicero: & posteà resistis quo minus te vincã? Respõ. nõ habetur pro impleta: quia tacitè fuit actum vt possis resistere: & sic habetur pro expresso: vt ff.si cert.pet.l.cũ quid. Itẽ quid si impedior per alium? Respõ. nõ habetur pro impleta: vt ff.de condi. & de.l.quibus diebus. nisi in libertate: vt C.de condi.inser.l.fi. Item quid si per casum? Respõ. plenè hoc & superiori casu: vt not. C.de instit. & sub.l.j. Item quod dicit, cuius interest: dic secundum Azo.s. principaliter: puta quia conditione existente incidit in obligationẽ: vel quod suũ est vel erit, ab eo recedit. arg.op.ff.de pac.l.fideius. in dãno enim spectatur interesse, nõ in lucro, nisi vbi lex exprimit: vt ff.de act.emp.si sterilis.§.cũ ꝑ vẽditorẽ. nisi dicas hodie correctũ p.l.C.de sen. quæ pro eo.l.vnica. Itẽ nõ inspicitur ratione affectionis: vt ff. de ope.ser.l.vl.& ad leg.aquil.si seruum meum. nisi vbi lex diceret: vt ff. de tu. & ra.distra.l.j.§.si nonnullos. & ff.man.cùm seruus. Acc.

l Quæ propter.] Pro captiuis redimendis ex necessitate rei sacræ alienatio permittitur: vt C.de sacr.san.ec.l.antepe. hoc non trahitur vt indistinctè alienatio permittatur: vt j.eo.quod contrà. nisi eadem aut maior ratio esset, vt pro eis alendis. ar.ff.de leg. & senatusc. non possunt. & suprà, de cloa.l.fin. Item pone vt ff. communi di.l.quãuis.§.j. Accursius.

Rei sacrę alienatio quã doq; permittitur.

m Cvi ius.] Et concedendi. puta in emphyteosim. & dic ꝙ hæc regula fallit: quia aliqui possunt vendere, & non donare: vt tutor, curator, præses, & similes, vt ff.de fur.interdum.§.qui tutelam. & ff. de pac.cõtra iuris.§.si curator. & C.de pac.l.pactũ curatoris. & de trãsac.l.præses. Item filius & seruus habentes liberam: vt ff.de pac.l.cõtra iuris.§.si filius. Item & econtra quãdoq; permittitur donatio, non venditio: vt C.de prædijs cur.l.fi. Item emphyteosis permittitur vbi non

Paulus lib. 51. ad edict. **LEX CXXV.**

Poenalia [a] iudicia ſemel accepta, in hæredes tranſmitti poſſunt.

Vlpianus. **LEX CXXVI.**

Cum quis [b] poſsit alienare, poterit & conſentire alienationi. Cui autem donare non conceditur: probandum erit nec ſi in donationis cauſa conſenſerit, ratam eius voluntatem habendam.

Paulus lib. 49. ad edict. **LEX CXXVII.**

Qui rem [c] alienam defendit: nunquã locuples habetur.

Vlpianus. **LEX CXXVIII.**

Non videntur [d] data quæ eo tempore quo dantur, accipientis non fiunt. ¶ Qui iuſſu [e] iudicis aliquid facit, nõ videtur dolo malo facere: quia parere neceſſe habet.

Idem lib. 1. ad edict. **LEX CXXIX.**

Capienda [f] occaſio eſt quæ præbet benignius reſpõſum. ¶ Quod factum [g] eſt: cùm in obſcuro ſit, ex affectione cuiuſq; capit interpretationem.

Idem lib. 2. ad edict. **LEX CXXX.**

Is damnum [h] dat qui iubet damnũ dare. ei⁹ verò nulla culpa eſt cui parere neceſſe ſit. ¶ Quod pendet [i], non eſt pro eo quaſi ſit.

Idem lib. 4. ad Plautium. **L. CXXXI.**

Nemo ideo [k] obligatur quia recepturus eſt ab alio quod præſtiterit.

Idem lib. 3. ad Plautium. **L. CXXXII.**

Factum [l] à iudice quod ad officium eius nõ pertinet, ratum non eſt.

Idem lib. 5. ad Plautium. **L. CXXXIII.**

In contrahenda [m] venditione ambiguum pactum, cõtra vẽditorẽ interpretandũ eſt. Ambigua autem intentio ita accipienda eſt, vt res ſalua actori ſit.

Idem lib. 6. ad Plautiũ. **L. CXXXIIII.**

In cõdemnatione [n] perſonarũ quæ in id quod facere poſſunt damnantur: nõ totũ quod habent, extorquendũ eſt: ſed & ipſarum ratio habenda eſt ne egeant. ¶ Cũ verbum [o] reſtituas in lege inuenitur: etſi non ſpecialiter de fructibus additũ eſt, tamẽ etiam fructus

venditio: vt C. de ſac. ſan. ec. authen. perpetua.

a Poenalia.] vt furti & ſimiles: vt inſti. de perpe. & temp. act. §. poenales. & facit. j. e. omnes. & ff. e. pupillus. & quod no. ff. eo. non ſolet. & l. ſeq. & ff. de act. & obli. l. omnes. §. fi. Accur.

b Cum quis.] Aliud eſt alienare, & aliud conſentire: vt ff. l. proxi. aliud. & ꝙ poteſt primum. ſ. alienare, vt creditor pignus ex pacto: poteſt & ſecundum 10 ſcilicet conſentire debitori alienanti: & per id tollitur pignus: vt ff. qui. mo. pign. vel hypo. ſol. ſicut. §. ſi volũtate. Hoc fallit quando non venit dies ſoluẽdi: quia non poteſt vendere, ſed poteſt conſentire vendẽti. Item fallit vbi mi- 20 nor. xxv. annis nõ poteſt ſeruum manumittere: tamen poteſt conſentire debitori manumittere volenti ſibi obligatum: vt ff. de manu. vin. ſi pater. §. fi. Item fallit C. de pac. l. fi. Secũdò dicitur qui non poteſt donare, nec donanti cõſen- 30 tire: vt filius & ſeru⁹, etiam ſi liberã habeant adminiſtrationẽ: vt ff. de pac. l. contra iuris. §. ſi filius. Item vir vxori nec donat, nec alij donanti conſentit: vt ff. de dona. inter vir. & vxor. l. iij. §. nõ tantum. Acc.

c Qui rem.] Qui 40 aliũ defendit ſine mandato: nõ eſt locuples vt euitet ſatiſd. iudi. ſol. vt ſuprà, de procura. l. minor. §. is qui. & l. & ſi conſularis. & l. non videtur. & ff. eod. in eo quod. §. j. ſed ſi cum mandato, dominus pro eo ſatiſdat: vt ſuprà, iudi. ſol. ſi ad defendendum. Accur.

d Non videntur.] Promiſiſti mihi rem alienam dare. nõ libera- 50 ris tradendo: quia non facis meam, cùm non ſit tua: vt ſuprà, de verb. oblig. vbi autem non. §. fin. & inſti. de ac. §. ſic itaque. niſi ex natura contractus præambuli ponatur pro tradere: vt ſi rem emptam ſtipulatus ſum dari. nam tantum videtur promittere, quantum iudicio empti pręſtare cogitur: vt ſuprà, de vſuca. ſi ſtipulatus. Iudicio autẽ emp. non cogitur venditor facere rem accipientis: vt ſuprà, de act. emp. l. ex empto. Item quandoq; dicitur dari quò ad opinionem quod non datur quò ad veritatem: vt ff. de iur. do. ſi ſerua. Item quandoq; ponitur pro tradere, ex natura contractus qui fit: vt do tibi rem ex cauſa cõmoda. vel inſpiciẽdam: vt ff. commo. l. eum. §. ſi rem. ſic & ff. loc. ſi vno. §. ſed & 60 ſi verbo donationis.

e ¶ Qui iuſſu.] Pone caſum vt ff. ad Syl. l. ſi quis quaſi. Item in executoribus, & apparitoribus, & exequentibus ſententias iuſtè latas præcepto iudicis. Sed quid ſi non iuſtè? Dicunt quidam ei non parendum: & qui paruerit, tenetur. tu dic: aut præcepit aliquid exercendo ſuum officium: aut ſicut quilibet priuatus. Primo caſu quo paret: nec in dolo nec in culpa eſt: vt in domo diruenda, & ſimilibus: quãuis iniuſtum ſit præceptum iudicis: & hoc propter rerum iudicatarum authoritatem, vt ff. ad Treb. ſeruo inuito. §. cùm prætor. & propter pub. vti. quæ eſt vt maleficia puniantur, vt ſuprà ad l. Aquil. ita vulneratus. in quibus punien- 70 dis ſubiecti præſtare debent ſuum auxiliũ, vt C. de his qui latro. vel ali. cri. l. ij. & C. de epiſ. & cle. l. ſi quis in hoc. & quia præſumendum eſt iuſtè latam ſicut iurauit: vt C. ad l. iu. re. l. fi. §. & licet. cæterum ſi dicatur nõ eſſe parendum quia ſit iniuſtum decretum: ergo & vbi eſt iuſtũ, differtur pœnæ impoſitio: quia fieri contradictiones in ſingulis cauſis poterunt: quod eſt abſurdum, & euitabile: vt ff. de car. edi. l. j. §. ſed & ſi quis non. & ff. de tranſ. cum hi. §. ſi cùm lis. Si verò [a] nõ exæquatur officium ſuum, dico nullatenus parendum: etiam ſi ius præcipiat: niſi in reuerentiæ exhibitione: vt ff. de in ius vo. l. generaliter. Nec ob. ꝙ iurant ſubiecti parere omnibus præceptis: quia reſtringitur ad ea de quibus 80 veriſimiliter eſt actum. Ar. ff. de pi. l. obligatione. In caſibus non ſolũ non obedire, ſed etiam debent reſiſtere officiales ſui: vt C. de app. l. quoniam iu. & C. qui mil. non poſ. his quidem. Azo. licet autẽ pareatur obedienti quando exequendo ſuum officium præcepit, ipſe tamen iudex tenetur vel finito magiſtratu, ſi de maioribus eſt: vel etiam eo durante, ſi de minoribus eſt: vt ſuprà, de iniu. nec magiſtratibus. & ad leg. Aquil. quemadmodum. §. magiſtratus. Prædicta diſtinctio in atrocibus poteſt intelligi. at in his in quibus non eſt dolus, etiam extra officium parens excuſatur: vt not. ſuprà, ad leg. Aquil. liber homo. & facit infrà, eo. ad ea.

a Iſta gloſ. eſt valde nota. ad hoc ꝙ iuramentum ſimpliciter pręſtitum ſuperiori per ſubiectum de obediendo ei intelligitur ſemper in licitis & honeſtis & in veriſimilib⁹ & in his quæ ſpectant ad eius officiũ: aliàs autem nõ. Bolog.

f Capienda.] Pone vt ff. de poe. ſi pręſes. Item ff. de re iudi. inter pares. Item ff. de arb. diem. §. ſi plures. Item ff. de condi. inde. dominus teſtamento. & facit ff. e. ſemper in dubijs. Accur.

g ¶ Quod factum.] Rem alienam legaui: & dubium eſt fui ſciẽs vel ignorans. certè ex affe- 10 ctione quam habeo ad legatarium, quia ſit cõiuncta perſona: habeor pro ſciente quãtum ad ſubſtãtiam legati: licet ignoraui: vt C. de le. cũ alienam. Item pone C. de inoffi. teſt. l. iij. Item pone. C. de inſti. & ſub. generaliter. §. cum au- 20 tem.

h Is damnum.] Pater vel dominus aliquid nimis atrox iubẽtes filijs vel ſeruis facere, præcipiens tenetur, obediens excuſatur: vt ſuprà, de act. & ob. l. ſeruus. Quid autem ſi præcipiens nullum ius 30 imperandi habuit? Io. vterque tenetur. Azo. Alij diſtinguunt: vt ſuprà, ad leg. Aquil. l. liber homo. & facit. ff. de iniu. non ſolum. in prin. & infrà, e. hoc iure. §. j. & ff. de vi & vi ar. l. j. §. quoties. & j. e. ad ea. & ff. proxi. l. nõ videtur. §. 40 qui iuſſu. Accur.

i ¶ Quod pendet.] Pone in conditionali obligatione, quæ pẽdet nec habetur perinde ac ſi conditio extitiſſet, cũ nec ceſsit nec venit dies: vt inſti. de verb. obli. §. ex conditionali. & ſuprà, de verb. ſig. cedere. Item pone. ff. ad Mace. l. j. §. ſi pendeat. Sed arg. contrà. ff. de ven. in poſ. mit. l. j. §. ſed & ſi incertum.

50 k Nemo ideo.] Promiſit mihi Titius vt ſi quid pro eo ſuis creditoribus ſoluerim: id mihi reſtitueret. nõ ideo teneor creditoribus eius. Idem & ſi non eſſem ſtipulatus: nam repeterem ſi ſoluerim, & tamen teneor. Item pone. ff. de aqua plu. ar. l. ſupra. §. apud ferocem. Fallit aũt hæc regula in procura. & geſtore qui mihi tenentur eo ꝙ pecuniam meam mutuauerint, vt ſaltem mihi cedãt act. Itẽ fallit in duobus ſocijs cõmunem ſeruum habentibus. nam quilibet inſolidum de peculio poteſt conueniri: quia repetitur à ſocio quod præſtiterit: vt ff. de pec. & ancillarum. §. ſi quis cum ſeruo. Item fallit. ff. ad leg. Fal. qui fundum. §. ſi tu ex parte. ſed non ap[p]arit ibi teneri interdum in quartã vel 60 vltra quartam pendente conditione hæredis. Accur.

l Factum.] Pone vt ff. de iuriſdi. om. iu. l. fi. Item pone. ff. de fer. l. j. §. ſi verò. Item. C. qui pro ſua iu. l. j. Sed argu. contrà. ff. in ius vo. vt eant. l. ij. ſed illud bene pertinet ad eum. Accur.

m In contrahenda.] Pone vt ff. de cõtrahẽ. emp. l. cũ in lege. Sed cõtra in e. tit. l. ſi in emp. in prin. Sol. ibi in acceſſorio: hic in principali. vel ibi ſic ab emptore fuit dictũ: & ſic cõtra eũ intelligendũ. Itẽ cõtrà. ff. de iu. ſi quis in rẽ. Sol. aliud in iudicijs. Itẽ cõtrà. ff. loca. l. in lege. Sol. ibi ideo pro locatore, vt nihil operẽtur quædã verba in pacto appoſita. Cætera dic vt no. ff. de pac. l. veteribus. & facit. ff. de cõtrahẽ. empt. l. 70 Labeo. Si aũt ambiguitas eſt talis, vt ſecundũ intellectum loquentis poſsit valere, ſecundum alterius non: vt ſi rem venditam conueniſti mihi dare boñ. hodie, intelligimus de hac bononia: vt nõ pereat conuentio, licet pro me: vt. ff. de verb. obli. l. quoties.

n In condemnatione.] Quidã intelligunt hãc. l. in filijs & parentibus & patronis & cæteris quibus alimẽta cogimur præſtare: vt illi debitores nobis ſic cõdemnẽtur: alij qui damnãtur inquãtũ facere poſſunt, inſolidũ dãnẽtur. ſic enim dicitur, inquãtũ facere poſſunt: vt inſtit. de act. §. pe. ſed Io. gñaliter in oĩbus. & quod in d. l. dicitur inquãtũ facere poſſunt, ſubaudi cõmodè & honeſtè. nec enim videtur fieri poſſe quod non 80 põt fieri honeſtè: vt. ff. tit. j. nepos proculo. Vel dic inquãtũ &c. i. nõ deducto ęre alieno: vt. ff. de re iudi. l. ſunt. Cõtra eos eſt etiã in denatore, in quo expreſsè dicitur deducẽdũ ne egeat: & tñ nõ inuenitur ꝙ debeat alere donatariũ: vt ff. de re iu. l. cũ ex cauſa. Itẽ ſecũdũ eos quid differrẽt cęteri debitores ab his, ſi & hi ſic tenerentur inſolidũ? ſed reſpõdẽt quia hi nõ tenentur poſt quadrimeſtre tẽpus ad vſuras cẽteſimas: ſed cæteri ſic.

o ¶ Cùm verbum.] Pone vt ſuprà, ti. j. l. hęc verba. Itẽ ſuprà, de vſu. l. videamus. §. in fauiana. & facit ſuprà, ti. j. l. plus eſt. & l. reſtituere.

Vnicui-

a ¶Vnicuique.] si fideiussor est in mora: nō nocet reo quo minus interitu speciei liberetur: sed ipsi soli. secus econtra: vt ff. de verb. obli. l. cùm filius. & l. mora. Item si duo rei sunt debendi: altero interpellato alter liberatur interitu rei: sed ipse tenetur: vt ff. de vsur. l. mora. in fi. nisi sint socij. tunc enim vnius mora alteri nocet: vt ff. de duobus reis. l. penul. quæ est contra.

Mora socij socio nocet.

b ¶Dolo.] Pone in viro qui soluto matrimonio petit dotem à patre mulieris. hoc si ei à quo petit, est restituturus: sec⁹ si alij: vt ff. sol. ma. l. socer. §. lucius. Itē habet locū hæc regula in petitorijs: secus in possessorijs: vt ff. quo. leg. l. j. §. j. sed dicas idem in possessorijs si incontinenti velit de suo iure doce- 20 re: vt ff. de Car. edi. l. iij. §. causæ. sed fallit in aut. de trien. & semis. §. illud. & adde quod not. C. eo. inuitus. §. j. & ff. de excep. doli. l. dolo.

† aliàs in omnibus.

c ¶Vi potest.] Pone vt ff. de contrahen. emp. l. Labeo scribit, si mihi bibliothecā. 30 Item pone vt ff. de leg. ij. si quis seruo. vbi seruo libertas per fideicō. & decē relicta sunt. nā hæres tenetur ad vsuras de illis decē cùm poterat manumittēdo aperire viā petendi decē, & sic nō potest se excusare quasi existenti seruo 40 dare nō debuerit vel nō potuerit, cùm nihil propriū habere posit. Item pone ff. de cōdi. & demō. l. si cui legatū. §. si cui rectè. Item pone ff. qui. ad li. pcla. nō licet l. lucius. §. sed & is qui adhuc. Sed in eadē lege fallit hæc regula in eo cui relicta est libertas sub cōdi. quæ erat in ipsius potestate. nam & si patiatur se vendari, nō denegabitur ei libertatis proclamatio, quasi 50 nō posit imputari ꝙ in libertatē nō proclamauit: & quia non poterat. nec em adhuc extitit cōditio: sed tamen ipse poterat facere & adimplere conditionem, vt posit proclamare: nec hoc sibi imputabitur. Item facit ff. de acquir. hære. is qui. vbi dicit: is demum potest repudiare qui potest acquirere. sed institutus sub conditione potestatiua potest facere vt posit acquirere: ergo potest repudiare: quod falsum est: vt ff. de acquiren. hæredi. is qui hæres. Item ponere potes: vt ff. si quis omis. causa testa. l. j. §. quæ sub conditione. & facit ff. quibus ex causis maio. l. ei quoque. & l. seq.

d ¶Quod quis.] Pone in legato sub conditio. relicto: vt ff. de leg. ij. si 60 ita scriptum. §. si sub conditione. Item pone in hærede sub conditione instituto: vt ff. de acquir. hære. l. j. §. qui hæres. sed pactū valet: vt ff. de pac. & hæredi. §. filia. & de mi. l. iij. §. si quid minori. & C. de pac. l. j. & est ratio, quia pactū nititur authoritate duorū: vnde maioris est firmitatis. sed secundū hoc si potest petere, ergo & repudiare potest. Sed cōtrà in decre. bo. pos. quæ peti potest, nō tamen repudiari: vt ff. de suc. edicto. l. j. §. decretalis. sed ibi non potest per se, sed per iudicem.

e ¶In omnibus.] Hæc vera sunt nisi totius populi error interueniat: vt ff. de offi. præ. l. Barbarius. & insti. de testi. §. testes. seru⁹ ergo iudex esse non potest: vt ff. de iudi. cū prætor. §. moribus. Nec testis: vt C. 70 de testi. l. quoniā liberi. Nec arbiter: vt ff. de arbi. parui. §. in seruum. Nec tutor: vt insti. qui da. tu. pos. §. seruus autem alienus.

f ¶Non debeo.] Pone ff. ad Velleia. l. si. §. j. ibi, sed si creditor &c. Itē pone ff. de acqui. pos. Pōpo. §. j. quādo s. vult vti accessione sui auctoris, nō potest nisi cū suis vitijs. Item sicut auctori meo poterat auocari per hypothe. sic & mihi: vt ff. de cōtrah. emp. alienatio. Itē vitiū rei mihi nocet vt meo auctori: vt insti. de vsuca. §. furtiuę. & §. qđ aūt dictum est. sed fallit ff. de diuer. prę. an vitiū. & insti. de vsusca. §. furtiuę. & §. qđ autē. vbi ego vsucapio, licet auctor meus impediatur propter scientiā rei alienæ si volo vti sua accessione. hoc tū est in aliquo con- 80 tractu: vt in aut. vt spon. lar. §. rursus. Item licet doli exceptio posit obijci auctori meo, nō tū mihi obijcietur, vt ff. de excep. do. l. apud celsum. §. de auctoris. & §. sed cū. Itē fallit C. de hære. tu. l. j. & facit ff. eo. aliud. §. si. & j. e. quod ipsis. & l. nemo plus. & l. qui in ius.

g ¶Non est.] Si rem tuam posideo: non debes eam auferre tua authoritate, licet hoc idem posit facere iudex per suos executores. si enim hoc cōcederetur, plerūque ad arma & rixam perueniretur quod prætor debet compescere: vt ff. de vsufruc. si cuius. §. sed & si inter duos, & C. de Iudęis. nullus.

sunt restituendi. ¶Vnicuiq; [a] sua mora nocet. quod & in duobus reis promittēdi obseruatur. ¶Dolo [b] facit qui petit quod restituturus est.

Idem li. 8. ad Plautiū. LEX CXXXV.

Qui potest [c] facere vt posit conditioni parere: iā posse videtur. ¶Quod quis [d], si velit, habere non potest: id repudiare non potest.

Idem lib. 11. ad Plau. LEX CXXXVI.

In ijs [e] †officijs, quæ fieri per liberas personas leges desyderant: seruus interuenire non potest. ¶Non debeo [f] melioris conditiōis esse quā auctor meus à quo ius in me transit.

Idē li. 13. ad Plautiū. LEX CXXXVII.

Non est [g] singulis concedendum quod per magistratum publicè posit fieri: ne occasio sit maioris tumultus faciendi. ¶Infinita [h] æstimatio est libertatis & necessitudinis.

Idem lib. 14. ad Plau. LEX CXXXVIII.

Qui in ius [i] dominiumve alterius succedit: iure eius vti debet. ¶Nemo [k] videtur dolo facere qui ignorat causam cur non debeat petere.

Idem lib. 16. ad Plau. LEX CXXXIX.

Cum principalis [l] causa non consistit: plerunq; nec ea quidem quæ sequuntur, locum habent.

Idem lib. 15. ad Plau. LEX CXL.

In obscura [m] voluntate manumittentis fauendum est libertati.

Idem lib. 15. ad Plau. LEX CXLI.

Quod iussu [n] alterius soluitur: pro eo est quasi ipsi solutum esset †.

† aliàs, qua si ipse soluisset.

Idem lib. 1. ad Vitel. LEX CXLII.

Si nemo [o] subijt hæreditatem: omne ius testamenti soluitur.

Idem lib. 3. ad Vitel. LEX CXLIII.

Quod nullius [p] esse potest: id vt alicuius fieret, nulla obligatio valet efficere.

Marcellus lib. 3. Dige. LEX CXLIIII.

Et si nihil [q] facilè mutandum est ex solennibus: tamen vbi æquitas euidens poscit, subueniendum est.

h ¶Infinita] De libertate pone exemplum ff. rem ra. hab. procurator. §. fi. & facit ff. e. libertas. Item necessitudo dicitur cognatio: vt ff. de iusti. & iure. l. vlti. in casu tamen æstimatur filius propter famē, vt C. de pat. qui fi. dis. Sed dic ibi speciale, vel non alienatur cognatio, quæ est inseparabilis, vt C. de pa. po. l. abdicatio. & ff. de adop. l. quæsitum.

i ¶Qui in ius.] Successor iuris est hę- 10 res, vt ff. de hę. insti. quoties. §. hæredes. quod ergo defunctus ꝓpter sciētiam rei alienę nō vsuc. nec hæres vsucapiet: licet bo. fid. habeat: vt ff. de diuer. & tēp. prescri. l. cùm hæres. & no. ff. de pub. l. si ego. §. partus. et 20 facit ff. de eden. l. quædam. §. j. Sed fallit hæc regula. ff. de proba. pecu cula. Item vbicūq; donatio cōfirmat morte: cū defunctus potuerit pœnitere, non autē hæres: vt ff. de dona. inter virū & vxo. cū hic. §. oratio. & C. fa. ercis. filiæ. Item 30 in dñio de quo subijcit. & dic vt ff. l. pxi. in oībus. §. nō debeo. Sed fallit ff. de euictio. l. vendicantem. & facit ff. de iudi. l. mortuo.

k ¶Nemo videtur.] Si peto qđ defunctus remisit, non repellor excep. doli, nisi postquā sciue- 40 ro, vt ff. de excep. do. li. l. ij. §. item quæritur. & §. generaliter. sic ecōtrà debitor ignorās nō est improbus, vt ff. eod. non potest.

l ¶Cum principalis.] Pone exemplū regulæ huius in testamentis, vt insti. de pu. sub. §. liberis. Item in legatis, vt ff. de penu le. l. ij. Item in cōtractibus: vt C. de 50 leg. & cōsti. nō dubiū. Item in dote, vt C. de cōdi. ob cau. l. j. plerūq; aūt dicit, qa qñq; fallit: vt C. de predijs mi. l. & si is. Itē in C. de luitio. pig. l. intelligere. & facit j. e. nihil. §. j. Et no. qa qñq; tenet principale & accessoriū[a], vt quādo secundùm leges. Itē quādoq; neutrū: vt quādo contra leges, vt d. l. non dubium. quādoq; accessoriū tantū, vt quā do præter leges, vt ff. de verbo. oblig. stipulatio ista. §. alteri. Accur.

a Tu dic de hoc vt not. plenè ī regula accessoriū eo. ti. lib. vj.

m ¶In obscura.] Pone vt suprà de manumis. testamen. si peculium. §. fina. & l. si ita. sed fallit suprà de manu. testa. cum ex pluribus. & de rebus dub. l. si fuerit. §. item si ex pluribus. licet finis eiusdē leg. sit pro hac regula. bene dico ꝙ fallit. nam secus in alijs relictis: vt ff. de adimen. leg. l. iij. §. si duobus. si habes ibi vtrique. & facit ff. eo. quoties 60 dubia. Accursius.

n ¶Quod iussu.] Pone vt suprà de acquiren. possessione. l. prima. §. si iusserim. sed fallit suprà de solutio. si fugitiuus. & C. de iure emphy. l. vltima.

o ¶Si nemo.] Hanc regulam habes suprà de his quæ in testamen. delentur. l. proxime. sed fallit in casibus nota. C. de fideicommis. l. eam quam. & not. cautè dicit nemo. nam si vnus ex pluribus adeat: omnia valent ab illo gradu relicta: vt suprà de lega. præstan. sed si pro dote. §. non omnia. & suprà de testamen. tut. l. si nemo. Item & qđ dicit subijt: dic vel iure ciuili, vel prætorio per secundùm tabulas. 70 nam vtroque casu omnibus præstantur legata. quod dic vt suprà de leg. præst. l. nonnunquā. & de contra tabu. l. si ex duobus. §. sed & illa. Item quod dicit soluitur, id est non incipit, sic liberor, id est in obligationem non incido, vt suprà de verbo. obligatio. l. decem. Sed quidam dicunt legati diem quantum ad obligationem cedere à morte testatoris per hanc le. quod non placet. & facit suprà de contra tabu. filiū. §. sed cùm exhæredatio.

p ¶Quod nullius.] Si promittis mihi hippocentaurum vel hominem mortuum dare, nulla est obligatio: vt institu. de inuti. stipula. in princip. nisi eras in mora ante mortem: vt suprà de verb. obli- 80 gatio. l. inter stipulantem. §. fina. & de constitu. pec. l. promissor. & facit. j. eod. impossibilium.

q ¶Et si nihil.] pone casum vt suprà de in integrum restitutio. l. vltimà. & quod dicit solennibus, id est sententia solenniter lata, vel decreto, vel simili: non autem de solennibus verbis: quia illa remota sunt, vt C. de formu. l. j. & ij. Item facile ideo dicit, quia quandoq; immutatur, vt hic subijcit. Et not in definitione, vt suprà de in integrū restitutione. l. vltima.

* Alias, Celsus lib. vj. digest.

*I dem.

LEX CXLV.

Impossibilium[a] nulla obligatio est.

Celsus lib. 7. Digest.

LEX CXLVI.

Vani timoris[b] iusta excusatio non est.

I dem lib. 12. Digest. LEX CXLVII.

Nihil peti potest[c] ante id tempus quo per rerum naturam persolui possit: & cùm soluendi tẽpus obligationi additur, nisi eo præterito peti non potest.

I dem lib. 15. Digest.

LEX CXLVIII.

Si quis prægnantem[d] vxorem reliquit: non videtur sine liberis decessisse.

I dem lib. 17. Digest.

LEX CXLIX.

Vbi repugnantia[e] inter se in testamento inueniũtur: neutrum ratum est. ¶ Quę rerum[f] natura prohibentur, nulla lege confirmata sunt.

I dem lib. 13. Digest. LEX CL.

Pupillus[g] nec velle, nec nolle in ea ætate (nisi apposita tutoris authoritate) creditur. nam qđ animi iudicio fit, in eo tutoris authoritas necessaria est.

I dem lib. 24. Digest.

LEX CLI.

Quod euincitur[h], in bonis non est.

I dem lib. 33. Digest.

LEX CLII.

Neratius[i] consultus an quod beneficium dare se quasi viuenti Cæsar rescripserat, iam defuncto dedisse existimaretur: respondit non videri sibi principem quod ei quem viuere existimabat concessisset, defuncto concessisse: quẽ tamen modum esse beneficij sui vellet, ipsius æstimationẽ esse.

Marcellus lib. 29. Digestorum.

LEX CLIII.

Ea, quæ[k] in partes diuidi non possunt, solida à singulis hæredibus debẽtur. ¶ In re[l] dubia benigniorem interpretationem sequi non minus iustius est, quàm tutius.

Celsus lib. 31. Digestorum.

LEX CLIIII.

a Impossibilium.] Si mihi liberum hominem vel rem sacram vel religiosam vel lunam promiseris dare, nulla est obligatio: vt ff. de verbo. obligatio. inter stipu. §. sacram. & insti. de inuti. stip. in princip. Idem si stipuler sororem meam mihi in vxorẽ. quod de iure est impossibile: vt ff. de verb. oblig. si stipuler. Idẽ si stipulatio est possibilis: sed cõditio impossibilis: vt in faciendo: vt ff. de verbo. obliga. l. impossibilis. & de actio. & oblig. 10 non solùm. & facit ff. e. l. verum est. & l. quod alicuius. & C. cod. l. ea quæ. Accursius.

b Vani timoris.] Promisisti mihi x. per metũ, vt non dicerẽ malum de te. non ages quod me. cau. vt ff. quod me. cau. l. metum. Item 20 pone ff. de re iudi. si qs ab alio in prin. Item vt C. quod me. cau. l. j. & ij.

c Nihil peti.] Si promiseris mihi partum Arethusæ, vel fructus fundi: inest tempus ante quod non potest agi: vt ff. de verb. obli. l. interdũ nisi feceris quo 30 minus postea dare possis: vt quia poculum abortionis dedisti: vt ar. ff. de statuli. l. iij. §. si secũdò dicit. q si promisisti x. in pascha: antè nõ possum agere: vt instit. de verbo. oblig. §. in diem. secus si promiseris mihi hodie: vt ff. de verb. ob. 40 li. liber homo. §. decẽ.

d Si quis prægnantem.] Institui te hęredem: et si decedas sine liberis, rogaui vt hęreditatem restituas. si prægnantem vxorem relinquas, non videtur cõditio defecisse: sed certè nec extitisse. quia si mortui nascantur, pro nõ conceptis & non natis habentur: vt ff. de verb. signi. l. qui mortui. nisi in casu: vt in eo. tit. quæret aliquis. Item quid si tu institutus non vxorem, sed concubinam prægnantem reliquisti? Respond. idem: vt ff. ad 50 Trebel. l. ex facto. §. si quis rogatus. & de leg. ij. cum pater. §. volo. & l. Lucius. §. vlti.

e Vbi repugnantia.] Fecit quis duo testamenta: & vtrunq; fuit originale fortè: quia vnum volebat secum ferre, & aliud domi relinquere: & in vno inuenitur Titio relicta domus: in alio inuenitur eadem domus relicta Mæuio. neutrum valet: vt hic secundum Bu. & Azo. vt C. de fide instru. l. scripturæ. hæc positio nõ placet: quia hic de vna scriptura dicit. Item eadem ratione non valet si dicas q inueniuntur duo testamenta in vno quorum Titius hæres, in alio Mæuius inuenitur: nec appareat quod prius & quod posterius sit factum. Item nec 60 hoc valet si dicas q dixi do lego: & postea, non do nõ lego: quia tũc primum non potest impugnare: cùm corrigatur à secundo dicto: vt ff. de vulg. sub. si quis eum quem. Item nec valet si ponas q legauit mihi fundum, & in eodem testamento vsumfru eiusdem fundi. valet quidẽ: quia legatarius vult: vt ff. de vsufru. leg. l. si fundus Titio. Tu ergo pone vt ff. de condi. inst. si Titius. repugnantia enim impossibilia sunt. itẽ potest poni vt ff. de vulg. substi. l. vlti. §. j. item potest poni in quibuslibet perplexis: vt ff. de vsu & ha. l. per seruum. §. denique si tibi. & de seruit. l. viæ. & de rebus dub. si fuerit.

f ¶ Quæ rerum.] Si promiseris vt doceas me volare, vel cœlum ta-70 ctũrum, vel seruum non moriturum: nulla lege confirmata est obligatio: imò infirmata. vt ff. e. impossibilium. & C. de contrahen. stipu. nõ moriturum.

g Pupillus.] Non dicitur velle in sui preiudiciũ contrahendo: vt ff. de act. emp. Iul. §. si quis à pupillo. vel hæreditatem adeundo: vt insti. de aut. tu. §. neque. sed ad sui commodũ sic: vt §. si quis à pupillo. itẽ econtra nec nolle: vt actionem remittere: vt C. de aut. præ. l. fi. & l. neque actiones. vel hæreditatem repudiare: vt C. de repu. hære. l. pupillorum. nã qui non potest solus adire, nec solus potest repudiare: vt ff. de acqui. hære. l. iiij. Sed quantũ ad sui cõmodũ potest nolle: vt ff. de ser. 80 vr. præ. l. inuitũ. prædicta aũt vera de eo q nõ est proximus pubertati, & doli capax non est: alias etiã in sui præiudiciũ põt velle, si sit in dolo: vt ff. depositi. l. j. §. an in pupillũ. & inst. de obli. ex delicto. §. fi. & ff. de dolo. hæredibus. §. itẽ in causæ. Itẽ quod dicit in ea ætate. s. pupillari: & tũc sic fit relatio ad intellectũ. Et qa sępe queritur qũ naturaliter tenetur & nõ ciuiliter. & quãdo vtroq; modo: & qñ neutro obligetur[a]: dic si cõtrahat cũ authoritate tuto. ciuiliter & naturaliter obligatur: vt ff. de aut. tu. l. impuberes. si verò sine autho. tuto. tunc aut est in fans: & tunc neutro: vt ff. de act. & obli. pupillus. & de cõdi. insti. quod pupillus. idem dicas de proximo infantię: vt insti. de inuti. sti. §. furiosus. si autẽ est proximus pubertati: aut est locupletior: & tenet vtroq; modo: vt ff. de aut. tu. pupillus. & de cõdi. inde. l. naturaliter. §. itẽ. & de neg. gest. l. iij. §. pupillus. & cõmo. l. iij. in prin. aut nõ est locupletior: & tunc aut cũ tutore contraxit: & tunc neutro mõ nisi alterius tutoris authoritas interueniat: 10 vel nisi factus sit locupletior: vt ff. de aut. tu. l. pupillus. aut cum extraneo, & tunc naturaliter tantum, habeat vel nõ habeat tu. ex quo cõtrahit sine eo: vt ff. qñ di. le. ce. cum illud. §. heres. & ad Trebel. §. si eius pupilli. j. rñ. & de noua. l. j. §. 20 illud. licet quidã distinguunt, vt si habet tutorẽ, & cõtrahat sine eo: nec naturaliter teneat, sed vbi non habet, tunc naturaliter tenetur. ar. C. de in integ. resti. mi. l. si curatorẽ. prædicta oia quæ dixi in pupillo, locũtur & in adulto si ha 30 beat curatorem. alias si nõ habet, tenet vtroque modo, sed põt resti tui, vt ff. de act. & obli. l. obligari. & C. de i inte. rest. mi. l. si curatorẽ. in iudicijs dic q sine tuto. vel cu. litigãtes nõ præiudicãt ipso iure, sed p se sententiæ latæ tenẽt, 40 vt C. de aut. præstã. l. clarũ. & ff. de re iudi. acta. §. cõtra. & C. de pro cu. l. nõ eo minus. & facit ad id quod dicit animi iudicio. ff. de actio. & obl. l. furiosus.

a Pupillus an & quando oblige tur: vu dic q pupillus do li capax sine tutore natu raliter & ci uiliter obligatur. l. j. §. an t pupil lum. ff. de po. glos. & dic in §. pu pillus. insti. de inut. l. sti. & notaui in l. illud. ff. de noua.

h Quod euincitur.] Si res quam emi, euincat mihi per rei ven. nõ est in bonis meis. secus si p hypothe. quod fieri põt, vt ff. de euic. si mancipiũ. §. si cõmuni. & §. duplæ. & l. euictus. Sed cõtrà. ff. ti. j. l. bonorum. §. in bonis. dũ enim causa euictionis agit, bo. fi. possideo. ergo 50 est in bonis meis. sed dic strictius hic accipi in bonis, quàm ibi. vel dic euincitur. i. euictum est. sic inchoatur, id est, inchoata est, vt ff. e. l. nec ex precario. demum enim re euicta definit esse in bonis meis vt nec dominus nec bo. fi. possessor sim. Accursius.

i Neratius.] Procurator ignarus mortis domini impetrauit priuilegium pro dño. certè nõ valet procuratori: quia nõ hoc agebatur. itẽ nec defuncto, quia à solo deo potest habere priuilegium. nec heredi, nisi hoc princeps voluerit: de quo si dubitet, ad eum recurrit. ad quod C. de le. & con. cũm de nouo. & l. vl. & ff. de vul. sub. ex facto. in prin. & C. de sacrosan. ec. l. omni. & ff. eo. l. in ambiguis. & sicut non 60 valet priuilegiũ p defuncto impetratũ, sic nec iudiciũ pro eo susceptum, vt ff. de iudi. de qua re. §. fi. secus in sentẽtijs iudicũ, vt ecce pronunciauit iudex hæredem abesse ex iusta causa, & libertatem deberi. proderit hæredi, quasi de hærede sit pronunciatum, vt si habeat ius patronatus, sicut econtra admitteretur ius patronatus si aliquis iuuenis à quo debetur fideicom. libertas, pronunciētur ex iniusta causa abesse, vt ff. de fideicom. li. cum quasi. in prin. & l. cum vero. §. subiectum. vsque in fi. & l. si eum. §. eorum. & hoc cum sententia fertur pro defuncto. secus si contra eum, vt ff. quæ sen. sine appel. l. pe. Item quod dicit defuncto, ablatiuus est absolutus.

Priuilegiũ pro defuncto impetratum non valet.

70 k Ea quæ.] Cùm omnes seruitutes sint indiuiduę pręter vsumfru. vt ff. ad l. Fal. l. j. §. si vsusfru. si aliq is mihi promiserit aliqua, hęredes promissoris tenentur insolidum, & ecõtra meis hæredibus debetur insolidum, vt ff. fami. erci. heredes. §. an aũt. & §. contra. Idem si promisit aliquid quod cõsistat in faciẽdo vel non faciẽdo, vt ff. de verb. obli. stipulationes nõ diuidunt. §. idẽ puto. & l. ij. §. item si in facto. licet in opere videat cõtrà, vt ff. de ope. li. l. si quãdo. vbi libertus qui duobus promisit operas, tenetur pro partibus. sed ibi ad æstimationem fiebat condẽnatio. sic & ff. si ser. ven. l. loci. §. si fundus. & §. sed si duorum. & hoc quãdo omnino diuidi nõ põt. Si aũt põt, licet nõ 80 commodè, vt bos & homo, vt insti. de offi. iud. §. q si cõmodũ. & tũc aut est in genere promissio, vt homo, vel alternatiuè, & tunc pro parte petitur, sed solui nisi totum non põt, vt ff. de ver. obli. l. ij. circa prin. & l. in executionibus. §. pro parte. aut est simplex, vt Stichus, & tũc & petitio & solutio facienda est pro partibus, vt ff. de solu. si stipulatus. § vlti. & C. de hære. act. l. ij. nisi in casibus, vt ff. commo. l. iij. §. hæres. & l. in commodato. §. si ex facto.

l ¶ In re.] Pone casum vt ff. de his quæ in test. delen. l. proxime. Item ff. de

de re.du.l.ſi fuerit.§.fi.& facit j.eo.l.factum.§.fi.& l.quoties. & ff.eo. in obſcura.& l.capienda.& l.in ambiguis.& l.quoties idem.& l. ſemper in dubijs. Accurſius.

OMnia ferè[a] iura hæredum perinde habentur ac ſi continuò ſub tempore mortis hæredes extitiſſent.

Modeſtinus lib.6.differentiarum.

LEX CLV.

QVi per ſucceſsionem[b] quãuis longiſsimã defuncto hæredes extiterint:non minus hæredes intelliguntur,quã qui principaliter hæredes extiterunt.

Idem lib.7.Differen. LEX CLVI.

EXpreſſa[c] nocent: non expreſſa non nocent.

Idem lib.7.regularum.

LEX CLVII.

PRiuilegia[d] quædã cauſę ſunt, quædam perſonę:& ideo quidem ad hæredes tranſmittuntur, quæ cauſæ ſunt:quę perſonę ſunt, ad hærdes non tranſeunt.

Idem lib.Singulari de ritu nuptiarum.

LEX CLVIII.

SEmper[e] in coniunctionibus † non ſolum quod licet conſyderandum eſt : ſed & quod honeſtum eſt.

Iabole.lib.13.ad Caſsi. LEX CLIX.

NEque[f] in interdicto,neq; in cæteris cauſis pupillo nocere oportet dolum tutoris:ſiue ſoluendo eſt,ſiue non eſt.

Idem lib.Epiſtolarum. LEX CLX.

NOn poteſt[g] dolo carere qui imperio magiſtratus nõ obtemperat.

Vlpia.lib.12.ad edictum. LEX CLXI.

QVi in ſeruitute[h] eſt,vſucapere nõ poteſt.nam cum poſſideatur poſsidere non videtur.

Idem lib.13.ad Edictum. LEX CLXII.

NOn alienat qui duntaxat omittit poſſeſsionem.

Paulus lib.12.ad edict. LEX CLXIII.

NEmo plus[i] commodi hæredi ſuo relinquit quàm ipſe habuit.

Idem lib.13.ad edict. LEX CLXIIII.

QVi non facit[k] quod facere debet,videtur facere aduerſus ea quæ non facit. †.at qui facit qđ facere non debet,non videtur facere quod facere iuſſus eſt.

Caius lib.5.ad edictum prouincia.

LEX CLXV.

LIbertas[l] omnibus rebus fauorabilior eſt.

Vlpianus lib.23.ad edic.

LEX CLXVI.

NEmo alieno[m] nomine lege

a OMnia ferè.] Cùm hæres adit hæreditatem poſt aliquod tẽpus poſt mortem teſtatoris,perinde eſt ac ſi ſtatim poſt mortẽ adijſſet:vt ecce quo ad vſuſcapionem perficiẽdã:vt ff.de vſuſca.l.nũquã.§.vacuũ.& l.iuſto.§.non-10 dum. Item quo ad ſtipulationes p ſeruos hæreditarios factas:vt inſti.de ſtip.ſer.in prin.& ff.de ſtipu.ſer.ſi ex re.§.fi.item quia poſſunt inſtitui tales ſerui:vt ff.de hære.inſt.l. non minus.& l.ſeruus hæreditari⁹. Ferè aũt dicit propter 20 vſumfr. quẽ nõ poteſt ſtipulari talis ſeruus:vt ff.de ſtip.ſer.l.vſusfructus. Item propter aditionẽ quã ſeruus hæreditarius facere non põt licet poſsit inſtitui:vt ff.de acq.re.do.l.hæreditas in multis.Itẽ et ideo quia rei hæreditarię nõ 30 fit furtum:vt ff.de fur.l.hæreditariæ. & ideo in ſubſidium datur crimen expila. hære. vt ff.de cri.expi.hære.l.ij.§.apparet.ſed hoc exẽplũ reprobat Io.qa nec poſt aditam ante apprehenſam poſſeſsionẽ furti ageretur:vt in d.§.appa-40 ret.quæ non videtur apprehendi niſi corporaliter apprehendatur: vt ff.de acqui.poſ.l.cùm hæres. Commodius autem dicas propter libertatem relictam ancillæ per fideicom.quæ parit ante aditam hæreditatem:vnde traditur partus patri ad manumittẽdum:licet ſi eſſet adita, naſceretur ingenuus:vt ff.de fideicom.lib.ſi quis rogatus. Itẽ propter actionem iniuriarũ:vt ff.de iniur.l.j.§. Labeo. Item propter actio. de 50 peculio:quæ etiam contra ſeruum ſubſtitutum datur:vt ff.de pecu.licet.in prin.Item propter vſuſca.inchoandã,vt ff.de vſuſca.l.fina.Item propter crimen expi.hære.quod non haberet locum ſi ſtatim adijſſet: vt patet ex præmiſsis. In præmiſsis ergo exemplis non eſt idem cùm tardè aditur,quod eſſet ſi ſtatim teſtatore mortuo adiretur.

b QVi per ſucceſsionem.] Pone C.de le.l.in annalibus. Itẽ vbicunq; fit mentio hæredis:vt ff.ti.j.hæredis.& C.de hære. inſti. l.fi.idem in bo.poſ.vt ff.de verb.ſigni.ex illa parte.ſed hæc fallũt in ſubſtitutione impuberis:vt ff.de vul.ſub.qui liberis.§.fi.& in operis:vt ff.de ope.lib.cùm patronus.§.j.quos duos & alium tertiũ habes. ff. tit.j. 60 ſciendum.item quarto fallit in vſufru.vt C.de vſufru.l.cùm antiquitas.item in alio:vt ff.de ſuis & legi.hære.l.ſi plures. Accurſius.

c EXpreſſa.] Pone vt ff.de condi.& demon.nunquam.& ff.de pac.ſi vnus.§.illud.& ff.de verb.obl.eum qui cum.§.cùm pure.& l.ſcire debemus.& C.de vſu.l.aduerſus.in fi.econtra quãdoq; prodeſt exprimere:vt C.de noua.l.fi.& C.de duobus reis.aut.hoc ita.& ff.pro ſoc.l. coiri.& ff.de iniur.item apud.§.hoc edicto. & quandoq; æquipollent exprimere & non exprimere:vt C.quæ res pig.l.ſpem.& ff.ſi cer.peta. cùm quid.& ff.de pact.Imperatores. Accur.

d PRiuilegia.] Pone vt ff.e.in omnibus cauſis.item quod dicit,quę 70 perſonæ ſunt,non tranſire ad hæredem:dic niſi in caſu: vt ff.ſol. ma.l.marito.& l.etiam.in prin.item dic nec ad alios:vt C.de legi.& cõſtit.l.ij.& facit ad legem ff.de re iudi.l.tempus.& ff.e.Neratius. Accur.

e SEmper.] Sponſa filij mei non eſt mihi nurus:& ſic licet mihi cum ea cõtrahere matrimoniũ:ſed non eſt honeſtũ:quod præualet. idẽ econtra in ſponſa patris.idem in filia vxoris meæ quam habuit poſt diuortium à me factum:vt ff.de ritu nup.ſi qua.§.j.& ij. ſed dominus B.ponebat in ſenatore,cui licet de iure naturæ contrahere matrimonium cum qualibet:non tamen eſt honeſtum tanto viro cũ liberta contrahere:quod præualet:vt ff.de ritu nupt.l.lege.ſic & aliàs dicitur lice 80 re contrahentibus ſe decipere:vt ff.loca.item §. quemadmodum.non tamen conuenit bono viro.& facit ff.de ritu nup.l.ſemper.

f NEque.] Si tutor aliquẽ de fundo deiecit,vel alias delinquat vel contrahat non gerẽdo negotiũ pupilli:nõ tenet̃ pupillus:vt hîc. ſi aũt gerendo negotium pupilli,aut bona fide:tenetur pupillus etiam ſi non eſt locupletior,nec tutor eſt ſoluendo:vt ff.de euict.l.illud.ſi autem mala fide:aut eſt locupletior,& tenetur,vt ff.de dolo,ſed ſi ex dolo.ſi verò non eſt locupletior,adhuc non tenetur, ſi tutor eſt ſoluendo,à quo recuperet:vt ff.ne vis fiat ei.l.j.§.hoc edicto.& de pecu.l.ſumma.§.ſi dolo.quòd eſt intelligendũ vt cedat ac.vt arg.ff.de admi.tut. l.fi.& de trib.l.iij.§.idẽ Iulianus.& ſecũdũ hoc põt intelligi quod hic dicit.& ff.de tab.exhi.l.pe.& ff.de act.emp.Iul.§.idẽ Iulianus. vbi dicit non teneri pupillum:ſubaudi cum effectu:quia liberatur cedendo.

g NOn poteſt.] Pone in officiali vel in priuato litigãte, qui tamen obedire tenent̃: 10 quia de ſua iuriſdictione ſunt:vt ff.de re iud.l. contumacia. in fi. & de iuriſ.om.iud.l.fi. Prædicta autẽ cõtumacia punitur aliquãdo damno litis,vt ff.de re iudi.l.cõtumacia.in prin. quãdoque remotionis ab officio, vt ff. de ſport. l. ij. 20 quandoq; denegatur iuriſdictio,vt ff. ex quibus cau.ma.ſed et ſi per prætorẽ.§.ſed et ſi cum decreto prætoris. qñq; ab alio pœnali iudicio: vt ff.ſi quis ius dicẽti nõ ob.l.j.quãdoq; nõ tenetur obedire: qđ dic vt ff.eo.non videt̃.§.j. ſed 30 ſi eſt in dolo cõtumax ergo licet ſit minor, nõ reſtituitur, vt ff. de mino.ſi ex cauſa.§. nũc videndũ. Sed contrà in e. ti.l. minor. ſed hic eſt quaſi,vnde non fuit verè contumax:quia cauſam habuit non veniẽdi:licet non iuſtã. ſecus 40 autẽ ſi nullã:quia aduerſus dolum expreſſum non reſtituitur : vt in præalleg.l. ſi ex cauſa.§.nunc videndũ.aduerſus dolum præſumptum bene reſtituitur:vt ea.l.§.in commiſſum.& ff.de pub.l.Imperatores.Itẽ quid ſi citetur ſyndicus vel actor vniuerſitatis:an vniuerſitas videtur eſſe in dolo?videtur ꝙ nõ:vt ff.de dol.l.ſi ex dolo.§.j.Econtra ꝙ ſic per ſyndicũ:vt ff.de acqui.poſ.l.j.in fi.& l.ſeq.Sed põt dici ꝙ ea, 50 quæ expediunt,poſſunt fieri per eũ,nõ quæ nocent.nam nec confeſſio eius in iure præiudicat,vt ff.de confeſ.certũ.§.ſed an ipſos. Vt ergo[a] vniuerſitas vel eccleſia ſit contumax:citetur in capitulo vel arengo,vt ar.C.de ſacroſan.ec.l.iubemus.aliàs nec in expenſis vel alijs grauaminibus quibus grauantur contumaces,poſſunt grauari vel ipſo iure,vel ſaltem per reſtitutionem in integrum.

h QVi in ſeruitute.] Pone in vera ſer.vt ecce captus ab hoſtib⁹ deſinit poſsidere,cùm ab hoſtibus poſsideat̃. ergo & vſucapere deſinit,niſi per filios & ſeruos in cauſa peculiari,vt ff.de cap.l. in bello. §.factæ.& de vſuſca.l.neque per ſeruum.& l.ſi is qui.& ff.ex qui. cau. 60 ma.l.ait prætor.§.hi planè.vel dic in ſeruitute,ſcilicet de facto.nam nec tunc poſsidet:& ſic non vſucapit,vt ff.de acquiren.rerum domi.homo liber.§.quicquid. Accurſius.

i NEmo plus.] Dic vt ff.eo.hæredem. Accurſius.

k QVi non facit.] Debitor qui in frau.cre. non vtitur ſeruitutibus,videtur facere quod nõ debet,vt ff.quæ in frau.cre.l.in fraudem.Item qui iuſſus eſt à teſtatore viam concedere:ſi ea quæ ad refectionem neceſſaria ſunt,apportari non patitur,non videtur adimplere iuſſum teſtatoris,vt ff.de itine.actuq; priua.veteres.& no.ex hac l. qui non facit.ſic ff.tit.j.alienationis.in prin. & l.facere oportere.& in-70 ſtit.de nup.§.ſi vxor.Item operę dicuntur alię in faciendo:alię in nõ faciendo,vt ff.qui.ex cau.ma.ait prætor.§.deinde. in prin. & de verb. obli.l.ij.§.item in facto.& l.vbi autem non apparet.§.qui id quod.itẽ facit ad l.ff.de iudi.non quicquid.§.iudex.& ad Syl.l.j.§.pe. & l.cùm dominus.

l LIbertas.] Pone vt ff.de ma.teſta.l.ſi ita ſcriptum fuerit.itẽ vt eo. tit.l.ſi ita fuerit libertas.item vt ff.de re iudi.inter pares. item in ſeruo dotali qui poteſt manumitti:vt C.de ſer.pig.da.ma.l.j.licet alię res dotales non poſsint alienari. Sed fallit hęc regula : quia licet per vniuerſalem fideicommiſſarium poteſt hæres cogi adire, non tamen 80 propter libertatem:vt ff.ad Trebel.l.ſi patroni.§.ſed et ſi ſine. item fallit ff.de lega.j.ſi ſeruo legato.§.ſi ſeruus leg.item fallit ff.de ma. teſta.cùm ex pluribus.& de lega.j.ſi quis à filio.§.ſi quis plures.Item fallit ff.de ma.teſta.l.libertas.in prin.& C.de hære.inſti.l.extraneum. & facit ff.eo.quoties dubia.

m NEmo alieno.] Nullus in rebus alienis adminiſtrandis vel cauſis agendis ex l.accipit poteſtatem,niſi domini conſenſus acceſſerit:vt ff.de neg.geſt.ſi pupilli.§.fi.& C.de dona.ſi filius. & de procu.

† aliàs,con iunctionib⁹.

† aliàs,non habetur in text.quę nõ facit.

a Iſta gl. eſt menti tenẽda ad hoc ꝙ vniuerſitas debet citari in concilio vel capitulo. Bolog.

exigendi. Fallit in cauſa liberali, vbi pro inuito alius litigat: vt ꝭ. de li be. cau. l. j. ij. & iij. Item fallit ꝭ. de appel. non tantum. Item fallit in tu. & cu. legitimis, qui tenentur etiã ſe immiſcere, vt ꝭ. de legi. tu. l. legitimos. & de admi. tu. l. j. in prin. & l. quidam. §. ex quo. idem poteſt dici in dato à iudice: vt C. in quibus cau. tu. ha. l. licet. item in patre, vt C. de bo. mater. l. j.

agere poteſt. ¶Temporaria [a] permutatio ius ꝓuinciæ nõ innouat.

Vlpianus lib. 13. ad edictum.

LEX CLXVII.

VBi non voce [b], ſed præſentia opus eſt: mutus ſi intellectum habet, poteſt videri reſpondere. Idem & in ſurdo. hic quidem & reſpondere poteſt. ¶Furioſus [c] abſentis loco eſt: & ita Põponius lib. j. epiſtolarum ſcripſit.

Caius lib. 5. ad edictum Prouincia.

LEX CLXVIII.

FAuorabiliores [d] rei [†] potius quã actores habentur.

Vlpianus lib. 15. ad edi. prouinciale.

LEX CLXIX.

NEmo prædo [e] eſt qui pretiũ numerauit. ¶Locupletior nõ eſt factus qui liberũ [f] acquiſierit. ¶Cũ de lucro [g] duorũ quærit, melior eſt cauſa poſsidentis.

Paulus lib. 20. ad edict.

LEX CLXX.

CVm prætor [h] in hæredẽ dat actionẽ quatenus ad eũ peruenit: ſufficit ſi vel momento ad eum peruenit ex dolo defuncti.

Idem lib. 19. ad edict.

LEX CLXXI.

IN pari [i] cauſa poſſeſſor potior haberi debet. ¶Hi qui [k] in vniuerſum ius ſuccedunt, hæredum loco habentur.

Idem lib. 21. ad edict.

LEX CLXXII.

NIhil dolo creditor [l] facit q̄ ſuum recipit. ¶Cùm principalis [m] cauſa non conſiſtit: nec ea quidem, quæ ſequuntur, locum habent.

Vlpia. lib. 18. ad edic.

LEX CLXXIII.

NVnquam [n] actiones, præſertim pœnales, de eadem re concurrentes, alia aliam conſumit.

Paulus lib. 24. ad edict. Prouin.

LEX CLXXIIII.

QVi dolo [o] deſijt poſsidere, ꝓ poſsidente damnatur: quia pro poſſeſsione dolus eſt.

Caius lib. 7. ad edict. Prouincia.

LEX CLXXV.

IMperitia [p] culpæ annumeratur.

Idem lib. 7. ad edictum Prouinc.

LEX CLXXVI.

MElior [q] conditio noſtra per ſeruos fieri poteſt: deterior fieri non poteſt.

a ¶Tẽporaria.] Cùm conſuetudo ſit prouinciæ vt proconſul ingrediatur per certam partem: licet ſemel aut bis non ſeruetur, non ideo mutatur: vt ꝭ. de offic. procon. l. obſeruare. §. hoc etiam. idẽ in qualibet alia conſuetudine, vt non tollatur licet ſemel in contrarium populus vtatur: & hoc ſi iã corroborata eſt: niſi contraria conſuetudo præſcribatur vel inducatur: vt inſti. de iu. na. §. pe. interim tamen ante pręſcriptam poteſt interrumpi: etiam ſi ſemel in contrarium populus vtatur ex certa ſciẽtia.

[Margin: † Adde gl. in c. j. vt ec cle. benefi. & in l. qui accuſare. C. de ed. Q̃d ego amplio vt procedat tam in ciuilib⁹ quã in criminalibus: vt ꝑ al. leg. gl. in d. l. qui accuſare. & iurib⁹ in ea alleg.]

b VBi non voce.] Pone in vẽditione, & ſimilibus: vt ꝭ. de ac. & ob. l. in quibuſcũque. in ſtipulatione ſecus: cum ibi verba ſint neceſſaria: vt ꝭ. de verb. obli. l. j. in prin. ſed hic caſus nõ placet Io. quia in contractibus talibus non eſt opus pręſentia: vt ꝭ. de act. & oblig. l. conſenſu. & ꝭ. de cõtrahen. empt. l. j. §. fi. pone ergo ſecundum eum in tutore cuius præſentia opus eſt vt pupillus obligetur: vt inſtit. de autho. tu. §. pe. non tamen exigitur vt loquatur tutor. ergo mutus cùm intellectum habeat, poteſt eſſe tutor. licet enim inuitus non poſsit eſſe tutor: vt ꝭ. de tuto. l. j. §. mutus. verum eſt vt de nouo incipiat eſſe tutor: ſed ante tutor non deſinit propter morbum ſuperuenientem. nam multa impediunt facienda quæ non impediunt iam facta: vt ꝭ. de his qui ſui vel alie. iu. l. patre. & de poſtu. l. j. §. quãuis autem. Eadem in ſurdo dicas, vt ſubijcit: qui etiam poteſt loqui, niſi ſurdus à natura ſit: quia tunc etiam mutus eſt frequenter per conſequens: vt C. qui teſta. fa. poſ. l. diſcretis. § ſi autem.

c ¶Furioſus.] Si codicillos velit facere furioſus, non poteſt: quia abſentis & quieſcentis loco eſt: vt ꝭ. de iu. co. l. ij. §. pe. Itẽ vbicunque exigitur alicuius præſentia: vt in ſtipu. & teſta. Sed contrà, ꝭ. de procu. l. ij. vbi non habetur loco abſentis. Sed dic vt poſsit ratam habere procurationem vt alius abſens. & ſic apparet ꝙ nec præſens eſt habendus vt faciat quæ præſentes poſſunt facere, nec abſens vt poſsit facere ea quæ poteſt facere abſens.

d FAuorabiliores.] Pone vt inſti. de interdic. §. commodũ. & ꝭ. de act. & obli. arrianus. vbi in dubio abſoluitur reus. Item pone. C. de condi. ob tur. cau. l. cũ te. & l. mercalem. vbi in pari cauſa turpitudinis abſoluitur reus. item pone in dilationibus quæ quandoque reo dãtur: non actori: vt C. de dila. l. ſi quando. & de temp. in integ. reſti. l. petendæ. item pone vt ꝭ. de fer. l. fi. vbi plures dantur dilationes reo. Item pone ꝭ. de re iudi. inter pares. vbi diſcordantibus ordinarijs valet pro reo, licet ſecus in delegatis, vbi neutrum tenet donec delegatus confirmet alterum, vt ꝭ. de re iudi. l. duo iudices. Item pone vt ꝭ. de Carbo. edic. l. iij. §. quod ſi ille.

e NEmo prædo.] Regulariter ille tenetur peti. hære. directa, qui poſsidet pro hærede, vel pro poſſeſſore. i. prædo: vt ꝭ. de peti. hære. regulariter. Pone ergo quòd emi ſciens alienam hæreditatem. nunquid ſum prædo vt tenear directa? Reſpon. non: quia ti. habeo: licet tenear vtili, vt ꝭ. de pe. hę. l. etiam. §. ſi quis ſciens. hoc verum eſt niſi mea authoritate inuadam, vt ꝭ. de acqui. poſ. l. ſi ex ſtipulatione. vel niſi ſit res mobilis in qua committatur furtum: vt inſtit. de vſuſca. §. vnde vi. item non ſum prædo vt tenear de percipiendis fructibus, ſed de perceptis ſic: vt C. de rei ven. l. ſi fundum. at ſum prædo quò ad vſuſcapio. vt ꝭ. de vſuſca. non ſolùm. §. j.

f ¶Liberum.] aliàs eſt libertum. & tunc pone, conueni tecum vt ſeruum tuum filium meum naturalem manumitteres, ego filium tuum ſeruum meum manumiſi. tunc non ago præſcrip. verb. ad intereſſe, nec deducitur aliquid per hoc quòd habeo libertum: vt ꝭ. de præſcrip. verb. naturalis. in prin. & §. fina. Sed contrà, ſuprà, de act. emp. idemq́; in ſi. vbi libertus computatur pro intereſſe. Sol. ibi mamumiſi vt tuæ propriæ ſatisfacerem voluntati, hîc vt meę & tuę propriæ. aliàs eſt liberum, & tunc dic quòd non eſt quis locupletior per filios, ſed ſola pecunia: cùm non ſint in bonis noſtris liberi noſtri legitimi vel naturales: vt ꝭ. de rei ven. l. j. §. j.

g ¶Cùm de lucro.] Pone vt ꝭ. eo. l. nemo. & facit ĩ. eo. l. in pari. & l. cùm par. in prin. & ꝭ. e. fauorabiliores. Accur.

h CVm prætor.] Pone vt ꝭ. quod met. cau. l. quod diximus. §. fi. & l. videamus. Sed fallit in omnibus in quibus quis tenetur ita demum ſi locupletior eſt tempore lit. conteſta. vt ꝭ. de peti. hære. ſi à patre. §. quo tempore. & ꝭ. de ſolu. in pupillo. & de do. inter virum & vxo. ſi ſponſus. §. fina. & l. ſeq. Item facit ꝭ. de dolo. l. in hæredem.

i IN pari cauſa.] Pone caſum vt ꝭ. de ver. obli. l. ſi ſeruum Stichũ. §. ſequitur. Idem vt no. ꝭ. e. fauorabiliores. & l. nemo. Item vt ꝭ. de publi. l. ſiue. §. ſi duobus.

k ¶Hi qui.] Pone vt ꝭ. eo. prætor. & facit ꝭ. de condi. fur. ſi pro fure. §. fina. Accurſius.

l NIhil dolo creditor.] Qui ſibi debitum exigit à debitore ſoluente in fraudẽ aliorum creditorum: nõ tenetur Pauliana. nec enim dolo malo facere videtur q̄ vigilat ad ſuum ius conſequendũ. hoc autẽ verũ eſt cùm exigit antequam bona poſsideantur à creditoribus. ſecus ſi poſteà: vt ꝭ. quæ in frau. credi. l. qui autem. §. apud. & §. ſciendum. & l. pupillus. Accurſius.

m ¶Cùm principalis.] Dic vt ꝭ. eo. cùm principalis. Sed argu. contrà C. de prædi. mi. & l. ſi is.

n NVnquam.] Si aliquis teneat canem vel vrſum ea parte qua vulgo iter ſit, & alicui dãnũ detur: in duplũ tenet̃ ex edicto ædiliũ. Item tenetur vtili de pauperię. vna ergo aliã non tollit quo ad natiuitatem, nec quo ad vitam: quia ambæ viuũt & cõpetunt: vt hîc, & inſti. ſi qua. paupe. fe. dica. §. pe. & §. fi. ſed per exceptionẽ vna per aliã tollitur, niſi in id quod excedit, cùm ſint ex eodem facto, vt ꝭ. de act. & obl. qui ſeruum. in prin. ſecus ſi ex diuerſis factis: quia tunc vna non tollit aliã: vt ꝭ. de pri. deli. l. nunquam. & diſtingue plenius quia quando competunt plures pœnales, aut ex vno facto: & tunc vna aliã tollit: niſi in id quod excedit. aut ex diuerſis, & tunc nullo modo vna aliã tollit: vt dictum eſt. ſi autem ambę rei perſecutoriæ: & tunc vna aliam tollit: vt & ꝭ. loc. l. ſi merces. §. culpæ. ſed vbi vna perſecutoria, altera pœnalis: non tollitur vna per alterã: vt ꝭ. de fur. ſi pignore. §. cùm furti. niſi in caſu: vt ꝭ. nau. cau. ſtab. l. idem. §. fi. ſed ibi vna de iure communi, & altera extraordinaria: vt ibi no. Ol. & in alio forte: vt ꝭ. de fur. l. ſi is cui. ſi verò ab initio non eſt pœnalis, tunc vna per alterã tollit̃: vt ꝭ. q̃d me. cau. l. metũ. §. licet. & l. ſi cũ exceptiõe. vbicũq; dixi vnã ꝑ aliã tolli, intellige perceptione, non natiuitate & cõteſtatione: vt ꝭ. de cõſti. pecu l. item illo §. vetus. & de ijs qui deie. vel effu. l. perceptione. niſi in caſibus in quibus licet natiuitate cõcurrant, tamẽ ſola electione tolluntur: vt ꝭ. de tribu. quod in hęredem. §. eligere. & C. de fur. l. j. & facit ꝭ. de actio. & obliga. l. nunquam. Accur.

[Margin: Pœnalis actio an vna aliã tollat.]

o QVi dolo.] Pone in cõuento rei ven. vt ꝭ. de rei ven. l. ſin autem §. ſed & is. Itẽ in pe. hæ. vt ꝭ. de peti. hæ. ſed & ſi §. perinde inqt. Itẽ in noxalib⁹: vt ꝭ. de noxa. ſi bonæ fidei. Itẽ ꝭ ne quid in loc. pub. l. ij. §. hoc interdictũ locũ habet aduerſus &c. & dicas his caſibus dari vtilẽ, nõ directã: vt ꝭ. de noxa. l. electio. § ſi is quẽ. dolus eiũ deſinẽtis poſſidere, alteri nõ debet nocere: vt d. l. electio. § fi. & fa. ĩ. eo. paren.

p IMperitia.] Pone in medico: vt inſtit. ad l. Aquil. § imperitia. & ꝭ. de offi. pręſi. illicitas. §. ſicuti. Item in iudice: vt ꝭ. de var. cogni. ſi iudex. Item in quolibet artifice: vt ꝭ. locat. ſiquis fundum. §. Celſus. & l. item quæritur. §. ſi gemma. excepto menſore, vt ꝭ. ſi menſor falſum mod. dixerit. l. j. §. hæc actio.

q MElior.] ſtipulatione quærit domino ſeruus etiam inuito: vt ſuprà de verborum obligat. ſeruus vetante. non autem pacto remittit: vt C. de pact. ſeruus. Item nec mãdando ſe vendi: vt ꝭ. manda. ſeruus meus. Item nec vendendo aliquid: vt ꝭ. de pollicit. ſiquis rem. §. voto. nec ſeipſum hodie niſi domino ſciente: vt C. de epiſcopis & cle. l. iubemus

iubemus.§.seruos.& in authen.si seruus. Sed fallit in contractu: vbi etiam inuitum dominum obligat de peculio: vt ꝟ.de pecu.si quis seruum.§.etiam. Item delinquendo grauat dominum saltem in noxa:vt ꝟ.de vi & vi arma.l.j.§.quod igitur adijcitur. Item fallit in quæredis: vt C.de acquir.pos.l.fi.& de hære.insti.l.iij.in fin.

a Non fraudantur.] Pone vt ꝟ. quæ in frau.cre.qui autem.Item vt ꝟ.pro soc. 10 l.nemo. in casibus tamen tenetur,& qui nõ quærit:vt ꝟ.sol.matri. seruus dotalis.& l.si verò.§.quod adijcitur.& ꝟ.de peti.hære.sed & si lege. §.perinde inquit. & de hære.vend.l.ij.§. non tantùm.& ꝟ.siquis omis.cau.testamẽ.l.j.§. 20 penulti.

b ¶Nemo.] Pone vt ꝟ. de dona.intervirum & vxo.l.iij. §.j.vbi nõ est melioris cõditionis,qui donat illicitè vxori, ꝗ ille qui donat licitè.Itẽ pone C.de transact.l. transactione. Itẽ C.de ser. pign.da. manu. l.si 30 creditoribus. Itẽ qui fecit furtum,non agit furti: vt ꝟ.depositi.l.si prædo. & de fur.l.eum qui.§.j.Item delinquentes constat deteriorare cõditionem suam,quia patiuntur pœnas corporum & rerum. Item pone ꝟ.qui.ex cau.ma. 40 l.sed & si per prætorem.§.actio ex empto. Item ꝟ. de dolo. l.j. in prin.Itẽ pone vt ꝟ.de fideiusf.l.si Titi⁹ & Seia.

Vlpianus libr.21.ad edictum.

LEX CLXXVII.

Non fraudantur [a] creditores cùm quid non acquiritur à debitore: sed cùm quid de bonis diminuitur.¶Nemo [b] ex suo delicto meliorem suã conditionem facere potest.

Idem lib.23. ad edictum.

LEX CLXXVIII.

Ea, quæ [c] ad dandum impossibilia sunt,vel quæ in rerũ natura non sunt:pro non adiectis habentur.

Paulus lib.28. ad edictum.

LEX CLXXIX.

Bona [d] fides tantũdem possidenti præstat quantũ veritas, quoties lex impedimento non est.

Vlpianus lib.25. ad edictum.

LEX CLXXX.

Qvi authore [e] iudice cõparauit,bonæ fidei possessor est.

Paulus lib.27. ad edictum.

LEX CLXXXI.

Omnis hæreditas [f] quamuis posteà adeatur: tamen cum tẽpore mortis cõtinuatur.¶Nunquam [g] ex postfacto crescit præteriti delicti æstimatio.

Caius libro ad edict.

LEX CLXXXII.

Omnes actiones [h] quæ morte aut tempore pereunt:semel inclusę iudicio,saluæ permanent. ¶Non videtur [i] perfectè cuiusque id esse,quod [†] ex causa auferri potest.

Vlpia.lib.56.ad edi.

LEX CLXXXIII.

Absentia [k] eius qui reipub. causa [†] abest:neq; ei,neque alij damnosa esse debet.

Paulus lib.54.ad edictum.

LEX CLXXXIIII.

Qvod contra [l] rationẽ iuris receptum est,non est producendum ad consequentia. ¶Vni duo [m] pro solido hæredes esse non possunt.

Idem lib.6.ad edict.

LEX CLXXXV.

Qvi tacet [n] ,non vtique fatetur: sed tamen verum est eum non negare.

Vlpianus lib.62.ad edictum.

LEX CLXXXVI.

Qvod ipsis [o] qui contraxerunt,obstat:& successoribus eorum obstabit.

c Ea quæ.] Dic vt ꝟ.eo.impossibilium.& l.vbi repugnantia.§.qui rerum.& quod subijcit:non sunt:sub.nec esse possunt: vt hippocentaurus:vt insti.de inuti.stip.in princip.secus si esse possint:vt ꝟ.de verborum oblig.l.interdum.in prin.

d Bona.] Si fundum alienum bona fide possideo:fructus etiam ex 50 alieno semine à me perceptos meos facio propter bonam fidem, ac si in veritate essem dominus:vt ꝟ.de vsur.qui scit. §.j.nisi lex resistat:vt quia essent naturales:vt eod.titul.de vsur.l.fructus.Vel pone: soluisti mihi Stichum qui erat alienus:cùm ego putarem esse tuum,& mihi à te debitum.ita vsucapiã ac si in veritate deberes:vt ꝟ.pro soc. l.si existimãs.& pro suo.l.hominem.nisi lex resistat,puta actioni,quia sit furtiuus:vt insti.de vsucap.§.furtiuæ.

e Qvi authore.] Si authore prætore emam rem legatam quæ venditur causa funeris,bona fide videor emere:& dominus efficior etiam si sciam legatã:vt ꝟ.de relig.at si quis.§.si colonus. Item 60 si deceptus essem à falso tutore authoritate iudicis,bona fide videor emisse:& valet cõtractus:vt ꝟ.quod fal.tu.l.j.§.idẽ Pompo.& facit qa vsucapiam etiã sciens seruũ alienũ quem duxi iussu prtoris:vt ꝟ.de noxa.l.& generaliter.in fi. Nã iustè possidet &c.vt ꝟ.de acq.pos.l.iustè. & facit ꝟ.de mino.l.minor xxv.an.ex aspectu.& ꝟ.eo.nõ vř. §.q iussu.

f Omnis hæreditas.] Hæc regula exposita est ꝟ.eo.l.omnia.

g ¶Nunquam ex postfacto crescit.] Si seruum meum non mortiferè vulnerasti,& posteà per meam negligentiam decesserit,non teneris de occiso:vt ꝟ.ad legem Aquil.qui occidit.§.fin. Item suprà de fur.ei qui.& sic non crescit æstimatio delicti in casibus tamen crescit: 70 vt si damnatus in opus publicum ad tempus,refugit:duplicatur pœna delicti:vt ꝟ.de pœ.aut damnum.§.quisquis autẽ. Item qui pretium accepit,vt persuaderet stuprum cum alio committendum,delinquit:& huius delicti pœna crescit perfecto flagitio : vt ꝟ.de extraordi.cri.l.j. §.fi..Item si asscripsi legatum filio meo capto ab hostibus: eo reuerso incido in pœnam Senatuscon. Liboniani:vt ꝟ.de Fal.impuberem.§.j. Item qui non malo animo dedit medicamentum ad concipiendum : ex postfacto, si ea quæ accepit decessit,acriter punitur. relegatur enim: vt ꝟ.ad legem Cornel.de sicar.l.eiusdem.§.senatus.Item fallit hæc regula.ꝟ.de damno infect.si finita.§.fi.& l.seq.sed hic delictum erat cõ 80 summatum. Item fallit ꝟ.de furt.infieiando. sed ibi sequentis delicti fit æstimatio,non præteriti. Accursius.

h Omnes actiones.] Dic vt ꝟ.e.non solet. & l.pœnalia. & facit ꝟ.de actio.& oblig.l.omnes.

i ¶Non videtur.] res sub condi. legata non est perfectè hæredis : & sic non alienat etiam pendente condi.vt C.communia de leg.l.fi.§.sed quia. Item pone: si tibi per metum rem abstuli:& alij vendo : fit mea, & sic emptoris:vt suprà quod met.cau.si mulier.§.si metum. non tamen perfectè fit emptoris,cùm possit ei auferri per act. Quod metus causa.& ideo non vsucapit,vt ꝟ.quod met. cau.si vi vel metu.sic & ꝟ. de cap.l.in bello.§.si quis seruum.Item pone vt ꝟ.de solu.cùm quis. §. qui hominem.& facit ĵ.eo.l.plerunque.

k Absentia.] Tam absens contra præsentem,quàm præsens contra absentem restituuntur: vt hîc, & ꝟ. ex qui.cau. ma.l.j.& l.videlicet.

l Qvod contra.] 10 Si quid mihi facere vel dare debes: possum delegare vt alij loco meo facias vel des. sed hoc fallit si debeas mihi hęreditatem per fideicom.vt ꝟ. de iur.do. si mulier. §. ex asse. qꝛ non debet trahi ad consequentiam : aliàs non 20 valet delegatio . Item licet succurratur mulieri fideiubenti per Velł. non ideo iuuantur oẽs qui pro alio fideiubent, vt ꝟ.e.l.quæ propter. & dic vt ꝟ.de leg. & senatuscon.l. quod vero. & l.his.

m ¶Vni duo.] Duo hæ 30 redes instituti succedũt in vniuersum ius patri: vt ꝟ.e.hæreditas.non tñ pro solido , vt nec duo possunt esse domini insolidũ,vt ꝟ.de castrẽ.pecu.hæreditate.§. pater. Sed nõne institutus qui restituit per Treb.remanet hæres, & ille cui re- 40 stituitur, est loco hæredis effectu, & sic ambo insolidum, vt instit. de fideicom.hæ.§.restituta? Respon.directo & cum effectu non possunt.institutus enim non est cum effectu , fideicõ. non est directo.Item oppo.cùm hæres hæredis testatoris est hæres, vt C.de vsur.l.antiquitas.ergo vnus etiam infinitos habet hæredes? Rñ. diuersis temporibus non vno esse incipiunt.

n Qvi tacet.] Tacere quidẽ medium est inter expressam volunta 50 tem & contradictionẽ expressam,vt non sit idẽ ius quod in alterutro est eorum.& pone exemplum in tributoria. nam si contrahat seruus domino contradicente,tenetur de peculio tantum , & deducit quicquid domino debetur,vt ꝟ.de pec.si quis seruum.§.etiam.econtra si eo expressim volente,tenetur insolidum quod iussu,vt ꝟ.quod iussu. l.j.vbi autem scit & tacet,tenetur tribu.vt hîc,& ꝟ.de tribu.l.j.§.sciẽtiam.& de exer.l.j.§.si is.Sed fallit hęc regula: quia quandoq; tacere est pro expressa contradictione:vt in procur.vt ꝟ.de procu.filius.§.in uitus.& in serui.vt ꝟ.de serui.vrb.præd.inuitum.Item in furto est, vt ꝟ.de fur.per quas.§.quæ ex volũtate.Itẽ in patrono:vt ꝟ.de ritu nup. 60 l.in eo iure.§.demum.Item in institutione hæredũ:quia expressè debet testator dicere nomen hæredis:vt C.de testa.l.iubemus.Item in interrogationibus in iure:vt ꝟ.de interro.ac.de ætate.§. qui tacuit. Et sic fallit secunda pars huius l.& econtra tacere habetur pro consensu expresso quandoq;:& sic fallit prima,vt ꝟ.sol.ma.l.ij.§.voluntate. & ꝟ.de lib.ag.l.j.§.pœna.& ꝟ.loca.item queritur.§.qui impleto.Itẽ vbicunq; tacitum pactum à l.inducitur,vt ꝟ.de pac.l.qui in futurum.& ad hoc concurrunt duo generalia,patientia habetur pro consensu[a]:Item econtrà.Item facit ꝟ.de excep.l.non vtique.

o Qvod ipsis.] quod non potuit vsucapere defunctus , quia erat 70 furtiua res quã emit:nec successor eius poterit vniuersalis vel singularis:vt C.de acqui.pos.l.vitia.& vt plenè videas, dic vitia alia verè realia,vt furtiua,& vi possessa violẽtia ablatiua:vt insti.de vsuca.§.furtiuæ.non cõpulsiua:vt C.quod me.cau.si vi.Item res data iudici seu præsidi contra l.Iul.repe.vt ꝟ.ad l.e.Iul.repe.l.pe. alia quasi realia:vt liber homo,vt insti.de vsuca.§.sed aliquãdo. Itẽ fiscalis : vt ꝟ. de vsuca.vbi.§.interdictum.Item pupillaris:vt ꝟ.de acqui.re.do.l.bonæ fidei.alia personalia,vt dolus dans causam negotio , vel incidens ex proposito.Item mala fides quando credidit venditorẽ non habere ius vendendi: vt C. de præscriptione longi temporis.l. si fraude. Item 80 scientia rei alienæ, in commodatario, depositario, & creditore. Quid autem de præcaria & clandestina ? Rogerius dicit vitia rei. & pro eo suprà de acquirenda possessione.Pomponius.§.cùm quis.quod non placet,quia præcaria iusta possessio est,quia cum domini voluntate,vt ꝟ.cõmuni diui.l.cõmuni diuidũdo.§.inter prędones.Itẽ subtiliter respicięti licet possessio dicatur clãdestina, nõ tamẽ dicit clãdestina res,vt ꝟ.de acqui.pos.l.clã.de litigiosa cõstat ꝙ non est vitiosa,vt C. de præscript. longi tempo.l.j. Item successorum alij in ius vniuer-

† aliàs, qꝛ ei casu.

† Adde, limitat s hanc l. per ea quæ notaui in l.j. §.tutores. ĩ apostil.iver si.ab sens cã reipublicę , super gl. in versi.tã diu ꝟ. quando appel. sit & intra quę tẽpora.

a Adde qꝛ not. in l.ij. in apostil.in ver. qui tacet posita su per gl.ĩ ver. non cotra dixit.ꝟ. ad municipa.

sum, vt hæredes, & similes: vt ff. de hære. instit. quoties. §. hæredes. Alij in rem: vt emptor, & similes: vt ff. de excep. rei iudi. l. fi. & ff. quo. leg. l. j. §. illud. his peroratis dic, quòd vitia realia durant in persona vniuersalis successoris, vt hîc: & singularis: vt instit. de vsucap. §. furtiuæ. & hoc quo ad vsucap. non quo ad fructus: vt ff. de acquir. re. do. l. bonæ fidei. §. penul. sed in vitijs personalibus distinguitur singularis successor ab vniuersali. nã 10 si est singularis, non impeditur præscribere iure veteri incipiendo à se: vt ff. de diuer. & tempo. præ. l. an vitiũ. in princ. hodie secus: vt in authenti. vt sponsa. largit. §. rursus. Porrò quantum ad agendum impeditur: quia de dolo 20 defuncti excipit, si est causa lucratiua: vt in donato & legato: & quasi lucratiua: vt in seruo noxæ dedito. Itẽ secundùm Ioã. in eo cui res magni pretij modico distracta est: vt ff. de excep. do. l. apud. §. siqs autem. & §. de aucto-30 ris. & de except. l. si rẽ legatam. aliàs si nõ est lucratiua, non excipit nisi vtatur accessione sui auctoris: vt dicta l. apud. §. de auctoris. vel nisi sit res reuersura ad dolosum. puta mulier dolo induxit aliquẽ ad promittendã dotem vi-40 ro. si maritus petat ab eo, repellitur eo quòd res ad dolosam mulierẽ reuerteretur: vt d. l. apud. §. Iulianus. & l. purè. §. penul. & ad idem. l. apud Celsum. §. siquis autem. in fi. Sin autem est vniuersalis successor: si quidem extraneus, nocet ei mala fides defuncti, nisi velit ex se incipere, secundùm M. vt C. de præscrip. long. temp. l. j. sed Io. & Azo dicunt indistinctè nocere: vt C. cõmunia de succes. l. fi. & ff. de diuer. & tẽp. præscri. cùm hæres. & hoc in extraneo hærede. in suo constat secundùm oẽs ꝙ nocet, cùm sit eadem persona: vt ff. de libe. & posthu. l. in suis. & facit ff. eo. in his.

Paulus lib. 60. ad edictum.

LEX CLXXXVII.

Non omne [a] quod licet, honestum est. ¶In stipulationibus [b] id tempus spectatur quo contrahimus.

Vlpianus lib. 66. ad edictum.

LEX CLXXXVIII.

Nemo videtur [c] fraudare eos, qui sciunt & consentiunt.

Paulus lib. 5. ad edictum.

LEX CLXXXIX.

Quod quis [d] cùm seruus esset egerit: proficere libero facto non potest.

Caius lib. 24. ad edictum prouincia.

LEX CXC.

Semper [e] generalibus specialia insunt.

Paulus breuium. LEX CXCI.

Cuius effectus [f] omnibus prodest: eius & partes ad vniuersos pertinent.

Vlpianus lib. 67. LEX CXCII.

Ex qua [g] persona quis lucrum capit, eius factum præstare debet.

Idem lib. 68. ad edictum.

LEX CXCIII.

Parem [h] esse cõditionem oportet eius qui quid possideat vel habeat: atque eius cuius dolo malo factum sit quò minus possideret vel haberet.

Paulus lib. 64. ad edictum.

LEX CXCIIII.

Nemo damnum [i] facit nisi qui id facit quod facere ius non habet.

Vlpianus lib. 69. ad edictum.

LEX CXCV.

Hoc iure [k] vtimur, vt quicquid omnino per vim fiat: aut in vis publicæ, aut in vis priuatæ crimen incidat. ¶Deiecit [l] qui vel iussit, vel mandauit, vel ratum habuit. Rati enim habitio mandato comparatur. † ¶In contractibus [m], quibus doli præstatio vel bona fides inest, hæres insolidum tenetur.

a Non omne.] Dic vt suprà. eodem. l. semper in conuentio-50 nibus.

b ¶In stipulationibus.] quantum ad acquisitionem obtinet quod hîc dicitur: vt ff. de verb. obli. si filius. & ff. de stipu. ser. l. vsusfructus. nisi in casibus: vt ff. de verb. obli. quidam cum. §. fi. & ff. manda. si verò non remunerandi. §. si filiosa. & ff. de hære. insti. quidam. non quantum ad hoc vt valeat vel non. nam rem meã stipulor sub condi. si mea esse desierit: & valet non inspecto principio: vt ff. de ver. obli. si rem meam. nisi in sacra & religiosa, & libero homine: vbi non valet si sub conditione, si sacra esse desierit, stipuler: vt ff. de verb. obli. inter stipulantẽ. §. sed hæc dissimilia sunt. Sed quid in legatis? Respon. econtra quan-60 tum ad acquisitionem: vt non dies quo legatur, sed quo dies legati cedit, spectetur: vt ff. quando dies leg. cedat si vsusfru. §. fin. & ff. eod. l. quæ legata. Item quantum ad valetudinem econtra: vt præsens tempus aditæ hæreditatis spectetur: vt ff. communia prædio. receptum est. in fine. ibi, idemq; &c. nisi in casibus: vt ff. de lega. j. cætera. §. si sub conditione. Accursius.

c Nemo videtur.] Pone quòd emi à debitore alienante in fraudem credi. sed eis cõsentientibus, non teneor pauliana: vt ff. quæ in fraudem creditorum. qui autem. §. præterea. Item pone ff. de actio. empt. l. j. in fin. & de ædil. edict. l. j. §. si intelligatur. & l. si tam. §. ei. & 70 §. in ædilitijs. & C. de transact. l. de fideicommisso. & l. cum donationis. & de rescin. ven. l. venditor. & ff. deposi. l. j. §. eleganter. & ff. quod fal. tut. autho. l. j. §. fin. Item quod dicit sciuit: scilicet tempore contractus: secus si tunc ignorauit, & posteà sciuit: quia non decrescit obligatio: vt ff. de ædil. edict. iustissimè. §. fin.

d Quod quis.] Si seruus contraxit tempore seruitutis: non prodest ei facto libero: vt hîc. Sed fallit in tribus casibus: vt ff. de excep. rei iudica. l. j. §. si seruus. & ff. de pactis. l. iurisgentium. §. sed & si quis. & §. retulimus. & suprà de iure dot. si serua seruo. & econtra non nocet: vt C. an ser. ex suo facto. l. ij. Sed fallit in multis. Primò 80 quia quandoq; tenetur de dolo: vt ff. de dolo, & eleganter. §. seruus pactionis. Secundò suprà de fideicommis. l. si purè. Tertiò suprà de liber. lega. Aurelius. §. Sticho. Quartò C. an seruus ex suo facto. l. promissę. Quintò suprà de negotijs gest. eum actum. & l. fin. §. Scæuola. scilicet quando est connexa administratio. Item sextò suprà de positi, si apud filium. sed ibi ex posteriore detentione. Septimò in maleficijs: vt instit. de noxa. §. omnes. Octauò suprà de dot. prælega. l. ij. §. per contrarium.

Seruo libero facto an prosit contractus tempore seruitutis factus.

e Semper.] Pone vt no. ff. eo. l. in toto. & facit pro P. ꝙ exceptiones sunt de regula, tu contra. ff. eod. l. j.

f Cuius effectus.] Emolumentum fundi pecuniarium & cæterarum rerum prodest ei qui in fundo dominiũ habet. Si igitur ipse decessit pluribus hæredibus relictis, partes eius emolumenti pertinẽt ad vniuersos hæredes. i. ad singulos pro ea parte qua sunt hęredes. & ita secundũ B. q. d. vtili-10 tas fuudi, quę est effectus dominij, prodest omnibus hæredibus: ergo & dominium pertinet ad omnes. loco sum pto ab effectu. sic C. de sum. tri. l. iij. ibi, igitur si clericus &c. & secundũ hoc cuius & eius ad fun di dominium referunt. 20 aliter secundum Io. si absentes defendunt, vel eorum negotia administrent, quis est effectus? vtique hîc, quia indefensi non condemnabunt: actores in pos. nõ mittetur: & alij casus similes: vt ff. de nego. ge. l. j. effectus ergo iste prodest o-30 mnibus. i. ad publicam vtilitatem, vt ff. de pro. cu. seruum. §. publicè. & partes eius effectus, scilicet, si aliquorum negotium geratur singulariter, vt puta Titij & Sẽpronij, pertinent etiam ad vniuersos. i. vniuersorum vtilitatẽ specta-40 re videtur. vel pone vt insti. de ijs qui sunt sui vel alie. iur. §. pe. quia expedit omnibus. i. rei publi. ne quis re sua malè vtatur. & hoc principaliter. secundario autem hoc expedit singulis. Accursius.

† Concor. text. in regu la rat habitionem. e. ti. lib. vj. & in c. post cessionẽ. p gl. ibi not. ex. tra de cita.

g Ex qua.] Pone in institore: vt ff. de insti. l. j. in prin. Item ff. si quis omis. causa test. si non solus. in prin. item ff. de aqua plu. arc. si tertius. §. fi. Sed fallit, quia quãq; ex alicuius persona habemus lucrũ, non dãnum: vt ff. de neg. gest. l. si negotia absentis. Item si vnus solus ex socijs admisit socium, alij qui non admiserunt, sentiunt lucrum ex persona illius qui est admissus per eũ qui admisit. nõ tamen ipsi cum as-50 sumpto communicant suũ lucrũ: vt ff. pro soc. l. & quicquid.

h Parem.] Dic vt ff. eo. qui dolo.

i Nemo damnum.] Pone in magistratu qui dedit damnum alicui contumaci, non tenetur, vt ff. de iniur. l. iniuriarum. §. is qui. & §. se. & ff. ad leg. Aquil. l. quemadmodum. §. si quid tamen. Item pone, si quis dedit damnum, cùm aliter se tueri non posset: non videtur dare damnum, vt ff. ad leg. Aquil. scientiam. §. qui cùm aliter. verè tamen damnum dat, quia damnum à diminutione dicitur: vt ff. de dam. infec. l. iij. Item pone C. ad leg. Iul. de adul. gracchus. & ff. de verb. obliga. qui seruum.

60 k Hoc iure.] Vis alia publica, vt cum armis, alia priuata, vt sine armis. de prima est pœna deportatio, & omnium bonorum amissio: de secunda relegatio cum amissione tertiæ partis omnium bonorũ: vt insti. de interdi. §. qui ante. & de publi. iudi. §. itẽ lex Iulia.

l ¶Deiecit.] Pone vt ff. de vi & vi ar. l. j. §. deiecisse. & §. quoties. & §. sed cùm quis. quod autem dicitur de ratihabitione, intellige ita dictũ esse, si meo nomine deiecerat, non aliàs: vt ff. de nego. gest. si pupilli. §. sed & si ego. & de præca. si seruus. sed an idem in cæteris delictis meo nomine commissis, vt possim ratum habere, & tenear? quidam non, & in hoc speciale, quia possessio violenta ad me peruenit. sed dicas 70 idem in omnibus: quia lex generaliter dicit: vt ff. de vi & vi ar. l. j. §. sed & si quis. in fi. ergo generaliter intelligenda est: vt ff. de leg. præstan. contra tab. bo. pos. l. j. §. generaliter. quæ modo per alium possunt fieri. in adulterio autem secus. Item quod dicit comparari mãdato: nõ tamen vt agatur mã. vt no. ff. e. semper. nisi in casu: vt ff. quod iussu. l. j. §. si ratum. vbi inducitur quod iussu. Item quod dicit ratihabitio &c. fallit in casibus: vt no. ff. de ijs qui no. infa. l. quid ergo. in prin. & facit ff. de iniur. non solum. in prin. & ff. eo. l. is damnum. & C. ad Mace. l. fi.

m ¶In contractibus.] In contractibus debet abesse dolus, & bona fides adesse, vt C. de acti. & obli. l. bonã fidẽ. sed & hoc modo non suf-80 ficit: imò venit culpa eũ; lata, quãq; leuis, quãq; leuissima, vt e. cõtractus. si ergo defunctus fecerit cõtra in aliquo de prædictis, tenet hęres vt ipse defunctus tenebatur etiam ex dolo defuncti, ex quo est commissus in contractu: licet secus sit extra contractum quando non tenetur nisi inquantum ad eũ peruenit: vt ff. deposi. l. si hominẽ. §. datur. & ff. de act. & obli. ex deposito. sed licet hęres teneat regulariter vt defunctus, fallit tamẽ in casibus, vt cùm dolus testatoris dedit causam cõtractui, & ad hæredẽ dolosi nõ peruenit: vt insti. de perpe. & tẽp. ac. §. aliquando.

Hæres an & qualiter ex defuncti contractib' teneatur.

quando. Item fallit in actione in factum, quæ datur contra mensorem: vt ff. si men. fal. mo. di. l. iij. §. penult. in fin. Item in actione trib. vt ff. de trib. illud. §. penult. in fin. Item in act. ex stipu. competente pro iudicio sisti pro eo, quod quis conueniebatur in iure: vt ff. si quis cau. l. si eum. §. qui iniuriarum. Item fallit si interueniat confusio, vt quia creditor debitori successit: vt C. de hære. act. l. j. Item fallit ff. quod fal. tuto. autho. l. huius actionis. 10 §. j. Item in actione in factū de calum. quæ & ipsa ex cōtractu nascitur si dedi vt negotium mihi non fiat: vt ff. de calum. l. in hæredē. Itē fallit ff. deposi. l. ex pollicitatione. Item ff. de præcario. quæsitū. §. fi. Item fallit ff. de pollici. 20 l. j. §. j. vbi aliter tenetur hæres, quàm defunctus. Sed quid in quasi contractibus? Respon. ibi diuersimode tenetur hæres, quàm defunctus: quia defunctus tenetur de dolo lata culpa & leui: vt C. arbi. tu. l. quicquid. at hæres nō 30 nisi ex dolo vel lata culpa defuncti, nisi fuisset lis contestata contra defunctum: vt C. de hære. tu. l. j. idem in hæredibus magistratus, qui non idonee curauerūt caueri pupillo: vt C. de magistra. con. l. in hæredem. & ff. de magistra. conue. l. non similiter. & facit j. e. ad ea. §. fin.

Paulus lib. 65. ad edictum.

LEX CXCVI.

Ferè[a] quibuscunq; modis obligamur, iisdem in contrarium actis liberamur: quum quibus modis acquirimus, iisdem in contrarium actis amittimus. Vt igitur nulla possessio acquiri nisi animo & corpore potest: ita nulla amittitur nisi in qua vtrunq; in contrarium actum est.

Vlpianus lib. 70. ad edictum.

LEX CXCVII.

Cum par delictum[b] est duorum, semper oneratur petitor, & melior habetur possessoris causa: sicut fit cùm de dolo excipitur petitoris. neque enim datur talis replicatio petitori, Aut si rei quoque in ea re dolo actum sit. ¶ Illi[c] debet permitti pœnam petere qui in ipsam non incidit.

Paulus libro 76. ad edictum.

LEX CXCVIII.

Factum[d] cuiq; suum, non aduersario suo nocere debet. ¶ Non videtur[e] vim facere, qui iure suo vtitur, & ordinaria actione experitur. ¶ In pœnalibus[f] causis benignius interpretandum est.

Vlpianus lib. 70. ad edictum.

LEX CXCIX.

Inuitus[g] nemo rē cogit defendere. ¶ Cui damus[h] actionem:

a Ferè.] Ex cōtractu quatuor modis obligamur, scilicet re, verbis, literis, & consensu. sic & quatuor modis contrarijs actis liberamur. scilicet reddendo rem depositam. Acceptilatione. Item in literis in contrarium emissis ab eo in quem priores expositæ fuerint. Item contrario cōsensu ab emptione re integra receditur: vt ff. de sol. prout 40 quisq;. Sed quare dicit ferè? Respon. quia & delinquendo quis obligatur: non tamen contrario delicto liberatur: vel quia quandoq; quis alio modo obligatur, vt stipulatione: & alio modo liberatur, vt solutione. Item hoc primum de obligationibus personalibus probat ad instar corporalium, quæ vt acquiruntur animo & corpore, ita per contrarium amittuntur: vt ff. de acquir. pos. quemadmodum. quod est verum vt duo sint necessaria in amittendo si incipias à corpore: secus si ab animo: vt ff. de acquir. pos. l. iij. §. in amittenda. sic C. de iure delibe. potuit. & ff. de rei vend. l. fin autem. §. j. & facit j. eo. ad ca. §. vlti. & ff. eo. l. nihil.

50 b Cum par delictum.] Promisisti mihi pœnam si iudicio tali die non sisteres. ego impediui te, & tu me. si agam ad pœnam, excipies q ego dolosè te exemi. nec ego possum sic replicare: imò rectè ago siue nullum dolum cōmisi, aut si rei vel conuenti dolo similiter sit factum. nam hæc sunt verba replicationis: vt ff. de eo per quem fa. cr. l. fi. §. sed si stipulator. Vel pone, q libertus vocauit patronū in ius sine venia: & patronus fuit exemptus. sicq; amisit actionem suā. si agit libertus contra eximentem: ille excipiet de dolo vocantis: nec vocans poterit replicare: vt ff. de eo per quem fa. cr. l. j. & l. fi. & nec quis eum qui in ius vo. l. j. in fin. & l. ij. nec obst. in eod. ti. l. sed eximendi. §. item: siqs. 60 & l. si per aliū. §. in eum. quia ibi deliquit calumniando: hic vocando. Item pone ff. de contrahen. empt. domum. item ff. de condi. ob turp. cau. l. si ob turpem. sicut ergo dolus dolo cōpensatur: sic culpa culpæ: vt ff. de cōpen. si ambo. Non autem dolus cum culpa: quia dolus prægrauat: vt ff. ad l. Aquil. item si obstetrix. §. fi. & l. si putator. Itē si vnus in lata culpa, alius in leui: præponderat lata, cùm æquiparetur dolo: vt ff. si men. fal. mo. di. l. j. §. lata planè. Sed quid si vnus fuerit in leui, alius in leuissima? Respon. cùm vtero; non sit in pari causa: is qui minus delinquit, est in causa meliori: vt ff. de verb. obli. si seruum. §. sequitur. & de dolo, si duo. & de excep. doli. apud §. Marcellus. & facit ff. e. nemo præ- 70 do. §. fi. & ff. ne quid in lo. pub. l. j. §. j. & sol. mat. viro.

c Illi.] si rem mihi surripias, eaq; postea tibi surripiatur: tu nō agis furti: sed ego ago cōtra vtrunq;: nec exacto vno alter liberatur, cùm ex diuersis factis teneamini: vt ff. de fur. l. qui re sibi cōmodata. Hæc autem regula fallit in eo qui sibi locatū vestimentū poliendū, alij contra dñi voluntatē cōmodauit. nā si cōmodatarius per furtū amiserit: fullo qui cōmodauit, aget furti: licet in furti pœnā cōmodādo inciderit: vt ff. de fur. qui vas. §. si ego. secus in inuasore, qui agit interdicto, licet teneatur: vt ff. de vi & vi ar. l. j. §. qui vi à me. & est ratio, qa non nisi ad pos. egit: hic vellet agere ad pœnā. Itē pone in cōtractu: vt puta locaui tibi fun- 80 dum in quinquennium. & promisi tibi pœnam si te antè deijcerē. tu quoq; mihi pœnam si pensionem non solueris. si te non soluentē deijciam, non cado in pœnam: quia tu incideras: vt ff. loca. quæro. §. inter. Item regulæ huic est contrà, ff. de eo per quem fac. cr. l. fin. §. j. sed ibi diuersæ personæ sunt quæ conueniuntur ad pœnam.

d Factum.] Si causa mutādi iudicij rem quam possidebas, alienaueris: tibi non alij hoc factū nocet. Nā ille in cuius fraudē alienatio facta est, te ꝓpter dolū tuū conuenire poterit: sicq; nocet tibi dolus tuus: vt ff. de ali. iudi. l. j. & te cōuēto & exacto nihilominus tenetur qui possidet, vt ff. de peti. hære. nec vllā. §. fi. Itē si socius omniū bonorum callide in hoc renunciauerit societati, propter lucrū aliquod quod sibi soli cupiebat habere: factū suū sibi nocet, quia si alter socius cui renunciatū est, aliquid quæsierit: renūciāti nō cōmunicabit. renūciās aūtē, lucrū propter quod renunciauerit, cōicare tenebitur, vt instit. pro soc. §. manet. & ff. p soc. 10 actiōe. §. diximus. Itē pōt poni casus ff. de eo per quē fa. erit. l. j. §. si rē dolo. si opponat de tutore qui trāsigere potest: vt ff. de fur. interdū §. qui tutelā. sicq; nocet pupillo? Rñ. hoc euenit quia quasi dñs est, vt ff. de admi. tut. l. tutor qui 20 tutelam.

e Non videtur.] Si emptor de possessione fundi quā emit, fuerit expulsus, nō ideo de euic. agit, vt C. de ac. empti. l. si. quia iniuria facta emptori non contingit vēditorē, vt ff. de euic. si per imprudentiā. 30 Quid igit si cum ꝓposita rei vendicatione fuerit euicta, & manu militari ablata. nā & hoc pōt fieri: vt ff. de rei ven. qui restituere? Rñ. nō poterit prætēdere vēditor iniuriam emptori factā quò minus de euictione teneatur. iustè enī euictus est, vt hic. vel pone in eo qui promisit se nō facturum vim alicui. nam si rei vēd. intendat, & manu militari auferat, nō videtur vim facere vt ob hoc ex stipulatione teneatur, vt hic. Item potest opponi in creditore, vt C. de pig. l. iij.

f In pœnalibus.] in delictis pro quibus pœna corporalis vel pecuniaria solet imponi: interpretamur in dubio nō delictum, vt ff. pro soc. 40 l. merito. Item si is cui furtum est factum, deduxit furē ad præfectū vigilum, in dubio videtur pœnā furti remisisse: vt ff. de fur. interdū. §. qui furē. Item qui adulterū nocte occidit, minus punitur, quia nox & dolus minus interpretantur delinquere, vt C. de adul. Gracchus. Itē si duo iudices ordinarij, vnus de puniēdo, alter de absoluendo tulit sniam, interpretamur absolutoriam magis valere, vt ff. de re iudi. inter pares. Item si vnus iudex condēnauit accusatum le. Iul. de vi, quia dixit, vim fecisti, de priuata intelligitur, quia in pœnis mitiores esse debemus, vt ff. de pœ. si præses. & l. penul. Item si tutor accusatur de suspecto, si remoueatur, præsumitur in dubio propter culpam, non propter dolum 50 remotus, vt ff. de suspec. tu. hæc enim §. j. & sic non est infamis, vt insti. de suspe. tu. §. suspecti. & facit ff. e. ea quæ. §. in rem.

g Inuitus.] Pone vt C. de procu. inuitus. & distingue cùm quæritur an quis teneatur defendere aliū, vel ad aliquid quia non defendit, distingue, quia aut interuenit mādatum, aut non. si nō interuenit mādatum, aut præstita est cautio de defensiōe, aut nō. si est præstita, aut de defensione rei, quod est cùm promittitur iudi. sol. aut de defensione actoris. si de defensione rei ab ipso defensore, nō cogitur præcisè, sed stipulatio cōmittit, vt ff. de procu. inuitus. §. fi. & l. sc. in prin. & §. Sabinus nisi iusta causa interuenerit, vt ibi dicitur. Si autē præstita est ab 60 ipso reo, aut volēte defensore, vel nō ignorāte, & cogit præcisè. aut nolēte vel ignorāte, & nō cogit, sed stipulatio cōmittit, vt ff. de proc. si defunctus finaūt à procuratore actoris est satisdatū de defendēdo præcisè, cogitur, vt ff. de procu. sed & hæ. §. defendere. finaūt nulla est præstita ab aliquo cautio, nemo cogitur defendere, vt hic, & C. de procu. inuitus. in fi. & ff. de procu. filiusfa. §. inuitus. & l. inuitus. in fi. si verò mandatū interuenit: eadē distinctio adhibēda est quæ ff. dicta est, hoc addito, vt etiā si non fuerit satisdatio præstita. tenetur domino q eum dedit, qui videtur mandasse de satisdādo: vt ff. de procu. l. ad rē. & l. ad legatum. vbicunq; autē dixi quem teneri ad defensionē, vel pro- 70 pter defensionem: ibidē iusta causa interueniente ad neutrum tenetur, scilicet nec defendere, nec stipulatio cōmittit, eo saluo, vt si res sit tēpore peritura, teneatur vsq; ad lit. conte. vt ff. de procu. sed etiam.

Defendere alium an quis teneatur.

h Cui damus.] ei qui ad nō modicū tēpus cōduxit solū alienū vt superficiē imponat, dat vtilis rei vēd. cōtra dñm, multò magis ergo habet excep. si à dño cōueniatur. vt ff. de superfi. l. j. §. qd' ait prætor. Sed op. q emit à nō dño, nōne habet act. pu. cōtra oēs pterquā cōtra dñm. nec tñ habet exc. cōtra dñm, vt ff. de pu. l. pe. & fi. ... hic dicit, q cōtra aliquē habet ac. multò magis cōtra eūdē habet exc. sed pu. nō habet cōtra dñm. & sic nec exce. Hęc aūt regula fallit C. loca. siqs cōdu- 80 ctiōis. & i aut. de tri. & semis. §. illud quoq;. itē i oib' iudicijs possessorijs: vt ff. quo. le. l. j. i prin. vel distiguit vtrū ille q cōuenit, i prōptu habeat pbatiōes sui iuris, siue de possessiōe, siue de ꝓprietate: & tūc nō teneatur restituere, an nō, & tūc tenetur restituere: ar. ff. ad exhi. l. iij. §. ibi dē. & ff. ad Treb. ille à quo. §. si de testamēto. & vt i pos. leg. si is à quo. & C. de cōpē. l. fi. & ff. de Carb. edi. l. iij. § causę, quę in possessorio logtur. Hoc autē fallit in quodā possessorio, vbi etiā si velit incontinenti probare de suo iure, non auditur: vt in aut. de trien. & semis. §. illud.

a ¶ Cùm quis.] Pone vt ff.de itine.actuq; pri.l.iij.§.si quis ab aucto-re. Item vt ff.pro empt.l.ij.§.si defunctus. Item vt ff.quæ in fraudem credi.qui à debitore.& plenè not.ff.eo.quod ipsis.

b ¶ Plerunq;.] Hæc regula est exposita ff.e.l.nemo plus iuris. sed & potest poni.ff.pro empt.l.ij.§.emptori. Plerunq; autem ideo dicit,quia si emptor habeat malā fidem,non vsucapit. licet auctor bonā fidem habuerit:vt ff.pro emp. 10 l.ij.§.si eam rem.Item quod dicit defenden-dum,dic vt C.de euict. emptori. & facit ff.de acquiren. rerum domi. traditio.

c ¶ Quod cuiq;.] Dic vt ff.e.l.inuito.Sed opp. priuilegium sportula-rum minorum datur e-20 tiam clericis inuitis, cùm præcipiatur execu toribus vt nō accipiāt: & sic suo priuilegio nō possunt renunciare : vt C.de epis.& cle. omnes qui. §.executoribus.& C.de spor.l.omnib⁹.sed dicas, quòd dare pos-sunt, sed illi non acci-30 pere.& sic honestè da-tur, non honestè acci-pitur.ecōtra est in me-retrice,quę honestè ac-cipit,ex quo est mere-trix : sed turpiter dat: vt ff.de condi.ob turp. cau.idē est. §.sed quod meretrici.Accur.

eidem exceptionē cōpetere multò magis quis dixerit. ¶ Cùm qs[a] in alicuius locum successerit:non est æquū ei nocere hoc quod aduersus eum nō nocuit,in cuius locum successerit. ¶ Plerunq;[b] emptoris eadem debet esse causa circa petendum ac defendendū, quæ fuit auctoris. ¶ Quod cuiq;[c] præstatur : inuito non tribuitur.

Idem lib.71.ad edictum. **LEX CC.**

AD ea[d] quæ nō habent atrocitatem facinoris vel sceleris,in ijs ignoscitur seruis:siue dominis, siue ijs qui vice dominorū sunt veluti tutoribus & curatoribus,obtemperauerint. ¶ Semper[e] qui dolo fecit quò minus haberet, pro eo habendus ac si haberet, ¶ In contractibus[f] successores ex dolo eorū quibus successerunt non tantùm in id quod ad eos peruenit, verùm etiam insolidum tenentur: hoc est vt vnusquisq; pro ea parte qua hæres est,conueniatur[g].

d AD ea.] Si ser-40 uus domino iu-bente delinquat:si qui-dem in atrocibus ei paruerit : licet non excusetur, minus tamen puni-tur:vt C.ad legem Iul.de vi.l.seruos. sinautem in non atrocibus, nul-lum est serui delictum:& sic non tenetur:vt ff.de act.& obli.seruus.& hoc etiam dicitur de his in apostolo: Serui estote subditi dominis ve-stris:non tantùm bonis & modestis : sed etiam dyscolis,id est discor-dantibus à fide catholica. Sed quæ sunt atrociora? videtur quòd illa quæ descendunt à lege xij.tab. vt ff.de noxa.l.ij.§.j.sed illud per Iul. posteà ibi corrigitur. vnde dic modicæ rei furtum, item modicum da-50 mnum dicuntur non atrociora. at magnæ rei furtum siue damnum, item homicidia,adulteria,& omnia capitalia crimina dicuntur atro-ciora:vt ff.de incen.rui.nau.Pædius.§.j.Azo. Pone etiā exemplum de non atroci:vt ff.de ijs qui not.infa.liberorum.§.si.& facit ff.eo.is da-mnum.& ff.re.amo.si mulier.§.si seruus. Accur.

e ¶ Semper.] Dic vt ff.e.qui dolo & l.parem. Sed arg.cōtrà, ff.si quis omis.causa test.l.iij.in fin.item quod dicit habendus &c.sed non omni-no:quia alter directa,alter vtili tenetur : vt ff.de noxa.electio. §.si is quem.

f ¶ In contractibus.] Pone vt ff.e.hoc iure.§.fin. Sed contra instit. 60 de perpe.& tempo.actio. §.aliquando. vbi non tenetur hæres ex do-lo defuncti.sed ibi dedit causam contractui:hic fuit incidens. Itē quod dicit hæredes teneri pro hæreditaria parte:fallit quandoq;. Primò,si habet vnus hæredum facultatem totius rei restituendæ:vt ff.commo. l.iij.§.hæres. Secundò, cùm agitur ex pollicitatione:vt ff.de pollicita. l.ex pollicitatione. Tertiò,pro funeris impensa:vt C.de relig.l.veluti. Quartò in alimentis:vt ff.de ali.leg.l.iij.Quintò,quando ab vno hæ-redum maritus legauit vxori animo compensandi quę in dotem ab ea habebat si ipsa non legatum,sed dotem vult:ille solus conuenietur:vt ff.de leg.j.cùm ab vno. Sextò in illis casibus,in quibus tenentur hære-70 des insolidum:vt ff.depo.si duo.& de verb.obli.l.ij.§.j.Accur.

g ¶ Conueniatur.] aliàs condemnetur:aliàs partiatur.

h QVoties.] Dic captione,id est iniquitate.& pone si impuberi mo ueatur quæstio status,malū est præcipitari,& sic sine firmo con silio constitutum in alienam seruitutem redigi. & econtra malum est eum mitti in bonorum possessionē:& aliqua forte aliena apparebunt: sed hoc est minus malum,& sic eligendum : vt ff.de Carb.edict.l.iij.§. duæ autem.& C.de Carb.edict.l.j.& hoc fiet ex Carbo.si fiat quæstio status & bonorum.sed si status tantùm,tunc ex constitutionibus:vt ff. de Carb.edi.l.iij.§.j.Vel pone:mandasti mihi vt tibi emerem Stichum, 80 quem ignorabas furem.hic fecit mihi furtum.iniquum est teneri te vltra quàm seruus valeat:vt instit.de noxa.§.summa.ecōtra iniquius est officium meum mihi esse damnosum:ideoq; mihi insolidum teneris: vt ff.de furt.si seruus.§.quod verò ad mandati.sed & potest poni vbi-cunq; dicitur,quòd aliquid est æquius æquo:vel iniquius iniquo:vt ff. deposi.bona fides.& C.de procur.exigendi. & de pact.conuen. l.hac generali.& ff.de vulg.substi. l.filius qui patri.& de doli excep. si pro-curator.& de offic.proconsul. l.obseruare.§.hi. & l.nec quicquam.§.

sanè.& facit in aut.qui.mo.na.effi.sui.circa prin.

i OMnia.] Si pater in testamento preterijt filium in potestate con stitutum,inutiliter testabitur.adeò vt si viuo patre moritur,nō ideo valet:vt insti.de exhære.lib.in prin.Item pone in eo qui legauit mihi rem meā.nō em̄ valet,licet posteà alienē:vt ff.de le.j.cætera.§.j. nec ob.ff.de reg.ca.l.j.§. si.vbi cōfirmatur : quia ibi viuo testatore alie-nauit:hic post mortem. 10 Item pone instit.de le. §.an seruo.cętera dicvt suprà eodem. quod in initio.

Idem lib.5.Epist. **LEX CCI.**

QVoties[h] † nihil sine captione inuestigari potest:eligendum est quod minimum habeat iniquitatis.

Idem lib.10.Episto. **LEX CCII.**

OMnia[i] quæ ex testamento proficiscuntur,ita statum euentus capiunt,si initium sine vitio ceperint.

Idem. **LEX CCIII.**

OMnis definitio[k] in iure ciuili periculosa est. rarum est enim vt non subuerti possit.

Pomponius. **LEX CCIIII.**

QVod quis[l] ex culpa sua damnum sentit : non * intelligitur damnum sentire.

Idem. **LEX CCV.**

MInus[m] est actionem habere, quàm rem.

*Vlpianus. **LEX CCVI.**

PLerunque[n] fit vt etiā ea,quæ à nobis possunt abire, perinde in eo statu sint atque si non essent eius conditionis,vt abire pos-

k OMnis definitio.] Est oratio substātiam cuiusq; rei signifi-cans secundū Boethiū. sed hic dicitur plurium rerū breuiter siue sum-matim sub regula facta 20 traditio. Huiusmodi aūt definitiōes sunt pe riculosæ:q patiūtur ex ceptionem,& verecun-diam plerūq; faciunt al legāti regulam.sed stet firmus regulæ, veluti Bononiensi carocio:li-cet aliqui capiantur de 30 ei⁹ custodibus:& licet aliq casus à regulis sub-trahātur,& respōdeat speciale.& sic regula e-rit firma in alijs : vt in aut.de non alienā.§.vt autē.licet videātur esse falsa,vt ff.de reg.Cat.l. j.& ff.e.l.j.sed illud ve-rum est ī exceptatis.Idē 40 ideo dicit parū, quia quædā sunt quæ exce-ptiones nō patiuntur:primò,quia liber homo non vsucapitur,vt ff.de vsusca.l.vsucapio.& insti.de vsusca.§.sed aliquādo.Item mulier quæ in rem suam intercedit,nō iuuatur Vell.vt ff.ad Velle.aliquando.Itē si decipiat,v ff.ad Velle.si decipiendi.Itē bo.pos.cōtra tabu.nō habet locū ad testamēta mulierū,vt ff.de cōtra tabu.illud.§.ad testamenta. Item minor xiiij.an.potest testari, vt C.quando,puo.non est ne.l.ij. Item stipulatio liberi hominis vel rei sacræ vt detur,nō valet,vt insti tu.de inuti.stip.in prin.& §.j.Item sepulchrum vēdicare iure dominij 50 nullus potest,nec in alium dominiū transferre,vt C.de relig.l.si se-pulchrum.& l.ij.in fi.Item nemo potest plus grauari nomine legati, quā sibi relinquitur,vt supra ad Treb.l.j.§.fi.& multa alia sunt quæ nō patiūtur exceptionem.sed hæc regula tantū intelligitur de his re gulis,seu diffinitionibus,quæ super hoc tit.positæ sunt.

l QVod quis.] Si duo sunt socij omniū bonorū:& vnus cū absent,fuit dānatus à iudice ex cōtractu pro socio qui erat ab-soluendus si venisset : vel etiam pro suo delicto,furto.s.vel alio fuit damnatus,nō recuperat de cōmuni,vt ff.pro soc.cum duobus.§.fin.& l.seq. Vel pone in eo qui transiuit per locū vnde nō erat publicū iter 60 vel priuatū:& ramus cecidit sup eū:nō agit Aq.vt ff.ad le.aql.si pu tator. Itē pone ff.fa.erci.inter cohæredes.§.qd ex facto.itē ff.de instit. sed & si quis.in fi.item C.de fideicō lib.l.si quis in testamento.item su prà quod quisq; iur.l.iij.§.si is.

m MInus.] Licet quātum ad iuris intellectum qui actionē habet,rē habere videatur,vt suprà eo.qui act.tamē quantū ad executio nes factorū sæpe est aliter.nam euentus executionis & sententiæ est incertus : & consyderanda est mora quæ datur iudicatis . item sum-ptus in ferēdo faciendi,vt ff.de pœ.qd debetur.item & quantū ad sa-tisdationē de iudicio sisti nō videtur habere rem qui habet actionem, 70 vt ff.qui satisd.cog.sciendum.§.fundum.& §.diuersa.

n PLerūque.] Si quid fisco obligaui sub hac condi.vt si pecunia nō sit soluta certa die,liceat ei vendere:licet possit abire res à me pe cunia non soluta,quia fiscus vendet:interim tamen est mea,& vendi-care & alienare & seruitutem imponere possum. Quod ergo dicit ple runq;.ideo dicit quia quādoq; videmur non habere quod sic habemus vt à nobis possit auelli,vt suprà de leg.j.nō quocūq;.& ff.de solu.etiā & C.cōia de leg.l.fi. §.sed quia.Item qd subijcit etiā &c.q.d.non so-lùm ea quæ purè possidemus,vt in d.§.sed quia.item qd dicit vendica re,dic etiā & condicere cōdictione furtiua si interim surripiatur,vt ff. 80 de cōdi.fur.l.si seru⁹.itē & furti agere,vt suprà de fur.si quis vxo ri.§.fi.& ad idem suprà de rei ven.nō ideo.item qd dicit interdū,ideo dicit quia quādoq; nō vendicamus nec alienamus:sed fortè fiscus iā legitimè alienauit,& sic dñium transtulit,vt institu.qui.alie.licet.§.j. item quod dicit alienare,scilicet cum sua causa:vt C.de distrac. pig.si debitor.item quod de seruitute dicit ff.quemadmodum serui. amit. is cui.§.hæres.Et id quod hac l.dicitur.est quandocunque rem mihi de-beas ex contractu aliquo,& antequam tradas,possis hoc facere:ar.ff. de

† Not.qd in obscuris semp est interpreta. sic da vt nulli sit captiosa & onerosa. contor.in c. cum dilect⁹. extra de cō sue.in ca.cū olim eo.tit.

Definitio quid sit.

* in exemp. scriptis legi tur,sibi imputare debet.

* Aliàs Pōponius.

de contrahen.empt.si sciens. Sed quid dices in legatis sub conditione relictis:nunquid conditione pendente poterunt alienari? Respon.vtique:vt ꝥ.de fideicom.lib.generaliter.§.quoties.& de leg.j.seruo.§.j.& ad Trebel.l.Marcellus.§.res quæ.nisi in casu:vt ꝥ.qui & à qui.generaliter.§.j.& ideo illud,quia libertas difficilius reuocatur: & ideo difficilius datur. hodie tamen videtur contrà, scilicet vt nunquã possit alienari res legata sub conditione: quod dic vt C.communia de leg. l.fi.§.sin autem.

sint.& ideo quod fisco obligamus, & vendicare interdum, & alienare,& seruitutem prædio imponere possumus.

Idem. **LEX CCVII.**

IVre naturæ [a] æquum est neminem cum alterius detrimento & iniuria fieri locupletiorem.

* Idem. **LEX CCVIII.**

RΕs † iudicata [b], pro veritate accipitur.

Paulus. **LEX CCIX.**

NOn potest [c] videri desijsse habere qui nunquã habuit.

a IVre naturæ.] Si pupillus mutuam acceperit pecuniam, & locupletior ex ea factus soluat:non repetet: nec enim æquum est eum locupletari cum alterius damno: vt ꝥ.de cõdic. inde.l. nã natura.§. pe. & l.seq. Itẽ pone vt C. de vsusca. pro emptore.l.fi.& C. de episco.& cleri. si quis presbyter. Item pone vt ꝥ.de peti. hære.plane.Hæc autem regula fallit in vsusca.& præscrip.quæ auferunt præscribendi commodum cum alterius damno. Item in expensis in aliena re factis:vt ꝥ.de do.excep.l.Paulus.Item C.de non nume.pecu.in contractibus.sed prædictis & similibus oppositionibus respõdeas:quia licet fiat cum aliena iactura,tamen non fit cum aliena iniuria:cùm fiat legum authoritate.

* Aliàs Põponius.

† Concor. text. in c.cũ inter. extra de re iudi.

b RΕs iudicata.] habetur pro veritate inter litigãtes:vt ac.& excep.pariat,nõ ꝙ faciat ius:vt suprà,de condi.inde.Iulianus.Item quò ad quosdam patientes de quibus habes quatuor exempla:vt ꝥ. de re iudi.sæpe.Item quandoq; quo ad omnes: vt quando sententia facit ius:quod est in casibus:vt suprà,de sta.ho.ingenuum.& de lib.ag.l.j.in fi.& l.seq.Item pone in querela inofficiosi testamenti : vt ꝥ. de inoffic. test.Papinianus.§.vlti.Itẽ prædicta vera qñ potest retractari vel quia nulla est:vt C.qñ prouo.nõ est neces.l.j.& ij.vel aliquo modo rescindi.quod dic per exempla:vt suprà,de iureiuran.l.admonẽdi.& C.si ex fal.instru.per totum.& ꝥ.de dolo,cũ à te.& C.de procu.licet.& de aduo.diuer.iu.l.j.& suprà,de iure fisci. si fiscus. & l.iij.§. diuus. & C. de iur.& fac.igno.l.j.& per totum.& suprà,de re iudi.Imperatores. & suprà,de quæstio.l.j.§.fina.& de pœnis,diui fratres.§.j.Prędictis autem casibus nõ habetur pro veritate etiam quò ad effectum ex quo erat rescisa.Illud autem erat quæstionis,an dicatur res iudicata quãdo adhuc potest appellari[a].dicunt quidam ꝙ non: vt argu.ꝥ. de condi.indebi.eleganter.§.si quis.Sed dic contrà per eandem.l. & per l.C. de appel.litigatoribus.Non tamen habetur pro veritate nisi transeat in rem iudicatam.Item iusiurãdum habetur pro veritate:vt ꝥ,de iureiuran.sed & si possessori.§.si iurauero.Accur.

a Adde ad hanc quæstionẽ Ant. corf. i sing. suis in vers. appellatio. ij. incip idẽ operatur. & qd' not.in l. post contractum. in a. post.in ver. condemnatio secuta. ꝥ. de dona.

c NOn potest.] Pone vt suprà,de suis & legi,nulla.Itẽ pone quòd Titio legaui vsumfru.serui. & cùm ad eum desineret pertinere, legaui ei libertatem. si Titius non habuerit, vel quia prædecessit, vel quia non est capax: non erit liber : nec videtur desinere vsusfruc,vt quia nec cœperat:vt suprà,de condi.& demõ.Titio.Inde est quòd creditor nõ potest experiri Pauliana:ꝙ habere desierit debitor quod non acquisiuit:vt ꝥ.quæ in frau.credi.quod autem.in prin. Item nec maritus contra vxorem:vt ꝥ.de dona.inter virũ & vxo.si sponsus.§.si maritus.& §.si quis rogatus.Impropriè tamen quandoq; dicitur quid desinere quod non cœpit: vt ꝥ.vsufruct. quemadmo. caueat. l. iij. §. desinere.& de euictio.qui alienam. sicut & finitur aliquid quod non cœpit : vt ꝥ.de condi. cau.da.si extrane⁹.Sed & desinere & amittere videt̃ libertus qui obtinere noluit : vt ꝥ.si qd in frau.pa.l.j.§.vtrum. in fi. Item Dauid dicit: Liberasti animã meam de inferno inferiori domine, & tamen nunquam fuit in inferno: aliter nulla esset redẽptio.Item amittit̃ quod non habetur : vt suprà de euictio.l.fin.& facit ꝥ.e.l.non videtur rem amittere.& dic vt ibi. Accursius.

Vlpianus. **LEX CCX.**

SΕruitutem [d] mortalitati ferè comparamus.

* Licinius Rufinus. **LEX CCXI.**

QVæ ab initio [e] inutilis fuit institutio : temporis tractu conualescere non potest.

* Aliàs Vlpianus.

Paulus lib.69.ad edictum. **LEX CCXII.**

SΕruus [f],reipublicæ causa abesse non potest.

¶ FINIS.

d SΕruitutem.] Si quis fiat seruus,pro mortuo habetur:nam testamentum facere non potest:nec esse testis,vel iudex,vel arbiter:vt ꝥ,de testa.si filius.& l.qui testamento. §.seruus.& C.de testa.l.quoniam.& ꝥ.de arbi.parui.§.si in seruũ.& de iudi.cùm prætor. Item matrimonium soluitur:vt in authen.de nup.§.sed etiam captiuitatis. Ferè autem ideo dicit : quia si fiat seruus hostium,& redeat : nec captus videtur.vel fortè propter ea, quæ diximus.ꝥ.eod.quod attinet. Item facit ꝥ.de condi.& demon.inter diem.in fin.& de dona.inter virum & vxorem.cùm hic. §.si donator. Accur.

e QVæ ab initio.] Si impubes vel furiosus testetur, non valet: licet pubes vel sanæ mentis posteà factus fuerit : vt instit. qui testamen.face.pos.§.prætereà. Sed contrà suprà de hæredi.instit. qui soluendo. sed ibi fauore libertatis. Item contrà ꝥ.de testamen. mili.l.neque.aliàs iij. sed ibi militiæ fauore, & eodem modo ad alias in eodem titu.l. Tribunus.§.j.& l.si filiusfamilias.§.j. Item contrà suprà de legat.iij.l.j.§.j. Sol.ibi in fideicommis.hîc in institutione. Item contrà suprà de acquirend.hæredi. si seruus eius qui. sed ibi quando per alium quis fit hæres, hîc quando per se. Item facit suprà de actio. & obligat.l.obligationum ferè. §.placet. Sed argumen.contrà suprà de ritu nuptiarum.l.si quis in senatorio. cætera dic vt ꝥ.eod. quod in initio. Accursius.

f SΕruus.] Si quis seruus in iudicio sisti promiserit sub pœna : ijsdem exceptionibus vtitur quibus si pro libero fideiussisset vteretur : præterquàm si dicatur abfuisse causa reipubli.quia seruus reipublicæ causa abesse non potest:vt ꝥ. si quis cau.l.si quis seruum.& l.si is. Qui autem dicantur causa reipub.abesse : habes ꝥ.ex quib.cau.ma.l. qui mittuntur.& pluribus alijs in eodem tit.& ꝥ.de iure immunita.l. semper.§.negotiatores. Ab hac l.excipe si communis error interueniat:vt ꝥ.de offic.præto.Barbarius. Accursius.

LVGDVNI,

Sumptibus Sennetoniorum Fratrum.

Regestum.

a b c d e f g h i k l m n o p q r s t v x y z. A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z. AA BB CC DD EE FF GG HH II. Omnes sunt quaterniones, præter HH & II, qui sunt terniones. Index per se patet.

Hæc eſt lex tertia Tituli de via pub. & iti. quæ ex archetypis à Gregorio Haloandro eſt reſtituta, cum ſua expoſitione.

Ἐκ τοῦ ἀστυνομικοῦ μονοβίβλου τοῦ Παπινιανοῦ. ὁ νόμος τρίτος.

Οἱ ἀσύνομικοι ἐπιμελείτωσαν τῶν κατὰ τὴν πόλιν κοινῶν ὁδῶν, ὅπως ἂν ὁμαλισθῶσι, καὶ τὰ ῥεύματα μὴ βλάπτῃ τὰς οἰκίας. καὶ γεφυρίδια ὦσιν, ὅπου ἂν δέῃ. Ἐπιμελείτωσαν δὲ κἂν οἱ ἴδιοι τοῖχοι ἢ τῶν ἄλλων, ἢ τῶν περὶ τὰς οἰκίας, οἱ εἰς τὴν ὁδὸν φερόμενοι, σφαλεροὶ ὦσιν, ἵνα ὡς δεῖ καθαιρῶσιν οἱ δεσπόται τῶν οἴκων, καὶ ἐπισκευάζωσιν. ἂν δὲ μὴ καθαιρῶσιν, μηδ' ἐπισκευάζωσιν: ζημιούτωσαν αὐτοὺς, ἕως ἂν ἀσφαλῆ ποιήσωσιν. ἐπιμελείτωσαν δὲ καὶ ὅπως μηδεὶς ὀρύσσῃ τὰς ὁδοὺς μηδὲ χωννύῃ, μηδὲ κτίσῃ εἰς τὰς ὁδοὺς μηδέν. Εἰ δὲ μὴ, ὁ μὲν δοῦλος ὑπὸ τοῦ τυχόντος ἀλοὺς μαστιγούσθω. ὁ δ' ἐλεύθερος ἐνδεικνύσθω τοῖς ἀστυνόμοις. οἱ δ' ἀσύνομοι ζημιούτωσαν κατὰ τὸν νόμον, καὶ τὸ γεγονὸς καταλυέτωσαν.

Ἐπισκευάζειν δὲ τὰς ὁδοὺς τὰς δημοσίας κατὰ τὴν αὐτοῦ οἰκίαν ἕκαστον, καὶ τὰς ὑδρορροὰς ἐκκαθαίρειν τὰς ἐκ τοῦ ὑπαιθρίου, καὶ ἐπισκευάζειν οὕτως, ὡς ἂν μὴ κωλύωσιν ἐπιέναι καὶ ἄγειν. ὅσοι δὲ μισθωσάμενοι οἰκοῦσιν, ἐὰν μὴ ἐπισκευάζῃ ὁ δεσπότης, αὐτοὶ ἐπισκευάσαντες ὑπολογιζέσθωσαν ἀνάλωμα κατὰ τὸν μισθόν. ἐπιμελείτωσαν δὲ καὶ ὅπως πρὸ τῶν ἐργαστηρίων μηδὲν προκείμενον ᾖ, πλὴν ἐὰν κναφεὺς ἱμάτια ψύχῃ, ἢ τέκτων τρόχους ἔξω τιθῇ. τιθέσθωσαν δὲ καὶ οὗτοι, ὥστε μὴ κωλύειν ἅμαξαν βαδίζειν. μὴ ἐάτωσαν δὲ μηδὲ μάχεσθαι ἐν ταῖς ὁδοῖς, μηδὲ κόπρον ἐμβάλλειν, μηδὲ νεκρὰ μηδὲ δέρματα ῥίπτειν.

Ex libro ſingulari Papiniani de officio ædilium. LEX III.

AEdiles curam gerant per vrbem publicorum itinerum, vt complanentur: néve flumina damnum dent ædibus: & vt ponticuli ſint, quocunq; loco opus fuerit. Curæ item habeant, vt ſi priuati parietes, cùm alij, tum domeſtici, qui in publicam viam feruntur, ruinam minentur: ædium domini eos, vt oportet, demoliantur ac reparent. quòd ſi vel non demoliantur, vel non reparent: multam in eos dicant, quouſq; vitium emendauerint. Procurent etiam, ne quis publica itinera perfodiat, aut aggeribus congeſtis obruat, néve quid in publico itinere exædificet. ſin minus factum erit: ſeruus quidem flagellis à quocunq;, qui eum depræhenderit, cædatur: liber verò ædilibus indicetur. ædiles autem lege in eum animaduertant, & quod factum eſt opus, deſtruant. prætereà vt ante ſuas quiſq; ædes publicas vias reparet, repurgetq; aquæductus, qui ſub dio ſunt (ſcilicet curent) ita quidem, vt ne quid impedimento ſit, quò minus eatur agatur. Quòd, ſi qui in cõductis ædibus habitant, quòd ædium dominus eas non reparet, ipſi reparauerint: eum ſumptum in penſionem reputabunt. Procurẽt inſuper, ne quid ante officinas propoſitum ſit: præterquam ſi fullo veſtimenta ab excoctione ad auram recreet, vel faber rotas exponat: vt tamen ita collocent, ne impedimento ſint ducendo vehiculo. Sed neq; rixari in itineribus, neque ſtercora proijcere, neq; morticina, aut pelles iactare permittant.